

ENCICLOPÈDIA

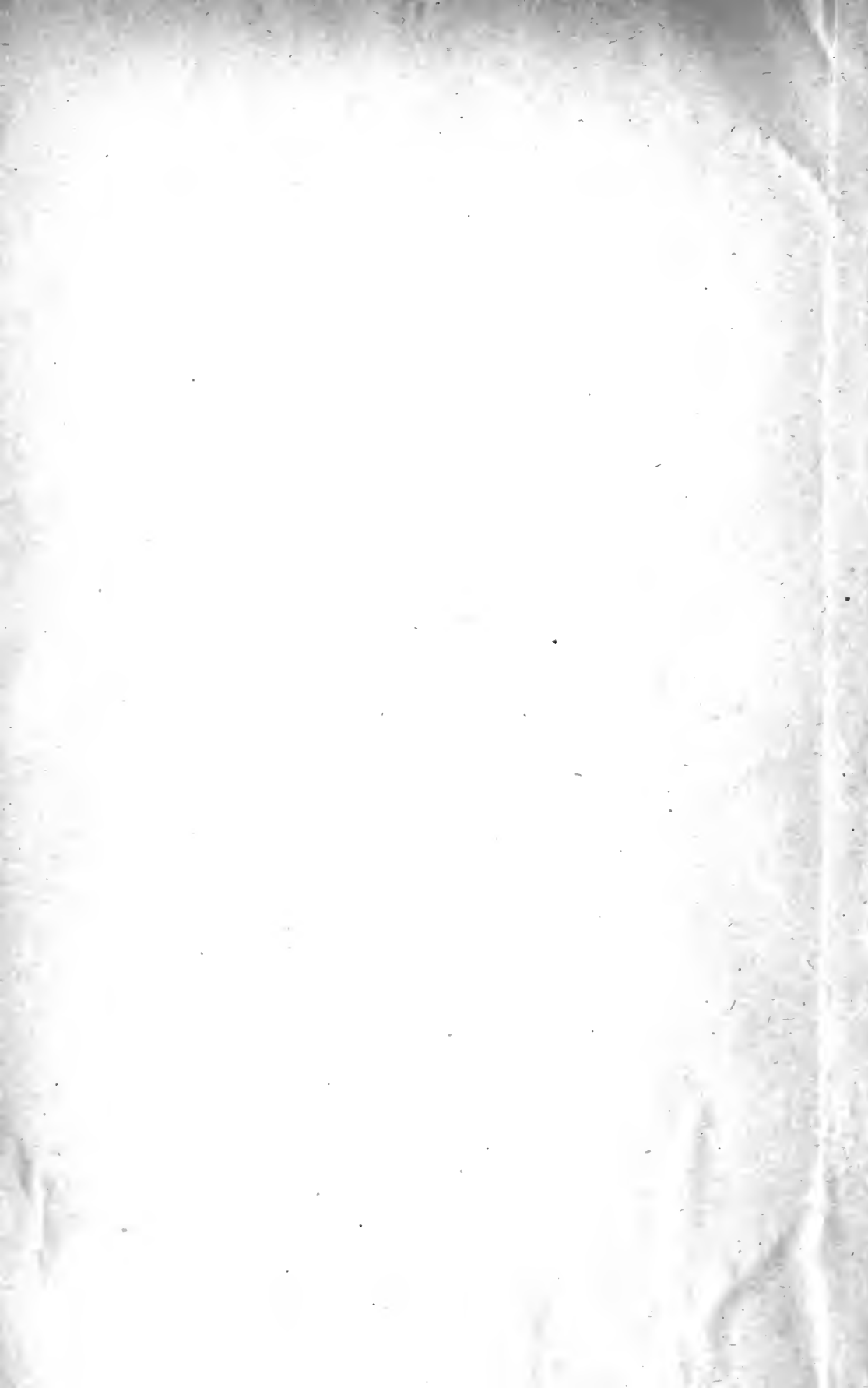
de llengua catalana

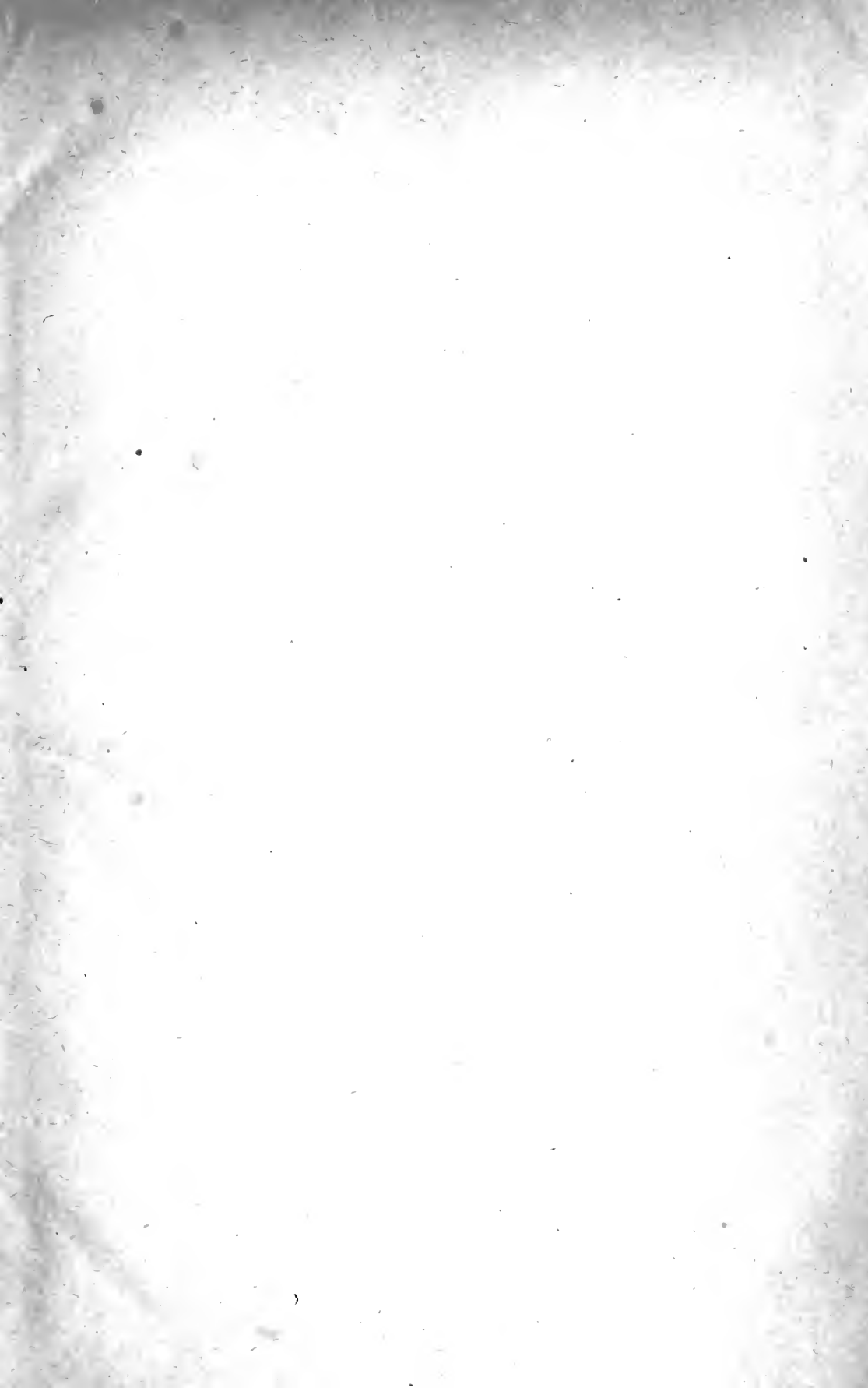

Nova edició
enciclopedica il·lustrada

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

Diccionari
de la
Llengua Catalana

ab la correspondencia castellana

—
Nova edició,
enciclopèdica il·lustrada

Diccionari

de la

Llengua Catalana

ab la correspondencia castellana

Nova edició, enciclopèdica il·lustrada

Conté, a més de les acepcions dels diccionaris fins ara publicats, els vocables, modismes y aforismes, mots tècnics de ciències, arts e industria admesos en successives edicions, per un conjunt de literats catalans que estimen la seua llengua; biografies de persones célebres, nòms de poblacions, rius y montanyes de les regions ont s'hi parla catalá, en qualsevulla de les seues variants.

VOLÚM PRIMER

AB 5 MAPES EN COLORS, 44 LÁMINES EN COLOR Y EN NEGRE, 1,078 GRAVATS
Y 16 MAPES COMARCALS INTERCALATS AL TEXT

158716.
2.2.21.

Barcelona

Salvat y Comp.^a, S. en C., editors

220 - Carrer de Mallorca - 220

ES PROPIETAT

PRÒLECH

EL lèxich catalá s' és aumatat de forma prou manifesta per la gran volada presa per la nostra literatura, deixondiment que ha vingut a constituir aquesta so-perba manifestació d' una llengua renascuda, després del decaïment que durant tres centurïes va deturar sa progressiva vía. Els estudis y les observacions atinades dels nostres filòlechs, dels nostres gramátichs, han fonamentat deduccions innumbrables, fent créixer el cabal de mots, y la comparació dels modismes locals han enriquit, desde que 'ls derrers diccionaris catalans se publicàren, l' esquisit aplech que, ara còm ara, consent empendre la tasca profitosa d' avalorar, ab recte sentit, la apropiada significació dels termes usats en la nostra llengua. No cal remarcar de quina mena, pera completar aquest enlairament de la parla, han influït l' adopció d' aquells tecnicismes industrials, d' aquelles denominacions científiques que 'ls avensos han introduït y l' us ha sancionat. Baix tres aspectes diferents cal, donchs, atendre tot lo que sia relatiu al impuls de les apreciacions del més modern lèxich: en lo que podríem considerarlo còm a imposició de la filologia, despullantlo de perillosos arcaïsmes; en la influencia exercida per les llengües parlades en els territoris veïns de Catalunya, y derrerament en l' adopció de les expressions que podem titllar d' originaries, dels avensos que les arts y les ciències han realisat en els temps contemporanis. A mitg fer la feina d' aplegar el tresor dispers de la llengua viva, cal convenir, també, que manquen, encara, bona cosa d' edicions dels nostres autors de la velluria, en son temps de floreïxement, pera que puga esbrinarsa la significació escaient de moltes paraules, el valor que se les hi deu concedir, y atenent a aquesta sòrt de consideracions, entendre còm l' ordenació d' un diccionari és aportat a l' obra de la nostra renaixensa motius prou meritoris pera contribuir a son arrelament.

La sava montanyenca que va abocar al nostre idioma l' eximi Mossèn Jascinto Verdaguer, va ésser doll sanítós pera purificarlo; mes, d' aquella depuració, còm de les degudes a altres coneguts escriptors dels nostres temps, no n' hi ha pas prou pera refugir els perills apuntats en les discussions ab tant d' acert sostingudes quan el primer Congrès de la llengua catalana. S' ha de definir fins ont calgui refermar el criteri d' usar les paraules y les formes castices pera que no s' adoptin les forasteres, tot reconeixent, còm cal reconéixer ab Mossèn Miquel Costa y Llobera,

que al mancar les locucions, deuen apropiarse les exòtiques, segellantles ab catalana significació, «assimilantse tot allò que no té», catalanejant el neologisme; còm fora prou meritoria la ben establerta comparança dels clàssichs de nostres sigles esplendorosos, pera arriuar a deduir la significació dels tresors lingüístichs continguts en llurs obres. Y aquest treball de selecció, que prou arriuará a ferse més endavant, y assenyalará l' esclat de la moderna literatura, no mimva, ni menys contraugens ni mica el criteri dels que, en atenció al positiu valer de la nostra parla, enten ara de conveniencia absoluta la publicació d' un diccionari que serveixi de guía y de consulta als conreadors de la llengua catalana, donant a conéixer una munió de paraules y de termes locals gaire bé desconeguts pera 'ls fills de les nostres grans urbs. L' aplicació del catalá a l' estudi de les ciencies, la introducció de mots denominatius de les invencions contemporanies, ha imposat que s' adoptessin paraules que no figuraven abans en els vocabularis de la llengua catalana. Per aquest motiu ha d' ésser útil a Catalunya la publicació del seu primer **DICCIONARI ENCICLOPÈDIC**.

Al ordenar aqueix, havem consultat els lèxichs que venim d' esmentar, aprofitant d' ells tot lo que sia aprofitable, restantne les paraules castellanes que tenen llurs equivalents en catalá y aportanthi les extretes de les obres dels més remarcables escriptors moderns, que hi mancaven.

No sentim pas la pretensió d' haver fet obra de savi: nos havem concretat a recullir les paraules atenentnos a les seues lleis fonètiques, aixís còm se pronuncien, sense imposarnos el dever de cercar llur origen. Fins els més reputats etimòlechs han sofert erros al esbrinar els orígens dels mots, y més considerables foren els nostres, mancats del bagatge científich que, després d' assaorits estudis, ells sosteníen. Coneixem les tendencies regressives d' alguns que voldrien retornar la llengua catalana als bons temps del seu floreixement y també havem observat la deria de molts d' altres, que per un excés de purisme rebutgen les paraules semblantes a les castellanes y a les franceses, que no ja tan sols a Valencia, sinó en la meteixa Catalunya prou la influencia castellana ha esvaít la significació del nostre idioma; y al Rosselló, la llengua francesa s' és imposada mimvant l' apropiada riquesa de la catalana.

Creiem nosaltres que les llengües evolucionen, còm evoluciona tot, y que no hi há cap parla que no sofreixi poch o molt la influencia de les llurs veïnes. Per això ens havem sostret de caure igualment en arcaísmes, que de rebutjar les paraules forasteres qu' expressen l' idea de quelcom que abans no coneixíem o bé modifiquen el sentit d' aquelles que ja teníem. Sense la evolució esmentada, y sense atendre la importació de noves paraules, se fossilisarien les llengües, deixant de expressar els conceptes de les diferents innovacions, que a la vida y a la manera d' ésser dels pobles s' introdueixen cada día.

Respectant els principis que l' us del llenguatge imposa, encara que adoptada una pauta ortogràfica d' acort ab les lleis de la fonètica (1), havem servat en els cog-

---

(1) El nostre criteri, en quant a l' exposició de les regles ortogràfiques adoptades en aquest **DICCIONARI**, és admetre aquelles innovacions imposades per la raó, y moltes d' elles

noms personals y gaire bé sempre en els noms propis geogràfics, la seua estructura literal, perque no fora prou raonada l' alteració dels meteixos, que produiría confusions, donchs no ha estat pas el nostre propòsit fer malbé la nostra llengua, seguint l' exemple de molts que pretengueren reformarla, sinó millor conservar-la com se parla generalment, enaltint-la, enriquint-la ab nous vocables, substraient el concepte d' antiqüats a molts dels qu' encara s' usen en diverses encontrades de la nostra terra, apropiantnos les formes galanes d' altres qu' han de conceptuarse termes de perfecte lèxich, millor qu' equivalents de particulars glosaris, restringits per molts que no 'ls hi reconegueren tota la seua significació apropiada.

La situació especial que va influir en la literatura catalana desde mitjans del segle *xvi* fins a la restauració dels Jochs Florals de Barcelona, tot just fa una cinquantena d' anys, no era pas la més apropòsit pera que s' ensajessen publicacions d' obres d' aquesta mena, y aixís és com els escriptors més significats de la nostra regió, que avaloraren desde els començos del segle *xix*, la importancia que deu assignarse als diccionaris, aportaren llurs coneixements, quan d' especialitats se tractava, a la bibliografia castellana, no poguent capir molts d' ells, com el deixonament de la nostra parla, imposaría la publicació en catalá de tot el cabal que ab afany y ab estudi havien reunit, y per això, en castellá foren escrits els diccionaris biogràfics d' En Torres Amat y d' En Cormines, el de productes industrials d' En Ronquillo y tants d' altres d' art, de geografia y de ciencies com podríem esmentar, que comentant les observacions d' escriptors meritíssims, venien a enriquir la literatura forastera. Ni era fácil per les meteixes raons expressades, trovar a Catalunya un diccionari que vingués a constituir una llei de la volguda parla. No ha mancat pas fins en els tristos temps del decaïment de la llengua catalana, qui ab fè y entusiasme se consagrés a la formació del *DICCIONARI CATALÁ*, y fins podríem dòldrens de la desaparició de bona cosa de manuscrits, que de les biblioteques y dels arxius durant les lluites de la independència y les civils dels començos del segle *xix*, esvaïren potser la calificada tasca d' alguns filòlechs, que s' havien dedicat ab afany a recullir la munió de comparances que consentissen avalorar les paraules del nostre lèxich. Aixís y tot, alguns se 'n publicáren, aportant detalls prou estimables. Al *Diccionari catalá-llatí*, obra d' En Cavallería, un dels més coneguts fins a la publicació del d' En Labernia, van seguirne d' altres que resplandien el fruit, si 's vol limitat, més sempre digne de lloa de llurs redactors, servint de fites que

---

ab lluïment discutides al primer Congrés de la llengua catalana. Aixís esdevé per lo que fa a l' article masculí singular, acceptant la forma *el*, gaire bé usada a tota Catalunya, y apropiant el *lo* (que alguns escriptors adopten encara) a la expressió determinativa del neutre; en punt a les desinencies plurals femenines, acceptem la terminació en *es*, que la major part d' autors contemporanis admeten y qu' era forma corrent en els bons temps de la literatura catalana; la tonalitat de la *ch* francesa y de la castellana resta formada per la *ix*, deixant el tò de *es* quan la *x* segueix a qualsevulla lletra sense que la precedeixi *i* o *t*; usem la *ch* solsament al final de paraula, com la *ph* en les derivades del llatí que acaven en *phus* en aquella llengua clàssica; seguint el concepte de filòlechs eminents, substituim la *y* per *i* exceptuant la conjunció copulativa; suprimim la *h* en mitg de paraula, y respecte a certs finals en *o*, adoptem les lleis fonètiques que donen la tonalitat *us*, o bé substituim per *e* o *i* aquella lletra en mots moderns d' arts y de ciencies, y en altres cassos se suprimeix, o resta substituïda per la *ch* final.

deven esmentar com senyaladores dels avensos obtinguts en punt al coneixement y recte sentit, a la deguda accepció, pera millor dirho, dels mots catalans. Eren els escriptors d'allavors llatinistes prou erudits, y seguint les corrents que als estudis literaris imposaven la norma de comparances y deduccions etimològiques, per la importància deguda que als clàssichs del *Laci* se donava, motiven les raons que induïen als confeccionadors dels *diccionaris catalans* d'aquell temps, a establir les equivalencies de les paraules en abdues llengües, per més qu' alguns d'ells, pèl caràcter oficial de la parla castellana, s'atenyiren tan sols a fonamentar ab ella, la comparació del cabal de mots catalans que reunit havien. Cal esmentar les obres d'aquesta mena, que fins al començ de la nostra centuria s'han publicades (1) ab l'enlairat propòsit de correspondre a les exigencies de consulta,

(1) El gènensis dels diccionaris catalans marca la seua primera fita ab el *Vocabulari del valencià* Joan Esteve, estampat a Venecia l'any 1489, obra valiosa, que pertany a la nova *Biblioteca del Institut d'Estudis Catalans*.

En realitat aquell treball se refereix a la parla llemosina, qu'era la usada a Valencia encara que fassi esment a la llengua valenciana el seu títol; *Explicít liber elegantiarum Johannis Stephani viri eruditissimi civis Valentiani regie auctoritate notari publici; latina et valentiana lingua, exactissima diligentia emendatus: Opera autem impensa Paganini de paganinis Brixienis Venetiis impresus. Inno. VIII. summo pontifici, Augustino Barbado Venetiarum principe. Anno a natali christiano MCCCC l. XXXVIII. V. vero no Octobris*.

Segueix en ordre cronològich el vocabulari català y alemany, estampat per En Rosembach a Perpinyá l'any 1502, que 's conserva en la propia Institució. L'autor de la Bíblia políglota d'Alcalá, gramátich famosíssim, va esguardar l'importància que calia atribuirli a la literatura de la nostra regió, definint en el seu *Lexicon* moltes paraules catalanes, que per cert no figuren en altres edicions posteriors del seu erudit treball, quan foren innovades les seues disquisicions per autors que fonamentaren tan sols en les parles llatina y castellana, lo que deduiren de la primera edició. En aquest cas se trova la impresa a Girona al sigle xvii, que és, ara com ara, una de les més conegudes baix el títol següent: *Dictionarium Æliæ Antonii Nebrissensis Grammatici Chronographi Regis-imo quadruplex ejusdem Antiqui dictionarii supplementum. — Gerundæ: Apud. Vincentium Oliva. Typographus Regium*. En 1507, En Cárles Amorós va estampar a Barcelona el vocabulari llatí-català y català-llatí, sistema Nebrixa, quin únich exemplar serva ara el competent bibliòfil Eudalt Canibell. Una nova edició feta a Barcelona en 1560, cal esmentar ab el títol *Lexicon latino-catalanum seu dictionarium etc. A Nebrissensis.... ex Catalano in Latinum sermonen versum*. Pochs anys més tart, en 1575 y 1579, se feren també a Barcelona, les edicions primera y segona del *Theramius Puerilis* d'En Nofre Pou, y al darrer terç de la següenta centuria, l'any 1669 s'estampava a la capital de Catalunya a l'impremta d'En Lacavallería el *Γαζοphilacinus Catalano-Latinum* d'En Joan Lacavallería y Dulach.

Va seguir a n'aquesta la publicació del *Dictionarium sev thesaurus catalano-latinus, verborum, ac phrasium. authore Petro Torra, olim grammatices professore Barcinone concinnatus, nunc ab eodem merito mendis expurgatus, auctus, et locupletatus ad orationem ex Catalana Latinam efficiendam, et locupletandam. Quanto locupletior thesaurus hic hãc quinta quam aliis editionibus, prodeat lege, et dices. Barcinone: «Ex Officinã Typographicã Raphaelis Figueró.»* L'obra pertany a les mitxanxes del sigle xvii, donchs el consentiment de publicarla porta data de primer de Febrer de 1653.

L'oblit en qu'era tinguda la nostra parla pot observarse ab la manca de notes bibliogràfiques d'aquesta mena, fins ja començat el sigle xix. L'erudit bibliòfil, En Isidre Bonsoms, en l'apèndix al seu discurs llegit a l'Academia de Bones Lletres el 21 de maig de 1908, relatiu a les traduccions catalanes de la *Fiametta* y del *Decameron*, concisa una nota de treballs pertanyents a la llengua catalana, de quina pot deduhirsen, la importància presa pèls estudis del seu lèxich.

a mida que la nostra llengua ha renascut obtenint la consideració que, ara com ara li atribueixen els més qualificats filòlechs forans y propis. S' ha de reconèixer qu' és de tots aquells treballs, el Diccionari del erudit Labernia, el més complet, malgrat la reduïda extensió que tenia en son temps, el lèxich catalá.

El Diccionari Labernia, és més metòdich que 'ls que 'l precediren y més remarcable, per tant, pera pendrel com a punt de partida en obres d' aquesta mena. En el de Fr. Magí Ferrer, reflecta el seu autor el conreu d' una de les seccions més apropiades del llenguatge, la literatura popular y el proverbi que tant enriqueixen una parla; per altra banda, el desitg de popularisar els coneixements del gramátich Nebrixa, y facilitar el domini ajustat de la llengua llatina, ocasionaren la publicació dels *Vocabularis catalans llatins* que porten el nòm d' aquell y el del retòrich Torra; aixís com el propòsit de donar un bon fonament al estudi y a la coneixensa del catalá, en temps més propers als nostres dies, ha impulsat la publicació de vocabularis y diccionaris manuals, el més remarcable de quins, és sense dubte el del senyor Saura. Tots aquestos esforços, fets en diferents epoques y per persones de mereixements, mostren lo molt que s' és fet y se realisa pera que la llengua catalana posseeixi un Diccionari que pugui satisfer les exigencies que a cada època se senten a causa dels avensos intelctuals, morals y socials, no satisfets per les obres d' aquesta mena que fins ara constitueixen la determinada bibliografía d' aquestos estudis; els coneixements llingüístichs d' una banda, y la positiva significació que 'ls tecnicismes del art, de la industria y de les ciencias han adquirit, determinen un positiu avens dels coneixements humans, augment que deu resplandir en el *Diccionari*, perque com s' ha dit de manera escaienta el lèxich d' un poble és conèixer sempre el seu grau de civilització, o pera mellor expressarho el desenrotlló de la seua cultura. Això vol dir, que avui ha de oferirnos el *Diccionari*, además de la fidel expressió de les paraules, tots aquells elements que d' una o d' altra forma, vinguen a determinar nos el concepte propi

Podem esmentar d' aquest lapse de temps entre les obres d' aquesta mena més remarcables les que segueixen:

JOAQUIM ESTEVE, JOSEPH BELVITGES Y ANTONI JUGLÁ Y FONT. — Diccionario catalán-castellano-latino. Barcelona, 1803-1805, 2 volums gran foli.

Diccionari catalá-castellá-llatí-francés-italiá; per una societat de catalans. Barcelona, Torner, 1839, 2 volums.

LABERNIA (PERE). — Diccionari de la llengua catalana.—Primera edició.

FERRER (FR. MAGÍ). — Diccionario castellano-catalán y catalán-castellano, con una colección de 1670 refranes. Barcelona: Riera, 1847-54, 2 volums.

LABERNIA (PERE). — Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana. Barcelona: Espasa germans, 2 volums y nova edició en 1864-1865.

Diccionari suplement de tots els diccionaris publicats fins ara en la llengua catalana. Barcelona. Espasa, 1868, un volúm.

Diccionari catalá-castellá, compost per una societat de metges. Barcelona, 1873.

SAURA (JAUME ANGEL). — Novíssim diccionari manual de las llenguas catalana castellana y castellana-catalana. Barcelona. Inglada y Pujadas, 1884 86, 2 volums.

BULBENA Y TOSELL (ANTONI). — Diccionari catalá-francés-castellá. Barcelona, estampa de Francesch Badía, 1905.

ALADERN (J.). — Diccionari popular de la llengua catalana, completat desde la lletra I ab el de Labernia. Baixarías, editor, 1907, 3 volums.

y a explicarnos la exacta deducció del meteix, aixís còm la de la forma de que 's vesteix, y de les evolucions sofertes pera arribar a les actuals. L' estat dels estudis històrich-filològichs, ara com ara nos ho consent prou, aduintnos antecedents indispensables pera sapiguer quines paraules tenen caràcter més primitiu y quines el tenen més modern: l' expansió de les observacions *folk-loriques*, aporten al ensemps, valiosos indicis pera esbrinar conceptes que abans aparexién dubtosos o incongrüents. Completant aquesta comparança ab la d' aquelles paraules apropiades a la significació científica, adoptades a causa dels avensos, farán del *Diccionari* un llibre útil, podem dir, necessari pera tothom qui vulga posseir els coneixements exigits per les relacions socials.

Sintetisa lo que fins aquí havem expressat el caràcter que deuen revestir en nostres temps els diccionaris, la fesomia que deu distingirlos y els fins a que deuen endreçarse; perque l' estat de la intellectualitat de nostres dies aixís ho exigeix, ornant aquesta mena de llibres, completantlos ab els elements que aclarin la significació de cada un dels mots qu' ells contenen. Per això, perque además de llingüístich, nostre *DICCIONARI* és enciclopèdich, no s'ha de reduir la seua exposició a les consideracions genèriques, ni a la determinació restringida de la sola significació, que, al ensemps obeir li cal l' expansiu caràcter de les diferents equivalencies, pera donar a coneixer l' apropiat ús de tots els mots que 'l componen, en el vastíssim camp dels coneixements que fonamenten la moderna cultura. És el primer assaig d' obra consemblanta, y sense créurela perfecta, podem afirmar que hi havem posada tota la nostra atenció, que aixís com les altres literatures els divulguen aquestos aplechs, a l' estat assolit per la nostra, hi mancava un treball de consulta d' aquesta mena. Per tal motiu, el nostre *DICCIONARI*, s' enmotlla en propòsits, que no podíen servir de pauta als publicats fins ara, y contindrà tot lo que pugui donar idea precisa. Forses motius avaloren per aixís ferho l' esplendidesa de les arts, de les lletres y de les ciències després de la renaixensa catalana, y és del cas, rendir a son passat, a son present y a son esdevenir l' atenció que 'ls hi és deguda, ab la concisió de un *Diccionari*. Raons antropològiques, motius de psicologia, apart dels conceptes filològichs, cal atendre, avui, al desenrotllar un llibre de semblant consistencia. Atenent a les disquisicions etimològiques, no refusant les lleis fonètiques en l' ortografia, y admetent la terminologia que totes les llengües accepten pera la nomenclatura de les ciències modernes, els llindars s' aixamplen al abans reduït terreny del lèxich, que s' esvaeix per amplíssims espais, deixant enrera els restringits horitzons, de fa uns quants anys, per efecte de la seua evolució consistenta, moguda per impuls de noves deduccions que 'ns expliquen el caràcter filològich de cada llengua, revelant les lleis eufòniques que les regulen, y aclarint les dificultats que se 'ns presenten, més encara, quan estudiem la nostra llengua comparada ab les que hi han tingut una relació més o menys estreta, aprenent l' historia fonològica, que dona a conèixer la vida y els aborígens de la nostra parla.

El coneixement de la part material de la paraula, fonamenta l' estudi de les lleis que sustenten la seua producció y se reflecten deduint el caràcter apropiat que a cada una de les encontrades ens presenta, y aquest treball ha de ferse sense desatendre les nocions de l' acústica, sense desestimar els motius fisiològichs que

hi serveix analogia, car si aixís no 's fés no podríem esbrinar aquelles anomalies que sovint se califiquen d'irregularitats, y que raonablement poden y deuen explicar-se, quan ab ordre y metòdicament son estudiades baix dos diferents aspectes; el material y l' intel·lectiu. La paraula material y la paraula signe, venen a formar una unitat, expressada per dos o més sons articulats o constituída per un de sol, donant-li coèsió el tò o accent que és també el que contribueix a determinar-la. En aquestes condicions la paraula, constitueix un tot que pot examinar-se y analitzar-se com qualsevol altre ésser, ab detenció segons passa del caràcter de sò o de signe auditiu a la de signe visible, que aixís y tot ha de completar-se designant-li un valor o bé un sentit, expressiu y determinatiu de algun concepte, y allavors s' estableix entre abdos, tan íntima relació que no és possible considerar un d' ells sense tindre l' altre present, car fora dificultós fer per separat el degut estudi, si abstraiéssim de les seues accepcions, no consideréssim la paraula com l' expressió cabal d' una idea.

És cert que cada paraula suposa un concepte, més ho és també que sovint un mateix mot expressa idees diferents, modificatives a voltes, acabant per admetre com propi enunciat la modificació introduída. Això és fill de la expressió y de les exigències. Ni a totes les parles hi han paraules pera expressar cada una de les idees del llenguatge, ni posseïm tots, cabal suficient pera determinar-les, y davant de la conveniència de la mateixa expressió se suplementen, inventant, modificant o apropiant a un mateix mot diferent determinació, y aixís admesos y generalisats aquestos procediments, té lloch el *sentit extensiu* d' un terme que fonamenta l' aplicació diferent del mateix. Per altra banda, y com ja havem consignat en aquest pròlech, algunes vegades, pera complir el fet de la expressió, adoptem paraules d' altres llengües, posant de relleu la recíproca influència de distintes parles, que enlaira y transforma el concepte de cada una d' elles, imposant-nos de les particularitats de sa expressió y de la valua d' aquelles, segons afirmava el malaguanyat y savi filòlech doctor Balari y Jovany.

Essent un diccionari, la *exposició* o *manifestació* del sentit de les paraules, això és l' estudi de les mateixes en tot lo que 'ns reveli llur concepte propi y l' extensiu, la comprovació dels mots, pot fer-se en aquestos llibres, indicant la seua qualitat, el valor que tenen gramaticalment, y expressant la significació que cal donarli, atenent al ús que d' ell se fá. Alguns autors opinen que als diccionaris, no s' hi han de comprendre els modismes, més la corrent d' admètrels, pera que serveixin de accepció complementaria, está en nostres temps prou arrelada, pera tindre-la com a bona. Acceptant la opinió d' una autoritat tan remarcable com la de l' il·lustre Coll y Vehí, establerta resta la essencial distinció que separa el *modisme*, manera de parlar propia y privativa de la llengua qu' encarna una qüestió sintáxica tractant de la colocació de les paraules, del *idiotisme* o sia el modisme de sentit literal que suposa, o bé una infracció de les regles ordinaries de la gramática, o un concepte desbaratat, qüestió lexicològica per quan s' até a la colocació més generalment que deu observar-se el sentit, y derrerament del *aforisme* o reflexió pregona y sentenciosa expressada ab energia y brevetat qu' encarna una qüestió ideològica. Els aforismes deurien estudiar-se com il·lustració intel·lectual, mellor que com a il·lustració lèxica, perque éssent com son fills de l' experiència y del raonament, tanquen una

gran veritat moral o política, y per lo tant, han de formar part de l' ensenyança del home, en lo que 's refereix a son procedir, més, atenent al caràcter sintètic dels aforismes, expressions peculiars d' un poble gaire bé sempre, devem considerarlos com una mena de modismes, que si en absolut no revelen el geni de la llengua, no deixen de iniciarnos en les formes apropiades de pensaments determinats, éssent com son, fruit de la experiencia o de la reflexió del poble, y per aquest motiu, caben en els diccionaris els articles referents a la paraula que 'ls continguen, per l' idea culminant qu' expressen, y deuen també intercalarshi, segons ho fem en el nostre treball, els modismes y els idiotismes, pera que serveixin d' il·lustració a les paraules compreses en ell.

Tota vegada que cada un d' aquestos estudis se té com il·lustració dels mots continguts al lèxich, llur més adequat lloch és després d' haver expressat el genuí concepte dels meteixos, no englobantlos en capítol apart com ho feien els antics diccionaris, porque si bé és veritat que fentho aixís, posa de relleu la riquesa que ofereix cada poble o cada llengua, no 's veu tan clar aquest meteix cabal com fentlos seguir al article dedicat a cada paraula, porque d' aquest modo, referma no tan sols lo que cada una representa, sinò que, al ensemps, indica les significacions que de sa combinació se 'n dedueixen.

Veusaquí el traçat general de la nostra obra. Primerament, exposició del concepte propi y traslatiu de cada paraula; segonament, modismes, idiotismes y aforismes en ús, relacionat ab cada una d' elles; suprimint la il·lustració etimològica y filològica, pera no allargar massa aquest treball expositiu, quin objecte és donar el sentit més propi dels mots que componen la llengua catalana. Això no vol dir que al ordenar el present **DICCIONARI**, no s' hagen tingudes presentes les etimologies y els estudis filològichs, aixís com també els clàssichs, al ensemps que les produccions de nostres capdals escriptors moderns, mercès a quines, s' ha enriquit y s' enriqueix més cada día la nostra benvolguda parla.

En lo pertocant a les notícies biogràfiques, havem compreses aquelles personalitats de cada una de les regions de la llengua catalana, que foren més distingides en tots els ordres de la humana activitat, y que, havent finit, son mereixedores de recort als sobrevivents.

La rublerta il·lustració que a les pàgines de nostre llibre fá ressaltar volgudes fesomies dels fills de la terra que en vida contribuiren a la verdadera significació del caràcter y del geni catalá, prescindint d'aquells que per sort encare avui l' enlairen; la reproducció dels monuments, de les vistes de localitats significades a les regions que integraren la gloriosa nacionalitat; la collecció prou interessanta dels antics segells y dels escuts de les contrades diverses; els detallats mapes comarcals; els aplechs de mobiliari, d'eines de treball, y dels exemplars que convenen al estudi científich, de la botánica, de la zoologia, de la geología, de l' historia y d' altres coneixements; la exposició de l' indumentaria, de les costums, y dels diferents tipus regionals per tí, assignen major importancia y més assequible comprensió a n' el primer **DICCIONARI ENCICLOPÈDICH CATALÁ**, que ab ferma voluntat y bon desitg publiquem.

EXPLICACIÓ

DE LES ABREVIATURES USADES EN AQUEST DICCIONARI

A

a.	actiu (verb).
abl.	ablatiu.
abr.	abreviat.
absol.	absolut.
acep.	acepció.
acus.	acusatiu.
<i>Acúst.</i>	<i>Acústica.</i>
adj.	adjectiu.
<i>Adm.</i>	<i>Administració.</i>
adv.	adverbi, adverbial o adverbialment.
adv. afirm.	adverbi afirmatiu.
adv. ll.	adverbi de lloch.
adv. m. o adv. mod.	adverbi de modo.
adv. neg.	adverbi negatiu.
adv. q.	adverbi de quantitat.
adv. t.	adverbi de temps.
afirm.	afirmatiu o afirmatiuament.
<i>Agr.</i>	<i>Agricultura.</i>
<i>Agrim.</i>	<i>Agrimensura.</i>
<i>Agron.</i>	<i>Agronomia.</i>
ajunt.	ajuntament.
<i>Alg.</i>	<i>Àlgebra.</i>
<i>Alquím.</i>	<i>Alquímia.</i>
amb.	ambigüe.
anal.	analogia.
<i>Anat.</i>	<i>Anatòmia.</i>
<i>Ant.</i>	<i>Antich Antiquat.</i>
<i>Ant. mar.</i>	<i>Antich de marina.</i>
<i>Ant. metaf.</i>	<i>Antich de metafísica.</i>
<i>Ant. mus.</i>	<i>Antich de música.</i>
<i>Ant. náut.</i>	<i>Antich de náutica.</i>
<i>Ant. quím.</i>	<i>Antich de química.</i>
<i>Antol.</i>	<i>Antologia.</i>
<i>Antrop.</i>	<i>Antropologia.</i>
<i>Arb.</i>	<i>Arbricultura.</i>
<i>Arit.</i>	<i>Aritmètica.</i>
<i>Arqueol.</i>	<i>Arqueologia.</i>
<i>Arquit.</i>	<i>Arquitectura.</i>
art.	article.
<i>Artill.</i>	<i>Artilleria.</i>
<i>Art. y of.</i>	<i>Arts y oficis.</i>
arxip.	arxiprestatge.
<i>Astrol.</i>	<i>Astrologia.</i>
<i>Astron.</i>	<i>Astronomia.</i>
aum.	amentatiu.
auxil.	auxiliar.

B

<i>Bell. art.</i>	<i>Belles arts.</i>
<i>Bibliog.</i>	<i>Bibliografia.</i>
<i>Biog.</i>	<i>Biografia.</i>
bisb.	bisbat.
<i>Blas.</i>	<i>Blassó.</i>
<i>Bot.</i>	<i>Botànica.</i>

C

<i>Caç.</i>	<i>Caça.</i>
<i>Cale.</i>	<i>Calografia.</i>
<i>Calig.</i>	<i>Caligrafia.</i>
Cap.	Capital.
<i>Catóp.</i>	<i>Catópica.</i>
<i>Cer.</i>	<i>Cereria.</i>
<i>Cerr.</i>	<i>Cerralleria.</i>
<i>Cetr.</i>	<i>Cetreria.</i>
<i>Cir.</i>	<i>Cirurgia.</i>
colec.	colectiu o colectiuament.
Com.	Comers.
<i>Com. ant.</i>	<i>Comers antich.</i>
com.	comú (nom).
comp.	compost.
compar.	comparatiu.
cond.	condicional.
conj. advers.	conjucció adversativa.
conj. disj.	conjucció disjuntiva.
conj. dist.	conjucció distributiva.
conjug.	conjugació.
contrac.	contracció.
corrup.	corrupció.
<i>Conqui.</i>	<i>Conquillogia.</i>
<i>Cosmol.</i>	<i>Cosmologia.</i>
<i>Cosmog.</i>	<i>Cosmografia.</i>
<i>Cron.</i>	<i>Cronologia.</i>

D

dat.	datiu.
defec.	defectiu (verb).
defin.	definitiu.
dep.	deponent (verb).
depart.	departament
<i>Dep.</i>	<i>Deportatge.</i>
deriv.	derivat.
despect.	despectiu.
<i>Dial.</i>	<i>Dialèctica.</i>
<i>Dib.</i>	<i>Dibuix.</i>

<i>Didact.</i>	<i>Didáctica.</i>
<i>dim.</i>	<i>diminutiu.</i>
<i>Dinám.</i>	<i>Dinámica.</i>
<i>dióc.</i>	<i>diócessis.</i>
<i>Dióp.</i>	<i>Diòptrica.</i>
<i>Dípl.</i>	<i>Diplomacia.</i>
<i>dist.</i>	<i>districte.</i>
<i>Dogm.</i>	<i>Dogmàtic.</i>
<i>Dr.</i>	<i>Dret.</i>
<i>Dram.</i>	<i>Dramàtic.</i>

E

<i>Econ.</i>	<i>Economia.</i>
<i>Elip.</i>	<i>Elíptica.</i>
<i>Entom.</i>	<i>Entomologia.</i>
<i>Epíst.</i>	<i>Epistolar.</i>
<i>epít.</i>	<i>epítet.</i>
<i>Equít.</i>	<i>Equitació.</i>
<i>Erpeto.</i>	<i>Erpetologia.</i>
<i>Escult.</i>	<i>Esculptura.</i>
<i>Escol.</i>	<i>Escolàstic.</i>
<i>Esgrim.</i>	<i>Esgrima.</i>
<i>Estadis.</i>	<i>Estadística.</i>
<i>Estam.</i>	<i>Estampació.</i>
<i>Estát.</i>	<i>Estàtica.</i>
<i>Estét.</i>	<i>Estètica.</i>
<i>Etimol.</i>	<i>Etimologia.</i>
<i>etc.</i>	<i>etcétera.</i>
<i>Etno.</i>	<i>Etnografia.</i>
<i>exag.</i>	<i>exageració.</i>
<i>exclam.</i>	<i>exclamació.</i>
<i>explet.</i>	<i>expletiu.</i>
<i>explíc.</i>	<i>explícitiu.</i>
<i>expr.</i>	<i>expressió.</i>
<i>expr. adv.</i>	<i>expressió adverbial.</i>
<i>expr. fam.</i>	<i>expressió familiar.</i>
<i>expr. fam. irón.</i>	<i>expressió familiar irònica.</i>

F

<i>f.</i>	<i>femení (nom).</i>
<i>f. pl.</i>	<i>femení plural.</i>
<i>f. p. u.</i>	<i>femení propi unipersonal.</i>
<i>Fab.</i>	<i>Fabricació.</i>
<i>Fam.</i>	<i>Familiar.</i>
<i>Fam. ant.</i>	<i>Familiar antic.</i>
<i>Fam. irón.</i>	<i>Familiar irònic.</i>
<i>Farm.</i>	<i>Farmàcia.</i>
<i>felig.</i>	<i>feligresia.</i>
<i>fest.</i>	<i>festiu.</i>
<i>fig.</i>	<i>figurat.</i>
<i>Fil. y Filos.</i>	<i>Filosofia.</i>
<i>Filol.</i>	<i>Filologia.</i>
<i>Fis. y Fisi.</i>	<i>Física.</i>
<i>Fisiol.</i>	<i>Fisiologia.</i>
<i>For.</i>	<i>Forense.</i>
<i>For. Ecl.</i>	<i>Forense Ecclesiàstic.</i>
<i>Fort.</i>	<i>Fortificació.</i>
<i>Foto.</i>	<i>Fotografia.</i>
<i>Fotoglíp.</i>	<i>Fotoglífica.</i>
<i>Fotogr.</i>	<i>Fotograval.</i>
<i>fr.</i>	<i>frase.</i>
<i>Fren.</i>	<i>Frenologia.</i>

<i>freq.</i>	<i>frequentatiu.</i>
<i>Fund.</i>	<i>Fundició.</i>
<i>Fust.</i>	<i>Fusteria.</i>
<i>fut.</i>	<i>futur.</i>

G

<i>Gen.</i>	<i>Genealogia.</i>
<i>gen.</i>	<i>genre, generich.</i>
<i>gener.</i>	<i>general.</i>
<i>genit.</i>	<i>genitiu.</i>
<i>Geod.</i>	<i>Geodesia.</i>
<i>Geogn.</i>	<i>Geognosia.</i>
<i>Geog.</i>	<i>Geografia.</i>
<i>Geog. ant.</i>	<i>Geografia antiga.</i>
<i>Geol.</i>	<i>Geologia.</i>
<i>Geom.</i>	<i>Gometria.</i>
<i>Germ.</i>	<i>Germanich.</i>
<i>gerund.</i>	<i>gerundi.</i>
<i>Gimm.</i>	<i>Gimnàstica.</i>
<i>Gnom.</i>	<i>Gnomonia.</i>
<i>gov.</i>	<i>govern.</i>
<i>Gram.</i>	<i>Gramàtica.</i>
<i>Grav.</i>	<i>Gravaf.</i>

H

<i>hab.</i>	<i>habitants.</i>
<i>Hidr.</i>	<i>Hidràulica.</i>
<i>Hidrog.</i>	<i>Hidrografia.</i>
<i>Hidrom.</i>	<i>Hidrometria.</i>
<i>Hidrost.</i>	<i>Hidrostàtica.</i>
<i>Hig.</i>	<i>Higiene.</i>
<i>hip.</i>	<i>hiperbole.</i>
<i>hiperb.</i>	<i>hiperbòlich.</i>
<i>Hist.</i>	<i>Historia.</i>
<i>Hist. nat.</i>	<i>Historia natural.</i>
<i>Histol.</i>	<i>Histologia.</i>
<i>Hort.</i>	<i>Horticultura.</i>

I

<i>Icon.</i>	<i>Iconografia.</i>
<i>Ictiol.</i>	<i>Ictiologia.</i>
<i>imp.</i>	<i>impersonal (verb).</i>
<i>imper.</i>	<i>imperatiu.</i>
<i>imperf.</i>	<i>imperfecte.</i>
<i>Imp.</i>	<i>Imprempta.</i>
<i>Ind.</i>	<i>Industria.</i>
<i>indef.</i>	<i>indefinit.</i>
<i>indet.</i>	<i>indeterminat.¹</i>
<i>indic.</i>	<i>indicatiu.</i>
<i>infin.</i>	<i>infinitiu.</i>
<i>Int. fam.</i>	<i>Intima familiar.</i>
<i>interj.</i>	<i>interjecció.</i>
<i>interr.</i>	<i>interrogatiu.</i>
<i>inus.</i>	<i>inusitat.</i>
<i>inv.</i>	<i>invariable.</i>
<i>Iron.</i>	<i>Irònic.</i>
<i>irreg.</i>	<i>irregular.</i>

J

<i>J. C.</i>	<i>Jesucrist.</i>
<i>Jard.</i>	<i>Jardineria.</i>

Jud . . . . . *Judicial y Judicialment.*
Juris . . . . . *Jarispudencia*

K

kgm. . . . . . kilograms.
km. . . . . . kilometres.
km². . . . . . kilometres quadrats.

L

Lit. . . . . . *Literatura.*
Litogr. . . . . . *Litografia.*
liter. . . . . . literal.
Litürg. . . . . . *Litürgica.*
Loc . . . . . *Locució.*
Loc ant. . . . . . *Locució antiga.*
Loc. fam. . . . . . *Locució familiar.*
Loc. for. . . . . . *Locució forense.*
Loc. met. . . . . . *Locució metafòrica.*
Log. . . . . . *Lògica.*
long. . . . . . *longitud.*

LL

llat. . . . . . *llatinisme.*
lleng. . . . . . *llengüística.*
ll. . . . . . *ll.*

M

m. . . . . . masculí (nom).
m. p. u. . . . . . masculí propi unipersonal.
m. y f. . . . . . masculí y femení.
m. adv. . . . . . modo adverbial.
Magn. . . . . . *Magnetisme.*
Maquin. . . . . . *Maquinaria.*
Mar. . . . . . *Marina.*
Mat. méd. . . . . . *Materia mèdica.*
Matem. . . . . . *Matemàtiques.*
Mecàn. . . . . . *Mecànica.*
Med. . . . . . *Medicina y medicinal.*
Med. ant. . . . . . *Medicina antiga.*
Met. . . . . . *Metàfora.*
Met. fam. . . . . . *Metàfora familiar.*
Metaf. y metafis. . . . . . *Metafísica.*
Metal. . . . . . *Metalúrgia.*
metap. . . . . . *metaplasme.*
Meteor. . . . . . *Meteorologia.*
Metr. . . . . . *Metrologia.*
Mil. . . . . . *Miticia.*
Miu. . . . . . *Mineralogia.*
Mist. . . . . . *Mística.*
Mit . . . . . *Mitologia.*
m. adv. . . . . . modo adverbial.
mod. . . . . . modisme.
Mor. . . . . . *Moral.*
municipal. . . . . . municipal.
Mus . . . . . *Musica.*

N

n . . . . . neutre (verb).
n. p. . . . . . nom propi.
Nàut. . . . . . *Nàutica.*
Nàut. ant. . . . . . *Nàutica antiga.*

nal. . . . . . *natural.*
neg. . . . . . *negació, negatiu.*
neol. . . . . . *neologisme.*
Neumát. . . . . . *Neumàtich.*
nom. . . . . . *noninatiu.*
nomb. . . . . . *nombre.*
núm. . . . . . *número, numeral.*
Numis. . . . . . *Numismàtica.*

O

Obst. . . . . . *Obstetrícia.*
Ópt. . . . . . *Òptica.*
Orat. . . . . . *Oratoria.*
ord. . . . . . *ordre, ordinal.*
Ornit. . . . . . *Ornitologia.*
Orog. . . . . . *Orografia.*
Ort. . . . . . *Ortografia.*

P

p. a. . . . . . *participi actiu.*
p. p. . . . . . *participi passat.*
p. pr. . . . . . *participi present.*
p. And. . . . . . *provincial d' Andalusia.*
p. Arag. . . . . . *provincial d' Aragó.*
p. Ast. . . . . . *provincial d' Asturies.*
p. Ext. . . . . . *provincial d' Extremadura.*
p. Gal. . . . . . *provincial de Galicia.*
p. Mur. . . . . . *provincial de Murcia.*
p. Nav. . . . . . *provincial de Navarra.*
p. u. . . . . . *poch usat.*
part. . . . . . *particular.*
part. jud. . . . . . *partit judicial.*
particul. . . . . . *partícula.*
patol. . . . . . *patologia.*
patr. . . . . . *patronímich.*
perif. . . . . . *perifrassís.*
pers. . . . . . *persona o personal.*
Pers. . . . . . *Perspectiva.*
Pint. . . . . . *Pintura.*
Pint ant. . . . . . *Pintura antiga.*
Piroc. . . . . . *Pirotecua.*
pl. . . . . . *plural.*
Poét. . . . . . *Poètica.*
Polít. . . . . . *Política.*
Popul. . . . . . *Popular.*
posses. . . . . . *possessiu.*
práct. . . . . . *práctica.*
prep. . . . . . *preparació.*
prep. conj. . . . . . *preposició conjunctiva.*
pret. . . . . . *pretèrit.*
prim. . . . . . *primitiu.*
proced. . . . . . *procediment.*
pron. . . . . . *pronominal.*
pron. dem. . . . . . *pronom demostratiu.*
pron. inter. . . . . . *pronom interrogatiu.*
pron. pers. . . . . . *pronom personal.*
pron. pos. . . . . . *pronom possessiu.*
pron. rel. . . . . . *pronom relatiu.*
prop. . . . . . *propi.*
pros. . . . . . *prosodia.*
prov. . . . . . *provincia, provincial.*
proverb. . . . . . *proverbi.*

Psicol. . . . . . *Psicologia.*
púb. . . . . . *públich.*

Q

Quím. . . . . . *Química.*
Quím. ant. . . . . . *Química antigua.*

R

r. . . . . . *recíproch (verb).*
rad. . . . . . *radical.*
Ref. . . . . . *Refrá.*
refl. . . . . . *reflexiu (verb).*
Rel. . . . . . *Relligió.*
Ret. . . . . . *Retóricá.*

S

s. . . . . . *substantiu.*
s. y adj. . . . . . *substantiu y adjectiu.*
s. m. . . . . . *substantiu masculí.*
simpl. . . . . . *simple.*
sing. . . . . . *singular.*
subj. . . . . . *subjunctiu.*
suf. . . . . . *sufixe.*
superl. . . . . . *superlatiu.*

T

t. . . . . . *temps (del verb).*
Táct. . . . . . *Táctica.*

Teol. . . . . . *Teologia.*
Ter. . . . . . *Territorial.*
Ter. . . . . . *Terme o frase propis d' alguna
 encontrada.*

Terap. . . . . . *Terapéutica.*
Termod. . . . . . *Termodinámich.*
Tip. . . . . . *Tipografía.*
Topog. . . . . . *Topografía.*
Toxic. . . . . . *Toxicología.*
Trigon. . . . . . *Trigonometría.*

U

Unlp. . . . . . *Unipersonal.*

V

V. . . . . . *Vegis.*
v. . . . . . *verb.*
v. a. . . . . . *verb actiu.*
v. imp. . . . . . *verb impersonal.*
v. n. . . . . . *verb neutre.*
v. r. . . . . . *verb recíproch.*
v. ref. . . . . . *verb reflexiu.*
verb. . . . . . *verbal.*
Vet. . . . . . *Veterinaria.*
Vulg. . . . . . *Vulgarisme.*

Z

Zool. . . . . . *Zoología.*

ADVERTENCIES

I. Els articles o les expressions, frases, etc., que consten de més d'una paraula, 's buscarán, sempre, per la paraula que semblará més important.

II. Les variades acepcions d'una meteixa veu estarán separades per aquest senyal ||.

III. Les paraules escrites ab aquest caràcter (**Abastar**) s' han de buscar segons elles meteixes expressen, y si van acompanyades d' un nombre, a la acepció que aquést indica; v. gr.: **AJAR**. v. a. *Ant.* **Abastar**, 1, qu' és còm si dignés: *vegis Abastar* en la primera de les seues acepcions.

IV. Quan després del senyal || no s' hi posa la indicació o abreviatura gramatical, és que la acepció que segueix té la meteixa qualitat gramatical que l' anterior.

V. Aquest senyal (—) indica que se sobreentén la paraula o paraules que comensen l' article.

Francesch Alió (1862-1908)
pág. 77

Gaspar de Aguilar (1561-1610)
pág. 53

Joan Agell y Torrents (1809-1868)
pág. 47

Antoni Aulestia y Pijoan (1849-1908)
pág. 168

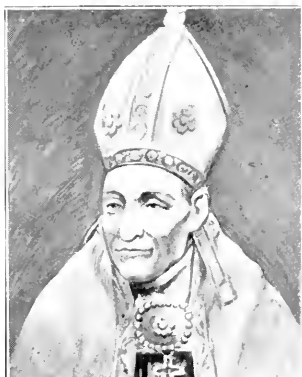
Marian Aguiló y Fuster (1825-1897)
pág. 54

Valentí Almirall y Llozer (1841-1904)
pág. 78

Joseph M.ª de Alós y Mora (1765-1844)
pág. 80

Francesch Armanyá (1718-1803)
pág. 137

B. C. Aribau y Farriols (1798-1862)
pág. 136

Gabriel Balart (1824-1893)
pág. 187

Victor Balaguer y Cirera (1824-1901)
pág. 186

Jaume Balmes (1810-1847)
pág. 189

Antoni de Bofarull y de Brocá
(1821-1891) pág. 245

Francesch Bonet y Bonfill (M. 1889)
pág. 251

Joseph Balari y Jovany (1844-1904)
pág. 187

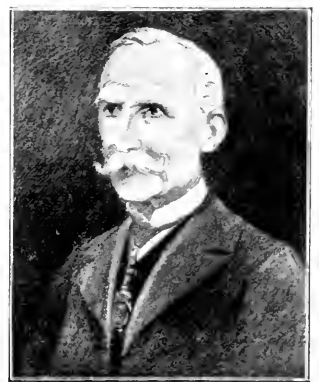
(Fot. Matarrodona)

Ramón Buldú (1815-1889)
pág. 275

Francesch Felay Briz (1839-1889)
pág. 269

Joaquim Bonet y Vinyals (1822-1887)
pág. 251

A

A. És la primera lletra del Abecé. Sona clara y decidida: se pronuncia obrint regularment la boca, tenint la llengua tocant a les dents inferiors y deixant els llabris en l' estat en que 'ls posa la meteixa obertura de la boca.

Serveix la lletra a pera expressar les següents abreviacions: A o Ar., *Arnaldus*: Arnau.— Abbs., ab una ratlleta que travessa 'ls dos pals de les bb, *abbas*: Abat. || Ag^r, *ager*: Camp. || Ag^l, *agri*: Del camp. || Aia., *ánima*: L' ànima. || Al., ab un travesser en el pal de la l, *alter* o *alía*: Altre o altra. || Añ., *ante*: Avans. || Aq^m, *Aqua*: Aigua. || At, au, au^m, *autem*: Més. || AA: abreviatura de *Alteses* y de *Autors*. En medicina y en farmacia vol dir *ana*. || A. C. En la cronologia significa *anys de Cristo*. || A. E. C. Vol dir *anys de l' era cristiana*. || A. R. Vol dir any de la fundació de Roma. || ADD. En medicina y en farmacia vol dir *afegescas*. || Còm a signe numeral, segons el costum romà adoptat a Catalunya, valia 500, y ab una ratlleta demunt 5.000.

A. Aquesta lletra considerada com preposició, pot significar les relacions següents: 1.ª, objecte de la acció, còm: *mon amich estima a son germà*; 2.ª, terme de la acció, còm: *aixís primors Amor a mi revela*; 3.ª, direcció, còm: *me 'n anava a Madrit*; 4.ª, lloch, còm: *m' estich a Barcelona*; 5.ª, temps, còm: *a la nit, a la matinada*; 6.ª, causa, còm: *hi há anat a prech de tots*; 7.ª, semblansa, us o costum, còm: *a la catalana, a lo militar*; 8.ª, preu, còm: *a dotze quartos; ho he pagat a tres pessetes*; 9.ª, situació, còm: *a la esquerra, a la dreta, a dall, a baix*; 10.ª, conformitat, còm: *a la lley de Roma; anar a compàs*; 11.ª, distancia, còm: *de taula a taula; palm a palm*; 12.ª, terme, còm: *a la cultilla, etcètera*.

A vegades s' usa còm equivalent a la preposició *pera*, còm: *empero la cosa és a mi quaix impossible*; altres a la preposició *per*, còm: *si algun senyor de nau o de leny tendrà ab si algun servitcat a temps sabut*; altres a la preposició *de*, còm: *tinch a dir; hajan a portar*, y altres equivalent a la partícula o adverbi *si*, còm: *a saberho hi haguera arribat*.

S' usa en la composició de moltes paraules, còm: *a-conseguir, a-plom, a-genollar, a-campar, a-fonar, etcètera*, y en la de moltes expressions, còm: *a soldada, a les mil maravelles, a les fosques, a tom, a bell ull, a brasset, a dretes, a foch y a sanch, etc.*

Precedintla la paraula *còm*, forma un modisme català, quan no hi há comparació, en qual cas se suprimeix en castellà. Aixís dihem: *còm a Pau que 'm dich; admesos a la Cort còm a barons*; y en castellà: *como Pablo que soy, admitidos en la Corte como barones*.

A. Interjecció, en castellà és també A, encare que generalment s' escriu *ah!* còm: *ah, que so desdixat! ah, qué fas!*

A ÈS LA LLETRA DELS ASES. fr. Se sol dir a aquell que després de no entèndrer una cosa, cau en lo que aquésta vol dir y exclama: ¡Ah!

NO SAPIQUER NI LA A. fr. No sapiguer llegir. *No conozer ni la a.*

PÈNDRE LA A PER LA B. fr. Se diu del que pren una cosa per altra, o en sentit contrari, al que se li déu donar. *Esa es la derecha y dábale con la zurda; o esa es la derecha y la torcida la del canil.*

AAM. m. Mesura holandesa pera líquits, d' uns seixanta litres de cabuda. *Aam.*

AAS DE BIELLE. *Orog.* Collada a una altura de 2,162^m en territori que havia pertenescut als comtes ribagorsans, en els primers sigles de l' etat mitjana.

AB. prep. Con. Serveix pera expressar companyia, còm: *anava ab el seu pare*. || Manera o instrument, còm: *ho deya ab interès; ab sa parla tan fatiguera ho alcansa to; ho feu ab el coltell*. || Motiu, còm: *ab coneixement; ab excuses ho cura; ab el ben entés que, etc.*

Entra en la composició de moltes frases, còm se veurà per els exemples següents:

AB AIXÒ, AB TOT AIXÒ. Se significa que, segons lo que procedeix, s' acaba d' aquesta o d' aquella manera. *Por tanto.*

AB MI, AB SI. Ablatius respectivament dels pronoms *jo* y *se*. *Conmigo, consigo*. També s' usa *ab tu, ab nosaltres, ab vosaltres, ab els quals*, y en castellà: *contigo, con nosotros, con vosotros, con los cuales*.

AB TOT, AB TOT Y AB AIXÒ. Expressions que corresponen a *con todo, con todo y con eso, sin embargo, no obstante*.

AB TAL, AB TAL QUE. Expressions ab que 's revela condició. *Con tal, con tal que, de modo que.*

S' usa també en expressions còm aquestes: *ab eterno, ab inicio, etc.*

ABACÁ. *Bot.* Planta filamentosa americana.

ABACALLANARSE. v. n. Aprimarse, quedarse sols ab la pell y 'ls ossos. *Apergamarse.*

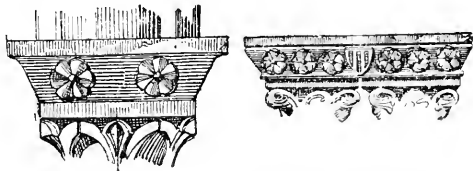
ABACALLANAT, DA. adj. Sech, prim. *Apergaminado.*

ABACIAL. adj. Lo que pertany al abat o a la abadia. *Abacial, abadengo.*

TAULA ABACIAL. fr. Se diu d' aquella que és provehida de bons y abundants menjars. *Mesa abacial.*

ABACOMTE. m. Abat ab dignitat comtal. *Abacómite.*

ABACH. m. Taula en la que se hi posa alguna cosa.

Àbachs catalans estil de transició (sigle XIII)

Àbaco ó aparador de la plata ó vasos. || Taula ont s' ensenyan els vasos y objectes d' or y de plata. *Àbaco.* || Taula calculatoria ont els tresorers y ma-

temàtics feyen llurs nombres, ratlles y figures, per quina rahó s' anomenava també *taula pitagòrica*. **Ta-bla** para contar. || Pedra que corona el capítell de les columnes o pilastres y quina forma varia segons l'ordre arquitectònic a que aquelles pertanyen. || **Àbaco**. || Antich ornament reyal a l'Anglaterra. || **Àbaco**. || Bastó que 'l cap dels templaris usava tenint gravat en el puny la creu de l'ordre. || **Àbaco**. || Taula o post pera jugar. || **Àbaco**.

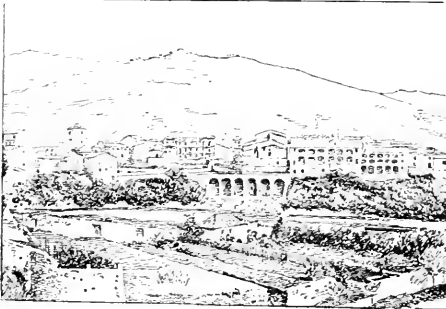
ABADAL, adj. Lo pertanyent a la abadía y a la dignitat d'abat. **Abacial**, **abadial**.

ABADEJO, m. BACALLÀ.

ABADERNAR, v. a. *Naut.* Subjectar ab badernes. **Abadernar**.

ABADESSA, f. Superiora de monjes. **Abadesa**. **SEMBLAR UNA MARE ABADESSA**, fr. Se diu d'aquella que és grassa y fa patxoca. *Parecer una abadesa*.

ABADESSES (Sant Joan de les). *Geog.* Vila de la prov. de Girona, bisb. de Vich, part. jud. de Puigcerdà. És a la vora esquerra del Ter y té 2.929 hab. La

Vista de Sant Joan de les Abadesses.

població és remarcable per les mines de carbó de pedra y de lignit, y per les fonts sulfur nitrades al Pudol, les d'hidrògen sulfurat a la font dels Banys, y la d'aigua salada al Torrent de les Feixes. La indústria, es allí prou important en la producció de filats y de teixits, y explotació de ciments. Conserva recorts històrics desde Guifre *el Pilós*, fundador del monestir de quin sa filla Emmona va ésser la primera abadesa en 887. Al 1017 els canonges d'Aquisgran, s'hi establiren instalant després el monestir de Sant Agustí, colegiata desde el segle XVI. La iglesia del convent va ésser consagrada en 1150, soterrant-la un terratrèmol en 1442. El claustre oïval y part del antich temple son remarcables. L'iglesia de Sant Pol ab portada romànica del segle XI, y retaule esculpit; la casa nomenada del Abat ab un pati primitiu de volta baixa; la iglesieta de can Parrella; el pont demunt del Ter restaurat en el segle XII; y algunes torres de les muralles mitjvals, li donen a la vila fesomia d'antigor.

ABADÍA, f. Dignitat d'abat o abadesa; iglesia o monestir dirigit per un abat o abadesa. **Abadía**. || Casa rectoral. **Abadía**. || Territori, jurisdicció, béns o rendes pertanyents al abat. **Abadía**.

ABADIAL, **Abacial**.

ABADIAT, m. Districte del abat o terres a ell pertanyentes. **Abadía y abadiado**.

ABADIETA, y

ABADIOLA, f. Dim. d'abadía. **Abadía pequeña**.

ABAIX, adv. mod. Part inferior, o dessota. **Abajo**.

ABAIXADOR, m. Qui abaixa els panyos en la fabricació d'aquets. **Tundidor**. || **Baixada**, **Bajada**.

ANAR ALS ABAIXADORS, fr. *Met. Fam. Ter.* **ANAR DE BAIXA**. *Ir a menos*.

ABAIXAMENT, m. **BAIXA**, s. || La acció y efecte de

abaixar. **TUNDA**, **TUNDIDURA**. || La baixa de préu en els queviures. || *Ant.* **DEVALLIMENT**. || **ABATIMENT**.

ABAIXAR, v. a. Tondre el pèl del panyo y igualarlo ab les estiores. **Tundir**. || **Afluir**, disminuir algunes coses immaterials, com; el dolor, el fret, la febre. **Bajar**, **dejar**, **ceder**, **aflojar**. || **Disminuir** el gruix o alsaria d'alguna cosa. **Bajar**, **rebajar**. || **Inclinar** envers terra alguna cosa, com; el cap, el llibre. **Bajar**, **inclinat**. || **Disminuir** la estimació o valor de la moneda o d'altre qualsevulla cosa. **Bajar**. || **Disminuir** el préu. **Bajar**, **abaratar**. || **Reducir** el sou o salari. **Bajar**, **rebajar**, **acortar**, **reducir**.

ABAIXAR ELS FUMS A ALGÚ, fr. *Fam.* **Sossegarlo**, ferli pèrdrer l'enfado o enuig per medi de bones rasons, carícies, etc. En sentit metafòric se pren per *humiliar*, *rebaixar*. **Aminar** la cólera *a alguno*.

ABAIXARSE, v. r. **Inclinarse** cap a terra. **Bajarse**, **inclinarse**. || **Inclinar** el cos pera passar per sota de alguna cosa. **Bajarse**, **encorvarse**, **agacharse** || **Arrupirse** pera no ésser vist. **Aovillarse**, **agazaparse**, **acurrucarse** y **agarbarse**. Se diu comúment de les llebres. || **Humiliarse**. **Doblar** las rodillas, **bajarse**, **abatirse**. || **Disminuirse** un tot, com un munt de blat, els diners, etc. **Bajar**, **menguar**, **mermar**. || **Minvar** les aigües. **Vaciar**, **mermar**, **menguar**, **decrecer**. || **Minvar** els rius o braços de mar fins que 's passin a gual. **Avadarse**. || **Desinflarse**. **Deshincharse**.

QUI MOLT S' ABAIXA 'L CUL ENSENYA. **Aforisme** ab que 's significa que la massa humiliació és baixesa.

ABAIXAT, DA. p. p. **Tundido**, **bajado**.

ABAJANAT, DA. adj. y 'ls seus derivats. **Atontat**, **ab posat** y **fets de beneit**. **Atontado**, **abobado**.

ABALANSAR, v. a. **Posar** les balanças al fil. **Abalanzar**. || **Impellir**. **Abalanzar**, **impefer**, **empujar**. || **Moure**, **induir** **Persuadir**.

ABALANSARSE, v. r. **Acometre** a algú tirant-se-li demunt. **Abalanzarse**. || **Inclinarse**, **determinarse**. **Abalanzarse**.

ABALSAT, DA. adj. **ESPADAT**.

ABALTIT, DA. adj. *Ter.* **Ensopit**, **endormiscat**.

ABALLAR, v. *Ant.* **Vestir**.

ABALLAT, DA. p. p. *Ant.* **Vestido**.

ABALLIMENT, m. *Ant.* **Desitj**, **capritxo**. **Anjojo**.

ABALLOL (Coll). *Orog.* Coll a 1.425 metres d'altitut a tramontana de Malanyeu, prov. de Barcelona.

ABANDERADO o **ABANDERAT**, m. Qui porta la bandera en les professons y actes públics. **Abanderado**. || **Oficial** d'exèrcit que porta la bandera. **Abanderado**.

ABANDEREJAR, v. a. *Naut.* **Provèir** una nau dels documents competents a autorisar sa bandera. **Abanderar**.

ABANDÓ, m. L'acció y efecte d'abandonar y de abandonar-se. **Abandono**, **desamparo**.

ABANDONADAMENT, adv. m. **Ab** **abandó**. **Abandonadamente**.

ABANDONAMENT, m. **ABANDÓ**.

ABANDONAR, v. a. **Deixar**, **desamparar** alguna cosa, no ferne cas. **Abandonar**. || **Dir** fàstics o paraules afrontoses. **Denostar**, **baldonar**, **ajar**, **abrar**, **levantar** la paletilla, **poner de lodo**, **echar** las temporalidades. || **Deixar** del tot al cuidado d'altre alguna cosa. **Abandonar**, **confiar**, **cometer**. || **Vendre** per menys préu del regular. **Malvender**, **hacer barato**. || *For.* **Renunciar**, **deixar** la possessió d'alguna herencia. **Abandonar**.

ABANDONARSE, v. r. **Descuidarse** de un meteix, de les obligacions o interessos. **Abandonarse**. || **Entregar-se** sense frè als efectes de l'ànim, com a la alegría, al dolor, a la compassió. **Abandonarse**, **entregarse**. || **Entregar-se** a una vida en que 's pert la estimació. **Abandonarse**, **enviarse**, **abrirse**. || **Perdre** el ànim, **rendirse** en les adversitats. **Abandonarse**, **abatirse**. || **Entregar-se** a la discreció d'altres. **Aban-**

donarse. || v. r. Imitar a les bagasses o rameres. Prostituir-se.

ABANDONAT, DA. p. p. Desamparat. Abandonado. || Afrontat ab paraules picantes. Abandonado, denostado. || adj. Vil. Abandonado. || Moltíssim barato. A huevo, de tres al cuarto. || EXPOSIT. || De una manera deixada, o com les bagasses. Encanallado, prostituido.

DONA ABANDONADA. *Putuela, ramerilla.*

ABANILLA (Riera d'). *Hidróg.* Neix a la serra de les Tres Fonts, prov. d' Alacant, passa a la de Murcia, torna a entrar a la primera y passa per Beneferrí y desaigua a la esquerra del Segura, prop d' Orihuela.

ABÀNS. m. *Ant.* Avantatge. || prep. conj. Denota anterioritat de lloch o temps, còm: *ets maiors van abàns que 'ls menors; abàns d' eixir el sol.* Antes. || adv. t. Denota preferència en les eleccions, còm: *abàns morir que pecar.* Antes, primero. || En temps passat. Antes. || Antiguament. Antes, antiguamente, en otro tiempo. || Parlant del temps també s' usa com adjectiu per lo meteix que ANTECEDENT o ANTERIOR, còm *el dia abàns.* Antes.

ABÀNS BÉ. conj. advers. Al contrari. *Antes, antes bien, al contrario.*

ABÀNS DE DÍA. m. adv. *Antes del dia o al amanecer.*

ABÀNS DE TOT. m. adv. Primerament, principalment. *Ante todo o ante todas cosas.*

DE ABÀNS. m. adv. *Fam.* De temps anterior. *De antes.*

LES COSES DE ABÀNS. *Las cosas de antes.*

MOLT TEMPS ABÀNS m. adv. *Mucho antes o mucho tiempo antes.*

POCHS DÍAS ABÀNS. *Pocos dias antes.*

ABANTARSE. v. r. *Ant.* Vanagloriarse.

ABANTES. adv. f. *Ter.* ABÀNS.

ABANTZ. prep. *Ant.* ABÀNS. || adv. II. *Ant.* AVANT.

ABARATIMENT. m. Acció de abaratir-se o rebai-xarse 'l preu. Baratura.

ABARATIR. v. a. y n. Abaixar el preu. Bajar de precio, abaratar.

ABARATIRSE. v. r. ABARATARSE.

ABARCA. f. Calçat fet d' una llenca de pell de hòu sense trèureli 'l pell, tallada a mida del peu y ab uns tallets a manera de traus tot voltant, per ont s' hi passa una corretjeta que s' estira pera donar a la pell la forma de la planta del peu, y lligat després a la cama a mena d' espardenyia. Abarca.

ABARCAMENT. m. La acció y efecte de abarcar. Abarcadura, abarcamiento.

ABARCAR. v. a. Rodejar ab els braços o ab les mans. Abarcar, abrazar. || *Met.* Encloure. Abarcar, abrazar. contener, comprender, incluir, alcanzar. || Encarregar-se a un mateix temps de moltes coses. Abarcar, abrazar. || AGAVELLAR. || Entendre en moltes matèries. Abarcar, abrazar.

QUI MOLT ABARCA POCH ESTRENY. Reirà ab què 's significa què aquell què abarca molt no pot acudir a tot. *Qui mucho abarca poco aprieta.*

QUI MOLT ABARCA Y POCH ESTRENY É SENYAL DE MOLT POCH SENY. Expressió ab que s' aclara 'l sentit del refrà anterior.

ABARCAT, DA. p. p. Abarcado. || adj. Calçat ab abarques. Abarcado.

ABARQUER, A. s. Qui fa o ven abarques. Abarquero.

ABARRAGANADA. adj. *Fam.* Se diu de la dòna molt abandonada y deshonesta. Escaldada.

ABARRAGANAMENT. m. p. u. AMISTANSAMENT.

ABARRAGANARSE. v. r. Abandonarse, amistanzarse, amancebarse.

ABARRAGANAT, DA. p. p. AMISTANSAT. || adj. *Ter.* ABANDONAT.

ABARROTAR. v. a. *Naut.* Equilibrar la càrrega de la nau, omplint ab fardos petits tots els buits. Abarrotrar. || Carregar una nau aprofitant fins els llochs més reduïts de la seva bodega y cambres. Abarrotrar.

ABAS. f. Pes usat a Persia pera pesar les perles; equival a un vuitem de quilat. Abas.

ABASAGAMENT. m. *Fam.* AGAVELLAMENT.

ABASAGAR. v. a. *Fam.* AGAVELLAR.

ABASEGAR. v. a. *Fam.* y 'ls seus derivats. ABASAGAR.

ABASSAMENT. n. *Ant.* ABAIXAMENT.

ABASSAR. v. a. *Ant.* ABAIXAR.

ABASSÓ. m. *Ant.* Turonct. Cerrillo.

ABAST. m. La provisió necessaria particularment de queviures. Abasto, abastecimiento. || La acció de abastar. Abastecimiento.

DONAR L' ABAST. fr. ABASTAR. 2. || fr. *Met.* Despatxar ab desembrás y promptitut algùn negoci. *Dar expediente.*

NO PODER DONAR L' ABAST. fr. *Met.* No poguer algú desempenyar o donar curs als móts negocis que té. *Estar ó verse ahogado, no poder dar curso ó vado.*

ABASTAMENT. m. Acte y efecte d' abastar o provehir. Abastecimiento.

ABASTANT. adv. m. *Ant.* BASTANT.

ABASTAR. v. a. Pendre o collir quelcòm que estigui alt y que pera ferho s' hagi d' alsar la mà, còm la fruita dels arbres, per exemple. Alcanzar, coger. || Suministrar els queviures a una ciutat o exercit. Abastecer, bastimentar, dar el abasto. || n. Bastar. || r. Provèir-se de lo necessari, especialment una ciutat o exercit. Virtualment, abastarse. Abastecerse.

ABASTATA, D p. p. Abastecido, bastimentado.

ABASTONEJAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. Donar cops de bastó. Apalejar. || BASTONEJAR.

ABAT. m. Prelat de monastir. Abad. || Dignitat en algunes catedrals. Abad. || Dignitat en algunes collegiatas. Abad. || Rector o beneficiat elegit pels seus companys pera presidirlos en capitol per cert temps. Abad. || Títol honorífich del llech que, per dret de successió, posseïx alguna abadia fundada ab béns secularisats. Abate. || — BENEHIT. El qui en el seu territori té jurisdicció casi episcopal. *Abad benedito.* || — MITRAT. El qui en certes funcions usa d' insignies episcopals. *Abad mitrado.* || — TITULAR. Aquell qu' és abat per dret de successió. *Abad titular.*

ABAT (Fra Antoni). *Biog.* Relligiós català. Va nèixer a Cardona y va pèndrer l' hàbit de l' ordre de predicadors a Barcelona l' any 1678. Va ésser catedràtic d' aquella Universitat y després de la de Minerva, a Roma. L' any 1705 va tornar al seu país, ont va morir l' any 1712. Va deixar MM. SS. *Theologie moralis*, 6 vol.; *Philosophia*, 1 vol., y *Sermones varios*.

— (FRA BONAVENTURA). *Biog.* Relligiós català, nat a Cardona, no se sap quin any; va morir a Marsella el 1766. Va ésser irare de l' ordre de menors y 's va dedicar a les matemàtiques, escrivint una obra titulada *Amusements philosophiques sur les diverses parties des Sciences et principalement de la Physique et des Mathematiques*, que s' estampà a Amsterdam l' any 1768.

ABAT (L'). *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Manuel, prov. de Valencia. || — (MAS DE). *Geog.* Caseriu del terme municipal de Tarragona.

ABATANAR. v. a. Batre, copejar el panyo en el batán pera trèureli l' oli y enfortirlo. Abatanar, batanar. || *Met. Fam.* Pegar a algú. Batanar, tundir.

ABATIMENT. m. La acció y efecte d' abatre o destruir. Abatimiento. || Falta de forces corporals. Abatimiento, postración. || Despreçi, vilesa. Abatimiento. || Baixesa de condició o estat. Abatimiento. || *Met.* Cobardia, falta d' ànim o d' esperit. Abatimiento. || Entre mercaders cessasió y descrèdit per no poder satisfer als acreedors. Quiebra, bancarrota. ||

Nàut. La acció de baixar alguna cosa de paratge alt. **Abatimiento.** || Separació de la nau del seu verdader rumbo per efecte de lo que abat l'ànim. **Abatimiento.**

ABATRE. v. a. Tirar a terra. **Abatir,** derribar, demolar, derruir. || Humiliar, acobardir, fer abaixar la superbia. **Abatir,** domar, hollar, refrenar, bajar los humos. || *Ant.* VÈNCER. || **MALMETRE.** || Entre comptadors trèure lo que queda líquid d'una partida, rebaixats els gastos. **Rebajar,** rebatir. || Humiliar-se. **Abatirse,** bajarse, doblar las rodillas. || Humiliarse en extrem. **Anonadarse.** || Parar el mercader sos negocis perdent el crèdit per no satisfer als acreedors. **Quebrar,** fallir, hacer quiebra ó bancarrota. || Quan ho fa maliciosament per defraudar als acreedors. **Alzarse.** || *Nàut.* Baixar alguna cosa de paratge alt, com *abatir la vela.* **Abatir.** || Descompondre qualsevol cosa pera reduïr-la d'alsaria o de bulto. **Abatir.** || Decantar, inclinar més o menys lo que és vertical, fins a posarlo del tot ajegut. **Abatir.** || Fer girar un objecte envers la part que 's considera menys ventajosa, com *abatir la proa.* També s'usa com reciproc. **Abatir.** || Separarse una nau vers sotavent del rumbo que fa, per causa del impuls de la mar o de la corrent. **Abatir.**

ABATRES. *Vulg.* Contracció de **ABATRESE.** || *Met.* Perdrer l'ànim, la confiança. **Abatirse.**

ABATUDAMENT. adv. m. Ab abatiment. **Abatidamente.**

ABATUT, DA. ad. Menyspreuat, vil. **Abatido.** || **VENSUT.** || Pobre, miserable. **Abatido,** Arrastrado. || Dit del mercader qu'ha fet bancarrota. **Fallido,** quebrado. || *adj.* *Ant.* Rebaixat, descomptat. **Rebajado,** desquitado.

ABAYSAR. v. a. *Aut.* y 'ls seus derivats. **ABAIXAR.**

ABBATE. m. Clergue, comunment d'ordres menors, que duia hàbits curts a la romana. **Abate.**

ABCÉS. m. Acumulació de materia o posterna als teixits orgànics que dona lloch a la formació d'un bony. **Absceso.** || Aquest mateix bony. **Absceso.**

ABDALLA BEN SOLIMAN ABU MOHAMED ALANSARI. *Biog.* Conegut per *Ben-Haut Allà.* Pretor o governador de Còrdoba, Sivilla, Murcia, etc. Va nèixer a Onda (Castelló), en l'any 1154 y va morir a Granada en 1215. Va deixar escrites dues obres que 'l fan autor distingidíssim, y son: *Bibliotheca Hispana y Anales valencianos.*

ABDET. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Confríes, prov. d'Alacant.

ABDICACIÓ. f. La acció y efecte de abdicar. **Abdicación.**

ABDICAR. v. a. Renunciar les dignitats y més particularment la corona, l'imperi, etc. **Abdicar.** || *For.* Cedir voluntariament el dret o domini que 's té sobre algú o sobre quelcom. **Abdicar,** renunciar, ceder.

ABDÓ. n. p. Abdón.

ABDÒMEN. m. *Anat.* BAIX VENTRE.

ABDOMINAL. adj. Pertanyent al abdòmen. **Abdominal.** || m. pl. *Ictiol.* Peixos quines aletes ventrals surten del baix ventre, darrera de les pectorals, sense qu'estiguin agafades al lhom, com les dels altres peixos. **Abdominales.**

ABDÓS. adj. *Ant.* pèl masculí y **ABDÜES** o **ABDUGUES** pèl femení, y

ABDOSOS. adj. pl. *Ant.* Els dos, un y altre. **Ambos** a dos, uno y otro.

ABDUCCIÓ. f. *Zool.* Moviment pèl qual se separa del eix imaginari del cos un membre o qualsevulla altre part d'ell. **Abducción.**

ABDUCTOR. adj. *Zool.* S'aplica als muscles que fan moure cap a fóra algun membre del cos, y més particularment al dels ulls, que 'ls fa girar cap al pols. **Músculo abductor.**

ABDUYES. adj. pl. *Ant.* **ABDUES.**

ABDUYS. adj. pl. *Ant.* **ABDÓS.**

ABECÉ. m. **ABECEDARI.**

ÈSSER AL **ABECÉ.** f. *Met.* Èsser tot just al comensament d'alguna cosa. *Estar en el abecé, o en el cristus.*

NO SABER L'ABECÉ. f. *Met.* Èsser molt ignorant. *No saber el cristus, o el abecé, la cartilla o la a ni la b.*

CARTA PARTIDA PER A. B. C. *For.* Duplicat, separat del pergami que contenia les dues còpies d'una meiteixa escriptura escrites l'una al costat de l'altre y separades per les lletres del abecedari, per ont quedaban retallades pera servir de comprovació a modo dels actuals talons comercials o bancaris.

ABECEDARI. m. Les lletres de cada llengua posades per ordre correlatiu. **Abecedario,** alfabeto, abecé. || Els primers elements d'alguna ciencia o art. **Abecedario,** alfabeto, abecé.

ABECEROLE. f. **BECEROLE.** *Cartilla.*

FER PASSAR LES BECEROLE. fr. Renyar a algú, dirli les veritats. *Cantarle ó leerle la cartilla d'alguien; cantarle las verdades.*

ABEDOLL. m. *Bot.* **ABEDULL.**

ABEDULL. m. *Bot.* Arbre que creix fins l'alsada de quatre a sis metres; es semblant al xòp; la *escorxa*

muda de color segons el temps que tè, puig en les branques noves és vermellenca, en les majors blanquinosa y en les velles tota acrivellada; serveix pera teyir de un groch apujat, y d'ella se'n treu l'oli ab que s'adoba y aromatisa la pell de Russia; tè les fulles alternades y semblants a les del xòp, si bé més petites y d'un vert fosch, d'un gust a march y un xich flairoses; les seques flors se semblen a les de la noguera; fa 'l fruit a la meiteixa branca, y arriba a ésser de més d'uns tres centimetres de llarg per un y mitx de grós; es vert, cilíndrich, compost de moltes pellofetes separades com en tres grills, agafats a una arrel comuna, que ocupa l centre del fruit: entre cada pellofa hi hà una llevor ab dues aletes membranoses. Aquest arbre dona, per medi de l'incisió feta en la primavera, una aigua dolça y agradable, que s'aplica per remei al mal de orina, al poagre y a la tisis; y serveix també pera traure les pigues y hermostrar la cara. La seua fusta, qu'és molt estiraganyosa, serveix pera lligarne d'altres, pera fer paners, canastres, etc. Una mena de bolet que 's fa en aquest arbre és apropiat pera les morenes. **Abedul.**

Abedul

ABEDULLAR. m. *Bot.* Plantada o bosc de abedulls. **Abedular.**

ABEGOT. m. *Ant.* **BORINOT,** 2.

ABELAR. m. *Ant.* **ABELLAR.**

ABELIR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **EMBELLIR.**

ABELLA. f. Insecte que tè quatre ales y de 12 a 16 milimetres de llarg; viu unit ab altres individus de sa meiteixa especie, y fabrica la mel y la cera ab una substancia que recull de les flors. **Abeja.** || *Astron.* Constel·lació meridional de quatre estrelles de quinta magnitud, que 's troba en la via làctea. **Abeja.** || —

BORDA, V. BURINOT, 2. || —MATXEGA. La que treu més burinots que abelles. *Abeja machiega.*

PICH D'ABELLA. *Ant.* FIBLÓ.

APINYARSE, AMUNTONARSE LES ABELLES ALENTORN DEL BUCH O ARNA. *Arrebozarse, arracimarse.*

LA ACCIÓ D' ENTRAR Y EIXIR DE L' ARNA. *Trio.*

SEMBLA PICAT D' ABELLES. *fr.* Se diu d' aquell que està molt gras. *Está que hiende, está que revienta.*

ABELLA U OVELLA O IGLESIA, SI VOLS RIQUESA. *Rc.* Denota que 'ls buchs de mel, el bestiar de llana y el

Abella femella o reina Abella mascle Abella obrera o neutra

estat eclesiàstich proporcionen regulars riqueses. *Abeja y oveja y parte en la iglesia desea á su hijo la vieja, o si quieres ganar dinero, métete á colmenero.*

MIQUEL, MIQUEL, NO TENS ABELLES Y VENS MEL. *fr.* Se sol dir d' aquell de qui 's sospita qu' hagi robat alguna cosa. *Sacristán que vende cera y no tiene colmenar...*

ABELLA. *Geog.* Poble del dis. mupal. de Vilallonga, prov. de Girona. || — (LA) *Geog.* Caseriu del terme mupal. de Sant Martí de Centelles, prov. de Barcelona. És a la dreta del riu Congost, més avall d' Ayguafreda. || — (RIU) *Hidrog.* Neix més amunt de Abella de la Conca, prov. de Lleida; passa pel terme de aquest poble y pels de Sant Romà, Bastiús y Figuerola d'Orcau, y desaigna a la vora esquerra del Noguera Pallaresa, entre Fonsagrada y Gabet. També se'l anomena riu de Gabet. || — (DE ADONS). *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Viu de Liebasa, prov. de Lleida.

|| — (DE LA CONCA). *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Tremp; és a la dreta del riu Abella, té agregats els pobles y caserius de Boixols, Cabidella, Camí-ral, Carréu, Clot del Barranch, Coll d'Espina, Comellá, Espignell, Faidella, Font del Rogé, La Molina, Palateras, Pont, La Roca, Serra, Torra y Verrillo, reunint entre tots 779 hab.

ABELLA (Ferrer o «Ferrarius»). *Biog.* Bisbe de Barcelona, desde 1334 a 1344, any en qué va morir mentre feya la visita pastoral a la parroquia de Arbós. Durant el seu temps foren trasladades les despulles de Santa Eularia a la cripta de la catedral. Va publicar les *Constitucions sinodals* del any 1339. Havia estat arquebisbe de Neopatria, quan aquell reialme y els de Atenes y Sicilia eran del d' Aragó.

— (PERE). *Biog.* Mestre compositor de música, nascut a Riudecanyas el 16 de Novembre de 1824.

ABELLANS. *Geog.* Caseriu prop la riviera de Callan o de Nohèdes. (Conflent).

ABELLAR. *m.* Paratge ont hi ha cria d' abelles. *Colmenar.* || *Ant.* ARNA, 2.

ABELLER, A. adj. Pertanyent a abelles. *Abejuno.*

ABELLERA. *f. Bot.* ABELLES.

ABELLERA (Serra de la). *Orog.* Serra de la prov. de Tarragona; és una desviació de la de Prades.

ABELLEROL. *m. Ornit.* Aucell d' uns set centímetres de llargh; les ales d' un vert y blau molt bonich, el pit groch, les aureslles cobertes de plomes negres, la part inferior del cap, coll y espatlla d' un groch castany, la cua verda y blava, les cames curtes, el bec còrb, fort y triangular; dessota hi té una ratlla negra y dues clapes blaves, una sobre altra, els ulls petits; es molt contrari de les abelles. *Abejaruco.* || — BLAU. Aucell d' ales blaves, cos brú y l' cap blau ab taques blanques; és gran enemich de les abelles. *Alfonín.* || — DE QUÀ LLARGA. *m.* Abellerol més petit que 'l ordinari, de cap blanc y negre, ventre verdench y llom violat fosch. *Abejaruco de cola larga.*

ABELLEROLA. *f. Ant.* Abellerol.

ABELLES. *f. Bot.* Planta indígena de la familia de les orquidees, quines flors tenen alguna semblansa ab la figura de l' abella. *Abejera, flor de la abeja.*

ABELLETA. *f. Dim.* d' abella. *Abejuela.*

ABELLIR. *v. a. Ant.* y 'ls seus derivats. *Embellir*

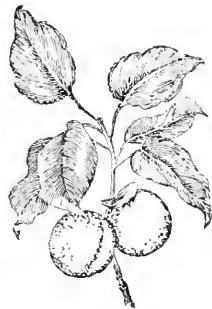
ABELLÓ. (Joan). *Biog.* Notari mallorquí, dels sig'es xv al xvi, vehí de Palma. Va compilar els privilegis y franquicies del regne de Mallorca, acabant aque xa tasca comensada per en Rosselló y en Sant-Pere. Un códex oficial, en vitela, gran foli que 's guarda en l' arxiu del Regne, porta 'l nom d' en Abelló. Aquest distingit notari va pendre part en favor de la noblesa durant les conmocions del 1521, y els revoltosos assessinaren la seua muller, malferint a sa filla y saquejantli la casa. Va morir en l' any 1527.

ABELLOT. *m. Entom.* BORINOT.

ABERCOCH. *m. Bot.* El fruit del abercoquer. *Albaricoque.*

ABERCOCH DE DOMÁS. El del pinyol dós. *Damasco.*

ABERCOQUER. *m. Bot.* Arbre fruiter de la familia de les rosácees; té moltes branques, les fulles en forma de cor, y fa uns fruits rodons de un color groch clar o blanquinós, ab un pinyol al mitj dins del que hi há una ametlla. *Albaricoquero.*

Branca d' abercoquer

ABERRACIÓ. *f. Astron.* Moviment aparent de les estrelles fixes, del mitjdia al nord, y al contrari, que resulta del moviment de la llum combinat ab el de la Terra. **ABERRACIÓ.** || *f. Med.* El traspás de certs fluids, a un ordre de vasos que no li son propis, com quan la sanch passa als vasos blancs. **ABERRACIÓ.** || Extraviament de la rahó.

ABERRACIÓ, obcecció, extravió, error.

ABET. *m. Bot.* Arbre de la familia de les coníferes, de fulles permanents; és molt alt y 's cria en els llocs freschs; el seu tronch dona molt bona fusta y de la seua escorxa se 'n treu la trementina. *Abeto, picea, pinabete.*

ABEURADOR. *m.* El qui abeura. *Abeurador.*

|| Pica o lloch ont se abeura el bestiar. *Abeuradero.* || Paratge ont hi van a beure 'ls aucells de camp. *Bebedero.*

|| Utensili de terrisa o de vidre ont s' hi posa aigua pera que hi beguin les gallines, els colóms o 'ls aucells de gabia. *Bebedero.*

ABEURALL. *m.* Pasta molt clara feta de segó o trits que 's dona als porchs o a les vaques y vadells.

ABEURAR. *v. a.* Donar beure al bestiar. *Abeurar.* || *Ant.* REGAR. || *Mct. ant.* IMBÜR. || *Mct. ant.* EMPARAR, remullar.

ABEYA. *f. ter. Entom.* y 'ls seus derivats.

ABIAIXADAMENT. adv. *m.* Tallat obicliament o al biaix. *Sesgadament.*

ABIAIXAMENT. *m.* Acte y efecte d' abiaixar. *Sesgo.*

ABIAIXAR. *v. a.* Tallar, partir a biaix, de través.

Abet

Sesgar. || Tòrser, acomodar una cosa de través. Sesgar.

TALLAR A BIAIX, expressió corresponenta a la castellana *cutar al sesgo*.

ABIAIXAT, DA. adj. Lo que es fallat o posat al biaix. Sessgado.

ABIELL (Gabriel). *Biog.* Arquitecte o mestre de obres de les esglésies barcelonines de Santa Maria del Pi, de Montsió o Monte Sió, de Sant Jaume i de la del hospital de la Santa Creu, l'any 1416

ABIÉTICH (Àcit). *m. Quim.* Àcit que s'extreu de les tremetines. Àcido abietínico.

ABIETINA. f. Reina neutre que goteixa dels abets i cristallisa en formes de piràmides allargades; se extreu de les tremetines. Abietina, Abetinose.

ABILLAMENT. m. *Ant.* Accessori que contribueix a hermostrar a una persona. Adorno.

ABILLAR. v. a. *Ant.* ADORNAR.

ABILLAT, DA. adj. *Ant.* ADORNAT.

ABIM. m. ABISME.

AB INTESTAT. *Loc.* Derivada del llatí, la qual se usa com modo adverbial per significar: sens fer testament. **Ab intestato.** || Procèiment judicial sobre la herència i adjudicació de bens del qui mort sens testar. **Ab intestato.**

ABIO BAIX. *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Jijona, prov. d'Alacant.

ABIS. m. *Ant.* ABISMS.

ABISAR. v. a. *Ant.* ABISMAR, ENFONSARSE.

ABISBAL. *Geog.* Caseriu del terme de Selva, Mallorca.

ABISMAL. adj. Pertanyent al abisme. Abismal. || S'aplicava a quiscú dels claus que subjectaven el ferro de la llansa al pal. Abismal.

ABISMAR. v. a. Llensat al abisme. || Abatre, confondre. Abismar, abatir, confundir.

ABISMARSE. v. n. Precipitarse, caure en un abisme. Abismarse. || Entregar-se completament a la contemplació, al dolor o a algún pensament.

ABISMAT, DA. adj. Persona entregada a profundes meditacions. Abismado.

ABISME. m. Profunditat sens terme conegut. **Abismo.** || *Met.* Infern. **Abismo.** | Precipici. **Precipicio,** abismo. || adj. *Met.* Inmèns, incompreensible. **Abismo.**

ABITAMENT. m. *Ant.* y

ABITATGE. m. *Ant.* HABITACIÓ.

ABJECCIÓ. f. Baixesa i vilesa. **Abyección** envilecimiento.

ABJECTE. adj. Persona que ha comés una baixesa o vilesa. **Abyecto.** || Acte o cosa vil. **Abyecto.**

ABJURACIÓ. f. La acció i efecte de abjurar. **Abjuración.**

ABJURAR. v. n. Desdir-se, retractarse solemnement i per medi de jurament d'un erro o heretgia. **Abjurar, protestar.**

ABJURAR DE LEVI O DE VEËMENTI. fr. Abjurar algún l'error contra la fe o bones costúms de que havia estat notat ab lleus o veëments indicis. **Abjurar de levi o de vehementi.**

ABJURARSE. v. r. Ser abjurat o retractat com: *aqueis erros deuen abjurar-se.* **Abjurar-se.**

ABLACIÓ. f. *Med.* Intermittència de la febre. **Ablación.** || Acció de tallar o d'extirpar un membre, o part d'ell, del cos humà. **Ablación.**

ABLANIR. v. a. Posar bla, tòu, flonjo. **Ablandir, mullir.** || *Met.* Aplacar, assegar. **Ablandir, mitigar, temprar, suavizar.** || Moure a compassió. **Ablandir, enternecer.** || Entendrir, laxar, suavisar. **Ablandir, mollificar.** | *Ant.* ABLANIRSE, 2.

LA TRAMONTANA LA MAR ABLANA. fr. Serveix pera indicar que aquest vent sossega les aigües del mar.

ABLANIRSE. v. r. Estovarse, posarse bla. **Ablandirse, emblandecerse.** || Suavizarse 'l rigor del temps. **Ablandar, emblandarse, abrir, ceder, temprar-se.** || Posarse alguna cosa tendra o blana ab la rosada. **Lentecerse** relentecerse.

ABLANIT, DA. adj. **Ablandado**

ABLASMAR. v. a. *Ant.* VITUPERAR.

ABLASMAT, DA. p. p. VITUPERAT.

ABLATIU. m. *Gram.* Sisé cas de la declinació. **Ablativo.** || —ABSOLUT. *Gram.* L'ablatiu que no es regit, ni regeix. **Ablativo absoluto.**

ABLAVIRSE. v. r. Tornarse blava una cosa. **Azulearse, azulearse, volverse azul.**

ABLUCIÓ. f. Lavatori. **Ablución.** || Purificació per medi del aygua. **Ablución.** || Cerimonia de purificar el càlser i de rentarse 'ls dits el capellá després de consumir. **Ablución.** || L'aygua y 'l vi que serveix pera aquesta cerimonia. **Ablución.**

ABNEGACIÓ. f. Expontani y complert sacrifici que fa 'l home de la seva voluntat, dels seus gustos o de la seua vida en servey de Déu o del próisme. **Abnegación.**

ABNEGAR. v. a. Renunciar voluntariament als seus desijos o aficions. **Abnegar.**

ABOBAMENT. m. *Ant.* FATUITAT. || Acció y efecte de abobar o d'abobarse. **Abobamiento, estupidez, tontera.**

ABOBAR. v. a. *Ant.* Fer tornar bobo, entorpir, turbar 'l enteniment a algún. **Abobar, entorpecer, entontecer.**

ABOBARSE. v. a. *Ant.* Entontirse, tornarse ximпле. **Abobarse.**

ABOBAT, DA. adj. Se diu del què sembla ximпле o 'l ía. **Abobado.** || adj. **EMBADALIT.**

ABOCADOR, A. m. y f. El qui aboca. **Envasador, vertedor** || El lloch ont s'aboca. **Vertedero.** || **INCLINACIÓ.**

ABOCAMENT. m. La acció y efecte de abocar. **Abocamiento, evacuación.**

ABOCAR. v. a. Ajuntar dues eines, boca a boca per buidar lo d'una al altre. **Embrocar, trasegar.** || Buidar alguna cosa posant cap per avall lo que ja conté, com el ví de 'l ampolla, la vianda de l'olla. **Echar, vaciar.** || Donar molt. **Verter, echar.** || Fèr caure boca a terra. **Echar de bruces, de hocicos.** || Trabucar, girar boca a terra alguna cosa, com el vas al escudeller. **Poner boca abajo.** || Reclamar el tribunal superior alguns autes comensats a l'inferior. **Avocar, abocar.** || Acostar alguna cosa al paratge ont ha de obrar, y axí 's diu: *abocar la artilleria, la tropa,* etc. **Abocar.** || Gastar molts diners ab el lí de conseguir alguna cosa. **Verter, derramar.**

ABOCARSE. v. r. Indicar la part superior del cos. **Abalanzarse.** || Amotinarsè, acudir de còp molta gent a alguna part. **Agolpar-se.** || *Ant.* **ACOMETRE.**

ABOCAT, DA. adj. Vaciado, echado. || Boca a terra. **Echado de bruces.** || Capgirat. **Trabucado.**

ABOCELLAR. v. a. *Arquit.* Donar la forma de bocell. **Abocelar.** || Fèr Bocells. **Bocelar.**

ABOCINAR. v. a. *Arquit.* Fèr un arch abocinat. **Abocinar.** || Donar a una cosa la forma de bocina. **Abocinar.**

ABOCINAT, DA. adj. *Arquit.* Se diu del arch que per un costat té un radi més gran que per l'altre. **Abocinado.**

ABOFETEJAR. v. a. y els seus derivats. **BOFETEJAR.**

ABOFIAR. v. a. y els seus derivats. **EMBUTLLOFAR.**

ABOLICIÓ. f. La acció y efecte de abolir. **Abolición, abrogación, derogación, revocación.**

ABOLICIONISME. m. Sistema dels que volen suprimir del tot la esclavitut. **Abolicionismo.**

ABOLICIONISTA. s. Nom que principalment se dona entre 'ls americans als partidaris de la completa abolició de la esclavitut dels negres. **Abolicionista.**

ABOLIR. v. a. Anular, invalidar alguna llei, ordre, privilegi, us, etc. **Abolir, derogar, abrogar.**

ABOLIT, DA. adj. Cosa derogada, que ha perdut ja tota força legal o usual. **Anulado, desusado.**

ABOLORI. m. *Ant. Gen.* Abolengo, ascendència, linaje.

ABOMINABLE. adj. Digne del més gran aborriment. **Abominable, execrable, detestable.**

ABOMINABLEMENT. adv. m. Ab abominació. **Abominablement.**

ABOMINACIÓ. f. La acció y efecte de abominar. **Abominación, execración.** || Cosa abominable. **Abominación.**

ABOMINAR. v. a. Condemnar, maleir, tindre gran aborriment a persones o coses que son molt dolentes o perjudicials. **Abominar, detestar, execrar.** || **APEAR, 2.**

ABOMINAT, DA. p. p. Abominado.

ABONADOR. A. m. y f. El qui abona a un altre o fa fiança per ell. **Abonador.**

ABONAMENT. m. **ABONO.**

ABONANSAR. v. n. y

ABONANSARSE. v. r. Serenarse 'l temps, ablanir-se la tempestat. **Abonanzar, abonanzarse, despejarse el cielo; calmar el tiempo; templarse; mitigarse, echarse, adornecerse, abrir el tiempo.**

ABONANSAT, DA. adj. Temps abonansat, mar abonansada. **Calmado, tranquilo.**

ABONAR. v. a. Acreditar o calificar de bo. **Abonar.** || **AFIRMAR, 2.** || Fer fiança. **Abonar, afianzar.** || Entre comerciants admetre en compte alguna partida, assentant-la al llibre de comptes corrents. **Abonar.**

ABONARÉ. m. Document o resguart per medi del qual s'assegura 'l pago d'una quantitat. **Abonaré.**

ABONARSE. v. r. Adelantar una quantitat pera tindre dret a alguna diversió o a rebre algún servey, com abonarse a un teatre, a una fonda, a un diari, etcétera. || **Abonarse.** || *Ant.* Dit del temps. **Abonanzarse.**

ALTRE VINDRÀ QUE M'ABONARÀ. *Ref.* Adverte 'x que moltes coses se tenen per molt dolentes fins que se 'n experimenten altres de pitjors. *Malo vendrá que bueno me hará*

ABONAT, DA. p. p. Abonado. || adj. Testimoni apte. **Abonado.** || Home de qui 's pot fiar per son cabal y crèdit. **Abonado.** || Subjecte subscript a obres periòdiques o qu'ha pagat alguna quantitat adelantada pera concorre a alguna diversió pública, o disfrutar d'alguna comoditat. **Abonado.**

ABONDONAR. v. a. fer. Fer malbé de mala manera y expressament qualsevol mena de conreu. **Destrozar un sembrado ó plantío.**

ABONO. m. La acció y efecte de abonar y abonarse. **Abono, abonamiento.** || Admissió y assento de partides a compte, y també 'l rebut de dites partides. **Abono.** || Document que justifica la conducta d'algú. **Abono, certificación.** || El paper en que consta haver-se cobrat alguna cosa **Recibo, abono,** || Responsabilitat, fiança. **Abono, fianza.** || El dret o rebut de la quantitat anticipada del qui s'abona pera alguna diversió pública. **Abono.**

ABONYEGADURA. f. Bony produït per un cop en les pessas de metall. **Abolladura.** || El bony fet en les neteixes pessas per adorno. **Abolladura.**

ABONYEGAR. v. a. Malmetre les pessas de metall fent-heshi bony. **Abollar.** || Estampir, fer-los per adorno. **Abollar, abollonar.** || Fer bony al cap d'algú. **Hacer chichones.**

ABONYEGARSE. v. r. Fer-se algú bony al cap. **Hacerse uno ó varios chichones.** || Omplirse de

bony alguna peça de metall, un barret, etc. **Abollarse.**

ABONYEGAT, DA. adj. Ple de bony, parlant de coses de metall, **Abollado.** || Que t'è bony al cap o a qualsevolga altre part. **Tener ó estar lleno de chichones.**

ABOQUILLAR. v. a. Posar boquilla a algún instrument. **Aboquillar.** || *Arquit.* Xaflanar una cantonada. **Aboquillar.** || *Arquit.* **ABOCINAR.**

ABORDABLE. adj. Lo que pot ésser abordat. **Abordable.**

ABORDADOR. A. m. y f. El qui aborda. **Abordador.** || El qui acomet ab impetu. **Agresor, arremetedor.**

ABORDAL', ABÓRDAL'S. Imperatiu del verb abordar, que s'usa com a interjecció pera ahissar els gossos contra alguna persona o contra alguna bestia. / *Chuchol ¡zuzo!*

ABORDAR. v. n. *Naut.* Arrimarse una embarcació a altra, bé sia per descuit o pera comunicarse amistosament, o pera acometes. **Abordar.** || Arribar la nau a terra. **Abordar.** || v. a. **Acc metre ab impetu.** || **Acometer.** || **Abissar, incitar al gos** pera que embesteixi. **Azuzar.** || *Fam.* Topar un cotxe o carro ab altre. **Abordar.** || v. n. *Met.* **Comensar, empendre.** **Abordar.**

ABORDARSE. v. r. Embestirse dos gossos ahissats. **Azuzarse.** || **Posarse dos barcos al abordatge.** **Abordarse.**

ABORDAT, DA. p. p. Abordado.

ABORDATGE. m. *Naut.* La acció de abordar. **Abordaje.** || m. *Met.* **Eslors, impuls violent de la execució d'alguna cosa.** **Abordo.**

SALTAR AL ABORDATGE. *fr. Naut.* Saltar la gent de la nau abordadora demunt l'abordada ab les armes expresses pera acometre y defendres de l'enemich. **Saltar al abordaje.**

ABORÍGENS. adj. pl. Originaris del país en que viuen, ja siguin pobles, persones, animals o plantes, per contraposició als que hi han anat a habitar després. **Aborígenes.**

ABORNAR. v. a. *Ter.* **ABORDAR** || **ACOMETRE.**

ABORRASCARSE. v. r. Posarse borrascós el temps. **Aborrasearse.**

ABORREIXER. v. a. *Ant.* **ABORRIR.**

ABORRELLONARSE. v. r. **ABORRALLONARSE.**

ABORRERT, A. adj. *Ter.* **ABORRIT.**

ABORRALLONARSE. v. n. Parlant del cel: enbryr-se de nuvolets blancs en forma de borrallons de neu. **Aborregarse.**

ABORRALLONAT. adj. Parlant del cel. **Aborregado.**

ABORRIBLE. adj. Detestable, digne d'aborriment. **Aborrecible.**

ABORRICIÓ. f. **ABORRIMENT.**

ABORRIDAMENT. adv. m. Ab aborrició, ab iàstich o cansanci. **Aborreclamente.**

ABORRIDOR. A. m. y f. El qui aborreix. **Aborrecedor.**

ABORRIMENT. m. Odi, mala voluntat. **Odio, aborreclimiento.**

ABORRIR. v. a. Tenir odi, aversió. **Aborreecer, odiar, detestar.**

FER ABORRIR L'OFICI. *fr. Met. fam.* Desistir algú de l'obra comensada si l'hi van esbrinant, y aixis 's diu: *Encara 'm farán aborrrir l'ofici. Aborreecer los huevos.*

ABORRIT, DA. adj. **Aborrecido, detestado.** || adj. **MENYSPREUAT.**

ABORT. m. **GASTAMENT.**

ABORTAMENT. m. **GASTAMENT.**

ABORTAR. v. a. **Gastarse, malparir.** **Malparir, y abortar;** se diu particularment de les besties. || *Met.*

Se diu de tot allò que 's malogra, per qualsevol motiu. **Abortar.**

FER ABORTAR. fr. *Hacer abortar.*

ABORTAT, DA. p. p. **Abortado.**

ABORTIU, VA. adj. Nat fora de temps. **Abortivo,** y **abortón** s'aplica al animal quadrúpedu. || El qui té virtut pera fer abortar. **Abortivo.**

ABOSSARSE. v. r. *Ter,* y 'ls seus derivats. **EMBUS-SARSE.**

ABRA. f. Antiga moneda de Polònia; era de plata y valia 18 céntims de franch. **Abra.** || Estret de mar. **Abra.**

ABRACADABRA. m. Nom, segons Seldes, d' un ídol de Síria **Abacadabra.** || Paraula cabalística que, escrita en onze ratlles, suprimint una lletra en cada una de elles, formava un triangle. Se portava escrita ja en una cinta, ja en un paper, ja en la meiteixa pell, al entorn del coll y se li atribuïen certes virtuts curatives. **Abacadabra.**

ABRACÁLEU. m. *Astrom.* Segon estel de la constel·lació CÀSTOR y PÓLUX. **Abracáleo.**

ABRÀÇ. m. **ABRAÇADA.**

ABRÀÇABLE. adj. Que 's pot abraçar. **Abrazable.**

ABRÀÇADA. f. Acció y efecte de abraçar. **Abrazo.** || Braçat, lo que 's pot encloure ab els dos braços units. **Brazado.**

FERSE LA DARRERA ABRÀÇADA. Despedirse. *Darse el último abrazo.*

ABRÀÇADASSA. f. aum. **Abraçada** forta que 's fa brusquement o per burla. **Abrazazo, abrazote.**

ABRÀÇADERA. f. L'anella o pesa de fusta o de metall que subjecta una cosa ab un'altra. **Abrazadera.** || f. Cordó, cinta, planxeta de metall o qualsevol altre adorno pera subjectar les cortines de pabelló. **Abrazadera.**

ABRÀÇADETA. f. Dim. d'abraçada. **Abrajijo.**

ABRÀÇADÍSSIM. adj. superl. **Abraçat** ab excés. **Abrazadísimo.**

ABRÀÇADOR. A. m. y f. El qui abraça. **Abrazador.**

ABRÀÇADORA. f. **Abraçadeta** carinyosa. **Abrazadita.**

ABRÀÇAMENT. m. *Ant.* La acció y efecte de abraçar. **Abrazamiento, abrazo.**

ABRÀÇAR. v. a. Estrenye ab els braços. **Abrazar.** || *Met.* Rodejar, cenyir. **Abrazar.** || Seguir un consell, opinió o partit. **Abrazar.** || Contenir, encloure. **Abrazar, abarcar.** || Empendre, encarregar-se, y en aquest sentit se diu: *abraçar un negoci, una empresa.* **Abrazar.**

QUI MÓLT ABRÀÇA POCH ESTRENY. *Ref.* Significa que'l qui emprén molts negocis a un meteix temps, comument no pot desempenyarlos bé. *Quien mucho abarca poco aprieta.* || En català també 's diu, completant el sentit: **QUI MÓLT ABRÀÇA Y POCH ESTRENY, ES SENYAL DE MÓLT POCH SENY.**

ABRÀÇARSE. v. r. *Ferse abraçades.* **Abrazarse.**

ABRÀÇAT, DA. p. p. **Abrazado.**

ABRAHAM. *Biog.* Nom ab que son coneguts alguns savis y escriptors jueus barcelonins de la Edat Mitjana.

— (BEN R. CHUJA). *Biog.* Geógraf y célebre astrònom barceloní, nat per allà l'any 1070 y mort en 1105. Es autor de diverses tractats, alguns, impresos en plé sigle XVI y altres encare inédits en la Biblioteca Vaticana.

— (BEN SCHEMUEL CHASDAI HALLEVI). *Biog.* Escrip-tor moral que va viure entre 'ls sigles XII o XIII. Algunes obres d'ell s'han atribuït a famosos autors.

— (BEN R. IZCHAQ BAR). *Biog.* Filòsof, jurista, expositor y cabalista insigne, nascut y mort a Barcelona (1430-1492). S'han publicat algunes de ses obres.

— (BEN R. JEHUDAH). *Biog.* Escrip-tor, jurista y teò-lech barceloní que vivia pèls anys 1230, y era orna-ment de l'Academia jueua de Barcelona.

— COHEN. *Biog.* Primer rector de la sinagoga dels jueus de Barcelona, d'ont era natural y ont va morir. Va escriure de moral y jurisprudencia jueua.

ABRANCAR. v. a. *Ant.* Agafar fortament ab la mà. **Abrahonar.**

ABRANDAR. v. a. Encendre una cosa de manera que fassi flam. **Inflamar.**

ABRANQUIS. m. pl. *Zool.* Ordre d'anélits sense branquias. **Abraquilos.**

ABRAONAR. v. a. *Fam.* Agafar y apretar ab forsa a algú pèls braons. **Abrahonar.**

ABRAONARSE. v. r. *Fam.* Agafarse fortament un ab altre dos que 's barallen. **Abrahonarse.**

ABRAONAT, DA. p. p. **Abrahonado.**

ABRASADOR. A. m. y f. El qui abrasa. **Abra-sador.** || adj. El qui abrasa. **Abra-sador.** || *Poét.* Foch molt actiu. **Abra-sador, devorador.**

ABRASAR. v. a. Reduir a brasa. **Abra-sar, quemar.** || *Ant.* CREMAR, 3. || Secar, mustigar el sol o 'l fret les plantes. **Abra-sar, agostar.**

ABRASARSE. v. r. *Cre-marse.* **Abra-sarse.** || Sentir ab veüència alguna passió. **Abra-sarse:** || Perdre 'l vfgor les pantes, mostigarse per causa del fret o del rigor del sol. **Abra-sarse, agostarse, quemarse, secarse.**

ABRASARSE D'AMOR; MORIR PER ALGÚ. fr. *Fam.* Sentir una passió d'amor veüent, y en sentit irònic, aborrir o no fer cap cas d'algú o d'alguna. *An-siar por alguno ó alguna.*

ABRASARSE DE CALOR fr. **ROSTIRSE.** *Achicharrarse, asarse.*

ABRASARSE D'ENVEJA fr. **MORIRSE D'ENVEJA.** *Comerse de envidia.*

ABRASARSE DE FEBRE fr. *Arder de calentura.*

ABRASARSE DE SET. fr. *Secarse de sed.*

ABRASARSE VIU O DE VIU EN VIU. fr. Sentir un calor extremat. *Abra-sarse vivo.* || fr. *Met.* Estar sumament agitat d'alguna passió. **Abra-sarse vivo.**

ABRASAT, DA. p. p. **Cre-mat.** **Abra-sado.** || Sech per causa del sol o del fret. **Abra-sado.**

ABRAXAS. m. Paraula simbòlica entre 'ls gnòstics. Pedra fina en la que hi havia gravada aquesta paraula y que's portava com amulet. Paraula expressiva del curs del Sol en els 365 dies del any. **Abra-xas.** || *Insecte lepidopter.*

ABRE. m. *Bot.* **ARBRE.**

ABRECOCH. m. *Ter.* **AUBERCOCH.**

ABRECOQUER. m. *Bot. Ter.* **AUBERCOQUER.**

ABREDA. f. **ARBREDA.**

ABRENT. m. Fadrí paperer que als molins de paper de mà fa 'ls fulls ab el motllo. **Laurente.**

ABRENUNCIO. Paraula llatina que s'usa en l'estil familiar, y significa detestació d'alguna cosa. **Abrenun-cio.**

ABRER. adj. **ARBRE.**

ABRERA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; es a la dreta de aquest riu, aigües amunt de Martorell, y té 848 hab.

ABRET. m. pl. *Bot.* Planta de jardí, d'uns dos pans d'al-sada, fulles estretes y llargues y flors de diferents colors, molt vistoses y sense olor. **Nicaraguas, adorns.**

Abra-xas

Segell de Abrera

ABREUJAR. s. a. y'ls seus derivats. **ABREVIAR.**

ABREVIACIÓ. f. Compendí, reducció. **Abreviación.** || Modo de parlar breu. **Abreviación, laconismo, concisión.** || La pronunciació d'una sílaba breu. **Abreviación.**

ABREVIADAMENT. adv. m. Ab abreviació o abreviadura. **Abreviadamente.**

ABREVIADOR. A. m. y f. El qui abrevia. **Abreviador, compendiador.** || El ministre del Papa que despatxa 'ls breus. **Abreviador.**

ABREVIADURA. f. Supressió de lletres en les paraules. **Abreviatura.** || Cada lletra inicial que significa una paraula, com B. L. M., per *besa la ma*; Sr., per *senyor*, etc. **Abreviatura.** Siglas.

ABREVIAMENT. m. Abreviació. **Abreviación.**

ABREVIAR. v. a. Reduir a menys algún escrit. **Abreviar, compendiar, recapitular.** || Suprimir lletres, escriure abreviat. **Escribir en abreviatura.** || Pronunciar les sílables breus. **Abreviar.** || Cuitar, fer depressa alguna cosa. **Abreviar, acelerar, activar, avivar, apresurar.**

ABREVIAT, DA. p. p. **Abreviado.**

ABREVIATURA. f. p. u. **Abreviatura.** **Abreviatura.** || Compendi. **Epítome.** || Resum. **Resumen.**

ABRIBADAMENT. adv. m. *Ant.* Impetuosament, furiosament. **Impetuosamente, furiosamente.**

ABRIBAT, DA. adj. *Ant.* Prompte, diligent. **Prompto, veloz, diligente, activo.**

ABRICOQUER. m. *Bot.* **ABERCOQUER.**

ABRICH, m. Lo que 'ns guarda del fret. **Abrigo.** || Amparo, patrociní. **Abrigo, arrimo.** || *Naut.* Lloch abrigat y resguardat del vent. **Abrigo, abrigadero.** || Lloch de refugi en algun perill o dany. **Asilo, guarida.** || El sagrat ont se refugiaven els delinqüents. **Asilo, sagrado.** || Cova de feras. **Guarida, albergue.**

NAVEGAR AL ABRICH DE LA TERRA. fr. *Naut.* Navegar tant prop de la costa com ho permet el vent. **Navegar al abrigo de la tierra.**

ABRI-DEZCALLAR, (Nicolau). *Biog.* Batlle de Mallorca, Gran Prior de Catalunya y Rosselló en la ordre de Sant Joan de Jerusalem. Nat a Palma l'any 1714 y mort a Malta en 1790. Deixà escrita la obra: *Anales de la Religión de San Juan de Jerusalén*, 1780, manuscrit guardat a Mallorca en la biblioteca del comte de Montenegro. A Malta va publicar, en italià, (1788-89) dos escrits pertinents a coses de la ordre de Sant Joan.

ABRIGALL. m. *Ter.* Roba d'abrich. || m. p. La roba del llit. **Ropa de la cama.**

ABRIGAMENT. m. *Ant.* **ABRICH.**

ABRIGAR. v. a. Guardar del fret. **Abrigar.** || Ocultar, tapar. **Cubrir.** || Afavorir, protegir. **Abrigar, patrocinar, auxiliar.** || *Agr.* Cubrir ab terra les arrels dels arbres. **Amurillar.**

ABRIGARSE. v. r. Posarse roba groixuda, o posarse algun abrich. **Abrigarse, arroparse.** || Acotxarse en el llit. **Arrebujarse, arroparse.** || Pendre 'l sol. **Tomar el sol, ponerse al sol, abrigarse.**

ABRIGAT, DA. p. p. **Abrigado.** || **ABRICH,** 3.

ABRIGOSSAT, DA. adj. *Ter.* **ABRIGAT.**

ABRIL, m. El quart mes del any. **Abril.** || *Met.* La joventut, la hermosura, la frescura y gracia, especialment de les dones, **Abril, primavera.**

TINDRE, CONTAR, ETC., TANTS ABRILS. fr. Se diu principalment quan se parla d'una dona jove y bella, pera alusió a la frescura y bellesa que 'ls camps mostren en el mes de Abril. **Tener ó contar tantos abrils.**

AL ABRIL CADA GOTA 'N VAL MIL. *Ref.* Denota quan necessaries son pera les bones cultives les plujes en aquest mes. **Llueva para mi Abril y Mayo, y para ti todo el año.**

FRET AL ABRIL, NO FALTARÀ PA NI VI. Es altre forma ab que 's senyala en català lo bo qu' es que abundi l'aigua en aquest mes, de qualsevol modo que sigui. **Abril frío, pan y vino.**

PER LO MES DE ABRIL NO TE 'N TOQUES FIL. *Ref.* Ensenya que no's deu allengèrri la roba avans de temps. **Hasta cuarenta de Mayo no te quites el sayo.**

L' ABRIL VA DEIXAR MORIR A LA SEVA MARE DE FRET. Modisme pera indicar que en aquest mes encara la mólt de fret. **La viejecita que supo vivir, pan para Mayo, leña para Abril.**

ABRILENCH, CA. adj. Pertanyent al mes d'Abril o propi del meteix mes. **Abrileño.**

ABRILLANTAR. v. a. Fer eixir llustre a certes pedres precioses. **Abrillantar.**

ABRILLANTAT, DA. p. p. **Abrillantado.**

ABRIOLAR. v. a. *Naut.* Posar els briols a les velles. **Abriolar.**

ABRIULLS. f. pl. **CADELLS.** || *Bot.* Fruit de dita planta. **Abrojo.** || Instrument de plata o d'altre metall en figura de abriulls naturals, que 'ls delxuplinsants solían posar a les delxuplines pera delxuplinarse y ferse mes mal. || També solia ser una boleta ab punxes de vidre. || Punes de roca o escullis que hi ha devall l'aigua del mar, ab que 'ls navegants han de tindre mólt de compte en topar. **Abrojos, escollos, arrecifes.**

ABRO. m. *Bot.* Planta de la India de quines fulles se'n fa una infusió pectoral, mólt usada a América, y quines llevors de un color vermell s'emplean com a grans de rosari. **Abro.**

ABROARSE. v. r. *Naut.* Ficarse en una broa. **Abroarse.**

ABROGACIÓ. f. **ABOLICIÓ.** Anulació d'una llei o privilegi. **Abrogación.**

ABROGAR. v. a. Abolir, una llei. **Abrogar.**

ABROGAT, DA. adj. Abolit, anulat. **Abrogado.**

ABROMA. f. *Bot.* Género de plantes de la familia de les bytneriácees, propia de les regions intertropicals, quina crosta es mólt filamentosa y s'usa a la India pera ferne cordes. **Abroma.**

ABRONIA. f. *Bot.* Género de plantes de la familia de les nictaginies, propia de California, quines hermoses flors fa que sigui mólt cercada com planta de adorno pera 'ls jardins. **Abronia.**

ABROQUELLAT, DA. adj. Se diu de les fulles quan s'uneixen al mànec per una mena de mugró que tenen al capdevall. **Abroquelado.**

ABROQUERAR. v. a. Armar ab el broquer.

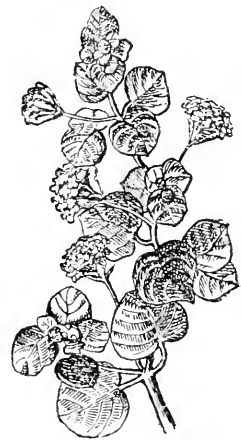
Abroquelar. || *Naut.* Estirar les puntes de les vergues cap a la popa per la part de barlovent, pera que 'l vent pegui a les velles per la part de proa. || **Abroquelar.** || Portar cap a sotavent els punys dels fochs. **Abroquelar.**

ABROQUERARSE. Taparse ab el broquer pera defensarse. **Abroquelarse, escudarse.** || *Met.* Valerse algú d'algun medi pera la seva defensa o la de la seva opinió. **Abroquelarse.**

ABROT. m. **ABROT.**

ABROTANO. m. *Bot.* **BROYDA.**

ABROTANÓIDES. m. Mena de coral foradat o de

Brot d'abroma

madrèpora que creix a les roques del fons del mar. **Abrotanoides**.

ABROTÒNITA, f. *Med.* Infusió de broyda en vi. **Abrotònita**.

ABRUMADOR, A. s. y adj. Aquell que abruma, que carrega o molesta. **Abrumador**, **molesto**, **pesado**, **sobón**, **postema**.

ABRUMAR, v. a. Carregar ab molt de pes. **Abrumar**. || *Met.* Carregar, empipar, molestar. **Abrumar**, **mofer**, **reventar**, **marear**.

ABRUMARSE, v. r. Carregarse de pes fins a més no poguer. **Abrumarse**.

ABRUMAT, DA. adj. **Abrumado**.
ESTAR ABRUMAT DE DEUTES. f. *Estar lleno, agobiado, abrumado, cargado de deudas*.

ABRUPCIÓ, f. *Cir.* Trencadura trasversal y completa d' un os prop de la seva juntura. **Abrupción**.

ABRUPTE, TA. adj. Espadat, trencat, escabrós, parlant d' un vessant de montanya o d' una enconstrada. **Abrupto**.

ABRUSADOR, A. s. adj. Que abrusa o crema excessivament, en especial les plautes. **Abrasador**, **agostador**.

ABRUSAR, v. a. Escalfar ab excés, com l'ardor excessiu del sol. **Achicharrar**, **asar**, **tostar**. || **Musfigar** a les plantes la calor excessiva. **Agostar**, **marxichar**, **secar**.

ABRUSARSE, v. r. Cremarse, rebre una calor excessiva. **Achicharrarse**, **asarse**, **tostarse**.

ABRUSAT, DA. p. p. **Achicharrado**, **agostado**, **tostado**.

ABRUTIDOR, A. s. y adj. Lo que abruteix, lo que priva al home del us de la rahó fentlo semblant a les besties. **Embrutecedor**.

ABRUTIMENT, m. Acte, acció y efecte de abrutirse. **Embrutecimiento**.

ABRUTIR, v. a. Fer perdre la rahó a algú, tornar-lo bestia. **Embrutecer**.

ABRUTIRSE, v. r. Tornarse bestia o semblant a les besties. **Embrutecerse**.

ABRUTIT, DA, adj. Home esquerp o d' instins bestials. **Abrutado**, **embrutecido**.

ABSCENSIA, s. f. *Ant.* Ab tots els seus derivats. **AUSENCIA**.

ABSCÉS, m. *Med.* Bony format per l'acumulació de materia en els teixits orgànics. **Absceso**.

FERSE UN ABSCÉS, f. *Hacerse un absceso*.

TINDRE UN ABSCÉS, f. *Tener, padecer un absceso*.

ABSCÍS, A. adj. *Blas.* Calificatiu aplicat a la banda o la faixa d' un escut quan son retallades, recullides o reduhides. **Absciso**.

ABSCISA, f. *Geom.* Una de les coordenades de la que dependeix el valor de les altres. **Abscisa**. || Cada una de les parts en que s' divideix una ratlla recta pera alsarhi les ordenades que han de determinar la direcció de una curva. **Abscisa**.

ABSCISIÓ, f. *Geom.* Separació del eix. **Abscisión**. || *Ret.* Apòcope, interrupció, reticencia. || *Fractura*. || Abreviació d' una lletra o sílaba, com: JEP per JOSEPH. || *DE LA LENGUA*. Tallarla. **Abscisión de la lengua**. || *DE LA VEU*. Pèrdrela. **Abscisión de la voz**.

ABSENTA, f. Líquid extret del donzell mascle, que s' acostuma pendre com aperitiu avans de menjar. **Ajenjo**.

ABSIDAL. Lo qu' es o pertany al absis. **Absidal**.

ABSIDAT, DA. adj. Lo que t'ha forma de absis. **Absidado**.

ABSIDE, f. **ABSIS**.

ABSIDIOLA, *Arquit.* Absis lateral, en la meteixa direcció que la principal, però mes petita. **Absidiola**.

ABSINTAT, m. *Quim.* Sal produïda per l' àcid absíntich, que 's treu de les fulles seques del herba donzell, combinat ab una base salicable. **Absintato**.

ABSÍNTICH, CA. adj. Qu' es o participa de les qualitats de la planta donzell. **Absíntico**. || **Calificatiu d' un àcid** que 's troba en la meteixa planta donzell.

ABSINTINA, f. Substancia o principi que comunica l' amargor a l' herba donzell. **Absintina**.

ABSINTITA, f. Vi en que s' hi ha posat donzell en infusió. **Absintita**.

ABSIS, f. *Arquit.* Paret semicircular coronada per una volta en forma de quart d' esfera que tanca l' fons d' algunes iglesies y en quin interior hi ha l' altar major y l' presbiteri. **Àbside**.

ABSOLDRE, v. a. Eximir de culpa o de pena. **Absolver**. || Condonar, remetre 'ls pecats al acte de la confessió. **Absolver**, **remetir**. || **Alsar** les censures o excomunions. **Absolver**. || *For.* Donar per lliure de tota culpa al reu acusat de algún crim o delictu. **Absolver**.

ABSOLDRE AB CAUTELA. fr. *For. ecl.* Absoldre ab el dupte de si algú ha incorregut o no en la excomunió. **Absolver con cautela**.

ÈSSER FÁCIL EN ABSOLDRE, f. *Tindre la mànega ample*.

ABSOLINA, f. *Quim.* Materia oliosa, groga y amarganta que 's troba al sutge de les xemeneies. **Absolina**.

ABSOLRE, v. a. ant. **ABSOLDRE**.

ABSOLT, A. p. p. **Absuelto**, **remitido**, **perdonado**.

ABSOLTA, f. Deprecació que separada del reso 's diu pera 'ls difunts. **Responso**, **responsorio**. || El aplech de capellans que van a la casa del difunt a cantar una absolta. **Procesión de eclesiásticos**, que van a la casa del difunt a cantar un responso. || Cada una de les parades que fa 'l clero, pera cantar els responsos, quan se porta a enterrar un mort. **Posa**.
JA LI POTS CANTAR LES ABSOLTES. fr. Es diu quan se dona a algú per mort o a quelcom per perdut del tot. *Dale por difunto, cuéntalo entre los muertos, échale un galgo*.

ABSOLUCIÓ, f. La acció y efecte de absoldre. **Absolución**. || Oració que a cada nocturne diu en les matines el qui oficia. **Absolución**. || *—DE LA INSTANCIA*. La llibertat que donan al reu quan no hi ha mèrits pera condemnarlo. **Absolución de la instancia**. || *—GENERAL*. Aplicació d' indulgencies y comunicació de bones obres, que per privilegi donan certs dias del any algunes ordres religioses als fidels que confessats y contrits están presents en llurs iglesies. **Absolución general**. || *—SACRAMENTAL*. La donada pel confessor al penitent. **Absolución sacramental**.

ABSOLUT, A. adj. Independent, ab plena potestat. **Absoluto**. || Sense límits, sense restricció. **Absoluto**. || *Filos.* Lo que no t'ha relació ab res mes. **Absoluto**. || *Gram.* La part de la oració que no regeix ni es regida. **Absoluto**. || Qui t'ha gení dominant. **Absoluto**, **imperioso**.

ABSOLUTA, f. Proposició dita en to de mestre. **Absoluta**.

ABSOLUTAMENT, adv. m. Soberanament, sense dependencia, ab plé domini. **Absolutamente**. || Entera-ment, sense limitació. **Absolutamente**, **enteramente**. || Generalment, sense excepció. **Absolutamente**. || Sense cap relació ab res. **Absolutamente**.

ABSOLUTISME, m. *Polít.* Sistema de govern monarquich en que 'ls poders legislatiu y executiu resideixen en unes soles mans. **Absolutismo**. || Despotisme en la manera de fer o manar les coses. **Absolutismo**.

ABSOLUTISTA, s. *Polít.* Partidari del absolutisme o del govern d' un sol. **Absolutista**.

ABSOLUTORI, A. adj. Lo que absol, com la sentència al reu. **Absolutorio**.

ABSORBENT, p. a. m. Lo que xucla. **Absorbente**.

ABSORBIR. v. a. Empasarse un líquid, xuclar ab forsa. **Absorber.** || Atreure, embeure 'ls humors. **Absorber.**

ABSORBIT, DA. p. p. Absorbido.

ABSORCIÓ. m. La acció y efecte de absorbir. **Absorción.**

ABSORT, A. adj. Capficat, suspens, admirat. **Ab-sorto, pasmado.**

ABSORVRE. v. a. *Ant.* ABSORBIR.

ABSTENCIÓ. f. La acció de abstinérs. || Acte per el qual declara un jutge que no vol entendre d'una causa perquè hi veu motiu de recusació. **Abstención.** **ABSTENCIÓ DE LLOCH.** *For.* Mida d'alta política que s'usa pera sustraure al oís de les violéncies del ofensor y a la societat del perill que tindria que temer de la preséncia de certs malfactors.

ABSTENIRSE. v. r. **ABSTINDRES.**

ABSTERGENT. p. a. Lo que neteja y purifica. **Abstergente.**

ABSTERGIR. v. a. *Fis. y Med.* Netejar, aixugar. **Absterger.**

ABSTERSIÓ. f. *Fis. y Méd.* Purificació. **Abster-sión.**

ABSTERSIU, VA. adj. *Med.* Lo que té virtut de abstergir, **Abstersivo, deter-sivo, abstergente.**

ABSTINDRES. v. r. Privarse d'alguna cosa. **Abstenerse, contenerse, refrenarse, mortificarse, re-frenar las pasiones.**

ABSTINENSA. f. Moderació en l'us d'alguna cosa. **Abstinencia.** || Virtut moral en la moderació del menjar y beure. **Abstinencia.** || Dieta. **Abstinencia, dieta.** || Dia en que per precepte de la Iglesia no s'pot menjar carn. **Abstinencia.**

ABSTINENT. adj. El qui s'absté o priva d'alguna cosa. **Abstinente.** || Moderat en els apetits y particularment en el de menjar y beure. **Abstinente.**

ABSTINGUT, DA. p. p. **Abstenido.**

ABSTRACCIÓ. f. La consideració d'algun atribut, propietat o forma, separadament del subjecte. **Abstracción.** || Retiro del tracte y comunicació. **Abstracción.**

ABSTRACTAMENT. adv. m. En abstracte. **Abstractivamente.**

ABSTRACTE. adj. Lo que representa la qualitat de un ésser sense tindre'hi cap relació. **Abstracto.**

CIENCIES ABSTRACTES. Ciéncies sublimes, molt metafísiques. **Ciencias abstractas.**

EN ABSTRACTE. m. adv. Sense concretarse a un objecte determinat. **En abstracto.**

IDEA ABSTRACTA. *Fil.* Idea simple, aislada, que dona origen a la consideració d'un modo, d'una qualitat, d'una circumstancia ab independéncia completa de la substancia en que s'troba o de la qual forma part. **Idea abstracta.**

NÚMERO ABSTRACTE. *Arit.* El que expressa un conjunt d'unitats independents del objecte: 2 es abstracte, però no 2 horas, que aquést es concret. **Número abstracto.**

ÉSSERS ABSTRACTES. *Fil.* Aquells que no tenen existéncia real y que tan sols existeixen en la nostra imaginació. **Seres ó entes abstractos.**

ABSTRACTICI, CIA. adj. *Quim.* Es diu del oli essencial dels vegetals aromàtics. **Abstracticio.**

ABSTRACTIU, VA. adj. *Filos.* Lo que abstreu. **Abstractivo.**

ABSTRACTIVAMENT. adv. m. Ab o per abstracte. **Abstractivamente.**

ABSTRERSE. v. r. *Ant.* **ABSTREURES.**

ABSTRET, A. p. p. *fr.* **Abstracto, abstraído.** || Lo que significa la forma ab exclusió de la materia **Abstracto.** || Retirat del tracte y comunicació. **Abstraído.**

ABSTREURE. v. a. Considerar els atributs sepa-

radament de la materia. **Abstraer.** || *Filos.* Considerar una propietat o atribut d'una cosa sense aténdren d'altres propies del meteix de que s'tracta, com quan en un cos solsament se considera la extensió o la blancura, etc. **Abstraer.**

ABSTREURES. v. r. Enagenarse dels objectes sensibles entregantse a la contemplació dels intellectuals. **Abstraerse, enagenarse.** || Eximirse, excusarse, desenténdres d'alguna cosa. **Eximirse, excusarse.**

ABSTRÚS, A. adj. Ocuft, difícil d'enténdres. **Abstruso, recóndito.**

ABSTRUSAMENT. adv. m. **Ocultamente.**

ABSRUDAMENT. adv. m. Contra rahó. **Absurdamente, disparatadamente.**

ABSURDE. m. Tonteria, despropòsit, impertinencia, ridícula. **Absurdo.**

ABSURDÍSSIM, A. adj. sup. **Absurdísimo.**

ABSURDITAT. f. *Ant.* **TONTADA.**

ABSURDO, DA. adj. Contrari u oposat a la rahó, o a les lleys de la filosofia. **Absurdo.**

ABTESA. f. *Ant.* **APTITUT.**

ABU. n. Veu árabe significativa de *pare*, qu'entra al comensament de molts noms propis, també alarbs.

ABUFETEJAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **BO-FETEJAR.**

ABUGOT. m. *Entom.* **BURINOT, 1, 2.** || m. Joch entre tres subjectes, hu dels quals, posat en mitj, ab les mans juntes devant la boca, fa un remor semblant al del burinot, y entretenint aixis als altres dos, procura donarlos bofetades y evitar les d'ells. **Abejón.**

ABUHIR. v. n. *Ant.* **ABUNDOR.** || **SOBREIXIR.**

ABUXIR. v. a. *Ter.* y 'ls seus derivats. **Abornar, atiar 'ls gossos contra algú. Azuzar.** || *Met.* Incitar a dues o més persones pera que s'barallin entre elles. **Azuzar.**

ABUJOT. m. *Entom.* **BURINOT, 1, 2.**

ABULENSE. adj. Natural o habitant d'Ávila, ciutat d'Espanya. **Abulense.** || Calificatiu o epítet de don Alonso Tostado de Madrigal, bisbe d'Ávila.

ABULOMRÍ. s. m. Mena de vultor al que 'ls orientals atribueixen la virtut de viure cent anys. **Abulomrí.**

ABULTADAMENT. adv. m. Ab exageració, a bulto. **Abultadamente.**

ABULTADOR, A. m. y f. Qui abulta o lo que abulta. **Abultador.**

ABULTAMENT. m. La acció de abultar. **Abultamiento.**

ABULTAR. v. n. Fer o tindre bulto. **Abultar.** || v. a. Aumentar el bulto d'alguna cosa. || *Met.* Exagerar. **Abultar, exagerar, decantar, ponderar.**

ABULTAT, DA. p. p. **Abultado.** || adj. Cosa de gran bulto. **Abultado.**

ABUND. n. p. **Abundio.**

ABUNDAMENT. m. Sols s'usa ab la expressió adverbial, a major abundament, que equival: *además.* **A mayor abundamiento.** || *Ant.* **Abundancia.**

ABUNDANCIA. f. Gran quantitat. **Abundancia, copia.** || En la oratoria. **Abundancia, facundia, afuència.**

A MAJOR ABUNDANCIA. m. adv. **A MAJOR ABUNDAMENT.**

DE LA ABUNDANCIA DEL COR PARLA LA BOCA. *Loc.* Manifesta que comunment se parla molt d'alló de qu'està molt penetrat l'ànim. *De la abundancia del corazón habla la boca. Se va la boca á donde está el corazón.*

L'ABUNDANCIA MATA LA FAM. *Ref.* Denota que 'l tindre molt d'una cosa fa que no 'n fem cas o que la mirem ab indiferéncia. *La abundancia quita el hambre.*

ABUNDANT. p. a. Alló de que n' hi ha molt. **Abundante.** || adj. Copiós. **Abundante, copioso, abundoso, rico.** || Fèrtil. **Abundante, fèrtil** || **MAGNÍFICH, 3.** || adj. Entre cassadors, el punt ont hi ha molta cassà. **Achaquiento.** || *Med.* Se diu del lloch del cos ont hi fan cap molts humors. **Confluente.**

ABUNDANTÍSSIM, A. adj. **Abundantísimo.**

ABUNDANTMENT. adv. m. A dojo, ab abundància. **Abundantemente, abundantamente, y ant, abundant.** || Esplèndidament. **Abundantemente, espléndidamente, magníficament.**

ABUNDAR. v. n. Haverhi abundància. **Abundar.** || Ésser fèrtil. **Abundar.**

ABUNDÓ. f. Còpia, gran quantitat, abundància de alguna cosa. **Abundancia.** || Baratura, poch preu. **Baratura.**

AB ABUNDÓ, expr. adv., que equival a dir: *ab abundància. Abundamento.*

PER L' ASCENCIÓ, CIRERETA AB ABUNDÓ. *Ref. Por la Ascensió, cerezas á montón.*

ABUNDOR. f. **ABUNDANCIA.**

ABUNDÓS, A. adj. *Ant.* **ABUNDANT.**

ABUNDOSAMENT. adv. m. *Ant.* **ABUNDANTMENT.**

ABUNDOSÍSSIM, A. adj. sup. Molt abundant. **Abundosísimo.**

ABUNDOSÍSSIMAMENT. adv. m. Ab gran abundor. **Abundosísimament.**

ABURELLAR. v. a. Donar a una cosa el color del pany burell. **Aburelar.**

ABURELLARSE. v. r. Tornarse del color del pany burell. **Aburelarse.**

ABURELLAT, DA. adj. De color de burell. **Aburellado.**

ABÚS. m. Mal us. **Abuso.**

ABUSAR. v. n. Fer mal us. **Abusar.**

ABUSAT, DA. p. p. **Abusado.**

ABUSIÓ. f. **ABÚS.** || f. *Ref.* Mena de metàfora que consisteix en abusar d' un terme, com: *anar a cavall d' una escombra. Abusión.* || *Ant.* Superstició, auguri. **Agüero, superstición.**

ABUSIU, VA. adj. A ló que 's fa per abús o contra lley. **Abusivo.**

ABUSIVAMENT. adv. m. Ab abús. **Abusivamente.**

ABUTIFARRAR. v. a. Fer qu' una cosa tingui o prengui la forma d' una butifarra. **Abotargar.**

ABUTIFARRARSE. v. r. Posarse com una butifarra. **Abotagado, abotargado, hinchado.**

ABUTOR. m. *Ornit.* Auçell d' un peu d' alt, de color cendrós fosch ab clapès blanques: tè les cames y la part inferior del cap verdes y 'l coll molt llarch y dret. **Ave toro.**

ABUTXACAMENT. m. Acte y efecte de abutxacar. **Abolsamiento.** || L' efecte de posar la tela o roba de un vestit de modo que fassi bosses. **Abollar.**

ABUTXACAR. v. a. Fer bosses. **Abolsar.** || Fer bosses o arrugues a la roba dels vestits. **Abolsar afollar.**

ABUYRA. f. *Ant.* Mal pressagi. **Mal agüero.**

ABUYRAR. v. n. *Ant.* **Abundar.** || **SOBREIXIR.**

ABVACUACIÓ. f. *Med.* Evacuació excessiva. **Abvacuación.**

ABZIACH, GA. adj. *Ant.* Funest. **Aciago, infausto, funesto.**

ACA. f. Cavall de poca alsada. **Jaca.**

NO HI HA TAL ACA. fr. Se sol dir pera negar que sigui cert lo que algú assegura. *No hay tales carneros.*

ACABADA. f. L' efecte de acabar. **Acabamiento.**

ACABADAMENT. adv. m. D' una manera acabada. **Acabadament.**

ACABADOR, A. m. y f. Qui acaba o conclou. **Acabador.**

ACABALADOT, A. adj. *Fam.* Molt o prou acabalat. **Acaduladote.**

ACABALAR. v. a. *Ant.* **Acadular.** || *Ant.* **Igualar.**

ACABALAT, DA. p. p. **ACAUDALAT.** || adj. **Acadulado, rico, opulento.**

ACABALLES. f. pl. **ACABADAMENT, DERRERIES.**

ACABALLERAT, DA. adj. Lo que sembla ésser de cavaller, com costums, maneres, etc. **Acaballerado.**

ACABAMENT. m. Fi, conclusió, terme. **Acabamiento, fin.** || Extrém. **Remate, extremo.**

ACABAR. v. a. Concloure, fer arribar alguna cosa a la seua fi o terme. **Acabar, finalizar, terminar, concluir.** || Donar la darrera mà. **Acabar, perfeccionar, dar la última mano.** || *Met.* Lograr alló que 's pretén. **Conseguir, lograr, alcanzar.** || Consumir, gas-tar del tot alguna cosa, com el vi de la bota, etc. **Acabar, apurar, consumir.** || Angustiar, apurar, consumir. **Acabar, matar.** || Arruinar del tot. **Acabar, aniquilar, exterminar, extinguir, extirpar.** || Treure utilitat o profit d' alguna cosa. S' usa ab interrogació o negació, com: *¿qué 'n acabaràs de vent-jarte? o no 'n acabaràs res.* **Sacar, tener, lograr.** || v. n. Terminar una cosa en tal o qual figura, com: *la cspasa acaba en punta.* **Acabar, rematar, terminar.** || MORIR. || Ab la preposició de és auxiliar, y denota haver fet poch avans alló qué expressa, com: *ara acaba de dinar.* **Acabar.**

ACABAR AB ALGÜ. fr. Matarlo, y aixis 's diu: *P Espanya acabà ab els dos Scipions.* **Acabar.**

ACABAR D' UNA VEGADA. *Expr. fam.* Manifesta l' enfado que causa la tardansa d' algú en fer o dir alguna cosa. *Acaba ya, acabemos.*

HOME VALENT Y BOTA DE BON VI, AVIAT S' ACABAN. *Ref.* Denota lo molt exposats qu' están a la mort els que 's barallen tot sovint y s' arrisquen als perills. *Los valientes y el buen vino presto acaban.*

N' HEM ACABAT D' EIXIR. *Expr. fam.* Denota la satisfacció d' haver lograt l' intent en cosa de llarga durada. *Acabáramos o acabáramos con ello.*

PER ACABAR D' UNA VEGADA. *Expr. fam.* Pera dir en resum o ab poques paraules. *Pera acabar, o decirlo de una vez.*

ÉSSER COSA DE MAY ACABAR. fr. Ésser cosa de molt temps o duració. *Ser cosa de nunca acabar.*

SIGUIN ACABADES LES RAHONS. fr. *Fam.* Que s' usa pera acabar alguna disputa. *Acabados son cuentos.*

ACABARSE. v. r. Desapareixe del tot, aniquillarse. **Acabarse, acabar.** || Rematar-se. **Acabarse, concluir-se.** || Defallir, anar faltant les forces. **Acabarse, acabar, desfallecer.** || MORIR. || MATARSE.

ACABAT, DA. p. p. **Acabado.** || adj. Perfet, consumat. **Acabado.** || Vell, destruït. **Acabado.** || Mort. **Muerto.**

ESTAR MOLT ACABAT. *Exp.* Molt vell, flach, sense forces. *Estar muy acabado, muy decaido.*

ACABRONAT, DA. adj. *Ant.* Semblant al boch o cabró, per anar ab el cap alt. **Acabronado.**

ACABUSSAR. v. a. **CABUSSAR.**

ACACALÍS. m. *Bot.* Certa mata d' Egipte, quines llevors s' usen a Constantinopla pera curar les oftalmies. **Acacalis.**

ACAÇAR. v. a. **ACASSAR.**

ACACIANS. m. pl. Heretges arriàns del sígle v, deixebles de Acacio. **Acacianos.**

ACADAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Aquietar.**

ACADEMIA. f. Paratge deliciós d' un arrabal de Atenas ont Plató y altres ensenyavan la filosofia. **Academia.** || La secta de filòsofs deixebles de Plató. **Academia.** || Societat de literats o facultatius establerta ab autoritat pública pera adefantar les ciències y les arts. **Academia.** || La acció de juntarse, y lloch ont tenen les juntes els acadèmichs. **Academia.** || Junta de professors pera exercitarse en llurs respectives facultats. **Academia.** || Certàmen en el qual

se distribueixen premis. **Academia.** || Entre pintors y escultors, la figura nua copiada del natural. **Academia.**

ACADÈMICAMENT. adv. m. Al estil de academia. **Acadèmicament.**

ACADÈMICH. m. Membre d'una academia. **Acadèmic.** || Filosòf que segueix l'escola de Plató. **Acadèmic.** || Lo qu'és propi de la Academia, com: *discurs acadèmic*. **Acadèmic.** || adj. Lo pertanyent a la Academia. **Acadèmic.**

ACADEMISAR. v. a. *Pint.* y *Escult.* Pintar o esculpir alguna figura nua copiantla del natural. **Academizar.**

ACADENAR. v. a. Fer una cosa en forma de cadena o donar-li la forma d'aquesta. **Acadenar.**

ACADENAT, DA. adj. Que té forma de cadeneta. **Acadenillado.**

ACADENILLAR. v. a. Donar la forma de cadeneta. **Acadenillar.**

ACAENA. f. *Bot.* Planta de la família de les rosàsses, tribu de les sanguisàrbees, perquè se li atribueix la virtut d'aturar la sanch. Es propia d'Amèrica. **Acena.**

ACALAI. m. *Ant. quim.* Proto-hidroclorat de sodi, o sigui de sal comuna. **Acalai.**

ACALANCAR. v. a. *Naut.* Ficar un barco a una calanca pera lliurar-lo de certs vents. **Meter una nave en una cala petuena.**

ACALANCAT, DA. p. p. *Naut.* Se diu del barco qu'és dins d'una calanca. Se aplica al barco que està en una caleta.

ACALAR. v. a. *Ant.* BAIXAR, DEVALLAR. || Lligar, unir, llassar. **Prender, abrochar, atar.**

ACALAT, DA. p. p. *Ant.* **Prendido, abrochado, atado.**

ACALEFOLOGIA. f. *Zool.* Historia natural dels animals dits acalefos. **Acalefologia.**

ACALEFOLÒGICH, CA. adj. *Zool.* Pertanyent a la acalefologia. **Acalefòlogic.**

ACALEFS. m. pl. *Zool.* Mena de zoòfits coneguts ab el nom vulgar de *ortigues de mar*, a causa de la cisso que ocasionen a les mans dels que 'ls toquen; s'aguanten demunt de l'aygua, sia per la dilatació y contracció de llur cos, com l'acalef senzill, sia per medi de l'aygua continguda dins de petites bufetes que tenen en ell, com l'acalef hidrostàtic. **Acalefos.**

ACALICAL. adj. *Bot.* Nom que 's dona als estams de les flors que surten del receptacle sense aderirse al càlçer. **Acalical.**

ACALICELA. adj. *Bot.* **ACALÍCULA.**

ACALICINI, A. adj. *Bot.* Que no té càlçer, parlant de les flors. **Acalicino.**

ACALÍCULA. adj. *Bot.* Calificatiu de la flor que no té càlçer. **Acalícula.**

ACALIFA. f. *Bot.* Nom d'un género de plantes, del que se'n concixen unes 60 especies, pertanyent a la família de les enforbiàcees; poden ésser arbres, mates o herbes, y tenen la fulla molt semblant a la de la ortiga comuna. Creix en les regions intertropicals de Amèrica. **Acalifa.**

ACALÍFEA, A. adj. Semblant a la acalifa. **Acaliforme.**

ACALIFORME. adj. *Bot.* **ACALÍFEU.**

ACALIPTE. m. *Entom.* Género de insectes coleòpters. **Acalipto.**

ACALÍPTERS. m. pl. *Entom.* Insectes que 's crían a l'ombrívul dels fossos y als llochs humits. **Acalipteros.**

ACALORADA. f. Efecte de haber anat pel sol al istiu. **Acaloramiento.** || **Incomòd gran. Acaloramiento.**

PENDRE UNA ACALORADA. f. Enladarse ab excés. *Incomodarse, mucho, sofocarse.*

ACALORADAMENT. adv. m. D'un modo acalorat. **Acaloradamente.** || Ab viva, ab afany, ab entusiasme, etc. **Acaloradamente.**

ACALORADÍSSIM. A. adj. sup. Mòlt acalorat. **Acaloradísimo.**

ACALORAMENT. m. Efecte de pujarse la sanch al cap. || **Acaloramiento.** || *Met.* Arrebatament d'alguna passió. **Acaloramiento, arrebató.** || La acció de dit arrebatament. **Acaloramiento.**

ACALORANSA. f. *Ant.* **ACALORADA.**

ACALORAR. v. a. Fer o donar calor. **Acalorar.** || **Cansar, aclaparar** per un excés de treball o d'exercissi. **Acalorar, encender, enardecer.** || *Met.* Excitar, donar pressa pera enllestir una feina. **Acalorar, incitar, avivar, instar.**

ACALORARSE. v. r. Encendres a causa de una gran fatiga. **Acalorarse.** || *Met.* Enardirse en la conversació, disputa. **Acalorarse, alterarse, enardecerse, reanimarse.**

ACALORAT, DA. p. p. y adj. *Met.* Excitat, encés per alguna passió. **Acalorado.**

ACALLAR. v. a. Fer callar. **Acallar.** || **Sossegar, aquietar.** **Acallar.**

ACAMINAR. v. n. *Ant. ter.* **CAMINAR.**

ACAMPANAR. v. a. Donar a una cosa la forma de una campana. **Acampantar.**

ACAMPANARSE. v. r. Pendre la forma d'una campana. **Acampanarse.**

ACAMPANAT, DA. adj. Que té la forma d'una campana. **Acampinado.** || *Artill.* Se diu de les peses d'artilleria que 's van estrenyent cap al fons de la recàmara. **Encampinado, acampinado.**

ACAMPAR. v. n. Tindre un exèrcit en tendes de campanya o al ras. **Acampar.** || Reunirse molta gent a camp ras y ferhi estada. **Acampar.**

ACAMPARSE. v. r. **ACAMPAR.** || *Fam.* **CAMPAR.**

ACAMPAT, DA. p. p. **Acampado.**

ACAMPTÓSSOMO. adj. *Fis.* Calificatiu dels cosos que no reflexan cap raig de llum encara que per la seva opacitat y puliment estigan dotats de les propietats necessaries pera la reflexió. **Acamptósomo.**

ÁCANA. f. *Bot.* Arbre molt comú a l'Amèrica del Nort y més particularment a Cuba; es molt frondós, de fulles punxagudes y fruit semblant a la nespla; la fusta es forta y compacta y s'usa molt en construccions navals. **Acana.**

ACANACIÓ. f. Mida, amidament per canes. **Medició por canas.** || Acció y efecte de acanar. S'aplica més particularment a la medició de terres. **Medición.**

ACANADOR, RA. s. Qui acana. **Medidor per canes.** **Medidor.** Nom donat vulgarment als agrimensors. **Agrimensor.**

ACANALAR. v. a. Fer solchs o rebaixar alguna pesa en forma de canal. **Acanalar.** || Conduir o fer passar alguna cosa per una canal o paratge estret. **Acanalar, encañar.**

ACANALARSE. v. r. Formarse en una cosa solchs o canals. **Estriarse.**

ACANALAT, DA. p. p. **Acanalado, estriado.** || adj. Lo que 's doblega en forma de canal, com el barret. **Acanalado.** || Lo que passa per una canal o paratge estret. **Acanalado.** || Dit del vent que passa per un lloch estret. **Encallejonado.** **ESTRIAT,**

ACANAR, A. Amidar per canes. **Medir por canas.** || Amidar la superfície de una terra o de un terme. **PARCELAR, hacer la parcelación ó el catastro.** || Quan significa amidar per aunes se tradueix. **Anear.**

ACANAT, DA. p. p. **Medido.**

ACANDIMENT. m. **DECANDIMENT.**

ACANDIRSE. v. r. **Debilittarse.**

ACANEA. f. *Ant.* HACANEA.

ACANGE. m. Soldat turch sense paga y que sols serveix pel pillatge y'l botí. Acange.

ACANI. m. *Bot.* Fruit de una sola llevor, quin pericarp està separat de la pell de aquell. Acanio.

ACANONAR. v. a. Conduir l'aigua per canonada. Arcaduzar.

ACANONARSE. v. r. Ficarse per una canonada o per canonades. Encañonarse.

ACANONAT, DA. adj. Que té canons o conductes pera l'aigua. Arcaduzado.

ACANTACIES. f. pl. *Bot.* Família de plantes dicotiledònees de la classe de les corolíflores. Acantàceas.

ACANTAPOSIS. f. *Med.* Deglució difícil. Acantaposis.

ACANTARÍ. m. *Entom.* Nom d'un coleòpter. Acantapino.

ACANTE. m. ACANGE.

ACANTEES. f. pl. *Bot.* ACANTACIES.

ACANTES. f. pl. *Opt.* Figures que encara que estiguin bruyides no reflexan la llum. Acantas.

ACÀNTICA. f. *Bot.* Sava molt amarganta que destila certa herba: Acàntica.

ACÀNTICH, CA. adj. *Zool.* Calificatiu que's dona a certs peixos. Acàntico.

ACANTICÒNITA. f. *Min.* Varietat bacilar del epidot. Acanticonita.

ACÀNTIDES. m. pl. *Entom.* Certs insectes. Acàntides.

ACÀNTIES. f. pl. *Entom.* Género d'insectes. Acanties.

ACANTILARSE. v. r. *Nàut.* Arrimarse, acostarse o tocar la nau algun cantil. Acantilarse.

ACANTILLOS. m. pl. *Entom.* Género de insectes. Acantillos.

ACANTINA. f. *Entom.* Género d'insectes dípters. Acantina.

ACANTO. m. *Arquit.* Fulla ample, retallada y espinosa, de nirvis ben marcats, que s'usa molt en adornos arquitectònics y especialment en els capitells de l'ordre corinti. *Acanto.* || *Bot.* HERBA CANERA.

Planta d'acanto

ACANTABALO. f. *Cir.* Instrument de cirurgia, tenalles que serveixen pera extreure de la gorja cossos estranys. Acantáballo.

ACANTOCARP, A. adj. *Bot.* Se diu de les plantes quins fruits son coberts de punxes o espines. Acantocarpo.

ACANTÓCER. m. pl. *Entom.* Certs coleòpters. Acantócero.

ACANTÓDERS. m. pl. *Entom.* Certs coleòpters. Acantóderos.

ACANTODES. m. pl. *Ictiol.* Género de peixos fòssils. Acantodes.

ACANTODION. m. *Bot.* Género de plantes sense punxes. Acantodion.

ACANTÓFAG, A. adj. Que's nudreix de cartí. Acantófago.

ACANTOFIS. m. *Erpel.* Reptils oïdiàns de la família dels escorçons. Acantofis.

ACANTOIDES. f. pl. ACANTACIES.

ACANTÓLOF. m. *Entom.* Cert insecte de la família dels coleòpters. Acantólofo.

ACANTÓMER. m. *Entom.* Cert insecte de la família dels tabanídichs. Acantómero.

ACANTONAMENT. m. Distribució de tropa en diferents llocs. Acantonamiento. || El siti ont està acantonada la tropa. Acantonamiento.

ACANTONAR. v. a. Distribuir la tropa en diferents paratges pera més comoditat. Acantonar.

ACANTONARSE. v. r. *Mil.* Posarse de cantó la tropa. Acantonarse.

ACANTONAT, DA. p. p. Acantonado.

ACANTÓNIX. m. *Ictiol.* Género de crustacis decápodos. Acantónix.

ACANTONOT. m. *Ictiol.* Género de crustacis anfípodes. Acantónote, acantónoto.

ACÀNTOP. m. *Entom.* Género d'insectes. Acàntope.

ACANTÓPOD. m. *Entom.* Tribu d'insectes. Acantópodo.

ACANTÓPOMS. m. *Zool.* Género de peixos ossosos del subordre dels toràcichs. Acantópomes.

ACANTOPS. m. *Ictiol.* Un peix que té fiblons o punxes prop dels ulls. Acantopso.

ACANTÓPSIDS. m. pl. *Entom.* Grupo d'insectes ortòpters. Acantópsidos.

ACANTOPSPIS. m. pl. *Zool.* Género de peixos y també género d'insectes. Acantopsis.

ACANTÓPTER. m. *Entom.* Género d'insectes coleòpters. Acantóptero.

ACANTOPTERIGIENSES. m. pl. *Ictiol.* Ordre de peixos, que's divideix en 15 famílies. Acantopteri-gienses.

ACANTOPTERIGIS. m. pl. *Ictiol.* Acantopteri-gienses.

ACANTÓRAX. m. *Entom.* Género de coleòpters. Acantórax.

ACANTORIACH. m. *Ornit.* Género de aucells. Acantoriaco. || *Bot.* Género de plantes. || pl. *Zool.* Cuchs intestinals. Acantoriacos.

ACANTÓSCELE. m. *Entom.* Género d'insectes coleòpters. Acantóscele.

ACANTÓSOM. m. *Ictiol.* Género de crustacis. Acantósom.

ACANUTARSE. v. r. Enrotllarse les fulles o altres objectes com un canut. Acanutillarse, encarrujarse.

ACANUTAT, DA. adj. *Bot.* S'aplica a les fulles o crostes que's caragolan. Acanutillado, encarrujado.

ACANYAMENT. m. L'acció y efecte de acanyar y acanyarse. Encanijamiento.

ACANYAR. v. a. Enflaquir, emmalaltir a la criatura donantli llet dolenta o escassa. Encanijar. || Escanyar de fam. Matar de hambre.

ACANYARSE. v. r. Posarse les criatures magres y malaltes Encanijarse.

ACANYAT, DA. p. p. Encanijado.

ACAPARROSAR. v. a. *Arl. y Of.* Donar a una cosa 'l color o altra propietat de la caparrosa. Acaparrosar.

ACAPATTI. m. *Bot.* Planta de la Nova Granada que produeix un pebre llarch de inferior qualitat. Acapati.

ACÀPITE. m. dr. Mena de dret feudal que's pagava alsenyor per quiscun accident, ja fos la mort de un vasall, ja la venda, cambi, etc., de mobles, eines o altra cosa. Acápito.

ACAPONAT, DA. adj. Semblant al capó, y aixís 's diu: cara *acaponada*, la que té poca barba; veu *acaponada*, la que tira a triple. Acaponada.

ACAPTA. f. y 'ls seus derivats. CAPTA.

ACAPTE, m. *For.* Escripura en que s'ha fet la investidura del feudo o enfitensis. || Cens que 's presta pel feudo o enfitensis. *Aparte.*

ACAPUTXAT, DA. adj. Que sembla una caputxa o 'n tè la figura. *Acapuchado.*

ACAPUTXINAT, DA. adj. Que porta caputxa. *Acapuchinado.*

ACARADAMENT, m. *For.* La acció i efecte de acarar. *Careo.*

ACARAMEL-LADAMENT, adv. m. A manera del caramel-lo. *Acarameladamente.*

ACARAMEL-LADOR, A. s. Qui acaramel-la. *Acaramelador.*

ACARAMEL-LADURA, f. Acció i efecte de acaramel-lar, la qualitat propia del caramel-lo o de les coses acaramelades. *Acarameladura.*

ACARAMEL-LAR, v. a. Donar al sucre el punt que 's diu de caramel-lo. *Acaramelar.*

ACARAMEL-LARSE, v. r. Reduir-se a caramel-lo. *Acaramelarse.* || Gelarse 'l aigua d' una font o d' un saltant formant caramells. *Helarse el agua formando carámbanos.*

ACARAMEL-LAT, DA. adj. Que tè 'l punt de caramel-lo. *Acaramelado.* || El punt que 's dona al sucre fins a convertir-lo en caramel-lo. *Acaramelado.*

ACARAR, v. a. Juntar dues coses per veure si confrontan. *Carear, confrontar, conferir, acarar.* || *For.* Carejar, confrontar unes persones ab altres quan hi ha contradicció en llurs declaracions pera sapiguer quina d'elles diu la veritat. *Carear, acarar.*

ACARARSE, v. r. Juntarse dues o més persones pera tractar d' algún assumpte. *Carear, avistarse, conferirse.*

ACARAT, DA. p. p. *Acarado, confrontado.*

ACARAUNA, m. *Ictiol.* Género de peixos. *Acarauna.*

ACARCANYARSE, v. r. *Fam.* Beure massa aigua. *Hartarse, encharcarse de agua.*

ACARCANYAT, p. p. Tindre la boca plena d' aigua sense poguer empassarsela. *Encharcado.*

ACARDIA, f. *Anat.* Estat d' un leto que no tè cor. *Acardia.* || Falta de cor.

ACARDÍACH, CA, adj. *Anat.* Que no tè cor. *Acardíaco.*

ACAREJAMENT, m. Acció i efecte de acarejar. *Acareamiento.*

ACAREJAR, v. a. *Acarar, Carear, acarar.*

ACARENAR, v. a. *Ant.* Cubrir, tapar. *Cobijar.*

ACARIA, f. *Bot.* Género de plantes herbacies. *Acaria.*

ACARICIADOR, A. s. y adj. Que acaricia. *Acariciador.* || Amoxador, afalagador. *Halagador, halagüeño.*

ACARICIAMENT, m. Acció i efecte de acariciar, amoxar o afalagar. *Halago, caricia.*

ACARICIAR, v. a. Fer caricies, tractar ab amor y carinyo. *Acariciar, halagar.* || Enganyar ab caricies. *Afalagar.*

ACARICIAT, DA. p. p. *Acariciado.*

ACARIGÈNOSIS, f. *Med.* Malaltia produida per les picadures de les paparres y d' altres insectes. *Acarigenosis.*

ACÀRIT, m. *Entom.* Género de insectes coleòpters. *Acárido.*

ACARNÁN, m. *Ict.* Peix de mar, de la forma del pagell, encara que blanch y d' escates argentades; tè 'l cap gros, el morro còrb, la gorja estreta y les dents menudes; la carn es mòlt blanca y sabrosa, conté moltes sals volàtils y parts olioses. Diuen qu' es bo pera purificar la sanch y excitar l' orina, *Acarnano.* || m. *Bot.* Cart bosquetá de flors amples y grogues. *Acarnano.* || m. pl. Els naturals o habitants de *Acarnania* *Acarnanos.*

ACARNAR, m. *Astron.* Estrella de primer ordre; es la darrera de la constelació de Eridan. *Acarnar.*

ACARNÉS, A. adj. Natural de Acarno, arrabal del Àtica. *Acarnés.*

MUSA ACARNESA. De mal gust, propia del Acarno. *Musa acarnesa.*

ACARNISSARSE, v. r. *Ant.* *ENCARNISSARSE.*

ACARONAR, v. a. *Ter.* Fer caricies ab les mans a la cara d' algú. *Acariciar.*

ACARREJAR, v. a. Transportar, portar en carro. *Acarrear, transportar.* || En sentit figurat, esser causa o motiu de algún dany. *Acarrear, atraer, ocasionar.*

'ACARREJARSE, v. r. Haver sigut causa o motiu d' alguna cosa. *Acarrearse.*

ACART, m. *Zool.* Muscle bivalvo. *Acardo.* || Se aplica a les petxines o a llurs vàlvules quan no s' hi troba vestigi de juntura, xarnera, etc. || També 's diu del mónstre que no tè cor, y per consegüent se pot usar metafòricament, per cruel, inhumá, etc. .

ACARTRONARSE, v. r. *ENCARTRONARSE.*

ACÁS, m. *CASUALITAT.* || Infortuni, accident imprevisit. *Acaso.* || adv. m. Per casualitat. *Acaso, casualmente.* || Ab interrogació es: *per ventura. Acaso, por ventura.*

PER SI ACÁS, m. adv. *Por si acaso.*

PER UN SI ACÁS, m. adv. Si per casualitat, si per acás, en tal cás. *Por si acaso, si por acaso.* || Per un resguart o seguretat, per sí o per no. *De todos modos, para mayor seguridad.*

ACASARAT, adj. Mòlt desitjós de casarse. S' usa ab el verb anar. *Llevar el cura debajo del brazo.*

ANAR ACASARAT, fr. *Fam.* Es dlu de qui te moltes ganes de casarse. *Rabiar por casarse; llevar el cura debajo del brazo,*

ACASSAR, v. a. *Ant.* *EMPAYTAR.* || Atrapar, aconseguir. *Alcanzar, conseguir, dar alcance.*

ACASSAT, v. a. *Ant.* *EMPAYTAT.* || adj. Atrapat, aconseguít. *Alcanzado, conseguido.*

ACASSIA, f. *Bot.* Arbre o mata de la familia de les lleguminoses, ab punxes o sense, de fusta forta, fulles compostes, flors en forma de poms penjant y fruit en figura de baxoca. Algunes de ses especies destilan expontàniament la goma aràbiga. *Acacia.* || *Farm.* Substancia medicinal astríngent que s' extreu del fruit vert de la acassia d' Egipte y també del aranyoner. *Acacia.* || — *BLANCA.* *Falsa acacia.* || — *DE TRES PUNXES.* *Bot.* Varietat d' acassia que té les punxes de tres en tres, en lloch de tindreles a parells. *Acacia de tres espinas.* || — *ROSA.* *Bot.* *Acacia rosa.* || — *TAPARERA.* Varietat d' acassia que té les flors sedoses. *Acacia de flores sedosas.*

Brot d' acassia

ACASTELLANARSE, v. r. Imitar als castellans, parlar com ells. *Castellanizarse.*

ACASTELLANAT, DA. adj. Qui procura imitar als castellans o n' es partidari. *Acastellanado.*

ACASTORAR, v. a. Donar a un teixit la suavitat del castor. *Acastorar.*

ACASTORAT, DA. adj. Se diu d' alguns panyos semblants a les pells del castor. *Acastorado.*

ACATABLE, adj. Lo que 's déu acatar o es digne d' acatament. *Acatable.*

ACATALANARSE, v. r. Pendre les costums catalanes o 'l modo de parlar d' ells. *Catalanizarse.*

ACATALANAT, DA. adj. Se diu de qui ha pres les

costums o 'l modo de parlar dels catalans. **Acatalanado**.

ACATALÈCTICA. f. *Fil.* Secta antiga de filòsops que duptaven de la certesa de tots els coneixements humans. **Acatalèctica**.

ACATALÈCTICH, CA. adj. Dit del vers fet ab totes les regles de la mètrica. **Acatalèctico**.

ACATALÈCTICHS. m. pl. Sectaris que duptaven de tot. **Acatalècticos**.

ACATALEPSIA. f. *Med.* Alteració de les facultats intel·lectuals, falta de coneixement i de memòria. **Acatalepsia**. || **ACATALÈCTICA**.

ACATALÈPTICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany a l'acatalepsia. **Acatalèptico**. || m. Aquell que pateix d'acatalepsia. **Acatalèptico**. || *Fil.* Sectari de l'acatalèctica.

ACATAMIENTO. m. Respecte, reverència. **Acatamiento**, reverència. || *Ant.* **PRESENCIA**.

ACATAPOSIS. f. *Med.* Dificultat molt gran o impossibilitat complerta d'empassarse 'ls aliments. **Acataposis**.

ACATAR. v. a. Admetre, acceptar, respectar una llei o un'ordre. **Acatar**. || Mostrar respecte o veneració a algú o a quelcom. **Acatar**.

ACATARRARSE. v. r. Agafar un catarro. **Acatarrarse**.

ACATARRAT. adj. Aquell que te un catarro. **Acatarrado**.

ACATARSE. v. r. *Ant.* Adonarse, advertir. **Advertir**.

ACATARSIA. f. *Patol.* **ACATARSIA**.

ACATARSIS. f. *Patol.* Nom que 's dona al diposit de la porqueria que 's fa al ventrell o als intestins o la brutícia de les llagues o nafres. **Acatarsis**.

ACATASTÀTICH, CA. adj. *Med.* Se diu d'una malaltia quins símptomes varien d'una manera irregular. **Acatastático**.

ACATAT, DA. p. p. de acatar. **Acatado**. || p. p. De acatar-se. **Advertido**.

ACATIES. m. *Entom.* Género de insectes lepidòpters. **Acatias**.

ACATIFAR. v. a. **ENCATIFAR**.

ACATS. m. *Entom.* Espècie de insecte epilòpter diurn. **Acates**.

ACAUDALAR. v. a. Juntar, augmentar cabal y riqueses. **Acaudalar**, atesorar, allegar, juntar, acopiar, amontonar. || *Metaf.* Adquirir opinió, aplauso, amistat. **Acaudalar**, adquirir, granjear, llevar-se.

ACAUDALAT, DA. p. p. y adj. Que té molt de cabal. **Acaudalado**, adinerado, rico, y *ant.* haberado.

ACAULE. adj. Calificatiu de les plantes que no tenen tronch. **Acaule**.

ACAURE. v. n. *Ant.* **ESDEVENIR**, **SUCCEIR**.

ACAVALLADURA. f. Embull que 's fa a alguna troca quan els fils s'encavallen. **Acavalladura**.

ACAVALLAMENT. m. Acció de acavallar. **Acaballamiento**.

ACAVALLAR. v. a. Acte carnal del cavall o del ruc ab una euga o ab una somera. **Acaballar**.

ACAVALLAT, DA. adj. Semblant al cavall. **Acaballado**.

ACAVALLERAR. v. a. Fer que algú 's porti com a cavaller. **Acaballerar**.

ACAVALLERARSE. v. r. Adquirir els modos o costums propis d'un cavaller. **Acaballerarse**.

ACAVALLERAT, DA. adj. Qui 's porta com a cavaller. **Acaballerado**.

ACAYGUT, DA. p. p. D' **ACAURER**. **Acaecido**.

ACEDENT. p. a. y adj. Que accedeix. **Accedente**.

ACCEDIR. v. n. Acceptar o admetre l'opinió de algú. **Acceder**, assentir, adherirse, conformarse, ir con alguno. || **Concedir**. **Conceder**, otorgar, **acceder**.

ACCEDIT, DA. p. p. **Accedido**.

ACCELERACIÓ. f. La acció y efecte de accelerar. **Acceleración**, celeridad, prontitud, **aceleramiento**.

ACCELERADAMENT. adv. m. D'un modo **acelerat**. **Aceleradamente**.

ACCELERADES. f. pl. Nom que 's donava a certes galeres o carros grans de transport que anaven més depressa que les ordinaries. **Acceleradas**.

ACCELERADOR, A. m. y adj. Que accelera o causa acceleració. **Accelerador**. || adj. Lo que té propietat de accelerar els cossos. **Accelerador**, **aceleratriz**.

ACCELERADRIU. f. *Fis.* **ACCELERATRIS**.

ACCELERAR. v. a. Fer qu'una cosa succeeixi avans del temps regular. **Accelerar**, precipitar, anticipar, adelantar, || Guanyar temps en la execució d'alguna cosa, fer-la ab promptitut. **Accelerar**, avivar, activar, apresurar. || Donar ansia a algú pera fer alguna cosa. **PUNXAR**, 2.

ACCELERARSE. v. r. **AVANSARSE**. **Apresurarse**.

ACCELERAT, DA. p. p. **Accelerado**.

ACCELERATIU, VA. adj. Lo que causa celeritat. **Accelerativo**.

ACCELERATRIU. f. *Fis.* Se diu de la força que obra sobre un mòvil. Tots els cossos a igual distancia de la terra tenen la meteixa força accelerativa. **Acceleratriz**.

ACCENT. m. Tò ab que 's pronuncia una síl·laba. **Acento**. || Titlla que 's posa demunt d'una vocal pera senyalar si és breu o llarga. **Acento**. || El tò o pronunciació propia de cada provincia. **Acento**. || *Mús.* La modulació de la veu. **Acento**. || *Poët.* L'eco. **Acento**, eco. || La veu y 'l meteix vers. **Acento**. || — **AGUT**. *Gram.* El que puja d'esquerra a dreta, y denota qu'és llarga la síl·laba que 'l tè, com *café*. **Acento agudo**. || — **CIRCUMFLEXE**. El format d'un accent agut y d'un altre grave units per dalt en aquesta forma $\wedge$. **Acento circumflejo**. S'usa poch. || — **GRAVE**. El que 's forma al revés del agut, es a dir, penjant de dreta a esquerra; denota que la síl·laba sobre que 's posa 's pronuncia fosca. **Acento grave**.

CARREGAR D'ACCENT. fr. *Fam.* Entretindres en alguna cosa pera fer-la molt reparable. **Recargar**. || **Rependre severament**. **Cargar la mano**.

ACCENTAR. v. a. *Ant.* **ACCENTUAR**.

ACCENTAT, DA. p. p. **ACCENTUAT**.

ACCENTUABLE. adj. Que 's pot o 's deu accentuar. **Accentuable**.

ACCENTUACIÓ. f. L'us y colocació dels accents. **Accentuación**.

ACCENTUADAMENT. adv. m. Ab els corresponents accents. **Accentuadamente**.

ACCENTUAR. v. a. Usar d'accents. **Accentuar**. || Dir les paraules ab degut accent. **Accentuar**. || Carregar la pronunciació d'alguna paraula o frase pera que cridi l'atenció. **Acento**.

ACCENTUAT, DA. p. p. **Accentuado**.

ACCEPCIÓ. El diferent significat o sentit que 's dona a les frases o paraules. **Acepción**.

ACCEPCIÓ DE PERSONES. f. Acció y efecte d'afavorir o simpatitzar ab unes persones més que ab les altres per algún motiu o estimació particular y sense tindre en compte llur mèrit respectiu. **Acepción**, **aceptación de personas**.

Planta acaule

ACCEPTABLE. adj. Lo que 's pot o 's déu acceptar. *Acceptable.*

ACCEPTABLEMENT. adv. m. Ab acceptació. *Acceptablement.*

ACCEPTACIÓ. f. Admissió de lo que se 'ns dona o proposa. *Acceptación, admisión.* || Aprobació, aplauso. *Acceptación, aprobación.* || *For.* Admissió d' herència, donació, etc. *Acceptación.* || —DE PERSONES. V. **ACCEPTIÓ.**

ACCEPTADOR, A. m. y f. El qui accepta. *Acceptador.* || —DE PERSONES. El qui prefereix les unes a les altres sens atendre al mèrit ni a la raó. *Acceptador de personas.*

ACCEPTANT, A. p. a. El qui accepta. *Acceptante.*

ACCEPTAR. v. a. Admetre les ofertes y encàrrecs. *Acceptar, admitir, tomar.*

ACCEPTAR PERSONES. f. Preferir les unes a les altres sens atendre al mèrit. *Acceptar personas.*

ACCEPTAR UNA LLETRA. f. Encarregar-se de pagar-la. *Acceptar una letra.*

ACCEPTTE, A. adj. Ben vist, ben arribat, ben volgut. *Accepto, grato, bien recibido.*

ACCEPTILACIÓ. f. *For.* Gràcia que un acreedor fa al seu deutor esquinçant el rebut que tenia d' ell, o confessant haver rebut la quantitat qu' aquell li déu, sapiguente de cert que no l' ha rebuda. *Acceptilación.*

ACCEPTILADOR, A. adj. *For.* Qui perdona o eximeix a un altre d' una prometença o pacte. *Acceptilador.*

ACCEPTILAT, DA. adj. *For.* Perdonat o exempt d' una prometença o tracte. *Acceptilado.*

ACCEPTILAR. v. a. *For.* Eximir de prometençes, tractes o deutes. *Acceptilar.*

ACCÉS. m. *Ant.* ACTE CARNAL. || Ésser fàcil de tractar o d' entrarhi en relació. *Acceso.* || *For.* Un dels modos d' adquirir dret a alguna cosa. *Acceso.* || *Med.* Serie de fenòmens morbosos que 's presenten y desapareixen per intèrvals, guardant un període unes vegades constant y altres indeterminat.

ACCESSIBILITAT. f. Qualitat de lo qu' és accessible. *Accesibilidad.*

ACCESSIBLE. adj. Lloch ont s' hi pot arribar o pujar fàcilment. *Accesible.* || Persona afable, tractable, de fàcil accés. *Accesible.* || Fàcil d' obtenir. *Accesible, asequible.*

ACCESSIBLEMENT. adv. m. D' una manera accessible. *Accesiblemente.*

ACCESIÓ. f. Aument de febre. *Accesión, acceso.* || La de la terciàna. *Cición.* || *For.* Manera d' adquirir domini sobre alguna cosa. *Accesión.* || En la elecció de Papa 's diu quan els vots están dividits y s' uneixen alguns als que altres han donat. *Acceso, accepción.*

ACCÉSSIT. m. Recompensa immediata inferior al premi ofert en certàmens artístics, científics o literaris. *Accésit.* || Ceremonia que 's practica en la elecció del Papa quan per l' escrutini no resulta elecció.

ACCESSIU, VA. adj. Que pot tindre accésio. *Accessivo.*

ACCESSORI, A. adj. Lo que accidentalment s' uneix o dependeix de lo principal. || *Accesorio, adherente, accidental.* || m. La pesa que no és de les principals en el brodat. *Abasto, accesorio.* || adj. Anexe, adent, accessori. *Accesorio, adherente, adegaño, anejo.*

ACCESSORIAMENT. adv. m. *Accesoriamente.*

ACCESSORIES. m. pl. Edificis junts a altre més principal. S' usa, encare que no tant, en singular. *Accesorias.* || Els termes o territoris pertanyents a algun poble. *Adyacentes, adegaños.*

ACCIDENCIA. f. Estat, possibilitat d' ésser del accident. *Accidencia.*

ACCIDENT. m. Calitat que no és de la essencia o naturalesa de la cosa. *Accidente.* || Casualitat, cas imprevist. *Accidente, casualidad, acaso.* || Malaltia que sobrevé repentinament. *Accidente, ataque, insulto.* || Lo que dóna convulsions. *Alfercia.* || pl. *Teol.* Color, olor y sabor que queda del pá y del vi després de la consagració. *Accidentes, especies sacramentales.* || Els que sobrevenen a la malaltia. *Síntomas, accidentes.* || *Miner.* Cambi o modificació en la marxa regular d' una capa de terrenno o d' un filó. *Accidente.*

PER UN ACCIDENT. m. adv. Per acés. *Por accidente, por acaso, por casualidad.*

TINDRE O ÉSSER ACOMÉS D' UN ACCIDENT. fr. *ACCIDENTARSE.*

ACCIDENTADAMENT. adv. m. Com accidentat. *Accidentadamente.*

ACCIDENTAL. adj. No essencial. *Accidental.* || Fortuít. *Accidental, casual, contingente.* || *Mús.* Se aplica a la clau fingida. *Accidental.* || *Teol.* Gloria.

ACCIDENTALMENT. adv. m. Accidentalment, por acaso, por accidente ó casualidad.

ACCIDENTARSE. v. r. Ser acomés d' algun accident que deixa privat de sentit y de moviment. *Accidentarse.*

ACCIDENTÁS. m. aum. *Fam.* Accident fort, gran. *Accidentazo.*

ACCIDENTAT, DA. adj. Qui pateix algun accident o ha quedat ab reliques d' ell. *Accidentado.* || *Met.* Se diu del terrenno quan és molt desigual o trençat. *Accidentado.*

ACCIDENTET. m. dim. *Fam.* Petit accident. *Accidentillo.*

ACCINITA. f. *Mín.* Silicat d' alumina y calcs que 's cristallisa en forma de destrat. *Axinita.*

ACCIÓ. f. Acte, fet, operació. *Acción.* || L' impressió del agent en el pacient. *Acción.* || Possibilitat, facultat de parlar u obrar. *Acción, facultad.* || Positura, situació del cos. *Acción.* || Moviment descompasat de les mans. *Manoteo, manoteado.* || El maneig o desaire afectat. *Desgaire.* || Senyal o demostració exterior de despreci. *Desgaire.* || Demanda del dany rebut. *Acción.* || *Com.* Cada una de les parts que componen el fondo d' una companyia, empresa o societat mercantil o industrial. *Acción.* || *For.* Dret per demanar un judici. *Acción, derecho.* || *Mil.* Atach, combat, batalla. *Acción.* || *Orat.* Moviment del cos y qualsevol part d' ell pera major expressió y vivesa dels afectes y paraules. *Acción.* || *Poèt.* L' assumpte principal d' un poema. *Acción.* || *Pint.* **ACTITUT.** || —DE BATALLA A PUNTA DE DIA. *Mil.* Acció de guerra, atach o acomesa que 's comensa a punta de dia. *Alborada.*

|| —DE GRACIES. Expressió d' agraïment pels beneficis rebuts. *Acción de gracias.* || —DIRECTA. *Acción directa.* || *For.* La que proceeix de les paraules d' una llei. *Acción directa.* || —GENEROSA. *Acción noble, generosa.* || —VIL. *Acción vil.*

EN ACCIÓ. m. adv. En actitud d' anar a fer alguna cosa. *En ademán, en acción.*

ESTAR EN ACCIÓ. *Mil.* *Pelear la tropa. Estar en acción.*

FER ACCIÓ D' EXECUTAR ALGUNA COSA. f. *Hacer ademán.*

ACCIONAR. v. n. *Ret.* Acompanyar ab accions tots els moviments del cos y lo que 's diu, pera donarli més gràcia y energia *Accionar.*

ACCIONAT, DA. p. p. *Accionado.* || *Ret.* m. Proporció de les accions ab lo que 's diu. *Acción.*

ACCIONISTA. m. *Com.* El qui té part en el capital d' alguna companyia o empresa. *Accionista.*

ACCIPITRÍ, NA. adj. *Ornit.* S' aplica al aucell que té analogia ab els aucells de presa. *Accipitrino.*

ACCIPITRINS. m. pl. *Ornit.* Tercera familia d' aucells de rapinya. *Accipitrinos.*

ACÈFAL, A. adj. Lo que no té cap. **Acéfalo**. || Feto al que li manca 'l cap o un bon troç d'ell. **Acéfalo**. || Secta sense cap o principal. **Acéfalo**. || m. Qui la segueix. **Acefalista**. || adj. Nom que 's donava als clergues que no vivian baix la disciplina eclesiàstica d'alguns bisbes. **Acéfalo**.

ACEFALIA, f. *Anat.* Falta complerta del cap. **Acefalia**.

ACEFALICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent a la acefalia. **Acefálico**.

ACEFALINS, m. pl. *Zool.* Monstres del ordre dels onfalòsits, en els que ab prou feina s'hi veu senyal de cap. **Acefalinos**.

ACEFALISME, m. Secta dels acefalistes. **Acefalismo**. || Doctrina professada per ella. **Acefalismo**.

ACEFALISTA, m. Heretge que no admet el principi d'autoritat en les comunitats religioses. **Acefalista**.

ACEFALOBRAQUI, A. adj. *Anat.* Feto sense braços ni cap. **Acefalobraquio**.

ACEFALOBRAQUIA, f. *Anat.* Monstruositat acefàlica complicada ab la falta o imperfecció d'algun altre membre. **Acefalobraquia**.

ACEFALOCARDI, f. *Anat.* Que no té cap ni cor. **Acefalocardio**.

ACEFALOCARDIA, f. *Anat.* Falta de cap y de cor. **Acefalocardia**.

ACEFALÒFARO, A. adj. *Ictiol.* Muscles sense articulacions y en els que casi no s'hi distingeix el cap. **Acefalòfaro**.

ACEFALOGASTRIA, f. *Anat.* Falta de cap y de ventrell. **Acefalogastria**.

ACEFALOGÀSTRICH, CA. adj. *Anat.* Que no té cap ni ventrell. **Acefalogastro**.

ACEFALOM, MA. adj. *Anat.* Que té 'l cap monstruós. **Acefalomo**.

ACEFALOMIA, f. *Anat.* Monstruositat al cap. **Acefalomia**.

ACEFALOPEDIA, f. *Anat.* Falta de cap y de peus. **Acefalopedia**.

ACEFALÒPEDO, A. Adj. *Anat.* Faltat de cap y de peus. **Acefalòpedo**.

ACEFALÒQUIR, A. adj. *Anat.* Faltat de cap y de columna vertebral. **Acefalòquio**.

ACEFALOQUIRIA, f. *Anat.* Falta de cap y de columna vertebral. **Acefaloquiria**.

ACEFALORAQUIS, f. *Anat.* Estat d'un feto sense cap ni mans. **Acefaloraquia**.

ACEFALORAQUIS, f. *Anat.* **Acefaloraquia**.

ACEFALÒSTOM, A. adj. *Anat.* Que no té cap ni boca. **Acefalòstomo**.

ACEFALOTÒRAX, adj. y s. *Anat.* Que no té cap, ni pit o tòrax. **Acefalotòrax**.

ACEFALOTORAXIA, f. *Anat.* Faltat de cap y de pit o tòrax. **Acefalotoraxia**.

ACEFALÒTOR, A. adj. *Anat.* Que està faltat de cap y de pit. **Acefalòtoro**.

ACEFALOTORIA, f. *Anat.* **Acefalotoraxia**.

ACEFALS, m. pl. *Zool.* Ordre de musclos quin cap no 's diferencia del cos. **Acéfaños**.

ACEMASSOR, m. *Min.* Vermelló natural. **Acemassor**.

ACENSADOR, m. Qui pren una terra o una casa a cens. **Censualista**.

ACENSAR, v. a. Donar a cens. **Acensuar**, dar á censo. || Rebre una finca acensada. **Tomar á censo**.

ACENSAT, DA. adj. *For.* Se diu de la casa, hisenda, etc., qu' està carregada ab algun censal. **Acensado**, **acensuado**. || p. p. **Dado ó tomado á censo**.

ACENTOR, m. *Ornit.* Aucell insectívor que viu generalment a montanya fins que la neu l'en treu. **Acentor**.

ACER, m. CER.

ACERA, f. Vora del carrer o plassa, enllosada o empedrada ab lloses o llambordes, per ont camina regularment la gent quan pasa pel carrer. **Acera**. || Filera o renglera de cases a cada costat del carrer o plassa. **Acera**.

ACERADOR, A. s. y adj. Qui acera les eines. **Acerador**, **templador**, **aguzador**.

ACERADURA, f.

Acció y efecte de acerar un eina o aparell. **Aceradura**.

ACERAR, v. a. Posar acer a la punta o tall de les eines. **Acerar**. || Donar a l'aigua o a altres begudes certes propietats medicinals barrejant'hi tintura de acer o be apaganthi l'acer fet brasa o escalfat al roig blanch. **Acerar el agua**, etc.

ACERAT, DA. p. p. **Acerado**.

ACERBA, f. *Farm.* Especie de nou noscada bosquetana. **Acerba**

ACERBAMENT, adv. m. Asprement. **Acerbamente**, **ásperamente**. || Rigurosament, cruelment. **Acerbamente**, **cruelmente**, **rigurosamente**.

ACERBITAT, f. Aspresa, desabriment de les fruites que no son madures. **Acerbidad**. || Rigor, crueltat, severitat. **Acerbidad**, **severidad**, **crueldad**.

ACERBO, BA. adj. Desapacible, cruel, **rigurós**. **Acerbo**.

ACERCA, prep. **Acerca de**, **sobre**. || adv. f. y ll. **Cerca**.

ACERES, m. pl. *Entom.* Insectes coleòpters. **Aceres**. || *Bot.* Segon género de la familia de les orquídees. **Aceras**.

ACÉRIDE, m. *Med. ant.* Emplastre en quina composició no hi entrava cera. **Acéride**.

ACERINEES, f. pl. *Bot.* Família de plantes, quin tipo es la blada. **Aceríneas**.

ACERITA, f. *Quím.* Principi o substancia de la olivella. **Acerita**.

ACERÓ, m. Tros d'acer que 's posa a les eines de tall, de punta o de percussió pera donarlos hi més forsa. **Aceradura**.

ACÉRRIM, A. adj. sup. Molt constant, valent, porfiat. **Acérrimo**, **acerado**.

ACÉRRIMAMENT, adv. m. Ab molta constancia, vigor y tenacitat. **Acérrimamente**.

ACERT, m. Succés felis. **Acierto**. || Prudencia, tino, habilitat. **Acierto**. || Ditxa, fortuna, sort, casualitat. **Acierto**. || Felicitat pera discorre. **Acierto**, **felicidad**.

ACERTADAMENT, adv. m. Ab acert. **Acertadamente**.

ACERTADÍSSIM, A. adj. sup. **Acertadísimo**.

ACERTAR, v. a. Obrar ab acert. **Acertar**. || *Fam.* Trobar lo que 's busca. **Acertar**. || Eixir bè, fer proba. **Acertar**. || Tocar el tir ont s'apunta. **Acertar**, **dar**, **atinar**.

GUI HO ACERTA, **HO ENDEVINA**. *Loc. fam.* Denota que s'emprèn alguna cosa sense sapiguer si resultarà bè o malament. *Si sale, vale*.

ACERTARSE, v. r. Succedir per casualitat. **Acertarse**.

ACERTAT, DA. p. p. **Acertado**. || adj. **Cabal**, **complet**, **perfet**. **Acertado**.

Acentor

LO MÉS ACERTAT FÒRA. exp. Aconsella allò que's deuria fer segons l'ordre de la prudència. *Lo más acertado fuera.*

ACESCENCIA. f. *Farm.* Disposició a tornarse agre alguna substància. *Acescencia.*

ACESCENT. adj. Qu' està en disposició de tornarse agre. *Acescente.*

ACETÀMIDA. f. *Quim.* Substància blanca y cres-tallina de gust fresch y dòls, que s'obté tractant l'èter acètic per l'amoníach o àlcali líquit. *Acetá-mide.*

ACETARIA. f. Nom que's dona a tota mena de ensiams y a totes les substàncies vegetals que's con-fiten en vinagre. *Acetaria.*

ACETAT. m. *Quim.* Sal que resulta de combinar l'àcid acètic ab una base qualsevol. *Acetato.* || — D'ALÚMINA. És un líquit increstallissable. *Acetato de alúmina.* || — D'AMONIACH NEUTRE. Esperit de min-derero, sal líquida, transparent, blanca, un poch olo-rosa, de sabor fresch, picant, ensucrat, molt soluble a l'aigua y a l'esperit de vi; se troba en curta quanti-tat a la naturalesa, als pixats corromputs, a la sava d'alguns vegetals, etc., mes sempre és un producte del art. *Acetato de amoniaco neutro.* || — DE BARITA. S'obté per medi del àcid pirolleïnós obrant sobre 'l carbonat de barita. *Acetato de barita.* || — DE CALS. Forma agulles prigmàtiques lluentes, molt solubles a l'aigua y molt poch a l'esperit de vi. *Acetato de cal.* || — DE COURE. Verdert destilat, cristalls de Ven-us: sal de color vert clar, polsosa, grassa, que s'obté empleant el verdert y afegint hi la suficient quantitat d'àcid acètic. *Acetato de cobre.* || — DE MERCURI. Substància que's presenta en forma de escates petites, cristallines, blanques, que's tornan negres a la llum; de sabor agre y metàl·lic, casi insoluble a l'aigua y a l'esperit de vi. *Acetato de mercurio, tierra foliada mercurial.* || — DE MORFINA. Sal neutra, blanca, sense olor, de gust molt amarch, moltíssim líquida; resulta de l'acció del àcid acètic sobre la morfina. *Acetato de morfina.* || — DE PLOM. Sal o sucre de Saturne, que solament s'usa al exterior di-solt en aigua com a resolutiu. *Acetato de plomo.* || — DE POTASA. La terra fullada del tàrtaro dels antics. *Acetato de potasa.* || — DE SOSA. Forma cristalls d'un gust amargant y coènt, que's disolen crestant dins de l'aigua o de l'esperit de vi. *Acetato de sosa.*

ACÉTICH, CA. adj. *Quim.* Acit produït per la fer-mentació que segueix a la alcoòlica y constitueix l'essència del vinagre. *Acético.*

ACETIFICACIÓ. f. *Quim.* Conversió d' algun espe-rit o licor en vinagre. *Acetificación.*

ACETILÉ. m. *Quim.* És produït per la combinació del carbur de cals ab l'aigua que s'usa pera la il·luminació casolana o pública. *Acetileno.*

ACEI ÌMETRE. m. Tubo de vidre tañcat per baix y graduat de baix a dalt, que serveix pera midar la forsa del vinagre y dels demés àcits. *Acetometro.*

ACETOL. m. *Quim.* *Acetat.*

ACETÓLICH, CA. s. y adj. *Farm.* Medicament format pel vinagre dissolt ab algun principi medicamen-tós. *Acetólito, acetólico.*

ACETÓLIT, A. s. y adj. *Farm.* *ACETÓLICH.*

ACETOLITIU. m. *Farm.* Vinagre medicinal per us extern. *Acetolitivo.*

ACETOMEL. m. *Farm.* Xarop de vinagre. *Aceto-miel.*

ACETOMELÓS, A. adj. *Farm.* Se diu del medica-ment format de acetomel y d'algún extracte. *Aceto-meloso.*

ACETOMÍTRIL. m. *Quim.* Substància que resulta de la combinació del àcid fosfòrich anhidrich ab la acetàmida. *Acetomitrilo.*

ACETONA. f. *Quim.* Substància líquida de gust aspre y coènt al principi, desseguida fresch y salinós,

que's forma de varis acetals per medi de la acció del foch. *Acetona.*

ACETÓS, A. adj. *Ant.* *AGRE.*

ACETRER. m. *Ant.* Falconer. *Acetrero, halconero.*

ACETRERÍA. f. *Ant.* Art de criar aus de presa pera cassar ab elles. *Cetrería.*

ACEVAMENT. m. *Ant.* *ACIBADAMENT.*

ACEVAR. v. a. *Ant.* *ENCEVAR.*

ACÍ, adv. ll. *AQUI.*

D'ACÍ Y D'ALLÀ. m. adv. *De ací y acullá, de aquí y de allí.*

ACIANOBLEPSIA. f. *Med.* Vici de la vista, con-sistent en no poguer veure 'l color blau. *Aciano-blepsia.*

ACIAVANT. adv. *Ant.* *ENDEVANT.*

ACIBADAMENT. m. *Ant.* Malaltia de les cabal-cadures que han begut massa aigua després de haver menjat cibada. *Encebamiento, acebadamiento.*

ACIBADAR. v. a. Donar massa ordi o massa ciba-da a les cabalcadures de modo que'ls hi fassi mal. *Encebadar.*

ACIBADARSE. v. r. Enmalaltirse les cabalcadures per haber menjat massa cibada, y begut aygua des-prés en abundància. *Encebadaarse.*

ACIBADAT, DA. p. p. *Encebado.*

ACÍCULA. m. *Entom.* Péi que surt als costats dels animals anèlits. *Acicula.*

ACICULAR. adj. *Bot.* S'aplica a les fulles llargues y estretes com les dels pins. *Acicular.* || *Min.* Crestall prim y llarch semblant a una agulla.

ACICULAT, DA. adj. Que té la forma d'agulla. *Aciculado.*

ACICULEU, LEA. adj. *Aciculiforme.*

ACICULIFORME. adj. De forma d'agulla. *Acicu-leo, aciculiforme.*

ACIDALÍ, NA. adj. *Entom.* Per-tanyent a la acidàlia. *Acidialino.*

ACIDALIA. f. *Entom.* Gènero

d' insectes coleòpters. *Acidalia.*

ACIDESA. f. *AGROR.*

ACIDÍFER, A. adj. *Quim.* Que conté àcid. *Acidifaro.*

ACIDIFICABLE. adj. *Quim.* Capàs de acidificació, reduible a àcid. *Acidificable.*

ACIDIFICACIÓ. f. Acció o efecte d' acidificar. *Acidificación.*

ACIDIFICANT. adj. *Quim.* Constitutiu d' un àcid. *Acidificante.*

ACIDIFICAR. a. *Quim.* Tornar àcida o agre qual-sevolga substància. *Acidificar.*

ACIDIFICARSE. r. *Quim.* Tornarse agre una sub-stància. *Acidificarse.*

ACIDIFICAT, DA. adj. Lo que s' es tornat àcid. *Acidificado.*

ACITIMETRÍA. f. *Quim.* Art de conèixer la quanti-tat d' àcid que té una substància. *Acidimetria.*

ACIDULAR. v. a. *Med.* Fer tornar agre alguna be-guda afegintli una quantitat d' àcid. *Acidular.* || S' usa també com reflexiu. *Acidularse.*

ACIESIS. f. *Patol.* Esterilitat de la dona. *Aciesis.*

ACIFIL, A. s. y adj. *Bot.* Que té les fulles punxa-gudes. *Acifilo.*

ACIFIRIES. f. pl. *Entom.* Família d' insectes del ordre dels miodaris. *Acifireas.*

ACIFORME. adj. Que té forma o figura d'agulla. *Aciforme.*

ACIGOS. adj. *Anat.* Certs muscles del paladar. *Acigos.*

Acidalia

ACILI. m. *Entom.* Gènere de coleòpters aquàtics. **Acilio.**

Acili

ACIMAT, DA. adj. Que acaba en cim o té les meixes qualitats qu' un cim. Encumbrado.

ACIMBELLARSE. v. r. Corvar el cos al pujar una costa. Encorvarse.

ACINACIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* Que té les fulles acinaciformes. Acinacifoliado.

ACINACIFORME. adj. *Hist. nat.* Que té la figura d' una espasa. Acinaciforme.

ACINARI, A. adj. *Bot.* Lo que té unes butllofes com grans de raïm. Acinário.

ACINARIA. adj. *Bot.* Es diu de tota planta que té butllofes com grans de raïm.

ACINECIA. f. *Fisiol. y Patol.* Inmovilitat, repós. **Acinecia.**

ACINETINES. f. pl. *Bot.* Família de plantes infusories. **Acinetinas.**

ACINI. m. *Bot.* Gra tou, transparent, sucós, que té dintre d' ell un altre gra com de raïm. **Acino.**

ACINIA. f. *Entom.* Gènere d' insectes. **Acinia.**

ACINIFORME. adj. Que té la figura de gra de raïm. **Aciniforme.**

ACINIP. m. *Entom.* Gènere d' insectes ortòpters. **Acinipo.**

ACINITS. m. pl. *Bot.* Plantes infusories. **Acinitos.**

ACINODENDRE. adj. *Bot.* S' aplica a les plantes quin fruit forma raïm. **Acinodendro.**

ACINÓS, A. adj. *Bot.* Rodó com gra de raïm. **Acinoso.**

ACINTILLA, DA. f. *Bot.* Se diu de la flor composta que consta de cintetes o semiflòsculs. **Acintillada.**

ACISTELLAT, DA. adj. De forma de cistell. **Acestado.**

ACÍSTICH, CA. s. y adj. *Zool.* Que no té bufeta. **Acístico.**

ACIT. adj. Agre. **Ácido, agrío.** || m. *Quim.* Tota substància que pot combinar-se ab un òxit o una base y formar una sal; es més o menys agre y té la propietat de fer tornar vermells els colors blaus vegetals. **Ácido.** || — **ACÉTICH.** Substància agre, la més abundant a la naturalesa. Se troba en molts vegetals y animals. **Ácido acético.** || **VINAGRE.** || — **ARSENICAL.** Se troba combinat ab les bases d' algunes aigües minerals y s' obté igualment de l' àcid arseniós tractat ab l' àcid nítrich concentrat. És solit, blanc y 's dissolt molt poch a poch, però en gran quantitat a la aygua. **Ácido arsenical.** || — **ARSENIÓS.** Substància que 's treu del ferro arsenical y d' algun altre metall y 's presenta en trossos vitrificats, transparents, de color groguench y d' un gust una mica agre. **Ácido arsenioso.** || — **BENZOYCH.** Se troba en el benjui, en el bàlsem de Tolú y en molts vegetals. Crestallisa en forma de agulles sisavades, llargues, blanques y sense olor; se dissolt poch a l' aygua y molt bé ab l' esperit de vi y ab l' èter. **Ácido benzoico, flores de benjui.** || — **BÓRICH.** Se troba a Toscana en forma de crestallets plans molt petits; son blancs y molt lluent; també s' extreu del borat de calç. S' usa en moltes indústries y té variats aplicacions medicinals. **Ácido bórico.** || — **CARBÓNICH.** m. Se troba a l' estat lliure, a l' atmòsfera y proveeix a les plantes del carbono necessari pera llur creixensa. Es un gas sense color y té un gust una mica agre. S' obté també artificialment per diversos procediments. **Ácido carbónico.** || — **CLORHÍDRICH.** Aquest gas se despren dels volcans y s' obté artificialment barrejant el cloro ab l' hidrògeno, o bé descomponent la sal, o sigui l' clorur de sodi, per medi del àcid sulfúrich; es incolor, fa fum al posarse en contacte ab l' aygua, per quina rahó se 'l anomena vulgarment *sal fumant* y té una olor y un gust agre y coent. Es molt corrossiu y destrueix els teixits ani-

mals. Aquest gas es també molt conegut baix el nom d' àcid muriàtic. **Ácido muriático.** || — **ESTÉARICH.** Se troba en la gran majoria de greixos animals o vegetals; és blanc, de cristalls molt prims de color de mareperla y no 's dissolt a l' aygua, disolentse en cambi molt bé en l' esperit de vi, l' èter, la bencina, etc. S' extreu del seu de moltó y s' usa principalment pera la fabricació de les candelles dites *espelmes*. **Ácido estearico.** || — **HIDROCIANICH.** m. *Quim.* **ÀCID PRÜSSICH.** || — **MARÍ.** m. **ÀCID CLORHÍDRICH.** || | **MURIA-TICH.** m. **ÀCID CLORHÍDRICH.** || — **NÍTRICH.** m. **AIGUA FORT.** || — **OXÁLICH.** Se treu de la sal d' agrelles o bioxalat de potassa, assolantlo per medi del acetat de plom. Crestallisa en prismes oblics de basa rectangular, que son translúcits, sense color y d' un gust agre y coent. Aquest àcid s' usa com mordent en les imprentes y en les tintoreries; serveix també pera treure de la roba les taques de tinta y de rovell, produïdes aquestes darreres per l' òxit de ferro. **Ácido oxálico.** || — **PRÜSSICH.** Lìquit blanc transparent, de olor fort d' atmetlles amargantes, gust fresch al principi y després aspre y càustich, que constitueix el principi colorant del blau de Prussia. És un veneno molt violent. **Ácido prúsico.** || — **SUCCÍNICH.** Àcid blanc, cristallizat en prismes, de gust un poch agre. És molt soluble a l' aygua, y forma sals ab les bases salificables, que s' usan com reactius. **Ácido succínico.** || — **SULFÚRICH.** El qu' està compost de tres àtoms de oxigen y un de sofre ab quantitat proporcionada de aygua. **Ácido sulfúrico, vitriolo.** || — **TÁRTRICH.** Crestallisa en prismes romboidals oblics y transparents, molt solubles al aygua. S' obté del farre en brut o de la mare del ví després de seca. S' usa com mordent en la fabricació d' estampats, en fotografia y en medicina. **Ácido tartárico.** || — **ÜRICH.** S' obté dels pixats y 's presenta en forma de pols blanca cristallizada. El mal de pedra es causat per l' acumulació d' aquets petits cristalls en forma de boles, de vegades de molta grossaria, que 's formen a la bufeta. **Ácido úrico.**

ACLADA. f. *Bot.* Pebre bort de la illa de Creta. **Aclada.**

ACLADES. f. pl *Bot.* Peres boscanes de la illa de Creta, que produexen una mena de pebre del meteix nom. **Aclades.**

ACLADIA. f. *Bot.* Bolet que sol néixer als tronchs de les cols. **Acladia.**

ACLADIÓ. m. *Bot.* Gènere de bolets que 's fan a la fusta o llenya podrida. **Acladión.**

ACLAMACIÓ. f. Aplauso general. **Aclamación.** || La dels vencedors. **Aclamación.** | Crits d' alegria pública. **Aclamación.**

PER ACLAMACIÓ. m. adv. Dit de les eleccions que 's fan aclamant a algú y sense votació. *Por aclamación.*

ACLAMAR. v. a. Aplaudir ab crits d' alegria. **Aclamar, vitorear.** || Nomenar a algú pera un càrrech per aclamació. **Aclamar.** || Cridar en demostració d' alegria pública. **Aclamar.**

ACLAMAT, DA. p. p. **Aclamado.**

ACLAPARAMENT. m. L' acció y efecte de aclaparar. **Debilitad, debilitación.**

ACLAPARAR. v. a. Fer perdre les forces. **Debilitar, desjarretar, enervar, desbastar, extenuar.** || Aplicat al esparver. **Desainar.**

ACLAPARARSE. v. r. **ACOBARDIRSE.**

ACLAPARAT, DA. p. p. **Debilitado, desjarretado.** **ACOBARDIT.**

ACLARACIÓ. f. L' acció y efecte de aclarir. **Aclaración.**

ACLARAR. v. a. **ACLARIR.**

ACLARARSE. v. r. **ACLARIRSE.**

ACLARAT, DA. p. p. **ACLARIT,** DA.

ACLARATIU, VA. adj. Que serveix per aclarir o explicar. **Aclarativo, aclaratario.**

ACLARATORI, A. adj. Que aclareix o explica algun dupte. Aclaratorio.

ACLARIDOR, A. adj. Qui aclareix o lo que aclareix. Aclarador.

ACLARIMENT, m. L'acte y efecte d'aclarir. Aclaración. || L'acció y efecte d'arrancar unes plantes d'entre altres per estar massa espeses. Entresaca, entresacadura. || *Ant.* SERENITAT.

ACLARIR, v. a. Apartar lo que enfosqueix. Aclarar. || Explicar lo que no s'enten bé. Aclarar, declarar, ilustrar, poner en claro. || Espargir les coses pera que ocupen més lloch. Aclarar, esparcir. || Treure alguna cosa d'entre altres per estar massa espeses. Entresacar, aclarar, despejar. || Dit del planter. Acuchillar, despejar. || Espurgar els arbres o 'ls cepes. Chapodar, escamondar. || Ajustar disputes. Compondre, definir, decidir. || Manar fer lloch. Hacer calle, ó plaza. || Desenredar, arreglar un assumpto o dependencia. Poner en limpio, orillar. || Clarificar els líquids. Aclarar, clarificar. || n. *Naut.* Minvar la gruxaria dels nivòls o la negror de l'atmosfera, etc. Adelgazar. || AVERIGUAR. || PENTINAR.

ACLARIRSE, v. r. Serenarse 'l temps. Aclararse, serenarse; abrir el tiempo. || Assolarse lo qu' està térbol. Aclararse, asolarse. || COMPONDRES'.

JA T' ACLARIRÉ. *Loc. fam.* Tú me la pagaràs.

QUE S' VOL ACLARIN O ACLAREXIN. *Loc. fam.* Denota que algú no vol barrejar-se en els negocis d'altres. *Allá se las avengan, o se las hayan, o se las campaneen; allá se lo haya Marta con sus pollos.*

ACLARIT, DA. p. p. Aclarado. || adj. Espurgat. Chapodado. || Dit de les coses espeses. Enrarecido. || Dit dels licors. Aclarado, serenado.

ACLAST, A. adj. S'aplica a tots 'ls cossos que deixan passar 'ls raigs de llum sense refractarlos. Aclasto.

ACLEIDENSE, adj. *Anat.* S'aplica al animal que no té clavícules o que les té molt rudimentaries. Acleido, da.

ACLIMATABLE, adj. Lo que 's pot aclimatar. Aclimatable.

ACLIMATACIÓ, f. La acció y efecte de aclimatar-se. Aclimatación.

ACLIMATAMENT, m. L'efecte de la aclimatació. Aclimatación.

ACLIMATAR, a. Fer qu'un ésser orgánich s'avesi a un clima que té diferentes condicions del que li es propi. Aclimatar.

ACLIMATARSE, v. r. Es diu dels éssers orgánichs (persones, animals o plantes) que s'avesan a viure en un clima diferent d'aquell de que son originaris. Connaturalizarse, aclimatarse.

ACLIMATAT, DA. p. p. Aclimatado, connaturalizado.

ACLINI, A. adj. *Zool.* Qu'està inclinat, tort, parlant de les parts del cos d'un animal. Aclíneo.

ACLÍNICH, m. *Opt.* Ullera de teatre, que recull molt els raigs visuals. Aclínico.

ACLÍS, f. *Med.* Taca que 's fa a la córnea del ull y qu'és causa de que no s'hi vegi prou clar. Aclís.

ACLÍSIT, DA. adj. *Zool.* Se diu dels animals que 'ls falta la clavícula. Aclísido.

ÁCLIT, m. *Ant.* Arma de la que sols se sab que era llensadissa. Aclido.

ACLIVILLARSE, v. r. CLIVELLARSE.

ACLIVILLAT, DA. p. p. CLIVELLAT.

ACLOFAR, v. a. *Ter.* Fer caure de cul a terra. Hacer caer de culo.

ACLOFARSE, v. r. *Ter.* Deixarse anar de cul a terra, sentarse. Sentarse en el suelo dejándose caer.

ACLOFAT, a. p. p. CAYGUT, XAFAT. || — adj. Ficat

al fons. Hundido, metido en un fondo ó en una hondonada.

ACLOTARSE, v. r. *Ter.* Se diu més particularment del que jeu: estar acloatat al llit. Enclotarse.

ACLOTAT, p. p. ENCLOTAT.

ACLUCADURA, f. Acte y efecte d'aclucar o de aclucarse 'ls ulls. Acció de cerrar ó de cerrarse los ojos.

ACLUCAR, v. a. Tancar els ulls. Cerrar los ojos. || *Met.* Morir. Cerrar el ojo, los ojos. || Recullir la vista per veur'hi mellor. Amusgar. || a. Carregar a una persona o animals fins que les cames se li torcen y cau. Abrumar. || Se diu també quan se posa pes insoportable a una cosa com banch, taula, casa, etc., quin pes vincla 'ls puntals o 'ls trenca. Aplastar, Abrumar.

NO ACLUCAR L' ULL O 'LS ULLS. fr. No dormir gens. *No pegar el ojo.*

ACLUCARSE, v. r. ACLUCAR, l. || *Met.* Fer els ulls grossos. Hacer la vista gorda. Tòrcers els fils de ferro de les gavies. Torcerse. || Vinclarse fins a caure a terra alguna cosa que té puntals o cames per l'excessiu pes que porta demunt. Aplastarse.

ACLUCAT, p. p. De aclucar. Cerrados los ojos.

ACMÁSTICA, f. *Ant. patol.* Se deia de les febres que en tot el seu curs guardaven la meteixa intensitat o forsa. Acmástica.

ACMASTICH, CA. adj. *Ant. patol.* Lo perllanyent a la acmástica. Acmástico.

ACME, m. *Patol.* El punt o grau més alt d'una malaltia. Acme.

ACNE, f. *Patol.* Granet inflamatori que surt a la cara. Acne.

ACNEA, f. *Anat.* Clivella mucosa dilatada demunt la conjunció del ull. Acnea.

ACNEMIA, f. *Anat.* Falta o mutilació dels membres inferiors. Acnemia.

ACNO, m. *Med.* ACNE.

AÇÓ, pron. ASSÓ. || pr. AIXÓ.

ACOBARDIMENT, m. Resultat de la acció de acobardir, y acobardirse, o l'estat de cobardia en que 's troba algú. Acobardimiento.

ACOBARDIR, v. a. Fer por. Acobardar, intimidar, acorralar.

ACOBARDIRSE, v. r. Perdre l'esperit, o l'valor. Acobardarse, amilanarse, acoquinarse, alebrarse, alebronarse, perder el ánimo, abairse, demayar.

ACOBARDIT, DA. p. p. Acobardado.

ACOBLADURA, f. Acció y efecte de acoblar. Acopladura, acoplamiento.

ACOBLAMENT, m. ACOBLADURA. || Acció d'unirse 'l mascle ab la femella pera la fecundació. Acoplamiento.

ACOBLAR, v. a. Juntar, unir; fer de manera que dues pessés entrin l'una dins l'altra. Acoplar. || Se usa també com reciproc. Acoplarse.

ACOGOLAR, v. a. COLGAR.

ACOGOLAT, p. p. COLGAT.

ACOGRAFIA, f. *Med.* Descripció dels remeis. Aco-grafia.

ACOLAR, v. a. En el blasó unir, juntar, combinar els escuts d'armes o trofeus, baix una insgnia o corona en senyal d'aliança entre dos regnes o dues famílies. Se pren també per guarnir de collar un lleó, un gos llebrer o altre animal, y del meteix modo per posar a les àligues y cisnes corones al coll, y per rodejard'alguna eura, sarment o serp a un arbre, creu o columna, y últimament com sinónim de posar eu figura d'aspa de Sant Andreu, darrera l'escut, les claus, bastons, llanses, espases, banderes y altres coses semblantes. Acolar.

ACÓLECH. m. El qui's dedica a l'acologia o coneixement dels medis emprats pels terapèutics. **Acólogo.**

ACOLÍVAR. v. a. *Ter.* Abrigar bé ab forsa roba. **Arropar.** || S'usa també com recíproch. **Arroparse,** abrigarse.

ACÓLIT. m. L'ordenat de menors que serveix al altar, y també l'escolá, encare que no estigui ordenat, **Acólito.** || Aquell que ajuda a altres. **Acólito.**

NO NECESSITAR ESCOLÁ. Ir. No necessitar l'ajuda o consell de ningú *No necessitar de acólito. Nadar sin calabazas, no necessitar de calabazas para nadar.*

ACOLOGÍA. f. Coneixement dels medis terapèutics. **Acología, farmacología.** || Tractat de les eines de cirurgia. **Acología.**

ACOLOGICH, CA. adj. Lo que pertany a la acologia. **Acológico.**

ACOLOGRAFÍA. f. *Med.* Acologia.

ACOLORIMENT. m. Acció y efecte de acolorir. **Teñidura, teñimiento.**

ACOLORIR. a. Donar color o tenyir. **Colorar, teñir.**
ACOLARSARSE. v. r. Posarse de colses a algun lloch. **RECOLARSARSE.**

ACOLTELLEJAR. v. a. *Ant.* Pegar, donar gavineta-des. **Acuchillar, dar cuchilladas.**

ACOLTELLEJARSE. v. r. *Ant.* Donarse gavineta-des. **Acuchillarse.**

ACOLTELLEJAT, DA. p. p. *Ant.* Ferit a gavineta-des. **Acuchillado.**

ACOLLADOR. m. *Naut.* Cable prim, fermat per un extrém ab la pinya a la vigota del obench, y l'altre cap se passa per les vigotes de la cadena y del obench dues o tres vegades, y tirant d'ell se atessan els obenchs. **Acollador.** || adj. Qui acolla. **Acollador.**

ACOLLADURA. f. *Naut.* Acte y efecte de acollar. **Acollamiento.**

ACOLLAMENT. m. *Naut.* **ACOLLADURA.**

ACOLLAR. v. a. Subjectar. **Sugetar.** || *Naut.* Tirar d'un cap gros ab altre prim. **Acollar.** || Subjectar ab cargols, ab brassaderas, etc., dues o més pessets de ferro, iusta, etc. **Sugetar.** || Apretar els cargols ab la femella. **Atornillar, apretar los tornillos** || Ordenar les cartes pels seus colls y de major a menor o al revés en certs jochs, com la manilla, 'l solo, etc. **Acoplar los naipes, reunir los de cada palo.**

ACOLLAT, DA, adj. Lo que està subjecte, signi a la paret, sigui a qualsevolga altra banda sense que's pugui moure. **Sujeto, a.**

ACOLLENSA. f. *Ant.* **ACULLIMENT.**

ACOLLONIR. v. a. *Fam.* **ACOBARDIR.**

ACOLLONIRSE. v. a. *Fam.* **ACOBARDIRSE.**

ACOLLONIT, DA. p. p. **ACOBARDIT.**

ACOMANAR. v. a. *Ant.* **ENCOMANAR.**

ACOMATISAR. a. *Fis.* Destruir la aberració de refrangibilitat y esferocitat que presenten alguns instruments òptics. **Acomatizar.**

ACOMBOIAR. v. a. y 'ls seus derivats. **COMBOYAR.**

ACOMÉS, A. p. p. **Acometido.**

ACOMESA. f. Arremesa, embestida. **Acometimient-o, acometida.**

ACOMETEDOR, A. m. y f. El qui acomet. **Acometedor.**

ACOMETIMENT. m. Acomesa, arremesa. || m. Acció y efecte de arremetre. **Acometimiento,**

ACOMETIVITAT. f. *Fren.* Propensió, inclinació a bates o acometre. **ACOMETIVITAT.** || Certa protuberancia del cap que dona a compendre la valentia 'l coratge d'un subjecte. **Acometividad.**

ACOMETRE. v. a. Embestir, atacar, llensarse demunt d'algú. **Acometer, arremeter, embestir, cargar, arrojar, abalanzarse.** || Sobrevindre d'impro-

vis alguna malaltia o afecte violent. **Acometer, sobrevénir, asaltar.** || **EMPENDRE.**

ACOMETRES. r. Atacarse, embestirse mutuament, ser acomés. **Acometerse**

ACOMIADAR. v. a. *Ant.* **DESPEDIR.**

ACOMIADAT, DA. p. p. *Ant.* **DESPEDIT-DA.**

ACOMODABLE. adj. Lo que's pot acomodar. **Acomodable.**

ACOMODACIÓ. f. Conveni amistós **Acomodo.**

ACOMODADAMENT. adv. m. Proporcionadament. **Acomodadamente.** || Ab comoditat. **Acomodadamente.**

ACOMODADÍSSIM, A. adj. sup. **Acomodadísimo.**

ACOMODADOR, A. m. y f. El qui acomoda. **Acomodador.** || En els teatres y altres llocs, la persona encarregada de senyalar els assentos que deuen ocupar. **Acomodador.**

ACOMODAMENT. m. La acció y efecte de acomodar. **Acomodación, Acomodamiento.** || **RECONCILIACIÓ.**

ACOMODAR. v. a. Ordenar, posar les coses com correspon. **Acomodar.** || Fer fer les paus als que's barallen. **Acomodar, compner, ajustar.** || Casar a algú o ferli donar un empleo útil. **Acomodar.** || Posar alguna cosa en el lloch convenient. **Acomodar.** || Provenir a algú de lo que necessita. **Acomodar.** || Venir o ser del gust d'algú alguna cosa. **Acomodar.** || Deixar alguna cosa d'us o servey, com un pá. **Prestar.**

ACOMODARSE. v. r. Lograr acomodo. **Acomodarse.** || Conformarse ab el dictamen, o geni d'altres. **Acomodarse, conformarse.** || *Ant.* Usurpar. || Traure profit. **Sacar provecho.**

ACOMODAT, DA. p. p. **Acomodado.** || adj. A. propósit. **Acomodado, á propósito, apto.** || **RICH.** || **CASAT.**

ACOMODATICI, A. adj. m. y f. El que s'avé facilitment a tot. **Acomodadizo, acomodaticio, traslaticio.**

ACOMODATIU, VA. adj. **ACOMODATICI.**

ACOMODO. adj. m. Se diu del preu moderat o barato. **Acomodo, módico, bajo.** || m. Empleo, destino, conveniencia. **Acomodo.**

ACOMPANYADES. f. pl. *Blas.* Se diu quan a l'escut hi há una figura major a l'abisme y altres de mes petites al entorn. **Acompañadas.**

ACOMPANYADOR, A. m. y f. El qui acompanya. **Acompañador, compañero.**

ACOMPANYAMENT. m. La acció y efecte de acompanyar. **Acompañamiento.** || Seguir per obsequi. **Acompañamiento, séquito, comitiva.** || La comparsa del teatre. **Acompañamiento.** || La composició e instruments pera acompanyar a la veu. **Acompañamiento.** || El que's dona a algú per sa seguretat y defensa. **Acompañamiento.** || El d'un enterro. **Pompa fúnebre.**

ACOMPANYANT, A. p. a. **Acompañador.** || s. Cada un dels que acompanyan algún personatge, professor, enterro, etc. **Acompañante.**

ACOMPANYAR. v. a. Anar o estar en companyia d'altres. **Acompañar.** || *Met.* Afegir una cosa a una altra. **Acompañar, guiar.** || Adornar la figura principal ab altres pera que resalti més. **Acompañar.** || *Mús.* Tocar o cantar ab altres. **Acompañar.** || Sentir els meteixos efectes que altres, com *acompanyar* en el sentiment. **Acompañar.** || *Ant.* **Afavorir.**

VOS ACOMPANYARE PER TOT, Loc. Denota que l' un será company inseparable d'un altre. *Yo te acompañaré siempre.*

ACOMPANYARSE. v. r. Cantar y tocar acordant els instruments ab la veu. **Acompañarse.** || Reunirse els facultatius o jutges, o notaris pera resoldre ab nès acert. **Acompañarse.**

ACOMPANYAT, DA. p. p. **Acompañado, da.** || m *For.* Jutge encarregat d'acompanyar al qui recusa la

part en el coneixement y determinació dels autes. **acompañado.** || El notari autorisat pel jutge pera acompanyar al que ha sigut recusat. || *Med.* El metje, cirurgià o altre expert que acompanya a altres pera determinar ab ells algun assumpte de la seva facultat. || *Pint.* L' objecte u objectes que acompanyen o adorneu una pintura. || *Blas.* Adorno fora del escut, però que l' acompanya constantment || —DE LA CATARATA. *Cir.* La porció mucosa, membranosa o glutinosa que segueix a la extracció de la catarata. **acompañado de la catarata.**

MÉS VAL SOL QUE MAL ACOMPANYAT. *Ref.* Ensenya que la soletat és preferible a la mala companyia. *Más vale ir solo que mal acompañado.*

ACOMPARACIÓ. f. *Ant.* y tots els seus derivats. **COMPARACIÓ.**

ACOMPASSABLE. adj. Lo que pot ferse a compás y mesura. **Acompasable.**

ACOMPASSADAMENTE. adv. m. **Acompasadamente;** á compás, con orden.

ACOMPASSAR. v. a. Amidar ab el compás. **Compassar.** || *Met.* Posar les coses ab la deguda proporció. **Compassar,** poner á compás. || Arreglar, proporcionar les coses de modo que no les hi sobri ni falti res. **Compassar.** || *Mús.* Dividir les composicions en temps iguals ab rítmics perpendiculars a les de la pauta. **Compassar.**

ACOMPASSAR EL GASTO. fr. Gastar a proporció de lo que s' té. *Compassar el gasto con la renta.*

ACOMPASSAT, DA. p. p. **Compasado,** acompasado, da. || Lo que guarda la deguda proporció. **Acompasado.**

ACONCIA. f. *Astron.* Cometa de cap rodó devegades y altres llargarut, però sempre gros y de quia molt prima. **Aconcia.**

ACONDUCTARSE. v. r. Convenirse 'ls pobles o 'ls particulars ab els metjes, apotecaris, etc., pera que aquets els assisteixin mitjants una quantitat anyal. **Conductarse,** igualarse.

ACONDUCTAT, DA. p. p. **Aquell** qu' está aconducat. **Conductado,** igualado.

ACONDUÏMENT. m. Acte y efecte d' aconductarse ab el metje, l' apotecari, etc. **Iguala,** ajuste.

ACONDUÏR. v. a. **ACONDUCTARSE.**

ACONDUÏT, DA. p. p. **ACONDUCTAT.**

ACONGOIXAMENT. m. Acció y efecte de acongoixar y acongoixarse. **Congoja,** angustia.

ACONGOIXAR. v. a. **CONGOIXAR.**

ACONGOIXARSE. v. r. **CONGOIXARSE.** || r. *Patol.* Perdre repentinament el moviment y sentits, sense deixar de respirar y circular les sanchs: ésser atacat d' una congoixa. **Acongojarse.**

ACONILLAR. a. *Ant. mar.* Ficar la palamenta de les galeres, tirant dels rems cap dins perpendicularment a lo llarch d' aquelles, quedant fora tota la part de la pala y un xich més. **Aconillar.**

ACONION. m. *Med.* *ant.* Mena de coliri o aigua pels ulls. **Aconión.**

ACÒNIT. m. Escanyalops, planta perenne de la familia de les ranunculàcees; té uns quaranta centímetres d' al-

com la d' un rave o nap, negrenca per fora y blanquinosa per dins; és verinosa. **Acónito,** nápele, anasarca, centella, centella, matalobos, uvaverse, lupina.

ACÒNITA. f. *Quim.* **ACONITINA.**

ACONITAT. m. *Quim.* Sal formada per la combinació del àcid aconítich ab una base salificable. **Aconítato.**

ACONITELA. f. Nom que 's pren del llati y significa 'l meteix que acónit. **Aconitela.**

ACONÍTICH. adj. *Quim.* Acit especial que 's treu del acónit y cristallisa en forma de palletes. **Aconítico.**

ACONITINA. f. *Quim.* Alcaloyde que 's tren del acónit y 's presenta en forma de pels; és un verí molt actiu. **Aconitium.**

ACONITÓS, A. adj. Que participa de la naturalesa del acónit. **Aconitoso.**

ACONORTAR. v. a. *Ant.* **CONSOLAR.**

ACONORTARSE. r. Consolarse o resignarse ab la seua sort. **Avenirse,** conformarse. || **Sufrir** ab paciencia algun dany. **Conformarse,** resignarse.

ACONORTAT, DA. p. p. **Resignado,** consolado, da.

ACONSEGUIMENT. m. *Ant.* **CONSECUCIÓ.**

ACONSEGUIR. v. a. Seguir a algú fins al lloch en que 's troba. **Alcanzar.** || Heure ab la mà lo que está en paratge alt o distant. **Alcanzar.** || **Lograr** lo que 's desitja. **Alcanzar,** conseguir, lograr, llegar. || **Haver** viscut en el temps de que 's parla. **Alcanzar,** | **Igualar** a altres en alguna cosa. **Alcanzar,** conseguir, igualar. || *Ter.* **Tindre** guanyat. **Acreditar,** devengar.

ACONSEGUIT, DA. p. p. **Alcanzado.** || **Endeutat.** **Alcanzado.**

ACONSELLANT. p. a. *Ant.* El qui aconsella. **Aconsejador.** || **CONSELLER.**

ACONSELLAR. v. a. **Persuadir,** donar consells. **Aconsejar.**

ACONSELLARSE. v. r. **Demandar,** pendre consell. **Aconsejarse.**

QUI SOL S' ACONSELLA, SOL SE PENEDEIX. *Ref.* Ensenya que 'n negocis de gran importancia devem aconsellar-nos ab altres. *Quien á solas se aconseja, á solas se remesa ó desaconseja. No hay quien yerre sino el que su parecer quiere.*

ACONSELLAT, DA. p. p. **Aconsejado.** || adj. Ab els adverbis *ben* o *mal*, expressa el qui obra ab prudència y bon consell, o desbaratadament pel seu propi parer y capritxo. **Aconsejado.**

ACONSOLADOR, A. m. y f. *Ant.* **CONSOLADOR.**

ACONSOLAMENT. m. Acte y efecte de aconsolar. **Consolación.**

ACONSOLAR. v. a. **CONSOLAR.**

ACONSOLARSE. v. r. **Reducirse,** subjectarse voluntariament a fer o sufrir alguna cosa en que hi havia repugnantia. **Conformarse.**

ACONSOLAT, DA. p. p. **CONSOLAT.** || **Conformado.**

ACONSONANTAR. v. a. Observar al fi de cada vers una rima rigurosa, o usar consonants en la prosa que sols convenen en la poesia. **Aconsonantar.**

ACONSONANTAT, DA. adj. En que s' hi empleau consonants. **Aconsonantado.**

ACONSTELAT. adj. *Astrol.* **Format** baix l' auspicí d' una constelació que li serveix de horòscop. **Aconstelado.** || *Astron.* Lo que té figura de constelació, o sigui formant grupo **Aconstelado.**

ACONTEIXEMENT. m. **Succés,** lo que succeïx impensadament y és d' importancia. **Acontecimiento,** suceso, evento.

ACONTÈIXER. v. a. *Ant.* **SUCCEÏR.**

ACONTENTAMENT. m. **CONTENTO.**

Brot d' acónit

çada, les fulles compostes de cinch tires estretes, llustroses, d' un vert clar pel revés y més fosch pel indret, les flors blaves en forma d' espiga, l' arrèl

ACONTENTAR. v. a. Satisfier, donar gust. **Contentar, complacer.**

ACONTENTARSE. v. r. Quedar content. **Contentarse, quedar contento.**

NO S' ACONTENTA PAS AB AIXÓ. *Loc.* Manifesta que algú vol més de lo que li correspón. *No se contenta con eso.*

NO 'S POT PAS ACONTENTAR A TOTS. *Loc.* Denota que quan son molts els que volen una cosa no 's pot pas donar a tots. *¿Quién puede contentar a todos?*

ÉSSER DE BON O DE MAL ACONTENTAR. *Fam.* Ésser fàcil o difícil d'accontentarse. *Ser de buen ó mal contentar, ó contento.*

ACONTENTAT, DA. p. p. Contentado.

ACOPADOR. m. Eina de ferro que tenen els llaurers pera donar a certes pessas la forma de copa. **Acopador.**

ACOPADURA. f. Acte y efecte de acopar una cosa. **Acopadura.**

ACOPAR. Fer de manera que les plantes fassin copa. **Acopar.** || *Mar.* Fer als taulons la concavitat necessaria pera aplicarlos en llochs convexos. **Acopar.**

ACOPAT, DA. adj. En figura de copa o got. **Acopado.**

ACOPI. m. Munt de pedra trencada que 's fa a la vora d'una carretera pera refegirla ont fassi falta. **Acopio.** || **PROVISIÓ.**

ACOPIAR. v. a. Arreplegar molt d'una cosa. **Acopiar.**

ACÒPICH, CA. adj. *Med.* Lo que serveix pera fer passar l'ofech. **Acópico.**

ACOPLAR. v. a. y 'ls seus derivats. **ACOBLAR.**

ACOPO, A. m. y adj. *Med. ant.* Lo qu'és propi pera calmar l'ofech. **Acopo.**

ACOPOS. m. *Min.* Pedra fina transparenta com vidre ab taquetes daurades. **Acopo.**

ACOQUINAMENT. m. Acció y efecte de acoquinar, estemordir o acobardir. **Amilanamiento.**

ACOQUINAR. a. Acobardir, espantar, estemordir. **Amilanar, acoquinar.**

ACOQUINARSE. v. r. *Ant.* **ACOBARDIRSE.**

ACOQUINAT, DA. p. p. **ACOBARDIT.**

ACOR. m. *Ant.* Amargura, congoixa, aflicció. **Aflicción.**

ACORALAT, DA. adj. Semblant al coral. **Acoralado.**

ACORAR. v. a. *Ant.* **AFLIGIR, CONGOIXAR.**

ACORAT, DA. p. p. **AFLIGIT, CONGOIXAT.**

ACORDADAMENT. adv. m. *Ant.* De comú acort. De comú acuerdo.

ACORDAMENT. m. *Ant.* **ACORT.**

ACORDANSA. f. *Ant. mús.* **CONSONANCIA.** || *Ant.* **ACORT.** || *Ant.* **RECORT.**

ACORDANT. adj. *Ant.* **CONCORDANT.** || p. a. *Ant.* Que 's trempa o afina fàcilment. **Acordante.** || Que sosté l'harmonia sens alterar els tons. **Acordante.**

ACORDAR. v. a. Resoldre d'acort, o per major nombre de vots. **Acordar.** || *Ant.* Determinar una cosa avans de manarla. **Acordar.** || *Pint.* Disposar els colors, de modo que no ressaltin massa ni quedin massa apagats. **Acordar.** || Avenir els instruments o veus pera formar harmonia. **Acordar, concordar.** || *Ant.* **CONCEDIR.** || *Ant.* **COMBINAR.** || **ACERTAR.**

ACORDARSE. r. Posarse d'acort. **Acordarse, convenirse.** || Pendre determinació ja premeditada, discutida o no. **Acordarse.**

LO ACORDAT. *Loc. for.* El decret dels tribunals per medi del qual se mana observar lo resol't anteriorment; y també 'l decret o fórmula que denota la providencia reservada que s'ha prés ab motiu del assumpte principal. *Lo acordado.*

ACORDAT. m. **ACORT.**

ACORDAT, DA. p. p. **Acordado.** || adj. Fet ab acort. **Acordado.**

ACORDE. adj. Conforme, corresponent. **Acorde.** || D' un meteix dictamen. **Acorde, concorde.** || *Mús.* **Consonant. Acorde, consonante, armónico.**

ACORDEÓ. m. Instrument de música proveït de una manxa y un teclat; s'hi dona 'l vent ab la mà esquerra y ab la dreta 's mouen les tecles. **Acordeón.**

ACORDEONAR. v. a. Plegar una roba, generalment de tela blanca, en forma de manxa d'acordeó. **Acordeonar.**

ACORDILLAR. v. a. Tirar a cordill, posar cordes fivantes pera treure recte una obra. **Acordelar.**

ACORDILLAT. m. L'acte y efecte d'acordillar. **Acordelado.**

ACORDONAMENT. m. L'acció d'acordonar la tropa al entorn d'una ciutat, plaça de guerra, etc. **Acordonamiento.**

ACORDONAR. v. a. Posar cordó, circuir ab gent. **Acordonar.** || Fer el cordonet al cantell de les monedes, **Acordonar.**

ACORDONAT, DA. p. p. **Acordonado.**

ACORES. m. pl. *Med.* Certes llagues que ixen als nens. **Acores.**

ACORIST. m. pl. *Med.* Senyals que constantment acompanyen a un estat qualsevol de la economia animal, tant al estat de salut com al estat patològic. **Acoristos.**

ACORNAR. n. En la tauomaquia dirigir el toro els corns o la vista cap a un costat, embestir de l' un costat avans que de l'altre, per estarhi avesat o inclinat. **Acornar, acornear.** || Pegar cornades. **Acornear.**

EN TERRES ESTRANYES LES VAQUES ACORNEN ALS BOUS. *Ref.* Vol dir que un foraster may pot valdre 's contra 'ls del país. *En tierra ajena, la vaca al buey acornea.*

ACORRALAR. v. a. y 'ls seus derivats. **ENCORRALAR.**

ACORREGUT, DA. p. p. *Ant.* **Envergonyit. Corrido.** || **APOCAT.**

ACORRER. v. a. *Ant.* **Envergonyir. Correr.** || *Ant.* **Socorrer.** || *Ant.* **Esdevenir. Ocurrir.**

ACORRIMENT. m. *Ant.* **RUBOR, VERGONYA, CONFUSIÓ.** || **SUBSIDI, SOCORRO, ABUNDANCIA.**

ACORT. m. Ajust, concordia, conveni. **Acuerdo, ajuste.** || Resolució d'una corporació o senat. **Acuerdo.** || *Mús.* La unió de sons armònics. **Acorde.** || **CONSELL.**

D'ACORT Y DE COMÚ ACORT. m. adv. Ab consentiment de tots. *De comú acuerdo, de comú consentimiento, acordadamente.*

ESTAR EN ACORT. fr. D'acort. *Estar de acuerdo.*

ACOSCOLLAT, DA. adj. Semblant al coscoll. **Achaparrado.**

ACOSMIA. f. *Patol.* Desordre morbós en els dies crítics d'una malaltia. **Acosmia.**

ACOSSAR. v. a. Forçar, perseguir fins a posar en apuro, especialment a les feres. **Apurar, acosar, estrechar, apurar.**

ACOSSAT, DA. p. p. **Acosado.**

ACOSSEJAR. v. a. Cossejar, tirar cosses. **Acocrear; cocrear.**

ACOSSEJAT, DA. p. p. **Acocreado.**

ACOSTADA. f. *Bias.* La peça qu' a l'escut és al costat d'una altra. **Acostada.**

ACOSTADÍS, SA. adj. Lo qui s'acosta a altres sense conèixerls y sols pera fer nombre. **Allegadizo.**

ACOSTAMENT. m. L'acció de acostar y acostarse o arriamarse. **Acercamiento.** || *Naut.* L'acció de acostar una embarcació. **Acostamiento.** || m. *Ant.* **PROPINCUITAT.** || **ACCÉS, 1.**

ACOSTAR. v. a. Posar una cosa aprop o al costat d' altra. Acercar, allegar, aproximar, avvicinar. || a. *Naut.* Acercar, arriar el costat d' una nau a qualsevol part. **ACOSTAR.** || Faltar poch, còm: *N. s' acostà als vint anys.* Rayar, acercarse.

ACOSTARSE. v. r. Acercarse.

ACOSTARSE A LA VORA. f. *Orillarse.*

ACOSTAT, DA. p. p. Acercado. || adj. *Ant.* Propinquo, cercano, allegado.

ÉSSER DELS ACOSTATS. f. *Ser muy de adentro, ser de los íntimos.*

ACOSTES. adv. m. *Ant.* A coll. A cuestras.

ACOSTUMADAMENT. adv. m. De costum. Habitualmente, acostumadamente.

ACOSTUMAMENT. m. *Ant.* COSTUM.

ACOSTUMANZA. f. *Ant.* COSTUM.

ACOSTUMAR. v. a. Fer a vesar, ésser causa de que un altre fassi sovint alguna cosa. Acostumbrar, habitar. || v. n. Tindre per costum. Acostumbrar.

ACOSTUMARSE. v. r. AVESARSE. || Usarse, estilar alguna cosa. Acostumbrarse, estilarse.

ACOSTUMAT, DA. p. p. Acostumbrado, habituado.

L' ACOSTUMAT. *Loc.* Manifesta que algú fa 'l que té per regla o costum. *Lo acostumbrado.*

ACOTADA. f. Acció y efecte d' acotar o inclinar el cos. Encorvada.

ACOTAR. v. a. COTAR. || a. Topar, pegar cornades. Acornar, acornear. || Inclinar el cos d' algú pel mòlt pes, aclucar. Agobiar, encorvar, agachar, abrumar.

ACOTARSE. v. r. Inclinar el cos. Agoviar-se, encorvar-se, agacharse. || ARRUPIRSE.

ACOTAT, DA. p. p. COTAT. || Inclinat, Agoviado, agachado, encorvado.

ACOTÍLIDES. adj. *Zool.* Que presenta alguna qualitat del animals acòtils. Acotíldides.

ACOTILEDÓ. p. m. *Bot.* Embrió que no té cotiledons. Acotiledón.

ACOTILEDONIA. f. *Bot.* Primera classe de les famílies del regne vegetal, seguint la serie natural establerta per Jussieu, a la que hi corresponen totes les plantes que no tenen embrió y que, per consegüent, no donen ni flor ni fruit. Acotiledonia.

ACOTILEDONICH. adj. *Bot.* Calificatiu que s' aplica als vegetals que no tenen cotiledons, tals com les moises, els bolets, etc. Acotiledóneo.

ACOTILÓFOR. A. adj. *Entom.* Se diu dels cuchs que no tenen bech o trompeta. Acotilóforo.

ACÒTILS. s. y adj. *Zool.* Se diu dels animals que no tenen vèrtebres ni boca central, ni cavitats laterals. Acòtilos.

ACOTXAR. v. a. Abrigar ab la roba. Abrigar, arrebujar. || Baixar, acotar, com acotxa la branca. Inclinar. || *Ter.* Ficarse al llit. Acostarse.

ACOTXARSE. v. r. Abrigarse ab la roba, especialment essent al llit. Arrebujarse. || Acurrucarse. ACOTARSE.

ACOTXAT, DA. p. p. Arrebujado, aborujado. || ACOTAT.

ACRA. f. *Metrol.* Mida agraria usada a Inglaterra: equival a unes 40 àrees. També s' usa als Estats Units, ont val unes 81 àrees, y a diferents indrets de França, ont varia de 50 a 75 àrees. Acra.

ACRA LEUCA. *Geog. ant.* Nom de Penyíscola, prov. de Castelló, en temps dels romans.

ACRACIA. f. *Patol.* Debilitat, impotencia. Acracia. || *Pol.* Supressió de tota mena de govern. Acracia.

ÁCRATA. m. Socialista antiautoritari, partidari de l' anarquia, o sigui de la supressió de tota forma de govern. Ácrata.

ACRE. adj. Agre, aspre en el gust. Acre. || *Met.* Aspre, desapacible; s' aplica al geni o natural de les persones. Acre, áspero.

ACRECIÓ. f. *Geol.* Aument o creixensa per juxtaposició de les concrecions pedrenques. Acreción.

ACREDITAMENT. adv. m. Ab crèdit: sense màcula en la reputació. Acreditadamente.

ACREDITADÍSSIM. adj. sup. Mòlt acreditat. Acreditadísimo.

ACREDITAR. v. a. Assegurar, afirmar. Acreditar, confirmar, aseverar, certificar. || Calificar de bona alguna persona o cosa. Acreditar. || Tindre guanyat, a favor seu algun dente. Acreditar, devengar. || a Donar crèdit o fama a alguna cosa; fer famós. Acreditar, afamar. || ALCANSAR, 2.

ACREDITARSE. v. r. Adquirir crèdit, bona opinió. Acreditarse. || Donar algú proves de les seues bones qualitats. Acreditarse.

ACREDITAT, DA. p. p. Acreditado. || adj. El qui té reputació y crèdit. Acreditado.

ACREDITATIU, VA. adj. Justificatiu, comprobador, que porta o conté les proves d' un fet. Justificativo, comprobante.

ACREEDOR. A. m. y f. El qui té dret a alguna cosa. Acreedor. || *Met.* Mereixedor, digne. Acreedor, digne, benemérito.

ACREÏXER. a. AUMENTAR.

ACREMENT. adv. m. Asprement, mòlt agre. Acremente.

ACRESCENT. adj. *Bot.* Part de la flor, que després de la fecundació creix fora del ovari. Acrecente.

ACRIBIA. f. *Arquit.* Perfecta formació dels contorns ab el compàs. Acribia.

ACRIBOLOGIA. f. *Filol.* Elecció rigurosa de les paraules propies pera expressar un concepte; precisió y exactitut en l' estil. Acribologia.

ACRIDIA. f. *Zool.* Nom tècnic de la llagosta. Acridia.

ACRIDIFORME. adj. Lo que té la figura de llagosta. Acridiforme.

ACRIDÓFACH GA. m. y f. El qui menja llagostes. Acridófago.

ACRIDOFAGIA. f. Costúm de menjar llagostes. Acridofagia.

ACRIDOGENIA. f. *Bot.* Malaltia qu' experimentan els vegetals, ocasionada per les llagostes. Acridogenia.

ACRIDÓYDICH, CA. adj. Acridiforme. Acridoides, acridiforme.

ACRIFOLI, A. adj. *Bot.* Se diu de les plantes quines fulles tenen forma de llagosta. Acrifolio.

ACRIMINACIÓ. f. L' acció y efecte de acriminar. Acriminación.

ACRIMINADOR, A. m. y f. El qui acrimina. Acriminador.

ACRIMINAR. v. a. Acusar d' algun crim o delict. Acriminar. || Atribuir a algú una culpa o falta grave. Acriminar. || Condemnar alguna acció. Vítuperar.

ACRIMINAT, DA. p. p. Acriminado.

ACRIMONIA. f. Qualitat d' aspre. Acrimonia, acerbidat, aspezeza, acritud. || SÁTIRA, RIGOR. || Veemencia, eficacia en les paraules. Acrimonia. || Aspresa en el tracte o geni. Acrimonia, aspezeza.

ACRIMONIÓS, A. adj. Mòlt aspre; plé d' acrimonia. Acrimonioso.

ACRINIA. f. *Med.* Disminució o falta completa de secreció. Acrinia.

ACRIPÉN, A. adj. *Zool.* Que té les plomes punxagudes. Acripeno.

ACRISIS. *f. Patol.* Falta total de crisis en una malaltia. Acrisis.

ACRISOLAR. *v. a.* Purificar els metalls al gresol. Acrisolat, afinar. || *Met.* Examinar a fondo una cosa per medi de proves o de testimonis. || Acrisolat, alambicar.

ACRISOLARSE. *v. r.* Acrisolarse.

ACRISOLAT, DA. *p. p.* Acrisolado.

ACRISTIANAR. *v. a. Fam.* Fer cristià, batejar. Cristianar, acristianar.

ACRISTIANAT, DA. *adj. Ant.* Que s'ocupava en obres o exercicis propis de cristià. Acristianado.

ACRÍTICH, CA. *adj. Med.* Se diu dels fenòmens que pertanyen a la acrisis. Acrítico.

ACRITUT. *f.* ACRIMONIA.

ACROÀTICH. *adj.* Calificatiu dels llibres de filosofia en els que nos tractava més que de matèries que sols comprenien els iniciats o adeptes. Acroàtico. || ESOTÈRICH.

ACRÒBATA. *s.* Persona que balla o fá habilitats dalt d'una corda o d'un filferro posat en l'aire. Acrobata.

ACROBISTIA. *f. Anat.* Extremitat del prepuci per la part que 's talla en la circuncisió. Acrobistia.

ACROCARPI, A. *adj. Bot.* S'aplica a la molsa que creix al cap de munt de les branques; ters ordre de la família de les molses. Acrocarco.

ACROCORISME. *m. Hig.* Exercici dels membres. Acrocormismo.

ACRODINIA. *f. Med.* Malaltia epidèmica, qual sintoma més marcat és els dolors aguts a les mans y als peus. Acrodinia

ACRÒGEN, A. *adj. Min* Se diu de tot cristall derivat d'un romboedre per minvament dels ànguls y vores superiors. Acrògeno. || Acotiledón que creix més particularment pel vertx. Acrògeno.

ACRÒLIT. *m.* Estatua que no te de pedra més que 'ls extrems. Acròlito.

ACROLOGIA. *f. Fil.* Investigació dels primers principis o de lo absolut. Acrologia. || *f.* Escripura gero-glífica feta per medi de figures que representan objectes quin nom comensa ab la lletra que s'vol escriure. Acrologia.

ACROLÒGICH, CA. *adj.* Pertanyent o relatiu a la acrologia. Acrológico.

ACROMÀTICH, CA. *adj.* S'aplica a la propietat que tenen les ulleres de neutralisar els colors dels raigs lluminosos refractats per elles, y de suprimir les franges irisades que rodejarian les imatges dels objectes observats ab elles. Acromático. || *Fis.* Se diu del cristall compost que constitueix l'objectiu d'una ullera de llarga vista. Acromático.

ULLERA ACROMÀTICA. La que presenta 'ls objectes distants sense 'ls colors del arch de Sant Martí. *Ante-objeto, lente acromático.*

ACROMATISAR. *a. Opt.* Destruir els colors que s'observan en la imatge d'un objecte quan se mira per un vidre lenticular. Acrotismo.

ACRÒN, A. *adj. Med.* S'aplica al unguent qu'obra més energicament en la cura d'una malaltia. Acrón.

ACRÒNICH, CA. *adj. Astron.* Calificatiu del astre que surt y 's pon al meteix temps que 'l sol. Acrónico.

ACRÒNICTE, A. *adj.* S'aplica al neixement y posta d'una estrella que neix y s'pon al meteix temps que 'l sol. Acronicto. || *m. Astron.* El temps en que s'ajuntan en el meridià 'ls quatre planetes superiors. Acronicto.

ACRONISÓYCH, CA. *adj. Med.* Se diu de les medicines que no poden conservar-se molt temps sense que 's pasin. Acronizoico.

ACRONO, A. *adj. Anat.* Calificació dels ovaris que tenen un disc o corona més o menys carnosa. Acrono.

ACROPATÍA. *f. Med.* Malaltia de la extremitat de qualsevol part del cos. Acropatia.

ACROPÀTICH, CA. *adj.* Que pertany a la acropatia o que sofreix semblant malaltia. Acropático.

ACRÓPOLIS. *m.* El lloch més alt y fortificat en les ciutats gregues; ciutatela. Acrópolis.

ACROQUIR, m. *Anat.* Dona aquest nom la Facultat no solament a les extremitats dels dits, sino també a la mà y fins a la part de braç compresa entre 'l colze y 'ls dits. Acroquir.

ACROSOFÍA. *f.* Ciència de lo absolut, que pertany tan sols a Déu. Acrosafia.

ACRÒSTICH, CA. *adj.* Poesia en que les lletres inicials o finals llegides de dalt a baix formen un mot o sentència. Acròstico.

ACROSTOLI, m. *Mar.* Adorno de la proa de un barco; tros de ferro que sortia al extrém de proa de les gleres ab el qual abordavan y ofenian al enemic. Acrostolio.

ACRÓTER, m. *Anat.* Se diu en general de tota extremitat del cos. Acrótero.

ACRÓTERA. *f. Arquít.* Nom dels pedestals que 's posan als dos extrems y al cim dels frontons triangulars, ahont solian posar'shi estatues o torretes. Acrotera. || Barrera feta de pilans y balustres que serveix de coronament a un edifici. Acrotera.

ACROTERRIASME. *m. Med. ant.* Una de les dotze menes d'operar la dièresis. Acroteriasmo.

ACROTERRIOSSIS. *f. Med.* Gangrena ds les extremitats dels membres del cos humà. Acroteriosis.

ACROTISME. *m. Fil.* Investigació de les primeres causes. Acrotismo.

ACRÚPIT, DA. *adj. Blas.* Se diu dels animals feréstechs qu'están al escut sentats o encongits. Acrúpido.

ACTA. *f.* Escrit en que constan els acorts o decrets d'una corporació o comunitat. Acta. || Les del concilis. Cánones, actas. || Relació de les vides dels sants, en especial de les dels Apòstols. ACTES DELS APÒSTOLS. Llibre sagrat compost per Sant Lluch, que conté la historia dels primers temps de la Iglesia y la del avens del Evangeli baix el ministeri dels apòstols. Actas de los Apóstoles.

ACTE. *m.* Acció o fet. Acto, hecho. || Cada part principal d'un drama. Acto, jornada. || *Filos.* Les conclusions defensades en les universitats, colegis, etc. Acto. || *Log.* Les operacions de l'ànima, y aixís se diu; *acte del enteniment, acte de la voluntat.* Acto. || *Escripura* de venda. Carta de venta. || *Auto.*

|| *m.* Mida longitudinal dels románs. L'acte era mínim y quadrat: el primer tenia 120 peus de llarg y 4 d'ample; el segon 30 actes mínims. || Moment, temps perentori en que 's fa o succèix alguna cosa com: al ACTE de anar a dinar. Acto. || —ACORDAT. AUTO ACORDAT. || —ACUSATORI. *For.* El que acusa. *Acto acusatorio.* || —CARNAL. *Còpula, concúbito, acceso, coito, acto carnal ó venéreo, congreso.* || —DE CONTRICIÓ. Arrepentiment de haver ofés a Déu sols per ésser ell qui es. També se anomena aixís la fórmula ab que s'expressa dit arrepentiment. *Acto de contrición.* || —DE CORT. Les dúpliques dels tres braços en quant eran aprobades pel rey, o la d'algu d'ells sens contradicció dels demés y ab aprobació del monarca, que comensavan: «*Plau al senyor Rey o a la Majestat.*»

Acto de corte. || —DEFINITIU. AUTO DEFINITIU. || —DE INQUISICIÓ. AUTO D'INQUISICIÓ. || —DE POSSESIÓ. L'exercici o uso d'ella. *Acto de posesión.* || —DE SOLTURA. *For.* El consentiment del jutge pera posar en llibertat al pres. *Acto de soltura.* || —SACRAMENTAL. AUTO SACRAMENTAL.

ACTES POSITIVS. *pl. Blas.* Fets que califcan la noblesa d'alguna persona o familia. *Actos positivos.*

EN ACTE. *adv.* En acció de fer alguna cosa. *En acto, en ademán.*

L'ACTE MÉS BO QUE 'L SAVI POT FER, ES CUMPLIR EL SANT VOLER. *Ref.* Reprén als que 's glorian de saber moltes arts y ciències, y viuen desastradament. *Aquel sabe que se sa'va, que el otro no sabe nada.*

TINDRE ACTE CARNAL. *fr.* Tindre accés l'home ab la dona. *Conocer carnalmente, tener cuenta.*

TINDRE L'ACTE. *fr.* En els estudis públichs defensar conclusions. *Defender actos ó conclusiones.*

ACTEOGRAFÍA. *f.* Descripció dels pesos. Acteografía.

ACTEOGRÁFICH, CA. *adj.* Relatiu o pertanyent a la acteografía. Acteográfico.

ACTEOGRAFO. *m.* Qui descriu els pesos. Acteógrafo.

ACTEÓMETRE. *m.* Instrument pera pesar carruatges y més especialment pera conèixer si un d'ells porta més pes del que permet la llei. Acteómetro.

ACTIM. *m.* La dotsena part de la mida coneguda per punt; un peu geomètrich conté 1,758 àctims. Actimo.

ACTINEUTXÍM. *m. Bot.* Teixit dels vegetals quan les cèlules que 'l formen estan disposades en figura d'estrelles. Actineuchimo.

ACTINIA. *f. Zool.* Mena de pólips carnosos de la família dels Zoantaris, coneguts vulgarment ab el nom de anémones de mar, per la semblança que tenen ab aquesta flor. Actimia.

ACTINOBOLISME. *m. Fisiol.* Paraula ab que 'ls antics fisiòlechs designavan l'acció instantànea dels esperits animals, en virtut de la qual les parts orgàniques efectúan els moviments que l'ànima 'ls vol imprimir. Actinobolismo.

ACTINODERME. *ad.* Calificatiu dels animals que tenen la pell plena de sòlchs en forma de raigs. Actinodermo.

ACTINOGLITA. *f. Min.* ACTINOT.

ACTINOLOGÍA. *f. Zool.* Ciència que tracta dels zoòlts. Actinología.

ACTINÓMETRE. *m.* Instrument que serveix pera midar la intensitat de la irradiació solar. Actinómetro.

ACTINOSOARI, A. *adj. Zool.* Se diu dels cuchs que tenen els seus òrgans interns disposats en forma de raigs. Actinozoario.

ACTINOT. *f. Min.* Pedra dura prismàtica molt semblanta al anfibol, del que sols s'hi diferencia pel color, qu'és verdós. Actinote.

ACTINÓTICH, CA. *adj. Min.* Se diu de les roques que contenen cristalls d'actinot. Actinótico.

ACTINOTÓS, A. *adj. Min.* ACTINÓTICH. Actinotoso.

ACTITADER, RA. *adj. For.* Lo qu'està per actuar. Lo que està para actuar, actitadero.

ACTITUT. *f.* Situació o positura de qualsevol objecte. Se diu particularment en la pintura de la disposició en que 's posa 'l modelo pera ésser copiat. Actitud, acción.

ACTIU, VA. *adj.* El que té activitat o és molt llest en fer les coses. Activo. || Lo que obra promptament, com certs venenos. Activo, violento. || Prompte, diligent. Activo, agudo, eficaz, listo. || *Gram.* Pertanyent a l'acció del verb. Activo. || *For.* El jur d'algunes persones pera portar les causes a certs tribunals per privilegi de la corporació a que pertanyen. Activo.

PER ACTIVA Y PER PASSIVA. *Exp. fam.* De totes maneres. *Por activa y por pasiva.*

PRIVAR DE VEU ACTIVA. *fr.* Privar del dret de votar. *Privar de voz activa.*

VEU ACTIVA. *Exp.* El dret de votar. *Voz activa.* || *Gram.* La dels verbs. *Voz activa.*

VIDA ACTIVA. Aquella en que s'hi emplean les forces corporals. *Vida activa.*

VERB ACTIU. *Gram.* El que significa acció. *Verbo activo.*

ACTIVAMENT. *adv. m.* Ab llestesa o promptitut. Activamente. || Ab activitat. Activamente.

ACTIVAR. *v. a.* Avivar, excitar, accelerar, instar. Activar.

ACTIVAT, DA. *p. p.* Activado.

ACTIVÍSSIM, A. *adj. sup.* Muy activo.

ACTIVITAT. *f.* Virtut de obrar. Actividad. || *Metaf.* Agudesia, promptitut. Actividad. || Vivesa en certes coses inanimades. Actividad.

ACTOR. *m.* Còmic, representant. Actor. || Agent. *For.* Qui posa una demanda judicial. Actor.

ACTORA. *f.* Comedianta. Actriz, còmica.

ACTRIU. *f. p. u.* Actora, comedianta, còmica. Actriz.

ACTUACIÓ. *f. For.* La acció y efecte de actuar. Actuación.

ACTUAL. *adj.* Lo que existeix en el moment en que 's parla y, per lo tant, no dependeix ja de la voluntat de ningú. Actual. || Lo que té la virtut de obrar immediatament. Actual.

ACTUALISAR. *v. a.* Reduir a acte. Actualizar.

ACTUALITAT. *f.* Estat present d'alguna cosa. Actualidad.

EN LA ACTUALITAT. *adv. m.* En la actualidad.

ACTUALMENT. *adv. m.* Ara, al present. Actualmente, en la actualidad.

ACTUANT. *p. a. y m.* El qui en un acte literari o científich resumeix els arguments y 'ls contesta. Actuante.

ACTUAR. *v. a.* Pair, fer la digestió. Actuar, digerir. || Defensar conclusions. Actuar, defender actos ó conclusiones. || *For.* Instruir el procés. Actuar, instruir, enterar, reflexionar.

ACTUARI. *m. For.* Notari que dona fé en els autes. Actuario.

ACTUAT, DA. *p. p.* Actuado.

ACUDIR. *v. n.* Juntarse en un meteix lloch. Acudir, concurrir. || Fer cap, arribar algú al lloch ont li convé. Acudir. || Anar en ajuda o socorro d'algú. Acudir. || Valerse d'alguna persona. Acudir, recurrir, valerse. || Valerse d'algun medi. Acudir, echar mano. || Ocorre d'improvis algun pensament o especie. Saltar, ocurrir, acudir. || Dit de la terra, produir, donar cullita. Acudir, llevar fruto.

ACUDIT, DA. *p. p.* Acudido.

|| *m.* Ocurrència viva y repentina. Arranque.

ACUEDUCTE.

m. Canal o cananada artificial per quina passa l'aigua. Acueducto.

ACUIDAMENT. *m. Ant.* DESAFÍO. || FORÇA, VIOLENCIA. || PRESSA.

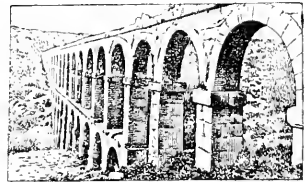
ACUIDAR. *v. a. Ant.* Desafiar. || Perseguir. || Violentar, oprimir.

ACUIDAT. *p. p. Ant.* DESAFIAT. || ENEMICH. || OPRI-MIT.

ACUITADAMENT. *adv. m. Ant.* Penosament, ab aflicció, apuro, etc. Apuradamente, y *Ant.* Acuitadamente.

ACUITADOR, A. *s. y adj. Ant.* Que causa cuita, cuitat, congoixa, etc. Opressor, y *Ant.* Acuitador.

ACUITAMENT. *m. Ant.* Acte y efecte d'acuitar. Acuitamiento.

Acueducte romà de Tarragona

ACUITAR. v. n. *Ant.* CUITAR. || INTIMAR LA GUERRA. || a. *Ant.* Posar en apuro, apretar, afligir. Apretar, apurar, oprimir, afligir, y *Ant.* Acuitar.

ACUITARSE. r. *Ant.* Decaure d' ànim, perdre 'l valor, desanimarse. Desalentarse, desanimarse, acuitarse.

ACUITAT, DA. adj. Apurat, afligit, congoixós. Apurado, afligido, apresurado, y *Ant.* Acuitado.

ACULAMENT. m. Acció y efecte de acular y aculars. Acullamiento.

ACULAR. a. *Fam.* Acostar la grupa del cavall a la paret o a algun altre indret pera defensarse. Acular. || *Nàut.* Acostarse la nau y tocar ab la popa o codast a la sola, sobre pedres, etc., en un moviment de retrocés. Acular.

ACULARSE. v. r. Se diu dels carruatges que s' inclinan a la part de darrera a causa de portarhi més pes que devant. Dar culata. || ABATRES EL MERCADER.

ACULAT, DA. adj. *Blas.* Parlant d' escuts d' armes, se diu del cavall ajupit damunt les anques com si volgués recular. Anclado.

ACULEAT, DA. adj. *Ictiol.* Que té les espines aculiformes. Aculeado.

ACULEIFORME. adj. *Zool.* y *Bot.* Que té forma de agulló. Aculeiforme, aculiforme.

ACÜLEO. m. *Poët.* POTRO, 3.

ACULEÓS, A. adj. Que té espina o agulló. Aculeoso.

ACULLENSA. f. *Ant.* ACULLIMENT.

ACULLIDA. f. ACULLIMENT.

ACULLIDOR, A. m. y f. HOSPEDER.

ACULLIMENT. m. La acció y efecte de acullir. Acogida, hospedaje, acogimiento, hospitalidad. || Amparo, refugio. Acogida, amparo, refugio, asilo, guarida.

ACULLIR. v. a. Admelre a casa. Acoger, albergar. || *Metáf.* Amparar, protegir. Acoger, amparar, proteger, patrocinar, refugiar. || Amagar. Encubrir, ocultar.

ACULLIRSE. v. r. Refugiarse. Acogerse, guarecerse, albergarse.

ACULLIT, DA. p. p. Acogido, refugiado, albergado.

ACÜMETRE. m. Instrument pera midar la potencia auditiva de cada hú. Acümetro, audímetro.

ACUMINEU, A. adj. Acabat en punta. Acumíneo. || *Bot.* Se diu de qualsevol part dels vegetals que acaba en punxa, y més particularment de les fulles. Acumíneo.

ACUMINÍFER, A. adj. *Zool.* Que té tubérculs punxaguts o angulosos. Acuminífero.

ACUMINIFOLIAT, adj. *Bot.* Que té les fulles angulosos o acabades en punxa. Acumifoliado.

ACUMULABLE. adj. Lo que 's pot acumular. Acumulable.

ACUMULACIÓ. Acció y efecte d' acumular. Acumulació, amontonamiento. || f. *Metáf.* Reunió de capitals, riqueses, honors, títols, etc., en determinat subjecte. Acumulación. || *Ret.* Figura que consisteix en reunir en un meteix període y baix una meteix forma, sense alterar el moviment oratori, una munió de detalls que tenen per objecte donar major claretat y desenrotlló a la idea. || —DE ACCIONS. *For.* Reunió de dues o més accions en un sol judici. Acumulación de acciones. || —DE AUTOS. Reunió d' aquets pera que 's decideixin en un sol judici. Acumulación de autos. || —DE LES CAUSES DE POSSESIÓ Y PROPIETAT. Reunió dels judicis possessori y petitori. Reunión de las causas de posesión y propiedad. || *Med.* Reunió d' humors o d' altres substancies. Acumulación.

ACUMULADOR, A. m. y f. El qui acumula. Acumulador, acriminador. || m. *Fís.* Aparato en el que s' hi acumula la electricitat; es una mena de dipòsit o magatzem de força que, una vegada plè, se pot dur ont se vulgui pera aplicarla a usos industrials, tals com la tracció, fer moure telers, màquines y altres artefactes. Acumulador.

ACUMULAMENT. m. ACUMULACIÓ.

ACUMULAR. a. Reunir varles coses de la meteix o diferente especie. Acumular, acopiar, reunir, amontonar, agolpar.

ACUMULARSE. r. Reunirse varies coses de la meteix o diferente especie. Agolparse, amontonarse.

ACUMULAT, DA. p. p. Acumulado.

ACUMULATIU, VA. adj. *For.* S' aplica a la jurisdicció per la qual pot un jutge conèixer ab prevenció en les meteixes causes que un altre y adelantárseli en llur coneixement. Acumulativo.

ACUMULATIVAMENT. adv. m. Ab coneixement anticipat d' alguna cosa. Acumulativamente, á prevenció. || *For.* En comú, juntament ab altres. Acumulativamente.

ACUNSAR. v. a. *Ant.* Fer punta a alguna cosa. Aguzar.

ACUPULAR. v. a. *Arquit.* Donar a alguna coberta d' edifici la forma de cúpula. Acupular.

ACURSAR. v. a. ESCURSAR.

ACURULLAR. v. y a. y 'ls seus derivats. CURULLAR.

ACÚS. f. Declaració de certes cartes ab que 's guanyan alguns tantos. Acuse. || Primera persona del present d' indicatiu del verb acusar. Yo acusó.

ACUSACIÓ. f. *For.* La acció y efecte d' acusar devant del jutge. Acusación. || Discurs del fiscal. Acusación.

FALSA ACUSACIÓ. *Calumnia.*

FORJARSE UNA ACUSACIÓ. f. Imputar a algú un delict que no ha comés. *Calumniar, forjar una acusación, acusar falsamente.*

ACUSADOR, A. m. y f. El qui acusa. Acusador. || adj. ACUSATORI.

ACUSADOR FALS. El qui acusa a un innocent. *Calumniador.*

ACUSAR. v. a. Donar part al superior d' alguna falta. Acusar. || Citar a un reo, declarar un crim devant el jutge. Acusar. || Tatxar a algú d' alguna falta. Acusar, notar, tachar, afeiar. || En el joch del tute y alguns altres, manifestar les cartes ab que 's guanyan certs tantes. Acusar.

ACUSAR FALSAMENT. *fr. Calumniar.*

ACUSAR LA CONCIENCIA. *fr.* Tenir remordiments de alguna culpa comesa. *Acusar, argüir la conciencia.*

ACUSARSE. v. r. Dir els pecats en el sagrament de la penitència. Acusarse.

ACUSAT, DA. p. p. Acusado.

ACUSATIU. m. *Gram.* El quart cas de la declinació. Acusativo.

ACUSATORI, A. adj. *For.* El que acusa y acrimina, com: *Acte acusatori, delació acusatoria.* Acusatorio.

ACUSMACIA. f. *Med.* Qualitat o propietat de lo que produeix sensació al oído. Acusmacia. || Producció de sons que 's percibeixen sense saber d' ont venen. || Cert misteri acústich. *Acusmacia.*

ACUSMAT. m. *Fís.* Fenòmen que té lloch al aire, com un brugit semblant al de moltes veus humanes y de diversos instruments de música. Acúsmat.

ACUSMÁTICH, CA. s. y adj. Que s' ou sense véures o que se sent sense ésser vist. Acusmático.

ACÚSTICA. f. Part de la física que tracta del sò y de les seues qualitats. Acústica.

ACÚSTICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu al sò.

Acústico. || —MÁLICH. *Med.* Muscle extern del martellet en l'orella; lo que pertany al oïdo y al martellet. Mállico acústico.

ACUTÀNGUL. adj. *Geom.* Tot lo que té ànguls aguts. Acutàngulo.

ACUTANGULAR (SECCIÓ D' UN CONO). *Geom.* Aquella secció que per medi d' un plà forma un àngul agut ab l' eix d' un meteix cono. Sección de un cono acutangular.

ACUTANGULAT, DA. adj. *Geom.* D' ànguls aguts. Acutangulado, acutàngulo. || *Bot.* Qualsevulga part d' una planta que tingui ànguls aguts. Acutangulado.

ACUTICAUDE. adj. *Zool.* Que té la quà punxada. Acuticaude.

ACUTICORNI, A. adj. *Zool.* Que té corns o banyetes punxagudes. Acuticornio.

ACUTICOSTAL. adj. *Zool.* Que té parts sorfides y agudes a la superfície del cos. Acuticostal.

ACUTIFLOR. adj. *Bot.* De pètals o lòbuls aguts. Acutiflor.

ACUTIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* Se diu de les plantes que tenen les fulles acabades en punxa. Acutifoliado.

ACUTILABRO, A. ad. *Entom.* Se diu de les aranyes que tenen la boca acabada en punxa. Acutilabro.

ACUILOBULAT, DA. adj. *Bot.* Se diu dels vegetals que tenen aguts els lòbuls de les fulles. Acutlobulado.

ACUTIPENNE. adj. *Ornit.* Que té les plomes o ales agudes. Acutipenne.

ACUTIRROSTRE, A. adj. *Ornit.* De bèch punxagut o llargarut. Acutirrostro.

ACUTO-ESPINÓS, A. *Entom.* Callicatiu de les orugues que tenen en sa part superior varies sèries d' espines agudes. Acutoespinoso.

AD. prep. *Ant.* Lo meteix que A, còm ADAQUET, ADALGUN, A.

ADÀCTIL, A. adj. *Zool.* Que no té dits. Adàctilo.

ADAGI. m. Expressió alegòrica, breu y sentenciosa. Adagió, refrán, proverbio. || *Mús.* Un dels cinch moviments fundamentals de la música, que equival a moderat. El meteix nom se dona a la composició, y aixís 's diu: *tocar o cantar un adagi.* Adagio.

ADAL. m. *Med.* Nom donat a la part de les plantes que conté llurs respectives propietats medicina's. Adal.

ADALADAMENT. adv. m. Ab gran ansia. Precipitadament, desafadament.

ADALARSE. v. r. Corre furiosament, tirarse ab ansia demunt alguna persona o cosa. Desalarse.

ADALAT, DA. p. p. Desalado.

ANAR ADALAT. fr. Corre, tirarse demunt d' algú o alguna cosa. Desalarse.

ADALBERT. n. p. Adalberto.

ADALEIZ, ADELACIBA O BONAFILLA. Ab aquèstos diferents noms es coneguda la filla dels comtes de Barcelona Sunyer y Rikildis, casada ab un oncle d' ella, fill de Guifre I, nometat Sunieiret, comte de Urgell que vivia en la primera meitat del segle X.

ADALERAT, DA. adj. ADALAT.

ADALIT. m. *Ant.* Capitá de gent de guerra. Adalid, caudillo, capitán.

ADAMADET, A. m. y f. d. Adamadillo.

ADAMADURA. f. *Ant.* AFEMINACIÓ.

ADAMANTI, NA. adj. *Poét.* Brillant o dur com el diamant. Adamantino, diamantino.

ADAMARSE. v. r. AFEMELLARSE. Adamarse, afeminarse, remilgarse, afehicarse.

ADAMAT, DA. adj. S' aplica al que té faccions

y delicades com les de les dones o mostra aficcions y maneres propies d' elles. Adamado, afeminado, melindroso, amaricado, mimoso.

ADÀMICH, CA. adj. Se diu de la terra o dipòsit d' ella que les aigües del mar reunixen en el reflux. Adámico. || *Antrop.* Rassa humana primitiva que se suposa ésser originaria d' Abisinia. Adámica.

ADAMITES. m. pl. Nom de l' historia eclesiàstica y canònica; certa secta antiga d' heretges, que volgueren imitar la nuesa d' Adám, dient que s' havia restablert la ignocència original. Son inventor fou Prodicó, segóms Teodoreto. Els adamites eran una branca dels basilides y carprocracis; aquesta heretgia fou renovada a principis del segle XV per un tal Picardo, que passá de Flandes a Alemanya, y pretenia tornar al mon la ignocència original. que feya consistir en que les dones fossin comunes, y en la nuesa; per lo que compareixian nusos a les plaçes públiques, essent aixís que 'ls antichs, segóms Sant Epilani, solsament se despullavan en llurs reunions íntimes. En algunes parts se juntavan de nit y tenian per divisa aquest vers llatí: «Jura, perjura, secretum prodere noli» que vol dir: «jura que no descobrirás el secret;» despreciavan els vestits que 'ls oferian, dient que Adám era llur fundador. Adamitas.

ADAN. m. *Fam.* Home deixat, brut o abandonat. Adán. ESTAR FET UN ADAN fr. *Estar hecho un Adán.*

ADAPTABLE. adj. Lo que 's pot adaptar o acomodar. Adaptable, acomodable.

ADAPTACIÓ. f. La acció y efecte de adaptar. Adaptación.

ADAPTADAMENT. adv. m. D' una manera com cal, acomodadament. Adaptadamente.

ADAPTAR. v. a. Fer qu' una cosa vagi o caigui bé ab un altra. Adaptar, adecuar, proporcionar.

ADAPTARSE. v. r. Acomodarse una cosa ab una altra. Adaptarse.

ADAQUELL, A. pron. *Ant.* AQUELL.

ADARB. m. Espay y camí que hi há dalt de les muralles y demunt 'l qual s' aixecan els marlets. Adarve.

ADARGA. f. Escut de cuiró de forma oval, ab una ansa pera 'l braç y altra pera la mà. Adarga. || Tractat del blasó o index dels escuts d' armes de la noblesa. Armorial.

ADARGAR. v. a. *Ant.* Cubrir, defensar a algú ab la adarga. Adargar. || a. Donar la forma o semblansa de la adarga. Adargar.

ADARGARSE. v. r. Cubrirse o defensarse ab la adarga. Adargarse, abroquelacre.

ADARGUER. m. *Ant.* El qui feya adargues o les usava. Adarguero.

ADARGUETA. f. d. Adarguilla.

ADARS. m. pl. *Min.* Escuma salada que en temps de seca fa com una crosta a les canyes, joichs y herbas que creixen a les maresmes. Adarca.

ADASSÓ. pron. *Ant.* ASSÓ, AIXÓ.

ADAYA. *Geog.* Illots del dist. de Ciudadela. Menorca. || (GRANJA DE). Caseriu del terme de Mercadal, Menorca.

ADDICIÓ. f. Afeidura, nota, suplement. Reparo que 's posa a uns comptes. Adición, apéndice, aditamento, suplemento. || *Gram.* Pleonasme, figura per la que s' afegeixen a una expressió paraules que li donan més força sense ser necessaries al sentit, v. gr. *Jo ho he vist ab més propis ulls.* Adición. || *For.* Admissió, acceptació de herencia. Adición, admisión. ADDICIÓ DE LA HERENCIA. *For.* La acció y efecte de admétrela. Adición de la herencia.

ADDITIONAL. adj. S' aplica al article, cláusula o expressió que s' afegeix a un tractat o reglament després de format. Adicional.

ADDITIONAR. v. a. Fer o posar adiccions. Adicionar, añadir.

ADDITIONAT, DA. p. p. Adicionado.

ADDICTE, TA. adj. Inclinat, aficionat, dedicat. **Adicto**, afecto

ADDITIU, VA. adj. *Gram.* Que 's junta a una paraula pera modificarla. **Aditiu**.

ADDUCCIÓ. f. *Anat.* Lo contrari de abducció. Moviment que fa acostar al eix vertical del cos qualsevol altre part que se n' ha separat. **Aducció** || **Acció** o moviment dels muscles adductors.

ADDUCTIU, VA. adj. *Anat.* Que determina o produeix l' adducció **Aductiu**.

ADDUCTOR, A. adj. *Anat.* Lo contrari d' abductor. Cada hu dels muscles que mouen certes parts aproximantles al eix del cos. **Aductor**. || adj. Que adueix o determina l' adducció. || *Bot.* Se diu de certs vasos o filaments.

ADEBA. *Geog. Ant.* Nom de Batca, prov de Tarraçona, en temps del romàns.

ADECLIVITAT. f. *Anat.* La forma que té la superfície que separa les dues cavitats del cap del os anomenat tibia. **Adelclivitat**.

ADECTE. adj. *Farm.* Medicina que calma o neutralisa l' efecte produït per un' altre. **Adecto**.

ADEFACH, GA. adj. **GOLAFRE** || *Med.* S' aplica a qui pateix adefagia. **Adéfago**, voraz

ADEFAGIA. f. *Med.* Malaltia que consisteix en un des'tj i una necessitat continua de menjar aliments solits: se sol pendre també per cassussa o fam canina. **Adefagia**.

ADEFORA. adv. || Al carrer, fora, en públich, públicament. **Fuera**, afuera.

ADELA. n. p. Diminutiu d' Adelaida. **Adela**. || f. *Entom.* Género d' insectes del ordre dels lepidòpters. **Adela**

ADELANTAMENT. m. La acció y efecte de adelantar. **Adelantamiento** || La dignitat y 'l territori del adelantat. || Mellora, augment, ganancia, ventatja. **Adelanto**, **adelantamiento**, medro.

ADELANTAR a Apressar, accelerar. **Adelantar**, apresurar || Anticipar la paga, 'l sou, etc. **Anticipar**, **adelantar**, || *Met.* Aumentar, millorar. **Adelantar**, **medrar**, **mejorar**, **augmentar**. || Afegir alguna cosa a lo inventat per altres. **Adelantar**. || n. Millorar o avensar en les ciencias, en la salut, etc.

ADELANTAT, DA. adj. Aprofitat en algún ram, ciencia o art. **Adelantado**. || m. *Ant* L' antic governador d' una provincia fronterissa. || adj. Se diu del diner que 's paga ab anticipació. **Anticipado**, **adelantado** || — **MAJOR DE CASTELLA**. m. Dignitat antiga en Espanya. Eu la pau era considerada com la de jutge, y en la guerra com la de capitá general. **Adelantado mayor de Castilla**.

ADELFI, A. n. p. **Adelfo** || adj. *Bot.* Calificatiu que 's dona als estams de les plantes, qu' están agafats per llurs fibres en un o en alguns cossos **Adelfo**.

ADELFIGA. f. *Bot.* Reunió de molts estams que 's juntan sobre una base comuna que se 'n diu andrófor. **Adelfia**.

ADELFIGIA. f. *Med.* Unió, simpatia, confraternitat, disposició harmònica de les parts orgàniques que componen el cos, y de les seus afeccions. **Adelfixia**

ADELL. m. *Ant.* **ADALIT**.

ADELIT, DA. adj. *Med.* Se diu en patología dels símptomes poch clars o poch manifestos. **Adélido**.

ADELITARSE v. r. *Ant.* **DELEITARSE**.

ADELITAT. p. p. **DELEITAT**.

ADELIVITAT. f. *Anat.* Denominació de la superfície eixida y desigual que separa les dues cavitats articulars del cap del os de la cama, anomenat tibia. **Adelividad**

ADELOBRANQUI, A. adj. *Zool.* Que té les branques amagades o poch visibles. **Adelobranquio**.

ADELOCÉFAL, A. adj. *Zool.* Que té 'l cap invisible o amagat **Adelocéfalo**.

ADELOCER, A. adj. *Zool.* Que té les banyes amagades. **Adelócer**

ADELODERM. adj. *Zool.* Que té les branques amagades sôta la pell **Adelodermo**.

ADELÓGEN, A. adj. *Geol.* S' aplica a les roques quins components son barrejats de tal mena que semblan fets d' una sola substancia. **Adelógeno**

ADELONEUM, A. adj. *Zool.* Calificatiu del animal que té amagades les vies respiratories. **Adeloneumo**.

ADELONEURO, A. adj. *Zool.* Que no té freixura o pulmó. **Adelopolmonado**, **adeloneuro**.

ADELÓPEDO, A. adj. *Zool.* S' aplica al animal que sembla no tindre peus **Adelópodo**.

ADELÓSTOMO. adj. *Zool.* Que té invisible la boca. **Adelóstomo**.

ADELUM. *Geog. Anat.* Nom de Castalla, provincia d' Alacant, en temps dels romàns.

ADEMANT. m. *Ant.* **DIAMANT**.

ADEMÉS adv. m. A més d' aixó, d' alló, fora de qualsevol cosa de que 's tracta. **Además**, á más, fuera de, sobre.

ADEMÉS DE QUE. m. adv. *Además que*.

ADEMONIA. f. *Med.* Malaltia que 's tradueix per una gran agitació o una inquietut extremada. **Ademonia**.

ADEMPRAR. v. a. *Ant.* Acció de pendre **Tomar**.

ADEMUZ. *Geog.* Petita regió del regne y prov. de Valencia, ficada dins de la de Terol. || Vila de la provincia de Valencia, bisb. de Segorbe, part. jud. de Chelva; es a la dreta del riu Turia o Guadalaviar y té 3.415 hab.

ÁDNA. f. *Ter.* **ANECH**.

ADENALGIA. f. *Med.* Dolor a les glánules o glándules. **Adenalgia**.

ADENEUFRAIXIA. f. *Med.* Obstrucció de les glánules. **Adeneufraxia**.

ADENITIS. f. *Med.* Inflamació de les glánules, y mes particularment de les linfàtiques. **Adenitis**.

ADENOFARINGICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a les glánules y a la faringe **Adenofaringeo**.

ADENOFARINGITES. f. *Med.* Inflamació de les glánules y de la faringe. **Adenofaringites**.

ADENOFÍLEU. A. ad. *Bot.* Calificació de les plantes que tenen tuberculs o glánules en les seues fulles. **Adenofíleo**.

ADENOFTALMÍA. f. *Med.* Inflamació de les glánules de les pálpebres. **Adenofthalmia**.

ADENOFTÁLMICH, CA. adj. *Med.* Referent a la adenofthalmia. **Adenofthalmico**.

ADENÓGRAF. s. *Anat.* Expert en adenografia. **Adenógrafo**.

ADENOGRAFIA. f. *Anat.* Descripció anatòmica de les glánules. **Adenografía**.

ADENOGRÁFICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent o relatiu a la adenografia. **Adenográfico**.

ADENÓLECH, GA. s. y adj. *Anat.* Entés en la adenologia. **Adenólogo**.

ADENOLOGIA. f. *Med.* Anatomia de les glánules **Adenologia**.

ADENOMENINGEA. adj. y f. *Med.* Calificatiu de la febre mucosa o pituitosa. **Adenomeningea**.

ADENÓNCESE. f. *Med.* Tumefacció de les glánules **Adenóncese**.

ADENÓPODA adj. f. *Bot.* Calificatiu de la planta que té 'l mànech de la flor glandulós. **Adenópoda**.

ADENÓPODO, A. adj. *Bot.* Que té glandulosos els pedículs. **Adenópodo**

ADENÓS, A. adj. *Med.* **GLANDULÓS**

ADENOSCLEROSIS. f. *Med.* Duresa de una glàndula; no fa mal. Adenosclerosis.

ADENOSIS f. *Med.* Mal crònic que's pateix en alguna glàndula. Adenosis.

ADENOSTÉMONO, A adj. *Bot.* Que té glàndules en les fibres dels estams. Adenostémono

ADENOSTOMIA. *Anat.* Dissecció anatòmica de les glàndules. Adenostomia.

ADENOSTÓMICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent a adenostomia Adenostómico. || s. El subjecte que la practica

ADENTAL. adj. y m. *Anat.* Nom d'una de les peses elementals que forma part de les vertebres cefàliques. Adental.

ADEPTE. adj. y m. Se deia del qu' estava iniciat en els secrets de la alquímia. Adepto. || Allistat en alguna secta o societat secreta || Iniciat en alguna ciència oculta. Adepto, iniciado. || Tot aquell que es afecte a una persona, a una idea, a un partit polític, etc. Adepto, partidario

ADEQUACIÓ f Acció y efecte de adequar. Adecuación.

ADEQUADAMENT. adv. m Ab oportunitat, proporcionadament. Adecuadamente.

ADEQUAR. v. a. Igualar, acomodar una cosa a un'altra. Adecurar.

ADEQUAT, DA. p. p. Adecuado. || Acomodat, a propòsit per alguna cosa. Adecuado.

ADER (Son). *Geog.* Hisenda del terme d'Escorça, Mallorca.

ADERAMÍN. m. *Astron.* Nom del estel que's veu demunt de la espatlla esquerra de Cefeu. Aderamin.

ADERN. m ter. ALADERN, ARBRE.

ADERRARIAR. v. a. *Ant.* ENDERRERIT

ADERRARIAT, DA. p. p. *Ant.* ENDERRERIT.

ADÉS. adv. t. *Ter.* Ara, fa poca estona. Poco há, ahora poco. || v. ARA, TANTOST. || *Ant.* Luego.

ADÉS, ADÉS. Ara meteix. *Ahora mismo, en este momento, ahora.* || adv. m. *Ant.* POCH A POCH.

ARA Y ADÉS. m. adv. ARA.

ADÉSMACS. adj. pl. *Zool.* Muscles quina petxina es massa pelita pera tancar tot el cos y quina cuberta tubulosa està del tot tancada. Adermáceos.

ADESTE. adv. ll. *Ant.* A la dreta. A la derecha.

ADESTRABLE. adj. Que's pot adestrar. Adiestrable

ADESTRADOR, A. m. y f. El qui adestra. Adiestrador.

ADESTRAMENT. m. La acció y efecte de adestrar. Adiestramiento.

ADESTRAR v. a. Guiar, encaminar Adiestrar. || Instruir, ensenyar. Adiestrar. || *Ant.* AMIDAR. || DOMAR.

ADESTRARSE. v. r. Ensajarse, exercitarse. Adiestrarse, habituarse, ejercitarse.

ADESTRAT, DA. p. p. Adiestrado. || adj. *Blas.* S'aplica al escut que té a la part dreta alguna partió o blasó, y també a la figura o blasó principal quan ne té un altre a la dreta. Adestrado.

ADEU. m. Terme de saludar ab franquesa o amistat. Adiós, agur, abur, ahur. || *Expr.* Usada pera saludar a algú particularment al despedirse A Dios; á Dios con la colorada || interj. Pera manifestar qu' alguna cosa ja no té remey. ¡A Dios!

ADEU, A MÉS VEURE. *Expr.* Pera despedirse d'algú citantlo pera un'altra ocasió. *A Dios y veámonos.*

ADEU QU' ES TART. *Expr. fam.* Ab que's despedeix el qui va depressa. *A Dios, que esquitán.*

A DEU SIÁU. *Expr.* Ab qu' algú's despedeix d'altres. *A Dios, queden ustedes con Dios*

ADEU Y A LA VENTURA. *Expr.* Incertament, sens esperansa de felís éxit. en lo que's preté *A Dios y a la ventura.*

ADEUSSIÁU. Expressió composta de *à Dèu* y de *siáu*, com si's digués: *siáu ab Dèu*, significantse la salutació que's dona al despedirse d'algunes persones. *Con Dios*

ADEUTAR. v. a. Deure, tindre que pagar quelcom. Adeudar, deber.

ADEVINALLA f *Ant.* ENDEVINALLA.

ADEVINANSA. f. *Ant.* ENDEVINACIÓ.

ADEVINAR. v. a. ENDEVINAR.

ADEVINAIRE. s. *Ant.* Qui endevina. Adivinador.

ADEVINETA. s y adj. *Fam. ant.* Qui endevina ab facilitat. Adivinador, adivino.

ADFALANGINA. f *Anat.* Falangina accessoria Adfalangina.

ADFORI m *Bot ant.* ADZARI.

ADGUSTAL. adj. m. *Anat.* Una pesa elemental d'una de les vertebres cefàliques. Agustal.

ADHEALA. f. *Agr.* Les ventatjes que reporta l' propietari d' un hort, y que l' arrendatari està obligat a satisfèr ademés del preu d' arrendament. Adheala, adeala, adehala.

ADHERENCIA. f. Conexió. Adherencia. || Parentiu, amistat. Adherencia, conexió, enlace || *Fis.* Unió íntima de dos cossos per llurs cares. Adherencia.

ADHERENT. p. a. Lo que adhereix o s' adhereix. Adherent || Agafat, junt, unit a una altra cosa. Adherente

ADHERENTS. m. pl. Requisits necessaris pera una cosa Adherentes || Parents. Allegados || Ingredients Ingredientes, adherentes.

ADHERIMENT. m. *Ant.* ADHESSIÓ

ADHERIR y **ADHERIRSE** v r Abrassar, seguir, arrimarse al parer o dictam n d' un'altra persona. Adherir, adherirse.

ADHESSIÓ. f. Acció y efecte d' adherir-se al parer d' un altre. Adhesión || Simple adherencia d' uns cossos ab altres, tant si son sòlits, com líquits o gasosos. Adhesión.

ADHESSIU, VA. adj. Propéns a adherir-se; que adhereix o s' adhereix en sentit general Adhesivo.

ADHESSIVITAT f. *Fren.* Instint de carinyo, afecte, estimació tant a persones com a coses, o propensió a unir-se o associarse ab altres Adhesividad

ADHIL. f *Astron.* Estrella de sexta magnitud en el vestit d' Andrómeda. Adhil

ADHUCH. conj. advers. Indica que una cosa pot fèr-se o succeir malgrat una oposició, per exemple: Y ADHUCH QUE AXÍ FOS. Aunque

ADIAFOR, A adj. *Fil.* Indiferent. Adiaforo.

ADIAFORÈSIS. f *Med.* Falta o supressió completa de transpiració de la pell Adiaforesis

ADIAFORÈTICH, CA. adj. *Med.* Relatiu a la adiaforesis. Adiaforético.

ADIAFORÍA. f. *Fil.* Indiferencia Adiaforia.

ADIAFORISME. m *Fil.* Sistema dels adiaforites. Adiaforismo

ADIAFORITES m pl *Fil.* Certs luterans del sigle xvi. Adiaforitas, adiaforistas || Filòsofs que professavan la major indiferencia fins per les coses més santes y més sagrades

ADIAFROSIS. f. *Med.* ADIAFORESIS.

ADIAPNEUSTIA f. *Med.* ADIAFORESIS Adiapneustia

ADIAPTOT. m *Med.* Composició farmacèutica, aromàtica y narcòtica, molt eficaç contra'l cólic. Adiaptotos

ADIAR. v. a. *Ant.* Senyalar día Fijar día

ADIAT, DA. p. p. *Ant.* Señalado, fijado

ADICIÓ f ADDICIÓ

ADICTE, A. adj. Mòlt inclinat, apassionat o afecte a alguna persona o idea. **Adicto**

ADINAMIA. *Med.* Debilitat, perdua de forces, aclarament. **Adinamia**.

ADINÀMICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany a la dinàmica, com *estat adinàmich, febre adinàmica*, etc. **Adinámico**.

ADINERABLE, adj. Lo que 's pot vendre o adinerrar. **Vendible**.

ADINERAR. v. a. Acaudalar, arregar diner. **Adinerarse**. || Treure més diners de lo que un se pensava del gènere que ven. **Vender bien**.

ADINERAT, DA. adj. Qui tè mòlt diner. **Adinera-do**, **acaudalado**.

ADINOLA. f. *Mín.* Mena de silicat. **Adínola**.

ADÍNS, adv. || **ADINTRE**.

ADINTELLAT, DA. adj. *Arquit.* Part de dalt d'una porta o finestra que té forma de dintell. **Adintelado**.

ADINTRE, adv. || **ADINS**.

ADIPSIA. f. *Med.* Disminució o supressió mòrbosa de la set. **Adipsia**.

ADIPSÓ. I. *Med.* Remei que fa passar la set. **Adipsón**.

ADIVINACIÓ. f. Acció y efecte d'endevinar. **Adivinación**.

ADIVINADOR. m. El qui endevina. **Adivino**, **agorero**.

ADIVINALLA f. *Ant.* ENDEVINALLA.

ADIVINAR. v. a. *Ant.* ENDEVINAR.

ADIVINAT, DA. p. p. *Ant.* ENDEVINAT.

ADIVINETA. s. *Fam.* Qui endevina ab facilitat. **Adivinator**.

ADJACENCIA. f. Qualitat propia de lo adjacent. **Adyacencia**.

ADJACENT, A. adj. Inmediat, proper. **Adyacente**.

ADJECTIU. m. *Gram.* El nom que s'afegeix al substantiu pera indicar la seua qualitat. **Adjetivo**, **epíteto**, **adjunto**.

ADJECTIU, VA. adj. Que pertany a la naturalesa del adjectiu. **Adjetivo**.

ADJECTIVABLE. adj. Que pot ésser adjectivat. **Adjetivable**.

ADJECTIVACIÓ. f. La acció y efecte de adjectivar. **Adjetivación**.

ADJECTIVADAMENT. adv. m. D'un modo adjectivat. **Adjetivamente**.

ADJECTIVAMENT. adv. m. En sentit adjectiu. **Adjetivamente**.

ADJECTIVAR. v. a. Usar com adjectiu una paraula que no ho és. **Adjetivar**. || Concordar una cosa ab un'altra, com el substantiu ab l'adjectiu, etc. **Adjetivar**.

ADJECTIVAT, DA. p. p. **Adjetivado**.

ADJORNAR. v. a. *Ant.* Senyalar día. **Adiar**.

ADJORNAT, DA. p. p. *Ant.* **ADIAT**.

ADJUDICABLE. adj. Que 's pot adjudicar. **Adjudicable**.

ADJUDICACIÓ. f. Acció y efecte d'adjudicar. **Adjudicación**.

ADJUDICADOR, A. s. Qui adjudica. **Adjudicador**.

ADJUDICAR. v. a. Concedir-se per l'autoritat competent al millor postor una finca treta al encant. **Adjudicar**. || Declarar en judici qu'una cosa quina propietat se pledeixa pertany de dret a una de les parts litigantes. **Adjudicar**. || Concedir u otorgar quelcòm a algú. **Adjudicar**, **conceder**.

ADJUDICARSE. v. r. Apropiarse, aplicarse a sí propi alguna cosa; regularment se diu de les coses immaterials, com jurisdicció, mando, etc. **Adjudicarse**, **arrogarse**, **atribuirse**.

ADJUDICAT, DA. p. p. **Adjudicado**. || adj. **Adjudicado**.

ADJUDICATIU, VA. adj. Lo que 's pot adjudicar. **Adjudicativo**.

ADJUDICATORI, A. s. *For.* La persona a qui s'adjudica alguna cosa. **Adjudicatorio**.

ADJUDICATURA. f. *For.* L'acte d'adjudicar alguna cosa. **Adjudicatura**.

ADJUNCCIÓ. f. *For.* L'acte de acompanyar un jutge a un altre pel despatx d'una causa. **Adjunción**.

ADJUNT. adj. *Accessori*, unit a un'altra cosa. **Adjunto**. || m. *For.* El company que 's dóna al jutge principal d'alguna causa. **Adjunto**, **acompañado**. || El company que 's dóna al relator y notari recusat. **Acompañado**. || *Gram.* **ADJECTIU**. || *Ret.* Circunstancia de lloch, temps, etc. **Adjunto**. || **ADICIÓ**.

ADJUNYIR. a. *Ant.* Unir una cosa ab un'altra. **Unir**, **juntar**, y *ant.* **ajunjar**.

ADJURACIÓ. f. *Ant.* **Conjuració**, **exorcisme**. **Adjuración**.

ADJURADOR, A. s. *Ant.* **Conjurador**. **Adjurador**, **conjurador**, **exorcista**.

ADJURAR. a. *Ant.* **Conjurar**. **Adjurar**, **conjurar**.

ADJURAT. adj. m. *Blas.* Calificació donada particularment a la obertura del capitó y a tota figura com castell, torre o casa que té finestres o portes per les quals se veu la claror. **Adjurado**. || — **OBERT**. Se diu del escut que té les obertures de manera que deixan el camp descobert o les figures que 's troban sota. **Adjurado**, **abierto**.

ADJUTOR. m. **ADJUNT**. || **ADJUDADOR**.

ADJUTORI. m. Equivalent a ajuda, ausili, socors. **Adjutorio**.

ADJUVA. f. **PUNTAL**.

ADJUVANS. s. y adj. m. *Farm.* Qualsevol medicament qu'entra en una preparació pera secundar l'efecte del medicament principal. **Adjuvans**.

ADMÉS, A. p. p. **Admitido**.

ADMETRE. v. a. Rebre, donar entrada o audien-cia. **Admitir**, **recibir**. || Pendre lo que 's dóna, encarregar-se d'alguna cosa. **Admitir**, **acceptar**, **tomar**, **recibir**. || Permetre o tolerar, com: *no admito observacions*. **Admitir**. || Voler, seguir alguna opinió. **Admitir**, **abrazar**, **defender**, **sostener**, **seguir**, **adoptar**, **apoyar**.

ADMÍNÍCUL. m. *For.* Lo que ajuda o fortifica la prova. **Admíniculo**. || *Med.* Lo que ajuda la operació d'un remei. || pl. *Metaf.* Eines, útils, accessoris. **Admíniculos**.

ADMINISTRACIÓ. f. La acció y efecte de administrar. **Administración**. || Càrrech de administrador. **Administración**. || El despatx del administrador. **Administración**. || Govern, direcció, règimen. **Administración**. || **DISPENSACIÓ**. || — **CENTRAL**. Aquella de la que depenen totes les demés del mateix ram, com administració central de correus, d'hisenda, etc. **Administración central**. || — **MUNICIPAL**. f. Aquella que 's municipis o ajuntaments tenen al seu càrrech y que 's refereix als interessos del comú. **Administración municipal**.

EN ADMINISTRACIÓ. m. adv. S'usa parlant de la prebenda o altra cosa que posseix el qui no pot tenir-la en propietat. **En administración**.

ENTRAR EN UNA ADMINISTRACIÓ. f. **Pèndrela** a son càrrech. **Tomar**, **entrar**, **encargarse de una administración**.

ADMINISTRADOR, A. m. y f. El qui administra. **Administrador**. || **DEL SALÍ**. m. Encarregat principal de una o varies salines quan aquestes eran del Estat. **Alfoliero**, **alfolineró**. || — **DE PLASSES**. **Proveïdor**, el que tè al seu càrrech proveir de tot lo necessari, especialment de queviures, als exercíts, armades, etc. **Proveedor**. || — **D' ORDRE**. En les ordres militars el

cavaller profés, que s'encarrega del govern de la encomenda que disfruta persona incapàs de posseïr-la, còm dona, etc. **Administrador de orden.**

ADMINISTRAR. v. a. Cuidar dels béns d'un altre. **Administrar.** || Exercir algun ministeri o càrrech públic. **Administrar.**

ADMINISTRAR JUSTICIA. fr. Fer justícia, dictar sentència, parlant dels jutges. *Administrar justicia.*

ADMINISTRAR ELS SAGRAMENTS. fr. Donarlos o conferirlos. *Sacramentar, administrar los sacramentos.*

ADMINISTRAR NEGOCIS Y PLETS. f. *Administrar, procurar, agenciar un negocio, un pleito.*

ADMINISTRAT, DA. p. p. Governat, dirigit. **Administrado.**

ADMINISTRATIU, VA. adj. Lo que pertany o depèn de la administració. **Administrativo.**

ADMINISTRATIVAMENT. adv. m. Per medis administratius o segons les regles o principis d'administració; d'una manera o per autoritat administrativa. **Administrativamente.**

ADMIRABILÍSSIM. adj. sup. Mòlt o extremadament admirable. **Admirabilísimo.**

ADMIRABLE. adj. Digne de admiració. **Admirable.** || Raro, estrany, marvellós. **Admirable, asombroso, estupendo.**

ADMIRABLEMENT. adv. m. Ab admiració. **Admirablemente.**

ADMIRACIÓ. f. L'acció y efecte de admirar. **Admiración, maravilla, pasmo, asombro.** || *Gram.* Nota ortogràfica (i!) pera expressar sorpresa o altres afectes violents. **Admiración.** || Maravella, extranyesa. **Admiración, maravilla.** || Estima, veneració. **Admiración.**

ÉSSER UNA ADMIRACIÓ. *Loc.* Ab que 's pondera la perfecció d'alguna cosa. *Ser una admiración.*

ADMIRADOR, A. m. y f. El qui admira. **Admirador.**

ADMIRALL. m. *Ant.* ALMIRALL.

ADMIRANT. p. a. *Poët.* El qui admira. **Admirante, admirador.**

ADMIRAR. v. a. Sentir admiració. **Admirar, maravillar, asombrar, pasmar.** || Mirar ab admiració. **Admirar.** || Respectar, venerar. **Admirar.**

ADMIRARSE. v. r. Mirar ab admiració. **Admirar, admirarse, maravillarse.**

FERSE ADMIRAR. f. Obrar, fer coses dignes de admiració. *Captar la admiración.*

NO ES DE ADMIRAR. *Exp.* Denota raó per ésser d'un modo y no d'un altre. *No es de admirar.*

ADMIRAT, DA. p. p. Admirado. || adj. Maravellat, sorprès de admiració. **Maravillado, admirado.**

ADMIRATIU, m. ADMIRACIÓ, || adj. Lo que admira o causa admiració. **Admirativo.**

ADMIRATIVAMENT, adv. m. D' un modo admiratiu. **Admirativamente, admirablemente.**

ADMISSIBLE. adj. Lo que 's pot admetre. **Admissible.**

ADMISSIBLEMENT, adv. m. D' una manera admissible. **Admisiblemente.**

ADMISSIÓ, m. Acceptació, acció y efecte d'admetre. **Admisión.** || *Ant.* INTRODUCCIÓ, LLIBERTAT D'ENTRAR. || L'acte d'ésser admés en algun consell, comunitat, o de comensar a disfrutar d'alguna dignitat o càrrech. **Entrada, admisión.**

ADMONICIÓ, m. Notícia, avis. **Admonición, amonestación.** || AMONESTACIÓ, 2. || REPRESIÓ.

ADMONITAR. a. *Ant.* Amonestar, corregir. **Amonestar, advertir, corregir, y ant. admonitar.**

ADMONITIU, VA. adj. Qu'es propi pera avisar, advertir o amonestar, o que adverteix, avisa o amonesta. **Admonitivo.**

ADMONITOR. m. Avisador; sols s'usava en algunes comunitats religioses. **Admonitor.**

ADMONITORI. adj. Lo que serveix o es propi pera avisar. **Monitorio.**

ADMOTIVA. adj. f. *Bot.* Calificatiu de la germinació d'una planta quan la capa de la seua llevor queda agafada prop de la base del cotiledon inflat. **Admotiva.**

ADNASSAL. adj. y s. *Anat.* Una de les pessets elementals d'una de les vértebres cefàliques. **Adnasaf.**

ADNAT, DA. adj. *Bot.* Qu'està íntimament unit o agafat **Adnato, adnado.**

ADNATA. f. *Anat.* Túnica exterior dels ulls immediata a la retina. **Adnata, conjuntiva.**

ADNEA. f. *Anat.* ADNATA

ADNEXIÓ. f. L'estat d'una cosa o d'una part agafada ab una altra. **Anexión.**

ADOB. m. Arregló d'una cosa espatllada. **Remiendo.** || Barreja de diverses substancies pera assaonar les pells. **Adobo.** || Els fems, guanos, plantes, verdes o seques, etc., que 's barrejen ab la terra avans de sembrarla. **Abono.** || El licor qu'usen les dones pera semblar boniques. **Afeyte**

ADOBA. f. ADOB. S'usa en la expressió adverbial A LA ADOBA, y s'aplica a la carn que està en adob. **En adobo.**

ADOBACADIREs. m. Qui les adoba o refà **Adobasillas**

ADOBACOCIS. m. El qui adoba cocis y gibrells, etc. **Lañero.**

ADOBADOR, A. m. y f. El qui adoba. **Remendón.** || Adobador de cuiros o pells. **ASSAONADOR, BLANQUER. Curtidor.**

ADOBADURA. f. *Ant.* ASSAONAMENT. || Acció y efecte de adobar. **Compostura, remiendo.**

ADOBAMENT. m. POLIMENT. || Acció y efecte, mena o manera d'adobar. **Arregló, compostura, remiendo.**

ADOBAMITJES. f. Qui les adoba o surgeix. *Calçetera, remendona de calcetas ó de calcetines.*

ADOBAR. v. a. Compondre. **Reparar, componer, remendar.** || Posar les carns en adob. **Adobar, condimentar, aderezar.** || Mellorar el malalt. **Mejorar.** || Assaonar les pells. **Adobar, curtir.** || *Fam.* Pegar. **Dar paliza, sacudir, sobar, zurrar la badana, la pámpana, el bálogo.** || *Agr.* Femar les terres. **Abonar, engrasar, beneficiar.** || Compondre, reparar les teulades. **Trastejar.**

QUI NO ADOBA LA GOTERA HA DE FER LA CASA ENTERA. *Ref.* Denota'l cuidad ab que 's déu acudir al remei dels mals en sos principis avans no siguten majors. *Quien no quita gotera hace su casa entera.*

AQUÍ VOS QUEDA QUE NO ADOBAR. fr. *Fam.* Haver rebut algún dany que no es fàcil de remediare. *Tener ó llevar que lamer ó que rascar.*

TINDRE LES AURELLES A ADOBAR. fr. No atendre á lo que 's diu. *Tener los oídos dados á componer.*

ADOBARÍA. f. BLANQUERIA.

ESTAR A LA ADOBARÍA. fr. Estar en cura. *Tomar enfermeria.* || *Fam.* S'aplica als mobles d'us comú que son a casa del ebanista pera compondre 'ls. *Estar en la enfermeria*

ADOBARSE. v. r. Adquirir augment o perfecció. **Mejorar.** || Parlar d'un malalt. **Mejorarse.** || Referint-se al temps. **Abonanzarse, templarse, mitigarse.** || Compondres, convenirse. **Avenirse, componerse, concordar.** || Posarse bè, assegurar en algún empleo. **Asegurarse en algún empleo.** || CORRETTIRSE, ESMENARSE.

ALGUNA COSA S'HI ADOBARÁ. *Loc.* Manifesta que ab el temps se lograrà d'algú que accedeixi a lo que li repugna. **Algo se lograrà, todo se compondrá ó todo se andarà.**

ADOBAT, DA. p. p. Adobado, aderezado. || Parlar de viandes. **Sazonado, condimentado, adobado.** || AJUSTAT, AVINGUT.

ADOBET. m. dim. Remiendillo.

ADOCRINAR. v. a. Instruir. Doctrinar, adocri-
nar, instruir.

ADOCRINAT, DA. p. p. Adocriⁿado, doctri-
nado.

ADOJAR. v. Adollar, compondre.

ADOJO. adv. m. Ab molta abundó. Copiosamente,
profusamente, á boca de costal, abondo, largo, á
pote, á porrillo.

ADOLCIR v. a. *Ant.* ENDOLCIR.

ADOLCIT, DA. p. p. *Ant.* ENDOLCIT.

ADOLESCENCIA. f. Època de la vida humana com-
presa entre l'infantesa y la joventut, o sigui desde
que 's noten les primeres senyals de la pubertat fins
que 'l cos està completament desenrotllat. En els
nostres climes l'adolescència comensa als dotze o
tretze anys en les noies y als catorze o quinze en els
nois y acaba als vint o vint y hu en aquelles y als vint
y quatre o vint y cinch en aquèsts. **Adolescència.**

ADOLESCENT. m. Aquell qu'està a la adolescèn-
cia **Adolescente.**

ADOLF. n. p. Adolfo.

ADOLFO. m. *Numis.* Moneda d' or de Stralsund,
que val unes dotze pessetes y mitja. **Adolfo.**

ADOLORIDAMENT. adv. m. D' un modo adolorit,
ab dolor. **Dolorosamente.**

ADOLORIR. v. a. Causar dolor. Causar dolor. ||
Met. Causar sentiment y pena al esprit d'algú. **Doler.**
ADOLORIRSE. v. r. DOLRES.

ADOLORIT, DA. adj. Sentir dolor. **Dolorido, ado-
lorido.** || Ailigit, desconsolat. **Dolorido.** ARREPENTIT.

ADOLSAR. v. a. *Ant.* ENDOLCIR. || *Met.* MOLLIFICAR.

ADOLSAT, DA. p. p. ENDOLCIT. || *Met.* MOLLIFICAT.

ADOLLAR. v. a. Extender, llenar.

ADOMAR. v. a. *Ant.* DOMAR

ADOMASCAR. v. a. Fer teixits imitant el domàs.
Adamascar.

ADOMASCAT, DA. adj. Nom que s' aplica a les
teles de llana, cotó, etc., que imiten els dibuixos del
domàs, és a dir, que tenen grans ramatjes brillants
demunt d' un fons sense llustre. **Adamascado.**

ADOMASQUINAR. v. a. Fer objectes de ferro o de
cer ab incrustacions d' or o argent, formant dibuixos
moreschs. **Adamasquinar.**

ADOMASQUINAT, DA. adj. Se diu dels objectes
de ferro o de cer que tenen dibuixos fets ab incrusta-
cions d' or o d' argent. **Damasquinado.**

ADOMAT, DA. p. p. DOMAT

ADONAR. v. a. *Ant.* y

ADONARSE. v. r.
Mirar, advertir. Ad-
vertir, reparar, notar,
observar. || *Ter.* Tenir
compte, atendre a al-
guna cosa. Cuidar, te-
ner cuenta ó cuidado.

FER COM QUINO SE 'N
ADONA. fr. *Fam.* Fingir
dissimuladament que
no s' ha vist alguna co-
sa. **Hacer la vista gorda.**
SENSE ADONARSE 'N.
adv. Inadvertidament.
Inadvertidamente.

ADONAT, DA. p. p.
Advertido.

ADONCHS. adv. t.
Ant. ALESHORES.

Brot d' Adonis

ADONIS. m. Qualsevol jove molt hermós. **Adonis.**
FLOR DE ADONIS. m. Planta que té a l' arrel una
cabessa, poques fulles a les cames y les flors de sis

fulletes vistoses. Se'n conrèuen als jardins per ador-
no diferents especies, que generalment se distingei-
xen per el color de llurs flors. **Anémona, anémone.**

ADONS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Viu de
Llebatà, prov. de Lleida.

ADOPCIÓ. f. La acció y efecte de adoptar. **Adop-
ción, prohijamiento.**

ADOPTABLE. adj. Que pot adoptar-se o déu ésser
adoptat. **Adoptable.**

ADOPTACIÓ. f. ADOPCIÓ.

ADOPADOR, A. m. y f. El qui adopta. **Adopta-
dor, adoptante.**

ADOPTAR. v. a. Afillarse un estrany. **Adoptar,
prohijar.** || *Met.* Admetre, aprobar, seguir una opi-
nió. **Adoptar.** || Ap opiar-se 'ls pensaments y obres
d' altres. **Adoptar.**

ADOPTIU, VA. adj. Fill per adopció. **Adoptivo.**
|| *Ant.* POSTÍS.

ADOR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valen-
cia, part jud. de Gandia; té 822 hab.

ADORABLE. adj. Digne de adoració. **Adorable.**

ADORABLEMENT. adv. m. D' una manera digna
d' adoració. **Adorablement.**

ADORACIÓ. f. Cult exterior. **Adoración.** || Honor,
reverència. **Adoración, reverencia, respeto.**

ADORADOR, A. m. y f. El qui adora. **Adorador.**

ADORAR. v. a. Honrar, reverenciar ab cult exte-
rior. **Adorar.** || *Met.* Amar ab extrém. **Adorar.** =
Besar la mà al Papa regoneixentlo cóm a successor
de Sant Pere. **Adorar.** || *Ant.* Fer oració. **Orar, ado-
rar.**

PASSANT Y ADORANT. *Exp.* Pera denotar lo poch
que produex algún ofici o empleo. **Comido par ser-
vido.**

ADORAT, DA. p. p. **Adorado.**

ADORATORI. m. Oratori, capella.

ADORBITAL. adj. y m. *Anat.* Nóm que 's dona a
un dels ossos de l'òrbita d' alguns animals. **Adorbi-
tal.**

ADORMIDOR, A. adj. Lo que causa són o ador-
miment. **Adormecedor.**

ADORMIMENT. m. La acció y efecte de adormir
o adormirse. **Adormecimiento.** || Entorpiment d' al-
gún membre del cos. **Adormecimiento.** || *Met.* En
la moral enduriment en les culpes, passions, etc.
Adormecimiento, endurecimiento. || ENTONTIMENT.
|| APACIGUAMENT.

ADORMIR. v. a. Fer són. **Adormecer.** || *Met.* Apa-
ciguar. **Adormecer, calmar.** || Entontir. **Entontec-
cer.** || En la cirurgia fer perdre la sensibilitat a
algún membre pera que no pateixi tant, quan s' ha
de fer alguna operació violenta. **Adormecer, obtun-
dir, embotar.**

ADORMIRSE. v. r. Ésser vensut per la són. **Ador-
mecerse, dormirse** || Endormiscarse, comensarse a
dormir. **Adormecerse, transponerse, dormitar,
adormitarse.** || Entorpirse algún membre. **Adorme-
cerse, envararse, entorpecerse.** || *Met.* Obrar ab
negligència o descuit. **Dormirse, echarse á dormir.**

|| En materia de vicis y plaers equival a perma-
neixer molt temps en ells. **Adormecerse.** || r. Pen-
dres o tornarse fort el guix pastat y l' argamassa
que se emplea en els edificis. **Fraguar, trabarse,
cuajarse.**

ADORMIT, DA. p. p. **Dormido, adormecido.** ||
Entontit. **Entontecido.** || Apaciguat. **Adormecido,
calmado.**

DESPERTAR ALS ADORMITS. Renovar alguna especie,
fer memoria pera que algún fassi allò que no pensava
fer **Despertar.**

MITJ ADORMIT. m. adv. *Entre sueños, entre duerne
y vela, medio dormido.* || *Met.* Se diu del qui fá algu-

na cosa distret, o imperfecta per falta de cuidado. *Medio dormido.*

ADORN. m. Adorno.

ADORNADÍSSIM. adj. sup. Mòlt adornat. **Adornadísimo, muy adornado.**

ADORNADOR, RA m. y f. El qui adorna. **Adornador.**

ADORNAMENT. m. *Ant.* ADORNO.

ADORNAR. v. a. Hermosejar ab adorns. **Adornar, engalanar, ataviar, embellecer, atildar, allinar.** || *Met.* Referintse a les bones preudes o qualitats d'algú. **Adornar, realzar, ilustrar.** || Hermosejar l'estil ab tropes y figures. **Adornar, peinar, engalanar.** || **HONRAR.**

ADORNARSE. v. r. Pulirse. **Ataviarse, engalanarse.**

ADORNAT, DA. p. p. Adornado. || **POLIT, GALÁN.**

ADORNO. m. Lo que adorna o hermoseja. **Adorno, ornato, atavio.** || **Esplendor. Esplendor.** || pl. **ORNAMENTOS.**

ADORNOS SUPERFLUES. fr. **GARAMBAINAS.**

ADORS. m. adv. *Ant.* Al revés o a la espatlla de alguna cosa. **Detrás, al dorso, á la espalda.**

ADORS DE L' AIGUA. *Loc. ant.* A la superfície, á flor de agua.

DONAR ADORS. *Loc. ant.* Tirarse demunt, pegar, escarmentar. *Echarse encima, escarmentar.*

ADORSAR. v. n. *Ant.* Posarse al coll o a les espatlles alguna persona o altra cosa. **Echarse á cuestias.**

ADOSSAR. v. n. *Ant.* Carregar-se a la esquena. **Echarse á cuestias.**

ADOTZENAR. v. a. Comptar y posar a part per dotzenes. **Adocénar.**

ADOTZENARSE. v. r. Fer-se ab gent baixa. **Adocénarse.**

ADOTZENAT, DA. p. p. de adotzenar. **Adocénado.** || adj. Vulgar, desautorizat. **Adocénado.** || Separat per dotzenes. **Adocénado.** || Desmanyat, xapusser, xavacá; sense mèrit, sense gènit o inventiva; de gust malíssim, principalment parlant d'escriptors y poetes desgraciats. **Adocénado, ramplón, chavacano, chapuchero.**

ADOU. m. Font caudalosa. || *Hidrog.* Adous d'Abella. Adous de Fabert (Pirineus).

ADQUIRIDOR, A. m. y f. El qui adquireix. **Adquiridor.**

ADQUIRIR. v. a. Consequir, guanyar. **Adquirir, alcanzar, granjear.** || a. Contraure algun costum bó o dolent. **Adquirir.** || Fer-se séu lo que algú desitja o lo d'altre. **Adquirir, usurpar, apropiarse.** || **Averiguar** lo que s'ignora, com: *adquirir coneixements, noves,* etc. **Adquirir.** || **Cambiar** alguna cosa la essencia que tenia o alguna de ses qualitats per altra distinta. **Adquirir.**

ADQUIRIR AB EL CAP DELS DITS O AB LLUR SUOR. || fr. *Adquirir con sus puños ó con sus pulgares.*

ADQUIRIRSE. v. r. **Adquirirse, granjearse.**

ADQUIRIT, DA. p. p. **Adquirido, adquisito.**

ADQUISICIÓ. f. Guany, logro. **Adquisición.**

ADQUISIDOR, A. a. m. y f. Ab que 's designa el qui adquireix, **Adquiridor, y ant., adquisidor.**

ADQUISIR. v. a. **ADQUIRIR.**

ADQUISIT, DA. p. p. **ADQUIRIT.**

ADQUISIVITAT. f. *Fren.* Propensió a adquirir béns y apropiarse 'ls; desitj de tindre, de posseir. **Adquisividat.** || La part del crani que indica aquesta propensió. || La emoció que senten alguns al véures ríchs y que, éssent mòlt forta, passa a ésser avarícia.

ADRAENT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Fòrnols, prov. de Lleida.

ADRAGANT. m. *Bot.* Materia gomosa que destila naturalment del arbust tragacanta, que 's cria a Turquia, a Persia y a algú altre punt del Assia. **Adráganto, alquitira, tragacanta, granévono**

ADRAGANTA. f. La goma tragacanta. **Tragacanta, alquitira.**

ADRAGANTINA. f. *Met. y Bot.* Substancia escatosa d'un blanch brut, sens olor, transparenta, que 's troba en mòlts vegetals, unida casibé sempre ab una altra substancia més o menys semblanta a la goma aràbiga. **Adrágantina.**

ADRALL. *Geog.* Poble de la parroquia d'Ortó, prov. de Lleida.

Adrall

ADRAM. m. *Ant. Quim.* Protohidroclorat de la sal comuna. **Adram.**

ADRARISSA. f. *Bot.* L' arrel de la aristoloquia, usada antigament en medicina. **Adrariza.**

ADRÁS. *Fis.* Alambich, destilador.

ADRASSANA. f. Drassana, lloch a la vora del mar, ont s'hi fabriquen, adoben y conserven les embarcacions, y s'hi guarda tot lo necessari pera armar-les o equipar-les. **Arsenal, atarazana, tarazana, astillero, tarazanal.**

ADRASSO. m. *Ant. L'* alambí o destilador ab que dessalaven l'aigua del mar els mariners espanyols desde 'ls primers temps de llurs llargues navegacions. **Adrasso.**

ADRECH. adj. *Ant.* **DESTRE.**

ADRÉS. m. Adorno, atavio, compostura. **Aderezo.** || Adorno de dones compost de diamants, perles, etc. **Aderezo.** || Els adorns del cavall. **Jaez, aderezo.** ||

ADRESSA, I.

ADRÉS DE CASA. V. **PARAMENT DE CASA.**

ADRÉS D' ESPASA, DAGA, etc. Guarnició **Aderezo de espada, daga,** etc.

ADRESSA. f. La direcció o sobrescrit que 's posa a les cartes o documents que s'envien closos, etc. **Direcció, guia, sobrescrito, sobre membrete, y membrete.** || Direcció determinada d'un lloch, com: *donar la adressa del palau.* **Direcció.**

ADRESSADOR. m. Espécie de ribot, quin ferro ocupa solsament la meitat de la fusta, y l'altra meitat, que surt un poch, s'afirma al cantó de la pessa que 's riboteja, ab lo qual se logra fer una guia segura, pera igualar y deixar perfectament plana la superfície. **Juntera.**

FER PASSAR PER L' ADRESSADOR. f. *Met.* Fer passar per tot el rigor de la llei. *Echar la ley ó toda la ley á alguno.* || Fer passar per tots els exàmens y proves. *Pasar por todas las aduanas.*

ADRESSAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte de adre-sar. **Enderezamiento.**

ADRESSAR. v. a. Posar dret lo qu'és tort. **Enderezar.** || Posar recte lo qu'és decantat. **Enderezar, destorcer.** || Reformar els abusos, posar les coses en bon estat. **Enderezar.** || Igualar, allisar la paret pera emblanquinaria. **Jaharrar.** || Llevar a la fusta el vici qu'ha prés després de treballada. **Desalabear.** || Girar la nau que està de carena. **Adrizar.** || Alçar, po-

sar dreta y perpendicular alguna cosa. Alzar, levantar. || Eucaminar. Dirigir. || Esmenar, corregir. Corregir, emendar, castigar, enderezar.

ADRESSAR UN SEPULCRE. fr. Ferlo. *Levantat, erigir un sepulcro.*

ADRESSARSE. v. r. Posarse dret allò qu' és còrb. Enderezarse, aderezarse. || r. *Nàut.* Posarse en situació vertical la nau o altra cosa qu' estava inclinada. Adrizarse, izarse, y ant. empinarse.

ADRESSARSE EN LA SELLA. *Loc. met.* Prepararse pera ferse ferm en alguna opinió. *Afirmarse en los estribos.*

ADRESSAT, DA. p. p. *Nàut.* Aixecat, posat dret lo qu' era inclinat, principalment parlant dels barcos. Adrizado, izado, y ant. empinado.

ADRET. adv. m. *Ant.* Expressament, a dretes. De intento, adrede, de propósito.

ADRETAMENT. adv. de m. *Ant.* RECTAMENT, JUSTAMENT.

ADRETES. adv. m. A gratcient, aposta. Adrede expresamente, de propósito. de industria, de caso pensado.

ADRI *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Canet de Adri, prov. de Girona.

ADRIÀ. n. p. Adrián.

ADRIÀTICH. m. El mar o golf de Venècia. Adriático. || adj. Lo que pertany a dit mar. Adriático.

ADRISSAR. v. a. *Nàut.* Adressar la nau qu' està girada de carena. Adrizar.

ADRISSARSE. r. *Nàut.* ADRESSARSE.

ADRISSAT, DA. p. p. Adrizado.

ADROGACIÓ. f. *For.* S' usava còm sinònim de adopció. Adopción, adrogación.

ADROGUER. m. Qui comercia en drogues y perfums. Droguero, droguista, especiero, confitero.

ADROGUERIA. f. Botiga de adroguer, Drogueria, especeria.

ADROSTRAL. adj. y s. m. Una de les pesses de les barres superiors d' alguns animals. Adrostral.

ADRULS. m. pl. *Ter.* GAONS.

ADSCAPEAL. s. y adj. m. *Anat.* Una de les pesses de dins de l' aurella d' alguns animals. Adscapeal.

ADSCÁPUL. m. *Anat.* Una de les pesses del omoplat y os de la espatlla. Adscápulo.

ADSEMBLA. f. Matxo o mula de càrrega. Acémila.

ADSEMBLER. m. El qui cuida o mena adsembles. Acemilero.

ADSUBIA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Pego. Es a l' esquerra del riu Bullent y té 632 hab.

ADUANA. f. Casa pública, en la qual se registren les mercaderies y s' hi cobren els drets. Aduana. || El dret que paguen els géneros o mercaderies a la Aduana. Aduana.

ADUANAR. a. Registrar el género a l' Aduana y pagarshi 'ls drets. Aduanar.

ADUANER, A. m. L' administrador o 'ls dependents d' una Aduana. Aduanero.

ADUAR. m. Població ambulat feta de tendes de campanya y barraques ont hi habiten els gitanos. Aduar.

ADUCCIÓ. f. *Anat.* La acció o moviment dels muscles aductors. Aducción.

ÁDUCH. Conj. aduers. ADHUCH.

ADUCTOR. m. *Anat.* El muscle que serveix per conduir algún membre cap dins, per exemple, el muscle que conduëix els ulls cap al nas. Aductor.

ADUIR. a. Alegar, donar proves o raons. Aducir, alegar, exhibir, exponer. || *Met.* Corregir, fer anar

pel bon camí al que anava malament, al viciós, mal criat, etc. Corregir, enderezar.

ADUIRSE. r. *Met.* Esmenarse algú a força de càstichs, advertencies, amenaces o rigors. Enmendarse. corregirse, enderezarse. || Ésser aduit o alegat. Aducirse, alegarse, exponerse, exhibirse.

ADUIT, DA. p. p. Alegat, presentat còm a raó, prova, etc. Aducido, exhibido, alegado. || *Met.* Corregit, esmenat el que seguia mal camí o tenia mals costums, vicis, etc. Corregido, enderezado.

ADULACIÓ. f. La acció o efecte de adular. Adulación.

ADULADOR, A. m. y f. El qui adula. Adulador.

ADULAR. v. a. Dir o fer ab estudi lo que agrada a altres. Adular, lisonjar, untar los cascos. || a. Complaure, aialagar, regositjar, enorgullir; causar plaers o sensacions agradables, física y moralment parlant. Adular, deleitar, regocijar, halagar, complacer, enorgullecer, lisonjear.

ADULARIA. f. *Min.* Feldespat de potasa, de color de mareperla, transparent, que 's troba més especialment a una de les estribacions del Sant Gortart (Suissa), montanya coneguda abans ab el nòm de Adula; és una pedra fina molt usada còm adorno; també s' usa pera donar transparencia a la porcellana. A cau-a dels seus visos maraperlins, se li dóna vulgarment el nòm de *pedra de lluna*. Adularia.

ADULARSE. r. Ésser aialagat. Deleitarse, complacerse, halagarse, lisonjearse, regocijarse, adularse, enorgullecerse.

ADULAT, DA. p. p. Adulado.

ADULT. adj. S' aplica a la persona que ha acabat ja l' adolescencia; també 's diu del animal o de la planta que ha fet ja tota la seua creixensa. Adulto, ta.

ADÚLTER, A. m. y f. *Ant.* Qui comet adulteri. Adúltero.

ADULTERACIÓ. f. Falsificació, vici d' alguna cosa. Adulteración.

ADULTERADOR, A. m. y f. El qui adultera. Falsificador, adulterador, falsario.

ADULTERADAMENT. adv. m. Ab frau, engany o falsificació. Adulteradamente.

ADULTERAMENT. m. ADULTERACIÓ.

ADULTERAR. v. a. Cometre adulteri. Adulterar, cometer adulteri. || v. a. *Met.* Falsificar, contrafer alguna cosa. Adulterar, falsificar, viciar, corromper.

ADULTERAT, DA. p. p. Adulterado.

ADULTERI. m. Violació de la fè conjugal. Adulterio.

ADULTERÍ, NA. adj. Pertanyent al adulteri. Adulterino. || *Met.* Fals, contrafet. Adulterino.

ADUMBRAR. a. *Blas.* Fer que 'l camp del escut se vegi entre les ombres de la pintura. Adumbrar.

A DURES PENES. m. adv. En prou feines, fent tots els possibles pera .. Apenas, casi, por poco, á viva fuerza.

ADURIR. v. a. *Ant.* Cremar. Quemar.

ADURIRSE. r. Cremarse les plantes per l' acció de una calor molt forta. || Arrebatarse, ahornagarse, abrasarse, aduirse, agostarse.

ADURIT, DA. p. p. *Ant.* Quemado. || adj. Abrusat, cremat, abrasat parlant de plantes. Adurido, arrebatado, agostado, abrasado.

ADURMENTAT, DA. adj. *Ant.* Adormit. Adormecido.

ADUST, A. adj. De géní aspre. Adusto, bronco, brusco.

ADUSTIÓ. f. *Ant.* La acció y efecte de cremar. Combustión, adustión. || *Med.* Incendi dels humors o de la sang. Adustión.

ADUSTIU, VA. adj. Lo que té virtut de cremar. **Adustivo** || *Med.* **Adustivo**.

ADVENEDÍS. adj. Se diu per menyspreu de qual-sevol foraster que vá a establirse a algún país sens empleu u ofici. **Advenedizo.** || Foraster, estranger. **Advenedizo, extranjero.** || *Ant.* El gentil o maometá que 's convertia a la nostra religió. **Advenedizo.**

ADVENIDER. adj. **VENDER.** || **ADVENEDÍS.** || **ESTRANGER.**

ADVENIMENT. m. Vinguda, arribada. **Advenimiento, venida, llegada.** || Exaltació a alguna dignitat. **Elevación, exaltación.** || La vinguda de nostre Redemptor a la terra. **Advenimiento.**

ADVENIR. v. n. **ADVINDRE.**

ADVENT. m. Nom que dona la Iglesia catòlica al temps comprés entre 'l quart dinmenge avans de Nadal i la vigília de aquesta diada. **Adviento.**

ADVENTICI, A. adj. Accidental, que sobrevé, que no es natural o propi. **Adventicio, casual, accidental, fortuito.** || *Fis.* Unit accidentalment a un cos. **Adventicio.**

ARREL ADVENTICIA. La que surt als lluchs d' algunes plantes y serveix pera la reproducció de aquestes, com la de la maduixa, la de la viola boscana, etc. *Raíz adventicia*

BÈNS ADVENTICIS. Els que adquireix el fill en la patria potestat. *Bienes adventicios.*

ADVENTICIAMENT. adv. m. D' una manera adventícia. **Adventiciamente.**

ADVENTUAL. adj. Pertanyent al advent. **Adventual.**

ADVERACIÓ. f. *For.* Afirmació. **Advocación, aseveración.** || Certificació, instrument ab que s' assegura la veritat d' alguna cosa. **Certificación, certificado**

ADVERAR. v. a. **Asseverar, certificar, donar per certa** alguna cosa. **Adverar.** || *Naut.* **Avarar.**

ADVERAT, DA. p. p. **Adverado.**

ADVERBI. m. *Gram.* Part de la oració que modifica 'l verb o qualsevolga altre paraula, fent ab ell lo mateix que 'l adjectiu fa ab el sustantiu; en realitat no fá més que substituir una proposició seguida del seu complement; *bonament, ab bondat; desvergonyidament, sense vergonya,* etc. **Adverbió.**

ADVERBIAL. adj. *Gram.* Pertanyent al adverbi. **Adverbial**

ADVERBIALMENT. adv. m. A manera de adverbi. **Adverbialmente.**

ADVERBIAR a *Gram.* Usar una paraula com adverbi; convertirla en adverbi. **Adverbiar**

ADVERBIARSE. r. *Gram.* Ésser usada com adverbi alguna veu, transformarshi. **Adverbiarse**

ADVERBIAT, DA. adj. *Gram.* Empleat com adverbi. **Adverbiado.**

ADVERS, A. adj. Contrari, fatal, desgraciat. **Adverso.** || El qu' está enfront. **Adverso.**

PART ADVERSA. *For.* El contrari. **Parte adversa.**

ADVERSAMENT. adv. m. Desgraciadament. **Adversamente, desgraciadameate.**

ADVERSAR. *Ant.* Oposarse, contrariar. **Contrariar, resistir, oponerse, y ant. adversar.**

ADVERSARI, A. adj. Contrari, advers. **Adversario, contrario, adverso.** || m. Contrari, enemic. **Adversario.** || s. Oposat a un altre pel desitj de aventurar en materia d' ingeni, etc. **Adversario** || Qui disputa a un altre 'l dret o propietat d' alguna cosa. || f. pl *Fil.* Notes posades en forma de taules pera tindreles presents al ler un discurs o un escrit. **Adversarias.**

ADVERSATIU, VA. adj. *Gram.* S' aplica a la conjunció que junta coses oposades o contraries, com: *encare, mes, pero.* **Adversativo.**

ADVERSIÓ. f. Qualitat o condició de lo que no es favorable. **Contrariedad, oposición** || *Odi, malavolensa.* **Aversión**

ADVERSITAT. f. Desdítja, desgracia, infortuni. **Adversidad, desdicha, desgracia, infortunio** || f. pl. **Calamitats, miserias** de la humanitat. **Vielsitudes, adversidades, aflicciones, calamidades, miserias**

ADVERTENCIA. f. Acció y efecte d' advertir. **Advertencia.**

ADVERTIDAMENT. adv. m. Ab advertencia. **Advertidamente.** || **ADRETES.**

ADVERTIMENT. m. **ADVERTENCIA**

ADVERTIR. v. a. Reparar, observar. **Advertir, reparar, echar de ver, notar.** || a. Veure al girarse a un punt. **Advertir.** || Veure de repent, sense pensar. || Manar, prevenir, ler present. **Intimar, advertir, comunicar, prevenir, mandar.** || Recordar, recapacitar. **Caer en la cuenta, recapacitar, advertir.** || Avisar, aconsellar. **Advertir, amonestar, apercebir.**

ADVERTIT, DA. p. p. **Advertido.** || adj. Estordit, viu, astut. **Advertido, avisado** || —**PAS.** *Equit* El pas sostingut, ben acompassat. **Paso advertido.**

DESPRÉS D' ADVERTIT. *Después de advertido.*

ANAR O ESTAR ADVERTIT. fr. Estar previngut, obrar ab advertencia y precaució. *Ir, andar, estar sobre el aviso ó sobre los estribos.*

ADVINDRE v. n. Succedir. **Acontecer, ocurrir, suceder.**

ADVOCACÍA. f. Professió del advocat. **Abogacía.**

ADVOCACIÓ. f. **INVOCACIÓ,** 3. || *Ant.* **ADVOCACIA.** || f. Acció y efecte de advocar. **Advocación.** || Se diu del títol que tenen algunes imatges, pera distingirse unes d' altres. **Advocación.** || *For.* Acció de atraure a sí algún tribunal superior, la causa que s' está pledejant a un altre infe-ior. **Advocación, avocación.**

ADVOCADA. f. Muller del advocat. **Abogada.** || *Met.* **Intercessora, mediadora. Abogada.**

ADVOCADET m. *Fam. iron.* Se diu del advocat que no té gaire parroquia, o qu' es poch entés en la seua professió. **Abogadillo.**

ADVOCAR. v. a. Defensar plets o altres causes. **Abogar.** || Parlar a favor d' algú. **Abogar, interceder.** || a. Consagrar un temple, una imatge, etc., ab un títol qualsevol. **Advocar.**

ADVOCAT, DA. p. p. **Abogado.** || m. Professor de jurisprudència. **Abogado, jusiconsulto.** || *Met.* **Intercessor. Abogado, intercesor, medianero, protector, patrono.** || —**DE CAUSES PERDUDES.** fr. *Met.* **Manifasser,** el qui 's fica ont no 'l demanen. *Procurador de pobres* || —**DE POBRES.** **Advocat** qu' era pagat pel rey pera defensar les causes dels pobres de solumnitat. Les Corts de 1820 suprimiren aquèst sou, y desde aleshores quedá a càrrech dels colegis d' advocats, y aquesta corporació comissiona alguns de sos individus pera defensar dites causes *Abogado de pobres* || —**PATRIMONIAL.** L' advocat dels interessos de la corona *Abogado fiscal ó patrimonial* || —**QUE XARRA MOLT NO DIU COSA BONA.** Aforisme ab que 's significa que qui molt parla, ni sempre acerta, ni diu allò que convé *Quien mucho habla, mucho yerra.* || —**SENSE CAUSES.** Se diu d' aquell que no té parroquia y també ab tó irònic d' aquell que apa renta molt y no té res. *Abogado sin clientela.*

BUSCA SEMPRE L' ADVOCAT QUE 'T MOSTRE LA VERITAT. Aforisme ab que s' expressa la sollicitud que s' ha de tindre en tota elecció, principalment tractantse de qui ha de defensar els nostres drets. *Sé cauto en elegir.*

EN PLET CLAR CAP ADVOCAT; EN DUPTÓS NI UN NI DOS. Aforisme ab que 's significa que no déu emprendre's cap plet per els resultats que porta, tant si 's guanya com si 's pert, y que déu preferirse sempre una composta.

ÉSSER ADVOCAT DE CAUSES PERDUDES. fr. Se diu dels que 's fiquen en lo que no 'ls importa. *Meterse en la renta del excusado.*

ADVOCATORI, A. adj. CONVOCATORI

ADVOCATORIES. f. pl. *Polit.* Calificatiu de les carles ab qu' un rey, emperador, etc., reclama algún vassall seu resident en territori extranger. *Advocatorias.*

ADZABEJA. f. *Ant.* y

ADZABELLA. f. *Ant.* GAYETA, PEDRA.

ADZANETA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és a la dreta del Monleón y té 2.998 hab. || — D' ALBAYDA.

Poble de la prov. y bisbat de Valencia, part. judicial d' Albayda; té 1.029 hab.

ADZARÍ. m. *Bot.* Planta de la familia de les aristolochiácees que té les fulles en forma de paparina y fá les flors blanques. *Azaro, hierba tabernerera, ombligo de Venus, oreja de fraile ó de monje.*

ADZAVARA. f. *Bot.* Planta americana de ia familia de les agavees completament naturalizada a les terres del litoral catalá; té les fulles llargues, estretes y molt dobles, guarnides de punxes als costats ab una de més forta al

cap de munt; viu molts anys, però no floreix més que una sola vegada y s' mort després de florir; de les seues fulles se n' treu una filassa que serveix pera teixits. *Pita, agave.*

ADZEMBLA. f. ADSEMBLA.

ADZUR. m. *Ant.* Blau de cel. *Azul.*

AENANT y AENANT. adv. f. *Ant.* En avant. En adelante.

AECI. n. p. Aecio.

AER. m. *Ant.* Aire. Aire.

AERA SEUCA. *Geog. Ant.* Nom de Penýscola, prov. de Castelló, en temps dels romans.

AEREODINÁMICA. f. *Fis.* Part de la mecánica que tracta de la forsa del aire y altres fluïts. *Aereodinámica.*

AEREODINÁMICH, CA. adj. *Fis.* Lo que pertany a la aereodinámica. *Aereodinámico*

AEREÓFACH, GA. adj. *Zool.* Que viu o 's manté del aire. *Aerivoro, aereófago*

AEREOFILACI. m. *Min.* Conca o cavitat plena de aire. *Aereofilacio.*

AEREOMANÍA. f. Mania de consultar l' aire. *Aereomania, aereomanía*

AEREOMANIÁTICH, CA. s. y adj. Qui s' entrega a la aereomania. *Aereomano-*

AEREOMETRE. m. *Fis.* AEROMETRE.

AEREÓPOD, A. s. y adj. fig. Sumament lleuger de peus. *Aereópodo.*

AÉREU. A. adj. Lo que pertany al aire, o consta d' ell. *Aéreo.* || *Met. Vá. Aéreo, fantástico, vano.* || *Poet.* Cosa molt elevada, com torres, xiprés, etc. *Aéreo.*

AERÍA, NA. adj. El meteix que aéreu. *Aeriano, aéreo.*

AÉRICH, CA. adj. y m. *Min.* Qu' está en contacte ab l' aire. *Aérico.*

AERÍFER, A. adj. Que serveix de conductor al aire. *Aerífero.*

AERIFICABLE. adj. *Fis.* Que pot pendre alguna de les propietats del aire atmosfèrich. *Aerificable.*

AERIFICACIÓ. f. *Fis.* La acció y efecte de aerificar. *Aerificación.*

AERIFICAR. a. *Fis. y Quím.* Transformar en aire, vapor o gas, algún cos sòlit o líquit. *Aerificar.*

AERIFICAT, DA. adj. fig. Subtilisat, fet lleuger y sutil com l' aire. *Aerificado.*

AERIFLUXUS. m. *Med.* Expulsió dels vapors, gasos, etc., del cos per qualsevol conducte. *Aerifluxus.*

AERIFORME. adj. *Quím.* En forma de gas o aire atmosfèrich. *Aeriforme.*

AERIFORMITAT. f. *Quím.* Qualitat de lo qu' és aeriforme. *Aeriformidad.*

AÉRIT, DA. adj. *Zool.* S' aplica als animals que viuen exclusivament al aire. *Aérito.*

AERÍVOR, A. adj. *Zool.* Qui viu del aire. *Aerivoro.* AEROCLAVICORDI. m. *Mús.* Instrument que sona posantlo en contacte ab l' aire per efecte de la vibració de les cordes. *Aeroclavicordio.*

AERÓFAN, A. adj. *Fis.* Transparent y diáfane com si fòs aire. *Aerófano.*

AERÓFIDRO, A. adj. *Min.* S' aplica als cossos buïts que en sa cavitat tenen un líquit y un globulet o bombolla d' aire. *Aerófidro, aereofiláceo, aereofilacio.* || m. AEREOFILACI.

AERÓFIL, A. s. Que li agrada o desitja tindre aire. *Aerófilo.*

AEROFIS. adj. Que s' infla o aixampla per medi del aire. *Aerófito.*

AERÓFITA. f. y adj. *Bot.* Se diu de tota planta que viu a la terra al contacte del aire en contra de les que viuen dins del aigua. *Aerófito.*

AERÓFOB, A. adj. *Med.* Que té horror al aire violent. *Aerófobo.*

AEROFOBIA. f. *Med.* Horror que 's té al aire y principalment a les bufades de les persones. *Aerofobia.*

AERÓFON. m. Instrument de música ab teclat, que ha servit de base pera l' harmonium. *Aerófono.*

AERÓFON, A. adj. *Hist. nat.* Que té una veu retronjidora. *Aerófono.*

AERÓFOR, A. adj. AERÍFER.

AEROGNOSIA. f. *Fis.* Part de la física que tracta de les propietats del aire y de les seues funcions en la naturalesa. *Aerognosia.*

AEROGNOSTA. s. y adj. *Fis.* Qu' es entés en la aerognosia. *Aerognóstico.*

AEROGNÒSTICH, A. adj. *Fis.* Pertanyent a la aerognosia. *Aerognóstico.*

AERÓGRAF. m. *Fis.* Entés en la aerografia. *Aerógrafo.*

AEROGRAFÍA. f. Descripció, teoria del aire. *Aerografía.*

AEROGRÁFICH, CA. adj. *Fis.* Relatiu o pertanyent a la aerografia. *Aerográfico.*

AERÒLECH. m. *Fis.* Qui entén en la aerologia o sigui en el tractat del aire y de les seues propietats. *Aerólogo.*

AEROLIT. m. *Min. y Astron.* Massa mineral, composta principalment de ferro y níquel, y que a voltes conté magnesia, sílice, sofre y cromu, que baixa de l' atmósfera acompanyada sempre de fenòmens lluminosos y d' algún tró o detonació. *Aerólito, aereólito.*

AEROLOGÍA. f. Tractat del aire y de les seues propietats. *Aerología.*

Adzavara

AEROMANCIA. f. Suposat art de endevinar el futur per medi dels fenòmens que 's presenten a l'atmosfera, o al aire, com se diu vulgarment. **Aeromancia.**

AEROMANTICH. m. Professor de aeromancia. **Aeromántico.**

AERÒMETRA. s. Qui entén la aerometria. **Aerómetro.**

AERÒMETRE. m. Instrument pera midar la densitat o la rarefacció del aire. **Aerómetro.**

AEROMETRIA. f. Art de midar l'aire. **Aerometría.**

AEROMÈTRICH, CA. adj. Perlanyent a la aerometria. **Aerométrico.**

AERONAUTA. m. Qui puja pels aires ab la bomba o globo aerostàtic. **Aereonauta, aeronauta.**

AERONAUTICA. f. *Fis.* Art de navegar pel aire. **Aereonáutica, aeronáutica.**

AERONAUTICH, CA. adj. *Fis.* Pertanyent a la aeronàutica. **Aereonáutico, aeronáutico.**

AEROSFERA. f. *Fis.* La massa d'aire que volta la terra. **Aerosfera, aereoesfera.**

AEROSIS. f. *Med.* Debilitat, minva o rarificació de la sanch. **Aerosis.**

AEROSTACIÓ. f. *Fis.* L'art de fer les bombes o aeròstats. **Aerostació.**

AEROSTAT. m. *Fis.* Globo o bomba plena de gasos, vapors o aire més l'euger que l'atmosfèric, que puja y va per l'aire. **Aereòstato, aeròstato**

AERÒSTATA. m. Aquell que 's sosté pels aires. **Aeròstata.**

AEROSTATICA. f. Part de la fisica que investiga les lleys del equilibri dels cossos sospesos al aire. **Aereostática, aerostática.**

AEROSTATICAMENT. adv. m. A manera de globo aerostàtic. **Aerostáticamente.**

AEROSTATICH, CA. adj. Lo que 's refereix al aire. **Aerostático.** || Lo que va pel aire. **Aereostático, aerostático.**

AEROSTATIFORME. adj. Que té la figura de globo aerostàtic. **Aerostáticoforme.**

AEROSTATMI. m. *Fis.* Baròmetre inventat l'any 1765 pera apreciar exactament les variacions del pes y temperatura de l'atmosfera. **Aerostatismo.**

AEROTON. m. *Fis.* Fusell de vent. **Aeroton.**

AERÓTONA. f. *Mil. y Fis.* Escopeta de vent que, com l'aeroton, lлена, sense pólvora, violentment els projectils per medi del aire comprimit. **Aerótona.**

AESMAR. v. *Ant.* Imaginar, judicar.

AESONA. *Geog. ant.* Nom d'Isona, prov. de Lleida, en temps del romans.

AETIOLOGIA. f. *Med.* Explicació, discurs sobre les causes d'una malaltia. **Etiología, aetiología.**

AETITES. *Min.* Varietat d'hidròxid de ferro geòdich, dins de quina civetat hi há un ronyó solít, movable; vulgarment se 'n diu *pedra d'aguila.* Els grechs l'hi atribuïen maravolloses virtuts, sobre tot en els parts. **Aetites, etites.**

AFABILÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt afable. **Afabilísimo.**

AFABILITAT. f. Dolsura, suavitat en el tracte. **Afabilidad, agrado.**

AFABLE. adj. Suáu, agradable en el tracte. **Afable.**

AFABLEMENT. adv. m. Ab afabilitat. **Afablemente.**

AFADIGADAMENT. adv. m. Ab agitació, fatiga. **Fatigadamente, fatigosamente.**

AFADIGADÍSSIM, A. adj. sup. Fatigadísimo.

AFADIGAMENT. m. Cansanci, fatiga. **Fatiga.**

AFADIGAR. v. a. Incomodar, atormentar, causar, acongoixar. **Fatigar.** || **Fadigar.**

AFADIGARSE. v. r. Incomodarse, atormentarse, cansarse, acongoixarse. **Fatigarse.**

AFADIGAT, DA. p. p. **Fatigado.**

AFAENAMENT. m. *Ant.* TASCÀ.

AFAENAT, DA. *adj. Ant.* El qui s'afanya mòlt. **Atareado, afanoso.**

AFAIRE. m. *Ant.* AFER.

AFAISANAT, DA. adj. Semblant al faisà o que té alguna de les seues propietats. **Fasiánico.**

AFAIT. m. y

AFAITAMENT. m. *Ant.* AFEIT.

AFAITAPOBRES. m. *Fam.* Se diu del barber que sap mòlt poch o que quan afaita fa mòlt mal. **Desuellacaras.**

AFAITAPORCHS. m. *Fam. vulg.* AFAITAPOBRES.

AFAITAT, DA. adj. *Vulg.* Escamat, xasquejat, burlat, enganyat. **Chasqueado, burlado.** || p. p. **Afeitado.**

AFALACH. m. Demostració de carinyo. **Halago.** **AB AFALACHS.** m. adv. Carinyosament. *Lisonjeramente, con halagos.*

AFALAGADAMENT. adv. m. Ab afalachs. **Mimadamente.**

AFALAGADOR, A. m. y f. Qui afalaga. **Halagador.**

AFALAGAMENT. m. AFALACH.

AFALAGAR. v. a. Demostrar amor y carinyo. **Halagar, acariciar.** || Adular. **Adular.**

AFALAGAT, DA. p. p. **Halagado.**

AFALCONAT, DA. adj. Semblant al falcó. **Halconado.**

AFALSAT, DA. adj. Que forma una curva semblanta a la de la fals. **Falcado.**

AFAMADAMENT. adv. m. D' un modo afamat o famós. **Famosamente, afamadamente.**

AFAMAR. v. Fer patir fam. **Hambrear.** || *Ant.* Fer venir gana de menjar. **Dar gana de comer.** || Acreditar, donar fama. **Afamar.** || *Ant.* Infamar, difamar.

AFAMARSE. v. r. Ferse famós. **Afamarse.**

AFAMAT, DA. p. p. **Hambreado.** || adj. Famolench. **Hambroón.** || Qui té fam. **Hambriento.** || *Met.* Ansiós, mòlt desitjós d'alguna cosa, com: *afamat de virtut.* **Hambriento.** || Acreditat. **Afamado, famoso.** || *Ant.* INFAMAT, DIFAMAT.

AFANAR. v. a. *Fam.* Robar ab astucia. **Limpiar.**

AFANAT, DA. p. p. **Robat. Limpiado.**

AFANEIDÒSCOPI. m. *Opt.* Instrument que serveix pera sometre 'ls cossos opachs als maravolloses efectes de la llum **Afaneidóscopo.**

AFANETA. s. m. Ab que 's significa aquell que roba o 'n té costum. **Ladrón.**

AFANGAR. v. a. *Ant.* ENFANGAR.

AFANGARSE. v. r. *Ant.* ENFANGARSE.

AFANÍPTER, A. adj. *Zool.* S'aplica al insecte que no té ales. **Afaníptero.**

AFANITA. f. *Geol.* Familia de roques piroxéniques. **Afanita.**

AFANÍTICH, CA. adj. *Geol.* S'aplica al terrer o a la roca que conté afanita. **Afanítico.**

AFANÓPTER, R. adj. *Zool.* S'aplica a l'au que té les ales negres, fosques, etc **Afanóptero.**

AFANÓS, A. adj. *Ant.* AFANYÓS.

AFANT. m. *Ant.* AFANY.

AFANTASMAT, DA. adj. A modo de fantasma. **Afantasmado.**

AFANY. m. Travall fatigós. **Afán.** || Ansia. desitj vèement. **Afán, ahinco.**

AFANYADAMENT. adv. m. Ab afany. **Afanadamente.**

AFANYADOR. s. y adj. Qui afanya. **Atareador.**
AFANYAMENT. m. Acció i efecte de afanyar y afanyarse. Afán, atareamiento.

AFANYAR. v. a. Guanyar ab afany. **Afanar.** || a. *Met.* Fer cuitar o donar pressa. **Apresurar, apretar, apurar, fatigar, cansar.**

AFANYARSE. v. r. Enllestir-se, treballar depressa. Afanarse, despachar, menear las manos, las muñecas, los pulgares. || *Fatigarse en algún treball o diligencia.* Afanar, afanarse, desvivirse.

AFANYAT, DA. p. p. **Afanado** || adj. Guanyat, merescut. **Merecido, ganado.** || Escarrás, que se afanya. **Afanador, afanoso.**

AFANYÓS, A. adj. Penós, que costa molt treball. **Afanoso, trabajoso.**

AFANYOSAMENT. adv. m. D' un modo afanyat o afanyós. Afanosamente.

AFARAM. m. *Verb.* Persona enfadada. **Cócora.**

AFARAMS. m. pl. *Ter.* **AVIRAM.**

AFARDELLAR. v. a. Agafar malament y sens ordre alguna cosa flexible, com roba, etc. **Arrebujar.**

AFARMANSA. f. *Ant.* **FIANSA, AFERMANSA.**

AFARMANSAR. v. a. *Ant.* **AFERMANSAR.**

AFARMANSAT, DA. p. p. *Ant.* **AFERMANSAT.**

AFARRUSSARSE. v. r. Menjar y beure molt. **Atracarse.**

AFARTADA. f. Gran tip o menjada sense mida. **Hartazgo, rehartazgo.**

AFARALENCIA. f. La qualitat de fart, golosia d' atiparse. Aquesta veu enclou al meteix temps la idea de ganduleria. **Glotoneria, poltroneria.**

AFARTAMENT. m. *Ant.* **FART.**

AFARTAPOBLES. adj. S' aplica a certa especie de raim que té'l grà gros y la pell dura, qu' es bo pera guardarse. **Lairén.**

AFARTAR. v. a. Satisfer o comblar ab excés el apetit de menjar o beure **Hartar.** || *Metáf.* Satisfer el gust o desitj de qualsevol altra cosa. **Hartar.** || Suposa abundancia o multitud de lo que expressen els noms ab que 's junta, com: *afartar a algú de bastonades, de bofetades,* etc. **Hartar.**

AFARTARSE. v. r. **Hartarse.**

AFARTAT, DA. p. p. **Hartado, hartó.**

AFARTAM BÈ Y DIGASME MORO. *Ref.* Denota que algú ha perdut la por a la repressió, y no ía cas del que diràn. *Dame pan y llámame tonto. Tañe el esquilón y duermen los torcos al son.*

AFASSIA. f. *Fil.* Dupte o indecissió del esprit en algún judici problemàtic. **Afasia.**

AFATXAR. v. a. *Ter.* Molestar, aburrir. **Abrumar, fastidiar, molar, marear.**

FAFAVORIDAMENT. adv. m. D' un modo afavorit, ab afavoriment o favor. **Favorecidamente.**

FAFAVORIDOR, A. m. y f. El qui afavoreix. **Favorecedor, bienhechor.**

FAFAVORIMENT. m. **FAVOR.**

FAFAVORIR. v. a. Amparar, ajudar, defensar, protegir. **Favorecer, socorrer.** || Fer algún favor. **Favorecer.** || Apoyar algún fet, opinió, etc. **Favorecer, obsequiar.**

FAFAVORIT, DA. p. p. **Favorecido.** || adj. Estimat. **Favorecido, favorito.**

FAFAZENDAT, DA. adj. *Ant.* **Atareado.**

FAFEBLIMENT. m. *Ant.* La acció y efecte de afeblir o debilitar. **Debilitación, debilidad, disminución, reducción.** || Acció y efecte de afeblir o enflaquir. **Enflaquecimiento, extenuación.**

FAFEBLIR. v. a. *Ant.* **DEBILITAR.**

FAFEBLIRSE. v. r. *Ant.* **DEBILITARSE.**

FAFEBLIT, DA. p. p. *Ant.* **DEBILITAT, ENFLAAQUIT.**

FAFECCIÓ. f. Impressió que causa alteració. **Afección.** || **AFICIÓ, ESTIMACIÓ.** || f. Reserva de provisió d' un benefici eclesiàstic, en especial la del Papa. **Afección.** || *Med.* Afecte o impressió morbífica. || Moviment del ànima, passió, sentiment engendrat en el cor humà.

FAFECCIONABLE. adj. Digne d' aprecí, que mereix benevolensa o que se li tingui estimació. **Estimable, amable, afeccionable.**

FAFECCIONAR. a. *Ant.* Estimar, apreciar. **Amar, querer, estimar, apreciar.**

FAFECTABLE. adj. Que 's pot afectar. **Afectable.**

FAFECTABLEMENT. adv. m. D' un modo afectable. **Afectablement.**

FAFECTACIÓ. f. Presumpció en els modals, accions y paraules. **Afección.** || Estudi manifest en escol·lir les paraules. **Afección.**

FAFECTADAMENT. adv. m. **Afectadamente.**

CAMINAR AFECTADAMENTE. Contornearse, cernerse.

FAFECTADOR, A. m. y f. El qui afecta. **Afectador.**

FAFECTAR. v. a. Parlar u obrar ab afectació. **Afectar.** || *Fingir, com: afectar ignorancia.* **Afectar, fingir, aparentar.** || Fer impressió una cosa en altra. **Afectar.** || *Codicilar.* || Fer les coses ab estudi y per vanitat. **Afectar.** || Atacar a algú un mal. **Dañar, afectar, atacar.** || *fig.* Perjudicar els interessos de algú. **Afectar.** || *Acegoixar, afligir.* **Afligir, afectar, impresionar, angustiar, acongojar.**

FAFECTARSE. v. r. Sentir-se o ressentir-se d' alguna cosa. **Afectarse, impresionarse.** || Ser afectat. **Afectarse.** || Ésser aficionat a algú o a quelcom. **Ser devoto de una persona ó aficionado á algo.**

FAFECTAT, DA. p. p. **Afectado.** || adj. Presumit en excés. **Afectado.** || Buscat ab massa estudi. **Afectado.** || *Met.* Membre danyat. **Afecto.** || adj. Inclinat, apassionat. **Afecto, afectado, adicto, aplicado, inclinado, dado, entregado, aficionado,** || *Enternit.* **Conmovidó, afectado, enternecido.** || *Afligit, atormentat per.* **Afligido, acongojado, atormentado, afectado.** || *Ofés.* **Afectado, ofendido.**

FAFECTE. m. Afió. **Afecto, afición.** || *Passió.* **Afecto.** *Med.* Dolencia, com *afecte de pit.* **Afecto.** || *Pint.* Expressió, vivesa de la acció d' una pintura. **Afecto, expresión.** || adj. Inclinat a alguna persona o cosa. **Afecto, aficionado, adicto, devoto.** || Subjecte a un encàrrec u obligació. **Afecto.** || *Fistol.* Se diu del cos a qui sobrevénen aquestes o les altres qualitats, accidents o mutacions, y aixís se diu: *aquest cos està afecte de la blanchura.* **Afecto.**

FAFECTÍSSIM, A. adj. sup. **Afectíssimo.**

FAFECTIU, VA. adj. Lo que pertany al afecte o prové d' ell. **Afectivo.** adj. Que afecta, impressiona o inspira afecte. **Afectivo.** || *Med.* Se diu de les facultats que resulten de la organizació primitiva del cervell. || Que pot ser afectat.

FAFECTIVITAT. f. *Fren.* Propensió a afectar-se y la facultat de afectar que tenen algunes persones. **Afectividad.** || L' instint o inclinació que 'ns fa estimar a les persones y animals, y també als objectes inanimats que 'ns rodejen o que provénen de persones, a les quals tenim afecció. || Os del cap o porció d' ell, que denota 'l major o menor grau de desenrotllo de la expressada propensió o inclinació. || Qualitat de lo afectable.

FAFECTUÓS, A. Carinyós, amorós. **Afectuoso.**

FAFECTUOSAMENT. adv. m. D' un modo afectuós. **Afectuosamente.**

FAFECTUOSÍSSIM, A. adj. sup. **Afectuosíssimo.**

FAFECTUOSÍSSIMAMENT. adv. m. **Afectuosíssimamente.**

FAFECTUOSITAT. f. Estimació, benevolensa, agrado, ternura, amor per algú. **Afectuosidad.**

FAFEGIDOR, A. m. y f. El qui afegeix. **Añadidor.**

AFEGIDURA. f. *Ant* *ndut*. Juntura, ajust de les fustes, carenes, rodes y cintes Escarba, alefris. || Part afegida a un'altra. Añadidura. || La part o loch en que s'afegixen dñes o més coses. Juntura.

AFEGIMENT. m. *Ant*. AFEGIDURA.

AFEGIR v. a. Unir, juntar una cosa ab un'altra. Añadir, juntar, pegar, unir || Aumentar. Añadir, aumentar, acrecentar, agregar. || Exagerar. Añadir, exagerar, ponderar, abultar. || En els escrits. Añadir, adicionar. || Consolidar.

AFEGIR LLENYA AL FOCH fr. *Met*. Fomentar els disgustos y discordies. *Añadir leña, yesca ó fuego al fuego*

AFEGIRSE. v. r. Añadirse

AFEGIT, DA. p. p. Añadido || AFEGIDURA.

AFEGITÓ. m. *Ter* AFEGIDURA.

AFEINAR. a. Afanyar, donar pressa. Atarear, apresurar, estimular, instar.

AFEINARSE. v. r. Donarse pressa en acabar una feina. Apresurarse, atarearse, darse prisa.

AFEINAT, DA. p. p. Atareado, afanoso.

AFEIT m. Compostura pera hermosejar alguna cosa, y en especial els ingredients ab que les dones se pinten la cara. Afeite, jalbegue, ajo. || La manya en afeitar les mercaderies. Aderezo.

COMPONDRE AB AFEITS. fr. *Afeitar, jalbegar*. || Pulir les mercaderies pera vendreles més cares. *Aderezar, acicar*.

AFEITADET, A adj. Dim. de afeitat. Afeitadito

AFEITAGOSSOS. s. *Fam*. AFAITAPORCHS.

AFEITANAR a. *Mar*. Tallar la rebava de la rebladura dels perns pera tráure'ls. Afeitonar.

AFEITAPOBRES. s. *Fam* AFAITAPOBRES.

AFEITAR. v. a. Fer la barba. Afeitar, haer la barba, rasurar.

AFEITARSE. v. r. Pulirse Remilgarse || Ferse la barba Afeitarse, hacerse la barba.

DIGA LA MULLER DEL CEGO, PERA QUI S' AFEITA DIEGO? *Ref*. Vitupera la sobra d' adorno de les dones ab el fi d' agradar a altres més que als seus marits. *¿La mujer del ciego, para quien se afeita?*

AFEITAT, DA p. p. Afeitado. || adj. Pintat, hermosejat ab afeits. Afeitado.

AFEIXUGARSE. v. r. Resignarse a fer una cosa desagradable. Apechugarse.

AFELADOR. m. AHELEADOR.

AFELÁN. m. *Astron*. Una de les estrelles de Géminis. Afelán

AFELAT, DA. adj. Compost ab fel o que té alguna de les seues propietats. Aheleado.

AFELI. m. *Astron*. Punt de l'òrbita d' un planeta que s' troba més lluny del sol. Afelio.

AFEMAR. v. a. ESTERCOLAR.

AFEMBRAT. p. p. Afeminado. || FLUIX.

AFEMELLAR. v. a. Fer perdre 'ls costums o l' aspecte viril a algú; fer que pels seus modos o per la seua mena de vestir se sembli a les dones. Afeminar.

AFEMELLARSE. v. r. Pendre costums de dona; anarse semblant a n'ella. Afeminarse

AFEMELLAT. adj. El qui pel seu modo de vestir, euraonar o per les seues costums se sembla a la dona. Afeminado, a.

AFEMELLACIÓ. f. L' acte y efecte de afemellarse. Afeminación

AFEMELLADAMENT. adv. m Afeminadamente.

AFER. m. QUEFER, NEGOCI. || v. a. FER.

FERRER, FERRER, FÉS TON AFER. *Ref*. *Bañolero á tus bañuelos ó Zapatero, á tus zapatos*.

HOME DE GRAN AFER. *Loc. ant*. Home de suposició, de qualitat, principal

QUI TÉ DINERS, FA SOS AFERS. *Ref*. *Quien tiene dineros, pinta panderos*.

AFERENT adj. *Anat*. Nòm donat a cada un dels vasos linfàtics que van a una de les glàndules del meteix nòm. Aferente.

AFÉRESIS f. *Gram*. Figura per la que s' suprimeix una lletra o sílaba al principi de la dicció. Aféresis.

AFERIR. v. a. CONTRASTAR.

AFERIT m. *Quim*. Fosfat de coure d' un vert fosh que 's cretallisa en octaedres Aferito.

AFERMANSÀ. f. FIANSA.

AFERRALL m. Rengle de pedres posades de cantell o tronch atravesat que hi ha a alguns camins molt costeruts pera que pinguin aferrars 'hi les potes de les cavalleries y no rellisquin Estriberón.

AFERRAMENT. m. Agafament fort. Aferramiento || *Ant*. FERMEÇA

AFERRAR. v. a. Agafar fortament. Aferrar, agarrar || *Naut*. Plegar les veles sobre la verga. Aferrar. || Assegurar la embarcació ab les ancles. Aferrar, anclar. || a. Cremar algún guisat. Socarrar. || Coure 'ls ous sols sense bàtre 'ls y ab oli bullent o molt ardent. Guisar huevos estrellados.

AFERRARSE. v. r. Agaiarse fortament. Aferrarse, agarrarse || *Met*. Insistir algú tossudament en la seua opinió. Aferrarse. || r. Barallarse dos o més, tenirse agafats ab les mans, o pegantse cops de puny, etc. Pelearse || *Vul*. Tenir acte carnal perones o besties. Unirse, juntarse. || Cremarse algún menjar que 's cou. Socarrarse, pegarse, quemarse

AFERRASAR. v. a. *Ter* Arrapar.

AFERRAT, DA. p. p. Aferrado.

AFERRAVELAS. m. *Naut. ant*. Corda prima que 's feia forta juntada a les amantines en la verga major y en la del trinquet pera ajudar a aferrar y pendre 'ls penols de les veles respectives. Aferravelas.

AFESIS. f. *Med*. Disminució o acabament d' una malaltia. Atesis.

AFETE. m. *Astrol*. Nòm que 's dona al planeta baix quina influéncia se neix Afete.

AFEYTÚS DE BAIX. *Geog*. Caserú del terme de Llanás, prov. de Girona

AFEYTÚS DE DALT. *Geog*. Caserú del terme de Llanás, prov. de Girona.

AFASENDAT, DA. adj. *Ant*. AFEINAT.

AFEECCIÓ f. AFICIÓ.

AFFERMAR v *Ant* AFIRMAR.

AFÍ m. Parent per afinitat. Afín

AFIANSAMENT. m. *Ant*. FIANSA. || m. Acció y efecte de afiansar. Afianzamiento.

AFIANSAR. v. a. Fer fiansa. Afianzar, salir por flador || Assegurar ab puntals, claus; etc. Afianzar, asegurar, afirmar

AFIANSAR DE CALUMNIA. *Ter*. Subjectarse l' acusador a les proves baix les penes establertes contra 'ls calumniadors. Afianzar de calunnia.

AFIANSARSE. r. Ésser afiansat. Afianzarse, garantirzarse, garantirse.

AFIANSAT, DA. p. p. Que se li ha fet fiansa. Caucionado, garantido, asegurado, afianzado, cubierto, garantizado.

AFIBALL m. *Ant*. GAFET.

AFIBLAR. v. a. *Ant*. Cordar els vestits ab gafets o botóns. Abrochar.

AFIBLAT, DA. p. p. Cordat ab gafets. Abrochado.

AFIBUL. m. *Ant*. Gafet pera cordar o ajustar la roba. Corchete.

AFIBULAR. a. *Ant*. Cordar o ajustar el vestit ab gafets. Abrochar.

AFICAMENT. adv. AHINCO.

AFICAR, v. a. *Ant.* FICAR. || *Ant. metáf.* v. r. APLICARSE.

AFICAT, DA. *Ant.* FICAT.

AFICH, m. *Ant.* L' acte de fixar. **Fijación**. || *Met.* ant. APLICACIÓ.

AFICIÓ, f. Estimació decidida **Afición**, **afección**, afecto. || Inclínació a fer alguna cosa. **Afición**, **propensión**. || Afany, activitat, diligència, eficàcia. **Actividad**, **ahinco**, **eficacia**.

AFICIÓ BOJA. *Pasión loca*, *ciega afición*.

MIRAR UNA COSA AB GRAN AFICIÓ O AB UNA AFICIÓ. fr. Denota l' atenció ab que 's mira alguna cosa que se desitja. *Echar el ojo, ó tanto ojo á una cosa*.

PER L' AFICIÓ PERDRE 'L CONEIXEMENT. fr. Se diu quan un estima o considera molt més de lo que val alguna cosa, seduït pel carinyo o altres afectes. *Cegar la pasión*.

AFICIONADAMENT, adv. m. Ab afició. **Aficionadamente**. || m. *Ant.* AFICIÓ.

AFICIONADÍSSIM, adj. sup. **Aficionadísimo**.

AFICIONAR v. a. Causar afició, inclinar a alguna cosa. **Aficionar**

AFICIONARSE, v. r. Cobrar afició a alguna cosa. **Aficionarse**. || Amar molt a algú. **Aficionarse**.

AFICIONAT, DA. p. p. **Aficionado**. || **AFECTE**. || adj. Instruït en algun art o professió sense tindre la per ofici, especialment parlant dels comedians **Aficionado**. || Inclinat, afecte a. **Aficionado**, **entregado**, **dado**, **adicto**, **afecto**, **adherido**, **apegado**.

AFICIONETA, f. d. **Aficionilla**.

AFIDIFECH, adj. *Zool.* Que menja pugó. **Afidifago**.

AFIDIVOR, A. adj. *Zool.* Que devora pugó. **Afidivoro**.

AFIGAT, p. p. Semblant a una figa.

AFIGÉN, A. adj. *Bot.* Se diu de les malalties causades pel pugó que tenen algunes plantes, produint les descomposició o deformitat. **Afijeno**.

AFIGENOSIS f. *Bot.* Descomposició o deformitat de diversos òrgans de les plantes, produïda pel pugó i altres insectes que hi viuen. **Afigenosis**.

AFIGURABLE, adj. Que pot ésser afigurat o vist confusament. **Divisible**, **vislumbrable**.

AFIGURAMENT, m. *Ant.* FIGURA, REPRESENTACIÓ. || FIGURANSA.

AFIGURAR, v. a. Veure confusament els objectes per estar massa llunyans. **Divisar**, **vislumbrar**, **columbrar**.

AFIGURARSE, v. r. Pensar. **Figurarse**, **imaginar**.

AFIGURAT, DA. p. p. **Divisado**, **vislumbrado**. || **Figurado**

AFILADES, adj. i s. pl. *Blas.* Se diu de les pesses que tenen les extremitats acabades en qualsevol mena de punxes. **Aguzadas**.

AFILADOR, m. **ESMOLET**.

AFITAR, v. a. **ESMOLAR**, **ALLOSAR**.

AFILERAR, v. a. **ARRENGLERAR**.

AFILERARSE, v. r. **ARRENGLERARSE**.

AFILIACIÓ, f. Admissió o allotjament d' un individu en alguna societat, comunitat, etc. **Afilación**. || Senyes del que s' allista, nòm, patria, etat, etc., y en especial se diu dels senyals físichs d' una persona, els quals la donen a conèixer. **Filiación**.

PENDRE LES AFILIACIONES. fr. **Afiliar**, **apuntar**, el nòm, patria, etat, etc., d' algú. **Afiliar**, **fitlar**. || *Metáf.* Ferse capàs de les senyes d' algú pera conèixer altra vegada que 's vegi. **Afilación**.

AFILIADOR, A. Qui afilla o pren les filiacions. **Afilador**.

AFILIAR, a. Admetre, allistar, associar a una comunitat qualsevol, pendre les filiacions d' alguna persona. **Afiliar**, **incorporar**, **admitir**, **filiar**.

AFILIARSE, r. Ésser afillat. **Filiarse**, **afiliarse**.

AFILIAT, DA. p. p. y s. Admés, allistat, incorporat en una societat qualsevol. **Afillado**, **Filiado**

AFILIGRANADOR, A. Qui afillgrana. **Afillgranador**. || adj. Lo que serveix pera afillgranar.

AFILIGRANAR v. a. Fer travalls de mïgrana o que s' hi semblin. **Afillgranar**.

AFILIGRANAT, DA. adj. Fet de filigrana o a manera de filigrana. **Afillgranado**. || *Met.* Delicat. **Afillgranado**. || adj. *Met.* Fi, prim, de menudes faccions y també les faccions meteixes. **Afillgranado**. || *Magre*, **flach**, **sech**.

AFILÓ, m. Pessa de cer pera esmoliar les eines de tall. **Afilón**.

AFILLACIÓ, f. Acció d' afillar, afillarse o adoptar per fill. **Prohijación**, **afiliación**.

AFILLADOR, A. m. y f. Qui afilla o adopta. **Prohijador**. || Qui afilla 'l bestiar. **Ahijador**.

AFILLAMENT, m. *Ant.* **Prohijamiento**.

AFILLAR, v. a. Adoptar per fill a un extrany. **Prohijar**, **adoptar**. || Entregar el fill a la potestat del pare adoptiu. **Emancipar**. || Posar el bestiar ab sa mare o ab altra pera criar-lo. **Ahijar**. || *Met.* **Atribuir**. **Ahijar**, **acumular**, **imputar**.

AFILLARSE, v. r. Pendre per fill a qui ho és de un altre. **Adoptar**, **prohijar**.

AFILLAT, DA. p. p. **Prohijado**, **ahijado**. || m. y f. **FILLOL**.

AFINABLE, adj. Lo que 's pot afinar. **Afinable**

AFINACIÓ, f. La acció y efecte d' afinar. **Afinación**, **afinamiento**, **afinadura** || *Mús.* Armonia de veus o instruments. **Afinación**, **armonia** || f. Purificació dels metalls al gresol. **Acrisolación**, **acrisolamiento**, **afinación**, **purificación**. || Extraure de les barres y planxes o làmines de plata les esporgaries que hi queden després de foses. **Afinación**.

AFINADAMENT, adv. m. D' un modo afinat. **Afinadamente**.

AFINADOR, m. El qui afina. **Afinador**. || *Mús.* Mena de clau de metal, o be un martellet, ab que se afinen alguns instruments de corda, com el piano, 'l salteri, 'l arpa, etc. **Afinador**, **templador**, **llave**, **martillo**. || Instrument pera obrir y tancar les boques de les flautes de l' orga, a fi de retardar o accelerar llurs vibracions, fins a posarles perfectament sonores: la seua figura, després de donar tota una volta, és la de dos conos perfets, un a la part superior y altre a la inferior d' una pesa que 'ls uneix. **Afinador**. || El qui té per ofici afinar pianos o altres instruments músichs. **Afinador**. || El qui afina 'ls pesos y mesures. **Afinador**, **fiel**, **contraste**. || El qui purifica els metalls. **Afinador**.

AFINADORA, f. La pedra de afinar navajes, etc. **Afiladera**.

AFINAMENT, m. **Afinació**, **finura**. **Afinación**, **finura**. || Entre 'ls agullers la darrera mà que 's dona a les agulles, fénteshi la punxa passantles per demunt d' una pedra d' esmerill, que 's fá anar ab un torn. **Afinamiento**. || Acció y efecte de purificar els metalls al gresol. **Afinación**, **acendramiento**, **purificación**.

AFINAR, v. a. Donar a una cosa la perfecció de que 's capàs. **Afinar**, **pulir**, **acicalar**, **perfeccionar**. || Igualar les cubertes dels llibres. **Afinar**. || Posar les balances al fi. **Abalanzar**, **balancear**, **enfilar**. || Examinar y marcar els pesos y mesures. **Afinar**, **potar**. || Purificar els metalls ab el gresol. **Afinar**. || **MORIR** || *Mús.* Trempar els instruments músichs. **Afinar**. || Cantar, sonar ab afinació. **Afinar**.

AFINARSE, r. Ésser afinat. **Afinarse**.

AFINAT, DA. adj. Fi, pulit. **Afinado**, **pulido**, **liso**. || *Elegant*, **garbós**. **Fino**, **elegante**, **airoso**. || *Met.* Que sembla mitj mort, o que té color de mort. || *Mús.* Passat pel afinador, parlant d' instruments músichs

Afinado. || Trempat, acordat, parlant de veus o instruments.

AFINCARSE. v. Adquirir immobles. *Afinarse.*

AFINITAT. f. Parentiu que cadahú dels dos que 's casen contrau mutuament ab el parents del altre. **Afinidad** || Analogia o semblansa d'una cosa ab una altre. **Afinidad** || *Quim.* La forsa ab que s'atrauen y uneixen les partícules dels cossos. **Afinidad.**

AFINITOLOGIA f. *Fis.* Ciència que tracta de la propietat que tenen els cossos, en virtut de la qual les moléculas tendeixen a unir-se unes ab altres. **Afinología**

AFINS. m. pl. Els parents per afinitat. *Afines.*

AFIÓ. m. *Farm.* Cert electuari que té per base l'opi, y emborratxa y enfurisma **Afión**

AFIÓSTOM. adj. *Zool.* Calificatiu que 's dona als animals que tenen el morro llargut y la boca mòlt petita. **Anfióstomo**

AFIRMACIÓ f. La acció y efecte de afirmar. **Afirmación, aseveración, afirmativa**

AFIRMADAMENT adv. m. *Ant.* Ab fermesa o seguretat. **Afirmativamente.** || **FERMAMENT.**

AFIRMAR. v. a Donar per certa alguna cosa **Afirmar, aseverar, asegurar, certificar** || Posar o fer ferm. **Afirmar.**

AFIRMARSE v. r. Ferse ferm en lo que s'ha dit o fet **Afirmarse, ratificarse, confirmarse, mantenerse.** || Sostindre ab tenacitat alguna opinió. **Porfiar, insistir, aferrarse.** || Descansar una cosa demunt d'un altre. **Afirmarse, apoyarse, estribar, cargar.**

AFIRMAT, DA. adj. Assegurat de modo que no pot bellugarse o moures'. **Afirmado** || Sólit, fort, ferm, ue té la necessaria solidesa. **Consolidado, sólido, afirmado.** || Que no admet dupte. **Afirmado.**

AFIRMATIU, VA. adj. Lo que afirma. **Afirmativo.**

AFIRMATIVA f. *Lóg.* Afirmació, y també tota proposició que afirma. **Afirmativa.**

AFIRMATIVAMENT. adv. m. **Afirmativamente.**

AFISTOLAT, DA. adj. *Med.* Qu'és semblant a la fístola. **Afistolado, fistuloso.** || Que té fístola o fistoles.

AFISTONAR v. a. *Arqui.* Donar a algún adorno la forma de físt. **Festonar, afestonar, festonear.**

AFISTONAT, DA. adj. Lo que té forma de físt. **Afestonado.**

AFITAMENT. m. Acte y efecte d'afitar. **Amojamiento, alindamiento.**

AFITAR. a. Termenar, amollonar, senyalar ab fites. **Amojonar, acotar, alindar, lindar.**

AFITX. v. a. *Ant. y ter.* Tercera persona d'indicatiu del verb. **AFEGIR.**

AFIXE. m. Ab que 's significa un dels elements components de les paraules, o sía tot aquell element que s'agrega a la radical pera més determinarla. **Afijo.**

AFLAMACIÓ. f. *Ant.* Acció y efecte d'afllamar o inflamar. **Inflamación y Ant. aflamación.**

AFLAMADOR. A. s. adj. *Ant.* Que afllama o inflama. **Inflamador y ant. AFLAMADOR.**

AFLAMAR. v. a. *Ant.* **INFLAMAR.**

AFLAMARSE. v. r. **Abrasarse las plantas.** || *Ter.* Dit del pa. **SUBTARSE.**

AFLAMAT, DA. p. p. **INFLAMAT.** || **ABRASAT.** || **SUBTAT.**

AFLAQUIMENT. m. L'acte y efecte d'afllaqueir. **Enflaquecimiento.**

AFLAQUIR. v. a. Fer tornar flach a algú. **Enflaquecer, enmagrecer.** || a. Donar la carn rentada a certes aus de presa pera enmagrirles. **Abajar.**

AFLAQUIRSE. v. r. Posarse magre. **Enflaquecer, enflaquecerse, enmagrecer.**

AFLAQUIT, DA. p. p. **Enflaquecido.**

AFLAUTAT, DA. adj. Semblaut a la flauta o que té alguna de les seues propietats. **Flautado.**

AFLAYRAMENT. m. Acció y efecte de aflayarar, olorar, ensumar. **Husmeo.**

AFLAYRANSA. f. *Aillyre, flayre,* olor que fá alguna cosa. **Husmeo.** || Tuf, mal olor, de la carn especialment. **Tufo, husmo.**

AFLAYRAR. v. a. Olorar, ensumar. **Husmear.** || *Met.* Sutjar, inquirir. **Husmear.** || v. n. Fer mal olor alguna cosa, especialment la carn. **Husmear.**

AFLAYRAT, DA. p. p. **Husmeado.**

AFLAYRE m. Mal olor que fá la carn. **Husmo.**

AFLEGMASÍA. f. *Med.* Falta de flegma o pituita. **Aflegmasia.**

AFLETXADA. adj. f. *Bot.* Se diu de la fulla triangular retallada per la base en dues puntes que miren cap ennera o cap baix, com la de l'agrella, per exemple. **Aflechada.**

AFLETXAT, DA. adj. Que té figura de fletxa. **Aflechado.**

AFLICCIÓ. f. Pena, pesar. **Afflicción, afligimiento.** || *Ant.* **INFORTUNI.**

AFLICTE, A. adj. *Poét. ant.* **Affligit. Aflicto.**

AFLICTIU, VA. adj. Lo que causa aflicció. Se aplica més particularment a les penes que imposen els tribunals de justicia. **Afflictivo.**

AFLIGIDÍSSIM. adj. sup. **Affligidísimo.**

AFLIGIMENT. m. **AFLICCIÓ.**

AFLIGIR. v. a. Causar aflicció. **Affligir.** || Mortificar, molestar. **Affligir, cansar, molestar.** || Oprimir, apurar, apretar. **Abrumar, oprimir.** || Fer o causar pena. **Affligir, apenar, y ant. acuitar.**

AFLIGIRSE. r. Irritarse, desesperarse, entristirse, tindre congoixa. **Inquietarse, afligirse, acongojarse, desesperarse.**

AFLIGIT, DA. p. p. **Affigido, y afficto;** aquest derrer sòls s'usa en poesia. || adj. Se diu d'aquell que té aflicció. **Affigido.**

AFLOGÍSTICH, CA. adj. *Quim.* Lo que, crema sense fer llum, lo que no pot inflamar-se. **Afflogístico.** || *Med.* Lo que obra contra la inflamació.

AFLOMIDI, A. adj. *Bot.* S'aplica als vegetals que no tenen pell o crosta. **Afflomideo.**

AFLUENCIA. f. Abundancia d'expressions. **Afluencia, facundia, copia.**

AFLUENT. adj. El qui abunda en expressions. **Afluente, facundo, efocuento, copioso.** || Se diu del riu que desaigua a un altre. **Afluente.**

AFLUIDESA. t. La qualitat de lo que afluix. **Afluidez.**

AFLUIR. v. a. Anar les aigües d'un riu o d'una riera a fer cap en un altre. **Afluir.** || *Med.* Concurrir, carregarse 'ls humors a alguna part. **Afluir.**

AFLUIXADA. f. Acció y efecte d'afluixar. **Afluajamiento, y ant. aflojadura**

AFLUIXADOR, A. s. Qui afluixa. **Afluajador.**

AFLU XADURA. m. *Ant.* **AFLUIXAMENT.**

AFLUIXAMENT. m. La acció y efecte d'afluixar o afluixarse. **Afluajamiento.**

AFLUIXAR. v. a. Disminuir la pressió o tivantó de alguna cosa. **Afluajar.** || v. n. Perdre la força alguna cosa, com el vent, etc. **Afluajar, ceder.** || *Metaf.* Disminuirse, refredarse 'l fervor ab que s'havia emprés alguna cosa. **Afluajar.** || *Met.* **Aliviar.**

AFLUIXARSE. v. r. **Afluajarse.** || *Fam.* **LLUFARSE.** || r. Abandonarse, prostituirse, parlant especialment de dones de conducta gens moral **Prostituirse, abandonar.** || Descordarse, desbotonarse. **Desabrocharse, desabotonarse.** || *Vulg.* Donar quartos, pagar, etc **Pagar**

AFLUIXAT, DA: p. p. Aflojado.

AFOCAR, v. n. *Ant.* Viure, habitar en algún lloch. Residir, morar, habitar.

AFOCAT, DA p. p. Habitado.

AFODOSIA, f. *Pat.* Vòmit d' excrements, còlich miserere o de pintors. Afodasia

AFOFOLAR, v. a. *Ter.* Descansar una cosa demunt d' un'altra. Apoyar.

AFOGAR, v. a. *Ant.* y sos derivats **Ofegar.** || APRETAR.

AFOLRAR, v. a. Posar forro o forrar. **Aforrar.**

AFOLLADOR, m. Se diu del aucell qu'està a punt de sortir del niu **Volantón.**

AFOLLAMENT, m. *Ant.* GASTAMENT, MALPART. || BALDADURA

AFOLLAR, v. a. *Ant.* TREPITJAR. || MALMETRE, MALTRACTAR, DANYAR || OPRIMIR. || ESPATLLAR ALGÚN MEMBRE. || *Ter.* Traire 'ls aucells del niu. Sacar el nido, faltar, lastimar. || ENLOQUECER.

AFOLLARSE, v. r. *Ant.* MALPARIR. || TORNARSE BOIG. || Frustrarse una pretensió. **Anublarse, tras-pintarse.**

AFOLLAT, DA. adj. *Ant.* ESGARRAT.

AFOLLONIRSE, v. r. *Ter.* ACOBARDIRSE.

AFOLLONIT, DA. adj. *Ter.* ACOBARDIT.

AFONAR, y

AFONDAR, v. a. ENFONSAR.

AFONIA, s. f. *Med.* Privació, falta o supressió completa de la veu, o impossibilitat de produir sons articulats, sense que aquesta impossibilitat vagi acompanyada de desmay o rodaments de cap. Afonia.

AFONICH, CA. adj. *Patol.* S' aplica a qui pateix d' afonia o no pot articular cap sò. Afónico, afono. || *Gram.* Se diu de les lletres escrites que no sonen en la pronunciació com la *u* en *gue*. Afónico.

ÁFONO, A. adj. *Patol.* AFÓNICH, I.

AFONSAR, v. a. *Ant.* ENFONSAR.

AFONSARSE, v. r. *Ant.* ENEONSARSE.

AFONYAR, v. a. Ab que 's significa l'acte de co-pejar o maltractarse. Golpear, magullar.

AFORA, adv. II. Fora del lloch en que 's troba la persona que parla. **Fuera, afuera.**

AFORA DE, prep. *Fuera de, excepto.*

AFORADOR, m. Aquell que afora. **Aforador.**

AFORAMENT, m. Acció y efecte d' aforar. **Aforo, aforamiento.**

AFORAR, v. a. Regonéixer les mercaderies pera fixar els drets qu' han de pagar. **Aforar.**

AFORAT, DA, p. p. Aforado, tasado.

AFORCAT, DA. adj. Semblant a una forca o que'n té la forma o disposició. **Furcifero, furcular.**

AFORES, m. pl. Entorns propers d' una població. **Alrededores, contornos, cercanias.** || Punts fora y pr- p de les muralles o extrems d'una població. **Extramuros, afueras.**

AFORES DEL PORTAL DE LLEIDA. *Geog.* Arrabal de la ciutat de Tarragona.

AFORES DEL PORTAL DE SANTA CLARA. *Geog.* Arrabal de la ciutat de Tarragona.

AFORINA, f. *Ant. Quim.* Super-protosilicat de sodi o vidre. Aforina.

AFORISMA, f. Tumor que se 'ls hi forma a les besties per la relaxació o trencadura d' alguna arteria. **Aforisma.**

AFORISME, m. Sentencia breu y doctrinal, axioma. **Aforismo.**

AFORÍSTICA, f. Colecció o ap'ech d' aforismes. **Aforística, refranero.**

AFORÍSTICH, adj. Escrit en forma d' aforisme; lo que pertany a l' aforística **Aforístico**

AFORM, m. *Med.* Ocasió, causa externa y manifesta d' una cosa qualsevol. **Aformo.** || adj. Se diu més particularment de les causes ocasionals o predisposadores de les malalties.

AFORNAR, v. a. *Ant.* ENFORNAR.

AFORRADOR, A. m. y f. ESTALVIADOR, A.

AFORRAR, a. ESTALVIAR. || FORRAR. *Ant.* Alentar, confortar.

AFORRO, m. *Naut.* Les pessés de que 's compón la part externa o inferior del casco d'un barco. **Aforro** ANAR AFORRO. Anar a peu y sense impedimenta.

AFORTUNADAMENT, adv. m. Ab sort o fortuna. **Afortunadamente, felizmente.**

AFORTUNAT, DA, p. p. Felis, dltxós. **Afortunado, dichoso, venturoso.**

AFOSQUIR, v. a. Fer fosca, embrollar alguna cosa pera que no 's vegi clara. **Ofuscar.**

AFOSSAR, v. a. *Ant.* Fer fossos. **Abir, hacer fosos.**

AFOTISTA, adj. *Bot.* Se diu de la planta que creix guardada del sol y de la claror. **Afotista.**

AFOYLAR, v. a. *Ant.* AFOLLAR.

AFRAGATAT, DA. adj. En forma de fragata. Se diu del barco de construcció tan rasa, que de lluny sembla una fragata. Nau que té poca alsada de costats o poca obra morta. **Afragatado.**

AFRANCAR, v. a. *Ant.* ENFRANQUIR. || ALENTAR, CONFORTAR.

AFRANCAT, DA, p. p. *Ant.* ENFRANQUIT || ALENTAT, CONFORTAT.

AFRANCH, m. *Geog. ant.* Nòm que solien donar els alarbs a Fransa, Navarra y Catalunya.

AFRANCESAR, a. *Gram.* Donar a les paraules la terminació o inflexió francesa. **Afrancesar.** || Imitar el tò y 'ls modals francesos.

AFRANCESARSE, v. r. Ferse als costúms y modes de Fransa. **Afrancesarse.** || Inclinar-se al partit francès. **Afrancesarse.**

AFRANCESAT, DA. adj. Imitador de modes franceses. **Afrancesado.** || Afecte al partit francès. **Afrancesado.**

AFRANQUIR, v. a. ENFRANQUIR.

AFRAU, f. *Ter.* Barranch, fondalada. **Barranco, hondonada.**

AFREBOLIR, v. a. *Ant.* ENFLAQUIR.

AFRENAR, v. a. *Ant.* REFRENAR.

AFRENELLAR, v. a. *Ant. naut.* Lligar els remes quan no 's boga. **Frenillar, afrenillar.** || Amarrar les naus les unes ab les altres. **Afrenillar.**

AFRENELLAT, DA, p. p. Afrenillado.

AFRETAR, v. a. Fregar les embarcacions pera treure'n la broma o córch. **Afretar.**

AFRETAT, DA, p. p. Afretado.

AFRETURAR, v. n. NECESSITAR.

AFREULIR, v. a. *Ant.* AFREVOLIR.

AFREUTIT, DA, p. p. *Ant.* AFREVOLIT.

AFREVOLIR, v. a. *Ant.* ENFLAQUIR, DEBILITAR.

AFREVOLIT, DA, p. p. *Ant.* ENFLAQUIT, DEBILITAT.

ÁFRICA, f. Una de les parts del món. **África.** || n. p. Diminutiu d' Afrá. **África.**

AFRICÁ, NA. adj. El natural del África o el pertanyent a ella. **Africano.**

AFRICITA, f. *Min.* Nòm donat a una varietat de la turmalina negra. **Africita.**

AFRISONAT, DA. adj. Semblant al cavall frisó. **Afrisonado.**

AFRITA, f. *Min.* Varietat esponjosa del carbonat de cals. **Afrita.**

AFRODES. *Bot.* Cascall boscà.

AFRODI, A. adj. *Med.* Escumós, parlant especialment de la sanch i dels excrements. Afrodo.

AFRODICIS. m. pl. Entreteniments luxuriosos o lascius. Afrodicios.

AFRODISIACH, CA. adj. m. Se diu de tot allò que pot despertar o excitar els desitjos venèrichs. Afrodisiaco.

AFRODISIOGRAFIA. f. *Med.* Descripció dels plers sensuals o venèrichs, dels fenòmens de la generació, etc. Afrodisiografia. || Tractat de les malalties venèriques o de les afeccions sifilitiques.

AFRODITA. f. *Min.* Varietat de magnesia o escuma de mar que 's troba formant efluorescències molt semblants a les de la escuma. Afroditia.

AFROLIT. m. *Quim. ant.* Protoassoat de potasi o nitre. Afroplito.

AFRONAT. m. *Ant. quim.* Subprotocarbonat de sodi impur o barrella. Afronatro.

AFRONITRE. m. *Quim. Ant.* Nitre depurat, escuma o flor de nitre. Afronitro.

AFRONT. m. y

AFRONTA. f. *Ant.* Dishonor, descrèdit, injúria. Afrenta. || Nota de pena afrentosa. Afrenta, infamia. || *Met.* Cas, situació, estat qualsevol en que 's pert l' honra o part d'ella. Caso, situació, estado afrentoso.

AFRONTACIÓ. f. CONFRONTACIÓ.

AFRONTADOR. m. El qui afronta. Afrentador.

AFRONTAMENT. m. *Ant.* AFRONT; acció y efecte d' afrontar. Afrenta.

AFRONTANT. adj. CONFRONTANT.

AFRONTAR. v. a. Causar afront. Afrentar. || CONFRONTAR.

AFRONTARSE. v. r. Envergonyirse. Afrentarse, correrse. || CONFRONTARSE.

AFRONTAT, DA. p. p. Afrentado.

AFRONTATS, DES. adj. pl. *Blas.* Se diu de les figures d' un escut que 's miren mutuament o estan posades la una enfront del altra. Afrentados.

AFRONTÓS, A. adj. Lo que causa afront. Afrentoso.

AFRONTOSAMENT. adv. m. Ab afront. Afrentosamente, ignominiosamente.

AFROSALINA. f. *Miner.* Guix transparent que se divideix en fulles. Afrosalina, yeso espejuelo.

AFROSINIA. f. *Med.* Desordre de les facultats mentals, bogeria. Afrosinia.

AFTA. f. *Med.* La llaga blanca que 's fa a la membrana mucosa de la boca. Afta.

AFTALOSA. f. *Quim.* AFTALOSIS.

AFTALOSIS. f. *Quim.* Substancia blanca, soluble a l' aigua, que 's troba en les immediacions dels v 1-càns; se compona de 46 parts d' àcid sulfúric y 54 de potasa. Aftalosa, aftalositia.

AFTALOSITA. f. *Quim.* AFTALOSIS.

AFTÓS. a. adj. Que pateix d' aftes. Aftoso.

AFUAR. v. a. *Ter.* EMPAYTAR.

AFUARSE. v. r. *Ter.* Apretar a corre. Echar á correr, dispararse.

AFUHAT. p. p. AFUSAT.

AFUMAT. p. p. Ahumado.

AFUSELLAMENT. m. Acció y efecte d' afusellar. Fusilamiento.

AFUSELLAR. a. Matar a trets de fusell, en virtut de sentència d' un consell de guerra o per voluntat despòtica d' alguna autoritat. Fusilar, pasar por las armas.

AFUSIÓ. f. *Med.* Acció y efecte d' aplicar exteriorment l' aigua sobre algun cos deixantla caure, no en

forma de raig, sino tota d' un plegat o en gran quantitat. Afusión.

AFUSIONAR. a. *Med.* Fer o practicar una afusió. Afusionar.

AFUST. m. *Artill.* Pessa de fusta demunt de quina s' apoya 'l morter pera dispararlo, assegurantlo ademés pels munyons ab fortes abrassaderes de ferro. Afuste. || Assento o esplanada en que s' assegura 'l morter, servintli com la crenya al canó, ab la diferencia de no tindre rodes ni ser movable un cop col·locat a son lloch.

AGA. *Bot.* PEBROT.

AGABATXAT, DA. p. p. *Fam. y Vulg.* AFRANCESAT. **AGAFADA.** f. El conjunt de persones que s' agafen d' una vegada. Redada || El conjunt dels animals que s' agafen d' una vegada ab el filat. Redada.

AGAFADÍS, A. adj. Lo que s' apegua o encomana facilmente. Pegajoso, contagioso, contaminoso. || Se diu també del subjecte que s' arriba a algú y no 'l deixa ni a sol ni a ombra, casi sempre ab l' intent de treuren profit. Pegadizo.

AGAFADOR. m. Qui agafa. Tomador. || El gos que agafa bè la presa. Tomador || Especie de coixinet o drap ab que 'ls sastres y planxadors agafen la planxa. Paño de plancha. || La part per ont s' agafa alguna cosa. Asidero. || *Met.* Ocasió o pretest. Asidero.

AGAFALLOPS. *Geog.* Caseriu del Vallespir, en el camí de La Menera. Té poques cases.

AGAFAMENT. m. La acció d' agafar. Asimiento.

AGAFAR. v. a. Pendre ab la mà. Coger, asir, apañar. || ACOMETRE, SOBREVINDRE, ADMETRE, PENDRE. || Apegar. || Emportarse'n lo que 's troba de passada, com: *el riu agafa tot lo que troba.* Coger. || Aprofitar la ocasió o temps. Coger, aprovechar. || ATRAPAR, ASSOLLIR. || CASSAR, PESCAR. || Consequir, y aixis se diu: *procura agafar un empleu.* Coger, lograr, alcanzar, llevar, pescar || Contraure una malaltia, vici, mal gust, etc. || Coger, tomar, contraer. || Assegurar una cosa ab un' altra pels extréms, com: *els matalassos ab el llenso.* Coger. || Dirigirse o encaminarse, com: *agafar a la dreta.* Coger. || Imitar, com: *agafar altre método, l' estil de Ciceró.* Coger, tomar. || Insistir fortament en alguna cosa. Empeñarse, encasquetarse, encastillarse, tomar el freno con los dientes. || Ocupar certa extensió, y aixis 's diu: *la cortina agafa tot el baledó.* Coger, extenderse, llegar, abraçar, alcanzar. || Pendre a algú. Coger, agarrar, prender. || Percibir, cobrar, com: *agafar les pessetes.* Coger, tomar. || Comensar a sentir els efectes d' algunes coses, com: *dolor, calor,* etc. Coger, tomar. ||

ARRELLAR LES PLANTES. Arraigar, prender. || Determinarse a l' acció que signifiquen els verbs ab que 's junta, y aixis 's diu: *agafà y se n' anà.* Coger. || Posarse a fer lo que denota l' instrument ab que 's junta, com: *agafar la ploma, posarse a escriure; agafar el llibre, posarse a estudiar.* Tomar.

AGÁFALA. *Loc. fam.* Pera burlarse del qui té alguna esperansa sens fonament. *Átate la al dedo, átala por el rabo.*

AGAFARLA. *Loc.* Insistir constantment en alguna cosa. *Dar, darla.*

AGAFAR ICTERICIA. fr. *Med.* Tindre 'l fel sobreixit. *Aciguatarse, padecer ciguatera ó ictericia.*

AGAFAR LA DORMIDA. fr. Haver comensat a dormir pera poguer seguir fent'ho 'l temps sufficient. *Conciliar el sueño.*

AGAFAR LA TURCA, LA MONA, EL GAT. fr. *Fam.* Emborratxarse. *Coger, pillar un cernicalo, una mona, una turca.*

AGAFAT PER AQUÍ QUE NO CAURÀS. *Ref.* S' aplica familiarment a qui 's vol disculpar d' una cosa al apareixer sens raó. *Limpíate, que estás de huevo*

QUAN PASSEN FAN DE BON AGAFAR. *Ref.* Aconsella aprofitar les ocasións. *At buen dia abre la puerta, ó mételo en casa. Cuando te dieren el buen dado, échate*

la mano. Cuando te dieran la vaquilla, acude con la soguilla.

AGAFARROQUES. *Ictiol.* Peix de la família dels cicloptèrits, anomenat *Peix-porch* o *Xucladit* a Mallorca. Sapo de mar, pegadizo.

AGAFARSE. v. r. **BARALLARSE**, **PELEARSE**. || Apoderarse, còm; s' *agafen a tot lo que troben*. Llevar-se, apoderarse, echar mano de. || Embolicarse, enganxarse, còm; la *llana en els esbarsers*, etc. **ASIRSE**, **ENREDARSE**. || Unirse dues coses naturalment. **Pegarse** || Valdre's d'algún pretest, pendre ocasió. **ASIRSE**, **AGARRARSE**, **VALERSE**, **TOMAR PIE**. || Aguantarse de alguna cosa ab les mans pera no caure. **AGARRARSE**, **ASIRSE**, **COGER**. || Apegarse les viandes per falta de such. **Pegarse**. || Parlar de malalties. **Encomanarse**. || Enredarse la parra, eura, etc., en els arbres. **Enlarsarse**, **trepar**, **enramarse**.

AGAFARSE FORT. fr. *Met.* Esforsarse lo possible pera no decaure del seu estat. *Tenersse a las clines*.

AGAFARSE PELS CABELLS. fr. *Fam.* Barallarse dos ab molta furia y estirantse manats de cabells 'l un al altre. *Tirarse de las greñas*.

AGAFASSOPE. Pesat en fer les coses. **Pelmazo**, **posma**. || **DESMANYOTAT**.

AGAFAT, DA. p. p. **Creemat**, parlant dels guisats. **Ahumado**, **quemado**, **socarrado**. || Unit, adher t ab lum tat, pasta, engrut, etc. **Pegado**, **apegado**.

AGAFAT A LA SEUA. *Loc.* Se diu de la persona tossuda que no vol escoltar raons ni atendre a conveniencies que no siguin les que 'l seu judici li dicta. *Aferrado, dado a la saya*.

AGAFATÓS, A. adj. **APEGATÓS**.

AGAFÓS, A. adj. **AGAFADIS**, en la segona acepció.

AGAIG PORCH. *Exp.* vulgar pera despedir a algú. *He acá, coche allá*.

AGAITAR. v. a. *Ant.* **AGUITAR**.

AGAITAT, DA. p. p. **AGAITAT**. || adj. Qu' es semblant a la gaita. **Agaitao**.

AGALACTIA. f. *Med.* Falta absoluta de llet als pits de la dona que acaba de parir. **Agalactia**.

AGALÁCTICH, A. adj. *Med.* Se diu dels nens que 's crien sense mamar, y dels que son desmamats de poch. **Agalacto**.

AGALAXIA. f. *Med.* **AGALACTIA**.

AGALBANAT, DA. adj. **GALLÓFOL**, **MANDRÓS**.

AGÁLICH, CA. adj. S' aplica al ácit de gales. **Agálico**.

AGALIU. n. **CONSOL**.

AGALOCH. m. *Bot.* Género de plantes liliácees. **Agaloxo**, **áloe**.

AGALONAT, DA. p. p. **Galoneado**.

AGALLINAR. a. *Mel.* Acobardir, acoquinar. **Acobardar**, **acoquinar**.

AGALLINARSE. r. *Met.* Acobardirse, espatarrarse. **Acobardarse**, **acoquinarse**.

AGÁM, A. adj. *Bot.* Toda planta que no té organisme sexual, còm els rovellons. **Agamo**.

AGAMIA. f. *Bot.* L' estat de les plantes que careixen d' organisme sexual. **Agamia**.

AGAPANT. *Bot.* Flor d' amor **Agapanto**.

AGAPE. m. *Rel.* Nòm qu' en els primers temps de la lgies a se donava a les festes y convits de pietat cristiana, en les que 's reunien els fidels a les iglesies pera mantindre llur concordia y mutua unió. **Agape**.

AGAPETES. f. (*Amades* en grech.) Verges que sens fer vots se consagraven en els primers temps de la Iglesia al servei dels eclesiástichs; després degeneraren fins al punt d' admetre en llurs cases a tota mena d' homens. || Certes dones que formant sectes en el s'gle IV, buscaven el comer carnal dels joves pe suadintlos que res tenia d' impur. **Agapetas**.

AGAPIT. n. p. **Agapito**.

AGARBAMENT. m. Acció y efecte de agarbar. **Agavillamiento**.

AGARBAR. a. Fer garbes. **Agavillar**.

AGARBERADOR, A. El que agarbera. **Agavillador**.

AGARBERAMENT. m. Acció y efecte de agarbera o apilar les garbes. **Agavillamiento**.

AGARBERAR. v. a. Apilar les garbes. **Hacinar**.

AGARBERAT, DA. p. p. **Hacinado**.

AGARBONAR. v. a. **Abraonar**. **Hacer fogotes**, **agarrafar**.

AGARBONARSE. v. r. **Abraonarse**, **agafarse 'ls que 's barallen**. **Agarrarfarse**.

AGARBONAYRE. m. **AGARBERADOR**.

AGARÉ, NA. adj. Descendent de **Agar**. **Agareno**.

AGARENS. m. pl. Secta de cristiáns renegats que a mitat del s'gle VII abressaven la religió musulmana després de haver negat el misteri de la Trinitat, dient que Déu no podia tindre fill puig que no tenia muller. **Agarenos**.

AGÁRICA. f. *Quim.* Protocarbonat de calci, que se treu de les esclètxes de certes roques calisses **Agárica**.

AGÁRICH, m. **Bolet blanc**, **Agárichs A**, **verinosos B**, **comestibles** crescencia semblanta als bolets que 's fa a la soca d'alguns arbres. **Agárico**.

AGARÍCOLA. adj. *Entom.* Insecte que viu exclusivament dels agárichs. **Agarícola**.

AGARRADA. f. Veu que s' usa entre 'ls tráginers pera significar la mula a la qual se li han posat morralles. **Agarrada**.

AGARRAR. v. a. **AGAFAR**.

AGARRARSE. v. r. **AGAFARSE**.

AGARRAT, DA. p. p. **AGAFAT**. || adj. S' aplica a la persona molt avara. **Agarrado**. || S' aplica també al subjecte que ab freqüencia y descaro admet tot lo que li ofereixen. **Tomajón**, **tomón**. || Se diu de la persona robusta y de baixa estatura. **Rehecho**.

AGARRIGARSE. r. **Tornarse** còm una garriga. **Achaparrarse**.

AGARRIGAT, DA. adj. Se diu de la planta que creix poch y extén les seues branques còm la garriga. **Achaparrado**. || **RABASSUT**.

AGARROFARSE. v. r. **Caragolarse** les fulles dels arbres. **Encarrujarse**.

AGARROFAT, DA. p. p. **Encarrujado**.

AGARROTAR. v. a. **Lligar** molt estret, **cinglar** fort les averies. **Agarrotar**, **amarrar**.

AGARSA. f. *Ant.* **GARSA**.

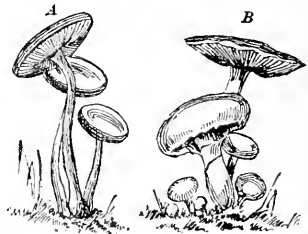
AGASAIG. **Tracte carinyós y cortés**. **Agasajo**. || El refresch de la tarde. **Agasajo**.

AGASAJADOR, A. m. y f. El qui tracta ab **agasaig**. **Agasajador**.

AGASAJAR. v. a. **Tractar** ab **agasaig**, **carinyo**, **urbanitat**. **Agasajar**.

AGASTRARI, A. adj. *Entom.* Se diu de certs infusoris que no tenen canal intestinal, limitantse les seues funcions a la exhalació y absorció exterior, còm les esponjes. **Agastrario**.

AGÁSTRICH, S. y adj. m. *Hist. nat.* Se diu de certs animals acéfals que no tenen canó digestiu i-v sible. **Agástrico**.

AGÁRICHS A, verinosos B, comestibles

AGASTRONERVIA. f. *Med.* Falta de acció nerviosa al ventrell. *Agastronervia.*

AGASTRONOMIA. f. *Med.* S' usa com sinònim de *agastronervia*. *Agastronomia.*

AGASTROSVARI. m. adj. *Entom.* Se diu del infusori que no té cavitat digestiva. *Agastrosvario.*

ÁGATA. f. Nòm de dona. *Águeda.*

ÁGATA. f. *Miner.* Pedra fina quartzosa molt dura, semi-transparenta y capàs de rebre un bon puliment. *Ágata.*

AGATAMEUS. adv. de m. *Ter.* De quatre potes. *A gatas.*

AGATÍ, NA. adj. Que se sembla a l'ágata. *Agatina.*

AGÁTICH, CA. adj. *Miner.* Que conté alguna part d'ágata *Agatideo, dea.*

AGATÍFERA. adj. f. *Min.* Se diu de la roca que conté ágata. *Agatífera.*

AGATINA. f. *Zool.* Mena de gasteròpodo de la família dels hèlices. *Agatina.*

AGATIRSO. m. *Entom.* Mena de cuquet fòssil, classificat entre 'ls sèrpiuls. *Agatirso.*

AGATIRSOS. m. pl. *Poèl.* Pobles de la Sarmacia europea, a la Moscovia septentrional. *Agatirsos.*

AGATISAT, DA. *Min.* Se diu de certes lústes que s'han convertit en ágates y 's troben en terrenos quartzosos. *Agatizado.*

AGATODOR. n. p. *AGATODORO.*

AGATOFÓLIT. m. *Erpet.* Género de reptils ofidians en que hi van compreses les serps escatoses que no tenen verí a la llengua. *Agatofólido.*

AGATONIS. m. *Min.* Se dona aquest nom a la pedra ágata més fina y més preciosa. *Agatonis.*

AGATOYDES. adj. *Min.* Calificatiu d'algunes pedres semblants a l'ágata. *Agatoides.*

AGAU. m. *Bot.* PITA, ADZAVARA.

AGAVATXAT. veg. *AGABATXAT.*

AGAVELL. m. *AGAVELLAMENT.*

AGAVELLADOR, A. adj. Aquell que agavella.

AGAVELLAMENT. m. Acció y efecte d'agavellar. *Acaparamiento.*

AGAVELLAR. v. a. Comers abusiú que consisteix en comprar tot el género que 's presenta al mercat pera estancar-lo y vendrel més car del preu corrent. *Acaparar.*

AGAVELLARSE. v. r. Amontonarse, ajuntarse sens ordre. *Agavillarse.*

AGAVELLAT, DA. p. p. *Arrebañado.* || adj. Dit del género o mercaderies. *Acaparado.*

AGE. *Geog. ant.* Nom d'Áger, prov. de Lleida, en temps dels romans. *Age.*

AGEGANTAT, DA. adj. D' estatura extraordinària. *Agigantado.* || *Met.* EXCELLENT, EXTRAORDINARI.

AGELL Y TORRENTS (Joan). *Biog.* Home de ciencia, nat a Sanahuja l'any 1809, mort en 1868. Va ésser catedràtic de mecànica, de física experimental y de química; director de la Escola Industrial, y elevat a rector de la Universitat barcelonina en 1863. Va estudiar fòndament la electricitat y la telegrafia, donant a conèixer en 1845 un telegraf de la seua invenció que trasmetia les lletres ab tota justesa y claretat, a raó de quaranta per minut. L'any 1850 perfeccionà dit telegraf de manera que podia estampar les senyals trasmeses. Agell és autor d'algunes memòries científiques. (Vegis *Lámina de retratos*, lletra A.)

AGELL D' ABAX. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Cabrera, prov. de Barcelona. || — *DE DALT.* Poble del dist. mupal. de Cabrera, prov. de Barcelona.

AGENCIA. f. Diligencia en els negocis. *Agencia.* || Ofici del agent. *Agencia.* || Administració dirigida

per un o més agents. || El temps que dura 'l càrrech d'agent. || Despatx del agent de negociis. || pl. Assumpfes, negocis, atencions. *Agencias, quehaceres, atenciones, negocios, asuntos, diligencias.* || — *FISCAL.* El càrrech d'agent fiscal. *Agencia fiscal.*

AGENCIAR. v. a. Fer diligencies pera lograr alguna cosa. *Agenciar* || Guanyar ab industria. *Agenciar.*

AGENCIAT, DA. p. p. *Agenciado.*

AGENEICHS. m. pl. *Ornit.* Família del ordre dels aucells trepadors. *Ageneicos.*

AGENESIA. f. *Med.* Impotencia, impossibilitat d'engendrар produida per la mala conformitat o per la falta d'orguens genitals, alteració del líquit seminal, etc. *Anafrodisia, agenesia.*

AGENGIBRE. *Bot.* GINGEBRE.

AGENIS. adj. *Bot.* Que no produeix, qu'está faltat de medis pera multiplicarse, parlant de plantes. *Agenis.*

AGENOLLAMENT. m. L'acle de agenollarse. *Arrodillamiento*

AGENOLLAR. v. a. Fer agenollar. *Poner de rodillas.*

AGENOLLARSE. v. r. Posarse de genolls a terra. *Arrodillarse, hincarse de rodillas.* || *Met.* Humiliar-se, rebaixarse. *Humillarse.*

AGENOLLAT, DA. p. p. *Arrodillado*

AGENSAMENT. m. *Ant.* Adorno.

AGENSAR. v. a. *Ant.* Adornar.

AGENT. adj. El que produeix algún efecte. ||

Agente. || Aquell que 's cuida de negocis d'altres. *Agente.* || — *DE BOLSA.* Es qui 's dedica o está empleat en el negociis de la Bossa. *Agente de bolsa.* || —

DE CAMBI. *Com.* S'anomenen aixís les persones que fan de corredor de cambi sens autoritat llegalítima. *Agentes de cambio.* || — *DE GOVERN.* El qui ha rebut de la autoritat establerta qualsevol càrrech o comissió de servei. *Agente de gobierno.* || — *D' ORDRE PÚBLICH.*

Empleat destinat a la conservació del ordre públich, perseguiment dels malfactors, etc. *Agente de orden público ó de seguridad.* || — *FISCAL.* El qui ajuda el fiscal. *Agente fiscal.* || adj. *Ant.* Actiu, diligent. *Agente.*

|| — *GENERAL DE PRECHS.* Era el posat per S. S. y establert en Madrit ab el càrrech de rebre y dirigir a Roma les sollicituds de despenses matrimonials y altres gracies especials que 's despatxen per la Dataria. *Agente general de preces.* || — *MORBÍFICH.* *Patol.*

La causa d'una malaltia. *A ente morbífico.* || — *TERAPÉUTICH.* *Patol.* El medi empleat pera combatre un mal. *Agente terapéutico.*

AGENZAMENT. m. *Ant.* *AGENSAMENT.*

AGENZAR. v. a. *Ant.* *ADORNAR.*

AGENZAT, DA. p. p. *ADORNAT.*

ÁGER. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida dióc. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Balaguer; entre 'l Noguera Pallaresa y 'l Ribagorsana y a mitjorn de la serra de Montsech; té 2.200 hab. Té agregats els pobles d'Agulló, Corsá, Font de Pou, Millá y Régola. || — (*VALL D'*). *Orog.* Vall de la prov. de Lleida; emplaça-

da a la falda mitjornina del Montsech y limitada pels dos Nogueres.

AGERASIA. *Med.* Estat d'algunes persones que, sent ja de molta etat, conserven encara la força y vigor de la joventut. *Agerasia.*

AGERMANABLE. adj. Lo que pot agermanarse. *Hermanable.*

Segell antich d'Áger

Segell d'Áger

AGERMANAMENT, m. *Ant.* GERMANDAT, COMPANYNIA.

AGERMANAR, v. a. Unir, uniformar, ajuntar. *Hermanar*. || *Ant.* Mancomunar.

AGERMANARSE, v. r. Ferse germans misticament. *Hermanarse*. || *Ant.* Mancomunarse. || r. Ésser consonants, estar acordes o conformes dues o més coses. *Hermanarse*. || *Hist.* Entrar en la Germandat que 's fundà a València l'any 1519. *Agermanarse*.

AGERMANAT, DA. p. p. Admès en la germandat, congregació, etc. *Hermano*. || Conforme, d'acort, consonant ab altra cosa. || *Hist.* Entrat en la germandat valenciana fundada en 1519. *Agermanado*.

AGEROLA, f. *Ter.* Mena de bolet menjivol. *Hongo*.

AGEURE, V. AJAURE.

AGEUSTIA, f. *Med.* La falta total o parcial del sentit del gust. *Ageustia*.

AGI, m. Benefici que s'obté del canvi del paper moneda en diner sonant o al revés. *Agio*, *agiotaje*. || Monopoli, comers usurer. *Agio*, *agiotaje*, *monopolio*.

AGIA (Mignel), *Biog.* Jurisconsult valencià, notable entre 'ls americans. Va néixer a València a mitjans del segle XVI. Després de cursada la carrera de dret l'any 1563, s'embarcà cap a Amèrica, prenent l'hàbit de Sant Francesch a Guatemala. Havent estat un dels jurisconsults més distingits del seu temps, va intervenir en la majoria de les qüestions hagudes ab motiu del dret de possessió a Amèrica; haventse fet famós per la seua obra: *Tratado y consulta sobre el servicio personal de los indios*, estampada a Lima l'any 1604, desfavorable a la llibertat dels indians e impugnada pel P. Francisco Cuello.

AGIBILLAR, v. a. COMPONDRE,

AGIBILLAT, DA. p. p. COMPOST.

ÀGIL, adj. Lleuger, prompte. *Ágil*, *expedito*.

AGILÍSSIM, A. adj. sup. *Agilísimo*.

AGILITAR, v. a. Donar agilitat. *Agilitar*, *dar soltura*, *agilizar*.

AGILITARSE, v. r. Cobrar agilitat, o fer exercici pera trobarse *ágil*, *disposit*. *Agilitarse*.

AGILITAT, f. Lleugeresa, expedició. *Agilidad*. || Un dels quatre dots o excel·lències del cossos gloriosos, que consisteix en la facultat de poderse traslladar instantàneament d'un lloch al altre per gran que sigui la distància. *Agilidad*.

AGILMENT, adv. m. D'una manera *ágil*. *Ágilmente*.

AGINA, f. *Bot.* Planta que té la flor sens organisme femení. *Agina*.

AGINARI, A. adj. *Bot.* Se diu de les flors quins estams s'han transformat en pètals y no tenen pistil. *Aginario*.

AGÍNICH, CA. adj. *Bot.* Que no té pistil. *Agínico*.

AGIONITA, pl. Secta del segle VII que pretenia que 'l matrimoni y la castedat eren sugestions del esperit maligne, y aixís s'entregaven sense fré a tota mena d'abominacions. *Agionitas*.

AGIOTATGE, m. Cambi de paper moneda en diner efectiu o al revés. *Agiotaje*. || m. *Monopoli*. || Engany que 's fa ab el fi de fer ganancies il·lícites fent que s'abaixi o pugi de preu alguna cosa, segons convingui, per medi de rumors falsos, notícies sens fonament y altres enredos vils e infames. *Agiotaje*.

AGIOTISTA, m. La persona que s'ocupa en fer l'agiotatge. *Agiotista*, *agiotador*.

AGIRO, m. *Bot.* Género de rovellons que 's fan als pins vells. *Agiro*.

AGITACIÓ, f. Moviment. *Agitación*, *conmoción*. || Perturbació. *Agitación*. || *Fis.* Combat interior y violent entre 'ls corpúsculs d'un cos natural. *Agitación*.

AGITADAMENT, adv. m. Ab agitació. *Agitadamente*.

AGITADOR, A. s. El qui agita. *Agitador*.

AGITANAR, v. a. Inspirar idees, maneres o costums dels gitanos. *Agitanar*.

AGITANARSE, r. Tornarse per l'estil dels gitanos. *Agitarse*.

AGITANAT, DA. p. p. Semblant als gitanos. *Agitanado*.

AGITAR, v. a. Moure molt depressa o ab violència. *Agitar*. || Perturbar, commoure. *Agitar*.

AGITARSE, v. r. *Agitar*.

AGITAT, DA. adj. Turbat, excitat. || *Agitado*, *excitado*, *turbado*, *violento*. || Mogut, impulsat ab violència. *Sacudido*, *agitado*, *violento*. || *Commogut*, *alterat*. *Conmovid*, *agitado*, *afectado*, *impresionado*. || *Ruidós*, *fort*, *parlant de discusions*, etc. *Agitado*, *fuerte*. || Possell d'una idea, *exaltat*. *Agitado*.

AGLÁ, m. Fruit de l'alsina, del coscoll, o del roure. *Bellota*. || Capseta, dita aixís per la forma, pera ficarhi coses aromàtiques. *Bellota*. || La extremitat del membre viril cuberta ab el prepuci. *Balano*.

D'OLIVAS Y D'AGLANS TANTS NE CULLEN ELS PETITS COM ELS GRANS. Perque s'han de collir d'una a una.

DONAR UN AGLÁ PERA FER CAGAR UN ROURE. fr. *Fam.* Fer un petit benefici ab l'esperansa d'una gran recompensa. *Meter aguja y sacar raja*.

FERÁ UN PET COM UN AGLA. fr. *Fam.* S'aplica a aquell que està molt gran. *Estallar como una bomba*.

AGLÁ D'ARS, Fruit del ars. *Artina*.

AGLANAT, DA. adj. En forma d'agl. *Abellotado*.

AGLATZ, m. *Ant.* AGUAIT.

AGLEBAR, v. a. Formar coses a modo de gleba. *Cuajar*, *aglebar*.

AGLEBAT, DA. adj. Fet de glebes. *Aterronado*, *hecho de terrones*.

AGLOMERACIÓ, f. Munt, amuntegament. *Acumulación*, *aglomeración*, *amontonamiento*. || *Geol.* Reunió de moltes substancies que, haventse format en distintes èpoques y havent estat separades per molt temps se troben apretades o encloses en masses més o menys considerables per medi d'un ciment quarsós o calis que les agües han depositat. *Aglomeración*. || *ret*, *Congerie*.

AGLOMERAR, v. a. Apilar. *Acumular*, *amontonar*, *apilar*, *aglomerar*.

AGLOMERARSE, Apilarse. *Amontonarse*, *aglomerarse*, *acumularse*.

AGLOMERAT, m. *Min. y geol.* Masses rocoses, formades de palets o de trossos de pedra de diverses procedencies, unides per un ciment o pasta endureda. *Conglomerado*.

AGLOMERAT, DA. p. p. *Acumulado*, *amontonado*.

AGLÓS, A. adj. *Anat* Que no té llengua. *Aglos*. || Per extensió s'aplica en la entomologia al insecte que no té trompa.

AGLOSSIA, f. *Anat* Falta o privació de llengua. *Aglosia*.

AGLOSSOSTOMOGRAFIA, f. *Anat* Descripció de una boca sense llengua. *Aglossostomografia*.

AGLOTIS, f. *Anat*. AGLOSSIA.

AGLUTICIÓ, f. *Med.* Impossibilitat absoluta de poder empassarse res. *Aglutición*.

AGLUTINACIÓ, f. *Cir.* Soldadura o adherencia que s'estableix entre parts acostades del cós, que havien estat separades per un agent comunment extern. *Aglutinación*.

AGLUTINANT. f. *Cir.* Banda o veua de tela o de pell preparada pera aplicar-la a les ferides que s'han de aglutinar o tancar. **Aglutinante.**

AGLUTINAR. v. a. Enganxar, unir o juntar una cosa ab un'altra. **Aglutinar.**

AGLY. *Hidrog.* Riu del Rosselló, avuy depart. dels Pirineus Orientals. Neix al depart. del Aude; passa per Sant Pau de Fenollet, La Tour-de-Fransa, Estagel y Rivesaltes y desaigua al Mediterrà a mitjorn del estany de Leucata.

AGNA. n. p. Ana.

AGNACIÓ. f. Parentiu de part de pare. **Agnación.** || **AGNACIÓ FINGIDA.** *For.* y **AGNACIÓ ARTIFICIOSA.** La que 's considera pera la successió dels béns vinclats que exigeixen descendència varonivola, que si aquesta se interromp, hereta 'l fill varó de la parenta més propera. **Agnación artificiosa.** || **FINGIDA.** V. **AGNACIÓ ARTIFICIOSA.** || — **RIGUROSA.** La descendència no interrompuda de varó en varó. **Agnación rigurosa.**

AGNAT, DA. m. *For.* Parents colaterals que provenen d'una mateixa branca masculina. **Agnado.**

AGNATICI, A. adj. *For.* Pertanyent a la agnació o agnat; la que passa de varó a varó per via d'herència. **Agnaticio.**

AGNEL. m. *Ant.* ANYELL.

AGNÉS. f. Nom de dona. **Inés.**

AGNETA. n. p. Diminutiu d'AGNA. **Anita.**

AGNICIO. f. *Poët.* En la tragedia y en la comedia el regoneixement d'una persona, quina qualitat s'ignorava, y a la fi 's descubreix, resultantne repentina mudansa de fortuna. **Agnición.** **reconocimiento.**

AGNINA. f. Pell d'anyell. **Corderina.**

AGNOCAST. m. *Bot.* ALOCH.

AGNOIA. f. *Patol.* Falta o privació de coneixement; l'estat en que 's troben els malalts quan no coneixen ja a les persones que 'ls rodegen. **Agnoia.**

AGNOÏTES. m. pl. Sectaris del segle IV, que pretenien que Déu no posseïx el coneixement de tot, sino gradualment. || Sectaris del segle VI, que pretenien que Jesucrist ignorava quin dia seria 'l Judici, fundantse en que la Escriptura diu que sols el Pare ho sap. **Agnoetas, agnoïtas.**

AGNOM. m. MOTIU, RENOM.

AGNOSIS. f. *Patol.* Ignorancia, falta de coneixement. **Agnosis.**

AGNUS. m. AGNUSDEI.

ÉSSER DE PASTA D'AGNUS. fr. *Fam.* Ésser de molt bon gèni. **Ser de buena pasta.**

AGNUSDÉI. m. Coqueta de cera beneïda pel Papa; déu aquest nom a la circumstancia de tindre la figura d'un anyell en una de les seues cares. **Agnus, agnusedéi.**

AGOLAR. v. a. *Ant.* ENGOLIR.

AGOLEJAR. v. a. *Ant.* IGUALAR.

AGOMBOLAR. v. a. Arreplegar, juntar munió de coses d'una mateixa o de diferenta mena. **Acumular.** || També s'aplica a coses immaterials, com honors, etc. **Acumular.**

AGOMBOLAT. p. p. **Acumulado.**

AGOMBOYAR. v. a. *Ter.* **Arreglar.**

AGONATS. adj. S'aplica als animals que no tenen barres. **Agonates.**

AGONFIASIS. f. *Patol.* Aflluixament de l'articulació de les dents ab la barra, lo que fa que aquelles se bellugin. **Agonfiasis, agonfosis.**

AGONFO, A. adj. *Zool.* **DESIDENTAT.**

AGONIA. f. Estat del malalt quan se troba entre la vida y la mort, acabant per triomfar aquesta. **Agonia.** || *Met.* **Pena gran.** **Agonia.**

AGONISANT. m. Qui agonisa. **Agonizante, moribundo.** || Relligiós de l'ordre de Sant Camilo. **Agonizante.**

AGONISANTS. m. pl. Relligió fundada per Sant Camilo de Lelis. **Agonizantes.**

AGONISAR. v. n. Patir l'agonia de la mort. **Agonizar, estar agonizando, en la agonía.** || Ajudar a bè morir.

AGORAMENT. m. Art dels agorers. **Agoreria.** || m. Pronòstich, predicció vana, deduida per alguns pobles antics, del cant, del vol o 'l menjar dels aucells o d'altres observacions que no tenen cap referència ab lo venider. **Agoreria.**

AGORER, A. m. y f. Aquell que fa auguris. **Agorero.**

AGORERIA. f. AUGURI

AGORETAT, DA. adj. Se diu de la terra llaurada y a punt d'ésser sembrada. **Barbechado, da.**

AGOSADAMENT. adv. m. *Ant.* **ATREVIDAMENT.**

AGOSAR. v. n. *Ant.* **GOSAR, ATREVIRSE.**

AGOSAT, DA. adj. *Ant.* **ATREVIT.**

AGOST. m. Octau mes del any. **Agosto.** || La temporada en que 's fa la collita dels grans. **Agosto.**

AGUA D'AGOST, SAFRÀ, MEL Y MOST. Aforisme ab que s'expressa lo bona qu'és la pluja en aquèst mes pera totes tres produccions *Agua en Agosto, azafrán, miel y mosto.*

AL AGOST, VI Y MOST. *En Agosto, mosto*

CADA COSA AL SEU TEMPS, COM LES FIGUES AL AGOST. *Ref.* Ensenya que les coses oportunes son més estimables y profitoses. *Cada cosa à su tiempo y los nabos en adviento.*

PEL AGOST BAT EL PERESÓS. *Ref.* *En Agosto trilla el perezoso.*

PEL AGOST NI DONA NI MOST. *Ref.* *En Agosto ni mujer ni mosto.*

PER LA MARE DE DEU D'AGOST A LES SET JA ÉS FOSCH. Aforisme ab que 's significa que, en efecte, per tal diada el sol ja és a la posta en aquella hora.

AGOST. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, bisb de Orihuela, part. jud. de Novelda; és a l'esquerra de la rambal del seu nom y té 2.967 hab || — (RAMBLA D'). *Hidrog.* Riera de la prov. d'Alacant; neix a la serra del Cid y desaigua al mar a mitjorn de la capital.

AGOSTEJADOR. m. *Ant.* Lloch ont pastura 'l bestiar al estiu. **Agostadero.**

AGOSTEJAR. v. n. Pasturar el bestiar pels rostolls pel mes d'Agost. **Agostar.** || Passar l'estiu en alguna part. **Agostar, pasar el estío en alguna parte.**

AGOSTENCH, CA. adj. Nat en Agost. **Agostizo.**

AGOSTÍN (Miquel). *Biog.* Agriònom català que va néixer a Banyoles l'any 1560 y va morir l'any 1630. Era de l'ordre de Malta y va ésser prior de Sant Joan de Perpinyà. Va deixar impresos uns *Secretos de la agricultura*, que acaben ab un vocabulari en sis llengües.

AGOTAMENT. m. La acció y efecte d'agotar. **Agotamiento, agotadura.**

AGOTANT. adj. y p. a. de agotar. Qui agota. **Agotante, agotador.**

AGOTAR. v. a. Traure l'aigua d'algun lloch; apurar un licor fins la darrera gota. **Agotar.** || *Met.* Consumir qualsevol cosa. **Agotar, apurar.** || **Malbaratar.** || Parlant del ingeni y d'altres coses immaterials, emprar totes les seues forces. **Agotar.**

AGOTARSE. v. r. Acabarse un líquit fins a la darrera gota. **Desgotar.** || Consumirse qualsevol cosa. **Agotarse, apurarse.** || Acabarse, despatxarse, vendre 's tot. **Agotarse.**

AGOTAT, DA. p. p. y adj. Acabat, apurat del tot. **Agotado.**

AGOTSIL. m. AGUTSIL || *Ant* BATLLE. || GENERAL D' EXÈRCIT.

AGOVÍ. m. Acció y efecte d' agoviar. **Agobio**.

AGOVIAI. v. a. Fatigar, oprimir. **Agobiar**.

AGOVIAI, **DA**. p. p. Oprimir. **Agobiado**.

AGOYT. m. *Ter*. AGUAIT.

AGOYTAR. v. n. GUAITAR, MIRAR.

AGRACIAR. v. a. Donar gracia, garbo, mèrit a alguna cosa. **Agraciar**. || Fer mercè. **Agraciar**. || v. a. *Ant*. Donar les gracies.

AGRACIAT, **DA** adj y p. p. **Agraciado**. || v. a. *Ant*. Donar les gracies. || *Èsser agraciat d' algú*. || *Ant*. Llaureli donat les gracies.

AGRADABILÍSSIM, **A**. adj. sup. **Agradabilísimo**.

AGRADABLE. adj. Lo que agrada. || **Agradable**. || **Afable**.

AGRADABLEMENT. adv. m. D' un modo agradable. **Agradablement**.

AGRADANSA. f. *Ant*. AGRADO.

AGRADAR. v. n. Complaure. **Agradar**, **contentar**, **complacer**. || Saber bo. **Agradar**, **gustar**, **saber bien**. || Èsser alguna cosa de l' aprovació d' algú. **Agradar**, **gustar**, **sentar ó sonar bien**. || **Voler**, **desitjar**, **còm: si faig un favor m' agrada que m' en fasin un altre**. **Gustar**.

A MI M' AGRADA; LO QUE M' AGRADA, M' AGRADA; M' AGRADA PERQUE M' AGRADA. *Loc. fam.* Vol dir que 's tria una cosa sense preocuparse de la raó o motiu per què agrada. *Lo que me suena, me suena*.

LO QUE NO AGRADA A LA VISTA O ALS ULLS NO AGRADA A LA BOCA. *Ref.* Denota que les coses que depenxeixen de la elecció han de venir a gust. *Si á la vista no me agrada, no me aconsejes nada*.

NO M' AGRADA. Modo de parlar que s' aplica al qui diu alguna cosa que disgusta a un altre, pensant que 's diu ab segona intenció. *Bien reza, pero mal ofrece*.

SI M' AGRADA, NO M' AGRADA. Cucut, joch de cartes en que se 'n dona una a cada jugador, y 'l qui té má, si no li acomoda, la cambia ab la que té 'l seu costat; el qui 'n té una de bona diu: «cucut!», y 's queda ab ella; el qui té un rey diu: «cucut!» y no està obligat a canviar, y últimament, pert el qui té la carta més baixa. *Mal contento, cuco*.

SINO LI AGRADA, QUE HO DEIXI; SI NO LI AGRADA, QUE 'S PASSEGI. *Exp* Vol dir que 's fa una cosa sense cuidar-se de que sigui o no a gust d' un altre. *Que quiera, que no quiera*.

SI NO T' AGRADA NO T' HI CASIS. *Loc. met.* SI NO TE ACOMODA NO HO PRENGUIS. *Si no te parece bien, déjalo*.

SI NO T' AGRADA NO LI FASSIS ALBARDA. *Ref.* AL SANT QUE NO TINGUIS DEVOCIÓ NO LI FASSIS ORACIÓ.

AGRADARSE. v. r. Complaure 's mutuament **Agradarse**, **complacerse**. || Enamorarse de les prenes o bones qualitats d' algú. **Prendarse**.

AGRADAT, **DA**. p. p. **Agradado**. || adj. **Prendado**.

AGRADATGE. m. *Ant*. **Agrado**.

AGRADIR. v. n. *Ant* AGRAIR.

AGRADIT. p. p. *Ant*. AGRAIT.

AGRADIU, **VA**. adj. Ab que 's significa que una cosa és agradable. **Agradable**.

AGRADÍVOL, **A**. adj. **AGRADABLE**.

AGRADO. m. Aprovació, satisfacció. **Agrado**. || **AFABILITAT**.

AGRADÓS, **A**. adj. **AGRADABLE**.

MAL AGRADÓS. Desapacible en el tracte. *Áspero, seco, desabrido, brusco*.

AGRADOSAMENT. adv. m. D' una manera agradable. **Agradablement**.

AGRADÍSSIM, adj. Mòlt agrait. **Muy agradecido**, **agradecidísimo**.

AGRAÏMENT. m. **Agradecimiento**.

AGRAÏR. v. n. Rego eixer els beneficis. **Agradecer**, **reconocer**. || Pagar els beneficis. **Agradecer**, **regraciar**. || Donar les gracies. **Agradecer**, **dar gracias**. || Premiar un servei o acció distingida. **Remunerar**, **recompensar**, **galardonar**.

AGRAÏT, **DA**. adj. **Agradecido**.

DE MAL AGRAÏTS TOT L' INFERN N' ÉS PLÈ. Aforisme ab que s' expressa còm és dolenta la falta de regonèixement.

MAL AGRAIT; DESAGRAÏT.

AGRAM. m. *Bot.* Herba de la familia de les gramínees, quines arrels són mòlt difícils d' arrencar del tot; creix cosa d' un pam, fa tres o cinch espigues primes y té les fulles mòlt semblantes a les del blat; és medicinal. **Gram**. || —**PORQUÍ** *Bot.* V. CINCH EN RAMA.

L' ASE PER FAM MENJA AGRAM, o bé REPUGNA LA

AGRAM, **PERO MÉS DURA ÉS LA FAM**. *Ref.* Que indica que la necessitat fá fermoltes coses encara que vinguen a repel. *La necesidad obliga; en tiempo de hambre no hay pan duro*.

S' AGAFA CÒM L' AGRAM. *Se pega como una tapa*.

VIURER MÉS QUE L' AGRAM. *Vivir más años que Matusalén*.

AGRAMUNT.

Geog. Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora dreta del riu Sió; té fama pels seus turrons, y compta ab 2.453 hab., incloient' hi els dels seus agregats Aladrell, Almenara Alta y Majet.

AGRANALL. m. **ENGRANALL**.

AGRANALLAR. v. a. **ENGRANALLAR**.

AGRANAR. v. a. **ENGRANALLAR**. || *Ter*. **ESCOMBRAR**.

AGRANILLAR a. Preparar una pell, tela, etc., de manera que sembli tota plena de granets. **Agranelar**.

AGRARI, **A**. adj. Cosa del camp, còm: *llel agraria*. **Agrario**. || m. *For*. Certa prestació de la quinta o sexta part dels fruits. || **CENS**.

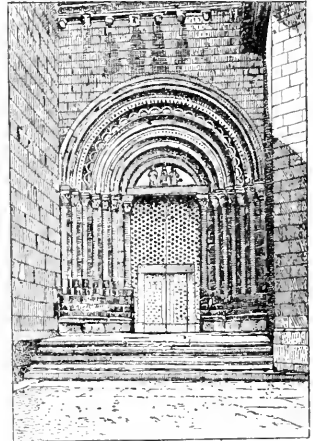
AGRÁS. m. Raïm vert. **Agraz**. || Such de raïm vert. **Agraz**.

AIGUA DE AGRÁS. **Agraz**, **agua de agraz**, **agrazada**. **EN AGRÁS**. m. adv. Avans de temps. *En agraz*. **SEMBLANT AL AGRÁS**. **Agraceño**.

AGRASSERA. f. Vas en que 's guarda el such del agrás. **Agracera**. || Parra, quin fruit mai madura. **Agracera**.

AGRASSÓ. m. *Bot.* Varietat del riber, quines fulles son més amples y més llustroses pèl revers que les del riber comú. Se conreua als horts y jardins. **Groseller**.

AGRASSONS. m. Els fruits del agrassó. **Grosella**.

Portal de l' iglesia d' Agramunt

Sgell d' Agramunt

AGRASSOT. m. Gotim de raïm agre que 's deixa als ceps després de la brema. *Rebusco.*

AGRASSOTAR. v. a. Cullir els agrassots. *Rebuscar.*

AGRATCIENT. adv. de mod. *ADRETES.*

AGRAVACIÓ. f. L'acció de agravar y agravare. **Agravamiento.** || — DE CENSURES. Acrimiació ab que s' amenassa que 's fulminarà la excomunió després de tres amonestacions, si no s' executa lo que 's mana. **Agravación, agravamiento de censuras.**

AGRAVADAMENT. adv. *Ant.* Con gravámen.

AGRAVAMENT. m. L'acció de agravar y agravare. **Agravamiento.** || Acrimiació en les censures eclesiàstiques. **Agravamiento.**

AGRAVANT. p. a. Agravante, agravatorio.

AGRAVAR. v. a. Oprimir, causar perjudici. **Agravar, agobiar, cargar las bulas.** || Aumentar la gravetat. **Agravar.** || Examinar la deformitat o delictes. **Agravar, acriminar, abultar, envenenar.**

AGRAVARSE. v. r. Ferse una cosa més pesada y molesta. **Agravarse.**

AGRAVAT, DA. p. p. **Agravado.**

AGRAVATORI, A. adj. *Ant. for.* **Agravatorio.**

AGRAVI. m. Obra o paraula ofensiva. **Agravio.** || Perjudici que 's causa a una persona en els seus drets o interessos. **Agravio.**

ALEGAR D' AGRAVIS. fr. *For.* Demanar en justícia la satisfacció d' agravis. *Decir de agravios*

DESFER AGRAVIS. fr. Pendre satisfacció d' ells. *Des-hacer agravios.*

VENJAR AGRAVIS. fr. *DESFER AGRAVIS.*

AGRAVIADAMENT. adv. m. Ab agravi, ab ofensa. **Agraviadamente.**

AGRAVIADOR, A. s. y adj. Que agravia o causa agravi. **Agraviador, ofensivo.**

AGRAVIAR. v. a. Fer agravis. **Agraviar.**

SI TENES ALGÜ AGRAVIAT NO VAGIS MAY DESCUIDAT. *Ref.* Denota que 'l qui fa agravis, déu anar previngut perquè no l' atrapin mai descuidat. *Quien siembre abrojos no ande desculto.*

AGRAVIARSE. v. r. Enfadarse per alguna obra o paraula. **Agraviarse, ofenderse, picarse, resentirse, formalizarse.** Malmetre's alguna part del cos. **Lesionarse.**

AGRAVIAT. p. p. De agraviar. **Agraviado.**

AGRAVIAT, DA. adj. Insultat, injuriat, ofés, descontent per ofensa. **Agraviado, ultrajado, injuriado.** || Indignat, ressentit. **Econado, agraviado, indignado, resentido.** || Desatés, despreciat. **Desdeñado, agraviado, desatendido, desairado.**

AGRAVIATS. *Hist.* Nòm que 's donava a Catalunya als nobles a qui Felip V va desposseir de llur noblesa perquè eren partidaris de la casa d' Àustria. **Agraviados.**

AGRAVIÓS, A. adj. Agraviador, injuriós, ofensiu. **Injurioso, ofensivo, insultant, agraviador.**

AGRE. m. El such àcit d' algunes fruites o herbes. **Agrio, agrura.** || Aspre al gust. **Agrio, ácido, acerbo.** || *Mel.* Camí, terren dolent. **Agrio, áspero, escabroso, fragoso, breñoso, salvaje.** || Desapacible en el tracte. **Agrio, acre, áspero, bronco, brusco, desabrido.** || Se diu del estil quan és dissonant. **Duro** || *Afició.* || Dit del metall poch flexible. **Agrio.** || *Pint.* De mal gust en el color o dibuix. **Agrio.** || *Ter.* Costum, hàbit; y aixís quan una persona no fá el que feia avans, se diu d' ella que ha perdut l' agre de fer aquella cosa. **Costumbre, hàbit.**

FERSE AGRE. fr. Explica la repugnàcia d' executar o empendre alguna cosa no considerantla útil o agradosa. *Hacerse de mal, cuesta arriba.*

FER TORNAR AGRE. fr. Fer que alguna cosa prengui un gust despassible més o menys semblant al vinagre. *Avinagrar, acedar.*

PERDRE L' AGRE. fr. *Fam.* **PERDRE EL COSTUM.**

PUNTA D' AGRE. fr. Lo que té un poch d' agror. *Agrillo, robanillo, punta.*

TORNARSE AGRE. fr. Posarse àcida o agre alguna cosa. *Agriarse, acedarse.* || Dit de les conserves y confitures. *Agriarse, rehervirse, fermentarse, reventarse.* || Dit dels licors. *Torcerse, reventarse, avinagarse, agrarse, acedarse.* Dit del llevat. *Ahilarse.*

AGREDÒLS adj. Lo que té una barreja d' agre y dòls. **Agridulce.**

AGREDON. m. *Com. Ant.* Espècie de borràs que s' usava pera forros. **Agredon.**

ÀGREFULL. (**Barrancada de**). *Hidogr.* A la esquerra de la carretera de La Presta, en el Vallespir, hi forma un hermós saltant de 25 metres d' alçaria, el torrent que baixa del cim del Ras del Garbé y del Puig de Cagallops. || **Torrent** originari del Mardàs (Ripollès) que 's forma ab la unió dels rierals de Santou y de Mataplana.

AGREGACIÓ. f. Conjunt de coses. **Agregación.** || *Quim.* Propensió que les molècules integrantes dels cossos tenen a unir-se y a conservar aquesta unió. **Agregación, cohesión.** || Destinó, colocació en alguna cos u oficina sense tindre'hi plassa efectiva. **Agregación.**

ROQUES D' AGRACIÓ. f. pl. *Min.* Masses minerals compostes de distintes menes de fragments units uns ab altres. *Rocas de agregación.*

AGREGAR. v. a. Unir ones coses ab altres. **Agregar.** || Destinar alguna persona a una corporació u oficina. **Agregar, incorporar.**

AGREGARSE. v. r. **Agregarse.**

AGREGAT, DA. p. p. **Agregado.** || m. Conjunt de coses. **Agregado.** || *Quim.* Partícules homogènees que ab llur unió formen un cos més voluminós. **Agregado.** || Tercer de a bordo. || — DE BOIGS. **Conjunt d' ells.** *Gavilla de locos.* || — DE DISBARATS. **Conjunt d' ells.** *Hato de dispartes.*

AGREJAR. v. n. Tindre una punta d'agre. **Ser agri- llo, tener punta de agrio.** || **ASPREJAR.**

AGRELLA. f. *Bot.* Planta perenne de la família de les oxaliàcees, quines fulles, que son retallades y tenen un gust agre, s' usen en l'amaniment d' algunes viandes o be's menges amanides ab oli y vinagre. **Acedera, acetosa, vinagrera.** || — **BORDA.** *Bot.* Planta perenne, d' arrel grossa, color pardo per la part de fora, groga jaspejada, de venes un poch roges, y que creix en llocs humits: s' usa en medicina contra les malalties brianoses y la ronya. *Romaza.* || — **DE FULLA RODONA.** *Bot.* Varietat de la agrella. *Acedera romana.*

AGRELLETES. f. *Bot.* Planta perenne de la família de les oxaliàcees, quines fulles en forma de cor tenen un gust semblant al de les agrellas. **Acederilla, aeluya, luyula, vinagrèrita.**

AGRELLOSES. f. pl. *Bot.* Família de plantes que se semblen a la agrella. **Acederosas.**

AGREMENT. adv. m. Ab aspresa o rigor. **Agriamente.**

AGREMINT. m. *Ant.* **SERRADURES.**

AGRENCH, CA adj. Que té una punta d' agre o que s' hi comensa a tornar. **Acedo, acidulo.**

AGRES. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, diòcesis de València, part. jud. de Conçentina; és a la dreta de la Rambla del seu nom y té 1,126 hab.

AGRES. (**Rambla d'**). *Hidrog.* Riera de la prov. de Alacant que desaiuga a la vora esquerra del riu Serpis, entre Muro y Alcozer.

AGRESA. f. Qualitat o condició de lo qu' es agre. **Acidez.**

AGRESSIÓ. f. *Ant.* **ACOMESA.**

AGRESSIU, VA. adj. Que té caràcter d' agressió, que es propi pera acometre. **Agressivo.**

AGRESSIVAMENT. adv. D' un modo agressiu. **Agressivament.**

AGRESSOR. A. m. y f. El qui acomet a un altre pera ferir-lo o matarlo. **Agressor, homicida.**

AGREST. adj. Lo que produeix el camp sens conrear-lo. **Agreste, silvestre, salvaje, y borde,** que sols s' aplica als arbres. || *Met.* S' aplica al subjecte que té modals grollers. **Agreste, rústico, bravío, montaraz** || El treballador y demés pertanyents al camp. **Rústico, campesino, agreste.** || *Ant.* Lloch inhabitat. **Inhabitado.**

AGRET, A. adj. d. Un poch agre. **Agrillo, agrete.**

AGRETES. f. pl. *Bot.* **AGRELLETES.**

AGREUGER. v. a. *Ant.* y

AGREUJAR. v. a. *Ant.* **AGRAVIAR.**

AGREVIAR. v. *Ant.* **AGRAVIAR.**

AGRIAR. v. a. *Met.* Disgustar molt. **Agriar, exasperar, enconar.**

AGRÍCOL, A. adj. Lo que té relació ab el conreu de la terra. **Agrícola** || També s' aplica a aquell que conrea la terra. **Agrícola ó agricultor.**

AGRICULTOR. m. El qui conrea la terra. **Agricultor, labrador.** || Aquell que escriu sobre agricultura o n' ensenya. **Agricultor, agrónomo.**

AGRICULTURA. f. El treball de la terra. **Agricultura.** || L' art qu' ensenya 'l conreu de la terra. **Agricultura.** || Lo que pertany a la agricultura. **Agrario.**

AGRIDES. adj. *Entom.* Insectes que viuen en paratges secs y pedregosos. **Agrides.**

AGRIDOLSOR. f. La qualitat de agre y dòls. **Agridulzura.**

AGRIELLES. f. *Bot.* **AGRELLES.**

AGRIFOLL. m. *Bot.* **BOIX GRÉVOL.**

ACRIFOLLARSE v. **AGRILLARSE.**

AGRILLONAT. p. p. Qui porta grillons. **Agriado.**

AGRIMENSOR. m. El qui té per ofici acanar les terres. **Apeador, agrimensor.**

AGRIMENSURA. f. L' art de acanar les terres. **Agrimensura.**

AGRINÓCOMA. f. *Med.* Insomni ab ensopiment, estat d' un malalt que sembla que está adormit y realment está despert y delirant. **Agrinócoma.**

AGRIÓ m. *Vet.* Tumor tou al principi, després dur, que 's presenta en les potes dels animals, sense donarlos xardor ni dolor y sols quan el seu volúm augmenta considerablement, impedeix el moviment de la part malalta, fentlos anar coixos. És molt difícil de curar y solament el foch pot atacar-lo, impediul que fassi p ogressos, y encara és insufficient quan el bulto del agrió arriba a cert punt de gros. **Agrión.**

AGRIÓFACH, GA. s. y adj. Que viu o s' alimenta de caru feréstega. **Agriófago.** || m. Qui s' estima més menjar carn dels animals feréstechs que la que 's menja ordinariament.

AGRIOFAGIA. f. Gust, pensió o inclinació que incita a preferir la carn dels animals feréstechs a tota altra mena d' aliments. **Agriofagia.**

AGRIPA. adj. *Med.* Denominació de la criatura que neix traient primer els peus. **Agripino.**

AGRIPALMA. f. *Bot.* Má de Santa María; planta indígena perenne, de 80 a 90 centímetres d' alsada, de fulles partides en tres, de flors vermelles, llavor cantelluda y arrel fibrosa. S' usa pera curar el mal de cor. **Agripalma, cardíaca.**

AGRIPENNE. adj. *Ornit.* S' aplica als aucells que tenen les plomes rústegues. **Agripenko.**

AGRIPI, NA. adj. *Med.* Que neix de peus, es a dir, que treu primer els peus que 'l cap. **Agripino.**

AGRIPNIA. f. *Med.* Insomni, estat anormal en que els malalts sofreixen un desvetllament seguit. **Agripnia.**

AGRIPNÓCOMA. f. *Med.* Insomni ab ensopiment. **Agripnócoma.**

AGRIPNOGEMIS. f. *Med.* Estat d' un malalt quan se trova ensopit y ab una gran agitació. **Agripnogemis.**

AGRIR. v. a. *Ant.* Fer tornar agre alguna cosa. **Agriar, acedar, poner agrio.** || *Ant. met.* **CRIAR.** || Irritar algún mal. **Irritar.**

AGRIRSE. v. r. *Ant.* **TORNARSE AGRE.** || *Met.* Agravar-se les llagues. **Agriarse, enconarse, irritarse.**

AGRISETAR. v. a. Imitar el color de griseta; fer que les hermoses robes de seda se li assemblin bè. **AgriSETAR.**

AGR SETAT, DA. adj. Se diu de les robes de seda semblants a la griseta. **AgriSETado.**

AGRIT, DA. p. p. *Ant.* **Acedado, avinagrado.** || Exasperat. **Exasperado, agriado.**

AGRÒ. m. *Ornit.* **GARSA.**

AGRÒ ROIG. garza, grua. **Garza purpúrea.**

AGRÒ BLANCH. m. *Martinet.* **Garzeta mayor.** || També 's designa ab el mateix nòm la Garzeta menor.

AGRÓFACH, GA. s. y adj. Que s' alimenta de feres. **Agrófago.**

AGROGRAFÍA. f. Descripció de les coses del camp, o que tenen connexió ab la agricultura. **Agrografia.**

AGRÒLECH. m. Escriutor sobre agrologia o sobre les obres agroloquiques. **Agrologia.**

AGROLOGÍA. f. Tractat de la agricultura. **Agrologia.**

AGROLÓGICH, CA. adj. Pertanyent a la agrologia. **Agrológico.**

AGROMOLLAR. v. a. L' acte de reunir-se. **Agruparse.**

AGRÓNOM. m. El savi o versat en la agronomia o que dona regles pera ella. **Agrónomo.**

AGRONOMETRÍA. f. Coneixement exacte del producte que pot donar una partida de terra. **Agronometría.**

AGRONOMÉTRICH, CA. adj. Relatiu a la agronometría. **Agronométrico.**

AGRONOMÍA. f. La teoria de la agricultura. **Agronomía.**

AGRONÒMICH, CA. adj. Pertanyent a la agronomia. **Agronómico.**

AGROPAR. v. a. *Ant.* **NUAR.** || **REUNIR, AJUNTAR y ARREPLEGAR.**

AGROPARSE. v. r. Reunirse en grupo. **Juntarse.**

AGROPS. m. pl. *Ant.* **GROP, NU.**

AGROR. f. El gust agre d' alguna cosa. **Acedia, agrura.** || *Met.* **Aspresa, vigor, Acrimonia, aspereza, vigor.**

AGRORETA. f. dim. **Agrete, agrillo.** || En el tracte y en les respostes. **Acedia, acrimonio, aspereza.**

AGRÓS, A. adj. Aspre al gust. **Acetosos.**

AGROSITAT. f. La qualitat d' agrós. **Acetosidad, acidez, acedia.**

AGROSTÍDEES. f. *Bot.* Plantes anyals de la familia de les graminees. **Agrostídeas.**

AGROSTOGRAFIA. f. *Bot.* Part de la botànica que tracta de la extensa familia de les plantes graminees. **Agrostografia.**

AGROSTÓGRAF. m. *Bot.* Inteligent, versat en agrostografia, o que 's dedica a aquést estudi ab profit y afició. **Agrostógrafo.**

AGROSTÓLECH. s. *Bot.* L' escriutor d' observacions, regles, comentaris, etc., sobre la agrostologia. **Agrostólogo.**

AGROSTOLOGÍA. f. *Bot.* Tractat de les plantes graminees. **Agrostologia.**

AGROSTOLÓGICH, CA. adj. *Bot.* Pertanyent a la agrostologia. **Agrostológico.**

AGRUMULLABLE. adj. Que 's pot agrumullar. Aburujonable.

AGRUMULLADOR, A. adj. Lo que fa grumulls. Aburujonador.

AGRUMULLAR. a. Fer grumulls, grumullar. Agrumar, cuajar, cortar.

AGRUMULLARSE. r. Grumullarse, ferse grumulls. Agrumarse, cuajarse, cortarse.

AGRUMULLAT, DA. adj. Que forma grumulls. Grumoso, agrumado, cuajado, cortado.

AGRUPACIÓ. f. Acció i efecte d' agrupar o agruparse. Agrupación.

AGRUPADOR, A. S. Aquell o aquella que forma grup o grups. Agrupador.

AGRUPAMENT. m. Acció i efecte de agrupar. Agrupamiento.

AGRUPAR. v. a. *Ant.* NUAR. || REUNIR, ARREPLEGAR. || a. *Pint.* y *escult.* Posar en grup o en forma de grup. Agrupar. || Reunir, juntar, arregar, en grup o grups. Agrupar, agolpar.

AGRUPARSE. v. r. Ésser agrupat en les dues significacions del actiu. Agruparse.

AGRUPAT, DA. adj. Disposat en forma de grup. Agrupado.

AGRURA. f. *Ant.* AGROR. || *Mel.* Aspresa en el tracte. Acedia. || El gust d' agre que torna a la boca per no haver-se fet bé la digestió. Crudeza, agrura de estómag.

AGUAIT. m. La acció de observar desde un lloch en que un no pugui ser vist. Acecho. || *Ant.* GUARDA, MIRA, CUIDADO. || *Ant.* EMBOSCADA. || Aspecto, presencia.

ESTAR AL AGUAIT. fr. Estar en observació. *Estar á la mira.*

ESTAR EN AGUAIT. fr. Estar en emboscada. *Estar al ó en acecho, ó en emboscada.*

POSAR AL AGUAIT. Expressió ab que s' indica que algú 's posa a la mira. *Poner en acecho.*

AGUAITADOR. m. El qui aguaita. Acechador, acecho. || MIRADOR.

AGUAITAMENT. m. *Ant.* AGUAIT.

AGUAITAR. v. n. Observar ab atenció, procurant no ésser vist. Acechar, atisbar, avisorar. || Parar llassos a algú. Armar lazo, trampa, zancadilla.

AGUAITAR LA OCASIÓ. fr. AGUARDAR LA SEUA.

QUI AGUAITA PER LO FORAT VEU SÓN MAL FAT. *Ref.* Adverteix que 'ls curiosos solen sentir o veure coses de que 'ls resulta pesar y disgust. *Quien acecha por agujero ve su duelo.*

AGUAITAT, DA. p. p. Acechado.

AGUAMENT. m. *Ant.* L' acció de fer aguda la punta o tall d' alguna arma o eina. Aguzamiento, aguzadura. || Sutilesa del fil en els instruments de tall. Agudeza.

AGUANT. m. Acció i efecte d' aguantar. Aguante. || Fortalesa o vigor pera resistir. Aguante. || Sofriment, tolerancia. Aguante. || — DE BOLINA O A LA BOLINA. *Naut.* La resistència del barco pera no tornar molt en aquesta posició. *Aguante de bolina ó a la bolina.* || — DE VELA. La resistència del barco contra la forsa que la vela, impulsada pel vent, fa pera tombarlo. *Aguante de vela.*

NAU DE MOLT AGUANT. *Naut.* Se diu de la que té molta resistència contra les onades y 'l vent. *Buque, nave de mucho aguante.*

AGUANTABLE. adj. Que 's pot aguantar. Aguantable, soportable.

AGUANTAR. v. a. Sostindre. Aguantar, mantenener, sostenere, sustentar. || Patir, sufrir. Aguantar, sufrir, tolerar. || Resistir les fatigues, el cansament. Aguantar, resistir. || Permetre alló que 's pot y 's deu evitar. Aguantar, permitir, sufrir, tolerar. || Subsistir, com: *el capot aguantará tot l' hivern. Durar.*

AGUANTAR DETRÁS Y ABOSSAR DEVANT. fr. *Naut.* Aguantar fort ab la mà la corda que s' ha tibat mentre un altre mariner la subjecta ab una bossa. *Aguantar detrás y abozar delante.*

AGUANTAR DEVANT. fr. *Naut.* Mantindre forta entre les mans dret al seu origen la corda que s' ha estirat, mentre l' amarren al altre extrèm. *Aguantar delante.*

AGUANTAR EL JOCH. fr. JOCH.

AGUANTAR ELS RISSOS. a. *Naut.* Tindre forts a la mà després de desamarrats, retorcentlos uns ab altres fins que, despàsats les empunyadures, s' arrien totes al mateix temps. *Amojelar.*

AGUANTARSE. v. r. Assegurarse pera no caure. Aguantarse, sostenersse. || Perseverar en algún lloch. estat o resolució. Mantenersse. || REPRIMIRSE, CONTINDRES. || ANAR FORT.

AGUANTARSE AB EL COMPANYY. fr. *Mar.* Portar una marxa igual a la del barco que s' acompanya, però sense poderli guanyar gens de ventatje o camí. *Aguantarse con el compañero.*

AGUANTARSE COM UN SOLDAT VELL. fr. Es ar ferm en sa resolució. *Tenersse á las crines.* || Aindarse molt pera no decaure del estat en que un se troba. *Tenersse á las crines.*

AGUANYAT. S' usa com interjecció d' aquesta manera: ¡*Mal aguanyat!* y denota que algú es indigne de lo que disfruta. ¡*Qué lástima!*

AGUAR. v. a. *Ant.* Aflilar. || *Mel.* AVIVAR, ESTIMULAR.

AGUARA. m. *Zool.* Género de mamífers. Aguara.

AGUARDAR. v. a. Esperar. || a. Guardar, reservar, desar. Guardar, reservar.

AGUARDAR LA SÉUA. fr. Estar esperant la ocasió de lograr son intent. *Estar al husmo.* || Deixar corre, donar temps al temps, deixar passar alguna mala tongada, feta, etc., ab paciencia y sumissió pera treure'n després millor partit. *Agacharse.*

AGUASTAMENT. m. MISERIA, OPRESSION, ANGSTIA.

AGUDA. *Geog.* Poble del dist. munal. de Torá, prov. de Lleida.

AGUDAMENTE. adv. m. De una manera aguda. Agudamente, ingeniosamente, sutilmente. || Vivament, sensiblement. Vivamente.

AGUDES. (Pich de les). *Orog.* Pich de la montanya del Montseny, prop de la ermita de Sant Marsal.

AGUDESA. f. Sutilesa del tall o punta en els instruments de cer. Agudeza. || Perspicacia, vivesa en l' ingeni, oïdo y vista. Agudeza. || Astucia, sagacitat. Agudeza. || Acudit, ditxo agut. Agudeza, arranque. || ACRIMONIA.

AGUDÍSSIM, A. adj. sup. Ab molta agudes. Agudísimó

AGUDÍSSIMAMENT. adv. sup. D' un modo molt agut. Agudísimamente.

AGUERRIR. v. a. Avesar als perills, treballs y penes de la guerra. Aguerrir.

AGUERRIRSE. r. Exercitarse, instruirse, avesarse, etc., en e's treballs de la guerra. Aguerrirse. || *Fig.* Ferse superior a la desgracia, dominarse, instruirse en la escola de la adversitat.

AGUILANIU. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la esquerra d' un barranch y té 316 hab.

AGUILAR (Francesch). *Biog.* Bisbe de Segorb, escriptor ascètic, polemista y historiador. Va néixer a Manlleu l' any 1826. A Vich ensenyá matemàtiques y historia; entre altres càrrechs va ésser rector del Seminari de Córdoba. Entre 'ls molts escrits seus n' hi figura un, publicat a Vich l' any 1862, que 's titula: *Plants de la llengua catalana.* || — (GASPAR DE). Poeta valencià de gran renom, nat a la capital en 1561. Pertanyia a la famosa academia valenciana dels *Nocturnos*. Va compondre obres dramàtiques y líriques, molt celebrades de sos contemporanis. Va

morir en l' any 1610. Comedies d' ell: *El mercader amante*; *La gitana melancòlica*; *La venganza honrosa*. Ademés, sonets i poesies distintes.

AGUILAR. *Geog.* Despoblat en el terme de Sant Pere de Tona, part. jud. de Vich i prov. de Barcelona.

Segell d' Aguilar de S. garra

|| Lloch agregat al ajuntament de Montmasus, part. jud. de Beiga i prov. de Barcelona. || — **DE BASELLA.** Poblet del dist. mupal. de Basella, prov. de Lleida. || — **DE SEGARRA.** Pob. e de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; està emplantat a la vorera esquerra de la riera de Rajadell i té 526 hab.

AGUILENC, CA. adj. Lo que pertany o és de la àliga. **Aguiño.** || Nas que té una forma parecida al béch de l' àliga. **Aguiño.**

AGUILERA (Quadra de). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Pla del Penadés, prov. de Barcelona.

AGUILET. *Geog.* Illot del dist. mupal. d' Andraix, Mallorca.

AGUILÓ. **Aligot.** || *Ant.* TRAMONTANA. || m. Pessa de la grua sobre 'l mascle de la màquina en que 's posen unes clivelles que formen com una escala y 's mouen al un costat y al altre pera guiar el pes que puja la grua. **Aguión.** || pl. Teules un poch més grosses que les reginars y serveixen pera les ferreres o canals de les teulades. **Agulones.**

AGUILÓ (Tomás). *Biog.* Escriptor mallorquí, nat l' any 1812 y mort l' any 1834. Després d' haver escrit en vers castellà distints treballs relatius a la historia mallorquina, va entrar de plè en el renaixement de la cultura patria, adoptant la llengua mallorquina en les seues *Poesies fantàstiques* que 's tenen per molt esquisides, lo meteix que les seues *Rines varies*, (tres volums en quart, Palma, 1846 a 1850). Avalora la producció literaria del AGUILÓ, tant en prosa com en vers, una correcció de mestre. Les seues *Balades* en mallorquí, varen ésser traduïdes al castellà (Madrid, 1858). Les *Obres en prosa y vers* (vuit volums) se van publicar a Palma de l' any 1883 al 1885.

— **FUSTER (MARIAN).** *Biog.* Bibliòfil mallorquí, eruditíssim, escriptor castís y poeta prim-mirat. Va néixer a Palma l' any 1825 y va morir a Barcelona l' any 1897. Desde 1843 existeixen poesies catalanes escrites per ell. Va ésser proclamat *mestre en gay saber* al guanyar el seu tercer premi ordinari en els Jochs Florals del any 1866. Es conegut principalment per les seues edicions d' antics textos catalans, pulcra, bella y correctament fetes. L' any 1869 li va ésser premiada, als concursos anuals de la Biblioteca Nacional, un notable treball bibliogràfic, inèdit encare, que 's titula *Biblioteca Catalana* y es l' index de totes les obres estampades en català. Aixís meteix, entre altres treballs de no tanta importància, va deixar inèdites un sens lí de notes dispostades pera formar un *Diccionari Català*. Va ésser bibliotecari a Valencia y a Barcelona y president dels Jochs Florals en 1867 y 1888. (Vegís la *lámينا sola de Retratos*, lletra A).

Segell d' Aguiló

AGUILÓ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Santa Coloma de Queralt, prov. de Tarragona. Es dalt de la partió d' aigües del riu Anoya y Gayà.

AGUILÓ (Punta d'). *Hidrog.* Punta de la costa de la prov. d' Alacant, part. jud. de Vilajoyosa.

AGÜIPARO, A. adj. Nóm que 's dona al reptil que pon els ous dins del aigua. **Acuiparo.**

AGUIRÓ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Torre de Capdella, prov. de Lleida.

AGULLA. *Zool.* Nóm vulgar del aucell dit també CALABRIA PETIT, CABUSAIRE. CCLIMBO DE GARGANTA ROJA. || S' anomenen aixís dues especies de peixos del genero *Belone*. AGUJA, SALTÓN.

AGULLA. f. En general tota barreta llarga y prima acabada en punxa. **Aguja.** || Al joch dels escachs. ALFIL. || L' assenyalador en els rellotges de sol. **Aguja, gnomon, mostrador, puntero.** || BURXA, 2. || El assenyalador en els rellotges de corda. **Manecilla, saeta, saetilla.** || BRÜXULA. || Pilar que sosté alguna part principal d' un edifici. **Machón.** || *Arquit.* Pinaclles que adonen els frontis y campanars de les iglésies gòtiques. **Aguja.** || Piràmide alta y estreta. **Piràmide, obelisco.** || COSTELLES. || La pua tendra de un arbre la qual serveix pera empellar. **Pua.** || Cequia petita que desaigua o rega les terres baixes y porta l' aigua a altres cequies grans. **H jueja.** || **Canal.** || **Ictiol.** Peix semblant a l' anguila, de morro llarch y prim y color verd. **Aguja, espeton, picudo.** || — **ACIMUTAL.** La preparada ab pinoles a proposit pera marcar l' acimut del sol. **Aguja acimutal.** || — **BOJA. Naut.** La que pert la direcció del Nort, y sembla que fa va buscant ab afany per tots els punts del horitzó. **Aguja loca.** || — **BORRASSERA: AGULLA SAQUERA.** || — **AMORTALLAR SODRES.** Agulla grossa de cusir. **Aguja de verdugado.** || — **D' ARTILLER.** Filferro acabat en punxa que serveix pera sondejar o desembussar el fogó d' una pessa d' artilleria. **Rampillete.** || — **DE BITÁCORA. Naut.** La que 's posa a l' armari d' aquest nóm pera guiar del timoner. **Aguja de bitácora.** || — **DE CAP.** Barreta comunent de fil de llantó, ab un capet, y serveix especialment pera que les dones puguen subjectarse les pessas de roba que porten. **Alfiler.** || — **DECLINANT. Naut.** La de la brúixula que no mira directament al Nort. **Aguja declinante.** || — **DE CUSIR.** La que té punxa y un ullet per ont passa l' fil. Es regularment de cer. **Aguja.** || — **DE CUSIR SOLES.** Mena de punxó qu' usen els espardenyers, té un forat, dit cós, prop de la punta. **Aguja de alpargatero ó de coser suelas.** || — **D' ENLLARDAR.** La que serveix pera ficar taletes de cansalada en la carn dels aucells o en altres viandes que s' han de rostir. **Mechera.** || — **D' ESPARTER.** La qu' usa aquest pera cusir estores, sarries, etc. **Aguja espartera ó de calcata.** || — **DE FER FILOJA.** Instrument semblant a la llansadora de teixidor, però sense l' buit en que 's posa l' canó, del qual se serveixen les dones per fer filats y altres feines. **Lanzadera.** || — **DE FER MITJA.** La que serveix pera fer mitges y altres coses semblantes. **Aguja de hacer media.** || — **DE GANXO.** La de filferro en forma de forqueta; serveix pera assegurar el pentinat de les dones. **Horquilla.** || — **D' INCLINACIÓ. Naut.** La qu' està montada de tal manera que senyala 'ls graus d' inclinació del imán. Es molt distinta de l' agulla náutica. **Aguja de inclinación.** || — **DEL TIMÓ. Naut.** Mena de pinsot més o menys llarch, paralel al cap de la carena, ont entra la femella o gondal del timó dels barcos petits. **Aguja del timón.** || — **DE LA MARE DE DÉU.** La de cap més petita que les altres. **Alfiler de toca de monja.** || — **DE MAREJAR. Ant.** BRÜXULA. || — **DE MATALASSER.** La llarga y grossa que s' usa pera cusir matalassos. **Aguja de ensalmar.** || — **DE MOLA: RODET.** || — **DE MONYO.** La que porten les dones al seu; es de vidre, fusta, or o plata, ab una boleta a cada extrém. **Aguja** || — **DE NAVEGAR: BRÜXULA.** || — **DE PICAR.** La que té l' cap de vidre. **Alfiler de picar ó con cabeçilla de vidrio.** || — **FINA. Naut.** AGULLA FIXA. || — **FIXA. Naut.** La que no té mudances en la seua direcció. **Aguja fina ó fija.** || — **HORIZONTAL. Naut.** L' agulla náutica montada de manera que 's mantingui a tal posició. **Aguja horizontal.** || — **PALADAR. Ictiol.** Mena de peix vert, de morro punxegut. **Aguja paladar.** || — **PESADA. Naut.** La que triga en girarse dret al Nort, quan se la treu d' aquesta posició. **Aguja pesada.** || — **SAQUERA: AGULLA DE MATALASSER.**

BUSCAR UNA AGULLA EN UN PALLER. Ref. Denota la dificultat de conseguir una cosa quan se presenten

mòlts inconvenients. *Quitar cruces de un pajar. Buscar un vestido negro en Salamanca. A Marica por Ravena.*

CORRE L' AGULLA. f. *Nàut.* Variar 'l vent a cada moment de direcció, de manera qu' en poch espai de temps dona la volta a tot l' horitzó *Correr, recorrer la aguja*

COS D' AGULLA. El forat per out s' enfila *Ojo.*

EN LA PUNTA D' UNA AGULLA. *Loc.* En lo més mínim, sutil, etc. *En la punta de una aguja.*

ENFILAR L' AGULLA. fr. Passar pel cos d' ella la seda o fil. *Enhebrar la aguja.*

FER PASSAR PER UN COS D' AGULLA *Met.* Fer patir fam. *Matar de hambre.*

JUGAR AGULLA. fr. FER MITJA. || **CUSIR.**

MONTAR Y DESMONTAR L' AGULLA. fr. *Nàut.* Posarla al seu lloch y en disposició de funcionar o treure-la d' ell. *Montar y desmontar la aguja.*

NO SABER AGAFAR L' AGULLA. fr. Ignorar una dona lo principal que pertany a l' instrucció del seu sexe. *No saber enhebrar la aguja.*

POSAR FIL A L' AGULLA. fr. Incitar a algú a que comenci alguna cosa. *Poner manos a la obra.*

PUNXADA D' AGULLA DE CUSIR. *Agujanza.*

UNA PUNTA D' AGULLA. *Loc.* Una part molt petita, insignificant, mínima, etc. *Miaja, nada.*

AGULLA GROSSA. *Orog.* Turó de la serra de Miralles, d' uns 850 met. d' altitud.

AGULLADA. f. Bastó ab una punta de ferro pera guiar als bous. *Aguijada, aijada, aguijón.* || **RAS-TELL.**

AGULLADOLS. *Geog.* Quadra del dist. munpal. de Mediona, prov. de Barcelona

AGULLANA (Antoni). *Biog.* Ecclesiàstich y juriscònsult, natural de Girona. Es autor d' una obra titulada: *De rebus feudatibus.* Va ésser abat del monestir de Sant Joan de les Abadesses, entre 'ls anys 1529 y 1581.

— (OROSIA DE) *Biog.* Poetisa gironina del sigle XVII. Una de les vuit dames distingides que varen obtenir premi en el certamen literari celebrat a Girona l' any 1622 per la canonisació de Sant Ignaci de Loyola. La seua composició està escrita en termes que pot llegirse ab accent y fonètica catalana o castellana igualment. El cartell deia que podia obtindre al premi en qualsevol de abducs llengües. Es una imitació de la del Petrarca: *A la dolce ombra de le belle fronde.*

AGULLANA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres. Està entremitj de su-redes, a poca distancia de la Junquera y té 1.641 hab.

AGULLASSA. f. aum. *Aguijón*

AGULLAT. *Ictiol.* Nom vulgar del acantias comú, anomenat també **CASSÓ.** **Ferrón.** **Pintarroja.**

AGULLENT. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de València, part. jud. d' Onteniente; és a la serra del seu nòm y té 1.129 hab. || — (SERRA D') *Orog.* Serra que hi ha a mitjorn de la prov. de València, entre aquesta y la de Alacant.

AGULLER, A. m. y f. El qui fa o ven agulles. **Agujero.** || La porció de fil o seda que s' enfila cada vegada a l' agulla. **Hebra.** || **Ant.** **CANÓ PER POSAR AGULLES.**

AGULLERÍA. f. La botiga, comers, etc., d' agulles de cap. **Alfilería.**

AGULLES. f. pl. El regalo que solen fer els passatgers a les criades dels hostals quan se despedeixen d' elles. **Alfileres.** || Joch de nois, que consisteix en posar cada hu una agulla de cap en terra o sobre alguna taula, procurant encreuarla ab la def contrari, movent la seua ab l' unglia del dit gros cada vegada que li toca, y 'l qui primer encreua guanya. **Alfile-**

res. || En els telers qu' usen la máquina a la Jacquart, anomenen agulles a certes barretes de ferro, unes ab ull y altres ab ganxo, que serveixen pera mostrejar les robes de seda. **Agujas.** || f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les geraniàcees, de fulles finament retallades y fruit llarg y prim, en forma de agulla. *Aguja.* || — **DE PASTOR.** f. Planta anyal de la fam. de les umb·líferes, que creix entre 'ls sembrats y té la fulla retallada y 'l fruit semblant a una agulla. *Agujas de pastor, peine de Venus.* || — **DE PLOM.** Barretes de plom, que serveixen pera assegurar els fils del urdid en els telers de robes mostrejades. *Agujas de plomo.*

PER AGULLES. fr. S' usa ab la frase donar o demanar, y denota la quantitat que 'se senyala a les promeses o casades pera sos adornos. *Para alfileres.* || **AGULLAS.** l.

AGULLES (Coll de les). *Orog.* Pas que hi ha a la montanya que separa l' Pont de l' Armentera de Vall-espínosa, prov. de Tarragona; té uns 675 met. d' altitud. Al Canigó a 1220 m. hi ha la serra y coll del mateix nòm. || — (SERRA DE LES). Serra de la prov. de València, entre 'ls part. jud. d' Alcira, Gandia y Albayda. || — (DE SANTA AGATA). Puig de 728 met. d' altitud, que hi ha al Desert de les Palmes, prov. de Castelló.

AGULLETA. f. dim. *Agujita, agujilla.*

AGULLETER. m. *Ant.* **AGULLER.**

AGULLÓ. m. La punxa de l' agulla o tota ella. *Agullada.* || **FIBLÓ.** || *Met.* **ESTÍMUL.**

CALSIGAR L' AGULLÓ. *Met. ant.* Obstinar-se en resistir a una forsa superior. *Dar ó tirar coces contra el aguijón.*

AGULLÓ. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Àger, prov. de Lleida.

AGULLONADA. f. Cop d' agulló. **Aguijonazo.**

AGULLONAS. f. pl. *Ant.* Roba de cotó, que venia d' Alep. *Aguja.*

AGULLONAR. v. a. **AGULLONEJAR.**

AGULLONAT, DA. adj. Que té agulló. **Aguijonado.**

AGULLONEJAR. v. a. Punxar ab l' agulló. *Aguijonear.* || *Met.* Instigar a algú per fer alguna cosa. *Aguijonear.* || v. n. Comensar a corre per un cas imprevist o ab molta diligència. **Apretar los talones.**

AGULLONEJAT, DA. p. p. **Aguijoneado.**

AGULLONER. m. Qui dona la volta a la clau de la caldera de la locomotora pera deixar escapar vapor quan n' hi ha massa. **Agujetero.** || L' encarregat de la palanca de l' agulla que serveix pera fer passar el tren d' una vía al altra. **Guarda agujas.**

AGULLONET. m. dim. **Aguijoncillo.**

AGULLÓS, A. adj. *Fis. quim.* Lo qu' está format de cristalls semblants a les agulles, per exemple, l' antimoni. **Agujoso.**

AGULLOTS. m. pl. *Bot.* Herba anyal de la fam. de les geraniàcees, que fa olor de menta. **Hierba del almizcle ó del moro,** geranio almizclado.

AGUOSITAT. f. L' humor aigualit del cós animal. **Acuosidad.**

AGUR. m. *Ant.* **AUGURI, AUGURADOR.**

AGUSIL. m. Ministre inferior de justícia. **Alguacil, esbirro, corchete.** || *Met. fam.* Senyal. **Señal.**

AGUSIL D' AIGUA. *Nàut.* Qui té a son càrrech la provisió d' aigua. **Alguacil.**

AGUSIL DE MOSQUES. Aranya que sols s' ocupa en agafar mosques. **Alguacil de moscas.**

AGUSIL DESCUIDAT, LLADRES CADA MERCAT. *Ref.* Denota 'ls desordres que provenen dels descuidats dels agents de justícia. **Alguacil descuidado, ladrones cada mercado.**

AGUSTÍ. m. Nom d' home. **Agustín.**

AGUSTÍ (lo mas de Maf jornal). *Geog.* Caseriu del terme de Liria, prov. de València.

Segel d' Agullana

AGUSTÍ, NA. ad. El religiós y religiós de Sant Agustí. Agustino, agustiniano. || adj. Lo que pertany a Sant Agustí y a la seua religió. Agustiniano.

AGUSTÍ (Guillem). *Biog.* Argenter català distingit, ciutadà de Barcelona a les derrerías del síg-le XIV.

— (JOAN). *Biog.* Arquitecte català, director de les obres de la catedral de Girona desde l' any 1471 al 1479. El capítol catedral va encarregar al mestre Agustí la construcció del rellotje gran de la seua girónina.

AGUSTIN y GRANDE (Francisco). *Biog.* Pintor de quadros d' historia, deixeble de 'n Mengs y un dels seus imitadors més distingits. Va néixer a Barcelona l' any 1753 y va morir a Utrera l' any 1800. Carles III el va pensionar pera seguir els seus estudis a Roma, ont va ésser protegit pèl cardenal Despuig y Dameto. Tornat a Espanya va dirigir la Escola fundada a Córdoba pèl bisbe Caballero. En 1799 va entrar d' acadèmich a la de Sant Fernando y a les derreries del meteix any la junta de Comers de Barcelona el va nomenar Director honorari de les seues escoles. Al morir era pintor del rei.

AGUSTINET, A. n. p. Diminutiu d' Agustí. Agustinito, a.

AGUSTITA f. *Quim.* Varietat de fosforita blava. Agustita.

AGUT. m. Tall o punta afilada Agudo. || *Metáf.* Sutil, perspiciós. Agudo. || Graciós. Agudo, gracioso. || Dit del accent. Agudo. || m. Clau petit. Clavo pequeño.

AGUT COM UNA PUNTA D' ORINAL. *Loc. fam.* Ab que irònicament se califica al que és faltat de comprensió *Agudo como punta de cochón.*

ÉSSER MOLT AGUT PERA NOTAR LES FALTES DELS ALTRES. fr. *Ser un lince para las faltas ajenas.*

AGUT y NOGUÉS (Gaspar). *Biog.* Distingit músich, nat a Valencia l' any 1819. L' any 1860 era músich major del regiment de Navarra.

AGUTÀNGUL. adj. *Geom.* ACUTÀNGUL.

AGUTANGULAR. adj. *Geom.* D' ànguls aguts. Acutangular.

AGUYO. *Geog.* Caseriu del terme de Benissalem, Mallorca.

AGUZAR. v. *Ant.* ESMOLAR.

¡AH! interj. de dolor equivalent a ¡ay! ¡Ah! || Denotant alegría. ¡Ah, oh, bueno! || Denotant indignació, cóm: ¡Ah, murrí! ¡Ah, oh! || D' animar o cridar, cóm: ¡Ah, minyons! ¡Ah, hea!

¡AH, AH, AH! interj. Que expressa la rialla. ¡Hi, hi, hi! ¡ah, ah, ah!

AHÍ. adv. *Ter.* AHIR.

AHÍN. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bish. de Tortosa, part. jud. de Segorb; és al peu d' una serra y té 498 hab.

AHIR. adv. t. AHÍ, AÍR.

AHINA. *Ter.* EINA.

AHONT. adv. II. V. ONT. || S' usa ab verbs de moviment. Adonde, donde. || Ab verbs de quietut. Donde, en donde.

AHONTAR. v. a. *Ant.* AFRONTAR.

AHORCADOS. *Geog.* Illeta del dist. mupal. de Sant Joseph, Ibissa.

AIDÍ. *Geog.* Lloch apegat al mun. de Llavorsí, part. jud. de Sort, prov. de Lleida.

AIGOLS-PODRITS. *Geog.* Atrau de la alta vall del Freser, a 2450 m.

AIGUA. f. Vegis AYGUA. Agua.

AIGABELLA. *Geog.* Poblel de la conca del Fla-missell, prov. de Lleida.

AIGUA-CUIT. *Art. of.* Materia llepissosa engan-xadissa, feta de carnosses. S' emplea per unir la fusta.

AIGUA DE VALLS. *Geog.* Riu provinent de les montanyes de Gosol que s' uneix al Cardener aprop de Sant Llorens dels Piteus.

AIGUADORA. *Geog.* Riu que naixen en les vessants de la Serra d' En Cija, s' uneix al Cardener part amunt de Cardona.

AIGUALLUTS (Forat d') *Geog.* Colador natural, situat en plena regió de les Montanyes Malehides, hont se fon gran quantitat d' aigua que molts suposen reapareix en els Güells del Jueu.

AIGUAMOIX. *Geog.* Riu de la Vall d' Aran que se origina en plena lacustre de Colomé y desemboca al Garona aprop de Pedrós.

AIGUANEIX. *Geog.* Caudalosa font del Puigmal baixant cap a la ribera d' Err.

AIGUASALADA. *Geog.* Nòm que 's dona també al riu de Galde. (Vegis) per la salabror de ses aigues.

AIGUATEBIA. *Geog.* Muncipi de 525 h. del cantó d' Oleta (Confient).

AIGÜES. f. pl. El aigua y els seus derivats. AYGÜES. Aguas.

AIGUES TÒRTEES. *Geog.* Hermós salt pel que se estimba entre rocasses el riu d' Aiguamoix.

AIGÜES VIVES (Sant Joan d'). *Geog.* Població de la Catalunya Francesa a l' antich Comtat de Foix.

AIMERIC (Domingo). *Biog.* Jurisconsult valencià del síg-le XIV. Figurava ja l' any 1342 y se li van fer poders pera representar la ciutat de Valencia a les Corts d' aquell any. L' any 1344 va ésser jurat. Va escriurer uns comentarís als furs.

AIMERUDA. *Biog.* Comtesa de Barcelona, segona muller del comte Borrell I, ab qui 's va casar entre els anys 977 y 988. Alguns documents l' anomenen també Eimeruds.

AÍNADA. f. Renill, la veu del cavall. Relincho, relinchido.

AÍNAR. v. a. Renillar, cridar el cavall. Relinchar.

AÍR. adv. t. El día antecedent al en que 's parla. Ayer. || Poch temps há. Ayer.

AÍR A LA NIT. Ayer noche.

AÍR AL VESPRE. Ayer al anochecer.

AÍR AL MATÍ. Ayer por la mañana.

AVANS O ANS D' AÍR. m. adv. Dos dies avans del present. Anteayer, antes de ayer.

AVANS D' AÍR A LA NIT. Anteanoche.

D' AÍR A AVUY. m. adv. Pondera la brevetat en que ha succeít alguna cosa. De ayer acá, de ayer d' hoy.

D' AÍR ENSÁ. m. adv. Desde ayer.

NO AVANS D' AÍR SINO L' ALTRE. Tres dies avans del present. Anteanteayer.

NO AVANS D' AÍR A LA NIT SINO L' ALTRE. Anteanoche.

AÍR PASTOR, AVUY SENYOR. *Ref.* Se diu dels que s' enorgulleixen sense tindre tant de mérit com els que essent més nobles y grans s' humilien. *Abájense los adarves y álzanse los muladares.*

AÍRAR. v. n. AIRARSE.

AÍRAR. a. Irritar, enfadar, desesperar. Airar.

AÍRARSE. v. r. Enfadarse, indignarse. Airarse, tomar ira, encolerizarse.

AIRE. m. AYRE.

AISE f. *Ant.* COMODITAT, ESPAY O LLOCH. || TEMPS, OPORTUNITAT.

AISEROLA. *Geog.* Un dels estanys que formen la regió lacustre de la ribera d' Estany Tort a la Vall d' Aran.

AISLADAMENT. adv. m. Aisladamente.

AISLADOR. m. y f. *Fís.* Tot lo que serveix pera aislar lo que s' electrica. Aislador.

AISLAMENT. m. Acció y efecte de aislar. Aislamiento. || *Arquit.* Distància entre les pilastres y les columnes. Aislamiento.

AISLAR. v. a. Rodejar algún lloch d' aigua per totes pa ts. **Aislar.** || *Met.* Deixar sol a algú o a algún edifici. **Aislar.**

AISLARSE. m. Retréures del tracte de la gent. **Aislarse, retirarse**

AISLAT, DA. p. p. **Aislado.** || adj. Rodejat en algún lloch o perill d' ont no 's pot rebre auxili. **Aislado.** || Dit del edifici separat dels altres. **Aislado.** || adj. Semblant a una illa. **Aislado.**

VIURE AISLAT. *Mer.* Viure retirat del tracte de la gent. *Vivir aislado, retraído.*

AISÓ. *Biog.* Personatge famós de Catalunya al sigle IX, de provinensa goda. Hi ha poques notícies d' ell. Se sap que entre 'ls anys 825 y 826 ab el seu prestigi va insurreccionar tot el pais contra Ludovich *el Pladós* y 'l seu representant a Barcelona el comte Bara o Vera. Se va apoderar d' Ausona (Vich) y de Roda, trobant ajuda entre 's principals peisonatges de la Septimania y tenint al seu costat dos fills del comte de Barcelona. Va derrotar a Bernat y, entrant per la Cerdanya, se va apoderar de moltes fortaleses; contava ab 'l adhessió de tot el Pireneu. Unicament Barcelona y Girona 's varen lliurar del seu domini. Va ésser precisa la vinguda del exércit franch, manat pel rey d' Aquitània Pepin, pera contrarrestar el seu poder y sometre altre cop el territori catalá a la dominació dels frànchs. Aisó s' hivia aliat ab els serrahins, que per dues vega es li varen deixar els seus exercicis. Se sap que l' any 827 el rey Pepin havia entrat a Vich, sense que hi hagi ja més notícies de Aisó.

AÏSSA. *Naut.* Crit que serveix pera avisar alqu' alsen algún pes pera que tiren tots a l' hora. **Sa loma.**

AÏSSADOR, A. s. Qui aïssa o incita al gossos. **Azuzador.**

AÏSSADOR DE GOSSOS. El qui incita als gossos a que embesteixin a algú. **Azuzador.**

AÏSSAR. v. a. Tirar o pujar algún pes. **Izar.** || Lucitar, provocar, instigar, induir a algú a que fassi alguna cosa. **Instigar, incitar, provocar.** || **ABORDAR EL GOS.** || a. *Naut.* Cridar el contramestre als mariners ab un crit especial, quan pugen a una un pes considerable, perque tiren tots a l' hora. **Safomar.** || **Abordar el gos.** **Azuzar.**

AÏSSARSE. f. Abordarse mutuament els gossos, o ser abordats. **Azuzarse.**

AIX. m. Ven dels nois ab que signifiquen algún dolor lleuger. **Pupa.**

AIXA. f. *Art. y Of.* Fulla de ferre acerat posada en angle agut en un mànech de fusta corbat. Serveix als fusters, als boters y als carreters pera desbastar. **Hacha.** || Eina de fust. r pera desbastar fusta. **Azuela.** || *Ant.* **DESTRAL.**

MESTRE D' AIXA. El qui treballa en fer naus. *Carpintero de ribera.*

PASSAR PER AIXA. fr. Desbastar la fusta ab l' aixa. **Azolar.**

AIXÁBAJA. *Geog.* Masfes del municipi de Montreuil.

AIXADA. f. *Agr.* Eina pera cavar la terra; consisteix en una planxa de ferro plana y xata, ab un mànech de fusta d' un metre de llarch. **Azada, ajada.** || —DE GALLO. La qu' en una part té forma d' aixada y en l' altra d' escoda. *Azadón de peto.* || —**ESCARPALLERA.** *Ter.* **ARPIOT**

AIXADADA. f. Cop d' aixada. **Azadonada, azadonazo, azadada.**

AIXADAGAT, DA. adj. *Ant.* **ASSEDAGAT.**

AIXADELL. m. Aixada petita, mena de magalló que serveix pera netejar d' herbes la terra, etc. **Almofafre, escardillo, escarda.**

AIXADELLA. f. *Ter.* Eina pera xarcolar o bibrar el blat. **Escardillo, sacho, almofafre, escardadera.**

AIXADER. m. El ferrer que fá aixades, aixadells, etcétera. **Azadonero.**

AIXADETA. f. dim. **Azadilla, azadica.**

AIXADÓ. m. dim. *Ter.* **Azadoncillo.** || **AIXADA DE GALLO.**

AIXAFADA. f. Calsigada, trepitjada. **Pisada.**

AIXAFADOR, A. s. y adj. Qui aixafa. **Majador, aplastador.**

AIXAFAGARSE. v. n. Carregar-se l' atmòsfera de núvols que porten pluja y vent. **Achubascarse.**

AIXAFAGAT, DA. adj. Semblant a un xàfeh. **Achubascado.**

AIXAFAR. v. a. Prempsar, aplanar alguna cosa. **Aplastar.** || Fer a troços alguna cosa. **Machacar, machucar.** || **Trepitjar, calsigar, Pisar.**

AIXAFAT, DA. adj. *Met.* Vell y plé de xacres. **Cascado, achacoso, quebrantado, molido.** || **Aplana, reduit,** especialment parlant d' alguna part del có. **Deprimido.**

AIXALABRAT. adj. **ATOLONDRAT, TABALOT.**

AIXALAR. v. a. Tallar, escursar les plomes de les ales a algún aucell pera que no pugui volar. **Cortar las alas** || *Met.* Impedir que algú se surti ab la seua. **Cortar los vuelos.**

AIXALAVAR. v. a. *Ter.* Passar per aigua; regularment se diu de la roba quan surt de la bugada. **Enjuagar.**

AIXALOCH. m. **XALOCH.**

AIXALSAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **ENLAIRAR.**

AIXAM. m. Munió d' abelles que surten de l' arna ab una mare pera cercar altre habitació. **Enjambre.** || Multitud de peiones o coses. **Enjambre.** || El de abelles apinyat a una branca. **Enjambre.**

AIXAMBRAR. v. n. Formar aixams les abelles. **Jabardear, enjambrar.** || Fer la segona cria les abelles. **Jabardear.**

AIXAMENADOR, A. m. y f. Qui aixamena. **Enjambrador.**

AIXAMENAR. v. a. Agaïar els aixams perduts. **Enjambrar.** || Treure de les arnes molt poblades un o més aixams. **Enjambrar.**

AIXAMENARSE. v. a. Apilarse les abelles en forma de raïm. **Arracimarse.**

AIXAMENAT, DA. p. p. **Enjambrado.**

AIXAMORAR. v. a. **SUAVISAR.**

AIXAMORAT, DA. adj. Humit, mes no del tot mullat. **Liento.**

AIXAMPAR. v. a. *Ter.* **AGAFAR, PENDRE.**

AIXAMPLA. m. **AIXAMPLAMENT.**

AIXAMPLADOR. m. Qui aixampla. **Ensanchador.** **AIXAMPLAMENT.** m. La acció y efecte de aixampar y aixamplarse. **Ensanche.**

AIXAMPLAR. v. a. Extendre algun cosa. **Ensanchar.** || Amplificar. || Dit de les cames. **AIXARRANCAR.**

AIXAMPLARSE. v. r. **Ensancharse.** || Escamparse alguna cosa, apartarse 'ls qu' están junts pera ocupar major espai. **Abrirse.**

AIXAMPLAT, DA. p. p. **Ensanchado.**

AIXAMPLES. m. pl. La part de roba que 's deixa a la costura pera poder aixampar el vestit quan convingui. **Ensanches.**

DONAR AIXAMPLES. fr. *Met.* Donar massa llibertat o llicencia pera fer alguna cosa. *Dar ensanches.*

DONAR AIXAMPLES A ALGÚN NEGOCI. fr. *Met.* Donar temps o medis pera arreglarlo. *Dar ensanches.*

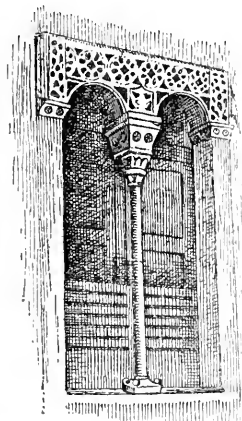
AIXANCARRADAMENT. adv. m. D' una manera aixarrancada. **Esparrancadamente.**

AIXANCARRAMENT. m. Acció y efecte de aixancarrar o d' axancarrarse. **Despatarramiento, esparrancamiento.**

AIXANCARRAR, v. a. y
AIXANCARRARSE, v. r. Separar l'una cama de l'altra. Esparrancarse.
AIXANCARRARSE A CAVALL, fr. *Ahorcarse*.
AIXANCARRAT, DA. adj. Que tè l'una cama molt separada de l'altra. **Esparrancado**, **piernitendido**.
AIXANFLANAR, v. a. y ls seus derivats. **Aixanfranar**.
AIXANFRANADOR, A. s. Qui fa xanfráns. **Achaflanador**. || m. L'eina que serveix pera ferlos. **Achaflanador**.
AIXANFRANAR, v. a. Fer xanfráns especialment en treballs de fuster. **Chaflanar**, **achaflanar**.
AIXANFRANAT, DA. m. *Art. y Of.* Modo de xanfrá o rebaix que's fa als ánguls eixits d'una obra, principalment de fusteria. **Achanflanado**.
AIXANGUER, m. Corretja o altra cosa pera subjectar el camatimó de l'arada al jon. **Coyunda**, **barzón**.
AIXAPLUGARSE, v. r. **SOPLUGARSE**.
AIXARCOLADOR, A. m. y f. El qui aixarcola. **Escardador**. || **AXADÉLL**.
AIXARCOLAMENT, m. Acció y efecte d'aixarcolar. **Escarda**, **escardadura**, **sachadura**.
AIXARCOLAR, v. a. Entrecavar els sembrats pera treure'n l'herba. **Escardar**, **escardillar**, **sachar**.
AIXARCOLAT, DA. adj. **Escardado**, **escardiñado**.
AIXARDOR, f. Escalfor gran. **Ardor**.
AIXARMAR, m. *Astron.* Certa estrella fixa de la constelació austral Eridano. **Acharmar**.
AIXARMENTADOR, A. m. y f. El qui arreplega ls sarments podats. **Sarmentador**.
AIXARMENTAR, v. a. Recullir els sarments podats. **Sarmentar**.
LA ACCIÓ D' AIXARMENTAR, v. a. **Sarmentera**.
AIXARMENTAT, DA. a j. **Sarmentado**.
AIXAROLAR, v. a. Envernissar ab xarol. **Charolar**, **dar charol**.
AIXAROLAT, DA. adj. **Charolado**.
AIXAROP, m. Beguda medicinal, en que'l principal ingredient es el sucre clarificat. **Jarabe**, **jarope**. || *Met.* Trago amarch, beguda fatigosa. **Jarope**.
AIXAROP DE PÁMPOL, Vi. *Agua de cepas*.
AIXAROPAMENT, m. L'us excessiu d'aixarops. **Jaropeo**.
AIXAROPAR, v. n. Donar, receptor aixarop. **Jarabear**, **jaropear**, **jaropar** y **jaropotear**, pr. Arag. y And. || *Met.* Donar en forma d'aixarop qualsevol altre licor. **Jaropear**.
AIXAROPARSE, v. r. Pendre aixarops. **Jarabear-se**, **jaropearse**.
AIXAROPAT, DA. p. p. **Jarabeado**, **jaropeado**, **jarapoteado**.
AIXAROPEJAR, v. a. Donar o receptor aixarops. **Jarabear**. || Pendre aixarops.
AIXAROPEJARSE, v. r. Pendre aixarops. **Jarabear-se**.
AIXAROPÓS, A. adj. Semblant al aixarop. **Parecido al jarabe**.
AIXARPALLARSE, v. r. **AXANCARRARSE**.
AIXARPAT, v. a. *Ter.* **AGAFAR**.
AIXARRAIT, DA. adj. Aixut, sense substancia. **Sequero**, **insipido**. || *Ter.* Parlant de terres, aspre, sense vegetació, **Yermo**.
AIXARRANCAR, v. a. *Met.* Obrir y separar les cames d'algú. **Esparrancar**, **despatarrar**. || **AXANCARRAR**.

AIXART, m. Empelt. **Ingerto**.
AIXARTELL, (Càn). *Geog.* Caseriu del terme de Pollensa, Mallorca.
AIXARTELL, m. *Ter.* **AIXADELL**.
AIXARTELLAR, v. a. *Ter.* **AIXARCOLAR**.
AIXÁS, *Geog.* Poble de la vall d'Andorra, parroquia de Sant Juliá de Loria.
AIXATAR, v. a. **DEIXATAR**.
AIXAUGAR, v. a. *Naut.* Tirar la embarcació ab alguna corda. **Remolcar**, **sirgar**.
AIXÁUS, m. pl. El premi que dona als que fan pujar la di a als encants, aquell que's queda la pesa. **Prometido**.
AIXÁVEGA, *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Montreuil, prov. de Tarragona.
AIXECAMENT, m. La acció y efecte d'aixecar o aixecarse. **Azamiento**. || **Sedició**, **sublevació**. **Levantamiento**, **sublevación**.
AIXECAMENT DE VEDA, **Alsament de veda**.
AIXECAR, v. a. **ALSAR**.
AIXECAR EL PORO, fr. Fer aixecar fils de la fusta ab el paper de vidre, ganiveta, o al embarnissar a la munyeca.
AIXECAR O ALSAR EL CÔLSER, fr. *Met. fam.* Beure sovint licors, y especialment vi. **Atzar**, **empinar ó levantar el codo**.
AIXECARSE, v. r. **ALSARSE**.
AIXEDRÉS, m. **ESCACHS**.
AIXELLA, f. *Anat.* Buit que hi hà sota'l muscle, entre'l naixement del bras y'l costat del pit. **Sobaco**.
SOTA L' AIXELLA, *Debajo el sobaco*.
PORTAR SOTA L' AIXELLA, *Llevar bajo el sobaco*.
AIXELLERÓ, m. Pessa quadrada de tela que's posa a la camisa sota l'aixela per refors, y serveix pera donar joch a la mànega. **Cuadrado**.
AIXERIBIMENT, m. Acte y efecte d'aixerir-se. **Despabilamiento**.
AIXERIBIRSE o **AIXERIVIRSE**, v. r. **Alegarse**, **reviscolarse**, **Alegrarse**, **animarse**.
AIXERIBIT, DA. p. p. **AIXERIT**.
AIXERICAR, v. a. Aliviar d'algún desmai, enso-piment, etc. **Despejar**, **serenar**.
AIXERICARSE, v. r. **Serenarse**, **eixir d'un desmai**, **ensopiment** o **estat senblant**. **Despejarse**, **serenarse**.
AIXERIR, v. a. **Serenar** o **aliviar** a algú de lo que el té abatut o adormiscat. **Despabilar**, **despejar**.
AIXERIRSE, v. r. **Sortir algú d'un enso-piment**. **Despejarse**, **serenarse**.
AIXERIT, DA. adj. **Viu**, **estordit**. **Despabilado**.
AIXERRI, m. Fèm de bestiar de llana y cabriu. **Sirle**, **sirria**.
AIXERRIS, m. pl. *Ant.* **FEMS**.
AIXETA, f. Canó ab un muscle pera treure líquits ab comodat. **Canilla**, **espita**, **llave**. || dim. d' aixà. **Azueta**. || La que's posa a les fonts. **Grifo**, **llave**. || La que als contadors de gas, serveix pera donar pas al fluit. **Espita**. || La que hi ha a les calderes de vapor, pera desvaporisar. **Llave**.
AIXETA DE PAS, La que a les canonades per ont passa el gas, serveix pera donar pas al meteix fluit.
A RAIG D' AIXETA, m. adv. **ADOJO**.
POSAR AIXETA, fr. *Esptar*. || Vendre 'l vi a la menuda. **Vender al ramo**.
AIXETAR, v. a. *Ant.* **DEIXATAR**.
AIXÍ, adv. m. **AIXIS**.
AIXICAMENT, m. Acció y efecte d'aixiquir y aixiquir-se. **Achicamiento**.
AIXICOIRAT, DA. adj. *Bot.* Semblant a la xicoira. **Achicoriáceo**.

AIXIMÉS. m. *Arquit.* Finestra arquejada, partida per una columna al centre, que sosté dos archs iguals. A Catalunya son abundosos els exemplars d'aquella construcció, essent els més característics en la arquitectura catalana els d'estil romànic i els ojivals. Ajimez.

Aiximés gòtic a Vich

AIXIQUIR. v. a. Acte d'empetitir alguna cosa || *Fig.* Humiliar. Humillar.

AIXIQUIRSE. v. r. Ferse més xich, empetitirse. Empequeñecerse.

AIXIQUIT, DA. p. p. d'aixiquir. **Empequeñecido-AIXIRIVALL** *Geog.* Caseriu de la Vall d'Andorra, parroquia de Sant Julià de Loria. || — (RIERA DE). *Hidro.* Riera de la Vall d'Andorra, que desaigua a la vora esquerra del Valira, un poch més avall de Aixovall.

AIXÍS. ad. m. D'aquesta manera. Asi, de este modo. || adv. alir. *Còm: és o no és aixís.* Asi. || De interj. o increp. ¿Así? || De desitj, *còm: ¡aixís reventés! ¡Ojalá! ¡así!* || Ab la particula *còm,* postposada en les comparacions, *val del meteix modo que.* Asi. || Posat el *còm* al segon membre; significa: *aixís uns com els altres.* Asi, *tanto.* || Denota aprobació d'alguna cosa, *còm: aixís m'agrada.* Asi.

AIXÍS, AIXÍS. mod. ad. Mitjanament. Asi, asi.

AIXÍS, BÉ. fr. AIXÍS CÒM O CÒM SI.

AIXÍS QUE AIXÍS. conj. afirm. De tots modos. Asi como asi.

AIXÍS METEIX. mod. a v. *Asimismo.*

AIXÍS QUE. conj. caus. *Asi es que, de suerte que, por lo cual.* || adv. t. *Inmediatamente. Luego que, así que.*

AIXÍS QUE AIXÍS: AIXÍS COM AIXÍS.

ÉS AIXÍS. mod. adv. A entendre. *Advertítese.*

AIXÓ pron. dem. Esto.

AIXÓ ES ALTRE O ALTRA COSA. *Expr. fam.* Denota la inconnexió d'alguna cosa ab lo que 's tracta. *Eso es otro ú otra cosa, harina de orro costal, eso es otro cantar.*

AIXÓ HI HA Y B'N PES. *Loc. fam.* NO HI HA MÉS CERA DE LA QUE CREMA.

AIXÓ PER AIXÓ. mod. adv. Puntualment. *Lo mismo, mismísimo, él por ello, pintiparado* || Per la meteixa raó. *Por eso, por eso mismo, por lo mismo.*

AIXÓ QUE *Loc.* Eso que.

¿DE QUI ES AIXÓ? D' AQUELL QUE NO HO VEU. *Ref.* Indica 'ls perjudicis seguits d'abandonar les coses propies al cuidad d'altre. *Hacienda, tu dueño te vea; donde no está su dueño ahí está su duelo.*

EN AIXÓ. adv. Mentres. *En tanto, mientras.*

¿EN AIXÓ ESTÉM? *Loc* Ab que extranyém que algú ignori alguna cosa *¿De éstas tenemos?*

PER AIXÓ. *Expr.* Ab que s'acaba un escrit o conversa, referintse a lo que s'ha dit avans. *Por tanto*

¿QUÉ TENIM AB AIXÓ? *Loc.* Denota que res s'interéix d'alguna cosa. *¿Qué tenemos ó adelantamos con eso?*

AIXOBRIR. v. a. *Ter.* AXOBRIR. || *Ter.* ESCAMPAR.

AIXOL. *Art. y Of.* Aixa mes manejable. Serveix pera fer falques y clivilles. Hacha.

AIXOL DE DOS CAPS. m. Ferramenta de dues fulles, una de aixa y l'altra de dextra. Alcotana.

AIXOLA. *Art. y Of.* f. Aixa petita.

AIXOLL. m. *Ter* ASSOLL || AIXA. Azuela.

AIXOLLAR. v. a. *Ant.* XULLAR.

AIXONAR. v. a. Arrancar els pámpols de la vinya qu' está massa ufanosa. Despampanar. || Estullar els arbres. Deshojar. || Cullir olives, agafant les branques ab el puny y tirant cap avall. Ordeñar.

AIXORBAR. v. a. *Ant.* Espantar, azorar, asombrar.

AIXORBIDURA. f. L' acció d'aixorbir. Desacolladura.

AIXORBIR. v. a. Magencar, descalsar els ceps cantant. Alumbrar, girpear.

AIXORDADOR, A. s. Qui aixorda. Ensordecedor

AIXORDAR. v. a. Tornar sort. Ensordecer.

AIXORDARSE. v. r. Ensordecer.

AIXORDAT, DA. p. p. Ensordecido.

AIXOVALL. *Geog.* Poble de la vall d'Andorra. És a la vora dreta del riu Valira y pertany a la parroquia de Sant Julià de Loria.

AIXOVAR. m. *Ant.* Mobles o joies. Ajuar. || *Ant.* DOT. || *For.* La quantitat que 'l marit que no es heréu dona a la seua muller si aquésta es publica.

FER L' AIXOVAR. fr. Preparar la roba pera la criatura qu' ha de néixer. *Hacer ó preparar la canas illa.*

AIXUGADOR, A. m. y f. El qui aixuga. Secador. || Mena de curtidor pera aixugar roba. Enjugador.

AIXUGAMÁ. m. Drap que serveix pera aixugarse les mans després de rentades. Toalla, paño de manos. || L'usat per les criades pera aixugar els plats. Albero.

AIXUGAR. v. a. Treure la humitat. Enjugar. || Assecar la humitat o suor que despedeix un cós. Enjugar, limpiar.

TANT CÒM NE PLOU EL VENT N' AIXUGA. *Ref.* Denota que tant còm se guanya 's gasta. *Comido por servido; día y vito; tanto ganado tanto comido.*

AIXUGAR TUNYINA. fr. Assecar y salar la carn de la tunyina. Amojamar.

AIXUGARSE. v. r. Enjugarse. || n. Assecarse 'ls rius, fonts, etc. Secarse.

AIXUGAT, QUE SÚAS. *Loc. met. irón.* Denota qu' algú ha treballat poch y aparenta estar molt cansat. *Arró-pale, que sudas.*

AIXUGAT, DA. p. p. Enjugado, secado. || p. p. de aixugar. Respecte a la carn de tunyina; salada y assecada. Amojamaro.

AIXULLAR. v. a. *Ant.* XULLAR.

AIXUNAR. v. a. *Ant.* AIXONAR.

AIXURMAR. v. a. *Ant. náut.* Remar pera ajudar la nau que ja va ab el vent. Remar por debajo.

AIXUT, A. adj. Enjuto, seco. || *Met.* Home poch carinyós y de poques paraules. Seco, áspero, desabrido. || m. Sequedat a la terra per falta de pujá. Sequia, seca, sequedad.

AIXUTESA. f. AIXUT, SEQUEDAT. || DESSABORIMENT. || Falta d'aigua. Sequedad. || *Met.* Falta d'atracció, sobre tot en materies literaries. Aridez.

AJA. *Geog.* Poble del dist. municipal de Vilallóvent, prov. de Girona.

AJAGUT, DA. p. p. Echado, tendido. || Dit del blat per causa de la pluja, etc. Encamado.

Segell d' Aja

AJAR. v. a. *Ant.* ABASTAR, 1.

AJASSARSE. v. r. *Fam.* Tirarse demunt del lli. Echar-e a la larga, tenderse. || Ajaure 's el bestiar en el lloch ont descansa. Encamarse.

AJASSAT. DA. p. p. Echado, tendido.

AJAURE. v. a. Abaixar fins a estendre en terra lo qu' estava dret. Tender.

AJAURE'S. v. a. Echarse, tenderse, recostarse. || Posarse al lli. Acostarse, y si és per causa de mallia encamarse, ponerse en cama. || Inclinar-se 's blats per causa de pluja Echarse los panes. encamarse.

AJÀURES' HI. fr. *Mct. fam.* Rendirse al treball, càrrega, etc. Dar con la carga en tierra o en el suelo; acodillar con la carga, r. nd rse à la carga. || Subjectar-se a la voluntat d' un altre. Pasar por cilo

AJOCADA. f. Cas. El lloch ont s' amaga la cassa quan va molt perseguida, pera reposar un poch o bé pera desorientar als goços fèntlos' hi perdre 'l rastre. Agazapada. || adj. 1. Se diu de la gallina qu' està covant els ous. Aclorada.

AJOCAMENT. m. L' acció d' ajocarse 's aucells. Recogimiento. || m. Positura de la persona que se ajoca o acota, arrupida còm les gallines. Aclocamiento.

AJOCARSE. v. r. Acotarse. || Anarse 'n a dormir els aucells. Recogerse.

AJOCAT. DA. adj. AJOVAT.

AJOGASSAT. DA. adj. Persona o bestia que corre, salta o brinca ab ganes de jugar. Juguetón, retozón.

AJONJOLÍ. m. ALEGRÍA.

AJORNALAR. v. a. Llogar treballadors a jornal. Tomar gente á jornal.

AJORNAR. v. a. *Ant.* APLASSAR.

AJOVADA. adj. f. AJOCADA.

AJOVARSE. r. Ajaure 's la gallina demunt dels ous o acotarse a terra quan el gall la cubreix. Aclucarse, aclocarse.

AJOVAT. DA. adj. Sentat demunt dels talons, posat com la gallina quan cova. Actucado.

AJUDA. f. Ayuda, socorro, favor. || Lo que serveix pera ajudar. Ayuda. || Servicial. Ayuda, lavativa. || *Ant.* XERINGA. || Bufeta pera donar servicials per medi d' un canonet. Mangueta.

AJUDA DE CAMBRA. Criat pèl servei immediat del seu amo. Ayuda de cámara.

AJUDA DE CAMBRA DEL REI. El criat pera vestirlo y altres ministeris. Ayuda de cámara del rey.

AJUDA DE COST. Socorro en diner. Ayuda de costa.

AJUDA DE ORATORI. Clergue qu' en els oratoris de la casa reial fa de sagristà. Ayuda de oratorio.

AB L' AJUDA DE DEU. *Loc. fam.* Con la ayuda de Dios.

AB L' AJUDA DELS VEÏNS. *Loc. fam.* Ab l' auxili de altres. Con ayuda de vecinos.

NO HA MENESTER AJUDÉS. f. No ha menester acólitos.

AJUDANT. p. a. Ayudante. || *Mil.* m. Empleu militar ab diferent grau y títol; els que 'l desempenyen cuiden de distribuir les ordres superiors y de disciplinar la tropa. Ayudante. || Els dels mestres d' estudi Pasante, repetidor.

AJUDANT DEU: AB L' AJUDA DE DEU.

AJUDAR. v. a. Donar ajuda o auxili. Ayudar. || Posar els medis pera log ar alguna cosa. Ayudar. || Emplear el cavaller tots els medis pera fer conceixer la seua voluntat al cavall. || *For.* Quan es ajudat ab administrals. Adminicular.

AJUDAR A BÉ MORIR. fr. Auxiliar al moribundo. Ayudar á bien morir, agonizar.

AJUDAR A MISSA. fr. Servir y respondre al capellà quan diu missa. Ayudar á la misa..

A QUI MUDA DÉU L' AJUDA. *Ref.* Aconsel a que quan

una cosa no ix bé 's deuen mudar els medis. A quien muda Dios le ayuda.

A QUI NO 'T POT AJUDAR, NO VULLES TOS MALS COMUNICAR. *Ref.* Qu' ensenya que no devem comunicar les nostres penes a qui no ha de compadeixer ni remeiarles. Llorar á boca cerrada, y no dar cuenta á quien no se te da nada.

AVIAT ÉS DIT: «MALALT, DÉU T' AJUT». *Loc. fam.* Declara la facilitat que hi há a aconsellar als altres la paciència o medis molt difícils pera lliurarse de algun dany, del que està lliure el qui aconsella. *El sano al doliente so regla le mete.*

DÉU DIU: «AJUDAT Y T' AJUDARÉ.» Aforisme ab que se significa que no tot deu deixarse a la bona de Déu, sino que hi havem de fer per la nostra part tot el possible. *Fiate de la Virgm y no corras; ayúdate y ayudate he; á Dios rogando y con el mazo dando.*

AL QUI CAU Y S' ALÇA DÉU L' AJUDA. Aforisme ab que 's significa, si bé ab altra forma, el concepte enclos al anterior *Ayuda e y ayudate he.*

AJUDARSE. v. r. Servirse mutuament. Ayudarse. || Posar els medis pera lograr un intent. Ayudarse. || *Ant.* VÁLDRES.

AJUDAT. DA. p. p. Ayudado.

AJUNTAMENT. m. La corporació qu' està encarregada del govern administratiu d' un poble. Ayuntamiento. || *Ant.* JUNTERA. || ACTE CARNAL.

AJUNTAR. v. a. *Art. y Of.* Adressar dugues superfícies, planajartes, ferles besar fins a confondre 'l punt pera que després encolat resulti una massa compacte. Ajuntar les travesses a els montans, una pesa ab un altre. Juntar, adherir.

AJUNTAR. v. a. AJUNTAR. || Encaixar les fustes entre sí. Acoplar, ensamblar, ajuntar.

AJUNTARSE. v. r. JUNTARSE.

AJUNTAT. DA. p. p. Acoplado.

AJUNYIR. v. a. *Ant.* JUNTAR.

AJUPIENT. m. Acció y efecte d' ajupirse. Agachamiento.

AJUPIR. a. Atrapar, subjectar al treball o altra cosa molestosa al qui no li agrada gaire. Coger, sujetar. || Atrapar, burlar, enganyar. Coger, burlar, enganyar. || Atrapar, atañçar, agafar sota. Coger.

AJUPIRSE. v. r. ACOTARSE, ABAIXARSE. || Posarse arripit com una gallina. Aclocarse, agazaparse. || Inclinar-se, ajaure 's, ajupirse a terra les persones o les besties pera no ésser vistes o escapar-se de qui les persegueix. Agacharse. || Arronsar les espatlles, dissimular, pendre ab resignació, etc. *Encogerse de hombros, resignarse.*

AJUPIT. DA. p. p. Agachado, agazapado, acurrucado. || adj. Blas. Se diu de tots els animals que están còm encongits o arrupits. Acrupido.

AJUST. m. Conveni, concert, avinensa. Ajuste, ajustamiento. || *Ant.* JUNTA, CONGRÉS. || JUSTAMENT. AJUST DE COMPTES. m. *Com.* El càlcul, còmputo, exàmen de deutes, crèdits, ganancies, capitals, etc. *Ajuste de cuentas.*

MÉS VAL UN DOLENT AJUST QUE 'L MELLOR PLET. *Ref.* Ensenya que 's deuen evitar els plets, encara que sigui ab alguna perdua, pels gastos que porten. *Más vale mala avenencia que buena sentencia.*

AJUSTADAMENT. adv. m. Conforme al ajust. Ajustadamente, exactamente

AJUSTADÍS. SA. adj. *Ant.* ARREPLEGADÍS.

AJUSTADOR. m. Ajustador. || *Imp.* El caixisla que ajusta o arregla per planes les galerades que contenen la composició que s' ha d' imprimir. Ajustador, || Compaginador.

AJUSTAMENT. m. *Ant.* AJUST. || ACTE CARNAL. || —DE FRUITS. *Ant.* GARBERA.

AJUSTAR. v. a. *Art. y Of.* Fer venir una peça en mitj d' altres dugues. Una llenca de fusta a un forat

o esquerdà. Retocar una peça: anarla ajustant. **Ajustar.**

AJUSTAR. v. a. Convenir en el preu d' alguna cosa. **Ajustar, concertar.** || *Met.* Fer algún contracte. **Ajustar, contratar, concertar, pactar.** || Alegir. **Añadir.** || **JUNTAR.** || Igualar una cosa ab un' altra, fer venir bé dues coses. **Ajustar.** || Concordar als enemistats. **Ajustar, poner en paz.** || Venir apretada la roba. **Ajustar.** || Fer caure bé al cos el vestit. **Ajustar.** || Girar la porta envers ont se tanca. **Entornar, volver, encajar.** || Tancar la porta o la finestra, sense girar la clau o posar els baldons. **Emparejar.** || Ajustar bé o malament lo que 's tanca o uneix. **Tener buen ó mal ajuste.** || Arrejar alguna cosa a lo que és de llei, còm; *la vida, les accions,* etc. **Ajustar.**

AJUSTAR EL COMPTE. fr. Fer que algú, ab reprensions o càstichs, obri bé. *Ajustar la gotilla.*

JA T' AJUSTARÉ 'L COMPTE. *Exp.* de amenssa. *Ya ajustaremos cuentas, ó, yo te ajustaré las cuentas.*

AJUSTARSE. v. r. Fer algún ajust. **Ajustarse.** || Convenirse ab el salari d' algún treball o servei. **Igualarse, convenirse, ponerse de acuerdo.** || Fer companyia per alguna empresa o negoci. || **Igualarse.** || *Ant.* **Juntarse, unirse.**

AJUSTAT, DA. p. p. **Ajustado.** || adj. Recte, just, còm: *ajustat de conciencia,* etc. **Ajustado, justo, recto, exacto.** || Unit. **Ajustado.** || Convingut. **Mancunado.**

TOCAR O CANTAR AJUSTAT. fr. Observar bé 'l compàs y una perfecta igualtat del moviment en la execució de la música o del cant. *Tocar, cantar ajustado.*

AJUSTICIAT, DA. adj. Qui ha sofert la sentència de pena de mort. S' usa mòlt còm a substantiu. **Ajusticiado.**

AJUTAR. v. a. *Ant.* **AJUDAR.**

AJUTJAMENT. m. *Ant.* Adjudicació. **Adjudicación.**

AJUTJAR. v. a. *Ant.* **ADJUDICAR.**

AL. Preposició de datiu y acusatiu. **Al.** || Partícula que denota temps determinat, còm: *al punt de mitja dia.* **Al.** || Denota 'l mòlt particular de fer alguna cosa, còm: *piutar al oli.* **Al.**

ALA. f. Part del cos dels aucells y d' alguns insectes que 'ls serveix pera volar. **Ala.** || Ordre de persones o coses posades en rengle. **Hilera, fila, ala.** || *Mil.* Còs de tropa situat a dreta y esquerra del cos principal pera defendèr pels costats. **Ala.** || *Fort.* **Ala, flanco, lado.** || La part d' un edifici que surt enfora per un dels seus costats. **Ala.** || La part superior y més ample de l' orel·la. **Ala.** || La del barret. **Ala.** || Pendent d' una montanya. **Ladera.** || La del peix. **Aleta.** || La part de la teulada que ix enfora de les parets. **Alero, alar, rafe.** || En els molins de farina, la pala del rodet ont pega l' aigua. **Alabe.** || *Bot.* Planta medicinal de la familia de les compostes, quina arrel es aromàtica. **Èrsula, helenio.** || La de la gallina o altre aviram ja plomada. **Alón.** || — **DE CORB.** *Bot. Ala.*

¡**ALA, ALA!** *Int. Jam.* Que s' usa pera donar ànimo. *¡Ea, vamos!*

ALA DE MOSCA. fr. *Art. y Of.* S' anomena de la peça de dos cosos iguals esviaixats y que serveix pera unir, faxar y ajustar dugues pots o taulons. || Engany que usen els tramposos en el joch de cartes. **Ala de mosca.**

ALA SEGUERA. *Ant.* La darrera ala o rerasaga d' un cos d' exèrcit. **Retaguardia.**

COP D' ALA. **Aletazo.**

EN ALA. mod. adv. En rengle. *En fila.*

ÈSSER TOCAT DEL ALA. fr. Èsser aficcionat a n' aló de que s' parla. *Ser tentado de la hoja.*

ÈSSER UN CAP D' ALA. fr. Èsser un dels primers o dels més aventajats. *Ser el primero, ser el más distinguido.*

ALÁ. m. Veu aràbiga. **Déu, Dios, Alá.** || Goç de presa, casta resultant de l' unió del masti ab el carli. **Alano.** || **ALANS.**

ALABADÏSSIM, A. adj. sup. **Alabadísimo.**

ALABADOR, A. m. y. f. **Alabador.**

ALABAIX. adj. Barret que tè les ales caigudes. **Alicaído.** || *Met.* Qui ha caigut del estat de opulència. **Alicaído.** Flaç y dèbil de forces. **Alicaído.**

ALABANDINA. f. *Miner.* Pedra fina qu' és semblanta al rubí; també se li dona el nòm d' *espineta roja.* **Alabandina.**

ALABANSA. f. **Alabansa, elogio, encomio.**

OMPLIR D' ALABANSES A ALGÜ. fr. **Alabarlo ab excés.** *Llenar á uno de alabanzas.*

ALABAR. v. a. Dir bé d' algú. **Alabar, elogiar.**

CADA OLLER ALABA LES SEUES OLLES. *Ref.* Dóna a entendre que tots alabem les nostres coses encara que no ho mereixin. *Cada ollero alaba su puchero; cada buhonero alaba sus agüas; cada ollero su olla alaba, y más si la tiene quebrada.*

LI ALABO 'L GUST. *Exp.* **Alabo su gusto.** || *Iron.* Nota el mal gust o elecció que s'ha tingut en alguna cosa. *Alabo el gusto.*

CÒM ELL VISCA NO FALTARÀ QUI L' ALABI. fr. *Iron.* S' aplica als que acostumen ponderar les coses propies. *Como él viva no faltará quien le alabe.*

¿**QUE NO TENS NINGÜ QUE T' ALABI?** **ALABAT, RUCH.**

ALABARDA. f. Mena de llança ab una especie de destrall atravessada; aquesta tè un dels costats acabat en punxa y altre a tall de mitja lluna. **Alabarda.**

Alabarda (sigle XIII)

|| Arma e insígnia qu' usaven els sargents d' infantèria. **Alabarda.** || A vegades indica 'l càrrech de sargent. **Alabarda.**

COP D' ALABARDA. **Alabardazo.**

ALABARDER, m. Soldat ab alabarda. **Alabardero.**

|| La influència castellana ha vulgarisat aquesta paraula en el concepte d' indicar aquells qu' en els teatres aplaudeixen per assistirli de franch, o bé perque els paguen els empresaris o 'ls artistes. **Alabardero.**

ALABARSE. v. r. **Jactarse.**

TE 'N POTS BEN ALABAR. *Exp. jam. iron.* Moteja als que s' alaben de coses frívoles. *Alábate, polla, que has puesto un huevo y ese huevo.*

ALABARSE DE LO QUE 'NS DEURIA AVERGONYIR. fr. *Hazer gala del sambenito.*

ALABASTRE. m. *Miner.* Carbonat de calcs concrecionat; sol èsser d' un blanch lletós, si bé també se 'n troba d' altres colors; és prou dur pera poguerse tornejar y ferne ob'ectes d' adorno. **Alabastro** || — **ORIENTAL.** Es mòlt translúcid, tè colors mòlt bonichs y 's pulimenta bé. **Alabastro oriental.**

ALABASTRÍ, NA. adj. *Poét.* Lo qu' és o sembla alabastre. **Alabastrino.**

ALABASTRINA. f. Full d' alabastre mòlt transparent que s' usa en lloch de vidres en les claraïoies dels temples y en algunes vidrieres. **Alabastrina.**

ALABASTRITA. f. *Miner.* Pedra blanca qu' és un sulfat de guix; se pot tornejar y pulimentar. **Alabastrites.**

ALABAT, DA. p. p. **Alabado.** || m. El motet que s' canta en alabansa del Santíssim Sagrament. **Alabado.**

ALABAT SÍA DÉU. *Exp.* Fiar a la Divina providència l' èxit d' alguna cosa o 'l desagravi d' alguna injúria. *Dejarlo á Dios. A la buena de Dios.*

ALABAU Y QUINGLES, (Antoni). *Biog.* Frare trinitari vigatà. Era secretari de la seua provincia religiosa y escriptor de l' ordre dels Trinitaris descalços. Entre 'ls seus escrits li figuren: *Vida del Beato*

Miquel dels Sants, — y Miscelánea de varias notes y observaciones sobre las más notables antigüedades de la ciudad de Vich. Va morir a Vich l'any 1802.

ALABERN. m. *Bot.* ALADERN.

ALABERN Y CASAS. (Camilo). *Blog.* Artista distingit en el gravat al cer. Va néixer a Barcelona l'any 1825 i va morir a Madrid l'any 1876. Va ésser primer gravador de la Fàbrica Nacional del Sello. Presentà treballs seus a diverses exposicions de belles arts, essent lloreat en totes elles. Va gravar mapes, retrats y estampes de historia natural, copiant obres dels mestres de la pintura. Va publicar a Madrid l'any 1859 un infolio titulat *Galeria de cuadros escogidos del Real Museo de pinturas de Madrid, grabados sobre acero por el sistema alemán-francés, texto histórico descriptivo, premiado en la Exposición de Bellas Artes del año 1858.*

— Y MOLÉS (RAMÓN). *Biog.* Gravador barceloní, autor de mapes y paisatges y de un tractat de caligrafia anglesa, publicat l'any 1861. Havent estat a París quan se va divulgar la invenció del *daguerreotipi*, l'Alabern va portar a Barcelona el coneixement pràctic de la descoberta. El primer ensaig va fer-lo pública y solemnement l'ouze de Novembre de 1839, reproduint la Llotja y després els porxos d'en Xifré, amb un aparell de la Reial Academia de Ciències Naturals y Arts.

ALABRENT. m. *Art y Of.* El fadrí del moli de paper que tren la pasta de la tina ab la forma, y fa' ls fulls. Laurente, secador.

ALACAIET. m. dim. Lacayuelo.

ALACAIGUT, DA. adj. ALABAIX.

ALACIAO. m. Criat de llureya Lacayo. || Mosso de a peu. Lacayo.

ALACANT. *Geog.* Ciutat capital de la prov. y part. jud. del seu nom y pertany al bisbat d'Orihuela; té un bon port de mar, estació de F.-C y molta indústria, comptant ab una població de 50,495 hab. || Part. jud. de la prov. del seu nom, format de cinch ajuntaments, que son: Alacant, Muchamiel, Sant Joan, Sant Vicens del Raspeig y Vilafranquesa. || Una de les tres províncies en que's va dividir el regne de Valencia; té 14 partits judicials y 138 ajuntaments.

Escut d'Alacant

ALACUÁS. *Geog.* Vila de la província y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és prop del ferrocarril de Valencia a Utiel y té 2,363 hab.

ALADA. f. Formiga ab ales. Alada y alaica.

ALADAR. m. *Ant.* Cabells que cauen demunt dels sos. Pulsera.

ALADERN. m. *Bot.* Mata de la fam. de les ramnàcees, d'un metre seixanta a dos metres d'alsada, que té les fulles bastant grosses, llargarudes de la punta y llustroses del revés. Fa les flors blanques, petites y molt llairoses y per fruit unes tavelles negres y sucoses quan son madures. Aladierna, alatierno, ladierno.

ALADILLA. f. Ferro d'uns 60 centimetres de llarg y uns 10 d'ample que s'encaixa al buit de la mola de molí pera fer-la rodar. Palahierro.

ALADRE. m. ARADA.

ALADRELL. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Agramunt, prov. de Lleida.

ALADROCH. m. Anxova sense salar. Aladroque. || *Ictiol.* Peix blau molt semblant a la sardina, encara que un poch més petit. Aladroque, boquerón.

ALAFAYA. f. Roba de cotó que antigament se teixia a Valencia. Avuy se dona aquest nom a un textit de seda. Anafaya.

ALAIX, (Isidro). *Biog.* Marqués de Vergara, natural de Valls, general del exercit espanyol. Per ordre de Espartero va perseguir al general carlí Gómez en sa famosa excursió per Andalusia. Tots els títols y honors del general Alaix, foren guanyats als camps de batalla. L'any 1840 era ministre de la Guerra.

ALALITA. f. *Miner.* Mineral pertanyent a la especie del piroxén. Alalita. || Diòpsit mineral del Piemont.

ALAMBÍ. m. Aparell format de una mena de receptacle en quina part inferior hi ha un canó helizoidal que serveix pera destilar els líquits. Alambique, alquitara.

PASSAR PER TOTS ELS ALAMBÍNS. fr. Estar ben provat y examinat. *Passar por todas las aduanas ó por las picas de Flandes.*

ALAMBINAR. v. a. Destilar els licors ab l'alambí. Alambicar, alquitarrar. || *Met.* Examinar, apurar. Alambicar, acrisolar, apear, sondear.

ALAMBINAT, DA. adj. Alambicado.

ALAMBOR. m. *Ant.* CONTRAPARET.

ALAMBRI. m. *Ant.* ALAMBÍ.

ALAMERA. f. *Ter.* Passeig d'arbres. Alameda, arboleda. || Lloch poblat d'albes. Alameda.

ALAMÚS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; es dalt d'un turonet a la esquerra del F.-C. de Barcelona a Lleida; té 374 hab.

ALANAGAR. v. n. *Ant.* RELLISCAR.

ALANCEJAR. v. n. *Ant.* Ferir ab llansa. Alanpear.

ALANDÍ. *Geog.* Veinat del terme municipal de Benavent, prov. de Lleida.

ALANITA. f. *Min.* Silicat de ceri, cals y ferro; substancia negra y vidriosa que pot ratllar el cristall. Alanita.

ALANOBOL. m. *Min.* Terra de propietats semblants a les del bol armènic. Alanobol.

ALANQUINS. m. pl. Tela de cotó estreta, forta y de color groguench. Mahón.

ALÀNS. m. pl. Pobles de la Escitía descendents dels getes. Alanos. || Mena de daina que viu a la república mejicana. Alanes.

ALANTINA. f. Nom d'una substancia descoberta en la *enula campana* y que després s'ha trobat també en altres plantes. Alantina.

ALANTOAT. m. *Quim.* Sals que provenen de la combinació del àcid alantoic ab una base salificable. Alaontoato.

ALANTOICH. adj. *Quim.* L'àcid que's tren de les alantoides. Alantoico.

ALANTOIDES. f. *Anat.* Mena de bufeta llarga, situada entre l'coriòn y l'amnios, en el feto, y que per medi del uraco comunica ab la bufa. Alantoides.

ALAUER, (Jaume). *Biog.* Mestre de música mallorquí, famós en son temps; nat a les derrerres del segle XVIII, mort a l'Havana, ben jove. Va compondre molta música religiosa, entre ella una missa de cant plà, una de requiem a tota orquesta y un altre pera orga sola. Es autor de la òpera *La vedova di Padiglia* y la farsa *Il capello parlante*.

ALARB. m. Bàrbre. Alarbe, árabe. || *Ter.* GOLAFRE.

ALARCON, (Arcangel de). *Biog.* Va néixer a Torredembarra, prov. de Tarragona; va ésser frare caputxí, fundador del monestir de la seua ordre a Valls, publicant l'any 1594 a Barcelona un volum de poesies castellanes titolat *Vergel de plantas divinas*.

ALARDE. m Vanagloria, fantasia. Alarde. || La revista que's passa als soldats. Revista, alarde, reñeña.

FER ALARDE. fr. Alabarse de haver fet alguna cosa. *Hacer alarde, iactarse, pavonearse.*

ALARDÓ. m. Estacada de poca llargaria que 's fa a les vores dels rius pera que l'aigua no se n'endugui algin troç de marge. **Pequeña estacada.**

ALARGUAR. v. a. *Ant.* ALLARGAR.

ALARICH. *Biog.* Quart comte de Besalú, en el segle IX, dependent dels reis de Fransa. Regia cap als anys 843 y 844. Era també senyor de Girona y de Empuries. No's coneixen d'ell més que vexacions fetes als eclesiàstichs, quins drets va atropellar, arriuant fins a usurpar rendes del bisbe de Girona Gondemar, havent-lo tingut d'obligar el rey Carles *el Calvo* a reparar algunes de les seues principals injusticies.

ALARIT. m. Crit llastimós. **Alarido.**

ALARMA. f. *Mil.* Acometiment d'improvis. **Alarma.** || Senyal o avis pera un atac. **Alarma.** || Consternació. **Alarma.**

CRIDAR ALARMA. fr. *Al arma, al arma.*

TOCAR ALARMA. fr. *Tocar á rebato.*

ALARMADOR. s. y adj. El qui alarma. **Alarmador.**

ALARMANT. p. a. Alló que alarma. **Alarmante.**

ALARMAR. v. r. Incitar a pendre les armes. **Alarmar.** || Commoure, consternar. **Alarmar.**

ALARMARSE. Consteruarse sense motiu. **Alarmarse.**

ALARMAT, DA. p. p. **Alarmado.**

ALARMISTA. s. Aquell que 's complán en propagar noticies alarmantes. **Alarmista.**

ALARÓ. *Geog.* Vila de Mallorca, part. jud. de Inca; és al peu d'un turó y té 5,988 hab.

ALÁS. *Geog.* Poble de la provincia de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu; és a la vora esquerra del Segre; té un agregat, Torres, y 380 hab.

ALÁS, (Bartomen). *Biog.* Gramàtich del segle XIV, fill de Valls, famós en la ensenyansa de la llengua llatina y arts, que per especial privilegi exercia la profesió en la seua vila natal l'any 1313.

ALAT, DA. adj. El que té ales. **Alado, aligero.** || adv. *Ant.* Al costat. **Al lado.**

ALATRENCAR. v. a. Trencar les ales a un aucell, insecte, etc. **Aliquebrar.**

ALATRENCAT, DA. adj. Trencat d'ales. **Aliquebrabo.** || *Met.* Fisica y moralment parlant, debilitat sense poder. **Alicaído, aliquebrado.**

ALATXA. f. Peix, mena de sardina. **Alacha**

ALAVANYA, (Albert). *Biog.* Jurisconsult Valencià del segle XIII y conseller del rei en Jaume Ier. Era personatge de molta estima y saber. Va escriure *Notæ super Joris Regni Valentie*, que es una glosa concienssuda dels Furs del rei en Jaume; y *Tractatus de contractu comande*. Sembla que exercí bona influencia son talent quan els advocats de Valencia no's conformaven ab les disposicions dels Furs, y sols desitjaven atendre al dret canònich y civil, lo qual va obligar al rei en Jaume, l'any 1250, a privárl'los l'exercici, que 'ls hi va retornar l'any 1264, imposant penes al qui s'apartés del còdich foral.

ALAYOR. *Geog.* Vila de la illa y bisb. de Menorca, part. jud. de Mahó; té 4.884 hab.

ALBA. f. Vestidura blanca que 's posen els capellans sota la casulla o dalmática pera celebrar e's oficis divins. **Alba.** || La primera claror del dia. **Alba.** || m. *Bot.* Arbre de la fam. de les salicínees que 's fá molt alt, té l'escorça blanquinosa, les fulles d'un vert clar, y quina justa friga molt a pudrirse dins de l'aigua. **Álamo.** || **BLANCH.** Mena de alba que té les fulles blanques per la part del revés. **Álamo blanco.** || — **NEGRE.** f. **POLLANCREA.**

ALBA. *Geog.* Poble del dist. mupal. d'Aiguamúrcia, prov. de Tarragona. || — *Hidrog. ant.* Nòm del riu Besós, prov. de Barcelona. en temps dels ro-

mans. || — (**COLL D'E L'**) *Orog.* Coll del terme mupal. de Tortosa, prov. de Tarragona. Hi há una ermita dedicada a la mare de Deu. || — (**PICH D'**) *Orog.* En les Montanyes Malehides.

ALBADA. f. Caramelles, música feta a punta de dia. **Alborada, albada.** || *Poét.* Género de poesia que se cantava a la matinada narrant la felicitat d'una nit ditxosa. **Albada.** || *Ant.* **AUBADA.**

ALBADIVA. *Ant.* **LUDA.**

ALBAGES. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora del riu Set y té 277 hab.

ALBAL. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és prop del F.-C. de Madrid a Valencia y té 2,310 hab.

ALBALAT (Estany d'). *Hidrog.* Estany que hi há prop del mar entre Torreblanca y Senieta, prov. de Castelló. || — **DE LA RIBERA O DE PARDINES.** Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sueca; és a la esquerra del riu Júcar y té 2,650 hab. || — **DELS SORELLS.** Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és estació del F.-C. de Valencia a Sagunto y té 1,117 hab. || — **DE SEGART.** Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és prop del F.-C. de Terol a Sagunto y té 870 hab.

ALBANDRENY. m. *Ant.* Joch de devant de la cuirenya. **Avantreny.**

ALBANELL (Galcerán de). *Biog.* Prelat catalá; va néixer a Barcelona l'any 1561 y va morir l'any 1626. Erudit y conxeador de les llengües orientals, després d'haver cuidat la educació del hereu de'n Felip III, se va ordenar de sacerdot, havent posseït la abadia de Alcalá la Real, arriuant a ésser arquebisbe de Granada. Va deixar inèdites varies obres de historia, de politica, de moral y de religió, haventse'n publicat alguna en el *Semanario Erudito* de Valladares.

ALBANÉS, SA. adj. Natural de Albania. **Albanés.**

ALBANYÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora esquerra de la Muga, té agregats els poblets de Carbonils y Els Horts y reuneixen entre 'ls tres 275 hab.

ALBARÁ. m. **DEBITORI.** || En les aduanes paper dit guía. **Guía.** || **REBUT.** || *Ant.* **PERMIS.**

ALBARANER. m. El qui cuida de cobrar els drets reials. **Tablajero.**

ALBARCA. *Geog.* Poblet del dist. mupal, de Cornudella, prov. de Tarragona. || Caseriu del terme de Escorca, Mallorca.

ALBARDA. f. El guarniment principal de les besties de càrrega. **Albarda.** || *Met.* Xulla de cansalada. **Albarda.**

ALBARDA GALLINERA. f. Mena d'albarda plana. **Albarda gallinera**

ALBARDA SOBRE ALBARDA. Fr. Repetició viciosa. **Albarda sobre albarda.**

SI NO T'AGRADA, NO LI FASSIS L'ALBARDA. *Ref.* Ab que s'indica que es inútil gastar en lo que no'us agrada.

ALBARDÁ. m. *Ant.* **TRUHÀ.** || **GORRERO.** || **COMEDIANT.**

ALBARDANEJAR. v. a. *Ant.* **TRUHANEJAR.** || **GORREJAR.** || **REPRESENTAR COMEDIES.**

ALBARDANERIA. f. *Ant.* **TRUHANERIA.** || **REFRESENTACIÓ DE COMEDIAS.**

ALBARDAR. v. a. Posar albarda a les cavalcadures. **Enalbardar, albardar.** || Enganyar ab caricies. **Engaitar, engatusar, encantusar, engatar.** || *Met.* **ENLLARDAR.**

ALBARDAR AL REVÉS. fr. Succé'r contrari lo que se esperava favorable. **Volverse la albarda a la barriga, traspintarse.**

Segell d'Albages

CUIDADO QUE NO ALBARDÉM L' ASE AL REVÉS. *Expr. fam. Ptegue á Dios que orégano sea, y que no se nos vuelva alcaravea.*

ALBARDER. m. El qui fa albardes. || **BASTER.** Al-dardero.

ALBARDERA. f. La dona del albarder. **Albardera.**

ALBARDERÍA. f. L' ofici d' albarder. **Albarderia.** || El Hoch o carrer ont se fan o venen albardes. **Albarderia.**

ALBARDETA. Dim. d' albarda. **Albardilla.**

ALBARDÓ. m. Mena d' albarda. **Albardón.**

ALBARDONET. Dim. d' albardó. **Albardoncillo.**

ALBAREA Geog. Subveinat del municipi de Cornudella, part. judi. de Falset.

ALBAREDA. f. Lloch plantat d' albes. **Alameda.**

ALBAREDA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Naves, prov. de Lleida. || Caseriu en el municipi de Torrelles de Foix.

ALBARELLA. f. *Bot.* Bolet bo pera menjar, que creix entre castanyers y albes blanques. **Albabela.**

ALBARELLS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Argensola, prov. de Barcelona.

ALBARENY. *Bot.* Nòm ab que 's designa en alguns pobles de la Selva el *Boletus scaber*.

ALBAT. m. Noi o noia morts avans de tindre us de raó. **Párvulo.**

ALBATARA. f. *Patol.* Mal que 's fa en l' orifici de la vagina y és produït per anomalia de la membrana mucosa de aquest conducte. **Albatara.**

Segell
d' Albatàrrech

ALBATÀRRECH. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida. Està situat a la vora esquerra del Segre y té 564 hab.

ALBATERA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, bisb. d' Orihuela, part. jud. de Dolores; és a la unió de les carreteres d' Alacant a Orihuela ab de Novelda a aquesta darrera ciutat y té 4,221 hab.

ALBATERA (Serra de). *Orog.* Serra de la part ponentiva de la prov. d' Alacant, part. jud. de Novelda.

ALBATRE. m. *Min.* ALABASTRE.

ALBAY. *Geog.* Petit lloch corresponent al municipi d' Aiguamurcia, part. jud. del Vendrell.

ALBAYDA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia format dels següents 28 ajuntaments: Adzaneta de Albayda, Albayda, A'farrassí, Ayelo de Rugat, Bélgida, Beniatjar, Benicolet, Beniganim, Benissoda, Benissuera, Buñali, Carricola, Castelló del Duch, Cuatretonda, Guadasseques, Luchente, Montaberner, Montichelvo, Ollería, Otos, Palomar, Pinet, Pobla del Duch, Ráfol de Salem, Sempere y Terrateig.

|| — Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap del part. jud. del seu nòm; és a tramontana de la serra d' Agullent y té 3,987 hab.

ALBAYDA (Marqués de). *Biog.* ORENSE. (JOSEPH MARIA).

ALBECA. f. ALBENCII.

ALBEDRIU. m. Llibertat que té la criatura humana pera triar el bé o el mal. **Albedrio.**

ALBEGALA. *Astron.* Nòm que 's dona a la constel·lació Lira. **Albegala.**

ALBEGÉS (Arnau). *Biog.* Arquitecte català que vivia a Barcelona a les derrerries del segle XIV.

ALBELDA. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca y bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit de Llitera; és a la esquerra del canal d' Aragó y Catalunya y té 1,213 habitants.

ALBELLÓ. m. *Ant.* CLAVEGUERA. || Acequia coberta pera treure l' aigua d' algun camp. **Arbollón, tijera.**

ALBENCH. m. Pell fina y blanca que hi ha entre la fusta y la crosta dels arbres. **Albura.**

ALBER BLANCH. m. Álamo blanco.

ALBERA L'. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó d' Argelés; és als monts A beres y té 527 hab. Està situat a l' altitud de 521 metres dessota del pich que forma frontera ab Espanya.

ALBERA L'. *Hidrog.* Riera que neix a la vessant N. dels Pirineus Orientals, sota 'l coll Forcat y desaigna a la vora esquerra de la riera de Portús, entre 'l poble de aquest nom y 'l de La Esclusa.

ALBERCH. m. ABRICH, 2. || CASA. || DRET DE. || Antiga prestació.

ALBERCOCH. m. ABERCOCH.

ALBERCOCH DEL ULL BLANCH. m. Abercoch petit, quasi blanc y molt gustós. **Albarillo.**

ALBERCOQUER. m. ABERCOQUER.

ALBERCUIX. *Geog.* Caseriu del terme de Pollensa, Mallorca.

ALBERES (Les). *Orog.* Nom que donen els francesos a la part del Pirineu que s' extén a la dreta de la carretera de Girona a Perpinyá.

ALBERESA. f. *Min.* Cals carbonatada, runiforme. **Alberesa.** || Varietat de marbre que a la seua superfície presenta taques fosques. **Alberesa.**

ALBERGADOR. m. *Ant.* ALBERGUER.

ALBERGAR. v. a. ACULLIR. || Aposentar. **Hospedar, alojar.**

ALBERGARÍA. f. *Ant.* HOSTAL, POSADA.

ALBERGARSE. v. r. Pendre hostatje, recullirse a un alberch. **Albergarse, hospedarse, alojarse.** || *Met.* Posarse fora de perill. **Albergarse.**

ALBERGAT, DA. p. p. ACULLIT.

ALBERGE. m. PRÉSSECH.

ALBERGENER. m. y

ALBERGER. m. PRESSEGUER.

ALBERGINERAR o **ALBERGINAR.** m. Terra plantada d' alberginies. **Berenjal.**

ALBERGINIA. f. Fruit de la alberginiera. **Berenjena.**

COP D' ALBERGINIA. **Berenjenazo.**

ALBERGINIERA. f. *Bot.* Planta anyal d' uns cinquanta centimetres d' alçada, de fulles grans, ovalades, verdes y quasi cubertes d' un polvet blanc; les branques plenes de punxes; les flors grans y morades; el fruit regularment morat y en figura d' ou més o menys llarch. **Berenjena.** Hi há ademés la *rodona tardana* y la *rodona primerenca*. **Berenjena.**

ALBERGUER. El que dona aculliment. **Mesonero.**

ALBERGUERIA. f. ALBERGARÍA.

ALBERICH. n. p. Alberico.

ALBERICH Y CASAS (Joseph). *Biog.* Metje que va néixer a Reus l' any 1824, morint en 1874. Va ésser un dels fundadors y redactors del *Diario de Reus*; és autor d' algunes memories y va traduir al castellà el llibre *Manipulaciones electrotipicas, ó tratado de galvanoplastia*, de Valker.

ALBERIQUE. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia, format de 15 ajuntaments, que son: Alberique, Alcántara, Antella, Benegida, Benimuslem, Cárcer, Cotes, Gabardá, Masalavés, Pobla Llarga, Sant Joan d' Énova, Senyera, Sumacárcel, Tous y Vilanova de Castelló. || Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap de part. jud. del seu nom; és a la esquerra del riu Júcar, està unida a la capital de la prov. per un F.-C. y té 5.620 hab.

ALBERNÚS. m. *Ant.* Mena de capa o capot ab ca-

Segell d' Albera

putxa que 's feia antigament d' un teixit de llana molt gròixut y servia pera lliurarse de la pluja y de la neu. **Albornoz.**

ALBEROLA. *Geog.* Poblet de la prov. de Lleida; archip. d' Àger; part. jud. de Balaguer.

ALBERT. n. p. **Alberto.**

ALBERT (Jaume). *Biog.* Jesuïta català, fill de Besalú, prov. de Girona, y mort a Gandía (Valencia) l' any 1638. L' any 1629 va fer estampar a Lleida un sermó titolat *Circuncisió de comedias.*

— (PERE). *Biog.* Compilador de les *Costums generals de Catalunya.* És autor de diferents tractats sobre 'l nostre dret consuetudinari. És desconeguda la biografia d' aquesta notabilitat catalana; sols se sab qu' era canonge de la catedral de Barcelona y que vivia en 1249, any en que va assistir com a procurador del seu capítol y del bisbe de Girona al concili tarraconi.

— (RAMÓN). *Biog.* Primer g. neral de l' ordre de la Mercè, nomenat per Joan XXII a les derrerries de 1317. Era molt versat en dret civil y canònic. Va anar quatre vegades a l' Àfrica pera redimir captius. Va ésser conseller de Jaume II y 'l seu embaixador pera tractar la pau ab els reis de Nàpols y de Sicília. També fou elegit pera compondre les desavinences entre 'ls reis de França y d' Aragó. El Sant Pare indicat, li envià el capell cardenalici. Va escriure divers tractats ascètics, entre altres els titolats *De la obediencia y De la renuncia de la propia voluntat.* Va fer noves constitucions pera l' ordre de la Mercè y reformar el *Breviari, missal y cerimonial de dita ordre.* Va morir a Valencia l' any 1330, y està enterrat en el convent del Puig, d' allí prop.

— VILA (PERE). *Biog.* Famós músich, organista y canonge de la Seu barcelonina, que va morir l' any 1592, al seixanta cinch d' etat. Sa reputació era tan gran, que de tot arreu venien a conèixer y a gaudir la seua trassa musical, creient els seus contemporanis qu' en dues centuries no s' havia conegut home tan hàbil en el seu art. Va àfinar l' orgue de la Seu, que 's reputava per la millor d' Espanya. Tanta era la vocació artística de Pere Albert Vila, que exercia el professorat sense cobrar rés dels seus deixebles.

ALBERTÍ (Arnau). *Biog.* Personatge mallorquí, bisbe de Pati (Italia), nat a la vila de Mur l' any 1480 y mort al seu palau bisbal l' any 1545. Fou molt influent entre 'ls poderosos del seu temps. Va estudiar a les universitats de Mallorca y de Lleida; se graduà de doctor a Pavia l' any 1509, y va ésser catedràtic de dret a Lleida, ca'onge y vicari general a Mallorca, y delegat al concili provincial congregat a Saragosa per l' arquebisbe Ferrán d' Aragó, devant de quines injustes pretensions tingué arguments pera que 's disolgués l' assemblea per falta de poders dels delegats. Fou inquisidor de Mallorca y de Valencia. Assistí a les Corts de Montsó, en que 's va disertar sobre el càrrech dels inquisidors. L' emperador Charles V el feu bisbe de Pati l' any 1534, en quin bisbat va distingirse, en particular quan se preparava la famosa batalla contra 'ls turchs, haguda a Lepanto, quan ell regentava el virreinat de Sicília.

— (VICENTS). *Biog.* Filòlech nascut a Mahó l' any 1786 y mort allà meteix en 1859. Deixà dotze obres escrites, algunes traduïdes, y sis volums manuscrits en mahonés, de trenta y tantes comedies de 'n Moïlière, Metastasio y d' altres. És d' ell el *Manual de un lector, ó sea Diccionario etimológico-analítico,* etc., quin primer volum publicà en 1828. Ilegant a l' Academia Espanyola els nou volums restants, encare inédits. Traduí del castellà al mahonés *L' Alonsiada o Conquista de Mallorca,* etc., poema original d' en Ramis (Mahó, 1818).

ALBESA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Balaguer. Té un agregat; Camporrrells, y compta 1.448 hab.

ALBET. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Lla-

urs, prov. de Lleida. || Poble del dist. mupal. de la Vall de Castellbó, prov. de Lleida.

ALBEYLAN. m. *Ant.* y

ALBEYLÓ. m. CLAVEGUERA.

ALBÍ. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Lleida, dióc. de Tarragona. Està situada al peu d' una montanya; té com agregat Sant Cosme, y reuneixen entre tots dos 1.267 habitants. || *Geog. hist.* Ciutat del mitjà de Fransa, are capital del departament de Tarn, que té 22,571 hab. Conserva recorts de la dominació catalana aragonesa durant el període mitjeval, y en ella va fonamentarse la secta dels albigesos, que promoguéren la sagnanta lluita civil sostinguda als comensos del segle XIII.

|| — (PORTILLÓ D') Coll situat a 2390 m. entre la Vall d' Arau y França.

ALBÍ, NA. adj. Blanquinós. **Albino.** || Aquell que pateix d' albinisme. || El qui éssent de pares negres, és molt blanc y ros, conservant en lo demés la fesomia de la seua rassa. || pl. Els que tenint el pel y cabell tot blanc, tenen la vista tan débil, que hi veuen més en els crepuscals que de dia. **Albinos.** || Animals de pel blanc sobre pell roja. **Albinos.**

ALBIGENSE. adj. El natural o pertanyent a Albí, ciutat de França. **Albigense.** || m. Heretge d' una secta que aparegué a Albí als comensos del segle XIII. Condemnava l' us dels sacraments, el culte exterior y la gerarquia eclesiàstica. **Albigense.**

ALBINISME. m. *Fisiol.* Afecció anòmala d' alguns éssers organísats (animals y vegetals) y més particularment de la especie humana. Se coneix per tindre blanca la pell, el pel y 'ls cabells de la grogor del iris y 'l color roig de la pruna del ull. **Albinismo.**

ALBINS. adj. pl. **Albí. Albinos.** 4.

ALBIÑANA (Joan Francisco). *Biog.* Arqueòlech català; va néixer a Tarragona l' any 1802 y va morir a la meteixa ciutat l' any 1868. Era notari y va exercir les escribanies del Jutjat, de l' Alcaldia y de la Curia eclesiàstica de Tarragona. Va fundar el Museo qu' és avui provincial, ha vent estat vicepresident de la Comissió de Monuments de la seua terra, aixís com soci de moltes corporacions distingides. Va publicar l' obra *Tarragona Monumental,* junt ab l' Andreu de Bofarull, y una *Memoria sobre la primacia de la Silla arzobispal de Tarragona.* Queden d' ell alguns escrits inédits relatius a historia y arqueologia.

ALBINYANA. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. del Vendrell; és a la dreta de la riera de La Bisbal, y té 1.118 hab.

ALBIÓ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Llorach, prov. de Tarragona.

ALBIOL. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Valls. Té 277 hab., y està situat al cim d' una montanya.

ALBIR. m. *Ant.* ARBITRE, JUDICI, PARER.

ALBIRAR. v. a. *Ant.* ARBITRAR. || v. n. *Ant.* OVIRAR.

ALBIREU. m. *Astron.* Nòm d' una estrella de la constelació del Cisne. **Albireo.**

ALBIRI. m. *Ant.* ARBITRE, JUDICI, PARER.

ALBITA. f. *Miner.* Mena de fesdespat; de alúmita y de sosa. Les primeres varietats que se 'n van conèixer eren blanques, d' ont li vingué 'l nòm; avui se 'n coneixen de molts altres colors. **Albita.**

Segell d'Albí (Lleida)

Segell d'Albinyana

Segell d'Albió

ALBITANA f. *Naut.* Pessa de fusta ab la que se assegura la roda o contrabanach ab l'extrem de la quilla. Albitana, contrabanque, contrarroda.

ALBIXERA. f. *An'*. Regalo que s'acostuma fer al rebre una bona nova. Albricias. || Bona nova. Buena nueva. || ALBRICIES.

ALBOCÁCER. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Castelló, fo mat de 14 ajuntaments, que son: Albocácer, Benafigos, Benassal, Benlloch, Cati, Coves de Vinromá, Culla, Serratella, Serra-Engarcerán, Tirig, Torre de 'n Besora, Torre de 'n Doménech, Vilanova d'Alcolea y Villar de Canes. || Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, cap de part. jud. del seu nom; és a la esquerra de la rambla Carbonera, al peu de la serra d'Engarcerán, y té 3.644 hab.

Segell d'Albons

ALBONS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és dalt d'un turó a ponent de La Escala, y té 584 hab.

ALBOR. f. *Ant.* Blancor perfecta. Albor, albur. || *Poét.* Alba, aurora. Albor. || Peix de riu. Alburno, breca.

ALBORACHE. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chiva; és a la dreta del riu Júcar, y té 1.238 hab.

ALBORAYA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és prop del mar, entre 'ls ferrocarrils de Valencia a Tarragona y de Valencia a Sagunto, y té 4.710 hab.

ALBORAYET DE 'N ROCA. *Geog.* Caseriu del terme de Campanet (Mallorca). || —DE SON ESTRANY. *Geog.* Caseriu del terme de Campanet (Mallorca).

ALBOROT. m. FRESSA, BRUGIT. || Motí. Alboroto, tumulto, motin.

ALBOROTADAMENT. adv. m. Alborotadamente.

ALBOROTADIS, SA. adj. El qui per qualsevol motiu, per petit que sigui, s'alborota. Alborotadizo.

ALBOROTADOR, A. m. y f El qui alborota. Alborotador.

ALBOROTAMENT. m. ALBOROT.

ALBOROTAPOBLES. m. Alborotador. Alborotapueblos.

ALBOROTAR, v. a. Alterar la tranquil·litat. Alborotar.

ALBOROTAR EL BARRI. *Alborotar la calle.*

ALBOROTAR EL GALLINER. fr. *Met.* Alborotar una companyia o concurrencia. *Alborotar el cortijo, el palomar, el rancho.*

ALBOROTARSE. v. r. Enfadarse molt. Alborotarse, alterarse. || AMOTINARSE.

ALBOROTAT, DA. adj. Qui per poch motiu s'alborota. Alborotado, alborotadizo. || Qui per massa viva obra sense reflexió. Alborotado, atolondrado. || Alterat, inquiet, intranquil per algun sentiment, passió o afecte. Inquieto, preocupado.

ALBOY. *Geog.* Poblet del terme de Jativa, prov. de Valencia.

ALBUDEGA. f. *Ant.* Meló dessaborit. Badea, albudeca. || *Ant.* SINDRIA.

ALBUFERA. f. Estany gran que 's forma de les aigües del mar y prop d'aquest. Albufera, estero, albina de marisma.

ALBUFERA (La). *Hidrog.* Gran estany que hi há a la vora del mar, a mitjorn de Valencia. || —D'ALCUDIA. *Hidrog.* Gran estany de la vora del mar, dins del port d'Alcudia, illa de Mallorca. || —D'ELXE Estany format per les aigües del riu Vinalop, a la costa del mar, al SE. de Elxe, prov. d'Alacant.

ALBUGINITIS. f. *Patol.* Flegmassia, o inflamació del teixit albugineu o fibrós. Albuginitis.

ALBUIXECH. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és prop del mar, estació del F.-C. de Valencia a Tarragona, y té 1.507 hab.

ÁLBUM. m. Veu llatina. Álbum. || Llibret de memòries que porten els viatgers pera anotar lo més notable y recullir firmes dels amichs, coneguts y persones distingides. || Llibre de paper o cartolina en blanc, enquadernat ab més o menys luxu, pera colleccionarhi segells, fotografies, estampes, poesies, caricatures, etc. Álbum.

ALBÜMEN. m. Substancia que rodeja l'embrió de algunes plantes y els hi serveix d'aliment pera llur creixensa. Albúmen.

ALBÜMINA. f. Líq. it llipeós, descolorit, transparent, un poch salabrós, soluble dins de l'aigua, dels àcids y del alcalí, quin tipu es la clara del ou; es coagulable pèl calor y pèl contacte del àcid muriàtic oxigenat. Albúmina. || Constitueix una materia immediata als cossos orgànichs.

ALBUMINAT. adj. Lo que conté albúmina. Albuminado.

ALBUMINIFORME. adj. Semblant a la albúmina. Albuminiforme.

ALBUMINIMETRE. m. Instrument que serveix pera sapiguer la quantitat d'albúmina continguda en alguna cosa. Albuminimetro.

ALBUMININA. f. *Quim.* Materia que s'obté exposant l'albúmina a l'acció del foc. Albuminina.

ALBUMINÓS. adj. Pertanyent a l'albúmina. Albuminoso.

ALBUMINURIA. f. *Patol.* Malaltia caracterisada particularment per la presència de l'albúmina a la orina y perdus seminals, causada per la sífilis o venereu. Albuminuria.

ALCABALA. f. Cert tribut sobre 'l valor de les coses mobles, immobles y semimobles cada vegada que se venien o cambiaven. Alcabala.

ALCABALER. m. El qui administrava o cobrava les alcabales, o tenia arrendades les d'alguna provincia, ciutat o poble. Alcabalero.

ALCÁCER. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és a la dreta d'una riera y té 2.985 hab.

ALCALÁ DE CHISBERT. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Sant Mateu; és estació del F.-C. de Tarragona a Valencia y té 6.416 hab. || —DE LA CHOVADE. Poble de la prov. de Alacant, anomeiat també de la Jovada. || —ALCALÁ (VALL D'). Prov. d'Alacant.

ALCALÍ. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Denia; és a l'esquerra del riu Gorgos y té 1.249 hab.

ALCALDADA. f. L'acció imprudenta o inconsiderada d'algun alcalde. Alcadada.

ALCALDE. m. Jutge. Alcalde, juez || Avui, per influencia castellana, se diu *alcalde* al que presideix l'ajuntament, essent aixis que en català propi es *batlle*, com se diu encare en molts pobles y villes. Alcalde. || —DE BARRI. Aquell que en les poblacions grans cuida d'un sol barri. *Alcalde de barrio*. || —DE CASA y CORT. Jutge togat dels que componen la sala dita d'Alcaldes, quinta del Consell de Castella. *Alcalde de casa y corte, de rastro*. || —DEL CRIM. Jutge togat que hi havia a les cancelleries de Valladolid y Granada y a algunes audiencies. *Alcalde del crimen*. || —DE LA SACA. Jutge encarregat de vetllar que no s'extreguin del regne les coses prohibides per les lleis. *Alcalde de sacas*. || —MAJOR. Jutge de lletres *Alcalde mayor*. || —ORDINARI: BATLLE.

TINDRE EL PARE AL CALDE. fr. Contar ab un protector decidit *Tener el padre alcalde*.

ALCALDESA. f. La muller del alcalde. Alcaidesa.

ALCALDÍA. f. L' ofici d' alcalde. **Alcaldia.** || Territori o districte de sa jurisdicció. **Alcaldia.** || Oficina ont se despatxen els negocis corresponents al alcalde. **Alcaldia.**

ALCALESCENCIA. f. *Med.* Fermentació alcalina o putrida; transformació d' un cos en alcalí. **Alcalescencia.**

ALCALESCENT. adj. *Med.* Propens a la alcallescencia. **Alcalescente.**

ÁLCALI. m. *Quim.* Nòm genèric que 's dóna a diferents substàncies que tenen un gust agre y caústich y la propietat de combinar-se fàcilment ab els àcits, y formar sals. **Alcali.** || —AÈREU. AMONIACH. || —CAÚSTICH. Aquell que no té àcit carbònic. **Álcali animal.** || —DELIQUÈSCENT, POTASSA || —DOLS O BENIGNE. El qu' ha perdut la causticitat per la combinació ab l' àcit carbònic. **Álcali dulce ó benigno.** || —EFERVESCENT. Carbonat àlcali. **Álcali efervescente.** || —FIXO O PERMANENT. El que no 's volatilisa per la acció del foc; se fá comunment de les cendres dels vegetals, és de forma sòlida, y torna blanquinosa la dissolució de mercuri y d' esprit de nitre. **Álcali fijo.** || —MARÍ. SOSA. || —MINERAL. CARBONAT DE SOSA. || —PRUSSIA. El qu' està saturat d' àcit prússich. **Álcali prússico** || —TERRÓS. Tota mena de terra que tingui propietats alcalines. **Álcali terroso.** || —VEGETAL. POTASSA. || —VOLÁTIL. Fluit aeriforme, sumament volátil, d' olor molt forta y penetranta, compost d' àssoe y de hidrògen, anomenat també amoníach. **Amontaco.**

ALCALÍ, NA. adj. *Quim.* Lo que conté un alcalí o té propietats de tal. || m. Substància que té alguns dels caràcters propis dels alcalis. **Alcalino.**

ALCALICITAT. f. *Quim.* La propietat d' àlcali. **Alcalicidad.**

ALCALÍFER. adj. *Quim.* Que conté àlcali. **Alcalífero.**

ALCALIFICABLE. adj. *Quim.* Que pot ser alcalificat. **Alcalificable.**

ALCALIFICACIÓ. adj. *Quim.* Acció y efecte d' alcalificar. **Alcalificación.**

ALCALIFICANT. adj. *Quim.* Que alcalifica. **Alcalificante.**

ALCALIFICAR. a. *Quim.* Convertir en àlcali, formar, fer, treure àlcals. **Alcalificar.**

ALCALIFICARSE. v. n. *Quim.* Fer-se àlcali. **Alcalificarse.**

ALCALÍMETRE. m. *Quim.* Instrument que s' usa pera conèixer la quantitat d' àlcali continguda en les soses y potasses del comer, aixís com també la riquesa dels àlcals. **Alcalímetro.**

ALCALIMÈTRIC. adj. *Quim.* Lo concernent al alcalímetre. **Alcalimétrico.**

ALCALÍNUL. adj. *Quim.* Sal que conté una dosis d' àlcali que suprimeix l' estat neutre. **Alcalinulo.**

ALCALISABLE. adj. Susceptible d' alcalisació. **Alcalizable.**

ALCALISACIÓ. f. L' acció y efecte d' alcalisar. **Alcalización.**

ALCALISADOR. s. El qui alcalisa. **Alcalizador.**

ALCALISAR. v. a. *Quim.* Donar o comunicar a un cós les propietats d' un àlcali. **Alcalizar.**

ALCALISAT, DA. adj. *Quim.* Que té o ha rebut les propietats del àlcali. **Alcalizado.**

ALCALÓIDES. m. *Quim.* Substàncies extretes de matèries vegetals o animals que tenen el dò de neutralisar els àcits y 'l de formar compostos semblants a les sals minerals. **Alcaloides.**

ALCALS. *Geog.* Caseriu de Pujarnols, prov. de Girona; dist. mupal. de Porqueres.

ALCAMELÚS. m. *Astron.* Una estrella de la constel·lació Arturo. **Alcameluz.**

ALCAMPEL. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb.

de Lleida, part. jud. de Tamarit; és prop d' aquesta vila y té 1.983. hab.

ALCANÀ. *Geog.* Illeta del dist. mupal. de Alcudia, Mallorca.

ALCANADA. *Geog.* Caseriu del terme de Alcudia, Mallorca.

ALCANAR. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa. És a l' esquerra y prop de la desembocadura del riu Cenya y té 4.988 hab.

|| —(CASES DE) Caseriu del terme mupal. d' Alcanar, prov. de Tarragona. És a la vora del mar.

ALCANFEN. m. *Quim.* Substància tòxica continguda en la essencia de la trementina, producte de la destil·lació de la cânfora artificial. **Alcanfeno.**

ALCANFÒGEN. m. *Quim.* Compost de carbono y de hidrògen. **Alcanfogeno.**

ALCANFORAR. v. a. Barrejar cânfora ab alguna cosa, com aiguardent, rom, etc. **Alcanforar.**

ALCANFORARSE. v. n. Barrejarse ab cânfora. **Alcanforarse.**

ALCANFÒRICH. Nòm d' un àcit producte de la acció del àcit nítrich calent sobre la cânfora. **Alcanfórico.**

ALCANÓ. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida. Té 357 hab. y és a l' esquerra y una mica apartat del riu Set.

ALCANS. m. La diferencia del cà. rech a la data en els comptes. **Alcance.** || Capacitat, talent. **Alcance.** || L' acte d' alcançar a algú. **Alcance.** || La distancia a que arriba alguna cosa. **Alcance.**

ALCANJAR. v. a. Aconseguir a algú. **Alcanzar.** || Acreditar, restar a favor d' algú alguna quantitat. **Alcanzar.** || Entendre, sapiguer. **Alcanzar, penetrar, comprendre.** || Lograr alguna pretensió. **Alcanzar.** || Arribar fins a alguna part ab la mà o ab la vista, etc. **Alcanzar.**

ALCANJAR POCH O NO ALCANJAR MÉS. *Ref.* Tindre poca capacitat. **Alcanzarse poco o no alcanzarse más.**

QUI CANSA, ALCANSA. *Ref.* Denota la eficacia que tenen les oracions o súplices repetides pera lograr lo que 's demana. **Amén, amén al cielo llega.**

QUI MENYS PROCURA ALCANSA MELLOR. *Ref.* Que denota quàn perjudicial es lo Importunar massa. **Quien menos procura alcanza más bien.**

QUI NO 'S CANSA, TOT HÓ ALCANSA. *Ref.* La porfia mata la caza, o pobre porfiado saca mendrugo.

ALCÀNTARA. f. Caixa ont se recull el vellut al temps de treballar-lo. **Alcántara.** || Orde militar. **Alcántara.** || adj. Relligió franciscà de la reforma de Sant Pere d' Alcántara. **Alcantarito.**

ALCÀNTARA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alberique; és a la carretera de Madrid a Valencia y té 984 hab.

ALCANYIS (Lluís). *Biog.* Metge valencià, mestre en Arts y Medicina, que exercia a les derrerries del sigle XV y principis del XVI. Va ésser el primer mestre de medicina y cirurgia citat a les Constitucions del govern de la Universitat, fetes l' any 1499. Se creu que va morir ent e 1503 y 1504.

ALCARAVIA. f. **ALCARICOVIA.**

ALCARÍA BLANCA. *Geog.* Caseriu del districte municipal de Lluhí, Mallorca. || Poble del districte municipal de Santany, Mallorca. || —(DEL COMTE DE AMPURIES) Caseriu del part. jud. de Palma, Mallorca. || —(ROJA) Caseriu del part. jud. de Manacor, Mallorca.

ALCARÍES (Les). *Geog.* Caseriu del part. jud. de Palma, Mallorca.

Segell d' Alcanar

ALCARICOVIA. *Bot.* Nom vulgar del *Cucuminum*.
|| CUMI DE MADRIT. Comino.

Segell d'Alcarràs

ALCARRÀS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part jud. de Lleida; té 2.342 hab. y un agregat; Vallmanya.

ALCARRAXET. *Hidrog.* Riera que baixa del mont Cabezacut, entre les prov. de Castelló y Valencia, y desaiqua al Mediterrà, a poca distancia y a tramontana de la ciutat de aquest darrer nómi.

ALCARSINA. *f. Quim.* Lìquid oliós, pudent, descoolorit, fumant, espontàneament inflamable, resultat de la reacció del acetat de potassi ab l' àcid carbònic. **Alcarsina.**

ALCARXOFA. *f. CARXOFA.*

ALCARXOFERA. *f. Bot. CARXOFERA.*

ALCÀSSAR. *m. Nàut.* L' espai que hi ha entre l' arbre mestre y la entrada a la cambra. **Alcàzar.** || Fortalesa. **Alcàzar.** || *Poët.* Palau reial. **Alcàzar.**

ALCAYDE (Joseph). *Biog.* Gravador valencià del segle XIX, que gairebé sempre va residir a Roma, pensionat pel duch d' Alba, havent estudiat baix la direcció del famós Marchetti. La seua obra més coneguda és l' excelent retrato del sant pare Lleó XII. Va morir l' any 1860.

ALCAYDIAT. *m. L' ofici d' alcait. Alcaidia.*

ALCAYNE y ARMENGOL (Vicents). *Biog.* Escrip-tor y arquitecte, nascut a Valencia l' any 1817. En 1866 va publicar *El rio Turia y la vega de Valencia*, y l' 1869 un estudi sobre l' valor de la fita d' aigua. Va ésser regidor de Valencia en 1869. Exercint el periodisme va dirigir revistes professionals y publicà bons estudis d' urbanisació, aixís com uns interessants articles sobre *La arquitectura en Valencia*. Com a polítich, afiliat al partit federal, va escriure alguns folletos. L' any 1870, quan la sublevació cantonal, era a calde de Valencia. La corporació *El Rat Penat* el contava entre 'ls seus membres.

ALCAYNES (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Sineu, Mallorca.

ALCAYT. *m. Ant. Alcalde.* || El qui tenia al seu càrrech la guarda d' un castell. **Alcaide.**

ALCEA. *f. Bot. MALVA VERA.*

ALCIENS. *m. pl.* Els set dies que precedeixen y els set que segueixen al solstici d' hivern. **Alcions.**

ALCIÓ FÒSIL. *m. Entom.* Alció o botiguer en estat fòsil. **Alcionito.**

ALCIONA. *f. Astron.* La séptima estrella del grupo de fes *Pléyades* en la constelació del Toro. **Alcione.**

ALCIRA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia, format de 13 ajuntaments, que són: Alcira, Algemesí, Barig, Benifayró de Valldigna, Carcagente, Corbera de Alcira, Favareta, Fortaleny, Guadassuar, Llaúri, Polinyá, Riola y Simat de Valldinga. || Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap de part. jud. del seu nom; és a l' esquerra del riu Júcar y té 19.906 habitants.

ALCIRI. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Monóvar, prov. d' Alacant.

ALCOB. *m. Med.* Muriat d' antimoni. **Alcob.**

ALCOBA. *f.* Pessa pera dormir. **Alcoba.**

ALCOBASSA. *f. aum.* Una alcoba gran. **Alcobaza.**

ALCOBETA. *f. dim.* **Alcobilla, alcobita.**

ALCOCER DE PLANES. *Geog.* Poble de la prov. de Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a l' esquerra del riu Serpis y té 342 hab.

ALCOFOLÍ. *m. Quim.* L' alcofoll o esprit de vi pur. **Alcoholimo.**

ALCOFOLL. *m.* Esprit de vi. **Alcohol.** || Pedra mineral negra y lluenta que 's desfá en fulles. **Alcohol, galena.**

ALCOFOLLADOR. *m.* Aquell que alcofolla. **Alcofollador.**

ALCOFOLLAR. *v. a. Ant.* Pintar ab alcofoll els cabells, les celles y les pestanyes. **Alcoholar.** || *Quim.* Extreure l' esprit d' algun licor. **Alcoholar.**

ALCOFOLLAT, DA. *p. p.* **Alcoholado, da.**

ALCOFOLLATIU. *m. Farm.* Medicament alcofollí, que s' aplica a les parts externes. **Alcoholativo.**

ALCOFOLLERA. *m.* El vas de posar l' alcofoll. **Alcoholera.**

ALCOFOLLICH, CA. *adj.* Pertanyent al alcofoll. **Alcoholico.**

ALCOFOLLISACIÓ. *f. L' acció y efecte de alcofollisar. Alcoholización.*

ALCOFOLLISADOR. *m.* El que alcofollisa. **Alcofollizador.**

ALCOFOLLISAR. *a. Quim.* Lo meteix que alcofollar. **Alcoholizar.**

ALCOFOLLIT. *m.* Compost orgánich que conté alcofoll. **Alcoholido.**

ALCOFOLLÓMETRE. *m.* Instrument pera midar la forsa del alcofoll. **Alcoholómetro.**

ALCOFOLLOMÈTRICH. *adj.* Pertanyent al alcofollímetre. **Alcoholométrico.**

ALCÓOL. *m.* **ALCOFOLL.**

ALCOLECHA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; té 977 habitants.

ALCOLETGE. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a l' esquerra del Segre y té 898 hab.

ALCOLL. *Geog.* Veïnats del districte mupal. de Llinás, prov. de Barcelona.

ALCOR. *m. Astron.* Una estrella petita de la cua de la Ossa gran. || — (MONTANYA D'). *Orog.* Montanya del S. de la prov. d' Alacant, part. jud. de Dolores.

ALCORA. *f. Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és a la dreta de la riera de Lucena y té 4.695 hab. || *Min.* Pedra espurnejada de taques argentades. **Alcora.**

ALCORÁ. *m.* El llibre de la llei de Mahoma. **Alcorán.**

ALCOTAS. *Hidrog.* Riera de la prov. de Valencia; neix a la serra del Sabinas, prov. de Castelló, entra a aquèlla, passa per Alcotas y desaiqua a la vora esquerra de la La Yessa, demunt de Chelva.

ALCOVER. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Valls. És estació del F.-C. de Tarragona a Lleida y té 1.953 hab. || — (RIUET D'). *Hidrog.* V. GLORIETA.

ALCOVER y GUITART (Pau).

Biog. Advocat, escriptor y home de molta cultura. Va néixer a Barcelona a principis del segle XIX, morint a Santa Coloma de Farnés l' any 1832. Queda d' ell molt més original inèdit que no pas publicat. Va dedicar-se a la poesia, escrivint en castellà sobre temes romàntichs, creant també la botànica y la pintura.

ALCOVERRO, (Joseph María). *Biog.* Escultor català, que va néixer a Tivenys (Tarragona). Fou cate-dràtic de l' escola de Belles Arts de Madrid. Va ésser un dels deixebles distingits del mestre Piquer,

Segell d'Alcoletge

Segell d'Alcover

deixant una munió de remarcables obres, que li han valgut fonamentada reputació. Pera el Palau de Museus y Biblioteques de Madrid, va esculpir les estatuës de Sant Isidor, Alfons el Sabi y Berruguete, y la de Argüelles pera el Senat. Va morir a Madrid a 10 de desembre de 1908.

Joseph Maria
Alcoverro

ALCOY. *Geog.* Part. jud. de la prov. d' Alacant, format de quatre ajuntaments, que son: Alcoy, Banyeres, Benifallim y Penàguila. || — Vila molt industrial de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia y cap del part. jud. del seu nòm; és a la dreta del riu Serpis, té estació de F. - C. y compta ab 31,578 hab.

ALCUBLAS. *Geog.* Vila de la prov. de Valencia, bisbat de Segorb, part. jud. de Liria; té 2 858 habitants.

ALCUDIA. *Geog.* Ciutat de l' illa de Mallorca, part. jud. de Inca; és prop del mar y té 2,718 hab. || — (BADIA D') *H drog.* Badia del N. E. de l' illa de Mallorca. || — DE CARLET. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Carlet; és a la dreta de la riera d' Algemessí y estació del F. - C. de Valencia a Alberique; té 3,227 hab. || — DE CRESPIÑS. Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xàtiva; es estació del F. - C. d' Almansa a Valencia y té 1,395 hab. || — DE GALLINERA. Barri del terme de Benirrama, prov. d' Alacant. || — DE VEO. Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Segorb; té 889 hab. || — DE VILLALONGA. Barri del terme de Villalonga, prov. d' Alacant.

ALCUDIETA. *Geog.* Caseriu del terme de Lloseta, Mallorca. || — DE CONCENTAINA. Poble del dist. mupal. de Concentaina, prov. d' Alacant.

ALCUDIOLA. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida, Mallorca.

ALÇAMORA (Bernardi). *Biog.* Pintor valencià del segle XVII. Es autor del magnífic retrato del gran rei en Jaume I *el Conquistador*, colocat al arxiu municipal de Valencia per encàrrech dels jurats l' any 1631, destinat a decorar la sala daurada de la casa de la ciutat.

ALDANA, (Joan). *Biog.* Coronel mestre de camp del exèrcit del emperador Carles V y escriptor, natural de Tortosa. En la batalla de Pavía (1525), va ser presoner al rey de Fransa Francisco I. Per ordre de Felip II va acompanyar al rei de Portugal en la desgraciada expedició al Àfrica, trobant 'hi la mort l' any 1578 en la batalla de Alcazar.

ALDANY. *Geog.* Caseriu de la prov. de Lleida, situada a la dreta del Noguera Ribagorsana y prop de lbars de Noguera.

ALDAYA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és estació del F. - C. de Valencia a Utiel y té 2878 hab.

ALDEA. f. Poble dependent de la jurisdicció d' un altre de més important. *Aldea*.

ALDEA (La). *Geog.* Caseriu del terme mupal. de Tortosa, situat al delta esquerra de l' Ebre. || — DE CABANYES. || — DEL CAMP. || — DE LES CASES. || — DE LES COVES. || — DELS CORRALS. || — D' ESTENES. || — DE SIERRA. || — DE LA TORRE. Aldees del dist. mupal. de Utiel, prov. de Valencia.

ALDEÁ, NA. m. y f. Natural de o pertanyent a la aldea. *Aldeano*.

ALDEETA. f. *dim.* Aldehuela, aldehilla, aldeorro, aldeorrio.

ALDEHIDAT. *Quim.* Sal d' àcid aldehídric. *Aldehidato*.

ALDEHÍDICH. adj. m. *Quim.* Àcid que s' extreu del alcofol per medi d' una combustió lenta al contacte de cossos porosos. *Aldehídico*.

ALDEHIT. m. *Quim.* Líquit molt inflamable considerat per alguns com alcofol deshidrogenat. *Aldeida*.

ALDERULL. m. *Ter.* TRÀFECH, ENRENOU.

ALDOSA, (La). *Geog.* Poblet de la Vall d' Andorra; és a la esquerra de la ribera d' Ordino y pertany a la parroquia de La Massana. || — DE CANILLO, (La). Caseriu de la parroquia de Canillo, a la Vall d' Andorra.

ALDOVER. *Geog.* Vileta de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa. Es a la vora dreta de l' Ebre y té 1,380 hab.

ALDRALL. *Geog.* Poblet situat prop de Castellbí, prov. de Lleida.

ALDUCALAR. v. a. Fer els cuchs de seda 'ls capolls dits aldúcars. *Alducalar*.

ALDÚCAR. m. Seda grollera que 's treu de la part de sobre del capoll. *Aducar, aldúcar*.

ALDUF. m. *Ant.* CATÚFOL PANDERO.

ALDUFER, A. m. y f. *Ant.* Tocador de pandero. *Adufero*.

ALDUFREBAL. m. *Ant.* PANDERO.

ALÉ. m. L' aire que surt per la boca quan se respira. *Alento, hálito, vaho*. || El causat per la fatiga o'l cansament. *Resuello*.

BEURE D' UN ALÉ. fr. *Beber sin resollar, beber de un trago o de un sorbo*.

NO FER UN ALÉ D AIRE. fr. *No percibirse el aire que corre*.

PUDIRLI A ALGÚ L' ALÉ. *Hederle el aliento ó la boca*.

ALEACIÓ. f. Metalls units entre si per medi de la fusió. *Aleación*.

ALEATORI. adj. *For.* Incert, eventual. *Aleatorio*.

ALEBURE. m. *Núms.* Moneda de Suecia, 48 de les quals equivalen a 25 céntims. *Aleburne*.

ALECET. m. *Astron.* Un dels noms de la constelació Lleó. *Aleceto*.

ÀLECH, (Coll). *Orog.* Coll que hi hà entre la riera de Bolós y'l riu Ter, al S. E. de la encontrada de Camprodón; té 1,120 metres demunt el nivell del mar.

ALECTOROMANCIA. f. Endevinament per medi d' algún gall. *Alectoromançia*.

ALECTOROMÀNTICH, CA. adj. Lo que pertany a la alectoromançia y qui la practica. *Alectoromàntico*.

ALEDO, (Joan). *Biog.* Químich balear. Nat a Mahó l' any 1795 y mort l' any 1833 a Barcelona en l' incendi ocasionat al inflamàrseli una gran quantitat de alcòol nítrich. Es autor de una *Tabla toxicológica* (Barcelona, 1825) y de un *Tratado de la composició del agua*, que va deixar manuscrit. Traduí la *Nueva doctrina química d' en Chausseret*.

ALEDUAN. *Biog.* Duch y marqués de la Septimània o Gotia, dependent dels reis francs. Va governar desde la capital, que era Barcelona, entre 'ls anys 848 y 852. Va defendre la Marca Hispànica contra l' exèrcit de Guillém, comte de Tolosa, que li va pendre Barcelona y Ampuries. Carles el Calvo li va tornar aquelles ciutats l' any 850; mes un any després el general serralh Abderraman, li va pendre novament Barcelona, ajudat per una traïdoria dels jueus. Se suposa que Aledran va morir aleshores.

ALEDUA, (Serra de). *Orog.* Serra de la prov. de Valencia; és a la esquerra de la riera d' Algemès, part. jud. de Carlet.

ALEGACIÓ. f. Acció y efecte de alegar. *Alegación, cita, autoridad, testimonio*. || *For.* Exposició del dret de cada hù, y l' escrit que 'l conté. *Alegación, alegato, réplica*.

ALEGADOR. s. Qui alega. *Alegador*.

ALEGAR. v. a. Confirmar alguna cosa ab algún fet, autoritat o testimoni. *Alegar, citar, producir*,

acotar. || *For.* Provar els advocats el dret que deuen. Alegar, abogar.

ALEGAR D' AGRAVIS. *fr. For.* Es l'escrit que presenta a segona instància tot aquell qu'ha perdut en la primera, manifestant els agravis que li causa la sentència del jutge. *Decir ó expresar agravios.*

ALEGAR FALSAMENT. *fr.* Alegar en falso.

ALEGAT. *m. For.* Alegació escrita. Alegato.

ALEGORIA. *f.* Substitució d'un llenguatge figurat a l'expressió pròpia per explicar una cosa. Alegoria.

ALEGÒRICAMENT. *adv. m.* En sentit alegòric. Alegòricament.

ALEGÒRIC, CA. *adj.* Lo que conté alegoria. Alegòric.

ALEGRA. *f.* Eina de cer de tall molt fi y torta de la punta de que's serveixen els cirurgians per a descubrir y rascar els ossos del crani y veure si es trencat. *Legra.*

ALEGRADOR. *m.* Paper retort per atiar el llum. Alegrador.

ALEGRANSA. *f. Ant.* ALEGRÍA.

ALEGRAR. *v. a.* Causar alegria. Alegrar.

ALEGRAR ELS LLUMS. *fr. Met.* Afilarlos. Alegrar, avivar.

ALEGRARSE. *v. r.* Sentir, rebre alegria. Alegrarse. || *Ant.* GAUDIR.

ALEGRARSE DELS PRIVIVEGIS. *Ant.* Gozar los privilegios.

ALEGRAT, DA. *p. p.* Alegrado.

ALEGRATGE, *m. Ant. y*

ALEGRE. *adj.* Content. Alegre, gozoso. || Joiós, divertit. Alegre, divertido, correntó, jovial, jocoso. || Dit de les coses inanimades, com: *dia, noticia alegre.* Alegre, fausto, feliz, placentero. || Color viu y agradable a la vista. Alegre.

ALEGRE DE CASCOS. *Exp.* Qui tè poch enteniment. *Alegre de cascós.*

AB AQUELL ALEGRE. *fr.* Con alegría.

DONARSE ALEGRE. *Exp. ant.* Alegrarse, regocijarse y estar alegre.

ESTAR ALEGRE. *fr.* Estar un poch borratxo. Alegrarse, estar calamocano.

ALEGRE, (Francisco). *Biog.* Humanista català, fill de Barcelona, molt entès en l'estudi de 'ls poetes grecs y llatins; va traduir al català la *Primera guerra púnica* y quinze llibres de les *Metamorfosis* d' Ovidi.

— (Miquel). Advocat y polític de talla, natural de Segorb (1820). Cursà carrera militar primerament. Defensor acerrim del liberalisme, en el moviment republicà del 1848 comandava una numerosa partida, que va ésser derrotada, escapantse ell a França. Comandant de la Milícia Nacional de Segorb en 1854; Diputat a Corts en distintes llegendures; Governador Civil de Cuenca. Va ésser influent y poderós a la província, per ses qualitats personals. Morí en 1875.

— Y GÓRRIZ, (PASCUAL). *Biog.* Gravador al cer, nat a Valencia a mitjans del segle XIX y mort a Madrid l'any 1877. Va apendre dibuix a la Cort, y al començar a gravar va manifestar tot seguit les seues aptituds. Va treballar per a la Academia de San Fernando y per a la *Historia del Escorial* de 'n Rotondo. L'any 1874 va gravar les targetes postals espanyoles.

ALEGRE, (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida, Mallorca.

ALEGREMENT. *m. Ant.* ALEGRÍA. || *adv. m.* Alegrement.

GASTAR ALEGREMENT *fr.* Gastar en plaers y diversions. Derrochar.

ALEGRET. *dim.* Alegrete.

ALEGRETTO. *m. Mús. dim.* de Alegre. Alegreto.

ALEGRÍA. *f.* Goig, content. Alegria, júbilo, plaer. || Regositj molt gran. Alborozo. || *Bot.* Planta de branques y fulles peludes, flor blanca, y quatre llavors grogues dins d'una capseta. Alegria, ajonjolí. || PÚBLICA. Festes públiques. Alegrias, regocijos públicos.

ALEGRIA AMAGADA CANDELA APAGADA. *Ref.* Que ensenya que 'ls gustos son menors quan no's comuniquen. Alegria secreta, candela muerta.

SALTAR D' ALEGRIA. *fr.* Estar boix d'alegria, estar molt content. *Dar saltos de contento.*

ALEGRÍES, (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Lloret de Mar, prov. de Girona.

ALEGRÍSSIM, A. *adj. sup.* Alegrísimo.

ALEGROY, A. *m. y f.* Diminutiu d'alegre. Alegre.

ALEGROYS. *m. pl. Fam.* Alegria boja, extraordinària y bulliciosa. *Tindre 'ls alegroys.* Estar boig d'alegria. Estar loco de alegria o de contento.

ALEIX. *n. p.* Alejo.

ALEIX Y BATLLE, (Ramón). *Biog.* Capellà y mestre de capella de la iglesia de Santa Maria del Mar, a Barcelona, desde l'any 1819 fins a 1850. Es autor de diverses composicions de música religiosa que en el seu temps varen ser molt alabades. Era natural de Barcelona ont va morir l'any 1850 als seixanta sis anys d'edat.

ALEIXAR. *Geog.* Vila de la província y bisb. de Tarragona, part. jud. de Reus. Es a la dreta de la riera de Maspujols y té 971 hab.

ALEJAR. *v. n.* Moure les ales. Alejar.

ALELAMENT. *m.* L'acte y efecte de entontirse. Alelamiento.

ALELAR. *v. a.* Posar o fer tornar lelo o boig a algú. Enloquecer, alelar. || *Mel.* Aturdir, pertubar, trastornar, trastocar els sentits, deixar tonto pel molt soroll o altres causes. Alelar, aturdir, pertubar.

ALELARSE. *v. r.* Tornarse lelo. Alelarse.

ALELAT, DA. *adj.* Ximple, tonto, boix, trastocat, etc. Alelado.

ALELUYA. *f.* Paraula hebraica que significa alaben al Senyor. *Aleluya, alabad al Señor.* || El temps de Pasqua florida. *Aleluya.* || Alegria, goig. || *Bot.* Lú-jula.

ALELUYA, ALELUYA, QUI NO MATA PORCH NO MENJA XULLA. *Ref. fam.* Per a donar a entendre que comunment no's fan favors a qui no 'ls pot recompensar. *Barrabao jumilla, quien no mata puerco no come moicilla.*

COBRAR ALELUYA. *Loc. ant.* CANTAR ALELUYA.

TOCAR ALELUYA. *fr.* Per a manifestar la satisfacció d'haverse acabat lo que durava molt més del regular. *Tedeum.*

ALELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona; part. jud. de Mataró. Està situat a mitja vessant de la montanya y és famós per són ví blanch. Té ajunt. y 1,370 hab.

ALEMANY, A. *adj.* Natural o pertanyent a Alemanya. Alemán.

ALEMANY. *m.* Idioma alemany, llengua alemany. Alemán.

ALEMANY. *Biog.* Nóm de casa molt estés a Catalunya. Es el de una familia de la noblesa que's trova repetit en la nostra historia desde la formació de la nacionalitat catalana. També es el cognóm d'una familia d'artistes barcelonins dels sigles XIV y XV.

Segell d' Aleixar

Segell d' Alella

Un Alemany esculpturava capitells y basaments de la catedral de Barcelona l' any 1389. || — (TOMÁS), pintor, se trova citat en documents, entre 'ls anys 1446 y 1449. || — (GABRIEL), fill del anterior, se 'l trova exercint l' art entre 'ls anys 1451 y 1489. || — (JOAN), pintava, també a Barcelona l' any 1491.

— GABRIEL. *Biog.* Artista català, pintor de mitjans del segle XV, ciutadà de Barcelona. L' any 1450 era l' artista oficial o escullit de la ciutat pera tot lo relatiu a festes, funerals de reis, lluminaries, torneys, entrades de reis ab carro triomfal y demés actes en que fós necessari el concurs del artista. La darrera noticia que se 'n té es del any 1489. Posteriorment, al primer ters del segle XVI, hi havia a Barcelona, del meteix nòm un altre pintor.

— Y MORAGUES (GEROND). *Biog.* Historiari mallorquí, descendent de una familia catalana de Cervelló. Va néixer l' any 1693 y va morir a Madrid, als pòchs anys de ésser sacerdot en 1753. Va exercir distints càrrecs, a Palma, civils, primer, y eclesiàstics després, éssent assessor del tribunal de la Santa Creuada. Va escriure vuit obres, la majoria d' historia balear; casi totes inédites. De la *Historia general del reino de Mallorca* se 'n va publicar un sol volum, en 1727, que conté la primera part, y el restant va quedar manuscrit, aixis com també *Episcopologio mayoricense*; cinch volums de *Misceláneas historiales* y un gros volum de *Fastos balearicos*. Li va donar molt renom la censura a la *Gazeta ilusirada*, que 's va publicar l' any 1746, contenint bon compendi de historia mallorquina.

ALEMANY. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margalida, Mallorca.

ALEMANYA. f. Imperi, país exténs de la Europa central. **Alemania, Germania.**

ALEMANYES. f. pl. Certa mena de roba. **Alemanetas.**

ALENA. f. Eina de cer o de ferro, prima, punxaguda y una mica torta, posada en un mànech de fusta, de que se serveixen els sabaters y alguns d' altres oficis pera foradar, cusir y repuntar les soles y 'l cuir. **Lezna.**

PUNXAGUT CÒM L' ALENA. **Aleznado.**

ALENADA. f. La respiració que 's despedeix de una vegada. **Vaharada.**

ALENAMENT. m. Acció y efecte d' alenar o alenarse. **Aleznamiento.**

ALENAR. v. n. Despedir l' alé. Respirar, alentar, vahear, vañar. || Alentar. || a. *Ant.* Donar la forma d' alena a una cosa. **Aleznar.**

ALENDAR. v. n. Alenar ab violencia. Resollar. || m. *Ant.* ALÉ, respiració forta.

ALENDÓ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Ferrera, prov. de Lleida.

ALENEGABLE. adj. *Ant.* LLISQUENT, LLISCÓS.

ALENEGAMENT. m. *Ant.* RELLISCADA.

ALENEGARSE. v. r. *Ant.* RELLISCAR.

ALENS. m. *Ant.* y

ALENT. m. *Ant.* ALÉ.

ALENTAR. v. a. Animar, donar coratge. **Aleantar, animar.** || Esforçar al qui està acobardit. **Aleantar.**

ALENTARSE. v. r. Cobrar ánimo. **Alentarse.**

ALENTAT, DA. p. p. **Alentado, da.** || adj. Valent. **Alentado, esforzado, valiente.**

ALENTORN. adv. *Ant.* ENTORN.

ALENTORN. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Anyá, prov. de Lleida.

ALENTORNS. m. pl. *Ter.* Entorns d' un poble o d' una encontrada. **Alrededores, contornos.**

ALENY. *Geog.* Aldea del dist. mupal. de Calonge, prov. de Barcelona. V. CUNILL.

ALENYA. f. *Bot.* OLIVELLA.

ALEP. m. Cilindre vertical ab mòltes paletes horitzontals en forma de roda, les que, a impuls del aigua, fan rodar la mola superior del moll. **Rodezno, rodete.** || Ciutat de Siria. **Alepo.**

ALEPI. m. Roba llisa de seda o de llana molt fina. **Alepin.** || El natural, y lo que pertany a la ciutat de Alep. **Alepinio.**

ALEPI DE LA REINA. Roba de llana molt més fina que la estamenya encara que molt semblant a ella. **Alepin de la reina.**

ALER. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Benabarre; és a la dreta d' una riera y té 166 hab.

ALERIGUES (Miquel). *Biog.* Mestre argenter de Perpinyà en el segle XV, que va construir el remarkable reliquari conservat en la iglesia d' Arles.

ALERIÓ. m. *Blas.* Aguiló sense peus ni béch y ab les ales exteses. **Alerió.**

ALERS. m. Arbre de la fam. de les coníferes, quin tronch es molt alt, dret y prim; quines branques, que son horitzontals, van disminuint de llargada a mesura que sont més altes, donant a la copa la figura de piràmide, y quin fruit es una pinya més petita que la del pi. || — **AFRICÀ.** El provinent del Àfrica, introduït als nostres jardins; floreix pel Febrer; d' ell s' extreu la grassilla que serveix pera desllustar el paper, y la seua fusta, tinguda per incorruptible, era molt usada antiguament a les províncies del mitjà de Espanya **Alerce africano.** || — **EUROPEU.** El que floreix pel Maig y pert les fulles éssent la sola conifera que las perd; produex la trementina dita de Venecia y la seua fusta es molt usada en les construccions hidràuliques, servint la seua escorsa pera adobar les pellis. **Alerce europeo.**

ALERTA. f. Avis que 's donen les centinelles de nit. **Alerta.** || adv. m. Ab vigilancia y atenció. **Alerta.**

ANAR, ESTAR ALERTA. fr. *Estar alerta, sobre el aviso, traer la barba sobre el hombro.*

ANEU ALERTA. *Expr.* De amenassa. **Guárdate del diablo.**

ULL ALERTA. fr. *Ojo avizor.*

ALES. f. pl. Favor, protecció. **Alas.** || Llibertat pera fer mal. **Alas.** || adv. m. Varies parts carneses semblantes a les ales, y aixis se diu: *ales del cor*, etc. **Alas.** || *Art.* y *of.* Peçes a vegades postices, a vegades de un mateix troç y que generalment se construeixen pera unir altres peçes entre si, per medi de caragols, visos o puntes. Serveixen de reforç, asiento o suplement. || En alguns telers unes barretes o paletes que peguen als fusos y 'ls fan rodar. **Alas.** || *Bot.* En la botànica l' angul que forma la fulla o la qua d' ella ab la branca. **Alas.** || *Met.* **Atreviment.** || En el joch d' escachs els que forman els peóns de cada un dels cavalls ab el peó del roch immediat, y per consegüent cada jugador té la seua ala dreta y la seua ala esquerra. **Alas.** || *Mús.* Part de les tecles de cert instrument músich anom nat *espineta*. **Aletas de la espineta.** || *Nàut.* Veles petites accesories de les grans pera arprelegar més vent. **Alas.** || *Poët.* La lleugeresa y velocitat d' alguna cosa, com: *del pensamiento, del vent, de la fama*, etc. **Alas.**

BATAMENT D' ALES. **Aleteo, aletada, sacudimiento de atas.**

CAURE LES ALES DEL COR. fr. Desconfiar, acobardirse en les adversitats. **Abatirse, caerse las alas del corazón.**

CAIGUT D' ALES: ALABAIX.

DONAR ALES. fr. Animar, regularment pera fer mal. **Dar alas.**

ESTAR AB LES ALES ALSADES D' ALGÜ. fr. *Ant.* Estar ple de desij per saber lo que 'l tal pensa fer o per veure la realisació del seu pensament. **No perder de vista.**

Segell d' Entorn

FER CAURE LES ALES. fr. Fer perdre la confiança, desanimar. *Cortar ó quebrar las alas.*

FER CAURE LES ALES DEL COR. fr. Moure a compassió. *Quebrar las alas del corazon.*

PENDRE ALES. fr. Pendres massa llibertat ab la confiança de no ser castigat. *Cobrar alas.*

TALLAR LES ALES. fr. Impedir els progressos o intents d'algú. *Cortar los vuelos, quebrar ó cortar las alas.*

PER SA RUINA LI NASQUEREN ALES A LA FORMIGA. *Ref. Qu' ensenya que la elevació extraordinària ocasiona a molts sa ruina. Da Dios alas á la hormiga para morir más aína.*

TRENCAT D' ALES. *Aliquebrado.*

ALESHORES. adv. f. ALLAVORES.

ALET. m. Ent e 'ls comerciants, síndich, comissionat. *Síndico.* || Procurador o notari passat, qu' espera que hi hagi una plassa vacant. *Aspirante de procurador ó escribano.*

¡QUIN ALET! *Expr* Denota qu' algú es molt astut o dissimulat. *Buen pájaro, bravo sacristán; buena brasa, linda caña de pescar.*

ALETA. f. dim. Aleta, aletilla. || La membrana ab que naden els peixos. *Aleta.* || f. *Mar.* Pessa que forma la coderna posterior o darrera de popa, y que va unida a la extremitat dels jous. *Aleta.* || —CAYGUDA, LLENSADA. *Naut.* La que forma ab la cara prop del jou o dragant, una superfície plana o cilíndrica descansant el peu en el cap de la carena pera formar la popa plena. *Aleta caida.* || —REVIRADA. *Naut.* Pessa que ocupa 'l lloch de la darrera coderna revirada de popa y va unida als extrems del dragant y de les coixinates. *Aleta revirada.*

FER L' ALETA fr. Moure sovint les ales. *Aletear, cernere las aves.* || *Met* Buscar ocasions de poder mostrar afecte a la persona que 's pretén. *Hacer la rueda ó el oso.*

ALETAR. v. a. *Ant.* DONAR MAMAR.

ALETEIG. m. Moviment suau de les ales. *Aleteo.*

ALETEJAR. v. a. Acte del aleteig. *Aletear.*

ALETELOGIA. f. Tractat o discurs sobre la veritat. *Aletologia.*

ALETES. *Art. y of.* dim. ALES PETITES.

ALEU Y TEIXIDOR, (Andreu). *Biog.* Escultor natural de Tarragona, deixeble del famós Campeny.

Guanyá una càtedra de la Escola de Bellas Arts de Barcelona l' any 1856 en oposicions fetes a Madrid, haventla exercida molts anys. Les obres principals del Aleu son: el Sant Jordi del frontis del palau de la Diputació de Barcelona; una gran estàtua de Isabel II: un Sant Joseph; y la estàtua equestre del Marqués del Duero. Era membre de la Reial Academia de Ciències desde 1863, y va guanyar premis en diverses exposicions.

Aleu y Teixidor

ALEUROMANCIA. f. Endevinació que 's feia per medi de la farina de blat. *Aleuromancia.*

ALEVÍ. m. *Ictiol.* Peix petit que 's tira als rius, als safreixs o als estanys pera poblarlos. *Alevino.*

ALEVINAR. v. a. Poblar un safreig, estanys, etc. ab alevins. *Alevinar.*

ALEVÓS, A. adj. Qui obra ab alevosia. *Alevoso* || L' acció feta ab alevosia. *Alevoso.*

ALEVOSA. f. *Med.* Tumor que surt sota la llengua. *Alevosa.*

ALEVOSAMENT. adv. m. D' un modo alevós. *Alevosamente.*

ALEVOSÍA. f. Traició, infidelitat, maquinació cautelosa contra algú. *Alevosía.*

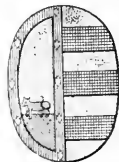
ALEXANDRE, A. n. p. Alejandro, a.

ALEXANDRE VI. *Biog.* Sant pare, natural de Xàtiva, de nom Roderich de Borja, nebot de Calist III, qui, essent cardenal, se 'l va emportar a estudiar a Bolonya. Va ésser canonge de Segorb, sagristà major de València, capiscol de la colegial de Xàtiva. Quant el seu oncle va ésser pontífex, va ferlo bisbe de València, cardenal y vis-conceller de la Santa mare Iglesia y llegat a Portugal. Pius II el va fer administrador del bisbat de Cartagena y Murcia: Sist IV, llegat *ad-ítère* y altres títols distingits; pujant a la més alta gerarquia el 11 d'Agost de 1492, ocupant onze anys la cadira apostòlica y morint a Roma el 18 d'Agost del any 1509. Fou cèlebre la butlla d' aquest Papa, delimitant les noves terres descobertes a les Índies orientals y occidentals.

Medalló ab el retrato del papa Alexandre VI

Marca de Ancona y Portugal. Pius II el va fer administrador del bisbat de Cartagena y Murcia: Sist IV, llegat *ad-ítère* y altres títols distingits; pujant a la més alta gerarquia el 11 d'Agost de 1492, ocupant onze anys la cadira apostòlica y morint a Roma el 18 d'Agost del any 1509. Fou cèlebre la butlla d' aquest Papa, delimitant les noves terres descobertes a les Índies orientals y occidentals.

Escut del papa Alexandre VI

ALEXANDRÍ, NA. s. y adj. Natural d' Alexandria o pertanyent a aquesta ciutat d' Egipte. *Alejandrino.* || S' aplica al vers de tretze, catorze o setze síl·labes, que 's diu aixís del nom del seu autor o perque va ésser empleat en el temps d' Alexandre Magne.

ALEY. *Geog.* Caseriu del terme d' Altès, prov. de Lleida.

ALFA. f. *Filol.* Primera lletra del abecedari grech que correspon a la a del nostre. *Alfa.*

ALFÁBAGA y ALFÁBEGA. f. *Ant.* Alfàbrega.

ALFABET. m. Abecedari.

ALFABÈTICAMENT. adv. m. Per ordre alfabètic. *Alfabèticamente.*

ALFABÈTICH, CA. adj. Lo que pertany al alfabet. *Alfabètic.*

ALFABÍA. *Geog.* Casa de camp que ho era d' esbargi pels reis moros de Mallorca, en el terme de Palma. || —(SERRA D'). *Orog.* Serra del N.O. de l' illa de Mallorca, entre Sòller y Alfàbia.

ALFABREGA. f. *Bot.* Planta anyal de la familia de les llabiades, que 's conreu als jardins o en testos, per la bona flaira que fa. És molt espessa de branques, tè les fulles d' un vert molt bonich y fa floretes blanques; n' hi ha de fulla petita y de fulla grossa. *Albahaca.* || —BORDA. Varietat de l' anterior que neix espontàneament. *Albahaca silvestre.* || —BOSCANA. Varietat d' alfàbrega que creix als llocs ombrívols sense necessitat de conreu. *Albahaca montana.* || —CRESPADA. *Albahaca virada.* || —DE FULLA AMPLA. *Albahaca común.* || —DE FULLA ESTRETA. *Albahaca enana.* Vegis AUFÁBREGA.

Brot d'alfàbrega

ALFACH. m. Banch de sorra a la costa o a la desembocadura d' un riu. *Alfaque.*

ALFACHS (Port dels). *Hidrolog.* Port que hi há a la vora dreta del Ebre, junt a Sant Càrlos de la Rápita, prov. de Tarragona.

ALFAFAR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Torrent; és estació del f. c. de Almansa á València; tè 2.558 hab.

ALFAFARA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant.

dióc. de València, part. jud. de Concentaina; és a la esquerra de la riera d' Agres, y té 598 hab.

ALFAHUIR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Gandia; és a la dreta de la riera de Benissa, y té 385 hab.

ALFALS. f. *Bot.* Planta forratjera de la fam. de les lleguminoses, espontànea o conreuada, de seixanta a vuitanta centímetres d' alçada, quines fulles estan disposa es de tres en tres y quines flors blaves formen espiga. Alfalfa, alfalfe, alfàlfer. || V. AUFALS.

Brot d' alfals

ALFALSAL. m. Lloch ont hi há plantat alfals y la meteix plantada. Alfalfar, alfalfal.

ALFALSAR. m. ALFALSAL.

ALFALSER. m. Qui tracta ab alfals o 'n ven. Alfalfero.

ALFALSERÀ. f. El lloch ont s' hi guarda l' alfals segat. Alfalfera.

ALFANET. m. *Ornit.* Au de presa, mena de falcó, blanquinós, clapat ab taques fosques; un cop amanyagat serveix pera cassar altres aucells. Alfaneque.

ALFANGE. m. Sabre ample, curt y còrb, propi dels alarbs y turcs. Alfange.

COP D' ALFANGE. *Alfanjazo.*

ALFANGET. m. dim. Alfanjete.

ALFANI. m. *Ant.* Alfenyich.

ALFAQUÍ. m. Entre 'ls mussulmans el doctor de la llei. Alfaquí.

ALFAR. m. *Astron.* Estrella de primera grossor, nomenada també Cor de la Hidra, perque és al mitj d' aquesta constelació. Alfars. || *Geog.* Pobllet de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres. És al cim d' una montanya, y té 306 hab. || Veinat del terme municipal de Dosrius, prov. de Barcelona; és a dalt de la carena de la serra del Corredor. || Caseriu situat

Segell d' Alfarràs

prop l' ayguabarreix del torrent de Malanyeu ab el Llobregat.

ALFARA. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud.

de Tortosa. És a la dreta de l' Ebre, y té 987 hab. || — (BARRANC D') *Hidrog.* Neix al coll del seu nom, prop d' Alfara, y desaiuga a la vora dreta de l' Ebre devall de Cherta. || — (COLL D') *Orog.* És a una de les estribacions de la montanya de Caro, entre Pauls y Alfara, a ia dreta de l' Ebre. || — D' ALGUIMIA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Sagunto; és a la esquerra del riu Palencia, y té 658 hab. || — DEL PATRIARCA. Poble de la

Segell d' Alfara

prov., bisb. y part. jud. de València; és prop del F.-C. de la capital a Betera, y té 1.339 hab.

ALFARDA. f. *Ant.* Mena de tribut o contribució que 's pagava per dret d' aigües. Alfarda.

ALFARDATX. m. Nom que donen al llangardaix a la ribera de l' Ebre y a la part catalana del Baix Aragó. Lagarto.

ALFARDER. m. *Ant.* Qui cobrava 'l dret d' alfarda. Alfardero.

ALFARDO. m. VOLANDERA.

ALFARP. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Carlet; és a la dreta de la riera d' Algemessí, y té 1.072 hab.

ALFARRÀS (Marqués d'). *Biog.* Va ésser D. Lluís Desvalls y Fort de Saint Maurin una de les figures de Barcelona més remarcables a les derrerries del sigle XIX. Quefeu d' una

Marqués d' Altarràs

Escut d' Altarràs

ALFARRÀS. *Geog.*

Poble de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Balaguer. Està situat a la vora esquerra del Noguera Ribagorsana, y té 741 hab.

ALFARRASÍ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. d' Albaida; té 675 hab.

ALFÀS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Torrefeta, prov. de Lleida.

ALFAZ DEL PI. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de València, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és prop del mar, y té 1.117 hab.

ALFECHE. *Geog.* Barri del terme de Campbell, prop. d' Alacant.

ALFENYICH. m. Pasta de sucre feta ab oli de ametlles dolces. Alfèñique. || *Met.* El delicat de complexió. Alfèñique.

ALFENYIQUER. s. Fabricant o venedor d' alfenyich. Alfèñiquero.

ALFÈRES. m. Propiament l' oficial militar que porta la bandera; mes ara 's dona aquèst nom a qualsevol subninent. Alfèrez.

ALFERRÀS. m. *Astron.* Estrella de la constelació del Pegàs. Alferraz.

ALFÈS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida. Està situat a la vora esquerra del riu Set, y té 654 hab.

ALFETA. f. *Astron.* Estrella de segona grossor de la Co. ona septentrional. Alfeta.

ALFIL. f. Pessa del joch d' escacs, que imita al elefant. Alfili.

ALFITÓFACH, GA. adj. Qui troba gust excessiu en menjar farina; que 's manté d' ella. Alfítófago.

ALFITÓFAGIA. f. Passió, fal-lera per menjar farina. Alfítofagia.

ALFITÓFOBO. A. adj. Qui sent repulsió a la farina. Alfítófobo.

ALFITÓFOBIA. f. Repulsió que 's té a la farina. Alfítofobia.

ALFITOMANCIA. f. ALEUROMANCIA.

ALFLAVIA. *Ant.* Eina pera posar líquits. Espècie de vasija.

ALFOLBES. f. *Ant.* FENIGRECH, SINIGRECH.

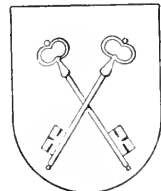
ALFÓN (Jaume). *Biog.* Arquitecte catalá. L' any 1490, junt ab en Pere Barret, va construir el claustre gòtic del monestir de Montserrat.

ALFONDECH. m. Paiol. Alfolí, alhóndiga, pósito. || Llotja de mercaders. Lonja de mercaderes. m. SITJA, 1.

ALFONDEGUILLA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Nules; és a la esquerra del riu de Belcaide, y té 958 hab.

ALFONS. n. p. Alfonso.

— I DE CATALUNYA, II D' ARAGÓ. *Biog.* Fill del comte de Barcelona Ramón Berenguer IV y de Petronilla de Aragó. Va ésser el primer rei de Catalunya, y va

Segell d' Alfés

néixer a Barcelona l' any 1152. Les Corts generals d' Osca, any 1162, el varen proclamar rei. Tant com de les armes, cuidà de les lletres, éssent amic i protector dels trobadors, conreuant ell mateix la poesia. És tingut com el més antic dels poetes catalans; emprò sols una cançó d' amor, escrita en català provençal, ha arribat fins a nosaltres. Va morir a Perpinyà l' any 1196 i va ésser sepultat al monestir de Poblet. El seu nom de fons era Ramón; més, després de mort el seu pare, la seua mare li va canviar per el de *Alfons*.

— II DE CATALUNYA Y III D' ARAGÒ, a qui l' història titulà *l' Liberal*. *Biog.* Fill de Pere II, el *Gran*, quina corona va heretar l' any 1285, mentres ell era a Mallorca combatent contra 'l rei Jaume. En 1282 concertà matrimoni ab Leonor, filla d' Eduard IV d' Anglaterra, mes va morir avans de casars' hi (1291). Alfons instituí hereu del seu regne al seu germà en Jaume II, el *Just*, rei de Sicília.

— III DE CATALUNYA Y IV D' ARAGÒ. *Biog.* Segon fill de 'n Jaume II d' Aragó y de na Blanca de Nàpols,

Retrats dels reis Alfons I a IV de Catalunya, extrets d' un pergamí procedent del Monestir de Poblet

havent succeït al seu pare l' any 1327 perque l' hereu de la corona havia prés l' hàbit de l' ordre Hospitalari, renunciant el regne a favor del seu germà Alfons. Casat en primeres nupcies ab Teresa d' Entença y després ab Leonor de Castella, havent tingut succeïció d' una y altra, va morir als trenta set anys de etat (1335), éssent sepultat a Lleida.

— IV DE CATALUNYA Y V D' ARAGÒ. *Biog.* Va néixer en 1385, éssent fill de Ferrán I (*el d' Antequera*); succeïntlo en el trono l' any 1416. Per són caàcter generós l' anomenen alguns historiadres el *Magnànim*, y per la protecció que va donar a les manifestacions del ingeni, se li ha apropiat també el calificatiu de *Savi*. Aliat de Joana de Nàpols, en la lluita sostinguda per ella contra Lluís d' Anjou, va ésser desatés per la reina, retornant als seus estats aragonesos; més, en 1437, ja morta ella, va proposarse Alfons conquistar aquelles terres, y encare que fossen retudes les seues naus a Ponsa, va destronar a la fi a Renat d' Anjou, possessionantse del regne de les dues Sicílies en 1442, éssent consagrat pels Papes Eugeni IV y Nicolau V. Fôu fundador de l' universitat de Barcelona en 1450, y va morir en 1458, éssent enterrat al monestir de Poblet.

ALFONSELLO (Doctor Andreu). *Biog.* Canonge de Girona, que vivia en el sigle XV. Va escriure unes *Notes sobre coses molt curioses*, particularment sobre les guerres de Joan II, que 's conservaven manuscrites al arxiu d' aquella catedral.

ALFONSÍ, NA. adj. Lo pertanyent a algún dels reis espanyols dits Alfons. **Alfonsino.** || m. Maravedís antic fet encunyar pel rei D. Alfons el Savi. **Alfonsino.**

ALFORJA. f. Sach unit pels caps y obert pel mitj pera igualar el pés; comunment s' usa en plural. **Alforja.**

TIRAR'HO TOT A L' ALFORJA. fr. **TIRARSE'HO TOT A LES ESPATLLES.**

TREURE 'LS PEUS DE L' ALFORJA. *Loc. met.* Perdre tota consideració o respecte. **Desmandarse.**

ALFORJA. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Reus. Està en un alt a l' esquerra de la riera del seu nom, y té 1.909 hab. || — **COLL DE.** *Orog.* Depressió que hi há prop de la v l' a d' aquest nom, per la que passa la carretera de Reus a Cornudella. || — **RIERA DE.** *Hidrog.* Riera de la prov. de Tarragona, que neix sola el coll d' Alforja, passa per les Borjes del Camp y Montbrió y desaigna al mar, tocant a Cambrils.

ALFORJER. m. Qui fa o ven alforjes. **Alforjero.**

ALFORJETA. f. dim. Alforjita, alforjilla, alforjuela.

ALFORRAR. v. a. Donar llibertat al esclau. **Ahorrar y manumitir.**

Segell d' Alforja

ALFORRER, A. adj. Esclau que havia obtingut la llibertat. **Horro.**

ALFOU. *Geog.* Poblet de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers. És demunt de un turó prop de Cardedeu, y pertany al dist. municipal de Sant Antoni de Vilamajor.

ALFRED. n. p. **Alfredo.**

ALGA. f. Herba que 's cría dins del aigua, tan llenguera que la meteixa aigua l' arrenca y queda nadunt. **Ova, alga.**

ALGA DE VIDRIERS. Mena d' alga de cama filiforme y ramosa, fulles llanceolades, llargues, estretes, toves, trencadisses, de color vert fósch y semblantes a corretges. Quan es seca serveix als vidriers pera embolicar pessos de vidre, etc., y de les seues cendres se 'n pot fer vidre. **Alga de vidriero.**

ALGAIDA. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part. jud. de Palma; és a la carretera de aquesta ciutat a Manacor y té 4,098 hab.

ALGALIA. f. Mena de reïna olorosa que cria l' gat de algalia dins d' una bossa que té sôta la cua. **Algalia** || *Ciru.* Instrument de metall, que s' introdueix en el conducte de l' orina pera facilitarla. **Algalia.**

ALGAMA, (Riu). *Hidrog.* Riuet de la prov. de Girona que neix prop de Sant Martí Sasserras, passa per Lladó, Creixell y Santa Llogaya y desaigna a la vora dreta del Manol.

ALGAR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és a la dreta del riu Palancia y té 761 hab.

ALGARADA. f. Gran avalot o esvalot causat per un tropell de gent, y més freqüentment per un escamot de soldats de cavall, que entra en país enemich fent tot el mal que pot, y retirantse després a correuita. **Algarada.**

ALGARROBERA. *Geog.* Caseriu del terme de Pollensa, Mallorca.

ALGÁS. *Geog.* Caseriu del part. jud. de Gandesa, prov. de Tarragona. És a la dreta del riu de'l seu nom. || — *Hidrog.* Riu que neix als ports de Beceit, separa part de la prov. de Tarragona de la de Saragossa y desaigna a la vora dreta del Matarranya, sota Nonasp.

ALGEBAR. m. *Astron.* La constelació de Orió entre 'ls aralbs. **Algebaro.**

ALGEBRA. f. Part de les matemàtiques, que considera la quantitat del modo més general, y la representa ab lletres. **Algebra.**

ALGEBRAICAMENT. adv. m. D'una manera algebraica; segons les regles de l'algebra. **Algebraica-ment.**

ALGEBRAICH, CA. adj. Lo pertanyent a l'algebra. **Algebraico.**

ALGEBRISTA. m. Professor d'algebra. **Algebrista.**

ALGEMESSÍ. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d'Alcira; és a la esquerra del riu Júcar; és estació del F. - C. d'Almansa a Valencia y té 7,995 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Afluent de la vora esquerra del riu Júcar, prov. de Valencia.

ALGENIB. m. *Astron.* Una de les dues estrelles secundaries de la constelació de Pegasso. **Algenib.**

ALGENIR. m. *Astron.* Estrella de segon ordre fixa en el pen dret del planeta Perseu. **Algenir.**

ALGEPS. m. *Ant.* Guix.

ALGER. m. Ciutat d'Àfrica. **Argel.**

ALGERÍ, NA. adj. Natural d'Alger o lo pertanyent a aquesta ciutat o regió. **Argelino.**

Segell d'Algerri

ALGERRI. *Geog.* Poble de la provincia de Lleida, arxiprestat de Àger, part. jud. de Balaguer. Està situat a la vora esquerra del Noguera Ribagorsana y té 994 habitants.

ALGIDA. adj. f. *Patol.* La febre quin sintoma principal és el fret glacial que 's nota pel tacte per tot el cos del malalt. **Algida.**

ALGIMIA D' ALFARA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és a la dreta del riu Palancia, estació del F. - C. de Terol a Sagunto y té 998 hab: || — D'ALMONACID. Poble de la prov. de Castelló, bisb. y part. jud. de Segorb; té 1,197 hab.

ALGINET. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Carlet; és estació del F. - C. de Almansa a Valencia y té 4,916 hab.

ALGOL. m. *Astron.* Estrella de segona magnitud de la constelació de Perseu. També 's diu *cap de Medussa.* **Algol.**

ALGOLMEISSA. f. *Astron.* Estrella de petita magnitud que hi hà a la constelació de Càncer. **Algolmeissa.**

ALGOM. pron. QUELCOM.

ALGORAB. m. *Astron.* Una de les estrelles de la constelació del Corb. **Algorab.**

ALGORFA. f. **Golfa.**

ALGORFA. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, bisb. y part. jud. d'Orihuela; és a la dreta del riu Segura y té 416 hab.

ALGORITME. m. *Mat.* Ciència que tracta del càlcul aritmètic y algebraich; teoria dels nombres. **Algoritmo.**

ALGORITMICH. m. *Mat.* Lo pertanyent o relatiu al algoritme. **Algoritmico.**

ALGOTSIL. m. *Ant.* y

ALGOTSIR. m. *Ant.* AGUSIL.

ALGÚ, NA. adj. Indef. **Alguno, alguien.**

ALGÚ ALTRE. *Otro.*
SI ALGÚ. *Si alguno.*

ALGUAYRE. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Balaguer. Està situat a la vora esquerra del canal de Pinyana y té 2 346 hab.

Segell d'Alguayre

ALGUER. *Geog.* Ciutat de Cerdenya qu' are forma part del regne d' Italia. Té 12,000 hab. Va ésser fundada en el temps de la dominació catalana-aragonesa, parlantse encara en la seua comarca el català que s' usa en les sessions del seu municipi, per més que sia la italiana la llengua oficial. La nostra literatura, té en aquella localitat fervents conreudors, publicants 'hi, ademés de varies obres escrites en català, periòdichs redactats en el meteix llenguatge.

ALGUIRANO. m. **Guilando.**

ALGÚN, A. adj. Indef. ALGÚ. || adj. Anteposat al substantiu, **Algún;** y si'l substantiu se li anteposa o's calla. **Alguno.**

ALGÚN TEMPS Y ALGUNA HORA. m. adv. *En otro tiempo, un tiempo fué ó hubo.*

ALGUNA VEGADA. m. adv. **Alguna vez.**

ALHABOR. m. *Astron.* Nom arábich de la estrella Siri. **Alhabor.**

ALHAJA. f. **Joya.**

ALHAJÓS. m. *Astron.* Estrella de primera magnitud pertanyent a la constelació del cotxeo. **Alhajoz.**

ALHAYOT. m. *Astron.* **Alhajós.**

ALHENYA. f. *Eol. ant.* **Olivella.**

ALHOMAYDI, (Mohamet, Ben Fatig Abu Aabda-llah). *Biog.* Famós historiari serralh, natural de Mallorca, fill d' un savi analista. L' any 1055 (448 de la egira), va viatjar pèl Orient. Va morir l' any 1095. Deixà escrita la obra *Ghaamar*, historiant els anys d'Andalusia y els seus homes ilustres.

ALI. m. En el joch de la secansa dos o tres cartes d' un meteix punt. **Ali.**

FER ALI. fr Anar a una, fer companyia. *Entendersse para uu cbieto dado.*

ALIACI, A. adj. *Bot.* Que se sembla al all o 'n té l' olor **Aliáceo.**

ALIACRE. m. *Fel* sobreixit. **Ictericia.**

ALIANDA. *Geog.* Caseriu del terme d' Onteniente, prov. de Valencia.

ALIANSA. f. Acció y efecte d' unirse dues o més persones. **Alianza** || Pacte, societat entre 'ls prínceps de diferents Estats pera defensarse mutuament de llurs enemichs. **Alianza, confederación.** || Parentiu, **Alianza, parentesco, conexión.**

ALIARSE. v. r. Unirse 'ls prínceps de diferents Estats pera defensarse de llurs enemichs. **Aliarse, coligarse, confederarse.** || Unirse, coligarse ab altre. **Aliarse, mancomunarse.**

ALIAT, DA. p. p. **Aliado, da.**

ALI-BEY EL ABBASÍ. *Biog.* Vegis Badía y Leblich (Domingo).

ALIBLANCH, CA. adj. *Ornit.* Aucell que té les ales blanques. **Albidipenna.**

ALICACABÍ. m. *Bot.* BUFETA DE GOS.

ALICANTÍ, NA. adj. **ALACANTÍ, NA.** Natural d'Alacant y lo pertanyent a aquesta ciutat. **Alicantino.**

ALICANTÍ MAJOR. *Geog.* Caseriu del terme de Muro. Mallorca. || — **MENOR.** Caseriu del terme de Muro, Mallorca.

Alicates

ALICATES. f. *Art. y Off.* Mordassetes ab punta pera fer cadeneta de rosari, que s' utilisen para subjectar,

torçe o trencar alguna peça prima de metall. || — DE PUNTA. Les que tenen els caps rodons y afuats. || — DE TALL. Les que en forma de tenalla, estisora, etc., serveixen pera tallar fils metàllics. || — PLANES. Aquelles que per dalt se junten en dos extremitats planes. Alicates.

ALICH ROIG. *Ornit.* Flamenco rojo.

ALICIENT. m. Incentiu, atractiu. Aliciente.

ALICORN. m. *Mitol.* Animal fabulós semblant a un cavallet ab una banya al mitj del front. *Zool.* Els naturalistes solen donar aquest nòm al rinoceront. **Unicornio, monoceronte.**

ALÍDADA. f. *Geom.* Regla terminada per dues pínules verticals a la meiteixa, que gira sobre 'l centre de certs instruments pera midar ánguls, tals com 'l *astrolabi* y 'l *grafometre*. Alidada.

ALIENACIÓ. f. ENAJENACIÓ.

ALIENACIÓ MENTAL. f. *Patol.* Begeria, deliri, irenesi, perdua de la raó, del judici, del seny. *Alienación mental.*

ALIENAR. v. a. Enajenar.

ALIFafa. m. Tumor a les cames de les cavalletes. Alifafe.

ALIFORME. adj. *Hist. nat.* Que té la forma d' una ala. Aliforme.

ÀLIGA. f. Aucell de presa, de bèch fort, aguda vista, y que vola molt alt. Es el rei dels aucells **Àguila.** || Insignia de la legió romana. *Aguila.* || *Astron.* Constelació boreal de vint y una estrelles, de les quals les tres més notables se anomenen les tres **Maries.** *Aguila.* || — *Nu-mism.* Moneda d' or en temps dels Reis Catòlics, que valia deu rals de plata. *Aguila.* || Moneda d' or de Mèjich y dels Estats Units de América **Àliga.** || — **BLANCA.** f. *Ordre militar* instituida per Ladislau III, rei de Polonia. *Aguila blanca.* || *Zool.* *Quebranta huc-sos.* *Sangual.* || — **BORDA.** *Aguilucho, àguila bastarda.* || — **CORONADA IMPERIAL, CRICRI, CUA-BARRADA CALVADA, CAUDAL, ESTORRENYA, MELIONA, CARPE-**

Àliga

TERA. Diferentes especies del género *Falcó.* || — **PASMADA.** *Blas.* La que 's posa als escuts ab ales baixes y tancades *Aguila pasmada.* || — **PESCADORA.** Àliga marina que comunment se trova en alta mar. *Àliga pescadora.* || — **REAL.** La més gran de totes; té 'l bech molt gros y blavench y els ulls grossos y fondos. *Aguila real ó dorada.*

ÉSSER UNA ÀGUILA. *Loc. met.* Ésser molt destre. *Ésser una àguila.*

ÉSSERNE L' ÀLIGA. fr. Ésser algú molt destre en la cosa de que 's parla. *Cortarlas ó malarlas en el aire; cogertlas al vuclo.*

VEUREHI MÉS QUE UNA ÀLIGA. *Loc. Ver más que un tince.*

NAS D' ÀGUILA. *Nariz agui'èna.*

ALIGACIÓ. f. Barreja de dues o més coses. *Aligación.* || *Arit.* Operació qu' ensenya la proporció en que deuen barrejar-se les coses pera donarles 'hi el valor que 's desitja. *Aligación.*

ALIGAT. *Ornit.* **ASTOR.** || — **DELS PETITS.** *Busardo, harpaya de los pantanos.*

ALIGOT. m. *Ornit.* El poll del àguila. *Aguilucho.* || — Aucell de presa molt abundant, llarch d' uns quaranta centímetres; essent vell tira a color de xacolata y té la gorja blanquinosa. Viu als boscos y menja rates, taups, serps, granotes y escarabats. **Milano rojo.** || Aucell nocturn, mena de duch, d' uns quaranta cinch centímetres de llarch, d' un color

entre vermell y negre, bèch córb cubert de plomes, ulls grans situats a la part anterior del cap, y demunt d' aquest unes plomes dretes que figuren orelles. **Alucón.** || *Ictiol.* Cert peix de mar. **Aligote.**

ALIGOTA. m. aum. *Blas.* Aligassa, àliga grossa o gran. *Aguilón.*

ALIGUENYA. f. *Bot.* Planta perenne de cames d' uns 50 a 80 centímetres d' alsada; té les fulles de un vert fosch per la part superior y grogues pèl inrevés. Fa moltes flors, que consten de cinch fulles roges, blaves, morades o blanques, segons les diferents varietats d'aqueixa planta, que 's conrea per adornar als jardins. *Aguileño.*

ALIGUERA. f. La roca alta ont les àligas hi fan el niu. *Aguilera.*

ALIGUETA. dim. d' àliga **Aguilucho, aguileja** || f. *Blas.* Divisa que 's representa ab un' àliga sense bèch ni urpes, volant dret al sol. Significa que 'l fill imita al seu pare, servint al príncep. *Aguillilla.*

ALIJAMA. f. *Ant.* Junta o barri de moros o jueus. *Aljama.*

ALIMARIES. f. *Ant.* Senyals que 's fan ab llum *Alimara, ahumada.*

ALIMENT. m. Producte animal o vegetal ab que l' home se sustenta y creix. **Alimento.** || Lo que serveix pera conservar algunes coses inanimades, com la llenya respecte del foc. **Pábulo, alimento,** || Lo que fomenta algun afecte o passió. **Pábulo, cebo, alimento.**

EL BON ALIMENT FA BON ENTRETENIMENT, Ref. Altres diuen: **EL BON ALIMENT FA TORNAR JOVE A LA GENT.** Denota que 'l bon aliment fa recobrar les forces perdudes, y en certa manera allarga la vida. *Cara sin dientes hace a los muertos vivientes.*

ALIMENTACIÓ. f. Acció y efecte d' alimentar. **Alimentación.** || *Quim.* Operació per la qual se dona més consistencia y solidesa a una substancia o materia. **Alimentación.**

ALIMENTAR. v. a. Criar, donar aliment. **Alimentar, nutrir.** || Mantindre. **Alimentar.** || Senyalar aliments a algú. **Alimentar.** || Donar vigor, fomentar per medi de calor natural. **Alimentar, fomentar, nutrir.** || Aplicar materia a algunes coses inanimades, com: *llenya al foc.* **Alimentar, cebar, nutrir.** || Fomentar algun efecte o passió. **Fomentar, alimentar, cebar, atizar.**

ALIMENTARI, A. adj. *For.* Subjecte a qui li senyalen aliments. **Alimentario, alimentista.**

LLEI ALIMENTARIA. La que obliga als fills a donar aliments als pares. *Ley alimentaria.*

ALIMENTARSE. v. r. Menjar. **Alimentarse, nutrirse**

ALIMENTARSE DEL AIRE. fr. Tindre vanes esperances. *Mantenerse del aire.* || Menjar poch. *Sustentarse del aire.*

ALIMENTAT, DA. p. p. **Alimentado, da.**

ALIMENTICI, A. adj. Pertanyent al aliment o a la alimentació. **Alimenticio.** || *Med.* Porció de quimo destinat a la nutrició y que 's converteix en la propia substancia del individu alimentat. **Alimenticio.**

PENSIÓ ALIMENTICIA. *Juris.* **PENSIÓ.** || Quantitat senyalada per via d' aliments. *PenSIón alimenticia.*

ALIMENTÓS, A. adj. Substanciós, nutritiu, que té virtut d' alimentar. **Alimentoso.**

ALIMENTS. m. pl. La pensió que 's senyala pera la manutenció d' algú. **Alimentos, asistencias.**

ALINS. *Geog.* Vileta de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Sort. Està situada a la vall del seu nòm y té 230 hab. || — (PUIG D'). *Orog.* Puig de 2.787 met.

Segell d'Alins

d' altitud, situat al S. E. de Alins, prov. de Lleida.
 || - (VALL D'). Vall que comensa al peu del port de Cabús, frontera occidental de Andorra i acaba a la vora esquerra de la Vall Ferrera, prov. de Lleida.

Segell d'Alinyà

ALINYÀ. *Geog.* Poble de la província de Lleida, bisb. i part. jud. de la Seu d' Urgell. Té ajunt. i 489 hab. || *Hidrog.* Riu de la prov. de Lleida; neix al coll de Comte, a les montanyes de la Vansa; passa pels termes d' Alinyà, Perles y Canellas y desaigua a la vora esquerra del Segre, una mica més amunt de Coll de Nargó.

ALIÓ (Francisco). *Biog.* Escriptor musical que va néixer a Barcelona l' any 1862, morint a la mateixa ciutat en 1908. Essent deixeble d' en Vidiella, en el piano, y del mestre Barba en la composició, de xà escribes diverses barquerols, algunes bastant reimpresses: recolectava cançons populars. La seva obra musical és el volum de *Cançons pera cant y piano*, lletra de Verdaguer, Mestres, Matheu y Guimerà, decorada ab dibuixos del propi Alió (Barcelona, 1887), quins originals varen figurar en la Exposició del Centre Aquarel·lista de Barcelona.

Segell d'Alió

ALIÓ. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Valls. Té 690 hab.

ALIOLI. m. Composició d' alls picats y oli ben debatut. **Ajjaiceite.**

ALIoT. m. *Astron.* Una estrella de la Ossa major, que serveix pera conèixer o calcular l' altura del Pol. **Aliot.**

ALIUQUANTA. adj. *Matem.* Cada una de les parts que no poden ésser contingudes exactament en un tot; parts numèriques que no divideixen exactament una quantitat total, com: 2 respecte de 7. **Alicuanta.**

ALIUQUOTA. adj. *Matem.* Cada una de les parts contingudes en un tot cert número de vegades, com: «e: 4 respecte del 8, per estar contingut en ell dues vegades.» **Alicuota.**

ALIRÓ. m. Ala plomada. **Alión.**

ALIS. adj. S' aplica al pá sense llevat. **Cenceño,** **ácimo.**

ALISAR. v. n. *Ant.* Y 'ls seus derivats. **Relliscar.** || v. a. **Alisar.**

ALISCARA. *For.* Pena imposada pels Usatges al defensor u ofensor d' algun cavaller; consistia en donar voltes ab els peus dels calcsals y en terra diforme per tot l' entorn del castell del senyor ofés, o en passejarse a arbitrí del jutge per les deu propietats immediates. **Aliscara.**

ALISSARI. m. *Ind.* Les arrels seques de la gransa que serveixen pera tenyir de vermell les teles. **Alizario.**

ALISSÁRICH. CA. m. *Quím.* Àcit que s' extreu de l' alissarina. **Alizárico.**

ALISSARINA. I. *Quím.* Materia colorant, roja. soluble dins del alcohol y del àcid sulfúric, que s' extreu de la rubia junt ab altre substància groga, de la que se la separa xalantla dins de l' aigua. **Alizarina.**

ALISSIS. adj. pl. *Meteor.* Vents constants de la sona intertropical, que bufen desde 'l N.E. al hemisferi N. y desde 'l S.E. al hemisferi S. **Alisios.**

ALITENDRE. adj. Ales tendres; auell d' ales tendres. **Altierno.**

ALIURA. f. *Ant.* Aspi.

ALIURAR. v. an. *Ant.* Aspiar.

ALIVIADÍSSIM. A. adj. sup. Aliviadísimo.

ALIVIADOR. m. Qui alivia. **Aliviador.**

ALIVIAR. v. a. Al·leugerir de càrrega o pes. **Aliviar,** **aligerar.** || *Met.* Socorre, donar auxili. **Aliviar,** **relevar.** || Mitigar, suavisar. **Aliviar,** **mitigar,** **sua·vizar.** || Consolar en les penes o al·licious. **Aliviar,** **consolar.** || *Met. fam.* Pillar, robar.

ALIVIARSE. v. r. Calmarse algún sentiment, malaltia, pena, tristesa o dolor. **Despejarse,** **calmarse.**

ALIVIAT, DA. p. p. Aliviado, mejorado || adj. Se usa ab els verbs trovarse, sentirse. **Aliviado,** **mejorado.**

ALIVIATIU. adj. *Ant.* Una cosa que té la facultat de consolar, que alivia, que calma les penes. **Aliviativo.**

ALIVIO. m. Disminució de malaltia. **Alivio,** **mejoría.** || Auxili. **Alivio,** **auxilio.** || Descans, desaoigo, consol. **Alivio** || **REMEI,** **ESMENA.**

ALJABA. f. *Ant.* **BURACH.**

ALJENET. m. *Astron.* Estrella qu' está a la dreta de la constelació Perseu. **Aljenet.**

ALJENIT. m. *Astron.* Estrella de segona classe al peu de la constelació Perseu. **Aljenit.**

ALJETI. m. *Astron.* Estrella situada al cap d' Hércules. **Aljeti.**

ALJORF. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' A' bayda, prov. de Valencia.

ALJUB. m. *Ant.* Cisterna. || Esperó pera que la corrent no perjudiqui les vores dels rius. **Parapeto,** **reparo,** **estribo.**

ALJUBA. f. Vestidura morisca, que es una mena de sach sense mànegas. **Aljuba.**

ALJUVAR. m. *Ant.* **AXOVAR.**

ALM, A. adj. *Poët.* Lo que cria o alimenta. **Almo.** || *Met. poët.* Venerable, benèfic. **Almo.**

ALMACELLES. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida, que té estació en el F.-C. de Saragossa a Barcelona. És cap d' ajuntament y té 1.411 habitants.

Segell d'Almacelles

ALMACELLETES. *Geog.* Poble del dist. mupal d' Almacelles, prov. de Lleida.

ALMÁCERA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és a la dreta de la riera de Carraixet y té 1.677 habitants.

ALMADRA. *Geog.* Caseriu del terme d' Alaró, Mallorca.

ALMADRABA. f. Filat pera pescar la tunyina. **Almadraba.** || Pesca de tunyina. **Almadraba.** || El paratge ont se pesca la tunyina. **Almadraba.** || Qui se ocupa en dita pesca. **Almadrabet.**

ALMAGEST. m. Colecció d' observacions geomètriques y astronòmiques. **Almagesto.** || Denominació dimanada del famós llibre que ab aquest nòm va escriure Ptolomeu l' any 140 de la nostra era, y qu' es el llibre més antic que tracta d' astronomia.

ALMAJANECH. m. Màquina de guerra que servia pera tirar pedres. **Mandrón.**

ALMANAÇH. m. **PRONÓTICH.**

ALMANCO. ad. A lo menos, al menos, por lo menos.

ALMANDINA. f. *Min.* Pedra preciosa, de base de l' alumina y d' òxit de ferro, de color violat, molt semblanta al granat. **Almandina.**

ALMANGONAR. v. a. **ALMANGRAR.**

ALMANGRA. f. Barreja natural d' alumina y altres terres ab òxit roig de ferro. **Almagre,** **almagra,** **almazarrón.** || Terreno abundant d' almangra. **Almagral.**

ALMANGRAR. v. a. Pintar d' almangra. **Almangrar.**

ALMANGUENA, f. *Ant.* Almagra.

ALMARRA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Castalla, prov. d' Alacant.

ALMARRAES, m. pl. Eines d' espinolar cotó Almarraes.

ALMARRAIXA f. MORRATXA.

ALMARTECH, m. *Ant.* LITARGIRI.

ALMASÍ. *Geog.* Terme rural de la prov. de Lleida, part. jud. de Balaguer.

ALMASÓ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Penelles, prov. de Lleida.

ALMATELL. *Geog.* Caseriu del Ajuntament de Sobremunt, part. jud. de Vilch.

ALMATRET. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida. Està situat dalt d'una altura a la vora esquerra del Ebre y té 1.390 hab.

ALMAZORA. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; és a l'esquerra del riu M jares y té 7.228. hab.

ALMEDIJAR. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. y part. jud. de Segorb; és a l'esquerra del riu Palancia y té 808 hab.

ALMEDROT, m. *Ant.* ALMODROCH.

ALMEGÓ, m. *Bot.* Planta forratjera indígena, de la fam. de les lleguminoses, que fa les fu les de tres en tres y les flors vermelloses; aquestes son molt aromàtiques y s'usen com a resolutives y calmants contra la tos, mal d'ulls, flatos, etc. **Trebólor oroso**.

ALMENAR. *Geog.* Vila situada al mitj d' un plá; prov. y bisb. de Lleida; part. jud. de Balaguer. Té ajunt. y 2.260 hab.

ALMENAR (Joan). *Biog.* Metge valenciá, de molta celebritat en el sigle XVI. Es l'autor del llibre *De morbo gallico*, reimprés en distintes ciutats del extranger, interessant en lo que pertoca a l'història de l'aparició d'aquella malaltia a Europa.

ALMENARA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Nules; és estació del F.-C. de Tarragona a Valencia y té 1.424 hab || —(SERRA D') *Orog.* Serra de la prov. de Lleida; forma la vessant dreta del riu Cid, extenentse de O. a E. desde Balaguer fins a Aranyó. ||

—ALTA. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Agramunt, prov. de Lleida. || —BAIXA. *Geog.* Terme rural del municipi de Fuliola, part. jud. de Balaguer

AL MENOS, adv. m. y

AL MENYS, adv. m. A LO MENOS.

ALMERICH (Jaume). *Biog.* Argenter barceloní, que va ésser Conceller de la ciutat de Barcelona l'any 1481.

ALMESCAT, m. *Bot.* Planta reïnoza de la fam. de les llabiades, que fa una olor per l'estil de la del pi; és petita y té les flors grogues. **Pinillo almizclado**. || AGULLOTS.

ALMESCH, m. Droga olorosa de la sanch presa que té junt al mellic cert animal de les Indies, semblant al cerv. **Almizcle**.

ADOBAR AB ALMESCH. *Almizclar*.

ALMESQUERA, f. Vas d'olors. **Pebetero**, perfumador. || Mena de rata d'aigua que fa olor d'almesch. **Almizclera**.

ALMESQUÍ, f. *Bot.* JONQUILLO.

ALMÍBAR, m. Sucre cuit ab aigua fins que prén cert punt de consistència. **Almibar**. || Dols de fruites en conserva. **Almibar**.

ALMIRALL, m. *Ant.* ALMIRANT.

ALMIRALL Y LLOZER (Valentí). *Biog.* Advocat, escriptor catalá y notable polítich. Nasqué a Barcelona l'any 1841, morint en la meteixa ciutat l'any 1904. Va cursar lleis fins a 1863. En 1866-67 va secundar al seu amic Soler (Pitarra) en la creació del teatre catalá. Va comensar la tasca política en 1868, fortament possessionat del dret polítich y de la organització dels Estats. De bon principi va propagar l'autonomia y la federació com únic remei als mals de Espanya, perseverant ab talent y clarividència, primer entre 'ls republicans federals y més tart (janer de 1884), convertint en franca aspiració política el moviment catalanista, literari y artístich fins aleshores. Va organisar el famós *Pacte de Tortosa* (18 Maig 1869), fundant y dirigint el diari *El Estado Catalán* (Barcelona 1869-1873 y Madrid 1873), en el qual feu gran campanya autonomista. Del 1871 al 1873, presidint l'Hospici de Barcelona, va reorganisar la casa ab trassa exemplar. Desde Maig de 1879 al Juny de 1881 feu a Barcelona el *Diari Catalá*, primer publicat en la nostra llengua, escampant la lleu autonomista. En 1881, en el Congrès catalá de Jurisconsults, per són talent y esforços, va salvar el dret civil de Catalunya. En 1880 fôu organisor y president del primer Congrès Catalanista (mil doscents inscrits) y en 1883 del segon Congrès, en el qual s'aprová el programa del Catalanisme. Fôu la principal figura del Centre Catalá de Barcelona (1882 a 1888), ont doná a conèixer gran quantitat dels seus excelents escrits de doctrina autonomista-catalana. Pel Janer de 1885 va redactar la famosa *Memoria* al rei Alfons XII, en quina comissió va figurar. En 1886 fôu president dels Jochs Florals. En 1887 organís les festes populars de Hostalrich, al posarse la lapida commemoradora del primer drama catalá, *Les joies de la Roser* (Pitarra, 1865). Del 1893 al 1895 va montar y organisar la Biblioteca pública Arús, com testamentari de aquell escriptor. Fôu president de l'Ateneu Barceloní (1896). Son remarcables, entre altres escrits seus: *Bases para la Constitución federal de la nación española y para la del Estado catalán* (Barcelona, 1868); *La República federal española; datos para su organización* (Barcelona, 1873); *La Confederación suiza y la Unión americana*, estudi polítich comparatiu (Vilanova y Geltrú, 1881); *Contestación al discurso leído por don Gaspar Núñez de Arce en el Ateneo de Madrid* (Barcelona, 1885); *L'Espagne telle qu'elle est* (Paris, 1886), traduïda també al castellá; *Lo Catalanisme; motius que 'l legitiman; fonaments científichs y solucions pràctiques* (Barcelona, 1886); *Obras y escritos polítics y literarios de Valentí Almirall*, edició en llengua castellana. (Vegis *lámina sola de retratos*, lletra A).

ALMIRALLA. *Ant.* ALMIRANTA.

ALMIRALLAT, m. Tribunal de marina. **Almirantazgo**. || El dret que 's paga a l'almirant. **Almirantazgo**. || Terme ont s'extén la jurisdicció de l'almirant, **Almirantazgo**. || Jutjat particular de l'almirant. **Almirantazgo**.

ALMIRANT, m. Aquell que té jurisdicció ab sol y mixte imperi en les coses de mar y 'l mando absolut de les armades, vaixells y galeres. **Almirante**. || El qui mana una esquadra després del primer general. || Graduació superior en la marina de guerra de moltes nacions. **Almirante**.

ALMIRANTA, f. La muller de l'almirant. **Almiranta, almirantesa**. || La nau que monta l'almirant o el segon general. **Almiranta**.

ALMIRANTASCH, m. ALMIRALLAT.

ALMISERAT. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandia; és a l'esquerra del riu Benissa, y té 329 hab.

ALMODROCH, m. *Ant.* Salsa feta d'oli, alls, formatge y altres coses ab que s'assaonen les alberginies. **Almodrote**.

Segell d'Almatret

Segell d'Almenara

ALMOGÁVER. m. Soldat dels cossos que feien correrries per les terres dels enemics. **Almogávar,** **almogárabe.** ||

Home del camp que formava partides ab altres y feia correrries per les terres del enemic. **Almogárabe.**

**ALMOGAVE-
RÍA.** f. El conjunt d'almogàvers. **Almogaveria.** || La professió d'almogàver. **Almogaveria.**

**ALMOHA-
DES.** m. pl. Moros vassalls del rei Almogàdí que varen vin-

Almogavers

dre a Espanya l' any 1146. **Almohades.**

ALMOINA. f. Caritat. **Limosna.**

L' ALMOINA, QUAN LA FARÀS, NO MIRIS A QUI LA FAS. *Ref.* Vol dir que l' home deu fer bé a tothom sense distinció de cap mena. *Haz bien sin mirar a quien.*

ALMOINER. m. Qui distribueix lles almoines. **Limosnero.** || Qui les recull. **Limosnero, demandador, cuestor.** || Qui fá almoina per caritat. **Limosnero.** || FRARE D' ALFORJA. || —DE GRANS. El relligiós mendicant que recullia pel mes d' Agost l' almoina dels grans. **Agostero.**

ALMOINES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandia; és a la dreta del riu Serpís, y té 480 hab.

ALMÓMETRE. m. *Fís.* Instrument pera midar la evaporació d' un còs. **Almómetro.**

ALMOR. *Geog.* Poble agregat al dist. mupal. de la parroquia de Besalú, prov. de Giroja.

ALMORADÍ. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant bisb. d' Orihuela, part. jud. de Dolores; és a la vora del riu Segura, y té 4 818 hab.

ALMORAQUÍ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Montóvar, prov. d' Alacant.

ALMORAVIDES. m. pl. Moros africans, vassalls de Joseph Tephin, que varen dominar a Espanya desde 1093 a 1148. **Almoravides.**

ALMORAYRA (Cap d'). *Orog.* Cap. de la prov. d' Alacant, part. jud. de Denia.

ALMORSAR. m. y v. a. *Ant.* ESMORSAR.

ALMOSSÁRABE. m. Cristià que vivia baix la dominació dels moros que dominaven part del territori espanyol. **Almozárabe** || Ofici, rite y missa qu' usaven llavors y qu' encare avui dia usen en una capella de la cathedral de Toledo. **Almozárabe.**

ALMOSTA. f. Porció de grans, fruites, dolços, etc., que cap en les dues mans juntes. **Almuerza.**

ALMOSTER. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Reus. Té 455 hab. Està situat a mitj coster de la montanya entre Reus y La Selva.

ALMOXERIF. m. Qui cuida de cobrar l' almoixerifat **Almojarife.**

ALMOXERIFAT. m. Dret d' entrada y sortida del regne que pagaven els gèneros. **Almojarifazgo, almojarifazgo** || m. Càrrech o empleu d' almoixerif. **Almojarifazgo.**

ALMUDAINA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és al peu d' una montanya, y té 480 hab.

ALMUDEJAR. *Geog.* Partida rural del terme de Caseres, prov. de Tarragona.

ALMUDES (Les). *Orog.* Montanya de la vora dreta de la riera d' Algemesí, part. jud. de Carlet, prov. de Valencia

ALMUGADÉN. m. Capitá d' almogàvers. **Almocadén, almocatén.**

ALMUGÁVER. m. **Almogàver.**

ALMUNIA. *Geog.* Caseriu del municipi de Castellví de la Marca, part. jud. de Vilafranca del Panadés.

ALMUSAFES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sueca; és a Ponent de l' Albufera, y té 2.285 hab.

ALMUSSA. f. **ARMUSSA.**

ALNA. f. *Ant.* Mida un poch més curta que la mitja cana, que s' usava en alguns punts d' Espanya. **Ana.**

ALÓ. m. L' ala de gallina, capó, etc. **Alón.**

ALÓ-ALET. adv. m. *Ter.* Poch a poquet. **Despacito.**

ALOCH. m. *Bot.* Mata de la fam. de les verbenàcees, de branques blincadisses, quines fulles semblen mans obertes y quina flor fá còm una mena d' anell. **Agnocasto, zausgatillo, zargatillo, saucegatillo, pimient loco ó pimientillo.**

ALOCUCIÓ. f. Plática o discurs, generalment breu, dirigit per un superior als seus subordinats. **Alucución.**

ALODIAL. adj. *For.* S' aplica als bens lliures de tota càrrega o, en altres paraules, als bens quin domini directe va junt ab el domini útil. **Alodial.**

ALODIALMENT. adv. m. *For.* En alou o alodial. **Alodialmente.**

ALODIARI. adj. *For.* Senyor directe. **Señor directo**

ALÓFAN. m. **ALLOFANA.**

ALOGOTROFIA. f. *Med.* Irregularitat en les nutricions, que altera les formes de certes parts del còs y les hi dona un augment extraordinari. **Alogotrofia.**

ALOJA. f. *Ant.* Beguda d' aigua, mel y especies. **Lloja.**

ALOMANCIA. f. Endevinació per medi de la sal; superstició dels que creuen que ha de resultar algún mal del fet de vessarse la sal demunt la taula. **Alomancia.**

ALOMANÍA. f. Passió per la sal. **Alomania.** || Propensió a creure que ab la sal poden ferse miracles. **Alomania.**

ALOMÁNTICH, CA. adj. El qui endevina o prediu pèls accidents que s' escauen manejan la sal. **Alomanciano y alomántico.**

ALOMAR Y BARBARIU (Antoni Ignasi). *Biog.* Metge mallorquí distingit. Escriptor professional de molta valua. Va néixer en la vila de Mur l' any 1823

ALOMENOS. adv. **ALMENYS.**

ALONDÓ. *Geog.* Arrabal del dist. mupal. de Farrera, prov. de Lleida.

ALONET. m. dim. Aló petit. **Alonçillo.** || **ALETA.**

ALONGACIÓ. f. *Ant.* PROLONGACIÓ.

ALONGAMENT. m. *ANT.* DILACIÓ, APLASSAMENT.

ALONGAR. v. a. *Ant.* ALLARGAR.

ALÓPATA. s. y adj. El qui segueix el sistema de l' alopatia. **Alópata.**

ALOPATÍA. f. Sistema mèdich que consisteix en tractar les malalties ab remeis contraris als símptomes que presenten **Alopatia.**

ALOPÁTICH. adj. *Med.* Lo que té relació ab l' alopatia o ab els alópates. **Alopático.**

ALOPECIA. f. *Med.* Malaltia que consisteix en la caiguda total o parcial del peli. **Alopecia.**

ALOPECIA. f. Mena de tinya que fá caure 'l cabell, **Alopecia, pelona, peladera.**

ALORA. adv. t. *Ant.* ALESHORES.

ALÓS. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Isil, prov. de Lleida. || Caseriu del terme de Santa Margarida (Mallorca). || — DE BALAGUER. Vila de la província de Lleida, bisb. de la Séu d' Urgell, part. jud. de Balaguer. Està situada a la vora dreta del Segre, aigües amunt de la desembocadura del Noguera Pallaresa. Té 780 hab. || — D' ESTERRI, DE ANEU. *Geog.* Lloch situat a la dreta

Segell d' Alós de Balaguer

del Noguera-Pallaresa.

ALÓS (Joan). *Biog.* Metge català que vivia a Barcelona en la segona meitat del segle XVII. L' any 1664 va ésser nomenat professor d' anatomia y farmacia d' aquella facultat, escrivint varies obres sobre dites dues ciències, essent ne la més remarcable la titulada *Disquisitio de corde donitinis physiologica et anatomica*.

— Y MORA (JOSEPH M.^a DE). *Biog.* Militar mallorquí, ministre de la Guerra y secretari d' Estat en temps del rei Ferrán VII. Havia nascut a Palma l' any 1765 y va morir l' any 1844. Durant la guerra de la independència va ésser adicte a l' element espanyol, essent aleshores governador de Cádiz, de la Corunya y de Sevilla, sostenint correspondència ab lord Wellington. Al retorn de Ferrán VII va rebre el grau de tinent general y anà de comandant general al camp de Gibraltar, passant-hi quatre anys, durant els quals va renunciar a la Capitanía general de Castella la Vella, que li va ésser proposada. L' any 1819 el rei li conferí el títol de Ministre Notari Major del Reine, pera fer els capítols matrimonials ab motiu del casament del rei ab Amelia de Saxonia. Deixà el Ministeri en 1824 y fins al 1828 fou capità general de les Balears. Va ésser un dels militars que més se distingiren per els seus estudis, consultat sovint pera les reformes introduïdes en la tàctica y la organització del exercit.

— Y DE RIUS (ANTONI DE). *Biog.* Militar nat a Barcelona l' any 1693 y mort aquí mateix l' any 1780. Formava part del exercit d' en Felip V desde 1710, fent tota la campanya de la guerra de Succesio. Anà a la primera guerra de Sicília, a la conquesta de Nàpols, a la segona de Sicília y d' aquí a la de Lombarília y a la del regne d' Italia. Fins l' any 1762 sempre estigué ont li havia lluitat. Al tornar de Nàpols Carles III, donà al marquès d' Alós el govern de la plassa de Girona, y desde allà fou escullit pera comandant general del regne de Mallorca, haventne esdevingut capità general. Per són lloable comportament en bé de la ciutat, el municipi de Palma concedí a n' ell y als seus descendents el títol de fill adoptiu. Alcansà la categoria de tinent general en l' exercit. Escrigué una *Instrucción militar* pera 'ls seus fills, mena de autobiografia, uns *Avisos* y algún altre llibret.

ALOSA. f. *Ornit.* Aucell petit, de color de terra, ab collar negre. Alondra.

ALOTRIOFAGIA. f. *Med.* Neurosis de la digestió, que consisteix en un apetit molt depravat o desitj de menjar substancies que no són nutritives, com: guix, terra, carbó, cendra, etc. Alotriofagia.

ALOTRIOLOGIA. f. Vici de barrejar en un discurs doctrines o idees distintes del assumpte principal. Alotriologia.

ALOU. m. Hereta sense gravámens. Aiodio. || *Geog.* Caseriu del municipi de Balsareny, part. jud. de Manresa.

ALOVA. f. *Ornit.* ALOSA.

ALOVET. *Geog.* Caseriu del municipi de Sant Bartomeu de Graus, part. jud. de Valls.

ALOY, (Mestre) *Biog.* Escultor catalá, ciutadà de Barcelona, que 'l 1351 se va comprometre a fer l' obra del cor baix de la catedral de Girona.

ALP. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de la Séu d' Urgell; part. jud. de Puigcerdá. Està situat al vessant de la montanya del séu nòm. Té 588 hab. || — (PUIG D'). *Orog.* Puig de 2.465 metres demunt el nivell del mar; és al Pirineu de la prov. de Girona, part. jud. de Puigcerdá. || — Riu que neix prop del pobie d' aquest nòm y desaigna en el Segre.

ALPACA. f. *Min.* Substancia composta de coure, níquel y zench, molt semblanta a la plata. A Espanya se 'n sol dir metall blanc. Alpaca. || Teixit o tela de certa mena de llana treta de una bestia de càrrega del Perú. Alpaca. || El nòm de aquesta meiteixa bestia, del tamany d' un cerv y de llana molt llarga y fina. Alpaca.

ALPATRÓ. *Geog.* Poblel de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Pego.

ALPENS. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga. Té 470 habitants.

ALPI, NA. adj. Natural o propi dels Alps Alpino.

ALPS. *Orog.* La serra més alta del centre d' Europa; s' extén entre Fransa y Suïssa. Alpes.

ALPUERITE. *Geog.* Vila de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a la dreta de la riera de la Yesa y té 3,077 hab.

ALPUSTOST. adv. m. *Ant.* Lo más presto, cuanto antes.

ALQUENYA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Pinoso, prov. d' Alacant.

ALQUERÍA. *Geog.* Aldea del part. jud. d' Ibissa y illa del meteix nòm. || — Caseriu del terme de Selva, Mallorca. || — Caseriu del terme de Vilareal, prov. de Castelló. || — Caseriu del terme de Santa Margarida, Mallorca. || — DE AZNAR. Poble de la prov. de Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la vora del riu Serpis y té 223 hab. || — DE LA CONDESA. Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és estació del F.-C. de Valencia a Alacant y té 1,361 hab. || — DEL COMPTE D' AMPURIÉS. Poblel del terme de Sóller, Mallorca. || — DEL DUCH. Caseriu del terme de Chiva, prov. de Valencia. || — DELS CAPELLÁNS. Aldea del dist. mupal. de Muro, prov. d' Alacant. || — (LA). Caseriu del terme de Campanet, Mallorca.

ALQUIMIA. f. Art que tenia per obecte transformar en or tots els demés metalls y trovar la pedra filosofal per medi de certes operacions químiques. Alquimia.

ALQUIMISTA. m. El qui 's dedicava a la alquímia. Alquimista.

ALQUIMIA. m. *Ant.* QUITRÁ.

ALQUITRANAR. v. a. Untar ab alquitrá. Alquitranar.

ALQUITRANAT, DA. p. p. Alquitranado.

ALRE. adj. *Ant.* ALTRE.

ÉSSER ALRE D' ALGÜ. *Loc. ant.* SUCCEIRLI ALGUNA NOVETAT.

ALS. prep. de acusat. y dat. Contracció de *Á els*. *Á ios*. || *Ant.* Res, ninguna cosa Nada. || m. adv. *Ant.* Diversament. De otra manera.

ALSA. f. *Art. y of.* Gruix o gruixes de fusta, que serveixen de suplementes pera alisar o aixecar. En

Segell d' Alós d' Esterrí

Segell d' Alp

Segell d'Alpens

maquinarla s' emplea pera les cadiretes, daus, etc. **Alza.** || Tros de sola que 's posa demunt la forma, pera que la sabata isqui més alta. **Alza.** || Entre impressors lo que 's posa sobre 'l timpá pera que surti bé la impressió. **Alza.** || Una part de la frasqueta que posen agafada al timpá pera que s' estampin les lletres vermelles. **Alza.** || A la Bossa la puja, o la tendència al augment de preu dels valors. **Alza.** || A les fundicions tipogràfiques planxetes de llantó que 's posen al motllo pera donar més o menys cos a la lletra. **Alzas.**

ALSACOLL. m. COLLET DE CAPELLÀ.

ALSADA. f. ALSARIA || *For.* Apelació. **Alzada.**

DIR A LA ALSADA D' UN CAMPANAR. fr. Dir molts oprobis a algú. *Decir de una hasta ciento, ó el nombre de las pasucas.*

FER ALSADA. fr. ALSAR, 7.

ALSADOR. m. Fadri que ordena les fulles impreses pera formar un volúm. **Alzador.** || s. El qui aixeca. **Levantador.**

ALSADURA. f. *Ant.* y

ALSAMENT m. *Ant.* La acció y efecte d' alsar. **Atzamiento, elevación, levantamiento.** || Aixecament de veda **Desacoto.** || *Ant.* REBELIÓ, SEDICIÓ. || DESLLIURAMENT.

ALSAMORA. *Geog.* Poble de la prov y bisb. de Lleida, part. jud. de Tremp. Està a la vora esquerra del Noguera Ribagorsana y té 818 hab.

ALSAMORA (Esteve). *Biog.* Pintor català del segle XV.

—(NOFRE). *Biog.* Pintor català de mitjans del segle XIX, premiat en algunes exposicions. Era professor de perspectiva, quina especialitat va conrear en la pintura y de la qual va escriure'n un *Tratado elemental* (Barcelona, 1842).

ALSAPÉU. m. Llassera pera agafar aucells. **Oncejera.**

ALSAPRÈM. m. PARPAL.

FER ALSAPRÈM. Posar la punta del parpal sota de algun objecte feixuch pera alsarlo o trèure'l de lloch. **Apalancar, alzaprimar.**

ALSAPREMAR. v. a. Alsar o fer moure alguna cosa feixuga ab el parpal. **Apalancar, alzaprimar.**

ALSAR. v. a. Aixecar de terra. **Alzar, levantar.** || Posar una cosa en lloch més alt del que ocupava. **Alzar, levantar, sublimar.** || Posar dreta alguna cosa qu' estava aeguda. **Levantar.** || Aixecar una cosa en alt, còm: *la hostia, el càiser en la Missa.* **Alzar, levantar, elevar.** || Espantar o alborotar la caça pera descobrir-la. **Alzar.** || Dit dels animals que no volen. **Levantar la caça.** || *Imp.* Escullir un per un els fulls estampats pera formar un volúm. **Alzar.** || **Desar.** || Abatre's maliciosament els mercaders pera defraudar als acreedors. **Alzarse** || Aixecar alguna part del cos qu' estava inclinada. **Levantar, alzar.** || *Met.* Ajudar al caigut o desvalgut. **Levantar.** || Parlant dels edificis, ferlos, fer una paret, etc. **Subir.** || Parlant de la excomunió, desterro, arrest, etc. treure dites coses. **Alzar, levantar, remitir, absolver.** || Llevar, imputar, atribuir falsament alguna cosa a algú. **Calumniar.** || Aumentar la dita o preu d' alguna cosa. **Pujar.**

ALSAR LES MANS AL CEL. fr. Pregar a Déu. *Levantar las manos al cielo.*

ALSAR LA VEU. fr. Parlar fort. **Alzar, levantar, subir la voz.** || Parlar ab arrogancia. **Alzar el gallo.**

ALSAR PÒLS O POLSAGUERA. fr. *Levantar polvo ó polvareda.* || *Met.* Moure disseisjons. **Levantar polvareda.**

ALSAR VELES. fr. Ferse a la vela. **Alzar velas, hacerse á la vela.**

NO PODER ALSAR EL CAP. Ir. No poder fer fortuna. *No poder medrar, no poder cubrirle pelo.*

QUI S' ALSA DEMATÍ PIXA Y CAGA ALLÀ ONT VOL. *Loc. fam.* Denota que pera lograr algún fi devém ser molt diligents. *Quien madruga halla la pájara en el nido; y quien se duerme háttale vacío; quien la cogujada ha de matar muy de mañana se ha de levantar. A quien madruga Dios le ayuda.*

ALSARIA. f. ALSADA.

ALSARSE. v. r. Posarse dret. **Levantarse, alzarse.** || Llevarse del llit. **Levantarse.** || Convaleixer de alguna malaltia. **Levantarse, salir, escapar.** || Rebelarse contra 'l govern o les institucions establertes, armar alguna revolució. **Sublevarse, levantarse, alzarse, rebelarse.** || Lograr fortuna 'ls miserables. **Levantarse.** || Moure's un poch qui està sentat pera treure lo que té sota. **Soldiarse.** || Dit dels cavalls que galopant s' alsen de devant. **Aifar.** || Dit del temps quan se mellora. **Serenarse.**

ALSARSE AB ALGUNA COSA. fr. Apoderarse 'n ab injustícia. *Levantarse con alguna cosa.*

ALSARSE A LES ESTI-ELLES O ALS NÚVOLS. fr. Ensuperbirse. *Levantarse á las cstrellas ó á las nubes.*

ALSARSE DE PUNTETES. I. Posarse dret demunt 'ls dits dels peus. *Empinarse, ponerse de puntillas.* || Parlant de quadrípedes alsarse de les potes de devant. *Empinarse, encabritarse; s' apliquen al cavall.*

ALSARSE LA ROBA IR. ARREMANGARSE.

ALSEMNOS Y ANEU'HI Expr. S' aplica als que volen que fasin els altres lo que ells meteixos son incapassos de fer. *No entra en misa la campana, y á todos llama.* **ALSARSE BORRASCA.** r. Posarse 'l temps borrascos. **Aborrasarse.**

NO PODER ALSARSE. fr. **NO PODER ALSAR EL CAP.**

ALSAT, DA. p. p. **Alzado.** || *Arg.* Dibuix que representa 'l frontis d' un' obra, sigui casa, pont, etc. **Alzado.**

ALSINA. f. *Bot.* Atbre de la fam. de les cupulíferes, quin touch, del que n' ixen moltes branques, té la fusta molt dura; té les fulles ovalades, retallades y blanquinoses pel revés; dona per fruit les aglans. **Encina, carrasca.** || *Art. y of.* Per sa resistència la fusta d' alsina té molta aplicació a la maquinaria y al art fabril, utilitzantse marcadament pera corrons de desgraiadura, claus, supports, cilindres y dents d' engravació. || — **BORDA.** Mata de la fam. de les oleàcees de dos a tres metres d' alsada y fulles d' un vert fosch y llustroses en forma de ferro de llansa. **Labiernago.** || — **D' AGLANS DOLCES.** **Encina de bellotas dulces** || — **SURERA.** Arbre de la fam. de les cupulíferes; mena d' alsina quina escorsa es molt flonja y pren el nom de suró. **Alcornoque.**

MÉS FORT QU' UNA ALSINA. fr. Se diu de aquell que té una complexió molt robusta. *Fuerie como un roble.*

ALSINA (Pau). *Biog.* Teixidor barceloní, nat l' any 1830. Prengué part en la revolució de Setembre de 1868, fou diputat provincial y diputat a les Corts constituïentes de 1869 en representació dels treballadors de Barcelona, en quina ciutat va morir l' any 1902 essent porter del Museu de la Història, després de haver estat senador del regne.

—(JOAN). *Biog.* Distingit economista, que va consagrar-se també a estudis científics molt remarcables. Va instal·lar al Tibidabo, un museu experimental, nomenantlo *La Mentora*, cedintlo a la ciutat de Barcelona, al morir en 1907.

ALSINA. *Geog.* Poble del dist. mupal, d' Alinyá, prov. de Lleida. || — Caseriu del municipi de Begas, prov. de Barcelona. || — **DE LA CONCA.** Poble del dist.

Segell d'Alsamora

Pau Alsina

municipal. d' Alsamora, prov. de Lleida. || —DE RIVELLES. Poble del dist. municipal. de Vilanova de la Aguda, prov. de Lleida. || — (LA). Caseriu del terme de Santa Margarida, Mallorca.

ALSINAR. m. Lloch plantat d' alines. **Encinar**, encinal. || —DE 'N COSTAS. *Geog.* Caseriu del municipi de Fontrubí, part. jud. de Vilafranca del Penadès.

ALSINET (Joseph). *Biog.* Metge de Carles III, natural de Vilanova de Meyà. Va escriure algunes obres de medicina publicades el darrer ters del segle XVIII.

ALSINETA f. *Bot.* Alsina petita. **Encinita.** || Herba de la fam. de les llabiades, quines fulles son petites y de la forma de les del roure y les seues flors rojenques y amargantes. **Camedrio,**

ALSINOIES. *Bot.* Nòm que 's dóna en la comarca de Sant Celoni a una mena de bolet del género *Pleurotus*.

ALSÍO. *Ornit.* V. FUMADELL.

ALT, A. m. *Altura, alto.* || *Mús.* La veu o instrument pera notes agudes. **Alto.** || Qualsevol veu sobre el baix. **Alto** || Cada pis d' un edifici. **Alto, piso cuarto.** || adj. Gran en estatura. **Alto** || Paratge elevat, y lo que hi ha en ell. **Alto, elevado, encumbrado.** || S' aplica a les festes movibles que venen més tart uns anys qu' altres. **Alto.** || *Met.* Superior, magnífic, excel·lent. **Alto** || Subjecte, y càrrech de molta dignitat. **Alto prócer, magnate.** || Dificil de comprendre o d' executar. **Alto, arduo, difícil.** || **ALTRE.** || Dit del peu. **CAR.** || Dit dels rius grossos. || *Ant.* adv. ll, y *Ter.* **DALT.** || adv. m. **Alto, en alta voz.**

ALT BORDO. m. *Nàut.* Denominació aplicada als vaixells de guerra y barcos de gran port o dimensió. **Alto bordo.**

ALT DE LLÒM. adj. Se diu del cavall que té 'l llòm encorvat cap dalt com els porchs. **Alomado.**

ALT Y FLACIL. *Languirucho.*

ALTS Y BAIXOS. Designallats dels terrenes. **Altibajos, altos y bajos.** || *Met.* Mudansa, varietat en els successos. **Altibajoss, vicistitudes.**

ALT E BAIX. *Loc. ant.* **Poco ó mucho.**

CAURE D' ALT A BAIX. fr. **Dar ó bajo.**

EN ALTA MAR. m. adv. **En alta mar.**

PARLAR ALT. fr. *Met.* Parlar ab llibertat y confiança. **Hablar alto.**

PASSAR ALTS fr. Denota que una cosa no está a la mà del que la desitja. **Estar verdes.**

PASSAR PER ALT. fr. No advertir. **Passarse, irse por alto.** || Dissimular. **Passar por alto, hacer la vista gorda.** || Omitir, no fer menció. **Passar, echar por alto, en blanco, en claro.**

PER ALT. fr. **A más tardar.**

PICAR, TIRAR PER ALT. fr. *Met.* Exagerar, ponderar. **Echar por mayor, por arrobas, por quintales.** || Prendre algú coses superiors als seus mèrits. **Picar más alto o muy alto.**

CÒM MÉS ALT MÉS ANIMAL. Aforisme ab que 's significa que és més ridícula una falta en aquell que sembla que ha de tindre més seny.

QUI MÉS ALT PUJA DE MÉS ALT CAU. Aforisme ab que 's significa que s' ha d' anar ab compte en lo que 's fassi, procurant sempre estar ben fonamentat, o també que no s' obri a la lleugera.

TREURE PER ALT. fr. **Conseguir, lograr, sacar por alto.**

ALT URGELL. V. URGELL.

ALT VALLÈS. V. VALLÈS.

ALT VALLESPÍR. V. VALLESPÍR.

ALTA. f. *Mil* Nota en la que consta la presència d' algún luidividuo, que s' havia donat de baixa. **Alta.** || Als hospitalis l' ordre que 's dóna al convalescent pera que pugui aixir de la enfermeria. **Alta.**

ALTADILL (y Teixidó, Antoni). *Biog.* Escriptor y

polítich republicà, natural de Tortosa (1828) Va escriure en periòdichs, pera 'l teatre, y és autor de les noveles firmades ab el pseudònim de *Antonio de Pádua*. Molts dels seus llibres, tals com *Barcelona y sus misterios*, tingueren gran èxit y encara interessan a la generació actual Durant la República va ésser governador de Guadalajara y després de Murcia. Va morir a Barcelona l' any 1880.

— (CARLES). *Biog.* Escriptor anomenat el *Gandul*, per ésser 'ho de natural, Era germà del anterior y com ell també tortosí. Va morir a la Casa de Caritat de Barcelona l' any 1879. Tenia gran facilitat pera fer versos. És autor de dues comedies: *Un mirall per les pubilles* (1870) y *El gandul*. Algunes de les seues poesies se colleccionaren en un quadern titulat: *Llampes y tenebres*. De la seua gauduleria se 'n contan tantes anècdotes com del famós rector de Vallfogona graciositats.

ALTADILL. *Geog.* Caseriu del dist. municipal. de Freixanet, prov. de Lleida.

ALTAFULLA. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. del Vendrell. És estació del F.-C. de Tarragona a Barcelona y té 773 hab. Està emplantada a la dreta y prop de la desembocadura del riu Gayá.

ALTAMENT. adv. m. **Alta,** perfecta, excelentement, excelssamente, elevadament.

ALTANER. adj. Superbiós. **Altanero, altivo.**

ALTANERIA. f. Altivesa, orgull **Altanería, altivez.**

ALTANQUÍA. f. *Farm.* Una droga pera fer caure 'l cabell, depilatori. **Aitanquía.**

ALTAR. m. Taula llarga ab una pedra quadrada en mitj pera dir missa, y també s' anomena aixís el retaule que hi ha demunt. **Altar, ara.** || —MAJOR. El principal de cada iglesia. **Altar mayor.** || —PORTÁTIL. El que fàcilment se pot transportar y guarnir en qualsevol part. **Altar portátil** || —PRIVILEGIAT. **Altar privilegiado.** || —A UN BON ALTAR NO HI CALEN ADORNOS. || LA CATEDRAL NO NECESSITA ADORNOS. Aforismes ab que 's significa que 'l bó no necessita adornos.

DESPARAR UN ALTAR PERA PARARNE UN ALTRE. fr. **Desnudar a un santo para vestir a otro.**

DEVANT D' ALTAR. *Ant.* PÀLIT.

ROSEGAR ELS ALTARS. fr. **Hacer el santurrón.**

ALTARER. m. Qui forma y cuida allars. **Altarero.**

ALTARET m. dim. **Altarico, altarillo, altarito.**

ALTARÍA. f. *Ant.* ALSARIA.

ALTARREINA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les compostes, de tronchs quasi pelats, fulles llargues a manera de manats, y floretes grogues en forma de umbrel·la **Agerato, altareina.**

ALTARRIBA. *Geog.* Poble del dist. municipal. d' Estarás, prov. de Lleida. || Capella del part. jud. de Vich.

ALTARSE v. r. *Ant.* **Enamorarse.** || **Vanagloriarse.**

ALTEA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Eusarriá; és a la vora del mar, a la dreta del riu Guadalest, y té

Antoni Altadill

Segell d Altafulla

6.179 hab. || — LA VELLA. Caseriu del terme d'Altea, prov. d'Alacant.

ALTER, A. adj. *Ter.* Alt, parlant de llocs o de terres. *Altura, altozano.*

ALTERABILITAT. f. Disposició a alterar-se, qualitat de lo alterable. *Alterabilidad.*

ALTERABLE. adj. Lo que pot alterar-se. *Alterable.* || Qui fàcilment s'altera, fàcil d'enfadarse. *Alterable.*

ALTERACIÓ. f. L'acció y efecte d'alterar o alterar-se. *Alteración.* || Destrenpament del pols. *Alteración.* || Moviment d'alguna passió. *Alteración.* || Alborot, motí. *Alteración, alboroto, tumulto* || Mudansa, vicissitud. *Mudanza, vicissitud.* || *Ant.* SET.

ALTERAMENT. m. ALTERACIÓ.

ALTERANT. adj. *Med.* Medicament que té la propietat de modificar o canviar d'un modo sensible y sense produir evaquacions l'estat dels sòlits y 'ls líquits. *Alterante.*

ALTERAR. v. a. Causar novetat, mudar d'estat les coses. *Alterar, innovar, mudar.* || Commoure, enfadar. *Alterar, inquietar.* || Corrompre. *Alterar.* || Convertir una cosa en un'altra. *Alterar.* || *Ant.* Fer set. *Dar sed.*

ALTERARSE. v. r. *Acalorarse, alterar-se.*

ALTERAT, DA. p. p. *Alterado.* || adj. *ALBOROTAT.* || *Ant.* ASSEDEGAT.

ALTERCACIÓ. f. Baralla, disputa. *Altercación, altercado.*

ALTERCADOR, A. m. y f. Qui alterca. *Altercador*

ALTERCAR. v. a. Disputar ab tenacitat. *Altercar, porfiar.* || PLEDEJAR.

ALTERCAT, DA. p. p. *Altercado.* || m. INCIDENT, ALTERACIÓ.

ALTERN, A. adj. Significa torn. *Alterno.*

ALTERNADAMENT. adv. m. *ALTERNATIVAMENT.*

ALTERNANT. p. a. El qui alterna. *Alternante.*

ALTERNAR. v. a. Variar successivament les accions o paraules. *Alternar.* || Anar repelides vegades una cosa darrera un'altra. *Alternar.* || *Geom.* Comparar-se antecedents y conseqüents entre sí. *Alternar.* || Dir o fer una persona, després d'un'altra, una mateixa cosa per torn. *Alternar.*

ALTERNAT. adj. *Bot.* Qualificació que 's dóna a la disposició de les parts d'un vegetal quan se troven posades a un y altre costat del eix, encara qu'estiguin al mateix pla. *Alterno.* || *Blas.* Els quartels y figures que 's colliquen alternativament als escuts. || *Poét.* ALTERNATIU.

ALTERNAT, DA. p. p. *Alternado.*

ALTERNATIU, VA. adj. Lo que 's fa ab alteració. *Alternativo.*

ALTERNATIVA. f. Variació successiva. *Alternativa, alteración.* || La opció entre dues coses. *Alternativa.*

ALTERNATIVAMENT. adv. m. *Alternativamente, alternadamente.*

ALTERNES. f. pl. *Bot.* Se diu de les fulles qu'están a un costat y altre de la planta. *Alternas.*

ALTERNIFLOR. adj. *Bot.* Que té les flors alternes. *Alterniflor.*

ALTERNIFOLLAT. adj. *Bot.* Que té les fulles alternes. *Alternifoliado.*

ALTERNÍPEDO. adj. *Zool.* Se diu dels animals que tenen alternativament les potes de dos distints colors. *Alternipedo.*

ALTERNES. m. pl. *Mat.* Nòm que 's dóna als anguls oposats pel vértix entre 'ls formats per dues ratlles que 's creuen. *Alternos.*

ALTERÓS. adj. Que és o està molt alt. *Alto, elevado.* || adj. *Naut.* Se diu d'un barco massa alt

d'obra morta y en particular del que té moltíssima més alzaría als extrems qu' al mitj. *Alteroso.*

ALTERRI. *Geog.* Riu que neix prop de Banyoles y va a desaguair al Ter.

ALTÉS Y CASALS (Francisco). *Biog.* Conegut per *en Gurena.* Escritor y poltlich fecundíssim y actiu, quina musa exercí bona influència a Barcelona entre 1820 y 1823. Publicà poesies patriòtiques al *Diario Constitucional* y *Diario de Barcelona.* Va ésser secretari segón de l'Academia de Bones Lletres y del Ajuntament de Barcelona entre 1820 y 1824. Era aleshores director del teatre de Santa Creu. No va estudiar en cap Universitat. Va traduir del francés y del anglés bona cosa de novel·les y obres dramàtiques. És numerosa la colecció de treballs originals de distintes menes que va publicar. Va tindre d'emigrar a Fransa per les seues opinions lliberals entre 1824 y 1835. Va tornar després a Fransa y va morir a Marsella l'any 1838.

ALTÉS. *Geog.* Arrabal de Basella, prov. de Lleida.

ALTESA. f. ELEVACIÓ, ALSARIA. || Tractament que's dóna als fills dels reis, als infants d'Espanya, siguin o no fills de reis, y a altres persones de gran dignitat. *Alteza.* || Grandesa d'ànim. *Elevación, grandeza de ánimo.*

ALTET, A. adj. dim. *Altilló.*

ALTET. *Geog.* Poble del dist. munal. de Figuerosa, prov. de Lleida.

ALTET Y RUATE (Benet). *Biog.* Distingit poeta, nat a Valencia l'any 1827. En la seua juventut se va dedicar al comerç; més tart va escriure en revistes y periòdics, prosa y vers, aixís en valencià com en castellà, contra les idees modernes. Se va distingir per la facilitat de fer poesies monosil·làbiques, de les que 'n va fer un volum, obtenint diverses distincions en certàmens y acadèmies. L'any 1856 era cònsul de Bèlgica a Valencia.

ALTICA. f. *Zool.* Género d'insectes molt petits, de variats y brillants colors, que salten com les puces ab gran lleugeresa. N'hi há de varies menes; la més bonica de totes és la rubí, que viu als sàlsers. *Altica*

ALTILOCUENCIA. f. Estil aixecat, sublim. *Altilocuencia, grandilocuencia.*

ALTILOCUENT. adj. *Poét.* El qui parla ab estil elevat. *Altilocuente, grandilocuente.*

ALTÍLOQUO. adj. *Zool.* Que té un cant molt fort, estrepitós, sonor, parlant del ucell. *Altíloquo.*

ALTIMETRIA. f. *Geom.* Part de la geometria pràctica qu'ensenya a midar les altures. *Altimetria.*

ALTIMÉTRICH, CA. adj. *Geom.* Pertanyent a la altimetria. *Altimétrico.* || Instrument pera midar altures. *Altimétrico.*

ALTIMIRA. f. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les compostes; té poch més d'un pam d'alsada, fulles blanquinoses per dessota y floretes blanques ab un botó groch al mitj. *Artemisa, matricaria, escobilla parda.*

ALTIMIRA Y MOTIÀ, (Francesch). *Biog.* Compositor y pianista català, autor de la música de diverses sarsueles catalanes, d'una missa «de requiem» y d'altres peces. Va morir a Barcelona l'any 1872.

ALTISME. m. *Ant.* y

ALTÍSSIM. m. Dèu. *Dios, cielo, Altísimo.*

ALTÍSSIM, A. adj. sup. de alt. *Altísimo.*

ALTISSIMUS. m. Fórmula ab que terminaven els pediments, encara després que ja no s'escriu en llatí; com si digués *Altissimus dirigat;* y 's continuà usant fins a la publicació del Reglament provisional. *Altissimus.*

ALTISSONANT. adj. Se diu del estil elevat, pompos, y de qui l'usa. *Altisonante, altisono.*

ALTITUT. f. ALSARIA.

ALTIU, VA. adj. **ALTANER**.

ALTIVAMENT, adv. m. **SUPERBIOSAMENT**.

ALTIVESA f. **ALTANERIA**. || s. Ab que's significa orgull o superbia. **Altívez**.

ALTÍVOL, A. adj. Qui té altanerfa. **SUPERBIÓS**. || **Altanero**, altivo.

ALTO, m. La detenció de les tropes. **Alto**. || La veu ab que's mana. **Alto**. || Veu ab que's suspén qualsevol cosa. **Alto**.

D'ALTO BORDO, m. adv. S'aplica al subjecte noble o de molta consideració en la societat. **Principal**.

FER ALTO, fr. Pararse, descansar. **Hacer alto**.

ALTORS, *Geog.* Caseriu del part. mupal. de La Junquera, prov. de Girona. V. **Tors**.

ALTRAMENT, **ALTRAMENT**.

ALTRE, A. adj. La persona o cosa diferenta de la de que's parla. **Otro**. || Veu que denota la semblansa, còm: *es un altre Alexandre*. **Otro**, **segundo**. || **Restant Otro**, **restante**. || adv. m. **Ant.** **Altrament**.

ALTRE QUE TAL, *Loc. Fam.* Explica la repetició o semblansa de dues coses. **Otro que tal**.

ALTRE TANT, *Expr.* adv. **Lo meteix. Otro tanto**.

ALTRE TANT MÉS, m. adv. Doble **Otro tanto más**.

AQUESTA ES UN'ALTRA, *Expr.* Denota que lo que's diu es un nou despropòsit o impertinència. **Esa es otra**.

PER ALTRA PART, *Expr.* D'altra manera. **Por ó de otra parte**.

VETEN AQUÍ UN'ALTRA, O **VETEN AQUÍ UN'ALTRA QUE N'HA FILAT D'AVUY**, *Expr.* **Aquesta es un'altra**.

ALTRAMENT, adv. m. Diversament. **De otro modo ó manera**. || Per altra part. **Por otra parte**, **ademés**.

ALTRESSÍ, adv. m. Ademés d'aixó, aixís meteix. **Otrosí**. || m. *For.* Cada una de les pelicions d'un escrit després de la principal. **Otrosí**.

ALTRETAL, adv. **Ant.** **SEMBLANTMENT**, **IGUALMENT**.

ALTRON, *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d'Urgell, par. jud. de Sors. Té 264 hab.

ALTRUISME, m. Doctrina que ensenya a treballar y sacrificar-se pel bé dels altres, descuidant el propi. **Altruismo**.

ALTRUISTA, adj. Qui se sacrifica y treballa pels demés. **Altruista**.

ALTROY, adj. **Ant.** D'altre. **De otro**.

ALTURA, f. **ALSARIA** || Punta o cim d'una montanya. **Altura**. || *Geom.* Una de les tres dimensións dels cossos. **Altura**. || La regió del aire considerada a alguna distancia de la terra. **Altura**. || —**DELA VISTA**. La línia recta que baixa de la vista y és perpendicular al pla geomètric. **Altura de la vista**. || —**DEL POL**. L'arch de meridiá comprés entre l'horitzó d'algún lloch y'l pol del seu hemisferi. **Altura del polo**. || —**D'UN ASTRE**. L'arch del círcul vertical comprés entre l'astre y l'horitzó **Altura de un astro** || —**MERIDIANA**. L'altura màxima que té qualsevol astre de cada dia y es quan se trova en el meridiá. **Altura meridiana**.

PENDRE L'ALTURA DEL POL fr. Amidar-la. **Tomar la altura del polo**.

ALTURA, *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. y part jud. de Segorb; és a la dreta del riu Palancia y té 2,818 hab.

ALTURES f. pl. **CEL**.

ALUCINACIÓ, f. Encegament. **Alucinamiento**, **alucinación**.

ALUCINADAMENT, adv. m. **Alucinadamente**.

ALUCINADOR, A. adj. El qui alucina. Se diu del escriptor, poeta u orador que ab el seu estil pompós, elegant y florit no deixa conèixer els defectes sustancials, la nulitat de les idees, la falta de fons y la incoerència dels seus pensaments. **Alucinador**.

ALUCINAMENT, m. **ALUCINACIÓ**.

ALUCINAR, v. n. Enganyar, perturbar la rahó. **Alucinar**, ofuscar, deslumbrar, entusiasmar.

ALUCINARSE, v. r. **Alucinars**, **encapricharse**.

ALUCINAT, DA. p. p. **Alucinado**.

ALUDA, f. Pell adobada, suau y prima, regularment pera fer guants. **Baldés**. || Quant d'espert pera netejar els cavalls. **Espartilla**, **lua**.

ALUDER, m. *Art. y ofic.* El qui fa l'ofici de convertir les pells en aluda.

ALUDIR, v. a. Fer referència, referirse a alguna persona o cosa sense nomenarla. **Aludir**.

ALUJES, *Geog.* Caseriu proper a Cervera, prov. de Lleida.

ALÚM, m. *Quim.* Hi ha tres sals naturals conegudes ab aquest nòm; un sulfat àcid de alumina y potassa; un sulfat àcid de alumina y amoniach y un sulfat àcid de alumina, potassa y amoniach. **Alúm**, **alumbre**. || *Art. y ofi.* Els blanquers usen el nòm d'aquest mineral pera designar els excrements de gós empleats pera adobar la sola. || — **DE GÓS**. El seu excrement. **Canina**. || —**DE PLOMA**. El que's trova en fils **Alumbre de pluma**. || — **DE ROCA**. El que's trova naturalment en cristalls semblants a les roques. **Alumbre de roca**.

ALUMAIRE, m. Qui arreplega l'alúm de gos. **Cambrero**.

ALUMAR, v. a. Tenyir ab alúm. **Alumbrar**. || **Ant.** **ILLUMINAR**.

ALUMAT, adj. Que té qualitat o barreja d'alúm. **Aluminoso**.

ALÚMBRICH, adj. *Geol.* Se diu dels terrenes que tenen alúm completament format. **Alúmbrico**. || **Cossos en quina formació hi entra alúm**.

ALUMBRÓGENI, m. *Quim.* Sulfat d'alumina hidratat. Se presenta en petites masses blanques, fibroses o escatoses, solubles, no cristallissables, y d'un gust amarch **Alumbrógeno**.

ALUMENAR, v. a. **ALUMAR**.

ALUMERA, f. Mina d'alúm. **Alumbrera**.

ALÚMINA, f. *Miner.* Òxit d'alumini, qu' es la part principal de la constitució de les argiles, pissarres y de les mines de alúm. **Alúmina**.

ALUMINACIÓ, f. *Quim.* Acció y efecte de aluminar. **Aluminación**. || Formació natural o artificial del alúm. **Alminación**.

ALUMINAT, f. *Quim.* Sal formada per la combinació de certes bases ab òxit aluminich. Es soluble ab els àcids després d'haverlos derretit ab àlcali. **Aluminato**.

ALUMINI, *Quim.* Cos simple metàlic que's presenta en forma de pols cendrosa molt semblanta a la del platiní; es inoxidable en l'aigua freda y soluble en els alcalis cáustichs. **Aluminio**. || Metall de que se'n fan diferents objectes. **Aluminio**.

ALUMÍNICH, adj. *Quim.* Que conté alumina. **Alumínic**.

ALUMÍNIFER, adj. *Geol.* S'aplica a la terra que conté alumina. **Aluminífero**.

ALUMINITA, f. *Quim.* Substancia blanca, no lluenta, opaca, insoluble al aigua, composta d'àcid sulfúric, alumina y aigua. **Aluminita**.

ALUMINÓXIT, m. *Quim.* Òxit d'alumini o d'alumina. **Aluminóxido**.

ALUMNE, A. m. **DEIXEBLE**.

ALUMÓS, adj. Lo que té alúm. **Aluminoso**.

ALUNAR, v. a. **Ant.** **ALLUNYAR**.

ALUSIÓ, f. Conexió, respecte, relació. **Alusión**, **relación**, **referencia**, **respecto**.

ALUSIU, VA. adj. El que aludeix. **Alusivo**.

ALUSIVAMENT, adv. m. Per alusió. **Alusivamente**.

ALUVIAL adj. *Geol.* Se diu del terrer format per aluvió. *Aluvial*.

ALUVIÓ, m. Terror format per les corrents d'aigües, ja sigui en el fons dels rius, ja en llurs marges o en llurs desembocadures al mar. *Aluvió*. || m. Avinguda forta d'aigua, inundació. *Aluvió*.

D'ALUVIÓ. fr. Se diu de les terres que queden després de les avingudes i de les que s'formen poch a poch per les variacions o desviacions que sofreixen els rius. *De aluvió*.

ALVEDRIU, m. Voluntat lliure. *Albedrio*. || Voluntat governada pèl capritxo. *Albedrio*.

ALVEU, m. Mare d'un riu o d'una riera. *Álveo*.

ALVILAR. *Geog.* Masies del municipi de Vilademuls, prov. de Girona.

ALVIR, m. *Ant.* ALVEDRIU.

ALXUB, m. *Ant.* ENJUP.

ALZINA, f. ALSINA.

ALZINA (Joan). *Biog.* Relligiós d'exemplars virtuts, molt tamós a l'illa de Mallorca en el segle XVII. Va néixer en 1588 a la vila de Mur y va entrar a l'ordre de Sant Francesch, al convent dels mínims de Palma l'any 1609, morint al convent de la vila de Camps l'any 1646. Pels anys 1694 y 1695 se va obrir una informació jurídica pera testimoniar les virtuts que 'l poble li atribuía.

ALZINALL, m. *Ter.* Alsina petita. *Coscoja*.

ALL, m. *Bot.* Planta d'horta, de la fam. de les li-liáceas; té les fulles llargues, estretes y aplanades y un sol pomet de floretes blanques; al capdell té una cabessa formada de diferents grans d'un gust coent. *Ajo*. || — DE BRUIXA. Mena d'all silvestre, que té les fulles més dobles que 'l conreat y les fibres petites y morades. *Ajipuerro*, *puerro silvestre*, *ajo de culebra*. || — DE OLOR. Varietat del all comú que s'conreua y té 'ls meteixos usos que aquest. *Ajo oloroso*. || — PORRET. Varietat d'all bori. *Puerro de viña*. || — PORRÓ. PORRÓ || — TENDRE. *Ajete*.

ALLS CRUS Y VINET PUR PASSEN EL PORT SEGUR. *Ref.* ab que s'indica que pera suportar les fatigues convé estar ben alimentat. *Ajo crudo y vino puro pasan el puerto seguro*.

CABESSA D'ALLS. *Cabeza de ajos*.

FORCH D'ALLS. *Ristra de ajos*.

FORT COM UN ALL BUIXAT. Se diu d'un que sigui débil. *Es un alfeñique*.

GRA D'ALL. m. Cada una de les

parts que formen la cabessa. *Diente de ajo*.

MÉS TREMPAT QU'UN ALL. fr. *Más alegre que unas castañuelas*.

PER 'ANT BLAY SE SEMBRA L' ALL. *Por San Blas el ajo sembrarás*.

QUAN NO TÉ UN ALL, TÉ UNA SEBA. Quan no té un mal ne té un altre.

SÀ COM UN ALL. fr. S'aplica a la persona robusta y de bon color. *Sano como una manzana*.

SALSA D'ALLS. *Ajete*.

TAN PUT UN ALL COM CENT CABESSES. *Ref.* ab que s'indica que qui fa una falta desmereix com si 'n hagués fet moltes. *Quien hace un cesto, hace ciento*.

ALL. *Geog.* Pobllet de la prov. de Girona, agregat al dist. municipal d'Isóbol.

ALLÀ. adv. II. Allà. Sobre poch

anés o menys, com: vingui allà a les vuit. *Sobre, a cosa*. || En l'antigor, com: allà en temps dels gots. *Allá*.

ALLÀ SE LES HAGIN. fr. Que s'arreclin. *Allá se las hayan, ó se las avengan, ó se las comongan*.

ALLÀ SERÀ 'L BÒ O 'L CAS. *Loc.* Que s' diu al qui adverteix que provindrà un mal o una desgracia que altres no preveuen fàcilment. *Ahi será cillo o ahí fuera ello*.

ALLÀ D'ALLÀ. adv. de II. Expressió ab que s' significa qu' una cosa està molt llunyana. *En lontananza*.

ALLÀ D'ENLLÀ. ALLÀ D'ALLÀ.

VET'HO ALLÀ. D'aquella manera. *Así, así*.

ALLADA. f. *Ant.* ALIOLL. || Picada, salsa d'alls, pá y sal. *Ajada*.

ALLANGUIDA. adj. I. Se diu de la dona molt estreta d'anques o que porta molt ajustats el gipó, les faldilles y les enagües. *Escurrida*.

ALLANGUIRSE. v. r. ESSLANGUIRSE.

ALLANGUIT, DA. adj. Eslanguit. *Traspillado, delanguido*.

ALLANITA. f. *Min.* Silicat de ceri, de calcs y de ferro; substancia negra y vídriosa, que ratlla 'l cristall. *Allanita*.

ALLANSAT. DA. adj. Semblant a una llansa. *Allanzado*.

ALLANSEJADA. adj. f. *Bot.* La fulla llarga y estreta per tots dos costats. *Alanceada*.

ALLANSEJAMENT. m. Acció y efecte d'allansejar. *Alanceamiento*.

ALLANSEJAR. v. a. *Ant.* LLANSEJAR.

ALLAPIDAR. v. a. *Ant.* Llensar pedres. *Apedrear*.

ALLAR. Lloch plantat d'alls. *Ajar*.

ALLARCH. m. ALLARGAMENT.

ALLARCHS. m. pl. Roba que s' deixa al cap de abaix dels camalls dels pantalons, de les mànigues, de les faldilles, etc., ficantla dins pera poguer allargar dites prendes quan convingui. *Alargos*.

ALLARGADA. f. *Mar.* L'acció de mudar de direcció 'l vent. *Alargada*.

ALLARGADERA. f. *Quim.* Canó de cristall que s' posa al coll d'una retorta o redoma en certes operacions químiques, ab l'objecte de rebaixar la temperatura del còs que l'ha d'atruavesar, pera lograr la seua condensació. *Alargadera*.

ALLARGAR. v. a. Extendre, fer més llarga alguna cosa. *Alargar*. || En les armes de foch, arribar a tret a certa distancia. *Alargar, alzar, llegar*. || Aumentar el número o quantitat assenyalada, com: *el salari, la ració, Alargar, aumentar*. || Cedir lo que s'té o s'posseeix, com: *un empleu, un arrendament, etc.* *Alargar, ceder*. || Donar una cosa que s'trova lluny de qui la demana. *Alargar*. || Viure, com: *aquest mallot no pot allargar molt. Alargar, durar, tirar*. || Fer durar, entretindre en l'execució d'alguna cosa. *Alargar, endurar, prolongar, dilatar*. || Suspendre per algún temps l'execució d'alguna cosa. *Alargar, diferir, dilatar, retardar*. || Soltar, afluxar. || *Ter.* Manllevar, durar, subsistir.

ALLARGAR EL PAS. fr. Anar més depressa. *Alargar el paso*.

ALLARGAR 'LS CORDONS DE LA BOSSA. fr. Donar diners. *Alargar, soltar la bolsa*

ALLARGAR EL VIOLARI O LA VIDA. fr. *Alargar el vitalicio*.

ALLARGAR POCH. fr. *Met.* Tindre poca capacitat. *Alcanzarse poco, no alcanzarse más*.

A TOT ALLARGAR. *Expr.* A todo reventar o tirar.

NO ALLARGAR MÉS. fr. ALLARGAR POCH.

NO ALLARGAR MÉS EL BRAS QUE LA MÀNEGA. fr. *Prov.* No gastar ni sollicitar més de lo que correspon al estat de cada qual. *No estirar la pierna más de lo que alcanza la manta; extender la pierna hasta donde llegue la sábana*.

ALLARGARSE. v. r. Alargarse, prolongarse. || Allunyar-se, desviar-se. Alargarse, alejarse. || Esti-

Planta d' All

Segell d' All

rarse. Alargarse, estirarse. || FUGIR. || Fer durar el discurs, la conversa, etc. Alargarse, extenderse. || Dit dels dies y les nits. CREIXE.

ALLARGASSAT, DA. a. i. j. Estirat de llarch a llarch Tendido.

ALLARGAT, DA. p. p. Alargado.

ALLARGUES. f. pl. Largas treguas. V. ALLARCHS-ALARGOS.

DONAR ALLARGUES. fr. Diferir un negoci. *Dar largas*.

ALLÁS. m. aum. Ajazo.

ALLAU. f. Massa de neu que 's desprén d' un vesant y va engrössintse a mida que rodola, acavant per ésser tan enorme que arrasa tot quant troba al pas. Alud. || *Ter*. BARRANCH.

ALDEPUZ (Salvador). *Biog*. Arquebisbe de Sàsser (Cerdeya), nat a Morella a les acaballes del sigle XV. Va ésser un dels més distingits en el concili de Trento, pronunciant 'hi un notable discurs en la sessió tretzena. Va morir en 1551, després d' haver governat la mitra per espai de quarant' anys.

ALLAVORS. adv. t. *Ter*. LLAVORS, ALESHORES. Entonces.

ALLER. m. Qui ven o es aficionat als alls. Ajero.

ALLET. dim. Ajete

ALLETAMENT. m. L' acció de donar mamar, o la de mamar la criatura. Lactancia.

ALLETAR. v. a. *Ant*. DONAR MAMAR.

ALLEUGERIDOR. m. Qui alleugera. Alijador. || *Mar*. La llanxa o barca que serveix pera alleugerir altres embarcacions.

ALLEUGERIMENT. m. L' acció d' alleugerir. Aligeramiento. || L' acció de descarregar el pes sobrant de la nau. Alijo. || *Arquit*. L' acció de desemparedar portes, finestres, etc. Alijeramiento. || — FORSAT. *Mar*. El que 's fa durant una navegació a causa d' un temporal; també 's diu: despipar y grossa averia *Alijo forzado*.

ALLEUGERIR. v. a. Disminuir el pes d' alguna cosa. Aligerar, aliviar. || *Met*. Moderar les penes, els pesars. Aligerar, aliviar, templar. || Treure càrrech d' alguna nau. Alijar, aligerar, aliviar. || ALIVIAR EL TRAVALL.

ALLEUGERIT, DA. p. p. Alijerado, aliviado.

ALLEUJAMENT. m. ALLEUGERIMENT.

ALLEUJAR. v. a. ALLEUGERIR. || Allojar.

ALLEUJERADOR. m. ALLEUGERIDOR.

ALLEVANSÀ. f. Falsa acusació. Calumnia, imputación.

ALLEVAR. v. a. Acusar falsa y maliciosament a algú. Calumniar, imputar, achacar, imponer, ahijar, acumular.

ALLEVAT, DA. p. p. Calumniado.

ALLEVIAMENT. m. *Ant*. Alivio.

ALLEVIAR. v. a. *Ant*. ALIVIAR, ALLEUGERIR. || *Naut*. Alleugerir la nau foragitant part de la càrrega. Alijar.

ALLÍ. adv. || En aquell lloch. Allí. || Lo meteix que a les hores, en aquell punt. Entonces.

D' ALLÍ. m. adv. *De allí*.

D' ALLÍ HA DE VINDRE. fr. Denota qu' una cosa iragarà inòlt en verifícar-se. *Desde allí ha de venir*.

PER ALLÍ. m. adv. *Por allí*.

ALLÍ AVANT. adv. t. *De allí en adelante*.

ALLICH. dim. ALLET.

ALLIMARIES f. pl. LLUMINARIES.

ALLIOLI. m. ALIOLI.

ALLISADOR. m. Qui allisa. Alisador. || Instrument pera allisar. Alisador.

ALLISADURA. f. ALLISAMENT.

ALLISADURES. f. pl. Les parts menudes que que-

den de la pedra o altres coses qu' s' allisen. Alisadras.

ALLISAMENT. m. L' acció d' allisar. Alisadura.

ALLISAR. v. a. Posar llisa alguna cosa. Alisar. || Posar les parets llises pera pintarles o emb'auquinarles. Enrasar, revocar. || Esgrunar alguna cosa fregantla ab un' alt' a. Fro'ar.

ALLISTADOR. m. Qui fa l' allistament. Alistador. || m. L' home que porta l' alsa y baixa d' una o varies colles de jornalers que treballen a una obra o feina. Listero.

ALLISTAMENT. m. Llista. Alistamiento, listo.

ALLISTAR. v. a. Escriure 'ls nòms en una llista. Alistar. || Empadronar. || Matricular.

ALLISTARSE. v. r. Donar el nòm pera que 'l posin a la llista. Alistarse.

ALLISTAT, DA. p. p. Alistado.

ALLITARSE. v. r. AJAURE'S, 2.

ALLÓ. pr. dem. Aquello.

ALLÓ PER ALLÓ. fr. *Met*. *Idem por Idem*.

D' ALLÓ MÉS. fr. *Mucho*.

D' ALLÓ MILLOR. mod. adv. *De molde, de perilla*.

ALLOCADA. adj. Parlant de la dona, és estarse arrepapada peresosament; y referintse a la gallina, estar covant els ous. Allocada.

ALLOCAMENT. m. Estat de la gallina quan cova els ous. Allocamiento. || Positura d' una persona quan s' ajoca còm les gallines.

ALLOCARSE. r. Sentarse demunt els talons. Aclocarse. || Ajocarse la gallina demunt els ous, o abaixarse a terra quan la cubreix el gall. Aclocarse.

ALLOMADURA. f. L' acció y efecte d' allomar o de allomarse. Deslomadura.

ALLOMAR. v. a. Trencar o maltractar els lloms. Deslomar.

ALLOMARSE. v. r. Deslomarse, derrengarse.

ALLOMAT, DA. p. p. Deslomado, derrengado.

ALLONGAMENT. m. *Ant*. L' acte d' allargar. Alargamiento

ALLONGAR, y 'ls seus derivats. ALLARGAR.

ALLÓS. adj. Pertanyent o semblant al all. Alideo.

ALLOSSAR. v. a. Posar cer a les eines de ferro pera que tallin mellor. Acerar, templar, aguzar. || Trempar les eines de pagés fent'hi punxa o esmolant el ferro d' elles. Afilar.

ALLOTJAMENT. m. Lloch pera allotjar y allotjarse. Alojamiento. || Lloch entre cuberta y cuberta dels barcos. Alojamiento.

ALLOTJAR. v. a. Donar habitació als soldats. Alojarse,

ALLOTJARSE. v. r. Buscarse habitació 'ls soldats. Alojarse.

ALLOTJAT. p. p. y s. Alojado.

ALLUCINAR y tots 'ls seus derivats. Alucinar.

ALLUMENATS. m. pl. Heretges qu' en el sigle XVII tenien per inútil el baptisme, el dejuni y la eucaristia. Alumbrados.

ALLUNAMENT. m. *Naut*. Tall en forma d' arch que 's fa a la rel'linga d' algunes veles. Aluamiento.

ALLUNAR. a. *Naut*. Donar allunament a les veles. Alunar.

ALLUNAT, DA. adj. *Ant*. LLUNÀTICH.

ALLUNYAMENT. m. Apartament. Alejamiento, apartamiento. || AISLAMENT. || EXTRANYAMENT.

ALLUNYAR. v. a. Apartar lluny. Alejar. || Expelir, treure alguna persona o cosa d' algún lloch. Alejar.

ALLUNYARSE. v. r. Alejarse.

ALLUNYARSE DEL PROPÓSIT. fr. Apartarse o desviarse del assumpte. *Desviarse del propósito*.

AM. m. Ham. || f. Ànima. || v. Jo amo. Amo. || prep. Hi ha alguns que l' usen en lloch de AB. Con.

AMABILÍSSIM, A. adj. sup. Molt amable. Amabilíssim.

AMABILÍSSIMAMENT. adv. m. Amabilíssimamente.

AMABILITAT. f. La qualitat que fa amable. Amabilidad.

AMABLE. adj. Digne de ésser amat. Amable. || Afable, complacent. Amable.

AMABLEMENT. adv. m. Ab amor. Amablement.

AMADELF. adj. Bot. S' aplica a les plantes que neixen i creixen juntes en gran nombre. Amadelfo.

AMADEU. m. Nòm d' home. Amadeo.

AMADEU (Ramon). *Biog.* Escultor de rellevants qualitats que florí a Barcelona, ont va néixer l' any 1746, morint a la meixia ciutat l' any 1821. Va deixar obres molt remarcables d' escultura religiosa.

AMADO Y BERNADET (Ramon). *Biog.* Pintor al oli i acuarelista distingit, ceixible de la Llotge, a Barcelona l' any 1864.

Va anar a estudiar als musseus de Madrid i l' any 1865 a Roma, pasant-li una llarga temporada y recorrent part d' Itàlia. Desde aleshores fins l' any 1888, en que va morir a Barcelona, cap de les nostres exposicions va deixar de comptar ab obres de Amado. La Diputació de Navarra va premiar en públic concurs el seu quadro històric *Las Navas de Tolosa*. Va viure quaranta quatre anys.

AMADOR, A. m. y f. Qui ama. Amador, amante. || *Ant.* Amancebat. || Entregat al amor desordenat de les dones. Mujeriego.

AMADOR, A. m. y f. Qui ama. Amador, amante. || *Ant.* Amancebat. || Entregat al amor desordenat de les dones. Mujeriego.

Ramon Amado

AMAESTRAMENT. m. *Ant.* ENSENYANSA.

AMAESTRAR. v. a. *Ant.* ENSENYAR.

AMAGACREUS. m. *Fam.* Aquell que guarda molt el diner Ata el gato.

AMAGADAMENT. adv. m. Ocultamente, escondidamente, á escondidas, á hurtadillas.

AMAGADET, A. adj. dim. Escondidillo.

D' AMAGADET. m. adv. A escondidillas.

AMAGADÍSSIM, A. adj. s. Escondidísimo.

AMAGADOR, A. m. y f. El qui amaga. Ocultador.

AMAGAMALLES. m. AMAGACREUS.

AMAGAMENT. m. La acció d' amagar. Escondimiento, ocultación. || *Ant.* AMAGATALL.

AMAGAR. v. a. Posar alguna cosa ont no pugui ésser vista o trovada. Ocultar, esconder. || Continde, incloure alguna cosa que no tots saben veure. Esconder, encerrar.

AMAGARSE. v. r. Esconderse, ocultarse. || Acobardirse. || Cuardarse, còm: *no me'n amago de dir'ho.* Guardarse.

AMAGARSE DETRÁS D' UN CANTÓ. *Dar trascantón, ó trascantonada.*

NO AMAGARSE PER ALTRE. No cedir. *No mojar la oreja.*

AMAGAT, DA, p. p. Escondido, oculto.

D' AMAGAT. adv. y

D' AMAGADA. m. adv. *Ant.* AMAGADAMENT.

ANAR D' AMACAT. fr. Obrar ocultament. *Andar a sombra de tejado, ó á lo somorgujo.*

AMAGATALL. m. y

AMAGATAY. m. *Ant.* Recó, lloch ocult pera amagar. Escondedero, escondite, escondrijo.

AMAGATEJAR. v. a. *Ant.* AMAGAR.

D' AMAGATONS Y D' AMAGATOTIS. m. adv. AMAGADAMENT.

AMAGRIMENT. m. ENMAGRIMENT.

AMAGRIR. v. a. ENMAGRIR.

AMAGRIRSE. v. r. ENMAGRIRSE.

AMAINAR. v. a. *Naut.* AMAYNAR.

AMALARICH. m. Nòm d' home. Amalarico.

AMALECITES. m. pl. Pobles d' Idumea. Amalecitas.

AMALGAMA. f. Barreja del argentviu ab qualsevol metall menys ab el ferro. Amalgama. || *Met.* Unió o barreja de coses de distinta naturalesa. Amalgama.

AMALGAMACIÓ. f. *Quím.* L' acció y efecte de amalgamar. Amalgamación.

AMALGAMAR. v. a. Barrejar argentviu ab els metalls pera ferlos més dúctils. Amalgamar. || *Met.* Barrejar varies coses. Amalgamar.

AMALGAMAT, DA. p. p. Amalgamado.

AMALGAMENT. m. Barreja de varies coses. Mezcla. || AMALGAMAC.Ó.

AMALRICH (Arnau de). *Biog.* Catalá de naixensa, descendent dels vescomtes de Narbona. Prior de Poblet l' any 1192 y més tart abat del meteix monestir. Es el XVII general y abat del ordre del Cister. Va assistir al concili de 1215. Va ésser llegat del papa y va manar la creuada contra 'ls abigesos havent causat moltes víctimes ab la fogositat de les seues exortacions, enardint bojament el zel dels soldats. Va ésser arquebisbe de Narbona. Arriat a Espanya pera posar d' acort als poders cristians ab la fè de combatre als alarbs, el primer resultat de la seua vinguda va ésser la famosa batalla de las Navas de Tolosa l' any 1812, de la que Amalrich, testimoni de vista, n' escrigué una relació llatina. Era vanitós y despiadat; va morir l' any 1224.

AMANAR. v. a. *Ant.* Menar.

AMANERAMENT. m. Acció y efecte de amanerarse. Amaneramiento.

AMANERARSE. v. Pendre certs costúms uniformes. Amanerarse.

AMANERAT, DA. adj. Qui obra ab uniformitat. Comunment s' aplica als professors de belles arts, y a les seues obres. Amanerado.

AMANEU DES-ESCÁS. *Biog.* Persona distingida y trobador catalá de les derrerries del sigle XIII, de qui no més se 'n conserven quatre obres.

AMANILLAR. v. a. Posar manilles. Esposar.

AMANILLAT, DA. adj. Qui porta manilles. Desposado.

AMANIMENT. m. La composició o salsa pera assonar la vianda. Guiso, aderezo, condimento. || *Ant.* Aparell, preparatiu. Apresto. || L' oli, vinagre y sal que 's posa a les viandes. Aceites.

AMANIMENTS. n. L' oli, vinagre y sal que 's dona als pastors. Cundido.

AMANIR. v. a. Aparellar, preparar alguna cosa. Aprontar, aparejar, apercibir, preparar. || Posar els amaniments a alguna vianda: Aderezar, condimentar, sazonar.

AMANIRSE. v. r. Disposarse alguna persona pera algún fi. Aprestarse, aparejarse, apanarse.

AMANIT, DA. p. p. Preparat. Aparejado. || Assonat. Sazonado.

AMANITINA. f. Bot. Principi matsinós que contenen els tolets. Amanitina.

Buste de Ramon Amadeu

Ramon Amado

AMANLLEUTAR. v. a. *Ant.* AFIANSAR, I.
AMANSA. f. *Ant.* AMISTANSADA.
AMANSADOR. A. m. y f. Qui amanseix les besties. Amansador.
AMANSADURA. f. *Ant.* y
AMANSAMIENTO. m. Acció y efecte de amansir. Amansamiento, mitigación.
AMANSIR. v. a. Fer perdre la feresa als animals. Amansar, domesticar, domeñar, domar. || *Met.* Sossegar, apaciguar. Amansar, mitigar, calmar, aplacar.
AMANSIRSE. v. r. Domesticarse, desentossirse, afinarse. Desembravecerse.
AMANSIT, DA. p. p. Amansado.
AMANT. p. a. Qui ama. Amante. || n. p. d' home. Amando. || *Naut.* Denominació general de tota corda grossa que, assegurada per un extrem al cap del arbre, verga, etc., y proveïda en l' altre d' un aparell; serveix pera aguantar grans esforços. Amante.
AMANTA. adv. de quant. Mucho.
AMANTAR. v. a. y 'ls seus derivats. Enmantar.
AMANTINA. f. La corda que serveix pera mantenindre horitzontals les vergues. Amantillo.
AMANTINAR. v. a. *Naut.* Tirar de les amantines pera posar horitzontals les vergues o ferles decaure més d' un costat que del altre. Amantillar.
AMANTÍSSIM, A. adj. s. Amantísimo.
AMANTS. m. pl. *Naut.* Cordes grosses pera ficar y traure de la nau la llanxa y altres coses feixugues. Amantes.
AMANUENSE. s. m. Escrivent. Amanuense.
AMANYACH. m. El cant ab que festejen els coloms y les tòrtors; cant que serveix pera fer adormir als nois al bressol. Arrullo.
AMANYAGADOR, A. m. y f. Afalagador. Acariaciador.
AMANYAGAMENT. m. AFALACH.
AMANYAGAR. v. a. Afala ar. Acariaciar. || Enganyar ab afalachs. Engatusar.
AMAR. v. a. Tindre afició y voluntat a algú. Amar, amartelar. || Desitjar, apetèixer, cóm: *les plantes aman el sol.* Amar.
QUI BÉ AMA, BÉ CASTIGA. *Ref.* Ensenya que 'l verdader carinyo consisteix en corregir al amic encara que a aquest li sápigam mal. *Quien bien te quiere, te hará llorar; quien te dió la hiel te dará la miel.*
QUI BÉ AMA BÉ OBEIIX. *Ref.* Explica que 'l carinyo o amistat facilita a qui 'l professa tots els medis de complaure y donar gust. *Quien bien ama bien obedece.*
QUI BÉ AMA TART OLVIDA. *fr.* Denota que l'amor verdader no s'inmuta ab les contingencies. *Quien bien quiere tarde olvida.*
QUI NO T' AMA BURLANT TE DISFAMA. *Ref.* Contra les burles que paren en injurries. *Quien no te ama burlando te difama.*
AMARADOR. m. Qui amara el cánem. Enriador.
AMARAMENT. m. La acció d'amarar el cánem, el lli, etc. Maceración. || L' acte d'amarar la cals. Apagamiento.
AMARANTACIES. f. pl. *Bot.* Família de plantes dicotiledónes: comprén les plantes herbácees de fulles alternes, flors petites, moltes vegades hermafrodites, y altres d' un sol sexe, formant espiga. Amarantáceas.
AMARAR. v. a. Penetrar el líquit dins d'algún cós sech. Calar, empapar. || Posar el cánem, lli, etc., al aigua. Enrlar, macerar, cocer. || Tirar aigua a la cals pera fónndrela y poguerne fer us. Apagar, ahogar.
AMARARSE. v. r. Empaparse d' aigua la terra o

qualsevol altra cosa. Amararse. || BATEJAR EL VI. || Mullarse. Amararse.
AMARAT, DA. p. p. XOP.
TOT AMARAT. Fet una sopa d'aigua o estar molt mullat. *Hecho una sopa.* || Estar tot amarat. XOP.
AMARCH. adj. Lo que té un gust molt desapacible que excita vòmits. Amargoso, amargo. || *Met.* Dolorós o penós. Amargo. || m. Amargura.
AMARCH COM UN FEL. *fr.* Moltíssim amarch. *Amargo como unas tuercas, como una hiel.*
AMARCHS. m. pl. *Farm.* Confecció d' ingredients amarchs. Amargos. || Dolsos ab barreja d' ametlles amargues. Amargos.
AMARESCENT. adj. m. Lleugerament amargant, que amargoteja. Amarecente.
AMARGALL. m. *Bot.* MARGALL.
AMARGAMENT. adv. m. Ab amargura. Amargamente. || *Met.* Ab pena y allicció. Amargamente.
AMARGANT. adj. AMARCH.
AMARGAMENT. adv. m. D' un modo semblant al siver. Acibaradamente.
AMARGAR. v. n. Tindre gust amarch alguna cosa, cóm: *el fel, donzell,* etc. Amargar. || v. a. Fer tornar amarch. Amargar. || *Met.* Causar pena o allicció. Amargar. || Ofendre ab obres o paraules. Amargar.
AMARGAT, DA. p. p. Amargado.
AMARGOR. f. Gust amarch. Amargor, amargura, amargo. || *Met.* Angustia o pena. Amargor, amargura.
AMARGORETA. f. dim. Amarguillo.
AMARGÓS. adj. *Ant.* AMARCH.
AMARGOSAMENT. adv. m. *Ant.* AMARGAMENT.
AMARGOTEJAR. v. n. ASPREJAR.
AMARGUESA. f. *Ant.* AMARGOR.
AMARGUET, A. adj. dim. Amarguillo.
AMARGUÍSSIM, A. adj. s. Molt amarch. Amarguísimo.
AMARGUÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Amarguísimamente.
AMARGURA. f. AMARGOR. || f. *Met.* Disgust, sentiment, pesar. Acibar, amargura.
AMARINADOR. adj. El qui aparella. Aparador.
AMARINAR. v. a. Tripular. || *Ter.* AMANSIR.
AMARINAT, DA. adj. *Mar.* Fet o avesat al mar. Amarinado.
AMARLETAT, DA. adj. Coronat de marlets. Ammenado.
AMARRA. f. *Naut.* Corda ab que s' amarra la nau a terra o ab l' ancla. Amarra. || Corretja que 's posa al cavall pera que no alsi 'l cap. Amarra.
AMARRADER. m. L' anella o altre instrument ont s' amarra alguna cosa. Amarradero. || Lloch ont s' amarra la nau, o a propòsit pera amarrarla. Amarradero.
AMARRADOR. s. El qui amarra. Amarrador.
AMARRADURA. f. *Naut.* La accló y efecte de amarrar. Amarradura.
AMARRAR. v. a. Lligar ab cordes, cadenes, etc. Amarrar. || *Naut.* Assegurar una nau ab cordes, cadenes, etc. Amarrar. || Assegurar la nau ab les ancles. Aferrar, anclar.
AMARRAT, DA. p. p. Amarrado.
AMARRAT DE TRAVÉS. *Naut.* Donar una codera de modo que la nau presenti 'l costat a un punt determinat. Acoderar.
AMARRÉS. f. *Naut.* Denominació general que 's dona a bordo a tota corda, y especialment a aquelles ab que s' amarren les naus qu' estan fondejades y les seves embarcacions petites. Amarrazón.

AMARTELLAR. v. a. *Ant.* Copejar ab martell. *Amaritllar, martitllar.* || Posar alguna arma a punt pera dispararla. *Amaritllar.* || *Met. ant.* Atormentar.

AMASSADET. m. dim. Amasadito.

AMASSADOR. m. Qui amassa. Amasador.

AMASSADURA. f. *Ant.* La acció y efecte d' amassar. Amasadura.

AMASSAMENT. m. *Ant.* AMONTONAMENT. || La acció d' unir o junlar. Amasamiento.

AMASSAR. v. a. PASTAR. || *Ant.* Amontonar. || *Met.* Disposar les coses pera lograr algún fi. Amasar.

AMASSONA. f. Dona alta, d' ánimo varonil. *Amazona, marimacho.* || La que munta a cavall. Amazona.

AMASSONAR. v. a. Pitjar ab el massó. Apisonar.

AMASSONAT, DA. p. p. Apisonado.

AMASSONITA. f. *Min.* Feldespat vert, opach, susceptible de puliment. Se li dona aquest nom per haver sigut trovat a la vora del riu de les Amassones, en América. Amazonita.

AMASTOSSOARIS. *Zool.* Animals vertebrats que no tenen mamelles. Amastozoarios.

AMAT, DA. p. p. Amado.

AMAT, (Bartomeu). *Biog.* Enginyer militar y escriptor, natural de Barcelona. Va estudiar a la Academia militar de Zamora desde 1803 a 1805. A finals d'aquest any era subintend, seguint els estudis a Alcalá de Henares. Destinat a la Divisió que entrá a Portugal, va fer després tota la guerra de la Independéncia, per Extremadura, el Centre y Andalus a, fins que l'any 1810 va retirar-se a Cádiz. Comissionat pera establir una escola d'estudis militars a Mallorca (1811), va escriure pera ella alguns tractats. Va esser professor en la academia de Cádiz de 1811 a 1814 y de la d' Alcalá fins a 1822. Va desempenyar distints càrrecs, entre ells el de director del Colegi general militar. En 1833 havia estudiat la costa y l'interior de Catalunya y la defensa de Madrid, ont va morir l'any 1850, essent director d'enginyers del districte de Burgos.

— (FELIU). *Biog.* Arquebisbe de Palmira, escriptor distingit y home notable. Va néixer a Sabadell l'any 1750. En 1774 el bisbe Climent l'ordená de sacerdot. Nomenat bibliotecari de la episcopal barcelonina, va catalogar en menys d'un any més de deu mil llibres y ls seus index servien encara després de cinquant anys. La Academia de Bones Lletres va elegir-lo soci. En 1785 va guanyar una canongia a Tarragona y allí, junt ab l'arquebisbe Armanyá, varen fundar la Económica de Amichs del País. En 1803 fou consagrat a Madrid arquebisbe de Palmira *in partibus* y poch després confessor de Carlos IV a condició de no ficarse en política. Se distingué dignament durant la invasió francesa, mes en 1814 fou obligat a tornar a Catalunya,

Feliu Amat

morint en 1824. Les seues principals obres son: *Historia eclesiástica*, 12 volums en quart; *Observaciones pacíficas sobre la potestad eclesiástica y Deberes del cristiano en tiempos de revolución hácia la potestad pública.*

— (JOAN CARLES). *Biog.* Metge, músich y escriptor. Va néixer a Monistrol en 1572 y va estudiar medicina a Valencia. Essent després metge de Montserrat. Del seu llibre *Fructus medicinae*, etc., se'n coneixen més

de sis edicions. Es l'autor dels *Quatrecentos aforismes catalans*, tantíssimes voltes reimprés a Barcelona, Valencia, Girona y altres parls, quins textos han passat a la categoria de cosa folk-lòrica, y s'han traçut a diverses llengües. Ademés d'un *Tractat de peste* y altre *Tratado de las heridas de la cabeza* (Valencia 1588), es autor d'un quadernet de música imprés a Barcelona, a Valencia, a Girona, etc., en catalá, valenciá y castellá, titulat *Guitarra española y randa.*

AMAT, (Riera del). *Hidrog.* Riera que desaigua a la vora esquerra de la de Sallent prop de Sant Privat de Bas, prov. de Girona.

AMATAR. v. a. *Ant.* CUITAR.

AMATENT, A. adj. Prompte, llest. Pronto. || adv. m. A PUNT.

DE AMATENT. adv. m. De prompte, sobtadament. *Prontamente, sibatamente.*

AMATINARSE. v. r. Anticiparse a fer alguna cosa. *Madrugar.*

AMATISTA. f. *Miner.* Crestall de roca d'un color morat clar que s'usa com pedra d'adorno en argentaria, pero que no es pedra fina. *Amatista.* || — **ORIENTAL.** f. Pedra fina; corindó liall d'un hermós color morat tirant a purpúreu; s'usa en joies fines. *Amatista oriental.*

AMATISTAT. adj. Semblant a la amatista. *Amatistado.*

AMATIU. adj. Que inspira amor. *Amativo.*

AMATIVITAT. f. *Fren.* Inclinació que impulsa a una persona a juntarse ab un'altra de diferent sexe pera propagar la especie. Emoció o commoció de amor sexual. *Amatividad* || La part del cap qu'indica el desarrollo de aquesta inclinació. *Amatividad.*

AMATONARSE. r. Espessirse la llet, fer-se mató. *Requesonarse.*

AMATONAT. adj. Lo que sembla mató. *Requesonado.*

AMATORI, A. adj. Lo que tracta del amor o l'inspira. *Amatorio.*

AMÁUCITA. f. *Min.* Varietat de feldespat. *Amáucita.*

AMAYNADAT, DA. adj. Qui té fills. *CASAT.*

AMAYNAR. v. a. Plegar les veles pera que la embarcació vagi més pausada. *Amainar.* || *Met.* Apaciguarse, mitigarse, templarse'l rigor d'alguna cosa o cedir d'alguna pretensió o desitj. *Calmar, amainar, aflojar, ceder.*

AMBÁ. m. Paret feta de maó de cantell que serveix pera les divisions interiors dels pisos. *Tabique.*

AMBENT. adj. S'aplica a qualsevol fluit que rodegi a un cos. *Ambiente.* || m. Aire stau que rodeja els cossos, y, per extensió, tot alló que rodeja al home. *Ambiente.*

AMBICIÓ. f. Passió desordenada de conseguir fama, honors o dignitats. *Ambición.* || *Codicia.*

AMBICIONAR. v. a. Desitjar ab ambició. *Ambicionar.*

AMBICIONAT, DA. p. p. *Ambicionado.*

AMBICIÓS, A. adj. Qui té ambició. *Ambicioso.* || Qui desitja ab ausia alguna cosa ílicitament. *Ambicioso.*

AMBICIOSAMENT. adv. m. *Ambiciosamente.*

AMBIDENTAT. adj. *Zool.* Animal que té dents en totes dues barres. *Ambidentado.*

AMBIDEXTERITAT. f. La facultat que té l'ambidextre de fer el meteix ab la ma esquerra que ab la dreta. *Ambidexteridad.*

AMBIDEXTRE. adj. Qui usa igualment de les dues mans. *Ambidextro.*

AMBÍGENA. adj. *Bot.* Flor que té la part exterior de la meitexa naturala del càlzer y l' interior de la còm corola. *Ambigena.* = *Gcom.* Corva hiperbòlica de ters grau que té una de les seues rames inscrita y l'altra circumscria a la seua assintota. *Ambigena.*

AMBIGÜ. m. Veu francesa que significa viandes fredes que 's posen d' una vegada a la taula. *Ambigü.*

AMBIGUAMENT. adv. m, *Ambiguamente.*

AMBIGÜIFLOR. adj. *Bot.* Que té flors ambigües. *Ambigüifloro.*

AMBIGÜÏTAT. f. Dupte, confusió, incertitut. *Ambigüedad.*

AMBIGUO. adj. Lo que té ambigüitat. *Ambiguo.* || *Gram.* Dit del nòm que indistintament s' usa còm masculí y femení. *Ambiguo.*

ÀMBIT. m. Espai comprés dins de cerls límits. *Ámbito.*

AMBLIGONI. m. *Geom.* El triángul obtus ángul. *Ambligonio.*

AMBLIGÓNIT. m. *Min.* Fosfat d' alumina y de litina; substancia de color vert o blanch verdós, vídriosa y transparenta. *Ambligonito.*

AMBLIOPÍA. f. *Med.* Escursament de la vista. *Ambliopia.*

AMBLÍTER. adj. *Min.* Crestalls quines vores y ánguls sufrixen disminució o depressió, exceptuant una aresta que 's trova entre dues cares que formen ángul obtús. *Amblítero.*

AMBO. m. En el jòch de la loteria és la sort de dos números ab que 's guanya 'l premi més baix. *Ambo.*

AMBOCH. m. En el jòch de taula la acció de passar la bola per dins de l' anella. *Emboque.* || Pas de qualsevol cosa per paratge estret. *Emboque.*

AMBRE. m. *Min.* Reïna fòssil groga y transparent, lleugera y tan dura que, treballada y pulida, serveix pera fer boquilles, collars y altres adorns; si 's frega s' electrifica, y quan se crema fa un olor aromàtic. *Ámbar.*

AMBRE GRIS. Substancia sòlida de color cendrós, formada de capes blanques y grises que 's troba surant demunt les aigües al mar de la India; per sa molta fragancia s' emplea en perfums. *Ámbar gris.*

AMBRE GROCH. Sòlit, trencadís, unes vegades transparent y altres opac; no fá olor. *Succino, ámbar amarillo.*

AMBRET. *Geog.* Caseriu del part. jud. de la Sèu d' Urgell, prov. de Lleida.

AMBRETA. f. dim *Ambarito.* || Petita flor que fá olor d' ambre. *Ambarilla.* || Lo que pertany a l' ambre. *Ambarino.*

AMBRÓS. n p. Nòm d' home. *Ambrosio*

AMBROSIA. f. Qualsevol vianda o beguda de gust suau y delicat. || *Med.* Purga molt suau. *Ambrosia*

AMBROSIA. adj. Lo que pertany a Ambrós. || Religiós de l' ordre de Sant Ambrós. *Ambrosiano.*

AMBROSIACH. CA. adj. D' olor o gust semblant al que té l' ambrosia. *Ambrosiaco.*

AMBROSIANA. f. Ordre de religioses fundada per Catarina Morigia l' any 1450. *Ambrosiana*

AMBRUNAL. m. *Naut.* Cada un dels forats que hi há demunt de cuberta pera que pugui sortir l' aigua que hi entra. *Embornal.*

AMBULANCIA. s. f. Hospital establert en els cosos o divisions d' un exèrcit, y destinat a seguir els moviments de les tropes pera pòguer donar els primers auxilis als ferits. *Ambulancia.*

AMBULANT. adj. Passejant. *Ambulante.* || Dit de coses inanimades que 's belluguin. *Ambulante*

AMÉ, NA. f. Frondós, hermós, deleitable a la vista, parlant de la Naturala. *Ameno.* || Discurs o escrit fet ab amenitat. *Ameno.*

AMELIE-LES BAINS. *Geog.* Població a 243 metres d' altitut, en la confluència del Tech y 'l Mondony, en el Vallespir, pertanyent ara al departament dels Pirineus orientals, bisbat de Perpinyá, cantó d' Arles, contenint 1 429 habitants. Prou coneguda aquesta localitat per la riquesa de les aigües medicinals, celebrades ja en temps dels romans, s' auomenava Banys d' Arles fins a 1840, canviant llavors son nòm en commemoració de la muller de Lluís Felip, la reina Amelia, que va recobrar en aquelles termes la salut perduda.

AMELL Y LLOPIS (Joan). *Biog.* Fòu empleat de la Diputació provincial barcelonina, va redactar notables documents administratius, y va escriure, junt ab en Guillém M.ª Brocá, l' obra: *Instituciones del derecho civil catalán.* Va morir a Barcelona l' any 1885.

AMELLER Y ROS (Ignasi). *Biog.* Metge que va néixer a Barcelona l' any 1769. Durant la campanya del Rosselló (1793), va ésser metge del exèrcit y després primer metge dels hospitals de Perelada, Sant Feliu de Guixols, Girona, La Escala, Calella y Arenys de Mar. L' any 1799 va ocupar la càtedra de química de Salamanca y l' any 1804 la del Colegi de Medecina de Burgos. En 1807 prengué possessió còm a catedràtic supernumerari de Barcelona, éssent director del Colegi Médic. Va ésser el metge més famós de la nostra terra durant son temps. Va morir a Barcelona l' any 1843, deixant publicats gran nombre d' estudis de medecina.

— Y VILADEMUNT (VICTORIÀ DE). *Biog.* General y escriptor nat l' any 1818 d' una familia de Banyoles, mort l' any 1889 a Alcalá de Henares. Va figurar entre l' partit lliberal a miljans del sigle XIX. El seu llibre *Los mártires de la libertad española* (dos vol. 4.º, Madrid, 1853) va ésser causa de que 'l govern el perseguís; va publicar ademés, *Juicio critico de la guerra de África* (1861), *Ideas sobre la reforma de la fuerza armada en España* (1870), *Un ejército para el rey ó un ejército para la patria*, aquest darrer molt notable, estampat a Madrid l' any 1887.

AMELLER AL. m. *Ant.* AMETLLAR.

AMÉN. m. Veu hebraica que vol dir: *axís és, atxís sta.* *Amén.*

AMÉN DE DÉU. interj. Pera manifestar el gran desitj de que succeeix alguna cosa. *Amén, ojalá, antes hoy que mañana.*

MÓLTS AMÉNS ARRIBEN AL CEL. *Ref.* Denota la eficacia de les oracions repetides. *Amén, amén al cielo llega: muchos amenes al cielo llegan.*

AMENAR. v. a. *Ant.* MENAR.

AMENASSA. f. Acció o paraules ab que 's denota que 's vol mal a algú. *Amenaza.*

AMENASSADOR. A m. y f. Qui amenassa. *Amenazador, amenazante.*

AMENASSAMENT. m. *Ant.* AMENASSA.

AMENASSANT. adv. m. *Amenazando.*

AMENASSAR. v. a. Manifestar ab accions o paraules que 's vol fer mal a algú. *Amenazar.* || Estar en pròxim perill o contingencia de succeir alguna cosa, còm: *amenassar temporal.* *Amenazar.*

AMENASSAR Y NO PEGAR. Jòch de minyons, en que se fan accions de pegar y pert aquell que pèga. *Amenazar y no dar.*

QUI AMENASSA Y NO PÈGA PER BESTIA QUEDA. Aforisme que s' aplica a aquell que crida molt y no fá res. *Pegar al atre.*

AMENASSAT, DA. p. p. *Amenazado.*

MÉS SÓN ELS AMENASSATS QUE'LS NAFRATS. *Ref.* Més fácil és amenassar que pègar. *Los amenazados comen pan: son más los amenazados que los acuchillados.*

Ignasi Ameller

AMENISAR. v. a. Fer amé, donar amenitat. **Amenizar.** || Dit d' un discurs, adornarlo. **Amenizar.**

AMENISSIM. adj. sup. Amenísimo.

AMENITAT. f. La hermosura y frondositat que presenta 'l camp. **Amenidad.** || La varietat y adorno de que 's fá gala en els discursos pera que siguin més agradables. **Amenidad.**

AMENLA. f. Ant. AMETLLA.

AMER (Pere d'). *Biog.* Cavaller, quina amistat ab el fundador de l' ordre de la Mercé va fer que prengué l' hàbit. L' any 1262 va ésser elegit quart general de l' ordre a Barcelona. Era canceller del rei en Jaume I. Va ésser encarregat de reconciliar al rei de Castella l' Alfons ab el seu fill Sanxo y de preparar el casament del rei de Portugal ab la prímpessa de Aragó, que avui és Santa Isabel. Va recopilar y augmentar les constitucions de l' ordre mercenaria y va escriure en la seua llengua materna la vida de Sant Pere Nolasch y alguns tractats de religió y moral, morint l' any 1301 ab fama de santelat || *Geog.* Vila important de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Està situada a la vora dreta de la riera de Pallerols; té un antic monestir, que res ofereix de notable, y 2.688 hab. És estació del F.-C. de Girona a Olot. || — (RIERA D'). *Hidrog.* V. PALLEROLS (RIERA DE).

Segell d' Amer

Hidrog. V. PALLEROLS (RIERA DE).

AMÉRICA. f. Una de les parts del mon. América.

AMERICÁ, NA. adj. y

AMÉRICH. adj. Ant. Lo pertanyent a l' América. **Americano.** || m. Natural d' América **Americano.**

AMÉS. adv. m. Además. A más.

AMESURADAMENT. adv. Ant. MESURADAMENT.

AMESURAT. adj. Ant. MESURAT, 2.

AMETLA. f. Ter. AMETLLA.

AMETLONS. *Zool.* Nòm genèrich ab que 's designen a les Balears varies espècies de moluschs.

AMETLLER. m. Ter. AMETLLER.

AMETLLA. f. La llevor que 's trova dins el fruit del ametller cuberta d' una pell de color de canyella. La meteixa llevor ab la clofolla, y la llevor del pinyol de qual-sevol fruita. **Almendra.** || La que és cuberta de sucre. **Peladilla.** || En

les arrecades el diamant que té la figura de l' ametlla. || — CAIXALERA. Ter. V. AMETLLA MOLLAR. || *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, dist mupal. de Fontllonga. || — (LA). Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa. És a la vora del mar, té una bona cala y 2.537 hab. || — DE TÀRREGA. Poble del dist mupal. de Montoliu de Cervera, prov. de Lleida. || — DEL VALLÉS (LA). Poble de la prov y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers. Està situat a la dreta del Congost, y té 716 hab.

Segell d' Ametlla

Segell d' Ametlla de Tàrrega

Segell d' Ametlla del Vallés

AMETLLASSA. f. aum. Almendrán.

AMETLLAT, DA. adj. Lo semblant a l' ametlla.

Almadrado. || m. Pasta feta de farina, mel, sucre y ametlles. **Almadrado.**

AMETLLER. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les rosácees; se fa prou alt; té moltes branques; les fulles llargues, estreles y dentellades y les flors blanques y un xich vermelloses al miij; el seu fruit es ovalat y una mica aplanat. **Almendro.** || — AMARGANT. El que fá les ametlles amargues. **Allozo, almendro amargo.** || — BORT. **Allozo.** || — DOIS. El que fa les ametlles dolces. **Almendro, almendro dulce.** || — MOLLAR. Aquell quines ametlles tenen la cloca tendre y fàcil de trencar ab les dents **Almendro mollar.**

FLORIR L' AMETLLER. Ir. *Met. fam.* Posar cabells blancs **Encanecer.**

Fruit de l' ametller

AMETLLER (Carles Francisco). *Biog.* Metge catalá, que nasqué l' any 1758 y morí l' any 1835. Deixá escrita una *Memoria descriptiva de la fiebre amarilla.*

— (MAURE). *Biog.* Frare, natural de Palafrugell, que durant vint anys fou cantor de la capella de Montserrat, y és autor de la famosa *Salve* que 's canta cada dia en aquell monestir. Va inventar un enginyós instrument musical titulat *velocordi* y un aparell pera la elevació de les agüies. Havia recullit y dissecat una gran colecció d' insectes y plantes montserratines. L' any 1817 va ingressar a l' Academia de Ciències naturals y Arts de Barcelona, en quina va presentar una màquina pera treure la sorra del port. Además del seu discurs d' entrada a l' Academia y de la *Memoria sobre el velocordi*, va publicar la *Descripción de una sembradera*. Va morir l' any 1833, als vuitanta quatre d'etat, essent monjo de Sant Benet de Bages.

— (MIQUEL). *Biog.* Metge, natural de Cerviá (1804), que va morir a Girona l' any 1867. Va ésser comissionat, pera estdiar el cólera, a Barcelona; la verola, a l' Ampurdá; y les febres malignes originades pel conreu del arrós als pobles propers de la desembocadura del Ter. De 1836 a 1867 va ésser metge y cirurgiá de les cases de Beneficencia de Girona y diputat provincial. Deixá obres impreses y tres tractats manuscrits.

— (NARCÍS). *Biog.* Militar, escriptor y músich catalá. Era fill de Banyolas, ont va morir l' any 1877, essent tinent general. Era notable guitarrista y autor d' una òpera en tres actes, *El guerrillero*, quina lletra y música va acavar l' any 1863, traduïntla Angela Grassi al italiá. Posseïa una selecta biblioteca y colleccions d' armes y d' historia natural.

— Y VINYES (JOSEPH). *Biog.* Metge catalá, un dels mellors de Girona, d' ont era fill (1830). Morí l' any 1901. En totes les manifestacions de cultura hagues a Girona, durant la seua vida, va figurar. Obtingué renòm com a periodista a Madrid, entre 'ls anys 1856-1866, ont iniciá, ab el doctor Yañez, el primer Congrès espanyol de medicina (1864). Desde 'l 1866 va formar part de la Comissió de Monuments, de l' Associació Literaria, de les juntes de Sanitat, Beneficencia, Agricultura, Instrucció, etc., y de les principals comissions gironines. Va fundar la notable *Revista de Gerona* (1877 a 1895). La seua producció literaria y científica ha estat abundosa, escrivint en vers y en prosa, de literatura, d' art, de ciencia y de historia. D' entre 'ls seus estudis, el preferent y més important de tots és: *Don Alfo. so V de Aragón y la crisis religiosa del siglo XV*; treball de molta empresa, pera 'l qual va ésserli precis fer viatges expressos a Marsella, Génova, Milá, Florensa, Venecia y al regne de Nàpols. Havia escrit pera 'l teatre catalá.

AMETLLETA. f. dim. Almendrica, almendrilla. || Lloma de manyá que acaba en figura d' ametlla. **Almendrilla.**

AMETLLINA. f. *Quim.* Matèria nitrogenada que

hi ha a les ametlles y a algunes altres llevors. **Aimendrina.**

AMETLLÓ. m. Ametlla ten're. **Almendruco,** alloza.

AMFIBI. adj. Animal que viu a la terra y a l'aigua. **Anfibio.**

AMFIBOLOGIA. f. Paraula o frase que té dos o més sentits. **Anfibología.** || *Ref.* Figura que consisteix en fer us de paraules o figures ambigües. **Equívoco, anfibologia.**

AMFIBOLÒGICAMENT. adv. m **Anfibològicamente.**

AMFIBOLÒGICH, CA. adj. Lo que té diferents sentits. **Anfibològico.**

AMFITEATRE. m. Edifici rodó u ovalat ab grades alentorn pera veure alguna funció pública. **Anfiteatro.** || Conjunt d'assentos colocats ordinàriament en

Amfiteatre romà d'Arles

forma de grades semicirculars que sol haverhi a les aules y als teatres. || — **ANATÒMICH.** Lloch que als hospitals y altres edificis se destina a la dissecció dels cadavres. **Anfiteatro anatómico.**

AMFITRIÓ. m. *Fig. y fam.* Qui té convidats a taula y 'ls regala esplèndidament. **Amfitrión.**

ÁMFORA. Vegis **ÁNFORA.**

AMIANT. m *Minei.* Pedra fibrosa, que és un silicat de magnesia. És del tot incombustible y se'n fan teixits que resisteixen perfectament al foc. **Amianto.**

AMICH, GA. m. y f. Qui té amistat. **Amigo, amiga.** || Aficionat o inclinat a alguna cosa. **Amigo.** || — **DE CONFIANSA.** *Confidente, amigo de confianza.* || — **DE COR.** L' amich de debó. *Amigo íntimo, cordial, del alma.* || — **DE LA FORTUNA.** *Amigo de la taza de vino.* || — **DE RENYINES O RAONS.** *Pendenciero, quimerista.*

AL AMICH PRÓBA'L PRIMER, ANS QUE 'L HAGIS MENESTER. *Ref.* Denota que no 'ns devém fiar massa dels que se 'ns venen per amichs. *No echés la gala en tu cama, ó no la acoces después de echada*

AL AMICH Y AL CAVALL NO CANSÁ'L. Denota que no convé molestar massa als amichs *Al amigo y al caballo no apretallo.*

AMICH RECONCILIAT, ENEMICH DOBLAT. *Ref.* Adver-

teix que no devém fiar mòlt del enemich ab qui havém tornat en pau. *Amigo reconciliado, enemigo doblado.*

AMICH Y TRASTO QUE NO SERVEIX, AL CARRER. *Amigo que no pres'a y el cuchillo que no corta, que se pierdan poco importa.*

AMICHS FINS AL CEL, A LA BOSSA NO HI TOQUÉM. Aforisme ab que s' expressa la fluixetat o mal fonament d'algunes amistats.

AMICHS FINS ALS HOCHS, A LA BOSSA NO M' HI TOCHS. *Ref.* Bien te quiero, bien te quiero, mas no te doy mi dinero.

CÒM MÉS AMICHS MÉS CLARS. *Ref.* Denota que la formalitat en els contractes asseguruen més l'amistat, *Mientras más amigos más claras: entre dos amigos, un notario y dos testigos.*

D' AMICHS PUCHS Y BONS. *Loc.* Amigo de uno y enemigo de ninguno.

DELS AMICHS SE TREUEN LES PESSETES. També 's diu: **DELS AMICHS SE TREUEN ELS ARDITS.** Aforisme ab que s' indica l' abús que 's fa de l' amistat. *De los amigos se vive.*

DE VI, PORCH Y AMICH, ES MELLOR EL MÉS ANTICH. Aforisme ab que s' expressa que de les tres coses la més antiga es la mellor. *Amigo, viejo; tocino y vino, añejo.*

DEIXA DINERS ALS AMICHS SI VOLS TINDRE ENEMICHS. Aforisme ab que s' indica la facilitat ab que se perden les amistats deixant diners.

ELS AMICHS SE CONEIXEN EN LA DESGRACIA. *Loc.* *Al amigo le prueba el peligro.*

EL MÉS AMICH LA PÈGA. *Expr.* Ensenya que convé no confiar massa en tots els que 's vénen per amichs, per quant mòlts ab capa d' amistat sou uns veritables traidors. *El mayor amigo la pega; quien menos piensas te hizo el tiro; de amigo d amigo, de compadre á compadre sangre en el ojo.*

ENTRE AMICHS Y SOLDATS COMPLIMENTS SON EXCUSATS. *Ref.* *Entre amigos y soldados cumplimientos son excusados.*

ESTAR BÉ AB SOS AMICHS. *fr. Fam.* Estar gras y bó. *Estar de buen año.*

FER AMICHS ALS ENEMISTATS. *Loc.* Reconciliar als qui eren enemichs. *Reconciliar, ajustar, amistar.*

FERSE AMICHS. *Hacerse amigos, amistar, reconciliarse, volver en amistad.*

MÉS VAL UN BON AMICH QUE CENT PARENTS. *fr.* *Más vale un amigo que pariente ni primo.*

NO ÉS BON AMICH QUI VOL LA CAPA DEL ALTRE AMICH. Aforisme ab que s' indica que l' amistat no ha d' estar fundada en l' interès.

NO HI HA AMICH SENSE DINER EN EL BOLSICH. *Ref.* Denota que a aquell que no 'n té tots l' abandonen. *No hay amigo ni hermano si no hay dinero en mano.*

NO VULQUIS MAL ALS AMICHS QUE SON DE TOS ENE MICHS. *Ref.* *No quieras mal al amigo, porque lo es de tu enemigo*

QUI TÉ AMICHS TÉ FATICHS. Aforisme ab que s' expressa que l' amistat ocasiona disgustos y compromisos.

SABATER AMICH O PARENT CALÇA CAR Y MÉS DOLENT. Aforisme ab que 's significa també l' abús que se fa de l' amistat. *De los amigos se vive.*

TANT AMICHS CÒM ANTES. *Loc. fam.* Ab que algú manifesta a un altre serli indiferent que li concedeixi o no alguna cosa. *Tan amigos como antes.*

TRAMONTANA NO TÉ ABRICH, NI L' HOME POBRE TÉ AMICH. Aforisme ab que s' expressa que la pobresa sempre 's queda sola. *Tramontana no tiene abrigo, ni hombre pobre amigo.*

AMICH (Antoní). *Biog.* Jurisconsult català notable y ciutadà tortosí del segle XVI. A petició de la ciutat va revisar les *costums*, o lleis, de *Tortosa*, que per consuetud regien desde la reconquesta, cuidant saviament de la seua correcció y estampació, feta a *Tortosa* meteix l' any 1539 per Arnau Guillem de Montpesat.

AMIDADOR, A. m. y f. Qui amida. **Medidor**.

AMIDAR, v. a. Examinar la extensió d' alguna cosa ab el pam, cana, etc. **Medir**. || Comparar alguna cosa immaterial ab un' altra, com les forces, etc. **Medir**.

AMIDAT, DA. p. p. **Medido**.

VINDRE AMIDAT. fr. Vindre just, cabal. *Venir pintiparado*.

TINDRE AMIDAT DE PAM A PAM. fr. **APAMAT**.

AMIDONAR, v. a. *Ant.* **EMMIDONAR**.

AMIGA, f. **AMISTANSADA**.

AMIGABLE, adj. Lo que toca o pertany a l' amistat. **Amistoso**, **amigable**.

AMIGABLEMENT, adv. m. **Amigablement**.

AMIGAMENT, m. *Ant.* **AMISTANSAMENT**.

AMIGAR, v. a. *Ant.* Fer amigues a dues persones. **Hacer amigos**. || *Ant.* **FERSE AMICHIS**.

AMIGAT, DA. p. p. *Ant.* **AMISTANSAT**.

AMIGATXO, m. aum. *Fam.* **AMIGOT**.

AMÍGDALES, s. f. Cada un dels cossos glanulosos que l' home y alguns animals tenen a un y altre costat de la gargamella. **Amigdalas**.

AMIGDALITIS, s. f. *Med.* Inflamació de les amígdalas. **Amigdalitis**.

AMIGÓ (Eudald Ramón). *Biog.* Artista vidrier de llum, a qui pot considerarse com el restanador de la vidrieria artística espanyola, nascuda ab l' arquitectura gòtica religiosa. Va morir a Barcelona l' any 1885. Es autor dels vidres decoratius dels finestrals del àbsis del Pi de Barcelona, de dues vidrieres a Montserrat, de cinch a l' iglesia del Sagrat Cor, etc., etc.

—(JAUME). *Biog.* Arquitecte distingit, fill d' Uil·demolins, que era rector de Tivisa l' any 1550. La majoria de les obres fetes a la catedral de Tarragona entre 'ls anys 1561 y 1586 son projectades per ell, especialment la capella del Sagrament (1580) situada al antic refetó, y l' trassat de l' orgue de aquella Seu (1568). Les iglesias parroquials de La Selva (1582) y la de Uil·demolins foren projectades per Amigó, y dirigides pel célebre Pere Blay.

AMIGOT, m. aum. **Amigote**.

AMIGUET, A. m. y f. dim. **Amiguillo**, **amiguito**.

AMIGUÍSSIM, A. adj. sup. **Amiguisimo**.

AMIL, m. Radical hipotética d' una serie de compostos dels quals l' oxil hidratat és la materia grasa de la patata. **Amil**.

AMÍLCAR BARÇA. *Biog.* General cartaginés que va morir en nna batalla l' any 228 abans de J. C. després de haver sotmés la Espanya. Se li atribueix la fundació de Barcelona.

AMILENO, m. Producte que 's presenta baix l' aspecte d' un líquid incolor; és volàtil y d' un pes específich molt poch considerable. Es anestésich com l' éter y l' seu us es perillós. **Amileno**.

AMÍLICH, CA. adj. Alcofol·l amilich o extret de la materia de la patata. **Amilico**.

AMISTANSA, f. *Ant.* **ALIANSA**. || **AMISTAT**.

AMISTANSARSE, v. r. **Amancebarse**, **enredarse**.

AMISTANSAT, DA. p. p. **Amancebado**.

AMISTAT, f. Afecte reciproc entre dues o més persones. **Amistad**. || **AMISTANSAMENT**. || *Ant.* **Plaer**, servei, favor. **Merced**, favor, **amistad**.

AMISTAT PER INTERÉS, NO DURA PERQUE NO N' ES. *Ref.* **Amistad por interés, no dura porque no lo es**.

EN DIENT LES VERITATS SE PERDEN LES AMISTATS. Aforisme que indica que 'l parlar clar ocasiona moltes vegades enemistats. *Cantando las verdades se pierden las amistades; no me quieren mis comadres porque canto las verdades*.

ES DOBLADA LA MALDAT QUE 'S FA EN SENYAL DE AMISTAT. Aforisme ab que s' expressa qu' es doble criminal qui abusa de l' amistat.

FER L' AMISTAT. fr. **BESAR LA MA**.

L' AMISTAT A UNA PART Y 'LS INTERESSOS A UN' ALTRA. *Cuenta y razón sustentada ó conserva amistad*. **També 's diu en catalá: COMPTE Y RAÓ SOSTENEN L' AMISTAT**.

TORNAR EN AMISTAT. fr. Ferse novament amichs els que havien deixat de esserho *Reconciliarse*. || **Reconciliar als qu' eren enemichs**. *Reconciliar, componer, ajustar*.

TRENCAR L' AMISTAT. fr. *Romper la amistad*.

AMISTAYAR, v. a. *Ant.* **Reconciliarse**.

AMISTÓS, A. adj. Lo que toca o pertany a l' amistat, contracte o correspondencia amistosa. **Amistoso**.

AMISTOSAMENT, adv. m. **Amistosamente**, **afectuosamente**.

AMISTOSÍSSIMAMENT, adv. m. sup. **Amistosísimamente**, **afectuosísimamente**.

ÀMIT, m. Tela de quatre pams en quadro ab una creu al mitj, que 'l sacerdot se posa al cap, d' allí baixa al coll y se 'l lliga a la cintura quan se revesteix pera dir missa. **Amito**.

AMITJANAR, v. a. Igualar o repartir alguna cosa en dues parts iguals. **Promediar**.

AMITJAR. *Geog.* Caseriu del terme d' Escorça, Mallorca.

AMMONIT, m. *Geol.* Caragol fòssil en forma d' espiral semblant a les banyes de Júpiter. **Ammon**, **ammonitas**.

AMMORZAMENT, m. *Ant.* **Amortiguamiento**.

AMMORZAR, v. a. *Ant.* y derivats. **Apagar**, **amortigar**.

AMNESIA f. *Med.* Debilitació extraordinaria de la memoria. **Amnesia**.

AMNIUS, m. pl. *Ant.* La membrana prima, llisa y transparenta més interior de les que cubreixen el feto. **Amnios**. || *Bot.* Llíquit gelatinós que serveix d' aliment al embrió de les plantes.

AMNISTIA, f. **Perdó general**, oblit d' injurries, decretat pel soberà. **Amnistia**.

AMNISTIAR, v. a. **Donar perdó general**, oblidant els fets passats. **Amnistiare**.

AMO, m. El cap o senyor d' alguna casa o familia. **Amo**, **dueño**. || Senyor o possessor d' a guna cosa. **Amo**, **señor**. || Qui té una casa llogada a d' altres. **Casero**. || *Ant.* Qui estava encarregat de la criansa y instrucció d' algún minyó. **Ayo**, **pedagogo**.

AMO QUE TÉ MOSSOS Y NO 'LS VEU SE FA POBRE Y NO S' HO CREU. *Ref.* Denota que no 's deuen abandonar al cuidado d' altres les coses propies. *Hacienda, tu dueño te ve; el pie del dueño, estliércol para la heredad; adonde no está el dueño ahí está su duelo; quien tenga hacienda que la atienda, y sino que la venda*.

CONTENT L' AMO, PAGAT EL MOSSO. Aforisme ab que 's significa que content hu content tothom.

FERSE AMO. *Met.* Apropiarse lo d' altres. *Hacerse dueño, señor*.

GIRARSE CONTRA L' AMO. fr. *Met. fam.* **Ensuperbirse**. *Levantarse, alzarse á mayores*.

L' AMO FA 'L MOSSO, Y 'L MOSSO FA L' AMO. *Loc.* Denota que 'l bon tracte entre 'ls amos y criats fá que 's dissimulin algunes faltes entre ells. *Ruin señor cria ruin servidor*.

MÉS VAL SER AMO QUE CRIAT. fr. *Más vale ser arriero que borrico*.

NI AMO PER FORSA, NI MOSSO PER FORSA. *Loc.* **Reprén als que fan les coses de mala gana**. *Reniego del árbol que á patos ha de dar el fruto*.

NO SER AMO DE FER ALGUNA COSA. **No tindre llibertat**. *No ser dueño de alguna cosa*.

NOSTRE AMO. Per antonomasia 'L **SAGRAMENT DEL ALTAR**. || *Naut.* **Contramaestre**.

POSARSE EN AMO. Obligarse a servir a algún. *Asentar con amo*.

QUI A DOS AMOS VOL SERVIR A UN O ALTRE HA DE

FER FALTA. *Ref.* Ensenya que no 's poden desempenyar bé moltes coses alhora. *Quien á muchos amos sirve, á alguno ó á uno y otro ha de hacer falta.*

ÉS SER AMO DEL AUCA, O DELS DAUS, O DEL TRULL. fr. Tindre molt manegic en alguna cosa o en algunes persones. *Ser el dueño del cuchillo, del hato, de los cubos, etc.*

AMOBLEMENT. m. Conjunt d'objectes que constitueixen el mobiliari d'una casa. **Mobiliario.**

AMOCRISO. m. *Mincr.* Pols de mica de color d'or. **Amocriso.**

AMODORRISE. v. r. *Ant.* Ensopirse. **Amodorrarse.**

AMODORRIT, DA. p. p. **Amodorrado.**

AMOINADOR, A. m. y f. Qui amoïna. **Molesto, sobou.**

AMOINAR. v. a. Enfadar, enjugar. **Amohinar, pudrir.** || *Consumir.* **Atafagar.**

AMOINARSE. v. r. Causarse molt pensant en alguna cosa o volgient averguarla. **Devanarse los sesos, romperse los cascos.**

AMOINAT, DA. p. p. **Amohinado.**

AMOÏNO. m. **Enfado, molestia.**

AMOIXADOR. m. Qui amoïxa. El que suaviza ó calma.

AMOIXAMENT. m. L'acció d'amoïxar. **Acto de calmar ó suavizar.**

AMOIXAR. Amansir, afalagar, fer carícies. **Acariar, mimar.** **Popar.**

AMOLAR. v. a. Fer posar a la raó. **Amoldar.** || Fer perdre la paciència a algú, ferlo esperar massa. **Cansar.**

AMOLLAR. v. a. Deixar anar poch a poch la corda o un' altra cosa que 's té subjecte. **Alargar, aflojar.** || Deixar anar del tot lo que 's té apretat o agafat ab les mans **Soltar.** || En alguns jochs de cartes no fer basa poguentia fer. **Amollar.** || Perdre 'l rigor, ó disminuir la força algunes coses, com la malaltia, l'aigua, etc. **Ceder, aflojar, menguar, moderarse.** || *Fam. mel.* **DONAR.** || a. **Abardernar, anojelar.**

AMOLLARSE. v. r. Deixarse anar d'un lloch alt, escorrente per una corda o d'un modo anàlech. **Deslizarse.**

AMOLLIMENT. m. **ABLANIMENT.**

AMOLLINANT. s. *Ant.* L'acció de amollir. **Amollentadura.**

AMOLLIR. v. a. Ablanir. **Ablandar, emmollecer, relentecer** || *Ant.* Estovar els matalassos, coixins, etc. **Mullir.**

AMOLLIT, DA. p. p. **Ablandado, emmollecido.**

AMOLLONAR. v. a. *Ter.* **Mollonar.**

AMÓM. m. y

AMOMO. m. *Bot.* Classe de plantes, quasi totes exòtiques y dotades en general d'un gust picant y aromàtic. **Amomo.** || **GINGIBRE.**

AMONESTACIÓ. s. f. **Avis, advertència.** **Amonestación, admonición, advertencia** || La publicació del matrimoni en projecte o dels ordenandes a la missa major d'un dia festiu. **Amonestación, proclama**

TIRAR LES AMONESTACIONS. fr. Tirar trona avall. **AMONESTAR.**

AMONESTADOR. m. Qui avisa. **Amonestador, amonitador.**

AMONESTAR. v. a. Publicar les amonestacions a la missa major. **Amonestar, cobrar las amonestaciones, o proclamar, echar las proclamas.** || **Avisar.** **Amonestar, avisar.**

AMONESTAT, DA. p. p. **Amonestado.**

AMONI. m. *Quim.* Metall hipotètic que forma la base del amoniac. **Amonio.**

AMONIACAL. adj. *Quim.* Se diu de lo que conté amoniac o té propietats de tal. **Amoniacal.**

AMONIACH. f. *Quim.* Gas incolor, transparent, de un gust cáustic, que fá una olor forta y penetranta; es l'únic gas que te propietats alcalines; s'extreu dels vegetals y de les substancies animals. També se 'l coneix ab el nom de *alcali volátil.* **Amoniac.**

AMONIAT. m. *Quim.* Combinació de amoniach y d'un òxit metàlic. **Amoniat.**

AMONIUR. m. *Quim.* Combinació de l' amoniach ab les sals metàliques. **Amoniuor.**

AMONT. adv. ll. *Ant.* **Amunt.**

AMONTANAR. v. a. *Ant.* y

AMONTANYAR. v. a. *Ant.* y

AMONTEGAR. v. a. *Ter.* **Amontonar.**

AMONTONADOR, A. m. y f. Qui amontona. **Amontonador.**

AMONTGNAMENT. m. L'acció y efecte d' amontonar. **Amontonamiento** || *Mel.* El conjunt de varies especies y veus sense ordre ni concert. **Amontonamiento**

AMONTONAR. v. a. Juntar o posar unes coses demunt les altres sense ordre ni concert **Acumular, cumular, amontonar.** || *Mel.* Barrejar y juntar varies especies, com: *amontonar ideas, conceptos, etc.* **Amontonar.**

AMONTONARSE. v. r. Reunirse la gent. **Agolparse.**

AMONTONAT, DA. p. p. **Amontonado.**

AMOR. m. Afecte o inclinació a alguna persona o cosa. **Amor, ley, voluntad.** || Suavitat, biadura, com: *el pare castiga als fills ab amor.* **Amor.** || La persona amada. **Amor, agrado, mis amores.** || **Agrado, afabilitat.** **Amor, agrado, afabilidad.** || —DE GOS. El sensual. *Amor lascivo.* || —D' HORTELÀ. *Bot.* Planta de uns cinquanta centimetres d'alsada, ab la cama quadrada y plena de punxes, les fulles estretes, colocades de vuit en vuit y ab punxes pel demunt, y les flors petites y grogues *Amor de hortelano.* || —PLATÓNICH. El purament ideal. *Amor platónico.* || —PROPI. El desordenat ab que lu 's mira a si mateix. *Amor propio.*

AMOR AB AMOR SE PAGA. *Ref.* Pera denotar la mútua correspondència en qualsevol cosa favorable o adversa. *Amor con amor se paga.*

AMOR DE GENDRE BUGADA SENSE CENDRA. *Ref.* Denota la fredor y poca duració de la amistat entre sogres y gendres. *Amistad de yerno, sol en invierno.*

AMOR DE MONJA Y PET DE FRARE TOT ES AIRE. *Ref.* Denota que semblant amor tan prest se posa com se treu. *Amor de monias fuego de estopas.*

AMOR DE PARE, TOT LO DEMÉS ES AIRE. *Ref.* Adverteix que sols l'amor dels pares es segur. *Amor de padre, que todo lo demás es aire.*

AMOR DE SENYOR, AIGUA EN SISTELLA. *Ref.* Denota el poch segur qu' es dit amor. *Amor de señor agua en cesto.*

AMOR, PENES Y DINERS NO PODEN ESTAR SECRETS. *Ref.* Denota que aquestes coses no poden dissimularse. *Amores, dolores y dinero no pueden estar encubiertos.*

AMOR Y GRAVETAT NO PASSAN PER UN FORAT. *Ref.* Denota que l'amor atropella tots els respectes. *Amor ni cata linaje, ni fe, ni pleito homenaie.*

DE MIL AMORS. *Loc.* De molt boua gana. *De mil amores.*

EN AMOR Y COMPANYYA. *Loc. fam.* En amistat y y companyia. *En amor y compañía.*

GUERRA, CASSERAS Y AMORS, PER CADA PLER MIL DOLORS. Aforisme ab que 's significa les dificultats que aixis la guerra, com la cassa y l'amor presenten. *Guerra, caza y amores, por un placer mil dolores.*

LES SOPES Y AMORS, ELS PRIMERS SÓN ELS MELLORS. *Ref.* De los amores y las cañas las entradas. *Sopas y*

amores, los primeros los mejores. Alguns també diuen: DE LES FRUITES Y 'LS AMORS, ELS PRIMERS SÓN ELS MELLORS.

NO HI HA AMOR CÒM EL DE LA MARE. *Loc.* Denota que l'amor dels pares és el més verdader y segur. *Amor de padre, que todo lo demás es airé.*

PASSEN ELS AMORS Y QUEDEN ELS DOLORS. *Ref.* Denota que 'li dels amors sol ésser amarch y trist. *Vanse los amores y quedan los dolores.*

PER AMOR. *Loc. fam.* Per atenció, mirament o respecte. *Por amor, por causa, por razón.*

PER AMOR DE DÉU. *Loc.* Ab que 's demana encaridament alguna cosa. *Por amor de Dios.* || Sense interès. *Por amor de Dios.* || Sense recompensa d'algún treball. *Por amor de Dios.*

PER AMOR DEL BOU LLEPA 'L LLOP EL JOU. *Ref.* Ensenya que 'ls afalachs se fan més per interès que per amor. *Menea la cola el can, no por ti, sino por el pan.*

QUI TÉ AMORS TÉ DOLORS. *Ref.* Denota que l'amor sol anar acompanyat de penes. *Quien tiene amor tiene pena. Quien adama á la doncella, el alma trae en pena.*

REBRE O ADMETRE AB MOLT AMOR O AGRADO. *Admitir ó recibir abiertos los brazos ó con los brazos abiertos.*

AMORATAR. n. Posar o tornarse una cosa de color morat. S'usa també com reciproc. *Amoratar.*

AMORATAT, DA. adj. Lo que tira a morat. *Amoratao.*

AMORBARSE. v. r. *Ant.* EMMALALTIRSE.

AMORDIR. v. a. *Naut.* Deturarse, encallarse un cap a la guera, gúmera, etc. *Atorarse.*

AMOREJAR. v. n. *Ant.* AFALAGAR.

AMORET. m. dim. *Amorcillo.*

AMORETES. f. pl. Senyes pera manifestar l'amor. *Amoricones.*

DIR AMORETES. *Loc.* *Decir chicoleos.*

QUI TIRA PEDRETES TIRA AMORETES. *Expr.* Ab que 's significa que s'afalaga a qui un vol.

AMORF. adj. *Miner.* El que no té una forma ben determinada. *Amorfo.* || *Minerals* que 's presenten en munts irregulars. *Amorfos.*

AMORFIA. f. *Hist. nat.* Carencia de forma; deformitat, vici de construcció. *Amorfia.* || *Miner.* Nòm específich dels minerals que 's presenten en masses irregulars.

AMORÓS, A. adj. Carinyós, amable. *Amoroso.* || Parlant de coses materials, blá, suau, pastós, fácil de treballar. *Amoroso* || Dit del temps, templat. *Amoroso, templado, apacible, blando.*

ÉSSER AMORÓS CÒM UNA ARGELAGA, fr. Ab que 's denota qu'una persona és aspre y desapacible en són tracte y paraules. *Ser como unas ortigas.*

ÉSSER AMORÓS CÒM UNA ROMAGUERA DE DOS CAPS, fr. *Ter.* ÉSSER AMORÓS CÒM UNA ARGELAGA.

AMORÓS (Francisco). *Biog.* Home distingit, nat a València en 1770 y mort a París en 1843. En la capital de França fou director del gimnàs normal, militar y civil, en quin establiment hi va introduir l'estudi de la música. Compongué distintes obres de cant.

— Y PUJOL (Francisco). *Biog.* Industrial català de gran cultura; va néixer a Martorell l'any 1811. Dedicat al ram de l'ebanisteria, després de viatjar sis anys per França, Anglaterra y Bèlgica, va establir-se a Barcelona l'any 1835, fundant una botiga de billars, quina anomenada és coneguda de tothom. Amorós se va distingir com a industrial y obrer intel·ligent, com a polítich avençat y com a escriptor especialista en el seu art. Entre 'ls anys 1852 y 1869 va publicar diferents treballs relatius a la fusteria, a les taules de billar y a altres assumptes, morint a Barcelona l'any 1879.

AMORÓS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Freixanet, prov. de Lleida.

AMOROSAMENT. adv. m. *Amorosamente.*

AMOROSÍA. f. Ab que 's significa la afectuosa inclinació que se sent per algú. *Amor.*

AMOROSIR. v. a. AMOLLIR.

AMOROSÍSSIM, A. adj. sup. *Amorosísimo.*

AMOROSÍSSIMAMENT. adv. sup. *Amorosísimamente.*

AMOROSIT, DA. p. p. De amorosir. *Ablanado.*

AMOROSITAT. f. *DOCILITAT, DOLÇURA.*

AMORRAR. v. n. Fer inclinar el cap a terra. *Amorrrar* || Fer caure de morros. *Abocinar.* || Acostar alguna cosa de punta al objecte o paratge ont ha de obrar, com: *la pistola als píis, l'atxa a la paret Abocar.* || També s'usa molt sovint com reciproc. *Amorrrarse.* || *Naut.* Ficar la nau molt y sovint la proa a l'aigua de resultes de anar molt carregada o estivada, o per dur més vela de la que pot resistir. *Ahocicar.* || *Naut.* Atracar una embarcació a la platja. *Atracar.*

AMORRRARSE LA BARCA. fr. *Clavarse en tierra en el momento de sacarla del mar.*

AMORRAT, DA. p. p. De amorrar. *Amorrado.*

AMORRIARSE. v. r. Reunirse el bestiar de llaua a l'ombra. *Acarrarse*

AMORSAR. v. a. *Ant.* ESMORSAR.

AMORTALLADOR, A. s. Qui amortalla. *Amortajador.*

AMORTALLAMENT. m. Acció y efecte de amortallar. *Amortajamiento.*

AMORTALLAR. v. a. Embolicar un mort ab la mortalla. *Amortajar.*

AMORTAR. v. a. *Ant.* AMORTIR.

AMORTIGUADOR. m. *Naut.* Ressort pera fer que els baròmetres s'iguin menys sensibles a les agitacions del mar. *Amortiguador.*

AMORTIGUAT, DA. adj. *Fig.* Calmat, suavisat, etc. *Amortiguado.*

AMORTIR. v. a. *Ant.* Esmortuir, mitigar. *Amortiguar.*

AMORTISABLE. adj. Lo que pot ésser amortisat. *Amortizable.*

AMORTISACIÓ. f. y

AMORTISAMENT. m. La acció y efecte d'amortisar. *Amortización.*

AMORTISAR. v. a. Passar els béns a mans mortes que no 'ls puguin vendre; vincularlos a favor d'una familia o comunitat. *Amortizar.* || Dit dels censals, etcètera, lluir, redimir el capital. *Amortizar, redimir, quitar.*

AMORTISAT, DA. p. p. *Amortizado.*

AMORSCARSE. v. r. *Fam.* Enfadarse. *Amostazarse, amoscarse.*

AMOSSAR. v. a. y 'ls seus derivats. *Ant.* AMUSSAR.

AMOSTRAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. *MOSTRAR.*

AMOTARSE. v. r. Créixer les plantes formant motes. *Amacollarse.*

AMOTINADAMENT. adv. m. *Amotinadamente, sediciosamente, tumultuosamente.*

AMOTINADOR, A. m. y f. Qui amotina. *Amotinador.*

AMOTINAMENT. m. L'acció d'amotinar-se, y 'l meteix motl. *Amotinamiento.*

AMOTINAR. v. a. Alborotar un regne, poble, república o exèrcit contra 'l seu superior. *Amotinar.* || Turbar, alborotar les passions. *Amotinar, alborotar.*

AMOTINARSE. v. r. Rebelarse contra 'ls superiors. *Amotinarse, rebelarse, sublevarse.* || Amon-tonarse la gent en algún paratge. *Agolparse, remolinarse.*

AMOTINAT, DA. p. p. Amotinado.

AMOTLLAR. v. a. ENMOTLLAR.

AMOVIBLE. adj. Lo que 's pot separar d' algún Hoch; antigament se deia dels empleos y ara 's diu del benefici eclesiàstich que no és colatiu. Admòvible, amovible o adnutum.

AMOVILITAT. f. Amovilidad.

AMPARA. f. Suspensió d' alguna obra. Embargo. || Segrest, embarch. Embargo y ampara.

AMPARADOR. m. Amparador.

AMPARAR. v. a. Protegir, defendre, recullir a algú. Amparar, proteger, favorecer. || Impedir la prosecució d' alguna obra. Embargar. || Segrestar o embargar els béns mobles. Embargar y amparar. || *Ter.* ENMATLLEVAR. Pedir ó tomar prestado.

AMPARARSE. v. r. Ampararse. || Aprovecharse, valerse.

AMPARAT, DA. p. p. Amparado.

AMPARO. m. Favor o protecció. Amparo. || Qualsevol abrìch o defensa. Amparo, asilo, refugio || La persona que favoreix o protegeix a un' altra. Amparo, protector, amparador.

AMPELITA. f. *Geol.* Esquist argilós de color negre o molt fosch, que, format per una barreja d' antràcita y materies pissaroses, conté gran quantitat de pirita blanca. No s' ha lograt fòndrel, més en el foch varia de color. Ampelita. || —ALUMIFERA. La que se usa pera fer alum y que a més dels silicats d' alumina y carbonó, té quantitats de sofre y ferro. Ampelita alumifera. || —GRÀFICA. La que 's diu vulgament *llapis de fuster*, y 's compón de sílice, alumina, ferro y carbonó. Ampelita gràfica.

AMPELÓGRAF. m. Qui estudia o 's dedica a la descripció dels ceps. Ampelógrafo.

AMPELOGRAFIA. f. Descripció o tractat dels ceps. Ampelografía.

AMPIT. m. Barana macisa de pedra o de maó. || *Art. y Of.* Baix d' una porta || El troç comprés desde el través de baix fins a la faixa. || El primer plaó de una porta, d' una vidriera o d' un porticó. Antepecho.

AMPLA. f. y

AMPLADA. f. Amplaria.

AMPLAMENT. adv. m. AMPLIAMENT, 2. || ABUNDAMENT.

AMPLARIA. f. Anchura, ancho. || Parlant de teles. Anchura.

AMPLÁS, SA. adj. aum. Mòlt ample. Anchísimo.

AMPLE, A. adj. Lo que té amplaria. Ancho, a. || Extés, dilatat, balder, folgat. Holgado, holnaguero. || m. Amplaria.

VINDRE AMPLE UNA COSA. fr. Venir holgada.

AMPLE (Riu). *Hidrog.* Riuet tributari de la vora esquerra del riu Tech, Alt Vallespir.

AMPLECURT, A. adj. Més ample que llarch. Anchicorto.

AMPLESA. f. AMPLARIA.

AMPLEXIFOLIAT. adj. *Bot.* Calificació de les plantes quines fulles rodejen el tronch. Amplexifoliado.

AMPLIACIÓ. f. L' acció y efecte d' ampliar. Amplificación, ampliación.

AMPLIADOR. m. Ampliador, amplificador.

AMPLIAMENT. m. *Ant.* AMPLIACIÓ. || adv. m. Ampliamente, extensamente.

AMPLIAR. v. a. Engrandir, aumentar, estendre. Ampliar, dilatar, extender.

AMPLIAT, DA. p. p. Ampliado.

AMPLIATIU. adj. Lo que té virtut d' ampliar. Ampliatio.

AMPLIFICACIÓ. f. AMPLIACIÓ. || Dilatació, extensió. Amplificación.

AMPLIFICADAMENT. adv. m. Amplificadamente, ampliamente.

AMPLIFICADOR, A. m. y f. Qui amplifica. Amplificador.

AMPLIFICAR. v. a. Ampliar. || r. Estendre un discurs. Amplificar.

AMPLIFICAT, DA. p. p. Amplificado.

AMPLÍSSIM, A. adj. sup. Lo que té molta amplaria. Anchísimo. || Dit de les coses immaterials, còm *facultats amplíssimes*. Amplísimo.

AMPLITUT. f. Extensió, dilatació. Amplitud. || *Ant.* AMPLARIA.

AMPLOYA. f. Sardina. || Quan és salada se 'n diu arengada. Sardina salada, arenque.

AMPLURA. f. *Ant.* AMPLARIA.

AMPOLLA. f. Pot de vidre o cristall, de coll llarch y estret y de còs ample y rodó. Ampolla, redoma, botella.

NO ÉS BUFAR Y FER AMPOLLES. fr. Vol dir que una cosa no és tan fàcil 'e fer còm algú suposa. *No se ganó Zamora en una hora, o es cosa que tiene uñas, o tiene más pelendengues de lo que parece.*

AMPOLLA (La). *Geog.* Poble del terme municipal de Perelló, prov. de Tarragona. És a la vora del mar.

AMPOLLETA. f. dim. Ampolleta, ampollica, ampollita. || Relloge d' arena, dit aixís per estar compost de dues ampolletes. Ampolleta. || La que serveix pera posar la crisma. Crismera, oliera. || La de aigua d' olor. Pomo.

AMPONYA. f. *Bot.* Peónia.

AMPOSTA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, b' sb. y part. jud. de Tortosa. Es a la vora dreta del Ebre y té 4,226 hab.

AMPARAMENT. m. *Ant.* EMBARCH.

AMPRAR. v. a. *Ter.* EMMANLLER. Pedir ó tomar prestado, y amprar. || Amparar. || *Ant.* Aprofitarse. Aprovecharse, valerse.

AMPRA, DA. p. p. Amprado.

AMPRE. m. *Ter. y Ant.* VESPRES.

AMPRIUS. m. pl. Terra erma y comuna d' algún poble. Baldió. || *Ter.* Recó ont se solen tirar les escombraries. Basurero.

AMPULÓS, A. adj. Pompós, retumbant, massa extés, parlant d' un escrit o d' un discurs. Ampuloso.

AMPUTACIÓ. *Cir.* La operació de tallar algún membre. Amputación.

AMPUTAR. v. a. Tallar o separar del tot algún membre. Amputar.

AMPUTAT, DA. p. p. Amputado, da.

AMULATAT, DA. adj. De color dels mulates. Amulado.

AMULET. m. Obgete, quina forma y material pot ésser molt variada, al que se l' hi atribueixen certes virtuts curatives o preservatives. Amuleto.

AMUNT. adv. || Dalt, demunt la part alta. Arriba. || *Met.* Lloch preinent que ocupa algú respecte d' altre. Arriba. || En els escrits, ans, antecedentment. Arriba.

EN AMUNT. m. adv. Pera significar augment de preu, número o temps, còm: *de les deu en amunt*. Arriba.

D' AMUNT AVALL. *Loc.* De arriba abajo, de pies a cabeza, desde el principio hasta el fin.

FER HO ANAR TOT D' AMUNT AVALL. fr. Invertir confusament l' ordre de les coses. Trastornar.

Segell d' Amposta

PER AMUNT. m. adv. AVANT.

AMUNTEGAR. v. a. Fer munts o piles sens ordre ni concert. Amontonar, hacinar.

AMURA. f. *Naut.* Quadra de proa. Mida de la nau en el punt que determina la quarta part de la eslorà y de sa major llargària per la banda de fora contant desde la proa. Amura. || Corda que serveix pera certes maniobres. Amura.

AMURADA. f. *Naut.* Costats interiors de la nau. Amurada.

AMURALLAR. v. a. Edificar o alçar muralles al entorn d'una població, d'una casa, etc. Murar, amurallar.

AMURAR. v. à. *Naut.* Tirar per l'amura y portar el pny envers la proa, ont està assegurada aquella. Amurar.

AMURRIADOR. m. Lloch ombrivol ont en el fort del sol s'aplega'l bestiar pera fer la mitjdiada. Lugar donde se acarra el ganado lanar.

-AMURRIADOR, (Plà del). *Orog.* Plà de la serra de Mongrony, prov. de Girona.

AMURRIAR. v. a. Abandonarse. || Baixar o inclinar el cap. Amorrar.

AMURRIARSE. v. r. Se diu del bestiar quan al estiu se reuneix a l'ombra pera resguardarse del sol. Acarrarse. || Fer el murri, no responent a lo que's pregunta. Amorrar.

AMUSSAMENT. m. Sensació aspre y desagradable que causen a les dents els àcits. Dentera. || La acció d'anarse'n el fil dels instruments de tall o de punta. Embotadura.

AMUSSAR. v. a. Causar l'àcit una sensació aspre y desagradable a la dentadura. Acedar, dar dentera, allargar los dientes. || Fer perdre'l fil als instruments de tall. Embotar.

AMUSSARSE. v. r. Engruixirse'l fil dels instruments per haver tallat alguna cosa aspre. Esmosarse un'eina. Embotar. || Tindre dentera. Acedar, dar dentera.

AN. m. *Ant ANY.*

ANA. f. Xifra ab que'ls metges signifiquen pes o quantitat igual. Ana. || Mida de mitja cana a poca diferencia. Ana.

ANABAPTISME. m. Heretgia dels anabaptistes. Anabaptismo.

ANABAPTISTA. m. Cristià que refusa'l batisme a les criatures y'l donen solsament als adults, tornantlos a batejar quan son grans si ho han estat ja de petits. Anabaptista.

ANABEN, A. adj. m. *Erpet.* S'aplica a aquejls reptils que s'enfilen pels arbres. Anabeno.

ANABENODÀCTIL. adj. *Hist. nat.* Calificació dels animals que tenen els dits a propòsit pera enfilarse. Anabenodàctilo.

ANABIS. *Geog. ant.* Nòm de Tàrrega, segons uns, y d'Agramunt, segons altres, en temps dels romans.

ANACARDINA. f. Confecció feta ab l'anacart, a la que se li atribueix la virtut de retornar la memoria. Anacardina.

ANACART. m. y

ANACARTI. m. Arbre gran de la India, que té la pell d'un color de cendre fosch, les fulles en forma de cuny gran, el fruit en figura de cor b'anch, ab una closca, y dins una llevor d'igual figura: s'usa en la medicina. Anacardo.

ANACATARSIS. f. *Patol.* Expectoració abundant de mucositats, de llnfa o de pus. Anacatarsis.

ANACEFALEOSIS. f. *Ret.* Recapitulació, dels principals punts d'un discurs. Anacefaleosis.

ANACINEMA. f. *Med.* Commoció o sacudiment de totes les parts del cós. Anacinema.

ANACLÀSTICH, CA. adj. *Opt.* S'aplica al punt que causa la refracció. Anaclástico, ca.

ANACLET. n. p. Anacleto.

ANACOLEMA. f. *Med.* Pegat qu'en les malalties dels ulls s'aplica al front. Anacolema.

ANACOLUTA. f. *Gram.* Figura de gramàtica que consisteix en suprimir en una frase una paraula que és correlativa ordinària d'una de les paraules ja expresades. Anacoluta.

ANACORETA. m. Home que impulsat per un sentiment religiós fugí del món y viu en lloch retirat, entregat a la penitència y a la vida contemplativa. Anacoreta.

ANACORÉTICH, CA. adj. Lo que pertany al anacoreta. Anacorético.

ANACREÓNTICH, CA. adj. Poesia feta a imitació de les de Anacreont. Anacreóntico, ca.

ANACRONISME. m. Erro que's comet colcant un fet avans o després de la época en que se ha realitzat. Anacronismo.

ANACTESIA. f. *Med.* Reparació de les forses. Anactesia.

ANADA. f. Acte d'anar d'un lloch a l'altre. Ida. || En el joch de billar la sortida lora de la taula de la bola del que juga. Ida. || La acció y efecte de anar. Ida.

ANADA Y VINGUDA. *Loc.* La acció d'anar y vindre. Ida y venida.

EN DUES ANADES Y VINGUDES. *Loc. Jam.* Ab molt poch temps. En dos idas y venidas.

L'ANADA DEL BON METGE. *Loc.* L'ANADA DEL FUM. L'ANADA DEL FUM. *Loc. Jam.* Denota'l desitj de que no torni'l que se'n va. La ida del humo, del cautivo.

NO DEIXAR L'ANADA PER LA TORNADA. *fr.* Denota la eficacia ab que's preté alguna cosa. No dar ó no dejar la ida por la venida.

ÀNADE. f. ÀNECH.

ANADEJAR. v. n. *Ant.* Caminar com l'ànech, decantantse tan aviat a un costat com al altre. Anadejar.

ANADÍ. m. dim. El poll del ànech. Anadino, anadoncillo. || L'ànech novell. Anadón.

ANADÓ. m. *Ant.* SURTIDOR. || m. Ànech jove. Anadoncillo.

ANADOR. m. *Ant.* Andador.

ANADOSIS. f. *Fisiol.* Digestió o distribució del quillo per totes les parts del cós. Anadosis.

ANADRÒM. adj. S'aplica als peixos de mar que puguen fins al interior dels rius. Anadromo.

ANADROMA. f. *M d.* Traslació dels humors morbífics d'una part a l'altra, y principalment de les parts superiors a les inferiors. Anadroma.

ANADURA. f. *Ant.* Anada.

ANAFALANTÍASIS. f. *Patol.* Caiguda de fes celles. Anafalantíasis.

ANAFIA. f. Disminució o privació del tacte. Anafia.

ANAFIL. m. Instrument músich semblant a una trompeta recta. Añafil.

ANAFILER. m. Qui toca p'anafil. Añafilero.

ANAFOLIS. f. *Patol.* Curació de la geniva descarnada. Anafolis.

ANAFONESIA. f. Exercici de la veu pera enfortir-la. Anafonesia.

ANÁFORA. f. *Ret.* Figura retórica que consisteix en repetir una mateixa paraula al comensament de dues o més frases. Anáfora.

ANAFÓRICH, CA. adj. *Med. Ant.* S'aplicava al que treia qualsevol materia per la boca. Anafórico, ca.

ANAFRODISIA. f. *Med.* Carencia del apetit venéreu: incapacitat d'engendrar. Anafrodisia.

ANAFRODISÍACH, CA. adj. Relatiu a la anafrodisia. **Anafrodisiaco** || S' aplica a les substàncies que calmen l'apetit venereu. **Anafrodisiaco**.

ANAFRODITA. s. y adj. *Med.* Insensible als plaers venereus o impotent pera engendrar. **Anafrodita**.

ANAFRODÍTICH, CA. adj. Se diu d'un còs organitzat que 's forma sense intervenció dels sexes. **Anafrodítich**.

ANAGENITA. f. *Geol.* Mena de roca talcosa formada de fragments de feldespat, de quatç y de protogina. **Anagenita**.

ANAGLIF. m. Obra tallada de relleu grogler. **Anaglifo**. || *Anat. ant.* El quart ventricul o la cavitat romboidal del cervell.

ANAGLÍFICH, CA. adj. Cubert de relleus o figures de relleu. **Anaglífico**.

ANAGOGÍA. f. Interpretació mística del sentit literal de la Bíblia y d'altres llibres sants. **Anagogia**, **anagoge**.

ANAGÓGICAMENT. adv. m. En sentit místich **Anagógicamente**.

ANAGÓGICH, CA. adj. Pertanyent a la anagogia. **Anagógico**.

ANAGRAF. m. *Med.* Fórmula o prescripció de medicaments. **Anagrafe**.

ANAGRAMA. m. Transposició arbitrària de les lletres que entren en un nòm pera formarne un altre. **Anagrama**.

ANAGUES. f. pl. Enagues.

ANAJÚS. m. pl. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les vacinàcees, quins fruits son astringents y refrescants y dels quals se 'n fa un aixarop molt recomanat contra 'ls cólichs de sanch; també s'usen en tinctoria. **Arandano**, **mirtillo**.

ANALCIMA f. *Min.* Mineral compost de sílice, alumina, sosa, calç y aigua. **Analcima**.

ANÁLECH, GA. adj. **ANÁLOCH**.

ANÁLECTES. s. m. Colecció selecte de trossos d' escrits trets d' un o de varis autors. **Analectos**

ANALÉCTICH, CA. adj. *Med.* Lo meteix que restaurador de les forces abatudes per una malaltia. **Analéctico**, **analéptico**.

ANALEMA. f. *Astron.* Projectió ortogràfica de la esfera sobre 'l coluro dels solsticis. **Analema**.

ANALEMÁTICH, CA. adj. *Astron.* Relariu al analema. **Analemático**, **ca**.

ANALEPSIA. f. *Med.* Restabliment de les forces després d' una malaltia. **Analepsia**.

ANALGESIA. f. *Fisiot.* Carencia de dolor. **Analgesia**.

ANALISADOR. m. Versat en l' anàlisis. **Analizador**.

ANALISAR. v. a. Fer anàlisis. **Analizar**.

ANALISIS. f. Resolució o separació de les parts d' un tot fins a conèixer 'ls seus principis o elements. **Anàlisis**. || *Matem.* L' art de resoldre 'ls problemes per l' àlgebra. **Anàlisis**. || Exàmen d' alguna obra o escrit. **Anàlisis**. || --LÒGICA. Mètode pel que passém de les conseqüències als principis, dels efectes a les causes, de lo particular a lo general, de lo concret a l' abstrèt y de lo compost a lo simple. **Anàlisis lògica**.

ANALISTA. m. El qui escriu anals. **Analista**.

ANALÍTICA. f. Art de resoldre les coses en llurs principis. **Analítica**.

ANALÍTICAMENT. adv. m. **Analíticamente**.

ANALÍTICH, CA. adj. Lo que pertany a l' anàlisis. **Analítico**.

ANÁLOCH, GA. adj. Lo que pertany a l' analogia. **Análogo**, **analgóico**.

ANALOGÍA. f. Semblansa qu' algunes coses dis-

tintes tenen entre elles, per més que 's diferencien en altres que 'ls hi son peculiars. **Analogia**. || *Gram.* La primera part de la gramàtica que tracta del origen de les parts de l' oració ab llurs propietats y accidents. **Analogia**. || --DIFERENCIAL. *Astron.* Les relacions que hi ha entre les diferències dels ànguls y dels costats d' un triàngul esfèrich. **Analogia diferencial**.

ANALÓGICAMENT. adv. m. **Analógicamente**.

ANALÓGICH, CA. adj. **ANÁLOCH**.

ANALOGISME. m. Comparació de relacions. **Analogismo**.

ANALOSIS. f. *Patol.* Extenuació, consumpció aflaquiment considerable. **Analosis**.

ANALS. s. m. pl. Histories en les que 'ls sucesos se compten any per any. **Anales**.

ANALUVIÓ. m. *Geol.* Aglomeració de trossos de roques que formen un sol cos heterogeni. **Analuvió**.

ANAMNESIA. f. *Fisiot.* Reminiscència, acte de recordar les idees d' objectes oblidats. Art de recordar, de tindre memoria. **Anamnesia**.

ANAMNÈSTICH, CA. adj. Que pertany a l' anamnesia o remei pera retornar la memoria a aquell que l' ha perduda. **Anamnético**.

ANAMÓRFICH, CA. adj. *Min.* S' aplica als cristalls naturals quin centra afecta distinta forma de la qu' ells tenen. **Anamórfico**.

ANAMORFOSI. adj. *Matem.* Calificatiu que 's dona a les figures deformes que, vistes baix cert aspecte, semblen regulars y fetes ab justes proporcions. **Anamorfóseo**.

ANAMORFOSIA. f. *Fis.* Imatge deforme, representació grotesca feta demunt d' una superfície plana o còrba, pero que, vista a certa distancia y baix certes condicions, presenta una figura regular y ben proporcionada. **Anamorfosia**.

ANANA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les bromeliàcees, quines fulles son semblants a les de l' atzavara y quina fruita, en forma de pinya, és molt gustosa. **Piña de América anana**.

ANANDIA. f. *Patol.* Privació de la veu. **Anandia**.

ANANT. p. a. **Andando**.

ANÀNXITA. f. *Min. ant.* Pedra qu' usaven els màgichs en la hidromancia. **Ananchita** ó **ananquita**.

ANAP. m. *Ant.* s. m. Copa gran qu' usaven els antics pera brindar. **Vaso**.

ANAPECIA. f. *Patol.* Dilatació viciosa dels conductes y orificis vasculars. **Anapecia**.

ANAPLÀSIS. f. *Med.* Consolidació de la fractura d' un os. **Anaplasia**.

ANAPLEURÒTICH. adj. *Med.* Se diu del remei que fá que 'l lloch d' una ferida s' ompli de carn. **Anapleurótico**.

ANAPLEUSIS. f. *Med.* Descarnació dels ossos corcats. **Anapleusis**.

ANAPTISIA. f. *Ant.* Salivació. **Anaptisia**.

ANAPTR. v. n. Moure's, caminar d' un lloch a l' altre. **Ir, andar, caminar**. || Apostar, còm: *va una peseta*. **Ir**. || Consistir, dependre y sols s' usa en les terceres persones, còm: *en aixó li va la vida*. **Ir, consistir, estar en, depender de**. || Importar, interessar, còm: *res m' hi va en aixó*. **Ir, importar, interesar**. || Corre, còm: *va per nou anys*. **Ir**. || Diferenciarse, còm: *lo que va de pare a fill*. **Ir, distar**. || Dirigirse un camí a tal part, còm: *aquesta carretera va a Madrit*. **Ir, llevar**. || En el joch de cartes fer joch o entrar. **Ir, entrar, jugar**. || Obrar, proceir. **Ir, portarse, proceder**. || Conjugarse un verb còm un altre. **Ir**. Vendre's les coses a tal preu. **Ir, valer, pasar, estar**. || Significant l' estat d' alguna cosa, còm: *va 'l món al revés, tot va mal*. **Ir, andar, estar**. || Moure's el rellotge y altres màquines que tenen moviment. **Ir, andar**. || Junt ab el modo, còm: *de puntetes, a peu descals, a cavall, a les*

fosques, a quatre grapes, a peu coix. Ir, andar. || Junt ab els gerundis d'altres verbs denota l'acció i execució d'ells, com: *anar corrent*. Ir, andar corriendo, correr. || Junt ab les partícules *a, ab, per, de, en*, y alguns nòms, pren la significació d'ells, com: *anar a passeig*. Ir, andar á paseo, pasear. || Ab la preposició *contra*, denota perseguir o ser de contrari parer. Ir. || Ab la preposició *fora de*, significa acció contrària al verb, com: *anar fora de camí*. Ir. || Junt ab algun infinitiu, disposarse per l'acció del verb ab que s'ajunta. Ir.

ANAR A CEGUES. fr. Sens veureshi. *Andar ciegamente*. || *Met.* Sens coneixement ni reflexió. *A ciegas*.

ANAR A DIR. fr. Estar a punt de dir alguna cosa. *Tener en la punta o en el pico de la lengua*.

ANAR AFORRO. fr. Anar a peu y sense càrrega.

ANAR A LA LUA. fr. *Naut.* Pendre 'l vent per la part del revés de les velas a causa d'un descuit. *Tomar una embarcación por la lua*.

ANAR A LA MATINADA. fr. Entre mariners. *Zarpas antes de amanecer*.

ANAR A LA PRIMA. fr. Entre mariners. *Salir a pescar a puesta de sol*.

ANAR A PUNT DE COMPAS O DE SOLFA. fr. *Met.* Obrar ab mesura, fer les coses com deuen ésser. *Ir alguno con el compás en la mano*.

ANAR BÉ. fr. *Met. Jam.* Lograr-se, tindre efecte alguna cosa. *Cuajar*,

ANAR, DIR O PARLAR PER ALGÚ. fr. Tirar indirectes, donant a entendre que 's parla per algun subjecte particular. *Tirar á ven'ana señalada*.

ANAR, NAVEGAR ARRIBANT. Dirigirse a sotavent de la derrota. Ir, ó navegar arribando.

ANAR A RETALÓ. fr. *Fam.* Usar de les sabates com a xinel·les. *Andar en chanclela*.

ANAR VESTIT DELS DIES DE FESTA. Ir endominguado.

ANAR A LA QUE SALTA. fr. Aprofitar l'ocasió quan se presenta. *Andar á la que salta, briboncar*.

ANAR A LA SAGA. fr. Observar els passos y les accions d'alguí. *Andar á las vueltas, ir ó andar á los alcanes*.

ANAR A LES PALPENTES. Prosseguir ab incertitut buscant els medis pera acertar. *Andar á tientas, á ciegas*.

ANAR ALGUNA COSA A LA GREGA, A LA XAMBERGA, A TRES QUARTS DE QUINZE. Sens ordre ni concert. *Ir alguna cosa fuera de trastes, ó á trompa y talega*.

ANAR ALGUNA COSA MOLT ESCASSA fr. Havern'hi poch. *Andar alguna cosa muy escasa*.

ANAR A PARTIR. fr. Anar en algun negoci a perdua o a ganancia ab altres. *Ir á la parte, ir de cuartillo*.

ANAR AB ARMES. fr. *Ant.* Joell d'armes.

ANAR EL CARRO PÈL PEDREGAL. fr. Seguir ja de temps malament alguna co. a y pitjorant quasi sempre. *Irse á rodar, ir desbaratado*.

ANAR BRANQUEJANT. fr. ANAR PER LES BRANQUES.

ANAR CALENT O FORT ALGUN NEGOCI. fr. Tractarse ab activitat. *Bullir*. || Tindre l'animal mascle desitjos de femella o tindre's aquesta d'aquell. *Andar ó estar en celos, estar caliente, apeteer el coito*.

ANAR CORRENT. fr. Fer les coses depressa. *Andar en un pic*.

ANAR D' ASSÍ Y D' ALLÍ, D' UNA PART A L' ALTRA. fr. Divagar, vagamundejar. *Andar de acá para allá, ó de acá para acullá, ó andar vagando*.

ANAR DE CURT O DE LLARCH. fr. Anar ab casaca o hàbit talar. *Ir de corto ó con hábitos*.

ANAR DE DALT A BAIX. fr. Caure de dalt a baix. *Dar abajo*.

ANAR DE TORT. fr. Girarse envers un costat alguna cosa que 's mou. *Ladearse, torcerse*. || Dit del qui 'està borratxo. *Estar hecho una equis*.

ANAR DERRERA D' ALGÚ. fr. Seguirlo ont va. *Ir al rabo*. || Buscarlo ab diligència pera pendre'l o per altre fi. *Andar, ir tras alguno*.

ANAR DERRERA D' ALGUNA COSA. fr. Fer les diligen-

cies pera lograrla. *Andar por alguna cosa*. || Preténdrela ab eficàcia y instancia. *Andar ó ir tras alguna cosa*.

ANAR ENDEVANT. fr. Avansar, fer algun nou progrés. *Adelantar*. || No detindre's en lo que s' está fent o tractant. *Ir adelante*.

ANAR GROS. fr. Dit del riu, anar molt crescut. *Ir alto, crecido*.

ANARHI PERDUT. fr. Denota qu' en alguna materia s'obra sense 'ls coneixements o notícies necessaries. *Ir á oscuras, andar á tientas*.

ANARHI TOT. fr. POSAR L' OLLA GRAN DINTRE LA XICA.

ANARHI A DIR. *Expr.* Pera denotar qu' algú estava a punt de dir lo que diu un altre. *Estar á punto de decirlo*.

ANARLI A ALGÚ 'LS PEUS, LES MANS, etc. No estar quiet. *Bullirle á uno los pies*, etc.

ANAR LLEST. *Andar listo*.

ANAR LLUNY D' OSQUES. fr. *Met.* Estar molt distant de lo que 's diu, 's fa, o 's vol donar a entendre. *Ir lejos ó muy lejos ó errado*.

ANAR EL COR, EL POLS. Moure's violentament. *Latir el corazón, el pulso*.

ANAR MELLOR O PER MELLOR. Mellorarse en la salut. *Mejorar, convalecer*.

ANAR PASSANT. fr. Mantindre's un meteix estat de salut o conveniencies. *Ir pasando*.

ANAR PER ALT. fr. En el joch de billar saltar ab bola fora de la taula. *Ir por alto*. || No advertir o no entendre alguna cosa. *Irse por alto*.

ANAR SOBRE ALGUNA COSA. fr. Seguir algun negoci sense perdre'l de vista. *Ir sobre alguna cosa*.

ANAR SOL COM UNA ÓLIVA, O COM UN MUSSOL, O ANAR FET UN MUSSOL. *Andar como un duende, ó solo como el espárrago*.

ANAR TOT DEIXAT. Anar mal endres at. *Andar desatitñado, desaseado*.

ANAR TOTS A UNA. fr. Obrar de concert pera alguna cosa. *Andar d una*.

ANAR TOT XANO XANO. fr. Caminar poch a poch. *Andar paso á paso*.

ANÉM. *Loc. Jam.* *Vamos, vaya*.

ANÉUHO A ENTENDRE. fr. Denota que no 's pot conciliar la contradicció d'algunes coses. *Ajustadme esas medidas*.

A TOT ANAR. *Expr.* A tota pressa. *A más andar*.

ANAR COM UNA PASTORELLA. *Expr. ter* Caminar a saltets. *Andar de cernitillo*.

BO ÉS ANAR A VISITAR, PERO MELLOR QUI A CASA S' ESTÁ. Aforisme ab que 's significa que no 's deuen frecuentar les cases dels altres pels compromisos que hi pot haver.

DEIXAR ANAR. fr. No fer cas d'alguna cosa, omi'tirla. *Dejar correr*. || Deixar caure a terra alguna cosa. *Dejar caer*. || Posar en llibertat a un prés, deixar solt lo que 's tenia agafat. *Soltar*. || *Met.* Deixar caure alguna paraula dissimuladament en la conversa. *Dejarse decir*. || En el joch de cartes, no matar la basa podentho fer. *Soltar la baza*.

DEIXARSE ANAR. fr. *Fam.* Explica que alguna persona va tota mal endressada. *Caerse á pedazos, irse ó caerse cada cuarto por su lado, dejarse*. || Precipitarse d' algun lloch. *Dejarse caer, echarse, arrojarse, precipitarse*. || Baixar d' un arbre o per una corda avall, etc. *Descoljarse, dejarse caer*.

DEIXAT ANAR. *Loc.* Equivalent a desgairat. *Desmazalado, desmadejado*.

DIGASME AB QUI VAS Y 'T DIRÉ QUI SERÁS. fr. Que indica lo que pot la força dels costums en els companys. *Dime con quién andas y te diré quién eres*.

NO ANAR GAIRE. No frigar molt en succeir alguna cosa. *No tardar mucho, no pasar mucho tiempo*.

NO ANIRÁS A ROMA PER LA PENITENCIA. Amenassa càstich greu. *No irás á pagarla en el otro mundo*.

NO VAGI O NO VAGIS TAN DEPRESSA. fr. Ab que se amenassa a algú qu' en altra ocasió més propia pa-

garà 'l mal que ha fet. *A cada puerco le llega su San Martín; no le irás alabando; ya te lo dirán de misas.*

PER ONT ANIRÁS FARÁS CÒM VEURÁS. *Ref.* Denota que tothom déu acomodar-se al estil del país ont se trova, *Por donde fueres haz como viéres; á do vas, como viéres, así haz.*

PER TOT ONT VAGIS DELS TEUS HI HAGI. Aforisme ab que 's significa que 's déu procurar no trovar-se sense algun parent o amic.

POCH A POCH SE VA LLUNY. *Ref.* Vol dir que totes les coses volen comensament. *Poquito á poco hila la vieja el copo.*

QUAN TOT VAGI MAL O MALAMENT. *fr. Fam. Cuando todo corra turbio.*

¿QUE HE D' ANAR VOLANT? *Expr. met. fam.* Ab que s' excusa algun quan li donen massa pressa. *Es puñalada de p'caro.*

QUI VA DEPRESSA PLEGA TART. *Ref.* Vol dir que les coses que 's fan depressa surten malament. *Visteme despacio que estoy de prisá.*

SEGONS CÒM ANIRÁ. *fr.* Denota que havem d' esperar l' éxit de alguna cosa pera arreglar la nostra conducta. *Conforme diere el dado.*

SEMBLA QUE VAGIS A BUSCAR LA MORT. *fr.* Se li diu a aquell que va mòlt poch a poquet. *Parece que rayas pisando huevos.*

SENS CÒM VA NI CÒM COSTA. *fr.* Sens preparació, a bulto. *A secas y sin llover: á tontas y á locas.*

SENS ANARLI NI VENIRLI. *Expr.* Pera donar a entendre que a algu no li importa res allò de que 's tracta. *Sin irle ni venirle.*

TAL HI VA QUE NO S' HO CREU. *Af. Donde menos uno se piensa salta la liebre.* || També 's diu: TAL HI VA QUE NO S' HO CREU A L' HOSPITAL DE LA SANTA CREU.

TOT VA CÒM DÉU VOL. *fr. Irón.* Denota que les coses van malament. *Todo va como Dios es servido, ó á la buena de Dios.*

VAGI UNA COSA PER ALTRA. *Loc.* Denota que una cosa 's recompensa ab altra d' igual estimació poch més o menys. *Váyase lo uno por lo otro.*

VAGI JO CALENT Y RIGUI LA GENT. *Ref.* S' aplica al que prefereix el séu gust a lo que poden dir. *Ande yo caliente y ríase la gente.*

VA 'L RESTO, TOT HI VA. *Loc. ENVIDAR, 5.*

VAL MÉS ANAR SOL QUE MAL ACOMPANYAT. Aforisme ab que 's significa lo perillós d' alguns amistats. *Más vale ir solo que mal acompañado.*

ANAREGNIMA. *adj. Patol.* Se diu de les llagues que 's renoven per la trencadura de la seua cicatrisancada massa aviat. *Anaregnima.*

ANARMÒSTICH, GA. *adj. Miner.* S' aplica al mineral quina creстал·lissació presenta cares accidentals y anormals *Anarmòstico.*

ANARQUÍA. *f. L'* estat que no té ningú que 'l governi. *Anarquía.* || Carencia d' autoritat. *Anarquía.*

ANÁRQUICAMENT. *adv. m. D'* una manera anárquica. *Anárquicamente.*

ANÁRQUICH, CA. *adj.* Lo que pertany a l' anarquia. *Anárquico, ca.*

ANARQUISTA. *m.* Partidari de l' anarquia. *Anarquista.* || Socialista enemic de tot principi autoritari. *Anarquista.*

ANARREA *f. Patol.* Fluxió d' humors de les parts inferiors del còs cap a les superiors. *Anarrea.*

ANARROPIA *f. Med.* Tendència de la sanch a pujar al cap. *Anarropia.*

ANARRÒPICH, CA. *a. l'j.* Que té relació ab l' anarropia. *Anarrópico, ca.*

ANARSE 'N. *v. r.* Separarse d' algún lloch. *Irse.* || Estarse morint. *Irse.* || Vessarse poch a poch el líquit, aplicantse també al vas que 'l conté; y aixís 's diu: *se 'n va vi de la botse, etc. Irse.* || En el joch de cartes, descartarse. *Irse de las cartas, descartarse.* Parla't de la roba s' hi sol afegir: *a trossos*, y vol dir

ferse vella o estriparse. Irse. || Desistir. || Dit de les substancies espirituoses. *Evaporarse, exhalarse.*

ANARSE 'N AB LA QUA ENTRE LES CAMES. *fr.* Rebre un xasco, o anarse 'n avergonyit d' alguna part *Irse, ó salir rábano en re piernas.*

ANARSE 'N AB NOSTRE SENYOR. *fr. Morir, rse al cielo.*

ANARSE 'N TOT A RODAR. *fr. ANAR EL CARRO PÉL PEDREGAL.*

VÉSTE 'N A PASSEJAR, y

VÉSIE 'N EN NÒM DE DÉU. *Loc. met. fam.* Manifesta el desagrado o desaprobació de lo que algu proposa, diu o fá. *Anda á pasear ó á paseo.*

ANÁS. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Estahón, prov. de Lleida

ANASARCA. *f. Med.* Acumulació de la serositat en el teixit celular; ve a ésser una mena d' hidropesia. *Anasarca.*

ANASCOT. *m.* Tela fina de llana, de la qual se 'n fan mantos y altres coses. *Anascote.* || ESCOT.

ANASPASIS. *f. Patol.* Contracció de les parets del ventrell *Anaspasis.*

ANASTASI. *n. p.* Anastasio. || — (SANT). *Biog.* Capità dels exèrcits de Roma, natural de Lleida, condemnat a mort a Badalona per ésser cristià. Va sufrir el martiri junt ab setanta tres dels seus soldats en l' any 305. L' Iglesia 'ls commemora l' onze de Maig.

ANASTASIS. *f. Med.* Transport dels humors a una part elevada. *Anastasis.*

ANASTEQUEIOSIS. *f. Med.* Resolució, complerta separació dels elements d' un còs *Anastequeiosis.*

ANASTOMOSARSE. *pron. Anat.* Juntarse per llurs extrems les ramificacions que ixen de les venes y arteries, o unir-se dos tronchs en un sol. *Anastomosarse.*

ANASTOMOSIS. *f. Med.* Dilatació de les venes. *Anastomosis.*

ANASTOMÒTICH. *adj. Med.* Remei efícaç pera dilatar els vasos y fer que circuli la sanch. *Anastomático.*

ANASTROF. *f. Gram.* Inversió de paraules sense cap necessitat. *Anástrofe.*

ANASTROFIA. *f. Patol.* Inversió d' una part del còs. *Anastrofia.*

ANAT, DA. *p. p.* Andado; ido. || PASSAT.

ANATEMA. *f.* Excomunió. *Anatema, excomunió, anatematismo.* || *Met.* EXECRACIÓ, MALEDICCIÓ.

ANATEMISAR. *v. a.* Fulminar anatemes. *Anatematizar, excomulgar.* || EXECRAR, MALDECIR.

ANATEMATISTA, DA. *p. p. y adj.* *Anatematizado, da.*

ANATEMATISME. *m.* ANATEMA.

ANATÍ, A. *adj.* Que té relació ab l' ànech. *Anatino.*

ANATOLE. *m. Astron.* L' orient del equinocci. *Anatolas.*

ANATOMIA. *f.* Dissecció de les parts del còs humà pera examinar l' ofici de cada una d' elles y poguerles curar ab acert. *Anatomia, dissección.* || Ciència que tracta de les parts sòlides del còs humà y del animal pera sapiguerne la seua figura, situació, lligament, ofícis, etc. *Anatomía.* || *Pint.* La organissació, tamany, forma y disposició de tots els membres del animal. *Anatomía.* || — FISIOLÒGICA. La que té per objecte l' estudi dels òrgans sans. *Anatomía fisiológica.*

FER ANATOMIA. *fr. ANATOMISAR.* || *Met.* Esmicolar, examinar per parts alguna cosa. *Analizar, hacer anatomía.*

ANATÒMICAMENT. *adv. m.* Conforme ab les regles de l' anatomía. *Anatòmicamente.*

ANATÒMICH. *m.* Professor d' anatomía. *Anatómico, anatomista.*

ANATÒMICH, CA. *a. l'j.* Lo pertanyent a l' anatomía. *Anatómico.*

ANATOMISAR. v. a. Executar l'anatomia. Anatomitzar, disecar. || *Pinl.* Senyalar exactament en les estàtues els ossos, muscles, etc. **Anatomatizar.** || **EXAMINAR, ANALISAR.**

ANATOMISAT, DA. p. p. Anatomizado.

ANATOMIASAT, m. ANATÓMICH.

ANATRIPSIA. f. Frega seca u oliosa que 's fá pera donar força a algú membre del còs humà. **Anatropsia.**

ANATRIPSOLÒGIA. f. *Terap.* Tractat sobre les fregues o 'l modo d' aplicarles. **Anatropsologia.**

ANATRÍPTICH, CA. adj. Que serveix pera donar regues. **Anatríptico.**

ANATROP. m. *Patol.* Afecció del ventrell o desordre de les seues funcions, acompanyada d'arregats y vòmits. **Anátropo.**

ANAYGARSE. v. n. ANYORAR EL PIT.

ANAYGAT, DA. adj. S'aplica a les criatures o als animals qu'anyoren el pit al desmamaries.

ANCA. f. La part posterior del còs entre la cuixa y la cintura. **Nalga, asentaderas, posas.** || En estil jocós y tractantse d'irracionals. **Anca.** || La part de darrera dels animals. **Anca.** || — *Nàut.* La part exterior y convexa que forma el casco del barco, a cada costat del codart sota de la bovedeta, y que correspon als caps del jou principal. **Anca.**

ANAR A LES ANQUES. Se diu del que va a cavall demunt les anques. **A ancas, ó sobre las ancas.**

BATRE LES ANQUES. fr. *Ter.* Pegar surres. **Zurrar.**

NO SUFRIR ANQUES. No consentir les cavalcadures que 'ls pugin a cavall a les anques. **No sufrir ancas.**

POSARSE D'ANQUES A LA PARET. f. *Fan.* Defendre tossudament una opinió o dictamen. **Ponerse de pies en la pared.**

ANCALSAR. v. a. *Ant.* ACONSEGUIR.

ANCIÀ, NA. adj. La persona que té molts anys. **Anciano.**

ANCIANITAT. f. Etat avançada, vellesa. **Ancianidad, vejez.** || *Ant.* ANTIGUITAT.

ANCIANS. m. pl. Nòm que 'ls jueus donaven a les persones més importants. **Ancianos.**

ANCILOBLÉFARON. m. *Patol.* Malaltia que consisteix en l'unió dels parpres superiors ab els inferiors. **Ancilobléfaron.**

ANCILOGLOSIS. f. *Patol.* Malaltia de la llengua, durant la qual no pot moure 's lliurement a causa de les seues adherències ab la part inferior de la boca; pot ésser congènita y accidental. **Anciloglosis.**

ANCILOMELA. f. *Cir.* Sonda còrba. **Ancilomela.**

ANCILOMERISME. m. *Patol.* Reunió de parts que deuen estar naturalment separades. **Ancilomerismo.**

ANCILOTOM. m. *Cir. ant.* Mena de bisturí còrb que s'usava antigament. **Ancilotomo.**

ANCILS. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Benasch, prov. d'Osca.

ANCIOLA (Port d'). *Hidrog.* Part del S.O. de l'illa de Cabrera (Balears).

ANCIROIDES. adj. *Ant.* S'aplica a les diverses parts del còs qu'afecten la forma de ganxo o gafet. **Anciroides.**

ANCISTROIDES. adj. Que té la forma d'un ham **Ancistroides.**

ANCH. adv. *Ant.* MAL. || AMÉS. || ENCARA, ENCARA MÉS || TAMBÉ.

ANCHS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Moncorbés, prov. de Lleida.

ANCLA. f. *Nàut.* ÀNCORA.

ANCLAR (Montanya de). *Orog.* Montanya que hi ha a la dreta del riu Valira, demunt meteix d'Andorra.

ANCOLLA. f. *Ter.* Gerra de gran cabuda. **Tinajón.**

ANCOR. adv. *Ant.* ENCARA.

ÀNCORA. s. f. Peça grossa de ferro ab dues llençues còm la punta del ham, que tirat al mar ab la gúme a deté les embarcacions, y les sosté contra 'ls cops dels vents. **Ancla, àncora.** || — DE GRILLET. *Nàut.* La que s'usa ab cable y cadena, té 'l cap de ferro y en lloch d'argamèll té un gros grillet pera subjectar el cable. **Ancla de grillet.** || — DE LA ESPERANSA. La qu'és molt gran, dita aixís per ésser de major seguritat y 'l darrer recurs que queda. **àncora de la esperanza.**

ALSAR ÀNCORES. fr. *Nàut.* **Levar àncoras, desaferrar, zarpar.**

ESTAR AL ÀNCORA. Estar la nau assegurada ab ella. **Estar en anclas, ó sobre las anclas ó las àncoras.**

FERMAR LES ÀNCORES. *Loc. ant.* ALSAR ÀNCORES.

TIRAR ÀNCORES. **Anclar, ancorar, echar las anclas ó àncoras, dar fondo.**

ÀNCORATGE. m. La acció de tirar les àncores al mar. **Anclaje, ancoraje.** || Lloch ont dona fons la nau. || El dret que 's paga en els ports pera donar fons. **Anclaje, ancoraje.**

ÀNCORCA. f. Argila pura groga que s'usa pera pintar. **Ancorca.**

ÀNCORDA. f. La corda tivanta o corda retorsuda de la ballesa.

ÀNCORELL. m. Pedra de dues, tres o més arrobes de pes, que s'usa en la pesca de la sardina. **Ancorell.**

ÀNCORER. m. Qui fa àncores. **Ancorero.**

ÀNCORERIA. f. Lloch ont se fan àncores **Ancorería.**

ÀNCORETA. f. dim. y

ÀNCORÓ. m. dim. **Anclote.**

ÀNCUS. m. *Cir.* Qui no té drets els brassos, de manera que no pot estendre'ls perfectament, y segons Hipòcrates, la deformitat que pot resultar de la luxació del húmer o del antebraz. **Ancus.**

ÀNCUSA. f. *Bot.* LLENGUA BOVINA.

ÀNCUSAT. m. *Quim.* Sal produïda per la combinació del àcid ancúsich ab una base. **Ancusato.**

ÀNCÚSICH, CA. adj. *Quim.* Àcid que constitueix el principi colorant de l'ancusa. **Ancúsico.**

ÀNCUSINA. f. *Quim.* Principi o materia colorant roja de l'ancusa. **Ancusina.**

ÀNCUT, DA. adj. Que té grans anques. **Nalgudo.**

ÀNDÀ. m. Camp o arliga ont hi fan dormir el bestiar de llana acorralat ab cledes, pera femar la terra.

ÀNDADOR. m. Criat de confraria pera avisar als germans els exercicis a que deuen concorre. **Muñidor, mullidor, llamador.**

ÀNDALUCITA. f. *Miner.* Mineral compost de silice, alumina y potassa, que talla 'l vidre y 'l cristall de roca y es molt comú a Europa. **Andalucita.**

ÀNDALÚS, A. m. Natural o pertanyent a l'Andalusia. **Andalúz.**

ÀNDALUSADA. f. Exageració. **Andaluzada.**

ÀNDAMITS. m. pl. Acció, aclitut, modo d'usar de fer. **Trazas** || *Ter.* Aire, aspecte d'una persona.

ÀNDANA. f. Rengla. **Andana.** || *Ter.* ONA.

ÀNDANADA. f. *Mar.* Descàrrega de tota l'artilleria que 's trova a un costat d'una nau. **Andanada.** || *Ter.* ONADA. || Repressió forta. **Andanada.**

ÀNDANÍ. *Geog.* Poble del dist. mupal. d'Alfarràs, prov. de Lleida.

ÀNDANT. m. *Mús.* Graciós, un dels cinch moviments fonamentals de la música. **Andante.**

ÀNDANTÍ. m. *Mús.* Moviment un xich més viu que l'andant. **Andantino.**

ÀNDELIOTS o VERGUETES. m. pl. *Mar.* Anelles de fusta ab que 's guarneixen les veles triangulars. **Andelotes.**

ANDERRIS. m. pl. *Ter.* CLAMASTECHS.

ANDES f. pl. LLITERA, BAYART. || *Ant.* LLIT DE MORTS. || *Ant.* PEANYA. || *Geog.* Montanyes d'América.

ANDÍCOLA. adj. Pertanyent als Andes. **Andícola.**

ANDILÚ. m. Eina de boix usada pels sabaters pera treure vius. **Andilú.**

ANDILLA. *Geog.* Vila de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a mitjorn del puig del seu nom y té 1,457 hab. || — (PUIG DE). *Orog.* Puig de la Se ra Salada al conll de les provs. de Castelló, Terol y Valencia; té 1,589 metres d'altitut.

ANDORRA. *Geog.* República, petit estat independent ab 5,231 habitants que ocupa l'extensió de 452 k l. quadrats. Antich senyoriu, que restà tri-

ma sis parroquies, que son: les de Andorra la Vella, Canillo, Encamp, La Massana, Ordino y Sant Julià de Loria. || — LA VELLA. *Geog.* Poble de la vall del seu nom, situat a la dreta del riu Valira; es cap de la parroquia aixís enomenada.

ANDORRÀ, NA. m. Natural o pertanyent a la vall d'Andorra. **Andorran.** || Pobre, vagamundo. **Guitarrrón, guitón, tuno.**

FER L'ANDORRÀ. fr. Fer el desentés quan no 's vol convenir en lo que 's proposa o demana. *Hacerse el memo, llamarse andano.*

ANDOSSIEU. *Ter.* y

ANDOSSIAU. *Ter.* A DÉU SIAU.

ANDRAITX. *Geog.* Vila de l'illa de Mallorca, part. jud. de Palma; és a ponent de l'illa y té 7,512 hab.

ANDRARTROCA-FIA. f. *Med.* Caries de les articulacions del cos humà. **Andrartrocace, andrartrocacia.**

ANDRÉS (Jascinte). *Biog.* Metge, nascut a Hostalrich. Desde l'any 1651 fins a 1675 va despenyar la càtedra de medicina a Barcelona. Va deixar escrita una obra titulada *Practicæ Gotholorum pro curandis humani corporis morbis*.

— (JOAN). *Biog.* Famoso moro del segle XV, convertit al cristianisme; era fill de Xàtiva. L'any 1487 va escriure 'l llibre: *La confusio de la secta de Mahoma*, que ha estat traduïda al francès per Lefevre de la Boderie, i que va obtenir gran èxit en temps del seu autor.

ADDRESSAMENT. m. *Ant.* ADDRESSAMENT.

ADDRESSAR. v. *Ant.* ADDRESSAR. || **EN-ADDRESSAR,** 3.

ANDRÉU. m. Nom d'home. **Andrés.**

PER SANT ANDRÉU PLUJA O NEU. Aforisme ab que 's significa el

temps que acostuma fer per tal diada. També se sol dir: **PER SANT ANDREU** PLUJA O NEU O FRET MOLT GREU.

ANDREU (Clara). *Biog.* Insigne monja mallorquina, nascuda a Palma l'any 1596 y morta l'any 1628 al monestir de les gerònimes de la vila de Inca. Va pendre 'l vel blanc l'any 1604, professant nou anys després. El seu extraordinari zel religiós li va ocasionar algunes mortificacions. L'any 1627 se va obrir expedient en averiguació de la seua vida, costums, raptés, visions y reve'acions, resultant merèixer a les seues germanes de clausura 'l concepte de santa que li conferia la veu popular.

— (FELIP). *Biog.* Escultor, nat a Valencia l'any 1757, mort en la meteixa ciutat envers l'any 1820. Era deixeble de la Academia valenciana de St. Carles y essent molt jove va obtenir 'l títol d'académich de mérit, y tinent director de pintura desde principis del segle XIX fins a la seua mort. Sols s'esmenten d'ell dues estatués: *La Pintura* y *La Escul-*

Mapa comarcal d'Andorra

butari del Bisbat d'Urgell y de França quan va passar al domini d'aquesta nació a les derreries del segle XIII, el comtat de Foix. El tribut anyal satisfet a França es de 960 francs y 460 el que cobra el

bisbe d'Urgell, representats el diocessal de la Seu y el govern francès per un veguer, que formen part del Consell general de les valls, compost per 24 membres, quatre per cada una de les sis parroquies. El servei postal y telegràfic està regit per les lleis franceses, la moneda es espanyola, y se parla oficialment la llengua catalana. || — (VALL DE). *Orog.* Vall situada

Escut d'Andorra

entre dues estribacions del Pirineu al NE. de la prov de Lleida y al NO. de la de Girona. Es un territori accidentat, que reguen les aigües del riu Valira y for-

tura, feles pera solemnisar la entrada del rei Carles IV a Valencia l' any 1802.

—(JOSEPH). *Biog.* Relliós mallorquí del segle XVI, a qui s' ha cregut fill de Tarragona y nat l' any 1585. Traduí al castellà el llibre *Blanquerna*, d'en Ramon Lull.

—(RAMON). *Biog.* Argenter gironí del segle XIV, qui l' any 1357 va fer els baixos rellius del preciós retaule d' argent del altar major de la Seu gironina, comensat per mestre Bartumeu.

—Y PONS (BENET). *Biog.* Mestre de música excellent, nat a Mahó l' any 1803. Deixeble d' Alaquer y capellà còm ell. Era mestre de capella a Sta. Maria, de Mahó, desde 1826, admirant el seu art de tocar l' orgue. Tingué deixebles la r'apofitats còm els germans Fronti, Grafulla, Protti, Maurent, etc. Es autor d' obres didàctiques y de importants composicions musicals religioses y profanes, entre elles: *La Fidanzata*, òpera en tres actes, (1846); *Repertorio de misas à t'oda orquesta*. Era innovador professional; simplificà el cant plà, reformant lo ab ventatja

ANDREUET. n. p. Diminutiu d' ANDRÉU. Andre-sito.

ANDREVÍ (Francisco). *Biog.* Prebere, mestre compositor, famós pels seus coneixements y trassa musical. Sis vegades va triomfar en les oposicions de

mestre de capella, obtenint en 1830 la del Palau Real. Entre 1814 y 1819 ho va ésser en la iglesia de Sta. Maria del Mar, a Barcelona. L' any 1836 va tindre d' emigrar de Madrid per causes polítiques y establert a Burdeus va ésser mestre de capella de la catedral d' aquella ciutat. L' any 1849 va tornar a Barcelona y se li confià la mestria de la Mercé que va ocupar fins que va morir (1853). Era fill de Sanahuja ont va néixer l' any 1786. Va deixar es-

Francisco Andreu

crites moltes composicions musicals y una notable obra didàctica: *Tratado teórico-práctico de armonia y composició* (1848 primera edició y en 1885 la segona, Barcelona), que va ésser traduïda al francès poch després de publicada.

ANDROFOBIA. f. *Mzd.* Horror als homens. Androfobia.

ANDRÓFOR. m. *Bot.* Filament de les flors. Andróforo.

ANDROGEA. f. *Bot.* Conjunt dels fils de la flor de una planta. Andrógea.

ANDROGENESIA. f. *Fil.* Estudi del desenrotlló físich y moral del home. Androgenesia.

ANDROGINARIA. adj. f. *Bot.* Calificatiu de les flors que 's tornen dobles per la reunió de les dues classes d' orgues sexuals. Androginaria.

ANDROGINIA. f. *Bot.* Reunió dels dos orgues sexuals en una mateixa flor o planta. Androginia.

ANDROGINIFLOR. adj. *Bot.* Que 's compona únicament de flors hermafrodites o andrógines. Androginifloro.

ANDROGINIMASCULÍFER, A. adj. *Bot.* Que produeix flors mascles y hermafrodites. Androginomasculífero.

ANDRÓGINO. m. Qui es juntament mascle y femella. Hermafrodita, andrógino.

ANDRÓMEDA. f. n. p. Andrómeda. || *Astrol.* Constelació septentrional que té cinquanta nou estrelles. Andrómeda.

ANDRÓMINA. f. Trapasseria, enredo ab que 's preté alucinar. Andrómína, tramoya.

ANDRÓMINES. f. pl. Trastos petits y de poca importància. Chismes, bagatelas.

ANDRONA. f. Carreró estret o cel obert de cinch pams que 's deixa entre dues cases veïnes per rebre claror. Callejón.

ANDROPETAL, A. adj. *Bot.* Flors dobles quins fils s' han transformat en pétals sensills y múltiples. Andropétalo.

ANDRÓTOM, A. adj. *Bot.* Flor de fils dividits en dues parts per una mena d' articulació. Andrótomo.

ANDULL. m. Fulla de tabaco llarga y arrollada. Andullo. || *Mar.* El teixit que 's posa en les xarretes y corrioles pera evitar el ròssech. Andullo.

ANDURAIR. v. a. *Ant.* ENDURIR.

ANDURINA. f. *Mar.* Cap de corda de dues braços ab que s' atraca y ceneix la vela al arbre. Andorina.

ANDURRIALS. m. pl. Paratges extraviats o fora de camí. Andurriales.

ANDUVI. m. *Ter.* ENTUVI.

ANEB A. s. *Med.* Qui no té la etat núbil, impúber. Anebo.

ANÉCDOTA. f. Notícia, novetat, ocurrencia ignorada avans. Anécdota.

ÁNECH. m. Aucell d' aigua d' uns trenta cinch centímetres d' alsada, potes roges y curtes, dits units ab una membrana, bec a manera d' espátula, convexe demunt la punta, y còs clapat de blanch, negre y blau. *Anade, pato.* || — DE MAR. f. Ánech mari de color blanch y foch. *Abucasta.* || — NOVELL. *Anadón.* || — PETIT. *Anadeja.* || — DE BOSCH. || — D' AIGUA GRÓS. || — MARSENCH. || — CAP-ROIG. *Sibón.* || — PALETER. || — D' AIGUA PETIT. *Sarceta menor.* || — GABAIX. || — GABAIX MUT. || — DE CRESTA. || — XACOLATER. Noms aplicats a les diferents especies del género *Anas.* || — CAPBUSSÓ. Especie del género *Colymbus.*

ANAR CÒM ELS ÁNECHS. fr. Caminar decantantse a dreta y esquerra. *Anaear.*

FER L' ÁNECH. fr. Morir boquejant. *Boquear, morir, espirar.* || Ofegarse. *Anegarse, ahogarse.*

POLL D' ÁNECH. *Anadino.*

ANEDA. *Ant.* ANECH.

ANEGA. f. *Bot.* ANET.

ANEGAR. v. a. ANET. OFEGAR. || INUNNDAR.

ANEGARSE. v. r. Ofegarse. *Anegarse, sumergirse.*

ANEGAT, DA. p. p. *Anegado, da.*

ANEGUET. m. dim. *Anadón.*

ANEILESIS. f. Direcció que prenén els gasos intestinals cap a la part superior del canal digestiu, produint torsaments o cinglades de mal de ventre. *Aneilesis.*

ANELECTRICH, CA. adj. *Ant.* Privat d' electricitat. *Aneléctrico.*

ANELITS. m. pl. *Zool.* ANNÉLITS.

ANELL. m. Adorno d' or, plata, cornalina, etc., que 's posa als dits de les mans; generalment hi va engarsada alguna pedra fina. *Sortija.* || *Arquit.* La forma d' anell ab que termina la part superior de la columna. *Collarino.* || VIROLLA. || — ASTRONÓMICH. *Loc.* Cercol de metall graduat, ab la seua corresponent alidada, que serveix pera pendre l' altura dels astres. *Anillo astronómico.* || — DEL PESCADOR O DEL PAPA. *Expr.* Anell pera segellar els breus. *Anillo del pescador* || — DE SALTAR. Joch de nois posats en dues fileres, un dels quals amaga entre 'ls de sa part una prenda, y si un altre del partit contrari endevina qui la té, no 's mou ningú; pero si s' erra, 'l darrer de la fila del que l' amaga fa un salt endavant, tenint tot aixó d' avantatge: se segueix fentho aixís alternativament, y guanya la fila que arriba primer al lloch senyalat. *Salta tú y dàmela tú.*

ANELL AL DIT HONRA SENSE PROFIT. *Ref.* Adverteix que no 's deu gastar 'l diner en lo que sols serveix

de faust o vanitat *Anillo en el dedo honra sin pro-
vecho.*

AL ANELL. m. adv. ANELL DE SALTAR.

ESTAR BÉ LA PEDRA AL ANELL. *Ant.* VINDRE CÒM
L' ANELL AL DIT.

VINDRE CÒM L' ANELL AL DIT. fr. *Fam.* Significa que
una cosa s' ha dit o fet ab oportunitat. *Venir de pe-
rilla, ó como pedrada en ojo de boticario.*

ANELLA. f. Cèrcol de ferro ab una espiga pera
clavarlo. Armella. || Anella grossa de ferro, bronce o
llautó, que s' posa a les portes de les cases pera picar
ab ella demunt d' un' altre pessa del meteix met-
all y ferse sentir dels estadants. Aldaba, aldabó.
|| La de les cortines. Anilla. || La malla de la
cadena. Esfabón. || La que s' posa per ansa als caps
de les caixes o baguls. Aldabón. || La que s' fica a la
paret pera lligarhi 'ls cavalls, etc. Arrendador.

COP D' ANELLA. *Loc.* Aldabada, aldabazo.

TRUCAR LA PORTA AB L' ANELLA. *Aldabear, lla-
mar.*

ANELLÀS. m. aum. Sortijón.

ANELLASSA. f. aum. Aldabón.

ANELLAT, DA. adj. *Blas.* Que té anells. Anil-
llado. || Que té forma d' anell. || m. pl. *Zool.* Divisió
del regne animal, que comprén els articulats, quins
cossos se componen d' anells encadenats. Anilla-
dos.

ANELLET. m. dim. Anillejo, anillico.

ANELLETA. f. dim. Aldabilla. || La que s' porta
per adorno a les orelles. Zarcillo. || En els telers;
nillets de vidre. Gafetes.

ANELLS. m. pl. En els insectes, cuchs y altres
animals, les parts en que tenen dividit el còs y que
representen uns anells. Anillos.

ANÉM. *Int. fam.* Vamos.

ANEMIA *Med.* Estat particular del sistema circula-
tori en que la sanch, pobre o escassa, no té prou
influencia vivificadora demunt l' organisme. *Ane-
mia.*

ANEMOGRAFIA. f. *Fis.* Part de la física que trac-
ta de la descripció dels vents. *Anemografia.*

ANEMÒMETRE. m. Instrument que serveix pera
midar la forsa y velocitat del vent. *Anemómetro.*

ANEMOMETRIA. f. L' art de midar la forsa y di-
recció del vent. *Anemometría.*

ANÈMONA. f. *Bot.* Planta de la fam. de las ranun-
culácees que té a l' arrel una seba, y quines flors de
sis pétals son grans y molt vistoses, haven'hi de
molts colors. *Anémone.* || Flor d' aquesta planta.
|| —DE MAR. *Zool.* Pòlip carnós y radiat, que sembla
una flor. *Actínia.*

ANEMÓNICH. adj. *Quim.* Àcit que s' extreu de
l' anémona. *Anemónico.*

ANEMONINA. f. *Quim.* Substancia acre, olorosa y
concreta, que s' extreu de l' anémona y sols es solu-
ble a l' aigua o al alcohol calent. *Anemonina.*

ANEMÒSCOP. m. Instrument que serveix pera in-
dicar la direcció del vent. *Anemóscopo.*

ANEMOSCOPIA. f. Endevinació del pervindre va-
lentes dels vents. *Anemoscopia.*

ANEMOTROPO. m. *Arts. y Of.* Motor impulsat pel
vent, que s' emp'ea als molins de xacolata. *Anemo-
tropo.*

ANENTERENCIA. f. *Med.* Falta de sanch als bu-
dells. *Anenterencia.*

ANENTEROTROFIA. f. *Med.* Disminució del vo-
lum dels budells. *Anenterotrofia.*

ANEOS. s. Perduda de la veu; la persona que la
per. *Aneos.*

ANEPITIMIA. f. *Med.* Inapetencia total. *Anepití-
mia.*

ANEQUET. m. dim. Ànech jove. *Anadoncillo.*

ANEROIDE. adj. Baròmetre aneroide; nòm donat a
un instrument que fa l' ofici de baròmet e y del qual
un tubo vuit d' aigua y encorbat sobre sí meteix és
la pessa principal. *Aneroide.*

ANERPONT. adj. *Hist. nat.* Que pot enfilarse pels
arbres y les parets. *Anerponte.*

ANESIA. f. *Med.* Remissió o disminució dels símto-
mes d' una malaltia. *Anesis o anesia.*

ANESIPOMA. adj. y m. Calificació dels peixos
que tenen l' opèrcul mòvil. *Anesipoma.*

ANESTESIA. f. *Med.* Falta o privació general o
parcial de la sensibilitat, ja per efecte d' una malal-
tia, ja produfda artificialment. *Anestesia.*

ANESTÈSICH, CA. adj. Lo que pertany a l' anes-
tesia. || Lo que causa o produeix l' anastesia. *Anes-
tèsico.*

ANESTISIA. f. *Med.* Mena de paràlisis que consis-
teix en la perdua de les sensacions y més particular-
ment de la del tacte. *Anestisia.*

ANET. m. ÀNECH. || m. *Bot.* Planta de la fam. de les
umbelíferes, molt semblanta al fonoll y que s' usa
en medicina pera fer dormir. *Eneldo.*

ANÈTICH, CA. adj. m. *Terap.* Calificatiu de tot
remei que disminueix els dolors o la gravetat dels
síntomes. *Anético.*

ANETO. *Orog.* És el pich més alt del Pirineu
(3.432 met demunt el nivell del mar) a la fron-
tera de les provs. de Lleida y Osca, a ponent de la
Vall d' Arán. || *Geog.* Poble situat en el marge del
Noguera.

ANEU (Vall de). *Orog.* Valleta de la part alta de
la prov. de Lleida; comensa al port de la Bonaigua,
frontera de la Vall d' Arán, y acaba a la vora dreta
del Noguera Pallaresa; les seues poblacions més im-
portantes son Valencia y Esterrí d' Aneu.

ANEURISME. f. *Cir.* Tumor sanguinós que s' for-
ma per la relaxació o fractura d' una arteria. *Aneu-
risma.* || —DEL COR. Dilatació de les cavitats del
cor. *Aneurisma del corazón.* || —FALS ANEURISMA. Tu-
mor format per la sanch escampada fora d' una ar-
teria. *Falso aneurisma.*

ANEXAR. v. a. Unir o agregar una cosa a un' altra
ab dependencia d' ella. S' usa principalment parlant
de l' agregació d' una ciutat, provincia o nació a
un' altra, o d' un benefici eclesiàstich a un altre.
Anexar, anexionar.

ANEXE, A. adj. Ab que s' expressa qu' una cosa
és aprop d' un' altre o hi està ajuntada. *Anexo.*

ANEXES. f. pl. Drets y coses accessories d' un' al-
tre principal. S' usa còm fórmula en els instruments
públics, junt ab la veu ANEXITATS. *Anexidades,
conexidades.*

ANFALONIRSE. v. r. *Ant.* ENFALONIRSE, ENUJARSE.

ANFANT. m. *Bot.* Dilatació d' un peduncle que
conté moltes flors. *Anfanto.*

ANFEMERINA. adj. f. *Med.* Febre qu' acomet dia-
riament al malalt. *Anfemerina.*

ANFESTA *Geog.* Arrabal del dist. municipal, de Moi-
sosa, prov. de Lleida.

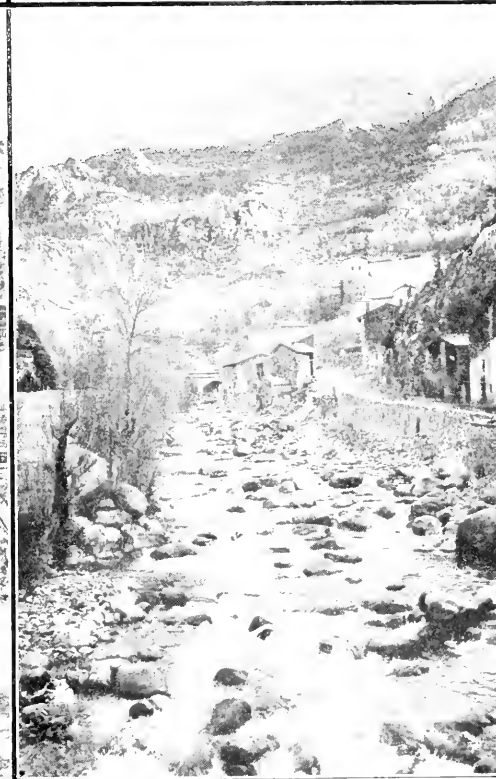
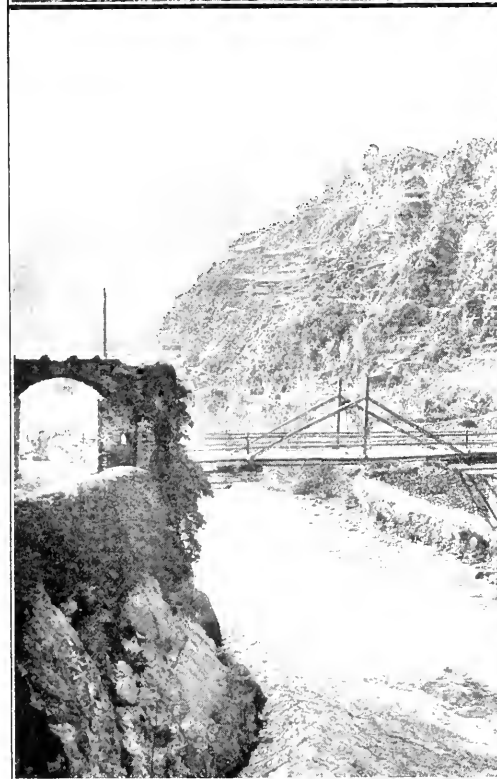
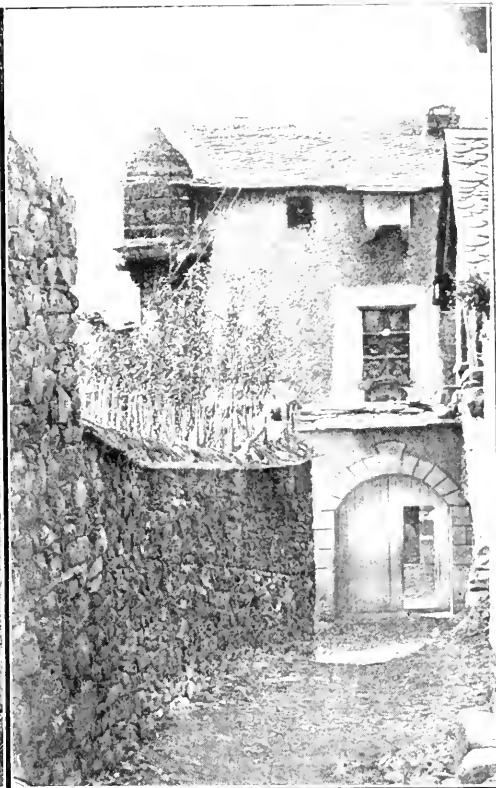
ANFIBIOGRAFIA. f. La part de la zoologia que
tracta dels anfibis. *Anfibiografia.*

ANFIBOL. *Miner.* Silicat de cals, magnesia y òxid
de ferro, ab algunes partícules d' alumini. Comprén
tres minerals: la *tremolita*, l' *actinol* y l' *hornblenda*.
Les roques anfibòliques s' usen pera obtindre la fosa
dels vidres negres o verts. *Anfibol.*

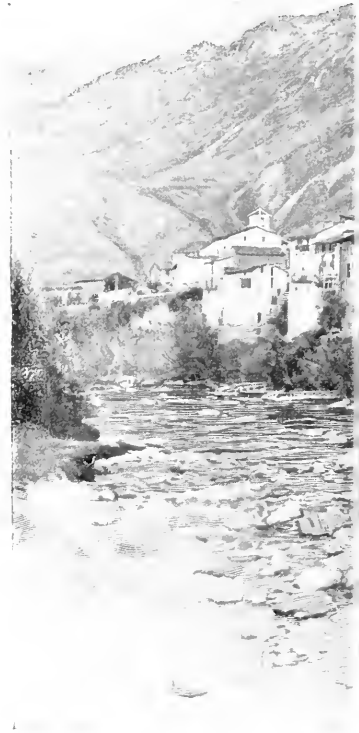
ANFIBOLITA. f. *Geol.* Roca que s' compón essen-
cial y quasi exclusivament d' anfibol en estat cres-
tallí. *Anfibolita.*

ANFIBOLOGIA. f. Doble sentit que resulta, més
aviat que de l' ambigüetat de les paraules, del modo
de colocarles en el discurs. *Anfibologia.*

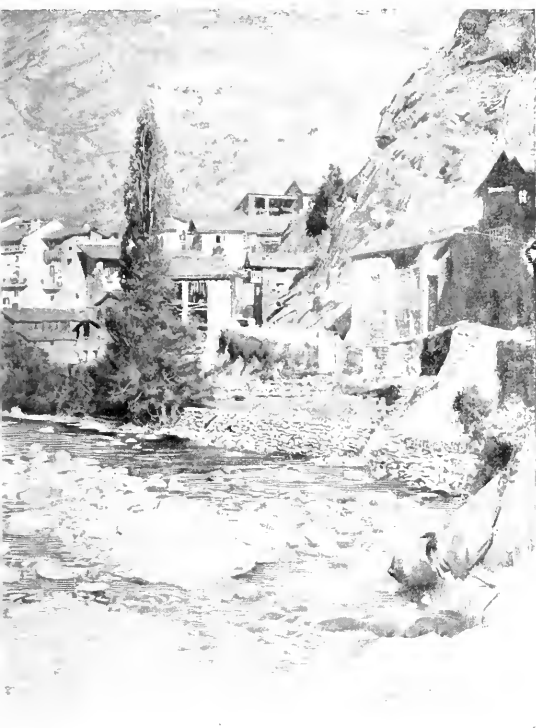
Vista general d' Andorra la Vella. — Casa de la Vall a Andorra la Vella. — Palanca y porta de Sant Julià
 Vista de Les Escaldes.

Andorra la Vella

La Massana

ant Juliá de Loria

Santuari de Ntra. Sra. de Meritxell

ell general de la Vall

Les Escaldes

ANDORRA

Plana d'Encamp. — Primeres cases de Soldeu; al fons montanyes del Valira y dels Pessons. — Cercle granítich de Font-Negre y fonts del Ariège desde 'l Port de Frà Miquel.

ANFICARPI, A. adj. *Bot.* Calificatiu de les plantes quins fruits son de dues formes y maduren en èpoques diferents **Anficárpeo**.

ANFIÇIÓ, m. *Paleont* Animal carnívor fòsil, trovat al departament de Gers (Fransa), quin sistema dental es semblant al del gos, ab la circumstància de que 'l demés de la seua calavera se sembla més a la dels òssos. **Anfiçio**.

ANFIÇIRT m. *Astron.* Aspecte de la lluna en son quart creixent, quan li manca poch pera ser plena, y en són quart menguant, quan fa poch que hi ha entrat **Anfiçirto**.

ANFIÐIARTROSIS, f. *Anat.* Articulació que permet el moviment en dues direccions, com la de la barra inferior ab els temporals. **Anfiðiartrosis**.

ANFIEXAEDRE adj. *Min.* Calificació de les substancies minerals quins cristalls presenten la forma d' un prisma exàedre. **Anfiexàedre**.

ANFÍNGE, adj. *Quim.* S' aplica als cossos simples que, combinats ab altres, produeixen àcits y bases. **Anfíngeno**.

ANFIMÉTRICH, adj. *Min* Se diu de les substancies que presenten nna incidència igual en algunes cares de llurs cristalls **Anfimétrico**.

ANFIÐROSTILS, m pl *Arquit.* Temples dels antics que tenien quatre columnes devant y quatre darrera **Anfiðrostilos**.

ANFIT, adj. *Quim* Calificatiu de les sals obtingudes per medi de la combinació de compostos produïts per la unió de cossos anfigens. **Anfito**.

ANFITHEATRE. Vegis AMFITEATRE.

ANFITROPIA f. *Bot.* Fenòmen que consisteix en enrotllarse per tots dos caps l' embrió d' una planta. **Anfitropia**.

ANFODELITA, f. *Min.* Silicat de alumina y calcs, de color cenidrés, verdós o rogench. **Anfodelita**.

ANFORA, f. Gerra de terrissa que fe dues anses y acaba en punta per la banda de baix **Anfora**.

ANFÓS, n. p. Alfonso, Ildefonso

ANFÓS, *Ictiol.* Nòm ab que 's designa en les Balears el *Mero*. || — BORD. || — JUEU. || — BURRO. Di' erents nòms ab que 's coneix en les Balears l' *Espinophelus ruber*.

ANFÓS (Cap d'). *Hidrog.* Cap de la banda N de l' illa de Menorca.

ANGANILLES y

ANGARILLES, f. pl. Sella pera anar les dones ab comoditat a cavall. **Jamugas**.

ÀNGEL, m. Esperit celeste criat per Déu pera 'l seu ministeri. **Àngel**. || Peix xato semblant a la rajada. **Àngel**, llija, malgacho, pintarroja. || *Met.* Noi petit. **Àngelito**. **àngel**. || Figura de noi que posen als retaules. **Àngelote**. || m. Nòm propi d' home. **Àngel**. || — DE LA GUARDA. El que Déu té senyalat a cada persona pera que 'l lliuri de tentacions materials y perills espirituals. **Àngel de la guarda ò àngel custodio**. || *Met.* El protector d' algú. **Àngel de la guarda**. || — MAL. El diable o dimoni. **Àngel malo ò de tintieblas**. || — BO O DE LLUM. El qui no va prevaricar. **Àngel bueno ò de luz**. || — BUFADOR. *Loc.* Se diu del que té grans galtes. **Àngel de retablo, carrillos de monja boba**. || — DE PEGA. Expressió irònica que's dirigeix al que es tonto o fingeix extremada innocència. **Àngelito, àngelico**. || — GRAS. ÀNGEL BUFADOR || *Ictiol.* Nòm vulgar de la *Squatina levis*. **Àngel**. **Àngelote**.

CANTAR COM UN ÀNGEL O TINDRE VEU D' ÀNGEL. fr. *Fam.* Denota la habilitat y dolçura ab que canta alguna persona. **Cautar como un àngel**.

ES UN ÀNGEL. Expressió pera denotar la innocència o bon gení d' algú. **Es un àngel**. || fr. *Fam.* Expressa al hermosura d' una persona. **Es un àngel ò como un àngel**.

ÀNGELA, f. Nòm de dona. **Àngela**. || Interjecció afirmativa. **Eso mismo, eso es ello, bravo**.

ÀNGELA BARCELONINA. *Biog.* Aixís és coneguda en els llibres una dona catalana de la qual se 'n tracta ab gran elogi entre les dones més ilustres de Espanya. Era molt entesa en les llengües y lletres gregues y llatines.

— SERAFINA, (MARGARIDA). *Biog.* Introdutora a Espanya del ordre de les Caputxines. Va néixer a Manresa l' any 1543. Va sollicitar l' ajuda del rei Felip ters pera fundar en 1599 el primer convent de aquella ordre a Barcelona, acabant 'hi ella 'ls seus dies. Va rebre 'l vel y títol de lundadora, Prelada y Abadesa de la seua religió y convent l' any 1602.

ANGELÁS, m: aum. **Àngelote**.

ANGELATS DE DALT. *Geog.* Veïnats de la Vall de Ribes.

ANGELET, m. dim. S' aplica als nois per la seua innocència. **Àngelico, àngelito**.

ANGELETA, n. p. Diminutiú d' Àngela. **Àngelita**.

ANGELETS, m. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, que creix entre 'ls sembrats y a unes floretes blaves quin càtzer té moltes escates. **Azulejo, cabezuela, escobilla, aciano**.

ANGÉLICA, f. *Bot.* Planta dels Pirinèus; té les fulles retallades y espinoses, l' arrel grossa, molsuda y en figura de fus, grisa y arrugada per fora y blanquinosa per dintre. **Ajonjera, aljonjera, ajonje, angélica, carlina, cardo aljonjero**. || Purga d' herbes cordials y manàz clarificat **Àngélica**. || La llisó que 's canta 'l dissapte sant pera beneir el ciri pasqual. **Àngélica**. || — ARCANGÉLICA. f. Planta que 's diferencia de la angélica en que la part superior de la seua fulla està dividida en pollagóns. **Àngélica arcangélica**. || — BORDA. Planta de la familia de les umbelíferes. **Àngélica silvestre**. || — CARLINA, v. CARLINA. || — D' OLOR. **Àngélica odorífera**.

ANGÉLICAL, adj. **Àngélich**.

ANGÉLICALMENT, adv. m. Ab candor e innocència. **Àngelicalments**.

ANGÉLICH, CA. adj. Lo que pertany al àngel. **Àngelical, angélico**.

ANGÉLICEU adj. *Bot.* Semblant a la angélica. **Àngeliceo**. || f. pl. Tribu de plantes que tenen per tipo l' angélica.

ANGELINA, n. p. Diminutiú d' Àngela. **Àngelina**.

ANGELINS, m pl. *Bot.* Planta de la familia de les Labiades, que 's cria en la regió pirenenca y quina infusió es tònica y astringenta. **Camedrio de los bosques**.

ANGÉLIQUES, f. pl. Religioses d' un ordre fundada a Italia per Lluisa Toselle. **Àngélicas, guastalinas**.

ANGELITES, m. pl. Heretges que seguien a Sabellí. **Àngelitas**.

ANGELÓ, m. dim. d' àngel. **Àngelito**.

ANGELOLATRÍA, f. Cult que 's dona als àngels. **Àngelolatria**

ANGELÓN Y BROQUETAS

(Manel). *Biog.* Publicista notable. Va néixer a Lleida l' any 1831 y va morir a Barcelona l' any 1889. Era advocat y periodista. Va eser director de *La Flaca*. Queden com a mostra del seu talent d' escriptor, el drama *La Verge de les Mercés* y les noveles *Treinta años ó la vida de un jugador; Flor de un dia, Espinas de una flor; ¡Atrás el extranjero! El perdón de Santa Eulalia* y altres no tan llegides.

Manel Angelón

ANGELUS. m. Oració instituïda per la Iglesia catòlica pera honrar el misteri de la Encarnació. **Angelus.**

ANGEVÍ, NA. adj. El natural d'Angers o del Anjou y lo pertanyent a ells o a llurs terres. **Angevino.**

ANGIECTASIA. f. *Med.* Nòm genèric de les dilatacions dels vasos y del cor, còm centre de la circulació. **Angiectasia.**

ANGINA. f. *Med.* Inflamació del tel mucós que cobreix la gorja o 'l'comensament del canal respiratori. **Angina** || — **MALIGNA.** f. Angina que dificulta lo meteix la deglució que la respiració. **Hlanco.**

ANGIOGRAFÍA. *Anat.* Descripció dels vasos del còs humà y de's cossos animals. **Angiografia.**

ANGIOHEMIA. f. *Med.* Congestió sanguínea. **Angiohemia**

ANGIOHIDROGRAFÍA. f. *Anat.* Descripció dels vasos linfàtics. **Angiohidrografia.**

ANGIOHIDROTOMÍA. f. *Anat.* Anatomia o dissecció dels vasos linfàtics. **Angiohidrotomia.**

ANGIOLOGÍA. f. *Anat.* Descripció de les venes, arteries nervis y vasos linfàtics. **Angiologia.**

ANGIOPÍRIA. f. *Med.* Mena de febre inflamatoria. **Angiopiria.**

ANGIORRAGIA. f. *Patol.* Flux de sanch per excés de forsa. **Angiorragia.**

ANGIORREA. f. *Patol.* Flux de sanch per falta de forsa. **Angiorrea, angiorea.**

ANGIOSCOPI. m. *Med.* Microscopi pera examinar els vasos capilars. **Angioscopio.**

ANGIOSCOPIA. f. *Med.* Art d' examinar els vasos capilars valente del angiocopi. **Angioscopia.**

ANGIOSIS. f. *Patol.* Malaltia que resideix en el sistema vascular sanguineu. **Angiosis.** || Siseua familia de la nosologia, que comprén totes les malalties que tenen llur assento en el sistema vascular sanguineu.

ANGIOSPERM, A. *Bot.* Nòm de les plantes quines llevors estan closos en pericarps diferents. **Angiosperma.**

ANGIOSPERMIA. f. *Bot.* Ordre de plantes quines llevors estan cubertes d' un pericarp de diferente naturalesa. **Angiosperma.**

ANGIOSPORIES. f. pl. *Bot.* Fam. de líquens que tenen amagats els esporidis. **Angiospóreas.**

ANGIOTENIA. f. *Patol.* Febre inflamatoria que obra enèrgicament sobre 'ls vasos sanguineus. **Angiotenia.**

ANGIOTOMÍA. f. *Anat.* Dissecció dels vasos del còs humà o del dels animals. **Angiotomia.**

ANGIR. v. a. *Ant.* Rodejar una peça de terra ab una vall o tanca. **CERCAR.**

ANGITIS. f. *Patol.* Nòm genèric de la inflamació dels vasos, sense determinar si son els arterials, els venosos, etc. **Angitis.**

Ramón Anglasesell y Serrano

ANGLADA (Mas de). *Geog.* Caseriu del terme municipal de Constantí, prov. de Tarragona.

ANGLADES (Les). *Geog.* Veinat de Vilert, prov. de Girona.

ANGLASELL Y SERRANO (Ramón). *Biog.* Catedràtic de economia política, escriptor y orador fàcil, elegant y correcte. Va néixer a Barcelona l' any 1821 y va morir a Premià l' any 1863. Va ésser un dels fundadors del Ateneu Barcelonés. Entre 'ls seus escrits mereix senyalar-se el *Compendio de las lecciones de economía política*, donades a l' Universitat de Barcelona l' any 1858, pero no ha deixat cap obra capdal, per més que tots els seus escrits son prou notables.

mia política, donades a l' Universitat de Barcelona l' any 1858, pero no ha deixat cap obra capdal, per més que tots els seus escrits son prou notables.

ANGLE. m. *Ant.* ÀNGUL.

ANGLÉS. adj. *Ant.* INGLÈS.

ANGLÈS (Guillem). *Biog.* Frare dominich y escriptor natural de Valencia. Brillava a mitjans del sigle XIV. A aquella catedral se conserva d' ell un manuscrit en llatí, que a continuació porta quinze folis en valencià, baix la rúbrica: *Comença la exposició breu gramaticalment, en romanç del Cànon y del himno angélico del Sanctus*; és de l' any 1368.

— (PERE MARTIR). *Biog.* Bibliotecari del convent de Santa Caterina, a Barcelona, y entés filòsof orientalista del sigle XVIII. Era tarragoní, de l' ordre de irares p' edicadors, y va mori a Barcelona l' any 1754 als setanta tres d' etat. Els pòchs escrits originals seus que s' han imprès tenen escassa importancia, y 'ls millors treballs resten inèdits, citantse ent' ells la *Historia mondal*, que déu guardarse al arxíu de l' Academia de Bones Lletres.

— Y **LLIBERÍO (VICENTS).** *Biog.* Poeta popular valencià, nat l' any 1801 y mort a Valencia l' any 1847. Tenia l' ofici de sabater. Mes, les seues qualitats de festiu y brillant improvisador y l' agudesa del seu ingeni 'l varen fer distingir y estimar per tots els estaments socials. Eren molt celebrats els seus *colloquis* o romansos d' estil popular, que revelaven el dó natural que pera fer versos tenia. Algunes de les seues poesies son encara recitades pel poble valencià.

ANGLÈS. *Geog.* Vila molt industrial de la prov. y bisb. de Girona; part. jud. de Santa Coloma de Farnès. Té varies fàbriques de filats; és estació del F.-C. de Girona a Olot y compta 1,625 hab. Està situada a la vora dreta del Ter. || — (ELS). Veinat del dist. mupal. de Montangú, prov. de Girona.

ANGLESOLA (Ramón de). *Biog.* Bisbe de Vich molt distingit, natural de Bellpuig. Va ésser capellà del Papa Ignoscent, estudià cinch anys dret civil en la Universitat de Bolonia. L' any 1264 va ésser elegit bisbe de Vich, ont va morir l' any 1298. Del seu zé y bones iniciatives ne donaren testimoni les diverses constitucions sinodals, capitulars y administratives per ell dictades.

ANGLESOLA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida; bisb. de Solsona; part. jud. de Cervera. Té 1,696 habitants.

ANGLICÀ, NA. adj. Natural o Segell d'Anglesola pertanyent a l' Anglaterra. **Anglicano.** || Qui és de la religió anglicana. **Anglicano.**

ANGLICANISME. m. *Rel.* Conjunt de practiques y doctrines religioses, autorisades còm formant part de la religió del Estat a l' Anglaterra. **Anglicanisme.**

ANGLICISME. m. Paraula o frase anglesa usada en altra llengua. **Anglicismo.**

ANGLOAMERICÀ. adj. El natural y pertanyent als Estats Units de l' Amèrica Septentrional. **Angloamericano.**

ANGLOFOBIA. f. Passió que a molts fa pensar, parlar u obrar sempre contra l' Anglaterra. **Anglofobia.**

ANGLORA (Eussebi). *Biog.* Poeta y escriptor natural de Barcelona, ont va néixer l' any 1832, morint' hi l' any 1875. Era advocat y va escriure en castellà un poema en deu cants titolat: *La humana comedia*, y algunes poesies que 's van publicar en un volum després de la seua mort.

ANGLÓS (Estany d'). *Idrog.* Són situats en l' alta Ribagorsa, en els estreps de les montanyes Malehides. || Comarca de les Malehides plena d' estanys.

ANGÓ. m. *Mil.* Mena de llansa curta molt usada antiguament. **Angón.** || **CABALÍSTICH.** Màquina de guerra formada del tronch d' un arbre sense bran-

ques o d' una viga de justa verda, que ben subjectada 's feia tórcer ab violència del cap de munt, y després se la deixava anar pera que al adreçasse pegués ab una pedra posada expressament y l' engegúés a llarga distancia. **Angón cabalístico.**

ANGOISSAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Congoixar.**

ANGOIXA f. *Ant.* ANGUSTIA, CONGOIXA.

ANGOIXAR. v. a. *Ant.* ANGUSTIAR, CONGOIXAR.

ANGOIXÓS. adj. *Ant.* ANGUSTIÓS, CONGOIXÓS.

ANGONA. f. *Patol.* Mena d' estrenyiment de coll que solen patir les dones atacades d' histèrich. **Angona, angone.**

ANGONAL. m. La part superior del còs ont se junten les cuixes ab el ventre. **Ingle.**

ANGORCHS. *Hidrog.* Estany del terme de Maranges, prov. de Girona.

ANGRELADES. f. pl. *Blas.* La creu, brodadures y bandes que tenen les dents molt petites y 'ls costats rodons per la part inferior ab les puntes enfora, que se posen als escuts d' armes. **Angreladas.**

ANGÚ. *Ter.* Festes que 's fan a les criatures que encara mamen.

ANGUERA (Riu). *Hidrog.* Riuet que baixa del Cogull, passa per Rocafort, Sarreal y Barbará, y desguaja a la vora esquerra del Francolí, davant meteix de Montblanch, prov. de Tarragona.

ANGUILA. f. *Ictiol.* Peix de riu o d' estany, semblant a la serp, que sol tindre fins uns vuitanta centímetres de llargada, quin cos és cilíndric y quina cua és aplanada; és molt llisquent y difícil d' agafar. || — **PASTURENCA.** || — **FARTONA.** || — **MARESA.** || — **DE MAR.** || — **DE RIU.** || — **VERA.** || — **ROJA.** Diferents noms aplicats a la anguilla vulgar. || — **CABOTERA.** || — **CABOT.** Axis s' anomena en les Balears la *Anguilla latirostris*. **Anguilla.** || *Naut.* Cada una de les dues fustes llargues inclinades a la vora del mar, per

Anguilla

les quals se fá lliscar la nau quan se tira al aigua. **Anguilla.** || *Ter.* VIT DE BOU.

ESCAPARSE CÒM L' ANGUILLA. fr. *Fam.* S' aplica als astuts que ab llurs trapasseries s' escapen de tot. *Escaparse como una anguilla.*

ANGUILA (Punta de la). *Hidrog.* Punta de la boca S.E. de Formentera, Balears.

ANGUILAT. adj. Paregut a l' anguilla. **Anguilado.**

ANGUILEJAR. v. a. Ab que 's significa aquell que camina fent esses. **Culebrear, serpentear.**

ANGUILER. m. Lloch ont se crien anguiles. **Anguilero.** || L' home que les pesca. **Anguilero** || Nòm de una au que s' alimenta de peix. *Mergo vulgar.* || — **DE MONYO.** *Mergo moñudo.* || — **MITJA.**

ANGUILERA. f. Cistell ont hi posen les anguiles. **Anguilera.**

ANGUILETA. f. dim. **Anguilita.** || — **DE MAR.** Nòm que 's dona a Valencia a la *Cepola rubescens*.

ANGUINA. f. *Veter.* La vena de la part angonal. **Anguina**

ANGUINARI, A adj. Lo pertanyent a l' anguina. **Anguinario.**

ANGUINEA. adj. *Geom.* Se diu d' una hipèrbola de tercer grau, que, tenint punts d' inflexió, serpenteja fins al infinit al voltant de la seua assíntota. **Anguinea.**

ANGÜIXAR. v. a. *Ant.* CONGOIXAR.

ÀNGUL. m. La inclinació de dues ratlles que 's junten en un meteix punt. **Angulo.** || — **AGUT.** Aquell que és més petit qu' un recte. **Angulo agudo.** || — **CURVILÍNEU.** El format de dues ratlles curves. **Angulo curvilíneo.** || — **ENTRANT Fort.** Aquell en que la punta mira envers la plassa. **Angulo entrante.** || — **ESFÈRICH.** El que 's forma a la superfície de l' esfera, entre dos cercols màxims que 's tallen. **Angulo esférico.** || — **FACIAL.** Àngul format per dues ratlles imaginaries de les que la una baixa desde la part més sortida del front fins a les dents incisives de la barra superior, y l' altra puja desde aquest darrer punt fins al conducte auricular. **Angulo facial.** || — **MIXTILÍNEU.** El format per una ratlla recta y altra de curva. **Angulo mixtilíneo.** || — **MORT.** **Fort.** ÀNGUL ENTRANT. || — **OBLICH.** El que 's més petit o major qu' un recte. **Angulo oblicuo.** || — **OBTÚS.** El que passa dels noranta graus. **Angulo obtuso.** || — **PLÀ.** El format per l' intersecció de dues superfícies planes. **Angulo plano.** || — **RECTILÍNEU.** El format per dues ratlles rectes. **Angulo rectilíneo.** || — **RECTE.** El format per dues ratlles que 's tallen verticalment o que mideix noranta graus. **Angulo recto.** || — **DE REFLEXIÓ.** El que 's forma per la superfície plana en que cau un raig de llum, la ratlla que va desde l' meteix plà als ulls. **Angulo de reflexión.** || — **DEL ULL.** *Anat.* L' extrèm ont s' uneixen les dues parpelles. **Angulo del oio.** || — **SOLIT.** El que és fá per més de dos ànguls plans que no estan en una meteixa superfície plana, y van a parar a un meteix punt. **Angulo sólido.**

ANGULAR. a. Donar a dues ratlles la forma d' àngul, o imitarlo d' algun modo **Angular.** || Formar o treure exactament les motlures d' una pessa de metall. || adj. Pertanyent al àngul o semblant a 'n ell. || Os molt prim, aixalat y de figura irregular, que ocupa l' àngul nasal del ull. || **Bot.** Que 's trova demunt l' àngul d' un tronch. || — **MOVIMENT.** *Mecàn.* Espai que descriu un cos subjecte a un eix fixe y que roda alentorn del meteix eix. **Movimiento angular.** || — **MUSCLE DEL OMÓPLAT.** *Anat.* El que s' extén desde l' àngul del omòplat fins a les apòfisis transversals de les primeres vèrtebres cervicals. **Musculo angular del omòplato.** || — **APÒFISIS ANGULARS.** Les orbitaries del coronal corresponents als ànguls dels ulls. **Apòfisis angulares.** || **COLUMNES ANGULARS.** *Arquit.* Les que 's colliquen als ànguls del peristil que no es circular. **Columnas angulares.**

ANGULARI. m. Instrument pera midar ànguls. **Angulario.**

ANGULARMENT. adv. m. En forma o figura d' àngul. **Angularmente.**

ANGULASTERS (Estany de). *Hidrog.* Estany prop d' Encamp a la Vall d' Andorra,

ANGULET. m. *Arquit.* Cavitat que forma un àngul recte que separa 'ls encoixinats de les fatxadades del gènero rústich.

ANGULÍFER, A. adj. Que presenta ànguls. **Angulífero.**

ANGULINERVA, DA. adj. *Bot.* Se diu de les plantes que tenen nervis angulosos. **Angulenervado, angl nerveo.**

ANGULO (Isidor de). *Biog.* Agrónem, natural de Vilanova y Geltrú (1812), mort a Hospitalet de Llobregat l' any 1854. Va viatjar per Anglaterra y 'ls Estats Units, establíntse a Barcelona l' any 1839, ont formá part de la Junta de Comers, del Consell Provincial y de l' Academia de Ciències y Arts. Va ésser soci fundador del Institut Agricol Catalá de Sant Isidro y vocal de la Junta d' Agricultura de la Província. Entre 'ls seus escrits pericials hi figuren un *Tratado completo de agricultura práctica* y la *Historia de la agricultura española*; una y altre sense acabar, per haverlo sorprés la mort als quaranta dos anys. Va introduir a Catalunya l' conreu de les moreres multicaulis o de Filipinas.

ANGULÓS, A. adj. Lo que té ánguls. **Aguloso.**

ANGUNIA. f. Aflicció, congoixa, passió d' ànim que fá patir extraordinariament. **Angustia.**

ANGUNIAR. v. a. Fatigar, alligir. **Acongojar, angustiar.**

ANGUNIARSE. v. r. Patir congoixa. **Acongojarse, angustiar-se.**

ANGUNIAT, DA. p. p. **Acongojado, angustiado.**

ANGUNIÓS, A. adj. Qui pateix angoixa. **Congojoso, angustiado.** || Lo que causa angoixa. **Congojoso.**

ANGUSTIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* Planta de fulles molt estretes. **Angustifoliado.**

ANGUSTRINA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Sallago-sa; és als dos costats de la riera del seu nom i té 518 habitants.

ANGUYAR. v. a. *Ant.* CONGOIXAR.

ANHIDRE. m. *Miner.* Mineral naturalment privat de la seua aigua de cristallissació. **Anhidro.** || *Quim.* Qualsevol cos que no té gens d' aigua. **Anhidro.**

ANHIDRICH, CA. adj. *Min.* S' aplica als minerals completament faltàs d' aigua de cristallissació. **Anhidric.**

ANHIDRO. adj. *Quim.* Que no conté aigua. **Anhidro.**

ANHIDROHEMIA. f. *Med.* Disminució de la part serosa de la sang. **Anhidrohemia.**

ANHILARSE. v. r. ANIQUILARSE.

ANÍBAL. *Biog.* General cartaginés fill d' Amilcar Barca, que va néixer l' any 247 avans de J. C. i en les cròniques antigües de Catalunya, figura sovint com capdell en les lluites contra els romans sostingudes. Segóus Plini, el nom de aquell cartaginés, se havia apropiat en son temps en aquesta banda de la costa del Mediterrani, pera designar les atalaies, que s' anomenaven *Torres d' Anibal.*

Buste d' Anibal

ANICET. n. p. **Aniceto.**

ANIDROSIS. f. *Med.* Disminució o privació total de la suor. **Anidrosis.**

ANIERAT, DA. adj. *Ter.* Ficat al niu. **Anidado.**

ANILAMIDA. f. *Quim.* Substancia cristallissada, groga, brillanta, que s' obté per medi de la combinació del amoniac ab l' éter metilindigòlich. **Anilàmida.**

ANILINA. f. *Quim.* Substancia líquida, incolora y d' olor agradable que s' obté combinant l' índich ab un excés de potasa. **Anilina.**

ANILURIA. f. *Quim.* Substancia cristallissada que s' obté combinant l' aigua ab el clorur de cianógen gasós. **Anilúrea.**

ÀNIM. m. Esfors, coratge. **Ánimo, valor, corazón, brío.** || Voluntat, intenció. **Ánimo.** || Atenció, pensament.

ABAIXAR L' ÀNIM. fr. ABAIXAR EL CAP.

ANIM A LA FARINOSA. fr. *Fam. ter.* Ab que s' alenta a la execució d' una cosa difícil. **Ánimo a las gachas.**

BON ÀNIM. *Int.* Pera animar. **Buen ánimo.**

COBRAR ÀNIM. fr. ANIMARSE.

DECAURE DEL ÀNIM D' ALGÜ. fr. Perdre la estimació. **Perder el concepto.**

DONAR ÀNIM. fr. ANIMAR.

EXPLAIARSE L' ÀNIM. fr. EXPLAIARSE 'L COR.

FER PERDRE L' ÀNIM. fr. *Met.* DESANIMAR.

FER ÀNIM. fr. TINDRE ÀNIM, CORATGE.

PERDRE L' ÀNIM. Acobardirse *Estrecharse de ánimo.*

TINDRE ÀNIM. fr. Formar intenció de fer alguna cosa. **Hacer ánimo.**

ÀNIMA. f. Principi interior del moviment o de les operacions de tot cos vivent. **Alma, ànima.** || Tros rodó de lуста, os, etc., sobre que 's lormen els botóus. **Hormilla.** || Tractanse del violí y altres instruments de pont, peça de lуста que 's posa entre les dues tapes pera que 's conservin a igual distancia. **Alma.** || En els negocis el més essencial d' ells. **Alma.** || En una divisa, la lletra que acompanya la figura. **Alma.** || El vuit d' un canó d' artilleria. **Ánima.** || Lo que 's posa dins de alguna cosa pera mantindre-la o sostindre-la. **Alma.** || Vivesa, esperit, forsa, expressió, etcétera, y aixís se diu: *la imatge, 'l discurs té molta ànima.* || Fantasma, papo pera fer por a les criatures. **Coco.** || Se diu comunment de la del purgatori. **Ánima, alma.** || *Art. y of.* Llistó posat al cadell obert al mitj d' un junt pera reforçar-lo. **Alma.** || *Met.* Lo que dona esperit, vigor y forsa a alguna cosa, com: *l' amor a la patria es l' ànima del Estat.* **Alma.** || La substancia o 'l principal en qualsevol cosa, y aixís 's diu: *aném al ànima del negoci.* **Alma.** || **Enteniment.** || La consciencia, y aixís del que obra mal se'n diu *que no té ànima.* **Alma.** || *Ret.* Se pren per tota la persona, y aixís 's diu: *no hi há un ànima en tot el carrer.* **Alma.** || — EN PENA. La que pateix al purgatori. **Alma en pena.** || *Met.* Trist, melancòlich. **Alma en pena.** || — FREDA. La persona de poch esperit. **Ave fria, ave gonzá.**

ÀNIMA DE CAVALL. *Expr. fam.* Se diu de la persona que sense escrupol comet maldats. **Alma de caballo.**

ÀNIMA DE CAGAFERRO. *Loc. fam. y*

ÀNIMA DE CANTI. *Expr. fam.* Se diu de la persona molt necia o tonta. **Alma de cántaro.**

ÀNIMA MEVA. *Expr.* de carinyo. **Alma mia, mi alma.**

ANARSELI A ALGÜ L' ÀNIMA DARRERA D' ALGUNA COSA. fr. *Met.* Denota la forsa ab que alguna cosa atreu a algü. **Llevar d uno alguna cosa tras de sí el alma.**

ARRENCAR L' ÀNIMA A ALCÜ. fr. *Met.* Matarlo o ferli molt de mal. Se diu ordinariament amensasant. **Sacar el alma, el corazón, las entrañas ó las tripas d alguno.**

ARRIBAR A TOCAR A L' ÀNIMA. fr. Sentir vivament alguna cosa. **Tocarle d uno en el alma ó tocar al alma alguna cosa.**

CLAVARSE A L' ÀNIMA. fr. *Fam.* Menjar o beure alguna cosa. **Echarse algo al colete ó á cuestas.**

DONAR ÀNIMA. fr. Donar vivesa, esperit y gracia, particularment al llenguatge. **Dar alma.**

DONAR L' ÀNIMA A DEU. *Espírar, morir, rendir ó aar el alma á Dios.*

ESTAR COM L' ÀNIMA DEN GARIBAY. fr. Se diu del que no pren partit ni en pró ni en contra de alguna cosa. **Estar como el alma de Garibay.**

NO GOSAR DIR QUE L' ÀNIMA SIGUI SEUA. fr. No gosar parlar ni en bé ni en mal. **No chistar, no desplegar los labios.**

PENJAR L' ÀNIMA A ALGÜ. fr. *Fam.* Pondera la molta gana de menjar. **Clarearse de hambre.**

PESARLI A ALGÜ A L' ÀNIMA. fr. *Fam.* Sentir vivament algü mal succés o contratemps. **Pesarle d uno ó sentirlo en el alma.**

PORTARSE'N EN COS Y ÀNIMA. fr. *Met.* Portarse' n del tot alguna cosa. **Llevarse en cuerpo y en alma.**

SENTIR A LA ÀNIMA. fr. Tindre gran sentiment o dolor d' alguna cosa. **Sentir de muerte, d par de muerte, d par del alma ó en el alma.** **Sentir en el alma, tocar en la lumbre ó en la niña de los ojos.**

TINDRE L' ÀNIMA PENJADA D' UN FIL. fr. Estar molt anguniós per alguna cosa. **Tener el alma peniente de un hilo.**

ESTAR AB L' ÀNIMA A LES DENTS. fr. *Met.* Tindre

molta por o estar en gran perill. *Estar con, ó tener el alma entre los dientes.*

UNA ÀNIMA SOLA NO CANTA NI PLORA. *Ref.* Adverteix qu' un de sol sense ajuda d' altres no serveix de res. *Una ànima sola ni canta ni llora.*

ANIMACIÓ. f. L' acte d' animarse o infundirse l' ànima en el cos. **Animación.**

ANIMADET, A. adj. Dim. de animat. **Aigo animado.**

ANIMADÍSSIM Sup. de animat. **Animadísimo.**

ANIMADOR, RA. m. y f. Qui anima. **Animador.**

ANIMAL. m. Cós que té sentit y moviment. **Animal.** || Comunment s' enten per l' irracional. **Animal, bestia, bruto.** || adj. Dit del home molt ignorant. **Animal, bruto, bestia.** || adj. Lo que pertaiu al cós animat y sensitiu. **Animal** || — AB SÉCHS. *Ant.* IN-SECTE. || — BRUT: BESTIA BRUTA.

ANIMAL DE CARRETA. *Expr.* y

ANIMAL DE CUATRE POTES *Expr. met.* Sumament incapàs. *Tonto de cuatro suelas.*

ANIMAL DE LLOQUER. *Expr.* La cavalcadura que lloguen. *Alquilóa.*

ANIMAL NOCIU. *Alimaña.*

TOT ANIMAL SAB DEIXAR EL LLOCH ONT NO POT CAMPAR. *Ref.* Aconsella abandonar l' empenyo que 'ns perjudica. *Quien tiene tienda y no vende, necio es si la sostiene.*

ANIMALADA. f. *Fig.* Dit o fet propi de persona grollera o ignorant. **Animalada.**

ANIMALÁS. m. aum. **Animalazo, animalón, animalote.** || *Met.* Home molt ignorant o tonto. **Animalazo.**

ANIMALCULISME. m. *Fisiol.* Sistema que estableix que tan sols els animals espermatíchs produeixen l' embrió animal. **Animalculismo.**

ANIMALET. m. dim. **ANIMALÓ.**

ANIMALIFER, A. adj. Que conté animals. **Animalífero.**

ANIMALISACIÓ. f. Cambi de naturalesa qu' experimenten els aliments vegetals convertintlos en propis pera concórrer al sosteniment y reparació del cos dels animals. **Animalización.**

ANIMALISAR. v. a. Convertir una substancia en la propia d' un animal. **Animalizar.** || r. Assimilar-se a la substancia d' un animal. **Animalizarse.**

ANIMALITAT. f. Condió d' animal; qualitat constitutiva d' un ser animal y sensitiu; conjunt dels caràcters y de les propietats animals. **Animalidad.**

ANIMALÓ. m. dim. **Animalejo, animalito.**

ANIMALOT. m. Animal de mala figura que no té nom conegut. **Animalucho.** || *Vulg.* L' home sumament ignorant. **Animalucho.**

ANIMAR. v. a. Infundir l' ànima al cos, donar vida. **Animar.** || *Met.* Donar ànim, valor, coratge. **Animar.** || Donar vigor y energia a les coses inanimades. **Animar.** || Entre pintors y escultors donar vivesa y expressió a les figures. **Animar.** || *Mús.* Sonar ab primor un instrument. **Animar.**

ANIMARSE. v. r. Cobrar ànim, esforços. **Animarse, cobrar ánimo, valor**

ANIMAT, DA. p. p. **Animado.**

ANIME. m. Certa reïna tretta per incisió d' un arbre de Indes semblant al garrofer: es d' olor molt suau y de color d' encéns. **Ànime, goma ànima.** || — COPAL U ORIENTAL. Reïna molt dura, transparenta, de color de topaci clar, que flueix d' una mena de roldó, y serveix pera la duresa y brillantor del barnís. *Animé copal u oriental.*

ANIMER. m. Qui capta per les ànimes del purgatori. **Animero.**

ÀNIMES. El toch de campanes que s' acostuma fer a entrada de fosch, avisant als fidels pera que preguin per les ànimes del purgatori. **Ànimas.**

ANIMES BENEITES. interj. Qu' expresa 'l gran desitj d' alguna cosa. *Ànimas y Dios; Dios lo oiga y el pecado sea sordo.*

ÀNIMES (Riera de les). *Hidrog.* Riera del Camp de Tarragona; neix sota del Puig den Coma, passa per Castellvell y desaigua a la vora esquerra de la riera de Mascabó.

ANIMETA. f. Dim. d' ànima.

ANIMETES SANTES; ÀNIMES BENEITES.

L' ANIMETA. *Expr.* Pera avisar a algú que obri ab conciencia. *Conciencia.*

ÈSSER UNA ANIMETA. fr. ÀNIMA FREDA.

ANIMICH, CA. adj. *Quim.* Que té per base l' animina. **Animico.**

ANIMINA. f. *Quim.* Base salificable que hi ha al oli animal de Dippel. **Animina.**

ANIMISME. m. *Med.* Sistema fisiològich qu' explica 'ls fenòmens vitals y les malalties fent'hi interviure l' ànima. **Animismo.**

ANIMISTA. m. Partidari del animisme. **Animista.**

ANIMÓS, A. adj. Coratjós, esforsat, valent. **Animoso, valeroso, esforzado.**

ANIMOSAMENT. adv. m. **Animosamente.**

ANIMOSÍSSIM, A. adj. sup. **Animosísimo.**

ANIMOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Animosísimamente.**

ANIMOSITAT. f. Valor, atreviment. **Animosidad, ardimiento, valor.** || Rabia, odi inveterat. **Animosidad.**

ANIMOVISTA. m. *Fistol.* Qui creu que 'ls ovaris están dividits en celdes y que dins de cada una de elles hi há un ou, ont va a parar l' animallet espermatích. **Animovista.**

ANIÓ. m. *Fis.* Part d' un cos descompost per la acció galvànica, que 's dirigeix cap al pol negatiu de una pila elèctrica. **Anión.**

ANIOL Sant. *Geog.* V. **SANT ANIOL.**

ANILABLE. adj. Fàcil d' aniquilarse. **Aniquilable.**

ANILACIÓ. f. Destrució. **Aniquilación, aniquilamiento.**

ANILADOR, A. m. y f. Qui aniquila. **Aniquilador, exterminador.**

ANILAMENT. m. **Aniquilació.**

ANILAR. v. a. Reduir a no res. **Aniquilar, exterminar.** || Arruinar completament. **Aniquilar.**

ANILARSE. v. r. Ferse malbé molt alguna cosa. **Aniquilarse.** || Perdes completament **Aniquilarse.**

ANIS. m. Confits fets ab la llevor de la matafaluga ensucrada. **Anís, grajea.** || — ESTRELLAT. Arbust de la Xina y del Japó, que fa un bol a modo d' estrella ab set raig, cada qual ab sa llevor, de gust y olor semblant al anís; aquesta llevor serveix pera preparar licors molt gustosos. *Anís de la Xina ó estrellado de las Indias.*

ANIS ÚLMINA. f. *Quim.* Substancia que s' obté del anís y sembla ésser un terme mitj entre l' úlmina pura y 'l gluten. **Anís úlmina.**

ANISSAT. m. Licor preparat per infusió y per destilació y compost d' aiguardent, sucre y matafaluga. **Anisado.**

ANISSET. m. dim. **Anisillo.**

ANISSOL. m. *Quim.* Substancia líquida, incolora y aromática, resultat de la descomposició del hidrat d' àcid anissich destilat ab un excés de barita. **Anisol.**

ANISSOMÈTRICH, CA. adj. *Bot.* Se diu de les parts del vegetal que son desiguals entre sí. **Anisométrico.** || *Miner.* S' aplica a les cristallisacions que presenten tres eix desiguals. **Anisótrico, anisométrico.**

ANISSÓTACH, CA. adj. *Med.* Se diu del pòls desigual y freqüent. **Anisòtico.**

ANISSÓTICH, CA. adj. *Miner.* Se diu de les substancies que cristallisen en prismes d'arestes molt desiguals e irregulars. **Anisòtico.**

ANISTIÓFOR, A. adj. *Zool.* Que no té cap apèndice demunt del nas, com la rata pinyada, per exemple. **Anistiòforo.**

ANISTO, A. adj. *Bot.* Se diu de certs orguens dels vegetals faltàs d'estructura celular. **Anisto.**

ANIT. adv. f. Anoché.

ANIUAR, v. a. Fer niu o convertir en niu algún lloch. **Anidar.**

ANIVELLAR, v. a. Tirar el nivell pera examinar si un pla está a nivell. **Nivelar.** || Posar un pla en posició horitzontal justa. **Nivelar.** || Posar en equilibri o igualtat qualsevol cosa material. **Nivelar.** || Fer una cosa ab igualtat y equitat. **Nivelar.**

ANIVELLAT, DA. p. p. Nivelado, da.

ANIVERSARI, m. Dia consagrat a recordar un fet succéit en igual dia d'algún any avans. **Aniversario.** || L'ofici que 's celebra en sufragi d'algún difunt el dia que fa l'any de la seua mort. **Aniversario.**

ANLASSAR, v. a. *Ant.* ENLLASSAR.

ANLLÁ. adv. II. ENLLÁ.

ANMARSIR, v. a. *Ant.* ENMUSTIGAR

ANNA, n. p. AGNA.

ANNA, Geog. Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d'Enguera; és a la vora de l'estany del seu nom, y té 2,126 hab. || *Hidrogr.* Estany de la prov. de Valencia, part. jud. d'Enguera.

ANNALISTA, m. El qui escriu annals. **Analista.**

ANNALS, m. pl. L'història que conté 'ls fets de cada any per separat. **Anales.**

ANNATA, f. La renda, fruit o emoluments que produéix qualsevol benefici o emplen. **Anata.**

ANNÉLITS, m. pl. *Zool.* Animals articulats, quin còs és tou y está sempre dividit en gran nombre de anelles. **Anélidos.**

ANNOBLIR, v. a. y 'ls seus derivats. ENNOBLIR.

ANNUAL, adj. Lo que succéix cada any. **Annual, anuo, arial.**

ANNUALITAT, f. La propietat d'èsser annual. **Anualidad.** || La renda d'un any. **Anualidad.**

ANNUALMENT, adv. t. Cada any. **Anualmente.**

ANNUO, A. adj. ANNUAL.

ANO, m. Cir. Forat del cul. **Ano.**

ANADI, NO. adj. *Cir. y med.* Se diu del medicament que suavia y atempera els dolors. També s'usa substantivat. **Anodino.**

ANODONT, adj. Zool. Que no té dents. **Anodonto.**

ANOLIEJAR, v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **NOLIEJAR.**

ANÓMAL, adj. Gram. Se diu del nom o verb que té alguna irregularitat. **Anómalo.** || Se diu també de tot lo que no té un curs regular. **Anómalo.**

ANOMALIA, f. Gram. La irregularitat d'algúns noms y verbs. **Anomalia, irregularidad.** || *Astron.* La irregularitat aparent dels moviments dels planetes. **Anomalia.** || *Med.* Irregularitat a les fibres o al pòls. **Anomalia.** || En la història natural, monstruositat. **Anomalia.**

ANOMALÍSTICH, CA. adj. Se diu de l'any que transcorre desde que la terra ix del afeli fins que hi torna, y consta de trescents seixanta cinch dies, sis hores y vinticinch menuts. **Anomalístico.**

ANOMENADA, f. Nòm, fama. **Renombre, nombrada.**

ANOMENADAMENT, adv. m. Expressament, Especialmente, nombradamente. || Per son nòm. **Nombradamente.**

ANOMENAR, v. a. Designar a algú pèl seu nòm. **Nombrar.** || Posar nòm. **Poner nombre.** || Triar a algú per alguna cosa. **Nombrar.** || Fer menció particular d'alguna cosa. **Nombrar.**

ANOMENAR HEREU, fr. Cnstituirlo o ferlo. **Nombrar heredero.**

NO ME L' ANOMENIS PAS. *Expr.* Denota la repugnancia ab que se sent anomenar al subjecte que s'aborreix. **No me lo nombres.**

ANOMENARSE, v. r. Dirse o tindre nòm una cosa. **Nombrarse, llamarse.**

ANOMENAT, DA. p. p. **Nombrado, da.**

ANOMEUS, m. pl. Arians purs. **Anomeus, anomanos, anomos.**

ANÓNFAI, A. Que no té melich. **Anónfalo.**

ANÓNIM, A. adj. Sense nòm o firma; carta sense firmar. **Anónimo.** || També 's diu del autor quin nòm no és conegut. **Anónimo.**

ANOPÉTAL, A. adj. *Bot.* Que té 'ls pètals cap a dalt. **Anopétalo.**

ANORGANOGRÀFIA, f. Descripció dels cossos inorgànics. **Anorganografía.**

ANORGAÑOLOGIA, f. Tractat dels cossos inorgànics. **Anorganología.**

ANORGISME, m. Conjunt de tot lo que no pertany al regne orgànic. **Anorganismo.**

ANORMAL, adj. Lo irregular, lo que s'aparta de la regla o norma. **Anormal.**

ANORREAMENT, m. Acte y efecte d'anorear o anorrearse. **Anonadación, anonadamiento.**

ANORREAR, v. a. Aniquilar, reduir a res. **Anonadar.**

ANORREARSE, v. r. Humillarse, abaixarse, abatre's. **Anonadarse.**

ANORREAT, DA. adj. **Anonadado.**

ANOSMIA, f. Patol. Debilitat d'olfat. **Anosmia.**

ANOSTEOÇOARI, adj. Zool. S'aplica als animals que no tenen ossos propiament dits. **Anosteozoario.**

ANOVES, Geog. Caseriu del dist. mupal. d'Oliana, prov. de Lleida.

ANOYA, Hidrog. Riu de la prov. de Barcelona. Neix prop de Sant Martí de Sesgayoles; passa pèl terme d'aquest poble, pèls de Veciana, Santa Maria del Camí, Copons, Clariana, Jorba, Espel, Igualada, Vilanova del Camí, Pobla de Claramunt, Capellades, Vallbona, Cabrera, Sant Jaume, Monistrol de Ayoa, Sant Sadurni, Subirats, Gelida y Martorell, en quina vila desaigna a la vora dreta del Llobregat.

ANPOQUIR, v. a. Ant. Disminuir. **Apocar, minorar.**

ANQUETA, f. dim. d'anca. **Anqueta, anquila.**

ESTAR A MITJA ANQUETA, f. Estar mitj assentat. **Estar de media anqueta.**

ANQUILOMERISME, m. Med. Aderencia mórbida de parts que deuen estar naturalment separades. **Anquilomerismo.**

ANQUILOP, m. Med. Tumoret situat cap al gran àngul del ull, devant o al costat del sach llagrimal y no dins, circumstancia que 'l diferencia del tumor llagrimal. **Anquiloep.**

ANQUILOSAR, Med. Causar una anquilosis, privar a una articulació de la facultat de moure's. **Anquillosar.**

ANQUILOSIS, Med. Osificació de les articulacions que impideix que puguin moure's. **Anquilosis.**

ANRAVIRONAR, v. a. Ant. **RODEJAR, ENROTLLAR.**

ANRERA, adv. II. **ENDERRERA.**

ANRIQUEIR, v. a. Ant. **ENRIQUIR.**

ANS, adv. I. Avans. **Antes.**

ANS BÉ, adv. **Antes bien.**

ANS. *Geog.* Nòm antich de Les Pereres, poble agregat al ajunt. de Caixans, prov. de Girona.

ANSA. f. Part que 's posa expressament al costat o demunt d' alguns objectes pera poguerlos agafar ab la mà; generalment, és còrba y vuïda del mitj. *Asa.* || —**DEL COLL.** Cada un dels dos cossos que van del pit al muscle. *Clavícula, axilla.*

POSARSE EN ANSES O FER ANSES DE GERRA. f. Posarse les mans a la cintura, doblegant els braços en forma d' anses. *Ponerse en jarras ó en jarra.*

ANSANGONAR. v. a. *Ant.* Ensangrentar.

ANSAT. m. *Ter.* TUPI.

ANSEÀTICH, CA. adj. Se diu de certes ciutats de Alamanya, lliures y reunides mutuament pel comerç. **Anséatico, ansiático.**

ANSELM n. p. Nòm d' home. **Anselmo.**

ANSERALL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, b' sb. y part. jud. de la Sèu d' Urgell. És a la vora dreta del riu Valira, y té 283 hab.

ANSETA. f. dim. *Asilla.*

ANSIA. f. Congoixa que causa inquietut o moviment violent. **Ansia.** || Desitj veement. **Ansia, anhelo.**

DONARSE ANSIA. fr. **AFANYARSE.** || Ingeniarse. *Me- narse, bandearse.*

ESTAR AB ANSIA O PASSAR ANSIA. fr. *Estar con cuidado, tener ó pasar cuidado.*

ANSIAR. v. a. Desitjar ab ansia. **Ansiar.**

ANSIAT, DA. p. p. del verb ansiar. **Ansiado.**

ANSIES. f. pl. Basqueig, gaucs de vomitar. **Bas- cas, arcadas, vómitos.**

ANSIÉS (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Les Planes, prov. de Girona. || Veïnat del part. judicial de Solsona, prov. de Lleida.

ANSIETAT. f. **ANSIA.**

ANSIÓS, A. adj. Qui té ansia o desitj veement de alguna cosa. **Ansioso.** || Lo que está acompanyat de grans congoixes. **Ansioso.**

ANSIOSAMENT. adv. m. **Ansiosamente.**

ANSINYAN. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà; és a la confluència del riu Desix ab l' Agly, y té 276 habitants.

ANSOBELL. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Cova, prov. de Lleida.

ANTA. f. Quadrúpede com un mulat; té 'l cap gros y llargat ab una mena de trompa, qu' estira y arronsa quan vol, y a quina extremitat hi té 's nasos; els ulls petits, orelles semblants a les del porch, la cua curta, quatre ungles a les potes de davant y tres en les de darrera: en l' pèl curt, espès y negrech. **Anta, danta, búfa'o.** || La pell de dit animal adobada. **Ante.**

LO QUE TÉ COLOR D' ANTA. *Anteado.*

ANTABAIR. v. a. *Ant.* Entibiarse.

ANTAGALLA. f. *Mar.* Faixa de rissos de la vela de bauprés y de les velas quadrades y llatines per la part baixa. **Antagal'a.**

ANTAGALLAR. v. a. *Mar.* **PENDRE ANTAGALLES.** **NAVEGAR O CORRER ANTAGALLANT.** Portar antagallades les velas ab que 's pot fer aqueixa maniobra, a causa de la molta força del vent. *Navegar ó correr antagallando.*

ANTAGÓNICH, CA. adj. Oposat. **Antagónico.**

ANTAGONISME. m. Oposició, aversió, antipatia; contraposició, rivalitat. **Antagonismo.** || *Fil.* Doctrina oposada a l' analogia o al origen. || —**DELS MUSCLES.** *Anat.* Acció per la qual un muscle determina un moviment contrari al que resultava de l' impressió de un altre. **Antagonismo de los músculos.**

ANTAGONISTA. m. Émul, qui s' oposa o contradeix a un altre. **Antagonista.** || *Anat.* Qualsevol dels

muscles que tenen ofici contrari al de un altre. **Antagonista.**

ANTALGIA. f. *Med.* Carencia de dolor, aixís en estat de salut com en el de malaltia. **Antalgia.**

ANTALGICH. adj. Tot remei que calma 'l dolor. **Antálgico.**

ANTANA. f. Solchs transversals que 's fan als caps de les peses de terra ont no hi arriben els solchs longitudinals fets ab la rella. **Surco atravesado.**

ANTANY. adv. t. L' any pròxim passat, y per extensió qualsevol dels anys passats. **Antaño.**

PENSAR EN LES NEUS D' ANTANY, Si CAURÁN ENGUANY. fr. *Met.* Se reprén a algú que no está en lo que diu. *Pensar en, ó mirar á las musarañas.*

QUAN ÉS JA VINGUT EL DANY, ÉS EN VÁ PARLAR DE ANTANY. *Ref.* Denota qu' alguna cosa s' ha fet passada la ocasió, o quan ja no 's necessitava. *Después de vendimiar, cuéranos; al asno muerto la cebada al rabo.*

ANTANYANA. f. Dona molt vella. **Antañona.**

ANTARES. m. Nòm que donen els astrònoms a la estrella fixa que hi ha al cor de l' Escorpí. **Antares.**

ANTARTICH, CA. adj. S' aplica al pol oposat al àrtich y a tot lo que li pertany. **Antártico, ca.**

ANTEBRAÇ. m. La part anterior del braç desde 'l pols fins a l' indret del colze. **Antebrazo.**

ANTECAMBRA. f. Pessa avans de la sala principal. **Antecámara.** || Pessa avans del dormitori principal. **Antecámara.**

FER FER ANTECAMBRA. Expressió ab que s' expressa principalment l' estona que se 'ns fa esperar, avans de rébre 'ns, al anar a visitar a algú.

NO FER ANTECAMBRA. Expressió ab que 's manifesta l' entrada que 's té en una casa, aixó és, que s' hi entra sense que 'ns fassin esperar. *No hacer antecámara o antesala.*

ANTECAPELLA. f. Peça immediata a la capella. **Antecapilla.**

ANTECEDENCIA. f. **Antecedencia, procedencia.**

ANTECEDENT. adj. Lo que va avans. **Antecedente.** || m. *Lóg.* La primera proposició d' un entimema o d' un argument que 'n té dues. **Antecedente.** || *Geom. y Arit.* El primer terme d' una raó que 's compara ab el segón, dit consegüent **Antecedente.** || *Gram.* El nom o pronòm que regeix al relatiu. **Antecedente.**

ANTECEDENTMENT. adv. t. Anteriormente, **antecedentmente.**

ANTECEDIR. v. a. Anar o estar una cosa avans qu' altra. **Proceder, anteceder.** || Tindre una persona o cosa preferència o superioritat sobre una altra. **Proceder, anteceder.**

ANTECESSOR. m. Qualsevol dels antepassats respecte de llurs descendents. **Antecesor.** || Parlant de empleos y dignitats el qui 'ls tenia avans dels actuals possessors. **Predecesor, antecesor.**

ANTECH, CA. adj. y s. Se diu de qualsevol dels habitants del globo terràqueu que 's trova baix un mateix meridià a igual distancia del Equador, els uns per la part septentrional y 'ls altres per la meridional. **Anteco, ca.**

ANTECOLL. m. Part de la cota de malla pera defensa del coll. **Antecuello.**

ANTECOR. m. La peça qu' está avans del cor. **Antecoro.**

ANTEDILUVIÀ, NA. adj. Lo d' avans del diluvi. **Antediluviano, na.**

ANTEFIÀLTICH, CA. adj. *Med.* Se diu dels remeis propis pera curar l' ofeh o pera mitigarlo **Antefiáltico.**

ANTEFIRMA. f. La fórmula del tractament que 's posa avans de la firma. **Antefirma.**

ANTEFOSSO. m. Primer fosso obert al peu del

glacis d'una plassa, ciutadela, etc. **Antefoso, primer foso.**

ANTEGENESIA. f. Títol d'alguns tractats filosòfics sobre la època anterior a la creació. **Antegenesia.**

ANTEHÈLIX. m. *Anat.* Elevació corbilínea formada pera 'l tendrúm de la orel·la y situada devant del hèlix. **Antehèlix.**

ANTEIGLESIA. m. El porxo devant la iglesia. **Anteiglesia.** || A Biscaya la iglesia parroquial d'algúns cels seus pobles. **Anteiglesia.**

ANTEIACIÓ. f. Preferència, comuntem de temps. **Antelación.**

ANTELIA. f. Fenómen meteorològic que consisteix en l'aparició al aire, y a la banda oposada al sol, d'un cercle blanch lluminós ab una taca blanca al mitj que reproduceix l'imatje solar. **Antelio.**

ANELITRAGONI. A. adj. *Anat.* Que correspon al antèlix y al trago. **Antelitragonio.** || Un dels muscles intrínsecs del pabelló de la orel·la. **Antelitrago.**

ANTELLA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de València, part. jud. d'Alberique; és a la esquerra del riu Júcar y té 1,396 hab.

ANTELMÍNTICH, CA. adj. *Med.* Lo qu' es contrari als cuchs. **Anthelmintico.**

ANTEMEDIARI, A. adj. *Bot.* Calificació dels pétales oposats a les divisions del cálzer. **Antemediarío.**

ANTEMERIDIA. adj. Lo qu' está avans del mitjdia. **Antemeridiano.**

ANTEMURAL. m. Segona muralla que's posa pera defensa de la principal. **Antemural, antemuro.** || *Met.* Reparo, defensa, y aixís se diu: *antemural de la fe.* **Antemural.**

ANTEMURALLA. f. **Antemural.**

ANTENA. f. *Naut.* Pal llarch, compost del car y la pena, ont hi va embregada la vela llatina. **Entena.**

ANTENAT, DA. p. p. S' anomena aixís al fillastre. **Entenado.** || *Zool.* Que té antenes o es banyut.

ANTENÓM. m. Lo que antecedeix al nóm, còm: *sant, don.* **Antenombre.**

ANTENUPCIAL. adj. Que precedeix a la boda, còm: *els capitols matrimonials, les vistes, etc.* **Antenupcial.**

ANTEPASSAT, DA. adj. Passat, parlant del temps. **Antepasado, da.**

ANTEPASSATS. m. pl. Avis o ascendents. **Antepasados, mayores.**

ANTEPECTORAL. adj. Qu' está colcat devant del pit. **Antepectoral.**

ANTEPENÚLTIM, A. adj. El qu' está immediatament avans del penúltim. **Antepenúltimo, a.**

ANTEPIT. f. Barana que impideix la caiguda de qui 's trova en paratges alts. **Antepecho.**

ANTEPORT. m. El terreno elevat y difícil que hi há a les faldes de les montanyes anomenades ports. **Antepuerto.** || Espai que a les cordil·les precedeix al port. **Antepuerto.** || *Mar.* Part avansada d'un port artificial, ont els barcos s' esperen pera entrar, se disposen pera sortir, o de moment hi obtenen algún abrigh contra les tempestats. **Antepuerto.**

ANTEPOSAR. v. a. Preferir. **Anteponer, preferir.**

ANTEPOSARSE. v. r. **Anteponerse, preferirse.**

ANTEPOSAT, DA. p. p. **Antepuesto, a.**

ANTEPREDICAMENTS. m. pl. *Lóg.* Punts preliminars. **Antepredicamentos.**

ANTEQUART. m. Senyal que fan alguns rellotges un poch avans de tocar els quarts. **Antecuarto**

ANTEQUERÀ, NA. m. El natural de, o pertanyent a Antequera, ciutat d'Andalusia. **Antequerano.**

ANTERA. f. *Bot.* Saquet membranós que conté la materia fecundanta, nomenada *poten*; es l' orgue mascle de les flors. **Antera.**

ANTERIOR. adj. Lo que preceix en lloch o temps. **Anterior.**

ANTERIORITAT. f. Precedència temporal d'una cosa respecte de un' altra. **Anterioridad.**

ANTERIORMENT, adv. ll. **Anteriormente.**

ANTEROVERSIÓ. f. *Patol.* Inversió anormal d'un orgue qualsevol del cos humá. **Anteroversión, anterversión.**

ANTESCENARI. m. La part d'escenari compresa entre 'l teló de boca y 'l lloch destinat als músichs. **Antescenario.**

ANTESSACRISTIA. f. Cambra situada avans de la sacristia. **Antesacristía.**

ANTESSALA. f. El recibidor qu' és avans de la sala principal. **Antesala, antecámara.**

FER ANTESSALA. Esperarhi. **Hacer antesala.**

ANTEMEMPLE. m. Porxo devant d'un temple. **Antememplo.**

ANTEVIGILIA. f. El dia avans de la vigília. **Antevigilia, antevispera.**

ANTI. *Gram.* Preposició qu' entra en la composició de moltes veus y significa *contra.* **Anti.**

ANTIADITIS. f. *Patol ant* Inflamació de les amígdals. **Amigdalitis.**

ANTIARTRÍTICH, CA. adj. *Med.* Remei contra 'l poagre. **Antiartritico.**

ANTIASFÍTICH, CA. adj. *Med.* Que serveix contra l' asíxia. **Antiasfítico.**

ANTIASMÁTICH. m. *Med.* Contrari al ofech. **Antiasmático.**

ANTICARDI. m. *Anat.* Part corresponenta a la boca superior del ventrell. **Anticardio.**

ANTICECAL. adj. *Anat.* Situat devant del budell cego. **Anticecal.**

ANTICH, GA. adj. Lo qu' ha passat fa molt temps. **Antiguo.** || **VELL.** || Als colegis y altres comunitats, el qui fa molt temps que hi es. **Antiguo.**

AB ANTICH. adv. Desde la antiguitat. **Desde lo antiguo.**

A LA ANTIGA. Segóns l' us o costum dels antichs. **A lo antiguo.**

ANTICHS. m. pl. Els que visqueren en els sigles remots y 'ls homens célebres de la antiguitat. **Antiguos.**

ANTICÍMICH, CA. adj. *Quim.* Oposat a la fermentació. **Anticímico.**

ANTICIPACIÓ. f. La acció y efecte d'anticipar. **Anticipamiento, anticipación.** || **Pressentiment.** **Anticipación.** || **Prevençió.** **Anticipación.**

ANTICIPADA. f. *Esg* Ferida feta a traició. **Anticipada.**

ANTICIPADAMENTE. adv. t. **Anticipadamente, con anticipación.**

ANTICIPADOR, A. m. y f. Qui anticipa. **Anticipador.**

ANTICIPAR. v. a. Fer alguna cosa avans del temps regular o assenyalat. **Anticipar.**

ANTICIPARSE. v. r. Fer o lograr primer qu' un altre lo que aquest pretenia. **Anticiparse, ganar por la mano.**

ANTICIPAD, DA. p. p. **Anticipado.**

ANTICLINANT. m. *Bot.* Part interior del receptacle de les plantes que tenen flors compostes. **Anticlinanto.**

ANTICÓLICH, CA. adj. Contrari a la cólica. **Anticólico.**

ANTICREPÚSCUL. m. *Fis.* Claretat que 's veu a l' atmósfera a la part oposada a aquella en que hi há 'l verdader crepuscul. **Anticrepusculo.**

ANTICRIST, m. L'home diabòlic que ha de perseguir a la Iglesia catòlica al fi del món. **Anticristo**. || Enemich de Crist.

ANTI - CRIST, (Penyal del). *Orog.* Promontori de la banda N. de l'illa de Menorca.

ANTICRISTIANISME, m. Sistema u opinió contrària al cristianisme. **Anticristianismo**.

ANTICTONI, A. adj. *Geog.* Antípoda, antictonio.

ANTICUELA, f. Enticuela.

ANTIDEMONÍACH, m. Qui no creu que hi hagi dimonis. **Antidemoniaco**.

ANTIDISENTERICH, CA. adj. Remei contra la disenteria. **Antidiserterico**

ANTIDORAL, adj. *For.* S'aplica regularment a la obligació natural que tenim de correspondre als beneficis rebuts. **Antidorat, remuneratorio**.

ANTÍDOT, m. Contraverí. **Antídoto, contraveneno**. || *Met.* Preservatiu pera no caure en algun vici o falta. **Antídoto, preservativo**.

ANTIÉDRICH, CA. adj. *Miner.* Calificatiu dels cristalls quines cares están girades en sentit invers. **Antiédrico**.

ANTIEFIÀLTICH, CA. adj. *Med.* Que obra contra els somnis pesals. **Antiefiáltico**.

ANTIEMÈTICH, CA. adj. *Med.* Que serxeix pera aturar el vòmit. **Antiemético**.

ANTIEXAEDRE, A. adj. *Miner.* Prismes nonagonals acabats ab dues piràmides de nou cares. **Antiexaedro**.

ANTIFLOGÍSTICH, CA. adj. Calmant, refrigerant, laxant, que fa baixar la inflamació. També s'usa com substantiu. **Antiflogístico**.

ANTÍFONA, f. El verset que en el reso 's diu o 's canta avans y després de cada salm. **Antifona**.

ANTIFONARI, m. Llibre de cor que conté les antífonas de tot l'any. **Antifonal, antifonario**.

ANTIFONER, m. Qui entona les antífonas. **Antifonero**.

ANTIFONÍA, f. Contradicció lògica. **Antifonía**.

ANTÍFRASIS, f. *Ret.* Figura que consisteix en usar una paraula en sentit contrari a la seua veritable significació. **Antífrasis**.

ANTIFRODISÍACHS, s. y adj. pl. *Med. y Farm.* Remeis pera calmar els desitjos carnals. **Antifrodisiacos**.

ANTIGALLA, f. Nòm despreciatiu pera designar una cosa antiga de cap valor. **Antigualla**.

A LA ANTIGALLA. fr. *A la antigua*.

ANTIGALES, f. pl. Usos o estils que s'usaven antigament. **Antigual'sas**.

ANTIGAMENT, adv. t. **Antiguamente**.

ANTIGOR, f. Temps antich. **Antigüedad, tiempos añejos**.

ANTIGUÍSSIM, A. adj. sup. **Antiquísimo**.

ANTIGUÍSSIMAMENT, adv. m. sup. **Antiquísimamente**.

ANTIGUITAT, f. La qualitat d'antich. **Antigüedad**. || Qualsevol objecte d'art antich. **Antigüedad**.

ANTIHÈLMÍNTICH, CA. adj. Lo que es contrari als cuchs. **Antivermífugo**.

ANTIHISTÈRICH, CA. adj. *Med.* Lo que serveix pera combatre l'histerisme. **Antihistérico**.

ANTILOGÍA, f. Oposició aparent d'un text ab un altre. **Antilogía**.

ANTILÒGICH, CA. adj. Contrari a la lògica. **Antilógico**.

ANTÍLOP, m. *Zool.* Género de mamífers ruminants, de banyes vuides. Venen a ésser com entre cerv y cabra, tant per llur figura com per lo que corren. Son dócils, mansos, poruchs y sociables. **Antilope**.

ANTILLA, f. *Geog.* Cada una de les illes d'Amèrica entre 'ls 61° 30', y 87° 20' longitud O. N. N'hi há de grans y de petites y unes son angleses, altres franceses, dinamarqueses, holandeses, sueques, etc. S'usa també en plural. **Antillas**.

ANTIMONARQUICH, CA. adj. Contrari a la monarquia. **Antimonárquico**, ca. || Impropí de la monarquia o del règimen monárquich. **Antimonárquico**.

ANTIMONI, m. *Min.* Mineral que 's trova combinat ab altres substancies. El més comú es molt pesat, mitjanament dur y de color gris més o menys clar. **Antimonio**. || — CRU. Masses sòlides, formades de agulles cristallines, brillantes, d'un gris blavench, que taquen de negre 'ls dits y el paper; posades al foc se fonen fàcilment y desprenen un gas sulfurós; insolubles al aigua y solubles en els àcids ab desprendiment de gás sulfurós. Conté un poch d'arsénich y sulfur de plom y de ferro. Es molt usat pels manescals pera curar les besties. **Sulfuro de antimonio**. || — (SOBREDAURAT DE). Composició que s'usa en medicina. **Azufre dorado de antimonio**. || — FETJE D'ANTIMONI. Producte d'una fusió d'una part de sulfur d'antimoni ab 0,5 de nitre. **Higado de antimonio**. || — CROCO D'ANTIMONI. Composició dels meixos ingredients rentada y assecada a l'ombra. **Croco de antimonio**.

ANTIMONIA, Ant. **ANTIMONI**.

ANTIMONIAL, adj. Pertanyent al antimoni, com: **polvos antimoniales**. **Antimonia**.

ANTIMONIAR, v. a. Barrejar el metall comú ab l'antimoni pera fer les lletres d'imprenta. **Antimoniar**

ANTIMONIAT, m. *Quím.* Sal procedida per l'àcid antimònich combinat ab una basa salificable. **Antimoniato**.

ANTIMONÍKEL, m. *Miner.* Primerita u òxit de níkel unit a la crisopasia; és de color verd de poma, mate, de trencadura escatosa, suau al tacte y trencadís. És un poch elèctrich. **Antimonikel**.

ANTIMÒNIT, m. *Quím.* Sal obtinguda per la combinació del àcid antimònich ab una base salificable. **Utimónito**.

ANTIMÓNITS, m pl. *Miner.* Família de minerals que contenen antimóni. **Antimónidos**.

ANTINA, f. *Bot.* Bolet que creix als llocs humits demunt de les fulles y de la fusta. **Antina**.

ANTINAFRÍTICH, CA. adj. Remei contra 'l mal de pedra, y la còlica nefrítica. **Antinefrítico**.

ANTINOMIA, f. *For.* Contrarietat de lleis en el dret escrit o de dos llocs d'una mateixa llei. **Antinomia**.

ANTIÒCH, n. p. **Antioco**.

ANTIPAPA, m. Qui preté ésser papa contra 'l legítim. **Antipapa**.

ANTIPAPAT, m. La dignitat il·legítima d'antipapa. **Antipapado**.

ANTIPARA, f. *Ant.* Cancell, biombo. **Antipara, antepuerta**. || Mitges, calses o polaines pera guardar el devant de les canes y 'ls peus. **Antipara**.

ANTIPATÍA, f. La oposició de geni o naturalesa que hi há entre dues o més persones o coses. **Antipatía**.

ANTIPÁTICH, CA. adj. El que 'ns inspira antipatía. **Antipático**.

ANTIPERISTÀLTICH, CA. adj. *Zool.* S'aplica al moviment de contracció del ventrell y dels budells, en virtut del qual les materies contingudes en ells van en sentit invers del seu curs natural o peristáltich. **Antiperistáltico**.

ANTIPERÍSTASIS, f. *Med.* Acció de dos agents contraris que s'augmenten mutuament la forsa. **Antiperístasis**.

ANTIPERISTÀTICH, CA, a.f. *Med.* Lo que pertany a la antiperistàsis. **Antiperistático.**

ANTIPERNALS, adj. m. pl. Els béns que 'l marit cedeix en dot a la seua muller. **Antipernales** ó **antifernales**.

ANTÍPICH, CA, adj. *Med.* Medicament propi pera prevenir o disminuir la supuració. **Antipico.**

ANTIPIRÒTICH, CA, adj. *Med.* Contra la crema-dura. **Antipirótico.**

ANTIPNÒTICH, adj. *Med.* Contra la modorra o en-sopiment, o 'l somni seguit. **Antipnótico.**

ANTÍPODES, m. pl. Habitants de la terra qu' ocu-pen llocs de la mateixa diàmetralment oposats entre sí. **Antipodas.** || *Met.* S'aplica a la persona de geni contrari al de un'altra y a les coses oposades entre sí. **Antipoda**

ANTIPTOSIS, f. *Gram.* Figura gramatical que con-sisteix en posar un cas per altre. **Antiposis.**

ANTIPÚTRIT, DA, adj. Contra la putrefacció. **Antipútrido.**

ANTIQUARI, m. Qui fa particular estudi sobre les coses antigües. **Anticuario.** || Marxant d'antiguitats. **Anticuario.**

ANTIQUARTANARI, adj. *Med.* Propi contra les quartanes. **Anticuartanario.**

ANTIQUAT, DA, adj. **Anticuaado.**

ANTIQUIOR, adj. y

antiquíssim, A adj sup. **ANTIGUISSIM.**

ANTIQUÍSSIMAMENT adv. m. sup. **ANTIGUISSIMAMAMENT.**

ANTIQUITAT, f. **ANFIGUITAT.**

ANTIQUITATS, f. pl. **ANTIGALLES.**

ANTIRRAÓ, f. *Ant.* Injuri, injustícia. **Sinrazón.**

ANTISCIS, f. *Astrol.* Dos punts del cel igualment distants dels tròpicks. **Antiscios.** || Pobles qu' habi-ten un mateix meridià 'ls uns ençà y 'ls altres enllà del equador y que les ombres que projecten al mitj-dia son oposades. **Antiscios.**

ANTISCORBÚTICH, m. *Med.* Remei contra l' escorbuti. **Antiscorbútico.**

ANTISSÉPTICH, CA, adj. *Med.* **ANTIPÚTRIT.**

ANTISSIFILÍTICH, CA, adj. *Med.* Medicament con-tra 'l mal venereu. **Antisifilítico**

ANTISSOCIAL, adj. El qu' es contrari a la socie-tat o que hi és oposat. **Antisocial.**

ANTIST, *Geog.* Poble del dist. mupal. de la Po-bleta de Bellvehi, prov. de Lleida.

ANTISTIANA, *Geog. ant.* Nóm de Vilafranca del Penadés, segons uns, o de la Bisbal del Penadés, se-gons altres, en temps dels romans.

ANTISTROFA, f. *Gram.* Figura retòrica que con-sisteix en la recíproca inversió de certes paraules fent que l' una prengui 'l lloch de l' altra com: *el pare del fill, el fill del pare.* **Antiestrofa.**

ANTÍTESIS, f. *Alg.* Mutació de quantitats d' afir-matives a negatives. **Antítesis** || *Gram.* Cambi de una lletra per altra. **Antítesis.** || *Ret.* Figura que consisteix en el contrast de dues idees oposades. **Antítesis, contraste.**

ANTITÉTICH, CA adj. Lo que pertany a la anti-tesis. **Antitético.**

ANTITRINITARI, m. Heretge que negava 'l miste-ri de la Trinitat. **Antitrinitario.**

ANTIVENÉREU, adj. **ANTISSIFILÍTICH.**

ANTOGRAFÍA, f. Art d' expressar els pensaments per medi de les flors. **Antografia.**

ANTOIX, m. Desitj veement fundat sols en el ca-pritxo, en especial de les dones prenyades. **Antojo.**

ANTOIXADÍS, adj. Qui fàcilment se deixa gover-nar pèl seu antoix. **Antojadizo.**

ANTOIXAMENT, m. **ANTOIX.**

ANTOIXARSE, v. r. Encapritxarse o tindre gran desitj d' alguna cosa. Sols s' usa en tercera persona del singular junt ab el pronom *se y me, te, li.* **Anto-jarse.**

ANTOLÍ, n. p. Nóm d' home. **Antolín.**

ANTOLOGÍA, f. Colecció de treballs literaris de diferents autors. **Antología.**

ANTÓN, n. p. **Antonio abad.**

SAN ANTÓN S' ENAMORÀ D' UN PORCH, fr. *Fam.* **ULLS III HA QUE DE LLEGANYES S' ENAMOREN.**

VÉSTE'N, VÉSTE'N, ANTÓN, QUE' L QUE' S QUEDA JA' S COMPON. *Ref.* Que 'us aconsella tractarnos bè pera allargar la vida, advertint que 'ls que sobre-viuen, fàcilment s' aconsolen. *El anoche se murió, ella hoy casarse quiere, ¡guay de quien muere!*

ANTÓN, (Jaume). *Biog.* Frare agustiní, natural de Mataró. Va escriure sobre les fundació s agus-tinians de Catalunya y les biografies dels homens més celebrats del ordre de predicadors, que floriren entre 'ls anys 1306 y 1637. Va morir a Perpinyà al any 1639.

ANTONET, n. p. Dim. d' Antón. **Antoñito.**

ANTONI, n. p. Nóm d' home. **Antonio de Padua.**

ANTONÍ, n. p. Nóm d' home. **Antonino.**

ANTONIA, n. p. Nóm de dona. **Antonia.**

ANTONIA, m. Relligió de Sant Antón, **Antonia-no, antonino.**

ANTONIETA, f. n. p. dim. **Antoñita, Antonieta.**

ANTONOMASIA, f. *Met.* Figura que substitueix un nóm propi per un apelatiu, o un apelatiu y patro-nímich per un nóm propi. **Antonomasia.**

ANTONOMÀSTICAMENT, adv. m. Per antonoma-sia. **Antonomásticamente.**

ANTONOMÀSTICH, Lo pertanyent a la antono-masia. **Antonomástico.**

ANTOSPERMA, m. *Bot.* Aglomeració dels globu-lets, reproductors de certes plantes aquàtiques. **Antosperma.**

ANTOSTA, f. *Ter.* **ESCUDELLER.**

ANTRACAMBIAR, v. n. *Ant.* **Altèrnar.**

ANTRACIT, m. *Min.* Substancia carbonosa, opa-ca, amorfa, que s' encén sense flam, fum ni olor, ex-ceptuant quan està munda a la pirita ferruginosa; s' compón de carbonu y d' una substancia terrosa for-mada d' alumina, calç, sílice, y a voltes sulfur de ferro. **Antracito.**

ANTRAX, m. *Med.* Se diu del vesper quan ofereix alguna gravetat, que a vegades iguala al carbuncle. **Antrax, avispero**

ANTRE, s. m. Caverna o cova. **Antro.**

ANTRETAYAR, v. a. *Ant.* **ENTRETALLAR.**

ANTRIMÓLITA, f. *Min.* Mineral blanc que conté calç y potassa, de llustre sedós, estructura radiada, soluble dins dels àcids y fundible. **Antrimólita.**

ANTROPÓFACH, GA, m. Qui s' alimenta de carn humana. **Antropófago.**

ANTROPOFAGÍA, f. Costúm que tenen alguns selvatges de menjar carn humana. **Antropofagia.**

ANTROPOLOGÍA, f. Ciencia que tracta del home, física y moralment considerat, o sigui de les relacións entre 'l cós y l' esperit. **Antropología.** || *Teol.* Modo de parlar de la Sagrada Escripura, que atribueix a Déu ulls, mans, etc., com al home. **Antropología.**

ANTROPOLÒGICH, CA, adj. Pertanyent o relatiu a la antropologia. **Antropológico.**

ANTROPOMORFE, FA, adj. Se diu de les mones que tenen alguna semblansa corporal ab els homens. **Antropomorfo.**

ANTROPOMÓRFICH, CA, adj. Pertanyent o re-latiu al antropomorfisme. **Antropomórfico**

ANTROPOMORFISME. m. Heretgia dels antropomorífes. **Antropomorfismo.**

ANTROPOMORFITA. adj. Heretges que atribueixen a Déu forma d'home. **Antropomorfitas.**

ANTUBI o **ANTUVI (De primer).** m. adv. De cop, de repent. De antuvió.

ANUARI m. Llibre que 's publica d'any en any. Generalment s'entén per tal aquell que 's publica al comens del any pera que serveixi de guia a les persones de determinades professions, donant-les hi dades pera llur exercici, o marcant la successió dels treballs en que s'haurán d'ocupar y 'l modo d'executarlos. **Anuario.**

ANUENCIA. f. Condescendencia. **Anuencia.**

ANUJAR. v. a. y sos derivals. **Enujar.**

ANULABLE. adj. Lo que 's pot anular. **Anulable.**

ANULACIÓ. f. Abrogació. **Anulació.**

ANULADOR. A. m. y f. Qui anula. **Anulador.**

ANULAMENT. m. *Ant.* ANIQUILAMENT

ANULAR. v. a. Abolir alguna llei, tractat o privilegi. **Anular, invalidar, derogar.** || **Rescindir.** || **Aniquilar.** || adj. El quart dit de la mà. **Anular.** || Lo que té forma d'anell **Anular.** || **Astron.** Se diu del eclipse de sol quan l'ombra cobreix tot el disc, deixant al entorn sols una llista de llum en forma de anell. **Anular.**

ANULATIU, VA. adj. Lo que té poder d'anular. **Anulativo.** || **RESCISSORI.**

ANUNCI. m. Avis verbal, escrit o estampat, pera fer sapiguer quelcòm al públich en general. **Anunci.**

ANUNCIACIÓ. f. **ANUNCI.** || Per antonomasia, la festa en que 's celebra la embaixada que l'Arcàngel Sant Gabriel portá a la Verg. **María anunciantli 'l misteri de l'encarnació. Anunciación**

ANUNCIADA. f. Ordre de religiosos, instituida l'any 1232 per set mercaders de Florencia. **Anunciada.** || Ordre de cavalleria, fundada l'any 1353. **Anunciada, orden de les lazos del amor.** || Ordre de religiosos, fundada per Joana, muller de Lluís XII. **Anunciada**

ANUNCIADOR. A. m. y f. Qui anuncia. **Anunciador.**

ANUNCIANT. p. a. *Ant.* Qui anuncia. **Anunciante.**

ANUNCIAR. v. a. Donar la primera noticia. **Anunciar.** || Pronosticar bons o mals successos. **Anunciar.** || **AVISAR.**

ANUVOLARSE. v. n. ENNUVOLARSE.

ANÚRIDA. f. *Med.* Supressió de la secreció urinaria. **Anúrida, anuria.**

ANVOLTAR. v. a. *Ant.* EMBOLICAR.

ANXOVA. f. *Ictiol.* Peixet de cinch a set centímetres de llà ch, de llom verdós, costat y ventre platejats y molt semblant a la sardineteta. **Boquerón.** || Dit peix salat. **Anchoa.** || Nòm que 's dona al ceitó salat. **Anchoa.**

ANXUP. m. Caseta o depòsit que 's fá pera brebre l'aigua y compartirla a diferents parts. **Jambica, arca de agua.**

ANY. m. *Astron.* L'espai de temps que 'ls planetes triguen en tornar al mateix punt de l'eclíptica. **Año.** || Entre 'ls que han admés la correcció Gregoriana, l'espai de 365 dies, 6 hores, 13 menuts y 59 segons, contingut del primer de Janer fins al darrer de Desembre. **Año.** || *Met.* Temps mes llarch de lo regular pera fer alguna cosa; y aixís se diu: *trigar ó estar un any pera fer alguna cosa.* || — **ASTRONÓMICH.** L'espai que triga el sol en tornar al astre d'ont isqué; té més que 'l solar lo que caminen les estrelles fixes de occident a orient. **Año astronómico, austral ó sidéreo** || — **BISEST.** V. ANY DE TRASPÁS. || — **CIVIL.** Aquell

de que cada nació 's serveix pera regular el temps. **Año civil ó político.** || — **COMÚ.** El que s'usa pera les fetxes de lo que s'escríu. **Año común ó usual.** || — **CORRENT.** El present en que succeeix lo que 's fá o diu. **Año corriente.** || — **DE GRACIA, ANY DEL SENYOR.** || — **DEL SENYOR.** El del naixement de Jesucrist. **Año de gracia ó de nuestra salud.** || — **DE TRASPÁS.** S'aplica al any que té 366 dies; és cada quatre anys, exceptuant el darrer de cada sigle. També 's diu aixís el dia sobreposat o afegit al 24 de Febrer. **Año bisiesto.** || — **DIMINUT.** Any que li falten mesos. **Año defectuoso ó áminuto.** || — **ECCLESIASTICH.** El que governa les solemnitats de l'Esglesia y comensa en la primera dominica d'Advent. **Año eclesiástico.** || — **EMERGENT.** El que comensa a comptar de la fetxa d'un dia qualsevol fins a l'altra igual del any següent. **Año emergente.** || — **PLATÓNICH.** Revolució de 36,000 anys després de la qual, segons l'escola de Plató, 'ls planetes recobririen el mateix punt de la seua primera disposició. **Año platónico.** || — **REPÚBLICA.** El que va comensar a Fransa la nit del 21 al 22 de Setembre del any 1792, dia de la fundació de la república. **Año republicano.** || — **SABÁTICH.** El que de set en set deixaven descansar les terres, segons la llei de Moisés. **Año sabático.** || — **SANT.** El de jubilen universal, que se celebra a Roma cada vinticinch anys, y se sol concedir als demés pobles de la cristiandad.

ANY BÒ PERA LA SERRA MAI S'APAREGA. *Ref.* Dóna a entendre que l'any qu'és bò pera la serra no ho és pera la terra baixa. **Año de la sierra no le traiga Dios á la tierra.**

ANY CLIMATERICH. *Met.* L'any seté o nové de l'edat de cada persona y 'ls seus múltiples; y per extensió 'l calamitós. **Año climaterico.**

ANY D'EN MARRAS. fr. L'ANY DE MARIA CASTANYA.

ANY DE FIGUES FLORS, ANY DE FLORS. *Ref.* Denota que 'ls anys abundants de figues flors solen ésser estérils en lo demés. **Año de brevas nunca lo veas.**

ANY DE JUBILEU. fr. ANY SANT.

ANY D'OVELLES ANY D'ABELLES. *Ref.* Denota que l'any abundant d'ovelles també ho és d'abelles. **Año de ovejas, año de abejas.**

ANY DE MAL TEMPS FINS LES VELLE POSEN DENTS. *Ref.* Denota que quan algú menys té se li ofereixen més ocasions de gastar. **Poca ropa y buen talante; no cabiamos al fuego y parió la de nuestro abuelo.**

ANY DE NEU ANY DE DÉU. *Ref.* Denota que l'any que neva sol haverhi molta cullita. **Año de nieves, año de bienes: año de heladas, año de parvas.**

ANY DE POCH PÁ, GARBELL ESPÉS Y CEDÁS CLAR. Aforisme ab que 's significa que devant de la poquetat s'ha d'economisar més.

ANY DE PLOR. *For.* L'any de dol en que la viuda deu ésser alimentada ab els béns del marit. **Año de luto.**

ANY FATAL. *For.* El senyalat ab terme peremptori pera interposar y millorar les apelacions en certes causes. **Año fatal.**

ANY NOU VIDA NOVA. Denota que algú está resolt a millorar la vida. **Año nuevo, vida nueva.**

ANY PLUJÓS, PAGÉS OCIÓS. Aforisme ab que 's significa que 'l abundor de pluja fá ociós al pagés. **Año lluvioso, échaté de codo.**

ANY POLITICH. fr. ANY CIVIL.

ANY DE SANT JAUME. Aquell en que cau en diumenge 'l dia del Sant, y están concedides indulgencies als que van a visitar el seu sepulcre. **Año santo de Santiago.**

ANYS DRETS. fr. *Ant.* Anys cabals. **Años cabales.**

A QUARANTA ANYS DÉIXAT DE BANY. *Ref.* Denota que desde dita etat, en que 's va perdent el vigor, no convenen els banyes per lo molt que debiliten. **De cuarenta años arriba no te mojes la barriga.**

A CENT ANYS COTETA VERDA. *Ref.* Ab que 's nota el que fora d'ocasió o temps executa o li sobrevé alguna cosa. **A rocin viejo cabezadas nuevas: á la vejez viruelas: á buey viejo cencerro nuevo.**

CADA DIA ÉS UN ANY. *Loc.* Denota qu' és molt perjudicial el dilatar l'execució d'alguna cosa. *Cada dia es un año: cada momento parece un siglo.*

CAP D' ANY. *fr.* El dia de la Circumsció, qu' es el primer de Janer. *Año nuevo.* || Funeral dit aixís, perquè 's celebra 'l dia que fá un any que algú ha mort. *Cabo de año.*

CENT ANYS DE GUERRA I NO UN DE PELEA. *Ref.* Aconsella qu' encara que 's fassi la guerra, 's procurin evitar els perills d' una batalla. *Cien años de guerra y no un día de batalla.*

COMPTAR ANYS. *fr.* JA TÉ ANYS O TÉ 'LS SEUS ANYS. Denota que no esperem veure verificat allò de que 's parla. *Antes de mil años todos seremos canos.*

DE CENT EN CENT ANYS O DE MIL EN MIL ANYS UNA VEGADA. *fr.* Denota qu' una cosa succeeix rara vegada. *Rara vez, por jubileo.*

DE TRES ANYS. *m. adv.* Se diu del que té tres anys. *Tresañejo.*

DEL ANY DE LA PICÓ. *Loc. fam.* De temps molt antich. *Del tiempo del arpa; del tiempo en que el rey rabió.*

DURAR ANYS I PANYS. *fr.* Durar molt. *Durar una eternidad, ser eterno.*

ENTRE ANY. En el discurs d' ell. *Entre año.*

EIXIR DE MAL ANY. Passar de misèria a millor fortuna. *Salto de mal año.*

FER ANYS. *fr.* Arribar algú cad' any al dia que correspon al del seu naixement. *Cumplir años.* || Haver hi anys qu' ha esdevingut alguna cosa. *Hacer años.* || Darse bona vida. *Darse buen tiempo.*

JA TÉ ANYS O 'LS SEUS ANYS. *Loc.* Ser vella alguna cosa. *Ya tiene años ó ya tiene sus años.*

JUGARSE 'LS ANYS. *fr. Met.* Jugar sense interès. *Jugar los años.*

L' ANY DE MARIA CASTANYA. *Expr. fam.* Ab que 's desprecia alguna cosa per antiga o perquè no 's creu. *En tiempo de Maria Gastaña, ó del rey que rabió, ó del año de cuarenta.*

LA MEITAT DEL ANY AB ART I ENGANY, L' ALTRA MEITAT AB ENGANY I ART. *Ref.* Denota 'l modo de viure d' alguns, que van passant ab les seues trasses i manyes. *La mitad del año con arte y engaño y la otra parte con engaño y arte.*

LO MAL ANY ENTRA NADANT. *Ref.* Denota lo perjudicial qu' és la excessiva pluja al principi del any, perquè dessubstancia la terra. *El mal año entra nadando.*

LO QUE NO ÉS EN MÓN ANY NO ÉS EN MÓN DANY. *Ref.* Explica que no devem fer cas dels esdeveniments passats que no han estat a nostre cuidado. *Lo que no fué en mi año no fué en mi daño.*

ELS ANYS HI SON. *fr.* Denota l' efecte que la etat causa en les persones, decaient llur robustesa y salut. *No se van los días: en balde*

ELS ANYS NO HI SON. *fr.* LA ETAT NO HI ES.

LLEVARSE DEU ANYS DE DEMUNT. *fr. Met. fam.* Denota la satisfacció que 'ns causa alguna cosa o persona qu' est' ímém. *Quitar mil canas.*

¡MAL ANY! *Inter. fam.* Pera donar forsa a lo que s' afirma, i ab énfasis. *Mal año.* || MALVIATGE.

MAL ANY EL PEL. *Imprec. fam.* Ab que 's desitja mal a algú. *Mal año para alguno.*

MAL ANY O BON ANY QUATRE CABEN EN UN BANCH. *Ref.* Aludeix als oficis de justícia, qu' en les iglesies tenen banch senyalat, i son quatre: alcalde, dos regidors i 'l sindich procurador. *Buen año ó mal año cuatro caben en un banco.*

NO ESTÁN EN ELS ANYS TOTS ELS ENGANYS. *Ref.* Adverteix que no sols els vells, sino també 'ls jovens tenen astúcies i manyes. *No en los años están todos los engaños.*

PER ANYS I PANYS. Per temps i més temps. *Por años y años.*

QUI A TRENTA ANYS NO TÉ SENY, NI A QUARANTA TÉ CABAL, VA ALS CINQUANTA AL HOSPITAL. Aforisme

ab que s' expressa 'l seny que s' ha tindre pera adquirir o lograr bona vellesa. *Quien á los treinta no asea, no comprará dehesa.*

QUI A VINT ANYS NO TÉ SENY I A TRENTA NO TÉ ROBA, TOTA SA VIDA ES POBRE. *Ref.* QUI A TRENTA ANYS, ETC.

¿QUÍ 'T PREGUNTA QUÁNTS ANYS TENS? *Expr. fam.* S' aplica al que 's fica ont no 'l demanen. *¿Quién te mete en camisa de once varas.*

SI A TRENTA ANYS NO SABS Y A QUARANTA NO TENS, AGAFA UN CABAS I VÉSTE'N A PLEGAR FEMS. *Ref.* Denota que qui a trenta anys no té seny i a quaranta no té cabal, ab dificultat ne findrà després. *Quien á treinta no tiene seso y á cuarenta no es rico, rajadle del libro; quien á veinte no entiendo, y á treinta no sabe, y á cuarenta no tiene, ruin vejez le viene.*

TAL DIA FARÀ UN ANY. *fr.* Denota 'l poch cuidado que dona alguna cosa. *Tal día hará un año.*

TOT SERVEIX O FÁ SERVEIX UNA VEGADA AL ANY. *Ref.* Ensenya que les coses que 's desprecien per de poca entitat, solen aprofitarse algunes ocasions. *Las migajas del fardel á veces saben bien.*

TREURE 'L VENTRE DE MAL ANY. *fr.* Satisfar la fam, menjar més o millor de lo que s' acostuma. *Sacar el vientre de mal año.*

UN ANY PER ALTRE. *Loc.* La usen els llauradors pera denotar qu' un any se sembra la terra y altre 's deixa descansar. *Año y vez.*

¡VISCA MOLTS ANYS! *Expr.* D' agraïment. *¡Viva muchos años!* || *Expr. iron.* Ab que 's desprecia alguna cosa. *Viva muchos años.*

ANYÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, archip. d' Àger, part. jud. de Balaguer. Està situat a la vora dreta del Segre y té 1,432 habitants.

Segell d' Anyá

ANYADA. *f.* La collita de cada any. *Añada, cosecha.* || El discurs o temps d' un any. *Añada.* || El temps bó o dolent que fá en l' espai d' un any. *Añada.* || La renda d' un any. *Anata.*

A LA MALA ANYADA DONARLI PASSADA. *Ref.* QUI DÍA PASSA ANY EMPENY.

MITJA ANYADA. *fr.* Dret que 's paga al ingrés de qualsevol benefici eclesiàstich, pensió o empleu secular; y és la meitat del seu valor en el primer any. || També s' anomena aixís la quantitat que 's paga per els títols y per 'l honorífich d' alguns empleus y altres coses. *Meia anata.*

VINGUI L' ANYADA MÉS QUE VINGUI TARDANA. *af.* *Vale más tarde que nunca.*

ANYAL. *adj.* Lo que 's fá o esdevé cad' any. *Annual, añal.*

ANYEJAR. *v. n. Ant.* Ésser antiga alguna cosa. *Añejarse, envejecerse.* || Alterarse les coses ab el transcurs del temps. *Añejarse.*

ANYELL. *m.* El fill de la ovella avans de fer l' any. *Cordero.* || *Met.* Manso, dócil i humil. *Cordero.* || — AFILLAT. El que mama d' una ovella que no és la seua mare. *Cordero ahijado.* || El que mama de la seua mare y d' un' altra ovella. *Cordero endoblado.* || — DE LLET. El que mama y no pastura. *Lechal, recental, cordero de secesto.* || — TARDÁ. *Cordero tardio.*

ÉS UN ANYELL DE PÁ. *fr.* ÉS UN ÀNGEL.

POSAR A ALGÚ MANSO COM UN ANYELL. *fr.* Reduirlo a la raó quan avans estava molt obstinat. *Ponerle más blando que una breva ó que un cordobán.*

QUAN DE MAL JUST VE L' ANYELL MAL PROFIT FARÀ LA PELL. *Ref.* Denota que 'l mal guanyat dura poch. *Quien por codicia viene a ser rico corre más peligro. De malo vino el conejo, al diablo irá el pellejo*

ANYELLA. *f.* Filla de la ovella. *Cordera.*

ANYELLA (Plá de l') *Orog.* Plá que té 1,750 met. demunt el nivell del mar, prov. de Girona, situat en-

tre la Cerdanya y la Vall de Ribes, al N.O. d'aquesta darrera.

ANYELLAR. v. a. Parir la oveja.

ANYELLET. A. m. dim. Corderito, corderillo.

ANYELLS. *Geog.* Caseriu de Corsá, del dist. municipal de La Bisbal, prov. de Girona.

ANYÉS (Joan Batista). *Biog.* Notable poeta valencià, del segle XVI, ecclésiàstich exemplar y humanista de gran saber.

ANYETARSE. v. r. *Ant.* Envellirse. Añejarse.

ANYINA. f. La pell del corder d'un any. Añina. || Si està adobada. Cordero. || La llana del anyell. Añino.

ANYINS. m. pl. Pell d'anyell ab tota la llana. Añinos.

ANYÍVOL. m. Arbre o planta que un any dona molt fruit y l'altre gens. Vecero.

ANYOR. m. ANYORAMENT.

ANYORADÍS. adj. Aquell que fàcilment s'anyora.

ANYORAMENT. m. y

ANYORANSA. f. Inquietut, pesar per la privació d'alguna cosa. Deseo, anhelo, añoranza.

ANYORAR. v. a. Desitjar la companyia dels ausents, o alguna cosa que no's té. Echar á menos.

ANYORARSE. v. a. No trovarse bé en algun lloch. No hallarse.

ONT HI HA MENJAR, O MENTRES HI HA MENJAR NO M' ANYORO. *Ref.* Denota que les conveniencies fan qu'algú no trovi a menys als pares dels que s'ha separat. Buena vida padre y madre olvida.

ANYÓS. adj. *Ant.* ANCIÀ. || *VELL.*

ANYÓS. *Geog.* Poblet de la Vall d'Andorra; és a l'esquerra de la ribera de Ordino y pertany a la parroquia de La Massana.

ANYÚS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de la Guardia de la Seu, prov. de Lleida.

ANZIANAMENT. adv. II. *Ant.* ANTIGAMENT.

AORTA. f. L'arteria major del còs humà, que neix del ventricul esquerre del cor. Aorta.

AOVAT, DA. adj. Lo que té figura d'ou. Aovado.

APA. Veu pera esforçar als nois quan s'algén. Aupa.

APACIBILÍSSIM. A. adj. sup. Apacibilísimo

APACIBILITAT. f. Suavitat en el tracte. Apacibilidad, afabilidad. || El bon temperament, amenitat y suavitat d'alguna cosa, com: *del temps*, etc. Apacibilidad.

APACIBLE. adj. Agradable, de bon temperament. Apacible. || Qui és afable, dócil de geni o tracte. Apacible. || Se diu de la veu, del soroll, del color y d'altres coses inanimades, com: *dia apacible, lloch apacible, semblant apacible*, etc. Apacible.

APACIBLEMENT. adv. m. Apaciblemente.

APACIGUADOR. A. m. y f. Qui apacigua. Apaciguador.

APACIGUAMENT. m. L'acció y efecte de apaciguar. Apaciguamiento.

APACIGUAR. v. a. Pacificar. Apaciguar.

APACIGUARSE. v. r. Sosssegar-se. Apaciguarse.

APACIGUAT, DA. p. p. Apaciguado.

APADRINADOR. A. m. y f. PROTECTOR.

APADRINAMENT. m. Acció y efecte d'apadrinar. Apadrinamiento.

APADRINAR. v. a. Patrocinar, protegir, amparar. Apadrinar, patrocinare. || PADRINEJAR.

APAGABLE. adj. Lo que 's pot apagar. Apagable.

APAGADOR. A. m. y f. Qui apaga. Apagador. || Eina de llaua en figura cònica, que posada al capdemunt d'una canya, serveix pera apagar llums. Ma-

tacandelas. || Troç d'esponja mullada pera l'meteix efecte. Mano de Judas. || *Mús.* Trocet de grana que 's posa al martinet dels pianos, etc., pera apagar el ressó de les cordes. Apagador

APAGALLUMS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, mena d'escorçonera que fa unes floretes grogues y quines llevors están rodejades de pèls blanchs, lo que fa que al bufarles s'escampin per l'aire. Rabanillo. Barbaja, seneris, suzón. || Pelussa de la flor del cart. Vilano, milano. || Cono de llaua o de ferro posat al capdemunt d'una canya pera apagar els ciris dels altars. Apagaluces

APAGAMENT. m. L'acte d'apagar o apagarse els llums. Apagamiento.

APAGAR. v. a. Extingir el foch o el llum. Apagar, matar. || *Met.* Esborrar, destruir. Apagar. || Aplacar, suavisar. Apagar. || Sofocar alguna cosa, desvanèixer-la. Apagar. || *Mús.* Posar sordina a un instrument. Apagar. || *Pint.* Baixar el color qu'és massa viu. Apagar. || Templar la llum d'un quadro. Apagar. || Dit de la set, fam, etc., satisfèr-la. Apagar. || Parlant de la pols, tirar'hi aigua. Matar el polvo.

APAGARSE: v. r. Apagarse. || Disminuir-se l'fervor d'alguna cosa. Apagarse.

APAGAT, DA. p. p. Apagado, muerto.

APAIGABAR. v. a. Posar pau. Apaciguar.

APAIGABARSE. v. n. Parlant del soroll, anar disminuint. Apagarse, extinguirse.

APAIGABAT, DA. adj. Apaciguado. Apagado, extinguido, hablando de ruidos.

APAIANARSE. v. r. Familiarizarse.

APAISSAT, DA. adj. Pintura que té la tela més ampla que alta. Apaisado.

APAL. *Geog.* Poble de la banda occidental de la Vall d'Andorra; és a l'esquerra de la riera del seu nom y pertany a la parroquia de La Massana. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Petita riera de la Vall d'Andorra, que desaïgna en un dels afluent de la vora dreta de la ribera d'Ordino.

APALMAMENT. m. Art d'amidar per pams. Apalmeo.

APALMAR. v. a. Amidar a pams. Medir á palmos.

APALMAT, DA. adj. p. p. D'apamar. Medido á palmos.

TINDRE BEN APAMAT. *fr. Met.* Tindre perfet coneixement d'algún lloch o d'alguna cosa. Tener medido á palmos ó á dedos.

APANYAR. v. a. Ter. ADOBAR.

APAPALLONAT, DA. f. En forma de papallona. Amariposado.

APARACIÓ. f. *Ant.* EPIFANIA.

APARADOR. m. Mena d'armari ab vidres que tenen els argenters, quinquillaires y altres pera tindre'hi objectes de mostra. Escaparate. || ESCUDELLER.

APARATO. m. Pompa, ostentació, faust. Aparato. || Prevençió, provisió, preparació d'alguna cosa. Aparato, apresto, aparejo, prevención. || Circunstància o se'nyal que preceïx a alguna cosa. Aparato. || *Anat.* El conjunt d'òrguens que concorren al complement d'una funció. Aparato. || — *REAL.* *Loc. ndut.* El que 's fa ab major nombre de politxes y cordes més grosses que 'l comú. Aparato real.

APARATOS, SA. adj. Que té molt aparato. Aparatoso.

APARAULAR. v. a. Donarse paraula dos per algún fel: comunter s'usa com a reciproc. Apalabrar. || *Met.* Tractar de paraula algún negoci. Apalabrar.

APARECIDA (Ntra. Sra. de la). *Geog.* Caseriu del terme d'Orihuela, prov. d'Alacant.

APAREDAR v. a. y 'ls séus derivats. **Paredar**. || A pedra y calç. fr. *Ant.* Tapiar con cal y canto.

APAREGUT, DA. p. p. **Aparecido**.

APAREIXER v. n. Semblar. **Parecer**. || Presentarse a la vista impensadament. **Aparecer**, **aparecerse**. || Veure de lluny. **Avistar**, **columbrar**. || **SUCCEIR**. || Trova se lo perdut. **Parecer**, **comparecer**, **aparecer**. || Trovarse a alguna part. **Aparecer**.

A MÓN **APAREIXER**. m. adv. Segons el meu propi parer o dictàmen. *A mi ver, à mi parecer*.

M' APAR MOLT BÉ. *Està muy bien*.

NO S' **APAREIX**, NI MENYS S' **APAREIX**, TOT JUST SE **APAREIX**. f. Denota que una cosa és tan poch perceptible o tan petita, que 'n prou feines se ven. *No se parece, apenas se parece*.

PER EL BEN **APAREIXER**. *Loc. fam.* Manifesta que 's fá alguna cosa per respecte a lo que poden dir, y no per la propia inclinació o geni. *Por el bien parecer*.

SEGONS APAR. *Expr.* AL **APAREIXER**.

Aparell

APAREIXERSE v. r. Presentarse repentinament alguna persona ú objecte. **Aparecer**, **aparecerse**.

APARELL m. Preparació, disposició pera alguna cosa. **Aparejo**. || Els arçons necessaris pera cavalcar o carregar algún animal. **Aparejo**. *Ant.* **APARATO**, **ADOB**. || pl. Els arçons, eines o coses necessaris pera qualsevol ofici, maniobra, etc. **Aparejos**, **ense-res**. || *Naut.* L' ormeig d' una nau. **Aparejo**. || Màquina composta d' una corriola y un quadernal pera pujar coses de molt pes. **Aparejo**. || *Pint.* Els materials pera aparellar. **Aparejos**. || — **LLATÍ**. *Naut.* Que 's compón de veles llatines, que té l' arbre de proa molt inclinat cap aquesta part, l' arbre mestre quasi a plom y 'l de

popa molt inclinat. *Aparejo latino*.

ESTAR EN **APARELL**. fr. Estar a punt pera fer alguna cosa. *Estar aparejado, pronto, dispuesto*.

APARELLADOR, A. adj. Qui aparella. **Aparejador**.

APARELLAMENT. m. **APARATO**. || **APARELL**. || DE **COMBATRE**. *Ant.* **APARATO DE GUERRA**.

APARELLAR. v. a. Preparar, prevenir, disposar lo necessari. **Aparejar**, **aprestar**, **percibir**. || Posar els aparells a les besties de càrrega. || *Met.* Embrutar ab fanch. **Cubrir de lodo**. || Ofendre ab paraules injurioses. **Poner de lodo**. || *Naut.* Armar de tot lo necessari una embarcació. **Engalgar**, **aparejar**. || *Pint.* Preparar ab certes capes de color la fusta o tela que s' ha de pintar. **Aparejar**.

APARELLAR DRETER. fr. *Ant.* Apuntar. *Asestar, poner en bateria*.

APARELLARSE v. a. Prepararse pera fer alguna cosa. **Aprestar**, **disponerse**.

APARELLAT, DA. p. p. **Aparejado**.

ESTAR **APARELLAT**. fr. Estar preparat. *Estar dispuesto*.

APARENÇA. f. **Apariencia**.

APARENT. adj. Lo que sembla y no és. **Aparente**. || Lo que 's manifesta a la vista. **Aparente**.

APARENTADOR, A. adj. y s. Qui manifesta o dona a entendre lo que no és o no li há. **Aparentador**.

APARENTAR. v. a. Donar a entendre lo que no és. **Aparentar**. || **Aparentar** y 'ls séus derivats. || **EM-PARENTAR**.

APARENMENT. adv. m. Ab **apariencia**. **Aparentemente**.

APARER. v. n. *Ant.* **SEMBLAR**.

APARIADOR, A. m. adj. Qui **aparia**. **Emparejador**; el que **apareja**.

APARIAMENT. L' acció y efecte d' **apariar**. **Emparejamiento**.

APARIAR. v. a. **Juntar**, **igualar** dues coses comparantles entre si. **Parear**. || **Triar** coses iguals posantles de dues en dues. **Parear**. || **Compondre**, **reforçar**, **adobar**, còm: *la medecina ha apariat al malalt*. **Componer**. || **Amanir** el menjar. **Aderezar**. || **Posar** les coses ab ordre y bona disposició. **Enderezar**, **componer**. || **Juntar** les femelles ab els mascles. **Aparear**, **apapar**; s' usa còm recíproch.

APARIARSE. v. r. **Avenirse**.

APARICI. n. p. Nòm d' home. **Aparicio**.

APARICI (Joseph). *Biog.* Natural de Caldes de Montbuy. Va morir l' any 1731 y les seues cendres reposen al peu de la capella de la Santa Magestat. Es autor d' un mapa de Catalunya tingut per molt recomanable en el seu temps. Era geograf del rei y Ajudant de Tresorer de Catalunya. L' any 1699 exercia de Conseller quarl de Barcelona.

—Y **GARCÍA** (JOSEPH). *Biog.* Erudit escriptor militar, nat a València l' any 1791 y mort a Granada l' 1857. Va entrar al exèrcit l' any 1807 còm a cadet. Éssent comandant de sapsadors envers l' any 1826, va desempenyar importants comissions facultatives. Entre 'ls anys 1833 y 1840 va pendre part a la guerra carlista arribant a tinent coronel. L' any 1843 va ésser destinat a la comissió de investigacions històriques, passant al Arxiu de Simancas desde l' any següent fins a 1854, havent format cinquanta tres volums en foli y copiat trescents plans, relatiu tot a la historia de la artilleria, de enginyeria, de la marina, etc., en Espanya, quin material restá casi tot inèdit a la direcció general d' enginyers, a Madrid. L' any 1849 l' Academia de la Historia 'l va nomenar soci corresponent, y l' 1855 rebia el grau de brigadier d' infanteria.

APARICIÓ. f. L' acció y efecte de **apareixerse**. **Aparición**. || Visió d' un ésser sobrenatural o fantàstich, espectre, fantasma. **Aparición**. || Festa ab que celebra la Iglesia la **apariació** de Jesucrist als seus deixebles després de la Resurrecció. **Aparición**.

APARIENCIA. f. La part exterior de les coses. **Apariencia**. || *Fis. astron.* Lo que 's descubreix per medi de les observacions. **Apariencia**. || Rastre, vestigi, còm: *no quedá apariencia de libertat*. **Apariencia**. || Índici, verossimilitut, conjectura. **Apariencia**. || **SEMBLANÇA**.

APARIONAR. v. a. *Art. y of.* **Triar** la fusta. || Fer jochs de montants y travessos. **Ensamblar**. || Presentar les cares y cantells que més s' han de veure, nets de grops, faltes y blaus. **Llimpiar**.

APARISI Y GUIJARRO (Antoni). *Biog.* Escriptor, poeta, polítich y distingit orador. Va néixer a València l' any 1815 y morí a Madrid l' any 1872. Va seguir la carrera de dret arribant a ésser advocat de gran renom. L' any 1858 va ésser diputat pe primera volta y desde llavors en endavant va representar a les Corts al partit carlí de València, éssent sempre notables els seus discursos. Les seues poesies havien meregut premis honrosíssims. May va acceptar creus ni condecoracions. Les seues produccions s' han publicat coleccionades; empró l' obra d' ell més viventa, consultada encare avuy, es *La cuestión dinástica* (Madrid, 1869), treball de polèmica política sobre l' hereu de la corona d' Espanya.

APARPALAR. v. a. Colocar un o més **parpals** sota d' una pedra o altre objecte pera poderlo alçar o canviar de lloch. **Apalancar**.

APARRAT. adj. Se diu de certs arbres de soca entortolligada còm: *la de les parres*. **Aparrado**.

APARROQUIANAR. v. a. Fer anar parroquiàns a una botiga. **Aparroquiar**.

APARROQUIANARSE. v. r. Ferse parroquià d' alguna botiga o establiment. **Aparroquiarse**.

APARROQUIANAT, DA. p. p. **Aparroquiado**.

APART. adv. m. Separadament. **Aparte,** separadament. || m. Als escrits. **Aparte.** || Quau en la representació d' una obra dramàtica un dels personatges parla de modo que sembla que 'ls demés no n' han d' heure esment. **Aparte.** || Lo que en la obra dramàtica ha de dirse de aquest modo. **Aparte.**

APARTADAMENT, adv. m. **APART,** i

APARTADOR. m. Qui aparta. **Apartador.** || Qui té per ofici triar i separar la llana segóns les seues diferents qualitats. **Apartador.**

APARTAMENT. m. *Ant.* La acció y efecte d' apartar o apartarse. **Apartamiento,** separación. || *For.* L' acte judicial ab que algú desisteix y s' aparta formalment del dret que té deJuit. **Apartamiento.** || *Ant.* **DIVORGI.**

APARTAR. v. a. Separar, desunir, dividir. **Apartar.** || Treure alguna cosa del seu lloch pera desembrassarlo. **Apartar.** || *Met.* Fer desistir a algú d' alguna cosa. **Apartar, apear.** || Separar la llana bona de la dolenta. **Apartar.**

APÀRTAT, **APÀRTAT D'** **AQUÍ O DE DEVANT.** *Quita, quitate de ahí, quitate de delante.*

APARTARSE. v. r. Fer lloch. **Quitarse,** separarse. || *Met.* Anar fora de camí, com: *apartarse de la raó.* **Apartarse, separarse.** || *Ant.* Divorciarse. Separarse, apartarse, divorciarse. || Mudar de dictamen. **Apartarse.**

APARTAT, DA. p. p. **Apartado.** || m. En els llibres, comensament d' un nou párrafo. **Apartado.** || || **RETIRAT, DISTANT.** || Á corrés les cartes que per encàrrech y paga particular posen apart pera donarles desseguida a qui va a recullirles. **Apartado.** || adj. **DISTANT.**

APASSIONADAMENT. adv. m. Ab desitj vèement. **Apasionadamente.** || Ab interés o esperit de parlit. **Apasionadamente.** || **ESTIMAR** **APASSIONADAMENT,** **CEGAMENT.**

APASSIONADÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Apasionadíssimamente.**

APASSIONAR. v. a. *Ant.* Excitar alguna passió. **Apasionar.**

APASSIONARSE. v. r. Aflicionarse excessivament a alguna persona o cosa. **Apasionarse.** || Pendre ab passió el partit d' algú. **Apasionarse**

APASSIONAT, DA. adj. Qui obra ab passió. **Apasionado.** || **ENAMORAT.** || **DESIJÓS.**

APASSIONAT DE MALALTIA. *Loc. ant.* **APODERAT DE MALALTIA.**

EL QUI ESTÁ APASSIONAT NO VOL ÉSSER CONSOLAT. *Ref.* Denota que 'l qui está posseït d' alguna passió no 's trova en estat d' admetre consol. *Hombre apasionado, no quiere ser consolado.*

APASTURAR. v. a. *Ant.* Donar pastura al bestiar. **Apacentar.**

ÁPAT. m. *Fam.* Dinar, barenar o sopor abundant. **Comilona, merendona.** || Lo que 's menja comunement o els menjars que 's fan al dia, y se diu: *he fet un bon ápat; ó faig tres ápats al dia.*

APATÍA. f. Indiferencia, insensibilitat. **Apatia** || Deixadesa, indolencia, falta de vigor y energia. **Apátia.**

APÁTICH. CA. adj. Qui es molt deixat o poch sensible. **Indolente, apático.**

APATICICAR v. a. Adobar una cosa provisoriament. **Chapucear.**

APATITA. *Miner.* Fosfat de cals natural de color blanch, blavench, groguench, rogench, violat o vert. **Apátita**

APEAMENT m. L' acció de baixar de cavall. **Apeamiento.**

APEAR. v. a. Baixar a algú de cavall o carruatge. **Apear, desmontar.** || *Met.* Deixar a algú sense l' empleu que tenia. **Apear.**

APEARSE. v. r. Baixar de cavall o d' algú carruatge. **Apearse.**

APEARSE EN ALTRA POSADA. *fr. Met.* Pera despedir a algú negantli lo que demana. *A otra puerta, que ésta no se abre. A la vuelta lo venden tinto.*

APEAT, DA. p. p. **Apeado.**

APEDASSADOR, A. m. y f. Qui apedassa. **Remedón.**

APEDASSAMENT. m. Obra d' apedassar. **Remiendo.**

APEDASSAR. v. a. Posar, cosir pedassos a la roba dolenta. **Remendar, aderezar.** || *Met.* Corregir, esmenar. **Remendar.** || Acomodar una cosa a un' altra, pera suplir lo que li falta. **Remendar.**

QUI APEDESSA SON TEMPS PASSA. *Ref.* Aconsella 'l cuidado que devén tindre en les coses pera que durin. *Remienda ó adoba tu paño, pasarás tu año.*

QUI NO TE DONA NI BAGASSA ELL MATEIX S' APEDESSA. *Ref.* Indica que qui no te qui 'l cuidi, s' ha de cuidar ell mateix.

APEDASSAT, DA. p. p. **Remendado, aderezado.** || **ESPALLIAT.**

APEDESSAR. v. u. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Apedassar.**

APEDREGADOR. m. Qui tira pedres. **Apedreador.** || Lloch ont s' ajunten els xicots pera apedregarse. **Apedreadero.**

APEDREGAMENT. m. L' acció y efecte de apedregar. **Apedregamiento, apedreo.** || Combat d' uns xicots ab altres tirantse pedres. **Pedreo.** || **FER PEDREADES.**

APEDREGAR. v. a. Tirar pedres. **Apedrear.** || v. n. Caure pedra o calamarsa molt grossa. **Granjar, apedrear.** || *Met.* Parlar ab mal modo. **Apedrear.**

APEDREGARSE. v. n. Patir dany ab la pedra o calamarsa les productions del camp. **Apedrearse.** || r. Tirarse pedras mutuament. **Apedrearse.**

APEDREGAT, DA. p. p. **Apedreado.**

APEGADÍ, SA. adj. Lo que s' pega. **Pegajoso, pegadizo.** || Encomanadí. **Pegadizo, contagioso.** || *Met.* Suau, gustós, atractiu, com: *tracte apegadí.* **Pegajoso.**

APEGADÍSSIM, A. adj. sup. **Apegadísimo.**

APEGADURA. f. L' acció de apegar. **Pegadura.**

APEGALÓS, A. adj. **Pegajoso.** || Qui 's convida ell mateix. **Pegote.** || m. *Bot.* Planta indigena de la fam. de les rubiácees, de tronch prim y aspre y quins fruits globulosos son cuberts de pels que s' enganxen per tot. **Amor de hortelano.**

APEGAMENT. m. Acció de apegar ab engrut. **Apego.**

APEGAR. v. a. Enganxar ab goma o pastetes una cosa ab un' altra. **Pegar.** || Juntar els marbres. **Empelechar.** || Encomanar. **Pegar.** || **SOLDAR.**

APEGARSE. v. r. Agafarse una cosa ab un' altra. **Pegarse.** || Encomanarse algún mal vici, etc. **Contagiarse, pegarse.** || *Met.* Tindre molta inclinació a algú. **Pegarse.**

APEGAT, DA. p. p. **Pegado.** || adj. **Apasionat.** **Apegado.**

APEGO. m. Afició o inclinació particular. **Apego.** **APELABLE.** adj. Lo que admet apelació. **Apelable.**

APELACIÓ. f. L' acte d' apelar. **Apelacion.** || **RELACIÓ, ALUSIÓ.**

DESAMPARAR L' APELACIÓ. *fr. For.* No seguir-la. *Desamparar la apelación.*

DONAR PER DESERTA L' APELAGIÓ. *fr. For.* Declarar el jutge haver passat el temps en que l' apelant podia portar la causa al tribunal superior. *Dar por desierta la apelación.*

INTERPOSAR APELACIÓ. *fr. For.* Apelar a un jutge superior. *Interponer apelación.*

MILLORAR L' APELACIÓ. fr. *For.* Fundarla devant d' un jutge superior. *Mejorar la apelación.*
 NO HAVERHI O NO TINDRE APELACIÓ. fr. *Fam.* No tindre remei o recurs alguna cosa. *No haber ó no tener apelación.*

APELADOR. m. y

APELANT. m. Qui apela. *Apelante.*

APELAR. v. n. *For.* Recorre al tribunal superior pera que s' annli la sentència que 's creu injusta. *Apelar.* || *Met.* Recorre, cercar remei pera alguna cosa. *Apelar.* || Referirse una persona a un' altra còm a justificatiu de lo que 's preté provar. *Apelar.*

APELAT, DA. p. p. *Apelado.*

APELATIU. adj. *Gram.* Nòm que convè a tots els individus d' una meteixa especie. *Apelativo, común.*

APELFAR. v. a. Donar a una roba l' aspecte de la pelfa. *Afelpar.*

APELFAT, DA. p. p. Lo que sembla pelfa. *Afelgado.*

APELLARSE. v. r. Cubrirse naturalment de pell una llaga o ferida. *Encorarse, encorecerse, cicatrizarse.*

APELLAT, DA. adj. Encorado, encorecido, cicatrizado.

APELLIDAR. v. a. *Ant.* Proclamar.

APELLIDO. m. *Ant.* Crit de convocació del poble, usat a Aragó per l' estil de Via fora somatent, de Catalunya. || Cognóm, nòm de casa. *Apellido.*

APENAR. a. Causar pena, alligir. *Apenar.*

APENES. adv. *mod.* EN PROUFEINES.

APÉNDIX. m. Adició, suplement a alguna obra o tractat. *Apéndice.* || Conjunt d' escates a manera de trossos de fulles que tenen a llur base alguns peciols. *Apéndice.* || *Zool.* Part del cós animal unida a una altra de principal. *Apéndice.*

APENDRE. v. a. Adquirir coneixements d' alguna cosa per medi del estudi y aplicació. *Aprender.*

APENSADAMENT. adv. m. *Ant.* A dretes, ab previa meditació. *De pensado, de intento.*

APEPSIA. m. *Med.* Digestió dolenta. *Aepsia.*

APERCEBIMENT. m. Acció y efecte d' apercebir. *Apercibimiento.*

APERCEBIR. v. a. Preparar lo necessari per alguna cosa. *Apercebir.* || Amonestar, advertir. *Apercebir, amonestar.* || *For.* Requerir a algú ab comminació de pena o càstich pera que fassi lo que se li té manat. *Apercebir.* || PERCIBIR, ENTENDRE. || DESCUBRIR.

APERCEBRE. v. a. *Ant.* y e's derivats. *Apercebir.*

APERCEBUT, DA. p. p. D' apercebir o apercebre. *Apercibido, da.*

APERFIDIA. m. adv. Ab empenyo, a competència. *A porfia.*

APERGAMINAT, DA. adj. Semblant al pergami. *Apergaminado.* || *Fig.* Se diu d' aquell qu' está molt sech o magre. *Apergaminado.*

APERIBIR. v. a. *Ant.* Presentar, manifestar. *Exhibir.*

APERITIU, VA. adj. *Med.* Medicament o remei que serveix pera combatre les obstruccions de les vies digestives. *Aperitivo.* || Lo que fa vindre gana de menjar. *Aperitivo.*

APERTAMENT. adv. m. *Ant.* Obertament. *Abiertamente, descubiertamente.* || Sense reserva, francament. *Abiertamente, francamente, sin reserva.*

APERTURA. f. *Mús.* Introducció musical d' una ópera. *Obertura.* || Inauguració. *Apertura, inauguración.*

APESARADAMENT. adv. m. Tristament. *Apesaradamente.*

APESARAR. v. a. *Ant.* Causar pesar o sentiment. *Apesadumbrar.*

APESARARSE. v. r. Pendre pesar. *Apesadumbrarse.*

APESARAT, DA. p. p. *Apesadumbrado, pesaroso.*

APESTAR. v. a. Causar o comunicar la peste. *Apestar.* || Fer mólt mala olor alguna cosa. *Apestar.* || *Met. fam.* Fastiguejar, enfadar. *Apestar.* || Vicari. corrompre 'ls costúms. *Apestar.*

APESTAT, DA. p. p. *Apeestado.*
 ESTAR APESTAT D' ALGUNA COSA. fr. *fam.* Havernhi mólt abundor. *Estar apeestado de alguna cosa.*

APÉTAL. adj. Se diu de les flors que no tenen pétals. *Apétalo.*

APETEIXER. v. a. Tindre ganes o desitjs d' alguna cosa. *Apetecer.*

APETIR. v. a: p. u. *APETEIXER.*

APETIT. m. Gana de menjar. *Apetito, gana de comer.* || Desitj vèement. *Apetito.* || *Met.* Lo que excita 'l desitj d' alguna cosa. *Apetito, golleria.* || ANTOIX.

APETIT CARNAL. Desitj luxuriós. *Apetito carnal.*
 DONAR APETIT Y POSAR EN APETIT. *Excitarlo. Excitar, avivar el apetito.*

ENCENDRE 'S L' APETIT. f. Excitarse la glosía de les besties, y la passió del amor en les persones. *Recalentarse.*

REFRENAR ELS APETITS. Moderar les passións. *Refrenar, donar las pasiones.*

TINDRE APETIT. fr. *APETEIXER.*

APETIT, DA. adj. *Apetecido.*

APETITARSE. v. r. *APETITIRSE.*

APETITIU. adj. *Fil.* Que s' aplica a la potencia o facultat d' apeteixer. *Apetitivo.* || *APETITOS.*

APETITÓS, A. adj. Menjar que excita l' apetit. *Apetitoso* || *Met.* Dit de qualsevol cosa que móu el desitj. *Apetitoso, atractivo.*

APETITS. m. pl. Requisites, guisadets *apetitosos.* *Gollerias.*

APIADAR. v. a. Conmoure, enternir. *Apladar.*

APIADARSE. v. r. Compadeixer's, tindre pietat. *Apiadarse.*

APIADAT, DA. p. p. *Apladado.*

ÀPICE. m. Extrém superior o punta de qualsevol cosa. *Apice.* || El punt més intrincat d' una dificultat o qüestió. *Apice.* || *Met.* La mínima part d' alguna cosa. *Apice, pizca.*

ESTAR ALS ÀPICES. fr. Entendre ab perfecció una cosa. *Estar en los ápices de una cosa.*

NO DISCREPAR EN UN ÀPICE. No excedir en res. *No exceder en un átomo.*

APICULTURA. f. Art de cuidar les abelles. *Apicultura.*

APILAMENT. m. La acció y efecte d' apilar. *Amon-tonamiento.*

APILAR. v. a. Posar una cosa demunt de les altres fent pila o munt. *Apilar, amontonar.* || *Met.* Barrejar móltas especies sense elecció ni ordre. *Amonotar.*

APILARSE. v. r. *APILOTARSE.*

APILAT, DA. p. p. *Amononado.*

APILOTAMENT. m. *Apilament. Amononamiento.*

APILOTAR. v. a. *Apilar. ATERROSSAR.*

APILOTARSE. v. r. Juntarse de cop móltos individus. *Agolparse.* || Enredarse, ferse pilotes o terrossos. *Envedijarse, aterronarse.* || *Met.* Barallarse. *Empelotarse, envedijarse.*

APILOTAT, DA. p. p. *Agolpado.* || *Envedijado.*

APINYAMENT. m. La acció y efecte de apinyar. *Apiñadura, apiñamiento.*

APINYAR. v. a. Juntar molt estretament unes coses ab altres. *Apiñar, coser.* || n. *Bot.* Formar pinya o ull les plantes. *Repollar.*

APIYARSE. v. r. Juntarse les coses apretantse les unes ab les altres. *Apiñarse.*

APINYAT, DA. p. p. *Apiñado.* || adj. Lo que té figura de pinya. *Apiñado.*

APIREXIA. f. *Med.* La ausència o cessació de febre. *Apirexia.*

APIRO, A. adj. *Quím.* Còs refractari al foc. *Apiro.*

APIROTAT, DA. adj. *Ant.* AVOL, DOLENT.

ÁPIT. m. *Bot.* Planta d'horta o borda de la família de les umbelíferes, quines fulles, llargues y vuides, son menjivols quan han estat colgades de terra fins a determinada alsada. *Apio.*

|| — BORT. Varietat del anterior que 's cria a montanya. *Apio silvestre, perejil de asno.*

|| — D' AIGUA. El que 's cria en els aiguamolls. *Apio de lagunas ó palustre, perejil de agua.*

|| — DE CAVALL. Planta de igual família que les anteriors; es borda, més les setes arrels y brots tendres son menjivols. *Apio caballar.* || — DE GOS. Planta molt semblanta al julivert; es verinosa. *Apio ó perejil de perro, cicuta menor.* || — DE MACEDONIA. El qu' es semblant al julivert bort; té la flor blanca en forma de rosa y és

molt aromàtic. *Levístico, perejil de Macedonia.*

APITRAR. v. a. *Vulg.* Embestir pit a pit. *Acometer.* || Dir fàstichs. *Abochornar, denostar.*

APITRAT, DA. p. p. *Denostado.* || *Corrido, confuso.*

APLACAR. v. a. *Art. y Of.* Posar o encolar gruixos o fulles demunt d' altra fusta. *Aplacar.* || — AB COLA. Posar la cola demunt del gruix o la fullola que s'encola. || Sostindre per medi de la cola, el calor del aiguacuit. || — AB MARTELL. Estendre la fullola amurada d' aiguacuit demunt la fusta que 's vol aplacar, y passar 'hi el martell, pèl llarch, pèl través y diagonalment, fins a treure tot l' aiguacuit sobrer. || Si la fullola está posada en sentit diagonal, se diu: *Aplacar en diagonal.*

APLANADOR. m. Qui aplatana. *Aplanador, allanador.*

APLANADURA. f. *Ant.* La acció d' aplanar. *Aplanamiento, allanamiento.*

APLANAMENT. m. Acció y efecte d' aplanar. *Aplanamiento, allanamiento.*

APLANAR. v. a. Posar plana alguna superfície. *Aplanar, allanar.* || Cauré una cosa demunt d' una altra, xafantla o fentla malbé. *Hacer tortilla, aplastar.* || Tirar a terra, destruir, arruinar. *Arrasar.* || Oprimir. *Atortujar.* || Dit del fusell, escopeta o arma semblant, posaria en direcció para dispararla. *Apuntar.* || *Ter.* Planxar. || *RIBOTEJAR, ASSARRONAR, I.* || *Met.* Apaciguar, aquietar. *Allanar.* || Facilitar els medis pera la consecució d' alguna cosa. *Allanar.* || *Aturdir, deixar pasmat a algú. Aplanar.*

APLANAR LES COSTURES A LA ESQUENA. *Ir. Met. fam. ASSARRONAR.*

APLANAR EL BASTÓ. Pegar de plà. *Terçar el bastón ó el palo.*

APLANARSE. v. r. Cauré a plóm algún edifici. *Aplomarse, aplanarse.* || *Met.* Subjectarse a alguna llei o tracte. *Allanarse.*

APLANAT, DA. p. p. *Allanado, aplanado.* || *Met.* *Aturdir, aixafat. Aplastado.*

APLANAVIUS. m. p. Eina de ferro ab encaix que

usen els sellers pera treure 'ls cantells als vius. *Matacantos.*

APLANTILLAR. v. a. Ajustar una cosa a la planilla. *Aplantillar.*

APLASSAMENT. m. Acció y efecte de aplassar. *Aplazamiento.*

APLASSAR. v. a. Citar, convocar, cridar per temps y llóch senyalat. *Aplazar, señalar día.*

APLASSAT, DA. p. p. *Aplazado.*

APLASTAR. v. a. Aixafar alguna cosa. *Aplastar.*

APLATAR. v. a. *Ant.* AMAGAR.

APLATARSE. v. a. *Ant.* AJUPIRSE, AJOCARSE.

APLAUDIR. v. a. Celebrar ab paraules o demostracions d' alegria alguna persona o cosa. *Aplaudir.*

APLAUDIT, DA. p. p. *Aplaudido.*

APLAURE. v. n. *Ant.* PLAURE.

APLAUSO. m. Aprobació o alabança pública en demostració d' alegria. *Aplauso.*

APLECH. m. Munió de gent reunida. *Gentio, golpe de gente.* || La confluència de moltes coses a un meteix lloch. *Acogida.* || Rotllo de gent. *Corro, corrillo.* || Viatge de devoció a alguna ermita. *Romería.* || *Ant.* FIRA. || Indigestió de ventrell. *Asiento.*

D' APLECH Y DE FONTADA, MÓLTA DONA IX AFONTADA. *Ref.* Dóna a entendre que moltes vegades les devocións se prenen per pretext pera la diversió y 'l plaer. *Romería de cerca, mucho vino y poca cera.*

APLEGA. f. Acció d' aplegar la cullita. *Recoleccion.*

APLEGADA. f. *APLEGA.*

APLEGADÍS, A. adj. *ARREPLEGADÍS.*

APLEGADOR. m. *CAPTAIRE.* || Mena de caixó de fusta obert de devant y ab un mànech darrera, que serveix pera arregar les escombraries. *Cogedor.* || Rotllo petit d' estora que 's posa sota les llanties, o que serveix pera recullir les escombraries. *Cogedor, valeo.* || Llòch ont s' arreglega gent de moltes nacions. *Emporio.*

APLEGADURA. f. L' acte y efecte d' aplegar. *Allegamiento.*

APLEGAR. v. a. *ARREPLEGAR.* || *ARRIBAR.* || *CAPTAR, CULLIR.*

APLEGARSE. v. r. *Arreplegarse, reunirse, juntarse.*

APLER adv. m. Sense fer soroll o ab veu baixa, *Quedo, paso, pasito.* || *Ant.* Ab cuidado, sense precipitació. *Quedo, quedito.* || A poch a poch. *Poco a poco, á paso sosegado, paso entre paso.*

APLERET. adv. m. *APLER.*

APLESTÍA. f. *Med.* Fam canina, voracitat. *Aptestia.*

APLET. s. m. Llòch ont s' arreglega 'l bestiar. *Soto.*

APLETAR. v. a. Recullirse el bestiar en algún paratge. *Majadear, cubilar.*

APLETAT, DA. p. p. *Majadeado.*

TERRA APLETADA. fr. Lloch ont fan nit els pastors y el bestiar. *Majada.*

APLICABLE. adj. Lo que 's pot aplicar. *Aplicable.*

APLICACIÓ. f. L' acció d' aplicar o d' aplicarse. *Aplicación.* || L' esmero, diligència y cuidadó ab que 's fa alguna cosa, particularment referintse al estudi. *Aplicación.* || L' acció d' acomodar alguna especie, text o passatge. *Aplicación.* || Desiñar alguna cosa a l' us que deu tindre. *Aplicación.* || *Astron.* El moviment ab que 'l planeta més velós se va acostant al que ho és menys. *Aplicación.* || *For.* *ADJUDICACIÓ.*

APLICADA. f. *Geom.* La ratlla recta tirada d' un punt de la circumferència o d' una còrba perpendicularment al seu diàmetre. *Aplcada, ordenada.*

Planta d' Ápit

APLICADÍSSIM, A. adj. sup. **Aplicadísimo**.

APLICADOR, m. **APLICABLE**

APLICAR, v. a. Juntar o posar una cosa demunt d' una altra. **Aplicar**. || *Met.* Apropiar, acomodar al propòsit de lo que 's tracta algún pensament, text o doctrina. **Aplicar**. || Destinar alguna cosa a l' us que deu tindre. **Aplicar**. || Posar atenció o enteniment al estudi o a lo que 's fá. **Aplicar**. || Significar, y aixís se diu: *aquest terme 's pot aplicar a moltes coses*. **Aplicar**. || Imputar, atribuir. **Aplicar**. || Imposar, y aixís se diu: *aplicar un càstich*. **Aplicar**. || *For.* Adjudicar. **Aplicar**. || Dedicar, destinar algú a alguna professió, etc. **Aplicar**.

APLICARSE, v. r. Dedicarse a alguna ciencia o art. **Aplicarse**. || Váldre's algú de la seua industria. **Ingeniarse, aplicarse**. || Posar gran diligència o esmero, particularment al estudi. **Aplicarse**.

APLICAT, DA. p. p. **Aplicado**. || adj. Qui té aplicació. **Aplicado**. || adj. *Ant.* Adornat, cuidadós. Aliñoso.

APLOMALLAT, adj. Lo que se sembla al plomall. **Apenachado**.

APLOMAR, v. n. *Arg.* Posar a plóm. **Aplomar**. || Examinar si les parets son a plóm. **Aplomar**.

APLOMAT, DA. p. p. *Arg.* **Apломado, á plomo**. || adj. De color de plóm. **Apломado**.

APNEA, f. *Med.* Falta de respiració, asfíxia. **Apnea**.

APOBRIMENT, m. *Ant.* **EMPOBRIMENT, POBRESA**.

APOBRIR, v. a. *Ant.* y 'l seus derivats. **EMPOBRIR**.

ÁPOCA, f. Carta de pago, rebut. **Finiquito y ápoça**.

FIRMAR ÁPOCA, *fr.* *Olorgar carta de pago*.

APOCADAMENT, adv. m. Ab poch esperit. **Apo-cadament**.

APOCADÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt pobre d' esperit. **Apo-cadísimo**.

APOCALIPSIS, m. Llibre profètic escrit per l' evan elista Sant Joan. **Apocalipsis, apocalipsi**.

APOCALÍPTICH, CA. adj. Pertanyent al Apocalipsis. **Apocalíptico**.

APOCAMENT, m. Falta d' esperit. **Cortedad, apocamiento**.

APOCARSE, v. r. Humillarse, tindres en poch. **Apocarse**. || Encogirse. **Encogerse, apocarse**.

APOCAT, DA. p. p. **Apocado**. || adj. Púsilánim. **Apocado**.

APÓCOPE, f. *Poèt.* Figura que suprimeix alguna lletra o sílaba al fi de dicció. **Apócope**. || *Anat.* Amputació d' alguna part del còs. **Apócope**

APÓCRIF, A. adj. Fabulós, fingit. **Apócrifo**. || Llibre d' un autor suposat o que no mereix crèdit. **Apócrifo**.

APÓCRIFAMENT, adv. m. Ab fonaments falsos o incerts. **Apócrifamente**.

APODERAR, v. a. Donar poder a algú. **Apo-derar**.

APODERAR EN VELES, *Loc. náut.* **FORÇAR VELA**.

APODERARSE, v. r. Ferse amo d' alguna cosa. **Apo-derarse**.

APODERAT, DA. p. p. **Apoderado**. || m. Procurador. **Apoderado, poder habiente**.

CONSTITUIR APODERAT, *fr.* *For.* Anomenarlo ab totes les formalitats de la llei. **Constituir apoderado**.

ESTAR APODERAT DE MALALTIA, *Loc. ant.* Estar atacat fortament d' alguna malaltia. **Estar atacado de enfermedad**.

APÓDOSIS, f. *Ret.* Segon membre d' una oració, per medi del qual se completa y acaba 'l sentit de aquélla. **Apódosis**.

APÓFASIS, f. *Ret.* Negació. **Apófasis**.

APOFILITA, *Míner.* Mineral en masses, cristallit en prismes quadrats y modificats de diverses maneres;

estructura fullosa y trencadiss, encara que un poch dura. **Apo-filita**.

APÓFISIS, f. *Anat.* Eminència natural d' un os. **Apófisis**.

APOTEGMA, f. Sentència breu y aguda. **Apo-tegma**.

APOGÉU, m. El punt en que un planeta 's trova més lluny de la terra. **Apogeo**. || *Met.* El grau més alt a que pot arribar alguna persona o cosa. **Apogeo**.

APOGRAF, m. Màquina pera copiar dibuixos. **Apó-grafo**.

APOÏAR, v. a. Afavorir, ajudar. **Apoyar**. || Confirmar alguna opinió o doctrina ab raons o ab l' autoritat d' altres. **Apoyar**. || **APUNTALAR**.

APOÏARSE, v. r. Servirse d' algún apoïo. **Apo-yarse**. || **ESTRIBAR**.

APOÏAT, DA. p. p. **Apojado**.

ANAR APOÏAT EN EL BORDÓ, *Abandonar*.

APOÏATURA, *Mús.* Nota de mitj punt pera suavisar el trànsit d' un punt a un altre. **Poyatura, apo-yatura**.

APOÏO, m. Lo que serveix pera sostindre alguna cosa. **Apoyo**. || *Met.* Favor o protecció. **Apoyo**.

APÓLECH, m. Fábula o parabola que conté alguna sentència moral. **Apólogo**.

APOLINAR, m. Nòm d' home. **Apolinar**. || adj. Lo que pertany a Apolo. **Apolíneo, apolinar**.

APOLINAR (Tiberi Claudi). *Biog.* Célebre metge tarragoní de l' època romana.

APOLOGÉTICH, CA. adj. Lo que pertany a la apologia. **Apologético, ca**.

APOLOGÍA, f. Discurs de paraula o per escrit que 's fá en defensa d' una persona u obra. **Apologia**.

APOLOGICH, CA. Lo que pertany al apólech o falla moral. **Apológico**.

APOLOGISTA, m. Qui fa alguna apologia. **Apolo-gista, apologético**.

APOMAT, adj. Se diu del escut que té una mà extesa y una bola en ella. **Apomado**. || adj. Semblant a la poma. **Mauzanil**.

APONCEMAT, DA. adj. Lo que té forma del pon-cém. **Acimbogado**

APOPAR, v. a. *Náut.* Posar pés a la part de la popa. **Apopar**.

APOPLÉTICH, CA. adj. Lo que pertany a l' apoplexia o qui 'n pateix. **Apoplético**.

APOPLEXIA, s. f. Malaltia que tot d' un plegat sospén tota sensació y moviment, sense interrompre la circulació de la sanch. **Apoplegia**. || Vulgarment se 'n diu: **FERIDURA**.

APOQUIR, v. a. **Atxiquir**.

APORCAR, v. a. Senyalar porques. **Amelgar, aporcar**.

APORCELLANAT, DA. adj. Semblant a la porcel-lana. **Aporcelanado**.

APORISMA, m. *Med.* Tumor que 's fá per derramament de la sanch entre carn y pell, quan al san-grar s' obre més la vena que 'l cutis. **Aporisma**.

APORISMARSE, v. r. *Med.* Ferse aporisma. **Apo-rismarse**.

APORREJAR, v. a. Ataconar, pegar bastonades. També s' usa còm reciproc. **Aporrejar**.

APORRONAR, v. a. Injuriar, dir fàstichs. **De-nostar**.

APORTAR, v. n. *Náut.* Pendre port. **Aportar**. || **PORTAR**.

APORTARSE, v. r. **PORTARSE**.

APOSAR, v. a. *Ant.* Aplicar una cosa a un' altra. **Aplicar, componer**. || **Acumular, imputar**. || v. a. **IMPOSAR**

APOSEMA. f. *Med.* Pás ràpit dels humors d' una part del cos a l' altra. **Aposema.**

APOSEMA. *Farm ant.* Confecció medicinal d' herbes y altres drogues. **Apocima, pocema, apocema.**

APOSENTADOR. A. m. y f. Qui aposenta. **Aposentador.** || Qui, en les jornades que fan les persones reials, s' adelanta a disposar l' allotjament. **Aposentador de camí.** || *Ant.* El qui senyalava l' camp qu' havia d' ocupar l' exèrcit. **Aposentador.** || — DE CASA Y CORT. Vocal de la junta d' aposentos que tenia vot en tot lo pertanyent a ells. **Aposentador de casa y corte.** || — MAJOR DE CASA Y CORT. El president de la junta d' aposentos. **Aposentador mayor de casa y corte.** || — MAJOR DE PALACIO. El qui cuida de la separació dels quartos de les persones reials y la designació de llòchs pera oficines y habitacions dels que han de viure dins del palau. **Aposentador mayor de palacio.**

APOSENTAMENT. m. L' acció y efecte d' aposentar y aposentarse. **Aposentamiento, hospedaje.** || *Ant.* APOSENTO.

APOSENTAR. v. a. Donar casa y habitació a algú. **Aposentar.**

APOSENTARSE. v. r. Allotjarse. **Hospedarse, alojarse, aposentarse** || Establir-se en alguna part com a cap de família. **Poner casa, aposentarse.**

APOSENTAT, DA. p. p. Aposentado.

APOSENETET. m. dim. Aposentillo.

APOSENTO. m. Qualsevol quarto o sala d' una casa. **Aposento.** || Posada. **Hospedaje, aposento.** || Als teatres qualsevol pessa d' ont se veu la representació. **Aposento.** || — DE CORT. Habitació dels ministres y criats de la casa reial a la cort. **Aposento de corte.**

APOSICIÓ. f. *Gram.* Figura que 's fa quan se posen dos o més substantius seguits sense cap conjunció que 'ls separi, perque pertanyen a una mateixa cosa, com: *Barcelona delícia de Catalunya.* **Aposició.**

APOSIOPESIS. f. *Ret.* Reticència, elipsis, omisió. **APÓSIT.** m. *Med.* Remei que s' aplica exteriorment. **Apósito.** || Conjunt de venes, draps y unguents que 's posa demunt d' una llaça o ferida. **Apósito.**

APOSPASMA. f. *Med.* Descontinuació violenta de les parts orgàniques. **Apospasma.**

APOSTADOR, A. m. y f. Qui fá una posta. **Apostador.**

APOSTAR. v. a. Jugarse alguna quantitat els que disputen sobre si és o no alguna cosa. **Apostar.** || Posar una o més persones o cavalcadures en un llòch determinat pera un fi qualsevol. També s' usa com reciproc. **Apostar.**

APOSTASIA. f. Negació de la fé de Jesucrist, rebuda y professada en el baptisme. **Apostasia.** || La deserció pública del institut o religió qu' algú professava. **Apostasia.**

APÓSTATA. m. Qui comet apostasia. **Apóstata.**

APOSTATAR. v. a. Negar o apartarse de la fé de Jesucrist, rebuda en el baptisme. **Apostatar.** || Abandonar algún individu o institut religiós a que pertanyia. **Apostatar.** || Abandonar un partit pera passar-se a un altre o canviar d' opinió, d' idees o de doctrines. **Apostatar.**

APOSTÁTICH, CA. adj. Lo pertanyent a la apostasia. **Apostático.**

APOSTERMA. f. *Ant.* Posterma.

APOSTILLA. f. Nota breu al marge dels escrits. **Apostilla.**

APOSTILLAR. v. a. Posar notes marginals. **Postillar.**

APÓSTOL. m. Cada un dels dotze principals deixebles de Jesucrist, als quals envià a predicar l' Evangelí per tot el món; per antonomasia San Pau. **Após-**

tol || Embaixador, enviat. **Apóstol, enviado, embajador.** || pl. *Fam.* DIMISSORIAS. || CARTA CREDENCIAL. || *For.* Testimoni d' apelació. *Cartas de apelación.*

ÉSSER UN BON APÓSTOL. fr. *Mel. fam.* Denota que algú és mólil astut. *Ser buena hipoteca, buena breva, linda caña de pescar.*

APOSTOLAT. m. Ofici d' apóstol. **Apostolado.** || La congregació dels Apóstols o el collegi apostòlich. **Apostolado.** || Les imatges dels dotze Apóstols. **Apostolado.**

APOSTOLICAL. adj. APOSTÓLICH.

APOSTÓLICAMENT. adv. m. D' un modo apostòlich. **Apostólicamente.**

APOSTÓLICH, CA. adj. Lo que pertany a los apóstols o al papa. **Apostólico.** || m. pl. Heretges que volgueren imitar als apóstols. **Apostólicos.**

A LA APOSTÓLICA. Sense aparato; ab menys comoditat y companyia de la que correspon. *A la ligera.*

APOSTOLÍNS. m. pl. Religiosos que en el sigle XIV feien vot d' imitar la vida dels Apóstols. **Apostolinós.**

APOSTRÓF. m. *Gram.* Signe que representa la supressió d' una lletra. **Apóstrofo.**

APOSTROFAR. v. a. Dirigir la paraula a algú. **Apostrofar.** || Dirigir a algú paraules desagradables o mortificantes. **Apostrofar.** || *Fig.* Rependre, renyar. **Apostrofar.**

APÓSTRÓFE. f. *Ret.* Figura que consisteix en dirigir la paraula a alguna persona o cosa quan se fá un discurs. **Apóstrofe.**

APOTÁCTICA. f. Secta qu' ensenyava que l' renunciar les riqueses era de precepte. **Apotáctica.**

APOTECARI. m. Qui prepara o ven les medicines. **Boticario.**

APOTECARÍA. f. La botiga del apotecari. **Botica.**

APOTECARIESSA. f. Muller del apotecari. **Mujer del boticario.**

APOTEGMA. m. Dit bréu y sentenciós. **Apotegma.**

APOTEOSIS. f. Ceremonia supersticiosa ab que els pagans posaren a llurs héroes y emperadors entre llurs déus. **Deificación, apoteosis.**

APÓTOME. m. *Alg.* Diferència entre dues q' antitats incommensurables que 's sumen pera compondre els binomis, trinomis, etc. **Apótome.** || *Mús.* Part que queda d' un tó, quan se treu el semitó major. **Apótome.**

APRECI. m. La estimació que 's fa de les persones o coses **Apreci**

APRECIABLE. adj. Lo qu' es digne d' aprecí. **Apreciable.**

APRECIACIÓ. f. Avaluació. **Valuación, tasa.**

APRECIADÍSSIM, A. adj. sup. **Apreciadísimo.**

APRECIADOR, A. m. y f. Qui aprecia. **Apreciador.**

APRECIAMENT. m. APRECI.

APRECIAR. v. a. Avaluar. **Apreciar, tasar.** || Calificar, estimar. **Apreciar.**

APRECIAT, DA. p. p. **Apreciado.**

APRECIATIU, VA. adj. Lo pertanyent al aprecí o estima que 's fá d' alguna cosa. **Apreciativo.**

APREËNDRE. v. n. Imaginar. **Imaginar, aprehender.** || *Fil.* Concebir les especies de les coses sense fer judici d' elles o sense afirmar ni negar. **Aprehen-**

APREËNSIÓ. f. L' acció y efecte d' apreñdre. **Aprehensión.** || El fals concepte que la imaginació nos fa formar sobre alguna cosa. **Aprehensión.** || La primera operació del enteniment ab que 's percebeixen les idees per medi dels sentits. **Aprehensión.** || **EMBARCH, SEGREST.** || f. En la fisiologia l' acció y efecte d' agafar els aliments ab les dents incisives. **Aprehensión.**

APREËNSIU, VA. adj. Se diu de la persona que ab poch fonament concebeix idees de por o recel. **Aprehensiu**. || Lo que pertany a la facultat de apreëndre. **Aprehensiu**.

APREGONIMENT, m. *Ant.* Congost de riu entre dues montanyes. **Hocino**.

APREGONIRSE. v. r. *Ant.* Se deia dels rius que corren entre serres, per fraus o per paratges estrets y fondos. **Ahocinar-se**.

APREGONIT, DA. p. p. **Ahocinado**, da.

APREMI. m. L' acció y efecte d' apremiar. **Apremio**. || *For.* Manament del jutge que obliga a cumplir alguna cosa. **Apremio**, **compulsión**.

APREMIADOR, A. m. y f. Qui apremia. **Apremiador**.

APREMIADURA, f. *Ant.* **Apremi**.

APREMIAR. v. a. Obligar, compeler. **Apremiar**, **compeler**.

APREMIAT, DA. p. p. **Apremiado**.

APRENEDOR, m. *Ant.* y

APRENT, A. m. y f. Qui aprén algún art u ofici o bé fá feines auxiliars en el meteix, còm: *el manxat-re en la manyeria*, etc. **Aprendiz**.

APRENT DE PORTUGAL QU' ENCARA NO SAB COSIR Y JA VOL TALLAR. *Ref.* Denota que molts no saven fer lo fácil y volen fer lo difícil. *Aprendiz de Portugal, no sabe coser y quiere cortar*.

APRENTATGE, m. Temps que 's triga a aprendre algún ofici o art y l' acte d' apéndrel. **Aprendizaje**.

SEMPRE S' HA DE PAGAR L' APRENTATGE. fr. Denota que 'ls travalls y contractes fan prudents als homens. *Potros cayendo y mozos perdiendo, van asestando*.

APRÉS, A. p. p. D' aprendre. **Aprendido**. || adv. ordinal. Després. || A més d' aixó. **A más de eso**. || prep. **DESPRÉS**. || prep. **CERCA**. || adj. *Ant.* **INSTRUIT**.

APRÉS FORT POCH. m. adv. Després de molt poch temps. *Después de muy poco*.

APRESSADAMENT. adv. m. *Ant.* **APRESSURADAMENT**.

APRESSADOR, A. m. y f. Qui apressa. **Apresador**. || Lladre de mar. **Pirata**.

APRESSAMENT. m. L' acció y efecte d' apressar. **Apresamiento**.

APRESSAR. v. a. Fer presa. **Apresar**. || Robar una embarcació els pirates. **Apresar**. || v. a. **APRESSURAR**.

APRESSARSE. v. r. Anar depressa. **Apresurarse**.

APRESSAT, DA. p. p. **Apresado**. || **APRESSURAT**, CUITAT.

APRESSURACIÓ. f. **APRESSURAMENT**.

APRESSURADAMENT. adv. m. **Apresuradamente**, **presuroramente**. || Ab precipitació y confusió. **Apresuradamente**.

APRESSURAMENT. m. L' acció y efecte d' apresurar, o apresurarse. **Apresuraclón**.

APRESSURAR. v. a. Donar pressa. **Apresurar**, **acelerar**.

APRESSURAR EL PAS. Caminar més depressa. *Apresar, adelantar el paso* També s' usa còm reciproc.

ENCARA SON A ROMA 'LS QUE M' APRESSUREN. *Loc.* Denota que algú no vol eixir del pas regular. *Nadie nos sigue el alcance*.

APRESSURAT, DA. p. p. **Apresurado**. || adj. Qui va, o fá les coses depressa. **Apresurado**, **acelerado**, **presuroso**.

APRESTAR. v. a. **APARELLAR**, **PREPARAR**

APRETADA f. L' acció y efecte d' apretar. **Apretón**.

APRETADAMENT. adv. m. **Estretament**. **Apretadamente**, **estrechamente**.

APRETADET. m. dim. **Apretadillo**.

APRETADES. adj. Flonjo, blá, que fácilmente se comprimeix. **Apretadizo**.

APRETADESSIM, A. adj. sup. Molt apretat. **Apreatadissimo**.

APRETAHOR, A. m. y f. Qui apreta. **Apretador**. || Eina que serveix pera apretar. **Apretador**.

APRETAHORA. f. Cinta, corda o corretja pera apretar. **Apretadera**.

APRETAHORS. m. pl. Dos muscles que hi ha dins dels forats del nas. **Apreatadores**.

APRETAHURA. f. y

APRETAHAMENT. m. **APRETAHADA**.

APRETAR. v. a. Estrényer, comprimir. **Apretar**. || *Met.* Estar prop d' aconseguir a algú a qui 's persegueix. **Apretar**, **acosar**, **estrechar**. || *Affligir*, **angustiar**. **Apretar**. || Fer alguna cosa ab molta intenció o activitat; aixis quan fá molt fret se diu qu' *apreta*

Apretar. || Instar ab eficacia. **Apretar**. || Picar al cavall pera que corri. **Apretar**. || **EXPREMER**. || **OBLIGAR**.

APRETAR A CORRE. f. *Fam.* Posarse a corre. *Apreatar ó echar á correr*.

APRETAR AB ELS PEUS. a. **Apretar** alguna cosa per forsa, o donant cops ab els peus. *Acalcar*.

APRETAR AVALL. Fer l'orsa cap avall. *Aeolgar*.

APRETAR LA MÁ. Castigar ab rigor. *Apreatar ó sentar la mano*.

APRETAR LES COSTURES. fr. *Naut.* Ficar més estopes entre les pessas de fusta d' un barco. *Apreatar las costuras*.

APRETAR LES ESTOPADES. fr. Estrényer a algú en alguna disputa o argument. *Apreatarle á uno las clavijas*.

APRETAR EL PAS. fr. Caminar més depressa. *Apreatar el paso, apreatar ó picar de soleta*.

APRETAR EL COLSE. fr. *Fam.* *Apreatar ó hincar el codo*.

NO M' APRETÉU, **QUE DIRÉ LO QUE NO VOLDREU**. fr. Denota que algú dirá les faltes d' un altre si l' apuren moll. *No me apreatéis, que diré lo que oír no queréis*.

APRETAT, DA. p. p. **Apreatado**.

ESTAR APRETAT O VÈURE'S MOLT APRETAT. Estar en gran perill. *Estar muy apreatado, ver las orejas al lobo*. || Estar ab molta escasseta. *Estar en apuro*.

APRETO. m. Perill, apuro. **Aprieto**, **estrechez**, **apretura**.

ESTAR EN APRETO. fr. **ESTAR APRETAT**.

POSAR EN APRETO A ALGÚ. fr. *Met.* Posarlo en apuro. *Apreatar las empulgueras*.

APRETÓ. m. y

APRETURA. f. L' opressió que pateix algú per haverli massa concurrència de gent. **Apreatadura**, **aprieto**, **apretón**, **estrechez**.

APRIMADISSIM, A. adj. **Adelgazadísimo**.

APRIMADOR, A. m. y f. Qui aprima. **Adelgazador**.

APRIMADURA. f. y

APRIMAMENT. m. L' acció y efecte d' aprimar. **Adelgazamiento**. || **DISMINUCIÓ**.

APRIMAR. v. a. Reduir a menys el gruix d' alguna cosa. **Adelgazar**. || *Met.* Discorre ab sutilesa. **Adelgazar**. || *Met.* **APURAR**.

APRIMAR LA PLOMA. fr. *Met.* Avivar l' ingeni. *Aguzar el ingenio*.

APRIMARSE. v. r. Emmagrir-se, enflaqueir-se. **Adelgazar-se**, **enflaquecer-se**.

APRIMAT, DA. p. p. **Adelgazado**.

APROAR. v. a. *Naut.* Girar la proa al vent. **Aproar**.

APROARSE. v. pron. *Naut.* Girar el barco la proa al vent, a la marca, a la corrent o a algún punt determinat. **Aproarse**.

APROAT, DA. adj. *Naut.* Se diu del barco molt calat de proa. **Aproado.**

APROBACIÓ. f. Acte y efecte d'aprobar. **Aprobación.**

APROBADÍSSIM, A. adj. sup. **Aprobadísimo**

APROBADOR, A. m. y f. Qui aproba. **Aprobador.**

APROBAR. v. a. Calificar o donar per bo. **Aprobar.** || *Ant.* **PROVAR.**

APROBAT, DA. p. p. **Aprobado.**

APROFITABLE. adj. Lo que 's pot aprofitar. **Aprovechable.**

APROFITADAMENT. adv. m. Útilment. **Aprovechadament.**

APROFITADOR, A. m. y f. Qui aprofita. **Aprovechador, aprovechante, vividor.** || adj. Qui aprofita lo qu' altres desprecien. **Aprovechador.**

APROFITAMENT. m. Utilitat, profit. **Adelantamiento.** || **Progrés. Aprovechamiento, progreso.**

APROFITAR. v. a. Ésser útil. **Aprovechar.** || Emplear útilment alguna cosa, com: *la terra, el temps,* etc. **Aprovechar.** || Adelantar en la virtut, en els estudis, etc. **Aprovechar, aprovecharse.** || Aplicar a un altre destí lo que ja no pot servir per lo seu propi, com: *el forro d' un vestit,* etc. **Aprovechar.** || **ESTALVIAR.** || *For.* **ADJUDICAR.**

APROFITAR L' OCASIÓ. fr. No deixar-la perdre quan se presenta. *Valerse de la ocasió; no perder, no desechar rípió.*

APROFITARSE. v. r. Treure utilitat d' alguna cosa. **Aprovecharse, utilizase.**

APROFITAT, DA. p. p. **Aprovechado.**

APROP. adv. y prep. **PROP.**

APROPAR. v. a. y 'ls seus derivats. **ACOSTAR. Acercar, aproximar.**

APROPARSE. v. a. **ACOSTARSE.**

APROPIACIÓ. f. L' acció d' apropiari o apropiarse alguna cosa. **Apropiación.**

APROPIADAMENT. adv. m. Ab propietat. **Apropiadament.**

APROPIADÍSSIM, A. adj. sup. **Apropiadísimo.**

APROPIAR. v. a. Fer a algú amo d' alguna cosa. **Apropiar.** || Aplicar a cada cosa lo que li és propi o convenient. **Apropiar.** || *Met.* Acomodar ab propietat les circumstàncies o moralitat d' un succés al cas de que 's tracta. **Apropiar, acomodar.** || **Imputar.** || Fer que una cosa se sembli a un' altra. **Asemejar.**

APROPIARSE. v. r. Pendre per si, ferse amo d' alguna cosa. **Apropiarse.**

APROPIAT, DA. p. p. **Apropiado, da.** || adj. A propòsit. **Apropiado.**

APROPINCAR. v. a. *Ant.* **Acercar.**

APROPÓSIT. m. *Ant.* **PROPÓSIT.** || mod. adv. **Á propósito, al intento.**

APROXIMACIÓ. f. L' acte y efecte d' acostar. **Aproximación** || *Arit. y alg.* Proximitat que 's busca a una quantitat que no 's pot trobar justa. **Aproximación.** || A les rif s y loteries la sort que guanya 'l número pròxim al premiat. **Aproximación.**

APROXIMAR. v. a. Arrimar, acostar alguna cosa. **Aproximar.** || També s' usa com reciproc.

APROXIMAT, DA. p. p. **Aproximado.**

ÀPSIDE. f. *Astron.* Punt de l' òrbita d' un planeta o d' un satèl·le en que 'l planeta 's trova més aprop o tot lo més lluny del sol, o en que 'l satèl·le se trova 'l més aprop o 'l més lluny del seu corresponent planeta. **Àpside.**

APTAMENT. adv. m. Ab aptitud. **Aptamente.**

APTANT. Expressió adverbial composta de *ab y tant.* **Entretanto, con esto.**

APTE. adj. Hàbil, a propòsit pera fer alguna cosa. **Apto, idóneo, á propósito.** || **DISPOSAT.**

APTERE. adj. *Entom.* S' aplica als insectes que no tenen ales. **Apteros.**

APTÍSSIM, MA. adj. sup. **Aptísimo.**

APTÍSSIMAMENT. adv. m. **Aptísimamente.**

APTITUT. f. Suficiència, habilitat pera fer alguna cosa. **Aptitud.**

APUGONARSE. v. n. Carregar-se les plantes de pugó. **Cubrirse de pulgón.**

APULITJAR. v. a. **RIBOTEJAR.**

APUNT. adv. m. **A PUNT**

APUNTA. m. adv. **Á punta.**

APUNTACIÓ. f. Acció y efecte d' apuntar. **Apuntación.** || Nota presa per escrit. **Apunte, apuntación, apuntamiento.** || *Mús.* La poslura exacta de les notes y punts de solfa; també s' anomenen aixís les meixes notes. **Apuntación.**

APUNTADES. f. pl. Al blasó dues o més coses que 's toquen per la punta. **Apuntadas.**

APUNTADOR, A. m. y f. Qui apunta. **Apuntador.** || m. En les comedies, el qui està destinat pera dir lo que han de recitar els actors. **Apuntador, consueta.** || A les catedrals el qui nota les faltes d' assistència al cor. **Pitancero.** || Qui porta 'l compte dels tantes al joch. **Tanteador.** || Veu del apuntador del teatre. **Apunte.**

APUNTALADOR. m. Qui apuntala les mines pera que no hi hagi ensulciades. **Entibador.**

APUNTALAMENT. m. L' acció d' apuntalar. **Apuntalamiento, entibación.**

APUNTALAR. v. a. Posar puntals, pilastres, etc. **Apuntalar.** || Sostindre ab puntals o justes les parts bones d' un edifici pera tirar a terra les que amenasen ruina. **Apear.** || A les mines. **Entibar, apuntalar.**

APUNTALAR AB FORQUETES. Assegurar ab forques. Se diu comunment dels arbres. **Ahorquillar.**

APUNTALARSE. v. r. *Met.* Cercar protecció pera el bon èxit d' una empresa. **Petrechase.**

APUNTALAT, DA. p. p. **Apuntalado, apeado.**

ANAR APUNTALAT. fr. Obrar ab fonament y prudència. *Caminar con pies de plomo, á paso de buey.*

APUNTAMENT. m. **Apuntació.** || *For.* Resumen d' un procés. **Apuntamiento.**

APUNTAR. v. a. Dirigir el tret a un punt determinat. **Apuntar, asestar.** || Comensar a manifestarse alguna cosa, com: *el dia,* etc. **Apuntar, asomar, amanecer.** || Insinuar o indicar. **Apuntar.** || Posar notes a un escrit pera trobar ab facilitat alguna cosa. **Apuntar.** || Escriure compendiosament alguna cosa. **Apuntar.** || A les catedrals y altres iglésies que tenen les hores canòniques, notar la falta d' assistència dels individus. **Apuntar.** || Tocar lleugerament alguna especie. **Apuntar.** || Colocar alguna cosa ab claus o taxxes sense acavarlos de clavar. **Apuntar.** || En alguns jochs de cartes, com: *el canet, banca,* etc., posar demunt la carta la quantitat que 's vol jugar. **Apuntar.** || Plegar les pesses de panyo y altres robes y posarli 'l segei. **Apuntar.** || A les comedies llegir l' apuntador lo que representen o han de recitar. **Apuntar.** || Entre bugaderes juntar ab alguns punts les pesses de roba. **Apuntar.** || *Ter.* **APUNTALAR.** || Clausular, posar la puntuació a un escrit. **Puntuar.** || *Ant.* Punxar lleugerament. **Punzar.**

APUNTARSE. v. r. **CONTRAPUNTARSE, 2.** || Comensar a ferse agre 'l vi. **Repuntarse, apuntarse.**

APUNTAT, DA. p. p. **Apuntado.**

APUNYEGADOR, A. m. y f. Qui apunyega. **Apuñetador.**

APUNYEGAR. v. a. Pegar punyades. **Apuñear, apuñetear y apuñadar.** pr. Arag.

APUNYEGARSE. v. r. **Apuñearse, apuñetearse, darse de puñadas.**

APUNYEGAT, DA. p. p. **Apuñeteado.**

APURADAMENT. adv. Justament. **Apuradament**, precisament, cabalment.

APURADOR. A. m. y f. Qui apura. **Apurador.**

APURAMENT. m. L' acció y efecte d' apurar. **Apuramiento.**

APURAR. v. a. Purificar alguna materia, com l' or, etc. **Apurar, purificar.** || Averiguar fins els més petits detalls d' alguna cosa. **Apurar, aquilatar.** || Consumir, acabar. **Apurar.** || Enfadar o fer perdre la paciència. **Apurar.**

APURARSE. v. r. Afiligrarse. **Apurarse, acongojarse.**

APURAT, DA. p. p. **Apurado.** || Apretat, faltat de cabal. **Apurado.**

TROVARSE O VEURE'S APURAT O MOLT APURAT. fr. No sapiguer d' ont treurer recursos. *Verse ó hallarse apurado ó en apuro.*

APURO. m. Apreto, perill. **Apuro, aprieto.** || Aflicció. **Apuro.** || Escassetesa, necessitat. **Apuro.**

APUS. m. *Astron.* Constelació meridional que també's diu *Aucell del Paradís.* **Apus.**

A QUADROS. adj. Disposat en forma de quadros de dos colors alternadament, a modo de taula de dames o d' escachs. || *Blas.* Perque en el blasó's pugui donar aquest nòm al escut, a les pessés principals y a les àligues, lleons y altres figures, han de tindre al menys vintiquatre quadros o casetes; puig havent-n'hi sols nou, se diu equipolat, y ab quinze's diu quinze punts d' escachs. Les faixes, bandes, etc., n' han de tindre, per lo menys, dues files y si no, s' anomenen campronades. **Ajedrezado.**

AQUADUCTE. Vegis ACUEDUCTE.

AQUAE CALDENSES. *Geog. ant.* Nòm de Caldes de Montbuí, prov. de Barcelona, en temps dels romans. || — **CALIDAE.** Nòm de Caldes de Malavella, prov. de Girona, en temps dels romans.

AQUARELA. f. Pintura que's fá demunt de paper, pergami o ivori, desent colors ab aigua y aplicantlos ab pinzells de pel de marta. **Acuarela.**

AQUARELISTA. f. Qui pinta aquareles. **Acuarelista.**

AQUARI. m. *Astron.* Signe del zodíach. **Acuario.** || m. *Hist.* Empleat encarregat de cuidar dels acueductes y de tot el demás pertanyent al servei d' aigües. **Acuarino.** || — o **AQUARIUM.** m. Dipòsit artificial d' aigua en que's hi tenen vius y visibles peixos, plantes, etc. **Acuario.**

AQUARIS. f. Secta d' heretges del segle III, que al sacrifici de la missa oferien aigua en lloch de vi. **Acuaría.**

AQUARTELAMENT. m. Acció y efecte de aquartelar. **Acuartelamiento.**

AQUARTELAR. v. a. Ficar o tindre les tropes als quartels. També's usa com reciproc. **Acuartelar.** || *Naut.* Carregar les veles d' una nau que va a la bolina. **Acuartelar.**

AQUARTELAT, DA. p. p. **Acuartelado.** || *Blas.* Se diu del escut dividit en quartels. **Acuartelado.**

AQUARTERONAR. a. *Blas.* Dividir un escut d' armes desigualment ab una banda. **Acuarteronar.**

AQUÁTICH, CA. adj. **Acuático.** || pl. Heretges que, adoptant el sistema filosòfic de Tales, sostenien que l' aigua era un principi coetern ab Déu y causa primera de tots els éssers. **Acuáticos.**

AQUÁTIL. adj. Lo que pertany a l' aigua, y en particular lo que hi viu. **Acuátil, acuático.**

AQUATINTA. f. Mena de gravat al aiguafort que imita 'ls dibuixos fets a pinzell ab tinta de Xina, sepi, sutge o tinta d' escriurer. **Aguatinta.**

AQUATINTISTA. m. Qui gravà al aquatinta. **Grabador al aguatinta.**

AQUEFERAT, DA. adj. Qui té quefers. **Atareado.**

AQUEIX, A. pron. dem. Denota l' objecte igualment lluny del qui parla y del qui escolta. **Ese.**

AQUELL, A. pron. dem. Que senyala la persona o cosa que' está més lluny d' un'altra. **Aquel.**

AQUELLARRE. m. Aplech de bruixes y brulxots. **Aquelarre.**

AQUÉL, A. pron. dem. y

AQUET. p. on. dem. Senyala l' objecte qu' está més prop del qui parla que del qui escolta. **Este, aqueste.**

AQUEST ALTRE. pron. dem. Que senyala alguna persona o cosa ab referència a un'altra y equival a *aquest altre o aquesta altra.* **Esotro.**

SI D' AQUESTA ESCAPO, MAY PUS. *Ref.* Expressa que si algú's lliura del perill en que està, anirà ab n'òlt de cuidado. *Si de esta escapo y no muero, nunca más bodas al cielo. Si Dios de esta me escapa, nunca me cubrirá tal capa.*

AQUÍ. adv. II. En aquest lloch. **Aquí.** || A aquest lloch. **Acá, aquí.** || En assó com: *aquí está l' engany.* **Aquí, ahí, en, eso, en, esto.** || A poca distancia, com: *aquí a dues horas.* **Ahí.** || adv. t. **Ara.** || *Expr.* Pera advertir que vagi algú al lloch ont és el que 'l crida. **Acá.** || **ALESHORES.**

AQUI, AQUÍ. *Expr.* Pera donar ànim. **Aquí, Aquí.** || A un meteix lloch precisament. **Aquí, aquí, aquí mismo.**

AQUÍ ES LO BÒ. *Loc. fam.* Pera fer parar la atenció. **Aquí es, ó fué ello.**

AQUÍ ESTÁ LA DIFICULTAT. fr. Aquí és el cas. *Ese es el diablo.*

AQUÍ VA ÉSSER TROYA. *Expr. met.* Que fa relació a alguna cosa notable succeïda en aquell lloch. **Aquí fué Troya.**

AQUÍ METEIX. Encontinent, al instant. **Ahora, aquí mismo.**

AQUÍ Y ALLÍ. m. adv. Pera denotar indeterminadament diferents llocs. **Acá y allí**

D' AQUÍ. m. adv. De assó, com: *d' aquí li vé la sort.* **De aquí, de esto.**

D' AQUÍ 'N DEVANT. m. adv. Desde aquesta hora en devant. **De aquí, de hoy en adelante.**

D' AQUÍ PER ALLÍ. m. adv. D' una part a altra. **De aquí para allí.**

FUIX D' AQUÍ O IX D' AQUÍ. *Loc.* Ab que's despedeix a algú. **Quita, quitate de ahí, ó de delante.**

NO LI VÉ D' AQUÍ. *Loc.* No dependeix d' aixó. **No pende de ahí el arado.**

PER AQUÍ. m. adv. A poca diferencia, com: *eren cent cinquanta per aquí. Peco más ó menos; por ahí, por ahí.*

PER AQUÍ O PER LA PORTA. fr. Denota o que algú ha de cumplir alguna cosa o s' ha de dependre d' ella. **Errar ó quitar el banco.**

VET AQUÍ. *Loc.* Pera senyalar algún objecte. **Cala ahí, véte ahí.**

VÉTEL AQUÍ. Expressió demostrativa d' algún objecte. **Hétete, hétela.**

VINA AQUÍ. *Expr.* Pera persuadir o fer entendre la raó en que's funda alguna cosa. **Ven acá, oye, escucha.**

AQUIESCENCIA. f. *For.* y

AQUIETAMENT. m. **QUIETUT.** || *For.* Consentiment. **Aquiescencia.** || m. **QUIETUT.**

AQUIETAR. v. a. Aplacar, apaciguar. També se usa com reciproc. **Aquietar, sosegar, tranquilizar.**

AQUIETARSE. v. r. **Conformarse, sosegar.**

AQUIETAT, DA. p. p. **Aquietado.**

AQUIETAUVOS. *Exp.* **Sossegaivos.** **Envaine usted.**

AQUILATAR. v. a. Graduar els quilats. **Aquilatar.**

AQUILATAT, DA. adj. *Fig.* Examinat a fons. Se diu de la varietat o deles circumstancies d' alguna cosa.

AQUILÍ, NA. adj. *Poét.* **AGULENCH.**

AQUILONAR. adj. Lo que pertany a la tramontana. **Aquilonar, aquilonal.**

AQUISSAR. v. a. *Ter.* Incitar als gossos pera que empaitin y mosseguin a algú. **Azuzar.** || *Met.* Irritar o exasperar a algú. **Azuzar.**

AQUITANI, A. adj. Natural de la Aquitània, regió de la antiga Fransa. **Aquitànic, a.**

AQUITANICH, CA. adj. Lo pertanyent a la Aquitània. **Aquitànic.**

AQUÓS, A. adj. Lo que té molta aigua. **Acuoso.**

AQUOSITAT. f. La qualitat d'aiguallit. **Acuosidad.**

ARA. f. La pedra consagrada sobre la qual el sacerdot extén els corporals pera dir missa. **Ara** || *Astron.* Una de les set constel·lacions australs. **Ara** || *Mitol.* Propiament era un altar en forma quadrada, en el qual els antics oferien sacrificis als Déus. **Ara**

ARA adv. f. Denota 'l temps actual, el pròxim passat o venider, com: *ara ho en'ench, ara han arribat, ara cobrarém*. **Ahora** || conj. distributiva Denota que algunes coses diferents se conformen en alguna cosa, com: *ara tinguin poch, ara tinguin molt, els avaros sempre son pobres.* **Ahora, ya.**

ARA, AVANS, ARA. *Loc.* Per moments. *De un momento à otro, por momentos*

ARA, ARA. *Loc.* Denota 'l temps pròxim passat. *Ahora, ahora; ahora mismo, en este momento.*

ARA BÉ. *Loc. concessiva.* *Ahora bien, esto supuesto ó sentado.*

ARA METEIX. *Loc.* Denota 'l temps pròxim passat o venider. *Ahora mismo.*

ARA 'M BE-ETS, ARA NO 'M BESETS. *Loc. fam.* Ab que s'expressa la inconstància d'alguna persona. *Desde que vi à mi tia muero de acedia, y desde que no la veo muero de deseo.*

ARA PER ARA. *Loc.* PER ARA.

ARA Poch HÁ. *Loc. y*

ARA PUS. *Loc. continuativa.* *Ahora pues.*

ARA TOT JUST. *Loc.* No hi há gaire temps. *Poco há, ahora mismo.*

ARA VAJA. *Loc.* ARA BÉ.

ARA Y ADÉS. *Loc.* Pera expressar alternació. *Ahora.*

PER ARA. *Loc.* Per el temps present. *Por ahora.*

PROP ARA. *Loc.* Poch HÁ.

SI NO ES ARA SERÁ UN 'ALTRA HORA O VEGADA. *Loc.* Denota que lo que no 's logra en una ocasió 's sol conseguir en altra. *Si no es en esta baqueta será en la que se fleta*

TANT ES ARA COM SUARA af. *Tanto da hoy como mañana.*

ARABELL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d'Urgell. Té 331 hab.

ARABESCH adj. ARÁBICH. || m. *Pint.* Adorno decoratiu que consisteix ab un enllàs de betes, palmes, branques, flors, poncelles, fruites, etc., entre 'ls que s'hi posen ucells y quadrúpets reals o fantàstics. **Arabesco.**

ARABIA Y SOLANAS (Ramón). *Biog.* Excursionista molt distingit. Va néixer a Mataró l'any 1850 y va morir a Barcelona l'any 1902. Llicenciat en filosofia y lletres, intèrprete jurat de gran renom. Va ésser un dels primers socis y president de l'Associació d'Excursions Catalana, soci del Club Alpi francès, del Turista de Viena; *officier*

d'Academie del Ministeri de Instrucció Pública y Belles Arts de França; corresponsal del «Appalachian Mountain Club» de Boston, y d'altres. Parlava y escrivia com en sa llengua nadiua la francesa, anglesa, italiana y alemanya, coneixent llengües orientals. Estava dedicat al comerç y al professorat. A n'ell se li deu en gran part la restauració del monestir de Ripoll. Era un bon taquígraf y excelent publicista.

ARÁBICH, CA. m. y f. El natural de l'Arabia.

Árabe. || adj. Lo que pertany a l'Arabia o als arábichs. **Arábigo** ó **arabesco.**

ESTAR EN ARÁBICH Ir. **ESTAR EN GRECH.**

ARABISTA s. m. Qui ha fet un estudi particular del idioma de's árabes y de llurs costums. **Arabista.**

ARABLE. *Arts. y of.* Fusta fina, atapada de gropets o aigües naturals, nt lisada pera apiicar les tonedures de molts mobles. **Arabo.**

ARABÓ. *Geog.* Caseriu de Saneja, del dist. municipal de Guils, prov. de Girona || —(RIU D'). *Hidrog.* Riu que neix a la Cerdanya francesa, entra a Catalunya per Saneja y desaigna en el curs del Segre, sota Talltort, prov. de Girona. V. QUEROL.

ARABOT (Pere). *Biog.* Pintor valencià de les dèrries del sigle XIV, o principis del XV, que ví fer importantes obres originals y alguna restauració per encàrrech del municipi de Valencia.

ARÁCNIT, DA. adj. Que se sembla a l'aranya. **Arácnico, arácnido.**

ARACNODERM. adj. De pell molt fina, com taranyina. **Aracnodermo.**

ARACNODI, NA. adj. Qu' és tan sutil com un fil de taranyina. **Aracnodino**

ARACNODITIS f. *Med.* Inflamació de la aracnoide. **Aracnoiditis.**

ARAGNOGASTRITIS. f. Malaltia produida per la estada d'una aranya al ventrell. **Aragnogastritis.**

ARACNOIDE. f. *Anat.* Una de les tres membranes que todegen l'encéfal. **Aracnoide.**

ARACNOLOGÍA. f. Tractat de les aranyes. **Aracnologia.**

ARA-CHRISTI. *Geog.* Caseriu del terme del Puig, prov. de Valencia.

ARADA. f. y **ARADRE.**

ARADRE. m. Eina pera llaurar les terres. **Arado.**

ARAGAIS. *Bot.* Nòm ab que 's designa a Sant Ceioní una especie de bolet.

ARAGÓ. m. Regne d'Espanya, veí de Catalunya. **Aragón.**

ARAGÓ (Agustina). *Biog.* V. ZARAGOZA.

ARAGÓ (Joan). *Biog.* Arquitecte mallorquí, de molt renom y gran matemàtic de mitjans del sigle XVIII. Coneixia també la pintura y l'esculptura. Es obra d'ell la gran capella del Roser, de la iglesia parroquial de la vila de Felanitx, començada l'any 1727 y acabada el 1730.

— **PASCUAL DE.** *Biog.* Cardenal del títol de Santa Balbina. Va néixer a Mataró l'any 1627 y va morir a Madrid l'any 1677, essent enterrat a Toledo. És autor d'una obra de dret. Va ésser regent del Consell d'Aragó, inquisidor general d'Espanya y membre de la Congregació dels Rites y de la Signatura

ARAGONÉS, A. m y f. Natural d'Aragó y lo pertanyent a aquesta regió. **Aragonés.** || *Met.* Tossut. **Cerrado como pie de muleto**

ARAGONÉS (Francisco). *Biog.* Frare franciscà que, ab el pseudònim d'*El jilósofo arrinconado*, va publicar una colecció de quaderns o *Cartes* polítiques, movent molt d'interenon entre 'ls anys 1820 y 1823. Va ésser processat per ses idees. Havia estat lector y definidor del seu convent a Barcelona. Va morir l'any 1835, a Barcelona.

ARAGONIT *Min.* Carbonat de calç, de vegades translúcid, que cretallissa en prismes rectes exagonals, ja en cristalls sols, ja formant grups. Deu son nòm a la circumstància d'haver estat trovat per primera vegada a Molina d'Aragó, prov. de Guadalajara. **Aragonito.**

ARAHÓS. *Geog.* Poble del dist. mupal. d'Ainet de Besán, prov. de Lleida.

ARAIRES (Torrent dels). *Geog.* Corrent que baixa

Ramón Arabia
y Solanas

del cap del Port de la Bonaigua en la Vall d' Arán, y s' uneix al riu Ruda.

ARAJOL (Joan Bautista). *Biog.* Orador religiós celeberrim, canonge de Lleida y teòlech illustrat del sigle XVIII. Va escriure sobre punts molt delicats del dogma y de la disciplina de la Iglesia, éssent poch lo que s' ha publicat original d' ell.

ARAM. m. Mena de coure de que's fan les calderes, paelles, xacolateres, etc. **Cobre.**

Vista d'Aramprunyà

|| Eines de aquest metall que servixen pera les cuines. Bateria de cocina

ARAMPRUNYÀ. Castell encinglerat del terme de Viladecans. || — (BARONIA D'). Antiga baronia que comprenia gran part dels termes de Gavá, Begues y Castelldefels.

ARAMUNT. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, partit judicial de Tremp. Es a la vora de la riera del seu nom, poch avans de la seua con-

fluència ab la Noguera Pallaresa, y té 404 hab. **ARÁN.** *Geog.* Forma part de la vall del Garona, quin riu entra a França, per Pont del Rei. Es una

encontrada molt pintoresca y escabrosa, neixent 'hi nombrosos rius: el Noguera Pallaresa hi corre desde Mongarri y el Ribagorsana desde 'ls ports de Viella y Riús. Els estanys d' aquesta comarca son nombrosos. d' enant hi remarcable riquesa d' aigües que fertilitzen els seus terrenys Té una superficie de 498 kil. quadrats, y compta ab 6,380 habitants, minvant la seua població per no haver 'hi establert fàcils comunicacions, que impulsarien les seues riqueses naturals. || — (VALL DE). *Orog.* Vall situada al vessant Nord del Pirineu, a l' extrem N. O. de la prov. de Lleida. És regada pel riu Garona y té per capital Viella.

ARANESOS (Coll dels) *Geog.* Es situat a la Vall d' Arán, entre la Furcanada y 'l Auc de l' Artiga.

ARANCEL. m. Reglament públich dels drets que s' han de pagar per l' importació o exportació de mercaderies. **Arancel.** || Se pren també per el preu, regla, norma, etc. **Arancel.**

ARANCELARI. A. adj. Lo pertanyent o relatiu al arancel, com: drets arancelaris, reforma arancelaria. **Arancelario.**

ARANDAS (Gaspar). *Biog.* Argenter català del sigle XVII, veí de Tarragona, autor del frontal de la urna del monument y del viril que s' usen per la octava del Corpus a aquella ciutat Els Arandas han constituït una llarga familia d' orfèvres tarragonins, argenters de la indicada Seu.

ARANEA. f. *Anat.* Túnica transparenta y sutil que conté l' humor crestallí dels ulls. **Aranee.**

ARANETA. f. AURANETA.

ARANGÍ. m. *Bot.* TARONGINA.

ARANS. *Geog.* Poble de la Vall d' Andorra, situat a la vora de la ribera d' Ordino; pertany a la parroquia d' Ordino.

ARANSA. *Geog.* Poble del dist. mupal de Musa y Aransá, prov. de Lleida || — (RIUET DE). *Hidrog.* Neix a la serra de Bescarén; passa pe'ls termes del poble del seu nom, de Musa y Aristot, y des- aigua cap a la vora del Segre, prop de Pont de Bar.

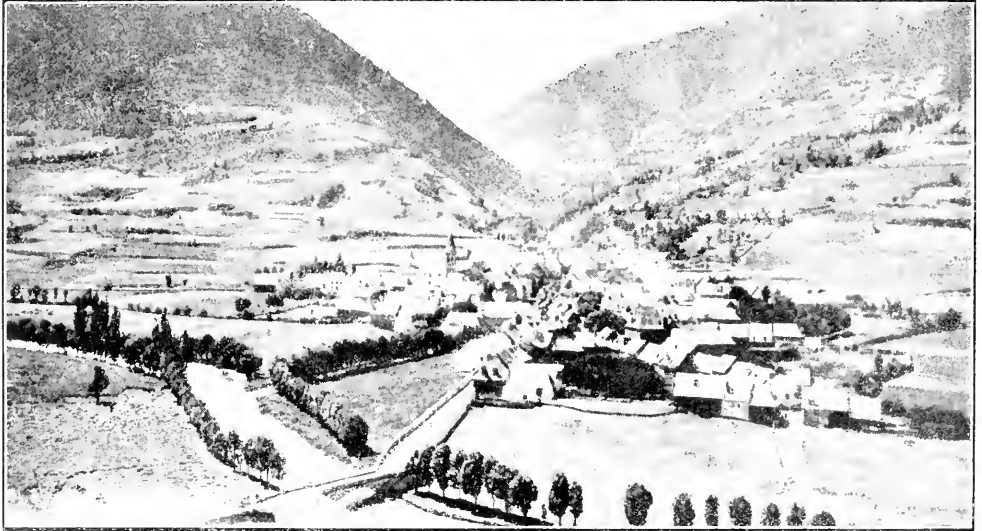
ARANSAL. *Geog.* Poble de la banda occidental de la Vall d' Andorra; pertany a la parroquia de La Massana. || — (RIERA). *Hidrog.* Riera de la Vall d' Andorra, que des- aigua cap a la vora de la ribera de Ordino. Pertany a la parroquia de La Massana.

ARANSÍS. *Geog.* Poble de la prov de Lleida, bisbat de la Seu d' Urgell, part. jud. de Tremp. Es a la vora y un poch apartat del Noguera Pallaresa, y té 586 hab.

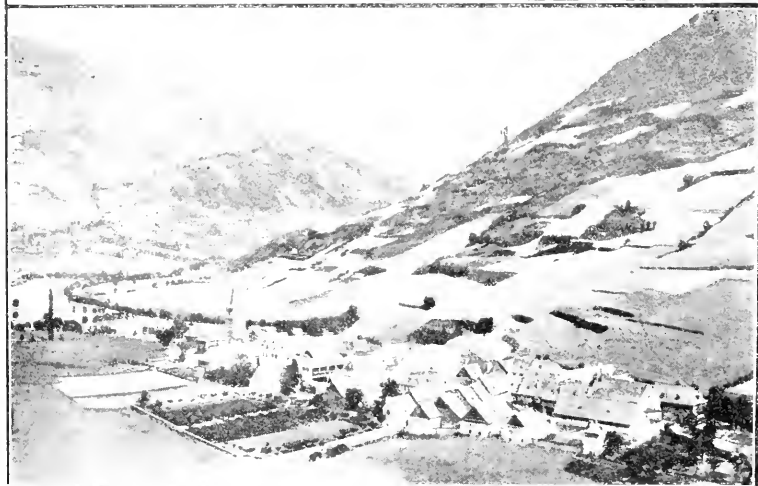
ARANYA. f. *Entom.* Insecte petit ab vuit peus, vuit ulls a la part anterior del cap; forma ab la baba una tela molt sutil. **Araña.** || Aucell que sols s' alimenta de insectes. **Trepador de muro.** || *Ictiol.* Peix que'n prou feines té vinticinch centimetres de llach, el llom groch fosch, els

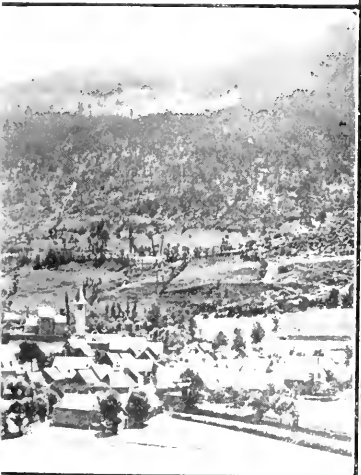
Mapa comarcal d' Arán

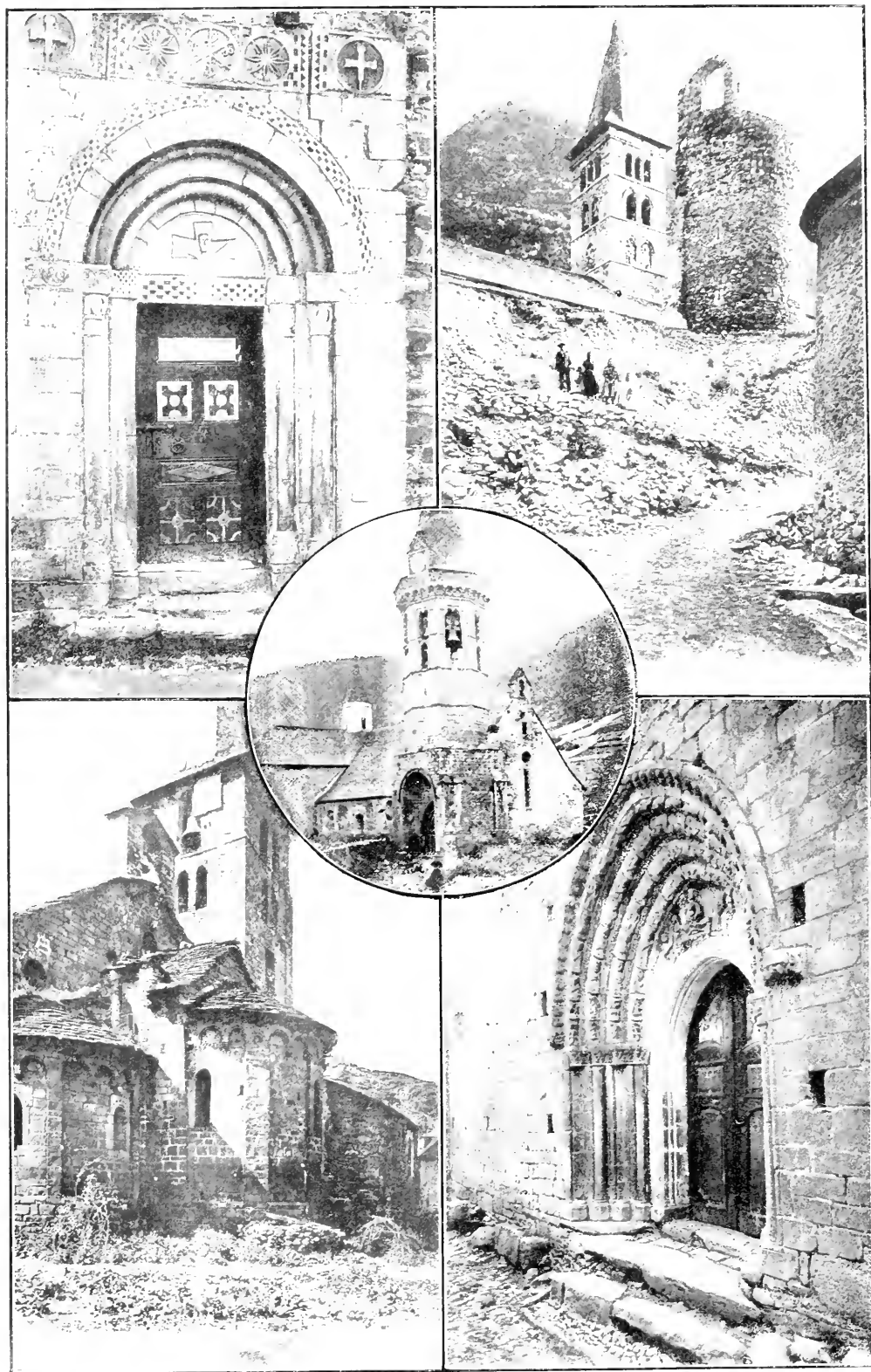
Vista general de la Val' d'Arán. -- Vista general de Viella. - Vista general de Bosost.

Ribera y Ports de Viella. - Vista general de la Vall desde 'l Portillon. - Vista de Porteau prop de Lés. - Vista general de Escunau. - Vista

eral de Betreu. — Vista del Girona a la carretera de Arros. — Vista de Vilachs prop de Viella. — Vista de Salardu.
 Vall del Riu Negre y del Port de Viella.

Vista de l'iglesia d'Escunau. — Torre de l'iglesia d'Arties. — Iglesia de Viella capital de la Vall d' Arán.
Iglesia de Bosost. — Iglesia de Betreu.

costats y 'l ventre platejats, clapat de ratlles transversals fosques, la barra inferior, qu' és molt més llarga que la superior, puja en forma d' arch a juntarse ab ella, les ales del llom y del ventre son quasi tan llargues com el cos, y al cap n' hi té una altra de petita en forma de vano. **Araña, peje araña** || SALAMÓ. || — ARANYA VERA. || — BLANCA. || — FRAGATA. || — NEGRA. || — MONJA. Diferents nòms ab que se designen a les Balears les especies del meteix peix. || *Art.* y *of.* Peça de ferro roscada de

Aranya

coure y ab el cap formant baga en espiral, que s' utilisa pera les màquines de filar, torns de reforçar, màquines de rodels, etc Serveix pera guiar el fil. || *Naut.* Fusta ab molts forats per ont passen cordes primes y quin conjunt sembla una aranya, y serveix pera que no s' emboliqui la vela ab les cordes que guarneixen l' arbre de la nau. **Araña.** || f. TARRANTINA.

A L' ARANYA. *Loc. fam.* A estira cabells. A la reba-tiña.

LES ARANYES PERA FILAR Y L' HOME PERA TRAVALLAR. *Ref.* EL MILITAR A LA GUERRA Y 'L PAGÉS A LA TERRA.

ARANYER. m. *Art.* y *of.* Conjunt d' aranyes. El llistó, barra o altre troç de fusta, sostenidor d' una restallera d' aquestes peces.

ARANYES. f. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les ranunculácees, quines flors semblen aranyes: moltes de les seues varietats se conueuen als jardins. **Arañuela.**

ARANYETA. f. dim. **Arañuela.**

ARANYUEL. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, dióc. de Valencia, part. jud. de Viver; és a la vora del riu Mijares, y té 904 hab.

ARANYÓ. m. El fruit del aranyoner. **Endrina**

ANY D' ARANYONS, POCHS GARBERONS. *Ref.* Indica que l' any que hi há molts aranyons és molt fret y hi há poch blat. *Año de muchas endrinas, pocas hacinas.*

Segell d'Aranyó

ARANYÓ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Juneda, prov. de Lleida. || Poble de la prov. de Lleida, bisb d' Urgell, part. jud. de Cervera; és a la vora del riu Sió, y té 924 hab.

ARANYONER. m. *Bot.* Mata de la fam. de les amygdalácees, quines branques acaven ab una punxa, quines fulles son elíptiques y retallades y quin fruit es nna mena de pruna petita, negra y molt aspre quan no es ben madura. **Endrino.**

ANY D' ARANYONER ANY DE POCH GRANER. Varietat del *Ref.* ANY D' ARANYONS, etc. *Espino abundoso, invierno riguroso.*

ARANYONET. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Gombreny.

ARAÑÓ Y MAJÓ (Miquel). *Biog.* Mestre de primeres lletres, quines obres didàctiques revelen un home de facultats, gran aptitud en la seua carrera y extraordinaria solidesa de coneixements. Va néixer a Canet de Mar l' any 1818, morint a Barcelona, teatre de la seua activitat, l' any 1881. Tenia colégi de primera y segona ensenyansa y era redactor de *El Boletín de Instrucción Pública* (1861) junt ab en Salvador Malet y M. Forcada. Es autor d' una *Biografía* d' en Cubí. D' entre els nou llibrets d' ensenyansa escrits per ell esmentarem la *Cartilla industrial, ó sea consejos morales de un anciano sobre el trabajo, la economía, la industria y el comercio.*

ARAQUES. *Bot.* v. MADUIXER.

ARAS D' ALPUENTE. *Geog.* Vila de la prov de

Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a mitjorn de la costa de Fricós y té 1,288 hab.

ARAU. m. *Ant.* REI D' ARMAS.

ARAU Y SANPONS (Francisco). *Biog.* Mecánich molt trassut, constructor d' instruments de matemàtiques y d' aparells físics y mecánichs. Va néixer y va morir a Barcelona (1797 a 1867). Els seus mèrits eren molt estimats y va ocupar diversos càrrechs en que fou útil. Ell es qui va fer la esfera copernicana ab les órbites eclíptiques, imaginada pèl famós abat Zafont, que 's guarda al Seminari de Girona. Va escriure algunes obres de teoria y práctica industrial, unes originals y altres traduïdes.

ARAUCA, NA. adj. Natural d' Arauco o pertanyent a aquest país d' América. **Araucano.**

ARAUT. m. *Ant.* PREGONER. || CORREU. || m. HERALT.

ARBE (Coma d'). *Geog.* Planell que 's trova en el camí de Canegan als estanyes de Liat, en la Vall d' Arán.

ARBECA. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Lleida, bisb. de Tarragona. És a la vora de la riera de la Quadra y té 2,921 hab.

Segell d' Arbeka

ARBEL. m. *Geom. ant.* Nòm que donaven els geometres a una figura corbilínea formada de tres porcions d' arch y de tres ànguls aguts. **Arbelo.**

ARBERGAR. v. a. *Ant.* Albergar.

ARBITRABLE. adj. Lo que dependeix del arbitri de cada hu. **Arbitrabfe.**

ARBITRACIÓ. f. *Ant.* L' acció o facultat d' arbitrar. **Arbitraje.**

ARBITRADOR. m. ÀRBITRE, 1.

ARBITRAL. adj. ARBITRARI, 2.

ARBITRAMENT. m. *For.* Sentencia arbitraria, y també l' acció y efecte de donarla. **Arbitramento, arbitramiento.**

ARBITRAR. v. a. *For.* Judicar, determinar com árbitre. **Arbitrar.** || *Ant.* Considerar. || Proceir lliurement. **Arbitrar.** || Donar, proposar medis o arbitris. **Arbitrar.**

ARBITRARI, A. adj. Lo que dependeix del arbitri de cada hu. **Arbitrario.** || Lo que pertany als jutges árbitres o als seus judicis. **Arbitrario.**

ARBITRARIAMENT. adv. m. Al arbitri o voluntat de cada hu. **Arbitrariamente.**

ARBITRARIETAT. f. Proceïment o dictamen segons el propi capritxo y contra la raó. **Arbitrarietad.**

ARBITRAT, DA. p. p. Arbitrado.

ARBITRATGE. m. Judici per árbitre. **Arbitraje.** || Operació per la qual s' esculleix el camí més ventajós pera remetre lletres de cambi sobre una plassa estrangera y també 'l tráfech que consisteix en comprar efectes sobre una plassa ont estan a baix preu, pera revendre'ls en altres plasses ont son molt buscats. **Arbitraje.** || Operació per la qual un cambia un valor de bossa contra un altre, venent l' un y comprant l' altre. **Arbitraje.**

ARBITRATIU, VA. adj. ARBITRARI.

ARBITRATORI, A. adj. *For. ant.* Lo que pertany als árbitres o dependeix d' ells. **Arbitratorio.**

ÀRBITRE. m. El jutge en qui les parts someten llurs demandes pera decidir llurs respectives pretensions. **Árbitro, arbitrador.** || Qui pot obrar sens dependencia de ningú. **Árbitro.** || ARBITRI, ALVEDRIU. || *Art.* medi pera conseguir algún fi. **Arbitrio.** || pl. ARBITRIS.

ARBITRE O ARBITRADOR Y AMIGABLE COMPONEDOR. *fr. For. Arbitro, arbitrador, y amigable componedor.*

A ARBITRE. fr. A voluntat. *A juicio, al arbitrio.*
SER ARBITRE. fr. Ser amo absolut. *Ser arbitro.*

ARBITRI. m. Facultat y poder de fer o triar lo que un vulgui. *Arbitrio.* Medi extraordinari para lograr algún fi. *Arbitrio, recurso.* || El judici o sentència del árbitre. *Arbitrio.* || La escriptura de compromís de les parts d' acceptar la decisió dels árbitres. *Arbitrio*

ARBITRISTA. m. Qui discorre y proposa al Estat arbitris que li semblen útils. *Arbitrista.*

ARBOLADURA. f. *Naut.* El conjunt dels arbres de una nau. *Arboladura.*

ARBOLAM. m. *Ant.* HORTALISA.

ARBOLAR. v. a. ENARBOLAR.

ARBOLAR A PLOM. *Naut.* Posar els arbres verticalment. *Arbolat en candela.*

ARBOLÍ. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Falsès. És a la vora del riu Ciurana y té 513 hab. || — RIERA DE. *Hidrog.* Neix al pla de Gallicán, prop d' Arbó, y desaigua no lluny del Ciurana, més avall del poble d' aquest nom.

ARBOLÓ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d' Estach, prov. de Lleida.

ARBORAR. v. a. Enarbolar. || *Ter.* ALSAR.

ARBOREDA. f. *Ter.* ARBREDA.

ARBORESCENCIA. f. *Bot.* Qualitat de lo que creix en forma d' arbre, de lo que 's fa arbre. *Arborescencia.*

ARBORESCENT, A. adj. Que creix o 's fa com un arbre. *Arboroscente*

ARBORICULTURA. f. Conreu dels arbres. *Arboricultura.*

ARBORISACIÓ. f. Acció y efecte d' arborisar. *Arborización.* || *Mín.* Figura natural, dibuix d' un ramatge que tenen algunes pedres, com: les ágates per exemple. *Arborización.*

ARBORISAT, DA. adj. *Miner.* Se diu de tota pedra que deixa veure cert ramatge, per lo comú negre o roig, semblant al dels arbres. *Arborizado.*

ARBÓS (Jaume). *Biog.* Ilustre físich y químic remarcable, natural de Sant Hipòlit de Voltregá (1824), que va morir a Barcelona l' any 1882. Va introduir al país els motors de gas. Buscant la baratura del combustible dels motors, va trobar el gas d' aigua. A Vich, Caldes de Montbuy, Tortosa y altres parts, se va ensajar el sistema del gas Arbós. Ultimament va construir un petit aparell pera ferse al acte 'l gas a casa meix, valguentse del aire saturat de hidrocarburs volàtils.

ARBÓS. m. *Bot.* Mata de la fam. de les ericácees; té dos o tres metres d' alsada, el tronch arrugat, les branques espesses, les fulles verdes y llustroses y retallades tot voltant, les flors en forma de raïms y els fruits rodons y granillosos, de primer verds, després grochs y a la derreria d' un hermós color vermell. *Madroño, madroñera.*

ARBÓS. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. del Vendrell. És a la vora del riu Foix y té 1,918 hab.

ARBOSSAL. m. Lloch plantat d' arbossos *Madroñal.*

ARBOSSAR. *Geog.* Caseriu del terme de Pollensa, Mallorca. ||

Caseriu del munic. d' Avinyonet, partit jud. de Vilafranca del Penadés.

ARBOSSER. m. *Bot. ter.* ARBÓS.

SI VOLS MAL A TA MULLER DUSLI LLENYA D' ARBOSSER. *Ref.* que indica el mólit de mal cremar que fá la menya de aquesta mata. *Si quieres ver á tu mujer hecha un demonio, lévale leña de madroño*

ARBOSET. m. dim. Arbós petit. *Madroñuelo.* ||

Geog. Aldea de dist. mupal. de Vilanova d' Escornalbau, prov. de Tarragona.

ARBRAM. m. ARBREDA.

ARBRÁS. m. aum. Arbolazo.

ARBRAT, DA. adj. Terreno de mólts arbres. *Arbolea.*

ARBRE. m. Planta que 's distingeix de les demés per sa corpulencia, comunment ab una sola soca llenyosa, lo meteix que les branques. *Árbol.* || *Naut.* Qualsevol dels pals d' una nau en que 's posen les veles. *Árbol, mástil, palo.* || *Art. y of.* En algunes màquines el pal dret que serveix d' eix pera 'l moviment circular, com: al rodet del molí del oli, o a la cinia, etc. || El montant, sosteniment, base o centre d' un aparell. || Peçes quadrades, rodones, vuitevades o sisevades que s' empleen en construcció. || La peça sisevada que serveix de la devanadora pera repicar els pius. || A l' urdidor, la peça vuitevada ont radiquen les peçes de la bot. || A les escales de caragol, el sostenidor dels graóns. *Árbol.* || *Indum.* El cos de la camisa sense mànegas ni coll. *Árbol.* || *Bot.* L' espigó o tronch de l' atsabara. *Pitaco, picón.* || *Indus.* Al molí de farina, peça de fusta en part rodona y en part quadrada, en la qual engrava 'l colferro de la mola. *Árbol.* || — BLANCH. m. *Alba, álamo blanco.* || *Ter.* SÀLSER. || — BO. m. ARBRE DE MENJAR. || — DOLS. El que sols se fá en terra fluixa, com: la figuera, y 's diu aixís perquè sembla que la xucli dolçament. || — FRUITER. El qui fa fruit. *Frutal, árbol frutal.* || — MONAT. m. Herba d' olor fort que excita 'l vòmit; les fulles son semblantes a les del gatillo casto y a les dels creixens. *Anagiris.* || — NEGRE. BERN. || — POLL. POLLANCRE. || — POMIFER. *Ant.* ARBRE FRUITER. || — SANT. Arbre de passetj o de jardí quines flors en forma de raïms y de color morat fan una flaira mólta agradable. *Cinamomo.* || — DE MARIA. El semblant al pi pera la soca, y per la fulla al garroier. *Árbol de Maria.* || — DE MENJAR O DOLS. El que fa el fruit bo pera menjar. *Árbol de buen fruto.* || — DE PLATA. Arbre de la fam. de les olcágnees, de tres a quatre metres d' alsada, de fulles y flors blanquinoses y com d' un color platejat, que fan una flaira aromática que se sent de lluny, y quin fruit se sembla a l' oliva. *Árbol del Paraiso.* || — DEL AMOR. ARBRE DE JUDAS. || — DEL PARADÍS. ARBRE DE PLATA. || — DE LA CIENCIA. Arbre del paradís, quin fruit li era proibit a Adam. *Árbol de la ciencia.* || — DE LA VIDA. Arbre de la fam. de les coníferes que es sempre vert y quines fulles son fliaroses. *Tuya.*

ARBRE DOLENT NO POT DONAR FRUIT. af. Ab que s' expressa que no 's pot esperar res de la maldat.

ARBRE DE JUDAS, *Bot.* Arbre de tres a quatre metres d' alsada quines flors de color carmesí fan una mena de llegums del meteix color. Es arbre de jardí o de passetj. *Ciclamor, árbol del amor.*

ARBRES FRUITERS, FELS A MILERS. *Ref.* Per el mólit producte que donen. *De plantar fruitales, no te cansas.*

ARBRE MESTRE. *Naut.* El qu' està al mitj de la nau. *Árbol ó palo mayor.*

ARBRE DE MITJANA. *Naut.* MITJANA.

ARBRE DE DIANA. *Quim.* Amalgama de plata, argentviu y aigua fort, que posada dintre de l' aigua forma la figura d' un arbret. *Árbol de Diana.*

ARBRE DE BONA CASTA PREN UN PAM Y 'N PAGA QUATRE. *Ref.* Ensenya que l' arbre de bona casta ocupa poch terreny y dona mólta utilitat. *Árbol de buen natío toma un palmo y paga cinco.*

ARBRE DE CONSANGUNITAT O GENEALÓGICH. La descripció figurada en forma de arbre, en que 's demostra la ascendencia o descendencia d' alguna familia. *Árbol genealógico.*

ARBRE QUE FLOREIX POT DONAR FRUIT. af. Ab que s' expressa que de qui es bo se 'n poden esperar bones obres.

ARBRE SECH. *Naut.* Sense veles. *A palo seco.*

ARBRE SOVINT TRASPLANTAT NO POSA ARRELS. *Ref.*

Segell d' Arbós

S' aplica als que muden sovint de poble o d' ofici. *A piedra movediza nunca el moho la cobija.*

ARRIMARSE A BON ARBRE. fr. Valerse de bons empenyos o de bon protector. *Agarrarse a buenas alabadas.*

CADA ARBRE FA 'L SEU FRUIT, O SEGONS L' ARBRE 'L FRUIT. fr. Ab lo que s' indica que és en va esperar de algú que dongui o fassi lo que no té costum de donar o fer. *No hay que pedir peras al olmo.*

DE DOLENT ARBRE NO N' ESPERIS BON FRUIT. *Ref.* Ensenya que de gent de mala qualitat no se 'n poden esperar obres ni accions nobles. *De rabo de puerco nunca buen virote; de mala berengena nunca buena calabaza.*

DE XIQUET SE CRÍA L' ARBRE DRET. *Ref.* AL ENFORNAR SE FAN ELS PANS GEPERUTS. *Los niños de peques, que no hay castigo después para ellos.*

EN ARBRE CAIGUT TOTHOM HI FALLENYA. *Ref.* Dóna a entendre el despreci que 's fa comunment d' aquell a qui ha estat contraria la sort, y la utilitat que alguns treuen de la seua desgracia. *Del árbol caído todos hacen leña, a moro muerto gran lanzada, hoja caída todo el mundo lo pisa.*

MÉS VAL L' ARBRE QUE LES FLORS. *Loc.* Denota que devém fer més cas de lo principal que de lo accessori. *Más vale el árbol que sus flores.*

RENEGO DEL ARBRE QUE NO DÒDA FRUIT SINO A BASTONADES. *Ref.* Reprén als que per la seua indocilitat no obren bè sino per força. *Renegó del árbol que a palos ha de dar el fruto.*

SI L' ARBRE GRAN BRINCAR VOLDRÁS, ABANS QUE 'L BRINQUIS EL TRENCARÁS. *Ref.* AL ENFORNAR SE FAN ELS PANS GEPERUTS.

ARBREDA. Lloch plantat d' arbres. Arboleda.

ARBREDIU. m. Ter. ARBREDA.

ARBRE, A. adj. Se diu del llòch o de la terra apropiat pera plantar hi arbres. *Buen terreno para árboles.*

ARBRET. m. dim. Arbolillo, arbolejo.

ARBRO. m. dim. Arbolejo.

ARBROT. m. Arbre lletj o dolent; se diu ab tò de despreci. Arbolote.

ARBUCIES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés. És població ont van a estiujar molts barcelonins. Té 3,602 hab. || *Hidrog.* Riu que desaigna al Tordera, prop d' Hostalrich.

ARBULL. *Geog.* Montanya ab un célebre santuari, en el terme de Puigvert, part. jud. de Tremp.

ARBUSSOLS. *Geog.* Poblet del departament dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sourniá; és a la vora de la riera dels Prats y té 229 hab.

ARCA. f. Ant. CAIXA. || — D' AMISTANSA, y

ARCA DE LA ALIANSA. Aquella en que per ordre de Déu se tancá Noé y la seua familia ab una parella de cada mena d' animals. *Arca de Noé ó del diluvio.* || — DEL TESTAMENT. La en que 's guardaven les taules de la llei, el maná, y la vara d' Aarón. *Arca del testamento.*

ARCA. *Geog.* Veinat del terme de Rabullet, departament dels Pirineus Orientals. || — (COLL D') Riu de Castellar d' en Huch, entre les comarques de Rus y les de Riols.

ARCABELL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell. Es a la vora del Segre y té 208 hab.

ARCABOT, A. m. y f. La persona que contracta o encubreix als que tenen tractes lasclus o ilícits, o 'ls admet a casa seua. *Corredvellido, alcahuete.* || *Met. fam.* La persona o cosa que serveix pera amagar lo

que no 's vol que 's vegi o que se sápig. *Alcahuete.*

SI NO HI HAGUÉS ARCABOTES NO HI HAURIA PUTES. *Ref.* Denota que si no hi hagüés qui protegís als dolents no n' hi hauria tants. *No hay ladrón sin encubridor.*

ARCABOTÁS, SA. m. y f. a. m. Alcahuetón, alcahuetona.

ARCABOTEJAR. v. a. y n. Fer l' ofici d' arcabot. *Alcahuetear.*

ARCABOTERÍA. f. L' acte de fer d' arcabot. *Alcahueteria* || *Met. fam.* Encubrimient de qualsevol cosa. *Alcahueteria.* || *Patrocini* que 's dóna a algú perque fassa mal. *Alcahueteria.*

ARCABOTET, A. m. y f. Diminutiu d' arcabot. *Alcahuetillo, alcahuetilla.*

ARCABÚS. m. Arma de foch, mena d' escopeta. *Arcabuz.* || — PEDRENYAL. Lo que serveix pera tirar pedres. *Arcabuz pedrero.*

ARCABUSSADA. f. Tret del arcabús y la ferida que fá. *Arcabuzazo.*

ARCABUSSEJAR. v. a. Tirar arcabussades. *Arcabucear.* || Passar per les armes *Arcabucear.*

ARCABUSSER. m. Ant. El soldat que usava arcabús. *Arcabucero.* || Qui feia arcabussos. *Arcabucero.*

ARCABUSSERÍA. f. Munió d' arcabussos. *Arcabuceria.* || El conjunt de trets tirats ab els arcabussos. *Arcabuceria.* || Fàbrica d' arcabussos. *Arcabuceria.*

ARCABUSSET. m. Dim. d' arcabús. *Arcabute.*

ARCADA, f. Arch. Arco. || El conjunt o serie de archs, especialment als ponts. *Arcada.* || Cada un dels archs d' un pont. *Ojo.* || El conjunt de les costelles de la filosa o la caseta d' ella. *Rocadero.*

ARCADE. adj. El natural y lo pertanyent a l' Arcadia. *Arcade.* || Individu d' una academia de bones lletres de Roma. *Arcade.*

ARCADI. n. p. ARCADÍS.

ARCAIC, CA. adj. *Gram.* Lo qu' es vell y antich. *Arcaico* || *Arts.* Lo que pertany a l' alta antiguitat. *Arcaico.*

ARCAÍSME. m. Expressió o frase antiquada. *Arcaísmo.*

ARCALÍS. *Geog.* Poble del dist. mupal d' Estach, prov. de Lleida.

ARCANGEL. m. Esperit benaventurat quina gearquía está compresa entre la dels àngels y la dels principats. *Arcàngel.*

ARCÀNGELA. n. p. Nòm de dona. *Arcàngela.*

ARCANGÉLICA. f. Bot. CARLINA

ARCEDIÀ. m. Ardiaca

ARCH. m. *Geom.* Una porció de còrba, còm, per exemple: d' una elipse, d' un cercle etc. *Arco.* || Arma de ferro, fusta o altra materia elástica, que, oprimida pèls extrems ab una corda o bordó, forma part de un cercol, y serveix pera tirar fleixes *Arco.* || *Arg.* Secció formada ab una còrba a un sòlit plà *Arco* || El vimet o altra cosa en figura d' arch que 's posa als bressols a fi de que 'ls abrigalls no toquin la cara de les criatures. *Arco* || — AGUT. El que forma un àngul agut corbilíneu en la clau. *Arco agudo* || — ALSAT DE PUNT. Aquell quina alsada és el major semidiàmetre de mitja elipse *Arco levantado de punto.*

|| — APUNTAT El que consta de dues porcions de cercle que formen àngul a la clau. *Arco apuntado.* || — DE MITJ PUNT. El que consta d' un semicercle senser. *Arco de medio punto* || — ARCH A NIVELL. Aquell que degenera en ratlla recta. *Arco adintelado.* || — ARCH DE PUNTA D' AMETLLA El que acaba en punta, com el gòtich. *Arco apuntado.* || — DE SANT MARTÍ. L' arch de diferents colors que 's forma als núvols ab el reflexe del sol. *Iris, arco iris.* || — DIREC-TIU. *Astron.* L' equinoccial, contingut entre dos cer-

Segell d' Arbucies

cles de posició. *Arco directivo*. || — **TORAL**. Un dels quatre en que descansa la mitja taronja. *Arco toral*. || — **PROPORCIONAL**. El semblant a altre. *Arco proporcional*. || — **SEMIDIURN**. El que descriu l'astre desde l'horitzó fins al meridià superior. *Arco semidiurno*. || — **SEMINOCTURN**. El que un astre descriu desde el horitzó fins al meridià inferior. *Arco seminocturno*. || — **TRIUNFAL**. L'arcada adornada de estatuës, etc., que 's'ia en llocs públics en honor del vencedor o en celebrat d'algún succés memorable. *Arco triunfal*. || — **ARCH DE SANT MARTÍ AL MATÍ**, LA PLUJA JA ES AQUÍ; **ARCH DE SANT MARTÍ A LA TARDE**, LA PLUJA JA ES PASSADA, o també **L'ARCH DE SANT MARTÍ**, SI SURT AL MATÍ, **PÀRALI L' BASSI**; SI SURT AL VESPRE, **PÀRALI LA TESTA**. Aforisme ab que 's significa que acostuma ploure o seguir la pluja si l' arch de Sant Martí surt al dematí, y deixa de ploure si surt a la tarde. *Arco de San Juan por la mañana, agua a la tardada; arco de San Juan de tarde, prevén la capa para el aire*.

ARCH SEMPRE ARMAT, O **FLUIX O TRENCA**T. *Ref.* Dóna a entendre qu' aixis com l' arch que está sempre tibant o 's romp o pert la forsa, aixis les coses humanes no poden mantindre's molt temps en un estat violent. *Arco sempre armado, ó flojo ó quebrado*.

ARCH VOLTÀICH. El que forma la llum elèctrica entre dues puntes de carbó. *Arco voltaico*.

ARMAR O PARAR UN ARCH. f. Prepararlo pera tirar. *Armar, bregar, flechar el arco*.

ENTRE L' ARCH Y LA PARET. m. adv. **ENTRE LA ESPASA Y LA PARET**.

ARCH. *Geog.* Santuari y caseriu del dist. mupal. de Santa Pau, prov. de Girona.

ARCHS. *Geog.* Caseriu del terme de Vinyols, prov. de Tarragona. || Poble del dist. mupal. de Bellví, prov. de Lleida. || — **(MAS DELS)**. Caseriu del terme mupal. de Tarragona.

ARCÍS. A. n. p. Narciso, a.

ARCOSE. m. *Geol.* Mena de pedra sorrenca feldespática. *Arcoise*.

ARCTÉTICH, **CA**. adj. Qui pateix de dolor a les articulacions: els meteixos dolors. *Artético*.

ARCTÍCOLA. adj. Calificatiu dels peixos que viuen al mar àrtich. *Artícola*.

ARCUACIÓ. f. *Anat.* Corbatura d'algún os, en forma d'arch, com se veu en els nois raquitichs. *Arcaución*. || Gep format al devant de l' esternó. *Arcaución*.

Arcuació

ció. || *Arquit.* Aceptió sinònima del Arch o l' Arcada. S'usa determinadament en plural, pera designar la galeria formada d'arcades, o bé un motiu d'ornamentació. *Arcaución*.

ARDANUÉS. *Geog.* Aldea del terme de Nerill, província d' Osca.

ARDENA Y DARNIUS, (Olager de). *Biog.* Matemàtic y geógraf. L' any 1707, va publ car un *Mapa dels comtats de Rosselló y Cerdanya*. Va presentar-ne un altre de Catalunya a Felip V, que no 's va publicar, com tampoch se varen publicar els seus volums de una *Adarga Catalana*, en un dels quals cons-

ta un mobiliaai de dues mil quatrecentes families extingides. L' any 1730 encara era viu.

ARDENT, A. adj. Lo que crema molt. *Ardiente*. || *Met.* Actiu, fevorós, efíac. *Ardiente, vehemente, fervoroso*.

ARDENTÍSSIM, A. adj. sup. *Ardentísimo*.

ARDENTÍSSIMAMENT. adv. m. *Ardentísimamente*.

ARDENTMENT. adv. m. Ab ardor. *Ardientemente*. || Ab gran desitj. *Ardientemente*. || Apassionadament, ab extrém. *Ardientemente*.

ARDENYA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de la Riera, prov. de Tarragona. || (Plá d'). Planell calic molt trencat entre Vallirana y Begues.

ARDÉVOL, (Jaume). *Biog.* Metge notable catalá. Va néixer a Vil·la Alta l' any 1775 y va morir a Barcelona l' any 1835. Va pendre 'l títol a la Escola de Montpeller l' any 1800. Va estudiar geologia y mineralogia; mostrá vocació pera 'l foment de les arts y la industria. Fou qui doná a conèixer al camp de Tarragona la manera de blanquejar les fibres y teixits vegetals ab el cloro. Ajudá al perfeccionament dels alambins pera la fabricació dels esperits en gran escala. L' any 1805, propagá, allí meteix, el conreu de les patates. Durant la guerra de la Independencia fou metge del exercit del país. L' any 1812 fundá a Reus, ab gran éxit, el primer periódich polítich, destinat a obra benéfica. *Ardévol*, esperit liberal, n'era 'l director y li valgué 15 mesos de presó al castell de Pilats a Tarragona mentres se tramitá 'l procés, del que fou absolt. Inventá l' aparell *Hidrópata* pera elevar aigües ensajá a Salou en 1819 ab éxit. Es autor del primer treball d' estadística científica a Espanya: *Ensayo sobre la topografía y estadística de la villa de Reus* (1820). Meresqué 'ls honors d' aconteixement científich son treball: *Apuntes acerca de la Cardite intertropical, llamada vulgarmente fiebre amarilla y vomito negro*. (París, 1833 y Barcelona, 1870).

— Y **SARDÁ** (LEANDRE). *Biog.* Mecánich distingit, natural de Reus (1809), ont va morir l' any 1873. Va cursar Medicina a París l' any 1832 y més tart va estudiar a la Escola de Mines. Retorná a Barcelona l' any 1834, y dirigí dos importants establiments industrial, que fusionats constituïren la actual societat *La Maquinista Terrestre y Marítima*, essentne *Ardévol* un dels tres directors. Era home científich y industrial, estudiós, impulsor de innovacions, mes prudent y desconfiat, qui sols tenia fe en la raó ajudada de la experiencia. Formá part de la Academia de Ciéncias naturals y Arts, de la Societat de Amichs del País, de Barcelona, y ocupá la presidencia del «Centro de Lectura» de Reus. Va escriure algunes memoríes.

ARDÉVOL. *Geog.* Arrabal de Prulláns, província de Lleida. || — Poble del dist. mupal. de Pinós, prov. de Lleida.

ARDIACA. m. El primer dels diaques. Avui és dignitat de les catedrals. *Arceidiano*.

ÉSSER PETIT PER ARDIACA. fr. *Fam.* ÉSSER PETIT PER BISBE.

ARDIACONAT. m. La dignitat y jurisdicció del ardiaca. *Arceidiano*.

ARDIDAMENT. adv. m. *Ant.* Ab ánim, ab coratge. Denodadamente.

ARDIDESA. f. *Ant.* y

ARDIESA. f. *Ant.* **ARDIMENT**.

ARDILLÓN. m. *Ant.* **PUNGANT**.

ARDIMENT. m. **ARDIDESA**. || pl. **EMPRESSES**.

Jaume Ardévol

TINDRE ARDIMENT SOBRE ARDIMENT. *Loc. ant.* Creixe 'l valor.

ARDIR. m. *Ant.* Coratge, valor. Denuedo, ardimiento. || v. n. Atrevirse.

ARDIT, DA. adj. Atrevit, animós, arriscat. Osado, denodado, intrépido. || *Ant.* Ingeniós. Vivo. || *Nim.* Moneda catalana que valia un diner. Ardite. || Estratagema, astúcia. Ardít, arte. || [DESIT], VOLUNTAT.

NO VAL, NO SE ME'N DÓNA UN ARDIT. fr. Denota el poch valor d' alguna cosa o 'l despreci que se'n fa. *No vale ó no se estima en un ardite, ó no se me da un ardite, un bledo ó un pito.*

SI TENS UN ARDIT PER VIL, MAI ARRIBARÁS A MIL. *Ref.* Ab que 's nota al que desprecia les coses per ser de poch valor. *Quien hace la mija vit, nunca las llega á mil.*

ARDOR. m. Calor gran. Ardor. || *Met.* Esfors, activitat, eficàcia. Ardor, anhelo. || Passió veement. Ardor. || Intenciu de la ira. Ardor. || RIGOR. || El punt més empenyat d' un combat o disputa. Ardor vivo. || — DE SANCH. *Med.* La alteració violenta d' ella. *Encendimiento.*

ARDORÓS, A. adj. Ardoroso.

ARDUAMENT. adv. m. Ab gran dificultat, perillósament. Arduamente.

ARDUÍSSIM, A. adj. sup. Arduísimo.

ARDUITAT. f. Dificultat gran. Arduidad.

ARDUIX. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Civís, prov. de Lleida.

ARDUO, A. adj. Mòlt dificultós. Arduo.

AREA. f. *Geom.* L' espai que comprén una figura plana. Area. || L' espai de terra que ocupa un edifici. Area. || *Astron.* Corona de llum que 's forma alentorn del sol i dels astres. Area.

AREA Ó SAERA, (Ramón de). *Biog.* Canonge de Vich l' any 1348, natural de Manresa, famós juríconsult. Va escriure un *Comentari* sobre les Constitucions i Usatges de Catalunya. (Tots els autors escriuen Area, i es probable sia Area, de Ça - era, ó Saera. — Modernament La Era).

ARECH. m. *Ant.* Conreu de la terra. Labranza.

AREFACCIA. f. *Farm.* Operació d' assecar els medicaments que deuen pulverisarse. Arefacción.

ARÉN. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del Noguera Ribagorçana i té 1,232 hab.

ARENA. f. Sorra, conjunt de parts de la pedra reduïda a granets més o menys petits. Arena. || La d' or que 's trova a alguns rius. Pepita.

VOLER CONTAR LES ARENES DEL MAR. fr. Pondera la gran dificultat d' alguna cosa. *Querer contar las estrellas.*

ARENARI, A. adj. Lo que viu a l' arena. Arenario.

ARENCH. m. Peixet estret del cós, vert, blanch y platejat. Arenque.

ARENCH FUMAT. El secat al fum. *Arñque curado.*

ARENCH SALAT: ARENGADA.

ARENDALITA. f. *Miner.* Varietat d' epidot que 's trova a les mines de ferro d' Arendal, Noruega. Arendalita.

ARENER. m. Aquell que ven arena. Arenero.

ARENES. f. p'. *Med.* Les que 's formen als ronyons. Arenas, cálculos.

ARENES (Les). *Hidrol.* Riuet que neix prop de Barata, passa per Matadeperas, Tarrassa i Rubí y desagua a la vora del Llobregat, una mica més avall de Sant Andreu de la Barca. || — (PLA DE LES). *Orog.* Pla al cim d' una de les montanyes de les Guillerfes a ponent de Sant Hilari Sacalm, pro. de Girona.

ARENETA. f. dim. Arenica.

ARENGA. f. Al·locució a una comunitat o persona

de respecte. Arenga. || *Iron.* Enraonament afectat e impertinent pera persuadir o enganyar a algú. Arenga.

ARENGADA. f. Peix comunment de dotze a catorze centímetres de llarg per dos o tres d' ample; 'l llom blavench, el demés platejat, el cap gran y punxagut, les aletes cendroses. Sardina.

ESTAR CÒM LES ARENGADES AL BARRIL. fr. Estar mòlt apretats en alguna part per lo mòlt concurs de gent. *Estar como sardina en banasta ó como pijos en costura.*

MÉS VAL ÉSSER CAP D' ARENGADA QUE CUA DE PAgELL. *Ref.* Denota que val més ésser el primer d' una corporació, encara que petita, que 'l darrer d' un' altra de més gran. *Más vale ser cabeza de ratón, que cola de León.*

ARENGADER, A. m. y f. Qui ven o tracta ab arengades. Sardinero. || Lo que pertany a les arengades. Sardinero.

ARENGADES. f. *Bot.* Herba indígena perenne de la fam. de les poligonácees, d' arrel grossa, fulles grans a la base y més petites a mida que surten de més amunt del tany; les seues flors ixen a les branques, no tenen pétals y llurs càlzers son pèl istil de les de les agrelles. Romaza.

ARENGADETA. f. dim. SARDINETA.

ARENGADOR, A. m. y f. Qui lá arengues. Arengador.

ARENGAR. v. a. Fer una arenga o discurs en públich. Arengar. || *Ant.* ARREGLAR, 1.

ARENISCH, CA. adj. Lo que té barreja d' arena. Arenisco, arenoso.

ARENÓS. adj. Lo que té molta arena. Arenoso. || Lo que consta de la naturalesa y qualitats de l' arena. Arenoso, arenáceo.

ARENULACI, A. adj. Que té granelts semblants a les particules d' arena. Arenuláceo.

ARENULÓS, A. adj. Plé o cubert de granets de arena mòlt menuda. Arenuloso.

ARENY. m. Platja de riu o de mar. Arenal, || Llit qu' ocupen les aigües en les crescudes ordinaries y que queda plé de sorra y rierenchs. Lecho de río, ramblar.

ARENYO. *Hidrog.* Riu afluent del Garona en la Vall d' Arán. || SERRA D' ARENYO. *Orog.* En la mateixa Vall d' Arán.

ARENYS (Fra Pere). *Biog.* Relligió del ordre de predicadors. Va professar l' any 1364, essent prior, visitador del regne de Valencia y provincial de Terra Santa. Va escriure una *Crònica* de les coses memorables del seu temps, comensant el dia en que va néixer l' autor (10 Desembre 1349) y acabant l' any 1443.

ARENYS. *Geog.* Caseriu agregat al ajunt. de Toloriu, prov. de Lleida. || — D' AMPURDÀ. Poblet de la prov. de Girona, pertanyent al dist. mupal. de Garrigás. || — DE BAIX. Un dels barris en que 's divideix Arenys d' Ampurdà. || — DE DALT. Un dels barris en que és divideix Arenys d' Ampurdà. || — DE LLEDÓ. Poble de la prov. de Terol, bisb. de Tortosa, part. jud. de Castellote; és a la vora esquerra del riu Algar y té 759. hab. || — DE MAR. Part. jud. de la prov. de Barcelona que comprén els 23 següents ajuntaments: Arenys de Mar, Arenys de Munt, Calella, Campins, Canet de Mar, Fogás de Tordera, Gualba, Malgrat, Montnegre, Olzinelles, Orsavinyá, Palafoles, Pineda, Sant Iscle de Vallalta, Sant Celoni, Sant Ciprià de Vallalta, Sant Esteve de Palautordera, Sant Pol de Mar, Santa Maria de Palautordera, Santa Susagna, Tordera, Vallgorguina y Villalba Sasserra,

Segell d' Arenys de Mar

Palautordera, Sant Pol de Mar, Santa Maria de Palautordera, Santa Susagna, Tordera, Vallgorguina y Villalba Sasserra,

reunint entre tots 14,797 hab. || Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Girona; cap de part. jud. del seu nòm. Està situada a la vora del mar; és estació del F.-C. de Barcelona a Frausa per Mataró y té 4.618

Segell d'Arenys de Munt

habitants. Son molt estimades les seues ametlles ensucrades. || — DE MUNT. Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Girona; part. jud. d' Arenys de Mar. Està situada a poca distancia d'aquesta darrera vila y té 3.003 habitants.

AREO. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Sort. És a la vora de la Vallferrera y té 215 hab. || *Hidrog.* Riuet afluent de la vora de la

ribera de Vallferrera; neix al peu del port d'Estax, prov. de Lleida.

AREÓMETRE. m. Instrument pera midar les densitats y pesos dels líquids. *Areómetro.*

AREÓSTIL. m. *Arquit.* L'intercolunni quina distancia es de vuit o més mòduls. *Areóstilo.*

AREOTECTÓNICA. f. *For.* Art de fortificar, defendre y atacar les passes fortes. *Areotectónica.*

AREÓTICH, CA. adj. *Med.* Que té la propietat de rarificar els humors. *Areótico.*

ARER. m. *Ter. y*

ARERA. m. Garbell més gran que 'l regular, que serveix pera porgar el blat a l' era. *Arel.*

ARES (Coll d'). *Orog.* Coll del Pirineu, entre la Cerdanya francesa y l' Ariège, a tramontana de Montlluís. Té una altitud de 1,600 met. sobre 'l nivell del mar en els cingles de Carlibas. Cèssar en els seus comentaris *Bello Civili*, desc. iu son pas per aquell lloch, desde la Galia a Espanya, quan la batalla de Munda, fent'hi alsar un *Ara* commemorativa de la victoria obtinguda sobre Pompeu; d' aquell monument li restá 'l nòm de *Collum de Ara*, que porten també altres colls del Pirineu y dels seus estreps. || — DEL BOSCH. *Geog.* Aldea del dist. mupal. de Benasau, prov. d' Alacant. || — DEL MAESTRE Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a una montanya, al cap demunt de la rambla Carbonera y té 2,031 hab. || — (SANTUARI DE LES). Situatal en el Port de la Bonaigua.

ARES. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Cabó, prov. de Lleida. || Serralada de la prov. de Lleida.

ARESTA. f. La punta prima ab que remata 'l boll d' alguns grans. *Aresta, raspa.* || *Arg.* Línea recta que divideix pel mitj els ánguls entrants y surlints. *Arista.* || La punxa o estelleta que 's clava a la carn. *Espina.*

ARESTUY. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Llaavorsi, prov. de Lleida.

ARETI, NA. adj. Natural y pertanyent a la ciutat d' Arezzo, Italia. *Aretino.*

Segell d'Arfa

ARETOLOGIA. f. Part de la filosofia moral que tracta de la virtut y dels medis pera adquirir-la. *Aretología.*

ARFA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell. És a la vora del Segre y té 896 hab.

ARGA. f. Màquina a modo de grua pera pujar pes. És un cilindre fixe a alguna part, de tal modo que fentlo rodar dos o més homens ab uns travessers sobre són eix, se li va caragolant una corda, que per l' un cap está subjecta al mateix cilindre y per l' altre está lligada al pes que s' ha de pujar. *Cabrestante.*

ARGADELLS. m. pl. *Ter.* Angarillas de fusta, espart o vimechs, ab quatre divisions, que 's posen de-

munt del bast de les besties de càrrega pera portar cantis d' aigua, etc *Aguaderas.*

ARGALL. m. Córrech fet per les aigües de pluja als vessants de les montanyes. *Escurridero.* || *Ter.* CLAVAGUERO.

ARGALLERA. f. Eina de fuster pera fer solchs o canals a la fusta. *Gaizador.*

ARGALLET. m. Córrech petit fet per les aigües. *Escurridero.*

ARGAMASSA. f. Barreja de cals y sorra qu' usen els mestres de cases pera fer les obres. *Argamasa.* || — BLANCA. f. Barreja molt fina de cals y sorra que admet puliment. *Arcatifa.*

FER L' ARGAMASSA. *Argamasar.*

SEMBLAR ARGAMASSA. fr. Ésser alguna cosa molt espessa. *Ser una argamasa.*

ARGANEL. m. *Naut.* Part de la popa que serveix pera penjarhi una àncora. *Gaviete.*

ARGANELL. m. *Naut.* Anella que 's posa al cap de l' àncora pera lligarhi una corda. *Arganeo.* || Anelleta de metall qu' entra en la construcció del astrolabi. *Arganel.*

ARGANELLS. m. pl. *Ter. y*

ARGANS. m. pl. *Ter.* Dues paneres de vimechs unides per una mena de bras fet del meteix, que 's carreguen una a cada costat d' una bestia de bast pera portar'hi roba, fruita, terrisa, etc. *Arganas*

ARGELAGA. f. *Bot.* Planta de branques cubertes de punxes com agulles; les fulles son molt petites, les flors d' un groch hermós, y 'l fruit en una tabelleta. *Aliaga, argoma.* || — DE BOSCH. *GATOSSES.* || — VAQUERA. Varietat d' argelaga que té les branques peludes, molt obertes y plenes de punxes. *Aulaga ó aliaga vaquera.*

AMORÓS COM UNA ARGELAGA. fr. De gènit aspre. *Suave como un erizo.*

SUAU COM UNA ARGELAGA. fr. *Suave como un erizo.*

ARGELAGAR. m. y

ARGELAGUER. m. Lloch ont hi ha moltes argelages. *Aliagar, argomal.*

ARGELAGUER. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona; part. jud. d' Olot. És a la vora del Fluviá y té 844 hab.

ARGELÉS. *Geog.* Cantó del depart. dels Pirineus Orientals, dist. de Ceret; està format dels 12 ajuntaments següents. Albera (L'), Argellés, Banyuls sur Mer, Colliure, La Roca, Montesquiu, Palau del Vidre, Portvendres, Sant Andreu, Sant Genis les Fonts, Sureda y Vilallonga dels Monts. Complá 17,800 hab. || — (SUR MER). Vila del cantó del seu nòm, depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá; és prop del mar, té estació de F.-C. y 3,358 hab.

ARGELÍ. NA. adj. Natural d' Alger y lo pertanyent en aquesta ciutat del Africa. *Argelino.*

ARGELITA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, dióce de Valencia, part. jud. de Lucena; és a l' esquerra del riu Mijares y té 413 hab.

ARGEMÍ Y CASAMADA (Francisco). *Biog.* Relligiós dedicat a la música. Va néixer a Badalona l' any 1822 y va morir a Vinaroz l' any 1887. Va estudiar en el monestir de Sant Geroni de la Murtra, y l' any 1835 va passar a ésser organista de Martorell, després de Badalona, y més tart guanyá, mitjansant oposicions, la plassa de mestre de capella de Vinaroz. Era compositor y executant, escriguent música religiosa y profana.

ARGEMIR (Miquel). *Biog.* (SANT MIQUEL DELS SANTs). Va néixer a la ciutat de Vich l' any 1591,

Segell d'Argelaguer

mostrant ja de petitet el seu fervor religiós. Als dotze anys abandonava la casa pairal y anava a peu a Barcelona, ont va demanar pendre l' hábit en el convent de trinitaris calçats, professant a Saragossa l' any 1607. Va visitar una bona part d' Espanya, perseverant per tot arreu en les seues virtuts y austeritat. Castigant severament el seu cós, li va arribar el trànzit de la mort a Valladolid l' any 1625, quan tot just tenia trenta tres d' etat. El Sant pare Pius VI va beatificarlo l' any 1779 y Pius IX el va canonisar.

Sant Miquel dels Sants. (Del Museu episcopal de Vich.)

ARGÈNS. m. La seisenca part d' una onsa. Adarme.

ARGENSOLA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada. Té ajunt. y 510 hab. || Pobllet del dist. municipal de Castellnou de Bages, prov. de Barcelona. || *Hidrol.* Riera que prové de les serres de Viver y Serrateix.

Segell d' Argensola

ARGENT. m. *Min.* Metall d' un blanc molt brillant, sobretot després de pulit. *Plata.* || *Ant. DINER.*

ARGENTADOR. A. m. y f. *Ant.* Qui argenta. *Argentador.*

ARGENTAR. v. a. Guarnir, cubrir alguna cosa ab una capa o bany d' argent. *Argentar* || *Poet.* Donar color semblant al de l' argent. *Argentar.*

ARGENTAT. DA. adj. S' aplica als objectes que s' han recobert d' una capa d' argent, y també a lo que se sembla a n' aquest metall. *Plateado.*

ARGENTER. m. Qui fá objectes d' or y d' argent o 'n ven. *Platero, joyero.*

Segell d' Argentera

ARGENTERA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de la Baronia de la Vansa, prov. de Lleida. || Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falset. Es al fons de la barrancada de Riudecanyes, té apeadero del F.-C. directe de Saragossa a Barcelona, y 242 hab. || — (COLL DE L'). *Orog.* Coll que hi há a la divisoria entre 'l Camp de Tarragona y Hi passa el F.-C. directe de Saragossa a Barcelona ab una foradada de més de quatre kilometres.

la Ribera del Ebre. gossa a Barcelona ab una foradada de més de quatre kilometres.

ARGENTERIA. f. Botiga d' argenter. *Plateria, joyeria.* || Conjunt d' objectes d' argent que hi há a una casa. *Plata.*

ARGENTÍ. NA. adj. Lo que fá so d' argent. *Argentino.* || Natural de la República Argentina o pertanyent a n' ella. *Argentino.* || *Min.* Varietat de carbonat de calcs. *Argentina.*

Segell d' Argentona

ARGENTIFER. adj. Lo que está fet d' argent. *Argentífero.* || *Min.* Mineral que conté argent. *Argentífero.*

ARGENTONA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró. Está situada a la vora de la riera del seu nòm; té un bon establiment d' aigües medicinals, ajunt. y 2.014 hab || — (RIERA D'). *Hidrog.* Riera formada per les de Dosrius y Orrius, que passa per Argentona y desaigua al mar, entremitj de Mataró y Premiá.

ARGENTÓS. SA. adj. *Ant.* Lo qu' és d' argent o 'n conté. *Argentoso, sa.*

ARGENTUÉS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Noves, prov. de Lleida.

ARGENTVIU. m. *Miner.* Metall de color blanc, molt pesat, y que 's conserva naturalment fluit. *Mercurio, azogue.*

ÈSSER UN ARGENTVIU. fr. Ésser molt viu y estordit. *Ser un azogue, una chiupa.*

ARGET. *Hidrog.* Riu del Mitjdia de França, que desaigua al Ariège, vora de Foix

ARGILA. f. *Miner.* Alúmina barrejada naturalment ab altres terres que li donen un color groch, roig, etc. S' usa pera fabricar teules y tota mena de terrissa. *Arcilla, argilla.*

ARGILAGA. f. *Bot.* ARGELAGA.

ARGILAGA Y MONTBUY. *Geog.* Poble del dist. mupal. de La Secuita, prov. de Tarragona.

ARGILER. m. Llòch ont hi há argila. *Lugar de arcilla.*

ARGILOIDES. adj. pl. *Geol.* Roques que presenten aspecte d' argila. *Arciloides.*

ARGILÓS. A. adj. Lo que conté argila o s' hi sembla. *Arcilloso.*

ARGIMIR. n. p. ARGIMIRO.

ARGIROLITA. f. *Miner.* Les pirites que 's troven a les mines d' argent. *Argirolita.*

ARGIROSA. f. *Miner.* Mineral argentífer, de color aplomat y aspecte metàlich. *Argirosa.*

ARGOBARD. n. p. Argobarto.

ARGOLELL. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Cívis, prov. de Lleida.

ARGONAUTA. m. *Zool.* Género de caragols de mar quina closca sembla una llanxa. *Argonauta.*

ARGUCIA. f. Sofisteria, sutilesa inútil. *Sofisteria, argucia.*

ARGUENS. m. pl. ARGANS.

ARGÜIR. v. n. Disputar, impugnar la opinió d' un altre. *Argüir.* || v. a. Donar indici o mostra d' alguna cosa, com: *la vuesa dels ulls argüeix la del ingeni.* *Argüir, probar.* || *Ant.* Rependre.

ARGÜIRSE. v. r. Inferirse. *Argüirse.*

ARGULL. m. *Ant.* ORGULL.

ARGULLOL Y SERRA (Joseph). *Biog.* Va néixer a Manresa l' any 1839, morint a Barcelona 'l 1886. Va fundar y dirigir *El Manresano*; va ésser mantenidor dels Jochs Florals, presi ent de l' *Associació Catalana d' Excursions Científiques* y de l' *Associació de Aficionados a la Caza y Pesca de Cataluña.* És autor d' alguns llibres catalans y d' una colecció de disposicions legals, comentades per ell, sobre cassa y pesca.

ARGULLÓS. A. adj. *Ant.* AGUT, INGENIÓS. || ORGULLÓS.

ARGULLOSAMENT. adv. m. *Ant.* AGUDAMENT, INGENIOEAMENT.

ARGUMENT. m. Obgecció oposada a l' opinió d' algú, feta segons les regles de la lògica. *Argumento.* || L' assumpte o materia d' alguna obra. *Argumento.* || El resúm del poema o del cant que 's sol posar al principi d' ell. *Argumento.* || Indici o senyal d' alguna cosa. *Argumento.* || ARGÜENT. || —DE DOS CAPS. DILEMA || —DEMOSTRATIU. *Argumento demostrativo.* || —D' ESMALT; EMBLEMA. || —FALS El solístich. *Argumento falso.* || —NEGATIU. El que 's pren del silenci dels subjectes d' autoritat. *Argumento negativo.* || —ORATORI; ENTIMEMA. || —PROBABLE. El que consta de les dues premisses probables, o al menys d' una d' elles. *Argumento probable.*

APRETAR L' ARGUMENT. fr. Ésser de difícil solució. *Apretar el argumento.*

SOLTAR L' ARGUMENT. Donarli solució, desfer les raons del contrari. *Desatar el argument.*

ARGUMENTACIÓ. f. *Lóg.* L' acció d' argumentar y l' meteix argument. **Argumentación.**

ARGUMENTADOR. A. m. y f. Qui argumenta. **Argumentador, arguyente.**

ARGUMENTAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Argüir.**

ARGUMENTET. m. dim. **Argumentillo.**

ARGUT DE DALT; ARGUT DE BAIX. *Geog.* Vilatges situats a les vores del Garona en la Vall d' Arán.

ARIA. f. Composició musical pera cantar-la una sola veu; consta de dues parts, y regularment se repeteix la primera: també 's diu aixís la música ab que 's canta. **Aria.**

ARIANT. *Geog.* Caseriu del terme de Pollensa, Mallorca.

ARIANY. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Petra, Mallorca.

ARIBAU Y FARRIOLS (Bonaventura Carles) *Biog.* Home de lletres, quines moltes aptituds li han valgut els honors de la celebritat. Va ésser taquígraf, acadèmic, poeta, periodista y economista, haventse també dedicat al comerç, mostrant sempre un valer gens comú. Va exercir càrrecs públics tals com els de Director de la Casa de la Moneda, Director del Tresor y, finalment, un alt càrrech al Ministeri d' Hisenda. Pero ia seua memoria 's conserva principalment per ésser autor d' una poesia coneguda per *Oda a la patria*, cadenciosa y suau de llengua-te y enlairada de conceptes; aixís com també per haver estat Aribau director de la un temps famosa *Biblioteca de Autores Españoles*. Va néixer a Barcelona l' any 1798 y va morir a la meteixa ciutat l' any 1862. (Vegis *lamina sola de retratos*, lletra A).

ARIDAMENT. a dv. m. *Ant.* **SECAMENT.**

ARIDESA. f. y

ARIDITAT. f. *Ant.* Sequedat gran de la terra. **Aridez.** || **SECA,** 1.

ARIÈGE. *Geog.* Depart. de la Catalunya Francesa compost en gran part pels territoris del antic comtat d' Foix. Les seues poblacions més significades son: Foix, Pamiers y Saint-Girons. Està dividit en 20 cantons, 338 municipis y reuneix una població de 219,641 hab. || *Hidrog.* Riu del mitjà de Fransa, que rega els poblats més importants del antic comtat de Foix. Té les seues fonts als Pirineus Orientals, en el pich de la Font Negre, y després de regar el territori comprés entre la república d' Andorra y Fransa, s' endressa envers el Garona, ab quin riu, després d' afluir-hi l' Hers, s' uneix a 8 kilòmetres de Tolosa.

ARIES. m. El primer signe del zodíach, que correspon al mes de Mars. **Aries.**

ARIETE. m. Màquina de guerra pera tirar a terra les muralles. Se componia d' una viga acavada ab una pessa de ferro en forma de cap de moltó, d' ont va pendre 'l nòm. **Ariete**

ARIETI, NA. adj. Semblant al cap del be. **Arietino.**

ARIGANY. m. *Bot.* MÚRGULA.

ARIJA. *Hidrog.* Riuet paralel al Llobregat, entre la Pobla de Lillet y Sant Jaume de Frontanyá, prov. de Barcelona.

ARILA. f. *Bot.* Prolongació del cordó umbilical de les llevors de les flors. **Arila.**

ARIMON Y ANDARIO (Joaquim). *Biog.* Va néixer a Barcelona l' any 1804. Perseguit per les seues opinions polítiques, va emigrar a América l' any 1825. Retornat al seu país l' any 1850, hi va fundar la Societat del ferrocarril de Barcelona a Saragossa, del qual 'n va ésser director alguns anys. L' any 1852 va publicar un projecte de lleis especials pera Ultramar.

ARINJOL. m. *Bot.* Planta de la fam. de les esmi-lácees, quines arrels son blanques y medicinals y treuen molts lluchs ab punxes, lo meteix que les fulles, que son de forma de cor. Les flors formen raïms y tenen unes boletes blanques y transparentes. **Zarzaparrilla.**

ARÍS. *Geog.* Poblet situat prop del Segre y del poble de Bars en la prov. de Lleida.

ARISCH, CA. adj. **ESQUERP.**

ARISBA (Rabí Salomón). *Biog.* Per abreviatura se anomena aixís al famós jueu Rabí Selomoh ben Abraham ben Adereth, natural de Barcelona. Son desconegudes les dates de la seua neixensa y de la seua mort. Pero sabem que l' any 1280 (5040 dels hebreus) era l' rabanim (mestre) universal de tots els jueus d' Espanya. Va viure molts anys a Barcelona, escrivint bona cosa d' obres del ritual jueu, de moral y de dret, les quals o gran part d' elles s' han imprés y reimprés, al través de les centuries, per Orient y Occident.

ARISMÉTICA. f. y 'ls seus derivats. **ARITMÉTICA.**

ARISSAL. *Geog.* Caseriu del terme de Sanelles, Mallorca.

ARISSÓ. m. *Zool.* **ERISSÓ.** || **CAPELL,** 3.

ARISTARCH. n. p. **Aristarco.**

ARISTOCRACIA. f. Govern en que intervenen sol-sament els nobles. **Aristocracia.** || Classe noble de una nació. **Aristocracia.** || Per extensió, classe que sobressurt entre les demés per alguna circumstancia. Aixís se diu: l' *aristocracia del saber*, l' *aristocracia del diner*, etc. || A vegades se diu també ab to desprecia-tiu, com quan, parlant d' algú de la classe més ínfima de la societat, se diu: ¡És de l' *aristocracia!* ¡Quin *aristócrata!*

ARISTOCRATA. m. **ARISTOCRÁTICH,** 2.

ARISTOCRATICAMENT. adv. m. D' una manera aristocrática. **Aristocráticamente,**

ARISTOCRATICH, CA. adj. Lo pertanyent a la aristocracia. **Aristocrático.** || Partidari o membre de l' aristocracia. **Aristócrata.**

ARISTOL. m. *Ant.* La punta inferior de la llansa. **Contera, regatón.**

ARÍSTOL. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Cervelló, prov. de Barcelona.

ARISTOT. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisbat y part. jud. de la Seu d' Urgell. És a la vora del Segre y té 202 hab.

Segell d' Aristot

ARISTOTÉLICH, CA. adj. Lo que pertany a la doctrina y sistema d' Aristóteles. **Aristotélico.**

ARIT, DA. adj. S' aplica a les coses que no tenen humitat, y principalment a la terra. **Arido.** || *Met.* Dit del estil y conversació que no tenen amenitat. **Arido.**

ARITJOLS. m. *Bot.* **ARINJOLS.**

ARITMÉTICA. f. Art de comptar. **Aritmética.**

ARITMÉTICAMENT. adv. m. Segons les regles de l' aritmética. **Aritméticamente.**

ARITMÉTICH, CA. adj. Lo que pertany a l' arit-mética. **Aritmético.**

ARITMOGRAFÍA. f. Art d' escriure 'ls números **Aritmografía.**

ARITMOGRAFE. m. Mena de regla calculada en forma d' arch de cercle. **Aritmógrafo.**

ARITMOLOGÍA. f. Ciència que comprén tots els coneixements relatius a la mida de les magnituds o quantitats en general. **Aritmología.**

ARITMOMANCIA. f. Mena d' endevinació en la qual se preté conèixer el pervindre per medi dels nú-meros. **Aritmomancia.**

ARITMÒMETRE. m. Instrument que té marcades certes divisions logarítmiques que pertanyen a operacions del càlcul aritmètic. **Arimòmetro.**

ARITMOMETRÍA. f. Art de trassar en l'aritmòmetre les divisions logarítmiques ab les quals se verifiquen els càlculs aritmètics. **Aritmometría.**

ARITS. m. pl. Els grans o llegums secs pera 'ls quals s'usen mesures de capacitat. **Aridos.**

ARJANSANA. f. *Bot.* GENSANA.

ARJAN. m. *Naut.* Pal unit al que se li dona l'inclinació que 's vol. **Caña del timón.**

ARLEQUÍ. m. Personatge còmic de l'antiga comedia italiana, que portava careta negra y vestit de quadros de distints colors. Avui se 'n diu *clown*. **Arlequin.** || Persona vestida ab aquest trajo. || *Fig. y fam.* Persona informal, ridícula y despreciable. **Arlequin.** || *Fig. y fam.* Gelat de dues o més substancies y ab colors. **Arlequin.**

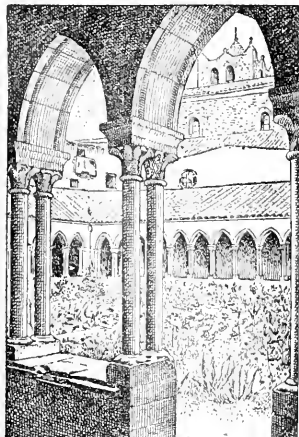
Estatua dita de Guillem de Tallet a Arles

ARLEQUINADA. f. Pàrula o acció d'arlequí. **Arlequinada.**

ARLES. *Geog.* Cantó del depart. del Pirineus orientals, dist. de Ceret, format de deu ajuntaments, que son: Amelie, Arles, Cortravi, La Bastida, Montalbá, Montboló, Montferrer, Palaldá, Sant Marsal y Taulis, ab un conjunt de 7.907 hab.

— **DEL TECH O DEL VALLESPIR.** Vila que fou la antiga capital del Vallespir, emplaçada a 277 metres d'altitud, regant són terme el riu Tech.

Ara pertany al departament dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, essent cap de cantó, poblada per 2.462 hab. Té molts recorts històrics y

Claustre del antic monestir d' Arlés

guarda curioses tradicions, com la del sepulcre romànic de Guillem de Tallet, de quin brolla una deu d'aigua, a quina s'atribueix virtut curativa. Conserva una notable iglesia del segle XI, declarada monument nacional a França, éssent posterior el claustre de la meiteixa, que formava part del monestir de benets instituit allí desde 'ls temps mitgevals.

ARLÓS. *Geog.* Vilatge de la Vall d'Arán.

ARLOT. m. *Ant.* ARCBOT.

ARLOTERIA. f. *Ant.* DROPERIA. || ARCBOTERIA.

ARLOTZ. m. *Ant.* DROPO, BRIBÓ.

ARMA. f. Tot gèneru d'instrument pera ofendre al contrari y pera defensarse. **Arma.** || — **BLANCA.** La que no és de foch, com: *la espasa, el punyal,* etc. **Arma blanca.** || — **DEFENSIVA.** La que serveix pera

guardarse de les ferides que pot fer l'enemich, com: *l'escut. Arma defensiva.* || — **DE FOCH.** La que 's carrega ab pólvora, com: *el fusell, la pistola,* etc. **Arma de juego.** || — **OFENSIVA.** La qu'és a propòsit pera ferir, com: *l'espasa, l'escopeta,* etc. **Arma ofensiva.** || — **TIRADISSA.** La que 's llença, com: *la fletxa, el dart,* etc. **Arma arrojadiza.**

¡ **AL ARMA, AL ARMA!** *Expr.* Pera prevenir a les tropes que prenguin les armes. ¡ **Al arma, al arma!** ¡ **¡ las armas!**

ARMADA. f. *Ant.* EXÉRCIT. || Conjunt de tropes marítimes. **Armada.** || **ESQUADRA.** || — **(COMA D').** *Geog.* Montanya de demunt Montgrony en la Vall de Ribes.

ARMADÁS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Palafrugell, prov. de Girona. || Poblet que forma part del dist. mupal. de Garrigás, prov. de Girona.

ARMADES. *Geog.* Veinat de Cornellá, prov. de Girona.

ARMADOR. m. Capità d'una nau armada en guerra. **Armador.** || Corsari. **Armador, corsario.** || Qui allista mariners pera pescar balenes y balliá. **Armador.** || Aquell qui arma embarcacions. **Armador.**

ARMADURA. f. Les pessés de ferro, etc., que vestien antigament els militars. **Armadura.** || *Art. y of.* Complement, bastigi, carcassa. Conjunt de fusta, indicant els termes d'una obra, que s'ha de fer després. **Armadura.**

ARMALA. *Bot.* Planta de la familia de las rutácees, que creix en llocs pedregosos y sorrenchs. **Gamarza.**

ARMAMENT. m. Preparatiu de guerra. **Armamento.** || *Naut.* Títol d'un compte que s'acostumava obrir en els llibres de comens dels armadors, carregant els gastos; com: *sous dels mariners, compra de queviures,* etc. **Armamento.**

ARMAMENTA. s. m. Armes y demés instruments bèlichs que una porta demunt. **Armamento.**

ARMANCIES. *Geog.* Aldea de l'ajunt. de Campdevánol, prov. de Girona.

ARMANCIES DE RIBES. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Ribes, prov. de Girona.

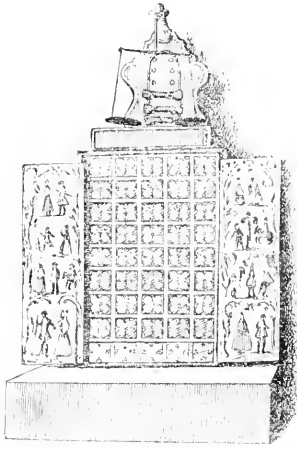
ARMANYÁ (Francisco). *Biog.* Arquebisbe de Tarragona. Va néixer a Vilanova y Geltrú l'any 1718, de pares pescadors, y va morir a Tarragona l'any 1803. Elevat a bisbe de Lugo y més tart a la Seu tarragonina, va deixar grat recort en una y altra diócesis. Als dinou anys podia competir ab els homens més savis del seu temps. A mitjans del segle XVIII va indicar ja la necessitat de que les ciencias d'observació, les filosòfiques y les teològiques seguissin el camí que modernament han emprés. El zel, el talent, l'activitat y 'ls bons sentiments d'Armanyá van fer molt de bé y varen ésser l'admiració de les eminencies del seu temps. Entre 'ls seus escrits que han arribat a imprimirse s'alaben els *Sermóns* y *Pastorals*, aixís com el *Compendi de la Doctrina Christiana*. (Vegis *Lámينا sola de retratos*, lletra A).

ARMAR. v. a. Donar les armes a algú. També se usa com recíproch. **Armar.** || Aparellar un bastiment pera fer guerra. **Armar.** || Proveir a algú de lo necessari pera alguna empresa. **Armar.** || Disposar, combóiar, formar alguna cosa, com: *armar un ball, una plet, una brega,* etc. || També s'usa com recíproch **Armar.** || Juntar les parts d'una máquina o compòndrela. **Armar.** || Fer creure mentides, entavonar de cap. **Armarla com queso, cargar de cabeza, embaucar.**

ARMAR CAVALLER. fr. Vestir el rei a un cavaller o a altre les armes, practicant certes ceremonies. **Armar á alguno caballero.**

ARMAR GÀVIES. *Loc. naut.* **Envergar gavias.**

ARMAR DE PUNTA EN BLANCH. fr. Armar decap a peus. *Armar de punta en blanco.*

Armari d'apotecari del castell de Montsó (sigle XVIII)

v. r. Aparellarse pera la guerra. **Armarse.**

ARMAT, DA. p. p. **Armado.** || Els que fan de soldats romans en la profes ó de la Setmana Santa. **Armado.** || Entavanat de cap. **Levantado de cascos.**

ARMAT DE PUNTA EN BLANCH, y ARMAT DE TOTS PUNTS. fr. Armat de cap a peus. *Armat de punta en blanco.*

VENS MOLT ARMAT. fr. Se diu d'aquell que 's presenta enfurismat y disposat a barallarse. *Vienes lanza en ristre; dispuesto á romper lanzas.*

ARMAT. Ictio. V. **MALARMAT.**

ARMATOSTA. f. Màquina y mob'e groller y pesat, que serveix més d'embrás que de profit. **Armatoste.**

ARMEIG. El conjunt de peces que formen alguna cosa. **Armazón, armadura.**

ARMEJAR. v. a. *Ant.* y 's seus derivats. **Pelear.**

ARMELI. m. *Ant.* **ARMINYO.**

ARMELLA. f. **ANELLA,** 1.

ARMENA (Font d'). *Hidrog.* Caudalosa deü que neix prop de Vallirana.

ARMENGOL. n. p. **Hermenegildo.**

ARMENGOL. *Biog.* Comte d'Ausona (Vich), en el sigle X. Sunyer, comte de Barcelona, va erigir aquell comtat, desentse de la sobirania d'aquella encontrada a favor del seu fill Armengol; aquést va morir assassinat o al camp de batalla l'any 940 o 942.

— (BERNAT). *Biog.* Frare del sigle XIV, del ordre de predicadors, al convent de Barcelona. Doctor y catedràtic a l'Universitat; l'any 1356 va ésser enviat a París, ont va pendre 'l grau de doctor y va ensenyar molts anys. L'any 1360 va ésser nomenat inquisidor de la província tarraconina. Se va distingir per la seua saviduria y va morir a Barcelona l'any 1387.

— DE MONTCADA. *Biog.* Personatge polítich y militar del sigle VIII al IX, a qui Lluís el Piadós va concedir el govern de les illes Balears. És tingut pel primer comte d'Urgell (790). Va ésser comte del Rosselló, d'Empúries, de Cerdanya y de Pallars. Va morir envers l'any 819. En memoria d'ell tots els altres comtes d'Urgell s'anomenaren Armengols, per més que 'n la seua cronologia comensa l'ordre numeral el seu successor el *Cordobés.*

— (JOSEPH). *Biog.* Escriptor religiós. Governador de la mitra de Mallorca en 1847-48. Era docte y eloqüent. Nat a Palma l'any 1785, va morir en 1851.

— (NICOLAU). *Biog.* Escriptor y patrici mallorquí. Nat a Palma l'any 1751, ont morí en 1823. Procurador general, en Aragó, de l'ordre de Sant Joan, batlle de Mallorca y receptor de tota l'ordre, era un dels fundadors de l'Económica d'Amichs del País en la illa. Va traduir al castellà el poema *Jerusalem liberata*, del Tasso. Traduí igualment en vers castellà *El Paraíso perdido*, del inglés Milton. Deixá altres traduccions dels poetes antics y també poesíes originals entre elles un *Himno á San Francisco.*

— I, EL CORDOBÉS. *Biog.* Segon comte d'Urgell, germá d' en Raimond Borrell, comte de Barcelona. Va regir el seu senyoriu desde l'any 992 al 1010, en quin any va morir en la desgraciada expedició catalana que va anar a auxiliar al califa de Córdoba Maomet Almadí.

— II, EL PELEGRÍ. *Biog.* Comte d'Urgell, entre 'ls anys 1010 y 1038, fill del *Cordobés.* Pacífich y devot, va anar a Jerusalem, ont va morir.

— III, EL DE BARBASTRE. *Biog.* Comte d'Urgell, hereu del nomenat el *Pelegri.* Va governar el comtat entre 'ls anys 1038 y 1065, en els seus primers anys baix la tutela de la seua mare Constança. Va ésser aliat del comte de Barcelona Ramon Berenguer I. Bregá contra 'ls alarbs, subjugant als walis de Balaguer, Lleida, Montsó, Barbastre y Fraga. Va casar la seua filla Felícia ab el rei d'Aragó Sanxo Ramírez, y entre sogre y gendre varen reconquerir a Barbastre, morint Armengol en la lluita sota 'ls murs de la ciutat, caient el seu cadavre en poder dels enemics, que li varen tallar el cap, que va guardar embalsamat dins una caixa d'or el rei moro de Saragossa.

— IV, DE GERB. *Biog.* Comte d'Urgell desde l'any 1065 al 1092. Fill del de *Gerba* y batallador com el seu pare o més, no va deixar en pau als alarbs de la ribera del Segre. Bastí el castell de Gerb, convertit en centre d'operacions contra Balaguer, de quina ciutat va apoderarse. Va fer tributaris seus als walis de Tortosa, Lleida y Fraga, morint l'any 1092 al castell de Gerb.

— V, DE MAYERUCA. *Biog.* Comte d'Urgell entre 'ls anys 1092 y 1102, fill del de *Gerba.* Aliat ab el comte de Barcelona y 'l rei d'Aragó, bregá també contra 'ls alarbs. Per desavinences polítiques ab el d'Aragó, va anar a Castella, aposentant-se a Valladolid, ont va casarse ab na Maria, filla del comte Pere Ansúrez, que va dur en dot a la casa d'Urgell el senyoriu de aquella capital. Posat al servei d'Alfons VI de Castella, diuen que a la batalla de Córdoba va arribar al peu del portal, arrencantne els pica-portes, que serviren després pera l'iglesia de Santa María l'antiga de Valladolid. Va morir a Mayeruca (Lleó) víctima d'una emboscada. Desde 'l seu fill, nat a Castella, fins a l'Armengol X (1268 a 1314), a la mort del qual el rei Jaume II comprá el comtat d'Urgell, és dubtós que siguin catalans els cinch Armengols d'Urgell que seguiren.

— Y CORNET (PERE). *Biog.* Advocat, natural de Barcelona (1837). Home distingit pels seus estudis penitenciaris, sobre quina materia va escriure molt, havent representat als elements oficials del país en diversos congressos penitenciaris haguts a l'extranger. Les qüestions obreres també l'havien preocupat y fet escriure, aixís com la beneficencia, l'any 1879 va fundar l'*Asociación general para la reforma penitenciaria en España.* Figura entre 'ls seus escrits un bon estudi sobre *La Reincidencia.* Va deixar d'escriure l'any 1889, morint a Barcelona l'any 1896.

ARMENI. m. y

ARMÉNICH. m. Natural d'Armenia, país del Assia. **Armenio.**

ARMENTERA. n. p. Nòm d'home. **Emeterio.**

ARMENTERA. *Geog.* Vileta de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Té 841 habitants.

Segell d'Armentera

ARMER. m. Qui fa armes. **Armero.** || Qui cuida de les armes. **Armero.** || Mena de perxa que hi ha als cossos de guàrdia pera posarhi 'ls fusells drets y l' un al costat del altre. **Armero.**

ARMERÍA. f. Llòch ont se guarden les armes per curiositat o per ostentació. **Armería.** || L' art de fabricar armes. **Armería.** || La ciencia heràldica. **Armería.**

ARMERÓS (Pich dels). *Geog.* Montanya de la Vall d' Arán. (2.545 m.)

ARMES. f. pl. Les tropes o exercit d' alguna potència. **Armas.** || Els medis pera aconseguir alguna cosa, com: *jo no tinc més armes que la raó.* **Armas.** || Les insignies que usen els nobles en llurs escuts pera distingir-se 'ls uns dels altres, y també 'l meteix escut, y 'ls de regnes, províncies, etc. **Armas.** || Les que s' usaven antigament, com: *morrió, peto, espallera,* etc. **Armas.** || — **FALSES.** Les que son contra les regles del blasó. **Armas falsas.**

¡A ARMES! *Loc. ant.* ¡Al arma!

AB LAS ARMES A LES MANS. *Loc.* A punt pera fer la guerra. *Con las armas en la mano.*

ANAR AB ARMES. *Ant.* Juego de armas, vestir armas.

DEIXAR LES ARMES. fr. Retirarse del servei de la milícia. També s' usa quan, estant la tropa sobre les armes, les arminen pera descansar. *Dejar las armas.* **DESCANSAR SOBRE LES ARMES.** *Mil.* Apoiar el fusell en terra al costat del peu dret. *Descansar sobre las armas.*

DONAR ARMES AL ENEMICH. fr. *Met.* Donar medis a un contrari en perjudici del meteix que 'ls hi dona. *Dar armas contra sí.*

DONAR ARMES A CUBERTA. *Loc. ant.* Prepararse 'ls de una nau pera combatre. *Hacer zafarrancho.*

DONARSE A LES ARMES. fr. Ferse soldat. *Darse à las armas.*

ENTREGAR LES ARMES. fr. *Met.* ABAIXAR CALSES.

ESTAR SOBRE LES ARMES. fr. Estar la tropa previn-gida pera lo que pot esdevenir. *Estar sobre las armas.*

FER ARMES. Lluitar. *Hacer armas.*

FERSE A LES ARMES. Avesarse a manejarles. *Hacerse à las armas.* || Avesarse y acomodarse a lo que obliga la necessitat. *Hacerse à las armas.*

FESTA D' ARMES. Joch d' armes. *Fiesta de armas.*

FET D' ARMES. Fassanya militar. *Hecho de armas.*

LES ARMES Y 'LS DINERS SI NO 'S SABEN MANEJAR NO VALEN RES. *Ref.* Ensenya que si no se 'n fa bon us son perjudicials. *Armas y dineros buenas manos quieren.*

PASSAR PER LES ARMES. fr. Fusellar a algú. *Pasar por las armas, arcabucear.*

PENDRE LES ARMES CONTRA D' ALGÚ. fr. Declarar-seli contrari, y ferli guerra com a enemich. *Tomar las armas contra uno.*

PRESENTAR LES ARMES. *Mil.* Fer ab elles els honors deguts al superiors de sargento en amunt. *Presentar, tomar las armas.*

RENDIR LES ARMES. fr. Fer l' infanteria 'ls honors militars al Santíssim Sagrament, posant a terra 'l genoll dret y 'l fusell inclinat fins a terra. *Rendir las armas.* || Entregar 'ls vensuts les armes al vencedor. *Rendir las armas.*

VETLLAR LES ARMES. fr. *Ant.* Guardarles, fent centinella tota la nit, el qui havia d' ésser armat cavaller. *Velar las armas*

ARMET (Pere Màrtir). *Biog.* Va néixer a Barcelona l' any 1770 y va morir a la meteixa ciutat l' any 1850. Sent mitger de seda, va estudiar les matemàti-

ques y va entrar a la Academia de Ciències naturals y Arts l' any 1816, havéntsel designat en 1822 pera ocupar la càtedra de matemàtiques y cosmografia de aquella corporació. Va guanyar per concurs la plassa de professor de matemàtiques establerta pel Govern a Barcelona l' any 1827 y nou anys després va comensar a exercir igual càrrech als Estudis Generals de Barcelona. Va escriure interessants memories científiques.

ARMILLA. f. Peça de roba que 's porta ajustada al cos devall la casaca, etc. **Almilla, chaleco.** || *Ant.* ANELLA. || BRASSALET.

ARMILIAR. adj. S' aplica a la esfera composta de cercols, que representen els principals que 's consideren en el cel. **Armilar.**

ARMINYAT, DA. adj. Lo que pertany al arminyó. **Armiñado.**

ARMINYE. m. *Zool.* Mena de mustela de vint a vinticinch centímetres de llargh, de color blanch, menys la cua, que té 'l cap negre, y es quasi tan llarga com tot el cos. **Armiño.** || La pell de dit animal. **Armiño.** || L' armussa dels canoges cuberta de pell blanca. **Armiño.** || Al blasó, figura a manera de mosquetes negres, que sobre camp blanch imiten les pells y cues dels arminyes verdaders. **Armiño.**

ARMINYÓS, A. adj. ARMINYAT.

ARMISTICÍ. m. Suspensió d' armes. **Armisticio.**

ARMOLL. m. *Bot.* BLETMOLL.

ARMONIA. f. Consonancia de veus o d' instruments, o d' unes y altres plegats. **Armonía.** || La convenient proporció y correspondència d' unes coses ab altres. **Armonía.** || AMISTAT, UNIÓ. || *Ret.* Combinació de diccions de pausa o ràpida pronunciació, sostinguda per articulacions fàcils y distintes, que fan l' estil dòls y agradable. **Armonía.**

ESTAR O VIURE EN BONA ARMONIA. fr. Tractarse amistosament. *Correr con buena armonía, amistosamente.*

ARMÓNICH, CA. adj. Lo que fa armonía. **Armónico, armonioso, canoro.**

ARMONIFÓN. m. *Mús.* Instrument ab teclès y un canó elàstich que reb l' aire de la boca. Les teclès se toquen com les del piano. **Armonifón.**

ARMONIÓS, A. adj. Lo que és armónich o te armonía. **Armonioso.**

ARMONIOSAMENT. adv. m. Ab armonía. **Armoniosamente.**

ARMONISAR. v. a. Acte de posar alguna cosa en armonía. **Armonizar.**

ARMONIUM. *Mús.* Instrument a modo de piano ab registres y manxes. **Armonium.**

ARMONOMETRÍA. f. Art de midar les proporcions armòniques del so y les relacions dels tons musicals. **Armonometría.**

ARMUSSA. Mena de valona que porten els eclesiàstichs demunt del sobrepellis. **Muceta.**

ARNA. f. Tinya, cuchi que rosega la roba. **Polilla.** || Buch de abelles. **Colmena.** || *Met.* Lo que destrueix insensiblement alguna cosa. **Polilla.**

ÉSSER UN ARNA. fr. *Met.* Se diu del qui és molt asuit y viu. *Ser muy redomado.*

TREURE LES ARNES. fr. Treure la roba al aire y espolsarla pera que caiguin les arnes, si 'n té. *Desapollillar, quitar la polilla.*

ARNAMENT. m. TINYADURA.

ARNARSE. v. r. *Met.* Ferse malbé la roba o qual-sevol altra cosa. **Apolillarse.**

ARNAT, DA. p. p. **Apolillado.** || adj. *Met. fam.* Picat de verola. **Violento.**

ARNÁU. m. Nòm d' home. **Arnaldo.**

ARNAU (Berenguer). *Biog.* Artista del sigle XIV, il·luminador de llibres, que vivia a Barcelona entre 'ls anys 1361 y 1374.

— (COMTE L'). *Biog.* Vegis MATAPLANA, (*Arnau de*).
 — (DE VILANOVA). *Biog.* Vegis VILANOVA.
 — (EL CATALA). *Biog.* Trobador que se suposa que és el meteix que Tremolets Catalá. Vivia entre 'ls regnats d' en Alfons I y d' en Jaume el Conquistador.
 — (GATELL). *Biog.* Vegis GATELL.
 — (JOAN). *Biog.* Pintor nat a Barcelona l' any 1595 y mort l' any 1693. Va estudiar a Madrid, tenint per mestre a Eugeni Caxes y tenia gran correcció de dibuix y bon colorit. Els seus millors quadres son: *Vida de Sant Agustí; Sant Pere Apòstol, y Sant Francisco de Sales.*

— (JOSEPH). *Biog.* Relligiós francescà descals, nat a Nàtiva l' 1771. Després de cursar ab lluminet literatura, filosofia, canons y teologia, y havent regentat la càtedra de moral a la vila de Elx, va ésser elegit ministre provincial en el capítol de Oriola tingut l' any 1815. Al any següent era predicador del rei, exercint en 1817. Mes tart fou definidor general de l' ordre de Sant Francesch y poch després secretari general; havent presidit, per comissió, el capítol provincial. Era bon predicador y va fer algunes poesies valencianes a la llibertat del rei Ferran VII.

— Y PALAU (JOAN). *Biog.* Brau mariner del segle XVII, natural de Mataró, que 's va distingir a Portugal baix les ordres del marquès de Santa Cruz. Comandava una nau de la «armada invencible» artillada ab quaranta peces. Va morir l' any 1612, essent capitá de la galera «Sant Ramon.»

ARNELLA. f. Ter. ANELLA.

ARNER. m. Ter. Aucell. BOTIGUER.

ARNERA. f. Mil. Teixit de vimets, branques, etc., en figura de cilindre d' un metre trenta a un metre setanta d' alsada y d' un metre de diàmetre que, plé de terra serveix pera defensarse del foch del enemich. Cestón.

ARNERA Hidrog. Riu que ne x al Pi ineu gironí, passa prop de Massanet de Cabrenys y desaigua a la vora esquerra de la Muga, terme de Darnius.

ARNERADA. f. Mil. El conjunt d' arneres col·locades en disposició de defendre als que manegen l' artilleria. Cestonada.

ARNES. f. Planta perenne d' uns trenta a quaranta centímetres d' alsada, fulles senseres y flors grans y blaves menys al mitj que son grogues. Se conrea per adornar als jardins. Amelo.

ARNES. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa. És a la vora dreta del riu Algás y té 1,280 hab. || — SERRA DE. *Orog.* És una de les branques dels ports de Beceyt, a l' extrem occidental de la prov. de Tarragona.

ARNÉS. m. Conjunt d' armes de cer, defensives, que d'uien els guerrers de la Etat Mitja. Arnés. || *Met.* BÈNS || — DE FOGUER. Certa bossa brodada que solien portar els cavallers penjada del cinturó.

ARNESES. m. pl. *Ant.* Materials de guerra. Tren de batir.

ARNETA. f. dim. *Met.* TINYETA. || f. dim. Petit buch d' abelles. Colmenita.

ÁRNICA. f. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les compostes, de dos a tres pans d' alsaria y de flors grogues apomades. *Arnica, tabaco de montaña, hierba del gato, talpica.* || Tintura que s' usa en medicina pera confusions, cops y espunyidures, cixis com també administrada interiorment en molt petites dosis. *Arnica.*

ARNICINA. f. *Quim.* Reina amarganta que 's treu de l' árnica. Arnicina.

ARNOLF y

ARNULF. n. p. Nòm d' home. Arnulfo.

ARNULF. *Biog.* Bisbe de Vich, del segle XI. Va morir de resultes d' una ferida rebuda al siti de Córdoba.

ARNÚS, (Evarist). *Biog.* Banquer barceloní, distingit per la seua liberalitat. Va fundar una important escola a Badalona, d' ont era fill adoptiu, y en quina ciutat hi ha un passeig y una estàtua que commemoren el seu bon record. Va protegir les arts y els artistes y va morir a Barcelona l' any 1890.

— DE FERRER (MANUEL). *Biog.* Metge, natural de Tremp (1813), mort a Madrid l' any 1879. Desde 1846, en que va ser metge dels banys de La Puda, fins al terme de sa vida, quan ho era de Pantincosa, se dedicá al estudi científic de les aigües minerals, en quina branca del saber era molt entès, haventne publicat diferents tractats. L' any 1859 va fundar a Madrid el balneari de Sant Felip Neri, primer establiment de hidroterapia montat científicament a la capital d' Espanya.

ARNUX (Port de). *Orog.* Port de la banda occidental d' Andorra.

ARO. m. Bot. XERRIA.

ARO. *Geog.* Vila de la prov. de Girona, part. jud. de La Bisbal.

ARO (Vall de). *Orog.* Vall de la prov. de Girona, situada prop de la costa, entre Sant Feliu de Guixols y Palamós.

AROL. Trosset de terra arraserat ont s' hi fan els planters de flors o de verdure. Cuadro. || Cada una de les faixes de terra en que 's divideix un hort pera fer 'hi diferents viandes. Cuadro.

AROLA. *Geog.* Veinat pertanyent al mun. de Castellar d' en Huch.

AROLAS, (Francesch). *Biog.* Escriptor, advocat valencià germá del famós poeta. Sembla que era natural de Valencia. Morí allà meteix l' any 1850, contant escassament 32 anys d' edat. Va desempenyar distints càrrecs literaris y polítics, estant afiliat al partit lliberal. Escribia en el notable periódich *El Fénix*, de Valencia, tractant en castellá y en valencià sobre temes històrics y populars, ab la meiteixa gracia y fina ironia de 'n Larra.

— (JOAN). *Biog.* Escolapí y poeta distingit, natural de Barcelona (1805), mort a Valencia, després de haver perdut la raó l' any 1849. Son notables les seues poesies orientals, les relligioses y cabaleresques. Va ésser mestre de llatí a les Escoles Pies de Valencia, l' any 1833. Va fundar, ab en Pasqual Pérez, *El Diario Mercantil*, y va col·laborar en les revistes y periódichs principals de Barcelona y Valencia, traduint ademés diverses obres relligioses y literaries. Les seues poesies s' han reimprès set vegades.

AROLES (Collada d'). *Geog.* En un dels estreps de Pedraforca, entre Gisclareny y Saldes.

AROLS, (Plá de). *Orog.* Plá a l' altitud de 1360 metres al O. de Sant Vicens del Rus, prov. de Barcelona.

AROMA. f. Flor del aromer. Aroma. || Se diu del olor que fan les flors o altres objectes. Aroma.

AROMÁTICH, CA. adj. Lo que fá fragancia. Aromático

Evarist Arnús

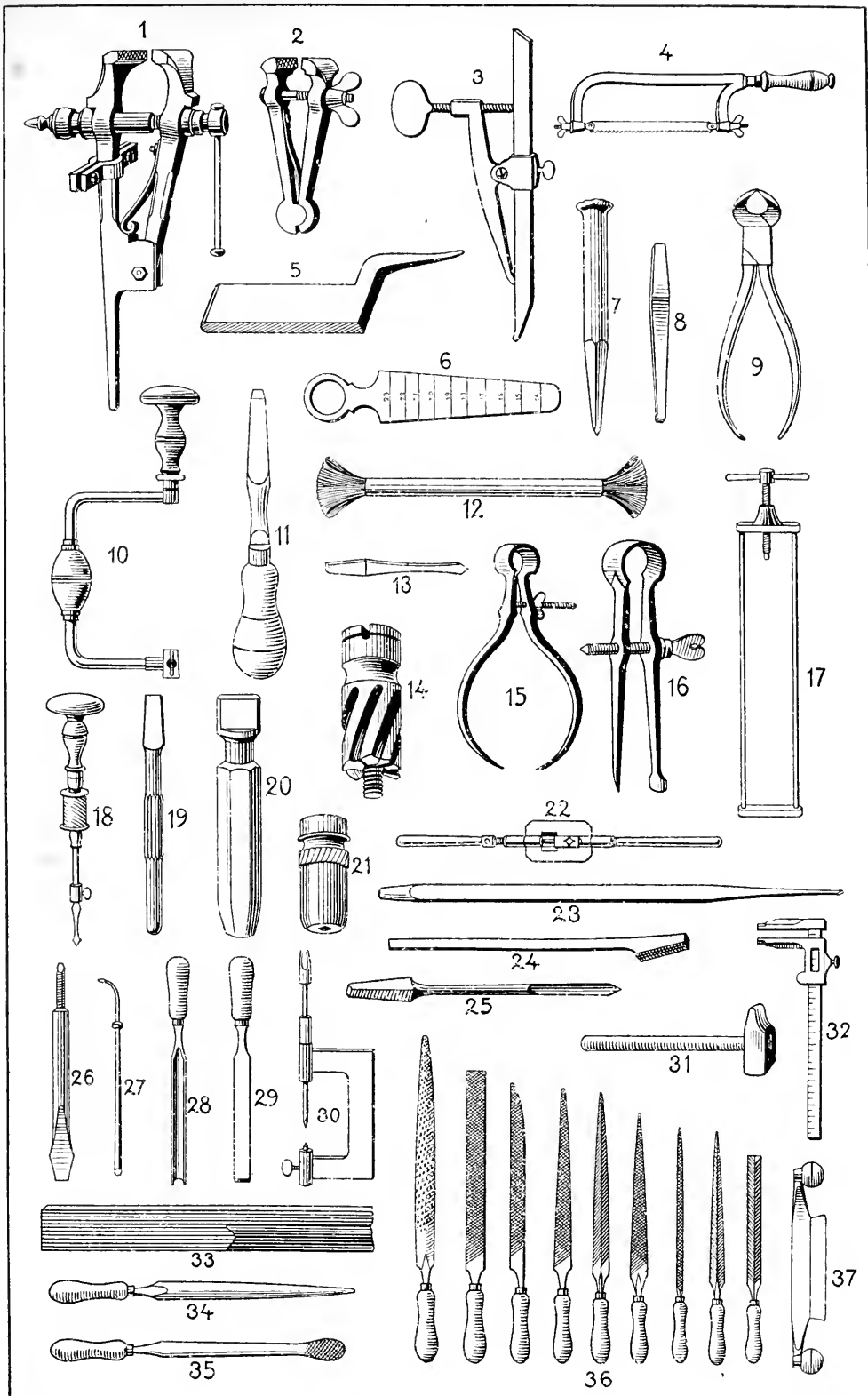
Segell d' Aro

Joan Arolas

Planta d' árnica

1. Caragol de banch. 2. Entenall. 3. Grapa. 4. Arquet de cerraller. 5. Llima d'armer. 6. Compàs o mandrí. 7. Rèbol. 8. Punxó. 9. Alicates talla ferro. 10. Filabarquí. 11. Tornillador. 12. Brotxa pera netejar. 13. Xaifranador. 14. Fressa granada. 15. Compàs corb de gruix. 16. Compàs recte de gruix. 17. Caragol de prempsar. 18. Taladre. 19. Allisador. 20. Allisador gran. 21. Fressa fina. 22. Filera. 23. Regla. 24. Llima d'armer. 25. Cullereta. 26. Mascle pera roscar. 27. Rasqueta. 28. Gubia. 29. Enformador. 30. Caragol d'aplacar. 31. Martell. 32. Peu de rei. 33. Llìma de ferrer. 34 y 35. Llìmes de mitja canya. 36. Llìmes de varies menes. 37. Plana de cadiraire.

AROMÀTICHS. m. pl. *Ant.* Nóm genèrich de totes les drogues oloroses. **Aroma.**

AROMATISAR. v. a. Donar fragancia. **Aromatizar.**

AROMER. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les lleguminoses, quin tronch es mòlt alt y quines branques tenen punxes; les seues flors son grogues y eslàriques y fan mòlt bona olor. **Aromo, acacia olorosa.**

ARONDETA. f. *Ant.* Oreneta.

ARPA. f. **GRAPA Zarpa.** || *Met. fam.* MÀ.

CAURE A LES ARPES. fr. *Met. fam.* Caure en poder d' algú. *Caer en las manos.*

GENT DEL ARPA. fr. *Fam.* TINYETA.

POSARLI A ALGU L'ARPA SOBRE. fr. *Met.* Xarparlo. *Prender, echar mano.*

TOCAR L'ARPA. fr. *Met. fam.* ROBAR.

ARPACH, GA. adj. ASPRE.

ARPADA. f. Esgarrapada. **Arpadura, rasguño.**

ARPANA. f. *Naut.* Gronxament de la nau. **Arfada.**

ARPAR. v. a. Agafar a algú o alguna cosa ab violencia. **Agarrar.** || Donar arpades, esgarrapar. **Arpar, arañar.**

ARPEGI. m. *Mús.* Rápida successió armònica dels sòns d' un acort. **Arpeggio, arcada.** || Concordància en virtut de la qual se fan sentir successiva y ràpidament els diversos sòns. **Arpeggio.**

ARPELLA. f. *Ornit.* Aucell de presa de quaranta a cinquanta centimetres de llargh; ré'l cap y devant del coll grochs y sense plomes; plomatge mòlt blanc, fora de les grans plomes de les ales, que son negres; potes groguenques, ab ungles negres. Se cria als Pirineüs, menja tota mena d' inmundícies y alguna volta quadrèpodos petits y aucells **Pernòptero.**

ARPELLES. f. pl. y

ARPELLS. m. pl. RASCLE, RASCLET.

ARPER, A. m. f. *Ant.* Qui toca l'arpa. **Arpista.**

ARPILLERA. f. Teixit de estopa ordinaria d' urdit mòlt clar que s' usa pera fregar o aixugar coses grolleres. **Rodilla.** || XARPILLERA.

SEMBLA UNA ARPILLERA. fr. Se diu de tota roba arnadada o mòlt foradada. *Parece una criba.*

ARPIÓ. m. ARPÒ.

ARPIOT. m. Eina de pagés composta d' un mànech ab dues punxes de ferro. **GRAPES Y CAVAFÈMS.**

ARPÓ. m. Eina de pescar ab un mànech de fusta, y al extrém un ferro de tres puntes, pera ferir y enganxar el peix. **Arpón, fiska.**

ARQUEBISBAL. adj. LO que pertany al arquebisbe. **Arzobispal.**

ARQUEBISBAT. m. La dignitat d' arquebisbe y 'l districte de la seua jurisdicció. **Arzobispado.**

ARQUEBISBE. m. El bisbe metropolità o principal d' una provincia eclesiàstica. **Arzobispo, metropolitano.**

ARQUEIG. m. La acció y efecte d' arquejar. **Arqueo.** || En el ram d' hisenda recompte dels cabdals que hi há a caixa, exàminant avàns atentament el seu balans. **Arqueo.** || Mida de la capacitat d' una nau. **Arqueo.**

ARQUEJAR. v. a. Formar en figura d' arch. **Arquejar.** || Amidar la capacitat de les embarcacions. **Arquejar.**

ARQUELAU. n. p. Arquelau.

ARQUEOGRAFÍA. f. Descripció dels monuments antics. **Arqueografía.**

ARQUEÓLECH. m. Qui 's dedica a l' arqueologia. **Arqueólogo.**

ARQUEOLOGIA. f. Ciència que estudia les antiqüetats per medi dels monuments. **Arqueología.**

ARQUEOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany o es relatiu a l' arqueologia. **Arqueològico.**

ARQUER. m. Qui tira fletxes. **Flechero.**

ARQUERA. f. *Ant.* ESPITLLERA.

ARQUES Y JOVER, (Agusti). *Blog.* Escriptor relligiós, nat a Centonaina en 1734 y mort a Valencia el 1808. Va deixar inèdits molts estudis de historia religiosa de la ordre de la Mercè y també de pertinençes a la noblesa, interessants al regne de Valencia.

ARQUES, (Coll de les). *Orog.* Cims del Vallespir, ont s' origina el riu Corbera.

ARQUÈS, (Mas de). *Geog.* Caseriu del terme municipal de Tarragona

ARQUET. m. *Mús.* Verga prima y còrba pels seus extréms, en els quals s' hi asseguren les cordes pera tocar el violí, etc. **Arco.** || Pera les albardes. **Barra.** || m. *Art. y Of.* Bastiment de ferro en forma d' arch ab una fulla de serra o una llima de dos talls subjecta als caps a un passador y que manté tivanta per l' un cap una paloma; serveix pera treballar ferro y altres metalls. || Vareta de acer o altra materia flexible que acaba en un mànech de fusta tornejada y porta una corda o corretja pera entortolligarla al voltant de la maneta de una broca y donantli un moviment de và y vé.

COP D' ARQUET. fr. ARPEGI.

FER L' ARQUET. fr. *am.* Apurar la paciència. || V. FER LA GUITSA.

ARQUETA. f. dim. Arqueta, arquilla.

ARQUETECLIN. m. *Ant.* REFETONER.

ARQUIMBAU, (Domingo). *Blog.* Prebere, mestre de capella de la catedral de Girona, compositor laboriosíssim. En 1790 se 'l va nomenar substitut en la mestria de la catedral de Sevilla, que va ocupar en propietat cinch anys després. L' any 1815 el Conservatori de Bolonia 'l va nomenar soci d' aquella Academia, per una *Lamentació* primera del Dijons Sant.

ARQUITECTE. m. Mestre pera projectar y dirigir la construcció de edificis. **Arquitecto.**

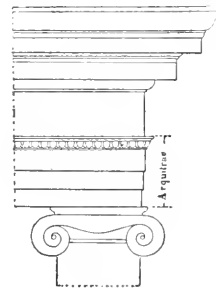
ARQUITECTÓNICH, CA. adj. Lo que pertany a l' arquitectura. **Arquitectónico.**

ARQUITECTURA. f. Art de construir o edificar segons determinades regles o seguint les inspiracions del bon gust, que poden mòlt bé modificar aquelles. **Arquitectura.**

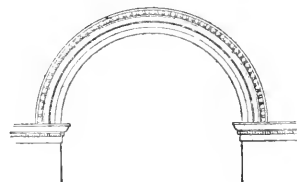
ARQUITRÁU. m. *Arquit.* La part de cornisa que descansa directament demunt del capitell de la columna. **Arquitrabe.**

ARQUIVOLTA. f. *Arquit.* Mollura de relleu que segueix y adorna la clau d' un arch y passa d' una imposta a l' altra. **Archivolta, arquivolta.**

ARRABAL. m. Barri mòlt prop d' una ciutat o vila y també l' extrém d' algún poble gran. **Arrabal.** || *Geog.* Barri de Gurr, prov. de Lleida. || —DE L' ESTACIÓ. Caseriu de Belpuig, prov. de Lleida. || —(EL). Caseriu del terme d' Olopte, dist. mupal. de Isóbol. prov. de Girona.

Arquitráu

Arquivolta

Escut d'Arquebisbe

ARRABALER, A. adj. Qui viu a l'arrabal. **Arrabaler**.

ARRABASSAMENT. m. *Ant.* L'acció d'arrabassar. **Roza**.

ARRABASSAR. v. a. Arrancar les mates d'un terreny pera conreuarlo. **Rozar**. || Arrancar els ceps de una vinya. **Descepar**. || Arrancar de soca y arrel els arbres d'algun terreny. **Descepar**. || Arrancar les mates de soca y arrel. **Descuajar**. || Arrancar alguna cosa ab violencia, com: *un clau, una dent*. **Sacar, arrancar**. || Obligar a donar, com: *li vaig arrebossar el diner*. **Sacar**. || Pendre una cosa ab violencia. **Arrebar**. || *Met.* Treure, com: *arrebassar l'ánima del cós*. **Arrancar, quitar**. || Obligar a algú a dir lo que té ocult. **Sacar**. || *Ter.* **ARTIGAR**. || *Náut.* Passar navegant més enllá d'alguna embarcació o d'un altre punt en que hi ha alguna dificultat. **Rebasar**.

ARRABASSAT, DA. p. p. **Descepadó, rozado**.

ARRACADA. f. Cad' un dels dos penjants que les dones porten a les orelles per adorno. **Arracada, pendiente**. || pl. *Met. fam.* Fills petits. **Pequeñuelos, hijitos**.

SI NO HI HA ARRACADES NO HI HA ABRASSADES. Aforisme ab que 's significa que no 's permeten certes coses sense haver'hi compromís formal.

ARRACADES. f. pl. *Bot.* SANGUINARIA BLANCA.

ARRACADETA. f. dim. **Arrecadilla**.

ARRACONAMENT. m. **Retiro. Recojimiento**.

ARRACONAR. v. a. Posar alguna cosa a racó. **Arrinconar**. || Arrimar o deixar alguna cosa per inútil. **Arrimar, arrumbar**. || Privar a algú del emplen, confiança o favor que disfrutava. **Arrinconar**. || *Ter.* **RETIRAR**.

ARRACONARSE. v. r. Posarse a racó. **Arrinconarse**. || *Met.* Retirarse del tracte de la gent. **Arrinconarse**.

ARRACONAT, DA. p. p. **Arrinconado**.

ARRAIX. m. *Ant.* Capitá de nau moresca. **Arraez**.

ARRAJARSE. v. r. Llensarse o tirar-se ab impetu. **Arrojarse**.

ARRAMADARSE. v. a. Acte d'ajuntarse o de agruparse. **Agruparse**.

ARRAMASSAR. v. a. *Ter.* **ARREPLEGAR, JUNTAR**.

ARRAMBAR. v. a. Arrimar una nau a un' altra. **Abordar, arrimar**.

ARRAMBAT, DA. p. p. **Abordado**.

ARRAMBATGE. m. L'acció d'arrambar. **Abordaje**.

ARRAMBLAR. v. a. *Met.* Emportársen'ho tot ab violencia. **Arrambar**. || Arrimarse a un costat. **Arrimarse, quitarse de en medio**.

ARRAMBLAT, DA. p. p. **Arramblado**.

ARRÁMBLAT. fr. imp. Apárlat, deixa pas. **Arrímate, hazte á un lado**.

ARRAMBLATGE. m. *Náut.* Máquina de ganxos forts y barres de ferro unides a una cadena que subsecta un cable que té un cap lligat a les vergues majors. **Arramblaje**.

ARRAMIR. v. *Ant.* **ARREMETRER**.

ARRÁN. m. adv. Per l'arrel o junt a ella. **Á raiz, cercén ó á cercén**.

ARRÁN, ARRÁN. m. adv. Tan junt a un'altra cosa que no hi pugui cabre res. **Á raiz**. || Se diu d'una cosa plena que no n'hi cap més. **Hasta el tope**.

ARRANAR. v. a. Tallar o trencar una cosa a la cara de la terra. **Cortar de raiz, á cercén**.

ARRANCACAIXALS. m. El qui fá dit ofici. **Sacamuelas, dentista**.

ARRANCADA. f. *Arquit.* Naixement del arch format sobre pilastres, etc. **Arranque**. || Embestida al principi d'una correguda. **Arranque**. || **ARRANCAMENT**. || Eixida violenta d'alguna part. **Arrancada**. || *Náut.* Eixir sobtadament. **Boga, arrancada, salida**.

ARRANCADOR, A. m. y f. Qui arranca. **Arrancador**.

ARRANCADURA. f. y

ARRANCAMENT. m. L'acció y efecte d'arrancar. **Arranque**. || Dit dels cabells. **Mesadura**.

ARRANCAPÍNS. m. Motiu que 's posa als homens grollers de molta força. **MIL HOMENS. Arrancapinos**. || *Met. fam. irón.* L'home flach, de poca força y figura desnerida. **CAGA SENALLAS. MIL HOMENS**.

ARRANCAR. v. a. Treure d'arrel una cosa que està plantada. **Arrancar**. || *Met.* Treure del pit les reumes o gargalls. **Arrancar**. || Treure ab violencia alguna cosa d'alguna part, com: *un clau, caixa, etc.* **Arrancar**. || *Met.* Pendre ab violencia. **Arrancar**. || Apartar a algú de son propòsit. **Sacar, arrancar**. || Consequir ab manya qu'algú digui alguna cosa. **Arrancar, sacar**. || **ARRABASSAR**, I. || Consequir una cosa a força d'instancies y impertinencies. **Arrancar, sacar**. || Eixir d'una part pera anarsen a un'altra. **Partir, salir, arrancar**. || Comensar els archs o voltes. **Arrancar, mover**. || *Met.* Treure del enteniment. **Sacar**. || *Ant.* **Desbaratar**.

ARRANCAR A CORRE O A LA CARRERA. fr. Posarse a corre ab violencia. **Echar, apretar, arrancar á correr**.

ARRANCAR DE SOCA O DE SOCA Y ARREL. fr. Treure les plantes, brolla y maleses pera poder conreuar la terra. **Desmotar, descuajar, arrancar de cuajo**. || *Met.* **Descuajar, desarraigat, extirpar un vicio ó una mala costumbre**.

ARRANCAR EL BULL. fr. Comensar a bullir. **Levantat el hervor**.

ARRANCAR EL PLOR. fr. Comensar a plorar. **Soltar, romper el llanto**.

ARRANCARSE. v. r. Establirse en algún lloch, adquirint'hi lo necessari pera passar'ho bé. **Prosperar, arraigar**.

ARRANCASSONDAS. m. Eina que serveix pera arrancar la sonda quan se tors o s'enganxa al forat. **Arrancasondas**.

ARRANCAT, DA. p. p. **Arrancado** || adj. Qui ab el seu treball ha tograt ferse una fortuna regular. **Arreglado, acomodado**.

ARRANCATS. adj. Al blasó, arbres y plantes que descubreixen les arrels, y 'ls membres dels animals que semblen arrancats. **Arrancados**.

ARRANCH. m. L'acció d'arrancar. **Arranque**. || **Rauxa, cop d'ira. Arrsnque**.

ARRANJAR. v. a. **APARELLAR, COMPONDRE**. || Acte d'aparellarse, arrenjerarse o compondre's. **Colocarse, situarse**. || *Ter.* Posar ordre en alguna cosa, ordenar. **Arreglar, poner orden**.

ARRANJARSE. v. a. *Fam.* Saber-se governar pera viure. **Bandearse**.

ARRANXAR. a. y n. *Náut.* Estirar molt una vela. **Arranchar**. || Passar el més prop possible de la costa, d'un baix, etc.

ARRAPAMENT. m. L'acció de retallar els cabells. **Rapadura, rasura**.

ARRAPAR. v. a. Pendre ab violencia. **Arrebar, rapar, arrapar**. || Pelar ab la navaja. **Rapar**.

ARRAPARSE. v. r. Agafarse. **Agarrarse**. || **ESGARRAPARSE**.

ARRAPAT, DA. p. p. **Rapado**. || **Agarrado**.

ARRAS. m. *Drap.* Tapiceria.

ARRASADOR, A. m. y f. Qui arrasa. **Allanador**. || Cilindre o bastó de fusta que 's fá passar demunt

Arracada

de les mesures de grans o de llegums pera treure'n el curull. **Rasador.**

ARRASADURA. y

ARRASAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d' arrasar. **Allanamiento.** || El de les mesures. **Rasadura.**

ARRASAR. v. a. Aplanar la superfície d' alguna cosa. **Arrasar, allanar.** || Arrunar, assolar algún edifici. **Arrasar.** || Treure'l curull a les mesures. **Descolmar.**

ARRASARSE. v. n. Serenarse, desferse 'ls núvols. **Arrasarse.**

ARRASAT, DA. p. p. Arrasado. || Omplir alguna cosa fins a la vora. **Arrasar.**

ARRASSIARSE. v. n. *Ter.* **ARRASARSE.**

ARRASTRADAMENT. adv. m. Ab treballs y mseries. **Arrastradamente.**

ARRASTRAMORTS. m. *Naut.* El mariner encarregat de recullir els morts y ferits quan hi ha combat. **Arrastramortos.**

ARRASTRAR. v. a. *Met.* Atraure a la voluntat o dictamen d' altre. **Arrastrar, arrebatar.** || En alguns jochs de cartes eixir per trunfo. **Arrastrar.**

ARRASTRAT. m. Bergant, infame, pervers. **Malvado, perverso.** || adj. Penós. **Arrastrado.**

ANAR CÒM UN ARRASTRAT. fr. Viure en molta pobresa, treballar molt y no poguer medrar. *Andar arrastrando.*

VIURE ARRASTRAT. *Expr.* La vida penosa o que 's passa ab treballs y disgustos. *Vida arrastrada ó de perros.*

ARRASTRE. m. En alguns jochs de cartes l' acció d' arrastrar. **Arrastre.**

ARRAU Y BARBA (Joseph). *Biog.* Artista y escriptor, natural de Barcelona (1802 a 1872). Havia cursat la notaria, mes va preferir el conreu de la pintura. Va viatjar per Italia, Fransa, Bèlgica y Espanya. L' any 1816 va rebre la llicenciatura de doctor en Ciències. L' any 1834 va organisar una classe d' art decoratiu a Llotja. Era notable en la pintura de retratos, essent un dels mestres distingits a Catalunya en tal especialitat. Va publicar un *Curso elemental de ornato*, costejat per la Junta de Comerç. Fou professor de Llotja. Escrigué abundantament sobre belles arts y ciències pures y aplicades, havent exercit influència en la nostra cultura. Va pendre part a les exposicions hagudes a Barcelona desde 1836 fins a 1866.

— Y ESTRADA (JOSEPH). *Biog.* Artista y escriptor, nat y mort a Barcelona (1774 a 1812). Premià a Llotja els anys 1789 y 1793. Més tard va ésser professor de pintura y subdirector de la propia escola de belles arts. Va fer varies poesies patriòtiques en català y castellà, durant la guerra de la Independència, publicant-les els diaris de Barcelona, Tarragona y Manresa.

ARRAULIMENT. m. Acció y efecte d' arrupirse a terra, còm solen ferho els animals quan tenen por de ésser cassats y castigats. **Alastramiento.**

ARRAULIR. v. n. Parlant d' algunes besties alsar les orelles, tirarles darrera en acció de voler mossegar o acometre. **Amusgar.**

ARRAULIRSE. v. r. Arronsarse. **Encogerse, acurrucarse.** || **ACOBARDIRSE.**

ARRAULIT, DA. p. p. Encogido, acurrucado.

ARRAYGADES. f. pl. *Naut.* Escaltes de corda. **Arraigadas.**

ARREAMENT. m. *Ant.* **ARRÉU** || Forniment. **Armadura.**

ARREAR. v. a. *Ant.* **ADORNAR.**

ARREARSE. v. r. *Ant.* Proveirse de lo necessari pera la manutenció. **Proveer.**

ARREAT, DA. p. p. **Dispuesto, aparejado.**

ARREAT DE FERIR. *Loc. ant.* A punt de ferir o d' acometre. **Armado de todas armas.**

ARREBASSAR. v. a. y 'ls seus derivats. **ARRABASSAR.**

ARREBATADA. f. Sols s' usa en la frase: *tocar l' arrebataada.* **Tocar á rebato.**

ARREBATADAMENT. adv. m. Precipitadament, sense reflexionar. **Arrebatadamente, atropelladamente.**

ARREBATAMENT. m. L' acció d' arrebatar. **Arrebatamiento.** || Suspensió dels sentits, particularment referintse a lo espiritual. **Éxtasis, arrobamiento.** || Furor, impetu d' una passió violenta. **Arrebatamiento, acoloramiento.**

ARREBATANT. adj. *Blas.* S' aplica al llop o a la guineu en l' actitud del lleó rampant. **Arrebatante.**

ARREBATAR. v. a. Pendre ab violència alguna cosa. **Arrebatat.** || *Met.* Atraure, suspendre l' ànim o 'ls sentits còm fà l' eloquència, la música, la hermosura, etc. **Arrebatat.** || *Ant.* **Robar.**

ARREBATARSE. v. r. Enlairarse en esperit. **Arrobarse, arrebatarse.** || Enfurismarse, deixarse portar d' una passió. **Arrebatarse.** || Admirarse, pasmarse. **Arrobarse, asombrarse.**

ARREBATAT, DA. p. p. Extasiat. **Arrobado, arrebatado.** || Precipitat, impetuós. **Arrebatado.** || Se diu del home inconsiderat y precipitat en les seues accions. **Arrebatado.**

ARREBÓS. m. **EMBÓS.**

ARREBOSSADA. f. La acció y efecte d' escampar el morter per la paret. **Revoque.**

ARREBOSSADOR, A. m. y f. Eina pera arrebossar. **Plana.**

ARREBOSSADURA. f. La acció y efecte d' escampar el morter per la paret. **Revoque.**

ARREBOSSAMENT. m. Embós de les dones pera no ser conegudes. **Rebujo.**

ARREBOSSAR. v. a. Extendre o escampar el morter per la paret pera allisar-la. **Revocar, jaharrar.** || Donar dues capes pera pintar al fresch. **Entunlicar.** || Tapar, embolicar a algú ab la capa. **Embozar.**

ARREBOSSARSE. v. r. **ARREMANGARSE.** || Taparse la cara ab la capa, etc. **Embozarse, revolverse en la capa.**

ARREBOSSAT, DA. p. p. **Revocado.** || **Embozado.**

ARREDOSSAR. v. a. *Naut.* Posar una nau a redós o a cubert d' algún vent. **Poner una nave á redoso.**

ARREDOSSARSE. v. r. Posarse a redós o a rasar. **Ponerse al abrigo del viento.**

ARREGLADAMENT. adv. m. Ab arreglo. **Arregladamente, moderadamente.** || Conforme, segons. **Arregladamente.**

ARREGLADÍSSIM, A. a dj. sup. **Arregladísimo.**

ARREGLADÍSSIMAMENT. adv. sup. **Arregladísimamente.**

ARREGLAMENT. m. Acte de posar alguna cosa en ordre. **Arregladamente.** || m. La instrucció que 's fà per escrit pera la direcció y govern d' alguna cosa. **Reglamento, regla.**

ARREGLAR. v. a. Posar cada cosa ont li toca. **Arreglar.** || Conformar les accions a la regla. **Reglar.** || A les fundicions de lletra, donar al motllo, per medi d' alses, la proporció corresponent al còs de la lletra. **Arreglar.** || Subjectar. **Arreglar.**

ARREGLAR UN LES SEUES COSES. fr. Fer testament. **Arreglar sus cosas, hacer testamento.**

Joseph Arrau y Barba

ARREGLARSE. v. r. Seguir la regla, llei o costúm. Arreglarse, conformarse, acomodar-se. || Modèrarse, reduir-se, reformarse. **Arreglarse, reformarse,** templearse.

ARREGLAT, DA. p. p. Arreglado, reglado.

ARREGLO. m. Regla, ordre. **Arreglo.**

AB ARREGLO. m. adv. Segóns regla. *Con arreglo.*

ARREGUSSAR. v. a. *Ter.* y 'ls seus derivats **Arremangar.**

ARREL. f. La part infima dels arbres y plantes que està sota terra y per la qual reben les substancies nutritives. **Raiz.** || La part inferior de qualsevulla cosa, majorment si està sota terra. **Raiz.** || El principi u origen de qualsevulla cosa. **Raiz.** || — f. *Arit.* Nóm, que multiplicat una o més vegades per sí mateix dóna una quantitat igual al nombre de que s'ha extret dita arrel. **Raiz.** || — CÚB'CA. *Arit.* La que multiplicada dues vegades per sí mateixa dóna 'l nombre de que s'ha extret. **Raiz cúbica.** || — DE BOIG. *Met.* El geni inconstant *Vena de loco.* || || DE CAIXAL. *Raigón.* || — IRRACIONAL O SORDA. *Arit.* La que no 's pot expressar ab cap mena de nombres. **Raiz irracional.** || — QUADRADA. La que multiplicada per sí mateixa una sola vegada dona 'l nombre de que s'ha extret. **Raiz cuadrada.**

D' ARREL. m. adv. Del tot, completament. *De raiz.*

ARRELADA. f. El cap del tronch que correspón a l' arrel del arbre. **Raigal.**

ARRELÁM. m. *Bot.* Conjunt d' arrels que un o molts arbres units escampen per sota la terra. **Raigambre.**

ARRELAMENT. m. L' acció y efecte d' arrelar. **Arraigadura.**

ARRELAMENTA. f. ARRELAM.

ARRELAR. v. n. Posar arrels els arbres y plantes. També s' usa com recíproch. **Arraigar, encepar,** echar raíces.

ARRELARSE. v. r. Adquirir algú béns immobles en el paratge ont s' ha establert. **Arraigarse.** || *Met.* Pendre peu, afirmar-se algú us, virtut, vici o costúm. **Arraigarse**

ARRELLASSA. f. aum. **Raigón.**

ARRELAT, DA, p. p. Arraigado. || adj. S' aplica al que té possessións. **Arraigado.**

ARRELETA. f. dim. **Aaicilla, raiceja.**

ARRELS. m. pl. Les fibres que, a manera de fils tenen alguns arbres y plantes.

POSAR ARRELS || fr. **Arrelarse.**

ARREMÁ. adv. m. Lluny, fora de comers o de tracte. **Á trasmano.**

ARREMANGAMENT. m. L' acció y efecte d' arremangar o arremangarse. **Arremango.**

ARREMANGAR. v. a. Doblegar o tirar les mànegues cap amunt. **Arremangar, remangar.**

ARREMANGARSE. v. r. Doblegar o tirar per amunt la part inferior d' un vestit llarch. **Arregazarse, enfaldarse, arremangarse.** || *Met.* Emdre de ferm alguna cosa. **Arremangarse.**

ARREMANGAT, DA. p. p. Arremangado.

ARREMANGO. m. Amenassa, senyal exterior de voler ferir o pegar. **Amago, ademán.**

FER ARREMANGOS. fr. Fer ademán o acció de pegar. **Amagar.**

ARREMATAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Rematar.**

ARREMÉS, A. p. p. Arremetido. || f. Embestida. **Arremetida, arremetimiento.** || CORREGUDA.

ARREMESA. f. Embestida. **Arremetida.**

ARREMETRE. v. a. Acometre ab ímpetu y furia. **Arremer.**

ARREMIR. v. a. *Ant.* AMENASSAR, DESAFIAR.

ARENCAIXALS. m. Eina que usaven els den-

tistes pera l' obecte que 'l nóm expressa. **Polican** || *Vulg.* **Dentista.**

ARENCAFELS, (Coll d'). *Orog.* Té 1,150 metres demunt el nivell del mar y és a la banda SE. de la encontrada de Camprodon, prov. de Girona.

ARENCAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Arrancar.**

ARENCH. m. *Ter.* Ocurrencia, acudit, frase o acció repentina y enérgica. **Arranque.**

ARENDALE. adj. Lo que 's pot arrendar. **Arrendable.**

ARENDAADOR, A. m. y f. Qui arrenda alguna cosa seua y aquell que la pren en arrendament. **Arrendador.** || ARRENDATARI.

ARENDAADOR DE LES MULTES DE LA MESTA. Qui arrendava les multes imposades pel consell de la Mesta.

ARENDAADOR D' HERBES. Aquell que arrenda les dels seus prats o deveses. **Herbajero.**

ARENDAADOR. *Geog.* Aldea del terme de Jaraful, prov. de Valencia.

ARENDAADORET. m. *Dim.* **Arrendadorcillo.**

ARENDAADORET, MENJAR EN PLATA Y MORIR EN GRILLET. *Ref.* Se diu perque 'ls arrendadors solen gastar massa, y al passar comptes se veuen alcansats, y van a parar a la presó. **Arrendadorcillos, comer con plata y morir en grillos.**

ARENDAAMENT. m. L' acció d' arrendar y 'l preu que produeix la cosa arrendada. **Arrendamiento, arriendo.**

ARENNDAR. v. a. Llogar per un temps determinat una finca per un preu convingut. **Arrendar.** || Pendre en arrendament. **Arrendar.** || Dit de les herbes. **Alenguar.**

ARENNDAR AB EINES Y BOUS. a. Arrendar una finca ab les eines y bous que té 'l propietari pera treballarla. **Aboyar.**

NO LI ARRENDO LA GANANCIA. *Expr. fam.* Denota que algú està en perill o exposat al càstich que mereix. *No le arriendo la ganancia*

ARENNDAT, DA. p. p. Arrendado.

ARENNDATARI, A. adj. Qui pren en arrendament. **Arrendatario, arrendador.**

ARENNDIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Rendir.**

ARENGLERAR. a. Posar en rengle. **Alinear.**

ARREPAPARSE. v. r. Extendre 's al sitial, assentarse ab molta comoditat y repòs. **Rellanarse, repantingarse.**

ARREPAPAT, DA. p. p. Arrepallanado.

ARREPAR. v. a. *Ant.* **Arrearar.**

ARREPEL. m. adv. Contra la direcció natural del pel. A contrapelo, pelo arriba, á pospelo. || *Met.* Ab repugnancia. **Cuesta arriba, á repelo.**

ARREPENTIDES. f. pl. Se diu de les dones que havent fet mala vida s' retiren a viure a un convent d' un' ordre de Sant Agustí, fundada 'l sigle XIV. **Arrepentidas.**

ARREPENTIMENT. m. Penediment d' haver fet una cosa, regularment dolenta. **Arrepentimiento.**

ARREPENTIRSE. v. r. Tindre senliment d' haver fet alguna cosa. **Arrepentirse.**

ARREPENTIT, DA. p. p. y adj. **PENEDIT, DA.** || **Arrepentido.**

ARREPLECH. m. L' acció y efecte d' arreplegar. **Cogedura.** || Munt, pila, agregat de moltes coses de una mateixa o de diferent especie, posades confosament. **Montón.** || Concurrencia, reunió de persones. **Gentío.**

ARREPLEGADÍS, SA. adj. Lo que s' arreplega sense elecció, y sols pera augmentar el nombre de lo que d' alló mateix se té. **Allegadizo.**

ARREPLEGADOR, A. m. y. f. Qui arreplega. **Allegador.** || *Captaire.* **Demandador, cuestor.** || *Ter.* **TIRÁS**

ARREPLEGADOR DE SAGÓ Y ESCAMPADOR DE FARINA. *Ref.* Se reprén a qui's cuida molt de lo que val poch, y descuida lo que val molt. *Allegador de ceniza y de rramador de harina.*

ARREPLEGADURES. f. pl. Els residuos de varies coses, per lo comú mengívoles, que s' arreplegen escurant la cassola, el plat, etc. *Arrebañaduras.*

ARREPLEGAR. v. a. Rebre en sí alguna cosa, y aixís se diu: *la mar tot ho arreplega.* *Recoger.* || Juntar coses separades, recullir. *Juntar, recoger.* || Recobrar lo que algú s' havia deixat a algún lloch. *Recoger.* || Anar juntant poch a poch pera guardarho, especialment els diners. *Recoger, allegar.* || Recullir els fruits de la terra, com: *el vi, el blat, les olives, etc.* *Coger, recoger.* || Recullir y desar lo qu' está dispers o esbarriat; y aixís se diu: *arreplega la plata, els papers, etc.* *Recoger, alzar.* || Sospendre 'l curs de alguna cosa pera esmenarla o que no tingui efecte. *Recoger.* || A alguns jochs de cartes, recullir la basa. *Asentar la baza.* || PLEGAR. || Dit de la gent que 's recull pera 'l servei del rel. *Recuitar, enganchar.*

ARREPLEGUEMNOS Y ANEUHI. *Loc.* EL PATRÓ ARANYA, etc.

QUI NO ARREPLEGA UN FESOL, NO SOPA QUAN VOL. *Ref.* Vol dir que l' home ha d' ésser previsor y no deu deixar perdre res de lo que pot esserli útil.

ARREPLEGARSE. v. r. Reunirse. *Juntarse, reunirse.* || Juntarse de cop en algún paratge moltes persones. *Agolparse.*

ARREPLEGAT, DA. p. p. *Recogido, juntado.*

ARRERA. adv. m. *Atrás.* || prep. *DERRERA.*

DE PART D' ARRERA. fr. *Detrás, en ausencia. Detrás, á espaldas.*

ARRÉS. m. *Ant.* ARREUS.

ARRÉS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Viella. És a la Vall de Arán, a la vora del Garona, y 's divideix en Arrés de Baix y Arrés de Dalt. Té 101 hab. || *Hidrogr.* Afluent del Garona que se li uneix en la borda del Troy a la Vall d' Arán. || *Montanya de la Vall d' Arán.*

ARRESAR. v. a. *Ant.* Arrear.

ARRESARSE. v. r. Arrearse.

ARRESERAR. v. a. Acte d' abrigar o lliurar del vent alguna persona o cosa. *Abrigar*

ARRESERARSE. v. r. L' acte de posarse a reser. *Abrigarse, defenderse del viento.*

ARRSERAT. p. p. *Abrigado.*

ARREST. m. L' acte d' arrestar a algú. *Arresto.* || Entre militars, presó. *Prisión, arresto.*

ARRESTAR. v. a. Posar prés a algú *Arrestar.*

ARRESTAT, DA. p. p. *Arrestado, da.*

ARRESTELLADA. f. *RESELLERA.*

ARRESTELLAR. v. a. Posar algunes coses demunt d' altres ab cert ordre; fer una restellerat. *Hacer un rimeró, apilar.* (V. FER RESTELLS).

ARRÉU. m. *Ant.* Lo que serveix pera adornar a alguna persona o cosa. *Adorno, atavío, atreo.* || *Ter.* ARADA.

ARRÉU ARRÉU. fr. Ab que 's significa que no 's mira prim en lo que un compra o esculleix, sino que ho admet tal com se va presentant. *Sin escoger.*

A TOT ARRÉU O PER TOT ARRÉU. m. adv. Ont se vulla. *Por doquiera, donde quiera, doquiera.*

UNA PER ALTRA Y DÓS ARRÉU. fr. *Una por otra y dos al golpe ó vez*

ARRÉU. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Isil, prov. de Lleida. || — (ESTANYS D'). *Hidrogr.* Son situats en la Vall d' Arán. || — (HURQUETA D'). Collet divisori d' alguavessants del riu Maló y del barranch d' Arréu (2.378 m.) per el passa la frontera de la Vall d' Arán.

ARRÉUS. m. pl. Tot l' armeig o aparells necessaris pera fer alguna cosa. *Arreos, aparejos.* || Vestits, adornos, etc. *Arreos.*

DONAR ELS ARRÉUS. fr. *Subministrar lo necessari pera fer alguna cosa. Dar recado.*

ARREVEURE. fr. *Saludo que 's fá al despedirse d' algú. Con Dios, hasta luego.*

¡ARRÍ! Veu que s' usa pera fer caminar les cavalcades. ¡Arre! || Interj. que s' usa pera expressar que no creyém lo que 'ns conten. *Más acá hay posada.* || *Expr. fam.* Ab que 's mana a algú que se 'n vagi. ¡Alto de ahí! ó ¡Fuera de aquí!

DIR TAN AVIAT ARRI CÒM XO. *Loc.* No ésser conseqüent en lo que 's diu. *Decir unas veces cesta, otras ballesta.*

ARRI, ARRI. mod. adv. Ab que 's reprén la importuna repetició d' alguna cosa. *Otra al dicho, Juan de Coca.*

ARRIÁ, NA. adj. Qui segueix els erros d' Arrio y el qui pertany a la seua secta. *Arriano.*

ARRIADA. f. L' acte d' arriar un nombre més o menys crescut de bestiar que pastura a un camp, pera menarlo a algún altre punt. *Arreada.*

ARRIALLAMENT. m. *Ant.* Rialla descompassada. *Carcajada, risotada.*

ARRIALLAT, DA. m. y f. *Ant.* Rialler. *Risueño.*

ARRIANISME. m. La secta y heretgia d' Arrio, heretge del segle iv. *Arrianismo.*

ARRIAR. v. a. Fer caminar a les cavalcades. *Arrear.* || *Naut.* Baixar les veles o banderes. *Arriar.* Allargar, alluixar un aparell o corda qu' está tivanta. *Arriar.* || *Ar.* y *of.* Dónar corda, afuixantla, pera baixar un objecte. *Arriar.*

ARRIAT, DA. p. p. *Arriado.*

ARRIATA. f. *RIATA.*

ARRIBADA. f. y

ARRIBADAMENT. m. L' acte d' arribar algú a un paratge determinat. *Llegada, arribo.* || El de la nau al port. *Arribada, arribaje.*

ARRIBAR. v. n. Entrar la nau al port. *Arribar. aportar.* || Entrar a qualsevol paratge el qui vé d' un altre. *Llegar.* || Refugiarse la nau per algún perill a un port ont no 's dirigia. *Arribar* || *Bastar, durar;* y aixís se diu: *el diner no arribará pera pagar tots els deutes.* *Llegar, alcanzar* || Durar fins a temps determinat, com: *aquest malalt farà prou si arriba al diumenge.* *Llegar, alargar.* || Entendre, comprendre. *Alcanzar.* || Vendre 'l temps d' ésser, sufrir o fer alguna cosa. *Llegar.* || Consequir lo que 's preté. *Llegar á alcanzar.* || Allargar fins a certa distancia alguna cosa, com: *la vista, el tret, etc.* *Alcanzar.* || Importar, costar alguna cosa a cert preu. *Llegar, subir.* || Tocar alguna cosa a cert terme, com: *la capa li arriba als talons.* *Llegar, alcanzar.* || Junt ab altres verbs prén la significació d' ells, com: *si ho arriba a sapiguer.* *Llegar.* || Anar a alguna part per alguna diligencia. *Llegarse.* || Veure 'l fi de lo que 's desitja. *Arribar.*

ARRIBAR A TU PER TU. fr. *ARRIBAR PER ENLLÁ.*

ARRIBAR AL CAP. fr. *Llegar á las malas.*

ARRIBAR A MISSES DITES O A ÚLTIMES CANADELLES. fr. *Fam.* Arribar tart a algún convit o funció. *Llegar á los anises.*

ARRIBAR MOLT MAL. fr. y

ARRIBAR MOLT PER ENLLÁ. fr. Estar el malait en greu perill. *Llegar al cabo ó á las puertas de la muerte.*

ARRIBAR PER ENLLÁ. Arribar algún negoci al major apreto. *Llegar á las dagas.* || Insultarse 'ls que 's ballen, dientse paraules injurioses. *Llegar á tu por tu. Arrojemelas, y arrojeselas.*

ARRIBAR POCH ENLLÁ. fr. *ARRIBAR A POCH.*

ARRIBAR PRIMER. fr. Acudir avans que 'ls altres al lloch de reunió. *Ganar la palmatoria o palmeta.*

ARRIBAR Y MOLDRE. *Loc. fam. y*

ARRIBAR Y ENGRANAR. *Loc. met.* Explica la brevetat ab que 's logra alguna cosa. *Llegar y besar el santo.*

NO ARRIBAR A LA SOLA DE LA SABATA. fr. *Met.* Denota la excessiva diferència que hi há d' una persona a una altra. *No llegar al zancajo ó á la suela de su zapato.*

NO ARRIBAR A MÉS O MÉS ENLLÀ fr. ARRIBAR A POCH.

SI ARRIBA, NO ARRIBA, O SI ARRIBA NO BASTA. *Expr.* Denota que una cosa és tan escassa, que 'n prou feines n' hi há prou pera lo que há de servir. *Si alcanza no llega.*

ARRIBARSE. v. r. Anar a alguna part no gaire lluny. Llegarse

ARRIBAT, DA p. p. Llegado.

BEN ARRIBAT SIAU. *Expr.* Ab que 's desitja la felis arribada d' algú. *Bien venido seas.*

ARRIBO. m. Arribada.

ARRIMADA. m. Al joch de les botxes, el lloch molt arrimat al bolitj. *Arrime.*

ARRIMADERA. f. L' adorno de tela o estora fina que 's posava a les parets dels estrajos, desde terra uns a uns sis pans. Avui se fá de pintura. *Frisos y arrimadillo.*

ARRIMADERO. m. *Prov.* Estora que 's posa a les cambres, clavada a la paret. *Arrimadillo.*

ARRIMADET. dim. de arrimat. ACOSTADET.

ARRIMADURA f. y

ARRIMAMENT. m. L' acció y efecte de arrimar. *Arrimadura*

ARRIMAR. v. a. Acostar una cosa a un' altra. *Arrimar, acercar, || ARRAÇONAR, 2, 3, 4. || ESTREVAR. || Naut.* Acostar una embarcació a qualsevulla part. *Acostar. || Juntar una cosa a un' altra. Allegar.*

ARRIMAT, DA. p. p. Arrimado

ARRIMAT A LA SEUA. *Loc.* Tossut. *Cerrado como pie de muleto.*

ARRIMBLARSE. v. a. *Ter.* ACOSTARSE, ARRAMBLEARSE.

ARRIPAR. v. n. *Ant.* ARRIBAR.

ARRISCADAMENT. adv. m. Ab perill. *Arriesgadamente. || Atrevidamente. Arriescadamente.*

ARRISCADÍSSIM, A. adj. sup. Arriescadísimo.

ARRISCADOR, A. adj. Qui arrisca. *Arriesgador.*

ARRISCAMENT. m. ARRISCH.

ARRISCAR. v. a. Posar en perill alguna cosa. També s' usa com reciproc. *Arriesgar, aventurar. ARRISCARSE. v. r. Atrevirse.*

QUI NO S' ARRISCA NO' N PISCA. *Ref.* Adverteix que moltes vegades és necessari exposarse a algun perill pera conseguir alguna cosa. *Quien no se aventura no pasa la mar; al osado la fortuna le da la mano.*

ARRISCAT, DA. p. p. Arriesgado. || adj. Atrevit. *Osado, arriescado.*

ARRISCATS. pl. Joch de nois, que consisteix en dividir-se els jugadors en dos escamots, posats l' un devant de l' altre, deixant cert espai entre 'ls dos, sortintne un o més de cada part, pera empaitarse y y veure qui pot agafar al altre. *Marro*

ARRISCH. m. Exposició atrevida y perillosa. *Riesgo. || ATREVIMENT.*

ARRISSAR. *Naut.* Plegar, baixar les veles. *Arrizar. || Assegurar o lligar ab cordes alguna cosa pera resistir al balans de la nau. Arrizar, trincar, alotar.*

ARRISSAT, DA. p. p. Arrizado.

ARRITJOLS. m. pl. *Ter. Bot.* ARINJOLS.

ARRÓ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de les Bordes, prov. de Lleida.

ARROBA. f. Pés de vint y sis lliures de dotze unes cada una. *Arroba.*

CONTAR PER ARROBES. fr. *Met.* Ponderar molt. *Echar por arrobas.*

EL MAL VÉ A ARROBES Y SE 'N VA A UNSES. *Ref.* Denota que 'ls mals venen de prompte y se 'n van ab molt espai. *El mal entra á brazadas y se va á pulgadas; los males entran por arrobas y salen por adarmes.*

TRES QUINTARS FAN DOTZE ARROBES, COMPTES VELLS BARALLES NOVES. Aforisme ab que 's significa que pera evitar discussions deuen pagarse els comptes com més aviat millor, o també que quan els negocis están molt embrollats s' ha de pendre nou parlit: *A cuentas viejas, barajas nuevas*

ARROCAR. v. a. *Ant.* Fer troços. *Despedazar, hacer pedazos.*

ARROCINAT, DA. adj. Semblant al roci. *Arrocinado.*

ARRODELLAR. v. a. *Ant.* Cubrir, defendre, escudar ab la rodella. *Arrodelar.*

ARRODONIMENT. m. L' acció y efecte d' arrodonir. *Redondeamiento.*

ARRODONIA. v. a. Posar rodona alguna cosa. També s' usa com reciproc. *Redondear.*

ARRODONIRSE. v. r. Reduir els gastos a lo que dona la venda. *Redondearse, recogerse, ceñirse. || Met.* Descarregar-se dels seus cuidados, deutes o dependencies. *Redondearse.*

ARRODONIT, DA. p. p. Redondeado.

ARROENTAMENT. m. ENROGIMENT.

ARROGACIÓ. f. L' acció d' arrogar y arrogarse. *Arrogación. || For.* Afiliament *Arrogación, adopción.*

ARROGADOR, A. m. y f. Qui s' arroga o apropia alguna cosa. *Arrogador.*

ARROGANCIA. f. Orgull, insolencia, superbia. *Arrogancia, altanería. || Garbo, bizzarria. Arrogancia, bizarria.*

ARROGANT. adj. Orgullós, insolent. *Arrogante, altanero. || Valent, briós. Arrogante. || Galant. Arrogante, gallardo.*

ARROGANTÍSSIM, A. adj. sup. Arrogantísimo.

ARROGAMENT. adv. m. Ab arrogancia. *Arrogantemente.*

ARROGARSE. v. r. Atribuir-se, apropiarse algunes coses immaterials, com: *facultats, jurisdicció, etc.* *Arrogarse.*

ARROGAT, DA. p. p. Arrogado.

ARROJAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats *Llensar, enjegar. Arrojar. || Ant.* ARRUIXAR.

ARROMANSAR. v. a. *Ant.* Posar en románs lo qu' está escrit en altra llengua. *Romancear, romanzar.*

ARROMANSAT, DA. p. p. Romanceado.

ARRONSAMENT. m. L' acció de retirarse y apretarse entre si les parts d' un còs elástich. *Contracción, encogimiento. || Anat.* L' acció de retirarse 'ls nirvis. *Contracción, crispadura.*

ARRONSAR. v. a. Retirar compriment. *Encoger. || Naut.* Alsarse la nau, y pujar les àncores a les taules de guarnició. *Arrozar.*

ARRONSAR LES ESPATLLES. fr. *Met.* Fer ab les espatlles cert ademán d' indiferència o dupte. *Encogerse de hombros. || Deixar sense resposta alguna pregunta o petició. Eneogerse de hombros.*

ARRONSARSE. v. r. Reduir-se de volum sense disminuir de pés. *Encogerse y acurrucarse si és al llit. || Fam.* MORIR.

ARRONSAT, DA. p. p. Encogide, acurrucado.

ARRONYONAT, DA. adj. En forma de ronyó. *Arriñonado.*

ARROP. m. El most bullit fins a adquirir la consistència del aixarop, y se soleu coure ab ell algunes fruites, com: *tallades de meló, pomes, etc.* *Arrope. || El de mores. Diamorón, arrope de moras.*

ARRÓS. m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les gramínees que's conreua dins de l'aigua; té'ls tanyis llargs y les fulles llargues y estretes, les flors formant panolla y 'l gra oval, blanch y farinós. **Arroz.** || — **DE BRUIXA, DE PARDAL y DE PARET V. CRESPISELL BLANCH.** || — **DE SECA.** Varietat d'arrós que's cria en terres secanes. **Arroz de secano.** || — **SILVESTRE. Arocia.**

Espiga d'arrós

ANAR D'ARRÓS. fr. Tindre alguna cosa a costa de altres. **Ir de gorra.**

ARRÓS, CATARINA, QUE LA CARN EMBAFA. *Ref.* GIRÈM DE FULL, etc.

ARRÓS, PEIX y PEBROT VOLEN EL VI BEN FORT. *Ref.* Denota 'l bé qu'hi va 'l vi ab dites coses. **El arroz, el pez y el pepino nacen con agua y mueren con vino.**

ARRÓS Y LA GALLINA A LA OLLA. fr. Ab la que s' alaba lo bo d'algún dinar. **Arroz y gallo muerto.**

L'ARRÓS FÀ 'L VENTRE GROS y LA PANXA LLISA. *Ref.* Denota 'ls bons efectes de l'arrós.

FER L'ARRÓS A ALGUNA. fr. Festejar. **Cortejar, hacer el amor.**

ARRÓS. *Geog.* Poble del dist. mupal. d'Estèrri de Cardós, prov. de Lleida. || — **Y VILA.** Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d'Urgell, part. jud. de Viella. És a la Vall d'Arán, a la dreta del Garona, y té 307 hab.

ARROSSAIRE. m. Se diu d'aquell que té per costum o és molt aficionat a menjar y divertir-se a costa d'altres. **Gorrero.**

ARROSSAL. m. Camp sembrat d'arrós. **Arrozal.**

ARROSSEGAR. v. a. Portar per terra alguna persona o cosa tirant d'ella. **Arrastrar.** || *Met.* Emportarse darrera d'un o fer qu'un altre sigui del seu parer. || Anar alguna cosa fregant per terra. **Arrastrar.** || Caminar arrastrant els peus. **Arrastrar los pies.**

ARROSSEGARSE. v. r. Anar per terra a rossegons o com els reptils. **Arrastrarse.**

ARROSSEGAT, DA. p. p. **Arrastrado.**

ARROSSER. m. Qui conreua o vén arrós. **Arrocero.** || Aficionat a menjar arrós. **Arrocero.** || **ARROSAL.**

ARROSTIR. v. a. *Ant.* **ROSTIR.**

ARRUAR. v. a. Acte de moure's y acostarse unes coses ab altres. **Juntarse, apiñarse.**

ARRUÉ (Leandre). *Biog.* Bisbe de Jaro (Visayas, Filipines). Era fill de Catalunya y va morir a aquella regió d'Oceania a les derrerres del any 1897. Era frare agustí reformat y va ocupar aquella Seu l'any 1885, després de la mort del reverendíssim senyor Cuartero, primer bisbe de Jaro.

ARRUF. m. *Mar.* Corbatura que's dona a les cubertes d'un barco longitudinalment, quedant l'arch cap avall, de modo que 'ls extrems de popa y proa siguin més alts que 'l mitj. **Arrufo.**

ARRUFADURA. f. *Naut.* Corbatura de la proa y popa cap amunt. **Arrufadura.**

ARRUFAMENT. m. *Ant.* **ERISSAMENT.**

ARRUFAMENT DE NAS. Senyal de repugnancia o disgust que's fá ab el nas. **Refunfuñadura, refunfuño.**

ARRUFAR. v. a. Fer arrugues a la roba, cresparla. **Alechugar.** || *Naut.* Arquejar. **Arrufar.**

ARRUFAR EL NAS. fr. *Met.* Mostrar desdeny o repugnancia. **Torcer las narices ó el gesto.**

ARRUFARSE. v. r. *Ant.* **ERISSARSE.**

ARRUFAT, DA. p. p. **ERISSAT.**

ARRUGA. f. El doblech o plech de la pell, ordinarment per efecte de la etat. **Arruga.** || Els plechs que fá 'l vestit per estar mal cosit. **Fuelles.** || Els plechs que fá la roba a causa d'èsser mal plegada. **Arruga.**

ARRUGAMENT. m. L'acció y efecte d'arrugar o arrugarse. **Arrugamiento.**

ARRUGAR. v. a. Fer arrugues. També s'usa com reciproh. **Arrugar.** || **Crespar.**

ARRUGARSE. v. r. *Fam.* Morir. **Arrugarse.**

ARRUGAT, DA. p. p. **Rugoso, arrugado.**

ARRUGAT. m. *Bot.* **URÓ.**

ARRUJA (Piá d'). *Geog.* Situat en la Vall d'Arán prop de la serra de la Bacanera.

ARRUIXADAMENT. adv. m. Valentment, atreviment. **Arrojadamente.**

ARRUIXADESA. f. *Ant.* **ATREVIMENT.**

ARRUIXADOR. A. m. y f. Qui arruixa. **Rociador.** || m. El dels surtidors. **Girándula.** || Útil de llaua que serveix pera arruixar. **Regadera.** || *Ter.* Ventall fet de tires de paper. **ESPANTA MOSQUES.**

ARRUIXAMENT. m. L'acció d'arruixar. **Rociada.**

ARRUIXAR. v. a. Mullar alguna cosa de modo que l'aigua caigui escampada. **Rociar.** || Salpicar ab un glop d'aigua alguna cosa, com: *la roba que s'ha de planxar.* **Espurriar.** || *Ant.* **LLENSAR.** || *Ter.* Fer fugir les mosques. **Espantar las moscas.**

ARRUIXAT, DA. p. p. **Rociado.** || adj. Atrevit, intrépit. **Arrojado.**

ARRUMBOJAR. v. a. *Ter.* **ARRAMBLAR.**

ARRUNAR. v. a. Espatllar, assolar algún edifici. **Arruinar.** || Destruir, malmetre la gent de guerra 'ls edificis y tot lo que trova al camp enemich. **Talar, arruinar.** || Fer molt de mal o perjudici, sobre tot en materia d'hisenda o interessos. **Arruinar.** || *Met.* Llençar a perdre a algú. **Echar por puertas, arruinar.**

ARRUNARSE. v. r. Malmetre la propia hisenda. **Perderse, arruinarse.**

ARRUNAMENT. m. Acte y efecte d'arruinar. **Arruinamiento.**

ARRUPIRSE. v. r. Posarse arronsat com un cap-dell pera tindre menys de fret o fer menys de butlo. **Encogerse, acurrucarse.**

ARRUPIT, DA. p. p. **Encogido, acurrucado.**

ARRUSSÓ. m. *Ter.* **FARINETES.**

ARS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d'Urgell. És a la vora del riu Santa Magdalena y té 250 hab. || — **(COLL D').** *Geog.* És situat en la divisoria d'agües de l'Ariza y del Mardàs y entre'ls colls de Palomera y de Merolla. (l.150 m.)

ARS BLANCH. m. *Bot.* Mata punxosa de la fam. de les pomácees, de fulles dentades dividides en tres o cinch segments, ramells de flors blanques molt flairoses y fruit roig, dòls y ab un sol pinyol rodó. || — **CIRER DE PASTOR. Majuelo.** || — **NEGRE. ARANYONER.** || — **ESPINO NEGRO.** || — **DE TANQUES.** Mata espínosa de la fam. de les solanácees, que's sol plantar pera impedir l'entrada a les propietats; té les fulles llargues y estretes, en forma de falques y fá un fruit aovat llargarut. **Cambronera.**

ARSEGUELL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d'Urgell. És a la vora del Segre y té 284 habitants. || — **(RIERA D').** *Hidrog.* Neix al vessant S. de la serra de Cadi; passa pe's termes d'Ansovell, Caba y Arseguell y desaigua,

Segell d'Arseguell

uns 2 kilòmetres més avall d' aquest darrer poble, a la vora del Segre.

ARSENAL, m. ADRESSANA.

ARSENIAT, DA. adj. Que conté arsénich. Arseniadi.

ARSENIATAR, DA. adj. Se diu de les bases convertides en arseniats. Arseniatado.

ARSENICAL, adj. *Quim.* Pertanyent al arsénich. Aseñical.

ARSÉNICH, m. Mineral molt cèustich, matzines violentes; n' hi ha de blanch, que sol ésser transparent, de groch y de roig. Arsénico, rejalgat. || — **FERRUGINÓS**, adj. Compost d' arsénich y de ferro. *Arsénico ferruginoso*. || — **SULFUR** m. Nòm que 's dona als sulfurs metàlics que 's troven combinats ab certa quantitat d' arsénich. *Arsénico sulfuro*.

ARSENICITA, f. *Miner.* Arsénich de calcs natural. Arsenicita.

ARSENIFER, A. adj. Que conté arsénich. Arsenífero.

ARSÉNITS, m. pl. *Miner.* Família que comprén tots els minerals d' arsénich. Arsenidos.

ARSENIUA, m. *Miner.* Combinació d' arsénich ab qualsevol cos simple. Arseniuo.

ARSENIURAT, DA. adj. Calificació de qualsevol metall barrejat ab arsénich. Arseniurado.

ARSEPÉLECH, m. m. *Ant.* ARXIPÉLACH.

ARSÓ, m. La lusta de davant o la de darrera de la sella de cavalcar. Arzón. || pl. En els telers de mitges dues peses laterals, una a cada costat del teler, ont estan travessades ab la prempsa. Arzones.

ARSOLES (Riera d'). *Hidrog.* Petit rieral tributari de una de les vores de la riera de Baget, a la prov. de Girona.

ARSOT DE TANCA. *Bot.* ARS DE TANQUES.

ARSURA, f. ARDOR.

ART, m. y f. Colecció de preceptes o regles para fer bè alguna cosa. *Arte*. || Per antonomasia, el llibre de les regles de la gramàtica llatina que va escriure Antoni de Nebrija. *Arte*. || *Met.* Indústria, manya. *Arte*. || Astúcia, artífici, engany. *Artificio, arte*. || Filat de pescar. *Red*. || Estament, ofici. *Artc*. || Delicadesa, primor. *Arte*. || pl. El curs complet de filosofia. *Artes*. || — **ANGELICAL** O **DIABÒLICH**. *Art* supersticiós d' aprendre 'l que 's vol per medi d' un àngel o d' un mal esperit. *Arte angelical ó diabòlico*. || — **DE BRUIXERIA**. Malletes que s' atribueixen a les bruixes y bruixots. *Arte de brujería*. || — **D' ENDEVINAR: MÀGICA**. || — **DE LA TERRA, y DE PAGÉS**. *Labranza, agricultura*. || — **DE SANT ANSELM**. *Art* de curar les llagues sols ab tocar les venes; és una superstició inventada per Anselm de Parma, y no per Sant Anselm, com han dit alguns. *Arte de San Anselm*. || — **DE SANT PAU; NOTORIA**. || — **LLIBERAL**. Lo que pertany més al ingeni que a les forces corporals, com: *la poesia, la música*, etc. *Arte liberal*. || — **MÀGICA: MÀGICA**. || — **MECÀNICH**. Lo que necessita més de les forces del còs que del ingeni, com: *la fusteria, la ferreteria*, etc. *Arte mecánico*. || — **MILITAR: MILICIA**. || — **NOTORIA**. Preparació supersticiosa de dejunis, confessions y oracions ab que falsament s' afirma poguer arribar a tots els coneixements que va tindre Salomó. *Arte notoria*.

BONES O BELLES ARTS: ART LLIBERAL.

CADA HU DE SÓN ART. *Loc.* DONAR L' ART A QUI L' HÁ. **D' ART**, m. adv. *Ant.* DE MANERA.

DE MAL ART. *Loc.* En mal estat o disposició. *De mal arte*.

DONAR L' ART A QUI L' HÁ. *Ref.* Adverteix que qui entén les coses les ha de fer. *Quien las sabe las hace; la misa digala el cura*

EL GRAN ART. *Loc.* Per antonomasia, y podria dirse molt bé per ironia, la crysopeya. *La gran arte*.

MAL POT JUDICAR DEL ART QUI EN ELLA NO HI TÉ PART. *Ref.* QUE SAB EL GAT DE FER CULLERES.

NO ES ART DE PANE QU'ERENDO. *Loc.* QUE TÉ QUE VEURE 'L CUL AB LES QUATRE TÈMPORES.

NO SER O NO TINDRE ART NI PART. *fr.* No tindre interès en alguna cosa o estar-ne enterament exclós. *No tener arte ni parte*.

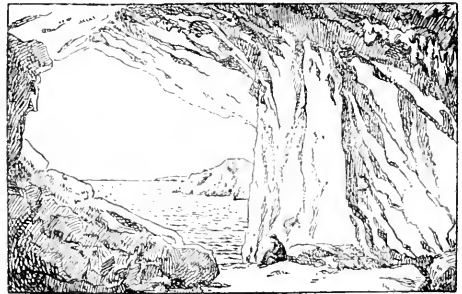
PER ART DEL ENCANTAMENT. *Loc. fam.* Sens saber com ni com no; per medis ocults y extraordinaris. *Por arte de birlbirloque*

PER ART DEL DIABLE. *Expr.* Per medi que sembla fora del ordre natural. *Por arte del diablo*

QUI TÉ ART VA A QUALSEVOL PART. *Ref.* Ensenya quan útil es tindre un ofici pera guanyarse la vida. *Quien tiene arte va por toda parte*.

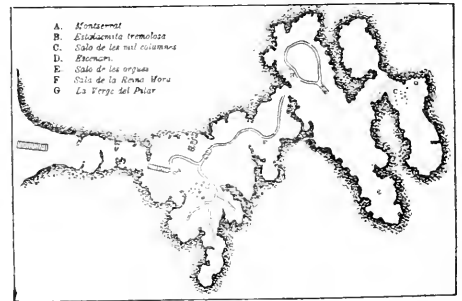
TIRAR L' ART. Pescar ab ell. *Tender las redes*. || *fr.* *Met.* Fer totes les diligències pera conseguir algún fi. *Echar la red*.

ARTÀ. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part jud. de Manacor; és a la vora de la riera de Canyamel y té

Vista de les coves d' Artà

5,816 hab. || — **(COVES DE)**. Encare qu' emplantades al terme de Capdepera, s' anomenen d' Artà, per ésser aquest el punt des de ont s' hi endressa el camí pera visitar-les. Desde la vora del mar a la vall de la Nyana, fa via a la remarcable cova, un viarany. La boca de ella s' oïra desde lluny, pasantsny per una escala

Plan de les coves d' Artà

d' obra. La extensió a recorre es d' uns 300 metres, poguents'hi admirar en les diverses grutes en que apareixen repartides, exemplars d' estalactites y altres petrificacions sorprenentes, éssent els flochs més notables, els anomenats les estatuets dels cassadors, estalagmites precioses, la pedra de la lleona, els surtidors, els cambins, el quarto dit del trono, la sala de mil columnes, el monolit conegut per la gran columna, la Sala de la Reina Mora, el Montserrat, etc.

ARTAJ. *Geog.* Aldea del terme d' Andilla, prov. de Valencia.

ARTANA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb.

de Tortosa, part. jud. de Nules; és a la vora de la riera del seu nom i té 2,769 hab.

ARTECH. m. *Ant.* ARTER, ASTUT.

ARTEFACTE. m. Producte mecànic fet a alguna fàbrica. *Artefacto.*

ARTELL. m. *Ant.* Garra, unglia afilada. *Garra.*

ARTEMÍ. n. p. *Artemio.*

ARTEMISSA. f. *Bot.* Altimira.

ARTEMISSIUM. *Geog. ant.* Un dels noms de Denia, prov. d' Alacant, en temps dels romans.

ARTER. m. *Ant.* Manyós, astut. *Artero.* || Mentider. Engañoso, falaz.

ARTER, ARTER, PERO MAL CAVALLER. *Ref.* Reprén als que 's valen d' astucies pera enganyar als altres. *Artero, artero, pero mal caballero.*

ARTEREURISME. m. *Patol.* Dilatació d'una artèria contra natura. *Artereurismo.*

ARTERIA. f. *Anat.* Conducció que reb la sanch del còr, y la porta a totes les parts del còs, a diferència de la vena, que fa tot el contrari. *Arteria.* || *Anat.* ARTICULACIÓ, 1.

ASPERA ARTERIA. Part de l' orgue de la respiració. *Áspera arteria ó traquearteria, caña del pulmón.*

ARTERÍA. f. ART, ASTUCIA.

ARTERIACH, CA. adj. *Med.* Remei contra les malalties de la tràquea y de la laringe. *Arteriacho.*

ARTERIAL. adj. *Anat.* ARTERIÓS || S' aplica a la sanch roja de les artèries; a les venes que contenen sanch d' igual color y a un lligament o canal que 's tanca aixís que ix el fet a la llum. *Arterial*

ARTERIALISAR. v. a. Convertir la sanch venosa en arterial. *Arterializar.*

ARTERIÉCTASIS. f. *Med.* Dilatació d'una artèria. *Arteriéctasis.*

ARTERIETA. f. dim. *Arteriola*

ARTERIOCALASIA. f. *Patol.* Atonia de les artèries. *Arteriocalasia.*

ARTERIODEMO. m. *Cir.* Pinsa que serveix pera lligar les artèries. *Arteriodemo.*

ARTERIOGRAFIA. f. Descripció de les artèries. *Arteriografía*

ARTERIOPIUITÓS, A. adj. y s. *Anat.* Cada un dels vasos situats en tota la extensió de la membrana mucosa pituitària. *Arterio-piuitoso.*

ARTERIÓS, A. adj. Pertanyent a la artèria. *Arterioso.*

ARTERIOTOMÍA. f. Part de l' anatomia que tracta de la dissecció de les artèries. *Arteriotomia.*

ARTERITIS. f. *Patol.* Inflamació de les artèries. *Arteritis.*

ARTÈS. *Geog.* Vila de la província de Barcelona; bisb. de la confluència del Riusech ab el Gavarresa. Té 2,543 habitants.

ARTESA DE LLEIDA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. judicial de Lleida. És a la vora del canal d' Urgell y té 967 hab. || —DE SEGRE. Vila de la prov. de Lleida, archip. de Àger, part. jud. de Balaguer. És a la vora del Segre y té 1,736 hab.

ARTESÀ. m. Qui exerceix un art manual o mecànic. *Artesano.*

ARTESIÀ, NA. adj. Lo que pertany a l' Artois, antiga província de França. *Artesiano.* || m. Parlant de pous s' entén aquell del que obert per medi de sondes, ne surt l' aigua brollant més alta que la superfície de la terra. *Pozo artesiano.*

ARTET. m. dim *Artecillo.* || m. *Ant. mar.* Cada un dels pals que 's colocaben a la galera pera aguantar una vela horitzontal. *Filarete.*

ARTÈTICA. f. El mal de gota a les mans. *Artética, gota artética.*

ARTÈTICH, CA. adj. Qui té dolor a les articulacions, y 'ls remeis pera curarlo. *Artétrico, artítrico.*

ARTIC, CA. adj. Se diu del pòl septentrional y dels mars y regions que 'n son properes. *Ártico, círculo polar ártico, tierras árticas.*

ARTIÉS. *Geog.* Vila de la província de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Viella. És a la confluència del Valarties ab el Garona y té 424 hab.

ARTICLE. f. Part en que 's solen dividir els escrits. *Artículo.* || En els diccionaris qualsevol veu o accepció que 's defineix apart. *Artículo, acepción.* || *Gram.* És la modificativa que sense valor pròpi determina la paraula a la qual acompanya, o revela l' caràcter analògic de la mateixa, y son: *el, la, lo,* en singular, y *els, les,* en plural. *Artículo.* || En les capitulacions o tractats de pau cada una de les condicions que s'hi estipulen. *Artículo, pacto, condición.*

|| Gèneros de comers. *Género, artículo.* || *For.* Excepció previa de un pledejant pera estorbar el curs de la causa principal. *Artículo.* || Cada pregunta de les que formen un interrogatori *Artículo.* || —DE FÉ. Veritat que 's deu creure com revelada per Déu, y proposada com a tal per la Iglesia. *Artículo de fe.* || —DE FONDO. L' article doctrinal o de polèmica que se posa al comensament o en lloch preferent dels diaris polítics. *Artículo de fondo.* || —DE LA MORT. Els darrers moments de la vida. *Artículo de la muerte.*

FORMAR ARTICLE. fr. *For.* Introduir un incident en un plet *Formar artículo.*

FORMAR ARTICLE D'UNA COSA. fr. Contradirla. *Formar ó hacer artículo de alguna cosa.*

PER ARTICLES. fr. *Por artículos.*

ARTICULACIÓ. f. Cada junta o joch dels membres del cos humà o del dels animals. *Articulación.* || Pronunciació clara y distinta de les paraules. *Articulación.*

ARTICULACIÓ PLANIFORME. f. La formada pèl contacte de superfícies planes o gaire bé planes. Altres l' anomenen *artrodia, Articulación planiforme.*

ARTICULADAMENT. adv. m. Ab pronunciació clara y distinta. *Articuladamente.*

ARTICULADOR, A. s. y adj. Qui articula. *Articulador.*

ARTICULAR. v. a. Pronunciar les paraules clara y distintament. *Articular.* || *For.* Posar en terme de prova les respostes dels testimonis. *Articular.* || *Altercar.* || adj. Lo que pertany a les articulacions, com: *dolor articular,* etc. *Articular.*

ARTICULARSE. v. r. *Ant.* Juntarse 'ls ossos entre sí per medi de lligaments. *Articularse.*

ARTICULAT, DA. p. p. *Articulado.*

ARTICULATS. m. pl. *Zool.* Nòm d'una de les grans divisions del regne animal quin cos és fet de segments units uns ab altres o articulats. *Articulador.*

ARTICULEJAR. v. a. Porfiar ab aspresa o acaloramet. *Altercar* || *Ter. ENRAONAR.*

ARTICULISTA. m. Escriptor d' articles o discursos que s' inseren en qualsevol paper públic. *Articulista.*

Segell d' Arties

Segell d' Artés

Vich; part. jud. de Manresa. Està situada prop de la confluència del Riusech ab el Gavarresa. Té 2,543 habitants.

Segell d' Artesa de Lleida

Segell d' Artesa de Segre

ARTÍFICE. m. Qui exerceix algun art. Artífice.

ARTIFICI. m. L'art o primor ab qu' està feta alguna cosa. Artificio, arte. || Astúcia, dissimulo, manya. Maña, artificio

ARTIFICIAL. adj. Lo que 's fa per art o indústria del home. Artificio.

ARTIFICIALMENT. adv. m. ARTIFICIOSAMENT.

ARTIFICIÓS, A adj. Lo let ab artífici o primor. Artificio || Manyós, astut. Articioso

ARTIFICIOSAMENT. adv. m. Ab artífici. Artificiosamente, artificio.

ARTIFIL. adj. *Bot.* S' aplica a les plantes quines fulles tenen botons i rams a la seua axila. Artífilo.

ARTIGA f. La terra erma després de arrebassada y a punt de llaurar. Artiga, arrompido, noval. || — **ROMPUDA.** Terra que de nou se romp, se llaura y 's sembra. Arrompido.

TREURE ARTIGUES. fr. ARTIGAR.

ARTIGA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d' Arrós, prov. de Lleida. || Caseriu del dist. mupal. de Llesp, prov. de Lleida. || — **DE LIN.** Poblet del dist. mupal. de Vilach, prov. de Lleida. || — (**MALL DEL.**) Un dels cims de la Vall d' Arán. || Ribera de l'Artiga de Lin. S'origina en el plà de l'Artiga de Lin y s'anomena també Jueu, creientse que és la reparació de l'aigua engolida en la Renclusa de toro o Embut de toro. || **PUIG DE LA.** — *Orog.* Puig de la frontera pirenaica, a tramontana del poble d' Espinabell, prov. de Girona. || **VALL DE LA.** — Vall de la part S.O. de la Vall d' Arán; recull les aigües dels vessants compresos entre 'l pich de la Ensecada y 'l de la Forcanada y baixa fins a les Bordes a la vora del Garona.

ARTIGAIRE. m. Qui treu artigues. Rompedor, roturador.

ARTIGANS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Arrés, prov. de Lleida.

ARTIGAR. v. a. Treure l'erm y preparar la terra pera poderla llaurar. Artigar, romper, panificar.

ARTIGAS. *Geog.* Caseriu del terme d' Alaró, Mallorca.

ARTIGUES. *Geog.* Caseriu del terme de Ridaura, prov. de Girona.

ARTIGUES Y FERRAGUT (Joan). *Biog.* Arabista mallorquí. Nat a Sineu l' any 1803, va morir assassinat ab altres jesuïtes com ell a Madrid, l' any 1834. Savi en ciències y llengües orientals. L' any 1824 trovantse a Madrid vàren ferlo catedràtic de llengua aràbiga; havent tingut per deixebles a en Gayangos y n' Estévez Calderón. En 1827 era bibliotecari de Sant Isidro y prefet de l' Academia de llengües orientals. Deixà escrit el llibre: *Observaciones sobre varias antigüedades árabes de España.*

— Y **SUAU (JOAN).** *Biog.* Jurisconsult mallorquí. Nat a Palma l' any 1698 y mort en 1768. Als dinou anys va guanyar la càtedra de *instituta* en la Universitat de Palma, que regentà fins el 1732. Durant els cinch anys que les tropes d'en Felip V vàren allotjar-se en la Universitat va donar aculliment als estudis en sa pròpia casa. L' any 1720 era, ademés, relator de l' Audiencia, y ab motiu de haverse alterat l' orde a l'bisba, l' any 1734 hi va anar de jutge especial, passant catorze mesos en la tasca, qu' era difícil y compromesa, haventse eixit aïrós a satisfacció de tothom, apaïbant les pass'ons locals. Els mèrits contrets aleshores vàren vàldreli ocupar llocs públics eminents en la illa.

ARTILLAR v. a. Armar d' artilleria. Artillar

ARTILLER. m. Qui professa per principis teòrics la facultat d' artilleria. Artiller. || El soldat que serveix a la artilleria. Artillero. || Qui serveix al canó a diferència del qui serveix al obús que 's diu **combarder.** Artillero. || **BOMBARDER.** || — **DE MAR.** Classe de soldat de marina a la que s'hi puja desde mariner. *Artillero de marina.*

EL BON ARTILLER MORT AL PEU DEL CANÓ. *Loc.* EL BON SOLDAT MAI RECULA.

ARTILLERÍA. f. L'art de fabricar les armes, canons y demás engins de guerra. Artillería. || Tota mena de màquines de guerra, com: *canons, morters,* etc. Artillería. || El cos militar destinat a aquest servei. Artillería. || — **DE MONTANYA.** La de menor calibre, que 's pot portar a l'om de les cavalcadures. *Artillería de montaña.* || — **GROSSA.** La de gran calibre que s' emplea contra les fortaleses. *Artillería de sitio.* || — **VOLANT.** La servida per artillers montats. *Artillería de á caballo ó ligera.*

APUNTAR TOTA L' ARTILLERÍA. *Met.* Fer tot l' esforç possible pera conseguir alguna cosa. *Asestar toda la artillería.*

ARTIMANYA. f. Artífici o astúcia pera enganyar. Artimaña

ARTIMÓ. m. *Naut.* Vela llatina o triangular que 's colocava al pal més proper de la popa o tinó. Artimón. || **BORT.** Vela molt gran que 's posava a l' entena de la galera, quant el vent era poch y 'l temps bó.

ARTISA. m. *Ant.* ARTESA.

ARTISTA m. Qui exerceix alguna de les belles arts. Artista.

ARTISTAMENT. adv. m. *Ant.* ARTIFICIOSAMENT.

ARTÍSTICAMENT. adv. m. D' una manera artística. Artísticament.

ARTÍSTICH, CA. adj. Pertanyent a les arts, especialment a les anomenades belles o nobles. Artístico.

ARTÍT adj. *Ant.* DILIGENT.

ARTÓ. m. *Ter.* Nòm que donen a Palamós a un filat pera pescar. Artó, artón.

ARTRITIS. f. *Patol.* Malaltia de les articulacions, poagre. Artritis.

ARTRITÒMETRE. m. *Patol.* Instrument que serveix pera examinar en la orina d' una persona artrítica quina mena de poagre pateix. Artrítometro.

ARTROCACOLOGÍA. f. Tractat sobre les dislocacions espontànies. Artrocacología.

ARTROCASIS. f. Caries de les superfícies articulares. Artrocasis.

ARTROFLOGOSIS. f. *Patol.* Inflamació d' una articulació. Artroflógosis.

ARTROGASTRE. adj. Que té 'l ventre articulat. Artrogastro.

ARTRONCH. m. *Patol.* Inflor de les articulacions. Artronco.

ARTROPNOSIS. f. *Patol.* Supuració de les articulacions. Artropnosis.

ARTS. f. pl. Conjunt de treballs a que 's dedica l' home. Artes. || — **DECORATIVES.** Les que tenen per objecte fer agradables a la vista els utensilis usuals, els mobles que 'ns rodegen, la casa en que vivim, etc, etc. En realitat no hi há cap art que no sigui decorativa. *Artes decorativas.* || — **DEL DIBUIX.** Comprenen la pintura, l' escultura y l' arquitectura. *Artes del dibujo.* || — **INDUSTRIALS.** v. ARTS DECORATIVES. || — **LLIBERALS.** Les que requereixen més principalment l' us de la inteligencia. *Artes liberales.* || — **MECÁNQUES.** Aquelles a les que s' hi aplica més principalment el treball manual o les màquines. *Artes mecánicas.* || — **SUMPTUARIES.** Les que s' refereixen als vestits, mobiliari, arreus de les cavalleries, armes, veïculs, etc. *Artes suntuarias.*

ARTUR. m. *Astron.* Estrella fixa de primera magnitud de la constelació del Bootes. Arturo. || m. Nòm d' home. Arturo.

ARUGA. f. Insecte de cos cilíndric y llargarut compost de dotze anelles, que viu a les plantes y als arbres fentlosi molt de mal. També s' aplica a altres insectes. Oruga.

ARUGA DE PÍ. Cuca roja un poch peluda que 's cria als pins en unes bosses que semblen fetes de tara-

nyines y que, al sortir d'elles, devoren en pocs dies totes les lullles del arbre. *Oruga del pino.*

ARUNDINÁCEES. adj. *Bot.* S'aplica a les plantes que tenen forma de canya. *Arundináceas.*

ARÚS Y ARDERIU (Rosendo). *Biog.* Escriptor y filantrop, natural de Barcelona (1814 a 1891). Dels seus cabals, se fundà al morir ell a la seua ciutat

Rosendo Arús y
Arderiu

natal la Biblioteca del seu nom y la Casa Consistorial y Escoles Públiques del Hospital, al Pla de Barcelona, y les de Das, — a la Cerdanya, — de out eran fills respectivament els seus pares. Arús es autor de bona quantitat de composicions catalanes y castellanes pera 'l teatre; escrigué bastant en periòdichs. Va ésser secretari del primer Congrés catalanista (1880). És autor del llibre *Cartes a la dona* (Nova York, 1877) y junt ab en Bartrina

(J.) va escriure la bromada popular *El nuevo Tenorio.*

ARÚSPICE. m. AGORER.

ARVELLA (Port de la). *Orog.* Port de la frontera septentrional d' Andorra.

ARVELLES. f. *Ant.* VESSES.

ARVÍCOLA. a. j. *Zool.* Que viu als sembrats. *Arvícola.*

ARVICULTURA. f. Conreu dels cerca's. *Arvicultura.*

ARXÍ. m. Mida que usen els xinos pera les teles y es de noranta tres centímetres. *Archin.*

ARXIACÓLIT. m. Primer acólit, quefe dels acólits *Archiacólito.*

ARXICANCELLER. m. *Ant.* Gran, o primer canceller. *Archicanciller.*

ARXICONFRARÍA. f. Societat de persones piadoses, que 's reuneixen pera practicar algunes devocions. *Archicofradía.*

ARXIDIACA. m. El cap encarregat dels diaques d' una iglesia y de distribuir les almoines als primitius temps del cristianisme. *Archidiácono.* || El diaque que serveix més immediatament al pretat que celebra de pontifical. *Archidiácono.*

ARXIDIOCESSÁ. adj. y s. Dependent, pertanyent o relatiu a un arquebisbe. *Archidiocesano.*

ARXIDUCAL. adj. Lo pertanyent o relatiu al arxiduch o al arxiducat. *Archiducal.*

ARXIDUCAT. m. La dignitat y territori del arxiduch. *Archiducado.*

ARXIDUCH. m. En un principi era un duch vestit de més autoritat que 'ls altres. Avui es dignitat del soberá d' Austria, y titol de tots els seus fills concedit ademés a altres dels seus parents. *Archiduche.*

ARXIDUQUESA. f. La muller, la filla o la germana del arxiduch. *Archiduquesa.*

ARXIMÁGICA. f. Part de l' alquimia que tracta dels medis de fer l' or. *Archimágica.*

ARXIPÉLACH. m. Part del mar poblada d' isles. Per antonomasia s' anomena aixís 'l mar el Egéu, situat entre Grecia y Assia. *Archipiélagos.*

ARXIPRESTRAT. m. La dignitat d' arxipreste y 'l territori de la seua jurisdicció. *Archiprestazgo, arxiprestazgo.*

ARXIPRESTRE. El principal dels preberes. És dignitat. *Archipreste.*

ARXITRÁU. m. *Ant.* Arquitráu.

ARXIU. m. Llióh ont se guarden separatament y ab seguretat papers y documents de importancia

Archivo. || *Met.* La persona a qui 's confia lo més reservat. *Archivo.*

ARXIVAR. v. a. Posar alguna cosa a l' arxiu pera guardarla. *Archivar.*

ARXIVAT, DA. p. p. *Archivado.*

ARXIVER. m. Qui té al seu càrrech algún arxiu. *Archivero, archivista.*

ARXIVOLTA. f. *Ant.* ARQUIVOLTA.

AS. prep. *Ant.* A. || Als jochs de cartes, la primera de cada coll. *As.* || *Ter.* Joch. Burro. || El total de la heretat. *As.*

EN TOT TROVA UN SIS O AS. fr. *Fam.* S' aplica al qui a tot hi trova faltes o que dir. *En todo tiene que decir.*

FER ASOS. fr. *Met.* Eixir mal alguna cosa, o no lograr lo que 's pretén. *Echar azar.*

L' AS D' OROS NO 'L JUGUEN BOBOS. *Ref.* Adverteix que pera qualsevulla cosa, per fàcil que sembli, es precis tindre inteligencia. *As de oros no le juegan bobos.*

ASABORIJA. f. *Bot.* SAJULIDA.

ASALONGA. *Geog.* Poble de la Vall d' Andorra, és a la vora de la ribera d' Ordino y pertany a la parroquia d' aquest nom

ASATS. adv. m. *Ant.* Molt, ab abundor. *Asaz.*

ASBAGENAR. v. a. *Ant.* Coure la vianda deixantla mitij crua y sense assaonar. *Salcochar, sancochar.*

ASBAGENAT, DA. p. p. *Salcochado.*

ASBALAIRSE. v. n. *Ant.* Quedarse sense sentits. *Pasmarse.*

ASBERCH. m. Armadura del pit. *Peto.*

ASBERGINAR. m. Vegis ALBERGINAR.

ASBERGINIA. f. Ve is ALBERGINIA.

ASBERGINIERA. f. Vegis, ALBERGINIERA.

ASBEST. m. *Miner.* AMIANT.

ASBLAMAR. v. a. *Ter.* SUPTAR.

ASBLAMAT, DA, p p SUPTAT.

ASBRONCAR. v. y derivats *Esbroncar.*

ASCABRANTAR. v. a. *Ant.* *Consternar.*

ASCADARCHS. *Geog.* Caseriu de Astoll, prov. de Girona.

ASCALADES. f. pl. *Bot.* FUSELLADES.

ASCAMPAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. *Escampar.*

ASCANI. n. p. Nòm d' home. *Ascanio.*

ASCANI. *Biog.* Tarragoní, metropolità de la seua ciutat natal, en el darrer ters del sigle V. Se va distingir per humil y piadós. La fama del seu zèl pera mantindre la puresa de les doctrines y la disciplina de la Iglesia se veu ben manifesta en les dues cartes dirigides per ell al Sant Pare Hilari a propòsit d' actes comesos per Silvani, bisbe de Calahorra y per Nundinari, bisbe de Barcelona, llegides abdues al Concili romá del any 465, de qui meresqueren la més plena conformitat.

ASCÁS. *Geog.* Caseriu de la Vall d' Andorra, parroquia de La Massana.

ASCENCIO, (Joseph). *Biog.* Pintor y gravador valencià de finals del sigle XVIII y comensaments del XIX. L' any 1783 va guanyar per concurs el càrrech de mestre de gravat de l' Acadèmia de San Fernando

As d' un joch de cartes català. (Museu de Barcelona)

de Madrid, y per una obra de caligrafia el rei el va nomenar gravador de Cambra.

ASCENDENCIA. f. La serie de pares y avis de qui descendeix cada lin. **Ascendencia.**

ASCENDENT, A. adj. El pare o avi de qui descendeix algú. **Ascendiente.** || Predomini o autoritat sobre algú. **Ascendiente.**

TINDRE MOLT D' ASC NDENT. fr. ÉSSER L' AMO DE L' AUCA.

ASCENDRE v. a. *Ant.* ENCENDRE.

ASCÈNS. m. Adelantament o promoció a major dignitat. **Ascenso.**

ASCENSIÓ. f. L' acció de pujar. **Ascensión.** || Per antonomasia, la de Jesucrist al cel y la festa anyal en que s' celebra aquest misteri. **Ascensión.** || **AS-SUMPCIÓ.** || — **OBLIQUA.** *Astron.* L' arch de l' equador, comprés desde 'l principi del signe Aries cap al Orient fins a aquell punt que neix o arriba al horitzó al mateix temps que l' astre en l' esfera obliqua. **Ascensión obliqua** || — **RECTA.** *Astron.* L' arch de l' equador comprés entre 'l principi d' Aries y 'l punt qu' arriba al horitzó al mateix temps que l' astre en l' esfera recta, o bé 'l meridià en qualsevol esfera. **Ascensión recta.**

PER L' ASCENSIÓ CIRERETES A ABUNDÓ. *Ref.* Significa que per tal diada abunda ja molt aquella fruita. *Por la Ascensión cerecitas al montón.*

PER L' ASCENSIÓ CORTINA AL BALCÓ. *Ref.* Significa que per tal temps comensa ja a fer calor.

ASCENSIÓ. *Orog.* Cim de 1, 300 met. demunt el nivell del mar que hi ha a la vora de Camprodón, prov. de Girona.

ASCENSIONAL. adj. *Astron.* Lo pertanyent a la ascensió. **Ascensional.**

ASCERIS. *Geog. ant.* Nòm de Calaf en temps dels romans.

ASCETA. m. Qui s' dedica a la perfecció cristiana. **Asceta.**

ASCETERI. m. Lloch retirat y solitari ont els ascetes s' entragaven a llurs contemplacions y exercis de pietat. **Asceterio.**

ASCÉTICH, CA. adj. S' aplica als que s' dediquen a la práctica y exercici de la perfecció cristiana, y als llibres y escriptors que 'n tracten. **Ascético.**

ASCETISME. m. Vida contemplativa, rigidesa, esculpulositat sobre les coses mundanes portada al derrer extrém. **Ascetismo.**

ASCIENSAT, DA. adj. *Secudo.*

ASCLADOR. m. *Ter.* ESTELLADOR.

ASCLAR. v. a. *Ter.* ESTELLAR.

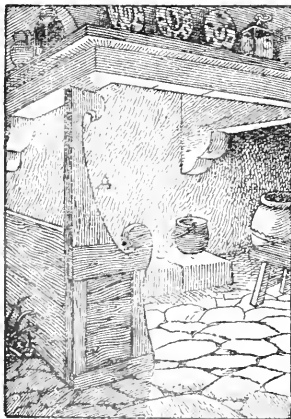
ASCLE. f. *Ter.* Estella. **Astilla.**

QUITÉ TRONCH FÁ ASCLES. *Ref.* Vol dir que qui té medis pera fer una cosa pot ferla sense cap impediment.

UN ASCLE NO FÁ FOCH, NI DUES TAMPOCH.

Ref. Una flor no hace primavera ó una golondrina no hace verano.

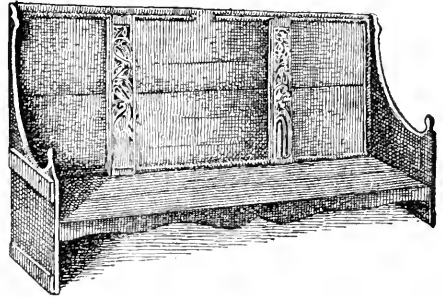
ASCLÓ. m. *Ornit.* Aucell. **BOTIGUER**

Ascó de masía

ASCO. m. Alteració del ventrell causada per una cosa repugnant que provoca 'l vòmit. **Asco, arcada, náusea.** || *Met.* Disgust fastigós que causa el mal olor o qualsevulla cosa. **Asco, fastidio, náusea.** || *Ant.* ROT, VENTOSITAT.

FER ASCO. fr. *Met.* Fer fàstich, o ésser indecent o despreciable alguna cosa. **Hacer ascos, ser un asco.**

Ascó del sigle xvi. (Museu de Vich)

FER ASCOS. fr. *Fam.* Excitar el vòmit. **Provocar á vòmito.**

FER ASCOS DE ALGUNA COSA. fr. *Met.* Despreciarla. **Hacer ascos de alguna cosa.**

TINDRE ASCOS. fr. *Asquear.*

ASCÓ. m. Banç ab respallera, prou ample y capàs pera tres o més persones. **Escaño.** *Arqueol.* Els ascons catalans formen un dels aditaments més característichs del antic mobiliari, poguent-se'n esmentar alguns de ben notables, aixis en les llars de les masies com en lo pertanyent a l'arquitectura relligiosa.

Ascó d'iglesia, sigle xv. (Museu de Vich)

té 2,499 hab. És estació del F.-C. gossa a Barcelona.

ASCONA. f. *Ant.* Mena de llansa curta que s' llençava a voltes contra l' enemich. **Chuzo.**

ASCONET. m. dim. d' ascó. **Escañillo.**

ADELANAGAR. v. n. *Ant.* **RELLISCAR.**

ASE. m. Animal de quatre potes, d' un metre deu centímetres a un metre quaranta d' alsada, d' orelles molt llargues y que té 'l cap de la cua plé de pels llarchs. **Asno, burro.** || *Met.* Tonto, neci. **Asno, burro, borrico.** || Utensili de fusta format de quatre pals horisontals units per altres de verticals y més curts pera estufar la roba del lliç y escalfarla ab un brasero plé de brases enceses que s' hi fica dins. **Tumbilla, burro.** || — D' **INDIAS.** V. **ALICORN.** || — **DE TRAGÍ:** BURRO DE TRAGÍ. || — **ENGASSER.** El destinat pera les críes. **Garañón.** || — **MOSSEGAIRE.** *Ictiol.* Ve-

Segell d' Ascó

gis TORET. || — RANCH. Aïomat. *Asno cojo, derrengado.* || — SELVATGE. Mena d'ase pardo ab clapes blanques i negres. *Onagro.*

ASE AB OR HO LOGRA TOT. *Ref.* Denota que 'l qui té diners logra lo que vol per tonto que sigui *Asno con oro alcánzalo todo.*

ASE CARREGAT DE LLETRES. fr. BURRO.

ASE D' ARCADIA, CARREGAT D' OR Y MENJA PALLA. *Ref.* Reprén als que son ríchs y 's tracten ab misèria, *Asno de Arcadia lleno de oro y come paja*

ASE D' EN MORA, DE QUANTES VEU S' ENAMORA. *Ref.* Reprén als que s' enamoren de totes les dones que veuen. *Amor trompetero, cuantas veo tantas quiero*

ASE DE QUATRE POTES. fr. Mòlt ignorant. *Tonto de tres ó de cuatro suelas.*

ASE MAGRE, PLE DE MOSQUES. *Ref.* Denota que al pobre i miserable tots se li atreveixen procurant reduir-lo a major misèria. *Asno flaco todo son pulgas ó el perro flaco todo es pulgas.*

ASE MOHÍ, O MOLT DOLENT O MOLT FI. *Ref.* Denota que les cavalcadures d'aquesta mena o son mòlt bones o mòlt dolentes. *Asno mohino ó muy ruin ó muy fino.*

ASE QU' ENTRA EN HERETAT AGENA, N' EIXIRÀ CARREGAT DE LLENYA. *Ref.* Denota que 'l qui entra en paratge vedat s' exposa a rebre algún dany. *Asno que entra en dehesa ajena, volverá cargado de leña.*

ASE QUE 'M PORT Y NO CAVALL QUE M' ENDERROCH. *Ref.* Ensenya que 's millor contentarse ab un estament mitjà, que cercar el perill dels grans empleus. *Más quiero asno que me lleve, que caballo que me derrengue.*

ASE SECH CARREGAT DE MOSQUES. *Ref.* ASE MAGRE PLE DE MOSQUES.

AL ASE RUCH ARRIERO BOIG. *Ref.* Significa que pera aquells que ab capa de tontos no fan el que deuen, el millor remei es el càstich. *Al asno lerdo arriero loco.*

AL ASE Y MALA MULLER BASTONADES HO HAN DE FER. *Ref.* Denota que 'l càstich corretteix els vicis fins d' aquells que no tenen coneixement. *El loco por la pena es cuerdo.*

BÉ POTS XIULAR SI L' ASE NO VOL BEURE. fr. De poch serveix manar o reprendre a qui no 'n fá cas. *La ciñola es por demás, cuando el molinero es sordo.*

BRAMS D' ASE NO PUGEN AL CEL, O 'L CEL NO 'LS OU. *Loc. fam.* Denota que no 's deu fer cas de qui parla sense raó. *A palabras necias, oídos sordos: oración de perro no va al cielo.*

CAURE DEL ASE. fr. *Fam.* Conèixer un erro. *Caer de su asno ó de su burro ó de su borrico.*

D' ONT VINGUÉ L' ASE, VINDRÀ L' ALBARDA. *Ref.* Denota que ab lo principal ve comunment l' accessori. *Do vino el asno vendrá la albarda.*

DE BON LLINATGE VE 'L NOSTRE ASE, QU' AB LES DENTS SE GRATA 'L CUL. Aforisme ab que 's significa el ridícul d' aquells que venint de baixa esfera volen aparentar més de lo que son.

DE BON LLINATGE VINCH, ASE ERA 'L MEU AVI.

DESGRACIAT L' ASE QUE NO POT ESTRENAR UNA ALBARDA.

DE JOSEPHS, JOANS Y ASES N' HI HA PER TOTES LES CASES.

DEIXA'M CAURE DEL ASE, Y AJUDARME HAS. *Loc.* Denota que 'ls favors s' han de fer quan se necessiten. *Déjame caer y ayudarme has: cuando el hierro está encendido, entonces ha de ser batido.*

ELS CUIDADOS DEL ASE MATEN AL TRAGINER.

EN MARMER Y EN SALÒM CÒM MÉS VA MÉS ASES SON. *Ref.* JERUSALÉM, JERUSALÉM, CÒM MÉS ANÉM MENOS VALÉM.

ÈSSER UN ASE. fr. Se diu de les persones que son mòlt ignorantes, o fan alguna necetat. *Ser un burro.*

FER CREIXENSA D' ASE. fr. Èsser mòlt aixerit o maquet de criatura y tornarse lleig o pesat al èsser gran.

FERMA L' ASE ONT TON AMO VOL. *Ref.* Denota lo mòlt que 's fá estimar l' inferior que obeïx puntualment. *Haz lo que tu amo te manda, y sentarás te con él á la mesa.*

LA CULPA DEL ASE DONARLA A L' ALBARDA. *Ref.* Se aplica a les persones que per disculpar llurs defectes els atribueixen a altres que no hi tenen cap culpa. *La culpa del asno hecharla á la albarda.*

L' ASE FÁ UN COMPTE Y 'L TRAGINER O QUI L' ALBARDA 'N FÁ UN ALTRE Denota que 's para les dedicacions dels súbdits no tenen efecte sense la voluntat dels superiors. *Uno piensa el bayo y el otro el que lo ensilla.*

L' ASE PER FAM MENJA L' AGRAM. *Ref.* Denota que quan la necessitat apreta no 's para en delicadeses. *A buena hambre no hay pan duro, ni falta salsa á ninguno: cuando no tengo solomo de todo como*

MAI FORA TAN PERDUT L' ASE. *Loc fam.* DEL MAL AL MENOS.

MÒLTS ASES HI HA AL MERCAT QUE S' ASSEMBLEN. *Loc.* S' usa a manera de comparació pera disculpar a subjecte determinat d' haver fet alguna falta. *Hay un diablo que se parece á otro, ó hay muchos diablos que se parecen unos á otros.*

NO HAVER VIST MAI ASES VOLAR. fr. *Fam.* Nota la falta de coneixement en les coses comunes. *No haber oído campanas.*

PERA TU S' HA TRET L' ASE DEL ESTABLE. *Loc. iron. prov.* PERA TU SON ELS GUANTS, etc.

PER PEGAR AL ASE PEGAR Á L' ALBARDA. *Ref.* Que s' aplica als que tot ho confonen sense sapiguer el que 's fan. *Por dar en el asno dar en la albarda.*

QUAN L' ASE S' HAURÀ MORT DE RIALLES. fr. *Fam.* LA SETMANA DELS TRES DIJOUS.

¿QUÉ SAB L' ASE QUÉ COSA ÉS SAFRÀ, SI MAI HA ESTAT ADROGUER? *Ref.* Reprén a qui vol donar el seu vot en coses en que no hi entén. *El ciego no distingue de colores.*

QUEDARSE AL BANCH DELS ASES. fr. Se diu del deixeble que sempre és dels darrers de l' aula y per extensió d' aquell que mai fá res de notable. *Quedarse en el banco de los burros.*

QUI DEL ASE 'S MENJA 'L PÀ MAI DE FAM SE MORIRÀ. *Ref.* Indica que l' ase és un bon auxiliar pera guanyarse la vida.

QUI DIU MAL DEL ASE AQUELL EL COMPRA. *Ref.* Denota qu' algú desprecia afectadament alguna cosa pera dissimular el desitj que 'n té. *Quien dice mal de la pera ése la lleva: quien desalaba la cosa ése la compra.*

QUI NO POT HAVERLES AB L' ASE LES HAU AB L' ALBARDA. *Ref.* Que s' aplica a les persones que quan no se poden venjar dels que 'ls hi han fet un mal, se venjen en coses seues. *Quien no puede dar en el asno da en la albarda.*

QUI TÉ L' ASE FÁ 'L PREU.

SEGONS L' ASE L' ALBARDA. *Ref.* Denota que 'l port y 'l tracte pera no ferse reparables s' han de conformar ab la qualitat y dignitat del subjecte a qui 's tracta. *A chico pajarrillo, chico nidillo: á cada ollaza su coberteraza.*

SENSE DIR ASE NI BÈSTIA. *Loc. fam.* Sense demanar llicència, sense dir paraula. *Sin decir oste ni moste, ó chó ni arre.*

SI L' ASE DÚ PICAROL, LA SOMERA TAMBÉ 'N VOL Aforisme ab que 's significa que deu haver'hi distinció entre persones de diversa categoria *Lo que quiere uno desea otro.*

TREURE L' ASE DEL CÓS. fr. TREURE LA LLANA DEL CLATELL.

TROS D' ASE. *Expr.* Denota l' incapacitat o necetat d' algú. *Pedazo de alcornoque, de animal, de bruto, de bestia.*

UN ASE Y UNA SOMERA, TOT HO PAGA MOSSÉN PERE.

ASENADA. f. Bestiesa, tontería. Machada, buirrada, asnada.

ASENAL. adj. Lo que pertany a ase. Asnal.

ASENÁS. m. aum. Asnazo. || El mòlt neci o tonto. Asnazo.

ASENCIO ALCÁNTARA (Joaquim). *Biog.* Autor dramàtic, poeta y periodista (1832-1879). Va escriure en català y en castellà, essentne algunes de les seues produccions bon xich acceptables.

ASENET. m. dim. d' ase. **Asnitio.**

ASES (Serra d'). *Orog.* Nòm que 's dona a part de l' estribació del Pirineu que, partint del Pich Negre de l' Os, forma 'l vessant esquerra de la riera de Santa Magdalena y acaba al puig d' Orri, a la vora del Noguera Pallaresa, prop de Sort, prov. de Lleida.

ASET. m. dim. Asnillo.

ASFALT. m. Betúm sòlit, llustrós, trencadís y mòlt negre, que crema y 's fón al foc com pega y se usa, ja pera recubrir canonades de ferro, ja pera pavimentar carrers. **Asfalto.**

ASFIXIA. f. *Med.* Privació repentina de polsos, forses, respiració y moviment, de modo que és l' últim grau del síncope. **Asfixia.**

ASFOLLAR. v. a. *Ant.* AFOLLAR.

ASFORSAR. v. a. *Ant.* ESFORSAR.

ASGORDAR. v. a. *Ant.* MIRAR.

ASICATS. m. *Ant.* Esperó d' una sola punta de ferro, y en ella una rodauxa a distancia proporcionada pera que aquella no fassi mal al cavall. **Acicate.**

ASÍNTOTA. f. *Geom.* Ratlla recta que, indefinidament prolongada, s' acostia constantment a una còrba sense poguer atravesarla mai. **Asíntota.**

ASINTÓTICH, CA. adj. D' asíntota. **Asintótico.** || L' espai comprés entre una còrba y la seua asíntota. **Espacio asíntótico.**

ASLINGA. f. *Nàut.* Cap de corda fort pera enganxar 'hi coses de mòlt de pes. **Eslinga.**

ASLINGAR. v. a. Lligar, subjectar ab l' aslinga. **Eslingar.**

ASLORA. f. *Nàut.* Longitud de dintre de la nau desde 'l cap de la carena fins a la roda. **Eslora.**

ASLLOMAR. v. a. *Ter.* Allomar.

ASMA. f. *Med.* OFECH.

ASMÁTICH, CA. adj. Qui pateix d' olech, o lo que pertany a aquesta malaltia. **Asmático.**

ASMET (Ras d'). *Orog.* Vall del Conflent, d' ont s' originen moltes déus d' aigua, convertintse en fonts del riu Tet.

ASNA. f. *Ant.* BURRA.

ASNET. m. *Ant.* ASENET.

ASNURAI. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Cívis, prov. de Lleida. || —PORT DE.—*Orog.* Port de la banda occidental d' Andorra.

ASPA. f. Dues fustes entrevesades en forma de una X, com la creu en que fou martiritat Sant Andreu. **Aspa** || *Arquit.* Fustes que serveixen pera omplir un vuit. **Aspas.** || Als molins de vent, ales grans, forrades de drap, que 's posen al arbre y reben el vent pera fer rodar la mola. **Aspas.** || —DE SANT ANDREU. La creu que posaven als juus reconciliats. **Aspa de San Andrés.** || En el blasó, figura d' una aspa o creu de Sant Andreu que ocupa el ters del escut. **Aspa de San Andrés, cruz de Borgoña ò borgeñota.**

ASPA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida. És a la vora del riu Set, y té 502 hab.

ASPAR. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Saldes, prov. de Barcelona.

ASPÀRGULS. m. pl. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les carnabínacees, que 's cria a les tanques, quins brots tendres se menjen com els espàrrechs y quines flors serveixen pera donar l' amargor a la cervesa. **Lúpulo.**

ASPARRALL. *Ictiol.* V. ESPARRALL.

ASPASSAGAR. v. n. *Ant.* Frecuentar, menudear.

ASPATXAMENT. m. *Ant.* ASPEATXAMENT.

ASPE. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, bisb. de Oriola, part. jud. de Novelda; és a la carretera que va de Novelda a Oriola, y té 720 hab.

ASPEATXAMENT. m. *Ant.* Desembrás. **Despacho.**

ASPECTE. m. El que 'ls obgetes presenten a la vista. **Aspecto, semblante.** || La cara de les persones. **Aspecto, semblante.** || *Astron.* La situació que tenen en el zodiach unes estrelles respecte d' altres. **Aspecto.**

TINDRE BON O MAL ASPECTE. fr. *Met.* Tindre una cosa bon o mal estat o disposició. **Tener buen ó mal aspecto.**

ASPENALL. m. *Ter.* Al Priorat, cinglera o timba. **Despeñadero.**

ASPENAR. v. a. *Ter.* ESTIMBAR.

ASPENARSE. v. n. *Ter.* Caure d' una penya o cingle. Mòlt comú al Priorat, a la ribera d' Ebre y a la part catalana del Baix Aragó. **Despeñarse.**

ASPERGES. Ven purament llatina que significa ruixament o aspersió. **Asperges, aspersión.** || L' eina ab que s' aspergeix l' aigua beneïta. **Hisopo, aspersorio.** || *Met.* DISPERSIÓ.

QUEDARSE A ASPERGES. fr. *Fam.* QUEDARSE IN ALBIS.

ASPERGIA. v. a. Arruixar de modo que l' aigua caigui a gotes escampades. **Rociar.**

ASPERTAT. f. *Ant.* ASPRESA.

ASPERÓ. f. Nòm que donen els barquers de l' Ebre a la corrent que formen les aigües dessota d' una pesquera o resclosa. **Aspezeza.**

ASPERSIÓ. L' acció d' aspergir. **Aspersión, rociadura.** || *Ant.* Derramament de sanch. **Efusión ó derramamiento.**

ASPI. m. *Art. y of.* Màquina composta de bancades de fusta unides a travessos, d' un arbre sostenidor, del empuellat y d' una devanadora. Serveix pera fer troques d' estam, cotó, etc. **Aspa.**

ÈSSER UN ASPI SENSE TROQUES. fr. *Fam.* Èsser inútil pera tot. **Este nuestro hijo don Lope no es miel ni hiel, ni vinagre ni arroppe.**

ASPIA. m. *Ant.* ASPI.

ASPIAR. Fer troques a l' aspi. **Aspar.**

ASPIAT, DA. p. p. **Aspado.**

ASPIERA. f. *Ant.* ESPITLLERA.

ASPIRACIÓ. f. L' acció d' aspirar. **Aspiración.** || *Gram.* La força ab que 's pronuncien algunes vocals, com: en la he de cohet. **Aspiración.** || *Mús.* L' espai més curt que la pausa, mentre se dona llòch a la respiració. **Aspiración.**

ASPIRADAMENT. adv. m. Ab aspiració. **Aspiradamente.**

ASPIRANT. p. a. **Aspirante.**

ASPIRAR. v. a. Atreure l' aire exterior introduint-lo als pulmons. **Aspirar.** || Pretendre o desitjar ab ansia. **Aspirar.** || Notar les vocals ab aspiració. **Aspirar.**

ASPIRAT, DA. p. p. **Aspirado.**

ASPIROZ (Francisco X). *Biog.* Home públic valencià, nat a la capital l' any 1799. Fou ministre en 1840. Era militar valent y atrevit; Comte d' Alpuente y vescomte de Begio.

ASPIO o JASPIS. *Geog. ant.* Nòm d' Aspe, prov. de Alacant, en temps dels romans.

ÀSPIT. m. Mena d' escursó d' uns trenta centímetres de llargaria, de color de coure, ab una verruga a l' extrem del nas. La seua picadura és verinosa. **Àspid.**

ASPLENI. m. *Bot.* FALSIA.

Segell d' Aspa

ASPLUGA. *Geog.* Aldea de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell.

ASPORDIR. v. a. *Ant.* ESPAVORDIR.

ASPRA. f. El pal o estaca que sosté 'ls arbres, ceps, etc. *Rodríguez.*

EL TEMPS DE POSAR ASPRES. *Rodríguez.*

POSAR ASPRES. fr. *Rodríguez.*

ASPRAMENT. adv. Ásperamente.

ASPRAR. v. a. ENASPRAR.

ASPRE, A. adj. Lo qu' és desapatible al tacte per tenir desigual la superfície, com: *la tela grollera, la fusta no ribotejada, etc.* **Áspero.** || Terreno desigual, trencat, difícil de caminar 'hi. **Aspero, escabroso.** || *Met.* Desagradable al gust, com: *la fruita poch madura.* **Acedo, áspero** || De só desagradable. **Bronco, áspero, ingrato** || Lo qu' és contrari a la suavitat y afabilitat de geni, com: *temps aspre, paraules aspres.* **Áspero, severo**

ASPREMAT. f. *Ant.* y

ASPREJAMENT. m. *Ant.* ASPRESA.

ASPREJAR. v. a. Tindre 'l gust aspre alguna cosa. **Asprear.**

ASPRELL. m. *Bot.* ASPRELLA.

ASPRELLA. f. *Bot.* Mena d' alga petita que viu dintre de l' aigua y está cuberta d' una crosta callosa. **Cara común.**

ASPRELLINA. f. *Bot.* ASPRELLA.

ASPREMENT. adv. m. Ab aspresa. Ásperamente.

ÁSPRER. m. ASPRA.

ASPRES (Serra dets). *Orog.* Montanyes del Vallès que formen la divisoria ab el Rosselló.

ASPRESA. f. La qualitat d' aspre. **Aspreza, aspesura** || Desigualtat del terreno. **Aspreza.** || Parlant del tracte y dels costums. **Aspreza.** || *Met.* Se diu de les coses desagradables al gust o al oïdo, del estil desigual, etc. **Aspreza**

ASPRESA DE VIDA. *Loc.* Rigor, austeritat. **Aspreza de vida.**

ASPRET, A. adj. dim. Un poch aspre. **Asperillo.**

ASPRETAT. f. ASPRESA.

ASPRILLAS. *Geog.* Caseriu del terme d' Elxe, prov. d' Alacant.

ASPRÍSSIM, A. adj. sup. **Asperísimo, aspérrimo.**

ASPRÍSSIMAMENT. adv. m. **Asperísimamente.**

ASPROR. f. f. ASPRESA. || La rigidesa que deixa la mola al ferro. **Aspreza.**

ASPRORETA. f. dim. El gustet un poch aspre o agre. **Asperillo, aspreza.** || Parlant del vi, **Rabaniño.**

ASQUEMIA. f. *Astron.* La constelació del Cà menor. **Asquemia.**

ASQUERA. m. *Astron.* La constelació del Cà major. **Asquero.**

ASQUERARSE. v. r. *Ter.* REVISCOLARSE. || Escarpase d' algún perill.

ASQUERÓS, A. adj. Lo que causa asco. **Asquerós, sa.**

¿ASQUERÓS VOS HAVÉU TORNAT? **PUIG D' AQUEST GUISAT JA N' HAVÉU MENJAT.** *Ref.* Contra aquells que, millorant de fortuna, desprecien lo que apreciaven quan eren a la misèria. ¿*Asqueroso os habèis tornado? pues ya comisteis de ese guisado.*

ASQUEROSAMENT. adv. m. Porcament. **Asquerosamente.**

ASQUEROSÍSSIM, A. adj. sup. **Asquerosísimo.**

ASQUEROSITAT. f. Brutícia que causa ascós. **Asquerosidad.**

ASSABANONAR. v. a. Ablanir alguna cosa. **Sua- vizar, sobar.**

ASSABENSAR. y

ASSABENTAR. v. a. *Ant.* Fer sapiguer, noticiar alguna cosa **Hacer saber, noticiar.**

ASSABIRIR. v. a. *Ant.* SUAVISAR.

ASSABORAR. v. a. *Ant.* ASSABORIR

ASSABOREIG. m. *Ter.* Sensació que 's troba a la boca al menjar o beure alguna cosa **Sabor.**

ASSABORIMENT. m. *Ant.* SABOR || Assaonament de les viandes **Condimento.**

ASSABORIR. v. a. Tastar, menjar o beure pausadament alguna cosa pera trovarli bé 'l gust. **Catar, probar, gustar.** || Assaonar les viandes. **Sazonar.** || v. r. SABOREJARSE.

ASSABORIT, DA. p. p. ASSAONAT.

ASSACIAMENT, m. *Ant.* SACIETAT.

ASSACIAR. v. a. Satisfier la gana de menjar o de beure. També s' usa com reciproc. **Saciar.** || *Met.* Satisfier el desitj que 's té d' alguna cosa. També se usa com reciproc. **Saciar.**

ASSACIAT, DA. p. p. **Saciado, hartó, satisfecho.**

ASSADOLLAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **ASSACIAR.**

ASSAFÉTIDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, originaria de Persia, de la que se'n treu una mena de goma molt pudenta. **Asafétida.** || Aquesta mete'xa goma **Asafétida.**

ASSAG. m. *Ant.* ENSAIG.

ASSAGELLAR. v. a. *Ant.* SEILLAR.

ASSAGETADOR, A. m. y f. *Ant.* Qui assageta **Asaetador.**

ASSAGETEJAR. v. a. *Ant.* Tirar sagetes a algú ab intenció de matarlo. **Asaetear.**

ASSAGETEJAT, DA. p. p. **Aseateado.**

ASSAINAR. v. a. Fer assainets el cavall. **Relinchar.** || **RENILLAR.**

ASSAINET. m. Veu propia del cavall o de l' euga. **Relincho, relincho.**

ASSAIG. m. *Ant.* ENSAIG.

ASSAILER. v. a. *Ant.* Acometre. **Salir al encuentro.**

ASSAJADOR, A. m. y f. *Ter.* y *ant.* Qui fa la prova de alguna cosa. **Ensayador.** || Qui instrueix **Ensayador.**

ASSAJAMENT. m. *Ant.* ENSAIG.

ASSAJAR. v. a. ENSAJAR. || INTENTAR. || *Ant.* SONDEJAR.

ASSALANTAR. v. a. *Ant.* IMBUIR.

ASSALARIAR. v. a. Donar salari o sou a algú. **Asalariar.**

ASSALARIARE. v. r. Llogarse pera fer algún treball mitjansant salari. **Asalariarse.**

ASSALARIAT, DA. p. p. **Asalariado.** || adj. **Asenyalat, determinat,** com: *lloch assalariat.* **Señalado.**

ASSALT. L' acció y efecte d' assaltar. **Asalto.** || m. Acomesa impetuosa pera entrar a una plassa o fortalesa a força d' armes. **Asalto.** || En la esgrima, acomesa assegurant a un temps el peu dret y l' espasa. **Asalto.** || *Met.* Acomesa veement y repentina de algunes coses inanimades, com: *les passions, les malalties,* etc. || **Asalto.**

ASSALT HOM. *Expr. ant.* **Hombre de prendas, bello hombre.**

D' ASSALT. adv. II. D' improvis, repentinament. **De repente.**

DONAR ASSALT fr. ASSALTAR.

ASSALTADOR, A. m. y f. Qui assalta. **Asaltador.**

ASSALTAMENT. adv. m. *Ant.* BELLAMENT.

ASSALTAR. v. a. Donar l' assalt a alguna plassa o fortalesa. **Asaltar.** || Sorpendre, acometre a algú de improvis, com fan els lladres que surten als camins.

Asaltar. || *Met.* Esdevenir de prompte alguna cosa o accident. **Asaltar.**

ASSALTARSE. v. r. *Antl.* Enamorarse d' alguna cosa. **Prendarse.**

ASSALTAT, DA. p. p. **Asaltado.**

ASSAMBLEA. f. Junta, congrés. **Asamblea.** || Tribunal dels grans priorats de l' ordre de Sant Joan. **Asamblea.** || Toch de caixa o tiubal militar pera avisar a la tropa. **Asamblea.**

ASSANCH. f. *Astron.* Nòm donat a la constelació anomenada Lira. **Asangue.**

ASSANEARSE. v. r. Informarse, instruirse d' alguna cosa. **Cerciorarse, enterarse.**

ASSANEAT, DA. p. p. **Enterado, penetrado.**

ASSANTAR. v. a. *Antl.* AGRADAR, PLAURE.

ASSAÑADOR. m. Qui assaona les pells, deixant-les de color negre. **Zurrador, curtidor.** || Qui assaona les viandes. **Guisandero.**

ASSAÑAMENT. m. El gust de les viandes assaonades. **Sazón, sabor.** || El de les pell. **Zurra, adobo de pieles.** || *Met.* SAO.

ASSAÑAR. v. a. Donar a la vianda el punt de gust que li correspon. **Sazonar, condimentar, dar sabor.** || Posar les coses al punt y maduresa que deuen tenir, com: *el sol assaona els fruits.* **Sazonar, madurar.** || Oprimir sovint alguna cosa pera que se abtani o amolli. **Sobar, amasar.** || Adobar les pells rascántles hi'l pel. **Zurrar, curtir.**

ASSAÑAR COM UN POP. fr. Donar molts cops a algú. **Zurrar.**

ASSAÑARSE. v. r. Madurarse y posarse en saó alguna cosa. **Sazonarse.**

ASSAÑAT, DA. p. p. **Sazonado, zurrado, curtido.**

ASSARIRSE. v. r. Moderar, templar o passar del tot l' enuig, o les senyals de furor o d' altra passió, especialment en el semblant de la cara. **Estordirse, serenarse, despejarse.**

ASSARIT, DA. adj. **ESTORDIT.**

ASSARRONAR. v. a. Castigar a algú pegantli bastonades. **Zurrar, tundir.**

ASSATJ. m. *Antl.* ENSAIG.

ASSATJAR. v. a. y 'ls seus derivats. **ENSAJAR.**

ASSATS. adv. m. *Antl.* PROU.

ASSEAT. v. a. *Ter.* Net, curiós, mudat. **Aseado** **MOLT VA ASSEAT.** fr. *Ter.* Mòlt va mudat o ben vestit. *Muy elegante va V.*

ASSECADOR. m. Lióch ont se posa alguna cosa a secar. **Secadero.**

ASSECAR. v. a. Extreure l' humitat d' algún cós per medi del aire o de la calor. **Secar.** || Gastar o consumir la saó o such substàncions d' alguna cosa. **Secar.**

ASCARSESE. v. r. Perdre 'ls arbres y les plantes el vigor, ufana y verdor per causa de la calor o 'l fret. **Secarse.** || Aixugarse alguna cosa. **Secarse, enjugarse** || **ASSEDEGARSE.** || Quedar impedit l' ús d' algún membre. **Baldarse**

ASSECAT, DA. p. p. **Secado.**

ASSEDEGARSE. v. r. Parir molta set. **Apalambrarse.**

ASSEDEGAT, DA. adj. Qui tè molta set. **Sediento.**

ASSEGUERACIÓ. f. Contracte pera assegurar en el comer els perills del mar. **Seguro, aseguración.**

ASSEGUERADAMENT. adv. m. Sense dupte. **Seguramente.**

ASSEGUERADOR, A. m. y f. Qui assegura. **Asegurador.**

ASSEGUERAMENT. m. y

ASSEGUERANSA. f. La acció d' assegurar. **Aseguramiento.** || **SEGURETAT, CERTESA.**

ASSEGUERANT. p. a. **Asegurador.**

ASSEGUERAR. v. a. Donar fermesa o seguretat a alguna cosa pera conservar-la o pera que 's conservi al seu lloch. **Asegurar.** || Respondre del per || que els gèneros poden corre per mar o per terra. **Asegurar.** || Posar alguna cosa en un paratge segur, com: *les persones a la presó.* **Asegurar.** || Afirmar la certesa d' alguna cosa. **Asegurar, afirmar.** || Preservar d' algún dany o perill. **Asegurar.** || Donar fiança. **Asegurar.** || **PROMETRE**

QUI ASSEGURA DURA. *Ref.* Denota que 'l que emprèn ab coneixement algún negoci ne sortirà bé. *Quien bien ata bien desata.*

ASSEGUERARSE. v. r. Posarse en cobro. **Asegurarse.**

ASSEGUERARSE D' ALGÚ. fr. Agafarlo. *Coger, prender.* || Fer a algú del seu partit. *Airraer, arrastrar.* || Enterarse d' alguna cosa. **Enterarse.**

ASSEGUERAT, DA. p. p. **Asegurado.**

ASSEGUT, DA. p. p. D' assure. **Sentado.**

ASSEIADORA. f. Banch o post que tenen pera seure 'ls teixidor. **Asiento, banco, banqueteta.**

ASSEIX. *Geog.* Caseriu del terme d' Ontenient, prov. de Valencia.

ASELLAR. v. a. **SAGELLAR.**

ASEMELLAR. v. a. y

ASEMELLARSE. v. n. *Ter.* Semblarse. **Parecerse, asemejarse.**

ASEMBLAMENT. m. **SEMBLANSA.**

ASEMBLAR. v. a. *Antl.* **SEMBLAR.**

ASEMBLAT. p. p. **SEMBLANT.**

ASSENAT, DA. adj. *Antl.* Qui tè mòlt de seny. **Sedudo, asesado.**

ASSENAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Ascensar.**

ASSENSIO, (Vicens). *Biog.* Famós mestre de viola, nat a Valencia l' any 1771. Ocupá siti en la Reial capella de Madrid.

ASSENTADA. fr. *Fam.* **CONFERENCIA.**

D' UNA ASSENTADA. fr. **D' UNA VEGADA.**

ASSENTADAMENT. adv. m. Ab cordura. **Juicio-samente, cuerdatamente.**

ASSENTADOR. adj. Qui assenta alguna cosa. **Asentador.**

ASSENTAMENT. m. *Antl.* **CONFERENCIA.** || **RESOLUCIÓ.** || La acció d' assentarse. **Asentamiento.** || *For.* La possessió que dona 'l jutge al demanador dels béns del contrari per no respondre aquést a la demanda. **Asentamiento.**

ASSENTAR. v. a. Posar a algú a la cadira, banch o altre siti. S' usa com reciproch. **Asentar, sentar.** || Presuposar alguna cosa pera obrar ab seguretat. **Asentar, sentar.** || Afirmar, donar per certa alguna cosa. **Asentar, afirmar.** || Notar, posar per escrit. **Asentar.** || Posar, colocar alguna cosa de manera que 's conservi ferma. **Asentar.** || Fer algún conveni o tracte. **Asentar.** || *For.* Posar en possessió dels béns del contrari per no respondre aquést a la demanda. **Asentar.** || **Domiciliarse.** || Entre sastres aplanar les costures. **Sentar.** || En la esgrima deixar la espasa a terra, desistir. **Asentar.**

ASSENTAR EL REIAL, EL CAMP, etc. fr. **Acampar les tropes.** *Acampar el ejército ó las tropas, asentar los reales ó el campo.*

ASSENTAR LA FUSTA. fr. **ENGRAELLAR.**

ASSENTAR LES SEUES COSES. fr. **ARREGLAR.**

ASSENTARSE. v. r. Parlant del menjar o beure, rébre ho bé 'l ventrell. **Sentar la comida ó bebida: abrazar el estómago la comida ó bebida.** || *Arquit.* Solidarse l' edifici ab el pés dels meteixos materials. **Asentarse, hacer asiento.** || Allistarse en alguna congregació, etc. **Asentarse, alistarse.** || Parlant dels licors. **ASSOLARSE** || *Met.* Posar judici. **Repor-**

tarse, moderarse || LLOGARSE. || Pendre possessió d'algún empleu. **Tomar posesión.**

ASSENTARSE AL LLIT. *Loc. Incorporarse en la cama.*
ASSENTARSE BÉ ALGUNA COSA. fr. *Met. Agradar, ésser conforme al gust o dictamen d'un. Sentar bien una cosa.* || Escoure, vindre bé una cosa ab un'altra, com: *et vestit*, etc. *Asentar.*

NO ASSENTARSE BÉ 'L MENJAR O 'L BEURE. *Loc. No hacer bien la digestión, no asentarse en el estómago alguna cosa.*

ASSENTAT, DA. p. p. Sentado, asentado. || adj. *Met. Judiciós, prudent. Sentado, sesudo, asesoado.* PER BEN ASSENTAT QU' ESTIGUIS, QUE NO POTS CAURE NO DIGUIS. *Ref. fam. NO DIGUIS D' AQUESTA AIGUA NO BEURÉ, etc.*

ASSENTIMENT. m. *Ant.* La acció y efecte de consentir. *Asenso, consentimiento* || LICENCIA.

ASSENTIR. v. n. Convindre, estar d'acort ab el judici o dictame d'altre. *Asentir.*

ASSENTISTA. m. Qui fa algún contracte ab el govern o ab el públich pera la provisió d'algún exércit, etc. *Asentista.*

ASSENTIT, DA. p. p. Asentido.

ASSENTIU. *Geog.* Poblet del dist mupal. de Belcaire, prov. de Lleida.

ASSENTO. m. Seti, cosa pera sentarse com cadira, etc. *Asiento.* || Contracte o conveni. *Asiento.* || Prudencia, seny. *Asiento, cordura, madurez.* || El lloch que té cada hu a un tribunal o junta. *Asiento.* || El lloch ont está situada alguna cosa. *Asiento.* || Parlant d'edificis l'unió dels materials causada pèl pés d'ells meteixos, de lo que'n resulta major solidesa. *Asiento.* || SEIENT. || *Art. y Of.* Base, lit, apoio o fixada d'un objecte, peça o màquina. || — PRUDENCIA, CORDURA. || *Ant.* ALLOTJAMENT.

ESTAR FER O QUEDARSE D'ASSENTO. fr. Establirse en algún poble o paratge. *Estar ó quedarse de asiento, hacer asiento.*

ASSENYALADAMENT adv. m. Principalment. Señaladamente. || *Ant.* Mòlt bè. Excelentemente, esclamadament.

ASSENYALADOR, A. m. y f. Qui assenyala Señalador. || Barreta de ferro que senyala les hores en els rellotges de sol. *Mostrador, aguja, gnomon.* || La que senyala les hores en els rellotges de corda. *Aguja, manecilla, saeta.* || DE PÀ. m. Eina de ferro pera assenyalar el pá avans de posarlo al forn. *Artera.*

ASSENYALAMENT. m. La acció d'assenyalar. Señalamiento.

ASSENYALAR. v. a. Posar marca o senyal a alguna cosa pera conèixerla. Señalar. || Determinar, fixar, com: *assenyalar el dia, mes, any*, etc. Señalar. || Fer alguna ferida o senyal al cós y més particularment a la cara d'algú. Señalar. || Mostrar alguna cosa entre altres. Señalar. || Fer senyal pera donar alguna noticia; y aixís se diu: *Montjuich assenyala un barco de guerra.* Señalar. || Dir determinadament alguna cosa. Señalar. || Amenassar; designar ab els ulls, dit, etc., alguna persona o cosa. Señalar. || Apuntar els tants en alguns jochs de cartes. Señalar, apuntar.

ASSENYALARSE. v. r. Distingirse, singularisarse especialment en materia de reputació, crèdit u honor. Señalarse, distinguirse, singularizarse.

ASSENYALAT, DA. p. p. Señalado. || adj. Ilustre. Señalado, insigne, distinguido. || Notable. Notable.

ASSENYAT. adj. *Ant.* Entenimentat. Sesudo.

ASSEQUIBLE. adj. Lo que 's pot conseguir. Asequible.

ASSERAR. v. a. Acerar.

ASSERCIÓ. f. Afirmació. Aserto

ASSERENAMENT. m. La acció d'asserenarse. Serenidad.

ASSERENAR. v. a. Aclarir, assossegar, tranquil·lar alguna cosa, com: *et temps, la mar*, etc. Serenar. || Posar l'aigua a la serena. Serenar. || Apaciguar, assossegar disturbis y avalots. Serenar, calmar. || *Met.* Templar, moderar l'enueig. S'usa com a reciproc. Serenar.

ASSERENARSE. v. r. Abonansarse l' temps. Serenarse. || *Met.* Passar l'agitació de les passións. Serenarse.

ASSERENAT, DA. p. p. Serenado.

ASSERIA. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. Afirmar, aseverar. || ESTORDIRSE.

ASSERT. m. *Filos.* Afirmació. Aserto.

ASSERTIU, VA. adj. AFIRMATIU.

ASSERTIVAMENT. adv. m. AFIRMATIVAMENT.

ASSERTORI, A. adj. *For.* Afirmatiu; s'aplica al jurament. Asertorio.

ASSESSÍ, NA. m. Qui mata alevosament. Asesino. *Met.* Dit de la persona mòlt cruel. Traidor, alevoso.

ASSESSINAMENT. m. *Ant.* ASSESSINAT.

ASSESSINAR. v. a. Matar alevosament. Asesinar. ASSESSINAT, DA. p. p. Asesinado. || m. Mort alevosa, l'acte de ferla. Asesinato.

ASSESSOR, A. m. Qui dona consell a un'altra. Asesor. || Advocat ab qui s'acompanya l'jutge llech pera determinar y sentenciar en les coses de justícia. Asesor.

ASSESSORAR. v. a. Donar consell o parer. Asesorar.

ASSESSORARSE. v. r. Pendre assessor el jutge llech pera proveir judicialment. Asesorarse.

ASSESSORAT, DA. p. p. Asesorado.

ASSESSORIA. f. El càrrech d'assessor. Asesoria. || L'estipendi o drets del assessor. Asesoria.

ASSESSORIAL. adj. Lo que pertany a l'assessoria. Asesorial.

ASSESTAMENT. m. *Ant.* L'acció d'asseslar. Ases-tadura.

ASSESTAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. APUN-TAR, 1.

ASSETGE. m. *Ant.* BLOQUEIG.

ASSETIAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. Sitar. || v. n. *Ant.* ACAMPAR.

ASSETJAR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. ASSEN-TAR, 1. || *Ant.* Sitar.

ASSEURE. v. a. *Ant.* SEURE. || Posar a algú en alguna cadira, banch o altre seti. També s'usa com reciproc. Sentar, asentar. || *Ant.* Deixar posar alguna cosa a algun lloch. Colocar, deponer, poner.

ASSEVERACIÓ. f. La acció d'asseverar. Aseveración, afirmación.

ASSEVERADAMENT. adv. m. Afirmativament. Aseveradamente.

ASSEVERAR. v. a. Assegurar, afirmar lo que 's diu. Aseverar.

ASSÍ. adv. ll. Aquí. || Ara. Ahora, aquí.

ASSIA. f. Una de les parts del món. Àsia.

ASSIÀTICH, CA. adj. Natural del Assia o lo pertanyent a ella Asiático. || Dit del estil que ab mòltes paraules explica pochs conceptes. Asiático.

ASSIDENT. m. *Ant.* ASSESOR.

ASSIDUAMENT. adv. m. FRECUENTMENT.

ASSIDUITAT. f. Frecuencia.

ASSIGNABLE. adj. Assignable

ASSIGNACIÓ. f. L'acció y efecte d'assignar. Asignación.

ASSIGNAR. v. a. a. Indicar, assenyalar, destinar. Assignar, destinar. || ANOMENAR.

ASSIGNAT, DA. p. p. Asignado.

ASIGNATURA. f. La matèria explicada cada curs pèl catedràtic als seus deixebles. **Asignatura.**

ASSILO. m. Lòch de refugi que la llei concedia als delinqüents. **Asilo.** || Edifici ont hi recullen persones pobres. **Asilo.** || *Met.* Amparo, p otecció, favor. **Asilo.**

ASSIM, A. adj. Se diu del pá sense llevat. **Ázimo.**

ASSIMUT. m. *Astron.* El círcol vertical que 'ls astrònoms suposen que passa pel centre de qualsevol astre pera midar la seua altura sobre l' horitzó. **Azimut.** || Arch del horitzó comprès entre 'l punt de Mitjdia, prèss sobre l' horitzó y 'l punt en que 'l cercol vertical travessa a n' aquest. **Azimut.** || Cércol que talla l' horitzó en àngul recte y passa pel punt vertical.

ASSIRI, A. m. Natural de l'Assíria, regne d' Assia. **Assírio.**

ASSISTAR. v. a. *Ant.* APUNTA, 1.

ASSISTENCIA. f. Ajuda, auxili. **Asistencia.** || L' acte d' assistir a algún lloch. **Asistencia.** || La recompensa o estipendi que 's dona pera assistir personalment. **Asistencia.** || — DE SEVILLA. Empleu que correspon al de corregidor. **Asistencia de Sevilla.**

ASSISTENCIES. f. pl. Aliments que 's senyalen a algú. **Asistencias.**

ASSISTENT. m; Qui assisteix. **Asistente.** || *Mil.* El soldat qu' está destinat a servir a algún oficial. **Asistente.** || Qualsevol dels dos bisbes qu' ajuden al consagrat en la consagració d' un altre. **Asistente.** || El religiós anomenat pera assistir al general en el govern de la seua ordre. **Asistente.**

ASSISTIR. v. a. Estar present. **Asistir.** || Concorre a alguna part. **Asistir.** || Acompanyar a algú a algún acte públich. **Asistir.** || Ajudar, socorre, afavorir. **Asistir.** || Parlant dels malalts, cuidarlos. **Asistir, servir.** || Servir interinament a algú. **Asistir.** || Donar assistencies o aliments. **Asistir, alimentar.**

ASSITIAR, v. a. y 'ls seus derivats. **Sitiar.**

ASSIURER. v. n. *Ant.* SEURE.

ASSÓ. pron. AIXO.

EN ASSO. m. adv. ENTRETANT.

ASSOAR. v. a. *Quim.* Carregar, impregnar d' ássoc o nítrógen alguna cosa. **Azoar.**

AIGÜES ASSOADES. f. pl. *Med.* Les que son natural o artificialment carregades d' ássoc y s' usen còm medicinals. **Aguas azoadas.**

ASSOCAR. v. a. *Naut.* Apretar bé una corda. **Asocar.**

ASSOCIABLE. adj. El qui naturalment és inclinat a la societat, o té disposició pera ella. **Sociable.** || **BENIGNE, CORTÉS.**

ASSOCIACIÓ. f. y

ASSOCIAMENT. m. *Ant.* La acció y efecte d' associarse. **Asociación.** || El conjunt d' associats pera un meteix fi u objecte. **Asociación.**

ASSOCIAR. v. a. Admetre algú en alguna companyia. **Asociar.** || Juntar una cosa a un' altra. **Asociar.** || Pendre per company. **Asociar.**

ASSOCIARSE. v. r. Juntarse ab algú per algún efecte, còm; *els comerciants pera llurs negocis.* **Asociarse.**

ASSOCIAT, DA. p p. **Asociado.** || m. **COMPANY.**

ASSOCLÓRICH. m. *Quim.* Combinació del ássoc ab el cloro. **Azplano.**

ÁSSOC. m. *Quim.* Fluit elàstich que ocupa les tres quartes parts del aire atmosfèrich. **Azoe, nítrógeno.**

ASSÓDICHS. m. pl. *Min.* Família de minerals que enclou els nítrats naturals, l' ássoc, l' amoníac y el aire. **Azoidos.** || Família de cossos simples que tè per tipo l' ássoc. **Azoidos.**

ASSOLADOR, A. m. y f. Qui assola. **Asolador.**

ASSOLADURA. f. y

ASSOLAMENT. m. **DESOLACIÓ,** 1.

ASSOLAPAR. v. a. Fer, posar solapes a un gech, a una levita, etc. **Asolapar.**

ASSOLAR. v. a. Tirar a terra alguna cosa, arrastarla. També s' usa còm reciproc. **Asolar, arrasar.**

ASSOLARSE. v. r. Aclarirse 'ls líquits, baixant el solatge al fons. **Asolarse, serenarse.** || Caure a terra algún edifici, etc. **Arruïnarse.**

ASSOLES. m. adv. *Ant.* **SOLSAMENT.** || **A SOLES.**

ASSOLAT, DA. p. p. **Asolado.**

ASSOLDAR. v. a. *Ant.* **SOLDAR.** || **ASSALARIAR.**

ASSOLDEJAR. v. a. Allistar, pendre soldats a sou. **Reclutar.**

ASSOLDEJAT. DA. adj. Allistat. **Reclutado.**

ASSOLEADOR. m. Llòch a propòsit pera pendre 'l sol. **Solana, abrigaño, carasal.**

ASSOLEGAR. v. a. y

ASSOLEIAR. v. a. Tindre alguna cosa al sol. **Asolear.** || v. r. Pendre 'l sol en algún raser. **Asolearse, tomar el sol.** || Posarse moreno d' anar pèl sol. **Solearse, insolearse.**

ASSOLEIAT, DA. p. p. **Soleado**

ASSOLEJAR. v. a. **ASSOLEIAR.**

ASSOLIAR. v. a. *Ant.* Desamparar, deixar sol, abandonar. **Desamparar.**

ASSOLIAT. adj. *Ant.* Sol, desamparat, sense. **Solo, sin.**

ASSOLIDOR, A. m. y f. Qui aconseguix o atrapa a un altre. **Alcanzador.**

ASSOLIMENT. m. Acte d' assolir. **Alcance, alcanzamiento.**

ASSOLIR. v. a. Aconseguir. **Alcanzar.** || Atrapar descuidat. **Coger, sorprendre.** || Apoderarse d' una cosa avans qu' arribi al fi a que 's destinava. **Interceptar.**

ASSOLIT, DA. p. p. Atrapat en algún engany o delict. **Cogido.** || Sorprès. **Sorprendido, asaltado.**

ASSOLRE. v. a. *Ant.* **ABSOLDRE.**

ASSOLL. m. *Ter.* Cort de porchs. **Pocilga.** || *Met.* Quarto brut y mal endressat. **Pocilga.**

ASSOMBRAR. v. a. *Ant.* **ESPANTAR.** || Causar admiració. **Asombrar.**

ASSOMBRAT, DA. p. p. **Asombrado, pasmado.**

ASSOMBRÓS, A. adj. Lo qu' esparordeix fins al extèrn d' assombrar. **Asombroso.**

ASSONANCIA. f. *Mis.* La correspondència d' un sò ab un altre. **Asonancia.** || En la poesia castellana y catalana la conformitat d' uns assonants ab altres. **Asonancia.**

ASSONANT. adj. Lo que fá un meteix sò ab altre cosa. **Asonante.** || La final del vers que té les meteixes vocals, pero diferents consonants, que la final de l' altre ab qui ha de concertar. **Asonante.** || **RELACIÓ, CORRESPONDENCIA.**

ASSONANTAR. v. n. *Poët.* Barrejar versos assonants entre consonants, lo que 's té per un defecte. **Asonantar.**

ASSONANTAT, DA. p. p. **Asonantado.**

ASSONAR. v. a. Correspondre's les finals dels versos. **Asonar.** || v. n. *Ant.* Fer són. **Adormecer.**

ASSOODINAMIA. f. *Med.* Perdua, debilitat de les forces vitals. **Azoodinamia.**

ASSOROLLAR. v. a. *Ter.* y 'ls seus derivats. **SOROLLAR.**

ASSORTAT, DA. adj. **AFORTUNAT.**

ASSORTIDOR, A. m. y f. Qui assorteix. **Proveedor.**

ASSORTIMENT. m. Provisió. **Surtido, surtimiento.**

to, **prevenció**n. || Conjunt de màquines per algun fi. **Juego**.

ASSORTIR. v. a. Proveir o donar a algú lo necessari. **Surtir**.

ASSORTIRSE. v. r. Proveirse del necessari. **Surtirse**.

ASSORTIT, **DA**. p. p. **Surtido**. || **Adornado**, **guarnecido**. || m. pl. Varies especies. **Surtidos**.

ASSOSSECH. m. Tranquilitat, quietut. **Sosiego**.

ASSOSSEGADAMENT. adv. m. **Sossegadamente**.

ASSOSSEGAMENT. m. *Ant.* **SOSSEGO**.

ASSOSSEGAR. v. a. Apaciguar. També s' usa com reciproc. **Sosegar**, **tranquilizar**, **aquietar**. || v. n. **Reposar**, **descansar**. **Descansar**, **reposar**.

ASSOSSEGAT, **DA**. p. p. **Sossegado**. || Qui és naturalment judiciós y quiet. **Sosgado**, **reposado**. || **Dit del pòs**. **Sentado**, **sosgado**, **firme**.

ASSOT. m. Instrument pera assotar. **Azote**. || Cóp donat ab l' assot. **Azote**. || *Met.* Calamitat, alicció, càstich gran, y la persona o cosa que 'l causa. **Azote**. || pl. Càstich ignominios que s' aplicava públicament a certs delinqüents, donantlos el butxi ab la penca cops a l' esquena. **Azotes**.

ASSOTS Y GALERES. *Loc. fam.* Prové del temps en que s' assotava y s' enviava per càstich a remar a les galeres del rei, y pera exagerar la culpa d' algú s' empleava la frase: **MEREIX ASSOTS Y GALERES**. *Mercede azotes y galeras*.

ASSOTA-CRISTOS. m. pl. *Bot.* Mena de cart; planta punxosa de la fam. de les compostes, anomenada aixís a causa de créures que ab ella fou assotat Cristo; té les punxes grogues y les floretes morades. **Azotacristos**.

ASSOTADOR, **A**. m. y f. Qui assota. **Azotador**.

ASSOTAGOSSOS. m. Qui cuida de fer eixir els gossos de la iglesia. **Perrero**.

ASSOTAMENT. L' acció d' assotar. **Azota ment**.

ASSOTAR. v. a. Pegar assots a algú. També se usa com reciproc. **Azotar**. || *Met.* Donar cops a manera d' assots, com: *l' algua a les roques, el vent a les parets*, etc. **Azotar**.

ASSOTAT, **DA**. p. p. **Azotado**.

ASSOTENESIS. f. *Med.* Malaltia deguda a l' influència del ássoe sobre 'ls demés principis de la economia animal. **Azotenesis**. || Nòm extensiu a una mena de malalties que comprén la cangrena, l' escorbüt, etc. **Azotenesis**.

ASSOTILLAR. v. a. *Ant.* **SUBTILISAR**.

ASSOTISAR. adj. *Quím.* Impregnar d' ássoe. **Azotizar**.

ASSOTOIDES. m. pl. *Quím.* Família de cossos minerals que comprén l' ássoe, el fòsfor y l' arsénich, quines combinacions hidrogenades serveixen de base, aixís com d' àcits les oxigenades. **Azotoïdes**.

ASSOTÓXIT. m. *Min.* Género de minerals que comprén les combinacions del ássoe ab l' oxigen. **Azotóxido**.

ASSOYS. *Geog.* Riera afluent de l' Arija.

ASSUDA. f. **ASSUT**. || **RESCLOSA**.

ASSUET. m. Dia o tarde de vacació que 's dona als estudiants. **Asueto**.

ASSUFISMADAMENT. adv. m. *Ant.* **SOFÍSTICAMENT**.

ASSUMIR. v. a. Pendre, portarse'n. **Tomar**.

ASSUMIRSE. v. r. Arrogarse. **Asumirse**.

ASSUMIT, **DA**. p. p. **Asumido**.

ASSUMPCió. f. L' acte d' ésser pujada María Santíssima en cós y ánima al cel per medi d' àngels, y la festa que per aquest motiu celebra l' Iglesia el dia quinze d' Agost. **Asunción**.

ASSUMPT. n. p. **ASSUMIT**. || m. **ASSUMPTE**.

ASSUMPTA. n. p. de dona. **ASSUMPCIó**.

ASSUMPTE. m. y

ASSUMPTO. m. La materia de que 's tracta. **Asunto**. || **NEGOCI**.

DONAR ASSUMPTE. fr. Donar motiu u ocasió. *Dar asunto*. || Donar el punt o argument pera tractar de alguna cosa. *Dar asunto*.

DESEMPENYAR L' ASSUMPTE. fr. Probarlo completament. *Desempeñar el asunto*.

DORMIR SOBRE ALGÚN ASSUMPTE. fr. *Met.* Pendre temps pera resóldrel millor. *Dormir sobre algún negocio ó asunto*.

TOCAR DE PROP ALGÚN ASSUMPTE. fr. *Met.* Tindre'n coneixement práctic d' ell. *Tocar de cerca et asunto*.

ASSUQUES. *Geog.* Nòm que 's dona a dues montanyes parones de la comarca de Camprodón.

ASSUT. m. Paret que travessa 'l riu pera conduir l' aigua per les cequies. **Azud**. || Màquina pera treure l' aigua dels rius y regar els camps. **Azuda**.

AST. m. Burxa de ferro ont enfilen la carn pera rostirla. **Asador**. || Peix. **AGULLA**, 7.

QUI ROBA L' AST NO 'N TAST. *Ref.* Adverteix que els afortunats, sense treball logren el fruit de les fatigues d' altres. *Uno levanta la caza y otro la mata*.

ASTA. *Nàut.* Quiscún dels membres sensers sense varenga que 's sólen colocal als extrems del casco de la nau en lloch de codernas. **Asta**. || Nòm de tot pal fixe d' una nau colocal verticalment pera isar 'hi banderes o muntar 'hi panells. **Asta**.

ASTALARENY. *Geog.* Caserú del dist. mupal. de la Torre de Capdella, prov. de Lleida.

ASTAMBOR. m. *Nàut.* Peça que sosté 'l timó. **Es-tambor**.

ASTEÍSME. m. Ironia fina y delicada que consisteix en amagar l' alabansa dins d' una aparència de censura y al revés. **Asteísmo**.

ASTELL. *Geog.* Poble del dist. mupal. de la Torre de Capdella, prov. de Lleida. || Ribera de la conca del Flamissell.

ASTENIA. f. *Patol.* Falta de forsa, debilitat, esllanguiment. **Astenia**.

ASTEREÓMETRE. m. Instrument pera fer càlculs astereomètrichs. **Astereómetro**.

ASTEREOMETRIA. f. Art de calcular les eixides y postes de sol. **Astereometria**.

ASTEREOMÈTRICH, **CA**. adj. Lo pertanyent a la astereometria. **Astereométrico**.

ASTERIA. f. *Zool.* Género que comprén les estrelles de mar. **Asteria**. || *Miner.* Varietat del safir, la més hermosa y resplandent. **Asteria**. || Ópal fals que 'ls llapidaris anomenen girassol. **Asteria**.

ASTÉRICH, m. *Anat.* Tel subtl que s posa a la cónea y té figura d' estrelleta. **Astérico**.

ASTERISCH. m. Estrelleta impresa que serveix pera cridar l' atenció de qui llegeix envers alguna nota. **Asterisco**.

ASTERISME. m. **CONSTELACIó**.

ASTERITA. f. *Miner.* Pedra radiada o en forma d' estrella. **Asterita**.

ASTERNAL. adj. *Anat.* Que no té esternó, y aixís se poden anomenar *costelles asternals* les que no s' articulen ab aquell os. **Asternal**.

ASTEROIDES. m. pl. adj. *Astron.* Planetes petits qu' en gran nombre y en moviment rapidíssim roden al voltant del sol. **Asteroides**.

ASTET. m. dim. d' ast. **Asardocillo**.

ASTÍ. Veu de pastor. **Aquí**.

ASTIL. m. **Hasta**. || adj. *Bot.* Calificatiu de tota planta sense ast l' **Astilo**.

ASTILES. f. pl. *Anat.* Glanduletes que 's fan a la canal de l' uretra. *Astiles.*

ASTOLSÍ. m. *Ter.* SUTGE.

ASTOLL. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Urgt, prov. de Girona.

Segell d' Astoll

ASTÓR. m. *Ornit.* Aucell, mena d' esparver, de color negre clar, la panxa blanca ab clapes negres, la cua cendrosa claspada de blanch, les cames grogues y 'l bech negre; és molt enemic de's colòms. *Alfaneque, ave zozna.*

ASTOR. Poblet del dist municipal de Sant Martí de Sasgalyons, prov. de Barcelona.

ASTORAMENT. m. Esparverament. *Azoramiento.*

ASTORAR. v. a. Esparverar, sobressaltar. També s' usa com reciproc. *Azorar.*

ASTORAT, DA. p. p. *Azorado.*

ASTORELL. *Geog.* Caseriu del terme de Binissalem, Mallorca.

ASTORGÁ, NA. adj. Pertanyent a la ciutat d' Astorga; qui n' és fill. *Astorgano.*

ASTÓS. *Geog.* Barranch afluent de l' Essera.

ASTRAGAL. *Arquit.* Motlloreta rodona que rodeja la banda més alta d' un pilar o columna. *Astrá-galo.*

ASTRAL. adj. Que pertany als astres o hi té relació. *Astral.*

ASTRALLERA. f. *Naut.* Aparell ab currioles, pero sense cordes. *Estrellera.*

ASTRAMITX. m. *Naut.* Biga qu' endenta ab les còrbes que 's posen demunt la cuberta dels barcos. *Estramiche.*

ASTRE. m. Cós lluminós del cel, com: *el sol, la lluna, l' estrella,* etc. *Astro.* || *Met. ant.* ESTRELLA, 2.

ASTREMÓS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Montanisell, prov. de Lleida.

ASTRICCIÓ f. L' acció de tancar-se 'ls poros *Astricción.*

ASTRINGENT. adj. S' aplica als aliments o remeis que restrenyen, com: *les serves.* *Astringente.* *astriactivo.*

ASTROGNOSSIA. f. Part de l' astronomia que tracta del coneixement de les estrelles fixes. *Astrognosia.*

ASTROLABI m. *Mat.* Instrument de metall en forma de planisferi: el seu us principal és pera observar els navegants l' altura del pol y dels astres. *Astrolabio.*

ASTROLATRIA. f. Mena de sabeisme o adoració dels astres. *Astrolatria.*

ASTRÒLECH. m. Qui professa l' astrologia *Astrólogo* || *Met.* ASTUT.

ÉSSER UN BON ASTRÒLECH. Ir. *Met. fam.* ÉSSER UN BGN APOSTOL.

ASTROLOGAL. adj. Lo que pertany a l' astrologia. *Astrologico.*

ASTROLOGIA. f. Ciència que tracta dels astres. *Astrologia.*

ASTROLÓG'CH, CA. adj. Astrologal.

ASTROLOMÍA. f. *Ant.* ASTRONOMÍA.

ASTROMANCIA. f. Endevinació per medi dels astres. *Astromancia.*

ASTROMÀNTICH, CA. adj. Concernent a l' astro-

mancia. *Astromántico.* || s. Qui pretén endevinar per medi dels astres. *Astrólogo, astromántico.*

ASTROMETRIA. f. Art d' amidar els diàmetres aparents dels astres y les distàncies de les estrelles. *Astrometria.*

ASTRÓNOM. m. Professor d' astronomia. *Astrónomo.*

ASTRONOMÍA. f. Ciència que tracta de la dimensió, mida y moviment dels cossos celestes. *Astronomia.* || *Aristologia.*

ASTRONÒMICAMENT. adv. m. Segons els principis y regles dels astrònoms. *Astronómicamente.*

ASTRONÒMICH, CA. adj. Lo que pertany a l' astronomia. *Astronómico.*

ASTROSCOPIA. f. Contemplació dels astres. *Astroscopia.*

ASTRÒSCOPO. m. Instrument astronòmic, compost de dos conos en quina superfície están descrites les estrelles y constelacions, pera trovarles més fàcilment. *Astróscopo.*

ASTROSSOFIA. f. Estudi o coneixement dels astres. *Astrosofia.*

ASTRUCH, CA. adj. *Ant.* AFORTUNAT, DITXÓS. || m. *Bot.* TEY.

ASTUCIA. f. Manya, sagacitat. *Astucia, ardid.* || *Estratagem.*

ASTUCIÓS, A. adj. ASTUT. || *Ter.* ESCRUPULÓS, FASTIGÓS.

ASTUCIOSAMENT. adv. m. ASTUTAMENT.

ASTURDIT, DA. adj. ESTURDIT.

ASTURIÁ, NA. m. Natural d' Asturias, principat d' Espanya. *Asturiano.*

ASTUT, A. adj. Sagàs. *Astuto.*

ÉSSER MOLT ASTUT. f. *Pelarse de fino.*

ASTURAMENT. adv. m. Ab astucia, *Astutamente.* || FRAUDULETMENT.

ASTUTÍSSIM, A. adj. sup. Astutísimo.

ATABAL. m. *Ant.* Tabal.

ATABALAR. v. a. Fer mal de cap. *Atolondrar, aturdir, atronar.*

ATABALAT, DA. p. p. *Atolondrado.*

ATACADOR. m. Qui ataca. *Atacador.* || Eina pera atacar les pesses d' artilleria. *Atacador.* || Eina ab que s' ataca la pólvora a les barrinades. *Atacadera.* || A l' artilleria de mar, corda grossa y forta ab un tros de fusta a un dels caps. *Atacador.*

ATACAMENT. m. L' acció y efecte d' atacar. *Atacadura, atacamiento.*

ATACAMITA. f. *Min.* Oxicleur de coure trovat a Atakama. *Atacamita.*

ATACAR. v. a. Apretar el taco dins del canó de l' escopeta o d' un' altra arma. *Atacar.* || Embestir, acometre. *Atacar.* || Posar en apuro a algú a forsa d' arguments. *Atacar.*

ATACAT, DA. p. p. *Atacado.*

ATACH. m. L' acció d' atacar, embestir, acometre una plassa o exercit. *Ataque.* || *Met.* Acometiment d' algún accident repenti, com: *feridura,* etc. *Ataque.*

ATACONADOR. m. Sabater que adoba 'l calçat vell. *Zapatero de viejo, remendón.* || *Met.* Qui pega. *Zurrador.*

ATACONAMENT. m. *Ant.* ADOB. || TACÓ, 2.

ATACONAR. v. a. Adobar les sabates. *Remendar.* || Atipar a algú, afartarlo. També s' usa com reciproc. *Rellenar, atracar.* || Pegar, fer un fart de tacó. *Zurrar.*

ATACONAT, DA. p. p. *Remendado.* || *Met.* *Zurrado.*

ATAFARRAR. v. a. Posar la tafarra. *Ataharrar.*

ATAFETANAT, DA. adj. Semblant al fafetá. *Atafetanado.*

Astrolabi

ATAGELLAR. v. n. *Mar.* Navegar molt forsat de vela ab qualsevol objecte. **Atagellar.**

ATALAÏA. f. Lloch pera atalaïar. **Vigia, atalaya.** || Qui atalaïa. **Vigia, atalaya, atalayador.**

ATALAÏA. *Geog.* Torre del terme d' Alcudía, Mallorca. || Caseriu del dist. mupal. de Vich, prov. de Barcelona. || — (LA). *Orog.* Montanya de 1,161 met. d' altitud, a la dreta del Turia, part. jud. de Chelva, prov. de Valencia.

ATALAÏADOR. A. adj. Qui atalaïa. **Vigia, atalaya, atalayador.** || *Ant.* Qui observa les accions d' altres. **Espia, atisbador.**

ATALAÏAMENT. m. L' acció d' atalaïar. **Atalayamiento.**

ATALAÏAR. v. a. Vigilar, tindre compte d' algú o de quelcòm. *Atalaïa a n' aquesta nena.* **Vigilar, cuidar.**

ATALAÏARSE. v. r. Adonarse d' algú o de quelcòm. *No me 'n havia atalaïat.* **Advertir, notar.**

ATALAÏASSA (La). *Orog.* Puig de 475 met. d' altitud al S.O. d' Ibissa, Balears.

ATALAÏAT, DA. adj. *Blas.* Se diu dels castells, torres, cases, etc., acabades ab una cornisa volatjada ab les seues espilíeres pera observar lo que passa; còm també de les faixes, bandes, etc., que afecten la forma de dita cornisa. **Atalayador.**

ATALAÏES D' ALCALÁ (Les). *Orog.* Serra que hi há al N.O. d' Alcalá de Chisbert, prov. de Castelló.

ATALAÏETA. f. dim. **Atalayuela.**

ATALENTAR. v. a. *Ant.* Agradar. **Atalantar, agradar.**

ATALUSSAR. v. a. Tallar un terreno en forma de plá inclinat. **Escarpar.**

ATALLADOR, A. m. y f. *Ant.* Qui talla. **Atajador.** || *Ant.* Espia, explorador.

ATALLAMENT. m. *Ant.* DRESSERA. || m. Medi pera terminar algún plet o desavenensa. **Corte, ajuste.**

ATALLANA. m. adv. *Ant.* PER LA DRESSERA.

ATALLAR. v. a. *Ant.* Detindre, aturar a algú eixintli al pas. **Cortar, atajar.** || Anar per la dressera pera abreviar camí. **Ir, atajar, echar por el atajo.** || Detindre 'l curs d' alguna cosa. **Atajar.** || Transigir, acabar un plet o desavinensa. **Cortar, atajar, terminar.**

ATALLS. m. pl. *Ant.* PLER.

ATAMBOR. m. *Ant.* Màquina pera pujar coses de molt pès. **Grua.** || **TABAL.**

ATANASI, A. n. p. Atanasio.

ATANASIA. f. Entre estampers, caràcter de lletra. *Atanasia.* || *Bot.* Herba alta d' uns trenta centímetres semblanta a l' orenga; al cim forma una copa ab certes flors que 's conserven molt de temps. **Hierba de Santa María, atanasia.** || — **MARINA.** Herba d' uns trenta centímetres d' altura, de fulles en figura de llansa, flors grogues y tofa cuberta d' una borra molt semblanta al cotó. **Algodonera.**

ATÀNS. m. p. u. *Ant.* APROXIMACIÓ.

ATANSAR. v. a. y 'ls seus derivats. **ACOSTAR.**

ATANYENT. adj. PERTANYENT.

ATANYER. v. n. p. u. **Tocar, pertanyer.** **Perteneixer, tocar.** || v. a. **Cumplir les promeses. Cumplir.**

ATAPAMENT. m. Acció y efecte d' atapair. **Tupa.**

ATAPAIR. v. a. Apretar molt alguna cosa pera que no quedi tova. **Tupir.**

ATAPAIT, DA. p. p. **Tupido.**

ATARANTAR. v. a. *Ter.* Persuadir a algú que fassi alguna etsagallada. **Levantar de cascos.**

ATARANTAT, DA. p. p. Qui per sobra de vives obra precipitadament y sense reflexió. **Tronera,**

tolondrón, alborotado. || **ATURDIT.** || Picat de la tarántula. **Atarantado.**

ATART. adv. t. *Ant.* No molt sovint, de quan en quan. **De tarde en tarde.**

ATATXONAR. v. a. Clavar els bagüls ab taxtes de llautó, etc. **Atachonar, clavetejar.** || *Met.* Omplir alguna cosa apretant lo que s' hi fica, còm: *atatonar la roba al bagü.* **Embutir.**

ATAULF. *Biog.* Primer rei dels visigoths (411 a 415), que va sejournar a Barcelona, ont va morir assassinat per efecte d' una conspiració promoguda pèls gals, dels quals havia sigut, després de vence als romans, un dels més temibles enemics.

Ataulf

ATAURICH. m. *Arg.* Obra de guix ab que 'ls mosros adornaven els edificis. **Ataurique.**

ATAVELLAR. v. a. Disposar en forma de fulla de lletuga, còm se fá a les guarnicions y vores dels vestits. **Alechugar.**

ATAVIAMENT. m. *Ant.* **Atavio.**

ATAVIAR. v. a. Compondre, assear, adornar. També s' usa còm recíproch. **Ataviar.**

ATAVIAT, DA. p. p. **Ataviado.**

ATAVISME. m. Semblansa d' un animal o planta als seus progenitors. || *Bot.* Tendència d' una planta o animal a retornar al tipo primitiu d' ont prové. **Atavismo**

ATAVIU. m. L' adorno y compostura de la perscna. **Atavio.**

ATAXIA. f. *Med.* Desordre, irregularitat, conjunt de fenòmens nerviosos, qu' indiquen sempre una afeció cerebral més o menys grave. **Ataxia.** || Desordre dels apetits, instints y passions del ànima. **Ataxia.**

ATAXODINAMIA. f. *Patol.* Irregularitat en els moviments d' un orgue del cos humá. **Ataxodinamia.**

ATAYS. f. Nòm d' una estrella. **Atais.**

ATECNIA. f. *Med.* Impotencia viril. **Atecnia.**

ATEIRADAMENT. adv. m. *Ant.* ARREGLADAMENT, ORDENADAMENT.

ATEIRAMENT. m. *Ant.* ORDRE, REGLA.

ATEÏSME. m. Opinió d' aquells que neguen l' existencia de Déu. **Ateïsme.**

ATEÏSTA. m. y

ATEÏSTICH. adj. *Ant.* Qui nega l' existencia de Déu. **Ateïsta.**

ATELESTITA. f. *Mín.* Substancia rara, groguenca, que 's cristallisa en tetaedres. **Atelestifa.**

ATELOMIELIA. f. Desarrollo incomplet del móll de l' espinada. **Atelomielia.**

ATEMORISAMENT. m. *Ant.* Mòlt temor. **Atemoramiento.**

ATEMORISAR. v. a. Infundir, causar temor. També s' usa còm recíproch. **Atemorizar.** || **ATURDIR.** || **AMENASSAR,** 1.

ATEMORISAT, DA. p. p. **Atemorizado.**

ATEMPERACIÓ. f. L' acció y efecte d' atemperar. **Atemperación.**

ATEMPERADAMENT. adv. m. *Ant.* Ab templança. **Templadamente.**

ATEMPERANT. p. a. Lo qu' atempera. **Atemperante.**

ATEMPERAR. v. a. Reduir alguna cosa al seu temperament. També s' usa còm recíproch. **Atemperar.** a || Moderar, ablanir, templar, acomodar una cosa a un' altra. **Atemperar.**

ATEMPORALAT, DA. adj. *Naut.* Vent que bufa ab molta furia. **Atemporalado**.

ATEMPTAR, v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **INTENTAR**, **PROJECTAR**, **ASSAJAR**.

ATENALLAR, v. a. Arrancar a un reu trossos de carn ab unes estenals roentes. **Atenacear**, **atenazar**.

ATENALLAT, DA. p. p. **Atenaceado**.

ATENCIÓ, f. L'acció d'atendre. **Atención**. || Urbanitat, respecte, obsequi. **Atención**. || Consideració, mirament. **Atención**.

EN ATENCIÓ, m. adv. *En atención, teniendo presente*.

ATENDAR, v. n. y

ATENDARSE, v. r. *Ant.* Acampar la tropa a les tendes de campanya. **Acamparse**.

ATENDAT, DA. p. p. **Acampado**.

ATENDEMENT, m. *Ant.* y

ATENDENCIA, f. **Atención**, 2, 3.

ATENDIBLE, adj. Digne de ésser atés. **Atendible**.

ATENIMENT, m. *Ant.* **ATENCIÓ**.

ATENDRE, v. n. Estar ab cuidado y atenció. **Atender**. || Tindre consideració a alguna cosa, com: *atendre als mèrits y no a la persona*. **Atender**. || Mirar per alguna cosa, o cuidar-ne. **Atender**. || v. a. *Ant.* **ESPERAR**. || Guardar, cumplir, mantindre. **Atenerse**. || Donar Hoch o tregües. **Dar treguas**. || **ATRAPAR**, **ACONSEGUIR**. || *Ant.* Eixir al pas.

ATENENT, m. adv. Considerant. **En atención**, en consideración.

ATENÈU, m. Nòm que 's dona a algunes corporacions científiques o literaries. **Ateneo**. || Lloc al qual s'hi reuneixen. **Ateneo**.

ATENIENSE, adj. Natural o pertanyent a la república y ciutat d'Atenes. **Ateniense**.

ATENIRSE, v. r. Aderirse, atindre a lo que 's té per més segur. **Atenerse**.

ATENT, A. adj. Qui té posada o fixa l'atenció en alguna cosa. **Atento**. || Cortés, urbá. **Atento**, comedido.

ATENTAMENT, adv. m. Ab cuidado y atenció. **Atentamente**. || Ab urbanitat o cortesia. **Atentamente**. || *For.* Contra l'ordre y forma del dret. **Atentadamente**.

ATENTAR, v. a. Maquinar, projectar o cometre algún delict. **Atentar**.

ATENTAT, DA. p. p. **Atentado**. || m. Crim, delict. **Atentado**. || Intent sense tó ni só. **Intentona**.

ATENTATORI, A. adj. *Ant.* Injust, violent. **Atentatorio**.

ATENTI POTENTI, m. adv. Ab abundancia, a discreció, com: *menjar atenti potenti*. **A tente bonete**.

ATENTÍSSIM, A. adj. sup. **Atentísimo**.

ATENTÍSSIMAMENT, adj. sup. **Atentísimamente**.

ATÉNYER, v. a. **ATÁNYER**. || v. n. *Ant.* **ARRIBAR**. || *Ter.* **ACONSEGUIR**.

ATERMASIA, f. *Med.* Excés, augment morbós de calor. **Atermasia**.

ATERMENADOR, m. Qui posa fites a les terres. **Amojonador**.

ATERMENAMENT, m. L'acció y efecte d'atermenar. **Amojonamiento**.

ATERMENAR, v. a. Posar fites a les terres. **Amojonar**.

ATEROMA, m. *Med.* Tumor enquistat plé d'una materia espessa, blanquinosa y semblanta a les papayotes. **Ateroma**.

ATEROMATÓS, adj. *Patol.* Qu'és o participa de la naturalesa del ateroma. **Ateromatoso**.

ATERRADOR, A. adj. Qui aterra. **Aterrador**.

ATERRAMENT, m. L'acció d'aterrar. **Aterramiento**.

ATERRAR, v. a. Tirar a terra. **Asolar**. || Causar terror. També s'usa com reciproc. **Aterrar**, **aterrorizar**. || Entre pilots, acostarse a terra. **Aterrar**. || **ABATRE**, **HUMILIAR**. || **ASSOMBRAR**.

ATERRARSE, v. r. *Naut.* Arrimarse 'ls vaixells a terra. **Aterrar**.

ATERRAT, DA. p. p. **Aterrado**, **aterrorizado**. || adj. *Naut.* Se diu de tot objecte qu'és prop de terra. **Aterrado**.

ATERRIT, DA. adj. *Ant.* **ATERRAT**, 1.

ATERRORISAR, v. a. **ATERRAR**, 2.

ATERROSSAR, v. a. Fer terrossos d'una materia solta. **Aterronar**.

ATERROSSARSE, v. r. Ferse terrossos. **Aterrossarse**. || Apilotarse, se diu del arrós, etc. **Aterrossarse**.

ATERROSSAT, DA. p. p. **Aterronado**. || adj. Se aplica als camps, etc. **Terregoso**.

ATÉS, A. p. p. d'atendre. **Atendido**. || m. adv. **EN ATENCIÓ**.

ATESAR, v. a. *Naut.* Posar tivants els caps o les veles de la nau. **Atesar**.

ATESORAR, v. a. Arreplegar y guardar riqueses. **Atesorar**. || *Met.* Reunir moltes qualitats, gracies o perfeccions. **Atesorar**.

ATESTACIÓ, f. Testificació. **Atestación**.

ATESTAR, v. a. *For.* Certificar, testificar. **Atestar**.

ATESTAT, DA. p. p. **Atestado**. || adj. Plé. **Atestado**. || m. pl. *For.* Els instruments autèntics que fan fé d'alguna cosa. **Testimoniales**, **atestados**.

ATÉU, adj. El qui nega l'existència de Déu. **Ateo**.

ATIADOR, A. m. y f. Qui atia. **Atizador**. || Eina pera atiar. **Atizador**, **atizador**.

ATIAMENT, m. Acte d'atiar. **Atizamiento**.

ATIAI, v. a. Arrimar els tions al foc pera que no s'apagui. **Atizar**. || Mocar el blé del llum, etc. **Atizar**, **avivar**. || *Met.* Fomentar les passions o afectes. **Atizar**, **revolver el ajo**, **el caldo**. || *Met.* **Instar**, **incitar**.

ATIAT, DA. p. p. **Atizado**

ÁTICAMENT, adv. m. A la manera dels átichs. **Áticamente**.

PARLAR ÁTICAMENT, *Loc.* Parlar concisament. **Hablar áticamente**.

ÁTICH, CA. adj. Lo pertanyent a Atenes. **Ático**. || S'aplica al estil qu'ab poques paraules expressa molts conceptes. **Ático**. || m. Cós d'arquitectura que se coloca per adornar demunt la cornisa d'un edifici. **Ático**.

ATICISME, m. Modo de parlar pur y concis. **Aticismo**.

ATICURGA, f. *Arg.* Columna quadrada del ordre átich. **Aticura**.

ATIGRAR, v. a. Imitar les taques de la pell de tigre. **Atigrar**.

ATINADAMENT, adv. m. Ab discreció. **Afinadamente**.

ATINAR, v. a. Pensar, recordarse d'alguna cosa. **Atinar**, **acertar**, **dar en el blanco**. || *Met.* Endevinar per congetures. **Atinar**.

ATINAT, DA. p. p. **Atinado**.

ATINGUT, DA. p. p. d'atenirse o aténdres. **Atenido**.

ATIPAR, v. a. Satisfere de menjar. **Saciar**. || Satisfere el gust o desitj d'alguna cosa. **Saciar**. || Comument s'usa com reciproc. || Fastiguejar, cansar, molestar. **Cargar**.

ATIPLAR. v. a. Açar el tò de la veu o del instrument que 's toca. **Atiplar.**

ATIPLARSE. v. r. Posar veu de tiple. **Atiplarse.**

ATIPLAT, DA. p. p. **Atiplado, tiplisonante.**

ATIRIZIA. f. *Ant.* **ICTERICIA.**

ATIRIZIARSE. v. r. *Ant.* **ICTERICIARSE.**

ATLÀNTICH, CA. adj. S' aplica al mar que s' extén entre Europa y Amèrica. **Atlàntico.** || S' aplica a un ordre d' arquitectura en que, en lloch de columnes, s' hi posen estàtues nomenades Atlantes. **Atlàntico.**

ATLÀNTIDES. f. pl. Constelació en que hi ha estrelles, que fingiren els poetes ésser filles d' Atlas. **Atlàntida.**

ATLANTS. m. pl. *Arg.* Estàtues d' homes que s' posen en lloch de columnes pera sostindre l' arquitecra. **Atlantes.** || **ATLES,** 2.

ATLES, m. Colecció de mapes enquadernats. **Atlas.** || *Anal.* Nòm de la extrema vèrtebra del coll que manté y dona moviment al cap. **Atlas.** || Montanya d' Àfrica. **Atlas.**

ATLETA. m. Home que peleava a cops de puny. **Atleta, luchador.** || *Fisiol.* L' home que té 'l sistema muscular molt desenvolupat. **Atleta.**

ATLÉTICAMENT. adv. m. Còm un atleta. **Atléticamente.**

ATLÉTICH, CA. adj. Lo que pertany al atleta. **Atlético.**

ATLÓIDICH. adj. *Ant.* Pertanyent o referent al atles o primera vèrtebra cervical. **Atlóideo.**

ATMETLLA. V. **AMETLLA.**

ATMIDIÀTRICA. *Med.* Aplicació dels vapors o del gas a la pell, còm medi curatiu. **Atmidriàtica.**

ATMIDÓMETRE. m. *Fis.* Instrument que serveix pera midar la evaporació. **Atmidómetro.**

ATMÓSFERA. *Fis.* Fluit subtil y elàstich que rodeja un còs per totes parts y participa dels seus moviments. **Atmósfera.** || La massa del aire, ab el seus vapors, exhalacions y demés, que rodeja la terra fins a una altura considerable. **Atmósfera.** || Fluit subtil que rodeja al sol y als seus planetes. **Atmósfera del sol,** etc.

ATMOSFÉRICH, CA. adj. Lo que pertany a l' atmósfera. **Atmosférico.**

ATMOSFEROGRAFÍA. f. Descripció de l' atmósfera y de les seues qualitats. **Atmosferografía.**

ATMOSFEROLOGÍA. f. Tractat de les propietats de l' atmósfera. **Atmosferología.**

ATOGINAR. v. a. *Mar.* Posar togius a les veles y demés pessas o punts que 'ls requereixin. **Atojinar.**

ATOLONDRAMENT. m. L' acció y efecte d' atolondrar o de atolondrarse. **Aturdimiento, atolondramiento.**

ATOLONDRAR. v. a. Perturbar els sentits. També s' usa còm reciproc. **Aturdir, atolondrar, perturbar.**

ATOLONDRAT, DA. p. p. **Atolondrado.** || adj. **ATARANTAT.**

ÀTOM. m. El còs més petit que se suposa indivisible. **Atomo.** || *Met.* Part molt petita de qualsevulla cosa. **Atomo.** || m. pl. Les particuletes que s' perceixen en el raig del sol qu' entra a alguna pessa. **Atomos.**

FINS UN ÀTOM. *Loc. Jam.* En la cosa més mínima o petita. **En un átomo.**

ATÒMICA. f. S' aplica a la teoria fundada en el càlcul del nombre d' àtoms que de cada còs simple entren en la formació d' un compost. **Atómica.**

ATÒMICH, CA. adj. Lo qu' és excessivament petit. **Atómico.** || Lo que pertany als àtoms. **Atómico, atómico.**

ATOMÍFER. adj. Qu' está carregat d' àtoms. **Atomífero.**

ATOMISAT. m. Qui segueix o defensa 'l sistema dels àtoms. **Atomista.**

ATOMISME. m. Física corpuscular. **Atomismo.**

ATOMISTA. m. Partidari de les doctrines del atomisme. **Atomismo.**

ATOMOLOGÍA. f. Tractat dels àtoms. **Atomología.**

ATONÍA. f. *Med.* Postiació, debilitat, esllanguiment, inèrcia. **Atonía.**

ATÓNICH, CA. adj. *M d* Qui pateix atonía. **Atónico.**

ATONIFICACIÓ. f. *Med.* Acció per la que 's fá que 'ls orgues del còs se posin en estat d' atonía. **Atonificación.**

ATONIR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. **ATURDIR, ESPANTAR.**

ATÒNIT, A. adj. Pasmat o espantat d' algún objecte o succés extrany. **Pasmado, atónito.**

ATONTAR. v. a. *Nàut.* Posar un cop de mar en certa posició y moviments la nau. **Atontar.** || **ENTONTIR.**

ATONTAT, DA. p. p. *Nàut.* **Atontado.**

ATONTIMENT. m. L' acció y efecte d' atontir. **Atontimiento.**

ATONTIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Entontir.**

ATONYAT, DA. adj. Apretat. **Compacto, prieto.**

ATORAR. v. a. *Nàut.* **ABARROTAR.**

ATORARSE. v. r. *Nàut.* Parlant de les cordes, de tintres, no poguer passar per ont deuen, ja per ésser massa grosses, ja per altra causa. **Atorarse, atragantarse.**

ATORMENTADAMENT. adv. m. Ab torment. **Atormentadamente.**

ATORMENTADOR, A. m. y f. Qui atormenta. **Atormentador.**

ATORMENTAR. v. a. Afligir y molestar corporalment a algún. **Atormentar.** || *Met.* Molestar, enfiadar, afligir a algún. **Atormentar, apurar.** || Donar torment pera fer confessar la veritat. **Dar tormento** || *Nàut.* Fer una forta impressió a la nau la violència de les onades, la força del vent, el pés de l' arboladura y tot lo que hi pot influir. **Atormentar.**

ATORMENTARSE. v. r. Apesararse. **Atormentarse.** || Donarse mal temps. **Atormentarse.**

ATORMENTAT, DA. p. p. **Atormentado.**

ATOROSAT, DA. adj. *Ant.* S' aplica a la bestia que pateix torsó. **ATOROSAT**

ATOROLLAR. v. a. Confondre a algún. **Aturrullar, aturdir, confundir.**

ATOROLLAT, DA. p. p. **Aturrullado.**

ATORONARSE. v. r. Patir torsó les cavalcadures. **Atorozonarse.**

ATORSONAT, DA. adj. S' aplica a les cavalcadures que pateixen torsó. **Atorozonado.**

ATORT. m. adv. *Ant.* **PER FORÇA.** || **A TORT.**

ATORTONAR. v. a. *Nàut.* Trincar ab tortóns. **Tortorar, atorrorar.**

ATRABILAR. adj. y

ATRABILARI. adj. y

ATRABILIOS, A. adj. Lo que pertany a l' atrabilis. **Atrabiliario, atrabilioso.**

ATRABILIS. f. Bilis negra. **Atrabilis.**

ATRACA. Veu náutica ab que 's designa l' acció d' atracar, ajustar un tauló o altra peça de construcció ab altres. **Atracar.**

ATRACABLE. adj. **Abordable.**

ATRACADA. f. *Nàut.* Acte d' atracar. **Atracada.**

BONA ATRACADA. *Nàut.* La que 'l patró dirigeix ab tal acert que l' embarcació queda parada y situada convenientment al punt a que devia atracar. *Buena atracada.*

MALA ATRACADA. *Nàut.* La que 's fá sense dites circumstancies. *Mala atracada.*

ATRACADERO. m. Paratge ont sense perill poden atracar's hi les embarcacions menors. *Atracadero.*

ATRACAR. v. a. *Nàut.* Acostar les embarcacions a terra o unes ab altres. *Atracar.* || Acostar un objecte a un altre. També s' usa còm reciproc. *Atracar.* || Apretar una cosa contra un' altra. *Atracar.* || Acostar els objectes uns ab altres sense que arriuin a to-carse. *Atracar.*

ATRACAR LES FULLES. fr. *Art. y Of.* Apropar la contrafulla al tall d' una altra fulla

ATRCAT, DA. p. p. *Atracado.*

ATRACCIÓ. f. L' acció o virtut d' atreure. *Atracción.* || *ATRACIU,* 2.

ATRACCIÓ NEWTONIANA. La que 's verifica sóls a les grans masses, en raó d' aquestes meteixes, y del quadrat de les distancies. *Atracción newtoniana ó planelaria.*

ATRACTIU, VA. adv. Lo que atreu o té la virtut d' atreure. *Atractivo.*

ATRACTIVOL, A. adj. Lo que atreu. *Atractivo.* || *ATRACTIU.*

ATRAFAGAR. v. n. y

ATRAFAGARSE. v. r. Fatigarse, afanyarse. *Atarearse.*

ATRAFAGAT, DA. adj. Aqueferat. *Atareado.*

ATRAURER. v. a. *Ant.* *ATREURE.*

ATRAPAR. v. a. Agaïar al que fugi. *Coger, atrapar.* || Assolir, aconseguir. *Alcanzar.* || Sorprendre, sobrevindre repentinament alguna cosa, còm: *l'atrapá la nit, l'atrapá al moment del furt o en mentida.* *Coger.* || Enganyar. *Coger.* || *Nàut.* Posar o passar les trapes a les velas. *Atrapar.*

ATRAPAR AB ELS PIXATS AL VENTRE. fr. *Fam. y*

ATRAPAR A L' ENCESA. fr. Sorprendre de prompte a algú en algún delict, etc., sense poders'ho pensar. *Coger de manos á boca, coger con las manos en la masa, coger infraganti.*

ATRAPAR DESCUIDAT O DESPREVINGUT. fr. impensadament, de repent. *Coger de rebato, de manos á boca.*

ATRAPAR LA LLUNA. fr. Durar molt l' execució de alguna cosa. *Coger la noche.*

ATRAPAR SOTA. fr. *Coger debajo.*

ATRAPARSE. v. r. Caure a la trampa. *Cogerse.*

ATRAPASSAR. v. a. Fer alguna cosa depressa, surti bé o malament, ferla de qualsevulla manera. *Atrabancar, frangollar.*

ATRAPAT, DA. p. p. *Atrapado, cogido.*

ATRÁS. m. L' efecte d' atrassar y atrassarse. *Atraso.* || *Nàut.* El punt de situació de la nau o distancia qu' aquesla 'l suposa més atrassat respecte al rumbo que ha obtingut per l' observació dels astres. *Atraso.*

ATRÁS DE. m. adv. y

ATRÁS QUE. m. adv. Ademés; aixís se diu: *Atrás de vindre tart encara renyia. Tras.*

ATRASSAMENT. m. L' acció y efecte d' atrassar y atrassarse. *Atraso.*

ATRASSAR. v. a. Retardar. *Atrasar.*

ATRASSAR EL RELOTJE. fr. Fer córrer enrra l' assenyalador. *Atrasar el reloj.*

ATRASSARSE. v. r. ENDERRERIRSE.

ATRASSAT, DA. p. p. *Atrasado.* || adj. Endeutat, empenyat. *Atrasado.*

ANAR ATRASSAT. fr. Estar empenyat o anar a menys. *Andar ó estar alcanzado, andar á tres menos cuartillo ó de capa caída.*

ATRASSOS. m. pl. Endarreriatges, rendes que deixen de pagarse al temps assenyalat. *Atrazos.*

ATRAVÉS. m. adv. De través. *Al través.*

ATRAVESSA. f. *Nàut.* Veu ab que 's designa l' acció d' atravesar, còm: *perns d' atravesa. Atravesa.*

ATRAVESSADOR. m. *TRAVESSER.* || *EMBARÁS, IMPEDIMENT.*

ATRAVESSAMENT. *Met.* *CONEXIÓ.*

ATRAVESSAR. v. a. Posar una fusta o altra cosa d' una part a altra. *Atravesar.* || Passar de part a part el cós o algún membre ab l' espasa, l' aigua pels poros, etc. *Atravesar.* || Passar d' una part a altra, còm: *atravesar la carretera,* etc. *Atravesar, cruzar.* || Parlar del joeh, fer a'guna juguesca a més de lo que 's posa al fondo. *Atravesar.* || Encreuar una cosa. *Atravesar, cruzar.* || *Nàut.* Posar en fatxa, situar la nau ab el costat perpendicular o transversal a la direcció de la mar o del vent. *Atravesar, poner á la capa* || *Llaurar segona vegada la terra. Binar.* || *MALMIRAR, ULLPENDRE.* || Dit dels géneros. *AGAVELLAR.*

ATRAVESSARSE. v. r. Posarse de per mitj algún destorb. *Atravesarse* || *Intercedir,* posarse de per mitj. *Atravesarse.* || *Met.* Interrompre la conversa. *Atravesarse.* || Trovarse ab algú, barallarse. *Atravesarse.* || Entrevindre, ocórrer alguna cosa que impideix el curs de un' altra. *Atravesarse.* || Als jochs d' interés se diu de la quantitat que s' ha perdut o guanyat. *Atravesarse.* || *Nàut.* A les maniobres, situarse la nau ab el seu costat perpendicularment a una direcció qualsevulla. *Atravesarse.* || Pendre 'l vent una direcció pròximament perpendicular a una altra donada. *Atravesarse.*

ATRAVESSARSELI A ALGÚ UN NUS AL COLL. fr. *Met.* No poder parlar d' espant, pena o vergonya. *Atravesarsele á uno un nudo en la garganta.*

ATRAVESSAT, DA. p. p. *Atravesado.* || adj. Qui no mira dret. *Atravesado.* || Mal intencionat. *Atravesado.* || L' animal que prové de varies castes. *Atravesado, cruzado.*

ATRAVESSAT DALT D' UNA CAVALCADURA. *Loc.* Ajaugut demunt la seua càrrega. *Atravesado en una caballeria.*

ATRAHIMENT. m. Lo que atrau o té virtut de atraure. *Atractivo.* || *Atractiu,* alicient que afalaga. *Atractivo.*

ATRE, A. pron. *Ter.* *ALTRE.*

ATREPAR. v. a. *Nàut.* Agarrar ab la perxa o altre instrument de ganxo. *Aferrar.*

ATRES. pron. *Ter.* *ALTRES.*

ATRESORAR. v. a. y 'ls seus derivats. *Atesorar.*

ATRESSAT, DA. adj. *Diestro, adiestrado.*

ATRESSÍ. conj. *Ant. for.* A més d' aixó, ademés. *Otrosí, además, demás de esto.* || m. *For.* Cada una de les peticions després de la principal. *Otro sí.* || *Juntament. Juntamente.*

ATRET, A. p. p. *Ant.* De atreure. *Atraído.*

ATRETAL. adv. *ALTRETANT.*

ATREURE. v. a. Fer seguir alguna cosa, còm: *el imán al cer.* *Atraer.* || Guanyarse la voluntat d' algú. *Atraer, captare la voluntad ó el afecto.*

ATREVIDAMENT. adv. m. Ab atreviment. *Atrevidamente, osadamente.* || *TEMERARIAMENT.* || *LLIUREMENT.*

ATREVIDÁS, SA adj. aum *ATREVIDÍSSIM.*

ATREVIDET, A. adj. dim. *Atrevidillo.*

ATREVIDÍSSIM, A. adj. sup. *Atrevidísimo.*

ATREVIMENT. m. L' acció y efecte de atrevirse. *Atrevimiento, osadía, audacia.* || *CORATGE.* || *TEMERITAT.* || *DESCARO.*

DONAR ATREVIMENT. fr. *ANIMAR,* 2.

ATREVIRSE. v. r. Arriscarse, determinar-se a fer alguna cosa. *Atreverse.*

ATREVIT, DA p. p. *Atrevido*. || adj. Insolent, descarat, desvergonyat. **Atrevido**. || ANIMÓS. || TEMERARI.

ATRIBA. f. Eina de fer esclòps. **Atriba**.

TRIBUCIÓ. f. L'acció d'atribuir. **Atribución**.

ATRIBUIR. v. a. Aplicar, assignar alguna cosa a algú. S'usa com recíproch. **Atribuir**, **aplicar**. || Acumular. **Atribuir**, **achacar** **acumular** || CONCEDIR.

ATRIBUIT, DA p. p. **Atribuido**.

ATRIBULADOR, A. adj. Lo que atribula. **Aribulante**.

ATRIBULAR. v. a. Afligir. S'usa com recíproch. **Atribular**. || Perturbar l'ànim. **Amotinar**, **turbar**.

ATRIBULARSE. v. r. **Amotinarsé**.

ATRIBULAT, DA p. p. **Atribulado**. || adj. **ATARANTAT**.

ATRIBUT. m. *Teol* Qualsevol de les perfeccions propies de l'essència de Déu, com: *omnipotència*, *misericòrdia*, etc. **Atributo**. || Símbol o senyal que denota 'l caràcter i ofici de les figures, com: *la palma de la victòria*, *el liri de la puresa*, etc. **Atributo**.

ATRICIÓ. f. *Teol*. Dolor d'haver ofés a Déu per por a les penes del infern, ab propòsit d'esmena. **Atrición**.

ATRICIONARI. m. *Teol*. Teòlech escolàstich sostenidor de que l'atrició servil o concebuda per un temor, com el dels esclaus i no com el dels fills, es suficient pera justificar al pecador en el sagrament de la penitència. **Atricionario**.

ATRINXERAMENT. m. Trinxera, fosso, estacada o altura de terra o brossa pera defensar el cós dels soldats dels trets del enemich. **Atrincherar**, **atrincheramiento**.

ATRINXERAR. v. a. Fer trinxeres. **Atrincherar**.

ATRINXERARSE. v. a. Fortificarse ab trinxeres, etc. **Atrincherarse**.

ATRINXERAT, DA p. p. **Atrincherado**.

ATRISSAR. v. a. *Ant*. Reduir a pòls. **Pulverizar**.

ATRIT, A. adj. Qui té atrició **Atrito**. || *Ant* **ABATUT**.

ATRITOSTOMIA. f. *Anat*. Pegadura o soldadura dels llavis. **Atritostomia**.

ATRIVENSA. m. *Ant*. **ATREVIMENT**.

ATROFIA. f. Falta d'aliment; defecte de creixença. *Atrofia*. || f. *Med*. Enflaquiment o consumpció parcial o total del cós. **Atrofia**.

ATROMPETAT, DA. adj. Dit del trabuch o altra arma de fòch que té la boca en figura de trompeta. **Abocardado**.

ATRONADOR, A. m. y f. **TABALOT**.

ATRONAR. v. a. Alborotar ab crits. **Atronar**, **atolondrar**. || Fer un gran soroll a manera de tró. **Atronar**.

ATRONARSE. v. r. Aturdirse ab el soroll dels trons. Se diu dels cuchs de seda, dels polls avans de sortir del ou y d'altres críes que 's moren al sentir tronar. **Atronar**.

ATRONAT, DA p. p. **Atronado**. || adj. **ATARANTAT**.

ATRONERAR. v. a. Obrir o fer troneres. **Atronerar**.

ATRONERAT. adj. S'aplica a la paret en que hi ha troneres. **Atronerado**.

ATROPELLADAMENT. adv. m. Precipitadament, ab desordre y confusió. **Atropelladamente**.

ATROPELLADOR, A. m. y f. Qui atropella. **Atropellador**.

ATROPELLAMENT. m. L'acció y efecte d'atropellar. **Atropellamiento**, **tropelia**

ATROPELLAR. v. a. Donar empentes, fer caure, passar atropelladament pel demunt d'algú. **Atrope-**

llar. || Despreclar, no fer cas de lleis, ni respectes, ni de la raó. **Atropellar**. || Injuriar, maltractar de paraula a algú sense donarli lloch de disculpa. Se diu comunment dels superiors respecte dels inferiors. **Atropellar**.

ATROPELLAR'HO TOT. fr. Despreclar'ho tot ab arrogancia. *Atropellar por todo*.

ATROPELLARSE. v. r. Donarse massa pressa a fer o a dir les coses. **Atropellarse**. || Donarse empentes en llocs de molta gent. **Atropellarse**.

ATROPELLAT, DA p. p. **Atropellado**. || adj. Precipitat en dir u obrar. **Atropellado**.

ATRÒPICH adj. *Quím*. Àcit que 's troba a la belladona, y saís quina base es l'atropina. **Atrópico**.

ATROPINA. f. *Quím*. Substancia alcalina y verinosa que s'extreu de la belladona. **Atropina**.

ATRÓS. adj. Fer, cruel, inhumà. **Atroz**. || Mòlt gran, enorme. **Atroz**.

ATROSMENT. adv. m. Ab atrossitat. **Atrozzamente**.

ATROSSAMENT. m. Obra d'atrossar. **Sofaldo**.

ATROSSAR v. a. Alsar la roba. **Sofaldar**. || *Naut*. **TROSSAR**.

ATROSSARSE. v. r. Alsarse les faldilles. **Levantarse las sayas**.

ATROSSAT, DA p. p. **Sofaldado**.

ATROSSITAT. f. Crueltat mòlt gran. **Atrociudad**.

ATROTINAR. v. a. y 'ls seus derivats. **ABANDONAR**, 2.

ATROTINARSE. v. r. Rebaixarse, envilitirse. **Envilecerse**.

ATSAGAÏA. f. Llansa o fletxa curla que 's tira ab la ma. **Azagaya**.

ATSAGAÏADA. f. Cop o ferida de l'atsagaïa. **Azagayada**.

ATSAR. m. Desgracia impensada. **Azar**. || **CAUSALITAT**.

ATSARENA. f. *Ant*. Veslidura llarga y rodona que usaven les dones. **Ciclada**.

ATSAVARA. f. *Bot*. Planta de la fam. de les amariiliàcees, de fulles molsudes acabades en punxa, que s'usa pera tanques de terres de conreu. **Agave**, **pita**.

ATSEGAÏA. f. **ATSAGAÏA**.

ATSEGALLADA. f. **DISBARAT**.

ATSEROLA. f. Fruit del adseroler; és rodó, vermell o groch y té tres pinyols mòlt agafats entre ells; el seu gust es agreuols. **Acerola**.

ATSEROLER. m. *Bot*. Arbre fruiter de la fam. de les rosàcees, de vuit a deu metres d'alsada, de branques curtes y trencadisses, que té punxes quan es bort y no 'n té quan es conreuat, de fulles retallades, flors blanques a poms, y quin fruit, del gressor d'una cirera, és groch o vermell; té tres pinyols mòlt durs. **Acerolo**.

ATSÍBAR. v. a. *Ant*. **ETSÍBAR**.

ATTANYENT. p. a. *Ant*. **PERTANYENT**.

ATTENDAR. v. n. *Ant*. **ACAMPAR**.

ATTENDRE. v. a. y 'ls seus derivats. **ATENDRE**.

ATTENEDOR, A. adj. **Atendible**.

ATTRIDAR. v. a. *Ant*. y 'ls seus derivats. **Matar**. || **ABATRE**.

ATUELL. m. **CAIXA DE MORT**.

ATUFADAMENT. adv. m. **Atufadamente**, **enojosamente**.

ATUFARSE. v. r. Enfadarse o ressentirse d'alguna cosa. **Atufarse**, **amoscarse picado**, **quemarse**.

ATUFAT, DA p. p. **Atufado**, **picado**. || adj. *Ter*. **ESPÉS**.

ATUIR. v. a. **ENTUMIR**.

ATUNYINAR. v. a. *Fam.* Fer un fart de tacó; pegar molt a algú. *Zurrar la badana.*

ATURAAIGÜES. m. *Mar.* Forat replé a forsa de maça, ab una clavilla de fusta als ànguls dels escarpes de la quilla i altres peces, empalmades i exposades a l'acció de l'aigua pera que aquesta no entri per les juntures de dits escarpes. *Ataja aguas.*

ATURADA. f. Acció d'aturarse. *Parada, alto.*

ATURADETA. f. dim. *PARADETA.*

ATURADOR. A. m. y f. Qui atura. *Detenedor.* NO TINDRE ATURADOR. fr. No tindre frè, entregarse desenfrenadament al vici. *Correr sin freno.*

ATURALL. m. Instrument pera aturar. *Detenedor.*

ATURAMENT. m. ENCANTAMENT.

ATURANSA. f. *Ant.* DETENCIÓ. || **ALTO.**

ATURAR. v. a. Detindre, suspendre 'l curs d'alguna cosa. *Detener, parar.*

ATURARSE. v. r. *Detenirse, pararse, parar* || *Ant.* *AVERGONYIRSE.* || *RETENIRSE.* || Fa tar la memoria. *ATURARSE.* || Reservarse alguna cosa d'altres. *QUEDARSE.*

QUI A QUARANTA NO S'ATURA Y A CINQUANTA NO ENDEVINA A SEIXANTA DESATINA. *Ref.* Denota que 'l qui no té judici a quaranta anys y a cinquanta no prevéu les coses, a la seua vellesa obrarà erradament. *Quien a cuarenta no atura y a cincuenta no adivina, a sesenta desatina.*

ATURAT, DA. p. p. *Parado, detenido.* || *Apocat.* *Encogido, apocado.*

ATÚRAT. fr. Se sol dir a aquell que aménassa ab fer alguna etsagallada. *¡Detente! ¡Alto ahí!*

ATURBANTAR. v. a. *Nàut.* Lligar al seu pal respectiu per mes avall de la encapilladura qualsevulla corda que pengi d'ell. *Aturbantar.* || Amarrar un puntal pel seu extrèm al pal que deu sostindre. *Aturbantar.*

ATURDIMENT. m. Perturbació dels sentits. *Aturdimiento* || *Cobardía, temor.* || Gran admiració. *Pasmo, aturdimiento.* || Falta d'expedició. *Torpeza, desmaña.*

ATURDIR. v. a. Pertubar els sentits. També s'usa com reciproc. *Atronar, aturdir, atolondrar.* || Causar gran admiració. *Pasmar, aturdir.*

ATURDIT, DA. p. p. *Aturdido, atarantado.* || *adj.* Espantat, acobardit. *Amilanado, acocuinado.*

ATUTIA. f. Òxit de zench de color cendrós, que 's trova agaïat a la volta dels forns, ont s'ha fos el coure ab la calamina pera fer llautó: s'usa per remei en alguns mals d'ulls. *Atútia.*

ATXA. f. Ciri llarch y groixut de forma quadrada y ab quatre blens. *Hacha* || = *DE VENT.* La d'espert y pega. *Hacha de vien o, hachón.*

ENDEVANT LES ATXES, Y CREMAVEN TEYES. fr. Se sol dir quan se vol que 's deixi de conversar d'una cosa pera parlar d'un'altra. També s'usa la primera part sola pera indicar que se segueix caminant o fent via. *Adelante con los faroles.*

ATXACH. m. Malícia habitual. *Achaque.*

ATXACÓS, A. *adj.* Qui pateix atxach. *Achacoso.*

ATXASSA. f. aum. *Hachón.*

ATXATARSE. v. r. Tornarse xato. *Achatarse.* || Tornarse, ferse rom. *Aromarse.*

ATXATATS. *adj.* m. pl. *Entom.* Secció d'insectes coleòpters pentàmers, familia dels braquidítres que ne comprén alguns molt plans de cós. *Achatados.*

ATXER. m. Qui fá llum ab atxes. *Hachero.* || Qui fá atxes. *Hachero.*

ATXERA. f. Peu de fusta pera aguantar les atxes. *Hachero.*

ATXOTA. m. *Mar.* Atxa grossa de cera que servia pera fer senyals. *Hachote.*

ATZUARA (Miquel). *Biog.* Pintor miniaturista valencià del segle XV, germà petit d'un altre miniaturista anomenat Domingo.

AU. m. *Ant.* *Aucell.*

AU DE PRESA. *Ave de rapiña.*

¡AU! interj. Ven de carreter pera incitar als animals, issa. ¡Jau!

¡AU, AU! Veus que s'usen pera aplaudir sorollosament. ¡Jau, jau!

AUBA. m. *Bot. ter.* Alba, arbre blanch, a tota la prov. de Tarragona. *Alamo.* || **AURORA.**

A TRENCH D' AUBA. fr. A punta de dia. *Al romper el alba*

AUBA (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Muro, Mallorca.

AUBA (Coll d'). *Geog.* Partió d'aigües del riu Nere y Jueu, a la Vall d'Arán (2.125 m.) — (*MACIS D'*). Un dels cims de la Vall d'Arán.

AUBÀ. f. *Ter.* Magrana de pinyol.

AUBACH, GA. *adj.* Lo que impideix el pas a la llum. *Opaco.* || Obscur, fosch, ombrívol. *Opaco.*

AUBACH. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Figols, prov. de Lleida.

AUBADA. f. *Ant.* *Aibada.*

AUBANEL (Teodor). *Biog.* Poeta contemporani de la Provensa. Va néixer a Avinyó, en 1829, morint en 1886. Entusiasta conueador de la literatura de sa terra, va fundar profitoses institucions, essent dels que sostingueren ab els nostres poetes, corrents de germanó, assistint als Jochs Florals de Barcelona. Va ésser elegit *Capoulié* dels felibres.

Teodor Aubanel

AUBARDÍS. m. *Bot. ter.* *ESBARSER.*

AUBAREDA. f. *Ter.* Llòch plantat d'aubes. *Albareda.*

AUBÀS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Coll de Nargó, prov. de Lleida. || — (*MONTANYA D'*). A la Vall d'Arán.

AUBAT. m. *Ter.* *ALBAT.*

AUBELLÓ. m. Desalguader dels estaus, patis, etc. *Arbolón, tijera.* || *CLAVAGUERÓ.*

AUBERGE. m. *Ter.* *PRÉSSECH.*

AUBERGENS Y AUBERGES. m. pl. *Ter.* *PRÉSSECHS.*

AUBERGINIA. f. Vegis *ASBERGINIA.*

AUBEROLA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Tragó de Noguera, prov. de Lleida.

AUBERT. *Geog.* Poble del dist. mupal de Bellán, prov. de Lleida.

AUBETS. *Geog.* Poble del dist. mupal de Lladurs, prov. de Lleida.

AUBRICOCH. m. *Ter.* *ABERCOCH.*

AUCA. f. *Ant.* *Oca, rodolí.*

FER TOTS ELS PAPERS DE L' AUCA. f. Explica la inconstancia d'algún subgete o facilitat de traure-li qualsevol dictamen. *Irse con el viento que corre; moverse a todos vientos.*

ÉSSER L' AMO DE L' AUCA. fr. Ésser el principal de algún negoci. *Ser el amo ó dueño de la baita.*

AUCANADA. *Geog.* Isleta del grupo de les Balears que pertany al dist. mupal. d'Alcúdia.

AUCANELLA. *Geog.* Caseriu del terme d'Escorca, Mallorca.

AUCANELLETA. *Geog.* Caseriu del terme d'Escorca, Mallorca.

AUCELADOR. m. *Ant.* y

AUCELEGADOR. m. *Ant.* Cassador d'aucells. *Ca-zador de aves.*

AUCELL. m. Animal volàtil. Ave, pájaro. || *Met.* Aslut, disimulat. **Pájaro.** || — **AFOLLADOR.** Aquell qu' está pera saltar del niu. *Volantón.* || — **D' AIGUA.** Se diu del que regularment té 'l bech en forma de cullera y 'ls dits units per medi d' una pell, lo que 'ls hi permet usar les potes com si fossin rems pera nadar, com: *P' ànech, oca, etc.* Ave *acuítíl ó de cachura.* || — **DE BOSCH:** AUCELL SELVATGE. || — **DE CANT.** Aquell que ab el seu cant dóna auguris, segons la gent, com: *el corb, la cucala, etc.* Ave *de agiero.* || — **DEL PARADÍS.** Es d' uns trenta cinch centimetres d' altura, de color groch, ab el pit blau, les ales negres, y la panxa cendrosa; sota les ales li neixen una porció de plomes molt primes y 'l doble més llargues que 'l seu cós. Ave *del paraíso, pájaro del sol.* || — **DE NIT:** AUCELL NOCTURN. || — **DE PASSA.** El que a cert temps del any muda de regiò, com: *P' oreneta, el tòrt, etc.* Ave *de paso.* || — **DE LA PLUJA.** V. FORMIGUER, SIT DE ISTIU. || — **DE PRESA.** El que 's manté d' altres aucells y animals que cassà, com: *P' esparver, P' àliga, etc.* Ave *de rapinya ó rapiega.* || — **DE RECLAM:** V. RECLAM. || — **NOCTURN.** Aquell que sols vola de nit, com: *la óliva, etc.* Ave *nocturna.* || — **SELVATGE** Aquell que no 's domestica fàcilment y fuig de poblat. Ave *silvestre ó brava.*

AUCELL PASSAT NO ES ENGAVIAT. *Ref. y AUCELL VELL NO ENTRA EN GAVIA.* fr. Denota que és difícil enganyar als que tenen experiència. *Pájaro viejo no entra en jaula; á perro viejo no hay tus tus.*

JA HA FUGIT L' AUCELL DEL NIU O DE LA GAVIA. fr. *Met.* Explica qu' algú ha fugit del paratge ont se pensaven trovarlo. *Saltó el pájaro del nido, voló el golondrino.*

MÉS VAL SER AUCELL DE BOSCH QUE DE GAVIA. *Ref.* Ensenya que 'l qui tem ésser castigat per algú delicté més li val escapar-se *El buey suelto bien se lame; más vale salto de mata que ruego de buenos.*

MÉS VAL UN AUCELL A LA MÀ QUE CENT O QU' UNA ÀLIGA VOLANT. *Ref.* Denota que no devém aventurar el bé que tenim per la esperança d' un altre que se'ns figuri major, pero que es problemàtic. *Por el atabado dejé el conocido, y vine arrepentido; más vale pájaro en mano que buitre volando.*

NO S' HA DE DEIXAR DE SEMBRAR PER PÒR DELS AUCELLS. *Ref.* Denota que les coses útils y necessaries no 's deuen deixar de fer porque hi hagi perill o difcultat. *Por miedo de gorriones no se dejan de sembrar cañamones.*

QUI TÈ PÒR DELS AUCELLS QUE NO SEMBRI VESSES. SEGONS L' AUCELL LA GAVIA. *Af. Tal para cual.*

AUCELLA. f. La femella del auell. **Pájara.**

AUCELLADA. f. Aplech d' auells. **MOIXONADA.**

AUCELLÀM. adj. Conjunt d' auells. **Pajareria.**

AUCELLET. m. dim. **Pajarillo, avecilla.**

VORA DE CONVENT NI RIU, AUCELLET, NO HI FASSIS NIU. *Ref.* Aforisme ab que 's significa que 'l débil no deu mai confiar del fort. *Ni cabe río ni en lugar de señorlo noagas tu nido; cabe señor ni cabe iglesia no pongas teja*

M' HO HA DIT L' AUCELLET. *Loc.* Ab que s' obliga als nois a confessar lo qu' han fet, suposant que ja se sab *Me lo ha dicho el escardillo.*

AUCELLETA. f. Dim. d' auella **Pajarita.**

AUCELLETS. m. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les ranunculàcees, de tans drets y blanquinosos; fulles d' un vert fosch per demunt y groguenques per dessota y flors morades, blanques, blaves o vermelles; se conreua als jardins. **Aguilèna, pajarrilla.**

AUCELLOT. m. Auell gros, quan no se li sab el uom. **Pajarraco, avechucho.**

AUCELLS, (Coll dels). *Orog.* Coll de la serra de Sant Antoni, prop de Camprodón, prov. de Girona.

AUCERDA. f. **ALFALS.**

AUCH exclam. **Aullido.**

AUCIDERE. v. a. *Ant. y*

AUCIA. v. a. *Ant. y*

AUCIURE. v. a. *Ant.* **Matar.**

AUDACIA. f. **ATREVIMENT.**

AUDÁS. m. **ATREVIT.**

AUDE. *Hidrog.* Riu del Mitjdia de França, que rega part dels territoris que pertanyien a la Provença. Neix als Pirineus dessota de la Roca d' Aude y s' endreça vers Carcassona, desembocant al sur de Narbona, al Mediterrà, regant una extensió de 223 kilometres.

AUDEÀNS. s. y adj pl. Sectaris del sígle IV, que pretenien que Déu es corpòren, y que les tenebres, l' aigua y 'l foc son eterns. **Audeanos.**

AUDICIÓ. f. *Ant. y*

AUDIENCIA. f. L' acte de oir a algú. **Audiencia.** || Tribunal existent en cada capital de provincia o regne. **Audiencia.** || Llòch pera les juntes de dit tribunal. **Audiencia** || Els ministres anomenats per un jutge superior pera l' averiguació d' alguna cosa. **Audiencia.** || El districte a que s' extén la jurisdicció d' una audiència o tribunal. **Audiencia.** || Llòch destinat pera donar audiència. **Audiencia.** || — **ECLISIÀSTICA.** El tribunal d' algú jutge eclesiàstich. **Audiencia eclesiàstica.**

DONAR AUDIENCIA. fr. Admetre 'l rei o 'ls ministres als que tenen negocis pendents, y enterarse de les raóns en que s' apoen. *Dar audiencia.*

TINDRE AUDIENCIA. fr. Veure y determinar els plets. *Hacer audiencia.*

AUDIENSA. f. *Ant.* **Audiencia.**

AUDÍMETRE. m. Instrument propi pera amidar la extensió del oído. **Audímetro, acímetro.**

AUDITIU, VA. adj. Lo que pertany al oído. **Auditivo, auditorio.** || Lo que té virtut pera oir. **Auditivo.**

AUDITOR. m' *Ant.* **OIENT.** || — **DE GUERRA.** Jutge lletrat qu' entén en les causes de fur militar en primera instancia. *Auditor de guerra.* || — **DE LA NUNCIATURA.** Assessor del nunci apostòlich a Espanya, anomenat pèl papa. *Auditor de la Nunciatura.* || — **DE LA ROTA.** Cada un dels dotse prelats qu' en el tribunal romà, anomenat Rota, té jurisdicció pera les apel·lacions de les causes eclesiàstiques de tots els dominis catòlics. *Auditor de la Rota.* || — **DE MARINA.** Lletrat qu' entén en les causes de fur de mar en primera instancia. *Auditor de marina.*

AUDITORI. m. Concurs d' oients. **Auditorio.** || **AUDIENCIA,** ó. || adj. *Ant.* **AUDITIU.**

AUDITORÍA. f. Empleu d' auditor. **Auditoria, auditorato.**

AUFÁBREGA. f. *Bot.* **ALFÁBREGA.**

AUFALS. f. *Bot.* **ALFALS.**

AUFALSAL. m. **ALFALSAL.**

AUFALSER. Vegis, **ALFOLSER.**

AUFALSERA. Vegis, **ALFOLSERA.**

AUFRANY. *Ornit.* Au útil pera que neteja la terra de cadavres. **Grifo, buitre leonado.**

AUGE. m. Elevació gran en dignitat o fortuna. **Auge.**

AUGITA. f. *Min.* Piroxena negra dels volcàns. **Augita.**

AUGUR. m. **AGORER.**

AUGURAL. adj. Lo que pertany al auguri o als auguradors. **Augural.**

AUGURAMENT. m. *Ant.* **AUGURI.**

AUGURAR. v. a. Endevinar o pronosticar l' esdevenir per la vana observació d' algunes coses que cap influencia poden tindre 'hi. **Agorar.** || m. *Ant.* **AUGURI.**

AUGURAT, DA. p. p. **Agorado.**

AUGURI. m. Endevinació supersticiosa que feien

els gentils pèl cant, per la volada y altres senyals dels ancells. Agüero, *auguración*.

AUGURI. n. p. Augurio.

AUGURI, (Sant). *Biog.* Diaca entre 'ls primers cristians de Tarragona, que va ésser martiritzat l' any 259 per ordre del governador Emilià, junt ab Fruitós y Eulogi, bisbe y diaca respectius, avui també santificats. El cristianisme commemora llur glorificació el 21 de Jaier.

AUGUST, A. adj. Lo que mereix veneració per la seua dignitat, excel·lència, etc. Augusto. || Pertanyent a August. Augusto.

AUGUST, TA. n. p. Augusto

AUGUSTA. f. Sobrenom de Barcelona. Augusta.

AUGUSTAL. adj. AUGUST, 2.

AUGUSTÍSSIM, A. adj. sup. Augustísimo.

AULA. f. A les universitats y estudis la pessa destinada a la ensenyansa. Aula. || *Ant.* Palau d' algú príncep. Aula. || **AUDIENCIA, 6.** || *Ter.* Arbre. Alsina.

AULÁS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d' Espluga de Serra, prov. de Lleida.

AULESA. f. *Ant.* Bellaqueria. || SUPERBIA, TRACIÓ, VIESA.

AULESTIA Y PIJOAN, (Antoni). *Biog.* Escriptor. Va néixer en 1849 a Reus, morint a Barcelona 'l 1908. Va cursar dret. Era membre de l' Acadèmia de Bones Lletres; va presidir l' Associació Catalana d' Excursions Científiques y la Secció de Literatura del Ateneu Barceloní. Mantenedor dels Jochs Florals en 1875. Premiat en certàmens de Barcelona y València (1874 y 1876). Sos treballs encara que poch originals eren apreciables com a obra de divulgació, essent els més principals: *Historia de Catalunya* (dos vol. 8.º 1878); *Noticia històrica dels catalans que intervingueren en el descobriment d' Amèrica*, (premi en Jochs Florals, 1876.) Va esmenar y anotar els dos volums *Catalunya* de la reimpressió titulada *Espanya*, original de Piferer y Pi y Margall (edit. Cortezo, Barna., 1884.)

AULET. m. *Ter.* Alsinar.

AULET. *Geog.* Veinat del dist. mupal de Arbúcies, prov. de Girona

AULICH, CA. m. y f. Cortesá. Palatejo, àulico, cortesano.

AULINA. f. *Ter.* Alsina.

AULINECHS, (Coll de). *Orog.* Coll que hi há a la Vall de Viàna, entre les ermites de Sant Pons d' Aulina y de Santa Llússia de Puigmal, prov. de Girona. Té 830 metres demunt del nivell del mar.

AULISCHS. m. pl. Instruments de cirugia, en forma de broch, Auliscos.

AULIVERA. f. *Bot.* OLIVERA.

AULO MEVIO. *Biog.* Célebre vigatà de la época romana. Era tribuni militar al Assia setanta quatre anys avans de la Era Cristiana. Va tornar de la guerra enriquít y plé de distincions, establintse a Vich. (*Ansa*, aleshores), ont va fer edificar un porxo magnífic. Constatava la memoria y honors de Aulo una extensa inscripció, avui perduda.

AULTRE, A. m. y f. *Ant.* ADÚLTER.

AULLADOR, A m. y f. *Ant.* Qui ullprén. Fascinador. aoador.

AULLAMENT. m. *Ant.* La acció d' ullpendre. Aoyo, aoadadura, aojamiento. || *Ant.* Udol

AULLAR. v. a *Ant.* ULLPENDRE.

AUMECH. m. Vora espadada d' un riu cap ont se decanten les aigües. Escarpadura.

AUMELINT. *Geog.* Caseriu del terme d' Escorca, Mallorca.

AUMENT. m. Aumentació, creixensa. Aumento, acrecentamiento, incremento.

ANAR EN AUMENT. fr. Aumentar els interessos. *Ir en aumento*.

AUMENTABLE. adj. Lo que 's pot aumentar. *Aumentable*.

AUMENTACIÓ. f. *Ret.* GRADACIÓ. || **AUMENT.** || Pujada del riu o del mar. *Creceda*.

AUMENTADOR, A. m y f. Qui augmenta. *Aumentador*.

AUMENTANT. p. a. Lo qu' augmenta. *Aumentante*.

AUMENTAR. v. a. Donar major extensió a alguna cosa. *Aumentar*.

AUMENTARSE. v. r. Multiplicar, créixer alguna cosa. *Crecer*.

AUMENTAT, DA. p. p. *Aumentado*.

AUMENTATIU, VA. adj. *Gram.* Se diu dels nòms que augmenten la significació del primitiu. *Aumentativo*.

AUMENTS. m. pl. Els avensos en les conveniencies o empleus. *Aumentos*. || Els que adquireix el blat, la sal, etc., palejantlo o portantlo d' una part a l' altra. *Creces*. || El tant més per quater que 'l llaurador torna al pòsit pèl blat que se li ha deixat. *Creces*.

AUMETLLA. f. *Ter.* AMETLLA.

AUMETLLER. m. *Ter.* AMETLLER.

AUMISER. m. *Bot.* OM.

AUMOSTA. f. La porció de cosa forta y engrunada que cap a les dues mans juntes posades en forma cóncava. *Almuerza*. || *Ter.* GRAPAT.

AUNA. f. Ven derivada del nòm llatí *ulna*. Propiament és una braça, si bé admet alguna varietat, puig a Bèlgica és poch menys d' una vara y la francesa té sis pans. *Ana*.

AUNAR. v. a. *Ant.* Congregar, unir per algú fi. *Mancmunar, aunar*.

AUNARSE. v. r. Incorporarse, barrejarse dues o més coses de manera que 'n fassin una sola. *Mancmunarse, aunarse*.

AUNAT, DA. p. p. *Confederado, aunado*.

AUNATGE. m. L' acció d' amidar ab auna. *Aneaje*.

AUNEJAR. v. a. Amidar ab auna. *Anear*.

AUNYAR. v. a. y 'ls seus derivats. UNIR, JUNTAR.

AUPAR. v. a. Pujar a braços o a empentes. *Subir en brazos ó á empujones*.

AUR. m. *Ant.* OR. || *Ant.* Exclamació o crit de partida dels mariners. ¡Hurrat

AURA. m. Aire suau y apacible. *Aura*.

AURA POPULAR. Aplauso y acceptació del poble. *Aura popular*.

AURACÁ. m. Vent molt impetuós y temible, que gira en grans cèrcols, quin diàmetre creix a mesura que avança, apartantse de les zones de calmes tropicals, ont acostuma originarse. *Huracán*. || Vent de força extraordinaria. *Huracán*.

AURACANAT, DA. adj. *Naut.* Se diu del vent que té cert grau de foïça. *Huracananat*.

AURADA. f. *Quim.* Substancia greixosa que s' extreu del oli essencial de les flors del taronger; és blanca, cretallissable, soluble a l' éter; se fon al 55º y té l' aspecte de la cera. Se volatilisa al foch. *Aurada*.

AURADA. *Ictiol.* Nòm ab que 'ls pescadors designen varis genres de peixos de la familia dels esparrells. || — **PLATEADA.** || **DORADA.** *Largo blanco, largo picudo*.

AURÁN. m. *Bot.* AVELLANER.

AURAR. v. a. *Ant.* DAURAR.

AURAT. m. *Quim.* Sal formada per l' óxit àurich y una base. *Aurato*.

AUREIG. m. OREIG.

AUREJAR. v. a. OREJAR.

AURELI, A. n. p. Nòm d' home. **Aurelio**.
AURELIÀ, n. p. Nòm d' home. **Aureliano**.
AURELLA, f. y 'ls seus derivats. **ORELLA**.
AURELLANA, f. **ORELLANA**.
ORELLANA DE PARET. *Ter. Bot.* **CONSOLVA**.
AURENETA, f. *Ornit.* **ORENETA**.
AUREOLA, f. **LAUREOLA**.
AURETINA, f. *Quim.* Principi amarch que contenen les taronges encara una mica verdes. **Auretina**.
ÁUREO, A. adj. Ab que 's significa una cosa daurada. **Áureo**. || Lo qu' és mòlt semblant al or. **Áureo**. || Moneda d' or que, segons Campmany, l' any 1266 valia set sous y al sigle XIII lo que ara val l' escut d' or. **Áureo**. || *Farm.* Cert pès que val quatre escrípols. **Áureo**.
ÁUREU NÚMERO, m. El período de dinou anys en que 'ls novillunys tornen a ésser en els meteixos dies. S' anomena aixís perque als calendaris romans se senyalava ab lleteres o números d' or. **Áureu número**. || *Astron.* **CICLO LLUNAR**.
ÁURICA, f. *Niut.* **VELA ÁURICA**.
AURICALP, m. *Cir* Instrument usat pera extreure la cera y els corpúsculs extranyes que poden haverse introduït al conducte auricular extern. **Auricalpo**.
AURÍCOLA, f. Ala del cor. **Aurícola**. || Pabelló de l' orella **Aurícola**.
AURICULACI, A. adj. Semblant a l' aurícula. **Auriculáceo**, a.
AURICULAR, adj. Lo que pertany a l' orella. **Auricular**. || S' aplica al dit més petit de la mà. **Meñique**.
AURICULAT, DA, adj. Se diu de lo que té aurícules. **Auriculado**.
AURICULÍFER, A. adj. Que té aurícula. **Auriculífero**.
AURÍFER, A. adj. *Poët.* Lo que porta or. **Aurífero**, **aurífero**.
AURÍFICH, CA. adj. Entre alquimístes, lo qu' ells creuen que té la virtut de fer or. **Aurífico**. || Lo que pertany a l' or o n' és. **Aurífico**.
AURIFLOR, m. Adorno o distintiu. **Oriflama**.
AURÍFLUO, A. adj. *Poët.* Que raja, porta o conté or. **Aurífero**.
AURIGINOSA, adj. *Med.* Febre acompanyada de ictericia, per el color groch del pacient. **Auriginosa**.
AURIOL, m. *Ictiol*. Peix mòlt esquisit del mar Carpí, que 's cria entre les roques y 's sustenta d' herbes que remuga. **Escaró**.
AURÍPENO, adj. D' ales daurades. **Aurípene**.
AURÓ, m. *Bot.* **URÓ**.
AUROIDES, m. pl. *Quim.* Classe de metalls que comprén l' or y l' iridi. **Auroïdes**.
AURORA, f. La primera llum que 's descubreix a l' Orient avans d' eixir el sol. **Aurora**. || Beguda feta de llet d' ametlles y aigua de canyella. **Aurora**. || *Poët.* El principi o primer temps d' alguna cosa. **Aurora**. || Color que resulta de la barreja de blanch, vermell y blau. **Aurora**. || —**BOREAL**. *Fís.* Fenòmen lluminós que 's ven algunes vegades a la part del nord del cel. **Aurora boreal**.
FLORAR L' AURORA. *fr. Poët.* Caure la rosada. **Llorar la aurora**.
ROMPRE O APUNTAR L' AURORA. *fr.* **AL TRENAR DEL ALBA**.
AURORES, f. pl. *Bot.* Francesilla que té la flor de color de taronja. **Francesilla, naranja**.
AURÓS, *Quim.* Òxit format en el primer grau de oxidació de l' or; sulfur o primer grau de sulfuració del meteix y altres fenòmens que produeix dit metall. **Auroso**.
AUSA, *Geog. ant.* Nòm de Vich, prov. de Barcelona, en temps dels romans.

AUSADES O AUSATES. *Expr. ant.* Claro está ya se ve.

AUSAR, v. a. **ATREVISRE**.

AUSÁS, *Geog.* Caseriu de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Sèu d' Urgell.

AUSAT (Port de). *Orog.* Port de la frontera N. O. d' Andorra.

AUSCULTACIÓ, f. *Med.* Operació que 's practica aplicant l' orella demunt del pit d' un malalt pera escoltar els sorolls de dins y poguer sapiguer ont és el mal. **Auscultación**.

AUSCULTAR, v. a. *Med.* Practicar l' acte de l' auscultació. **Auscultar**.

AUSEL, m. *Ant.* **AUCELL**.

AUSELAIRE, m. *Ant.* Cassador d' aucells. **Cazador de aves**. || **AUCELLAIRE**.

AUSELLAR, v. a. *Ant.* Cazar aves.

AUSENCIA, f. L' acció y efecte d' ausentarse. **Ausencia**. || El temps en que algú está ausent. **Ausencia**.

L' **AUSENCIA CAUSA OBLIT**. *Ref.* Denota que 'l estar ausent fá oblidar de les coses. **Ausencia enemiga de amor; cuán lejos de ojos tan lejos de corazón**.

TINDRE ALGÜ BONES O MALES AUSENCIES. *fr.* Parlar bé o mal d' ell quan no és present. **Tener ó deber alguno buenas ó malas ausencias**.

TINDRE LES AUSENCIES Y MALALTIES. *fr.* Substituir a un altre en el seu càrrech o empleu mentres está ausent o malalt. **Servir ausencias y enfermedades**.

AUSENT, A. adj. Lo que no és present. **Ausente**. **NI AUSENT SENS CULPA, NI PRESENT SENS DISCULPA**. *Ref.* Denota quan difícil és al ausent respondre als càrrechs que se li fan. **Ni ausente sin culpa, ni presente sin ásculpa**.

AUSENTARSE, v. r. Separarse d' alguna persona o lloch. **Ausentarse**.

AUSENTAT, DA, p. p. **Ausentado**.

AUSENTISME, m. Nòm que s' ha donat al costum, filla de la civilisació moderna y degut mòlt especialment als ferrocarrils, d' anarsen els ríchs dels pobles a viure a les grans capitals, ont hi passen la major part de l' any, de lo que no poden menys de ressentirse'n els que 's queden a aquélls. **Ausentismo**.

AUSERDA, f. *Ant. Bot.* **ALFALS**.

AUSETÀ, NA. adj. Natural de la ciutat d' Ausa, de l' antiga tarraconense. **Ausetano**.

AUSETANIA, *Geog.* Nòm de l' antiga regió catalana, quina capital era Ausa; corresponia a l' actual Plana de Vich. **Ausetania**.

AUSIES MARCH. *Biog.* V. **MARCH**, (**AUSIES**).

AUSIDOR, m. *Ant.* **OIDOR**, **OIENT**.

AUSIR, v. a. *Ant.* **OIR**. || **MATAR**.

AUSIURER, v. a. *Ant.* **MATAR**.

AUSOR, m. *Ant.* **ALTURA**, **ELEVACIÓ**.

AUSPICI, m. Entre gentils, endevinació supersticiosa. **Agüero, auspicio**. || *Met.* Protecció, favor. **Auspicio**.

AUSPICÍ, n. p. Nòm d' home. **Auspicio**.

AUSSIES, *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d' Oden, prov. de Lleida.

AUSSINYÀ, Poble del dist. mupal. de la parroquia de Besalú, prov. de Girona.

AUSTER, A. adj. Retirat, penitent. **Austero**. || **Rí-gido**.

AUSTERAMENT, adv. m. Severament. **Austeramente**.

AUSTERITAT, f. Mortificació dels sentits y passions o rigor del cos. **Austeridad**. || *Met.* Severitat. **Austeridad**.

AUSTOR, m. **ASTOR**.

AUSTRAL. adj. Lo que pertany al sur o mitjàdia. Austral.

AUSTRALASITA. f. *Min.* Substància cendrosa, composta d'alúmina, de sílice y un poch de ferro. Australasita.

AUSTRE. m. Un dels quatre vents principals que bufa del mitjàdia. **Noto, austro.** || —**ÁFRICH.** m. *Mar.* deriv. del llatí. Un dels dotze vents que distingien els antics en el cercle del horitzó, situat a la part meridional entre 'l lleveig y el mitjorn. *Austro áfrico, libino, garbino.*

AUSTRIACH, CA. adj. El natural y 'l pertanyent a Àustria, nació d' Europa. **Austriaco.**

AUT. A. adj. *Ant.* ALT.

AUTARCIA. f. *Patol.* Benestar o contentament moral. **Autarcia.**

AUTE. m. Decret judicial donat en alguna causa civíl. **Auto.** || —**ACORDAT.** *For.* Determinació que pren per punt general algún consell o tribunal superior ab assistència de totes les sales. *Auto acordado.* || —**DE FE.** El del tribunal de l' Inquisició treient al català als reus, als que 'ls hi llegien les seues causes públicament després de sentenciades. *Auto de fe.* || —**DEFINITIU.** Lo que té força de sentència. *Auto definitiu.* || —**D' OFICI.** El que proveeix el jutge sense pediment de part. *Auto de oficio.* || —**DE PROVIDENCIA.** *For.* L' aute intermedi que dóna el jutge, manant lo que deu executar en algún cas, sens perjudici del dret de les parts, disposició que sòls dura fins la definitiva. *Auto.* || —**DE TUNDA.** *For.* Als tribunals ordinaris de la cort lo que disposa 'l jutge, manant d'una vegada diferents coses, com que algú regonegui 'l vale, y regonegut se li notifiqui que pagui, que no fentho se li exigeix fiança, y que no donantla se 'l posi prés. *Auto.* || —**INTERLOCUTORI.** *For.* Lo que no decideix definitivament la causa o article. *Au'o interlocutorio.* || —**SACRAMENTAL.** Drama en que 'ls interlocutors son alegòrics, y quina acció regularment és de coses santes. *Auto sacramental.*

CONSTAR EN AUTES. fr. Estar provada en ells alguna cosa. *Constar de autos ó en autos.*

ESTAR EN AUTES. *Loc.* Estar enterat d' alguna cosa. *Estar en los autos.*

POSARSE EN AUTES. fr. Ademés del sentit recte, denota imposarse algú de lo que un altre refereix. *Ponerse en los autos.*

AUTEMESSIA. f. *Med.* Vòmit espontani. **Autemesia.**

AUTÈNTICA. f. Despaix o certificació que testifica l' autenticitat d' alguna reliquia o miracle. **Auténtica.** || *For.* Qualsevulla de les constitucions recopilades per ordre de Justinia al fi del còdich. **Auténtica.**

AUTENTICACIÓ. f. L' acció y efecte d' autenticar. **Autenticación.**

AUTENTICAMENT. adv. m. Ab autenticitat. **Autenticamente.**

AUTENTICAR. v. a. Legalisar, autorisar juridicament alguna cosa. **Autenticar.**

AUTENTICAT, DA. p. p. **Autenticado.**

AUTÈNTICH, CA. adj. Legalisat o que fa fe pública. **Auténtico.**

ANAR AUTÈNTICH. fr. *Fam.* Vestir ab molta magnificència. *Vestir de etiqueta ó de uniforme.*

AUTENTICITAT. f. La circumstància o requisit que fá autèntica alguna cosa. **Autenticidad.**

AUTES. m. pl. El procés d' alguna causa o plet. **Autos.**

AUTOBIOGRAFÍA. v. f. Descripció que fá un meteix de la seua pròpia vida. **Autobiografía.**

AUTOBIOGRÁFICH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu a l' autobiografia. **Autobiográfico.**

AUTOCRACIA. f. Govern despòtich. **Autocracia.**

AUTÓCRATA. m. **Déspota.**

AUTOCTON, A. adj. S' aplica als pobles o persones que son originaris del meteix país qu' habiten. **Autóctono.**

AUTODIDACTE. s. Qui aprén sense mestre. **Autodidacto.**

AUTODIDAXIA. f. Disposició, talent d' aprendre sense mestre. **Autodidaxia.**

AUTOGNOSIA. f. Coneixement, estudi de sí meteix. **Autognosia.**

AUTÓGRAF, A. adj. Qualsevol escrit de mà del meteix autor. **Autógrafo.**

AUTOGRAFÍA. f. Art d' imitar un dibuix o escrit per medi de la litografia. **Autografía.** || Qualitat del autógrafo || Coneixement pràctich o estudi dels autografes. **Autografía.**

AUTOLITOTOMÍA. f. Art de practicar-se a sí meteix l' operació de la talla. **Autolitotomia.**

AUTOMACIA. f. Qualitat, condició o estat del autómata. **Automacia.**

AUTOMAQUIA. f. Oposició o contradicció ab un meteix. **Automquia.**

AUTÓMAT, M. Figura que per medi d' un mecanisme simula els moviments d' una persona o animal. **Autómata.** || Persona que no fá més que 'l que una altre vol. **Autómata.**

AUTOMÁTICH, CA. adj. Lo relatiu y pertanyent al autómata. **Automático.**

AUTOMATISME. *Fis.* Moviment maquina sense qu' hi prengui part la voluntat. **Automatismo.** || fig. Moviment intuitiu que no és regulat per la raó o pèl judici, etc. **Automatismo.**

AUTOMÓLITA. f. Mineral que té molta semblansa ab l' espinela. **Automólita.**

AUTÓNOM, A. adj. S' aplica a qui no dependeix més que d' ell meteix. **Autónomo.**

AUTONOMÍA. f. Llibertat de governarse per un meteix, parlant del home. **Autonomía.** || Regir-se per les seues propies lleis, parlant de nacions. **Autonomía.** || *Met.* No dependre de ningú. **Autonomía.**

AUTONÓMICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a l' autonomia. **Autonómico.**

AUTOPLASTIA. f. *Cir.* Operació que consisteix en substituir una part destruïda del cos, prenent del meteix malalt els materials necessaris pera fer la reparació. **Autoplastia.**

AUTOPSIA. f. *Cir.* Demostració ocular, acció d' observar per sí meteix. **Autopsia.** || Investigació que 's fá en els cadavres per descobrir l' estat dels seus orgues y la causa de la mort. **Autopsia.**

AUTÓPTICH, CA. adj. Concernent a l' autopsia. **Autóptico.**

AUTOR, A. m. y f. Primera causa d' alguna cosa. **Autor.** || Motor principal. **Autor** || **ESCRITOR.** || En les companyies de comedians qui cuida del govern econòmic y de la distribució de cabals. **Autor.** || *For.* **CAUSANT.**

AUTOR DE NOTA. Qui té molta fama, nòm y estimació. *Autor de nota ó de mucha nota.*

AUTORET. f. dim. Autor de poca nota. **Autorcillo.**

AUTORÍA. f. L' emplen d' autor de les companyies cómiques. **Autoría.**

AUTORISABLE. adj. Lo que 's pot autorisar. **Autorizable.**

AUTORISACIÓ. f. L' acció y efecte d' autorisar. **Autorización.**

AUTORISADÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt autorisat. **Autorizadísimo.**

AUTORISADOR, A. m. y f. Qui autorisa. **Autorizador.**

AUTORISAMENT. m. *Ant.* **AUTORISACIÓ.**

AUTORISANT. p. a. **AUTORISADOR**

AUTORISAR. v. a. Donar facultat pera fer alguna cosa. **Autorizar.** || Legalisar alguna escriptura. **Legalizar, autorizar.** || Confirmar, comprobar alguna cosa ab autoritat o text d' algún autor. **Autorizar.** || Aprobar o calificar alguna cosa. **Autorizar.** || Acreditat alguna cosa, alabarla. **Autorizar.**

AUTORISAT, DA. p. p. **Autorizado.**

AUTORITAT. f. El caràcter o representació que té alguna persona pèl seu emplen, mèrit o neixensa. **Autoridad.** || Potestat, facultat. **Autoridad, facultad.** || Crèdit o lè que 's dona a alguna cosa. **Autoridad.** || Magestat, aparat, faust. **Autoridad.** || Text pera confirmar lo que 's diu. **Autoridad.**

AUTUMNAL. adj. Lo pertanyent a la tardor. **Otoñal.**

AUTRUCHE. f. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, d' uns trenta centímetres d' alsada, fulles dures tripartides i retallades per les vores y floretes blanques apomades en forma d' umbel·la. **Imperatoria.**

AUVINYÀ. *Geog.* Poble de la Vall d' Andorra, situat a la vora de la riera del seu nòm, y pertanyent a la parroquia de Sant Julià de Loria || — (RIERA D'). *Hidrog.* Riera de la Vall d' Andorra, que desalga al curs del Valira.

AUXILI. m. Socorro, a'uda. **Auxilio.**

AUXILIADOR, A. m. y f. Qui auxilia. **Auxiliador.**

AUXILIANT. p. a. Qui auxilia. **Auxiliante.**

AUXILIAR. adj. Qui auxilia. **Auxiliar.** || **BISBE D' ANELL.** || v. a. Protegir, donar auxili. **Auxiliar** || Ajudar a bé morir. **Auxiliar, ayudar á bien morir.**

AUXILIAT, DA. p. p. **Auxiliado.**

AUXILIATORI, A. adj. *For. S'* aplica al despatg o provisió que 's dona pèls tribunals superiors a fi de que 's compleixin les providències dels inferiors. **Auxiliatorio.** || f. Despatg d' aquesta naturalesa. **Auxiliatorio.**

AUXÓMETRE. m. *Fis.* Instrument que serveix pera amidar els graus qu' augmenta un aparató òptic. **Auxómetro.**

AUXOMÈTRICH, CA. adj. Lo que pertany al auxómetro. **Auxométrico.**

AUYRR. v. a. *Ant.* Ullar.

AUZIR. v. a. *Ant.* Oir.

AVA. *Biog.* Comtesa catalana de la primera meitat del sigle X, casada ab el comte Miró de Cerdanya, enterrada al monestir de Ripoll.

AVAGANT. m. Qui eixia a defendre ab armes contra l' acusador la innocència de la dona acusada. **Campeón, paladín.** || *Ant.* ADALIT.

AVAGAR. v. a. *Ant.* FORCEJAR.

AVAL. adv. || **AVALL.**

AVALANXA. s. f. Munt de neu que 's desprén del capdamunt de les montanyes. || ALLAU. **Avalancha.**

AVALAR. v. a. *Ant.* DEVALLAR, BAIXAR.

AVALISAR. v. a. *Naut.* Marcar o senyalar ab valises els paratges perillosos d' un canal, de l' entrada d' un port, etc. **Valizar, avalizar.**

AVALORAT, DA. adj. *Ant.* VALENT.

AVALOT. m. Motí. **Motín, tumulto, alboroto.** || Remor, confusió de crits. **Zambra, gritería, bullíclo.** || Quan és produït per una gran alegria. **Algazara.**

AVALOTADAMENT. adv. m. Amotinadament, sense ordre ni concert. **Tumultuosamente.**

AVALOTADOR, A. adj. Qui incita o mou alborots. **Alborotador, amotinador.** || Qui crida o badalreja molt. **Alborotador.**

AVALOTAPOBLES. m. Amotinador, revoltós. **Alborotapueblos.** || *Fam.* El de bon humor que sempre mou bulles o festes. **Alborotapueblos.**

AVALOTAR. v. a. Causar, moure algún avalot, perturbar la tranquil·litat pública. **Alborotar, amotinar.** || *Met.* Perturbar les potències de l' ànima y 'ls sentits. **Amotinar, alborotar.** || Fer crits desmesurats. **Grifar, alborotar, vocear.**

AVALOTAR A ALGÜ. fr. Donarli xasco. *Dar vayo, dar matraca.*

AVALOTAR A HU AB ALTRE. fr. Ferlos introduir entre ells la desunió. *Indisponer.*

AVALOTARSE. v. r. Amotinarsen, alborotarsen. || Alterarsen les passions. **Alborotarsen, amotinarsen.**

AVALOTAT, DA. p. p. **Alborotado, amotinado.** || **ATARANTAT.**

AVALUACIÓ. f. L' acció y efecte d' avaluar. **Valuación, tasa.**

AVALUADOR, A. m. y f. Qui avalua. **Avaluator.**

AVALUAR. v. a. Senyalar el preu o valor d' alguna cosa. **Valorar, valuar.**

AVALL. adv. || **Abaix. Abajo.**

BOCA PER AVALL. m. adv. *Boca abajo, de bruces.*

CAP AVALL. m. adv. *Hacia abajo.*

EN AVALL. m. adv. **DEVALL.**

FER AVALL. fr. **FER CAMPANA.**

AVALLAR. v. n. *Ant.* **DEVALLAR.**

AVANAR. v. a. *Ant.* **COBDICIAR.**

AVANS. m. **AVANTATGE.** || *Com.* Anticipació de paga que 's sol donar als mariners al emprendre 'l viatge. **Avance.** || Cà'cul aproximatiu de lo que pot costar la construcció d' una nau o d' una obra hidràulica. **Avance.**

AVANSA. f. *Ant.* d' avançar. **Con anticipación.**

JEURE A L' AVANSA. *Saber una cosa anticipadamente.*

AVANSADA. f. L' acció d' avançar. **Avance, acometimiento.** || Uns quants soldats que s' avansen del cos principal pera observar els moviments del enemic. **Avanzada.**

AVANSADOR, A. m. y f. Qui avansa o va endavant. **Adelantador.** || *Fam.* Qui arreplega diners o fá bossa. **Ahorrador.**

AVANSAMENT. m. **AVANSADA.**

AVANSAR. v. a. Aventatjar, excedir. També se usa com reciproc. **Adelantar, aventajar, superar.** || **Apressurar. Acelerar, adelantar, avanzar.** || *Mil.* Acometre, embestir. **Avanzar.** || Anticipar, com: *avanzar la paga, etc.* **Adelantar, anticipar.** || Aumentar el cabal. **Adelantar.** || Passar devant d' algún. També s' usa com reciproc. **Avanzar, adelantar.** || **ADELANTAR,** 5.

AVANSAT, DA. p. p. **ADELANTAT,** 1, 2, 3. || adj. **GRAN, GROSUT.**

ESTAR AVANSAT. fr. *Met.* Estar alguna cosa prop de la seua perfecció o acabament. *Hallarse próximo a la sazón ó perfección.*

AVANT. adv. || **Adelante, delante.** || adj. **SEGÜENT.** || interj. Ab la que aprovém alguna cosa o acció. ¡**Adelante!** || adv. Lo meteix que **molt. Mucho.**

ANAR EN AVANT. fr. **ADELANTAR.**

D' AQUÍ O D' ALLÍ EN AVANT. m. adv. y

EN AVANT. m. adv. *En adelante, ó de aquí ó de allí en adelante, de hoy más.*

GUARDA AVANT. fr. **GUARDAR.**

QUI NO MIRA AVANT, ARRERA CAU. prov. Qui' inculca la previsió. **QUI ENDEVANT NO MIRA, ENDARRERA CAU.**

AVANTAR. v. a. *Ant.* **AVANSAR.**

AVANTAT. p. p. *Ant.* **AVANSAT**

AVANTATGE. m. Excés o superioritat en alguna línia. **Ventaja.** || La part ventatjosa que concedeix el de major habilitat al de menor. **Ventaja.** || **Preferència.**

PORTAR AVANTATGE. f. **SOBREPUJAR.**

AVANTATJADAMENT. adv. m. VENTATJOSAMENT.
AVANTATJAR. v. a. AVANSAR, 1.
AVANTATJARSE. v. r. AVANSARSE, 2.
AVANTATJÓS. adj. VENTATJÓS.
AVANTATJOSAMENT. adv. m. VENTATJOSAMENT.
AVANTBRAÇ. m. *Ant.* Peça de l'armadura antiga pera cubrir o guardar el braç desde 'l cotze fins a la mà. **Avambrazo.**
AVANTGUARDIA. f. VANGUARDIA.
AVAR. adj. AVARO.
AVARAMENT. adv. m. Ab avaricia. **Avaramente,** **avaritamentamente.**
AVARAR. v. a. Tirar al aigua alguna nau nova. **Varar,** botar al aigua. || Amollar fil a la grua pera que s'alsi. **Remontar.**
AVAREZA. f. *Ant.* y.
AVARICIA. f. Apetit desordenat d'adquirir y guardar riqueses. **Avaricia.**
AVARICIAR. v. a. *Ant.* CODICIAR.
AVARICIÓS. ad. AVARO.
AVARICIOSAMENT. adv. m. *Ant.* AVARAMENT.
AVARO, A. adj. Qui té avaricia. **Avaro,** **avariento.**
L'AVARO ONT TÉ 'L TRESOR TÉ 'L COR. *Ref.* Denota la gran afició o apego que tenen els avaros al diner. *El avariento do tiene el tesoro tiene el entendimiento.*
L'AVARO ÉS CÒM EL PORCH, QUE NO APROFITA SINO DESPRÉS DE MORT. *Ref.* Denota que l'avaró y 'l porch mentres viuen no aprofiten; pero sí després de morts. *Del vivo ningún provecho, y mucho del muerto.*
L'AVARO RICH NO TÉ PARENT NI AMICH. Aforisme ab que 's significa que l'avaró no té compassió. *Avariento rico no tiene parlente ni amigo.*
AVASSALLAMENT. m. Vasallaje.
AVASSALLAR. v. a. Subjectar, rendir. **Avasallar,** **AVASSALLAT, DA.** p. p. **Avasallado.**
AVE (Serra del). *Orog.* Serra que hi ha entre 'l riu Magro y 'l Júcar, part. jud. de Chiva, prov. de Valencia.
AVEINAMENT. m. *Ant.* APROXIMACIÓ, 1.
AVEINAR. v. a. Donar el veinatge a algú. **Aveindar.**
AVEINARSE. v. r. Domiciliarse.
AVELAR. v. a. *Ant. naut.* FERSE A LA VELA.
AVELLANA. f. El fruit del avellaner. **Avellana.** || —BORDA. *Nochizo.* || —TORRADA. La que se sol menjar pera postres. **Avellana tostada.** || *Bot.* LLEPASERA.
PER SANTA MAGDALENA L'AVELLANA ÉS PLENA. *Ref.* Indica que per aque'l dia ja 's poden menjar avellanes tendres. *Por Santa Magdalena la avellana está llena.*
AVELLANADOR. m. Instrument de cer per fer avellanats. **Avellanador.**
AVELLANAL. m. y
AVELLANAR. m. Llòch ont hi ha avellaners. **Avellanar.** || v. a. Entre constructors de naus, fer avellanats. **Avellanar.**
AVELLANARI, A. adj. *Geol.* Nòm que 's dóna a certes roques que tenen pedretes del bulto y forma de l' avellana. **Avellanario.** || Epítet aplicat als animals que s' alimenten principalment d' avellanes.
AVELLANAT, DA. p. p. **Avellanado.** || m. *Naut.* Forat en figura de mitja avellana que 's fá a les posts del barco pera embutirhi la cabota del clau que les subjecta. **Avellanado.**
AVELLANEDA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Palau Sacosta, prov. de Girona.
AVELLANER. m. *Bot.* Mata de dos a quatre metres d' alsada, de la fam. de les cupnilleres, bort o con-

reuat, format de molts lluchs drets y flexibles, de fulles amples y de dos menes de flors, mascle y femella, quin fruit es l' avellana. **Avellano.**

AVELLANES. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; está entre 'l riu Segre y 'l riu Farfanya, afluent d' aquell; té agregats els pobles de Tartaréu y Vilanova de Avellanes, ab 1,247 hab.

AVELLANET. *Geog.* Poble del dist. mupal de la Vall de Castellbó, prov. de Lleida.

AVELLANETA. f. dim. **Avellanita.**

AVELLANÓS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Batlliu de Sas, prov. de Lleida.

AVELLANOSA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Riner, prov. de Lleida. || — (VALL DE L'). *Orog.* Vall a la vora del curs del Ritort, encontrada de Camprodon, prov. de Girona.

AVELLAS. *Geog.* Caseriu del terme de Fonteta, prov. de Girona.

AVEMARÍA. f. Oració ab que l' arcàngel Sant Gabriel saludá a Maria Santíssima. **Avemaria.** || Nòm que 's dóna al toç de la oració al sortir y pondres el sol. || La part del sermó que 'ls predicadors solen acabar saludant a la Mare de Déu. **Avemaria.**

AL AVEMARÍA. m. adv. *Ter.* A TOÇ D' ORACIÓ.

EN UN AVEMARÍA. *Loc.* EN UN DIR JESÚS En un instant, en un moment, en molt poch temps, se fá o va succeir tal o qual cosa. *En un avemaria.*

¡AVE MARÍA! interj. ¡Jesús! || Exclamació de sorpresa, de dól, etc. **¡Ave Marial** || **¡Ave María Puríssima!**

AVENCH. m. Cavitat natural més o menys ample, pero sempre molt fonda, que se obra a ran de terra. **Sima.**

AVENDRE. v. n. SUCEIR, CONCORDAR.

AVENEDITZ. adj. *Ant.* EXTRANGER.

AVENGUT, DA. p. p. **AVINGUT.**

AVENIDOR. m. *Ant.* ESDEVENIDOR.

AVENIMENT. m. *Ant.* VINGUDA. || **ACONTEIXEMENT,** **ACERT,** **AVENENCIA.**

AVENIR. v. a. Ajustar, fer concordar als desavintguts. || *Ar. y Of.* Ajustar una peça dins d' un' altra. Fer encaixar, engalzar una porta, vidriera, finestres, etc., als marschs o bastiments. **Avenir, ajustar.** || v. n. *Ant.* ARRIBAR, SUCEIR, AVINDRE.

NO PODERSE 'N AVENIR. Ir. Semblar que no pot ésser qu' alguna cosa hagi succeir. *No poderse persuadir.*

AVENIRSE v. r. **AVINDRES.** || **Convenirse. Avenirse, concertarse, quedar ó estar de acuerdo ó de inteligencia.** || **Apariarse,** fer armonía una cosa ab altra. **Concertar.**

AVENIRSE COM ELS LLADRES EN FIRA. *Ref.* **LLOPS AB LLOPS** NO 'S MOSSEGUEN.

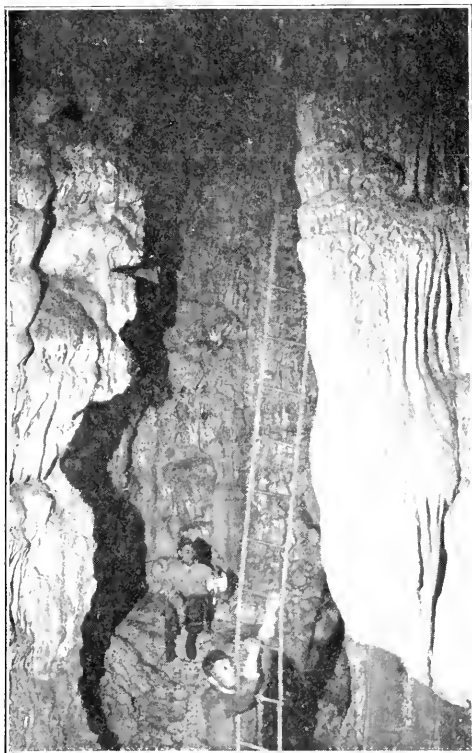
AVÉNS. m. **AVANT,** **AVANTATGE,** **AVANSAMENT,** **PROGRÉS.**

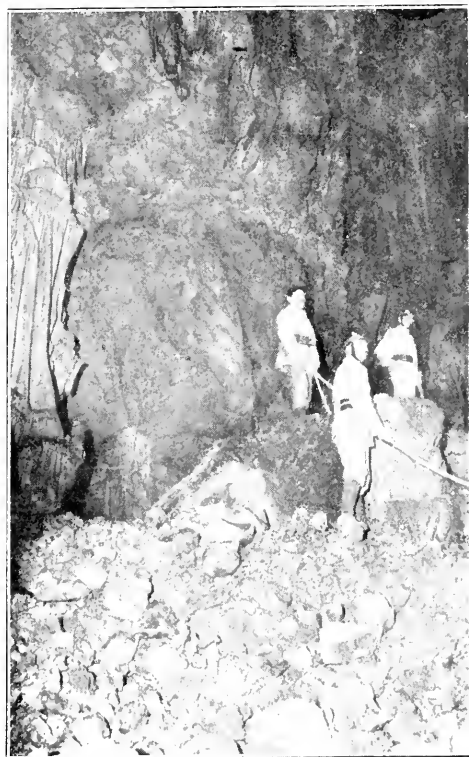
Avench d' en Roca

Preparatiu de baixada al Avench d' Ancora (Pontons).

Pujant del fons del Avench dels Pontons (Montserrat).

Fons del Avench d' En Roca (Ordal).

AVENTAR, v. a. *Anu.* Fer fugir. **Ahuyentar**. || *Ant.* **ABORDAR EL GOS**.

AVENTARSE, v. r. *Ant.* **VANAGLORIARSE**.

AVENTATJA, m. **AVANTATGE**.

AVENTATJAR, v. a. Excedir. També s' usa com reciproc. **Aventajar**.

AVENTÍ, n. p. **Aventino**.

AVENTURA, f. **Ventura**. || Succés extrany. **Aventura**. || **ATZAR**.

METRE EN AVENTURA. *Loc. ant.* Faltar pôch per posar a punt de succeir alguna cosa.

PER AVENTURA. *Loc. ant.* **PER ATZAR**.

AVENTURADAMENT, adv. m. **Aventuradamente**.

AVENTURADOR, A. m. y f. **TEMERARI**.

AVENTURAR, v. a. Provar fortuna. **Aventurar**, **probar ventura**.

QUI NO AVENTURA NO TÉ VENTURA. *Ref.* Denota que moltes vegades es menester corre algún perill pera conseguír alguna cosa. *Quien no se aventura no pasa la mar*.

AVENTURARSE, v. r. **Arriscarse**. **Aventurarse**, **arriesgarse**.

AVENTURAT, DA. p. p. **Aventurado**.

AVENTURER, A. m. Qui busca aventures. **Aventurero**, **caballero andante** || Jove que s'embarca als vaixells de guerra com aspirant a meritori pera optar al primer grau en el servei de l' armada. No gosa de sou ni uniforme. **Aventurero**. || *Naut.* Barco que va d' una plassa a l' altra buscant nòlits. **Aventurero**.

AVENTURINAT, DA. adj. *Miner.* Semblant a la venturina. **Aventurinado**.

AVENTURÓS, A. adj. **VENTURÓS**.

AVER, v. a. **Haver**.

AVER A MOLT CAR. fr. *Ant.* Estimar **Apreciar**. || **Gran voler**. *Desear mucho ó con ansia*.

AVER ESGUART. *Loc. ant.* Guardar mirament, atenció a algú. **Atender**.

AVER NÒM. fr. **ANOMENARSE**.

AVERAMENT, m. *Ant.* **ASSEVERACIÓ**.

AVERANY, m. **Apreci**, estimació. **Aprecio**. || **Pronòstich**. **Pronòstico**, **agüero**.

FER MALS AVERANYS. *Loc.* Fer despreci o fástich de alguna cosa. *Hacer ó tener repulgos*.

CEVA DE CAP D' ANY **BON AVERANY**. *Ref.* Se refereix a un costum de tallar dotze trossets de ceva y de posarhi un gra de sal a cada hu pera sapiguer els mesos plujosos y secs que hi haurá l' any vinent; cosa que 's fa la nit de Cap d' any.

AVERAR, v. a. *Ant.* **ASSEVERAR**.

AVERGONYIR, v. a. Causar vergonya. **Avergonzar**. || També s' usa com reciproc. **Avergonzarse**.

AVERGONYIT, DA. p. p. **Avergonzado**.

ANARSE'N AVERGONYIT. fr. *Irse corrláo*, *avergonzado*.

AVERÍA, f. El dany que pateixen les mercaderies majorment a les embarcacions. **Avería**. || **AVENTURA**, 2. || *Ter.* Bestia de càrrega. **Averío**. || — **D' ARMADA**. Dotació que 's considerava necessaria pèl despaig de les armades que feien la carrera d' Indes. **Avería de armada**. || — **GROSSA**. El gasto extraordinari que 's fá per necessitat de convoi, o bé quan se lliensen les mercaderies al mar per efecte de temporal. **Avería gruesa**. || — **ORDINARIA**. Gastos ordinaris que causen els capitáns pera descarregar, etc. **Avería ordinaria**. || — **SENSILLA**. La causada a la embarcació o a alguna de les mercaderies, quin dany sols recáu en l' interessat respectiu. **Avería simple**.

AVERIAR, v. a. Causar avería; malmetre alguna cosa. **Averiar**.

AVERIARSE, v. r. Malmetre els géneros o mercaderies dins de les embarcacions. **Averiarse**, **marearse**.

AVERIAT, DA. p. p. **Averiado**.

AVERIGUACIÓ, f. **Averiguación**, **investigación**.

AVERIGUADOR, A. m. y f. Qui averigua. **Averiguador**.

AVERIGUAR, v. a. **Buscar la veritat**, **descubrir-la**. **Averiguar**.

QUI TOT HO VOL AVERIGUAR, CASA SEUA HA DE PLEGAR. *Ref.* Avlsa que no devém averiguar les coses dels altres per les males conseqüencies que això pot lindre. *Quien las cosas mucho apura no tiene la vida segura*.

AVERIGUAT, DA. p. p. **Averiguado**.

AVERIMENT, m. *Ant.* **COSTÚM**, **HÁBIT**.

AVERSAR, v. a. **REPUGNAR**.

AVERSIÓ, f. La repugnancia que 's té a alguna cosa. **Aversión**, **repugnancia**.

AVERSÓ, (Lluís de). *Biog.* Poeta barceloní del sigle XIV, fill de pares nobles. Va ésser secretari del rei Joan I y va escriure una *Poética* en catalá que 's guarda a la Biblioteca del Escorial; també es l' autor del *Truximany*, o interpretador, del *Gay Saber*. El poeta Aversó y en Jaume Martí, cavallers de Barcelona, varen ésser autorisats pèl rei pera fundar una Academia o Escola de Poesia

AVERTÁ, n. p. **Avertano**.

AVESAR, v. a. Fer qu' algú prengui algun costum. **Acostumbrar**.

AVESARSE, v. r. Pendre 'l costum de fer alguna cosa. **Acostumbrarse**.

AVESAT, DA. p. p. D' **avesar**. **Acostumbrado**.

AVESCHA, m. *Ant.* **BISBE**.

AVESPA, f. *Ant.* **VESPA**.

AVESTRÚS, m. *Zool.* Aucell d' un metre seixanta centímetres d' alsaria, de cames llargues y que sols té dos dits a les potes; el coll, cap, pit y panxa sense ploma, y les ales molt curtes e inútils pera volar. **Avestruz**.

AVI, m. El pare de la mare o del pare d' algú. **Abuelo**. || Qualsevol vell. **Abuelo**. || pl. **ANTEPASATS**.

L' AMOR DELS AVIS FA DOLENTS ALS NETS. Aforisme ab que 's significa que l' excés d' amor dels avis consent totes les faltes als nèts. *Criado por abuelo, nunca bueno*.

L' AVI GUANYA Y 'L NÈT S' ESCANYA.

QUINT AVI, m. **Quinto abuelo**.

AVI, (Coll del). *Orog.* Coll que hi há entre les rieres de Ridaura y del Amat, encontrada ololina, província de Girona.

AVIA. La mare del pare o de la mare d' algú. **Abuela**.

AVIÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona; part. jud. de Berga; está situat entre la riera de son nom y la de Clará, un poch apartat de l' una y de l' altra y té 1,197 habitants.

AVIADOR, m. Barrina que usen els calafats. **Aviador**.

AVIAMENT, m. *Ant.* **Partida**, **marcha**.

AVIAR, v. a. **DEIXAR ANAR**, **DESPATXAR**, **ENVIAR**. || v. n. *Ant.* **POSARSE EN CAMI**. || *Ter.* Adobar, arreglar, fer anar bé una cosa. **Arreglar**. || v. r. **Anarsen 'n de cop** el líquid de la part ont está. **Salirse**, **derramarse**.

AVIAT, DA. p. p. **Soltado**, **suelto**. || adv. **Presto**, **luego**.

COM MÉS AVIAT MELLOR. *Loc.* **Antes hoy que mañana**.

AVICIAR, v. a. y 'ls seus derivats. **CONTEMPLAR**, 4.

Segell d'Aviá

AVIARSE. v. r. Avesarse o aficionarse massa a una cosa. *Enviciarse, viciarse.*

AVÍCUL, A. adj. Semblant a l' avícula. **Avículo.** **AVÍCULA.** f. *Ornit.* Aucell mosca o colibrí. *Avícula.*

AVICULAR. adj. Lo que pertany als aucells. *Avicular.*

ÀVIDAMENT. adv. m. *Ant.* ANSIOSAMENT.

AVIDITAT. f. COBDDICIA, DESITJ.

AVILANIRSE. v. r. *Ant.* y 'ls seus derivats. *ABANDONARSE,* 3, 4.

AVILÈS (Miquel de). *Biog.* Marqués del meteix nòm. Militar y escriptor. És autor de la *Ciencia heroica ó del Blasón* (Madrid 1780). Havia format part del Consell Suprem de Guerra. Ab el destacament que manava se va apoderar de Mallorca, rendint la ciutadela y obligant a rendirse a Mahó l' any 1782. L' any 1800 era virrey del Perú. Va morir a Arequipa, llegant a la catedral de Vich un càlzer y unes canadelles d' or.

AVILIMENT. m. Acció y efecte d' envilirse. *Envilecimiento.*

AVILIR, v. a. *Ant.* y

AVILIZIR. v. a. *Ant.* Avillanar.

AVILTAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. *Envilir.*

AVIMENT. m. Aparejo, atavio.

AVINAGRAR. v. a. Fer tornar agre. També s' usa còm reciproc. *Avinagrar.*

AVINAGRAT, DA. p. p. **Avinagrado.** || adj. AGRE.

AVINANTESA. f. Ocasí, proporció, conveniencia.

AVINAR. v. a. Mullar alguna eina ab vi, còm: *una bota,* etc. *Avinar, empapar con vino.*

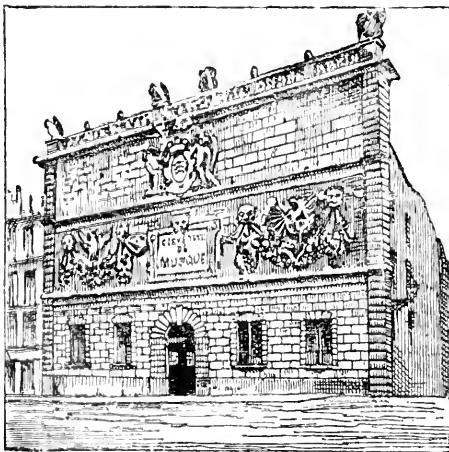
AVINAT, DA. adj. Mullat en vi. **Avinado.** || De color semblant al del vi. *Avinado.*

AVINENSA. f. Ajust, conveni. **Avencia.** || UNIÓ, AMISTAT, CORDIALITAT.

MÉS VAL MALA AVINENSA QTE BONA SENTENCIA. *Ref.* MÉS VAL UN BON AJUST, etc.

AVINENT, A. adj. *Ant.* TRACTABLE, APACIBLE, LLIBERAL.

ÈSSER AVINENT. fr. Èsser prop. *Estar a mano.*

Antigua casa de la Seca a Avinyó

AVINENTAR. v. a. *Ter.* FER AVINENT, FER SAPIGUER.

AVINENTEA. f. y

AVINENTESA. f. *Ant.* y

AVINENTEZA. f. *Ant.* FACILITAT, PROPORCIÓ. || OCASIÓ.

AVINEMENT. adv. m. *Ant.* Hermosamente, graciosamente.

AVINGUDA. f. Creixent impetuosa de algún riu o riera. *Avenida, crecida.*

AVINGUT, DA. p. p. **Avenido.**

BEN O MAL AVINGUTS. *Loc.* *Bien ó mal avenidos.*

AVINYÓ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona; bisb. de Vich; part. jud. de Manresa. Està situat a la vora del Gavarresa, té ajunt. y 1,505 hab. || Ciutat de França, cap. del depart. del Vaucluse, ab 40,200 hab. Va ésser capital del antic marquesat de Proverça, y serva recorts històrics de la influencia catalana durant el temps mitjval. Avui és residència dels més coneguts *felibres,* entre ells Frederich Mistral.

Segell d'Avinyó

Segell d'Avinyonet

AVINYONET. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona; part. judicial de Villafranca del Panadés. Està situat en una vall, té ajunt. y 1,452 hab. || —

Poble situat entre 'ls rius Manol y Riu-sech; prov. y bisb. de Girona; part. jud. de Figueras. Té ajuntament y 546 hab.

AVIÓ. m. *Ornit.* Auce'l. FALSIA, 1.

AVIOR. m. Lo pertanyent als avis. *Abolengo.*

L'HI VE D'AVIOR. *Le viene de casta.*

VEU DEL AVIOR. *Voz de lo pasado.*

AVIRAM. f. *Ter.* VIRAM.

AVIRONAR. v. a. *Ant.* RODEJAR.

AVIRONS. m. pl. Els peus de certs insectes. *Avirones.*

AVIS. m. Notícia. **Aviso** || Advertencia, consell. **Aviso.** || *Ant.* D'SCRECIÓ.

ANAR O ESTAR SOBRE L' AVIS. fr. ANAR O ESTAR ALERTA.

DONAR AVIS. fr. AVISAR.

AVISADOR, A. m. y f. Qui avisa. **Avisador.**

AVISAR. v. a. Donar avis. També s' usa còm reciproc. **Avisar.** || Advertir, aconsellar. **Avisar.** || *Ter.* ADONARSE.

SENSE AVISARSE'N. fr. SENSE ADONARSE'N.

NO ME N' HAVIA AVISAT. fr. *Fam.* NO ME N' HAVIA ADONAT.

AVISAT, DA. p. p. **Avisado.** || adj. Prudent, discret. **Advertido, avisado.**

UN AVISAT VAL PER DOS. *Ref.* Denota lo convenient qu' és estar enterat d' alguna cosa avans d' empèndrela. *Hombre prevenido vale por dos; castillo apercebido no es decebido.*

AVISPAR. v. a. Avivar a algú. **Despertar, despavilar.** || PLOMAR, 2. || També s' usa còm reciproc. || *Fam.* Pegar.

AVISPAT, DA. adj. y

AVIST, A. adj. *Ant.* Sagás, viu **Despierto, avisado**

AVISTAMENT. m. ENTREVISTA.

AVISTAR. v. a. Arrivar ab la vista a alguna part. **Avistar.**

AVISTARSE. v. r. Veure's una persona ab un' altre pera tractar algún assumpte. **Avistarse.**

AVISTAT, DA. p. p. **Avistado.**

AVIT, DA. adj. **Avido.**

AVITOLAR. v. a. *Naut.* Amidar ab la vitola la

Segell d'Avinyonet y Quinyoles

llargaria dels pernys i ab un compasset de gruixos llurs diàmetres. **Avitolar**.

AVITONS. m. pl. *Nàut.* Escoteres que calen a la segona cuberta prop dels arbres mestres. **Avitones**.

AVITUALLAR. v. a. *Ant. mil.* Proveir de queviures. **Avituallar**, **proveer de vituallas**.

AVITUALLAT, DA. p. p. **Avituallado**.

AVIVADOR, A. m. y f. Qui aviva. **Avivador**. || Paper ab forats que 's posa demunt la llevor de la seda pera que pugui el cuquet que s' aviva. **Avivador**.

AVIVAR. v. a. Donar vida. **Avivar**. || *Met.* Excitar. **Avivar**, **aguzar**.

AVIVARSE. v. r. Rebre vida. **Vivificarse**, **avivarse**.

AVIVAT, DA. p. p. **Avivado**.

AVIVES. f. pl. L' infort de certes glàndules que 's cavalls tenen a la gargamella. **Avivas**.

AVO. m. *Arit.* Veu qu' expressa 'l nombre de parts aliquotes d' una quantitat. **Avo**.

AVOCACIÓ. f. *For.* L' acció d' avocar. **Avocación**. **AVOCAR**. v. a. *For.* Atreure a si algún tribunal superior la causa qu' està pendent de sentència d' un altre inferior. **Avocar**.

AVOL. adj. *Ant. vil.* DOLENT. || m. TROS.

AVOLMENT. adv. m. D' un modo avol. **Vilmente**.

AVONCLE. m. *Ant.* ONCLE.

SOBRE AVONCLE. *Ant.* Oncle en según grau.

AVORRRIR. v. a. *Ant.* ABORRIR.

AVUCASTA. f. *Ant.* Avutarda.

AVUI. adv. t. Hoy.

AVUI EN DIÀ. m. adv. En el temps present.

AVUI PER MI, DEMÀ PER TU. *Ref.* Denota que les coses d' aquest món son tan inconstants, que qui avui es afortunat demà és desgraciat y al contrari *Los mazos del batán, cuando uno se levanta, el otro cae*.

D' AVUI A DEMÀ. m. adv. Denota que una cosa succeirà dins breu temps. *De hoy á mañana*.

D' AVUI EN DEVANT O D' AVUI ENLLÀ. m. adv. *De hoy en adelante, de hoy más*.

QUI HA FET AVUI, FARÀ DEMÀ. *fr. Fam.* Denota el poch cuidado o indiferència ab que 's mira alguna cosa. *Andese la gaita por el lugar*.

AVULSIÓ. f. *Med.* Arrencada, separació dels tendons o dels muscles. **Avulsión**. || *Juris*. Lo que la forsa d' un riu arrenca d' un camp en una vinguda soptada y ho porta a la part oposada o als camps de més avall.

AVUTARDA. f. *Ornit.* Aucell d' uns trenta centímetres de llargh, roig, ab claptes negres, el coll prim y llarch, les ales petites ab algunes plomes blanques y les demés negres. **Avutarda**.

AVUTARDAT, DA. adj. Semblant a l' avutarda. **Avutardado**.

AX-LES-THERMES. *Geog.* Cantó del depart. de Ariège, a la Catalunya francesa. Té 14 municipis y 5,569 hab. || Antiga ciutat de Catalunya francesa, al depart. de l' Ariège, emplantada a 716 metres d' elevació, comptant 1,545 hab. Es una de les estacions termals més concorregudes, que va tindre ja celebritat en temps dels romans de quina época deriva 'l seu nom d' *Aquæ*. Sant Lluís, rei de França, va fundar en 1260 el seu hospital, y l' església consagrada a Sant Udau martiritisat a Ax en 452. Serva bons recorts històrics.

AXARÍ. m. *Ant.* ADZARÍ.

AXIL. m. *Ant.* DESTERRO. || adj. Se diu de lo corresponent al eix. **Axil**. || *Zool.* Part del ala dels aucells y del membre toràcic d' altres animals, propeera al cós.

AXILA. f. *Bot.* Àngul format per la soldadura d' un orgue demunt d' un altre. **Axila**. || *Zool.* Part de l' ala

inmediatament aderida o més propera al cós dels aucells.

AXILAR. v. a. *Ant.* DESTERRAR.

AXINITA. f. *Min.* Silicat d' alumina y de calç. **Axinita**.

AXIOMA. m. Sentència o principi admés per tothom. **Axioma**.

AXIÓMETRE. m. *Mar.* Instrument que 's compón d' una pessa de fusta o de metall que passa pel cantell de la cara de proa de la xupeta que cubreix al timoner, y comunicant, per medi d' un cordillet, ab la roda del timó, participa dels moviments d' aqueixa y aixis indica la seua posició, sense necessitat d' acostarse a examinar'ho. **Axiómetro**.

AXIVITA. f. Silicat de coure, impur, de color vert blavench, fràgil, difícil de fondre's al àcid nítrich. **Axivita**.

¡AY! interj. Dóna a entendre que 'ns recordém de alguna cosa que teníam en oblit. ¡Ay! || Interjecció de dolor. ¡Ay! || m. Gemech, suspir. ¡Ay!

AB UN ALTRE ¡AY! NE SORTIRÉ. *Loc.* Ab que s' anima a continuar alguna cosa, donant a entendre que ja falta poch. *Con otro ¡ay! llegaremos a la aldea*.

ANAR O ESTAR SEMPRE EN UN ¡AY! *fr.* Estar algú ab temor que li succeeixi algún dany. *Llevar ó traer la soga arrastrando*.

¡AY FESTA! ¡AY FILLA! ¡AY VERGE! Expressions de alegría.

VAL MÉS UN ¡AY! QUE CENT GEMECHS.

VAL MÉS UN ¡AY! QUE TANTS.

AY. m. *Ter.* ALL.

AYA. f. *Ant.* DIDA.

AYACOR. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Xátiva, prov. de Valencia.

AYAMANS. *Geog.* Caseriu del terme de Lloseta, Mallorca.

AYCEL ó AICELL, A. pron. *Ant.* AQUELL.

AYCERT. pron. *Ant.* AQUEST.

AYCÍ. adv. ll. *Ant.* AXI.

AYDAR. v. a. *Ter.* AJUDAR.

AYDÍ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Llavorsí, prov. de Lleida.

AYELO DE MALFERIT. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Ontenient; té 2,894 hab. || — DE RUGAT. Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albayda; és a la vora del riu Benissa y té 293 hab.

AYGOL. m. Nòm que donen a la regió pirenaica al reguerot que surt del tollal y corre entre gledes. **Reguero**.

AYGOLEIG. m. *Ter.* AYQUALERA.

AYGUA. Vegis AIGUA. f. Substancia en son estat més comú fluida, elástica, transparenta, sense olor, color, ni gust determinat. **Agua**. || PLUJA. || — AB NÉU. La refrescada ab néu. *Agua de nieve*. || — ANGÉLICA. V. Angélica, 2.ª acep. || — BENEITA. La que beneeix el sacerdot y que serveix pèl us de l' Iglesia y dels fidels. *Agua bendita*. || — BLANCA. AIGUA DE SATURNO. Aigua ordinària preparada ab algunes gotes de acetat de plom líquit, que s' usa com astringent y resolutiva. *Agua vegeto-mineral*. || — BONA O PERA BEURE. *Agua bebediza, bebedera ó potable*. || — BRUTA O COMPOSTA. La beguda d' aigua, sucre y such d' algunes fruites o llevors, com: *la llimonada*, etc. *Agua compuesta*. || — D' AGRAS. Beguda d' aigua, sucre y such d' agraç. *Agraz, agrazada, agua de agraz*. || — DE CASTANYES. *Loc. fam. met.* Xacolata clara. *Agua de castañas*. || — DE CEL. V. AIGUA DE PLUJA. || — DE COLONIA. Esperit de vi barrejat ab algunes essències aromàtiques, com: de *limona, canyella, rosa*, etc. *Agua de Colonia*. || — DE GOMA. L' aigua en que s' hi ha posat goma en infusió. *Agua goma*. || — DE LA ESPLUGA. Aigua mineral de Catalunya que té les me-

teixes propietats que la ferruginosa. *Agua de la Esplugu, ferruginosa.* || — DE LA MAGNESIA. Aigua que porta magnesia en dissolució. || — DE LA PUDA. Aigua mineral sulfúrea de prop d'Olesa de Montserrat, dita aixís per el gran fetor que despedeix. Té les mateixes propietats que la sulfúrea. *Agua de la Puda.* || — DE LA REINA D' HUNGRIA. Licor que 's treu de la flor del romani destilant-la. || — DEL CARME. Aigua de melisa composta, o aigua de tarongina composta. Producte de la destilació del alcohol de varies substancies aromatoses en les que dominen les fulles fresques de la tarongina i que s' usa com antiespasmòdich. *Agua carmel·leña, agua del Càrmen, alcohol de melisa compuesto.* || — DE LES TRES NOUS. Aigua que s' obté de la destilació de les flors masculines de la noguera, de les nous mij fetes y de las ja casi madures en els diversos temps en que 'ls esmentats orgues se presenten en aytais condicions. *Agua de las tres nueces.* || — DEL FERRO. La que prové d' una déu ferruginosa. *Agua ferruginosa.* || — DEL PAPA. La que 's destila de diferents herbes y substancies vegetals. *Agua del papa.* || — DEL SOFRE, PUDENTA O PUDOSA. La que procedeix de fonts sulfuroses; s' usa contra les malalties de la pell, les sifilitiques, etc. etc. *Agua sulfurosa.* || — DE MIL FLORS. La que 's destila de les buïnes de bou. *Agua de mil flores.* || — DE NEÛ. Aiguella en que 's converteix la neu quan se fon. *Agua de nieve.* || — D' OLOR. La composta ab substancies aromátiques. *Agua de olor.* || — D' ORDI. Beguda que 's fa de dit gra. *Ordiate.* || — DE PLUJA. La que cau dels núvols. *Agua de lluvia.* || — DE RECH. i. *Alcma.* || — DE SALITRE. La que 's refreda ab glas artificial fet ab molt de salitre. *Agua de salitre.* || — DE SEDLITZ Y MAGNESIA. Aigua en que hi há una infusió de magnesia; es molt purgant y contra l' hipocondria, mals de cap, palpitations de cor y sofocació; es aperitiva, y facilita a les dones les evacuacions periódiques. *Agua de Sedlitz y magnesia.* || — DE SELTZ. Aigua dita aixís d' una font d' Armenia; participa d' una infusió considerable d' ácit carbònic, y se 'n fá també d' artificial; vigorisa les funcions del ventrell, facilita la digestió, dissolt els humors biliosos, y desvaneix la melancolia. *Agua de Seltz.* || — DE SOSA. Aquella en que hi há una dissolució de sosa: es remei contra l' mal de pedra, la hidropesia, l' poagre y les obstruccions de les entranyes. *Agua de sosa.* || — EMBASADA. La que no té corrent. *Agua muerta.* || — FERRADA. Aquella en que 'ls ferrers apaguen el ferro bullent. *Agua de herreros.* || — MEDICADA. Preparada per medicina. *Agua medicada.* = | MINERAL. La que naturalment brolla portant substancies minerals. *Agua mineral.* || — MORTA: AYGUA EMBASSADA. || — MOSQUETA, DE TRÉBOL O DE MURTA. Aigües d' olor molt usades al sigle XVI. || — NAF. Aigua destilada ab la flor del taronger. *Agua de azahar.* || — NAF BLANCA. Aigua naf sensilla, pera distingirla de la composta. || — NAF DOBLE. Quan es recull aigua destilada en quantitat doble a la flor empleada. || — NAF TRIPLE. Quan se 'n recull una vegada y mitja. || — PANADA. Un' aigua que s' obté fent bullir un crostó de pá ab aigua per obtindre 'ls principis solubles, y que 's dona com un aliment lleuger als malalls. *Agua panada.* || — PRIMA. Ter. V. AYGUA SOMA. || — SOMA. La que té poca fondaria. *Agua somera.* || — ROS. Licor que s' extreu de les roses destilantes ab aigua. *Agua rosada.* || — SAL O SALADA. L' aigua dolça en que s' hi posa una porció de sal. *Agua sal.* || — TERMAL. La mineral que ix calenta de la déu en totes les estacions del any. *Agua termal.* || — VIVA. La provinent d' una déu o font natural que ragi sempre. *Agua viva.*

AYGUA AMUNT. m. adv. Contra la corrent d' ella. *Agua arriba.*

AYGUA AVALL. m. adv. Ab la corrent d' ella. *Agua abajo.*

AYGUA A COLL Y PEU AIXUT. Loc. fam. AMICHS FINS ALS OCHS, etc.

AYGUA D' AGOST, SAFRÀ, MEL Y MOST. Ref. Denota

quan bona es pera dites coses la pluja d' Agost. *Agua de Agosto, azafrán, miel y mosto.*

AYGUA DE FEBRER, BONA PER EL SEMENTER. Aforisme ab que s' expressa lo bona qu' es la pluja en aquest mes. *Febrero, cebadero.*

AYGUA DE FEBRER, ORDI EN GRANER. Ref. Dóna a entendre que si plou pèl mes de Febrer, es segura la collita d' ordi. *Febrero, cebadero.*

AYGUA DE JENER OMPLE BOTES Y GRANER. Ref. Denota que la pluja d' aquest més és molt bona pera les vinyes y 'ls sembrats. *Agua de Enero, todo el año tiene tempro.*

AYGUA PÈL MAIG MAL PÈLS ANIMALS. Ref. Que s' entén literalment. *Agua de Mayo mata gocho de un año.*

AYGUA DE MARS, HERBA ALS SEMBRATS. Ref. Denota que l' aigua d' aquest mes és bona per l' herba y dolenta pèls blats. *Agua de Marzo, por que mancha en paño.*

AYGUA FREDA Y PA CALENT, CAUSEN DOLORS AL VENTRELL. Ref. Denota l' perjudici que causa l' aigua després del pa calent. *Cuando comieres pan reciente, no bebas de la fuente: agua fría y pan caliente nunca hicieron buen vientre.*

AYGUA ENTRE CARN Y PELL. Hidropesia. *Agua entre carne y cuero.*

AYGUA, QUE FA LA VISTA CLARA. Ref. Denota 'ls bons efectes de l' aigua en contraposició als del vi. *Agua no enferma, ni embeoda ni adenda.*

AYGUA PASSADA NO MOL MOLI. Ref. Vol dir que ha passat l' ocasió d' aprofitarse dels consells que 's demanen. *Agua pasada no mueve molino.*

AYGUA VAL Expr. Ab que s' avisa als que passen pèl carrer que 's va a llençar aigua o un' altra cosa per la finestra, etc. *Agua val!*

ANAR MAL CALSAT PER L' AYGUA fr. Fam. No portar el documents necessaris pera conseguir alguna cosa. *Traer ó venir con malas cartas ó con los papetes mojados.*

ANARSE 'N TOT EN AYGUA. fr. Fam. Suar molt. *Hacerse en agua.*

OFEGARSE AB POCA AYGUA. fr. Met. ESPANTARSE DE POCH.

AIXÓ ÉS CURAT AB AYGUA BENEITA. Expr. fam. Ab la que 's denota qu' una cosa és de fácil arreglar. *Eso se cura con una telaraña.*

BALLAR L' AYGUA AL DEVANT. fr. Fam. Esmerarse en complaure o agradar a algú. *Bailar el agua ó el agua delante; traerle á uno los pajarrillos volando.*

CEL A ROQUETES AYGUA A BASSETES. Ref. ter. Que quan els núvols formen crumolls com de cotó fluix, és senyal de pluja. *Cielo aborregado, suelo mojado.*

CÒM L' AYGUA DEL MES DE MAIG. fr. AB CANDELETES.

DONAR AYGUAMANS. fr. Servirla ab pitxell y gibrella. *Dar aguamano.*

DONAR L' AYGUA PER AMOR DE DÉU. fr. Ploure ab abundancia. *Llover á cántaros, á cubas.*

ESCAMPAR L' AYGUA fr. Met. fam. ORINAR.

ESTAR AB AYGUA FINS A COLL. fr. Met. Trovarse en gran apreto o perill. *Estar con el agua á la boca, ó hasta la garganta; tener la soga á la garganta.*

ESTAR ENTRE DUES AYGÜES. fr. Met. Estar en dubte. *Estar entre dos aguas ó perplejo.*

FER AYGUA L' EMBARCACIÓ. fr. Entrar l' aigua per les junteres de la nau. *Hacer agua.*

FER AYGUA O AYGUADA. fr. Fer provisió d' aigua les embarcacions. *Hacer aguada.*

FER L' AYGUA TOTA CLARA. fr. Fam. Travarllar en và. *Trabajar en vano, coger agua en cesto ó en harnero.*

FER VINDRE L' AYGUA A LA BOCA. fr. Met. Fer venir gran desitj d' alguna cosa. *Hacerse la boca una agua.*

FONDRE 'S CÒM LA SAL A L' AYGUA. fr. Parlant dels béns y riqueses, dissiparse ab poch temps. *Hacerse sal y agua.*

GUANYAR LES AYGÜES. fr. Ndul. Adelantar vnes embarcacions a altres. *Ganar las aguas.*

GUÁRDAT D' AYGUA QUE NO CORRI Y DE GAT QUE NO

MIOLI. *Ref.* Denota que les persones de geni pacífic, quan s' enjaden són més temibles. *Del agua mansa libreme Dios, que de la recta me guardaré yo; guárdate del agua mansa.*

L' AYGUA FA LA VISTA CLARA.

¡MAL AGUANYADA AYGUA QUE BEBÉU! *Loc.* Denota qu' algú no és bo pera rés. *¡Qué lástima de pan habiendo cebada!* || Reprén al drogo o peresós. *Reniego de bestia que en invierno tiene siesta.*

NO DIGUIS D' AQUESTA AYGUA NO BEURÉ PER TÈRBOLA QUE SIGUI. *Ref.* Denota que ningú està lliure de que li succeeixi lo que a qualsevol altre. *Nadie diga de esta agua no beberé.*

NO GUANYAR ALGÚ L' AYGUA QUE BEU. *Loc.* Que a més del sentit recte, denota ésser molt poch pagat un treball *No ganar alguno el agua que bebe.*

NO PODERSE'N TREURE L' AYGUA CLARA O NETA. *fr. Met.* No poder averiguar enterament alguna cosa. *No poder sacar en limpio ó en claro, ó no poder substanciar.*

NO 'T FIES' D AYGUA QUE NO CORRI, NI DE GAT QUE NO MIOLI; GUÁRDAT D' AYGUA, etc.

NO TROVAR AYGUA AL MAR. *fr.* No tindre habilitat pera trobar o lograr lo més fàcil. *No hallar agua en la mar.*

¡PASSEN AYGUA! *Expr. fam.* Que s' usa quan se trenca alguna cosa. *¡Adiós, oruca te dió!*

PASSAR PER AYGUA. *fr.* Rentar lleugerament alguna cosa. *Haecr de agua ó del agua alguna cosa.* || **ESBANDIR.** || *fr. Met. fam.* Fer alguna cosa depressa y malament. *Haecr algo deprisa y atropelladamente.*

PENDRE L' AYGUA DE LLUNY O MOLT ALTA. *fr. Met. fam.* Consensar la relació d' alguna cosa per les primeres circumstàncies. *Tomar de atrás el agua.*

PORTAR AYGUA AL MAR. *fr. Met.* Voler ensenyar a qui sab més. *Los necios enseñan a los sabios.* || *fr. Met.* FER CARITAT AL DIABLE.

PORTAR O FER ANAR L AYGUA AL SEU MOLÍ. *fr. Met.* Que 's diu del que sols mira 'l seu profit. *Llevar el agua á su molino.*

POSAR AYGUA AL VI. *fr. Merar, aguar, bautizar el vino.*

QUI AYGUA ATURA, BLAT MESURA. *Ref.* Ensenya que convé viure ab economia pera conservar la decència. *Quien endura, caballero va en buena ruta.*

QUI 'S NEGA NO MIRA AB QUINA AYGUA, O NO SAB DE QUINA AYGUA BÉU. *Loc.* Ab que 's dóna a entendre que moltes vegades, per deslliurarse del mal present, se 'n desitja un altre de major. *Sácame de aquí y de güéllame allí.*

SEMBLA QUE NO ÉS PER AYGUA ENTERBOLIR. *Loc. met.* Denota que algú, aparentant sensillesa, cobreix la malícia que no era de pensar tingués. *Parece que no enturbia el agua.*

SENSE DIR AYGUA VA. *fr. Met. fam.* Que 's diu quan algú ocasiona algún dany sense avisar. *Sin decir agua va.*

ÉSSER AYGUA ALGUNA COSA. *fr. Met.* Ésser de poca substància, de cap valor o aprecí. *Ser de agua y lana.*

ÉSSER MÉS CLAR QUE L' AYGUA. *fr.* Pondera lo sumament clar qu' és lo que 's diu o s' explica. *Ser una cosa tan clara ó más clara que el agua.*

TIRAR AYGUA A LA CARA. *fr.* Tirarne a la cara de algú pera ferlo retornar d' alguna basca. *Echar agua en el rostro.*

TIRAR AYGUA AL MAR. *fr. Met.* Donar a qui té molt. *Echar agua al mar; llevar leña al monte.*

TIRAR AYGUA AL CAP. *fr. BATEJAR.*

TORNARSE AYGUA POLL. *fr. Met.* Desvanéixers les esperances d' algú. *Salir huero, hacerse, quedarse al-piste, volverse agua de cerrajas, volverse el sueño del perro.*

AYGUA BARREJA. *Hidrog.* Llòch ont s' uneixen dos rius o dues rferes. **Confluència.**

AYGUA BLAVA. *Hidrog.* Nòm d' una cala de Palairugell, litoral gironí.

AYGUACUYT. (V. AIGUACUIT).

AYGUADA. f. AYGUAT. || *Pint.* El color líquit pre-parat ab aigua de goma pera pintar al tremp. *Aguada, aguazo.* || pl. *Ter. RESAIGÜES.* || f. *Mar.* La provisió d' aigua dolça que porten els barcos pera 'l consum durant el viatge. **Aguada.**

DONAR LES AYGUADES. *fr.* Entre mestres de cases, donar la darrera mà o brunyir ab un drap mullat de blanqueig. *Lavar.*

AYGUADER, A. m. y f. Qui no beu vi. **Aguado, abstemió.** || Mestre y guardiá de fonts. **Fontanero, aguano, maestro de aguas.** || Qui tragina aigua. **Aguador.** || Qui ven aigua. **Botillero.** || Un dels signes celestes. **Acuario.** || *Ter.* Qui cuida de distribuir les aigües pera regar. **Acequero y cabecequia.**

AYGUADERA. f. Criada pera portar aigua. **Moza de cántaro.**

AYGUA D' OLIVA. *Hidrog.* Riera que desaigua al mar, entre Vinaroz y Benicarló, prov. de Castelló.

AYGUADUIT. m. *Ant.* ACUEDUCTE.

AYGUAFORT. m. Acit nítrich dissolt en poca cantitat d' aigua. Se l' anomena aixís perque dissol ab facilitat la plata y altres metalls. **Ácido nítrico, agua fuerte, espíritu de nitro, ácido nítrico, deflogisticado, ácido azótico.**

AYGUAFREDÀ. *Geog.* Poble situat a la vora del riu Congost, prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Granollers. Té ajunt. y 450 hab.

AYGUALADA. f. *Ter.* ROSADA.

AYGUALERA. f. *Ter.* ROSADA.

AYGUALEIXOS. m. pl. Les llenyes o brossa que 'ls rius y el mar arrosseguen en llurs aigües. **Aluvió.**

AYGUALIR. v. a. Barrejar aigua ab un' altra cosa. **Aguar, merar.**

AYGUALIR O AYGUA LA FESTA. *fr.* Interrompre o desvanéixer una alegria ab un succés desagradable. *Aguar la fiesta; m! gozo en un pozo.*

AYGUALIT, DA. p. p. *Ant.* **Aguado, merado.** || adj. Barrejat ab aigua, disminuït el sabor d' una beguda, baixat de tó un color. **Aguajoso, aguachento.**

AYGUAMANS. m. Objecte de ferrissa, pisa, etcétera, que serveix pera rentar les mans. **Aguamanos.** || **RENTAMANS.**

AYGUA-MARINA. *Min.* Pedra fina formada d' alumina, sílice, glucina, cals y òxít de ferro, que té 'l color de l' aigua del mar. **Aguamarina.**

AYGUAMEL. f. La barrejada ab una porció de mel, de modo que no quedi espessa. **Aguamiel.**

AYGUAMOIX. m AYGUAMOLL.

AYGUAMOLL. m. Paratge tan abundant d' aigua, que ab dificultat se pot treballar. **Aguazal, pantano.**

AYGUAMURCIA Y POBLES. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, partit jud. del Vendrell És a la vora del riu Gayá, y té 1,902 habitants.

AYGUANEIX. *Hidrog.* vegts d' Ayguamurcia

AYGUANEIX.

AYGUAPOLL. adj. Se diu de l' ou qu' és buit. **Huevo huero.**

AYGUARDENT. m. Licor clar com l' aigua, d' olor y gust agradables; se treu per destilació de tota substància vinosa y s' inflama al foc. **Aguardiente.**

|| —ALEMANY. És un purgant. *Untura de jalapa composta. Aguardiente alemán.* || —DE BRISA. El que se obté destilant la brisa. *Aguardiente de orujo.* || —RE-

Segell d'Ayguafreda

Segell

d' Ayguamurcia

FINAT. El primer y més fort que 's treu de cada cuita. *Aguardiente de cabeza.*

AYGUARDENTER, A. m. y f. Qui fá o ven aiguardent. *Aguardentero.*

AYGUARDENTERIA f. Botiga ont se ven aiguardent a la menuda. *Aguardenteria.*

AYGUAROL. m. *Ter.* AYGUAMOLL.

AYGUA-ROS. I. ROSADA.

AYGUARRÁS. m. Oli de trementina. *Aguarrás, esencia de trementina.*

AYGUARSE. v. a. Omplirse d' aigua alguna terra. *Aguarse.*

AYGUAT, DA. p. p. Aguado. || m. La vinguda impetuosa d' aigua. *Aguacero, chaparrón, turbión, golpe de agua.*

AYGUAVELLA. *Geog.* Arrabal del dist. mupal. de Torre de Capdella. prov. de Lleida.

AYGUAVENT. m. Pluja acompanyada ab aire fort. *Agua-viento.*

AYGUAVÉS. m. VESSANT.

AYGUAVIVA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Té ajuntament y 560 hab. || Pobllet del terme municipal de Montuñell, provincia de Tarragona.

AYGÜERA. f. Pica de pedra o de obra pera rentar els plats, etcètera. *Fregadero.* || *Córrech*

Segell d'Ayguaviva

que fan els pageses en els costés o vessants pera fer arar les aigües a llurs bancals. *Zanja.*

AYGÜERETA. f. Aygüera, 2.ª accep.

AYGÜES. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Jijona; és a la vora de la riera del seu nòm y té 1,334 hab. || — *Hidrog.* Riera de la provincia d' Alacant; passa per Aigües y desemboca al mar al SO. de Vilajoyosa.

AYGÜES. f. pl. *Met.* Els visos que fan algunes felles, cintes, etc. *Aguas.* || Els visos que fan algunes pedres precioses. *Aguas.* || Els visos que fan les plomes dels aucells. *Aguas.* || Els visos que fan algunes fustes envernissades. *Aguas.* || Els orins. *Aguas.*

|| DEL TIMÓ. f. pl. *Mar.* La part del mar en que s' trova sumergida la pala del timó. *Agua del timón.*

|| *Corrent* qu' en virtut de la marxa del barco va desde proa y toca la pala del timó. *Agua del timón.*

|| FALSSES. Les que 's troven a poca profunditat, e impede'xen trovar les fermes. *Agua falsas.* || —

FERMES O SEGURES. Les dels pous que venen de veritables déus. *Agua firmes.* || — FLUIXES O MOLLES.

Se dona vulgarment aquest nòm a les que tenen móltes sals en dissolució, especialment sulfat de calç, y son mólts pesades al ventrell, no essent bones ni per beure, ni per couer els aliments, ni pera rentar la roba pe que gasten mólts sabó. *Agua pesadas; agua selentosas.* || — FORTES. Aquelles que per ésser poch carregades de sa's, son lleugeres al ventrell y mólts diurètiques y digestives. *Agua ligeras.* || — MAJORS.

Els excrements de la persona, y MENORS, l' orina. *Agua mayores ó menores.* || — MEDICINALS. Les que 's recepten als malalts pera beure o banyarse. *Agua medicinales.* || — VESSANTS. Les que cauen de les montanyes, feulales, etc. *Agua vertientes.*

FER AIGÜES. fr. *Met.* ANAR A FONDS. || Confondre's, no trovar eixida en alguna dificultat. *Perder pie.* || *Met.* ESPANTARSE.

LES QUATRE AYGÜES. *Farm.* Barreja d' aigua naí, ginesta, fonoll y tarongina, o de quatre aigües aromàtiques destilades que s' usa com anliespasmódica. *Cuatro aguas.*

LES SEUES AYGÜES SON BAIXES. fr. Trovarse en algú apreto. *Verse en las astas del toro: tener mal pleito, ver el pleito mal parado.*

PENDRE LES AIGÜES. fr. Pendre les aygües medicinals. *Tomar las aguas.*

TRENCAR LES AYGÜES. fr. Evaquar les dones prenyades l' humor que rodeja al feto, senyal pròxim del part. *Romper las aguas ó la sangre.*

AYGÜETA. f. dim. Agüita. || *Met.* Licor que no té forsa. *Aguachirle.* || f. L' humor clar com aigua que 's fa als grans o a les llagues. *Agüete.*

AYGUÓS, A. adj. Abundós d' aigües o que participa de la qualitat de l' aigua. *Acuoso.*

AYGUOSITAT. f. Qualitat de lo que abunda en aigua. *Acuosidad.*

AYGUOTA. f. Qualsevol liquid que no tingui les qualitats que li son propies, com: *vi aigualit, caldo sense substancia. Agua:hirle.*

AYL. m. *Ant.* ALL.

AYLE, NA. adj. *Ant.* AGÉ.

AYLI. adv. m. *Ant.* ALLI.

AYLÓ. pron. *Ant.* ALLÓ.

AYLOR. adv. f. *Ant.* LLAVORES, LLAVORS.

AYMANT. n. p. AMÁN.

AYMAR. v. a. Amar.

AYMERICH. *Geog.* Partida rural del part. jud. de Valls, prov. de Tarragona.

AYMERICH (Fra Nicolau). *Biog.* Inquisidor, natural de Girona, ont va pendre l' hàbit dels predicadors l' any 1334, morint a la meteixa ciutat l' any 1399, als vuitanta d' etat. Va ésser fecundíssim escriptor. És autor d' un dialèch contra 'ls lulistes, escrit en 1393, y a causa d' ell fou desterrat tres anys després a Urgell. Poch temps avans de morir encara escrivia. Les seues obres constituïen onze grans volums, que 's guardaven a la biblioteca del seu convent a Girona.

— (MATEU). *Biog.* Jesuïta, historiador y humanista, distingit en el conreu de la llengua llatina. Va néixer a Bordils l' any 1715, morint desterrat a Ferrara l' any 1793. Usava 'l pseudònim de *Mateu Massanet*. Dels diferents llibres que va escriure n'hi há un, quin text es encara avui consultat y se titula: *Nomina, et acta Episcoporum Barcinonensium, etc.*, 1760. Havia estat professor de filosofia y teologia y rector dels colegis de la Companyia de Jesús a Barcelona, Cervera y Gandia. Aymeich va ésser un dels primers a Catalunya a declarar-se contra els peripatètics, introduint la reforma de la filosofia.

AYMIA. *Loc. ant.* Querida señora mía, vida mía. || CONCUBINA.

AYNA. f. *Ant.* EINA.

AYNET DE CARDÓS. *Geog.* Poble del dist. municipal d' Estahón, prov. de Lleida. || — DE VALLFERRERA O DE BESSAN. Poble de la prov. de Lleida; bisb. de la Séu; part. jud. de Sort.

Està situat a la vora del riu de Vall de Ferrera, y té 231 hab.

AYNETO. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Lladorre, prov. de Lleida.

AYO, A. m. y f. Qui cuida de la educació d' algú príncep o gran senyor. *Ayo.* || *Ant.* DIDOT.

AYÓDAR. *Geog.* Pobllet de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és dalt d' una montanya y té 882 hab.

AYOLI. m. *Ter.* ALIOLI.

AYONOLAR. v. n. *Ter.* AGENOLLARSE.

AYORA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia format de 8 ajuntaments, que son: Ayora, Cofrentes, Cortes de Pallás, Jalance, Jarafuel, Millares, Teresa de Cofrentes y Zarra. || — Vila de la prov. de Valencia, bisb. d' Oriola, cap del part. jud. del seu nòm; és a la vora de la riera de La Llacuna y té 4,987 hab. || — (SERRA DE). *Orog.* Montanyes prop de

Ayora, entre les províncies d'Albacet y Valencia, essent el pic més alt de les muntanyes, l'anomenat *Mugrón*, de 1,218 metres sobre 'l nivell del mar.

AYR. adv. *Ter.* AIR.

AYRADA. f. Vent fort. Airazo.

AYRÁS. m. aum. D'aire. Airazo, airón.

AYRE. m. Fluit elàstic y transparent que omple o constitueix lo que 'n dihem atmósfera. Aire. || VENT. || *Met.* Primor, gràcia y perfecció en fer les coses. Aire. || Garbo, brió, gentilèsa. Aire, garbo, gallardia. || *Mús.* El temps y moviment, quan se canta o toca. Aire. || — ACANALAT. El que passa per algún paratge estret. Aire colado, *encallejonado, acanalado.* || — POPULAR: AURA O FAMA POPULAR. || — VITAL. El que serveix pera la respiració. Aire vital.

AYRES NATIUS. Els del lloch o país de que un es fill o en que s'ha criat. Aires nativos.

AL BELL AYRE. *Loc. ant.* A placer, con comodidad.

AYRE QUE TALLA. *Expr.* Aire molt fret. Aire que corta.

AB AYRE. m, adv. *Fam.* Ab lleugeresa. Con aire.

AGAFAR AL AYRE. fr. *Met.* AGAFAR AL VOL.

ASSOTAR L'AYRE. fr. Travallar en vá. *Echar lanzas en el mar.*

CREURE EN L'AYRE. fr. Creure ab molt poch fonament. *Creerse del aire.*

DE BON O MAL AYRE. *Loc. Met.* DE BON O MAL HUMOR.

ESTAR EN L'AYRE. fr. No haverse resolt, y també estar sens acomodo, servir interinament. *Estar en el aire.*

FER PÓR L'AYRE. fr. Tindre pór de qualsevulla cosa. *Temerse del aire.*

GUARDAR ELS AYRES. fr. Seguir el geni d'algú. *Guardarle a alguno el aire ó llevarle a alguno el aire.*

L'AYRE L'OFÈN. fr. Se diu de qui es molt delicat. *Ojendarse del aire.*

MUDAR D'AYRE. fr. Que 's diu del que s'ha posat malalt en algun lloch y passa a un altre a veure si li provará. *Mudar aires ó de aires.*

MUDARSE 'LS AIRES. fr. *Met.* Mudarse la fortuna. *Mudarse el aire.*

NO FA UN ALÉ D'AYRE. fr. Denota que fa molta calma. *No hace ó no corre un pelo de aire.*

PARAR L'AYRE. fr. *Calmarse, sosejarse, echarse el aire.*

PARLÀR DEL AYRE. fr. Denota que la execució o intel·ligència d'alguna cosa es quasi impossible. *Hablar de la mar, pensar en lo excusado.*

PARLAR EN L'AYRE. fr. *Fam.* Parlar sense fonament. *Hablar al aire.*

PASSAR AYRE. fr. Fer aire fresch. *Correr ó pasar aire.*

VIURE DEL AYRE DEL CEL. fr. PASSAR DEL AYRE.

PASSAR O ALIMENTARSE DEL AYRE. fr. Confiar en vanes esperances. *Sustentarse, mantenerse, alimentarse del aire.* || Menjar molt poch. *Sus entarse, alimentarse del aire.*

PENDRE L'AYRE. fr. Posarse en un lloch ont hi toqui l'aire. *Tomar el aire.*

PENDRE 'LS AYRES. fr. Estar en algún paratge ab l'objecte de recobrar la salut per la mudansa de clima, aliments, etc. *Tomar aires.*

PORTAR EN L'AYRE. fr. Portar alguna cosa sense que toqui a terra. *Llevar en el aire, en peso, en volandas.*

QUEDARSE EN L'AYRE. fr. Quedarse un assumpto sens determinar, no acabar lo comensat, parar la execució d'alguna cosa. *Quedar en el aire, pararse.*

TINDRE L'AYRE D'ALGÚ. fr. RETIRAR 'HI.

AYRE. *Geog.* Illeta del dist. mupal. de Mahó, Menorca.

AYREFERIT, DA. adj. *Ter.* Qui té o ha sofert un atac de feridura. *Baldado.*

AYRE FLOR. *Geog.* Caseriu de terme de Sanceilles, Mallorca.

AYREJAR. v. a. Posar alguna cosa al aire. *Airear.*

AYREJARSE. v. r. Pendre l'aire. *Airearse.*

AYREJAT, DA. p. p. Aireado.

AYREJÓS, A. adj. Llòch descubert, lliure de boires, bravades, etc. *Desavahado, airoso.*

AYRELA. f. *Bot.* Subarbast del ordre de les ermicinies. *Airela.*

AYRENES. f. pl. *Hist.* Festes que 'ls pagesos celebraven pera honrar a Baco y Cérés. *Airegas.*

AYRET, m. dim. Airecillo.

AYRÓ CORONAT. m. *Ornit.* Aucell més gros que un colóm, de color vert hermós ab taques grogues, que a la llum fa tornassolats, ab un plomall de plomes negres al cap y 'l bèch còrb com una fals. *Airón.*

AYROLA. f. *Ant.* Era. || Paradeta de terra pera fer 'hi planters.

AYRÓS, A. adj. Dit del temps. *Airoso, ventoso.* || El llòch en que hi fa molt d'aire. *Airoso, ventoso.* || *Met.* Garbós. briós. *Airoso.*

AYROSAMENT. adv. m. Ab garbo y gallardia. *Airosamente, gentilmente.*

AYSÍ. adv. m. *Ant.* AIXÍ.

AYTAL. adj. *Ant.* Tal. || adv. *Ant.* COM. || Jo, fulano. Yo.

AYTAMBÉ. conj. *Ant.* También.

AYTANA, (Serra). *Oyog.* Serra que hi há entre 'ls part. jud. de Callosa y Vilajoyosa, prov. d'Alacant, y quin punt més enlairat és a 1,558 met. demunt el nivell del mar.

AYTANT. adj. TANT. || *Ant.* ALTRETANT. || adv. t. Fins a tant. *Hasta tanto.*

EN AYTANT. m. adv. *Ant.* No obstant. *Sin embargo, no obstante.*

AYTANTBENT. adv. *Ant.* TAMBÉ.

AYTEMOMA. m. *Med.* Confusió y barreja dels humors dels ulls, formant un color negrench. *Aitemoma.*

AYTÓ o ATÓ. *Biog.* Bisbe de Vich en el segle X, molt entés en ciències exactes. Va ésser mestre de Gerbert, docte matemàtic que va ocupar la càtedra de Sant Pere ab el nòm de Silvestre segon. Aytó va ésser arquebisbe per voler de Joan XIII, unintse les dues diòcesis de Tarragona y Vich, al objecte de ésser regides a la vegada per Aytó, ab el beneplàcit del Sant Pare.

AYTONA. *Biog.* Títol que portaven els membres de la famosa familia dels Moncades. El primer senyor d'Aytona va ésser en Gastó de Moncada, que vivia en el segle XV. El seu fill y hereu en Joan de Moncada, va obtindre d' en Carles I, títol de comte d'Aytona. Més el seu fill y hereu Francesch, va ésser el primer marquès d'Aytona, segons Royal Cédula d' en Felip II (any 1581) Aquest títol va passar després a la familia Medinaceli per haver entrat en possessió del meteix, Na Teresa de Moncada, que 's va casar ab l' hereu Medinaceli l' any 1722.

AYTONA. *Geog.* Vila de la província, bisb. y tert. judicial de Lleida. És a la vora del Segre y té 2,075 habitants.

AYTUA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. d' Escaró, depart. dels Pirineus Orientals.

Segell de la casa d'Aytona

Segell d'Aytona

AYXOLENIA f. *Astron.* Nòm de la constelació Cabra. Aixolenia.

AYZELL pron. dem. AQUELL.

AZÁ, AZAM ó ASAM (Mosseh). *Biog.* Escriptor jueu, natural de Tárrega, a qui Amador de los Ríos anomena Rabí Moseh de Zaragoza. Va escriure en llemosí un tractat en vers sobre 'l joch d'escachs, traduït al castellà a mitjans del segle XIV.

AZAFOR (Serra de). *Orog.* Serra del SO. de Denia, entre les províncies de Valencia y Alacant.

AZANUY. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora d'un barranch y té 1,084 hab.

AZARA. *Geog.* Llóch de la prov. d'Osca, part. jud. de Barbastre; té 500 hab.

AZEMAR. *Biog.* Trobador provençal, anomenat *el negre*, que durant el segle XIII va gosar de positiva influència en les corts de Pere II d'Aragó y Raimond VI de Tolosa.

AZLOR (Maria de la Consolació), Comtesa de Bureta. *Biog.* Va néixer a Girona l'any 1773 y morí a Zaragoza el 1814. Una de les heroïnes de quan aquesta ciutat va ésser sitiada pèl exèrcit

francés en la guerra de l'any 1808. Posá tots els seus béns a la disposició del general Palafox y va pendre part a la brega entre 'l meteix poble, al

qual alentava sempre ab la seua paraula y exemple. Va immortalisarse per son esperit patriòtich, fins al punt, que una volta apoderades de la capital de Aragó, les tropes del primer Bonapart, la comtesa de Bureta va trasladarse a Cadis ab el seu marit, no retornant a Saragossa fins qu' els francesos abandonen l' Espanya. || *Geog.* Llóch de la prov. d'Osca, part. jud. de Barbastre. Té 550 habitants.

AZOR. m. *Ant.* ASTOR.

AZUÉBAR. *Geog.* Vileta de la prov. de Castelló, bisb. y part. jud. de Segorb; és a la vora del riu Palancia y té 826 hab.

AZUL. adj. y

AZUR. adj. *Ant.* BLAU DE CEL.

La comtesa de Bureta.
(D' una estampa del seu temps.)

B

B. És la segona lletra del nostre Abecé. Se pronuncia tancant la boca, aderint els llavis completament y abulantlos un poch, posant la llengua en el seu estat natural, y aixecant el vel del paladar. En tal disposició l'aparat bocal, se dona sortida al aire, xoca en la tancadura feta pels llavis, els desprén, atravessa y produeix el só articulat anomenat *b*. Hi ha encontrades en les que 's confón la *b* ab la *v* a causa de la similitut d'abdues al acte de produirse.

BAANITA. m. Qui segueix la doctrina de Baanes, heretge de principis del segle IX, que va formar una secta particular de maniqueus. **Baanita.**

BABA. f. Humor que flueix espontáneament de la boca. **Baba.** || Humor viscos que despedeixen els caragols y altres insectes. **Baba, babaza, limazo.** || La seda basta dels capolls embolicats y la meteixa camisa del capoll. **Cadazgo.** || m. *Met.* Home molt fatuo. **Baba.**

CAURE LA BABA A ALGÚ. fr. *Met.* Admirarse algú o causarli gran gust lo que diu o fa la persona del seu afecte. *Caérsele á uno la baba, estar con la boca abierta.*

TINDRE MALA BABA. fr. *Met.* Ésser murmurador. *Tener lengua de escorpión.*

BABADER. m. Troç de tela que 's posa al pit de les criatures per curiositat quan mengen. **Babero.** || Troç de tela que 's posa al pit de les criatures pera que no s'embrutin el vestit ab les babes. **Babero.**

BABALÁ (A la). m. adv. Ab poch cuidado, sense mirament. A media talla.

BABALLES. f. pl. Lo que queda en el plat després d' haver menjat. **Escamochos.** || Els rosegalls que deixa 'l bestiar a la menjadora. **Granzones, rizas, pajaza.**

BABAMENT. m. Acció de babejar. **Babeo.**

BABAR. v. a. **BABEJAR.**

BÁBARA. f. *Ant.* Mena de colxe llargarut provinent de Baviera. **Bábara.**

BABAROTES (Fer). fr. **Hacer muecas.**

BABÁS, SA. adj. *Fam. aum.* **Bobón.**

BABASALL. m. **Babadero.**

BABASAY. m. *Ter.* **BABADER, 2.**

BABASSA. f. Humor aquós, espés y enganxadís que fan els animals y les plantes. **Babaza.**

BABÀU. adj. Tonto, beneit. **Babieca, bobo.**

QUEDAR FET UN BABÀU. fr. Quedarse encantat ab qualsevulla cosa. *Quedar hecho un babieca, quedarse de una pieza ó hecho una pieza.*

BABÀU (Graciá). *Biog.* Mestre compositor de música, en el segle XVII. Natural de Valencia, era mestre de capella en aquella capital entre 'ls anys 1650 y 1665.

BABAYÓS, A. adj. **BABEJAT.**

BABEIG. m. L'acte de babejar. **Babeo.**

BABEJAR. v. a. Despedir de sí la baba. **Babear.**

|| Omplir de babes. **Babosear.** || *Met.* **CAURE LA BABA.**

BABEJAT, DA. p. p. **Babeado, baboseado.**

BABEL. f. Llòch ont hi ha gran desordre y confusió, aludint a la torre de Babel. **Babel, babilonia.**

BABERA. f. Peça de l'armadura antiga que cubria la boca y la barba. **Babera.**

BABÍ (Coll de). *Orog.* Coll que hi ha a la serra dels Bufadors, a la vora del Ter, entre Llaers, prov. de Girona, y Sant Quirse de Besora, prov. de Barcelona. Té 925 met. demunt el nivell del mar. || — **GRÓS y XICH.** *Orog.* Colls situats prop del anterior.

BABIA. f. Estar en Babia. Estar molt distret sense enterarse de lo que 's diu o 's fa. S'usa ab el verb *estar.*

BABIECA. m. Ximple, toix. **Babieca.**

BABILÓ. m. *Ter.* Font que raja sols en temps de grans plujes. **Fuente, manantial.**

BABILONI, A. adj. Natural de Babilonia, ciutat de Siria. **Babilonio.**

BABILONIA. f. *Met.* Confusió. **Babilonia, babel.**

BABILÓNICH, CA. adj. Pertanyent a Babilonia. **Babilonio.**

BABÓ. n. *Ter, náut.* **BABOR.**

BABOIA. m. **BABIECA.**

BABOIADA. f. Tonteria, bestiesa. **Boberia.** || **PATRANYA, FALORNIA.**

BABOIÁS, SA. adj. aum. Tontás. **Bobón, bobazo.** || **TABOLI.**

BABOLS. *Bot.* **V. ROSELLA y CAPELLANS.**

BABOR. m. *Náut.* El costat que ve a la má esquerra del qui estant a popa mira a proa. **Babor.**

BABORTA. *Hidrolog.* Riuet que neix als estanys del seu nom, prop de la frontera occidental d' Andorra, y desaigua a la vora de la Vall Ferrera, prov. de Lleida. || — **(PUIG DE).** *Orog.* Puig de 2,933 met. d' altitud, situat al N.E. de la prov. de Lleida, a ponent de la ratlla occidental d' Andorra.

BABÓS, A. adj. Qui treu moltes babes. **Baboso.**

BABOSA. f. *Ictiol.* Cert peix de mar que té l'esquena negrenca ab varies clapes, dit aixís perque treu moltes babes. **Babosa.**

BABUTXA. f. Sabata de sola mòlt prima. **Zapatilla.**

BACA (Torre de). *Geog.* Atalaya del dist. mupal. de Sóller, Mallorca.

BACA. f. *Ictiol. COMUNA.* || — **MORENA.** Nòms ab que 's designen les especies de peix del género *torpedo*. **Torpedo, tremielga, tembladera.**

BACAINA. f. **Sueñecito.** || **FER UNA BACAINA.** fr. Trencar el son. **Descabezar el sueño.**

BACALAR. m. *Ant.* Jove cavaller qu' havia fet les seues primeres armes, pero que no podia posar en campanya cert número de soldats; y per analogia se aplicá després al estudiant qu' havia rebut el primer

grau en la seua respectiva facultat. **Bachiller.** || **BATXILLER.**

BACALLÀ. m. Peix de 50 a 70 centímetres de llargh. pardo clar, que 's pesca ab abundancia, especialment al banch de Terranova, d' ont, després de salat y sech, s' abasteix quasi a tota l' Europa. Se 'n coneixen varies especies. **Bacalao, abadejo, merluza, truchuela.**

SEMBLAR UN BACALLÀ. fr. *Met.* Estar molt flach, sech. *Estar como un naipe ó hecho una pavesa.*

BACAMORTA. *Geog.* Poblet de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és al peu de Puig Planola.

BACANERA. *Geog.* Serra divisoria de la Vall d' Arán ab França, terme de Gonaux.

BÁCARA. f. *Bot.* ADZARÍ.

BACARDÍ Y JANER (Alexandre de). *Biog.* Advocat y escriptor professional. Va néixer a Barcelona l' any 1815, morint a la meteixa ciutat l' any 1888. És autor de diverses obres de dret mercantil y de llegislació militar y traductor del *Tratado de legislación ó exposición de las leyes generales* (1833-1837). L' any 1840 va publicar el *Tratado de derecho mercantil de España*, primer llibre d' aquesta materia escrit en castellà. L' any 1861 va publicar el *Diccionario del derecho marítimo de España* y l' 1885 el *Diccionario de legislación militar*, publicant també, ab colaboració, el *Manual del derecho civil en Cataluña.*

BACASSIS. *Geog. ant.* Nòm de Bagà, prov de Barcelona, en temps dels romans.

BACH. m. UBACH. || — (VALL DEL). *Orog.* Valleta que comensa a la ratlla de l' encontrada de la Vall de Llerca ab la de Camprodón, a llevant del coll de Sant Pau, y acaba sota el caseriu de Sant Miquel de Pera, agregata al ajunt. d' Oix, prov. de Girona. || —

MORELL. *Hidrog.* Riera que baixa de la Creueta, encontrada de Camprodón, y 's junta a la de Bolós, el lloch anomenat Mulladar, pera formar la de Salarasa, prov. de Girona. || — DEL PORTELL (COLL DEL). *Orog.* Entre la vall d' Aranyonet y la del coll d' Ars, en el Bergadà.

BACH DE RODA (Francesch Macià, conegut per). *Biog.* Patrici famós que va defendre arduosament l' independència de Catalunya de 1707 a 1714. Ell va ésser qui principalment obligà a fugir a les tropes de Felip V, quan leia trenta set dies que sitiaven Barcelona per primera vegada. Era natural del terme de Roda, vora de Manlleu; va ésser agafat a traïció y va morir a la forca (28 d' Abril de 1715), perduda la llibertat de Catalunya. Havia sobresurtit en mitj del brillant estol de vigatans que van defensar fins al darrer moment l' autonomia del Estat català. Una cansó popular de l' época ha vingut perpetuant el record d' en Bach de Roda millor que tots els llibres que se 'n haurian pogut escriure.

BACÍ. m. Gibrelleta pera orinar o anar de cós.

BACIN. || *Ant.* BACINA.

SERVIR DELS BACINS. *Loc. ant.* Servir o donar aiguamans. *Dar aguamanil.*

BACIBÉ (Cerele de). *Geog.* Cercle lacustre ont s' origina 'l riu Malo en la Vall d' Arán. És una comarcada molt gran, plena de tarteres y migrats agleballs. || — (ESTANYS DE) Son en el cercle del seu nòm. || — (TUC DE). Un dels cims del cercle de igual nòm. (2,635 m.)

BACILAR. adj. Que té la forma llarga y cilíndrica d' una baqueta. *Bacilar.*

BACILARS. pl. *Min. y quim.* Certs cristalls llargs, prims y rodonejats. *Bac lares.* || *Zool.* Animals infusoris prims. *Bacilares.*

BACINA. f. Plata, regularment de metall, pera demanar caritat. *Bacia.* || La qu' usen els barbers pera remullar. *Bacia.* || Vas cóncav pera rentar els peus. *Bacia, barreño.*

BACINADA. f. L' inmundícia tirada del baci. *Bacinada.* || La porció que cap en un baci. *Bacinada.*

BACINÁS. m. aum. *Gran bacin.*

BACINASSA. f. aum. *Gran bacia.*

BACINER. m. Qui capta ab bacina. *Bacinador.*

BACINET. m. dim. *Bacinejo.* || Peça de l' armadura antiga que cubria 'l cap a manera de casco. *Bacinete.* || El soldat que portava corassa. *Bacinete.*

BACINETA. f. dim. *Bacinica, bacinilla.*

BACÒ. m. PORCH.

SI VOLS TINDRE UN MÉS BO, MATA BACÒ. *Rerfà que se pren en sentit literal. Si quieres un mes bueno mata cerdo.*

BACÒ (Francesch). *Biog.* Frare del Carme, natural de Girona, al sigle XIV. Va exercir l' ensenyansa a París durant dinou anys. L' any 1366 era procurador general y després provincial de Catalunya És autor d' obres llatines sobre relligió. Segons l' abat Tritemi, Bacò era un gran escriptor, excelent poeta y tan seví que a París era conegut ab el dictat de *doctor sublim y resolut.* Va morir a Camprodón pèl Agost de 1372.

BACONADA. f. *Ter.* Porqueria. || ATSEGALLADA.

BACONÁS. m. aum. *PORCÁS.*

BACONET. m. dim. *COTXINILLA, PANAROLA.* || *GARRÍ.* || m. *Zool.* Animal de cloaca ab tres parells de mandíbules, sense palps; tronch dividit en set anelles, ab dos peus en cada una, llis y centrós fosch ab taques negres. N' hi ha dues especies comunes: l' una de cos oblongue, convexe per demunt y plà per sota, se plega en forma de bola. *Cientopies, escolopendra.*

BACONISTA. m. Qui segueix les opinions del célebre filòsof Joan Bacon. *Baconista.*

BACORETA. *Ictiol.* Peix de la familia de les tunyines. *Albàcora.*

BÁCUL. m. Gaiato que 's débil y 's vells porten pera sostindres. *Báculo.* || *Met.* Amp; ro, consol. *Báculo.*

BÁCUL PASTORAL. La crossa dels bisbes còm a pastors espirituals del poble. *Báculo pastoral.*

BADA. f. *Ant.* Es- del Museu de Vich *CÓLTA, CENTINELLA.*

BADADOR. A. m. y f. Qui no està ab atenció. *Distraido* || *Ant.* *MIRADOR, 2.*

BADADURA. f. *ESCLETXA.* || *CRIVELLA A LA TERRA. Grieta.*

BADAFIÓ. m. *Naut.* Corda pera unir les bonetes ab les veles. *Badaza.*

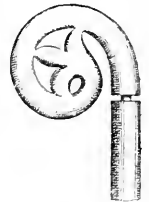
BADAINA. *Art. y Of.* Eina d' acer ab mànec de fusta, usada pèls fusters y torners. Mena d' enformador, pero més revingut. Serveix pera fer forats picant

BADAIRE. m. *BABAU.*

BADALIT. m. *EMBADALIT.*

BADALONA. *Geog.* Ciutat de la prov., bisb. y part. jud. de Barcelona; està situada a la costa de Llevant, a la vora de la desembocadura del riu Besòs; té molta industria y 19,254 hab.

BADALOT. m. Obertura que 's fá als sostres o a les parets en lloch de finestra. *Claraboya, tragaluz.* || La caixa de l' escala. *Caja.*

Báculo romànic del Museu de Vich

Báculo gòtic del Museu de Vich.

Segell de Badalona

BADALL. m. L'acció de badallar. **Bostezo**. || *Ter.* CRIVELLA, ESCLETXA. || El tall que 's fá a la punta de la ploma d' escriure. **Raya**, **abertura**.

EL BADALL NO POT MENTIR, o VOL MENJAR o DORMIR o DROPERIA MANTENIR. fr. *Ilambre ó sueño ó ruindad del dueño*.

FER BADALLS Y CREUETES. fr. No haver menjat. *Hacerse cruces; estar por esta cruz de Dios*.

FER EL DERRER BADALL fr. Morir. *Dar la última boqueada*. || **ESPIRAR**.

BADALLAR. v. n. Respirar, obrir involuntariament la boca més de lo regular. **Bostezar**. || Fer alguna cosa ab negligencia o de mala gana. **Dormir**, **roncar** || Escoltar ab disgust o displicencia. **Bostezar**. || **MORIR**.

BADALLAR DE FAM. fr. Morirse de fam. *Morir de hambre*.

BADALLADOR. m. y

BADALLAIRE. m. Qui badalla sovint **Bostezador**.

BADANA. f. Pell d' ovella o de moltó adobada. **Badana**. || *Met.* Persona de poca substancia o fonament. **Badaluque**.

TOCAR LA BADANA. fr. *Fam.* Pegar a algú. *Zurrar la badana ó el balago, menear el zarzo*.

BADAR. v. a. Dividir, partir. **Hender**, **rayar**. || v. n. Encantar-se en qualsevulla cosa com un x mple. **Quedar con la boca abierta**. || **ESTAR OCÍOS**.

BADAR LA BOCA fr. *Abrir la boca*.

NO BADAR BOCA. fr. No dir res. *No chistar ó no desplegar los labios; coserse la boca: no decir esta boca es mía*.

BADARSE. v. r. Obrirse, civellaisse. **Henderse**, **abrirse**.

BADARSE LES FLORS. fr. **ESCLATAR**.

BADASSES. f. pl. *Naut.* Les cordes fixes posades de distancia en distancia a la relinga del gràtil de les bonet. s ab que s' uneixen a les veles pera augmentar-les quan convé agraudar-les. **Badazas**.

BADAT, **DA**. p. p. **Hendido**, **abierto**, **resquebrajado**.

BADEJO. m. **BACALLA**.

FER BADEJO. fr. *Mallarse com un peix. Calarse como una sopa*.

BADELLS. m. pl. *Bot. ter.* **CUNILLETS**.

BADERNA. f. *Naut.* Troç de trena de vuitanta o més centímetres de llargh. Serveix pera s bjectar la gúmera al virador sempre que 's vira 'l cab: estant. **Baderna**.

BADERNAR. v. a. *Naut.* Subjectar ab badernes. **Badernar**.

BADERNÓ. m. *Naut.* Baderna grossa y llarga. **Badernón**.

BADÈS. *Geog.* Caseriu del terme de Bellver, prov. de Lleida.

BADEYAR. v. n. *Ter.* **BADALLAR**.

BADIA. f. Entrada de mar de molta extensió dins de la costa ont s' hi poden resguardar les embarcacions. **Bahía**. || **ABADIA**. || — (LA). *Geog.* Caseriu del terme de Serrallonga, depart. del Pirineus Orientals.

BADIA Y LEBLICH (Domingo). *Biog.* Explorador catalá conegut per *Alf-Bey-el-Abbasí*, nóm adoptat per ell a fi d' evitar la sospita del seu origen cristiá entre els alarbs. Va neixer a Barcelona l' any 1767. Va exercir diferents càrrechs administratius, y l' any 1801 va presentar al govern el plau d' un viatge científich al Africa a càrrech de aquell, passant a executar-lo, entrant a Tànger l' any 1803; més el viatge passá a ésser polítich. Va ésser el primer cristiá que va entrar a la Meca (1807) y va fer conèixer

el seu famós temple als europeus. El principal llibre d' en Badia (*Voyages d' Alf-Bey en Afrique et en Asie pendant les années 1803, 1804, 1805, 1806 et 1807*, París, Didot, 1814) serveix pera formarse concepte de la válua del atrevit explorador, contrariat per les alternatives de la política del seu temps. Encare está per fer la biografía d' aquest home distingit. Sembla que va morir l' any 1818 prop de Damasc, en el seu segon viatge a la Meca. Altres diuen que va morir l' any 1822.

BADIELLA. f. **VIDALBA**. || *Cir.* Troç de budell que va del melch del feto al llit o despulla. **Cordón umbilical**. || f. *Bot.* Herba que s' enrama, de fulles compostes y oposades, de flors blanques y tan picant que fa butllofes a la pell. Se 'n cria una mena a montanya y un' altre al plá. || **HERBA DE LLAGUES**. **Hierba del pordiozero**.

BADIGUER. m. *Art. y of.* Conjunt de bigues. Estiva de bigues o de taülons. **Estiva**.

BADIU. m. *Ter.* **EIXIDA**, **CEL OBERT**. || *Ter.* Forat del nas.

BADÓ. n. p. Nóm vulgar de Salvador. **Salvador**.

BADOCH. m. La flor del magraner. **Flor de granado**, **granadino**, **balanstría** || Persona que s' encanta ab qualsevulla cosa. **Babiaca**, **papanatas**.

BADOLES. f. *Bot.* Planta semblanta a les agiellas y de la meteixa familia. **Acedera romana**.

BADOMERIES. f. pl. Coses de poca importancia. **Frustrerías**.

BADOQUEJAR v. a. **BADAR**.

BADOQUEJAT, **DA**. p. p. **BADAT**.

BADOQUERA. f. Canya llarga o llistó de fusta a un de quins caps s' hi posa o disposa un objecte ab punxes y serveix pera collir o agafar lo qu' es mólt alt o en paratge poch a proposit pera ésser agafat ab les mans: serveix pera collir fruites dels arbres de terra estant, y la usen 'ls nois pera heure pomes y peres en el joch de la sortija. **Aprehensor**.

BADOQUERIA. f. Fer el badoch o el babau.

BADORET. n. p. Diminutiu de Badó. **Salvadorcito**.

BAELL (La). *Geog.* Veinat de Campelles, prov. de Girona.

BAELLS. *Geog.* Poble de la prov. d' Ossa, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; es a la carretera de Binébar a Benebarre y té 737 hab. || — (LA). Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del Llobregat y té 128 hab.

Segell de Baells (de Berga)

BÆTULO. *Geog. ant.* Nóm de la ciutat de Badalona, en temps dels romans.

BAF. m. El vapor que exala alguna cosa. **Vaho**, **vapor**. || El del ví quan bull. **Humo**. || **TUF**.

LLENSAR BAF. fr. Exalar vapor súbtíl les coses calentes. **Va'lar**.

BAFADA. f. El baf que ix tot plegat d' algún lloch. **Tafo**, **vaho**

BAFARADA. f. **BAFADA**.

BAGA. f. *Ter.* La corda pera lligar les càrregues. **Baga**, **lazo**. || **ANELLA**, **CERCLE**. || Llas que 's íi en les cordes. **Lazo**. || La llasada que 's fá al fil de la mitja per massa retort. **Oqueruela**. || *Ant.* Corretja ab que s' embolicava la llansa o 'l dart pera tirarlos ab més furia. **Amiento**. || El viut del mànech de les balanes o de la romana pera regirse sobre la llengüeta o pen. **Alcoba**, **caja**, **manija**. || Llòch ombriu. **UBAGA**. || *Ter.* Plantada d' avellaners. || *Art. y of.* Peça de ferro de una cama rosçada y formant baga o anell al cap. **Pitón**. || — D' EN SOLSONA (COLL DE LA). Entre 'ls vessants de l' Ayguadora y de l' aygua de Valls, en el camí de Berga a Gòsol per Peguera. (1,510 m.) || —

Domingo Badia y Leblích

LLISA (COLL DE LA). Límit entre 'l Bergadá y 'l Ripollès y partió d'aigües de l'Arija y 'l Merdás. (1,210 metres.) || — OBERTA. El pitó que té l' anell desclós.

La бага en forma d'interrogant. || — TANCADA. El pitó clos. El que té l' anell en circumferència.

BAGÀ. *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del riu Bastareny y té 804 habitants.

BAGANT. f. *Ter.* Compor-

ta d'aigua pera desviarla. Compuerta.

BAGARRO. m. BURINOT, ABELLA. || Vagabundo.

BAGARRO, A. m. y f. VAGARRO.

BAGASSA. f. Dona pública, prostituta Ramera, gorrona, moza de fortuna.

BAGASSA BARBACANERA: DONA DE FOSSO.

BAGASSEJAR. v. n. *Fam.* Freqüentar les bagasses.

Putañear, putear.

BAGASSER. m. Qui freqüenta les bagasses. Putañero, putero.

BAGASSERIA. f. *Ant.* BORDELL. || La vida, exercici o reunió de les bagasses. Putaismo, puteria.

BAGASSETA. f. dim. Putuela.

BAGATELA. f. Cosa de poca entitat. Bagatela, friolera.

BAGATGE. m. Bestiar de càrrega pera tragar l'equipatge de la tropa. Bagaje. || El meteix equipatge. Bagaje || *Naut.* Equipatge de la tripulació y guarnició d'una nau. Bagaje.

BAGATGER. m. Qui mena 'l bagatge. Bagajero.

BAGERGUE. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d'Urgell, part. jud. de Viella; té 148 hab. És a la vora del Inyola.

BAGES (Antoni). *Biog.* Militar intel·ligent y polítich d'empresa, fill de Reus. En la guerra civil de 1822 va lluitar per la llibertat. L'any 1843 va ésser el capítol de la revolució autonomista barcelonina de la Junta Central. Va morir lluitant, y 'l seu cós va ésser exposat a la sala de Sant Jordi, a la Diputació.

BAGES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, és a la carretera d'Elne a Thuir y té 1,477. || — V. SANT BENET DE BAGES. || — V. SANT FRUCTUÓS DE BAGES. || — (PLÀ DE). Comarca natural de la prov. de Barcelona, quina capital és Manresa.

BAGES (Estany de). *Hidrog.* Estany al mitjà de França proper al Mediterrà, que ocupa una extensió de 18 kilòmetres per una amplada de 3 a 6.

BAGET (Joan). *Biog.* Un dels capdills catalans que més se distingiren a la segona batalla del Bruch a 14 de Juny de 1808, manant quatre companyies de voluntaris de Lleida. Després va ésser comandant dels somatens a la línia del Llobregat.

BAGET (Sant Cristòfol de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Olot; té 1,093 hab Té agregats els pobles de Bestracá, Rocabrúna y Salarsa.

BAGOL. m. *Ter.* CRIT, CLAMOR.

BAGOLAR. v. n. *Ter.* CRIDAR.

BAGOLAIRE. m. *Ter.* BALADRER, CRIDAIRE.

BAGOT. m. GOTIM. Una de les parts en que 's divideix el raïm. Gajo.

|| Raïm de pochos grans que deixen els vremedors als ceps. Redrojo. || *Ant.* BURINOT, ABELLA.

Segell de Bagà

Segell de Sant Llorenç de Bagà

Segell de Bagur

BAGOTAR. v. a. y

BAGOTEJAR. v. a. y 'ls seus derivats. ESBAGOTAR, ESGOTIMAR.

BAGRA. f. *Ictiol.* Peix de riu, blanquinós, platejat; sa llargaria regularment és de prop de 20 centímetres, pero hi han paratges en que arriba a tindren prop de seixanta. Bagre.

BAGUENY. m. Dim. de бага o ubaga. Umbria.

BAGUER (Carles). *Biog.* Organer y mestre compositor, natural de Barcelona, mort l'any 1808, quan ne contava quaranta. Va ésser un musich molt notable. Existeixen manuscrits algunes obres importants d'ell, pera veus y orquesta.

BAGUEROT. m. *Naut.* L'espai o part que les bogues o ploms dels filats de pescar ocupen a les llingües. Casilla.

BAGUES DE LA LLEVA. *Art. y of.* Petites grapes o planxetes que posen la lleva en l'encast de la fusta.

BAGUL. m. Caixa de tapa còncava. Baül. || La caixa dels morts. Ataud. || *Met. fam.* El ventre del home. Baül.

UMPLIR EL BAGUL. fr. *Met. fam.* Menjar molt. Llenar el ventre.

BAGULER. m. Qui fa baguls. Baulero, cofrero.

BAGULET. m. dim. Baulillo.

BAGUR. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; és prop del mar, devant del cap del seu nom y té 1,915 hab.

BAGUR (Cap de). *Hidrog.* Cap de la costa gironina, entre Bagur y Palafrugell.

¡BAH! interj. Pera expressar algún enfado, o per aprovar alguna cosa, y per excitar o contindre com: ¡bah! deixa'l anar; ¡bah! tu ho vols, sigui ¡Vaya! ó ¡ea! ¡BAH, BAH! ¡Vaya, vaya! ¡ea!

BAHAMONDE (Francisco). *Biog.* Distingit escriptor nat a Valencia l'any 1750 y mort l'any 1805. Conreuá la prosa y la poesia, éssent restaurador del bon gust en les lletres valencianes. Li eren familiars les llengües clàssiques y tots els extrems de la filosofia y lletres. Pertanyia als Amichs del País y a la Academia de Nobles Arts de Valencia, de la que 'n va ésser secretari, ab la particularitat d'haver usat sempre 'l veslüt caracter stich del poble valenciá.

BAHENT. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d'Urgell, part. jud. de Sort; té 257 habitants.

BAHÍ Y FONTSECA (Joan Francisco). *Biog.* Metge, natural de Blanes, ont va néixer l'any 1775. Director y catedràtic del Jardí Botànic de Barcelona. Va estudiar algunes epidèmies; era expert en ciències naturals. Autor y traductor de treballs apreciats que han sigut publicats. Per haver sigut el primer metge, partidari de la teoria del contagi, que va donar a conèixer la epidemia de la febre groga l'any 1821 a la Barceloneta, va ésser calumniat, tenint d'emigrar. La personalitat d'en Bahí era notable al seu temps, com a metge y botànich. Va morir a Barcelona l'any 1841.

BAILETA. *Ictiol.* V. LLOP.

BAILS (Benet). *Biog.* Matemàtic notable y laboratori. Natural de Sant Adrià de Besós (1730) y mort a Madrid l'any 1797. Director de matemàtiques de la Academia de Sant Fernando; membre de la Academia Espanyola y de la Historia, docte en diverses llengües. El Govern li va encarregar la redacció del *Mercurio Histórico y Político*. Entre 'ls seus llibres hi figuren: *Elementos de matemáticas* (deu volums en quart gran); *Lecciones de clave y principios de armonia* (1775); *Principios de matemáticas donde se enseña la especulativa, con su aplicacion á la dinámica, hi-*

Segell de Baget

dronàmica, òptica, astronomia, geografia, gnomònica, arquitectura, perspectiva y calendario (1776). L'any 1785 va publicar un treball científic contra 'ls cementiris dintre de les esglésies y poblats.

BAIRAT (Torrent del). *Hidrog.* Al peu de les montanyes de Carlit.

BAIX. BAIXA. adj. El que té poca alsaria. **Bajo** || *Met.* Humil, despreciable. **Bajo.** || Inclinat envers terra, còm: *cap baix.* **Bajo.** || Dit del color poch viu o esmortuït. **Bajo.** || Dit del estil o llenguatge. **Tenuè, bajo.** || Lloch fondo. **Hondo, bajo, profundo.** || Dit del metall d'or y plata que no arriba al pes que marca la llei. **Bajo.** || La persona de poca y baixa sort. **Bajo.** || m. La veu o instrument que sona una octava més baixa que la del tenor. **Bajo.** || adv. ll. Sòta. **Bajo, debajo.** || En lloch inferior. **Bajo, debajo.** || adv. m. Ab veu baixa. **Bajo, quedo, quedito.** || prep. Que denota la dependència d'un a un altre. **Debajo.**

BAIX DE. m. adv. Ab condició. *Bajo de ó con condició.*

BAIX MÀ. m. adv. Secretament. *Bajo, debajo de mano ó de manga.*

BAIX PENA. m. adv. *Bajo ó so pena.*

BAIX RELLÉU. Esc. *Bajo relieve.*

ANAR O ESTAR AL BAIX. fr. Anar a menys, estar atrassat. *Andar o estar alcanzado, ir á menos, cuesta abajo, de pie quebrado, de capa caída.* || Acavar-se alguna cosa còm: *el vi de la bota,* etc. *Dar bajo.*

DE BAIX EN BAIX. adv. m. Interiorment. *A sus adentros.*

ÉSSER BAIX DE DEVANT. fr. S'aplica al que té poca capacitat. *Ser un bedito, ser del pico amarillo.* || Qui tot s'ho creu. *Tener buenas tragaderas.*

FER BAIX MÀ. Loc. DESTRUÏR.

POSAR BAIX LES ARMES. fr. Deixarles. *Dejar las armas.*

POSARSE BAIX LES ARMES. fr. *Met. fam.* Posarse baix la protecció d'algú. *Contar con la protecció de alguno, abroquelarse.*

BAIXA. f. REBAIXA. || *Mil.* Nota per la que consta l'ausència d'un individu. *Baja.*

DONAR DE BAIXA. fr. *Mil.* Anuntar la falta o ausència a les llistes que s'entreguen als superiors. *Dar de baja.*

ÉSSER DE MA BAIXA. fr. Pailant de persones. *Ser de baja estofa.*

FER BAIXA. fr. Disminuir-se 'l preu de les mercaderies. *Dar baja, bajar.*

BAIXÀ. m. Governador dels turcs. *Bajá.*

BAIXADA. f. Lloch pendent. *Bajada.*

BAIXADETA. f. dim. *Cuestecilla; costanilla,* quan s'aplica als carrers que fan major pendent qu'altres.

BAIXADOR. A. m. Pedris o cosa semblant pera baixar de cavall. *Apeadero.* || **ABAIXADOR.** || *Ter.* *Embarcadero.*

BAIXAMAR. f. El fi de la mínva de la mar. *Bajamar.*

BAIXAMENT. adv. Ab baixada o abatiment. *Bajamente.* || Grollerament, ab vilesa. *Bajamente.* || m. *MERMA, D'SMINUCIÓ.*

BAIXANT. m. Disminució. *Disminución.*

BAIXAR. v. n. Passar d'un lloch superior a un altre d'inferior. *Bajar.* || Anar amollant lo qu'està pendent d'alguna corda. *Descolgar.* || Entre mariners, tornar la barca cap a terra. *Volver á tierra.* || v. a. Treure alguna cosa d'un lloch alt. *Deponer, bajar.* || Derivar-se, originarse. *Descender, proceder.* || **ABAIXAR.**

BAIXAR A ALGÚ DE CAVALL. Loc. *Apear, desmontar.*

BAIXAR A ALOÛ DE CAVALL, CARRUATCE. Loc. *Apear-se, bajar.*

BAIXAR DE LLEI. fr. Desmeré'xer o perdre de qualitat. *Eajarse, descender.*

BAIXAT, DA. p. p. **Abajado, descendido.**

BAIXERAS (Angel Maria). *Biog.* Propietari; autor del plan de reforma de la Barcelona vella. Va néixer a la meteixa ciutat l'any 1834. Va comensar els estudis pera la reforma indicada l'any 1873 y l'Ajuntament els va acceptar còm a base d'estudi l'any 1879, adoptant-los l'any 1881. L'any 1889 se aprová 'l projecte definitivament per l'Estat. Baixeras va presentar al Senat l'any 1878 un projecte de llei pera la reforma interior de les grans poblacions, que és el meteix text que constitueix la secció quinta de la llei d'expropiació forosa de 1879. Va publicar distints treballs relacionats ab el seu tema pre'erent, morint l'any 1892.

Angel M.ª Baixeras

BAIXESA. f. Fet vil o acció indigna. *Bajeza.* || *Fig.* Petitesa y miseria de la criatura respecte al seu Criador. *Bajeza.*

BAIXESA D'ÀNIM. fig. Poquetat d'ànim. *Bajeza de ánimo.*

BAIXESA DE CONDICIÓ O DE NAIXENSA. Humilitat, obscuritat de naixensa. *Bajeza de nacimiento.*

BAIXÓ. m. Instrument de música fet de fusta ab embocadura de canya y semblant al fagot. *Bajón.* || Baixa forta y soptada de preu de alguna cosa. *Bajón.*

BAIXOS. pl. m. Les peces més baixes d'un edifici. *Cuartos bajos.*

BAIXURA. s. f. *Ant.* Fondo, terreno baix. || **Hondo.** || *Ant.* **BAIXESA.**

BAIX VENTRE. m. Nòm vulgar del hipogastre. *Bajo vientre.*

BAJÀ, NA. adj. Tonto, aturat **Bobo, sandio.**

AL HOM BAJÀ DONALI 'L DIT Y 'S PRÉN LA MÀ. *Reg.* *Al villano date el pie y tomará la mano.*

BAJALÓU (Riera de). *Hidrog.* Neix a la baga de Gallifa, terme d'Orís; passa per dins d'aquest terme y desaiqua a la vora del Ter, tocant a Bajalou, prov. de Barcelona.

BAJANADA. f. Tontería. *Sandez, boberia.*

BAJANÁS. m. aum. Tonto, massa bó. *Bobalicón. bobazo, bobote.*

BAJANDA. *Geog.* Veínt d'Estavar, cantó de Sallagosa, depart. dels Pirineus orientals.

BAJANERIA. f. Contemplació excessiva de la muller. *Gurrunina.*

BAJANET, TA. m. y f. dim. de **BAJÀ.** *Tontito, bobalicón, bobillo, Juan de buena alma.* || m. El marit que's deixa governar per la muller. *Gurrunino.*

BAJANOT. m. aum. *Ter.* **BAJANÁS.**

BAJANOTAMENT. adv. **TONTAMENT.**

BAJOCA. f. *Ter.* Monjeta tendre, *Judía tierna.*

BALA. f. Bola de diferents mides y substancies. *Bola.* || Les de tirar ab fusell o canó. *Bala.* || Fardo de mercaderies ben atapaides. *Bala.* || Parlant de paper: deu resmes. *Bala.* || Les de jugar les criatures. *Bolitas.*

CÒM UNA BALA. fr. *Fam.* Molt lleuger. *Como una bala.* || Molt dur. *Duros como balas.*

BÁLACH. s. m. Planta indígena de la fam. de les lleguminoses, mena de ginestell, quines flors s'usen còm a purgants. *Retama purgante, piorno.*

BALADA. f. *Poét.* Cançó treta regularment d'alguna tradició maravellosa. *Balada.*

BALADI, NA. adj. De poca substancia, de poch preu. Baladí. || BRÉVOL.

BALADRAIRE, m. BALADRER.

BALADRE, m. Bot. Mata indígena de la fam. de les ranunculácees, de fulles semblants a les del llorer, si bé més estretes y menys llustroses, y que fa poms de flors blanques y de color de rosa. Es verinosa. Adelfa, laurel. || — BORT. V. LLIGABOSCH. S'anomena també Baladre a una especie de thapsia y al ELEBOR BLANCH.

Brot de baladre

BALADREIG, m. Acte y efecte de baladrejar. Gritería, chillería, vocerío.

BALADREJADOR, A. m. y f. BALADRER.

BALADREJAR, v. a. Fer crits descompassats. Vocear, baladrear

BALADRER, A. m. y f. Qui crida molt. Vocinglero, gritón.

BALADRERAR, m. Llòch plantat de baladres. Adelfar.

BALAGUER Y CIRERA (Victor). *Biog.* Poeta, historiari, autor dramàtic, novelista, periodista y polític. Ha estat un dels homes del segle XIX més populars de Catalunya, junt ab en Soler (Pitarra) y en Clavé. Ell va ésser el principal despertador del esperit patri català. Va néixer a Barcelona l' any 1824, morint a Madrid l' any 1901. El seu primer drama se va estrenar l' any 1838 (*Pepín el jorobado*). És abundantíssima la seua producció, de la qual sobresurten les seues *Poesies catalanes* y les *Tragedies* (dues coleccions), també en català. La seua *Historia de Catalunya* (1860), ab tot y ésser feta d' encàrrech, és la més popular per l' amor ab que està inspirada y per la facilitat y brillantor del seu estil. Va ésser un dels restauradors dels Jochs Florals y 'l primer poeta modern proclamat *Mestre en Gay Saber*. Ocupà també la presidència de la festa major de les lletres catalanes en 1861, 1868 y 1889. Afiliat a la política lliberal, ocupà dues vegades el càrrech de Ministre de Foment y d' Ultramar. L' any 1884 va erigir a Vilanova y Geltrú el seu notable edifici Biblioteca-Museu, en agraïment al districte que l' havia fet diputat a Corts tantes vegades. (*Vegis Lámina sola de retratos*, lletra B).

— Y MERINO (ANDREU). *Biog.* Erudit escriptor dels primers temps del catalanisme. Va néixer a Barcelona l' any 1848, morint a la meteixa ciutat i' any 1883. Son molt apreciabls els seus treballs d' investigació històrica espargits en revistes y periòdics del seu temps, restantne encare alguns d' inèdits. Va ésser mantenidor dels Jochs Florals en 1877.

— Y SALVADOR (ANDREU). *Biog.* Bisbe, nat a La Jana (Castelló) en 1551 y mort en 1626. Vesti l' hàbit de predicador a València (1567) y fou deixeble de Sant Lluís Beltrán. Ensenyà teologia a Tarragona y a València. Vicari general d' Ibbisa y d' Alacant. Assistí com a definidor al Capítol general de Bolonia en 1603. El rei Felip III li donà 'l bisbat d' Albarracín en 1602 y al cap d' un any passà al d' Oriola, que ocupà vint y dos anys.

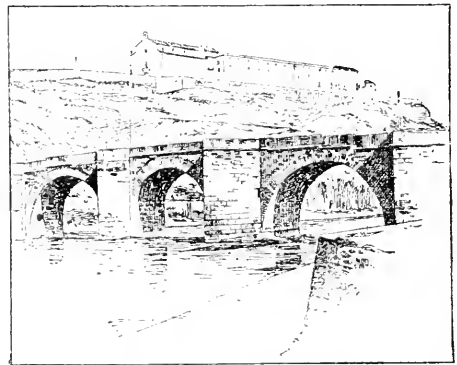
— Y SALVADOR (DAMIÀ). *Biog.* Religios dominich, nat el segle XVI a La Jana (Castelló). Predicador eloqüentíssim, fervorosament religiós. Anà a les Índies, fentse un renom en les missions de Mèxic y de Filipines. Es l' autor del llibre: *Carta sobre el estado de la Christianidad en Filipinas, Japón é Imperio de la China, fecha en Manila á tree de Julio 1599*, dedicada a son germà Fra And'eu, estampada a València en 1601.

BALAGUER. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Llei-

da, que comprén aquestos 59 ajunts.: Ager, Agramunt, Albosa, Alfarràs, Algerri, Alguayre, Almenar, Alós de Balaguer, Anya, Artesa de Segre, Avellanes, Balaguer, Baldomà, Barbens, Baronia de la Vansa, Bellcayre, Bellmunt, Bellvis, Cabanabona, Camarasa, Castelló de Farfanya, Castellserà, Cubell, Doncell, Fontllonga, Foradada, Fuliola, Ibars de Noguera, Ibars d' Urgell, Linyola, Menàrguens, Montgay, Oliola, Os de Balaguer, Penelles, Portella, Preixens, Puigvert d' Agramunt, Santa Linya, Santa Marfa de Meyá, Tèrmens, Tornabous, Torrelamen, Tossal, Tragó, Tudela, Vallfogona, Vilanova de Meyá y Vilanova de Segriá, reuniut entre tots 57,520 hab. || Ciutat de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, cap. del part. jud. y del antich comtat del seu nom; és a la vora del Segre, y té 4,903 hab. || — (COLL DE). *Orog.* Coll que hi há entre

Segell de Balaguer

Santuari del Sant Crist a Balaguer

Hospitalet y 'l Perelló, a la carretera de Tarragona a València. Per extensió s' aplica aquest nom a una bona part d' aquella serra.

BALAIX. *Miner.* Pedra preciosa de color roig fosc, que té la duresa del cristall de roca y se pot pulir. Balaj, balaja.

BALANCEIG, m. Acte y efecte de balancejarse alguna cosa. Balanceo.

BALANCEJADOR, A. adj. *Nàut.* Embarcació propensa a balancejar molt. Abalanceador.

BALANCEJAMENT, m. BALANCEIG.

BALANCEJAR, v. n. BALANSEJAR.

BALANCI, m. Barra que atravesa l' estisora l' carro o cotxe, ont entra la llança. **Balancin**. || El voltant petit ab que 's sagella la moneda. **Balancín**. || Tot pal equilibrat que tinga moviment de bàscula. || Fusta en quina 's gronxin dues persones. || *Art. y of.* La peça de rellotgeria, per quines oscilacions isocròniques vé a regularisarse 'l moviment del motor. || *Mec.* Peça oscilant al voltant d' un eix horitzontal, centrada per punt general. En la màquina de vapor de Watt, sistema vertical, forma el balanci una peça de fundició que, al extrém, s' enllassa ab el pistó de vapor. *Nàut.* Les cordes que penjen dels extrems del pal major. || *Zool.* Aditaments al origen de les ales de certs insectes. || *Hidrol.* Moviment de bàscula, produït per una corrent d' aigua. **Balancín**.

BALANDRA, f. *Nàut.* Embarcació de transport ab un arbre y una vela. **Balandra corsario**.

BALANDRÀM, m. Vestidura talar a modo de capot, que usen els eclesiàstics. **Balandrán**. || LLOBA.

BALANDRAU (Puig de), *Orog.* MALANDRAU (PUIG DE).

BALANDREIG, m. BALANCEIG.

BALANDREJAR, v. n. Moure alguna cosa d' un costat a un altre sense mudarla de siti. També s' usa comú reciproc. **Bambolear**, **bambonear**, **bambalear**.

BALANER, m. *Naut.* BALANDRA.

BALANS, m. Moviment d' un costat a l' altra, especialment de la nau. **Balanco**, **balanceamiento** || Al comer, exámen del estat del seu cabal. **Avance**, **balance**, **tanteo**.

BALANSA, f. El seté signe del zodíach, compost de divuit estrelles. **Libra**. || Cada un dels plats concavos del pés. **Balanza** || *Com.* Els estats en que s' expressa la especie, nombre y valor de les mercaderies qu' entren o ixen a les aduanes. **Balanza**. || pl. Instrument pera pesar. Se compon de dos plats, canastró y llengüeta pera posarlo al fi. **Balanza**, **peso**.

CAURE LA BALANSA. fr. Inclinar-se més a una part que a un' altra. **Caer la balanza**.

ESTAR EN BALANSA. fr. *Met.* Primparat, si cau no cau. **Estar en tanquillas**.

FER CAURE LA BALANSA. fr. *Met.* Ferla inclinar. **Hacer caer la balanza**.

POSAR EN BALANSES. fr. FER TITUBEJAR.

BALANSAMENT, m. BALANS.

BALANSAR, v. n. *Com.* Examinar el cabal. **Hacer el balance**.

BALANSEGAR, v. a. Posar en equilibri les balansas. **Balancear**, **balanzar**, **equilibrar**.

BALANSEJAR, v. n. Moure's un cós d' una part a un' altre, especialment la nau. **Balancear**, **fluctuar**. || *Met.* Estar indecis, dubtar. **Balancear**, **fluctuar**, **estar perplejo**.

ANAR BALANSEJANT. fr. *Met.* VACILAR. || Estar en perill de caure del seu estat. **Andar en balanza ó en balanzas**.

BALANSERA, f. Cada un dels dos pals drets ab un forat al miig, ont se posa l' espadella pera donar direcció a la viga, que forma la premsa del molí de l' oli. **Guiadera**.

BALANSETA, f. dim. **Balancica**, **balancita**.

BALANSEYAR, v. a. **BALANSEJAR**

BALANSÓ, m. Plat de les balanses. **Balanza**.

BALANZÁ HERRERA (Joseph), *Biog.* Mestre de música valenciá. Nat en la capital en 1820 y mort en la meteixa en 1880. Ensenyá d' armonia y composició a molts que foren deixebles distingits. Compongué gran quantitat de música de tota mena. Tenia fama de savi.

BALANZET, *Hidrog.* Port de la part de tramontana d' l' bissa (Balears).

BALAR, v. n. **BELAR**. || *Antl.* **BALLAR**.

BALARI Y JOVANY (Joseph), *Biog.* Filòlech. Nat a Barcelona en 1844 y mort aquí meteix en 1904. Estudiá lleis y filosofia y lletres. Cursá taquigrafia ab el mestre Garriga, quin sistema propagá, havent guanyat una càtedra en oposicions (1872). En 1881 fou catedràtic de grec en l' Universitat de Barcelona, substituint al insigne Bergnes de les Cases. Mantenedor dels Jochs Florals en 1875 y president dels meteixos en 1894. Estudiá molt y escrigué poch, sempre de taquigrafia y filologia. Títols principals de les seues obres: *Historia de la Taquigrafia de los griegos y romanos* (1875); *Etimologies catalanes* (1885); *Influencia de la civilizaci6n romana en Cataluña* (1888); *Poesia f6sil* 1890); *Historia de la Real Academia de Ciencias y Artes* (1895).

BALART (Francisco), *Biog.* Natural de Reus, de ofici galoner, que a hores perdudes donava lliçons de ball. Va compondre poesies, danses y comedies, tot d' aire popular. A n' ell és deguda la famosa compo-

sició catalana que 's canta per la Setmana Santa y comensa: *Jesucrist la passió vostre*, etc. Vivía en la segona meitat del segle XVIII.

— (GABRIEL). *Biog.* Mestre de música catalá; va néixer a Barcelona l' any 1824. En 1835 va dirigir l' orquesta del teatre Reial de Milán, y després igualment al Principal y al Lirich, de Barcelona, y del Circo y Jovellanos, de Madrid. Va ocupar la càtedra d' armonia y composició del Conservatori del Llicen. Numerosa és la bibliografia de les seues composicions musicals, entre les que hi figuren coros a varies veus, travalls pera orquesia, òperes y operetes, sar-suetes, balls, etc. Va morir a Barcelona l' any 1903.

— Y GRANADA (RAMÓN). *Biog.* Llatínista y professor distingit catalá. Va néixer a Reus l' any 1794 y va morir a Barcelona l' any 1876. Va imitar ab éxit als clàssichs llatins.

BALARTIÉS *Hidrog.* Rinet de la Vall ó' Arán; recull les aigües dels vessants compresos entre l' port de Caldes o dels Aranesos y l' de Riús, y desaigua a la vora del Gaiona, a la meteixa vila d' Artfies.

BALASCH, *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Benavent de Tremp, prov. de Lleida.

BALASTUY, *Geog.* Poblel del dist. mupal. de Peramea, prov. de Lleida.

BALATJ, *Geog.* Vall del canigó ont s' origina la riera de Taurinyá.

BALB, A. adj. Entorpit per excés de fret. **Arrecido**, **aterido**.

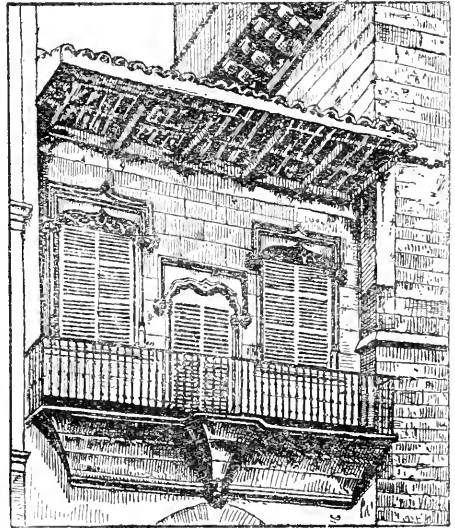
ESTAR BALB. fr. Tindre entorpit l' us dels membres per causa del fret. **Arrecirse**, **aterirse**, **pasarse de frio**.

BALBUCENT, A. adj. Qui no pronuncia ab claretat. **Balbuente**.

BALBUITAR, v. n. *Antl.* TARTAMUDEJAR.

BALCA, f. *Ter.* BOVA, 1.

BALCELLS Y CAMPS (Joseph Antoni), *Biog.* Apotecari de fama. Va néixer a Barcelona l' any 1777. Va estudiar matemàtiques a la Escola de Nàutica ab fra Canyelles. Va cursar després física, ana-

Balcó de la casa de l'Almoyna a Palma

tomia y cirugía fins l' any 1818. Va esser el primer catedràtic hagt al Colegi de Farmacia de Barcelona. L' any 1802 va introduir el roig d' Andriúpo-

lis en la fabricació del cotó. El seu renom i activitat eren extraordinaris, contant-se ab ell sempre que 's tractava d' empreses científiques o be relacionades ab l' estudi, aixís és que va ésser membre de moltes acadèmies. Els seus escrits son molt nombrosos y 'ls seus temes de profit, per més que quasi sempre fossin de curta extensió. Va morir a Barcelona l' any 1857.

BALCÓ. m. Obertura que 's fá a les parets exteriors de les cases, que comensa a nivell del trespol en cada pis, a la que s' hi posa una llosana y una barana de ferro, fusta o pedra, pera poguer exirhi sense perill de caure. **Balcón.** || *Art. y of.* Peça forana ab ampit y barretes pels vidres. **Balcón.**

EXIR AL BALCÓ. *Loc. Asomarse al balcón.*

BALCONADA. f. BALCONERA.

BALCONÁS. m. aum. Balconazo.

BALCONERA. f. y

BALCONERÍA. f. El conjunt de balcóns que hi há a una casa. **Balconaje.**

BALCONET. m. dim. Balconciito.

BALCOTADA. f. *Ter. d' art. y of.* Troç o peça de fusta, qu' essent plana primer, per efecte de la humitat se vincli. **Acanalada.**

BALDA. f. Peça plana de fer o o fusta de diferent llargaria, que serveix pera assegurar les portes després de tancades. **Aldaba.** || *Ter.* Peça de ferro que fa córrer la clau dins dels panys pera tancar. **Pestillo.** || — **ROMANA.** *Art. y of.* Les que s' usen pera les portes de carre.

BALDALLÓ. m. dim. BALDÓ.

¡BALDAMENTO! interj. Pera expressar el desitj de que succeïxi alguna cosa. ¡Ojalá! ¡quiera Dios! ¡plegue ó pluguiera á Dios! || adv. Eucara que. **Aunque.**

BALDANA. f. *Ter.* BOTIFARRA.

BALDEJAR. v. n. Fer soroll desagradable les baldes y altres coses mal ajustades. **Cencerrear.** || Fluixejar, anar baldera alguna cosa. **Pasarse.** || Dit del vestit o calçat. **Nadar.** || Dit de la ferradura. **Cascabellejar.**

BALDELLON. *Geog.* Poble de la prov. d' Osci. bisb. de Lleida, part. jud. de Tarragona; és a la vora del riu Noguera Ribagorçana y té 813 hab.

BALDER. A. adj. LO que no ajusta bè. **Holgado, hornaguero.** || *Art.* ALGRIÀ.

BALDETA. f. dim. Balda petita. **Aldabilla.**

BALDIRET. A. n. p. Diminutiu de Baldiri. **Baudilho.**

BALDIRI. m. Nòm d' home. **Baudillo.**

BALDIRÓ. NA. n. p. Diminutiu de Baldiri. **Baudilho.**

BALDÓ. m. Balda petita. **Aldabilla.** || *Afront.* **Baldón.** || Peça de ferro o de fusta que té per agafador un botó y que fentlo girar s' ob.a. **Colanilla, pasadorcillo.** || El de fusta, dit en a'gunes parts *pastell*, assegurat ab un clau, de manera que pugui voltar.

Taravilla, aldaba. || **BALDA, 2.**

BALDÓ DE CAP. m. *Art. y Of.* S' anomena aixís, quan va mogut per un pòm a cada banda de porta

BALDOFA. f. *Bot.* Planta de la familia de les borragínees, mena de buglosa. **Buglosa.**

BALDOMÀ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora del Segre y té 796 habitants.

BALDOMER. n. p. Baldomero.

BALDONET. m. Dim. de baldó. **Aldabilla aldaboncillo.**

BALDOVI Y PALLARÉS (Miquel). *Biog.* Metge y erudit valencià, nat a Fuente la Higuera l' any 1792 y mort a Granada l' 1868. Va pendre l' títol a Valencia l' 1816 y un any després guanyava la plassa de metge director dels banys de Bornos; en 1823 la de Lanjarón y en 1836 la del establiment de Graena. L' estudi mèdich de les aigües minerals era la característica de 'n Baldoví, que va publicar distintes monografies d' aqueixa especialitat, esmentantse 'n com molt notables l' *Ensayo quimico-analitico de las aguas y baños de Lanjarón*, publicat en 1833 y l' *Análisis de las aguas termo-minero-medicinales de los baños de Graena (Granada)*, imprés en 1851, acompanyats un y altre llibre, d' estudi mèdich.

BALDRICH Y PALAU (Gabriel). *Biog.* General del exercit espanyol, nat a Plá de Cabra l' any 1814 y mort a Madrid l' any 1885. Aficionat a la carrera de les armes y afiliat al partit lliberal desde 1830, perseguit als carlins durant la guerra civil, arrivant a coronel. En 1866 va secundar al general Prim en les seues tentatives revolucionaries, per Tarragona y Barcelona. L' any 1868 va ésser nomenat brigadier, arrivant a tinent general, havent estat al frente de varies Capitanies Generals y Direccions militars. Va ésser diputat a Corts per la provincia de Tarragona.

— Y **VALLGORNERA (ALBERT).** *Biog.* Marquès de Vallgornera. Natural de Raurell. Militar, polítich, escriptor, bibliotecari del Senat y m. nistre de la Gobernació. Va escriure el primer volum, únic publicat, de la historia de la guerra d' Espanya contra Napoleón, quina redacció s' havia confiat a una Comissió. És autor de bons travalls relatius a temes polítichs y de sociologia. Existeix manuscrit un quadern folio titulat *Noticias para una descripción de la villa y término de Valls*, a la Reial Academia de Ciències. Va morir a Madrid l' any 1864.

BALDUFA. f. Tros de fusta tornejat de figu a quasi cónica, ab un clau a la punta; els nois la fan ballar ab un cordill. **Peón, trompo.** || *fr. fam.* **Ramera.** || *Art. y of.* Aparell compost d' una peça macissa que té la forma de la joguina d' aquest nom, traspasada per un eix qual extrem superior acaba en anella. Per aquesta anella passa una cordeta que se ajuntia als caps d' una maneta unida al eix per un forat central. A la part inferior de la peça macissa hi há un forat pera colocalhi la broca. Movent la maneta amunt y avall la corretja s' enrotlla al eix y la baldufa pren un moviment giratori. Avui encara s' usa, principalment pera foradar planxes. **Berbiquí.**

COP DE BALDUFA. El que donen els nois ab ella. **Cachada.**

FER ANAR CÒM UNA BALDUFA. *fr. fam.* Llevar como un zarandillo.

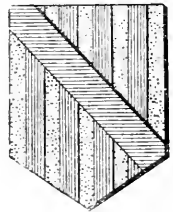
BALDUFAIRE. m. Qui fa baldufes. **Trompero.**

BALEARS (Illes). *Geog.* Illes situades a la costa oriental d' Espanya al E. de Valencia y latitud igual en el mar Mediterrà, orientades de N.E. a S.O., formant el grup, Mallorca al centre, al N.E. Menorca y al S.O. les d' Ibissa y Formentera. Escampades entre aquestes, que son les majors, s' hi troven una munió d' illes, component de l' un al altre cap 297 kilometres, y essent la seua superfície total de 5.014 kilometres quadrats, ab 311.649 hab. Foren conegudes en els primers temps de la civilització anti-

grecs les anomenaren *Gimnesies* a les de Mallorca y Menorca, y *Pitiuses* a les de Ibissa y Formentera, suposantse que prové l' nom de *Balears*, de la desressa ab que 'ls seus habitants l' ensaven bales de pedra ab la fona. || Provincia

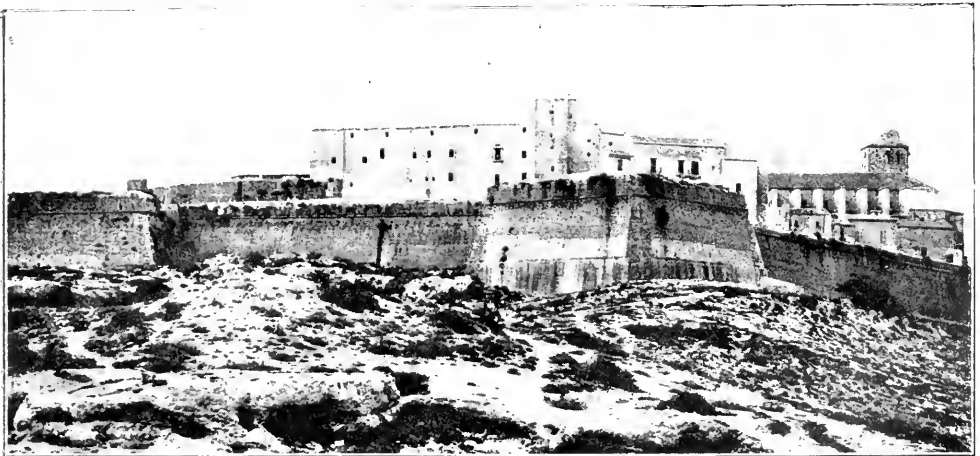
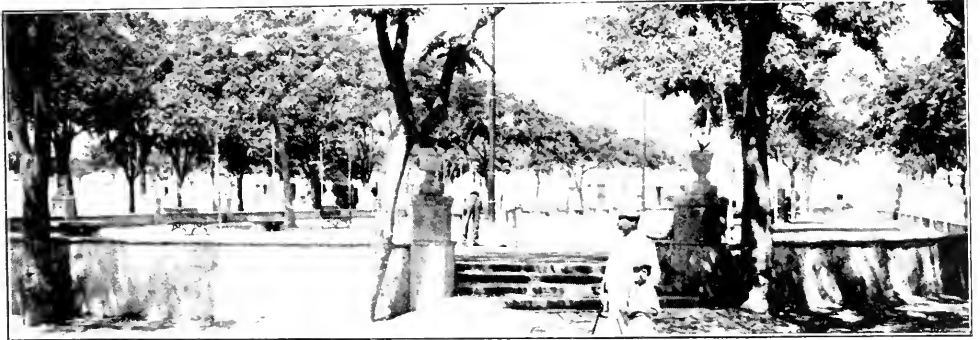
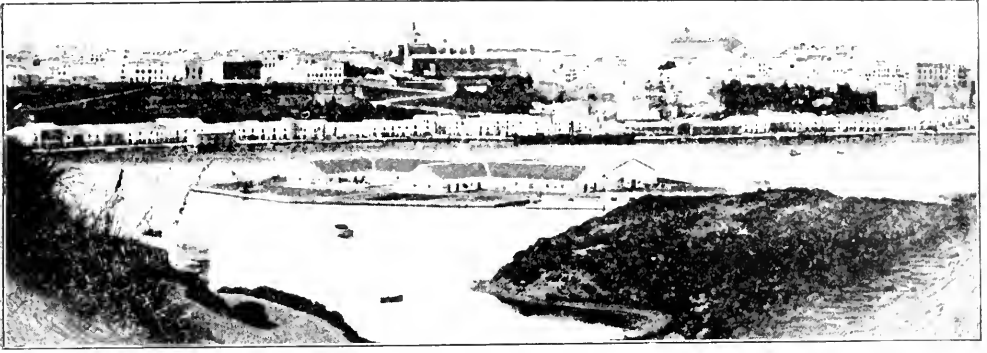

Segell de Baldoña

Escut de les Balears

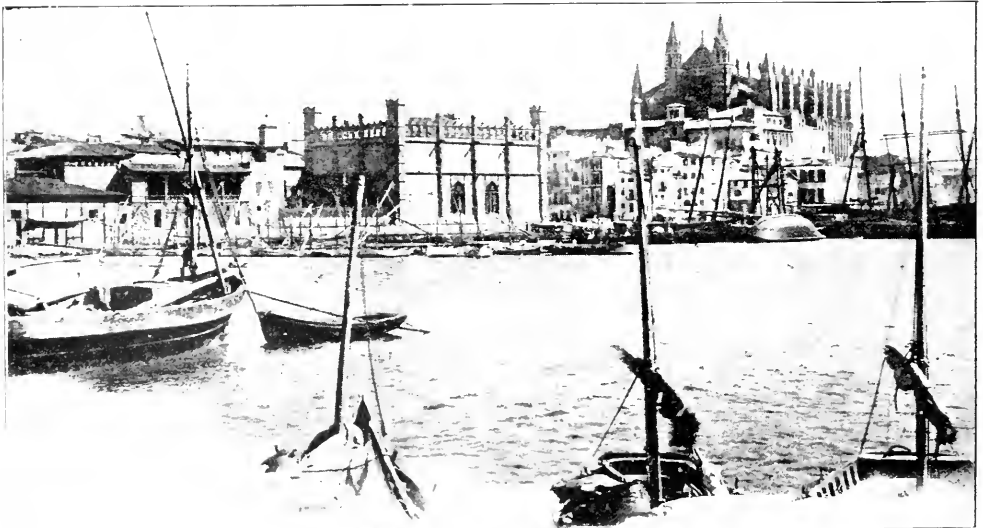
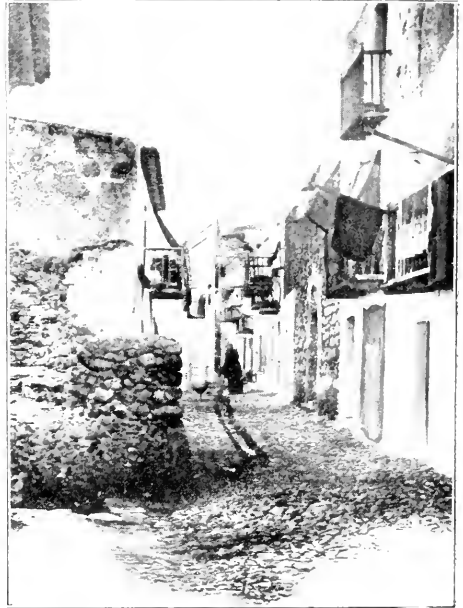
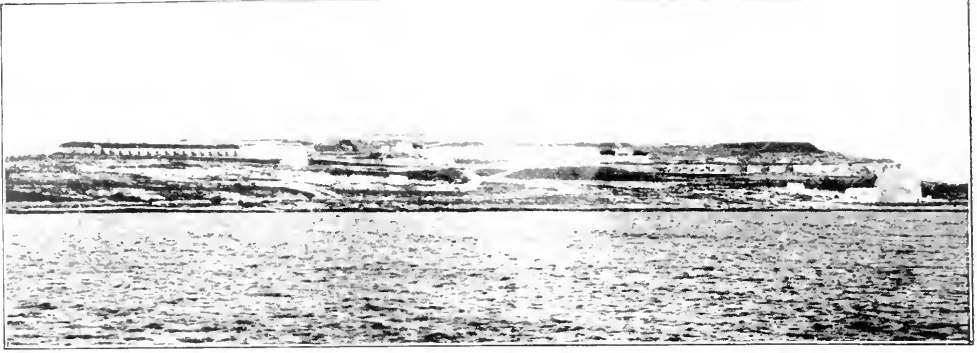

Fot. Hauser y Menet

Maó: Vista general de la ciutat; El Llaçret. — Ibiça: Vista general de la ciutat desde'l canal de Santa Eularia.
Maó: Passeig de Isabel II. — Ibiça: El castell.

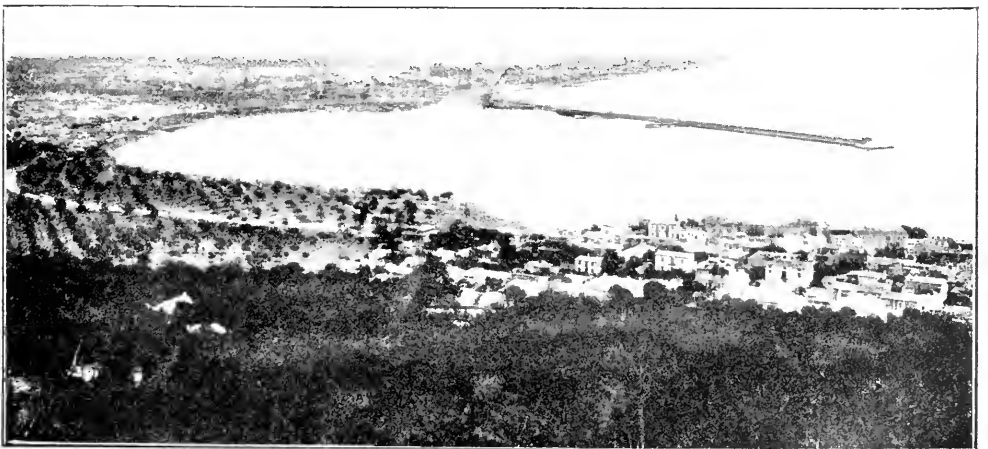
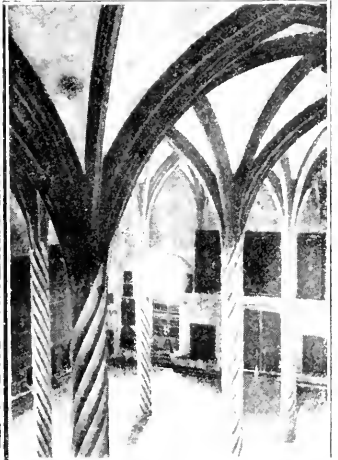
ILLES BALEARS

Fot. Hauser y Menet

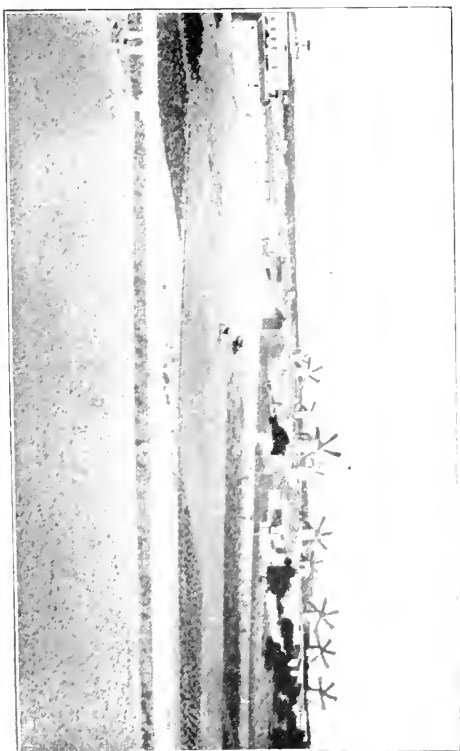
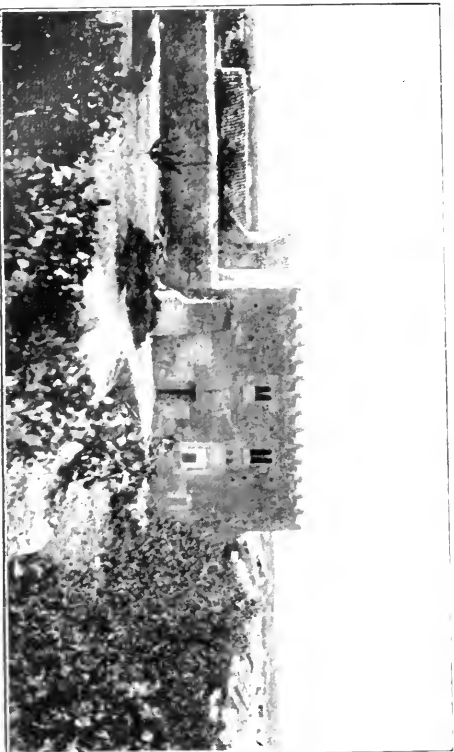
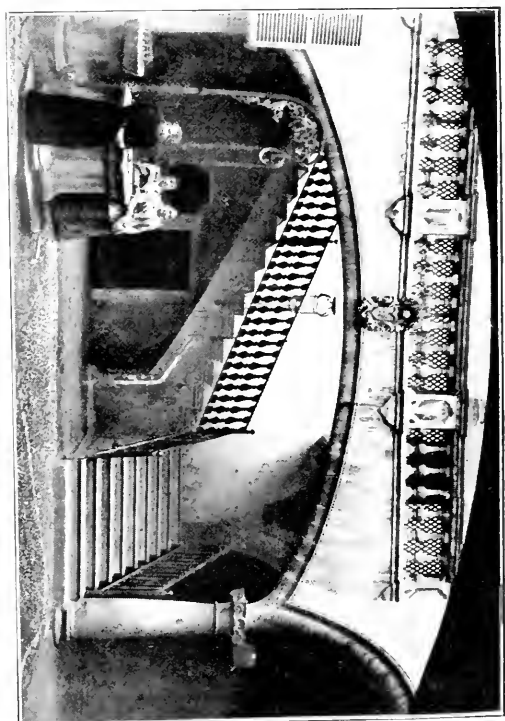
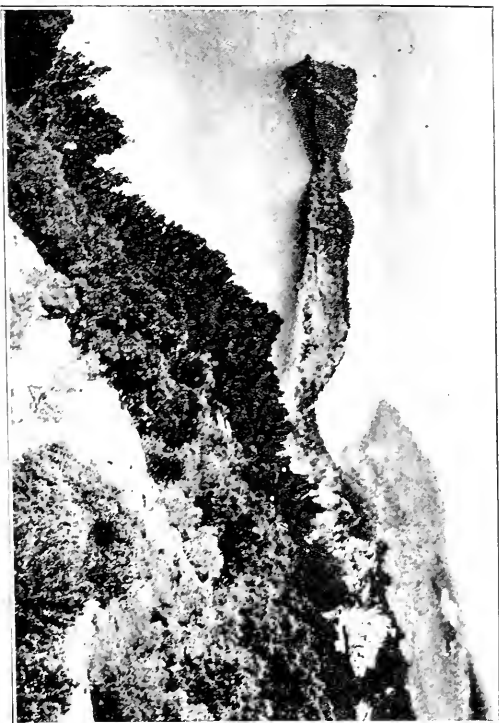
Maó: Fortaça de Isabel II.— Ibiça: Monument al general Vara del Rey.— Ibiça: Carrer de la Verge.
Palma: Vista general.

ILLES BALEARS

Soller: El Torrent.— Palma: Museu de Raxa.— Palma: Oliverar.— Palma: Interior de la Llotge.
Palma: La ciutat desde'l castell de Bellver.

ILLES BALEARS

Valldemosa : La Foradada. — Palma : Pati de casa Oleza. — Manacor : Torre de les Tuites. — Manacor : Molins de vent.

de Balears, capital Palma, dividida en 59 ajuntaments, y sis partits judicials, dos a Palma, y els de Inca y Manacor a Mallorca; Mahó a Menorca; y el de l'Issa a l'illa d'aquest nòm.

BALEIGS, m. pl. La porció de grans de blat, etc., que per no haver quedat prou batut se separa del net a l'era. **Cozuelo, granzar, rabeira**.

BALEJAR, v. n. Separar els baleigs del grà. **Abalejar**.

BALEJAT, DA. p. p. **Abaleado**.

BALENA, f. El més gros dels cetáceus, que arriba a créixer fins a setze metres. Té 'l cos cilíndric, obscur, y prop del cap dues aletes carnosos y un'altra a la part posterior del cos, ab dos forats sobre 'l cap per ont llena a gran distancia 'l aigua que beu; pareix a la platja, y cria als seus fills com els animals de la terra. **Ballena**. || *Astron.* Una de les constel·lacions australs. **Ballena**. || *Ter.* **BRANILLA**.

EL FILL DE LA BALENA. *Bullenato*.

BALENCHANA (Joan Andreu). *Biog.* Metge balear, fisiòlech eminent. Nat a Mahó l' any 1782; mort a França a mitjans del segle XIX. Va cursar medicina a París, doctorantse als trent anys. Passà a Méxich, fentse una fama per son talent. Va vindre a Mallorca y després va retornar a França. Deixà escrits vint y quatre volums de lletre sea, entre ells un curs complet de fisiologia y clínica. Era un esperit fortament observador. Pubicà un quadern titulat: *Réflexions sur l'instinct, et sur sa perversion dans quelques maladies, suivies de quelques propositions relatives à l'anatomie générale, à la chirurgie et à la médecine*, etc. (París, 1820). Son quaranta dues planes forsa interessants y personals.

BALENER, m. *Ant.* Barco de figura de balena, obert y baix de costat, que s' usava antigament. **Ballenero**.

Segell de Balenyà

BALENER, A. adj. El que pertany a la pesca de la balena. **Ballenero**.

BALENYÀ, *Geog.* Poble de la prov de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; está tocant la carretera de Barcelona a Vich; té estació de ferrocarril y 643 habitants.

BALESTA f. **Ballesta**.

BALIANS Y LES DEUS, *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Vallsebre, prov. de Barcelona.

BALIERA (Torrent). *Hidrog.* Prové de la Serra Negra y s' uneix al Noguera Ribagorsana.

BALIGABALAGA, m. Persona de poch fonament. **Badu-laque, chisgaravis**.

BALIRA (Pich d'en). *Orog.* Puig que hi há entre la Cerdanya y la Vall d' Andorra y té 2,812 met. d'altura del nivell del mar. || *Veg.* **VALIRA**. || — (RIU). *Hidrog.* Riu de la Vall d' Andorra format de dos braços, o sigui del Balira oriental o riera de Canillo y del Balira occidental o riera d' Ordino; passa per Andorra la Vella, entra a la provincia de Lleida, passa per entre Castellciutat y la Seu d' Urgell y desaigua a la vora del Segre, després de haver recorregut uns 12 kilometres y mitj. *Veg.* **VALIRA**.

BALISSA, f. *Naut.* **Boya**.

BALISSAR, v. a. *Naut.* Lligar boyes pera saver ont paren les coses aфонades. **Aboyar**.

BALÍSTICA, f. Ciencia que tracta de la manera de lliurar projectils. **Balística**.

BALISTRES (Coll dels). *Orog.* Coll del Pirineu gironí, a 260 met. d' altitud, sota del qual hi há 'l túnel internacional del F - C. de Barcelona a França.

BALIVA, f. *Ter.* **MINOVA**.

BALMA, f. *Ant.* **COVA**.

BALMARSE, v. r. **Espalmarse**. || Parlant de terrenos: fers 'ni coves.

BALMAS (Pau). *Biog.* Metge y botànic del segle XVIII, fundador, junt ab altres, de la Academia de Ciències y Arts de Barcelona, en la qual va exercir càrrecs entre 'ls anys 1766 y 'l 1785. L' any 1768 va donar conferències sobre el Tractat del foc y en 1769 sobre 'l narcís conegut per *Lliri de Nadal*; sobre 'l jascint o jonquillo; sobre observacions termomètriques, y sobre la aurora boreal del 24 d' Octubre de 1769.

BALME, Can. *Geog.* Caseriu del terme d' Alcudia, Mallorca.

BALMES (Jaume) *Biog.* Eminent filòsof catalá. Va néixer a Vich el 28 d' Agost de 1810, morint a la meteixa ciutat l' any 1847. Fou un dels pochos homes universals del segle XIX. Les seues obres capdals son: *El Criterio; la Filosofia elemental; la Filosofia fundamental; El Catolicismo comparado con el protestantismo en sus relaciones con la civilización europea; Cartas á un escéptico en materias de religión; y Pio IX y la libertad*. Vegis lámina sola de retrats, lletra B.

BALMETA, f. Dim. de balma: coveta. **Cuevecita**.

BALMIS (Francisco X). *Biog.* Doctor en medicina y botànic valenciá, nat en el darrer ters del segle XVIII. L' any 1803 va ésser enviat, per ordre del rei, a propa'ar la vacuna a Canaries, Cuba, Puerto Rico, Caracas y 'l restant de les Amèriques. Havent ja introduïda a Cuba, poch avans, el doctor Romay, Balmis coadjuvà a soidar la obra d' aquell d' una manera profitosa. Va brillar també com a metge tant com a botànic, haventlo celebrat en els seus versos el gran poeta Quintana.

BALÓ, m. Fardo petit de mercaderies. **Cabo, balleta**.

BALONA, f. El troç de panyo o tela, que sobreposat al coll cau demunt les espatlles. **Esclavina, valona, valona, cuello**. || La del collet dels eclesiàstichs. **Cuello**. || Plat, que agafat a la boca del candeler serveix pera arpeglegar la cera que cau. **Arandela, valoncita**. || Troç rodó d' encerat que 's posa per curiositat sota de la llumanera. **Velonera**.

BALONES, *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Centonaina; és al peu d' una montanya y té 377 hab.

BALONETA, f. dim. **Valonita, valonilla**.

BALÓNS, m. pl. Mena de calsoets als u dels valons, que 'ls intro 'uiren a Espanya **Valones, braçgas**.

BALOT, m. **BALÓ**. || aum. **Balón**.

BALS, m. **Timba, despeñadero**.

BALS (Joan). *Biog.* Home de ciencia. Nat a Mahó l' any 1760 y mort allà meteix en 1840. Apotecari del hospital militar de Menorca, desde 1811. Soci de l' Academia de Medicina de Barcelona l' any 1831. Autor d' onze llibres, la majoria inédits, versant sobre ciencia. Entre ells el tractat de telegrafia més antich d' Espanya, titolat: *Nuevo sistema telegráfico con el heptadactilo, que llamamos español, distribuido metódicamente en 216 cuadros, que comprenden 95,760 movimientos*, etc., etc. Escrit l' any 1830.

BALSA, f. *Naut.* Mena d' embarcació formada per uns quantes pots molt ben juntades. **Balsa**.

BALSAM, *Bot.* Planta de la fam. de les crassulácees, que s' usa pera curar llagues y cremadures. **Hierba callera, bálsamo de jardín**. || m. Reina de olor suau que flueix d' algunes plantes naturalment o per incisió. **Bálsamo**. || *Farm.* Me icament de substancies aromàtiques pera les ferides y llagues. **Bálsamo**. || *Met.* La sanch més pura. **Bálsamo**. || — DE COPAHU O COPAIBA. El que 's treu d' un arbre del Brasil y de Caiena, de color blanc y el menys pur y daurat el més pur. *Bálsamo de copahu ó de copaiba*. || — DE JUDEA O DE MECA. Reina blanquinosa d' un arbre d' Arabia. *Bálsamo de Judea ó de Meca*. || — DE MARIA. R 'ina blanca d' un arbre d' América semblant

al pi y de color vert quan és fresch. *Bàlsamo de Maria*. || — DE TOLU. Substancia balsàmica d'un arbre d'Amèrica que té les mateixes propietats que l'bàlsam del Perú *Bàlsamo de Tolú*. || — DEL PERÚ. Planta, qu'eu lloch de fulles fà com unes tabelleles d'una molsa molt sucosa, que serveix pera 'ls talls y altres coses. *Bàlsamo del Perú ó peruviano*. || — SUOR. Bàlsam pur de la Meca, *Opobàlsamo*. || — UNIVERSAL. *Quim*. Lo meteix que elixir. *Bàlsamo universal*.

ÉS UN BALSAM. *Loc. fam.* Denota qu'algún menjar o licor és molt delicat y excel·lent. *Es un bàlsamo, es un ambar*.

BALSAMAR. v. a. EMBALSAMAR.

BALSAMERA. f. Potet pera conservar el bàlsam. *Balsamita*.

BALSÀMICH, CA. adj. Lo que pertany al bàlsam o té les seues propietats. *Balsàmic*.

BALSAMILLA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les cucurbitàcees, de tiges sarmentoses que s'enfilen, fulles retallades, floretes blanques y fruits ovals, llargaruts y beirugosos y d'un bonich color groc. *Balsamina*.

BALSAMITA. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, comprenent dotze especies propies del antic continent. *Balsamita*.

l'anta de balsamita

propies del antic continent. *Balsamita*.

BALSARENY. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és a la vora del Llobregat, té algunes fàbriques y 1,587 habitants.

Segell de Balsareny

BALSELLS Y PASQUAL (Joaquim) *Biog.* Apotecari y catèdràtic, fill de Sant Martí de Provensals. L'any 1830 va ocupar la càtedra de física experimental de l'Universitat de Cervera y més tard la de l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona.

Mes el mèrit principal d'en Balsells és l'haver constatat en 1854 que la naturalesa del còlera era microbiològica; per lo qual deu ésser tingut entre 'ls precursors de la virada nova de les ciències. Va morir a Barcelona l'any 1879. És autor de diverses memòries científiques, inédites moltes d'elles. Publicà en 1854 *Histologia meteòrica*, en francès, castellà y anglès, sobre 'ls «acreeolitos» caiguts l'any 1851 a Nules y a Vilabella.

BALSELLS (Sant Andreu de). *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Vilanova de Sau, prov. de Barcelona; és al cantó oriental de la prov., al peu de les Guillerries.

BALTAR (Son). *Geog.* Caseriu del terme d'Inca, Mallorca.

BALTARDAR. v. a. *Ant* ESBALDIR.

BALTASANA (Tossal de la). *Orog.* Tossal d'uns 1,200 met d'altitud, situat a uns dos kilòmetres a la vora de Prades, prov. de Tarragona.

BÀLTICH. adj. Mar entre l'Escandinàvia, Dinamarca y Rússia. *Báltico*.

BALUART. m. Fortificació de forma triangular pera defensa de les muralles, que 's construeix al àngul de les plasses regulars, y a la cortina de les irregulars. *Baluarte*, bastió. || *Met.* Amparo, defensa *Baluarte*.

BALUERNA. f. S'aplica a les coses de més envoltum que servei. *Armatoste*. || Dit de la persona que 's presenta devant d'un altra y li fá nosa. *Sombrajo*.

BALUST. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Salàs, prov. de Lleida.

BALUSTRADA. f. Renglera de balustres. *Balaustrada*.

BALUSTRAT, DA. adj. Format de balustres. *Balaustrado*, *balaustral*.

BALUSTRE. m. Mena de columneta de ferro, fusta o pedra treballada pera formar les baranes, balcons y altres adornos. *Balaustre*. || *Art. y ofic.* Fulla o superfície plana de fusta ab dibuix boiat a la serra.

BALUSTRET. m. dim. *Balaustrillo*.

BALL. m. Diversió, saltant al so de qualsevol instrument o del cant. *Balle*. || SARÀU. || Espectacle teatral ab que 's representa una acció per medi de la mimica y se fan varies danses. *Baile*. || — DE BASTONS. Ball entre molts ab bastons, que pegant uns ab altres formen un só concertat al compàs del instrument. *Paloteo*, *palotado*. || — RODÓ. El qu'executa la gent vulgar regularment ab castanyoles. *Baite de botón gordo ó de candil ó de cascabel ó en rueda*. || — SANT VÍCTOR. *Med.* Atach convulsiu que sufrixen algunes persones y més especialment les criatures. Se l'hi ha donat aquest nom perque s'invocava a Sant Víctor pera que curés als que 'n patien. *Baile de San Vito*, *corca*.

¿EN QUÈ VINDRÀ A PARAR AQUEST BALL? *Loc. fam.* Denota l'incertitud del fi d'alguna funció desagradable o perillosa. *¿En què vendràn á parar estas misas?*

ÉSSER L'AMO DELL BALL. *fr. Met.* Ésser el principal en algún negoci. *Ser dueño ó señor del argamandijo*.

FER EL BALL DEL POLL. *fr. Fam.* Frisarse, neguitejarse, arronçant els muscles y espallites per alguna picor o per burla. *Concomerse*.

FIGAR EN EL BALL. *fr. Met.* Encloure a algún en algún negoci. *Meter en la danza*. || Atribuir maliciosament alguna cosa a qui no hi ha tingut res que veure. *Meter en la danza*.

HAVERHI UN BALL DE BASTONS. *fr. Met. fam.* Haverhi gran renyina, y regularment garrotades. *Haber paloteo*, *palotado*, *moros y cristianos*.

UNA VEGADA POSATS AL BALL, BALLÉM. *Loc. met.* Denota qu'algú està determinat a seguir l'empenyo en que s'ha posat. *Puesto en el borrico, en el empeño, en el lance*.

BALL (La) *Geog.* Arrabal del terme de Campmany, prov. de Girona.

BALLABRIGA. *Geog.* Poblet de la prov. d'Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena.

BALLADES. f. pl. *Baile*.

BALLADOR, A. m. y f. Qui balla. *Bailador*. || m. Os que juga ab altre en algunes conjuntures del cos, com: *en el genoll, muscle y anca*. *Chueca*.

BALLADORET, A. m. y f. dim. *Bailadorcillo*.

BALLAR. v. n. Fer accions acompassades ab el còs, peus y braços. *Danzar*, *bailar*. || Moure's alguna cosa voltant molt depressa, com: *la baldufa*. *Bailar*. || Vindre una cosa molt ampla. *Nadar*.

BALLAR EN ALGÚN NEGOCI. *fr. Met. fam.* Entrevenirhi o tindrehi part. Se diu comument del que 's fica en algún negoci que no li toca. *Jugar, danzar en algún asunto*.

BALLAR PÈL CAP. *fr.* Conservar confusament la especie d'alguna cosa. *Bullir por la cabeza*.

BALLAR SEGONS EL SO. *fr. Met.* Acomodarse a les circumstancies. *Bailar al son que se toca*.

BALLAR SENSE ORDRE NI CONCERT. *fr.* Fer alguna cosa sense regles, fer disbarats. *Desconcertarse*.

FÁ DE MAL BALLAR AB EL VENTRE VUIT. *Ref.* Ab que els bebedors disculpen n' l'afició de beure molt sovint. *Seca la garganta, ni gruñe ni canta*.

FER BALLAR. *fr.* Obligar a algún a obrar ab autoritat y manya. *Hacer bailar*.

TREURE A BALLAR. *Sacar á danzar*.

BALLARIDA. f. *Bot.* Planta petita y ayal de la fam. de les papaverácees; creix als sembrats, fá unes floretes grogues, quines quatre fulles son desiguals, dos a dos. *Pamplina, zadorija, zapatitos de la Virgen.*

BALLAROLA. f. Mena d' escarabat, no tan negre ni rodó com aquest, que 's cria als llochs humits y foscos de les cases. *Corredera, cucaracha.*

BALLARUCH, GA. adj. *Ter.* LLEUGER.

BALLARUGA. f. GALA, 4. || *Ter.* MOLINET DE VENT pl. *Fam.* BALL RODÓ.

ANAR CÒM UNA BALLARUGA. fr. *Met.* Se diu de aquell que 's belluga molt o va molt depressa. *Ser novedizo.*

BALLARUMES. f. pl, *Ter.* PAMPALLUGUES.

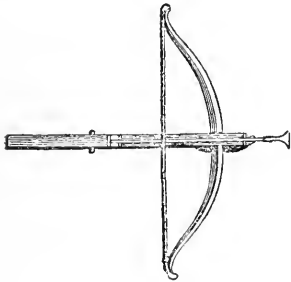
BALLE. m. *Ant.* BATLLE

BALLE (Nadal). *Biog.* Escultor al marbre, natural de Mallorca, que va comensar per afició, sense mestre, essentne aviat conegut per tota l' illa, no haventse mogut de la seua vila nadiua, Santa Maria. Vivia a mitjans del segle XVII. Son obres d' ell: el presbiteri y socolada del altar major de la seua parroquia y la capella del beat Gaspar de Bono de la iglesia dels ninfins del seu poble; havent treballat sempre ab desembrás y pulidament.

BALLES. f. pl. BALLADES.

ANAR A BALLES. fr. Ab que 's significa l'acte de anar a ballar. *Ir al baile o ir á bailar.*

BALLESTA. f. *Mil.* Màquina anti-gua pera disparar pedres o sagetes grosses. *Ballesta.* || Arma pera disparar fletxes. *Arco, ballesta.* || Arch de fusta elástica,

Ballesta

corba, oprimida pèls extrems ab una corda, que moguda ab el peu fá voltar la pesa que s' ha de tornejear. *Ballesta.*

A TRET DE BALLESTA. fr. *Met.* A llarga distancia. *A tiro de ballesta.*

ALLARGAR POCH LA BALLESTA. fr. *Met.* ALLARGAR POCH.

ARMAR LA BALLESTA. fr. Pararla. *Armar la ballesta.*

CAVALGAR LA BALLESTA. Montarla. *Encabalgat la ballesta.*

ESTAR LA BALLESTA A TRINQUER. *Loc. ant.* Estar a punt de disparar. *En el disparador.*

NOU DE BALLESTA. Os per armar la corda. *Nuez.*

BALLESTÀ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de les Penelles. prov. de Lleida. || Poble del dist. municipal d' Arbell, prov. de Lleida.

BALLESTADA. f. Tret de ballesta. *Tiro de ballesta.*

BALLESTAR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; té 446 habitants.

BALLESTASSA. f. aum. *Ballestón.*

BALLESTEJAR. v. a *Ant.* Tirar ab la ballesta. *Ballestear.*

BALLESTER. m. Qui fa ballestes. *Ballestero.* || Qui tira ab la ballesta. *Ballestero.* || *Quim.* SOSA DURA. || — EN TAULA. *Ant.* Allistat, inscrit a la taula d' allistament que 's posava. *De tabla.* || — SOBERCH. *Ant.* Ballester de refors. *Ballester de refuerzo.*

— (JOAN). *Biog.* Relligió de la ordre carmellitana de la que va ésser general, y escriptor Itali. Nat a

la vila de Camps (Mallorca) l' any 1306 y mort a Palma l' any 1374. Al capítol general de Tolosa (1351) se li va confiar la ensenyansa pública de la Sagrada Escritura als cursants del tercer any y la exposició de les Quatre Sentencies als del quart any, a la universitat de Paris. Al capítol de Perpinyá (1354), va ésser reelegit pera ensenyar abducs assignatures y se li va donar la boila de doctor. Al capítol de Burdeus (1358), fou elegit general de la ordre en Occident, havent presidit els capítols de Tréveris (1362); el de Montealbano, en la Lombardia (1366); el de Montpeller (1369), y el de Aix, capital de la Provença, en 1372. En tots ells llui per son talent, reclit de judici y bona erudició. Desde Provença, apessarat per sos seixanta vuit anys, torná a Mallorca, desitjós de morir en la terra nadiua (1374).

— (JOAN BATISTA). *Biog.* Famós metge valenciá del segle XVII. Era considerat com una eminencia nacional; pero son escasses les noticies biogràfiques de ell. Entre 'ls especialistes és molt estimat el seu tractat de *Toxicologia.*

— (JOAQUIM). *Biog.* Gravador valenciá que 's va distingir a Madrid l' any 1766, quan encara no 'n havia complert ell vinticinch. Va gravar distints retrats d' homens ilustres y després s' honrava treballant en les estampes del *Quijote* (1780), edició publicada per l' Academia. Va ésser premiat per la de Sant Fernando y nomenat director honorari de la de Sant Carles l' any 1778. Al Museo d' aquesta institució hi figuren el seus gravats: *Jesterist mort, sostingut per un àngel*, tret d' Alonso Cano, y diverses copies d' en Murillo.

— (JOSEPH). *Biog.* Patrici y polítich. Nat a Vinarós en l' any 1802. S' enamorá de la llibertat y prengué armes per ella del 1802 al 1823, essent oficial de voluntaris y comandant de la Milícia Nacional, durant la guerra dels set anys, a Castelló. Son comportament fou heróich, l' any 1837, quan D. Carles y 'n Cabrera sitiaren a Castelló de la Plana. En 1854 fou novament comandant de la milícia. En 1868 formá en la Junta revolucionaria. Fou alcalde, conseller, diputat provincial y governador interí. Tenia molt prestigi. Morí en 1876.

— (JULIÀ). *Biog.* Bon gravador mallorquí del segle XVIII. Va néixer a la vila de Camps l' any 1750 y va morir a Sivilla de l' epidemia de l' any 1800. Va ésser protegit pèl cardenal Antoi Despuig, el creador del museo de Raxa, arquebisbe de Sivilla. Va treballar ab el notable gravador Joseph Muntaner, junt ab qui va fer el mapa gran de la illa, acavat l' any 1785, baix la direcció del cardenal. Va gravar a Madrid y a Sivilla, alternant dignament ab la plana major dels artistes del període més notable que 'l gravat ha tingut a Espanya. Havia cursat filosofia y lletres. Fou tresorer y administrador general de la mitra y arquebisbat de Valencia, desde l' any 1795.

— (RAMÓN). *Biog.* Músich, natural de Vilanova y Geltrú (1819 a 1854). A l' Habana va aprendre de 'n Bottessini a tocar el contrabaix ab la trassa admirable del seu mestre, loçant una merescuda fama.

— Y AIGUALS DE IZCO (JOAN). *Biog.* Pintor escenogràfic molt notable, nat a Vinarós l' any 1837 y mort a Barcelona l' 1868. Havia estudiat el seu art a París, establintse molt jovenet a Barcelona, ont conseguí una bona reputació en la seua especialitat. Va pintar pera 'l gran teatre del Liceu, pera 'ls ja desapareguets de la «Sarsuela» y l' «Odeon», aixis com pera molts d' altres. Entre les obres d' ell qu' han fet època, cal citar la decoració del arbre del «manzanillo» pera l' Ópera *L' Africana*, pera 'l primer dels esmentats teatres.

— Y BELLVER (FRANCISCO). *Biog.* Enginyer, natural de Tortosa (1833), mort a Cheste en 1867. Feu grans serveis en la marina de guerra. En 1859 era a l'eres de fragata, en 1861 ho era de navio y en 1863 tinent del mateix. En 1868 agregat a la comissió de marina, a Londres, pe a inspeccionar el blindatge de la fragata

«Zaragoza: Ocupá cátedra algunes vegades. Escrigué un notable curs d'arquitectura naval. Deixá escrits bons estudis dels pesos que componen el total d'un barco y pera projectarne la superficie sense tanteigs, etc., etc.

— Y NOGUERA (RAMÓN). *Biog.* Metge mallorquí notable; era fill de Palma, ont va morir l' 1794, als quaranta tres anys. Per les seues relacions ab el famós metge anglés Jenner, autor de la profilaxis de la verola, en Ballester va practicar l' inoculació de la vacuna a Mallorca alguns anys avans d' ésser coneguda a París y a Madrid. Pero el nostre metge fou amonestat per l' Inquisició a ff de que deixés els seus experiments práctichs. Exercí en l' hospital militar de Palma; era membre de distintes academies y secretari perpetu de la de Medicina de Mallorca. Coneixia bé quatre idiomes forasters. Escrigué en llatí notables llibres de la seua carrera, ab punts de vista teórichs y práctichs. L' any 1792 enviá a l' Academia de Medicina de Madrid la *Memoria sobre el poderoso y saludable uso de la música en las enfermedades nerviosas ocasionadas por pasiones de ánimo*, y a la de Barcelona altra memoria sobre 'l' *trismus nascentium*. Quatre dies deprés de mort, la meteixa Academia premiava ab una medalla d' or el seu estudi sobre l' epidemia de tos haguda a Palmí l' any 1793.

— Y ZAFRA (JOAN). *Biog.* Militar mallorquí, nat a Palma l' any 1701 y mort en 1766. A's nou anys va entrar de cadet al regiment de Soria, del que 'l seu pare n' era capitá, prenent part a la guerra de successió entre les tropes d' en Felip V; y 'n els seus principals fets d' armes, gracies als quals va arribar a marescal de camp, va ésser governador militar y polítich de Granada; governador y comandant general de la plassa y presiri de Ceuta; comandant general interi de les Balears y Director d' Enginyers, cumplint a satisfacció d' en Carles III algunes missions oficials que aquest li havia confiat pera Nápol's, París y Lisboa.

BALLESTERA. f. *Bot.* ELEBOR BLANCH.

BALLESTERIA. f. L' art d' usar de la ballesta. Ballesteria. || El carrer ont se feien ballestes. Ballesteria.

BALLESTETA. f. dim. Ballestilla.

BALLETA. *Geog.* Poblet pertanyent al dist municipal de Culera, prov. de Girona.

BALLIA. f. BATLLIA.

BALLIRA. La. *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Urús, prov. de Girona.

BALL - MANETES m. pl. Joch de criatures petites que consisteix en picar de mans, tot cantant una cansoneta.

BALLOT Y TORRES (Joseph Pau). *Biog.* Gramátich distingit, natural de Barcelona, ont va morir de la epidemia l' any 1821. S' havia dedicat a l' ensenyansa ab bon éxit y a les darrerries de la seua vida se va ordenar de sacerdot. Entre 'ls llibres escrits d' ell, algun dels quals s' ha reimprés moltes vegades, mereix citarse la *Gramática y apologia de la llengua catalana* (imp. Piferrer 1814), el primer llibre que en plé ensoïment de la terra, seuyalá l' aubada de la actual renaixensa.

BALLTARGA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Bellver, prov. de Lleida.

BALLÚS (Collet de). *Geog.* Divisoria de les aigües de les rieres d' Aviá y Clará, en el camí de Berga a Casserres.

BAMBA. f. Sòrt. casualitat. Chripa.

BAMBALEJAR. v. n. BAMBOLEJAR.

BAMBALINA. f. Tela pintada que representa la part superior d' una mutació de teatre. *Bambalina.*

BAMBOLEJAR. v. n. BALANDREJAR. || *Met.* Estar una cosa poch ferma o segura. *Bambolear.* || Titubejar.

BAMBOLLAR. v. n. y 'ls seus derivats. *Bombollar.*

BAMBÚ. m. *Bot.* Planta mòlt alta de la fam. de les gramínees; mena de canya originaria de les Índies que s' emplea en la construcció de cases, fabricació de mobles y en moltes altres coses. *Caña de Índias, bambú.*

BAN. m. CRIDA, MULTA, EDICTE. || pl. VEDATS. || *Ant.* Guerra entre plebèus o gent a qui no era licit guerrear. *Bando.* || Dret o tribut antic.

PAGAR EL BAN. fr. Incórrer en la pena establerta per ell. *Pagar la pena, multa, etc.*

SÓTS BAN. m. adv. *Ant.* BAIX PENA.

BANA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Tirvía, prov. de Lleida.

BANAT. *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de Banat, prov. de Lleida.

BANCA. f. Banquet, assento de fusta sense respallier a manera d' una tauleta baixa. *Banca.* || Joch de cartes, en que un dels jugadors les porta, y els demés casen o apunten contra ell les cartes que gira. Les que cauen a la dreta les guanya 'l banquer, y les de l' esquerra 'ls que casen. *Banca.* || El diner que 's posa en cada carta. *Banca.*

CAURE DE LA BANCA. fr. Perdre la dona 'l dret de la herencia paterna per haver sobrevingut varó. *Caer de la banca.*

FER CAURE DE LA BANCA. fr. DESBANCAR.

BANCADA. f. *Arquit.* Viga que trabada ab un' altra servia d' adorno y fermesa en la arquitectura antiga. *Alfarda.* || Llata de fusta de cinch dits de gruix y set d' ample, que regularment serveix pera travessers de portes y finestres. *Alfajia, alfajria.* || A les vinyes, oliverars, etc., l' espai de terra entre tira y tira de ceps o d' arbres. *Almanta, entrellino.* || Entre abaixadors el taulell cubert ab un matalasset o coixí demunt del qual posen el panyo pera abaixarlo. *Bancada.* || *Naut.* Tauló doble y ample que passa de costat a costat de les petites embarcacions, y serveix pera seure 'ls que remen. *Banco remero.*

BANCADES. p. f. *Art. y Of.* Els caps d' un urdidor de beta, d' un aspi, d' una màquina de rodets, etc. || El bastigi que fixa els travessos d' una màquina. || Els costats d' un llit. || El lligant de travessos o montants suspesos demunt d' un teler pera sostenir les màquines Jacquard. *Bancadas.*

BANCAL. m. Feixa o tros de terra quadrilonga, destinada a llegums o arbres. *Bancal.* || CAPSADA, 2. || Drap pera tapar els banchs y altres usos. *Bancal.* || *Ter.* BANCADA, 3. || DEVANTAL. || *Naut.* BANCH D' ARENA.

BANCAL DELS ARS. *Geog.* Caseriu del part. judicial de Solsona.

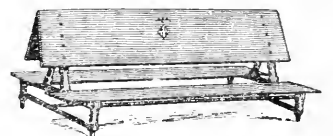
BANCALET. m. Dim. de bancal; bancal petit.

BANCARROTA. L' acte d' abatre 's el mercader o banquers públichs. *Bancarrota, quiebra.*

BANCÀS. m. aum. *Bancazo, bancaza.*

BANCH. m. Tauló groixut ab comes o pelges sobre 'l qual treballen els artistes. *Banco.* || El en que 'ls ferrers tenen la enclusa petita per adobar claus. *Macho, banco.* || *Art. y Of.* Taula ont els fusters hi tenen els accessoris del seu ofici, caragol, pala de caragol, escarbot y canal. *Banco.* || Entre seriadors, el cavall de fusta sobre 'l qual serren.

Burro. || Siti dels galeots a les embarcacions de rems. *Banco.* || A les prempses aquella peça sobre la qual se posa lo que s' ha de prempsar. *Meseta.* || Assiento de

Banco del Museu de Vich

lusta prou llarch pera que hi puguin sèurer varies persones a l' hora; n' hi há ab potes y n' hi há de completament cuberts pel devant; ab respatlter y sense. **Banco, escaño.** || La casa pública en que 's posa 'l diner ab seguretat de premi. **Banco.** || — D'ARBORAR. *Nàut.* Banch central d' una barca al que hi va subjecte 'l pal. **Banco de arborar.** || — DE LES MENTIDES. Lloch en que 's reuneix gent ociosa pera conversar inutilment. **Mentidero.** || — DE LA PACIENCIA. *Nàut.* El dels navios y fragates de guerra situat devant del pal de messana. **Banco de la paciencia.** || — DE LA PIGRICIA. Banquet sense respatltera, ont els mestres fan sentar els nois per cástich. **Cáncana.** || — DE L' OBRA. El que a les iglesies está destinat als obrers de la parroquia. **Banco de los obreros.** || — DE PROA. *Nàut.* Banch que hi há entre 'l d' arborar y la proa. **Banco de proa.** || — PETJAT. *Ant.* Arma de siti. **Banco pinjado.** || — DE SORRA. *Hidrog.* Paratge plé de sorra en que no hi há prou aigua pera navegar. **Banco de arena, bancal.** || — DEL TERS. *Nàut.* El que segueix després del d' arborar anant cap a popa. **Banco del tercio.**

BANCHS DEL FRÉ. Part ont están lligades les brides. **Camas del freno.**

ALGÜ SEU EN AQUEIX BANCH QUE A SI NO APROFITTA Y A ALTRE FA DANY. S' aplica als que ocupen algún puesto o gosen de favors sense fruit propi y ab perjudici d' altres. *Alguno está en el escaño que á sí no aprovecha y á otro hace daño.*

ESSER AL BANCH DE LA PACIENCIA. *fr. Met.* Estar sufrint alguna molestia. *Estar en el banco de la paciencia.*

QUEDARSE AL BANCH DELS ASES. *fr.* Se diu dels nois d' estudi que 's queden als derrers llochs. *Quedarse en el banco de los burros.*

BANCÓ (Riera de la). *Hidrog.* Riera que baixa del Pla de la Calma y desemboca a la vora del riu Congost, tocant a Ayguafreda, prov. de Barcelona. || Font intermitent, molt abundosa, quals aigües se creu provenen de la riera de la Bancó d' Ayguafreda; és en la riera de Tenes, prop de Riells del Fay.

BANDA. f. Cinta ampla que 's porta per insignia d' alguna ordre o grau militar. **Banda.** || Costat. **Lado, banda.** || Paratge. **Paraje,** lugar. || Partit. **Parte, bando.** || *Blas.* Faixa que traspasa diagonalment el blasó. **Banda.**

DEIXAR O ANAR A LA BANDA ALGUNA COSA. Separarla, deixarla apart. *Separar, dejar á un lado.*

DE BANDA A BANDA O D' UNA BANDA A L' ALTRA. *Loc.* De banda á banda, de parte á parte.

BANDARRA. adj. *Fam.* Dona que fuig de la feina. **Haragana, hoigazana.** || f. Dona deixada, poch curiosa. **Sucia, abandonada.**

BANDARRIA. f. *Nàut.* Mall pera clavar els perns y claus grossos. **Bandarria.**

BANDEIG. m. *Ant.* DESTERRO. || ABANDONO.

BANDEJAR. v. a. *Ant.* DESTERRAR. || PREGONAR. || ABANDONAR. || DESPULLAR.

BANDEJAT, DA. p. p. *Ant.* DESTERRAT.

BANDERA. f. Peça de tafetà ab un escut de les armes de la nació o del cos a que pertany, assegurada a una asta o llansa. **Bandera, pendón.** || Insignia senyalant a la dita, regularment més alta, la qual s' usa a les professons. **Estandarte, pendón.** || *Nàut.* Insignia en que 's posen les armes de la nació a que pertany. **Bandera.** || La partida de tropa destinada a reclutar soldats. **Bandera de recluta.** || *Mil.* Toch particular pera anar a pendre les banderes. **Bandera.** || adj. Rodaire. **Andariego, azotacalles.** || *Com.* Dret de recàrrech sobre 'ls géneros estrangers qu' entren a l' aduana. **Bandera.** || — **BLANCA.** La que s' enarbola en senyal de pau. **Bandera de paz.**

A BANDERA OBERTA. *Expr.* Ab tota llibertat. **A banderas desplegadas.**

ALSAR BANDERA. *fr.* Ferse cap d' un partit. **Levantar bandera, hacerse cabeza de bando.**

ASSEGURAR LA BANDERA. *fr. Nàut.* Tirar una canonada ab bala al temps de desplegar-la, per ésser contra 'l dret de gens disparar ab bala sense la propia bandera. **Asegurar la bandera.**

BAIXAR BANDERA. *fr.* Inclinarla al enemich en senyal de rendició. **Bajar bandera.**

BATRE BANDERA. *fr.* Inclinarla a algú en senyal de reverencia. **Batir bandera.**

EIXIR AB BANDERES DESPLEGADES. *fr.* Honor que 's concedeix als vensuts de la plassa que s' entrega. **Satir con banderas desplegadas.**

ENARBOLAR LA BANDERA. *fr.* Alsarla. **Enarbolar la bandera.**

SEGUIR BANDERA. *fr. Fam.* Ésser de la opinió d' un altre. **Seguir bandera.**

BANDERADO. m. L' alféres destinat a portar la bandera. **Abanderado.**

BANDEREJAR. v. n. Rodar, vagar. **Bigardear, biltrotar.**

BANDERER. m. *Ant.* BANDERADO.

BANDERETA. f. dim. BANDERILLA. || ESPANTALL. || BANDEROLA, 2.

BANDERETA DE CAMPANAR: PANELL. || *Met.* Persona inconstant. **Veleta.**

FER DE BANDERETA. *fr. Met. fam.* Ésser portador de noves. **Chismear.**

BANDERILLA. f. La bandereta que 's posa a les torres, y la que 'ls toreros claven als toros. **Banderilla.**

POSAR BANDERILLES ALS TOROS. **Banderillzar.**

TIRAR BANDERILLES A ALGÜ. *fr. Met.* Dirli paraules picantes. **Poner una banderilla á alguno.**

BANDERILLER. m. El torer que clava les banderilles. **Banderillero.**

BANDEROLA. f. Bandereta ab que 's marquen les distancies als campaments. **Banderoia.** || La que 's posa a les imatges de Jesucrist ressucitat, Sant Joan Baptista y altres sants. **Banderoia.** || Adorno de tafetà que 's lliga sota 'l ferro de les llanses. **Banderoia.** || GALLARDET.

BANDEROLA. *Geog.* Caseriu del terme de Maria y Mallorca.

BANDETA. f. dim. **Bandita.**

BANDINELLA. f. Troç de tela que 's posa com a franja o cortina als prestatges de les botigues de roba. **Cortinilla.**

BANDIT, DA. adj. BANDOLER.

BÁNDOL. m. Edicte publicat solemnement. **Bando.** || La solemnitat d' aquest acte. **Bando.** || Facció, partit, parcialitat. **Bando.**

DIVIDIR EN BÁNDOLS. Aquadrillar. **Banderizar, abanderizar.**

PUBLICAR BÁNDOL. *Loc.* Echar un bando.

BANDOLA. f. Instrument músich de quatre cordes, corb com el llaut. **Bandola.** || *Ter* BOLQUER.

BANDOLEJAR. v. n. Robar, saltar.

BANDOLER. A. m. y f. Lladre de camí real. **Safiteador, bandolero, bandido.** || **Vagabundo.** || Proscrit. **Proscrito, bandido.**

BANDOLERA. f. Banda de cuiro d' ont penja la tercerola del soldat de cavall. **Bandolera.** || La del guardia de Corps, ab galó de plata. **Bandolera.** || Plaça de guardia de Corps. **Bandolera.** || La dona que viu ab bandolers o pren part a llurs delictes. **Bandolera.**

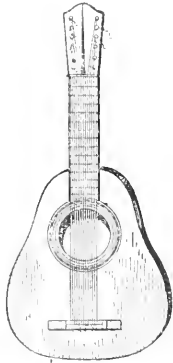
BANDOLERESCH, CA. adj. Lo qu' és o pertany al bandoler. **Bandoleresco.**

BANDOLESCH, CA. adj. D' igual significació que l' anterior. **Bandoleresco.**

BANDOLÍ. m. Mena de guitarró. **Bandolín.**

BANDOLINA. f. VAGABUNDERIA. || Decuit de goma,

de llevors de codony o d'altres substancies, al qual s'hi tira aigua de Colonia o altre perfum y serveix pera mantindre 'l cabell en la forma que se li dona al pentinar-se. **Bandolina.**

Banlurria

BANOVER. m. Aquell que fá o ven bánoves. **Fabricante, vendedor de colchas.**

BANQUER. m. Qui prén diners a una part y 'n dona a un' altra, girant la lletra per cert interés. **Camibista, banquero.** || Al joch de la banca, qui porta 'l joch **Banquero.**

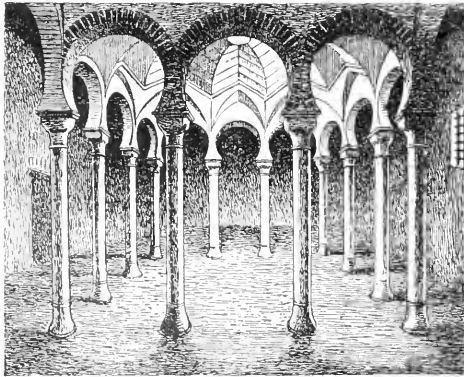
BANQUET. f. dim. **Banquillo.** || Convit espléndit. **Banquete.** || Mena d'abrassadera prop del extrém del pany, per ont passa y se subgecta el pestell. **Picolete.**

BANQUETA. f. Tamburet; assento petit de tres peus de que usen els menestrals. **Banqueta.** || *Arg.* Basa llarga sobre la que 's funda l' edifici. **Embasmamiento.** || *For.* Esgrat arimat a una fortificació al peu del parapet, desde ont disparen els soldats, abaixant-se després pera carregar a cubert. **Banqueta.** || *Ter.* **VETLLADOR.** || *Naut.* Banch situat entre l' anomenat del ters y la popa. **Banqueta.**

BANQUETES DE POPA. f. pl. *Naut.* Els assentos que rodejen interiorment els costats y 'l quadro de popa pera assentarse'ls passatgers d'un bot. **Bancos de popa.**

BANQUETEJAR. v. a. y n. Donar convits o freqüentarlos. **Banquetear.**

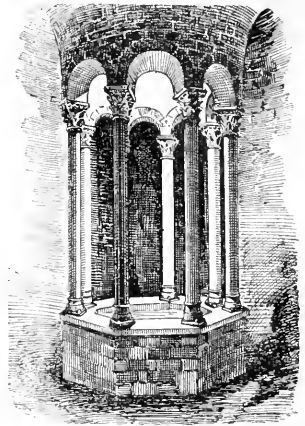
BANY. m. L' acció y efecte de banyar o banyarse. **Baño.** || Les aigües pera banyarse y el lloch ont son. **Baño.** || Ab tot y el poch espai de temps

Banyes a'arbs qu' existían a Barcelona

que influen a Catalunya els alarbs, en alguns indrets de nostra terra se conservaven edificis destinats als banyes, costum que portaven ab llurs

doctrines relligioses els propagandistes de la llei mahometana. A Barcelona fins a 1834, y enclós en un antic edifici del cantó dels carrers de la Boqueria y dels

Restes d' uns banyes alarbs a Girona

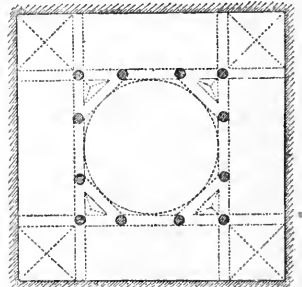
de banyes Nous, existia un bell exemplar d'arquitectura, res-te d' un casal de banyes de aquesta mena, y a Girona, dins d' un convent, s'enlaira encara part de uns banyes alarbs. A Palma de Mallorca, ont la dominació dels mahometans va durar més temps, poden admirarse al carrer d'en Serra els restes de uns notables banyes, que reflecten l' estil y consuetut dels alarbs. || Pica ont se prenen banyes. **Baño.** || *Pint.* Capa de color que 's

Banyes alarbs a Palma de Mallorca

dona demunt d' un' altra pera que ressalti més. **Baño.** || *Art. y of.* Líquid colorit que 's dona a la fusta pera embar-nisar-la després. ||

Quim. Calor temperat per interposició d' alguna materia entre 'l foc y lo que 's calenta, com: **bany d' arena.** **Baño.** || La crosta o capa de sucre ab que 's cubreixen els biscuits, etc. **També 's diu de la cera y altres coses.** **Baño.**

Planta dels banyes alarbs a Palma de Mallorca

BANY DE MARIA. El d'aigua en que aquésta serveix de medi pera temperar el calor del foc. **Baño de Maria.**

TINDRE NO MÉS QUE UN BANY. *Loc.* Tindre una no-

ció molt superficial d'alguna cosa o assumpte. *Tener una ligera tintura.*

BANYA. f. Expressència dura de diverses formes que surt al cap de certs rumiants. **Cuerno**, asta. || Cada una de les dues puntes que tenen alguns insectes, com el caragol, la papallona, etc. **Cuerno**, antenas. || *Fam.* Bony de resultes d'algún cop al cap. **Tolondrón**, **burujón**, **bollo**, **chichón**. || *Art. y of.* Una de les extremitats de l'enclusa, que té la forma cónica. || Un dels caps que tenen certs martells. || Eina en forma de creu, serveix pera donar tortes al ferro de calent en calent, per l'istil del tornagouser. || — **DE CERVO.** *Bot.* Herba semblant a les banyes del cervo. **Cuerno de cervo.**

ABATRE A ALGÚ LES BANYES. fr. *Met.* Reprimir la superbia d'algú. *Bajar los bríos.*

ONT FICA O CLAVA LA BANYA NO HI HÁ QUI LI TREGUI. fr. *Fam.* Denota qu'algú és molt obstinat. *Clavar un clavo con la cabeza.*

APUNTAR LES BANYES. fr. Comensar a sortir. *Apuntar.*

DE DETRÁS AL REI LI FAN BANYES. *Ret.* Reprén als que, en ausencia, judiquen mal de les accions agenes. *Gente loca, coméis de mi rabo y no de mi boca.*

FER PORTAR BANYES. fr. *Fam.* Faltar la muller a la fidelitat conjugal. *Poner los cuernos, encornudar.*

FICAR LA BANYA. fr. *Fam.* Afirmarse en alguna cosa y perseverar en ella ab obniliació. *Encañarse de uno en la cabeza.*

TOT ÉS HU PORTAR LES BANYES O FERLES DUR. *Ref. met. irón.* Denota que no és igual manar u obeir. *Más vale con mal asno conténder, que teña á cuestras traer.*

BANYES Y CABELLS BLANCHS NO VAN PER ANYS. Aforisme ab que 's significa que no son solsament els anys els que 'ns fan posar blanchs els cabells.

CARAGOL, TREU BANYA, etc. Cert joch de criatures. *Caracol, caracol, saca los cuernos al sol.*

BANYA (Punta de la). *Hidrog.* Punta sorrenca que hi há entre les goles de l'Ebre y Sant Carles de la Rápida; és la que forma'l port natural dels Aliachs. **Punta de la Baña.**

BANYA DE CABRA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses; té cosa de trenta centímetres d'alçada, ab les fulles cendroses per dessota y disposades de tres en tres y ab floretes blanques, quin fruit és una tabelle llarga, plana, encorbada y estrefa, que fá ones llevors groguenques, fortes y pudentes. **Alholva.**

BANYADA. f. Cop de banya. **Cornada.**

BANYADOR, A. m. y f. *Ant.* **BANYER.** || Qui banya. **Bañador.** || Lloch langós en que 's revolquen els porchs senglars. **Bañadero**, **baña**, **bañil.**

BANYAGAIRE. adj. Qui té banyes o les té molt pronunciades. **Cornudo.**

BANYALBUFAR. *Geog.* Vila de l'illa de Mallorca, part. jud. de Palma; és a la vora del mar, al ponent de l'illa, y té 709 hab.

BANYAMENT. m. *Ant.* **BANY,** 1.

BANYAR. v. a. *Ant.* **MULLAR.** || Donar banys. També s'usa com reciproc. **Bañar.** || Tocar l'aigua alguna cosa, com: *el riu banya les muralles.* **BANYAR.** || *Ter.* **NADAR,** 1.

BANYARSE EN AIGUA ROS. fr. *Met.* Tindre gran complacència. *Bañarse en agua rosada.*

BANYARRIQUÉ. m. *Entom.* Insecte negre ab les entenes més llargues que'l cos. **Algavaro.**

BANYAT, DA. p. p. **Bañado.**

BANYER, A. m. L'amo dels banys o qui cuida d'ells. **Bañero.** || El mosso que cuida dels banys. **Ba-**

ñero. || El mainer que als banys de mar ensenya a nadar als que 's banyen. **Bañero.**

BANYERA. f. La dona que cuida dels banys de les dones. || Pica de marbre, d'obra, de zinc o de llautana que serveix pera banyars'hi. **Bañera.**

BANYERES. *Geog.* Caseriu del terme de la Vansa, prov. de Lleida. || Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, part. jud. del Vendrell; té 776 hab || Vila de la prov. d'Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. d'Alcoy; és al vessant ponent de la serra de Montcabra, y té 3,260 hab.

BANYES (Coll de). En el Canigó. (1,646 m.)

BANYET. m. dim. **Bañuelo.**

BANYETA. f. dim. **Cuernecico**, **cuernecito.** || *Fam.* Nòm que 's dóna al dimoni. **Patilla**, **pateta.** || pl. Les que tenen alguns insectes al cap. **Antena.** || Quan apunta o comensa a surtir. **Pitón.**

BANYETA (La). *Geog.* Veinat de Palol de Rebardit, prov. de Girona.

BANYISTA. m. Qui prén banys. **Bañista.**

BANYOLAS. V. **BANYOLES.**

BANYOLES. *Geog.* Vila de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Està situada a la vora de l'estany del seu róm; té un antic monestir, una font pudosa (d'aigua sulfurosa), y 5,132 hab. || — (COMARCA DE).

Segell de Banyeres

Segell de Banyoles

Mapa comarcal de Banyoles

Regió que porta el nòm de la vila, qu'és la seua capital.

BANYOLÍ. m. L'ànima de la banya. **Cuerno**, **cuerna.**

BANYOLS. *Geog.* Caseriu del terme d'Alaró (Mallorca).

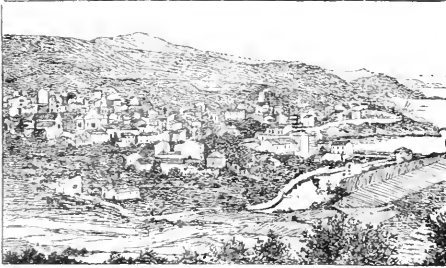
BANYONS. m. pl. *Ter.* Bajoques, tavelles de les mongetes tendres. **Vainas.**

BANYOT. m. *Art. y of.* Troç de fusta sobrerera que se deixa en els travessos dels bastiments pera que aquèsts quedin més fixes a la paret. Sobrant del montant d'una porta, vidriera, etc., que serveix de reforç al forat pera que, al faltar la peça, el montant no s'esberli. **Cuerno.**

BANYOTS. m. pl. *Nàut.* Els extrems de les crusestes dels arbres. **Cuernos.**

BANYS (Els). *Geog.* Veïnat del terme de Prats de Molló, depart. dels Pirineus Orientals. || — **DE SANILLES.** Caseriu del dist. mupal. de Liés, prov. de Lleida. || — **DE SANT VICENTS.** Caseriu del terme de Castellnou, prov. de Lleida. || — (PLÀ DELS). En la ribera del Essera, prop de Benasque.

BANYULS (Coll de). *Orog.* Coll del Pirineu de la prov. de Girona, al Nord de Sant Quirse de Culera. || — **DELS ASPRES.** *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus

Vista de Banyuls-sur-Mer

Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Ceret; és a la vora del riu Ter, y té 617 hab. || — **SUR MER.** *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó d' Argelès; és a la vora del mar, té estació de F.-C. y 3.699 hab.

BANYUT, DA. adj. Qui porta banyes. **Cornudo.** || *Met.* El marit quina muller feta a la fidelitat conjugal. **Cornudo, cuclifilo.** || *Ictiol.* Peix de la família dels blemits. **CAPSIJIRANY.** || adj. *Zool.* Provist d' antenes. **Antenado.**

BAO. m. *Naut.* Viga que sosté 'l pont d' un vaixell. **Bao.** || Cada una de les vigues grosses sobre les quals descansa la coberta principal o sostre de la bodega. **Bao.** || — **D' AIRE.** Cada hu dels que sostenen un sollado llevadis. *Bao d'z aire, en el aire, vacio.* || — **DE COFA.** Cada una de les dues lustes qu' és posen a babor y estribor d' un arbre o màstil en sentit de popa a proa, descansant sobre les calxoles o assentos d' encapilladura pera sostindre les cofes. *Bao de cofa.* || — **LLEVADIS.** El qu' encaixa ab les traques pero no s' hi clava, pera que 's pugui treure fàcilment. *Bao falso, bao levadizo.* || — **MESTRE.** El més llarch de cada coberta. *Bao maestro.* || — **DELS TAMBUTXOS.** Els dos baos grossos qu' atravesant els vapors de rodes per los dos coslats, surten al delora de dites rodes. *Baos de las ruedas, baos del tambor.*

BAPTISMAL. adj. Lo que pertany al baptisme. **Bautismal.**

BAPTISME. m. El primer dels sacraments de la Iglesia, ab el qual rebém el se: de gràcia y 'l caràcter de cristians. **Bautismo.** || Certificació en que consta haver estat batejat algú. **Fe de bautismo.**

BAPTISSELIT, TA. adj. L' elegit pera 'l baptisme o qui 's bateja per convicció. **Baptisérito.**

BAPTISSELLITA. s. y adj. Qui predica o alaba 'l baptisme. **Baptisérita.**

BAPTISTA. n. p. **Bautista.**

BAPTISTE. m. **BAPTISME.**

BAPTISTERI. m. Lloch ont está la pica de batejar. **Baptisterio, bautisterio.**

BAQUEIRA. *Orog.* Cim de la Vall d' Arán.

BAQUEJAR. v. n. *Mar.* Navegar ab les veles al fil del vent quan hi ha corrent favorable. **Baquejar.**

BAQUERONA. f. *Numis.* Moneda de Bolonia equivalent a uns sis céntims. **Baquerona.**

BAQUETA. f. Burxa pera atacar la escopeta, el fusell, etc. **Baqueta.** || pl. Les manetes pera tocar el tabal. **Baquetas, palillos.** || Cástich militar ab co-

rretges o vergues corrent el delinqüent nu de mitj cós en amunt entre dues files de soldats. **Baquetas.**

MANAR A BAQUETA. fr. *Met. fam.* Manar despòlicament. **Mandar a baqueta**

PASSAR PER LES BAQUETES. fr. Castigar ab elles. *Pasar por las baquetas, baquetear.*

TRACTAR A BAQUETA. fr. *Fam.* Tractar ab rigor. *Tratar a baqueta.*

BAQUETEIG. m. L' acció de baquetejar. **Baqueteo.**

BAQUETEJAR. a. *Ant.* Acte d' executar el cástich de baquetes. **Baquetear.**

BAQUETES. f. pl. Nòm donat a una classe de caragols. **Caracol.** || — **BARBES.** f. pl. *Bot.* Mena de bolet.

BAQUETÓ. m. Barreta de ferro, més groixuda que la de fusell, que s' usava pera netejar les armes de foch y descarregarles. **Baquetón.**

BAR. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Bellver, prov. de Lleida. || Poblet del dist. mupal. de Toloriu, prov. de Lleida.

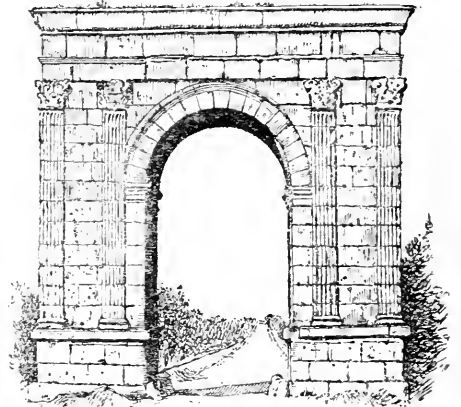
BAR o BARA. m. Fals, traïdor. Es antonomasia del comte **Bara. Traidor, pérfido.**

BARA o BERA. *Biog.* Comte de Barcelona, feudatari dels franchs, a qui donà 'l poder Lluís el Piadós l' any 801. Va pendre part a les desgraciades empreses contra 'ls alarbs de Tarragona, pèls anys 809 y 810. L' any 817 va governar el ducat de la Septimània, tenint la capitalitat a Barcelona. L' any 819, per causes are desconegudes, el cavaller Cenila va acusarlo de traïdor deslleial al emperador Lluís. En Bara va apelar al «judici de Deu» desafiantse ab en Cenila y, còm va ésser vensut, se 'l comdnà a mort, pena que 'l sobirà 'l comnaté a l' confinament perpetu a Ruan.

BARÁ (Arch de). *Arqueol.* Un dels monuments de l' època romana conservats a Catalunya, a la carretera de Barcelona a Tarragona, entre les pobla-

Segell de Bar

Arch de Bará

cions del Vendrell y Torredembarra. Opinen alguns que fou consagrat al emperador Trajano. Va ésser restaurat, mes no ha perdut la grandiositat del seu aspecte.

BARÁ (Mare de Deu de). *Geog.* Santuari del terme de Creixell, prov. de Tarragona.

BARALT Y TORRAS (Joseph). *Biog.* Pilot distingit y bon patrici, fill de família pobre. Nat en Arenys

de Mar l'any 1740 y mort en la meteixa vila en 1829. Estudià al Ferrol. Als vintidós anys manava una iragata y feia viatges a l'Amèrica. Tenia quaranta quatre anys y una posició social guanyada, quan fundà l'Estudi dels Pilots (*Escola de Nàutica*) en Arenys, pera ensenyar científicament l'art de navegar. Carles IV confirmà a en Baralt (1802) en l'ensenyansa y direcció de l'Escola, donantli ademés el títol de tinent de navili. Durant les guerres, per mar y per terra, ajudà generosament a la patria.

BARALLA. f. Riña, pendencia. || pl. Raons, disputes. Brega.

BARALLES DE MULLER Y MARIT, DE LA TAULA AL LLIT. Ref. Denota que les baralles entre marit y muller duren poch. *De baldón de marido nunca zaherido.*

BARALLADOR, A. m. y f. Ant. Pendenciero, qui-merista.

BARALLAR. v. a. Ter. RENYAR. || v. r. Reñir. || Tindre raons. Contender, escarapelarse.

BARALLAT Y FALGUERA (Celesti). *Biog.* Advocat y publicista que va morir a Barcelona, sa ciutat natal, en 1903. Posseïa una educació literaria molt remarcable, y va dedicarse a la crítica, havent-se publicat molts dels seus articles en els primers volums de la revista literaria *La Renaixensa*. Va ésser mantenidor dels Jochs Florals de Barcelona en 1875. Un dels seus treballs mes acabats, va ésser l'escrit en 1874, encomiant l'obra del músich poeta Joseph Anselm Clavador, essent regidor del Ajuntament de Barcelona (1875 a 1877).

Celestí Barallat y Falguera

vé. Va figurar en política, afiliat al partit conservador, essent regidor del Ajuntament de Barcelona (1875 a 1877).

BARALLUGA. Ter. BALLARUGA. || BALDUFA.

BARANA. f. Serie de balustres units entre sí, regularment pera les escales, balcóns y terrats. **Baranda, barandilla** || Obra de rajoles o pedres fins a l'altura del pit pera preservar de caure de llochs alts, com: *el terrat*, etc. Antepecho, pretil. || La dels ponts. Acitara, antepecho, guardalado.

BARANDAT. m. Ter. ENVA.

BARANETA. f. dim. **Barandilla**

BARAT. m. *Ictiol.* Peix molt comú als mars d'España. Es comprimit, estret cap a la cua, y de color blau y vert ab ratlles negres. **Caballa.** || Ant. TRAMPÀ, ENGANY, FALSETAT.

BARATA. f. Cambi. **Barata, trueque, cambio, permuta y cambalache** en coses de poch valor.

BARATABLE. adj. Lo que 's pot baratar. **Trocable, cambiable.**

BARATADOR, A. m. y f. Qui fá barates. **Barata-dor.** || Ant. Estafa, trampós. Embaidor, trampista, falso.

BARATAR. v. a. Cambiar. **Trocar, permutar, canviar y cambalachear, camalachar**, quan és en coses de poch valor. || Fer trampes. **Baratar, trampear.**

QUI BARATA 'L CAP SE GRATA. Aforisme ab que 's significa que aquell que barata sovint pert.

BARATAT, DA. p. p. Trocado, cambiado.

BARATER. m. Ant. Qui de grat o per forsa cobra el barato a les cases de joch. **Baratero.** || Qui va molt a cases de joch. **Garitero.** || TRAMPÓS.

BARATERA. f. Ant. PUTA, RAMERA.

BARATERIA. f. Ant. ENGANY, FALSETAT. || Soborn del jutge que reb perua donar una sentència falsa. **Barateria, cohecho, soborno.** || Com. Tota perdua causada voluntariament en barcos o géneros pel patró. **Barateria.**

BARATET, A. adj. dim. **Baratito.**

BARATILLO. m. Conjunt de mobles de poch valor. **Baratillo.**

BARATISSIM, A. adj. sup. **Baratísimo.**

BARATO. m. Les estrenes que donen els jugadors al qui cuida que no 's fassin trampes. **Barato.** || adj. Lo que 's compra o ven per poch preu. **Barato.** || Fàcil d'executar, poch gravós. **Barato.** || adv. m. Per poch preu. **Barato.**

A BARATO, m. A cambi. A trueque.

A BON BARATO. m. adv. Lleugerament. *Ligeramente.*

COBRAR EL BARATO. fr. *Met.* Significa que una persona predomina sobre d'altres imposants'hi. *Cobrar el barato.*

DONAR DE BARATO. fr. *Fam.* Concedir sense precisió alguna cosa, o per no ésser del cas o perque no estorbi al fi principal que 's preté. *Dar de barato.*

FER BARATO. fr. Vendre a baix preu. *Hacer ó vender barato.*

LO BARATO ÉS CAR. Ref. Denota que lo que costa poch, val poch. *Lo barato es caro; lo ruín y malo de balde es caro; quien se viste de mal paño, dos veces se viste al año.*

NO HI HA COSA MÉS BARATA QUE LA QUE 'S COMPRA O NO HI HA COSA MÉS BARATA QUE LA QUE 'S PAGA AB DINERS. Ref. Denota que a vegades els regalos costen més que lo que 's compra. *No hay cosa más barata que la que se compra.*

BARATRO. m. *Poét.* INFERN.

BARATURA. f. Preu baix. **Baratura.**

BARAYAR. v. a. Ant. RENYAR.

BARB. m. *Ictiol.* Peix de riu, espinós, ab una mena de barba a cada part de la barra inferior. **Barbo.** || pl. Granets que surten a la barba. **Barros.** **BARB PETIT.** dim. *Barbillo.*

BARBA. f. La part de la cara sota la boca. **Barba.** || El pel que neix a la part inferior de la cara. **Barba.** || El grapat de pel de la barba del bestiar cabriu. **Barba.** || Meua de bolet mengivoli. **Seta.** || El qui als teatres representa 'l paper de vell. **Barba.** || — DE AARÓN. *Bot.* SARRIASSA. || — DE CABRA. Planta de la fam. de les compostes; és perenne, té cosa d'un metre d'alsada, fulles partides, dures, rústiques y arrugades, y flors blanques y oloroses, que pengen formant panolles. *Barba de cabra, barba.* || — DE CAPUTXI. *Fam.* Se diu d'aquella que és molt llarga. *Barba de capuchino.* || — DE GITANO. *Expr.* Barba molt espessa y mal cuidada. *Barbas de zamarro.* || = DE JÚPITER. *Bot.* Planta de la qual n'hi ha moltes especies; té l'arrel grossa y d'ella 'n surten molts lluchs o brots, que cubreixen la terra a manera de globo. *Barba de Júpiter ó de Jove.* || HERBA PUNTERA.

BARBES HONRADES. *Loc.* Home honrat. *El hombre honrado.*

BARBA REMULLADA ÉS MITJ AFEITADA. Ref. literal. *Barba remojada, medio rapada.*

CANTIN PAPERS Y MENTIN BARBES. af. *Callen barbas y hablen cartas.*

CÒM MÉS POQUES BARBES MÉS POCA VERGONYA. Ref. Denota que la poca etat fá al home atrevit. *A poca barba, poca vergüenza.*

DIR A LES BARBES. 1x. Dir alguna cosa a algú devant seu. *Decir á la barba ó en las barbas.*

FER BARBA. fr. FER CÓS PRESENT.

FER LA BARBA. fr. AFEITAR, I.

FERSE BARBA D'OR. fr. *Met.* Ferse molt rich. *Hacerse de oro.*

LA BARBA BANYADA PREN L' AIXUTA. *Loc. met.* Alaba la ventatge d' ésser diligent. **BARBA REMULLADA,** etc.

Barb de riu

LA BARBA DE MOLTÉS COLORS SOLS LA PORTEN ELS TRAIIDORS. *Af. La barba de muchos colores sólo la llevan traidores.*

MENTIR PER LA BARBA. *Loc. ant. MENTIR DESCARADAMENT.*

NEGRE DE BARBA. *Barbinegro.*

PER BARBA. *m. adv. Denota que d' allò que 's parla n' hi há un per cada hu. Por barba, por persona, por cabeza.*

POSAR BARBA. *fr. Eixirhi'l pel. Earbar.*

PUNYIR LA BARBA. *fr. Ant. Apuntar el bozo.*

QUAN VEGIS LA BARBA DE TON VEHÍ PELAR, POSA LA TEUA A REMULLAR. *Ref. Denota que devém escamentar ab lo que succeeix als altres. Cuando la barba de tu vecino vieres pelar, echa la tuya a remojar.*

QUI NO GUARDA, MAI ALSA BARBA. *Ref. Denota que pera prosperar se deu viure ab economia. Quien guarda, halla, y quien cria, mata.*

TINDRE POQUES BARBES. *fr. Tindre poca experiencia, etat o caràcter. Tener pocas barbas.*

TINDRE UN PAM DE BARBA. *fr. Met. Ésser una cosa molt sabuda per molt antiga. Tener tantas barbas.*

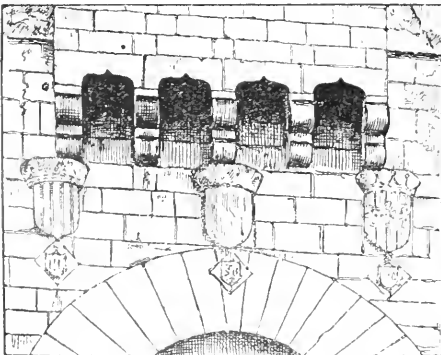
TREMOLAR LA BARBA. *fr. Témer, espantarse, estar en recel. Temblar la barba.*

BARBA (Anselm). *Biog.* Notable compositor musical que va néixer a Barcelona en 1848, morint a la meteixa ciutat en 1883. Va escriure moltes y remarcables composicions pera piano, y obtingué prestigi per les seues obres de música religiosa, entre quines s'hi contaven les partitures d'algunes misses. Va desempenyar el càrrec de mestre de capella y organista de la parroquial Iglesia de Santa Agna.

Anselm Barba

BARBA Y ROCA (Manel). *Biog.* Advocat, filantrop y patrió molt distingit. Nat a Vilafranca del Penadés l' any 1752, mort allà meteix l' any 1824. Va pendre part a la guerra de la Independència, formant en la Junta Suprema de Lleida, y després va ocupar la Secretaria de la Junta Superior del Principat, al ram de Gracia y Justicia. Va organisar l' hospital y l' hospici de Vilafranca dedicanthi el seu temps, la seua inteligencia y 'ls seus cabals. Va fer avençar la agricultura y la industria, introduint lo conreu de la patata y la filatura de cotó al Penadés. Va fundar un premi consistent en una medalla d' or, adjudicable cada vinticinch anys per la Econòmica d' Amichs del País, de Madrid, al autor de la millor memoria sobre

Barbacana del monestir de Poblet

«Extinción de la mendicidad y establecimiento de las juntas de caridad».

BARBA. *Geog.* Caseriu del terme de La Puebla, Mallorca.

BARBABLANCH. *adj.* Qui té la barba blanca. *Barbicano, barbibanco.*

BARBACANA. *f.* Fortificació antiga devant de la muralla pera defensa dels fossos. *Barbacana, falsa-braga.* || La paret ab que solen voltar les plasses d' algunes iglesies. *Barbacana.* || L' ala de la teulada que surt fora la paret. *Alero, alar, ala, socarrén.* || La teuladeta o empostissat sobre les finestres pera guardarles de l' aigua. *Sobradillo.*

BARBADA. *f.* La part inferior de les barres, parlant de cavalcadures. *Barbada.* || *Ictiol.* Peix sense escata de tres quarts de llarch, cap gros y llis y de carn blanca y gustosa, que 's pesca a les costes de Galicia. *Barbada.* || *f. Mar.* Corda ab que 's subjecta el bauprés per dos o tres punts a uns forats que pera aixó hi ha a la pala del tallamar. *Barbiquejo.*

BARBADET. *adj. dim. Barbadillo.*

BARBAFORT. *adj.* Qui té 'l pel de la barba molt fort. *Barbitaheño.*

BARBAFRESCH. *adj.* Bonich, ben paregut. *Barbilucio.* || Afeitat de poch. *Barbihecho.*

BARBAGRÍS. *adj.* Barbirruccio.

BARBALLA. *f. Bot.* APAGALLUMS. || CUXABARBA.

BARBALLEDA (Can). *Geog.* Caseriu del terme de Pollença, Mallorca.

BARBALLERA. *f.* Sotabarba. *Papada, papo, papadilla, gorja.* || La dels cavalls. *Barbada.* || La dels porchs o tocinos. *Cogullada, barbada, papada.* || La dels galls. *Barbas.* || Cadeneta o corretja que 's posa sota la barba pera subjectar alguna cosa. *Barbada.* || Cada una de les dues verrugues llargues y ovalades que tenen algunes cabres sota la barba, les quals son indici de bona casta. *Marmella.*

BARBALLERAT. *adj. Blas.* S' aplica als galls, pollastres y capóns que tenen les barbes d' altre color que lo demés de la figura. *Barbelado.*

BARBALLERES. *f. pl. Bot.* Planta de la fam. de les compostes; és petita, d' arrel cilíndrica y moltsuda, de tany branquinós, fulles llises en forma de llansa y ondulades, y quines flors son unes capsetes grogues que formen escates. *Escorzonera.*

BARBALLÓ. *m. Ter.* ESPÍGOL.

BARBAMECH. *adj.* Sense gens de pel a la barba. *Barbilampiño.*

BARBANEGRE. *adj.* Qui té la barba negra. *Barbanegro.*

BARBAPUNYENT. *adj. Ant.* Qui comensa a posar barba. *Barbapuyente.*

BARBAR. *v. n. Ant.* Apuntar la barba, posar barba. *Barbar.* || Fer surtir barbes. *Barbar.*

BÁRBARA. *f.* Nòm de dona. *Bárbara.*

SANTABÁRBARA. *Naut.* El llòch ont se guarda la pólvora a les embarcacions. *Santabárbara.*

NO PENSAR EN SANTA BÁRBARA SINO QUAN TRONA. *Ref.* Reprén als ingrats que després d' haver rebut el benefici s' olviden de qui 'ls hi há fet. *Rogar al santo hasta pasar el tranco; el rio pasado, el santo olvidado.*

BARBARÁ. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; té 1,429 hab. || — (CONCA DE). Regió natural de la prov. de Tarragona, quina capital és Montblanch. || — (SANTA MARIA DE). Poble de la

Segell de Barbàr

Segell de Barbàr (Barcelona)

prov. y bisb.-de Barcelona, part. jud. de Sabadell; és a la vora del riu Ripoll y té 787 hab.

BÁRBARAMENT. adv. m. Ab barbaritat, a la manera dels bàrbres. **Bárbaramente.** || Ab barbarisme. **Bárbaramente.** || Cruelment. **Bárbaramente.**

BÁRBARE. A. adj. De país molt remot; entre grecs y románs tots els que no eren de la sena nació. **Bárbare.** || Els naturals de Frigía y Berberia. **Bárbare.** || Fér, cruel. **Bárbare.** || Temerari. **Bárbare.** || Groller, rústich. **Rudo, bárbare.** || Propi dels bàrbres o de la barbaria. **Bárbare, barbárico.** ||

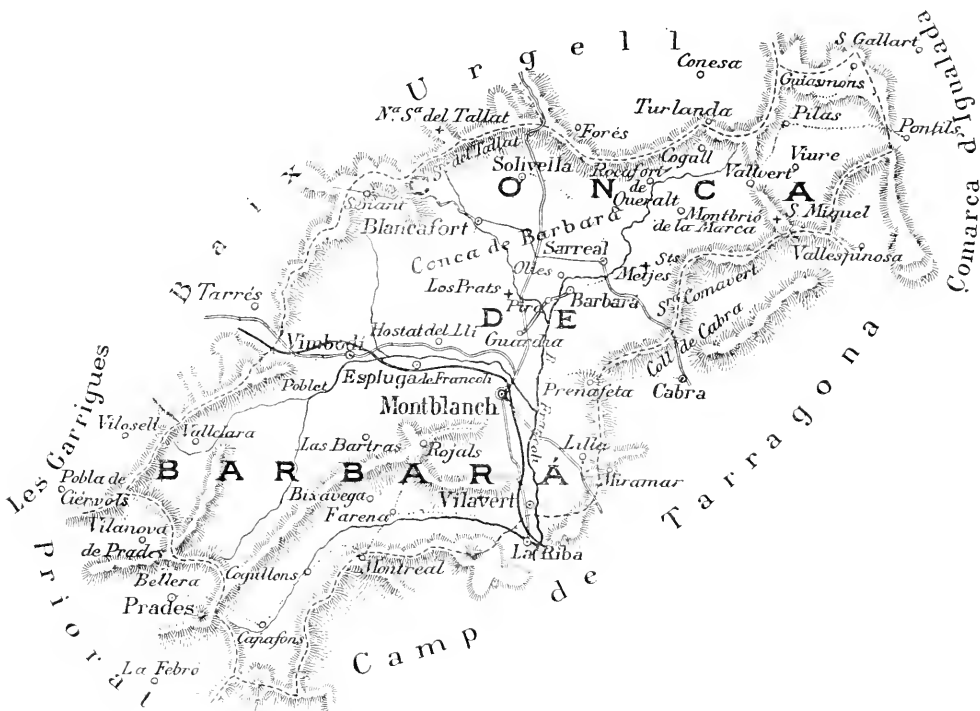
BARBASSA. f. aum. Barbaza.

BARBAT, DA. adj. Qui té pels a la barba. **Barbado, barbón, barbudo.** || De llarga barba. **Barbudo.** HOME BARBAT. En el seu estat viril. **Hombre barbado.** || *Met.* De caràcter viril. **Barbado.**

BARBATS (Coll de). *Geog.* Es al camí de Gironella a Casseres. || — (TORRENTERA DELS). Afluent de la riera de Clará.

BARBAYÓ. m. Ter. ESPÍGOL.

BARBEJAR. v. a. AFAITAR. || Arrivar ab la barba a algún lloch. **Barbear.**

Mapa comarcal de la conca de Barbará

Excel·lent, abundant; y així se diu: *cullita bàrbare*. Grande, abundante.

BARBARESCH. adj. Lo qu'és o pertany als bàrbres o bàrbres. **Barbárico.**

BARBARIA. f. Crueltat. **Barbarie.** || *Ant.* BARBARISME.

BARBÁRICH, CA. adj. Bárbaro.

BARBARISME. m. Vici contra la puresa del llenguatge. **Barbarismo.** || *Poét.* La multitud de bàrbres. **Barbarismo.**

BARBARITAT. f. Feresa, crueltat. **Barbaridad.** || Excés, infinitat, cóm: té una barbaritat de llibres. **Barbaridad, infinitat.** || Disbarat, necetat. **Barbaridad.** || Temeritat, arrisch. **Barbaridad.**

ES UNA BARBARITAT. *Loc. fam.* Es un excés. Se diu del menjar, beure, etc. *Es una atrocidad.*

BARBA ROJA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d' Oriola, prov. d' Alacant.

BARBARROIG. m. *Ornit.* Aucellet que té 'l pit roig. **Pitirrojo.** || Aquell que té la barba roja. **Barbirrojo.**

BARBARUENS. *Geog.* Poblet del dist mupal. de Seira, prov. d' Osca.

BARBELL. m. *Ictiol.* Peix un poch més petit que 'l barb. **Barbel.**

BARBELLAT. adj. Blas. BARBALLERAT.

BARBENS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, part. jud. de Balaguer; té 800 hab.

BARBER. m. Qui té ofici de

afaitar. **Barbero.** || *Ictiol.* Peix

que dins de l' aigua sembla de

color d' or y fora d' ella es vert

ab taques de color de taronja y

té l' esquena y 'l ventre platejat.

Lampuga.

NO HI HÁ BARBER MUT NI MÚSICH

QUE NO SIGUI SOMOGUT.

Denota el molt parlar dels bàrbres

y el poch seny que solen tindre 'ls músichs. *Ni barbero mudo*

ni cantor sesudo.

BARBERA. f. La dona del barber. **Barbera.** || *Ant*

BABERA.

BARBERÀ (Guillem de). *Blóg.* Dominich famós

del sigle XIII, natural de Reus. Del convent de Santa

Caterina, de Barcelona, va passar a inquisidor per

ordre del sant pare Gregori IX. S' honrava ab l' amis-

Segell de Barbens

tat del gran rei en Jaume I. Va ésser enviat a les Corts de Montsó pera tractar de la conquesta del regne de Valencia. Més tard va ésser nomenat bisbe de Lleida. Va morir l' any 1255.

— Y CANTURRI (JOSEPH MARIA). *Biog.* Sacerdot y escriptor distingit, nat a Reus l' any 1832. Va ocupar les càtedres de retòrica y de llengua grega al Seminari de Tarragona y la de psicologia del Institut de la propia capital, del que 'n fou també director. Era bon orador, bon poeta y elegant prosista, fàcil pera la sátira. Va traduir del hebreu *El cantar de los cantares*, de Salomón, y las *Lamentaciones*, de Jeremias, y al català *La prosa dels difunts*, en vers Es autor d' una *Historia de la iglesia de la Bonanova*. Son d'ell els sermons fets a Tarragona y a Reus en les honres d' en Prim. Es l' autor anònim del poema burlesch *Lo prodigi del siglo*, y de moltes composicions literaries que deixà inédites al morir al plà de Barcelona a principis del siglo XX.

BARBERET. m. dim. Barberillo, barberito.

BARBERIA. f. La botiga y ofici del barber. Barberia. || Als convents la pessa destinada pera afaitar. Barberia.

BARBEROT. m. Mal barber. Barberote.

BARBES. f. pl. Les filasses de verdet que 's fan al fons dels barcos que passen molt temps al port. *Barbas.* || Les arrels primes dels arbres y plantes. *Barbas.* || Els costats del paper de fil quan no está tallat. *Barbas.* || Tot lo que presenta pels a la superfície. *Barbas.* || *Art. y of.* La post del carogel de treballar que subgecta el ferro. || — DE CAPUTXI. f. pl. *Bot.* PELS DE FARGOLA.

BARBET. Orog. Puig de les montanyes del Canigó, a 2,748 met. d' altitud.

BARBETA. f. dim. Barbilla, barbita. || El soroll que fan les dents donant cops a la barba. *Cascaruleta.* || f. *Ndut.* Tros de filàstica pera amarrar algún efecte de poca consideració. *BARBETA.* || *Bot.* BARBA DE CABRA.

A BARBETA. m. adv. *Fort.* Sense troneres ni marlets. *A barbeta.* || *Nüüt.* Se diu pera denotar que 's subgecta una embarcació ab dues àncores y 'ls seus cables corresponents, quedant en disposició de girar y presentar la proa a la corrent del vent. *A barbata.*

FER LA BARBETA. fr. Pegar ab la mà sòta la barba pera fer petar les dents. *Hacer la cascaruleta.*

TOCAR LA BARBETA. fr. Afalagar, fer festes tocar la barba. *Pasar la mano por el cerro.*

BARBETAR. v. a. *Nüüt.* Amarrar ab barbetes. *Barbetar.*

BARBETAT. adj. *Bot.* Que té arreletes. *Barbetado.*

BARBÍGER. A. adj. *Bot.* S' aplica a les plantes quins pétals son poch o molt peluts. *Barbigeró.*

BARBIVERMELL. adj. Qui té vermell el pel de la barba *Barbirrojo, barbirrojo.*

BARBOLL. m. Qui parla precipitada o confusament. *Barbullón.*

BARBOLLAR. v. n. Parlar precipitada y confusament. *Barbollar.*

BARBOLLEJAR. v. a. *Ter.* BARBOTEJAR.

BARBOTEJAR. v. n. Parlar entre dents. *Barbotar, hablar entre dientes.*

BARBOTES. *Hidrog.* Fonts intermitentes que brollen en la riera de Tenes, prop de Riells.

BARBRE. m. BÀRBARO.

BARBRES. m. *Ant.* BEREBERES.

BARBUDA (Tossal de la). *Orog.* Turó que hi há a tramontana d' Albocàcer, prov. de Castelló.

BARBUJA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Torloriu, prov. de Lleida.

BARBULL. m. *Ant.* BARBOLL. || TRÁFECH, MOVIMENT.

BARBUT, DA. adj. Qui té molta barba. *Barbudo.*

A DONA BARBUDA DE LLUNY SE LA SALUDA. *Ref.* Aconsella fugir d' ella per ésser de mala condició. *A la mujer barbuda de lejos se la saluda.*

BARBUTIJA. f. Campaneta d' aigua. *Barbutija.*

BARCA. f. Propiament és embarcació petita, sense quilla; pero també s' extén a les dels pescadors y altres que traïquen per les costes del mar y pels rius. *Barca.* || LLANXA. || La que serveix pera atravesar els rius. *BARCA, pontón.* || La del pilot. *Barca de piloto.* || De pescador. *Barca de pescador.* || *Met.* L' os del pit dels aucells. *Caballote.*

|| Vas o capseta de metall, que acostuma tenir forma de barqueta y serveix a l' iglesia pera guardar l' encens. *Naveta.* || pl. Nòm que dónen els tintors a unes pesses de fusta semblantes a una barca, en les que hi tenyeixen seda y fil, valentse de certes canyes pera que 'ls tints surtin uniformes. *Barcas.* || — DE CREU. *Barco de cruz.* || — CUBERTA. *Ant.* Embarcació petita ab cuberta. *Abatoza.* || — DE BON VENT. fr. *Met.* Diligent. *Activo.* || — DE PANESCAL. *Ant.* PANESCAL. || — DE RIU. Mena de pontona plana del tot y sense tallons, de forma variada segons els paisos, y serveix pera passar els rius ab gent, animals, caruatges y elect's. *Barca de pasaje.*

BARCA PARADA NO GUANYA NÓLITS. *Ref.* Dóna a entendre que 'ls que viuen ociosament, no medren. *Badajo de campana, si florece no gana. Andando gana la hacaña, que no parada.*

BARCA PLANA O DE RIU. f. La qu' es molt planera, s' enfonsa poch al aigua, es capàs de molta càrrega y serveix pera navegar pels rius y paratges de poch fondo. *Barca chata ó de rio.*

BON VENT Y BARCA NOVA. *Ref.* Denota 'l desitj de que no torni qui se 'n va. *La ida del cuervo.*

EMBARCARSE EN BARCA DE CANYA. fr. *Met.* Emprendre cosa que probablement no pot sortir be. *Embarcarse con poco ó sin bizcocho.*

LA BARCA PEL BARQUER Y LA TERRA PEL MASOVER. *Ref.* EL PAGÉS A LA TERRA Y 'L SOLDAT A LA GUERRA. **LA VENTURA DE LA BARCA ES ESSENT JOVE TRAVALLAR Y A LA VELLESA CREMAR.** *Ref.* Se diu dels que sempre han estat desgraciats. *La mocedad trabajada y la vejez quemada.*

QUI BARCA HA DE PASSAR, AB JORNADA NO HA DE CONTAR. *Ref.* Explica la contingència que hi há de arribar tart quan s' ha de passar un riu ab barca. *Quien barca ha de pasar no cuenta jornada.*

TREURE LA BARCA A TERRA. fr. Sortir aïrós d' algún càrrech, negoci o dificultat. *Sacar la capa ó su capa.*

BARCADA. f. El càrrech que porta una barca. *Barcada.* || El viatge de la barca que passa un riu. *Barcada.* || Resultat de la pesca; el peix que porta una barca al tornar de la pesca. *Barcada.*

BARCARÈS. m. pl. Conjunt de barques d' una platja. *Conjunto de barcas de una playa ó localidad.*

BARCAROLA. *Mús.* Mena de cansó italiana ab acompanyament musical. *Barcarola.* || Cant sumament armònic, dols y insinuant que usen els gondolers de Venècia. *Barcarola.*

BARCÁS m. aum. *Barcote.*

BARCASSA. f. aum. *Barcaza, barcón, barcote.* || Barca que té la proa rodona ab un gran pal al mitj y una sola vela. *Barcolongo, barcolargo.*

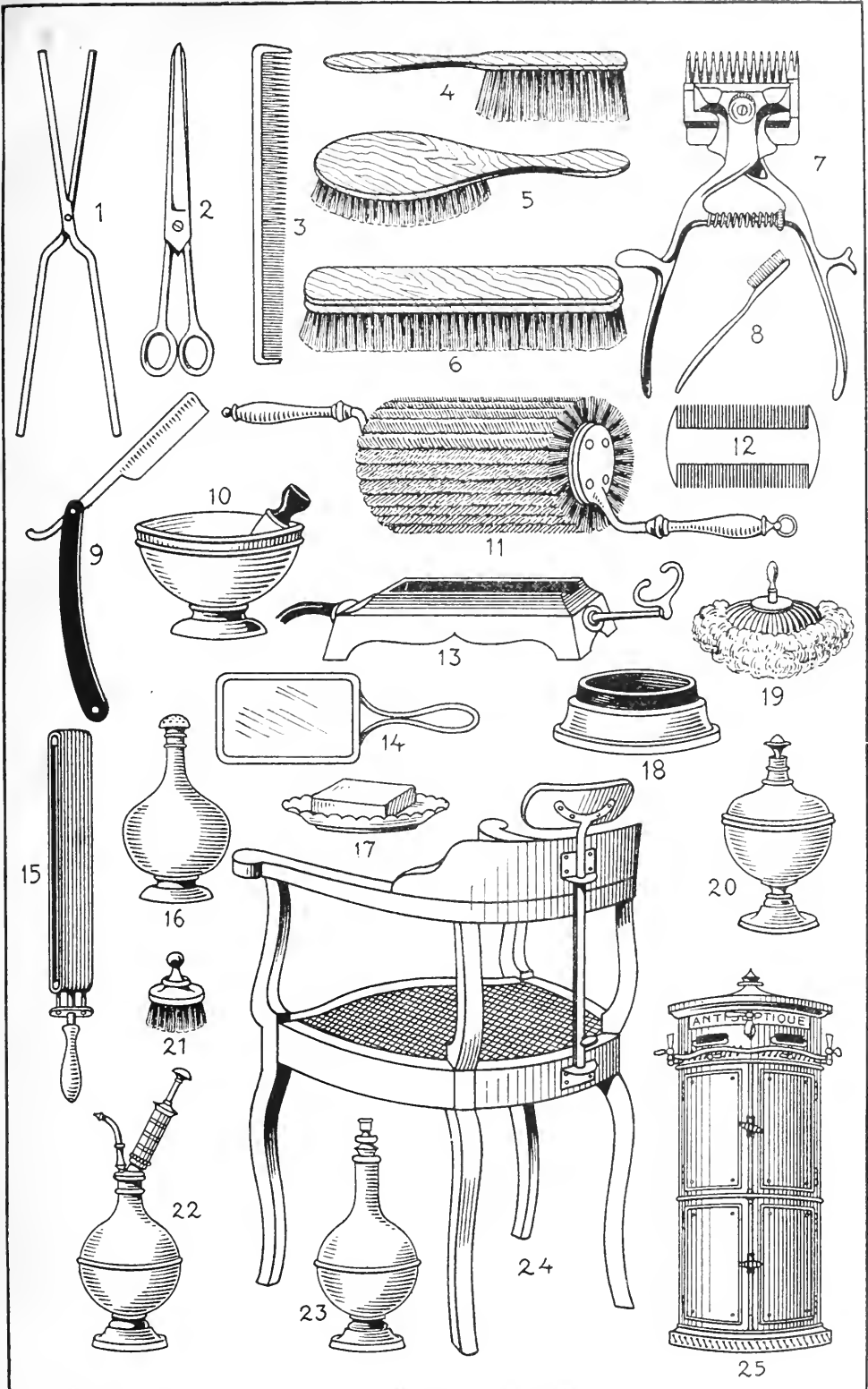
BARCATGE. m. El dret de barca. *Barcaje.*

BARCEDANA (Sant Martí de). *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Arausís, prov. de Lleida.

BARCELÓ. *Geog.* Quadra del terme de Sant Martí Sarroca, prov. de Barcelona. || — DEL POU. Serraduy, provincia d' Osca.

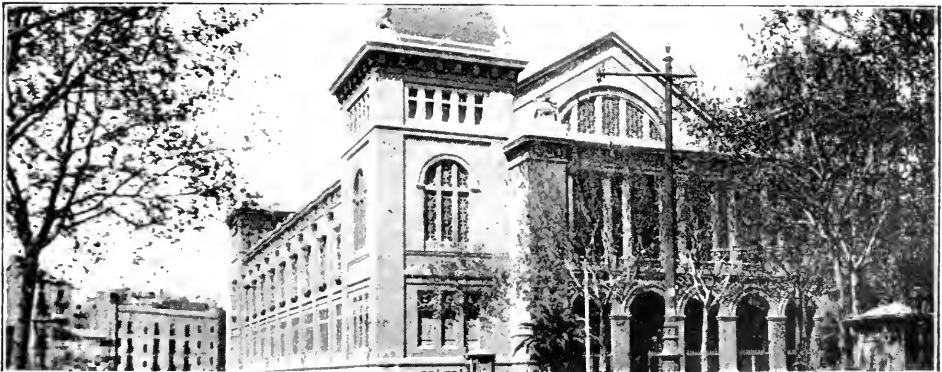
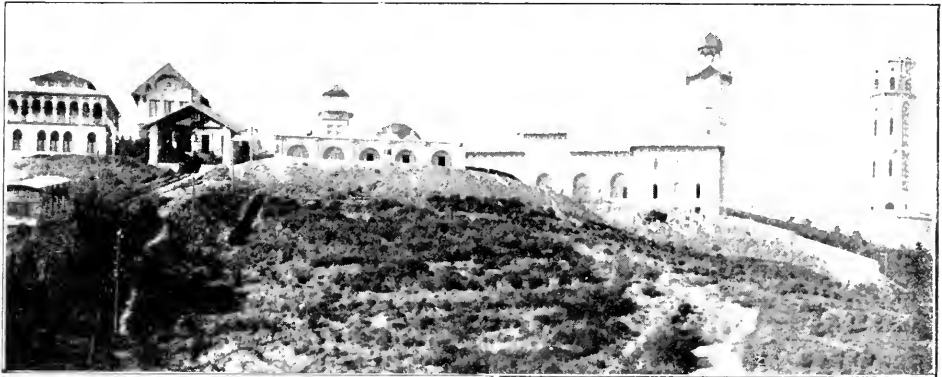
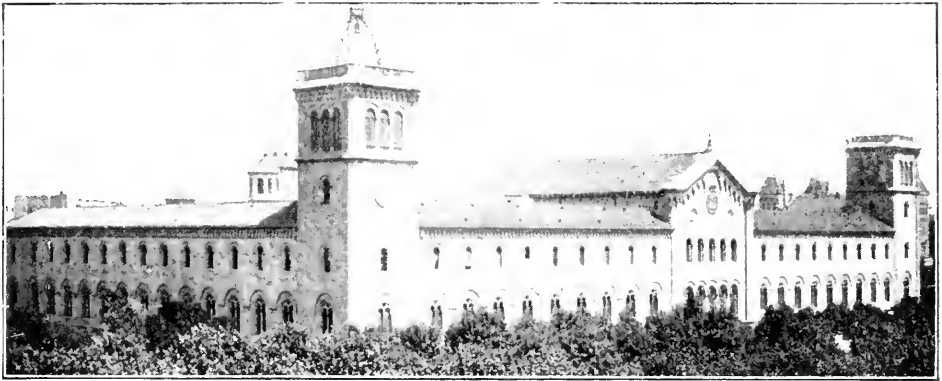
BARCELÓ (Antoni). *Biog.* Famós mallorquí, almirall de l' armada espanyola. Nat a Palma l' any 1717 y mort a la mateixa capital l' any 1797. Als divuit anys capitanejava un xabech correu, ab el que hi perseguia els moros que delmaven les costes de Mallorca. En 1738 el rei el feu alféres de fragata. Anà

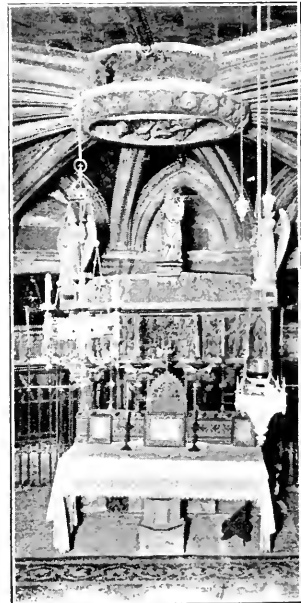
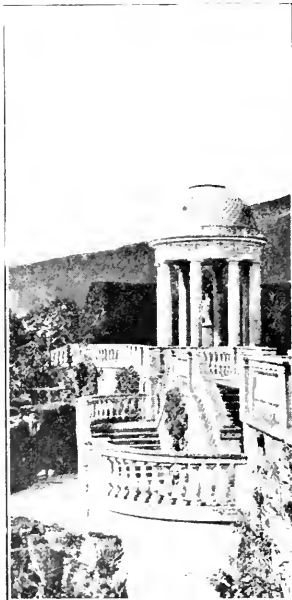
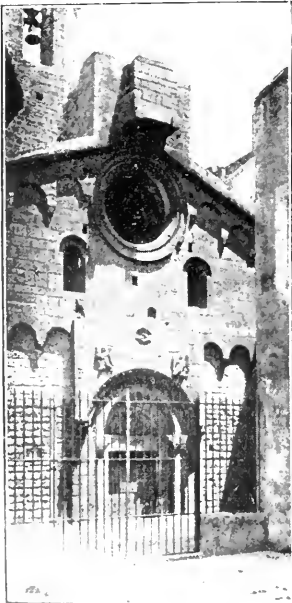

1. Molls pera rissar el bigoti. 2. Estisores. 3. Pinta. 4. Respoll pera treure el pèl. 5. Id. pèl cap. 6. Id. pera respallar la roba. 7. Màquina de tallar el cabell. 8. Respoll pera posar brillantina al pèl. 9. Navaja. 10. Tassa ab la bronja pera deixatar'hi el savó. 11. Respoll cilíndric pèl cap. 12. Pinta espessa o llemera. 13. Fogó pera els molls de rissar. 14. Mirall de mà. 15. Afinador o suavisador. 16. Pot pera posar'hi el savó en pols. 17. Pastilla antiséptica. 18. Aparell pera netejar'hi les navajes. 19. Borla. 20. Polvera. 21. Respoll pera netejar les pintes. 22. Pulverisador. 23. Pot pera fer les friccions. 24. Cadira de braços. 25. Estufa pera desinfectar.

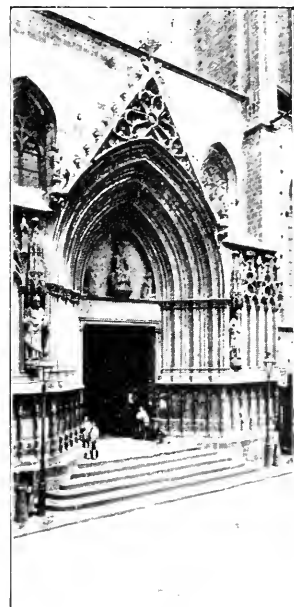
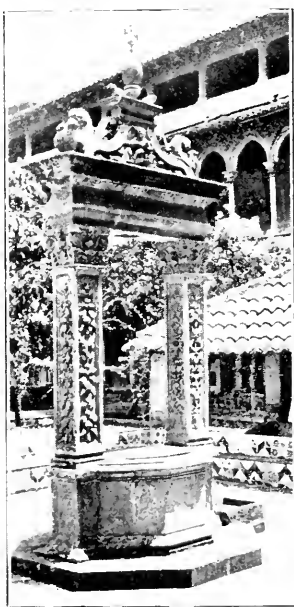

Fot. Hanser y Menot

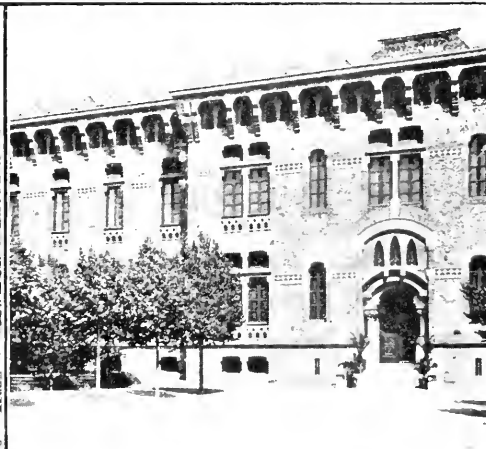
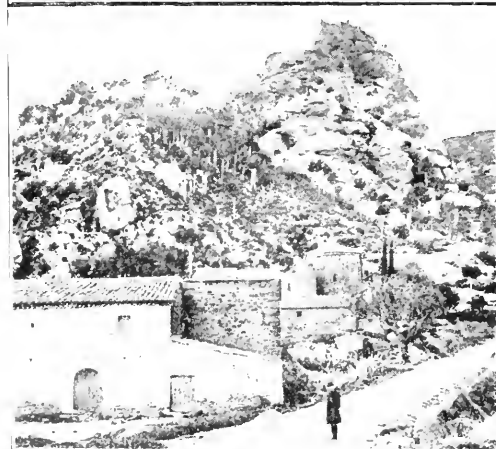
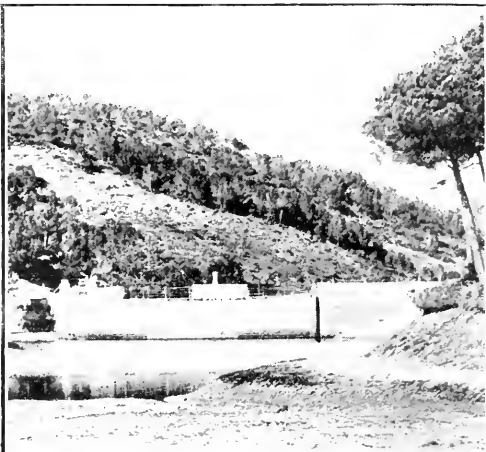
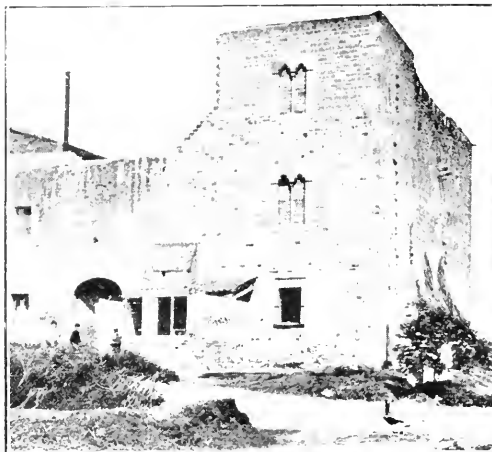

Barcelona: Vista general.—Barcelona: Iglesia de Sant Pau del Camp (sigle IX).—Horta: El Laberint.—Barcelona: Cripta Pla de Barcelona: Ermita de Sant Cebrià a Sant Genís.—Barcelona: Iglesia

anta Eularia a la catedral.—Barcelona: Cascata del Parch.—Pedralbes: Cisterna de Santa Teresa de Cardona al monastir, anta María del Mar. (Fots. Bressanini, Ass. Prot. Ens. Cat. y Hauser y Men:t).

PLA DE BARCELONA Y PLA DE LLOBREGAT

Cornellá de Llobregat: El Castell.— Vallvidrera: Estany del *pantano*.— Corbera: Iglesia de Sant Pons.
Gavá: Ermita de Brugués y Castell d'Aramprunyá.— Corts de Sarriá: Casa de Maternitat.

pujant de grau, fins arribar l'any 1762 a comandar els xàbechs relals, y vuit anys després feia presoner al famós Selim, inutilisava dinou vaixells enemichs,

Antoni Barceló

prenia a mil siscents moros y lliurava del esclavatge a molts cristians. En 1779 comandava 'l bloqueig de Gibraltar, inventant, pera el cas, les llanxes bombarderes y millorant les canones. En 1783 bombejà Alger vuit dies seguits; tornant'hi al any següent, en que 'ls algerins li presentàren combat, obligantlo a retirar-se, deixant, emprò, malmes bona part de les naus argelines y destruïda la nau capitana d' en Barceló. Per aquesta arriscada empresa alcançà mercès y honra. L' any 1785 rebia 'l grau de tinent general de l' armada reial, manant cinc anys més tart les tropes que se li ajuntaren a Algeciras. Ja vell se retirà a Mallorca, morint en son país nadiu als vuitant'anys.

— (FRANCISCO). *Biog.* Procurador dels tribunals y escrivà del ram de marina. Nat a Ciutadela de Menorca l' any 1814, mort en 1858. Havia escrit obres literaries y format una colecció de plans icnogràfichs de la illa. La majoria de sos treballs va esser cremada per haver mort ell de malaltia sospitosa. Emprò quedà salvat el manuscrit original de la seva *Historia de Menorca* (dos vol. fol.) que 's judica el millor treball històrich d' aquella illa.

— (TOMÁS). *Biog.* Frare dominich mallorquí, de

talent extraordinari. Escriptor fecundissim. Predicador molt atractiu. Gran retòrich; expert poeta; la primera inteligencia de son temps en el còmput eclesiàstich. Molt entès en astronomia; matemàtich notable y eloqüent panegirista. En l' Estudi General de Mallorca va ocupar les càtedres de retòrica, filosofia, teologia y llengua hebreaica. Durant la guerra de successió va ésser partidari del arxiduch Carles d' Austria. Va morir a Palma l' any 1723. D' entre 'ls seus escrits, la majoria inédits, citarém: *Arte de poesia castellana* (1696); *Alfabeto griego; norma para leer y escribir*, etc., (1697); *Còmputo eclesiàstico reducido a método breve*, etc., etc.

— Y COMBIS (FRANCESCH). *Biog.* Naturalista, escriptor y catèdràtich, natural de Peratallada (1820). Va morir a Palma de Mallorca l' any 1889. Era membre de distintes academies d' Espanya y França. Havia cursat les carreres de medicina y de ciencias, y va escriure importants treballs sobre frenologia y craneoscopia. Es autor d' uns notables catàlechs d' aus, peixos, muscels, reptils y mamífers de les illes Balears. L' any 1879 va publicar la *Flora Balear*, que és considerada còm la seva obra capdal.

BARCELONA *Geog.* Cap dels 7 part. jud. del séu nóm, que comprén: Badalona, Barcelona, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramanet y Sarrià, formant un total de 560,259 hab. || — Una de les quatre provincies en que ha sigut dividida Catalunya. Comprén 19 part. jud. y 318 ajunt., tenint entre tots 1.052,977 hab. Els 19 part. jud. son: Arenys de Mar, 7 de Barcelona, Bera, Granollers, Igualada, Manresa, Mataró, Sabadell, Sant Feliu de Llobregat,

Mapa del pla de Barcelona

Tarrassa, Vich, Vilafranca del Panadés y Vilanova y Geltrú. || — (PLA DE). Comarca que rodeja la ciutat de Barcelona, desde la boca del Llobregat fins la vora del Besòs. || Ciutat capital de la prov. y antigua capital del comtat del seu nòm.

Escut de Barcelona

Es a la vora del mar, entre les desembocadures dels rius Besòs y Llobregat; té po.t. molta industria, alguns museus y biblioteques, universitat, institut, seminari, escola de belles arts, etcètera, etc. Es residencia del capità general del Principat, del Governador civil de la província, del Bisbe de la diòcesis, y té Audiencia territorial per lo civil y lo criminal. Té 523,946 habitants.

BARCELONA ÉS BONA SI LA BOSSA S'ONA; TANT SI SÓNA COM SI NO SÓNA BARCELONA ÉS BONA. Aforisme ab que 's significa la bellesa y grandesa de la capital de Catalunya.

BARCELONA (Fra Lluís de). *Biog.* Arquitecte de bona fama que va florir en el segle XVII. Pertanyia al ordre dels caputxins. L' any 1660, per encàrrech del capítol sevillà, va formar part de la comisió examinadora del sagrari de la catedral de Sevi la. Va passar una llarga temporada a Andalusia.

BARCELONETA (La). *Geog.* Arrabal del terme de Centellas, prov. de Barcelona. || — Arrabal del terme de Fornells de La Selva, prov. de Girona. || — Caseriu del terme de Llufrú, dist. mupal. de Palafrugell, prov. de Girona. || — Caseriu del terme de Serch, prov. de Lleida. || — Caseriu del terme de Sils, prov. de Girona. || — Caseriu del terme de Vallcebre, prov. de Barcelona. || — Caseriu del terme de la Vansa, prov. de Lleida. || — Barri marítim de Barcelona, construït baix el govern del Marqués de la Mina en el segle XVIII.

BARCELONÍ, NA. *adj.* Natural de o pertanyent a Barcelona, capital del principat de Catalunya. *Barcelonés, barcelonense.*

BARCELLA. *f. Ter.* Mesura de grans que a Mallorca conté sis almuts: a Valencia quatre celemins; y aquísta és la que s' usa en algunes parts de Catalunya. *Barquilla, barcella, barchilla.*

BARCINA. *f. Ter.* XÀBEGA.

BARCINO. *Geog. ant.* Nòm de la ciutat de Barcelona al temps dels romans.

BARCINONE. *Geog.* Nòm antic de Barcelona.

BARCO. *m.* Nòm comú de les embarcacions, encara que propiament és embarcació petita ab quilla. *Barco.* || — COSTER. *m. Mar.* El que s' emplea pera fer el cabotatge. *Barco costanero ó costero.* || — DE COSTATS RECALLITS. El que té recullits els costats, o que desde flotació en amunt disminueix de mànega. *Buque cerrado de bocas.* || — DE MOLTA CODERNA. Aquell que té la coderna mestra de molta capacitat. *Buque de mucha coderna.* || — D' OBRA MORTA LLENSADA. El que té l lensada l' obra morta. *Buque abierto de bocas.* || — DE VAPOR O BASTIMENT DE VAPOR. El qu' és mogut per màquines d' aquesta mena. *Buque de vapor.* || — DE VELA, BASTIMENT DE VELA. El qu' és mogut únicament per la forsa del vent. *Buque de vela.* || — LLATÍ. El barco aparellat ab veles llatines, com: *el xà-bech, falutxo,* etc. *Buque latino.* || — MERCANT, BASTIMENT MERCANT. El que fá l' ofici d' una habitació o magatzem surant per el transport de gent y mercaderies. *Buque mercante.* || — O BASTIMENT NO ARBOLAT. *Núut.* El casco acabat de construir avans de posarhi l' arboladura. *Buque en rosca.* || — QUADRO. Nòm genèrich de tots els que tenen les veles quadrades, com: *la fragata, el berganti,* etc. *Buque redondo, cuadro, de cruz.*

BARCO AL AIGUA. *fr. Mar.* L' acció de tirar a l' aigua un barco. *Barco al agua.*

BARCONS (Collada de). *Orog.* Coll de la serra de la Magdalena, a la ratlla de les provs. de Barcelona y Girona, a mitjorn de Falgàs de Bas.

BARCHETA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xàtiva, és a la vora de la riera del seu nòm y té 1,100 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera de la prov. de Valencia; neix a la serra de les Agulles, passa per Barcheta y Torre de Lloris y des-aigua a la vora del Júcar.

BARDAIX. A. *m.* y *f.* Puto, sodomita.

BARDALETA. *Ornit.* V. CASTANYOLA TRIST.

BARDALOHIERES (Clot de). *Orog.* En la ribera del riu Malo (Vall d' Arán).

BARDANA. *f. Bot.* LLAPASSA.

BARDAROLA. *Ornit.* Auell insectívor molt util a la agricultura. *Zizi, verderón de los setos.*

BARDAULA. *Ornit.* V. SIT GROCH.

BARDERIU. *Hidrog.* Afluent de l' Arija; s' anomena també JUNYENT.

BARDESANITAS. *m. pl.* Heretges del segle II que seguien a Bardesano, que a més de ser valentiní, afegia que les accions dels homens depen de les circumstancies. *Bardesanitas.*

BARDISSA. *f.* Clòs o cubert d'esbarsers o cosa semblant. *Barda, bardal.* || *f. Bot.* Menja de cambró, esbarser o mata espinosa de les montanyes. *Camerubo.*

FER BARDISSES. *fr. Bardar.*

BARDISSAL. *m.* Llòch en que hi abunden les bardisses. *Cambronal.* || El camp, prat o bosc tancat ab bardisses. *Bardeza.*

BARDISSETA. *f. dim.* Bardilla.

BARDO. *m.* Nòm que 'ls antics donaven al que feia o cantava versos en alabansa dels héroes. *Bardo.*

BARDOSA. *Ornit.* V. BARDAROLA.

BARDÚM. *Ornit.* V. VERDÚM.

BARENA. *f.* BARENAR.

BARENADA. *s. f.* Acte de barenar. *Merienda.*

FER UNA BONA BARENADA. Estar de barenada. *Hacer una buena merienda.*

BARENAR. *m.* La menjada de la tarde entre dinar y sopar. *Merienda.* || *v. a.* Menjar alguna cosa entre dinar y sopar. *Merendar.*

BARESTA (Torrent de la). *Hidrog.* Torrent que baixa del coll de Paratges y s' uneix al Garona mes amunt de Bosost (Vall d' Arán).

BARETGES. *Orog.* Serralada que forma limit de la Vall d' Arán pel NO.

BARGADERA. *Hidrog.* Barranch afluent del Garona, que baxa de l' Estanyo.

BARGAL (Sant Pere de). *Geog.* Caseriu del terme d' Escaló, prov. de Lleida.

BARGALLÓ. *m. Bot.* Palma borda. *Palmito, margallón.* || Arrel de palma. *Raíz de palma.*

BARGALLÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Esteve Sasrovires, prov. de Barcelona.

BARGANT. *adj.* Dolent, fraudulent. *Bribón, pícaro, belitre, bellaco, bergante.* || Astut, sagàs. *Bellaco, taimado.* || Brètol, malcriat y viciós. *Pillo, pícaro, galopin, bribón.*

BARGANTADA. *f.* Picardía.

BARGANTÁS, SA. *m.* y *f.* aum. y

BARGANTASSÁS, SA. *m.* y *f.* Picaronazo, bergantón.

BARGANTEJAR. *v. a.* Portar vida de bargant, viure llicenciosament. *Picardear, bribonear, haraganejar.* || Perdre o emplear mal el temps. *Perder el tiempo.*

BARGANTERÍA. *f.* Desonestetat. *Desonestidad, picardía.* || Dolenteria, fraudulencia, astucia. *Bellaqueria, picardía.*

BARGAR. *v. a.* Separar el fil del cànem o del llinet de la palla que 'ls cobreix. *Agramar, espadar, espadillar.*

BARGÁS. *Orog.* Serra de la Vall d' Arán que domina 'ls clots de l' Intern.

BARGO. m. *Ter.* Espadadora.

BARGONAR. v. n. *Ter.* Espadar.

BARI. m. *Quím.* Metall blanc argentí, més pesat que l' àcid sulfuríh. **Bario.**

BARIDA. *Geog.* Caseriu del terme de Gramós, província de Lleida.

BARIDÀ. *Geog.* Antiga encontrada de Catalunya, situada entre la Cerdanya propiament dita, la Vall d' Andorra y l' Urgell; comprenia la Batllia y ademés Aransá, Aristot, Arsequell, Cavá, Ellar, Lles, Montellá, Prats y Sampsor, Prulláns, Tallfendre y Vilech y Estana. Avui forma part de la prov. de Lleida.

BARIG. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alcira; és al peu de la serra de les Agulles y té 489 hab.

BARJOLS (Huch de). *Biog.* Frare del ordre de menors. Bon escriptor dels primers temps de la primitiva literatura catalana. L' any 1279 va escriure el *Llibre de vicis e de virtuts, El llibre d' amoretes y Explicació de les set hores canòniques.*

BARITA. f. Sulfat de bari, terra blanca qu' és alcalina y molt pesanta. **Barita.**

BARITONO. m. *Mús.* Veu mitja entre 'l tenor y 'l baix y es prén pèl subjecte que canta ab aquesta veu. **Baritono.**

BARJAU, LA. adj. *Ter.* BERGANT, TA.

BARJOLA. f. Saquet, sarró. **Barjuleta**

BARLET. m. Eina de ferro en figura de número set, qu' usen els fusters pera assegurar la fusta que treballan. **Barriete.**

BARLIQUIBARLOQUI. m. Xarraire que reuneix al poble y l' estafa ab algunes coses que ven. **Salta-bancos, salta en bancos, birlbirloque.** || *Met.* Qui parla molt y ab poca formalitat. **Badajo.**

BARLOA. f. *Nàut.* Corda ab que per popa y proa s' atraquen y subjecten dues embarcacions. **Barloa.**

BARLOAR. v. a. *Nàut.* Posar un barco al costat d' un altre o junt a un moll. **Barloar.**

BARLOCA. f. *Fam.* Tavola, soroll alegre. **Broma, zambra.**

PROU DE BARLOCA. fr. *Fam.* Basta de broma ó de chanzas.

BARLOES. f. *Nàut.* Les amarres ab que s' atraca y subjecta un barco barloat. **Barloas.**

BARLONQUERA. *Orog.* Montanya situada demunt la coma de la Gireta, a la Vall d' Arán.

BARLOVENT. m. *Nàut.* La part d' ont ve 'l vent respecte a un punt o lloch determinat. **Barlovento y altura,** en paratges de vents constants. || Lo que respecte d' un altre cosa està més aprop del punt de ont ve 'l vent. **Barlovento.**

GUANYAR EL BARLOVENT. fr. *Nàut.* Avançar contra el vent. **GANAR el barlovento.** || *Met.* Tindre més sort qu' un altre. **GANAR el barlovento.**

PERDRE 'L BARLOVENT. fr. *Nàut.* No poder avançar camí. **Perder el barlovento.**

REGATEJAR O DISPUTAR EL BARLOVENT. fr. *Nàut.* Maniobrar dues o més naus en competència pera col·locarse l' una a barlovent del altre o de les altres. **Regatejar ó disputar el barlovento.**

BARLOVENTEJADOR. adj. *Nàut.* El barco que barloventeja molt. **Barloventeador.**

BARLOVENTEJAR. v. a. *Nàut.* Navegar en direcció contrària al vent tant com se pugui. **Barloventear.**

BARNABÉU. m. Nòm d' home. **BERNABÉ.**

BARNABITA. m. Clergue regular de la congregació de Sant Pau, que fundá Antón María Zacarías l' any 1533, ab el fi de servir en les missions, y 's diuen bernabites per l' iglesia de Sant Bernabéu de

Milán. **Barnabita.** || Altres relligiosos que comensaren a Milán el sígle XIV. **Barnabitas, y apostolinos** porque pretendian imitar als Apóstols.

BARNADES (Miquel). *Biog.* Metge del rei y primer catedràtich de botànica del Reial Jardí Botànic de Madrid, soci honorari de la Reial Academia Matritense. Era fill de Puigcerdá y va morir l' any 1771. Tenim d' ell dues obres: una de botànica, publicada a Madrid l' any 1767, y un altre de póstuma, estampada allí meteix (1775), relativa al perill d' enterrar persones en aparença difuntes y medis d' evitar'ho.

BARNATZ. m. *Ant.* VALOR, ESPERIT.

BARNEDA. *Geog.* Veinat del terme mupal. de Cassá de la Selva, prov. de Girona.

BARNICONS (Cap de 'n). *Hidrog.* Cap de l' extrém ponentí de l' illa de Menorca.

BARNIS. m. Líquid més o menys espés ab que 's cubreix tot allò que 's vol que sigui llustrós, com: fustes, pintures, etc. **Barniz.** || Barreja de trementina, oli de llinosa o d' altres ingredients que 's barreja després ab fum d' estampa pera fer la tinta d' imprimir. **Barniz.** || El que 's posa a la terrissa pera ferla llustrosa. **Vidriado.** || El que 's posa al calsat. **Charol.** || — **CRISTALL.** *Art. y of.* Barnis molt brillant. L' usen molt els fusters pera les fustes que han de quedar al tò natural. Se dona al pincell. || — **DE MUNECA.** L' usat pels ebanistes y donat ab la munyeca. Se compona de goma laca y esperit de ví. Els modelistes l' usen també pera 'ls models, si bé més espés, carregat de goma. El passen ab el pincell. || — **DE PINCELL.** Barnis més ordinari. En maquinària s' usa per aquelles peces de fusta que s' exposen a l' oli, com les caixes d' untar la llana o estam. || — **FLATING.** Té les meteixes condicions del barnis cristall, si bé és més groch y menys brillant. Se dona també ab el pincell. || — **TAPA.** Barnis á base de alcoholl y trementina. Molt útil pera les màquines de fusta destinades a la fabricació. Se dona ab el pincell.

BARNISSAR. v. a. **EMBARNISSAR.**

BARNOLA. *Geog.* Caseriu del terme de Liés, prov. de Lleida.

BARNOYS. m. pl. Suros grossos que mantenen a flor d' aigua la part de dalt de la xarxa. **Encorchadura, cortizada.**

BARÓ. m. Títol entre vescomte y gentilhome. **Barón.** || *Nàut.* Troç de corda grossa ab qu' assegurèn el timó. **Barón.** || *Geog.* Caseriu del terme d' Estach, prov. de Lleida. || (Cases de). *Geog.* Caseriu del terme d' Arcalís, prov. de Lleida.

BAROBÍS. m. pl. *Nàut.* Son uns caps grossos de corda, fermats a les anelles de la cinta de la mànega, pera que la nau no caigui més del necessari quan dona de quilla. **Barloa.**

BAROCH. m. *Log.* El quart modo de la segona figura del silogisme, que consta d' una universal afirmativa y dues particulars negatives. **Baroco.**

BAROMACRÓMETRE. m. Instrument pera averiguar la longitud y pes d' un noi acavat de néixer. **Baromacrometro.**

BARÓMETRE. m. Instrument compost d' un tubó de vidre o cristall, ab argentviu, que serveix pera midar la pressió atmosférica y anunciar la pluja, el vent y el bon temps. També serveix pera conèixer l' altura de qualsevol indret de la terra demunt el nivell del mar. **Barómetro.** || — **MARÍ.** m. Instrument anàlech al barómetro comú, encara que montat y disposat en termes adequats al us de a bordo. **Barómetro marino.**

BARONA. f. *Ant.* y **BARONESA.** f. La muller del baró o la que posseïx una baronia. **Baronesa.**

BARONAL. adj. Lo que pertany al baró o a la baronia. **Baronal.**

BARONIA. f. Territori que pertany a un baró o dignitat d'aquest títol. **Baronia**

BARONIA (La). *Geog.* Arrabal de Puigcerdá, prov. de Girona. || — (LA). Antiga encontrada de Catalunya, prov. de Girona, entre la Cerdanya, la Vall de Ribes y el Bergadá, que comprenia els pobles de Toses, Fornells, Navá, Dorria y Planés y el veínat de Espinosa. || — D' AUSIES. Caseriu del dist. mupal. de Oden, prov. de Lleida. || — DE LLINÁS. Antiga senyoria del Bergadá. || — DE LA VANSA. Reunió de pobles de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Balaguer; està situada entre l' Segre, el Noguera Pallaresa y la serra de Montsech; la seua capital és Llusás y té ademés els pobles d' Argentera, Boada, Garsola y Tórech, reunint entre 'ls cinch 479 hab. || — DE RIALP. Conté 'ls pobles de Bellfort, que n' és la capital, Cases de Rialp, Doncell, Guaiter, Guardia, Monestir, Oliya, Palau, Pallerols, Peracolls, Politg, Puig, Sant Cristófol, Serres, Torra y Vilaplana, reunint entre tots 1,248 hab. Pertany a la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Solsona.

Segell de la Baronia de Llinás

BAROSÁNEM. m. ANAMÓMETRE.

Segell de la Baronia de Rialp

BAROSCOP. m. Instrument molt sensible que senyala les més petites variacions atmosfèriques. **Baroscopio.**

BARQUEJAR. v. a. *Ant.* Trag' nar alguna cosa en una barca. **Barquear.** || *Ter.* Passejar pel mar en barca, al rem o a la vela. **Pasear per el mar.**

BARQUER, A. m. y f. Qui governa una barca. **Barquero.**

BARQUET. m. dim **Barquichuelo**, **barquillo.**

BARQUETA. f. dim. de barca. Barca pescadora que monten generalment cinch homes: el patró y quatre remitjers. **Barquita.**

BARQUITXÓ. m. dim. **BARQUET.**

BARRA. f. Troç de fusta o de metall llargarut. **Barra, palanca.** || La de fusta pera reformar una porta tancada. **Tranca, barra, tornapuerta** || Troç d' or, plata o d' altre metall en brut o sense treballar. **Barra, jingote.** || Les meteixes materies quan son en pasta y de figura circular, pero en castellá sols s' aplica a la plata, a distinció de la d' or, que anomenen **tejo**, y la de coure, plom y estany. **Galápago.** || L' os en qu' están encastades les dents y caixals. **Quijada, mandíbula.** || Joch en que 's tira una barra de ferro o cosa equivalent lo més lluny que 's pot, y de modo que caigui de punta. **Barra.** || En el blasó, cada llista que divideix l' escut de dalt a baix. **Barra, bastón.** || La via o vió que fá defectuosos alguns teixits. **Barra.** || A les fleques, una peça que, moguda del raig del llanternó, tira la canaleta per medi d' un cordillí quan ja se 'n havia tornat a son lloch pel seu meteix pes. **Barra.** || Lloch ont se ven la cassa, etc. **Alcándara.** || La de torrons. **Barra.** || pl. Al joch de l' anella, el front d' ella, senyalat ab unes ratlles en forma de barres. **Barras.** || Parlat d' armes de foch, com: **fusell**, etc., el desparador. **Gatillo, patilla, perrillo.** || A l' orgue, uns llistons de fusta que divideixen les canals dels registres. **Barrras.** || Banch de sorra o pedra a l' entrada d' algún riu o port. **Barra.** || *Naut.* Uns pais com de dues brases de llarch qu' entren per uns forats del cabrestant o arga pera virar o donar volta quan s' alsa molt pes. **Barra.** || Dret que 's pagava pera passar per algún pas estret tancat ab una barra travessada, no

podentse passar per altre part, y equival a pontatge. **Barra, pasje.**

ALSAR LES BARRES. fr. Posar l' arma de foch al punt de dalt. **Calar el can, amartillar.**

DE BARRA A BARRA. m. adv. *Fam.* Ferment, rodonament; aixís se diu: **HÓ HA NEGAT DE BARRA A BARRA.** **De barra a barra.**

DEIXAR A ALGÚ O QUEDARSE AB LES BARRES ALTES. fr. *Met.* No poguer un parlar quan deuria ferho. **Aporrar.** || Quedar desairat en empenyo o pretensió. **Quedarse con las manos en la cabeza, soplarse las uñas.**

ESTAR EN BARRES. fr. Al joch de l' anella, trovarse algún jugador pròxim a embocar hi la bola. **Estar en barras.** || *Met.* Tindre alguna pretensió a bon punt o en bon estat. **Estar en barras.**

JUGAR O TIRAR A LA BARRA. fr. Exercitar el joch de barra. **Jugar, tirar la barra.**

MAL DE BARRES. *Mal de quijadas.*

NO PODER TIRAR MÉS LA BARRA. f. *Met.* No quedar esperansa de conseguir lo que 's desitja. **No poder tirar más la barra.**

PASSAR BARRA. fr. Esborrar algún escrit, passant ratlla. **Tachar y barrear.**

PENJAR LES BARRES AL SOSTRE. *Loc. fam.* Morirse de fam. **Estar a diente, como haca de bulero.**

QUEDAR AB LES BARRES ALTES. fr. *Met.* **QUEDAR AB LA BOCA OBERTA.**

SENTARSE LES BARRES. fr. Constrényerse les barres de tal modo, que queden les dents tan apretades que no 's poden obrir: malaltia tan grave, que quasi sempre és mortal quan se manifesta a consecuencia de una ferida. **Afectarse de trismo, tener trismo.**

TINDRE BONA BARRA. fr. *Met.* Esser molt menjador. **Tener buena tijera ó buen diente.**

TINDRE MÓLTA BARRA. fr. *Fam.* **TINDRE MÓLT POCA VERGONYA.**

TIRAR BARRA. fr. *Met. fam.* Determinarse y empenyarse en fer o conseguir alguna cosa. **Tirar la barra.**

TIRAR LA BARRA MÓLT LLUNY. fr. Aventatjar en alguna materia. **Tirar muy lejos la barra.**

BARRA (Francesch). *Biog.* Mestre de l' escola militar existent a Barcelona a mitjans del sigle XVII. Es autor d' un llibre de balística que 's titula: **Breu tractat d' artilleria**, estampat a Barcelona l' any 1642 per ordre del Consell de Cent.

BARRA DE COMICA (Collada de). *Orog.* Partió d' aigües dels rius Tarón y Barradós (2,140 m.) en la Vall d' Arán.

BARRABÈS. Baronia, feude del Pallars en la etat mitjana; son cap era Montanuy, en la conca del Ribagorça.

BARRACA. f. Habitació petita y rústica. **Barraca, cabaña.** || Les que ocupen els venedors a la plassa. **Garabito.** || La dels carrers ont se ven menjar pels pobres y gent de tràfeh. **Tabanco.** || *Ant.* **CORRAL DE PORCHS.**

BARRACARSE. v. r. *Naut.* Fer barraques a la platja y abrigarse en elles després del naufragi. **Barracarse.**

BARRADA. f. Cop de barra. **Trancazo.**

BARRADÓS (Riu). *Hidrog.* Riuet de la Vall de Arán; neix sota l' pont d' Orla y desaigna a la vora del Garona, prop d' Arrós. || — (COLL DE). Divisoria entre la vall del meteix nom y la d' Iuyola, (2,024 m.).

BARRAFUSTEJAR. v. a. *Ter.* **CRIDAR, RENYAR.**

BARRAGÁM. m. Tela de pel de cabra, a la que no atravessa la pluja; n' hi há de diverses menes. **Barragán.** || Altra mena de roba de llana, de poch més de quatre pams d' ample y de variats colors. **Barragán.**

BARRAGANA. f. **Concubina.**

BARRAGANET. m. *Naut.* Vulgarment la darrera peça alta d' enllás que compon la coderna. Entre constructors, un revés curt pera completar la coderna fins a la regala; y entre altres, un troç de fusta que

s'afegeix a l'extrem dels revessos en algunes embarcacions menors. **Barraganete**, asta, apostura.

BARRAL. m. Ampolla de cabuda d'una arroba. **Barral**, redoma. || Portadora tapada pera tragarin llíquids. **Barral**.

BARRALER, A. m. y f. *Ter.* Qui beu molt vi. Cuba. || Qui fá barrals. **Cubero**.

BARRALET. m. dim. Botelleta, redomica.

BARRALET. *Bot.* ALL. DE BRUIXA. CALABRUIXES.

BARRALÓ. m. Carretell que fá la quarta part de una càrrega. **Barril**, tonel.

BARRALINS, **BARRALONS**. Joch. **DESCARREGAR BOTS**.

BARRALONER. m. Qui fá barralons. || Qui porta 'l vi ab barralons. **Vinatero**.

BARRALONET. m. dim. **Barrilejo**, **barrilete**.

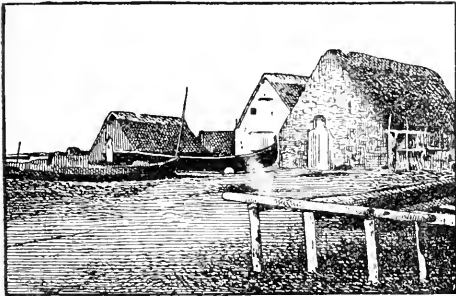
BARRALS (A). m. adv. Molt abundant. A càntaros **PLoure a BOTS** Y A **BARRALS**. Ploure molt seguit y ab força. **Llover a cantaros**.

BARRANCH. m. Èxvacació fonda que fan les aigües de pluja. **Barranco**.

BARRANCH (Hortes del). *Geog.* Caseriu del terme de Ferreries (Menorca).

BARRANCÓS, A. adj. Plé de barranchs. **Barranco**.

BARRAQUES. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Segorb, part. jud. de Viver; té 478 hab. || Caseriu del terme de Selva (Mallorca). || — (LES). Caseriu del terme de Celrà, prov. de Girona. || — (LES).

Barraques de la gola del Ebre

Caseriu del terme de Gallines, dist. municipal de Vilademuls, prov. de Girona. || Vehinat de Gombreny, prov. de Girona. || — (PLA DE LES). *Orog.* Al estret de Puigmal, dalt del Hom de la serra (1,892 m.), a la vora de Ventolá, entre 'ls rius Rigart y Fresser, prov. de Girona.

BARRANQUET. m. dim. de barranch. **Barranquito**.

BARRAQUETA. f. dim. **Barraquilla**.

BARRAQUETA. *Geog.* Barri del terme de Gramuntill, prov. de Lleida.

BARRAR. v. a. Tancar, fortilficar ab barreres. **Barrear**. || Assegurar ab barres els bagüls y coses semblants. **Barrejar**. || Borrar l'escrit passanthy una ratlla. **Barrear**.

BARRASSA. f. aum. **Barrón**, **barrerón**.

BARRAT, DA. adj. Se diu dels panyos mal teixits que treuen llistes que desdienen de lo demés. **Barrado**. || Parlant del b'asó s'aplica a la peça del escut sobre la qual s'hi posen barres. **Barrado**. || p. p. **Barrado**, **barreteado**.

BARREIG. m. *Ant.* Pillatge. **Pillaje**, **saco**.

BARREJA. f. L'unió de diverses coses. **Mezcla**. || La irregular y extravagant de menjars. **Comistrajo**. || Argamassa feta de ciment y sorra. **Mortero de cemento y arena**

BARREJADOR. m. Qui barreja. **Mezclador**. || Referintse a jochs de cartes. **Barajador**.

BARREJAMENT. m. **BARREJA**.

BARREJAR. v. a. Unir o juntar coses de diverses menes. **Mezcla**. || Parlant de jochs de cartes. **Barajar**. || *Ant.* Introdúir el desordre y la confusió. || Menjar carn y peix en dia magre. **Promiscuar**.

BARREJARSE. v. a. Juntarse y confondre algunes coses, com: **llinatges**, **colors**, etc. **Mezclarse**.

BARREJAT, DA. p. p. **Mezclado**.

BARRELETS. m. pl. *Bot.* ORELLA DE MONJO.

BARRELL. m. *Ant.* BARRA, 3.

BARRELLA. s. f. *Bot.* Nòm genèric de varies plantes de la fam. de les salsolácees, de les que se 'n treu la sosa o la barrella. **Barrilera**, **barrilla**. || — BORDA. Planta que 's distingeix de la comuna per estar plena de punxes fortes. **Barrilla borde**. || — ESPINOSA. **Barrilla pinchada**, **espinardo**. || — FINA. **Barrilla de Alicante**. || — PRIMA. La que té lulles molt primes. || — VERA. La que té les lulles molsudes. **Barrilla**.

BARRELLADA. f. Munt o pila de barrella. **Montón de barrilla**. || *Met.* Resolució indeliberada y prompte. **Resolució indeliberada**. || Inverossimilitut, falsejat. **Fábula**, **falsedad**.

FLOCARLI BARRELLADA. fr. *Met.* fam. Resoldre prompte y sense por algún assumpte. **Decidir sin reparar ó tropezar en barras**.

TIRARLI A UN LA BARRELLADA. fr. Donarli la culpa d'alguna cosa dolenta; carregarli 'l mort. **Colgarle el milagro**.

BARRELLAR. m. Camp de barrella, y també 'l llóch ont se crema. **Barrilar**.

BARRELLAS (Esteve). *Biog.* Frare catalá, autor d'un llibre titulat: *Centuria ó historia de los famosos hechos del gran Conde de Barcelona D. Bernardo Barcino y D. Zinofre, su hijo, y otros caballeros de la provincia de Barcelona*, estampat a Barcelona, en fol. per Cormellas, l'any 1600, y reimprès a finals del segle XVIII, en octau, ab el títol de *Blasón de Cataluña*. És un teixit de faules que va valdre un trist renóm al seu autor, y va fer inventar el mot *barrellada* com sinònim d'inverossimilitut y falsejat.

BARRALETA. f. *Bot.* Varietat de barrella. **Barraleta**, **caramillo**, **salado**, **sosa**.

BARRERA. f. Barana de fusta pera impedir el pas. **Barrera**. || Parapet de defensa. **Barrera**. || La barra o barres que aturen als passatgers als ponts y camins pera que paguin el dret. **Barrera**. || La ciutat o terrenó que serveix de límit o frontera. **Barrera**. || En la moral, reparo, obstacle. **Barrera**. || Barra pera impedir el pas dels carrers. **Barrera**. || La que serveix pera interceptar les vies transversals dels ferro-carrils, al moment de passar els trens. **Barrera**.

BARRET. *Hidrog.* Torrençada del Conflent, que a la vora del curs del Tet, baixa del Pich de Gallinaç.

BARRET. m. Part de l'indumentaria que serveix per adorno y atrieb del cap. **Sombrero**. || En el blasó senyal de dignitat eclesiástica. **Sombrero**. || *Met.* L'home cap de casa. **Sombrero**. || — ALABAIX. **Sombrero gacho**. || — DE CAPELLÁ. **Sombrero de teja**. || — DE LA XEMENEYA. L'extrem de la xemeneya; és de t'ula o rajola y forma àngul. **Caballete**. || — DE QUATRE CORNS. *Ant.* BONETO. || — DE RIALLES. Home de poch fonament. **Cascaciruelas**, **petate**. || — DE TRES GRESOLS. **Sombrero de tres cand'ies**. || — DE TRES CORNS. El que té figura triangular. **Sombrero de tres picos**.

ONT HI HA BARRETS, NO HI CAMPEN CAPUTXES. De nota que ont hi ha superiors callen els inferiors. **Baza mayor quita menor**.

ANAR BARRET EN MÁ. fr. Ferli a algú obsequis y homenatges poch corresponents. **Besar la correa, hacerse chiquito**.

DIGASLI BARRET, DIGASLI SOMBRERO. *Ref.* Reprén als que busquen diferencies a les coses que substancialment no les tenen; y als que ab impertinencia re-

peteixen una meteixa cosa ab diferents paraules. *Olivo y aceituno todo es uno. Cual más, cual menos, toda la lana es pelos.*

FIGARSE 'L BARRET FINS A LES ORELLES. fr. *Calar el sombrero.*

TRÈURES EL BARRET. *Loc.* Treurese'l del cap en senyal de cortesia y respecte. *Quitarse el sombrero.*

N' HI HA PER TIRAR EL BARRET AL FOCH. fr. *Met.* Estar pera desistir d' alguna cosa si l' incomoden molt. *Hay para aborrecer los huevos, ó para echar rayos, ó para patear el gorro, ó para echar el hatillo al mar.*

TANTS CAPS, TANTS BARRETS. fr. Se diu d' aquells que pensen sempre diferent l' un de l' altre y may están d' acort. *Tirar cada uno por su lado.*

BARRET Y SOMBRERO. *Loc. met. fam.* S' usa quan alguna cosa está més carregada de l' ordinari, o quan se repeteix alguna paraula sense necessitat. *Albarda sobre albarda.*

BARRET Y DRUET (Francisco). *Biog.* Advocat y economista, que havia nascut a Barcelona en 1817, morint a Blanes en 1881. Va ésser un dels juriconsults més remarcables de son temps, y representá a Catalunya en el Congrés de diputats, afiliat al partit liberal, fent gran ressó les seues oracions parlamentaries. Va desempenyar també els càrrechs de sindich de l' Ajuntament y diputat provincial de Barcelona, essent un dels fundadors de la Caixa d' estalvis. Havia escrit y publicat molts estudis doctrinals y discursos eloqüents, més no va deixar reunides les seues

Francisco Barret

obres. Presidí el col·legi de advocats, dues vegades, y en 1868 va ésser president del Ateneu Catalá.

BARRETA. f. dim. *Barreta, barrita.* || La de la cortina. *Varilla.* || Tira ab que 's cubreix interiorment la costura de la sabata. *Barreta.* || Llistó provist de galzes que, al ensemps que serveix de reforç, fixa y encaixa els vidres dels balcons y les vidrieres. *Barrita.* || Al teler de brodar, cada un dels dos listons de fusta més grossos als quals s' assegura la tela que s' ha de brodar. *Banzo.* || Al meteix teler, cada un dels dos travessers ab diferents forats pera estirarlo o afuixarlo posant hi unes crivelles. *Barras.* || pl. El mal d' assentársels hi les barres a les criatures. *Trismo,* y mal de quijadas a las Antillas.

BARRETADA. f. Cortesia que 's fá llevante 'l barret. *Saludo que se hace con el sombrero.*

FER BARRETADA. fr. LLEVARSE 'L BARRET.

BARRETAIRE. m. Qui fá barrets o 'n ven. *Sombrerero.* || —D' AGULLA. *Ant.* Qui fá gorres. *Gorrero.*

BARRETERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; és medicinal; té les fulles en forma de cor, ab una borra blanca per sota, fá floretes grogues y té uns trenta centimetres d' alsada. *Ícanfara, tusalago.*

BARRETET. m. dim. *Sombrerito.*

BARRETETS. m. *Bot.* Planta de la fam. de les crasiàcees; les seues fulles, que surten directament de l' arrel, tenen la figura de paparinetes; caigudes aquestes, surt el tany, que fá unes floretes blanques. *Ombigo de Venus, sombrerillo.* || *Zool.* Nóm que 's dona en el litoral barceloní a les conxes del género *Patella*, que tenen una sola valva y viuen arrapades a les roques.

BARRETINA. f. Gorra de llana feta d' una peça y de tres o més pams de llarg y quin forro és tan llarg com ella. Generalment és vermella o musca, mes també n' hi ha de negres y de verdes. *Gorra.*

BARRETINOT. m. Barretina molt usada y feta malbé. *Gorra vieja y estropeada.* || Gorra negra de punt y acabada en punta, que solen dur els cape llans y els vells. *Gorro.*

BARRETÓ (Collada del). *Orog.* Montanya que té uns 1,200 met., al N.O. de Sant Quirse de Besora, y a quin peu neix la riera de Farrés, afluent del Ter, prov. de Barcelona.

BARRI. m. Cada una de les parts en que 's subdivideixen les ciutats o pobles grans. *Barrio.* || Clos al exterior d' una casa de pagés. *Cerca.* || *Arrabal.*

ANARSE'N AL ALTRE BARRI. fr. *Met.* MORIRSE.

TOT LI ÉS BARRI. *Loc. fam.* Denota qu' algú ix de casa ab el vestit més usual. *Va de barrio, ó vestido de barrio.*

BARRI DE MAYANS. *Geog.* Caseriu de Castellolí del Boix, prov. de Barcelona. || — DE SANTA EULARIA. Poble del dist. mupal. d' Hospitalet, prov. de Barcelona.

BARRICADA. f. Munt de pedres, fustes o altres objectes pera formar una mena de parapet, que serveix pera impedir el pas al enemich, usantse més especialment en les revoltes. *Barricada.*

BARRIGUERA. f. Corretja o corda a modo de cingla que les mulles de carro porten a la panxa pera sostindre 'ls aparells. *Barriguera.*

BARRIJA-BARREJA. modo adv. Barreja de coses heterogèneces o incoerentes. *Mescolanza.*

BARRIL. m. Eina de fusta en forma de bóta; n' hi ha de diferents tamanys y serveix pera posarhi diverses coses. *Barril, tonel.* || El que serveix pera portar galeta dins dels barcos. *Bizecohero.*

DESCARREGAR BARRILS. fr. Joch entre quatre, agafantse dos per la cintura, estant capiculats, y assegurant alternativament els peus a terra, donant voltes mutuament sobre les espatlles dels altres dos, qu' están de mans y genolls a terra. *Quebrantahuesos.*

ESTAR CÒM LES SARDINES AL BARRIL. fr. AREN-GADA.

BARRILA. f. *Fam.* BROMA, TAVOLA.

FER BARRILA. fr. FER TAVOLA.

ANAR DE BARRILA. fr. *Ir de buero.*

BARRILET. m. dim. *Barrilejo, barrilito.* || *Naut.* Figura de barril petit que tenen algunes cordes y serveix de nus pera que no passin d' aquell paratge en que deuen quedar fermes. *Barrilete.*

BARRINA. f. Eina de cer o de ferro acerat ab un caragol o rosca a la punta pera foradar la fusta, y al cap un mànech encreuat. *Barrena.* || Barra de cer o de ferro capsada de cer, llosada de certa manera, pera foradar les roques. *Barrena.* || *Met.* Mania. *Mania, tema.* || — DE CAÇOLA. *Art. y of.* L' acanalada en sa banda interna y ab el cap convex. S' utilisa pera engrandir forats. || — ESPIRAL. La de cama recta y buidada en sa part inferior, rematant ab una punta en espiral.

ANAR CARREGAT DE BARRINES ESPUNTADES. fr. *Met.* PORTAR LES PAPERS MULLATS.

BARRINADA. f. El forat que fá la barrina. *Barreno.* || El soroll que fá 'l disparo dels explosius, de pólvora o dinamita, que 's posen al forat fet a la roca pera ferla saltar. *Barreno.*

BARRINAIRE. m. Aquell que barrina les roques. *Barrenero.* || *Ictiol.* Nom vulgar del peix *Ammodytes terebrans.*

BARRINAMENT. m. L' acció de barrinar. *Barreno.*

BARRINAR. v. a. Foradar ab la barrina. *Barrenar.* || Discórrer profundament. *Maquinar.* || v. a. Obrir un o més rumballs als costats de la nau sota de la ratlla del aigua pera que se 'n vagi a fons. *Barrenar.*

BARRINAR LA CLOSCA DEL CAP AB EL TREPÀ. *Loc.* *Trepanar.*

BARRINAR UNA NAU. *Loc.* Foradarla pera que hi entri l' aigua y s' enfonsi. *Barrenar, dar barreno a una nave.*

BARRINASSA. f. aum. **Barreno.**

BARRINAT, DA. p. p. **Barrenado.**

BARRINETA. f. dim. **Barrenica, barrenilla.**

BARRO. m. Cada un dels travessers de l' escala de gat o de la part baixa de les cadires. **Palo, barro-te, travesaño.**

BARROCA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Feliu de Boada, dist. mupal. de Palau Sator, prov. de Girona.

BARROCH, CA. adj. Mena d' arquitectura xocant per lo mòlt carregada qu' és d' ornamentals. **Barroco.**

PERLA BARROCA. La perla que no és rodona com deuria esserho. **Perla barroca.**

BARROER, A. adj. **GROLLE.**

BARROERAMENT. adv. m. **GROLLERAMENT.**

BARROMBA. *Orog.* Planet a 1,370 met. d' altitud al S.E. de Vailcebre, prov. de Barcelona.

BARROT. m. Pal de fusta a travésat sobre posts pera assegurarles. **Barrote.** || A la marina llistó de fusta de dimensions proporcionades als molts obgectes a que s' aplica a bordo. **Barrote.** || Ferro de la reixa colocat verticalment. **Barrote.**

BARROTADA. f. Joch de cartes en que 's pot barrotar la manilla. Se juga entre tres y, si son quatre els jugadors, el que dona no juga. **Malilla.**

BARROTAR. v. a. y

BARROTARSE. v. r. Al joch de manilla, solo y alguns altres, deixar de jugar la manilla pera fer una altra basa. **Passarse.**

BARROTAT, DA. p. p. **Pasado.**

BARROTÍ. m. dim. *Naut.* Qualsevulla de les fustes esquadrejades qu' a travésen a un engraelat o quarté de babor a estribor. **Barrotin.**

BARROTS. m. pl. *Art. y of.* Reforços que 's posen enmetxats o embuetats a la testa d' una porta, portella o tauler llis, pera privar que bolquin. **Barrotes.**

Segell
de Barruera

BARRUÉ, LLA. adj. *Ter.* **ATOLONDRAT.**

BARRUER, A. m. y f. Matosser; qui treballa toscament. **Chapucero, zamborrendón.** || **BARRUFET.**

BARRUERA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Séu d' Urgell, part. jud. de Tremp; té 923 hab. És a la vora de la Noguera de Tor.

BARRUFET. m. Noi entremaliat. **Zarandillo, argadijo, saltabardales.**

BARRUNTAR. v. n. Preveure, congecturar. **Barrruntar.** || **BARRINAR, 2.**

BARRUSCA. f. *Ter.* **RAPA.**

BARRUXES. f. pl. *Bot.* **BUXAROLA.**

BARSA. f. y

BARSER. m. *Ter.* **ESBARSER.**

BARSERAR. m. *Ter.* **ESBARSERAR.**

BAR SOS. m. pl. *Mar.* Taulons que fan fondo en bitó. **Barzos.**

BART. m. Armadu a antiga de ferro o cuiro que cubria el pit, costats y anques del cavall. **Barda.**

BARTOMEU. n. p. Nóm d' home. **Bartolomé.**

BARTOMEU (Mestre). *Biog.* Argenter y arquitecte catalá, qu' entre 'ls anys 1320 y 1325 treballava pera la Catedral de Girona, en el famos retaula de l' altai major y en la construcció del edifici.

BARTRA. *Hidrog.* Congost del curs del Valira, avans d' arribar a Encamp, a la Vall d' Andorra.

BARTRELL. m. *Mar.* Boleta foradada que, unida ab altres iguals, forma el racament ab que s' uneix la verga ab el seu pal. **Vertello.**

BARTRELL DE CANAL. m. El de forma particular que té una canal al seu voltant. **Vertello de canal.**

BARTRELLS DE RACAMENT. Boletes foradades que, enfilades al bastart, formen el racament. **Vertellos de racamento**

BARTRES (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Rojals, prov. de Tarragona.

BARTRINA Y DE AIXEMÚS (Joaquín). *Biog.* Escriptor que va néixer a Reus l' any 1850 y va morir a Barcelona el 1880. Passa a la posteritat com a poeta per la seua original colecció de poesies castellanes titulada: *Algo, degudes a la seua brillant imaginació y gran cultura, més que a les seues qualitats de poeta. Després de mort se reuniren en un volum molts dels seus treballs esgarriats en algunes publicacions, ab el titol de Obras en prosa y verso. La seua producció fou la més genial de formes y atrevida de tendencies del seu temps a Espanya. Les seues famoses conferencies de l' Ateneu Barceloní mogueren les passions per dessobre lo usual y en particular quan tractá de l' América precolombina. La cultura y dots socials de 'n Bartrina, aixis com el seu esperit de tolerancia, l' havien fet altament simpátiich, a despit dels seus radicalismes.*

Joaquim Bartrina

BARTROL. m. *Ter.* **BERTROL.**

BARUDANA (Sant Martí de) *Geog.* **BARCEDANA (SANT MARTÍ DE).**

BARUTELAR. v. a. *Ant.* **PASSAR FARINA.**

BARUTELZ. m. *Ant.* **CEDÁS.**

BAS. prep. *Ant.* **BAIX, SOTA.**

|| adj. *Ant.* **BAIX, PETIT.** || — (**COLL DE**). *Orog.* Coll que hi há entre Sant Esteve de Bas y Sant Feliu de Pallarols. || — (**SANT ESTEVE DE**). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, parl. jud. d' Olot; és a la vora del Fluviá, y té 1,725 hab. || — (**SANT PRIVAT DE**). Poble del Ripollés, dist. d' Olot, a 500 metres de elevació, que té agregats els caserius, de El Mallot, Puigpardines y Veinat nou, comptant entre tots 1,677 habitants.

Segell de
Sant Esteve de Bas

BAS (Guillem de). *Biog.* Militar, descendent dels vescomtes de igual titol y un dels catorze primers que varen pendre l' hábit al fundar el rei Jaume I l' humanitaria ordre de la Mercé, redemptora de captius, el dia 10 d' Agost de l' any 1218, a la Séu de Barcelona.

BASA. f. *Arq.* Pedra en que descansa una columna o estatua. **Base, basa.** || *Mat.* En les figures planes, les ratlles ont descansen les demés de la figura. **Base.** || *Met.* Principi o fonament. **Base, basa.** || Als jochs de cartes, el nombre de les que arreplega el qui guanya la passada. **Baza.** || *Anat.* La part superior del cos, qu' és més ample y oposada a la seua punta; la part posterior del omóplate, qu' és la de més aprop de les vértebres de l' espátula. **Base.** || *Bot.* Part inferior o qua de la fulla. **Nacimiento, base.**

ARREPLEGAR LA BASA. fr. Recullir les cartes de cada jugada. **Aseutar la baza.**

BASA ÀTICA. f. *Arq.* La que 's compón de dos toros ab una motllura entremitj. **Base àtica.**

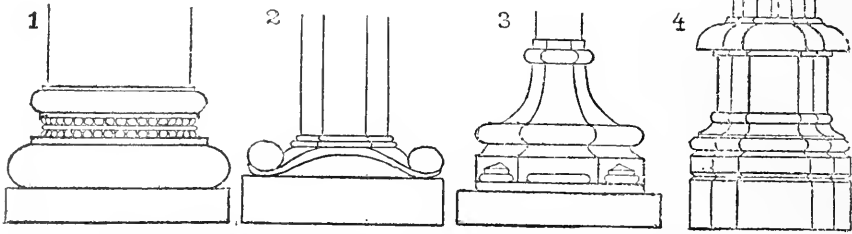
Segell de
Sant Privat de Bas

DEIXAR CÒRRER LA BASA. fr. Deixar passar la jugada, podent matar. *Soltar la baza.*

LES DONES NO FAN BASA. Modisme pera indicar que les dones no fan cap paper.

POBRE, POCA O PETITA BASA. *Loc. met.* Dit del home de poch alcans. *Corta pala.*

SENTADA LA BASA O AQUESTA BASA. m. adv. Suposat el principi. *Sentada la baza ó esta baza.*

BASA: 1. Romànica (Sant Martí Sarroca). — 2. Gòtica (iglesia de Santa Agna, Barcelona). — 3. Gòtica (Sant Geroni de la Murtra). — 4. Gòtica (Catedral de Barcelona).

BASA (Francisca Verònica). *Biog.* Venerable monja mallorquina, que va néixer a Palma l'any 1660 y morta a la meteixa capital l'any 1709. Va pendre 'l hábit de l'ordre de les agustines y 'l vel de les mantelates l'any 1701. En vida li atribuïren el dó de la profecia, citants'en distints cassos, aixís com el de fer miracles en la curació de malalts.

— (JOSEPH). *Biog.* Un dels juriconsults més savis qu'ha tingut Mallorca. Escriptor. Nat a Palma l'any 1657 y mort en 1732. Als disset anys era doctor en jurisprudència per l'Universitat de Salamanca, de la qual va ésser rector desde 1677 fins després del 1678, al retornar a Mallorca per la mort de son pare. Va reformar aquells estudis, que sapigué governar saviament. En l'illa va obtenir els primers llocs de la seua carrera, y a n'ell hagué de confiar-se una competència famosa entre la jurisdicció reial y l'ecclesiàstica l'any 1721.

BASACHS. *Geog.* Veinat de Gironella.

BASADA. f. *Naut.* L'aparell que s'arma sota la nau pera botarla a l'aigua o pujarla a la carena. *Basada.*

BASALT. *Miner.* Roca silicea volcànica, dura com el ferro, vitrificada y de color fesch. *Basalto.*

BASÁLTICH. adj. Format de basalt. *Basáltico.*

BASALTINA. f. Nom comú del antibol. *Basaltina.*

BASAMENT. m. *Arq.* Qualsevol cós que 's posa sota la columna. *Basamento.*

BASANITA. f. *Geol.* Pedra de tòch, roca basáltica d'un color negrech. *Basanita.*

BASANOMELANO. m. *Miner.* Mineral que 's presenta en cristalls de color molt negre, y en quina composició hi entren l'ácit titànich y els óxits férriich y ferós. *Basanomelano.*

BASAR. v. a. Posar, fundar, assentar, estripar, establir, assegurar. *Basar.* || m. Nom oriental del mercat públich. *Bazar.* || Gran magatzem ont s'hi venen objectes d'industria y arts. || La reunió de moltes botigues en un meteix edifici, passatge, etc. *Bazar.* || m. *Ant.* PATÓ.

BASARDA. f. *Ter.* Por, y més particularment por de coses inmaterials. Miedo, pavor.

BASARDOSAMENT. adv. m. D'un modo basardós. *Pavorosamente.*

BASARDÓS, A. adj. *Ter.* ESPARTÓS.

BASCA. f. Desmai. *Desmayo.* || Ansia de vomitar. *Ascós.* || Gran desitj de fer alguna cosa. *Ansia, anhelo.*

BELLA BASCA 'M FÀ. *Loc. irón.* No 'm dóna cap cuidat. *Corran las cosas como corrieren.*

CAURE EN BASCA. fr. Desmaïarse. *Dar á alguno un desmayo.*

DONARSE BASCA: DONARSE ANSIA, 2.

DONAR BASCA ALCUNA COSA. fr. Donar ansia, inquietut y cuidat. *Passar cuidados, penas, etc.*

JA 'M VÉ BASCA DE PENSAR'HI. *Loc.* Dona a enten-

dre la pena que s'ha de passar fins a enllestir algún negoci. *Mucha pena me da sólo el pensarlo.*

NO MORIRÀ DE CAP BASCA. fr. *Fam.* NO POSARSE CAP PEDRA AL FETGE.

BÀSCARA. *Geog.* Vila de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; está situada a la vora del Fluviá y té 935 hab., junt ab els llocs de Calabuig y de Orríols, que depenen d'ella.

BASCOLLA. m. L'home rústich. *Agreste, rústico, patán, zafio.*

BASCOLLEJAR. v. a. y 'ls seus derivats. *Bescollejar.*

BASCÓS, A. adj. *Met.* ACTIU, SOLÍCIT.

BÀSCULA. f. Mena de balança de palanca ont la força y 'l pes se posen a igual distancia del punt de apoi, com en la balança comuna, o bé a distancia diferenta, com en la romana, de modo que fassi contrapés y pugui haver'hi equilibri. *Báscula.*

BASE. m. *Mat.* BASA, 2.

BASEA, BASELLA O BASEYA. *Biog.* Llinatge noble molt influent durant el sigle XII, nascut a redós de la cort feudal de Castelló d'Empuries. Posseïa 'l senyoriu de Juyá. El seu recort se conserva a Barcelona ab el carrer que li va ésser dedicat per la veu popular d'altres centuries.

BASELLA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Séu d'Urgell, part. jud. de Solsona; té 855 habitants.

BASEOLOGIA. f. Ciència que tracta de les bases químiques. *Baseología.*

BASET (Pere). *Biog.* Arquitecte del sigle XV, qui, en coloboració ab Jaume Alfons, va fer l'any 1476 el claustre gòtic del monestir de Montserrat, per encàrrech del cardenal La Rovère.

BASETA. f. Les quatre cartes que sobren en el joch del revessi, després de repartides als jugadors les que 'ls hi toquen. *Baceta.* || Joch de cartes semblant al canet o a la banca.

BASEYA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Ciurana, prov. de Girona.

BASGART. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida. Neix a la serra de Cadá, al vessant tramontá del coll de Pendis, y desalga a la vora del Segre, prop de Bellver.

BASI. m. Tintura de coure y cer. *Basio.*

Segell de Bàscara

BASIAL, adj. El cos senàs central dels nou que componen la vèrtebra dels animals articulats. **Basial**.

BASICERINA. f. Fluorur bàsic de ceri. **Basicerina**.

BÁSICH, CA. adj. *Quim.* Compost en el qual domina la basa o el principi electrepositiu. **Básico**.

BASIFIXO, XA. adj. *Bot.* Lo qu' està fixo o adherit per la base. **Basifijo**.

BASIGOT. m. Al joch de la bàciga és juntar quatre cartes semblants. **Cuatrinca**.

BASILAR, adj. *Bot.* Propi de la base o colcat en ella. **Basilar**. || *Anat.* L'òs esfenoides, que pertany a la base del crani i a l'apòfisis. **Basilar**.

BASILÉU. adj. S'aplica al animal mort naturalment i a la seua carn. **Mortecino**.

BASILÍ. m. n. p. Nòm d'home. **Basilio**. || adj. Qui segueix la regla de Sant Basili. **Basilio**.

BASILICA. f. En un principi era un palau o casa reial. Avui és iglesia sumptuosa, com la de Sant Pere a Roma, la de Sant Ignasi a Pamplona, etc., etc. **Basílica**. || *Anat.* Vena que s'uneix ab la celàfica, formant la mitjana. **Basílica**.

BASILICÓN. m. *Farm.* Ungüent compost d'oli, pega grega i cera grega. **Basilicón**, **basalicón**, **ungüento amarillo**.

BASILISA. f. n. p. Nòm de doua. **Basílisia**.

BASILISA, Santa. *Biog.* Natural de Xàtiva. Va anar a Roma ab son mestre en religió, que 's diu si era Sant Pau. Allà trovà el martiri, baix l'imperi de Neró.

BASILISCH. m. *Zool.* Animal fabulós del que 's diu que mata ab la vista. **Basílico** || *Astron.* Estrella fixa de la constelació del lleó. **Basílico**, **corazón del león**. || Lo que causa molestia. **Basílico**.

BASISFENAL, adj. *Anat.* Se diu de la base o del cós d'una de les quatre vèrtebres que constitueixen el crani. **Basisfenal**.

BASOÍDICH, adj. *Mín.* Prisma piramidal que té una de les cares de la piràmide molt més alta que les altres, de modo que a primera vista el cristall se presenta baix la forma d'un prisma, terminat per una base obliqua. **Basoideo**, **basoides**.

BASORINA o **BASORITA**. f. *Quim.* Principi vegetal anàlech a les gomes. **Basorina**, **basorita**.

BASQUEIG. m. Neguit, desfici que se sent al ventrell quan se tenen ganes de vomitar. **Bascas**, **ansias**.

BASQUEJAR. v. n. Tindre basques. **Basquejar**. || Manifestar impaciència pera fer alguna cosa. **Anheilar**, **ansiar**.

BASQUEJARSE. v. r. Donarse ansia. enginyarse pera evitar algun dany o perill o pera obtindre alguna cosa desitjada. **Componerse**, **espavilarse**, **arreglarse**.

BASSA. f. Secreta, comuna. **Necesaria**, **letrina**, **privada**, **lugar común**. || Toll, estany ont s'hi recull l'aigua quan plou, pera beure y altres usos. **Balsa**. || Als molins d'oli, estany ont va a parar el solatge Balsa. || Als molins de farina, estany pera recullir l'aigua quan n'hi há poca. **Cubo**. || Sot, clot, que hi há als carrers y s'ompla d'aigua quan plou. **Charco**. || La que 's forma de les aigües pluvials o vingudes de rius, en que s'hi renta la roba, s'hi abeura 'l bestiar, etc. **Lavajo**. || La que queda als camps després d'haver plogut o haverse inundat. **Lagunajo**. || **VIVER**. || *Ter. Art.* y *Of.* Part vuida d'una fusta. El lloch més baix. Part cóncava. || — DE GLAS. Aquella ont s'hi recull aigua pera que 's geli. **Charca**, **poza**.

ESTAR COM UNA BASSA D'OLI. fr. Estar en suma quietut algun poble o familia. **Estar como una balsa de aceite**. || Dit del mar quan està en calma. **Estar la mar en leche ó en calma ó en bonanza**.

BASSA (Coll de la). *Orog.* Coll a 2,205 met. demunt el nivell del mar que hi há al NE. del coll de Toses, a la ratlla de la Cerdanya ab la Vall de Ribes, prov. de Girona. || — DE SANT VICENS. *Geog.* Caseriu del terme de Mirro, Mallorca.

BASSA (Guillem). *Biog.* Guardiá fidel del castell d'Alaró a Mallorca, que va sufrir martiri d'ordre del rei Alfons III d'Aragó per no haver trencat el jurament y homeatge fet al rei Jaume II de Mallorca, resistintse a entregarli 'l castell, en companyia de 'n Guillem Cabrit, ab tot y 'l siti en regla que 'l rei de Aragó va posar a l'enlairada fortalesa.

— (PERE). *Biog.* Desgraciad general del exèrcit, quina trista li ha fet popular el seu nòm. Va néixe a Reus cap a les derrerries del sigle XVIII. Cursava dret a Barcelona quan esdevingué la guerra de la Independència y aleshores va abassar la carrera de les armes, portantse com un brau. L'any 1830 era brigadier y tres anys després governador de Cádiz, passant-lo a ésser de Barcelona l'any 1835. Un moviment polítich, corregut entretant, prenia peu y triunfava per la nació espanyola. Bassa, prime a autoritat interina, va volguer oposarse a la impetuosa corrent popular, desoent els bons consells que alguns li donaven, y fou víctima de la seua tenacitat, arrossegantse 'l seu cadavre pèls carrers de Barcelona, haventse intentat cremarlo en plena Rambla, demunt de una pila de impresos arrebatats per la policia al editor Oliveres, el meteix any 1835.

BASSADA. f. **BASSAL**. || Bassa molt plena d'aigua. **Balsa muy llena**.

MOLDRE A BASSADES. fr. Se diu del molí que, no tenint prou aigua, té que esperar que la bassa sigui plena pera pogueu moldre.

BASSAGANYA (Pere). *Biog.* Farmacèutich y cafedràtich notable. Va néixer a St. Pau de Seguries (Girona) l'any 1816. Va desempenyar la càtedra de Farmacia a les universitats de Granada y de Barcelona, haventse elegit degà d'aquesta facultat l'any 1888. Ademés de alguns treballs escrits pera revistes, queda d'ell la *Flora medicofarmacèutica* (1859).

BASSAGODA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d'Olot; té agregats els pobles de Cursovell, Lliurona, Pinçaró, Ribelles y Sòus, reunint entre tots 493 hab. || — (COLL DE). *Orog.* Coll que hi há a llevant de Sant Aniol, casi bé a la ratlla de la Garrotxa ab les Valls de Llerca, y que té uns 1,200 met. demunt el nivell del mar. || — (PUIG DE). *Orog.* Puig que hi há a la partió de les Valls de Llerca ab la Garrotxa y té 1,363 metres demunt el nivell del mar.

BASSAL. m. Bassa d'aigua detinguda. **Lago**, **regajo**, **charco**. || Xopoll, mullader. **Regajal**. || Lloch llotós ab alguna malesa. **Balsar**, **charco**, **lago**. || — D'OLI. fr. Quantitat d'eix liquit vessat. **Acetada**.

BASSALET. m. dim. Clot petit d'aigua. **Charquillo**.

BASSAMENT. m. *Ant.* BAIXESA. || adv. m. *Ant.* BAIXAMENT. *Arqueol.* La basa o pedestal de la columna. **Basamento**.

BASSAR. v. a. *Ant.* BAIXAR.

BÁSSEGA. f. BÀCIGA.

BASSERA (Can). *Geog.* Caseriu del terme d'Alcúdia, Mallorca.

BASSES DE MONÀS. *Hidrog.* Estanyols que hi há al NO. y a poca distancia de Monàs, caseriu del ajunt. d'Oix, prov. de Girona. || — DE FABERT. Planell del pla d'Aygamolls, situat prop de Espinatell, Pirineu de Camprodón.

BASSES (Plá de les). *Orog.* Planell de dos a tres kilòmetres de extensió dalt de les Costes de Garraf.

Segell
de Bassagoda

BASSETA. f. dim. Bassa petita. **Balsilla.** || Cadi-reta ab un bassineta pera anar de cos les criatures. **Carrefón.**

CAVAR DE BASSETA. fr. *Agr.* AIXORBIR.

BASSETA (Coll de la). *Orog.* En la serra d' Avc-llanet (1.800 m.) prov. de Lleida.

BASSETJA. f. *Ter.* FONA.

BASSEYA. f. *Ant.* FONA.

BASSIA. f. *Ter.* Menjadora dels ases o dels porchs. **Pesebre**

BASSIBÈS. *Orog.* Puig de la serralada del Canigó, a 2,680 met. d' altitud. || — (PUIG DE). *Orog.* Puig dels Pirineus Orientals, prop de la frontera espanyola; és a mitjorn de Thues (Conflent) y té 2,844 metres de altitud.

BASSINYOL. m. dim. de bassa d' aigua. **Balsita**

BASSIOLES (Plá de les). *Orog.* Planell situat entre Vallirana y Begues.

BASSIVA. adj. S' aplica a la ovella que per molt vella se la destina a la carniceria. **Oveja cotral.**

BASSÓ. m. Diminutiu de bassa. **Charquito.**

BASSOLS (Joan). *Biog.* Framenor del convent de Barcelona al segle XIV. Per el seu talent fou enviat a París a estudiar ab el famós Scoto, havent estat el seu deixeble predilecte. Va ésser bon filòsof y teòlech, orador sublim y melje trassut. Va deixar escrits alguns tractats en llatí. Vivia per l' any 1322.

— (LLUIS) (FRA LLUIS DE OLOT). *Biog.* Caputxi, natural de Olot, autor del curios llibre *Origen y arte de escribir bien*, mena de paleografia y tractat de calligrafia, il·lustrat ab vinticinch làmines tirades al tórcol. Va pendre l' hábit l' any 1735, quan sols ne contava quinze d' etat. Va ésser bibliotecari del seu convent de Barcelona. Va morir l' any 1793.

BASSOT. m. *Ter.* Bassa d' aigua definguda que després de les plujes sol haver 'hi als camins. **Badino.**

BASSOTES (Coll de les). *Orog.* En la serra de Cadí (1.810 m.).

BAST. m. Mena d' albarda curta, embotida de llana la part que toca a l' esquena de la bestia. **Basto, basté.**

ANIMAL DE BAST. Animal de càrrega. **Acémila.**

BAST, A. adj. Groller, de qualitat inferior. **Basto, toscó, grosero.** || *Met.* Home rústich o groller. **Basto, grosero.**

BASTA. f. El punt llarch ab que s' iguala la roba pera cosirla bè. **Basta, hilván.** || Els punts que 's fan de distancia en distancia als matalassos pera que no s' hi apiloti la llana. **Basta.** || *Ant.* BASTANT, 2. **FER BASTES.** fr. EMBASTAR.

BASTADAMENT. adv. m. *Ant.* BASTANTMENT.

BASTAIX. m. *Ter.* CAMÁLICH. || m. Qui 's guanya la vida portant pés a coll. **Ganapán, palanquin, faquin, esportillero, bastaje.** || El permódo en figura de persona que 's posa al principi dels archs, columnes o arquitraus en acció de sostindreles. **Atlante, agobiada.**

BASTAIXAR. v. a. *Ant.* Portar càrrega els bastai-xos. Transportar, tragar al hombro.

BASTAMENT. m. *Ant.* Provisió pera la manutenció d' una plassa o exércit. **Basimento.** || *Ant.* Suficiencia, abundancia.

BASTANICHS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Vilch y Estangues, prov. de Lleida.

BASTANIST. *Orog.* Canal de la serra de Cadí (2 400 m.). Dessota hi té la hermita del mateix nom.

BASTANT. adj. Bastante. || adv. m. y

BASTANTAMENT. adv. m. BASTANTMENT.

BASTANTÍSSIM, A. adj. sup. Bastantíssimó.

BASTANTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Bastantíssimamente.

BASTANTMENT. adv. m. Prou, suficientment. També serveix pera contenir a algú o per posar pau entre 'ls que 's barallen. **Bastante, bastantement, suficientement, basta.**

BASTAR. v. a. *Ant.* ABASTAR, 2. || n. Ésser suficient, havern'hi prou. **Llegar, alcanzar, cumplir.** || *Ant.* Sobrar.

BASTARD (Pich de). *Orog.* Puig de 2,095 met. de altitud a ponent de Ralleu, depart. dels Pirineus Orientals (Conflent).

BASTARDA. adj. Dit de la lletra cursiva. **Bastardilla, bastarda.** || Certa pessa de artilleria. **Bastarda.** || *Naut.* La vela major llatina dels barcos d' aquest aparell. **Bastarda.**

BASTARDEJAR. v. n. Degenerar alguna cosa del seu origen. **Bastardear.** || *Met.* Degenerar en les obres y costúms. **Bastardear.**

BASTARDEJAT, DA. p. p. **Bastardeado.**

BASTARDERIA. f. y

BASTARDIA. f. Qualitat de bastart. **Bastardia.**

BASTARENY (Riu). *Hidrog.* Riu que neix al vesant S. de la serra de Cadí, al N. de la prov. de Barcelona, passa per Bagá y desaigua a la vora del Llobregat a Sant Llorens.

BASTART, DA. adj. Qui degenera del seu origen o naturalesa. **Bastardo.** || Dit del caràcter de lletra cursiva. **Bastardo.** || *Ant.* BAST. || BORT, 1. || *Naut.* Vela molt gran que 's posava a l' entena de la galera quan era bo 'l temps y feia poch vent. **Bastarda.**

BASTAT, DA. p. p. ABASTAT.

BASTAY. m. BASTAIX

BASTER. m. Qui fa bastos pèls animals y els caruatges de treball. **Bastero.**

BASTERO Y LLEDÓ (Antoni de). *Biog.* Canonge de la seu gironina, natural de Barcelona, distingit en la poesia, erudit, filòsof, historiari y juriscòsult molt remarcable. Es autor de la cèlebre obra *Crusca Provenzale*, en la qual s' estudia la llengua, la literatura y 'ls poetes de Provença. Va deixar manuscrita una *Historia de la lengua catalana*. Visqué quinze anys a Roma, d' ont ne va tornar l' any 1724 després d' haver estudiat molt a la Biblioteca Vaticana. Va morir als 62 anys, pèl Setembre de 1737.

— Y LLEDÓ (BALTASAR). *Biog.* Bisbe de Girona, natural de Barcelona. Va ésser catedràtic de dret canònic y pèl seu saver y la seua influencia va obtenir moltes distincions lo meteix de part del arxiduch Carles d' Austria que d' en Felip V. Es autor de l' obra *Conferencias de la diócesis de Gerona sobre materias morales y prudenciales prácticas, pertenecientes al estado sacerdotal y pastoral* (1750-51).

BASTETA. f. Entre sastres, el doblech que 's fa ab puntades, a modo d' embasta menuda, als caps de la tela. **Bastilla.**

BASTETS (SERRA DELS). *Orog.* Es un estrep de les montanyes de Busa.

BASTIA, NA. n. p. *Fam.* y

BASTIANET. m. dim. SEBASTIÀ.

BASTIDA. f. Conjunt de taulons lligats a unes entenes demunt dels quals hi treballen els mestre de cases quan fan un' obra. || *Ant.* EDIFICI. || Banch o sitial pera posar en alt les botes del vi. **Combo.** || En els molins fariners empostissat ont descansen els sachos, y també una porció de sachos posats els uns demunt dels altres. **Estante.**

BASTIDA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Tost, prov. de Lleida. || — (LA). Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Arles; és a la vora del riu Bolés y té 453 hab. || — DE BELLERA. Poble del dist. mupal. de Sarroca de Bellera, prov. de Lleida. || — D' ORTÓNS. Poble del dist.

municipal. de Serch, prov. de Lleida. || — DE SORT. Poble del dist. municipal. de Sort, prov. de Lleida.

BASTIDETA DE CORRUNENY. *Geog.* Poblet del dist. municipal. de Viu de Llebata, prov. de Lleida.

BASTIDOR. m. Obra commonnet quadrilonga, feta de quatre llistons de fusta pera clavar 'hi les teles que s'han de pintar o brodar, pera ferne vidrieres, etc. **Bastidor.** || La tela pintada que 's posa a dreta y esquerra del escenari d'un teatre pera figurar el lloch ont hi passa la escena. **Bastidor.**

BASTIGI. m. *Art. y of.* Un quadret de montants o travessos. Lligat de llistons o pots. **Bastidor.**

BASTIGICH. m. Pessa de fusta ont s'hi fixen les gues del teclat del piano. **Camilla.**

BASTILLAT, DA. adj. Parlant del blasó se diu de la peça que té 'ls marlets cap baix. **Bastillado.**

BASTIMENT. m. Dos muntants ab travesser dalt y baix, ont s'hi encaixa la porta, la finestra, etc. **Marco.** || El de les vidrieres, portes, etc. **Bastidor.** || EDIFICI, I. || FORTIFICACIÓ. || **ABAST, I.** || *Naut.* **VAIXELL.** || — D' **AMBÀ.** *Art. y of.* El de guix equivalent a la paret de maó de cantell. || — DE **DUELLA.** El bastiment forá. El que va encaixat a la duella o galze obert a la paret. || — DE **BALCÓ.** El que va encaixat a la duella. El compost de montants ab canal o galze o de dos travessos, el de dalt ab galze y el de baix ab galze y escupidor fet del mateix travès. || — DE **CANAL.** Van compresos els de balcó y finestra. En general tots els que tenen els montants ab una canal. || — DE **FALDÀ.** El compost d'una sola cama o travès, ja formant un angul recte agut u obtús, segons els casos. No porten galze, mes, si un bordó com a ornat. Es la base o sostenidor del boxit d'una xamaneia. || — DE **FINESTRA.** El destinat a n'aquesta peça. Guarda les meleixes condicions que 'l de balcó. || — DE **MAÓ DE PLÀ.** S'anomena aixís per ser els bastiments destinats a les parets mestres per lo general fetes de maó de plà. || — DE **TARJA O AB TARJA.** El bastiment que porta dos travessos destinats a dues obertures, anomenantse tarja a la superior.

BASTIMENT DE TRES QUILLES. m. *Naut.* El que té carena. *Buque de tres quillas.*

BASTIMENT DE DUES RODES. El que té la popa semblant a la proa y 'l timó per fora, com els falutxos, llauts, etc. *Buque de dos proas.*

BASTIMENT SENSE CUBERTA, El que no té cuberta. *Buque abierto.*

BASTIMENTS. *Orog.* Puig del Pirineu, demunt la comarcada d'Ull de Ter. En ses vessants hi neixen el Ter y el Freser; s'anomena també *Puig del Gegant* (2.881 m.).

BASTINA. adj. S'aplica a la carn cuita que 'es dura y estraganyosa. *Carne correaosa* || *Ictiol.* **Ter. RAJADA.**

BASTIÓ. m. *Fort.* Mena de trinxera o baluart avansat. **Bastión.**

BASTIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Edificar.** || *Ant.* **FORTIFICAR.** || *Ant.* **ARMAR, PROMOURE, EMMARANYAR.** || **Montar.** Posar els travessos d'una porta a llurs respectius montants. Preparar els bastigis pera encolar.

BASTIT. adj. m. *of.* Peça a modo d'embut, usada pels barretaires que 's forma juntant cara a cara altres varies pessets triangulars. **Bastido.**

BASTO. m. El coll de les cartes en que hi há pintats bastóns. **Basto, palo.** || L'as de dit coll. **Basto, palo.** || Qualsevulla carta de dit coll. **Basto, palo.**

BASTOS SON TRUNFOS. *Expr. Met. fam.* Denota haver 'hi garrotades. *Apalejar, aporrear, andar el palo.* **CAGAR EL BASTO.** *Loc. Met. fam.* **SEGAR L' HERBA SÓTA DELS PEUS.**

BASTÓ. m. Trós de fusta llarch y rodó, dispost pera diferents usos. **Palo, bastón.** || Mangala, canya o jonch d'Indies pera portar a la má. **Palo, bas-**

tón. || El que porta 'l cego per guía. **Tiento.** || Al art de la seda el rodó en que 's recull la peça urdida pera passarla al plegador. **Bastón.** || *Met.* **Mando.** **Bastón.**

BASTÓ AGUAT: *AGULLA D' ENLARDAR.*
QUI NO ESCOLTA LA RAHÓ, I SCOLTA EL BASTÓ. Aforisme ab que 's significa que qui no cedeix al raonament ha de cedir a la forsa. *A fuerza de villano, hierro en mano.*

REGNAR EL BASTÓ. fr. *Fam.* Haver 'hi bastonades. *Andar el palo.*

VESTEIX UN BASTÓ Y SEMBLARÀ UN BARÓ. *Ref.* Denota quan ajuden els adorners pera fer fer bon paper o pera dissimular la lletgesa. *Afeitado un cepo y parecerá mancebo; baza compuesta, á la blanca denuesta; compón un cepillo, parecerá bonillo.*

BASTÓ (Jofre). *Biog.* Tercer senyor feudal de Cerviá y del castell de Pubol al sigle XI; tributari dels comtes de Barcelona, en quina cort era personatge distingit. Va intervindre en la boda de Berenguer el Vell ab Almodis. L'any 1067 va formar part de l'assemblea dels Vint-y-un que aprovaren les famosíssimes lleis *Usatges de Barcelona.*

BASTOMAR. v. n. *Ant.* **BLASFEMAR.**

BASTONADA. f. Cop de bastó. **Palo, bastonazo, bastonada.**

BASTONADA DE CEGO. La que 's dona ab furia y sense mirar ont se péga. *Palo de ciego.*

FER UN FART O SARRÓ DE BASTONADES. fr. **BASTONEJAR.**

BASTONAGA. f. *Ter.* **PASTANAGA.**

BASTONEJAR. v. a. Pegar ab bastó. **Apalejar, dar de palos, tundir, sobar.** || Remenar el vi ab un bastó pera desfer el tel de la superfície. **Dar bastón.** **bastonejar.**

BASTONEJAT, DA. p. p. **Apaleado.**

BASTONER. m. *Ant.* Oficial inferior de justicia. **Aiguaiel de vara y verguer ó verguero.** || Qui porta el bastó de la justicia. **Corregidor.** || Qui guarda el bastó de una confraria y 'l porta a les professos. **Bastonero.** || Mestre de danses. **Bastonero, alcalde.** || Qui fa bastóns y també aquell que 'n ven. **Bastonero.**

BASTONET. m. dim. **Palillo, bastoncillo, bastoneto.**

HAYER 'HI BALL DE BASTONETS. *Ref.* **HAYER 'HI BALL DE BASTÓNS.**

BASTONOT. m. Bastó petit y mal format. **Palitroque, palitroque.**

BASTONS, Coll de. *Orog.* Coll que hi há entre les Valls de Vianya y de Ridaura, prop de Sant Pere Espuig, del dist. municipal. de Capsech, provincia de Girona.

BASTRACH. f. *Ant.* **BESTRETA.**

BASTÚS. *Geog.* Poble agregat a Orcau, prov. de Lleida.

BASTÚS Y CARRERA (Vicens Joaquim). *Biog.* Erudit catalá que va consagrar els seus estudis a popularisar ab ordre y claretat els coneixements y curiositats de la arqueologia y de la historia. Va néixer a Tremp l'any 1799 y va desempenyar alguns càrrechs oficials. És autor del *Diccionario Histórico Enciclopédico*, (1833), *Curso de Arqueología. Tratado de declamación*, (1833), *Nuevas anotaciones al Quijote de Cervantes*, (1834), *Historia de los Templarios*, (1834), *La edad media. El trívio y el cuadrivio*, (1862), *La sabiduría de las naciones*, (1862-67), *Memorandum anual y perpétuo de todos los acontecimientos naturales ó extraordinarios, históricos, civiles, etc.*, (1855-56). Va ésser mantenedor dels Jochs Florals de Barcelona l'any 1860. Va morir a aquesta ciutat l'any 1873.

BAT. m. *Ant.* **EMBAT.**

DE BATA BAT. m. adv. Se diu de les portes quan están del tot obertes. *De par en par.* || *Numis.* Moneda de Alemania que val dos quartos. **Bat.**

BATA. f. Cota, roba ta'ar ab mánegues. **Bata.** || Mena de capa ab cua o róssech, que usaven les senyo es pera anar de visita i a les funcions. **Bata.**

BATAFALÚA. f. *Ant.* MATAFALUGA.

BATAFIÓ. m. *Naut.* Cap de corda prim i curi, fel ferm a la relinga del gratil de la vela, i ab lo qual s' alerra aquésta a la seua entena. **Batafiol**, matafiol, matafió.

BATAFIOLAR. v. a. *Naut.* AFERRAR, 2.

BATALL. m. Troç de ferro en forma de porra, afiansat al centre de la campana pera ferla sonar. **Badajo**, lengua. || Os pera fer sonar les esquelles. **Badajo**, lengua.

BATALLA. f. *Mil.* Lluita, combat de tiopes o de naus. **Batalla.** || m. Antigüament el centre del exercici, ordenat entre la vanguardia i la retaguardia. **Batalla**, centro, cuerpo de batalla. || L' exercici en plé i les divisions grans que d' ell se feien antigüament, d' ont prové'l nóm de *batalla*. **Cuerpo de ejército**, *batalla*. || *Met.* Alteració de les passions, oposició de pensaments. **Batalla.** || *Pint.* El quadro que representa una batalla o acció de guerra. **Batalla.**

BATALLA CAMPAL. La que 's dona entre dos exercits ab totes llurs forces. **Batalla campal.**

BATALLA DE TARONGES. *Ant.* Festa, joch o simulacre en que 'ls combatents se batien ab taronges.

BATALLA JUDICIAL. *Ant.* DESAFIO LEGAL.

BATALLA REAL. *Ant.* Aquella en que 'l soldat guanyava tot lo que podia arreplegar. **Batalla real.**

ARREAR DE BATALLA. *fr. Ant.* *Aparejarse, prepararse, disponerse para el desafio*

DONAR LA BATALLA. *fr.* Lluitar, combatre. *Dar, tirar la batalla, venir á las manos, combatir, batirse.*

EN BATALLA. m. adv. Escampada la tropa ab poch fondon. *En batalla.*

GUANYAR LA BATALLA. *fr. Mil.* Vèncer al enemich. *Ganar la batalla.*

LLIURAR BATALLA. *fr.* Presentar o donar la batalla. *Librar batalla.*

PARAR BATALLA. *Ant.* PRESENTAR BATALLA.

PERDRE LA BATALLA. *fr. Mil.* Abandonar forsosament el camp ont se dona la batalla. *Perder la batalla.*

PRESENTAR LA BATALLA. *fr.* Posarse devant del enemich i desafiarlo. *Presentar la batalla.*

BATALLES ARRANJADES. *Ant.* En ordre de batalla.

BATALLA (Coll de la). *Orog.* Coll que hi há a la Serra de la Musara, entre Vilaplana i La Selva, provincia de Tarragona.

BATALLADA. f. Cop de batall. **Badajada.**

BATALLADOR, A. m. f. y

BATALLANT, A. m. y f. *Ant.* Qui combat. **Combatiente**, **batallador**, **fidiador.**

BATALLAR. v. a. Lluitar. **Batallar**, **combatir**, **pelear.** || v. n. *Met.* Disputar. **Pugnar**, **batallar**, **porfiar.**

BATALLARESCH, CA. adj. *Ant.* Pertanyent a la batall. **Bélico.**

BATALLAS. m. aum. **Badajazo.**

BATALLÉ (Piá). *Orog.* En el célebre bosch de Baricauba, entre Viella i Les Bordes, (Vall d' Arán).

BATALLER, A. m. y f. **Batallador.**

BATALLERA. f. Acte y efecte de batallar o tocar les campanes. **Repiqueteo.**

BATALLERÓS, A. adj. *Ant.* **BELICÓS.**

BATALLET m. dim. **Badajueio.**

BATALLÍVOL, adj. *Ant.* **BATALLARESCH.**

BATALLÓ. m. *Mil.* Cós d' infanteria de cert nombre de companyies. Avui es l' unitat táctica usual a tota Europa, i a vegades també l' orgánica i administrativa, quan no dependeix de regiment i està constituït pera obrar sol o en divisió o brigada. **Batallón.** || *Ant.* Esquadró de cavalleria. **Escuadrón.**

|| Hi há batallóns de línea, de cassadors, de guies, franchis, de reserva, etc.

BATALLOLA. f. *Naut.* Cada una de les dues fustes que s' asseguren als candeleros dels costats de la nau per la part exterior en que 's fan les empalletades. **Batayola**, **batallola.** || Ferro que hi havia a les galeres pera alzar la cuberta. **Batallola.**

BATALLOLA, Coll de fa. *Orog.* Coll a 1,225 metredemunt el nivell del mar, situat a tramontana de Sant Jaume de Frontanyá, prov. de Barcelona; separa les aigües del Arija de les del Marítés.

BATAMENT. m. *Ant.* Acte de batre o de pegar a algú. **Apaleamiento.** || **BATAMENT DE PEUS.** *Ant.* **PICAMENT DE PEUS.**

BATÁN. m. *Art. y Of.* Màquina composta de tapes a dalt (anterior o posterior) d' una porta, al devant de bancades de ferro, reclosa de la caixa interna que és de fusta, de cilindres, molles, embuts, guia, llengüeta, escursa, corró i pesos. La base d' aquesta màquina es balcada perque la roba llisqui. Es l' enginy que atapeix la roba filtranlla i uniformantla. **NOCH.** **Batán.** || —DE MASSES. m. *Ter.* Barca de fusta de base falcada ab armadura de ferro. A son demunt, pero independent de la barca, hi há el joch de masses o siguin dugues peces d' alzina o roure ben fermes y esgraonades del cap, joch que 'ls colzets donen el moviment de va y ve, apilotant la roba y amassantla.

BATANAR. v. a. **ABATANAR.**

BATANER. m. Qui cuida del noch o hi treballa. **Batanero.**

BATARELL. m. **Batiment**, **batent**, y aixís se diu: *estar al batarell del sol.* **Resístero.**

BÁTAVO, A. adj. Natural de Batavia, avui Holanda. **Bátave.**

BATAYA. f. *Ant.* **BATALLA.**

BATAYADA f. *Ter.* **Batallada.** || Toch de bateix. **Toque de bateo.**

BATAYAR. v. n. *Ant.* **BATALLAR.**

BATAYLLA. f. *Ant.* **BATALLA.**

BATCOLL. m. *Ant.* **BESCOLL.**

BATCOLLADA. f. *Ant.* **BESCOLLADA.**

BATEA. f. *Naut.* Nau rectangular o quadrilonga, quins costats, popa, fondos y proa son superfícies planes. **Batea.**

BATEA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és a la Vall del seu nóm y té 3,246 hab. || — (VAL DE). *Hidrogr.* Riera que neix a la serra de Pándols, prop de Gandesa, prov. de Tarragona, reb les aigües de la riera de Vall Major, passa per Batea y desaigua a la vora del riu Matarraña, a la ratlla de les provincies de Tarragona y Saragossa.

BATECH. m. **Moviment alternatiu de contracció y dilatació del còr y de les arteries.** **Latido.** || **Cop produït al còr per aquell meteix moviment.** **Latido.** || El cop que se sent a les arteries de les parts del còs que son molt inflamades. **Latido.**

BATEDOR. A. m. y f. Qui bat. **Triñador.**

BATEGAR. v. n. Fer el còr y les arteries llurs naturals moviments de contracció y dilatació. **Latir.** || — v. a. **BATRE**

BATEIG. m. **Administració del baptisme.** **Bautizo**, **bateo.**

BATEJADOR, A. m. y f. Qui bateja. **Bautizante**

BATEJAR v. a. **Administrar el sagrament del baptisme.** **Bautizar.** || *Met.* Treure un renóm a alguna persona o cosa. **Bautizar.** || **Posar aigua al vi.** **Bautizar**, **merar.** || **Calificar una cosa de bona o dolenta.** **Canonizar** || v. r. **Bautizarse.**

Segell de Batea

BATEJAT, DA. p. p **Bautizado.** || m **CRISTIÀ.** || **BATEJAT A LA HORA DE LA MORT.** adj. Qui reb el baptisme al lliç a la seua darrera hora. *Clinico.*

BATELL. m. *Ant.* Bot, llanxa. **Batel, bote.** || **BATA-RELL.** || **BATEIG.**

BATEMENT. m. **Latido**

BATENT. m. Part del bastiment de la finestra o porta contra la que bat al tancar-se. **Llistó** que forma galze. **Batiente.** || **Solà, part** ont hi toca mòlt el sol. **Solana.** || **Rastell** de sol. **Resistero.** || p. a. Lo que bat, còm: *la porta, la finestra, etc.* **Batiente** || Parlant de portes se diu: *batent de porta; porta de dos batents*, significants la que consta d' una o dues fulles.

BATERIA. f. Conjunt de peces d' artilleria disposades pera disparar. **Bateria.** || El lloç ont se posa l' artilleria pera batre una plassa o fortificació. **Bateria.** || El conjunt de canons de cada cuberta de nau. **Bateria.** || Els arguments o multitud d' empenyos pera qu' algú fassi'l que se li demana. **Bateria.** || — (PLÀ DE LA). *Orog.* Extens planell situat al peu del pic de Bassagoda; se l' anomena també **CAMP DELS EMIGRANTS.**

Segell de Batet

BATET. *Geog.* Poble de la província y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; està dalt d' una montanya y té 396 hab. || **Veïnat** del dist. mupal. de Ribes, prov. de Girona.

BATEU. m. *Ant.* **BATELL, 1.**

BATIALLA. f. *Ter.* **BATEIG.**

BATIAR. v. a. *Ant.* **BATEJAR.**

BATIBAUMES (Plà de). *Orog.* Plà que hi ha sota Puig Cerveris, a llevant de Serrat, caseriu del dist. mupal. de Caralps, prov. de Girona.

BATÍCUL. m. *Naut.* La vela y l' pal de mitjana quan son mòlt petits. **Baticulo**

BATIDOR, A. m. Soldat que va de descuberta. **Batidor.** || Guardia de Corps que va devant del cotxe d' alguna persona real. **Batidor.** || El soldat de cavall que va devant del general. **Batidor.** || *Naut.* Cordeta que porten les velas dels falutxos desde la pena al puny de l' escota, dins d' una veïna de tela pera que li serveixi de relinga. **Batidor.** || En la monteria, qui fá alçar la cassa. **Batidor.** || s. y adj. El barco que va a la descuberta y a seguir altres barcos. **Cazado**

BATIDOR D' EMPEDRAT. Vagabundo. *Azotacalles, cerero, callejero.*

BATIDORS o **ESCUPIDERES.** m. *Naut.* Els taulells triangulars qu' alguns colliquen sota de la bragada de les masquetes inferiors. **Batideros.**

BATIFULLA. m. **BATIFULLER.**

BATIFULLAR. v. a. **Travallar** els metalls. **Batir** hoja.

BATIFULLEJAR. v. a. y 'ls seus derivats. **BATI-FULLAR.**

BATIFULLER. m. Qui fá fulles d' or o plata pera daurar o platejar, *batent'ho* en una enclusa, fins deixar'ho tan prim còm un paper; després se posa en un llibre quadrat y 's va aprimant una multitud de vegades. **Batidor de oro ó plata, batihoja.** || Qui bat qualsevol metall, reduintlo a planxes, còm: *la llana, Batihoja.*

BATIMENT. m. *Ant.* L' acció de pegar a algú. **Apa-teamiento.** || *Ant.* **ABATIMENT.** || — D' **ALES.** *Aleto, atetada, sacudimiento de alas.* || — DE **COR.** *Latido, palpita-tión.* || *Pint.* **ESBATIMENT.** || — DE **LLANA.** L' acció de vergassejarla. *Baqueto, vergueo de lanas.* || — DE **MANS;** **PICAMENT DE MANS.** || — DE **PÒLS.** *Batimiento, latido del pulso.*

BATÍN. m. *Astron.* Quiscuna de les tres estrelles que s' observen al ventre d' Arics. **Batin.**

BATIPORT. m. Al taulell de les botigues la peça

ab golfes que s' alça y baixa pera entrar y eixir. **Trampa.** || La manpara o mitja porta en quadro del carrer pera preservar del aire, aigua, etc., sense que impideixi l' entrada de la claror. **Compuerta, guardapuerta.** || *Art.* Porta de tronera que defensa dels trets contraris la peça de batifa, y s' obra pera dispararla. **Mandilete.** || Cada una de les peces que formen el cantó baix y alt de les portes de les bateries, y l' meteix cantó. **Batiporte, batiporta.** || Pany de cop. **Picaporte.** || Tapa dels subterranis. **Trampa.**

BATIPORTAR. v. a. *Naut.* Trincar els canons contra l' amurada de modo que ab les boques toquin al batiport alt de la respectiva porta. **Batiportar.**

BATISTA. m. **Baptista.** || Tela de Flandes mòlt blanca y fina. **Batista.**

BATISTE. m. **BAPTISTA.**

BATISTERI. m. *Ant.* **BAPTISTERI.**

BATLE. m. *Ter.* y

BATLLE. m. Jutge ordinari en certs pobles de Catalunya, Valencia y Mallorca, y antigament de senyoriu en la corona d' Aragó. **Alcalde, baile.** || El cap del Ajuntament. **Alcalde.** || — D' **AIGÜES.** **AIGUADER, 6.** || — DE **MOSQUES.** m. **AGUTSIL DE MOSQUES.** || — **GENERAL.** m. Ministre superior del real patrimoni *Baile general.* || — DE **GITANOS.** El superior que s' elegeixen els gitanos. *Conde.* || — **LOCAL.** Aquell que'n alguns territoris entenia en primera instancia sobre rendes reials. *Baile local.*

¿GUÉ NO HI HA **BATLLE** EN AQUEST LLÒCH? *Loc.* Denota la molta confusió que hi ha en alguna part. ¿*Qué es esta Babilonia?*

PER **FALTA D' ALTRE, MÓN PARE FOU BATLE.** *Ref.* *Por falta de hombres buenos a mi padre hicieron alcalde.*

POSAR BATLLE. fr. Ésser mòlt familiar d' alguna part, disposar ab tò de satisfacció y autoritat. *Trinchar.*

BATLLE (Joseph). *Biog.* Frare franciscà, natural d' Alcover; va desempenyar alguns càrrechs fins a ésser designat, en 1696, inquisidor de Barcelona y avans, en 1694, cronista de l' ordre de *framenors* de Catalunya, havent escrit y presentat al capítol provincial del any 1715 la *Crónica de la provincia*, en dos volums folio. És autor d' algunes altres obres de temes piadosos. Vivia encare l' any 1726.

— Y **MIR (JAUME).** *Biog.* Pintor y mestre de llotja. Va néixer a Barcelona l' any 1801. És autor de molts retrats, quadros de género y pintures religioses. La seua obra capdal és una *Escena del Diluvio* il·luminada per un raig de sol entre núvols, pintada a Italia, que existeix en poder de la nostra Academia de Belles Arts. En **Batlle** també va gravar al boix. Va morir a Sarrià l' any 1858.

BATLLÉS Y TORRES AMAT (Marian). *Biog.* Remarcable metje y orador eloqüent, que va néixer a Moyà a les derrerres del sigle XVIII. Va morir l' any 1865.

BATLLESA. f. La muller del **batlle.** **Alca'desa.**

BATLLET. m. dim. **Bailecito.**

BATLLIA. f. Ofici d' alcalde y l' territori de la seua jurisdicció. **Alcaldia.**

BATLLIA (Coll de la). *Orog.* Coll que hi ha a la partió d' aigües del Ter y l' Fluvià, a llevant de Camprodón, prov. de Girona. || — (LA). *Geog.* Antigua enclavada de Catalunya, compresa dins de la Cerdanya; la rega l' Segre y 's componia de la vila de Bellver, que n' era la capital, y dels pobles veïns següents: **Badés, Balltarga, Bor, Coborriu, Cortariu, Ingla, Nas, Néfol, Osià, Pedra, Pi, Riu de Santa Maria, Santa Eugenia, Santa Madalena, Talló y Vilella.** Avui pertany a la prov. de Lleida.

BATLLIU. m. Cavaller profés del ordre de Sant Joan que té comanda. **Baillío.**

BATLLIU (de Sas). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Tremp y a 50 kilòmetres al N.O. d'aquesta vila, té 492 hab.

BATLLÓ Y BARRERA (Feliu). *Biog.* Fabricant de filats y teixits que formava part de la raó social *Batlló germans*. Era natural d'Olot y va morir a Barcelona l'any 1878. Desde 'ls catorze anys residí a la capital, ocupat al comerç dels seus germans. Ell montà el famós establiment situat al carrer d'Urgell, prop de Les Corts, quina superfície total és de 60,000 metres quadrats, dels que n'hi ha 24,000 de coberts per les construccions y 7,000 pera dipòsits d'aigua, poguentne contenir 25,000 metres cúbichs. Aquella fàbrica, la més important d'Espanya al seu temps, tenia 53,000 fusades, produint 1,100,000 kilogs. de fil; contava ab 1,265 telers, que teixien cad' any 240,000 peces de 52 metres, o siguin 12,480,000 metres de tela. La fàbrica tenia aprest y blanqueig; s'hi elaborava 'l midó del que 'n feien 500,000 kilogs. al any y podia arribarne a produir 1,800,000 kilogs. Movién la fàbrica catorze màquines de vapor ab força nominal de 617 cavalls y efectiva de 900, consumint 5,500 toneladas de carbó al any. Hi treballaven 2,200 persones, ab 2,100,000 pessetes de salaris. Pagava de contribució al Estat 60,000 pessetes.

BATLLORI. *Geog.* Veinat d'Esponellá, prov. de Girona.

BATLLORIA. *Geog.* Caseriu del terme de Montnegre, prov. de Barcelona.

BATOLLA. f. Eina formada de dos bastons units per medi d'una corda; serveix pera batre 'l gra a l'era, Mayal.

BATOLLAR. v. a. Batre, 3.

BATÓMETRE. m. *Mar.* Instrument que serveix pera midar les profunditats del mar. *Batómetre*.

BATOMETRIA. f. Art de midar les grans profunditats del mar per medi del instrument anomenat batómetre. *Batometria*.

BATRACIÀ, **NA**. adj. *Zool.* Semblant a la granota. *Batraciano*.

BATRACIS. pl. m. *Zool.* Ordre de aquets reptils. *Batracios*.

BATRACOCÉFAL, **A**. *Zool.* Que té 'l cap semblant al de la granota. *Batracocéfalo*.

BATRACOGRAFIA. f. Descripció especial de l'organització y demás circumstancies de la granota. *Batracografia*.

BATRAQUITA. f. Mineral de color gris verdenc y lluentor greixosa, que pèl seu aspecte té alguna semblansa ab la granota y se trova al Tirol. *Batraquita*.

BATRE. v. a. Pegar una cosa contra un' altre, com: *la mar contra les muralles*. *Batir*, *azotar*. || Desgranar el blat, llegums, etc., ab trill o batolles, etc. *Trillar*. || *DEIXATAR*. || Fer caure ab una perxa 'l fruit d'alguns arbres. *Varear y batojar*. || *Met.* *PEGAR*. || Entre peraires, basters y matalassers vergassejar la llana o el pèl. *Arquear, batir, baquetear*. || *Vèncer*. *Vencer, batir*. || Moure's violentament alguna part interior del animal, com: *el cor, el pòls*, etc. *Latir, palpit*. || Moure alguna cosa ab violència, com: *els rems, les ales*, etc. *Batir*. || Tocar el sol o 'l vent de plé a plé a alguna part. *Batir*. || *REBATRE*. || Entre xacolaters aplanar les rajoles de la xacolata. *Extentender, allanar*. || *Acunyar* o *encunyar*, com: *batre moneda*. *Acunyar*. || *Ant.* *Quebrar, hacer bancarrota*.

AL BATRE; EN EL TEMPS DE BATRE. m. adv. *Por la trilla*.

AL BATRE, SINO AQUEST L' ALTRE. *Ref.* Denota la impossibilitat de fer alguna cosa. *Quando vengau los nazarenos*.

AL MAL DE CAP, EL MENJAR L' ABAT. *Ref.* A la cabeza, el comer la endereza.

BATRE DE REMS. *Loc. ant.* *ARMAR ELS REMS; BOGAR*. || *fig.* *FUGIR*.

BATRE EN FERRO FRET. f. *Met.* *Machacar en hierro frio*.

BATRE LA COSTERA. *Loc. ant.* *Batir la costa*.

BATRE L' EMPEDRAT. Aixó és, perdre 'l temps pèls carrers. *Matar el tiempo*.

QUI NO BAT AL JULIOL, NO BAT QUAN VOL. *Ref.* Denota que dit mes és el temps de batre. *En Agosto trilla el perezoso*.

BATRE'S. v. r. *BARALLARSE*.

BATSAGADA. f. *Ter.* *XÀFACH*. || Cop fort y sobtat. *Sacudida*.

BATUDA. f. El blat, ordi, etc., que s' extén a l'era cada vegada que 's vol batre. *Parva*. || L' acció de batre. *Trilladura, trillar*. || La dels arbres. *Vareo, vareaje*. || Art pera pescar, compost de tres filats de malles diferents, pero de la mateixa amplaria y llargaria. *Batuda, solta, breja, trasallo*. || Monteria de caça major pera alsarla y que vagi als llochs ont l' esperen els caçadors. *Batida*. || pl. Filat travesser pera pescar. *Red ba' redera*. || Dret de la trentena part dels fruits.

ALSAR LA BATUDA. fr. Recullir la erada. *Desemparvar*.

EXTENDRE O PARAR LA BATUDA. fr. Escamparla per l'era. *Emparvar, aparvar*.

BATUSSA. f. Renyina. *Escaramuza, pendencia, sarracina, zurribanda, marimorena, pelotera, re'friga, reencuentro, y redopelo* si és de nois. || *Fam.* Càstich, reprensió forta. *Zurra, solfeo, felpa*. || pl. *Batalla*. || - (COLLADA DE LA). *Orog.* En el camí de Prats de Molló al Pich de Tretsevents, (1,220 m.).

BATUT, DA. p. p. *Batido, trillado*. || Ferit. *Herido*. || *Vensut. Batido*. || Se diu del camí molt trepitjat o freqüentat. *Trillado*. || adj. Molt d'ossos, causat en extrém. *Molido, majado, machacado*.

BATUTA. f. *Mús.* Veu presa del italià, que vol dir mesura, compás. Modo d'acompassar els sons y de marcar la duració de cada temps. També se diu *batuta*. *Battuta, batuta*. || El bastonet ab que 'l director d'orquestra marca 'l compás. *Batuta*.

BATXELLEJAR. v. n. *Ant.* *BATXILLEREJAR*.

BATXELLER. m. *Ant.* *BATXILLER*.

BATXELLERAT. m. *Ant.* *BATXILLERAT*.

BATXELLEREJAR. v. n. *Ant.* *BATXILLEREJAR*.

BATXILLER. m. Qui reb el primer grau d'alguna facultat. *Bachiller*. || Qui parla molt y fora de propòsit. *Bachiller, picotero*. || Qui vol averiguar lo que no l' importa. *Curioso*.

BATXILLERÀS. m. *Aum.* *Bachillerazo*.

BATXILLERAT. m. El grau de batxiller. *Bachillerato*.

BATXILLEREJAR. v. a. Parlar molt y fora de temps. *Bachillerear*.

BATXILLERET. m. dim. *Bachillerejo, bachillerrillo*.

BATXILLERIA. f. Parleria, tafaneria. *Chismografia, habladuria*.

BATZEGADA. f. Cop fort. *Golpazo, batacazo*.

A BATZEGADES. m. adv. *Fam.* Sense reflexió, ordre, ni concert. *De trompón, de golpe y porrazo*.

BAU. m. *Naut.* *Bao*. || adj. *BALB*.

BAU (Coll de la). *Orog.* Coll que hi há al S. E. de l' encontrada de Camprodón, prov. de Girona; té 1,070 met. demunt el nivell del mar.

BAUCAT. m. Pendó que usaren els cavallers temparis. *Baucat*.

BAUCI, **A**. adj. *Ter.* *BUIT*.

BAÜL. m. *V.* *BAGUL*.

BAULÓ (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida (Mallorca).

BAULÓ (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Sineu (Mallorca).

BAUMA. f. Excavació natural que hi há al peu de alguns espadats, diferenciantse de la cova, en que aquésta s'endintza en la terra, mentres aquélla és sols superficial. **Socavón.** || — (LA). *Geog.* Poble fabril de la prov. de Barcelona, situat a la vora del Llobregat, sota l'estació de Monistrol. Pertany al dist. mupal. d' aquest nòm. || — (COLL DE LA). En el camí de Bagà a Gósol per les fonts del Bastareny (1.550 m.). || — (COLLET DE LA). *Orog.* Collet que hi há a mitjorn y a curta distancia de Vallfogona, prov. de Girona.

BAUMAT, DA. adj. Vuidat per sota. Hueco, socavado.

BAUPRÉS. m. *Naut.* Pal agegut que surt de la proa. Bauprés.

BAUPS (Collada de). *Orog.* Montanya que hi há entre 'ls rius Ter y Freser, a tramontana de Ripoll y a llevant de Campdevàuol, prov. de Girona. || — (TORRENT DE). *Hidrog.* Torrent que baixa de la collada del seu nòm y desaigua a la vora del Ter, aigües amunt de Ripoll.

BAUS. f. TIMBA, ESTIMBALL, PRECIPICI. || — DEL ASE. *Geog.* Engorjat del Tech entre Prats de Molló y El Tech.

BAUSÀ (Gregori). *Biog.* Pintor mallorquí, nat a Palma l' any 1590. Se va establir a Valencia, ont va perfeccionar el seu estil, aficionantse a l' escola del ilustre Ribalta, de qui va ésser el deixeble més distingit. Segons testimoni de 'n Palomino, les pintures de 'n Bausà se confonen ab les del seu mestre. Les seues obres més notables, a Valencia, son: *La resurrecció de Jesucrist*, a l' iglesia parroquial de Sant Andreu; *Sant Lluís Bertrán*, a l' iglesia de Sant Domingo; *Jesucrist mort*, en braços de la Verge, *L' adoració dels Reis*, pintada l' any 1645 per Sant Miquel dels Reis; *El martiri de l' apòstol Sant Felip*, per l' altar major dels Carmelites descalços, y la *Verge del Remet*, per els Trinitarics calçats.

BAUSADOR. m. *Ant.* Traidor.

BAUSÈN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona, y té 413 habitants. || *Orog.* V. SERRA BANCANERA.

BAUSÍA. f. *Ant.* Traició. Felonia, traición, baucia.

BAUSSITJES. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Espolla, prov. de Girona.

BAUZÀ (Felip). *Biog.* Mariner y geograf distingit, nat a Palma l' any 1764 y mort a Londres en 1834. Va estudiar a Cartagena y eixí a navegar l' any 1779, fent tot seguit campanya contra Inglaterra, intervinent en totes les principals accions. Desde 1785 va ajudar a formar l' Atlas marítim d' Espanya, prenent 'hi la part principal, fent el plan de Cádiz y de la seua badía. En 1789 era director de mapes y plans a la corbeta *Descubierta*, en el seu viatge al voltant del mon. Retornà malalt en 1794 per Valparaiso y Buenos Aires. La formació de la seua carta del *seno Mejicano* donà motiu a montarse la Direcció Hidrogràfica de Madrid, que molt deu a la pericia y activitat d'en Bauzá. L' any 1808 li encomanà la Junta general militar la formació d' un mapa de les fronteres d' Espanya ab Fransa, en quin treball s' ocupava a la invasió napoleònica, costantli prou d' evitar que 'l francès Laborde s' apoderés dels seus estudis. Durant la invasió (1808 a 1814) no reposà, en comissions patriòtiques adequades a ses aptituds y ciencia. En 1815 fou elegit director del Dipòsit Hidrogràfic. Estudià la geografia y altures baromètriques de les Vascongades y dels voltants de Madrid fins a Segovia

y Serra del Guadarrama. En 1821 les Corts el designaren membre de la Junta protectora de la llibertat d' impremta. També se li confià una nova divisió del territori espanyol, que presentà llesta l' any 1821. Formà el plan pera aixecar el mapa d' Espanya aprovat pèl Govern y per les Corts, y haventse'l let director d' aqueix treball renuncià els xexanta mil rals de sou assignats. L' any 1822-23 sortí diputat per Mallorca y en 1823 la política del rei Ferrán VII l' expatrià a Gibraltar y a Londres. Fou amnistià tres mesos avans de morir. Deixà llestos nombrosos materials geogràfics d' America y de la península. Inglaterra l' honorà sepultantlo a l' Abadia de Westminster.

— (JOAN). *Biog.* Metge mallorquí del segle XVII. Era deixeble dels famosos Pizaeta, Mitjavila y Gasco. Se va graduar l' any 1737 a la universitat de Montpeller, a quina ciutat hi va fundar la societat mèdich-quirúrgica.

— (SIMON). *Biog.* Bisbe de Mallorca, nat a Palma l' any 1552 y mort l' any 1623. L' any 1571 va entrar a l' ordre dels Predicadors; va ésser enviat a Valencia, estant baix la direcció del que are es sant Lluís Bertran, ordenants 'hi de sacerdot l' any 1575. Retornat a Mallorca y lluint en la predicació, l' elegiren prior del convent de Manacor. A Puigcerdá y a Girona (1593) fou lector de teologia, prior a Palma en 1595, y el rei Felip III en 1607 el proposà per bisbe al sant pare Paulo V, havent pres possessió de la mitra l' any següent. Celebrà sínodos en 1611 y 1619. Instituí algunes professons. Dedicà a Santa Teresa la primera iglesia que ha tingut. Fou molt caritatiu y estudiós. Millorà el palau bisbal de Palma.

BAVAR. v. n. y 'ls seus derivats. BABEJAR.

BÁVARO, A. adj. El natural y lo pertanyent a Baviera, regne d' Alemanya. **Bávoro.**

BAVASALL o **BAVASSALL.** m. *Ter.* Babero.

BAVECA. *Ornit.* V. GAMARÚS, XIVECA.

BAVECH. m. *Ant.* XARRAIRE. || TONTO.

BAYAROLA. f. *Ter.* BURINOT, I.

BAYARRI (Pere). *Biog.* Advocat, polític, ministre de Ma ina. Natural de Benicarló. Entrà a la política en 1854, éssent secretari de la Junta revolucionaria de Castelló. Diputat a Corts constituents el meteix any y secretari del Congrès. Al caure Espartero (14 Juliol 1856) entrà al ministeri presidit per O'Donnell, éssent ministre de Marina, fins al Octubre del meteix any. En 1857 fou ministre del Tribunal Suprem de Guerra y Marina, desempenyant quin càrrech va morir.

BAYARRI. *Geog.* Caseriu del terme de Sosis, provincia de Lleida.

BAYART. m. Eina formada de dos samalers ab tres o quatre pots travesseres clavades demunt d' ells que serveix per portar a braços materials per edificis y altres coses. Angarillas. || El del tabernacle per portar imatges. Andas.

BAYARTE (Joan de). *Biog.* Insigne militar mallorquí del segle XVII. Fixà matemàticament els calibres de la artilleria de montanya y de plassa, havent acceptat tota Europa les fórmules d' ell. Els falconets sensills, que pesaven set quintars y mitj, se reduiren a pesar un xich més d' un quintar, en el nou sistema; les mitjes culebrines sensilles que tenen de pès vintvuit quintars, no'n pesàren sino dos, tenint iguals o superior efectes; modificà igualment la mida de les peces. En l' any 1670 fou designat governador de Menorca, ont fougé un canó d' artilleria inventat per ell, obeint als càlculs científics de la resistencia; més la novetat no prosperà entre 'ls tècnichs oficials. Repetí les proves a Saragossa en 1673 devant de Don Joan d' Austria y l' éxit fou complet y aprovada sa teoria. Desde aleshores se reformà per ses iniciatives l' armament del exèrcit espanyol, que arribà a ésser el més perfet d' Europa. En Bayarte

Segell de Bausén

fou, además, escriptor professional i figura entre 'ls notables especialistes de la balística.

BAYASCA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Llavorsí, prov. de Lleida. || — (RIUET DE). *Hidrogr.* Riuet de la prov. de Lleida que neix al terme del poble del seu nom, passa per Arestuy i desaguia a la vora del Noguera Pallaresa, davant d'Estarón.

BAYDANA. *Orog.* Cim que domina els cots de Felín, més amunt de Set Cases (Camprodon).

BAYER Y ASARAU (Carles). *Biog.* Brigadier del exèrcit espanyol. Nat a Castelló de la Plana en 1795, ont morí en 1860. Seguí al general Blake les operacions que acabaren ab la capitulació de València (1812), anant a França presoner de guerra. Retornà en 1814, reincorporantse. Anà a Ultramar en 1819. En 1827 tornava a servir en la península. Perseguí als carlins, en el Nord, durant la guerra del set anys. Després fou comandant general de Còrdoba, en temps d'Espartero. En 1844 ho fou de la província de Càceres. Fou també governador militar i diputat a Còrta.

BAYETA. f. Drap flux i de llana, de diverses amplitats. *Bayeta* || pl. Se pren per el dol i draps dels túmbols *Bayetas*, lutos.

FLUIX CÒM LA BAYETA. fr. Persona inconstant, fàcil de fer mudar de parer. *Veleta*.

BAYETÓ. m. La bayeta més basta i estreta. *Bayetón*, boquín.

BAYFAGO (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Sineu, Mallorca.

BAYLET. m. Noi que serveix als pagessos pera portar recados als mossos del camp, etc. *Mochil*, i en algunes parts. *Motril*.

BAYLINA (Antoni). *Biog.* Frare franciscà, natural de Berga; orador i poeta. Va morir a Barcelona l'any 1821. Va escriure molt en castellà i llatí, havent col·laborat a *El Amigo de la Religión*, publicat a Barcelona. Ab el pseudònim de «Buenaventura Antonio Anibaly» va publicar *El Cándido, ó sea diálogos filosóficos* (vuit volums 8.º). L'any 1814, éssent guardià del convent de Riudeperes, va escriure les *Memorias históricas del colegio de Santo Tomás de Riudeperes*.

BAYLON (Anicet). *Biog.* Fou un dels millors compositors musicals de l'escola valenciana del segle XVII.

BAYNAR. v. a. *Ant.* BANYAR.

BAYONETA. f. Mena de daga ab el mànec vuit pera assegurarla a la boca del fusell. Se diu aixís per haverse inventat a Baiona, ciutat de Fransa. *Bayoneta*. || — CALADA. Se diu de la baioneta assegurada a la boca del fusell. *Bayoneta calada*.

CALAR LA BAYONETA. f. *Mil.* Prepararse pera acometre ab la baioneta calada. *Entrar a la bayoneta*.

BAYONETADA. f. Cop de baioneta. *Bayonetazo*

BAYTILE. m. *Ant.* BATLLE.

BE. *Ter. m.* Bel. || ANYELL. || BE MAGENCH o BENS MAGENCHS. || Cert us o dret del senyor de la cosa donada a cens.

TREURE 'L BE. fr. ESCAPSAR EL BE. || *Met. fam.* Trovar algú un medi ocult de fer cabal o ferse rich. *Encontrar ó hallar la piedra filosofal*.

BÈ. f. Nòm que té la lletra B. *BÈ.* || m. Lo que fá la felicitat d'algú. *Bien*. || L'objecte que 'ns inclina al amor. *Bien*. || Utilitat, benefici. *Bien*.

BÈ. adv. m. Rectament, ab acert. *Bien*. || Degudament. *Debidamente, bien*. || Felisment. *Feiztmente, bien*. || Mòlt, i aixís se diu: *estudiar, menjar bè. Bien, mucho, grandemente*. || Cómodament, còm: *ja estich bè. Bien*. || Oportunament, còm: *reniu bè. Oportunamente, bien*. || Prou, còm: *bè ho dona a entendre. Bien, bastante*. || De bon gust, còm: *en tal casa mengen bè. Grandemente, bien*. || Ja, còm: *bè fa prou. Ya, bien*. || Serveix pera concedir o aprobar lo

qu' un altre diu. *Bien*. || interj. De despreci ab que 's dona a entendre que no 's fá cas o no 's creu lo que diuen. *Bien, ya*. || interj. D' enuig o amenessa. *Bien, bien está*. || De bona gana, còm: *jo bè ho faria, pero tinch por. Bien, de buena gana*. || Després de negació denota *enprofiteines*, còm: *no bè 'm van veure, quan van vindre a obsequiar-me. Apenas, no bien, así que, luego que*. || interj. *Irón. Malo*. || Junt ab el verb *ésser* li augmenta l' afirmació, còm: *bè és veritat. Bien*. || Anteposada als verbs ab que 's junta, lo meteix que *certament*, còm: *ell bè ho diu. Bien, ciertamente, seguramente*.

BÈ, BÈ. interj. Denota amenessa. *Bien, bien, ya, ya*. || Denota que a algú li será perjudicial el no voler seguir el consell que se li dóna: còm: *bè, bè, ell se 'n penedirà. Bien, bien*.

BÈ CANTA MARTA DESPRÈS DE FARTA. fr. *Ter.* Que ab el ventre ple 's fan millor les coses. *Bien canta Marta después de harta*.

BÈ O MALAMENT. De qualsevulla manera. *Bien ó mal*

BÈ O MOLT BÈ LI ESTÁ. *Loc.* Denota qu' algú té mesrescut lo que pateix. *Bien empleado, le está muy bien*.

BÈ O MOLT BÈ LI VA. *Loc. irón.* Censura la disposició que 'ns sembla mal presa. *Buena va la danza*.

BÈ QUE O A BÈ QUE. m. adv. Encara que. *Aunque, bien que*.

BÈ, TEMPRAT. *Loc. ant.* AIXERIT, DE BON HUMOR.

¿ONT VAS, BÈ? ONT MÉS NE SÉ. af. Ab que 's significa que ont hi ha, més n' hi sol anar. *A do va la abundancia, á do más hay; dinero llama dinero*.

AL BÈ BUSCARLO I AL MAL ESPERARLO. *Ref.* Que s' entén en sentit literal. *Al bien buscallo i al mal esperar lo*

ANAR BÈ. Denota qu' algú negoci 's presenta favorablement. *A buen viento va la parva, andar de ganancias*.

ANAR PER BÈ. fr. Trovarse millor el malalt. *Ir bien, mejorar*.

ARA BÈ. m. adv. Suposat aixó. *Ahora bien, esto supuesto*

DE BÈ A BÈ. m. adv. Amistosament, de bones en bones. *De bien á bien, amigablemente*.

DE FER BÈ MAL NE PERVÈ. *Ref.* Dóna á entendre la gran ingratitude dels homes qu' ordinariament paguen els beneficis ab males obres y danys. *Haz bien y guárdate*.

EL BÈ LI VÈ PER UNA CANAL. *Expr. fam.* Pondera la felicitat d' algú, que treu profit fins de les coses de que semblava impossible. *La perra le parirá lechones*.

EL BÈ O 'L MAL LA SALUT A LA CARA 'L TRAU. *Ref.* Dóna a entendre que la cara denota la salut. *El bien ó el mal á la cara sale*.

EL FER BÈ MAI SE PERT. *Loc.* *Hacer bien nunca se pierde; siembra beneficios para recoger fruto de buenos oficios*.

ÉS BÈ. *Es sazón, es justo*.

ÉS UN BÈ DE DÉU. fr. *Fam.* Denota abundancia de alguna cosa. *Es una bendición*.

ESTAR BÈ. fr. Tindre 'l menester. *Estar bien*. || Tindre amistat ab algú. *Estar bien con alguno*.

ESTAR MASSA BÈ. *Loc. fam.* Denota qu' algú abusa del bè que té, convertintlo en dany propi. *El bien le hace mal*.

FER BÈ. fr. Afavorir. *Hacer bien*.

FER BÈ ALS DIFUNTS. fr. *Hacer las honras, exequias, funerales*.

FÈS BÈ Y NO FASSIS MAL, QU' ALTRA COSA NO 'T CAL. *Ref.* Anar a bon fi, que Déu ajudarà. *Al hombre inocente Dios le endereza la simiente*.

FÈS BÈ Y NO MIRIS A QUI. *Ref.* Ensenya que 'l bè se ha de fer sense cap fi particular. *Haz bien, y no mires á quien*.

L' HOME DE BÈ PER TOT ARRÉU ÉS BEN REBUT. af. Ab que 's significa que l' home honrat és apreciat. *Al hombre de bien doquiera le acogen*.

MAI TINDRÀS BÈ SI D'ALTRE NO 'T PERVÉ. *af.* Ab que 's significa que sense ajuda no 's fá res. *Para un hombre, otro*

MÉS AVIAT SE SAP EL MAL QUE 'L BÈ. *fr.* Dona a entendre que més aviat se saben les coses dolentes que les bones. *El bien suena y el mal vueta.*

MÉS BÈ. *Expr.* adverbial de preferència, lo meteix qu' avans. *Más bien, antes.*

MOLT BÈ. *m. adv. Francamente, muy bien.*
NO 'S CONEIX EL BÈ FINS QU' ÉS PERDUT. *Loc. El bien no es conocido hasta que es perdido.*

NO 'S POT FER BÈ SINO A LES ÀNIMES DEL PURGATORI I ENCARA SEGONS A QUINES. *af. lit. En el bien cálate.*

PER BÈ. *m. adv.* Ab bona intenció. *Por bien.*
QUAN TE VINGUI BÈ. *m. adv.* *Cuando te venga bien.*

QUI BÈ 'T FARÀ O SE N' ANIRÀ O SE 'T MORIRÀ. *fr.* Denota 'l poch que solen durar els béns d' aquest món, y que 'ls desgraciats perden aviat a qui 'ls hi fá bÈ. *Quien bien te hará, se te irá, ó se te morirá.*

QUI BÈ FÁ, BÈ TROBA. *Loc.* EL FER BÈ MAI SE PERT. QUI ESTÁ BÈ QUE NO 'S MOGUI *Ref.* Contra qualsevulla mudansa que 's proposi a algú, si ell creu que no li convé, respecte del estat en que 's trova. *Bien está San Pedro en Roma; Marta, si bien estás, no te mudarás.*

QUI 'T VOL MAL TÈ FARÀ RIURE, Y QUI BÈ 'T FARÀ PLORAR. *Ref.* Denota l' utilitat de la correcció que comunment la dòna qui estima. *Quien bien te quiere te hará llorar, y quien mal, reír; quien te dió la hiet te dará la miel.*

SEMPRE O EN TOT TEMPS VÈ BÈ. *Loc.* Denota que lo útil sempre vè bÈ, encara que vingui tart. *Buenas son mangas después de pascuas.*

TINDRE TOT EL BÈ DE DÈU. *fr.* Tindre a casa totes les conveniències. *Estar su casa como una colmena.*

Y BÈ. Expressió pera comensar a preguntar alguna cosa. *Y bien.*

BEABÁ. *m.* Silabario.

BEAR (Cap). *Hydrog.* Promontori de la rada de Portvendres; té 203 met. d' altitud.

BEARNÉS, A. *adj.* El natural de y 'l pertanyent al Bearn, antiga província de França. *Bearnés.*

BEASSÉS. *f. Ter.* MALETA.

BEAT. *m.* Beato.

UNGLES DE GAT Y CARA DE BEAT. *Ref.* Reprén als hipòcrites. *Uñas de gato y cara de beato.*

BEATA. *f.* Dona que ab hábit relligiós viu en clausura ab regla o sense. *Beata.* || Dona que viu retirada a casa seua, ocupantse en obres de virtut. *Beata.* || Dit irònicament de la dona que fingeix devoció. *Beata, beatona, gazmoña, gazmoñera.* || *Ictiol.* V. VIRADOR, AURADA PLAT. || — FARINERA. Expressió contra les dones que fingeixen virtut y falten a les seues obligacions. *Beata con devoción, las tocas bajas y el rabo ladrón.*

BEATA, SI L' AMOR NO 'M DESBARATA. *Loc. fam.* MONJA DE SANT AGUSTÍ.

BEATAMENT. *adv. m.* Beatemente.

BEATERI. *m.* Comunitat de beates. *Beaterio.*

BEATERIA. *f.* Fingiment de virtut *Beateria, gazmoñeria, gazmoñada.*

BEATET, A. *m. y f. dim.* Beatito.

BEATIFICACIÓ. *f.* L' acció de beatificar. *Beatificación.*

BEATÍFICAMENT. *adv. m.* *Teol.* Ab visió beatífica. *Beatíficamente.*

BEATIFICAR. *v. a.* Declarar oficialment qu' algú és beato y gosa de Dèu al cel. *Beatificar.*

BEATIFICAT, DA. *p. p.* Beatificado.

BEATÍFICH, CA. *adj. Teol.* Lo que fá benaventurat. *Beatífico.*

BEATÍSSIM, A. *adj. sup.* Beatísimo. || Tractament que 's dona al papa. *Beatísimo.*

BEATITUT. *f.* Tractament que 's dona al Summo Pontífex. *Beatitud.* || BENAVENTURANSA || HIPOCRE-SIA.

BEATO, A. *adj.* Felís, ditxós. *Beato.* || El sirvent de Dèu beatificat pel Summo Pontífex. *Beato.* || Qui s' exercita en obres de virtut. *Beato.* || Qui afecta devoció. *Beato, beatón, gazmoño.* || Qui porta hábit de relligiós sense regla fixa, ni viu en comunitat; qui viu retirat. *Beato.*

BEATRIU. *n. p.* Nòm de dona. *Beatriz.*

BEATUTXO, A. *m. y f. Irón.* HIPÒCRITA.

BEBEDÍS, SA. *adj.* Bo pera beure. *Bebedizo, bebedero, potable.*

BEBEDOR, A. *m. y f.* Qui béu molt. *Bebedor.*

BEBEDORÁS. *m. amn.* Qui béu ab excés. *Bebedor, beberrón.*

BEBENDA. *f.* El gust dels licors. Sabor, boca, embocadura.

BEBENT. *m.* BEBENDA. || *p. a.* *Bebiente.*

BEBOTEJAR. *v. a.* *Fam.* Beure sovint. *Beborrotear.*

BECA. *f.* Insignia, faixa de panyo que usen els col·legials demunt de la cota o manto, encruada pel pit y penjant per les espatlles. *Beca.* || Plaça de col·legial. *Beca.* || *Fig.* El meteix col·legial. *Beca.*

BECABUNGA. *i. Bot.* Planta indígena que a més de la propietat pectoral té l' antiescorbútica. *Verónica, becabunga.*

BECADEA. *f. Ornít.* Aucell de pas, més petit que la perdiu, pardo, ab pichs lleonats, negres y blanchs, vermellencs per demunt y més clars per sòta; el bèch llarch y la carn molt gustosa. *Becada, chochaperdiz, pitorra, gallina sorda.* || *Ter.* Inclinaçió del cap envers el pit quan algú se va adormint *Cabezada.*

|| *f.* El menjar que 's aucells vells porten als del niu pera criarlos. *Cebo de pájaro.* || *Ictiol.* Peix de la família dels auloròmits. *Pito real, trompetero.* || — MARINA. Aucell de color un poch més fosch que l' de la llebra, potes llargues, bèch molt prim y un poch encorbat. *Zazapito, chochaperdiz marina.*

BAIXAR LA BECADEA. *fr.* Rebre socorro, particularment si és sovint. També s' usa ab el verb *ESPERAR.* *Venir el cuervo.*

BECADELL. *m. Ornít.* Aucell molt semblant a la becada, pero més petit. *Agachadiza, chochín y becardón.*

BECAFIGUES. *Ornít.* V. MENJAFIGUES.

BECAR. *v. n. Ter.* L' acte de deixar caure 'l cap envers el pit aquell que s' adorm. *Cabecear, dar cabezadas.*

BECARDOT. *m. Ornít.* Aucell que té 'l bèch gros y encorbat del capdeuall. *Becardo.*

BECARI. *n. p.* Becario.

BECASSA. *f. Ornít.* BECADEA.

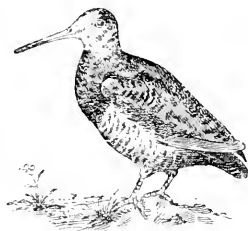
BECASSINA. *f. Ornít.* BECADELL.

BECARRADA. *f.* PICADA.

BECAYRE. *m. Ant. mis.* Bequadro.

BECEROLES. *f.* Cartilla en que 'ls minyonets hi aprenen les lletres. *Abecedario.*

APENDRE LES BECEROLES. Aixó és, aprendre els primers elements de qualsevulla materia.

Becada

ANTON APRÉN LES BECEROLES. Aixó és: *Anton aprén de lilegír. Aprender et abecé.*

BECEYT (Ports de). *Orog.* Ports que hi ha al extrem S.O. de la serra de Caro, a la frontera de les provs. de Tarragona ab la de Terol.

BÈCH. m. Parlant d' aucells dues peces més llargues qu' amples, de la meteixa naturalesa que la banya, colocades l' una dalt y l' altre baix de la boca. *Pico.* || *Met.* L' extremitat d' algunes coses, com: de la capa, mantellina, etc. *Pico.* || El broch dels gerros, porrons, etc. *Pico.* || Parlant d' aparells de gas. *Mechero.* || *Met.* La boca del home. *Pico.* || *Ant.* BOCH. *Art. y of.* || — DE MÀ. D' ESTACA. || — A BÈCH. m. adv. *Ant.* CARA A CARA. || — D' ÀNECH. Eina de cirurgia, dita aixís per la seua semblansa ab el bèch del ànech. *Pico de ànede.* || — DE CIGONYA O DE GRUA. Eina de cirurgia. *Pico de grulla, tirabala.* || AGULLES DE PASTOR. || — DE PARDAL. Eina de cirurgia. *Pico de gorrion.* || — DE GRUA. *Bot.* DE CIGONYA. || — MOLL. Qui ab facilitat se deixa enganyar o diu lo qu' havia de tindre reservat. *Pico amarillo, boquimuelle.* || — TENDRE. S' aplica al aucell quin bèch es massa dèbil pera servirscn pera foradar els tronchs dels arbres.

CAURE 'L GROCH DEL BÈCH. fr. *Met.* Ésser perspicás y difícil d' enganyar. *Tener colmillos o garrones, no ser de pico amarillo.*

COP DE BÈCH. fr. PICADA.

NO TINDRE SINO BÈCH fr. Ne tindre sino llengua. *No tener más que lengua ó pico.*

¿PENSES QUE NO M' HA CAIGUT EL GROCH DEL BÈCH, O QUE SÓ DEL BÈCH GROCH? *Loc. met. fam.* Denota qu' algú té experiència pera no deixar-se enganyar. *No me mamo el dedo. ¿Pensas que estoy con la leche en los labios?*

PORTEU LI AL BÈCH. *Loc. met.* Donar alguna cosa a algú tan explicada, que res li costa d' entendre. *Dar à alguno una cosa bien mascada.* || DONAR LI MASTEGAT.

TREURE DEL BÈCH. fr. *Met. fam.* Fer dir ab molta a algú lo que no volia *Sacar el alma de pecado.*

BÈCH D' ALENA. *Ornit.* Aucell que s' alimenta d' animals aquatíchs. *Avoceta común.*

BÈCH DE FERRO. *Ornit.* V. DURBECÍ.

BÈCH D' ESPÀTULA. *Ornit.* V. ANEGH PAI ETER.

BÈCH DE SERRA GRAN Y PETIT. *Ornit.* Aus perjudicials que sols s' alimenten de peix. *Anguiler.* || MERGO.

BÈCH PLANÉ. *Ornit.* V. ESPÀTULA.

BÈCH VERMELL. *Ornit.* Espècie d' anech. ANECH GABAIG.

BÈCHÍ. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Terol, part. jud. de Nules; és a la vora del riu del seu nom y té 2,235 hab. || *Hidrog.* Riu del la provincia de Castelló; neix a la serra d' Espadán, passa per Bèchí y desaigua al mar prop de Burriana.

BEÇO. m. FONDISTA

BEÇULA. *Geog. ant.* Nòm de Beguda, prov. de Girona, en temps dels romans.

BEDELL. m. Parlant d' universitats, instituts y escoles, mena de porter. *Bedel.*

BEDET (Puig de). *Orog.* Puig proper a la frontera N.E. de la prov. de Lleida, vora de la Valfarrera; té 2,797 met. d' altitud.

BEDOGA D' ADONS. *Orog.* Tossal de la vessant del Ribagorça, terme d' Adons.

BEDOLL. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les betulácees; té les fulles punxagudes y dentellades y de la seua crosta se 'n tren l' oli ab que s' adoba y aromatiza la pell de Rússia. *Abedul.*

BEDRÁ. *Geog.* Illeta del dist. mupal. d' Ibisaa, illa d' aquest nòm.

BEDRANELL. *Geog.* Illeta del dist. mupal. d' Ibisaa, illa d' aquest nòm.

BEDREDA. *Hidrol.* Afluent del riu de Torán a la Vall d' Arán.

BEDUÏNS. m. pl. Els arabs sectaris d' Alí. *Beduinos.* || Els que viuen errants y roben pel desert. *Beduinos.*

BEDULL. m. *Bot.* BEDOLL.

BEEMÍ. m. *Astron.* Set estrelles de quarta magnitud que 's troven a la corbatura del Eridan. *Beemin.*

BEFA. f. Burla. *Befa, escarnio.*

FER BEFA O BEFES. fr. Burlarse. *Mofar, escarnecer, befar.*

BEFABEMÍ. m. y

BEFAMÍ. m. El tercer signe de la música segons el sistema de Guido Aretino, que consta d' una lletra y dues veus. *Befami.*

BEFAR. v. a. FER BEFES.

BEFARSE. v. r. *Mofarse.*

BEFASÍ. m. *Mús.* Terme que fa conèixer el tó de sí. *Befasi.*

BEGAL. m. Nòm qu' alguns autors donen a la estrella brillant de la Lira. *Begalo.*

BEGONIA. *Bot.* Planta de la familia de les begoniácees, que se conreuva móit a la regió de la costa catalana, ont s' han aclimatat diferents especies de la meteixa. Es originaria d' Amèrica, y el seu nòm se li doná en honor de Begon, governa or de Santo Domingo. Te d' altura uns quatre decímetres, de tany carnosos y inlles grans en forma de cor, de colors desde el cendra al bronzejat, y fa flors blanques, grogues, rosades y rojes.

Begonia

BEGÓS. *Geog.* Barri del terme de Benós, dist. municipal de Les Bordes, prov. de Lleida.

BEGUDA. f. Qualsevol licor pera beure. *Bebida.* || L' aliment que solen pendre 'ls treballadors de la terra entre l' esmorsar y el dinar. *Bocadillo.* || *Met.* Mala noticia. *Trago, jarope.*

FER BEGUDA. fr. *Comer algo.*

BEGUDA ALTA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Masquefa, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Sant Esteve Sescrovires, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Sant Llorens d' Hortons, prov. de Barcelona. || — BAIXA. Caseriu del terme de Sant Llorens d' Hortons, prov. de Barcelona. || — D' ADONS. Caseriu del dist. mupal. de Viu de Llebata, prov. de Lleida.

BEGUDÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; té 2,212 hab.

BEGUES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la vora de la riera de Canyelles y té 1,126 hab.

BEGUT, DA. p. p. *Bebido.*

BEN BEGUT. m. BORRATXO.

BEHETRIÁ. f. *Ant.* Població en la que 'ls veïns eren amos absoluts y podien nomenar ells meteixos llur senyor. *Behetria.*

BEIXACH. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Vil·lech, prov. de Lleida.

BEJANET. A. m. y f. dim. BAJANET.

BEJES. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Segor, part. jud. de Viver; és prop del riu Palancin y té 1,289 hab.

BEL. m. La veu de les ovelles, cabres y bestiar semblant. *Balido.* || Trinch, só prim, clar y violent de la campana. || *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Torfosa, part. jud. de Morella; és a la vora

Segell de Begues

del riu Cérvol y té 242 hab || — (PENYA DEL). *Orog.* Puig de 1,251 met. d' altitud, entre Bel y Vallibona, prov. de Castelló

BELA. Nòm propi familiar de dona. Isabel, Isabela.

BELABARQUÍ. m. Trepá ab un mànech en figura de semicèrcol ab una empanyadura que s' apoia al pit. *Berbiquí.*

BELADOR. A. m. y f. Qui bela. *Balante.*

BELAR. v. n. Fer bels. *Balar.* || Quan es mòlt sovint. *Balitar.*

BELART (Bonaventura). *Biog.* Famós cantant que va néixer a Tarragona l' any 1828 y va morir a Irvy (reial de París) l' any 1862. Va debutar al teatre Reial de Madrid l' any 1851, éssent extremadament aplaudit.

— (RAMON). *Biog.* Escultor, natural de Montblanch, que residia a Madrid a principis del segle XIX. Va néixer l' any 1776 y encara vivia l' 1832. A la Reial Academia de San Fernando s' hi conserva un treball d' aquest autor premiat l' any de referència.

BELCAYDE. *Hidrogr.* Riuet de la prov. de Castelló; neix a Alфонdeguiella, passa per Vall d' Uxó y Moncófar y desaigna al mar tocant la Torre de Moncófar.

BELEJAR. v. n. BELAR.

BELEMNITA. f. *Hist. nat.* Fòssil del que s' han dit infinitats de patranys, y no és més que l' os d' una mena de sepia fòssil. *Belemnita.*

BELEMNÍTELA. f. *Hist. nat.* Mena de belemnita que té una obertura interior a la vora anterior de la cara. *Belemnítela.*

BELEP. *Geog.* Poblel del dist. munal. de Gurrp, prov. de Lleida.

BELEROFONT. m. *Astron.* Nòm donat a la constelació del Pegás *Belerofonte.*

BELESTA. *Geog.* Ciutat del comtat de Foix, are pertanyent a França a la vora del Hers; té 2,038 hab.

BELETA. f. Nòm propi familiar de dona. Isabelica, *Bellilla.*

BELGA. adj. Natural de Bèlgica. *Belga.*

BÈLGICH. CA. adj. Lo relatiu o pertanyent a Bèlgica. *Belga.*

BÈLGIDA. *Geog.* Vileta de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albayda; té 1,052 hab.

BELIANES. *Geog.* Poble de la prov. y par. jud. de Lleida, dióc. de Tarragona; és a la vora del canal d' Urgell y té 1,310 hab.

BÈLICH. adj. Pertanyent a la guerra. *Bélico.*

BELICÓS. A. adj. L' amant de la guerra. *Belicoso, guerrero, marcial.*

BELILLA (Joseph). *Biog.* Apotecari de Tortosa que va descobrir la manera de elaborar la magnesia y les seues aplicacions medicinals sis anys avans que l' anglés Dr. Black. Va publicar el seu descobriment a Saragossa, l' any 1750 a la impremta d' en Joseph Fort, baix el títol de *Discurso fisico-químico sobre el mejor método de elaborar la magnesia blanca, ó leche de tierra para conseguirla más virtuosa.*

BELITRALLA. f. *Ant.* Conjunt de pobres. *Pobreteria.* || Conjunt de brètols. *Picaresca.*

BELITRAMENT. adv. m. Mendigando.

BELITRARIA. f. *Ant.* Mendicitat. *Gallofa.*

BELITRE. m. Vil, dolent. *Belitre, tribò, picaro.* || *Ant.* Pobre, vagabundo, que demana caritat sense necessitat. *Gallofero, gallofo, belitre.*

BELITREJAR. v. n. *Ant.* Demanar caritat els vagabundos. *Gallofar, pordiosear.*

BELITRES (Coll de). *Orog.* És el coll més oriental del Pirineu gironí; sota d' ell hi ha la foradada per ont passa l' ferrocarril de Barcelona a França; és prop de Portbou.

BELMATX (Piló de). *Orog.* Montanya de 1,279 met. de altitud situada prop d' Amélie-les-bains, cantó de Ceret, depart. dels Pirineus Orientals.

BELTRAN (Miquel). *Biog.* Capellá d' honor del rei Felip III (1613), y bisbe de A'és y Torralba (Cerdanya) desde 1638 al 1642 en que morí. Havia nat a Castelló de la Plana en 1588 y fini a Càller als cinquanta quatre anys d' etat. El rei II conferí el priorat de Sant Joan de Burriana y després el bisbat.

— (PERE). *Biog.* Bisbe de Tuy (Galicia) al segle XV. Era natural de Mallorca, fill d' una familia distingida de Lluchmajor, de quina parroquia va ésser rector a mitjans d' aquell segle. Per la fama dels seus mèrits els reis catòlics el feren bisbe l' any 1486. Va reunir un sínodo a Vigo l' any 1497, esmenant abusos y estatuint cànons memorables en aquell bisbat. Va fer elevar a colegiata la parroquia de Vigo y va acabar la edificació de les capelles de Sant Jaume y de Sant Pere a la catedral (1499), morint a Roma a principis del any 1505.

BELUA. f. *Ant.* Bestia.

BELXIT. m. Especie de llana espanyola mòlt estimada a l' estranger. *Belchite*

BELL. A. adj. Hermós, bonich, primorós. *Bello.* || Bó, apte, a proposit. *Bello.* || Excel·lent, còm: *bell enteniment. Bello.* || Mòlt o gran al seu ram, còm: *un bell troc, una bella cstona. Bello.* || Agradable. *Bello, agradable, elegante.* || S' usa pera donar més força a la expressió singularisant la cosa, còm: *estar a la bella vora, al bell cantó, etc. Mismisimo.* || *Net, pur, clar, còm: aigua bella. Limpio.* || *Íron.* còm: *bell estafa. Bello, bueno.*

BELL ACUDIT. *Expr. íron.* Linda gracia, ¡qué gracia!

A BELL ULL. m. adv. A bulto, sense pesar, mesurar ni comptar. *A ojo, a bulto, a ojo de buen cubero.*

AL BELL DEVANT. m. adv. *Frente por frente, a la misma frente.*

POSAR EN BELL. fr. *Ant.* Posar en clar. *Poner en limpio ó en claro.*

PER SA BELLA CARA. m. adv. *Por su bella cara.*

BELLACAMENT. adv. m. Picaramente, *bellacamente.*

BELLACO. CA. adj. Dolent, picaro: s' aplica a les persones y a les coses. *Bellaco.*

BELLACÓ. NA. m. y f. aum. *Bellacón, bellaconazo.*

BELLADONA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les solanácees; és narcòtica y verinosa, té les fulles avoades y les flors grans. *Belladona, solano furioso.*

BELLAMENT. adv. m. Perfectament. *Bellamente.*

BELLAQUERIA. f. Dolenteria. *Bellaqueria, bellaçada.* || Astucia, sagacitat. *Bellaqueria.*

FER BELLAQUERIES. fr. *Bellaquer, picardear.*

BELLAQUET. m. dim. de bellaco. *Bellacuello.*

BELLARACA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, mòlt perjudicial pels prats, puig que l' bestiar no la menja.

BELLAVISTA. *Geog.* Caseriu de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Vallis.

BELLCAIRE. f. Vila de França ont se fa la fira de Santa Madalena. *Belcaire.* || A Barcelona fira de roba vella que s' feia tots els dies al passeig Nou o de Sant Joan y avui se fá al carrer d' Urgell. *Baratillo.* || *Geog.* Poble de la provincia, bisb. y part. jud. de Girona, té 471 hab. || Poble de la provincia de Lleida, bisbat de la Seu d' Urgell, part. jud. de Balaguer; té 1,734 hab.

BELLES ARTS. f. pl. Aquelles que, ademés de requerir més particularment l' aplicació de la inteligencia, tenen per objeete la representació de la bellesa. Generalment, s' aplica aquest dictat a la

Segell de Bellanes

Segell de Bellcaire (Lleida)

pintura, l' escultura, l' arquitectura y la música. **Bellas artes.**

BELLESÀ: f. Hermosura. **Belleza y beldad.** Sols se diu de les dones per ponderar llur hermosura. || Primor, elegància. **Belleza.** || Abundància. **Abundancia,** bendicció. || Adorno. **Ornato, belleza.**

DIR BELLESES. fr. *Met.* Parlar ab gràcia. *Decir bellezas.*

BELLFORT. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de la Baronia de Rialp, prov. de Lleida.

BELLIDA. *Orog.* Montanya que hi há al S. O. de la prov. de Castelló, a mitjorn de Canales.

BELLIDOR y FOREST o FORÉS (Bernat). *Biog.* Enginyer famós, distingit als exèrcits de França y de Alemanya. Va néixer a Catalunya l' any 1698. Era molt jove quan va ésser escalutit pera ajudar a Casini y La Hire a midar el Meridià. Ha estat un escriptor laboriosíssim. Les seues principals obres son: *Science des ingénieurs* (1729); *Bombardier français* (1731); *Architecture hydraulique* (1737); *Théorie de l'action du vent.* L' any 1755 va publicar un diccionari de termes d' arquitectura. Va ésser inspector del arsenal de París y brigadier dels exèrcits. Va deixar varies obres inédites y, entre elles, un tractat de fortificació. Va morir l' any 1761.

BELLÍSSIM, A. adj. sup. Bellíssimo.

BELLÍSSIMAMENT. adv. m. Perfectíssimament. **Bellíssimamente,** divinamente, grandemente.

BELL-LLOCH. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de La Roca, prov. de Barcelona. || Caseriu del dist. municipal de Sant Climent Sasebes, prov. de Girona. || Poble agregat al dist. mupal. de Santa Cristina de Aro, prov. de Girona. || Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a un plà y té 1,349 hab. Té estació de F.-C. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix al vessant N. de la serra de Cadi, passa per Alàs y desaigua a la vora del Seg. e, més amunt de la Sèu d' Urgell. || — (MONTANYA DE). *Orog.* En la Cerdanya; hi há les runes d' un anlich monastir.

Segell de Bell-lloch (Lleida)

BELLMUNT. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, arxiprestasgue d' Àger, part. jud. de Ba'guer; té 527 hab. y és a la vora del riu Sió. || Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falset; és al cim d' una montanya, té varies mines de sulfur de plom y 599 hab. || *Orog.* Montanya que hi há a la prov. de Barcelona, a la vora del Ter, entre Sant Quirse de Besora y Torelló; el seu punt culminant té 1,175 met. demunt del nivell del mar. || — DE SEGARRA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Talavera, prov. de Lleida.

Segell de Bellmunt

BELLOCH. *Geog.* Caseriu del terme d' Alas, prov. de Lleida. || Poblet del dist. mupal. de Conflent, depart. dels Pirineus Orientals.

Segell de Bellprat

BELLOR. f. Ant. BELLESÀ.

BELLPRAT. *Geog.* Poble de la província de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada; té 315 hab.

BELLPUIG. *Geog.* Vila de la província de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera; és estació de F.-C. y té 2,412 hab. || Poblet que forma un sol ajuntament ab Prunet, depart. dels Pirineus Orientals. || Caseriu del terme d' Artá Mallorca. || *Orog.* Turó de 772 met. d' altitud, al Vallespir.

BELLPUY. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Noves, prov. de Lleida.

BELLREGUART. *Geog.* Poble de la prov. y bisbat de València, part. jud. de Gandia; és a la vora del F.-C. de València a Alacant y té 2,557 habitants.

BELLTALL. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Passanant, província de Tarragona.

BELLUGADIS. adj. Persona o cosa que 's belluga molt. **Zarandillo.** || m. Bot. BELLUGUET.

BELLUGADISSA. f. Multitud que 's mou a un meteix temps. **Hormiguero, hervidero.** || Bot. V. BELLUGUET.

BELLUGADOR, A. m y f. BELLUGUET, 1.

BELLUGAR. v. n. Posar en moviment alguna cosa, y més propiament la multitud de gent o animals. També s' usa com reciproc. **Hormigues, bullir, rebullir, remecerse.**

BELLUGÓ. f. BELLUGADISSA. || *Ter.* BELLUGUET, 1. Peix vermell ab clapas negres, que vola a estones. Milano.

BELLUGOR. f. BELLUGADISSA.

BELLUGÓS. adj. BELLUGADIS.

BELLUGUET. m. Se diu de la persona inquieta o revoltosa. **Bulleballe, argadillo, zarandillo, ardilla.** || Les ametlles de l' atrecada, dites aixís a causa de lo molt que 's belluguen. **Almendra, perilla.** || m. Bot. Planta de la fam. de les gramínees, quin fruit, en forma de desmai, se belluga continuament.

SEMBLAR UN BELLUGUET. fr. Moures molt. *Parecer una ardilla ó un azogado.*

BELLULL. adv. m. Ant. A ull, a discreció d' algú. **À ojo ó a ojo de buen cubero.**

BELLÚS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Játiva; té 326 hab.

BELLVEHÍ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Torrefeta, província de Lleida.

BELLVER (Francisco). *Biog.* Escultor valencià, nat l' any 1812 y establert desde molt criatura a Madrid, ont va morir l' any 1290, éssent vis-director de l' Academia de Sant Fernando, en quines aules era mestre de dibuix. Se va dedicar més especialment a l' escultura religiosa. Era deixeble del mestre Piquer.

— Y SANZ (LLUÍS). *Biog.* Juriscouult y polítich de molta figura a la província de Castelló, en quina capital nasqué en 1825. Entrá a la política en 1854, a favor d' Espartero. Va ésser cronista de la ciutat, governador interi de Castelló, diputat provincial y registrador de la propietat, ademés de moltíssims altres càrrechs. Era bon escriptor y periodista. Autor dels llibres: *El desierto de las Palmas y una Reseña histórica de Castellón.*

BELLVER. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Sèu d' Urgell; és a la vora del Segre y té 1,722 hab. || Poble del dist. mupal. d' Ossó, província de Lleida || Castell del terme de Palma (Mallorca).

BELLVEY. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, part. jud. del Vendrell; té 833 habitants.

Segell de Bellpuig

Segell de Bellvehi

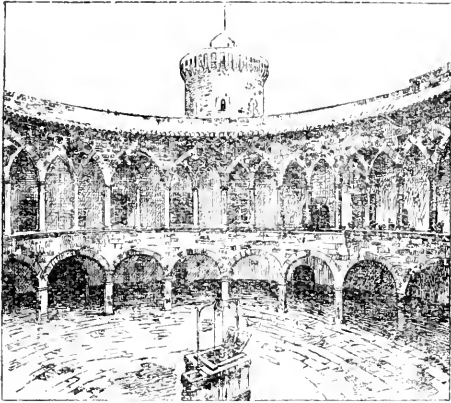

Segell de Bellver

Segell de Bellvey

BELLVÍS (Berenguer de). *Biog.* B sbe de Vich, elegit l' any 1298 y mort l' any 1301. Se li deu una compilació de constitucions sinodals vigatanes.

Patí del castell de Bellver aprop de Palma de Mallorca

— (JAUME DE). *Biog.* Famós juriconsult del sigle XIII. És autor d' algunes obres en llatí.

BELLVÍS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell y part. jud. de Balaquer; és a la vora del riu Corp y té 2,689 hab.

Segell de Bellví

BELLVITJES (Joseph). *Biog.* Prèbere coautor del *Diccionario catalán-castellano-latino*, publicat a Barcelona l' any 1803, en col·laboració ab en Joaquín Esteve y Antoni Jugla. Era de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, en la qual va llegir l' any 1800 nn treball titolat: *Por qué tratado de ortografía ó por quales medios se arregló en lo antiguo el modo de escribir en catalán*. Era mestre de retòrica y poètica al Colegi Episcopal de Barcelona l' any 1790.

BÈM. adv. Contracció de *bè me*. **Bien me**.

BEMBÉ. adv. m. **BEN BÉ**.

BEMOLL. m. Tercera propietat de la música, quan comença per la clau de *re fa ut*, y és una mitja veu entre 'l punt a que s' aplica y l' antecedent; se diu aixís perquè sona més suau. **Bemol**. || *Mús.* Una *b* que denota que la veu deu baixar mitj punt. **Bemol**.

DOBLE BEMOLL. Nota quina entonació és dos semitons més baixa que la del seu só natural. *Doble bemol*.

TINDRE TRES BEMOLLS. fr. *Fig. y fam.* Ab que 's pondera lo molt dificultós d' algú assumpte. *Tener tres bemoles*.

BEN. adv. S' anteposa a l' adjectiu y li dona força de superlatiu, com: *ben savi*. **Bien**, muy. || Lo meteix que *bé*, com: *ben segur*, etc. **Bien**.

BEN AFORTUNAT, DA. adj. Ditxós, fells, afortunat. *Bienaventurado, afortunado*.

BEN BÉ. adv. m. **Muy bien**.

BEN FET. Loc. Ab la qual s' aprova alguna cosa.

BEN FET. Loc. Ab la qual s' aprova alguna cosa.

¡**BEN HAJA!** interj. qu' expressa desitj de algú bon succés. ¡*Bien haya!* ¡*feltz, dichoso*.

BENABARRE. *Geog.* Part. jud. de la prov. d' Osca, format de 52 ajuntaments, que son: Aguinafin, Aler, Arén, Barazona, Benabarre, Benavent, Beranuy, Betesa Bonanza, Bono, Caladrons, Calvera, Capella, Caserras, Castanesa, Castigaleu, Cornudella, Erdao, Espés, Fet, Gabasa, Graus, Güell, Juseu, Laguarres,

Laspaúles, Luzás, Merli, Monesma de Benabarre, Montanuy, Montanyana, Neril, Oliveua, Pauilo, Peiraírua, Pilzán, Puebla de Castro (La), Poble de Fontova (La), Poble de Roda (La), Purroy, Roda, Sant Esteve del Mall, Santa Liestra y Sant Quilez, Santoréns, Secastilla, Serraduy, Sopeyra, Tolva, Torre la Ribera, Torres del Bispo, Viacamp y Litera; entre tots aquets ajuntaments no reuneixen més que 26,229 hab. || Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, cap del part. jud. del seu nom; és al peu d' un turó y té 1,653 hab.

BENACANCIL. *Geog.* Caseriu del terme d' Enguera, prov. de Valencia.

BENACH (Antoni). *Biog.* Frare benet del monestir de Montserrat, que brillava a mitjans del sigle XVI. Era molt celebrat com a poeta. Se conserva d' ell un poema llatí en vers heroich: *Novem musae, novem vite Sanctorum*. També 'n va fer un altre ab l' historia de Montserrat.

BENAFER. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Segorb, part. jud. de Viver; té 473 hab.

BENAFIGOS. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Albocácer; és a la vora del riuet Monlleó y té 812 hab.

BENAFLOR. *Geog.* Mirafior, prov. d' Alacant.

BENAGÉVER. *Geog.* Poble de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a la vora del riu Turia y té 645 hab.

BENAGUACIL. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Liria; és a la vora del riu Turia, té estació de F. - C. y 5,816 hab.

BENALAZ. *Geog.* Caseriu del terme d' Enguera, prov. de Valencia.

BENALI. *Geog.* Caseriu del terme d' Enguera, prov. de Valencia. || — Poble del dist. mupal. d' Enguera, prov. de Valencia.

BENAMAR. *Geog.* Barri del terme de Muro, prov. d' Alacant.

BENÁN. m. *Astron.* Estrella de segona magnitud, que 's trova al cap d' avall de la cua de la Ossa major. **Benán**.

BENANTE. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d' Estlerri de Cardós, prov. de Lleida.

BENASCH. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastro, part. jud. de Boltanya; és a la vora del riu Essera y té 1,598 hab.

BENASSAL. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, par. jud. de Albocácer; és dalt d' un barranch y té 2,926 hab.

BENASSAU. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Conçentaina; és al peu del mont Serrella y té 649 hab.

BENASSAYT. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Biar, prov. d' Alacant.

BENAURANSA. f. **BENAVENTURANSA**.

BENAURAT, DA. adj. *Ant.* **BENAVENTURAT**.

BENAVENT. *Geog.* Serra de la Conca de Tremp.

BENAVENT DE LLEIDA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora del Segre y té 493 hab. || — **DE TREMP**. Poble de la provincia de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Tremp; és al peu de la Serra de Comiols y té 478 hab.

BENAVENTURADAMENT. adv. m. y

BENAVENTURANSA. f. La gloria del cel. **Bienaventuranza** || Felicitat, prosperitat. **Felicidad, dicha, fortuna, bienaventuranza**. || pl. Les vuit felicitats que va ensenyar Cristo als seus deixebles. **Bienaventuranzas**.

BENAVENTURAT, DA. adj. Qui gosa de Déu al cel. **Bienaventurado**. || Afortunat, ditxós, fells. **Bienaventurado, afortunado, venturoso**. || *Irón.* Mas-sa sensill, ximple. **Bienaventurado, bendito**.

BENAVENTUROS, A. adj. *Ant.* BENAVENTURAT.
BENAVENTUROSAMENT, adv. m. Ab felicitat. Bienaventuradamente, felizmente, dichosamente.
BENAVIRANSA, f. *Ant.* BENAVENTURANSA.

BENAVITES, *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Sagunto; és a l'esquerra del F. - C. de València a Tarragona y té 426 hab.

BENCH, I. *Bot.* Colitxo.

BENE, *Geog.* Veïnat del dist. mupal. d' Enveig, depart. dels Pirineus Orientals.

BENEDICCIÓ, f. L' acció y efecte de beneir. **Benedicció**. || Aclamació festiva. **Benedicció**. || — EPISCOPAL O PONTIFICAL. La que donen en dies solemnes el papa o 'l bisbe y altres prelats fent tres vegades la senyal de la creu quan se anomenen les tres persones de la Santíssima Trinitat. **Episcopal** ó **pontifical**.

DONAR LA BENEDICCIÓ, fr. Beneir o desitjar tota mena de béns a algú. **Echar la benedicció**. || *Mel.* Abandonar algú negoci. **Echar la benedicció**.

ES UNA BENEDICCIÓ DE DEU, fr. Pondera l' abundància d' alguna cosa. **Es una benedicció**.

FRUIT DE BENEDICCIÓ, fill de llegítim matrimoni. **Fruit de benedicció**.

BENEDICTA, f. *Bot.* VALERIANA.

BENEDICTI, NA. adj. Que pertany a l' ordre de Sant Benet. **Benedictino**.

BENEDICTI REFORMAT, adj. Pertanyent a l' ordre de Sant Benet. **Camaldulense**.

BENEDICTINA, f. Ordre de Sant Benet; es antiquíssima y està dividida en moltes congregacions. **Benedictina**. || Monja de Sant Benet. **Benedictina**. || Licor molt agradable que fan els frares benedictins. **Benedictina**.

BENEDICTO (Roch). *Biog.* Pintor valencià molt distingit, del segle XVIII, quines obres solen confondre's ab les del seu mestre Gaspar de la Huerta, ab tot y que és menys perfecte el dibuix. Va morir a València l' any 1735.

BENEFACTOR, A. adj. Qui fa bé. **Bienhechor**, **benéfico**.

BENEFERRI, *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. y part. jud. d' Oriola; és a la vora de la riera d' Abanilla y té 991 hab.

BENEFICENCIA, f. La virtut de fer bé. **Beneficencia**. || Liberalidad, beneficencia, largueza.

BENEFICENTÍSSIM, A. adj. sup. **Beneficentísimo**.

BENEFICH, CA. adj. **BENEFACTOR**.

BENEFICI, m. Favor, mercé. **Beneficio**. || El bé que 's reb. **Beneficio**. || Adob de les terres y plantes. **Beneficio**. || Profit, utilitat. **Beneficio**. || Adquisició d' empleus per medi de diner. **Beneficio**. || Cesió de crèdits per menys del seu valor. **Beneficio**. || Dret d' algú per llei o privilegi. **Beneficio**. || La entrada o producte d' alguna funció a favor d' algú. **Beneficio**. || — **CURAT**. El que posseïxen els rectors, o 'ls que tenen cura d' ànimes. **Beneficio curado**, **curado**. || — **ECLESIASTICH**. Càrrec u ofici a l' Iglesia, que 's confereix canònicament, y se diu simple perquè no té obligació de cuidar de les ànimes a diferència del curat o rector. **Beneficio eclesiástico**.

BENEFICI DE CESSIÓ, *Cont.* Dret dels acreedors sobre 'ls béns del qu' ha quebrat. **Beneficio de cesión**.

BENEFICI D' INVENTARI, *For.* Herència o acceptació d' ella ab benefici d' inventari: de modo que no 's pot obligar al heréu a pagar més deutes de lo que permet la herència. **Beneficio de inventario**.

BENEFICI DE PATRONAT, *Benefici* que dona algun particular per dret de patronat. **Beneficio de patronato**.

A **BENEFICI**, m. adv. A FAVOR.

BENEFICIADOR, A. m. y f. Qui beneficia. **Beneficiador**.

BENEFICIAL, m. Pertanyent al benefici eclesiàstich. **Beneficial**.

BENEFICIAR, v. a. Fer bé. **Beneficiar**. || Millorar una cosa, ferla fructificar. **Beneficiar**.

BENEFICIARI, A. m. y f. **Usufructuari**. **Beneficiario**.

BENEFICIAT, DA. p. p. **Beneficiado**. || m. Qui obté un benefici eclesiàstich. **Beneficiado**.

BENEFICIÓS, A. adj. Útil, profitós. **Beneficioso**, **provechoso**.

BENEGIDA, *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. d' Alberique; és a la vora del riu Júcar y té 484 hab.

BENEIR, v. a. Consagrar, dedicar algunes coses al cult de l' Iglesia y utilitat dels fidels; aixís se diu: *beneir l' aigua, una iglesia, un altar, etc.* **Benedeir**. || Donar la benedicció els pares als fills desitjantlos bé. **Benedeir, echar la benedicció**. || Parlant dels camps, armes, banderes, naus, etc , dir sobre aquestes coses certes oracions ab certes ceremonies. **Benedeir**.

|| Alabar, glorificar, donar gràcies a Déu pels beneficis rebuts. **Benedeir**. || Alabar a les persones a qui 's desitja algú bé, com: *beneir als pares, etc.* **Benedeir**. || Assistir Déu a les criatures, com: *Déu nos beneixi a tots.* **Benedeir**.

DÉU VOS BENEISCA DEL CAP FINS A LA VENTRESCA, af. Ab que 's desitja qu' algú posi enteniment. *¡Que Dios os bendiga!*

BENEIT, DA. p. p. **Bendecido**, **bendito**. || adj. **Consagrat** **Bendito**.

BENEITO (Aureli). *Biog.* Eclesiàstich notable, de Morella, nat en 1713 y mort en 1775. Ocupà càrrechs al palau reial, fou membre honorari de l' Academia de la Historia, catèdràtic, vicari general y governador del bisbat de Segorb, aixís com del arquebisbat de Toledo. En temps del arquebisbe Lorenzana se feu baix la direcció de 'n Beneito, una edició del Breviari y Misal Moçàrabe y dels pares toledans.

BENEJAM (Pere). *Biog.* Prior del monestir de Sant Geroni de la Murtra y més tart de Sant Geroni de la Vall d' Hebron; era natural de Barcelona y va morir l' any 1524. Va escriure algunes obres ascètiques. Era molt apreciat dels reis Ferràn V y Isabel I, aixís com també de Carles I.

BENEJAMA, *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, diòc. de València, part. jud. de Villena; és a la vora del neixement de la riera del Rei y té 2,573 hab.

BENEJUZAR, *Geog.* Poble de la prov d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Dolores; és a la vora del riu Segura y té 2,108 hab.

BENEMÉRIT, A. adj. Digne d' algun honor o dignitat pèls seus mèrits o serveis. **Benemérito**.

BENEPLÀCIT, m. Aprobació. **Beneplácito**. || Permis. **Beneplácito**.

AB BENEPLÀCIT, m. adv. Ab permis d' algú. *Con beneplácito*.

A VOSTRES BENEPLÀCITS E HONOR APARELLAT. *fr. Ant. Soy de V. atento y seguro servidor*.

BENES (Pere). *Biog.* Arquitecte del segle XV, autor del tabernacle de plata y pedres precioses, aixís com també del plan del famós altar major de la seu de Girona

BENES, *Geog.* Caserú del terme de Batlliu de Sas, prov. de Lleida.

BENESSAT Y VAYES (Felip). *Biog.* Relligió y home de ciència. Va néixer a Sant Julià de Vilatorrada l' any 1815. Dedicat a la farmàcia primerament, conreà les ciències físich-químiques desde 'l punt de vista de la seua aplicació pràctica, essent notable la llista dels seus serveis, entre 'ls que s' hi compten l' establiment de les fàbriques del gas a Sabadell, Manlleu y Vich, y l' estudi y plantejament d' una fàbrica de candeles d' estearina. L' any 1863 abandonà 'ls estudis científichs pera ingressar al Seminari de Barcelona, havent estat capellá de la casa de

Beneficència de Sabadell fins a la seua mort, ocorreguda l'any 1878.

BENESTANT. adj. *Ant.* y.

BENESTANTZ. adj. *Ant.* Qui se la passa bè. Acomodado, acaudalado, opulentó.

BENESTAR. m. COMODITAT, CONVENIENCIA.

BENET. m. Nóm d' home. Benito.

BENET XIII (Pere de Luna) *Biog.* Antipapa famós, tingut per aragonés; segons Zurita va néixer a la vila de Illueca; pero també se 'l creu fill del poble de Figuerola, de la Conca de Tremp.

BENETA. *Geog.* Veinat de Castellar d' En Huch.

BENETANT. adj. *Ant.* Afortunat, ditxós. Bienhadado, afortunado, || RICH.

BENETÚSER. *Geog.* Poble de la prov. i bisb. y part. jud. de Valencia; és a la vora del F.-C. d' Almansa a Valencia y té 920 hab.

BENÉVOL. A. adj. Qui vol bè. Benévolo.

BENEVOLENCIA. f. y

BENEVOLENSA. f. *Ant.* Afecte, amor, bona voluntat. Benevolencia.

BENEVOLENTÍSSIM. A. adj. sup. Mòlt benévolo. Benevolentísimo.

BENEYT. A. p. p. BENEIT. || adj. BENAVENTURAT. || m. Ximble. Bobo, sandio, modorro.

BENEIT DEL CABAS. Sensill, de poch alcans, ignocent. *Benitò, bienaventurado.* || De qui apocat que se presta fàcilment a tot quant se vol fer d' ell. *Juan Lanas.*

BENEYTÁS, SA. adj. Mòlt beneit. Simplón, ton-tazo.

BENEYTERIA. f. Sensillesa mòlt gran. Sencilleze.

BENEYTÍSSIM. A. adj. sup. Sensillíssim. Muy sencillo, sencillísimo.

BENYTÓ, NA. adj. BENEIT.

BENFET. m. *Ant.* BENEFICI.

BENFILAT, DA. adj. Se diu de la disposició de les fulles o altres òrgues dels vegetals, quan se troven disposats en dues files oposades. *Bienfilado.*

BENGALA. f. Jonch d' Indies, y per extensió qual-sevol altre bastó treballat pera portarlo a la mà. *Bengala.*

FOCHS O LLUM DE BENGALA. Artifici pirotècnich que consisteix en canons llarchs y prims de cartró, plens d' una mixtura de salnitre, sofre y antimoni y produeix un llum blanc o d' altres colors, mòlt brillant; *Fuegos de Bengala.*

BENI. m. *Filol.* Paraula alarba, d'erivada de *ben*, que vol dir fill, y és comensament del nòm de moltes tribus alarbes y del de moltes poblacions d' Espanya. *Beni.*

BENIABONA. *Geog.* Aldea del terme de 'Selva, Mallorca.

BENIAFALQUI. *Geog.* Poble del dist. mupal de Planes, prov. d' Alacant.

BENIAFER. *Geog.* Aldea del dist. mupal. d' Alcoletxe, prov. d' Alacant.

BENIAGUAL. *Geog.* Aldea del terme de Benissalem, Mallorca.

BENIALÍ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Sancellas, Mallorca. || Poble del dist. mupal. de Vall Gallinera, prov. d' Alacant.

BENIAMAR. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Selva, Mallorca.

BENIARBEIG. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Denia; té 923 hab.

BENIARDÁ. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá, té 887 hab.

BENIARJÓ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Va-

lencia, part. jud. de Gandia; és a la vora del riu Serpis y té 983 hab.

BENIARRÉS. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concanina; és a la vora del riu Serpis y té 1,385 hab

BENIASSIM. *Geog.* Caseriu del terme de Beniardá, prov. d' Alacant.

BENIATJAR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és al peu de la serra de Benicandell y té 583 hab.

BENIAYA. *Geog.* Barri d' Alcalá de Chovada, provincia d' Alacant.

BENICARLÓ. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Vinarós; és prop del mar, té estació de F.-C. y 7,293 hab. || *Hidrog.* Rinet de la prov. de Castelló; neix a la serra de Vallandcha, passa per Sant Mateu de Cervera del Maestre y desaigua al mar a la vora de Benicarló.

BENICASSIM. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; és a la vora del mar. té estació de F.-C. y 1,266 hab.

BENICIVA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Vall Gallinera, prov. d' Alacant.

BENICHEMBLA o BENIGEMBLA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Pego; és al peu d' una montanya y a la vora del riu Gorgos y té 774 hab.

BENICOLET. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és a la vora del riu Benissa y té 552 hab.

BENIDOLEIG. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Denia; és al peu de una montanya y té 673 hab.

BENIDORM. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Vilajoiosa; és a la vora del mar y té 3,640 hab. || *Hidrog.* Illot que hi ha a mitjorn de la població del seu nòm, entre la punta d' Escalera y la d' Aguiló, prov. d' Alacant.

BENIET DELS CRISTIANS. *Geog.* Despoblat del terme de Gandia, prov. de Valencia.

BENIFAIRÓ DE VALLDIGNA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, partit jud. d' Alcira; té 1,350 hab. || — DE LES VALLS. Poble agregat a Quart de les Valls, prov. de Valencia.

BENIFALLET. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. y partit jud. de Tortosa; és a la vora de l' Ebre y té 2,040 hab.

BENIFALLIM. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. d' Alcoi; és al peu de una montanya, no lluny del riu Serpis y té 599 hab.

BENIFASSA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Ballestar, prov. de Castelló.

BENIFÁSSAR (Mont de), Orog. Montanya que hi ha a mitjorn de la Poble de Benifássar, prov. de Castelló.

BENIFATO. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; té 368 hab.

BENIFAYÓ D' ESPIOCA o DE FALCÓ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Carlet; és estació del F.-C. d' Almansa a Valencia y té 4, 230 hab.

BENIFERRI. *Geog.* Poble del terme mupal. de Valencia.

BENIFET. m. FAVOR, BENEFICI, PROSPERITAT. || S' aplica més particularment als beneficis eclesiàstichs. *Beneficio.*

BENIFEYT, A. adj. *Ant.* Afavorit. Favorecido.

Segell
de Benifallet

BENIFLÀ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Gandia; és a la vora del riu Sèrpis y té 152 hab.

BENIGNÀIM. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de València, part. jud. d' Albaida; és estació del F.-C. de Xàtiva a Onteniente y té 3,537 hab.

BENIGNAMENT. adv. m. Ab agrado. **Benignamente.**

BENIGNE, A. adj. Afable, agradable. **Benigno** || **Piadós.** **Benigno,** propicio. **piadoso.** || **Trempat,** suau, apacible. **Benigno.** || **Nòm d' home.** **Benigno.** || *Met.* **BENEIT DEL CABAS.**

BENIGNISSIM, A. adj. sup. **Benignísimo.**

BENIGNISSIMAMENT. adv. sup. **Benignísimamente.**

BENIGNITAT. f. Afabilitat, agrado. **Benignidad.** || **Pietat,** humanitat, condescendencia. **Benignidad.** || *Met.* **Suavitat del temps.** **Benignidad.**

BENIGUENY. *Geog.* Caseriu del terme d' Enguera, prov. de València.

BENIHUMEYA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Pego, prov. d' Alacant

BENIJÓFAR. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. y part. jud. d' Oriola; és a la vora del Segura y té 751 hab.

BENILLOBA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de València, part. jud. de Conçentaina; és a la vora del riu Sèrpis y té 1,524 hab.

BENILLUP. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de València, part. jud. de Conçentaina; és a la vall de Travadell y té 194 hab.

BENIMACLET. *Geog.* Poble del terme mupal. de València.

BENIMAGRELL. *Geog.* Barri del terme de Sant Joan, prov. d' Alacant.

BENIMAMET. *Geog.* Poble del terme mupal. de València.

BENIMANTELL. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de València, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora del riu Guadalest y té 962 hab.

BENIMARFULL. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de València, part. jud. de Conçentaina; és a la vall de Travadell y té 794 hab.

BENIMARSOCH. *Geog.* Barri del terme de Benirrama, prov. d' Alacant.

BENIMASOT. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de València, part. jud. de Conçentaina; és a la Vall de Ceta y té 353 hab.

BENIMAURELL. *Geog.* Barri del terme de Lahuar, prov. d' Alacant.

BENIMELI. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de València, part. jud. de Denia; és al peu del Segarria y té 454 hab.

BENIMODO. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Carlet; és a la vora de la riera d' Algemés y té 4,149 hab.

BENIMUSLEM. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. d' Alberique; és a la vora del riu Júcar y té 405 hab.

BENIOPA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Gandia; és un xich apartat del riu Sèrpis y té 2,260 hab

BENIPARRELL. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Torrent; és al N.O. de l'Albufera y té 511 hab.

BENIPEIXCAR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Gandia; és a la vora del riu Sèrpis y té 655 hab.

BENIRRAMA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Vall Gallinera, prov. d' Alacant.

BENIRREDRÀ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Gandia; té 505 hab.

BENISSA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de València, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és dalt d' un turó, a la vora del riu Gorgos y té 5,724 hab. || *Hidrog.* **Riuet** de la prov. de València; neix entre les serres de Benicandell y de la Cota, al S. de la prov.; passa per Ayeta de Rugat, Montichelva, Almiserat y Alfahuir, y desaigua a la vora del riu Sèrpis.

BENISSANET. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del Ebre y té 1,981 hab.

BENISSANÓ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Liria; és a la vora del F.-C. de València a Liria y té 979 habitants.

BENISSILÍ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Vall Gallinera, prov. d' Alacant.

BENISSODA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. d' Albaida; és al peu de la serra d' Agullent y té 322 hab.

BENISSUAY. *Geog.* Barri del terme de Villain, dis. mupal. de la Vall d' Ebo, prov. d' Alacant.

BENISSUERA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. d' Albaida; és dins d' una vall y té 302 hab.

BENITACHELL. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de València, part. jud. de Denia; és dalt d' una montanya, no gaire lluny del mar, y té 1,919 habitants.

BENITAYA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Vall Gallinera, prov. d' Alacant.

BENIURE. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Alsa-mora, prov. de Lleida.

BENIVOLENSA. f. *Ant.* **Benevolencia.**

BENIXUART. *Geog.* **BENISSUAY,** prov. d' Alacant.

BENIZAHAT. *Geog.* Barri del terme de la Vall d' Uxó, prov. de Castelló.

BENJAMÍ. m. **Nòm d' home.** **Benjamín.** || *Met.* El fill o persona més estimada, per alusió a Benjamí, fill de Jacob y de Raquel. **Benjamín.**

ÉSSER EL BENJAMÍ D' AIGÜ. Ir. Ésser preferit en la estimació. *Ser el ojo derecho ó el Benjamín.*

BENJUHÍ. m. Goma pudenta, assafétida que 's creu destil·lar de l'asserpici. **Benjuí,** asafétida. || Mena de goma o reïna excelent que vé de les Indies Orientals y de la qual diu Terreros havern'hi tres especíes, totes diferents de l' assafétida. **Menjuí,** **benjuí.**

BENLLOCH. *Geog.* Vileta de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Albocàcer; té 1,818 habitants.

BENASSER (Miquel). *Biog.* Moro mallorquí del temps de la reconquesta pèl rei en Jaume I: fill d' en Benabet, va ésser convertit a la fé cristiana y batejat pèl dominich Miquel Fabra, prenent l' hábit dels predicadors, recorrent després tota l' illa pera convertir mahometans. Conten que havent catequisat al seu pare, va sortir aquést de la seua casa de Alfàbia pera ésser batejat a Palma y, desbocántseli el cavall que 'l conduïa, va morir xafat contra una roca. La fama atribueix a Benasser cures miraculoses. El seu cos sempre ha estat reverenciat y, després d' haver reposat en diferents iglesies, és ara a la seu de Palma.

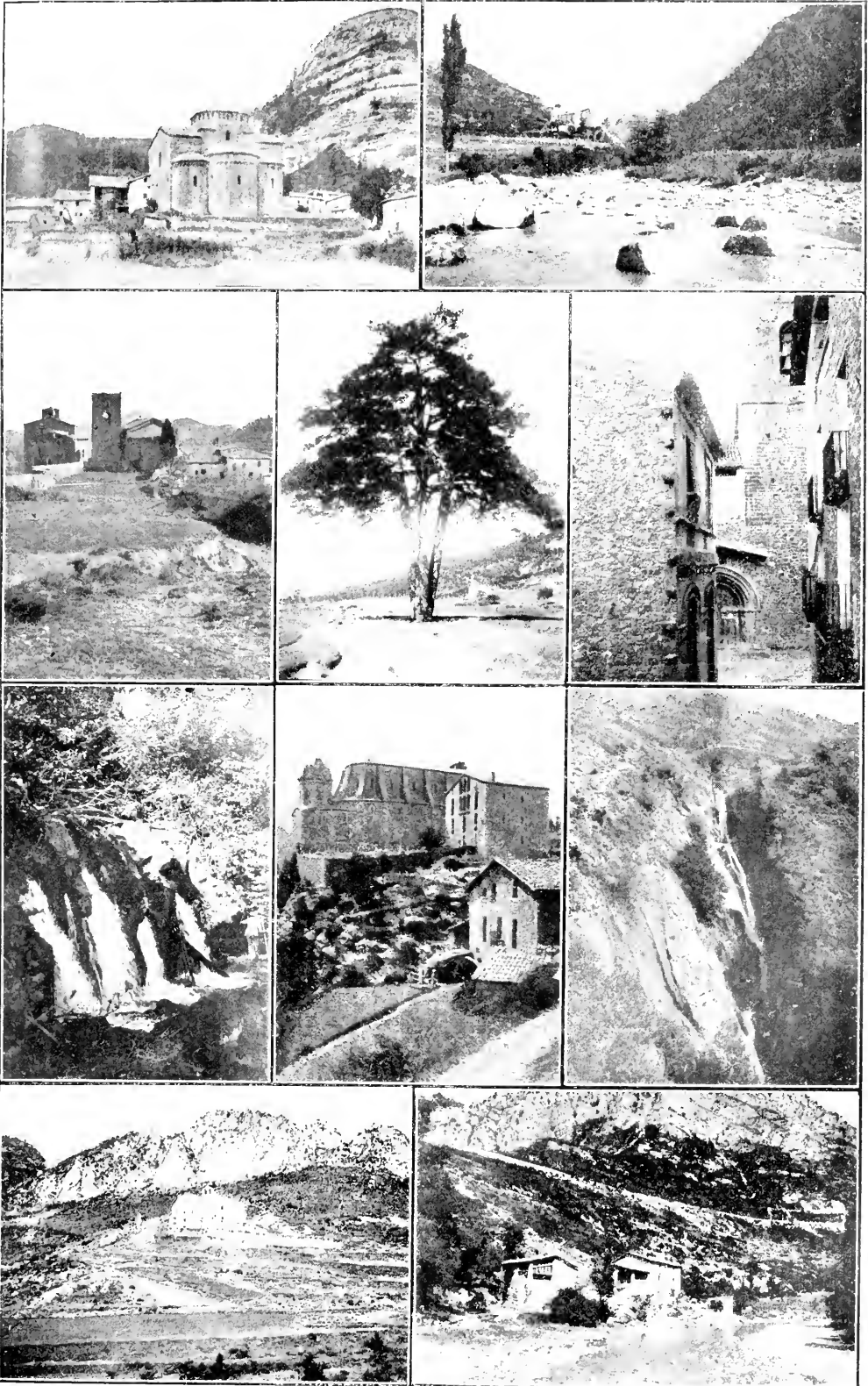
BENÓS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Les Bordes, prov. de Lleida.

BENPARLAT. adj. Qui parla cortesment. **Bienhablado.**

BÈNS. m. pl. Hisenda, patrimoni, riqueses. **Conveniencies,** **bienes,** **haberes.** || — **ADVENTICIS.** Els que adquireix el fill qui' encara está baix la patria potes-

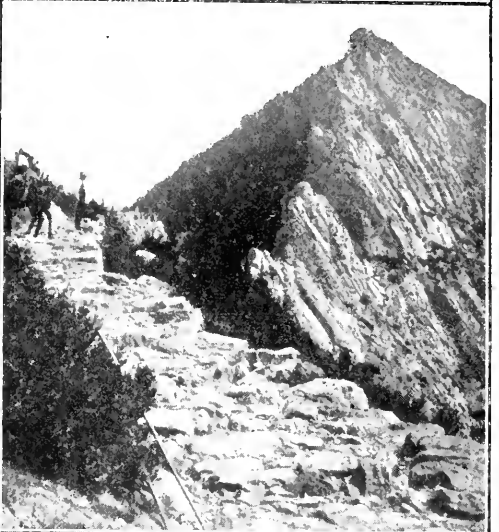

Segell de Benissanet

Sant Jaume de Frontanyà. — La Consolació (camí de Berga a Bagà). — Santuari de La Portella. — El Pi de les tres branques. — Plassa de Bagà. — Fonts del Bastareny. — Lourdes de La Nou. — Salt de la Farga vella. — Santuari de Corbera. — Font de La Badella (camí de Berga a Bagà).

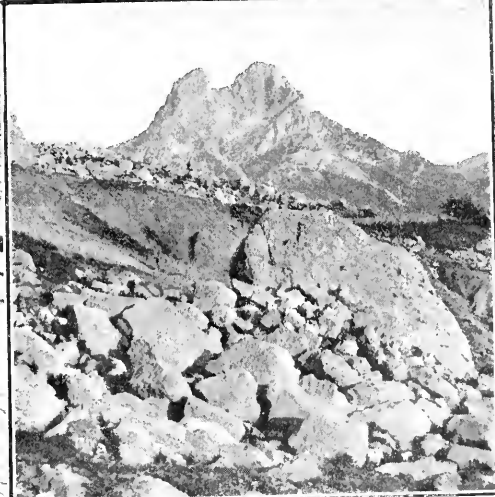
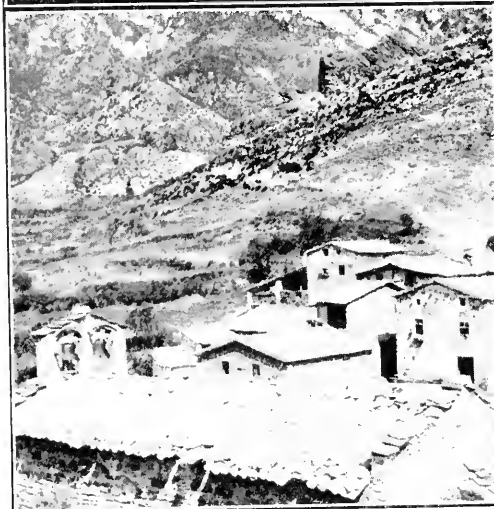
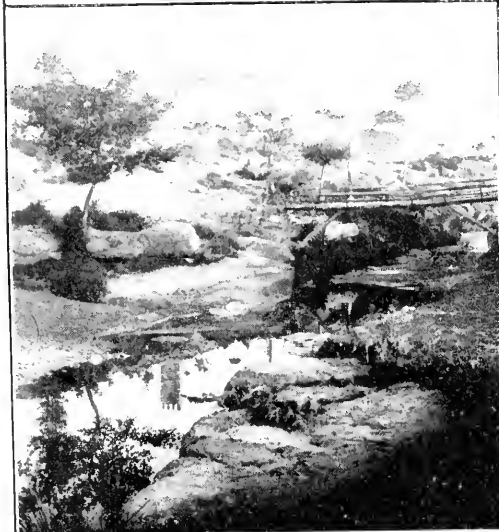
BERGADA

Pont de Raventí. — Casserres: plassa de la Creu. — Sant March. — Pas del Salt del Ós. — Peguera. — Plassa de Bagà.

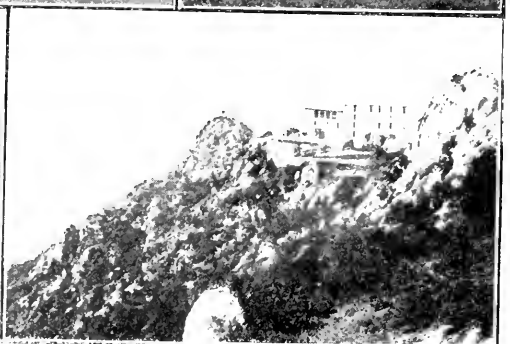
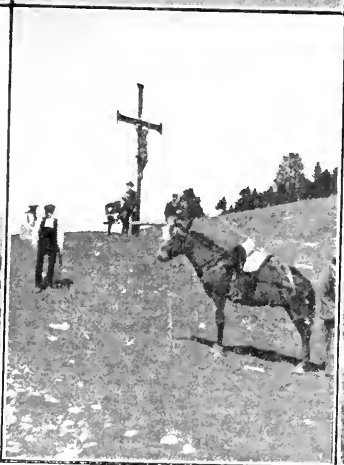
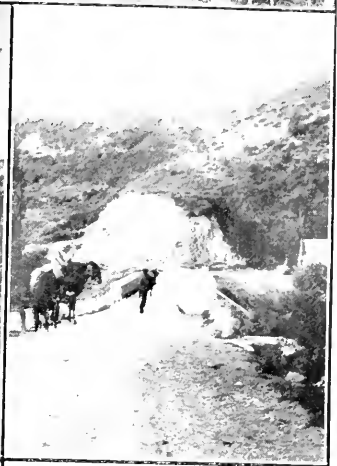
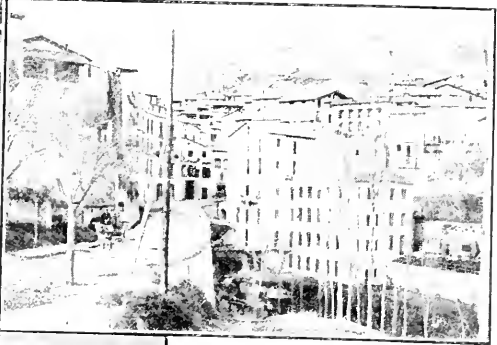
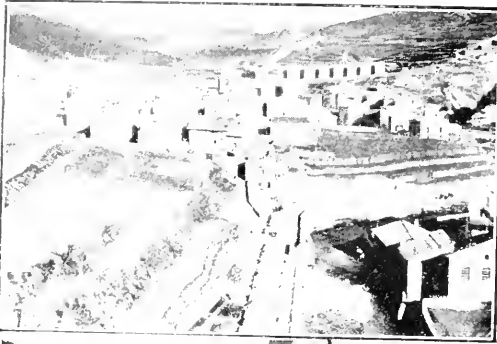

BERGADA

Pedraforca desde Gisclareny. — Castell del Areny. — Santa Maria de Merola. — Castellar d' en Huch. — Greixa. — Pedraforca desde 'l coll de Morro Negre.

BERGADA

Vista de La Pobla de Lillet. — Vista de Berga. — Borredá. — La Quar. — Sant Llorens prop Bagá. — Iglesia de Fonollet. — Creu del Cabrer. — Ermita de Queralt. — Vista de Queralt. — Santuari de Queralt.

tat. *Peculio, bienes adventicios*. || — CASTRENSES O QUASI CASTRENSES. Els que s'adquireixen per la milícia o la toga. *Bienes castrenses ó casi castrenses*. || — DE FORTUNA. *Bienes de fortuna ó temporales*. || — DE REBELLES Y ENEMICHES. *Ant. Cert dret fiscal*. || — DEL COMÚ. Els que pertanyen a un poble. *Bienes concéjiles*. || — DEL FISCH. Els que pertanyen al rei. *Bienes del fisco*. || — ESPIRITUALS. Els que pertanyen a la salut de l'ànima. *Bienes espirituales*. || — FORALS. *For.* Els que, retenint el senyor son domini directe, concedeix ab ells l'utilitat a un altre, pagant-li pensió anual. *Bienes forenses*. || — GANANCIALS. *For.* Els adquirits durant el matrimoni. *Bienes gananciales*. || — IMMOBLES. *For.* Les finques. *Bienes inmuebles, bienes raíces, bienes sedientes, bienes sitios ó sitios*. || — LLIURES. *For.* Els que no son vinculats. *Bienes libres*. || — MOBLES. *For.* Els mobles de casa. *Bienes muebles*. || — MOSTRENCHS. Els que, per no tindre amo conegut, s'apliquen al príncep. *Bienes mostrencos*. || — MOVENTS. *Ant.* BÈNS MOBLES. || — PARAFERNALS O PARAFRENALS. Els que porta la dona al matrimoni fora del dot. *Bienes parafernales ó parafernates*. || — PERFECTICS. *For.* Els que adquireix el fill baix la patria potestat ab els del seu pare, o que li venen pel seu respecte. *Bienes perfecticos*. || Els que podria retindre y gosar apart la dona a diferencia del dot y bèn parafernals. *Bienes perfecticos*. || — SEENTS. *Ant.* BÈNS IMMOBLES. || — VAGANTS. *Ant.* *Bienes vacantes*.

AB BÈNS Y PERSONA. *Expr. fam.* Pera significar qu'algú concorre ab els seus bènns y persona per alguna cosa. *Con mi real y mi pala*.

BÈNS HAGUTS Y PER HAVER. *For.* Els adquirits y 'ls que 's poden adquirir. *Bienes habidos y por haber*.

BÈNS DE CAMPANA, DÉU ELS DONA Y 'L DIABLE 'LS ESCAMPA. Aforisme ab que 's reprén als sacerdots que no apliquen llurs bènns al fi que marca l'Església. *Bienes de campana, dados Dios y el diablo los derrama*.

BENSINA. f. *Quim.* Oli volàtil, carbur d'hidrògen que s'obté destilant l'àcít benzoic ab la cals viva. **Bencina**.

BENTOST. adv. t. Ben aviat. **Muy presto**.

BENVINGUDA. f. La enhorabona que 's dona al qui arriba ab felicitat. **Bienvenida, parabién**.

BENVINGUT, DA. adj. Qui arriba felisment ont se desitjava. **Bienvenido**. || Nòm d'home o dona. **Bienvenido**.

BENVIST, A. adj. Qui té bona fama. **Bienvisto, bienquisto, bienconceptuado, bienopinado**.

BENVOLENT. m. Qui vol bè. **Bienqueriente**.

BENVOLER. m. Amor, carinyo, afecte. **Bienquerer**. || v. a. **Voler bè. Apreciar, bienquerer**.

BENVOLGUT, DA. adj. **Apreciat. Bien quisto**.

BENZOAT, DA. adj. *Quim.* Sals que resulten de la combinació de l'àcít benzoic ab una base. **Benzoado**.

BENZOICH, CA. adj. Àcít tret del benjuí. **Benzoico**.

BEQUADRO. m. Accident de la música que fa natural el punt qu'era bemoll o sostingut. **Bequadro**.

BEQUEJAR. v. a. *Ter.* Picar l'aviram el menjar. **Picotejar**.

BERA. *Biog.* V. BARA.

BERANI. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Riap, prov. de Lleida.

BERANUY. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena y té 323 hab. || Poble del dist. mupal. de Monrós, prov. de Lleida.

BERARD Y GASSOL (Gabriel). *Biog.* Assessor de les galeres de Catalunya. Va morir en les revoltes de 1640. És conegut per un *Discurso sobre la celebración de las Cortes de Aragón*.

DIC. CAT. — T. I. — 29.

— Y GERONÉS (JOAN). *Biog.* Jurisconsult mallorquí del segle XV. Jurat de Palma y del regne, desde 1401 al 1407. Síndich de Mallorca a la Cort d'Aragó l'any 1404. Advocat perpetual de Palma. Projectà els plans de fortificació pera defensar dels serrains la vila d'Andraitx, segons acort cel govern balear (1408). Aquest Berard, fill d'altre jurisconsult, és l'autor de les *Ordinacions del regne de Mallorca*, quin règim va comensar en l'any 1405. Passà de aquesta vida en 1421.

— Y SOLÀ (GERONI). *Biog.* Artista mallorquí de molta ilustració, nat a Palma l'any 1742 y mort en la meteixa ciutat l'any 1795. Va assistir a la coronació del rei Carles III, a Madrid, delegat per la ciutat de Palma. L'any 1775 rebia 'l títol d'académich d'honor de Sant Fernando. Va coadjuvar a l'establiment de l'escola pública de dibuix de la seua ciutat nadiua, oberta l'any 1778. Va ésser depositari reial de l'illa l'any 1791 y desde l'any avans era ja regidor perpetual de Palma. Va recorre l'illa de Mallorca, reunint notes d'interés artístich y científich ab l'objecte de formar una obra de consulta, quins plans y vistes havia comensat a gravar l'excelent artista Joseph Montaner, y quedaren en projecte. En Berard va fer la majoria de les imatges del altar major de l'Església de Sant Francesch de Palma.

BERART (Geroni Boix de). *Biog.* Militar y artista mallorquí, nat l'any 1679. Era capitá durant la guerra de successió. Va fundar premis pera estimular als artistes y va reunir bona colecció de quadros. Travallava la cera y la terra cuita. Havent quedat viuud l'any 1732, se va ordenar de sacerdot.

BERBERA. f. *Bot.* VERBENA.

BERBERISCH, CA. adj. Natural de Berberia o lo que hi és pertanyent. **Berberisco, berberi**.

BERBITZ. f. *Ant.* OVELLA.

BÉRBOL. m. *Ant.* VERBOL.

BERBOLÓS. adj. *Ant.* VERBOLÓS.

BERCANSI. m. Peça de cristall, marfil, plata, etc., que 's fa rosegat a les criatures quan han de posar la dentadura. **Chupador**.

BERCELITA. f. *Min.* Silicat d'alúmina descubert a Suecia, que ratlla 'l vidre y treu espurnes picantlo ab el foguer. **Berçelita**.

BERENGUER. n. p. BERENGARIO.

BERENGUER. *Biog.* Fill d'Hunrich, compte de Barcelona, dependent dels francs, qui l'any 832 va substituir al comte Bernat. Hi há opinions diverses respecte a si sols governà divuit mesos, rellevantlo el seu antecessor Bernat, o si va morir l'any 836, tornant aleshores el comtat de Barcelona y 'l ducat de la Septimània a en Bernat. Sembla que 'n Berenguer també va ésser comte del Roselló.

— BERENGUER. *Biog.* Bisbe de Girona, fill de Guifre, comte de Cerdanya y germá de Guifred, bisbe de Urgell, y de Guifre, arquebisbe de Narbona. Es autor d'una carta del any 1087, alabada per la seua elegancia y copiada en el volum II, 18 de Mars, pèls PP. Bolandistes. Va morir l'any 1091.

— (RAMÓN). *Biog.* Monjo del monestir de Scala Dei, dedicat a la pintura. Va néixer a Lleida y va morir l'any 1675. Va ésser al monestir del Paular a estudiar les obres del famos pintor Carducho, traient-ne gran quantitat de copies y seguint son estil. El claustre petit de Scala Dei contenia vinty quatre grans teles originals de frá Berenguer, dotze decoraven el refetó, y les copies de Carducho, en tamany petit, decoraven l'espallifer de les cadires del cor. Més tart va ésser elegit prior del monestir.

— D'ENTENÇA. *Biog.* Famos capitá en la expedició de catalans y aragonesos a Grecia, al segle XIV; gran amic del capdill Roger de Flor. Va morir assassinat traïdorament a la cort d'Atenes.

— DE PERALTA. *Biog.* Bisbe de Lleida, al que 's tingué y venerá com a sant fins després del segle XIV

a l'iglesia catedral del seu bisbat. Va morir l'any 1256, meteix any d'ésser elegit. Sembla que desde l'etat de quinze anys havia estat canonge. La veu popular l'anomena *Sant Berenguer*, i com a tal l'incloïen Domènech i Ferrario en llius catàlechs de Sants de Catalunya.

— **DE ROCAFORT.** *Biog.* M litar famós del segle XIV, de qui's tenen poques notícies. Va anar a la expedició de Grecia, i era un envejós den Berenguer d'Entença, no regoneixent superioritat sino a Roger de Flor, per lo qual, mort aquí, en Rocafort va ocasionar la divisió dels expedicionaris en dos bándols. Havent mort assassinat el d'Entença, se creu que 'n Rocafort va ésser còmplics d'aital traïdoria.

— **RAMÓN I, el Corvo.** *Biog.* Comte de Barcelona, hereu en 1018 d'en Ramón Borrell, comptant no més uns tretze anys, per lo qual regentá 'l govern la seua mare la comtesa viuda en Ermesinda. En 1020 exercia la sobirania per sí sol, casantse un any després ab Sanxa, filla del duchi de Gasconya. Esdevingueren discordies polítiques entre mare y fill, acabades mitjansant un tractat. Moria Sanxa en 1027 va casarse ab na Guisla, germana del comte d'Empuries. Son diverses y contradictories les notícies de la seua fi, que's suposa ocorreguda l'any 1035. El seu fill en Ramón Berenguer, l'hereu del primer matrimoni, mort el pare, va cenyir la corona. Berenguer Ramón, ab tot y les dificultats oposades a les seues iniciatives per la seua mare, fou l'iniciador del dret y de les llibertats populars catalanes, donchs va confirmar les franquies de Barcelona y d'altres pobles del comtat en 1025.

— **II, el Fratricida.** *Biog.* Comte de Barcelona, hereu d'en Ramón Berenguer I *el Vell*. Compartia la corona comtal ab el seu germá bessó en Ramón Berenguer, primerament sense dividir el comtat y després, per manca de concordia, partintse 'l senyoriu, contra lo disposat per llur pare, l'any 1079. Berenguer Ramón fou senyor de diferents castells y alous, de la meitat de Girona y de les ciutats de Vich y Manresa; ocupant el palau de Barcelona, un d'ells, desde vuit dies avans de la Pasqua granada fins a vuit dies avans de Nadal, y l'altre 'l restant del any. Mes la ambició d'en Berenguer Ramón, no satisfeta, l'apassioná en termes, que anant de cassera pèl Montseny l'any 1082 matá a son germá Ramón Berenguer II, en el hóch conegut desde aleshores per «gorch del comte».

— **RAMÓN.** *Biog.* Foren distints els comtes catalans d'aquest nòm durant els sigles XI y XII fins a constituirse la confederació catalana-aragonesa en 1150, pèl casament de Ramón Berenguer IV el Sant, ab Petronella, filla de Ramón rei d'Aragó. D'aquestos comtes parlarém en els corresponents articles a Ramón Berenguer.

— *Biog.* Según comte y marqués de Provença, vescomte de Milhau y Gavaldá, según fill d'en Ramón Berenguer III, *el Gran*, comte de Barcelona. L'any 1131, havent mort el seu pare, entrá a governar el comtat, apasantantse a Milhau, qu'era la capital. Prengué per esposa a Beatriu, comtesa de Melgueil. Com un parent de na Dolça de Provença, nomenat Raimond de Baucí, pretenia la meitat del territori d'en Berenguer germá d'aquést, comte de Barcelona, en Ramón Berenguer IV, va enviar tropes a Provença en ajuda d'ell. Morí en Berenguer Ramón l'any 1144, según uns assassinat pèls Baućis y según altres en combat naval de genovesos.

BERENGUERA o **BERENGUELA** *Biog.* Reina y emperatriu, mul'er d'Alfons VII de Lleó y Castella. Va néixer a Barcelona y era filla de Ramón Berenguer III y de na Dolça de Provença. S'uní en matrimoni l'any 1128 a Saldanya, estant Alfons en brega contra 'ls alarbs y seguí al seu espós a la guerra, haventse distingit per lo arriscada. De son nòm que-

dá per Castella 'l costum de dir *berengueta* a una noia agraciada quan se volia lloar la seua gentilesa. Va morir l'any 1149 y 'l seu cós descansa a Sant Jaume de Galícia.

BERENT. *Geog.* Caseriu del terme de La Guardia, prov. de Lleida.

BERET (Plá de). *Orog.* Plá que's trova a 1,899 metres demunt el nivell del mar, entre 'l riu Malo y 'l Noguera Pallaresa, prov. de Lleida.

BEREU. *Geog.* Poblet del dis. mupal. de Noves, prov. de Lleida.

BERFULL. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Xátiva, prov. de Valencia.

BERGA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Barcelona; comprén 37 ajuntaments, que són: Alpéns, Avia, Baells (La), Bagá, Berga, Borredá, Brocá, Capolat, Cardona, Casserres, Castellar del Riu, Castellar de Nuch, Castell del Areny, Espunyola, Figols, Gironella, Gisclareny, Llussá, Montclar, Montmajor, Nou (La), Olbán, Pobla de Lillet (La), Prats de Llussanés, Puigregí, Quart (La), Sagás, Saldes, Sant Jaume de Frontanyá, Sant Juliá de Cerdanyola, Sant Martí del Bas, Santa María de Mariés, Serchs, Vallcebre, Valdán, Vilada y Viver, reunint entre tots 33,262 hab.

|| Ciutat de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, cap del part. jud. del seu nòm y de la regió natural nomenada la Montanya o 'l Bergadá; té un canal industrial, moltes fábriques de filats y teixits de cotó y 5,268 hab.

BERGA (Guillém de). *Biog.* Poeta, baró y vescomte de Berga, a mitjant sigle XIII, conegut per les seues poesíes en llengua vulgar.

— **Y SANTA CILIA (GABRIEL DE).** *Biog.* Militar mallorquí nat l'any 1662 y mort l'any 1706. Era cavaller del Hábit de St. Jaume; capitá de cavalleria de la companyia de paisans de St. Llorens, que ell mantenia, desde 1698 fins a les turbulencies de la isla, ocorregudes al designament de virrei a favor d'en Joseph de Zabastida. Va seguir el partit d'en Felip V a la guerra de successió, estant Mallorca dividida en *botiflets* y *bautets*, aquests darrers partidaris d'en Carles d'Àustria. Quan la esquadra del arxiduch se va apoderar de Palma, entre 'ls dies 26 y 27 de setembre del any 1706, el capitá Berga hi va perdre la vida, víctima d'una temeritat, després de disparar la seua pistola contra un *bautet*. Al tornar Mallorca a la obediencia de Felip V, se buscava ab tal excés de zel al causant de la seua mort, que d'aleshores ensá corra el proverbí: *que hem som jo de sa mort d'en Berga*, pera significar ignorencia.

BERGADÁ (EI). *Geog.* Regió natural al N. de la prov. de Barcelona; també se l'anomena *la Montanya* y té per capital Berga. Confronta: a tramontana, ab la Cerdanya; a llevant, ab la Vall de Ribes; a mitjorn, ab el Llussanés y 'l Plá de Bages, y a ponent ab l'Urgell.

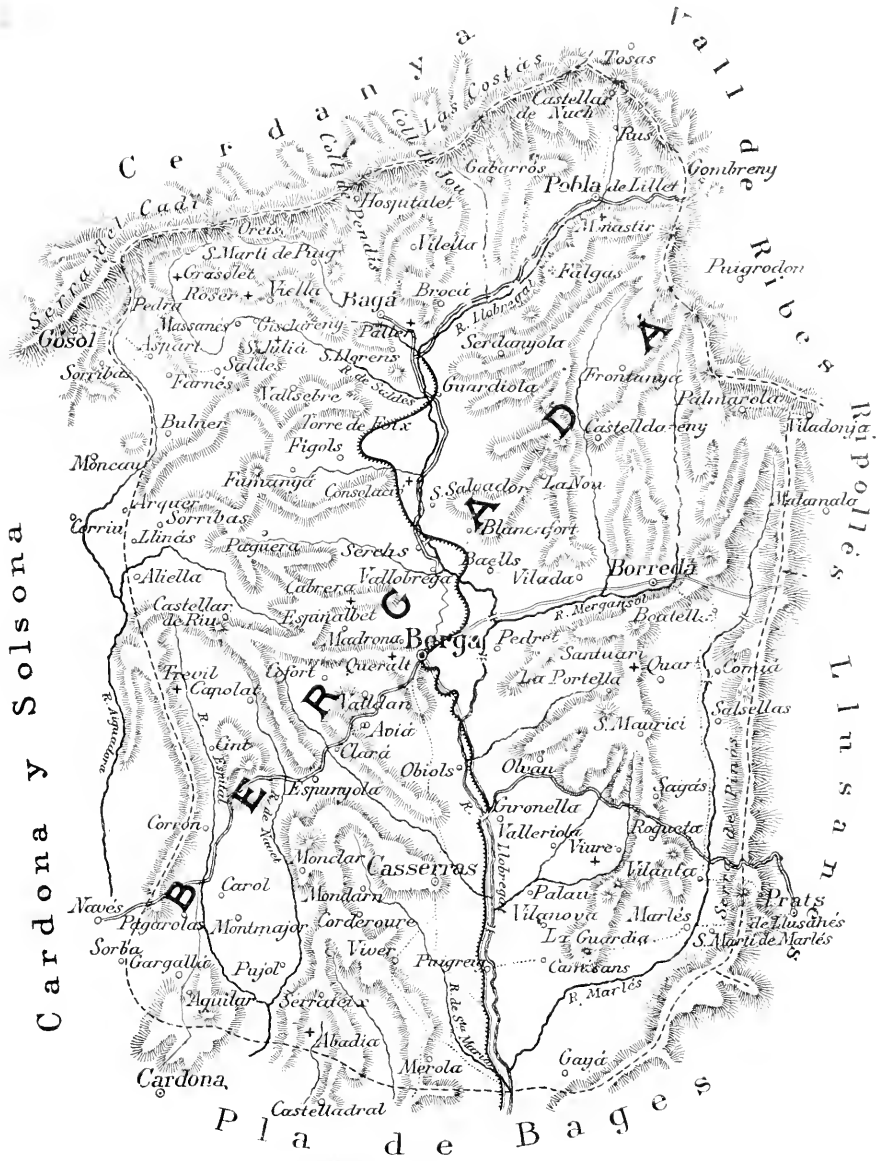
BERGADÁ Y OSONA (María de les Ilgues). *Biog.* Mística vigatana del sigle XVII, que fundá 'l convent de Carmelites descalces, ont ingressaren elle y ses dues filles, a la seua ciutat nadiua. La seua vida va ésser una seguida mortificació y va morir l'any 1650, dotze anys després de fundat el convent.

— **Y OSONA (SOR TERESA DE JESÚS).** *Biog.* Filla de la fundadora del convent de Carmelites descalces de Vich. Notable pel seu misticisme. Va morir als dinou anys (1640).

BERGAMOTA. *f. Bot.* Arbre de la fam. de les auranciácees; mena de llimoner quin fruit és amargant,

Segell de Berga

Mapa comarcal de Bergadà

tenint, en canvi, molt bona flaire. **Bergamota.** || Perera importada de Bèrgamo, que fa les peres molt sucoses. **Bergamota, bergamoto.**

ESSENCIA DE BERGAMOTA. La que s'extreu per pressió de la pell de la llimona nomenada bergamota. **Esencia de bergamota.**

PERA BERGAMOTA. Pera molt sucosa de la perera bergamota. **Bergamota.**

BERGANTERIA. f. Bretolada. Pilleria.

BERGANTES (Riu). Hidrog. Riu que neix a la serra de la Mola, prov de Castelló, passa per Morrellà, Zorcall, Ortells y Zorita y entra a la província de Terol.

BERGANTÍ. m. Nau de dos arbres y vela quadrada. **Bergantin.**

BERGANTÍ GOLETA. m. Naut. Sols se diferencia

del bergantí, en qu'és de construcció més fina y usa aparell de goleta al arbre mestre. **Bergantin goleta.**

BERGANTINA. f. Naut. Embarcació de dos pals, mixta de xàbech y bergantí, ab aletes a l'obra morta de popa y figura y bauprés a la proa. **Bergantina.**

BERGANTINET. m. dim. Bergantí-nejo.

Bergantí

BERGIDUM. *Geog. ant.* Nòm de la ciutat de Berga, prov. de Barcelona, en temps dels romans

BERGILS. *Hidrog.* Estanyats situats al vessant del macís de Colomés, en la Vall d' Arán.

BERGINIA. f. ALBERGINIA.

BERGINIERA. f. ALBERGINIERA.

BERGNES DE LES CASES (Antoni). *Biog.* Filòlech y escriptor nat a Barcelona al comens del segle XIX y mort a la meteixa ciutat el 17 de Novembre de 1879. Fou l' introductor de la literatura estrangera a Catalunya, traduint y editant ell meteix moltes de les millors obres del romanticisme. Publicà una gramàtica francesa, un altre d' anglesa y un altre de grega y una *Crestomatia* d' aquesta darrera llengua.

Antoni Bergnes

BERGUSIA. *Geog. ant.* Nòm de la ciutat de Balaguer en temps dels romans.

BERILL. *Miner.* Pedra fina qu' és un silicat de alumina ab glucina, d' un color vert de mar, encara que també n' hi há de color blanch, groch o blau. **Berilo.**

BERJAULA. f. TONTA, XIMPLA, BABAUA, PAVANA.

BERLA. f. ESBERLA.

BERLEIX. m. *Ter.* Llòch al defora fresch y ab aigua. **Umbria.**

BERLEIXAR. v. a. *Ter.* Corre 'ls animals pèl berleix. **Corretear los animales por la umbria.**

BERLINA. f. Coixe de dos assentos, dit aixís per haverse comensat a usar a Berlin. **Berlina.**

BERLINGA. f. *Naut.* PERXA.

BERNABEU. n. p. **Bernabé.**

BERNAD (Silveri). *Biog.* Un dels juristes més notables del segle XVII. Nat a Morella en 1576. Desde 'l 1600 fou advocat reial y general de l' ordre de Montesa, guanyant un famosíssim plet en favor d' ella. Ocupà el càrrech de regent de la R. Audiencia de Cerdanya, éssent molt estimat. Escrigué en llatí uns *Comentarios* sobre 'l privilegi que disfrutaven els reis d' Aragó rebent els delmes y primícies.

BERNADET. m. TEIXIDOR, 2. || *Ictiol.* Peix de mar semblant a una aranya. **Centrina.**

BERNARDA. f. Nòm de dona. **Bernarda.**

BERNARDÍ. m. Nòm d' home. **Bernardino.**

BERNARDITOS. m. pl. Nòm vulgar que donen a la costa de Mataró a uns caragolets que 's firen de carnada pera pescar pajell. **Bernarditos**

BERNARDO. A. m. y f. Relligiós o religiosa de l' ordre de Sant Bernat. **Bernardo.**

BERNAT. m. Nòm d' home. **Bernardo.** || Barra de ferro enganxada a la paret pera apuntalar la porta. **Tranca, barra, barrote.** || *Ter.* BALDA, 1. || —HERMITA. *Ictiol.* Mena de cranch que busca un caragol buit pera ficars'hi y poguer deïndre la part de darrera del seu cós, qu' és molt delicada. **Bernardo ermitaño, escita.** || —PESCAIRE. *Ornit.* Aucell de béch angulós, llarch, dret, puxagut, la llengua molsuda, les potes llargues y vermelles, la quá blava y el ventre pardo lleonat. **Guardario.** || Tarambana, de poch judici o formalitat. **Tarcirra, chorlito, tarantana, chisgaravis.** || —PUDENT. *Entom.* Insecte ab dos ordres d' ales, les superiors més curtes que 'l cós, color cendrós a la part anterior y de coure a la posterior: li agrada 'l blat, y la farina del grá que rosega no fermenta. **Catapalillo.**

BERNAT, BERNAT, ENDEVINA QUI T' HA TOCAT. Joch de nois en que tenen tapat d' ulls al que para y els altres apartats; va un, li pega un cop y se 'n torna, després va el que para y si endevina qui li ha

donat el cop, para a quèst en llòch seu. **Adivina quiènt te dió que la mano t' cortó.**

A LA CASA DE 'N BERNAT QUI NO HI ÉS NO HI ÉS CONTAT. *Ref.* A quien está en su tienda no le achacan en contienda.

BERNAT (Antoni). *Biog.* Predicador famós. Nat a Morella en 1543 y mort per la epidemia de son país en 1612. Ocupà càrrechs importants.

— ARMENGOL. *Biog.* Frare dominich de Barcelona, ont va néixer l' any 1330: mestre de Teologia a l' Universitat de Paris y que l' any 1369 era delinidor de la provincia d' Aragó. Va morir l' any 1387, deixant escrita una obra titulada: *Comentarios al maestro de las Sentencias.*

— (FRA). *Biog.* Mestre de l' obra de la Sèu de Tarragona. Va morir el 11 de Mars de l' any 1256.

— CALVÓ (SANT). *Biog.* V. CALVÓ (SANT BERNAT).

— D' ALCIRA (SANT). *Biog.* Nat a Pintarofes (Valencia), fill d' Almançor, alarb poderós. Convertit al cristianisme ell y ses germanes Çaida y Çoraida, prengueren els nòms de Maria y Gracia, deixant el el d' Almançor que portava. Sufriren el martiri per mà dels maometants. Llurs cossos están sepultats en Alcira, al convent dels trinitaris.

— METGE. *Biog.* V. METGE.

— Y BALDOVÍ (JOSEPH). *Biog.* Poeta valenciá y home de lleis popularíssim. Va néixer a la vila de Sueca l' any 1830 y va morir a Valencia el darrer dia del any 1864. Es considerat com el *Quevedo valenciá*. Cursada la carrera de Lleis a l' Universitat d' aquella capital, va exercir la facultat, ocupant varies càtedres de tal assignatura, fins a ésser nomenat jutge de primera instancia de Catarroja, éssent després diputat a Corts per la seua vila natal. Pero la seua fama prové del seu geni festiu, manifestat en moltíssimes poesies de caràcter popular que viurán tant com la llengua valenciana. En els periòdichs *El Sueco, La Donsayna y El Tabalet*, tots bens populars al regne de Valencia, hi va mostrar la seua gracia la *Musa del Jüquer*, com li deien els seus paisans, en treballs de prosa y vers que son models del humor valenciá. Mereixen esmentarse 'ls articles: *Berenar del carrer d' Alboraya, La paella de Sueca, Els misteris de Patraix*, les «Sessions periodístiques» d' *El Sueco*; els famosos versos: *Carta de Sento Beceroles y la Contestació de Pasqual Ratoll* a la meteixa, ademés de la *Oda à la col* y les *Cartes de Rodrigo a Gregoria*, del originalíssim *Expediente poètic prosalco* y del famós *Cementiri de Canta-cucos*. També creuà un poch el teatre valenciá, escrivint: *El Gafaut, Qui tinga cuchs que pele fulla, Pataques y caragots, L' agüello Pollastre* (parodia de *Don Juan Tenorio*), *La viuda y l' escolá* (parodia del *Sacristán y la viuda*) y un' altra parodia més.

Bernat Baldoví

— *Biog.* Comte de Barcelona, feudatari dels francs, que l' any 820 va substituir al comte Bara. Va fer un gran paper a la Cort de Lluís el Piadós. L' any 832 va ésser desposseït del seu càrrech per la dieta de Joac (Llemosi), posant'hi al seu llòch al comte Berenguer, y mort aquèst, va recobrar en Bernat el comtat de Barcelona y el ducat de la Septimania. Va morir l' any 844, segons uns, condemnat per justicia y, segons altres, assassinat a traicció pèl rei Carles el Calvo, fill d' ell segons totes les apariencies.

— *Biog.* Comte de Besalú, feudatari de França, l' any 834. Va ésser el tercer d' aquella autoritat comarcal instituida per Carles Magne, qui, a ran de la reconquesta, va dividir els territoris de Girona en quatre comtats: Empuries, Besalú, Girona y Parelada.

— I. TALLAFERRO. *Biog.* Personatge cavalleresch molt famós, nové comte independent de Besalú. Regí entre 'ls anys 989 y 1020, en que morí ofegat a les aigües del Rose (Ródano), tornant de Provença, ont anà a concertar la boda del seu fill Guillelm ab la noble Adela. Va ésser gran benefactor del monestir de Ripoll en 997; fundá y protegí alguns cenobis de l' alta montanya. Se titolá comte de Ripoll; sostingué campanyes contra els alarbs y resultá victoriós dels cristians revoltosos que assassinaren a son oncle Guifre. En companyia dels seus fills va anar a Roma, logrant del Sant Pare la institució del bisbat de Besalú (1017 a 1030). Les seues cendres son al monestir de Ripoll.

— II. *Biog.* Comte de Besalú en el sigle XI, fill de 'n Guillelm I *et Gras*, de qui fou hereu. Regí la comarca desde l' any 1052 al 1066, en companyia del seu germá Guillelm, y havent sigut assassinat aquest darrer, regná sol fins l' any 1097. Ampará dins el seu castell al bisbe Amat, llegat del Papa Gregori VII, al escapar-se de Girona en 1077, qui armá cavaller al comte Bernat. Va morir sense fills y va tindre per successor al seu nebot Bernat III.

— III. *Biog.* Darrer comte de Besalú, fill de 'n Guillelm II y d' Estefanía. Va governar dit comtat desde l' any 1097 fins al 1111, en que va morir sense fills, passant el comtat de Besalú, aixís com els de Ripoll, Vallespir, Fenolleda y Perapertusa, a mans del comte de Barcelona en Ramón Berenguer III, qu' era sogre de 'n Bernat.

BERNAT (Coll) *Orog.* Coll a 2,646 met. d' altitut, al S. O. del Conflent, prop de la frontera espanyola, depart del Pirineus Orientals. || — **SALVATGE.** Puig de la serralada que forma la partió entre 'l Llengadoch y 'l Conflent; té 2,427 met. d' altitut y és a la vora de Sanzá, depart. dels Pirineus Orientals.

BERNIA. f. *Ant.* Burell, roba basta de llana. *Bernia.* || La capa de dita roba. *Bernia.* || — (SERRA DE). *Orog.* Petita serra que hi há a llevant de Callosa de Ensarriá, prov. d' Alacant.

BERNÚS. m. ALBERNÚS.

BERNUY. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Altrón, prov. de Lleida.

BERRA. f. *Ter.* TRUJA.

BERRINA (Son). *Geog.* Caseriu del terme d' Inca (Mallorca).

BERRONER (Punta del). *Hidrog.* Cap de la banda N. O. de Formentera (Balears).

BERRÓS. *Geog.* Castell antich situat prop d' Escaló en la Vall d' Arán.

BERRÓS JOSSÀ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Jou, prov. de Lleida.

BERRÓS SUBIRÀ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Jou, prov. de Lleida.

BERRUGA. f. Duresa que 's fá com un grá, regularment a les mans o a la cara. *Verruga.* || Girasol major que cura les berrugues. *Verrucaria, heliotropio, girasol mayor.* || *Art. y Of.* Troç de fusta posat al revés. Soca d' arbre sense llarch ni revés, formant agües complexes.

BERRUGA. *Orog.* Cim de la Vall de Ribes

BERRUGASSA. f. aum. *Verrugassa.*

BERRUGÓS, A. adj. Qui té berrugues. *Verrugoso, averrugado.*

BERRUGUERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les berrugínees, que cura les berrugues. *Heliotropio, verrucaria, girasol mayor.*

BERRUGUETA. f. dim. *Verrugueta, verruguilla.*

BERRÚS. *Geog.* Antich poblat de la vora del Ebre, entre Faió, prov. de Saragossa, y Ribarroja, prov. de Tarragona. Avui no hi há més que l' ermita de Santa Magdalena. || *Hidrog.* Barranch que neix a Villalba, prov. de Tarragona, y desaigna a la vora del Ebre, junt

a l' antich poblat del seu nòm. || *Orog.* Serra de la prov. de Tarragona, situada entre Ribarroja y Faió.

BERRUSCA. f. *Ter.* RAPA.

BERTA. f. Blonda d' una quarta d' ampla que usen les senyores unida al escot de la part superior del vestit y cau sobre 'l pit y espatlles a manera de valona. *Berta.*

BERTA. *Geog.* Petit veinat de Gisclareny.

BERTELL. m. *Mar.* BARTRELL.

BERTÍ (Cingles de). *Orog.* Famosos espadats que hi há a la banda Oriental del Pla de la Garga, vora del riu Congost, prov. de Barcelona. || — (SANT PERE DE). Caseriu del dist. mupal. de Sant Quirce de Safaja, prov. de Barcelona.

BERTOLD. n. p. Bertoldo.

BERTRÁN (Felip). *Biog.* Bisbe, nat en la Serra d' Engarcerán en 1704 y mort a Madrid en 1783. El rei Carles III el designá bisbe de Salamanca en 1763, y en 1774 el feu Inquisidor general, havent estat el primer valenciá que ocupá tal càrrech. Escrigué sermons y cartes pastorals, que s' han imprés, aixís com les Constitucions del Reial Seminari de Sant Carles de Salamanca.

— (SANT LLUIS). *Biog.* (V. LLUIS BERTRÁN, SANT).

— Y BROS (PAU). *Biog.* Folk-lorista y poeta catalá, nat a Collbató l' any 1854. Llicenciat en filosofia y lletres, premiat en diferents certamens, guanyá la *Flor natural* als jochs Florals de 1885 per la seua poesia *Lletra de convit*. Viu al peu del Montserrat, recullint amorosament l' esplet de la musa popular, que li va servir pera formar els seus interessants llibrets: *Cançons y follies populars y Rondalística*. L' any 1877 va donar a la estampa una obreta, *De flor a flor* (dotze posades d' un poema), que revela un temperament de poeta dolcíssim. Va morir l' any 1890.

Fau Bertrán y Bros

— Y PASTOR (MARCH). *Biog.* Metge y catedràtic catalá. Va néixer a Tarragona l' any 1804. Brillá en la carrera, sobretot en toxicologia y en el professorat. Éssent catedràtic de Fisiologia de la facultat de Barcelona va ocupar la presidencia de l' Academia de Medicina. És numerosa la nota dels seus escrits professionals, abundant 'hi els estudis d' epidemiologia. Va morir a Barcelona l' any 1863.

— Y ROS (JOSEPH). *Biog.* Militar y magistrat. Va néixer a Barcelona l' any 1795. Seguí la guerra de la Independencia y, acabada la campanya, va cursar lleis, havent desempenyat molts càrrechs oficials. Va escriure sobre la mendicitat per encàrrech d' Espoz y Mina, Capità general de Catalunya. En 1854 va explicar en la «Societat Económica Barcelonina de Amichs del País» la manera d' establir un Banch hipotecari y com se podria aplicar a la nostra terra el crèdit territorial. Aixó va esdevenir el punt de partida pera la reforma de la llei hipotecaria. Va morir l' any 1855.

BERTRENADA. f. *Ter.* TONTERÍA.

BERTROL. m. Mena de cove ab un filat a la part estreta, de modo qu' entrant el peix a les malles, ja no 'n pot sortir. *Garlito, buitrón, nasa.* || *Met.* Trampa.

CAURE AL BERTROL. fr. *Mel. jam.* Caure algú al llas o trampa que se li havia parat. *Caer en el garlito.*

BERUSA. f. *Ant.* Tela de cotó procedent de Lió (França). *Berusa.*

BES. m. BEDOLL. || *Ter.* PETÓ. || *Nàut.* Cada una de les talles que formen la vela.

BESADA. f. Petó, l' acte de besar. *Beso.* || *Ant.* Llabi molt abultat. *Bezo.*

BESADOR, A. m. y f. Qui besa. **Besador**. || Qui és molt amic de besar. **Besador, besucador**.

BESALÚ. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; està situada a la vora del Fluvià, fou capital del antic comtat del seu nom y té 1,350 hab. || — (PARROQUIA DE). Agregat de pobles rurals que formen un sol districte municipal. El cap de l'ajuntament és Sant Farreol, tenint ademés els llocs de Almar, Aussinyá, Fáras, Junyá, Miana y Torre. Pertany aquest dist. a la prov. y

Segell de Besalú

bisb. de Girona, part. jud. d' Olot y té 795 hab.

BESAMANS. m. L'acte de concorre molta gent a besar les mans al rei y persones reials. **Besamanos**.

BESAMENT. m. *Ant.* BES.

BESÁN. *Geog.* Caseriu del dist. municipal d' Ainet de Besán, província de Lleida.

BESANT. f. *Ant. numis.* Moneda de plata que circulava a València en temps de Jaume II; valia dos vintidossos y setse maravedissos. **Besante**.

BESAR. v. a. Tocar ab els llavis alguna cosa en senyal d' amor o reverència. **Besar**. || Quan és repetidament. **Besucar**. || *Met.* Dit de les coses inanimades que 's toquen unes ab altres. **Besar**.

A **BESAR**. m. adv. *Niut.* Fins a tocar-se. A **besar**.

BESAR EL SAGELL. Senyal d' atacament que 's feia al rebre carta d' algú rei o príncep. **Besar el sello**.

BESAR ELS PEUS O LES TREPITJADES. fr. *Met.* **Besar la tierra que otro pisa**

ARA 'M BESES, ARA NO 'M BESES. *Loc. fam.* Ab que 's reprén la inconstància d' algú. *Desde que vi a tu tia muero de acedia; desde que no la veo, muero de deseo. El juego de la correhuela, cátele dentro y cátele fuera.*

BESARSE. v. r. **Besarse**. || Ensopegar de cop una persona ab un' altra **Besarse**.

BESAT, DA. p. p. **Besado**. || Dit de la part del pá que per haver-se tocat ab altre queda poch cuit **Suegra**.

BESAVI, A. m. y f. Pare o mare del avi o avia; és el tercer grau de parentiu directe. **Bisabuelo**, segund abuelo; **bisabuela**, segunda abuela.

BESCAMBRA. f. NECESSARIA.

BESCAMBRILLA. f. Joch de cartes, que 's juga ab trunfo. Al principi 's donen tres cartes a cada jugador, y després se van prenent una a una fins que s'acaven, y guanya qui té al fi més punts. **Brisca**.

BESCANÓ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora del Ter; té agregats els pobles de Estanyol, Montfullá y Vilana y compta 1,965 hab.

BESCANTAR. v. a. Desacreditar. **Denigrar**, dis-famar, **zaherir**.

BESCARÁN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la falda meridional de la serra del seu nom y té 340 hab. || — **RIUET DE**. *Hidrog.* Neix als estanyos del seu nom; passa pels termes de Bescarán, Castellnou de Carcolse, Estimariu y Torres y desaigna a la vora del Segre. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra que forma la frontera SE. de la Vall d' Andorra y la del NO. de la Cerdanya espanyola.

BESCOLL. m. La part posterior del coll. **Pescuezo**, cerviz, cerviguiño, pestorejo.

BESCOLLADA. f. Cop al bescolí. **Pescozón**, pescozada, pestorejón.

BESCOLLÁS. m. aum. Gran bescoll. **Gran pescuezo**.

BESCOLLEJAR. v. a. Dar pescozones.

BESCOLLUT, DA. adj. Qui té molt gros el bescoll. **Pescozudo**.

BESCOMPTARSE. v. r. Equivocarse al comptar. **Errar la cuenta**. || Enganyarse, equivocarse ab alguna altra cosa. **Engañarse, equivocarse**.

BESCOMPTAT, DA. p. p. **Errado**.

BESCOMPTE. m. Equivocació al comptar. **Trabacuenta, yerro de cuenta**. || *Met.* EQUIVOCACIÓ. || Lo que 's fa maliciosament en un compte. **Gabarro**.

BESCUIT. m. Pasta de farina, ous y sucre. **Bizcocho** || **PÁMPOL**. || **GALETA**. || adj. **BESCUITAT**.

BESCUITADA. f. Sopa de bescurts ab llet. **Bizcochada**.

BESCUITÁM. f. Provisió de bescuit. **Pantica**.

BESCUITAR. v. a. Recoure 'l pa pera que 's pugui consejar millor. **Bizcochar**.

BESCUITAT, DA. p. p. **Bizcochado**.

BESCUITELLA. f. Mena de rosquilla de dos óvals units quasi en forma d' ulleres. **Bizcotela**.

BESCUITER, A. m. y f. Qui fa o ven bescurts. **Bizcochero**. || m. Eina que serveix pera posar bescurts. **Bizcochero**.

BESCUITET. m. dim. **Bizcochito**.

BESEDA o **BOSEDA**. *Geog. ant.* Nóm de Caldes de Montbui, prov. de Barcelona, en temps dels romans.

BESELDUNUM o **BESIDUNUM**. *Geog. ant.* Nóm de Besalú, prov. de Girona, en temps dels romans.

BESELGA. *Geog.* Caseriu del terme d' Estivella, prov. de València.

BESERO (Puig de). *Orog.* Puig de 2,583 met. de altitud, situat a la vora del Noguera de Cardós, al NE. de Tabascán, prov. de Lleida.

BESET. m. dim. **Besico, besito**.

BESETS DE MONJA. f. *Bot. ter.* **FANALS**.

BÉSINES (Coll de). *Orog.* Collada del antic comtat de Foix, de 2,350 metres d' altitud, al N.E. dels pichs **Péjàroux**.

BESNÈT, A. m. y f. Fill o filla del nèt o neta. **Biznieto**.

BESNETOLÍ, NA. m. y f. Fill del besnèt o besneta. **Tataranieto, chosno**.

BESNEULA. f. *Bot.* **MANEULA**.

BESNÈLIQUES. f. pl. *Bot.* Secció de la tribu de les borratxínees, del género cinoglosa. **Cinoglóseas**.

BESORA (Joseph Geroni). *Biog.* Canonge de la seu de Lleida, en el sigle XVII; era natural de Barcelona, doctor en Teologia y gran humanista. Va ésser diputat del seu capítol al parlament general convocat a Barcelona l' any 1653, havéntseli revocat els poders més tart. Va deixar en testament 5,577 volums a la Biblioteca dels Carmelites de Barcelona. Va escriure un llibre de *Cosas memorables*, y va morir a Barcelona l' any 1664.

BESORA. *Geog.* Poblet del dist. municipal de Naves, prov. de Lleida. || — (SANTA MARIA DE). *Geog.* Poble de 448 hab., districte de Vich, prov. de Barcelona. || — (COLLADA DE). *Orog.* Tocant al poble del meteix nom.

BESORI. *Orog.* Puig de 360 met. d' altitud de la serra d' Aledua, part. jud. de Carlet, prov. de València.

BESSACH. m. Alforges de pell. **Bizazas, bizazs, bizazas**.

BESSES (Les). *Geog.* Poble que hi havia a la vora del riu Set, prop de Cerviá; avui és del tot arrunat.

BESSIANS (Sant Andreu de). *Geog.* Poblet de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Esséra.

BESSÓ, NA. m. y f. El germà o germana d'un meix part. Mellizo, gemelo.

BESSOGNÀ. f. Ant. URGENCIA, NECESSITAT.

BESSOGNAR. v. n. Ant. NECESSITAR.

BESSOGNÓS, A. m. y f. Ant. MENESTERÓS, NECESSITAT.

BESSOGÓN. m. Ant. MENESTER, NECESSITAT.

BESSONADA. f. Part de dos germans. Mellizos, gemelos.

BESTARD (Joan). *Biog.* Inteligent artista mallorquí del segle XVII, un de s millors del seu temps. És autor de grandiosos i admirables composicions pictòriques. N' existeixen avui alguns, al Museu provincial y a casa la ciutat de Palma (1629), a l' altar major de la parroquia de Randa, a la sala rectoral del col·legi de la Verge de la Sapiencia, etc. Aquest artista havia adoptat el procediment (posat de moda en temps posteriors) de donar als quadros la entonació general propia pera lograr l' efecte desitjat en el seu conjunt.

BESTIA. f. Animal irracional. S' aplica més particularment als de quatre potes. **Bestia, bruto.** || *Met.* Persona ruda. **Bestia, bruto.**

BESTIA ASSENYALADA. Se diu de la persona contrafeta y dolenta. *Hombre señalado.*

BESTIA BRUTA. Sumament incapàs, tonto. *Bestia bruta, zafio, salvaje.*

BESTIA DE CÀRREGA. La que serveix pera portarla. *Bestia de carga, bestiaje.*

DE BESTIA ASSENYALADA LIBERANOS DOMINE. fr. *Met. fam.* Ab que 's denota que 'ls contrafets acostumen a ésser dolents, y que no 'ns devém fiar d'ells. *De hombre señalado libranos. Señor.*

FER TORNAR BESTIA. fr. *Met.* Fer qu'algú obrí com a bestia. *Avilantar.*

FEU PLERS A BESTIES Y OS HO PAGARÁN AB COSSSES. af. Ab que 's significa 'l desagraiment d'algú. *Haz bien y no cates a quién.*

MITJ BESTIA. *Semirracional, medio bruto.*

QUI AMENASSA Y NO PEGA PER BESTIA 'S QUEDA. *Ref.* Ab que 's nota als que amenassen y no tenen valor pera executar. *Quien amaga y no da, miedo ha.*

QUI BESTIA VA A ROMA, BESTIA 'N TORNA. *Ref.* Que indica, que qui és molt tonto per molt que fassi no 's pot avispar. *Fuime a palacio, fui bestia y volví asno.*

SENSE DIR BESTIA QUÉ FAS. *Loc. fam.* SENSE DIR ASE NI BESTIA.

VIURE CÒM UNA BESTIA. fr. Viure algú com si estigués destituit de raó y sense cap fre. *Vivir como una bestia.*

BESTIAL. adj. irracional. **Bestial, brutal, estúpido.**

BESTIALÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt bestia, tonto, etc. Muy estúpido.

BESTIALÍSSIMAMENT. adv. m. Estupidísimamente.

BESTIALITAT. f. Brutalitat, acció brutal. **Bestialidad, brutalidad, estupidez.** || Ferocitat. **Bestialidad.** || Pecat contra la naturalesa. **Bestialidad.**

BESTIALMENT. adv. m. A manera de bestia. **Bestialmente.**

BESTIÀM. m. Se diu de les besties de càrrega. **Bestiaje.** || Bestiar de pastura. **Ganadería.**

BESTIAR. m. Tot género d'animals que 's críen pèl servei y utilitat del home. **Ganado.** || *Met. fam.* S' aplica a les persones. **Ganado.** || — CABRIU O CABRUM. **Ganado cabrio.** || — DE CERDA. **Tocinos, ganado de cerda.** || — DE LLANA. **Ganado lanar.** || — DE LLISTA. *Ter.* Els bens triats pera ferne marrans y moltons. **Ganado escogido.** || — GROS. El que 's compón de caps majors, com: bous, mules, engues, etc. **Ganado mayor.** || — MENUT. El que 's compón de caps menuts, com: ovelles, cabres, etc. **Ganado menor.** || Les cries d'aquest bestiar. **Ganado menudo.** || — MERI S' aplica al

qui passa d'una part a altra y té la llana fina y frisada. **Ganado merino, trashumante.**

BESTIAR DE MÓLTS, EL LLOP SE 'L MENJA. *Ref.* Denota que lo qu' està a càrrec de molts, ningú ho cuida. **Asno de muchos, lobos le comen.**

BESTIAR TENDRE, DEIXEULO BEN PASTURAR. *Ref.* Vol dir que al jovent se li ha de deixar certa llibertat pera que creixi y 's deseurotlli bé.

BESTIASSA. f. aum. **Bestiazo, bestión.**

BESTIEJAR. v. n. Fer el boig. **Bobear, loquear.**

BESTIESA. f. Bogaeria, tonteria. **Necedad, boberia.**

DIR O FER BESTIESES. *Expr. met. fam.* **Decir necedades, bobear.**

BESTIETA. m. dim. **Bestezuela.**

BESTIOLA. f. dim. y

BESTIOLETA. f. dim. **Bestieta.**

BESTIOTA. m. y f. **BESTIASSA.**

BESTRACÀ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Baget, prov. de Girona. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra que forma la divisoria entre les rieres de les Escalles y Oix, prov. de Girona, y quin cim més enlairat té 1,040 met. demunt el nivell del mar.

BESTRER. v. a. Ant. Pagar per endevant. **Anticipar, adelantar.** || *Met.* Introduir-se importunament a una conversa. **Meter su cucharada.** || *Met.* Suplir lo que un altre deu pagar ab el dret de reintegrarse. **Bastar.** || *Met.* **Pegar.**

BESTRET, A. p. p. **Anticipado, adelantado.**

BESTRETA. f. **Dinero adelantado.**

BESTREURE. v. a. Pagar per endevant alguna cosa o avensar diners sobre alguna feina. **Pagar por adelantado ó adelantar dinero.**

BESUGADA. f. Menjada de besugos. **Besugada.**

BESUGO. m. *Ichtiol.* Peix de mar molt gustós, de uns trenta centímetres de llargh, comprimit, el llom blau clar y 'l ventre blanc; té una clapa negra prop de les ganyes. **Besugo.**

BESUGUER. m. Ham pera pescar besugos. **Besugiero.**

BETA. f. *Naut.* Qualsevulla de les cordes empleades als aparells, com no sigui guindaleta o un' altra corda que tingui 'l seu nom particular. **Beta.** || Nòm genèrich de tota mena de corda empleada dins dels barcos.

BETAY. m. Ant **Batallador.**

BÈTERA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Liria; és a la vora de la riera de Caraiet, té estació de F.-C. y 2,829 hab.

BETES. *Ichtiol.* Nòm vulgar del peix *cepola rubescens.* **Doncella.**

BETESA. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és al peu de la serra de Sis y té 396 hab.

BETES BLANQUES. *Orog.* Montanyes de la prov. de Girona, prop del Pirineu, entre la encontrada de la Vall de Ribes y la de Camprodón.

BÈTICA. f. Nòm que 's donava a l' Andalusia. **Bética.**

BÈTICH, CA. adj. Natural o pertanyent a la Bética. **Bético.**

BETLÁN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Viella; és entre montanyes, a la vora del riu Barrador, afluent de la dreta del Garona, y té 396 habitants.

Segell de Bestracà

Segell de Betllán

BETLEMITA. m. Relligió del ordre de betlemites, als quals l'any 1257 se'ls hi concedí un establiment a Cambridge, Inglaterra: el seu hàbit era semblant als dels germans penitents, ab una estrella vermella de cinc raigs al mitj d'un escut blau, pera significar la estrella de Betlem, qu'és lo que doná'li nòm als betlemites. **Betlemita.** || pl. Relligiosos hospitalaris de les Indies Occidentals. Innocenci XI els permeté fer vots: avans havien format una congregació secular de la tercera ordre de Sant Francesch, fundada pel germà Pere Bethencourt, natural de la illa de Tenerife; també hi havia monjes hospitalaries betlemites. **Betlemitas.** || Natural de Betlém.

BETLEMÍTICH, CA. adj. Cosa de Betlém. **Betlemítico.**

BETLLANS. *Geog.* Veinat del terme de Conat, de part. dels Pirineus Orientals.

BETREN. *Geog.* Poble del dist. mupal. d'Escunyanu prov. de Lleida.

BETÚM. m. Materia de diferent color, crassa y untosa, que's trova a alguns llachs, y és inflamable com el sofre. **Betún.** || Compost de calç, sofre, seu y altres ingredients pera unir canonades y altres coses. **Betún.** || — DE FOCH. El compost de pega grega, cera, encéns mascle y polvos de pedra pera ajuntar bé algún troç d'estatua. *Betún de fuego.*

BETUMINAR. v. a. *Ant.* Embetumar.

BETUMINÓS, A. adj. Lo que té betúm o s'hi sembla. **Betuminoso.**

BÉUDA. *Geog.* Poble de calç, sofre, seu y bisb. de Girona, part. jud. d'Olot; està situat al peu d'una montanya, té agregats els llochs de Lligordá, Palera y Sagaró, reunint entre tots 645 hab.

BEULAIGUA. *Geog.* Caseriu de Sant Martí de Bas, prov. de Girona.

BEURADA. f. El morter o guix cla que's tira als junts de les pedres pera unirles. **Lechada.**

BEURADOR. m. ABEURADOR.

BEURATGE. m. *Ant.* BEGUDA.

BEURE. m. a. Engullirse algún licor. **Beber.** || Si la beguda és xacolata, té, café, purga, Himonada o qualsevol reifresch, se diu: *pendre*. **Tomar.** || Reconcentrar, refollar, doblegar alguna cosa, com: *la roba d'un vestit quan s'estreny*. **Embeber.**

BEURE A GALET. *Loc.* y **BEURE A LA REGALADA.** *Loc.* Beure deixant caure d'alt el licor. *Beber d'chorro.* || Creure fàcilment les notícies. *Beber en pilón.*

BEURE A LA SALUT D'ALGÜ. *Loc.* Brindar, *beber a la salud de alguo.*

BEURE AMORRAT, O BOCA PER AVALL. *Loc.* *Beber de bruces.*

BEURE A MORRO. *Loc.* Beure xuclant el galet. *Mamar.*

BEURE MOLT Y ANAR DRET NO POT ÉSSER. *Ref.* Aménassa als que per medis il·lícits volen ferse rics en poch temps. *Quien en un año quiere ser rico, al medio le ahorcan.*

BEURE Y BUFAR NO POT ÉSSER. *Ref.* Denota que no's poden fer a un temps coses incompatibles. *Soplar y sorber no puede junto ser; no se puede repicar y andar en la procesión; muchos ajos en un mortero, mal los maja un majadero.*

BEURE Y TORNAR'HI. fr. Qu'explica l'empenyo ab que's fá una cosa descansant y fent pausa pera tornar'hi ab esforços. *¿Qué hemos de hacer? Descansar y vuelta á beber.*

DESCANSAR Y TORNAR A BEURE. f. *Met.* Explica la porfía y tenacitat ab que se sosté alguna oposició, en que apar se cedeix, y s'hi torna ab nou esforços. *Descansar y vuelta á beber.*

DONAR BELRE. fr. *Dar de beber.*

DONARLI BEURE AB UN ESCLOP O AB UNA BANYA DE GAT. fr. *Met. fam.* BELL MAL SE'N FÁ.

MIREU LO QUE BECH Y NO LA SET QUE PATESCH. *Ref.* Denota que algú atén als efectes sense mirar les causes. *Miráis lo que bebo y no la sed que tengo.*

BEURE'S. v. r. Empaparse d'aigua. **Embeber.**

BÈURESE'HO. *Expr. fam.* Creure alguna cosa. **Tragarse lo.**

BEURIM. m. *Ter.* BEURADA.

BEVENDA. f. *Ant.* PURGA. || *Ant.* BEGUDA.

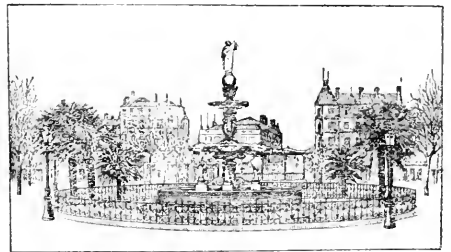
BEY. m. Governador del país o ciutat marítima de Turquia. **Bey.** || Ratlla o defecte d'unió que's presenta a la massa general d'algunes pedres de fil, per ont se solen trencar al picarles. **Pelo.**

BEYRE. m. *Ant.* Copa.

BÉZIERS. *Geog.* Ciutat de la Catalunya francesa, are capital del depart. del Herault, ab 52,268 habitants. És la *Balerra Septimanorum* dels romans, y fou una de les poblacions que més sofriren durant la guerra dels Albigesos. És una de les poblacions industrials y agrícoles més importants del Mitjdia de França, y serva monuments ben notables dels períodes ar-

Escut de Béziers

Piazza y font de la Ciutat de Béziers

tics y mitjeval, de l'influencia catalana-aragonesa en aquells indrets.

BEZOAR. m. Pedra o concreció que's trova al ventre d'algunes cabres de la India y's creia que era un remei excel·lent contra del verí y altres mals. **Bezoar.**

BEZOÁRDICH. m. Medicament que conté polvos de bezoar. **Bezoárdico.** || adj. Tot lo que pertany al bezoar. **Bezoárdico.**

BEZOÁRICH, CA. adj. Lo que conté bezoar, y també'ls medicaments contra del verí. **Bezoar.** || — **MINERAL.** *Med.* Antimoni reduit a polvos blancs per medi de diferents dissolucions en els àcids de la sal comuna y del nítre, y de repetides evaporacions. **Bezoárico mineral.**

BIADA (Miquel). *Biog.* Comerciant ardit y emprenedor, qui l'any 1846 va tindre la idea de fer un carril entre Barcelona y Mataró, quan encare no n'hi havia cap a Espanya, aguantant imperturbable les burles dels escèptics y la desconfiança general contra'l seu plan. Va comensar les obres pel juny del any 1847, y ab la seua perseverancia, havent venut tota mena de obstacles, s'inaugurava la línia'l dia 28 d'octubre de 1848. Aquest fou el desé carril establert al món. S'encunyá una medalla en bronze pera commemorar aquest avéns. En Biada no va poguer fruir el goig de veure realisada la seua obra per haver mort avans.

Miquel Biada

BIAIX. m. Cosa tallada o posada obliquament, *Sesgo*. || *Ar. y Of.* Peça posada obliquament; el tall de les esteses; situació d' un objecte. *Sesgo*.

A **BIAIX**. m. adv. Obliquament, al través. **Al sesgo, sesgadament**. || — **DE CARTABÒ**. *Ar. y Of.* Biaix tirat ab l' instrument que forma triàngul rectàngul. || — **PERDUT**. Tot biaix que se separa del àngul recte.

BIANYA (Ramon de). *Biog.* Escultor català de les derrerres del segle XII y comensaments del XIII. Personalitat artística molt remarcable, segons és de veure en les dues lloses sepulcral encastades avui en les parets del claustre d' Elna (Roselló), firmades del propi artista. A judicar pèl cognòm, tal vegada seria empurdanés.

BIAR. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, diòc. de Valencia, part. jud. de Villena; és al vessant N.O. de la montanya del Cavall y té 3,581 hab.

BIARSENIAT. m. *Quim.* Sal en que l' àcid arsènic conté doble quantitat d' oxigeno que la base. **Biar-seniato**.

BIATÒMICH, CA. adj. *Quim.* Se diu del cós que comparat ab un altre de idéntica composició, conté en igual volúmen doble número d' àtoms simples. **Biatómico**

BIBÀSICH, CA. adj. *Quim.* Se diu dels oxissals que contenen dues voltes tanta base com quan se troven en estat neutre, y de les sals atòides que resulten de la combinació d' un àtom de la neutra y dos del òxit del meteix radical. **Bibásico**.

BIBIÀ. n. p. **Bibiano**.

BIBILONI (Geròni). *Biog.* Frare franciscà y escriptor. Nat a Palma l' any 1802. Catedràtic de retòrica a Mallorca l' any 1826. En 1835 va fer oposicions, ab èxit, pera la càtedra d' humanitats castellanés del Institut balear. Traduí del francès: *Derrotero del Brasil*. L' any 1818 va publicar un quadern de 55 planes, titulat: *Cristianos socialistas, y més tart: Explicaciones que, en descargo de su conciencia y rectificación de sus ideas... presentó al... obispo Rafael Manso...* (1855).

BIBLIA. Colecció dels llibres canònichs del Vell y Nou Testament. **Biblia, Sagrada Escritura, letras sagradas**.

BIBLIÀTRICA f. Art de restaurar els llibres. **Bibliàtrica**.

BIBLICH, CA. adj. Lo que pertany a la Biblia. **Biblico**.

BIBLIÓFIL, A. m. y f. Aficionat als llibres. **Bibliófilo**.

BIBLIÓGRAF. m. Qui posseïx un gran coneixement de la bibliografia. **Bibliógrafo**.

BIBLIOGRAFIA. f. Descripció, coneixement de llibres, de llurs edicions, etc. **Bibliografía**.

BIBLIOGRÀFICH, CA adj. Lo que pertany a la bibliografia. **Bibliográfico**.

BIBLIOMANÍA. f. Afany, ansia de tindre llibres. **Bibliomania**.

BIBLIOMANIÀTICH, CA. adj. Possent de la bibliomania. **Bibliomaniático, bibliómano**.

BIBLIOTECA. f. Gran colecció de llibres posats per ordre dins d' armaris o prestatges. **Biblioteca**. || El local que conté 'ls llibres y quina entrada generalment es pública durant certes hores. **Biblioteca**. || L' obra que compén la llista o catàlech d' escriptors, llurs obres y professions. **Biblioteca**.

BIBLIOTECARI. m. Qui cuida d' una biblioteca. **Bibliotecario**. || adj. Lo que pertany a la biblioteca. **Bibliotecario**.

BIBLIÓTOFO, A. m. y f. Aquell qui es tan avar dels seus llibres que no 'ls deixa a ningú. **Bibliótofo**.

BIBLISTES. m. pl. Certs heretges, que deien que

sols la Biblia era la regla de fé, despreciant la tradició apostòlica y 'ls concilis. **Biblistas**.

BIBRACTEOLAT, DA. adj. *Bot.* Se diu dels vegetals que tenen dues bràctees. **Bibracteolado**.

BICARBONAT. m. *Quim.* Nóm genèrich de totes les sals formades per l' àcid carbònic, que 'l contenen en doble quantitat que 'ls carbonats. **Bicarbonato**. || adj. Se diu del segón gran de carbonisació del hidrògen, que conté dues voltes més carbono que 'l primer. **Bicarbonado**.

BICARBURO. m. *Quim.* Carbuero que conté carbono en doble proporció del contingut en un altre. **Bicarburo**.

BICARENAT, DA. adj. *Bot.* Que tè dues carenes o pétals inferiors. **Bicarenado**.

BICIANAT. m. *Quim.* Nóm genèrich de les sobresals en que l' oxigen del àcid ciànic és doble que 'l de la base. **Bicianato**.

BICIBERRI. *Orog.* Cim de la divisoria de la Vall d' Arán ab el Pallars (3.000 m.) || — (CERCLE Y ESTANYNS DE). *Hidrog.* Inponent amfiteatre de la serra de Montaró.

BICOLORINA. f. *Quim.* Substancia que 's trova a la tintura de quasia, a la dissolució del subsulfat de quina, etc., y dona als líquids en que 's disol la virtut de pintar de blau. **Bicolorina**.

BICOQUET. s. m. **BIGOTERA**.

BICORDATURA. f. La doble escala en els instruments músichs d' arch. **Bicordatura**.

BICORN. adj. *Poët.* De dos corns o puntes. **Bicorne**.

BICORP. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Enguera; és a la vora de la riera de Corralejo y té 961 hab.

BICOSA. f. Cosa de poca entitat o despreciable. **Bicoca**. || Fortificació petita y de poca defensa. **Bicoca**.

BICOTILEDONI, A. adj. *Bot.* Calificació de les plantes que tenen dos lòbuls o cotiledons. **Bicotiledóneo**.

BICROMAT. m. *Quim.* Nóm de les sals que contenen dues parts d' àcid cròmic per una de base. **Bicromato**.

BIDENT. adj. De dues dents o puntes **Bidente**.

BIDULF. n. p. **Bidulfo**.

BIEL, BIELÓ. Nóm vulgar de *Gabriel*.

BIENNAL. adj. Cosa de dos anys. **Bienal**.

BIENNI. m. L' espai de dos anys. **Bienio**.

BIERT. *Geog.* Poble agregat al dist. mupal. de Canet d' Adri, prov. de Girona.

BIFER, A. adj. *Bot.* Que floreix dues vegades l' any. **Bífero**. || *Miner.* Crestall en que cada àngul sòlit y cada cantell de la forma primitiva experimenta dos decreixements o mimves.

BIFI, A. adj. Se diu de qui tè 'l llavi de baix més gros y sortit que 'l de dalt. **Befo**.

BIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* Vegetal que tè dues fulles oposades. **Bifoliado**.

BIFOLIATAT, DA. adj. *Bot.* Se diu de les fulles compostes de dues fulletes. **Bifoliatado**.

BIFOSFAT. m. *Quim.* Sals dobles en que l' oxigen del àcid fosfòric és doble del de la base. **Bifosfato**.

BIFOSFIT. m. *Quim.* Sal doble en que l' oxigen del àcid fosforós es duplo del de la base. **Bifosfito**.

BIFULLADES. adj. pl. *Bot.* Se diu de les fulles que tenen el peciol comú acabat ab dues fulletes. **Bidigitadas**.

BIFURCARSE. v. r. Dividir-se o partir-se en dos. **Bifurcarse, ahorquillarse**.

BIGA. f. Fusta llarga y grossa, pera formar els sostres dels edificis. **Viga.** || En el molí del oli, fusta quadrada molt llarga y grossa qu'apreta 'ls espartins pera exprémer l'oli de la pasta. **Viga.**

BIGA CURTA. *Barrote.* || — DE VINT PAMS. *Colaña.*
BIGA DE LA ESQUENA: ESPINADA.

BIGA TRAVESSERA. La que 's posa de través. *Viga traviesa.*

CONTAR LES BIGUES. fr. *Met. fam.* Tractar d'unes coses y fixarse en altres. *Mirar al ciclo ó al techo; mirar ó contar las vigas*

BIGAL. m. *Ter.* ESPINADA.

BIGÀM. m. Conjunt de bigues. **Vigueria.**

BIGAMIA. f. Segón matrimoni que contrá el marit o muller que sobreu al altre. **Bigamia.** || L'estat d'un casat ab dues dones a un meteix temps o d'una casada ab dos homes. **Bigamia.**

BIGAMO. m. Casat ab dues dones a un meteix temps o ab vídua, o dues vegades ab soltera. **Bigamo.**

BIGARRADURA. f. Varietat. **Abigarradura.**

BIGARRAMENT. adv. m. Variació. **Abigarrament.**

BIGARRAR. v. a. Posar a una cosa diferents colors o senyals sense ordre ni concert. **Abigarrar.**

BIGARRAT, DA p. p. **Abigarrado, bigarrado, gayado.**

BIGART. adj. Nóm injuriós que 's dona al relligiós entremaliat. **Bigardo, begardo.**

BIGASSA. f. aum. **Vigaza.**

BIGASTRO. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, bisb. y part. jud. d'Oriola; és un poch apartat del Segura y té 1,600 hab.

BIGAT. m. Llóm de les cavalcadures. **Pañomilla.**

BIGEMINAT, DA adj. *Bot.* Fulla quin pecfol comú acava ab altres dos secundaris ab un parell de fulletes a cada hñ **Bigeminado.**

BIGEST. m. ANY DE TRASPÀS.

BIGNORNIA. f. *Art. y Of.* Enclusa molt petita al banch de treballar.

BIGOT. m. *Ter.* BIGOTI, MOSTATXO.

BIGOTA. f. Corriola sense politxa o roda ab forats al mitj. **Vigota.**

BIGOTADA. f. Cop que donen els nois ab la punta de la baldula demunt d'un'altra baldufa. **Caçada.**

BIGOTÁS. m. aum. **Bigotazo.**

BIGOTER, A. adj. *Ter.* DEIXAT. || Sense compassió.

MARE BIGOTERA. *Ter.* La que tracta als seus fills sense ternura ni compassió, a vaqueta. *Mala madre.*

BIGOTERA. f. Troç de panyo o cosa semblant que subjecta els bigotis. **Bigotera.** || Troç de cuiró o xarol que 's posa a les puntes del calsat fet de roba. **Bigotera.**

TINDRE BONES BIGOTERES. fr. *Fam.* Ésser hermosa una dona. *Se bien parecida; tener buenas bigoterías.*

BIGOTI. m. y

BIGOTIS. m. pl. El pel que surt demunt del llavi de dalt. **Bigote.** || LLAVI. || A l'impremta, adorno compost de dues ratlletes en figura de bigotis. **Bigote.**

BIGOTI REBANXINAT. *Bigote á la fernandina.*

CAURE DE BIGOTIS. fr. *Fam.* Caure de cara a terra. *Dar de hocicos; caer de bruces; besar el suelo; hocicar.*

CLAVAR PÈLS BIGOTIS. fr. *Met.* Dir en presencia de algú lo que no voldria escoltar. *Decir en las barbas, ó en sus barbas; echar en cara; decir en sus hocicos.*

HOME DE BIGOTIS. *Loc. fam.* Valent, grave, *Hombre de bigote, ó bigotes.*

LLEPARSE 'N ELS BIGOTIS. *Expr. met. fam.* Trobar molt de gust en alguna cosa. *Chuparse los dedos.*

NO SERÀ PÈLS SÈUS BIGOTIS. *Expr. met. fam.* Ab que 's prevé a algú, que no lograrà lo que intenta o preté. *No te verás en ese espejo.* || Dit en alabansa d'alguna dona, que no será per qui 's proposa, ja la demani per ell o bè sigui per conversa. *No se peina para él.*

PASSARSE LA LENGUA PÈLS BIGOTIS. fr. *Met. fam.* Lleparse 'ls llavis. *Retamarse.*

PEGAR DE BIGOTIS. fr. CAURE DE BIGOTIS.

TINDRE ALS BIGOTIS. fr. *Met. fam.* Tindre molt aprop. *Tener delante.*

TINDRE BIGOTIS. fr. *Met. fam.* Mantindres ferm, tindre constancia. *Tener bigotes.* || Ésser molt valent y animós. *Tener pelos en el corazón.* || *Met.* Tindre gran dificultat, o ésser molt enrincada alguna cosa. *Tener uñas ó pelos.*

BIGUES (Pla de les). *Orog.* Pla a 1,800 d'altitut a tramontana de Camprodon, prov. de Girona.

BIGUES (Sant Pere de). *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers; és en lloch montanyós, al neixement de la riera de Tenes y té 899 hab.

BIGUETA. f. dim. **Vigueta.**

BILA. f. *Ant.* Bilis.

BILBAI, NA. adj. Natural de Bilbao o lo pertanyent al seu territori. **Bilbaino.**

BILIARI, A. adj. Pertanyent a la bilis. **Biliario.**

BILIGONORREA. f. Malaltia dels ronyóns. **Biligonorrea, gonorrea.**

BILINGÜE. adj. Lo qu'está escrit en dues llengües. **Bilingüe.**

BILIÓ. m. *Arif.* Un milió multiplicat per un altre, o un milió de milions. **Billón.**

BILIÓS, A. adj. Qui té molta bilis. **Bilioso.** || *Met.* Coléric. **Bilioso.**

BILIS. m. Un dels humors del cos humá; se forma al fetje, es viscós, amargant y té un color groguench. **Bilis.** || *Met.* Cólera, rabia.

BILORDA. f. *Ter.* BROSSA.

BILL. m. Veu inglesa que significa lo meteix que projecte, petició, etc. **Bill.**

BILLAR. m. Joch que 's juga ab boles de marfil impulsades ab un taco sobre una taula rectangular ab una barana d'uns quatre dits tot voltant, cuberta de baieta, que té regularment una tronera a cada un dels quatre cantons y dues al mitj arrimades a la barana. **Billar.** || Casa pública o lloch on hi há la taula o taules pera jugar a billar. **Billar.**

BILLONALLA. f. *Ant.* MONEDA DE VELLÓ.

BIMÁ, NA. adj. Que té dues mans. **Bimano.**

BIMBALOT. m. Joguina de criatures. **Traveja, juguete.**

BIMEMBRE. adj. *Ret.* Dit del període que consta de dues parts o membres. **Bimembro.**

BIMESTRE. adj. Lo que dura dos mesos. **Bimestre.**

BIMFARÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Alfés, provincia de Lleida.

BIMITJANA. adj. *Geom.* Línea total formada per l'unió d'altres dues commensurables en potencia. **Bimedia, bimedral.**

BINARI. m. *Arif.* Número que consta de dues meitats. **Binario.** || *Mús.* Compás que consta de dos moviments iguals. **Binario.**

BINATERA. f. *Naut.* Cap de corda prim y curt que serveix pera subjectar la vela o un'altra corda pera que no pengi. **Binatera.**

BINIALDALLA. *Hidrog.* Cala del dist. marítim de Maó (Menorca).

Segell de Bigues y Riells

BINIALMARA. *Geog.* Caseriu del terme de Sance-lles (Mallorca).

BINIANCOLLA. *Hidrog.* Cala del dist. marítim de Maó (Menorca).

BINIARAIX. *Geog.* Caseriu del terme de Sóller (Mallorca).

BINIARROY. *Geog.* Aldea del terme de Selva (Mallorca).

BINIBASSI. *Geog.* Aldea del terme de Fornalutx (Mallorca).

BINI-BECA (Punta de). *Hidrog.* Cap de la costa S.E. de l'isla de Menorca.

BINIDALI. *Hidrog.* Cala del dist. marítim de Maó (Menorca).

BINIFALET. *Geog.* Aldea del terme de Llubi (Mallorca).

BINIFAT. *Geog.* Caseriu del terme de Sancelles (Mallorca).

BINIFERRI. *Geog.* Caseriu del terme de Sancelles (Mallorca).

BINIFONBELL. *Geog.* Caseriu del terme de Sancelles (Mallorca).

BINIFONS Y CASES D'EBERA. *Geog.* Aldea de la prov. d'Osca, bisb. d'Urgell, part. jud. de Benabarre.

BINIGOMAR. *Geog.* Caseriu del terme de Pollensa (Mallorca).

BINIMELIS (Joan Baptista). *Biog.* Metge, cronista, matemàtic i astrònom mallorquí. Nat a Pollensa l'any 1538, mort poch després d'entrar a la carrera eclesiàstica l'any 1616. Va estudiar a Palma, acabant la carrera de Medicina a València ab el célebre Lluís Collado. Després va anar a Roma, estudiant ciències físiques fins l'any 1570, que va retornar a Menorca pera ferne 'l mapa y 'l de l'isla de Cabrera. Nomenat *Cronista de Mallorca*, va comensar el seu treball en 1585, escrivint en sa llengua nadiua tres volums en foli, acabats en 1606, que resten inédits. Fou el primer cronista de l'isla. Inventà instruments astronòmics. A n'ell se degué la instauració dels focs, o llums en les talaies, pera comunicar-se d'extrém a extrém de l'isla el moviment de les embarcacions y sa procedencia. Escrigué en mallorquí un tractat pera fer oli, altre pera curar les ferides y cops al cap y altre de les virtuts de l'herba *nicotiana*; en castellà una interessant noticia de les rendes de la catedral de València, y en llatí un tractat de matemàtiques y dues obres d'astronomia. Hi han onze tractats més de Medicina escrits per ell.

BINI-PARRAIX. *Hidrog.* Cala del dist. marítim de Maó (Menorca).

BINISAFULLA. *Hidrog.* Cala del dist. marítim de Maó (Menorca).

BINISALEM. *Geog.* Vila de l'isla de Mallorca, part. jud. d'Inca; té 3,938 hab.

BINOMI. *m. Arit.* Quantitat de dos membres units pèl senyal més o menys. *Binomio*.

BINOSSENARI, *A. adj. Miner.* Calificació d'un cristall format en virtut de dos decreixements, l'un per dues series y l'altre per tres. *Binosenario*.

BIÓCUL. *m.* Útilera de llarga vista ab dues armadures pera mirar'hi ab tots dos ulls. *Bióculo*.

BIÓGRAF. *m.* Escriptor de biografies. *Biógrafo*.

BIOGRAFÍA. *f.* Historia o vida particular d'un individu. *Biografía*.

BIOGRÁFICH, *CA. adj.* Pertanyent a la biografia. *Biográfico*.

BIOLOGÍA. *f.* Tractat sobre la vida en general. *Biología*.

BIOLÓGICH, *CA. adj.* Lo qu'és relatiu o pertany a la biologia. *Biológico*.

BIOMBO. *m.* Mena de mampara de bastiment que s'obra y tanca ab frontisses, y sol servir pera dividir alguna sala o pera lliurar-se de les corrents del aire. *Biombo*.

BIOQUIMIA. *f. Quim.* Part de la química que tracta de les substancies produïdes per l'acció vital. *Bioquímia*.

BIOSCA. *Geog.* Vileta de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de Solsona; és a a vora del r. u Llobregós, tocant la carretera de Tàrraga a Pons y té 846 hab.

BIÓSFOR. *m. Físic.* Àtom globulós que se suposa ésser la base de tots els cossos vius. *Biósfera*, *biósforo*.

BIOGRAFÍA. *f.* Coneixement o estudi descriptiu de tots els éssers animals qu' existeixen demunt la terra. *Biosografía*.

BIOT. *m. Ter.* Bassa d'aigua. *Balsa*.

BIÓTICA. *f. Físic.* Substancia imponderable, hipotética, que 's suposa ésser l'agent o principi vital de la materia. *Biótica*.

BIOTINA. *f. Min.* Substancia mineral del Vesubi que 's presenta en cristalls groguencs transparents, en forma de romboedre obtús. *Biotina*.

BIOTOMÍA. *f. Didáct.* Ciència que consisteix en analitzar les diverses formes en que pot presentarse la vida. *Biotomia*.

BIPALP, *A. adj. Zool.* S'aplica a la boca dels insectes que tenen dos palps maxilars. *Bipalpeo*.

BIPARÁSIT, *A. adj. Hist. nat.* Que viu sobre un paràsit. *Biparásito*.

BIPARTIT. *m. Poét.* Partit en dos troços. *Bipartido*.

BIRBADOR. *m. Ter.* AXARCOLADOR.

BIRBAR. *v. a. Ter.* AXARCOLAR.

BIRIL. *m. Ter.* ANYELL.

BIRLOTXO. *m.* Carruatge obert de quatre rodes. *Birlocho*.

BIRÓ. *m. Zool.* Larva d'un insecte que 's posa tota de la llengua o del nas d'alguns animals. *Andrilla*. || Cada un dels grans produïts per dita larva. *Andrilla*.

BIROLET. *m.* Peça petita de fusta, que té cares iguals y acaba en punta, y en la part oposada hi té un maneguet pera ferla ballar ab dos dits. En una cara hi té una S, que guanya un tanto si 's queda cap per amunt quan deixa de ballar; a l'altra una P, que vol dir que s'hi posi altre tant; a l'altra una D, que ni guanya ni perd, y a l'altra una T, que ho guanya tot. *Perinola*. || El joch que s'hi fá. *Perinola*.

BIROLLA. *f.* Cercolet de metall que 's posa al cap de baix dels bastons, ganivets, etc., pera que no 's gastin. *Contera*, *casquillo*. || *Art. y of.* Planxa de ferro rodona ab un ull al mitj que serveix pera assegurar les femelles dels caragols.

BIRRETA. *f.* Solideu vermell que 'l Papa posa als cardenals quan els nomena. *Birreta*.

BIRRETINS. *m. pl.* Nòm de certs relligiosos, que després s'anomenaven humiliats. *Birretinos*.

BIRULÉ. *m. Ant.* El rotlle que forma la mitja caragolantse demunt el genoll. *Barulé*.

BIS. *m. Art. y Of.* Caragol ab cabota plana pera clavar a la fusta. *Tornillo aplastado* || *Ant. ictiol* Peix semblant a la tunyina. *Bisa*. || Caragol mòlt curt que serveix pera engranar ab les rodes de moviment pera ferles anar poch a poch. *Bis sin fin*. || *Ictiol. ter.* BARAT.

BISANTÍ, *NA. adj.* Natural de o pertanyent a Bisançi, avui Constantinopla, capital de Turquia. *Bizantino*.

Segell de Biosea

BISANYAL. adj. *Bot.* Que dura dos anys. **Bisannual.**
BISARRAMENT. adv. m. Bonicament, elegantment. **Bizarramente.** || Excelentment. **Bizarramente.** ||
CURIOSAMENT. || Valentment. **Bizarramente.** ||
Sumptuosament, ab ostentació. **Bizarramente.**

BISARRIA f. Garbo, gallardia. **Bizarria.** || Generositat, magnificència, lluitament. **Bizarria.** || Faust, vana ostentació. **Bizarria.**

BISARRÍSSIM, A. adj. sup. **Bizarríssimo.**

BISARRO, A. adj. Qui té bisarria. **Bizarro.**

BISART. m. *Ant.* Aucell. **Sacre.**

BISAURRI. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Boltanya; és a la vall de Benasch y té 813 hab.

BISBAL. adj. Cosa de bisbe. **Episcopal,** **obispal.**

BISBAL (La). *Geog.* Part. jud. de la prov. de Girona, format per 35 ajuntats., que son: Bagur, Bisbal (La), Calonge, Casavells, Castell d' Empurdá, Castell d' Aro, Corsá, Cruilles, Foixá, Fontanilles, Fonteta, Gualta, Monells, Montrás, Palafrugell, Palamós, Palau-Sator, Pals, Parlabá, Pera (La), Peratalhada, Rencós, Rupiá, Sant Felíu de Guixols, Sant Joan de Palamós, Sant Sadurní, Santa Cristina de Aro, Serra, Tallada (La), Torrent, Torroella de Montgrí, Ullá, Ullastret, Vail-Llobrega y Vulpellach,

Segell de La Bisbal

reunint entre tots 51,953 hab. || —(LA). Vila de la prov. y bisb. de Girona, cap del part. jud. del seu nòm. És a la vora del riu Daró y té 4,691 hab. || —DE FALSET. Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora de la riera de Cabacés y té 708 hab. || —DEL PANADÉS (LA). Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, part. jud. del Vendrell; és a la vora de la riera de La Bisbal y té 1,645 hab. || —(RIERA DE LA) *Hidrog.* Neix a la serra de Bufaganya, al peu del puig de Montagut, prov. de Tarragona; passa pèls termes de Celma, Bisbal del Panadés y Vendrell, y desaguia al mar, sota de Calafell.

Segell de Bisbal del Panadés

BISBAT. m. Dignitat, territori o diòcesis del bisbe. **Obispado,** **diòcesis**

BISBE. m. Prelat superior d' alguna diòcesis, encarregat del govern de l' Iglesia al seu districte. **Obispo.** || Bolifarra que 's fá d' un dels budells més grossos del porch. **Obispo,** **obispillo,** **morcón.** || —AUXILIAR O D' ANELL, y DE GRACIA. *Ant.* L' anomenat pera ajudar al bisbe propietari. **Obispo auxiliar de anillo** ó **de título.** || —FORASTER. m. Prelat que antigament feia de bisbe als poblets. **Coroepiscopo.**

EL MÉS TONTO ÉS BO PER BISBE. *Loc. fam.* Denota la manya o astúcia ab que algú fá el seu fet, afectant ignorancia, descurí o indiferència. *El que menos corre, vuela.*

ÉSSER PETIT PERA BISBE. *fr. Met.* Tindre algú poch mérit o no ésser a propòsit per l' empleu que posseix o preté. *Tener malos dedos para organista; ser muy bobo para alcalde; ser chico pájaro para tan grande jaula.*

FER BISBE. *fr.* Deixar a algú sense diners. *Pelar, descañonar, quedarse á espadas* || Estafar, pendre 'ls béns d' un altre ab engany. *Pelar.* || Ocórrer a dos a un temps una mateixa cosa, y aixís se diu: *Havém fet un bisbe.*

BISCARBÓ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Castellás, prov. de Lleida.

BISCARGIS. *Geog. ant.* Nòm de Forcall, prov. de Castelló, en temps dels romans.

BISCARRI (Jaume). *Biog.* Músich compositor catalá, que va néixer a Barcelona l' any 1837 y va morir l' any 1877. Era deixeble del mestre Andreu y va fundar el periódich *La España Musical*, publican'hi bons articles d' historia y de crítica. Va compondre música relligiosa y profana, havent obtingut un éxit notable la seua melodia *Teresa* ab lletra catalana. Era un artista fervorós, bon professor y executant de piano. Va deixar comensada

Jaume Biscari

una *Historia científica del Arte musical.*

BISCARRI. *Geog.* Poble del dist. municipal de Benavent de Tremp, provincia de Lleida.

Segell de Biscari

BISCUTELA. f. *Bot.* Herba petita que fá una o més cames peloses, primes y d' uns trenta centimetres de alsada, ab poques fulles, estretes per baix, d' un vert viu y quasi ondejades per les vores, molt aspres y peludes. Les flors son grogues y l' fruit consta de veugetes rodones y xafades que 's reunixen per una vora y formen com unes ulleres. **Doblescudo,** **antejo.**

BISECAR. a. *Nat.* Partir un ángul en dues parts iguals. **Bisecar.**

BISECTOR. s. y adj. s. *Geom.* Plá que divideix un ángul recte en dues parts iguals. **Bisector.**

BISECTRIU. s. y adj. f. *Geom.* Ratlla que divideix un ángul en dues seccions iguals. **Bisectriz.**

BISELENIUR. m. *Quim.* Compost que conté dues porcions de seleni. **Biseleniuro.**

BISERIAT, DA. adj. *Bot.* Tot sistema d' orgues disposats en dues series, una exterior y altra interior. **Biseriado.**

BISILICAT. m. *Quim.* Sulfat que conté doble quantitat d' ácid que la sal neutra corresponent. **Bisilicato.**

BISLLAURAR. v. a. Llaurar els sembrats al través pera arrancar les arrels de les males herbes. **Arrejacar.**

BISMUT. m. *Min.* Metall d' un color platejat un poch roig, que a vegades presenta a la superfície unes agües rojes o blaves. **Bismuto.**

BISNAGA. *Bot.* ESCURADENTS.

BISOLITA. f. *Min.* Vegetació mineral en forma de seda lluenta. **Bisolita.**

BISONYO, NYA. adj. S' aplica al soldat o a la tropa que tot just comensa a servir. **Bisoño,** **bozal.**

BISSACH. m. *Ant.* BESSACH.

BISSO. m. *Ant.* Peix. **BIS.**

BISSONT. m. *Zool.* Bou selvatge. **Bisonte.** || Animal selvatge de crin molt llarga, un corn en mitj del front y en tot lo demés semblant al cerv. **Bisonte.**

BISTORT, A. adj. **RETORT.**

BISTORTA. s. f. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les poligonácees; d' arrel llenyosa y de fulles ovalades d' un color vert fósch; de tany senzills que fan a llur extrém una espiga de floretes d' un vermell clar. Les seues arrels son astringentes. **Bistorta.**

BISTURÍ. m. Eina de cirurgia pera tallar o fer incisions. **Bisturí,** **besturín.**

BITÁCUIA. f. *Naut.* La ca'xa en que 's porta la brúixula. **Bitácora.**

BITADURA. f. *Naut.* Volta que 's dona pera amarrar el cable alentorn de la creu de les bites. **Bitadura.** || Troç del cable que 's pren desde l' entellan-

gadura a la volta de les bites, segons el fons en que se deixa caure l'anella i l'objecte ab que s'fondeja.

|| —PENDRE O COBRAR. Amarrar el cable a les bites. Tomar bitadura. || — TREURE. Desamarrar el cable de les bites. Quitar bitadura.

BITAR. v. a. *Naut.* Amarrar el cable a les bites. Bitar.

BITES. f. pl. *Naut.* Dues fustes ab que s'assegura la corda de l'ancora aferrada. **BITAS.** || Dues fustes quadrades, rectes y grosses que pujen verticalment sobre les costelles de la nau fins a la meitat del puntal del entrepont y de la bateria en les fregates, a les que s'hi afirmen els caps de les àncores quan se fondeja. **BITAS.**

BITLLA. f. Troç de fusta d'un pam de llarch, tornejat en rodó, ab la basa més ampla pera tindre's dret. **Bolo, birla.** || *Met.* El campanar que acaba en punta. **Torre.** || pl. Joch en que s'planten sis o més bitlles en tres fileres. Se tira de certa distancia ab una o més y s'guanya quan se fan caure, quedantne una de dreta. **Bolos.** || El petit, en que juguen els minyons de poca etat. **Chirinola.**

SEURE A LA BITLLA. f. *Met.* ESTAR EN EL CANDELERO.

BITLLAR. v. a. Entre carboners, ficar a l'nil de la pila la llenya a que hi han de calar'hi foch.

BITLLET. m. Paper pera comunicarse familiarment. **Billete, esquila.** || El paper de la rifa ab el número y les condicions del sorteig. **Billete.**

BITLLET DE BANCH. m. *Com.* Cédula que s'fá circular entre 'l comerç pèl seu valor nominal, estant obligat el banch que l'ha autorisada o creada a pagarla al portador en qualsevulla ocasió que se li demani. *Billete de banco.*

BITLLO, BITLLO. m. adv. Denota l'acció de pagar al comptat. **A toca teja.**

BITLLOT. m. El rei de bitlles. Diez de bolos, y cuatro al dels nois.

BITÓ. m. *Naut.* Porta pera entrar el càrrech a la nau. Escotilla.

BITSEGA. f. Eina de boix de cosa d'un pam de llarch, de que s'serveixen els sabaters pera allisar y polir la vora de la sabata. **Bisagra, bruñidor.**

BITXACH. m. *Ornit.* Aucell de la terra d'unes quatre y mitja polsades; té 'l cap, la gorja y la cua molt negres; els costats del coll, el cap de l'ala y 'l carpó ben blancs, y 'l pit roig fosch. La femella té taques blanques y rossenques a la gorja y altres petites diferencies. Menja escarabats, mosques y altres insectes. **Collalba.**

BITXERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les solenácees, qu'és una mena de pebrotera que fá uns pebrots llarchs y prims molt coents. **Guindillera**

BITXO. m. Mena de pebró llarch y prim, vermell y molt coent. **Pebrina, guindilla.**

BITZEGA. V. BITSEGA.

BIURE Y MARGARIT (Joseph de). *Biog.* General catalá, el més acérrim defensor de la terra contra la invasió de Felip IV l'any 1640. Va néixer l'any 1602 y va morir expatriat a França el 1685. L'any 1640 va defendre el pas de Tivisa, cap al coll de Balaguer. A principis de 1641 va aixecar el somatent general. Perseguí al marqués de Los Vélez quan dominava el camp de Tarragona y va batre'l a Plá de Cabra. Recobrá la vila de Constantí, deslliurant a trescents catalans presoners, éssent molts els seus fets d'armes y alguns ben senyalats. L'any 1641 el govern catalá va delegarlo prop de la cort de França pera concertar la seua ajuda. Com el cardenal Richelieu hagués mostrat algún rezel de la perseverancia o de la llealtat catalana, en Biure va oferir els seus fills en penyora. La cort francesa 'l distingí força, primer nomenantlo mariscal de camp l'any 1642 y tinent

general el 1651. Va ésser governador de Catalunya durant aquells temps de revolta, posant sempre la seua vida en perill a favor de la causa catalana. Per assegurar l'èxit d'un empréstit, hipotecá tots els seus béns. En l'indult general concedit per Felip IV en els pactes de rendició de Barcelona en l'any 1652, en Biure fou 'l únic excluít d'aquella gracia, vivint trenta tres anys expatriat, fins al morir.

BIURE. *Geog.* Poblet agregat a Les Piles, prov. de Tarragona. || — (SANT MARTÍ DE). Parroquia del Bergadá ab hermosa, iglesia románica, al camí de Püigreig a Sant Joan. || — (SERRES DE). *Orog.* Porten aquest nóm les que s'estenen de N. a S. desde Sarsars al cim de La Guardia, entre 'l Mariès y la Vall de Gironella.

BÍVARO. m. *Ant. y*

BÍVERO m. *Ant.* CASTOR. || Pel d'aquest animal. **Castor.**

BIXEST. m. *Ant.* BIGEST, ANY DE TRASPÁS.

BLA, NA. adj. Tou, suau al tacte. **Blando.** || Dit del pá tou fet de poch temps. **Tierno, blando.** || Pastós. **Pastoso, blando.** || Dit del temps, amorós, suau, apacible. **Templado, blando.** || Fluix, poch apte pèl treball. **Blando, flojo.** || *Ant.* Benigne de condició. **Blando.**

BLADA. f. *Bot.* Arbre de la fam. de les acerácees, de justa forta, branques oposades, fulles senzilles y flors petites formant raím o umbrel·la. La seua fusta s'usa molt pera fer trassons de les eines de obrar y de bocellar, com també pera la elaboració de rodets y esteles. **Arce, falso plátano, moscón.**

BLADER. m. *Ant.* CRUXIDELL. || m. Qui tracta en blat. **Triguero.** || L'agavellador de blat. **Triguero.** || adj. Lo que s'cria o fá entre 'l blat. **Triguero.**

BLAGA. f. *Ter.* BROMA, TAVOLA.

BLAIR. v. a. CREMAR.

BLAIRSE. v. r. Cremarse ab foch. **Quemarse.** || Ressentir de paraules ofensives. **Escocerse, quemarse.**

BLAN, A. adj. *Ter.* BLÁ.

BLANAMENT. adv. m. **Blandamente.**

BLANCA. n. p. Nóm de dona. **Nieves.**

BLANCAFORT (Castell de). *Geog.* Castell situat a 1,218 met. demunt del nivell del mar, a la vora de Berga, prov. de Barcelona.

BLANCAFORT. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Tragó de Noguera, prov. de Lleida. || Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és a la Conca de Barbará y té 1,208 hab.

BLANCAL. adj. XEXA.

BLANCALL. m. Troç blanquinos d'alguna cosa, peladura, espai o clapa de terra sense plantes. **Blanquizal, blanquecino, mancha blanca.**

BLANCARÍA. f. Conjunt de roba blanca. **Manteria.**

BLANCAS (Joan). *Biog.* Cap principal de l'autoritat de Perpinyá quan l'exercít francés va posar siti a la passa l'any 1474. Contén que 'l fill de 'n Blancas va caure presoner, intimantse al pare la rendició de Perpinyá, baix pena de veure sacrificat al seu únic fill. Mes, Blancas, recordant sa lleialtat, se va mantindre ferm, responnent que si als sitiadors els hi mancaven armes ell les hi deixaria les seues. Y havent sigut mort aquell infelís jove, continuá la resistencia dels sitiats, que per fi tingueren de rendirse per la fam. Perpinyá meresqué del rei Joan el títol de fidelíssima, y a la casa ont habitá el ferm patriu hi fou colocada aquesta inscripció: *Huius domus dominus fidelitate cunctos superavit romanos*, que s'conservava encara l'any 1628.

Segell de Blancafort (Tarragona)

BLANCÀS, SA. adj. Molt blanch. **Muy blanco**.

BLANCATXO. m. Lo que tira a blanch. **Blanquecino**, **blancazo**, **blanquizo**.

BLANCH, CA. adj. El color més clar de tots. **Blanco**. || En els escrits el vuit que 's deixa pera omplir després, o lo que 'l temps ha consumit. **Laguna**, **blanco**. || Qualsevol buit o intermedí. **Blanco**. || Entre stampers, **FRARE**, 2. || Entre impressors, és la primera forma que 's posa a la premsa pera imprimir el full o la cara d'ell que primerament s'imprimeix. **Blanco**. || **Naut**. Se diu dels caps, etc., que no están enquistats. **Blanco**. || Home de bè. **Blanco**. || Senyal fixa ont s'apunta el tret. **Blanco**, **hito**. || Fi u objeacte dels desitjos o accions. **Blanco**.

BLANCH CÒM UNA LLET. *Blanco como la leche*.

BLANCH CÒM UNA TOFA DE NÈU. *Blanco como el ampo de la nieve*.

BLANCH CRU. m. **BLANQUET**.

BLANCH DE BARBA: **BARBABLANCH**.

BLANCH DE LLET. Tela molt blanca y fina. *Coutray*, *cotray*, *morlés*, *de morlés*.

BLANCH D'OU: **CLARA**.

BLANCH D'OR. m. *Bayo*.

BLANCH DE CABELLS. m. *Cano*.

DEIXAR EN BLANCH. fr. Frustrar les esperances de algú. *Dejar á uno en blanco*.

EL BLANCH AL COSTAT DEL NEGRE **RESSALTA MÉS**. fr. *Fam. Cuanto más bajan las sombras, más suben los resplandores: lo blanco luce más junto á lo negro*.

NO DISTINGIR EL BLANCH DEL NEGRE. fr. Ésser un ignorant. *No distinguir de colores ó lo blanco de lo negro*.

QUEDARSE EN BLANCH. fr. No conseguir lo que 's desitjava. *Quedarse alpiste ó en blanco*.

TIRAR AL BLANCH. fr. **BLANQUEJAR**.

TIRAR AL BLANCH. fr. **TIRAR A SENYAL**.

TOCAR AL BLANCH. fr. *Met. Endevinar. Dar en el blanco, en el hito*.

TANT SE ME 'N DONA BLANCH CÒM NEGRE. *Expr. met. Explica la indiferencia ab que 's mira alguna cosa. No me da frío ni calentura; tanto se me da por lo que va como por lo que viene*.

TORNARSE MÉS BLANCH QUE UN PAPER. fr. *Fam. Sortir dit color a la cara d'algú a causa d'haver rebut un susto o sorpresa. Ponerse más blanco que el papel; ponerse amarillo*.

BLANCH (Joseph). *Biog.* Canonge de Tarragona, capellá de Felip IV, anticuari y poeta, mort l'any 1672. Les seues obres més notables son: *Archiepiscologio de Tarragona*, y una colecció de poesies titolades: *Matalás de tota llana*.

— **Y CORTADA (ADOLF)**. *Biog.*

Excelent poeta; nat a Alacant, de pares catalans, l'any 1832 y mort a Barcelona l'any 1887. Va estudiar lleis, pero 's va dedicar més especialment a la literatura. Desde 1850 va comensar a fer poesies en la nostra llengua, éssent dels primers premials al restaurarse els Jochs Florals. L'any 1859 guanyava la viola d'or y argent; l'any 1865 l'englantina d'or ab la seua famosa poesia *La veu de les ruines* y l'1868 obtenia la flor natural, éssent proclamat mestre en *Gai Saber* el 1868 ab altre composició célebre, titolada: *Lo castell feudal*. Va guanyar molts altres premis y distincions, havent presidit els Jochs Florals de l'any 1869. Ademés de poeta y novelista, era historiador y gramátich. Es autor d'una *Historia de la guerra de la independéncia en el antiguo principado de Cataluña* (2 vol. en quart, Barcelona); coautor de la *Gramática catalana*, junt ab en Bofarull (Barcelona, primera edició, 1867) y va

Adolf Blanch

deixar inèdit l'original d'un'altra *Gramática de la llengua catalana*.
— **Y GRAELLS (JOSEPH)**. *Biog.* Natural de Vilafranca del Penadés; abat del monestir de Montserrat l'any 1824 y l'1829, éssent després elegit general de l'ordre dels benedictins.
— **Y ILLA (NARCIS)**. *Biog.* Escriptor distingit, natural de Girona y mort a la meteixa ciutat l'any 1874. Era redactor de la premsa reaccionaria d'aquella ciutat y de la de Barcelona. Desde 1864 era cronista de la seua ciutat natal y membre de diverses acadèmies. Apart dels seus llibres de literatura castellana, mereixen citarse d'ell: *Gerona histórica-monumental* (tres edicions) y *Fueros de Cataluña*. Figurava al estol dels primers catalanistes, y en política estava afiliat al partit carlí o tradicionalista.

BLANCOR. f. **Blancura**.

BLANCÓS, A. adj. *Ant.* **BLANQUINÓS**.

BLANCURA. f. La qualitat de blanch. **Blancura**.

LA BLANCURA MIL FALTES DISSIMULA. *Ref.* Denota que la blancura en les dones tapa algunes faltes. *La blancura mil tachas disimula*.

BLANCURIA. f. **BLANCURA**.

BLANDA. *Geog. ant.* Nòm de Blanes, prov de Girona, en temps dels romans.

BLANDEJADOR, A. m. y f. El qui blandeja. **Bamboleante**.

BLANDEJAR. v. a. *Ant.* **BLANDIR**. || **BALANDREJAR**.

BLANDICIA. f. *Ant.* **ADULACIÓ**.

BLANDIR. v. a. Moure, fer tremolar la llança o la espasa ab moviment trémol. **Blandir**, **vibrar**, **blan-dear**.

BLANDÓ. m. Atxa gran de cera ab un sol blé. **Blandón**, **ambleo**.

BLANENCH, CA. adj. Natural de Blanes o lo que hi pertany.

BLANES (Joan Bautista) *Biog.* Matemátich valenciá de mitjans del sigle XVIII. Se va aficionar al estudi de les ciéncies exactes, resultant un gran matemátich. Judiquen que hauria pogut ésser un dels més notables especialistes del seu temps a no haver abandonat l'afició pera anar a Méxicch còm a director de mines. Les obres científiques escrites per ell son encara ben estimades.

— **(PERE DE)**. *Biog.* Ecclesiástich valenciá, nascut durant el sigle XIV. Se creu qu'ell fou el filosofh, famós en son temps, conegut per *Pedro Hispano*. Benet XIII el feu cardenal, empró no seguí obeint el cisma. Assistí al Concili de Pisa en 1408. Va morir a Roma l'any 1414.

— **(RAMÓN DE)**. *Biog.* Protomártir de l'ordre de la Mercé, que prengué l'hábit a Barcelona entre 'ls catorze primers escullits l'any 1218, quan l'instituiren Jaume I, Sant Pere Nolach y Sant Ramón de Penya-fort.

BLANES. *Geog.* Vila de la provincia de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; está situada a la vora del mar y té 4,950 hab. || — **(QUADRA DE)**. Casa del terme de Badalona, provincia de Barcelona.

SARDINETA DE BLANES, FUGINT DEL FOCH SE POSA A LES BRASES. fr. S'aplica a aquell que, volent evitar un perill, cau en un altre de més gros. *Huir de Málaga para dar en Malagón, ó salir de Guatemala para ir á Guatepeor*.

BLANET. m. dim. **Blandillo**, **blandito**.
BLANÍSSIM, A. adj. sup. **Blandísimo**.
BLANOR. f. **Blanura**.
BLANQUAIR. v. a. *Ant.* **BLANQUEJAR**.

Segell de Blanes

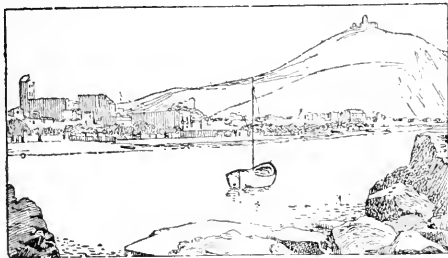
BLANQUEIG, m. L'acció i efecte de blanquejar. **Blanqueo**, **blanqueadura**. || Se diu dels metalls avans d' encunyarlos. **Dealbación**. || La fàbrica ont blanquejen la roba. **Blanqueo**.

BLANQUEJADOR, A. m. y f. Qui blanqueja. **Blanqueador**.

BLANQUEJADURA. f. y

BLANQUEJAMENT. m. **BLANQUEIG**.

BLANQUEJAR. v. a. Fer tornar blanc. **Blanquear**. || v. n. Mostrar alguna cosa la seua blancura.

Vista de Blanes

Blanquear. || Tirar a blanc. **Blanquear**, **tirar á blanco**. || **EMBLANQUINAR**.

BLANQUEJAT, DA. p. p. **Blanqueado**.

BLANQUER. m. Qui té per ofici adobar les pells de bou i de cavall per convertirles en sola o cuiro. **Curtidor**, **zurrador** y **blanquero**.

BLANQUER (Jaume). *Biog.* Escultor mallorquí, considerat com el primer entre 'ls balears. Va néixer a la vila de Sineu al darrer ters del segle XVI i va florir en el següent. Son obra d' ell: el *Sant Francesch* de tamany natural del altar major de l' iglesia que li és consagrada, a Palma; les figures y grups que adornen el gran retaule de la capella del Corpus Christi de la Catedral balear, fetes l' any 1600, y 'l seu relleu de *Jesús a la sinagoga*; el relleu del *Naxement de Jesús y l' adoració dels pastors*, a la capella de Sant Eloi; el *Devallament de la creu*, a la capella del Sant Christ de la parroquia de Santa Eularia y una imatge del *Salvador*, copiada de la de marfil feta per en Miquel Angel, que hi há a Roma al convent de la Minerva. L' any 1627 va ésser nomenat gravador d' encunys de la Çeca de Mallorca.

— (JOAN). *Biog.* Capellà de Mallorca, lullà altament distingit, que vivia en la primera meitat del segle XVIII. Catedràtic de l' Universitat de Palma. Havia format la colecció més completa de les obres d' en Ramón Lull, notant les variants y aclarint textos difícils, havent lograt acabar aquesta tasca l' any 1740.

BLANQUERÍA. f. Maniobra del blanquer. **Curtiduría**, **curtidura**. || La botiga del blanquer. **Curtidería**, **tenería**. || Carrer o barri dels blanquers. **Curtiduría**, **tenería**.

BLANQUESA. f. *Ant.* **BLANCURA**.

BLANQUET, A. adj. **Blanquillo**. || m. Mena de boga pera cadires. **Enea**. || Plòm reduït pèls vapors del vinagre a una substancia semblant al guix, pero blavenca, y més suau al tacte. **Albayaide**, **cerusacalde**, **plomo**. || Afeit que usen les dones pera semblar blanques. **Blanquete**.

BLANQUÍ, NA. adj. *Ter.* S' aplica al moltó. **Blanco**.

BLANQUIMENT. m. *Ant.* **EMBLANQUIMENT**. || El blanqueig del metall avans d' encunyarlo. **Blanquición**, **blanqueación**, **blanqueamiento**.

BLANQUININA. f. *Quim.* Àlcali que s' obté per la evaporació del suc de certes plantes. **Blanquinina**.

BLANQUINÓS, A. adj. Lo que tira a blanc. **Blanquecino**, **blanquizo**, **bianquinoso**.

BLANQUIR. v. a. **EMBLANQUIR**. || **BLANQUEJAR**.

BLANQUÍSSIM, A. adj. sup. **Blanquísimo**.

BLANQUIT, DA. p. p. *Ant.* **EMBLANQUIT**.

BLANURA. f. Blanor, qualitat de blá. **Blandura**. || Suavitat, afabilitat, agrado. **Blandura**. || Delicadesa, plaer. **Blandura**. || Templansa del temps humit. **Blandura**. || La que causa la rosada. **Relente**.

BLASCO (Francisco). *Biog.* Gravador al cer, nat a Ruzafa. Deixeble de 'n Rocafort, va perfeccionar els seus estudis a París, pensionat pèl patrici Liñán. Era mestre de gravat a l' Academia de Sant Carles, gravador de Cambra y membre de diverses academies. Es autor del retrato d' Aroles, que hi há al frente de les seues poesies (1840) y del de 'n Campoamor, que figura en el seu poema *Colón* (1853). Va morir l' any 1864.

— **SOLER (TEODOR)**. *Biog.* Distingit gravador valenciá, deixeble de l' Academia de Sant Carles y després de Rafael Esteve, havent anat a perfeccionarse a l' extranger, pensionat per Marián Liñán. Va il·lustrar l' *Historia de Napoleón*, publicada a Valencia per Cabrerizo, y una edició del *Telémaco*, havent fet ademés moltes estampes religioses. Va morir a Valencia l' any 1854.

BLASFEMABLE. adj. **Execrable**.

BLASFEMADOR, A. m. y f. **Blasfemo**.

BLASFEMAMENT. adv. m. Ab blasfemia o execració. **Con execració**.

BLASFEMANT. p. a. Qui blasfema. **Blasfemante**.

BLASFEMAR. v. n. Dir paraules injurioses contra Déu o 'ls sants. **Blasfemar**, **votar**. || Maleir, vituperar. **Blasfemar**.

BLASFEMAT, DA. p. p. **Blasfemado**.

BLASFEMENT. m. *Ant.* **Blasfemo**.

BLASFEMIA. f. Paraula injuriosa contra Déu o 'ls sants. **Blasfemia**. || Injuria, oprobri contra la reputació d' algú. **Blasfemia**, **infamia**. || Paraula injuriosa a alguna persona. **Blasfemia**.

BLASFEMO, A. adj. Lo que conté blasfemia. **Blasfemo**, **blasfemador**. || També s' usa com substantiu en lloch de blasfemador. **Blasfemo**.

BLASI. m. Nòm d' home. *Ant.* **BLAI**.

BLASMAR. v. a. *Ant.* **Blasfemar**. || Reprendre. **Increpar**, **oprobriar**.

BLASME. m. *Ant.* y

BLASMOR. m. *Ant.* **VITUPERI**, **NOTA**, **TATXA**.

DONAR ELASME o **DONAR GRAN BLASME**. fr. *Ant.* Reprendre fortament. **Afear**.

BLASÓ. m. Art d' explicar els escuts d' armes **Blasón**. || Cada figura, senyal, peça que 's posa al escut. **Blasón**. || *Met.* Honor, gloria. **Blasón**. || Armes de llinatge. **Blasón**.

BLASONADOR, A. m. y f. Qui 's jacta o vanagloria d' alguna cosa. **Blasonador**, **jactancioso**.

BLASONAMENT. m. *Ant.* **Jactancia**.

BLASONANT. p. a. Qui blasona. **Blasonante**.

BLASONAR. v. n. Disposar l' escut d' armes. **Blasonar**. || Jactarse, vanagloriarse. **Blasonar**.

BLASTEMAR. v. n. *Ant.* **Blasfemar**.

BLASTOGENIA. f. Eruptió que surt a la pell per l' acció de qualsevol principi morbífich. **Blasto-genia**.

BLAT. m. *Bot.* Herba que 's conreua per quasi tot Europa y fá una espiga plena de grans continguts en dos bolls o pellofetes; son durs y forts y de color d' or quan son madurs. Serveixen pèl principal aliment de la persona, reduïts a farina, de que 's fá 'l pá. **Trigo**. || pl. Els sembrats. **Sembrados**, **trigos**, **panes**.

ANY GELAT, ANY DE BLAT. *Ref.* Año de heladas, año de parvas.

BLAT BLANÇAL Y

BLAT CANDIAL. XEIXA. *Trigo candéal.*

BLAT CAIRUT. FAJOL.

BLAT BORT: TRAIQUERA, 2.

BLAT CUIT. El que 's menja cuit. *Frangollo.*

BLAT DE BONA LLUNA. *Loc. met.* Subjecte sensill y fácil d'èsser enganyat. *Buen Juan. Juan de buena a ma.* || Apocat, qui fàcilment se presta a tot quant pot fer ell. *Juan Lanas.*

BLAT DE COURE. El que té 'l grà rodó y abullat. Se pela y 's con còm l' arròs. *Trigo redondillo, blanquillo o del milagro.*

BLAT DEL DIABLE: BLAT BORT.

BLAT DE VAQUES XUCLADORS.

BLAT EN HERBA. *Loc. Porrina.*

BLAT Y VI, UN ANY PER TU Y UN ALTRE PER MÍ. *Ref.*

Pan y vino, un año tuyo y otro de tu vecino.

BLAT FRESAT. m. Potatge que 's feien els moros ab blat torrat y mitj molt. *Acemite.*

BLAT FORT. El que té l'aresta negra. *Arisprieto, trigo fuerte.*

BLAT MASCARÒ. *Ter.* BLAT ORB

BLAT MESTALL. El barrejat de xeixa y ségol. *Trigo, centeno.*

BLAT DEL MIRACLE. *Trigo del milagro.*

BLAT MUXÍ. adj. Se diu d'una mena de blat quines espigues no teneu arestes. *Cañivano, chamorro.*

BLAT NEGRE. *Ant.* FAJOL.

BLAT NET. El que no té cap barreja. *Trigo limpio.*

BLAT DE NOSTRE SENYOR. Blat fort que lá una espiga ab tres grans. *Trigo de pobre.*

BLAT ORB. El que té 'ls grans plens d'una pòls negra en lloch de farina. *Tizon, alheña.*

BLAT RODONELL. BLAT DE COURE.

BLAT ROIG O ROJAL. El que té 'ls grans rogenchs. *Rubiòn.*

BLAT SÈGOL. Blat d'una espiga estreta y més llarga que la comuna, grà més petit y color cendrós. *Centeno.*

BLAT TARDÀ, NI PALLA NI GRÀ. *Ref.* El temprano miente; el tardío siempre.

BLAT TORT DEL SÈGOL. Grà de la figura d'un esperó de gall ab tres estries longitudinals, groguench de dins y pardo de fora, de gust agre un poch desagradable. *Cornezuelo, centeno corniculado.*

BLAT TOSELL. El que no té espigues. *Chamorro.*

AJAURE 'S EL BLAT. fr. Doublegarse les espigues fins a terra. *Encamarse, echarse los panes.*

NO DIGUIS BLAT FINS QUE SIGUI AL SACHI Y ENCARE BEN LLIGAT. *Ref.* Que adverteix que no hi há seguriat en les coses per molta confiança que 's tingui. *De la mano a la boca se pierde la sopa; no digas oliva que no sea cogida.*

PER SANTA CREU EL BLAT S'HIVEU. *Ref.* Vol dir que a primers de maig ja comensa a treure espiga.

PER SANT ISIDRO 'L BLAT HA D'ÈSSER IGUALAT. *Ret. Por San Isidro se iguala el trigo.*

TINDRE TOT EL BLAT EN HERBA. fr. Tindre 'l cap vert o poch seny. *Estar barrenado de cascos.*

TERRA NEGRA FÀ BON BLAT; TERRA BLANCA 'L FÀ ESCAIMAT; altres diuen MIGRAT. *La tierra negra buena para lleva, o De la tierra morena sale el pan blanco.*

TORNARSE ORB EL BLAT. fr. Tornarse pòls negra. *Athentarse, atizonarse.*

BLAT DE MORO. *Bot.* Planta de la fam. de les gramínees, d'un metre y mitj d'alsada; el tronch és una canya nuosa, ab fulles llargues, estretes y punxagudes; fá unes panolles ab grans grossos còm sigrons, si bé hi há varietats que 'ls fan més petits. **Maiz.**

BLAT DE MORO ESGARRAT, BLAT DE MORO ENCERTAT. *Ref.*

BLAU, VA. adj. Lo qu'és de color semblant al del cel quan està seré. N'hi há de varies menes segons

és més o menys pujat. **Azul**, y **cerúleo** quan s'aplica a les aigües del mar, rius o estanyes. || *Met. ant.* ENVEJÓS. || adj. *Met. fam. ter.* MENTIDER.

BLAU DE CEL. El més clar. *Azul celeste.*

BLAU D'AMPOLLA: BLAU TURQUÍ.

BLAU INDISOLUBLE. f. Blau d'indi soluble. *Cerulina.*

BLAU TURQUÍ. El fosch o molt eixit. *Azul turquí o turquesado.*

BLAU. m. senyal amaratada, efecte d'un cop o contusió. **Cardenal, ramalazo.** || *Ter. Art. y of.* Macadura de la fusta. La banda de la fusta que té aquest color.

BLAUET. *Bot.* V. ANGELETS. || Planta. || BOTIQUEP, aucell. || m. Pasta d'un color blau fosch, en forma de boles del grossor de l'avellana, que 's barreja ab l'aigua ab que 's renta la roba o ab el midó que 's deixata pera amidonar-la, a fi de donar a aquella cert viso blavench. **Añil.**

BLAUA. f. *Fam.* MENTIDA. Bola.

BLAVA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí de Bas, prov. de Barcelona.

BLAVEJAR v. n. Tirar a blau. **Azulear.**

BLAVENCH, CA. adj. Lo que tira a blau. **Azulado, azulino, garzo, azulenco.**

BLAVET. m. *Bot. ter.* BLAUET. || *Ornit. ter.* BERNAT PESCAIRE.

BLAVETA. *Ornit.* Aucell del genre *Sylvia*, molt util a la agricultura, anomenat aixís per son color. **Garganta azul.**

BLAVIS, A. adj. BLAVENCH.

BLAVOR. f. Qualitat que constitueix el color blau. **Azul, azulamiento.**

BLAVÓS, A. adj. BLAVENCH.

BLAVURA. f. *Ant.* BLAU.

BLAY. m. Nòm d'home. **Blas.**

BLAY (Pere). *Biog.* Famós arquitecte y constructor barceloní del sigle XVI. Era al meteix temps arquitecte y mestre major de les catedrals de Tarragona y Barcelona. Perpetua el bon gust d'en Pere Blay l'obra moderna del casal de la Diputació de Barcelona, feta entre 'ls anys 1598 y 1620, adjunta a l'obra gòtica construïda 'l 1436. Entre les seues obres hi figuren la iglesia parroquial de la Selva del Camp, el sepulcre del sabí arquebisbe de Tarragona Antoni Agustí, la creu del portat de mar de Barcelona, etc. Blay va morir a aquesta darrera ciutat el 3 de juliol de 1620.

BLÉ. m. Fil o cordó de cotó pera fer llum. **Torcida, mecha.** || *Ant.* BROCH DE LLUMANERA.

BLEDA. f. *Bot.* Planta hortense de la fam. de les salsolàcees; té les fulles llargues, amples y molles, d'un vert més o menys pujat, y molt sucoses. N'hi há algunes varietats. **Aceiga.** || Calificatiu que s'aplica a les dones faves o parades. **Tonta, bobà.** || — BOSCANÀ. Planta de la meteix fam. que la anterior, que 's cria en les terres salitroses de la cosa y del interior. *Aceiga silvestre.* || — VERMELLA, BLE-DARRAVE. **Remolacha.**

DEIXARSE PLANTAR LA BLEDA AL CLATELL. f. Deixarse amagar l'ou, deixarse enganyar. *Ser fácil de engañar.*

PLANTAM LA BLEDA AL CLATELL. *Expr. met.* Denota la resistència que fá algú en creure alguna cosa. *Cuéntaselo a tu abuela.*

BLEDA (Jaume). *Biog.* Frare dominich nat a Algemés, prov. de Valencia, l'any 1550, y mort l'any 1622. Exercit de rector en un vilaiet en que hi estaven establertes moltes famílies moresques, y notant que no més en aparència seguïen el cristianisme, posá tota mena d'influències pera lograr la expulsió d'aquella rassa, decretada per en Felip III, en 1609, causant l'emprobriment d'Espanya. El pare Bleda és autor dels llibres: *Defensio fidei in causa neophytorum. Crónica de los moriscos de España. Tratado de la justa expulsión de los moriscos de España.*

— MIQUEL. *Biog.* Argenter de Barcelona a finals del segle XIV. Va fer varies obres notables, entre altres una creu de plata pera la Confraria de la Sang de Igualada y un altre pera la iglesia de Sant Miquel de Barcelona.

BLEDA (La). *Geog.* Illeta del dist. mupal. de Felanitx, Mallorca. || — SANTA MARIA DE LA. Caseriu del part. jud. de Vilafranca del Panadés, a poca distancia d'aquesta vila. || — MAJOR. Illeta del dist. mupal. d'Ibissa, illa d'aquest nòm.

BLEDAPLANA. *Geog.* Illeta del dist. mupal. de Ibissa, illa d'aquest nòm.

BLEDARRAVE. *f. Bot.* Planta de la meteixa fam. que les bledes comunes; se diferencia d'elles en el color vert morat de les seues fulles y en l'arrel, qn' és molt més grossa y fá un such vermell. D'aquesta varietat se'n treu el sucre dit de remolatxa. *Remolacha.*

BLEDES. *Geog.* Dues illetes del dist. mupal. de Maó, Menorca.

BLEDÓS. *adj.* Que se sembla a la bleda. *Acelgado.*

BLEFARITIS. *Med.* Inflamació aguda o crònica de les parpelles. *Blefaritis.*

BLEIRAR. *v. a.* PANTEJAR.

BLEIX. *m.* Respiració fadigosa y 'l soroll ronch que fá. *Estertor, resuello.*

BLEIXANT, A *adj.* Estertoroso.

BLEIXAR. *v. a.* *Ter.* RESPIRAR, SOSPIRAR.

BLENDÀ. *f. Miner.* Sulfur natural de zench. *Blenda.*

BLENERA. *f.* El canonet ont se posa'l blé pera fer llum. *Mechero* || *Bot.* Planta medicinal de la fam. de les escrofulariácees; d'arrels perpendiculars, blanquinoses y fibroses; de tronch dur y cilíndric d'un metre a un metre y mitj d'alsada y cubert tot ell, lo meteix que les demés parts de la planta, d'una borra blanca. *Gordolobo, candelaria, verbasco.*

BLENENTERIA. *f. Med.* Catarro dels budells, diarrrea purulenta. *Blenenteria.*

BLENISMIA. *f. Med.* Afecció catarral de la faringe y de la laringe. *Blenismia.*

BLENOMETRE. *m.* Instrument que serveix pera midar y comparar la forsa relativa de les molles del fusell. *Blenómetro*

BLENOPIRIA. *f. Med.* Febre mucosa. *Blenopiria.*

BLET. *m. Bot.* Mena de creixen bort, blanch y vermell; és molt insípit. *Bledo.* || — **BLANCH.** Planta anyal de la fam. de les salsolácees, de fulles triangulars, que 's menguen bullides, y de quin tronch, de dotze a quinze centimetres d'alt, ixen unes florels molt petites, verdes y a munts. *Armuella cultivado.*

BLET MOLL. **BLET BLANCH.**

BLET MOLL DE BOSCH. Planta anyal de la meteixa fam. que 'l blet blanch, d'uns quaranta centimetres d'alsada, de fulles triangulars d'un vert fosch y de floretes petites formant raím. *Armuella borde.*

BLET VERT. Planta anyal de la fam. de les amaran-tácees, de tronchs rastres, fulles ovalades, d'un vert fosch, y floretes petites apilades en forma de raím. Se 'n menguen les fulles bullides. *Bledo verde.*

BLETS. **BLET VERT.**

BLETS DE PARET: MORELLA ROQUERA.

NO SE ME 'N DÒNA UN BLET. *Expr. met.* No se me 'n dóna res. *No me importa un bledo, un pito ó un comino.*

BLINCAR. *v. a.* TORCE.

SI VOLS BLINCAR L' ARBRE GRAN, ANS QUE 'S BLINQUI'S TRENCARÀ. *Ref.* *Los niños de pequeños, que no hay castigo después para ellos.*

BLINDA. *f. Mil.* Conjunt de rames, arbres o tronchs units uns ab altres pera cubrirse del foch enemich. *Blinda.*

BLINDAR. *v. a.* Fer blindatge. *Blindar.*

BLINDATGE. *m. Mil.* Resguart format de vignes,

taulons o rames disposades en plà inclinat pera defensarse de les bombes, granades, etc. *Blindaje.* || Planxes groixudes de ferro o de cer ab que 's cubreixen per fora les naus de guerra pera lliurarles de les bales enemigues. *Blindaje.*

BLITIRI. *m.* PRINCIPANT, APRESENT, NOVICI.

BLONDA. *t. f.* Punta feta de seda ab la que 's guarneixen les mantellines, vestits y altres robes. *Blonda, encaje de seda.*

BLONDA ESTRETA. La que té poca amplaria. *Blondina.*

BLOQUEIG. *m.* El siti que 's posa a tret de canó a una plassa pera que no hi entri res. *Bloqueo.*

BLOQUEJAR. *v. a.* Sitiar una plassa. *Bloquear.*

BLOQUEJAT, DA. *p. p.* L' acció de bloquejar. *Bloqueada.*

BÓ, NA. *adj.* Qui té bondat. *Bueno.* || Sensill, de bòn natural. *Bueno.* || Útil, a propòsit per alguna cosa. *Bueno, apto.* || Gustós, agradable, divertit. *Bueno.* || Lo que no s'ha malmés. *Bueno.* || Saludable. *Sano, bueno, saludable.* || Útil, convenient, còm: *és bõ passejar, escriure, etc. Bueno.* || Absolut. *Sano, bueno.* || Gran, molt, còm: *bon rato, bon troç. Bueno, buen.* || Finalment aquest adjectiu té sentits tan diversos y conformes a la naturalesa dels substantius, que 'ls pot calificar a tots, còm: *bon soldat, bon lladre, bona gana, bona fe, bona boca, bona casa, etc.* || *adv. m.* Bastant. *Bueno, bastante.* || interj. pera aprobar alguna cosa, y proferida irònicament pera reprobarla. *Bueno.*

A BONES. *Expr. fam.* Voluntariament. *A buenas, de grado.*

ONT BONA. *Expr. fam.* *¿Adónde va? ¿dónde bueno? ¿qué aires traen a usted por acá?*

ANAR A LA BONA DE DÉU. *fr.* Confiar vanament. *At estriote, al retortero, a mal traer.*

ANAR BÒ. Anar pròsperament. *Ir bueno ó bien; ir á buen viento la parva.*

ARRIMA 'T ALS BÒNS Y SERÁS UN D' ELLS. *Ref.* Denota que ab la freqüència s'aprenen els costúms. *Anda con vicio y te dará buen consejo.*

AIXÒ VA BÒ *fr.* Denota seguir una cosa prosperant. *Esto va bien.*

BÓ BÓ VOLDIR BOBO. *Loc. fam.* MASSA BÓ VOLDIR ASE.

BÒNA NIT Y BÒNA HORA. *Loc.* Pera despedirse a la nit y salutació familiar quan a la nit se trova o 's despedeix d'algú. *Buenas noches.* || *Met.* BÒNA NIT VIOLA.

BÒNA NIT VIOLA. *fr.* Vol dir qu'una cosa ja no té remei.

BONES LLETRES. *pl.* La gramática, retòrica, poesia, historia y antiguitats o varia erudició. *Buenas letras, bellas letras, humanidades, letras humanas.*

BONES TARDES. *m. adv.* Pera saludar a la tarde. *Buenas tardes.*

BÓ, POQUET Y SOVINTET, ÈS AL CÒS PROFITOSET. *af.* Ab que 's significa que lo bõ no 's deu deixar mai. *Lo bueno siempre aprovecha aunque a mijillas se tenga.*

DE BÒ. *Expr. fam.* *De veras.* || *De ferm.* *De firme.* || *Loc.* Ab tota veritat. *Con toda verdad; á fe mia.*

DE BONES EN BONES. *m. adv.* Sense repugnancia. *De buenas á buenas; de bueno á bueno; buenamente; á buenas.*

DE BONES O DE MALES. *m. adv.* *Quieras ó no quieras. Mal que te pese.*

DE BONES SE 'N DÒNEN. *fr.* Competir ab un altre, igualarlo en alguna prenda, habilitat, etc. *Medir tanzas.* || S'usa quan els que tracten d'alguna cosa son igualment destres y astuts. *Entre bobos anda el juego.*

DONAR ALGUNA COSA DE BÒ. *fr.* Pondera 'l desitj veïment de lograr o de que succeeixi alguna cosa. *Dar algo bueno, ó un brazo, ó una mano ó un dedo.*

DONAR BÒ DE RIURE. *fr.* Fer vindre ganes de riure. *Hacer reir; excitar risa.*

ENCARE BÒ. *fr. Expr. fam.* *Aun fortuna.*

ESTIGUIN BÒNS. *Expr. de comiat. Pásento bien; queden ustedes con Dios.*

FER BÒ. fr. Tindre bona disposició, simetria o adorno. *Parcer bien.*

FER BÒNA ALGUNA COSA. fr. *Met.* Eixirne responsable. *Hacer buena alguna cosa; abonarla; correr por mano ó cuenta de uno.*

LO BÒ ÉS QUE. *Expr. fam.* *Lo bueno ó el caso ó lo más particular, extraño ó notable es que.*

LO QU'ÉS BÒ PEL FETGE ÉS DOLENT PER LA MELSA. *Ref.* Denota que no tot lo que's pot aplicar a unes coses se pot aplicar a altres. *Lo que es bueno para el higado es malo para el bazo; con lo que Sancha sana, Marta cae mala; lo que sana la boca, enferma la bolsa.*

ELS BONS SE 'N VAN Y 'LS DOLENTS SE QUEDEN. *Loc.* *Los buenos se van y los ruines quedan.*

MASSA BÒ VOL DIR ASE. *Ref.* Denota que no's pot demostrar massa bondat als que'n poden abusar. *Haceos miel y comeros han las moscas.*

MÉS BÒ. adj. comp. *Mejor.*

MÉS VAL POCH Y BÒ QUE MOLT Y DOLENT. fr. *Met.* *Más valen dos bocados de vaca, que siete de batata.*

NO DEIXARLO BÒ PELS GOSSOS. fr. *Levantarte á uno la paletilla; ponerle de todo; echar las temporalidades; poner banderillas.*

NO ES BÒ SINO PERA MENJAR. *Loc.* *No ser bueno sino para st.*

NO SER BÒ PERA PONDRE NI PERA COVAR. fr. *Met.* Ésser inútil pera tot. *No ser para silla ni para albarda.*

NO TINDRE LA BÒNA. fr. *Met.* No estar de bon humor. *No estar con sus alfileres; no estar gracia en casa; estar mal templada la guitarra; no estar la Magdalena para tafetanes.*

PEGARSELA DE BÒ A MILLOR. fr. *Fam.* S' usa quan els que tracten alguna cosa son igualment destres y astuts. *Entre bobos anda el juego; á cual mejor.*

PROCURA ESTAR BÒ QUE 'T PAGARÉ 'L METGE. Aforisme ab que 's significa lo que no 's té ganes de fer.

QUAN VÉ BÒNA MAY VÉ SOLA. af. Ab que 's significa que 'ls mals may van sols. *Bien vengas mal, si vienes solo.*

QUI NO ES BÒ PER ELL MENYS O SERÀ PELS ALTRES. Aforisme literal. *Quien no cuida la hacienda propia mal cuidará de la ajena.*

SALVARSE O LLIURARSE D' UNA Y BONA. *Salir del barranco.*

SER AL BÒ. mod. adv. *Estar en lo mejor, en lo vivo de alguna cosa.*

ÉSSER BÒ PERA LLENSAR. fr. *Sólo es bueno para ser echado á la calle.*

ÉSSER BÒ PERA TOT. *Ser bueno para todo; ser para silla y albarda; ser de monte y ribera.*

ÉSSER MASSA BÒ. fr. Ésser ab excés pacífich, condescendent, sufert, etc. *Ser demasiado bueno.*

TAN BÒ VOL DIR BURRO. *Loc.* MASSA BÒ VOL DIR ASE.

¡TANT DE BÒ! m. adv. ¡Ojalá.

TINDRE LA BONA. fr. *Met.* Estar d' humor. *Estar gracia en casa; estar de chunga, de chirinola, de buena, de gaita; pisar buena hierba.* || Entre jugadors. *Estar de suerte.*

TOT LO BÒ COSTA. *Loc.* Denota que les coses bones costen molt treball. *Nunca mucho costó poco.*

TROVARSE AL BÒ DE... mod. adv. *Encontrarse en medio, en lo más fuerte de.*

¿VA DE BÒ? ¿Va de veras?

VINGUI LO QUE SEMPRE ES BÒ, FASSI FRET, FASSI CALOR. Aforisme ab que 's significa que 'l bò s' admet sempre. *Lo bueno, venga de do viniere.*

BOA s. m. *Erpet.* Serp qu' es de les més llargues que 's coneixen, puig n' hi há d' elles que tenen quaranta pams. *Boa.* || Pell llarga y no gaíre ample que les senyores se posan al coll al hivern. *Boa.*

BOADA. *Geog.* Caseriu del terme de les Preses, prov. de Girona. || Poblet del dist. mupal. de la

Baronia de la Vansa, prov. de Lleida. || — Vegis SANT FELIU DE BOADA. || — V. SANT JULIÀ DE BOADA.

BOADES (Bernat). *Biog.* Historiari català del sigle XV, natural de Salitja. És autor del llibre *Feyts d' armes de Catalunya*, acavat l' any 1420, notable en lo relatiu als fets contemporanis del escriptor. Boades era rector de Blanes, ont va morir l' any 1444.

BOATELLA. *Geog.* Iglesia dependent de la parroquia de Palmerola, en el Bergadá.

BOATO. m. Ostentació exterior de luxu y riquesa, que moltes vegades no está en relació ab els medis pecuniaris dels que 'n fan us. Es paraula presa del castellà, com castellà, més que català, es aquest vici. *Boato.*

BOBADA. f. y

BOBADELLA. f. *Mar.* Biombo colocat a proa davant del bauprés als vaixells de proa oberta. *Bobadilla.*

BOBAL. m. Terra ont s' hi fan bobs o bogues. *Enear, espadaña.*

BOBALAR. *Orog.* Montanya del part. jud. de Moreda, fronterisa a la prov. de Terol.

BOBANSÀ. f. *Ant.* Boberia.

BOBANZ. adj. *Ant.* VANAGLORIÓS.

BONANZAMENT. adv. m. *Ant.* VANAGLORIOSAMENT.

BOBANZARSE. v. r. *Ant.* Vanagloriarse.

BOBATÉ (EI). *Geog.* Veinat de Ger, prov. de Girona.

BOBEJANT. m. adv. Fent el bobo. *Boboando, tonatamente, insulsamente.*

BOBEJAR. v. n. Fer el boig, dir tonteries. *Bobear.* || Gastar el temps en coses vanes e inútils. *Bobear.*

BOBERA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és prop del límit S. de la prov. y té 739 hab.

BOBERÍA. f. Necetat, tontería. *Boberia, bobada.*

BOBO, A. adj. Qui té poch enteniment. *Bobo.* || Graciós. *Gracioso, bobo.*

ENGANYA BOBOS. *Loc.* Se diu de qualsevulla cosa, que tenint molta apariencia, és de poca substancia o valor. *Ciega yernos, engaña bobos.*

QUAN EL BOBO VA AL MERCAT, EL MERCAT JA ESTÀ ACAVAT. *Ref.* Adverteix qu' es convenient fer les coses al seu degut temps. *Cuando el necio es acordado, el mercado es ya pasado.*

EL BOBO TOT HO SAB FER FINS AL TEMPS QU' ES MENESTER. *Ref.* *Todo el bobo sabe hacer hasta que se ha menester.*

BOBÓ. m. Dols que 's dona a les criatures. *Chochos.*

BOBOYA. f. *Baboya.*

BOCA. f. Part de la cara per ont se menja y 's depedeix la veu. *Boca.* || Entrada d' algunes coses, com: *la boca del forn, del canó, del carrer, etc.* *Boca.* || Obertura, forat, com. *boca de terra.* *Boca.* || Parant de rius la part per ont entren al mar. *Boca, desembocadura.* || *Art. y Of.* La juntura o centre de dos batents. L' encaixament de galzes. || f. *Ndul.* La obertura o amplaria de les peces mitjes que presenta la embocadura d' un riu, d' un canal, d' un port, etc. *Abra.*

BOCA DE FOCH. Arma que 's carrega ab pólvora. *Boca, arma de fuego.* || — DE GORJA. *Art. y Of.* Les fulles encaixades o ajustades per una canal y un bordó. || — D' INFERN. Se diu de qui blasfema y diu moltes malediccions. *Boca, lengua infernal; carretero.* || *Met.* Paratge d' ont ix molt de foch o calor. *Boca de inferno.* || — DE LA CLAU. La obertura feta al extrém d' una clau de collar femelles *Boca de la llave.*

|| — DE LA ESCOTILLA. La obertura de la metexa. *Boca de escotilla.* || — DEL BOT. La garra per ont se ompla o vuida. *Piezo, boca de pellejo.* || — DEL COR

O DEL VENTRELL. *Boca del estómag.* || — D' OR. Se aplica a qui parla bé. *Pico de oro.* || — DE PINYÓ. La petita i agraciada. *Boquita, boquilla.* || — DE TABAL: BALADRE. || — FORTA O DUR DE BOCA. Se diu del cavall que hi té certa duresa, de modo que la embocadura no li fa l'efecte corresponent. *Boca dura, boquiduro, duro de boca.* || — DE TORN. Peça de fusta ab un forat rodó a dalt colocada en un capsal del torn de ballesta i corresponent al punt del capsal oposat; serveix per quan s'ha de treballar o foradar per testa una peça, que pel llarch ja estigui tornejada.

BOCA AMARGA NO POT ESCUPIR MEL. *Ref.* Denota que cada hu parla de les coses segons el profit o dany que n'ha tret. *Boca con duclo no dice bueno.*

BOCA DE CALAIX O DE DRACH O DE RAP. *Loc. fam.* La qu' es molt gran. *Boca de espuerta ó de costal.*

BOCA MUDA, MAY FOU ABATUDA. *Ref.* Declara la ventatge i bons efectes que produeix el callar i 'ls mals resultats del parlar sense necessitat. *Al buen callar le llaman Sancho; en boca cerrada no entran moscas.*

BOCA PER AMUNT. m. adv. *Boca arriba.*

BOCA PER AVALL. m. adv. *Boca abajo.*

BOCA QUE NO PARLA DÉU NO L'OU. *Ref.* Denota que no 's remedia la necessitat oculta. *Boca que no habla Dios no la oye; el que no llora no mama.*

BOCA QUE VOLS, COR QUE DESITGES. *Ir.* Abundament. *Qué quieres boca.* || A la mida del seu gust. *A qué quieres boca; á pedir de boca.*

BOCA TERROSA: BOCA PER AVALL.

A BOCA DE CANÓ. m. adv. De molt prop. *A boca de jarro.*

A BOCA DE FOSCH O DE NIT. m. adv. *Al anochecer ó de boca de noche.*

A BOCA PLENA. m. adv. y

AB TOTA LA BOCA. m. adv. Ab tota claretat. *A boca llena, abiertamente.*

AB UN PAM DE BOCA. m. adv. Adalai, ab gran destijó o afany. *Desalado, con tanta boca.*

ANAR AB LA BOCA BADADA. *fr.* ANAR ADALAT. || *fr. Met. ant.* Desitjar sumament alguna cosa. *Beber los vientos por alguna cosa; abrir tanta boca; echar la lengua ó un palmo de lengua ó los bofes.*

ANAR EN BOCA DE TOTHOM. *fr.* Denota ésser molt pública i sabuda alguna cosa. *Ser público.*

BADAR LA BOCA. *fr.* *Abrir la boca.*

CALLAR LA BOCA. *fr. Met.* No dir res. *Callar la boca.*

CAURE BOCA AVALL. *fr.* CAURE DE CARA.

CREIXER LA SALIVA A LA BOCA. *fr. Met.* Trovar molt de gust en alguna cosa. *Hacerse agua ó una agua la boca.*

CUSIRSE LA BOCA. *fr. Met.* No respondre paraula. *Coserse la boca; no abrir la boca; no decir esta boca es mía.*

DE BOCA. m. adv. Ab que 's moteja al blasonador que no fa més qu' enraonar. *De boca, de pico; el mal del milano, las alas quebradas y el pico sano.* || DE PARAULA.

DE BOCA EN BOCA. *Loc.* Ab que 's denota que una especie s'escampa dientla 'ls uns als altres. *De boca en boca.*

DEIXARLO AB LA PARAULA A LA BOCA. *fr. Met.* Anar-se'n sense voler escoltar a qui enraona. *Dejarle con la palabra en la boca.*

DELICAT O FLUIX DE BOCA. Se diu del cavall que per tindre alts i tallants els assentos, té poch apoio en eills i no pot suïrir el mos. *Bocablanda, boquimuelle, blando de boca.*

DIR AB MITJA BOCA. *fr. Fam.* Oferir alguna cosa sols per compliment. *Decir alguna cosa con la boca chica; gastar pastillas de boca.*

DIR ALGÚ TOT LO QUE LI VÉ A LA BOCA. *fr. Fam.* Parlar molt i sense consideració. *Irse de boca, ó irsele á alguno la boca, ó decir uno cuanto se le viene á la boca; despotricar.* || Parlar fort, jurant i perjurant, enfadat, sense sapiguer lo que 's diu. *Echar de la oseta ó por las de Pavia.*

DIR D' AQUELLA BOCA. *fr. Fam.* Ab que 's pondera el mal que algú diu. *Echar por aquella boca.*

EN BOCA TANCADA NO HI ENTRA MOSCA NI ALADA. *Ref.* BOCA MUDA, etc.

EN LA BOCA DEL DISCRET LO QU' ES PÚBLICH ÉS SECRET. *Ref.* Encomana la reserva i prudència en el parlar. *En la boca del discreto lo que es público es secreto.*

ESCALFARSE DE BOCA. *fr. Met.* Proferir paraules descompasades. *Calentarse á uno la boca ó la lengua.*

ESTAR AB LA BOCA OBERTA O BADADA. *fr. Met.* Quedar admirat d' alguna cosa. *Estar ó quedarse con la boca abierta.*

FERSE BOCADES D' ALGUNA COSA. *fr. Met.* Jactarse, alabarse. *Echar bocanadas.* || Contar valenties falses. *Blasonar del arnés.* || Fer alarde, jactarse de noblesa. *Echar bocanadas; echar sangre por la boca.*

LA BOCA FA JOCH. *Loc. met. fam.* Denota que al joch s'ha de passar per lo que s'ha dit, encara que sigui contra un meteix. *La boca hace el juego.*

LA BOCA LI ES MESURA. *Loc. met. fam.* Denota que 's concedeix a algú tot lo que demana. *La boca le es medida.*

LA BOCA NO ADMET NOVES. *Af.* Ab que 's significa que hi há coses que no admeten dilacions. *El hambre no consistente raiocinios.*

LA BOCA NO VOL NOVES. *fr.* EL VENTRE NO VOL RAONS.

LLEPAR AB LA BOCA Y MOSSEGAR AB LA QU. Denota la falsetat dels que 's demostren amichs i 's porten com a enemichs. *Halagar con la boca y morder con la cola.*

NO BADAR BOCA. *fr. Met.* Callar quan sembla precis queixarse o donar un parer. *No desplegar la boca ó los labios; no abrir la boca.*

NO DIR AQUESTA BOCA ES MEUA. *fr. Met.* No dir paraula. *No decir esta boca es mia.*

NO DIR UNA COSA AB TOTA LA BOCA. *fr. Fam.* DIR AB MITJA BOCA.

NO EIXIR DE LA BOCA ALGUNA COSA. *fr. Met.* Callarla. *No salir una cosa de uno ó de la boca de uno.*

NO POSARSE A LA BOCA. *fr. Met.* No parlar d' algú o d' alguna cosa. *No tomar en boca.*

NO TINDRE MÉS QU' UNA BOCA. *Loc. jam.* Dóna a entendre que no 's pot dir tot d' una vegada. *No soy coslal.*

NO TINDRE PROU BOCA. *fr. Met.* Denota que s' alaba molt alguna cosa. *Hacerse bocas ó lenguas.*

NO TINDRE UN NO LA BOCA. *fr. Met. fam.* NO SABER DIR QUE NO.

PUNT EN BOCA. *Expr.* Ab que 's prevé el silenci. *Punto en boca; chitón.*

QUEDARSE AB LA BOCA BADADA U OBERTA. *fr. Fam.* Quedarse suspès sense poder parlar quan deuria fer-se. *Aporrar.*

¿QUE NO TENS BOCA? *Expr.* Que reprén al que no parla quan deu. *¿Estás mudo? ¿no tienes lengua?*

RENTARSE LA BOCA GLOPEJANT. *fr. Enjuagar.*

RESPIRAR PER BOCA D' ALTRE. *fr. Fam.* Dir lo que un altre ha suggerit. *Hablar por boca de gancho.*

TAPAR LA BOCA. *fr. Met.* Fer callar, convèncer. *Tapar, cerrar la boca.* || Obligat a algú a seguir un parer distint del qu' ell tenia. *Ganar la boca.* || Sobornar. *Tapar la boca; sobornar, cohechar.*

TINDRE SEMPRE A LA BOCA. *fr. Met. Fam.* Repetir ab freqüència alguna paraula. *No caerse de la boca; traer siempre en la boca.*

TINDRE SEMPRE ALGUNA COSA A LA BOCA. *fr.* Parlar d' alguna cosa ab freqüència. *No caerse de la boca.*

ÉSSER LA BOCA MESURA. *fr. Met.* No tindre mida en pendre o en demanar. *A medida del deseo.*

TORNAR A LA BOCA 'L MENJAR O BEURE. *fr.* Sentir mal gust per no haver-se assentat bè 'l menjar al ventrell. *Repetir, venirse á la boca.*

TREURE DE LA BOCA. fr. Anticiparse a lo que un altre volia dir. *Coger la palabra de la boca.*

TREURES'HO DE LA BOCA. fr. *Met. fam.* Privarse algú de les coses més precises y necessaries pera donar-les a un altre. *Quitárselo de la boca ó de su comer.*

TREURE SANCH PER LA BOCA. fr. *Met. fam.* ESCUPIR SANCH.

VINDRE A LA BOCA O AL PENSAMENT. fr. *Met.* Ofertir algunes especies y paraules pera profertirles regularment en defensa d' altre. *Venirse á la boca.*

VENT DE BOCA. *Expr. met.* Se diu de qui promet molt y compleix poch. *De boca; pastillas de boca.*

BOCAAMPLE. adj. Boquiancho.

BOCABADAT, DA. m. y f. Qui tē la boca molt oberta. *Boquiabierto.* || AVAR.

BOCA BARTELLA. *Orog.* Coll que hi há al extrém occidental de la Serra alta de Monás, a tramontana de Baget, prov. de Girona; té 1,060 met. demunt el nivell del mar.

BOCACER. adj. Se diu del cavall que tē molt dura la pell de les genives y que per aixó sent poch el frē y no l' obeeix. *Boquiduro.*

BOCACERS (Coll de). *Orog.* Collada del Canigó a 2,285 m. d' altitud.

BOCADA. f. *Ant.* Bofetada. || MOSSEGADA.

BOCADUR. m. S' aplica al cavall que sent poch el frē. *Boquiduro*

BOCAESTRET, A. m. y f. Boquiangosto.

BOCAFLLUX. adj. BOCAMOLL.

BOCAFRESCH. m. Se diu del cavall que tē la boca salivosa, y es obedient al frē. *Boquifresco.*

BOCAGRÓS. m. Se diu del cavall de boca partida y espaiosa. *Boquihendido.*

BOCALINA. m. *Mar.* La entrada que per alguns paratges tenen les barres dels rius, ab fondo sufficient pera que hi puguin passar certes embarcacions *Bocalina.*

BOCA DE LLOP. *Bot.* CERVERSA.

BOCAIRENTE (Benet de). *Biog.* Frare caputxí, nat a Bocaliente (Valencia) l' any 1736 y mort a Alcira l' any 1779. Va pendre l' hábit als disset anys; se dedicá a la predicá, haventí sobresurrit, mereixent el títol de missioner apostólich. Fou secretari provincial. Trauhit del italiá algunes obres de vides religioses y de devoció, casi totes publicades (Valencia a mitjans del sigle XVIII).

BOCAMÁNEGA. f. La part de la mànega qu' está més prop de la munyeca. *Bocamanga.*

BOCAMOLL, A. adj. Persona que conta tot lo que sap, encara que fós més convenient callar'ho. *Blando de boca, boquirroto.* || m. Caragol quina closca té la boca tova. *Boquimuelle.*

BOCANEGRA. m. Se diu del cavall que tē la boca negra. S' aplica també a una mena de caragol. *Boquínegro.*

BOCARÁN. m. Mena de teixit de llinet engomat més groixut y ordinari que la holandá. *Bocalí.*

BOCASSA. f. aum. Bocaza.

BOCASSECH, CA. m. y f. Se diu de qui tē la boca seca. *Boquiseco.* || Se diu del cavall que no fa brumera al mossegar el frē. *Boquiseco.*

BOCASSÍ. m. Bocarán.

BOCATERRÓS, A. adj. BOCA PER AVALL.

BOCA - TERROSA. fr. Se diu d' aquell que cau o be s' ajeu de cara a terra. *De bruces.*

BOCATORT, A. m. y f. Se diu de qui tē la boca torta. *Boquituerto, boquitorcido.*

BOCAYRENT. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Onteniente; és al peu de la serra de la Mariola y té 4.067 hab.

BOCELL. m. *Arquit.* Motllura en forma de mitja

canya. *Bocel.* || Ribot pera fer aquesta motllura de fusta. *Bocel.* || *Naut.* Corriola de fusta per ont passen els derivells. *Motón.*

BOCELLAR. v. a. *Ant.* Fer canaletes ab el bocell. *Bocelar.* || Posar motllures, cadells, galzers y, en general, tot lo referent a l' adorno d' una peça de fusta.

BOCELLÁS. m. aum. Bocelón.

BOCELLER. m. Qui fá bocells. *Bocelero.*

BOCELLET. m. dim. Bocatele.

BOCÍ. m. La porció de menjar que cab d' una vegada a la boca. *Bocado.* || Troç de qualsevulla cosa. *Pedazo.* || Distancia entre dos ilóchs. *Trecho.* || El troç groixut y curt que 's talla d' alguna cosa, com d' un cabrió. *Zoque.* || ROSEGÓ DE PÀ.

BOCI DE PÀ. *Loc. met.* L' aliment que 's necessita; y aixís se diu: *un boci de pà. Pedazo de pan.*

A MIQUES Y A BOCINS. m. adv. *A pedazos ó en pedazos, por pedazos.*

BOCI MAL ASSENTAT. *Bocado mal digerido.*

CAR ÉS EL BOCI QUE A UN L' ESCANYA. *Ref.* Denota que paga bè 'l gust del menjar aquell a qui fa mal. *Amargo es el bocado que mucho cuesta.*

CONTARLI A ALGÚ ELS BOCINS DE LA BOCA. fr. *Fam.* Observar-li lo que menja, donant-li a entendre que menja massa. *Contar los bocados.*

MENJAR O PENDRE ALGÚN BOCI. fr. *Fam.* Tomar un bocado.

NO TINDRE UN BOCI DE PÀ PER POSARSE A LA BOCA fr. *Fam.* Ésser molt pobre. *No tener qué llevar á la boca; no tener para un bocado; no tener tras que parar, ó sobre que Dios te llueva.*

BOCINA. f. Instrument músich de bauny o metall y còrb. *Bocina.* || Mena de trompeta de llauna pera parlar de lluny. *Bocina.*

BOCINALLA. f. MENUDALL, REBRECH.

BOCINEJAR. v. a. Fer bocins. *Hacer pedacitos, bocadillos.*

BOCINER. m. Qui toca la bocina. *Bocinero.*

BOCINET. m. dim. *Bocadillo.* || Troçet. *Pedacito.*

BOCÓI. m. Barril en que 's transporten certs gèneros. *Bocoy.*

BOCH. m. El mascle de les cabres. *Cabrón, macho de cabrío.* || *Tr.* Al regne de Valencia y 'ls catalans fronterissos. *BADOCH, BABAU.*

BOCH (Cala del). *Hidrog.* Caleta de la banda NE. de l' illa de Mallorca. || —(PENYAL DEL). Costa rocosa de la banda NE. de l' illa de Mallorca.

BODA. f. Casament. *Boda, casamiento.* || La festa o convit en celebrat del casament. *Boda.*

A BODES ME CONVIDES. *Expr. met. fam.* De molt bona gana. *De mil amores.*

AQUELL QUE A LES BODES VA, NUVI HA DE SEMBLAR. *Ref.* Denota que cada hū deu acomodar-se als usos y estils del país ont se trova. *Por donde fueres, haz como vieres.*

BODES REIALS. Nòm d' una contribució que 's pagava antigament pera atendre als gastos de les bodes dels reis. *Bodas reales.*

DE TALS BODES, TALS COQUES. *Ref.* Denota que 'l qui va mal guiat no pot esperar tindre bona fi. *De tales bodas tales costras.*

A LES BODES QUI MENYS MENJA ÉS LA NUVIA. *Ref.* LO MÉS MAL CALÇAT ÉS EL SABATER.

A LA BODA DEL FILLÓ QUI NO T' HA CONVIDAT NO T' HI VOL. *Af.* Ab que 's significa que un no 's deu ficar allá ont no 'l demanen, o bè que ningú deu anar a funcions no essent'hi convidat, especialment si en elles s' hi menja y beu. *¿Quién te manda tomar vela en este entierro? A boda y á bautizado no vayas sin ser llamado.*

LA VIUDA PLORA Y 'LS ALTRES CANTEN A LA BODA. *Ref.* Denota les vicisituds de la vida humana. *La viuda llora y otros cantan en la boda.*

NO HI HÁ CAP BODA POBRA NI CAP MORT RICA. *Ref. CASAMENT.*

BODEGA. *Naut.* L' espai sola la cuberta. Bodega. || Als ports de mar la peça o peccs que serveixen de magatzem als mercaders. Bodega.

BODEGUETES. *Geog.* Caseriu del terme de Liria, prov. de Valencia.

BODRIS. m. *Bot.* Planta de la fam. de les solsolàcees; té uns trenta centímetres d' alçada, fulles ovalades d' un vert groguenç i flors vermelloses, petites i apomades al cap demunt de les branques. Biengranada, mil-engrana.

BOELLA (La). *Geog.* Caseriu del terme de La Canonja, prov. de Tarragona.

BOËR, A. m. y f. Qui guarda els bous. Boyero.

BOËRA (Miquel de). *Biog.* General en cap del exercit expedicionari que va anar a conquerir Trípoli, Bujia, Orán y Masalquebir. General de les galeres d' Espanya, per Carles I. Boera, ja en temps de Ferrán V, a *Católich*, va pendre part a la batalla de Ràvena, tenint la efectivitat de general. És enterrat a l' iglesia de Santa Agna, de Barcelona, ab estatua jaient.

BOFARUL Y DE BROCÁ (Andreu de). *Biog.* Va néixer a Reus l' any 1811, morint'hi el 1882. Tenia el títol d' advocat, y 's va distingir pèl seu amor a la historia y a l' arqueologia, havent ocupat fins a la seua mort el càrrech d' arxiver municipal de Reus. El seu principal llibre és el titolat: *Anales històrics de Reus* (dos volums en quart, Reus, 1845). En col·laboració ab Albiñana va publicar *Tarragona monumental*.

— **Y DE BROCÁ (ANTONI DE).** *Biog.* Escriptor y arxiver distingit. Era germà del anterior y va néixer a Reus l' any 1821, morint' a Barcelona l' 1891. Les seues principals obres son: *L' orfaneta de Menargues*, y *Costums que 's perden y recorts que fugen, Reus de 1820 a 1840*. Dels estudis històrics sortits de la seua ploma mereixen citarse: *La Confederación catalano-aragonesa*, la *Historia crítica, civil y eclesiàstica de Cataluña* y la *Historia crítica de la guerra de la independència*. Fou un dels restauradors dels Jochs Florals, que va presidir. En l' aubada del renaixement reuní y publicà *Los trobadores nous*, aplech notable de poesies. Travallà per la premsa y pèl teatre. Fou molta la seua laboriositat en el conreu de les lletres y de l' historia. Durant quaranta sis anys estigué ocupat en l' Arxiu de la Corona d' Aragó. Morí escrivint l' *Historia de la guerra civil de los siete años en Cataluña*. Son nom propi era Carles Antoni, y així firmava la documentació oficial. Vegis *lámina sola de retratos*, lletra B.

— **Y DE SARTORIO (MANEL DE).** *Biog.* Fill de don Prósper, de qui heretà les aficions; va substituirlo al frente de l' Arxiu de la Corona d' Aragó. Era de la Comissió de Monuments y va recullir 6,506 volums de les abandonades biblioteques dels convents y monestirs de Catalunya. L' any 1850 va rebre l' encàrrech de cuidar de la conservació del claustre romànic de Sant Cugat del Vallés. Se li deu l' instal·lació de l' Arxiu al palau dels virreis de Catalunya. Va seguir publicant la *Colección de documentos inéditos*, comensada pèl seu pare, donantne vintitres volums al públich. Son notables els seus treballs d' investigació relatius a la nostra historia y antigües costums. Va morir a Barcelona, d' ont era fill, l' any 1892.

— **Y MASCARÓ (PRÓSPER DE).** *Biog.* Arxiver de la Corona d' Aragó y notable historiàire de la dinastia catalana. Va néixer a Reus l' any 1777, morint' a Barcelona l' 1859. Desde 1802 era advocat, exercint a Madrid y Sevilla fins l' any 1814, en que va ésser nomenat

Prósper de Bolarull

Desde 1802 era advocat, exercint a Madrid y Sevilla fins l' any 1814, en que va ésser nomenat

arxiver, desempnyant quin càrrech morí, havent 'hi conquerit gran renòm. Va dirigir la publicació de l' edició castellana de la *Crónica de Cataluña* de 'n Pujades (1829 a 1832). Va recoplar les desprilles dels arxius dels monestirs de Sant Pau del Camp y de Sant Cugat del Vallés, aixís com els còdix de Ripoll. És autor de l' obra capdal d' historia catalana: *Los condes de Barcelona vindicados* (2 volums en quart, Barcelona, 1836) y va fer imprimir disset volums de la *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, que va continuar després el seu fill Manel.

BOFET. m. *Ant. y*

BOFETADA. f. Cop a la cara ab el palmell de la mà. Bofetada, bofetón. || *Met.* Desaire. Bofetada, bochorno.

BOFETADASSA. f. aum. Gran bofetón.

BOFETADETA. f. Bofetoncillo.

BOFETEIG. m. L' acte de bofetejar. Abofeteo.

BOFETEJADOR. A. m. y f. Qui dona bofetades. Abofeteador.

BOFETEJAMENT. m. L' acció de bofetejar. Abofeteamiento.

BOFETEJAR. v. a. Pegar bofetades. Abofetejar, dar de bofetadas.

BOFETEJAT, DA. p. p. Abofeteado.

BOFFIY o BOFILL (Guillem). *Biog.* Arquitecte de la Catedral de Girona, autor del plan celeberrim de una sola nau, que, per lo atrevit, va ésser causa de tantes discussions al comensar el sigle XV, havent estat precís que 'l bisbe Dalmau de Mur cridés a emetre parer als millors arquitectes de Catalunya y a alguns de forasters. Comensada l' enquesta el 23 de Janer de 1416, quin resultat va ésser favorable al arquitecte Bofill, va acabar la qüestió ab el parer emés pèl propi artista el 8 de Mars de 1417, passantse a realisar el famós plan d' una sola nau, que caracteriza al temple gòtic de la Seu gironina.

BOFIA. f. BOMBOLLA, BUTLLOFA. || GOFIA.

BOFIA. *Geog.* En el Bergadà y Cardona, és sinònim de *avench* o *cova*. || — (DE LES CINGLADES). En la serra d' En Cija, (2,200 m.) forma un avench de 10 m. de diàmetre per 15 de fondària. || — (DE SANT JAUME). Prop de Berga, en la Boixadera dels Banchs.

BOGA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les tifàcees, de un metre y mitj a dos metres d' alçada, ab fulles llargues y primes y un tany, a quin capdemunt s' hi fá una mena de cilindre que, un cop sech, deixa anar una polsina blanca molt pegalosa. S' usa pera fer culs de cadira, forrar ampolles, etc. *Enea, espadaña*.

|| *Ictiol.* Peix d' un pam, escatós, ulls grans y poca espina. Boga, ojo de buey. || L' acció de bogar o remar. Boga. || — ARRANCADA. *Met. naut.* La que's fá ab molta força y precipitació, servintse a un temps de tots els remes.

Boga arrancada. ||

— **DERIU.** m. *Ictiol.*

Peix petit de riu,

un poch semblant

a la boga. *Cachuelo.* || — **LLARGA.**

Loc. naut. La que's

fá extenent molt

els remes pera donar impuls a la embarcació. *Boga targa.* || — **RAVELL.** *Ictiol.* **BESUGO.** || **BOJA, RAVELLA.**

ANAR O ESTAR EN BOGA. fr. *Met.* Estar en us o ésser molt corrent. *Estar en boga ó en auge.*

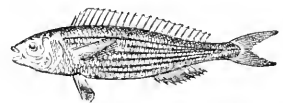
— **EMBOLICAR O ENREDAR LA BOGA.** fr. Posar enredos o dificultats a una cosa molt clara. *Meter entredos donde no los hav.*

— **BOGADA.** f. *Naut.* Remada. **Bogada.**

BOGADOR, A. m. y f. Qui boga. **Bogador, boga,**

remero, bogante.

BOGAL. adj. **FRANCH, GENERÓS.**

Boga

BOGANYÓ. m. *Ter.* Boga petita de riu. *Cachuela.*

BOGAR. v. n. *Nàut.* Remar. **Bogar, remar.** || — IA CAMPANA. Repicar, tocar.

BOGAR A LA XINGA, XINGAR. v. a. *Nàut.* Fer caminar un bot per medi d'un sol rem colocat a popa, movent-lo alternativament cap a un costat y altre. *Cinglar, bogar a la cingla.*

BOGARRÓ. *Ictiol.* V. BOGA.

BOGATIRADA. adj. *Nàut.* ant. Acció y efecte de bogar, cop. de rem. || **BOGADA.** BOGA ARRANCADA. BOGA, 3.

BOGAVANT. m. *Nàut.* El primer remer de cada banch que hi havia a les galeres. **Bogavante.**

BOGIR. v. a. *Art. y Of.* Serrar ab la serra de bogir. Seguir ab la serra contorns accidentats. **Calar.**

BOGIT. p. p. *Art. y Of.* Cosa bogida; peça serrada ab la serra de bogir.

BÒGIT. m. Carril que formen al entorn de la cinia les petjades del animal que hi dona voltes. **Andén.** || Vol de la xenemeia **Campana.** || *Ter.* Campana de la llar o dels fogons. || **VOLTA,** com en: donar dos bògits a la lligacama. **Vuelta.**

FER BÒGIT. fr. Se diu dels arbres que extenen molt les branques. **Hacer pompa.**

BOGUETA. f. dim. SARDINETA.

BOHEMIÀ, NA. adj. Natural de Bohemia. Ab aquest nom s'entenia molta gent dolenta. **Bohemio, gitano**

BOHER (Pere). *Biog.* Escultor rossellonés de remarcable concepte. Vivia a mitjans del segle XIV, per quin temps va fer algunes estatuets que ornem l'iglesia dels Agustins a Perpinyà.

BOHÍ. *Geog.* Poble del dist. munal. de Barruera, prov. de Lleida. || — (VALL DE). *Orog.* Valleta que comença al port de Rus, prov. de Lleida, y acaba a la vora de la Vall de Caldes, a la meteixa provincia.

BOHICH. m. FORMIGUER.

BOHIGA. f. Terra novament rompuda pera sembrarla. **Artiga.**

BOHIGÓ. *Agric. ter.* FORMIGUER.

BOHIGUES DE MAR. *Geog.* Arrabal de Calafell, prov. de Tarragona.

BOIG, JA. m. y f. Qui ha perdut el seny. **Loco.** || *Met.* Imprudent. **Loco, imprudente.** || Furiós, frenètic. **Loco, furioso.** || Llunàtic. **Loco, lunático.** || Aixalabrat. **Loco, calavera, tarambana.** || adj. *Met.* Abundant, exorbitant, com: *cullita boja. Loco.*

A BOIG Y A CAVALLER TOT LI ESTÀ BÈ. *Ref.* Aconsella que 's procuri adquirir bona opinió perque ab ella 's dissimula millor qualsevol defecte. **Buena fama turto encubre.**

AGREGAT DE BOIGS. Conjunt d'ells. **Garilla, manada, ható, atajo.**

A LA BOJA, m. adv. DE BOIG.

BOIGS AB BOIGS S'AVENEN. *fr. Fam.* **Dios los cria y ellos se juntan.**

BOIG CÒM UNA CISTELLA. *Expr. fam.* Extremat en algun defecte o vici. **Loco de clavo pasado, ó de remate, ó de atar.**

BOIG ES QUI NO SAP PERA SÍ. *fr.* Denota qu'és boig aquell que no fá ús de la seua ciencia en bé de sí meteix. **Loco es quien para sí no es cuerdo.**

BOIX Y RICH BASTÓ SOBREDAURAT. *Ref.* Ostentar lo que no 's té. **Ufano, sin sustancia.**

BOJA PER BOJA, VINGUIN DINERS. *Ref.* Denota que les riqueses en el matrimoni tapen molts defectes. **Dios me dé marido rico, siquiera sca borrico.**

DE BOIG, m. adv. y

DE BOIG EN BOIG, m. adv. Sense ordre ni concert o sense mirar res. **A tontas y á locas, á la loquesca.**

DEU NOS GARDE DE BOIG EN LLÓCH ESTRET. *Ref.* Denota que 's deuen evitar disputes ab persones de geni violent e inconsiderat. **Al loco y al aire darle calle.**

DEIXARLO ESTAR PER BOIG. *fr.* Se diu referintse a algu a qui no hi há medi de ferli entendre la raó o de

disuadirlo de fer alguna etzegallada. **Dejarle freir en su aceite.**

EMBESTIR DE BOIG. *fr.* Acometre alguna empresa sense reflexió ni prudencia. **Acometer á ciegos.**

¿ESTÁS BOIG? *Expr. fam.* S'usa pera retreure a algu d'algun disbarat que va a fer. **¿Estás en tu camisa ó en tu juicio? ¿te has vuelto loco? ¿has perdido el juicio?**

FER BOJERIES Y FER EL BOIG. *fr.* BOJEJAR.

FER TORNAR BOIG. *fr.* Privar del judici a algu. **Enloquecer.** || *Met.* Confondre ab la diversitat d'idees. **Volver á uno loco, desatentar.** || Impacientar. **Hacer volver loco.**

N'HI HÁ PERA TORNARSE BOIG. *fr. Fam.* Enfadarse molt, irritarse. **Hay para volverse loco ó para echar el hatillo al mar.**

QUI ÉS BOIG DE NATURA MAI NE CURA. *Ref. y*

QUI ÉS BOIG QUAN NEIX MAI NE GUAREIX. *Ref.* Denota que ab dificultat se perden els costums de la primera etat. **Lo que se aprende en la cuna siempre dura; lo que en la leche se mama, en la mortaja se derrama; genio y figura hasta la sepultura; quien de locura enferma, tarde sana.**

SAB MÉS UN BOIG A CASA SEUA QUE UN SAVI A LA DELS ALTRES. *Ref.* Ensenya que dels negocis propis més sab aquell a qui li pertanyen, per poch que hi entengui, que no pas el qui mirantlos de lluny se fica a judicarlos sense coneixement. **Más sabe el loco en su casa que el cuerdo en la ajena.**

SÍ ÉS BOIG QUE 'L LLIGUIN O QUE 'L TANQUIN. *Loc. fam.* Denota que algu no és digne de compassió si insisteix en fer lo que sab que no li convé. **Quien es cornudo y lo consistente, que sea cornudo para siempre.**

TORNARSE BOIG. *fr. Fam.* Perdre l'enteniment. **Enloquecer, volverse loco, volverse á uno el juicio.** || Manifestar molta alegria. **Volverse loco de contento.** || Estimar molt alguna cosa, entretenirse 'hi. **Andar loco por alguna cosa; estar loco con alguna cosa.**

UN BOIG NE FÁ CENT. *Ref.* Denota lo que influeix el mal exemple en els companys. **Un loco ó cada loco hace ciento.**

BOIL (Bernat). *Biog.* Frare benet de Montserrat y primer arquebisbe y patriarca de les Indies, company de Cristófol Colón en el seu viatge de 1493; predicá l'Evangeli a América y va morir l'any 1520.

— JOAN TOMÁS. *Biog.* Orador sagrat del segle XVIII, natural de Valencia; mort l'any 1807. Era doctor en Teologia y mestre en arts. Tenia fama de pensador recte y d'orador notable. Sos sermons principals, tots ells impresos, se citen com exemples de bon art en dir les coses.

— JOFRÉ. *Biog.* Eclesiàstich valencià notable del segle XIV. Benet de Luna (papa XIII) el feu cardenal en 1390. Morí a Avinyó el 1397.

— PERE. *Biog.* Militar valencià del segle XIV. Foren notables ses campanyes contra del Jutge d'Alborea, en temps d'en Pere IV. Va ésser Capità general del regne de Valencia, batlle general, Governador de Mallorca y General de l'Armada en les expedicions a Cerdenya.

BOIX. m. *Bot.* Mata de la fam. de les euforbiàcees, que a voltes arriba a ésser arbre; és molt branquinosa; té les fulles petites, d'un vert fosch llustrós y perennes; té la fusta molt dura y groguenca y fá unes floretes blanques. **Boj.** || — D'ESPAÑENYA. Forma que serveix pera fer la puntera de les espardenyes. **Horma de alpargatero.** || — MARÍ. GATSERANS. || — MASCLE. GATSERANS.

Brot de boix

BOIX. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Tragó de Noguera, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida. Neix al Montsec, segueix la vall de Meyá i desaiqua a la vora del Segre, entre Vernet y Baldomá. || — Riuet que baixa de les serres de Queralt y desaiqua a la vora del Gayá, un poch més amunt de Pontils, prov. de Tarragona. || — *COLL DE.* *Orog.* Coll del Prínceu gironí, a 1,168 met. d'altitud, situat al N.O. de Monás. || — (*SEGRES DEL.*) *Orog.* És en el Bergadá, prop de Saldes.

BOIX (Esteve). *Biog.* Gravador d'estampes nat a Barcelona l'any 1774. Quan tenia 22 anys la Junta de Comers el va pensionar pera que anés a estudiar a Madrid, ont va tindre per mestre a en Manuel Salvador Carmona. L'any 1799 va guanyar el premi del gravat en dols a l'Academia de S. Fernando. Va deixar molts i bons gravats fets d'ell, marcadament del género rel-ligiós.

— **MIQUEL.** *Biog.* Militar catalá del segle XVIII. Comandá el regiment de fusellers organísat en 1735 a Barcelona. Quan se declará la guerra contra Inglaterra y Portugal, en 1762, proposá al rei Carles III la formació d'un regiment de miquelets, a cost d'ell, compost de 1,200 voluntaris catalans. El marqués de la Mina informá en bon sentit la proposta y tot seguit s'organísá aquell cós, titolat oficialment «Primer regimiento de infantería ligera de Cataluña».

— **Y RICARTE (VICENTS).** *Biog.* Historiari valenciá, el més notable de la seua regió en el segle XIX. Va néixer a Xátiva l'any 1813 y va morir a Valencia l'1880. Va comensar els seus estudis vivint de caritat. Prengué l'hàbit l'any 1827, haventne estat company del famós poeta Aroles, junt ab qui a les Escoles Pies va traduir la *Vida de Sta. Filomena*, que va ésser el seu primer treball. Sugestionat En Boix per la lectura d'un *Himno á la Libertad*, que 's feu popular en 1835 y 1836, l'any 1837 decidí abandonar el convent pera ésser secretari del marqués de Bellisca, visitant algunes ciutats d'Europa. Afiliat al partit liberal, formá en la micia ciutadana y en 1839 entrá a la carrera administrativa, havent exercit distints càrrechs. En plena activitat política, l'any 1843, va ésser secretari de la Junta de Salvació, representant al element avensat. Durant aquell temps va escriure alguns drames, aplaudits. L'any 1843 va ésser rector del real col·legi de nobles de St. Pau y l'any 1844 se 'l comissioná pera catalogar els monuments y objectes artístichs de la provincia, al mateix temps que se 'l feia membre de la comissió pera transformar la històrica capella dels Reis, del convent de St. Domingo, en sepultura dels valencians il·lustres. En 1847 guanyá, per oposició, la càtedra de Historia en la Universitat de Valencia. En 1848 rebé el títol de cronista d'aquella ciutat y de soci de mérit de la Econó mica d'Amichs del País. Fou censor de teatres y conresá la poesia. En 1853 era académich corresponent de mérit de la «Española de Arqueología» y també de la de la Historia. L'Institut Històric de França, l'Arqueològich de Roma y el de Berlin el distingiren ab son títol. Havia sentat bellament la seua fama d'atíllat y erudit, publicant l'any 1845, els tres grans volums de la *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, als quals seguí tot un enfilall d'estudis regionals ben interessants, entre ells: *Apuntes històrics sobre los fueros*; *El Encubierto de Valencia*; *Historia de las calles de Valencia*; *Memorias de Xátiva*; *Memorias de Sagunto*; *Noticia de los artistas valencianos*, y moltes relacions d'actes viscuts. Els

Vicents Boix

Jochs Florals de Barcelona l'any 1877 el tingueren per mantenedor.

BOIX-GREVOL. m. *Bot.* Planta de la fam. de les celastrínacees, de fulles permanents, llustroses y punxagudes per les vores que fá unes boletes vermelles. La seua fusta, qu'és groga y forta, s'usa pera fer objectes tornejats, com la del boix, y de la seua segona crosta se 'n fá el vesch. Acebo.

BOIXA. f. *Art. y of.* Ànima de ferro colat foradada, que hi há en el centre de les rodes dels carruatges, dintre la qual gira el fusell d'aquéstes.

BOIXADORS (Joan Tomás). *Biog.* Electe general dels frares dominichs al Capítol presidit a Roma per Benet XIV l'any 1756. Era natural de Barcelona, y va escriure 'l llibre *Relación del martirio de Pedro Mr. Sans, obispo de Mauricasro; de Francisco Scrrano, electo obispo de Tipasia; de Fr. Juan Alcover, de Joaquin Royo y de Francisco Diaz*, de la provincia de Fokyen (China) 1747 y 1748, impresa en Roma (1752) y després traduïda al llatí.

BOIXADORS (Sant Pere de). *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d'Iguallada.

BOIXEDA. f. Llòch ont s'hi crien molts boixos. Bojedal. || — (*COLL DE LA.*) *Orog.* Coll a uns 1,100 metres demunt el nivell del mar, a ponent de Rocabrúna y al N. E. de Camprodón, prov. de Girona. || — (*RIERA DE LA.*) *Hidrog.* Riera que baixa del vessant ponentí del coll del seu nóm y desaiqua a la vora del Ritort, prov. de Girona.

BOIXERICA. f. *Ter.* Buxarola.

BOIXET. m. Agulla de fusta, generalment de boix, que 's posava a la part posterior del cap de les dones pera ferse 'l monyo. Aguja del moño. || — Troç de boix tornejat pera fer puntes, randes, etc. Palillo, bolillo, majaderuelo.

MOLT SOROLL DE BOIXETS Y POQUES PUNTES. fr. MOLT FRESSA Y POCA ENDRESSA.

BOIXETA. f. Eina de boix o de ferro semblanta a un balaustra afuada de l' un cap y ab una pota a l'altre; ab les extremitats giren els çabaters els escarpins y ab el centre brunyen les soles. || **BITSEGA.** || Póm d'olors. Bellota.

BOIXETERA (La). *Hidrog.* Rieral de la vora del riu Sagardell, a llevant de Pardines, prov. de Girona.

BOIXINA. f. Essència que s'extreu del boix y s'usa com remei. Boxina.

BOIXOLS. *Geog.* Poblet del dist. mupal. d'Abella de la Conca, prov. de Lleida.

BOJAL. adj. Lo que pertany a la bojeria.

BOJALMENT. adv. m. BOJAMENT.

BOJAMENT. m. adv. Furiosament, ab boixeria. Locamente, fontamente. || Neclament, imprudentment. Locamente, imprudentemente. || Excessivament, Excessivamente, locamente.

BOJAR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és en terra montanyosa y té 602 liab.

BOJARRÓ. m. Sodomitá. || *Met. fam.* Panxa; y aixís se diu: *omplir el bojarró.* Pandorga, bartola, baúl. || **ESTROFA, TUNO.**

BOJARRONA. f. BOJERIA.

TINDRE LA BOJARRONA. fr. Estar enfadat, de mal humor. *Estar incomodado.*

BOJAS, SA. adj. aum TRUÁ.

BOJEJANT. p. a. Fent bojerías pera divertir-se. Loqueando, simpleando. || m. adv. Jocosament, festivamente, por fiesta, en chanza, por juego, por diversión.

BOJEJANT CÒM LES CRIATURES. *Expr. fam.* Retozando.

BOJEJAR. v. a. Fer o dir bojerías. Loqueando. || *Met.* Tindre massa alegria, folgant-se o divertint-se. Loquear.

BOJERÍA. f. Malaltia que priva del us de la raó. **Locura.** || Disbarat, despropòsit. **Locura, desatino.** || Fatuïtat, ximpleesa. **Locura, needad, fatuidad, boberia.** || Extravagancia. **Locura, extravagancia.** || Mania. **Locura, mania.** || Casa de boigs. **Casa de locos, manicomio.**

BOJET, A. adj. dim. **Loquillo.**

BOJOT. m. **PLAGA,** 3, 4. || adj. Rampellut, qui té idees extravagantes. **Venático, lunático.**

BOL. m. *Miner.* **Bolarmini.** || L' acció de tirar el filat pera pescar, y la pesca que 's treu. **Lance.**

BOLA. f. Còs esfèric. **Bola.** || La de mantega, bola; sagí, etc. **Pella.** || La de pomada feta de odorífichs. **Pomo, poma.** || Per donar els vots. **Haba.** || La sort de fer algú totes les bases en alguns jochs de cartes. **Bola.** || *Met.* **Mentida. Bola, mentira.**

DONAR LA BOLA. fr. Llençar unes pilotetes de vidre molt, verí o agulles pera matar gossos, gats, rates, etc. **Dar, echar zarazas.** || *Met.* Treure a algú de una casa, no voler hi més tractes. **Dar dimisorias.** || Treure a algú d' un empleu. **Echar, despedir; apear a uno del empleo.** || **MATAR.**

DONAR LA BOLA. fr. ANAR A SANT TRUTÍ.

BOLA D' AMUNT. *Geog.* Poble del Vallespir, prop del riu Bolés, actualment al districte de Prades, cantó de Vinçá. Té 393 hab.

BOLA DE NEU. f. *Bot.* Planta de jardí, que fá unes floretes blanques y apomades. **Mundillo, bolas de nieve.**

BOLA (La). *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; té 224 hab.

BOLADA. f. Cop de bola. **Bolada, bolazo.**

BOLADO. m. Pá de sucre blanc o rosat. **Espanjado, azucarillo.**

BOLANDERA. f. Anella de ferro que va solta entre la clavilla y la roda del carruatge. **Estornija, alfardón, volandera, arandela.** (V. BIROLLA).

BOLARMINI. m. *Miner.* Terra roja y apegalosa. **Bolarménico, boloarménico.**

BOLATERNERA. *Geog.* Poble del Vallespir, a la vora del riu Bolés, ab estació del camí de ferro de Perpinyá a Vilafranca de Conflent. Forma part del districte de Prades, cantó de Vinçá y té 863 hab. En la collada del seu nòm hi há la partió del Conflent y 'l Rosselló. Se conserven quatre torres del antich castell y la porta románica de l' antiga iglesia

BOLATÓ. *Hidrog.* Rivera del Vallespir, provinenta de les montanyes de Prunet.

BOLBA. f. Borrelló de neu. **Copo.** || pl. Els pels o altres brutícies que 's troven als licors y que poch a poch se van assolant. **Zurrapa.**

BOLBAITE. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Enguera; és a la vora del canal de Navarres y té 1,560 hab.

BOLBETA. f. Zurrapilla.

BOLCADA. f. Roba de les criatures de bolquer. **Envoltura, mantillas, empañadura, pañales.**

BOLCADOR. m. *Ant.* Llòch en que 's revolquen els animals. **Revolcadero.**

BOLCALL. m. *Ter.* **BOLQUER.**

BOLCAMENT. m. **REVOLCAMENT.** || L' acció de bolcar les criatures. **Envolvimiento.**

BOLCAR. v. a. y n. Posar els bolquers a les criatures. **Empañar, envolver.**

BOLCARSE. v. r. **Volcarse, revolcarse.**

BOLDÓS-JOSSÁ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Lladorre, prov. de Lleida.

BOLDÓS-SUBIRÁ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Lladorre, prov. de Lleida.

BOLDÚ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Tornabous, prov. de Lleida.

BOLEA. f. Pal ab una anella al mitj, que s' asse-

gura en la punta de la llança del cotxe pera lligarhi els tirants de les mules de devant. **Bolea.**

BOLEJAR. v. n. Jugar a boles. **Bolear.** || Al joch de billar, jugar sense interès. **Bolear.**

BOLENCHE ROIG. m. *Bot.* **POTA DE COLOM.**

BOLERO. m. Ball espanyol a modo de seguidilles. **Bolero.** || Qui té per ofici ballarlo. **Bolero.** || *Fam.* **MERDA.**

BOLÉS. *Hidrog.* Riu del depart. dels Pirineus Orientals; neix a Torre Batera; passa per La Bastida, Bola d' Amunt y Bolaternera y desaigua a la vora del riu Tet.

BOLET. m. Cremallot que fá el blé del llum d' oli. **Moco.** || *Bot.* Nòm genèric aplicat a les diferents varietats de plantes celulars, que 's presenten generalment en forma de barret. **Hongo.** || Barret tou de copa ovalada. **Hongo.** || Cop que 's dona ab el revés de la mà al cap d' algú. **Revés.** || —D' AIGUA. m. *Bot.* Bolet d' una substancia molt aiguaosa que s' asseca molt aviat. **Canta.** || —DE BOU. Bolet que no és bó pera menjar, pero sí per altres menesters. || —DE BRUCH. A Solsona s' anomena aixís el *Panus stipiticus.* || —DE CABRA. Nòm vulgar de un *Lactarius.* || —D' OR. A Girona se li diu aixís al *Ammanita caesarea.* || —DE ROURE. A l' Empulme se designa ab aqueix nòm el *collybia furipes.* || —DE L' ESCA. El que 's fá a les soques dels roures y alsines; no és més que mitj bolet dur y correljós format d' escates entreteixides y de color de canyella; se 'n fá l' esca. **Hongo yesquero** || —D' OM. Bolet blanc que 's fá a les soques velles dels oms. **Agárico.** || —DE SAULE. Bolet que 's fá a les soques velles dels saules. **Hongo, agárico.**

BOLET. *Geog.* Quadra del ferme de Mediona, prov. de Barcelona.

BOLETA. f. *Art. y of.* Eina pera bocellar, de fusta y ab tascó y fulla còm totes llurs similars. És la que, passada per una cara, prén la forma de S.

BOLETERA. f. Lloch ont s' hi acostumen a fer bolets.

BOLETXES. f. pl. *Ter.* Enginy pera pescar. || **BOLITX.**

BOLI. m. *Ter.* **BÓLIT.**

BOLIANA. f. *Ter.* **PAPALLONA.**

FER BOLIANA. fr. Treure ales la papallona. **Sacar alas la mariposa.**

BÓLICA. m. *Fam.* **PLAGA.**

BOLICH. m. *Ant.* **EMBOLICH.**

BOLINA. f. *Naut.* La corda en que 's tira de la vela desde la vora de barlovent pera que hi entri 'l vent sense brandejarla massa. **Bolina.** || De revés **CAPS DE REVÉS.** || *Mar.* Vela atravesada o inclinada als costats del barco. **Bolina.**

ANAR A LA BOLINA. fr. *Naut.* Rebre 'l vent de costat. **Andar a bolina, a arza.**

ANAR DE BOLINA. fr. *Fam.* Anar de tort o de través; anar malament. **Ir de través.**

BOLINA LLARGA O FRANCA. *Loc. naut.* La posició de bolina en que les veles reben lliurement el vent sense brandejarles massa. **Bolina ancha, abierta, franca.**

BOLINA DE GOLF. *Loc. naut.* La llarga de que s' usa regularment en vents contraris pera atrassar lo menys possible 'l viatge **Bolina de golf.**

NAVEGAR EN BONA BOLINA, O A BOLINA LLARGA, O DE BOLINA Y ORSA, O PER BOLINA Y RELINGA. fr. *Naut.* Omplirse les veles de vent, navegar bè. **Navegar a bolina desahogada, ancha, abierta.**

BOLINAR. v. a. *Naut.* Estirar totes les bolines de l' aparell després de ben brassejat aqueix per sota-vent. **Bolinar, bolificar.**

BOLINEJADOR, A. adj. *Naut.* El barco que té la propietat de pendre bè 'l vent y sortir a barlovent. **Bolineador.**

BÓLIT. m. Troç de fusta arrodonit, d' un forch de llargaria, ab una punta a cada cap pera ferlo saltar,

pegantll ab un bastonet anomenat cana. Toña, es-tornija. || Lo que 's posa pera assegurar la corda a les portadores. Virefello, botón, palitroque. || JOCH CANA Y BÓLIT. *Metcor.* Aereolit que esclata en l'aire ab gran espatech. Bólido.

BOLITX. m. Boleta petita ont se procura acostar'hi les altres. Traña, boliche, bolín y mingo pr. Arag. || Filat pera pescar el peix menut. Boliche. || *Bot.* Planta de la familia de les compostes, que s' anomena aixís per la forma de ses flors.

BOLITXA f. *Of.* Mena d' art pera pescar corballs y altres peixos semblants. Bolicha.

BOLITXADA. f. *Fam.* Cop de sort, operació afortunada, pero feta ab poca conciencia. Bolichada.

BOLÓ. m. Tap de fusta pèls safrejos, cisternes banys, etc. Buzón. || m. *Art.* Pern llarch y quadrat que passa per les munyoneres de la curenya y les subjecta ab les posts. Bolón.

BOLONI. adj. Rudo, ignorant, tonto. Bolonio. ÉSSER UN BOLONI. fr. Tindre pochs coneixements. *Ser un necio.*

BOLONIA. f. y

BOLONYA. f. Ciutat d' Italia. Bolonia. || Capital del Bolonyés a Picardia. Bolonia. || Ciutat de Picardia, d' Hungria, de Missia. Bolonia.

BOLONYÉS, A. adj. Lo pertanyent a Bolonya. Bolonés.

BOLORIU. *Geog.* Caseriu del terme de Figols, prov. de Lleida.

BOLÓS (Arnau de). *Biog.* Noble senyor del sigle XIII, originari de la vila de Ripoll, que vivia a Olot l' any 1293 y 's va casar ab Almada de Rocabrúna. D' aquest matrimoni prové la distingida familia dels naturalistes olotins, que a través de setze gene accions venen exercint la farmacia, residint sempre a la meteixa casa y carrer d' Olot, comptant entre sos membres al famós botànich D. Antoni Bolós.

— (FRANCESCH.) *Biog.* Home de ciencia, natural de Olot (1773), ont era apotecari. Va ésser membre de moltes societats científiques, corresposnal del Jardí Botànich de Madrid. És autor del llibre: *Noticia de los extinguidos volcanes de la villa de Olot y de sus intermediaciones hasta Amer.* Va morir l' any 1844.

— Y NOGUERA (DOMINGO). *Biog.* Apotecari distingit; natural d' Olot, mort a Nápols a l' any 1772, éssent apotecari del rei Ferrán IV, quin cárrech exercí molts anys.

BOLÓS. *Geog.* Poblet pertanyent al terme mupal. de Freixinet, prov. de Girona. || — (COLL DE) *Orog.* Coll a uns 900 met. d' altitut, prop del poble del mateix nóm, prov. de Girona. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera que neix entre la Portella d' en Pitansa y l' coll de Sivilla, passa per Bolós y 's junta ab la del Bach-Morell, formant abdues la de Salarsa, prov. de Girona.

BOLQUER. m. Peça quadrada de tela pera embolicar les criatures de mamella. Pañal, mantilla.

BOLQUERA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Mont-Lluís; és a la vora del riu Angort y té 456 hab.

BOLQUERS. m. pl. Tota la roba ab que 's bolca a les criatures de mamella. Pañales, envoltura, mantillas.

ESTAR EN BOLQUERS. *Met.* Ésser una criatura, no tindre experiencia. *Estar en mantillas ó en pañales.*

NO HAVER DEIXAT ELS BOLQUERS. fr. *Met.* Tindre poch coneixement d' alguna cosa. *Estar en pañales.*

BOLQUÍM. m. *Ant.* BOLQUER.

BOLSICH. m. *Ant.* BUTXACA, BUTXACÓ.

QUI TÉ QUATRE Y GASTA CINCH NO TÉ DE MENESTER BOLSICH. *Ref.* Ensenya que qui gasta més de lo que té, no pot estalviar res. *Quien tiene cuatro y gasta cinco, no ha menester bolsico.*

BOLSÓ. m. *Ant.* BOSSA.

BOLTRERA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Figols, prov. de Lleida.

BOLULLA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, diócesis de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora de la riera del seu nóm y té 922 habitants.

BOLVIR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Puigcerdà; té 439 hab.

BOLL. m. La pellosa ab aresta que cubreix el grá del blat, del ordi, etc. Cascabillo, cascarilla, folículo. || Panet de pasta fina.

Bollo. || Bony que 's fa a les peces de metall. Abo-lladura, bolladura. || Boles de filassa que queden dels paunyos. Barullón. || Pelussa que surt dels telers. Tamo.

ÉSSER TOT BOLL. Se diu de lo qu' es inútil o superflu. *Ser todo paja.*

BOLLA. f. El dret que paguen les cartes de jugar. Bolla. || Segell de plom o de cera que 's posava als teixits de Catalunya pera conféixer de quina fábrica eren. Bolla. || El dret que 's pagava pera vendre dita roba. Hi há qui creu que 's posá als últims del sigle XIII pera ocórrer als immensos gastos que ocasionava la defensa del país contra 'ls pirates y l' frau de teixits de llana, seda, cotó y fil. Fou abolit per Carles III a sollicitut de Catalunya. Bolla. || Casa u oficina ont se cobrava aquest dret. Bolla. || *Met.* Mentida, patryana. Mentira. || *Met.* El senyal de porqueria que sol quedar als faldons de les camises. Palomino.

BOLLA (La). *Geog.* Caseriu del terme mupal. de Flassá, prov. de Girona; té 257 hab.

BOLLADOR o **BOLLAIRE.** m. Qui posava 'ls segells als teixits. Bollador, marchamero.

BOLLAR. v. a. *Ant.* Posar un segell de plom als teixits pera conféixer de quina fábrica eren. Bollar.

BOLLARMINI. m. *Ant.* Bolarmini.

BOLLAT, DA. p. p. Bollado.

BOLLERIA, La. *Geog.* Caseriu del terme de Torroella de Montgrí, prov. de Girona.

BOLLETA. f. El paperet que 's dona als soldats pera allotjarse. Boleta, boletin. || TARGETA. || BUTLLETA.

DONAR BOLLETA. fr. Despedir a algú. *Dar el despido.*

BOLLIÇÓ. f. *Ant.* BULL.

BOLLO. m. BOLL. || Plech en forma de bola que 's fá a les guarnicions dels vestits de les senyores y en les de les cortines, etc. Bollo. || Panet flonjo fet de pasta fina. Bollo.

BOLLÓ. m. *Ter.* BOLL, I. || BESCAMBRA.

BOMBA. f. Bola de ferro vuida, que s' ompla de pólvora pera carregar els morters d' artilleria. Bomba. || Máquina pera treure aigua de les naus, pous y altres paratges fondos. Bomba. || *Mar.* MÀNEGA, METÉOR. || La que serveix pera apagar el foc. Matafuego, bomba. || Mena de fanal rodó de paper que 's posa als carrers per les festes. Farol. || *Fam.* PET. || Globo aerostàtich. Globo.

A PROVA DE BOMBA. m. adv. Molt fort. A prueba de bomba, a maza de escople, a ley, a satisfaccón. || Dit dels edificis que poden resistir el cop y explosió de les bombes. A prueba de bomba.

BOMBAR. v. a. Fer anar la bomba pera treure aigua. Dar á la bomba.

BOMBARDA. f. Peça d' artilleria antiga, curta y de boca molt ampla. Bombarda. || *Naut. Ant.* Mena de fragata pera tirar bombes. Bombarda. || *Fam.* PET.

BOMBARDA (Punta). *Hidrog.* Punta del S. del part. jud. de Callosa, prov. d' Alacant.

BOMBARDEIG. m. BOMBEIG.

Segell de Bolvir

BOMBARDEJAR, v. a. y 'ls seus derivats. **Bombarjar**.

BOMBARDER, m. Soldat que carrega y dispara les bombes dels morters. **Bombardero**.

BOMBARDERA, f. **BOMBARDA**.

BOMBAT, m. Cosa lleugerament corbada.

BOMBEIG, m. La acció de bombejar. **Bombardeo**.

BOMBEJAR, v. n. Tirar bombes. **Bombardear**.

BOMBEJAT, DA. p. p. **Bombardeado**.

BOMBER, m. Qui fa anar la bomba quan se cala foch, y per extensió cada hu dels individus que formen la companyia de bombers que hi há en algunes grans poblacions. **Bombero**.

BOMBERIA, f. El paratge destinat a la fundició de bombes. **Bomberia**.

BOMBETA, f. Globo petit de vidre pera fer llum. **Lamparilla**.

BOMBÓ, m. Tabal molt grós pera acompanyar a la música fent de baix. **Bombo**. || m. *Naut.* Barco de gran capacitat, de fondo pla y poch calat, que serveix pera carrega y pera passar braços de mar. **Bombo**. || Reunió que 's dona a un barco petit per la classe d'aparell que porta, y majorment si es de males qualitats. **Cachumbo**. || *Art. y of.* També anomenat també. És la peça cilíndrica que transmet la força per medi de corretges. Està compost per dos jochs de plats de fusta, dos jochs de ferro y les delgues. || — DE LA MÁQUINA. Peça cilíndrica ab cercles de ferro colat y delgues de fusta. En la banda interna del bombo y a les testes de les delgues hi van collats uns arcs de cremallera numerats, qu' ab l'ajuda de un cadell serveixen pera marcar les passades de la politxa pintadora. Aquest bombo serveix de debanadora y pintadora, ja que primer capdella el fil que després se pinta.

BOMBOLLA, f. Boleta que l'aire forma a l'aigua, majorment quan plou. **Burbuja**, **ampolla**. || *Met.* Fullaraca, afectació en l'estil. **Bambolla**, **hinchazón**. || *Met.* MENTIDA. || DE SABÓ. La que fan els nois per medi d'un canonet ab aigua de sabó. **Pompa de jabón**.

FER BOMBOLLES, fr. Se diu de l'aigua quan fa boletes d'aire. **Burbujear**.

BOMBOLLEIG, m. Seguit de bombolles que fa la aigua quan plou o quan bull, y lo meteix qualsevol altre líquid. **Burbujeo**.

BOMBOLLETA, f. dim. de bombolla. **Burbujita**.

BOMBÓNIT, DA. adj. Se diu dels insectes que fan remor al volar. **Bombónido**.

BOMBOSÍ, m. Tela de cotó, que regularment serveix pera forros. **Bombasi**, **fustán**.

BOMPAS, *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá; és a la vora del riu Tet y té 1,121 hab.

BON, A. adj. Terminació de *bó* quan precedeix al substantiu masculí; com: *bon dia*. **Buen**.

BON REGENT, fr. Bona cara, bon aspecte. **Buen aspecto**.

BONA NIT, **GRESOL**, *Loc. fam.* Indica que ha desaparegut repentinament alguna cosa bona. **Buenas noches**, **cuarta**.

BON DIA, Seré, alegre, divertit. **Buen día**, || Salutació del dematí. **Buenos días**.

BON HOME, **PERO D' AQUI NO PASSA**, *Expr. fam.* **Buen hombre**, **pero mal sastré**.

BONA BADERNA, *Mar.* Crit que 's fa als mariners, manantlos que abadernin bé y ab seguretat. ¡**Buena baderna!**

BONA CARA, f. *Naut.* La cara de qualsevol lligassó sobre la que 's senyala la curvatura que deu tindre segons galip. **Cara buena ó de encoramentar**.

DE BONES A PRIMERES, m. adv. Sens reparo, precipitadament. *Sin más ni más; á secas y sin llover*.

RER BONA ORDENACIÓ, *Loc. ant.* Contraposat a lo de pura necessitat. *Por buena ordenación*.

QUAN ES BONA MAI VÉ SOLA, *Ref.* Ensenya que als homiens regularment mai els hi vé una desgracia sola. *Bien vengas mal, si vienes solo*.

BONA (Coll de Ia), *Orog.* Collet que hi há a l'extrem de llevant de Costa Borda, a mitjorn de Fornells, a la meteixa ratlla de la prov. de Girona ab la de Barcelona || Coll situat en la divisoria del Rigart y del Merdás entre la Vall de Ribes y el Bergadà (1,925 m.).

BONACOSA, adv. m. Molt. **Abundancia**, **mucho**, **á manta**, **buen rato**.

BONAFÉ (Matias), *Bot.* Escultor de talla, qui l'any 1457 va fer les cadires baixes del cor de la catedral de Barcelona.

— (RAFEL). *Biog.* Jesuïta mallorquí, nat l'any 1606; mort a Manila en 1668. Va entrar a la Companyia l'any 1622, embarcantse cap a Filipines en 1631, exercint càrrecs d'importancia. Era home docte y prudent. És autor d'una de les bones obres de literatura ascética del sigle XVII, titulada: *Excelesia y oficios de piedad del arcángel San Rafael*, (Madrid, 1659).

BONAIGUA, *Geog.* Caseriu del terme de Sorpe, prov. de Lleida. || — *Hidrog.* Riuet que neix al port del seu nom y desaigua a la vora dreta del Noguera Pallaresa dins del terme de Valencia d'Aneu. || — (PICH DE LA). *Orog.* Puig a 2,716 met. d'altitud situat al S. E. de la Vall d'Arán, prov. de Lleida. || — (PORT DE LA). *Orog.* Port a 2,072 met. d'altitud entre la Vall d'Arán y l' Pallars, prov. de Lleida.

BONAIRE, adj. *Ant.* BONÁS. || MANSUETUT, BENIGNITAT.

ESTAR DE BONAIRE, fr. *Met.* Estar de bon humor. *Estar de buen humor*.

BONAIRE, *Geog.* Caseriu del terme de Santa Eularia de Ronsana, prov. de Barcelona. || Veinat del districte municipal de Sajars.

BONAIRE (Coll de), *Orog.* Coll a 1,290 met. d'altitud, entre Camprodón y Bolós, prov. de Girona. || — (SERRAT DE). *Orog.* Montanya a 1,540 met. d'altitud, situada a mitjorn de Vilallobent, prov. de Girona.

BONAMENT, adv. m. **Buenamente**, **espontáneamente**. || Amistosament. **Amistosamente**. || Fàcilment, sense fatiga. **Buenamente**. || DEGUDAMENT, LLEGITIMAMENT. || QUASI.

BONANSA, f. Bon temps a la mar. **Bonanza**, **calma**. || *Met.* Prosperitat. **Bonanza**. || Els quinze dies de calma durant els quals, segons diuen, l'aucell pescador o rall cova els ous. **Alción**.

BONANSA, *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Benabarre; és en terreno trencat, entre 'ls rius Éssera y Issábenes, y té 421 habitants.

BONANY, *Geog.* Caseriu del terme de Queralt, provincia de Tarragona. || — (PUIG DE). *Orog.* Puig de 317 met. d'altitud, situat al S. O. y molt prop de Petra, illa de Mallorca.

BONAPLATA (Teodor).

Biog. Comediant del teatre catalá. Nasqué a Barcelona l'any 1841. Comensá estudiant les belles arts a Lotja y més tart se dedicá al teatre. En 1870 s'embarcá cap'a l'América del Sud, treballant en els teatres de Montevideo, Buenos Aires y altres capitals. Retorná en 1883 y aleshores fou primer actor y director en el teatre Romea.

Se 'l conceptuava bon actor entre aquella distingida companyia. Escrigué sobre l'art dramátich y traduí al castellá y acomodá a la escena obres forasteres.

Teodor Bonaplata

BONARBRE. *Bot.* SAUQUER.

BONÁS, SA. m. y f. Aument. de bó.

BONASTRE. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, part jud. del Vendrell; té 828 hab.

BONATXÁS, SA. m. y f. aum. y

BONATXÓ, NA. m. y f. aum. y

BONATXOT, A. m. y f. aum. Pacífich, de bon natural. **Bonazo, bonachón, bonacho.**

BONAVENTURA. m. Nóm d' home. **Buenaventura** || f. Difxa, bona sort. **Buenaventura.**

DIR LA BONAVENTURA. fr. Adivinar el pervindre de algú guiantse per les ratlles de la ma o altres senyals, com fan les gitanes. *Decir la buenaventura.*

BONAVISTA. *Geog.* Caseriu del terme de Pla del Penadés, prov. de Barcelona.

BONDADÓS, A. adj. De geni afable. **Bondadoso.** || **LLIBERAL.**

BONDAT. f. Qualitat que constituïx alguna cosa bona. **Bondad.** || Docilitat, suavitat de geni. **Bondad.** || Virtut moral que 'ns inclina a fer bé als altres. **Bondad.** || Sensillesa, falta de reserva; y aixís se diu: *la seua massa bondat li causa aquets perjudicis.* **Bondad.** || *Filos.* La conformitat d' un acte ab la recta raó. **Bondad.** || El predicat o atribut que té tot ser o cosa criada com a tal. **Bondad.**

BONDAT SUMA. Atribut de la Divinitat, ja sigui com a qualitat del ésser de Déu, o com efecte de la seua misericòrdia. *Bondad suma*

MÉS VAL BONDAT QUE DINERS. *Ref.* Aconsella que al casarse 's miri més la bondat del subjecte, que les seues riqueses. *Por codicia de florin no te cases con ruin.*

TINDRE TANTA BONDAT COM LES CABRES LLANA. *Ref.* Tindre 'n molt poca, ésser molt dolent. *Pedro, zeuando serás bueno? Cuando las ranas tengan pelo.*

BONELLS (Jaume). *Biog.* Metge del segle XVIII, natural de Barcelona, que va exercir la carrera aquí y a Madrid. L' any 1781 va llegir una memoria sobre els freqüents atacs de feridura y morts repentines a Barcelona. A Madrid va publicar, del any 1796 al 1800, junt ab el metge Lacaba, una notable obra titulada, *Curso completo de anatomía del cuerpo humano.* Abans havia donat a l'estampa (1792) un altre llibre contra l' abús de donar les criatures a dida.

BONESA. f. *Ant.* BONDAT.

BONESTARRE. *Geog.* Poble del dist. mupal, de Estahón, prov. de Lleida. Es a la vora de la riera de les Bordes d' Estahón.

BONET. m. dim. de bo. || *Ant.* GORRA, BONETO.

BONET (Eduart). *Biog.* Famós aventurer, marit d' una reina de Madagascar, del segle XVIII, remarcable per la herència, qu' encara ningú ha recullit. Segons uns, era el tal Bonet natural de Tortosa y, havent fugit de la llar paterna per no congeniar ab algú sobrevingut a la familia, se va embarcar, arribant a Amèrica, y corrent món va anar a parar a Madagascar, ont s' emmaridà ab la reina del país. Hi há qui pretén qu' era aragonés de naixensa, mes de familia tortosina. Emprò no falta qui 'l fá francès y nascut l' any 1725 a Montreuil, havent mort l' any 1798. Densá que la familia francesa Bonnet se dirigí l' any 1897 a la Cambra de diputats pera entaular negociacions reclamant la herència del rei Bonet, que ve tramitantse l' assumpte; sense qu' encara s' hagi posat en clar quin és l' arbre de familia d' aquell subjecte. Se calcula que passa de 800 o 900 milions de francs lo que tindria de fer efectiu ara el Tresor anglés, si's presentessin els comprovants al dret de la herència.

— (FRANCESCH). *Biog.* Pintor valencià del segle XIV, sogre d' un altre pintor nomenat Domingo Pasqual. Se troven notícies d' ell entre 'ls anys 1386 al 1390, en que va fer testament.

— (JOAN). *Biog.* Carmelita y escriptor. Va néixer a Olot l' any 1621, éssent comissari perpétuo de la tercera regla carmelitana desde 1666. Era home de molta capacitat y orador eloqüent. Entre 'ls llibres que va escriure deuen esmentarse: *Jardin del Carmelo y Elegancias de Paulo Manucio*, traduïdes al català. Va morir l' any 1691.

— (JOAN PAU). *Biog.* És autor de l' obra més antiga, entre les impreses, que 's coneixen pera ensenyar de lletra als mudts, y 's titula: *Reducció de las letras y arte para enseñar a hablar á los mudos.* (Madrid, 1620).

— Y BONFILL (FRANCISCO). *Biog.* Catedràtich de física de molt renom als instituts de Lleida y de Barcelona. Nat a Castellserà (Lleida) y mort a Barcelona el 1889. Havia cursat la carrera de farmacia. Era membre de varies academies y va ésser director del Institut de Barcelona. Va contribuir molt al coneixement de les ciencias, com se pot veure pèls seus pòchs escrits.

— Y BONFILL (MAGÍ). *Biog.* Catedràtich de física, nat a Castellserà (Lleida) l' any 1819. Havia cursat la farmacia y prés el títol de llicenciat en ciencias. Va ésser professor de física, de química y d' historia natural a l' Institut de Barcelona y d' anàlisis química a l' Universitat de Madrid. Fou ademés secretari de la Comissió permanent de pesos y mesures mètric-dècimals. Son importants les Memories científiques originals seues o traduïdes per ell.

— Y VINYALS (JOAQUIM). *Biog.* Catedràtich de náutica y de matemàtiques a l' Escola especial de Barcelona. Va néixer y va morir a aquesta capital (1822 à 1887). És autor d' un tractat de *Trigonometria*; de les memories: *Medida del tiempo, Sobre la resolució del problema de la longitud, y, Movimientos de la luna y fenómenos que resultan de dichos movimientos.*

BONETER. m. *Bot.* Mata de dos a tres metres de alçada, de la fam. de les celestrinácees, de branques quadrangulars, fulles oposades y fruit rojench; fá molta pudor. **Bonetero.**

BONETES. f. pl. *Nàut.* Troços de veles que s' afegeixen per la part de baix a la vela major y al triquet. **Bonetes.** || Troços d' or o plata. **Boneta.**

BONETET. m. dim. **Bonetillo.**

BONETO. m. Sombreret de cartró, ab quatre bechs, cubert de panyo o de seda, qu' usen els capellans a les funcions eclesiàstiques. **Bonete.** || *Met.* El clergue secular; y aixís se diu: *No és el mellor boneto del bisbat.* **Bonete.** || *Fort.* Mena de fortificació exterior, o sigui una tenalla doble o qua d' oreneta. **Bonete.**

BONICH, CA. adj. Hermós, graciós, pulit. **Bonito, lindo, mono.** || Primorós. **Primoroso.** || Net; y aixís se diu: *tindre la llengua bonica.* **Limpio.** || adv. Bè, galantment. **Bonita, bonitamente, lindamente.** || *Iron.* Mal. **Malamente.** || pl. Adorno de les dones. **Aliños.**

ANAR, EIXIR, ESTAR AB TOTS ELS BONICHS. fr. Anar les dones ab tots els adornos possibles. *Ir, estar, salir con todos los alfileres, ó de veinticinco alfileres, ó de mar á mar.*

POSARSE BONICH. fr. *Atiñarse, aliñarse, engalanarse, aderezarse.*

BONICHS. m. *Ter.* Les joies y atavios de les dones que 's van a comprar avans del casori.

BONICIÓ. f. *Ant.* BRUNSI.

BONICOT, A. adj. y.

BONICOI, A. adj. **BONIQUET.** || pl. **BONICH.**

ANAR A LES BONICOIES. fr. *Met.* Pendre les coses ab comoditat y sense gran empenyo. *Andar á las bonitas.*

JUGAR A LES BONICOIES. fr. Jugar per mer entreteniment o sense cap interès. *Jugar á las bonitas.* || Entretindres ab la pilota sense deixar-la tocar a terra. *Jugar á las bonitas.*

BONIFACI. n. p. **Bonifacio.** || adj. *Ter.* S' aplica al home que obra ab tota la bona fé y sense maliciar. **Bonifacio**

BONIFACI VIII. *Biog.* Papa que va ésser originari de Catalunya, ocupant el soli pontifici després de Celestí V, a qui va obligar a la renúncia de la tiara. S'anomenava Benet Gaetani, y va viure desde 1217 fins a 1303. El seu geni violent el feu enemistar ab els reis de son temps, fins al punt que l' de França va empresonar-lo a Agnani, posantlo en llibertat el poble. Va ésser autor de dues bntilles prou remarcables en l' historia eclesiástica, anomenades *Clerics laicos* y *Ausculta filii*.

Bonifaci VIII

ho és també el retaule de la capella de Sant Olguer, a la Catedral del arquebisbat catalá.

BONIFÁS Y MASÓ (Luis). *Biog.* Escultor notable del segle XVIII. Va néixer a Valls l' any 1688 y 's va distingir en la estatúaria. El sant Miquel y l' altar major de la Barceloneta 's consideren com la seua obra mestra. Va fer l' obra de talla de les cadires del cor de la Catedral de Lleida. Varies estatués de la Cartoxa de Escala Dei y moltes d' escampades per les iglésies del Camp de Tarragona son obra d' ell. Era membre de l' Academia de Sant Fernando. Va morir a Valls l' any 1765, als vuitanta dos d' ctat.

BONIFICAR. v. a. *Ant.* Abonar alguna quantitat. **Bonificar, abonar en cuenta.** || Millorar una cosa, ferla útil. **Abonar, bonificar.** || Femar les terres. **Esfercolar, abonar, bonificar.**

BONIFICAT, DA. p. p. **Bonificado.**

BONILLA (Joseph Maria). *Biog.* Home popular a Valencia durant una gran part del segle XIX. Escrip-tor y artista a la vegada, distingit pèl seu humorisme. Va néixer l' any 1808 y va morir l' any 1870. El municipi valenciá guarda el seu retrato autògraf pintat a l' oli. Va fundar els periódichs satírics *El Mole*, de política avensada, escrit en valenciá, y *El Cisne*, havent tingut molta circulació, particularment el primer. Va viure y va morir pobre, sense servirse mai de les seues grans relacions, aptituds y simpaties.

BONIQUESA. f. BELLESA.

BONIQUET, A. adj. dim. **Bonitico, bonitillo.**

BONIR. v. n. *Ant.* BRUGIR.

BONÍSSIM, A. adj. sup. **Bonísimo.**

BONITERA. f. *Mar.* Aparell pera pescar els bonítols. **Bonitera, bonitolera.**

BONITO. m. y

BONÍTOL. m.

Ictiol. Peix semblant a la tonyina, de carni magra y macissa. **Bonito, bonítalo.**

BONÍTOL PE-TIT. m. *Ictiol.* **Albacora.**

Bonitol

BONLLABÍ (Joan). *Biog.* Prebere lulista del segle XV, natural de Rocafort de Queralt. Va traduir al catalá l' llibre *Blanquerua*, de 'n Llull (Valencia, 1521) y l' *Llibre d' oracions y contemplacions del enteniment en Deu*.

BONNIN (Joseph). *Biog.* L' argenter més notable

d' entre 'ls mallorquins. Va néixer a Palma a mitjans del segle XVIII y va morir allá meteix l' any 1829. Va aprendre de dibuix a l' escola de l' Económica Mallorquina, ont va guanyar un primer premi el 1779 per haver dibuixat una còpia de l' «Andrómeda» del Carraccio. Era a la vegada cisellador, diamantista y gravador excelent. L' any 1819 va fer un calzer d' or, plata y diamants «mòlt més rich per l' execució que pèl seu material», segons opinió autorisada. Va gravar la medalla d' or ab que 's va premiar l' any 1790 al inventor Joan Nicolau per ordre de Carles IV. Son de 'n Bonnín els encunys de les medalles de plata fetes a Mallorca pera la proclamació de Carles IV. El nòm de 'n Bonnín era una recomenació pera les joies cixides de les senes mans.

BONO. m. Cédula en que s' hi escriu la quantitat qu' ha de pagar qui la firma. **Bono.** || Bitllet especial que crearen les Corts espanyoles per alivi del Erari durant l' época de 1820 a 1823. || Boleta que 's dona pera anar a recullir pá o altres objectes. **Bono.**

BONO (Francisco). *Biog.* Jesuít valenciá, nasqué a Alcira l' any 1679 y morí a Valencia en 1740. Fou mestre de retórica, de filosofia y de teología a distintes ciutats, rector de's colégis del regne de Mallorca y provincial d' Aragó. Existeixen d' ell molts bons sermons.

— (GASPAR DE). *Biog.* Insigne relligiós, nat a Valencia l' any 1530 y mort en 1604 a la meteix capital, comptant prop de setanta quatre anys. Era també fill adoptiu de l' illa de Mallorca. Passá cinch anys ocupat en el comerç de sedes, pera ajudar a sos desvalguts pares; sentá plaça de soldat de cavallería y aná a Italia sota les banderes de Carles V durant deu anys. Creient perdre la vida en un accident de la guerra, per haver caigut en un pou sech, quedant dessota l' cavall, perseguit de sos enemics, invocá a la Verge y a Sant Francesch. Haventse salvat, cumplí la prometensa feta y prengué l' hábit franciscá a Valencia en 1560, professant per excepció a l' any següent. Com era tartamut, no 's dedicá a la prédica, sino a l' enseynansa dels novics, a Valencia, a Palma y a la vila de Mur. En 1602 fou elegit pare provincial de l' ordre. Morí en opinió de sant. El bisbe de Mallorca, en 1627, demaná al Sant Pare la beatificació de Gaspar de Bono; el meteix any s' hi interessá el rei Felip y l' ajuntament de Palma; y fet el procés, Ignoscent XIII la decretá l' any 1721.

— (IGNACI). *Biog.* Poeta valenciá, nat a Concen-taina en 1700 y mort l' any 1786. Era capellá y poeta fácil. Posá en vers castellá *Los cuatro Evangelios de la Sagrada Escritura*, quin original va pérdes al enviarlo a Madrid pera obtenir la llicencia d' estam-parlo.

— (JOSEPH). *Biog.* Teólech valenciá, natural de Albaída; morí a Valencia l' any 1725. Prengué l' hábit en 1674. Fou calificador del Sant Ofici y jutge ordinari, per manament del bisbe de Segorb y del capítol de Terol. Escrigué diverses obres en llengua llatina, que justifiquen la seua fama.

BONO. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del rin Noguera Ribagorçana y té 340 hab

BONOSI o BONÓS (Sant). *Biog.* Fill de l' antiga Blanda (Blanes), sacerdot dels primers temps del cristianisme, martiritzat a Blanes meteix el 21 de Agost de l' any 156 en companyia del seu coadjutor sant Maximiá. Un y altre son patrons segons de la vila de Blanes desde l' any 1663.

BONREPÓS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Sant Salvador, prov. de Lleida. || — Y MIRABELL. Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és a la vora de la riera de Carraixet y té 603 hab.

BONVIATJE. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Joan Despi, prov. de Barcelona.

BONY. m. Excrecencia que 's fá a la pell. **Tumor, bulto, chichón.** || Lo que 's fá per adorno a les

peces de metall. **Bollo**. || En dites peces lo que resulta d' un cop que no 's fá per adorno. **Abolladura**. || Infloir al cap de resultes d' algún cop. **Tolondro tolondrón, burujón, bollo**. || El bulto, morro, gep o desigualtat d' alguna cosa. **Pitón, desigualdad**. || *Vet.* En els cavalls és una inflor còm una avellana o una nou que se 'ls hi fá a les juntures, prop de les potes. **Agalla**.

CALDERA VELLA Y TERRAT, BONY O FORAT. *Ref. Hombre viejo, saco de azares.*

BONYAGUER, A. adj. Desmanyat, poca trassa. **Chapucero**. || adj. Lo qu' está fet tosca y grollerament. **Chapucero**.

BONYÁS. m. aum. **Bubón, burujón.**

BONYEGAR. v. a. y 'l seus derivats. **ABONYEGAR.**

BONYEGUT, DA. adj. Lo que té diferents bonys. **Abollado, lleno de cerros.**

BONYET. m. dim. **Tumorcillo, bultillo, burujoncillo.**

BONYIGO. m. Embolich, mala feina. **Chapuceria.**

BOOTES. m. *Astron.* Un dels signes celestes. **Bootes**. || Guardiá de les osses. **Bootes**.

BOQUEJAR. v. n. Obrir la boca. **Boquear**. || Espirar el moribónt. **Boquear**. || Fer bosses alguna peça de roba. **Boquear**.

BOQUEJAT, DA. p. p. **Boqueado.**

BOQUENOLA (Serra de). *Orog.* Serra de la prov. de Tarragona, entre 'ls rius Brugent y Milans afluent de la ribera del Francolí.

BOQUERA. f. Portell o boca per ont surt l' aigua pera regar. **Boquera**. || Indret ont un riu desaigna en un altre. **Desembocadura**. || L' obertura que 's fá a les heretats tancades pera l' entrada del bestiar. **Boquera**.

BOQUERÓ. m. Obertura gran. **Boquerón.**

BOQUEROL. m. *Ter.* **BOQUERÓ.**

BOQUES. f. *Art. y of.* L' encaix de l' un y de l' altre batent dels dos que fan parella. També s' anomena aixís a la juntura de dues peces.

BOQUETA. f. dim. **Boquita**. || —(CAN). *Geog.* Caseriu del terme d' Inca (Mallorca).

BOQUILLA. f. Parliant d' instruments de vent, la part qu' entra a la boca. **Boca**. || Canonet ample de l' un cap, per ont entra la punta del cigarro, y estret de l' altre, que pera fumar se fica a la boca. **Boquilla**.

BOQUILLA. *Geog.* Caseriu del terme d' Enguera prov. de Valencia.

BOQUINA. f. Pell de boch. **Piel cabruna.**

BOQUITJA. f. Llagueta que se sol fer a la boca de les criatures de mamella per mamar massa seguit o pèl calor de la llet. **Ubrera**.

BOR. *Geog.* Poble del terme de Bellver, prov. de Lleida.

BORACITA. f. *Min.* Compost natural d' ácit bórico y magnesia. **Boracita**.

BORBA MARINA. f. *Zool.* Ancell aquàlich de pas, de més de setanta centimetres de llargh, ab plomatje negre o bronsejat, collarret blanch y potes negres. Menja peixos y més que tot anguiles. **Gran cormorán.**

BORBOLL. m. Mentida. **Trapaza, trapaceria, enredo**. || Embolich, confusió. **Enredo, embrollo**. || Abundancia de paraules que 's pronuncien atropelladament. **Borbellón.** || Moviment particular del aigua. **Borbellón, borbotón.**

BORBOLLAIRE. m. Mentider, enganyador. **Trapacista, trapacero, trapalón, embrollón**. || *Fam.* **PRO-NÓSTICH, 3.** || Qui parla atropelladament. **Borbellón, borbotón.**

BORBOLLEIG. adj. Moviment particular del aigua. **Borbellón, borbotón, murmurio.**

BORBOLLEJAR. v. a. Enganyar ab astucies. **Trapacear, trapazar**. || Parlar atropelladament, volent'ho dir tot d' una vegada. **Hablar á borbotones.**

BORBOLLEJAT, DA. p. p. **Embrollado.**

BORBONÉS. adj. y

BORBÓNICH, CA. adj. Lo que pertany o és relatiu als Borbons. **Borbón, borbónico.**

BORBOTO. *Geog.* Poble del terme munpal. de Valencia.

BORCEGUÍ. m. Calçat que puja fins demunt del tornell del peu y 's corda per devant, aixís còm la botina 's corda pèl costat. **Borceguí.**

BORCEGUINER, RA. m. Qui fá o ven borceguins. **Borceguinero.**

BORCEGUINERÍA. f. Botiga de borceguins. **Borceguinería.**

BORCH. m. *Ant.* **BURCH.**

BORDA. f. *Ter.* **MAS, MASÍA.**

BORDADA. f. *Náut.* La derrota que entre dues virades fá una embarcació. **Bordada**. || La posició de bolina. **Amura**.

BORDALOYA. f. *Náut.* Una o dues fileres de fustes que 's posen a la borda. **Cubilete.**

BORDAS Y MUNS (Lluís). *Biog.* Professor de llengües, escriptor y traductor. Va néixer a Barcelona l' any 1798, morint'hi el 1875. Va escriure sobre tota mena de temes, pero el seu fort era la gramática.

BORDATGE. m. *Náut.* Taulons que cubreixen les costelles de la nau per la banda de fora. **Bordaje**.

BORDAY. m. *Ter.* Mullader, xopoll d' aigua. **Charco**.

BORDAZAR DE ARTAZU (Antoni). *Biog.* Editor y escriptor; nat a Valencia en 1671 y mort en 1744. Estudiá per sí sol el llatí, arribant a ésser un bon filòlech. Tractá d' instaurar a Valencia una Academia de Ciencies y, no havéntsel secundat, obrí per son compte, de franch, cursos d' arquitectura, d' aritmética y de geometria. Publicá bons llibres. De sa *Ortografía española* (1728) se 'n feren varies edicions. És d' ell també el llibre *Proposición para el establecimiento de pesas y medidas uniformes*.

BORDEGÁS, SA. m. y f. Minyó o minyona de poca estat. **Rapaz, rapaza**.

BORDEGASSET, TA. m y f. dim. de bordegás. **Rapazuelo**.

BORDEGASSOT, A. m. y f. S' usa en sentit despreciatiu. **Grandullón**.

BORDEJAR. v. n. Degenerar dels séus o de la seva naturalesa. **Bastardear, degenerar**. || *Met.* Degenerar en les obres y costúms. **Bastardear**. || *Náut.* Donar bordo a la embarcació. **Bordear, barloventear, ganar barlovento**. || *Navegar de bolina*. || a. *Náut.* Donar bordades o navegar de bolina, alternativa y consegüentment d' una y altra banda. **Bordear**.

BORDELENCH, CA. adj. Lo que pertany a Burdeus. **Bordelés**. || El nat a Burdeus.

BORDELL. m. Casa pública de dones mundanes. **Burdel, lupanar, putaiísmo, putanismo**.

¿CÒM O QUIN BORDELL? *Expr. fam.*, que 's junta sovint a les expressions d' impaciencia o de admiració. ¿Còmo! ¡qué diantre! ¿còmo diablos?

VÉSTEN AL BORDELL. *Loc. fam.* Pera despedir a algú ab despreci, o quan no 's vol atendre a lo que diu o demana ¡Vete al rollo!

BORDENCH, CA. adj. Lo meteix que fora de temps. **Fuera de tiempo**. || *Met.* Falsificat, adulterat. **Falso, adulterado**.

BORDER. m. *Ant.* L' amo o 'l masover d' una borda. **Colono, masadero**.

Segell de Bor

BORDES. *Ter.* Nòm. genèrich ab que 's designen les cabanes dels pastors en els Pirineus de Lleida.

BORDES (Les). *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 475 hab. || — DE CUBERÈS. Caseriu del terme d' Espuga, prov. de Lleida. || — D' ESTAHÓN (RIERA DE LES). *Hidrogr.* Riera que neix a Ponent de Serra Plana, passa per Estahón, Ainet y Bonestarre, y desaigua a la vora del riu Noguera de Cardós, dessota de Ribera de Cardús, provincia de Lleida.

Segell de Les Bordes (Lleida)

BORDETA. *Geog.* Caseriu del terme de Les Bordes, prov. de Lleida. || — Caseriu del terme de Lleida. || — (LA). Caseriu del terme de Vilansós, prov. de Lleida. || — Caseriu del antic terme de Sans, avui agregat a Barcelona.

BORDILS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; està a la vora del Ter y té 904 hab., contant ab els del caseriu de la Fleca.

Segell de Bordils

BORDIOL. *m. Bot.* Mata de la fam. de les cistínees, de cosa de un metre cinquanta centímetres de alsada, de fulles llargues y rasposes pel revés y flors grans,

blanques ab una taca negrenca. Dona una reïna llairosa. Jara.

BORDÍS. *m. Bot.* Arbre de la fam. de les oleácees; olivera borda que 's diferencia de la vera en que aquella es més petita, té menos branques y l' oliva no es tan molsuda. Acebuche.

BORDISSENCH, CA. *adj.* Lo que tira a bort o senbla bort. Parlant de plantes. Silvestre.

BORDISSOTS. *adj. pl.* S' aplica a figues de certa mena y a les figueres que les fan. Burjacetas.

BORDIUS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Caneján, prov. de Lleida.

BORDO. *m.* Costat exterior de qualsevol embarcació y també tot ella; axis se diu: *soch a bordo o vinch de bordo.* Bordo. || Volta de la nau sobre 'l costat per guanyar el vent. Bordo.

ANAR A BORDO. *fr.* Embarcarse. *Ir a bordo.*

DONAR BORDOS. *fr. Naut.* BORDEJAR, 3.

DONAR UN BORDO AB VELA Y ALTRE 'N FATXA. *fr.* Posar les gavies en fatxa quan no 's pot voltejar virant, y deixarse anar a disposició de la marea, timó a la banda. *Dar un bordo en vela y otro en facha.*

JA VINDRÁS A BORDO A MENJAR GALETA. *Loc. met. fam.* Vol dir que algú no deixarà de pagar el mal que hagi fet. *Ya vendrás al pagadero.*

BORDÓ. *m.* Bastó de pelegrí ab una punta de ferro y una carbasseta o altre adorno al cap de dalt. **Bordón.** || Els que porten els capiscols al cor y a les professons. Cetro. || *Arg.* Cordó del fuserol d' una columna. **Tondinotero.** || Parlant de guitarres la corda més grossa. **Bordón.** || Còs geomètrich equivalent a la meitat d' un cilindre partit pel diàmetre. || Eina com un ribot prim, de sola y tall formant vuit de mitja lluna y ab una gufa com el galzador y adreçador. Serveix per fer bordons de post, llates, etc. || Eina de bocellar. Es la que possada per cara o cantell deixa un bordó. Generalment s' emplea pels bastiments.

Bordó de plata ab esmalts (sigle XVI), procedent de Sant Joan de les Abadesses.

en els cantells de post, llates, etc. || Eina de bocellar. Es la que possada per cara o cantell deixa un bordó. Generalment s' emplea pels bastiments.

|| *pl. Naut.* Els mástils que serveixen pera les cabries. **Bordón.**

BORDÓ Y CARABASSA, VIDA REGALADA. *Ref.* Ab que se reprén als vagabundos que pretenen viure sense treballar. *Bordón y calabaza, vida hlogada.*

¡MAL HAJA 'L ROMÉU QUE DIU MAL DEL SEU BORDÓ! *Ref.* S' aplica als que diuen mal de les seues propies coses. ¡Mal haya el romero que dice mal de su bordón!

PLANTAR EL BORDÓ A ALGÚN LLÓCH. *fr. Met. fam.* Domiciliar-se en ell. *Sentar el real.*

TANTEJAR ALGUNA COSA AB EL BORDÓ O BASTÓ. *Bordonear.*

BORDONAL. *m.* Cada una de les divisions quadrilongues de l' almadraba, ab una porta de la meteixa xarxa que condueix al artet. **Bordonal.**

BORDONER. *m.* Qui porta capa y bordó a les funcions ecclesiásticas. **Cetrero.**

BORDONET. *m. dim.* **Bordoncito.**

BORDOY. *m.* **Borday.**

BORDOY (Antoni). *Biog.* Gravador mallorquí nat a Palma al comensar el sigle XVIII. Existeixen bones estampes dibuixades y gravades d' ell, entre altres un Sant Benet fet per encàrrech del bisbe fr. Benet Panyelles y Escardó, y distints treballs encomanats pel municipi de Palma, que 'l tenia per un valió artista.

— (JOAN BATISTA). *Biog.* Famós moralista mallorquí del sigle XVI. Nat a Palma envers 1568. Va ferse jesuïta l' any 1584, anant després de visitador a Barcelona, ab son mestre Joan Bta. Alberto; aquí va ordenarse capellá, passant després a Roma ab el marquès d' Aytona. Va retornar, destinat a Saragossa, exercint-hi la càtedra de teologia y la de cassos de conciencia, (1613). Moria l' any 1627, deixant escrits dos volums en llatí, a punt de donar a la imprenta. (*De bulla cruciata*).

— Y TALLADAS (FRANCESCH). *Biog.* Relligió franciscà de Mallorca, savi y perseverant. Nat a Felanitx l' any 1768 y mort en la casa ont va néixer, en 1850, per haver-se retirat allà l' any de la exlaustració, 1835. Es l' autor de la excelent *Crònica seráfica de la Santa provincia de Mallorca*, edició ab portada del any 1814, empró quines notícies històriques arriben fins al any 1849.

BOREAL. *adj.* Lo pertanyent al vent *Bóreas*, o a la part del Septentrió. **Boreal.**

BÓREAS. *m.* Vent fret y sech que vè del Septentrió. **Bóreas.**

BOREN. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Sorpe, prov. de Lleida.

BORET. *Ictiol.* V. TISICH.

BONGONYÁ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Cornellá, prov. de Girona.

BORGONYÓ, NA. *adj.* Natural de Borgonya o pertanyent a ella. **Borgoñón.**

A LA BORGONYONA. *m. adv.* Al estil de Borgonya. *A la borgoñona.*

BORGONYOTA. *f.* Casco sense visera. **Borgoñota.**

BORGUNY (Albert). *Biog.* Frare mallorquí del ordre de Sant Domingo; artista y poeta fecundíssim, si bé de gust barroch. Va néixer y va morir a Palma (1707 y 1710). Era escultor de talla y de figura, pintor, gravador y poeta. Es considerable la quantitat de treballs qu' eixiren de les seues mans, y alguns d' ells prou notables, pero pecant del mal gust del seu temps. La fama escampá 'l seu nòm fora de la isla, obtenint alguns èxits.

— (PERE). *Biog.* Martri cristià, nat a Palma en el any 1628; morí cremat en Alger en 1654. Passá una vida accidentadíssima, en terra de cristians per son temperament inquiet, y a moreria per causa relligiosa. En 1680 els jurats de Palma demanaren al bisbe la formació del procés ordinari, a fi d' entaular la causa de la beatificació. En 1777 y 1778, l' ajuntament feu comensar les declaracions, més foren sus-

peses aquell any per reial orde totes les causes de beatificació, fins qu' en 1805 s' obri el judici novament, dificultantse seguirlo la invasió francesa.

BORI. m. *Ant.* Marfil.

BORI. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Boy de Llobregat, prov. de Barcelona.

BORIA. f. *Ter.* VINYA.

BÓRICH, CA. adj. *Quim.* Tota combinació en que hi entra 'l boro. **Bórico.** || Acit format pel oxigeno y el boro. **Bórico.**

BORINOR. f. *Ter.* Remor confosa com la que fan els burinots, les abelles, etc. Zumbido.

BORJA (Alfons de). *Biog.* Vegis Calist III.

— (GASPARD JOFRE DE). *Biog.* Bisbe, de la famosa familia dels Borjas. Nat a Valencia y mort en l' any 1556. Era bisnet de na Joana de Borja, germana del sant pare Alexandre VI. Fou ardiaca major de la Seu y fingué una canongia en la iglesia de Segorb. Finalment posseí la mitra d' aquest darrer bisbat y la de Albarracín (1530). Prengué part en el concili de Trento. En 1531 feu el *Sinodo de Segorbe y Albarracín* celebrat en el convent de Sant Francesch, de la vila de Xelva. Se li atribueix la correcció del *Breviario Segobricense*.

— (JOAN BATISTA). *Biog.* Escultor valencià; nat en la capital del regne l' any 1692 y mort en 1756. Fou deixeble d' en Lleonart Capuz. En Alacant treballà l' esculturat de la portada de la colegiata; el retaule y demés ornamentals en relleu de la capella del sagrari de Sant Nicolau, aixis com la Verge y el sant patró dels portals d' aquella iglesia. D' ell son, també, els baixos relleus dels sitials del cor de la catedral de Oriola. Al retornar a València de la estada de Sant Francisco que hi há en el frontis de la iglesia de Sant Felip Neri, en aquella capital.

— (PERE LLUÍS GARCERAN DE). *Biog.* Valencià, primer marquès de Navarrete, escriptor y darrer gran Mestre de la Orde de Montesa. Era germà del duchi de Gandia (St. Francisco de Borja). Nasqué pels anys 1558 y tot just en contava dissét quan entrà a ésser Mestre de Montesa. Fou virrei y capità general del Tremecén y Túnis, Orán y Mazalquivir. Renuncià al maestrat, que s' incorporà a la Reial Corona d' Aragó, empró se li respectà la dignitat fins a morir. En 1590 entrà a l' orde de Calatrava. Poch després era virrei y capità general de Catalunya y els comtats de Rosselló y Cerdanya, en quin càrrech mori en mars de 1592. Cervantes l' alaba com a poeta dels millors.

Fou també el Mecenat d' en Jaume Falcò, poeta llatí, de Valencia.

— (RODERICH DE). *Biog.* Vegis ALEXANDRE VI.

— (SANT FRANCISCO DE). *Biog.* Va ésser duchi de Gandia, y un dels personatges més remarcables a la Cort de Carles I. Va néixer a Gandia (Valencia) en 1510, y mori en 1572. Relirantse del món, va ingressar a la Companyia de Jesús, arrivant a ésser el tercer general d' aquella orde en 1565. Les seues virtuts li donaren concepte de

Sant Francisco de Borja

Sant, y obert l' expedient acreditant l'ho, va ésser canonisat pèl papa Climent IX.

— Y LLANÇOL (PERE LLUIS DE). *Biog.* Escriptor y bisbe valencià, nevot del sant pare Alexandre VI. Pèl Juliol del any 1500 son oncle li donà la mitra de Valencia, sa ciutat nadiua. Fou cardenal del títol de Sant Ma cello y més tart li cambiaren el capell donantli el de Santa Maria in Via-lata; a la mort de son germà, l' arquebisbe Joan, possessor d' aquell cardenalat. Escrigué en llengua valenciana, a instancies de la reina de Sicilia na Joana, germana del rei ca-

tòlich en Ferran V, que havia estat virreina de Valencia, el llibre, encara inédit, *Capella de la Sancta Mare Esglesia en la qual son moltes bellissimes exposicions e rubriques*. Morí a Nàpols l' any 1511.

BORJES DEL CAMP. *Geog.* Vila de la prov. y diócesis de Tarragona, part. jud. de Reus; és a la vora de la riera d' Alforja y té 1,172 hab.

BORJES D' URGELL. *Geog.* Vila important de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a un extrèm del pla d' Urgell y té 4,174 hab.

Segell de les Borjes d' Urgell

Segell de les Borjes del Camp

BORLA. f. Pòm de seda, fil, etc., de que penjén varis fils en forma de campaneta. **Borla.** || Insignia que els doctors porten demunt l' boneto. **Borla.**

PENDRE LA BORLA. fr. Passarse doctor, rebre l' grau de doctor.

Tomar la borla, doctorarse.

BORLASSA. f. aum. Borlón.

BORLETA. f. dim. Borlita, borfilla. || Floch de seda. **Madroño.**

BORM. m. Malaltia que pateixen els cavalls, quins s'ntomes son treure un humor viscosè pel nas, y la inflamació de les glándules a la gargamella. **Muermo.**

BORN. m. Plassa de mercat. **Mercado.**

BORN, A. m. y f. y

BORNADA. f. Volta, passeig. **Paseo.**

BORNAR. v. n. *Ant.* Donar voltes. **Dar vueltas.**

BORNELLA. f. Art molt petit que s' usa a Catalunya pera pescar llagostins. **Borneife.**

BORNI, A. m. y f. Mancat d' un ull. **Tuerto.**

DE CORNUT A BORNI. f. Ab que s' expressa la poca diferencia que hi há entre dues coses dolentes. *Cual más cual menos, toda la lana es pelos.*

FER BORNI. fr. *Dejar tuerto a alguien.*

BORNI. m. *Ornit.* Mena de falcò de vista molt perspicàs; té l' cos cendrós, y l' cap, pit, extrèms de les ales y les potes de un groch fosch; viu als estanys y fá l' niu a la vora de l' aigua. **Borní.**

BORNOL. m. Boya composta de quatre troços de oro, més o menys cònichs, posats l' un demunt del altre, que serveix pera 'ls calaments dels arts sardinals. **Bornol.**

BORO. m. *Quim.* Cos simple no metàlich, sòlit, insípit, que combinat ab l' oxigeno forma l' ácit bórico. **Boro.**

BORONAT (Elissen). *Biog.* Notable miniaturiste nat a Segorb l' any 1697. El capitol catedral de la seva terra li va facilitar medis pera cursar la carrera eclesiàstica y un cop fou ordenat, el va destinar a pintar llibres de cor, havent estat molt laboriós y afortunat en la seua tasca. En les revoltes hagudes s' han destruït la majoria de les seues obres, empró cacare resta per honra del seu nom un notable *Capitulari*, que 's guarda a la catedral de la seua ciutat nadina.

BORRA. f. La part més grollera y curta de la llana. **Borra.** || Bobúm que 's fa per sòta del llit y altres mobles per manca de curiositat. **Tamo, borra, pelosilla.** || Pel de cabra pera umplir pilotes, coixins, etc. **Borra.** || Pel que l' abaixador treu del panyo ab les estisores. **Tundizno, borra.** || La que's treu del panyo ab els palmassos. **Curesca.**

AFARTAR DE BORRA. fr. *Fant.* Donar cops, pegar. *Tundir a golpes, sobar; cargar de leña.*

DRET DE BORRA. fr. Tribut d' un cap de bestiar, per cada cinch cents. **Borra.**

FER BORRA DE BOU. fr. *Met. fam.* Cuitar a fer alguna cosa sense pensar si eixirà ben o mal feta. *Atrabancar; obrar a locas.*

TINDRE MÓLTA BORRA. fr. *Met. fam.* Estar carregat d'idees disbaratades. *Ser un cajón de sastre.*

BORRADOR. m. Escrit ab correccions pera posar en net. **Borrador, borrón.** || *Com.* Apuntacions de comptes pera passarlos al llibre major **Borrador.**

BORRADURA. f. La acció i efecte de borrar un escrit. **Tachón, testadura, borrón, raya, cancelación, canceladura.** || Aplech de granets o butllofes que ixen a la pell. **Salpullido.**

BORRAIX. m. *Quim.* Químicament sub-borat de sosa i que en manera serveix pera preparar les soldadures.

BORRALL. m. Gens, mica. **Nada.**

NO ENTÉNDEHI BORRALL. fr. **NO ENTÉNDEHI RES.**

BORRALLÓ. m. Pilotet de llana separat del velló. **Vedija, vellón, guedeja.** || Cada porció de neu que cau separada quan neva. **Copo.**

BORRALLONET. m. dim **Copiño.**

BORRALLUT, DA. adj. Lo que té molt pel o borra. **Vedijoso, vedijudo, velloso, velludo.**

BORRAMENT. m. **BORRADURA, 1.**

¡**BORRANGO!** adj. interj. Significa admiració o extransesa. ¡**Diantre!** ¡**lloco!**

BORRAS. f. pl. y

BORRÁS. m. Teixit groller d'estopa. **Malacueda, razago, cañamazo, estopón.** || La part més grollera i plena de caranutes i arestes que's treu del canem o del lli. **Agramiza.** || Tira de fusta ab un galze i canal, proveïda de puntes, que serveix pera fixar les testes de les mantes en l'estricador o en la bota de les perxes.

A **MAL BORRÁS.** m. adv. De qualsevol modo, sense reflexió ni mirament. A *trompón; a topa tolondre; al estricole.*

ANAR DE MAL BORRÁS. fr. *Fam* Anar molt malament una cosa. *Ir de capa caída.*

BORRÁS (Francisco). *Biog.* Metge y escriptor professional, fill de Falsat (1769). Era catèdric de medicina entre 'ls anys 1799 y 1834. Tenia molta traça pera les preparacions anatómiques y va col·laborar en la publicació de la notable *Anatomia del metge Bonells.*

— (NICOLAU). *Biog.* Frare y pintor famós, nat a Concentaina l'any 1530 y mort a Gandia l'1610, als vuitant anys. Era aventajat deixeble de Joan de Joanes. Havent pintat el retaule del monestir de Sant Geroni, de Gandia, va demanar com a preu l'hàbit de l'ordre. Va treballar moltíssim pera l'seu convent, y ab tot y haver sigut molest pel seu caràcter nrivíos, a la seva mort el capítol va declarar-lo benefactor de l'ordre per la gran quantitat d'obres notables pintades pera l'monestir, disposant que cad'any li fossin dites cinquanta misses.

BORRÁS. *Geog.* Caseriu del terme de Castellvell y Vilar, prov. de Barcelona.

BORRASCA. f. Tormenta de mar o alteració de les seues aigües promoguda per la força del vent. **Borrasca.** || Temporal fort a la terra. **Borrasca.** || *Met.* **RENYINA, BARALLA.**

BORRASCOS, A. adj. Lo que causa o està subjecte a borrasca, com: *el vent, la mar, el temps,* etc. **Tempestuoso, borrascoso, proceloso.** || Desgraciat; se diu del temps y altres coses inanimades. **Calamitoso.**

BORRASSA. f. Peça gran feta de borras que serveix pera embolicar coses y dures més fàcilment.

BORRASSÁ (Lluís). *Biog.* Pintor del sigle XIV y principis del XV que tenia molta fama. Va pintar els retaules de Sant Joan, de Vallis; de Sant Salvador, de Guardiola; de Sant Antoni, de Manresa, y d'una iglesia de Burgos, entre 'ls anys 1396 y 1410. Hi há

indicis pera creure qu'és fill de Girona y germá d'un altre pintor, Narcís Borrás, mort en plé sigle XIV.

BORRASSÁ *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; está situat en una planura a la vora del riu Algarra; té agregats els caserius de Creixells y Vilamorell comptant 828 hab.

BORRASSADA. f. Lo que's porta dins d'una borrasca, com una borrasada de palla, de panolles, etcétera.

BORRATXA. f. *Bot.* Planta anyal de la familia de les borragínees, d'uns trenta a quaranta centímetres d'alsada, de tany branquillós, de fulles amples y ovalades y de floretes blaves en forma de raïm. Tota ella és plena de pels aspres y punxants. Es menjívola y les seues flors son suorífiques, y és una de les tres flors cordials. **Borrajá.**

BORRATXADA. f. Necetat, disbarat gran. **Borrajada, borrachera.** || Munió, abundancia. **Barbaridad, mundo,** sin número.

BORRATXEJAR. v. n. Emborratxarse ab freqüencia. **Borrajear.**

BORRATXERA. f. y

BORRATXINA. f. L'efecte d'emborratxarse; l'estat d'una persona borratxa. **Embriaguez, borrachera.**

BORRATXISSIM, A. adj. sup. Qui está molt plé de vi. **Borrajísimio.**

BORRATXO, A. adj. Qui está prés del vi. **Ebrio, borracho, embriagado.** || Qui's deixa vèncer de una passió y especialment de la ira. **Borrajcho.** || *Met.* A guens fruites y flors del color del vi. **Borrajcho,** || Mena de còet que's tira entre les camies de la gent. **Borrajcho.**

AL BORRATXO FÍ NO LI BASTA L' AIGUA NI L' VI. *Ref.* Denota que qui está borratxo per haver begut molt vi, després ha de beure molta aigua. *Al borrajcho fino ni el agua basta ni el vino.*

BORRATXO COM UNA SOPA. *Loc. fam.* Estar hecho un cesto.

¿**ESTÁS BORRATXO?** fr. *Fam.* ¿**ESTÁS BOIG?**

BORRATXÓ, NA. adj. aum. de borratxo. Qui se emborratxa ab freqüencia. **Ebrio, vinolento, difunto de taberna, zaque.**

BORRATXONÁS, SA. adj. aum. de borratxó. **Borrajchonazo, borrajchísimo, borrajchón.**

BORRATXONET, A. adj. dim. **Borrajchuelo.**

BÓRRAX. m. *Miner.* Sal neutre que's trova a varies fonts y estanys, especialment a les Indies Orientals. S'usa en medicina y també pera soldar metalls. **Atincar, bórax, borraj, y borra** estant purificada.

BORRAYNA. f. *Bot. ter.* **BORRATXA.**

BORRAYNA DE CINGLE. *Bot.* **HERBA TOSSERA.**

BORRECH, GA. m. y f. *Ter.* L'anyell d'un any. **Borrego, borro, borrega.** || *Met.* Qui no més se confessa d'any a any. **Cadaño, cadañal.**

BORRECH DE DOS ANYS. *Andosco.*

BORREDÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Berga; és a la vora de

Segell de Borrassá

Branca de borrajá

Segell de Borredá

la riera Mardansol y té 879 hab. || — (COLL DE). *Orog.* Collet a 980 met. d' altitud al N.E. de Borre á, prov. de Barcelona.

BORREGA. f. *Ter.* Femella d' un any qu' encara no cria. *Borrega.*

BORREGO. m. Panellet rodó fet de la flor de la farina. *Mollete.*

BORREGUET. A. m. y f. dim. de borrech. *Borreguillo.*

BORRELL. Nòm de tres comtes independents de Barcelona:

— I O GUIFRE II. *Biog.* Comte sobirà de Barcelona, fill de 'n Guifre I el Pilós. Va comensar a regir per l' Agost de l' any 898 y va acavar el seu govern per l' Abril del 912.

— II. *Biog.* Comte de Barcelona que 's va partir la sobirania ab son germà Miró I, fills abbdós del comte Sunyer I. Va comensar a regir el comtat el 15 d' Octubre de l' any 954, morint el 30 de Septiembre del 992. En Miró acabá els seus dies molt avans, el 31 d' Octubre del 966. Baix son reinat els alarbs s' apoderaren de Barcelona, d' ont el comte va tindre de fugir de nit y per mar, anant a refugiarse a Manresa, ont convocá als *homens de paratge*, acorçant reconquistar la capital catalana.

— III. *Biog.* Comte sobirà, fill de Borrell II. Ocupá el poder l' any 992 y morí en 1018. Ajudá ab armes al califa de Córdoba destronat Muhamad el Mahady (1009), esdevenintse una continuïtat de fets desgraciats, cóm les batalles de Akbatalbacar y del Guadiaro. Sembla que Borrell II morí combatent contra l' emir de Saragossa.

— Y FOLCH (MARIÁN). *Biog.* Pintor barceloní, quina carrera va comensar l' any 1839, morint l' any 1896. Va ésser bon professor de Belles Arts y és autor de obres de caràcter didàctic y de bones pintures.

BORRELLS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Lladurs, prov. de Lleida.

BORRELLUT. DA. adj. RASPÓS.

BORRIGA. f. La bagueta que 's fá al fil massa re-tort. *Oqueruela.*

BORRILLOL. m. BORRISSÓ o BORRISSOL.

BORRIM. m. *Ter.* BORRISSÓ o BORRISSOL.

BORRIOL. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; és entre 'ls torrents Alforjes y Adzavara y té 3,395 hab.

BORRIQUET. *Ictiol.* Nòm vulgar d' un peix de la familia dels Gobits.

BORRISSÓ. m. BORRISSOL.

BORRISSOL. m. La borra que 's tren de demunt del panyo. *Flojel.* || La borra d' algunes fruites. *Pelusa, vello.* || La dels aucells avans de treure ploma. *Flojel.* || La borra de sota dels telers, llits y altres mobles. *Tamo, borra, pelusilla.* || Troç de barret o cosa equivalenta, que 'ls ferrers y alguns altres se posen sobre 'ls peus per lliurarlos de les espurnes de foch. *Angorra.* || *Bot.* Planta de la fam. de les catiofilácees, de fulles en forma de llana, molt suaves al tacte, que fá unes filorettes en forma d' espigues llargues, quina grana se dona als canaris. *Hierba pajarrera, plamplina de canaris.*

BORRISSOLA. *Geog.* Caseriu del terme de les Masies de Sant Hipòlit de Voltregá, prov. de Barcelona.

BORRÓ. m. Topo, taca o gota de tinta que cau al paper. *Borrón, y pastor* el dels cartipassos dels nois.

|| Entre estampers, defecte que resulta d' haver donat massa tinta o massa espessa. *Pastel.* || *BORRADOR.* || Nòm que alguns autors donen per modestia als seus escrits. *Borrón.* || *Bot.* El brot que apunta als arbres y als ceps. *Yema, botón, germen.* || El pe que té l' panyo. *Lanilla.* || *Met.* Acció indigna o que perjudica la reputació. *Borrón.* || Qualsevulla imperfecció. *Borrón.* || Mena d' espart. *Esparto.* || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera de la prov. de Girona, que

baixa de Bassagoda y desaigua a la vora del Fluviá, prop de Besalú.

BORRONAR. v. a. Fer rasgos, ratlles y figures pera passar temps. *Borrajejar, borronear.* || v. n. *Bot.* Treure borró els arbres y 'ls ceps. *Abotonar.*

BORRONAT. DA. p. p. Pucsto en borrón.

BORRONEJAR. v. a. BORRONAR.

BORRONET. m. dim. *Borroncillo.*

BORRÓS. A. adj. Plé de borres. *Razado, estoposo.* LLETRA BORROSA. La que no té 'ls perfils fins. *Letra borrosa.*

BORRUGAT. *Geog.* Caseriu del terme de Castner de les Olles, prov. de Lleida. || m. *Ictiol.* Peix anomenat aixís pèl seu color fosch. *Sombra.*

BORRULL (Francisco). *Biog.* Bisbe de Tortosa, nat a Valencia l' any 1695 y mort a Sant Mateu en 1758. Cursá a Valencia, graduantse de doctor en drets. Aná a estudiar a Roma y allá fou coadjutor del auditor degá de la Rota, don Tomás Núñez. L' any 1735 el pare sant Climent XII el feu canonge de Valencia, despenyant molts càrrechs, inclós el de vicari general y rector de l' Universitat en 1740. Ferrán VI el nomená auditor de la Rota en 1752 y en 1757 bisbe de Tortosa, fins al morir. 'Escrigué algunes obres llatines, dues de elles notables, sobre dret eclesiàstic.

BORRUT. DA. adj. BOPRÓS.

BORRUT (Serra del). *Orog.* Serra del N.O. de la prov. de Girona, entre les rieres de Querolps y Fines-trelles, quin punt més enlairat se trova a 2,450 met. d' altitud.

BORSA. f. *Ant.* BOSSA.

BORT. DA m. y f. Fill que 's té fora de matrimoni. *Horecino, bastardo, cunero* || *Bot.* L' arbre que neix sense plantarlo. *Borde, silvestre.*

BORT BORDEJA Y MARS MARSEJA. *Ref. y*

BORT Y MULA CADA DIA SE 'N PENSA UNA, O L DIA QUE NO LA FA, LA GUARDA PER L' ENDEMA. *Ref.* Denota 'l poch que 'ns devém fiar de gent ruína. *El hijo borde y la mula cada dia se mudan.*

BORTS. *Hidrog.* Barranch affluent del Sahente a la Vall d' Arán.

BORUR. m. *Quim.* Combinació del boro ab un altre còs combustible simple, sempre que aquést tingui qualitats electropositives. *Boruro.*

BOS. m. Mena de moiralles d' espart, corda, etc., que 's posen als animals pera que no mosseguiu. *Bozal.* || Trocet de fusta ab punxes de ferro que 's posa al morro del animals de cria pera que no pugnin mamar. *Bozal.* || Lo que 's posa a les fures pera que no malmetin als canells. *Prisueio.*

POSAR EL BOS. fr. *Embozar.*

BOSCÁ. NA. adj. Cosa de bosch. *Silvestre.*

BOSCÁ ALMOGAVER (Joan). *Biog.* És el poeta *Boscán*, amic de 'n Garcilaso de la Vega, Va néixer a Barcelona l' any 1500 y va mo ir l' any 1540. Es l' introductor de l' influéncia italiana a la literatura de Castilla, éssent el primer a usar la forma coneguda per sonet. És Boscá tingut per excelent prosista, degut a la seua traducció castellana del *Cortésano*, de 'n Castiglione. Les poesies de Boscá, molt celebrades y quins metres van ésser presos per patró, s' han estamputat generalment plegades ab les del seu amic Garcilaso de la Vega.

BOSCALL. m. Branca de llenya, groixuda, tallada expresament per cremar. *Tuero.*

BOSCALLADA. f. Cop de boscall o bastó. *Trancazo, estacazo, garrotazo.*

BOSCALLET. m. dim. *Pequeño tuero, leñecito.*

BOSCÁM. m. BOSCATGE.

BOSCASSAR. v. a. També *desbastar.* || Treure, pe-lar o planejar ab el ribot o garlopi la superficie d' una post o tauó. *Desbastar.*

BOSCATER. m. LLENYATER.

BOSCATGE. m. Conjunt d'arbres y plantes espesses. Boscaje. || Q. adro que representa un país poblat d'arbres, mates y animals. Boscaje.

BOSCH. m. Terreno incult, poblat d'arbres y brossa. **Bosque.** || La part del jardí poblada d'arbres pera recreo. **Bosquete.** || — CREMAT O TORRAT. Aquell a que s'ha calat loch. *Chamicera.* || — ESPÈS. El que està molt poblat d'arbres y rebolls. *Maleza.* || — PERA TALLAR. Se diu d'aquell en que 'ls arbres se poden tallar pera aprofitarne la fusta y la llenya. *Tallar.*

REDUIR A BOSCH. fr. Convertir 'hi alguna terra. *Emboscuecer.*

ÈSSER UN BOSCH. fr. *Met.* Se diu d'una cosa molt espessa y confosa. *Ser un bosque.*

BOSCH (Illot del). *Orog.* Illot de la costa ponentina d'Ibiza, Balears. || — DE TOSCA. *Geog.* Caseriu de cases aïllades, agregat al terme de Les Preses, prov. de Girona.

BOSCH (Andreu). *Biog.* Historiador del segle XVI, natural de Perpinyá. És autor del llibre: *Epítome dels títols de honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya*, estampat a Perpinyá l'any 1628.

— DE LA TRINXERIA (CARLES). *Biog.* Escriptor montanyenc, nat a Prats de Molló l'any 1831. Va estudiar a Fransa fins a pendre 'l grau de batxiller, dedicantse després als estudis agrícoles y a les ciències naturals. Als darrers anys de la seua vida, vivint en les seues possessions dels Pirineus, se va aficionar a les lletres catalanes, sobresurtint en les descripcions montanyenques. Ademés de molts treballs escampats en revistes y periòdics, és autor de la novel·la *L'hereu Noradell*, y dels llibres *Pla y montanya, Records d'un excursionista y Tardanies*.

Va morir en la seua casa pairal l'any 1897.

— DE VERI (JORDI). *Biog.* Constructor d'orgues ma-horqui. Nat a mitjan segle XVIII en la ciutat de Palma y mort en la illa l'any 1810. Se distingí notablement per sa constructivitat y enginy. Construí l'orga de la iglesia de Benisalem, als divuit anys de etat, guiantse per la observació dels sons de la naturalesa, més que per les ensenyances de son oncle Pere; en vista de lo qual el bisbe Garrido l'enviá a Granada per que fos deixeble d'en Leonardo, el millor organer d'Espanya aleshores, qui al morir, havent comensat l'orga de la capella reial de Madrid, recomaná a en Bosch com l'únic capás d'acavarla bé, havent el rei Carles III seguit el consell d'aquell mestre. Construí l'orga de la catedral de Sevilla, ab cent vint registres, bona part dels quals son invenció seua, resultant el millor d'Espanya, havent romput ab la rutina dels constructors y adoptant les lleis científiques. Inventá dos aparells, pera treure obgectes del fons del mar y pera posar a fló d'aigua els barcos submergits. Fou bon artista y excelent matemàtic. Son d'ell les dues orgues de la catedral de Murcia y la de Santany. Construí una guitarra armònica.

— Y CARDELLACH (ANTONI). *Biog.* Metge y erudit, natural de Sabadell (1753) mort a la melexia població l'any 1829. Va publicar molts treballs sobre epidemiologia; és autor d'una *Topografia mèdica de Sabadell*, de diverses memoris y monografies mèdiques y traductor de bons treballs professionals. Dels seus estudis històrics cal esmentar els següents: *Memorias de Sabadell antiguo y su término desde el año 1789*, (1882); *Breve historia de Cataluña, Mapa de Cataluña antigua*; *Diario de los siete años de la guerra de Bonaparte*, en *Bráfim y su comarca*.

— Y FUSTEGUERAS (ALBERT). *Biog.* Enginyer y polítich, nat a Tortosa l'any 1848, mort a Madrid a 13 de Maig de 1900. Era, ademés, doctor en ciències y llicenciat en dret. Va ésser diputat a Corts, senador per la Económica d'Amichs del País de Madrid, director general d'Establiments Penals, ministre de Foment el 1895, baix la presidencia d'en Cánovas, y Alcalde de Madrid, havent'hi fet algunes millores urbanes. És autor d'un *Manual de Astronomia popular*; de *Estudios trigonométricos* (1875); de *El centenario, apuntes para la historia de la Sociedad Económica Matritense* (1875). Absorvit per la política no ha pas deixat la estela que del seu saber podria esperársen.

— Y JULIÀ (MIQUEL). *Biog.* Enginyer y metge, nat a Martorell l'any 1818 y mort cap al 1870. Va exercir la carrera d'enginyer, desempenyant els més alts càrrecs d'ella. Havia ocupat la càtedra d'Agricultura a Barcelona y col·laborat en el *Diccionario de Agricultura práctica y Economía rural*. Va presidir la Comissió nomenada pera estudiar els aiguats del riu Xúcar en 1864, publicant una voluminosa *Memoria* que conté bones ressenyes orogràfiques, geognóstiques, meteorològiques y hidrologiques d'aquelles encontrades.

— Y LABRÚS (PERE). *Biog.* Comerciant y polítich que va figurar després de la revolució de 1868. Va néixer a Besalú l'any 1827 essent deixeble del seu paísà el savi Joan Zafont. Va presidir el *Fomento de la Producción Espanyola* y altres institucions econòmiques, y va anar com diputat a les Corts en varies lligislatures, distingintse per les seues manifestacions proteccionistes. En 1881 va organisar una serie de conferencies d'arts y oficis a Barcelona, en quina ciutat va morir l'any 1894.

BOSCH DE TOSCA. *Geog.* Caseriu del terme de les Preses, prov. de Girona.

BOSCÓS. A. adj. Lloch molt poblat de boscos. *Nemoroso.*

BOSCURIA. f. BOSCATGE. || Lloch ple d'arbres y mates. *Espesura.*

BÓSFOR. m. Estret o canal per ont un mar se comunica ab un altre mar. *Bósforo.*

BOSÍA. *Hidrog.* Afluent del Flamissell, denominat també Carroca, que s'origina en la vall de Llebatà.

BOSOST. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d'Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 921 hab. || — (PORTILLÓ DE). Al camí de Bosost a Bagnères-de-Luchon, dalt la carena divisoria.

BOSQUEIG. m. Dibuix o primera má d'una pintura. *Esbozo, bosquejo.* || Qualsevulla obra material sense acabar. *Bosquejo.* || Escrit u obra del ingeni al qu'encara no se li ha donat la darrera má. *Bosquejo.*

ESTAR EN BOSQUEIG O BOSQUEJAT. fr. Estar una obra sense acabar. *Estar en bosquejo.*

BOSQUEJAMENT. m. *Ant.* BOSQUEIG.

BOSQUEJAR. v. a. Dibuixar una imatge sense de-

— Y FUSTEGUERAS (ALBERT). *Biog.* Enginyer y polítich, nat a Tortosa l'any 1848, mort a Madrid a 13 de Maig de 1900. Era, ademés, doctor en ciències y llicenciat en dret. Va ésser diputat a Corts, senador per la Económica d'Amichs del País de Madrid, director general d'Establiments Penals, ministre de Foment el 1895, baix la presidencia d'en Cánovas, y Alcalde de Madrid, havent'hi fet algunes millores urbanes. És autor d'un *Manual de Astronomia popular*; de *Estudios trigonométricos* (1875); de *El centenario, apuntes para la historia de la Sociedad Económica Matritense* (1875). Absorvit per la política no ha pas deixat la estela que del seu saber podria esperársen.

— Y JULIÀ (MIQUEL). *Biog.* Enginyer y metge, nat a Martorell l'any 1818 y mort cap al 1870. Va exercir la carrera d'enginyer, desempenyant els més alts càrrecs d'ella. Havia ocupat la càtedra d'Agricultura a Barcelona y col·laborat en el *Diccionario de Agricultura práctica y Economía rural*. Va presidir la Comissió nomenada pera estudiar els aiguats del riu Xúcar en 1864, publicant una voluminosa *Memoria* que conté bones ressenyes orogràfiques, geognóstiques, meteorològiques y hidrologiques d'aquelles encontrades.

— Y LABRÚS (PERE). *Biog.* Comerciant y polítich que va figurar després de la revolució de 1868. Va néixer a Besalú l'any 1827 essent deixeble del seu paísà el savi Joan Zafont. Va presidir el *Fomento de la Producción Espanyola* y altres institucions econòmiques, y va anar com diputat a les Corts en varies lligislatures, distingintse per les seues manifestacions proteccionistes. En 1881 va organisar una serie de conferencies d'arts y oficis a Barcelona, en quina ciutat va morir l'any 1894.

BOSCH DE TOSCA. *Geog.* Caseriu del terme de les Preses, prov. de Girona.

BOSCÓS. A. adj. Lloch molt poblat de boscos. *Nemoroso.*

BOSCURIA. f. BOSCATGE. || Lloch ple d'arbres y mates. *Espesura.*

BÓSFOR. m. Estret o canal per ont un mar se comunica ab un altre mar. *Bósforo.*

BOSÍA. *Hidrog.* Afluent del Flamissell, denominat també Carroca, que s'origina en la vall de Llebatà.

BOSOST. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d'Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 921 hab. || — (PORTILLÓ DE). Al camí de Bosost a Bagnères-de-Luchon, dalt la carena divisoria.

BOSQUEIG. m. Dibuix o primera má d'una pintura. *Esbozo, bosquejo.* || Qualsevulla obra material sense acabar. *Bosquejo.* || Escrit u obra del ingeni al qu'encara no se li ha donat la darrera má. *Bosquejo.*

ESTAR EN BOSQUEIG O BOSQUEJAT. fr. Estar una obra sense acabar. *Estar en bosquejo.*

BOSQUEJAMENT. m. *Ant.* BOSQUEIG.

BOSQUEJAR. v. a. Dibuixar una imatge sense de-

Albert Bosch y Fustegueras

Pere Bosch y Labrús

Segell de Bosost

Charles Bosch de la Trinxeria

finir els contorns. **Bosquejar.** || Donar la primera mà a un quadro, fer les apuntacions generals per un escrit. **Bosquejar.**

BOSQUEJAT, DA. p. p. **Bosquejado.**

BOSQUEROL, A. adj. **BOSCA.**

BOSQUEROLMENT. adv. m. A estil de bosquerol. **Selvàticament, silvestrement, rústicament.**

BOSQUET. m. dim. **Bosquecillo.**

BOSQUET. *Geog.* Caseriu del terme de Montreal, prov. de Tarragona. || Caseriu del terme de Mogent, prov. de València.

BOSQUETÀ, NA. adj. **BOSCA, BOSQUEROL.**

BOSQUINA. f. **BOSCATGE.**

BOSSA. f. Saquet de cuir o altra materia pera portar els diners. **Bolsa, bolso.** || La de seda feta de punt en forma d' alforjes. **Bolsillo, bolsillo.** || La d' embolicar el cabells. **Bolsa.** || *Com.* **LLOTJA.** || Túnica que conté'ls testicles. **Escroto, bolsa.** || L' arruga que fá 'l vestit mall tallat o que no cau bé. **Bolsa, fuele, buche.** || Mena de cartera de cartró coberta de tela pera guardar'hi els corporals. **Bolsa.** || La de posar les navages. **Navajero, estuche.** || La en que descansa l' extremitat de la creu y barra del tàlem. **Carcaj.** || Reixat de cordes al sol del carro pera posar'hi feto. **Bolsa.** || A les mines d' or, la part ont se trova el metall més pur. **Bolsa.** || Pera portar la bandera. **Portabandera.** || Cada una de les que serveixen pera posar les pistoles en la sèl'a. **Pistolera.** || La de cuir pera les cartes. **Balija.** || La que sosté la carrabina penjant de la sèl'a. **Portacarrabina.** || La que sosté la llansa o bandera del cavaller. **Cuja.** || El troç de tela que 's posa a les criatures pera que no s' embrutin a terra. **Culero.** || *Met.* Cabal, quantitat considerable de diners. **Bolsillo.** || **RIDÍCUL, 3.**

A LA BOSSA DEL JUGADOR NO HI CAL ESTRENYADOR, O CORRE SENSE ATURADOR. *Ref.* Denota que 'ls jugadors o perden o guanyen, y mai prosperen. *El que pone al juego sus dineros, no ha de hacer cuenta de ellos.*

BOSSA DE FERRO. Se diu del miserable y del avar. **Bolsa de hierro.**

BOSSA FORADADA: MÀ FORADADA.

BOSSA SENSE DINERS DIGASLI CUIRO. *Ref.* Denota 'l poch que val lo que no serveix pera 'l fi a que està destinat. **Bolsa sin dinero, llàmela cuero; candil sin mecha qzqè aprovecha?**

CASTIGAR LA BOSSA. fr. Imposar alguna pena pecuniària. **Castigar en la bolsa.**

CONTAR O CONSULTAR AB LA BOSSA. fr. *Met. fam.* Examinar algú si té prou cabal pera alguna empresa. **Consultar con el bolsillo.**

ESPOLSAR LA BOSSA. fr. *Fam.* **ESPOLSAR LA BUTXACA.**

FER BOSSA. fr. *Met.* Arreplegar diners y guardarlos. **Hacer bolsillo.**

FER BOSSES EL VESTIT. fr. Fer arrigues. **Bolsear.**

NO FICARSE 'N RES A LA BOSSA. fr. *Met.* **NO FICARSE 'N RES A LA BUTXACA.**

QUI COMPRA Y MENT A LA BOSSA HO SENT. *Ref.* Contra 'ls que fan gala d' haver comprat barato lo que han pagat car. *El que compra y miente, su bolsa lo siente.*

SEGONS LA BOSSA LA CARROSSA. *Af.* Ab que 's significa que cadascú vagi segons li pertoca. *Cada cual según su caudal.*

TINDRE BOSSA O BONA BOSSA O BEN FERRADA LA BOSSA. fr. *Met.* Tindre molts diners. **Tener talego, tener herrada la bolsa.**

TREURE LA BOSSA. fr. **ALLARGAR ELS CORDONS DE LA BOSSA.**

TREURE Y NO POSAR, TIRA LA BOSSA A RODAR. *Ref.* Denota que per molt que 's tingui, si hi há eixides y no hi há entrades, vé que s' acaba. *Quien no pone y siempre saco, suelo halla.*

UNA BOSSA SOLSAMENT TÉ LA CASA QUE HI IÀ ARGENT. *Ref.* Denota que quan uns meteixos cabals se

distribueixen per moltes mans aviat s' acaven. *En la casa que hay dinero debe haber solo un cajero.*

BOSSASSA. f. aum. **Bolsón.**

BOSSER, A. m. y f. Qui fá bosses. **Bolsero.** || En alguns monestirs, qui fá de majordòm. **Cillerero.**

BOSSERA. f. Monja que desempenya la majordomia del convent. **Cilleriza.**

BOSSERÍA. f. Entre monjos, la casa o celda del bossier. **Bolsería.**

BOSSÉS. *Bot. ter.* Nòm que 's dóna en el terme de Llagostera al bolet *clavaria pistillarís.*

BOSSÉS DE PASTOR. f. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les creuiferes, de cama sensilla branquinosa, pelada o peluda, sense flaire, de gust un poch coent y astringenta. **Paniquesillo, bolsa de pastor.** || **SARRONETS.**

BOSSÉS VERMELLES. f. pl. *Bot.* **BUFETA DE GOS.**

BOSSETA. f. dim. y

BOSSICH. m. dim. **Bolsita.**

BOSSINADA. f. Bofetada, revés.

BOSTA (Antoni). *Biog.* Arquitecte del reial castell de Bellver, a Palma de Mallorca, per privilegi del rei Martí otorgat l' any 1402, segons el qual la gracia concedida al pare, després de mort, quedava vinculada en el fill, que portava el meteix nòm, seguint una disposició donada pel rei D. Joan de Aragó.

BOT. m. Pell de cabra o d' altre animal adobada y cusida per tots els costats menys per un dels caps, que serveix pera posar'hi vi, oli o altres líquids. **Cuero, pellejo.** || El salt que fá la pilota o qualsevol còs elàstic quan cau a terra. **Bote.** || *Ictiol.* **V. MOLA.** S' anomena també aixís el *Batistes capricus* **Pez ballista.** || *Nàut.* Barco petit sense cuberta pera anar y vindre per dins dels ports o pera portar gent als barcos grans. **Bote.** || Salt, brinco. **Salto, brinco.** || Sobresalt, moviment soptal causat per una sorpresa o per un sust. **Repullo.** || *Art. y of.* El llèch més alt d' una superficie plana. Part convexa de la meteixa. **Promontorio.** || El que és de pell d' bou. **Odrina.** || —DE 'N FONT. *Ter.* **Burínoí. Abejorro.** || —PETIT. *Nàut.* **Serent, botequin.**

A BOT Y VOLEA. m. adv. Quan se torna la pilota apenas toca a terra sense donar-li temps de botar. **A botivoleo**

A BOTS Y A BARRALS. m. adv. A **SAMALADES.**

DESCARREGAR BOTS. Joch entre quatre nois, de modo que dos se posen de genolls y mans en terra capiculats, sostenint a altres dos, que s' agafen, capiculats també, y donen voites sobre 'ls de terra, quedant en posició inversa y seguint fent lo meteix fins que cauen, y llavors paren els dos qu' anaven demunt y aguanten als qu' eren sota d' ells. **Zainavaina.**

FER EL BOT. fr. Ploricar. Se diu més particularment de les criatures. **Hacer pucheros.**

FER UN BOT. fr. *Met.* Irritarse. **Saltar, saltar tan alto, embotijarse.**

INFLARSE COM UN BOT. fr. Omplirse de vent. **Embotijarse, abotargarse.**

REVENTAR EL BOT. fr. *Met.* Explosió de sentiment o enfado algú temps contingut. **Volar la mina.**

SEMBLA UN BOT INFLAT. fr. Ésser molt gros. **Parecer una bola.**

TINDRE 'L BOT. fr. *Fam.* Els nois quan s' enujen y ploren. **Estar hecho una botija.**

BOT. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és a la vora de la riera de Canaleta y té 1,470 hab.

BOTA. f. Eina de fusta ab cercols pera guardar'hi vi, oli y altres líquids. **Cuba, pipa, bota, tonel, barrica, vasija.** || *Met.* La persona molt grossa. **Cuba,**

Segell de Bot

cachigordete, recoquin, rechoncho. || GAT, 5. || Calçat de cuir que arriba fins al genoll o més amunt d'aquí. **Bota.** || El doblec que fa la bocamánega per de fora com adorno. **Vuelta.** || —DE MUNTAR. Bota alta que porten alguns per anar a cavall. **Bota fuerte** o de montar. || —DE L'URDIDOR. *Art. y of.* La peça montada ab circumferències o valones de fusta, en la metxa sisevada del arbre. || —DE LES NAPES. Peça cilíndrica ab cercles de ferro y delgues de fusta. || —DE LA CARDA. Peça que serveix d'atuell ont s'hi entrotlla la cinta de corda.

HOME VALENT Y BÓTA DE BON VÍ AVIAT S'ACAVA. *Ref. Lo bueno dura poco.*

POSARSE O TORNARSE CÒM UNA BÓTA. *fr. Met. fam.* Tornarse molt gras. *Embastecerse; estar hecho una botija.*

ESTAR AB LES BÓTES POSADES. *fr. Met.* Estar a punt d'anar de viatge. *Estar con las botas puestas; tener las espuelas calzadas.*

POSARSE BÓTES. *fr. Embotarse.*

POSARSE LES BÓTES AL REVÉS *fr.* PENDRE 'L RAVE PER LES FULLES.

BOTADA. *fr.* Fusta pera les botes. **Duefas.** || BOTÀM. || El ví que cab dins d'una bota. **Bota.**

BOTADOR. *m. Naut.* Perxa llarga ab un ferro de punta y ganxo a un dels seus caps, que serveix pera aferrar els barcos petits. **Bichero, botador.** || *adj.* Que s'aplica al saltador. **Saltador.**

BOTAFIONS. *m. pl. Naut.* Cordills que uneixen les xarxes. **Cordones.**

BOTAFOCH. *m. Art.* Pal ab la metxa encesa a la punta, que serveix pera calar foch al canó. **Lanza-fuego, botafuego.** || Bronquinós. **Buscarruidos.**

BOTAFORA. *f. Naut.* Botavara curta en que 's caça la mitjana en barcos aparellats del llati, mistich o catxemari. **Cazaescota.**

BOTAL. *m. Anal.* Obertura ample que 's trova al fetó, a la paret que separa les aurícules del cor y per medi del qual se comuniquen aqueixes dues cavitats. **Botal.**

BOTALÓ. *m. Naut.* Pal pera posar a les veles y per altres usos. **Botalón**

BOTALÓ D'ALA. *m. Naut.* Pal rodó, ferrat y aparellat convenientment que descansa en les vergues de juanet y de gavia y 's fa lliscar fora d'elles pera caçar les veles d'ala. **Botalón de ala.**

BOTALÓ DE FLOCH. El màstil del arbre bauprés sobre 'l que 's coloca. **Botalón de floque**

BOTALENÇAFOCHS. *m.* Eina d'artilleria que serveix pera posar'hi 'l llençafochs. Consta d'una boca ab el seu passador de ferro, les virolles y un mànec de fusta. **Botalanzafuegos.**

BOTÀM. *m.* Munió de botes, regularment pera proveir les embarcacions. **Piperia, botàmen, toneleria, dotaje.**

BOTANA. *f.* Peça rodona de fusta pera tapar els forats dels bots o botes. **Botana.** || Broch de les botes. **Brocal.** || **FUADA.**

BOTANER. *m.* Eina ab que 'ls boters posen les botanes, als bots y a les botes. **Botanero.**

BOTÀNICA. *f.* Ciència que tracta de la naturalesa y propietat de les plantes. **Botánica.**

BOTÀNICH. *m.* Entés en botànica. **Botánico, botanista.** || *adj.* Lo que pertany a la botànica. **Botánico.**

BOTANOMANCIA. *f.* Endevinació supersticiosa per medi de les plantes. **Botanomancia.**

BOTANT. *m. Naut.* Falca que 's fica entre 'ls picadors y la quilla a fi d'aixecar un poch la nau al formar la barada pera botarla a l'aigua. **Botante.**

BOTAR. *v. n.* Saltar la pilota o qualsevol còs que cau a terra. **Botar, saltar.** || Tirar una nau al mar per la primera vegada. **Varar, botar.** || *Naut.* Governar el timó pera dirigir la proa al lloch que 's vol.

Botar. || Enujarse, enfadarse ab senyals de voler plorar. **Hacer pucheritos o pucheros** || Fer bots o salts. **Brincar, saltar.**

BOTAR A FORA. *fr.* Treure a fora a algú. **Botar.**

QUI BOTA, NO SOPA. *Ref.* S'aplica a les criatures que fan el bot o 'l ploricó. *Quien lloriquea, no cena.*

BOTARELL. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Reus; és a la vora de la riera d'Alforja y té 408 hab. || *Hidrogr.* Riera del terme municipal de Barcelona.

BOTAROLA. *f. Art. y of.* Eina Segell de Botarell ab una concavitat esfèrica que serveix pera arrodonir els embutits de fusta o de metall. N'hi hà que van soltes y altres que 's cofoquen al forat de l'enclosa de forjar.

BOTARUT, DA. *adj.* Petit y gros. **Rechoncho.**

BOTAVANT. *m. Naut.* Mena de lliança ab que 'ls mariners se defensen del abordatge. **Botavante.** || Peça de ferro acerat y aïllat, en forma de la pala del foch, qu'usen els ferrers pera igualar el cascos dels cavalls, etc. **Pujavante.**

NI PER UN BOTAVANT. Expr. fam. Manifesta la repugnancia en accedir a alguna cosa. *Ni por un cristo; ni por esas ni por esotras.*

QUE SE 'N VAGI TOT AL BOTAVANT. Expr. fam. Denota 'l poch cuidado que li dona, al qui res li costa, de que 's gastí molt en alguna funció. *Arja Bayona.*

ÈSSER UN BOTAVANT. *fr. Fam.* Esser entramaliat. *Ser un diablo.*

BOTAVARA. *f. Naut.* Mena de botafó que subjecta ab joch lliure l'arbre de popa, suspén l'altre extrem per una amantina, y serveix pera caçar l'estoca d'una vela. **Botavara.**

BOTAVIRA. *f.* Cap de corda que 's passa pèl voltant d'una pipa, d'un canó o d'un altre obgecte que 's porta rodant demunt de corrons. **Botavira.**

BOTAYOL. *m. Naut.* El bauprés que 'n els fautes, balandres y altres barcos petits s'hi pot fer lliscar per dintre quan convé. **Botalón de proa.**

BOTELLA. *f. Ter.* Barralonet al que s'hi posa un galet a la panxa per beure. **Barrilejo, cuñete, cubeto.** || **BOTET.** || Eina de pell ab una xeramina al capdemunt, a propòsit pera dur y beure vi. **Bota.**

BOTELLAIRE. *m.* L'home que té per ofici fer bots y botelles. **Botellero.**

BOTER. *m.* Qui fá bots o botets de pell. **Botero.** || Qui fá botes de fusta pera posar'hi vi, aiguarent, etc. **Cubero, barrilero, carralero.**

BOTERA. *f. Ter.* **GATONERA.** || La dona del boter. **Botera.**

BOTERIA. *f.* L'art u ofici de fer botes. **Toneleria.**

BOTET. *m.* Gat, cuir cusit per un costat y empegat per dins, de figura cònica, ab un broch de fusta o de banya al coll pera beure'hi ab comoditat. **Botillo, bota, borracha.** || Reclàm pera caçar guatilles. **Reclamo**

TOCAR EL BOTET. *fr. Met. fam.* Afalagar a algú pera ferli contar alguna cosa que desitjém sapiguer. *Tentar la ropa d'alguno.*

BOTET (Guillém). *Biog.* Notable lleidatà del segle XIII, molt entés en dret. És autor de la recopilació dels antics costums legals o usatges de Lleida, als que hi va afegir els privilegis, les dotacions y 'ls drets de la ciutat, concordades ab les lleis romanes y gòtiques (any 1229).

BOTETA. *f. dim.* Cubeta, cubetilla. || La que serveix pera portar'hi arengades. **Pipote, barril, casco.**

BOTÍ. *m.* Peça de cuir o de panyo que té la forma de la cama, cubrintia tota o part, abotonada a la banda de fora y que cau demunt de la sabata. **Po-**

Iayna. || *Mil.* La presa que fan els soldats als enemics. **Botin.**

BOTICARIO. *Geog.* Caseriu del terme de Ribarroja, prov. de Valencia.

BOTIFLER, A. m. y f. Qui té les galtes molt grosses. **Carrillos de monja boba, ó de trompetero.** || Motiu que s'aplicava als partidaris de Felip V durant la guerra de Successió.

BOTIGA. f. El lloch ont treballen els menestrals o venen els mercaders. **Tienda** || La del apotecari. **Botica.** || La del barber. **Barberia** || La del llibreter. **Libreria.** || *Ant.* MAGATSEM. || La botiga del boter de pells. **Odreria.** || La del cerer. **Cereria.** || La de cerveza. **Cerveceria.** || La de cisteller. **Cesteria.** || La de manyá. **Cerrageria.** || La del fuster. **Carpinteria.** || La de argenter. **Plateria, joyeria.** || La de passamaner. **Pasamaneria, cordoneria.** || La de pells adobades. **Peleteria.** || La de pentiner. **Peineria.** || La de perruquer. **Peluqueria.** || La de rellotger. **Relojeria.** || La de roba. **Roperia.** || La de sastre. **Sastre-ria.** || La de barretaire. **Sombrereria.** || La de vendre trastos y roba vella. **Prenderia.** || La de oller. **Alfareria.** || La de teles. **Lenceria** || La de sabater. **Zapateria.** || La de baster. **Guañioneria, etc., etc.**
DE LA SEUA BOTIGA. *Loc. met. fam.* Significa que lo que algú conta o refereix és inventat per ell. *De su propio ingenio.*

OBRR, PLANTAR, PARAR BOTIGA. fr. *Poner ó abrir tienda.*

PLEGAR O TANCAR LA BOTIGA. fr. *Quitar, alzar, cerrar la tienda.*

BOTIGUER. m. Qui tè botiga oberta o ven gèneros a la menuda. **Tendero.** || El de panyos. **Pañero.** || De teles. **Lencero.** || *Ornit.* Aucell d'unes quatre polsades de llarch ab el bèch negre, prim y llarch y els dos dits externs dels peus, que son vermells, units ab una membrana. Pel llóm es girassolat blau, vert y negre ab una hermosa ratlla al mitj; pèl ventre y 'ls costats del coll y del bèch es vermell. Habita a les vores del mar y dels rius. Se li dóna aqueix nom porque 's creu que posant lo de les botigues de panyos fa fugir les arnes. **Pájaro polilla, martin perico, martin pescador.** || m. *Ornit.* Aucell de la terra, d'unes set polsades, bèch llarch, punxagut y potes curtes y rojenques. Color blau, y el cap verdós; gorja y ulls blancs; parts baixes de color de rovell. Menja peixets, cuchs, sangoneres y caragols. **Martin pescador**

BOTIGUER DE TALL. El de robes que ven a la menuda. **Tendero.**

BOTIGUETA. f. dim. **Tiendecilla, puesto.**

BOTIL o BOTIRÓ. m. Home petit y grós. **Recoquin, botijón, repolludo, cachigordete, morcón, retaco, rechoncho, tapón de cuba.** || Enginy pera pescar.

BOTILÓ. m. *Ter.* BÓTIL, 2.

BOTINA. f. Calçat modern que puja una mica més amunt del tornell del peu y 's corda pèl costat de fora. **Botina, botita.**

BOTINFLAT, DA. adj. *Ter.* Més que inflat. **Abotagado.**

BOTIQUÍ. m. Caixonet o armariet ab les eines de cirurgia y les medicines més indispensables pera fer la primera cura. **Botiquín.**

BOTIRÓ. m. Noi massa grós. **Botijo.**

BOTIT, DA. adj. **EMBOTIT.**

BOTJA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, de uns cinquanta a vuitanta centimetres de alsada, de fulles fines y blanquinoses y d'un olor suau y agradable. S'usa com remei contra 'ls cuchs. **Abrótano hembra, boja, lombriguera.** || Planta de la fam. de les compostes que s'usa com estimulante. **Abrótano macho, hierba lombriguera, boja, escobilla parda.** || — **BLANCA.** Planta de la fam. de les

lleguminoses, de fulles sensilles y branques cubertes de pels sedosos, blancs y apretats, ab flors formant espigues. **Boja blanca.** || — **PUDENTA.** Planta de la familia de les compostes. || — **D'ESCOMBRES.** || — **PELUDA.** Plantes de la fam. de les lleguminoses.

BOTJAR. m. *Ter.* Terreno incult plé de mates y maleses. **Matorral.** || Lloch plé de botjes. **Estepar.**

BOTJES. f. pl. *Bot.* HERBA PUSSERA. | — **DE SANT JOAN.** ESPARNALLACH.

BOTJET. m. El buit de la paret entre biga y biga quan s'assenta la fusta. **Tabica.**

BOTÓ. m. Peça de fusta rodona y cuberta de roba, o boleta d'altra materia que 's passa pels trans pera subjectar els cos costats d'un vestit o d'altra cosa que 's vol nuir. **Botón.** || El nus o borró dels arbres y plantes. **Abollón, botón, grumo yema.** || Boleta de ferro a la punta de l'espasa pera no ferir. **Botón.** || Poncella, la flor avans de badarse. **Capullo, cáliz, botón.** || Parlant de les rodes dels carruatges, la peça grossa ont hi encaixen els raigs. **Cubo.** || Part generativa del animal. **Testículo.** || *Ant.* Grá a la cara. **Pústula.** || pl. *Ant.* BOLA, 4. || — **DE FOC.** Canteri ab un ferro bullent que acaba en figura de botó. **Cauterio botón de fuego.**

CORDAR ELS BOTONS. fr. **BOTONAR.**

DESCORDAR ELS BOTONS. fr. **DESBOTONAR.**

NO PENDRE NI LA VÁLUA D'UN BOTÓ. *Loc. ant.* **No quitar ni tan siquiera una punta de alfiler.**

BOTONADA. f. Joch de botons d'una peça de roba. **Botonada, botonadura.**

BOTONADOR. m. Eina de cer o de ferro pera cordar els botons dels guants o de les botes. **Abrochador.**

BOTONAMENT. m. La acció de botonarse. **Abrochamiento.**

BOTONAR. v. a. Cordar el vestit ab botons. **Abotonar, abrochar.** || v. n. Treure ulls els arbres y plantes. **Abotonar.** || *Naut.* Unir una boneta a la seua vela o una peça a un'altra per medi d'una llasada o botó. **Abotonar.**

BOTONAT, DA. p. p. **Abotonado.** || Lo que treu botons. Se diu dels arbres y plantes. **Abotonado.**

BOTONER, A. m. y f. Qui fa botons. **Botonero.** || f. *Ter.* **TRAU.**

BOTONERÍA. f. Botiga, comers o fàbrica de botons. **Botoneria.**

BOTONET. m. dim. **Botoncito, botoncico.** || pl. Lo que serveix de llevor pera les flors artificials. **Semilla.**

BOTONS D'OR. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculáces, de tany dret, fulles ab tres divisions y un poch peludes y flors grogues molt llustroses. **Botón de oro.** || **DE PLATA.** m. pl. *Bot.* Camamilla doble, planta de jardí. **Botones de plata.**

BOTORNÓNS. m. pl. Tumor que 's fa entre la orela y 'l coll. **Pápula, papera, lamparón, parótida.**

BÓTRILS. m. pl. *Zool.* Gènero de muscles desprovistos de petxines, agregats, aderits, o fixes. **Botrilos.**

BOTRÍS. *Bot.* **BODRIS.**

BOTXA. f. Bola pera jugar. **Bocha.** || Arruga que fa 'l vestit quan no ajusta bè al cós. **Fuelle, buche y bocha.** || pl. Mena d'escumbreta de fil d'aràm que usen els argenters pera netejar y brunyir les peces sobredaurades. **Gratas.**

COP DÈ BOTXA. **Bochazo.**

JOCH DE BOTXES. El que 's juga entre dues o més persones ab unes boies mitjanes, que 'l jugador procura arriar a una de petita anomenada bolitj, y guanya 'l qui las hi fa quedar més aprop. **Juego de las bochas.**

BOTXAR. v. a. y 'ls seus derivats. **EMBOTXAR.**

BOTXES o BOTJES. pl. f. Les que fa la roba o 'l vestit. **Fuelles.**

BOTXI. m. Ministre de justícia qu'executa les penes de mort y corporals. **Verdugo, mochín, ejecutor** de la justícia. || *Ornit.* Aucell de presa de mitj peu d'alt, cendrós, ab les ales y la cua negres clapades de blanc: la cua llarga y en figura de tascó. **Alcaudón, caudón.** || *Met.* Qui es molt cruel y castiga ab excés. **Verdugo.** || Al joch del osset la part més flana, oposada a la que n diuen rei. **Culo.**

EL PENITENT NO DIU RES Y 'L BOTXI S' ESCANYA. *Ref.* S'aplica als cui s'apuren pèls negocis d'altres més que 'ls meteixos interessats. *No suda el ahorcado, y suda el teatino.*

PAGANT, AL BOTXI FAN ROBA. *Ref.* Denota el dret que cada lu tè a que se li doni de la mellor qualitat allò que li costa diners. *Por mi dinero papa le quiero.*

BOTXINAMENT. m. *Ant.* La acció de penjar. Tormento de hora.

BOTXINEJAR. v. a. *Ant.* PENJAR.

BOTZIGUI. m. BORRISSOL.

BOTZINA. f. *Ant.* Bocina

BOTZINAR. v. n. y

BOTZINEJAR. v. n. RONDINAR.

BOU. m. Toro capat y domesticat que serveix pera les feines del camp. **Buey.** || Barca de pescar ab l'art; també s diu *partida del bou* per ésser dues les barques que s necessiten pera manegar dit art, del qual tiren aparelladas. **Pareja.** || *Fam.* PALLISSA. COP. || — DE CORPUS. Títol que s dona als bous figurats qu'en alguns paratges van devant de les professons de Corpus íent boberies pera fer riure. *Tarasca, gomia.* || — ENGRIEXAT. *Cebón.* || — ESQUELLER: BOU MENER. || — FERÉSTECH O SELVATGE: TORO || — JOVE. El de poch anys sense castrar ni domesticar. *Novillo.* || — MALICIÓS. El qu' es astut. *Marrajo.* || — MARI. *Ictiol.* Peix gros de mar semblant a la vadella. *Buey marino, vaca marina, foca.* || — MENER. El manso que va ab una esquella al coll y serveix de guia als altres. *Cabestro, manso.* || — VELL, PERA LA MATANSA. *Cotral.*

AL BOU MAIMÓ LI FA POCH L' AGULLÓ. *Ref.* Denota lo poch que serveixen els estímuls als peresosos. *Al buey harán poco le presta el aguión.*

AL BOU VELL MUDA 'L D' AIRE Y DEIXARÀ LA PELL. *Ref.* Denota que 'ls homes vells mudant de clima y d' aliments exposen llur salut y vida. *Al buey viejo midale el pesebre y dejará el pellejo.*

ANAR HI TOT, BOUS Y ESQUELLES. fr. Resolució de fer alguna cosa, encara que sigui ab risc y perdua. *Rozin y manzanas, ó aunque se aventuren rocin y manzanas.*

BU SOLT SE LLEPA COM VOL. *Ref.* Denota quàn apreciable es la llibertat. *El buey suelto bien se lame.*

BOU VELL LLAURA DRET. *Ref.* Denota que la pràctica ensenya; y s'aplica als que, guiats per sa intel·ligència y pràctica, manegen bé 'ls seus assumptes, encàrrecs, etc. *Buey viejo, sarco derecho.*

BOU Y ARRÓS. fr. *Met.* Dona a entendre la magnificència d'algún convit. *Arroz y gallo muerto.*

CORRAL DE BOUS. *Boyera, boyerizo.*

CÓRRER BOU. fr. L'iversió consistent en deixar anar un bou pels carrers pera torjarlo.

DONAR BOU. fr. *Met. fam.* Pegar. *Bordonear.*

EL BOU PER LA BANYA Y L' HOME PER LA PARAULA. *Ref.* Denota que l'home queda lligat per la paraula que dona, aixís com e's bous se lliguen per les banyes. *Al buey por el asta y al hombre por la palabra.*

EL BOU TIRA L' ARADA, MES NO DE BONA GANA. *Ref.* Denota que 'l treball repugna. *El buey trava el arado, mas no de su grado.*

HAYER PERDUT ELS BOUS Y BUSCAR LES ESQUELLES. *Ref.* Denota lo que 'ns enganya 'l desitj, puig ab poch fonament creyem que podem obtindre lo que desitjem. *Quien bueyes ha perdido, encerros oye ó se le antojan.*

JA ES DUR EL BOU AL AST. *Ref.* Denota que a algú se li ha passat ja 'l temps d' aprendre. *Ya esta duro el alcecar para zampoñas; viejo es Pedro para cabrero; tiene ya dura la moltera.*

MÈS CAGA UN BOU QUE CENT ORENETES. *Loc. fam.* Denota que més profit se treu d'una cosa gran que de moltes de petites. *Más caga un buey que cien gotondrinos.*

NO VEURE UN BOU A TRES PASSES. fr. Ésser molt curt de vista. *No ver siete sobre un asno.*

¿ONT ANIRÀS, BOU, QUE NO LLAURIS? *Ref.* Denota qu'en totes les coses hi há dificultats y inconvenients. *¿Dónde irá el buey que no are?*

PARLÀ 'L BOU Y DIGUÉ MU. *Ref.* S'aplica als tontos que per poch que parlin no diuen sino disbarats. *Habló el buey y dijo mu.*

PASSA BOU PER BESTIA GROSSA. fr. *Met.* Quan el defecte o imperfecció d'una cosa s recompensa ab la bondat o perfecció d'un'altra. *Váyase mocha por cornuda.* PERDRE BOUS Y ESQUELLES. fr. *Met.* Pérdreho tot. *Perder á remate.*

POTA DE BOU. *Bot.* BARBA D' AARÓN.

TANT EL PUNXEN AL BOU QUE A LA DERRERIA 'S MOU. *Ref.* Denota 'l cuidado que s deu tindre en no irritar a algú, encara que mostri suavitat y mansuetut. *Aunque manso tu sabueso no le muerdas en el bizo; cada pajarico tiene su higadito.*

BOUADA. f. Ramat o multitud de bous. **Boyada.**

BOUAS. m. aum. **Bueyazo.**

BOUER. m. BOVER.

BOUET. m. dim. **Bueyecico, bueyezuelo.**

BOULETERNÈRE. *Geog.* Nóm francés del poble de Bolutemera al Vallespir.

BOULZANE. *Hidrog.* Riu del Mitxdia de França a la regió del Fenouillet.

BOUMORT (Serra del). *Orog.* Serra de la prov. de Lleida, entre 'ls rius Noguera Palleresa y Segre. Es més amunt de Tremp y va de N.E. a S.O.

BOURG - MADAME. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora del riu Segre, prop de la frontera espanyola y té 280 hab.

BOUS (Collet dels). *Orog.* És situat a la serra de demunt les mines de Fígols, Bergadà.

BOVA. f. BOGA, i. || *Ant.* Piel de buey.

BOVATGE. m. Dret qu' antigament se pagava a Catalunya, desde 'l Segre fins a Salses, per cada parella de bous, dientse també per extensió al pagat per altra mena de bestiar. **Bovaje, bovático.**

BOVER. m. Pastor de bous. **Boyero, boyerizo.**

BOVER (Francisco). *Biog.* Escultor, nat a Corbera l' any 1769. Era deixebé de la Escola de la Junta de Comers, que 'l pensoná pera anar a Roma. L' any 1797 era tinent director de la propia Escola. En companyia del escultor M. Olivé va fer les estatués que hi há al pati de Llotja y és autor del grupo de gladiadors del primer pis del meteix edifici. Va morir en el primer ters del sigle XIX.

— (RAFEL). *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XVII. Resten inèdites les obres d'aquest autor. Sobresurtí en les composicions escrites en llengua mallorquina, suaus y armonioses, producció distingida d' aquell temps; en cambi son de poca volada les obres que va escriure en vers castellá.

— DE ROSELLÓ (J. MARÍA). *Biog.* Escriutor bibliograf y erudit arqueolèch que ab les seues digressions va contribuir a fonamentar l' esclat del renaixement literari de la seua terra. És autor dels bons llibres; *Noticias histórico-topográficas de la isla de Mallorca* (1836); *Memoria de los pobladores de Mallorca después de la última conquista por don Jaime I de Aragón*, (1838); *Noticia histórico-artística de los museos del cardenal Despuig*, (1845); *Varones ilus res de Ma-*

J. María Pover de Roselló

Ilorca (en col·laboració de R. Medel; 1847); *Historia de la casa reial de Mallorca*, (1855).

— Y MAS (JOSEPH). *Biog.* Escultor barceloní, professor de Llotja en la seua especialitat. Es autor del grup *La Justícia dominant a la Força* (1835), de la estàtua d'en Balmes que hi há als claustres de la catedral de Vich, y de les figures del rei en Jaume y del conseller Fivaller, del frontis de Casa la ciutat de Barcelona, retocades are de poch. Varies testes del cornisament de la Capitania General de Barcelona, y molts més treballs escampats per Cádiz, Sevilla y altres parts son obra d'en Bover, que va morir a Barcelona l' any 1866.

— Y MUNTADAS (JOSEPH). *Biog.* Enginyer de mincs y mecánich. Era fill de Besalú y morí en Almeria l' any 1885. Estant al servei de la «Companyia Peninsular Azucarera» organís la explotació d' un dels primers conreus de la canya de sucre montats a Espanya, baix el títol *Monserrat*, als voltants de Almeria. Primerament havia servit al Estat, desde 1865, en Almadén, a la provincia de Granada, en Almeria y Ciudad Real. Darrerament l' Estat el destiná a Huelva.

— Y RAMONELL (MIQUEL). *Biog.* Poeta mallorquí. Nat a Palma l' any 1720 y mort allá meleix en 1799. Deixá escrit un volum de poesies líriques y dramátiques. Va publicar a Barcelona, l' any 1792: *D. Jaime I conde de Barcelona*, comedia en tres jornades; y *La conquista de Mallorca*, altre comedia, de la qual se han fetes algunes edicions.

BOVÍ, NA. adj. Lo pertanyent als bous. *Boyal, bo-yuno, vacuno.*

BESTIAR BOVÍ GELÓS. *Toriondo.*

BOVILA. f. Forn pera coure obra de terra, maons, totxos, rajoles etc.

BOVINÀ. f. Pua de les màquines de debanar.

BOY. prep. *Ter.* FINS, còm: *boy ne va tastar.*

BOY. n. p. BALDIRI.

BOYA. f. *Nàut.* Troç de fusta o de suro que lligat a una corda y nadant damunt de l' aigua indica la situació del àncora. *Boya.* || Senyal que's posa a les entrades dels ports y a alguns altres indrets pera indicar la ruta que s' ha de seguir o senyalar algun perill. *Boya.*

BOYETA. *Mar.* Grupia petita que solen tindre les embarcacions petites y alguns filats. *Boyarín.*

BOYRA. f. Vapor espés que s' alsa poch de terra y 's desfá ab el calor del sol. *Niebla.* || La que no's pot alisar de terra. *Neblina.* || La que 's fa al mar. **Bruma, brumazón.** || La qu' en forma de nuvólet se arrossega per les montanyes. **Gata.** || *Ter.* Malaltia qu' enfosqueix la vista. *Niebla.* || El dany que la meteixa boira causa al blat. *Niebla.* || *Met.* Confusió, obscuritat d' idees. **Cargazón.** || f. BRUGIT, SO-ROLL.

ANAR A ESCAMPAR LA BOYRA fr. Anar a distreures. *Salir á apacentar la vista.*

BOYRA PIXANERA. fr. La que mulla. *Niebla meona.*

BOYRA PLORANERA. **BOYRA PIXANERA.**

¿QUÉ HI HÁ BOYRA? *Expr. met. fam.* Que denota si está algú pertubat o molt carregat de cap. *¿Estás pesado, abrumado?*

TOCA BOYRES. fr. Se sol dir d' aquell que diu o fa ximpleries. *Tarambana.*

¡VIVA LA BOYRA! *Expr. met. fam.* Denota 'l brugit, la satisfacció y alegría qu' hi sol haver en algú concurs. *¡Ande la zambra!*

BOYRADA. f. Conjunt de boyres, molta boyra. Se usa també en expressions còm aquesta: ¡QUINA BOYRADA! ¡Cuánto niebla!

BOYRASSA. f. aum. *Gran niebla.*

BOYRES (Coll de les). *Orog.* Coll de 1,578 met. de altitut, al Pirineu gironí y a la meteixa ratlla de França, a tramontana de Rocabrava.

BOYRETA. f. diim. *Nieblecilla.*

BOYRINA. f. *Ant.* Boyra espessa y baixa. *Neblina.*

BOYRÓS, A. adj. Cubert de boyra. *Nebuloso.* || *Astron.* Se diu de les estrelles fixes de poca llum.

BRACADÓ. m. *Art. y of.* Eina de llauana, a mena de ensofradora, usada pera distribuir les terres al fer mosaich.

BRACARENSE. adj. El natural o lo pertanyent a Braga. *Bracarense.*

BRACEJADOR. m. *Ant.* Qui tè bon braç pera tirar la barra, les botxes, etc. *Bracero*

BRACEJAR. v. n. Moure 'ls braços. *Bracear.* || *Nàut.* Tirar de les braces per una o altra part pera posar les vergues seguint el plá o direcció convenient, segons l' àngul qu' hagi de fer ab la del vent. *Bracear, brazar.*

BRACEJAR EN CREU O A DOS PUNYS. fr. *Nàut.* Tirar les braces de barlovent fins que les vergues quedin perpendiculars a la direcció de la quilla. S' usa també pera denotar les posicions de navegar en popa. *Bracear en cruz, por redondo, á dos puños.*

BRACEJAR A CENYIR DE PUNTA A PUNTA. *Nàut.* Bracejar les vergues per solavent tot lo que permetin les xarxes. *Bracear á ceñir ó en punta.*

BRACEJAR EN CONTRA, PER DEVANT, EN FATXA. *Nàut.* Bracejar per barlovent fins que 'l vent toqui a les veles per darrera. *Bracear en contra, por delante, en facha.*

BRACEJAR EN VENT. *Nàut.* Bracejar per sotavent fins que les veles rebin el vent pel indret. *Bracear en viento.*

BRACER. m. Jornaier de la terra. **Gañán, bracero.**

BRACERA. f. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les compostes, de tronch braucallut, de fulles en forma de tiretes y de flors purpurines; és medicinal. *Centáurea mayor.*

BRACET. m. dim. **Brazuelo, bracillo.**

FER BRACET. Ir. *Fam.* Donar el braç a alguna persona pera que s' hi apòti. *Dar el brazo.*

BRACH. m. **POSTERMA.** || *Ant.* Gós de mostra. **Perro de muestra.** || Gos fi del morro partit. **Dogo, braco.**

BRACMITA. f. Mineral de manganesa, de color negrench, brill mitj melálich y pols parda; és infusible a la fiesca; pren un color rogench al foc de reducció y produëix lleugera efervescencia, quan se fon ab borrax. *Bracmita.*

BRACONS (Coll de). *Orog.* Als cingles de Llancers y Joanetes, de la serra de Collsacabra (1,050 metres).

BRAC. m. Membre de la persona desde 'l muscle fins a la ma **Brazo.** || Cada una de les classes de la societat: aixó és, estat ecclésiástich, noblesa y poble. **Clase, brazo.** || La classe o grau a que pertany cada hu en una nació. **Estamento.** || A la cadira, banch, etc., el barró que surt del spatller pera apoiar el colze. **Brazo.** || *Met.* Força, valor. **Brazo.** || — DE CAMPANA. La fusta que li serveix d' eix. *Brazo de campana.* || El ferro ont se lliga la corda. *Cigüeña.* || — DE CARRO. El que serveix pera junyir'hi els que deuen arrossegarlo. || — DE CREU. Cada una de les dues parts del travesser. *Brazos de la cruz.* || — DE LA RODA. *Ant.* RAIG. || — D' ORGA. El mànech o agafador dels registres. *Asidero.* || — DE MAR. Canal que se n' entra terra endins. *Brazo de mar.* || — DE RIU. Canal que surt d' ell. *Brazo de rio.* || — MILITAR O DE LA NOBLESA. Classe de milícia o noblesa. *Brazo militar ó de la nobleza.* || — SECULAR. L' autoritat temporal qu' exerceixen els tribunals y magistrats reials. *Brazo secular ó seglar.* || — DE PALANCA m. *Nàut.* A la palanca recta és la distancia que separa el punt d' apoio del punt d' aplicació, de la potencia o de la resistencia. *Brazo de palanca.* || — DE VERGA. m. *Nàut.* Qualsevulla de les seues meitats. *Brazo de verga.*

A BRAÇOS. m. adv. Ab mollíssim treball. A duras penas; a fuerza de brazos.

AB ELS BRAÇOS EN CRU. Loc. Con los brazos en cruz.

AB ELS BRAÇOS OBERTS. Loc. met. Ab agrado y amor. Abiertos los brazos ó con los brazos abiertos.

DONAR EL BRAÇ. fr. Met. fam. Oferir-lo pera que algú s'hi apoï. Dar el brazo.

DONAR ELS BRAÇOS. Abrazar.

EL BRAÇ AL PIT Y LA CAMA AL LLIT. Ref. Aconsella'l cuidado que 's deu tindre quan se te mal en alguna de dites parts, y qu' en cada acció 's deuen aplicar els medis proporcionats al fi. La pierna en el lecho y el brazo en el pecho.

ÈSSER EL BRAÇ DRET D' ALGÚ. fr. Met. Èsser el seu principal apoïo. Ser su brazo derecho.

ESTARSE AB ELS BRAÇOS ENCEBUATS. Loc. met. ESTARSE AB LES MANS PLEGADES.

LLENSAFRE ALS BRAÇOS D' ALGÚ. fr. Met. Confiar completament un negoci o assumepte a la prudencia d' un altre. Echarse en brazos de alguno.

MOSTRAR EL BRAÇ FORT EN ALGUNA COSA. Loc. Manifestar algú 'l seu valor y fortalesa en alguna cosa. Manifestar rigor.

NO ALLARGAR MÉS EL BRAÇ QUE LA MÀNEGA. Ref. Extender la pierna hasta donde llega la sàtana.

NO ÉS DEL NOSTRE BRAÇ. Expr. fam. Èsser d'altre classe o condició. No es de nuestra clase.

PENDRE 'L BRAÇ. fr. Aceptar-lo d' algú pera apoïar-s'hi. Tomar el brazo.

SÓTA 'L BRAÇ. m. adv. SÓTA L' AIXELLA.

TINDRE 'L BRAÇ LIARCH O DE GITANO. fr. Met. fam. Comptar ab el favor y protecció d' alguna persona poderosa. Tener brazos ó buenas aldabas; agarrarse á luanas aldabas.

BRAÇA. f. La mida de sis peus. Braza. || Naut. Cap de corda al que s'hi subjecten els extréms de les vergues de les embarcacions. Braza

BRAÇADA. f. Moviment violent dels braços. Brazada, braceada. || BRAÇAT.

BRAÇAL. m. Ant. Armadura antiga del braç. Brazal, braceral, brazaletes.

BRAÇALET. m. Anella d' or, argent, o altres matèries, ab pedres fines o sense, que porten les dones al braç o a la munyeca. B azaletes, pulsera.

BRAÇALOT. m. Naut. Trèç de corda, de gruix proporcionat, fixo per un extrém al penol de la verga y provist al altre d' un llaç per ont passa la braça doble. Brazaletes.

BRAÇÀS. m, aum. Brazazo.

BRAÇAR. v. a. Art. y of. Espargir ciment pèl demunt dels mosaïchs.

BRAÇAT. m. Lo que s'abarca ab els braços d'una vegada. Brazado, brazada.

BRAÇATGE. m. Tot treball de braços, y en particular el de fer la moneda. Bracaje, brazaje. || m. Cens d'una vintena part en fruits que 's pagava avans.

BRAÇOLA. f. Naut. Cada un dels quatre tautions o peces que sobrihen de la cuberta, als quatre costats de les boques de les escotilles. Brazola.

BRAÇOLÍ. m. Ter. Cordill molt fort que s'usa pera pescar; se fá del canem més prim, després de filat a mà o a màquina. Bramante.

BRAFIM. Geog. Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Vallis; és dins d' una foudalada, té estació de F. C. y 1,161 hab.

BRAGA. f. Drap que 's posa a les criatures de mamella pera netejar-les sense desbolcarles. Metedor, culero. || pl. Mena de calces amples y llargues que portaven els persas, medos, germans y sármates. Bragas. || pl. CALSOTETS.

A QUI NO ESTÁ AVESAT A BRAGUES, LES COSTURES LI FAN LLAGUES. Ref. Denota que qui no está fet a alguna penalitat la sent molt més qu' altres. A quien no está hecho á bragas, las costuras le hacen llagas; asno que no está acostumbrado á la albarda muerde la atafarra.

MUDAR LES BRAGUES. fr. Posar a les criatures bolquers nets sense desbolcarles. Entremeter.

BRAGADA. f. Part del cós del animal desde l' angular fins a la sofraja. Bragada. || f. Mar. La part més ample d' una còrba, d' ont arrenquen les seues rames, formant un àngul més o menys obert. Bragada.

BRAGASSES. m. pl. Home descuidat y fluix. Vainazas, Juan Lanas.

BRAGAT, DA. m. Se diu del animal que tè l' entrecoix de diferent color que lo demés del cos. Bragado.

BRAGUER. m. Envenadura pels trencats o potroscs. Braguero, ligadura, apretadero. || Les mameles de les vaques, cabres y bestiar semblant. Bragadura, ubres. || Naut. Cap de corda groixut que se assegura a la pala del timó. Braguero.

BRAGUETA. f. Obertura a la part del davant de les calces. Bragueta.

BRAHÓ. m. La part molsuda del braç. Muñón, morcillo. || Met. Forsa. Brazo.

TINDRE BON BRAHÓ. fr. Met. Tindre molta forsa. Tener bravos jarretes; ser hombre de buen jarrete.

BRAHOL. m. Rugido.

BRAHOLAR. v. a. Fer brahols. Rugir.

BRAM. m. La veu bronca d' alguns animals. Bramido. || El del ase. Rebuzno, roznido. || El del bou. Mugido, bramido. || El del lleó. Rugido. || Del ós. Bramido. || El del brau, vadell, y semblants. Berrido. || Met. Crit extraordinari de la persona quan está colèrica. Bramido. || Met. Soroll espantós de la mar, etc. Bramido. || — DEL ELEFANT. La veu que fa l' elefant quan brama. Berrito, berrido.

BRAMS D' ASE NO PUJEN AL CEL, O 'L CEL NO 'LS OU. Ref. Denota que lo que 's fá de mala gana o 's demana ab mal modo, regularment no s'estima o no s'consegueix. Oración de perro no va al cielo. || A PARAU-LES NECIES ORELLES SORDES.

CORRESPONDRE AL BRAM. fr. Rebramar.

FER BRAMS. fr. Dar bramides.

BRÁM (Coll del). Oroq. Entre les cingleres de Ayats y les de Cabrera (1,100 metres)

BRAMA. f. Sols tè us en la frase vulgar: córrer la brama, córrer la veu. || Ter. Enginy pera pescar.

FER LA BRAMA. fr. Burlarse d' algú. Dar grita.

BRAMADISSA. f. Bramido, rugido.

BRAMADOR, A. m. y f. Qui brama. Bramador. || Poèl. Lo que fa un soroll semblant al bram. Bramador.

BRAMAIRE. m. Fam. BALADRER, 1.

BRAMAR. v. n. Fer brams. Bramar. || Met. Plo- rar molt fort. Bramar. || Se diu de la mar, del vent y altres coses que fan un soroll semblant al bram. Bramar. || Fer un soroll fort. Bramar.

BRAMAR CÒM UN TORO. fr. Bramar de comaje.

BRAMAR L' ASE. Rebuznar, roznar. || El bou. Mugir. || El lleó. Rugir. || El vadell. Berrear.

TORNAR A BRAMAR. fr. Rebramar.

BRAMASSACHS. m. Qui brama o crida descom- passadament. Voceador, algarero.

BRAMIT. m. Ant. BRAM.

BRAMÓS, A. adj. Ant. DESITJÓS.

BRAMUL. m. BRAMIT.

BRAMULADA. f. Ter. Cop de vent fort. Ventolera.

BRAMULAR. v. Fer vent molt fort. Ventear.

Segell de Bràfim

BRAN. m. *Ant.* ESPASA. || — D' ANGLATERRA. Mena de ball que antigüament s' usava a Espanya. *Bran de Inglaterra.*

BRANCA. f. *Bot.* El lluch o grifol que ix de la soca del arbre o dels tronchs principals de les plantes. **Rama, brazo.** || La tallada o separada del arbre. **Ramo.** || La esqueixada del arbre. **Gajo, garrancho, y gancho** 'l troç que hi queda. || La inclinada en vers terra. **Alabe.** || *Met.* La part o divisió que resulta d' una cosa ab dependència d' ella. **Ramal.** || Lo qu' ha de servir pera plantar. **Rampollo.** || LLUCH. || *Met.* La persona que té 'l seu origen comú ab altres del mateix tronch. **Rama.** || Parlant del fré, cada una de les barretes ont s' hi assegura la brida. **Cama.** || La part separada d' un tot, pero ab dependència d' ell. **Ramo, parte.**

ANARSE 'N PER LES BRANQUES O PER BRANQUETES fr. Entretindres en lo insubstantial d' un assumpte, omittint lo més important. *Andarse por las ramas.*

BRANCA URSINA. *Bot.* Planta perenne que fa totes les fulles radicals, amples, grans y retallades per la vora, y una sola cama ab flors poch vistoses. *Acanto, hierba gigante, branca ursina.*

BRANCADA. f. El conjunt de branques o rames. **Ramaje.**

BRANCAL. m. Cada una de les dues pedres picades que formen els muntants del portal. **Jamba.** || *Ter.* MARXAPÉU.

BRANCALADA. f. *Arquit.* Conjunt de pedres que formen una porta o finestra.

BRANCALL o **BRANCAM.** m. BRANCATGE.

BRANCAR. v. a. *Ant.* ABRONAR, AGAFAR.

BRANCAT. n. p. PANCRAS. **Pancracio.**

BRANCATGE. m. Conjunt de branques d' un arbre. **Ramada, ramojo.**

BRANCH. m. *Ant.* REMAT.

BRANCÓS, A. adj. BRANCUT.

BRANCUT, DA. adj. Plé de branques. **Brancoso.**

BRANDADA. f. Moviment d' un cos d' un costat al altre. **Vaivén.** || f. *Naut.* El moviment de rotació lateral y alternatiu que sofreix la nau, ab l' acció del vent y de les ones. **Balance.**

BRANDADA FORTA. La que sense inclinar molt la nau porta molta velocitat. *Balance duro, vivo ó violento.*

BRANDADOR, A. adj. Se diu del barco propéns a brandar. **Balanceador.**

BRANDAL. m. *Naut.* Cap de corda ab que's subjecta un màstil de gavia a la taula de guarnició del arbre respectiu pera ajudar als seus obenchs. **Brandal.**

BRANDAR. v. n. Anar d' una part a l' altra. || v. n. Inclinar-se una nau tan aviat a un costat com al altre ab moviments alternatius més o menys forts. **Balancear.**

BRANDEJAR. v. a. Somoure una cosa ab força. **Sacudir, mover una cosa de un lado á otro.**

BRANDÓ. m. *Ant.* BLANDÓ.

BRANGOLÍ. *Geog.* Veinat del dist. mupal. d' Enveig, depart. dels Pirineus Orientals.

BRANILLA. f. Bigotis o barba de la ballena. **Ba-hena.** || Cada una de les barretes que formen els paraigües y vanos. **Varilla, varillaje.**

BRANILLA MESTRA. La de cada costat del vano pera reforçarlo. *Guardia, guía.*

BRANILLATJE. m. Conjunt de branilles o verguetes. **Varillaje.**

BRANQUEJAR. v. n. Anar de branca en branca. **Andar por las ramas.** || ANARSE 'N PER LES BRANQUES.

BRANQUETA. f. dim. **Ramilla, ramita.** || **Ramet, Ramito.** || pl. Llenya prima dels esporgaments dels arbres. **Ramojo, ramiza, desbroce,**

BRANQUIAT, DA. adj. *Ictiol.* Provist o guarnit de branques. **Branquiado.**

BRANQUIATS. m. pl. *Zool.* Ordre d' anfíbis que respiren per branques. **Branquiados.**

BRANQUILLÓ. dim. de branca. **Ramita.**

BRANQUINYOL. m. dim. de branca. **Ramita.**

BRANQUIOCUBITAL. adj. *Anat.* Pertanyent al braç y al colze. **Braquiocubital.** || m. Nòm d' un lligament que s' extén desde 'ls cúbites fins a l' húmero. **Branquiocubital.**

BRÁQUIT. m. *Zool.* Apèndix en forma de braç. **Bráquido.**

BRASA. f. La llenya o carbó encés o prés del foch. **Brasa.**

ESTAR EN BRASES. fr. *Met.* Tindre gran inquietut per algú cuidado o recel. *Estar en brasas ó como en brasas ó en ascuas.*

ESTAR ENCÉS COM UNES BRASES O CÒM UNA BRASA DE FOCH. fr. *Met.* Denota qu' algú té molt encés el color de la cara. *Estar hecho unas brasas ó una ascua.*

DE POCA BRASA CERTAMENT SE FÁ GRAN FOCH Y MOLT ARDENT. || PETITA BRASA, CREMA, etc.

DONARSE BRASA O ANSIA. fr. *Componerse, menearse, bandearse.*

FUGIR DEL FOCH Y CAURE A LES BRASES. *Ref. Hu. del fuego y dar en las brasas; saltar de la sartén y dar en las brasas.*

PARLAR MÉS QUE FETGE EN BRASES. *Loc. tcr.* PARLAR PÈLS COLZES.

PASSAR CÒM GAT SOBRE BRASES. *Loc. met.* Passar sobre alguna cosa, qüestió o dificultat ab por o recel. *Pasar como sobre ascuas.*

PASSAR PER LES FRASES. fr. BRASEJAR.

PETITA BRASA CREMA UNA CASA. *Ref.* Denota que d' un no res a vegades s' obtenen grans resultats. *Con pequeña brasa se quema una casa; de pequeña centella grande hoguera.*

BRASCA. f. Barreja de póls de carbó y argila, que 's posa al interior dels forns de reducció pera preservar les parets de l' acció corrosiva que hi poden exercir alguns òxits metàllics. **Brasca.**

BRASEJAR. v. a. Ensajornar, mitj restir una cosa o rostirla lleugerament. **Soasar, perdigar, emperdigar.**

BRASEJAT, DA. p. p. **Perdigado.**

BRASER. m. Eina de metall o de terra refractària ont s' hi posa foch pera escalfarse, y s' anomena també aixís junt ab la capsa. **Brasero.** || Pila de brases enceses. **Hoguera.** || Llòch ont antiguament hi cremaven els delinqüents. **Brasero.**

BRASERET. m. dim. Caixeta forrada de llauna per dins y ab la tapa, que també és de llauna, foradada a modo de reixa; serveix pera posar'hi foch y escalfars'hi els peus. **Rejue'a, rejilla, maridillo, estufilla, braserillo, librete.**

BRASERÍA. f. BRASER, 2.

BRASIL. m. Estat d' América. **Brasil** || Arbre de fusta pesada y de color encés que, bullida, serveix pera tenyir de vermell: **Brasil, palo brasil.** || El color vermell que 's treu d' aquesta fusta. **Brasil.**

DE COLOR DE BRASIL. *Brasilado.*

BRASILET. m. dim. Fusta menys forta y de color més baix que la del Brasil. Vé de les Antilles. **Brasilete, brasillilo.**

BRASMOLOGÍA. f. Ciència que tracta del flux y reflux del mar y d' esbrinar les causes que 'l motiven. **Brasmología.** || Tractat de la fermentació. **Brasmología.**

BRATAR. v. a. *Ter.* BARATAR.

BRAU, VA. adj. Ferós. **Bravo, bravío, feroz.** || Gran, bó, excel·lent. **Bravo** || Valent, esforçat. **Bravo.** || Alborotat, enfurismat. **Bravo.** || S' aplica a les coses dolentes, com una mena d' augmentatiu; aixís

se diu: *brau lladre, brau estrafalari*, etc. **Bravo**. || m. Bou petit d' un any. **Becerro**. || adv. m. Bè. **Bravo**, bien.

¡BRAVA COSA! *Loc. iron.* Cosa necia, disbarat. ¡*Brava cosa!*

EN LLOCH BRAU. *Loc.* En camí desert. *En camino bravo ó desierto.*

BRAUET, A. adj. dim. **Bravito**

BRAULI n. p. **Braulio**.

BRAUMENT, adv. m. **Bravamente**.

BRAUNITA, f. *Quím.* Dautòxít impur de manganeso. **Braunita**.

BRAVADA, f. Alenada, tuf molest qu' l'ensa alguna cosa. Tufo, tuforada, vaharada, vaharina. || —DE FUM. *Zorrera*. || —DE VI. *Estocada de vino*.

FER BRAVADA. fr. Eixir d' alguna cosa tuf molest. *Vahar, vahcar*.

BRAVAMENT, adv. m. Bè. **Bravo, bravamente**. || Cruelment. **Bravamente**. || Copiosament, en gran manera. **Bravamente**.

BRAVATA, f. y

BRAVATADA, f. Amenassa arrogant y vana. *Bravata, ronca*. || *Fanfarronada*. || **Bravata, baladronada**. || pl. **Fieros**.

BRAVATEJAR, v. n. **Bravejar**.

BRAVATEJAT, p. p. **Bravejat**.

BRAVEJAR, v. n. Llençar bravates, insultar ab menyspreu. *Bravejar, roncar, echar bravatas, fieros, blasonar del arnés*.

BRAVESA, f. Ferocitat, bravura. **Braveza, bravura**.

BRAVISSIM, A. adj. sup. **Bravísimo**. || adv. sup. **Bravísimo**.

BRAVISSIMAMENT, adv. m. sup. **Bravísimamente**.

BREDA (Sant Salvador). *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. ju'd. de Santa Coloma de Farnés; està situada a la banda oriental del Montseny y té 1,469 hab.

BRÉDOLA, f. *Arg.* **VOLTA**.

BREGA, f. Disputa, baralles *Brega, zambra, chacota, trulla, sarracina, trapisonada*.

ARMAR BREGA f. Moure raons o disputes. *Armar pendencia, chacotear*.

MOURE BREGA, fr. Divertirse ab molta gatzara, crits y rialles. *Chacotear*.

PLEGAR LES CAPES A BREGA MOGUDA. *Loc. met.* Fer negoci mentres la confusió y 'l desordre entretenen als denés. *A rio revuelto ganancia de pescadores*.

BREGADELL, m. *Ornit.* Ancell de pas molt semblant al tayarol de cap negre. *Curruca de los jardines*.

BREGADOR, m. y f. Qui brega 'l cànem o 'l lli. *Agramador*.

BREGADORES, f. pl. Eina de fusta d' un metre sixty a dos metres de llarg, y al mitj un crestall ont hi encaixa un altra peça en forma de canal, empiulada per un cap y ab un mànec a l' altre, ab que 's mou fàcilment pera bregar el cànem o 'l lli. *Agramadera, grama y agramiza*

TINDRE BONES BREGADERES, fr. *Mel. fam.* Menjar molt y depressa. *Tener buena tija; estar picada la piedra; atacar bien la plaza*.

BREGAR, v. a. Batre 'l cànem o 'l lli pera separar-lo de la riscla o caramuxa. *Agramar*. || *Barallarse, disputar*. **Bregar**.

BREL (Joseph). *Biog.* Pintor valencià molt erudit. Va néixer envers l' any 1835 y va morir l' any 1894. Deixeble de l' Academia de Sant Carles, ha estat un dels pintors de son temps que més ha pro-

duït. En la seua darrera época va pintar toros y escenes taurines. El seu millor quadro d' aquesta mena és el titolat *En pleno siglo XIX*, que representa un toril al mitj del espectacle, mentres jau a terra un cavall destrossat y porten un torero ferit a l' enfermeria.

BRELL (Benet). *Biog.* Organer y compositor, monjo de Montserrat, notable executant y fàcil improvisador sobre 'l teclat. Va néixer a Barcelona y va morir al seu monestir l' any 1850. A l' arxíu d' aquella Escolania hi há bona quantitat de peses originals de aquest monjo.

BREMAR, v. a. y 'ls seus derivats. **VEREMAR**.

BRENAR, v. n. *Ter.* **BARENAR**.

BRÉNDOLA, f. **BARRA**.

BRES, m. **BRESSOL**.

BRESCA f. Cós esponjós ab distintes casetes en que les abelles hi fan la mel. **Panal**.

BRESCA SENSE MEL. *Expr.* Que ademés del sentit recte, significa cara gravada o picada de verola. *Cara apedreada, empedrada, de rallo*.

BRESCA. *Geog.* Poblet del terme de Gerri, prov. de Lleida.

BRESCADET, m. dim. **Lagarejo**.

BRESCADOR, m. Eina de ferro pera obrir les arnes o buchs alsantne 'l tap. **Tempanador**.

BRESCADURA, f. L' acció de brescar les arnes o buchs de les abelles. *Castrazón*. || El temps de brescar. *Castrazón*.

BRESCÁM, m. La bresca sense mel un poch negra y verda. **Escarzo**.

BRESCAMBRILLA, V. **BESCAMBRILLA**.

BRESCAR, v. a. Treure part de la mel dels buchs de les abelles. *Castrar, desmellar, y escarzar* quan se fa al mes de Febrer. || Anar sense ordre. *Ir sin concierto*. || Parlar d' arnes, tallar les ceres vanes. **Despuntar**.

BRESCAT, m. Llòch ont se trepitja la verema. **Lagar**. || *Ter.* **MATÓ**. || p. p. **Desmelado**.

BRESÉS. *Geog.* Veinat de Mosset, depart. dels Pirineus Orientals.

BRESSADOR, A. m. y f. Qui bressa. *Mecedor, cunero*.

BRESSAMENT, m. L' acció de bressar. *Mecedura*.

BRESSAR, v. a. Gronxar les criatures al bressol. **Mecer**.

BRESSAT, DA. p. p. del verb bressar. **Mecido**.

BRESSET m. dim. **BRESSOLET**.

BRESSOL, m. Mena de caixa estreta, disposada de tal modo que 's pugui gronxar fàcilment. **Cuna**. || La que penja entre dos pilanets pera que no fassi soroll quan se bressa. **Cuna de viento**.

CONÈIXER A ALGÚ DESDE 'L BRESSOL. fr. *Met.* *Conéixe 'l desde molt noi. Conocer á uno desde la cuna*.

LO QUE S' APRÉN AL BRESSOL DURA MÉS QUE NO 'S VOL. *Ref.* Expressa que les coses que s' aprenen y els costums que s' adquireixen desde nois ab dificultat s' olviden o deixen. *Lo que se aprende en la cuna siempre dura*.

POSAR AL BRESSOL. fr. *Encunar*.

BRESSOLA (Puig de la). *Orog.* A la carena que separa la vall de Carol de la de Vallbona (Cerdanya, 2,550 metres).

BRESSOLADA, f. y

BRESSOLAMENT, m. **Bressament**.

BRESSOLAR, v. a. **BRESSAR**.

BRESSOLEIG, m. L' acte de bressar. **Mecimiento**.

BRESSOLER, A. m. y f. **BRESSADOR**.

BRESSOLET, m. dim. **Cunita**.

BRESSUY. *Geog.* Caseriu del terme mupal. de Sort, prov. de Lleida.

Segell de Breda

BRETANYA. f. Província de França **Bretaña.** || Tela fina de dita província. **Bretaña.**

GRAN BRETANYA. Anglaterra, isla del Océa Atlántic. *Gran Bretaña, Inglaterra.*

BRETESSADES. f. pl. Referintse al blassó, peces crenellades que tenen marlets a dalt i baix alternativament. **Bretesadas.**

BRETÓ, NA. m. i f. El natural i lo que pertany a Bretanya. **Bretón.**

BRÉTOL. m. Home sense criansa, sense vergonya, rufiá. **Pillo, sollastrón, ribaldo.**

FER EL BRÉTOL. fr. Vagabundejar ab vida mal entretenguda. *Bigardear.*

BRÉTOLALLA. f. Munió de brétois. **Gavilla de pillos.**

BRÉTOLAMENT. adv. m. **Picaramente.**

BRETÓNICA. f. *Bot.* **BRUTÓNICA.**

BREUUY. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Montcortés, prov. de Lleida.

BRETXA. f. Forat que fá l'artilleria a les muralles. **Brecha.** || La que 's fá a qualsevol edifici. **Brecha.** || *Met. ter.* **Bulla.**

BATRE EN BRETXA. fr. *Mil.* Tirar de cop l'artilleria grossa pera enrunar la murala. **Batir en brecha.** || *Met.* Peiseguir a alguna persona fins a ferli perdre 'l seu valiment. **Batir en brecha.**

OBRRIR BRETXA. fr. *Mil.* Enrunar part de la muralla d'una plaça, torre o fort, de modo que hi pugui entrar l'enemich. **Abrir brecha.** || *Met.* Persuadir a algú o ferli molta impressió alguna cosa. **Abrir brecha.**

BREU. adj. Lo qu'és de poca durada. **Breve.** || Dit del estil o modo de parlar concís. **Conciso, breve, lacónico.** || **Compendiós. Suscinto, breve, compendioso.** || m. Escrit del Papa pels reis, prínceps o magistrats sobre alguns assumptes públics. **Breve.** || *Mús.* Nota que val dos compassos o quatre mímes. **Breve.** || *Gram.* La sílaba que 's pronuncia més depressa. **Breve.** || *Anat.* Nòm que 's dona a la munió de muscles. **Breve**

EN BREU. m. Adv. Aviat, promptament. *En breve, dentro de, de aquí a poco.* || En suma, en poques paraules. *En breve, en suma.*

BREUET, A. adj. dim. **Brevecito, brevecillo.**

BREUGETAT. f. *Ant.* **BREVIETAT.**

BREUMENT. adv. m. Ab brevetat. **Brevemente, con brevedad.** || **EN BREU.** || **Suscinta, concisament. Brevemente, concisament.** || Parlant de la quantitat de les sílabes. **Brevemente.**

BREUS. m. pl. Cotó de blens ab un paper enrotllat al mitj, i quin contingut no 's deu lligar mai, que 's lliga als bracs de les criatures quan se les desmama pera que no anyorin el pit. **Amuleto.**

BREVETAT. f. Curta durada d'alguna cosa. || **Brevedad.** || **Concisió. Brevedad, concisión.**

BREVIARI. m. Llibre que conté 'l reso eclesiástich. Pío V, Clement VIII i Urbano VIII reformaren el brevari romá i també feren lo meteix alguns bisbes particulars en llurs diócesis. El brevari dels benedictins, bernarts, cartuixos, premostratenses, etc., era diferent del comú per have-se aquells valgut de la llibertat que Pío V los hi va deixar de seguir l'antich reso. Brevari, antigament significava el lloch en que 's guardaven els breus o compendis, i d'aquí prengué 'l nòm, qu'és lo meteix que compendi del ofici diví. **Breviario.** || Entre estampers, grau de lletra més petita que l'entredós, i s'usa comunment pels brevaris, manua's, etc. **Breviario.** || **SUMARI, COMPENDI.** || —**MOSSÁRABE.** El qu'usaven els eclesiástichs d'Espanya després que 'ls moros s'apoderaren d'ella. El quart Concili toledá maná a totes les iglesies d'Espanya qu'usessen aquest brevari; després s'hi introduïren alguns defectes, que varen ésser reformats pèl célebre cardenal Cisneros, i s'usa avui en cinch parroquies de Toledo: a la ca-

pellà del meteix cardenal, i a Salamanca a la del doctor Salábrica. Aquest ofici té moltes coses particulars, pero santes i devotes. *Breviario, mozárabe.*

BREVIETAT. f. *Ant.* **BREVIETAT.**

BREVISSIM, A. adj. sup. **Brevisimo.**

BREVISSIMAMENT. adv. sup. **Brevissimamente.**

BREVITAT. f. *Ant.* **BREVIETAT.**

BRÉVOL, A. adj. adj. Fàcil de trencarse. **Endeble, quebradizo, quebrajoso.**

BRI. m. Cama de càncim, espart i altres coses semblantes. **Hebra.** || Els fils de la carn. **Hebra, brizna.** || Drap de càncim. **Lienzo, cáñamo.** || Partícula d'alguna cosa. **Pizca.** || El de la llor de safrá, qu'és el meteix safrá. **Hebra, pistilo**

TREURE 'LS BRINS DEL SAFRÁ, fr. *Desbriznar.*

BRIÁ. m. Vermell ab llaga o granets còents ab crosta escatosa com el sagó. **Herpe.** || **VÉRVOL.**

BRIAL. m. *Ant.* Faldilles de tela o de seda que 's lligaven a la cintura i baixaven fins als peus. **Brial, basquiña.** || Faldó de seda o altre tela que 'ls homes d'arnes portaven desde la cintura fins demunt dels genolls. **Brial.**

BRIAN Y SAÚCH (Domingo). *Biog.* Metge del emperador d'Àustria, en Carles VI. Nat a Castelló de la Plana l'any 1664 i mort el 1755 a Viena, en el plé de la seua gloria professional. Cursá medicina a Valencia i se'n aná a l'extranger a principis del sigle XVIII, guanyant aviat molta fama. Son retrato és a l'Academia de Medicina de París.

BRIANÓS, A. adj. Plé de brians. **Herpético**

BRIANSÓ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Sant Antolí, província de Lleida. || *Hidrog.* Abundosa font del Montseny; pot considerarse com l'origen de la riera de Gualba.

Segell de Briansó

BRIANT. m. *Entom.* Insecte de dues línees de llargaria, quasi rodó i ab vuit potes. **Arador.**

BRIANTET. m. *Entom.* dim. **Aradorcico, aradorcillo.**

BRIBALL. m. *Ter.* **XICOT. Rapaz, muchacho.** || **BRIBÓ.**

BRIBALLA. f. *Ter.* Canalleta, criatures. **Chiquillos.**

BRIBÓ, NA. m. i f. Vagabundo, dolent. **Haragán, bribón, picaro, bellaco.**

TORNARSE BRIBÓ, fr. *Abrionarse.*

BRIBONADA. f. **Picardía. Bribonada.**

BRIBONALLA. f. Estol de brians. **Picaresca, gazapina, hampa, heria, gazapera.**

BRIBONÁS, SA adj. aum. **Bribonazo.**

BRIBONEJAR. v. a. Fer picardies o bribonades. **Bribonear, andar a la briba.**

BRIBONERÍA. f. Vida i exercici de bribó. **Ribalderia, bribonería.**

BRIBONESCH, CA. adj. Pertanyent a la briba. **Hampesco.**

A LA BRIBONESCA. m. adv. A manera de brétois. *A la briba.*

BRIBONET, A. m. i f. **Bribonzuelo, picarillo.**

BRICANT (Saver més que). fr. *Met.* Ésser molt sagás en benefici propi. Tindre molta vivor. **Saber más que las culebras; saber más que Briján.**

BRICHBARCA o **BRICHBARCH.** m. Barco de tres arbres o bergantí de molt port ab un petit arbre de mitjana aparellat com el major de la goleta. **Corbeta.**

BRICI. n. p. **Bricío.**

BRICÓ, NA. m. i f. *Ant.* **BRIBÓ.**

BRIDA. f. Les corretges lligades al fré. *Brida, rienda.* || El meteix fré. *Brida, freno.* || *Met.* FRÉ. || Peça de ferro en forma d' arch que subjecta la xit-xarra al ferro que forada.

A BRIDA BATUDA. m. adv. A *rienda suelta; á todo correr.* || *Met.* Ab violència. A *rienda suelta.* || *Met.* Ab tota llibertat. A *rienda suelta.*

AFLUIXAR LA BRIDA. fr. *Soltar las riendas; abrir la mano.*

A MITJA BRIDA. m. adv. *Met.* Ab restricció. A *freno melido.*

A TOTA BRIDA. m. adv. A *rienda suelta.*
MENAR PER LA BRIDA. fr. Guiar els animals, tenint la brida a la mà. *Llevar del diestro, por la rienda.*

POSAR LA BRIDA. fr. *Embridar.*

TINDRE LA BRIDA. fr. *Met.* Contenir a algú, impedir que 'n res s' excedeixi. *Refrenar.*

TIRAR LA BRIDA. fr. Subjectar ab ella les cavalleries. *Tener, tirar las riendas.*

BRIDECÚ. m. Corretja que 's posa a la cintura pera portar-li l' espasa. *Biricú, tahalí, talabarte.*

BRIDETA. f. dim. de BRIDA. *Riendecita.*

BRIDÓ, m. dim. Brida petita. *Bridón.* || Aparell de couro que porten els animals al cap pera subjectar-los per medi de les riendes. *Bridón.*

BRIDONET. m. dim. BRIDÓ.

BRIGADA. f. *Mil.* Agrupació de dos regiments o de quatre o sis batallons o esquadrons que constitueix part del cos d' un exercit manat per un brigader. *Brigada.* || Conjunt d' animals que serveixen pera portar les provisions i lo demés necessari pera la tropa. *Brigada* || Conjunt de persones reunides pera dedicarles a certa mena de treballs. *Brigada.*

BRIGADER. m. *Mil.* Qui mana una brigada. És un grau més que coronel. *Brigadier.* || Qui té al seu càrrec els animals de unabrigada. *Capataz de brigada.*

BRILLADOR. m. Reclám, xiulet de llautó, llautó, etc., pera caçar tòrts, grives, etc. *Reclamo, chilla, pito, suspiro.*

TOCAR EL BRILL O BRILLADOR fr. *Chillar.*

BRILLANT, A. adj. Lo que brilla. *Brillante, brillador.* || Resplandent, còm: *la pedra preciosa.* Resplandecient, *brillante.* || Relluent. *Brillante, reluciente.* || Excel·lent, distingit. *Brillante.* || m. Diamant abrillantat. *Brillante.* || Certa estrella de segona magnitud. *Brillante, lucidez del Àguila.*

BRILLANTOR. m. Resplandor. *Brillantez, brillo.*

BRILLAR. v. n. Rel·luir, despedir raigs de llum. Relucir, brillar, resplandecer. || Imitar el cant dels anells ab el brillador. *Reclamar.* || *Met.* Lluir algú pel seu talent, les seues preudes, etc. *Brillar.*

BRILLO. m. BRILLANTOR. || Resplandor, elegància i Brillo.

¡QUIN BRILLO! fr. ¡Cuánta elegancia!

BRIM. m. Ter. BRI, 1.^a

BRIMARADA. f. Ter. El resplandor o flama de la fogaina. *Llamarada, llama.*

BRINDAR. v. a. Oferir alguna cosa voluntàriament, convidar a algú. *Brindar.* || Beure a la salut d' algú. *Brindar.* || *Met.* Excitar l' apetit; y aixís se diu: *el dia brinda a passejar.* Convidar, brindar.

BRINDIS. m. La acció de brindar. *Brindis.*

PER UN BRINDIS. fr. BRINDAR.

BRINÈUS. m. pl. *Ant.* Joies de dones. *Brinquillo, brinquíno.* || ABALORIS.

BRINÓS, A. adj. Lo que té molts brins. *Briznoso.*

BRÍO. m. Forsa, poder, coratge. *Pujanza, brío.* || Valor, resolució, esperit. *Brío.*

ABAIXAR ELS BRÍOS. fr. *Met.* Humiliar. *Bajar los bríos.*

COBRAR BRÍOS. fr. Reanimarse, reforsarse. *Rehacerse*

BRIOF. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Sant Miquel de Campmajor, prov. de Girona.

BRIOL. m. *Naut.* Corda pera estendre y recullir les veles. *Briol.*

BRIOLOGIA. f. Tractat sobre les moltes. *Briologia.*

BRIÓN. m. *Astron.* Constelació. *Brión.*

BRIONÍA. f. *Bot.* CARBASSINA

BRIONINA. f. Substància extreta de la brionía. *Brionina.*

BRÍOS, A. adj. Esforsat, animós, qui té brío. *Orgullos, brioso.*

BRIOSAMENT. adv. m. *Briosamente.*

BRISA. f. Les pelloses y llavors del raïm que queden després de xafat y d' haverse 'n extret el vi. *Lia, orujo, casca.*

BRISADA. adj. *Blas.* Lo que alguns fills externs de nobles afegeixen al seu escut de família pera diferenciari-lo del de l' hereu. *Brisada*

BRISOLÍ. m. Cordonet molt prim que 's cus al entorn dels traus. *Pasillo.* || Cordillet molt prim pera pescar. *Cordel.*

BRISQUET (Pere). *Biog.* Pintor de la escola d' en Ribalta. Va néixer a València l' any 1586 y va morir de tristesa a Terol l' any 1646, cienteient decadent en les seues facultats, al no reeixirli 'l seu quadro de *L' adoració dels Reis*, destinat a la catedral d' aquella ciutat, a pesar dels seus esforços. Sou molt estimades les obres d' aquest artista.

BRISURA. f. *Blas* Brisada

BRITÁNICH, CA. adj. Pertanyent a la Gran Bretanya. *Británico.*

BRIVANT. m. *Ant.* Vagabundo.

BRIVIA. f. Horrible figura de fera que anava devant de les professons de Corpus a Catalunya junt ab els gegants y els nanos, movent desafortadament els ulls. *Tarasca.*

ULLS DE BRIVIA. *Loc.* Ulls grossos y esparverats. *Ojos azorados.*

BRIZ (Francesch Pelay. *Biog.* Escriptor y folklorista molt notable, de principis del renaximent català. Va néixer a Barcelona l' any 1830 y va morir l' any 1889. Ha estat un dels més treballadors del nostre temps y que més branques de la literatura ha abraçat. Va fer traduccions del francès al castellà y del castellà al català; va reimprimir la edició de Ausias March; va publicar durant molts anys el *Calendari Català*; va dirigir la revista *Lo Gay Saber*; va ésser el primer en publicar música popular catalana (*Cansons de la terra*, cinch volums, en 8.º, ab lletra y música); va escriure noveles y poemes, drames catalans d' alta volada, poesies, rondalles, endevinalles, etc., etc. L' any 1869 va ésser proclamat *Mestre en Gay Saber* y l' 1875 va presidir els Jochs Florals. *Briz*, va ésser un dels precursors de les reivindicacions polítiques de Catalunya.

BROCA. f. Mena de punta de barrina que 's posa al cap de vall del birbiquí pera fer forat. *Taladro.* || Eina de cer llarga, prima y rodona que serveix als carnícers pera esmolar llurs e'nes de tall. *Eslabón.*

|| Ter. BAQUETA, 1, 2. || Ter. Vergueta de vascó pera caçar anells. *Vareta.* || Verguetes encreuades pera aguantar les bresques als buchs de abelles. *Trenca* || AGULLES DE FER MITJA. || Ter. BASTONET, TRONQUET, PUNXÓ. || Clau rodó de cabota quadrada ab que 'ls sabaters asseguren la sola a la forma. *Broca.* || Entre pexers l' instrument en que capdellen la seda. *Carrete, broca.* || — DE CULLERA. La que té forma mixt acanyada. || — D' ESTRELLA. La que té una punta en al mitj del cap y un tall a cada costat d' aquella. || — DE PUNTA DE LLANÇA. La que té 'l tall còm el ferro d' aquesta arma. || — DE BARRINA. La que té tall de rosca

còm les barriades. || — DE CASSOLA O DE CULLERA. Barreta de cer molt ben trempada, aluada y formant anella en el cap groixut.

Segell de Brocà

BROCÀ. *Geog.* Poble de la província de Barcelona, bisbat de Solsona, part. jud. de Berga; té 209 hab.

BROCÀ Y CODINA (Joseph). *Biog.* Notable tocador de guitarra y mestre compositor, nat a Reus el any 1805 y mort a Barcelona 'l 1882. En 1885 se van publicar les seues millors obres.

BROCADÀ. f. Troç de sarment que 's deixa als cepes al podarlos. **Pulgar, saeta, brocada.** || *Ant.* Embestida. Arremetida.

BROCADELLA DE CAVALL. Cert us, o dret. *Brocadella.*

BROCAL. m. Mena d' ampolla de diversos materials que serveix pera refrescar les begudes. **Garrafa.** || El coll o boca del pou. **Brocal.**

BROCALET. m. dim. Vasijilla, vasijita.

BROCANTE. adj. *Blas.* Qualsevulla figura sobreposada a un lleó. **Brocante.**

BROCANITITA. f. *Miner.* Substancia vidriosa, transpa enta, d' un vert esmeralda, insoluble a l' aigua. **Brocanitita.**

BROCAR. v. a. *Ant.* EMBESTIR || m. *Ant.* Encuentro, escaramuza.

BROCAR SOBRE. *Loc. Ant.* Llensir un cavaller el sen cavall sobre algú. *Arremeter el caballo; echar encima el caballo.*

BROCÁS. m. Vi adobat ab mel. **Hipocrás.**

BROCAT. m. Teixit groixut y riquíssim fet de seda y or o de seda y argent. **Brocado.** SEMBLANT AL BROCAT. *Glascado.*

BROCATELL. m. Teixit de seda, cànem y or, no tan groixut còm el brocat, ni tan bó còm aquest. **Brocadillo.** || Marbre fàcil de polir y de molt bon aspecte. **Màrmol brocatel.**

BROCATER, A. m. y f. Teixidor de brocat. **Glaseador.**

BROCH. m. Canaleta en figura de bèch d' aucell o canonet que tena e s gerros, porróns, etc., pera beure 'hi ab facilitat. **Pico, gallette.** || El gros pera umplirlos. **Boca.** || El bèch de la Humanera ont s' hi posa el bié. **Mechero.** || Parlant de salomóns y cornucopies. **Mechero, brazo.** || Peça de llauana o d' altra materia que 's posa a la boca dels candeleros pera recullir la cera o 'l seu que 's fon. **Arandela.** || BRO-CADA, 1.

AB EL BROCH GROS. m. adv. Beure sense mida. *A pico de jarro.*

ANARSE' N CÒM EL BROCH DEL CANTI. fr. *Met.* Patir un excessiu flux de ventre. *Irse como una canilla ó de canilla.* || PARLAR A TOLLA.

NO ESTAR PER BROCHS. fr. *Met.* Estar de mal humor o de mala disposició d' ànim pera fer o concedir alguna cosa. *Estar de mal talante; no estar la Magdalena para tafelanes.*

NO FICARSE EN BROCHS. fr. *Met fam.* Atstindres algú de lo que no li pertoca. *No meterse en dibujos ó en libros de caballeria, ó en camisa de once varas.* || Resoldre 's sense reparar en inconvenients. *Hacer mangas y capilotas.*

BROCOL Y BROCUL. m. *Ter.* BRÒQUIL.

BROCONTOMIA. f. *Cir.* Operació consistenta en practicar una incisió a la traqui-arteria, pera donar entrada al aire lliure y eixida al dels pulmóns pera extreure 'ls cossos estranys que s' hagin introduït a la laringe. **Brocontomia.**

BRODADOR, A. m. y f. Qui broda. **Bordador, recamador.**

BRODADURA. f. La acció de brodar y la meteixa cosa brodada. **Bordadura, bordado.** || Els reixats y dibuixos que 's fan ab l' agulla de cusir a la roba blanca imitant les puntes fetes al coixí **Calado.**

BRODADURA DE REALS. La que puja molt demunt la tela. *Recamo, bordadura de realce.* || Si es de plata u or. *Argentaria.* || Al blasó peça que rodeja part del escut pèl interior. *Bordadura.*

BRODAR. v. a. Cubrir una tela, pell, etc., ab dibuixos fets ab una agulla y fils d' or, argent, seda, llana, etc. **Bordar.** || — A LA BASTA. Fer bastes que vagin formant els dibuixos. *Bordar al pasado.* || — AL BASTIDOR. Cusir la tela als costats d' un bastidor de fusta escairat, de manera que quedi ben llevant, y fent 'hi després els dibuixos ab el punt que 's vulgui tenint una mà sota y l' altra demunt de la tela. *Bordar al bastidor.* || — AL CORDONET. Fer els dibuixos ens nt un cordonet demunt de la tela. *Bordar al cordoncillo.* || — A PUNT DE CADENETA. Fer els dibuixos ab aquest punt d' agulla per medi d' un ganxet. *Bordar a cadeneta.* || — AL REALS. Posar fils entre la tela o cuiro que 's broda y 'ls punts que s' hi fan, de manera que 'ls dibuixos fassin relleu. *Bordar de realce.* || — AL TAMBOR. Brodar posant la tela a un bastidor quina part superior es un cercol en forma de tabal, que descansa damunt de mitj cercol quina part convexa té la brodadora a la falda. *Bordar al tambor.* || — D' APLICACIÓ O SOBREPOSAT. Brodar primer les figures de una en una, aplicantes després y cusintles per tot el voltant de les meteixes a la tela o pell a la que han de servir d' adorno. *Bordado de sobrepuesto.*

BRODAT. m. Dibuix en relleu que 's fá ab una agulla de cusir y ab fil de llinet, cotó, llana, seda, or o argent demunt d'una tela, panyo, cuiro o altra materia. **Bordado, recamado.**

BRODAT, DA. adj. Tela, panyo, vellut, cuiro, etc., cobert de dibuixos en relleu fets ab agulla y fils de diverses menes. **Bordado.**

BROGIR. v. n. *Ant.* y derivats. **Brugir.**

BROLL. m. La erupció que fa l' aigua de baix dalt, alsantse pèl demunt de la superfície. **Borbotión.**

BROLLA. f. Espessura de mates. **Maleza, matorral.** || Bosch de mates. **Monte bajo.**

BROLLÀ. *Geog.* Poble del Rosselló situat a la vora del Tech.

BROLLADOR. m. Lloch ont hi surt l' aigua a dolls. **Hervidero, ojo.**

BROLLAR. v. n. Bellugar, estar en moviment les coses d' una meteixa mena. **Hervir** || Xurriar, fluir, l' aigua. **Chorrear, brotar, manar.** || Eixir el aigua a dolls de baix dalt demunt de la terra. **Borbotar, borbotonear, borbotar.** || *Met.* Abundar, còm: *brollar la gent.* **Hervir.**

BROLLAT, DA. p. p. **Hervido.**

BROM. m. BORM. || *Bot.* Mena d' agrám. **Bromo.**

BROMA. f. BOIRA. || *Fam.* Brugit, soroll que 's fa divertintse. **Tremolina, chacota, tabahola, zumba, bufla, batahola.** || *Fam.* Burla lleugera. **Zumba, chanza.** || BRONQUINA. || *Ter.* NÚVOL.

FER BROMA. fr. *Fam.* Divertirse. *Meter bulla, chacotear.*

BROMADA. f. És un derivat de *broma* ab que se expressa l' acte de fer greasca **Chanza.** || BOIRADA. || NÚVOLADA.

BROMASSA. f. aum. BOIRASSA.

BROMAT. f. *Quim.* Tota sal formada per la combinació del àcid bòrich ab una base. **Bromato.**

BROMATOLOGIA. f. *Hist. nat.* Tractat dels aliments. **Bromatofogia.**

BROMEIG. m. BROMA, BOIRA.

BROMERA. f. BRUMERA.

BROMEREIG. m. Acte de fer bromera **Espuma.**

BROMETA. f. dim. BOIRETA. || *Ter.* NUVOLET. || GATZARA.

FER BROMETA. fr. Divertirse ab algú de paraula. *Chancearse, divertirse.*

¡QUINA BROMETA! fr. *Irón.* Se diu quan algú fa bromes ab poca substancia. ¡*Qué gracia!*

BROMILLA. f. Boira que s' alsa al mar. **Bruma.**

BROMISTA. m. y f. Amich de bromes. **Chacotero, bromista.**

BROMO. m. *Quím.* Cós líquit simple, aixís denominat a causa del olor fort y desagradable qu' exala. S' extren del aigua del mar. **Bromo.**

BROMÓS, A. adj. BOIRÓS. || Qui té 'l brom. **Amor-mado, muermoso.**

BROMURO. m. Combinació del bromo ab un altre cós simple metàllic o no. **Bromuro.**

BRONCH, CA. adj. Desagradable a l'orella. **Bronco, áspero.** || *Met.* De geni aspre. **Aspero, bronco, brusco, carrasqueño.** || Se diu dels instruments de música. **Bronco, áspero.**

BRONCOTOM. m. *Cir.* Eina a modo de llanceta pera per la broncotomia. **Broncótomo.**

BRONCOTOMÍA. f. *Cir.* Operació que 's fa al tumor inflamatori format al canó de la respiració. **Broncotomia.**

BRONCOTÓMICH, CA. Lo que pertany a la broncotomia. **Broncotómico.**

BRONDÓ. m. *Ant.* BLANDÓ.

BRONGINA. f. La principal y millor de les xarxes o engins pera pescar; té mil descortes brases de llargaria, y s' hi han arriuat a treure mil paneres de peix, d' unes sis arrobes de pés cada una. **Red mayor.**

BRONJA. f. Pinzell gros de pel fi. **Brocha.**

BRONJASSA. m. aum. **Brochón.**

BRONJETA. f. dim. Pinzellat de pel molt fi. **Brochica, brochuela.**

BRONQUI. m. *Anat.* Cada una de les divisions de la traquiarteria que serveixen pera conduir l' aire als pulmons. **Bronquio.**

BRONQUIAL. adj. Lo que pertany als bronquis. **Bronquial.**

BRONQUINA. f. Raons, disputes, comensament de baralles. **Bronquina, rencilla, zipizape, brega.**

BRONQUINÓS, A. adj. Amich de moure bronquina. **Buscarruidos.**

BRONQUIS. m. pl. *Anat.* Els vasos del pulmó que reben l' aire. **Bronquios.**

BRONQUITIS. f. Inflamació dels bronquis. **Bronquitis.**

BRONSA. f. *Bot.* BRUCH.

BRONSA (Plá de la). *Orog.* Plá que hi há al cim d' una montanya, entre 'l vessant de la riera de Vallfogona y 'l de la riera de Tabérnoles, abdues afluentes de la vora del Ter, entre Montsquiu y Ripoll, prov. de Girona.

BRONTÓMETRE. m. *Fis.* Aparell que serveix pera midar l' intensitat de la electricitat atmosférica durant les tempestats. **Brontómetro.**

BRONZE. m. Barreja de coure y estany, fosos a l' hora, a la que se n' hi afegeixin d' altres en menys quantitat, tals com argent, plom, zinc, etc. **Bronce.** ÉSSER DE BRONZE. fr. *Met.* Ésser molt fort. *Ser de bronze.*

FORT CÒM UN BRONZE. fr. *Fam.* *Fuerte como un ajo.*

TINDRE UN COR DE BRONZE. fr. *Met.* Ésser inhumá, cruel. *Ser de bronze, tener un corazón de bronze.*

BRONZEJAR. v. a. Colorir, per diferents procediments, ab una capa de bronze alguns obgetes de metall o d' altres materies. **Broncear.**

BRONZEJAT, DA. p. p. **Bronceado.** || m. L' acció y efecte de bronzejar. **Bronceado.**

BRONZERÍA. f. Conjunt de peces de bronze. **Broncería.**

BRONZO. m. **BRONZE.**

BROQUER. m. *Ant.* Escut petit de fusta, cubert de pell, ab la vora de ferro y una cassoleta d' aquest metall al mitj. **Broquel.**

BROQUERAR. v. a. *Nául.* Tirar de les puntes de les vergues cap a popa per la part de barlovent, pera que 'l vent pegui a les veles per la cara de proa. **Abroquerar.** || v. r. *Met.* Posarse al amparo o abrích d' alguna cosa. **Abroquelarse.** || v. r. Cubrirse ab el broquer. **Abroquelarse.**

BROQUERAT, DA. p. p. *Ant.* Cubert ab el broquer. **Abroquelado.**

BROQUERET. m. dim. **Broquelillo.**

BRÓQUIL. m. *Bot.* Planta hortense de la fam de les crucíferes; mena de col de fulles més fosques que fá unes pinyes per l' istil de les de la coliflor. **Brécol, brecolera, brócoli.**

BROS Y BARTOMEU (Joan). *Biog.* Mestre de capella y compositor, nat a Tortosa l' any 1777 y mort a Oviedo el 1856. S' esmenten d' ell, com a notables, tres *Misereres y Lamentacions*, un *Te-Deum*, un ofici de difunts y moltes misses y *salus*. Va ésser mestre de capella a Barcelona, León, Málaga y Oviedo.

BROSA Y ARNÓ (Marian). *Biog.* Mestre de primera ensenyança, nat a Sant Andreu de Palomar l' any 1831, mort allí meteix l' any 1881. Se va distingir en la seua carrera y va col·laborar en diferents periódichs professionals, éssent director de la *Revista Andresense* y alcalde primer de Sant Andreu. Son trava 'l més notable és el *Manual completo de hilatura de algodón* (1876), que li valgué 'l títol de soci honorari del «Centro Industrial de Cataluña».

BROSSA. f. El residuo de la llenya y de les fulles dels arbres. **Broza, seroja.** || Les mates inútils de qu' están plenes algunes terres. **Maleza, rebollar, mato, marana.** || La partícula de qualsevulla cosa que 's fica a l' ull. **Mota.** || Desperdicis. **Rampoina, broza.** || Entre estampers, respall pera netejar la lletra dels motllos. **Broza, escobilla** || Palles y residuos vegetals pera embolicar les mosaichs. **Broza.** || Les paraules inútils del llenguatge. **Broza, hojarrasca, farrago.** || Parlant de líquits, la part més espesa que poch a poch va assolantse. **Zurrapa.** || La que cau dels telers. **Caedura.** || Les branques inútils dels desperdicis dels arbres. **Escamondadura.** || La que deixen les aigües a les vores dels rius al retirar-se. **Pozanco.** || ESCOMBRARIES.

FER NIU DE TOTA BROSSA. fr. *Met.* Aprofitar'ho tot. *Hacer á pluma y á pelo.*

GENT DE TOTA BROSSA. *Loc.* Gent sense ofici ni benefici. *Gente de toda broza.*

TREURE LA BROSSA. fr. *Desbrozar.*

BROSSA. *Bot.* BRUCH.

BROSSADA. f. Isleta de bardissa y brossa que 's forma als rius. **Bardonera, bardomera.**

BROSSAR. v. a. Entre estampers, netejar els motllos ab la brossa. **Brozar.**

BROSSAT. m. *Ter.* MATÓ.

BROSSETA. f. dim. VOLVETA.

BROSSÓS, A. adj. Que té o cria molta brossa. **Brososo.** || Aplicat als licors. **Zurraposo, zurrapiento.**

BROST (Joseph María). *Biog.* Bon tractadista de teneduría de llibres catalá. Va néixer a Mataró l' any 1786 y va morir a Murcia 'l 1844. Va estudiar enginyeria, matemátiques, dibuix y pintura. Va ésser catedrático de matemátiques en diverses ciutats de Espanya, éssent molt estimades les seues obres: *Curso completo de teneduría de libros por partida doble y Aritmética mercantil*. Va deixar inédita una *Historia del Comercio*.

BROSTA. f. *Bot.* Mates espesses. *Mal:za.*

BROSTADA. f. BROSTADA.

BROSTÁM. m. BROTÁM. || Conjunt de brosta. *Ma:zeza.*

BROSTAR. v. a BROSTAR.

BROSTATGE. m. Acte de brostar. *Florecimiento, brotar.*

BROT. m. Branqueta tendra. *Reñoño, renuevo, brote, vástago.* || Plansó que surt de les arrels dels arbres. *Follón, pimpollo.* || Lo inútil de la soca o cimals dels arbres. *Chupón.* || Lo inútil de la soca dels ceps de la vinya. *Gerpa.* || Ull dels arbres. *Grumo* || Lo que surt de les arrels. *Barbado.* || *Met.* Mica, engruna. *Poco.* || —*CURT.* *Pitón.*

NO TINDRE BROT DE RAÓ. fr. No tindre gens de raó. *No tener un átomo de razón.*

PLÉ DE BROTS O LLUCHS. *Pimpollado.*

REMETRE BROTS. fr. REBROTAR.

BROTAD (Jaume). *Biog.* Naturalista y apotecari mallorquí. Nasqué a Palma l' any 1700. Escrigué la *Pharmacopea majoricense* (un vol. fol.).

BROTADA. Germinación, brotadura.

BROTALL. m. *Ter.* BROT.

BROTÁM. m. Munió de brots. *Ramaje.*

BROTAMENT. m. BROTADA.

BROTAR. v. n. Treure brots els arbres o plantes. *Brotar, entallecer, germinar, pimpollec, abotonar, apitonar.* || Els ceps. *Abotonar.* || BROLLAR. *COMENSAR A BROSTAR.* fr. *Mover.*

BROTÁS. m. aum. *Reñoño, pimpollón.*

BROTET. m. dim. Ramito, ramita.

BROTIM. m. *Ter.* BROTET

BROTÓ. m. Rebrot de la col verda. *Brotón.* || Brot quan comensa a eixir. *Abollón.*

BROTONAR. v. n. y 'ls seus derivats. *Brotar.*

BROTONENCH, CA. adj. S' aplica a les plantes, especialment a la verdura destinada pera fer brots. *Brotoneo.*

BROTXA. f. *Art. y of.* Pinzell grós pera omplir o barnicar *Bronja.*

BROU. m. CALDO. || —*BUFAT.* Caldo de butifarres. *Caldo de morcillas.* || —*DE PÁ.* L' aigua que 's fa bullir ab pá. *Substancia del pan.*

ÉS BROU DE LLENGÜES. fr. *Fam.* Denota que algú diu lo que no pensa fer. *Es todo jarabe de pigo.*

LI HAN DONAT BROU DE LLENGÜES. *Expr. met. fam.* Se diu de qui enraona molt sense deixar parlar als altres. *Todo se lo habla; no deja meter baza.*

BROVILAMINI. m. *Min.* Mena de terra roja. *Brovilamini.*

BROYDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les composetes, que se sol usar còm remei contra 'ls cuchs. *Bubrotano macho, hierba lombriguera, tanaceto.*

BROYDA FEMELLA. *Bot.* ESPERNALLACH.

BRU. n. a. Bruno.

BRU, NA. adj. Color fósch, color de castanya. *Obscuro.* || S' acostuma aplicar a la nit, per quina raó 's diu: *nit bruna. Obscuro.*

BRU (Francisco). *Biog.* Pintor y escultor distingit, nat y mort a Valencia (1733-1803). En pintura era deixeble de 'n Vergara. L' any 1773 va deixar de pintar pera consagrar-se a l' esculptura. Va ésser director general de l' Academia de Sant Carles. Mòltes iglésies d' aquella regió guarden obres d' ell, aixís còm el Museu provincial (núms. 5, 70 y 93). Al convent de Sant Antoni hi há importants pintures murals al fresch, fetes d' ell.

—(MANEL). *Biog.* Gravador valencià, germá del pintor Francisco. Va morir a Valencia l' any 1802, després d' haver ocupat càrrechs ben importants a l' Academia de Sant Carles. Se citen d' ell diverses

estampes gravades al coure y altres a l' aigua-fort, ab punta seca y buril.

—(VICENS). *Biog.* Pintor y capellá valencià. Va néixer a Benigánim l' any 1682 y va morir quan sols ne tenia vint y tres d' etat. Va estudiar a l' academia del pintor Cuchillos, mentres cursava la carrera eclesiástica, y haventse fet célebre éssent encare un noi, va ésser escullit pera decorar l' iglesia dels sants Joans, quin sostre acabava de pintar el famós Palomino. Allá meteix existeixen d' ell tres quadros: *Sant Francisco de Paula, El baptisme de Jesucrist y una Gloria*, a la que hi figuren tots els sants venerats al meteix temple.

BRU (Son). *Geog.* Aldea del terme de Puigpunyent, Mallorca.

BRUCH. *Bot.* Mata de la fam. de les ericácees, de fusta forta, de fulles molt estretes y flors petites y d' un bonich color de púrpura. *Brezo.*

HO PODRÁS EMBOLICAR AB UNA FULLA DE BRUCH. fr.

Se sol dir d' aquell a qui li prometeren alguna cosa qu' és dubtós o segur que no li hin de donar.

BRUCH. *Geog.* Poble de la província y bisb. de Barcelona, part. jud. d' Igualada; és al peu de la montanya de Montserrat y té 1,232 hab.

BRÚCICH, CA. adj. *Quim.* Calificació d' una sal quina base és la brucina. *Brúxico.*

BRUCINA. f. *Quim.* Substancia salificable extreta de l' escorsa de certes plantes. *Brucina.* || Alcali volátil que 's creia que hi havia a l' arrel de certes plantes. *Brucina.*

BRUEL. m. *Ant.* El bram del bou. *Mugido* || *Ornit.* REIETO.

BRUELAR. v. n. Bramar el bou. *Mugir.*

BRUFALAGA. f. *Bot.* BUFALAGA.

BRÚFOL. adj. Dit del día nuvolós. *Pardo.* || Dit del animal brau. *Bravo.* || m. *Búfalo.*

BRUGA. f. *Bot.* BRUCH.

BRUGAR. m. *Ant.* BRUGUERA.

BRUGAROL. *Geog.* Caseriu del terme de Palafrugell, prov. de Girona.

BRUGAT (Port de). *Orog.* Pas del Pirineu, a la ratlla de França, a tramontana de la prov. de Lleida; té 2,881 met. d' altitut.

BRUGENT. adj. *SOROLLÓS, FRESSÓS.*

BRUGENT (Riu). *Hidrog.* Riuet de la prov. de Tarragona; neix a tramontana de la Musara, passa per Capafons y Montreal y desaigua a la vora del Francolí a la Riba. || Riuet de la prov. de Girona.

BRUGIDET. m. Soroll sort y confós que 'n profeines se sent. *Murmullo.*

BRUGIR. v. n. Fer un soroll sort. *Zurrir, zumbar.*

BRUGIT. m. *SOROLL.* || Reunió, el só bruch, despacible y confós o sort. *Zurrido, zurrío, zumbido.* || El só confós que resulta de parlar molts a l' hora. *Murmullo, susurro, zumbido, zurrío, barbulla.* || De l' aigua o dels arbres. *Murmurio.*

FER BRUGIT. fr. BRUGIR.

BRUGUERA. f. Llích ont hi creixen molts bruchs. *Brezal.* || *Geog.* Poble del dist. mupal. de Ribes, prov. de Girona. || Caseriu del terme de Sant Andreu de Rabós, dist. mupal. de Sant Andreu del Terri, prov. de Girona. || —(LA). Caseriu del terme de Gallinés, dist. mupal. de Vilademuls, prov. de Girona.

BRUGUERA (Mateu). *Biog.* Historiari catalá, nat a Mataró l' any 1820 y mort a Barcelona l' 1882. Va seguir la carrera eclesiástica. L' any 1862 va ésser designat pera protonotari apostólich y l' 1878 va entrar a la Academia de Bones Lletres de Barcelona.

Segell del Bruch

És autor de la *Historia de la invicta y memorable bandera de Santa Eulalia, de la Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona, y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, de la *Historia de los caballeros del Temple* y d' alguns articles pera revistes.

— (ONOFRE). *Biog.* Metge del segle XVI, natural de Barcelona, molt famós y ben considerat al seu temps. Va estudiar la epidemia catarral de Barcelona del 1562 y va descriure ab exactitut els seus símptomes y causes, conforme al estat de la ciencia al seu temps, sostenint que 'l catarro no era encomanadí. És notable el treball del metge Bruguera per referirse a la tercera epidemia del seu género que hi havia hagut a Europa desde la Etat Mitjana.

— Y RIBAS (JAUME). *Biog.* Metge barceloní dedicat a les malalties de la boca. Va néixer l' any 1808 y va morir a la seva ciutat natal l' any 1870. És autor de bon nombre de treballs professionals escrits entre 1830 y 1859, quins manuscrits conserva l' Academia de Medicina y Cirurgia de Barcelona.

BRUGUEROLES. *Geog.* Veinat de Mieres, prov. de Girona.

BRUIR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. BRUNZIR.

BRUIXA. f. Dona que segons el vulgo té pacte ab el dimoni, per quin medi fa tota mena de malifetes. **Bruja, hechicera.** || Dona vella, lleiça y espellifada. **Bruja.**

FER CÓRRER LA BRUIXA. fr. Enganyar a algu. *Son-sacar.*

¡FORA BRUIXES DEL ROTLLO! *Expr.* S' usa pera fer que se 'n vagi algú quina companyia no convé als demés. ¡*Fuera diablos del carro!*

SEMBLAR UNA BRUIXA fr. *Met.* Anar mal vestida o mal endressada. *Parcer una bruja.* Parlant d' homes. *Estar hecho un Adán.*

BRUIXERIA. f. L' art d' embruixar que se suposa tenen les bruixes. **Brujería, hechizo.** || pl *Met.* Jochs de mans. **Brujerías.**

BRUIXES (Puig de les). *Orog.* Puig que hi há a tramontana de Talaixá, prov. de Girona, no gaíre lluny de la ratlla de França, y quina altitut és de poch més de 1300 met.

BRUIXETA. f. dim. Brujita.

BRUIXÓ. m. *Ter.* Calamarsa.

BRUIXONADA. f. *Ter.* Calamarsada.

BRUIXOT. m. Home que segons el vulgo té pacte ab el dimoni. **Brujo, zángano.** || *Ornit.* Mena d' ànec.

BRUIXULA. f. *Naut.* Agulla de navegar; barreta de cer imantada que senyala 'l Nort y serveix pera que 'ls mariners puguin seguir la direcció que 'ls hi convé. **Brújula, aguja de marcar.**

BRUJÓ. m. *Ant.* BURXÓ.

BRULOT. m. Embarcació plena de quilrà y altres materies combustibles que servia pera calar foch a les embarcacions enemigues. **Brulote.**

BRULL (Sant Martí del). *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; té 331 habitants.

BRULLA. *Geog.* Poble del depart dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Thuir; és a la vora del riu Tech y té 440 hab.

BRULLAR v. a. *Ter.* ESPORGAR.

BRUMERA. f. Escuma, materia lleugera que s'alsa de qualsevol líquit. *Espuma.* || La que treuen per la boca els animals irritats. **Espumarajo, espumajo.** || La que fá 'l mar. **Adarce.**

PLE DE BRUMERA. *Espumoso, espumajoso.*

TREURE BRUMERA PER LA BOCA. fr. *Espumarajar, espumar.* || *Met.* Estar molt irritat. *Echar espumarajos de rabia.*

BRUMEROT. m. *Ter.* BURINOT, 1.

BRUMIDOR. m. *Ter.* Fusteta lligada ab un cordill, que moguda ab violencia fa un só bronch. **Brumadera.**

BRUNA. f. *Numis.* Moneda que, segons Campmany, en l' any 1200 valia seixanta tres sous. **Bruna.**

BRUNESA. f. *Ant.* NEGROR.

BRUNET. A. adj. Negre clar. **Brunete.** || *Ter.* Bolet bo pera menjar Hongo.

BRUNETÀ. f. Mena de teixit de llana o panyo bast. **Bruneta.**

BRUNEZIR. v. n. *Ant.* Enfosquirse, cubrirse 'l dia. **Encaportarse, cerrarse el cielo.**

BRUNQUER (Esteve Gilabert). *Biog.* Barceloní intel·ligent y erudit, que havent ocupat càrrecs desde 1597 durant trenta tres anys a casa la ciutat, va escriure dos volums en foli, guardats al arxiu municipal de Barcelona encara inèdits, coneguts per la *rubrica de'n Bruniquer*, y un altre ja publicat ab lo títol de *Relació sumaria de la antigua fundació, y christianisme de la ciutat de Barcelona y del antich Magistrat y govern dels magnífichs Concellers y altres coses de honor y bellesa de dita ciutat; ahon se tocan moltes antigüetats, y coses dignes de memoria.* Va ésser notari públich de Barcelona desde 1591 a 1641. El Concell de Cent el va enviar a Roma, estant 'hi dos anys representant a la ciutat.

BRUNYDÍSSIM. A. adj. sup. Bruñidísimo.

BRUNYIDOR. A. m. Qui s' ocupa en brunyir. **Brunidor.** || *Eina* pera brunyir. **Bruñidor.** || Peça de cer ab que 'ls fusters treuen el filet a la ganiveta, y un'altra ab que 'ls pentiners afilen llurs eines. **Afilón.** || *Eina* dels argenters pera brunyir l' or y l' argent. **Grata.**

BRUNYIDORA. f. Fusteta de noguera ab la que 's bruny la cera. **Bruñidora.**

BRUNYIDURA. f. y

BRUNYIMENT. m. La acció y efecte de brunyir. Avans quan no s' aplicava el níquel, era molt usat el brunyiment. **Bruñimiento.**

BRUNYIR. v. a. Pulir donar llustre a les pedres, a la fusta y a altres coses. **Bruñir, lustrar, tersar, acicalar, alifar.** || Parlant de metalls. **Gratar.** || *Met.* Hermosejar la cara per medi d' afeits. **Bruñir.**

BRUNYOL. m. *Ter.* LLIRI BLAU. || *Ter.* BUNYOL.

BRUNYOLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; está situat en terra montanyosa y té 1,428 hab., junt ab els seus agregats Sant Dalmay y Sant Martí de Sapresa.

BRUNZENT. p. p. De brunzir. **Zumbante.**

BRUNZIMENT. m. BRUNZIT.

BRUNZINAR. v. n. BRUNZIR.

BRUNZIR. v. n. Fér un soroll seguit y penetrant, com el que fan al aire les bales y les pedres tirades ab furia. **Zumar,**

BRUNZIT. m. Soroll seguit y penetrant que fan al aire les coses que hi passen ab furia. **Zumbido.**

BRUSA. f. Mena de camisa que 's posa demunt la roba principal pera preservarla, y a les criatures pert adorno. **Blusa.**

BRUSAR. v. a. *Ant.* CREMAR.

BRUSCA. f. Tronquet. **Palillo, astilla.** || La brossa que cau al ull. **Mota.** || La de caçar ab vesch. **Vareta, palillo.**

BRUSCAMENT. adv. m. Rudamente, ásperamente, broncamente. || Precipitadament. **Precipitadamente.**

BRUSCARIA. f. *Ant.* Asperesa de geni. **Aspereza, dureza de geni.**

BRUSCH, CA. adj. BRONCH, 2. || m. y f. Qui té 'l geni aspre. **Brusco.**

BRUSENTAT, DA. adj. *Ant.* BULLENT.

BRUSI, A. adj. *Ant.* BRUSCH.

BRUSI Y FERRER (Antoni). *Biog.* Periodista català, fill de Antoni Brusi y Mirabent. Va néixer a Barcelona l'any 1815 i va morir a la mateixa ciutat l'any 1878. Va seguir, i obra industrial del seu pare, empró va concedir major importància al *Diario de Barcelona*, que va millorar molt exercint influència les seues innovacions, que persisteixen. Durant vintivuit anys ne va ésser el director, coadjuvant al enderrocament de les muralles de Barcelona, al projecte d'engrandiment de la mateixa i a la obertura del llsme de Sués. Va editar les millors obres d'eu Balmes. Aplicà la forsa del vapor a la imprenta primer que ningú a

Antoni Brusi y Ferrer

Espanya. El rei Alfons XII el va fer marquès de Casa Brusi, títol vinculat a la seua família.

— Y MATARÓ (ANTONI M^a). *Biog.* Segón marquès d'aquest títol. Va néixer a Barcelona l'any 1846 morint a Sant Gervasi l'1887. Era doctor en abbdós drets i redactor del *Diario de Barcelona*. A la mort del seu pare va ocupar el lloch d'aquest, perseverant en les tradicions de la casa.

— Y MIRABENT (ANTONI). *Biog.* Va néixer a Barcelona l'any 1779. Era enquadernador y llibreter y va adquirir la propietat del *Diario de Barcelona* als seus comensaments. Tenia imprenta propia, a la qual arribà a haverhi reunides: fabricació de tintes, fundició de tipos y enquadernació. En 1820 va introduir la litografia a Espanya, perfeccionantla. Va morir a Barcelona l'any 1821.

BRUSIDOR. m. Eina de ferro de que 's valen els vidriers pera brudir els vidres o 'ls cristalls. *Brugidor, cruçidor*.

BRUSIR. v. a. Igualar ab el brusidor les puntes del vidre que no han quedat ben tallades ab el diamant. *Brugir*.

BRUSSA. f. Respall rodó, fet de pel molt fort que serveix pera netejar els cavalls, mules, etc. *Bruza*.

BRUSSAR. v. a. Netejar ab les brusses. *Bruzar*.

BRUT, A. adj. Lo que conté substancies asqueroses. *Sucio, puero, bruto, cochino*. || *Met.* Tonto, ignorant, rudo. *Bruto*. || Llicenciós, de mals costums. *Bruto, licencioso, bestial*. || Toix, sense puliment. *Bruto*. || m. Animal irracional. *Bruto, bestia*. || Aquell qu'es porch y mal endreçat. *Cochino, puero*.

ANAR BRUT L' ASSUMPTÉ. fr. *Met.* Anar molt malament. *Ir mal*.

EN BRUT. m. adv. Sense pulir. *En bruto*. || Sense rebaixar les taras. *En bruto*.

PARAULES BRUTES. Paraules indecents. *Palabras torpes, sueias*.

TINDRE 'LS BRUTS. fr. *Met.* NO ESTAR PER BROCHS.

BRUTAL, adj. Lo que imita o se sembla als irracionals, y s' aplica també al home dur, torpe, etc. *Brutal, bestial, irracional*.

BRUTALITAT. f. Impuresa. Obscenedia. *brutalidad, torpeza*. || La qualitat de brut. *Suciedad*. || Incapacitat, rudesia. *Brutalidad, bestialidad, asnada*.

BRUTALMENT o **BRUTAMENT**. adv. in. A manera de irracional. *Brutal, brutalmente, bestialmente*. || Indignament. *Indignamente, brutalmente*. || Impúdicament. *Impúdicamente, obscenamente, torpemente*.

BRUTEDAT, f. *Ant.* BRUTALITAT.

BRUTESA. f. *Ant.* BRUTICIA.

BRUTET. m. dim. *Cochinito*.

BRUTICIA f. Porqueria. *Inmundicia, suciedad, bascosidad, porqueria*. || La porqueria que queda a la roba pel seguit de fregar ab la carn. *Grasa*. || La que 's treu de les coses que 's netejen. *Limpidura*. || MERDA. || POSTERMA. || FANCH. || *Met.* CALAMARSA.

BRUTISSIMAMENT. adv. m sup. *Brutísimamente*.

BRUTÓNICA, f. *Bot.* Herba medicinal de la fam. de les llaviades; és petita y nuosa; de cada nus ixen dues fulles y fá les flors petites y morades o blanques. *Betónica*.

BUA. f. Tumor ab materia. *Bua, buba*. || pl. Mal venereu. *Bubas*.

BUADAS Y FRAU (Agustí). *Biog.* Pintor mallorquí, nat a Palma l'any 1834. Desde molt jove 's va distingir copiant obres mestres. Se va caracterisar com a retratista. A la Exposició celebrada a les Balears l'any 1849 va guanyar medalla d'or. Va ésser membre de varies academies y hi há obres seues al Museu Naval, de Madrit, y a la casa consistorial de Palma de Mallorca.

BUBATÉ (EI). *Geog.* Caseriu del terme de Ger, prov. de Girona.

BUBENAGA. f. *Bot.* BRASSERA.

BUBÓ. m. Tumor gran, plé de materia. *Bubón*. || Tumor més o menys grós de certes glándules. *Bubón*.

BÚCAR. m. Vas de terrisa fina pera posarhi flors. *Búcaro*.

BUCELLES. f. pl. Eina d' argenter que té a un cap unes pinces y al altre una paleta. *Bucelas*.

BUCH. m. Embarcació. *Buque, nave*. || La capacitat d' un cos. *Buque*. || Arna de les abelles. *Colmena*. || *Fam.* El ventre. *Baúl, buche, arca del pan, bartola*. || *Art y of.* Un dels diferents cossos que formen un moble, com: *Buch de dalt o de baix*.

BUCH DE RIU. *Madre*.

OMPLIR EL BUCH. fr. *Met. fam.* Menjar molt. *Henchir, llenar el baúl; llenar bien el buche*.

TREURE DEL BUCH. fr. *Fam.* TREURE DEL BÈCH.

BUCHS (Coll dels). *Orog.* Collet entre les rieres de Salarza y de la Vall del Buch, a mitjorn de Baget, prov. de Girona.

BUCLE. m. Caragol de cabells que les dones se fan al pentinar-se. *Bucle, rizo*.

BUCÓLICA. f. Poesia o diàlech pastoril en la que hi intervenen gent del camp. || *Fam.* El menjar. *Bucòlica*.

BUCÓLICH, CA. adj. Pertanyent a l'égloga, als pastors, als bous y a la pastura. *Bucólico*.

BUDA. *Geog.* Isla situada a les goles del Ebre.

BUDELL. m. Tripa que fá moltes voltes y reb y expeleix l' aliment; té diferents noms, segons el lloch que ocupa y la seua grossaria y figura. *Intestino, tripa*. || —CEGO. El quart troç en que 's divideix la tripa y comensa desde 'l tercer fins al saxoner. *Intestino ciego*. || —CULAR O DERRER. El derrer dels gossos. *Tripa del cagalar, intestino recto*. || —DEJÚ. Troç de tripa que ordinariament se trova vuida, y comensa ont acaba 'l budell primer. *Intestino yeyuno*. || —GIRAT. Malaltia, cólica qu' embussa el budell prim o tercer, y obliga a expelir els excrements per la boca. *Miserere, volvo ó vòlvulo*. || —PRIM. Se diu de un qu' és molt prim. *Hila*. || —PRIMER. *Intestino duodeno*. || —QUART: BUDELL CEGO. || —QUINT. El que comensa ont acaba 'l quart, y acaba al cular o derrer. *Intestino colon*. || —SAXONER: BUDELL CULAR. || —TERCER. Llarch, prim. *Ilión, ileón, intestino tercero, volvo*.

GRUNYIR O RONCAR ELS BUDELLS. *Loc. Zurrir*.

BUDELLER. m. Qui ven budells. *Tripero*.

BUDELLERES. f. *Ant.* Budells. *Tripas, bandullo*.

BUDELLET. m. dim. *Intestinito*.

BUDEROL. m. *Ter.* CAGANIU.

BUELTES. *Geog.* Caseriu del terme de Carlet, prov. de Valencia.

BUET. m. *Art. y of.* Eina de bocellar que 's passa pels cantells de les posts ajuntad:s pera ferles encaixar.

BUET (Port de). *Orog.* Pas del Pirineu, a 2,588 met. d'altitud, situat a tramontana del naixement del riu de la Vallfàrrera, prov. de Lleida.

BUF. m. L' acció i acte de bufar. *Soplo.* || *Ant.* Ressonó. *Retumbo.* || *PERFUM.* || Al joch de dames, l' acció de pendre al contrari la peça ab que deu matar y no mata. *Soplo.* || L' aire mogut pël acte de bufar. *Soplo.*

BUFA f. Bossa d' una membrana forta que serveix de receptacle a l' orina. *Vejiga.* || Bosseta o depòsit del fel. *Vejiga* || *Ter.* La bossa que fá la roba. *Fuelle, bocha, buche.* || *Interj.* admirativa. ¡Sopla! ¡moscas! ¡jum, jum!

COP DE BUFA. *Vejigaz.*

BUFADA. f. Buf. *Soplo.* || Cop de vent que passa aviat. *Bocanada de viento, pasavolante, ráfaga.* || *Met.* L' acció executada lleugerament o sense reflexió. *Pasavolante.*

ÉSSER UNA BUFADA DE VENT. fr. *Met.* Cosa que passa molt aviat. *Ser nube de verano.*

BUFADETA. f. dim *Soplillo.*

BUFADOR. A. m. y f. Qui bufa. *Soplador.* || m. BOCADILLO, l. || Qui incita, mou o encén alguna cosa. *Soplador.* || m. pl. Forats subterranis dels quals ix continuament vent; n' hi há a Olot y altres paratges. *Sopladero.* || *Art. y of.* Canonet de llautó afuat y un xich corvat en sa banda més prima, en el que se bufa per recoure o soldar peces xiques de metall o per treballar el vidre ab el llum. || *Ter.* Canonet de canya ab un foradet a baix, bufant ab el qual treuen la pols dels recons els que treballen la pedra.

BUFAFOCHS. m. pl. VENTAFUCHS. || *Met.* CUINERA.

BUFAFORATS. m. *Ter.* BURINOT.

BUFAGANYA (Serra de). *Orog.* Serra que s' extén entre 'ls partits d' Igualaga y de Montblanch, al confí de les provs. de Barcelona y Tarragona.

BUFALAGA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les dafnòides, de branques curtes y grossetes, que serveix pera tenyir de groch. *Paserina.*

BUFALI. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albalida; és a la vora del F.-C. de Xàtiva a Ontenient y té 302 hab.

BUFALI, NA. adj. Lo que pertany al búfalo. *Bufalino.*

BÚFALO. m. Brúfol, bou selvatge. *Búfalo.*

BUFANAGUES. *Bot.* Vegis PASTANAGA.

BUFANDA. f. Prenda d' abrich, llarga y estreta, feta de filoja d' estam de diferents colors, que s' acostuma a posar al coll a l' hivern. També n' hi há de panyo. *Tapabocas.*

BUFAR. v. a. y n. Expelir ab violència el vent per la boca. *Soplar.* || *Met.* Manifestar l' home enfado, imitant al animal que bufa. *Bufar.* || Dit del cavall, toro y altres animals, *Bufar, resoplar.* || *Ant.* Resonar. *Retumar, resonar, rimbombar.* || Al joch de dames, fer perdre la peça quan el contrari se descuida de matar. *Soplar.* || Roncar, fer el guapo. *Blaonar del arnés, echar plantas.* || BURLAR, 2.

BUFAR A ALGÚ A L' ULL. fr. *Met.* Envejarli o disputarli alguna cosa. *Envidiar.*

BUFAR A L' ORELLA. fr. *Met.* Portar noves. *Chismear, soplar.*

BUFAR EL PEBRE. fr. *Met.* Ésser molt moreno. *Tener la tez morena.*

BUFAR LA DAMA. fr. *Met.* Lograr una cosa en competència ab altres. *Guindar.*

BUFAR Y FER AMPOLLES. fr. *Met.* Ésser fàcil l' exe-

cució d' alguna cosa. *Sacar pajas de una albarda; cchar guindas a la tarasca.*

¿PENSES QUE NO HI HA MÉS QUE BUFAR Y FER AMPOLLES? *Ref.* Denota que les coses difícils no 's logren desseguida. ¿A la primera azadonada queréis sacar agua?

BUFARUT. m. *Ter.* Ratxa de vent de poca durada qu' alça la pols y l' arremolina. *Bocanada de viento, remolino.*

BUFASSA. f. *Bot.* CARDIGA.

BUFAT, DA. p. p. Estufat, desvanescut. *Gravedoso, engreido, envanecido, entonado, encastillado, ufano.*

BUFATALS (Coll de). *Orog.* Entre la serra del Catllar y la de la Baga Negra, en el Bergadà.

BUFAVENTS (Plà de). *Orog.* Plà a uns 1,300 met. d' altitud que hi há al cim d' una de les estribacions ponentines de la serra de la Magdalena, a mitjorn de Vallfogona, prov. de Girona.

BUFAYA. f. Ostentació, pompa. *Boato, pompa.*

BUFET. m. Taula pera estudiar o escriure. *Bufete.* || La veu o soroll del animal que bufa. *Bufido, resoplido.* || PARAULADA. || Avui s' usa també pera significar l' armari o moble ont s' hi posa la terrissa fina y la crestalleria. *Bufete, aparador.* || Per extensió 's comprén així meteix el despaitx dels advocats, notaris, etc. *Bufete.*

BUFETA. f. BUFA.

BUFETA DE GOS. f. *Bot.* Planta de la fam. de les solanácees, d' uns trenta centimetres d' alçada, ab fulles ab forma de cor, flors en figura de roda y fruits com cireres, plens de llevors planes. *Alquequenje, vejiga de perro.*

BUFETES. f. pl. *Bot.* BUFETA DE GOS.

BUFIT. m. BUFET, 2.

BUFO. A. m. y f. Graciós de l' ópera italiana. *Bufo.* || S' aplica a l' ópera graciosa y a la veu del bufo. *Bufo.*

BUFÓ, NA. adj. Graciós. *Mono, donoso, lindo, bonito.* || *Ant.* BUFAT, TRUÀ. || m. Rata que va per l' aigua y fá olor d' almesc. *Almizclera, ratón acuático* ó de agua. || m. y f. Persona que fá 'l paper de graciós en l' ópera italiana. *Bufo.* || Juglar que serveix pera fer riure. *Bufón.*

FER EL BUFÓ. fr. Fer gestos. *Hacer el mono.*

BUFONADA. f. Truhaneria, fanfarronada. || Ostentació, presumció. *Pavonada.*

BUFONAMENT. m. *Ant.* Altanería, orgull. *Desvanecimiento.* || adv. m. *Lindamente.*

BUFONERÍA. f. *Bufonada*

BUFONESCAMENT. adv. m. *Ant.* DIVERTIDAMENT.

BUFONESCH, CA. adj. *Ant.* Truhan, chocarrero.

BUFONET, A. adj. dim. *Monito.*

BUGADA. f. Roba ficada dins d' un cossi ab cendra demunt, a la que s' hi tira aigua calenta que, fi-trant'hi, la neteja y ix per un forat de baix feta lleixiu. *Colada.* || El conjunt de la roba ja netejada. *Colada.*

A CADA BUGADA 'S PERT UN LLENSOL. fr. Significa qu' una cosa va de mal a pitjor. *Salir de Malaga para ir a Matagón.*

AMOR DE GENDRE BUGADA SENSE CENDRA. *Ref.* Ab que 's significa lo lleuger o trivial de certes coses o fets. *Amor de yerno, sol de invierno.*

FER BUGADA. fr. *Fam.* *Confesarse.* || *Fam.* Orinar-se les criatures

PASSAR BUGADA. fr. *Colar la ropa.*

BUGADEJAR. v. a. Netejar la roba per medi de la filtració de l' aigua bullida ab cendra. *Colar la ropa.*

BUGADEJAR EL FIL. fr. Posar les troques en lleixiu pera adobarles. *Empuchar.*

BUGADER. m. *Ter.* CUBELL, CENDRER, COSSI. || Qui fá bugades o 'l marit de la bugadera. **Lavandero.**

BUGADERA. f. Dona que fá bugades. **Lavandera.**

BUGADÓ. m. dim. **Coladita.**

CADA BUGADÓ UN ESQUINSÓ. *Ref.* Denota que les coses van empitjorant ab l' us. *Cada coladita una rasgadita.*

BUGATER. m. *Ter.* CENDRER.

BUGAR. m. *Ant.* ABELLAR.

BUGARRA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Liria; és a la vora del riu Turia y té 1,425 hab.

BUGAT. m. *Ant.* BUGADA.

BÜGER. *Geog.* Vila de P' isla de Mallorca, part. jud. d' Inca; és a la vora del torrent de Sant Miquel y té 1,173 hab.

BUGÍA. f. *Ant.* MONA, I. || Candela de cera blanca. **Bujía.**

BUGIOT. m. *Ant.* MICO.

BUGIR. v. a. Foradar una fusta, un metall, etc., seguint un dibuix que s' hi ha fet. **Calar.** || *Naut.* Omplir d' estopa les cabotes dels claus y donarles'hi la darrera mà del calafateig, aixís com a les femelles y y nusos de les posts. **Bugir.**

SERRA DE BUGIR. Serreta prima que 's desmonta de un cap ficant la fulla dins d' un foradet que s' ha fet a la fusta o metall que s' vol bugir, serrantla seguint els dibuixos que s' hi han fet. *Sierra de calar.*

BUGLOSA. f. *Bot.* LENGUA DE BOU.

BUGONAR. v. a. *Ter.* Fer fressa les abelles. **Zumbar.**

BUGONEIG. m. *Ter.* Fressa que fan les abelles al volar aplegades o en aixàm. **Zumbido.**

BUGUER. m. *Ant.* ABELLAR.

BUÍCH. m. *Ter.* FORMIGUER.

BUIGA. f. Se diu de la terra que 's treballa y sembra per primera vegada. **Arrompido, artiga, rompedura, rotura, roza.**

TREURE BUIGA. Rompre, conrear les terres ermes pera ferles produir. **Panificar.**

BUGIGÓ. m. *Ter.* FORMIGÓ.

BUIRÁ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Batlliu de Sas, prov. de Lleida.

BUIRA Y LATORRE. *Geog.* Poblet de la prov. de Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorçana.

BUIX. m. *Bot.* BOIX.

BUIXALLEU. *Geog.* SANT FELIU DE BUIXALLEU.

BUIXAR. v. a. *Ant.* ULLPENDRE.

BUIXAROLA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les ericàcees; és rastroera, de tronchs llenyosos, de fulles ovalades y llustroses y de floretes blanques en forma de jerretes y apomades; fá unes boles vermelles y ab pinyol. S' usa contra 'l mal d' orina. **Gayuba.**

BUIXEDO (Barranch de). *Hidrog.* Afluent de la vora del riu Noguera de Tor; neix al cercle de Fines-trals.

BUIXERA. f. *Ter.* BOLÓ.

BUIXET (Puig de). *Orog.* Puig de la banda de tramontana de la serra de Campirmé, prov. de Lleida; té 2,845 met. d' altitut

BUIXETA. f. Ganiveta de conre ab que 'ls blancs o assaonadors rasquen les pells de color pera allisarles y treure'n les taques. **Estira.**

BUJARIA. f. *Ant.* GALINDAINA.

BUJARSE. v. r. *Ant.* EMPOLTRONIRSE.

BUJARRONA. f. *Fam.* PANXA.

BUJOL. m. Eina de fusta o de llauana de la forma de la galleda, pero més ample, que serveix pera rentar els plats y altres usos. **Cubeto, cubeta.**

BUJOLA. f. Cubell petit de fusta, tapat per dalt, ab un ansa y dos brochs, que serveix pera posar'hi aigua y beure'hi a gallet.

BULDÚ (Ramón). *Biog.* Frare franciscà, nat a Cervera l' any 1815 y mort a Barcelona l' 1889. Entre 1835 y 1844 va viure a Italia, havent ocupat a Ràvena la càtedra de filosofia, y la de teologia a Parma. Retornat a Catalunya, l' any 1865 fou nomenat comissari provincial. Va publicar diverses obres de caràcter religiós y va dirigir algunes publicacions, haventse caracterisat en la *Revista Franciscana*. Sembla que 'l pare Boldú és l' autor del llibre *Las rutnas de mi convento*, quin original corretegi y esmená en Patxot, quin nom com autor no hi consta pas en les primeres edicions. (*V. lámina sola de retratos*, lletra B)

BULES D' AMUNT. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinçá; és a la vora de la Vall de Bules y té 393 hab.

BULETO. m. BUTLETO.

BÚLGAR, A. adj. El natural y lo pertanyent a Bulgària. **Búlgaro.**

BULINOR. m. BRUGIT.

BULINOT. m. BURINOT, I.

BULÚ. *Geog.* VOLÓ, depart. dels Pirineus Orientals.

BULTET. m. dim. Bulto petit. **Bultico, bultillo, bultito.**

BULTO. m. El volúm d' alguna cosa. **Bulto.** || Còs que per causa de la distancia o falta de llum no 's pot ben distingir. **Bulto.** || La inflor d' un tumor. **Bulto.** || Imatge d' escultura. **Bulto.**

A BULTO. m. adv. Per demunt, sense examinar bè la cosa. **A bulto.** || Tot junt, sense contar, pesar o mesurar. **A ojo, de montón en montón.**

ÈSSER DE BULTO. ir. Èsser una cosa molt manifest. *Ser de bulto.*

BULL. m. El moviment agitat dels líquits per causa del calor extern o de la fermentació. **Hervor, ebullición.** || El soroll y moviment agitat de les aigües del mar, etc., semblant al dels líquits quan bullen. **Hervor.** || El moviment agitat del tint de la caldera. **Bullón.**

ARRENCAR EL BULL. fr. Comensar a bullir. **Alzar ó levantar el hervor.**

BULL DE LA JOVENTUT. *Met. fam.* Delit impetuós. *Hervor, Jocosidad.*

BULL DE LA SANCH. Alteració de la sanch per causa del calor o de la ira. *Efervescencia, hervor de la sangre.*

FALTARLI UN BULL. fr. Se diu d' aquell que no hi és tot y té coses de beneit. *Estar guillado.*

FER DONAR UN BULL. fr. *Herventar.*

BULLA. f. Gatzara, soroll. **Bulla, algazara, chacota, broma.** || Alegria acompanyada de crits, rialles y demostracions semblants. **Chacota, bulla.** || Soroll de baralles. **Bolina.** || *Ant.* BUTLLA.

FER BULLA. fr. Burlarse d' algú. *Chancearse, burlarse, chacotear, hacer chacota; jugar con alguno al abejón.* || **MOURE BULLA.**

FERSE BULLA. fr. **FERSE JOCHS.**

MOURE ALGUNA BULLA. fr. Excitar alguna disputa. *Levantar ó mover una cantera ó polvareda.*

MOURE BULLA. fr. Parlar molts a un temps, de manera que no s' entenguin. *Meter bulla.*

PENDRE PER BULLA O PER COSA DE BULLA. fr. *Fam.* *Echar á chacota; meter á bulla.*

PER O DE BULLA. m. adv. *Por juego ó por modo de juego; de chanza, de burlas.*

BULLANGA. f. Alborot, motí. Alboroto, asonada, motín, **bullanga.**

BULLANGUER, A. m. y f. y

BULLANGUISTA. m. y f. Qui mou alborots o motíns. **Vocínglero, bullanguero, chisgaravis, chiqui-licuarto.**

BULLARROCH. m. *Ter.* Manyoch de draps.

BULLENT, A. p. a. y adj. Herviente, hirviente.

BULLICI. m. Remor, soroll de molta gent **Bullicio.** || Alborot, sedició. **Bullicio.**

BULLICIÓS, A. adj. Inquiet. **Bullicioso.** || Dit del mar alborotat. **Bullicioso.** || **BULLANGUER.**

BULLICIOSAMENT. m. adv. **Bulliciosamente.** || **ALEGREMENT.**

BULLIDÓ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Barbens, prov. de Lleida.

BULLIDOR. m. Xuclador que hi há al mar, als rius o als llocs de molta aigua. **Tragadero, remolino de agua.** || **SOROLLÓS. Bullicioso.** || — **DE SANT ESTEVE. Hidrog.** Abundosa dén que brolla del llit del Bastarenç.

BULLIDORS. Hidrol. Un dels manantials termals de Caldes de Malavella, utilitat ja pels romans com ho demostren les piscines que hi há prop d'ells.

BULLIMENT. m. Acte de bullir. **Ebullición.**

BULLIR. v. n. Moure 's violentment els líquids per causa del calor extern o de la fermentació. **Hervir, bullir.** || **BROLLAR.** || *Met.* No parar ni estar assossegat en lloch. **Bullir.** || Posarse la mar en extrèm agitada, fent molt de soroll. **Hervir.** || *Met.* Posarse la multitud en moviment. **Hormiguar.** || Fer bullir alguna cosa posant-la dins de l'aigua. **Herventar.**

BULLIR LA SANCH. *fr. Hervir la sangre.* || *Met.* Expressa 'l vigor y vivesa d'algún jove. **Hervir, bullir la sangre.**

BULLIR LA VIANDA A LA OLLA. *fr. Cocer.*

BULLIR EL VI AL CUP. *fr. Fermentar, hervir el mosto.* **FER BULLIR L' ENTENIMENT.** *fr. Abrumar. Abrumar, sacar de quicio.*

LA SANCH SENSE FOCH BULL. *Ref.* Denota que un no pot ésser indiferent a les desgracies dels parents. **La sangre sin fuego hierve.**

BULLIT, DA. p. p. **Hervido.** || m. *Fam.* **EMBOLICH.** || m. Carn bullida. **Cocido.**

BUMBÚM. m. Só continuat, sòrt y confús. **Susurro, zumbido, runrún** || Brugit que resulta de parlar molts a l' hora. **Murmurio, murmullo.**

BUNA f. Rumor que fa la veu baixa al sach dels gemenchs. **Roncón.**

BUNIO. f. El só confús de les abelles. **Zumbido, zurrido.** || Soroll que se sent a tes orelles quan s'hi ha ficat l'aire. **Zurrió.** || El brugit o soroll seguit que fan les coses al aire. **Zumbido.**

BUNIR. v. n. *Ant.* Brugir.

BUNYOL. Pasta batuda y fregida. **Buñuelo, arrepapalo, hojuela, lasaña, oreja de abad.** || El de farina, ons y mel. **Pestiño, pretiño.**

BUNYOL. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chiva; és a la vora del F. C. de Valencia a Utiel y té 4,754 hab.

BUNYOLA. *Geog.* Vila de la isla de Mallorca, partit jud. de Palma; és al peu d'una montanya y té 2,349 hab.

BUNYOLAT, DA. adj. En forma de bunyol. **Abuñuelado.**

BUNYOLER, A. m. y f. Qui fa o ven bunyols. **Buñolero.**

BUNYOLERIA. f. Casa ont fan o venen bunyols. **Buñolería.**

BUÓS, A. m. y f. Qui tè búes. **Buboso, bubático.**

BURÀ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Navés, prov. de Lleida.

BURAT. m. Roba de llana o seda. **Burato.**

BURATÍ. m. dim. **Buratillo.**

BURATILLO. m. Mena de musselina de seda y llana basta. **Buratillo.**

BURCEGA f. PARET SECA.

BURCH. m. *Ant.* Poble. **Lugar, pueblo.** || *Ant.* **Arrabal.** || Aldea dependent d'un'altra població principal. **Burgo.**

BURCH. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Farrera, prov. de Lleida.

BURCHS (Serra de). *Orog.* Serra situada a la vora del riu Noguera de Tor, entre 'ls barranchs de Buixedo y Rabassa, y quin cim culminant té 2,631 met. d'altitud.

BURDETA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Vulpe llach, prov. de Girona.

BURELL o **BUREV.** m. Castany, roig fosch. **Buriel.** || Panyo bast y castany. **Buriel.**

BURENG. m. *Art. y of.* Eina, semblanta a la gubia, sense forma de canal, utilitada com enformador pèls fusters, els esculptors y els ebanistes.

BURGÀ (Montanya del). *Orog.* S'alsa a tramontana del plà del meteix nóm, prov. de Tarragona. || — (PLÀ DEL). *Orog.* Plà que s'extén entre la ribera del riu Sech d' Aiguadina y la montanya del Burgà, a la vora del Ebre, prov. de Tarragona.

BRUGAT (El). *Geog.* Caseriu del terme mupal. de Reus, prov. de Tarragona.

BURGÈS, A. adj. Lo que pertany a la ciutat de Burges. **Burgés.** || Titol antic que equival a hisendat o ciutadà honorat. **Burgués.** || *Met. ter.* **Vagabundo.** || *Ant.* En general era l' habitant de la vila. **Burgués.** || Amo o patró d' un establiment ont s'hi treballa. **Burgués.**

BURGESIA. f. Conjunt de burgeses o ciutadans de la classe mitja. **Burguesia.**

BURGIA. S' usa sols anteposant 'hi 'l verb *fer.* **FER BURGIA.** *fr. Ter.* Esbombar, fer corre una nova. **Propalar.**

BURGIR. v. a. *Ter.* Dir, esbombar. **Propalar, ha-cer platillo.**

BURGIT, m. **BRUGIT.**

BURGÓ. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Unarre, prov. de Lleida.

BURGUNYÀ. *Geog.* Poble que pertany al distrit mupal. de Cornellà, prov. de Girona.

BURGUERA (Romeu). *Biog.* Poeta mallorquí y famós relligiós dominich del sigle XIII. Nasqué a Palma; estudià a París y prengué l' hábit en sa ciutat nadina l' any 1280. Fou mestre de teologia en la Universitat de París; provincial de l' ordre de la Corona d' Aragó desde 1312. El meteix any establí a Xàtiva una academia de llengua aràbiga. Posà son talent y sa influencia a favor del rei de França quan Felip IV, *el bell,* cobdiciant les riqueses de l' ordre dels templers, va fer extinguir-la. La obra poética d'en Romeu Burguera en llengua mallorquina, és forsa notable y existeix a Sivilla a la Biblioteca Colombina. Conté diversos titols, de tema relligiós, essent el principal la versió de la Biblia posada en vers. Estan en un codix, incomplet, del sigle XIV. Burguera morí a Pamplona l' any 1313.

BURGUESA. *Geog.* Quadra del terme de Viladecans, prov. de Barcelona. || — (SERRANIA). *Geog.* Serra del extrem S. O. de la isla de Mallorca.

BURGUET. *Geog.* Caseriu del terme de Vilallonga, prov. de Tarragona. || — Pobllet del dist. mupal. de Senterada, prov. de Lleida.

BURGUETS (Arnau). *Biog.* Insigne relligiós mallorquí, nat a mitjans del sigle XIII. A principis del XIV era provincial dels frares dominichs de la Corona d' Aragó.

BURGUNYO. *Geog.* Caseriu del terme mupal. de Alacant.

BURÍ. m. Eina de cer cantelluda y afilada a fals escaire pèl seu extrem que serveix als gravadors pera ratllar els metalls o 'l boix. **Buril.** || m. *Ter. Art. y of.* Escarpre de més gruix que ampliaria, usada

pels manyans. || Barreta de cer capsada de un tall en un cap y un manech tornejat de fusta; és eina de gravador. **Buril**.

BURIÀS. m. *Ter*. Verga.

BURILADA. f. Cop de burí, ratlla feta ab ell. **Burilada**.

BURILADOR. m. Qui fa buris, o bé 'ls usa pèls seus treballs. **Burilador**.

BURILAR. v. a. Obrir o gravar ab el burí figures o adorns. **Burilar**.

BURINA. f. Bulla.

BURINAR. v. n. BAMBOLEJAR. || v. a. *Ter*. Furgar la terra ab el morro; se diu dels animals. **Hozar**.

BURINEIG. m. *Ter*. Pluja menuda y suau. **Llovizna**.

BURINEJAR. v. n. *Ter*. PLOVISCAR.

BURINOR. m. BUNIÓ.

BURINOT. m. *Entom*. Insecte ab ales, d'una polsada de llarch, cendrós y

ab unes clapes negres que representen una calavera.

Quan vola sempre brunzeix. **Abejarrón**, **abejorro**. || Abella bórda que no

travalla, persegueix a les altres y menja la mel. **Abejón**, **zángano**. || *Met*. lhome

massa sofert. **Borricón**, **borricote**. || Home de poca

formalitat. **Tararira**, **botarate**. || *Met*. loch entre

tres posats en fila, un dels quals, colocat al mitj ab

les mans juntes devant de la boca, fa un soroll semblant al del burinot, y

entretinent aixís als altres dos, procura donar-los boletes y evitar les

d'ells. **Abejón**. || — CISTELLA: BURINOT, 5.

BURJASSOT. *Geog*. Poble de la prov., bisb. y partit jud. de Valencia; és estació de F. C. y té 3,988 habitants.

BURLA. f. Mofa, burla, escarnio, Irrisíón. || Engany. **Burla**. || Xasco. **Burla**. || Faula, rondalla, quíento de velles. **Conseja**.

BURLA AB DANY NO FA L'ANY. *Ref*. Dóna a entendre que les burles perjudicials duren poch temps. **Burla con daño no cumple el año**.

DE BURLES. m. adv. En broma. **De burlas, de burlitas**.

DEIXA LA BURLA QUAN MÉS T'AGRADI. *Ref*. Dóna a entendre qu' un seguit de burles vè a parar en disgustos y enfados. **A la burla dejarla cuando más agrada**.

ÈSSER LA BURLA. fr. *Ser el hazmerreir*.

FER BURLA. fr. BURLARSE.

FORA BURLES. *Expr*. De bó. **De veras**.

LES BURLES SE TORNEN O PASSEN A VERES. *Ref*. Denota la discreció o prudència que 's deu tindre al fer burles pera que no siguin ofensives. **A las burlas así vé á ellas, que no te salgan á veras**.

LES BURLES SON CÒM LES PROFESSONS, QUE TORNEN ALLÀ D'ONT SURTEN. fr. Vol dir que qui 's burla d' un altre s' exposa a que també 's burlin d' ell. **Donde las dan, las toman**.

NO HI HÁ PIJOR BURLA QUE LA VERDADERA. *Ref*. Aconsella qu' entre bromes no 's descobreixin els defectes o faltes. **No hay peor burla que la verdadera**.

PER BURLA. m. adv. **Escarnecidamente**.

TINDRE MALES BURLES. fr. Enfadarse aviat, ser poch sofert. **Tener malas burlas; no consentir cosquillas**.

BURLAR. v. a. Frustrar. **Burlar**. || Enganyar. **Burlar**. || Desprejar. **Burlar**. || Xasquejar. **Zumbar**, **chasquear**, **burlar**. || AVERGONYIR.

TOT BURLANT BURLANT. *Loc. jam*. Tot bromejant. **Burla burlando**.

BURLARSE. v. r. Mofarse, burlarse. || Escarnir. **Escarnecer**, **burlarse**.

ABANS NO 'T BURLIS D' ALGÚ, MIRA BÈ QUI ETS TÚ. *Ref*. Reprén al qui tè les meteixes faltes que reprén en els altres. **Reprende vicios ajenos quien está lleno de ellos; todos somos hijos de Adán; dese una vuelta á la redonda**.

BURLARSE DEL MORT Y DE QUI 'L VETLLA, O DE LA PROFESSÓ. fr. *Met*. No fer cas de les repremsíons, ni de lo que dirán. **Tañe el esquilón y duermen los toros al zon**.

NO 'T BURLIS DELS MÈUS DOLS, QUE QUAN ELS MEUS SERÁN VELLIS ELS TEUS SERAN NOUS. *Ref*. Reprén als que 's burlen de les desgracies agenes que probablement han de sofrir els també. **Hoy por mi mañana por ti; no te alegres de mi duelo, que cuando el mio será viejo el tuyo será nuevo**.

BURLAT, DA. p. p. **Burlado**.

BURLERÍA. f. *Ant*. **Burla**.

BURLESCAMENT. adv. m. **Burlescamente**, o á lo burlesco, o á lo bufón.

BURLESCH, CA. adj. S' aplica al estil jocós o festiu. **Jocoso**, **burlesco**, **festivo**.

BURLETA. m. Qui té costum de burlarse dels altres. **Burlón**.

BURLÓ. m. y *Ant*. **Burleta**.

BURLOT. m. Qui es objecte de la burla dels altres. **Hazmerreir**.

BURMANIÀCEES. f. pl. *Bot*. Plantes herbàcees, de fulla estreta y punxaguda, del tipo burmania de la familia de les mocotiledónees, originaries de les regions tropicals del antich continent: s' aclimaten a la banda de la costa.

BURÓT. m. Nóm despectiu que s' aplica als guarda-portes o guarda consums. **Guardapuertas**, **consumero**.

BURQUE. m. *Ant*. **BUCH**, 1.

BURRA. f. La femella del burro. **Asna**, **burra**, **borrica**. || **SOMERA**. || f. *Fig. y fam*. La dona treballadora, que resisteix ab energia els afans y les fatigues. || Dona presumida, ignorant y sens instrucció. **Burra**.

A LA BURRA QU' ESTÁ PRENYADA FESLA ANAR BEN CARREGADA. *Ref*. Contra 'ls que donen més feina a qui 'n tè ja massa. **A la borrica arrodillada doblarle la carga**.

BURRA DE BALÁAM. *Hist*. En els llibres de certs rabins jueus, s' afirma que va ésser una de les deu criatures privilegiades, criades per Déu al acabar el sissé dia, la que va dur la llenya pera el sacrifici de Isaach, y la que ha de servir al Mesies, pera cabalgar-la el dia de sa triomfal tornada.

BURRADA. f. Colla de burros. **Burrada**. || **Necat**. **Burrada**. || Al joeh del burro, solo, manilla y alguns altres, jugades que 's fan contra llei. **Renuncio**, **burrada**.

FER BURRADA. fr. A alguns jochs de cartes no servir del coll que 's juga tenintne. Aquesta falta tè la seua pena, ja sigui per malícia, ja per descuit. **Renunciar**.

¡BURRANGU! interj. D' extranyesa o admiració. ¡Cáspita! ¡caramba! ¡zap!

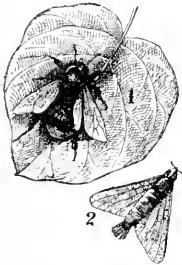
BURRÁS. m. aum. **Borricón**, **borricote**.

BURRET, A. m. y f. dim. **Borriquillo**.

BURRIACH. *Geog*. Castell enrunat que hi há demunt d' Argentona, al bell cim de la serra, prov. de Barcelona.

BURRIANA. *Geog*. Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Nules; és a la vora del riu Sech de Bechí, no gaire lluny del mar; té estació de F.-C. y 15,164 hab.

BURRICADA. f. **BURRADA**, 2.

1, Burinot negre de camp;
2, burinot ros

BURRICAL. adj. Cosa pertanyent al ase. **Jumentil, borrical.**

BURRICALENT. m. adv. A cavall d' un burro. **Pollinalmente, asnalmente.**

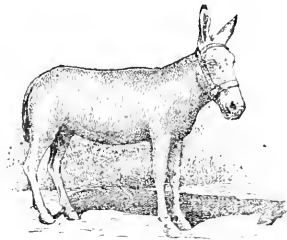
BURRICÀM. m. BURRADA, 1.

BURRICO. m. BURRO, 2.

BURRIOL. *Geog.* Arrabal de Serinyà, prov. de Girona.

BURRIQUET, A. m. y f. dim. **Borriquillo, borriquito.**

BURRO. m. Animal dels més pacients, servicials y profitosos a l' home. **Asno, burro, jumento.** || *Ictiol.*

Burro

Nòm vulgar de un peix del gènere *Gobius*. **Pez del diablo.**

|| *Met.* Ignorant

o de poch seny.

Asno, burro. ||

Eina pera es-

calfar llits. ||

ASE, 3. || *Nàut.*

Cada un dels

dos caps de cor-

da que servei-

xen pera mane-

jar-la verga mit-

jana y subjec-

tar el car. **Bu-**

rrro. || Al torn de seda, la roda de fusta dentada que mou a totes les altres. **Burro.** || Joch de cartes en que se 'n donen tres a cada un dels companys, éssent trunfo la que queda demunt després de donades: guanya 'l qui fá més bases. **Burro.** || Qui no fá base en aquest joch. **Burro.**

BURRO CARREGAT DE LLETRES. *Loc. fam.* Qui ha estudiat molt y no sab valerse'n, o té poch discerniment. **Burro cargado de letras.**

BURRO DE CAP A PEUS. *Loc.* Molt tonto. **Tonto de capirote ó de cuatro suelas.**

BURRO DE CINIA O DE TRAGI O GUIXER. *Loc.* Qui té un excés de feina. **Borricón.**

BURRO GUIXETER. *Ter.* BURRO DE GUIXAIRE.

BURRO EUGASSER: ASE EUGASSER.

CARREGAR'HO TOT AL BURRO. *fr. Met.* A LA BURRA QU' ESTÀ PRENYADA, etc.

COLLA DE BURROS: BURRADA, 1.

EL BURRO DEL TRAGINER SEMPRE VA DEVANT. *Expr. fam.* Nota al que s' anomena avans d' un altre o que pren el primer lloch. *El ruin delante; el burro delante para que no se espante.*

EL BURRO Y L'IGNORANT SON FILLS DE COSINS GERMANS. *Ref.* Denota que l' ignorancia és molt despreciable. *El rústico y el borrico nacieron de un mismo parto.*

ÉS CÒM ELS BURROS D' URGEL, QUE 'N VEIENT LA CÀRREGA JA SUEN. *Ref.* Se diu dels que 's cansen ab poch treball. *El ruin buey holgando se descuerna; el perro de Juan Denteja, que antes que le den se queja; es de casta de Pedro Tierno, que se desoatilla durmiendo.*

MANADA DE BURROS: BURRADA, 1.

TROÇ DE BURRO. *Expr. fam. met.* Se diu d' aquell qui és molt tonto y ignorant. *Rocin, tontazo, ignorantón.*

BURTINA O BORTINE. *Geog. ant.* Nòm d' Almu-dévar, prov. d' Osca, en temps dels romans.

BURXA. f. Eina de ferro pera remenar el foch. **Hurgón, hurgonero, pincho.** || La que usen els burros pera examinar les càrregues. **Aguja, pincho.**

BURXA D' ESCOPETA. BAQUETA.

BURXADA. f. Cop de burxa, ganivet, espasa o estoch. **Pinchazo, estocada.** || La ferida que resulta de ella. **Estocada.**

BURXAR. v. a. Remenar ab la burxa. **Hurgar.** || Punxar o ferir ab alguna eina de punxa. **Pinchar.**

BURXAT, DA. p. p. Pinchado.

BURXETA. f. dim. Pinchoncillo. || **BOTAFOCH,** 1.

BURXÓ. m. BURXA, 1

BURXONET m. dim. de burxó. **Pinchito.** || Planta de jardí. **Caléndula, maravilla.**

BUS. m. *Ter.* Boix de la cotilla.

FER EL BUS. *fr.* Adular fingint humilitat. **Hacer el buzo.**

BUSA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Navel, prov. de Lleida. || — (SERRES DE). *Orog.* En el terme del poble del meteix nòm.

BUSA (Gabriel). *Biog.* Frare de l' ordre de predicadors, que va publicar l' any 1507, a Barcelona, el primer vocabulari català-llatí y llatí-català que s'ha estampat. Va sortir de les premses del provensal Carles Amorós y forma un volúm en foli de unes dues-centes cinquanta planes en lletra gòtica. L' obra, avui raríssima, està calcada del vocabulari castellà-llatí del gramàtic Nebrixa, quins preliminars porta elegantment traduïts al català.

BUSAROCA. *Ornit.* Vegis BISAROCA, MILANA.

BUSAROLA. f. y

BUSAYNES. f. pl *Aut.* ALOPECIA.

BUSCA. f. BRUSCA. || *Ter.* Bastonet pera senyalar les lletres als nois. **Puntero.** || *Ter.* BROCA, 3. || f. AGULLA.

EN BUSCA. m. adv. *En demanda.*

BUSCA FRESSES. *fr. Fam.* BUSCA RAONS.

BUSCAGATOSÉS. m. Vago, gandul, desenferrat. **Vago, holgazán, zángano.**

BUSCALAVIDA. m. Se diu de la persona molt diligent en procurar la seua subsistència y la de la seua família per tots els medis lícits. **Buscavidas.**

ÉS UN BÚSCALA. *fr.* Se sol dir d' aquella persona que se la sab buscar, és dir, que se sab entendre y arreglar pera viure bè. **Buscavidas.**

BUSCALL. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Les Angles, depart. dels Pirineus Orientals.

BUSCAR. v. a. Cercar ab diligència pera trovar alguna cosa. **Buscar.**

BUSCAR EL FILL, O 'L FILL DEL TONTO. *fr. Met. fam.* Quedarse al últim pera aprofitarse dels desperdicis dels altres. *Quedarse a la espiga.*

QUI BUSCA TROVA. *Ref.* Denota que regularment se consegueix lo que 's desitja, quan s' hi posa molt de empenyo. *Quien busca halla.*

BUSCARLA. *Ornit.* V. ESPANTA CAÇADORS.

BUSCARÓS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Capmany, prov de Girona. || Veinat del terme de La Estrada, dist. mupal. d' Agullana, prov. de Girona. || Veinat de Serinyà, prov. de Girona.

BUSCARRAONS. m. Amich de buscar bronquina. **Buscarruidos, pendenciero, quimerista.**

BUSCI. f. *Nàut. ant.* Nau de costats tan pronunciat que tenia gaire bé forma de bòta. Segons les seues dimensions comptava el nombre de pals, tenint les majors fins a tres entenes. **Buscia, buscio.** || *Ter. nàut.* S' aplica el nòm de *Busci*, a algunes petites embarcacions usades pera la pesca.

BUSEU. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Badent, prov. de Lleida.

BUSNAGA. f. *Ter.* MOCA DE PEIX.

BUSÓ. m. *Ant.* COËT.

BUSQUETA. f. *Ornit. ter.* Ab aquest nòm se designen varies especies d' aucells del gènere *sybia*. **REYETÓ, TAJARETA, MOSQUETA.** || — ROSSINOLENCA. Aucell de bosch molt semblant al taiarol, pero més petit. *Curruca charlatadora.*

BUSQUETS Y TORROJA (Marsal). *Biog.* Va néixer a Reus l' any 1832. Laboriosíssim traductor de obres ingleses y franceses, aixis històriques com literaries. Va escriure en importants periòdics del

seu temps y va fer algunes obres dramàtiques en castellà y català, havent estat afortunat en les darreres. Va morir l' any 1878. Hi há hagut altres dos escriptors del mateix cognòm, pero cap d' ells va tindre importància: *Modest*, germà del anterior, y *Modest Busquets y Oliva*, fill d' aquest últim; abds eren de Reus. El darrer va morir mólt jove a Barcelona.

Busso

BUSSAL m. *Ter.* BADOCH, BABAU.

BUSSO m. Nadador que va per dintre de l' aigua y 'n treu els objectes que hi hi al fons. **Buzo**. || *Ant.* BRUIXOLA. || Arma usada als temps antics pera defensa de les places fortes. **Busaco**. || *Zool.* Aus de presa, buteonines de la familia de les falcóni-

des, d' ales amples y llargues, y la qua poch menys que quadrada. N' hi ha diferents especies. Les més conegudes a la regió pirenenca son de plomall fosch. **Buzo**.

BUSSÓ m. Forat per ont se tiren les cartes pera 'l correu. **Buzón**.

BUSSOT. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Jijona; és al peu d' un turó, no gaire lluny del mar y té 1,359 hab.

BUSTIA. f. *Ant.* Caixaeta ont s' hi posava l' almoïna que s' arrepiegava. **Cepillo, caja**.

BUSTO m. Estatua feta sols desde 'l pit en amunt. **Busto**. || Parlant d' escuts d' armes, el cap d' un home o d' una dona sense braços y ab sols lo que hi há desde 'l cap fins al pit: quan és de perfil se deu expressar. **Busto**. || — **GEMINAT**. *Escult.* El que té dues cares, que representen a voltes el mateix personatge, o diferents en altres, colocats d' espatlla, formant un sol contorn unit a la banda superior del cap.

BUTAROLA. (V. BOTAROLA).

BUTEGA. f. *Ter.* BOTIGA, MAGATSEM.

BUTIFARRA. f. Budell plé de carn o altra vianda. **Morcilla**.

BUTIFARRES DE SERVAR. *Ter.* Les qu' están fetes de manera qua 's puguin conservar sense florirse ni passarse.

FER BUTIFARRES DE LA SANCH D' ALGÜ. fr. RENTARSE AB LA SANCH D' ALGÜ.

BUTIFARRA. *Met.* Terme ibisench que s' aplica a qui aparenta saver mólt y sab poch. **PATUM**. || — (CAP DE). *Hidrog.* Cap de la costa S.E. de la illa de Menorca.

BUTIFARRÓ m. Llóch ont s' hi penjen les butifarres.

BUTIFARRER m. Mena d' aspi que serveix pera penjar les butifarres. **Morcillero**.

BUTIFARRETA m. dim. Butifarra prima. **Taragana**.

BUTIFARRÓ m. dim. Butifarra petita. **Morcillita**.

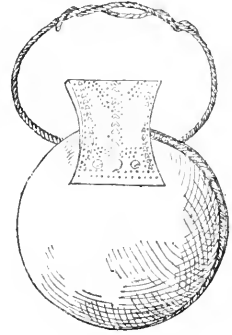
BUTIGOY m. *Ter.* Mesura de ví que 's divideix en dues mitjeres. **Porrón**.

BULETO m. Creu o diploma que dona 'l Papa. **Buleto**.

BUTLLA. f. Lletres apostóliques despalxades per la Curia romana que contenen alguna gracia o proviència. **Bula**. || Segell de plóm, que ab filalls de seda, penja de certs documents pontificis. Té per una banda en relleu el nòm del Papa, y per l' altra les testes dels apóstols Sant Pere y Sant Pau. **Sello de**

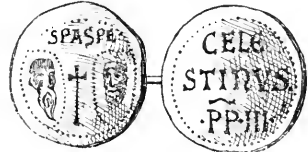
Bula. Als documents que 'l porten se 'ls anomena *Bulla plumbea*. || En temps del predomini de Roma, s' anomenava aixis la joia que portaven al coll els fills de families de la noblesa, fíus qu' estaven a l' etat de vestir la toga.

Tarquino *el Vell*, va ordenar que 'ls joves patricis, portessin al coll, un anell d' or anomenat butlla, fet en forma de cor, pera esmentarlos que havien de tindre prudencia y valor. Aquest joíell servia també com a símbol de victoria. **Bula**. || La taca de porqueria que queda en la camisa. **Palomino** || — **DE CARN**. La en que 'l Papa concedeix als que tenen la de la Creuada el poder menjar carn els dies prohibits, exceptuats alguns. **Bula de carnes**. || — **DE COMPOSICIÓ**. La que

Butlla d' or romana

dona 'l comissari de la Creuada als que posseeixen béns d' altres quan no 'ls hi consta qui n' és l' amo, y per ella 's compón ab dit comissari. **Bula de composició**. || — **DE DIFUNTS**. La en que, mitjansant la paga de certa quantitat, se aplica indulgencia plenaria a l' ànima de la persona a quin nòm s' extén. **Bula de difuntos**. || — **DE LA CENA**. La que 's llegeix cada any el Dijous Sant devant del Papa. Conté moltes excomunicions contra 'ls heretges desobedients a la Santa Sede y contra 'ls que restrenyen o perturban la jurisdicció eclesiástica, ab molts casos reservats. No és admesa a França, y totes les demés nacions l' examinen avans d' admétrela pera veure si conté alguna cosa contra les llivretats de l' Iglesia galicana, y ab sols que s' hi digui *proprio motu* n' hi ha prou pera que se li negui l' entrada. A Espanya les examinava 'l Concell, y si trovava inconvenient se pregava a la Santa Sede, quedant sense efecte. **Bula de la cena**. || — **DE LA CREUADA**. La en que 'l Papa concedeix indulgencia als que fan caritat per la guerra contra infírels. **Bula de la Cruzada**.

Segell de butlla pontificia

TINDRE BUTLLA DE FERRO. fr. *Met. fam.* Pensar algú que tot li és lícit. **Tener butla para todo**.

BUTLLAIRE m. Comissionat pera repartir les butlles. **Butlero**.

BUTLLARI m. Colecció de butlles. **Bulario**.

BUTLLETA. f. Papeleta ab la que 's permet poder entrar lliurement en algun llóch. **Boleta, cedullilla**. || Llenqueta de paper ab que 's dona algún avis. **Papeleta**. || **BOLETA**.

BUTLLETÍ m. Bitllet de comunió. **Cédu'a de comunió**. || Publicació periódica destinada a tractar d' assumptes especials, com: *de comers, medicina y cirurgia, administració*, etc. **Boletín**.

BUTLLOFA. f. La pell que s' aisa plena d' humor aiguós. **Ampolla, vejiga**. || La que fá una cremadura. **Quemadura**. || *Met. fam.* Mentida. **Bola, grilla**.

BUTLLOFAR. v. a. Ferse butllofes al cós. També s' usa com reciproc. **Ampollar, levantar ampollas**. || Quan se fan a l' aigua. **Burbujear**.

BUTLLOFASSA. f. aum. Butllofa gran. **Ronchón**.

BUTLLOFAT, DA. p. p. Ampollado.

BUTLLOFETA. m. dim. *Vejiguilla, vejigüela, ampolleta.*

BUTNADA. f. *Ter.* MOCA DE PEIX.

BUTNÉ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Gósol, prov. de Lleida.

BUTS. m. *Ant.* De cop, a la una. De golpe, á la vez.

BUTSENIT. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Montgai, prov. de Lleida. || Caseriu del dist. mupal. de Lleida.

BUTSINAR. v. a. y

BUTSINEJAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Rondinar.**

BUTXACA. f. Mena de saquet que 's porta cusit al gech, a la levita, a les calses, etc. **Bolsillo.** || La que porten les dones cusida o sobreposada a les faldilles. **Faltriquera.** || pl. *Met.* Home descuidat y fluix. **Vainazas.**

ANAR FORT O CALENT DE BUTXACA. fr. Tindre y gastar molts diners. *Ir de fuerte.*

CÓM SI HO TINGUÉS A LA BUTXACA. *Loc. fam.* Tindre completa seguretat de lograr alguna cosa. *Tener como en la bolsa.*

ESCURAR LA BUTXACA A ALGÜ. fr. Portársen'hi tots els diners. *Mondar.*

ESPOLSAR O DEIXAR A ALGÜ NET DE BUTXACA. fr. *Met. fam.* Guanyar'li tots els diners al joch. *Dejar á alguno en buenas noches.*

GRATARSE LA BUTXACA. fr. *Fam.* Treure diners. *Rascarse la faltriquera, y se sol afehir: pelo arriba.*

NO FICARSE RES A LA BUTXACA. *Loc. fam.* Fer alguna cosa sense interés. *No meterse o echarse nada en la bolsa.*

PAGAR DE LA SEUA BUTXACA. fr. Pagar alguna cosa ab els seus diners. *Pagar de su bolsillo.*

QUEDAR ESCURAT DE BUTXACA. fr. Quedar sense diners. *Quedar limpio.*

SANGRAR LA BUTXACA. fr. *Met. fam.* Imposar alguna pena pecuniaria. *Castigar en la bolsa.*

TINDRE A ALGÜ A LA BUTXACA. fr. *Met.* Tindre prou infimitat ab algü pera fer'li fer lo que se li demana. *Tener de la oreja, ser dueño del cuchillón, del hato, de los cubos.*

BUTXACÓ. m. dim. **Bolsillo.**

BUTXAQUETA. f. dim. **Bolsillito, faltriquerita.**

BUTXERQUES. *Geog.* Aldea del terme de Vilallonga, prov. d' Alacant.

BUTXÍ. m. **BOTXI.**

BUTXINEJAR. v. a. Fer patir, martirisar a algü. **Martirizar.**

BUTXINEJAT, DA. adj. **Martirizado.**

BUVOR. m. *Ter.* BAF.

BUYAL. m. *Ant.* FORAT, CLARABOIA.

BUYDAR. v. a. Desembrassar alguna cosa de lo que tenia dins. **Vaciar.** || Fer alguna figura de guix o de metall fós en motllos buits. **Vaciar.** || Treure l' aigua d' algü lloch. **Agotar.** || Llenzar lo que hi há dins d' un got, gerro, etc. **Verter, vaciar.**

BUYDAR'HO TOT. fr. Dir tot lo que un sab. *Echar, vaciarse.*

BUYDOR. f. Qualitat de lo qu' és buit. **Vaciedad, vacio.**

BUYNA. f. *Ter.* Excrement del bestiar boví. **Boniga.**

BUYR. v. a. *Ant.* **Abuyr, abundar.**

BUYRACH. m. Capsa pera portar les fletxes. **Aljaba, carcaj.** || Cuiro pera embolicar les broques o les verguetes de vesch. **Cuero.** || Cuiro en que 'ls sastre hi claven les agulles de cusir. **Acerico.**

BUYT, DA. adj. Lo que no hi há res dins. **Vacio.**

|| Lo que no t'és res per la part de sota. **Hueco, vacio.**

|| L' espai que queda desocupat per haverne tret lo que hi havia. **Vacio.** || La concavitat desocupada que hi há dins d' algunes coses. **Hueco, cavidad, vacio.** || L' espai en que no hi há res, com entre dues cases, sota d' un arch de pont, etc. **Hueco, claro.**

ANAR DE BUYT. fr. Se aplica als carruatges y a les besties que van sense càrrega. *Ir de vacio.*

UNA BUYDA. fr. *Naut.* Intèrval entre dues onades fortes quan la mar vé grossa. **Una vacia.**

BUYTRE. m. **Ornit.**

Voltor, au de presa de dos a tres peus d' alsaria, de vol pesat y color negre. Se nodreix de cadavres, vivint en tribu ab els aucells de la seua especie. **Buitre.**

BUZGARRA. *Geog.* Caseriu del terme de Quesa, prov. de Valencia.

Buytre

Joseph A. Clavé (1824-1874)
pág. 400

Lluís Collado
pág. 419

Joseph Corolen y Inglada (1839-1895)
pág. 469

Rupert Chapi (1851-1909)
pág. 385

Pau Claris (M. en 1641)
pág. 397

Antoni Despuig y Dameto
(1745-1813) pág. 561

Miquel Domenech y Vaciana (1816-1878)
pág. 599

Francesch Domingo y Garriga
(1841-1881) pág. 600

Manel Durán y Bas (1823-1907)
pág. 611

Manel de Cabanyes (1808-1833)
pág. 282

Calixt III (M. en 1458)
pág. 296

Damià Campeny (1771-1855)
pág. 306

Antoni de Capmany y de Montpalau
(1742-1813) pág. 326

Pere Caro, Marqués de la Romana
(1761-1811) pág. 341

Narcís Carbó y de Aloy (1826-1890)
pág. 332

Rafael de Casanova (1714)
pág. 351

Joseph Castell y Comas (1808-1850)
pág. 360

Gabriel Ciscar y Ciscar (1769-1829)
pág. 392

C. És la tercera lletra del nostre Abecé. Se pronuncia tenint la boca regularment oberta, els llabris en la posició corresponent a la obertura vocal, la llengua aderida per la part posterior als caixals de dalt y l' vel del paladar alsat. En tal disposició ls membres del aparat vocal, se dona sortida al aire, pega aquést en el paladar, y al pegar y separarse les barres, se produeix el só palatal *c*.

Aquesta lletra conserva l' valor de palatal devant les vocal *a, o, u*; mes, devant les *e, i* el modifica, convertintlo en dental-llingual-xiulant. Aquesr doble valor que s' atribueix a la lletra *c* és un inconvenient pera la escriptura, per la raó de no haver 'hi una llei que l' aboni, y perque 's confón la *c* en tal cas ab la *s* suáu.

C. Lletra que a la numeració romana val per cent. Algúns diuen que té tal valor, perque la C en cert modo és la L doble [invertida, y com la L val cinquanta, dues vegades cinquanta fan cent. La C val per cent mil, com totes les lletres de la numeració romana valen mil vegades més, quan té dessobre una ratlla horitzontal. Repetida, combinada ab altres lletres, y girada al revés, representa diferents valors, com: CC, doscents; XC, noranta; CID, mil; IC, cinchcents. **C.**

CA. m. GOS. || *Expr. fam.* Lo meteix que no. No.

CA MAJOR. m. *Astron.* Constelació del hemisferi austral. **Can mayor.**

CA QUE CAÇA ESQUIROLS. *Ardero.*

CA RABIÓS NO CONEIX AL SEU AMO. *Ref.* Aconsella que no s' apuri al qu' está enfadat, perque com ha perdut el seny és molt arriscat, puig no coneix ni respecta a ningú. *El perro con rabia à su amo muerde; el can con rabia à su dueño vuelve la cara.*

CANS AB CANS NO 'S MOSSEGUEN. *Ref.* Denota que 'ls d' unes meteixes inclinacions o costúms regularment sempre s' avenen. *De corsario à corsario no se pierden sino los barriles.*

A CA GROS NO CAL DIRLI QUITXO. *Ref.* Ensenya que l' home experimental y judiciós és molt difícil d' enganyar. *A perro viejo no hay tus tus.*

CÓM UN CA BASTONEJAT O SANAT DE FRESCH. *Expr.* Vol dir qu' algú se 'n va molt depressa d' algú hóch ressentit o cremat per alguna cosa. *Como perro con veiga, con cencerro, con maza ó con cuerno.*

CONTENT COM UN CA AB UN OS. *Expr.* Alegre, content. *Como una pascua.*

EL CA QUE BÈ LLADRA, BÈ GUARDA LA CASA. *Ref.* Denota que la severitat dels amos evita sempre 'ls excessos de la familia. *Perro que mucho ladra bien guarda la casa.*

MÈS LLADRA 'L CA QUAN MÈS PÒR HÀ. *Ref.* Más ladra el perro cuando ladra de miedo.

NO PER TU SINO PÈL PÀ MENEJA LA CUA 'L CA. *Ref.* Menea la cola el can, no por ti sino por el pan.

QUI VOL BÈ A BERTRAN, VOL BÈ ALS SEUS CANS. *Ref.* Dóna a entendre que l' qui vol bè a algú, el vol també igualment a totes les seues coses. *Quien bien quiere à Beltrán, bien quiere à su can.*

QUAN ELS CANS LLADREN ALGUNA COSA SENTEN. *Ref.* Ab que 's significa que quan se diu alguna cosa sol haver 'hi algún fonament. *Cuando el rio suena agua lleva.*

SI VOLS QUE 'T SEGUEIXI 'L CA, TÍRALI PÀ. *Ref.* ¿Quieres que te siga el can? Dale pan.

CABA (Ignasi La). *Biog.* LACABA.

CABACÈS. *Geog.* Poble de la provincia de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora del riu Montsant y té 890 hab.

CABACET. m. *Ant.* Peça de la armadura antiga que cubria l' cap. **Capacete, celada.**

CABAL. adj. Just, conforme al pes, nombre y mesura. Justo, exacto, **cabal.** || Cumpert, sencer, perfect. **Cuadrado, cabal, completo.** || Dit de les persones de totes prendes. **Cabal, cumplido.** || m. Lo que correspón a cada hu. **Cabal.** || Bèns, hisenda de qualsevulla mena. **Medios, caudal, capa.** || La quantitat que concedeix el pare al fill y l' amo al esclau. **Peculio, pegujal.** || *Ant.* CAPITAL || Diner deixat a guany. **Cabal.** || *Fam.* Abundancia de bèns o hisenda. **Sebo.** || pl. Géneros. **Caudales.**

CABAL DE GUERRA. fr. *Caudal de guerra.*

ESTAR CABALS. fr. Ésser iguals. *Estar cabales.*

FER CABAL. fr. FER CAS.

FER CABAL D' ALGUNA COSA. fr. Apreciarla. *Hacer caudal de alguna cosa.*

POCH CABAL, MALA VENTURA. *Ref.* S' aplica al qui té poch y encara ab penes y treballs. *Poca lana y esa entre zarzas.*

QUEDAR EN EL SEU CABAL. fr. Quedar en pau, sense perdre ni guanyar. *Quedar en paz.*

QUI PAGA LO QUE DEU, FA CABAL PÈL SEU HERÈU. *Ref.* Aconsella pagar ab promptitut lo que 's deu pera juir ab tranquil·litat de lo que queda. *Paga lo que debes, sabrás lo que tienes.*

CÁBALA. f. Superstició ab que 'ls jueús ab anagrames y diverses combinacions de paraules y lletres de la Sagrada Escrip·tura pretenen averiguar els seus sentits y misteris. **Cábala.** || *Fam.* Negociació secreta y artificiosa. **Cábala.** || Tradició oral qu' entre 'ls jueús explicava y fixava l' sentit de la Sagrada Escrip·tura, ja en lo moral y práctic·h, ja en lo místich y especulatiu. **Cábala.**

CABALER. A. m. y f. La persona que negocia. Negociante. || Germá del heréu d' una casa. **Segundón.**

CABALET. m. dim. **Caudalejo.**

CABALETA. f. *Mús.* Frase curta d' una cadencia periódica y moviment animat ab que acaven quasi tots els duos, tercetos y altres peces d' ópera. **Cabaleta.**

CABALÍSSIM. A. adj. sup. Cabalísimo.

CABALÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Cabalísimamente.

CABALISTA. m. El qui professa la cábala. **Cabalista.** || Intrigant, fals, artificiós. **Cabalista.**

Segell de Cabacés

CABALÍSTICH, CA. adj. Lo que pertany a la càbala. Cabalístic.

CABALMENT. adv. m. Justa, precisa, concisament. Por sus cabales, cabalmente.

CABALÓ. m. dim. CABALET.

CABALÓS, A. adj. Acapdalat. **Acaudalado, caudaloso** || CAUDALÓS, PROFITÓS, CABAL, UMPLEERT.

CABALLERA. *Geog.* Poble pertanyent al ajunt. de Freixenet, prov. de Girona.

CABALLERA (Serra). *Orog.* Serra que s'extén entre Ripoll y Ribes, separant la conca del Ter de la del Fresser.

CABALLERA ALTA. *Geog.* Caseriu del dist. municipal d'Oden, prov. de Lleida.

CABALLÓN. *Orog.* Montanya que hi há entre la riera d'Algemesi y 'l riu Jicar, a la partió dels part. jud. de Carlet y Chiva, prov. de Valencia.

CABANA. f. CABANYA.

CABANABONA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora del riu Llobregós y té 342 hab.

CABANASSA (La). *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Montlluís; és a la vora del riu Tet y té 222 hab.

Alexandre Cabanel

CABANEL (Alexandre).

Biog. Remarcable pintor francès, que va ésser deixeble de Picot. Va néixer a Montpeller en 1821, y va morir en 1889. Entre 'ls quadros de Cabanel, hi figuren el de la *Agnia de Crist, Jesús al Pretori*, que li va valdre 'l premi de pensionat a Roma; la *Mort de Moisés, la Magdalena arrepen-tida, el Naixement de Venus y la Mort de Francesca de Rimini*. Fou afecte al

moviment literari provençal, havent pertenescut a algunes de les corporacions establertes a Montpeller.

CABANELLAS Y CLAVERA (Miquel). *Biog.* Metge mallorquí. Nat a la Pobra l'any 1760. Mort a Madrid en 1830. Inspector general d'epidemies en els regnes de Valencia y de Murcia. Sub-inspector de medicina y cirurgia de Madrid. És interessant la seua producció d'escriptor epidemòlech, reduida a set publicacions, de les quals resulta ésser en Cabanelles un dels metges més avensats del seu temps. En la epidemia de febre groga soferta a Sevilla l'any 1800, va fer experiments en la seua propia persona «para comprobar la virtud de los gases ácido-minerales, contra las semillas ó gérmenes de dicha enfermedad». Citarem, dels seus escrits: *Ciencia de la vida ó discurso fisiológico sobre la doctrina Browniana* (Cartagena, 1802), obra anterior a la del famós Bichat. El Dr. Hulmann va impugnarla. — *Memoria para introducir en España las fumigaciones de Guiton de Morveau, con motivo del contagio de Cartagena*. Estampada a Madrid l'any 1805, per ordre del Govern.

Segell de Cabanelles

CABANELLES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres. Té agregats els pobles de Caixás, Espinavesa, La-Estela, Sant Martí Sasserres y Vilademines, tenint entre tots 1,039 hab. || — (COLLADA DE). Prop de Prats de Molló, en el caní d'eix poble a Sant Guillem de Combret (1,125 m.).

CABANES (Francisco de). *Biog.* Militar que va néixer a Solsona l'any 1781. Va anar a la expedició contra Mahó y a la campanya de Portugal. Va arri-

var a capità per la guerra de la Independència y 'l 1814 era brigadier, havent sigut que'e d'Estat Major del exèrcit d'operacions. L'any 1833 era mariscal. Va escriure interessants estudis sobre la guerra de la Independència y va traduir algunes obres militars. Va establir a Espanya 'l servei regular de viatges en diligència, comensat a Catalunya l'any 1817, topant y venent moltes contrarietats, y va estudiar la possibilitat de la navegació del Tajo desde Aranjuez a Lisboa, morint a Madrid l'any 1834.

— (PERE). *Biog.* Artista valencià del segle XV. Pol considerársel com un dels millors pintors del seu temps, enamorat del art italià. Entre 1493 y 1394 pintava 'l magnífich retaule de la capella de la Diputació o Generalitat de Valencia, una de les millors obres valencianes d'aquella centuria. L'any 1506 acabava 'l retaule principal de la iglesia de Jesús. L'any 1528 era elegit conseller de la seua ciutat nadiua y 'l 1538 encare seguia pintant. L'Ajuntament de Valencia conserva d'ell una preciosa taula d'estil italià, representant *La Cena*. Un germà seu, Martí Cabanes, era també pintor, mes no se'n coneix cap quadro ni's tenen notícies de si valia poch o molt com artista.

CABANES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. judicial de Figueres. Té 874 hab. || Vila de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; és dalt d'un turó y té 3,694 hab.

CABANILLES (Joseph). *Biog.* Famós mestre organer del segle XVII. L'any 1670 exercia 'l seu art a la catedral de la Seu d'Urgell. Sembla qu'era, ademés, compositor molt distingit. — Se cita un altre mestre (vegis CAVANILLES) que tal vegada sigui aquest meteix.

CABANNES (Les). *Geog.* Població de la Catalunya Francesa, al depart. de 'l Ariège, situada a 533 metres d'altitud.

CABANYA. f. Caseta rústega. **Cabaña.** || f. Al joch de billar l'espai comprés entre la barana y la ratlla desde ont se fa la surtida. **Cabaña, casa.**

CABANYAL. *Geog.* Barri del dist. mupal. de Valencia.

CABANYES (Joaquim). *Biog.* Coronel de artilleria, individu de la Academia de Belles Arts de Barcelona y vocal de la Comissió de Monuments. Conreuava la pintura y fou un bon paisatgista. Va morir l'any 1876.

— (MANEL DE). *Biog.* Poeta notable, fill de Vilanova y Geltrú, nat l'any 1808. Era llicenciat en dret, mes no va exercir la seua carrera, haventse dedicat a la literatura. Ha estat un dels catalans que millor han escrit en castellà, empró sense deixar de ésser català per la concisió de la frase; segóms Quintana en Cabanyes era 'l millor poeta d'Espanya. Va morir jove, l'any 1833. Després d'un llarch oblit, are de poch anys se li ha fet justícia; la seua estàtua honora 'l frontis de la Biblioteca-Museu Balaguer, a Vilanova. Vegis *lámina sola de retratos*, lletra C.

CABANYES. *Geog.* Poble del dist. municipal de Sant Fost de Capcentelles, prov. de Barcelona.

CABANYES DEL PENADÉS (Les). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadés. Té 379 habitants.

CABARRÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Noves, prov. de Lleida.

CABÁS. m. Mena de senalla de llata de palma o

Segell de Cabanes

Segell de Cabanyes

espart ab dues anses a la vora. **Esportillo, capazo.** || *Met.* Abundó, còm: *Mamarse un cabás d'indulgències.* **Montón, mundo, infinidad.**

A CABASSOS Y A CABASSADES. m. adv. Ab molta abundó. *A fanegas, á montones.*

FIGAR AL CABÁS. fr. *Encapazar, encapachar.*

TRAGINAR ALGUNA COSA AB CABASSOS. *Loc. Esportlear.*

CABASPRE (Joan). *Biog.* Savi mallorquí, Doctor en drets y distingit defensor de'n Ramón Lluís. L'any 1508 va entrar de mestre de doctrina lulliana en el Estudi General de Mallorca, havent tingut per deixeble al famós Nicolau Pax. Mereixia bona opinió al rei Ferrán el *Catòlic*. Les poques obres que va escriure han esdevingut molt rares. Va morir a Palma en l'any 1529.

CABASSADA. m. Lo que cap dins d'un cabás. **Capazo.**

CABASSÁS. m. anm. **Esportón.**

CABASSAT. f. CABASSADA.

CABASSATGE. m. *Ant.* Dret que's pagava per cap. **Cabezaje.**

CABASSET. m. dim. **Esportillo, cenacho.**

CABECILLA. m. Cap de partida aixecada ab armes. **Cabecilla.** || **CAPITOST.**

CABELL. m. El pel del cap. **Cabello, pelo.** || El que cau dret del front. **Copete.**

AFEINAR, ROLLAR ELS CABELLS. fr. *Ant.* Caragolarlos. *Encrespar, rizar ensortijar el cabello.*

AGAFARSE PÈLS CABELLS. fr. **AGAFARSE, I.**

AGAFARSE PER UN CABELL. fr. *Met.* Váldres d'algún pretext molt irivol *Asirse, agarrarse de un cabello.*

ALLISAR ELS CABELLS. fr. Passar lleugerament la pinta o cosa equivalenta pera deixarlos plans. *Traspinar.*

ANAR A ESTIRA CABELLS. fr. Se diu quan se llença una cosa ont hi há moltes criatures juntes pera que l'agali qui primer pugui. *Andar á la rebatiña.*

ARRENCARSE 'LS CABELLS. fr. Demostrar estar molt enfadat. *Palear.*

ARRUFARSE 'LS CABELLS. fr. Posarse drets per efecte d'espant u horror. *Espeluznarse.*

BANYES Y CABELLS BLANCS NO SURTEN PÈLS ANYS. *Ref.* Que s'entén en sentit natural. *Canas y cuernos no son de vejez.*

BUFAR CABELL. fr. Ceremonia que usen els nois pera assegurar que no fallarán a lo que han pactat y convingut, especialment quan fan barates. *Pelitos ó pelillos á la mar.*

CABELL AFEGIT O POSTÍS. *Cabello postizo.*

CABELLS ARRUFATS O ERISSATS. *Cabello rizado.*

CABELLS BLANCS. *Canas.*

CABELLS CARAGOLATS. Quan ho son naturalment. *Cabello ensortijado ó crespo.* || Artificialment. *Cabello rizado.*

CABELL CASTANY. El que té l'color de castanya. *Cabello castaño.*

CABELLS D'ÀNGEL. Conlitora feta d'una carabassa quin interior se deslá en fils molt prims a manera de cabells. *Cabellos de ángel.*

CABELLS DESFETS. *Melena.*

CABELLS EMBULLATS. *Cabello enmarañado.*

CABELLS ENTRUNYELLATS. *Cabello crespo, ensortijado.*

CABELL GRIS. El mitj blanc y mitj negre o castany. *Cabello entrecano.*

CABELL NATURAL. El que no es postís. *Pelo propio.* **CABELL ROS, CABELL POLLÓS.** *Ref.* Denota que dit cabell crfa polls. *So el cabelito rabio, buen piojo rabudo.*

CRJAR CABELLS. fr. *Encabellecerse.*

EMBULLAR ELS CABELLS. fr. Embolicarlos, desordenarlos. *Despeinar.*

ESCLARIR ELS CABELLS. fr. Demobullarlos ab l'escarpidor. *Escarmenar el pelo.*

NO SURTIR ELS CABELLS BLANCS DEBADES. fr. Manifesta l'efecte de la etat o dels treballs d'alguna persona. *No se van los dtas en balde.*

PARTIR UN CABELL AL AIRE. fr. *Met.* Ésser molt viu, ésser astut. *Partir ó hender un cabello en el aire ó por medio; cortar un pelo en el aire.* || ÉSSER MÉS VIU QUE LA TINYA.

POSAR CABELLS BLANCS. fr. *Encanecer.*

ROIG DE CABELLS. Qui l'tè roig. *Pelirrojo.*

ROS DE CABELLS. Qui l'tè ros. *Pelirrobio.*

SORTIR CABELLS BLANCS ABANS DE TEMPS. fr. *Floreecer la almendra.*

TALLAR ELS CABELLS. fr. *Cortar el pelo.*

TIRAR O PORTAR PÈLS CABELLS. fr. Aplicar alguna autoritat o sentència que no vè prou al cas. *Traer por los cabellos.*

CABELLERA. f. El conjunt de cabells. **Cabellera.** **CABELLERA DE BERENICE.** Nòm que doná l'astro-nòm Conón a les set estrelles de prop de la qua del Lleó y que 's dona encara avui dia a aquesta constelació. *Cabellera de Bernice.*

CABELLERA DESLLIGADA: **CABELLS DESFETS.**

CABELLERA EMBULLADA. La qu'está mal pentinada. *Greña.*

CABELLERA DE LA REINA. f. *Bot.* Planta perenne, rastrera, molt comuna als jardins; té les fulles llargarudes, rodones y moltsudes; les flors vermelles, y tenen la propietat de tancar-se lora del sol. *Bazazur.*

CABELLET. m. dim. **Cabellito, pelillo.**

CABELLS. m. pl. *Bot.* **PELS.**

CABELLS DE LA MARE DE DEU. *Bot.* **PELS DE FARIGOLA.**

CABELLUT, DA. adj. Qui té l'cabell molt llarch. També s'aplica a algunes plantes y fruites, còm: *panotxes,* etc. **Melenudo, cabelludo.** || Que té la cliu molt llarga. **Cerrejoso.**

CABÈS. m. *Ant.* **BALONA.** || **COLL DE CAMISA.**

QUI NO TÈ SINO UN CABÈS, MALALT AL DISSAPTE ÉS. *Ref.* Denota quan bó es tindre 'l necessari pera viure bè. *Quien no tiene más que una camisa, cada sábado tiene mal día; quien no tiene más que una toca, malos edisantos toma.*

CABESSA. f. *Bot.* La cebeta que fan a les arrels varies plantes, còm: *lliris, francesilles,* etc. **Cebolleta, cebolla.** || *Ant.* **CAP.**

CABESSA D'ALLS. *Cabeza de ajos.*

CABESSADES. f. pl. S'usa sols ab el verb donar. **DONAR CABESSADES.** fr. *Naut.* **CABESSEJAR.**

CABESSAR. v. II. Fer cabesses les plantes. **Concrear.**

CABESSAT, DA. p. p. **Concreado.**

CABESSEIG. m. y

CABESSEJABENT. m. *Naut.* La acció y efecte de cabessejar la nau. **Cabeceo.**

CABESSEJAR. v. n. *Naut.* Fer la nau un moviment de proa a popa baixant y pujant alternativament l'una y l'altra. **Cabecear.**

CABESSETA. f. dim. **Cebollita.**

CABESSO. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Pinoso, prov. d'Alacant.

CABESSÓ (Mont). *Orog.* Montanya que hi há a llevant de Jijona, prov. d'Alacant.

CABESSOLS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Biar, prov. d'Alacant.

CABESSEUDES. *Bot.* Planta de la familia de les compostes. Escoba de cabezuela. || V. **BRANALLONS.**

CABESSUT, DA. adj. *Ant.* **TOSSUT.**

CABESTANY (Guillém de). *Biog.* Poeta elegant de la noblesa catalana; vivia en el sígle XII y segons sembla era natural del Rosselló. Ben escasses y poch conegudes son les seues composicions literaries y més que al seu art déu el seu renóm a la fi trágica de que, segons la tradició, va ésser causa el seu ena-

morament d'una dama, quin marit va assassinar y esquarterar al poeta. A la muller infidel li va donar a menjar, sense que ho sospités, el cor d' en Cabestany, y després presentantli 'l cap, li va revelar que era d' ell el cor que havia menjat. Y com ella confessés haverlo assaborit a plaer y jurás no volerne probar d' altre, al moment que 'l marit ofés tractava de venjarsen, ella va córrer a suicidarse.

CABESTANY. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Moncorbés, prov. de Lleida || Poble del dist. mupal. de Montoliu de Cervera, prov. de Lleida. || Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá, de quina capita dista so's uns 3 kilometres.

CABESTRERA. *f. Naut.* La unió dels caps dels filats pera pescar tunyines, anguiles, etc *Cabestrera.* || Corda qu' assegura les anses a una distancia oportuna del fons de l' aigua. *Cabestrera.*

CABET. *Ictiol.* Peix del gèneru *Trigla.* *Cabete.*

CABETA. *f. Arquít.* Motllura còncaua formada per una quartá part de la circumferencia. *Cabeta.*

CABEZAENT. *Orog.* Montanya de la prov. de València, al confi ab la de Castelló.

CABIMENT. *m.* CABUDA.

CABIRO. *m.* Fusta grossa de la tercera part de amplaria d' un tauló que serveix pera edificis y altres coses; té uns quatre o cinch metres de llarch y uns quinze centim. de gru x. *Alfagira, cabrio, cuartón.*

CABIRO (Coll del). *Orog.* Collet situat al N. E. de Pera, prov. de Girona, entre les rieres de les Escalles y d' Oix; té uns 810 met. d' altitut.

CABIROL. *m.* Isart, cabra selvatge. *Cabra montesa, gamuza, bicerra, rupicabra.*

CABIROY. *m. t. Ornít.* Aucell d' estany. *Pájaro de estanque.*

CABISGOL. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Lladurs, prov. de Lleida.

CÁBIT. *m.* Cop que una bola dóna a un' altra de ple a ple en el joch de l' anella. *Cabe.*

CÁBIT DE PALA. *Loc. met.* Ocasió impensada pera lograr alguna cosa. *Cabe de pala ó de paleta ó de á paleta.* || Sort del meleix joch, quedant la distancia d' una pala de bola a bola. *Cabe de pala ó de paleta.*

CABLE. *m.* *Naut.* *Amarra.*

GABLE, GÜMERA. *m.* *Naut.* Corda molt grossa de cent vint bracs de llargaria que serveix pera amarrar l' embarcació. *Cable.*

CABLE ELÉCTRICH O SUBMARÍ. *m.* Cordó grós que té per ànima molts filferros y que serveix pera transmetre telegrams per mar a grans distancies. *Cable eléctrico ó submarino.*

PICAR EL CABLE O 'LS CABLES. *fr. Naut.* Tallarlos ab la destal. *Picar cables.*

CABO. Classe immediatament inferior al sargento, y és el grau més baix de la milícia. *Cabo.*

CABO FURRIER; FURRIER.

QUATRE Y 'L CABO. *Expr. fam.* Denota qu' algunes coses sols costen el treball de péndreles. *Cinco y la garra.*

CABO (Francisco). *Biog.* Mestre de capella valenciá, del primer ters del segle XIX. Excelent organista. Compongué obres de molta importancia. Morí l' any 1832.

CABÓ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la vora de la riera del seu nom y té 659 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera de la prov. de Lleida; neix a la serra del Bonmort y desaigua a la vora del Segre, prop d' Organyá.

CABORCA. *f. Ant.* COVA.

CABORIA. *f.* Trencacap. *Quebradero de cabeza.*

CABORRELL. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Bellver, prop de Lleida.

CABOSSA. *Ter.* Cabota.

CABOT. *m.* *Ictiol.* Peix de 10 a 12 centimetres de longiut, de color fosch per la esquena y groch als costats, ab taques negres; de vegades taques blanques en les peces operculars; és molt comú en el Mediterrani. *Burro.*

CABOTA. *f.* La part superior y ample dels claus y dels caragols d' entornillar. *Cabeza de clavo.*

VOLER FER ENTRAR UN CLAU PER LA CABOTA. *fr. Met.* *Clavar un clavo con la cabeza.*

CABOTADA. *f.* El cop que 's dóna ab el cap. *Cabezada.*

DONAR O PEGAR CABOTADES. *fr. Fam.* PESAR FIGUES.

CABOTAR. *v. a. Art. y of.* Fer cabota a un clau, a un caragol d' entornillar o a qualsevol altre objecte semblant.

CABOTATGE. *m.* La navegació o tráfeh que 's fá sense allunyar-se gaire de la costa. *Cabotaje.*

CABRA. *f. Bot.* Nòm vulgar del bolet *Lactarius pubescens*, en algunes comarques. || *Zool.* Animal quadrúpede ab banyes y barbes, femella del mascle cabriu. *Cabra.* || *Entom.* Insecte de sis potes, semblant al poll; s' engendra a la pell, se multiplica molt, s' arrapa a les parts peludes del cós humá, y fá molta picor. *Ladilla.* || Estrella de primera magnitut. *Cabra.* || Mena de cranch de mar. *Centola.* || *Art. y of.* Aparell de fusta formant dues equis, que s' emplea pera serrar caps de fusta.

CABRA CERVAL. *Zool.* Animal que participa de les propietats de cabra y de cerv. *Cervicabra.*

CABRA DAYNA. *Zool.* DANYA.

CABRA MONTESA; CABIROL.

CABRA QUE TÈ BARBALLERES. *Marmellada.*

CARRREGAR LES CABRES A ALGÜ. *fr. Met.* Donar la culpa a qui no la té. *Echar, cargar las cabras á alguno.*

FER CABRES. *fr. Met.* Jugarse 'ls companys qui pagarà sol lo qui 'han perdut entre tots. *Echar cabras ó las cabras.*

LA CABRA AVESADA A SALTAR, SALTA Y SALTARÁ. *Ref.* Significa que cada hu obra segons el sen natural. *La cabra siempre tira al monte; el que malas mañas há, tarde ó nunca las perderá; pies que son dichos de andar, no pueden quedos estar.*

LA CABRA DE MÓN VEI TÈ MÉS LLET QUE LA MEUA. *Ref.* Reprén als envejosos, que sempre tenen per millor lo dels altres. *La gallina de mi vecina más huevos pone que la mía; la cabra de mi vecina tiene más leche que la mía.*

LA CABRA PER LA SEUA CULPA DIUEN TÈ LA CUA CURTA, O LA CABRA PELS SEUS PECATS PORTA 'LS GENOLLS PELATS. *Ref.* Significa qu' algú mereix el que l' hi haja succeit alguna cosa. *Por mis pecados ó por negros de mis pecados, pagar alguno su pecado.*

CABRA. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Vall; és a mitjorn del coll del seu uom y té 952 hab.

CABRA (Coll de). *Orog.* Coll que hi há a la serra de Comavert, entre la Conca de Barbará y 'l Camp de Tarragona.

CABRAFIGA. *f.* La figa de la cabrafiguera. *Higo silvestre.*

CABRAFIGADURA. *f. Ant.* La acció de cabrafigar. *Cabrahigadura.*

CABRAFIGAR. *v. a. Ant.* Fer enfilades de figures de la cabrafiguera y penjarles a les branques de la figuera femella, quan aquésta no 'n té prop una de mascle, pera que la segona fassi fruits assaonats y dolsos. *Cabrahigar, encabrahigar.*

Segell de Cabo

Segell de Cabra

CABRAFIGUERA. f. Figuera bòrda del gènero masculí, quin fruit no madura. **Cabrahigo.**

CABRE. v. n. Poder contenir-se una cosa dins d'un'altra o entre altres **Caber.**

HONRA Y PROFIT NO CABEN EN UN BOLSICH. *Ref.* Vol dir que generalment qui guanya molt y depressa no pot pas fer 'ho honradament. *Houra y provecho no caben en un sacco.*

NO CABRE A LA PELL. f. *Fam.* Estar molt gras. *No caber en el pellejo.*

NO CABRE A LA PELL D'ALEGRIA. i. *Met.* No *cabre de gozo, de contento.*

CABREIG. m. L'acte y efecte de cabrejar. **Cabrilleo.**

CABREJA. f. Mena de trabuch pedrer. **Cabreja.**

CABREJAR. v. n. FER CABRES. || v. a. *Naut.* Formarse ones blanques quan comensa a bufar un vent fresch. **Cabrillear.**

CABRELL. m. *Ornit.* Aucell d'estany. **Pajaro de estanque.**

CABRELLES. f. pl. Set estrelles juntes que hi há a la constelació Tauro. **Cabrillas, pléyades.**

CABRER, A. m. Pastor de cabres. **Cabrero, cabrerizo.**

CABRERA. f. La cabanya o barraca ont s'hi guarden les cabres a la nit. **Cabreriza.**

CABRERA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Igualada; té 318 hab. || Caseriu del terme de Montreal, prov. de Tarragona. || — (SANT FÉLIX DE). Poble de la prov. y

bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró; té 801 hab. || — (SANT JULIÀ DE). Caseriu agregat al poble del Corcó, prov. de Barcelona.

CABRERA (Illa de). *Geog.* Illeta a mitjorn de la de Mallorca, agregada al districte municipal de Palma.

CABRERA (Grau de). *Biog.* Poeta catalá del sigle XII, quin estudi encara no s'ha fet.

— (RAMÓN). *Biog.* Geni militar de les tristíssimes guerres civils d'Espanya durant el sigle XIX. Va néixer a Tortosa l'any 1806. Va cursar la carrera eclesiàstica y arribant a Ordres el bisbe les hi va negar per no considerar-lo prou apte pera 'l sacerdoti. Al principi de la guerra carlina va sentar plassa y, com tenia talent militar, era valent fins a la temeritat y posseïa un organisme fort a tota prova, va ascendir molt depressa. Va triomfar del exercit regular en diverses batalles y va sofrir també séries derrotes. Manifestá instints feréstechs contra 'ls presoners. Fou presa sa mare pera refrenar sa inhumanitat, y havent-la inculada, la seua crueltat

se refiná terriblement contra 'ls inelissos de tota mena que anaven a raure a les senes mans. En mitj de les seues victories y ab la seua audacia arribá a les portes de Madrid, essent el més temible dels capitosts del carlisme. Per fi, després del any 1839, derrotat pel general O'Donnell y esperonat pel comte de Luchana, després d'haver tractat inútilment de defensar a Berga, qu'era 'l darrer baluart dels carlins, va tindre de fugir a França ab les seues forces l'any 1840. Torná a vindre a Catalunya quan la guerra dels matiners (1848), mes, derrotat al Pasteral per en Nouviles, va retornar a França. Establert y casat a Londres, hi va morir l'any 1877, després d'haverlo declarat traïdor el pretendent Carles, per haver accep-

Ramón Cabrera

tat la legalitat del rei Alfons XII qui li reconegué el grau de Capitat general del exercit y els seus titols nobiliaris.

CABRERÍA. f. Casa en que s'hi ven llet de cabra. **Cabreria.** || Casa ont s'hi recullen les cabres a la nit. **Cabrería.**

CABRES. *Ter. bot.* A la Selva s'anomena aixís una mena de bolet del gènero *Lactarius.*

CABRES MORTES (Coll de). *Orog.* Entre Sant Jaume de Frontonyá y Prats de Lluçanés.

CABRESTANT. m. *Arga.* || Mena de torn vertical que s'usa a bordo pera alsar àncores, pujar mástils, etc. **Cabrestante.**

CABRETA. f. dim. **Cabrita, cabrilla.**

CABRIA. f. Torn, máquina composta de vigues que formen un àngul al que s'hi assegura una curriola pera muntar coses de molt pes. **Cabria.** || f. Entre corders corró de Justa ab quatre canals de llarch a llarch, ont s'hi ajusten les quatre cames que 's solen unir pera fer corda. **Alcachofa, galápago.** || Joch de puntals pera sostindre objectes.

CABRIANES. *Geog.* Poblel del dist. mupal. de Sallent, prov. de Barceona.

CABRIDA. f. **CABRIDA.**

CABRIDAR. v. n. Parir la cabra. **Parir la cabra.**

CABRIDET. m. dim. **Cabritillo.**

CABRIEL. *Hidrog.* Rin que forma la partió entre les provincies de Cuenca y Albacete ab la de Valencia y desaigua a la vora del Júcar, tocant a Coïrentes, dins de la darrera de dites tres provincies.

CABRILS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró; té 798 hab. Está al peu del vessant E. de la serra que limita la Costa de Llevant.

|| *Hidrog.* Riera del Conllent, pervinenta de les montanyes de Maders, reunintse a Oleta ab les aigües de la d'Evol.

CABRILLES (Serra de les). *Orog.* Serra de la vora de la riera de la Vega, al S.E. de Requena, prov. de Valencia.

CABRINETI (Joseph). *Biog.* El militar més popular de les tropes liberals de Catalunya durant la tercera guerra civil. Va néixer a Palma de Mallorca y va morir víctima de la seua temeritat, al voler entrar al poble d'Alpens, l'any 1873, essent brigader del exercit. En els últims anys de la primera guerra carlina va fer la campanya com cadet. Al any 1843 s'havia sublevat a Saragossa a favor de la Junta Central. També va pendre part a la guerra de Africa. Era incansable, valent y complidor del seu dever; per lo qual s'enduje les simpaties del element liberal aixís com les dels homens pacífichs del país.

CABRIOLA. f. Salts que fan els que ballen encruant els peus en l'aire. **Cabriola, campanela.** || Qualsevol brinco fet ab lleugeresa. **Cabriola.**

FER CABRIOLES. fr. *Dar, hacer cabriolas, cabriolar, cabriolear.*

CABRIOLÉ. m. Capot ab mánigues y valona. **Cabriolé, capingot.** || Mena de birlotxo. **Cabriolé.** || La part devantera de les diligencies y d'altres cotxes. **Cabriolé.**

CABRIOLES (Turç de). *Orog.* Alterós cim de la serralada fronterissa de la Vall d'Arán (2,475 m.).

Segell de Cabrera

Segell de Cabriels

Joseph Cabrineti

CABRIT. m. El fill de la cabra quan es petit. Cabrito.

GABRIT DE LLET. El qui mama. *Choto.*

CABRIT (Guillem). *Blog.* Vegis BASSA (GUILLEN).

CABRITA. f. Cabritilla.

CABRITAR. v. a. Cabridar.

CABRITEIG. m. Acció i efecte de saltar o fer cabrioles. Cabrilleo.

CABRITEJAR. v. n. Saltar, fer cabrioles, fer salts com les cabres. Cabrillejar.

CABRITILLA. f. Peli adobada de qualsevol animal petit, com: *cabrit, anyell*, etc. Cabritilla.

CABRIU o **CABRUM.** adj. Lo pertanyent a les cabres. Cabrio.

CABRÓ. m. Boch, Bode, cabrón. || Mena de cranch de mar, ab els ulls negres i uns pels molt forts al cap. Serveix de company i guia a la pina. Esquila, camarón, paguro. || **CRESTAT.** || *Met.* Cornut, qui consent l'adulteri de la seua muller. **Cabrón.**

CABRONADA. f. Acció infame que permet algú contra la seua honra. **Cabronada.** || Incomoditat gran. **Cabronada.**

CABRONÁS. m. aum. **Cabronazo.**

CABRONET. m. dim. **Cabroncillo.**

CABRONIL. adj. *Ant.* CABRIU.

CABRUNA. f. *Bot.* Herba. **Barba de cabra.**

CABUDA. f. Capacitat d'alguna cosa pera contenir-ne altra. **Cabida, capacidad.** || *Ant.* INTERVENCIÓ.

CABUDET. *Ictiol.* V. CABUT.

CABURIÉ (Puig de). *Orog.* Puig situat a tramontana de Talaixà, prop de la ratlla de França, prov. de Girona.

CABUSSA. f. Mena de bony o berruga que's fá als arbres. **Berrugón.**

CABUSSADOR. m. *Ant.* Qui neda sòta l'aigua. **Buzo.**

CABUSSAMENT. m. *Ant.* CABUSSÓ.

CABUSSAR. v. a. Ficar alguna cosa sòta l'aigua. **Zabullir.** || v. r. Ficar-se de cop sòta l'aigua. **Zabullirse, zambullirse, zampuzarse, chapuzarse.**

CABUSSAT, DA. p. p. **Zambullido, chapuzado.**

CABUSSÓ m. L'acte i efecte de ficar-se sòta l'aigua. **Zabullida, zambullidura, zambullida** || adj. *Ornit.* Aucell semblant a l'oca; tè l'bèch llarch, rodó, dentat i encorbat de la punta. **Mergo, cuervo marino, merganzor.**

FER UN CABUSSÓ. fr. *Dar una zambullida ò un chapuz.*

CABUSSOT. m. *Ornit.* Aucell d'aigua de que n'hi há de tres o quatre menes, pero se'n veuen poques vegades: tè les potes enderrera i és esquat, porta monyo (menys la mena més comuna qu'és la més petita), tè varis colors, pero l' que més se veu és castany del coll, i negre del pit i 's costats. **Somorgujo castaño.**

CABUT, DA. p. p. **Cabido.**

CABUT. *Ictiol.* Peix de 12 a 18 centímetres de longitud, de color roja, brillant a la esquena, rosat dels costats i platejat del ventre; al cap hi té tres ratlles grogues obliques, és poch conegut al Mediterrani. **Cabezudo, borriquete.**

CACA. *Fam.* Els excrements de les criatures. **Caca** || Paraula ab que les criatures avisen que volen fer de cos. **Caca.**

AMAGAR LA CACA. fr. *Met.* Encubrir algún defecte o vici. *Ocultar la caca.*

CACAREIG. m. La acció de cacarejar. **Cacareo**

CACAREJADOR. A. m. y f. S'aplica al gall o gallina que c'careja. **Cacareador.** || Qui pondera o exagera les accions propies. **Cacareador.**

CACAREJAR v. n. Cantar el gall o la gallina. **Ca-**

carear, cloquear || *Met.* Exagerar les propies accions. **Cacarear.**

CACAREJAT, DA. p. p. **Cacareado.**

CACÁU. m. *Bot.* Arbre d'América, de fulles llustroses, llises, dures y ovalades: les flors son grogues y vermelles, y l'fruit llarch d'uns catorse centímetres d'iguals colors que la flor y té de trenta a quaranta llevors. **Cacao.** || El fruit com una ametlla cubert d'una mena de volva prima y de color de canyella fosch; és el principal ingredient de la xocolata. **Cacao.**

EL LLOCH POBLAT DE CACÁUS. *Cacaotal.*

TINDRE MOLT DE CACÁU. fr. *Fam.* Tindre molts diners. *Ser muy rico.*

CACAUARDISTES. m. pl. Eutiquiáns del segle IV, que rebatien el concili de Calcedonia y sostenien que Déu no té més que una sola naturalesa: **Cacauardistas.**

CACAUET. m. *Bot.* Planta de la fam. de fes lleguminoses, procedenta d'América y aclimatada a Espanya, que fá un fruit que tè un gust semblant al de la ametlla. **Cacahuete.** || El fruit d'aquesta planta. **Cacahuete, mani.**

CACCACH. m. La veu natural del ánech. **Parpar.**

CACCIONDA. f. *Farm;* Píndola que's dóna contra la disenteria. **Caccionda.**

CACÍ. m. *Ictiol.* Peix de mar. **Cacín.**

CACICAT. m. Dignitat de cacich. **Cacicazgo.** || Influencia que algún polítich exerceix sobre una població, encontrada o provincia. **Cacicato, cacicazgo.**

CACICH. m. Senyor de vassalls indis. **Cacique.** || f. Qualsevulla de les persones principals d'un poble qu'exerceixen excessiva influencia en assumptes polítichs o administratius. **Cacique.**

CACIQUISME. m. *Fam.* Excessiva influencia dels cacichs polítichs. **Caciquismo.**

CACÓFACH, GA. s. Qui menja coses repugnantes al gust comú. **Cacófago.**

CACOFONIA. f. Só aspre per la concurrencia de la darrera sílaba d'una dicció ab la primera de la següent. **Cacofonia.**

CACOFÓNICH, CA. Lo que pertany a la cacofonia. **Cacofónico.**

CACOGRAFIA. f. Mai modo d'escriure, cambiant o partint malament al fi de la ratlla alguna veu o sílaba. **Cacografia.**

CACONQUIA. f. *Cir.* Alteració en la formació de les angles. **Caconiquia.**

CACOPRAGIA. f. Vici dels órguens que serveixen pera la nutrició. **Cacopragia.**

CACOQUILIA. f. *Med.* Conversió del aliment en quilo viciat, lo que causa la malaltia de la cacoquimia. **Cacoquilia.**

CACOQUIMIA. f. *Med.* Excés de mals humors. **Cacoquimia, caquexia.**

CACOQUIMICH, CA. m. Qui pateix cacoquimia. **Cacoquímico.** || *Met.* Melancólich, trist. **Cacoquímio.**

CACORAQUITIS. f. *Med.* Deformitat de la espinada. **Cacoraquitis.**

CACOSINTETON. m. Figura gramatical viciosa en que's dis'quen y trenquen les paraules. **Cacosinteton.**

CACTONITA. f. *Miner.* Pedra molt semblanta a la cornarina y que's cregué antigüament un talismán pera assegurar la victoria al qui la duya al demunt. **Cactonita.**

CAÇADOR. Cognóm. Vegis CASSADOR.

CAÇADORES. f. pl. *Entom.* Género de aranyes que no filen y agafen la presa perseguintla. **Caçadoras.**

ÇAÇ-ESCOTA. f. *Mar.* Botavara curta ab que

cacen la mitjana 'ls falutxos y altres embarcacions menors. Caza-escota.

CAÇAMOSQUES. m. *Ornit.* Aucell de bèch llarch y estret; la barra de dalt còrba cap baix y 'ls peus debèis y curts. Pel seu aspecte y costúms se sembla als papamosques. **Caçamoscas.**

CAÇAR. v. a. Buscar y perseguir els aucells y altres animals de caça. **Cazar.** || Adquirir ab destresa alguna cosa que no s'esperava. **Cazar.** || Preguntar ab molta pera que algú confessi lo que no vol. **Cazar, pescar, dar caça.** || Captivar la voluntat d'algú ab afalachs y enganys. **Cazar.** || *Naut.* Tirar les escotes o escotins de les velas pera que quedn orientades o ben presentades al vent després d'amurades. **Cazar, halar.** || *Naut.* DONAR CASSA. || Gitar, expèlir, foragitar, traure de casa, fer eixir d'una comarca. **Despedir, echar, expeler.**

CAÇAYRE, m. CAÇADOR.

CADA. Veu que junt ab un' altra paraula la determina a especie, individu o part certa, còm: *cada home, Cada.*

CADA HU. Cada persona. *Cada uno.*

CADA HU PER ONT LA ENFILA. *Ref.* Denota la tossuderia ab que 's defensa 'l parer propi. *Cada loco con su tema, y cada lobo por su senda.*

CADA HU DEL SEU NE POT FER LO QUE VOL. *Ref. fam.* Denota que qui es dueny d'alguna cosa pot disposar d'ella sense darne raó a ningú. *Cada uno puede hacer de su capa un sayo.*

CADA HU 'L QUE SIGUI SEU. *Ref.* Adverteix que ningú deu pendre lo que no li toca, ni deixar pendre lo que li pertany. *Ni hagas cohecho, ni pierdas derecho.*

CADA PUNT O INSTANT O A CADA PAS. m. adv. A cada instante, por momentos.

CADACH. m. *Bot.* GINEBRA.

CADAF. m. *Ter.* Mesura d'oli, la quarta part d'un quartí. **Cadaf.**

CADAFA. m. *Ter. y*

CADAFAL o CADAFALCH. m. CATAFAL.

CADAHÚ. pron. CADA QUAL.

CADALDÍA. adv. Cada dia.

CADAP. m. *Ter.* CADAF.

CADA QUAL. pron. CADAHÚ, CADASCÚ.

CADAQUÉS. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora del mar y té 1,693 hb.

CADARIÀNS. m. pl. Sectaris maometáns que atribueixen al home la facultat de obrar lliure e independentment. **Cadarianos.**

CADARN. m. Fluxió o destilació que cau excessivament del cap al nas, al coll o al pit. **Catarro.**

COURE O COURE 'S EL CADARN. fr. Fer tornar al seu estat normal líquits alterats pèl cadarn. *Sudar el resfriado.*

CADARNERA. f. *Ornit.* Aucell d'uns sis centímetres de llarch, la esquena fosca, el ventre blanch y 'l cap vermell fort. S'atrafessa ab el canari, y es apreciable pèl seu cant. Jilguero, colorin, pintadillo, pintacilgo.

CADARNÓS, A. m. y f. ENCADARNAT.

CADASCÚ. adj. indef. *Ter.* CADAHÚ. *Cada uno.*

CADÁVER. m. El cós mort. **Cadáver.**

CADAVÉRÍ, NA. *Zool.* Que viu sobre 'ls cadáveres. **Cadaverino.**

CADAVÉRICH, CA. adj. Pertanyent al cadáver y lo que se li sembla pel color o l'aspecte. **Cadáverico.**

CADELL. m. El gos nat de poch temps, y 'l fill petit d'alguns animals, còm: *el lleó, el llop, l'ós, etc.*

Cachorro. || Entre fusters, mena de ribot pera fer canals a la fusta. **Acanalador, avivador.** || Peça de fusta assegurada a la canal de la tramuja pera fer caure 'l gra que s'ha de moldre, y senyalar quan se para la mola. **Citola, taravilla.** || En les botes o barrils la regata o mossa out s'hi encaixa 'l cul o 'l tap, y en el bastiment de finestra les posts que 'l formen. **Gargol.** || *Ter.* El floquet que fan alguns arbres en lloch de flor. **Espiguilla, candelilla.** || Troqueta de fil o de seda. **Cadejo, cadillo.** || La unió de molts fils pera fer borles o altra cosa de passamaner. **Cadejo.** || *Maquin.* Peça de forma un poch còrba, destinada a encaixar ab les dents de la roda dentada pera parar el seu moviment. **Perrillo.** || *Ornit.* Insecte que obra galeries dins de terra y és molt perjudicial als sembrats. **Grillotapa.**

CADELL (Galceran). *Biog.* Capítost dels *cadells*, qui l'any 1581 desde la Cerdanya va entrar per la Vall de Querol comandant 225 homes, arribant fins a la Seu d'Urgell, essent derrotat als camps de Llers, per lo qual se 'n va tindre de tornar a França.

— (JOAN). *Biog.* Senyor feudal del castell d'Arguell, a Cerdanya, originari de Puigcerdà, qui posat al davant d'una fracció política en el sigle XVI, donà nòm al bàndol dels *cadells*, contraris o enemics d'un altre bàndol quins partidaris eren nomenats *nyerros* o *narros*. Sembla que 'ls *cadells* eren apoiats, o per lo menys ben vistos, per la noblesa, mentres que 'ls altres representaven quelcòm de l'aspiració popular. Joanot Cadell va morir l'any 1594, mes els *nyerros* y 'l *cadells* subsistien encara ben entrat el sigle XVII.

CADELL. *Ter. cntom.* Nòm que 's dóna en algunes comarques al GRILL REAL.

CADELLAR. v. a. Parir la goça, la lloba, etc. || *Met.* Anar donant més y més de sí alguna cosa. **Parir, cundir, dar de sí.**

CADELLAT, DA. p. p. Parido.

CADELLET. m. dim. Cachorrillo, cachorrillo.

CADELLS. m. pl. Bàndols que hi hagué a Catalunya durant el sigle XVI, contraris als *narros*. **Cadells.**

CADELLS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les zigofilácees, quins fruits petits, ovalats y plens de pels forts, s'arrapen a la roba. **Abrojos.** || Els fruits de la mateixa planta. **Abrojos.** || També 's dóna aquest nòm a dos altres plantes de la familia de les umbilíferes. **Cadillos, Guijones.**

CADENA. f. La filera de moltes anelles enllaçades l'una ab l'altra. **Cadena.** || La serie o continuació de fets o coses materials, còm: *una cadena de desgracies.* **Cadena.** || En les contrades, cert moviment que 's forma donantse tres vegades la mà ab varies postures, que se'n diu *cadena simple*; y la que's forma donantse cinch vegades les mans se 'n diu *doble*. **Cadena.** || L'urdid del teler. **Urdimbre, cadena.** || El conjunt de presidaris quan van a cumplir la pena. **Cadena.** || Mida qu'usen els enginyers pera amidar distancies. **Cadena.** || L'enllaç de vigues juntades pèls caps. **Cadena.** || La d'or. **Soguilla.** || *Met.* Subgecció. **Cadena**

CADENAIRE. m. Qui fá cadenes. **Eslabonador.**

CADENASSA. f. aum. **Cadenón.**

CADENAT, DA. m. PANY, 6

CADENCIA. f. L'armonia que resulta del nombre y disposició de les sílabes. **Cadencia.** || *Mús.* Cert acabament del cant; totes y cada una de les parts de la peça dividida en períodes. **Cadencia.** || *Re't.* Se diu de les frases y períodes sonors y ab armonia v'gorosa. **Cadencia.** || La prosa o parlar afectat ab la mida del vers. **Cadencia.**

PARLAR AB CADENCIA. fr. Parlar en prosa afectant la mida del vers. **Hablar con cadencia.**

CADENCIÓS, SA. adj. Lo que té cadencia. **Cadencioso.**

Segell de Cadaqués

CADENETA. f. dim. *Cadenilla, cadenita.* || Entre cusidores, treball fet ab fil o seda en figura de cadena. *Cadeneta.* || La que 's posa per adorno a les guarnicions. *Cadenilla.*

CADENOT. m. *Naut.* En l'acceptió vulgar, encara que de forma particular, la que subjecta la vigota inferior d' un obench gros al costat de la nau. *Cadena.*

CADERA. f. Costat. *Cadera.*

OS DE LA CADERA. *Cia.*

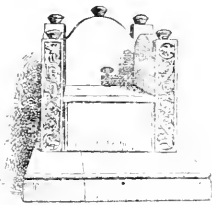
CADERATGE. m. Conjunt que formen les dues caderes d' una persona i més particularment d' una dona. *Caderas.*

CADET. m. El soldat noble o distingit que serveix en algun regiment aspirant a ésser oficial. *Cadete.* || Alumne d' algun col·legi militar. *Cadete.*

CADETADA. f. Acció d' cadet. *Cadetada.*

CADÍ. m. Entre turcs i moros, jutge de causes civils. *Cadí.*

CADÍ (Serra de). *Orog.* Serra que divideix les aigües del Segre de les de la Vansa, en el conll de les províncies de Barcelona, Girona i Lleida, i quin puig més enlairat és el de la Canal Baridana, que 's trova a 2,678 met. d'altitud. || — (VALL DE). *Orog.* A mitjorn y ponent dels cims del Canigó, en sa part superior hi hà 'ls estanyo s dels que s' origina el riu de Cadí.

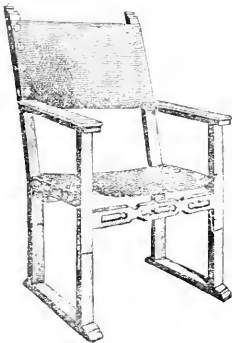
Cadiira episcopal de la catedral de Girona

CADIF. m. pl. *Ter.* Nòm donat a una tela grollera de llana.

CADÍNS. m. pl. Drap groller de llana. *Cadiz.*

CADIRA. f. Seti ab respallera pera una persona sola. *Silla.* || La de parir. *Puesto.*

CADIRA DE BRAÇOS. La que té respallera y apoio pera posar'hi els braços. *Silla de brazos, sillón.*

Cadiira dels bisbes de Vich (s'igle xv). — Museu de Vich

CADIRA DE FLAUTA. *Ter.* CAD.RAD'ESTISORA.

CADIRA MITJANA. La qu' és un poch més petita que les comunes. *Silla baja.*

CADIRA DE REPÓS. La de més comoditat. *Silla polltrona.*

CADIREs DE COR. El conjunt d'elles. *Silleria.*

S' HI PODEN LLOGAR CADIREs. *Loc. fam.* Denota 'l mòlt gust ab que 's podria estar a alguna part pera veure o escoltar alguna cosa. *Se puede pagar dinero.*

CADIRAIRE. (V. CADIRER).

CADIRASSA. f. aum. *Sillón.*

CADIRAT. m. Conjunt de cadires del cor d' una iglesia o bè d' una sala o cambra. *Silleria.*

CADIRER. m. Qui fá o ven cadires. *Sillero.*

CADIRETA. f. dim. *Sillica, sillita.* || Assento que formen entre dos agafantse de les mans. *Silla de la reina.* || Parlant d' òrgues, aquella part que té diferents registres inferiors ont seu l' organista. *Silla del òrgano.* || Peça ont descansa l' eix. *Silleta, soporte.* || *Art. y of.* Peça ont hi descansa 'l cap del arbre de ferro d' un embarrat.

CADISSADELITES adj. pl. Sectaris mussulmans

que s' inclinen a l' estoicisme y fugen de les festes y diversions. Esindien indistintament l' *Evangeli* y 'l *Corán.* *Cadizadelitas.*

CADISSOS. m. pl. CADINS

CADMI. m. Metall blanc en un poch blavench, brillant y mòlt semblant al estany, dúctil y fácil de ésser convertit en fulls. Els minerals que 'l contenen son poch abundants y se 'l trova ordinariament ab el zench. *Cadmio.*

CADMIA. f. Òxit de zench sublimat durant la fundició d' aquest metall y que portia ordinariament en si meteix òxit de cadmi. *Cadmia.* || Per extensió 's designa ab aquest nòm qualsevulla sublimació metálica adherida a una xemeneia o a la volta d' un forn. *Cadmia.*

CADOLLA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Senterada, prov. de Lleida.

CADUCAMENT. adv. m. Débilment. *Caducamente.* || m. L'estat de caduch. *Caducuez, caducamiento.*

CADUCAR. v. n. CADUQUEJAR.

CADUCAR EL LLEGAT, FIDEICOMÍS, etc. fr. *For.* Extingir-se per falta d' hereus *Caducar el legado, el fideicomiso,* etc.

CADUCARSE. v. r. CADUQUEJAR.

CADUCAT, DA. p. p. CADUQUEJAT.

CADUCATS. m. pl. *For.* Bèns vacants qu' adquireix l' Estat per falta d' hereus. *Caducados.*

CADUCÈU. m. Verga que porta Mercuri, a la que hi há enroscades dues serps. Era símbol de la pau. *Caduceo.*

CADUCH, CA. adj. Decaigut per la vellesa. *Caduco.* || Poch durable. *Perecedero, caduco, transitorio.* ETAT CADUCA. *Caducuez.*

CADUCITAT. f. *For.* La qualitat que fá caducar alguna cosa. *Caducidad.*

CADUF. m. *Ter. y*

CADÚFOL. m. *Ter.* CATÚFOL.

CADUQUEJAR. v. n. Obrar o parlar sense concert per causa de la mòlta etat. *Caducar, chocheat.* || Perdre la sena força, per falta d' us o per altra raó, un decret o instrument públich. *Caducar.* || fig. Arruinar-se o acabarse alguna cosa per antiga y gastada *Caducar.*

CADUQUESA. f. ETAT CADUCA.

CAEDÍS, SA. adj. *Ant.* Primparat, que fácilment cau. *Caedizo.*

CAF. adj. *Ant.* Nombre senar. **Impar, non.** || CÀMFORA.

CAFARÓ. m. *Ter.* TAFANER.

CAFÉ. m. Llevor petita, de la cual, torrada y molta, se 'n fá una beguda que facilita la digestió. **Café.** || Casa pública destinada a conversar, divertir-se, beure café y altres líquits. **Café.** || La beguda preparada ab dita llevor. **Café.**

CAFEÏNA. f. *Quim.* Un dels dos principis de la llevor del café, que 's desenrotlla per la torrefacció y que, si 's deixa cremar massa, desapareix per la carbonisació. **Cafeina.**

CAFETAL. m. Llòch de mòlts arbres que produeixen el café. **Cafetal.**

CAFETER, A. m. Qui ven café. **Cafetero.**

CAFETERA. f. L' eina en que 's prepara la beguda nomenada café. **Cafetera.**

CÁFILA. f. Munió de persones, de besties o de coses. **Cáfila.**

CAFÍS o CAFITS. m. Mesura de quaranta celemins a Aragó y quaranta quatre a Valencia. || *Met.* MÓLT. || Cahíz.

CAFRE. m. Natural de la costa d' África envers el cap de Bona Esperança. **Cafre.** || *Met.* BÀRBARO, CRUEL, SELVATGE.

CAGACALCES. m. Cobart, poruch, pusilánim. **Cagón.** || *Met.* L' home que 's deixa governar fàcilment. **Bragazas.**

CAGADA. f. CAGARADA || *Met.* Acció ridícula o de un èxit infelís. **Agada.**

CAGADET. m. dim. **Cagadillo, cagadito.**

CAGADOR. A. m. y f. CAGANER.

CAGADORA. f. BASSA, I.

CAGAFERRO m. L' escuma del ferro y d' altres metalls. || Desferres del carbó y del ferro combinades per l' acció del foch de la fornal. Escoria, cagafierro, mocos de herrero.

CAGALLÓ. m. El fem dur que fan el matxo, el cavall y altres animals grossos. **Cagajón.** || El de la cabra, anyell y altre bestiar petit. **Cagarruta.**

CAGAMANECHS. *Ornit.* Aucell del género saxicola que s' alimenta d' insectes. COBIT DE PIT ROIG.

CAGAMENT. m. *Ant.* CAGADA.

CAGAMOTXO. *Bot.* Planta de la família de les euforbiácees.

CAGANUJA. f. *Bot.* LLETATRESA.

CAGANELL (Riera de). *Hidrog.* Neix a la Creu de Tenes, terme de la parroquia de Ripoll, prov. de Girona, y desaigna a la vora del Ter, un kilòmetre més avall de Ripoll.

CAGANER. A. m. y f. Qui caga molt sovint. **Cagón, cagador.** || *Met.* Cobart. **Cagón, caco.** || Mesquí, escás. **Roñoso, mezquino, menguado, agarrado.**

CAGANERÍA. f. *Met.* Poquetat, miseria. **Roñería, mezquindad.**

CAGANIU. m. *Ornit.* L' aucell que neix el derrer de la cria. **Postrero.**

CAGAR. v. a. Vuïdar el ventre, fer de còs. **Cagar.** || Dels aucells se diu: *tullir.* || *Met.* Deslluir, tirar a perdre alguna cosa. **Cagar, manchar, afeiar.**

CAGARLA BEN AMARGA. *Loc. fam.* Costar una cosa més de lo que val o exposarse a algún perill. *Ya te costará la torta un pan.*

CAGAR EL TIÓ. Diversió de nois el vespre de Nadal, que consisteix en pegar bastonades a un tió posat a la vora del foch y sota o darrera del qual una mà llença dolços y lleminadures. *Hacer cagar al nochebueno.*

CAGARSE DE PÒR. fr. Tindre una pòr extraordinària. *Ciscarse de miedo*

DONAR UNA AGLÀ PERA FER CAGAR UN ROURE. *Ref. AGLÀ.*

CAGARADA. f. Lo que 's fá cada vegada que 's va de còs. **Agada, caca.**

CAGARINA. m. *Met.* CAGACALSES. || f. pl. Corripes, flux de ventre. **Cagadera.**

SEMBLA QUE TINGUI CAGARINES. *Loc. fam.* S' aplica al que va molt depressa. *Parce que ha comido cazueta.*

CAGAROT. m. CAGANER.

CAGARRET. m. dim. **Pequeño cagajón.**

CAGARRO. m. **Cagalló, Cagajón.**

CAGARSE. v. r. Escapárseli a algú la caguera **Ciscarse.**

CAGAT, DA. p. p. **Cagado.** || m. CAGANER, MESQUÍ.

ÉS UN CAGAT. *Loc. fam.* És un cobart. *Es un cagado, un cagón, un gallina.*

CAGAYRE. m. **Cagón.**

CAGIGAR. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Cuart.

CAGÓ, NA. adj. Aquell que va de ventre molt sovint. **Cagón.** || *Fig. y fam.* Aquell qu' és poruch y cobart. **Cagón.**

CAGUERA. f. Ganes d' anar de còs. **Necesidad.**

CAGUERRI. m. CAGANER, 2. || *Vulgarment també 's diu: jés un caguerris!* pera significar que s' és molt poruch o cobart.

CAGUETES. f. pl. CAGARINA.

CAHENT. p. a. Lo que amenassa ruína. **Cadente.**

CAHER. v. n. *Ant.* CAURE.

CAIMARÍ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Selva (Mallorca).

CAIMARIS (Miquel Eugeni). *Biog.* Metge, escriptor y poeta distingit, nat a Ciutadella de Menorca l' any 1826. Al acabar la carrera ja tenia guanyat un nòm honrós. Tant bè conreuá la ciencia com la literatura, havent ajudat al insigne Pifer er quan treballava en els volums relatius a Catalunya, de l' obra *Recuerdos y bellezas de España.* Les llengües llatina, francesa y castellana li servien igualment que la nadiua pera ses galanes poesies. En el diari *El Barcelonés*, del any 1847, hi va publicar son notable estudi: *La fisiologia del amor*, tractat fisiològich moral d' aquest sentiment.

CAIRE. m. CANTELL.

CAIRELL. *Bot.* Planta de la família de les poligonees, que creix als camps de montanya.

CAIRELLS. m. *Bot.* Planta de la fam. de les haloràgees; se cria als estanyes y aigües mortes dels rius; fá les flors blanques y un fruit una mica més gros que una avellana, quina lleovar és farinosa y menjivola. **Abrojo ó castaño de agua.**

CAIRETES. f. *Ter.* GUIXES.

CAIRÓ. m. *Art. y Of.* Peça cuita de terra pera enrajolar. N' hi han de fins, mitjans y gruixuts. **Baldosa, ladrillo.**

CAÍS. *Geog.* Barri del terme de Villalonga, prov. de Alacant.

CAITIÜ. adj. *Ant.* DOLENT.

CAIXA. f. Capsa gran de fusta més llarga que ampla, ab una tapa plana assegurada ab frontisses. **Arca.** || A les tresorerías y cases de comers la peça pera rebre, guardar y entregar el diner. **Caja.** || Oficina pública de corrèus ont hi porten les cartes de alguns pobles pera enviarles a llurs destinsos. **Caja.** || Entre estampers caixó ab moltes separacions, ont s' hi posen les lletres per classes. **Caja.** || La paret de rajoles pera resguard de les canonades o' obra pera pas d' aigues. **Atarjea, atarjia.** || La part del cotxe ont les persones van assegudes y a cubert. **Caja.** || La de morts. **Ataúd, caja de muertos.** || La d' alguna peça d' artilleria. **Cañera.** || f. El piló ont cau la farina quan surt de la mola. **Alguarin.** || Clós de fusta que tapa les rodes d' una transmissió; parets de fusta que guarden el mecanisme d' un engranatge. || Base vuida d' una construcció qualsevol. || — DE BOMBES. f. Separació que 's fá al voltant del pal major y dels canóns de les bombes pera guardarlos de la pressió de la càrrega. **Caja de bombas.** || — DE GROS. Lloch pera tenir la sorra y el ciment barrejat pera fer mosaich. || — DE NUVIA. La que plena de roba 's donava a les nuyies; n' hi havia de molt ben treballades per dintre y per fora. **Arca de novia.** || — DE PONT. Qualsevol dels caixóns calafatejats y surants que 's posen sota les plauxes e' calafat. **Cañón de suspender.** || — DE SUSPENDRE. f. Màquina composta de dos caixóns que 's posen un a cada costat del barco pera aguantarlo en l' aire. També 's diu *cameil, Camello.*

EN CAIXA OBERTA 'L JUST HI PECA. *Ref.* LA OCASÓ FA 'L LLADRE.

ÉSSER CAIXA TANCADA. fr. Se diu de les persones o coses no conegudes. *Arca cerrada.*

TREURE A ALGU A SO DE CAIXES DESTREMPADES. *Loc. fam.* Despedir ab publicitat y estrèpit a algú de una casa, emplen o càrrech. *Echar con cajas destempladas.*

CAIXA DEL MORO. *Arqueol.* Nòm ab que 's desig-

na un dolmen situat al terme de Llauró al Vallès pir.

CAIXABANCH. m. Caixa pera guardar'hi la roba. Arca. || Banch, l'asseïto del qual es una caixa com els de les iglésies y cases nobles. **Cajabanco.**

CAIXAL. m. Cada una de les dents del derrerera que molen el menjar. Muela. || pl. *Met.* LLAGADA. || Punxes en forma de dents de serra que 's fan als vestits, a les rodes, etc. Diante.

CAIXAL DEL SENY. El que surt qu'un ja es gran derrerera de tots els altres. *Cordal, muela del juicio.*

TINDRE CAIXALS. fr. *Met. fam.* Ésser mòl difícil una cosa. *Tener uñas ó pelos.* || Ésser algú difícil d'enganyar. *Tener colmillos.*

CAIXAL Y ESTRADÉ (Joseph). *Biog.* Famós bisbe de la Seu d'Urgell. Va néixer al Vilosell l'any 1803, y va morir a Roma l'1877, després d'haver prés part a la derrerera guerra civil a favor del pretendent Carles de Borbó. Havia sigut catequètic de Sagrada Escripura a la Universitat de Cervera abans d'ésser canonge de Tarragona. Al any 1853 va passar a ocupar la Seu bisbal d'Urgell y el co-principat de Andorra. Es autor de dues obres religioses: una en llatí (*Veni mecum pii*, etc.

Joseph Caixal y Estradé

1856), y l'altra en castellà: *Luchas del alma con Dios.*

CAIXALADA. f. L'acte de mossegar. **Mordisco, mordiscón, tarascada.** || Boci de pá o porció curta d'un altre aliment que 's pren entre les hores del menjar. **Bocado, bocadillo.** || El troç que 's separa d'alguna cosa ab les dents. **Mordiscón, mordisco, bocado.**

MENJARER ALGUNA COSA AB QUATRE CAIXALADES. *Loc.* Menjarsela mòlt d'pressa. *Comerse en uno o dos bocados alguna cosa.*

CAIXALADETA. f. dim. **Bocadito, bocadillo.**

CAIXALEJAR. v. a. Donar caixalades. **Mordiscar.** || **MOSEGAR.** || **PEGAR CAIXALADES.**

CAIXALEJAT, DA p. p. **Mordiscado.**

CAIXALER. m. *Ant.* Dentista. || **XARRAIRE.**

CAIXALS. f. pl. Les rajoles que queden perpendiculars formant dents pera seguir la obra. **Agrajas.**

CAIXALS DE VELLA. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les zigofilácees; és rastrea y fá un fruit rojó ab cinch punxes triangulars. **Abrojo.**

CAIXÀNS. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de la Seu d'Urgell, part. jud. de Puigcerdá; té agregat el poble de Pareres y compta 268 hab.

CAIXÁS. *Geog.* Poble agregat al ajuntament de Cabanelles, prov. de Girona. || Poble del departament dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, canló de Thuir; té 347 hab.

CAIXASSA. f. aum. **Cajón.**

CAIXER. m. Qui fa caixes. **Cajero.** || Qui té la caixa d'un tresor. **Cajero.** || El qui reb o distribueix el diner de les tresorerfes o de les cases de banca, etc. **Cajero.** || **CAIXISTA.**

CAIXETA. f. dim. **Cajita, cajilla, arquilla** || La que serveix pera recullir l'almoina. **Cepillo, cepo.**

CAIXISTA. m. Oficial d'imprenta qu'ordena les lletres pera imprimir. **Cajista.** || Qui compon les ratlles que serveixen pera fer les planes d'un llibre o les columnes d'un diari. **Cajista.**

CAIXÓ. m. dim. **CAIXETA.** || *Ant.* **ESCRIPTORI.**

CAIXONÁS. m. aum. **CAIXASSA.**

CAIXONET. m. dim. **CAIXETA.**

CAJU. m. Entre enquadernadors la rebaba o cella que treuen al ángul interior del llibre out hi encaixen els cirtróns. **Cajo.**

CÀL. Contracció de *casa el*; sempre va unit ab ofici, professió, títol o empleo del amo que l'habita, com: *a càl batlle, a càl mege.* **Casa.**

CAL BARBÉ. *Geog.* Caseriu del terme de Coll de Nargó, prov. de Lleida.

CAL BASACHS. *Geog.* Caseriu del terme de Gironella, prov. de Barcelona.

CAL MARCH. *G. og.* Caseriu d'Arabell, prov. de Lleida.

CAL PUBILL. *Geog.* Caseriu de la Cava, prov. de Lleida.

CAL RAJOLER. *Geog.* Caseriu del terme de Llisá de Vall, prov. de Barcelona.

CAL ROS. *Geog.* Caseriu de Castellar de Nucl, prov. de Barcelona.

CAL RUBIÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida, prov. de Barcelona.

CAL SAMISSÓN. *Geog.* Caseriu del terme de Fonttrubí, prov. de Barcelona.

CALA. f. Entrada petita que fa la mar dins la terra. **Cala, ensenada.** || Paper caragolat y untat ab sabó, oli, sal o altres ingredients pera fer anar de còs. **Cala.** || Desfilés posades en forma de clau que 's fiquen a una llaga o ferida pera aixugarla y no d'ixarla tancar. **Lechino, clavo, mecha.** || *Cir.* **Calador.**

CALA CODOLAR (Punta de). *Hydrog.* Cap de la banda S. E. de Formentera, Balears.

CALA FIGUERA (Cap de). *Hydrog.* Forma l'extrem ponent de la badia de Palma, isla de Mallorca.

CALABOSSO. m. Lloch segur ont 's hi tauquen els presos per delictes greus. **Calabozo.**

CALABRÉS, A. m. y f. Natural de Calabria. **Calabrés.** || adj. Lo pertanyent a Calabria. **Calabrés.** || Raím dit atxís per haver vingut de Calabria. **Calabrés.**

CALABRIA. f. Regió del regne d'Italia. **Calabria.**

CALABRIA. *Ornit.* Au aquàtica del género podiceps. **Gran somormujo.** || — **GRÓS.** Mena d'anech del género *colymbus* que s'alimenta de peixos, insectes y vegetals aquatics. **ANECH CABUSSÓ.** || — **PETIT.** Especie molt semblanta a l'anterior. || **CABUSAIRE.** **AGULLA.** **Colimbo de garganta roja.**

CALABROT. m. *Nàut.* Corda prima. **Calabrote.**

CALABROTAR. *Nàut.* Formar un cap de tres cordons, compostos cada un d'altres tres. **Acalabrotar.**

CALABRUIX O CALABRUIXÓ m. *Ter.* **CALAMARSA.**

CALABRUIXA. f. *Bot.* **ALL DE BRUIXA.**

CALABRUIXONAR. v. n. *Ter.* **CALAMARSEJAR.**

CALABUIG. *Geog.* Poble que forma part del dist. mupal. de Bàscara, prov. de Girona.

CALADA. f. *Nàut.* L'acció de calar. **Calada.** || El resultat de la pesca. **Pesca.**

BONA CALADA. fr. *Buena pesca.*

ESGUERRAR LA CALADA. fr. *Fam.* **Esbullar la mano.**

CALADRONS. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora d'un barranch y té 401 hab.

CALAF. *Biog.* Cognòm d'una familia d'artistes genteros del sigle XVI, veïns de Barcelona, dels quals n'hi há treballs firmats als llibres de passantia que guarda la Diputació barcelonina.

— (**GASPAR.**) *Biog.* Poeta m. l'iraquí. Conseller d'aquell regne l'any 1500, repr se intant als mercaders. Va ésser delegat pera informar al rei d'Aragó, per discordies hagudes al publicar a Barcelona *El Directorium* del Inquisidor Americh ab la butlla condemnatoria de les obres d'en Lull, havent conseguit el document de Saragossa (21 febrer 1503) declarant

el rei que la doctrina lulliana era molt digne d'ense-nyar-se a les Universitats del país. El poeta Calaf va ésser membre del jurat en el certamen fet a honor d'en Lull, havent 'hi llegit una excelent composició laudatoria, en mallorquí, abans del fallo.

Segell de Calaf

CALAF. *Geog.* Vila de la província de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Igualada. Té estació de F.-C., ajunt. y 1,438 habitants. És la antiga *Ascerris* dels lacetants.

CALAFAT. m. L'home qui té per ofici tancar els forats y les esclotxes de les embarcacions. Qui calafateja. **Calafate, calafateador.** || Béftim compost de pega, seu, reïna y altres ingredients pera calafatejar les naus. **Brea.**

CALAFAT (Nicolau). *Biog.* Mestre impressor mallorquí del segle XV, fill de la vila de Valldemosa. Va ésser el primer impressor de llibres establert a les illes Balears. Tenia la oficina a Miramar y treballava correcta y pulcrament. Va estampar el *Tractatus* de Gerson, un volum en quart, l'any 1485; *Devote contemplació y meditacions de la via-sacra*, l'any 1487; y *Visió delectable*, ben rares avui en dia.

CALAFATAMENT. m. L'acció de calafatejar. **Calafateria.**

CALAFATAR. v. a. *Ant.* CALAFATEJAR.

CALAFATEIG. m. L'acte de calafatejar. **Calafateo**

CALAFATEJADURA. f. Acció y efecte de calafatejar. **Calafateadura.**

CALAFATEJAR. v. a. Tapar les juntures de les posts de les naus ab estopa y una composició de cera o pega, pera que no hi entri l'aigua. **Calafatear, calafatear.**

CALAFATEJAT, DA. p. p. **Calafateado.**

ESTAR MOLT CALAFATEJAT. fr. *Met. y fam.* Estar molt atropellat y mancat de salut, sobre tot si s'és vell. *Estar hecho un cascajo.*

CALAFATÍ. m. *Mar.* Aprenent de calafat. **Calafatin.**

CALAFELL. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, part. jud. del Vendrell; té estació de F.-C. y 1,253 habitants.

CALAGUALA. f. *Ant.* Planta del Perú, d'arrel aspra y retorta, les fulles inferiors amples y les superiors estretes, la llevor molt pelifa; l'arrel és molt medicinal, resolutiva y sudorífica. **Calaguuala.**

CALAGUALA DE MONTANYA. Planta anyal de la fam. de les geraniácees, de fulles retallades y fruit llarch y p im en forma d'agulla. *Aguja de pastor, pico de cigüeña.*

CALAIRE. m. **DRAGADOR.**

CALAIX. m. Caixa sense tapar que encaixa en alguns mobles, tals com: taulas, armaris, etc., corrent avant y enrera, y serveix pera ficar 'hi coses que 's volen tindre desades. **Cajón.**

ANARSE 'N AL CALAIX. fr. *Met.* **Morirse.**

CALAIX DE SASTRE. fr. *Met.* Se diu d'aquell quin magí és plé d'idees desordenades y confoses. **Cajón de sastre.**

ÉSSER AL CALAIX. fr. *Met.* Ésser mort.

CALAIXÁS. m. aum. **Cajón grande.**

CALAIXERA. f. Mena de taula, més alta que les ordinaries, y plena de calaixos de dalt a baix. **Cómoda.**

ARREGLAR LA CALAIXERA. *Loc. fam.* Preparar les robes pera casarse. *Preparar el ajuar.*

DONAR CALAIXERES. **ARREGLAR LA CALAIXERA.**

CALAIXET. m. dim. || **CALAIXÓ.** || **CALAIXONET.** **Cañoncillo.**

CALAMANDA. f. Nóm de dona. **Calamanda.**

CALAMAR. m. *Ter. y*

CALAMARS. m. *Ictiol.* Animal semblant a la cipla; té dos ossos en figura de ganivet y un altre en figura de ploma. **Calamar, calamarejo.**

CALAMARSA. f. Pluja que 's glassa al aire y cau en grans petits. **Granizo.**

CAURE CALAMARSA. fr. **CALAMARSEJAR.**

CALAMARSADA. f. La calamarsa que cau d'una vegada. **Granizada, granizo.**

CALAMARSEJAR. v. n. **Caure calamarsa. Granizar.**

CALAMARSEJAT, DA. p. p. **Granizado.**

CALAMÁS. m. *Ant.* **CALAMARS.**

CALAMÁSTECHS. m. pl. Cadena de ferro clavada demunt de la llar del foch ab un doble ganxo pera penjar 'hi la caldera o l'olla. **LLAR.**

CALAMENS. m. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les llabiades; té moltes branques, fulles ovalades y flors formant raïms; té una olor molt agradable; és medicinal. **Calamento, calaminta, rementola.**

CALAMENTA. f. *Bot.* **CALAMENTS.**

CALAMINA. f. Mina abundant de zench en forma de pedra, de color groguench que tira a roig, y s'emplea, fonentlo ab coure, pera fer llautó y per alguns medicaments **Calamina, piedra calaminar.**

CALAMITAT. f. Desgracia, infortuni, miseria. **Calamidad.**

CALAMITES. *Orog.* Nóm que 's dona a uns clots emboscats voltats de cingleres, dessota'l Grau de Pedrís, prop de Sant Jaume de Frontanyá.

CALAMITÓS, A. adj. Infelis, desgraciat. **Calamitoso.** || Lo que causa travalls y inseries. **Calamitoso.**

CALAMITOSAMENT. adv. m. **Calamitosamente.**

CALAMITOSÍSSIM, A. adj. sup. **Calamitosísimo.**

CALANCA. *Hidrog.* Cala petita, mena d'esclotxa grossa oberta a la costa. **Caleta.**

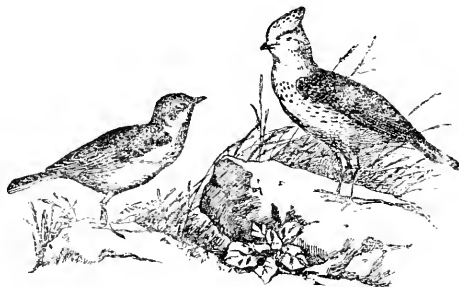
CALANDRETA. *Ornit.* **COTURRET. TERRAROL.**

Calamàstechs (segle xviii)-- Museu municipal de Barcelona.

Segell de Calafell

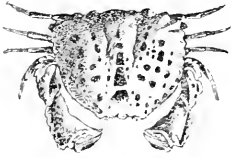
Calandria

CALANDRIA. *Ornit.* Aucell del género alauda, molt útil a la agricultura y estimat pel seu cant. **Calandria.**

CALANDRINA. *Ornit.* **CAMA ROJA. TROBAT.**

CALÁNICH. m. Nòm d'home. **Calánico.**

CALANYA. f. Casta, rassa. **Calaña.** || *Fig.* Indole, qualitat, naturalesa d'una persona o cosa. Aixís se diu: *Ésser de bona o mala calanya. Calaña.*

Calap

semblant a la granota, pero més grós. Sapo, es-cuerzo, bufo, galápagu.

CALAPET. m. dim. **Sapillo.** || *Bot.* **ALTIMIRA.**

CALAR. v. a. *Met.* Penetrar, compendre. **Calar.** || *Ant.* **BAIXAR.** || *Ant.* **CALLAR.** || *Naut.* Amainar les veles. **Amainar, calar.** || *Fam.* **Pegar, com: catati una bofetada. Pegar, dar, echar.** || m. Llòch abundant de pedra pera fer calcs. **Calar, calero.**

CALAR. v. a. Entre pescadors ficar les xarxes, les nanses, etc., al aigua pera pescar. **CALAR.**

CALAR TANTS PEUS D'AIGUA. *Naut.* Tindre la nau els mateixos peus de calat. *Catar tantos pies de agua.*

CALARSE. v. r. Menjar o beure alguna cosa. **Zampar, echarse.** || *Fam.* Posarse alguna peça de roba; y aixís se diu: *calarse'l gech. Ponerse.* || Junct ab la particula a de devant d'un infinitiu significa comensar l'acció del verb, com: *calarse a corre, a riure. Echar, ponerse.* || Entrar, ficarse a algún paratge, anar, arri-marse. **Trasladarse, meterse, arrimarse.**

CALARSE A JAURE. fr. Que a més del sentit recte significa no cuidar-se de res. *Echarse á dormir.*

CALASTÓ. m. *Ant.* **CANASTRÓ.**

CALAT. m. La quantitat amidada verticalment que la nau té esfonsada a l'aigua. **Calado.**

CALAT DE LA GRESA O D'ALEFRÍS. S'anomena aixís pera distingir-lo del anterior o verdader, el calat comptant desde la base del cós de construcció fins al plano de flotació. *Calado de alefris.*

CALAT, DA. p. p. **Calado.** || Dit de la llansa. **En-ristrada.** || m. Travall que's fa en metall, fusta, pedra y altres coses, foradantles de part a part. **Calado.**

CALATRAVA. f. *Hist.* Ordre militar de cavalleria instituida a Castella en el regnat de don Sauxo III l'any 1158. **Calatrava.**

CALATRAVENY, A. adj. Natural de Calatrava. **Calatraveño** || Pertanyent o relatiu a aquella antiga fortalesa y vila de la Manxa o al seu camp. **Calatraveño.**

CALATRAVÍ. adj. De l'ordre de Calatrava. **Calatravo.**

CALAVERA. f. El conjunt dels ossos del cap sense la carn ni la pell. **Calavera** || El conjunt dels ossos dels animals despulats de tota carn. **Esqueleto** || *Met.* Home de poch seny. **Calavera, mala cabeza.**

CALAVERADA. f. Acció d'un home de poch judici. **Calaverada, cabildada.**

FER CALAVERADES fr. Fer coses propies de qui té poch seny. *Calaverear.*

CALAVERETA. f. dim. **Calaverilla, calaverita** || *Met.* **Calaverilla.**

CALCA. f. Cada un dels llistons de fusta de mitja cana de llargaria, que'l teixidor mou alternativament ab els peus pera fer pujar y baixar la viadóra. **Cárcola.** || adj. Alguna cosa. **Alguna.** || Troç de fusta de forma especial que serveix, ab el paper de vidre al demunt, pera fregar motlures.

CALCADA. 4. *Ant.* **TREPITJADA.**

CALCAR. v. a. *Ant.* **TREPITJAR.** || Passar o picar ab una agulla o punxó els peïlls d'un dibuix pera que s'estampin a un'altra part, estergint'ho ab una munyeca de pols de carbó. **Calcar.** || Posar un troç de paper-tela demunt d'un dibuix y dibuixarlo en aquell. **Calcar.**

CALCÁREU, A. adj. Lo que té calcs o participa de ella. **Calcáreo.**

CALCEDONI, A. adj. Cosa de la Calcedonia. **Calcedonio.**

CALCEDONIA. f. Ciutat de Bitinia. **Calcedonia** || *Miner.* Pedra dura y semi-transparenta y d'un color blanch lletós; vé á ésser una mena d'ágata. **Calcedonia.**

CÁLCER. m. Vas de metall daurat, interiorment al menys, ont el capellá hi posa 'l ví que ha de consagrar al dir la missa. **Cáliz.** || Als primers temps del cristianisme els vasos sagrats eren de fusta o

El cálcer del Redemptor (Catedral de Valencia)

Cálcer de Vich

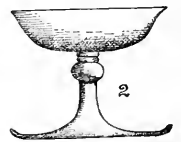
de pedra, fent los més endevant de plom, de bronze, de llautó, de vidre, de cristall, y ja desde el sigle VIII, els cálcers se feren de metalls o de pedres precioses, havent 'ni alguns també de ambre. A la Catedral de

Valencia s'hi conserva un d'aquestos vasos sagrats, ques'atribuix ésser el que va usar el Redemptor. A Catalunya, de les primeries del ús de mitjeval, se guar-

den alguns cálcers ben remarcables, essent digno d'esmentarse entr'ells, el que va pertanyer al bisbe de Vich, Sant Bernat Calvo, que ara forma part del tresor de la Catedral ausetana. || *Bot.* Coberta exterior de les flors, gaire bé sempre verda y del mateix teixit de les fulles.

1. Cálcer del sigle xu (Museu de Vich).

2. Cálcer de Sant Bernat Calvo (sigle XIII)--M.Vich.

PASSAR ELS SET CÁLCERS D'AMARGURA. fr. *Fam.* Passar tota mena de tribulacions. *Passar las de Cain.*

CALCES. f. pl. Vestidura d'home, ab dos camalls o cuixots que s'uneixen al entremitj. **Calzón, calzones.** || *Ant.* **MITJES DE SOTA.** || Entre gitano, grillóns. **Calzas.** || pl. *Ant.* **BOTINS, POLAINES.**

ABAIXAR CALCES. fr. **ABAIXAR EL CAP.**

DESFERSE LES CALCES fr. Descordarse 'ls botóns ab que s'aguanten. *Desatacarse.*

PORTAR LES CALCES. fr. *Met.* Dominar la muller al marit. *Llevar, ponerse, calzarse las bragas ó los calzones; en casa de Gonzalo más puede la gallina que el gallo.*

POSARSE LES CALCES D'ALGÜ. fr. *Met.* Governarlo, manarlo. *Calzarse á alguno.*

SABERSE CORDAR LES CALCES fr. Tindre coneixement, poderse governar sense ajuda d'altres. *Salir de mantillas ó pañales; estar criado.*

CALCÉS. m. L'extrém superior de l'arbre del barco llati ont s'obren les grueres pera la maniobra de la drissa de l'entena. **Calcés.**

CALCETA f. Senyal que 's posa a les cames de les gallines pera conèixerles. **Travilla, calza.**

POSAR CALCETA. fr. Notar a alguna persona per alguna circumstància o motiu particular. S' usa comunment en mal sentit. **Marcar, señalar con el dedo.**

CALCETER. m. *Ant.* Qui fa mitjes o 'n ven. **Fabricante ó vendedor de medias.**

CALCETES. f. pl. dim. **Pantaloncillos.**

CALCH. m. El dibuix calcat d' un altre que queda estampat a un paper. **Calco.**

CALCI. m. *Quim.* Metall blanc, molt alterable a l' aire y l' aigua que, combinat ab l' oxigeno, forma la calç. **Calço.**

CALCIGAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **TREPIJAR.**

CALCITES. f. *Ant.* Sulfat de ferro dessecat, **Calçites.**

CALCÓGRAF. m. **GRAVADOR.** **Calcógrafo.**

CALCOGRAFÍA. f. L' art de gravar, y l' obrador ont s' hi gravava. **Calcografía.**

CALCOMANIA. f. Passatemps que consisteix en retallar gravats de colors y passarlos al vidre, fusta, porcellana, etc., mullantlos ab trementina o ab un altre líquit. **Calcomania.**

CALCOPIRITA. f. *Min.* Piritita de coure. **Calcopirita.**

CALCÓPTER. adj. *Zool.* Que té les ales broncejades. **Calcóptero.**

CÁLCUL. m. Còmputo o compte que 's fa per operacions aritmètiques o algebraiques; hi há *cálcul diferencial y integral.* **Cálculo.**

CÁLCUL DIFERENCIAL. Part de les matemàtiques que tracta de les diferències infinitament petites de les quantitats que creixen o disminueixen. *Cálculo diferencial.*

CÁLCUL INTEGRAL. Part de les matemàtiques que ensenya a descobrir les quantitats variables, una volta conegudes les seues diferències infinitament petites. *Cálculo integral.*

CÁLCUL INFINITESIMAL. El diferencial y integral junts. *Cálculo infinitesimal.*

CALCULABLE. adj. Lo que 's pot calcular. **Calculable.**

CALCULADOR. A. m. y f. Qui calcula. **Calculador.**

CALCULAR. v. a. Fer càlculs. **Calcular, hacer cálculos.**

CALCULAT, DA. p. p. **Calculado.**

CALCULATORIA. f. *Ant.* Art de calcular. **Calculatoria.**

CALÇADOR. m. Llenca de banya o de metall pera calçar-se ab comoditat les sabates. **Calzador.**

CALÇAMENT. m. L' acció de calçar-se. **Calzadura.**

CALÇAR. v. a. Posar a algú el calçat. **Calzar.** || Arrimar terra a certes plantes, com: *dépts, escaroles,* etc., pera que 's fassin tendres y blanques. **Aporcar, acogombrar.** || Cavar alentorn dels arbres y arrimar un poch de terra a la soca. **Atetillar, calzar, recalzar.** || Tindre 'l peu certa Hargaria, y aixís se diu: *calçar deu punts.* **Calzar.** || Ésser el sabater de algú, y aixís se diu: *Fulano calça molts senyors.* **Calzar.** || Treure 'ls bolquers a les criatures y vestirles de curt. **Sacar los pies, poner de redondo.**

QUI CALÇA AB AMICH O PARENT, CALÇA CAR Y MÉS **DOLENT.** *Ref.* Denota que hi há molts que als amichs los hi fan les coses més dolentes y més cares. *Lo ruin me gaste el amigo, que lo bueno pronto es vendido; de los amigos se vive.*

CALÇARSE. v. r. **Calzarse.**

CALÇASSES. f. pl. aum. **Calzonazos.**

ÉSSER UN CALÇASSES. *Loc.* Ésser molt fluix y condescendent. *Ser un calzonazos.*

CALÇAT, DA. p. p. **Calzado.** || m. Botes, sabates, espadenyas, mitjes y tot lo que cubreix el peu pera 'l seu resguart. **Calzado.** || Tot lo que cubreix y adorna 'ls peus y cames. **Calzado.** || El religiós que porta sabates y mitjes, a diferència d' altres que no més porten espadenyas o sandalies. **Calzado.** || *Ornit.* Aucell que té les potes cubertes de ploma. **Calzado.** || Animal que té les potes blanques y 'l còs d' un altre color. Se diu regularment dels cavalls. **Calzado.**

EL SABATER ÉS EL MÉS MAL CALÇAT. *Ref.* En que 's manifesta que com millor se pot fer una cosa o ab més conveniència, tant més faltat se n' está. *En casa del herrero peor apero, ó cuchillo de palo.*

CALDA. f. L' acció de caldejar. **Calda.** || *Art. y Of.* Acció y efecte de caldejar el ferro y el cer al forjarlos. || El temps que dura l' efecte d' aquesta operació. Son frases correntes: *donar una calda, deixar perdre la calda* || *Met.* Qualsevol calor que se sent. **Calda.** || Banyes d' aigües minerals calentes. **Caldas.**

DONAR UNA CALDA. fr. **CALDEJAR.** || *Met.* Estimular a algú, instigarlo pera que fassi alguna cosa. *Dar calda ó una calda á alguno.*

CALDAICH. adj. Cosa de Caldea, avui **Caldar. Caldaico, caldeo.**

CALDAMENT. adv. m. *Ant.* Ab ardor. **Ardientemente.**

CALDARIA. f. Llei antiga que manava ficar la mà o 'l braç dins d' una caldera plena d' aigua bullenta, pera provar l' innocència d' algú. **Ley caldaria.**

CALDEGAS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora de la riera de la Verna y té 170 habitants.

CALDEJAR. v. a. Fer tornar el ferro bullent o vermell per medi del foc. **Caldear.** || Donar molt calor o foc a alguna cosa. **Caldear.** || *Fam.* Pendre caldo sovint. **Tomar caldo á menudo.** || Tindre alguna cosa gust de caldo. **Saber á caldo.**

CALDEJAT, DA. p. p. **Caldeado.**

CALDENTEY (Bartomeu). *Biog.* Capellá, teòlech y catedràtic Infiá a l' Estudi general de Mallorca. El rei Ferrán, *el Catòlic,* l' any 1492 va fer donació a n' ell y a n' en Francesch Prats de l' ermita de Miramar y terres veines, ont tenfen una imprenta y ensenyaven doctrina luliana. Va morir l' any 1500.

-- (GUILLÉM) *Biog.* Famós mestre de medicina mallorquí, nat a Felanitx a mitjans del segle XV. Corretgí una edició de les obres de Galeno publicada a Pavia (Italia) ab el títol: *Hugonis Senensis expositio, in libros tertius (Mntegnon) Galeni, cum questionibus: emmendata per Gulielmum Caldentey, Majoricensem Hispanum artium et medicina doctorem 1496.* El metge Caldentey morí l' any 1510.

CALDER. m. *Ant.* **CALDERÓ.** || adj. Aficionat al caldo. **Amigo del caldo.**

CALDERA. f. Vas de metall, rodó, ab una ansa gran al mitj ó dues de petites una a cada banda. **Caldera.** **CALDERES DE 'N PERE BOTERO.** *Expr. fam.* L' infern. *Calderas de Pero ó Pedro Botero.*

CALDERA VELLA O TERRAT SEMPRE TÉ BONY O FORAT. *Ref.* Denota que la vellesa porta molts mals. *Hombre viejo, saco de azares; hombre viejo, cada día un duelo nuevo.*

AB UNA CALDERA VELLA SE 'N TROVA UNA DE NOVA. *Ref.* S' aplica als joves d' abdós sexes que 's casen ab vells ab el fi d' heretar. *Con un caldero viejo se compra otro nuevo.*

CÒM SI M'HAGUÉSSEN TIRAT UNA CALDERA D' AIGUA BULLENTA. fr. *Met.* Deixar a algú parat o suspens ab alguna nova impensada. *Echarle á uno, ó como si me echaran un jarro de agua*

TIRAR A ALGÚ UNA CALDERA D' AIGUA BULLEN-

TA. fr. *Met. fam.* Deixarlo suspens y parat ab alguna cosa o dit impensat. *Echarle á uno un jarro de agua.*

CALDERADA. f. Lo que cab dins d'una caldera. *Calderada.* || El menjar o beurrin dels porchs. *Calderado.*

CALDERASSA. f. aum. *Calderón.*

CALDERER. m. Qui fá o ven calderes. *Calderero.* || Als rentadors de llana qui fá foch a la caldera. *Calderero.* || pl. El carrer dels calderers. *Caldere-ria.*

CALDERERÍA. f. Botiga o barri de calderers. *Caldereria.*

CALDERETA. f. dim. *Calderuela*, caldero, calderillo, calderita. || La de treure aigua. *Caldero*, *acetre.*

ANAR CÒM LA CALDERETA DE MATINES. fr. *Ter.* Portar noves, batxillerejar. *Ser el correvedile, corredor de arcaja.*

CALDERÍ. m. *Calderó.*

CALDERILLA. f. dim. *Caldereta* pera portar aigua beneïta pera les cerimònies religioses. *Calderilla*, *acetre*, *caldereta.* || *Numís.* Moneda de velló. *Calderilla.*

CALDERÒ. m. dim. *Caldereta.* || Els impressors anomenen aixís aquesta senyal ☞ ab que distingeixen els párrafos o senyalen els llocs que van fora de la obra principal. *Calderón.* || *Mús.* La nota o senyal que adverteix la suspensió dels instruments pera que el qui canta executi lo que vulgui. *Calderón.* || Entre comptistes aquesta || que denota 'l miler. *Calderón.*

CALDERÒ (Miquel de). *Biog.* Inquisidor, natural de Barcelona que vivia a les derrerries del segle XVII y principis del XVIII. Essent fiscal del Reial Patrimoni en 1671 va publicar la *Defensa del real patronato de la abadia de Bellpuig*, y l'any 1685 les *Decisiones criminales concilii cathalonie*. Va ésser Regent de la Reial Audiencia y també regent honorari del Consell Suprem d' Aragó.

CALDERÒ. *Geog.* Veinat del terme de Riudellots de la Selva, prov. de Girona.

CALDERONA. f. *Marmita.*

CALDERS. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; té 1,703 habitants.

Segell de Calders

CALDERS. *Biog.* Família senyorial de les baronies de Segur y Pierola, quina casa a l'Etat Mitja era 'l castell de Calders, prop de Manresa. Desde 'l segle XII fins al XVII se troven els principals membres de aqueixa família tenint carrecis importants y prenent part en fets d'armes com la presa de Mallorca per en Jaume I, la d'Alger per en Carles I, la batalla de Lepant y les campanyes de Sicilia, Nápolis, Cerdeña y Salses. L'any 1616 'l duch de Alburquerque, virei de Catalunya, va fer arrassar el castell de Calders a causa d'haversi fet forts els *nyerros*, protegits per en Miquel de Calders y Gilabert.

CALDES. f. pl. *Calientes.*

CALDES (Pere). *Biog.* Famós teòlech, de la ordre de la Mercè, al segle XIII, quins escrits eren tinguts en gran estima y molt buscats pèls savis de fora de Espanya.

— (RAMÓN DE). *Biog.* Degá de Barcelona en el segle XIII; va escriure 'l notable *Liber feudorum*, guardat avui com un joiell al Arxiu de la Co. on. d'Aragó, a Barcelona.

CALDES (Port de). *Orog.* Coll que hi há entre la Vall d'Arán y Caldes de Bohí, provincia de Lleida. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix a ponent de Sant Feliu de Colines; passa pèls termes de Caldes de Montbuy y Palau Solitar y desaigua a la vora del riu Besós,

més avall de Santa Perpétua de la Moguda, provincia de Barcelona.

CALDES DE BOHÍ. *Geog.* Poble y establiment de aigües termals del dist. municipal de Barruera, prov. de Lleida.

CALDES DE ESTRACH. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró; és a la vora del mar y té 691 habitants. Es esclació del F. C. de Barcelona a Girona. Vulgarment se l'anomena *Caldetes.*

Segell de Caldes de Estrach

Segell de Caldes de Malavel·la

CALDES DE MALAVELLA.

Geog. Vila de la prov. y bisbat de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; té aigües termals; té agregats els llocs de Franciach y Santa Ceclina y compta 1,851 hab.

CALDES DE MONTBUY. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers;

és famosa per les seues aigües termals y té 3,570 hab.

CALDET. m. dim. *Caldillo.*

CALDETES. *Geog.* CALDES DE ESTRACH.

CALDÉU. A. adj. *CALDAICH.*

CALDO. m. El succh o aigua en que s'hi há cuit la vianda. *Caldo.* || pl. El vi, oli y altres líquits que 's porten per mar. *Caldos.*

CALDO MEDICAT. El de vadella, perdus, granotes, etc., junt ab diferentes herbes. *Caldo alterado.*

A QUI NO VOL CALDO TASSA PLENA. *Loc. prov.* Denota que 'ls superiors deuen findre caràcter, quan els inferiors se resisteixen al cumpliment de llurs obligacions. *Ahi te duele, ahi te daré; al que no quere caldo, taza y media.*

CALDOLIVER (Jaume). *Biog.* Escultor barceloní del segle XVI. L'any 1546 va fer per compte de la ciutat, una imatge de Crist crucificat encarnada pèl pintor Alemany. També 'n va fer un'altra pèl convent de Mont-Sió.

CALDOR. m. *Ter. Ardor.*

CALDÓS. A. adj. Lo que té molt de caldo. *Caldoso.*

CALDOSET. adj. dim. *Caldosito.*

CALDOT. m. Caldo mal fet, ab poca curiositat o substancia. *Calducho.*

CALDRE. v. imp. Ésser menester. *Necesitarse.* || Ésser alguna cosa com correspón. *Ser conforme.*

CALEDONITA. f. Mineral de color vert blavós, trovat a Escocia y més conegut per sulfat-carbonat de plom eruptifer. *Caledonita.*

CALEFACTOR. m. Eina que serveix pera escalfar. *Calefactor.*

CALELL. m.

Pedreta introduïda per descuit a les rajoles o teules, que 's converteix en cals al coure 's. *Caliche.*

Segell de Calella

Segell de Calella

CALELLA. *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Girona, part. jud. de Arenys de Mar. És a la costa y té 4,241 hab. || Barri de pescadors dependent del ajuntament de Palafrugell, prov. de Girona.

CALENDA. f. Lliçó del martirologi romà, en que hi estan escrits els fets dels sants y festes pertanyents al dia. **Calenda** || pl. Primer dia del mes. **Calendas.**

CALENDAR. v. a. Posar la fetxa a un escrit. **Datar.** || FER MENCIO.

CALENDARI. m. PRONÓSTICH. **Calendario, almanaque.** || *Met.* Cabal, cas; y aixís se diu: *no 'n faig calendari. No hago caso*

CALENDARI GREGORIÀ O REFORMAT. El que ara usa la Iglesia per disposició del papa Gregori XIII, qui l'any 1582 manà restituir l'equinocci de la primavera al dia 21 de Mars, treient deu dies del mes de Octubre, qu'eren els que l'equinocci s'havia aventat. **Calendario gregoriano, nuevo ó reformado.**

FER CALENDARIS. fr. A més del sentit literal significa fer pronóstichs o auguris sense còm vá ni còm vé. **Hacer calendarios.**

FER UN METEIX CALENDARI. fr. *Fam.* Ab rigurosa igualtat, sense la més petita diferencia. S'usa regularment ab els verbs anar, portar, amidar. **Por un mismo rasero.**

CALENDARISTA. m. Qui fá calendaris. **Calendarrista.**

CALENDAT, DA. p. p. Datado.

CALENDER. m. *Ant.* CALENDARI.

CALENDULINA. f. *Bot.* Substancia mucilaginosa, molt semblanta a la goma extreta de les flors del boixach. **Calendulina.**

CALENT, A. adj. Lo que conté calor. **Caliente** || **ARDENT.** || **ACALORAT.**

CALENT DE CAP. m. adv. Qui ha begut molt vi y comensa a sentirne 'ls efectes. **Calamocano.**

DE CALENT EN CALENT. m. adv. Desseguida. **En caliente.**

DE CALENT EN CALENT SE PELEN. *Expr. fam.* Denota que 's deu aprofitar l'ocasió quan se presenta. **El llanto sobre el difunto; golpea el hierro cuando está caliente; á hierro caliente, batir de repente.**

TINDRE HO CALENT. *Loc. fam.* Dissimular, portar un negoci ab cautela. **Tener reservado, callado.**

TOT CALENT. *Expr. fam.* Pera burlarse del que té alguna esperansa sense fonament. **Átatale al dedo.** || S'usa pera negar alguna cosa. **PERA TÚ SON ELS GUANTS.**

VAGI JO CALENT Y RIGUI LA GENT. *Ref.* S'aplica al que fá 'l seu gust sense fer cas de lo que puguin dir d'ell. **Ande yo caliente y riase la gente.**

CALENTADOR. m. El lloch qu'en alguns convents se destina pera escalfarse 'ls religiosos. **Calefactorio.** || **ASE, 3.** || Eina en forma de tabal, que serveix pera escalfar la roba. **Mundillo.**

CALENTAR. v. a. ESCALFAR.

CALENTÓ, NA. adj. dim. de calent. **Calentillo.**

CALENTONET. adj. dim. Un poch calent. **Tiblo, calentito.**

CALENTONETA. f. dim. Calorcillo.

CALENTOR. f. Calor.

CALEPI. m. Reculliment de notes que un pren pera el seu us particular. **Calapino.** || **DICCIONARI.**

CALEPODI. m. Nòm d'home. **Calapodio.**

CALERA. f. Lióch d'ont se treu la pedra pera fer cals. **Cantera de piedra caliza.**

CALÉS, A. adj. Natural de Cales. **CALÉS.** || m. *Fam.* Quartos, moneda. **Pistrinquis.**

CALESA. f. Carruatge obert per devant, sobre dues barres y ab dues rodes. **Calesa.**

CALESER. m. Qui mena una calesa. **Calesero.** || Qui lloga caleses. **Calesinero.**

CALESÍ. m. Volant, carruatge a propòsit pera passejar. **Calesin.**

CALESQUIST. m. Pissirra argilosa que conté venes calisses. **Calesquistó.**

CALET. *Geog.* Arrabal de Riudellots de la Selva, prov. de Girona.

CALET. *Ictiol.* Peix de la familia del esparrits. **Roncador, ollaca, chopà.**

CALETA. f. *Hidrogr.* CALANCA. || Illot que hi há dins de la badia de Palma, illa de Mallorca. || — (PUNTA DE LA). Punt de la costa a llevant de Denia, prov. d'Alacant.

CALETRE. m. *Fam.* Seny, t'no, discerniment. **Caletre.**

DEL SEU CALETRE. m. adv. D'Ingeni propi. **De proprio Marte.**

CALFRET. m. Indisposició del cós, en que al ensem se sent un fret y calor extrany. **Calofrió, escalo-frió, calosfrió.**

SENTIR CALFRETS. fr. **Tener escalofrios.**

CALGUT, DA. p. p. de caldre. S'usa regulament ab negació, còm: *no ha calgut. No ha sido menester.*

CALIBIFORME. adj. Calificació de certs líquens, quins filaments cilíndrics semblen filferro. **Calibiforme.**

CALIBRAR. v. a. Regonéixer el calibre d'alguna bala o arma de foch. **Calibrar.**

CALIBRE. m. Diàmetre de la boca d'un arma de foch. **Calibre, alma.** || El diàmetre de la bala. **Calibre.**

ÉSSER DE BON O MAL CALIBRE. fr. *Met.* Ésser de bona o mala qualitat. **Ser de buen ó mal calibre.**

CALICAL. adj. *Bot.* Calificació dels fils de les flors quan estan enganxats al càlcer. **Calical.**

CALICANT (Puig). *Orog.* Puig de 472 met. d'altitut, a la part llevantina de l'illa de Mallorca.

CALICÉRICH, CA. adj. *Bot.* Que té 'l càlcer acabat en punta. **Calicéreo.**

CALICIFLOR, A. adj. *Bot.* De càlcer florit. **Calicifloro.**

CALICINARI, A. adj. Calificació del nectari quan está colocat sobre 'l calcer, y de les flors dobles quan llurs pétals procedeixen de la multiplicació y transformació dels pétals del càlcer. **Calicinario.**

CALICÓ. m. Mena de roba de cotó prima que vé de les Indies.

CALÍCUL. m. *Bot.* Mena de segon càlcer que tenen algunes flors. **Calículo.**

CALICULAR. adj. *Bot.* Calificatiu de les flors que tenen calicul. **Calicular.**

CALICUT. m. Certa tela de seda que vé de Calicut. **Calicut.**

CALIDÍSSIM, A. adj. sup. CALENTÍSSIM.

CALIDONI, A. adj. Natural de Calidonia, ciutat d'Etòlia. **Calidonia.**

CALIDOSCOPI. m. Instrument óptic que serveix generalment pera passatemps. Consisteix en un tubo que comprén dos miralls inclinats y dues xapes de vidre, transparent l'una y raspada l'altre, y entre elles molts objectes menuts de vidres de colors, quines imatges se multipliquen simètricament variant fins al infinit, al fer volar el tubo l'observador que aplica l'ull a un foradet. Aquest instrument s'ha comensat a usar també deierament a l'industria pera compondre dibuixos simètrichs. **Calidoscopio.**

CALIFA. m. Entre 'ls maometáns era al principi el vicari del profeta. És veu arábiga, y significa successor o heréu; pero 's pren lo meteix que summo sacerdot de Maoma; si bé ja s'han multiplicat els califes. **Califa.**

CALIFAT. m. La dignitat de califa. **Califato.**

CALÍFER, A. adj. Que conté cals. **Califero.**

CALIFICABLE. adj. Que pot o deu ésser calificat. S'usa molt més el negatiu incalificable. **Calificable.**

CALIFICACIÓ. f. L'acte de calificar. **Calificación.**

CALIFICADAMENT. adv. m. p. u. Ab calificación. Calificadamente.

CALIFICADÍSSIM, A adj. sup. Calificadísimo.

CALIFICADOR, A, m. y f. Qui califica. Calificador.

CALIFICADOR DEL SANT OFICI. m. Teòlech anomenat per la inquisició, destinat a censurar els llibres o proposicions. *Calificador del Santo Oficio.*

CALIFICAR. v. a. Determinar les qualitats bones o dolentes d'alguna cosa. Calificar. || Autorisar, comprovar la habilitat d'alguna cosa. Calificar. || *Met.* Enoobrir, acreditar, donar títols a algú. També s'usa com a reciproc. Calificar.

CALIFICAT, DA. p. p. Calificado.

CALIFICATIU, VA. adj. Qui té virtut pera calificar; lo qu'és propi pera calificar o lo que califica. Calificativo.

CALIFÓRNICH, CA. adj. Cosa de la California, país d'Amèrica. Califórnic.

CÀLIG *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Vinaroz; és a la vora de la riera de Cervera y té 3,534 hab.

CALÍGRAF. m. Professor de caligrafia. Calígrafo.

CALIGRAFIA. f. L'art d'escriure bé o de fer bona lletra. Caligrafia.

CALIGRÀFICH, CA. adj. Pertanyent a la caligrafia. Calígrafo.

CALILITA. f. *Miner.* Pedra silicosa hidratada, de color rogench fosch. Se troba al comtat d'Autrin, a Irlanda. Calilita.

CALIMA. f. *Nàut.* Mena de vapors a manera de fum blanquinós, qu' en temps de calma y de calor se condensen més o menys a l'atmosfera. Bòrea, calma || Entre pescadors conjunt de suros enfilats com uns rosaris; equival a una boia. Calima.

CALIMERI. m. Nòm d'home. Calimerio.

CALINICA. f. Nòm de dona. Calínica

CALINICH. m. Nòm d'home. Calínico.

CALIOPA. f. Nòm de dona. Caliope.

CALIOPI. m. Nòm d'home. Caliope.

CALIPEPLA. f. *Ornit.* Género d'auells que comprèn les menes més boniques de perdiu. Calipepla.

CALÍPICH, CA. adj. Se diu de certs musclos que tenen el capdell de la part posterior clapes de color diferent de tot lo demés. Calípigo.

CALIPTE. m. *Zool.* Género de coleòpters tetràmers. Acalipto.

CALÍPTER. m. *Patol.* Carnositat que cobreix la hemorroidal. Calíptero.

CALÍS, SA. adj. Calcáreo.

CALISSAIA. f. Mena de quina de color groch de taronja; té l'escorça plana y d'un gruix que fá que's distingeix fàcilment. Quina amarilla, quina calisaya.

CALISTRAT. m. Nòm d'home. Calistrato.

CALITAT. f. QUALITAT.

CALITJA. f. Vapor espés, a manera de boira, que's forma en temps de molta calor, y enfosqueix l'aire. Calina.

CALITJÓS, A. adj. Espés, fosch, parlant del aire o de l'atmosfera. Caliginoso.

CALIU. m. La cendra calenta ab algunes espurnes de foch. Rescoldo.

CUIT AL CALIU O ENTRE CENDRES. *Subcinericio.*

CALIUET. m. dim. Rescoldito.

CALIXT III. *Biog.* Pare Sant, natural de la Torre de Canals (Xàtiva), mort a Roma en 1458, als setanta anys. Era fill de don Joan de Borja. Cursà primeres lletres a València y la carrera eclesiàstica a la famosa Universitat de Lleida, de la que'n fou catedràtic de teologia, després de pendre 'l doctorat en abòs drets. Fou canonge a Lleida y a Barcelona. Rector de Sant Nicolau y confés a València. Mòlt es-

timat del rei n' Allons d' Aragó, qui l' elegí membre del seu consell y l' envià d' embaixador al concili de Constansa. Fou auditor de la Rota y bisbe de València desde 1429. Creat cardenal en 1444 va ésser elegit pontífex el dia 1 de maig de 1455.

CALIXTE. n. p. Calisto.

CALMA. f. Falta de vent. Calma. || La suspensió o cessació d'algunes coses, com: *dels dolors, negocis,* etc. Calma. || *Met.* Pau, sossego, repós, tranquil·litat, etc. Calma. || CATXASSA.

ENCALMA. m. adv. Se diu de la mar quan està sossegada. *En calma, en leche, navegable, tranquilo, pacifico.*

CALMA (Pla de la). *Orog.* Plá casi bé al cim del Montseny, a tramontana de Fogás de Monclús, prov. de Barcelona.

CALMANT. p. a. Calmante. || m. Lo que tè la propietat de calmar. Sedativo, calmante.

CALMAR. v. n. Posarse la mar en calma. Calmar. || v. a. Moderar alguna cosa rigorosa, com: *la camfora calma 'l dolor.* Adormecer, calmar, mitigar, sosegar. || Sossegar els moviments del ànim, l'alteració de les passions, com: *la ira,* etc. Apaciguar, aplacar, calmar, sosegar. || Aquietar els crits o plors d'algú. Acallar, calmar, sosegar. || Dit del vent. Encalmarse, calmarse

CALMAT, DA. p. p. Calmado.

CALMELES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Ceret; és a la vora de la riera d' Oms y té 285 hab.

CALMÓS, A. adj. Se diu de les persones que parlen pausat; que tot ho prenen a bè; que son pesades en llurs accions, y no s'arribaten de sanch. Calmoso.

CALMUCH, CA. adj. Habitant d'un districte de Tartaria. Calmuco.

CALÓ. m. *Mar.* Sonda que pot arriyar al fons. Cala, calón. || Llenguatge o dialecte que's parla entre criminals y gitanos. Caló.

CALOBRA (La). *Geog.* Aldea del terme d' Escorza, Mallorca.

CALOCÉFAL. adj. *Zool.* Que tè 'l cap hermós. Calocéfalo.

CALÓFIL. adj. *Bot.* Que tè fulles hermoses. Calófilo.

CALOGERS. m. pl. Monjos grechs que segueixen la regla de Sant Basili y fan una vida mòlt austera; el nòm és grech y significa *bon vell.* També hi há monges de la meteixa regla. Calogeres.

CALOMELANS. m. pl. *Med.* Pànacea mercurial, àliga blanca, mercuri dols. És el protoclorur de mercuri sublimat, verament alterant y purgant segons la dóssis. Calomelanos.

CALONGE. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Igualada; té 428 hab. || Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; té agregat el caseriu de Sant Antoni y compta ab 3,327 hab. || Caseriu del terme de Santany, Mallorca.

CALOR. f. La impressió que fan als cossos el foch y 'l sol. Calor. || *Met.* Ardiment, activitat, vivesa. Calor. || Lo més fort, viu o empenyat d'algún combat o disputa. Calor.

AB CALOR. m. adv. Ab empenyo. *Con calor.*

CALOR NATURAL. El propi o necessari pera conservar la vida. *Calor natural.*

DONAR CALOR. ir. *Met.* Accelerar alguna cosa. *Dar calor.* || A les blanqueries l'operació de posar al ca-

Segell de Calonge (Barcelona)

Segell de Calonge (Girona)

lor o al foc la pell, pera que prengui 'l color viu que 'n diuen d' anta, introduint'hi l' oli. *Dar calor.*

ENTRAR EN CALOR. *Tomar calor.*

FER CALOR. fr. Ésser el temps calorós. *Hacer calor.*
GASTAR EL CALOR NATURAL EN ALGUNA COSA. fr. *Met. Posar'hi més atenció de la que 's mereix. Gastar el calor natural en alguna cosa.*

MORIRSE DE CALOR. fr. Tindre un grau excessiu de calor. *Freirse de calor.*

NI PER CALOR NI PER FRET NO 'T LLEVIS LA CAPA NI EL BARRET. *Ref. Denota que no devém deixar les coses necessaries, encara que 'ns causin alguna molestia. Ni por frío ni por calura no dejes tu cobertura; ni en invierno sin capa, ni en verano sin calabaza.*

NI PER CALOR DEIXIS LA CAPA, NI PER FRET LA CARABASSA. *Ref. NI PER CALOR NI PER FRET, etc.*

OFEGARSE DE CALOR. Estar molt fatigat per la excessiva calor. *Ahogarse de calor.*

PENDERE CALOR. fr. ENTRAR EN CALOR.

PICAR LA CALOR. fr. Ésser molt calent el temps. *D'jarse caer el sol.*

CALORÍA. f. *Fisc.* Unitat de mida pèl calor. **Caloría.**

CALÓRICH, CA. m. *Quim.* Còs elemental, fíuit i subtil que penetra o abandona e's poros dels cossos, dilatant o contraient llurs parts; n' hi há de combinat o interposat, segóns l' estat en que se 'l considera en els cossos. **Calórico.**

CALORICITAT. f. Propietat que tenen els animals i vegetals de produir calor espontàniament. **Caloricidad.**

CALORÍFER, A. adj. Que trasmet calor. **Calorifero.**

CALORIFICACIÓ. f. La acció per la qual se produeix la calor. **Calorificación.**

CALORÍFICH, CA. adj. Lo qu' escalfa. **Calorífico.**
|| Aparell pera escalfar les habitacions, els cotxes de ferro-carril, etc. **Calorifero.**

CALORÍMETRE. m. Instrument pera midar el calor específich dels cossos. **Calorímetro.**

CALORIMETRIA. f. *Fis.* L'art de conéixer la quantitat de calor que 'ls cossos tenen en determinades circumstancies. **Calorimetría.**

CALORIMÉTRICH, CA. adj. Lo que pertany a la calorimetria. **Calorimétrico.**

CALORINÓS, A. adj. Se diu de les malalties originades p'els efectes d' una calor excessiva. **Calorinoso.**

CALORÓS, A. adj. Lo que t'è calor o 'n fa tindre. **Caluroso, caloroso.**

CALOROSAMENT. adv. m. Ab calor. **Calurosamente, calorosamente.**

CALOSTRACIÓ. f. Malaltia a qu' están subjectes les criatures acabades de néixer. **Calostración.**

CALOSTRE. m. La primera llet de la femella després d' haver parit. **Calostro.**

CALPE. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora del mar y té 2,428 hab.

CALPES (EIS). *Geog.* Castell del terme de la Pobla d' Arenoso, prov. de Castelló.

CALPURNI (Flacus). *Biog.* Retórich de la época romana, del qual han arribat fins a nosaltres cinquanta una *Declamaciones*, que solen afegirse seguidament a les de Quintiliá. Calpurni pertanyia a una familia tarragonina, y en aquella metròpoli hi queda memoria d' aquell cognóm en una inscripció transcrita per Finestres.

CALRADA. f. *Ter.* FLAMARADA, INCENDI

CÁLRRER. v. *Imp.* Caldre.

CALS. *Geog.* ALCALS.

CALS. f. Pedra que cremada s' esponja y se torna blanca. **Cal.**

CALS AMARADA. *Cal muerta ó apagada.*

CALS FOSA. CALS AMARADA.

CALS GRASSA. La que augmenta molt de volum al amararla. *Cal grasa.*

CALS HIDRÁULICA. La que s' enforteix aviat dins del aigua. *Cal hidráulica.*

CALS MAGRE. La que augmenta poch de volum.

CALS VIVA. La que no está amarada. *Cal viva.*

CALSA. f. *Ter.* MITJA. V. CALCETES.

CALSICH. m. Calsilla.

CALSIDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; mena de cart que serveix pera nodrir els porchs y 'ls pollets d' indiots. **Cardo hemorroidal.**

CALSIGAR. v. a. y 'ls seus derivats. TREPITJAR. || v. a. *Ter.* CALSINAR, TORRAR.

CALSIGARSE. v. n. *Ter.* Calsinars, torrarse per la forsa del sol. **Calcinarse, tostarse.**

CALSIGAT, DA. adj. *Ter.* CALSINAT, TORRAT.

CALSILLA. f. Mena de milja sense peu. **Calce-ton.**

CALSINA. f. Cals a punt de servir pera emblanquinar. **Lechada.** || Barreja de cals, pedra menuda y altres materials. **Calcina.**

CALSINACIÓ. f. y

CALSINAMENT. m. La acció de calsinar. **Calcinación.**

CALSINAR. v. a. Reduir a pols les pedres o 'ls metalls per medl del foc. **Calcinar.**

CALSINAT, DA. p. p. **Calcinado.**

CALSINAYRE. m. Qui fá cals o 'n ven. **Calero.**

CALSINER. m. Bassa pera amarar la cals. **Calero.**

CALSINERIA. f. La casa o lloch ont s' hi ven cals. **Calería.**

CALSINÓS, A. adj. Lo que t'è molta cals. **Calcáreo.**

CALSÓ. m. Botí sense sola. **Botín, polaina.**

CALSOBRA. f. *Ant.* Runes d' un edifici. **Escombros.**

CALSÓNS. m. pl. MITJES. || CALCES.

CALSOTES. m. BUTXAQUES.

CALSOTETS, CALSETS o CALSOTS. m. Calces de tela que 's posen desota dels pantalóns, etc. **Calzoncillos, pañetes.**

CALSPAT. m. *Miner.* Mena de cals carbonatada cristallisada. **Calspato.**

CALT, DA. adj. *Ant.* CALENT.

MENTRES ES CALT SE PELA. *Ref.* DE CALENT EN CALENT SE PELEN.

CALTERISAR. v. a. *Ant.* CAUTERISAR.

CALTIRI. m. *Ant.* CAUTERI.

CALUIX. m. *Ter.* TRONXO.

CALUMNIA. f. Acusació falsa y maliciosa. **Calumnia.**

AFIANSAR DE CALUMNIA. fr. *For.* Obligarse l' acusador a provar lo que dedueix contra l' acusat, subjectantse a les penes establertes per la llei cas de no cumplir'ho. *Afianzar de calumnia.*

JURAR DE CALUMNIA. fr. *For.* Prestar les parts litigants, al principi del plet, jurament de que no procedeixen ni procediran de mala fé. *Jurar de calumnia.*

CALUMNIADOR, A. m. y f. Qui calumnia. **Calumniador.**

CALUMNIAL. adj. CALUMNIÓS.

CALUMNIAR. v. a. Acusar falsa y maliciosament a algú atribuint'li un delicté que no ha comés. **Calumniar.**

CALUMNIAT, DA. p. p. **Calumniado.**

CALUMNIÓS, A. adj. Lo que conté calumnia. **Calumnioso.**

CALUMNIOSAMENT. adv. m. Ab falsa acusació. **Calumniosamente.**

CALVA. f. La closca del cap quan li han caigut els cabells. Calva, calvicie, calvario, calvez, y calvarueno la que prén tot el cap.

CALVARI. m. El camí que té varies estacions o capelletes en memòria de la pujada de Jesucrist al Calvari. Calvario. || *Met.* Vida plena de penes y dolors, y aixís se diu: ¡Quin Calvari! Calvario.

CALVARI (PIÀ del). *Orog.* A la montanya de Sant Jaume de Frontanyà.

CALVARIA. f. Nòm d' unes religioses de l' ordre de Nostre Senyora del Calvari. Calvaria.

CALVASSA. f. ann. Calvaza.

CALVEJAR. v. n. Anar faltant el cabell. Encalvecer.

CALVELL. *Hidrog.* Ribera del Vallespir que, després de passar per Taulis, descendint de Roch Rodó, s' uneix a la ribera de Castell.

CALVERA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, abadiat de Sant Victorià, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena y té 323 hab.

CALVESA. f. CALVA.

CALVET. m. dim. Calvete, calvillo.

CALVET (Dámas). *Biog.* Poeta y autor dramàtic de la renaixença catalana. Va néixer a Figueres l' any 1836 y va morir a Barcelona l' 1891. Va seguir la carrera d' enginyer industrial, y durant molts anys va ensenyar dibuix de projectes a l' Escola Industrial de Barcelona. Havent anat l' any 1861 a les festes del *Felibrige*, a Tarascó, va ésser nomenat *felibre*, servint de llaç d' unió entre 'ls literats catalans y provençals. Més tart va obtenir 'l mestratge en *Gai saber* (1878). Colaborà en *Los trobadors nous* y en *El conseller*, en *La Corona de Aragón* y en el *Diario de Barcelona*. L' any 1865 va tindre un gran èxit literari ab el seu drama *La campana de l' unió*. L' any

1874 va publicar la primera opereta catalana: *A la voreta del mar*, ab música de 'n J. Goula. Reuní ses poesies en el llibre *Vidriums* (1881) y donà mostra de sa potencia literaria en el poema *Mallorca cristiana* (1886).

CALVIÀ. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part. jud. de Palma; és al vessant ponentí de la serra de la Burguesa y té 2,551 hab.

CALVICIA. f. Calva, calvicie.

CALVINA o **CALUINA.** f. *Ant.* Mena de dart gros que commonment s' usava pera la caça de selvatgins. Jabalina.

CALVINISME. m. Secta de Calvino, que l' any 1685 fou desterrada de França pèl edicte de Nantes. Entre 'ls molts erros del calvinisme, son que Déu predestina o reprova sols perque vol, sense atendre a mèrit o desmèrit; que dona als predestinats una fé que no poden perdre, y una gracia que 'ls hi priva la llibertat; que 'ls justos no poden, a causa del pecat original, fer cap obra bona, ni están obligats a ferla ni a guardar els manaments, y altres erros condemnats per l' Escriptura, els Concilis y 'ls Sants Pares y per l' Iglesia universal. Alguns diuen que 'ls erros de Calvino son mil quatrecents. Calvinismo.

CALVINISTA. m. Sectari de Calvino, heresiarca del sigle XVI. Calvinista.

CALVINYÀ. *Geog.* Poble del dist. muupal. d' Anserall, prov. de Lleida.

CALVISSIM, A. adj. sup. Calvisimo.

CALVO, A. adj. Qui té tot el cap o part d' ell sense cabells. Calvo.

CALVO DEL TOT o **CÓM EL PALMELL DE LA MÁ.** *Calvo* como una calabaza.

Dámas Calvet

TORNARSE CALVO. fr. Perdre 'ls cabells. *Encalvecer, encalvar.*

CALVÓ (Pasqual). *Biog.* Mallorquí d' un talent extraordinari en arts y ciències. Va néixer l' any 1752. Desde petit va estudiar dibuix y pintura, dirigit pèl famós Chiessa. Passà cinch anys a Venècia, des le ont Maria Teresa d' Austria el cridà a la seua cort, y d' allà fou enviat a Roma l' any 1774, acauant de consolidar son renom. Aquella protectora el feu retornar a Viena l' any 1779, l' elegí primer pintor de la cort, ocupantlo en sa imperial galeria ab setcents florins anyals. Mes, aviat l' anyorament feu presa del artista Calvó, prenent a voltes caràcters de bogeria, ab tot y les mostres d' estima del príncep de Kanning y d' haverlo fet passar una temporada al Luxemburg. Se 'l feu viatjar per Italia y Espanya; en 1787 anà a l' América, y a son retorn a la patria una paràlisis li dificultà l' exercici de la pintura, ocupant son temps, fins al morir en 1817, acauant sos llibres inédits, sobre: *Fraciones decimales; Logaritmos; Algebra; Geometria; Perspectiva; Arquitectura; Construcción naval; Gnomónica; Física experimental; Estática e hidrostática.*

— (SANT BERNAT). *Biog.* Va néixer l' any 1180 al Mas Calvó, prop de Reus. Cursats els estudis, va vestir l' hàbit de Sant Benet al monestir de Santes Creus, éssent elegit, l' any 1226, abat perpètu per unanimitat. D' allí va passar, l' any 1233, a ocupar el bisbat de Vich. A la conquesta de València va lluitar contra 'ls alarbs, rendint castells y viles, que 'l rei Jaume I va cedir en feudo a l' iglesia de Vich. Penedit de les crudelitats de la guerra, se va retirar a la vida contemplativa fins que 's va creure prou purificat pera retornar a Vich a regir el bisbat, ont va morir el 26 d' Octubre de l' any 1243, comptant 73 anys d' etat. Ja en vida se li atribuïen miracles y, després de mort, l' Iglesia l' ha colocat entre 'ls sants. Era un bisbe notable y un predicador eloqüent. El seu còs se venera en capella expressa a la catedral de Vich.

— Y GUALBES (FRANCESCH). *Biog.* Militar català, nat a Barcelona en 1625 y mort en 1690. Li deien *el valent*, perque ho era de bó. Estigué afortunat al guerrear contra 'ls moros de Berberia. En la guerra dels segadors se portà còm a bon patriu. Un cop fïnida la brega, passà al servei del rei de França Lluís XIV, ab qui anà a la campanya d' Holanda. Durant aquella guerra, fou escullit pera governador de Maestrich, havent defensada bè la plaça contra 'l príncep d' Orange. Per tal servei merescqué ésser tinent general de l' exèrcit francès.

— Y PUIG (BERNAT). *Biog.* Mestre de música mòlt distingit. Va néixer a Vich l' any 1819 y va morir a Barcelona l' 1880. Va ésser organer del Pi en 1842, en 1844 de Santa Maria del Mar; després ho va ésser de la Catedral fins l' any 1853, en que va passar de mestre de capella a l' iglesia de la Mercè. Va escriure sobre 'l seu art en *El Ancora*. Va ésser director de la secció de música de *La Filarmónica*, y va compondre més de setcentes obres de música religiosa, l' òpera *El solitario* y algunes simfonies y peces pera cant y piano, quartetó y orga. És mòlt apreciat el seu *Método de solfeo*.

Bernat Calvó y Puig

CALZA o **CALÇA** (Francesch). *Biog.* Historiari y docte en llengües grega y llatina. Va néixer a Barcelona a la segona meitat del sigle XVI. Era home de gran cultura y va escriure d' historia de Catalunya, haventne publicat no més *De Cathalonia liber pri-*

mus, en octau, l' any 1583. Els altres tres llibres que havien de completar l' obra resten inèdits. L' any 1601 va publicar la relació de les festes de Sant Ramon de Penyaforç a Barcelona. Els seus contemporanis el tenien en gran estima.

CALL. m. El camí estret y llarg en mitj de montanyes, parets, etc. *Callejón.*

CALL JUICH. Barri ont en les poblacions vivien els jueus durant l' Estat mitjà. *Juderia.*

CALL DE LA MA. *Ant.* PALMEIL.

¡CALLA! Usat com interjecció significa l' extranyesa que causa alguna cosa, y aixís se diu: ¡calla, qu' és bô! ¡Calla!

CALLADA. f. *Ant.* GAIATO.

A LA CALLADA. m. adv. CALLADAMENT.

CALLADAMENT. adv. m. Sense parlar. *Tàcitamente, callandico.*

CALLANDET. m. adv. Ab veu baixa, sense fer soroll. *Callandico.*

TOT CALLANDET. m. adv. Ocultament, dissimuladament, sense fer soroll. *A la calla callando.*

CALLANSÀ. f. *Ant.* SILENCI.

CALLAR. v. a. No parlar. *Callar.* || Guardar secret. *Callar.* || Dissimular, tindre algú reservat el seu intent. *Callar.* || No donar-se per entès de lo que se sent a dir o se sab. *Callar.* || Passar en silenci, ometre alguna cosa de lo que 's diu o 's tracta. *Callar, pasar por alto.* || Tolerar, no oposar-se a algún abús, poguent'ho fer. *Callar.* || Parar de cantar els aucells, les granotes, etc. *Callar.* || Guardar silenci. *Callar.* || *Poët.* Calmar o disminuir-se l' soroll de la mar, dels rius, del vent, etc. *Callar.*

CALLA TÚ Y CALLARÉ JO, O **CALLA Y CALLARÉ.** *Loc.* Denota que a qui té defectes no li convé rependre 'ls dels altres. *Callate y callenos, que sendas nos tenemos.*

CALLAR Y FER LA SEVA. *Loc. fam.* S' aplica al que fa l' seu negoci sense fer cas d' observacions. *Parece que cae y se agarra; callar y obrar por la tierra y por la mar.*

FER CALLAR. fr. Convéncer. *Hacer callar.*

NO FA POCH, QUI CALLA Y FA 'L SEU JOCH. *Ref.* Se aplica al qui en alguna conversa observa sense parlar, pera ferne us al seu degut temps. *Quien calla, piedras apaña.*

QUI CALLA OTORGA. *Ref.* Denota que, en les coses lavo abl s, qui calla consent. *Quien calla otorga.*

QUI NO SAB CALLAR LO SEU, MAL CALLARÀ LO DELS ALTRES. *Ref.* Que 's prén en sentit literal. *Quien dice lo suyo, mal callará lo ajeno; asno terdo, tú dirás lo tuyo y lo ajeno.*

QUI NO SAB CALLAR, NO SAB PARLAR. *Ref.* Denota que qui enraona molt acostuma dir molts disbarats. *Quien no sabe callar no sabe hablar.*

QUI TÉ MÉS QUE CALLAR, MÉS ENRAONA. *Ref.* Se prén en sentit literal. *Reprende vicios ajenos quien está lleno de ellos; buen callar se pierde.*

CALLARÍS. m. *Ant.* CALL.

CALLAT, DA. p. p. **Callado.** || adj. Qui guarda l' secret. Reservado, **callado.** || Qui parla poch. **Taciturno.**

CALLASTRES. *Geog.* Veinat d' Estavar, cantó de Sallagosa, depart. dels Pirineus Orientals.

CALLERÉS, A. adj. Cosa de Cáller, ciutat de Cerdanya. *Callerés.*

CALLES. *Geog.* Poble de la prov. de Valencia, bisbat de Segorb, part. jud. de Chelva; és a la vora de una riera y té 1,093 hab.

¡CALLÉU! interj. ¡Callad!

CALLIPOLIS. *Geog. ant.* Colonia focense fundada prop de Tarragona.

CALLIS (Antoni). *Biog.* Famós advocat vigatà de la meteixa família d' en Jaume Callís (*Calicio*).

— (JAUME). *Biog.* Famós juriconsult que va néixer a Vich l' any 1370. Pèls sens mèrits va obtindre

alts càrrechs dels ordres civils y militars. Els reis Alfons IV, Martí I y Ferrán d' Antequera, s' honraren ab la seua amistat y l' derrer el va ler noble y l' armà cavaller. L' any 1419 la noblesa l' va elegir pera representar-la a les Corts de St. Cugat del Vallès y l' braç militar l' esculli l' any 1422 pera jutge provisor y reparador. Va escriure llibres notables sobre l' dret català, d' entre 'ls quals deu citars: *Commentarium super usaticos Cathalonie* (1401).

CALLOSA (Serra de). *Orog.* Serra que li há entre Callosa de Segura y Benferri, prov. d' Alacant.

CALLOSA D' ENSARRIÀ. *Geog.* Part. jud. de la prov. d' Alacant, format de 18 ajuntaments, que son: Alfaz del Pi, Altea, Beniardà, Benimantell, Benissa, Bolulla, Calpe, Callosa d' Ensarríà, Castell de Castells, Confides, Cuatretondetà, Facheca, Famorca, Guadalest, La Nucia, Ptop y Tárbenca. || Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, cap del partit del seu nóm; és a la vora del riu Guadalest y té 4,220 hab. || — DE SEGURA. Vila de la prov. d' Alacant, bisbat d' Oriola, part. jud. de Dolores; és a la carretera de Murcia a Valencia, al peu de la serra de la Closa, y té 5,262 hab.

CALLÚS. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; té 719 hab.

CAMA. f. Parlant d' homes la part del cós entre l' peu y l' genoll y a voltes fins comprehend 'hi la cuixa. **Pierna.** || El pal del cós de les lletres que tira cap avall, com els de la m, n. **Pierna.** || El pal o traç de lletres que puja o baixa més que l' cós d' elles. **Palo.** || Part del forch d' alls, etc. **Ristra, ramal** || El cap de la fona. **Ramal, pierna.** || La part de la mitja desde l' taló fins al genoll. **Caña.** || La del botó y semblants. **Presillas.** || A la premsa d' imprimir cada un dels montants que serveixen de peu y costat pera estibar y assegurar tota la màquina. **Pierna.** || A les plantes el tronxo, tronch o trompa. **Tallo.** || Parlant del bot, el col per ont raja, **Piezzo.** || pl. Els montants de la taula. **Pies.**

AGAFAR PER LA CAMA. *Apernar.*

CAMA A CAMA. m. adv. TANT A TANT.

CAMA ASSÀ CAMA ALLÀ. m. adv. Ab les cames separades. *A horcajadas, a horcajadillas.*

CAMA DE BLAT. *Caña.*

CAMA DE FIGUERA. *Ant.* CAMATORT.

ÉSSER LA CAMA DEL MAL. fr. *Fam.* Denota qu' algú és la causa del mal que succeeix. *Ser el dedo malo.*

TINDRE UNA CAMA A LA SEPULTURA O AL FOSSAR. fr. *Met.* Denota qu' algú és tant vell o està tant malalt que no pot trigar gaire a morir-se. *Tener un pie en la sepultura.*

AB LES CAMES NUES O CRUES. fr. *En pernetas, en piernas, desnudas las piernas.*

CAMES DE BRÓQUIL O DE GÀNGUIL. Qui les té llargues y primes. *Zanquivano.*

CARREGARSE LES CAMES A COLL. fr. ANAR A FEU.

ESTAR A CAMES. fr. *Met.* Haver eixit bé d' alguna disputa o dels càrrechs que 's fan, o d' algun perill. *Sacar bien el caballo ó sacar el caballo limpio.* || *Met.* Fer alguna cosa difícil y perillosa evitant tot dany. *Sacar bien el caballo, ó el caballo limpio.*

ESTIRAR LES CAMES. fr. *Fam.* Passejarse. *Estirar, extender las piernas.*

HAYER A CAMES. fr. *Fam.* ACONSEGUIR.

MOURE VIOLENTAMENT LES CAMES. *Loc.* *Pernear.*

SEGAMENT DE CAMES. f. Paral·lisiació momentània del moviment de les cames.

SEGAR LES CAMES. *TRENCAR LES CAMES.*

SEGARSE LES CAMES. fr. Paral·lisarse llur moviment; no poguer caminar.

TALLAR LES CAMES PER LA CÒRBA. fr. Debilitar molt. *Desjarretar.*

TALLAR O SEGAR LES CAMES. fr. Impedir els medis

Segell de Callús

pera fer fortuna. *Desjarretar, cortar los pasos.* || Debillitar les forces. *Desjarretar.*

TINDRE BONES CAMES. fr. Ésser molt caminador. *Tener pies ó buenos pies.*

TORT DE CAMES. CAMATORT.

TRENCAR O TRENCARSE LES CAMES. fr. Impossibilitar o impossibilitarse pera alguna cosa. *Cortar ó corstare las piernas.*

VALDRES DE LES CAMES. fr. Escapar corrent. *Poner pies en polvorosa; tomar las de Villadiego.*

CAMACURT, A. adj. Dit de qui té 'l pas curt. *Pasicorto.*

CAMADA. f. Cop de cama. *Pernada.* || *Ter.* BANCADA, 3. || Pas llarch. *Tranco, gambada.*

A CAMADES. m. adv. A salts, apressuradament. *A paso largo, á trancos.* || *Mel. ter.* A TIRÉS

CAMAFEU. m. Pedra fina gravada al relleu. *Camafeo.*

CAMAL. m. *Ant.* Grillois de fusta que posats al coll de les cames impideixen caminar lliurement. *Cepo, corma.* || Als arbres les branques més groixudes que se'n separen immediatament desde la soca. *Brazos.* || *Ter.* Cuixot dels pantalons, etc. *Musio, calzón.*

CAMALDULENSE. f. Ordre de religiosos fundada l'any 1009 per Sant Romuald, baix la regla de Sant Benet ab algunes constitucions particulars i hàbit blanc. El seu principal monastir és el Mont de la Corona, als Apenins. Va ésser aprovada l'any 1703 per Alexandre II. || adj. Lo pertanyent a la esmentada ordre o als seus religiosos. || Religióis que segueix l'ordre del meteix nòm. *Camaldulense, camaldulense.*

CAMÁLICH. m. A Barcelona, Madrit y algunes altres parts qui s'está regularment a les plasses o altres paratges públics, ab unes cordes al coll, a fi de que qualsevol pugui servir-se d'ell pera transportar coses de pes d'una part a l'altra, guanyantse aixís la vida. *Mozo de cordel ó de esquina, ganapán, faquin.*

CAMALS. m. pl. *Ant.* Mena de calçat. *Botas.*

CAMALL. m. Cuixot dels pantalons o dels calçotets. *Penera.*

CAMALLADA. f. El cop que's reb a la cama y 'l seu electe. *Pernada.*

CAMALLARCH, GA. adj. Se diu de qui té les cames llargues o de qui allarga molt el pas. *Pasilargo, zanquilargo.*

CAMALLEÓ. m. *Zool.* Mena de llarganlaix, d'ulls grans y fofonds; té quatre potes y a cada una tres dits; la qua llarga y plana, y s'agafa ab ella lo meteix que ab les potes; al cap hi té una mena de cresta y dues obertures que li serveixen de nas; no té orelles. El seu moviment és pensat y grave. Pren diferents colors y 'ls muda fàcilment. *Camaleón.* || *Astr.* Una de les dotze constelacions anstrats observades pèls moderns. *Camaleón.* || *Bot.* Planta medicinal. *Angélica.*

CAMALLEOPART. m. *Astron.* Constelació septentrional. *Camaleopardo.*

CAMALLERA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Saus, prov. de Girona.

CAMALLERES. f. *Ter.* CARAMELLES.

CAMALLIGA. f. *Ter.* LLIGACAMA.

CAMALLOCH. m. *Ter.* Enginy pera pescar. *Red.*

CAMALLUENT. A. m. y f. *Ter.* Nòm que's dóna als pagesos rics de montanya. *Montañés.*

CAMAMILLA D' ARAGÓ. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les compostes, que té de trenta a quaranta

centímetres d' alsada y fá pomets de flors blanques ab un botó groch al mitj; tota ella fá molt bona olor. *Matricaria, botón de plata.* || — BORDA. Varietat de camamilla que per les fulles se sembla al fonoll; treu un tany y al cap de munt hi surt una flor de fulles blanques al entorn y grogues al mitj. *Mogarza, matricaria.* || — FINA. Varietat de l' anterior; té poca alsada y fá molt bona laire. *Manzanilla fina.* || — PUDENTA. Planta de la meteix fam. que les anteriors, pero més petita; s'arrapa a terra, té les tiretes de les fulles molt primes y fá tot' ella una pudor molt ofenosa. *Manzanilla h-dionda.* || — ROMANA. MANSANILLA FINA. || — D' URGELL. MANSANILLA D' ARAGÓ. || — VERA. Varietat de les anteriors, de les que sols se distingeix per la seua olor, que és molt més fina; les seues flors son les que més generalment s'usen en medicina, sobre tot com tòniques y antiespasmòdiques. *Manzanilla verdadera ó romana.*

CAMAMIRLA. *Ter.* CAMAMILLA.

CAMÁNDULA. m. *Irón.* Se diu de qui la sab llarg. *Camándula.*

TINDRE MOLTES CAMÁNDULES. fr. *Irón.* Ésser molt astut. *Tener muchas camándulas ó conchas; tener más conchas que un galápagos.*

CAMANDULEJAR. v. n. Obrar com camanduler. *Camandulear.*

CAMANDULER, A. m. y f. Qui té moites camándules, hipòcrita. *Camandulero.*

CAMANDULERÍA. f. *Camándula.*

CAMAOBERT, A. adj. Qui té les cames obertes. *Pernabierto.*

CAMAPRIM, A. m. y f. Qui té les cames primes. *Zanquivano.*

CÁMARA. f. La peça ont el rei dóna audiència, y ont sols hi tenen entrada 'ls gentils homes, ajudes de càmara y embaixadors. *Cámara* || Nòm comú als consells compostos de president y diputat sense número fixo y també cada un dels cossos legisladors que sol haver 'hi als governs representatius, distingintse ab els nòms de *cámara alta* 'l Senat y *cámara baixa* 'l Congrés. *Cámara.* || En anatomia part còncava del craneu que va a parar al exterior de l' orella. *Cámara.*

CÁMARA ALTA. A Anglaterra 'l consell o tribunal superior compost dels senyors quin número 's deixa al arbitri del rei. *Cámara alta.*

CÁMARA APOSTÓLICA. Aquella en que's tracten els negocis pertanyents a la tresoreria o dominis de la Iglesia. *Cámara apostólica.*

CÁMARA BAIXA. La qu' está composta dels diputats de les provincies, viles y pobles. *Cámara baja ó de los comunas.*

CÁMARA IMPERIAL. Aquella en que's judiquen els negocis de's prínceps del imperi. *Cámara imperial.*

CÁMARA OSCURA. Terme d' òptica. Se redueix comunment a una caixa de fusta, en que hi há un canó ab el seu vidre lenticular, de manera que s'acosti y s'aparti pera buscar el foc; rebut aixís el raig de la llum, que va a parar a un mirall que fá un àngul de quaranta cinch graus ab el plà horisontal de la caixa, d'aquí ressatlen els raigs, formant àngul de reflexió igual al d' incidència, a un vidre desllustrat qu' está sobre 'l mirall, formant ab ell el meteix àngul que 'l plà inferior, y en aquest vidre desllustrat, que no deu rebre altre llum que la que passa per dit canó, s'hi pinta l' objecte ab tots els seus colors y proporcions. *Cámara oscura.*

CAMARASA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la casa del Segre y té 1773 hab. || *Caseriu* del terme de la Poble de Mafumet, prov. de Tarragona.

Segell de Camallera

Segell de Camarasa

CAMARER. m. Dignitat o empleu; y aixís se diu: *Canonge camarer. Camarero.* || Criat distingit que cuida de tot lo perlanent a la cambra. **Camarero.**

CAMARER DEL REI. A la casa reial de Castella s' anomenava aixís al principal de la càmara del rei, fins que s' hi introduïren l' estil y nòm de la casa de Borgonya, y allavors prengué l' nòm de *sumiller de corps. Camarero mayor.* || **CAMBRER.**

CAMARERA. f. **Camarista.** || **CAMBRERA.**

CAMARERIA. f. Cert tribut que's pagava en temps del rei En Pere a la càmara reial; y consistia en quaranta maravedissos per miler dels que'l rei pagava als seus criats. **Camarería** || L' empleu u ofici de camarer. **Camareria.**

CAMARIL. m. Peça que hi há darrera del altar de alguna imatge, ont s' hi guarden les joies y ls vestits. **Camarin.**

CAMARILLA. f. Als estudis de gramàtica la peça ont s' hi donaven surres. **Camarilla.** || Conjunt de cortesans que, per estar molt aprop de les persones reials, influïeixen en els negocis del Estat. **Camarilla.**

CAMARISTA. m. Ministre del consell de la càmara. **Camarista.** || f. Dama que serveix a la reina, princeses o infant. **Camarista.**

CAMARISTA MAJOR. La de més autoritat entre les que serveixen a la reina. Ha d' ésser de la grandesa d' Espanya y entre altres preeminions té la de manar a totes les que serveixen a palau. *Camarera mayor.*

CAMARLENCH. Títol de dignitat entre ls cardenals de la santa Iglesia romana, tenint obligació de presidir la càmara apostòlica y exercir l' autoritat papal quan hi há sede vacant. **Camarlengo.** || A la casa reial d' Aragó equivalia a camarer de Castella. **Camarlengo.**

CAMAPÓ. m. *Ictiol.* Cranch de mar, petit com el dit xich de la mà. **Camarón.**

CAMARON Y BORONAT (Joseph). *Biog.* Pintor valencià notable, nat a Segorb l' any 1730 y mort a València l' 1803, essent director jubilat de l' Academia de Sant Carles. Era fill del escultor Nicolau, que li feia seguir la seua especialitat. Mort el seu pare se va dedicar ab gran fe a la pintura, sobresortint tot seguit lo meteix en la figura qu' en el paisatge. Conreà igualment la poesia y la música, essent autor de composicions que no passàren d' entre ls amichs. L' any 1752 va anar a Madrid pera estudiar els grans pintors italians y espanyols. Allí va pintar pera l' embaixador d' Anglaterra alguns quadros que avui figuren al palau de Windsor y al Museu de Londres. Es molt llarga la nota de les pintures notables d' en Camaron.

CAMARÓN Y MELIÀ (Manel). *Biog.* Pintor valencià, fill del anterior y germà d' un altre de ben distingit. Va néixer l' any 1763, y l' 1799 va disputarse el càrrech de director dels Estudis ab el famós pintor en Vicens López, Hoch que va ocupar dignament al any 1801. Va pintar la mitja taronja del presbiteri y els medallons de la volta de la catedral de Segorb. Al Museu provincial de València hi figuren d' ell ab el número trenta dos una *Dolorosa; Una Verge*, ab el número noranta; y el retrato de *D. Francisco X. Aspiroz* ab el número vuitens noranta sis.

CAMAROSIS. f. *Cir.* Fractura del crani, quins fragments están disposats de modo que formen una volta y tenen per base la duramáter. **Camarosis.**

CAMAROT. m. Petit compartiment que hi há als barcos per posar hi l' lliit. **Camarote.**

CAMAROT DE PROA. m. *Náut.* Aposento d' un barco, situat cap a la proa. **Camarotillo.**

CAMAROT DEL TAMBUTXO. *Náut.* Cada un dels que als barcos de vapor se fan a popa y a proa dels tambutxos de les rodes. *Camarote del tambor.*

CAMA ROJA BRODADA. *Ornit.* Nòm vulgar de una au del género *Lobipes.* **Caballero labrador.**

CAMARROJA. f. *Bot.* MORELLA ROQUERA. || XI-COIRA. || *Ornit.* Ab aquest nòm se designen al menys tres menes d' aucells dels géneros *Anthus, Himantopus y Totanus.* **Ruselinao bermejina, zancudo común, caballero gambeta.**

CAMA-SECH. m. *Bot.* Bolet molt semblant al moixerò, més quina aroma no es tan bona com la de aquest. **Hongo de tallo muy delgado.**

CAMASSA. f. aum. De cunya. **Pernaza.**

CAMATIMÓ. m. Barra de l' arada. **Timón.**

CAMATORT. m. Sancellós endins. **Estevado, patiestevado.** || Sancellós enfora. **Zambo, patizambo, zancajoso, zancajiento.**

CAMAURA. f. Mena de gorra ab dues puntes que se baixen pera tapar les orelles. **Papalina, becoquin.**

CAMBI. m. Barata d' una cosa per altra. **Cambio, trueque, permuta.** || Aument o disminució del valor que s' dona a la moneda, al temps de pagar, a les provincies ont se destina. **Cambio** || L' interès o ganancia pera pagar les lletres. **Cambio.** || L' acte de pendre diners, obliganise per cert premi o interès a abonarlo a la part que s' ajusta. **Cambio.** || Tornes que s' donen al fer una barata. **Premio.** || El dels presoners. **Canje.** || El de paper moneda en diners, y al revés. **Agio, agiotaje.** || Mudansa, alteració, varietat. **Cambiamiento, mudanza** || Entre gitano. **AMISTANSAMENT.** || El lloch o casa ont se fan els cambis. **Cambio.**

A LES PRIMERES DE CAMBI. *Loc. met.* Al comensar algún negoci. *A las primeras de cambio.*

CAMBI MENUT. La permuta o barata d' unes monedes ab altres pagant cert interès. **Cambio minuto.**

CAMBI SECH. El negoci que s' fa donant diner a cambi ab lletra fingida sens revelar el guany o interès que resulta a qui dona l' diner. **Cambio seco.**

DONAR A CAMBI. fr. **CAMBIAR.**

DONAR EL CAMBI. fr. Fer burla. *Hacer burla, burlarse de alguna cosa.*

EN CAMBI. m. adv. *En cambio, en recompensa.*

PENDRE L' CAMBI. fr. Deixarse enganar sense adonarse'n. *Dejarse engañar, dejarse embaucar.*

TORNAR EL CAMBI. fr. *Met.* Tractar a algú com ell nos ha tractat. *Pagar con la misma moneda.*

CAMBIABLE. adj. Lo que s' pot cambiar. **Cambiable.**

CAMBIADÍS, SA. adj. **Mudable, variable.**

CAMBIADOR. m. Qui cambia. **Cambiador, cambiante.** || *Ant.* **CORREDOR DE CAMBI, CAMBISTA.**

CAMBIADURIA. f. *Ant.* **Corredoria.**

CAMBIALARI. m. *For.* Aquell a favor de qui'l cambiador fá la permuta dels diners. **Cambialario.**

CAMBIAMENT. m. *Ant.* **CAMBI, MUDANSA.**

CAMBIANT. p. a. Qui cambia. **Cambiante.**

CAMBIAR. v. a. **Baratar. Cambiar.** || Variar, alterar. **Cambiar.** || Donar o pendre diner a cambi. **Cambiar.** || Mudar una cosa d' una part a l' altra. **Mudar, trasladar, trasmutar.** || *Náut.* Girar les veles de modo que hi pegui l' vent. **Cambiar.**

CAMBIAT, DA. p. p. **Cambiado.**

CAMBIERA. f. *Ant.* **CAMBI.**

CAMBISTA. m. Qui barata monedes o bitllets de banch mitjansant cert interès. **Cambista.**

CAMBRA. f. Sala. **Aposento, càmara.** || **GRANER.** || La sala de popa que hi há a les embarcacions. **Càmara.** || L' excrement de la persona. **Càmara.** || *Ant.* **MENJADOR, 2.** || **Flato.**

ESTAR EN LA CAMBRA. fr. *Ter.* **ESTAR EN CAPELLA.**

TRAVALLAR EN CAMBRA. fr. **Travallar privadament. Trabajar privadamente.**

CAMBRA FOSCA. *Orog.* Clotarada dessota Roca Colóm, plena de colossals t rieres.

CAMBRA DE MONTMELL. *Orog.* Aspres cingle-rats que formen un original reclos en el que s' hi

tanquen grosses remades, en la serra del meteix nom del Cadí.

CAMBRÀHINA. f. CAMBRAY.

CAMBRAY. m. Tela mòt fina que pren el nom de la ciutat ont se fabrica. *Cambray* || Lo que se li sembla o hi pertany. *Cambrayado*.

CAMBRAYNA. f. Tela que se sembla al cambray. *Cambrayón*.

CAMBRAYÓ. m. Tela semblant al cambray, pero més ordinària. *Cambrayón*.

CAMBRER. m. *Ant.* CAMARER. || Als hospitals, qui cuida de la cambra. *Camarero*, cabo de sala.

CAMBRERA. f. La criada d stingida de casa de senyors. *Doncella*, *camarera*.

CAMBREROL. *Geog.* Veinat del terme de Massanes, prov. de Girona.

CAMBRES. f. pl. Fluixetat de ventre. *Despeño*, *cámaras*, *díarrea*.

CAMBRES DE SANCHI. fr. Fluix de ventre, en que 's treu sanch. *Disenteria*.

QUI TÈ CAMBRES. fr. *Camariento*.
TINDRE CAMBRES. fr. *Fam. Irse de vareta*.

CAMBRES D' ASE. *Orog.* Cim de la div soria entre la Cerdanya y 'l Conflent (2,750 met.).

CAMBRETA. f. dim. *Camarilla*, *camarita*.

CAMBRILS. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Reus; és a la vora del mar, té estació de F. C. y 2,676 habitants. || Caseriu del dist. municipal d' Odèn, província de Lleida. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Curs d' aigua a la vora de la esmentada vila.

CAMBRÓ. m. *Of.* Cada un dels quatre dentallons de ferro, fixos per medi d'un eix al carro de la premsa, qu' entren a les canals de les badanes impedit que ixi aquell del seu lloch quan corre per aquéixes. *Cambrón*. || pl. Peces de ferro, fixos antigament a les caixes dels telers de seda, que servien de guia a les llesadores. *Cambrón*.

CAMBRONERA. *Bot.* Nom vulgar d' una planta de la fam. de les solanàcees.

CAMBROTA. f. Liçh de mals endreços de la casa. *Chiribitil*.

CAMBUCA. f. *Patol.* Llaga venèrea que 's fa al entrecuix prop dels orguens genitals. *Camibuca*.

CAMEDRIS. m. *Bot.* Planta de la familia de les *Habiades* qu'és molt comuna a les montanyes de roca calar; té les fulles petites y retallades com les del roure y les seues flors son petites, vermelles y amar-gantes. *Camedrio*.

CAMEDRIT. m. *Farm.* Vi preparat ab la infusió del *camedris*. *Camedrito*.

CAMEJAR. v. n. Moure les *comes*. *Pernear*. || *Caminar depressa*. *Pernear*.

CAMELÀS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Thuir; és a

la vora de la riera de Castellnou y té 517 hab.

CAMELIA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les *cameliàcees*; prové de l' Assia central y 's conreua als jar-

dins per la boniquesa de les seues flors, que son blanques, vermelles o matisades, pero sense flaire; aquesta mata creix fins a l' alsada de dos y més metres y té les fulles d' un vert fosc llustrós. *Camelia*. || La flor d' aquesta mata. *Camelia*.

CAMELL. m. Quadrúpede de cós molt llarch ab dos gèps al llom; aguenta molt de pes y passa molts dies sense beure. *Camello*.

CAMELLA. f. La femella del camell. *Camella*.

CAMELLER. m. Qui mena y cuida els camells. *Camellero*

CAMELLET. m. dim. *Camellejo*.

CAMES LLARGUES. *Ornit.* Nom vulgar d' au. *Zancudo comùn*.

CAMETA. f. dim. *Pierneçta*. || La peça còrba de l' arada desde 'l dental fins al timó. *Galápagu*, *cama*.

CAMETES y A FUGIR. *Loc. ter.* Pera denotar promptitut o llestesa en sortejar el perill. *Tomar las de Villadiego*.

CAMETA DE PERDIU. *Bot.* Nom que 's dona péls encontorns de Badalona a una mena de bolet del gèneru *Hygrophorus*.

CÁMFORA. f. Producte immediat dels vegetals: una mena d' oli volátil concret que 's trova a varies plantes. *Alcanfor*, *cámfora*. || Pans més o menys voluminosos, rodonejats, còncaus per una part, convexes per l' altra, perfectament blancs, transparents, llisos, d' olor fort y particular, de gust agre y seguit d' una sensació de fret. *Alcanfor refinado* ó *purificado*.

CAMFORAR. v. a. Posar *cámfora* a algún líquit pera aplicarlo com remei. *Alcanforar*. || Tirar polvos de *cámfora* a alguna llaga o posarne a qualsevulla cosa pera que no 's corrompi. *Alcanforar*.

CAMFORAT, DA. p. p. *Alcanforado*.

CAMÍ. m. La terra batuda o trepitjada pera anar d' un paratge al altre. *Camino*. || El viatge d' una part a altra. *Camino*. || Cada un dels viatges que fá el qui va a cercar alguna cosa, com: *fer un camí de aigua*. *Viaje*, *camino*. || Medi o recurs. *Camino*, *medio*, *recurso*. || *CARPETER*. *Camino carretero de ruedas*. || *CUBERT*. *Mil*. *Camino cubierto*. || *DE FERRADURA* O *MORRALER*. *Camino de herradura*. || *RAL* O *REAL*. *Carretera*, *camino real*. || *Met.* El medi més fácil, comú y segur pera la consecució d' algún fi. *Camino real*, *carretero*, *trillado*.

CAMÍ DE SANT JAUME: VIA LÁCTEA.

CAMÍ DRET. m. adv. Directament. *Camino derecho*.

CAMÍ FERRAT. m. Camí de ferradura. *Camino de herradura*.

CAMÍ GENERAL. La carretera real dels sigles mitjans. *Camino general* ó *real*.

CAMÍ RAMADER. *Galiana*, *ligajo*.

ANAR CADA UN PÈL SEU CAMÍ. fr. Se diu dels que discorden en les opinións. *Ir cada cual por su camino*.

ANAR DE CAMÍ. fr. Estar de pas en un lloch per anar a un altre. *Ir de viaje*.

ANAR FORA DE CAMÍ. fr. *Met.* Obrar sense método. *Ir fuera de camino*. || Anar errat. *Ir fuera de camino*.

ANAR PÈL CAMÍ REAL. fr. *Met.* Seguir la corrent o avesarse a alguna cosa. *Ir por ó con el chorrillo*. || *Met.* Facilitar la consecució d' alguna cosa. *Ir por el camino real*.

COSA DEL CAMÍ. *Vial*.

DE CAMÍ. m. adv. Al meteix temps. *De camino*, *de paso*.

DESFER EL CAMÍ. f. Tornar enrerà pel meteix camí. *Desandar*.

DIVISIÓ DE TRES CAMÍNS. El lloch ont se divideixen. *Trivio*.

EIXIR AL CAMÍ. fr. Anar a esperar. *Salir al encuentro*. || Parlar de lladres. *Saltar*. || *Met.* Previadre la idea o intenció d' algú. *Salir al camino*.

ENSENYAR EL CAMÍ DE LA ESCALA O DE LA PORTA. fr. Treure a algú de casa. *Enseñar la puerta de la calle*.

Segell de Cambrils

habitants. || Caseriu del dist. municipal d' Odèn, província de Lleida. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Curs d' aigua a la vora de la esmentada vila.

Segell de Cambrils

que servien de guia a les llesadores. *Cambrón*.

CAMBRONERA. *Bot.* Nom vulgar d' una planta de la fam. de les solanàcees.

CAMBROTA. f. Liçh de mals endreços de la casa. *Chiribitil*.

CAMBUCA. f. *Patol.* Llaga venèrea que 's fa al entrecuix prop dels orguens genitals. *Camibuca*.

Brot de camelia

FER CAMÍ. fr. CAMINAR.

FER EL SEU CAMÍ, fr. Seguir algú 'l camí que em-prén. *Ir á su camino.*

GIRAR DE CAMÍ. fr. Apartarse del camí dret diri-gintse a un dels costats. *Torcer el camino.*

MÉS VELL QUE 'LS CAMÍNS. *Loc. fam.* Ab que 's denota que una cosa és molt antiga. *Más viejo que la sarna, que el repelón ó que préstame un cuarlo.*

NO HAVER'HI CAMÍ NI CARRERA. fr. *Met.* No conèixer medi de conseguir alguna cosa. *No haber medio.*

NO TINDRE ALGUNA COSA CAMÍ NI CARRERA. fr. *Met.* No tindre ordre ni concert. *No tener ptes ni cabeza, orden ni concierto, ton ni son; no llevar camino.*

OBRRIR O DONAR UN CAMÍ. fr. Ferlo ont no n' hi ha- via. *Romper, abrir, procurar un camino.* || *Met.* Facilitar el medi d' eixir d' alguna difficultat, y aixís se diu: *Dén obrir un camí. Abrir camino.* || *Met.* Ésser inver- tor d' alguna cosa. *Abrir camino.*

PENDRE 'L CAMÍ DE LA PORTA. fr. Eixirse d' alguna casa. *Tomar, coger la puerta:*

PER TOT HI HÁ CENT LLEGÜES DE MAL CAMÍ. *Ref.* Ab que 's significa les difficultats que 's troven en tota empresa o assumpte. *Por doquiera hay su legua de mal camino; tener alguna cosa su legua ó pedazo de mal camino.*

POSARSE EN CAMÍ. fr. Empendre un viatge. *Ponerse en camino.*

QUAN ANIRÁS DE CAMÍ, NO VIATGIS SENSE PÁ NI VÍ. *Ref.* Denota quàn convé pera tots els cassos la pre- vençió o preparació dels medis oportuns. *Quien no trae soga, de sed se ahoga.*

QUI CAMINA MAL CAMÍ, NO FÁ BON PÉS A LA FÍ. *Ref.* TAL LA VIDA, TAL LA MORT.

QUI SEMBRA EN CAMÍ RAL, PERT EL GRÁ Y PERT EL JORNAL. *Ref.* Denota que treballen debades els que no's valen dels medis proporcionats al fí. *Quien siembra en el camino, cansa los bueyes y pierde el trigo.*

TALLAR O TAPAR ELS CAMÍNS. fr. Embrassarlos, fer- los infranqueables. *Cegar los conductos, pasos, veredas, caminos.*

TINDRE O NO CAMÍ UNA COSA. fr. *Met.* Ésser o no ésser alguna cosa fundada. *Llevar ó no llevar camino.*

TORNAR A ALGÚ A CAMÍ. fr. *Met.* Fer entendre la raó a algú, demostrant'li l' erro en qu' estava. *Meter en ó entrar por camino.*

CAMÍ. *Geog.* Santuari del terme de Granyena, prov. de Lleida.

CAMÍ-RAL. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Abella de la Conca, prov. de Lleida.

CAMINADA. f. Passeig llarch pera fer exercici. *Caminada, caminata.*

CAMINADOR. A. m. y f. Qui camina molt y de- pressa. *Andariego, caminador, andador.* || m. pl. Cordó, cinta o corretja usada a la part superior del còs del vestit de les criatures, que agunta algú ab la mà pera ensenyarles a caminar. *Andadores.*

ANAR SENSE CAMINADORS O NO NECESSITAR CAMI- NADORS. fr. *Met.* Denota que algú té prou industria pera manejarse per sí mateix sense ajuda d' altre. *Nadar sin corchos, sin calabazas; comer pan con corteza.*

CAMINAL. m. *Ter.* Carrer o camí dels jardins o passeigs. *Calle.*

CAMINANT. m. *Caminante.*

CAMINAR. v. n. Anar de viatge d' un lloch a l' al- tre. *Caminar, andar.*

CAMINAT, DA. p. p. *Caminado.*

CAMINATA. f. *Caminada.*

CAMINET. m. dim. *Caminillo, caminito.*

CAMISA. f. Peça de roba interior ab coll y màne- gues. *Camisa.*

CAMISA DE FORÇA. La que s' usa pera contindre atacs de bogeria, pera càstich y per prevenció en hospitals y manicomis. *Camisa de fuerza.*

CAMISA ROMANA. Part del vestit de cerimonia dels reis d' Aragó. *Camisa romana.*

DEIXAR A ALGÚ SENSE CAMISA O AB LA CAMISA DE L' ESQUENA. fr. *Fam.* Pera explicar que a algú li han prés tot lo que tenia. *Dejar á uno sin camisa, ó no dejarle ni aun la camisa.*

DONAR O PENDRE LA DONA AB LA CAMISA DE L' ES- QUENA. *Loc.* Casars'hi sense dot. *Dar ó tomar la mu- jer en camisa.*

EN CAMISA. m. adv. Sense portar res més que la camisa. *En paños menores.* || *Ant.* Lluenguerament. *A la ligera.*

POSARSE O FICARSE EN CAMISA D' ONZE VARES. *Loc.* S' aplica al que 's fica en assumptes que no l' im- porten. *Meterse en camisa de onze varas.*

JUGARSE LA CAMISA. fr. *Fam.* Jugars'ho tot. *Jugar hasta la camisa.*

NO TINDRE MÉS QUE LA CAMISA DEL DEMUNT. fr. *Met.* S' aplica al qu' és molt pobre, sense ofici ni pa- trimoni de què manténisse. *No tener uno más que la capa en el hombro.*

PRIMER ÉS LA CAMISA QUE 'L GIPÓ. *Ref.* Explica la preferència que deu donarse als parents o persones immediates respecte a les que no ho son. *Más cerca está la camisa de la carne que el jubón; más cerca está la camisa que el sayo; en tal año nací, que quiero más por mí que por tí.*

QUEDARSE AB LA CAMISA DE L' ESQUENA. fr. *Met.* Quedarse molt pobre. *Quedar sin camisa.*

VENDRE'S LA CAMISA. fr. Véndres'no tot. *Vender hasta la camisa.*

CAMISASSA. f. aum. Camisa llarga. *Camisón.*

CAMISER, A. m. y f. Aquell qui fá camises. *Camisero, camisera.* || Aquell qui ven camises. *Camisero.*

CAMISERIA. f. Botiga ont se venen camises. *Camiseria.*

CAMISETA. f. dim. Camisilla. || Peça basta de cuiro, panyo o tela pera tapar alguna cosa. *Funda.*

CAMISÓ. m. Peça de tela ab coll y sense espat- lles, que 's planxa y 's posa demunt de la camisa. *Camisolin.*

CAMISOL. m. *Ant.* Peça de l' armadura antiga que tenia la mànega llarga fins a la mà. *Camisote.*

CAMISOLA. f. Camisa fina que 's posa demunt de la interior, y sol estar guarnida pels punys y l' ober- tura del pit. *Camisola.* || *Ter.* ARMILLA.

CAMISOLÓ. m. *CAMISÓ.*

CAMISSA. f. *Ant.* TIMÓ DE L' ARADA.

CAMÓS (Narcís). *Biog.* Frare y escriptor de l' or- dre de predicadors, natural de Girona. El seu mèrit principal consisteix en haver publicat a Barcelona, l' any 1657, el llibre: *Jardín de Maria plantado en Cata- luña.* Pera compòndrel visitá totes les iglesies, santuaris y ermites de la nostra terra dedicades a la Mare de Deu, anant'hi sempre a peu. També va pu- blicar el *Compendio de la vida del V. F. Dalmacio*, estampat a Girona l' any 1690.

— Y DE REQUESENS (MARCH ANTONI DE). *Biog.* Va néixer a Barcelona, éssent primerament militar y des- prés religiós. Felip II el va nomenar governador de l' illa de Cerdenya. Haventse enviudat y haventse li mort els fills, va ingresar a l' ordre de Sant Agustí als trenta vuit anys. En 1588 se va graduar de teologia. En 1600 va ésser elegit prior del seu convent y visitador de la provincia de Catalunya. Va obtindre del Papa Climent VIII un breu manant que quan se celebrí Capítol a Catalunya s' elegeixi un provincial catalá, quan se celebrí a Aragó aragonés y valencia quan el Capítol se tingui a Valencia. Va fundar els convents de La Selva y de Tárrega. Felip II el va fer arquebisbe de Trani, empró va morir a Nápols l' any 1606, abans d' ésser consagrat.

CAMÓS DE SANT VICENS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Està situat al peu

d'una montanya y té agregat el llòch de Santa Maria de Camós, reunint entre 'ls dos 467 hab || — (DE SANTA MARIA). SANTA MARIA DE CAMÓS.

CAMOSA. adj. y

CAMOSINA. adj. Poma d'olor y gust molt saborós que s'usa en la medicina. **Camuesa** || **POMERA.**

CAMP. m. Gran extensió de terra plana o quasi plana fora de població. || *Met.* Extensió, àmbit, capacitat. **Campo.** || Parlant de robes o de quadros al oli. **Fondo.** || El setí o terreno que ocupa un exèrcit, y 'l mete x exèrcit en disposició d'entrar en batalla. **Campo.** || En el gravat y pintat, l'espai lliu o que no té figures. **Campo.** || adj. Lo que pertany al camp, còm: *terra campa. Campesino, campestre.*

A **CAMP OBERT.** m. adv. A *campo abierto.*

A **CAMP RAS.** m. adv. A *campo raso.*

A **CAMP TRAVÉS.** *Loc.* Deixant el camí y a travésant el camp. A *campo travieso.*

ASSENTAR EL CAMP. fr. *Asentar el campo*

ASSENYALAR EL CAMP. fr. *Mil.* MARCAR EL CAMP. *Partir el campo.*

CAMP CLOS. El camp preparat pera 'l desafiú o batalla singular. *Palenque.*

CAMP DE BATALLA. El llòch ont combaten dos exèrcits. *Campo de batalla.*

CAMP DE DARRERA CASA. *Loc. fam.* El cul. *Salvo honor, trascorral, tabalorio, nalgatorio, taba'aitio, rabel.*

CAMP DE LLAURO. Camp de sembradura. *Campo de labranza.*

CÓRRER EL CAMP. fr. *Mil.* *Correr el campo.*

DEIXAR EL CAMP LLIURE. fr. *Met.* Desistir ó' algún empenyo ab competència ab altres. *Dejar el campo abierto, libre, desembarazado, despejado.*

DESCUBRIR EL CAMP. fr. *Mil.* Regoneixer la situació del exèrcit enemich. *Batir el campo ó estrada, descubrir el campo.* || *Met.* Averiguar alguna cosa. *Descubrir campo ó el campo.*

EIXIR AL CAMP. fr. *Hacerse al campo.* || **SORTIR AL CAMP.**

EL CAMP FÈRTIL NO DESCANSANT SE TORNA ESTÉRIL. *Ref.* Denota la necessitat del descans pera poder seguir treballant. *El campo fértil, no descansando, tórnase estéril: alguna vez olvida tus tareas para volver con tu vo aliento si descas.*

FUME 'L CAMP. fr. *Fam.* ESCAPARSE.

LLEVAR EL CAMP. fr. *Mil.* Recullir les despulles del enemich vensut al meteix camp de batalla, y també llevar les tendes que serviren pera acampar. *Alzar, levantar el campo.*

MANTINDRE 'L CAMP. fr. *Mantener el campo.*

MARCAR EL CAMP. fr. *Mil.* Senyalar el llòch que ha d'ocupar un exèrcit o campament. *Marcar el campo.*

QUAN NO N'HI HÀ PELS CAMPS, NO N'HI HÀ PELS SANTOS. *Ref.* Denota qu' en anys estèrils no 's poden donar moltes almoines. *Cuando no lo dan los campos, no lo han los santos; ó no han santos donde no dan campos.*

QUEDAR AL CAMP. Quedar algú vensut en desafiú o batalla. *Quedar en el campo.*

QUEDAR EL CAMP PER ALGÚ, O QUEDAR AMO DEL CAMP. fr. *Met. fam.* Vèncer a algú en la disputa o empenyo. *Quedar el campo.*

REGONÈIXER EL CAMP. fr. *Met.* Previndre les dificultats que pot haver'hi en alguna cosa abans d'empèndre'la. *Reconocer el campo.*

SORTIR AL CAMP. fr. Desafiar, barallarse. *Salir a campo ó al campo.*

TINDRE SEGUR O ASSEGURAR EL CAMP. Garantir als combatents en les batalles a camp clos la llibertat del llòch y de les persones. *Asegurar el campo.*

CAMP D'ABAIX. *Geog.* Caseriu del terme d'Alpuente, prov. de Valencia.

CAMP DE CHELVA. *Geog.* Caseriu del terme de Titaguas, prov. de Valencia.

CAMP DE DALT. *Geog.* Aldea del terme d'Alpuente, prov. de Valencia.

CAMP DE TARRAGONA. *Geog.* Regió natural de Catalunya que s'extent per la costa desde 'l riu Gayá fins a l'Hospitalet: té per límit, al N. y al NO., les montanyes que 's separen de la Conca de Barbatá y del Priorat. Vegis *Mapa comarcal*, en lámina sola.

GENT DEL CAMP, GENT DEL LLAMP. *Ref.* S'aplica als fills del Camp de Tarragona, aludint al geni enfurismat que se 'ls hi suposa.

CAMP DEL GRILL. *Geog.* Caseriu del dist. municipal d'Avinyonet, prov. de Barcelona.

CAMP DE L'ORACIÓ. Collet a 880 met. d'altitud, entre 'ls rius Margansol y Marlés, a mitjorn de Borredá, prov. de Barcelona.

CAMP DE LES FERRERIES. *Geog.* Caseriu del terme de Tuéjar, prov. de Valencia.

CAMP DELS EMIGRANTS. *Orog.* Plá a uns 1,100 met. d'altitud que li há a tramontana de Bassagoda, dalt de la carena de la serra de Riu, estribació que se desprén del Pirineu gironí, en direcció de N. a S.

CAMP DE 'N SERRA. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida (Mallorca).

CAMP DES SOLDAT (Es). *Geog.* Caseriu del terme de Campanet (Mallorca).

CAMP MAURÍ (Cova de). Interessant cova natural propera a Berga.

CAMP-SANGLÉS (Joseph). *Biog.* Poeta, natural del terme de Roda (Vich), mort l'any 1879, quan sols ne tenia vintidós d'etat. Deixá escrites no més divuit poesies, aplegades pèls seus amichs y publicades a Vich l'any 1831, en un volúm de 60 planes.

CAMP-VEY. *Orog.* Puig de 400 met. d'altitud, al NO. d'Ibissa (Balears).

CAMPÁ (Climent). *Biog.* Metge y cirurgiá, natural de Vich, mort l'any 1868. Se distingí a la seua ciutat natal durant l'epidemia de l'any 1854, en termes que 'l municipi va fer gravar el seu nòm a una lápida a casa la ciutat, regalant'li una ploma de or y un diploma. És autor de's articles corresponents al parlit de Vich del *Diccionario Geográfico* publicat per en Madoz, y d'altres treballs y monografies.

CAMPAL. adj. *Ant.* **CAMPESÍ.** || Aplicat a batalla. **Batalla campal.**

CAMPAMENT. m. Exèrcit acampat, la forma d'acampar-lo y llòch que ocupa. **Campamento, campo, acampamento.**

CAMPANA. f. Peça de metall en figura de copa boca avall, ab un batall que la fá sonar. **Campana.** || Tot lo que se li sembla, còm: el bógit de la xemeneia, els vidres pera tapar els rellotges de sobretaula y 'ls geros de flors artificials, etc. **Campana.**

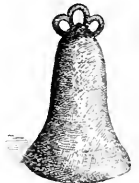
A **SO DE CAMPANES.** m. adv. A *campana herida ó tañida, á toque de campanas*

ASSENTAR LA CAMPANA. fr. Posar en equilibri les campanes al temps de ventarles, de manera que qued'n boca per amunt. *Sentar la campana.*

BÈNS DE CAMPANA DEU ELS DÒNA Y 'L DIABLE 'LS ESCAMPA. XIII (Museu de Vich). *Ref.* S'aplica a aquells qu' inverteixen els bèns de l'Esglesia en altres fins diferents d'aquells a qu' están destinats. *Bienes de campana, dílos Díos, y el diablo los derrama.*

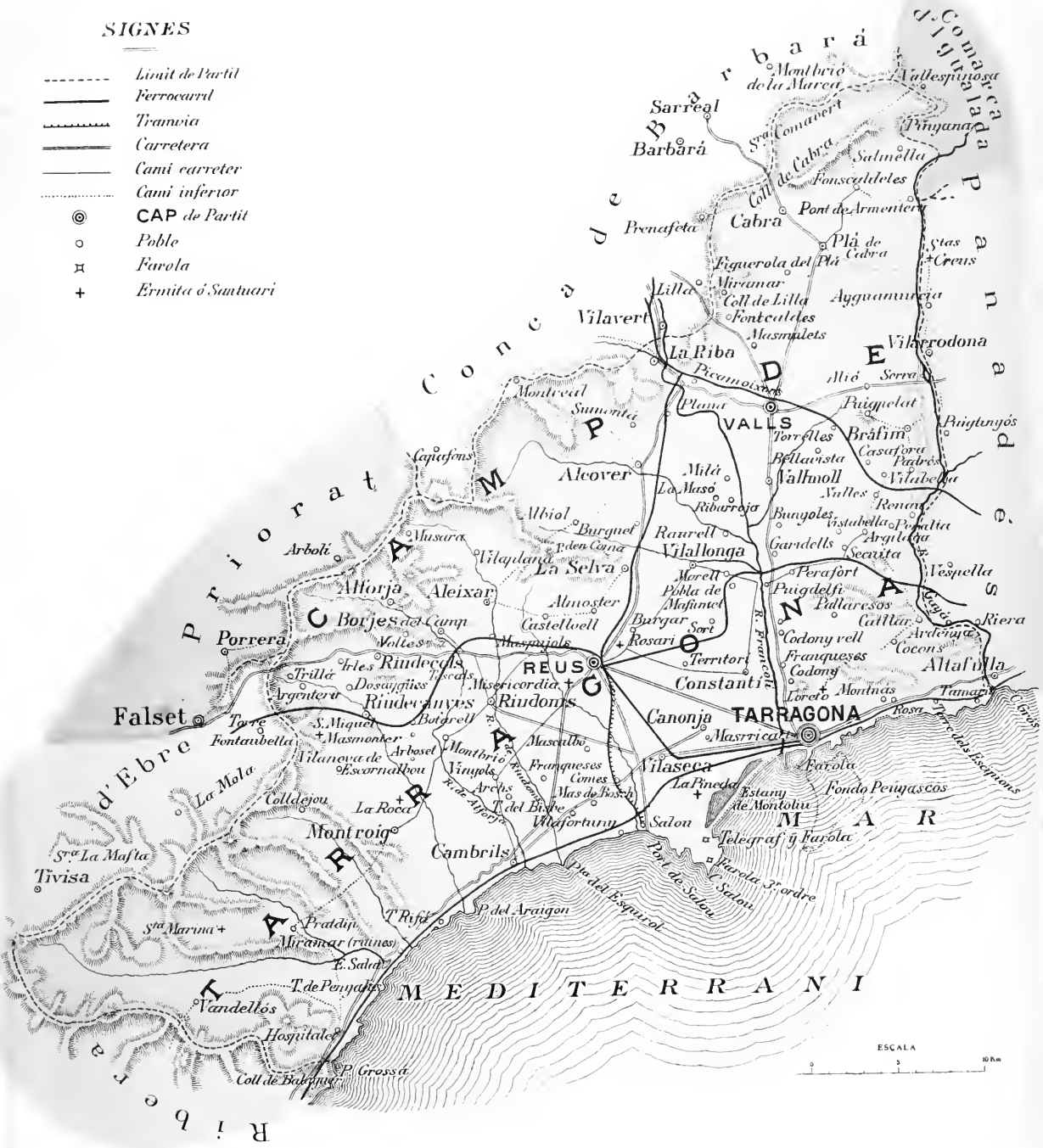
Campana del sigle ix al xi (Museu de Vich)

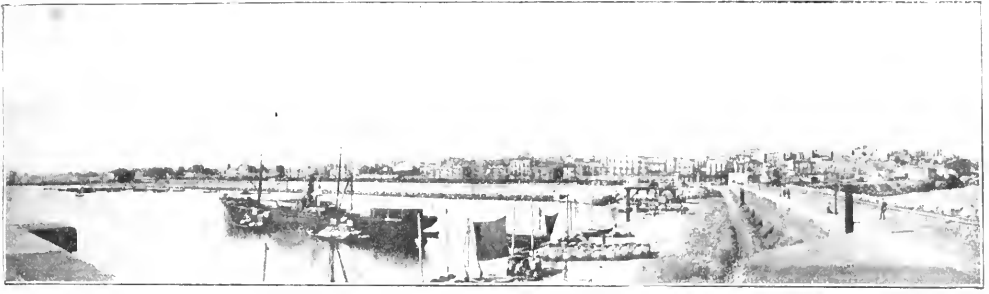
Campana del sigle d'ona y 'l diable 'ls escampa. XIII (Museu de Vich).

SIGNES

- - - - - Límit de Partit
- Ferrocarril
- Tramvia
- Carretera
- Camí carreter
- Camí inferior
- ⊙ CAP de Partit
- Poble
- ⊞ Farola
- + Ermita ó Santuari

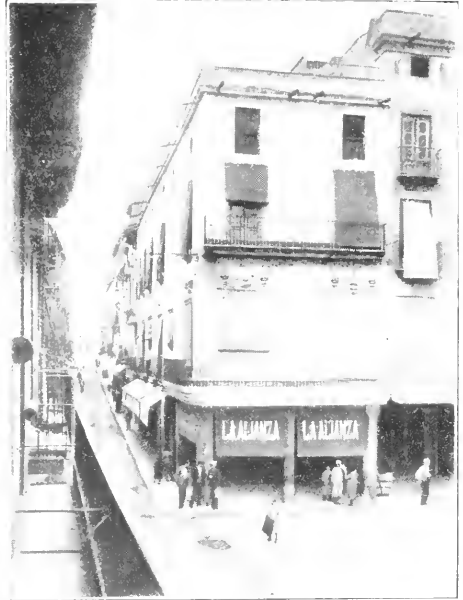

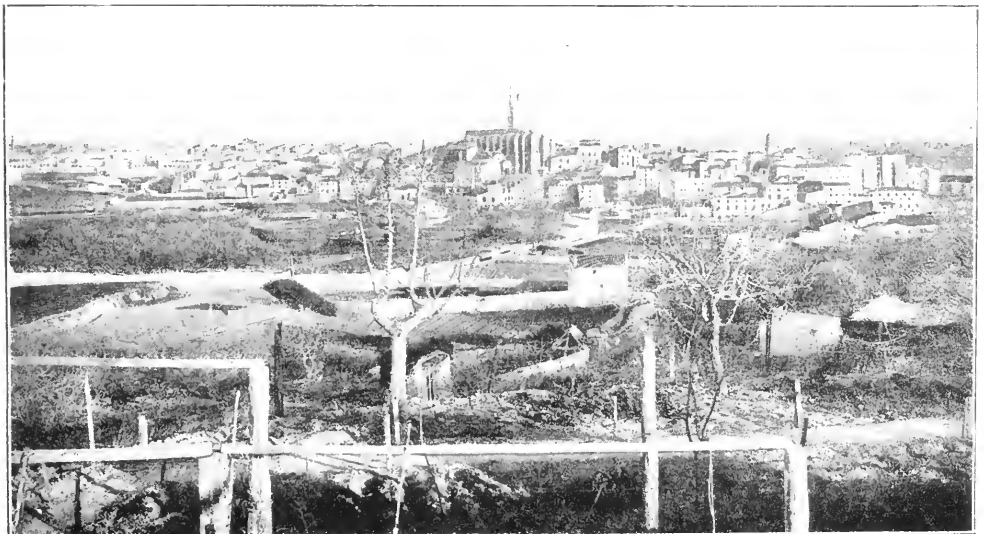
Tarragona: vista panoràmica.

Tamarit: portal de la rectoria.

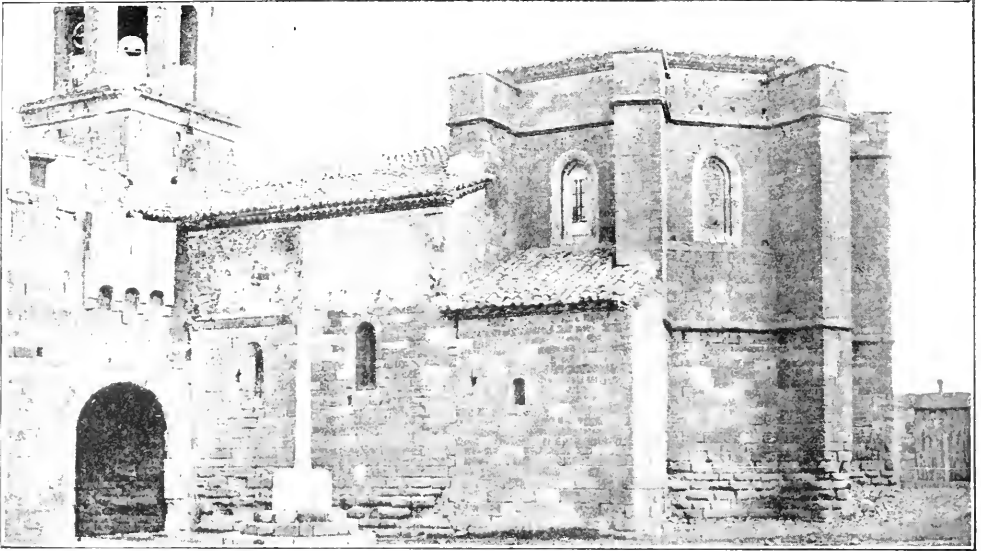

Reus: casa on va néixer el general Prim.

Valls: vista parcial.

CAMP DE TARRAGONA

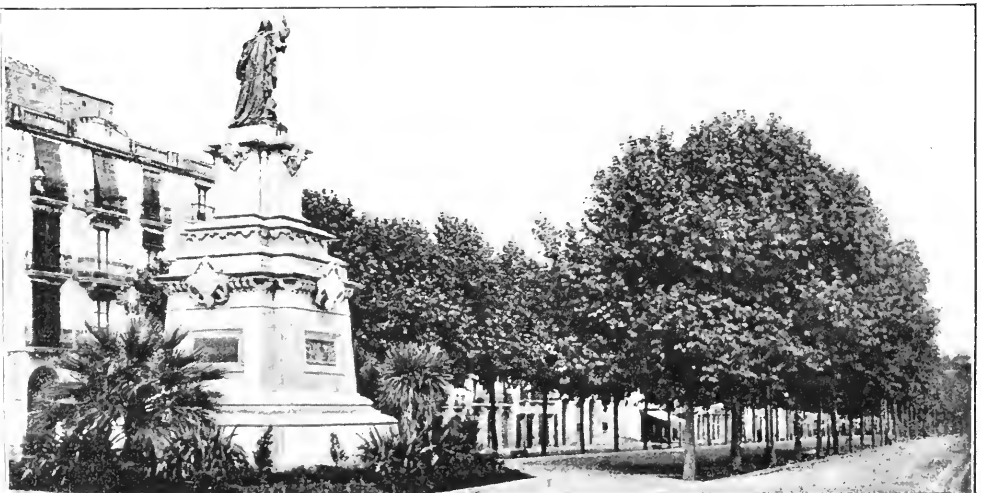
Iglesia de Prades

Tarragona: plaça del Pallol.

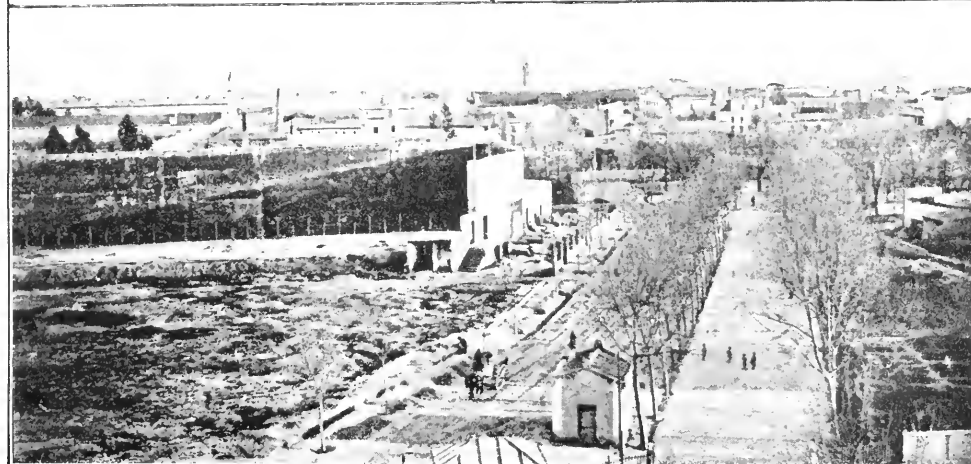
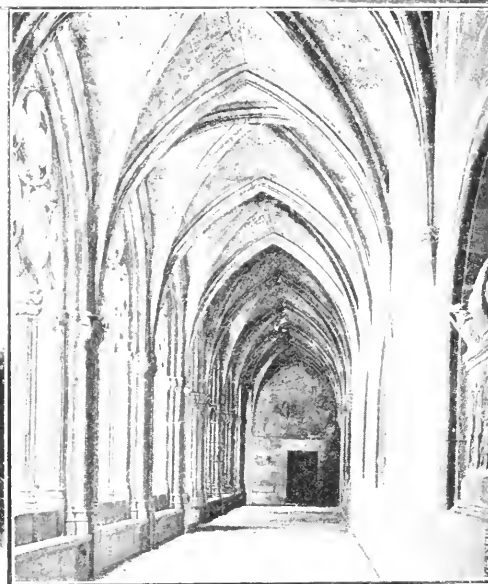
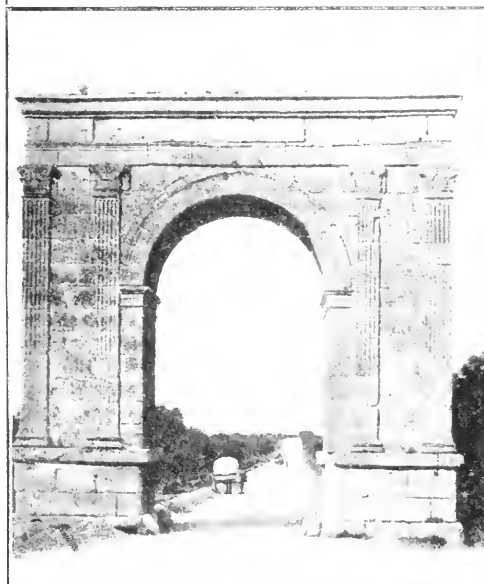
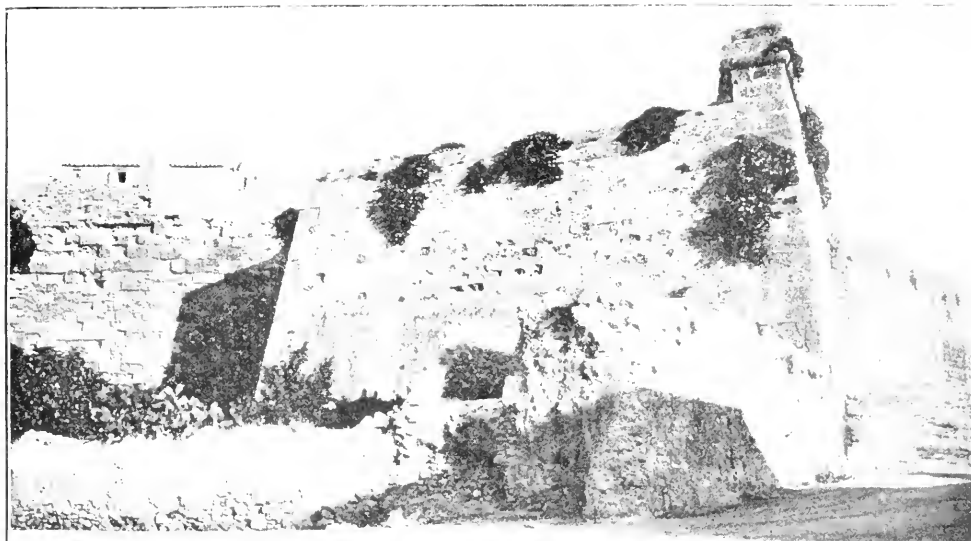
Interior de la catedral de Tarragona.

Tarragona: Rambla de Sant Joan y monument a Roger de Lluria.

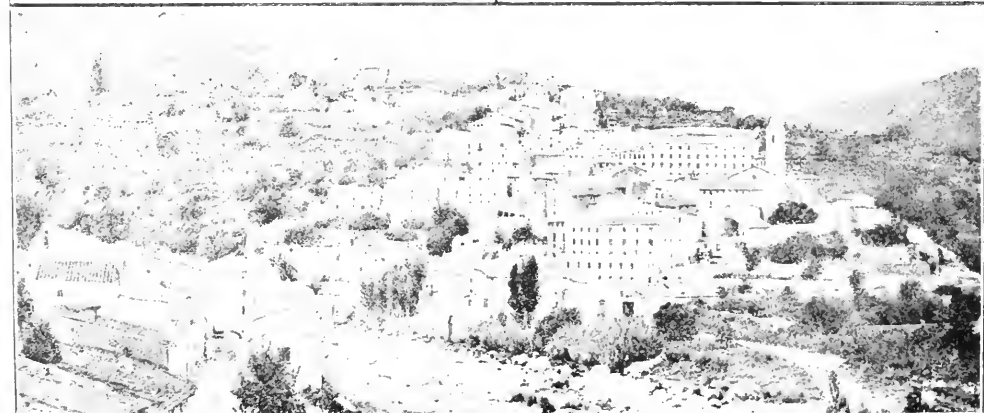
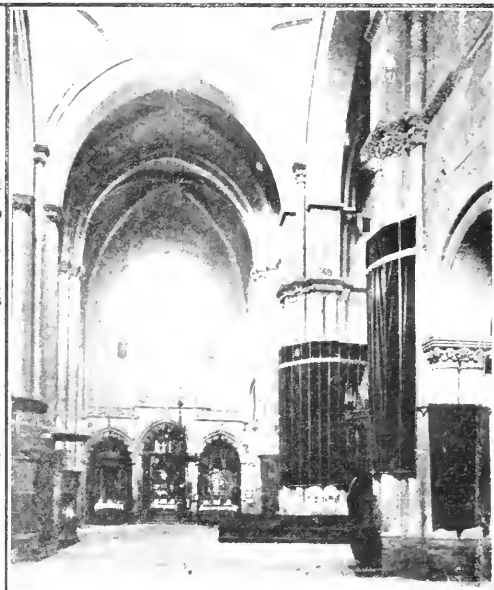
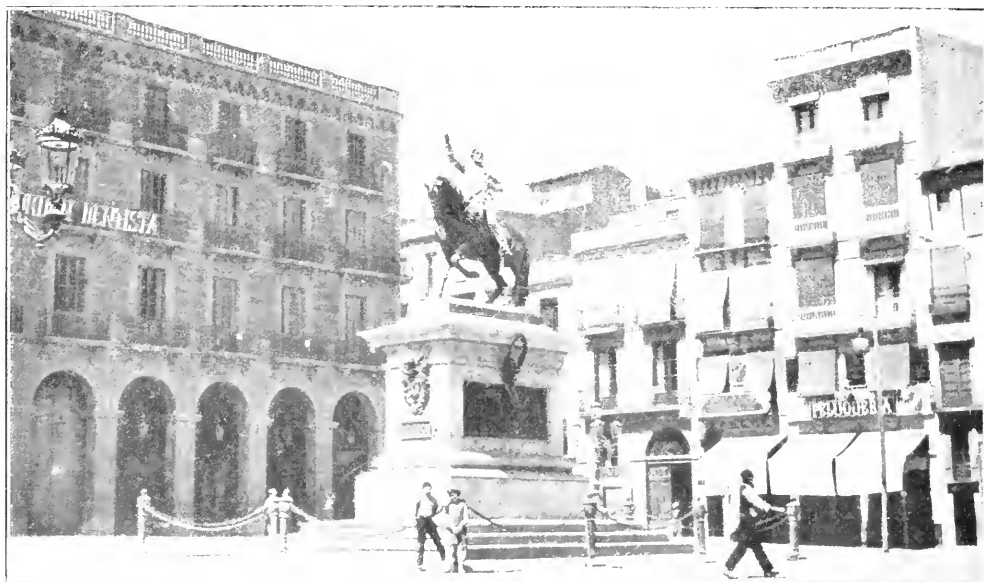

CAMP DE TARRAGONA

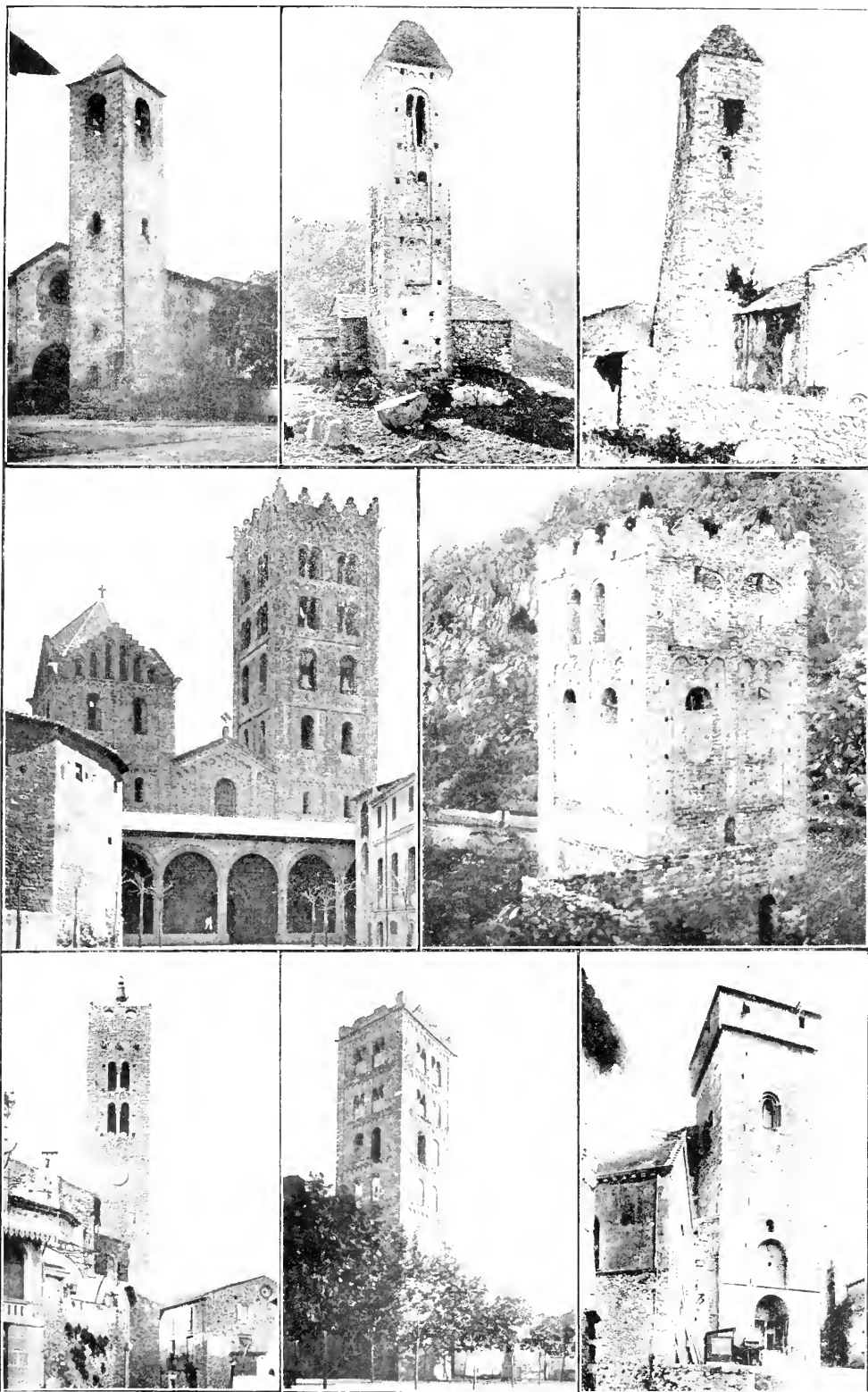

Tarragona: muralles romanes. — Arch de Bará entre Vendrell y Torredembarra. — Claustre del monastir de Santes Creus. — Vista general de Reus.

CAMP DE TARRAGONA

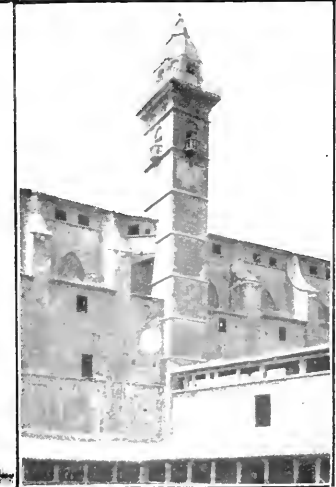
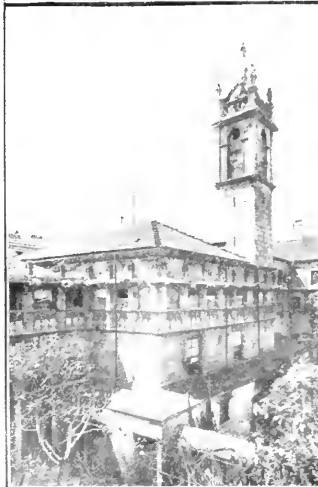
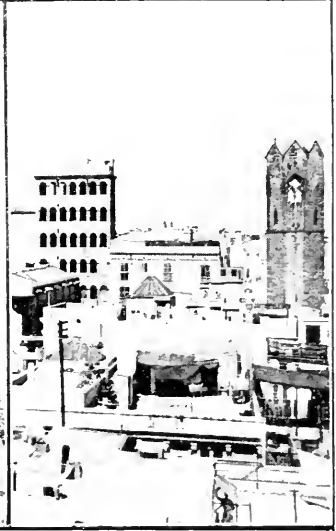

Reus: plaça de Prim. — Tarragona: fatxada de la ca'edral. — Tarragona: interior d' la ca'edral.
Vista general de La Riba.

Campanar de l'iglesia de Sant Miquel a la Seu d'Urgell. — Campanar de l'iglesia de Sant Miquel d'Angu-
lastés (Andorra). — Campanar de l'iglesia vella de Coll de Nargó. — Campanar de Santa Maria de
Ripoll. — Campanar de Sant Martí de Canigó. — Campanar de Sant Salvador d' Arlés del Tech. —
Campanar de l'iglesia de Breda. — Campanar de Sant Bertran de Comminges.

CAMPANARS

Campanar de Serinyà (Empurdà). — Campanar de Costoges (Vallespir). — Campanar de Santa Agata (Barcelona). — Campanars de la Catedral (Barcelona) — Campanar de la Catedral (*Miquel*) y de Santa Caterina (Valencia). — Campanar de l' Audiencia (Barcelona). — Campanar de Sant Feliu (Girona). — Campanar de Sant Francesch (Palma de Mallorca).

CAMPANA DE BUSSO. Màquina comunment de fusta en forma de campana, que usaven els bussos pera poguer estar més temps dins de l'aigua. *Campana de buzo.*

CAMPANA DE COMUNITAT. La de dins dels convents que serveix pera convocar a alguns actes. *Segundilla.*

CAMPANA PETITA. *Esquila.*

COP DE CAMPANA. El toch repetit de les campanes. *Campaneo.*

FER CAMPANA. fr. *Fam.* Faltar algun estudiant a la classe. *Hacer novillos.*

JOU DE CAMPANA. Ter. **BRAC DE CAMPANA.**

QUAL LA CAMPANA, TAL LA BATALLADA. Ref. Ensenya ésser més o menys sorollosos les accions segons la qualitat de les persones. *Cual es la campana, tal es la badajada.*

REPICH DE CAMPANES. *Repique de campanas.*

SEGONS LA CAMPANA 'L SO. fr. Ref. Ab que 's significa que s'ha d'obrar segons les circumstancies. *A do fueres haz lo que vieres.*

TINDRE CAMPANA. fr. Met. Estar circaveixent o no fer lliit. *Andar ó estar en pie, tener hambre.*

VENTAR LES CAMPANES. fr. Tocarles, féntles 'hi donar voltes. *Voltear las campanas ó llevarlas a pino.*

CAMPANADA. f. Batallada, 'l cop que dona 'l ball a la campana, y 'l so que 'n resulta. Badajada, campanada. || Met. Escàndol o novetat. *Campanada.*

CAMPANAR. m. La torre o paratge ont hi há les campanes. *Campanario.* || El d'una sola paret. *Espadaña.* || Al torn de la seda cada un dels dos fusos clavats en ell a modo de pilans ont s'hi assegna 'l fus de ferro. *Frailecillo, canecillo.*

PUJARSE 'N AL CAPDEUMONT O AL CIM DEL CAMPANAR. fr. Met. Enfadarse molt. *Subirse a las bovedillas.*

CAMPANAR. Geog. Poble del dist. mupal. de València.

CAMPANEIG. m. El toch repetit de campanes. *Campaneo.*

CAMPANEJAR. v. n. Tocar sovint les campanes. *Campanear.* || Tocar sovint les campanes. *Campanillear.*

CAMPANER. m. Qui fá campanes o té per ofici tocarles. *Campanero.*

CAMPANER (Nicolau). Biog. Advocat y poeta. Va néixer a Palma de Mallorca l'any 1742, morint als vuitanta nou de sa etat, en 1831. Se graduá en drets 'l any 1763. Passá a Madrid en 1771 y al any següent formava entre 'ls membres de la Reial Academia de Dret. Havent exercit distints càrrechs públichs per nombrament reial, en 1793 fou designat oïdor de la Audiencia de Mallorca, ont mostrá ésser contrari a l'aplicació de la pena de mort. A la invasió napoleónica cumplí com a bon patrió y acabada la guerra fou ministre honorari del tribunal suprem d'Hisenda y se 'l designá pera regent de la Audiencia de Canaries, que renunciá per sa molta etat. En 1823 va estampar un poema polítich,

Nicolau Campaner

de tons suaus, que li ocasioná persecucions y disgustos. Escrigué en castellá y resten inédits bastants dels originals en vers d'en Campaner.

— Y FUERTES (ALVAR). Biog. Numismàtic molt entés fill de Mallorca. Posséia a Barcelona un del millors monetaris haguts a Catalunya. Va escriure les obres: *Historia monetaria del Principado de Cataluña; Historia monetaria del reino de Mallorca; Apuntes para la formación de un catálogo numismático español* (Barna. 1857); *Ojeada histórica á la antigua legislación mercantil del Principado de Cataluña* (Madrid, 1859); *Dominación árabe en las Baleares. Reseña cronológica de los gobernadores y emires de estas islas* (Palma, 1860).

CAMPANERÍA. f. El conjunt y 'l só de moltes campanes. *Campaneo.*

CAMPANES. Geog. Caseriu del dist. mupal. de València.

CAMPANET. Geog. Vila de l'illa de Mallorca, part. jud. d'Inca; té 2,987 hab.

CAMPANETA. f. dim. Campana petita. *Campanilla, campanita.* || Apagador de llumancres. *Campanilla.* || Membrana auricular formada pèl quint parell de nirvis, extesa y tivanta com la d'un timbal. *Timpano.* || GARGAMELLÓ.

CAMPANETA D' AIGUA. Bombolla. *Burbuja.*

TOCH FORT DE LA CAMPANETA. *Campanillazo.*

CAMPANETES. f. pl. Bot. Planta de la familia de les convulvulácees; té les fulles ovalades y una mica triangulars y fá unes campanetes blanques ab cinch taques vermelles. *Corregüela, enredadera.* || **CORRETJOLA GRAN.** || També s'anomena aixis una planta de la fam. de les campanulácees. *Farolillos.*

CAMPANICH (Cap de). Hidrog. Cap del N. E. de l'illa d'Ibissa, Balears.

CAMPANIL. m. Ant. CAMPANAR.

CAMPANÓLECH. m. Cércol gran de fusta, armat per la banda exterior d'algunes campanes, coloades armónicament en diferents tons, les quals se toquen per medi d'una maneta que comunicant un moviment de rotació al cércol, fá que 's vagi reproduint armónica y simultàniament el so de les campanes. *Campanólogo.* || Qui toca aquest instrument. || Qui, ab alguns altres, armats tots de campanes armòniques, toca peces de música, movent la seua campana a temps y a compás, segons li va corresponent. *Campanólogo.*

CAMPÁNULA. f. Bot. Genre de plantes de les campanulácees, ab més de 230 especies; algunes de elles se menjen amanides. *Canonistas.*

CAMPANUT, DA. adj. Retumbant, pretençió. *Hinchado, campanudo.* || Met. S'aplica al estil y a les paraules retumbants. *Campanudo.*

FERLA CAMPANUDA. fr. Ferne una de grossa o molt sonada. *Hacerla cerrada.*

CAMPANYA. f. El temps que dura una guerra. *Campana.* || Cada any de servei militar actiu. *Campana.*

ANAR A CAMPANYA. fr. Met. Anar a la guerra. *Salir á campaña.*

BATRE O CÓRRER LA CAMPANYA. fr. Mil. Regonéixerla pera sapiguer quin és l'estat del enemich. *Correr la campaña.*

ESTAR EN CAMPANYA. fr. Mil. Fer la guerra. *Estar ó hallarse en campaña.*

CAMPANYOL. m. Rata dels camps. *Ratón enano.*

CAMPAR. v. n. Tindre de qué viure. *Vivir.* || Procurarse la manutenció. *Buscar la vida.* || Mil. Assentar un campament. *Acampar, campar.* || Surtir d'algun perill, com: *campar de la presó, d'alguna malaltia, etc.* *Escapar, ponerse en salvo.*

CAMPARSE LA VIDA. fr. *Fam.* Sapiguérsela guanyar. *Ganarse la vida.*

Campaneta del segle XVI (Museu de Barcelona).

Brot de campánula

CAMPÀRSELA. fr. *Met.* Ésser felís oafortunat. *Campar con su cistrella.*

CAMPI QUI PUGUI. fr. *Sálvase el que pueda.*

SE LA CAMPA O SE LA CAMPA BÈ. fr. *Fam.* *Vive ó vive bien.*

CAMPAROL. adj. Lo que pertany al camp y la persona que hi és sempre. **Campesino, campestre.** || *Fam.* Qui és del camp de Tarragona. **Natural del campo de Tarragona** || Mena de bolet menjivol.

CAMPBLANCH. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Clariana, prov. de Lleida.

CAMPCARDÓS (Pich de). *Orog.* Tossal de 2,914 met. d'altitud, situat al N. E. de la prov. de Lleida, quasi bé a la ratlla de la Cerdanya francesa || — (VALL DE). *Orog.* Vallceta de la banda esquerra de la vall de Querol o d'Arabó, Cerdanya francesa, departament dels Pirineus Orientals.

CAMPDERÁ Y CAMIN (Francisco). *Biog.* Polígraf, natural de Lloret de Mar, ont va morir (1793-1862). Fet presoner pels francesos durant la invasió napoleònica, quin va veure 's lliure va estudiar medicina a Montpeller, ont va tindre la honra de substituir al professor Dunal en la direcció del Jardí de Plantes. Al pendre 'l títol de metge, l'any 1819, va llegir el seu treball: *Propositions de seméiologie générale.* Després va establir-se a Lloret, ont va fundar la *Torre Llunàtica*, casa de boigs, potser la primera d'Espanya (1844). Son obres d'ell les següents: *Monographie des Rumcaux; Silabario español metódico con algunas reflexiones para ilustrarle* (1830); *Descripción de algunos instrumentos para enseñar las primeras letras y la escritura en notas de música, por D. Jaime Isern, ciego de nacimiento* (1837); *Indagación estadística acerca de la reproducción y mortandad en la ciudad de Gerona y en la villa de Lloret de Mar, en el siglo último y en los siete primeros años del actual* (1849); *Clasificación natural de los verbos castellanos* (1859).

CAMPDEVÁNOL (Sant Cristófol de). *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de Vich, part. jud. de Puigcerdá; és a la vora del riu Fresser y té 1,312 hab. || — (SANT LLORENS DE). Poble de la vora

Segell de Campdevánol

del Fresser; forma part del dist. mup. l. de Campdevánol, Sant Cristófol, prov. de Girona.

CAMPDURÁ. *Geog.* Poble del terme de Celrá, prov. de Girona.

CAMPEDRONI (Francesch). *Biog.* Escultor perpinyanés, del sigle XIII, establert a Palma de Mallorca, ont fou cridat per el rei en Jaume II pera entendre en les esculpures del palau reial de Palma y treballar l'àngel de bronze pera 'l cim d'una torre del palau, que a través dels sigls ha servit de penell marcant la direcció del vent. Aquest àngel fou tan alabat que 'l rei maná li portessin a sa residència de Sineu. Un fill d'aquest artista, de nom Antoni, deixeble de son pare, fou mestre major d'esculptura de la catedral de Palma (1330) y se 'l creu 'l autor del antic retaule major d'aquella seu.

CAMPEJAR. v. n. Sobreixir entre altres o aventajar en alguna habilitat, art o gracia natural. **Campar, campear, sobresalir.** || *Mil.* Estar en campanya. **Campear.**

CAMPELL. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Vall de Laguard, prov. d'Alacant.

CAMPELES. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de la Seu d'Urgell, part. jud. de Puigcerdá; té agregat el caseriu de Baells y compta 440 hab; és al cim del vessant de la dreta de la Vall de Ribes, entre aquesta vila y la Poble de Lillet. || — (MONTANYA DE). *Orog.* Montanya que hi há entre les províncies

de Girona y Barcelona, a la partió d'aigües dels rius Rigalt y Mardansol. || — (COLLADA DE). A la meteixa montanya (1,300 met).

CAMPENY (Damià). *Biog.* Escultor notabilíssim. Va néixer a Mataró l'any 1771 y va morir a Sant Gervasi, prop de Barcelona, l'1855. Mitj cursades les primeres lletres el seu pare 'l va posar d'aprenent a casa seua, ben a disgust del noi. A estones vagatives feia aquest figuretes de lanch ab tal intenció que revelaven el seu temperament d'artista. Observat aixó per un entrant de la casa, va fer qu' en Campeny pogués cursar belles arts, de bon principi a Mataró y després a Barcelona. L'any 1795 va guanyar una plaça de pensionat a Roma, hont hi va viure dinou anys. Va aprendre de treballar el marbre al taller de restauracions del Museu Vaticà, y 's va fer tan gran amich del famós escultor Canova que 's consultaven reciprocament les seues obres. L'any 1816 va tornar a Espanya y va entrar de professor a Llotja. L'any 1819 va anar a Madrid ont el van nomenar escultor de Càmara y soci de mèrit de la Academia de San Fernando, pregantli qui hi entrés de professor. Pèls anys 1824, 25 y 26 va exposar a Barcelona obres molt importants, obtenint grans èxits. Va ésser objecte d'altres consideracions, mai sollicitades per ell. Se va distingir com a professor y com a artista. A les distintes oficines de Llotja s'hi conserven notables obres d'ell, entre les quals hi figura *Lucrecia moribunda* en marbre de tamany un xich més gran que 'l natural. Va manar que al morir se li dongués sepultura en plena terra, a flor d'aigua y aixis han desaparegut les seues mortals despulles. *Veg's lámina sola de retratos.* Lletra C.

CAMPEÓ. m. Héroe famós en armes que 's distingeix en algunes glorioes accions. **Campeón.** || Qui antigament feia camp als torneijs y desafios y entrava en batalla. **Campeón.**

CAMPER. m. Fondo qu'és tot d'un color y llis. **Fondo.**

CAMPER. adj.

CAMPEROL. adj. y

CAMPESÍ, NÀ. adj. **Camparol.**

CAMPESPINA. *Geog.* Caseriu del terme de Caneján, prov. de Lleida.

CAMPESTRE. adj. Lo perlanyent als camps y la persona que hi viu sempre. **Campesino.** || adj. **Camparol.**

CAMPET. m. dim. de Camp. **Campillo.**

CAMPETXO. m. *Bot.* Arbre que creix espontáneament a Méjich, de gust un poch dòls, després amarch y astringent y d'un olor agradable; exteriorment és d'un color vermell fosch y conté una materia que serveix pera diferents tints. **Campeche.** || Fusta de dit arbre. **Palo de campeche.**

CAMPILLO Y MATEU (Antoni). *Biog.* Notari major de la curia episcopal de Barcelona, en quina ciutat va néixer (sigle XVIII). Era molt entés en causes eclesiàstiques, especialment en lo relatiu a assumptos matrimonials y beneficials. El seu mèrit principal consisteix en haver reunit apreciables noticies y observacions respecte al valor de les monedes antigues y modernes de Barcelona. Dominava la paleografia, a la que tenia especial preilecció, havent interpretat y publicat documents interessants pera la historia y la cronologia de Catalunya. L'any 1766 va publicar: *Disquisitio methodi consignandi annos aeræ christianæ...* etc.

Segell de Campins

CAMPINS. *Geog.* Poble de la provincia y bisbat de Barcelona, partit judicial de Arenys de Mar; té 308 hab.

CAMPINYA. f. Planura gran de terra de conreu. Campiña.

CAMPIÓ. m. y

CAMPIÓN. m. *Ant.* Campeó.

CAMPÍR. v. a. Pintar d'un sol color ben extés. Pintar.

CAMPÍRMÉ (Alt de). *Orog.* Puig de la serra del seu nòm que té 2,213 met. d'altitud. || — (COLL DE). *Orog.* Pas a 1,957 met. d'altitud entre les valls de Ungaire y de les Bordes de Estalón, prov. de Lleida. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra que 's desprén del Pirineu al Mont-Roig y va de tramontana a mitjorn formant la partí d'aigües del Noguera de Cardós y del Noguera Pallaresa, acabant al aiguabarreig de abbós rius, devant d'Escaló, prov. de Lleida.

CAMPIT, DA. adj. Pintat de un sol color. Pintado.

CAMPLLONCH. *Geog.* Poble de la provincia, bisb. y part. jud. de Girona Té 434 hab. || — (PLÁ DE). Extens plá d'uns dos km. de llargada per mitj d'amplada, a una hora de Berga, al camí de Castellar del Riu. Al mitj d'ell s'alsa 'l gigantesch Plé de les tres branques.

CAMP MAGRE (Plá de). *Orog.*

Planellsituat a tramontana de Rocca Colóm.

CAMPMAJÓ. *Geog.* Poblet del districte mupal. de Arabell, prov. de Lleida.

CAMPMAJOR (Sant Martí de). *Geog.* Poble agregat a Sant Miquel de Campmajor, prov. de Girona.

CAMPMANY. *Geog.* CAMPMANY.

CAMPMANY Y PAHISSA (Narcís). *Biog.* Autor dramàtic més afortunat que correcte. Va néixer a Barceona l'any 1837, y va morir l'any 1886. No baixen de trenta quatre les composicions d'ell estrenades als teatres de Barcelona, algunes representades centenars de voltes. Llurs títols, presos de boca del poble y llurs temes copiats dels costums y sentiments populars, tenien pera 'l publich tot l'encís de la vida, malgrat mancals'hi el bon gust literari.

CAMPO (Bordes de). *Geog.* A la vora de la ribera de Ruda, prop de Tredós (Vall d'Arán).

CAMPO (Tuchs de). *Orog.* Cims que tanquen el cercle lacustre de Saburedo, origen de la conca del Garona.

CAMPO DE MIRRA. *Geog.* Poble de la prov. de Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Villena; és a la vora de la riera del Rei y té 945 habitants.

CAMPORIOL (Collet de). *Orog.* Collet que hi há a la vora de la riera d'Oix, a mitjorn del poble de aquest nòm, prov. de Girona.

CAMPORRELLS (Gertrudís). *Biog.* Marquesa de Tamarit. Dama distingida que va costejar la construcció de la capella de la cova ont fou trovada la imatge de la Verge de Montserrat y a les seues despeses va ferse el camí que avui ocupa el Rosari monumental, esmersant'hi seixanta mil ducats (any 1631) També va fer present al monestir d'un relicari pera les Santes Espines, guarnit ab trescents trenta dos diamants.

CAMPORRELLS. *Geog.* Poble agregat al ajuntament d'Albesa, prov. de Lleida. || — Poble de la prov. d'Osca, archip. d'Áger, part. jud. de Tamarit; és a la vora de la carretera de Binéfar a Benabarre y té 997 hab.

CAMPORROBLES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb.

de Valencia, part. jud. de Requena; és a la vora del riu Requena y té 1,973 hab.

CAMPOS (Vicents). *Biog.* Violinista valencià de gran renom en sons tems. Nasqué a la ciutat del Turia l'any 1702.

CAMPOS. *Geog.* Vila de l'illa de Mallorca, part. jud. de Manacor; té 8,645 hab. || — (MORRO DE) *Orog.* Puig de 1,582 met. d'altitud, entre les provincies de Castelló y Terol, prop de Cortes d'Arenoso. || — (D'ARENOSO). *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, dióc. de Valencia, part. jud. de Viver; és a la vora del riu Mijares y té 781 hab.

CAMPOSINES. *Geog.* Caseriu de La Fatarella, provincia de Tarragona. || — (VALL DE). *Orog.* Vall que baixa desde més amunt del poble de Camposines fins a la vora del Ebre, entre Mora y Benisanet, prov. de Tarragona.

CAMPOT. m. *Fam.* Camp dolent.

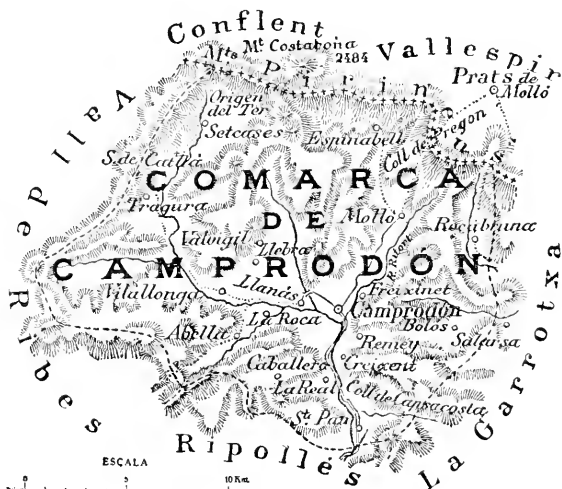
CAMPRODÓN. *Geog.* Antiga encontrada que constituía la vegueria del seu nòm. Confinava: a tramontana, ab els Pirineus; a llevant, ab les valls de Llerca; a mitjorn, ab la Garrotxa y 'l Ripollés, y a ponent, ab la vall de

Segell de Camprodón

Segell de Campllonch

Mapa de la comarca de Camprodón

Ribes. || Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Puigcerdà. És a la confluència del Ritort ab el Ter y té 1,603 hab.

CAMPRODÓN Y SAFONT

(Francesch). *Biog.* Poeta y autor dramàtic, natural de Vich (1816), mort a l'Havana l'1879. Havia cursat lleis, empré se va dedicar a la literatura. Va escriure *Flor de un dia* al comens de sa carrera literaria, que s'estrená a Madrid en 1851, y va fer la seua reputació. Animat per l'èxit, va fer la segona part, *Espinas de una flor*, que va consolidar el seu crèdit com escriptor. Va seguir fent pèl teatre arreg'os del francés y originals, no baixant de trenta dues les produccions represen-

Francesch Camprodón y Safont

tades, algunes de les quals, com les sarsueles *Marina* y *El dominó azul* son popularíssimes encara avui, y altres com: *Asirse de un caballo*, *Los diamantes de la corona*, *El diablo en el poder*, *Una vieja* y *El relámpago*, han tingut èxit a través dels anys. Escrigué pera 'l teatre català *Teta la gallinaire* (1866) y *La tornada de 'n Titò* (1867). Les seues poesfes tenen poch de notable. En Camprodón va ésser diputat diferents vegades, sense sobresortir. Les seues despulles varen ésser traslladades de l' Havana a Madrid, ont hi sont enterrades, l' any 1887.

CAMPS. *Geog.* Poble del terme mupal. de Fonollosa, prov. de Barcelona.

CAMPS Y CASTELLVÍ (Manel) *Biog.* Capellà y tenor de gran renom al seu temps. Va néixer a Vilafranca del Penadés l' any 1772 y va morir a Barcelona l' 1842. Va guanyar per oposició la capellanía de les «Descalzas reales» y va ésser tenor de la reial capella y palau de S. M., a Madrid. Més tart va ésser beneficiat y mestre de capella en la parroquial de Vilafranca durant dotze anys, y d' allí va vindre a Barcelona de tenor de la capella de música de Santa Maria del Mar. L' any 1831 va publicar la part teòrica del seu llibre: *Escuela elemental del noble arte de la música y canto*. És autor, ademés, de gran quantitat de peces de música religiosa, pera orga y pera orquesta.

— Y FABRÉS (ANTONI). *Biog.* Mestre en *Gai saber* y mantenedor dels Jochs Florals tres distintes vegades. Va néixer a Manresa l' any 1822. Dedicat a l' industria, va estudiar les qüestions socials partint del criteri catòlich, publicant en el *Semanario de Manresa* els articles «Apuntes sobre la cuestión industrial», que devien ésser la primera part d' una obra sobre *Economía política cristiana*. Desde jove conreà la poesia en català y en castellà. Son famoses les seues composicions *Los tres sospirs de l' arpa* y *Al temps vell*. La seua producció literaria és poca, emprò assaonada. En 1894 foren publicats a Manresa dos volums continint l' un les *Poesies* y l' altre *Apuntes sobre la cuestión industrial*.

CAMUSA. f. *Zool* Mena d' isart. **Gamuza.** || La pell de dit animal que, adobada, serveix pera molts usos. **Camusa, gamuza.**

CAN. *Fam.* Contracció de *casa en*. **Casa de.**

CAN GARLANDA. fr. *Fam.* Casa de molta gent y de molt soroll. **Casa de Tòcamerrouque.**

CAN AGUILERA. *Geog.* Caseriu del dist mupal. de Piera, prov. de Barcelona.

CAN BALAGUER. *Geog.* Caseriu del terme de Castellet, prov. de Barcelona.

CAN BARRERES. *Geog.* Caseriu del terme de Regàs, prov. de Barcelona.

CAN BORRÁS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Castellvell, prov. de Barcelona.

CAN BOU. *Geog.* Caseriu del terme d' Orpí, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Llerona, prov. de Barcelona.

CAN BROS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Martorell, prov. de Barcelona.

CAN CANALETES. *Geog.* Caseriu del terme de Cabrera, prov. de Barcelona.

CAN CARLOS (Coll de). És a la serra que, arrencant del macis de Sant March d' Estiuia, va dret al plà de les Lloses, de la serra de Matanala.

CAN CRUSET DE LA CARRERA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Sant Martí Sarroca, prov. de Barcelona.

CAN FORMIGA. *Geog.* Caseriu del terme de Cabrera, prov. de Barcelona.

CAN FREIXES. *Geog.* Caseriu del terme de Cabrera, prov. de Barcelona.

CAN MIRÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Begues, prov. de Barcelona.

CAN MORISCOT. *Geog.* Caseriu del terme de Corbera, prov. de Barcelona.

CAN PANXETA. *Geog.* Caseriu del terme de Castellví de la Marca, prov. de Barcelona.

CAN PARRAIRE. *Geog.* Veinat de Sant Iscle de Vallalta, prov. de Barcelona.

CAN PERA PAU. *Geog.* Poblet del dist. mupal. d' Olerdola, prov. de Barcelona.

CAN ROIG. *Geog.* CORBERA DE BAIX.

CAN ROSSELL. *Geog.* Caseriu del terme de Subirats, prov. de Barcelona.

CAN TRONA. *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Sant Esteve de Bas, prov. de Girona.

CANA f. Mida que s' usava a Catalunya y altres parts; equivalia a 1 metre 555 mil·límetres. Avui està fora d' us legal. **Cana.** || Llistó o bastó d' un a dos pams de llargh pera jugar a bòlit. **Marro.**

MIDAR AB LA SEUA CANA ALS ALTRES. fr. **AB EL SEU MAL VOL CONÈIXER EL DELS ALTRES.**

SAVER QUAN NE VAL LA CANA. fr. *Met.* Estar escarmentat. **Llevar el escarmiento; llevarlo en la cabeza.**

SET CANES FONDO Y SOTA TERRA. *Loc. met.* Ab que 's significa qu' alguna cosa està molt amagada. **Siete esta los debajo de tierra.**

CANÀ. *Hidrog.* Illot de la costa lleuantina d' Ibissa (Balears).

CANABASSA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; té de cinquanta a setanta centímetres de alsada, fulles semblants a les del cànem, tronch peüt y l' arrel en forma de fus; té flors grogues, és medicinal y té una mica d' olor. **Eupatorio.**

CANACI, A. adj. *Bot.* Que pertany o és semblant a la canya. **Canáceo.**

CANACIÓ. f. L' acció d' acanar les robes. **Vareo, varaje.** || Referintse a les terres. **Apeo.**

CANADALT. *Geog.* Caseriu del terme de La Junquera, prov. de Girona.

CANADELL m. *Ter.* CANADELLA.

CANADELL (Cap). *Hidrog.* Cap del depart. dels Pirineus Orientals, al NO. de Cervera.

CANADELLA. f. *Ant.* CETRILL.

CANADELLES. f. pl. Ampolletes d' or, plata, vidre, etcétra, pera servir el vi y l' aigua quan se diu la missa. **Vinajeras.**

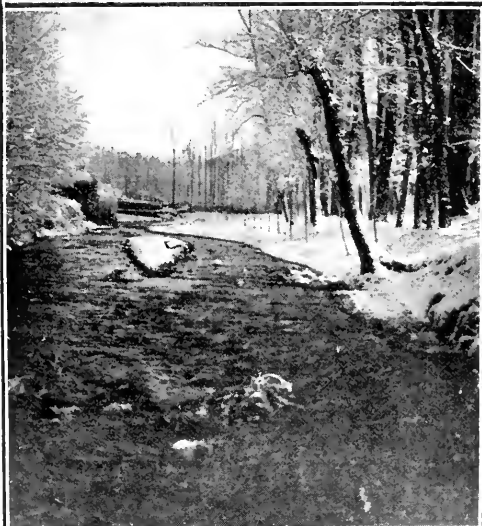
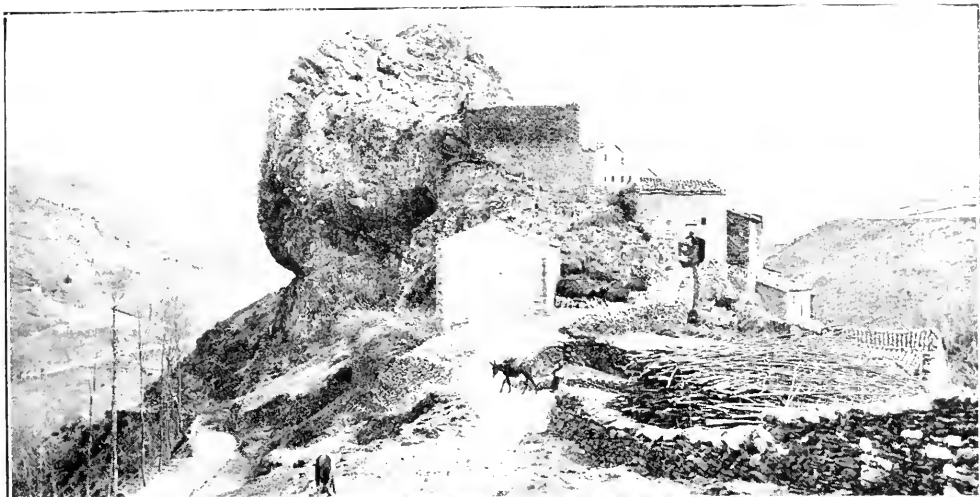
Canadelles del segle xiv (Museu de Vich)

CANADELLÓ. m. *Ter.* Cetrillet de terrissa que 'ls pagesos se 'n duen plé d' oli al camp. **Aceitera.**

CANADOR. m. Medidor de terres. **Apeador, agrimensor.**

CANAL. f. Cavitat llarga y descuberta per ont s' hi condueix recullida l' aigua o algún altre líquit; se fá de terra, pedra, fusta, plóm, etc. Serveix pera regadiu, navegació, desguás y altres fins. S' usa en género masculí parlant dels canals grans, com: el canal d' Urgell, el de Berga, etc. **Canal.** || La llarga, y regularment de llaua, que posada sota de les canals de la teulada, reb les seues aigües y les llensa lluny de les parets, als carrers o patis. **Canalón.** || La de les teulades. **Canal, canalera.** || *Arg.* Als molins, la de la bassa per ont cau l' aigua al rodet. **Saetín.** || La cavitat que 's forma entre les anques del cavall quan està molt gras. **Canal.** || A la cama, l' os desde 'l genoll fins al peu, y al braç, desde 'l cotze fins a la munyeca. **Canilla.** || Paratge estret del mar per ont passa la corrent fins a trovar major amplaria y més profunditat pera navegar, com: *el canal de la Manxa,*

Voltants de Camprodón: La Roca. — Riutort. — Passeig de la Font Nova. — Plaça del doctor Robert.

el de Bahama, etc. **Canal.** || El rech pera conduir l' aigua del riu ont se vol. **Canal, brazal y caz** prov. Arag. || *Ant. SÓLCIL.* || Esboranch o esquerda que ratlla de dalt a baix una cinglera; és generalment estreta y casi inaccessible; se l' anomena també *xemancia* o *bretxa*. || El que 's fá 'ls rius pera que hi entri 'ls peix y 's pugui pescar ab facilitat y abundancia. **Canal.** || El de la respiració o la obertura per ont surt l' aire. **Respiradero.**

ANAR LES CANALS. Caure per elles l' aigua per haver plogut ab abundor. *Correr las canales.*

CANAL BARIDANA (Coll de la). *Orog.* Coll de la serra de Cadí, a 2,475 met. d' altitud. || — (PUIG DE LA). Puig de la serra de Cadí, que té 2,638 met. demunt el nivell del mar y és el més alt de tota la serra.

CANAL D' ORIVELL. *Orog.* Coll de la meteixa serra de Cadí, entre 'l Salt del Sastre y 'l puig de la Canal Baridana.

CANAL DE BASTANIST. *Orog.* Coll de la serra de Cadí, partió d' aigües dels rius Segre y Llobregat, entre Punta Aguda y 'l puig de Pedra Plana, entre les provs. de Lleida y Barcelona.

CANAL DE QUÉ. *Orog.* Oberta com totes al caient nord de la serra de Cadí, ab paorosos esboranchs.

CANAL DE RIAMBAU. *Orog.* Fonda collada que separa 'ls dos pitons del Pedraforca.

CANAL DEL CRESTALL. *Orog.* A la serra de Cadí (2,500 met.)

CANAL DEL MORCART. *Orog.* A la serra de Cadí, estímbada y del tot inaccessible.

CANAL DEL VERDET. *Orog.* Esboranch que ratlla de dalt a baix un pitó del Pedraforca, y quasi l' únich punt per ont pot pujars'hi.

CANAL DELS CABIROLS. *Orog.* Al Pedraforca.

CANAL MALA. *Orog.* Puig de la serra del Catllar a la partió d' aigües dels rius Ter y Fresser, prov. de Girona.

CANAL ROJA. *Orog.* Al meteix Pedraforca.

CANALASSA. f. aum. Canalón.

CANALAT, DA. adj. Lo que fá canal. *Acanalado.*

CANALBONA (Puig de). *Orog.* Puig de 2,966 met. d' altitud, situat a la ratlla de França, al NE. de la prov. de Lleida.

CANALDA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Odén, prov. de Lleida.

CANALEJA. *Geog.* Caseriu del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CANALERA. f. Canal.

CANALETA. f. dim. Canaleja, canalita. || *Arquit.* Motllura cóncava que 's fá al canó d' una columna. *Estria.*

CANALETA *Hidrog.* Riuet de la prov. de Tarragona. Neix al terme d' Horta, passa pèls de Bot y Prat de Compte y desaigua a la vora del Ebre entre Miravet y Xerta.

CANALIÁS (Jaume). *Biog.* Pintor barceloní del sigle XIV, que l' any 1372 treballava al enteixinat de Casa la ciutat de Barcelona.

CANALICULAT, DA adj. Calificació de varis órguens vegetals o animals que feuen forma de canal. *Canalículado.*

CANALISACIÓ. f. Acció y efecte de canalisar. *Canalización.*

CANALISAR. v. a. Fer canals, establir un sistema de canalisació ja pera regar les terres, ja pera transports, ja pera forsa motriu. *Canalizar.* || Regularisar el fondo d' un riu pera ferlo navegable. *Canalizar.*

CANALÓ. m. CANALETA.

CANALOBRE. m. Candellero grós, generalment de ferro, sostingut per tres peus y acabat ab una punxa ont s' hi clavava l' alxa o 'l ciri. *Canalobro.*

CANALS (Antoni). *Biog.* Escriptor del ordre de predicadors que vivió a principis del sigle XV. Se coneixen com escrits per ell aquestos llibres: *Escala de contemplació*, tres volums en quart, manuscrits, dedicats al rei d' Aragó; *Rahonament entre Scipió Africó y Annibal*, dedicat al duch de Gandia. Va traduir al catalá 'l llibre de Sant Bernat *Ad sororem*, dedicat al camarlench del rei Martí, baix el títol: *Carta de Sant Bernat a sa germana, sobre les virtuls y vicis*. Alguns creuen que fra Canals era valenciá.

— (GASPAR). *Biog.* Argenter barceloní del sigle XVI. L' any 1522 era membre del Concell de Cent.

CANALS Y MARTÍ (Joan Pau).

Biog. Nat a Barcelona abans de mitjàn sigle XVIII. Conreuá la química y en ella 's distingí per la seua aplicació a la tintoreria, havent influít molt en el desenrotll de la industria y de la agricultura per distints indrets d' Espanya, ajudat del govern. Durant més de quinze anys estigué sempre amateat a escriure sobre tals materies pera divulgar coneixements d' aplicació immediata, y és notable la llista de les memories monogràfiques publicades per ell. Va ésser diputat l' any 1760 a la Cort en representació de les fábriques de Catalunya, essent ademés membre de distintes Academies y Societats Económicas. Era baró de Vallroja.

CANALS. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. sud de Xátiva; és a la vora del riu Montesa y té 4,744 hab. || Caseriu del dist. mupal. de Riu, prov. de Lleida. || Poble del dist. mupal. de Peramea, prov. de Lleida. || — (SERRA DELS). *Orog.* Serra situada entre la vora dreta del riu Noguera de Cardós y la esquerra de la riera de Noarre o de Guerosso, quin punt culminant té 2,738 met. d' altitud; comensa al Pirineu y arriba fins a Tabescán, prov. de Lleida. || — DE SANT MIQUEL. *Orog.* Trencalls encinglerats de la ribera del Mardansol, a l' antich camí de Berga a Ripoll. || — DE SANT ANIOL. *Orog.* És a les cingleres de Sant Aniol, valls del Llerca.

CANALLA. f. Els nois petits. *Chiquillos.*

CANALLADA. f. Cosa de canalla. *Criaturada, chiquillada.*

CANALLETA CANALLOTA o **CANALLUSSA.** f. Els nois petits. *Chiquillos.*

CÁNAM. m. CANEM.

CANAMÁ (Coll de). *Orog.* Collet que hi há entre la encontrada de Camprodón y les Valls de Llerca, a mitjorn de Bolós, prov. de Girona. Té uns 1,090 met. d' altitud.

CANAMAR. m. Canemar.

CANAMÁS. m. Borrás, tela que 's fá de la estopa del cánem. *Cañamazo.* || aum. *Cañamazo.*

CANAMENT. m. *Ant.* CANACIÓ.

CANAMUIXA. f. *Bot.* La canya que fá 'l cánem o 'l lli quan se l' agrama. *Agramiza, cañamiza.*

CANANA. f. Cartulxera gran de couro ab una divisió pera cada cartutxo que 's porta a la cintura. *Canana, cacerina.*

CANANÉU, A. adj. Cosa de la terra de Canaá. *Cananeo.*

CANAPÉ. m. Mena de sofá. *Canapé.*

CANAPOST. *Geog.* Caseriu del terme de Peratalada, prov. de Girona.

Canalobre de ferro, sigles xiv al xv (Museu de Vich).

CANAR. v. a. Amidar robes ab la cana o véndreles a canes. **Varear.** || Midar, fitar les terres, heretats o edificis, senyalant els seus límits y lites. **Apear.**

CANARI, A. adj. El natural de les illes Canaries. **Canario.** || m. *Ornit.* Aucell del meleix tamany que 'l passarell, comtment de color groch, o de palla clar, de cant fort y armoniós. És natural de Canaries, de diferents colors, y 's cria en gavies. **Canario.** || Embarcació petita. **Canario.** || *Ictiol.* Peix de la fam. dels làbrius. **VAQUETA.**

CANARIA. f. *Ornit.* La femella del canari. **Canaria.** || pl. Illes en l' Occé Atlántich. **Canarias.**

CANASTRA. f. Paner gran format de vimets o llistons petits y entreteixits. És comunment de figura llargaruda y serveix pera transportar fruites y altres coses. N' hi há de varis tamanyes y formes. **Banasta, canasta, canasto.** || *Ter.* pl. **Arguens.**

OMPLIR LA CANASTRA. fr. *Embanastar.*

PORTAR CANASTRES. fr. Fer manto, anar clochpius els aucells. *Enmantarse los pájaros, estar enmantados ó mantados.*

CANASTRER. m. **CISTELLER.**

CANASTRETA. f. diu. Canastra petita. **Canastilla.**

CANASTRÓ, m. El braç del peu de la creu de quins caps penjen els cordills o cadenetes que aguanten els plats de les balanses; y a la romana la barra per ont corre 'l piló. **Astíl.** || Cada meitat de dit braç. **Brazo.**

CANAT, DA. p. p. Midat a canes. **Vareado.**

CANAT. m. *Ter.* Paner gran de canya. **Canasto.**

CANAVELES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó d'Oleta; és a la vora del riu Tet y té 249 hab.

CANAVERA. f. *Bot.* **MALVÍ.**

CÁNAVES (Jaume). *Biog.* Malloreqní, bisbe de Malta. Nasqué a Pollensa l' any 1653 y morí en 1721. Essent capellá entrá a l' orde de Sant Joan de Jerusalem y per ses qualitats el gran Mestre y el Consell Suprem el designaren Prior de la Iglesia de Sant Joan de la illa de Malta, havent merescut tan bella estima, que 'l poble demaná se l' escullís pera bisbe en 1713, y va regir aquella mitra durant vuit anys.

CÁNCAMO. m. *Niut.* Clivella rodona de ferro que per un cap acaba en punta y per l' altre en ganxo. **Cáncamo.**

CANCELL. m. Ambé de fusta ab que s' impedeix la entrada del aire a les iglesies y entrades de cases particulars. **Cancel.** || El qu' es de vidres pera dividir una sala. **Camón.**

CANCELLACIÓ. f. La acció y efecte de cancellar. **Cancelación, cancelada, canceladura, testadura.**

CANCELLAR. v. a. Anular un instrument públich, esborrantlo o inutilisant el segell. **Cancelar.** || *Met.* Esborrar de la memoria. **Cancelar.**

CANCELLAT, DA. p. p. **Cancelado.** || adj. *Bot.* Orguens dels vegetals que afecten la forma reticular. **Cancelado.**

CANCELLER. m. El qui a les universitats té l' autoritat pontificia y regia pera conferir els graus. **Cancelario.** || Nóm que 's donava al mestrescola d' algunes iglesies. **Cancellor.**

CANCELLERÍA. f. Tribunal superior de justicia ont, ademés dels plets qu' en ell s' introdufen, se coneixia per apelació de totes les causes dels jutges de les provincies qu' estaven dins del seu territori, y privativament de les de la noblesa y propietats de patrimoni vinculats. De les seues executories no hi havia apelació, y sols s' admestia recurs per agravi o injusticia no'oria, y la súplica al rei en grau de mil y cinchcentes. A Espanya n' hi havia una a Valladolid y un altra a Granada. **Chancillería.**

CÁNCER. m. Signe boreal del Zodiach ont arriba 'l sol en el solstici del estiu. **Cáncer.** || **CRANCH, 2.**

CÁNCER (Jaume). *Biog.* Autor aragonés, famós tractadista, d' l dret ca alá, nat a Barbastre 'l sigle XVI y aveinat a Barcelona, ont va escriure la seua obra, sovint esmentada als tribunals y cossos de dret: *Variarum Resolutionum juris Cesarei Pontificii et municipalis Principatus Cataloniae.*

CANCERARSE. v. r. Ferse un cranch a alguna part del cós. **Cancerarse, encancerarse.**

CANCERAT, DA. p. p. **Cancelado.**

CANCERÓS, A. adj. Lo qu' está tocat del cranch o participa de la seua naturalesa. **Canceroso.**

CANCELLER. m. **CANCELLER.** || Antiguament el secretari del rei, qui guardava 'l segell reial. **Canciller.** **CANCELLER DE LA PURITAT.** Qui tenia antiguament el segell secret del rei y segellava les cartes. *Canciller del sello de la puridad.*

CANCELLER MAJOR. Qui guardava 'l segell reial y segellava 'ls despatxos reials. *Canciller mayor.*

CANCELLER MAJOR DE CASTELLA. Títol honorífich del arquebisbe de Toledo. *Canciller mayor de Castilla.*

CANCELLERÍA. f. **CANCELLERÍA.**

CANCRINITA. f. *Min.* Substancia vídríosa, de color blau fosc, transparent, de textura fullosa, y composta de silicat d' alumina sosa y cals. **Cancriñta.**

CANDALISSA. f. *Niut.* Aparell ab corona que penja de cada un dels dos pals majors y serveix pera ficar y treure les embarcacions menors del buch y altres pesos grossos. **Candaliza.**

CANDALOBRE. m. *Ant.* **Candelero.**

CANDELA. f. Peça de cera, seu o altre materia en forma de bastó, ab un bié al milij que va de dalt a baix y serveix pera encéndrel y fer llum. **Vela, candela.** || *Fam.* El mòch que per descuit penja del nas sense netejarlo. **Mocarro.** || El floquet o espigueta que fan en llóch de flor alguns arbres, com l' alba, el castanyer, etc. **Candelilla, espiguilla.** || *Arg.* El puntal llarch y dret que junt ab altres serveix pera sostenre 'ls embalats. **Espárrago.**

A MATA CANDELES. *Expr.* Ab que 's significa que una cosa 's fá ab llictesa y sense retard. *A mata candelas.*

ACABARSE LA CANDELA. f. *Met.* Usada als encants pera denotar que s' acaba 'l temps de dir més; se medeix per la duració de una candela encesa. *Acabarse la candela ó candelilla.* || *Fam.* Se diu del malalt que está pròxim a morir. *Acabarse la candela.*

CANDELA DE SEU. *Vela de sebo.*

CÓM UNA CANDELA CAP PER AVALL. *Loc. fam.* Dissiparse 'ls béns. *Hacerse sal y agua.*

DONA Y TELA NO LA MIRIS AB CANDELA. *Ref.* *La mujer y la cibera ó la tela, no la cates con candela.*

FONDRE 'S CÓM UNA CANDELA. fr. *Met. fam.* Impacientarse porque no 's fá alguna cosa a gust propi. *Quemarse.*

FONDRE 'S LA CANDELA, ATXA, ETC. Fondres fent canal la cera o seu. *Correrse la vela, el hacha.*

UNA CANDELA A SANT MARTÍ Y UN' ALTRE AL DIABLE. *Af.* Ab que 's significa qui vol atraures els favors de dos partits oposats, o pera assegurar-se'n algun. *La cruz en los pechos y el diablo en los hechos.*

CANDELABRE. m. **Candelero** ab un o més brochs. **Candelabro.**

Candelabre de p'ata de la catedral de l' alma de Mallorca (sigle xviii).

CANDELER. m. Qui treballa la cera o té botiga per vendre-la. **Cerero.** || Qui fa o ven candelers de seu. **Velero.**

CANDELER MAJOR. Qui té al seu càrrec aquest ofici a la casa reial. **Cerero mayor.**

CANDELERIA. f. Festa de la Purificació de Nostre Senyora, en la que 's fa professó solemne ab candelers beneïdes y s' assisteix a la missa ab elles. **Candelaria, Purificación.** || **BLENERA.** || Nòm de dona. **Candelaria.**

SI LA CANDELERIA FLORA 'L FRET ÉS FORA, SI RIU EL FRET ÉS VIU. *Ref.* Ab que 's significa que si plou minva 'l fet, y que del contrari augmenta.

CANDELERET. m. dim. **Candelerillo.**

CANDELERO. m. Instrument de fusta, o altra materia; generalment té un peu que li serveix de base, una columna que a la part de dalt hi té un canó ont s' hi posa la candela pera que s' aguantí dreta y segura. **Candeleró.** || El de molts braços o brochs. || **SALAMÓ.** || *Ter.* **CARAMELL,** 1. || El que s' aplica a la paret, etc. **PALMATORIA,** 2. || El que porten els acólits a les funcions d' iglesia. **Cirial** || *Naut.* Ferro que 's posa a bordo de l' embarcació y a altres parts pera assegurar-hi alguna corda. Si té una anella a la part de dalt, s' auomena *candeleró d' ull,* y si acaba sense, *candeleró cego.* **Candeleró.**

ÉSSER AL CANDELERO. fr. *Met.* Ab que 's denota qu' algú està colocat en puesto, dignitat o ministeri de gran autoritat. *Poner ó estar en el candeleró.*

CANDELES. f. pl. *Bot.* **GASÓ.** || A Caldes de Malavella y sa comarca se dona aquest nòm a una mena de bolet. **Amanita saginata.**

CANDELES DE BRUCH. *Bot.* Nòm vulgar de un bolet: *Clavaria pistillaria.*

CANDELETA. f. dim. **Candolica, vefilla.**

AB CANDELETES. m. adv. Pondera lo ben rebuda o desitjada qu' és una cosa. *Como el agua de mayo.*

MÓLTES CANDELETES FAN UN CIRIPASQUAL. *Met. fam.* Vol dir que no 's deu fer cas omís de lo poch, perque molts poch, sigui pres en el sentit que 's vulgui, fan un mòlt. *Muchas candelillas hacen un cirio pascual; muchos pocos hacen un mucho; grano á grano llega para ti el año, ó grano á grano hincha la gallina el papo.*

CANDELLER. m. *Ant.* **CANDELER.**

CANDELL. *Geog.* Caseriu del terme de Rupió, provincia de Girona. || Veinat de Caixás, depart. dels Pirineus Orientals.

CANDELLS. m. pl. *Bot.* **ABRUULLS.**

CANDI. adj. S' aplica al sucre cristallísat. **Cande, piedra.** || n. p. **Cándido.**

CANDI, A. adj. Persona sensilla y sense cap mena de malícia. **Cándido.**

CANDIA. f. Nòm de dona. **Cándida.**

CANDIAL. adj. S' aplica al blat de superior qualitat. **Candeal, escanda, escandia.**

CANDIDACIÓ. f. Acció de cristallísarse 'l sucre. **Candidación.**

CÁNDIDAMENT. a lv. m. Sensillament, ab candor. **Cándidamente.**

CANDIDAT. m. Qui pretén alguna dignitat o empleu honorífich. **Candidato.** || La persona proposada o indicada pera algun càrrec, encare que no 'l solliciti. **Candidato.**

CANDIDATURA. f. Llista de candidats. **Candidatura.**

CANDIDESA. f. Sensillesa, innocència. **Candidez.**

CÁNDIDO, A. adj. Blanch. **Cándido.** || *Met.* Sensill, sense malícia. **Cándido.** || Ximple, poch advertit. **Cándido.**

CANDIOT, A. adj. Natural de Candia o Creta, illa del Mediterrani. **Candiota.**

CANDIR. v. a. Posar en conserva o ab sucre. **Almibarar.**

CANDIRSE. v. r. **DESMAIARSE, ESSLANGUIRSE.** || Parlant de les conserves. **Almibararse.**

CANDÍSSIM. sup. De cándit. **Candíssimo.**

CANDIT. p. p. **Almibarado.**

CÁNDIT, DA. adj. **Cándido.** || **ALLANGUIT.**

CANDITA. f. *Min.* Varietat negra de aluminat de magnesia. **Candita.**

CANDONGA. f. *Fam.* Cariuyo fiugit per enganyar a algú. **Candonga.**

CANDOR. m. **CANDIDESA.**

CANEJADOR. m. *Ant.* **Canador.**

CANEJÁN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 701 hab.

CANEJAR. v. a. *Ant.* **CANAR.**

CANEJAT, DA. adj. El modo com queda arrugada la pell del cos humà, especialment la de les mans, després de estar bon rato a l' aigua. **Acanalado, arrugado, estriado.**

CANEJERO. *Geog.* Caseriu del terme de Xátiva, prov. de Valencia.

CANELLA. f. *Ter.* **AIXETA.**

CANELLAS (Agustí). *Biog.* Famós matemàtic, excelent astrònom, intel·ligentíssim en geografia; bon literat y bon professor en tals materias. Va n.ixer a Santa Maria dels Pens l' any 1765 y va morir a Aella l' 1818. Havent estuñiat náutica, va fer un viatge a Veracruz, com a meritori, y al retornar a Barcelona (1789), va pendre l' hábit dels trinitaris. Entrà a l' Acadèmia de Ciències, de Barcelona, en 1803, llegint la seua notable memoria en prò de la base del sistema decimal y de la gran conveniència d' adoptar-lo pels usos de la vida. Establí una càtedra de cosmografia en la que hi ensenyava de franch. Delegat pel Govern va treballar, junt ab en Mech. in y en Delambre (1805) mentres se practicaven en el nostre país les operacions geodésiques pera determinar la verdadera configuració de la terra. En 1806, com a premi 'l rei li confià la càtedra de náutica, havent fet dels seus deixebles excelents pilots. Durant la invasió francesa guerrejà entre 'is espanyols, distingintse principalment en els treballs de topografia y obres de companya. Al tornar la pau en 1814 recomensà les lliçons de náutica y aleshores va escriure el seu llibre *Elementos de astronomia náutica*, únich d' ell publicat, (2 tom. en quart, Barña, 1816). En 1817, estudià la manera d' aprofitar les aigües del Llobregat pera regar una part del Vallés y del plà de Barcelona. Inventà un instrument pera ajustar millor les observacions geodésiques y astronòmiques. Escrigué una memoria provant la conveniència de formar un bon mapa de Catalunya.

CANELLAS o CANYELLES (Vidal de). *Biog.* Famós juriscòsult, bisbe de Osca, canceller del gran rei en Jaume I al qual va seguir en totes les empreses. Nasqué a Canelles, prov. de Figueres al comens del segle XIII. Prenqué part en la formació de les lleis municipals de la ciutat de Valencia y va assistir al Concili allí tingut l' any 1240. Va colleccionar les lleis y furs del regne d' Aragó segons l' acort de les Corts hagudes a Osca en 1247. Fou diputat a les Corts de Catalunya y Aragó en 1250. Regí el bisbat de Osca entre 'ls anys 1223 a 1252. Ademés de les lleis de Valencia y d' Aragó, compongué 'l llibre *In excelsis Dei thesaurus*, especie de comentaris de les lleis d' Aragó.

CANELES. *Geog.* Poblet pertanyent al ajuntament de Navata, prov. de Girona. || — (DE SEGRE). Poblet del dist. mupal. de Fígols, provincia de Lleida.

Segell de Caneján

CÁNEM. m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les cannabínaces; té més de un metre vint d'alsada; les seues fulles son retallades en forma de dits y les flors verdes com la planta; se conreu pera utilisarne 'ls fils,

Brot y lulla de cánem

que s'usen pera fer cordes, teixits, etc., y les llevors, que serveixen pera 'ls aucells. **Cáñamo.** || El nèt de la primera operació en la pinta. **Canal.** || El de la segona. **Chorrón.** || Drap fet de cánem. **Lienzo, cáñamo.**

CANEM BORT. VEGES EBULS.

ÉSSER CÒM FL CÁNEM DE LES VORES. fr. *Fam.* Sediu de lo que no serveix pera res. *Ser ó valer tanto como la carabina de Ambrosio.*

LA LLEVOR DE CÁNEM. *Cañamón.*

MOCHS DE CANEM. Els desperdicis d'ell. *Desperdicios del cáñamo.*

CANEMAL adj. S'aplica a la terra bona pera plantar cánem. *Cañamal.*

CANEMAR. m. Terra plantada de cánem. *Cañamar.*

CANES (Coll de). *Orog.* Coll a uns 1,100 metres d'altitud que hi há entre Vallfogona y Artigues, prov. de Girona, a la partió d'aigues dels rius Ter y Fluviá.

CANESSÚ. m. Cos de vestit de dona, curt y sense mànigues. **Canesú.** || Part superior de la camisa, lo meteix d'home que de dona, excepció feta de les mànigues. *Canesú*

CANET. m. Cert joch de cartes, en el qual el qui les dona 's queda una carta, y reparteix les demés, pert quan surti igual a la seua, y guanya quan surten les dels altres. **Sacanete.** || Incident en que'l qui porta el joch guanya les tres primeres cartes, y aixís se diu: *fer canet. Ronda.*

CANET DE TRENTA MIL DIMONIS. fr. Baralla entre molts ab conf sió y desordre. *Sarracina, gresca.*

FER CANET DE CUL. fr. *Met. fam.* **FER BANCARROTA.** **FER PETAR EL CANET.** fr. *Fam. met.* **FER PETAR LA CLACA.**

CANET (Joseph). *Biog.* Metge del capitol de Tarra-gona, natural de Calaf, qui portat del seu patriotisme, durant la invasió francesa, entre 1808 y 1814, va publicar gran nombre de fulles volants en favor de la religió y de la independéncia. Va escriure també de medecina y en particular sobre la vacuna.

— (PERE JOAN). *Biog.* Doctor en drets y advocat mallorquí del sigle XVII. Va ésser comissionat, junt ab n'Antoni Mesquida, pera recopilar els Privilegis y Franqueses del regne de Mallorca; tasca complerta l'any 1622; quin treball se guarda en un volum in-foli, manuscrit, al arxiu del Ajuntament de Palma.

CANET. *Geog.* Poble del departament dels Pirineus Orientals, bisbat y Cantó de Perpinyá; és prop de la desembocadura del riu Tet y té 806 hab. || — (ESTANY DE). *Hidrog.* Estany a les costes del Mediterrani al Mitxdia de França. Té quatre kilometres y mitj de llargada per un y mitj a dos y mitj d'amplada.

CANET D'ADRI. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. És cap del dist. mupal. del seu nòm, tenint com agregats els llocs d'Adri, Biert, Montbó, Montcalp y Rocacorva. Té 983 hab.

CANET DE BERENGUER. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Sagunto; és a la vora del mar y té 672 hab.

CANET DE MAR. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. d'Arenys de Mar; és a la costa y té 2,996 hab.

CANET DE VÉRGES. *Geog.* Poble corresponent al ajuntament de La-Tallada, prov. de Girona.

CANET EL ROIG. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Sant Mateu; és dalt d'un turó a la vora del riu Cervat y té 2,390 habitants.

CANEYLA. f. *Ant.* CANYELLA.

CANFÓGENO. m. *Quím.* Cós compost de carbono e hidrógen. *Alcanfógeno.*

CANFÓN. m. Líquit incolor, oliós, que s'obté ab la destilació de la càmfora del Japó ab ácid fosfórich anhidre y també ab la del artificial o clorhidrat de càmfora ab la ca's. *Canfono.*

CÁNFORA. f. CÂMFORA.

CANFORADA. f. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les quenopodiácees; está caiguda per terra, té les fulles molt primes y tot ella está cuberta de pels y fá olor de cànfora. *Alcanforada.*

CANFORAR. v. a. *CAMFORAR.*

CANFÓRIDA. f. *Quím.* Substancia d'origen vegetal que per les seues propietats se sembla a la càmfora. *Canfórida.*

CANGA (Coll de la). *Orog.* Collet que hi há als Monts Gabarras, entre La Bisbal y Calonge, prov. de Girona.

CANGE m. Cambi. Sols s'usa en materies diplomàtiques, parlant de poders, presoners, etc. *Canje.*

CANGEAR. v. a. Fer el cange. *Canjejar.*

CANGIAT, DA. p. p. *Canjeado.*

CANGURO. m. *Zool.* Quadrúpet originari de la Nova Holanda, notable pèl volúm extraordinari de la seua cua y per la llargaria desproporcionada dels seus membres. La femella porta una bossa a la que hi fica 'ls seus cadells. *Canguro.*

CANI, NA. Lo que pertany al gos o se li sembla. *Canino.*

CANIBAL. m. Home cruel o inhumá. *Caníbal, caribe.*

CANIBALISME. m. Passió que tenen els caribes per la carn humana. *Canibalismo.* || Ferocitat, crueltat. *Canibalismo.*

CANÍCULA. f. *Astron.* Estrella de la constelació

Segell de Canet d'Adri

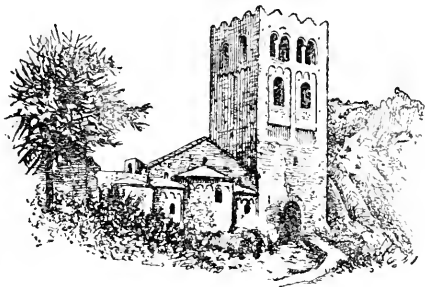
Segell de Canet de Mar

d'aquest nóm. **Canícula.** || Temps en que aquesta estrella neix y 's pon ab el sol y en qu'és excessiva la calor. **Canícula.**

CANICULAR. adj. Lo que pertany a la canícula. **Canicular.**

CANIGÓ. *Orog.* Montanya del Est pirenaich compresa are en territori francès. El pic més enlairat té una altitud de 2,785 metres, constituint una plataforma de 8 metres per 3, de la qual ixen varis estreps, formant diferents collades que rementen al E. el Puig Barbet de 2,748 metres, al S. el Puig Sech de 2,600 y el de Tretze Vents de 2,763, y al O. el de Quacemi que té 2,422 metres d'elevació. Les més fantàstiques llegendes y tradicions, s'originen a la comarca del Canigó, servant l'esperit catalanesch, y com en les seues montanyes hi neixen déus impetuoses, formant estanyes fantàstichs, de son esguart brolla la poètica inspiració pera els aimadors de les gestes catalanes.

CANIGÓ (Sant Martí de). *Arquit.* Monestir situat prop del Vernet, quina vall domina desde 'l lloch ont está edificat al caire d'una timba. Empresa la restauració pel bisbe de Perpinyá Monsenyor Carlesade, és d'esperar el complet restabliment de

Sant Martí de Canigó

aquella bella página del art romànic, comensada a les primeries del segle XI. El campanar es de forma quadrada irregular, y el claustre tot just conservat va ésser obra del segle XII. L'abadia de Sant Martí de Canigó es un dels monuments nacionals de França.

CANIGONENCH, CA. adj. Lo pertanyent al Canigó. **Canigonense.**

CANIVELL Y DE VILA (Francisco). *Biog.* Famós cirurgiá nat a Barcelona en 1721 y mort l'any 1797. Era cirurgiá honorari del rei, cirurgiá major de la Armada en 1771, vicepresident de la Reial Academia de Cirurgia de Cádiz y soci de altres corporacions científiques. Tenia fama principalment per la destresa ab que feie les operacions de litotomia. Va escriure 'l llibre *Tratado de vendajes y apósitos*, publicat a Barcelona l'any 1763 y reimprés a Cádiz.

CANNES (Francisco). *Biog.* Filòsof y religiós del segle XVIII. Nasqué a Valencia y morí a Madrid en 1775. Era jovenet quan prengué l'hàbit de l'ordre franciscana, haventse destinat a les missions de Orient. Residí a Sant Joan de Damasc durant setze anys, adquirint molts coneixements de les llengües usuals d'aquells indrets del món. Aixís pogué escriure una *Gramática árabe* y un *Diccionario árabe-español*, publicat en 1774. Més tart estampá en tres volums en foli el *Diccionario español-latino-árabe*.

CANÓ. m. Instrument buí, cilíndric y a manera de canya, de metall, fusta, os, etc., que serveix pera diferents usos. **Cañón.** || La ploma dels aucells quan comensa a eixir. **Cañón.** || El del blat y altres herbes. **Caña.** || El de la canya entre nus y nus. **Cañuto** || El de canya que posen a la llansadora dels teixi-

dors. **Canilla.** || El de plom, vidre o terra pera les canonades d'aigua. **Caño.** || *Anat.* El de la freixura. **Garguero, traquiarteria, caña del pulmón.** || El de la xemencia. **Humero, cañon de chimenea.** || Peça d'artilleria. N'hi há de diferents calbres y pera varis usos, com: *cañó de batre, de campanya,* etc. **Cañón.**

CANÓ D'AGULLES. El de posar'hi agulles de cap o de cusir. *Alfilerero.*

CANO DE FER MITJA. Aquell que 's posa a la trinxa y serveix pera ficar'hi una de les quatre agulles ab que 's fá mitja. *Patillo.*

CANONS GRANIFUCIIS Els que serveixen pera tirar ab pólvora sola contra 'ls núvols de mala estregansa pera ferlos desfer evitant que descarreguin pedra. *Cañones granifugos.*

FER CANONS. fr. Entre teixidors posar'hi 'l fil. *Encañillar.*

POSAR CANONS ELS AUCELLS. *Encañonar, pelear.*

CANOA. f. Embarcació qu'usen els indis, feta de una sola peça, en figura de pastera. **Canoa.**

CÁNOES. *Geog.* Poble del depart. del Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá; és a mitjorn d'aquesta vila, a la vora del riu Tet, y té 938 habitants.

CÁNON. m. Decisió establerta en algún Concili sobre 'l dogma o disciplina. **Cánon.** || La part de la missa que comensa: *Te igitur*, y acaba ab el *Pater noster*. **Cánon.** || Catàlech dels llibres sagrats acceptats com autèntichs per l'Esglesia catòlica. || pl. L'estudi o facultat del dret canònic. **Canones.**

CANONADA. f. Acueducte. conducte de canóns de terrissa o d'altre materia pera conduir aigua. **Encañado.** || *Mil.* Tret de canó d'artilleria y l'estrage que fá. **Cañonazo.** || Entre abaixadors, via de diferent color qu'ix al panyo. **Barra.** || f. *Fam.* **PET.**

CANONÁS. m. aum. **Cañonazo.**

CANONEIG. m. *Mil.* L'acte y efecte de canonejar. **Cañoneo.**

CANONEJAR. v. a. *Mil.* Disparar els canóns d'artilleria. **Acañonear, cañonear.**

CANONER. A. adj. *Naut.* S'aplica a les llanxes armades ab cañons. **Cañonero.** || m. Qui fá cañons pera teixir. **Cañillero.**

CANONET. m. dim. **Cañoncico, cañoncillo** || Els de canya o de vidre pera adornos de vestit. **Cañutillo.**

CANONETER. m. *Art.* Eina de llanuer que serveix pera fer canonets. **Canutillero.**

CANONGE. m. Qui obté alguna canongia. **Canónigo.**

CANONGE DE LA PESCATERIA: PILLO.

CANONGE DOCTORAL. Aquell que obté la canongia doctoral. *Canónigo doctoral.*

CANONGE LECTORAL. Aquell que obté la canongia lectoral. *Canónigo lectoral.*

CANONGE MAGISTRAL. Aquell que obté la canongia magistral. *Canónigo magistral.*

CANONGE REGULAR. Qui obté canongia d'Esglesia regular, com la de Pamplona, y també 'ls religiosos premostratenses y altres que viuen baix la regla de Sant Agusti. *Canónigo regular.*

CANONGE (Fruitós). *Biog.* Prestidigitador com no n'hi ha hagut cap més a Catalunya. Va néixer a l'any 1824 a Montbrí, morint a Barcelona el 1890. Comensá lent d'entllestre-botes, y per passatemps feia joch de mans, arrivant a ésser popularíssim. Havent vist treballar als més grans prestidigitadors, va arivar a igualarlos. Durant molts anys recorregué les principals ciutats d'Europa y d'América donant ses-

Fruitós Canonge

sións de jochs de mans, éssent per tot arreu celebrada la seua llestesa y metedat de treball. Posá la seua popularitat y la seua trassa en moltes ocasións al servei d' actes benéfichs. El sol va lograr animar el Carnestoltes barceloní en la decena dels anys 1860 a 1870.

CANONGES. m. pl. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les valerianácees que 's cria als camps y a les vinyes y té floretes rojes y a poms al capdemunt de la branca. *Hierba de los canónigos.*

CANONGESA. f. La dona que viu en comunitat religiosa observant alguna regla, pero sense vots solenes, ni obligarse a perpétua clausura. *Canonessa. canonisa y canóniga.*

CANONGET. m. dim. *Canonjillo.* || *Fam. tcr.* XIM-PLÉ.

CANONGÍA. f. Les prebendes o dignitats de les catedrals y colegiades. *Canongia, canonicato.*

CANONICAL. adj. Lo pertanyent al canonge. *Canonical.*

CANONICAMENT. adv. m. Conforme a la disposició dels sagrats cánons. *Canonicamente.*

CANONICAT. m. *CANONCÍA.*

CANÓNICH, CA. adj. Lo qu' está fet o arreglat segons els sagrats cánons, com: *hores canóniques, llistó canónica,* etc. **Canónico.** || S' aplica als llibres y epístoles de la Sagrada Escripura. **Canónico.** || DRET CANÓNICH.

CANONISABLE. adj. Lo que 's pot canonisar o és digne de que 's canonisi. *Canonizable.*

CANONISACIÓ. f. L' acte y efecte de canonisar. *Canonización.*

CANONISAR. v. a. Declarar el Papa solemnement y posar a la llista dels sants a algún beato. *Canonizar.*

CANONISAT, DA. p. p. *Canonizado.*

CANONISTA. m. Professor o estudiant del dret canónich. *Canonista.*

CANONJA. f. *Ant.* El forn o fleca dels canonges. *Panadería de los canónigos.*

CANONJA (La). *Geog.* Poble de la prov. dióc. y part. jud. de Tarragona; no és gaire lluny del mar y té 1,426 hab.

CANÓNS. m. pl. Peces de terra cuïta pera canalisar les aigües. N' hi han de moltes menes: canó de embut, canó piulat, mitj canó, canó de cotxes, etc.

CANÓS. *Geog.* Lloch de la provincia de Lleida, part. jud. de Cervera. Té 100 habitants.

CANOVELLES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, partit judicial de Granollers; és a la vora del Congost y té 337 habitants.

CANOVES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers; té 717 hab.

CANPIR. v. n. *Ant.* Tornarse blanch de cabells. *Encaneer.*

CANS (Coll). *Orog.* Coll que hi há a la serra de Santa Magdalena, entre Vidrà, provincia de Girona.

CANSADAMENT. adv. m. Fatigosament. *Cansadamente.*

CANSADÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt cansat. *Cansadísimo.*

CANSALADA. f. La carn grassa del porch, qu' és enganxada a la conna. *Tocino, iardo.*

SUAR LA CANSALADA. fr. *Met. fam.* **SUAR LA CANSALADA.**

CANSALADER, A. m. Qui ven cansalada. *Tocinero.*

CANSAMENT. m. Rendit de forces per cansanci.

CANSANCI. m. Manca de forces a causa d' haverse afadigat. *Cansancio.*

CANSAR. v. a. Cansar cansanci. *Cansar.* || *Met.* IMPORTUNAR. || Perdre la terra la subtaucia nutritiva per haverli fet donar massa cullites o bè a causa de la mena de llevors que s' hi han sembrat y la han empobrida. *Cansar.*

NO CANSAR. *Loc. ant.* **NO PARAR.**

CANSARSE. v. r. Afadigarse fent alguna cosa. *Cansarse.* || Disgustarse d' alguna cosa. *Cansarse.* **CANSARSE 'L CAP.** fr. Pensar, meditar mòlt sobre alguna cosa. *Devanarse los sesos.*

ESTAR CANSAT D' ALGÜ O D' ALGUNA COSA. *Loc.* Estarne mòlt disgustat. *Estar cansado, fastidiado, aburrido.*

NO CANSARSE O NO HI HÁ QUE CANSARSE. fr. *Met.* Denota que no 's lograrà uua cosa per més medis que s' emplein. *No hay que cansarse; todo es trabajar en vano.*

QUI CANSÀ ALCANSÀ. *Ref.* Explica que 's deu tindre mòlta constancia pera lograr lo que 's necessita. *Pobre importuno saca mendrugo; la porfia mata la caza.*

CANSAT, DA. p. p. **Cansado.** || adj. Lo que ha perdut mòlt de la celeritat del seu moviment, y aixís se diu: *bala cansada. Cansado.* || Qui respira ab dificultat per haver caminat mòlt depressa o causa semblant. *Exhalado.* || Arraconat per haver servit massa, com: *Uetra cansada. Cansado.* || Molest. **Cansado, pesado.**

CANSÓ. f. Composició en vers pera cantarse. *Canción.* || Repelició molesta. *Cantinelá.*

DEIXARSE DE CANSÓNS. fr. Deixar l' accessori y anar a lo principal. *Dejarse de cuentas.*

TORNAR AB LA METEIXA CANSÓ. fr. Repetir importunament uua meteixa cosa. *Volver á la misma canción; otra al dicho Juan de Coca; no hay olla sin tocino; toma su purga; dale bola.*

CANSONEJAR. v. a. Anar ab cansóns y batxilleries. *Gastar romances, tener muchas camándulas.*

CANSONER, A. m. Qui té moltes sofisteries, excuses, camándules, y s val de tergiversacions. **Romancero.** || m. Llibre que conté varies cansóns y romansos. **Cancionero, romancero.** fr. adj. *Fam.* Se aplica a qui va ab mòlta pausa o usa de molts rodeigs pera fer o dir alguna cosa. **Remolón.**

CANSONERÍA. f. Camándula, peresa. **Romanceria**

CANSONERIES. f. p'. Camándules, excuses, pretextes; aixís se diu: *No 'm vinguis ab cansoneries o ¡qué tantes cansoneries!* **Camándulas, pretextos, rodeos.**

CANSONETA. f. dim. **Cancioncica, cancioncilla, cancioncita.** || La que serveix pera fer dormir a fes criatures. **Arrullo.**

CANT. m. L' acció y efecte de cantar. **Canto.** || Poema curt en estil hero'ch. **Canto.** || Cada una de les parts en que 's divideixen alguns poemes épichs. **Canto.**

AL CANT DEL GALL. *A media noche.* || **A punta de dia.** *Al canto del gallo.*

CANT D' ORGA O FIGURAT. *Mús.* El que admet, entre les sis veus del diapasó, altres notes, com: cor-

Segell de Cánoves

Segell de La Canonja

Segell de Canós

Segell de Canovelles

xeres, semicorxeres, etc. *Canto de òrgano ò figu-rado.*

CANT FREQUENT Y MOLEST. *Fam.* L' acte de cantar sovint. *Cantico.*

CANT PLÀ O GREGORIÀ. El que sols consta de sis veus del diapasó *Canto llano.*

FER ABAIXAR EL CANT. fr. Humiliar, abàtre a algú. *Bajar los bríos.*

PASSAR EL CANT. fr. Se diu dels aucells quan fan les passades de cantar. *Trinar.*

CANTABLE. adj. Lo que pot cantarse. *Cantable.*

CANTÀBRICH, CA. adj. Pertanyent a Cantàbria. *Cantàbrico.*

CÀNTABRO, A. adj. El natural o pertanyent a Cantàbria. *Càntabro.*

CANTADA. f. Peça de música variada de recitats, aries, un baix y moltes veus ab acompanyament de instruments. *Cantada, cantata.*

CANTADETA. f. dim. *Cantadilla.*

CANTADISSA. f. Seguit de cantar. *Canturía.*

CANTADOR, A. m. y f. El qui canta o és aficionat a cantar. *Cantor.*

CANTAL. m. *Ant.* ROCH.

CANTALAR (El). *Orog.* Montanya del part. jud. d' Enguera, prov. de València.

CANTALLOPS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té 796 hab. És a la vora de la vall del seu nòm. || Poble del dist. mupal. de Subirats, prov. de Barcelona. || — (VALL DE). *Orog.* Vall que comensa a la ratlla de França, Pirineu gironí, y arriba fins a la vora del Llobregat, sota Vilar-nadal.

CANTANT, A. p. a. Qui canta. *Cantante.*

CANTAR. v. a. Moure la veu ab compàs y modulació. *Cantar.* || *Poët.* Compondre o recitar alguna cosa. *Cantar.* || Al joch de cartes, dir el punt. *Acusar.* || *Fam.* Descubrir un secret. *Cantar.* || *Naut.* Dir o prevenir en veu alta alguna cosa. *Cantar.*

AQUÍ CANTA O AQUÍ ESTÀ QUI CANTA. *Loc. fam.* Denota que hi há documents ab que provar lo que 's diu. *Carta canta.*

AIXÒ O AQUEST ÉS ALTRE CANTAR. *Loc. fam.* **AIXÒ SON FIGUES D' ALTRE PANER.**

CANTAR DE PLÀ. fr. Confessar algú francament tot lo que se li pregunta. *Cantar de plano.*

CANTAR DE REPENT. fr. *Cantar á libro abierto.*

CANTAR DELS CANTARS. m. Llibre canònic dels càntichs de Salomó. *Cántico de los cánticos; cantar de los cantares.*

CANTAR LA CARTILLA A ALGÚ. *Ref.* **CARTILLA.**

CANTARANA (La). *Hidrog.* Riuet del depart. dels Pirineus orientals, que passa per Terrats, Trullàs y Pollastres, y desaigua a l' estany de Canet.

CANTARELLA. f. Sò monòtono y desagradable que 's fá al cantar, parlar, llegir, etc. **Tonillo, sononete, canticio.** || dim. *Ter.* **CANTERET.** || Repetició molesta é importuna d' una meteixa frase. *Cantínela.*

CANTARER. m. Pedris o banch que sol haver'hi a la cuina pe a posarhi 'ls cantis d' aigua. **Zafariche, y cantarera** pr. Arag. || Qui fá cantis. **Alfarero, cantarero.**

CANTARERA. f. *Ter.* **CANTARER, I.**

CANTARÍ, NA. m. y f. Qui canta a totes hores fora de propòsit. **Cantarin, cantarina.** || f. La dona que té per professió cantar al teatre. *Cantatriz.*

CANTÀRIDA. f. *Entom.* Mosca verinosa de color vert y de qualitat acre y corrosiva que, fela pois, se aplica demunt la pell pera que hi fassi bullifoes. **Cantàrida, cubillo.** || El pegat de l' esmentada pois y la butllofa que 's fá **Cantàrida** || pl. Insecte sense ales de més d' una polsada de llarch, negre y ab unes ratlles travesseres vermelles. L' oli preparat ab ell

s' aplica com un vexigatori a les cavalleries. **Abadejo.**

CANTARIDICH, CA. Que se sembla o 's refereix a la cantàrida. *Cantarideo.*

CANTARIDINA. f. *Quim. y mat. mèd.* Substancia blanca, fullosa y brillant, a la qual deuen les cantàrides la virtut vexicant. *Cantaridina.*

CANTAROPSIS. f. *Anat.* Àngul de l' ull. *Cantaropsis.*

CANTATA. f. Composició poética d' alguna extensió pera que 's posi en música y 's canti. *Cantata.*

CANTAYRE. m. **CANTADOR.**

CANTELL. m. Cap, cantó o vora d' alguna cosa, majorment si fá caïres. *Canto.* || L' extrém d' algunes coses que 's poden partir fàcilment, com: *cantell de pá, de formatge,* etc. **Cantero.**

DE CANTELL. m. adv. De costat. *De canto.*

CANTELLUT, DA. adj. Lo que té cantell. *Esquinado.*

CÀNTER m. p. u. **CANTÍ.**

CANTERANO. m. *Ter.* Meua de calaixera. *Cómoda.*

CANTERILLER. m. **CANTERER.**

CANTERETS. *Bot.* Planta de la familia de les primulácees.

CANTI. m. Eina de terrissa o metall, estret de boca, ampla de panxa y estret de cul, ab un'ansa; serveix regularment pera posar 'hi aigua. **Cántaro.** || *Met.* El líquit que cap dins d' un canti. **Cántaro.** || *Ter.* Mesura de ví de diferenta capacitat. **Cántaro.** || Urna en que 's posen sorts per les quintes y eleccions. Se diu aixis per que antigament se ficaven dins d' un canti. **Cántaro.**

Canti del segle xvi, procedent de Sant Martí Sarroca. (Museu de Barcelona).

A CANTIS. m. adv. **A BOTS Y A BARRALS.**

ANARSE 'N COM

EL BROCH DEL

CANTI. fr. *Irse*

como una cantilla.

ENTRAR O ES-

TAR EN CANTI. fr.

Entrar en sort.

Entrar ó estar en

cántaro ó en suerte.

|| *Met.* Estar

proposat per

algun empleu prop

de conseguirlo.

Estar en

cántaro.

TANTES VEGADES VA

'L CANTI A LA FONT

QUE A LA

DERRERIA 'S

TRENCA, O QUE AL

ÚLTIM HI

DEIXA 'L

COLL. *Ref.* Denota

que qui s' exposa

mòltes vegades

ix escarmentat o reb.

Cantarillo que muchas veces va

á la fuente ó deja el asa ó

la frente; tantas veces va

el cántaro á la fuente, que algunas veces se

quebra ó se

deja el asa ó la frente.

CANTICELA. f. Cantar o copla, composició poética breu destinada per lo comú pera cantar. *Cantínena.*

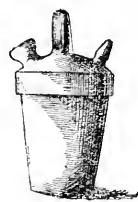
CÀNTICH. m. Composició métrica pera donar gracies a Déu. *Cántico.* || Qualsevol cant. *Cántico.*

CÀNTICH DELS CANTICHIS: CANTAR DELS CANTARS.

CANTICI. m. *Fam.* L' acte de cantar ab freqüència. *Cantícia.* || **CÀNTICH.**

CÀNTIGA. f. Composició poética dividida en estrofes, després de cadascuna de les quals se repeteix un estríbillo lligat per la rima ab elles. *Cántiga.*

CANTIL. m. Paratge del fons del mar, que forma com un graó o vara tallada més o menys a plom. *Cantil.*

Cantis

CANTILENA. f. CANSÓ.

CANTIMPLORA. f. Mena de brocal de coure, estany o un altre metall que serveix pera refrescar l'aigua. **Cantimplora.** || Canó encorbat ab dos braços desiguals, un dels quals se fica a l'aigua o licor y 'l xucla per raó del pes de l'aire sobre 'l meteix licor, y 'l llença pèl braç més llarch. **Cantimplora,** sifón. || Ferro que 's posa a la part de devant de les sèlles, etc. **Cantimplora.**

FER LA CANTIMPLORA fr. *Fam* Fer el ploricó, pondèndar misèria pera moure a compassió. *Hacer la guaya.*

CANTINA. f. Mena de taberna o bodegó que sol haver 'hi als quartels dels soldats i als llochs ont hi treballa molta gent. **Cantina.**

CANTINER, A. m. y f. Qui cuida de la cantina. **Cantiner.**

CANTINERA. f. Dona que serveix begudes a la tropa fins durant les accions de guerra. **Cantiner.**

CANTIRET. m. dim. Cantarillo, cantarito.

CANTITAT o **QUANTITAT.** f. Magnitud. **Cantidat.** || Tot lo que, numèricament parlant, està subjecte a augment o disminució. **Cantidat.** || Número, porció considerable d'alguna cosa. **Cantidat.** || La qualitat de ser breu o llarga alguna sílaba y 'l temps que s'hi emplea en pronunciar-la. **Cantidat.**

CANTÓ. m. L'àngul exterior d'un edifici. **Esquina.** || Extrim, racó, punta d'alguna cosa, com: *de camp, de casa, de matalàs.* **Cornijal.**

CANTÓ. *Hidrog.* Riuet que neix al port del seu nom, a la serra de Sant Joan, passa pèl terme de Sorignera, y desaigna a la vora del Noguera Pallaresa, més avall de Sort. || — (COLL DE) *Orog* Coll a 1,715 met. d'altitud, a la serra de Sant Joan, vora del Noguera Pallaresa, prov. de Lleida.

CANTÓN. m. *Ant.* Cantó.

CANTONS DEL EXÈRCIT. *Ant.* Flanchs, costat del exèrcit. *Flancos del ejército.*

CANTONADA. f. aum. Esquina, esquinazo.

GIRAR LA CANTONADA. fr. Girar de camí eixint d'un carrer y entrant a un altre. *Doblar la esquina.*

CANTONAL. adj. Lo que correspón o té analogia ab el cantó. **Cantonal.**

CANTONAT, DA. adj. *Ant.* CAYRUT.

CANTONERA. f. Peça de metall pera subjectar els ànguls de les peces de fusta, com: *taules, escritoris,* etc. **Cantонера.** || **RACONERA.**

CANTONERES. f. pl. Adornos de cantonada, usats per pintors, fusters, etc.

CANTOR, A. m. y f. Qui té per ofici cantar. **Cantor.** || Qui canta. **Cantor.**

CANTURIA. f. Cant de música. **Canturia.** || El modo y aire de cantarse les composicions musicals. **Canturia.** || La capella de música d'algunes iglesies. **Capilla de música.**

CANTURRI. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Pallarols, prov. de Lleida. || — **DE NAVINÉS.** Caseriu del terme de Navinés, dist. mupal. d'Arfà, prov. de Lleida.

CANTUSSEIG. m. *Ter.* Cant en veu baixa.

CANTUSSEJAR. v. a. *Ter.* Cantar en veu baixa.

CANUDERA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les plumbaginàcies, que s'usa contra 'l mal de caixal. **Belesa,** dentària, dentelària.

CÁNULA. f. Canonet més o menys llarch y obert per tots dos caps, que serveix pera moltes operacions quirúrgiques. **Cánula.**

CANUT. m. Cada una de les casetes que fan les abelles a les bresques. **Celdilla.** || *Ter.* CANÓ, 4. || n. p. **Canuto.**

CANXALAGUA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les gencianàcees, provinent d'Amèrica; té molta

semblansa ab el fel de terra y s'usa com medicinal **Chanchalagua.**

CANYA. f. *Bot.* Planta perpetua de la fam. de les arnaldàcees, ab les fulles llargues, estretes y punxagudes, que 's cria als paratges humits. **Caña.** || La cama del blat, del moresch y altres semblants. **Caña.** || Mena de jonch d'Amèrica que serveix pera bastó. **Caña.** || La de la freixura y del pulmó. **CANÓ DE LA FREIXURA.** || *Mús.* El canonet de canya o metall, en que hi hà la llengüeta del baixó y altres instruments de boca. **Estrangul, pipa, caña.** || *Nàut.* La part de l'ànchora desde la creu fins a l'anella. **Caña, asta.** || *Nàut.* Manuella de fusta o de ferro assegurada ab un perni pera girar el timó. **Caña.** || La part més prima, llarga y rodona del rem. **Caña.** || A les fàbriques de cristall o vidre, canó de ferro, ab l'extrim del qual se pren la porció de pasta necessària, bufant 'hi pera donar la forma corresponent a la peça que 's vol fer. **Caña.** || Canonet de palla, fusta o metall pera xuclar algun licor. **Caña.** || Entre boters canó de canya pera inllar els bots bufant. **Caña.** || Entre canterers o gerrers troç de canya partida de llarch a llarch, que apliquen pera unir la peça que treuen. **Caña.** || Entre pescadors la que serveix pera pescar, y comunent se compón d'un cert nombre d'elles lligades entre sí. **Caña de pescar, vara, y rabiza,** la punta ont se lliga 'l nyinyoi. *Arq.* El cós de la columna entre la basa y 'l capitell. **Caña.**

ARRIAR LA CANYA. fr. *Nàut.* Deixarla en completa llibertat pera que segueixi 'ls moviments que li fá fer la pala del timó, impelida pèls cops de mar. *Arriar la caña.*

CANYA BORDA: CANYA-SIULA.

CANYA D' ESCOMBRES: CANYA-SIULA.

CANYA DE ROSARIS. Planta anomenada aixís perque ses llevors serveixen de grans de rosari. **CAÑA DE CUENTAS,** YERBA DEL ROSARIO.

CANYA DOLSA o **DE SUCRE.** Planta anyal semblanta a la canya comuna pero de brots més curts y plens d'una substancia sucosa y dolça de la que se 'n tren el sucre. *Caña dulce ò de azúcar, cañamiel.*

CANYA PRIMA. *Cañucela.*

CANYA-SIULA. Mena de canya prima ab el plomall negrech y més ample que 'l de la canya comuna, que 's cria en paratges humits y s'usa pera fer escombres, cubrir barraques, etc. *Cañizo, cañavera.*

CANYA XIULA: CANYA-SIULA.

CORRER CANYES. fr. Lluitar diferents quadrilles de cavallers armats de canyes pera simular un combat y donar proves de hestesa y agilitat. Se solia fer en les festes públiques. *Correr cañas.*

¡DRETA LA CANYA! *Nàut.* Veu ab que 's mana al timoner que posi la canya del timó al mitj o en direcció de la quilla. ¡Derecha la caña!

ESTAR SECH, MAGRE, FLACH o **PRIM CÒM UNA CANYA.** fr. Se diu del qu' está molt magre. *Estar como un nape.*

PESCADOR DE CANYA, MÉS PERT QUE NO GUANYA. *Ref.* *Pescador de caña, más come que gana.*

QUI TÉ CANYES FÁ FLAUTES. *Loc. prov.* **QUI TÉ TIONS FÁ ESTELLES.**

CANYA DE BAIX. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Joan les Fonts, dist. mupal. de Begudá, prov. de Girona.

CANYA (La). *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Capsech, prov. de Girona.

CANYADA. f. Cop de canya. **Cañazo, cañave-razo.**

CANYADA. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Villena; és a la vora de la riera del Rei y té 994 hab.

CANYADA D' ALMENARA. *Geog.* Caseriu del terme de Quesa, prov. de Valencia.

CANYADA DE CORTÉS. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d'Alacant.

CANYADA DE PASTORS. *Geog.* Caseriu del terme d'Alpente, prov. de València.

CANYADA DEL TRIGO. *Geog.* Caseriu del terme de Pinoso, prov. d'Alacant.

CANYADA ROJA. *Geog.* Caseriu del terme de Mo-nóvar, prov. d'Alacant.

CANYADA SECA. *Geog.* Caseriu del terme d'Al-puente, prov. de València.

CANYADES. *Geog.* Caseriu del terme d'Elda, prov. d'Alacant.

CANYADILLA. *Geog.* Caseriu del terme d'Alpuen-te, prov. de València.

CANYAFERA o **CANYAFERLA.** *f. Bot.* Planta sil-vestre semblant a la canya comuna; les fulles i lle-vors com les del ionoll. Cañaheja, cañaherla, caña-reja, férula.

CANYAFERAL. *adj.* Lo pertanyent o semblant a la canyafera. Feruláceo.

CANYAMÁS. *m. Ant.* Drap d'estopa del cànem. Cañamazo. || Drap clar de cànem pera brodar 'hi ab seda o llana de colors, y serveix pera sabates, cobri-taules, etc. També s'anomena aixís després de bro-dat. Cañamazo.

CANYAMÁS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Dos rius, prov. de Barcelona.

CANYAMEL. *f. CANYA DOLSA.*

CANYAMELAR. *Geog.* Barri del dist. mupal. de València.

CANYAMERAS (Joan). *Biog.* Regicida, fill d'una família pagesa del plá de Barcelona, qui 'l dia 7 de Desembre de l'any 1492 va agredir al rei Ferran el Catòlic, ferintlo al coll, mentre baixava a presidir el Tribunal de Justicia tot parlant ab els Concellers. De moment se va creure que 's tractava d'alguna conspiració y fou gran l'efecte causat als reis y a Bar-celona; més les declaracions d'aquell infelís, vellet de seixant anys, «que volgué matar al rei perquè li tenia usurpada la corona, pertanyentli per dret; a la qual renunciava si no'l martiritzaven y deixaven lliu-re,» reveláren que 's tractava d'un maníatich. El regi-cida fou mort. El rei a les tres setmanes quedava curat.

CANYAR. *m.* Loch plantat de canyes. Cañaverall, cañar, cañizar, cañizal. || Loch ple de canya siules, Carrizal.

CANYELÓ. *m.* Confit llarch que té dins un trosset de canyella o de confitura de poncém. Canelón.

CANYELLA. *f. Bot.* La segona pell d'un arbre del meteix nom, que 's cria a les illes orientals, de color roig gòguch, d'olor y gust molt aromàtic y agra-dable. Canela. || La part de devant de la cama desde el genoll fins al peu. Canilla, tibia. || *Anat.* L'os des-de 'l cotse fins a la munyeca. Canilla, cúbito. || *Bot.* L'arbre que fá la canyella. Canelón, árbol de la canela. || *Hidrol.* Font intermitent pròpera al mas Girvés, a la Cerdanya.

CANYELLA BLANCA. *Bot.* La escorsa del winter, ar-bre de l'América Meridional y de les Antilles; ser-veix de condiment y té una propietat molt t'energíca. A l'América la empleen contra l'escorbut y entra en la composició de varis preparats farmacéutichs. *Ca-nela blanca, falsa corteza de winter.*

CANYELLADA. *f.* Menjar de canyella, sucre y moll de garsa que 's dóna als falcóns. Canelada.

CANYELLER. *m. Bot.* Arbre de la canyella. Cane-lo.

CANYELLES (Magí). *Biog.* Historiari local, adro-guer de ofici; nat en la ciutat de Manresa en l'any 1622 y mort a les derreríes del sígle XVII. Sabia el llatí, la paleografia, era bon calígraf y dominava les matemàtiques. Exercí importants càrrechs del govern y administració local. Era sots veguer en 1651; in-tervingué seguidament en els negocis de la ciutat entre 1653 y 1635, havent estat conceller segón en

1653 y en 1662. En 1667 escrigué pera 'l municipi el tractat *Jurisdicció del Magnífich Mostasaph de la ciu-tat de Manresa; en 1669* compongué el *Llibre major Racional; en 1678 la Tarifa o escandall de les Fleques,* travalls administratius de caràcter oficial molt nota-bles. Empró la obra capdal d'en Canyelles es la ti-tolada *Descripció de la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa,* escrita en 1679; la més antiga y millor de les histories de Man-resa, que ha restat inédita més de doscents anys.

CANYELLES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Pe-nadés; té 563 hab.

CANYEM. *m. Ant.* CÁNEM.

CANYER. *m.* CANXAR.

CANYET. *m. Ter.* Loch ont s'hi lleusen les brosses o animals morts. Buitrera, mu-ladar.

¡VÉSTE'N AL CANYET! *fr. Met. fam. ter.* Ab que 's despedeix a algú de mal modo. ¡Véte al rollo!

CANYET. *Geog.* Caseriu del terme de Castellbis-bal, prov. de Barcelona. || Altre caseriu del terme de Badalona, prov. de Barcelona.

CANYETA. *f. dim.* Cañita, cañilla, cañuela.

CANYETILLO. *m.* Fil d'or o plata en forma de ca-nonet. Cañutillo.

CANYIS. *m.* Teixit plá de canyes y cordill pera se-car figues y altres fruites, criar cuchs de seda, fer celsrasos, etc. Cañizo, zarzo. || *pl.* El dels carros. Adrales.

CANYIULA. *adj.* Qui está molt flach o débil. Can-jiyo, agostizo, desmirriado, relico, bacalao, des-vaído, poquito, hético, chupado.

CANYÓ. *m. Ant.* CLAVAGUERA. || *Ter.* GARGAME-LLA, 2. || *Ter.* De paper. PAPERINA.

CANYONER, *A. adj.* S'aplica a les embarcacions que muntan algún canó. Cañonero.

CANYÓS. *Geog.* Poble del dist. mupal. d'Aranyó, prov. de Lleida.

CANYOTA. *f. Bot.* Planta de la fam. de les gra-mínees que infesta 'ls sembrats. Cizaña, sorgo. || CANYA BORDA.

CAOBA. *f. Bot.* Arbre gran de les Indies, de fusta forta y llustrosa, de color castany més o menys clar. Serveix pera mobles d'adorno y gust, com: *calaixe-res, llits,* etc. Caoba, caobana. || La fusta de aquest arbre. Caoba.

CAORCIS (Arnau). *Biog.* Mariner brau y molt ex-pert, nat a principis del sígle XIII, mort a Sivilla cap al any 1270, ont l'havia cridat el rei n'Alfons el Savi, quan tractava d'organisar la marina de guerra de Castella. Aquell sobirà va contractarlo pera una de les deu galeres armades per ell, fent i ademés honroses merçés.

CAOS. *m.* Confusió, desordre. Caos. || Barreja con-fosa de tots els elements y matèries que se suposa que hi havia en els primers temps del món. Caos.

CAÓTICH. *m.* Lo pertanyent ai caos. Caótico.

CAP. *adj.* Ningú. Ninguno. || *m.* Part superior del cos. Cabeza. || Cada persona. Cabeza. || Superior en alguna corporació o comunitat. Cabeza. || El princi-pal d'alguna societat. Jefe, caudillo. || El principi o extrém d'alguna cosa respecte de la seua llargaria. Extremo, cabeza || Capacitat, talent, disposició. Cabeza. || Conducta, enteniment, judici. Cabeza. || Motllo de fusta que usen els perruquers pera fer perruques. Fraustina. || *Ant.* CAPITOL. || La planxeta de llaua o llautó que 's posa al extrém del cordó, tireta, etc. Herrete. || L'extrém del carrer. Salida, cabo. || Terme o fi d'alguna cosa. Fin. || Cada bri o cama del fil retort. Cabo, hebra. || *Naut.* Troç de

Segell de Canyelles

corda. **Cabo.** || *Geog.* Montanya o terra elevada que's fica al mar. **Cabo.** || *Ter. RES.* || El cim d'alguna altura. Cima, sumidat. || Part principal de la taula quan se junten varies persones. **Cabecera.** || A les troques de fil, cotó, etc., el principi. **Cabo.** || prep. Envers. **Hacia.** || pl. *Nàut.* Les parts principals que formen l'esquelet d'un barco, còm son: *quilla, codaste, roda, codernes, etc.* **Cabeza.** || Els extrems o la popa y la proa de la nau. **Cabezas.** || pl. Les varies especies que 's toquen al parlar d'un assumpte. **Cabos.**

CAP A CAP. m. a 4v. Ab un altre. *De persona a persona, de silla a silla, mano a mano, cuerpo a cuerpo, uno a uno.*

CAP AIXALABRAT, ATOLONDRAT O ALBOROTAT. fr. Subgecte aixalabrat. *Tolondro, tolondrón, fargallón.*

CAP A MAR. fr. *Nàut.* Algúns ho entenen solsament per donar tela a popa estant a la capa a fi de presentar bé la proa a la mar. *Cabeza a la mar.*

CAP A MUNT. m. adv. *Hacia arriba.*

CAP AL TART. adv. l. Derrera hora de la tarde, abans d'entrada de fosch. *Al anochecer, a boca de noche, sobretarde.*

CAP AQUÍ. m. adv. ll. Envers el lloch ont está qui parla. *Hacia aquí, acá.*

CAP BOIG. Qui obra inconsideradament. *Casquillucio, alegre de cascos.*

CAP D'ANY. L'ofici que 's celebra per algúns difunt el dia que fá l'any de la seua mort. *Cabo de año.* || El primer dia del any. *Año nuevo.*

CAP D'ASE. *Met.* Tonto, ignorant. *Sandio.* || *Ictiol.* Peix de la familia dels trigiüts, de 20 a 27 cm. de llargada. *Cachorabio.*

CAP DE BANDO. Qui alça partides de gent armada y les dirigeix. *Cabecilla, cabeza de partido, de bando, cuadrillero.*

CAP DE BESTIAR. Quadrúpedo de la especie doméstica, còm: *bou, etc. Res, cabeza de ganado.*

CAP DE BOU. Qui 'l tèn molt gros. *Cabeza de toro, cabezudo.* || *Tossut.* *Cabezudo.* || *Ictiol.* Peix. **JULIOLA.** || *Ter.* **CULLERETA, 2.**

CAP DE BURRO. *Met.* **CAP D'ASE.**

CAP DE CARABASSA. *Met.* **CAP SENSE CERVELL**

CAP DE CASA O DE LLINATGE. El principal de cada familia a qui tots els demés de la meteixa hi estan subgectes. *Cabeza de fami ia.*

CAP DE COL: **ULL DE COL.**

CAP DE COLLA. El qui mana una colla de treballadors. *Capataz.*

CAP DE CREU. *Expr. fam.* **MALVINATGE.**

CAP DE CUNILL. *Ictiol.* Peix semblant al llargandaix, però sense peus. *Lagarto de mar.*

CAP DE DIT. La part carnosa de la punta del dit. *Yema ó pulpejo del dedo.*

CAP DE DOL. El parent més proper que presideix el enterro o réb el pèsam en nòm de tota la familia. *Dolorido.*

CAP D'ESCALA. El més alt d'ella. *Alto, cabo de la escalera.*

CAP D'ESCAROLA. *Expr. fam.* Dit del cap molt poblat de cabells curts y caragolats. *Monte.*

CAP D'ESQUADRA. El soldat que mana una esquadra. *Cabo de esquadra.*

CAP D'ESTOPA: **CAP SENSE CERVELL.**

CAP DE FERRO. El qui ocupantse en treballs intelctuals no 's cansa may. *Cabeza de hierro.*

CAP DE FRARE. Clau de cer ab punta en figura de barrina que serveix pera engrandir els forats que's fan al coure, ferro, etc. *Escariador.*

CAP DE GUAITES. Ofici municipal inferior al sotabatlle, encarregat de la vigilancia, qu' en un principi desmenyaven els nobles. En els actes de cerimonia duien còm distintiu o atribuït un bastó negre en quins caps hi havia gravades dues creus. *Jefe de vigilancia.*

CAP DE LA IGLESIA. Títol que 's dóna al papa respecte de la Iglesia universal. *Cabeza de la Iglesia.*

CAP DE MESTER. *Prohóm d'ofici. Prohombre de oficio.*

CAP DE MONTANYA O DE SERRA. La part més alta d'ella. *Cabeza de monte ó sierra.*

CAP DE MORO. Plom de les peces de roba. *Plomo, sello.* || Entre apotecaris el tap d'un alambí que usen sense refrigerant, de modo que cau l'aigua destilada. *Cabeza de moro.*

CAP DE MORT. El conjunt dels ossos del cap, despullats de la cara y pell. *Calavera.* || Entre estampers senyal que deixa la lletra posada al revés. *Mortaja.*

CAP DE MOTI. *Levantador.*

CAP DE NÚVOL. El núvol gran separat dels allres. *Nubada, nubarrada.*

CAP D' OLLA. *Ictiol.* Mena de dofí de gran tamany, poch freqüent al mar Me iterrani, que tè 'l cap rodó y dues aletes als costats primes y llargues. || *Ter. fam.* Persona que no serveix pera rés. **CAP DE TRÓNS.** || Home aixelabrat, sense cap ni centener. *Cabeza de chorlito.*

CAP D' OVELLA Y GARRES DE LLOP. *Loc.* **UNGLES DE GAT Y CARA DE BEAT.**

CAP DE PÀ. Estúpít. *Cabeza de tarro, cabeza redonda.*

CAP DE PARTIT. Ciutat o vila de la qual dependeixen algúns pobles en lo judicial y governatiu *Cabeza de partido.* || **CAP DE BANDO.**

CAP DE PESSONERA. El cap del fusell que ix fora de la roda dels carruatges. *Pezón.*

CAP DE PIT: **ESTERNÓN**

CAP DE PROCÉS. *For.* Auto d'ofici del jutge pera averiguar el delictu en causes criminals. *Cabeza de proceso.*

CAP DE REGNE O PROVINCIA. Capital, còm ho es Barcelona respecte a Catalunya. *Capital; cabeza de reino ó de provincia.*

CAP DE TABOLA: **CAP ALBOROTAT.**

¡**CAP DE TALL.** *Expr. fam.* Ab que 's denota l' enfado que causa alguna cosa; mena d'amenassa. ¡*Voto a tal! ¡voto a quien!* || Exclamació. ¡*Cuerpo de Dios ó de Cristo, ó de mí ó de tal!*

CAP DE TIMÓ. *Nàut.* L' extrem superior qu' entra per la llimera y s'encasta a la canya. *Cabeza de timón.*

CAP DE TRÓNS. **CAP D' OLLA.**

CAP DEL NAS, LENGUA, etc. *Punta de la nariz, de la lengua, etc.*

CAP ESGABELLAT. *Met.* Persona que tè moltes idees, pero sense sapiguerles coordinar; qui no tè ordre ni concert en lo que fá. *Mudeja sin cuerda.*

CAP FLUIX: **CAP SENSE CERVELL.**

CAP GASTAT. *Nàut.* El qu' está un poch malmés exteriorment per haver servit molt. *Cable lavado.*

CAP GROS. El de grandaria despropo cionada. *Cabezorro.* || *Met.* Neci, tonto. *Cabeza de tarro, cabeza redonda.* || *Ictiol.* Cert peix de quaranta a seixanta peus de llarch, dels quals n' ocupa més de la meitat el cap, en el que hi tè un conducte per out llessa l' aigua, y unes boles que contenen la substancia coneguda ab el nòm d' *esperma de balena*, y en altres parts del seu cos l' altra que 's coneix ab el d' *ambre gris*. Es vivípar; tè mamelles y habita en els mars més calents d' Europa. *Marsopa ó marsopla, cachalote.* || **CULLERETA, 2.**

CAP MAJOR. m. *Ant.* *Jefe superior ó principal.* **CAP DE CASA.**

CAP NEGRE. *Ornit.* **ABELLEROL.**

CAP PELAT. fr. Qui no tè cabell o 'l du afeitat. *Pelón.*

CAP PER AMUNT. *Dret.* *Cabeza arriba.*

CAP PER AVALL. De cap a terra. *Cabeza abajo.*

CAP PER CAP. m. adv. Tant per tant, sense tornes en les barates. *Pelo a pelo, taz a taz sin ahehala.*

CAP SENSE BARRET O SENSE CERVELL. Qui obra desordenadament. *Reloj desconcertado, casquivano; cabeza de chorlito ó de pollo ó de grillo.*

CAP SENSE DENTS. *Loc. fam.* Desdentegat. *Muelas de gallo.*

CAP VERT: CAP SENSE CERVELL.

CAPS D' ASE. m. pl. *Bot.* Planta de la família de les llabiades molt abundosa en nostres boscos. **ROMANÍ MASCLE. CARDIGASES.**

CAPS DE LES BITES. *Nàut.* Els extrems de la c e u que sobreixen per cada costat. *Tetas, cabezas de las bitas.*

CAPS DE REVÉS. *Nàut.* Les escotes de barlovent, y les bolines y bolixes de sotavent que no serveixen en les posicions de bolina. *Cabos de revés.*

A CAP O CREU. Joch de nois que 's fá tirant cinch cèntims al aire; y l' un demana cap o cara y l' altre creu. *A cara ó cruz.* || *Met.* Moltíssim barato. *A huevo.*

A CAP O TRAVESSES. Joch que 's fá posantse algú dues agulles de cap al palm: ll de la mà de la manera que li acomoda, y presentant la mà tancada a l' altre jugador, li pregunta de quina manera están posades les agulles, y s' hi ho endevina guanya, y sino pert. *Punta con cabeza.*

ABAIXAR EL CAP. fr. Inclinarlo envers terra. *Bajar, inclinar la cabeza.* || *Met.* Fer per força lo que 'ns repugna. *Bajar la cabeza, las orejas, la cola; besar la correa.* || *Met.* Estar trist y pensatiu. *Bajar la cabeza, estar cabizbajo, hacer calendarios.*

AGAFAR ENTRE CAP Y COLL. fr. *Apercollar.*

AL CAP. m. adv. **DETRÁS, DESPRÉS.** || Passat molt temps. *A largo andar.*

AL CAP DEL MÓN. *Expr.* A qualsevulla part per lluny que sigui. *Al ó hasta el cabo del mundo.*

AL CAP SOM. *Loc. fam.* Ab qu' algú denota voler terminar alguna cosa. *Hasta aquí hemos llegado; alto ahí.*

AL CAP Y A LA FÍ O AL CAP Y AL ÚLTIM O AL CAP Y AL RATO. *Loc.* Per últim; després de tot. *Al cabo, ó al cabo y á la postre, ó al cabo de la jornada.*

ALSAR EL CAP. fr. *Levantar la cabeza.* || *Met.* Pendre ànim qu' està abatut. *Respirar.* || *Met.* Trobarse millor el malalt. *Alzar cabeza.* || *Met.* Millorar en fortuna. *Alzar ó levantar cabeza.*

ANAR CAP BAIX. fr. *Met.* *Ir cabizbajo.*

ANAR CAP PER AVALL. fr. *Met.* Tornar a menys, anar perdent la salut, el crèdit, etc. *Andar de pie quebrado, ir cuesta abajo ó de capa caida.*

ANARSE 'N DEL CAP. fr. *Met.* **ANARSE 'N DE LA MEMORIA.**

ANARSE 'N EL CAP, O ANARSE 'N EL CAP A PASSEJAR. fr. *Met.* Desvanèixers el cap. *Desvanecerse, irse la cabeza, andarsele á uno la cabeza.*

BALLAR O ANAR PÈL CAP. *Met.* Recordar alguna cosa. *Bullir por la cabeza.*

CANSARSE 'L CAP. fr. Afadigarse pensant molt en alguna cosa. *Devanarse los sesos.*

CARRGARSE DE CAP. fr. **FAM. POSARSELI A UN EL CAP CÒM UNS TRES QUARTANS.**

CARRREGARSE 'L CAP A ALGÜ. fr. Sentir pesadès o ensoportat al cap. *Cargarsele á alguno la cabeza.*

CAURE DE CAP. fr. *Dar de cabeza, caer cabeza abajo.*

DE CAP A CAP. m. adv. De part a part, o d' extrém a extrém. *De barra á barra.* || **DE GOM A GOM.**

DE CAP A PEUS O DESDE 'L CAP FINS ALS TAPINS O DESDE 'L CAP FINS A LA QUÀ. m. adv. Enterament, desde l' principi al fi. *De la cabeza hasta los pies ó de pies á cabeza, de alto á bajo, de pe á pa.*

DE CAP Y DE NOU. m. adv. Desde l' principi. *Desde el principio; de raíz, de nuevo.*

DEL SEU CAP. m. adv. *Fam.* Del seu propi ingeni o invenció. *De su cosecha.* || Al seu arbitre, sense seguir l' ordre regular. *De su ingenio.*

DEMANAR EL CAP. fr. *Met.* Demanar la mort d' algú. *Pedir, solicitar la muerte ó cabeza de alguien.*

DONAR CAP. fr. *Met.* Donar curs a alguna cosa. *Dar vado, curso, salida.*

EIXIRSE A CAP. fr. *Met.* Acabar, eixir bé alguna cosa. *Llevar á cabo.*

EIXIR DEL SEU CAP. *Met.* Inventar algú alguna cosa. *Inventar, idear, sacar de su cabeza* || Fingir alguna patrunya. *Sacar, hablar ó levantar de su cabeza.*

EIXIRSE DEL CAP. fr. *Met.* **EIXIRSE DE LA MISERIA.**

ENTAVANAR DE CAP. fr. Envanèixe a algú ab alabances excessives o induirlo a fer alguna cosa. *Levantar de cascos.*

ÉSSER CAP DE DANSA. fr. *Met.* Ésser el principal d' algun negoci mal governat. *Guiar la danza, ser el amo ó el dueño de la baita.*

ÉSSER CAP DEL DOL. fr. *Met.* Assistir a alguna funeral còm a parent més pròxim del difunt. *Hacer el duelo.*

ESTAR CALENT DE CAP. fr. *Met.* Tindre un comensament de borrixtera. *Estar ó ir calamocano; tener reservado ó callado; no estar para firmar.*

FER BULLIR EL CAP. Perturbar. *Alurdir la cabeza.*

FER CAP. fr. *Fam.* Arribar a algun lloch determinat. *Audir, dar, ir á dar.*

FER DE CAP. fr. **DIRIGIR.** || *Ter.* Acompanyar alguna persona de confiança a una minyona. *Hacer de padres.* || Ésser el primer. *Hacer de cabeza ó cabecera.*

FER EL CAP VIU. fr. *Fam.* Estar alerta, viure ab vigilància y cuidada. *Andar ó estar alerta ó sobre aviso.*

FER O OBRAR DEL SEU CAP. fr. Obrar per sí o sense consell. *Hacer por su cabeza.*

FICAR EL CAP AL COVE O A L' OLLA. fr. *Met. fam.* Obstinar-se algú en sostindre una cosa equivocada. *Me er la cabeza en un puchero.*

FUGIR DEL CAP. fr. **ANARSE 'N DE LA MEMORIA.**

JUGARSE 'HO A CAP Y CREU. fr. *Met.* Denota lo poch que s' aprecia alguna cosa. *Echar á pares y á nones.*

LLIGAR CAPS. Coordinar alguna cosa. *Atar cabos.*

LLIGAR EL CAP. fr. Pentinar y lligarse 'ls cabells.

Atar, componer, recoger el cabello.

MENJAR DEMUNT DEL CAP D' UN TINYÓS. fr. Tindre molta gana, no ésser llaменch ni escrupulós en el menjar. *Comer sobre la cabeza en un tiñoso.*

MÉS VAL ÉSSER CAP DE LLUS QUÈ QUÀ D' AVESTRÚS. *Ref.* MÉS VAL ÉSSER CAP D' ARENGADA, ETC.

METRE A HU EL CAP ENTORN. fr. *Met.* Entavanarlo de cap, posarli al cap alguna idea o projecte disbarat. *Hucerle perder la chaveta; ponerle en el magin; ponerle en rueda.*

MOURE O REMENAR EL CAP JA A UN COSTAT JA A L' ALTRE. fr. *Cabecear, menear, mover la cabeza.*

NO PODERSE TREURE DEL CAP ALGUNA COSA. fr. *Met. fam.* Pensar continuament en alguna cosa que fá pena. *No poderse quitar de la cabeza; no haber quien quite alguna cosa de la cabeza.*

NO SAVER PER QUIN CAP COMENSAR. fr. No sapiguer còm comensar alguna cosa. *No saber por dónde empezar.*

NO TINDRE CAP NI CENTENER. fr. Estar una cosa tan intrincada que no se li trova medi pera posarla en clar. *No tener cabo ni cuerda.*

NO TINDRE CAP NI PEUS. fr. Estar una cosa molt confosa, sense ordre ni concert. *No tener pies ni cabeza.*

OBRRIR EL CAP A ALGÜ. fr. Ferli un trench o ferida. *Descalabrar, abrir la cabeza.* || *Met.* Molestar ab crits o instàncies. *Quebrar, ó romper la cabeza ó los cascos.*

PASSARLI O CORRERLI A ALGÜ ALGUNA COSA PÈL CAP. fr. *Met.* Oferirseli a la imaginació. *Passarle á alguno alguna cosa por la cabeza; ponerse en la cabeza.*

PELAT O RAPAT DE CAP. Qui té 'ls cabells tallats molt arràn. *Raido de cabeza.*

PÈL CAP MÉS BAIX. m. adv. Al menys. *A lo, por lo ó cuando menos.*

PER CAP. fr. Per cada individu. *Por cabeza.*

PER CAP CAP. m. adv. Expressa la absoluta negoció o impossibilitat d' alguna cosa. *Por ningún término ó estilo ó medio; de ningún modo, por ningún cabo.*

PERDRE 'L CAP. fr. *Met.* Morir violentment. *Perder la cabeza.* || Tornarse boig. *Volverse loco, enloquecer.*

PORTARLA DE CAP. fr. *Met.* Tindre tramada ab dissimulo la execució d' alguna cosa. *Llevarla hecha.*

POSARLI A ALGÜ AL CAP ALGUNA COSA. fr. *Met.* Persuadirlo. *Meter en la cabeza.*

POSAR 'HI 'L CAP. fr. *Fam.* Ab qu' algú assegura

alguna cosa; y aixís se diu: *hi posaria 'l cap que no és com vos diu. Poner la cabeza.*

POSAR SOBRE 'L CAP ALGUNA COSA. fr. Metafòricament manifesta l'apreci que 's fá d'alguna cosa. *Poner alguna cosa sobre la cabeza.*

POSAR UN CAP CÒM UN TABAL O CÒM UNS TRES QUARTANS. fr. *Met. Aturdir, atolondrar.*

POSARSE AL CAP ALGUNA COSA. fr. *Met. Afirmarse en un dictamen perseverant en ell ab obstinació. Encajarse á uno en la cabeza alguna cosa.*

PUJARSE 'N AL CAP. fr. *Met. Denota la perturbació que causen els vapors forts d'alguna cosa, com: del tabaco, etc. Subirse á la cabeza, subirse el humo á la chimenea, y subirse á predicar, dit del vi bó.*

QUI BARATA, 'L CAP SE GRATA. *Ref. Aconsella 'l molt cuidado que 's deu tindre en escullir i baratar lo que 's posseïx. Quien bien tiene y mal escoge, por mal que le venga no se enoje; por buscar más contento, tornóse su tiempo viento.*

RODAR EL CAP. fr. Flaquejar o torbarse 'ls sentits. *Desvanecerse.* || Moure 'l a una part y altra en senyal de negar alguna cosa. *Cabecear.* || *Met. Despreciar alguna cosa. Torcer la cabeza.*

SENTIR 'HO DE CAP DE NAS. fr. *Met. Rastrear, presumir o entendre lo que un altre vol fer. Husmear, olear, dar en la nariz.*

SI HO TÈ AL CAP QUE S' HO POSI ALS PEUS. *Loc. fam. Dóna a entendre qu' algú deu desenganyarse d'alguna cosa. Que se lo quite de la cabeza, que se desengañe.*

TALLAR CAPS. fr. *Naut. Tallarlos a cops de destrals en la necessitat urgent d' usar de la vela pera salvar l' embarcació. Picar cable, cables ó amarras.*

TANTS CAPS TANTS BARRETS. *Loc. fam. Que reprén la poca unió que hi sol haver en els d' una meteixa familia. Los hijos de Marirrabadilla, cada uno en su escudilla.*

TINDRE A CAP DE LLIBRE. fr. *Met. Tindre rabia a algú y observar els seus descuits pera aprofitarse'n y venjarse. Tener hipo con algúno; tener ó traer entre ojos.*

TINDRE AL CAP DE LA LENGUA. fr. *M. l. TINDRE A LA PUNTA DE LA LENGUA..*

TINDRE 'L CAP A TRES QUARTS DE QUINSE. fr. *Met. Tener la cabeza á las once.* || Estar algú distret en cosa que devia posar 'hi atenció. *Pensar en las musarañas.*

TINDRE 'L CAP DE CARABASSA. fr. *Met. fam. Tindre poch seny. Tener cascos de calabaza; los cascos a la jinetá; barrenados los cascos.*

TINDRE 'L CAP MOLT GROS. fr. *Met. fam. Ésser molt loixo. Tener el entendimiento gordo, embotado ó rudo.*

TINDRE 'L CAP PLE DE VENT. fr. *Met. fam. Ésser presumit. Tener la cabeza llena de aire.*

TINDRE 'L CAP CÒM UN TABAL O CÒM UNS TRES QUARTANS. Estar molt amoinat, o tindre molt mal de cap.

TINDRE PÈL CAP DELS DITS. fr. *Met. Saver molt bé alguna cosa. Tener en las uñas, al pronto, á la mano.*

TINDRE UN CAP BOIG. fr. *Met. TINDRE 'L CAP DE CARABASSA.*

TIRA PÈL CAP QUE VULGUIS, O QUE TIRI PÈL CAP QUE VULGUI. *Loc. TIRAR BARRA.*

TIRARSE DE CAP A L' AIGUA. fr. *Met. fam. Emprendre atrevidament alguna cosa perillosa o molt difícil. Echar el pecho al agua.*

TREURE CAP. fr. *Met. Ésser a propòsit o vindre al cas. Venir al caso.*

TREURE DEL SEU CAP. fr. *Met. Inventar o idear alguna cosa. Sacar de su cabeza.*

TREURE DEL CAP. fr. *Met. Dissuadir. Quitar de la cabeza, quitar del casco.*

TREURE 'L CAP. fr. *Met. fam. Deixarse veure a algun lloch, com: al balcó, a la finestra, etc. Asomarse, asomar la cabeza.* || Deixarse veure qui havia estat ocult per algun temps. *Sacar la cabeza.* || *Met. Manifestar desitj d' alguna cosa. Sacar la cabeza.* || *Met. Atrevirse a dir o fer alguna cosa 'l qui estava humiliat o abatut. Sacar los pies de las alforjas.*

TREURE 'L CAP DEL FIL. fr. *Met. Averiguar ab mòltes diligencies l' origen o causa d' alguna cosa. Sacar la pua al trompo.*

TRENCAR EL CAP. fr. *Met. OBRIR EL CAP, 1.* || fr. *Met. AMOINAR.*

TRENCARSE 'L CAP. fr. *Met. Fadigarse la imaginació en discórrre. Romperse los cascos; quebrarse la cabeza.*

UMPLIR DE CAP. fr. *Met. OBRIR EL CAP, 2.*

UMPLIR EL CAP DE VENT. fr. *Met. Adular, envanèixer a algú. Llenar, henchir la cabeza de viento.*

VINDRE A CAP. fr. *Met. MADURAR UN TUMOR.*

XAFAR EL CAP. fr. *Met. Humiliar la superbia d' algú. Quebrantar la cabeza.*

CAP BLANCH. *Hidrog.* Cap de la costa S. de l' illa de Mallorca.

CAP D' ARÁN. *Geog.* Caseriu del terme de Tredós, prov. de Lleida.

CAP DE COLOMÈS (Estany de). *Hidrog.* Petits estanys del cercle de Colomès, molt propers l' un de l' altre.

CAP DE FRARE. m. *Art. y of.* Enxafranador de punta cónica dentada.

CAP DE LLISET. *Orog.* Montanya de 2,359 metres d' altitut, al S.E. d' Aspá, prov. de Barcelona.

CAP DE PERA. *Hidrog.* Cap de la costa N.E. de l' illa de Mallorca.

CAP DE ROQUES BLANQUES. *Orog.* CAP DE LLISET, prov. de Barcelona.

CAP DEL REBATO. *Geog.* Caseriu del terme de Abrera, prov. de Barcelona.

CAP DEL TUCH DE LA PICADA. *Orog.* Un dels cims que formen la divisoria de la Vall d' Aran ab França, (2,530 m).

CAP DE LA GALLINA PELADA. *Orog.* Grup rocós y nú que es un dels mes alts de la serra d' Encija.

CAP DE LA ORACIÓ (Collet del). *Orog.* Prop del poblet de Sorribes al Bergadà.

CAP DE LA PORTELLA. Es al camí de Bagá a Gosol pel Bastareny, y al serrat de la Salve (1,780 m).

CAP-JUP. adj. Cap-baix, inclinat. Cabizbajo.

CAP-LEUCATA. *Orog.* Situat a les costes del Mitjdia de França, y aixís anomenat per les roques blanques que 'l formen.

CAP-VESPRE. adv. t. CAP-AL-TART.

CAPA. f. Peça de roba llarga y sense mànigues, oberta de devant, que porten els homens demunt del vestit; és estreta de dalt y molt ample y rodona de baix. *Capa.* || La que 's posa demunt d' altres coses pera cubrirles, o donarles 'hi un bany que hi fá com una mena de crosta. *Capa, mano.* || La d' or a les mines. *Alutació, manta.* || Dit d' alguna cosa que s' extén demunt d' un' altre, com: *capa de terra. Capa, lecho, tongada.* || La crosta que la barreja de farina, ous batuts y sucre fá demunt dels peus, de la llengua de porch y d' altres coses semblants, quan se guisen. *Bardilla.* || El bany de sucre y midó ab que 's cubreixen els besucits y altres pastes. *Alcorza.* || El tel que 's forma a la superficie dels líquits. *Nata, tela, lama, flor. capa.* || L' encubrimment d' alguna cosa, y aixís se diu: *capa de lladres. Capa, alcahuet.* || *Naut.* Nòm que 's dóna generalment a la disposició de la nau que trobante al mar, y no faltant vent, no va o queda quasi parada. Aquesta manobra 's fá per conveniencia, com per esperar el dia o un' altre embarcació, o bé per precisió, com per aguantar un temporal. *Capa.* || *Naut.* La vela principal que va al arbre del mitj, qu' es la major. *Capa, mayor.* || En la seua acceptió comuna té varies aplicacions a bordo, y aixís se diu: *capa del timó, de fongadura, de quitrá, etc.,* que son troços de draps enquitranats, etc., ab que 's cubreixen y guarden de la intemperie alguns objectes. *Capa.* || Entre fundidors

de campanes el tercer motllo que 's posa davant del segon. **Capa**.

CAPA CONSISTORIAL O MAGNA. La que 's posen els arquebisbes pera assistir als divins oficis i altres actes capitolars. *Capa magna ó consistorial*.

CAPA DE LA BOTXA. La camisa del capell. *Cadarzo*.

CAPA DE COR. La que 's posen els canonges y prebendats de les catedrals y colegiats pera assistir al cor y a altres actes capitolars. *Capa de cor*.

CAPA DE REI. Tela fina de lli y cotó, de la que solen ferse sobrepellissos els canonges, etc. *Capa de rey*.

CAPA DEL CEL. *Met.* El meteix cel, dit aixís perquè cubreix totes les coses de la terra. *Capa del cielo*.

CAPA PLUVIAL. La que usen els prelats y 'ls que fan de presté en les vespres, professons y altres actes del cult diví. *Capa pluvial*.

AGUANTAR LA CAPA. fr. *Met. fam.* Fer d' arcabot. *Alcahuetar*.

AGUANTARSE A LA CAPA. fr. *Naut.* Sufrir o resistir un temporal, mantenintse tot lo possible sense girar la popa al vent. *Aguantarse á la capa, capear*.

ANAR DE CAPA CAIGUDA. fr. *Met. fam.* Anar en decadencia en els béns, fortuna o salut. *Andar ó ir de capa caída*.

BARCO A LA CAPA MARINER A L' HAMACA. *Ref.* Ab que 'ls mariners donen a entendre que posada la embarcació a la capa, no hi há res què fer, ni la posició y aparells ab que 's sosté ofereixen els grans cuidados que son indispensables en altres circumstancies. *Barco á la capa, marinero en la hamaca*.

FER CAPA, POSARSE A LA CAPA. fr. *Naut.* Amarrar el timó a la banda, disposar les velles de modo que 'l barco s' aguanti ab la proa a la mar, o prengui 'l mar per l' amura. *Hacer capa, ponerse ó esperar á la capa*.

FER UNA CAPA MAL TALLADA. fr. *Met. fam.* Arreglar algun negoci difícilment prenent un terme mitj. *Dar un corte, sesgo*.

GUARDAR Y DEFENSAR LA CAPA. fr. *Met. fam.* Defensar l' hisenda o 'l dret. *Guardar, defender la capa*.

LLENÇAR LA CAPA. fr. *Met. fam.* Deixarla caure pera obrar ab desembrás. *Derribar la capa*.

MANTINDRES A LA CAPA. fr. *Met.* Estar en observació esperant ocasió pera lograr alguna cosa. *Estar ó estar al paio*. || *Naut.* Disposar les velles d' una embarcació de manera que camini molt poch o no camini gens. *Estar ó ponerse á esperar á la capa*.

QUI TÉ CAPA DE TOT S' ESCAPA. *Ref.* Denota que aquell que té d' ners o valiment de tot surt bè. *Quien tiene capa de todo se escapa*.

TIRAR LA CAPA. *Loc. met.* S' usa quan se sent una exageració molt gran. *Rebaja, compadre, y llevaréis la galga*.

TIRAR LA CAPA AL TORO. fr. *Met. fam.* Aventurarse a algún dany pera evitarne un altre de major o conseguir algún fi. *Echar la capa al toro*. || Perdre la vergonya y arriscar'ho tot. *Echar la capa al toro*.

TREURE'S LES CAPES NETES. fr. *Met. fam.* Eixir sense dany o perdua d' algún negoci. *Sacar el caballo; salir bien librado*.

CAPACÍSSIM, A. adj. sup. **Capacísimo**.

CAPACITAT. f. L' àmbit, espai o extensió d' algún lloch. **Capacidad**. || Talent, inteligencia, comprensió. **Capacidad**. || Aptitut per alguna cosa. **Capacidad**.

CAPADA. f. Lo que cap dins de la capa. **Capada**. || **CABOTADA**. || Cop de capa. **Capazo**.

CAPADOCI, A. adj. El natural y cosa de Capadocia. **Capadocio**.

CAPAFONS. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és entre montanyes, a la vora de riu Brugent y té 443 hab.

CAPAIMONA. *Geog.* Caseriu del terme de Tollos, prov. d' Alacant.

CAPARÓN. m. *Ant.* **CAPUTXO**.

CAPARRADA. f. Cop de cap. **Cabezada, coscorrón, topetada**.

CAPARRÁS. m. aum. Cap gran y desproporcionat. **Cabezorro**. || *Met.* Se diu del home molt savi. **Erudito**.

CAPARRÓ. m. dim. de cap o cap petit. **Cabezuela, cabecilla**. || *Met.* Home de poch judici. **Cabezuela**.

CAPARRONADA. f. **Caparrada**.

CAPARRONET. m. dim. **CAPARRÓ**.

CAPARRÓS. m. y

CAPARROSA. f. Sullat de ferro impur dej comers; és vert servint pera fer tinta d' escriure y tenyir de negre **Caparrosa, caparrosa verde, sal de Marte**. **CAPARROSA BLAVA**. Sullat de coure; serveix pera fer el blau de Prussia. *Caparrosa azul*.

CAPARRUT, DA. adj. Capritxós, tossut **Capitoso, caprichoso, terco, tozudo**.

CAPÁS, SA. adj. Lo que té espai pera contindre alguna cosa. **Capaz**. || Gran, espaiós. **Capaz**. || *Met.* Apte, a propòsit, suficient. **Capaz**. || Home de talent y instrucció. **Capaz, hábil, talentoso**. || Se diu d' algu en ordre a les qualitats que requereixen les lleis; com: *el boig no és capás de fer testament*. **Capaz**.

FERSE CAPÁS D' ALGUNA COSA. fr. Enterarse 'n. *Hacerse capaz de alguna cosa*.

CAPATÁS. Qui té al seu càrrec cert número de gent per algún treball. **Mayoral, manijero, capatás**.

CAPATXO. *Ictiol.* V. **CAPUTXA**.

CAPBAIX, A. m. y f. Qui té 'l cap inclinat a terra; qui està pensatiu, melancòlich. **Cabizbajo**. || **HIPOCRITA**.

CAPBLANCHS. m. *Bot.* Herba de la fam. de les crucíferes, de fulles estretes y blanquinoses, quina grana s' usa contra l' ofech y 'l poagre. **HERBA BLANCA**. || **Aliso de mar**.

CAPBLAU. *Bot.* Nòm que 's dona a Mallorca a dues menes de bolets.

CAPBRÉU. m. Llibre de capbrevacions. **Cuaderno, libro manual**. || El fruit lliquit d' un benefici eclesiástich. **Cabreo**. || *Naut. ant.* **ROL**.

CAPBREVIACIÓ. f. L' obra de capbrevar. **Capbrevación**.

CAPBREVIADOR. m. **CAPBREVER**.

CAPBREVAR. v. a. Assegurar, liquidar y deixar clar y corrent el cens o cosa semblant. **Cabrevar, apear**.

CAPBREVAT, DA. p. p. **CAPBREVADO**.

CAPBREVER. m. Qui capbreva. **Cabrevador**.

CAPBROT. m. La flor o la fruita de cap de brot. **Flor ó fruto del extremo de una rama**.

ÉSSER DE CAPBROT O DE CAP DE BROT. fr. *Met.* Ésser de lo mellor de la seua mena. *Ser de lo mejor, de lo más selecto entre lo de su clase*.

CAPBUSSAIRE. *Ornit.* Au aquàtica del género *Colymbus*. || **CALABRIA PETIT**. || **Colimbo de garganta roja**.

CAPBUSSAR. v. a. Fer capbussóns dins de l' aigua.

CAPBUSSET. *Ornit.* Pequeño somormujo.

CAPBUSSÓ. m. *Ter.* **TAMBORELLA**. || **Chapuzón**.

CAPBUSSONS Y CAPBUSSOT. *Ornit.* Aus acuàtiques del género *Podiceps*. **Gran somormujo**.

CAPCIGRANY. m. *Ictiol.* Nòm vulgar de un peix de la familia dels blennits de 15 a 20 cm. de llarg.

|| **BANYUT**. || **Cabruza, baboso**. || *Ornit.* Aucell un poch més petit que una gatlleta, de color de cendra; és de pas y sols resta vora de terra 'ls tres nesos

Capa pluvial

d' estiu. **Abejaruco.** || La persona ridícula, tonta o de tracte enladós. **Zoquete, abejaruco.**

CAPCIÓ. f. *Ant.* CAPTURA.

CAPCIONAR. v. a. *For. ant.* CAPTURAR.

CAPCIÓS, A. adj. Enganyós, artificios. **Capcioso.**

CAPCIOSAMENT. adv. m. Ab artífici, ab engany, ab mala fé. **Capciosamente.**

CAPCIR. *Geog.* Vall de la Catalunya francesa, de extensió 16 kilòmetres per 12 d' amplada, envoltat de montanyes y obert envers el N. pèl curs del riu Aude.

CAPÇOLET. m. Troç de fusta ab dos llistons que s' colla al caragol del banch pera serrar peces.

CAPDALT. adv. II. **CAP AMUNT.** || **Caudillo, príncipe.**

CAPDANSER. m. Qui és cap d' una dansa. **Maestro de danzas.** || *Met.* Cap d' una facció o pandilla. **Pandillero.**

CAPDÈLL. m. Pilota feta de seda, fil, llana, etc., capellada. **Ovillo.**

COL DE CAPDELL. f. *Repollo.*

CAPDELLA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de la Torre de Capdella, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riu de la prov. de Lleida; neix als estanys del seu nom, sota 'l port de la Bonaigua; passa p' s termes de Capdella, Espui, Aiguavella, Torre de Capdella, Astell, Obeix, Monrós, Beranuy, Antist, Pobleta de Bellvehí, Estavill y Senterada, ont prén el nom de Flaminell.

CAPDELLAR. v. a. Posar el fil, la seda, etc., al entorn d' un encetall pera que després pugui servir pera cusir, brodar, etc. **Devanar, ovillar.**

CAPDELLAR GENT. fr. *Ant.* Reunir, arregar. **Junta gente.**

CAPDELLARSE. v. r. Apinyarse. Se diu de les cols y algunes altres verdures. **Acogollarse, repollar.**

CAPDELLAT, DA. p. p. **Devanado.**

CAPDELLET. m. dim. Capdell petit. **Ovillejo.**

CAPDEMUNT. m. El cim d' alguna cosa. **Cima.**

CAPDEPERA. *Geog.* Vila de P'illa de Mallorca, part. jud. de Manacor; és a la vora del mar y té 2,735 habitants.

CAPDEPÓN Y MARTÍNEZ (Tomás). *Biog.* Home polítich alacantí. Nasqué en la vila d' Almoradí l' any 1820 y morí a Murcia el 1877. De jove fou militar; escrigué algunes obres que li valgueren la creu de Carles III y 'l grau de capitá. Se distingí com a periodista, éssent co-proprietari y redactor de *El Correo*, primer diari del partit de l' Unió lliberal. Passats els sucesos de l' any 1856 se retirá de l' exèrcit, fundant el diari *La Peninsula* ab en Romero Ortiz. En 1858 fou elegit diputat per Oriola. Quan el cólera invadí la capital del seu districte en 1859, preslá serveis personals que li foren agraiats ab la creu de Beneficencia. Éssent diputat l' any 1866 firmá la famosa exposició a la reina Isabel II, per lo qual hagué d' expatriarse, retornant després de la revolució de Setembre de 1868. Torná a sortir diputat, fou subsecretari del ministeri d' Hisenda y després director general de propietats y drets del Estat.

CAPDEVALL. m. L' extrém inferior d' alguna cosa. **Extremo inferior, y sima lo del fondo d' una concavitat.**

CAPDEVILA (Antoni). *Biog.* Polígraf y doctor en medicina. Nat a Barcelona a mitjans del sigle XVIII. Va estudiar medicina a Cervera y matemàtiques a València. Primer va ésser ajudant consultiu de l' exèrcit y després catedràtic de Sant Carles. Morí a Madrid a una eta molt avensada. Va escriure sobre bibliografia, cronologia, epigrafia, religió, historia, geografia, agricultura, arqueologia, etc.; mes tant sols s' han publicat d' ell quatre obres de medicina,

una de les quals és el *Manual para el modo de tratar las heridas por mordeduras de animales rabiosos* (Barcelona, 1787).

— (ARNAU DE). *Biog.* Escriutor del sigle XV, natural de Barcelona, de qui ha arribat fins a nosaltres el *Tractat ó compendi fet de les monedes per lo qual pot ésser mes e comprés com un regne e patria pot ésser robat e gastar per art de billoneria, e aixis meteix com ne pot ésser preservat si diligentment es advertit attés ó entés* (1437).

— (JOSEPH MANEL DE). *Biog.* Metge y escriutor professional. Nat a Barcelona en el darrer ters del sigle XVIII y mort l' any 1854. Serví en el còs d' artilleria durant trenta cinch anys y en 1825 va passar a la guardia real. Va ésser examinador del Tribunal de Cirurgia de la provincia de Barcelona durant la guerra de l' Independencia. És autor de tractats, memories y discursos professionals, aixis com de dues biografies dels doctors Flotats, Bahí y Fonseca. L' any 1839 va llegir a l' Academia de Cirurgia de Madrid el seu *Raciocinio en el que se manifiesta que el justo equilibrio d: la sensibilidad animal en el organismo es el sostén de la vida.*

CAPDILL. m. Qui mana o dirigeix en temps de guerra. **Caudillo.** || Qui és cap o director. **Caudillo.**

CAPEIG. m. L' acció de capejar al toro. **Capeo.**

CAPEJAR. v. a. Torejar ab la capa al toro. **Capear.**

CAPEL. m. *Ant.* BARRET.

CAPELO. m. El barret vermell que porten com insignia de la seua dignitat els cardenals de la santa Iglesia romana. **Capelo.** || La meteixa dignitat de cardenal, y aixis se diu: *el Papa ha donat el capelo.* **Capelo.** || **CAPEL-LO.** m. **Capelo.**

CAPELL. m. Peça de tela, que s' posa per abrich al cap de les criatures desde que neixen. **Capillo.** || Troç de cordobá que s' posa a la punta de les sabates per la part de dins pera que fassin tou y no fassin mal al peu. **Capillo.** || Adob que s' fá a la punta de les sabates per la part de fora. **Capellada.** || La obra que fá 'l cuch de seda ab la seua baba: és de la figura d' un ou de colóm, groch o blanquinós. **Capullo, capillo.** || El que fan dos o més quals junts. **Ocal.** || El d' un sol cuch y de la millor qualitat. **Almendro.** || El que está obert per una punta. **Pitó.** || La cucurulla de cuiro ab que s' tapaven els ulls als falcóns y altres aucells de cassa pera que se estiguessin quiets. **Capillo. capirote.** || **CAPEL.** || Gibrèlla o mitj cove que s' posa al revés en els buchs de les abelles quan tenen molta mel. **Capirote** || **CAPOLL.** || *Ant.* PREPUCI. || *Ant.* El de capa. **CAPUTXO.** || El de cardenal. **Capelo.** || **Gorra, bonete.**

CAPELL DE FILAT. Gorra de xarxa, de punt o teixit molt clar que portaven ajustada al cap els almogàvers y altres. **Redecilla.**

DEL CAPELL A LES SABATES. *Loc. De pies á cabeza.* **ENFILAR ELS CAPELLES.** fr. **Enrastrar.**

CAPELLA. f. Edifici dins d' alguna iglesia ab altar y advocació particular. **Capilla.** || Les iglesies petites, ja estiguin separades, ja unides a altres iglesies. **Capilla.** || El còs de músichs assalariats per alguna iglesia. **Capilla.** || Els altars que fan els nois. **Altarcico.**

CAPELLA REIAL. f. La qu' és de patronat especial del rei. S' anomena aixis més comunment la capella que té 'l rei al seu palau. **Capilla real.**

ESTAR EN CAPELLA. Se diu del reu qu' és a la capella de la presó desde que se li notifica la sentència de mort pera prepararse a morir. **Estar en capilla.** || *Met.* Estar esperant per moments el resultat d' alguna pretensió o negoci que dóna cuidado. **Estar en capilla.**

POSAR EN CAPELLA. fr. Trasladar el reu condemnat a mort a la capella de la presó pera que s' prepari a morir cristianament. **Poner, meter en capilla.**

CAPELLÀ. m. L' eclesiàstich que obté alguna capellania. **Capellán.** || Qualsevol eclesiàstich, encare que no tingui capellania. **Cura,** clérigo || El sacerdot que diu missa a la capella u oratori particular. **Capellán.** || *Ictiol.* Peix de la familia dels gádils de 15 a 25 cm. de llargh. **Capellán.** || A Mallorca se designa ab aquest nòm la MOLLEFA y la PELAYA ROSSA.

CAPELLÀ D' ALTAR. El qui canta les misses a la capella reial. *Capellán de altar.*

CAPELLÀ DE CALDERETA O DE MISSA D' ONSE. El qui no ha seguit carrera. *Clérigo de missa y olla.*

CAPELLÀ DE COR. Qualsevol dels capellàns que hi há a les catedrals y, colegiates pera assistir al cor. *Capellán de coro.*

CAPELLÀ D' HONOR. El qui diu missa a les persones reials en un oratori privat. *Capellán de honor.*

CAPELLÀ MAJOR. El cap o superior d' alguna comunitat de capellàns. *Capellán mayor.*

CAPELLÀ MAJOR DEL REI. Capellà que té jurisdicció espiritual y eclesiàstica en les coses y setls reials. L' exerceix el patriarca de les Indies y usa d' aquest títol l' arquebisbe de Santiago. *Capellán mayor del rey.*

CAPELLÀ MAJOR DELS EXÈRCITS. Aixís s' anomena l' seu vicari general. *Vicario general, capellán mayor de los ejércitos ó castrense.*

CAPELLÀ REIAL. El qui obté una capellania per nombrament del rei. *Capellán real.*

TIRAR CAPELLÀNS. fr. TIRAR PERDIGONS.

CAPELLÀ. f. *Art. y of.* Aparell de ferro colat pera posar les cadenetes dels embarrats d' una fàbrica. || **CAPELLA.** || TRANSMISSIÓ.

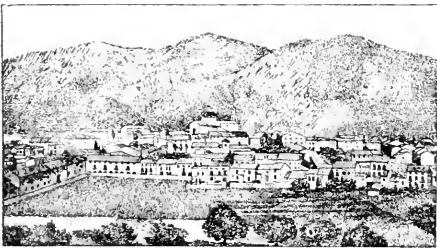

Segell de Capellades

CAPELLA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida y part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena y té 592 hab.

CAPELLADA. f. La part de dalt de la punta de la espardenyia. *Capellada.*

CAPELLADES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. d' Igualada; és a la vora del riu Anoia y té 2,698 hab. Té remarcable importancia industrial per les fàbriques de paper allí establertes, quina elaboració va protegir el rei D. Carles III, assignant privilegi de noble-

Vista de Capellades

sa als que les establiren. Vora de la població se han fet descobriments de restes prehistòriques.

CAPELLANET. m. dim. Capellà jove. *Curita.*

CAPELLANIA. f. Fundació d' algún particular sense intervenció del ordinari ab certa obligació de missa o altres càrrechs. *Capellania.*

CAPELLANIU. m. Qui obté alguna capellania. *Capellán.*

CAPELLANS. m. pl. *Bot.* Palitra.

CAPELLAR. m. *Ant.* Mena de capa ab caputxa a la moresca. *Capellar.*

CAPELLASSA. f. *Naut.* Tapa de llana o de fusta que preserva d' humitat les bitàcores, etc. *Capillo.*

CAPELLER. m. Qui cuida d' alguna capella y de lo pertanyent a ella. *Capillero, capiller.*

CAPELLET. m. *Ter.* CAPSÓ.

CAPELLETA. f. dim. Capillita.

CAPELLINA. f. Peça de l' armadura antiga que cubria la part superior del cap. *Capellina.* || El soldat que usava dita armadura. *Capellina.* || *Ornit.* Auell. *Ave fría.*

CAPER. m. El sacerdot que assisteix al altar o al cor ab capa pluvial. *Capero.*

CAPERÓ. m. *Ant.* CAPERUTXO.

CAPERÓ Y AGRAMUNT (Andreu). *Biog.* Bisbe y escriptor, nat a Castelló de la Plana en 1646 y mort a Valencia en 1719. Exercií el professorat, essent frare carmelitá. Elegit provincial de Valencia, Aragó y Navarra en el capítol de Roma del 1686. La Diputació de Valencia l' enviá d' embaixador al rei Carles II. Fou vicari general de tota l' ordre, guanyantse la voluntat del sant pare Climent XI. Felip V, el feu bisbe de Lugo, (1714). Morí quatre anys després al anar a pendre possessió del bisbat de Terol.

CAPEROL. m. *Naut. y*

CAPERÓ. m. *Naut.* La peça més alta de la roda de proa y l' cap de dalt de la meteixa. *Caperol.*

CAPERUTXA. f. CAPERUTXO.

CAPERUTXET. m. dim. *Caperucita, caperucilla.*

CAPERUTXO. m. Abridh pèl cap, sol o unit a una valona o altre roba de cos, que forma com una mena de paparina acavada en punta. *Caperuza.*

CAPERUTXOT. m. aum. *Caperuzón.*

CAPET. m. dim. Cap petit. *Cabecilla.* || *Met. fam.* Jove de poch judici. *Cabecilla.* || ESTRENYACAPS.

CAPETA. f. dim. Capa petita. *Capita.*

CAPFICAT, DA. adj. Melancòlich, afligit, trist. *Amodorrado, marrido.* || Ensopit per causa d' algún mal. *Amodorrado.* || m. Sarment llarch d' un cep, que s' enterra eixint solament el cap, pera ferne un altre. *Serpa, mugrón.*

FER CAPFICATS. fr. Fer passar el sarment llarch per sòta terra, de modo qu' eixint el cap se formi un nou cep. *Amugronar.*

CAPFLUIX, A. m. y f. De poch judici. *Casquivano.*

CAPFOQUERS. m. pl. Ferros o pedres que hi há a les llars de foch y escallapanxes pera posar hi ls tronchs atravesats. *Morillos.*

CAPGIRADA. f. CAPGIRAMENT. || *Metáf.* Fugida, manyositat pera deslliurar de algún apuro. *Regate.*

CAPGIRAMENT. m. Trabucament. *Tergiversación.*

CAPGIRAR. v. a. Girar de dalt a baix alguna cosa. *Volver de arriba abajo, trabucar.* || Fer anar abaja la punta o extrém d' alguna cosa. *Volver de cabeza ó de punta.* || Trastornar, perturbar l' ordre de les coses. *Volver lo de abajo arriba ó lo de arriba abajo.*

CAPGIRELL. m. CAPGIRAMENT. || *Met.* Inestabilitat de les coses humanes. *Altibajo.*

FER UN CAPGIRELL O UNA TOMBARELLA. fr. Caure d' algún lloch. *Dar abajo.* || *Met.* Destruirse, acavarse alguna cosa. *Irse á pique ó á rodar.*

CAPGIRELLAR. v. a. Ab que 's significa l' acte de capgirar, o trabucar, o rodar. *Rodar.*

CAPIALT, A. adj. *Arquit.* Se diu del arch que per defora es escarser, y per dins está a nivell, o per fora rodó, y per dins escarser, de modo que la volta fassi pendent cap fora. *Capialzado.*

CAPICULAR. v. a. Posar una cosa tocant a un'altra pero en sentit contrari, com el cap de l' una ont l' altra hi té 'ls peus. *Guadrpear, contrapear.*

CAPICULAT, DA. p. p. Gualdrapeado, contra-peado.

CAPIGORRISTA. m. *Fam.* L' oclós y vagabundo que comuntment va de capa y gorra. **Capigorrón**. capigorrista. || Qui té ordres menors, y 's manté sempre aixís sense pendre les majors. **Capigorrón**, capigorrista.

CAPILACIÓ. f. *Cir.* Mena de fractura capilar del craniu. **Capilación**.

CAPILAR. adj. S' aplica als vasos del cos que son molt subtils y prims. **Capilar**. || *Fis.* S' aplica als tubos molt estrets. **Capilar**.

CAPILARITAT. f. Qualitat de capilar. **Capilaridad**. || *Fis.* Propietat que tenen els cossos sòlids de fer pujar per les seues parets fins a certa altura 'l líquid que les mulla, com: l' *aigua*, y de repelir y formar al seu entorn un vuit ab el líquid que no les mulla, com: l' *argentviu*. **Capilaridad**.

CAPILLA. f. Mena de vel blanc en forma de caputxa, que 's posa al cap de les criatures en la cerimònia que 's fa acabant de batejarles. **Capillo**, **capilla**. || Part del hàbit dels religiosos d' algunes ordres, que serveix pera cubrir el cap. **Capilla**. || Frare profés de qualsevulla ordre. **Capilla**. || El primer exemplar de ca la full de l'obra que s'imprimeix. **Capilla**.

HO HA PRES AB LA CAPILLA, Y HO DEIXARÀ AB LA MORTALLA. *Ref.* GENI Y FIGURA FINS A LA SEPULTURA.

CAPILLA (Andreu). *Biog.* Frare cartuxà, nat a València a mitjans del segle XVI. Feu grans serveis al rei Felip II. Fou bisbe d' Urgell y escullit pera son provisor al que després ha estat Sant Joseph de Calasanz. Morí en 1610.

— (VICENTS). *Biog.* Gravador, nat a València l'any 1767. Era deixeble d' en Monfort, gravant la medalla commemoradora de la beatificació del valencià Nicolau Factor, encunyada per acort de la Academia de Sant Carles. L' any 1798 fou soci de mèrit de la Reial Academia de Sant Carles y en 1812 va ésser nomenat director dels Estudis. La obra més notable d' ell és l'imatge de la Verge de Fontantà.

CAPILLUT, DA. adj. Semblant a la capilla dels frares. **Capilludo**.

CAPJIR. v. n FERSE CAPAS.

CAPIRÓ m. y

CAPIROT. m. Armussa ab una caperutxa que usen a les universitats els doctors y mestres pera certs actes públics. Cada facultat té 'l seu color diferent. **Capirote**. || El cop que 's dona al dit del mitx, apoyantlo sobre 'l polse, y deixantlo anar ab violència. **Capirote**, capirofazo.

CAPIROTADA. f. *Ant.* Mena de salsa d' herbes, ous, alls y altres ingredients. **Capiroxada**.

CAPISCOL. m. L' eclesiàstich qu' obté una capiscolla. **Chantre**, **capiscol**, **schantre**.

CAPISCOLÍA. f. Dignitat que a les catedrals y colegiats té al seu càrrec dirigir el cant plá al cor. **Capiscollia**, **chantria**.

CAPISSAYO. m. Vestidura que porten els bisbes y prelats demunt del roquet, y que 'ls arriba més avall dels genolls, y ab dues obertures pera treure 'ls brassos. **Mantelete**, **capisayo**.

CAPISSET. m. Mena de travesser usat en maquina, figurant martell fèls dos caps. **Capisete**.

CAPISSOLA. f. Capacitat, talent; y aixís se diu: *fulano té bona capissola*. **Cholla**.

CAPISTRAT, DA. adj. *Zool.* Que té una ratlla o cordó de diferent color al morro. **Capistrato**.

CAPISTRE. m. Part del cap dels aucells que rodeja la base del bec. **Capistrato**.

CAPITÁ. m. Qui mana una companyia de soldats, distingintse pel nóm que se li afegeix; com *capitán de infanteria*, d' *ingeniers*, de *cavalleria*, etc. **Capitán**. ||

Qui mana un barco de guerra o mercant. **Capitán**. || Qui fá de cap entre lladres. **Capitán**. || Home encarregat de buscar feina pera una colla de treballadors, contractar la sega d' un camp, etc., y de cobrar la setmanada d' aquella o 'l preu fet y ferne la partió. **Capataz**.

CAPITÁ DE BANDERA. A l' armada qui governa 'l barco que porta 'l general. **Capitán de bandera**.

CAPITÁ DE BATALLÓ. El capitá que mana una de les sis companyies de que consta un batalló de marina. **Capitán de batallón**.

CAPITÁ DE CLAUS. Qui a les places d' armes, té al seu càrrech obrir y tancar els portals a les hores de ordenansa. **Capitán de llaves**.

CAPITÁ DE FRAGATA. Qui la mana ab el grau de tinent coronel. **Capitán de fragata**.

CAPITÁ DE GUARDIES DE CORPS. Qui manava una de les tals companyies ab immediata subjecció al rei. **Capitán de guardias de corps**.

CAPITÁ DE MAR Y GUERRA. Qui mana vaixell de guerra de l' armada. **Capitán de mar y guerra**.

CAPITÁ DE MESTRANSA. Qui a les adreßanes té al seu càrrech els aparells y 'l cuidado dels magatséms. **Capitán de maestranza**.

CAPITÁ DE VAIXELL. Qui 'l mana y té grau de coronel. **Capitán de navio**.

CAPITÁ DEL PORT. Qui cuida de la netedat y bon ordre del port, y pren noticia de les embarcacions qu' entren o ixen d' ell; sol tindre grau militar. **Capitán del puerto**.

CAPITÁ GENERAL. Qui té 'l mando de la tropa d' un exèrcit, armada o provincia. **Capitán general**.

CAPITÁ-MANAYA. m. *Fam.* Qui va devant dels armats a la professó de Setmana Santa. **Centurión**. || Qui tot ho mana. **Padre mandón**, **marimandona**.

CAPITACIÓ. f. Repartiment de contribucions per caps. **Capitación**.

CAPITAL. m. La quantitat de diner que 's posa a cens, rredit o ganancia. **Capital**. || El cabal de qualsevulla mena que algú posseïx estimat en diner. **Capital**. || La ciutat qu' es cap de regne o provincia. **Capital**. || adj. Lo que pertany al cap, com: *accident*, *capital*. **Capital**. || Principal, molt gran, com: *enemich capital*. **Capital**. || S' aplica també als pecats o vicis que son origen d' altres, com: *la superbia*. **Capital**. || m. *Fort.* La línea que 's baixa del àngul flanquejat per medi del baluart. **Capital**.

CAPITALISABLE. adj. Alló que 's pot capitalisar. **Capitalizable**.

CAPITALISAR. v. a. Reduir a capital l' import de la renda, sou o pensió anyal, que quedi redimida entregant dit import. **Capitalizar**. || Afegir al capital l' import dels interessos ja vensuts, y ferne un capital més gran, que guanyi majors interessos. **Capitalizar**.

CAPITALISAT, DA. p. p. **Capitalizado**.

CAPITALISTA. m. El dueny d' un capital productiu. **Capitalista**. || Qui ab preferència a altres negocis emplea 'l seu diner en el giro de lletres de cambi al interés corrent en la plassa. **Capitalista**.

CAPITALITAT, DA. f. La qualitat de capital. **Capitalidad**.

CAP, TALMENT. adv. m. Grave, mortalment. **Gravemente**, **mortalment**, **capitalmente**. || **PRINCIPALMENT**. || **RADICALMENT**.

CAPITANA. f. La muller del capitá. **Capitana**. || El principal vaixell d' armada o esquadra. **Capitana**.

CAPITANEJAR. v. a. Manar tropa o armada, fent l' ofici de capitá. **Acaudillar**, **capitanear**. || Guiar alguna gent, encara que no sigui de tropa ni armada, anant devant d' ella pera alguna funció o festeig. **Capitanear**.

CAPITANEJAT, DA. p. p. **Capitaneado**.

CAPITANET. m. dim. **Capitancillo**.

CAPITANÍA. f. L'empleu de capitá. **Capitanía.** || Dret que paguen al capitá d' un port els barcos que hi fondejen. **Capitania.** || Oficina del capitá del port. **Capitania.**

CAPITANIA GENERAL. L'empleu y 'l lloch ont hi té'l despaig el capitá general. **Capitania general.**

CAPITELL. m. *Arquit.* La part superior que corona la columna. N'hi há de diverses formes segons l'ordre

BONS CANONGES Y MAL CAPÍTOL. *Ref.* Denota ésser alguna incorporació d' opinió diferenta de la que manifesten els seus membres per separat. *Buenos canónigos y mal capitulo.*

CAPÍTOL GENERAL. Se diu d' aquell al que hi assisteixen tots els vocals d' una ordre religiosa pera nomenar el seu general. **Capitulo general.**

CAPÍTOL PROVINCIAL. Aquell en que 's renuncien

Capitell del temple d'Hèrcules a Barcelona (corinti hispano-romà)

Capitell del monestir de Sant Cugat del Vallès (romànic)

Capitell de Junyeres, Barcelona (gòtic)

Capitell de Santas Creus (gòtic)

Capitell de Mallorca (gòtic florit)

Capitell de Mallorca (estil plateresch)

a que pertany l' edifici. **Capitel, chapitel.** || Banch prim y lleuger que serveix per posarli demunt el teler de brodar y per altres usos. **Banquillo.**

ADORNAT O FET EN FORMA DE CAPITELLS. **Capitelado.**

CAPITELLAT. adj. *Bot.* S' aplica a les plantes quines flors hi surten quasi dalt de tot. **Capitelado.**

CAPITELLS. Aparells de fusta pera posar 'hi taulons: supleixen a voltes el banch de fuster.

CAPITÓ. m. *Cir.* El cap del fetó quan és molt gros. **Capitón.**

CAPÍTOL. m. Junta de religiosos o clergues regulars, pera elegir prelats y altres assumptes. **Capitulo.** || A les catedrals y colegiates el conjunt dels canonges. **Capitulo, cabildo.** || La sala ont se congreguen els canonges pera tindre 'hi llurs juntes. **Cabildo.** ||

Capitell d' estil modern projectat pel Sr. Gaudi

La meteixa junta dels canonges. **Cabildo.** || Parlant de les ordres militars la junta dels cavallers y demés vocals d' alguna d' elles, y també la que 's celebra pera posar l' hàbit a algún cavaller. **Capítulo.** || La divisió principal d' un escrit pera més fácil inteligencia d' ell. **Capítulo.** || Entre religiosos la reprènsió que 's dona a algú en presencia de la comunitat per alguna falta grave qu' há comés. **Capítulo.**

els vocals d' una ordre religiosa d' una provincia pera elegir el provincial. **Capitulo provincial.**

CAPÍTOLS MATRIMONIALS. Els pactes que 's fan al tractarse de fer un casament y que 's autorisen ab escriptura pública. S' aplica aquest nóm a la meteixa escriptura. **Capitulaciones ó capitulos matrimoniales.**

GUANYAR O PERDRE CAPÍTOL. fr. *Met. fam.* Conseguir o no algú lo que pretenia o 's disputava entre mòlts. **GANAR ó perder capitulo.**

CAPÍTOL. m. Nóm que s' apropiava durant l'època romana als temples principals de les ciutats, y que més endavant va apli arse als edificis sumptuosos fins del ordre civil. Aixís, a Tolosa s' anomena Capítol, a la casa de la vila, qu' ocupa el meteix lloch ont estava situada la del antic municipi, que fins a les darrerries del segle XVIII, va sostindre el nóm de **capituls**. La historia de les institucions del Languedoc, a partir del segle XIII esmentava sovint el Capítol d' aquella ciutat a l' estat mitjana, quan aquella regió estava unida a Catalunya.

CAPITOSA. m. Cap principal d' alguna cosa. **Capitán, cabecilla.**

CAPITOST. m. *Ant.* CAPDILL.

CAPITULA. f. Lo que 's resa després dels salms y anlífonas, a totes les hores canòniques, menys a les malines. **Capitula.**

CANTAR LA CAPITULA. fr. Dir cantant al cor els llochs de la Sagrada Escripura pertanyents a les hores canòniques nomenades capitules. **Capitular.**

CAPITULACIÓ. f. Concert o pacte entre dues o més persones sobre algún negoci comunment grave. **Capitulación.** || pl. CAPÍTOLS, 6.

CAPITULADA. f. La resolució imprudent d' algún capítol. **Cabildada.**

CAPITULANT. p. a. *For.* Qui capitula o fá càrrechs a algú. **Capitulante.**

CAPITULAR. m. L' individu d' alguna comunitat que hi tingui vot. **Capitular.** || adj. Lo que toca o pertany al capítol. **Capitular.** || v. a. Pactar, fer algún conveni. **Capitular.** || Fer càrrechs a algú. **Capitular.** || Entregarse a l' enemich una plaça de guerra o un còs d' exèrcit baix determinades condicions. **Capitular.**

CAPITULARI. m. Llibre de les capitules. **Capitulario.**

CAPITULARMENT. adv. m. En forma de capítol. **Capitularmente.**

CAPITULAT, DA. p. p. **Capitulado.**

CAPITXOLA. f. *Ant.* Teixit de seda q e forma un cordonet a manera de burat. **Capichola.**

CAPITXOLAT, DA. adj. *Ant.* Lo qu' és semblant a la capitxola. **Capicholado.**

CAPLEUTA. f. *Ant.* Fiansa que 's donava pera que un reu pogués eixir de la presó. **Fianza carcelaria.**

CAPLLETRA. f. *Ant.* LLETRA MAJÚSCULA.

CAPMANY I DE MONTPALAU (Antoni de). *Biog.* Savi filòlech, preceptor literari y bon historiari, apart d' ésser home polítich y tindre la carrera militar. Va néixer a Barce'ona l' any 1742 y va morir a Cádiz victima de la peste de l' any 1813. Acavada la guerra contra Portugal en 1762, se retirà de l' exercit. El Govern va comissionarlo pera colonisar Sierra-Morena ab families pageses y treballadores de Catalunya. Després se li encomenà el regoneixement dels reials arxius de Barcelona y la formació d' una colecció diplomática. Més tart va ordenar l' Arxíu del Reial Patrimoni de Catalunya, donantli forma d' oficina y redactant'hi un reglament. Per l' invasió francesa va seguir el partit espanyol, anant a Sivilla y a Cádiz cuidant la redacció de la *Gaceta del Gobierno*. Va anar a les Corts extraordinaries de Cádiz com diputat per Catalunya, éssent de bastant relleu la seua personalitat. L' obra literaria de 'n Capmany fou abundant y bona, excepció feta dels seus escrits polítichs, d' actualitat o de compromís; tot lo demés, fill de l' estudi y sadollat per la seua convicció y 'l seu saver, és encare frescal y ben interessant, particularment els seus treballs de erudició. El seu *Centinela contra franceses*, traduïda a les principals llengües d' Europa, y al francés per ordre de Napoleón I, va obtindre molta fama. Mereix estima molt particular els seus llibres: *Memorias históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona* y 'ls seus interessantsims suplementes (6 volums en quart, Madrid, 1779, 1791 y 1792), que manà imprimir pèl seu compte la memorable Junta de Comers de Barcelona; *Filosofia de la elocuencia*, de la que se 'n hat fetes moltes edicions; *Teatro crítico de la elocuencia española*, y altres, son recomenables. Vegis *Lámina sola de retratos*, lletra C.

CAPMANY. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té com agregat el poble de Buscarós y contenen entre 'ls dos 815 hab. És al peu del vessant de la vall de Cantallops.

CAPMAS. m. Cambi o permuta entre coses regularment de mena diferenta. **Trueque.** || Teixit de malla pera cubrir y guardar principalment el cap. **Capacete.**

CAPMASCLES. m. p. CALAMÁSTECHS.

CAPMAYL. m. Peça d' armadura antiga que cubria y defensava 'l cap. **Capacete.** || Teixit de malla pera cubrir y guardar principalment el cap. **Capacete.**

CAPNEGRE. m. *Ornit.* TAIAROL.

CAPÒ. m. L' animal capat, com: *el cavall, matxo*, etc. **Capón.** || Dit de l' home. **Eunuco.** || El pollastre que 's capa pera engreixarlo y menjarlo més tendre. **Capón.** || El que s' engreixa a la caponera. **Capón de leche.** || CAPIROT, 2. || *Naut.* Cap gros forrat ab llengües de couro y filet, qu' está ferm a les servioles, y subjecta l' àncora per l' anella. **Capón, boza.**

AL QUI'T DONA UN CAPÒ, DONALI LA CUIXA Y L'ALÒ. *Ref.* Denota que devém ésser agraits als que 'ns fan algún bè. *A quien te da el capón, dale la pterna y el alón.*

CAPÒ BOSSA. m. *Naut.* Cap gros, ferm a la gata que serveix pera tindre penjada l' àncora pèl arganel. **Capón.**

CAPÒ D' AIGUA. *Ornit.* Ab aquest nòm se designen varies especies d' aus del género *Ardea*, com el BERNAT PESCAIRE y l' ESPURGA BOUS.

CAPÒ D' AIGUA RÓS. *Ornit.* V. MARTINET RÓS.

CAPÒ DE MAR. *Ictiol.* Cert peix semblant al moll. **Capón morino.**

CAPÒ REIAL. *Ornit.* V. POLIT CASTANY, IBIS.

POSAR EL CAPÒ A L' ÀNCORA. fr. *Naut.* Caponar.

QUAN FERRAVEN ELS CAPONS A LLEIDA. *Expr. fam.* Ab que 's dona a entendre l' antiguetat d' alguna cosa. *En tiempo de Maricastaña.*

CAPÒ (N). *Biog.* Gravador al boix, mallorquí, que floria a mitjans del sigle XVIII. És el millor artista mallorquí conegut en sa especialitat y del qual ne existeixen bastantes lámínes, emprò no 'n tenim pas notícies biogràfiques. Se citen del seu buri: una estampa gran de la *Concepció ab el beat Lull y Scoto* (1774); un *Sant Cristòfol*; el *Naixement de Jesús*; y el *Beat Ramón Lull escrivint*.

CAPOLAMENT. m. Cansansi, desassossego en el còs, que apar que trenca els ossos. **Quebramiento, quebrantamiento.**

CAPOLAR. v. a. y 'ls seus derivats. TRINXAR, PICOLAR, MAGULAR.

CAPOLAT, DA. adj. Molido. Trinxat, fet miques. Trinchado, desmenzado. || Reventat de caminar o de cansament. Molido, magullado.

CAPOLAT. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora de la riera de Navet y té 324 hab.

CAPOLAT DE BUSA. *Orog.* Cinglera que limita 'ls plans de Busa.

CAPOLATELL. *Orog.* Ma cis Segell de Capolat de roca separat per una esquerda del cingle de Capolat de Busa, formant un replà rodejat de cingles.

CAPOLL. m. V. CAPELL. || El botó de la rosa, del que 'ls apotecaris ne treuen una aigua destilada per medicina. **Cabezuela, capullo.** || PREPUCI.

CAPOLLET. m. dim. Capullito.

CAPONA. f. Xarretera sense sarrell. **Capona.**

CAPONADA. f. Pá estovat ab aigua y amanit ab sal, oli, vinagre y ceba. **Gazpacho.**

CAPONAR. v. a. SANAR. || Casar la noia xica abans que la gran. **Dar capote.**

CAPONAT, DA. p. p. SANAT.

CAPONERA. f. Gavia o pollera pera engreixar els capóns. **Caponera.** || Comunicació desde la plaça a les obres exteriors que 's fá excavant el fosso. **Caponera.**

CAPONET. m. dim. Caponcillo.

CAPORAL. *Mil. ant.* CABO D' ESQUADRA.

CAPOT. m. Vestidura en forma de capa, pero més estreta y ab mànegues. **Capote.** || En alguns jochs de cartes, la passada en que un dels jugadors fá totes les bases. **Capote.**

DONAR EL CAPOT. fr. *Mel. fam.* Deixar sense menjar a algú per haver arribat tart. **Dar capote.** || En algún joch de cartes, no deixar fer cap basa als contraris. **Dar capote.**

CAPOTA. f. Capa poch apreciable. **Capotón.** || Barret de senyora fet de tafetà, etc., ab arrugues o veines. **Sombbreroillo, capota.**

CAPOTÁS. m. aum. Capotón.

CAPOTEJAR. v. a. Moure 'l cap a una part y altra. **Cabacear.**

CAPOTET. m. dim. Capotillo.

CAPOTÓN. m. *Ter.* Capot curt qu' usaven les dones. **Capotillo.**

CAPOULET. *Geog.* Poble de la Catalunya francesa, depart. de l' Ariège. Prop d' ell s' hi troven les ruïnes del castell de Miglos.

Segell de Capolat

CAPPARE. m. *Bot.* El cap, brot o fruit principal. *Pndón.*

CAPPLÁ *Ictiol.* V. LLISSA LLOBARRERA.

CAPRA. f. *Ictiol.* Mena de peix. *Capra.*

CAPRAT. m. *Quim.* Gènere de sals formades per la combinació del àcid càprich ab les bases salificables. *Caprato.*

CAPRÉOLA f. *Zool.* Família de mamífers que comprén la cabra y 'l cervo. *Capréola.*

CÁPRICH, CA. adj. Àcid descubert en la mantega de la vaca y de la cabra. *Cáprico.*

CAPRICORNÍ. m. El desé signe austral del Zodiach, al qual hi arriba 'l sol al solstici d'hivern. *Capricornio.*

CAPRINA. f. *Quim.* Substancia grasa que pot convertir en àcid càprich per la saponificació. *Caprina.*

CAPRITX. m. Concepte sense fonament. *Capritxo.*

CAPRITXADA. f. Acudit de realisar un projecte sense fonament. *Caprich.*

CAPRITXO. L' idea que forma algú fora de les regles ordinaries, quasi sempre sense fonament ni raó. *Capricho, antojo, gusto, genio, humorada, voluntad, ley del encaje.* || En les obres de poesia, música y pintura, lo que 's fá per la força del ingeni més que per les regles de l' art. *Capricho.*

CAPRITXÓS, A. m. y f. Qui obra sense atendre a altra regla que 'l seu desitj y 'l sequeix ab terquetat. *Caprichoso, caprichudo.* || adj. Lo que 's fá per capritxo. *Caprichoso.* || Lo qu' está fet per capritxo. *Caprichoso* || Inconstant, y aixís se diu: *la fortuna és molt capritxosa. Caprichoso.*

CAPRITXOSAMENT. adv. m. Ab capritxo. *Caprichosamente.*

CAPRITXOSÍSSIM, A. adj. sup. *Caprichosísimo.*

CAPRITXOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. *Caprichosísimamente.*

CAPRÓICH. m. *Quim.* Nòm d' un àcid de propietats semblantes al càprich, que 's descompon per la destilació. *Caproico.*

CAPSA. f. Peça vuida de plata, fusta, cartró o altra materia ab una tapa solta o agafada que serveix pera ficar'hi alguna cosa. *Caja.* || *Ter.* Copa d' arbre. *Copa.*

CAPSA DE BARRET. La que serveix pera guardarlo y prese varlo de la pols. *Sombrerera.*

CAPSA DE BLAT DE MORO. *Ter.* PANOTXA.

CAPSA DE BOIX. *Bujeta.*

CAPSA DE BRASER. Especie de tarima de fusta ab un forat rodó al mitj, ont s' hi fica 'l braser. *Caja de brasero.*

CAPSA DE COLIFLOR, BRÓQUIL, etc. El conjunt de rames abans de florir. *Pella.*

CAPSA DE GARRAFÓ. Capsa de suro que serveix pera posar'hi l' ampolla ab neu pera refrescar el beure. *Corcho, corchera.*

CAPSA D' HOSTIES. Potet de llautna o bronce ont s' hi guarden les hosties a les sagristies. *Hostiario.*

CAPSA DE LLI. La capseta ont hi té la llevor. *Baga.*

CAPSA DE SABÓ. La que serveix pera posar'hi 'l sabó per' afeitar. *Jabonera.*

CAPSA D' ULLERES. La de cartró o cuuro en forma d' estoig, que serveix pera desar'hi les ulleres. *Anteojera.*

ESTAR A LES CAPSES. fr. Significa qu' está molt apurat. *Estar in abis.*

CAPSACOSTA (Coll de). *Orog.* Coll que fá uns 1,020 met. d' altitud y está situat entre la vall de Vianya y la de Ter, al NE. de Sant Joan de les Abadesses, prov. de Girona.

CAPSADA. f. Entre llibreters, els cordillets ab que 's junten els caps dels fulls al enquadrernar el

llibre, quedant'ne un al capdemunt y un altre al capdevall. *Cabezada.* || Cada divisió que 's fá a les hortes. *Tablar, era, banco, bancal.* || *Ter.* Copa de arbre. *Copa.*

FER CAPSADES. fr. Dividir les terres en capsades. *Tablear.*

CAPSADA. *Geog.* Caseriu del terme de Petrel, prov. d' Atacant.

CAPSADURA. f. ABRASSADERA. || BROLLA.

CAPSAL. m. COIXÍ. || La part dels llits ont se posen els coixins. *Cabecera de la cama.* || El guariment de fusta ab que s' asseguren les campanes. *Armazón, cabeza, contrapeso.* || Trench o pedra sobre que s' lii posen les botes pera preservarles de l' humitat. *Poino, combo.* || El travesser del capdemunt y del capdevall, que junt ab els muntants formen el bastiment de les finestres, portes, etc. *Cabio.*

RENYINA DE CAPSAL. *Expr.* Renyina de marit y mulier. *Riñi de almohada.*

CAPSALERA. f. La fusta dreta y més o menys adornada que 's posa al capdemunt del llit darrera dels coixins. *Cabecera.*

CAPSANA. f. Drap de cuina pera fregar y aixugar les coses. *Rodilla.* || Cércol o rodella de simolsa, panyo o altra roba pera portar cantis o altres coses de pés demunt el cap. *Rodete.* || *Ter.* AIXUGAMÁ. || La que 's fá de forcs d' alls y serveix pera posar'hi les olles, calderes, etcètera. *Rodete.*

CAPSANES. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora de la riera de la Serra y té 887 hab.

CAPSAR. v. a. Posar caps als bordóns, trensilles, etc. *Herretear, clavetear, echar herretes.*

|| Entre llibreters, cusir les capsades dels llibres. *Capbecear.* || Cusir als extrems de les estores o robes un travesser del meteix pera cubrirlo y reforzarlo. *Capbecear* || *Art. y of.* Deixar els caps de les barres de ferro en la forma convenient. Aquesta operació se fá *en calent* ab el martell y *en fret* ab la llima.

CAPSASSA. f. aum. *Cajón.*

CAPSAT, DA. p. p. Guarnecido, claveteado.

CAPS D' ASE. m. *Bot.* Planta de la fam. de les llabiades; fá molts brots, d' uns 50 centimetres de llarg, llenyosos y branquinosos; les fulles entre llanseolades y linears, senceres y semblantes a les del espigol, pero més estretes, més petites y més toves; les flors formen espigues terminals, son llabiades y de color blau fosch; llur flaire és més agradable que la del espigol; tenen un gust amargant. *Cantueso.*

CAPSECH. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; está situat a la vall de Vianya y és cap d' ajuntament, del que 'n formen part els pobles de Castellar de la Montanya, Sant Andreu de Socarrats, Sant Martí del Clot, Sant Pere Despuig, Santa Margarida de Vianya, Valldelbach y 'l veinat de La Canya, reunint entre tots 1,801 hab.

CAPSEMPA. *Ictiol.* V. PEIX DE SANT FRANCESCH.

CAPSER. m. Qui fá capsas. *Cajero.*

CAPSETA. f. dim. *Cajita, cajilla.* || *Bot.* El vaset membranós o de closca y vuit, dins del qual hi há les llevors. *Cápsula, cajilla, cajita.*

CAPSETES. *Bot.* Planta de la familia de les compostes, anomenada aixís junt ab altres de la metexa familia; es comú en els llocs humits del litoral y del centre de nostra terra.

CAPSFERRATS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; mena de calçada que 's fá a les terres de conreu. *Cardillos.*

Segell
de Capsanes

CAPSIDA. *Hidrog.* Riera de la prov. de Tarragona. Neix a les montanyes del seu nom y desaigua a la vora del Ebre, prop de Tivenys. || — (MONTANYA DE LA). *Orog.* Montanya que hi há a la vora del riu Sech de l' Agudina, prov. de Tarragona

CAPSIGRANY. m. CAPCIGRANY.

CAPSIRÓ. m. dim. Cabezuela, cabecilla, cabecita.

CAPSIROT. m. CAPCIGRANY.

CAPSÓ. m. El capell que 's posa al cap de les criatures. **Capillo.** || Puny de bastó.

CAPSOLS. m. pl. *Art. y of.* Dues peces del torn antich, en quines en una sola d'elles no més, volta la materia que 's torneja.

CAPSONET. m. dim. Cajetín.

CAPSÓU. m. El dret del 10 per 100 entre procuradors. *Procura, procuraduría.* || El dret que 's paga al senyor del domini directe, quan se venen les possessions donades a cens. **Landemio.**

CÁPULA f. *Bot.* Pell o envoltura de certs grans o llevors. **Cápsula.** || *Farm.* Envoltura insípida y soluble de certs medicaments desagradables al paladar. **Cápsula.** || — **ATRABILARIA.** *Zool.* Cadascún dels dos cossos d'apariencia glanulosa colocats demunt dels ronyons. **Cápsula.** || — **SINOVIAL.** *Zool.* La qu'és a les articulacions de moviment y segrega la sinovia. **Cápsula.**

CAPS Y TRAVÉS. Joch de criatures. A CAPS O TRAVESSES

CAPTA f. L' acció de demanar caritat o almoïna. **Demanda, cuesta.** || La qu' en alguns pobles se fá 'l dia de Pasqua pèl predicador de la quaresma. **Hornazo.**

CAPTADOR. A. m. y f Qui fá la capta. **Demandador, cuestor.**

CAPTAIRE. m. Pobre que demana caritat. **Mendigo, pordiosero.**

CAPTAR. v. n Demanar caritat. **Mendigar, pedir limosna, pordiosear.** || Atreure l' atenció o voluntat d' altres ab la doltura y suavitat del tracte o del discurs. **Captar.** || Procurarse medis que dependeixen d' altres pera conseguir algun fi. **Mendigar.**

CAPTARSE. v. n Atraure 's la voluntat, l' aprecí, 'l respecte, etc. **Captarse.**

CAPTENENSA. f. *Ant.* Constancia, firmeza.

CAPTENER. m. *Ant.* BON TRACTE, BON PORT, BON ASPECTE. || v. a. *Ant.* GOVERNAR. || v. r. *Ant.* GOVERNARSE, PORTARSE BÉ

CAPTERRERA. f. Bardissa que s' assegura ab terra o pedres demunt les parels dels corrals, horts y heretats pera llur conservació. **Barda.**

CAPTINDRE. v. a. TRACTARSE BÉ. || v. r. COMPOR-TARSE, CONDUIRSE, ESTAR SATISFET, MANEJARSE. **MAL CAPTINDRE.** fr. *Ant.* REBELLARSE.

CAPTIRI. m. CAPTA. || La bacina de captar a les iglesies, en que regularment hi há la imatge del Sant pèl cult del qual se capta. **Demanda.**

CAPTIU, VA. m. y f. CAUTIU. || *Met.* Subjecte a alguna passió. **Apasionado.**

CAPTIVAR. v. a. Fer presoners als enemichs en la guerra, privantlos de la llibertat. S' aplica més propiament als cristians fets presoners pèls turchs y 'ls moros de Berberia. **Cautivar.** || *Met.* Subjectar les potencies de l' ànima. **Cautivar.**

CAPTIVARSE. v. r. CAPTAR, 2. || *Ant.* SOMETRE 'S.

CAPTIVAT, DA. p. p. Cautivado.

CAPTIVATGE. m. *Ant.* y

CAPTIVERI. m. y

CAPTIVITAT. f. Estat del qu' ha perdut la llibertat. **Cautiverio, cautividad, captividad.**

CAPTURA. f. *For.* L' acte d' agafar a algú pera ficarlo a la presó. **Captura.**

CAPTURAR. v. a. Agafar a algú y posarlo a la presó. **Proceder a la captura, poner en captura.** || Fer pagar la pena imposada al qu' ha contravingut a algun bándol. **Multar.**

CAPTURAT, DA. p. p. Multado, capturado.

CAPUÁ, NA. adj. Natural de Capua o lo que hi pertany. **Capuano.**

CAPUTXA. f. Entre estampers accent circumflexe. **Capucha.** || Mena de mantellina que porten les dones; és molt estreta y arriba fins a la cintura poch més o menys. **Capucha.** || **CAPUTXO.** || Certa reforma de l' ordre de Sant Francesch, fundada a Espanya pèl beat Joan de Guadalupe en temps d' Alexandre VI. **Capucha, orden de la Capucha.** || *Ictiol.* Peix de la familia de les RAYES, de molt gros tamany. **Capatjo, raya.**

CAPUTXASSA. f. am. **Capuchón.**

CAPUTXER, A. m. y f. Qui fá caputxes. **Capuchero.**

CAPUTXET (Pich de). *Orog.* Puig de 2,025 met. d' altitud, situat a ponent de Candiés, Conflent, departament dels Pirineus Orientals.

CAPUTXETA. f. dim. **Capuchillo.**

CAPUTXI. m. El frare descals de l' ordre de Sant Francesch, que porta barba llarga, l' hábit de color de castanya, ab capa del meteix y un caputxo punxagut que li cau demunt l' esquena, y serveix pera taparse 'l cap. **Capuchino.** || Sostenidor ont hi encaixa 'l picaport quan s' ajusta la porta. **Nariz.** || Lo que pertany a l' ordre dels caputxins **Capuchino.** || pl. *Ter.* TIRABÉCHS. || *Naut.* Corbes de curta brigada, les quals se posen a proa y a popa per dins a les parts més estretes. **Capuchinos.**

CAPUTXI FALS. *Met.* Hipócrita. **Santo de pajares.**

FER EL CAPUTXI FALS. fr. *Met.* Fingir virtut y devoció. **Hacer la seráfica, ó la gata muerta.**

SI D' AQUESTA PUCH SORTÍ 'M FARÉ FRARE CAPUTXI. *Ref.* Ab que s' expliquen els que, escarmentats d' alguna cosa fan propòsit d' ésser més cautes en endevant. **Si de ésta escapo y no muero, nunca más bodas al cielo, ó si Dios de ésta me escapa, nunca me cubrirá tal capa.**

CAPUTXINA. f. Monja descalsa de l' ordre de Sant Francesch que segueix la regla dels caputxins. **Capuchina.** || *Bot.* MORRITORT D' INDIES.

|| Planta de la familia de les tropeoles, de tany sarmientosos, a b flors en forma de caputxa, de color roig alaronjat, és un xich picanta de gust y fá una flaire molt suau. Se cultiva en els jardins, y s' aclimata fàcilment. És originaria del Perú.

CAPUTXINA-DA. f. Obra de caputxi. Comunament se pren en mal sentit. **Capuchinada.**

CAPUTXO. m. Cuberta del cap més llarga qu' ampla, que acaba en punta, y 's fá caure demunt les espatlles. **Capucho, capucha.**

CAPVESPRE. m. Al comensar la nit, o al ferse de nit. **Anochecer.**

CAPVESPREJAR. v. n. Ferse vespre. **Anochecer.**

CAQUÉTICH, CA. adj. De mala constitució en la sanch. **Caquético.**

CAQUEXIA. f. Síntoma de debilitat que pot torvare en diferents malalties. **Caquexia.**

Brot de caputxina

CAR, A. adj. Lo que té molt preu. **Alto, caro.** || Estimat, volgut. **Querido, caro.** || adv. m. A preu alt. **Caro.** || *Ant.* **Certamen.** || conj. *Ant.* **PUIG, PERQUF, DONCHS.** || m. *Naut.* L'extrém més groixut de les entenes. **CAR.**

CAR. Naut. La mitja entena que mira a proa. **Car.** **AL CAR.** m. adv. *Naut.* Envers, a la part, a la banda. **A la parte, à la banda.**

CAR BOCÍ. *Expr. fam.* Lo que costa molt i és difícil de conseguir. **Caro bocado.**

CAR COM FOCH. fr. *Molíssim car.* **Caro como aceite de Aparicio.**

CAR D' ENFORA. fr. *Naut.* Mar que vé de lluny sense fer sentir els seus efectes a la costa. **Car de fuera.**

COSTAR CAR. fr. Resultar molt perjudici d' alguna cosa. **Costarle à uno caro lo que ha hecho.**

CUIDADO NO VOS COSTI CAR. *Loc. fam.* Dóna a entendre que una cosa pot costar més de lo que val. **Cuidado no os salga caro.** || Denota qu' algú s' exposa a un mal o perill que no ha previst. **Mira que no te cueste la torta un pan.**

EIXIR CAR. fr. **COSTAR CAR.**

ÉSSER CAR DE VEURE. fr. *Fam.* Oferirse algú poch sovint a tracte, comunicació o visita dels que lo pregunen. **Vendense caro.**

TRÈURE 'HO DEL CAR Y POSAR 'HJ A LA PENA, TOT QUEDA A L' ANTENA. *Ref.* Denota que les mutacions accidentals no destrueixen l' ésser de la cosa. **Que vais abajo, que vais arriba, acé queda quin os trasquilu.**

CARA. f. La part anterior del cap desde l' principi del front fins a la punta de la barba. **Cara.** || Semblant. **Cara, semblante.** || Falçada o frontís d' alguna cosa. **Fachada, cara, frente.** || La superfície de l' aigua. **Flor.** || L' indret de la tela, panyo, etc. **Haz, cara.** || L' indret de les pell's. **Flor.** || *Ant.* **Carestia.**

CARA A CARA. m. adv. Manifestament, descobertament. **Cara à cara.** || En presència, davant a' algú. **Cara à cara, à vista, en faz, en presència.**

CARA D' ALIGOT. *Fam.* Se diu del qui és carallarch, begut de galtes o té l' nas de lloro. **Cariaquileño.**

CARA DE CUL FET A LA MODA: fr. *Fam.* **XIMPLE, BABAU, TONTO.**

CARA D' ÈTICH O DE MERDA D' OCA. *Expr. fam.* La qu' és molt descolorida y groga. **Cara de aclega ó de gualda.**

CARA DE JUDES. *Expr.* S' aplica al qui davant d' algú diu una cosa y darrera n' diu un' altre. **Cara con dos hacis; hombre de dos caras.**

CARA DE JUÉU. *Fam.* Se diu d' aquella persona qu' és lletja. **Cara de hereje.**

CARA DE JUTGE O DE POCHS AMICHS O DE VINAGRE. Se diu del qui té l' aspecte desagradable. **Rostrituerto, cara de pocos amigos, ó de vinagre.**

CARA DE NOL. La que per les seues fesomies sempre criatureja. **Cara amuchachada.**

CARA DE PASQUÈS. Se diu del qui la fá alegre y plicentera. **Cara de pascuas, carialegre.**

CARA DE POCA VERGONYA O SENSE VERGONYA. Descarat, desvergonyit. **Carirraido, desuellucas.**

CARA DE POCHS DINERS. Se diu del qui fá la cara trista. **Cara de viernes.**

CARA DE RELOIJE. El cerc'e ont hi están senyalades les hores y llurs subdivisions. **Muestra.**

CARA DE TRES DÉUS: **CARA DE JUTGE.**

CARA D' UNA PEDRA PULIDA. Cada una de les superfícies treballades de la pedra. **Faceta.**

CARA DE VADELLA. f. *Bot.* Planta que creix fins a l' altura de dos o tres peus; fá les fulles moludes y en figura de llansa, les flors vermelles, y l' fruit semblant al nas de la vadella. **Beccrra.**

CARA DE VAQUETA O SENSE VERGONYA O ENVERNISADA. Se diu del home que no té vergonya, y no fá cas de que li diguen injurios, o l' atrapen en mentida o en alguna mala acció. **Cara de baqueta.**

CARA ESTRAFETA. La que té fesomies extranyes y defectuosas. **Cara ó figura dificultosa.**

CARA PER CARA. *Loc. ant.* A LA CARA, CARA A CARA. **CARA PIGADA O APEDREGADA.** Qui la té molt picada de verola. **Cara de rallo, apedreada ó empedrada.**

A CARA D' AIGUA, A LA CARA DE L' AIGUA. m. adv. A la superfície o prop la superfície de l' aigua. **A flor ó à la flor del agua.**

A CARA DESCUBERTA. m. adv. A vista de tothom. **A cara descubierta.**

ANAR AB LA CARA DESCUBERTA. fr. *Met. fam.* Anar sense reparo ni temor de res el qui obra bè. **Andar con la cara descubierta.**

BONA CARA Y DOLENTS FEIS. *Ref.* Ab que 's reprén als hipòcrites. **Cara de beato y años de gato.**

CAUFE LA CARA DE VERGONYA. fr. *Met. fam.* Passar molta vergonya per haver incorregut en alguna mala nota. **Caersele à uno lu cara de vergüenza.**

CLAVAR PER LA CARA O PELS BIGOTIS. fr. *Met.* Reprendre a algú viluperant lli alguna cosa. **Dar en rostro ó en cara.** || Dir a algú 'ls seus defectes, fent lli al mateix temps memoria d' algun benefici qu' ha rebut. **Echar à la cara ó en cara.**

CONÈIXERSELI AB LA CARA. fr. Manifestar algú ab la cara lo que li està passant o sent al seu interior. **Traerlo escrito en la frente; conocersele en la cara.**

DE CARA. m. adv. Enfront, y aixís se diu: **el vent vé de cara.** **De cara, enfrente.**

DESFER LA CARA A REYESSOS. fr. *Met.* Bofetejar molt fort a algú. **Deshacer los hocicos, las narices, la cara.**

DIR A LA CARA. *Met.* Parlar davant d' un alguna cosa contra ell. **Deciselo en su cara.**

DIR 'HO LA CARA. fr. *Met.* Manifestarse a la cara a algun afecte o passió. **Salir à la cara, decirselo la cara, conocersele en la cara.**

ENCÉS DE CARA. Qui està molt vermell per algun acalorament o agitació. **Encendido de cara.** || Qui naturalment està molt roig. **Encendido de color; difunto de taberna.**

ESCUPIR A LA CARA D' ALGÚ. fr. *Met.* Burlarse d' algú cara a cara lentine molt despreci. **Escupir en la cara de alguno.**

ESTRELLAR A LA CARA. fr. *Met.* Dir davant d' algú lo que 'l pot ofendre molt. **Dar entre ceja y ceja.**

FER ALTRE CARA. fr. *Met.* Variar les circumstancies d' algun assumpte. **Mudar de semblante ó de color.**

FER BONA CARA, ALTRE CARA, MILLOR CARA. fr. *Met.* Estar algun negoci en estat en que fá esperar bon o mal resultat, altre resultat o millor resultat. **Hacer bueno, mejor à otro semblante.**

FER BONA O MALA CARA. fr. *Met.* Estar de bon o mal humor. **Estar de buen ó mal gesto ó talante.**

FER CARA. fr. **PLANTAR CARA.** || *Met.* Estar un edifici enfront d' un altre. **Hacer fachada.**

FER CARA A DOS FR. *Met. jam.* Comploure a dos oposats, donant la raó a l' un y al altre. **Comer à dos carrillos.**

FER DUES CARES. fr. *Met. fam.* Manejarse ab astucia en algun negoci, treientne utilitat de tots els que s' hi interessan, encare que tinguen interessos oposats. **Hacer à dos manos.**

FER MALA CARA. fr. Manifestar enfado o enuig a la cara. **Poner gesto.**

FER MALA CARA A ALGUNA COSA. fr. Donar algú senyals de que no li agrada, o mostrarse poch content d' ella. **Hacer gestos à alguna cosa.**

FER PETAR PER LA CARA. fr. **CLAVAR PER LA CARA.**

FER VEURE A HU LA CARA DEL LIOP. *Expr. fam.* **EN-SENYARLI LES DENIS.**

FRESCH O LIUENT DE CARA. De cara afable, de sana complexió. **Carilucio.**

GIRAR LA CARA. fr. Incluiarla a algun obecte en senyal d' afició, y al contrari, desviarla en senyal de despreci. **Volver la cara ó el rostro.**

GRABAT DE CARA: **CARA PIGADA.**

GROS DE CARA. Qui la té abultada. **Carigordo.**

JA N FÁ LA CARA. *Loc. irón. fam.* Ya se le conoce.

LA CARA LI DIU O LI FÀ PROCÉS. *Loc. fam.* Expressa la conformitat entre les paraules o les obres y 'l semblant d'algú; manifestarse a la cara algun afecte o passió. *Salir d'la cara; decirse lo la cara, en la cara se le conoce.*

LA CARA TINGUI NETA QUE 'L CUL NO IX A LA FINESTRA. *Ref.* Ab que 's volen disculpar els que procuren aparèixer molt bè exteriorment, encara que 'ls hi faltà lo necessari en lo que no se 'ls veu. *La mujer pàlida, la casa sucia, la puerta barrida. La mujer de Alcorisa, trapo de cuello y no camisa.*

MALA CARA. El disgust o enfado que s' hi manifesta. *Hocico, ceño.*

MIRAR AB CARA DE MALICIA. *fr.* Manifestar malícia en el modo de mirar. *Mirar con ira ó con ceño, ó de sobreceja ó de mal ojo.*

MIRAR AB UNA CARA D' ENFADAT. *fr.* Manifestar enfado en el modo de mirar. *Mirar de todo ó de medio lado ó de través.*

MUDAR O MUDARSE DE CARA. *fr.* Desfigurarse per alguna malaltia o accident repenti. *Desencajarse la cara.*

NEGRE DE CARA. Qui és molt moreno. *Carí-negro.*

NO GIRAR CARA. *fr. Met.* Prosseguir lo comensat sense reparar en obstacles. *No volver la cara atrás.*

NO MIRAR LA CARA A ALGÚ. *fr. Met.* Tindre'l quimera o ave'sió. *No mirar la cara á alguno.*

NO TINDRE CARA PERA FER O DIR ALGUNA COSA. *fr.* No atrevir-se per vergonya o per pór. *No tener cara ó valor para hacer ó decir alguna cosa.*

PER LA SÉUA BONA CARA. *m. adv.* Que junt ab els verbs VOLER, PRETENDRE y alguns altres equival a sollicitar o intentar alguna cosa sense cap mèrit pera lograla. *Por su bella cara; por sus ojos bellidos.*

PLANTAR CARA. *fr.* Oposarse descaradament contra alguna persona o cosa. *Hacer frente.*

PLANTAR CARA A TOTHOM. *fr. Fam.* S' aplica a les dones que donen conversa o festegen a tots els que's presenten. *Mi hija Antona uno la deja, otro la toma.*

PLÉ DE CARA. Gras de cara, de galtes molsudes. *Carilleno.*

PORTAR'HO ESCRIT A LA CARA. *fr. Met.* No poder algú dissimular lo que li succeeix, manifestant'ho ab la seua cara o 'ls seus acles o ab altres senyals visibles. *Traerlo escrito en la frente.*

QUI CARA VEU, CARA HONRA. *Ref.* Denota que la presència del subjecte hi fà molt pera lograr lo que's pretén, y que per respecte no se li diu cara a cara lo que se li diria al darrera. *Cara á cara vergüenza se cata.*

RENTAR LA CARA A ALGÚ. *fr.* Netejarla. *Lavar la cara.* || *Met. fam.* Adular. *Lavar la cara ó los cascos.*

RENTAR LA CARA A ALGUNA COSA. Netejarla, donar-li nou llustre. *Lavar la cara á alguna cosa.*

RODÓ DE CARA. Qui la té rodona. *Carirredondo.*

ROIG DE CARA: ENCÉS DE CARA.

SALTAR A LA CARA. *fr.* É'ser una cosa molt clara y evident. *Saltar á la cara.* || *fr.* Enfadarse, airarse. *Saltar á la cara ó á los ojos.*

SENSE MIRAR CARA NI ULLS. *fr.* Desbaratadament, sense ordre ni concert. *A tonías y á locas; á diestro y á siniestro; sin ton ni son.* || SENSE MIRAMENT NI RESPECTE. || A TORT Y A TRAVÉS

TAN BONA CARA FÀ AB UNA MENTIDA CÒM AB UNA VERITAT. *Loc. fam.* Pera denotar qu'algú ment ab tanta frescura, que no s' immuta gens. *Tan buena cara hace con una mentira como con una verdad.*

TINDRE CARA. *fr.* Paréixer, semblar; y aixís se diu: TÈ CARA DE SAVER LA LLISÓ. *Teier, hacer la cara.*

TINDRE CARA DE POCA VERGONYA. *fr.* Quedarse algú molt satisfet de coses que deurian avergonyir-lo. *Tener cara de corcho.*

TINDRE LA CARA GROIXUDA O MOLT GROIXUDA. *fr.* Se diu de qui no té vergonya. *Ser un sinvergüenza.*

TINDRE UNA CARA CÒM UN ÀNGEL O CÒM UN SERAFÍ. *Tener la cara como una bendición ó como un ángel.*

TREURE LA CARA. *fr. Met.* Presentarse còm a interessat en algún assumpte. *Sacar la cara.*

UMPLIR LA CARA DE DITS. *fr.* ESTAMPAR ELS CINCH DITS A LA CARA.

VEURE'S LES CARES. *fr. Fam.* Denota 'l desitj de veures ab un altre pera manifestarli algun ressentiment. *Verse las caras.*

CARABACINETA. *Geog.* Caseriu del terme d' Orba, prov. d' Alacant.

CARABASSA. *f.* El fruit del carabasser. *Calabaza.* || El meló veri. *Calabaza*

CARABASSA CONFITADA. La confitura seca de carabassa. *Calabazate.*

CARABASSA DE CABELLS D' ÀNGEL. Carabassa que té la escorxa llisa, ab capes blanquinoses y groguenques y les llavors commonment negres. La molsa es sucosa, blanca y fà tants fils, que després de cuita sembla una cabellera embullada, de la qual se 'n fà confitura anomenada cabells d' àngel. *Ci-tracayote, chilacayote.*

CARABASSA D' EGIPTE. Carabassa gran y roja. *Calabaza totonera ó confitera.*

CARABASSA D' HIVERN. La que 's fà en aquesta estació del any. *Calabazona.*

CARABASSA RABAQUERA. *Calabaza confitera.*

CARABASSA DE VI, VINERA O VINETERA. La que forma dos globos y serveix pera posarli vi. *Ca'abaza vinatera, calabacino.*

ÉSSER TAP Y CARABASSA. *fr. Met.* Ser olla y cobertera.

CÒM PLOUEN CARABASSES. *Ref.* CÒM ARA PLOUEN FIGUES.

DONAR CARABASSA. *fr. Met. fam.* Reprobar a algú als exàmens, no voler les dones als que les demanen per mullers. També 's diu PORTARSE'N CARABASSA referint-lo al reprobat. *Dar calabazas. llevar calabazas.*

ENCARA NO ÉS A LA CARABASSA Y JA'S TORNA VINAGRE. *Loc. fam.* Denota que 's inlogra alguna cosa abans de temps. *Aun no está en la calabaza y ya se torna vinagre.*

NADAR SENSE CARABASSES. *fr. Met. fam.* Denota que algú té prou industria pera manejarse tot sol, sens ajuda d'altre. *Nadar sin calabazas ó no necesitar calabazas para nadar.*

TINDRE 'L CAP DE CARABASSA. *Loc. met. fam.* Ab que 's significa tindre poch judici o cordura. *Tener cascos de calabaza.*

CARABASSA (Can). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida, Mallorca.

CARABASSADA. *f.* Abundor de carabasses. *Abundancia de calabazas.*

CARABASSAR. *m.* Llòch sembrat de carabasses. *Calabazal.*

CARABASSAT. *m.* Ant. CARABASSA CONFITADA.

CARABASSEJAR. *v. a.* RONDELLEJAR. || XASQUEJAR. || DONAR CARABASSA.

CARABASSER, *A. m. y f.* Qui ven carabasses. *Ca-labacero.* || *m. Bot.* Planta anyal de la fam. de les cucurbitàcees; és rastrera, de fulles grans y de flor groga, el fruit gros, rodó, ovalat o llargarut. *Calabacera, calabaza.*

ENFILARSE O PUJAR CÒM UN CARABASSER. Creixer molt una cosa en poch temps. *Crecer á palmas, como espuna.* || *Met.* Encèndres de sanch, enfadarse aviat. *Ser muy vivo de genio.*

PUJARSE'N AL CARABASSER. *fr. Met. fam.* PUJARSE'N AL CAMPANAR.

CARABASSERAL. *m. Ter.* CARABASSAR.

CARABASSETA. *f. dim.* Calabacilla, calabacita. || *Ter.* CARABASSÓ.

Carabassa

CARABASSINA. *Bot.* V. CARBASSINA.

CARABASSÓ. m. Carabasseta Hargaruda y molt tendre que 's menja cuita. Calabacin.

GUISAT FET AB CARABASSÓNS. *Catabacinate.*

CARABASSONET. m. dim. Calabacilla.

CARABASSOT. m. Carabassa vuida. Calabaza vana.

CARABELA. f. *Naut.* Embarcació llarga y estreta ab una vela llatina. *Carabela.*

CHARACTER. m. Senyal, distintiu dels homes y de les coses entre sí. *Carácter.* || Geni de cada hu. *Carácter.* || *Teol.* Senyal espiritual o imborrable que imprimeixen a l'ànima 'ls sacraments del baptisme, confirmació y ordre. *Carácter.* || L' honra y preeminència que donen els empleus y dignitats. *Carácter.* || Xifra, nota o lletra del alfabet. *Carácter.* || Certa qualitat que infundeix respecte a qui la coneix. *Carácter.* || Forma y figura de la lletra feta a mà *Carácter.* || *Bot.* Senyal natural que distingeix les unes plantes de les altres. *Carácter.* || Formalitat, constància. *Carácter, tesón.* || Al teatre la qualitat per la qual un personatge 's distingeix d' un altre. *Carácter.* || Cert aire, modals y conjunt de preudes que 's descobreixen en moltes senyals particulars, y que distingeixen una cosa d' un'altra; y en aquest sentit se diu del enteniment, del discurs, del estil y d' altres moltes accions y objectes, com: *la grandesa d' ànim era 'l carácter dels romans; la prudència d' Ulisses, etc* *Carácter.*

CHARACTERISAR. v. a. Distingir, senyalar una cosa ab les qualitats que li son més propies. *Characterizar.* || Autorisar a algú ab algún empleu o dignitat. *Characterizar.*

CHARACTERISAT, DA. p. p. *Characterizado.* || adj. Distingit. *Characterizado.*

CHARACTERISME. m. *Bot.* Semblansa de algunes parts de les plantes ab altres del cos humà. *Characterismo.*

CHARACTERÍSTICAMENT. adv. m. D' una manera característica. *Characterísticamente.*

CHARACTERÍSTICH, CA. adj. Partenyent al carácter. *Characterístico.* || *Gram.* Radical.

CHARAGIRAR. v. a. Girar la cara. Volver el rostro. || Tornarse fals, mudar de opinió o de modo de pensar. *Apostatar.*

CHARAGIRAT, DA. adj. Fals, traïdor. Judas, apòstata. || *Bot.* FASOLET.

CARAGOL. m. Molusch gasterópod ab closca en forma d' espiral; té quatre banyetes, a quines puntes hi té 'ls nills, y les allarga y arronsa com li convé. Se cria en paratges humits, a les plantes y parets, y és molt dolent pera les hortallisses y plantes de jardí. *Caracol.* || Closca univalva d' alguns animals de mar: n' hi há d' innumerables especies; y algunes sumament hermoses y fines. *Caracol.* || Escala en forma de es-

Caracol

piral. Escalera de caracol ó de ojo. || Parlat de prempses y altres màquines és un cilindre ab rosques espirals, que encaixen ab altres que té la peça dita femella, y puja y baixa per dins d' aquesta. *Husillo.* || Cilindre de ferro ab osques espirals pera armar algunes màquines, com: *lils,* etc., o pera unir les peces d' elles. *Tornillo.* || La banyeta o doblech que fá la seda, fil, etc., per estar massa retort. *Oqueruela.* || *Anat.* Certa cavitat de l' orela en forma de caracol. *Cóclea, caracol.* || Bucle o anella que natural o artificialment fá 'l cabell. *Rizo, sortija, bucle.* || En la arquitectura naval volta enroscada que formen els galóns de les bordes, de la toldilla y del castell. *Ca-*

racol, voluta, evoluta || *Bot.* Planta de la familia de les geraniáces que viu pel cim del Montserrat. || *Ter.* Xuclador, moviment circular de l' aigua. *Remolino.* || pl. Encenalls que fan els fusters ribotejant. *Virutas.* || m. Revolta que fan les llebres pera engranyar al gos que les perseguex. *Regate.* || *BOVER.* Caragol verdós y gros. || *Ant.* Campanar. || *Maquin.* Tornillo pera treballar els llindadors. *Caracol.* || Clau de rosca ab cabota rodona y una entalla pera ficarhi 'l collador, o 'b cabota llisa quadrada, sisavada o vuitavada. || Aparell de ferro que usen els molins y altres industrials pera subjectar peces que 's treballen; consisteix principalment en dues galtes que 's badan y 's clonen ab ausili d' una rosca y una molta que 'l treballador fa corré ab una maneta que hi há al cap del masle.

CARAGOL A L' ANGLESA. Així anomenaven els manys a principis del segle XIX el caragol actual, per diferenciarlo del anterior que abans s' usava.

CARAGOL A LA CATALANA. Forma antiga de caragol que 's diferencia principalment de la d' ara en no tenir la pota que subjecta l' eina a un petge del banch.

CARAGOL DE MAR: CORN MARI.

CARAGOL, TREU BANYA, PUJA A LA MONTANYA, CARAGOL BOVER, PUJA AL TARONGER. *Loc. fam.* Entretenment de nois que creuen que ab aquestes paraules els caragols trenen les banyes y camien. *Caracol, caracol, saca les cuernos al sol.*

CARAGOL VINYAL. Caragol gros que 's cria a les vinyes. *Caracol de viña.*

FER CARAGOLS. fr. Donar voltes. *Caracolar.* || *Ter.* Moure's l' aigua circularment als rius, etc., xuclantse tot lo que se li presenta. *Remolinar, remolinarse, remolinar.*

CARAGOLA. f. Caragol de closca blanca. *Caracola.* **CARAGOLAMENT.** m. L' acció y efecte de caragolar y caragolarse alguna cosa. *Enroscadura.*

CARAGOLAR. v. a. Enrotllar, fer rodar la vora de alguna cosa sobre ella meteix, quedant en forma de canó. *Arrollar, rollar.* || Tórcer, donar voltes en rodó a alguna cosa flexible, de manera que quedí en forma de rosca. *Enroscar.* || Fer caragols al fil, a la seda, als cabells, etc. *Ensortijar, retortijar.* || Apretar els caragols de la premsa, etc., dins de la femella. *Entornillar, apretar los tornillos.*

CARAGOLARSE. v. r. Enrotllarse naturalment els cabells, el fil massa retort, y les fulles dels arbres y plantes. *Encarrujarse, ensortijarse, retortijarse.*

CARAGOLÁS. m. aum. *Caracolazo*

CARAGOLAT DA. p. p. *Arrollado, rollado.* || *Enroscado.* || *Encarrujado.*

CARAGOIER, A. m. y f. Qui busca y ven caragols. *Caracolero.*

CARAGOLET. m. dim. *Caracolito, caracolillo, caracolejo.* || Denominació d' ura de les qualitats del fondo del mar, perque 's compon de caragols molt petits. *Caracolillo.*

CARAGOLETA. f. dim. *Caracolilla.*

CARAGOLI. m. *Bot.* Planta semblant a la monjetera, que s' enaspra y fá la flor d' un blanch que tira a blan morat, de molt bona olor y en figura de caragol. *Caracolillo.* || m. dim. *CARAGOLET* || Mena de fil que 's teuyeix ab el color de porpra que produeixen a América unes petxinetes anomenades caragolins. *Caracolilla.*

CARAGOLINET. m. *Ter.* Olleta de les més petites. *Pucherito.* || *TUPINET.*

CARALPS. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Puigcerdá; té agregats els pobles de Fustanyá y Serret y entre tots tenen 705 hab.

Segell de Caralps

CARALLARCH, GA. m. y f. Qui tè la cara llarga. *Carilargo*.

CARAMALLERA, f. Barra ab dents, que generalment tenen la figura de ganxos. *Carameliera*.

CARAMANYOLA, f. *Fam.* CARABASSA VINERA.

¡CARAMBA! interj. Ab que s' expressa la sorpresa que causa alguna cosa. ¡Zape! ¡caramba! ¡cáspita!

CARAMBOLA, f. Cop del joch de billar que 's fá ab tres boles, tirant l' una de modo que toqui a les altres dues. *Carambola*. || Altre cop, quan haveu tocat una bola a l' altra, va una de les dues a tocar la tercera. *Carambola*.

CARAMELA, f. *Ant.* CAMELLA.

CARAMELO, m. Pasta de sucre clarificat fins que després de fet adquireix alguna consistència. *Caramele*, *canelón*.

CARAMELL, m. Troç de glás que's forma a les canals. *Carámbaro*, *calamoco*, *canelón*, *cerrión*. || El seu o cera que s' escorre de les atxes, de les candelles, etc. *Moco*. || El bocí de blé molt cremat que sol formar com un bolet al capdemunt, especialment en temps d' humitat. *Moco*.

CARAMELLA, f. Fluviols ab el so de tripe molt agut. *Caramillo*, *flautillo*.

CARAMELLA, *Geog.* Caseriu del terme del Mas de Barberáns, prov. de Tarragona. || *Hidrog.* Riuet que neix al peu de la muntanya de Car, passa per la Caramella y desaigua a la vora del Ebre, més avall de les Roquetes.

CARAMELLAR, v n. Tocar la caramella. *Tocar el caramillo*.

CARAMELLES, pl. f. Se diu de les cansóns que 's canten la nit de Pasqua, haventse pres la part per lo tot. *Alborada*.

CARAMELLOT, m. CAMELL, 2, 3.

CARAMENT, adv. m. A preu alt. *Caramente*, *caro*.

CARAMIDA, f. *Imán*.

CARAMORENO, A. m. y f. S' aplica al que tè la cara molt morena. *Carinegro*.

CARAMOT, m. Figura d' un home ab escut a la mà esquerra y alguna cosa a la dreta, ab que pega al que 's deté a la carrera del joch en que s' usa. *Estafermo*. || *Met.* m. y f. Qui 's queda parat y encantat. *Estafermo*.

CARAMUIXA, f. La canya del cànem després de trocejada y separada de la fibra. *Agramiza*, *cañamiza*, *tasco*, *arisca*. || *Bot.* PORRASSA.

CARANCA, f. *Ter.* CATANTONYA.

CARANÇA, *Hidrog.* Nòm ab que 's designen varis estanyos que hi há en la conca superior del riu del meteix nòm, afluent del Tet, els mes importants son l' *estany blau*, l' *estany negre* y l' *estany gran* o de les *truites*. || *Orog.* Carena del Pirineu gironí, banda N. de la vall de Ribes, que té 2,842 met. d' altitut. || (GORGES DE). Se troven en el curs inferior de la ribera de Carançí ont aquesta passa entre cingles espadats

CARANTONIES, f. pl. Carícies que 's fan a algú pera lograr alguna cosa. *Carantoña*, *arrumaco*.

FER CARANTONIES, fr. *Fam.* *Carantoñar*.

CARAPLÉ, NA. m. y f. Gras de cara. *Carilleno*.

CARARRODÓ, NA. m. y f. S' aplica al qui té la cara rodona. *Carirredondo*.

CARARRUGAT, DA. m. y f. S' aplica al qui té la cara arrugada. *Carifruncido*.

CARASCAT, DA. m. y f. *Ant.* S' aplica al qui porta la cara tapada. *Enmascarado*.

CARASSA, f. aum. *Caraza*. || La de pedra o de fusta que 's posa a alguns edificis. *Mascarón*. || La de cartró pera disressarse ab fesomies grosses y difíciles. *Mascarón*, *carátula*. || *CARETA*, 2.

FER CARASSES, f. *FER CARETES*.

CARASSÓ, m. *Ter.* Enginy pera pescar. *Red*.

CARASSOL, m. Indret ont el sol hi toca de plé. *Albrigaño*, *solana*.

CARAT (*Ben* o *mal*). Se diu del que té les faccions regulars o deformes. *Bien* ó *mal ajustado*, *bien ó mal encarado*.

¡CARATSUSI! exclam. ¡Caramba!

CARAU, m. Nòm. d' home. *Carauno*.

CARAULL, *Geog.* Quadra del terme de Munter, prov. de Barcelona.

CARAVANA, f. Multitud de gent que a l' Assia y a l' Africa 's reuneix pera fer algún viatge ab major seguretat. *Caravana*.

CARAVANISTA, m. Nòm que 's dona als barcos y als mariners que porten els gèneros d' escala a escala a Llevant. *Caravanista*.

CARAVELA, f. Nau rodona ab forma de galera, ab la popa quadrada. *Caravela*, *saetia*.

CARAVIA, f. Arrel com la de la xaravia. *Alcarava*.

CARABASSA, f. y 'ls seus derivats. *CARABASSA*.

CARBASSERS (*Plá de*). *Orog.* Ampla replá de la serralada que separa la Vall de Nuria de la Cerdanya, per dessota 'l coll de Finestrelles.

CARBASSÍ, *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada.

CARBASSINA, f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les cucurbitàcees; té 'ls tanyos raxposos y s' enaspren; les fulles son retallades per l' istil de les de la para y 'ls fruits esfèrics, blancs o negres. *Nuera*, *brionia*.

CARBÓ, f. Troços de llenya que, després d' haverlos penetrat el foc, s' apaguen ab terra y queden en disposició de tornar-se a encendre. *Carbón*. || La brasa després d' apagada. *Carbón*. || Bolet que 's fá a les graminees. *Tizón*.

CARBÓ DE BRANQUETA. El que 's fá de tronchs y de branques primes d' alsina, roure y altres arbres. *Carbón de canutillo*.

CARBÓ DE PEDRA. Substancia mineral, mena de betúm y terra, de color quasi negre. *Carbón de piedra*.

CARBÓ DE PINYOL D' OLIVA. El que 's fá d' aquest pinyol. *Erraj*.

CARBÓ DE RABASSA O DE RABASSÓ. El que 's fá de les arrels arrancades. *Carbón de arranque*.

CARBÓ MAL CREMAT. El que no está ben penetrat del foc. *Tizo*.

CARBÓ PUR. *Quim.* El que no té cap barreja. *Carbóno*.

CARBÓ DE TERRA. *Turba*.

CAVAR PERA TREURE 'L CARBÓ DE PEDRA, fr. *Hornaguear*.

PINTAR AB CARBÓ SOBRE MÁSCARA, fr. *Met.* Travaillar en vá. *Sembrar en la arena; coger agua en un cesto ó en un harnero*.

TERRENO DE CARBÓ DE PEDRA. *Hornaguero*.

CARBÓ Y DE ALOY (*Narcis*). *Biog.* Metge de renom per la base científica dels seus estudis y escriptor profesional de valua. Va néixer a Barcelona l' any 1826, morint'hi 'l 1890. Va estudiar pera militar y era ajudant del seu pare el general Carbó. Abandoná les armes pera estudiar medicina, exercintla a Mataró, ont fundá l' Ateneu. Durant molts anys va desempeñar cátedres de medicina a la facultat de Barcelona. Els estudis de micrografia, hidrologia, la botànica y la física foren per ell seriament conreuats, fent un paper molt lluit a les nostres Academies. Els seus escrits científics son molt apreciats. Va ésser president de l' Ateneu Barceloní y d' altres corporacions. *Vegis Lámina sola de retratos*, (Iletra C.)

— Y GONZÁLEZ (JOAN). *Biog.* Poeta de familia catalana, nat a Curaçao l' any 1822 y vingut a Barcelona éssent encara molt petit. Va estudiar y va es-

scriure entre nosaltres, morint aquí l' any 1846. Va exercir el professorat, tenint al seu càrrec els curs preparatori pera 'ls aspirants a mestre a l' Escola Normal de Barcelona (1845). Junt ab en Laureà Figuerola, director aleshores de la Normal, va publicar la *Revista general de Instrucció pública*, una de les primeres d' Espanya; va traduir del francès algunes obres literares y de geografia pero tota la sena fama la deu a les seues poesies castellanes publicades pèl seu cusi en M. Milà y Fontanals, que li ha valgut el dictat de poeta pur y delicat. La seua trassa influí en la bona orientació literaria de Catalunya durant el romanticisme.

— Y MALFERIT (DAMIÀ). *Biog.* Metge mallorquí, nat a Palma a finals del segle XV. Home de molta cultura y expert en la carrera. Metge de sanitat del regne. Va morir a Palma l' any 1551. És autor del libre— enterament original y fill de ses observacions y experiència, titolat: *Libro del arte de las comadres ó madrinas y del regimenio de las preñadas y paridas y de los niños*, etc., quina primera part s' acabá d' escriure l' any 1528, y fou estampat a Palma l' any 1541. Sembla qu' és el libre més antic d' aital materia imprés a Espanya.

· **CARBONADA.** f. L' excrement de les criatures acabades de néixer. **Ceconio, pez, alhorre.** || Els facultatius ne diuen atrabillis, bilis negra, y també meconio. || Fornada de carbó. Foya.

CARBONARI. m. Partidari de la llibertat; membre d' una associació política secreta que va tindre origen a Italia al comensament del segle XIX y que s' espargi per varíes nacions ab l' objecte de combatre 'l despotisme y la tirania. **Carbonaro.**

CARBONARSE. v. r. Se diu del blat o del ordi quan se torna orb. **Atizonarse.**

CARBONAR. v. a. Fer carbó **Hacer carbón.**

CARBONAT. m. *Min.* Carbonat de calcs que 's precipita ab certes aigües. També 's diu **ADARS. Adarce, carbonato.**

CARBONAT, DA. p. p. **Atizonado.** || a l). Lo que conté carbó. **Carbonado.**

CARBONELL (Esteve). *Biog.* Navegant mallorquí del segle XVII, natural de Palma. Havia servit a les ordres del famós Pere de Santa Cilia y Pax. Va escriure una *Relación* al marquès de Cerralbo, virrei de Méxich (1632), tractant del viatge fet pèl capitá Joan de Iturbe abans de l' any 1627 pera descobrir el golf de les Californies, aixis com del viatge fet per en Carbonell meteix y al propi fi, ab el capitá Francesch Ortega, l' any 1632. Va presentar un *Memorial* al marquès de Cadreya, virrei, demanantli consentiment pera poblar el port de Sant Bernabé en el cap de Sant Lluch de les Californies. L' any 1655 preparava son retorn a Mallorca.

— (PERE MIQUEL). *Biog.* Arxiver de la Corona de Aragó per espai de quaranta anys, notari acreditadíssim, escriptor diligent, historiari y notable poeta. Va néixer a Barcelona l' any 1434, ont hi morí als vuitanta tres anys (1517). La principal obra de que és autor se titula: *Chroniques d' Espayta que tracten dels nobles e invictíssims reys goths y gents de aquells y dels comtes de Barcelona.* (Un volum fol., Barcelona 1546, per Carles Amorós). Ha estat el primer historiari que s' ha apoiat en documents pera justificar les seues opinións.

— **PONS.** *Biog.* Framenor, nat a Barcelona cap a l' any 1260 y mort a la meteixa ciutat l' any 1350. Va professor l' any 1287. Va ésser bisbe de Tolosa y mestre de prínceps y d' infants, entre ells del que ara és venerat com Sant Lluís. L' any 1334 era provincial de la seua ordre, tenint jurisdicció sobre Valencia, Catalunya, Navarra, Balears, Córcega y Cerdenya. Ab tal investidura va assistir a la junta tinguda a Avinyó l' any 1336 pèl Sant Pare Benet XI aixis com al Capítol general de l' ordre l' any 1337. Va escriure en llatí uns bons comentaris a la Biblia,

que han fet argüir bastant pera posar en clar si S' int Tomás havia pogut pendre d' ells la seua famosa *Catena aurea* o bè si va ésser a l' inversa. Empró sembla que abdós ignoraven lo que l' altre havia escrit. L' obra de 'n Carbonell (8 vol. manuscrits en pergamí) se guardava a Toledo al convent de *San Juan de los Reyes*.

— **Y BRAVO (FRANCISCO).** *Biog.* Insigne home de ciencia. Era l' apotecari més savi d' Europa y un químic de primera força al seu temps. Nasqué y morí a Barcelona (1753 a 1837). Als diset anys havia prés el doctorat de Filosofia a Palma; l' any 1789 el Colegi de Farmacia de Barcelona li donava 'l títol, dispensantli 'l etat, y a l' any següent revia el meteix diploma del Colegi de Madrid. L' any 1795 senia el títol de metge a Ossa. Acabats els seus estudis se va dedicar a la química, aplicant els seus coneixements a l' industria, escampant la seua fama per Espanya y l' extranger. La Junta de Comers de Barcelona li va encomanar l' any 1805 la càtedra pública y gratuita de la química aplicada. Passada la guerra de l' independéncia va obrir un curs públic de mineralogia, que va ésser el primer donat a Barcelona. L' any 1796 va publicar la tau celebrada obra: *Pharmacia elementa chemia*, etc., traduïda al francés y al castellá y reimpressa sovint fins a l' any 1824, declarada de text a França, obra que va ésser el primer tractat metódich, complet y d' ample base científica escrit sobre farmacia. A les Academies de ciencias naturals y de medicina práctica de Barcelona hi va donar a conèixer estudis de molta qualitat entre 'ls anys 1799 y 1823. Pèls seus mèrits professionals va exercir càrrecs de l' Estal, obtenint honoroses distincións. Era en Carbonell tan inteligent en les ciencias com expert en les lletres. Va traduir importants obres de teoria y práctica industrial y també de ciencias, augmentantles y anotantles. Va escriure travalls magistrals, com els esmentats *Elementos de farmacia, l' Arte de hacer y conservar el vino, con una noticia acerca de la fabricación del vinagre* (1823), sovint reimpressa, y convertida en *Manual* l' any 1832, y la *Memoria químico-médica acerca de la preparación farmacéutica y usos medicinales del prototostrato de mercurio y potasa* (1831). Havia trovat la manera de compondre 'ls colors a l' oli sense fortor, substituint l' oli de llinosa pèl xerigot de la sang, y va publicar el resultat dels seus estudis.

— **Y SELVA (MIQUEL).** *Biog.* Pintor y poeta, nat a Molins de Rei l' any 1854 y mort l' any 1896. Artista exquisit y delicat pèls seus temes y la manera de tractarlos. Era deixeble de Llotja, y les seues primeres obres foren exposades a Barcelona l' any 1873 (*Ripàs d' anatomia, El passeig de Sant Joan, Anyoransa y un estudi*). En 1874 va exposar: *El pont de Molins de Rei, Les deu hores y La miseria de la mort*. A Madrid (1834) va donar a conèixer els quadros: *Patria, Fides, Amor, Un retrato y Cándida*. L' any 1837 va guanyar un premi pèl seu quadro: *Un caçador*. Com a poeta ha fet distints travalls y se 'n troven de publicats a la revista *Lo Gay Saber* y al *Calendari Catalá de 'n Briz* (1882).

CARBONELL. *Geog.* Barri del terme de Xàtiva, prov. de Valencia.

CARBONER, A. m. y f. Qui fá o ven carbó. **Carbonero.** || *Ornit.* Aucell del género *silvia*. **COTXA DE CAP BLANCH. BITXACH GROS. ROSINYOL DE MURALLA.**

CARBONERA. f. El forn o llòch en que s' hi fá carbó. **Carbonera.** || El llòch de les cases destinat a guardar hi el carbó. **Carbonera.** || Forn petit ont s' hi cremen els culots o carbóns mal penetrats del foc. **Tizonera.** || *Naut.* Vela del estai major. **Carbonaria.** || *Ornit.* **TAIAROL DE CAP NEGRE.**

CARBONERA. *Hidrog.* Ileta que hi há a l' entrada del port de Campos, al S. de l' illa de Mallorca.

CARBONERÍA. f. El llòch ont hi venen carbó. **Carboneria.**

CARBONERS (Riera de). *Hidrog.* Riera que neix a mitjorn de Plá Rebost y desaigna a la vora del Ter, un poch abans de que aquést passí per Setcases, prov. de Girona.

CARBONET. m. dtm. Carboncillo. || Carbó menut, terragada. Císcio.

CARBÓNICH, CA. adj. Lo qu' está format per la combinació del carbonu ab l' oxígen. Carbónico. ||

SUAR LA CARCANADA. fr. *Met. jam.* Suar moltíssim. *Sudar el quilo; sudarle a uno el copete.*

CARCANET. *Geog.* Lloch proper a l' Aude, a la Catalunya francesa.

CARCANIÈRES. *Geog.* Població al Mitjdia de França, celebrada per les seues aigües termals, que brollen a una temperatura de 59°. Està emplassada a 700 met. d' altitud, prop del coll de les Hores.

CARCANYOL. m. *Arç.* La part d' obra que hi há a abdós costats d' una volta, entre l' arch d' extrados y la part de dalt de la meteixa. Seno, relleno.

CARCASSONA (Arnau de). *Biog.* Militar d' una noble famia, que l' any 1218 va pendre l' hábit de la Mercé, entre 'ls catzorze primers que constituïren la benefactora ordre mercenaria.

— (BARTOMEU). *Biog.* Autor dramàlich, nat a Barcelona l' any 1830 y mort l' any 1888. Va fer alguns versos pera les primeres tentatives musicals de 'n Clavé. Va col·laborar en distints periòdics; va ésser actor y director d' escena. L' any 1866 va organisar una societat pera representacions catalanes. Darrerament era majordom del teatre del Liceu. Algunes

de les seues produccions se representaren sovint durant una llarga temporada, com: *Cada ovella ab sa parella* (1866), *L' incendi de Hostalrich* (1866), *Gent de barri* (1877), *¡¡Angel de Deu!!* (1867), etcétera.

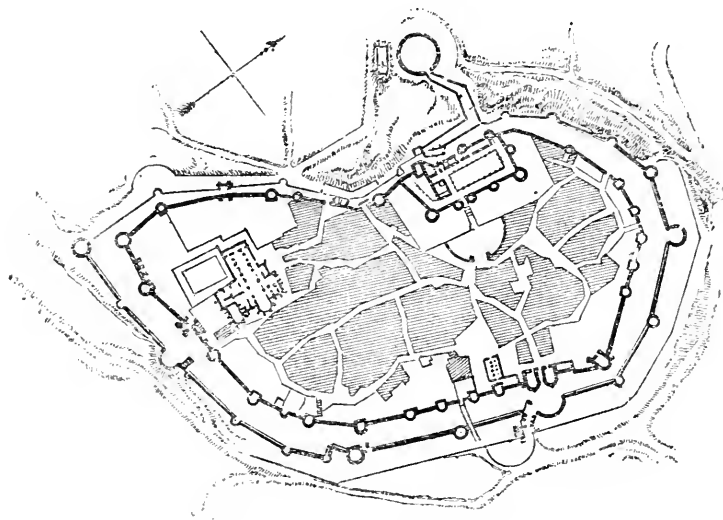
Escut de Carcassonne

CARCASSONNE. *Geog.* Ciutat de la Catalunya francesa, bisb. y capital del departament del Aude, ab 30.976 hab. Forma dues agrupacions de població als abdós costats del riu Aude, y serua notables monuments y molts recorts històrics, éssent dignes d' esmentarse 'ls anomenats *Torres narboneses* y la catedral de Sant Nassari. La part vella de la ciutat, constitueix un aplech de remarcables edificacions pertanyentes a l' etat mitjana, y fins de temps més antich, donchs a la banda del Nort, se serven restes

Vista dels murs de Carcassonne

de les fortificacions romanes, demunt de quines bastiren els visigots, la sena urbs. Forma el clos fortificat doble mur, ab cinquanta torres rodones, moltes d' elles dels sigles XII y XIII, que va restaurar Viollet-

Planol de Carcassonne

S' aplica a l' ácit del carbó, qu' és el tuf que despedeix el carbó quan se crema. **Ácido carbónico.**

CARBONIJA. f. Ter CARBONISSA.

CARBONILS. *Geog.* Caseriu del terme mupal. de Albanyá, prov. de Girona; és a la vora de La Muga.

CARBONISA. f. TERRAGADA.

CARBONISACIÓ. f. Reducció d' un combustible a l' estat de carbó. **Carbonizació.**

CARBONISAR. v. a. *Quim.* Combinar ab el carbonu. **Carbonizar.** || Reduir a carbó. **Carbonizar.**

CARBONISAT, DA. p. p. **Carbonizado.**

CARBÓNIT. m. *Quim.* Compost salí del ácit oxàlich. **Carbónito.**

CARBONO. m. *Quim.* **CARBÓ PUR.**

CARBUNCLE. m. Pedra preciosa, molt dura, lluenta y no molt pesanta, de color vermell de rosa o de carmí. **Rubi, carbunclo, carbunco.** || Tumor punxagut y verinós, principalment quan fá materia. **Carbunclo, carbunco, hura.**

CARBUR. m. *Quim.* Resultat de la combustió del carbó pur ab una substancia simple. **Carbuero.**

CARBUR DE CALCI. *Quim.* Compost químic de poch menys de dos tersos de calci per poch més d' un ters de carbó pur; és un cós sòlit d' un color de plom fosch y s' usa pera la producció de gas acetilé y com insecticida, particularment a les vinyes. **Carbuero de calcio.**

CARCAGENT. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alcira; és a la vora del riu Jucar, té estació de F.-C. y 12,351 hab.

CARCANADA. f. El conjunt d' ossos o calavera que queda dels aucells després d' havélos'hi tret els quartos. **Caparazón.**

APLICAR'HI LA CARCANADA. fr. *Met. fam.* POSAR'HI 'L COLL.

Se-duc desde 1855 fins a 1879, afirmant aquell eminent archeòlech, que cap més població d' Europa, podia compararse ab la fesomia mitxeval servada per l' antiga Carcassona.

CARCATRÓS. m. *Ter. ornit.* Aucell d' estany que persegueix a les gavines estrenyentes de tal manera que de pura por les fá femtar a l' aire y tot volant pren la femta, de la que s' alimenta. Pájaro de estanque.

CARCAVA. f. *Ant.* RESCLOSA

CARCAX. m. *Ant.* BUIRACH.

CÁRCEL (Miquel Ferrán de la) *Blog.* Poeta mallorquí del sigle XVII. Agutzil del rei a Mallorca. Va morir l' any 1652 a una etat molt avensada. Autor de l' obra *Vigilant despertador*, qu' estava a punt d' estamparse l' any 1633. És un poema en bon vers mallorquí, ab diversitat de metres, format de dinou cants, relatiu a conceptes morals del viure, tan distingit y lloable de forma y llenguatge com péel criteri raonat de la filosofia.

CARCELL o **CÁRCEL** (Miquel Ferrán). *Blog.* Teixidor y poeta mallorquí del sigle XVI. Mort l' any 1594, a Palma. «Poeta céebre, molt pobre de reals y pobríssim de amichs» diu la partida mortuori d' ell. S' ha imprés y reimprés el seu poema curiosíssim *Tractat dels vicis y mals costums de la present temporada*, compost de duescentes vint-y-cinch quintetes. És de factura popular, empró no vulgar ni baixa. Vers fácil, armoniós, bon llenguatge; se hi retreuen sovint autors d' alta qualitat y coses de l' antiga historia.

CARCELLER. m. *Ant.* ESCARCELLER.

CARCELLERÍA. f. *Ant.* L' ofici d' escarceller. Alcaidía.

CÁRCER. m. *Ant.* PRESÓ.

CÁRCER. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alberique; és a la vora del riu Sellent y té 959 hab.

CARCH. m. *Ant.* CARRECH. || p. p. *Ant.* CARREGAT.

CARCINOMA. f. *Patol.* Mena de mal viu o malaltia que presenta alguns dels caràcters d' aquell. **Carcinoma**

CARCRE. m. *Ant.* PRESÓ.

CARCULLA. f. PETXINA.

CARDA. f. Instrument compost d' una fusta plana, en la qual s' hi assegura un troç de baqueta plena de punxes de filferro. Serveix pera preparar el cotó o la llana a fi de que pugui fiarse ab perfecció. **Carda**, **peine**. || La de ferro pera cardar la llana **Cardencha**, **carducha**. || L' instrument ab que s' treballa la llana per tercera vegada. **Carda de rodilla**. || **CARDOT**. || Màquina de cardar.

DONAR UNA CARDA. fr. *Met.* Reprendre fortament a algú. *Dar una carda*.

CARDA (Punta de la). *Hidrog.* Cap al N.O. de La Calobra, illa de Mallorca.

CARDADA. f. La llana que cab en una carda. **Cardada**. || L' acció de cardar. **Cardadura**.

CARDADOR. A. m. y f. **CARDAIRE**.

CARDAMENT. m. **CARDADA**, 2.

CARDAMOMO. m. *Bot.* Planta medicinal de la fam. de les amoriácees; fá uns granets com pinyons de color de cendra, oloosos y de gust un poch còent. **Cardamomo**, **cardomomo**, **grana del paraíso**.

CARDAR. v. a. Pentinar la llana o l' cotó pera poderlo filar. **Cardar**. || La primera vegada que s' fá aquesta operació. **Emborrizar**. || La segona vegada. **Emborrar**.

CARDAR LA LLANA A ALGÚ. fr. *Met. fam.* Repéndrel ab severitat *Cardarle á alguno la lana*.

ELS UNS SE 'N PORTEN LA FAMA Y 'LS ALTRES CARDEN LA LLANA. *Ref.* *Unos tienen la fama y otros cardan la lana*.

CARDASSA. f. aum. Carda grossa de ferro. **Carducha**.

CARDAT, DA. p. p. **Cardado**.

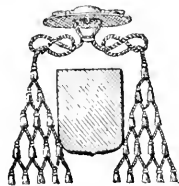
CARDAYRE. m. Qui carda. **Cardador**.

CARDAYRE. *lctiol.* Peix de la familia de les rayes, molt poch comú; a les Balears se l' anomena **CAVACH, LLISÓ**.

CARDEDEU. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers; és a la vora del Mogenit; té estació de F.-C. y reuneix 1,604 hab.

CARDELLACH Y BUSQUETS

(Pau). *Biog.* Notari molt inteligent y de fama. Va néixer a Tarrassa l' any 1814, exercint la seua carrera en algunes poblacions, fins que per ascens va ésser traslladat a Barcelona l' any 1863, en recompensa d' haver escrit y publicat la notable obra: *Jurisprudencia práctica ó fórmulas contractuales comentadas según las leyes comunes, y según la ley Hipotecaria, aplicadas á todas las provincias de España*. Va influir poderosament en les reformes de la llei Hipotecaria. Els seus escrits, publicats en les revistes professionals, cridaven l' atenció péel seu vital interés. Va contribuir a fer la *Biografía Eclesiástica*. L' any 1846 va publicar un *Compendio de substanciación de juicios*. Va deixar inédites tres obres de caràcter pràctic, entre elles una *Gramática catalana* (1840). Va morir a Barcelona l' any 1879.

Escut de Cardenal

CARDENAL. m. Persona eclesiàstica d' eminent dignitat, membre del sagrat collegi o consell del Papa pé's negocis graves de l' Iglesia. Hi há setanta cardenals, y tenen ven activa y passiva en la elecció de pontífex. **Cardenal**. || *Ornit.* Aucell del tamany d' un tòrt, de color de sanch, ab una faixa negra tot voltant del bèch que s' extén fins al coll. **Cardenal**. || **CARDADOR**.

CARDENALAT. m. La dignitat de cardenal. **Cardenatalo**.

CARDENALICÍ. A. adj. Lo que pertany al cardenal. **Cardenalicio**.

CARDENER. *Hidrog.* Riu que neix al N. de Pedra y Coma, al vessant de mitjorn del coll de Port, provincia de Lleida; passa pels termes de l' esmentat Pedra y Coma, Castellort, Sant Llorens de Morunys, Guixes, Castelló, Busa, Olius y Clariana; entra a la prov. de Barcelona y rega 'ls termes de Cardona, Sant Salvador, Suria, Torruella, Manresa, Viladoridis y Castellgalí, en quin indret desaigna al curs del Llobregat.

CARDER. A. m. y f. Qui fá cardes. **Cardero**.

CARDEROLA. f. **Ant.** **CADARNERA**.

CARDET. m. *Bot.* Cart que s' cifa als gurets; n' hi há d' aspre que serveix pera forratge y purgar als animals y n' hi há de suau y tendre que s' tira a l' olla. A l' Urgell ne diuen **CARDETES**. **Cardillo**, **cardoncillo**.

CARDET. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Barruera, prov. de Lleida.

CARDIACH. CA. adj. S' aplica a les malalties del cor y als remeis que les curen. **Cardiaco**, **cordiaco**.

CARDIALGIA. f. Dolor agut a la boca del cor. **Cardialgia**

Segell de Cardedeu

Cardenal

CARDIÀLGICH, CA. adj. Lo que pertany a la cardiàlgia. Cardiàlgico.

CARDIAS. m. *Anat.* Forat superior del ventricl; boca del cor. Cardias.

CARDIATOMIA. f. *Anat.* Dissecció del cor. Cardiatomia.

CARDICTASIA. f. Aneurisma del cor. Cardiectasia.

CARDIGA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les compostes; mena de cart quina arrel y càlcer de la flor son menjivois. *Cardo borrisquero* ó *yesquero*, toba.

CARDINA. *Geog.* Veinat de Saldes.

CARDINA. l. *Ter.* CADARNERA.

CARDINAL. adj. Principal, fundamental || S' aplica als signes Aries, Càncer, Lluira y Capricorní. Cardinal.

CARDÓ (Jaume). *Biog.* Jurisconsult notable del segle XV, natural de Vich. Va adicionar l'obra del famós Dr. Callís *De pau y treuga* y va escriure diversos tractats sobre 'ls *Usatges*.

CARDÓ (Desert de). *Orog.* Coterada que hi há a llevant de la serra d'aquet nóm, prov. de Tarragona; hi havia un convent transformat avui en establiment balneari.

CARDÓ (Serra de). *Orog.* Serra que hi há a la vora del Ebre, entre Benifalset y Tivenys, prov. de Tarragona.

CARDONA. *Biog.* Cognóm d'una familia famosíssima, senyora, a l'Etat Milja, de la vida del propi nóm. Més tart s'uní ab el de Medinaceli, per haverse casat ab el duch d'aquest títol la octava duquesa de Cardona, Calarina Antonia, a comensaments del segle XVIII. A les Corts catalanes el duch de Cardona era president del Braç noble o militar, aixís com l'arquebisbe de Tarragona ho era del Braç ecclésiàstich y Barcelona tenia la presidència del Braç popular o reial. El duch de Cardona era a Catalunya senyor d'una ciutat (Solsona), de trenta viles, de vint-y-cinck castells, de doscents setantados llochs, de més de dues mil trescentes cases y de quatre ports de mar.

-- (ENRICH DE). *Biog.* Bisbe de Barcelona abans de cumplir els vint anys (1505 a 1512); cardenal (1520); arquebisbe de Monreal (Sicília). Acompanyá al Papa Adriá en son viatge a Roma. Prefet del castell de St. Angelo. Era germá d' en Lluís de Cardona, que també va ocupar la seu barcelonina. Va morir a Roma l'any 1529 y reposa a la iglesia de Santa Maria de Montserrat. Havia nascut a Urgell a 1485.

-- (ESPERA-EN-DÉU). *Biog.* Jurisconsult barceloní de mòt renóm en el segle XV. Embaixador del rei Alfons al concili de Constansa l'any 1416.

-- (FRANCESCH). *Biog.* Monjo del monestir de Sant Geroni de la Vall d'Hebron, autor d'una obra relligosa manu-crita que's guardava en aquell monestir.

-- (JOAN). *Biog.* Literat c'el segle XV, autor d'una novela titulada, segons Toires Amat, *Tratado notable de amor*.

-- (JOAN). *Biog.* Artista elegit "pintor de la ciutat" de Valencia l'any 1523, per mort de Joan Mari. Les darrerres notícies que's tenen d'ell arriben a l'any 1546, en que va rebre u a comanda professional de la Diputació del Regne de Valencia. Un fill seu, nomenat Bartomeu, era reconegut com ajudant del pare en l'encàrrec de pintor de la ciutat. En 1560 el fill seguía exercint, y era substituít en les seues ausencies per Onofre Falcó.

-- (JOAN DE). *Biog.* Docte varó, primer abat comanditari del monestir de les Avellanés (1527); canceller d'Aragó y bisbe de Barcelona (1531 a 1546). Se li deu el breviari barceloní de l'any 1540. Va fer comensar la construcció dels Estudis Generals de Bar-

celona. Va morir l'any 1546 a la torre Pallaresa, entre Santa Coloma de Gramanet y Badalona. Havia nascut a Barcelona.

-- (LLÄTZER). *Biog.* Autor llaít d'una obra sobre 'l part de la Verge Maria, estampada a Venecia l'any 1584.

-- (LLUIS DE). *Biog.* Bisbe de Lleida (1530 a 1531); excelent literat del segle XVI, germá del cardenal Enrich de Cardona. Passá al arquebisbat de Tarragona en 1531. Va morir l'any 1532.

-- (PERE DE). *Biog.* Bisbe de Lleida desde l'any 1407 fins al 1411. Era fill del primer comte Huch Folch de Cardona y de Beatrú de Luna. El papa Benet XIII li va donar una canongia en la catedral de Lleida. Era protonotari apostòlich. A la mort del rei Martí's va declarar partidari d' en Jaume d'Urgell, empró a prechs del parlament de Barcelona va guardar neutralitat; va morir abans del compromís de Casp, en 1411.

-- (PERE F. DE). *Biog.* Arquebisbe de Tarragona en 1515. Abans bisbe d'Urgell, Conceiler de Ferran de Aragó y de Charles I. Virrei y capitá general de Catalunya, càrrechs junts per primera vegada, exercits ab gran talent. En 1522 rebé a Tarragona al papa Adriá al embarcarse cap a Roma, y en 1525 rebía al rei de França Francisco I, presoner a Pavia de pas cap a Madrid. Celebrá dos concilis. Autor del *Ordinarium sacramentorum*, estampat a Barcelona per Rossembach, l'any 1530.

-- (PERE FOLCH DE). *Biog.* Embaixador prop del papa Clément X. Autor de la *Geometria militar*, estampada a Nápols l'any 1678.

-- (RAMÓN DE). *Biog.* Vescomte, padrí de Sant Ramón Nonat. Ell fou qui al visitar el cadavre d'una parenta morta de sobte al Portell, mancant'hi assistència facultativa y estant la difunta al derrer mes del seu embrás, va treure 'l seu punyal, li obrí el ventre y salvá al infantó, portant'lo a les fonts baptisimals, donant'li 'l seu nóm y el renóm de *Nonat* ab que aré 'l venera la Iglesia. Any 1200.

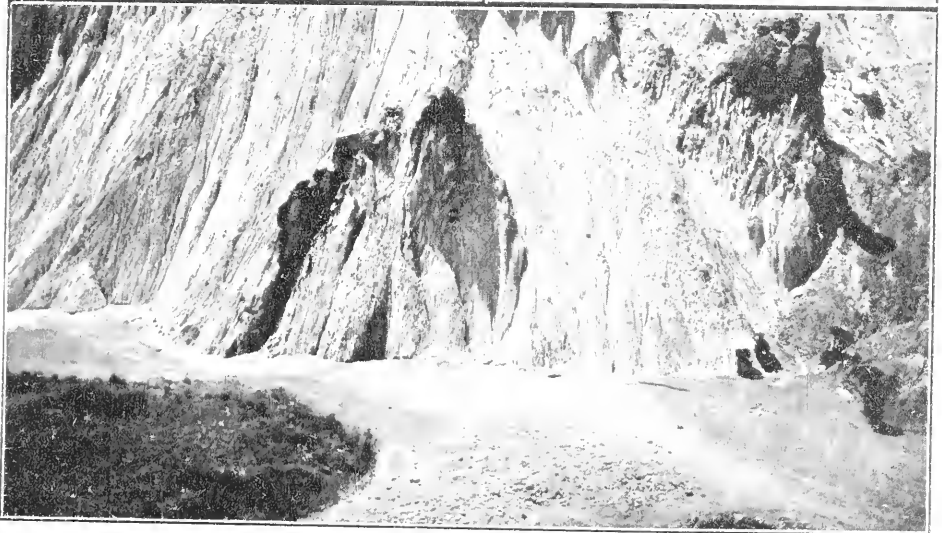
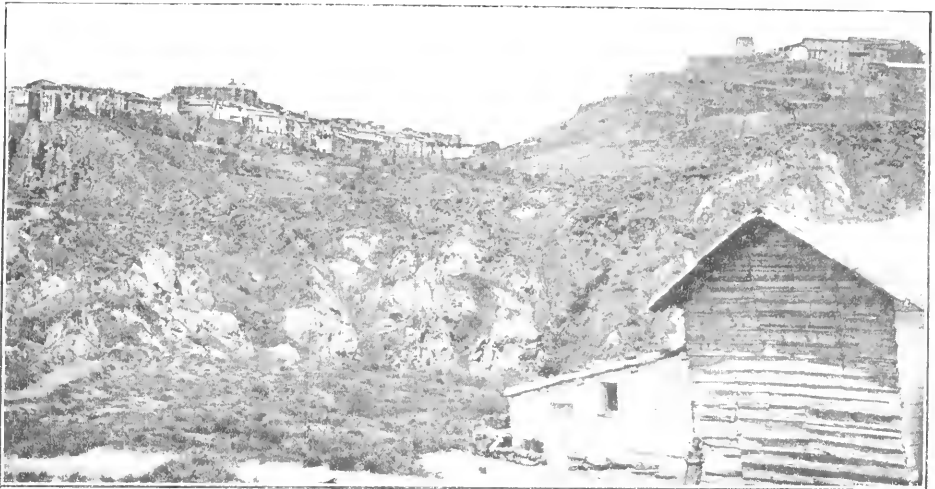
-- (RAMÓN DE). *Biog.* Capitá del segle XIV, notable per les seues aventures a Italia. En diverses ocasions va ésser general dels gibelíes, y per cert molt desgraciat en les seues empreses. L'any 1320 era general del exércit del papa, y 'l 1324 Marco Visconti 'l va fer presoner a la batalla de Nauri, retornant'li la llivertat a condició de negociar ab la Santa Seu a favor dels gibelíns y de no fer mai més armes contra ells. Empró el sant pare Joan XXII lo rellevá del jurament fet y li va ordenar que capitaneixés als gibelíes florentíns. Després d'alguna victòria 'ls florentíns li encomenaren el més brillant exércit que havien tingut; empró passades algunes accions de guerra favorables, caigué presoner (29 Jul. 1325) al pont de Cappiano, junt ab son fill. Florencia no 'l rescatá y sols se sab d'ell que en 1328 seguía presoner.

-- (RAMÓN DE). *Biog.* Es un dels poetes catalans compresos en el *Cansoner* de París.

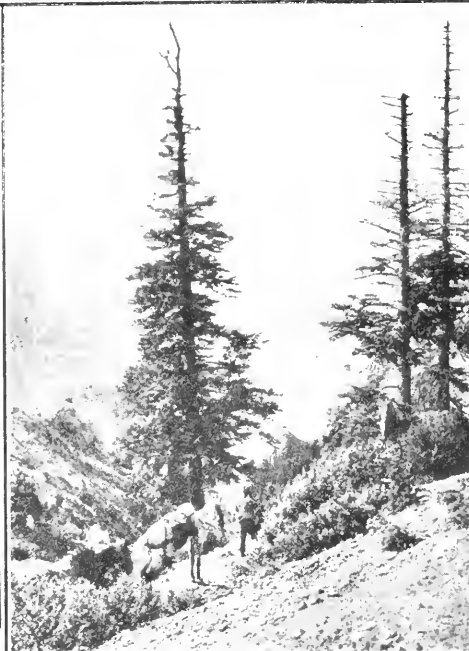
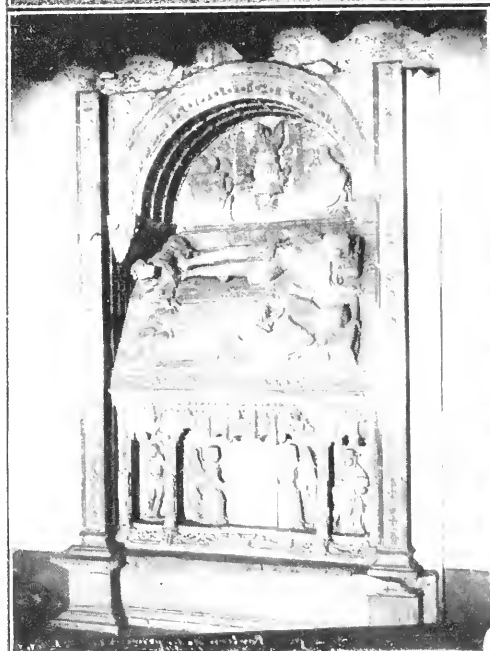
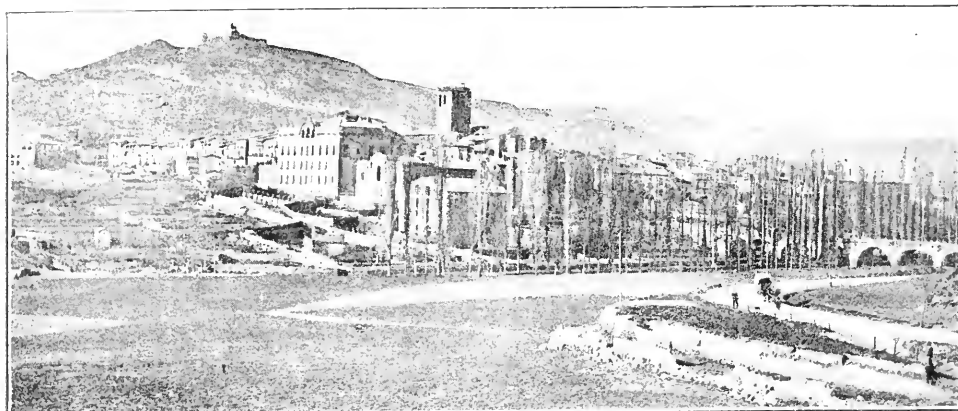
-- Y MIRET (ENRICH). *Biog.* Metge que va distingir-se pèls seus estudis patològichs. Va neixer a Barcelona en 1851, y acabada la carrera va entrar al cos de Sanitat de l'Armada. Trovants a les illes Filipines en 1887 el metge Cardona, complint la seua missió humanitaria va perdre la vida sacrificat pèls naturals de Ponapé.

-- Y ORFILA (FRANCISCO). *Biog.* Capellá mallorquí que a les darrerres del segle XIX, va consagrar-se als estudis científichs. Va col·laborar en varíes revistes de ciencias naturals, figurá en varíes corporacions y fou autor de la obra *doscientos coleópteros más de Menorca*. Va morir a Mahó l'any 1892.

-- Y PARÍS (JAUME). *Biog.* Impressor y poeta, nat a Agramunt l'any 1852. Va fundar a Manresa el setmanari *El Obrero Catòlico*, continuat després a Lleida. Va guanyar alguns premis y accésits als certámens de la Academia Bibliográfica Mariana, y va morir l'any 1889.

Cardona: vista general. — Solsona: absis de la catedral. — Solsona: plaça de Sant Joan
Cardona: montanya de la sal roja.

Solsona: vista general.—Cardona: sepulcre d'el primer duc de Cardona. En Joan Raimont Folch y de la seva muller a l'interior de l'iglesia.—Coll de Port del Comte.—Cardona: vista general de les salines.

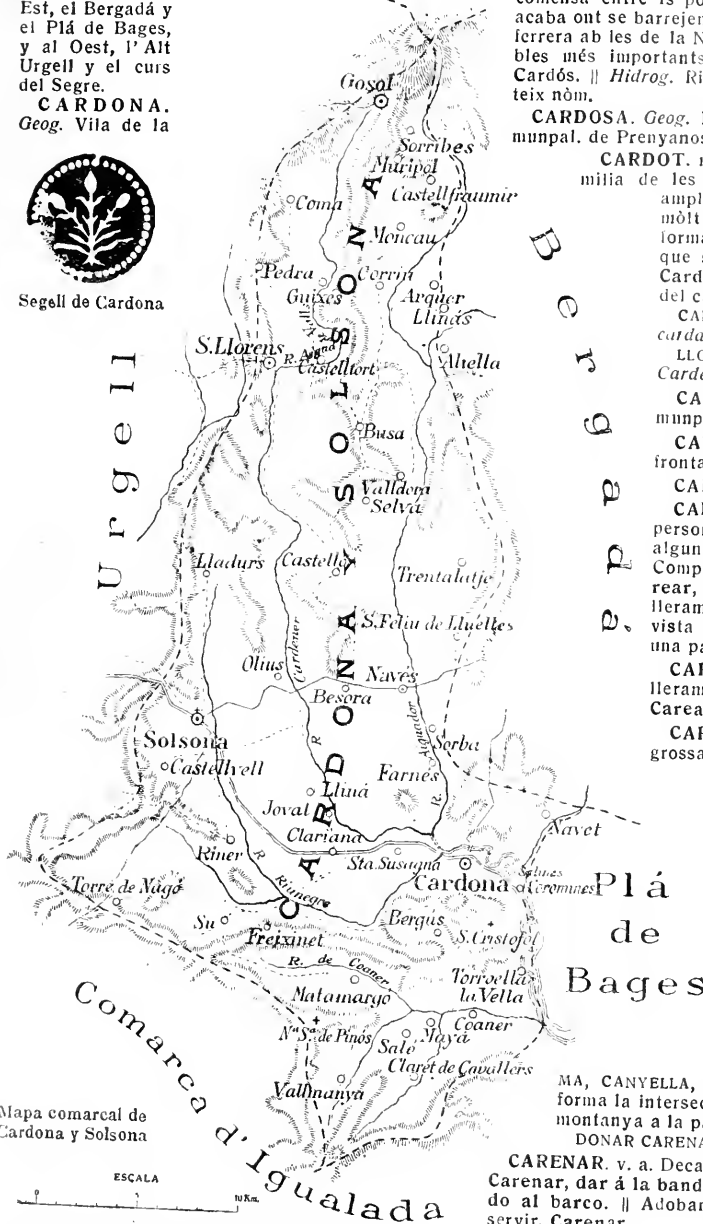

CARDONA Y SOLSONA. *Geog.* Comarca natural, de quina formen part les terres que pertanyien al antic comtat de Cardona. Té per límits: al Nord, la Cerdanya y l' Alt Urgell; al Sur, la Segarra y comarca d' Igualada; al Est, el Bergadà y el Plá de Bages, y al Oest, l' Alt Urgell y el curs del Segre.

CARDONA. *Geog.* Vila de la

Segell de Cardona

Mapa comarcal de Cardona y Solsona

ESCALA

prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del Cardener, té unes famoses mines de sal gema, és la capital del antic comtat del seu nòm y té 3,900 hab.

CARDONER. V. CARDENER.
CARDONINA. *Quim.* Substancia amarga que se extreu del cart. Cardonina.

CARDÓNS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les DIC. CAT. — T. I. — 43.

compostes; té la cama espinosa, la fulla llarga y espinosa y fa una capsà ab quatre o cinch pues. Cardencha.

CARDÓS. *Orog.* Vall del extrem N.E. del Pallars; comensa entre 'ls ports de Lladorra y Tabescán y acaba ont se barregen les aigües de la ribera de Vallferrera ab les de la Noguera de Cardós. Els seus pobles més importants son: Tabescán y Esterrí de Cardós. || *Hidrog.* Riu que recorre la vall del meiteix nòm.

CARDOSA. *Geog.* Poble del terme de Cedó, dist. mupal. de Prenyanosa, prov. de Lleida.

CARDOT. m. *Bot.* Planta anyal de la familia de les compostes, de fulla llarga y ample com la de la lletuga, pero molt espinosa y fá una espiga en forma de pinya plena de punxes, que serveix pera lrisar els panyos. Cardencha, cardón. || La espiga del cardot. Capota, carda.
CARDOT DE PERAYRE. *Cardo de cardadores.*

LLOCH PLANTAT DE CARDOTS. *Cardencha, cardizal.*

CAREGUÉ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Surp, prov. de Lleida.

CAREIG. m. Comparació o confrontació. Careo.

CARÉIXER. v. n.

CAREJAR. v. a. Confrontar unes persones ab altres pera averiguar alguna veritat. Carear, acarar. || Comparar una cosa ab un'altra. Carear, acarar, cotejar. || Picar grolleraament a punta d'escoda la cara vista de les pedres que's posen en una paret. Carear.

CAREJAT, DA. adj. Pedra grolleraament picada de una sola cara. Careado. || p. p. Careado.

CARENA. f. *Nàut.* Fusta o viga grossa y llarga que passa de popa a proa per sota de la embarcació y serveix de fonament a tot el fustam de aquella. Quilla. || L' adob que's fá a la nau pera que pugui tornar a servir. Carena. || La biga llarga que passa de un cap a l' altre, y serveix de lloç o cavallet pera sostindre les demés que formen la teulada. Gallo, parilera, puente. || El lloç de terra entre sòlch y sòlch. Loba, caballón, caballete, camellón, lomo, esqueleto. || — DE LA CA-

MA, CANYELLA, 2. || La ratlla ondulada que forma la intersecció dels dos vessants d' una montanya a la part més alta d' ella. Cuesta.
DONAR CARENA. fr. *Carenar.*

CARENAR. v. a. Decantar el barco pera adobarlo. Carenar, dar á la banda, á la quilla, dar el costado al barco. || Adobarlo pera que pugul tornar a servir. Carenar.

CARENAT, DA. p. p. Carenado.

CARENANCIA. f. Falta o privació d' alguna cosa. Carencia.

CARENERS. m. pl. Peces de terra cuita y embarcissada pera acavament de teulada.

CARÈS. m. *Ter.* Pam de cara, pamet. Palmito. || Aspecte del cel o del temps. Cariz.

CARÈS. m. Aspecte, semblansa. Cariz.

CARÈS. m. *Mar.* Aspecte que presenta l'atmosfera o l'horitzó. **Cariz.**

CARESMAR (Jaume). *Biog.* Religios, savi arqueòleg i erudit escriptor, nat a Igualada l'any 1717. Als vinticin anys va entrar al monastir de Bellpuig de les Avellanes, ont hi va ensenyar filosofia i teologia essentne més tart l'abat. Va restaurar la biblioteca i va ordenar l'arxiu d'aquell casa, revelant aptituds extraordinàries, per lo qual va ésser sollicitat de distints indrets de Catalunya pera iguals empreses, y aixís va recórrer molts monastirs, recullint documents importantíssims pera la nostra historia. Va treballar setze anys en arreglar y extractar els codix del arxiu de la Seu barcelonina. Havia classificat abans els arxius d'Ager, Gerri y Sant Cugat del Vallés. Va morir, víctima d'un atach de feridura, quan feya tres anys que s'ocupava en ordenar l'arxiu del palau del bisbe de Barcelona l'any 1791. Va ajudar als autors de la *España Sagrada* y del *Viaje literario a las iglesias de España*. Abundant y notable és el treball fet per en Caresmar en prò dels estudis històrics catalans, bona part del qual resta encare inédit.

CARESTIA. f. Falta o escassetesa d'alguna cosa. **Carestia.** || Preu molt alt per causa de la escassetesa. **Carestia.**

CARESTIÓS, SA. adj. *Ant.* Estèril.

CARET, A. adj. S'aplica als cavalls y eguas que tenen una clapa de pel blanc extés en tota la llargaria del front y cara, y quasi en tota l'amplaria. **Careto.** || Cosa rara. **Carito.**

CARETA. f. dim. **Carita, carilla.** || La postissa, comunment de cartró, que serveix pera disffressarse. **Màscara, mascarilla, caretà, caratula.** || Filat molt espès de fil ferro, que 's abellers se posen a la cara pera brescar. **Mascarilla, caretà.**

LLEVARSE LA CARETA. fr. *Met.* Descubrir la intenció oculta. **Quitarse el embozo.**

TREURE'S LA CARETA. fr. *Met.* Parlar ab resolució, deixar la vergonya pera dir o fer alguna cosa. **Quitarse la marearilla ó la màscara.**

CAREY. m. Cloaca de tortuga de mar que 's treballa, y després serveix pera ferne obgetes d'adorno y de luxo. **Carey.**

CARGAREME. m. *Com.* Document que sols se diferència de la carta de pago en que aquésta 's fá càrrech de present y en aquell de futur com indica la meteixa veu. **Cargareme.**

CARGOLA. f. *Ter.* LLIMACH.

CARIA. f. *Arquit.* El cos de la columna o tota aquella part que hi há desde la basa al capitell. **Caria.**

CARIÀTIDE. f. *Arquit.* Figures de dones vestides ab robes llargues, de que 's servien els antics pera fer la caria o cos de la columna jòica, y per extensió qualsevulla figura humana que serveixi de columna o de pilastra en qualsevol edifici. **Cariátide ó cariátides.**

CARIBE. m. Home bárbaro, cruel. **Caribe.**

CARICATO. s. y adj. *Art.* S'anomena aixís al cantor que, tenint una mitjana veu de baix, està encarregat de la part de graciós en les òperes. **Caricato.**

CARICATURA. f. Retrato ridícul d'alguna persona. **Caricatura.**

CARICÓS, A. adj. *Med.* Se diu dels tumors quina forma es semblant a la d'una figa. **Caricoso.**

CARIANTISME. m. *Ret.* Mena de tropo que consisteix en una ironia plena de do'sura y alegría, en una broma poch coènta. **Cariantismo.**

CARIES. m. Putrefacció d'algún os causada per alguna materia corrosiva. **Caries.**

CARINYO. m. Amor, afició, benevolensa. **Caríño.** || Festes en senyal d'amor. **Caríño, terneza, ternura.**

CARINYÓS, A. adj. Afectuós, amorós. **Caríñoso.**

CARINYOSAMENT. adv. m. Ab carinyo. **Caríñosamente.**

CARINYOSÍSSIM, A. adj. sup **Caríñosísimo.**

CARINYOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Ab molt carinyo, ab molt afecte. **Caríñosíssimamente.**

CARIOFILAT. adj. *Bot.* Coroles regulars formades de cinch pétals amagats del tot dins del canó del càlcer a causa de tindre la part de baix molt llarga. **Cariofilado.**

CARIS. m. *Naut.* L'aspecte de claretat o nuvolada que presenta l'atmosfera al horitzó. **Cariz.**

CARISMA. m. *Teol.* Dó gratuít que Déu concedeix abundantment a alguna criatura. **Carisma.**

CARÍSSIM, A. adj. sup. Molt car o de molt alt preu. **Carísimo.** || Molt estimat, **Carísimo.**

CARÍSSIMAMENT. adv. m. A molt alt preu. **Carísimamente.** || Ab molt apreci. **Carísimamente.**

CARITAT. f. Virtut teològic que consisteix en amar a Déu sobre totes les coses y al pròxim com a nosaltres mateixos. **Caridad.** || Lo que 's fá als pobres pera socórrerlos. **Caridad, limosna.** || **CASA DE CARITAT.** || f. Nóm de dona. **Caridad.**

DEMANAR CARITAT. fr. Implorar la compassió agena, o anar de porta en porta a fi de recullir algún socorro. **Pedir limosna, pordiosar, mendigar.**

FER CARITAT. fr. Donar algún socorro a algún necessitat, especialment a qui lo demana. **Hacer ó dar limosna.**

FER CARITAT AL DIABLE. *Expr. fam.* Denota l'imprudència d'aquell que dona, fins alló que a n'ell mateix li farà falta, al qui no ho há de menester. **Dats por Dios al que tiene más que vos.**

LA CARITAT BEN ORDENADA COMENSA PER SÍ METEIX. *Ref.* Denota que la propia conservació es la obligació primera, y que no devém oblidarnos de nosaltres pera socórrer als demés. **La caridad bien ordenada comienza por sí mismo ó empieza en casa.**

CARITATIU, VA. m. y f. Qui exercita la caritat. **Caritativo.**

CARITATIVAMENT. adv. m. Ab caritat. **Caritativamente.**

CARITEO. *Biog.* Famós poeta italiá, natural de Barcelona que adaptá l' pseudónim de *Cariteo* ab que és generalment conegut. (Vegis GARRETA).

CARLÁ. m. En alguns llochs de la corona d'Aragó era un senyor que tenia certa jurisdicció y drets sobre algún territori. **Carlán.** || Tot vasall que tenia el castell en feu d'un altre senyor. **Carlán.**

CARLANIA. f. La dignitat de carlà y l' territori de la seua jurisdicció. **Carlania.**

CARLAT (Vall de). *Orog.* Nóm que 's dona al troç de la Vall del Ter, comprés entre l'aigua barreja de la riera de Carboners y la del torrent de la Coma de Orri, més amunt de Setcases, prov. de Girona.

CARLEMANY. n. p. Carlomagno.

CARLES. n. p. Carlos.

CARLET. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia format de 11 ajuntaments, que son: Alcudia de Carlet, Alfarp, Alginet, Benifayó d'Espioca, Benimodo, Carlet, Catadan, Lombay, Monserrat, Montroy y Real de Montroy. || Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap del part. jud. del seu nóm; és a la vora de la riera d'Algemesi, té estació de F. C. y 6,107 hab.

CARLETS. n. p. dim. de Carles. **Carlitos.**

CARLÍ. m. Home que segueix el partit de D. Carles. **Carlín, carlista.** || Gós cacer, petit de cos, que té l morro xafat y negre. **Dogo, carlín.** || **CARLINA,** 2.

CARLINA. f. *Bot.* Planta perenne dels Pirinús, de la fam. de les compostes; té les fulles retallades y espinoses, l'arrel grossa, molsuda y en figura de fus. Picada y estovada ab aigua serveix pera fer el vesch.

Ajonjera, cardo, ajonjero, aljonjera, aljonjero, ajonje, angélica, carlina, cardo pinto. || *Numis.* Moneda de plata del temps del emperador Carles V, que valia sis sous a poca diferència. *Carlina, carlín, carrilla, careta.* || *Ornit.* V. CARDINA, CADARNERA.

CARLISME. m. Idea que professen els carlins. **Partit polítich** que formen els carlins. **Carlismo.**

CARLIT. *Orog.* Cim més enlairat del Pirineu català desde les montanyes d' Andorra al mar (2.921 m.); en les altes valls del Segre. || — (ESTANYS DE). *Hidrog.* Regió hidrogràfica del macis montanyós del meiteix nòm.

CARLOTA. f. Nòm de dona. **Carlota**

CARME. m. Ordre regular de relligiosos qu' han prés el nòm de la montanya del Carmelo. **Carmen.** || El convent dels carmelletes. **Carmen.** || f. Nòm de dona. **Carmen, Maria de monte Carmelo.** || *Ant.* VERS.

CARME. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. d' Igualada; és a la vora de la riera del seu nòm y té 931 hab.

CARME (Riera de). *Hidrog.* Neix al vessant llevantí de la serra de Buganya, al confí de les províncies de Barcelona y Tarragona; passa per Orpí, Carme y Torre de Claramunt, y desaigua a la vora del Anoia, entre la Poble de Claramunt y Capellades, prov. de Barcelona. || *Geog.* Arrabal de la ciutat de Girona.

CARMELITA. m. y f. Frare y monja del Carme. N' hi há de calçats y descalços: els primers porten l' hàbit negre y la capa blanca, els altres l' hàbit de color de castanya y la capa també blanca, pero més curta y grollera. **Carmelita, carmelitano.**

CARMELITÀ, NA. adj. Lo que pertany a la relligió del Carme. **Carmelitano.**

CARMES. m. *Entom.* L' insecte que 's cria a la grana, de quin va pendre 'l nòm el color carmesí. **Carmes.**

CARMESI, NA. adj. S' aplica a les robes de seda o de panyo de color porpra molt pujat. **Carmesí.** || El polvo que 's fá del cuquet de la grana. **Carmesí.**

CARMETA. n. p. Dim. de Carme. **Carmencita.**

CARMÍ. m. Tint de cotxinilla o de brasil y alúm de roca. **Carmin.** || El color encés semblant al carmí. **Carmin.**

CARMÍ BAIX. El que 's fá ab guix prim y cotxinilla. **Carmin bajo.**

CARMINATIU, VA. adj. *Farm. bot.* Se diu dels medicaments y substancies que corretteixen y dissipen els flatos. **Carminativo.**

CARMITG (Francesch). *Biog.* Frare de l' ordre de St. Agustí, natural de Barcelona, que va florir durant el sigle XVII. Se va distingir per una memoria felicíssima y extraordinària. Va ensenyar filosofia a les Universitats de Tarragona y de Barcelona. Va ésser rector del collegi de St. Guillem de Barcelona, alcansant fama y admiració tant pèl seu saver com per les seues idees relligioses. Va escriure un tractat llatí contra 'l llibre de Molinos *Guia espiritual*, per créurel pervers, y contra la *Concordia mistica*, del propi autor. Va deixar inèdites varies obres sobre temes relligiosos, totes en llatí, qu' eren conceptuades d' excelent doctrina. Va morir a Urgell en 1677, als trentas anys d' etat.

CARMONA. m. p. dim. *Fam.* de Carme. **Carmencita.**

CARNUIXA. f. *Ter.* CARAMUIXA.

CARN. f. La part mollta del cós dels animals. **Carne.** || Un dels tres enemichs de l' ànima, que inclina a la sensualitat y a la lascívia. **Carne.** || El menjar que 's compon de parts d' animals terrestres o volá-

tils, en contraposició de la que 's compon d' animals d' aigua que 's diu peix. **Carne.** || La que 's ven en públich pèl abast del comú. **Carne.** || La part tova de la fruita qu' está cutereta ab la pell, escorsa o esclofolla. **Pulpa, carne.**

JA CARNÍ m. adv. Crit ab que un de's dos partits que hi havia a Catalunya animava als seus pera acometre ab valor. JA *ellos!*

CARN DE PEL. La de cunill y altres animals de caça que tenen pel. **Carne de pelo.**

CARN DE PIT, CARN DE POCH PROFIT. *Ref.* Denota que dita carn no és molt profitosa. **Carne de pecho, carne sin provecho.**

CARN DE PLOMA. La dels aucells que serveixen pèl regalo de l' home, còm: de gallines, capons, etc. **Carne de pluma.**

CARN FÀ CARN Y VI FÀ SANCH. *Ref.* Denota que la carn és el millor aliment pèl cós. **Carne carne cría, y peces agua fría.**

CARN FINGIDA. Tumor a l' escrot, melich o a les ingles, que conté aire o aigua, o alguna part de bu-dell. **Heruia muscular.**

CARN MORTA. La dels animals que 's maten. **Car-niza.**

CARN MORTECINA. La dels animals morts de mort natural. **Carne mortecina.**

CARN SELVATGE. La dels animals montesos. **Carne salvajina.**

CARN SENS' OSSOS. La que no té ossos y és de part escullida. **Carne momia.** || *Met. Jam.* Empleu de mollta utilitat y poch treball. **Carne sin hueso, bocado sin hueso.**

CARN TRINXADA. La que 's redueix a miques. **Pica-dillo, jigote, carne picada.**

CARN VIVA. Se diu d' aquella de les llagues qu' en-care qu' está sense pell se conserva sana y sense putrefacció. **Carne viva, carne sana.**

CARN Y SANCH. Els germans y parents. **Carne y sangre.**

ENTRE CARN Y PELL. m. adv. Dins l' interior del cós, pero prop de la pell. **Entre carne y cuero.**

ÉSSER CARN Y UNGLA. fr. *Met. fam.* Ésser molt amichs. **Ser carne y uña; olla y cobertera; no haber pan partido.**

ÉSSER DE CARN Y OSSOS. fr. *Met.* Sentir còm qual-sevol altre 'ls travalls d' aquesta vida. **Ser de carne y hueso.**

ÉSSER UN TROÇ DE CARN BATEJADA. fr. *Met. fam.* Ésser molt lonto y incapàs. **Ser un pedazo de alcor-noque, de animal, de bruto.**

FER CARN. fr. Parlant dels animals carnícers, matar. **Matar, hacer carniceria, riza.** || Parlant d' homens, ferir o maltractar a algú. **Hacer carne**

MÉS PROP ESTÁ DE LA CARN LA CAMISA QUE 'L GIPÓ. *Ref.* Denota que als parents y persones acostades se 's hi deu donar la preferència. **Más cerca está la ca-misa de la carne que el jubón.**

NO ÉS CARN NI PEIX. fr. *Met.* Denota qu' alguna persona és del tot inútil. **No es carne ni pescado, ni frio ni caliente; este nuestro hijo don Lope ni es miel, ni hel, ni vinagre, ni arrope.**

PASSARSE A ESCALFAIRSE LA CARN. fr. Fer mala olor o comensar a corrompre 's. **Aventarse las carnes.**

PLÉ DE CARNS. Se diu del qui 'n té mollta. **Carnudo, carnos, abultado de carnes.**

POSAR CARNS. fr. Posarse grás. **Cobrar, echar ó to-mar carnes.**

POSAR LA CARN A LES MANS DEL LLOP. fr. *Met.* En-carregar els negocis o béns a qui sol perdre 's o des-truirlos. **Encomendar las ovejas al lobo.**

POSAR TOTA LA CARN A L' OLLA. fr. *Met.* Aventura-r 'ho tot d' una vegada. **Poner toda la carne en el asador.**

PUJAR LA CARN. fr. Criar carn quan se va curant una llaga o ferida. **Escarnar.**

QUAN LA CARN ÉS DEL LLOP, PER ELLA METEIXA SE N' HI VA. *Ref.* Denota que al qu' és desgraciat, tot li

Segell de Carme

ix al revés. *El que ha de morir à oscuras, à oscuras muere, aunque tenga el padre cerero; al pajarillo que se ha de perder, állitas le han de naecer.*

QUI MENJA LA CARN QUE ROSEGUI 'LS OSSOS. *Ref.* Denota que les conveniències s' han de gosar ab els seus càrrechs y penalitats *Quien come la carne, que roa el hueso; quien lleva las oblatas, que taña las campanas; quien está à las maduras, debe estar à las duras.*

SOFREGIR LA CARN. *fr.* Passarla una mica pèl foc, per la cassola o la paella. *Perdigar.*

TREMOLAR LES CARNS. *fr.* Tindre gran por o horror d' alguna cosa. *Temblar las carnes.*

TRINXAR CÒM A CARN DE BUTIFARRES. *fr.* RENTARSE AB LA SANCHI D' ALGÜ.

CARNADA. *f.* L' esquer fet de carn pera pescar peix o pera caçar llops. *Carnada.*

CARNADURA. *f.* La qualitat de la carn d' algü en quant a la cura de les ferides; aixis diém: *N. té bona o mala carnadura. Encarnadura.*

CARNAL. *adj.* Lo que pertany a carn. *Carnal.* || El temps de l' any que no és quaresma. *Carnal.* || *Met.* Luxuriós, y lo que pertany a la luxuria, còm: *home carnal, pecat carnal. Carnal.* || *Mundá.* *Carnal, mundano.* || Grau de parentiu mòlt proper, còm germà, cosí, oncle o nebot carnal. || *m. pl.* Una mena de tela entrefina de que se 'n fá mòlt us. *Crea.*

CARNALATGE. *m.* La carn feta troços y salada que serveix pera la provisió de les embarcacions. *Carnaje.* || La destroça gran o mortaldat que resulta d' alguna batalla. *Carnaje, carnicería.*

CARNALETS (Riera de). Afluent de la vora de la riera de les Lloses, prov. de Girona Neix al coll de Sant Jaume, terme de Sant Jaume de Fontanyà, a la mateixa ratlla de la prov. de Girona, passa pel terme de la parroquia de Ripoll y desaigna al peu meteix de la pagesia de les Planes.

CARNALÍSSIM, *A. adj. sup.* Carnalísimo.

CARNALITAT. *f.* Concupiscència, plaer de la carn. *Carnalidad.*

CARNALMENT. *m. adv.* Ab carnalitat. *Torpe-mente, carnalmente.*

JUNTARSE CARNALMENT. *fr.* Tindre unió carnal. *Revolverse, tener cópula.*

CARNAROL. *m. Ant.* SARRÓ DE CASSADOR.

CARNASSA. *m.* Abundància de carn. *Carnaza.* || *pl.* AIGUACUIT.

CARNATGE. *m.* CARNALATGE.

LLIURAR A CARNATGE. *Loc.* PASSAR A FIL D' ESPASA. || *m.* Destrossa o gran mortaldat de gent que 's fá a la guerra. *Carnicería.*

CARNAVAL. *f.* CARNESTOLTES.

CARNER. *m. Ant.* SEPULTURA. || *Met.* VENTRELL, VENTRE.

CARNERA. *f. Bot.* Planta perenne de la fam. de les acantácees que té les fulles radicals, amples y retallades de les vores, ab una sola cama mòlt poblada de flors poch vistoses. *Acanto, branca ursina, hierba gigante.*

CARNESTOLTES. *f. pl.* Els tres dies abans del dimecres de cendra. *Carnestolendas.* || *m.* Figura ridícula que 's fá en els tres dies de carnaval, y que s' acostuma posar a les finestres o balcons y 's crema 'l darrer dia. *Judas.* || *Met.* Subjecte ridícul y despreciable. *Cascirruelas.*

ENTERRAR AL CARNESTOLTES. Divertirse 'l poble 'l darrer dia de Carnaval, fingint un enterro en que 's porta 'l carnestoltes a enterrar o cremar. En algunes parts ixen el dia de cendra al camp a divertirse y fer menjades, etc. *Quemar à Judas; enterrar la sardina.*

CARNETA. *f. dim.* Carnecita, carnecilla, carnecica. || A LA BRASA. *dim.* Una carn cuita a la brasa. *Carbonillada.*

CARNICER, *A. m. y f.* Qui falla y ven carn. *Carnicero, cortador, cortante.* || *adj.* S' aplica al animal

que 'n mala d' altres pera menjarse 'ls. *Carnicero, carnívoro.* || El qui menja mòlta carn. *Carnicero.* || Home crudel y sanguinari. *Carnicero.* || *f.* S' aplica a la dona luxuriosa y lasciva. *Carnal, lujuriosa.* || *f.* La lliura que a Catalunya pesa trentasís unses. *Libra carnicera.* || *Ant.* BUTXI.

CARNICER (Ramon). *Biog.* Compositor musical mòlt famós al seu temps. Va néixer a Tàrrrega l' any 1789. Als disset anys va vindre a Barcelona pera completar els seus estudis, coneixent ja l' orga y 'l contrapunt. Desde l' any 1815 el mestre Carnicer era conegut còm a músich notable. Entre les seues primeres composicions hi figura la *Sinfonia* de l' òpera *Il Barbiere di Siviglia*, conceptuada digne d' en Rossini y mòlt superior a la que 'l gran mestre italià havia posat a l' obra referida. L' any 1819 se va estrenar a Barcelona la primera òpera d' en Carnicer: *Adela di Lusagnano*, quin gran èxit va posar de lleu el talent de l' autor. La segona va ésser també ben rebuda, mes a la tercera va volguer eixirse de la escola italiana y 'l públich va rebre fredament el *Don Giovanni Tenorio* per estar tallat pèl patró de la música alemanya, y còm en Carnicer tenia 'l convenciment de la superioritat del seu treball, disgustat pèl fracàs se 'n va anar a Madrid. Recorregué Italia, França y Anglaterra. L' any 1827, mentres era director del teatre de Barcelona, el Govern l' obligà a tornar a Madrid per créurel indispensable en la formació de la companyia d' òpera. Després fou nomenat mestre del Conservatori de la Cort y en 1839 professor d' Armonia del Liceu Artístich y Literari. A la mort de la reina Amalia va fer una *Missa de difunts* notabilíssima. A Madrid hi van estrenar les seues òperes *Elena y Malvina, Colombo, Eufemio de Messina, Ismailia*, totes ab èxit, essent mòlt extraordinari 'l de les dues primeres. Mes, la guerra que li feien els seus enemics va disgustarlo fins al extrém de comprar eines de luster pera abandonar el conreu de la música. Va escriure: sis òperes; vuit composicions religioses a gran orquestra; nou simfonies; vint y vuit himnes; y més d' un centenar de peces de diversa mena pera cant y orquestra, ademés d' haver instrumentat y arreglat més de duescentes peces, tot ben estimat en son temps. Després de mort (Madrid, 1855) l' Estat tractà d' adquirir les obres d' en Carnicer.

Ramón Carnicer

CARNICERÍA. *f.* Llòch ont s' hi ven la carn pèl abast del comú. *Carnicería.* || *Met.* Destrossa, matansa de gent. *Carnicería.*

FER CARNICERÍA. *fr. Met.* Fer mòltes ferides o tallar mòlta carn a algü. *Haec carnicería.*

CARNIFICACIÓ. *f. Med.* Conversió d' un os, etc., en carn. *Carnificación.*

CARNIFICAR. *v. a.* Convertir en carn o donar l' aparença de tal: s' usa especialment parlant de certs medicaments que s' apliquen a les llagues. *Carnificar.*

CARNIFICARSE. *v. r. Med.* Convertirse en carn algun os, etc. *Carnificarse.*

CARNÍVOR, *A. adj.* S' aplica als animals que s' alimenten de la carn crua dels cossos morts. *Carnívoro.*

CARNÓS, *A. adj.* Lo qu' és de carn. *Carnoso.* || *Med.* Se diu de les parts compostes principalment de carn. *Carnoso, carnudo.*

CARNOT. *m.* Carn superflua que 's cría a alguna llaga. *Carnosidad.* || Excrecència que 's fá a la vora de les ungles y causa bastant dolor. *Uñero.*

CARNSALADA. f. CANSALADA.

CARNÚM. m. CARNASSA, I.

CARNUMQUERA. Bot. Nòm que 's dòna a la Vall d' Arán a la CARLINA.

CARNÓS, SA. adj. Bruï, asquerós. Asqueroso, sucio, hediondo. || Ter. ROSSA.

CARNUSSA. f. CARNASSA.

CARNUT, DA. adj. Qui té molta carn. Carnoso, carnudo.

CARO (Maria Pasquala). Biog. Doctora y cate-dràtica de filosofia. Va néixer a Palma l' any 1768. Va morir monja de Sta. Caterina a Palma en 1827. Era dona de molt talent. Als dotze anys sostenia conclusions a la Universitat de València. Dominava les llengües llatina, italiana y francesa. L' any 1781 va publicar a València 'l llibre *Ensayo de historia, física y matemáticas*. Es autora de bona quantitat de poesies relligioses castellanés.

CARO Y SUREDA (Joseph). Marqués de la Romana. Biog. General del exèrcit. Va néixer a Palma de Mallorca l' any 1764, on va morir en 1813. L' any 1777 havia entrat al servei de l' armada com a guarda marina y éssent capitá de fragata, no poguent vèncer el mareig, va passar al exèrcit, fent moltes y notables campanyes, arribant a tinent general. Va ésser capitá general de València. És autor del *Catecismo político arreglado á la constitución... para instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras* (Palma, 1812), que comptava onze edicions l' any 1836, y estava traduït al mallorquí.

— (JOAN). Biog. Militar mallorquí, germá del marqués de la Romana. Va néixer a Palma en 1775 y morí en Alcalá de Henares l' any 1829. Comensá a servir de cadet en l' infanteria pèl Abril de 1787. En 1801 estava a la guerra contra Portugal y en 1807 formava part de l' exèrcit del Nord, havent ajudat molt a son germá pera reembarcar les tropes espanyoles en les costes de Dinamarca y retornar aquí a lluitar per l' independència. Maná la cavalleria victoriosa en la batalla y bloqueig de Lugo, éssent brigader. Formá en l' exèrcit de Catalunya, y per sos mereixements ascendí a marescal de camp en 1810. Éssent governador militar de València, se 'l destiná a regir la cavalleria en la desgraciada batalla de Sagunto (25 d' Octubre de 1811) éssent ferit y prés per l' enemich, que 'l portá a França. Feta la pau, retorná a Espanya en 1815, ascendint a tinent general. Ocupá varies Capitanies generals y, per últim el rei el destiná de quartel a Alcalá.

— (PERE). Biog. Marqués de la Romana. Militar famós, home de lletres y bibliòfil. Va néixer a Palma de Mallorca en 1761 y morí a Cartajó (Extremadura) en 1811. Estudiá primer a França y després a Salamanca y a Madrid. L' any 1775 entrava al servei de la Marina. En 1779 era oficial, prenent part en el siti de Gibraltar en 17 2. De 1783 al 84 estudiá llengües, protegí les arts y viatjà per Alemanya y per Austria. De retorn fou destinat a les ordres de Gravina, y en 1790 rebia el grau de capitá de fragata; mes, en la guerra del 1793 entre Espanya y França, passá a l' exèrcit de terra, a Guipúzcoa. En 1794 la Romana vingué a Catalunya baix les ordres del comte de la Unión, mort en l' acció de Montenegro, en la qual el militar mallorquí feu prodigis. El francès triomfava; el castell de Figueres se rendía el 27 de Novembre y la tropa espanyola s' arreflegava a Girona; granejaven les derrotes y únicament la divisió del marqués de la Romana guardá ordre en la retirada, contenint a l' enemich. Éssent marescal de camp, secundá intel·ligentment y ab coratge el plan del general Urrutia pera deslliurar dels francesos a la plassa de Roses en Janer de l' any 1795, éssent notables ses operacions més enllá de Besaiú. Pèl Maig invadí la Cerdanya. A Catalunya 's creia qu' era un cop decisiu aquella invasió; mes, al firmarse la pau de Basilea, quan el general Urrutia ja 's creia vence-

dor, ab l' esforç de la Romana, sentintse ofés, renunciá la Capitania. La Romana, fet tinent general se retirá també a Alacant pera conrear els estudis de arqueologia. En 1800 ocupá interinament la Capitania general de Catalunya y poch després era del Consell Suprém de Guerra. En 1807 li fou confiat l' exèrcit d' onze mil espanyols que, d' acort ab Napoleón, aná a Holanda pera tallar el pas als anglesos. Ajudant ardidament al francès en terres de Suecia, trovantse lluny y entre enemichs, el general Bernadotte li ordená que jurés fidelitat al rei d' Espanya Joseph Bonapart, venint aleshores en coneixement de la traició feta al ésser invadida la nostra terra. D' una situació tan compromesa n' eixí ben aïrós, salvant perfectament la seua dignitat y son exèrcit, podent retornar a Espanya gracies a son talent y serenitat. Arribá a Galicia, trovant derrotat al general anglés Blake, en 1808, y el marqués de la Romana se feu càrrec de l' exèrcit del Nord, ajuntat al de Galicia, éssent general en jefe de les provincies septentrionals d' Espanya. Ses glorioses campanyes per Galicia reanimaren el país y expulsaren d' aquelles terres al francès. Separat del govern de Galicia per son excés de zel, poch després entrá a Castella comandant viut y cinch mil homes. Se dirigí a Extremadura a fi de protegir Badajoz. Havent sabut que 'l duch de Wellington era a Portugal y desitjava posarse d' acort ab ell pera combatre al general Mas-sena, anava a complaurel y greu malaltia 'l deturá pèl camí, morint en poch dies el 23 de Janer de 1811. (V. *Lámina sola de retratos*, lletra C)

CARO. Orog. Montanya que hi há a la vora del Ebre, a ponent de Tortosa; és una de les estribacions dels Ports de Becit.

CAROL. Geog. Caseriu del terme de Santa Lloga-ya del Terri, prov. de Girona. || Poblet del dist. mupal. de Portá, depart. dels Pirineus orientals. || Orog. QUEROL (VALL DE).

CAROLINA. f. Bot. Poll de la Carolina, aclimatat a Catalunya. || Planta de la familia de les lleguminoses que 's concreta y neix espontania en el Plá del Llobregat. Coletuy.

CARÓS. Geog. Caseriu del terme de Prenyanosa, prov. de Lleida. || — (SANT MARTI DE). Llòch que forma part del ajunt. de Vilanova de Sau, prov. de Girona.

CAROSIS. f. Patol. Certa enfermetat de les caròtides. Carosis.

CAROTA. f. Gesto que 's fá ab la cara, ab lo qual se manifesta 'l fàstich que 'ns fá alguna cosa o 'l disgust que 'ns causa. Visaje.

FER CAROTES. fr. Denotar ab les accions de la cara 'l dessabrimet que 'ns causa algún menjar aspre, agre, etc. *Alargar los dientes ó poner los dientes largos.* || Se diu també del sol quan tan aviat llú com se amaga darrera 'ls núvols. *Hacer carazas.*

CARÓTICH, CA. adj. Patol. Pertanyent a la carosis. Carótic.

CARÓTIDES. f. pl. Anat. Venes del coll. Caróti-das, venas yugulares.

CAROTINA. f. Materia cristallisable que s' extreu del such fresch de la pastanaga. Carotina.

CARP. m. Ant.

Part del braç y 'l

palmell de la mà.

CARPO. m. Anat.

Una de les tres

parts de la mà

que s' articula

ab l' antebraç y

'l metacarp. Car-

po.

CARPA. f. Ie-

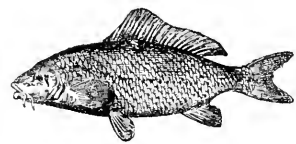
tiol. Peix que 's cria

als estanys y als gorchs

y basses

dels rius: és molt

semblant a la tenca.

Carpa

als estanys y als gorchs y basses dels rius: és molt semblant a la tenca. Carpa.

CARPADELL, m. *Bot.* Nòm dels fruits heterocarps, indeiscents y pluriloculars, que 's componen d' un pericarpi sech, rodejat pèl càlcer. **Carpadelo**.

CARPANELL, adj. *Arg.* Se diu de la volta que imita una mitja elipse formada sobre 'l eix mes llarch, encara que ab porcions de cercle. **Apainel·lado**, **carpanel**.

CARELL, m. *Bot.* Quiscún dels fruits o pistils parcials d' una meteixa flor. **Carpelo**.

CARPERA, f. Estany ont s' hi conserven les carpes. **Carpera**.

CARPERA, *Geog.* Poble del dist. mupal. de València.

CARPETA, f. Coberta de carta. **Sobrecarta**, **cu-biarta**. || Cada un dels cartrons entre 'ls quals s' hi guarden papers, dibuixos, etc. **Carpeta**.

CARPETADA, f. A les secretaries significa suspènere la resolució d' algun expedient, ro donantli curs. **Carpetazo**. || Cop que 's dona ab una carpeta. **Carpetazo**.

CÁRPICH, CA. *Bot.* Pertanyent als fruits. **Cárpico**.

CARPÍDERO, A. adj. *Bot.* Nòm dels fruits parcials, que s' han unit entre sí al temps de la maduració. **Carpídero**.

CARPIO, m. *Ictiol.* CARPA.

CARPÓ m. La punta o capdevall de l' espinada. **Coxis**, **rabadilla**. || Parlant dels auells, l' osset que 'ls fa remenar la quà. **Rabadilla**, **obispillo**.

CARPÓFACH, GA. adj. *Zool.* Animal que s' alimenta de fruita. **Carpófago**.

CARPOFALANGIÀ, NA. adj. *Anat.* Que pertany al carp y a les falanges dels dits. Se diu d' aquells dos muscles que corresponen al dit grós y al dit xich. **Carpofalangiano**

CARPOLEPIT, DA. m. *Bot.* Género de plantes que comprèn les especies quins fruits son solidaris y están sota escates sobreposades y distintes de les fulles. **Carpolépido**.

CARPOLOGIA, f. Ciència o coneixement dels fruits. **Carpologia**. || *Patol.* Agitació automàtica de les mans, com volent agafar alguna cosa a l' aire o palpar la roba del lit.

CARPOMETACARPI, NA. adj. *Anat.* Que pertany al carp y al metacarp. Se diu dels dos muscles que corresponen al dit gros y al dit xich. **Carpometacarpiano**.

CARPOMIS, A. adj. *Bot.* Que viu del such de les plantes. **Carpomizo**.

CARPOTERIGI, A. adj. *Zool.* Que té braços en forma d' aletes o aletes en forma de braços. **Carpoterigio**.

CARQUEXIA, *Bot.* Espécie de ginesta que 's fá en la regió subalpina de la alta montanya catalana.

CARQUINYOLI, m. Troç de pasta molt torrada feta ab farina, ou, sucre y ametlles. **Bizcocho**.

CARRABINA, f. Arma de foch semblant a l' escopeta, pero un poch més curta. **Carabina**. || —RATLLADA. La que té 'l canó ratllat per dins. **Carabina rayada**.

VAL TANT CÒM LA CARRABINA DE L' AMBRÓS, y se sol anadir: **CARRAGADA DE SAGÓ**. *Loc. fam.* Se diu de les coses que no serveixen pera res. *Es lo mismo que la carabina de Ambrosio, ó vale tanto como la carabina de Ambrosio*.

CARRABINADA, f. Soroll que fá 'l tret de la carrabina. **Carabinazo** || Mal causat pèl tret de la carrabina. **Carabinazo**.

CARRABINER, m. *Mil.* Soldat destinat a impedir o perseguir el frau. **Carabinero**. || *Fam.* Home molt aficionat a les dones. **Mujeriego**.

CARRADOR, A. adj. Qui fá carrachs o carra 'l suro pera ferne taps. **Escuadrador de corcho**.

CARRALL, m. Massa porosa o esponjosa que queda de la fundició dels minerals. **Escoria**.

CARRANA, f. *Ter.* Enveja carregada de malícia. **Envidia**.

CARRANCO, CA. adj. *Fam.* S' aplica al que coixeja. **Renco**, **rengo**, **zanqueador**. || Vell atxacós y impedit **Carraco**, **carcamal**.

CARRANCOL, m. *Ornit. ant.* VERDÚM.

CARRANQUEJANT, m. adv. Poch a poch y ab pena. **Pian, pian**, **un pie tras otro**.

CARRANQUEJAR, v. n. Anar coxeijant, decantantse a un costat y altre. **Renquear**.

CARRÁS, m. *Ter.* Penjoll de raïms. **Colgajo**, **cuelga**. || Gotim de raïm. **Gajo**.

CARRASCA, f. *Bot.* Arbre. Mena d' alsina petita que té les fulles ovalades, entre espinoses y retallades, y llises per abdos costats; a la seua escorsa s'hi fan uns grans a manera de gales petites y dins uns insectes. **Coscojo**, **carrasco**, **carrasca**.

CARRASCA, *Geog.* Caseriu del terme d' Alpuente, prov. de València.

CARRASCAL, m. Llòch plantat de carrasques. **Coscojar**, **coscojal**, **carrascal**.

CARRASCAL, *Geog.* Barri del terme de La Jana, prov. de Castelló. || —(SERRA DEL). *Orog.* Serra que s' extén de Ponent a Llevant, al S. del part. jud. de Alcoy, trovantse el seu punt culminant a 919 met. de altitud.

CARRASCALET, m. dim. **Carrascalejo**.

CARRASCASSA, f. aum. **Carrascón**.

CARRASQUET (Serra de). *Orog.* Serra del NE. de Xixona, prov. d' Alacant.

CARRASELLA, f. *Bot.* BRUCH.

CARRAT, DA. adj. Róm, sense punta. **Romo**.

CARRAU, m. *Ter.* Xarriçh-xarrach. **Carraca**.

CÀRRECH, m. L' acció de carregar. **Cargo**. || *Met.* Ofici, emplen o comissió. **Cargo**. || Govern, direcció u obligació de fer o cumplir alguna cosa. **Cargo**. || Parlant de comptes, el conjunt de partides rebudes. **Cargo**. || Les mercaderies que porta una embarcació. **Cargamento**, **cargazón**, **carga**. || La culpa o falta de que s' acusa a algú en el compliment del seu emplen. **Cargo**.

CÀRRECH DE CONCIENCIA. Lo que l' agrava. **Cargo de conciencia**.

CÀRRECH NOU. El que 's fá novament a algú. **Recargo**.

DEMETRE A ALGÚ DEL SEU CÀRRECH fr. *Ant.* Privar a algú del seu emplen o degradarlo dels honors y dignitats que té. *Deponer*.

DEMETRE'S DEL SEU CÀRRECH. fr. *Ant.* Fer dimissió del emplen. *Dimittir el empleo; hacer dimisión del empleo*.

FER CÀRRECHS A ALGÚ. fr. Reconvénir-lo. *Hacer cargo á alguno*.

FERSE CÀRRECH D' ALGUNA COSA. fr. Enterarse de ella, compèndrela bè. *Hacerse cargo de alguna cosa*.

PENDRE AL SEU CÀRRECH. fr. Encarregarse de fer alguna cosa. *Tomar á su cargo*.

CÀRRECH, *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Caneján, prov. de Lleida.

CÀRREGA, f. Qualsevulla cosa que pesi demunt d' un altra. **Carga**. || El pes regular que porta sobre sí l' home o bestia pera traginarlo d' una part a l' altra, y també 'l que porta un carro o embarcació. **Carga**. || Quantitat determinada de certes coses, com: *de vi*, que son quatre barralóns; *d' oli*, trenta quartans; *de blat*, etc. **Carga**. || Tribut, gravámen. **Carga**. || La obligació que 's té per raó de l' estat, ofici o emplen. **Carga**. || Porció de pólvora y munició que 's fica al canó de les armes de foch. **Carga**. || **CÀRRECH**.

A CÀRREGUES. m. adv. Ab molta abundà. *A cargás.*
CÀRREGA QUE PLAU NO PESA. *Ref.* Denota que lo que vé de gust no incomoda per molest que sigui. *Sarna con gusto no pica.*

ÈSSER CARREGÓS. f. Causar molestia o enfado. *Ser pesado.*

IGUAL LA CÀRREGA. fr. Repartirla en dues parts d' igual pes, una per banda. *Terciar la carga.*

NO PODER PORTAR O AGUANTAR LA CÀRREGA. fr. *Met.* No poder complir l' obligació propia d' un empleu. *Acodillar con la carga, rendir á la carga.*

PESAR LA CÀRREGA. fr. *Met.* Ferse molesta l' obligació. *Sentarse la carga.*

PORTAR LA CÀRREGA. fr. *Met.* Sufrir tot el cuidado y treball d' alguna cosa. *Llevar la carga.*

SACUDIRSE LA CÀRREGA. fr. *Met.* Lliurarse d' algun gravamen de cuidado. *Echar la carga de sí.*

TREURE'S LA CÀRREGA DEL DEMUNT. fr. *Met.* Apartarse voluntariament d' alguna obligació. *Soltar la carga.*

CARREGADÍSSIM, A. adj. sup. Cargadísimo.

CARREGADOR. m. Lloch d' ont s' hi carrega. Embarcadero, cargadero. || El qui embarca les seues mercaderies. *Cargador.* || Eina de fusta pera carregar els canóns d' artilleria. *Cargador.*

CARREGAMENT. m. Els géneros o mercaderies de alguna embarcació. *Cargamento, cargazón.* || El pes que se sent a alguna part del cos, com: *al cap, al ventre,* etc. *Cargazón.*

CARREGAR. v. a. Posar pes a un home, a una nau, etc. *Cargar.* || *Mil.* Acometre ab vigor al enemich. *Cargar.* || Posar la pólvora y municions a les armes de foc. *Cargar.* || Menjar molt. *Cargar mucho ó demasiado.* || Imposar un gravamen sobre les persones o coses. *Cargar.* || Fer provisió d' alguna cosa. *Cargar.* || Apuntar al llibre de comptes lo que algú deu. *Cargar.* || Aumentar el pes d' alguna cosa. *Cargar.* || Imputar o atribuir alguna cosa a algú. *Cargar, achacar.* || Parlant de jochs de cartes tirarne una superior a la jugada. *Cargar.* || Carregar les vigues a la paret. *Atizonar.* || Estribar o descansar una cosa demunt d' un' altra. *Cargar, armar.* || Pendre algú sobre sí alguna càrrega. *Cargar.* || *Met.* Beure massa vi. *Asomarse.* || Aumentar el preu d' alguna cosa. *Cargar, encarecer.* || Donar la culpa a algú. *Cargar, echar la culpa.*

CARREGARSE. v. r. Inclinar tot el cos a alguna part. *Cargarse.* || *Com.* Ferse càrrech de les quantitats rebudes. *Cargarse.* || Parlant de malalts, ferse la malaltia més molesta. *Agravarse.* || Referintse a l' atmosfera y al temps; *ennvolatarse.* *Cargarse, encapotarse, oscurecerse.*

CARREGAT, DA. p. p. Cargado. || adj. Abundant d' alguna cosa, com: *arbre carregat de fruit, home carregat de paciencia, de pesetes,* etc. *Lleno, cargado.*

CÀRREGÓS, A. adj. Molest, gravós. *Gravoso, molesto.*

CARREGUETA. f. dim. Carguilla, cargueta.

CARREJAMENT. m. *Ant.* CARRETEIG.

CARREJAR. v. a. *Ant.* CARRETEJAR.

CARRELL. m. Entre corders rodet que, assegurat per una clavilla a una creu, volta per medi del cordill de la roda, y serveix pera retórcer y formar el fil, que s' enganxa ab una anelleta que dit carrell té a l' extrém. *Carrete.*

CARRER. m. L' espai que queda entre dues rengleres de cases. *Calle.*

DEIXAR A ALGÚ AL CARRER. fr. *Met. fam.* Pèndreli els béns o empleu ab que 's mantenia. *Dejar á uno en la calle.*

EN MITJ DEL CARRER. m. adv. En públich, devant de tothom. *En público en medio de la calle.*

GIRAR DE CARRER O 'L CARRER. fr. Mudar de camí eixint d' un carrer y entrant a un altre. *Doblar la esquina, doblar la calle.*

LLENSAR AL CARRER. fr. *Met.* Malmetre 'ls diners, l' hisenda, etc. *Tirar ó tirar á la calle.*

PASSEJAR ELS CARRERS. fr. Anar contínuament de carrer en carrer sense cap necessitat. *Callejear, pajarear, azotar las calles, corretear.*

QUEDAR AL CARRER. fr. *Met.* Perdre tots els medis de subsistencia. *Quedar ó quedarse en la calle.*

TREURE AL CARRER. fr. Fer marxar a algú per forza de l' habitació qu'ocupava. *Echar de casa.* || *Met.* Despatxar a algú de la casa ont servia o estava col·locat. *Echar á la calle, poner en la calle.*

TÚ PASSARÀS PEL MÈU CARRER. *Loc. met.* S' amenaça ab ella ai qui nega algun favor, donantli a entendre que quan ell lo necessitarà se li donarà la meteixa paga. *Arrieros somos y en el camino nos encontramos.*

CARRER DE CAL ROSSELL. *Geog.* Arrabal del terme de Lavid, prov. de Barcelona.

CARRER DE CAPUTXINS. *Geog.* Arrabal del terme de Granollers, prov. de Barcelona.

CARRER DE COLLUSPINA. *Geog.* Arrabal del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

CARRER DE DALT. *Geog.* Arrabal del terme de Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DE JESUS. *Geog.* Arrabal del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

CARRER DE MANRESA. *Geog.* Arrabal del terme de Badalona, prov. de Barcelona.

CARRER DE MOYÀ. *Geog.* Arrabal del terme de Castellterol, prov. de Barcelona.

CARRER DE SANT JAUME. *Geog.* Arrabal del terme d' Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DE SANT MAMET. *Geog.* Arrabal del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

CARRER DE TURCÓ. *Geog.* Arrabal del terme de Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DEL BOSCH. *Geog.* Arrabal del terme de Lavid, prov. de Barcelona.

CARRER DEL CANONGE. *Geog.* Arrabal del terme d' Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DE L' HOSTAL. *Geog.* Arrabal del terme d' Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DEL MITJDIÀ. *Geog.* Arrabal del terme de Granollers, prov. de Barcelona.

CARRER DELS MOLINS. *Geog.* Arrabal del terme de Lleida, prov. de Barcelona.

CARRER DEL PLA D' AGÜLAR. *Geog.* Arrabal del terme d' Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DEL PEDREGAL. *Geog.* Arrabal del terme de Castellterol, prov. de Barcelona.

CARRER DEL PELICHS. *Geog.* Arrabal del terme de Roda, prov. de Barcelona.

CARRER DEL SERRAT. *Geog.* Arrabal del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

CARRER DEL SURO. *Geog.* Nòm vulgar de Vilalba del Llobregat, prov. de Barcelona.

CARRER DE LES FALGUERES. *Geog.* Arrabal del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

CARRERA. f. Camí ral que va d' una part a altra. *Carrera.* || Els carrers destinats pera passar'hi les professons y altres solemnitats semblants. *Carrera.* || *Ant.* Els carrers molt frequentats per passar'hi 'ls reus que 's castigaven públicament. *Carrera, calles públicas.* || *Met.* La professió de les armes, de les lletres, de les ciencias, etc. *Carrera.* || El curs o duració de la vida humana. *Carrera.* || El curs o camí que algú segueix en les seues accions. *Carrera.* || La seguida de punts escapats a la mitja. *Carrera.* || Parlant de música la pujada o baixada que fá 'l qui toca o canta, pujant o baixant per lo comú una octava, passant lleugerament pels punts intermedis. També s' anomenen aixís les notes que la expressen.

Carrera, carrerilla. || *Ant. CARRER.* || Cada renglera d'escachs del joc de dames. *Calle.*

EIXIR A CARRERA. fr. Eixir a rebre a algú. *Salir a recibir; al encuentro.*

ESTAR EN CARRERA. fr. Haver comensat algú a servir algún destíno o professió. *Estar en carrera.*

SEGUIR LA CARRERA DE LES LLETRES. fr. Aplicarse als estudis. *Seguir las letras.*

CARRERA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Canjéan, prov. de Lleida.

CARRERANY. m. Corriol.

CARRERA Y SAYROL (Joaquim). *Biog.* Enginyer que va néixer a Barcelona, ont seguí sos estudis y després de brillants examens va obtenir els títols de mestre d'obres y director de camius en l'època en que's comensà el ferrocarril de Barcelona a Mataró, primera línia construïda a Espanya, per enginyers estrangers y a les ordres dels que treballà el senyor Carrera, fins al any 1848, en que s'inaugurà aquesta via. Més tart fou encarregat per la junta directiva de la citada línia, de sa prolongació fins a Girona, per lo qual vingué a ésser el primer constructor espanyol de ferricarrils. D'ell van ésser també els projectes que's van fer de la meteixa via de Girona fins

Joaquim Carrera
y Sayrol

a la frontera francesa, qu' en bona part també va dirigir, com també a n'ell se deuen el projecte de ferrocarril de cremallera de Monistrol a Montserrat y el funicular del Tibidabo, els dos avui en explotació. Morí als seixanta sis anys.

CARRERAS (Francisco). *Biog.* Metge famós y escriptor professional, nat a Perpinyá l'any 1622 y mort a Barcelona l'any 1695. Va estudiar a la Universitat de Barcelona prenent el títol l'any 1654. Pél seu saver va ésser cridat a Madrid, y l'any 1676 era primer metge del exèrcit d'Espanya, càrrech que va tindre durant catorze anys. Es autor dels llibres: *De vario omnique falso astrologiae conceptu* (Barcelona, 1657, en quart); *De salute militum tuenda* (Madrid, 1677, en 8.º). Va ésser origen de tota una familia de metges notables, nats a Perpinyá, quin cognóm els francesos ortografien *Carrère*. Cal esmentar entre 'ls seus descendents al metge, historiari y poeta francès, mort a Barcelona en 1802 y nascut a Perpinyá en 1740, que va ésser metge de la reial casa y inspector general de les aigües del Rosselló.

— (MARIAN). *Biog.* Pintor escenógraf. Va treballar principalment pera 'l teatre del Liceu de Barcelona. Desde América li van fer algunes comandes, aixis com també pera 'ls teatres de la península. De la qualitat del treball d' en Carreras n' és bona mostra el haver alternat dignament ab el famós Soler y Rovirosa al ferse 'l decorat de l' ópera *Don Carlos*, pera el Liceu, essent deguda a en Carreras la sala-despaig d' en Felip II. Domenyava magistralment la perspectiva y sentia bé el color, no estant pas mancat de la cultura que exigeix l' art escènich. Va morir a Barcelona l' any 1888.

— Y ARAGÓ (LLUIS). *Biog.* Metge oculista y escriptor professional molt laboriós. Va néixer a Barcelona l' any 1835. Acavada la carrera va perfeccionar els seus estudis al extranger. Va modificar alguns instruments de la sena especialitat, senyaladament l' optòmetre astigmòmetre, pera reconèixer y midar les alteracions de la refracció y la agudesia visual. Ha ocupat càrrechs oficials y merescut moltes distincions. Ademés d' haver col·laborat en les principals revistes oftalmològiques d' Espanya, de Portugal, França y Alemanya, publicà per son compte la *Revista de Ciencias Médicas* a Barcelona durant molts anys. Ajudà a formar la estadística geogràfica de les malalties dels ulls y de la ceguera en Europa. Son no-

tables els seus estudis monogràfics especialistes y les obres *Estudios oftalmológicos* (Barcelona 1875); *Exámen y mejora de la visión*, (Barcelona, 1880), y *La ceguera en España*, (Barcelona 1881).

— Y DAGAS (JOAN). *Biog.* Mestre de música, compositor y erudit. Va néixer a Girona l' any 1828. De 1851 a 1860 va ésser mestre de capella de la seu gironina. L' any 1860 era professor a l' orquesta del Liceu de Barcelona y al any següent va guanyar per oposició 'l càrrech de mestre director de la Escola de cegos, que va renunciar l' any 1872 pera tornar a Girona, ont se va dedicar a l' ensenyansa de la música. Entre les seues moltes composicions, aixis relligioses com d'altra mena, deuen senyalarse tres óperes: una en castellá, *Los Pastorcillos*, y dues en italiá, *Il renegato* y *Rosmunda en Ravenna*, estrenades, la primera a Madrid y les altres dues a Girona. El mestre Carreras va obtindre premis a Espanya y a França per algunes composicions. Va morir a la Bisbal.

— Y LASTORTRAS (LLUIS). *Biog.* Escriptor, dedicat principalment al periodisme. Nat a Mataró l' any 1840 y mort a Barcelona l' 1888. Va fer la crítica artística y la literaria, havent comensat a escriure a *El Café* (1859) y a *El Noticiero de Barcelona* ab el pseudónim de «Manuel Manrique de Lara». En 1867 col·laborava en *La América* (Madrid) y més tart va escriure al diari barceloní titulat primer *El Principado*, després *La Imprenta* y més tart *El Diluvio*. Era home de idees molt personals, a voltes exagerades. Conreuá, sense éxit, el teatre y la novela. Els seus millors treballs son els estudis de crítica literaria; *Los malos novelistas españoles; Retratos á la pluma* (1884); *Los prosistas contemporáneos en Madrid*, (1885). Residí a Italia y a França.

Lluís Carreras
y Lastortras

CARRERES. *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Montagut, prov. de Girona.

CARRERETA f. dim. Carrerilla, carrerita.

CARRERÓ. m. El carrer estret y excusat per ont no s' hi passa gaire Callejuela, callejón. || L' estret y llarch que formen dues parets. Callejón.

CARRERÓ QUE NO PASSA. El que no té eixida a un altre carrer. *Callejón sin salida.*

FER PASSAR PER UN CARRERÓ. fr. *Encallejonar.*

CARRERONET. m. dim. Callejoncillo, callejoncito.

CARRET. m. dim. Carretón. || El que serveix pera jugar les criatures. Castillejo, carretillo. || El que usen els pobres tulits pera anar pels carrers demanant caritat. Carretón. || El dels esmolets, que té una roda ficada entre dues barres ont hi porten la mola, ab una eina ab aigua que raja quan la necessiten. Carretón. || El que serveix pera ensenyar de caminar a les criatures. Carretilla, carretón, castillejo.

CARRETA. f. Mena de carro llarch y estret de dues rodes, que té 'l plá format solsament de tres o cinch llates, ab la del mitj més llarga, que serveix de llansa, ont s' hi enganxen els bous pera tirar-la. Carreta, carro.

CARRETADA. f. La càrrega que porta una carreta o carro d' una sola vegada. Carretada. || Munió de coses de qualsevulla mena. Carretada.

A CARRETADES. m. adv. Copiosament, ab molta abundó. *A carretadas, á cargas.*

CARRETÀM. m. Conjunt de carros o carretes. Carreteria.

CARRETAGGE. m. Acció y efecte de carretejar. Acarreo.

CARRETEIG. m. L' acció y efecte de tragar ab carro o carreta. Acarreo, carretaje, acarreamiento.

CARRETEJADOR, A. m. y f. Qui carreteja. Carreteador.

CARRETEJAR, v. a. Traginar alguna cosa ab carro o carreta. Carretear, acarrear.

CARRETEJAT, DA. p. p. Carreteado.

CARRETEL-LA, f. Cotxe construït de manera que 's pot usar tapat o descobert. Carretela.

CARRETELL, m. Bota petita que regularment serveix pera guardar'hi l'vi bo. Barril, tonel.

CARRETELLET, m. dim. Barrilete.

CARRETER, m. Qui fá carros. Carretero, carpintero de carretas, de prieto. || Qui mena carro o carreta. Carretero. || adj. S'aplica al camí públich prou ample pera passar carros y cotxes. Camino carretero. || *Ornit*, V. ROSINYOL D'AIGUA.

RENEGAR CÒM UN CARRETER. fr. *Fam.* Renegar molt. *Echar la oseta; jurar como un carretero.*

SUAR CÒM UN CARRETER. fr. *Fam.* Suar copiosament, ab molta abundó. *Sudar a chorros.*

CARRETERA, f. El camí públich pera carros y cotxes. Carretera.

CARRETERA EMPEDRADA. *Calzada, arrecife.*

NO DEIXIS LA CARRETERA PER ANAR PER LA DRESSERA. *Ref.* Ensenya que pera lograr algún lí devém sempre preferir els medis més regulars y segurs, encara que més lents, als que 'ns hi poden conduir més aviat, pero que no presenten tanta seguretat. *Por ningún tempero no dejes el camino real por el sendero.*

CARRETERIA, i. CARRETAM. || Ofici de carreter. Carretería. || El paratge ont hi fan els carros y carretes. Carretería.

CARRETIER, m. *Ant.* CARRETER.

CARRETELLA, f. *Ter.* Coët borratxo. Carretilla, buscapiés.

CARRETÓ, m. Mena de caixó petit ab una roda per la part del devant y dos munechs per la de darrera pera ferlo córrer: serveix pera portar calcs, pedra, sorra, etc. Carretón.

CARRETONET, m. dim. CARRET, 2.

CARREU, m. Pedra picada escairada pera 'ls edificis. Sillar. || *Art y of.* Llina grossa de quatre caires iguals, totes elles picades.

CARREU. *Geog.* Quadra del dist. mupal. d'Abella de la Conca, prov. de Lleida.

CARREUADA, f. L'obra feta de carreus posats en rengle. Sileria.

CARRÍCOLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d'Albaida; és a tramontana del pic de Benicadell y té 195 hab.

CARRIL, m. El senyal que deixen a terra les rodes dels carruatges. Carril, bache, rodada. || Camí estret en que sols hi há l'amplada justa pera passar'hi un carro. Carril. || FERROCARRIL.

CARRILERA, f. Cada una de les dues corretges, comunment cubertes d'escates de metall, ab que 'ls soldats se subjectaven el morrió. Barboquejo.

CARRINCLÓ, NA. adj. CARRANCO, 2.

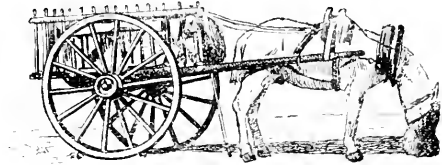
CARRIÓ (Maurici). *Biog.* Manresá, fill benemerít de la ciutat, quin retrato figura a la galeria de manresans il·lustres. Va néixer en 1779, morint a Manresa l'any 1850. Al combat del Bruch, capitanejava part dels somatens, nomenantlo capitá la Junta de guerra. Va seguir la carrera de les armes arrivant a tinent coronel. Fou l'iniciador de la crema de paper sellat francés a Manresa.

CARRISQUEIG m. *Ter.* Petament de dents. Rechinamiento de dientes.

CARRISQUEJAR, v. a. *Ter.* Petar les dents. Rechinar los dientes. || v. n. CRUIXIR.

CARRITX. *Bot.* Planta de la familia de les gramínees que 's fá en els marges dels rius, estanyos y llocs salins de fons humit en l'Urgell. Carrizo.

CARRO, m. Màquina de fusta que serveix pera portar càrrega. Generalment, consisteix en un empostissat més llarch qu' ample, ab baranes als costats, posat demunt d'un fusell ab dues rodes; té dues barres y va tirat per cavalleries. Carro. || Constelació anomenada *Ossa major*. Carro, Osa mayor. || En els

Carro

cotxes, la màquina sense la caixa. Carro. || m. Entre estampers, màquina sobre la que fan córrer la forma pera estampar o imprimir. Carro. || m. A les màquines de filar, és la part que va demunt de rodes y se separa estirant el fil y torna a acostars'hi capdel·lantlo als fusos. Carro.

CARRO DE CARREGA, m. Carro de transport tirat per dues o més cavalleries. *Carromato.*

CARRO QUE GRUNY MOLT. *Chirrión.*

CARRO TRIOMFAL. El que s'usa molt adornat a les professons, representacions y altres festes. *Carro triunfal.*

QUI 'L CARRO UNTA, ELS SEUS BOUS AJUDA. *Ref.* Denota que 'l qui vol lograr alguna cosa, és menester que fassi algún regalo. *Quien su carro unta, sus bueyes ayuda.*

UNTAR EL CARRO. fr. *Met. fam.* Regalar o gratificar a algú pera conseguir lo que 's desitja. *Untar el carro.*

CARROBLA. *ANT.* GARROFA.

CARROCHA. *Orog.* Puig de 1,120 met. d' altitud, a la partió dels parts. juds. d' Enguera y Ayora, prov. de Valencia.

CARROJA. *Geog.* Barri del terme d'Alpatró, prov. d'Alacant.

CARROLL m. *Ter.* GOTÍM.

CARRONYA, m. RUI.

CARROSSA, f. Cotxe gran y molt ben adornat que regularment se fá pera funcions públiques. Carroza. || Mena de galera o carro llarch de quatre rodes. Galera. || ROSSA.

CARRUATGE, m. Tota mena de màquines ab rodes que, tirada per animals, serveixen pera portar pes. Carruaje. || Conjunt de carros, carretes, cotxes, etc. Carruaje.

PASSEJAR AB CARRUATGE.

Loc. Ruar.

QUI ADOBA CARRUATGES.

Aperador.

REULAR UN CARRUATGE.

Cejar.

CARRUTXA, f. Moble de fusta pera ensenyar de caminar a les criatures. *Andaderas, carretilla, castillejo.*

CARSUS, m. *Bot.* CALSIDES.

CART, m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les compostes; té les fulles o penques unides a la cama, y de cartxola. *Cardo*. || *CARDOT*. || — BORT. *Cardillos*. || — DE ASE. || — DE MARIA. *Cardo Maria*. || — ESTRELLAT. *Cardo estrellado; trepacaballo encarnado*. || — GALLOFER. *Cardo lechal; alcachofa*

Cart

borriquera. || — PANICAL. *Cardo corredor*. || — SANT. *Cardo santo; centàurea benedita*.

CARTA. f. Paper escrit y comunment clòs ab hostia, lacre o goma, ab que 's comuniquen els ausents. **Carta**. || Llibret que conté les lletres del abecedari y 's primers rudiments pera aprendre de llegir. **Cartilla**, **silabario**. || Trocet de cartró mòlt li ab figures pintades en nombre de quaranta vuit, dividides en quatre colls, o siguin oros, copes, espases y bastos, pera jugar a diferents jochs. **Naïpe**, **carta**. || *Ant*. Testimoni per escrit. **Escritura**. || *Ant*. PAPER.

A **CARTA CABAL**. m. adv. Del tot, a tot ésser, y aixís se diu: *N. és un home de bè a CARTA CABAL*. A *carta cabal*.

AGAFAR O PENDRE LES CARTES. fr. Posarse algú a enraonar sense donar tanda. *No dejar meter baza; tomar la taba; moler de represa*.

ANÀRS'EN DE LES CARTES. Descartarse. *Irse de las cartas*.

APARTAR LES CARTES. No enclòureles a les llistes del correu. *Apartar las cartas*.

ARMAR O ENCORTAR LES CARTES. fr. *Ant*. Arreglar les cartes ab alguna trampa pera guanyar el joch. *Armarla*.

ASSEGURAR LES CARTES. fr. Respondre les oficines de correus que arribarán ont van dirigides. *Certificar las cartas*.

CARTA ACORDADA. Aquella ab que un tribunal superior reprén o adverteix reservadament alguna cosa a una corporació o persona de caràcter. *Carta acordada*.

CARTA ARRUMBADA. *Nàut*. Carta de navegar a la que hi há marcadés una o més roses de rumbos. *Carta rumbada ó rumbada*.

CARTA BLANCA. Als jochs de cartes, la que no té figura de sota, cavall, rei, ni as. *Carta blanca*. || El títol o despaig d' algú empleu quan se deixa en blanc el nòm del agraciât pera omplir-lo a favor de qui 's vulgui. *Carta blanca*. || L' autorisació que 's dona a algú magistrat pera que obri còm li sembli, segóns les circumstancies. *Carta blanca*. || Cada full de paper sense lletres que 's posa al principi y al fi del llibre *Guarda*. || La caputxa de paper o d'altra cosa que 's posa a la filosa pera assegurar lo que 's fila. *Rocadera, rocador, capillo, cucurucho*.

CARTA CIRCULAR. L' escrit concebut en el meteixos termes, que 's dirigeix a moltes persones d' igual categoria. *Carta circular*.

CARTA CREDENCIAL. L' escrit que 's dona a algú embaixador o ministre d' un soberà, a fi de que 'l reconeguem o admetem per tal. *Carta credencial, credenciales, carta de creencia*.

CARTA DE CIUTADÀ. *Carta de vecindad*.

CARTA DE CRÈDIT. Se diu d' aquella en que 's prevé a algú que dongui a un altre lo que necessita a compte de qui l' escriu. *Carta de crédito*.

CARTA DE CRENSA: CREDENCIAL.

CARTA DE CÒRBES. *Nàut*. La de navegar en que hi están senyalades les còrbes magnètiques. *Carta magnética*.

CARTA DE DEUTE. *Ant*. DEBITORI.

CARTA DESAFORADA. Despaig en que 's deroga alguna exempció o privilegi. *Carta desafortada*.

CARTA D' ESPERA. Document que 'l jutge o tribunal a qui toca concedeix al deutor pera que l' acreedor no 'l pugui apremiar fins passat el temps senyalat. *Carta de espera ó dilatoria ó moratoria*.

CARTA D' EXAMEN. El despaig d' aprobació pera qu' algú pugui exercir el seu ofici o professió. *Carta de examen*.

CARTA DE FÉ: ÀPOCA.

CARTA DE FELICITACIÓ. Carta respectuosa en que 's dona l' enhorabona per algú succés favorable. *Carta de felicitación*.

CARTA DE GERMANDAT. El títol que dona 'l prelat d' alguna ordre relligiosa a favor del que admet còm a germà. *Carta de hermandad*.

CARTA DE GRACIA. *For*. Se diu aixís un contracte particular ab que 'l comprador s' obliga a tornar la cosa comprada sempre y quan el venedor li torni 'l preu. *Pacto de retrovendendo*. || La que concedeix algú fur, gracia o exempció. *Carta de gracia, forera ó desafortada*.

CARTA DE NATURALESA. El privilegi reial ab quin se concedeix a algú extranger la naturalesa en altres regnes pera que pugui obtindre beneficis ecclesiàstichs y altres privatives, de que no podria gosar còm a extranger. *Carta de naturaleza*.

CARTA DE NAVEGAR. *Nàut*. Mapa en el que s' hi descriu la mar o una part d' ella ab les seus costes y llochs ont hi há perills y banchs de sorra. *Carta de navegar*.

CARTA DE PAGO. Instrument públich o privat en que l' acreedor confessa haver rebut del deutor lo que aquést li devia. *Carta de pago, recibo de época*.

CARTA DE POBLACIÓ. Diploma de repartiment de terra als nous pobladors d' algú lloch ont s' hi funda un poble. *Carta puebla*.

CARTA DE PROCURACIÓ O DE PERSONERÍA. *Ant*. PODER O PODERS.

CARTA DE RECOMANACIÓ. Aquella ab que 's recomana una persona a un'altra. *Carta de recomendación*.

CARTA DE REPUDI. Acte o escriptura de repudi. *Carta de quito, de quitación, de repudio*.

CARTA DE RESIDENCIA, DE SEGURETAT O DE PERMANENCIA. El despaig que 's dona a algú pera que sigui regonegut y tractat còm a veí d' alguna vila o lloch y pera que pugui gosar dels seus furs y privilegis. *Carta de vecindad*.

CARTA DE SANITAT. *Nàut*. PATENT.

CARTA DE VENDA. L' escriptura que 's fá pèl notari devant de dos testimonis pera vendre alguna cosa. *Carta de venta*.

CARTA DOTAL. CAPÍTOLS.

CARTA FALLA O FALSA. La que, en el joch de cartes, no és trumfo o no val cap tanto. *Carta falsa*.

CARTA FAMILIAR. La que s' adressa a un parent o amic. *Carta familiar*.

CARTA GENERAL. Mapa que representa un gran espai de mar. *Carta general*.

CARTA GEOGRÁFICA. MAPA.

CARTA LLIURE. Saldo de comptes, y la certificació d' estar ajustats y satisfets d' alcáns. *Finiquito, liberación*.

CARTA MONITORIA. Despaig en que s' avisa alguna cosa. *Carta monitoria ó notificadoria ó de aviso*.

CARTA NEGRA. Ter. FIGURA, 7.

CARTA PARTICULAR. *Nàut*. La que 's contreu a una extensió determinada de mar y costes. *Carta particular*.

CARTA PARTIDA PER A, B, C. Instrument que s' escriu dues vegades en un meteix paper o pergami ab les lletres a, b, c. al mij: se partia 'l pergami dividint aquestes lletres, corresponent la meitat d' elles a cada meitat de paper, y en abdues meitats quedava escrit del meteix modo el contracte. *Carta partida por a, b, c*.

CARTA PASTORAL. Imprécs que 'l prelat dirigeix al clero y fidels del seu bisbat donantlos instruccions, consells, etc. *Carta pastoral*.

CARTA PLUMBEA. Escriitura ab selio de plóm. *Carta plomada*.

CARTA VISTA. Se diu aixís la que toca a algú en alguns jochs, que 's pot veure y deixar-se si no acomoda. *Carta vista*.

CARTA VIVA. La persona que anant a alguna part está encarregada de dir de paraula lo que s' havia de enviar per escrit. *Carta viva*.

CARTES APARTADES. Les que no 's posen a la llista, sino que 's donen per separat. *Cartas apartadas*.

CARTES, DAUS, DONES Y VI FAN TORNAR AL RICH MESQUÍ. *Ref*. Denota que 's jochs, les dones y 'l vi fan fer a l' home lo que no és decent. *Dados, mujeres y vino, sacan al hombre de lino*.

CARTES FORMADES. Les que s'enviaven les esglésies en els primitius sigles del cristianisme per a conservar l'unitat. N'hi havia de tres menes: comunicatòries, dimissòries i comandatòries. Les comunicatòries eren les que donava 'l bisbe als fidels que eixien de la seua diòcesis per a que poguessin acreditar que no estaven exclosos de la comunió de l'Església; les dimissòries eren una mena de llicència que 'l bisbe concedia als eclesiàstics per a passar a una altra diòcesis, i les comandatòries eren les que s donaven als fidels qu' havien contret algun mèrit particular ab l' Església, per a que a les esglésies ont se presentessin se 'ls hi tinguéss una especial consideració. *Cartas, letras formadas.*

CLOURE LES CARTES. fr. Plegarles y posar'hi hostia o lacre, per a que no 's puguen obrir; ficarles dins de un sobre y tancar-lo. *Cerrar las cartas.*

DESCLOURE LES CARTES. fr. Obrir el sobrescrit. *Abrir las cartas.*

DONAR LES CARTES. fr. Parlant de jochs de cartes reparar'les entre 'ls jugadors. *Dar cartas.*

ENDEVINAR CARTES. Joch de cartes. *Sacar cartas.*

FRANQUEJAR LES CARTES. Loc. Posar'hi sello de franqueig. *Franquear las cartas.*

EL MILLOR JUGADOR SENSE CARTES. Ref. Que a més del sentit recte, s' aplica als subjectes que no s' han ficat en algun assumpte del que tenen major coneixement que 'ls demés. *El mejor jugador sin cartas.*

NO VEURE 'S CAP CARTA. fr. Tindre mal joch. *No ver carta, tener mal naípe.*

PERDRE AB BONES CARTES. fr. Met. No conseguir alguna pretensió tenint medis y mèrits suficients. *Perder con buenas cartas.*

PERDRE LA CARTA DE NAVEGAR. fr. PERDRE L' ORE-MUS.

PUJAR LES CARTES. fr. Al joch de cartes, vindre bon s. *Audir et naípe.*

PUNTEJAR, RUMBEJAR EN LA CARTA. fr. Naut. Manejar els compassos demunt la carta de navegar per a posar'hi 'l punt, o situar'hi 'l paratge en que s considera estar la nau, segóms el resultat de les observacions particulars. *Echar ó marcar el punto; cartear, compasar, arrumbar, puntear, rumbejar.*

QUEDARSE LES BONES CARTES. fr. Al joch de cartes reservarse les bones per a tindre má; y per extensió prevenir qualsevol perill. *Tenerse en buena.*

SI ALGÚ LLEGEIG UNA CARTA, UN POC LLUNY DE AQUELL T' APARTA. Ref. Denota que devém retirar-nos un poch d' aquell que lleigeig algun escrit. *Ni ojo en tu carta, ni mano en el arca.*

VENDRE A CARTA DE GRACIA. fr. Vendre alguna finca ab la condició de rescatarla quan se pugui o 's vulgui tornar el capital. *Vender al quitar.*

CARTABÓ. m. Ant. Clóms que pèls extrems de popa y proa 's forma al caramanxel per a que no entri el aigua al combés. *Cartabón.* || Entre fusters, etc., la regla ab que senyalen la fusta en ángul recte o a escaire. Té la forma d' un triángul rectángul y serveix per a marcar ánguls de 45° y també paraleles. *Cartabón*

CARTABONA. f. Entre 'ls fusters de ribera s' anomena aixís un' eina de cinch o sis polsades d' ample y deu o dotze de llarch, circular o retallada pèl cantó de fora per a posar els cartabóns a escaire als taülóms. *Cartabona.*

CARTAGENER, A. adj. Natural de y pertanyent a Cartagena d' Espanya. *Cartagenero.*

CARTAGINÉS. adj. Natural de Cartago y lo pertanyent a aquella antiga ciutat d'Àfrica. *Cartaginés.*

CARTAGO VETUS. Geog. ant. Nóm de Cantavieja, prov. de Terol, en temps dels romans.

CARTAMINA. f. Quim. Principi colorant de les flors de la safranera borda. *Cartamino.*

CÁRTAMO. m. Bot. SAFRÁ BORT.

CARTANYA. Geog. Caseriu del terme de Sempere, prov. de Valencia.

CARTEJAR. v. a. Ant. Fullejar un llibre. Hojear.

CARTEJARSE. v. r. Corresponder's unes persones ab altres per medi de cartes. *Cartearse.*

CARTELA. f. Entre escultors repéu per a sostindre algun pes, y entre ferrers el ferro que sosté 'ls balcóms que ixen molt enfora. *Cartela, repisa, ménsula.* || *Arquit.* Banqueta qu' eixint del plá ont está colocada serveix per a sostindre o rebre algun adament de la construcció. *Ménsula.*

CARTELL. m. L' escrit que 's posa a algun paratge públic per a anunciar alguna cosa. *Cartel, rótulo.* || El paper escrit ab que un desafia a un altre per a batre's'hi. *Cartel.*

CARTELL D' EXCOMUNIÓ. La carta o despaig d' excomunió qu' expedien els tribunals pontificis per a 'l descobriment d' alguna cosa que 's sospitava haver estat robada o be amagada maliciosament. *Paulina.*

PLANTAR CARTELLS. fr. Fixar papers infamatoris o satírics contra algun en lloch públics. *Poner cedulones; fijar edictos.* || Fixar en llochs públics els edictes d' alguns tribunals, o 'ls d' excomunió a les esglésies. *Poner cedulones.*

CARTELLÁ. Geog. Poblet del ajuntament de Sant Gregori, prov. de Girona.

CARTELLATGE. m. Bot. TORTELLATGE.

CARTELLES. f. pl. Blas. Peces rectangulars en forma de cartes de jugar que 's posen al escut formant cinch rengles o bé alternativament, set senyeres y deu mitjes, les sis talledes y les quatre partides. *Cartelas.*

CARTELLER. m. Qui fixa 'ls cartells per les parets y les cantonades. *Cartelero.*

CARTER. m. Qui porta les cartes del corréu a les cases dels subjectes a qui van dirigides. *Cartero* || Qui fá cartes per a jugar. *Naípero, cartero.*

CARTERA. Bossa feta de pell o de roba per a guardar'hi cartes y altres papers doblegats. *Cartera.* || Bossa de cuir o de cartró cubert de badana per a posarla demunt la taula d' escriure y ficar'hi 'ls papers dins. *Cartera, carpeta.* || Bossa de badana o de altra cosa en que 'ls nois hi porten els llibres y 'l cartipás quan van a estudi. *Vademecum, cartapacio.* || El trocet de roba que tapa la boca de les butxaques de les americanes y d' altres peces de cós. *Cartera, portezuela, golpe.*

CARTERETA. f. dim. *Carterica, carterilla, carterita.*

CARTESIÁ, NA. adj. Qui segueix el sistema de Descartes o lo que li pertany. *Cartesiano.*

CARTETA. f. dim *Cartita.*

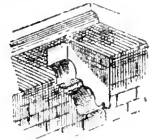
CARTÍLACH. m. Anat. TENDRUM.

CARTILAGINÓS, A. adj. Anat. Lo que consta de tendrúms. *Cartilaginoso.*

CARTILLA. f. Testimonial que 's dona als eclesiàstics per a que consti que son ordenats. *Cartilla.* || Paper pautat que 's posa sóta del d' escriure per a fer les ratlles dretes. *Falsilla, pautailla.* || CARTA, 2. *Naut.* Llibre o tractat en que 's defineix el nóm y us de les peces, aparells y maniobres d' una nau; y aixís se diu: *cartilla marítima, cartilla de maniobra,* etc. *Cartilla.*

CANTAR LA CARTILLA A ALGÚ. fr. Fam. Rependre 'l dihentli lo que deu fer. *Cantarte ó leerle á alguno la cartilla.*

CARTIPÁS. m. Quadern de paper comunment pautat y ratllat, per a 'ls nois que comensen a escriure a fi de que s' avessin a fer la lletra ab igualtat. *Cartapacio.* || Quadern de paper blanc. *Cartapacio.* || CARTERA, 3.

Cartela d' estil gòtic

CARTOGRAFIA. f. Tractat de les cartes geogràfiques; art de fer-les. **Cartografía.**

CARTOGRÀFICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la cartografia. **Cartográfico.**

CARTÓGRAFO. m. Autor de cartes geogràfiques. **Cartógrafo.**

CARTOIX. m. Relligiós del ordre de Sant Bruno. **Cartuja.**

CARTOIXA. f. Ordre relligiosa molt estreta fundada per Sant Bruno. **Cartuja.** || Monestir de cartoixos. **Cartuja.**

CARTOIXÀ. m. *Ter.* Mena de raïm. **XAREL-LO.**

CARTOLARI. m. *Ant.* El llibre en que 'l notari posa y guarda pel seu ordre 'ls registres de les escriptures y altres instruments, pera qu' en tot temps se trovin. **Protocolo.** || *Ant.* Llibre de pergamí ont hi há copiats els privilegis y escriptures de les iglesies, monastirs y altres corporacions. **Cartulario, tumbo.** || *Ant. For.* El notari. **Cartulario.**

CARTOLOGÍA. f. **Cartografía.**

CARTOMANCIA. f. Endevinació per medi de les cartes. **Cartomancia.**

CARTRÓ. m. Fulles de paper enganxades unes ab altres ab aiguacuit o pastetes. **Cartón** || Fulles de paper groixuts y grans. **Cartón.**

CARTROLINA. f. Cartró prim y fi, regularment blanchi, que fet llenques, serveix pera brodar, fer trams y altres coses. **Cartulina.** || Les meteixes llenques cubertes de seda, or o argent. **Cartulina.**

CARTRONER. m. Qui fá cartróns. **Cartonero.**

CARTUTXERA. f. Bossa de cuiró en que 'ls soldats hi porten els cartutxos. **Cartuchera.**

CARTUTXO. m. La quantitat de pólvora y municions corresponent a cada tret d' alguna arma de foc, embolicada en paper o drap pera carregar ab facilitat; are els cartutxos son metàlics. **Cartucho.**

CARTXOFA. f. La pinya y flor de la cartxofera. És aperitiua, t'eu les obstruccions, purifica la sanch y és de molt aliment. **Alcachofa.** || Llís o floch en forma de cartxofa. **Alcachofado, alcarchofado.** || *Met.* Dit de la dona deixada, flúixa, peresosa. **Panfila, babcia.**

CARTXOFA BOSCANA. La bòrda. **Alcauil, alcarcil, acaucuil.**

GUISAT O MENJADA DE CARTXOFES. **Alcachofado.**

TOT LO QUE TÈ FORMA DE CARTXOFA. **Alcachofado.**

CARTXOFAR. m. Troç de terra plantat de cartxofes. **Alcachofal.**

CARTXOFER. m. **CARTXOFERA.**

CARTXOFERA. f. *Bot.* Planta conreuada de la fam. de les compostes, de l' alçada de tres a quatre peus,

que tè les fulles llargues y retallades, d' un vert clar pèl indret y cendrós pèl revés ab les penques amples, groixudes, acanalades y fibroses. **Alcachofa, alcachofera**

Cartxofera

CARTXOFERAL. m. y

CARTXOFERAR. m. **CARXOFAR.**

CARTXOT Y CARTXÓT DE FRARE. m. *Ter.* **BESCOLLADA.**

CARTXOTEJAR. v. a. *Ter.* **BESCOLLEJAR.**

CAS. m. Succés, esdeveniment. **Caso.** || Casualitat. **Caso, acaso.** || Assumepte que 's proposa a algú pera consultarli y demanarli 'l seu parer. **Caso.** || *Gram.* La diferenta significació dels nòms per medi

de la terminació o preposició que 'ls acompanya. **Caso.** || *Ant.* La forma o aire de les lletres de mà. **Caso.** || Entitat, importancia, estimació, apreci. **Caso.** || Cosa, còm: *li ha passat un cas xocant.* **Caso** || *Ter.* La esquena del ganivet. **Recazo, lomo.** || adj. De cap valor. **Nulo, de ningun valor, caso.**

A **CAS PENSAT.** m. adv. Expressament, ab tota intenció. *De caso pensado.*

ANÈM AL CAS. *Loc. fam.* S' usa pera que, deixant apart lo accessori 's passi a tractar de lo principal. **Vamos al caso.**

AQUÍ ÈS, O ESTÀ, O AQUEST ÈS EL CAS. *Loc.* Aquí està la dificultat. *Ese es el diablo.*

AQUÍ SERÀ 'L CAS. *Loc. fam.* Manifesta que 's tem que pugui succeir un perill. *Ahi será el diablo.*

AIXÒ NO ÈS DEL MÈU CAS. *Expr. fam.* Això no 'm toca a mi o no es de la meua obligació. *Eso no es cuenta mia, ó no es de mi incumbencia.*

CAS APRETAT O APURAT. Lo de difícil resolució. **Caso, trance apurado, apretado.**

CAS DE CONCIENCIA. *Teol.* Se diu de les accions de les persones, ab relació ab la sena conciencia. **Caso de conciencia.**

CAS DE CORT. *For.* La causa que deu ésser portada a un tribunal suprém, o que pot comensars'hi prescindint dels inferiors. **Caso d: corte**

CAS DEL DIMONI O DE MIL DIMONIS: **CAS APRETAT.**

CAS DE MENYS VALER. La acció de que resulta desprestigi o deshonor. **Caso de menos valer.**

CAS DE PRIVILEGI. *For.* Se diu respecte del delicté de que deu entendre un altre jutge distint del comú. **Caso de privilegio.**

CAS DE VENTURA. Desgracia impensada. **Azar, caso sinestro.**

CAS FAVORABLE. *For.* El que 'l dret afavoreix particularment. **Caso favorable.**

CAS IMPENSAT. Succés impensat. **Caso fortuito, emergencia.**

CAS QUE: EN CAS QUE.

CAS RESERVAT. Pecat de tal naturalesa que sols el pot absoldre 'l superior o algún altre que estigui expressament autorisat pera ferho. **Caso reservado.**

DE GRAN CAS. m. adv. De molta consideració, importancia o entitat; y aixís se diu: **ES COSA DE GRAN CAS.** *De tomo y tomo.*

DONAT CAS, O EN CAS QUE, O EN CAS DE, O EN TAL CAS. m. adv. Suposat, si succeeix. **Dado ó puesto caso, demos caso, supongamos, dado que, caso ó en caso que, demos de barato, aun cuando.**

EN ALTRE CAS. m. adv. **EN ALTRA OCASIÓ.**

EN CAS D' IGUALTAT, VALERSE 'S DEU AL AMICH. *Loc. prov.* Denota que l' ordre de la caritat prefereix els propis als extrany. **La caridad bien ordenada empieza por si mismo.**

EN TOT CAS. m. adv. Signi lo que signi, o de qual-sevulla manera que signi. **En todo caso.**

ES CAS NEGAT. *Loc. fam.* Ésser quasi impracticable o impossible alguna cosa. **Es caso negado.**

ÈSSER CAS. fr. **CONVINDRE.**

ÈSSER O NO DEL CAS. fr. **FER O NO AL CAS**

ÈSSER TOT UN CAS O UN CAS DE CASSOS. fr. *Fam.* Ésser un cas apuradíssim. **Ser un caso del diablo.**

ESTAR O NO AL CAS. fr. *Fam.* Atendre o no, estar o no enterat de lo que 's parla. **Estar ó no en el caso.**

FER O NO FER AL CAS. fr. **Vindre o no a tom de lo que 's tracta, o convindria per algún efecte.** **Venir ó no al caso, ser ó no del caso.**

FER O NO FER CAS D' ALGUNA COSA. **Apreciarla o no.** **Hacer ó no caso, ó cabal.**

NO FER CAS DE RES. fr. Denota qu' algú no s' incommoja per res, o que no li fa res que succeeixi lo que succeeixi. **Echarlo todo á palacio; tanto se le da por lo que va como por lo que viene.**

NO FER CAS D' ALGÜ. fr. Despreciar-lo o no recordarse d' ell en lo que devia ésser atés. **Contar con los muertos ó entre los muertos.**

NO FOS CAS QUE. *Loc. fam.* Denota que 's tem que

succeïxi lo que no 's voldria que succeís. *No fueses que.*

FER EL METEIX CAS. m. adv. FER LA METEIXA RAÓ. ¡QU' ES CAS! O ¡QU' ES CAS D' AIXÓ! O ¡QU' ES CAS D' ULLERES SI NO TÈ NAS! Locucions negatives. *No puede ser; de ningún modo; en ninguna manera.*

SI PER CAS. m. adv. EN CAS QUE.

VINDRE PER UN CAS RODAT. fr. Succeir alguna cosa per casualitat, pero a temps oportú. *Venir rodado.*

CAS CONCAS. Geog. Caseriu del terme de Felanitx, Mallorca.

CASA. f. Edifici fet per habitar. *Casa.* || Conjunt de persones que formen una família. *Casa.* || La descendència o llinatge que té un meteix nom de casa i vé del meteix origen. *Casa* || Al joch dels escachs i de les dames, cada quadret de la taula. *Casa, casiffa.* || Els interessos y profi que dóna una casa; y aixís se diu: *la casa 'ns manté. Casa.*

CASA ADOBADA, LA MORT DEL HERÉU. Ref. Que 's diu perquè 's que 's fan cases, solen morir enproufeines comensen a disfrutarles. *La casa hecha, y el huerco a la puerta, ó casa hecha sepultura abierta.*

CASA D' ARGENTER. Ant. SECA.

CASA D' AIGUA: BOTELLERÍA.

CASA DE BOIGS: BOGERIA. || Aquella en que hi há falta de govern. *Casa de locos ó de orates.*

CASA DE BOMBES. L' edifici ont hi há les bombes de vapor pera disminuir l' aigua d' una resclosa. *Casa de bombas.*

CASA DE CAMP. La construïda fora de la població pera passar 'hi cert temps del any. *Casa de campo ó de recreo; quinta.*

CASA DE CARITAT. Establiment ont s' hi recullen els pobres sense amparo. *Casa de caridad; de beneficencia, hospicio.*

CASA DE DESPESES O DE POSADA. Casa particular ont s' hi admeten alguns hostes pagant lo que 's convé. *Casa de huéspedes; casa de posada ó de posadas.*

CASA DE DÉU O DEL SENYOR, D' ORACIÓ O DE DEVOCIÓ. La iglesia. *Casa de Dios ó del Señor ó de oración.*

CASA DE JOCH. La casa pública ont s' hi reuneixen alguns pera jugar. *Casa de juego.*

CASA DE MONEDA: SECA.

CASA DE PAGÉS. Casa de llaurador. *Cortijo, casa de labranza.*

CASA DE PAGO. Lliçh públich ont s' hi paga. *Pagaría.*

CASA DE RELIGIÓ. Collegi, convent, monastir. *Casa de religión*

CASA DE DUES PORTES FÁ DE MAL GUARDAR. Ref. *litera.* *Casa con dos puertas, mala es de guardar; lo que quieras te hará, mas casa con dos puertas no te guardará.*

CASA DEL COMÚ. La casa de la vila o ciutat ont l' ajuntament hi té les seues juntes. *Casa consistorial ó casas consistoriales.*

CASA DEL DELME. La qu' era destinada pera guardar 'l delme. *Casa diezmera ó excusada.*

CASA DE LA CIUTAT, DE LA VILA: CASA CONSISTORIAL.

CASA DELS BORTS O BORDERIA. La casa pública ont hi recullen i crien als borts i altres criatures desamparades. *Inclusa, casa de expósitos.*

CASA FORTA. La que per la qualitat dels materials y estar ben construïda és de molta duració. *Casa fuerte.* || La que serveix d' habitació y está fortificada pera defensars 'hi contra 'ls enemichs. *Casa fuerte.* || Molt rica. *Casa fuerte ó poderosa.*

CASA NOVA, SEPULTURA DE LA MORT. Ref. *CASA ADOBADA, LA MORT DEL HERÉU.*

CASA PAIRAL. Aquella de que treu origen un llinatge. *Casa paterna.*

CASA PER CASA O DE CASA EN CASA. m. adv. Anar de l' una al altre sense deixarne cap. *Calle hita, casa por casa, de casa en casa.*

CASA PRINCIPAL. La qu' és gran o rica respecte d' altres. *Casa principal.*

CASA PÚBLICA O DE PROSTITUCIÓ. La de les dones de mala vida. *Bardel, casa de prostición.*

CASA REIAL. El Palau del rei. *Casa real.* || Les persones reials y 'l conjunt dels seus familiars. *Casa real.*

CASA SANTA. La de Jerusalem ont hi há 'l Sant sepulcre de Jesucrist. *Casa santa.*

CASA SOLAR. La de noble antiguetat. *Casa solar ó solariega.*

ANAR DE CASA. fr. Anar ab roba sensilla o d' estar per casa. *Estar de casa, estar ó hallarse de trapillo.*

A QUI FÁ UNA CASA O 'S CASA, LA BOSSA LI TORNA RASA. Ref. Denota qu' en dites ocasions se gasta molt de diner. *A quien hace casa ó se casa la bolsa le queda rasa.*

BENEITA CASA ÉS AQUELLA QUE TÉ OLOR DE VELL TOTA ELLA. Ref. Significa que l' antigor de les cases denota que son principals o riques. *Bendita casa es aquella que huele á antigua toda ella.*

BÓ ÉS ANAR A VISITAR, PERO ÉS MILLOR A CASA ESTAR. Ref. Ab que s' aconsella 'l retiró. *No hay cosa más buena que estar uno en su celda.*

CADA CASA ÉS UN MÓN. Loc. fam. *CADA TERRA FÁ SA GUERRA.*

CADA HÚ A CASA SEUA FÁ 'L QUE VOL. Ref. *CADA HÚ DEL SEU 'N FA 'L QUE VOL.*

CADA HÚ A CASA SEUA Y DÉU A LA DE TOTS, O CADA HÚ QUE S' ESTIGUI A CASA SEUA O QUE 'S CUIDI DE CASA SEUA O QUE 'S CUIDI DE LA SEUA CASA. Ref. Significa que convé que les famílies visquin separades pera evitar disputes y disgustos. *Cada uno en su casa y Dios en la de todos.*

CADA HÚ SAB A CASA SEUA ONT HI PLOU. Ref. Denota que cada hū coneix millor que un altre lo que li convé. *Cada uno sabe dónde le apricta el zapato.*

CASES FETES DE ROBAR, LES VEURAS ENDERROCAR. Ref. *QUAN DE MAL JUST VÉ L' ANYELL, MAL PROFIT FARÀ LA PELL.*

CAURELI A ALGÜ LA CASA SOBRE. fr. *Met. fam.* Partir alguna gran opressió. *Caésle á alguno la casa á cuestas.*

CÓM UNA CASA. m. adv. Molt notable, d' importancia o consideració; y aixís se diu: *és un filòsof com una casa. De consecuencia, como una casa, ó como una loma, ó de tomo y lomo, de gran tomo.*

DE CASA. m. adv. Se diu del vestit ordinari o sensill que s' usa a casa, com: *Va de casa. Casero.* || Familiar d' alguna casa. *Casero.*

DE FORA CASA O FORASTERS VINDRÁN QUE DE CASA 'NS TREURÁN, O HOSTES VINGUEREN QUE DE CASA 'NS TRAGUEREN. Ref. Ab que 's reprén als que volen manar a la casa dels altres. *De fuera vendrá quien de casa nos echará.*

DITXOSA LA CASA EN QUE HI HÁ CORONA RASA. Ref. Denota que 'ls eclesiàstics solen ésser l' amparo dels seus. *Do no hay cabeza raída, no hay cosa cumplida.*

A CADA CASA COUEN FAYES, Y A LA NOSTRA A CALDERADES. Ref. Denota que a tot arreu hi há travalls y cada hū creu que 'ls seus son els més grans. *En todas partes caecen habas y en mi casa á calderadas.*

A LA CASA DE 'L JUGLÁS, TOTHIOM BALLA 'L CONTRAPÁS O LA CANALLA ÉS BALLADORA. Ref. Denota que les costums de la família o del súbdit solen ésser conformes a les dels pares o superiors. *En la casa del gaitero todos son danzantes, ó en la casa del albugnero todos son albugneros.*

A LA CASA QUE NO III HÁ PÁ, TOTHIOM CRIDA, Y TOTHIOM TÉ RAO. Ref. Denota que la miseria sol ocasionar disputes o baralles al sí de les famílies. *Donde no hay harina ó en la casa donde no hay harina, todo es mohina.*

A LA CASA QUE NO S' HI RENYA, NO HI HÁ PÁ. Ref. Denota que pera augmentar els interessos és necessaria l' activitat en els que governen, y qu' és molt perjudicial llur descuit. *Casa rñida, casa regida.*

EIXIR DE CASA. fr. Se diu de la primera vegada que ix d'ella 'l qui no podia eixir per malaltia o per altre motiu. *Salir de casa.*

ÉSSER A LA DARRERA CASA. fr. Ésser molt pobre. *No tener tras que pasar ó sobre que Dios le llueva.*

FER CASA. fr. Adquirir, procurarse interessos. *Hacer casa.*

FER L' HOME A CASA. Voler manar a casa ab exageració y gallejant. *Oler la casa á hombre.*

FERNE UNA CÒM UNA CASA. fr. Fer alguna malifeta de consideració. *Hacer una como un templo.*

LA CASA EN CANTÓ Y LA VINYA EN RACÓ. *Ref.* Denota que la casa cantonera té moltes ventatges, y que convé que la vinya estigui lluny del caní pera que 'ls que passen no 'n cullin raïms. *Casa en canto y viña en pago, ó casa en cantón y viña en rincón.*

LA CASA ONT S' HI TRAVALLA, MAI HI FALTA PÀ NI PALLA. *Ref.* Denota que 'l treball proporciona la subsistència y 'ls auments de la casa. *Quien trabaja medra, ó quien trabaja tiene alhaja, ó la casa en que se trabaja, nunca está sin pan ni paja.*

LA CASA QUE NO TÉ PAU, MÓLTES NITS NO 'S TANCA AB CLAU. *Ref.* Denota que 'ls marits y mullers que no viuen bé, l' un per l' altre descuiden la casa y 'ls interessos. *La casa en que siempre hay guerra muchas noches no se cierra.*

MUDAR DE CASA. fr. Deixar la casa en que s' habitava pera passar a viure en un' altre. *Mudar de casa.*

NO CABRE EN TOTA LA CASA. fr. *Met. fam.* Estar l' amo molt enjunt ab tots. *No caber en toda la casa.*

NO EIXIR DE CASA. fr. Estars 'hi per necessitat. *Guardar la casa.*

NO TINDRE CASA NI ALBERCH. fr. *Fam.* Estar algú molt pobre. *No tener casa ni hogar, ó sobre que caerse muerto.*

OFERIR LA CASA A ALGÚ. fr. Donarli entrada pera que hi vagi sempre que vulgui. *Franquear, ofrecer la casa.*

PARAR CASA A ALGÚ. fr. Mobliarla pera que pugui habitar 'hi. *Poner la casa á alguno.*

PARAR CASA APART. Separarse 'ls que viuen junts. *Poner casa aparte.*

PARAR O PLANTAR CASA. fr. Pendre casa, establirse de nou còm a cap de família. *Poner, asentar casa.*

PER SA CASA MIRA POCH EL QUI JUGA O MIRA AL JOCH. *Ref.* Denota lo molt perjudicial qu' és l' afició-nar-se massa als jochs. *No tiene á su casa apego el que juega ó mira el juego.*

PLEGAR CASA. fr. *Fam.* Mudar de residència o domicili. *Levantar la casa.*

QUI GASTA MÉS DEL QUE TÉ, HA D' ANAR CASA A LLOGUER. *Ref.* Denota que cada hù no deu gastar més de lo que li permeten les seues facultats. *Quien gasta más de lo que gana, vestirá de telaraña.*

QUI NO TÉ CASA PER SÍ, DE MÓLTLS HA D' ÉSSER VEI. *Ref.* Denota que qui no té casa propia, ha de mudar sovint de casa. *El que no tiene casa de suyo, vecino es de todo el mundo.*

QUI TOT HO VOL AVERIGUAR CASA SEUA HA DE PLEGAR. *Ref.* Denota que 'l qui s' entreté molt en averiguar les coses d' altres per forsa ha de descuidar les seues. *Quien las cosa mucho apura no tiene vida segura.*

¿QUI 'T FÁ CUIDAR DE CASA D' ALTRE? *Loc. jam.* Ab que 's reprén a qui 's cuida de lo que no li pertoca. *¿Quién le dió vela para este entierro?*

ÉSSER LA CASA D' EN GARLANDA O DE MAL GOVERN. fr. *Fam.* No haver 'hi ordre ni concert. *Andar manga por hombro.*

ÉSSER MÓLT DE CASA. fr. Tindre algú molta franquesa ab una família. *Ser muy de casa.*

ÉSSER TOTS DE CASA. fr. *Fam.* Denota que no s' han de gastar cumpliments ab les persones ab qui 's té molta amistat. *Ser todos de casa.*

SI A TA CASA HI ENTRA MÓLT BÉ, MIRA SEMPRE CÒM HI VÉ. *Ref.* Denota que s' ha de tindre molt de cuida-do ab els medis d'adquirir. *Si tu casa mucho tiene, mira siempre cómo viene; ten hacienda, y mira bien de dónde venga.*

SI A TA CASA HI HÀ BONANSA, NO HI SERÀ SI FÁS FERMANSA. *Ref.* Denota que 'l fer fiansa per algú sol perturbar la tranquilitat y causar molts mals ratos. *Si haces por alguien fianza, no habrá en tu casa bonanza.*

TINDRE LA CASA PLENA CÒM OU. fr. TINDRE 'HI TOT EL BÉ DE DÉU.

CASA ANTÚNEZ. *Geog.* Barriada del dist. mupal. de Barcelona.

CASA-BLANCA. *Geog.* Caseriu del terme de Quessa, prov. de Valencia.

CASA CREMADA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Corbera. prov. de Barcelona.

CASA DE LA PATRIA. *Geog.* Caseriu del terme de Tuéjar, prov. de Valencia.

CASACA. f. Vestidura d' home que s' ajusta al cós demunt 'l armilla, ab niànegues y faldons estrets que penjén sols per darrera. *Casaca, fraque.*

CASACA D' ARNÉS. f. *Ant.* COTA DE MALLA.

GIRAR LA CASACA. fr. *Met. fam.* Ferse algú del partit contrari al que segueix. *Volver la casaca, mudar de casaca.*

PASSEJAR LA CASACA. fr. *Met. jam.* Anar pèls carrers sense cap objecte ni fi determinat. *Pasear la casaca.*

CASACASSA. f. aum. Casacón.

CASACÓN. m. Casaca gran que 's porta demunt de tota la demés roba pera abrigarse. *Sobretudo.*

CASADA f. La família d' alguna casa. *Familia.* || La muller d' algú. *Casada.*

LA MILLOR CASADA ÉS LA QUE NO TÉ SOGRA NI CUNYADA. *Ref. literal.* *Aquella es bien casada, que no tiene suegra ni cuñada.*

CASADEMUNT (Joseph). *Biog.* Arquitecte distingit nat a Barcelona l' any 1804 y mort l' any 1868. Va ésser director de la Escola d' Arquitectura de Barcelona, catedràtic de la Escola professional de Mestres d' obres y membre de la Academia de Belles Arts de la meteix ciutat. L' any 1837, al moment d' aterarse 'l famós convent de Sta Caterina, un dels millors edificis gòtics de la ciutat comtal, cremat dos anys abans, la Junta de Comers va comissionar al Sr. Casademunt pera que 'n fés els plans. Ab els borradors d' ell, l' any 1886 se publicà la monografia de la iglesia y del claustre d' aquell convent.

CASADESÚS (Plá de). *Orog.* Planet que hi há entre La Baells y La Nou, prov. de Barcelona.

CASADET. A. m. y f. dim. Casadillo, casadilla.

CASADEVALL (Gayetà). *Biog.* Mestre compositor de música religiosa, organer y pianista. Va posar en música bona part de les poesies místiques de mossen Jascinto Verdguer y va morir a Barcelona l' any 1903.

CASADOR. A. m. y f. Se diu de la persona que ja té prou etat pera casarse. *Casadero.*

TINDRE LA CASADORA. fr. ANAR ACASARAT.

CASAFABRE. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Vinçà; és a la vora de la vall de Bules y té 103 hab.

CASAFAGES (Gabriel). *Biog.* Dominich del sigle XV, teòlech y escriptor tomista, natural de Barcelona. Va ésser un del tres escullits pera anar l' any 1463 a Roma a tractar una qüestió que havia fet molt de soroll. L' inquisidor barceloní Rossell havia condemnat, per herètica, la afirmació, sostinguda pèls franciscans, sobre si la sanch vessada per Jesucrist a la passió, havia de créurer 's unida a la divinitat hipotàticament lo meteix que 'l cós quan va ésser sepultat. Durant tres dies se va discutir en presència de Pio II, dels cardenals y de molts savis, sostenint frá Casafages la tésis en favor de la condemna feta pèl inquisidor Rossell, confirmant el papa 'l seu parer, aixó és: que la sanch de Cristo mereixia adoració per estar unida ab la divinitat. Casafages va escriure algunes obres religioses en llatí, de les quals n' esmenta quatre títols en Torres Amat en les seues *Memorias*.

CASAFONT. *Geog.* Caseriu del terme de Navés, prov. de Lleida.

CASAFORT. *Geog.* Caseriu del terme de Nulles, prov. de Tarragona.

CASAL. *m. Ant.* Arrabal. || **BUCH D' ABELLES.** || L' àrea que comprén la superfície de terra ont se vol edificar. *Solar, casal.*

CASALOT. *m.* Casa gran. Caserón.

CASALS. *Geog.* Caseriu del terme de Serinyà, prov. de Girona.

CASAMADA Y COMELLA (Manel). *Biog.* Frare de la Mercè, gramàtic i orador distingit. Nat a Barcelona l' any 1772 y mort l' any 1841. Va ésser examinador s'nodal de Girona y membre de l' Academia de Bones Lletres. Queden d' ell alguns s'ermóns sobre acontentiments importants. Es autor d' algunes obres didàctiques sobre gramàtica poesia y eloqüència, estampades a Barcelona.

CASAMATA. *f.* Volta que 's fá en alguna part de la muralla, ont s' hi posa una bateria pera defensa del fosso. *Casamata, plaza baja.* || Pou que 's fá al terraplé dels baluards pera sentir si s' hi fá alguna mina. *Casamata.* || Obra que ix al fosso, a la cavitat que fá la muralla per sota dels rebellins y baluards, ont s' hi posa una peça d' artilleria cuberta pera ofendre als assaltants y fer mal a les trinxeres enemigues. *Casamata.*

CASAMENT. *m.* Contracte fet entre home y dona ab les degudes ceremonies per l' Iglesia pera viure maridablement. *Casamiento.*

EL CASAMENT HA D' ÉSSER A GUST. *Loc. fam.* Denota que la elecció de marit o de muller ha d' ésser lliure y espontànea. *Matrimonio y señorío no quieren fuerza ni brío; el casado descontento siempre está en tormento.*

FER UN CASAMENT. *fr.* Proposarlo a les parts y fer que hi convinguin. *Ajustar una boda.*

FER UN CASAMENT DOBLE. *fr.* Casarse pare y fill ab mare y filla, o mare y fill ab pare y filla. *Hacer un casamiento doble.*

NO HI HÁ CAP CASAMENT POBRE NI CAP MORT RICA. Denota que al temps de celebrarse 's casaments, comunment se pondera més de lo que 's té, y 's disminueix quan arriba 'l cas de morir. *Ni boda pobre, ni mortuorio rico.*

NO HI HÁ CAP CASAMENT SENSE FLORS, NI CAP MORT SENSE PLORS. *Ref.* Denota que 's casaments se celebren ab alegría, y que la tristesa y sentiment acompanyen a la mort. *No hay boda sin canto ni mortuorio sin llanto.*

SI VOLDRÁS BÈ ACERTAR, AL CARRER T' HAS DE CASAR. *Ref.* SI VOLS ÉSSER BEN CASAT, etc.

SON CASAMENTS DE DÉU NOS DÓ O QUE DÉU ELS BENEESCA. *Loc. fam.* Se diu dels que 's fan per alguns fins particulars, que a qui menys convenen és als que 's casen. *De estos casamientos que Mariparda hace, á unos pesa y á otros place.*

CASAMENTER, A. m. y f. Persona que proposa y ajusta casaments. *Casamentero.*

CASAMÍ. *Orog.* Un dels pichs mes enlairats del macís del Canigó (2.422 m.).

CASAMITJANA Y ALSINA (Joan). *Biog.* Compositor musical y flautista de mérit. Va néixer a Barcelona l' any 1805 y morir a València 'l 1881. Va estar alguns anys fo:mant part de l' exércit francès en quali-

Joan Casamitjana y Alsina

1805 y morir a València 'l 1881. Va estar alguns anys fo:mant part de l' exércit francès en quali-

tat de músich. L' any 1830 va tornar a Barcelona y als dos anys se 'n va anar a Cuba, éssent músich de regiment fins al 1857. El 1866 guanyava un premi en concurs públich obert per l' Ateneu Català de Barcelona, cridant l' atenció del jurat per les notables qualitats artístiques del seu treball.

CASANELLA. *f.* Gala del roure, ballaruga.

CASANOVA DE VALLS. *Geog.* Caseriu del terme de Guixes, prov. de Lleida.

CASANOVA o CASANOVAS (Rafel de). *Biog.* Derrer conceller en cap del govern municipal de Barcelona. Elegit pera l' elevat càrrech l' any 1713, trovantse la ciutat sitiada per les tropes castellanés y franceses, va cumplir els seus devers de ciutadà y de conceller fins a caure ferit al Portal Nou el dia 11 de Setembre de 1714, al entrar a Barcelona l' exércit que arrebassà les llibertats de Catalunya.

— (JOAN). *Biog.* Cardenal y escriptor notable. Nat a Barcelona després de mitjans del sigle XIV y mort a Florensa l' any 1436. El Sant Pare Martí V el va fer mestre del Sacre Colegi en 1418 y més tart bisbe de Cerdenya, éssent ho després d' Elna. L' any 1427 va tornar a Barcelona ab la cort d' Alfons V d' Aragó, de quin rei era confessor. En 1430 l' esmentat Papa el va nomenar cardenal. Va ajudar a Eugeni IV contra 'ls cismàtics de Basilea y l' any 1431 va rebre 'l títol d' administrador perpétuo del bisbat de Girona. Quan se tractava d' escullir un successor al Papa Eugeni, el rei d' Aragó 'l va posar entre 'ls mereixedors de la tiara. És autor dels tractats: *De potestate Papa supra concilium* y *Contra schismaticos Basilienses.*

— Y ESTORACH (ANTONI). *Biog.* Pintor d' historia y de costums, nat a Tortosa l' any 1847 y mort l' any 1896. Va passar a Madrid y a Paris els millors anys de la seua carrera, havent hi exposat obres molt celebrades pèls intel·ligents. Havia estat pensionat a Roma en 1871 per la Diputació de Barcelona. Va obtindre alguns premis y distincions en públichs concursos.

— Y MIR (RAMÓN). *Biog.* Home públich molt entès en agricultura. Va morir a Barcelona l' any 1875. Ell y 'l comte de Fonollar varen fundar l' Institut Agricol Català de Sant Isidro. Havia estat comissari regi d' Agricultura a la provincia de Barcelona, diputat provincial, president de l' Econòmica d' Amichs del País, membre de l' Academia de Ciències y de moltes més. Va escriure algunes memories agrícoles de temes pràctichs ben interessants, quins originals queden inèdits, éssent molt poch lo que va fer estampar.

CASANOVES (Antoni). *Biog.* Pintor barceloní del sigle XVII que, junt ab un altre pintor, en Ramón Planella, va fer de nou l' any 1653, per encàrrech de la ciutat, el gegant y la gegantesa pera les professons del Corpus.

CASQUETA. *f. y*

CASQUILLA. *f. dim.* Casquilla.

CASAR. *v. n.* Contreure matrimoni. Comunment s' usa com reciproch. *Casar.* || *v. a.* Autorisar ab la seua presència, el rector o un altre sacerdot, ab llicència expressa, el sagrament del matrimoni. *Casar.* || *Met.* Unir o juntar una cosa ab un' altra. *Casar.* || En el joch, posar el diner que s' ha de jugar o travessar-lo a la sort. *Meter.* || *Met.* Disposar algunes coses de manera que fassen joch o tinguen correspondència unes ab altres. *Casar.*

A QUI 'S CASA LA BOSSA SE LI TORNA RASA. *Ref.* Pondera 'l molt gasto que un casament implica. *Et que se casa ya puede preparar el bolso.*

CASARSE AB LA PROMESA D' ALTRE. *fr.* *Soplar la dama.*

EL QUI LLUNY SE 'N VA A CASAR, VA ENGANYAT O VA A ENGANYAR. *Ref.* Adverteix que per encertar el matrimoni convé molt que 's coneguin y 's tractin els que s' han de casar. *Quien lejos va á casar, va engañado ó va á engañar.*

ESTAR CASAT AB ALGUNA COSA. fr. *Met.* Ésser molt aficionat u obstinat ab alguna cosa, còm: *dictàmen, opinió*, etc. *Estar casado.*

¿QUÈ NO HI HÁ MÉS QUE CASARSE? *Loc. fam.* Denota que pera casarse 's necessiten algunes conveniencies. *Casar, casar y el gobierno?*

QUI 'S VOL CASAR, MOLT S' HI HÁ DE PENSAR. *Ref.* Que a més del sentit recte, adverteix que 'ls assumptes d' importància 's deuen premeditar abans d' empèndrels. *Antes no te cases, mira to que haces.*

SOLS FOS CASARSE, 'S CASARIA AB LA FILLA DEL BUTXI, O CÒM DIUEN ALTRES: ENCARA QUE FOS AB UN BASTO VESTIT D' HOME. *Loc. fam.* Ab que 's denota 'l gran desitj que té de casarse alguna dona. *Sea maridillo, siquiera de lodillo.*

VAL MÉS CASARSE QUE CREMARSE. *Ref.* Ab que se aconsella el matrimoni còm a remei contra la concupiscència. *Más vale casarse, que abrasarse.*

CASARILL. *Geog.* Poble del terme d' Escunau, prov. de Lleida.

CASAS Y AMIGÓ (Francesch). *Biog.* Poeta d' entre religió, quina vida va ésser ben curta. Va néixer a Barcelona l' any 1859 y va morir l' any 1887. Havia seguit la carrera de lleis. Va guanyar distintes joies als certàmens literaris celebrats per la Joventut Catòlica de Barcelona els anys 1885 y 1886. Aquest darrer any va publicar un llibret titolat: *La nit de Nadal*, ramet poètic. Després de mort se reculliren els seus treballs en un volum titolat: *Poesies* (1888).

— Y BARBOSA (JOSEPH). *Biog.* Electricista distingit y un dels primers divulgadors de l' electricitat entre nosaltres. És autor dels llibres: *Luz y calor y Manual de electricidad popular*. L' any 1890 publicava la revista *La Ciencia Popular*. Va morir l' any 1886.

CASASSA (Riera de la). *Hidrog.* Afluent de la vora del Ritort, que neix al coll de Fembra-morta y des'aigua una mica més amunt d' Espinavell, prov. de Girona.

CASAT, DA. p. p. Casado.

CASAT SÓ, QUÈ M' HI DIÉIU. Denota qu' alguns matrimonis, després de celebrats, se troven fallats de tot lo que 'ls pot fer felissos, lo qu' és causa de que se n' empeneixin. *Casado y arrepentido; casado y mal dia todo en un dia.*

CASAT Y ENMAINADAT. *Expr. fam.* Se diu del casat que té fills. *Casado con hijos, padre de familia.*

PERA ÉSSER UN MAL CASAT, VAL MÉS QUEDARSE FADRI. fr. Que 's prén en sentit literal. *Para mal casar, más vale nunca maridar.*

QUI FESTEJA LA CASADA, LA VIDA PORTA EMPRESADADA. *Ref.* Denota que perilla molt la vida del que obsequia a les casades, perquè 'l marit procurarà venjar-se. *Quien adama ó corteja una casada, lleva la vida empresada.*

QUI NO SIGUI BÓ PER CASAT, QUE NO ENGANYI A LA DONA. fr. *Fam.* Se prén en sentit literal. També vol dir que qui no serveixi per una cosa no s' ha de comprometre a fer-la.

SI VOLS ÉSSER BEN CASAT, CASAT PÈL VEINAT. *Ref.* Aconsella que pera contreure matrimoni és preferit un conegut de bones circumstancies, encara que pobre, a qualsevol altre per riqueses que tingui. *Al hijo de tu vecina quítale el moco y cásale con tu hija, ó al hijo de tu vecino mételo en casa y dale vestido.*

CASAU. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Gausach, provincia de Lleida.

CASAVELLS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, parl. jud. de La Bisbal; té agregat el poble de Matajudaica, tenint entre abdós 348 hab.

CASCABELL. m. Boleta vuida de metall, ab una nanseta, y en la part oposada un tall que acaba ab

un foradet a cada cap y té un ferret dins pera que soni al bellugarse. *Cascabel, cascabillo.* || *CASCABELLS.* pl. *Sonajer.* || *Met.* Home de poch seny. *Cascabel, cabe-cilla.*

OMPLIR EL CAP DE CASCABELLS. fr. Alborotar a algú ab esperances falagueres pera ferli fer alguna cosa. *Cascabelear.*

SONAR ELS CASCABELLS. v. r. *Cascabelear.*

TINDRE CASCABELLS AL CAP. fr. *Fam.* Ésser alborotat y sense judici. *Ser un cascabel.*

CASCABELLADA. f. Esque-llada feta ab cascabels. *Cascabelada.*

CASCABELLEJAR. v. a. Fer soroll la terradura per estar nial clavada. *Chacolotear, chocolotear, guachapear, chapear.*

CASCABELLET. m. dim. *Cascabillo, cascabelito.*

CASCABELLITO. m. *Bot.* Mena de pruna petita y rodona, de color purpúreo fosch, de gust dols, y que se 'n treu fàcilment el pinyol. *Cascabillo, ciruela de dama.*

CASCADA. f. Salt d' aigua natural o artificial. *Cascada, catarata.*

CASCADURA. f. *Ter.* Cop, contusió. || El mal dels pits de les dones que crien, procedent de la llet que se 'ls hi glassa. *Pelo.*

CASCALL m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les papaverácees, medicinal, de fulles llargues, partides alentorn y agafades sense qu'a a les cames; les flors son semblantes a les roses y de diferents colors, ab una capeta al mitj plena de llevors negres que fan vindre son. *Adormidera, dormidera.*

CASCALL BLANCH. El que fá la flor blanca; del seu fruit se 'n treu el millor opi. *Adormidera blanca.*

CASCALL BORT. *Adormidera silvestre.*

CASCALL CORNUT. El que 's cria a la sorra de la platja y está plé d' un such groch que fá molta pudor.

Adormidera marina, amapola boyuna.

SUCH DE CASCALL. *Fam. Meconio.*

CASCALLS o CASTAYLS (Jaume). *Biog.* Arquitecte y escultor del sigle XIV, que va néixer a Berga, y entre quines obres més selectes pot admirarse el retaule major de l' iglesia de Cornellá de Conflent, en marbre blanch, executat en 1345, representant escenes de la vida de Jesús. Per ordre del rei en Pere IV, va fer a Poblet les quatre sepultures dels infants reials: en Pere, na Maria, en Jaume y Alfons. Les obres varen ésser comensades l' any 1366 y eren adossades a les parets de la capella de Sant Benet. Els fragments arrivats fins a nosaltres mostren la válua d' aquest artista a qui alguns crítics anomenen *Casall*.

CASCANAR. *Geog.* Caseriu del terme de Saucelles (Mallorca).

CASCAR. v. a. *Fam.* Pegar. *Cascar, dar, plantar.*

Cascabels
Colecció Rusiñol

Cascall

Segell
de Casavells

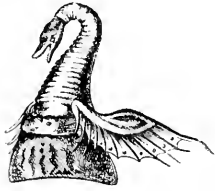
CASCARILLA. f. *Bot.* Escorsa d' un arbre d' Amé-rica, amarga, aromàtica, medicinal i semblanta a la quina; quan se crema fa una olor com de mesch. **Cas-carilla.**

CASCARSE. v. a. *Fam.* Menjarse o béure's al-guna cosa. **Echarse al colete ó á cuestras, soplar, zamparse.** || ENVELLIRSE.

CASCAT, DA. p. p. Cascado.

CASCATA. f. Cascada.

CASCO. m. *Mil.* Peça pera cubrir i defendre 'l cap. **Casco.** || La mena d' un gla que tenen les cavalcadur-

Sposat casco del rei
Jaume I el Conqueridor

res y a la qual se 'ls hi clava la ferradura. **Cas-co, uña.** || *Anal.* La cloca del cap. **Casco, crà-neo.** || *Naut.* El buch o capacitat de la nau. **Cas-co, buque.** || L' àmbit o espai que ocupa una població. **Casco.** || Al blasó, 'l timbre que 's posa sobre l' escut com adorno principal. **Casco.** || *Artill.* Qualsevol tròç de bomba o granada. **Casco.**

CASCO ACOPAT. S' apli-

ca al cavall o euga que 'l té re'luit, com les mules. **Casquimuleño.**

CASCO AFRISONAT. Se diu del cavall o euga que 'l té ample. **Casquiderramado.**

CASCÓ o CASCÚN. pron. indefinit. *Ant.* CADA HU.

CASCUNIORA. *Expr. ant.* CADA INSTANT.

CASCUT, DA. adj. Se diu del animal que té mòlt casco. **Cascudo.**

CASEAT. m. *Quim.* Sal formada per la combinació del àcid caséich ab una base. **Caseato**

CASÉICH, CA. adj. *Quim.* Calificació d' una sal, un òxit i un àcid produïts per la descomposició del formatge. **Caseico.**

CASEÏNA. f. *Quim.* Substància blanca, esponjosa sense olor ni sabor, sòlida i soluble a l' aigua, que hi há al formatge. **Caseïna.**

CASELL. m. Cada una de les separacions per medi d' envàs, que hi há als molins d' oli pera que 'ls que hi porten o'lives les puguin tindre separades fins que's molguin. **Atajadizo, algorín.**

CASELLAS (Guillem). *Biog.* Inquisidor mallorquí del segle XV, nat a la vila de Felanitx. Vestí l' hàbit de Sant Domingo a Palma l' any 1469. Fou lector de teologia en aquell convent i en el de Tortosa, arri-vant prompte a mestre. Una visita d' ell feta al sant pare Sixt IV, a fi de consultarli un dubte d' ortodoxia respecte a la inscripció posada al peu d' una imatge del convent de Palma, produí la butlla pontificia del 11 de Setembre de 1483, que fou un triomf pera en Casellas. Assistí al capítol de 1489 a França; a les juntes de Saragosa en 1490 i al capítol de Coplliuere, en 1491. Exerci tots els càrrecs de la ordre, inclòs el de vicari general en els convents balears i finalment fou elegit inquisidor dels regnes de Cata-lunya, Cerdenya i Mallorca. En 1503 provocà sèria disputa contra 'ls Julians sobre la virginitat de Maria, y a Roma aprobaren la doctrina d' en Lull. La vila de Felanitx és acreedora al inquisidor Casellas del aigua de la font de Santa Margarida, dels abeuradors y safreigs dels defores, construïts a despeses d' ell. Morí a Palma l' any 1516.

CASELLES. *Geog.* Caseriu del terme de Fonollosa, prov. de Barcelona.

CASELLES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Viler-t, dist. mupal. d' Esponellá, prov. de Girona.

CASENYAU. *Geog.* Caseriu del lloch de Canegan, en la prov. de Lleida.

CASER, A. adj. Lo que 's fá a casa o hi pertany.

Casero. || Lo que 's fá a les cases entre persones de confiança sense aparato ni cumpliments, com: *ball ca-ser, comedia casera,* etc. **Casero.**

CASERES. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és al confí de la provincia, al peu de la serra de Pándols i té 608 hab.

CASERÍA. f. y

CASERIU. m. El conjunt de cases d' un poble o ciutat. **Caserío.** || Conjunt de cases de pagés que no arriben a formar poble. **Casar, caserío.**

CASERNA. f. Magatsém, volta feta a proba de bomba sòta dels baluards pera allotjar'hi tropes y altres usos. **Caserna.**

CASERRES. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bis-bat de Lleida, part. jud. de Benabarre; és en terreno trencat i té 489 hab.

CASES (Magí). *Biog.* Mestre de retòrica barcelo-ni del segle XVII; bon teòlech y missioner. Va ésser ell qui, en un sermó predicat a la iglesia del Hospital, va induir als concellers de Barcelona a fundar la casa de dones arrependides, obra feta l' any 1677. Va escriure alguns llibres relligiosos de divulgació, en catalá y castellá, aixís com també una obra literaria en trexametres llatins.

CASES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Naves, prov. de Lleida.

CASES ALTES. *Geog.* Poble de la prov. de Valen-cia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és al *recó d' Aldemur*, a la vora del riu Guadalaviar o Turia y té 720 hab.

CASES BAIXES. *Geog.* Poble de la prov. de Valen-cia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és al *recó d' Aldemur*, a la vora del riu Guadalaviar o Turia y té 1,228 hab.

CASES DE CAL AVI (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Subirats, prov. de Barcelona.

CASES DE CAMPREDÓ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Tortosa, prov. de Tarragona.

CASES DE CONILL. *Geog.* Caseriu del dist. muni-cipal de Tortosa, prov. de Tarragona.

CASES DE JOAN BLANCO. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CASES DE LACALLE. *Geog.* Caseriu del dist. mu-nicipal de Tortosa, prov. de Tarragona.

CASES DE PATERNA. *Geog.* Caseriu del terme de Ayora, prov. de Valencia.

CASES DE RIALPS. *Geog.* Caseriu del dist. muni-cipal de la Baronia de Rialp, prov. de Lleida.

CASES DE RIBES. *Geog.* Caseriu del terme d' En-guera, prov. de Valencia.

CASES DE VINALLOP. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Tortosa, prov. de Tarragona.

CASES DEL BATISTA (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Subirats, prov. de Barcelona.

CASES DEL CARTRÓ (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Subirats, prov. de Barcelona.

CASES DEL DOSAL. *Geog.* Caseriu del terme de Salardú, prov. de Lleida.

CASES DEL MAR. *Geog.* Caseriu del terme d' Al-cañar, prov. de Tarragona.

CASES DEL MOJÓN. *Geog.* Caseriu del terme de Jarafuel, prov. de Valencia.

CASES DEL NEGOCIANT (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de La Garriga, prov. de Barcelona.

CASES DEL PORT (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Barcelona.

CASES DEL RIU. *Geog.* Caseriu del terme de Re-quena, prov. de Valencia. || Caseriu del terme de Rossell, prov. de Castelló. || Caseriu del terme de Ja-rafuel, prov. de Valencia.

CASES DEL SENYOR. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CASES DEL SENYOR DEL CASTELL. *Geog.* Caseriu del terme de Cornellà, prov. de Barcelona.

CASES DEL XUM (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Canyelles, prov. de Barcelona.

CASES DE LA CREU (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Les Cabanyes, prov. de Barcelona.

CASES DE LA RIERA. *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Castellví de la Marca, prov. de Barcelona.

CASES DE LA GESSERA. *Geog.* Caseriu del terme de Senterada, prov. de Lleida.

CASES DE LA VEGA. *Geog.* Caseriu del terme de Ayora, prov. de València.

CASES DE LOS PATRONES. *Geog.* Caseriu del terme de Teresa de Cofrentes, prov. de València.

CASES D' EN FAMADES (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Cornellà, prov. de Barcelona.

CASES D' EN MATEU (Les) *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Les Cabanyes, prov. de Barcelona.

CASES D' EN MILLÁS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Cornellà, prov. de Barcelona.

CASES D' EN ROCA (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Corbera, prov. de Barcelona.

CASES D' EN ROIG (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Corbera, prov. de Barcelona.

CASES NOVES. *Geog.* Veïnat de Cornellà, prov. de Girona. || Arrabal de Sant Martí de Sarroca, prov. de Barcelona. || Arrabal del terme de Cornellà, prov. de Girona. || Arrabal del terme de Vilademartí, prov. de Girona. || Arrabal de Vilanant, prov. de Girona. ||

— (LES). Caseriu del dist. mupal. de Sant Martí Sarroca, prov. de Barcelona. || — (LES). Caseriu del dist. mupal. de Fontrubí, prov. de Barcelona. || — (DEL GORNAL). Caseriu del dist. mupal. de Castellet, província de Barcelona. || — (DEL MARCAS). Caseriu del dist. mupal. de Castellví de la Marca, prov. de Barcelona. || — (DE TORRENT). Poble del dist. mupal. de Païporta, prov. de València. || — (DE VELLVER). Caseriu del terme de Vilorí, prov. de Barcelona.

CASET. m. dim. *Iran.* Cas difícil. **Casillo.**

CASETA. f. dim. **Casilla, casita.** || El campanaret o panxa que fan les costelles de les filoses. **Rocadero, castillejo.** || Cada un dels quadrets del joc de dames. **Casa, casilla.** || Cada una de les petites divisions del calaix ont s'hi posa 'l xacolata sobre 'l paper pera batre 'l i donarli la forma de rajola. **Casilla.** || La barraca ont hi há 'ls burots. **Casilla.**

CASETES (Les). *Geog.* Barri de Rodonyà, prov. de Tarragona. || Veïnat del dist. mupal. de Planoles, prov. de Lleida. || Caseriu del terme de Collsuspina, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Sant Sadurní d' Anoià.

CASETES D' EN RASPALL (Les) *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Fontrubí, prov. de Barcelona.

CÁSETES D' IBÁÑYEZ. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CASETES DE CORDOLLA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Senterada, prov. de Lleida.

CASETES DEL CORTÉS (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Callús, prov. de Barcelona.

CASI, adv. **QUASI.**

CASIMIR. m. Tela molt fina feta ab la llana de les cabres del Tibet, India Anglesa. **Casimir, casimira.** || Xal indi brodat a ma y fet de trocets aplicats a una tela de casimir. **Chai de casimir.**

CASINOS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Liria; és a la vora de la riera Sallada y té 1,732 hab.

CASINYÀU. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Canyelles, prov. de Lleida.

CASINYOT. m. *Fam.* Casa petita y despreciable. **Casucha, caseta.**

CASIOPEA. f. *Astrol.* Constelació boreal que té, entre altres, cinc estrelles molt brillants. **Casiopea.**

CASOLÁ, NA. adj. **CASER.** || Qui s' está molt en sa casa y cuida del govern y economia d' ella. **Casero.** || Dit d' alguns animals feréstechs que 's domestiquen, com: **canills, etc. Casero, doméstico.**

CASONS DE PALMEROLA. *Geog.* Veïnat del terme mupal. de Palmerola, prov. de Girona.

CASORI. m. *Fam.* Casament fet sense judici. **Casorio.**

CASÓS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Llesp, prov. de Lleida.

CASOT. m. Nóm despreciable. **Casucho.**

CASOVALL. *Geog.* Poble del terme mupal. de Pallerols, prov. de Lleida.

CASPA. f. Crostetes com molletes de sagó que 's fan arrán dels cabells y a les llagues quan se curen. **Caspa.**

CASPAR. v. a. Netejar, treure la caspa. **Descaspar.**

CASPERA. f. Pinta espessa pera treure la caspa. **Lendrerà.**

CASPÓS, A. adj. Cubert, plé de caspa. **Casposo.**

CASQUET. m. Cuberta de roba, etc., pera tapar la closca del cap. **Casquete.** || Pegat compost de pega y moltes herbes cefáliques, que 's posa al cap dels tinnyosos, y arrancantó després de cert temps segueixen les arrels dels cabells, y curen. **Casquete.**

CASQUET ESFÉRICH. Tota secció d' esfera tallada per un plá. **Casquete esférico.**

CASSA. f. L' acció de cassar. **CAÇA. Caza.** || Els animals abans y després de cassats. **Caza.** || Eina de metall que té un mànec ab un ganxo al extrém, y serveix pera treure oli o aigua de les gerres, etc. **Cazo.** || f. Caputxa de la floriga dels antichs. **Almófar.** || *Naut.* La diligencia que fá un barco per atraparne un altre. **Caza.**

CASSA D' AUCELLS. *Caza de aves.*

CASSA DE COLOMS AL VOL. *Palomera.*

CASSA MAJOR. La de les feres, com: **llops, porchs senglars, cabirols, etc. Caza mayor.**

CASSA MENOR. La de llebres, perdius, etc. **Caza menor.**

ABANDONAR LA CASSA. fr. *Naut.* Ordre que per senyal sol donar el general d' una esquadra, pera que executin aquesta maniobra, desistint d' aquesta diligencia y posantse al rumbo convenient. **Abandonar, desamparar la caza.**

ALSAR, MOURE O AIXECAR LA CASSA. fr. Fer de manera que 's ajuells se posin a volar pera tirals 'hi al vol **Volar.** || Fer surtir del jas o cau a la que no vola pera matarla o agafarla. **Levantar la caza.**

ANAR A LA CASSA D' ALGUNA COSA. fr. Sollicitarla ab moltes diligencies. **Andar á caza de alguna cosa.**

DONAR CASSA. fr. *Naut.* Perseguir una embarcació a un' altre. **Dar caza.** || *Mil.* Perseguir al enemich. **Dar caza.**

ESPANTAR LA CASSA. fr. **ALSAR LA CASSA.** || *Met.* Malogriarse algun negoci per haverse anticipat els medis, o per no haverse empleat els que feien al cas. **Espantar la caza.**

EL QUI VULGUI BONA CASSA, VAJA A COMPRARLA A LA PLASSA. *Ref.* Denota que la cassa que 's compra surt més barata y 's tria com se vol. *El que quiera buena caza, vaya á comprarla á la plaza.*

FER ALSAR LA CASSA. fr. **FER ALSAR LA CASSA.** **POSARSE EN CASSA.** fr. *Naut.* Maniobrar pera que una nau fugi d' un' altre que la persegueix. **Ponerse en caza.**

UN ALSA LA CASSA Y ALTRE LA MATA. *Ref.* Denota qu' algú sense treball logra lo qu' altres han prepa-

rat ab moltes diligencies. *Uno levanta la caza y otro la mata.*

CASSÀ DE PETRÀS. *Geog.* Poble agregat al ajuntament de Corsà, prov. de Girona.

Segell de
Cassà de la Selva

CASSÀ DE LA SELVA. *Geog.* Vila de la prov., bisbat y part. jud. de Girona; té 'ls veinats de Barneda, Esclet, Les Serres, Llabrés de Baix, Llabrés de Dalt, Matamala, Montroig, Muscarols, Perles, Sangosta y Serinyà, reunit entre tots 4,935 habitants.

CASSACIÓ. *f. For.* L'acció d'anular algun instrument públic. **Casación.** || **TRIBUNAL DE CASSACIÓ.** || **RECURS DE CASSACIÓ.**

CASSADA. *f.* Lióch ont se cassa, o al menys bó pera cassar 'hi. **CAÇADOR.** Se 'n diu també cassera. **CAÇADA.** **Cazadera.**

CASSADOR, *A. m. y f.* Qui cassa. **CAÇADOR.** **Cazador.** || Dit dels animals que per inst. nt ne cassen de altres. **Cazador** || **CORSARI.** || *Niut.* Nòm que 's dona al barco destinat a donar cassa y a fer la descoberta. **Cazador, batidor.** || *pl.* Soldats de tropa lleugera molt àgils, que son els més a propòsit pera rompre 'l foch y pera les guerrilles. **Cazado.**

CASSADOR D' ALFORJA O DE GOSSOS. Qui cassa ab gossos, llassos o altres trampes. **Cazador de alforja.**

CASSADOR D' ART Y MANYA. Qui cassa ab trampes, com son: *llassos, espartons, etc.* **Parancero, chuchero.**

CASSADOR DE BARRACA. El qui espera la cassa ficat dins d' una barraca. **Paradislero.**

CASSADOR DE FERES. **Montero.**

CASSADOR DE MOIXONETS GUANYA, PERO MENDETS. *Ref.* Denota que 'l cassador d' aucells petits no hi pot fer ganancia. **Cazador de pujartos ganará pocos cuartitos.**

CASSADOR DE VOL. Qui mata 'ls aucells volant. **Cazador al vuelo.**

CASSADOR Y PESCADOR, O FAM O FRET O CALOR. *Ref.* Denota que 'ls uns y els altres solen patir dites coses. **Cazador y pescador, ó hambre, ó frío, ó calor.**

EL CASSADOR QUE VOL CASSAR, A LA CASSA NO AMENASSA. *Ref.* A SÓ DE TABALS NO S' AGAFEN LLEBRES.

CASSADOR o CAÇADOR (Guillem). *Biog.* Bisbe d' Alguer, nat a Vich l' any 1477. Primer va ésser canonge de la seu vigatana, després auditor de la Rota romana, secretari del Papa Lleó X, embaixador de Julius II a la cort d' en Ferrán el *Catòlic* y autor de diverses obres llatines sobre dret canònic, estampades al segle XVI, a París y Lió. Va morir a Roma l' any 1527.

— (GUILLEM). *Biog.* Bisbe de Barcelona desde 1561 fins 1570. Nebot del Guillem anterior y successor del seu oncle Jaume en la mitra barcelonina. Va ésser, al concili de Trento, assessorat pèl famós lulista català Vileta. Va presidir el concili de Barcelona de l' any 1569 a nòm del arquebisbe de Tarragona en Gaspar de Cervantes. Va escriure l' *Ordinarium Barcinonense*.

— (JAUME). *Biog.* Bisbe de Barcelona, desde l' any 1546 al 1561. Era natural de Vich y germà y oncle dels dos anteriors. Es autor del *Breviarium Barcinonense nunc denuo confectum*. (Barna. imp. Trinxeria, 1560).

— (JOAN). *Biog.* Escriptor del segle XVI y mestre de la Academia de Barcelona. Autor de la comedia llatina *Claudius*, estampada a Barcelona l' any 1573, y d' algunes altres obres.

CASSANELLA. *f.* GALA DE ROURE PERA FER TINTA.

CASSAR. *v. a.* *For.* Anular. Casar, anular, derogar.

CASSARET. *m.* CAÇARET. Una de les parts que componen l' art de pescar anomenat xàvaga. **Cazarete.**

CASSAROLA. *f.* Eina rodona de metall, ab un mànec llarch; serveix pera cuinar 'hi. **Cacerola.**

CASSAT, DA. CAÇAT. *p. p.* Cazado.

CASSERA. *f.* CACERA. La cassa entre molts pera divertir-se. **Caceria.** || *Ant.* MATALAS DE PLOMA.

CASSERRES. *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és dalt d' un turó a la vora del Llobregat y té 1,457 hab. || — (SANT PAU DE). *Arquit.* Antich monastir situat prop la vila del mateix nòm.

CASSETA. *f.* dim. Cassó petit ab un peu, que usen els apotecaris pera despatxar certes medicines. **Caceta.** || La que usen els fusters, etc., pera fondre l' aiguacuit. **Cazo.** || La que usen els argenters pera netejar y blanquejar els metal's. **Balanzón.** || Eina de coure pera treure y portar l' oli a les piques. **Taceta.**

CASSI. *n. p.* Casio.

CASSIA. *f.* Acacia. || *Bot.* Escorsa aromática o mena de canyella diferenta de la comuna, d' una classe de florer del mateix nòm. **Casia lleïosa.** || **CASTANYER D' INDIES.**

CASSIA FISTOLA. *f.* CANYA FISTOLA.

CASSIA VIRGILIANA. Certa canyella que fá la cama quadrada; la fulla com la del romaní y 'l fruit roig. **Casia virgiliana.**

CASSIÀ. *n. p.* Casiano.

CASIBRÓS. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de la rivera de Cardós, prov. de Lleida.

CÁSSICH, CA. *adj.* Lo que pertany al género cassia. **Cásico.**

CASSIDONIA. *f.* Pedra preciosa tornassolada que usaren els antics pera fer vasos. **Casidonia.**

CASSIGALL. *m.* Ter. PEDÀS, PARRACH.

CASSIMBA. *f.* Mar. Aparell ab que 'ls pescadors de canya ajuden a treure 'l peix, que podria trencar-se 'hi la canya o 'l nyinyol. **Casimba.**

CASSIMIR. *n. p.* Casimiro.

CASSINO. *m.* Tertulia, societat, punt de reunió de gent pera conversar, instruire o entretenir honestament. **Casino.**

CASSÓ. *m.* CAÇÓ. Eina de metall, en forma de mitja taronja, ab un mànec de ferro pera posarla y trèurela del foch. **Cazo.** || *Utiol.* Ab aquest nòm se designen varies especies de peixos de les families dels espinàctis y dels escinnits. **Agullá, ferrón, pintarroja, pez clavo.**

CASSOLA. *f.* CAÇOLA. Eina de terrissa, més ample que fonda; serveix pera guisar y altres usos. **Cazuela.** || El menjar que s' hi guisa y en particular el de peus de porch, ous, etc., que 's fá 'l dijous grás. **Cazuela.** || *p. u.* GALLINER, 2.

CASSOLA DE PESSA. La gran en que s' hi pot coure molta carn. **Cazuela carnícera.**

CASSOLA TRIPERA. *f.* Cassola gran en que s' hi pot coure molta vianda. **Cazuela carnícera.**

EIXIRSE DE CASSOLA. *fr. Mel. fam.* Prorrompre en paraules injurioses contra d' algú. **Desbocarse, despepitarse.**

PORTAR LA CASSOLA AL FORN. *fr. Mel.* Dirigir o ésser el principal en algun negoci en que hi intervenen molts. **Menear el ajo.**

CASSOLADA. *f.* CAÇOLADA. Lo que cap a la cassola. **Cazuela.**

CASSOLASSA. *f.* CAÇOLASSA. *aum.* Cazolón.

CASSOLETA. *f.* CAÇOLETA. *dim.* Cazoleja, cazueli-

Segell
de Casserres

Jaume Cassador

ta. || Parlant d' armes de foch peça en forma de mitja canya, immediata al polveri ont s' hi posava l' encep. **Cazoleta**, eja. || Peça de metall sota de la guarnició o puny de l' espasa pera resguard de la mà. **Cazoleta**. || Os rodó que facilita l' joch del genoll. **Chaquezuela**, rôtula. || A l' escut peça rodona de cer, que s' posa fora y cau sobre la mà, pera preservarla. **Cazoleta**. || Vas en que 'ls abrillantadors posen la soldadura. **Cazoleta**. || *Naut.* Peça de fusta tornejada, que serveix pera cordar o botonar. **Cazonete**.

CASSOLETA (La). *Orog.* Montanya que hi há a la partió del part. jud. de Chiva, Liria y Requena, prov. de Valencia.

CASSONAT. m. **CAÇONAT**. Lo que pot cabre en un cassó. **Cazado**.

CASSUSSA. f. *Fam.* FAM CANINA.

CAST, A. adj. Pur, honest, oposat a la sensualitat. **Casto**. || Ignocent. **Casto**, **cándido**, **puro**. || Dit de les coses inanimades que conserven la puresa o perfecció corresponents. **Casto**. || n. p. **Casto**.

CASTA. f. Generació, llinatge. Se diu també dels irracionals. **Casta**, **raza**. || Sort o qualitat de les persones o coses. **Casta**, **calaña**, **raza**, **ralea**.

MALA CASTA. *Expr. fam.* Que s' aplica al maliciós y de mal natural. **Mala cuca**.

QUI NO 'N VÉ DE CASTA, 'N FÀ **POCH** O 'N FÀ **MASSA**. **Ref.** **QUI NO 'N VÉ DE RASSA**, 'N FÀ **POCH** O 'N FÀ **MASSA**.

VINDRE 'N DE CASTA. fr *Mel.* Haverse continuat y continuarse alguna cosa en els d' alguna comunitat o familia, y ésser ja com una propietat inseparable d' ella. **Llevar de suelo y propiedad**.

CASTALLA. *Geog.* Vila de prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Jijona; és a la vora del riu del seu nom y té 4 428 hab.

CASTAMENT. adv. m. Ab castedat. **Castamente**.

CASTANESA. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre; és al peu d' una serra, a la vora del riu Noguera Ribagorsana y té 479 hab.

CASTANITA. f. *Miner.* Pedra argilosa del color y 'l tamany d' una castanya. **Castanita**

CASTANY, A. adj. S' aplica al color com el de la esclofolla de la castanya. **Castanyo**. || Se diu del cavall y matxo que té 'l color fosch rogench. **Bayo**, **castanyo**.

CASTANYA. f. Fruit del castanyer molt nutritiu y gustós, de la grossaria d' una nou, de figura de cor, y cuberta d' una esclofolla estiraganyosa y de color fosch que tira a vermell. **Castanya**. || El cabell de les dones lligat al darrera en forma quasi rodona. **Castanya**. || Cop que s' dona al cap ab les mans plegades. **Castanyetazo**.

CASTANYA D' AIGUA. *Bot.* Planta que neix a les vores dels estanys y rius; té les fulles com les del alba, ab puntes a la sena circumferència y la quia llarga, les flors petites el fruit espinos y rodó ab una llevor dins semblant a una castanya. **Castanya de agua**, **abrojo acuático**.

CASTANYA BORDA. La del castanyer bort. **Castaña regoldana**, **silvestre**, **esp nosa**.

CASTANYA DE MAR. Equinít de forma rodona y plé de punxes com l' erissó, ab la boca al mitj de la part de sota. **Erizo**. || Altra mena d' equinít en figura de globo, la part superior plana, ab sis ordres de pues longitudinals, y una berruga a la basa de cada una. **Castaña marina**, **erizo marino**.

CASTANYA SECA. La que s' ha fet assecar pera que s' pugui guardar-se tot l' any. **Castaña pilonga**.

CASTANYES PER NADAL SABEN BÉ Y S' PARTEIXEN MAL. *Ref.* Que s' pren en sentit literal. **Castañas por Navidad saben bien y pàrtense mal**.

COP DE CASTANYA. **Castanyetazo**. || Esclafit, pet o soroll que fá la castanya quan se posa sencera al foch. **Castanyetazo**.

CASTANYA (Sant Cristófol de la). *Geog.* Poble agregat al de Brull, prov. de Barcelona.

CASTANYADA. f. Menjada de castanyes y més particularment la que s' acostuma fer la nit de Totsants ab panallets de massapá y vins bons. **Castañada**.

CASTANYADELL (Sant Pere de). *Geog.* Poble agregat al de Saú, prov. de Barcelona.

CASTANYAL. m. y

CASTANYAR. m. Lloch plantat de castanyers. **Castañal**, **castañar** y **castañedo**.

CASTANYEDA (Gregori). *Biog.* Artista valenciá dels sigles XVI y XVII. Pintor quina qualitat principal es l' haver sigut deixeble y gendre del insigne Ribalta y no distingirse avui prou be, quines son les obres del deixeble, per confóndres ab les del mestre, havent treballat junts en algunes ocasions. Va morir a Valencia l' any 1629.

CASTANYEDA. n. y f. Lloch plé de castanyers.

CASTANYER.

m. *Bot.* Arbre gros y ramós de la familia de les hipocastanées, de fulles semblantes a les de la noguera, y fá 'l fruit anomenat castanya. **Castanyero**. || m. y f. Qui ven castanyes. **Castanyero**.

CASTANYER DE INDIES. *Bot.* Arbre molt gran y semblant al castanyer comú, quina escorsa té propietats tòniques molt enérgiques; y encara qu' han volgut que substituís a la quina, numerosos experiments han provat que no pot reemplaçar a la peruviana. **Castanyo de Indias**.

CASTANYET. *Geog.* Poble agregat al ajuntament de Santa Coloma de Farnés, prov. de Girona.

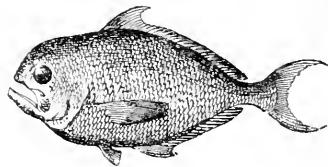
CASTANYETA. f. Esclafit que s' fá apretant el dit del mitj ab el dit grós y fentlo separar d' ell ab violència. Se sol usar en molts balls. **Castanyeta**. || *Ter.* **CASTANYOLA**. || *Naut.* Mena d' ansa de fusta o de ferro que s' clava als costats, amurades, cubertes, etc., pera amarrar hi les cordes. **Castanyuela**. || Troç de fusta ab un forat gran al mitj, ont s' hi assegura bè la corriola de l'amura major. **Castanyuela**, **galápago**, **postelero de amura**.

CASTANYOLA. f. *Bot.* Herba medicinal semblant al jonch; és de la fam. de les ciprenées, té l' arrel llarga, negra y olorosa, brots triangulars, y a cada un d' ells una panolla d' espigues petites. **Juncia olorosa**. || *Ictiol.* Peix plá com el pagell, pero de color de plom com el de les oreñtes. **Castanyo**, **coracina**. || pl.

Instrument de dues meitats cóncaves, de fusta de noguera, castanyer, etc., que, unides ab una beta o cordó, tenen la forma de dues petxines o d' una

Brot de castanyer

Castanyola

castanya, y serveixen pera tocarles tot ballant. **Castañuela, castañeta.** || Dos testos que posats entre 'ls dits, y fentós pegar un ab altre, imiten un poch el só de les castanyoles. **Tarreñas, tejoletas, tejuelas.** || Toca vent, só o replich de castanyoles. **Castañeado.**

SONAR LES CASTANYOLES. fr. *Castañear.*

CASTANYS Y SOLÀ (Francisco). *Biog.* Fundador del Poble Nou (suburbis de Barcelona). Nat a Olot l' any 1810 i mort a Salamanca l' 1859. Catedràtic de Jurisprudència a Barcelona i a Salamanca. Diputat a Corts per Girona en 1840. L' any 1841 era bibliotecari de la biblioteca provincial de Barcelona. L' any 1843 la junta suprema l' va nomenar ministre interí de la Governació. L' any 1845 se va retirar al sorral del terme de Sant Martí de Provensals y s' hi va fer una casa i aquesta va ésser l' origen del populós barri del Poble Nou. L' any 1855 va anar a Madrid, en representació dels industrials barcelonins, a gestionar contra la reforma aranzelaria que 's projectava. Era de la milícia nacional, redactor de *El Constitucional*, del *Boletín de Jurisprudencia y Legislación*, etc., y al morir va deixar manuscrita una *Defensa de los derechos de los titulados en Cataluña heredes y pupillos*.

CASTARNÉ DE LES OLLES. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Esplugua de Serra, prov. de Lleida.

CASTARNER. *Geog.* Poblet de la prov. d' Osca, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribago sana.

CASTEDAT. f. Virtut que consisteix en guardar puresa y moderació en tot lo referent a la sensualitat o plaers carnals. **Castidad.**

CASTEDAT CONJUGAL. La fidelitat que 'ls casats deuen guardar-se mutuament. *Castidad conyugal.*

CASTELLON (Coll de). *Orog.* Pich de 1720 met. d' altitud al Mitxdia de França.

CASTELL. m. Lloch fortificat ab muralles, baluards, fossos, etc. Antigament se feien rodons, pero sense flanchs laterals que 'ls defensessin com ara. **Castillo.** || *Naut.* Cuberta en forma de castell, tant a la proa com a la popa, y serveix pera resguardars 'hi la gent. **Castillo.**

CASTELL DE FOCH. Màquina de fusta en forma de castell, guarnida de focs artificials pera diversió del públich. *Castillo ó árbol de fuego.*

CASTELL NO TERMENAT. El que no té territori. *Castillo.*

CASTELL TERMENAT. El que té terme o territori propi i fitat o que se li coneu els límits per tradició. *Castillo amojonado.*

CASTELLS LLEVADISSOS. Els que posaven a les naus pera armar-les pèl combat. *Castillos portátiles.*

FER CASTELLS A L' AIRE. fr. *Met. fam.* Fer plans o projectes sense fonament. *Hacer torres de viento ó castillos en el aire.*

FORTIFICAR AB CASTELLS. fr. *Encastillar.*

TANCAR A ALGÚ A UN CASTELL. fr. Posarlo pres en ell. *Encastillar, encerrar, meter en un castillo.*

CASTELL. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora del riu Majó y té 151 hab. || Caseriu del dist. mupal. d' Oliana, prov. de Lleida. || *Hidrogr.* Rivera del Vallespir quines aigües se reuneixen ab les de la de Calvell, més enllá de Taulis.

CASTELL D' ESTAHÓ. *Geog.* Poble del districte municipal de la Pobleta de Belivé, provincia de Lleida.

CASTELL DE ARO. *Geog.* Poble de la prov. y bisbat de Girona, part. jud. de La Bisbal. Té ajuntament i 1,191 hab.

CASTELL DE CABRES. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; té 460 hab.

CASTELL DE CASTELLS. *Geog.* Vila de la prov.

d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; té 1,594 hab.

CASTELL DE EMPURDÀ. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; té 150 hab.

CASTELL DE MONTBUY. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Mateu de Montbuy, provincia de Barcelona.

CASTELL DE SANTA MARIA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Freixanet, prov. de Lleida.

CASTELL DE VILAMALEFA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Lucena; és a la vora del riu de Vilahermosa y té 1,353 hab.

CASTELL DEL ARENY. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora d' un affluent del Mergansol y té 251 hab.

CASTELL DE LA PERA. *Geog.* Poble de la prov. de Girona.

CASTELL DELS MOROS. *Orog.* Puig que hi há a la vora del Ter, a tramontana i a curta distancia de Catllar, provincia de Girona.

CASTELL-LLEÓ. *Geog.* Antich castell quals runes dominen la vila de les Bordes a Val d' Arán.

CASTELL-LLUBÍ. *Geog.* Aldea del terme de Muro, Mallorca.

CASTELL-ROSSELLÓ. *Geog.* Caseriu del departament dels Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá, de quina vila es prop. És l' antiga *Ruscino* dels romans que va donar nom al Rosselló.

CASTELL SA ESPASA. *Orog.* Cim de roques a la vora de la riera de Les Escaldes y a la confluencia de aquesta ab la de Sant Aniol, prov. de Girona.

CASTELLA. *Geog.* Antiga regió d' Espanya. Hi há dues Castelles: la Vella i la Nova. La primera té per capital Valladolid i la segona Madrid, que és també la capital de la nació. **Castilla.**

CASTELLÀ. *Geog.* Caseriu del terme de Tost, prov. de Lleida.

CASTELLÀ, NA. m. La llengua que parlen els de Castella. Per extensió y per ésser la llengua oficial a Espanya se'n diu també, molt impropriament per cert, *llengua espanyola*. **Castellano.** || Governador d' algun castell. **Castellano, castellán.** || adj. El natural o propi de Castella. **Castellano.**

A LA CASTELLANA. m. adv. Al us de Castella. *A la castellana.*

CASTELLADA. f. *Blas.* Brodadura, creu, banda y altres peces carregades de castells en que no s' especifica 'l número. **Castillada.**

CASTELLADRAL. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona y part. jud. de Manresa; és a la vora de la riera d' Orlóns y té 1,449 habitants, contant ab els dels seus agregats Valdeperas y Órriols.

CASTELLANADA. f. *Fam.* Paraula dita en mal castellà. **Castellanada.**

CASTELLANÍA. f. Senyoriu y jurisdicció del castellà, que tenia lleis particulars y jurisdicció apart pera l' seu govern. **Castellanía.**

CASTELLANISAR. v. a. Fer castellana alguna cosa o que sembli castellana; y aixis diém: *No se per qué s' hau de castellanisar els ncms catalans.* **Castellanizar.**

Segell de Castell del Arény

Segell de Castelladral

CASTELLANISAT, DA. p. p. Castellanizado.

CASTELLAR, m. CASTELLÀ, 2.

CASTELLAR (Joan del). *Biog.* Valencià del segle XV. Arquebisbe y prebere cardenal en 1503. Va morir a Valencia, essent electe arquebisbe de Monreal.

CASTELLAR. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part jud. de Solsona; és a la vora de la riera Salada y té 405 hab. || Caseriu del terme de Ruzafa, avui del dist. mupal. de Valencia. || — (SERRA DE). *Orog.* Estrep montanyós que 's desprén de la part de llevant de Puigllançada y forma la divisoria de les agües del Llobregat y del Rigalt.

CASTELLAR DEL RIU. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del riu Aigua de Valls y té 310 habitants.

Segell de Castellar del Riu

CASTELLAR DELA MONTANYA. *Geog.* Poblet que forma part del ajuntament de Capsech, prov. de Girona.

CASTELLAR DE LA SELVA. *Geog.* Poblet del terme mupal. de Quart, prov. de Girona.

Segell de Castellar de la Selva

CASTELLAR D'EN HUCH.

Geog. Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jul. de Berga; és al neixement del riu Llobregat y té 617 hab.

Segell de Castellar d'En Huch

CASTELLAR (Sant Esteve de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sabadell; és a la vora del riu Ripoll y té 3,540 hab.

Segell de Sant Esteve de Castellar

CASTELLAR Y QUADRAS. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, partit jud. de Manresa.

CASTELLARNAU (Joan Bautista). *Biog.* Erudit monjo de Sant Cugat del Vallés, col·laborador dels bolandistes, els quals en les *Actes*, volum VII del mes de Juliol, plana CLI, fan gran elogi d'ell. Va ésser prior y sagristà major del monastir. Va escriure la historia dels abats de Sant Cugat, aixis com un gros volum titolat: *Indice ó repertorio por orden alfabetico de las cosas notables del archivo de Sant Cugat*, inèdites una y altra. Va morir l'any 1673 essent abat de Sant Pere de Roda.

CASTELLÀS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d'Urgell; és a la vora del Segre y té 267 hab. || Poblet del dist. mupal. de Malpàs, prov. de Lleida.

CASTELLBELL (Marquesat de). *Biog.* Pertany a la familia Amat, provinenta dels comptes d'Empuries y emparentada ab els sobirans de Barcelona per part de la reina Almodis, muller de Ramon Berenguer el Vell. Més el primer marquès d'aquest títol ho va ésser En Joseph de Amat, l'any 1702 per concessió d'en Felip V, encare qu'el segon marquès, del mateix nóm de fons va ésser partidari de l'arxiduch Carles d'Austria. El fill del primer marquès, En Manel de Amat, va ésser tinent general del exèrcit y virrei del Perú, y en Joseph, fill del segon marquès, va ésser governador de Tarna (Perú).

CASTELLBERGADÀ. *Geog.* Turó situat junt al

santuari de Queralt y de molt difícil accés (1.292 metres).

CASTELLBISBAL. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Tarrasa; és a la vora del Llobregat y té 1,462 hab.

CASTELLBÓ. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d'Urgell; té 190 hab. || *Hidrogr.*

Riuet que neix al vessant llevantí de la montanya de Sant Joan del Herm, passa pels termes de Castellbó y Adràll y desaigua a la vora del Segre sota de Arabell.

|| — (VALL DE). *Orog.* Valleta que hi há a la vora del Segre, a la part alta de la prov. de Lleida.

Segell de Castellbó

CASTELLCJR. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; té 257 hab. || — (RIERA DE). *Hidrogr.* Neix a la Sauva Negra, passa per Castellcir, provincia de Barcelona,

y forma l'origen del riu Ternes, afluent del Besòs.

Segell de Castellciutat

CASTELLCIUTAT. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d'Urgell; és a la vora del Segre y té 486 hab.

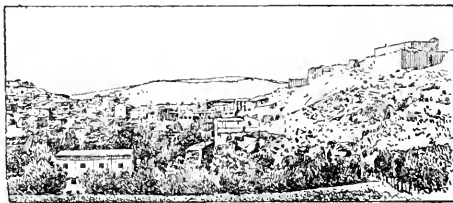
CASTELLDÀSENS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora del riu Set y té 1,323 hab.

Segell de Castellbisbal

Segell de Castellcir

Vista de Castellciutat

CASTELLDEFELS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; està al peu de la montanya, prop del mar y té 280 hab.

CASTELLDOSRIUS (Marquesat de). *Biog.* Tí ol donat l'any 1695 per Carles II a En Manel Oms de Santa Pau, embaixador a Portugal y a França, qui per raó del seu càrrech va entregar a Felip V el famós testament pèl que va passar a regir la Espanya. El primer marquès de Castell-dosrius va ésser també virrei de Mallorca, de Lima, de Terraferma y de Xile. El títol va passar l'any 1842 a En Pere Carles de Sentmenat, per haver mort sense hereu En Francisco Xavier, essent tinent general.

Segell de Castelldefels

CASTELLET. m. dim. Castillito, castillejo, castelluelo, castellet. || Plomall que 's posa per adorno a les cabesses dels cavalls. *Garzofa.*

CASTELLET (Bonaventura). *Biog.* Home de ciència dedicat a l'agricultura, nat a Tarrasa y mort a Argentina l'any 1890. Se va distingir notablement en l'especialitat vitícola. Havía cursat la farmacia. L'any 1865 va publicar a Tarrasa l'libre: *Enología española*, tractant de la millora dels vins y de la manera d'imitar els més celebrats de l'extranger. L'any 1869 va publicar la *Viticultura y enología española*, tractat del conreu de la vinya y dels vins. Per abdues obres va mereixer grans distincions. Va estudiar la filoxera, senyalant de bon principi l'introducció dels ceps americans com a medi de salvárese'n. És notable la seua monografia sobre l'*Tintorero híbrido de mosto negro.*

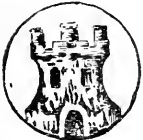

Segell de Castell de Gornal

Castell de Gornal ab 236 hab., Clariana ab 145, Gornal ab 372, Les Masuques ab 182 y Torrelletes ab 224.

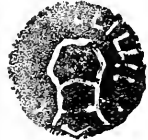
CASTELLFORT (Marquesa de). *Biog.* (Vegis Igual (Maria).

CASTELLFORT. *Geog.* Vileta de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és al peu d'una montanya y té 1,491 hab.

Segell de Castellfollit del Boix

CASTELLFOLLIT DE LA ROCA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d'Olot; és a la vora del Fluviá y té 966 hab.

Segell de Castellfollit de Riubregós

CASTELLFOLLIT DE RIUBREGÓS. *Geog.* Vileta de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. d'Igualada; és a la vora del riu Llobregós y té 420 hab.

CASTELLGALÍ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, par. jud. de Manresa. Té 600 hab.

CASTELLLNOU (Joan de). *Biog.* Poeta, un dels set mantenedors de la *Gaia ciencia* de Tolosa; vivia allà per la primera meitat del segle XIV. Existeixen dues obres o' ell: *Compendi de la conexença dels vicis que poden esdevenir en los dictats del Gay saber*, etc., etc., y *Del vici apellat sobrelans*. En Castellanou devia ésser molt afectat a la didáctica literaria, atenent a lo que 'ns resta dels seus escrits, y ho demostra l'haver

coleccionat les poétiques catalanes de 'n Berenguer de Noia, Jofre de Foxá y Ramon Vidal.

— (VESCOITE DE). *Biog.* Almirall del regne d'Aragó, al primer ters del segle XIV. Va ésser nomenat almirall de l'armada castellana ab motiu de la conquesta de Ceuta y Gibraltar (1415), ajudant a la presa d'abdues places ab vaixells catalans y castellans, per haverse negat l'almirall de Castella a tal empresa, disgustant al sen rei en Joan I.

CASTELLLNOU. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Thuir; és al costat de la riera del sen nom y té 340 hab. || Vileta de la prov. de Castelló, bisb. y part. jud. de Segorb; és a la vora del riu de Palencia y té 1,322 hab. || Barri de Basella, prov. de Lleida. || Caseiu del dist. mupal. de Sant Salvador de Toló, provincia de Lleida.

CASTELLLNOU D'AVELLANÓS.

Geog. Caseriu del dist. municipal de Batlliu de Sas, prov. de Lleida.

Segell de Castellnou d'Olujes

la riera de Riudor y té 329 hab.

CASTELLLNOU DE CAROLSÉ. *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Aristot, prov. de Lleida.

CASTELLLNOU DE MONFALCÓ. *Geog.* Poblet del dist. municipal d'Ossó, prov. de Lleida.

CASTELLLNOU DE MONTSECH. *Geog.* Poblet del dist. municipal d'Alsamora, prov. de Lleida.

CASTELLLNOU DE SEANA. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, bisb. de Solsona; és a la vora del rin Corp y té 1,171 hab.

CASTELLLNOU DEL CAMÍ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d'Igualada.

CASTELLÓ (Pich de). *Orog.* Un de's cims mes enlairats que separa el Conflent del Capcir (2,045 m.).

CASTELLÓ Y AMAT (Vicents). *Biog.* Pintor valenciá, nat a les derrerries del segle XVII. Deixeble de 'n Vicents López, qui 'l presentá a Carles IV per la precocitat artistica de que havia donat mostra desde nen y que li valgué ésser exclúit del servei militar. Era académich de mérit y mestre de dibuix del antic a l'escola de l'Academia de Sant Carles, en quin Museu s'hi guarden diferents quadros d'ell. A les iglesies de Valencia y en colleccions particulars hi figuren obres seues de força válua. Va morir l'any 1860.

— Y ANGLARILL (ROMÀ). *Biog.* Gravador de metall's barceloní; destre pèl gravat de punxons pera la fundició tipogràfica, autor dels tipos de l'escritura bastarda espanyola, que son un prodigi de correcció caligràfica, unida a una trassa professional mai superada, quins punxons foren gravats l'any 1887. En Castelló va morir a Barcelona quan sols tenia uns trenta cinch anys.

— Y GINESTA (PERE). *Biog.* Metge famós, nat a

Segell de Castellnou

Segell de Castellnou de Bages

Segell de Castellfollit de la Roca

Segell de Castellgalí

Guissona l'any 1796 y mort a Madrid l'any 1850. Va estudiar a Barcelona, exercint el professorat aquí y a Sant Jaume de Galícia. L'any 1801 va ésser escullit pera 'l càrrech de cirurgiá de la reial familia y 'l 1814 elevat a catedràtich de la Facultat de Madrid, ont va fer la seua reputació científica, que va posar de relleu cuidant una forta malaltia de 'n Ferrán VII. Va fer grans reformes a l' ensenyansa de la Medecina y Cirurgia, a l' organisació de Sanitat, a la creació de banys, Academies mèdiques, etc., etc. Se li deu la construcció del edifici de la Facultat de Medecina de Madrid. En 1863 la reina Isabet II va fer esculpir al marbre la testa del metge famós, que ha deixat poca cosa escrita d' ell.

Segell de Castelló d'Empuries

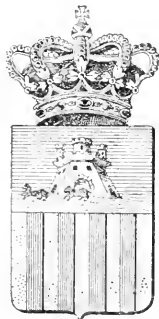
CASTELLÓ D' EMPURIES *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres. Està situada no gaire lluny del mar y és una de les millors poblacions de l' Empurdá. Té 2,613 hab.

CASTELLÓ D' ENCÚS. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Tarragona, prov. de Lleida.

CASTELLÓ DE FARFANYA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Balaguer; té 1,410 hab.

CASTELLÓ DE TOR. *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Llesp, prov. de Lleida.

CASTELLÓ DEL DUCH. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és fronterisa a la provincia d' Alacant y té 1,498 hab.

Escut de Castelló de la Plana

CASTELLÓ DE LA PLANA.

Geog. Una de les tres provs. en que va ésser dividit l' antic regne de Valencia; confina a tramontana ab la prov. de Tarragona, a llevant ab el mar, a mijorn ab la prov. de Valencia y a ponent ab la de Terol. Té partit judicial, 140 ajunts. y 318,260 hab. || Part. jud. de la prov. del seu nòm. Comprén 9 ajunts., que son: Almasora, Benicassim, Borriol, Cabanes, Castelló de la Plana, Oropesa, Pobla Tornesa, Torreblanca, Vilafamés y Vilarreal. || Ciutat, capital de la prov. del seu nòm; és al mitj d' un gran plá, no gaire lluny del mar; té estació de F.-C. y 29,966 hab.

al mitj d' un gran plá, no gaire lluny del mar; té estació de F.-C. y 29,966 hab.

CASTELLOLÍ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada; té 541 hab.

CASTELLONET DE LA CONQUISTA. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del riu Benissa y té 243 hab.

CASTELLS (Joan). *Biog.* Capdill carlí, nascut a Àger l'any

1802. L'any 1835, en la primera guerra, comensá a fer armes a favor del pretendent Carles, distingintse pel seu valor y atreviment, comandant un batalló. Va acompanyar a Cabrera al retirarse aquést a França. Després del conveni de Vergara va emigrar, y a la guerra dels *matinés* va tornar a guerejar per Catalunya, desde 1847 a 1849, arrivant a general entre 'ls carlins. Va emigrar de nou, fins al mes d' Abril de 1872, en que de sobte 's va presentar a Gracia al cap d' una partida de seixanta homes, iniciant la tercera guerra civil, en quina tanta im-

portancia va adquirir. A les derrerries del 'any 1875 se va retirar de nou a França.

— (MARTINA). *Biog.* Primera doctora en medecina y cirurgia que hi ha hagut a Espanya. Va néixer a Lleida l'any 1855 y va pendre 'l grau a Madrid l'any 1882, morint a Barcelona al any 1884. Era filla y germana de metges lleidetans distingits. El seu germá Frederich va exercir la carrera a Lleida y a Barcelona, éssent redactor y director d' importants revistes professionals entre 'ls anys 1879 y 1881; va colobarar a la redacció del *Diari Catalá*, primera publicació diària estampada en la nostra llengua.

— Y COMAS (JOSEPH). *Biog.* Catedràtich de medecina. Nat a Sant Boi de Llobregat l'any 1808 y mort l'any 1850. Va ésser director anatómic del Colegi de Medecina de Barcelona. L'any 1838 va llegir a la Academia de Ciencies una memoria sobre l' utilitat y 'l plan d' un curs d' anatomia aplicada a les belles arts, obrant que 's fes tal innovació. Va ésser als congressos científichs de Turin y de Florencia (1842) y de Nápolis (1846). Cóm escriptor profesional no més resten d' ell algunes poques memories y la traducció castellana del *Diccionario de medicina, cirugia, farmacia, medicina legal*, etc., d' en Nyster.

CASTELLS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Tahús, prov. de Lleida.

CASTELLSERÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora de la carretera de Tàrraga a Balaguer y té 1,186 hab.

Segell de Castellsora

CASTELLTALLAT. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Sant Mateu de Bages, prov. de Barcelona.

CASTELLTER-SOL (Sant Fruitós). *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, partit judicial de Granollers; és dalt

d' un turó y té 1,387 hab.

CASTELLVELL. *Geog.* Poble de la provincia y dióc. de Tarragona,

part. jud. de Reus; és a la vora de la riera de les Animes y té 716 hab. || — (SANT VICENTS DE).

Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, partit jud. de Manresa; és a la vora del Llobregat y té 2,023 hab. || —

DE BELLERA. Poble del districte municipal de Batllú de Sas,

prov. de Lleida.

CASTELLVÍ DE LA MARCA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilatorrada del Penadés; és a la vora de la riera de Marmellá y té 1,366 hab.

Martina Castells

Segell de Castells

Segell de Castelltersol

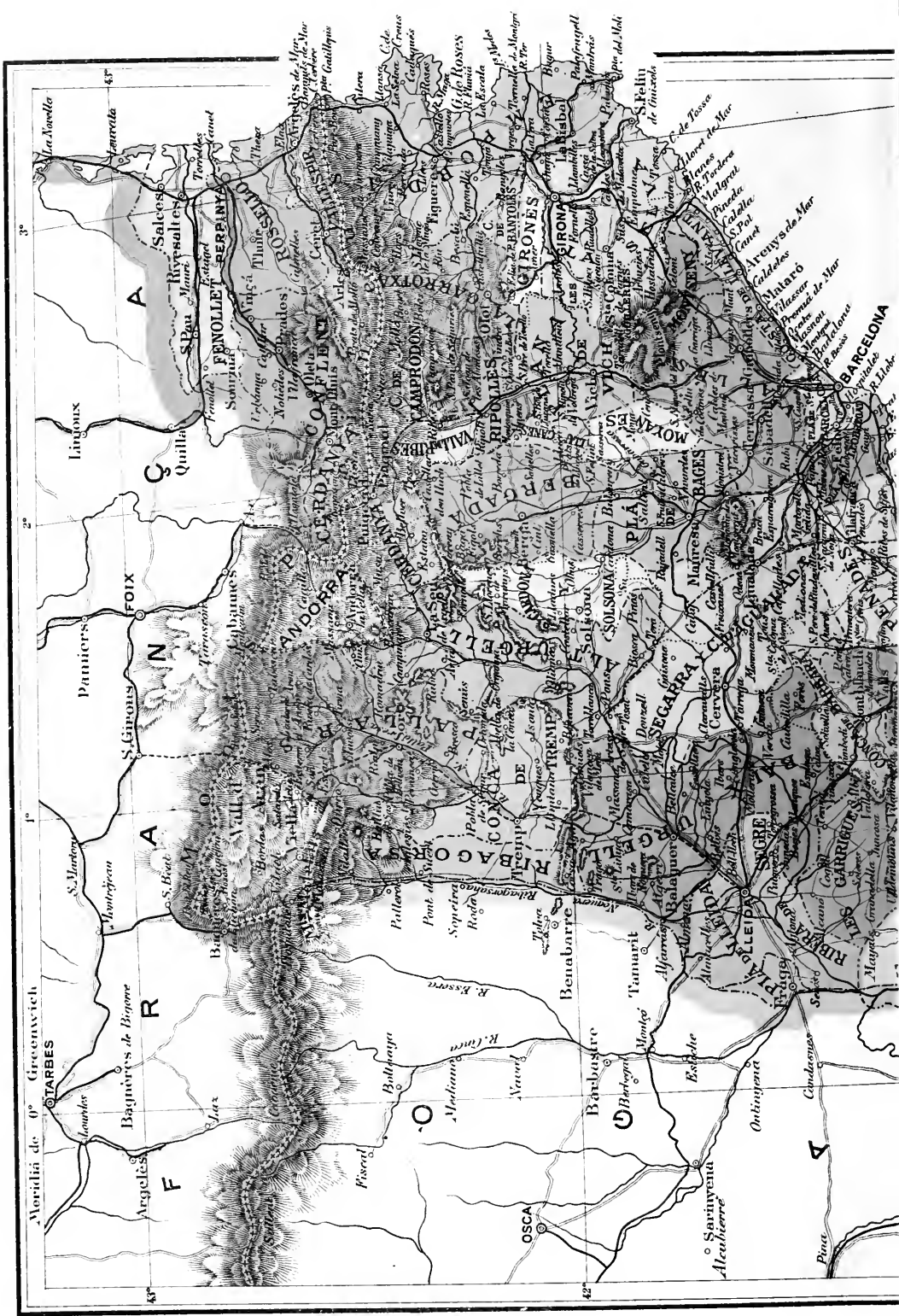
Segell de Castellvell del Cap

Segell de Castellví de la Marca

Moridillà de 0° Greenwich

43° 30' 00" 43° 00' 00" 35° 00' 00" 30° 00' 00"

1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

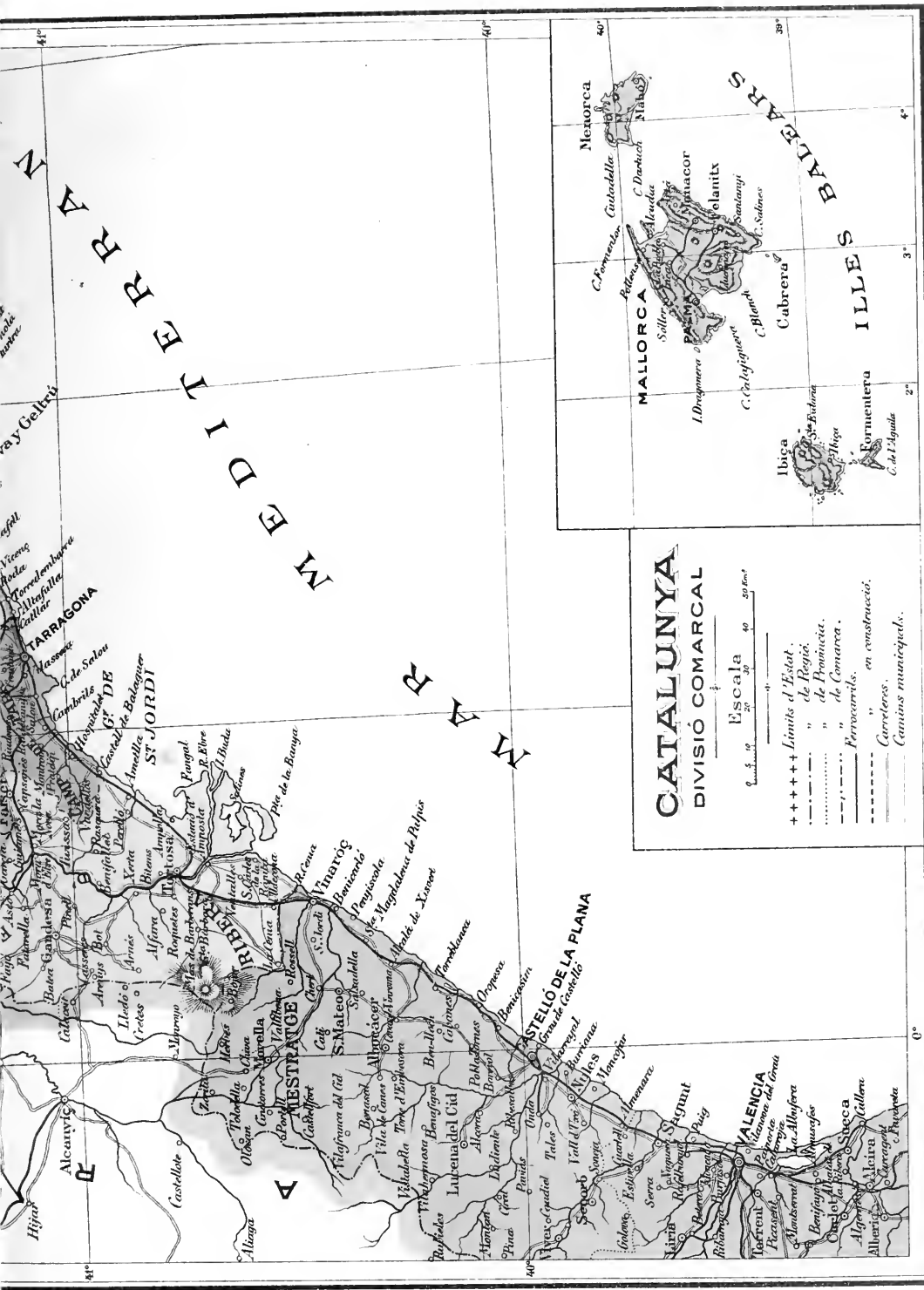
43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

0° 00' 00" 1° 00' 00" 2° 00' 00" 3° 00' 00" 4° 00' 00" 5° 00' 00"

43° 00' 00" 42° 30' 00" 42° 00' 00" 41° 30' 00" 41° 00' 00"

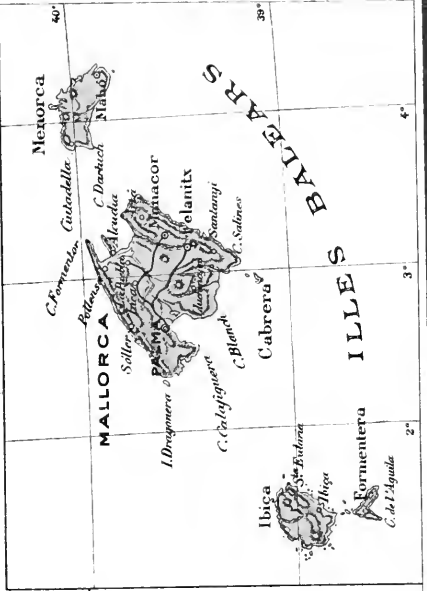

CATALUNYA

DIVISIO COMARCAL

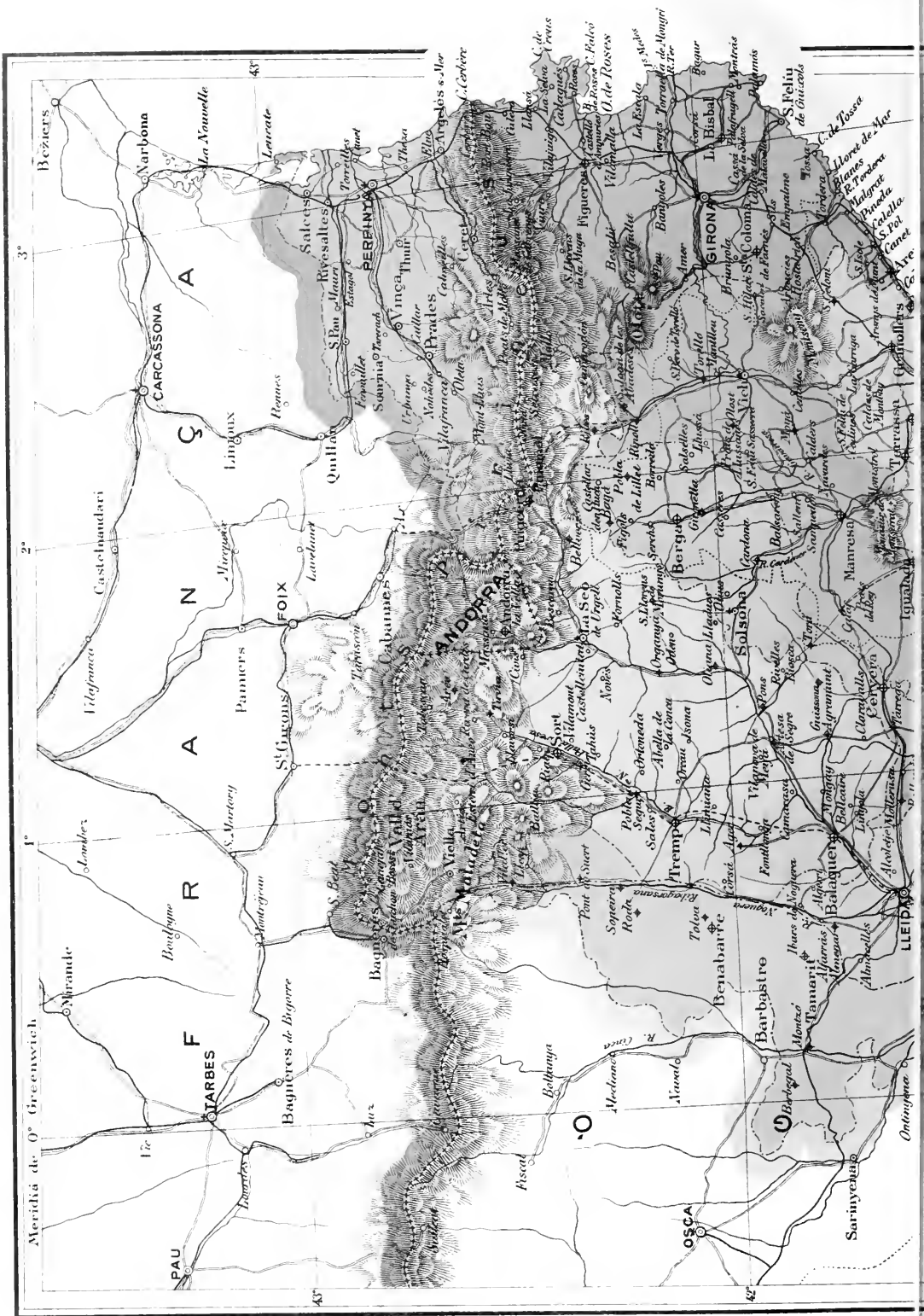
Escala 1:50,000

- +++++ Límits d'Estat.
- " de Regió.
- " de Província.
- " de Comarca.
- Ferrocarrils.
- " en construcció.
- Carreteres.
- Camins municipals.

Meridiana de 0° Greenwich

3°

2°

1°

43°

44°

A

Ç

N

A

R

F

O

O

O

O

O

O

A

Ç

N

A

R

F

O

O

O

O

O

O

A

Ç

N

A

R

F

O

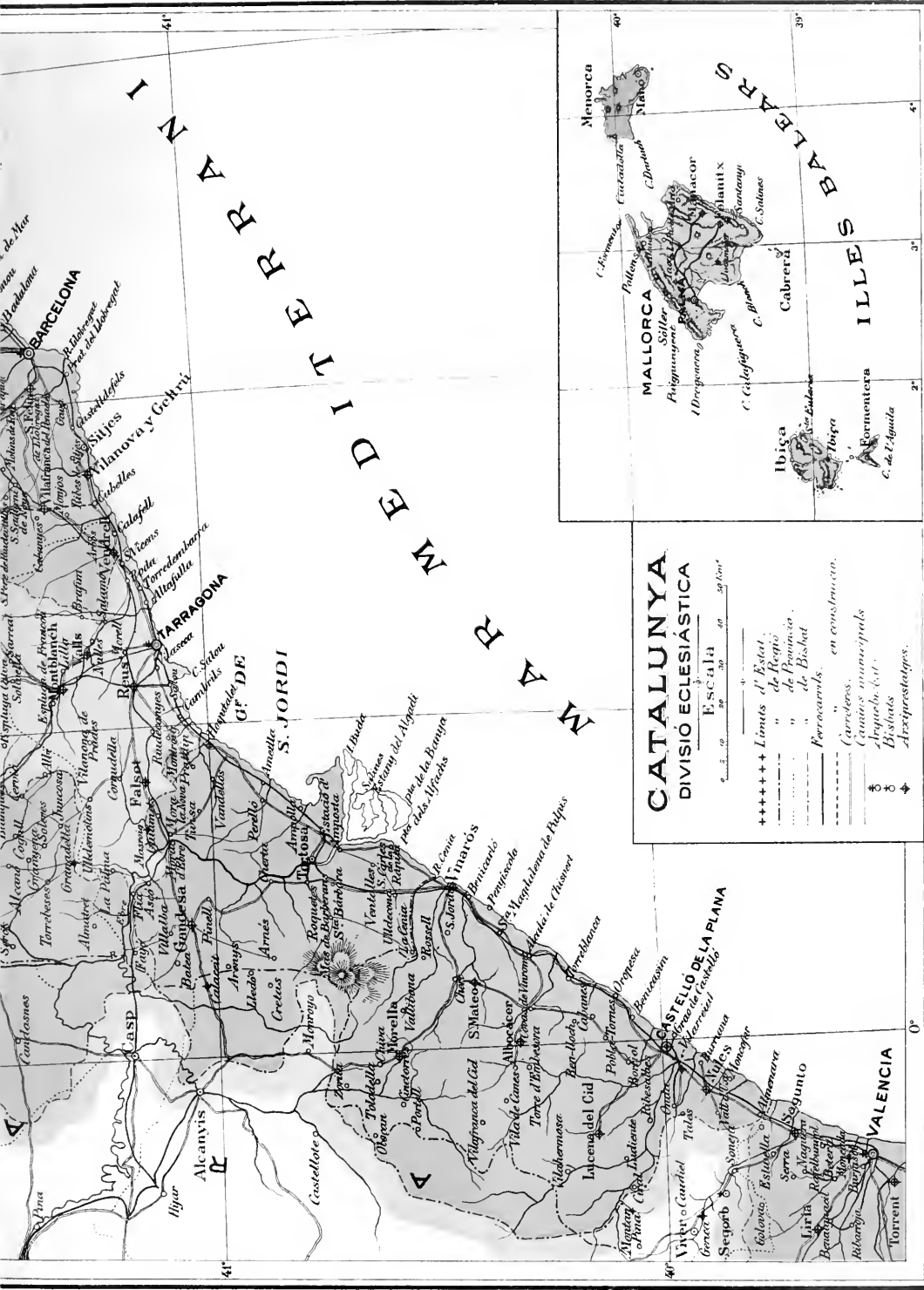
O

O

O

O

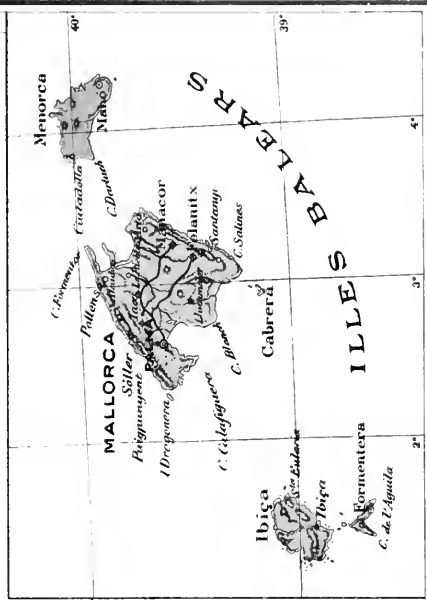
O

CATALUNYA
DIVISIO ECLESIASTICA

ESCALA 1:500,000

+++++ Línies d'Exist.
 - - - - - " " de Proposició.
 ······ " " de Bisbat.
 ———— Per arxeps, en construcció.
 ———— Carreteres.
 ———— Camins municipals
 ———— Arquebisbat.
 ———— Bisbat
 ———— Arxiepiscopats.

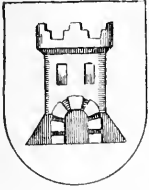
CATALUNYA
 DIVISIÓ POLITICA
 Escala
 0 5 10 20 40 50 Km

- ..... Límits d'Estat
- - - - - " de Regió
- - - - - " de Provincia
- Ferrocarrils
- en construcció
- Carreteres
- Camins municipals
- Vies Marítimes

Lit. Solent y^o (SenC) Barcelona

CASTELLVÍ DE ROSANES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la vora del riu Anoia y té 281 habitants.

Segell de Castellví de la Marca

de España desde el año 1700 á 1725, ocupantse delínguda y documentalment dels successos de Catalunya y en particular del siti de Barcelona entie 1713 y 1714. Va escriure, además, una obra de geografia, contenint 293 mapes. Va morir quan tractava d'imprimir els seus treballs. Per manament reial els originals se dipositaren a la Biblioteca imperial de Viena.

— Y PALLARÉS (FRANCISCO). *Biog.* Metge distingit y escriptor professional. Va néixer a Bot (Tarragona) l'any 1812 y morir l'any 1879. Va ésser metge del hospital de Tortosa fins l'any 1857, després catedràtic de Filosofia a Girona, de quin Institut va arribar a ésser director. Va col·laborar a les revistes professionals, donant mostra de gran laboriositat a les acadèmies de qu'era membre.

CASTELLVINY. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d'Enviny, prov. de Lleida.

CASTERÁS (Plá de). *Geog.* Plá aplebat que 's trova en el camí de Bossost a Arres, en la Vall d'Arán.

CASTERASSOS. *Geog.* Nòm que 's dóna a uns prats de la vila de Vilach, com a recort del castell que antigament hi havia.

CASTERET. *Geog.* Nòm que 's dóna a la Vall de Arán a les runes de les torres romanes, com el CASTERET DE LÉS.

CASTEYL. m. *Ant.* CASTELL.

CASTIAR. v. a. *Ant.* CASTIGAR.

CÁSTICH. m. La pena que s'imposa a algú per alguna falta o delicta. *Castigo.*

CÁSTICH EXEMPLAR. L'extraordinari pera major escarment. *Castigo ejemplar.*

CÁSTICH LLEUGER: REPRENSIÓ.

SENSE CÁSTICH. m. adv. *Impune.*

CASTIELFABIB. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chelva; és al recó d'Ademur, a la vora de la riera Ebrán y té 2,427 hab.

CASTIGADÍSSIM. A. adj. sup. Castigadísimo.

CASTIGADOR. A. m. y f. Qui castiga. *Castigador.* || *Ant.* REPRENSOR, CORRECTOR.

CASTIGALÉN. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Cuart y té 266 hab.

CASTIGAMENT. m. *Ant.* CÁSTICH.

CASTIGAR. v. a. Executar, donar alguna pena corporal. *Castigar.* || Mortificar, afligir. *Castigar, mortificar, cohibir.* || *Naut.* Exercir una cosa massa esforsos, ja de pressió, ja de percussió, sobre una altra cosa. *Castigar.* || *Ant.* ESCARMENTAR. || v. a. Advertir, sermonejar, amonestar. *Sermonear.*

QUI A UN CASTIGA, A CENT AVISA. *Ref.* Pera denotar que 'l cástich d' un és escarment de molts. *Quien á uno castiga, á ciento hostiga.*

CASTIGAT, DA. p. p. Castigado.

CASTILBLANQUE. *Geog.* Caseriu del terme de Corres de Pallás, prov. de Valencia.

CASTILLÓ DE SOS. *Geog.* Poble de la prov. de Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Boltanya; és a la Vall de Benasch, a la vora del riu Èssera y té 813 hab.

CASTILLONROY. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és al peu de la serra de Pinyana y té 863 hab.

CASTINA. f. El fudent calis que s'emplea pera facilitar la fosa de mineral de ferro. *Castina.*

CASTINYA. f. Mineral o terra seca que sols se troba a les mines de ferro, y serveix pera fondre 'l y pera fer productives les terres fortes, humides, etc. *Castiña.*

CASTÍS, SA. adj. De bona casta. *Castizo.* || Dit del estil pur, propi, natural, expressiu y correcte. *Castizo.* || Se diu dels fills d'una espanyola casada ab un indi, fill d'espanyol y d'india. *Castizo.*

CASTISENT. *Geog.* Poble del dist. mupal. d'Eroles, prov. de Lleida.

CASTÍSSIM, A. adj. sup. Castísimo.

CASTLÀ o CATLÀ. m. *Ant.* CASTELLÀ, 2. || m. Un dels cinch o deu cavallers que pèl servei de guerra devien tindre 'ls vescomtes anomenats condors valvassors, y rebien sou per la seua manutenció y la de son cavall. *Catlán.*

CASTLANIA. f. CASTELLANIA.

CASTOR. m. *Zool.* Animal quadrúped y anfibi poch més grós que un gat; del seu pel, comunment pardo, molt espés y fi, 'n fan barrets: té tant d'instint qu'ell mateix se fabrica la casa, imitant perfectament l'arquitectura civil. Habita al Assia, a l'América Septentrional y al nord d'Europa. *Castor.* || Mena de roba qu'imita 'l pel del castor. *Castor.*

CÁSTOR y PÓLUX. *Astron.* Signe boreal, el tercer dels del Zodiach, que correspon al mes de maig. *Géminis, Cástor y Pólux.* || LLUMENETES DE SANT TELM.

CASTORAT. m. *Quim.* Sal produïda per la combinació del àcid castòrich ab una base salificable. *Castorato.*

CASTORET. m. Roba de llana teixida com l'estamena, ab el pel semblant al del panyo. *Castorcillo.*

CASTOREU. m. *Med.* Secreció de les glándules prepuccials del castor. *Castóreo.*

CASTÓRICH, CA. adj. *Quim.* Calificació d' un àcid que 's produeix per l'acció de l'àcid nítrich sobre la castorina. *Castórich.*

CASTORINA. f. *Min.* Principi grás extret del castoreu. *Castorina.*

CASTRAMETACIÓ. f. L'art d'acampar un exèrcit ventatjosament. *Castrametación.*

CASTRAMETADOR. s. y adj. m. L'individu del exèrcit destinat a disposar y trassar l'acampament de les tropes. *Castrametador.*

CASTRENSE. adj. Lo que pertany a la guerra o a la milícia. *Castrense.*

CASTRO (Joan de). *Biog.* Valencià del segle xv. Governador del castell de St. Angelo a Roma, bisbe de Agrigento y cardenal de Santa Prisca, creat per Alexandre VI en 1501. Va morir a Roma.

-- (GUILLEM DE). *Biog.* Poeta valencià molt famós, nat a la capital en 1569 y mort a Madrid a l'Hospital de la Corona d'Aragó en 1631. L'enterraren de caritat. Ses obres dramàtiques foren imitades y fins traduïdes al francès pèl gran poeta Corneille (*El Cid* una d'elles). Merescué 'ls elogis dels principals escriptors de son temps. Títols de les seues comedies notables: *Las mocedades del Cid* (primera y segona part). *El amor constante; La piedad en la justicia; El Narciso en su opinión; La fuerza de la costumbre; Los mal casados de Valencia.*

CASTRUM OCTAVIANI. *Geog.* *Ant.* Nòm de Sant Cugat del Vallés, prov. de Barcelona, en temps dels romans.

CÀSTULA. f. Faixa o cinturó que portaven antigament les dones **Càstula**.

CASTULONÈS, A. adj. Natural de Castulona. **Castulonense**.

CASÚ. pron. indef. *Ant.* CADA HÛ, CADA QUAL.

CASUAL. adj. Fortuït, contingent o que succeeix per casualitat. **Casual**. || m. Eventual, s'aplica al peu del altar o dret d'estola. **Casual**.

CASUALITAT. f. Succés impensat. **Casualidad**. || **VENTURA**.

PER **CASUALITAT**. fr. *Casualmente*.

CASUALMENT. adv. m. Impensadament, sense premeditació. **Casualmente**, por casualidad.

CASUÏSTA. m. Teòle ch qu' escriu o a qui li consulten casos de conciencia. **Casuista**.

CASUÏSTICA. f. Part de

la teologia moral que tracta dels casos de conciencia. **Casuística**.

CASUITISME. m. El sistema dels casuïstes. **Casuïtisme**.

CASULLA. f. Vestidura sagrada que 'l sacerdot se posa demunt dels demés ornaments pera dir la missa.

Les primeres eren rodones y sols ab un forat pera passar 'hi 'l cap, fins que Honorí IV maná obrirles pèls costats. En la primitiva Iglesia era 'l vestit comú dels sacerdots. **Casulla**.

CASULLER. m. Qui té per ofici fer casulles. **Casullero**.

CASULLES (Veinat de les). *Geog.* Escampall de cases de pagés situat entre coll de Jou y el riu de Saldes.

CATACLISME. m. Trastorn universal del globo terrestre. **Cataclismo**. || **DILUVI**, **INUNDACIÓ**, **DEVASSALL**. || Per extensió qualsevulla desgracia grossa. **Cataclismo**.

CATACRESIS. f. *Ref.* Metàfora que consisteix en

la reunió de varies paraules que semblen disbarats, essent, empró, les úniques que poden fer comprendre la idea que 's tracta d' expressar, com: *a cavall d' un burro*. **Catacresis**.

CATACUMBES. f. pl. Soterrani ont antigament s' hi enterraven els morts. **Catacumbas**.

CATACÛSTICA. f. Part de l' acústica que tracta de les propietats del ressó. **Catacústica**.

CATADÁU. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Carlet; és a la vora de la riera d' Algemesi y té 1,831 hab.

CADIÓPTRICH, CA. adj. *Fis* Lo que reuneix la reflexió y la refracció. **Cadióptrico**.

CATAFAL. m. Bastida que 's fá ab taulons per estar ab comoditat en alguna lunció pública. **Tablado**, **andamio**. || El que 's fá pera executar 'hi als sentenciats a mort. **Cadalso**. || Tímbol molt alt y adornat que 's posa al mitj de la Iglesia pera les exequies de prínceps y grans personatges. **Catafalco**.

CATALÁ, NA. adj. El natural de Catalunya o lo que hi pertany. **Catalán**.

EL BON CATALÁ FINS DE LES PEDRES TREU PÁ. *Ref.* Ab que 's significa l' activitat que regularment distingeix als catalans. *Todo buen catalán de las piedras saca pan.*

CATALAGA. f. *Ant.* **CATÁLECH**.

CATALANESCH, CA. adj. *Ant.* **CATALÁ**.

CATALANISAR. v. a. Adaptar al llenguatge catalá alguna paraula d' un' altre llengua. **Catalanizar**.

CATALANS (Els). *Geog.* Castell del terme d' Aranyuel, prov. de Castelló.

CATALÁUNICH, CA. adj. Pertanyent a l' antiga Catalunya. **Cataláunico**.

CAMPS CATALÁUNICHS. fr. Camps ont Atila, rei dels huns, va ésser completament derrotat. *Campos cataláunicos*.

CATÁLECH. m. Llista de persones o inventari de llibres o altres coses. **Catálogo**.

CATALEPSIA. f. *Med.* Accident nerviós repenti, de caràcter histèric, caracterizat per les sensacions y la immovilitat del cós en qualsevulla postura en que se 'l posi. **Catalepsia**.

CATALÉPTICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la catalepsia. **Catoléptico**. || Atacat de catalepsia. **Catoléptico**.

CATALICÓN. m. *Farm.* Electuari purgatiu. **Catalicón**.

CATALISIS. f. *Quím.* Facultat excitativa d' alguns cossos, que ab llur sola presència posen en moviment certes afinitats que d' altre modo quedarien inactives. **Catalisis**.

CATALÓ (Otger). *Biog.* **OTGER**.

CATALOGAR. a. Apuntar, registrar ordenadament llibres, manuscrits, etc., formantne catàlech. **Catalogar**.

CATALUNYA. f. Regió del N.E. d' Espanya limitada pèls Pirineus, el mar Mediterrani y els antics regnes de València y d' Aragó.

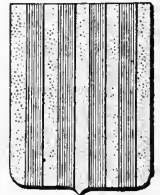
Avui está dividida políticament en quatre províncies, que son: Barcelona, Girona, Lleida y Tarragona. Els pobles aborígens de Catalunya, constitueixen els grups delinits en l' historia de la antigor, baix els nòms de ceretans, russillions, indigetes, ausetans, lacetans, betulons, cedetans, suassetans, cossetans, ilergetes y altres. Com totes les nacions occidentals, fou invadida per les races d' Orient primer, més tart pèls romans y pèls pobles que provinents del Nort baixaren per aquest indret de l' antiga Europa. Les invasions anteriors al

Casulla catalana (ojival)

Casulla catalana (época moderna)

Escut de Catalunya

temps mitjuevals fören a Catalunya, les dels *Ligurs*; les dels *Grechs*, qu' establien a la costa algunes colònies; les dels *Celtes*; les dels *Cartaginesos*, que trovaren forta resistència; les dels *Romans*, que 'ns imposaren la seua civilització després de dos sigles de lluita: y després del antich període, la dels *Goths*, que establien a Barcelona la seua capitalitat; y la dels *Arabs*, que s' apoderaren de tot Catalunya, promovent la reconquesta ab el concurs dels franks, y ab el moviment comensat, la formació dels comtats, que van donar llóch a la independència, y al origen de la llengua y del dret catalá. La historia de Catalunya marca en sa divisió les següents èpoques: la de les invasions desde 'ls temps primitius fins al sigle VIII; la creació dels comtats y constitució de la nacionalitat catalana, desde 'l sigle VIII al XII; Confederació catalana aragonesa, desde 1137, pèl casament del comte Ramon Berenguer IV ab Petronella d' Aragó, fins a Ferran el Catòlich; unió personal de Catalunya ab Castella fins l' adveniment de Felip V; centralització de Catalunya, desde la guerra de successió fins als nostres dies. Son remarcables els serveis que Catalunya ha prestat a la causa de la civilització al Occident y ab especialitat a Espanya, introduint la cultura grega y llatina, y arrelant el cristianisme; essent la primera regió de la penilla en fer recular els alarbs, ajudant a altres regions d' Espanya pera lliurar-ens; donant les primeres lleis náutiques que admeteren després els pobles més avensats d' Europa; portant a l' Orient civilització, després de ofegar al Mediterrani el poder marítim dels turchs; arrelant el bon gust literari y artístich; establint la redemptora ordre de la Mercè; contribuint al descobriment de les índies Occidentals; y promovent la adopció de tots els avensos de les ciències y de les arts. Els límits polítichs de Catalunya determinats pèl rei En Jaume I, a les derrerries del sigle XIII eren: «Comença per Salces al Rosselló, Vingrau, Taitaull, Astagel, Regia, Margévol, Arbutols, Musset, Coll de Jou, Puig-Valedor, Font-Rubiós, Partés, l' Avet-coronat; d' aquí pel Port de l' Argenter al de Savasacorba, Martellat, Boet, Nostra Senyora de Montgaría, Sant Lup, Ohá, Haras de Seis, y baixa per Bausen al Port de Pedres Blanques, que 's trova a la Vall d' Arán; y d' aquí cap a Benabarre y a les fonts del Cinca, seguint tot ell fins a topar ab l' Ebre, y travessant lo puja la línia fins a Berrusa y a la Pobla de Massalú fins al riu d' Algas, qu' és el que divideix a Catalunya d' Aragó al Ponent; y prenent aquesta línia, s' encamina cap al Mitjorn pujant pèl riu d' Algas a les Pinyeres, Caseres, Arenes y al Port de Bersau; y d' aquí atravessa 'l riu de la Cenya, deixa a mà dreta 'l convent de Benifaçá, que ja és de Valencia, y dit riu Cenya divideix a Catalunya de Valencia al Mitjorn, passant a una vila de Catalunya dita Cenya que dóna el nom a n' el riu y el qual seguint son curs passa entre Dos ventes, una de Valencia y l' altre de Catalunya, ont atravessa 'l Camí Reial, deixades les viles d' Ull-decona y el Canar, que son de Catalunya, a la mà esquerra; fineix son curs en el mar Mediterrani, y després 'l allí per la costa amunt fins a Salces entre vegada». De més a més, en el període mitjueval, els catalans exerciren la seua influencia política a Nápoli, Sicília, Cerdenya, Córcega, Atenes y Neopatria.

CATALUNYA (Cala de). *Hidrog.* La cala més tramontana de l' illa de Mallorca.

CATAMARRUCH *Geog.* Poble del dist. municipal de Planes, prov. d' Alacant.

CATANY (Bartomeu). *Biog.* Relligió mallorqui molt venerat, que degué néixer a les derrerries del sigle XIV y morí a Palma en 1462. Fundá els primers convents d' observants a les Balears, a Palma; un altre a Sóller y altre a Menorca. Meresqué la confiança dels reis y l' amistat del Sant Pare Pius II. Aquést, pèl maig de 1461, li demaná que posés el seu valiment pera posar la pau a l' illa en les discordies po-

pulars de mitjans del sigle XV; y quan comensava l' autoritat a exercir els seus rigors contra 'ls venuts, ell se presentá al virrei, ab aquesta noble eloqüència: «*Trempau, senyor, la justícia ab la misericòrdia*». Sos consells y arbitratge eren sollicitats dels poderosos; considerantsel are com el Fenelon mallorquí. Fou custodi dels franciscans de Mallorca y després guardiá del convent de Jesús de Palma. Escrigué homilies y sermons en llatí. Les seues despulles morals son venerades d' abans de la butlla d' Urbá VIII.

CATAPLASMA *m. Med.* Pegat fet d' arrels, fulles o llevors bullides, picades o moltes, que s' aplica exteriorment com remei. Emplasto, cataplasma.

CATAPULTA. *f.* Màquina militar que usaven antigament pera tirar pedres y sagetes. Catapulta.

CATAPUSSIA. *f. Bot.* LLETATRESA.

CATARANYA. *f. Ornít.* Aucell de nit. *Cataraña*.

CATARATA. *f.* Tel blanch que 's fá demunt la mina del uill y que no de xa veure. *Catarata*. || Salt natural d' un riu molt capdalós. *Catarata*. || *Met.* Nívol carregat d' aigua. *Catarata*.

TINDRE CATARATES. *fr. Met.* No entendre o no cóñixer bé les coses per ignorancia o passió. *Tener cataratas*.

TREURE LES CATARATES. *fr.* Treure dels ulls el tel que tapa la vista. *Batir las cataratas*.

CATARINA. Nòm de dona. *Catalina, Catalnica*. || *Ornít.* Lloro menor que 'l comú que té mitj cap vermell. *Catalina, Catalnica*.

CATARINETA. *n. p.* Dim. de Catarina. *Catalinita*.

CATARRAL. *adj.* Pertanyent al catarro. *Catarral*.

CATARRO. *m.* Flnix o destilació que ataca 'l nas, la boca o 'l pit. *Catarro*. || Tós molt forta que solen tindre les criatures. *Tos ferina*.

CATARROJA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és estació del F.-C. d' Almansa a Valencia y té 6,999 hab.

CATARRÓS, *A.* *adj.* Qui pateix catarro. *Catarroso*.

CATÁRTICH, *CA.* *adj.* S' aplica als medicaments purgants. *Catártico*.

CATARTINA. *m. Quím.* Substancia increstallisible, soluble al alcohol, a l' éter y a l' aigua. *Catartina*.

CATASTRE. *m.* Contribució que pagaven nobles y plebús y s' imposava sobre totes les rendes fixes y possessions que produïen fruits anyals. *Catastro* || Cens o padró estadístich de les terres y cases pera sapiguer la contribució que n' han de pagar llurs amos. *Catastro*.

CATÁSTROFE. *f.* Desgracia extraordinaria que altera l' ordre regular de les coses. *Catástrofe*.

CATÁU. *m.* Cau, llóch ont s' hi recull algú. *Manida*. || **AMAGATALL**. || El llóch ont sol fer cap algú ab freqüència. *Guardia, nidat, nido, madriguera*

CATECISME. *m.* Llibre que conté l' explicació de doctrina cristiana. *Catecismo*

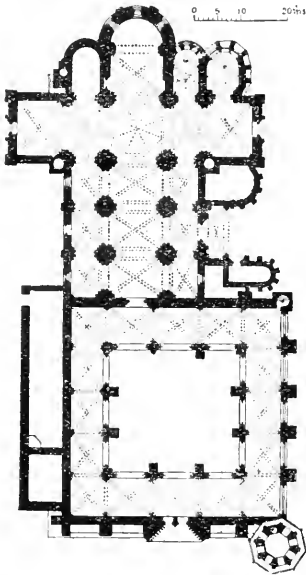
CATECÚ. *m.* Substancia medicinal, semblant a la terra, de color de canyella, de gust un poch amarch, que 's treu per decocció d' un arbre de les Índies Orientals. *Cato, tierra japónica*. || Medicament en forma de granets que 's fá d' almesch, ambre y del arbre dit *cañis* en la India Oriental; serveix pera fortificar la boca del cor. *Cachunde*.

CATECUMENAT. *m.* Estat de catecúmeno. *Catecumenado*.

CATECUMENIA. *f.* Galeria alta de la iglesia ont s' hi posaven els que devien ésser instruits en la doctrina cristiana. *Catecumenia*.

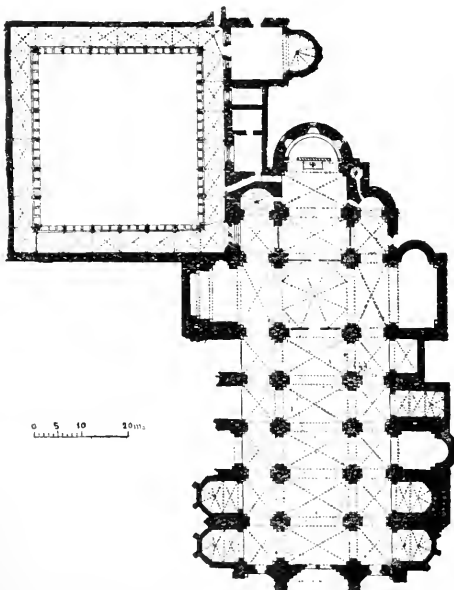
CATECÚMENO, *A. m. y f.* Qui s' está instruint en la doctrina cristiana pera poguer rebre 'l baptisme. *Catecúmeno*.

CÀTEDRA. f. Mena de trona ab seti desde ont expliquen els catedràtichs les llissons a llurs deixebles. Càtedra. || L'empleu y exercici de catedràtich. Càtedra. || La facultat qu' ensenya algun catedràtich Càtedra. || La dignitat pontificia o episcopal. Càtedra. || El seti o cadira pontifical. Càtedra.

Planol de la Catedral antiga de Lleida

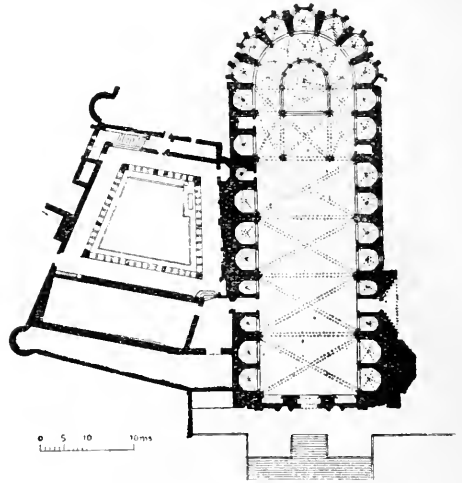
Catedral. || En catalá les catedrals son també anomenades Sèu, encara que abdues denominacions

* Planol de la Catedral de Tarragona

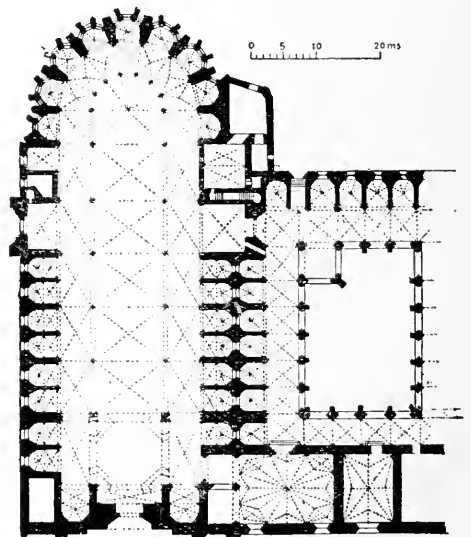
tenen consablant origen y determinació dels mots *cathedra* o *sædes*, per referirse a la qualitat de contindre dins de son recinte la cadira pasto-

ral del bisbe. Les catedrals, baix aquest concepte, y després del sigle X, a semblansa de les antigües basiliques construïdes, tenen en quant al trassat de la seua planta, diverses formes. En les llatines se subjecta 'l plánon a la creu llatina, posada al fons

Planol de la Catedral de Girona

del absis la cadira del bisbe, que més endavant, ab les que formen el chor dels canonges, se colocalen a la nau central, pera remarcar aixís que a l' iglesia principal sejoimen els eclesiástichs revestits de les dignitats esmentades. Seguiren els estils arquitec-

Planol de la Catedral de Barcelona

tónichs que marquen época, y podriem citar a Catalunya exemplars dignes d' estudiarse baix aquest punt de vista, encara que posteriors innovacions hagen minvat la puresa del seu clàssich projecte. Són romàniques l' antiga catedral de Lleida y la de Tarragona, y gòtiques la de Barcelona, quines enlaira-

des naus formen una ben combinada proporció, relllevada per les llums del seus finestrals, y la de Girona, digne d' ésser admirada per l' ardidesa de la seua nau central. El nom aplicat a l' iglesia capitolar a la nostra terra, ha servit ademés d' origen a la etimologia d' algún poble, com: *la Sèn d' Urgell*.

CATEDRÀTICH. m. Qui té càtedra pera ensenyar alguna facultat. *Catedràtico*.

CATEGORÍA. f. *Log.* Una de les classes a que 's redueixen totes les coses y entitats físiques. **Predicamento, categoria.** || Caràcter o circumstancies que fan molt apreciable alguna cosa o persona. *Categoría*.

CATEGÓRICAMENT. adv. m. Decisivament, afirmant o negant sensillament alguna cosa. *Catagóricoamente*.

CATEGÓRICH, CA. adj. S' aplica al discurs o proposició en que directament s' afirma o nega alguna cosa. *Catagórico*.

CATEQUISAR. v. a. Instruir a algú en la doctrina cristiana y misteris de la religió. **Catequizar.** || *Met.* Induir a algú a fer o consentir lo que li repugna. **Ca-tequizar.**

CATEQUISAT, DA. p. p. *Catequizado*.

CATEQUISME. m. L' exercici d' instruir en la doctrina cristiana. *Catequismo*.

CATEQUISTA. m. Qui instrueix als demés en la doctrina y misteris de la religió. *Catequista*.

CATERÉTICH, CA. adj. *Cir.* S' aplica als cáustics lleus que sols obren superficialment sobre 'ls teixits del cós humà. *Caterético*.

CATERVA. f. Munió de persones o coses reunides en algun paratge, y regularment sense ordre ni concert. *Caterva, cáfila.* || *VENTREGADA*.

CATÈTER. m. *Cir.* Sonda metàlica ab un canal a la convexitat de la seua corvadura ont s' hi fiquen les eines tallantes pera fer la operació de la cistotomia. *Catéter*.

CATERETERISAR. v. a. Introduir una sonda a la bufeta. *Catereterizar*.

CATERETERISME. m. *Cir.* Operació d' introduir un catéter a la bufeta de l' orina. *Catereterismo*. || Exploració de la trompa d' Eustaqui per medi d' un catéter o sonda. *Catereterismo*,

CATETO. m. *Geom.* Cada un dels dos costats que formen l' àngul recte d' un triàngul. *Cateto*. || *Arquit.* Perpendicular que passa pel eix de la voluta del capítell jónich; línia vertical que passa per un sòlit de revolució. *Cateto*.

CATETO DE INCIDENCIA. *Opt.* Raig lluminós perpendicular al pla del mirall. *Cateto de incidencia*.

CATETO DE REFLEXIÓ. Raig lluminós que va desde el pla del mirall al nil. *Cateto de reflexió*.

CATI. m. Mena d' engomadura y premsat que 's dona a les teles pera que tinguin llustre. *Cati*.

CATÍ. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. d' Albocàcer; té 2,444 hab. || Caseriu del terme de Petrel, prov. d' Alacant.

CATIFA. f. Teixit de llana o seda de diferents colors ab que 's cubreix l' enrajolat de les habitacions pera abrich y adorno de les meteixes. *Alfombra, alfocata*.

CATIFA MORESCA. Mena de catifa que usen els moros. *Zotra*.

CATIFER. m. Qui lá catifes. *Fabricante de alfombras*.

CATIFETA. f. dlm. *Alfombrilla*.

CATILINARIA. f. Nóm que 's dona a cada un dels quatre famosos discursos que va fer Cicero contra Catilina. *Catilinaria*. || Se diu per extensió de tot discurs eloqüent que té per objecte increpar a una persona o posar de manifest les seues malifetes. *Catilinaria*.

CATIPÓ. m. Mena d' adorno que 's posa al cap de les cavalcadures y besties de càrrega; regularment és de llana o d' estam de diferents colòrs. *Quitapón*.

CATIU, VA. m. y f. **CAPTIU.** || m. *Ant.* **CAUTIVERI.** **JUGAR ALS CATIUS.** fr. Joch de nois en que 's fingeix una batalla entre moros y cristiàns. *Jugar a moros y cristianos*.

CATIVAR. v. a. y 'ls derivats. **CAPTIVAR.**

CATLLAR. *Geog.* Poble de la prov., dióc. y part. jud. de Tarragona; és a la vora del riu Gayá y té 1,317 hab. Té estació de F. C. || Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora de la riera de la Castellana y té 608 hab. || Santuari a 1,165 met. d' altitud, situat a la vora del Ter, a tramontana de Tragará, prov. de Girona. || — (HERMITA DEL). Estava emplaçada en lo alt de la serra que separa la vall del Freser de la de les Lloses, prop Ripoll; avni és enrunada. || — (SERRA DEL). *Orog.* Serra de la banda N.O. de la prov. de Girona, que forma la partió d' aigües entre 'l Ter y 'l Freser y quin punt més enlairat és a 2,450 met. d' altitud. || — (VALL DEL). Vall de la vora del Ter, més amunt de Tragará, prov. de Girona.

CATLLARÁS. *Orog.* Enlairat planell (1,625 m.) en qual centre s' aixeca una gegantina roca anomenada Roch del Catllarás; és aprop de Sant Romá de la Clusa.

CATÓLICAMENT. adv. m. Conforme a la doctrina catòlica. *Catòlicamente*.

CATÓLICH, CA. adj. Universal, y per aquesta qualitat s' aplica a la Iglesia romana. **Catòlico.** || Cert, infalible, de fe divina; y aixis se diu: *dogma catòlich*. **CATÓLICH.** || El cristiá que té a Jesucrist per cap invisible de la Iglesia y al papa per cap visible. **Catòlico.** || Renóm molt antic dels reis d' Espanya, renovat per En Ferrán V. y Na Isabel I, dits per antonomasia 'ls Reis *Catòlics*. **Catòlico.** || Lo que és sá y perfet. **Catòlico.** || Lo que pertany a la religió catòlica, com: *Iglesia catòlica*. **Catòlico**.

ÉSSER O NO ALGÚ CATÓLICH. fr. *Met.* Estar o no algú sá y de bon humor. *Estar ó no catòlico*.

ÉSSER O NO ALGUNA COSA CATÓLICA. fr. *Met.* Tindre o no les perfeccions que 's requereixen. *Ser ó no alguna cosa catòlica*.

CATOLICISME. m. La creensa de la Iglesia catòlica. **Catolicismo.** || Comunitat universal dels que viuen en la religió catòlica. *Catolicismo*.

CATOLICÍSSIM, A. adj. sup. *Catolicísimo*.

CATOLIU. *Zool.* Aucell. *Galerita*,

CATORSAU, VA. adj. Cada una de les catorse parts en que 's divideix un tot. *Catorzavo*.

CATORSE. adj. Se diu del número cardinal que 's compon d' una desena y quatre unitats. *Catorce*.

CATORSÉ, NA. adj. S' expressa ab ell el número catorse posat en relació ab altres números. *Catorcenno*. || Certa mena de pany groller y ordinari. *Catorceno*.

CATRACÓLICA. f. Casaca gran y antiquada. *Casacón*.

CATRAL. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. d' Oriola, part. jud. de Dolores; és a l' horta d' Oriola y té 2,597 hab.

CATRE. m. Llit lleuger pera dormir una sola persona. Regularment té 'l pla ont se jau de drap fort, y els barrons de manera que poden plegarse. N' hi há de varies formes, pero la més general és d' estisora. *Catre*.

CATRE DE BAGÚL. Caixa ab uns bastidors que serveixen de catre, plegantlo y desplegantlo. *Caticofre*.

Segell de Catllar

CATÚFOL. m. Vas de terrissa en forma de gerro que serveix pera treure aigua de les sinies y altres llochs. Arcaduz, cangilón.

FER CATÚFOLS. fr. *Met.* Se diu del vell que ja té la memoria y 'l judici débils per raó de la etat. *Chochear, caducar.*

CATXALAGUA. *Bot.* V. CENTAURA.

CATXALOT. m. Mena de balena. **Cetáceo**, cachalote, marsopa, ó marsopla.

CATXAMARINA. m. Barco de dos pals, ab veles al ters y alguns llochs y gavies volants en temps de bonansa. **Cachamarín** ó **cachemarán**. || El barco que usa aquest aparell com: *la catxamarina, el lugre*, etc. Buque de vela al terció.

CATXAMONA. f. Cop que 's pega a la galta. **Cachete**. || *Fam.* El cop suáu que 's dona per diversió ab la mà oberta, tocant sols ab el dit polser y ab l'índex a les galtes dels nois, que les inflen expresament. **Buchete**.

LA PRIMERA 'L REI PERDONA, LA SEGONA CATXAMONA. fr. *Fam.* Joch de nois que a la segona marrada 's castiguen ab una catxamona. **Buchete**. || *Ref.* Qu'ensenyia que la repelió d'una meteixa falta és imperdonable. *A la segunda va la vencida.*

CATXAPIT. m. *Ter.* Barana, generalment macisa, qu'arriba a l'alsada del pit que 's posa als llochs alts pera que no caigui ningú. **Antepecho**.

CATXASSA. f. Fleuma o lentitut en el modo de obrar. **Cachaza**. || *Met.* La persona que la gasta. **Pelmazo**, **pachón**, **posma**, **pánfilo**.

CATXASSUT, **DA**. adj. Qui té molta catxassa. **Cachazudo**.

CATXET. m. Ganivet curt, ample y molt punxagut. **Cachetero**. || *Cadell*, instrument qu' encaixa en una roda dentada pera deturar o regularisar la rotació de un cilindre. **Perrillo**. || **CATXETA**.

CATXETA. f. El cop que 's dona a la cara ab el puny clos. **Cachete**.

CATXETER. m. Qui acaba de matar al toro a la plasa ab el catxet. **Cachetero**.

CATXIFOLLAR. v. a. *Fam.* TROMPAR.

CATXILLAR. v. a. *Ter.* CADELLAR.

CATXO. m. Joch que 's juga ab la meitat de les cartes, desde 'ls sisos fins als reis, o ab l'altra meitat, graduant per aquest ordre 'l valor de cada una d'elles, y augmentantse 'l punt segons se van lligant els colls, essent el major el del sis o cinch de cada un. Se reparteixen les cartes d'una en una fins a tres, y en totes se pot envidar; quan lliguen les tres d'un coll se fa *catxo*, y 's diu *catxo major* el de tres reis. **Cacho**.

HAVÉM FET BON CATXO. *Expr. fam.* L'HAVÉM FETA BONA.

CATXOLA. f. *Naut.* Cada un dels taulons que, colcats a una y altra banda del cap del bauprés, serveixen de pas pel estai y fals estai del masteler del velatxo. **Cachola**. || pl. Les corves ab que 's forma 'l coll d'un pal y en quines pernades superiors s'hi assenten els baus que sostenen les cotes. **Cacholas**. **CATXOLES DEL MASTELETER**. Troç de cabiró pernat al coll dels mástils de les gavies. *Cacholas del masteler*.

CATXOLA O CALTERES. f. *Mar.* Cada una de les dues corves que tenen les pernades verticals clavades al coll del arbre, una a cada costat. **Cachola**.

CATXURRAL. m. Lloch de moltes catxurreres. **Cadillar**.

CATXURRERA. f. *Bot.* Herba que 's fá regularment entre 'ls sembrats; fá 'l fruit rodó ab uns pelets forts que s'enganxen fàcilment als vestits. **Cadillo**.

CATXURRO. m. El fruit de la catxurrera. **Cadillo**.

CATXUTXA. f. Mena de gorra ab figura de plat o giradora. **Cachucha**.

CAU. m. Lloch pera amagarse. **Guardia**, **madri-guera**. || *Paratge* ont s'hi recull algú. **Manida**. || El lloch ont s'hi recullen els cervos y les daines. **Venadero**. || El forat ont viuen y crien els cunills. **Madri-guera**, **conejera**, **conejal**, **vivar**, **vivero**, **gazapera**. || El forat ont s'hi fiquen els grills. **Grillera**. || La cova ont s'hi recull la guínua. **Raposa**. || El lloch ont s'hi amaguen els lladres. **Ladronera**, **cueva de ladrones**. || El forat ont s'hi fiquen els llangardaixos. **Lagartera**. || La cova ont hi viu l'ós y hi cria 'ls seus fills. **Osera**. || El lloch ont hi fan el jas y viuen en la montanya 'ls porchs senglars. **Porquera**. || El forat dins del qual hi crien les rates. **Ratonera**. || *Met.* El lloch retirat ont s'hi reuneix molta gent de mala vida. **Madri-guera**, **nido**, **conejera**, **conejal**.

CAU D'ORELLA. m. *Anat.* Concaviat ont s'hi recull la cera de les orelles. **Alveario**.

TREURE DEL CAU. fr. *Met. fam.* Esquivar o allunyar d'algún lloch als que acostumen amagar'shi. *Desanidar*.

CAU (Joseph). *Biog.* Notable mestre de capella y compositor religiós. Va néixer a Barcelona en la segona meitat del segle XVIII, morint a la meteixa ciutat l'any 1812, essent jove encare y quan s'esperava que arribaria a ésser un dels primers compositors d'Europa. Se citen d'el alguns oratoris, la missa cantada l'any 1802 a Santa Maria del Mar, devant dels reis d'Espanya y una missa pastoril qu' encara s'executa.

CAUBA. *Orog.* Montanya propera a Bausen en la Vall d'Arán.

CAUCIÓ. f. *For.* Seguretat que dona una persona a un'altra de que complirà lo pactat, promés o manat. **Caución**

CAUCIÓ D'INDEMNITAT. La que algú dona a un'altra prometentli treure 'l salvo d'alguna obligació. **Caución de indemnidad**.

CAUCIÓ FIDEJUSSORIA. *For.* La caució que 's dona ab fiança. **Caución fidejussoria**.

CAUCIÓ JURATORIA. Jurament ab que promet tornar a la presó 'l pobre que ix d'ella sense fiança. **Caución juratoria**.

PRESTAR CAUCIÓ. fr. CAUCIONAR.

CAUCIONAMENT. m. *Ant.* CAUCIÓ.

CAUCIONAR. v. a. Obligarse per un altre assegurant que farà o no farà alguna cosa. **Dar ó prestar caución**.

CAUDA. m. *Ant.* Róssech o quia de la capa consistorial qu' usaven els arquebisbes y els bisbes al chor. **Cauda**.

CAUDACIÓ. f. *Patol.* Prolongació extraordinaria y anormal del clítoris. **Caudación**.

CAUDAL. m. Quantitat de diners, hisenda o béns. **Caudal** || Abundó d'alguna cosa. **Caudal**.

CAUDALÓS, **A**. adj. S'aplica a les corrents dels rius, rieres, etc., que porten molta aigua. **Caudaloso**.

CAUDALOSAMENT. adv. m. Ab molta abundó. **Caudalosamente**.

CAUDALOSÍSSIM, **A**. adj. sup. **Caudalosisimo**.

CAUDAT, **DA**. adj. *Bot.* Se diu de certs órguens vegetals prolongats en forma de quia; d'un animal que tingui la quia molt llarga; del cés dels insectes, quan acaba ab quia, y de les ales d'una papallona, quan a la part del derrera hi té una prolongació o que sobreix més o menys. **Caudado**.

CAUDATARI. m. L'eclesiástich doméstich del bisbe o arquebisbe, destinat a portarli 'l róssech de la capa consistorial. **Caudatario**.

CAUDÁTIL, **A**. adj. Que té forma de quia o semblansa o analogia ab ella. **Caudátil**.

CAUDETE. *Geog.* Pobl. de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Requena; és a la vora del riu Requena y té 1,432 hab.

CAUDÍ (Joseph). *Blog.* Artista valencià del segle XVII. Conreà al ensemps la arquitectura, la pintura, el dibuix y 'l gravat. En les seues diferents facultats va col·laborar en els festeigs y cerimonies públiques y en la estampació de llibres. Es autor d' un bon retrato a cavall de D. Francisco Folch de Cardona. Carles II el va nomenar pintor y projectista major de les obres del Alcázar de Madrid y Sitis Reials Va cuidar de la part artística de la comedia d' en Marsilla, representada devant d' en Carles II y de la seua primera muller. Va morir a Valencia en l' any 1696.

CAUIDIÉL. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Segorb, part. jud. de Viver; té 1,849 hab.

CAUDIÉS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Montlluís; és a la vora de la riera del seu nom y té 207 hab. || (RIERA DE). *Hidrogr.* Riera que neix a la vessant llewantina del coll de Doradó, passa per Caudiés y Ralléu y desaigna a la riera de Cabils, Conflent.

CAUDIMÁ. m. Denominació que s' ha donat a totes les mones del nou continent, perque la quia les hi serveix de má. *Caudimano.*

CAULA. f. *Ter.* Caula.

CAULE. m. *Arquit.* L' ullet que surt de les fulles del capitell corinti, acabant per un tronch o una branca al mitj y un altre als ánguls del cimaci. *Caulé.*

CAULÉS DE VIDRERES. *Geog.* Caseriu del terme mupal. de Vidreres, prov. de Girona.

CAULICINAL. adj. *Bot.* Calificació de certes plantes parásites que creixen als tronchs y branques seques d' altres. *Caulicinal.*

CAULOCARP. m. *Bot.* Branca de les plantes vivaces que dura molt y moltes vegades fá fruit. *Caulocarp.*

CAURE. v. n. Anar a terra alguna persona o cosa desde un indret més alt. *Caer.* || Estar situada una cosa a alguna part, com: *l' Assia cau al Orient. Caer.* || Anar a parar alguna cosa a diferent lloch del que's pensava. *Caer.* || Cometre alguna falta. *Incurrir, caer.* || Cumplirse 'l temps d' algún plasso, pensió, paga, arrendament, etc. *Caer.* || Perdre la prosperitat, valiment o empleu. *Caer.* || Tocar o eixirli a algú alguna cosa per sort, com: *la loteria, ésser soldat, etc. Caer.* || Ferse alguna festivitat en cert temps o día, com: *Corpus cau sempre en dijous. Caer.* || *Met.* Menjar, beure; aixís se diu: *hi há caigut una costella, un porró de vi. Caer.* || *Met.* Acavarse alguna cosa; y aixís se diu: *ja ha caigut tot el porch, una bóta de vi, etc. Caer.*

CAURE A SOTAVENT. v. a. *Naut.* Separarse la nau cap a sotavent del rumbo ont se dirigeix, per causa de la força del mar, del vent o de la corrent. També 's diu abatre. *Abatir.*

CAURE BÈ O MAL ALGUNA COSA AB ALTRA. fr. *Met.* Ésser'hi proporcionada, o convenient y oportuna, o ésser'hi totalment oposada. *Caer bien ó mal una casa con otra ó á otra.*

CAURE DE MADUR. fr. *Met.* Ésser algú molt vell y decrepít. *Caerse de maduro.*

CAURE ENSEMIT. *Ter.* CAURE TOT D' UN COP O D' UN PLEGAT.

CAURE TOT PLEGAT. fr. CAURE CÒM UN SACH.

CAURE UN TEMPS. fr. *Naut.* *Nos ha caigut un temps,* diuen els pescadors a qui ha arplegat una tamborinada.

DEIXAR CAURE. fr. Deixar de la má alguna cosa. *Dejar caer* || Deixarla de la má expressament, aparentant haver'ho fet per descuit. *Hacer caediza alguna cosa de la mano.*

DEIXAR CAURE ALGUNA ESPECIE EN LA CONVERSA. fr. *Met. fam.* Fer vindre a tòm el parlar d' algún assumpte. *Dejarse caer alguna cosa en la conversación.*

DEIXARSE CAURE A ALGUNA PART. fr. *Met. fam.* Dirigits'hi. *Cargar á ó sobre alguna parte.*

FER CAURE. fr. Tirar a terra. *Derribar.*

QUI NO HA CAIGUT ESTÁ PER CAURE. *Ref.* Ensenya que no 's deuen censurar els defectes dels altres, perque tots estém exposats a tindre 'ls. *Quien tiene hijo varón, no diga á otro ladrón.*

SI CAU O NO CAU. *Expr. fam.* Se diu d' una cosa qu' está primpurada. *Si cae ó no cae, estar una cosa en tanguillas.*

CAURE'HI. fr. *Met. fam.* Vindre en coneixement de alguna cosa, compéndrela, recordarse 'n. *Caer en ello.*

CAUSA. f. Principi que produeix alguna cosa. **Causa.** || Motiu o raó pera ferla. **Causa.** || Negoci en que s' hi prén interès o partit. **Causa.** || *For.* Plet. Pleito, causa. || *Procés criminal.* **Causa.** || *Pretext.* **Pretexto, causa, color, título.** || *Ant.* **COSA.** || El dret que 's té a alguna cosa. **Motivo, derecho.**

CAUSA ADEQUADA. *Fil.* La que produeix l' efecte sense que n' hi intervinguin d' altres. *Causa adecuada.*

CAUSA BEN FUNDADA EN DRET. *For.* Causa justa. *Causa fundada en derecho.*

CAUSA CIVIL. *For.* Causa ordinaria, com és un plet, etc. *Causa civil.*

CAUSA CRIMINAL. *Procés* que 's fá contra algú per algún delict, ja essent d' ofici, ja a instancia de part. *Causa criminal.*

CAUSA D' APELACIÓ. *For.* La que 's segueix per haverse apelat. *Causa de apelación.*

CAUSA EFICIENT. *Fil.* La que ab la seua virtut fá o produeix algún efecte. *Causa eficiente ó efectriz.*

CAUSA EQUITIVA. *Fil.* La que no és sola ni semblant a l' efecte que produeix. *Causa equitativa ó comitante ó coeficiente.*

CAUSA EXEMPLAR. *Fil.* La que dirigeix en l' acció. *Modelo, causa ejemplar.*

CAUSA FINAL. *Fil.* El fi ab qué o per qué 's fá alguna cosa. *Causa final.*

CAUSA FÍSICA. *Fil.* La que produeix algún efecte sensible. *Causa física.*

CAUSA FORMAL. *Fil.* La metxeixa forma que determina la denominació o classe a qué pertany el subjecte. *Causa formal.*

CAUSA IMPULSIVA. *Fil.* La raó o motiu que inclina a obrar, y aixís se diu: *Defendre la causa de Deu, etc. Causa impulsiva ó motiva.*

CAUSÁ INADEQUADA. *Fil.* La que produeix l' efecte en companyia d' altres. *Causa inadecuada.*

CAUSA INSTRUMENTAL. *Fil.* La que serveix d' instrument, com la ploma, qu' és la causa instrumental de l' escrit. *Causa instrumental.*

CAUSA LUCRATIVA. *For.* El títol ab que 's posseix o adquireix alguna cosa per donació o llegat, a diferencia de l' onerosa, que sempre té algún arrech u obligació. *Causa lucrativa.*

CAUSA LLIURE. Aquella de quina dependeix que s' obri o no. *Causa libre.*

CAUSA LLUNYANA. *Fil.* Un segón fi. *Causa remota.*

CAUSA MAL FUNDADA. *For.* La duptosa. *Causa fundada en derecho.*

CAUSA MATERIAL. *Fil.* Materia de la que se 'n fá alguna cosa, com: *el ferro de la clau, etc. Causa material.*

CAUSA MORAL. *Fil.* La que produeix algún efecte reial, pero en coses purament morals, y aixís un autógrafo será *causa moral* dels exemplars que multiplica per medi del motllo. *Causa moral.*

CAUSA NECESARIA. *Fil.* La que no pot deixar de produir el seu efecte, com: *el foch, que necessàriament ha de cremar; la ploma, que moguda per la mà no pot deixar de formar les lletres. Causa necesaria.*

CAUSA OCASIONAL. *Fil.* Aquella que encara que no obri verdaderament en la producció de l' efecte, dona ocasió a la causa primera pe a que 'l produeixi, o bé l' ocasió solament y no la causa directa de lo que succeix. *Causa ocasional.*

CAUSA ONEROSA. La lucrativa ab alguna obligació. *Causa onerosa.*

CAUSA PARTICULAR. *Fil.* La que produeix un efecte particular. *Causa particular* ò *singular.*

CAUSA PER ACCIDENS. *Fil.* La que produeix un efecte per una casualitat. *Causa por accidente.*

CAUSA PER SE. *Fil.* La que per naturalesa o per propia voluntat està destinada a la producció del efecte. *Causa per se.*

CAUSA PIA. Fundació piadosa, aniversari en memòria d'algú. *Memoria, obra pia.*

CAUSA PRIMERA. *Fil.* La que obra ab independència absoluta, y aquesta sols és Deu. *Causa primera.*

CAUSA PRINCIPAL. *Fil.* La que dona 'l moviment principal a l' instrument que obra, y aixís la mà del qu' escriu és *causa principal* de la lletra que forma. *Causa principal.*

CAUSA PROXIMA. *Fil.* El fi immediat que s' intenta. *Causa próxima.*

CAUSA PÚBLICA O COMUNA. L' utilitat o 'l bè comú *Causa pública* ò *común.*

CAUSA SEGONA. *Fil.* La que obra ab dependència de la primera. *Causa segunda.*

CAUSA UNÍVOCA. *Fil.* La qu' és semblant al seu efecte. *Causa univoca.*

AB CAUSA O AB JUSTA CAUSA. m. adv. Ab raó. *Corazón.*

ACRIMINAR LA CAUSA. fr. *For.* Agravar, augmentar el delicte. *Acriminar la causa.*

CONÈIXER D' UNA CAUSA fr. *For.* Ésser el jutge de ella. *Conocer de una causa* ò *pleito.*

DECAURE EN LA CAUSA. fr. *For. ant.* Pérdrela. *Perder la causa.*

DEFENDRE ALGÚ LA SEUA CAUSA. fr. *For.* Defendre algú els seus drets o interessos. *Defender uno su causa.*

DONAR PER CONCLOSA LA CAUSA. fr. No poguer alegar res més; estar al cas de donar la sentència. *Dar por conclusa la causa.*

EIXIR A LA CAUSA. fr. *For.* EIXIR A LA DEMANDA;

FER CAUSA COMUNA. fr. MANCOMUNARSE.

FORMAR CAUSA A ALGÚ. fr. *For.* Instruir o formar procés a algún criminal o que se 'l té per tal. *Hacer* ò *formar causa* a algúien.

GUANYAR LA CAUSA. fr. GUANYAR EL PLET.

MOURE, INTENTAR CAUSA O POSAR EN CAUSA A ALGÚ. fr. ARMAR PLET A ALGÚ.

PER CAUSA. m. adv. Per respecte d' alguna cosa. *Por causa.*

PER CAUSA D' ALGÚ. m. adv. Per la seua culpa. *Por culpa* ò *causa de alguno.*

¿PER QUINA CAUSA? ¿Per qué? ¿Por qué?

PORTAR O MENAR UNA CAUSA. fr. *For.* Deféndrela l' advocat. *Defender una causa.*

CAUSADOR, A. m. y f. Qui causa. *Causador, causa, causante.*

CAUSAFINALISTA. m. El filòsof que prefereix l' estudi de les causes finals. *Causafinalista.*

CAUSAL. f. Se diu de qualsevulla raó o cosa impulsiva. *Causal.* || adj. *Gram.* Se diu d' alguna partícula, com: *perque.* *Causal.*

CAUSALITAT. f. La relació de la causa ab l' efecte. *Causalidad.*

CAUSANT. p. p. *Causador.* || m. *For.* La persona de qui 's deriva 'l dret que algú té, y aixís *el pare és causant dels drets que l' hereu té a l' herència.* *Causante.*

CAUSAR. v. a. Produir la causa 'l seu efecte. *Causar* || Ésser causa, motiu u ocasió de que succeeixi alguna cosa. *Causar.*

CAUSAT, DA. p. p. *Causado.* || m. *Fil.* Efecte. *Causado.*

CAUSATIU, VA. adj. Lo que fá la controvèrsia y constitueix l' estat de la causa, *Causativo.*

CAUSETA. f. dim. *Fam.* Causa petita. *Causa pequeña,* *pleitecillo.* || Motiu petit. *Ocasioncilla,* *ocasioncita.*

CAUSIDICH, CA. adj. *For.* Lo que pertany al seguiment de causes y plets. *Causidico.* || L' advocat que porta les causes y 'ls plets. *Causidico.*

CAUSTICH, CA. adj. *Med.* Medicament corrosiu. *Caústico.* || *Met.* Satírich. *Caústico, satírico.* || En la catòptrica y diòptrica se diu del raig de llum reflexe o refracte que s' uneix ab altres a un punt, de modo que crema a la matèria que se li aplica. *Caústico, astorio.*

CAUTAMENT. adv. m. *Cautelosamente.*

CAUTELA. f. Precaució, reserva ab que 's fan algunes coses. *Cautela.*

ABSOLDRE AB CAUTELA. fr. Se diu en el judici ecclesiàstich quan, en el dubte de si algú ha incorregut o no en l' excomunió, se 'l absol. *Absolver a cautela.*

CAUTELAR. v. a. Previndre, precaucionar. *Cautelarse.* || v. r. *Cautelarse, precaverse.*

CAUTELAT, DA. p. p. *Cautelado*

CAUTELÓS, A. adj. Qui obra ab cautela o malícia. *Cauteloso, taimado.* || Prudent, mirat en dir o fer alguna cosa. *Cauteloso.*

CAUTELOSUMENT. adv. m. Ab precaució y prudència. *Cautelosamente, cautamente.* || Ab reserva. *Cautelosamente.* || *MALICIOSAMENT.*

CAUTELOSÍSSIM, A. adj. sup. *Cautelósísimo.*

CAUTELOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. *Cautelósísimamente.*

CAUTERI. m. Barreta de ferro rodona que acaba en forma de botó, y la qual, bullent, usen els cirurgians pera estroncar la sanch, etc. *Cauterio, botón de fuego.* || L' acció de cauterisar. *Cauterio, cauterización* || La llaga o font que 's fá ab el cauteri. *Cauterio.* || Medicament caústich. *Cauterio.* || *Met.* Lo que corregeix o preserva d' algún mal moral o material. *Cauterio.*

CAUTERI ACTUAL. El botó de ferro bullent. *Cauterio actual.*

CAUTERI POTENCIAL. El que 's compon de remeis molt forts y corrosius o la pedra pera cremar la part a que s' aplica. *Cauterio potencial.*

CAUTERISACIÓ. f. *CAUTERI,* 2.

CAUTERISADOR, A. m. y f. Qui cauterisa. *Cauterizador, cauterizante.*

CAUTERISAR. v. a. Foguejar ab el cauteri. *Cauterizar, dar botón.* || *Met.* Corregir ab aspresa y rigor. *Cauterizar.*

CAUTERISAT, DA. p. p. *Cauterizado.*

CAUTÍ. m. *Of.* Eina de coure ab espiga de ferro y mànec de fusta, que serveix pera soldar ab estany. *Cautín.*

CAUTIU, VA. m. y f. *CAPTIU.*

CAUTIVAR. v. a. y lots els seus derivats, *CAPTIVAR.*

CAUTO, A. adj. Qui obra ab precaució. *Cauto.* || adj. *Ant.* OCULT, RESERVAT.

CAUTXO. *Nat.* Espècie de reïna lleugera d' Amèrica. *Cauchoc.*

CAUTXUCH. m. Substància sòlida, inodora, parda, insípida, flexible y molt resistent que s' extreu per incisió d' alguns vegetals d' Amèrica y de les índies y té molt us en les arts. *Cauchuc, cauchoc.*

CAUTXUCH MINERAL. m. Mena de betúm que presenta l' aspecte, la pastositat y elasticitat del cautxuch vegetal descrit anteriorment. *Cauchuc mineral.*

CAUTXUCH VOLCANISAT. m. El qu' està combinat ab certa quantitat de sofre y posseïx una elasticitat que no s' altera ab l' us ni ab les variacions de temperatura. S' emplea generalment en la fabricació de tubos pera ficar'hi els fils metàllics que serveixen pera conduir l' electricitat. *Cauchuc vulcanizado.*

CAUVÓ (Puig). *Orog.* Puig de la serra dels Canals, prov. de Lleida; té 2,672 met. d' altitud.

CAVA. f. **CAVADA.** || La vena més grossa del còs, qu'entra a la cavitat de darrera del cor. **Cava.** || *Ter. GRUTA.*

CAVÀ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la banda N. de la serra de Cadí y té 316 hab.

Segell de Cavà

CÁVACH. m. Aixada ampla. **Azadón de pala.** || **MAGALL.** || També 's diu **CÁVECH.**

CAVADA. L'acció de cavar la terra. **Cava, cavadura.** || La mantornada o segona que 's fá a les vinyes. **Renda.** || *Naut.* Se diu de la mar ab referència als vuits que deixen entre sí les onades. **Cava, cavada.**

CAVADÍS, SA. adj. Se diu de la terra o de la sorra que 's separa cavant. **Cavadizo.**

CAVADOR, A. m. y f. Qui cava la terra. **Cavador.**

CAVADURA. f. **CAVADA,** 1.

CAVAFÉMS. m. *Ter.* **GRAPES.**

CAVAFRÍA. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CAVALCADA. fr. Presa feta saquejant. **Correria, cabalgada, presa.** || — **REAL.** La en que tot lo que 's percassava a l' enemic era del percassador, sense haver de donar ni 'l quint ni res al rei. **Cabalgada real.** || f. Correguda de cavalls, etc., pera guanyar algún premi qui arriba primer al terme senyalat. **Carrera.** || Comitiva a cavall. **Cabalgata.** || Tribut o dret senyorial. **Derecho de cabalgada.**

CAVALCADOR, A. m. y f. Qui vá a cavall. **Cabaldor.** || **PUJADOR, PEDRIS.**

CAVALCADOR DE CETRERIA. El sirvent montat que anava a la cassa de cetreria. **Montero de cetreria.**

CAVALCADURA. f. Bestia de bast o sella. **Cabaladura, caballeria.**

DOLENTA CAVALCADURA. *Loc. met. fam.* Pervers, de mal natural. **Mala cuca, mala pécora.**

CAVALCAR. v. a. Anar a cavall. **Cabalgar.** || Ésser ampla o mal assentada una peça de roba o part de ella. **Venir holgado.**

CAVALCAT, DA. p. p. **Cabalgado.**

CAVALERÍA (Cap). *Hydrog.* Cap de la banda N. de l' illa de Menorca.

CAVALIER. m. y 'ls seus derivats. **CAVALLER.**

CAVALL. m. *Zool.* Quadrúpede de potes ab casco, de coll y quà coberta de pels llargs y abundants. El seu color més comú es el roig; pero n' hi há també de blancs, negres y clapats d' aquests colors. És animal que 's domestica ab facilitat y dels més útils al home. **Caballo.** || Al joch d' escachs es una peça en figura de cavall. **Caballo.** || Al joch de cartes ja que té per figura un home a cavall. **Caballo.** || Banch de quatre peus ab taulons per demunt, qu' usen els mestre-de-cases en joch de bastida. **Caballo.** || El tumor o posterna que 's fá a l' angoal, y prové del mal gállich. **Caballo.** || El soldat de a cavall, y aixís se diu: *els acometeren trenta cavalls.* **Caballo.** || El aguller de fil que s' encreua al aspi o al urdidor al formar el ram o madeixa. **Caballo.** || La canya o bastó que 'ls nois se posen entre les cames pera divertir-se. **Caballico, caballito.** || Entre estampers, quan la frasetta pega contra la forma y desordena algunes lletres. **Caballo.** || El blanch de la pota dreta y má esquerra. **Caballo tranchado.** || El del pel blanch, gris y daurat fosch. **Roano, rodado.** || El blanch de quatre potes. **Caballo cuadrabo.** || El que té pels blancs a la quà. **Rubicán, rubicano.** || L' alicionat a les mules. **Mulero.** || El que portaven les dames a les funcions públiques. **Palafren.** || El de bastos al joch del truch. **Perico.** || Eina de fuster formada de tres fustes obliques en que s' hi posa la fusta

pera desbastarla. **Borrigo, burro.** || — (ARMAT). Cubert de ferro. **Armado.** || — (ALFORRAT). Cubert de cuir o tela pera major lleugeresa. **Ahorrado, horro.** || — **ENCUBERTAT, Encubertado** || — **GUARNIT, Guarnecido.**

CAVALL CAPO. El capat. **Caballo capón.**

CAVALL DE BONA BARRA. *Met. fam.* La persona que a tot s' acomoda. Se diu comunment parlant de coses de menjar. **Caballo de buena boca.**

CAVALL DE CÀRREGA. **Caballo de carga, albardón.**

CAVALL DE CARRETA. **Caballo de carreta.**

CAVALL DE CARROSSA. **Caballo de carroza.**

CAVALL DE COTXE. **Caballo de coche.**

CAVALL DE FUSTA. *Expr. met. fam.* Qualsevulla embarcació. **Caballo de palo.** || El potro ont se donava torment als reus. **Caballo de palo.**

CAVALL DE GUERRA. **Caballo de guerra.**

CAVALL DE LLITERA. **Caballo de litera.**

CAVALL DE LLOGUER. **Caballo de alq uiler.**

CAVALL DE MALA MORT. El flach, lleig y de males manyes. **Gurrufero.**

CAVALL DE MONTAR. **Caballo de montar.**

CAVALL DE POSTA. **Caballo de posta.**

CAVALL DE REGALO O DE MA O DE PARADA. El que se té reservat pera lliument. **Caballo de regalo, de mano, de aldaba, de ostentación.**

CAVALL DE REMUDA. **Caballo de remuda.**

CAVALL DE VALOR. El de bona casta. **Caballo castizo.**

CAVALL DE VAPOR. La unitat que serveix de mida pera valuar la foisa de vapor y consisteix en unapotencia capás d' alisar en un segón de temps un pes de setanta cinch kilogràms a la alsaria d' un metre. **Caballo de fuerza.**

CAVALL EMBUFEGAT. El que respita ab dificultat. **Caballo asmático.**

CAVALL FOGUEJAT. El que no té por al soroll de les canonades. **Caballo fogueado.**

CAVALLS FORSATS. *Hist.* Companyia de cavallers de janets costejada pels nobles de Palma, obligats desde 'l repartiment al lèu de cavalleries, y servien de guardies y escoltes diaries al rei y a la noblesa y escoltaven també al virrei y demés empleats reials. **Caballos forzados.**

CAVALL FRISO O DE FRISA. *Mil.* Cilindre d' e fusta ab piues o travessers pera impedir el pas a la cavalleria enemiga. **Caballo de Frisa ó Frisia.**

CAVALL FUST. *Atl.* **MATZINA.**

CAVALL GUARNIT. El qu' está a punt de poderse montar. **Caballo montado.**

CAVALL LLEUGER. E que no porta armes defensives, per lo que 's maneja ab més facilitat y lleugeresa. **Caballo ligero.**

CAVALL MARI. Cert aníbi semblant al cavall de terra. **Caballo marino, de agua, de mar, hipòtamo, hipocampo.**

CAVALL REGUITNADOR. El que tira coses. **Caballo falso.**

CAVALL DE SERP. *Entom.* **Caballito del diablo.**

CAVALL TROTADOR. El que té mal pas. **Caballo trotón.**

A **CAVALL DONAT NO LI MIRIS EL DENTAT.** *Ref.* Repren la impertinència dels que busquen faltes a les coses que 'ls hi regalen, manifestant el seu geni descontentadís. *A caballo presentado ó regalado no hay que mirarle el diente; de lo ajeno, lo que quisiera su dueño.*

A **MATA CAVALL.** m. adv. **Atropelladament.** *A mata caballo.*

A **UNGLA DE CAVALL.** fr. A tot córrer. *A uña de caballo.*

ALSARSE EL CAVALL DE MANS. fr. *Suspenderse el caballo.*

ANAR A CAVALL. fr. *Ir, andar a caballo.* || Si es cama ensá cama enllá. *A caballo, á horcajadas, á horcadillas y á escarramanchones.* pr. Arag. || Si és còm les dones. *A asentadillas, á mujeriegas.* || Si s' hi va aje-gut. *Atasajado.*

ANAR EL CAVALL A PAS CUBERT. Cubrir en part la ratlla del trepitj o 'l sol d' una pota ab el de l' altra. *Andar oscuro el caballo.*

ANAR COM UN CAVALL DESENFRENAT. fr. Abandonarse, entregarse desenfrenadament als vicis. *Correr sin freno.*

ANAR A CAVALL DEL DE SANT FRANCESCH. *Loc. met. fam.* Anar a peu. *Ir en el coche de Sant Francisco, ó de don Juan Zapata, ó con la cruz de los calzones.*

CUBRIR EL CAVALL A L' EUGA. fr. *Acaballar.*

CUBRIRSE 'L CAVALL. fr. Cubrirse algún tant el trepitj d' una pota ab le de l' altra. *Taparse el caballo.*

EMPINARSE 'L CAVALL. fr. Aïrsarse 'l cavall sobre les potes de darrera. *Enarbolarse, encabritarse.*

ENSENYAR UN CAVALL. fr. Adestrarlo *Trabajar un caballo.*

ÈSSER CAVALL DE DUES SELLES. *Expr.* Èsser bó pera tot. *Ser bueno lo mismo para un fregado que para un barrido.*

ESTAR ENTRE LES POTES DEL CAVALL. fr. *Met. fam.* Estar mólt abatut, despreciat. *Estar á los pies de los caballos.*

FER ANAR EL CAVALL A TOT CÒRRER. fr. Ferlo córrer ab extraordinaria violència. *Escapar el caballo.*

FERLI FER ANQUES AL CAVALL. fr. Ferlo abaixar encullint les anques. *Derribar el caballo ó derribar las caderas al caballo.*

GIRAR EL CAVALL. fr. Mudarto o girarlo d' una má al altra. *Trocar el caballo.*

MENEJAR, MENAR, GOVERNAR O PORTAR EL CAVALL. *Llevar el caballo.*

PICAR UN CAVALL. fr. Exercitarlo, ensenyarlo 'l picador. *Picar.*

PORTAR BÉ 'L CAP EL CAVALL. fr. Portar el cap dret y ben posat. *Entrenar bien el caballo.*

PROVEIR DE CAVALLS. fr. *Encaballar.*

PUJAR A CAVALL. fr. *Montar á caballo.* || *Met.* Subjugar. *Ensillar, domar, hollar, poner el pie encima.*

QUI SOL MENJA 'L SEU GALL, SOL ENSELLA 'L SEU CAVALL. *Ref. V. GALL.*

TIR DE QUATRE CAVALLS. *Cuádriga.*

TOT BON CAVALL ENSOPEGA. *Loc.* Indica que per avisat que sigui l' home algunes vegades s' equivoca. *El más diestro la yerra.*

TREURE BÉ 'L CAVALL. fr. *Sacar bien el caballo ó sacar el caballo limpio.*

CAVALLA. f. *Ictiol.* Peix mólt comú als mars de Espanya; té de vint a trenta centímetres de llargada, és mólt estret per la gúia, de color blau y vert ab ratlles negres y de carn roja y poch estimada. *Caballa.*

CAVALLADA. f. Munió de cavalls. *Reunión ó conjunto de caballos.*

CAVALLAR. adj. Lo que pertany al cavall. *Caballar, caballuno.*

CAVALLÁS. m. aum. *Caballón.*

CAVALLER. m. Persona de calificada noblesa. *Caballero.* || Qui munta a cavall. *Caballero, jinete.*

ARMAR CAVALLER. fr. Posar el rei a un cavaller les armes, cenyintli l' espasa ab varies ceremonies. *Armar á uno caballero.* || Admetre a algú en alguna ordre de cavalleria, segóms les ordres prescrites y després de les degudes ceremonies. *Armar ó ser armado caballero.*

CAVALLER AVENTURER. *Ant.* Qui anava pel món cercant aventures. *Caballero andante, aventurero.*

CAVALLER DE BRAGUETA. *Ant.* Qui gosava d' aquest privilegi o noblesa per haver tingut set fills mascles seguits, de llegítim matrimoni. *Hidalgo de bragueta.*

CAVALLER DE PICOREA. m. *Ant.* El soldat de cavalleria que corria terra d' enemichs ab l' algarra. *Algarero.*

CAVALLERS, CADA QUAL AB SES MULLERS. *Ref.* Que denota que cada qual se contenti ab el seu estat, igualtante sols ab els de la seua esfera, sense pretendre èsser més ni abaixarse tampoch a èsser menys del que li correspon. *Cada asno con su tamaño; cada*

oveja con su pareja. || — DE JANET. Els qui muntaven certs cavalls petits y lleugers que 'n deien janets. *Caballero de jinete.*

CAVALLER SELVATGE. *Ant.* El justador d' ofici, mena de gladiador de l' Etat Mitjana. *Caballero salvaje.*

CAVALLERÁS. m. aum. Lo qu' és més distingit entre 'ls de la seua classe. *Caballerote.* || Qui 's porta com a cavaller. *Caballeroso.*

CAVALLEREAR. v. n. Portarse com un cavaller. *Caballerear, hacer el caballero, portarse caballerosamente.*

CAVALLERESCH, CA. adj. Lo que pertany als cavallers o 'ls hi és propi. *Caballeresco.*

CAVALLERET. m. dim. *Caballerito.* || El jove presumit. *Caballerete, caballerito.*

CAVALLERÍA. f. Bestia pera anar a cavall. *Caballería.* || Tropa de a cavall. *Caballería.* || Preeminència, privilegi del cavaller. *Caballería.* || Art de l' equitació. *Caballería.* || Institut propi dels cavallers que feien professió de les armes. *Caballería.* || *Ant.* Conjunt de qualitats propies de cavallers. *Caballería.*

CAVALLERÍA DE TERRA. *Ant.* Part de terra de valor 10 sextercis o sextaris de blat o sien 80 quarteres de renda a raó de 8 quarteres cada sextari, que 's donava al cavaller militar y 's judicava prou pera tenir cavall y armes aparellades sempre que se 'l necessités pera la defensa del principat. *Caballería de tierra.*

CAVALLERÍA D' HONOR. fr. *Ant.* La que conferien els richs-homes als seus cavallers. *Caballería de honor.*

CAVALLERÍA DE MAINADA. fr. *Ant.* La que conferien els reis. *Caballería de mesnada.*

EL DIA DE LA CAVALLERÍA D' ALGÚ. fr. *Ant.* El dia en que havia estat armat cavaller. *El día en que fué armado caballero.*

LLEVAR CAVALLERÍA O LLEVARSE CAVALLERÍA D' ALGÚ. *Loc. ant.* Aventatjarlo en coses de cavalleria. *Aventajar en caballería.*

PENDRE CAVALLERÍA D' ALGÚ. *Ant.* Èsser armat per ell cavaller. *Recibir la orden de caballería.*

CAVALLERÍS. m. Qui té al seu càrrech la cavallerissa. *Caballerizo.*

CAVALLERÍS DEL REI. Qui té l' ofici d' anar a cavall a l' esquerra del coixe del rei. *Caballerizo del rey, caballero del campo.*

CAVALLERÍS MAJOR DEL REI. Qui té al seu cuidado la cavallerissa del rei, l' armeria y casa dels cavallers patjes. *Caballerizo mayor del rey.*

PRIMER CAVALLERÍS DEL REI. Qui en ausencia del cavallerís major governa la cavallerissa del rei. *Primer caballero del rey.*

CAVALLERISSA. f. Estable, lloch destinat pera les cavalleries. *Caballeriza.*

CAVALLEROT. m. aum. El cavaller tosc y grosser. *Caballerote.*

CAVALLET. m. dim. *Caballito, caballico, caballejo.* || Bastidor en que descansa la tela que s' ha de pintar. *Caballete.* || Entre estampers mollia o troç de fusta assegurat ab un tornillo a la cama esquerra de la premsa pera que hi descansi la barra. *Caballete.* || Entre pellalres unes fustes en figura d' esquena de ase pera penjar y aixugar la llana. *Caballete.* || PONTET. || Dues peces de ferro que hi há a la llar del foch pera aguantar la llenya. *Morillos.* || Entre teixidors una parella de armadures fetes de tres fustes obliques cada una, que aguanten un cilindre pera plegarhi'l teler. *Caballete, borrico.* || Permódol triangular pera sostindre prestatges. *Palomilla.* || FERRET DE GERRER. || Lióm o crestall que 's fá dalt de les parets pera que no les fassi malbé l' aigua. *Aibardilla, caballete.* || *Entom. ter.* PREGADEU DE ROSTOLL.

CAVALLÓ. m. El hòm de terra que hi há entre sòlch y sòlch. *Cabellón, camellón, aibardilla.*

CAVALLONA. f. Al joch d' escachs la dama quan pot saltar. *Caballona.*

CAVALLOT. m. CAVALL DE MALA MORT.

CAVANILLAS (Joseph). *Biog.* Organer de la catedral de la Seu d'Urgell, que va morir l'any 1725. Era tingut com el primer artista del seu temps en la seua especialitat. Va compondre unes vuitcentes peces pera orga. Vegis **CABANILLAS**.

CAVANILLES (Antoni Joseph) *Biog.* Remarcable botànich y savi jesuïta. Va néixer a Valencia en 1745 y fou professor de filosofia a Murcia. En 1777, va marxar a París acompanyant als ducs del Infantado, y en la capital de França va conrear ab éxit els estudis de les ciències naturals, especialment la botànica, publicant una obra molt notable ab el títol de *Menadelphtia classis dissertationes decem*. Va augmentar l'herbari del Jardí botànich de Madrid ab 12,000 espècies, y publicar diverses obres fruit de les seues observacions científiques, entre quines, resultaven les *Disertaciones de la clase monadelfia*, ab 300 dibuixos d'ell mateix; les *Observaciones sobre el artículo España de la nova Enciclopedia*, defensant als seus compatriotes, y la *Icones et descriptiones plantarum*. Va morir en 1804.

Antoni Joseph
Cavanilles

CAVAR. v. a. Estovar o moure la terra ab el covech o aixada. **Cavar.** || Fer algún clot cavant. **Cavar.** || Treure la terra de les mines d'or. **Escopetar.** || *Naut.* Fer als taulons la cavitat que necessiten quan han d'aplicarse a algún lloch convex. **Acopar, cavar.** || *Ant.* **RIBOTEJAR.** || v. n. Anar algunes coses profundisant y pudrint la carn. **Socavar, cavar.** || *Met.* Reflexionar, pensar interiorment. **Cavar.**

CAVAR FONDO O ENDINS. Ir. **ENFONDIR.** || *Met.* Discórrer profundament, penetrar molt. *Profunditzar, profundar, abondar.*

CAVARRASA. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d'Alacant.

CAVAT, DA. p. p. Cavado.

CAVATINA. f. *Mús.* Peça de cant, de curta duració, executada per un sol cantant. **Cavatina.**

CAVAYL. m. *Ant.* CAVALL.

CAVERNA. f. Gran cova o cavitat a la terra o a alguna roca. **Caverna.** || *Ant.* La concavitat que fá la materia o posterna a les llagues o nafres. **Caverna.** || Entre gitanos. **Casa.**

CAVERNETA. f. dim. **Cavernita.**

CAVERNÓS, A. adj. Lo que té moltes cavernes. **Cavernoso.** || Se diu de les llagues o nafres que tenen cavernes. **Cavernoso.**

CAVERNOSITAT. f. p. u. Qualitat de cavernós. **Cavernositad.**

CAVET. *Arquit.* Motllura rodona, vuida, que forma un quart de cercle. **Caveto.**

CAVIAR. m. Ou salat d'esturió. **Caviar.**

CAVICOLA. adj. Se diu dels animals que viuen a les cavernes. **Cavícola.**

CAVILACIÓ. f. La acció y efecte de cavillar. **Cavilación.** || Reparó o dificultat de poca monta. **Quilquil·la.** || *Soñisma.*

CAVILACIONETA. f. dim. **Cavilacioncilla, cavilacioncita.**

CAVILADOR, A. m. y f. **CAVILÓS.**

CAVILAR. v. a. Fixar la imag nació en vanes subtilitats. **Cavilar.**

CAVILÓS, A. adj. **MANIÁTICH.** || Inquiet, impertinent, enredador. **Caviloso.** || Dit de les coses fetes per les persones de dita condició. **Caviloso.**

CAVILOSAMENT. adv. m. Ab cavilació o engany. **Cavilosament.**

CAVILOSITAT. f. p. u. **CAVILACIÓ.**

CAVITAT. f. Espai vuit. **Cavidad.**

CAVOLINITA. f. *Miner.* Silicat d'alúmina y de potassa, substancia blanca, brillant, de color de mara-perla, que cristal isa en prismes rectangulars, se fá opaca al foc y és soluble dins dels àcids. Se trova al Vesubi. **Cavolinita.**

CAXAL (Antoni). *Biog.* General de l'ordre de la Mercé, natural de Tarragona. Era doctor en drets y teologia; va ésser catedràtic de cànons a Lleida y a Osca, y embaixador d'Alfons IV al concili de Constansa (1416), en quina població va morir l'any 1417. Era no sols personatge important socialment parlant, sino també d'intel·ligència clara y escriptor elegantíssim.

CAXANES (Bernat). *Biog.* Notable metge barceloní, nat l'any 1560. Va publicar el llibre *Adversus valentinus, et quosdam alios nostri temporis medicos: de ratione nutriendi sanguinem in febribus putridis.* (Barna., imp. Malo, 1592, en octavo). Pèl contingut de tal llibre resulta que Caxanes era contrari. ab fonament científich del costum dels metges espanyols del seu temps que abusaven de les sangries.

CAYENT, A. p. p. **CAURE.**

CAYGUDA. f. L'acció y efecte de caure. **Caida.** || La llargària de la tela, cortina, capa, etc. **Caida.** || **CULPA.**

ANAR DE CAIGUDA. Ir. *Met. fam.* **ANAR AL BAIX, I.**

CAYGUT, DA. p. p. **Caído.** || adj. *Met.* **Desmazalado, desmadejado.**

CAYMÁN. m. *Zool.* Reptil d'Indies, mena de llargandaix molt semblant al cocodrilo, encare que més petit. **Caimán.** || *Met.* Qui alecta prudència pèls seus intents. **Caimán, redomado.** || *Ter.* **BRASER, I.**

CAYMENT. m. *Ant.* **CAIGUDA.**

CAYMÓ Y BASCÓS (Pere). *Biog.* Home polítich, molt prestigiós y popular al Empurdà a mitjans del segle XIX. Va néixer a Sant Feliu de Guixols l'any 1819; va ésser molt perseguit, prés diferents vegades y exiliat. L'any 1868 va ésser deslliurat de la presó y portal en triomf a la casa consistorial pera que formés part de la junta revolucionària, mentres a Sant Feliu era elegit president de la entitat igual, y més tart batlle primer. L'any 1869 va ésser elegit diputat de l'Assamblea Constituent per Girona, com a membre del partit republicà federal. Havent estat el capítot de l'alsament de La Bisbal al octubre de 1869, va ésser condemnat a mort, essentli commutada aquesta pena per la de desterro.

Pere Caymó y
Bascós

CAYRAT. m. *Arquit.* Fust qu'atravessa diagonalment d'una carrera a altre en els ànguls entrants. **Cuadrall.** || pl. Les vigues més petites que ixen del cavallet de la teulada. **Asnas.**

CAYRE. m. Cantó o àngul exterior que formen dues superfícies. **Esquina.** || *Ant.* **QUADRO.**

EN CAIRE. m. adv. **EN QUADRO.**

CAYREJAR. v. a. Treure caires a alguna cosa, aplicantse més particularment a la fusta y a la pedra. **Escuadrar.**

CAYRELL. m. **CAYRE, I.** || Perruca postissa que imita y supleix el cabell natural. **Cairel.** || *Ant.* **FLETXA.** || Mena de sageta de fusta cremada y quadrada. **Cuadrillo.** || *Mar.* La cinta més alta que's posa en un vaixell a la punta del alcàssar, castell y toldet. **Cairel.**

CAYRENT. *Geog.* Caseriu del terme d'Ayelo de Malferit, prov. de Valencia.

CAYRETA. f. Ter. GUINA.

CAYRÓ. m. Rajola quadrada. Baldosa.

CAYRUT. adj. Ab que 's significa lo qu'és angular o agut. Agudo.

CE. Nòm de la lletra C. Ce.

CEAT. m. Sal prodnida per la combinació del àcid cèich i una base sulfíca. Ceato.

CEBA. f. Bot. Planta de regadiu de la fam. de les liàcees; té l'alsària de quaranta a seixanta centímetres, les fulles fistuloses, la cama estufada del mitj, y acaba ab una mena de panotxa globosa. L' arrel és una cabessa del meteix nòm, formada de varies capes tendres y sucoses, d'un olor fort, agre y coent. Cebolla.

CEBA MARINA. Bot. Planta silvestre que 's fá a les platjes de mar y a les montanyes; té les fulles d'un vert bonich, amples y sucoses, la cabessa semblant a la de la ceba comuna; composta de molts grills que 's d'videixen en tres capes ben distintes; primera de tets molt prims, foliaceus, secs y blancs; la segona de grills espessos, molsuls, viscosos, molt agres y amarchs; la tercera de grills no desariollats, poch espessos, viscosos, blancs y mucilaginosos. La medicina sols usa 'ls de la segona capa, qu' aplicats a la pell l'inflamen molt aviat, y en altes dosis obren com els veris narcòtics agres; serveix contra les feridures passives, y exerceix una influencia estimulante molt notable en la secreció de les membranes viscoses; l' us dels preparats d'aquesta planta produeix grans ventajtes per la curació de la tisis pulmonar. *Escila, cebolla, albarrana.*

CEBA MARRANA. Bot. CEBA MARINA.

CEBA SICOTRÍ. Suc extractiu reïnós que 's treu de moltes plantes exòtiques. *Aloe sucotrinu, ó sucotrinu, acíbar.*

CEBES. Joch de nois en que comunment s' assenten alguns a terra, abarrassant cada hù al del seu devant, formant com una cadena, y dos qu' están drets, fent l'un d' amo y l' altre de comprador, proven d' alsar al de devant. *Arrancate nabo, arrancate cepa.*

FER MENJAR O ROSEGAR CEBA. fr. *Met. fam.* Fer rabiar o mortificar a algú. *Hacer morder el ajo á uno.*

QUI VEN O CONREA CEBES. *Cebollero.*

CEBACI. A. adj. Bot. Que té l' olor de la ceba o del all. *Cebáceo* || Que té una forma semblant a la de la ceba. *Cebáceo.*

CEBADA. f. Guisat fet ab ceba. *Cebollada.*

CEBALLONS. m. pl. Cuchs que 's fan a la carn Cresa.

CEBASSA. f. aum. Cebollón.

CEBER. m. Producte vegetal que 's treu per incisió de la planta del meteix nòm, qu'és semblant a la atsavara, y 's presenta en munts de variats colors, trencadissos, de fractura brillant, que fan una pòls daurada y de gust amargant. *Acíbar*

CEBER DE CAVALL. m. El que 's presenta en munts de color moreno, brut y quasi negre, y plens d'impureses, que fan una pòls parda fosca. *Acíbar caballudo.*

CEBER HEPÀTICH. m. El de segona classe, d'olor semblant al fetge, menys transparent y brillant, pero més obscur que l' sicotrí y d'olor forta semblant a la de la mirra. *Acíbar hepático.*

CEBETA. f. dim. Cebolleta.

CEBOLLÍ. m. Llevor de cebes. *Cebollín.* || Planter de cebes. *Cebollino.*

CEBOLLUT, DA. adj. Se diu de les plantes que tenen cabessa com les cebes. *Cebolludo.*

CEBRA. f. Zool. Quadrúpet d'Àfrica semblant al

matxo, de color groguench, ab llistes transversals pards o negres. *Cebra.*

CEBRIÀ. m. Nòm. d'home. *Cipriano, Cebriano, Cebrián.*

CECA. f. Mesquita de moros que hi havia a Còrdoba, ont hi anaven ab la meteixa reverencia que a la Meca. *Ceca*

ANAR DE CECA EN MECA. fr. *Met. fam.* Anar ociosa y inútilment d'una part a l'altre. *Andar de Ceca en Meca.*

HAVER CORREGUT LA CECA Y LA MECA Y LA VALL D'ANDORRA. fr. *Met. fam.* Esser algú molt experimentat y astut. *Ser muy corrido*

CECADERO. m. Ferro còrb, al qu' en els cotxes y galeres se lliguen els tirants de corda o de cuiró assegurats a la retranga, y serveixen pera fer reculcar el carruatge. *Cejadero.*

CECAL. f. Una de les venes del còs humà. *Cecal.*

CECERITA. f. *Min.* Silicat de ceri. *Cecerita, cecrita.*

CECH. m. Ant. CEGO.

CECIFORME. adj. Bot. Tubus curts plens d'oli volàtil que 's troven a les umbelíferes. *Ceciforne.*

CECINA. f. Carn salada, aixuta y secada al fum, al sol o al aire. *Cecina.*

CECOGRAFIA. f. Mètode d'escriptura pera 'ls cegos. *Cecografia.* || Art d'ensenyar d'escriure als cegos. *Cecografia.*

CECRIFAL. m. *Anat.* Un dels ventres dels animals remugadors. *Cecríalo.* || Ant. Filat ab que 's cubrien els cabells les dones gregues. *Cecrifalo.*

CEDARÓ. m. *Astron.* Estrella de tercera magnitud, que 's trova al pit de Casiope. *Cedarón.*

CEDÁS. m. Eina formada d'un riscle rodó y una tela feta comunment de cerdes pera passar farina o colar líquits. *Cedazo.* || El que serveix pera passar perles, pedres fines, etc. *Quilatera.*

PASSAR PÈL CEDÁS. fr. Separar ab ell la farina del segó, o les particules d'altres materies, de modo que quedin les grosses demunt de la tela y les petites caiguin dessota. *Cerner.* || *Met.* Examinar molt els fets d'algú. *Examinar la conciencia de alguno.*

VEURE 'HI PER UNA TELA DE CEDÁS. fr. *Fam.* Significa judicar de les coses no com son en sí, sino del modo que les presenta la preocupació. *Ver ó adivinar por tela de cedazo.*

CEDASSER, A. adj. Qui fá cedassos. *Cedacero.* || *Met.* Qui porta quientos y enredos de l'un a l'altre a fi de ferlos barallar. *Chismo.*

CEDASSERIA. f. Botiga ont fan o venen cedassos. *Cedateria.*

CEDASSET. m. dim. *Cedacillo, cedacito, cedazuelo.*

CEBILE. adj. *For.* Lo que 's pot cedir o donar. *Cesible.*

CEDIR. v. a. Donar, transferir o traspassar a un altre cosa, acció o dret. *Ceder.* || v. n. Donarse per vensul, rendirse. *Ceder.* || Resultar alguna cosa en bé o mal, alabansa o estimació d'algú. *Ceder.* || Concedir alguna cosa que repugnava. *Ceder.* || Minvar la forsa d'alguna cosa, com: *del vent, de la febre, del fret,* etc. *Menguar, ceder, bajar, mitigar.* || Parlant d'algun negoci afuixar l'ardor o empenyo ab que s'havia emprés. *Cejar.*

FER CEDIR. fr. Fer condescendir o mudar de pensament a algú. *Blanclear, doblar.*

CEDÓ. *Geog.* Poble del districte municipal de Torrefeta, provincia de Lleida.

CEDÓ (Francisco). *Biog.* Vicari general a Espanya de l'ordre dels Esclaus de Maria. L'any 1663 va fun-

Segell de Cedó

dar a Barcelona la professó del Diumenge de Rams y de la Congregació dels Dolors, que va ésser la primera y la originària de totes les del país. Va escriure, entre altres, una obra sobre 'ls convents de la seua ordre a Catalunya, molt incorrecte, segons judici

d' en Torres Amat. Va morir l'any 1671.

CEDRAL, m. Llòch on hi há mòlts cedres. **Cedral**.

CEDRE, m. Arbre del Líban molt alt, frondós y fragant, sempre vert, y quina justa no's corca ni pudreix. Pertany a la fam. de les cupressàcees. **Cedro**.

CEDRELAT, m. *Bot. ant.* Arbre conífer, gegantesch y molt semblant al cedre. **Cedrelato**.

CEDRELEÓ, m. *Farm.* Oli preparat ab el fruit del cedre. **Cedreleón**.

CEDRÍ, NA. adj. Lo qu' és de cedre o li pertany. **Cedrino**.

CEDRIA, f. Such gomós que destila 'l cedre. **Cedria**.

CEDRIT, m. *Bot.* Fruit del cedre, mena de boleta d' un color roig blavench molt semblant al ginebró. **Cédride**. || *Farm.* Vi molt ardent preparat ab vídols y reïna de cedre. **Cedrito**.

CÉDULA, f. Troç de paper escrit o per escriure, vale o paper d' obligació. **Cédula**.

CÉDULA DE PREEMINENCIES. La que 's donava a algú per haver fet mòlts anys del seu ofici, conservantli 'l salari, honors y facultat pera concórrerhi sempre que volgués. **Cédula de preeminencias**.

CÉDULA INTRODUCTORIA. *For.* Petició o memorial. **Libelo introductorio**.

CÉDULA PERSONAL. La que té obligació de pendre, mitjansant el pago de certa quantitat, tothom qui té catorze anys complerts. Serveix pera identificar la personalitat de cada lú per més que no hi há cap senyal personal. **Cédula personal**.

CÉDULA REIAL. Despatx del rei, ab el qual se concedeix alguna gracia, o's pren alguna providencia. **Cédula real**.

CEDULARI, m. La reunió de reials ordres. **Cedulario**.

CEDULATGE, m. El dret que 's paga per les cédules. **Cedulaje**.

CEDULETA, f. dim. **Cedulilla**.

CÉFALA, f. *Entom.* Papallona diurna del género dels sàtires. **Céfala**.

CEFALÁCENO, NA. adj. *Ictiol.* Que té espines al cap. **Cefaláceno**.

CEFALAGRA, f. Afecció gotosa del cap; irritació del meteix. **Cefalagra**.

CEFALALGIA, f. *Med.* Mal de cap. **Cefalalgia**.

CEFALANT, A. adj. *Bot.* De flors reunides en forma de cap. **Cefalanto**.

CEFALARI, A. adj. Nòm que 's dóna als nódols d' una roca granulosa quan son tan grossos com un cap humá. **Cefalario**.

CEFALARIA. *Bot.* Planta de la familia de les díspácees semblantes al género *dipsoque.s* y *escabioses*. Se 'n coneixen unes 30 especies, algunes conreuadas als nostres jardins.

CEFALASPIDÓFEN, A. adj. *Erpet.* Reptils que tenen el cap cubert d' escates. **Cefalaspídófeno**.

CEFALÁSTICH, CA. adj. *Med.* Remei contra 'l mal de cap. **Cefalásticho**.

CEFALAT, DA. adj. Calificació dels moluschs que tenen cap. **Cefalato**.

CEFÁLEA, f. *Ant.* **MIGRANYA**.

CEFÁLICA, f. *Anal.* Vena superior del braç nomenada aixís per haverse ciegut que treïa la sanch del cap. **Cefálica**.

CEFÁLICH, CA. adj. Lo que pertany al cap. **Cefálico**.

CEFALOBANQUI, A. adj. Que té 'ls branquis prop del cap. **Cefalobranquio**.

CEFALODIAL, adj. *Bot.* Calificatiu de la fructificació d' alguns líquens. **Cefalodial**.

CEFALOFARINGEU, adj. *Anat.* Troç del muscle constrictor superior de la laringe que s' inserta superiorment a la part inferior de l' apòfisis basilar. **Cefalofaringeo**.

CEFALOFRAGMA, m. *Hist. nat.* Diafragma que divideix interiorment en dues parts, una anterior y altre posterior, el cap dels insectes. **Cefalofragma**.

CEFALÓDICH, A. adj. *Bot.* Que té la forma de cap. **Cefalódicho**.

CEFALOMÁTOM, m. *Med.* Tumor sanguini del cap de les criatures acavades de néixer. **Cefalomátomo**.

CEFALOMELIA, f. *Anat.* Inserció d' un membre accessori al cap. **Cefalomelia**.

CEFALOMETRIA, f. *Cir.* Tractat del art de partejar. **Cefalometria**.

CEFALÓNICH, CA. adj. El natural de l' illa de Cefalonia y lo que hi pertany. **Cefalonio**.

CEFALOPAGIA, f. *Anat.* Reunió de dos animals per la part superior del cap. **Cefalopagia**.

CEFALÓPODO, A. adj. *Med.* Que té 'ls orgues motrius al cap. **Cefalópodo**.

CEFALÓPTER, A. adj. *Zool.* Que té un monyo de ploma en forma de girassol al cap. **Cefalóptero**. || *Ictiol.* Peixos de l'ordre dels plagiostomes, familia de les rajades, ab grans ales pectorals, amples y punxagudes. El nomenat *Massena*, tipo del género, a voltes se pesca ab la tunyina al mar Mediterrani.

CEFALOXIA, f. *Med.* Inclinació viciosa del cap que cau envers un dels muscles. **Cefaloxia**.

CEFALLÓS, A. adj. *Ter.* **PALPISSOT**.

CEFERI, n. p. **Ceferino**.

CEFÈU, f. Constelació celest. **Cefeo**.

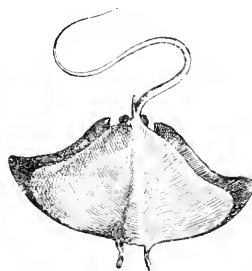
CEGADOR, A. s. Qui priva a un altre de la vista. **Cegador**. || Lo que fá perdre la vista. **Cegador**.

Cedre

Cefalaria

Cefalópter

CEGALLÓS, A. adj. Qui té habitualment els ulls carregats, vermells y plorosos. **Cegajoso, cegatoso.**
CEGAMENT, adv. m. A cegues. A ciegas. || *Met.* Temerariament. **Ciegamente, alucinadamente.**

CEGAR, v. a. Fer cego a algú. **Cegar.** || *Met.* Ofuscar l'enteniment o la llum de la raó els afectes y passions desordenades. **Cegar.** || Tornarse cego. **Cegar.**

CEGARSE, Tornarse cego. **Cegarse.** || *Fig.* Obcecar-se, endureir-se, posarse cego de passió, no volguer fer cas de raóns, per convincentes que siguén. **Cegar, cegarse.**

CEGAT, DA. p. p. **Cegado.**

CEGO, A. m. y f. Qui no hi veu. **Ciego.** || *Met.* Possent d'alguna passió. **Ciego.**

A CEGUES. m. adv. **CEGAMENT.**

ANAR A CEGUES. fr. *Fam.* Anar a ulls cluchts. **Andar ciegamente.**

A LA TERRA DELS CEGOS QUI NO TÉ MÉS QUE UN ULL ÉS REL. *Loc. fam.* Denota qu'entre molts que tenen alguna falta, és preferit el que la té menys grossa. *En la tierra de los ciegos el tuerto es rey.*

ELS CEGOS NO DISTINGEIXEN DE COLORS. fr. **CADA HÚ DEL SEU OFICI.**

ÉSSER CEGO. fr. *Met.* No entendre bè o desconèixer les coses per ignorància o per passió. *Ser ciego, tener cataratas.*

MOLT CEGO ÉS, QUI NO HI VEU PER UNA TELA DE CEDÁS. *Ref. met. fam.* Denota 'l'poch coneixement de qui no entén les coses més clares y fàcils d'entendre. *Harto ciego es el que no ve por tela de cedazo.*

QUALSEVOL CEGO HO VEU. *Loc. fam.* S'usa pera demostrar l'evidència d'alguna cosa. *Eso lo verá un ciego.*

SOMNIAVA 'L CEGO QUE HI VEIA Y SOMNIAVA 'L QUE CREIA. Denota la facilitat ab que tothom creu allò que l'hi convé. *Soñaba el ciego que veía, y soñaba lo que quería.*

CEGUEJAR. v. n. Escursarse la vista. **Ceguear.**

CEGUEJAT, DA. p. p. **Cegueado.**

CEGUERA. f. Gran defecte o privació total de la vista. **Ceguera.** || Fat-lera o grau afició a alguna cosa. **Mania, tema.**

CEGUET, A. m. y f. dim. **Cieguécito.**

CEGUETAT. f. Privació de la vista. **Ceguedad.** || Passió que ofusca la raó. **Ceguedad, alucinación, alucinamiento.**

CEGUTA. Bot. V. **CICUTA.**

CEJÍN. m. *Astron.* Estrella de tercera magnitud de la constelació Bootes. **Cejín.**

CEL. m. L'espai immens en que giren tots els astres. **Cielo.** || La gloria celestial. **Cielo.** || L'atmosfera. **Atmosfera, cielo.** || Clima; y aixís se diu: *Espanya té un bon cel.* **Cielo, clima.** || La cuberta de algunes coses, y aixís se diu: *el cel del llit, del cotxe,* etc. **Cielo.** || pron. **AQUELL.** || m. Ormeig de pescar. **Cierto aparejo de pescar.**

CEL ROGENT A LA VESPRADA, LA PLUJA SE N'ÉS ANADA. *Ref.* Que 's prén en sentit literal. *Arreboles de la noche, á la mañana son soles.*

CEL ROGENT AL DEMATÍ, LA PLUJA JA ÉS AQUÍ. *Ref.* Que 's prén en sentit literal. *Arreboles de la mañana á la noche son agua.*

CEL ROGENT, PLUJA O VENT. *Ref.* Que s'entén en sentit literal. *Aurora rubia, ó viento ó lluvia.*

AGAFAR EL CEL AB LES DENTS. fr. *Met.* Denota 'l'gran enfado que algú ha rebut ab una cosa, manifestant'ho ab demostracions exteriors. *Tontar el cielo con las manos.*

ANARSE'N O PUJARSE'N AL CEL. fr. *Met.* Salvarse. *Ir, volar al cielo.* || *Met.* Se diu del qui ha perdut tots els seus béns. *Irse como la sal en el agua.* || *Met.* Se diu del qui ha emprés algún negoci y s'hi ha tornat pobre. *Caer de cabeza.*

BAIXAT O VINGUT DEL CEL. fr. Prodigió, excellent. **Bajado, venido del cielo.**

ESCUPIR AL CEL. fr. *Met.* Procedir contra algú ab medis que 's converteixen en perjudici de qui 'ls usa. **Escupir al cielo.**

ÉSSER AL CEL. *Met. fam.* Estar lliure de tota molestia. *Estar en la gloria.*

GUANYAR EL CEL. fr. *Met.* Pera denotar que 's consegueix ab virtuts y bones obres. *GANAR, comprar, conquistar al cielo.*

MUDAR DE CEL. fr. **MUDAR DE CLIMA.**

PENSARSE TOCAR EL CEL AB EL DIT. fr. Se diu del home vanitós que 's creu tindre un mèrit mòlt superior al dels altres. *Engredido como un gallo de cortijo; pensarse tocar el cielo con el dedo.*

QUI AL CEL ESCUP A LA CARA LI CAU. *Ref.* *Quien al cielo escupe en la cara le cae.*

SEMBLAR UN CEL. fr. Pera denotar qu'algún temple o algún altre lloch causa mòlta satisfacció, per estar mòlt ben il·luminat o adornat, o per haver'hi una gran música, etc. *Estar hecho un cielo.*

SI 'L CEL CAU, A TOTS ENS ATRAPARÀ A SOTA. *Fam.* Ab que 's respón a qui per tot hi veu perills y entrebanchs. *¿Y si cae el cielo y nos coge debajo? Si el cielo cayera se cogerian muchas cogujadas.*

VINDRE O BAIXAR DEL CEL. fr. Pera denotar que alguna cosa és mòlt bona. *Venir ó bajar del cielo.*

VÉSTE'N AL CEL. *Loc. fam.* Ab que 's desprecia lo que un altre diu o proposa. *Vete al cielo, al rollo, á pasear.*

VEURE 'L CEL OBERT. fr. Presentarse una ocasió favorable pera eixir d'algún apuro. *Ver el cielo abierto ó los cielos abiertos.*

VEURE 'L CEL PER UN FORAT O PÈL FORAT DE L' AIGÜERA. fr. *Fam.* S'aplica a aquells que tenen poch coneixement del món. *Ver el cielo por un embudo.*

VOLER PUJAR AL CEL A DESPIT DELS SANTS. fr. Ab lo qual se reprén a una persona empenyada en satisfer els seus desitjos o en fer la seua voluntat, justa o injustament. *Quiere mi padre Muñoz lo que no quiere Dios.* || Ésser imprudència, volguer un impossible o lograr un fi sense posar'hi els medis corresponents. *Querer subir al cielo sin alas ó sin escalera ó dar una puñada en el cielo.*

CELA DE NÚÑEZ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Muro, prov. d'Alacant.

CELADA. f. Armadura antiga del cap. **Celada, casco.** || *Ant.* **EMBOSCADA.** **Celada.** || **AMAGATALL**

CELADAMENT. adv. m. *Ant.* **AMAGADAMENT.**

CELADOR. m. Qui vetlla per la conservació del ordre y bon govern. **Celador.** || Parlant de congregacions y altres societats, el que cuida de que 's compleixin llurs estatuts. **Celador.** || A estudi, qui cuida de que 's guardi silenci. **Celador.**

CELAR. v. a. *Ant.* Amagar. **Celar, encubrir, ocultar.** || Procurar ab cuidado l'observansa de les lleis, obligacions o encàrrechs. **Celar.** || Obs rvar ab atenció els moviments y accions d'aquell de qui 's tem alguna cosa. **Celar.**

CELAYA (Joan de). *Biog.* Famós doctor en teologia, natural de Valencia. Va estudiar a París, exercint el vicariat general en distints arquebisbats de França. En 1525 va retornar a Valencia pera visitar sa mare y parentela; havent admirat tantíssim la seua oratoria, que 'l'municipi demaná a l'emperador Carles I deixés quedar En Celaya a son país, en el qual fou rector perpetua de l'Universitat. Escrigué obres distingides. Morí l'any 1558.

CELDA. f. L'apost que 'l'religiós o la religiosa té al seu convent. **Celda.**

CELDONI. n. p. **Celedonio.**

CELDETA. f. dim. **Celdilla, celdita.** || *Bot.* Cada un dels vuits que ocupen les llevors a les capsas, els grans a les tabelles, etc. **Celdi la.**

CELEBANDICUS PROMONTORIUM AVIENI.

Geog. ant. Nòm de Palafrugell, prov. de Girona, en temps dels romans.

CELEBÈRRIM, A. adj. sup. Mòlt célebre. **Celebérrimo**.

CELEBRACIÓ. L' acció de celebrar. **Celebración**. Aceptació, aplauso. **Aplauso**, **aclamación**, **celebración**.

CELEBRADÍSSIM. A. adj. sup. Mòlt celebrat. **Celebradísimo**.

CELEBRADOR, A. m. y f. Qui celebra o aplaudeix. **Celebrador**.

CELEBRANT. p. a. **Celebrante**. || m. El sacerdot que diu la missa. **Celebrante**.

CELEBRAR. v. a. Alabar. **Aplaudir**, **celebrar**, **encarecer**. || Reverenciar, venerar solemne y públicament els misteris de la Relligió y la memoria dels sants. **Celebrar**. || Fer solemnement y ab els requisits necessaris alguna funció o contracte. **Celebrar**. || Dir missa. **Decir missa**, **celebrar**.

CELEBRAR CONTRACTE MATRIMONIAL. *Loc.* Autorisar ab escriptura pública 'ls pactes que serveixen de base a un casament. **Celebrar capítulos matrimoniales ó contrato matrimonial**.

CELEBRAT, DA. p. p. **Celebrado**.

CÉLEBRE. adj. Famós. **Célebre**. || Festiu, xistós, que té agudeses agradables. **Célebre**.

CÉLEBREMEN. adv. m. Ab celebrat. **Célebremenente**.

CELEBRITAT. f. Fama, renòm o aplauso que obté una persona o cosa. **Celebridad**. || Solemnitat ab que 's celebra alguna festa o aconteixement. **Aparato**, **celebridad**, **pompa**, **solemnidad**, **fausto**, **magnificencia**, **majestat**.

CELELLES (Francesch). *Biog.* Home de lleis mòlt versat en dret mercantil, que vivia en plé sigle XV a Barcelona. Va corretgir y esmenar les famoses lleis mercantils catalanes, publicantles ab el títol de *Consolat*, estampades l' any 1494 per en Pere Posa a la ciutat comtal.

CELEMÍ. m. Mesura de grans, que conté la dotsava part d' una fanega. **Celemín**. || La quantitat que hi cap. **Celemín**.

CELERITAT. f. Promptitud, llestesa. **Celeridad**.

CELEST. adj. Lo pertanyent al cel o a la gloria. **Celeste**. || De color de cel. **Celeste**, **celúreo**, de color de cielo. || *Poét.* Lo que pertany al cel. **Celestial**, **celeste**.

CELESTÍ. n. p. **Celestino**. || m. Relligiós de l' ordre de Sant Pere Celestí. **Celestino**.

CELESTIAL, adj. **Celeste**. || *Met.* Agradable, perfecte, deliciós. **Celestial**.

CELESTIALMENT. adv. m. Per disposició del cel. **Celestialmente**. || Perfecta, deliciosa, admirablement. **Celestialmente**.

CELESTINA. f. *Bot.* Género de plantes notables per l' hermós blau de llurs flors. **Celestina**. || Relligiosa de l' ordre dels celestins. || *Miner.* Nòm de l' estronciana sulfatada. || Nòm de dona. **Celestina**.

CELÍACA. f. Vena que porta la sanch al ventre inferior. **Celiaca**. || *Met.* Flux de ventre ab que surt el quiflo junt ab els excrementos. **Celiaca**.

CELÍACH, CA. adj. Qui pateix de celiaca. **Celiaco**.

CELIANDRA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les umbelíferes, de fulles menudes y arraimades, les llevors de la qual son uns grans rodons. Se posa als platillos. **Cilantro**, **culantro**.

CELIBAT. m. L' estat de solter. **Celibato**.

CÉLIBE. m. Fadrí, que no ha prés estat de matrimoni. **Celibato**, **célibe**.

CÉLICH, CA. adj. *Poét.* Lo pertanyent al cel. **Célico**.

CELIDONIA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les crucíferes, que per qualsevulla part que 's trenqui o 's talli li surt un such groch que amargeja. La flor té quatre fulles, és rodona y groga. **Golondrina**, **celidonia**.

CELIER. m. *Ant.* **CELLER**.

CELISTIA. f. L' escassa claror que fan les estrelles. **Resplandor de las estrellas**.

CELMA. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Aiguamúrcia, provincia de Tarragona.

CELOBERT. m. Espai descobert que 's deixa al mitj d' alguns edificis pera donar llum. A l' article *pati* 's dirá la diferencia que hi há entre aquestes dues paraules. **Patio**.

CELRÁ. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora del Ter, té agregat el lloch de Campdurá y compta 1,648 hab.

CELSA o **CELSONA**. *Geog. ant.* **SETELSIS**.

CELSITUD. f. L' elevació y excel·lencia d' alguna cosa. **Celsitud**. || *Ant.* **ALTESA**, **MAGESTAT**.

CELTA. adj. S' aplica al individuó de la Galia celtica. **Celta**.

CELTES. m. pl. Els pobles de dita nació. **Celtas**.

CELTIBERIA. *Geog. ant.* Antiga regió d' Espanya. **Celtiberia**.

CELTIBÈRICH, CA. adj. El natural de o pertanyent a la Celtiberia. **Celtibérico**, **celtiberio**, **celtibero**.

CÉLTICH, CA. adj. Lo pertanyent als celtas. **Céltico**.

CÉLULA. f. *Bot.* Cavitat que tenen algunes fruites pera tancar la llevor. **Célula**.

CELULAR. adj. Pertanyent o relatiu a les cèlules. **Celular**. || *Bot.* y *zool.* S' aplica al teixit orgànic compost de filletes o filaments entrecreuat formant cel·letes en contacte 'ls uns ab els altres. **Celular**. || Se diu de les presóns y establiments penals ont hi há celdes pera guardar als presos o penats, parcial o absolutament incomunicats, segons els nous sistemes penitenciaris. **Celular**.

CELL, A. pron. *Ant.* **AQUELL**.

CELLA. f. Conjunt de pels que hi há demunt de la concavitat superior dels ulls de les persones. **Ceja**. || La de fava. **Ceja**.

CREMARSE LES CELLES. fr. *Met. fam.* Estudiar mòlt. *Quenarse las cejas*.

CEL-LA. f. *Ant.* **CAMBRA**.

CELLAJUNT, A. adj. Qui té les celles mòlt plenes de pel, de modo que quasi 's toquen l' una ab l' altra. **Cejijunto**.

CELLER. m. Lloch ont s' hi té 'l ví. **Bodega**. || *Ant.* **TAVERNA**.

CELLERER. m. *Ant.* **CELLER**.

CELLERET. m. dim. **Bodeguilla**.

CELLETA. f. dim. **Cejuela**.

CÉLLES Y AZCONA (Antoni). *Biog.* Arquitecte distingit, mort a Barcelona l' any 1835. L' any 1817 va inaugurar les lliçons d' arquitectura, espléndidament organitzades per la Junta de Comers, quina ensenyansa era gratuïta; mes abans havia sigut enviat a Roma (1793) y a Madrid (1803) pera estudiar l' art monumental. Va publicar a Barcelona diversos escrits relatius a belles-arts, forsa ben rebuts. L' any

Brot de Celidonia

1820 va fer estampar un quadern titolat: *Notícia de la aplicació de las materias volcanizadas de la villa de Olot à ciertas especies de construcciones de obras, y mayormente à las de hidráulica*. Per encàrrech de l'esmentada Junta de Comers, va estudiar lo que quedava del temple romà de Barcelona, en companyia de 'n Cabanes, deduint que les columnes y arquitrans del carrer del Paradís eren del antich temple d'Hèrcules.

CELLÈS (Onofre Pau) *Biog.* Canonge barceloní del segle XVI, compilador de les *Constitucions de Catalunya* (1585).

CELLUDO, DA. adj. *Ant.* Qui arruga 'l front en senyal d' enfado. **Ceñudo**, ceñoso. || Qui té les celles molt grosses. **Cejudo**.

CELLUY. *Geog.* Parroquia anexa a Auch, prov. de Lleida.

CEMENT. m. *Quím.* Composició de sals o altres matèries, ab la que s' embolica algún metall, ab el fi de purificarlo o reduir-lo a l' estat que 's desitja. **Cemento** || *Zool.* Una de les substancies que formen les dents de certs mamífers. **Cemento**.

CEMENTACIÓ. f. *Quím.* Acció y efecte de cementar. **Cementación**.

CEMENTAR. v. a. Modificar l' estat d' un mineral per medi de la calor y d' una substancia nomenada cement. **Cementar**.

CEMENTERI. m. *Ter.* CEMENTIRI, FOSSÀR.

CEMENTIRI. m. Fossar, lloch sagrat ont s' hi enterran els fidels. **Cementerio**.

CENACLE. m. y

CENÁCUL. m. La sala ont Jesucrist va fer el seu darrer sopar. **Cenáculo**.

CENDAL o **CENDAT**. m. Tela de seda o de fil molt prima y transparent. **Cendal**.

CENDERA. f. Filat pera agafar cunills, llebres, etc. **Capillo**.

CENDRA. f. Resíduo polvós que queda de les coses cremades. **Ceniza**. || pl. Els restes d' un cadavre. **Cenizas**.

CENDRA CALENTA: CALIU.

CENDRES BLAVES. *Pint.* Color blau, harmós, especialment pera il·luminacions y miniatures y pintar al temple. **Cenizas azules**.

CENDRES GARBELLADES. *Cenizas garvilladas*.

AMOR DE GENDRE BUGADA SENSE CENDRA. *Ref.* Que significa lo poch intens d' aquest amor. *Amistad de yerno, sol de invierno*.

DIA DE CENDRA. Primer dia de quaresma. *Miércoles de ceniza*.

TINDRE ENTRE CENDRES. Amagar alguna cosa pera que no 's descobreixi. *Ocultar bajo cenizas*.

FER CENDRA. fr. Que s' usa sols en aquesta o parecida forma: ¿QUAN FEM CENDRA? ¿Cuándo es miércoles de ceniza?

POSAR CENDRA. fr. Practicar el sacerdot el dia de cendra la cerimonia posant cendra al front dels fidels. *Poner ceniza*.

FER CENDRES. fr. Destruir totalment alguna cosa. *Reducir à cenizas*.

CENDRADA. f. Cendra de bugada **Cernada**. || Pegat fet de cendra y altres substancies que 'ls manescals apliquen a les cavalcadures. **Cernada**.

POSAR CENDRADA. f. Cubrir ab cendrada alguna cosa; regularment se diu quan s' aplica al ventre de les criatures. *Acernadar, encernadar*.

CENDRAR. v. a. Purificar al gresol l' or, l' argent o qualsevol altre metall. **Acendrar**.

CENDRAT, DA. p. p. **Acendrado**.

CENDRE. v. . *Ter.* PASSAR FARINA. || **Cerner**.

CENDREJAR. v. n. Manossejar la cendra. *Manos-sear la ceniza*. || Tirar a color de cendra. **Ser ceniciento**.

CENDREER. m. Drap bast de fil ab cendra que 's posa demunt del cubell pera passar bugada. **Cernadero**.

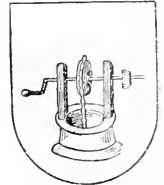
CENDRERA. t. Lloch pera posar'hi la cendra. **Cenicero**. || — (LA). Dolmen mitj arruïnât situat prop de Cadaqués.

CENDRÓS, A. adj. De color de cendra. **Ceniciento**, **cenizoso**, **cenizo**. || Cubert de cendra. **Cenizoso**.

CENIA. f. *Ter.* Cinia.

A QUI TE CENIA Y MALA MULLER NO LI FALTA MAI QUE FER. *Ref.* S' entén en el seu sentit literal, puig si la mala muller dóna sempre molta feina no 'n dóna menys la cenia, pèls adobs que seguidament necessita. Pot traduir-se aixís: *A quien tiene noria y mala mujer, nunca le falta que hacer*.

CENIA (La). *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del riu del seu nòm y té 3,390 hab. || — (LA). *Hidrog.* Riu que forma la partió entre la prov. de Tarragona y la de Castelló; neix als ports de Beceit, passa per La Cenia, Ulldcona y Alcanar y desaigua al mar.

Segell de La Cenia

CENEFA. f. Llenca que 's posa al cap de munt o al cap de vall dels dossers, tapiceries, cobrellits, etc., ja de la meteixa tela o d' un'altra de que son fets aquells, pera que 'ls hi serveixi d' adorno. **Cenefa**. || Llenca de tela que tenen al mitj algunes casulles de diferent color que la dels costats. **Cenefa**. || El cap de vall de les faldilles quan es una llenca de diferent color del de aquelles. **Cenefa**.

CENEFA GULDERA. f. *Naut.* Qualsevol dels cantells circulars de l' armadura dels tambutxos de les rodes al barco de vapor. **Cenefa**.

CENESTESIA. f. *Med.* Sensibilitat general del cos humà. **Cenestesia**.

CENILL. m. *Ant. Bot.* Herba filosa de la fam. de les algues, que 's fá a l' aigua embassada. **Verdín**, **ova**, **alga**.

CENIT. m. *Astron.* El punt de la esfera celeste que ve a plom demunt del indret en que 'ns trobém. **Zénit**.

CENOBI. m. *Ant.* MONESTIR.

CENOBIAL. adj. *Ant.* MONÁSTICH.

CENOBITA. m. *Ant.* MONJO.

CENOBITICH, CA. adj. *Ant.* MONÁSTICH.

CENOLBOLOGÍA. f. Part de la economia política comparada, relativa als medis de promoure y fomentar la conveniencia pública. **Cenolbologia**.

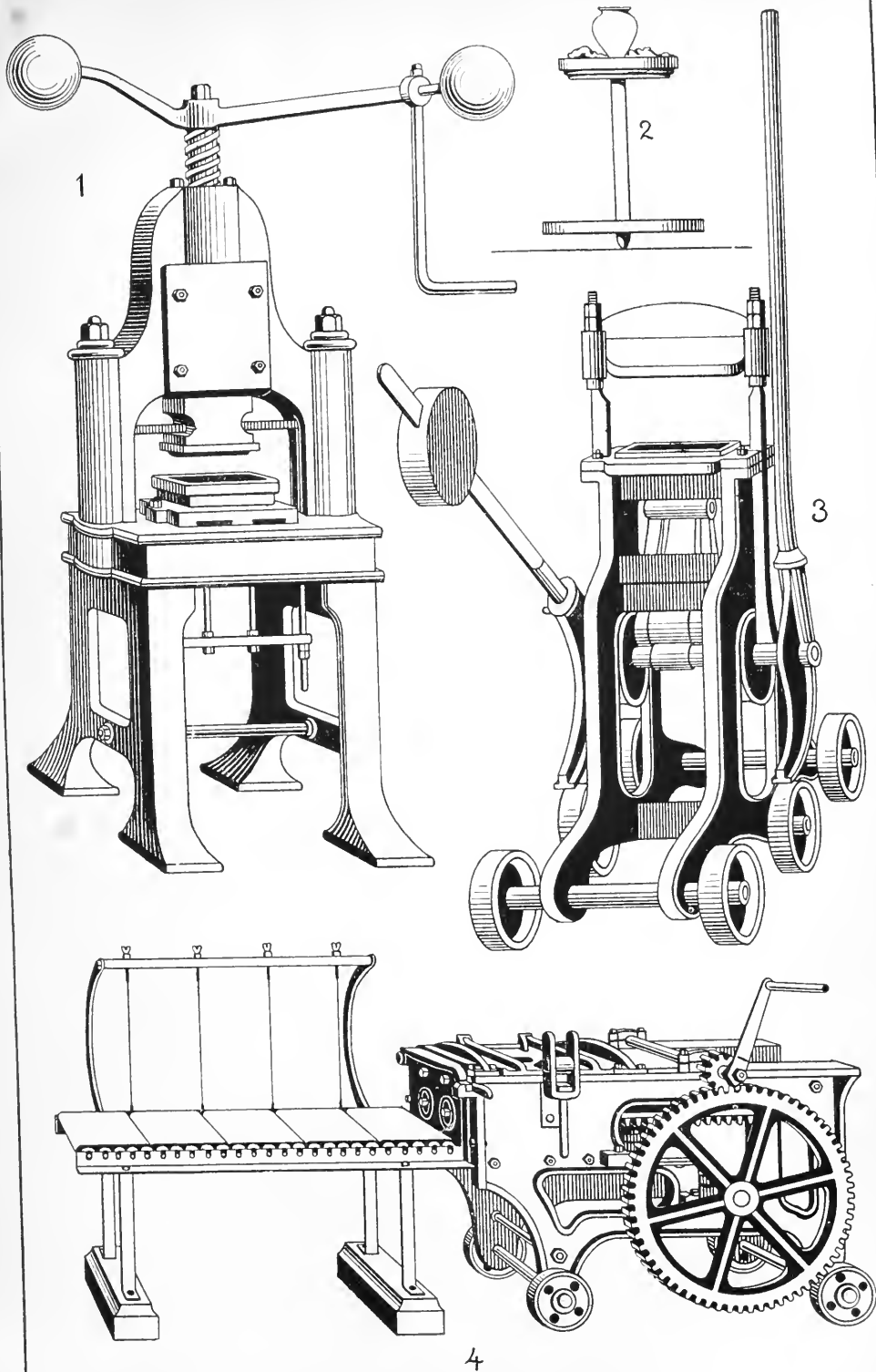
CENOPEGIES. f. pl. Festa dels Tabernacles, que celebraven els hebreus ab gran solemnitat. **Cenopogias**.

CENOSIS. f. *Med.* Evacuació. **Cenosis**

CENOTAFI. m. Monument sepulcral en memoria d' alguna persona. **Cenotafio**.

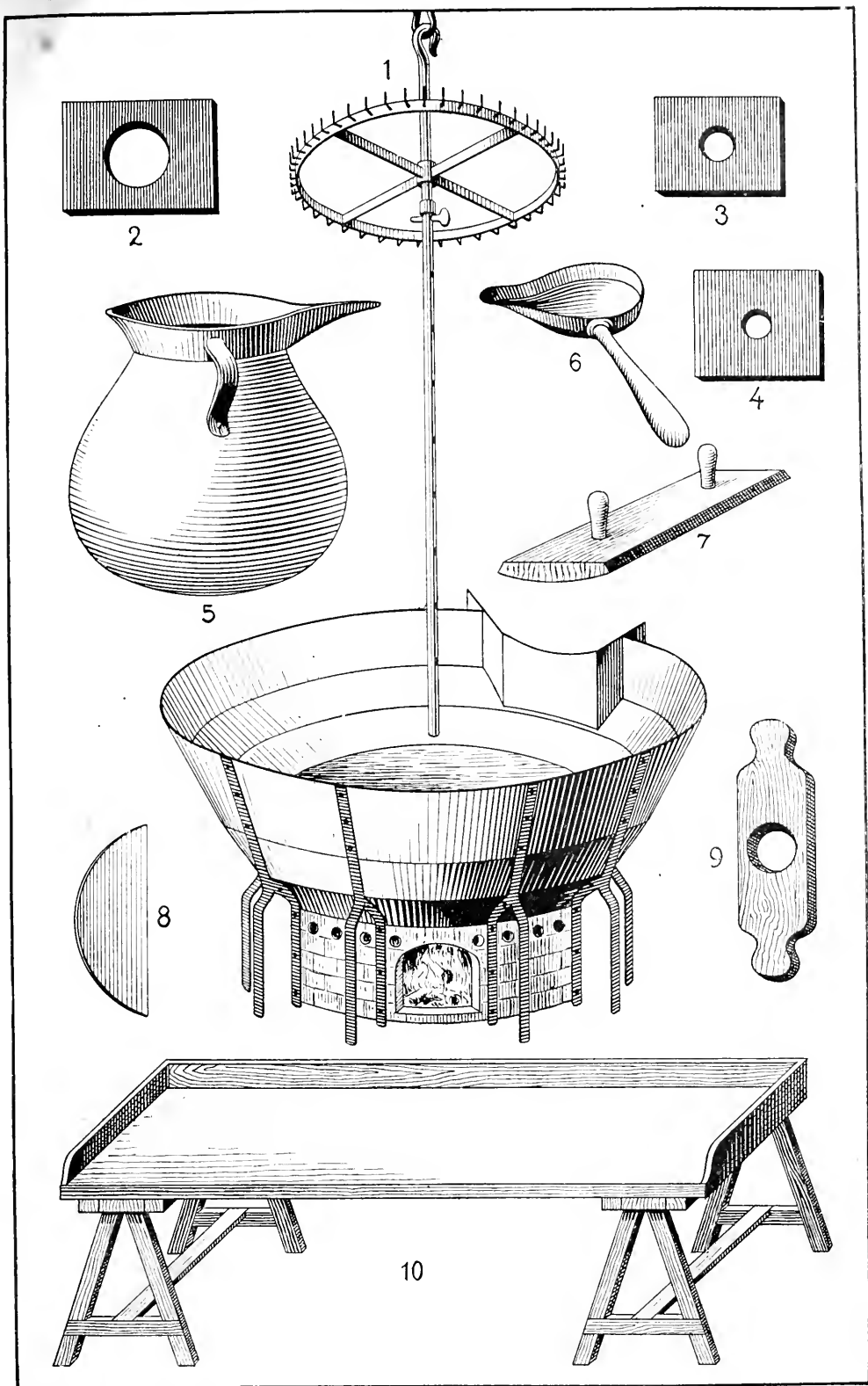
CENRA. f. *Ter.* y 'ls seus derivats. **CENDRA**.

CENS. m. Contracte en que 's transfereix el domini útil d' una finca a un tercer, pera que tregui l' us de fruit, quedant el domini directe y alodial en poder del transferent, qu' en el dret se diu enfiteusis, obligantse 'l qui accepta la concessió o traslació a pagar al senyor directe certa pensió anyal en reconeixement del domini directe y recompensa de la utilitat que 's cedeix; y encara que, segons practica de Catalunya, 's paga d' entrada una petita quantitat respectiva al contracte, no es d' essencia del cens. **Censo**. El dret u obligació del qui há de pagar pensió de cosa concedida baix aqueixa càrrega; y també la meteixa pensió. **Censo**. || CONTRACTE. || EMPADRONAMENT.

1. Premsa de caragol. 2. Torn pera modelar gerros. 3. Premsa de balanci. 4. Màquina pera fabricar els productes ceràmichs.

1. Torn (anella), trona, vol del perol y fogaina. 2, 3 y 4. Rotllanes de ferro pera enmotllar. 5. Olla de fondre. 6. Llosa. 7. Esplana. 8. Tallador o capçador. 9. Rotllana de fusta pera enmotllar les atxes. 10. Taulell d'esplanar.

CENS AB SENYORIA DIRECTA. f. El cens enfitèutich quan la finca en que s'estableix és alodial, y 'l concedent se reserva 'l dret d'usar de fadiga, de firmar per raó de domini y cobrar lluisme segons les circumstancies al ferse 'ls traspassos successius. *Censo con señoría directa.*

CENS AB SENYORIA MITJANA. *For.* El que 's posa en alguns paratges de Catalunya, especialment a Barcelona, quan la finca ja està subjecte a un cens ab senyoria directa, y és anexe al meteix que 'l concedent tingui dret a usar de fadiga, o bé firmar a la escriptura del traspàs y cobrar part del lluisme, lo que s'explicarà més extensament al article SENYORIA. *Censo con señoría mediana.*

CENS CONSIGNATIU. Aquell en que 's reb una quantitat per la qual s'ha de pagar una pensió anyal, assegurant el capital ab finques. *Censo consignativo.*

CENS ENFITÈUTICH. Dret de exigir pensió anyal de aquell a qui s'ha traslladat el domini útil d'alguna finca, reservantse 'l domini directe. *Censo enfitèutico.*

CENS EN NUA PERCEPCIÓ. *For.* Mena de cens enfitèutich, conegut particularment a Catalunya y aprovat per una de les seues constitucions municipals, y al que van anexes tres drets: el d'anparar a fi de cobrar les pensions; el de firmar a les escriptures dels traspassos, y 'l d'usar de fadiga al únic fi de quedarse la finca pel preu y pactes ab que s'havia venut a un altre. Se sol usar quan s'estableix una finca en la qual ja hi ha senyor directe y 'l número legal de mitjans, en aquells territoris en que 's poden posar tres senyoreries mitjanes a més de la directa. Aquest dret de fadiga sols pot usarlo el perceptor del cens quan no ha estat protestat pel darrer senyor mitjà de la finca. *Censo en nuda percepción.*

CENS PERPETUO. Imposició sobre béns immobles ab obligació de no pognerlos vendre sense coneixement del senyor del cens, pera usar de dues accions, que son: *o quedarse la finca pel meteix que 'n dona un altre, o percibir la vintena part del preu que se 'n tren.* *Censo perpetuo.*

CENS REDIMIBLE. El que 's pot redimir o treure. *Censo redimible ó al quitar.*

CENS RESERVATIU. Aquell en que 's transfereix el domini d'alguna cosa, reservantse 'l dret d'alguna pensió anyal. *Censo reservativo.*

CENS VITALICI. p. u. VIOLARI.

CARREGAR UN CENS. fr. Imposar segon cens demunt d'un altre. *Cargar un censo.*

FUNDAR CENS. fr. Establir alguna renda hipotecant una finca o altres béns. *Fundar un censo.*

LO PERTANYENT AL CENS. *Censal.*

CENSAL. m. Contracte de venda que s'executa entrevenint per part del comprador cert preu y per part del venedor una pensió anyal, que abans era del 5 y avui és del 3 per 100, ab pacte de retrovenció, que s'anomena de lluir, donantse comunment una mena d'hipoteca d'una finca, que respongui del capital y pensions. No val el pacte de que 's pagui anticipadament la pensió, per estar prohibit per una constitució del papa Pius V. *Censo.* || Lo que s'imposa sobre 'ls béns del comú. **Juro.**

CREAR UN CENSAL. fr. Fundarlo. *Crear un censo.*

ÉSSER UN CENSAL. fr. *Met fam.* Pondera 'l gaso continuat d'alguna cosa; y aixís se diu: *un rellotge es un censal. Ser un censo ó un censo perpetuo.*

LLUIR O TREURE UN CENSAL. fr. *For.* Extingirlo, tornar el capital llurant 'l hipoteca. *Redimir un censo.*

PENDRE UN CENSAL. fr. ASCENSAR.

SI COMPRAS RES A CENSAL, NO 'N PAGUIS MÉS DEL QUE VAL. *Ref.* Contra les usures en els censals. *Cuando á censo comprarás, paga lo justo y no más.*

CENSALISTA. m. Qui cobra o té a favor seu algún censal. **Censalista.**

CENSOR. m. Qui d'ordre del tribunal competent examina obres literaries. **Censor.** || Murmurador, que síndica les persones o llurs actes. **Censor.**

CENSORI. A. adj. Lo pertanyent al censor. **Censorio.**

CENSURA. i. Judici o dictamen sobre algún escrit. **Censura.** || Nota, correcció o reprobació. **Censura.** || Ofici del censor. **Censura.** || Pena eclesiàstica del foro exterior ab arreglo als cànons. **Censura.**

EXPOSARSE A LA CENSURA. fr. Surtir alguna cosa al públich. *Salir á la barrera.*

CENSURABLE. adj. Digne de censura. **Censurable.**

CENSURADOR. A. m. y f. Qui censura. **Censurador.** || Qui a tot té que dir'hi. **Censurador.**

CENSURAR. v. a. Formar judici d'alguna obra. **Censurar.** || Murmurar, vituperar. **Censurar.** || Re-probar, corretgir, criticar. **Censurar.**

CENSURAT. DA. p. p. **Censurado.**

CENSURATIU. VA. adj. Qui censura. **Censurativo.**

CENSURATORI. A. adj. Lo que 's refereix a la censura. **Censuratorio.**

CENT. m. **CENTENAR.** || Numeral cardinal. **Ciento.**

CENT EN BOCA. fr. *Fam.* XANGUET.

CENT EN BOCA Y GUARDA LA BOSSA. *Ref.* Prometre molt y donar poch. *Ni obra buena, ni palabra malo; apuntar y no dar; mandar potros y dar pocos; cacarear y no poner huevo; gastar pastillas de boca.*

CENT EN GRANA. *Bot.* V. HERBA DE LA PEDRA.

DELS CENT ELS NORANTA NOU. *Loc.* Denota que poch s'exceptuen d'allò de que 's parla y comunment s'entén en mala part. *San Nicolás de los vinos agudos, treinta vecinos los veintinueve cornudos.*

CENTAU. m. **CENTÈSSIM.**

CENTAURA. f. *Bot.* CART SANT.

|| Familia de plantes cinàrees, comprenent 470 especies de plantes herbàcees anyals.

CENTAURE. m. y

CENTAURO. m. *Astron.* Una de les setze constel·lacions australs. **Centauro.** || pl. Els primers habitants de Tessalia. **Centauros.**

CENTAYA. f. *Zool.* Mena de cranch. **Maya esquinado.**

CENTCAMES. m. *Entom.* Insecte verinós, llarch y estret, ab moltes canetes als costats. **Escolopendra, cienpiés.**

CENTCAPS.

m. *Bot.* PANICAL O ESPINACAL.

CENTÉ. NA.

adj. Numeral ordinari. **Centeno, centésimo, centenario.**

CENTECLA. f. *Poët.* Llamp. **Centella, rayo.**

ÉSSER VIU COM UNA CENTELLA. fr. *Fam.* Se diu de qui té molta viva o ingeni. *Ser una cenbra ó vivo como una cenbra.*

CENTELLANT. adj. *Blas.* Se diu de les faixes, bandes, bastions, vergues y altres peces que fan ondes punxagudes per tots dos costats. **Centellante.**

CENTELES (Santa Coloma de). *Geog.* Vila de la provincia de Barcelona, bisbat y partit judicial de Vich; és a la vora del riu Congost y té 2,007 habitants. || — (SANT MARTÍ DE).

Geog. Poble del districte municipal de Balenyá, provincia de Barcelona.

Brot de centaura

Centeaimes

Segell de Santa Coloma de Centelles

CENTENA. f. *Ant.* La companyia d'exèrcit composta de cent homes. **Centena.**

CENTENAR. m. El número de cent unitats. **Centena, centenal, centenar.**

A **CENTENES.** m. adv. Ab que's pondera 'l gran número d' alguna cosa. A *centenares, a centenadas.*

CENTENARI. A. adj. El temps de cent a cent anys. **Centenario.** || m. La festa que's celebra de cent a cent anys. **Centenario, centenar.**

CENTENELL o **CENTENELLA.** m. y f. Mena de regla mòbile que usen els fusters, picapedrers, etc., pera midar ànguls de totes menes. *Falsa escuadra.*

CENTENER. m. Cert cordonet que divideix la maideixa pera que no s' emboliqui. *Cuenda.* || *Ant.* **CENTURIÓ.**

CENTÈSSIM. A. adj. Numeral ordinari. **Centèsimo.** || Un centú, una part de cent. **Centésimo.**

CENTÍGRADO. adj. Lo qu' està dividit en cent parts iguals o graus. **Centigrado.**

CENTÍGRAM. m. La centèsima part d' un gram. **Centígramo.**

CENTILITRE. m. La centèsima part d' un litre. **Centilitro.**

CÈNTIM, A. adj. **CENTÈSSIM.** || m. Moneda que val la centèsima part d' una pesseta. **Cèntimo.**

CENTÍMETRE. m. Centèsima part del metre, mida de longitud. **Centímetro.**

CENTINELLA. f. El soldat que vigila allí ont li mana. **Centinela.** || La persona qu' està d' observació. **Centinela.**

CENTINELLA AVANSADA. *Mil.* Soldat destinat a observar els moviments del enemic desde 'l punt més distant del còs del exèrcit. *Centinela avanzada.*

CENTINELLA PERDUDA. *Mil.* La que s' envia a recórrer la campanya pera observar al enemic i que està exposada a perdre's. *Centinela perdida.*

FER CENTINELLA. fr. Estar el soldat guardant de fixo algún punt. *Hacer ó estar de centinela.*

CENTÍPLICAR. v. a. **Centuplicar.**

CENTÍPEUS. m. *Entom.* **CENTCAMES.**

CENTRADOR. m. Capsalets corredissos, pera provar si està ben centrada una peça, abans de posarla al torn.

CENTRAL. adj. Lo que pertany al centre. **Central.**

CENTRALISACIÓ. f. La acció de centralisar. **Centralización.**

CENTRALISADOR, A. s. y adj. Lo que centralisa. **Centralizador.**

CENTRALISAT, DA. adj. Lo qu' està reconcentrat o dependeix d' un centre. **Centralizado.**

CENTRALISTA m. Qui es partidari de centralisació o del poder central. **Centralista.**

CENTRAT. m. Al blasó és un globo impèrial dins d' un o d' mitj círculo en forma de cinta, que passa pel mitj del globo. **Centrado.**

CENTRE. m. El punt del mitj d' una figura cercolar, que d' ista igualment de tots els punts de la circumferència. **Centro, punto céntrico.** || El fons de alguna cosa. **Centro, profundo.** || Referintse a figures corbilínees el punt ont se renneixen els raigs reflexos. **Centro, foco.** || *Mil.* Aquella part del exèrcit ordenat qu' està entre la vanguardia i retaguardia. **Centro, cuerpo de batalla.** || *Bot.* El mitj de la flor, que's compon de flòrsculs units entre sí, formant una figura plana un poch convexa. **Disco, centro.** || *Nàut.* Sobrenóm que ad uireix la nau qu' en una línia o columna d' altres navega precedida de la meitat y seguida de l' altra meitat. **Centro.** || En les figures polígonas regulars el punt en que's tallen les diagonals. **Centro.** || *Met.* L' objecte o fi qu' algú's proposa, còm: *el mando es el centre a que aspira l' ambició.*

Centro. || *Met.* Qui està al mitj o quasi al mitj de alguna cosa; aixís se diu: *el centre de la ciutat,* etc.

Centro. || El lloch en que hi há abundor d' alguna cosa, còm: *Barcelona es el centre del comerç.* **Centro.**

CENTRE D' EQUILIBRI FORSAT. Punt ont està colcat un cos entre dues molles que fan igual esforç pera dilatarse en direccions oposades, el qual manté el equilibri. *Centro de equilibrio forzado.*

CENTRE DE GRAVETAT. El punt per ont, passa la ratlla vertical que divideix el cos en dues parts de igual pes. *Centro de gravedad.*

CENTRE DE GRAVITACIÓ. El punt en que s' equilibren les forces de dos o més cossos que actuen mutuament entre sí, ja units en un sistema, o ja per efecte de la gravetat. *Centro de gravitación.*

CENTRE DE ROTACIÓ. El punt sobre que's verifica la rotació d' un cos o sistema de cossos. *Centro de rotación.*

CENTRE D' UN ARBRE. m. *Nàut.* El punt en que 'l seu eix talla 'l plom o ratlla al llarch de la qual s' ha situat. *Centro de un palo.*

CENTRE D' UNA QUADERNA. *Nàut.* La ratlla qu' en el plà de qualsevulla d' elles divideix exactament la seua figura per meitat, en el sentit d' alt y baix. *Centro de una cuaderna.*

CENTRE DE VOLÚM. El de solidesa o de figura de tot cos. *Centro de volumen.*

CENTRE DEL ESCUT. Al blasó 'l mitj del escut que representa 'l cor d' un home d' ont dimana 'l valor y la generositat. *Centro del escudo.*

CENTRE DEL VELAM. m. *Nàut.* El centre de gravetat comú o resultant de les àrees de totes les velas situades en llurs llochs respectius. *Centro de velamen.*

CENTRE DIVISOR. Entre rellogers es el punt al plà del rellotge, que representa 'l centre del món, y serveix pera dividir en graus la representació d' un círculo màxim de l' esfera. *Centro divisor.*

CENTRE VÈLICH. *Nàut.* **PUNT VÈLICH.**

ESTAR AL SEU CENTRE. fr. *Met.* Trovarse bé y content en algún lloch o empleu. *Estar en su centro.*

CÈNTRICH, CA. adj. **Céntrico.**

CENTRÍFUGA, A. adj. *Fis.* Qui fuig o s' aparta del centre. **Centrífuga.**

CENTRÍPET, A. f. *Fis.* Qui busca o s' encamina al centre. **Centrípeta.**

CENTUPPLICADAMENT. adv. m. Ab multiplicació de cent vegades. **Centuplicadamente.**

CENTUPPLICADOR. s. y adj. Que centuplica. **Centuplicador.**

CENTUPPLICAR. v. a. Aumentar una cosa cent vegades. **Centuplicar.**

CENTURIA. f. Sigle o espai de cent anys. **Centuria, siglo.**

CENTURIÓ. m. Capitá-manaia.

CENYIDOR. m. Mena de faixa pera cenyir el cós; la que gasten els capellans pera lligarse la sotana al cós. **Cenidor.**

CENYIR. v. a. Rodejar alguna cosa a un' altre, còm la faixa al cós. **Cenir.**

CENYIR EN TANTES QUARTES. a. *Nàut.* Tindre un barco la propietat de navegar contra 'l vent en l' àngul expressat, essent aquest més petit que 'l de 6 quartes o 67 1/2° en que generalment cenyeixen els barcos de creu. *Cenir en tantas cuartas.*

CEP. m. *Bot.* Planta de la fam. de les ampelidàcees; és la que fá els raïms. *Vid, cepa.* || Trampa de fusta pera agafar llops, guineús y altres animals. **Cepo** || Instrument de dues fustes bastant grosses, llargues y quadrades, ab uns forats rodons al mitj pera llançar 'hi el coll o la cama del reu. **Cepo.** || Eina pera capdellar seda abans de tòrcerla. **Cepo.** || La caixa de l' escopeta o fusell. **Cepo, caja.**

CEP DE PRESÓ. Grilló de ferro que's posa als peus dels presos. **Cepo, brète**

CEP DEL ÀNCORA. *Nàut.* **Cepo del ancla.**

CEP PERA CREMAR. **Ceporro.**

CEP BLANCH. *Bot.* Planta perenne indígena de la família de les cucurbitàcees; és molt comuna entre les bardisses; se troba a Montserrat, Montseny i als prats dels Pirineus. *Brionia, nueza.* Vegetis **CARBASSINA.**

CEP FOLL. *Bot.* MATAPARENT.

DE BON CEP PLANTA LA VINYA, Y DE BONA MARE LA FILLA. *Ref.* Que aconsella elegir per mulier una dona virtuosa, perquè del seu bon exemple depenx la bona criansa dels fills. *De buena vid planta la viña, y de buena madre la hija.*

CEPÀS. m. aum. Cep grós. **Cepón.**

CEPELL. m. La pell del cep. **Céspedes.**

CEPRE. m. *Ant.* CETRE.

CEQUIA. f. Rech o canal d' aigua. **Acequia.**

FER CEQUIES. fr. *Acequiar.*

PARATGE ONT HI HÁ MÓLTES CEQUIES. *Acequial, qui fá o cuida CEQUIES. Acequero.*

CER. m. Ferro combinat ab carbono, en la proporció d' hu a dos per cent d' aquest darrer, que és susceptible de transformarse en un metall molt fort per medi del tremp. **Acero.**

CERA. f. Matèria reïnosa que treballen les abelles, y queda després de separada la mel. **Cera.** || El conjunt de ciris o atxes de cera. **Cera.**

CERA ALEDA. Betúm ab que les abelles unten els bucls o arnes per dintre. *Cera alveda.*

CERA GROGA. f. La que té 'l color que treu naturalment de la bresca. *Cera amarilla.*

CERA DE LES ORELLES. Humor gras que 's cria dins de les orelles. *Cera, cericia.*

CERA, TELA Y FUSTANY, GRAN TENDA Y POCH GUANY. *Ref. literal. Cera, tela y fustán, gentil tienda y poca ganancia.*

CERA VERGE. La qu' está melada, o a les bresques, nomenada aixís per ésser més pura. *Cera virgen.*

ÉSSER CÒM UNA CERA. fr. Ésser dòcil. *Ser una cera.* **GASTAR CERA.** fr. *Fam.* Tindre catxassa. *Gastar pachorra.*

NO HI HÁ MÉS CERA QUE LA QUE CREMA. fr. *Fam.* Ab que 's denota que un no té més de lo que 's veu d' allò de que 's tracta. *No hay más cera que la que arde.*

PORCIÓ DE CERA SENSE TRAVALLAR. *Marqueta.*

POSAR A ALGÜ CÒM UNA CERA. fr. Ferlo dòcil. *Hacer de alguno cera y pábilo.*

CERÀMICA. f. Nòm que s' aplica a la fabricació de tota mena d' objectes de terrissa, de pisa o de porcellana y al art d' ornamentarlos, sigui ab adorns fets del mateix material, sigui ab pintures o esmalts. **Cerámica.**

CERAT. m. Mena d' unguent compost de cera, oli y altres ingredients; molt apegalós y moll còm un emolastre. **Cerato.** || adj. Lo que pertany al cer, o 's fá d' ell. **Acerino.**

CERATIES. m. *Astron.* Cometa que té dues quies o que presenta la forma d' una mitja lluna. **Ceraties.**

CERATOTOMÍA. f. *Cir.* Operació que consisteix en tallar la còrnea transparent. **Ceratotomía.**

CERATÓTOMO. m. *Cir.* Eina que serveix pera tallar la còrnea transparent en la operació de la ceratotomia. **Ceratótomo.**

CERAUNITA. f. *Min.* Substancia mineral composta de sílex, alumina y magnesia; d' un color vert transparent. Els antics creien que queia ab el llamp y la tenien còm un gran remei contra moltes malalties. **Ceraunita.**

CERBATANA. f. Canó de fusta o altre matèria, ont s' hi fiquen ciuróns, pedretes, etc., pera tirarles, bufant ab violencia per un dels caps; s' hi poden matar aucells. **Cerbatana.**

CERBÈRE. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Argelés; és es-

lació d' empalme del F.-C. de Barcelona a França ab el de Perpinyá y París y té uns 1,500 habitants. || — (CAP DE). *Orog.* Cap a les costes mediterrànies en territori francès, d' ont parteix la ratlla divisoria ab Espanya.

CÉRBOL (Riu). *Itidrog.* Riuet de la prov. de Castelló; neix més amunt de Vallibona y desaigua al mar, part amunt de Vinaroz.

CERCA. f. CAPTA. || p. u. L' acció de buscar. **Busca.**

CERCADA. *Geog.* SANT PERE DE CERCADA, prov. de Girona.

CERCADIT. m. PANADIS.

CERCADOR. A. adj. CAPTADOR. || Escudrinyador, investigador. **CERCADOR.**

CERCAPÒUS. m. Ganxos de ferro pera treure lo que cau als pous. **Rebañadera.**

AGAFAR AB EL CERCAPÒUS. fr. *Garfear.*

CERCAR. v. a BUSCAR.

QUI CERCA TROVA. *Ref. Quien busca halla.*

QUI MAL CERCA PREST EL TROVA. *Ref.* Denota que 'l qui preveient el mal no l' aparta cau en ell. *Quien mal busca, pronto lo halla; el pez que busca el anzuelo, busca su duelo.*

CERCAVORES. *Ornit.* Aucell del género *Accentor*, que s' alimenta sols d' insectes. **CURRUA DE LOS ALPES.**

CERCAT. m. p. p. **Buscado.**

CERCELLA. f. *Ornit.* Mena d' ànech d' uns quaranta centímetres de llargh que viu a la vora del mar y 's nudreix de peixos; el mascle és negre, la femella parda; tenen el bèch clapat de negre y vermell, les potes vermelles y les ungles negres. El mascle té ademés una mena de berruga al principi del bèch. **NEGRETA.**

CERCETA. f. *Ornit.* Aucell d' aigua del tamany d' un colom; té 'l bèch gros y ample de la part superior, pardo cendrós, salpicat d' unes clapetes negrenques y a les ales un rengle de plometes blanques y un altre de verdes girassolades. **Gaviota, cerceta.**

CERCIORAR. v. a. Enterar a algü d' alguna cosa. **Cerciorar.**

CERCIORARSE. v. r. Enterarse d' alguna cosa. **Cerciorarse.**

CERCIORAT, DA. p. p. **Cerciorado.**

CERCLADOR. m. **Cercolador.**

CERCLAR. v. a. **Encercolar.**

CERCLE. m. a. y

CERCO. m. a. CÉRCOL. || *Ant.* CLOS, TANCA.

CÉRCOL. m. Peça de fusta, ferro o altre matèria en figura cercolar. **Aro.** || En les bòtes, barratons, etc. **Fleje, arco, aro.** || El primer que 's posa a les bòtes. **Rumo.** || El segon. **Sofalugo.** || El del boló de la roda del carro. **Manguito.** || *Ant.* ROTLLO, RODONA. || CÍRCOL. || *Ter.* PANERA.

CERCOLADOR. m. Qui posa 'ls cércols a les bòtes. **Arquero.**

CERCOLAMENT. m. *Ant.* ENCERCOLAMENT.

CERCOLAR. v. a. *Ant.* ENCERCOLAR. || adj. **Circular.**

CERCOLAT, DA. p. p. **ENCERCOLAT.**

CERCOLER. m. **CERCOLADOR.**

CERCOLET. m. dim. **Arillo.**

CERCOSA (Collet de). *Orog.* En el camí de Vilada a Sant Jaume de Frontanya (1,100 m.).

CERDÁ, NA. adj. El natural de o pertanyent a la Cerdanya. **Cerdanio, ceretano.** || *Met.* Astut. **Astuto.**

CERDÁ (Ildefons). *Blog.* Enginyer famós, autor del planol d' engrandiment de la ciutat de Barcelona

(ensanxe). Va néixer al mas Cerdá, entre Centelles y St. Felin de Codines, l' any 1816. Va cursar llatí y filologia a Vich; a Barcelona, les matemàtiques y l'arquitectura; y la carrera d'enginyer, a Madrid. Va ésser diputat a Cortis l' any 1850; sindich del Ajuntament de Barcelona y comandant del batalló de sapadors de la milícia l' 1854; regidor deu anys després y diputat provincial l' any 1871. Se distingí com a publicista y és autor del *Tratado de urbanización* (dos volums publicats y un de inèdit) molt notable y únich de la seua mena, imprès per compte del Estat en 1857. Va dedicar la seua vida y 'l seu talent a les milleres urbanes de la capital catalana. Va deixar projectades la reforma del interior de Barcelona y la

Fidelons Cerdá

urbanisació de Montjuich. Va morir als banys de Caldes de Besaya l' any 1876.

— (TOMÁS). *Biog.* Matemàtic y ex-jesuita, nat a Tarragona l' any 1715. Va ésser un dels reformadors de la ensenyansa de la filosofia a la Universitat de Cervera y va exercir el professorat al col·legi de nobles, a Barcelona. És autor dels llibres: *Elementos generales de aritmética y álgebra* (Barna, 1758); *Leciones de geometria y trigonometria* (Barna); un tractat sobre *Artilleria*, publicat a Madrid al obrirse la escola militar de Segovia, y *Prousiones philosophicas*; quedant inèdites: *De secciones cónicas*, un volum; *Del calculo diferencial e integral*, dos volums; *De mecànica*, un volum, y altre de *Optica*, aixis com dos volums de *Geometria sublimè y Mecànica*, a punt d'imprimir.

— O CERDÁN (JOSEPH). *Biog.* Capità molt brau del sigle XVI, fill de Tortosa. Durant les famoses campanyes de Flandes, se distingí notablement pèl seu valor (1534), y al seti de la vila de Graves (1586) va rebre una ferida d'arcabús.

— DE LOSCOS (ANTON). *Biog.* Cardenal mallorquí Nat a la vila de Santa Margarida cap a l' any 1390. Estudià a la Universitat de Lleida, de la que 'n fou mestre, exercint ab metode propi. Ocupà diversos càrrecs eclesiàstics, fins a examinador sinodal de Lleida en 1428. Reformà les constitucions de l'ordre dels trinitaris. Fou visitador y comissari general de Anglaterra, Hibernia y Escocia durant dos anys y acabat ho fou a Espanya y a Italia, havent estat procurador general de l'ordre. Pius II l'escullí pera teólech consultor seu, y l'envià d'embaixador al rei Aníós d'Aragó, qui 'l feu bisbe de Lleida (1449 a 1459). Fou cridat a Nàpols pera ésser mestre dels prínceps d'Aragó, lluint son talent y domini en la pedagogia. A instancies del rei escrigué 'l llibre: *De educatione principum*, que 's publicà molt després. Una temporada (1447) fou arquebisbe de Messina, desd'ont anà a Roma, pera ajudar a son amic el Sant Pare Nicolau V, essent cardenal en 1448, inquisidor suprem y diputat per la Santa Congregació de regulars. Anà a Florensa, delegat pèl Papa, a calmar la sublevació contra 'l rei Aníós, eixintne aïrós. Al tornar a Roma fou elegit canonge de la seu mallorquina y aprés morí a l' any 1459, a Roma.

— DE VILLARESTAU (FRANCISCO). *Biog.* Pintor de Càmara. Nat a Barcelona (1814) y mort a Madrid (1881). Deixeble de les Escoles de la Junta de Comers. Pensionat per cinch anys a Roma en 1834. Viatjà per Italia, Alemanya, Polonia y Turquia. L' any 1843 va establirse a Madrid, ocupantse en fer copies dels quadros de Velázquez y de Rafael, y també pintantne de originals, de temes religiosos, mitològics y històrics, aixis com també retrats.

— DE VILLARESTAU (MANEL). *Biog.* Taquígraf y arqueòlech. Nat a Tarragona (1811) y mort a Valencia (1866). Va cursar filosofia, matemàtiques, francès y taquígrafia a Barcelona y la carrera del dret a Valencia, ont hi va ensenyar la llengua francesa. L' any 1834 era primer taquígraf de la *Gaceta de Madrid* y del *Diario de la Administración*. Va escriure y publicar cinch edicions del *Repertorio geográfico* (1.ª edició, 1836), y l' any 1855 el *Repertorio histórico*, pera 'ls Instituts. Va colleccionar monedes, llibres, quadros, gravats y antigüitats de tota mena. L' any 1853 va publicar un catàlech de les seues monedes arábiques espanyoles (2.ª edic., 1861), y l' 1858 va publicar, ab notícies, un catàlech general de les monedes autònomes d'Espanya.

CERDÀ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xàtiva; és a la vora del riu Montesa y té 394 hab.

CERDANS (Sant Llorens dels). *Geog.* Vila del Vallespir, a 659 met. d'altitud, a la vora del riu La Quera. Pertanya ara al cantó de Prats de Molló; té 2,362 hab. Se distingeix com una de les seues produccions característiques, la fabricació d'espardeñyes. || Veinat del dist. mupal. d' Arbucies, prov. de Girona. || — (COLL DE). *Orog.* Coll de la banda N. de la serra del Montseny, entre Viladrau y Cerdans, prov. de Girona.

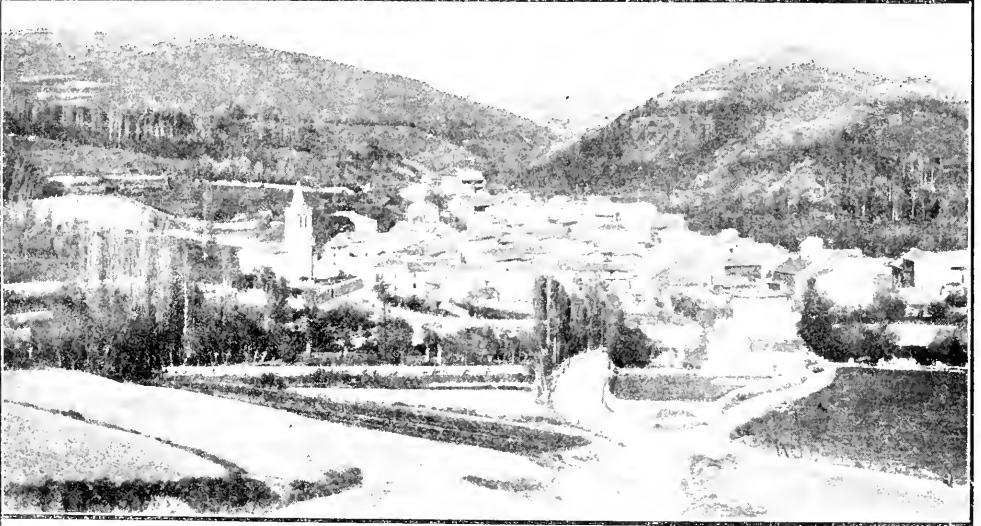
CERDANYA (Comtes de). *Biog.* La Cerdanya és considerada com el primer territori independent de Catalunya y per lo tant els seus comtes com els sobirans més antics de la nostra terra (sigle XIII). Sen'ofre y 'l seu fill Miró consten entre 760 y 780. L' any 863 era comte en Salomó, discutit comte Barcelona, mort l' any 873. A n' ell segueix Miró I, fill de Seniofre d' Urgell; després Miró II, fill quart d' en Guifre 'l Pilós. Va morir l' any 928 y 'l seu hereu Seniofre va ocupar el comtat y, morint sense fills, va heretar el senyoriu el seu germà tercer n' Oliiva Cabreta, qui l' any 990 's va fer monjo a Monte Casino; governant després d' ell en Guifre (990 a 1025), Ramon Guifre (1025 a 1068), Guillem Ramon (1068 a 1095), Guillem Jordá y Bernat Guillem (1095 a 1109), abbdos junts, mes en Bernat regi sol desde 1109 a 1117. Aquést va morir sense fills y aleshores la Cerdanya va passar al domini del comte de Barcelona, que ho era 'l gran Ramon Berenguer III, parent més pròxim d' en Bernat. En mitj d' algunes alternatives, sempre més la Cerdanya va tindre p. r. comtes als reis d' Aragó.

CERDANYA (La). *Geog.* Comarca natural del NO. de la prov. de Girona, dividida en dues pèl tractat dels Pirineus. La Cerdanya és regada pèl riu Segre, que l' atravesa de NE. a SO.

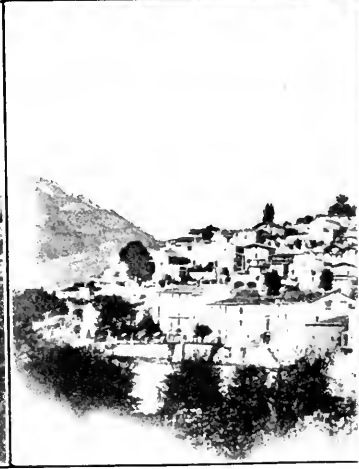
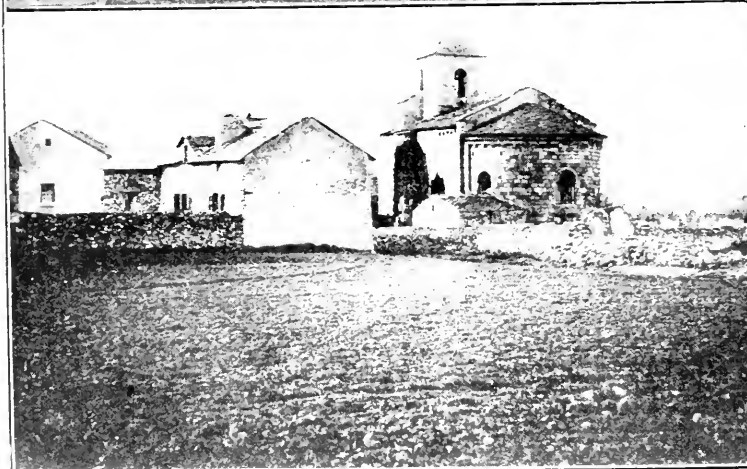
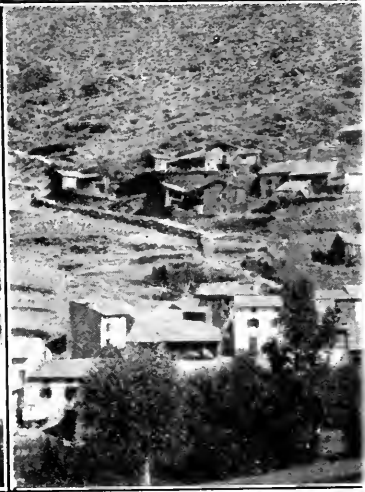
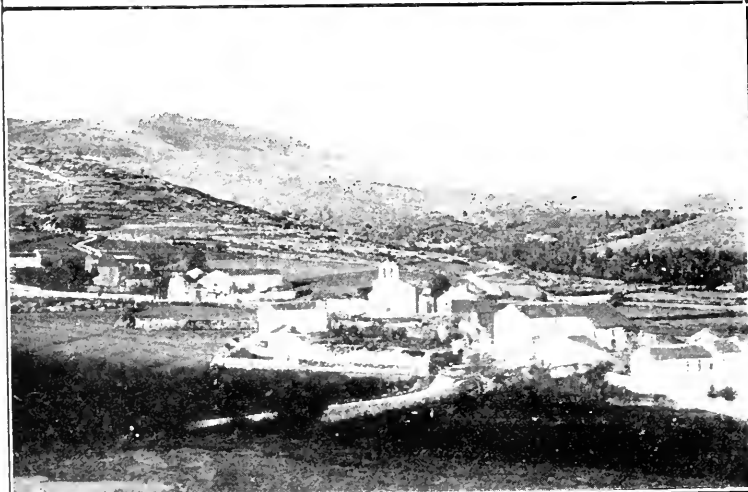
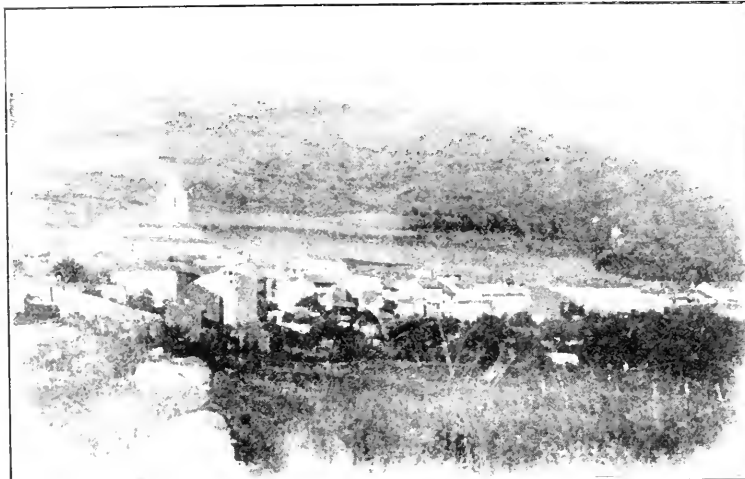
CERDANYA ESPANYOLA. *Geog.* Part mitjnenca de l' antic comtat de Cerdanya, que va quedar éssent d' Espanya després del tractat dels Pirineus; té per capital Puigcerdà y forma part de les provs. de Girona y Lleida. Comprén els ajuntaments d' Alp, Bolvir, Caixans, Das, Ger, Guils, Isóbol, Llivia, Maranges, Puigcerdà, Urtj, Urús y Vilallobent, a la prov. de Girona; y Aristot, Arseguell, Bellver, Cavá, Ellar, Llès, Montellá, Musa y Aransá, Prats y Samporr, Prullans, Riu, Tallsendre, Toloriu y Vilech y Estana, a la prov. de Lleida.

CERDANYA FRANCESA. *Geog.* Part tramontanesca de l' antic comtat de Cerdanya, cedida a França pèl tractat dels Pirineus (1659); forma part del actual depart. dels Pirineus orientals y té per capital Mont-Lluís. Comprén els ajuntaments d' Augustrina, Bolquera, Bourg-Madame, Cabanassa (La), Caldegas, Dorres, Egat, Enveig, Err, Estavar, Eina, Llo, Mont-Lluís, Nahuja, Odelló, Osseja, Palau, Planés, Portá, Porté, Sallagosa, Sant Pere dels Forcats, Santa Llocaya, Targassona, Tour de Carol (La), Ur, Vallsabollera y Vilanova de les Escaldes.

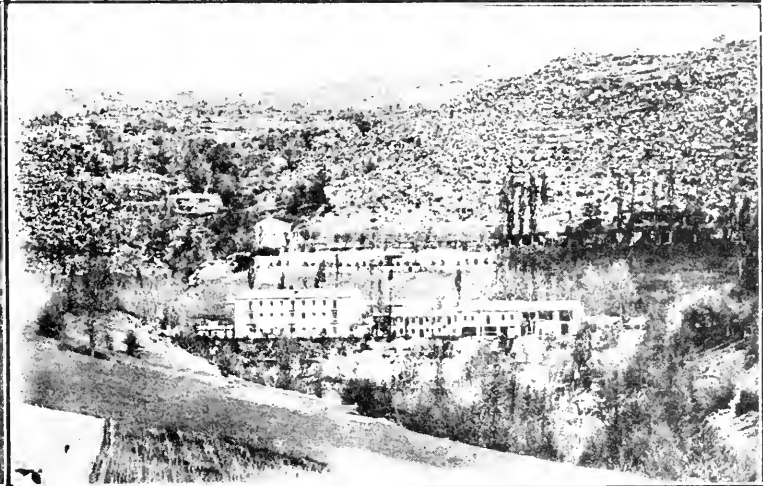
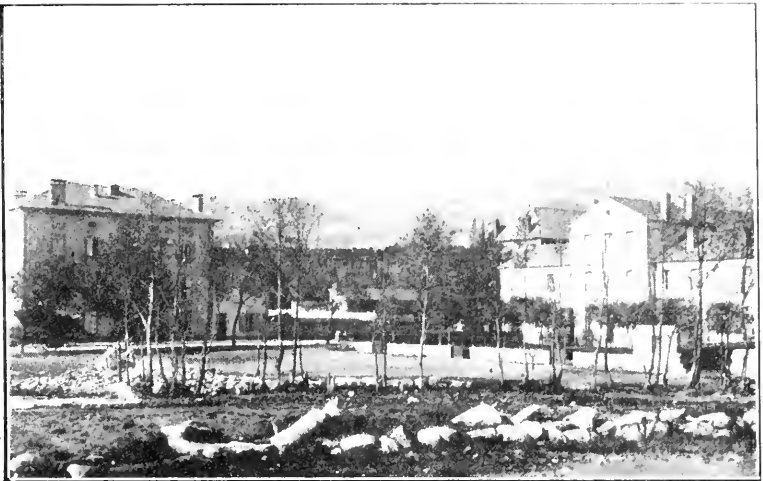
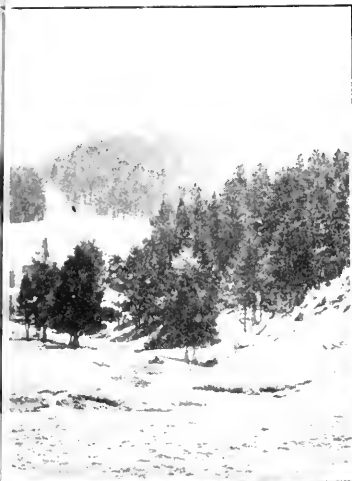
CERDANYOLA (Sant Juliá de). *Geog.* És cap de

Vista general de Puigcerdá. — Vista general d' Ur prop de Bourg Madame. — Vista general de Palau.

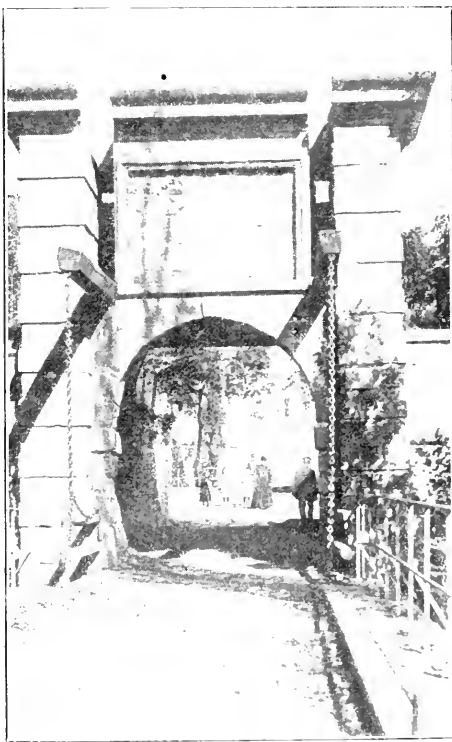

Vista de Llívia. — L'ermita del Calvari a Montlluis. — La Batllia y les escoles de Bourg Madame. — Villeneuve de

caldes. — Vallsabollera. — Balneari de Travesseres. — Scenillés. — Aldea d'Ilix. — Vista de Martinet. — Poble de Carol.

LA Cerdanya

Iglesia de Talló a Bellver. — Puigcerdá: Estatu del brigadier Cabrinety. — Un recó de Puigcerdá.
La porta de França a Montlluís.

ajuntament que l'forma ab Guardiola, Sant Llorens de Bagà y 'ls veinats de La Guingueta y Torra de Foix, en la prov. de Barcelona.

CEREAL. adj. Nòm que, per referència a la deesa Ceres, qu' ensenyà als homes el conren de la terra, se dona a les plantes quins fruits son farinosos y als grans d' aquestes meteixes plantes, tal còm: *el blat, l'ordi, el ségol*, etc. **Cereal.**

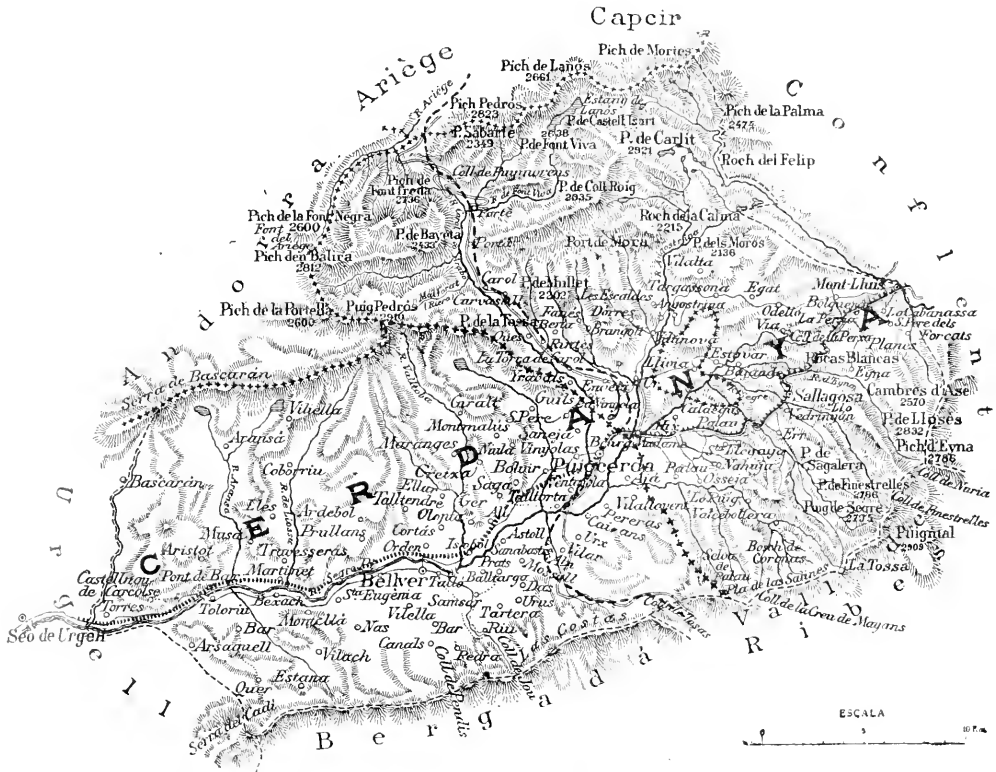
CEREMONIOSAMENT. adv. m. Ab ceremonies. **Ceremoniosamente,** afectadamente.

CEREPOLL. m. *Bot.* SERFULL.

CERER. m. Qui ven cera o ciris. **Cerero.** || f. y m. Fàbrica o obrador on se treballa la cera. **Cereria.**

CERERIA. f. Botiga de cerer. **Cereria**

CERESSUS. *Geog. ant.* Nòm, segons uns, de Cer-

Mapa comarcal de La Cerdanya

CEREBRAL. adj. Lo que pertany al cervell; s' aplica a les afeccions que ocupen o semblen ocupar el cervell. **Cerebral.**

CEREBRE. m. *Ter.* CERVELL.

CEREMONIA. f. Acció exterior segons llei, estatut y costum pera adorar les coses divines y reverenciar les profanes. **Ceremonia.** || Compliment afectat. **Ceremonia.**

DE CEREMONIA. m. adv. Ab tot l' aparato corresponent. *De ceremonia, de etiqueta.*

FER CEREMONIA. m. adv. Per compliment. *De ceremonia, por ceremonia.*

FER CEREMONIES. fr. Cansonejar. *Hacer gestos a alguna cosa.*

GUARDAR CEREMONIA. fr. Fer lo qu' és de costum o estil, especialment en els tribunals o comunitats. *Guardar ceremonia*

CEREMONIAL. m. Llibre en que hi há les ceremonies que s' han de fer en actes públics. **Ceremonial,** ritual. || adj. Tot lo que pertany a l' us de les ceremonies. **Ceremonial.**

CEREMONIER. adj. y

CEREMONIÓS, A. adj. Qui és amant de ceremonies y de compliments. **Ceremonioso,** ceremoniatíco.

vera, prov. de Lleida y, segons altres, de Santa Coloma de Queralt, prov. de Tarragona, en temps dels romans.

CERET. *Geog.* Cantó del dist. del meteix nòm, depart. dels Pirineus orientals (França); el formen els 15 ajunts. següents: Banyuls dels Aspres, Botó (El), Calmelles, Ceret, Esclusa (L'), Illes (Les), Maurelles, Montoriol, Oms, Portús (El), Reynés, Riunogués, Sant Joan de Plá de Cortis, Tallet y Vivés. || Vila del Vallespir, emplantada a l' altitud de 177 met., que forma part del depart. dels Pirineus orientals. bisb. de Perpinyà, y és subprefectura y cap del cantó y dist. del seu nòm. Té 3,629 hab. Conserva restes de les antigües muralles y una iglesia del sigle XII, restaurada posteriorment, éssent notable el pont de Ceret, un dels monuments nacionals de França, atribuït als romans, encara que algún arqueòlech el consideri d' època posterior. Ab aquest pont s' enllaçen moltes tradicions populars.

CERETANIA. *Geog. ant.* Nòm de la Cerdanya en temps dels romans. **Ceretania.**

CERETANS. *Geog. ant.* Habitants de la Cerdanya en temps dels romans. **Ceretanos.**

CERETÍ, NA. m. y f. CERDÀ.

CERI, m. *Quim.* Substància metàlica terrosa que abunda molt poch y no té cap aplicació industrial. Cerio o cerium.

CERÍFICH, CA. adj. Lo que pertany a la cera. Cerífico.

CERILLA, f. Candeleta molt prima y llarga, plegada de diferents modos, que servia pera fer llum anant d'un llòch a l' altre quan no 's coneixia 'l gas ni l' electricitat. Cerilla.

CERITA, f. *Min.* Mineral compost de sílex y óxid de ceri. Cerita.

CERLER. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Benasch, prov. d' Osca.

CERMENYA, l. Pera molt primerenca y petita, qu' en algunes parts ne diuen *mosquerola*. Cermeña.

CERMENYONER, m. *Bot.* Arbre que fá les peres cermenyes. Cermeño.

CERNEDA (Vall de). *Orog.* En la vessant de mitjorn de la serra de Cadí; ses aigües van al riu de Lavansa, afluent del Segre.

CERNICALO, m. Mena de falcó ab el cap grós, la qua llarga y en forma de vano quan la desplega, les potes grogues y les plomes de color de canyella. Cernicalo.

CERNIDORES f. pl. Escaletes de pastera. Varrilla.

CERNIR, v. a. *Ant.* Passar alguna cosa pèl cedàs, purgador, etc. Cerner, cribar.

CERO, m. Núm. Zero. || *Itiol.* Peix del tamany de un tòrt. Tordo acuàtil.

CERÓ, *Geog.* Poble del terme de Tudela, prov. de Lleida, bisb. d' Urgell.

CEROFERARI, m. y

CEROFERER, m. Acòlit que porta 'l candelero. Ceroferario.

CEROMANCIA, f. Endevinació per medi de les figures de cera. Ceromancia.

CEROT, m. *Farm.* CERAT.

CERQUEDA, *Geog.* Caseriu del terme de Navinés, prov. de Lleida.

CERQUILLO, m. Cércol de cabells que forma la corona del cap dels frares. Cerquillo.

CERRA, f. p. u. CERDA.

CERRALLER, m. MANYÀ.

CERRALLERÍA, f. y m. Botiga y obrador de manyà. Cerrajería.

CERRAR, v. a. *Naut.* Fer girar la canya del timó fins que 'l seu extrém toqui ab l' amurada a una y altra banda. Cerrar á la banda el timón.

CERRO, m. Manyoch de canem o lli pentinat y net pera poderse filar. Cerro, copo.

CERS, m. Vent fret que bufa del Nort. Cierzo, bóreas.

CERT, A. adj. Segur, indubitable. **Cierto**. || Indeterminat, com: *en cert temps*, **Cierto**. || adv. **Cierto**, **ciertamente**.

DE CERT, m. adv. *Ciertamente, de cierto*.

DEIXAR LO CERT PER LO INCERT, fr. Que 's préu en sentit literal. *Dejar lo cierto por lo dudoso*.

JA ÈS BEN CERT, *Loc. fam.* A buen seguro.

SÍ, CERT; PER CERT, m. adv. *Cierto, por cierto*.

CERTA, adv. m. CERTAMENT.

CERTÁ, adj. *Ant.* CERT.

CERTÁMEN, m. Disputa literaria. **Certámen**.

CERTAMENT, adv. m. Per cert. **Ciertamente**.

CERTER, A. adj. Qui sab encertar ab un tret el punt que 's proposa. Certero.

CERTERAMENT, adv. m. D' un modo certer, destre, hábil, segur. **Certeramente**.

CERTES, m. adv. CERTAMENT

DE CERTES, SÍ PER CERTES. m. adv. *Por cierto, sí por cierto*.

HOC CERTES. m. adv. *Cierto, ciertamente*.

CERTESA, f. Coneixement cert y segur d' alguna cosa. **Certeza, certidumbre**.

CERTIFICACIÓ f. Escrit en que s' assegura la veritat d' algún fet. **Certificaci6n, certificado**.

CERTIFICADOR, A. m. y f. Qui certifica. **Certificador**.

CERTIFICAR, v. a. Alfirmar, donar per certa alguna cosa. **Certificar**. || *For.* Alfirmar alguna cosa ab instrument públich. **Certificar**.

CERTIFICAT, p. p. **Certificado**. || **CERTIFICACIÓ**. || m. *Mil.* La certificació que dona l' arcalde de cada llòch per ont fá tránsit la tropa al comandant d' ella, expressant que cap soldat ha fet violència en aquell llòch. **Contenta**. || Certificació que 'n iguals casos, y a petició de l' alcalde, dona el comandant de la força, manifestant haver estat ben assistida la tropa en aquell llòch. **Contenta**.

CERTIFICATORI, A. adj. Lo que certifica o serveix pera certificar. **Certificatorio, fehaciente**.

CERTIFICATORIA, f. *Ant.* CERTIFICACIÓ.

CERTISSIM, A. adj. sup de cert. **Certísimo, ciertísimo**.

CERTÍSSIMAMENT, adv. m. sup. **Certísimamente, ciertísimamente**.

CERTITUT, f. CERTESA. || **MORAL**. || La que 's té d' ésser tan certa una cosa, que judicar lo contrari seria temeritat. **Evidencia ó certitud moral**.

CERTÓS, A. adj. **Certero**.

CERVA, f. La femella del cervo. **Cierva**. || **SERVA**.

CERVAL, adj. Lo que pertany al cervo. **Cerval, cervino, cervario, cervuno**.

CERVANTESCH, CA. adj. Propi y característich de Cervantes, com escriptor o que té semblansa ab qualsevol de les dots o qualitats que distingelxen les seues obres. **Cervantesco**.

CERVANTISTA, adj. Admirador o apassionat de Cervantes. **Cervantista**.

CERVANTÓ (Aгна). *Biog.* Llatínistia notable y bona escriptora del sigle XVI. Va néixer a Catalunya y era filla d' una familia noble de Cerdanya, mes provinient de la nostra terra. Son molt alabades les seues cartes llatines adreßades a diferents savis de Europa, y diuen qu' excedex a tota ponderació una al célebre humanista Maríneo Siculo. Es autora del llibre: *De Saracenorurn apud Hispaniam damnis*.

CERVARINA, f. *Bot.* PLANTATGE CORONAT.

CERVATELL, m. *Zool.* Cervo novell que ja no mama. **Cervato**.

CERVATELLET, m. dim. *Zool.* Cervo petit qu' encara mama. **Cervatillo**.

CERVELL, m. La substància pastosa continguda dins de la closca del cap de qualsevol animal. **Seso, cerebro**. || *Met.* Prudència, judici, saviduría. **Seso, cerebro**. || Imaginació, comprensió. **Cerebro**.

BEURE 'S EL CERVELL, fr. Haver perdut l' enteniment. *Tener el juicio en los talones*.

CERVELL DE GAT, *Loc. fam.* S' aplica al que no té enteniment o, si 'n té, 'n fá poch us. *Encaprichado*. || En algunes comarques catalanes se dona aquest nom a una argila agromollada, plena de ronyons o nóduls.

DESSUCARSE 'L CERVELL, fr. *Fam.* Calentarse 'l cap disconcertant molt sobre alguna cosa. *Devanarse los sesos*.

DONAR CERVELLS DE MOSQUIT A ALGÜ, *Ref. met.* Haverse guanyat l' afecte y voluntat d' algü pera ferl fer tot lo que un vol. *Dar sesos de mosquito á alguno*.

ESCALFAR EL CERVELL A ALGÜ, fr. Enfadarlo. *Incomodar*.

ESTAR ALGÚ EN CERVELL D' ALGUNA COSA. *Expr.* Entossunirse en ella. *Empeñarse en alguna cosa.*

FIGARSE AL CERVELL. *fr. Fam. met.* Se diu d' un soroll molt violent, que apar qu' entra dins el cap. *Tadradrar la cabeza.*

NO ÉS COSA DE CUIDADO, SE LI VEU EL CERVELL. *Ref.* Ab que 's pondera per antifrasis algún gravíssim dany. *No es nada lo del ojo y lo llevava en la mano; no es nada la meada, y calaba siete colchones y una frazada.*

TINDRE 'L CERVELL SEGUR. *fr.* Tindre bon cap pera 'l mando. *Tener carácter y rigidez para el mando; tener entereza.*

TOU CÒM UN CERVELL. *fr.* Denota qu' algún menjar cuit és molt tendre. *Tierno como una leche.*

CERVELLERA. *f. Ant.* MORRIÓ.

CERVELLET. *m. dim.* Còs molt proper al cervell per la part més baixa del cap. *Cerebelo.*

CERVELLINA. *f. Bot.* Planta de la fam. de les compostes, que fá raïmets de floretes blanques. *Cervellina.*

CERVELLÓ. *Biog.* Família extingida de la noblesa catalana, que se suposa provenia d' un dels nou fabulosos *barons de la Fama*, en Grau Galcerán o Guillelm de Cervelló, dels primers temps de la reconquesta de Catalunya. Mes, faules apart se sab que Carles Carlemany erigi en baronia el senyoriu de Cervelló. A través dels sigles el nom Cervelló se 'l trova en totes les grans empreses de Catalunya, lluint en les Naves de Tolosa y en la conquesta de Mallorca, y quan va comensar la decadència de la nostra nacionalitat, els Cervelló lo propi que 'ls Cardona y altres famílies nobles, llueixen en els fets d' armes de l' Estat espanyol. Felip IV donà 'l títol de comte de Cervelló, l' any 1654, a Grau de Cervelló pèls seus serveis en la guerra.

— (GABRIEL DE). *Biog.* General d' artilleria del sigle XVI. L' any 1571 va lluirse a la batalla de Lepant. Mes, deu la seua fama a que éssent governador de Tunis l' any 1574, poch després de la seua conquesta, els turchs se prepararen pera recobrar la ciutat, y havent rebut en Cervelló ordres d' abandonar-la y retirar-se al fort de la Goleta, se negà a complir-les pretextant que mai havia fugit davant del enemic. Resistí ab gran heroisme l' empenya dels turchs, fins que les seues forces varen quedar reduïdes a trenta homes, caient tots ells presoners. Sembla qu' en Cervelló va morir a Constantinopla prés y engrillonat.

— (GRAU DE). *Biog.* Disselè baró de la casa. Va pendre part a les campanyes del regnat d' en Pere III, de quin rei va ésser padri a Burdeos en el famós desafió no realitat, a que 'l va provocar el rei de Nápois, Carles d' Anjou (1282), que per cert no hi va acudir. El seu fill del meteix nom va ésser el darrer baró de Cervelló, havent-se incorporat després la baronia a la Corona d' Aragó l' any 1297, per en Jaume II.

— (GUILLÈM DE). *Biog.* Noble y militar del sigle XII. Va pendre una part distingida a la conquesta d' Almeria, quan va ésser presa als alarbs pèl comte de Barcelona en Berenguer IV (1147).

— (GUILLÈM DE). *Biog.* Quinzè baró de la casa. Va pendre part a la batalla de les Naves de Tolosa (1212), formant a l' exèrcit d' en Pere II d' Aragó y va morir a la conquesta de Mallorca l' any 1236.

— (GUILLÈM DE). *Biog.* Cavaller del sigle XIV, bon capitá y famós comandant de l' armada que va devastar les costes de Génova y va bloquejar el seu port l' any 1331. Després se 'n va anar a les illes de Córcega y Cerdunya interceptant la navegació y 'l tràfec comercial dels genovesos. Cap a l' any 1347 era virrei y governador de Cerdunya; mes, se li va sublevar el país y va ésser venut, havent vist morir els seus dos fills al camp de batalla y morint' hi ell meleix de cansament y de sed.

— (JOAN). *Biog.* Militar valencià molt remarcable del sigle XVI. Llúf en la famosa batalla de Pavia.

— (PERE GUILLÈM DE). *Biog.* Noble cavaller del sigle XIII, que va ésser un dels catorze primers que varen pendre l' hàbit al fundarse l' ordre de la Mercè redemptora de captius.

(SANTA MARIA DE). *Biog.* La persona més famosa de la noble família Cervelló. Va néixer a Barcelona el primer de Desembre de l' any 1230 y va morir a la meteixa ciutat el dia 19 de Setembre del 1290. Desde petita s' havia distingit per la seua bondat y 'ls seus sentiments caritatius. Va passar la vida a l' ordre de la Mercè, morint en olor de santetat, éssent-ne canonisada l' any 1693. És coneguda vulgarment ab el nom de *Santa Maria del Socós*.

CERVELLÓ. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la vora de la riera del seu nom y té 1,754 hab. || — (SANTA COLOMA DE). Poble de la meteixa prov. y part. jud., a la vora del Llobregat; té 1,050 hab. y en son terme hi há establerta la xamosa Colonia Güell, qu' envolla la nomenada fàbrica de veïlnts y de felpes.

CERVER. *adj.* Cerval.

CERVERA (Francisco). *Biog.* Músich valencià de molta fama, que lluíf en el sigle XVII.

— (RAFEL). *Biog.* Escriptor barceloní, del sigle XVII, que l' any 1628 era ciutadà y conceller segon de Barcelona. És autor d' una genealogia de la casa dels Cardona; de uns discursos històrics relatius a Barcelona que arriuen fins al 1621; de unes notes a la *Historia* d' en Pere Tomich; y d'unes observacions sobre la historia de Catalunya. Va traduir al castellà, anotant-la, la *Crònica* d' en Desclot, estampada a Barcelona l' any 1616 per en Cornellas.

CERVERA. *Geog.* Ciutat de la prov. de Lleida, bisb. de Solsona; és cap de partit, té una bona iglesia gòtica, una universitat qu' en altre temps sigué molt famosa y are no utilisa la ensenyansa oficial; és a la vora del riu del seu nom; té estació de F.-C. y 4,232 hab. || — (CAP). *Hidrog.* Cap del N.E. de Torreveija, prov. d' Alacant. || — (CAP). *Orog.* Vegis CERBERÈ. || — (COLL). En el camí de Gironella a Prats de Llusanés (573 m.). || — (RIU). *Hidrog.* Neix

Segell de Cervelló

Segell de Cervera

Vista de Cervera

a la frontera S.E. de la prov. de Lleida, passa per Cervera, Tárrega y Anglesola y desaigua a la vora del Segre, prop de Vallfogona.

CERVERA DEL MESTRE. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Sant Mateu; té 2,553 hab.

CERVERÍ, NA. adj. Natural de Cervera o lo pertanyent a aquesta ciutat. || f. *Bot. Cervellina.*

CERVERÍ. *Biog.* Literat català, dels sigles XIV o XV, natural de Girona, autor de la *Faula del Rossinyol* y de la *Cansó dels Deus d' amor.*

CERVERIS (Puig). *Orog.* Puig a 2,180 met. d' altitud, situat a la partió d' aigües dels rius Ter y Saga-dell, a tramontana de Paríjens, prov. de Lleida.

CERVEROLA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les rosácees. Es ramosa, d' uns vuitanta centímetres d' alt; té les fulles llargues y obertes y fá una flor de color de palla; la usen els blanquers pera adobar els cuiros. *Agrimonia, hierba de San Guillermo.*

CERVESA. f. Beguda d' ordi o blat y de la flor de l' herba nomenada cervesa o aspàrguls. *Cerveza.* || Herba de la fam. de les cannabínees que 's fá a les tanques y vorettes dels camins, de fulla retallada en forma de pàmpol y de quina flor se'n fá la cervesa. *Lúpulo, hembrecillo.*

CERVESER, A. m. y f. Qui per ofici fá o ven cervesa. *Cerveceiro.*

CERVESERÍA. f. Fàbrica o botiga de cervesa. *Cerveceria*

CERVÍ (Pich). *Orog.* Punt dominant de la serra de Manyanet en el Pallars.

CERVIÀ (Berenguer). *Biog.* Arquitecte notable y estatuari. Vivía en la segona meitat del siegle XV, per quin temps (1434 a 1458) dirigia les obres de la sèn de Girona en qualitat de mestre major.

Segell de Cervià

CERVIÀ. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. iud. de Girona; és a la vora del Ter, té agregat el caseriu de Rasset y compta ab 825 hab. || Poble de la prov., bisb. y part. iud. de Lleida; és a la vora del riu Set y té 1,762 hab.

CERVINO Y FERRERO (Joaquim Joseph). *Biog.* Home de lleis y escriptor. Nat a Tortosa l' any 1817 y mort en 1883. L' any 1863 era magistrat de l' Audiencia de Madrid y en 1875 ho va ésser del Tribunal Suprem. Per la seua iniciativa, varen ésser creades (1844) les càtedres del Dret pera 'ls estudiants del notariat, que donàren fonament pera que l' any 1857 s' establís la *carrera superior*, elevada després a *facultat*. En Cervino va redactar la llei del Notariat, l' any 1862, el reglament del any 1874 y el decret de 1881. Ademés de bons articles professionals publicats en revistes, és autor del tractat refer nt als vestits y cerimònies del poder judicial espanyol, inclòs a la *Historia de las Ordenes de Caballeria*, (Dorregaray editor), de dos drames bíblics, d' alguns poemes y cants èpics en castellà.

CERVO. m. *Zool.* Quadrúpede selvatge de banyes ganxanes, llises y molt enramades. *Ciervo.*

CERVO VOLANT. Escarabat pardós ab dues banyes de varies puntes com les dels cervos, y quatre ales. *Cervo volante, escarabajo cornudo.*

CÉS. m. Orifici per ont l' animal expel·leix els excrements. *Ano, sieso.*

CÉSAR. n. p. D' home. *César.*

CESAREU, A. adj. Lo pertanyent al emperador, al imperi o m. jestat imperial. *Cesàreo.*

CESARI, A. n. p. *Cesàreo, a.*

CESARIENSE. adj. Natural de Cesàrea. *Cesariense.*

CESARISME. m. Sistema de govern en que una persona resumeix y exerceix tots el poders en nom de la soberania nacional. *Cesarismo.*

CESCLA. m. *Ter.* *CÉRCOL.*

CESCLAYRE. m. *Ter.* *CERCOLADOR.*

CESILLES (Joan). *Biog.* Artista barceloní del siegle XIV. L' any 1382 va pintar el retaule de la iglesia

de Sant Pere de Reus ab tot l' apostolat. El retaule actual és de 1557, obra d' en Ferris d' Austriach.

CESSACIÓ. f. La acció y efecte de acavarse alguna cosa. *Cesación, cesamiento.*

CESSACIÓ A DIVINIS. Pena eclesiàstica per la qual se suspenden els divins oficis. *Cesación a divinis.*

CESSAMENT. m. *CESSACIÓ.*

CESSIÓ. f. Renúncia a favor d' algú. *Cesión.*

CESSIÓ DE BÈNS. *For.* Renúncia que fá 'l deutor per no poguer pagar als acreedors pera que 'l jutge pagui, a prorrata dels erédits. *Cesión de bienes.*

FER CESSIÓ DE BÈNS. *Ceder, hacer cesión, etc.*

CESSIONAR. v. a. Transferir. *Ceder.*

CESSIONARI, A. m. y f. La persona a quin favor se fá la cessió *Cesionario, cesonario.*

CESSULIS o CEZOLIS. (Jaume de). *Biog.* Famós escriptor del siegle XIII qui segons en Torres Amat, era frare del convent de dominics de Barcelona, y segons els francesos ho era del de Reims. Autor del llibre *De les costums dels homes e dels oficis dels nobles, sobre 'l joch dels escachs*; la obra més celebrada y lleg da dels s'gles XIV y XV. Se creu escrita en llatí, y traduïda tot seguit a les principals llengües d' Europa. Tracta de l' aplicació moral y política del joch dels escachs al ordre social. Se 'n conserven quatre manuscrits en llengua catalana, de les derrerries del siegle XIV, y son: a l' Arxiu de la Corona d' Aragó, a la Catedral de Girona, a la Biblioteca Nacional de Madrid y a la Biblioteca Vaticana. Fins l' any 1900 no s' havia estampat cap versió catalana.

CESSURA. f. En la poesia llatina, la sílaba que queda al fi de la dicció després de la formació de algun peu. *Cesura.*

CEST. pr. dem. Aquest és. *Este es.*

CESTA. f. *Ant.* *CISTELLA.*

DIR TAN AVIAT CESTA CÒM BALLESTA. *Ref.* No ésser consegüent en lo que 's diu. *Decir unas veces cesta y otras ballesta.*

ESTAR SI ES CESTA, SI ES BALLESTA. Duptar d' una cosa. *Estar si son fritas, si son asadas.*

CETACEU, A. adj. Se diu dels anima's vivípars de la mar. S' usa també com a substantiu. *Cetáceo.*

CETOGRAFIA. f. Part de la zoologia que tracta de la descripció de la balena y demás cetaceus. *Cetografía.*

CETRA. f. *PITXELL.*

CETRE. m. Bastonet de materia preciosa, insígnia d' emperadors y reis. *Cetro.*

CETRELL. m. *Ter.* y

CETRILL. m. Mena d' ampolleta de vidre, llaua o terrisa, generalment ab ansa y un broch prim, que serveix pera posarhi l' oli. *Aceitera, oliera, alcuza.*

|| El de v. n. *gre. Vinagrera.* || pl. Les ampolletes en que s' hi posa oli y vinagre pera 'l servel de taula. *Vinagreras.*

CETRILLADA. f. L' oli que cap dins d' un cetrill. *Alcuza.*

CETRILLÁS. m. aum. *Alcuazón.*

CETRILLER. m. Qui fá o ven cetrills. *Alcuero.*

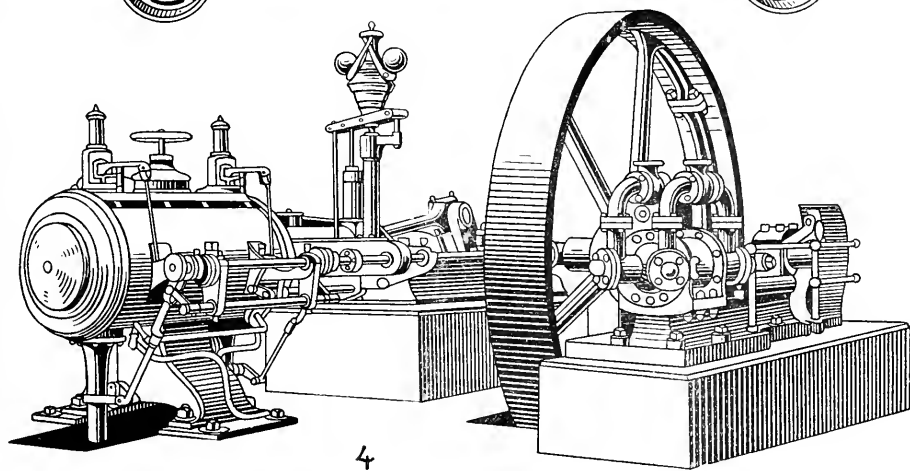
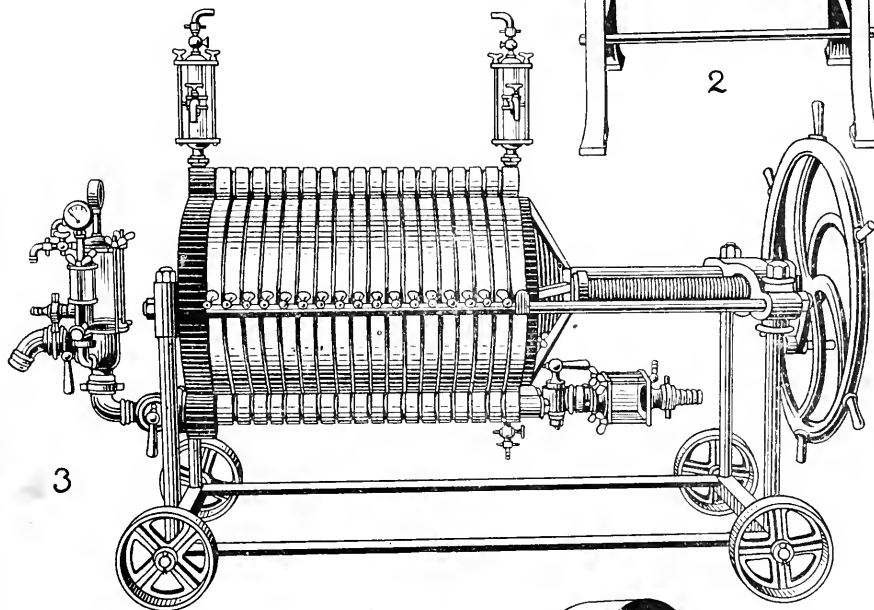
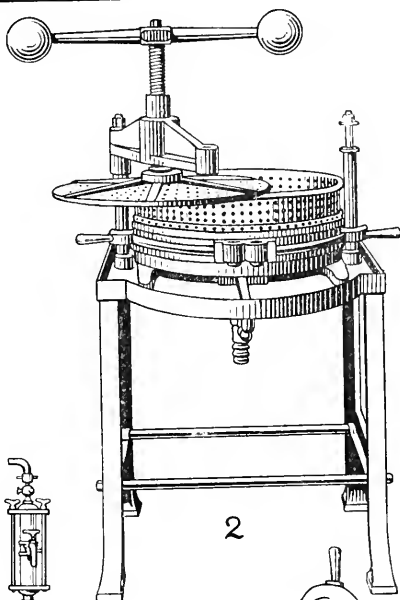
CETRILLERES. f. pl. Peça o guarniment de fusta, cristall, etc., pera posarhi 'ls cetrills del oli y vinagre. *Vinagreras, ó vinagras.*

CETRILLET. m. dim. *Alcuçilla.*

CEVAR. v. a. *Ant.* *Encevar.*

CEVER. m. Herba de la qual se 'n fá un such amar-guissim. Procede x d' Africa; pero ja 's trova aclimada a les costes meridionals d' Espanya. Es molt semblant a l' adsavara, pero no aguanta tan bé 'l fret, ni les seues fulles acaven en punxa, ni té la flor a manera d' embut, y neix més baixa que 'l fruit. *Zábida, zábita.* || El such que 's tren d' aquesta planta.

CEVO. s. y m. *Ant.* *ESQUER, ENGRANALL.*

1. Aparell pera rentar les ampolles. 2. Màquina pera premsar la pasta. 3. Màquina pera colar-la. 4. Compresor al amoniach, ab màquina de vapor.

CEYA. f. Ter. CELLA.

CEYL. pr. Ant. AQUELL.

CEYLANITA. f. Miner. Mena de granet negre. Ceilanita.

CEYTÓ. m. SAITÓ.

CHAFRIÓN (Llorens). *Biog.* Pintor del segle XVIII, deixeble de Giacuinto. Va néixer a València en 1696 y va morir malhauradament en 1749. En 1747 va pendre l'habit de caputxí, anomenantse en religió *Fray Maties de València*. Les seues obres pictòriques foren d'assumptes místichs.

CHAPÍ (Rupert). *Biog.* Músich contemporani, mort el dia 26 de Mars de 1909, a Madrid. Va néixer a Villena (Alacant) a 27 de Mars de 1851, y va comensar la seua carrera com a músich de regiment. Pensionat a Roma per l'Academia de Belles Arts, va fer erudits estudis a l'arxiu de la Capella Sixtina, passant després a París pera perfeccionarse en la composició y l'armoiia. Va ésser autor meritíssim, d'estil força elegant, y la seua darrera obra, *Margarita la Tòrnera*, ha sigut prou elogiada poch dies abans de ocórrer la mort del illustre compositor. De més a més de la seua *Fantasia morisca* y de moltes altres composicions enlairades, perpetuarán l'obra de 'n Chapí les óperes *Roçer de Flor* y la *Filla de Jefe*, y sarsueles de música tan esquisida com: *La tempestad*, *El rey que rabió*, *Curro Vargas*, etc. (Vegis lámina sola de retratos, lletta C.)

CHARISEMÍ. *Hidrog. ant.* Nòm del cap de Gata, prov. d'Alacant, en temps dels romans.

CHARTRAN (Joan Jascinto Sebastia). *Biog.* Militar francés que va néixer a Carcassona l'any 1779, esmentantse les seues proeses a les batalles d'Fléurus y de Waterloo. Afecte a Napoleó Bonapart, al retorn de l'illa d'Elba, fou un dels més fidels adeptes de l'emperador, y després de l'expatriació de aquell, va ésser perseguit y sotmés a un consell de guerra, condemnat a mort y fusellat en 1816.

CHELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. d'Enguera; és a la vora del canal de Navarres y té 2,689 hab.

CHELVA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de València; comprén els 22 ajuntaments següents: Ademuz, Alpuente, Andilla, Aras d'Alpuente, Benagéver, Cáltes, Cases Altes, Cases Baixes, Castielfabib, Chelva, Chulilla, Domingo, Higuerauelas, Loriguilla, Losa del Obispo, Pobla de Sant Miquel, Sinarcas, Titaguas, Torre Baixa, Tuéjar, Vallanca y Yessa (La). || Vila de la prov. de València, bisb. de Segorb, cap del part. jud. del seu nòm; és a la confluència de la riera de Alcotés ab la de La Yessa y té 11,957 hab.

CHELVÁ, NA. adj. y s. m. y f. Nadiu de Chelva o lo pertanyent a l'esmentada vila.

CHERA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Requena; és a la vora de la riera de Sot y té 985 hab. || — (PICH DE). *Orog.* Puig que hi há entre Requena y Chelva, prov. de València.

CHEVALLO. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Sarroca de Bellera, prov. de Lleida.

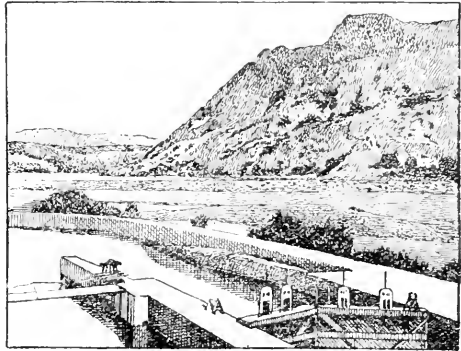

Murs prehistòrics a Chert

CHERT. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Sant Mateu; és a la vora de la riera de Sant Mateu y té 2,644 hab.

DIC. CAT. — T. I. — 49.

CHERTA. *Geog.* Vila de la província de Tarragona, bisbat y partit judicial de Tortosa; és a la vora del Ebre quin cabal d'aigües s'utilisa a la resclosa pera el regadiu de la comarca. Té 2,866 habitants.

Resclosa de Cherta

CHESTE. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Chiva; és a la vora del barranch de Chiva, té estació de F.-C. y 6,036 hab.

CHIA. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Barbastro, part. jud. de Boltanya; és a mitj costé de la banda dreta de la Vall de Benasch y té 662 hab. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra que forma la vessant dreta de la Vall de Benasch desde l'estret del Run fins més amunt de Vilanova.

CHILCHES. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisbat de Tortosa, part. jud. de Nules; és estació de F.-C. y té 813 hab.

CHINCÓN (Bernart Perez de). *Biog.* Ecclesiástich del segle XVI, que va distingirse per les seues obres literaries y pèls seus estudis de teologia. Va ésser canonge de la seu de València.

CHINCHILLA (Astasi). *Biog.* Metge remarcable dels comensos del segle XIX. Va néixer a la vila de Ayora (València) l'any 1801. La seua obra *Anales històrics*, perpetuará el saver d'aquell facultatiu il·lustre, que va prestar rellevants serveis a la medicina, desempenyant prou importants comissions, y éssent un dels primers en fer estudis mèdich-mono-gráfichs.

CHINES. *Geog.* Caseriu del terme de Guadalest, prov. d'Alacant.

CHINORLA. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d'Alacant.

CHINORLET. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d'Alacant.

CHIRIVELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Torrent; és a la vora del riu Turia y té 1,429 hab.

CHIRIVETA. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisbat d'Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorana.

CHIRLES. *Geog.* Caseriu del terme de Polop, prov. d'Alacant.

CHIVA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de València, format per 10 ajuntaments que son: Alborache, Bunyol, Cheste, Chiva, Dos Aigües, Godella, Macastre, Set-Aigües, Turis y Iátova. || Vila de la prov. y bisb. de València, cap del part. jud. anomenat; és entre'l barranch del seu nom y l'd'Ampties, té estació de F.-C. y 4,945 hab. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra que hi há a ponent de la vila del seu nòm, prov. de València. || — (DE MORELLA). *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; té 687 hab.

CHODOS. *Geog.* Vileta de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és entre montanyes y té 928 hab.

CHOPITEA Y DE VILLOTA (Dorothea de, viuda de Serra). *Biog.* Virtuosa dama, que durant la segona meitat del segle XIX, va inspirar a Barcelona les obres benèfiques més remarcables, protegint ab quantiosos cabals totes les que ja existien. A les senes iniciatives va deurers la creació del Hospital del Sagrat Cor de Jesús y l'establiment dels tallers salesians a Sarriá.

CHOPO. *Geog.* Caseriu del terme d'Alpuente, prov. de Valencia.

CHORRILLO. *Geog.* Caseriu del terme d'Elda, provincia d'Alacant.

CHÓVAR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisbat y part. jud. de Segorb; és a la vora del riu Palancia y té 769 hab.

CHRESTIANESCH, CA. adj. *Ant.* CRISTIÀ.

CHRISTIANI o CRISTIÀ (Pau). *Biog.* Frare dominich del segle XIII, molt erudit en la llengua hebraica. Era famós el seu zel pera convertir jueus al cristianisme, qualitat ben sintetisada en la célebre controversia tinguda devant del rei en Jaume Ier entre fra Cristià y 'l jueu gironí Moisés, a 20 de Juliol de 1263, en la qual triunnà 'l nostre autor, havent manat el rei estend're'n acta.

CHULILLA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Cielva; és a la vora del riu Turia y té 1,588 hab.

CIA. I. Os del anca. *Cia, cea.*

CIABOGA. f. *Nàut.* La volta en rodó d'una embarcació de reus, remant els d'una part y ciant els de l'altra. *Ciaboga.* || La acció de girarse 'l barco, canviant en sentit oposat la situació de la popa en un canal o paratge estret pera fondejar o després de haver deixat caure l'ancla. *Ciaboga.*

CIANHÍDRICII, CA. adj. *Quim.* Àcid líquid, incolor, de gust fresch al principi y abrasador després; se compón d'una part d'hidrógeno y altra de cianógeno; existeix en combinació a la pellicula de les ametlles amargues y en altres varies substancies. Es el verí més actiu que 's coneix. *Cianhídric.*

CIÀNICH, CA. adj. *Quim.* Lo pertanyent al cianógeno. *Ciánico.*

CIANIRROSTRE. adj. Que té blau el bèch. *Cianirrostro.*

CIANISME. m. Intensitat progressiva del blau del cel, que 's gradúa per medi del cianómetro. *Cianismo.*

CIANODÈRMICH, CA. adj. *Med.* Referent a la cianoderms. *Cianodérmico.*

CIANODERMIS. f. *Med.* Color anormal de la pell, que conserva un tò entre blavós y morat. *Cianodermis.*

CIANOFTALMÍA. f. Coloració blava y anormal dels ulls. *Cianoftalmia.*

CIANÓGENO. m. *Quim.* Combinació gaseosa de dues parts de carbono y una d'ássoe. *Cianógeno.*

CIANÓMETRE. m. Instrument que serveix pera determinar els diferents graus d'intensitat del color blau. *Cianómetro.*

CIANORINA. f. *Quim.* Materia colorant que tenyeix algunes vegades de blau l'orina. *Cianorina.*

CIANOSA. f. *Miner.* Sulfat natiu de coure. *Cianosa.*

CIANURO. m. *Quim.* Combinació del cianógeno ab un cós simple, a excepció del oxigeno. *Cianuro.*

CIAR v. a. *Nàut.* Tornar el barco endarrera sense girarlo *Clar.*

CÍAS. *Geog.* Caseriu del terme de Monells, prov. de Girona. || — (SERRA D'EN). *Orog.* En les montanyes de Busa.

CIÁTICA. f. *Med.* Malaltia que prové d'un humor que 's fica a l'os de la cadera. *Cia, ciática*

CIÁTICH, CA. adj. Qui pateix ciática y lo pertanyent a aquesta malaltia. *Ciático, ceático.*

CIATIFORME. adj. *Bot.* Se diu de les plantes, flors o fulles que presenten la forma d'una gavoletera o d'un cono posat cap per avall. *Ciatiforme.*

CIBADER. m. Sach de tela grollera ab una beta o corda que 's passa al coll y serveix pera portar'hi 'l menjar. *Zurrón.*

CIBADILLA. f. *Bot.* MATAPOLL.

CIBADILLINA. f. *Quim.* Materia cristallina blanca, en forma de prismes exagonalis agrupats formant estrelles; és insoluble a l'éter, soluble a l'aigua bullenta y 's combina ab els àcids formant sals cristallisades; s'obté fent bullir la veratrina impura precipitada per un àlcali *Cebadillina.*

CIBAT (Antoni). *Biog.* Metge y escriptor científich barceloní y catedràtic de Física experimental. Va servir a l'exèrcit francès durant la guerra de la Independència y va ésser metge de Joseph Bonapart. Va morir a Madrid l'any 1812 y als funerals se li van fer els honors de general de divisió del exèrcit francès, concedits ja en vida. Va escriure sobre l'acústica (1795); la febre groga (1800), y sobre la influencia del gas hidrógen y del oxigen a l'organisme. És autor de uns *Elementos de Matematicas* y de uns altres *Elementos de fisica experimental.*

CIBET. f. *Zool.* GAT D'ALGALIA.

CIBORI. m. COPÒ. *Arquit.* Pabelló que corona un altar o tabernacle, destinat al

Santíssim Sagrament. || *Hist. rel.* Vas o urna pera conservar'hi les hosties consagrades. *Ciborio.*

CICATEJAR. v. n. Regatejar. *Regatear, cicatear.*

CICATER. A. adj. Mequí, avar. *Mezquino, cicatero, roñoso, ruín.*

CICATERIA. f. Avaricia. *Mezquindad, cicateria.*

CICATRISACIÓ. f. L'acció de cicatrisar. *Cicatrización.*

CICATRISAR. v. a. Tancarse, apellarse les llagues o ferides després de curades. També s'usa còm reciproc. *Cicatrizar.*

CICATRISAT, DA. p. p. *Cicatrizado.*

CICATRIU. f. Senyal que queda a la pell després de tancada una llaga o ferida. *Cicatriz.*

CÍCERO. m. Entre estampers cert caràcter de lletra d'un grau més que la d'entredós y un menys que l'atanasia. N'hi há de xich y de gros. *Lectura.*

CICERONIA, NA. adj. S'aplica a lo que imita a cosa de Ciceró, còm: *Pestil, la eloqüencia,* etc. *Ciceroniano.*

CICLÁN. m. Qui té solsament un testícul. *Ciclán.*

CÍCLICH, CA. adj. Cercolar o circular. *Orbicular, ciclico.*

CICLO. m. *Ciclán.* || Cert número d'anys, que un cop acabats se tornen a comptar de cap y de nou. *Ciclo.*

CICLO DECEMNOVENAL O DECEMNOVENARI, O LLUNAR. Curs periódich de nou anys al cap dels quals els novilunis tornen a caure en els meteixos dies. Els romans els senyalaven ab lletres d'or. *Aureo número, ciclo decemnovenal o decemnovenario.*

CICLO PASQUAL. Peiode de cinchcents trenta dos anys solars, que resulta de la multiplicació dels cicles llunars de nou anys y dels solars de vint y vuit. *Ciclo pasqual.*

Cibori sense columnes, de Tavérnoles

CICLO SOLAR. Número de vint y vuit anys després del qual torna a caure 'l diumenge en el meteix día del mes. *Ciclo solar.*

CICLÓ. m. Huracà molt fort. *Ciclón.*

CICLOCANT. adj. Que presenta la forma d' un cono invers. *Ciclocanto.*

CICLOIDE. f. *Geom.* Línia còrba formada, o per un punt de la circumferència d' un cercol sobre una línia recta, o per la extremitat superior del diàmetre cercolar tirat perpendicularment sobre dita línia. *Cicloide.*

CICLÓMETRE. m. Instrument propi pera amidar cercols cíclichs. *Ciclómetro.*

CICLOMETRÍA. f. Art d' amidar cercols o ciclos. *Ciclometría.*

CICLOP. m. Gegant fabulós. *Ciclope.*

CICLOPEU, EA. adj. Lo que pertany als ciclops. *Ciclopeo.* || Estil de construcció primitiva, aplicat

Murs ciclòpeus de Tarragona

especialment als murs de les poblacions edificades en temps remots. *Ciclòpeo.*

CICLÓPICH, CA. adj. Lo qu' és o pertany als ciclops. *Ciclópico.*

CICLOPIÓ. n. El blanch del ull. *Ciclopión.*

CICLOTOMIA. f. *Cir.* Operació o extracció de la catarata. *Ciclotomia.*

CICUTA. f. *Bot.* JULIVERTASSA.

CICUTARIA. f. *Bot.* Una de les tres principals varietats de la cicuta o julivertassa y molt semblanta a aquesta. *Cicutaria.*

CICUTINA. f. *Quim.* Alcaloide particular que s' extréu de la cicuta y és considerat com el seu principi actiu. *Cicutina.*

CID (Serra del). *Orog.* Petita serra de la prov. de Alacant, a llevant de Monóvar.

CIDRA. f. Beguda feta de such de pomes o peres que supleix al vi. *Cidra.*

CIDOSTRA. f. Pintura preparada pera donar la primera má a certs objectes.

CIENCIA. f. Sabiduría de les coses humanes ab principis certs y evidents. N' hi há de varies classes, com exactes o matemàtiques; naturals, que tracten de la naturalesa; les varies facultats, que 's divideixen en pràctiques y especulatives, infuses y adquirides, divines y humanes, etc. *Ciencia.*

AB CIENCIA Y PACIENCIA. m. adv. Ab coneixement, permis y tolerancia d' algú. *A ciencia y paciencia; con noticia y tolerancia de alguno.*

CIENCIA CERTA. *Ciencia cierta, pleno conocimiento.*
CIENCIA DE SIMPLE INTELIGENCIA. *Teol.* La que versa sobre lo que no és, ni fou, ni serà; aixó és, sobre la estabilitat de les coses a l' estat de mera possibilitat. *Ciencia de simple inteligencia.*

CIENCIA GAIA; POESIA.

CIENCIA MITJA. f. *Teol.* La que ab Déu veu les coses qu' han de succeir condicionalment, com: la ab que va veure o coneix la conversió dels de Tiro, si haguessin vist els miracles de Iesucrist. *Ciencia media.*
DE CERTA CIENCIA. Ab coneixement cert. *Con pleno conocimiento.*

VAL MÉS CIENCIA QUE DINERS. *Ref.* Ab que 's significa 'l valor que tenen pera 'l home 'ls coneixements. *La ciencia es preferible al dinero.*

SENSE CIENCIA MIA. *Loc. fam.* Sense saber 'ho jo. *Sin mi conocimiento.*

CIENT, A. adj. Qui sap alguna cosa. *Ciente.*

CIENTÍFICAMENT. adv. m. Conforme ab les regles d' alguna ciencia. *Científicamente.*

CIENTÍFICH, CA. adj. *Científico.*

CIENTMENT. adv. m. *ADRETES.*

CIÉRVOLES. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Senterada, prov. de Lleida.

CIESSO. *Geog.* Nòm que 's dona a la alta conca del riu Barradós en la Vall d' Arán.

CIFFRA (Isabel). *Biog.* Venerable religiosa mallorquina. Va néixer a la ciutat de Palma l' any 1467. Prengué una part importantíssima en la fundació de la Casa de la Criansa (1510), notable institució educadora del canonge Geroni Genovart, qu' en 1521 comptava més de cent pensionistes de famílies distingides. Essentne la priora Isabel Cifra dicla sàviament les obligacions de la casa, partint del principi que «les regles han d' ésser poques, pera que sien ben guardades». Morí en la opinió de santa pèl Maig de l' any 1542, y totes les autoritats de la illa demanaren al sant pare que la santificqués. S' obrí una informació y el papa Paulus III consentí fos enterrada a la catedral en un vistós sepulcre.

CIGAL. m. *Mar.* Forro que 's posa al argamell del àncora. *Cigalo.*

CIGALA. f. *Entom.* Insecte del tamany d' una llagosta qu' a l' istiu fá un cant ronch y desapacible. **Cigarra, chicharra.** || *Vulg.* Punta de cigarro barato, apagada y tornada a encendre. *Colilla.*

CANTAR CÒM UNA CIGALA. Ir. **CANTAR CÒM UNA CALANDRIA.** 2.

CIGALASSA. f. aum. *Cigarrón.*

CIGALES. m. pl. *Bot.* CERVELLINA.

CIGALETA. f. dim. y

CIGALÓ m *Cigarra pequeña.* || **CIGALA,** 2.

CIGALERA (Estany de). *Hidrog.* Petit estanyol situat en el plá del meteix nòm a la Vall d' Arán. No te font d' alimentació visible, y son desaigna constitueix el barranch de Lanadós, afluent del d' Esteix, que a la vegada forma 'l riuet de Bausen.

CIGARRER, A. m. y f. Qui fá o ven cigarros. *Cigarrero.*

CIGARRET. dim. De cigarro. **Purillo.** || Cigarret de paper. **Cigarrillo, pitillo.**

CIGARRO. m. Rottlet de fulles de tabach. **Cigarro puro.** || L' embolicat ab fulles de blat de moro. **Pajilla.** || L' embolicat ab paper. **Pitillo, cigarrillo.**

CIGNE. m. p. u. Cisne.

CIGONY. m. *Ant.* El poll de la cigonya. **Cigoñino.**

CIGONYA. f. *Ornit.* Aucell de pas, semblant a la grua, blanc, ab algunes plomes negres a les ales, y 'l coll y 'l bèch llarch. **Cigüeña.** || Ferro de la campana, ont s'hi lliga la corda pera tocarla. **Cigüeña.** || Instrument pera traure aigua. GRUA, 5. || Entre estampers la maneta de les prempses. **Cigüeña** || *Met.* Burla que 's fa a algú per detrás posant els dits retorts sobre l'indix. **Cigüeña.** *Ter.* PERXA. || *f. Art. y of.* Maquineta pera trepar llauana.

CIGONYAR. v. a. *Mar.* Acompassar a terra les figures de les quadernes pera que resultin iguals de les dues bandes. **Cigüenar.**

CIGONYETA. f. dim. Cigüenuela.

CIGONYÍ. m. CIGONY.

CIGRÓ. m. CIURÓ.

CIGÜELA. f. *Ant.* CIGALA.

CIJA (Serra d'En). *Orog.* Macis montanyós que està s tuat entre 'ls ayguavessos del riu de Saldes y 'ls d' Aygua de Valls y Ayguadora en el Bergadá.

CIJAR o **CITJAR** (Pere). *Biog.* Escriptor del segle XV, y frare de la Mercè; catedràtic de teologia a Lió y procurador general de la seua ordre a Roma. L'any 1446 era comendador del convent de Saragossa. Entre les seues obres, escrites en llatí, hi figura una historia de l'ordre mercenaria fins a l'any 1459. Empró 'l seu escrit més afortunat sembla haver sigut un fascicle, titolat *Tantum quinque*; qu'és el parer donat als reis catòlics quan se traclava d'aplicar a atencions del Estat les caritats recullides pera la redempció de captius.

CIL Y BORÈS (Joaquim). *Biog.* Metge, catedràtic y escriptor professional, nat a Barcelona l'any 1805 y mort l'any 1882 a la meteixa ciutat. Va despenyar els més alts càrrechs professionals a les corporacions oficials y acadèmies. Amich y company d'en Roca y Cornet y d'en Balmes, va col·laborar ab ells en *La Religión y El Pensamiento de la Nación*. Va redactar *El Àncora* y a dirigir la revista *El sentido católico en las ciencias médicas*. Va llegir a la Universitat els discursos inaugurals de 1838 y 1868. Fou escassa la seua producció bibliogràfica, descomptantne 'ls treballs acadèmichs, abundosos, interessants y notables per la seua forma y 'ls seus temes.

CILICI. m. Sach o vestidura aspre que s'usava antigament per penitència. **Cilicio.** || Cinturó de cordes o filferro que 's porta tocant la carn: pera mortificació. **Cilicio.**

CILICIÀ, NA. adj. El natural de Cilícia a l'Assia Menor. **Ciliciano.**

CILINDRAR. v. a. Passar un full de paper, de cartó, etc., per entre dos cilindres pera que quedi més fort y lluent. **Cilindrar.**

CILINDRE. m. *Geom.* Cós sòlit, llarch y rodó en forma de columna, que té per bases dos cercles paralels. **Cilindro.** || *Mecàn.* Lo qu' en les màquines de vapor impedeix que passi 'l vapor. **Cilindro.**

CILINDRICH, CA. adj. Lo que té figura de cilindre. **Cilindríco.**

CILINDRISTAQUI, A. adj. *Bot.* Se diu d'algunes plantes que tenen les flors disposades en forma d'esgües cilíndriques. **Cilindrístaqueo.**

CILINDRITA. f. Nòm genèrich baix el qual se comprenen alguns moluschs tòsils, com: *els conos, les olives y altres.* **Cilindríta.**

CILIOGRADANT. adj. Que camina per medi d'apèndix ciliformes. **Ciliogrado.**

CILÍOL. m. *Bot.* Perllongació del peritoni intern de les molles, quan llurs apèdix son molt petits. **Cilíolo.**

CILLA. f. *Bot.* CEBA MARINA.

CIM. m. y

CIMA. m. El punt més alt de les montanyes, dels arbres, etc. **Cima, cumbre.** || *Met.* El grau superior a que 's pot arriar. **Colmo, cima.** || La part superior del morrió o l' adorno que s'hi posa. **Cimera.** || L'extrém en qu' está assegurat el nyinyol a la canya de pescar. **Rabiza.** || *Bot.* Conjunt de moltes quies o punxons, qu' eixint d' un meteix punt, se divideixen regularment en altres raigs que porten flors, de modo que pot anomenarse umbela irregular, com el del saúch. **Cima.**

CIMA DE CAP. f. *Naut.* L'extrém d' un cap. També se 'n diu xicote. **Chicote.**

ESTAR FINS A LA CIMA DELS CABELLS. *Ir. Met. fam.* Estar cansat de sufrir qui no hi té cap obligació. *Estar hasta las cachas, hasta las cejas, hasta el gollote.*

CIMA (Pere). *Biog.* Bisbe mallorquí del segle XIV, mort a Palma, regint la mitra l'any 1387. De joye entrá al servei dels reis de Mallorca y després se feu frare franciscà; exercí tots els càrrechs, fins a ésser elegit bisbe d'Elna (Rosselló). Fundá a Palma 'l millor establiment benèfic de son temps. Era confés del rei d'Aragó en Pere IV, al usurpar aquést el regne de Mallorca a son malaventurat parent en Jaume III (1349). Al morir el bisbe Galiana (1375) pogué pretendre el bisbe Cima la mitra de Mallorca al cap de dos anys, rebent la confirmació de Roma en 1378. Ajudá forsa la construcció de la catedral y restablí la disciplina eclesiástica. Al morir Gregori XI, fou molestat pèl cisma, al ésser falsejada pèl inquisidor Aymerich la butlla sobre Ramon Lull.

CIMAL. m. *Arq.* CIBORI. || Adorno superior d' un frontis. **Remate.**

CIMAR. v. a. *Naut.* Passar el car de l' entena, als falutxos y demás barcos de vela llatina, d' una part a altre per l' immediació del arbre y per la cara de proa, al virar de bordo, pera que la vela quedi de la bona volta. **Cimar.**

CIMARRÓ. m. *Naut.* Nòm que 's dona al mariner indo ent, rondinaire y poch amich del treball. **Cimarrón.**

CIMÁS o **CIMACI.** m. *Arq.* Motllura en forma de s, composta de dues parts de cercle, que acaven l' ample d'aquella sense fer caires. **Cimacio.**

CIMBARULL. m. *Ter.* Y 'ls seus derivats. **CURULL.**

CIMBELL. m. Cordill que 's lliga a la punta del bastó en que s'hi posa l' auccell que serveix d' ensa o reclam pera cassarne d' altres. **Cimbel.** || *m. Ter.* Y 'ls seus derivats. **CURULL.**

CIMBORI. m. *Arq.* Cúpula petita demunt la mitja taronja. **Cimborio, cimborrio.** || *Met.* ENTENIMENT. || ETZEGALLADA.

CIMBROS. m. pl. Pobles germànichs. **Cimbros.**

CIMENT. m. Material natural o artificial compost d' argila cuita y de cals que s' endureix dins de l' aigua y s' usa en obres hidràuliques. **Cemento.** || Garlopa molt grossa y sense maneta que tenen els boters posada de sola en l' aire ab un cap tocant a terra y l' altre cap alt sostingut per dues cames; la usen per rebaixar el cantell de les dengues. **Juntera.**

CIMENTAR. v. a. Entre fusters, l' acció d' aplanar la sola del ribot o la garlopa que s' ha malmés travallant.

CIMER. m. *Ant.* PLÓMALL.

CIMERA. f. *Blas.* Adorno sobre la cima del elm o celada, com: *un cap de gós, un castell,* etc. **Cimera.**

CIMERI, A. adj. L' habitant de terres molt fredes. **Cimerio.**

CIMINTERI. m. *Ant.* CEMENTIRI.

CIMITARRA. f. Sabre ample y molt encorvat. **Aifanje, cimitarra.**

CIMOFAMIA. f. *Miner.* Varietat d' aluminat de glucina en qual interior se veuen reflexes blavenchs; sol presentarse generalment en masses rodonejades grans

còm un péso! y en prismes de vuit cares que acaven en cúspides exàedres; és transparenta, trencadissa y de fractura concòidea; ratlla l'agustita y 'l quars, s'electriza ab el refrech y és infusible a la fiesca. **Cinofamília.**

CIMOLITA. f. *Miner.* Mena d'argila que s'usava pera desengreixar y blanquejar les teles. **Cimolita.**

CIMONTÀ, NA. adj. Lo qu' está de la part ensà de les montanyes, y encare sols se diu parlant dels Alps. **Cimontano.**

CIMÓS, A. adj. *Bot.* Se diu de les flors que presenten inflorescència al cim de les branques. **Cimoso.**

CINABRI. m. *Miner.* Sulfat natural d'argent viu o mercuri; és de color roig fosch y molt pesant. **Cinabrio.**

CINAMEYNA. f. *Quim.* Producte artificial oliós y sense color que s'obté per la destilació del bàlsem del Perú ab una dissolució de potassa cáustica. **Cinameina.**

CINÁMICH, CA. adj. *Quim.* Calificació d'un àcid cristallí de color blanc, que s'obté exposant a l'aire l'essència de canyella o tractant el bàlsem del Perú per una dissolució de potassa: se transforma en oli essencial de canyella exposat a l'acció del àcid nítrich y en altre còs molt semblant a l'àcid benzoich. **Cinámico.**

Brot de Cinamóm

CINAMIL. m. Principi radical de la canyella. **Cinamilo.**

CINAMÓM. m. *Bot.* ARBRE DE PLATA. || Arbre de adorno de la família de les meliàcees, d'uns sis metres d'elevació ab fulles alternes, ab flors axilars de color de viola. Té la fusta dura y fa una olor agradable. **Cinamomo.**

CINAPI. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, mena de julivert. **Cinapio, perejil canino.**

CINAPINA. f. *Quím.* Materia cristallina, insoluble a l'èter, soluble a l'aigua y a l'alcofol, que se extren del cinapi. **Cinapina.**

CINÁRICH, CA. adj. Calificació d'un extracte que s'obté evaporant, per medi d'un calor suau, el suc depurat y filtrat de les fulles de la carxofa. S'usa en medicina còm tònich y digestiu. **Cinárico.**

CINCA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Lladurs, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riu de la prov. d'Osca; neix al peu del pich de Posets (Pirineus) y desaigua a la vora del Segre, sota La Granja d'Escarp, passant per la ciutat de Fraga y 'l poble de Masalcoreig, aquella de la prov. d'Osca, si bé 'ls seus habitants parlen catalá, y aquesta de la de Tarragona.

CINCELL. m. Eina de ferro que té la boca y 'l tall de cer, y serveix pera tallar ferro fret ab el martell. **Cortafrió.** || Ferro pera treure 'ls claus que no 's poden arrencar ab les estanalles. **Botador.**

CINCH. Numeral cardinal. **Cinco.** || La carta que té cinch senyals. **Cinco.**

¿PER QUINS CINCH SOUS? *Loc fam.* Per quin motiu o raó. ¿Por qué carga de agua?

CINCHANYAL. adj. *Ant.* De cinco años.

CINCHCENTS. Numeral cardinal. **Quinientos.**

CINCHENRAMA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les rosàcees, que 's cria en els paratges humits y té la fulla semblant a la menta. **PEU DE CRIST.** **Cincoenrama, potentilla, pie de Cristo.**

CINCHCLAUS. *Geog.* Caseriu del terme d'Empuries, prov. de Girona.

CINCHIDITS. m. Pincell pera imitar la fusta.

CINCHMESÓ, NA. adj. Qui neix al cap de cinch mesos d'èsser engendrat. **Cincomesino.**

CINCHNERVIS. *Bot.* PLANTATJE.

CINCH-TORRES. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a la vora del riu de Caldes y té 1,696 hab.

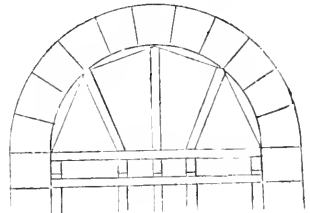
CINCOGESMA. f. *Ant.* Pascua de Pentacostés.

CINCOGRAFIA. f. L'art de gravar el zinc. **Cincografia.**

CINCONINA. m. *Quím.* Un dels dos alcaloides vegetals que hi há a la quina; és menys actiu que la quina, pero tampoch trabsalsa tant els cossos. **Cinconina.**

CINCOVATINA. f. *Quím.* Alcaloide de color blanc, inodor y amargant, que s'obté d'una var etat de la quina pèl meteix procediment que la quina y la cinconina. Se cristallisa en prismes. **Cincovatina.**

CINDRIA. f. Mena de meló que té la molsa vermellenca y és molt aigualit. **Melón de agua, sandia.** || *Arq.* Motllo de fusta pera ferhi demunt els archs y les voltes de

Cindria

obra. **Cimbra, cercha.** || *Ter.* Els fusters acostumen anomenar-ne **Xindri** aplicant-ho pera punt de portal.

CINDRIAR. m. Llòch plantat de cindrieres. **Sandiar.**

CINDRIERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les cucurbitàcees; és semblant a la melonera, de brots quasi igualment extesos, pero de fulla més petita y d'un vert més fosch. **Sandia.**

CINECOMASTE. m. Home que té 'ls pits tan grossos còm les mamelles de la dona, lo qual s'observa en els subjectes de temperament linfàtic y escrofulós. **Cinecomasto.**

CINEMÀTICA. f. Part de la mecànica qu' estudia 'l moviment en les seues condicions d'espai y temps, prescindint de l'idea de força. **Cinemàtica.**

CINEMATÓGRAF. m. Espectacle públich que consisteix en la projecció, demunt d'una tela, d'una llarga llenca d'un meteix assumpte, preses a tan curts espais 'l una de l'altre que reproduïxen ab tota exactitud y naturalitat els moviments y accions de les persones o dels animals de qui han sigut preses. **Cinematógrafo.**

CINERARIA. adj. Recordant lo antich se diu: *urna cineraria*, aixó és, urna ont s'hi guardaven les cendres d'algu. **Cineraria.**

CINEREU, REA. adj. De color de cendra. **Ceniciento, cinéreo.**

CINERICOLI, A. adj. *Zool.* Se diu dels animals que tenen la part de davant del coll de color de cendra. **Cinericolio.**

CINGLA. f. Faixa pera assegurar l'albarda o sella. **Cincha.** || *Fam.* Banda. **Banda.** || Beca de colegial. **Beca.** || *Ter.* Mena de faixa d'e part que usen els mariners pera tirar l'art.

CINGLADURA. f. L'acció de cinglar. **Cinchadura.** *Naut.* SINGLADURA.

CINGLAR. v. a. Apretar la sella o l'albarda ab la cingla. **Cinchar.** || Engolfarse en alta mar. **Engolfarse, entrar en alta mar.** || *Naut.* Fer caminar el bot ab un sol rem colocat a popa. || Engolfarse en alta mar. **Singlar.**

CINGLAT, DA. p. p. **Cinchado.**

CINGLADA DE MAL DE VENTRE. Mal de ventre molt fort. *Retortijón de tripas, dolor de vientre.*

CINGLE. m. y

CINGLERA. f. Roques espadades. || **Despeñadero.** || **TIMBA.**

CINGLETA. f. dim. **Cinchuela.**

CÍNGUL. m. Cordó ab una borla a cada cap, ab que 'l sacerdot se ceneix l' alba. **Cingulo.**

CINIA. f. Màquina feta de rodes pera treure l' aigua dels pous. **Noria.**

CÍNICH, CA. adj. Secta de filòsops morals fundada per Antístenes. || Persona que fá ostentació dels seus vicis y defectes. **Cínico.**

CINISME. m. Doctrina dels cínichs. **Cinismo.** || Descaro en defensar o practicar accions o doctrines vituperables. **Cinismo.**

CINITA. f. *Min.* Pedra en que s' ha cregut descobrir hi la figura d' un gos. **Cinita.**

CINNA. *Geog. ant.* Nòm de Guissona, prov. de Lleida, en temps dels romans.

CINOCÉFAL. adj. *Zool.* S' aplica a l' animal que té 'l cap semblant al del gos. **Cinocéfalo.**

CINOFALÓFOR, A. adj. *Bot.* Que dona fruits semblants a la qua del gos. **Cinefalóforo.**

CINOGLOSA. f. *Bot.* **LLEPASSERA.**

CINOGRAFÍA. f. Descripció o historia del gos y de les seues admirables qualitats. **Cinografia.**

CINOREXIA. f. *Patol.* Apetit insaciabile, fam canina, momentaniament satisfeta y seguida de vòmits violents. **Cinorexia.**

CINOSURA. f. *Astron.* Constelació boreal que consta de set estrelles. **Cinosura, Osa menor.**

CINOVELLA. f. Ronya que tenen els cavalls. **Cinovella.**

CINQUAGÉSSIMA. f. El diumenge abans del primer de Quaresma. **Cincuagésima.**

CINQUANTA. adj. numeral cardinal. Lo que té cinch desenes. **Cincuenta.**

CINQUANTÉ, NA. adj. Lo que pertany al número cinquanta. **Quincuagenario, cincuenteno, quincuagésimo.** || m La cincuentena part d' alguna cosa. **Cincuenteno.** || f. *Ant.* Companyia de cinquanta soldats. **Cincuentena.**

CINQUÉ, NA. adj. **Quinto.**

CINQUENA. f. *Fam.* Moneda d' or de cinch duros, o siguin vinticinch pessetes. **Moneda de oro de cinco duros.**

A LA CINQUENA. fr. Parceria o sistema d' arrendament de terres en que 'l parcer o arrendatari paga a l' amo de l' hisenda el quint dels fruits. **Al quinto.**

CINQUENAMENT. adv. m. *Ant.* En quinto lugar.

CINQUILLO. m. Anell de cinch pedres. **Cintillo.**

CINT, A. p. p. **CENYIT.**

CINT (EI). *Geog.* Poblet de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora de la riera Espital.

CINTA. f. Teixit llarch y estret. **Cinta.** || La ab que 's ceneixen la sotana els eclesiàstichs. **Cenidor.** || La comument de color de rosa que tenen a les oficines pera lligar e's plechs dels papers. **Baldunque.** || Llenca de cuir de tres o quatre dits d' ample, ab que, per medi d' una civella, s' estreny regularment la cintura. **Cinta.** || **CINTURA.** || *Naut.* Les fustes que van per fora del costat de la nau, de popa a proa, pera reforç del empostissat. **Cinta.** || La que 's posa al voltant de la copa del barret, a la part de

fora. **Cintillo.** || *Ter.* Enginy pera pescar. **Cinta.** || f. *Naut.* A les embarcacions petites y barcos costaners, és la filada de taulons posada sota de la sala. **Cinta.** || Mena de corniseta que corre al llarch de la barca y separa la falca de les taules. **Cairel, cinta, fajadura.** || — **DE BAIX.** La inferior immediata a la cinta de càrrega. **Cinta principal, primera o de la manga.** || pl. Filades de taulons més grossos que 'ls demés del forro exterior que 's colocoen desde la ratlla de flotació cap a la clau. **Cintas.**

CINTA. n. p. **Cinta.**

CINTASSA. m. aum. **Cinta grande.**

CINTAT, DA. adj. *Arq.* Que té cintes o faixes. **Cintado.**

CINTER. m. **PERXER.** || **CORRETGER.** || *Ant.* **CINTA, CINTURÓ.**

CINTERIA. f. El conjunt, botiga o comerç de cintes. **Cinteria.**

CINTET, A. m. y f. Corromput de Jascintet. **Jacinto.**

CINTETA. f. dim. **Cintilla.** || n. p. dim. de **Cinta.** **Cintita.**

CINTIRI, m. *Ant.* Flux de ventre ab barreja de sanch. **Disenteria.**

CINTO. m. Nòm d' home. **Jacinto.**

CINTÓ. m. **CINTURÓ.**

CINTURA. f. La part inferior del còs ont s' hi ceneixen els vestits. **Cintura.**

CINTURÓ. m. Cintó pera portar l' espasa. **Talabarte, cinturón, tahali, biricú.** || La cinta que antigament regalaven els marits a les dones casades de nou, y ara s' ha fet d' us general. **Cinturón.**

CINYANA. *Hidrog.* Riera que baixa del terme de Vilademuls y desaigna a la vora del Ter, entre Cervià y Sant Jordi Desvall, prov. de Girona.

CINYELL. m. *Ant.* **CÍNGUL.** || m. Ab que 's significa lo que clou o tanca o limita. **Cinto.**

CIONIS. f. *Patol.* Inflamació y prolongació preternatural del gargamelló. També 's diu **cionitis, Cionis, cionitis.**

CIPAYO. m. Entre 'ls habitants de l' India anglesa l' indígena que s' allista pera servir als européus o a les files dels seus conquistadors. **Cipayo.** || Nòm que 's donava vulgarment als voluntaris de la llibertat qu' estaven a sou de les diputacions provincials catalanes després de la revolució de Septembre de 1868. **Voluntario.**

CIPIA. f. *Ictiol.* Peix molt semblant al calamars, del qual se diferencia per ésser més gros y no tindre cua. Té un os sobre l' esquerra que s' usa en farmacia y altres arts. **Jibia.**

CIPOLÍ. m. *Geol.* Marbre d' estructura tullosa, en la qual s' ha cregut trovar hi certa semblansa ab els grills de les plantes bulboses. **Cipolino.**

CIPRI. adj. Natural de Xipre, y lo pertanyent a aquesta illa. **Ciprio.**

CIRAT. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Viver; és a la vora del riu Mijares y té 1,591 hab.

CIRET. *Geog.* Caseriu del terme de Vidrà, prov. de Girona.

CIRCENSE. adj. Lo pertanyent al circo. **Circense.**

CIRCINAT, DA. adj. *Bot.* Calificació de les plantes quines fulles neixen enrotllades o que tenen el tronch format d' anells, protuberancies o cercles ficats els uns dins dels altres y quines llevors solen emplearse pera fer collarets y manilles. **Circinado.** || Epítet dels aucells que tenen les plomes senyalades ab ratlles transversals de diferent color que 'l fons; de les serps que tenen cercles transversals més o menys regulars, y de les clocques en que s' hi noten cercles en relleu. **Circinado.**

Segell d' El Cint

CIRCO. m. Llòch destinat als exercicis gimnàstics o eqüestres. **Circo.**

CIRCO. m. *Min.* Mineral que 's troba a la naturalesa; se compon de 65 parts de circoní, 33 de sílex y 2 d'òxit de ferro. **Circón.**

CIRCONA. m. *Quím.* Óxit de circoní blanch, sense gust ni olor, d' un pes específic de 4, 2; irreduïble per medi del calor, insoluble a l' aigua, pero capàs d' ennegriře a l' estat d' hidrat. S' obté tractant en un gresol de plata a foc viu el circó reduït a pols molt fina. **Circona.**

CIRCONDUCCIÓ. f. *Anat.* Moviment pèl que un membre descriu un cono que té 'l cim al capdament de l' articulació superior y la base al cercle que descriu l' extrém inferior de dit membre. **Circonducció.**

CIRCONDUCTE. p. p. De circonduir. **Borrado, cesado.**

CIRCONDUÏR. v. a. *Ant.* Ab que 's significa l' acte d' esborrar o acavar una cosa. **Borrar, cesar.**

CIRCONI. m. *Miner.* Metall que se presenta en trocets petits de grà coërent y fi, de color negre que brunyintse 's torna lluent y de color de cendra fosch. **Circonio.**

CIRCUCIÓ. m. *Ant.* Parlant de camins, marrada, rødeig.

CIRCUÏR. v. a. Rodejar. **Circuïr, cerrar, rodear.**

CIRCUÏT, DA. p. p. **Circuïdo.** || m. Espai de terreno comprés dins certa circumferència y la meteixa circumferència que 'l rodeja. **Circuito.**

CÍRCUL o CERCLE. m. *Geom.* Figura plana compresa dins d' una ratlla tancada, nomenada circumferència, quins punts disten tots igualment d' un altre que hi há al mitj nomenat centre. **Círculo.** || Conjunt d' assentos posats en forma de cercle. **Círculo.**

CÍRCUL VICIÓS. *Log.* Vici de l' oració, que 's comet quan una cosa s' explica recíprocament en un'altra, quedant les dues sens explicació. **Círculo vicioso.**

CÍRCULS D' ALTURA o DE DEPRESSIÓ. Els paralelos al horisó o superior a ell, que determinen l' altura dels astres; o sota d' ell, en quin cas determinen llur depressió. **Almicantarados.**

CÍRCULS DE POSICIÓ. Son els sis més grans de la esfera, això és, equador, eclíptic, primer meridiá, horisontal y 'ls dos coluros que divideixen el meridiá. **Círculos de posición.**

CÍRCULS HORARIS. *Astron.* Els que senyalen les hores; els principals son dolse, que divideixen l' equador en vint y quatre parts iguals o en quinse graus per hora. **Círculos horarios.**

CÍRCULS VERTICALS. *Astron.* Els majors que passen pel zénit y nadir, y son perpendiculars al horisó. **Círculos verticales.**

CIRCULACIÓ. f. Acció de circular. **Circulació.**

CIRCULANT. p. a. Que circula, que s' admet sense repugnancia, que circula molt. Se diu especialment de notícies, monedes, documents de crédito, etc. **Circulante.**

CIRCULAR. adj. Lo que pertany al círcul. **Circular.** || f. La carta escrita d' orde superior, donant alguna orde o notícia. **Circular.** || v. n. Passar una cosa per moltes mans, com la moneda. **Circular.** || Parlant de la sanch, córrer per les arteries y venes desde 'l cor a les demés parts del cos. **Circular la sangre.**

CIRCULARMENT. adv. m. **Circularmente.**

CIRCULAT, DA. p. p. **Circulado.**

CIRCULATORI, A. adj. *Fisiol.* S' aplica al moviment de la sanch. **Circulatorio.**

CIRCULET. m. dim. **CERCOLET, CERCLET.**

CIRCUMCIDAR. v. a. Tallar el prepuci. **Circuncidar.**

CIRCUMCÍS. p. p. Irreg. de circuncidar. **Circunciso.**

CIRCUMCISSIÓ. f. L' acte de circuncidar. **Circuncisió.** || Festa que celebra la Iglesia el primer dia del any. **Circuncisió.**

CIRCUMDAR. v. a. **RODEJAR.**

CIRCUMDAT, DA. p. p. **RODEJAT.**

CIRCUMFERENCIA. f. La ratlla còrba que tancada per totes parts forma un cercle. **Circunferencia.** **CIRCUMFERENCIA CÒNCAVA.** La ratlla que tanca 'l círcul considerada per la part de dins. **Circunferencia còncava.**

CIRCUMFERENCIA CONVEXA. La meteixa considerada per la part de fora. **Circunferencia convexa.**

CIRCUMFERENCIAL. adj. Lo que pertany a la circumferencia. **Circunferencial.**

CIRCUMFERENCIALMENT. adv. m. **Circunferencialmente.**

CIRCUMFLEXE. adj. S' aplica al accent compost d' agut y grave. **Circunflejo, capucha.**

CIRCUMNAVEGACIÓ. f. L' acció y efecte de circumnavegar. **Circunnavegación.**

CIRCUMNAVEGAR. v. a. Donar la volta al món per mar. **Circunnavegar.**

CIRCUMPOLAR. adj. Lo qu' es proper del polo. **Circumpolar.**

CIRCUMSPECIÓ. f. Atenció, cordura, prudencia. **Circunspección.** || Severitat y gravetat en les accions y paraules. **Circunspección.**

CIRCUMSPECT. adj. y

CIRCUMSPECTE, A. adj. Remirat, prudent. **Circunspecto.** || Serio, grave, respectable. **Circunspecto.**

CIRCUMLOCUCIÓ. f. Figura retòrica que consisteix en explicar ab moltes paraules lo que podria explicarse ab molt poques o ab una sola. **Perífrasis, circumlocución.**

CIRCUMLOQUI. m. Lo que 's diu ab moltes paraules poguentse dir ab moltes menys. **Circunloquio.**

CIRCUNSCRIPCIÓ. f. Acció y efecte de circunscriure. **Circunscripción.** || Divisió administrativa, militar o eclesiàstica d' un territori. **Circunscripción.**

CIRCUNSCRIT, A. p. p. **Circunscrito.**

CIRCUNSCRIURE. v. a. *Geom.* Descriure una figura alentorn d' altra. **Circunscribir.** || Reduir a certs límits. **Circunscribir.**

CIRCUNSTANCIA. f. Accident de temps, lloch, modo, etc., unit a la substancia d'algún fet. **Circunstancia.** || Condició, qualitat, requisit. **Circunstancia.**

EN LES CIRCUNSTANCIES PRESENTS. m. adv. Equival a lo meteix que a l' estat actual de les coses. **En las presentes circunstancias.**

CIRCUNSTANCIADAMENT. adv. m. Ab totes les circumstancies. **Circunstanciadamente.**

CIRCUNSTANCIAL. adj. Que implica o denota alguna circumstancia. **Circunstancial.**

CIRCUNSTANCIAR. v. a. Explicar detalladament les circumstancies d' alguna cosa. **Circunstanciar.**

CIRCUNSTANCIAT, DA. p. p. y adj. Lo que s' explica ab totes les seues circumstancies. **Circunstanciado.**

CIRCUNSTANT, A. adj. Lo qu' está alentorn d' un altra cosa. **Circunstante.** || pl. Els que son presents, assisteixen o concorren a algún lloch. **Circunstantes.**

CIRCUNVALACIÓ. f. La acció de circunvalar. **Fortificación, circunvalación.** || *Mil.* Seti, cordó. **Circunvalación.**

CIRCUNVALAR. v. a. Rodejar una ciutat, un exèrcit, etc. **Circunvalar.**

CIRCUNVALAT, DA. p. p. **Circunvalado.**

CIRCUNVEÍ. adj. Proper. Circunvecino, contiguo.

CIRCUNVISIÓ. f. Acció de véuer ab una mirada tots els objectes que 'ns rodejen. **Circunvisión.** || L'acte mental que 'ns presenta resumits tots els aconeximents interessants, ab relació a nosaltres, qu' estàn succint aprop y les conseqüències que poden tindre pera nosaltres meteixos. **Circunvisión.**

CIRENAICH. adj. Se diu d' una secta de filòsops que va néixer de la divisió dels peripatètics, y de la que 'n va ésser autor Aristipo. **Cirenaico.**

CIRENÈU. adj. El natural de Cirene. **Cireneo.**

CIRER. m. CIRERER. || BOSCÁ. SANGUINYOL.

CIRER DE BETLÈM. Bot. GATSERÀNS.

CIRERA. f. El fruit del cirerer. **Cereza.**

CIRERA BORDA. f. Cirera petita, mòlt dura y amar-ganta **Amarquilla.**

CIRERA D' ARBÓS. **Madroño.**

CIRERA DE PASTOR. El fruit del ars blanch. **Majuela.** || *Ter.* CIRERA D' ARBÓS.

CIRERA GARRAFAL. Les més grosses y de mellor gust. **Cirera garrafal.**

CIRERA GUINDA. Cirera igual a les comunes pero un xich més agre. **Guinda.**

ÉSSER COM EL PANER DE LES CIRERES, QUE ESTIRANT-NE UNA SURTEN TOTES. fr. *Fam.* S' aplica a les raóns que 's mouen entre varies persones, perque 's van enredant les unes ab les altres y llavors surt tot lo que hi há pera dir y fins lo que s' hauria de callar.

PESAR CIRERES. fr. PESAR FIGUES.

CIRERA. *Gog.* Caseriu del terme de Mataró, prov. de Barcelona. || —(COLL DE LA). *Orog.* Al Canigó, entre'l Puig de Cá y l Puig de l' Estela.

Brot de cirerer

CIRERAL. m. y

CIRERAR. m. Lloch plantat de cirerers. **Cerezal.**

CIRERER. m. *Bot.* Arbre d' escorsa dura, llisa y un poch vermellenc; el seu fruit son les cireres. **Cerezo.**

CIRERER BORT. *Cornejo, cerezo silvestre, cerezo de racimo.*

CIRERER DE BOSCH. *Cerezo de aves, de monte ó negro.*
CIRERER DE CIRERES COSTALERES. *Cerezo, garrajal, durazno.*

CIRERER DE LLOP. *Ter.* ARBÓS, ARBOSSER.

CIRERER MOLL. *Cerezo mollar.*

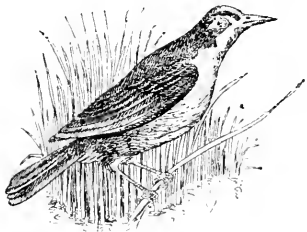
CIRERER DE PASTOR. ARS BLANCH.

CIRERER DE SANTA LLUSSIA. *Cerezo de Mahoma o de Santa Lucia.*

CIRERET. m. dim. **Cerecito.**

CIRERETS (Plá dels). *Orog.* En la serra de Cadí (1,600 m.).

CIRERETA. f. dim. **Cerecilla, cerecita.** || *Ornit.* Aucell d' uns deu centimetres de llargh, d' ales de color de cendra, blanch de ventre y potes rojes. Se

Cirereta

entreté jugant entre les canyes y 'ls jouchs. **Aran-dillo.** || —(DE PASTOR). *Bot.* ARS BLANCH.

CIRI. m. Candela de cera d' un sol blé, llarga y grossa. **Cirio.** || *Ter.* Candela com les de dir misa, **Vela.**

CIRI PASQUAL. El que 's beneïx el dissapte sant, y crema durant els oficis divins fins al dia de la Ascensió. **Cirio pasqual.**

DRET COM UN CIRI. fr. Mòlt dret. *Tieso como un ajo ó como un hueso.*

ENCARCARAT COM UN CIRI. fr. Dret com un ciri.

MOLTES CANDELES FAN UN CIRI PASQUAL. fr. *Met. fam.* Explica que moltes vegades la repetició de coses petites arriba a ferne una de grave. També se usa en el sentit de que petits estalvis arriben a fer un gros cabal. *Muchas candelillas hacen un cirio pasqual, muchos pocos hacen un mucho.*

MOLTES GOTES DE CERA FAN UN CIRI. fr. MOLTES CANDELES, etc.

SORTIR AB CIRIS TRENCATS. fr. *Met.* Surtir ab especies impertinents, extranyes o fora del cas. *Con su pata de cabra ó de gallo, ó con su media espada.*

CIRIACH. n. p. **Ciriaco.**

CIRIAL. m. Candelero. **Cirial.**

CIRIÁS. m. aum. **Cirio grande.**

CIRIER. m. *Ant.* CANDELER, 1.

CIRIET. m. dim. **Cirio pequeño.**

CIRILOT. m. *Ter.* **Ornit.** Aucell d' estany. **Pájaro de estanque.**

CIRINÈU. m. Qui ajudá a portar la creu a Jesucrist. **Cirineo.** || Per extensió qui ajuda a un altre en algún empleo o treball. **Cirineo.**

CIROFERARI. m. L' acólit que porta ciri a l' iglesia **Ceroferario.**

CIROT. m. *Ter.* Cubert de rames pera guardarse del sol. **Sombraje, sombrero.**

CIRQUE. m. **Circo.**

CIRRAT, DA. adj. *Hist. nat.* Provist d' una prolongació com el filament llargh que 's percibeix per devant de l' obertura posterior d' algunes filícies, o que conté un plomall que cau sobre 'l coll, com en alguns falcóns. **Cirrado.** || *Bot.* Calificació d' un òrgue que té la forma y fá l' ofici de cirro, com la punta llarga y prima d' algunes fulles y pedúnculs comuns.

CIRRIGRAT, DA. adj. *Zool.* Se diu dels animals que 's serveixen dels cirros pera caminar. **Cirrigrado.**

CIRROSIS. f. *Patol.* Granulació d' un color groch rogench, que 's fá devegades al fetge. **Cirrosis.**

CIRRUS. m. Nóm d' una de les quatre formes principals que presenten els núvols: es aquella en que aquestos semblen filaments encreuats. **Cirras.**

CIRURGIÁ. f. Art de curar les malalties del cos humá operant certes parts d' ell ab eines adequades. **Cirugia.**

CIRURGIÁ. m. Qui professa o exerceix l' art de la cirurgia. **Cirujano.**

CIRURGIANS. m. pl. *Ictiol.* Certs peixos. **Acanturos, cirujanos.**

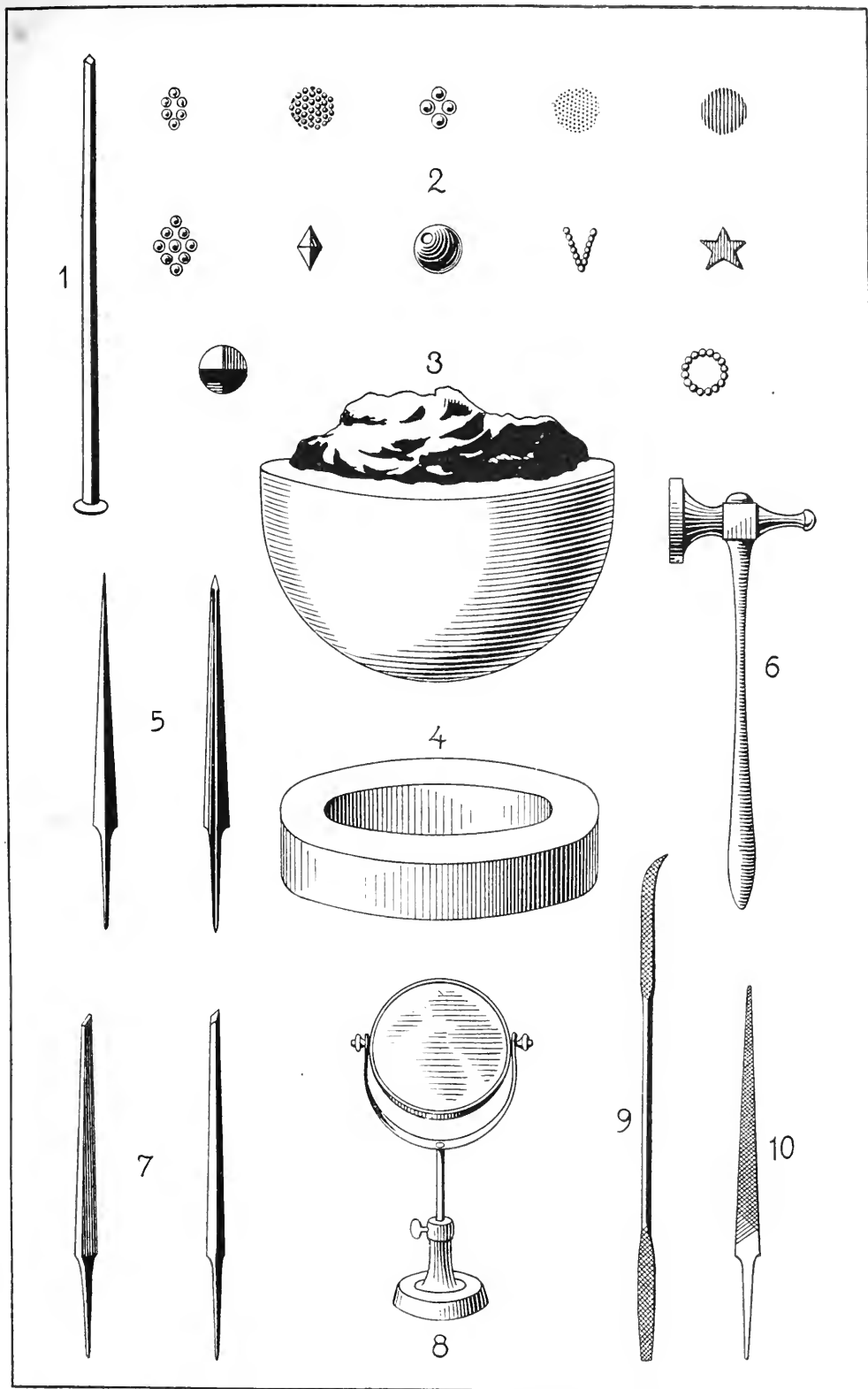
CIRÚRGICH, CA. adj. Lo pertanyent a la cirurgia. **Quirúrgico.**

CISALPI, NA. adj. Lo qu' está situat entre Roma y 'ls Alps. **Cisalpino.**

CISCAR y CISCAR (Gabriel). *Biog.* Home polítich valenciá. Nat a Oliiva en 1769. Director de l' Academia de Guardas Marinas, de Cartagena; Brigadier de la Reial Armada; Comandant general d' Artilleria de Marina; Secretari general de la Junta Suprema de Sivilla (1808) y un dels que formáren la Regencia triunfiral d' Espanya y Indies en 1813. Morí a Gibraltar en 1829.

CISCO. n. p. Nóm vulgar de Francisco. **Paco.**

CISELL. m. Eina de cer tallanta que serveix pera treballar ab primor pedres, metalls, ets. **Cinzel.**

1. Cisell. 2. Diferentes testes de cisells. 3. Bola. 4. Rodet. 5. Rascadors. 6. Martell. 7. Burís. 8. Lupa. 9. Llima còrva. 10. Llima usual.

CISELLAR. v. a. Treballar, gravar pedres o metalls ab el cisell. **Cincelar.**

CISMA. m. Divisió o separació entre 'ls individus d'algún cos. **Cisma.** || Discòrdia entre la gent d'algún poble o família. **Cisma.**

CISMÁTICH, CA. adj. Rebelde a la verdadera Iglesia. **Cismático.** || Qui introdueix la discòrdia a algún lloch o corporació. **Cismático.**

CISMONTÀ, NA. adj. Lo qu'està situat d'aquesta banda de les montanyes, respecte de la situació ont un se trova. **Citramontano, cismontano.**

Cisne

CISNE. m. *Ornit.* Aucell blanc, de bèch groch, coll molt llarg, potes negres y dits units ab una pell o membrana com els de l'ánech; se cria a les vores dels estanys y rius. **Cisne.** || *Astrol.* Una de les vint y dues constel·lacions boreals. **Cisne.** || *Met.* Bon poeta o músich excel·lent. **Cisne.**

CANTAR CÒM UN CISNE. fr. Cantar molt bé. *Cantar como un cisne.*

EL CANT DEL CISNE. fr. *Met.* El darrer cant d'algú; les revivalls de la mort. *El canto del cisne.*

CISPADÀ, NA. adj. Lo qu'està entre Roma y 'l riu Po. **Cispadano.**

Cistell

CISQUELLA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Sant Pere d'Arquells, prov. de Lleida.

CISQUET. n. p. dim. de Cisko. **Paquito, Francisquillo.**

CISTELL. m. Teixit de vímechs jonchs o altra materia, de forma comunment rodona y còncava, que serveix pera posar'hi fruites y altres coses. **Cesto.** || Cistell gran. **Argadijo, argadillo.**

CISTELLA. f. Paner o panera. **Cesta.** || La de palla. **Escriño.**

BOIG CÒM UNA CISTELLA. *Expr. fam.* Que s'aplica al qui ab les seues accions se porta com a boig. *Loco de atar.*

OMPLIR LA CISTELLA PLENA. fr. **PUIJAR LA MOSCA AL NAS.**

CISTELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té agregat el poble de Vilariç y compten entre abdós 772 hab.

CISTELLADA. f. Cistellat.

CISTELLÁS. m. aum. **Cestón.**

CISTELLASSA. f. aum. **Cestón.**

Segell de Cistella

CISTELLAT. m. Lo que cap dins d'una cistella. **Cesta.** || Cistell gran. **Cesto grande.** A **CISTELLATS.** A **Cestos.**

CISTELLAYRE. m. y f. Qui fá o ven cistelles. **Cestero.**

CISTELLER. m. Qui fá o ven cistells o cistelles. **Cestero.**

CISTELLERÍA. f. Botiga de cisteller. **Cestería.**

CISTELLET. m. dim. **Cestillo, cesticco.**

CISTELLETA. f. dim. **PANERET, 2.**

CISTER. m. Ordre de religiosos fundada per Sant Robert y Sant Esteve. Es antiquíssima y ha donat grans homes y pontífex a l'Esglesia. **Cister, cistel.** || Bujol que posen sòta les botes pera recullir'hi el vi que cau de l'aixeta. **Cubeto.**

CISTERCIENSE. adj. Lo pertanyent a l'ordre del Cister. **Cisterciense.**

CISTERNA. f. Pou ont s'hi recull l'aigua de la pluja. **Aljibe, cisterna.**

CISTERNER. m. Qui cuida de les cisternes. **Aljibero.**

CISTERNETA. f. dim. y

CISTERNÓ. m. dim. **Cisternilla.**

CISTERÒ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Pallargas, prov. de Lleida.

CISTINA. f. *Quim.* Materia groguenca, cristallina, que's disol dins dels àcids minerals y forma ab ells compostos cristallins; s'obté disolent les pedres urínaries y biliaries ab l'amoniach caústich. **Cistina.**

CISTO. m. *Bot.* **Estepa.**

CISURA. f. Obertura sùtil en algú cos. **Cisura.** || El tallet que fá 'l sangrador a la vena. **Cisura.**

CIT DELS GROCHS. m. *Ornit.* Aucell d'uns quinze centímetres de llarg, cap negre, y groc s'els costats, coll y ventre. Menja insectes y llevors. **Ave tonta de los setos.**

CITA. f. Senyal o avis del lloch y temps pera veure's o parlarse dues o més pe sones. **Cita.** || Referencia a alguna llei, autoritat o escrit pera comprovar lo que's diu. **Cita.**

CITACIÓ. f. L'acció de citar. **Emplazamiento, citación.**

CITACIÓ DE REMAT. *For.* Notificació o intima al dentor, de la venda que's va a fer dels seus béns. *Citación de remate.*

CITADOR, A. m. y f. Qui cita. **Citador.**

CITAR. v. a. Avisar a algú senyalantli 'l temps y lloch pera tractar d'algún assumpte. **Citar.** || Referir o anotar al marge d'algún escrit els autors o textos pera comprovació de lo que's diu o s'escriu. **Citar.** *For.* Notificar a algú que comparegui devant l'autoritat. **Alegar, citar, producir.** || Anomenar a cada hu pel seu nòm. **Citar.**

CITAR DE REMAT. fr. *For.* Notificar al dentor qu'és executat, el remat que's va a fer dels seus béns. *Citar de ó para remate.*

CÍTARA. f. Mena de guitarra rodona ab cordes de metall que's toca ab una punta de cer. **Laúd, cítara.**

CITARINS. m. pl. Pobles de Sicília prop de Palermo. **Citarinos.**

CITARISTA. m. Qui toca la cítara. **Citarista.**

CITARÍSTICH, CA. adj. *Poèt.* Lo que pertany a la cítara. **Citarístico.**

CITAT, DA. p. p. **Citado.**

CITATORI, A. adj. *For.* El manament ab que's cita a algú. **Citatorio.**

CITATORIA. f. **CITACIÓ.**

CITEA. f. **Cítara.**

CITERIOR. adj. Lo qu'està a la part d'aquí respecte de lo qu'està a la part d'allà. **Citerior.**

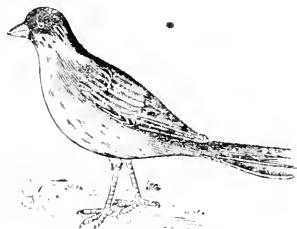
CITORIA. f. *Bot.* **CENTAURA PETITA.**

CITUYÉN. m. *Ant.* Vestit de dona ajustat al cós, clos pèl pit y ab una mena de collet. **Chamerluco.**

CITRA. f. *Ant.* **Cítara.** || Mesura de treure vi. **PITXELL.** || Aparell de llautna o zinc pera posar oli.

CITRAGO. m. *Bot.* **TARONGINA.**

CITRAMARI, NA. adj. Lo qu'està a aquesta banda del mar. **De esta parte del mar, de acá del mar, citramarino.**

Cit dels grochs

CITRAMONTÀ, NA. adj. CISMONTÀ

CITRAT. m. *Quim.* Nòm genèrich de les sals formades per la combinació del àcid citrích ab una base. Citrato.

CITRELL. m. *Ter.* CETRILL.

SI VOLS TINDRE OLI VELL GUARDA L' OLI DEL CITRELL. *Ref.* Indica que pera tindre una cosa s' ha de guardar. *Si quieres vino añejo guarda el vino del pellejo.*

CITRELLA. f. *Ter.* CANTI, CANTIRET.

CÍTRICH, CA. adj. *Quim.* Lo que pertauy al poncém o a la llimona. Citríco.

CITRÓ. m. *Bot.* RABANISSA GROGA.

CITRONELLA. *Bot.* TARONGINA.

CIURANA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té agregat el caseriu de Baseya y tenen entre abdós 258 hab. || Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falset; és a la dreta del riu del seu nòm y té 164 hab. || — (RIU). *Hidrog.* Riu de la prov. de Tarragona; neix a la serra de Prades, passa per La Febró, Ciurana, Poboleda, les dues Villetes, Gratallops y Lloà y desaigua a la vora del Ebre, un poch més avall de Garcia.

CIURET. *Geog.* Caseriu del terme de Vidrà, prov. de Girona. || — (COLL DE). *Orog.* Coll de la serra de la Magdalena, prov. de Girona, situat a la partió d' algües dels rius Ges y Fluviá, al S.E. del poble de Ciuret. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Afluent de la vora del riu Gés, prov. de Girona.

CIURÓ. m. SIGRÓ.

CIURÓ ASTURIA. Sigró propi d' Asturies; és més dur y més petit que 'l de Castilla. Arvejo.

CIURONAR. m. Terra plantada de ciuróns Garbanzal.

CIUTADÁ, NA. m. y f. Veí o fill d' alguna ciutat. Ciudadano. || Home bó. Ciudadano. || Qui gossa 'l dret de ciutad. Ciudadano. || adj. Lo pertanyent a la ciutat y als ciutadans. Ciudadano.

CIUTADÁ HONRAT. Títol d' honor. Ciudadano honrado.

CIUTADÁ MAJOR. *Ant.* Primera classe o estat dels habitants de ciutat, que comprenia 'ls més honorals y estimats que no exercien art mecánich. Ciudadano mayor.

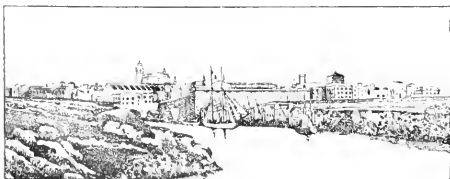
CIUTADÁ MENOR. *Ant.* Tercer estat que comprenia 'ls menestrals. Essent els ciutadans y 'ls burgesos iguals en dret, sols se diferenciaven: 1.er En la preceñencia dels primers, y 2.^{on} En els privilegis especials de cada vila o ciutat, de manera que un burges de la vila de Perpinyá portava avantatge a molts ciutadans de moltes ciutats de Catalunya. Ciudadano menor.

CIUTADÁ MITJÁ. *Ant.* Segón estat o classe de ciutadans, com mercaders, etc. Ciudadano mediano.

CIUTADEJAR. v. n. Semblarse a lo qu' és de ciutat. Ciudadear.

CIUTADELA. f. y

CIUTADELLA. *Geog.* Ciutat de l' illa de Menorca,

Vista de Ciutadella

part. jud. de Mahó; és a la costa ponentina de l' illa, és port de mar y té 8,645 hab.

CIUTADELLA. f. *Ant.* Fortalesa ab baluarts situada en paratge ventatjós pera subjectar o defendre una població. Ciudadela. || *Hist.* Quan els exèrcits aliats de França y d' Espanya, triuñfaren en la lluita de successió, una volta Felip V, va posseñsionarse de Barcelona, a 11 de Setembre de 1714, resolgué alsar una ciutadela que fòs amnassa constant pera els veíns de la ciutat, dictant una reial ordre a 1.er de Juny de 1716 pera que s' enlairés aquella demunt del llòch qu' ocupava el barri més rich de la capital de Catalunya, nomenat el de la Ribera. Aterrades les nombroses cases en ell contingudes, imposant onerosos tributs y fins la prestació personal als habitants de la població, s' encomenà al enginyer flamench Prósper de Werboom, que dirigís l' edificació d' aquell fort estratègich que devia memorar la perdua de les llibertats catalanes. Tant sòls de l' antiga barriada de la Ribera, va conservarse el campanar del convent de Santa Clara, destinantlo a presó militar, en quina tants patriotes foren reclusos, eixint d' ella, pera pagar ab la mort el civisme de defendre les seues opinións. La anomenada torre de la ciutadela, va ésser aterrada després de la revolució de 1868, quan el govern provisional va cedir al ajuntament de Barcelona la fortificació, pera destinarla a parch. La primera exposició uniuersal, allí celebrada en 1888, ha minvat els ominosos recorts de aquell monument.

Torre de la ciutadella (Barcelona)

CIUTADETA. f. dim. Ciudadilla.

CIUTADILLA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida bisb. de Tarragona,

part. jud. de Cervera; és a la vora del riu Corp y té 787 hab.

CIUTAT. f. Població gran que gosa de majors preeminències que les viles. Ciudad. || Conjunt de carrers y edificis de que 's compon. Ciudad. || L' ajuntament d' ella. Ayuntamiento, cuerpo municipal, ciudad. || Els ciutadans. Ciudad, ciudadanos.

CIVADA. f. *Bot.* Planta semblant a la cigula, y 'l sen gra al del ségol. Avena.

CIVADAR. m. Camp sembrat de civada. Avenal.

CIVADER. m. *Ter.* Saquet pera posar 'hi la civada, garrofes, segó, etc., pera donar menjar a les cavaleries. Morral.

CIVADERA. f. *Ant.* Morral pera donar civada, etc., a les cavaleries. Cebadera.

CIVELLA. f. Peça de metall de varies formes ab una punxa al mitj pera subjectar les corretges, etc. Hebillia. || Peça de fusta de lladoner en forma de ferradura, que 's posa al cap de la cingla. Anillo.

CIVELLADA. f. y

CIVELLÁM. m. Abundancia de civelles en els guariments d' una cavallería. Hebillaje.

CIVELLAR. v. a. Cordar ab la civella. Hebillar.

CIVELLASSA. f. aum. Hebillaza.

Segell de Ciudadilla

CIVELLAT, DA. p. p. Hebillado.

CIVELLER. m. Qui fá o ven civelles. Hebillero.

CIVELLETA. f. dim. Hebillica, hebillita, hebillita, hebilluela.

CIVERA. f. BAYART.

CIVETA. f. Zool. Mamífer carnívor d'Àfrica. Civeta.

CÍVICH, CA. adj. CIUTADÀ. || DOMÉSTICH. || S'aplica a la milícia urbana y als seus individus. Urbano, cívico.

CIVIL. adj. Lo que pertany a la ciutat. Civil. || Sociable, urbà, atent. Civil. || *Fcr.* Lo que pertany a la justícia en punt a interessos y no en lo criminal. Civil. || Soldat de la guardia civil. Guardia civil.

CIVILISACIÓ. f. L'acció y efecte de civilisar. Civilització. || Política, urbanitat, cultura. Urbanidad, cultura, civilización, civilidad, sociabilidad.

CIVILISADOR, A. adj. Qui civilisa. Civilizador.

CIVILISAR. v. a. Fer cult y sociable. També s'usa com reciproc. Civilizar.

CIVILISAT, DA. p. p. Civilizado.

CIVILITAT. f. CIVILISACIÓ.

CIVILLA. f. CIVELLA.

CIVILMENT. adv. m. Ab política, urbanitat. Urbanamente, civilmente, cortemente. || *For.* Conforme al dret civil. Civilmente.

CIVIS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. d'Urgell; és a la vora del riu de Santa Magdalena y té 592 hab.

CIVISME. m. Virtut patriòtica. Civismo.

CIVIT. *Geog.* Poble del districte municipal de Talavera, prov. de Lleida.

CLACA f. Verbositat, conversació impertinent. Garla, charla.

FER PETAR LA CLACA. fr. *Fam.*

Se diu vulgarment dels que tenen

llarchs enraonaments sobre coses de poch interés. *Tender el paño d l púlpito.*

CLACAR. v. n. XARRAR.

CLADELLS (Sant Miquel de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; té agregat el caseriu de Sauleda y reuneix 381 hab.

CLADERA (Cristófol). *Biog.* Escriptor mallorquí erudit, y polítich de renom. Nasqué a la vila de La Pobla l'any 1760. Després de doctorat s'ordená de primera tonsura y li conferiren una capellaia a Sivilla y després la dignitat de tresorer a la seu de Mallorca (1792). Passá a Madrid y fou secretari de la interpretació de llengües; se feu notable per sa erudició; acreditá sos coneixements en l'exercici del dret; viatjá per Anglaterra y França y retorná a Madrid quan la ocupació francesa, entrant a la secretaria d'Estat, éssent ministre del Interior. Aixó va congregarli la malavolensa dels patriotes, vegentse obligat a emigrar. Havétseli format un procés canònic però desposseir-lo de la dignitat de tresorer de la catedral de Palma, que encare conservava, retorná al país nadiu pera defensarse, ab llicència del rei Ferran VII. S'establí prop d'Alcudia l'any 1814, y allí acabá sos dies a finals del 1816. La enemistat d'ell ab en Leandre Fernández de Moratín traspúa en els escrits de l'un y de l'altre. Diuen que l'illustre poeta castellà, en sa comeia *El café*, pintá en Cladera ab el ridícul paper de «D. Hermógenes». De la activitat y del valer d'En Cladera n' donen bona mostra els onze volums de *El espíritu de los mejores diarios que se publican en Europa* (Madrid, 1787 fins al 1793), més tart reimpressos; onze volums de *Los sacrosantos concilios generales y particulares desde el primero celebrado por los Apóstoles en Jerusalem, hasta el Tridentino,*

según el órden cronológico de su celebración, y el análisis del P. Ricard. — *Investigaciones históricas sobre los descubrimientos de los españoles en el mar Océano, en el siglo XV y principios del XVI* (Madrid, 1794). — *Noticias históricas de Mallorca* (inédites). — *Exámen de la tragedia de Hamlet.* — Además va deixar dotze volums de traduccions del anglés y del francés

CLADES. m. Ter. BARBACADA.

CLAFOLL. m. Ant. CAPOLL. || Ter. ESCLOFOLLA.

CLAM. m. Ant. *for.* Queixa, querella. Instancia, querella. || CLAMOR. || Primera demanda executiva. Instancia, demanda.

FER CLAM. fr. Ant. Queixarse. *Quejurse.*

MENAR CLAM. fr. Ant. Seguir plet. *Seguir pleito.*

CLAMADOR, A. m. y f. CLAMANT.

CLAMALLS y CLAMALLERS. m. CLAMÁSTECHS.

CLAMANT. m. *For. ant.* Querelloso, querellant, instante.

CLAMAR. v. n. Cridar llastimosament demanant favor o ajuda. Clamar || Dit d'algunes coses inanimades, com: *la terra clama aigua; 'l delicta clama càstich.* Clamar.

CLAMARSE. v. r. *For. ant.* Quejarse, querellarse, poner instancia ante el juez.

CLAMÁSTECHS. V. CALAMÁSTECHS.

CLAMAT, DA. p. p. Clamado.

CLAMATER. m. *For. ant.* Clamador.

CLAMIDOTIS. f. *Ornit.* Género d'auells fundat per una especie d'avutarda. Clamidotis.

CLAMOR. m. Crit gran y esforçat. Clamor || Veu llastimosa d'afflicció, o passió d'ànim. Clamor.

CLAMOREIG. m. El clamor, crits y confusió de veus. Clamoreo.

CLAMOREJAR. v. a. Pregar ab instancia y veu llastimosa. Clamorear.

CLAMORÓS, A. adj. Dit del rumor llastimós d'una multitud de gent. Clamoroso.

CLANDESTÍ, NA. adj. Secret, ocult. Clandestino.

CLANDESTINAMENT. adv. m. Ocultament, sense cap testimoni. Clandestinamente, á escondidas.

CLANDESTINITAT. f. La qualitat de clandestí. Clandestinidad.

CLAP. m. y

CLAPA. f. Taca. Mancha. || La part de diferent color d'algun cós. Mancha. || CLARIANA, l. || Al bosc y altres plantatges l'espai de terra en que no hi há arbres. Calva.

CLAPA (Puig de la). *Orog.* Puig a 1,652 met. d'altitud, situat a la partió d'aigües del Ritort y del Tech, a la meteixa ratlla de França, al N.E. d'Espina-bell, prov. de Girona.

CLAPADA. f. DIRNE O FERNE ALGUNA DE CLAPADA. || fr. *Fam. ter.* DIRNE O FERNE ALGUNA DE CRESPA.

CLAPAR. v. a. Pigar, fer clapes a alguna cosa. Manchar.

CLAPARADA. f. CLAPA.

CLAPAT, DA. p. p. adj. Manchado.

CLAPEJAT, DA. adj. Manchado, salpicado.

CLAPEJAR. v. a. Omplir de clapes. Salpicar, manchar.

CLAPER. m. Clapa de terra sense vegetació al mitj d'un bosc. Claro. || Ter. Munt de llenya. TINADA. || Sepulcre de gegants. CLAPER.

CLAPERA. f. Ter. RODERA.

CLAPERÓS (Antoni). *Biog.* Notable escultor barceloní del sigle XV, autor de la ornamentació arquitectural de la glorieta del sortidor al claustre de la seu barcelonina (1449) y de moltes gàrgoles del propi claustre (1450). Entre 'ls anys 1458 y 1460 va fer les dotze imatges de terra cuita avui existents, al portal

Segell de Civit

dels Apòstols de la sèn de Girona. El Concell de Cent de Barcelona li va confiar una imatge de pedra, representant a Sta. Eularia, que tenia setze pams d'alçada.

— (ANTONI). *Biog.* Escultor barceloní del segle XV, fill del anterior. L'any 1449 ajudava al seu pare a fer l'obra de la preciosa clau i cresteria de la volta del sortidor de la sèn de Barcelona, treballant així-meteix en altres ornaments de pedra del indicat claustre.

— (JOAN). *Biog.* Escultor barceloní del segle XV, fill del insigne Antoni i germà del anterior. L'any 1460 va firmar un contracte ab el Capítol catedral de Girona, en nòm propi i del seu pare, pera fer, de terra cuita, un grandíssim tema representant l'*Assumpció de la Verge*, que no's devia realisar per les revoltes polítiques esdevingudes a la mort del príncep de Viana.

CLAPIR. v. n. Lladrar de certa manera 'l gós quan persegueix la cassa. *Latir, gañir.* —

CLAPISSA. f. Llòch rocós ont no hi há cap mena de vegetació. *Manchón de roca.* || *Ter.* Caos de penyes, roques, pedres que amuntades, cobreixen gran extensió de terreno. || — (DEL OS). *Orog.* Gran estímbal de blocs de roca despresos del macís de Septhones en el Canigó.

CLAPIT. m. Grinyol interromput, quan el gós persegueix la cassa o sent algun dolor. *Latido.*

CLAPOTEJAR. v. a. Pegar cops alternatius alguna cosa a un' altre, còm: *clapotejar les onades a la costa.* *Golpear.*

CLAR. A. adj. Lo que té claretat. *Claro.* || Transparent còm l' aigua i 'l crestell. *Claro* || Net, pur, desembarassat, còm: *retu, vista, pronunciació clara.* *Claro.* || Líquid barrejat ab alguns ingredients que 'l fan poch espés. *Claro.* || Parlant de teixits, lo que no té la densitat o espessor convenient. *Claro.* || El color poch carregat de tint. *Claro.* || Evident, manifest. *Claro.* || L' espai o intermedí que hi há en algunes coses, còm: *en sembrats, professons,* etc. *Claro.* || Poch comú, còm: *els savis verdaters son clars.* *Raro, claro, poco.* || Lo que té més intermedis de lo regular. *Claro.* || Lo que 's diu ab llibertat o sense reparo. *Claro.* || Ras, seré, còm: *día clar.* *Despejado, claro.* || Perspicac, agut. *Despejado, claro, agudo.* || *Ant.* Esclarecido, ilustre. || Lo que hi há a la narració o escrit a causa dels punts suspensius o també per faltar 'hi alguna cosa. *Claro.* || *Pint.* La porció de llum que banya la pintura. *Claro.*

CLAR ESTÁ. *Expr.* Ab que 's dóna a comprendre ésser certa i assegurada la cosa que 's diu. *Claro está.*

CLAR Y CATALÁ. m. adv. Ab tota claretat, sense cap reparo ni mirament. *En buen romance.*

CLAR Y OSCUR. *Pint.* Dibuix que no té més que un color al fons en que 's pinta. *Claro y oscuro, claroscuro.*

A LA CLARA O A LES CLARES. m. adv. Sense embarrás, sense reparo, sens empaig. *A las claras; por lo claro.*

ANÉM CLARS. *Expr. fam.* Ab que 's manifesta 'l desitj de que lo que 's tracta s' expliqui ab tota sensillesa i ingenuitat. *Vamos claros.*

CANTAR CLAR. fr. Denota la llivertat ab que 's diu alguna cosa. *Cantar claro; decir alguna cosa tan clara como el agua; cantarle a alguno la cartilla.*

DE CLAR EN CLAR. m. adv. Manifestament, ab claretat. *De claro en claro.*

ÉSSER UNA COSA MÉS CLARA QUE L' AIGUA O QUE 'L SOL, etc. fr. *Ser una cosa más clara que el sol ó que el agua, etc.*

FERSE CLAR. fr. *FERSE DÍA.*

POSAR EN CLAR. fr. Explicar ab claretat. *Poner en claro.*

TOT CLAR. m. adv. Clarament, sense fer 'hi embuts. *Por lo claro, en puridad, claramente.*

TREURE EN CLAR. fr. *Met.* Deduir la substancia

d' algun discurs; averiguar alguna cosa. *Sacar en claro ó en limpio.*

CLARA. f. Nòm de dona. *Clara.* || La materia blanca y líquida que circueix el rovell del ou. *Clara.* || **CLARISSA.**

CLARÁ Geog. Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de Solsona; está entre la riera Salada y 'l riu Guardiola. || Poble del dist. mupal de Torredembarra, prov de Tarragona. || Poble del Depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora de la riera de Taurinyá y té 289 hab. || Quadra del terme d' Avia, prov. de Barcelona. || Quadra del terme de Viladecavalls, prov. de Barcelona. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera que neix prop de Cofort y desaigua a la vora del Llobregat, més avall de Gironella. || — (PLÁ DE). *Orog.* En el camí que va de La Baells a La Nou.

CLARÁ O CLARESVALLS (Joan). *Biog.* Escriptor llatí del segle XIV, predicador notable y catedràtic de teologia a la Universitat de Montpeller, natural del Rosselló. L' any 1327 era provincial de l' ordre del Carme. Ademés dels comentaris als quatre llibres de les Sentencies y dels dos volums de *Lectura libri*, va deixar escrits tres llibres de sermóns predicats a Avinyó devant dels Papes Joan XXII y Benet II. Va morir a Cerdenya l' any 1340.

CLARABOYA. f. Finestra alta sense portes. *Tragaluz, claraboya.* || La qu' és a les teulades. *Buharda.*

CLARABOYAR. v. a. ENTRETALLAR.

CLARABOYAT, DA. p. p. ENTRETALLAT. || adj. *Met.* Se diu de qui 's posa 'l vestit mòt foradat. *Claraboyado.*

CLARAMENT. adv. m. Ab claretat. *Claramente.*

CLARAMUNT (Geroni). *Biog.* Argenter barceloní del segle XVI. L' any 1584 era Conceller de la ciutat.

CLARAMUNT. *Geog.* Poblet del dist. mupal de Eroles, prov. de Lleida. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra de la prov. de Lleida que va de N. a S. entre les de Sant Gervás y 'l Montsech y separa 'ls vessants del Flaniell y Noguera Pallaresa de les del Noguera Ribagorsana. || *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisbat d' Urgell, part. jud. de Cervera; és a la vora de la carretera de Tárrega a Agramunt y té 625 hab.

CLARAVALLS. *Geog.* Poble de la prov. d' Osa, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorsana.

CLAREA. f. Beguda de vi blanc, sucre o mel, canyella y altres aromàtics. *Néctar, clarea.*

CLAREDAT. f. CLARETAT

CLAREJAR. v. n. Comensar a sortir la llum del día. *Clarear, clarecer.* || Traspasar la llum per algun còs per massa prim. *Trasluir, clarear.*

CLAREJAR DE FAM. *Loc. fam.* Tindre molta fam. *Clarear de hambre.*

CLAREJAT, DA. p. p. *Clareado.*

CLARELL. m. El cànem de segona sort tret el brí. *Cañamo inferior.*

CLARESÀ. f. *Ant.* CLARETAT.

CLARET, A. adj. dim. *Clarito.* || Se diu del vi negre qu' és un poch clar. *Clarete.*

CLARET Y BARRERA (Francisco). *Biog.* Catedràtic y acadèmic de la de Ciències Naturals y Arts de Barcelona, en quina corporació va donar a conèixer alguns estudis originals sobre càlculs aritmètics y economia entre 'ls anys 1849 y 1869. Va morir a Barcelona pèl Janer de 1877.

— Y **CLARÁ (ANTONI MARÍA).** *Biog.* Bisbe famós, nat a Sallent l' any 1807 y mort a Font Freda

Segell de Claravalls

(Narbona) l' any 1870. Va comensar éssent teixidor a Sallent i a Barcelona. A ratos perduts va estudiar llatí, dibuix i matemàtiques. En 1827, a Vich, formalisà l' estudi de la carrera eclesiàstica, i un cop acabada 's va dedicar a predicar a l' hospital de Vich, fentse aviat famós per tota Catalunya. Va ésser bisbe de Trajanópolis i presentat per l' arquebisbat de Santiago de Cuba, que va desempenyar fins l' any 1868, època en que va tindre d' emigrar d' Espanya pèl cambi de govern. Ha estat també propagador religiós, servintse del llibre, del quadern i de la fulla volant, éssent quantiosíssima la seua producció, reimprimintse a través dels anys mòltes de les seues

Antoni Maria Claret y Clara

obres. La més popular és el *Camí dret y segur per arribar al Cel*.

CLARET. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Tremp, prov. de Lleida. || Caseriu del dist. mupal. d' Oliola, prov. de Lleida.

CLARET DELS CAVALLERS.

Geog. Caseriu del terme de Sant Mateu de Bages, prov. de Barcelona.

Segell de Claret dels cavallers

CLARETAT. f. Efecte de la llum. *Claridad.* || Modo d' esplicarse sense confusió. *Claridad.* || Un dels quatre dots del còs gloriós. *Claridad.* || Perspicacia als ulls pera véure'hi. *Claridad de la vista* ó de los ojos. || La propietat de pronunciar clara y distintament. *Claridad de la voz.*

CLAREYA. f. *Ant.* CLAREJA.

CLARÍ. m. Instrument músich. És un canó de metall que va aixamplantse desde la boca fins al capdevall i acaba ab una mena de trompa. *Clarín.* || Qui té per ofici tocarlo. *Clarín, clarinero.*

CLARÍ DE CAMPANYA. Instrument músich de metall, mena de corneta, però més estret y ab més tortes. *Clarín de campaña.*

CLARIANA. f. Intermedi desocupat. *Claro.* || Entre 'ls núvols, quan comensen a dividirse, l' acte de donar pas a la llum. *Claricia.*

CLARIANA (Joseph) *Biog.* Mestre de música distingit y bon compositor de valsos, nascut a Reus l' any 1810 y mort a Barcelona l' any 1861. Va ésser director de l' Escola de Cegos de Barcelona. Era mòlt bon violínist i notable tocador de fligle. Va escriure diverses composicions musicals mòlt populars dintre y fora de Catalunya.

CLARIANA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jnd. d' Igualada; és a l' esquerra de l' Anoia. || Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jnd. de Solsona; és a la vora del Cardener, y ab els seus agregats Buidasachs y Borelles, reuneix 373 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix a Montargull, prov. de Tarragona; passa per baix de Rodell y Bellmunt; província de Lleida; entra a la de Barcelona y passa per Clariana, desaignant a la vora de l' Anoia, entre Albarols y Jorba.

Segell de Clariana

CLARIANYA. f. Espai entre dues coses. *Claro.*

CLARIFICACIÓ. f. L' acte de clarificar. *Clarificación.*

CLARIFICAR. v. a. Aclarir alguna cosa traient'li la

brutícia que l' enterbolís. *Clarificar.* || Purificar lo que té solatge, còm: *licors, sucre,* etc. *Clarificar.*

CLARIFICAT, DA. p. p. Clarificadado.

CLARIFICATIU, VA. adj. Lo que té la virtut de clarificar. *Clarificativo.*

CLARÍFICH, CA. adj. RESPLANDENT.

CLARIMENT. m. *Pint.* Els clars d' un quadro. És més usat en plural. *Clarimento.*

CLARINADA. f. Toch repetit dels clarins o alguna senyal que 's fá tocantlos. *Clarínada.*

CLARINAT, DA. m. y f. En termes de blasó, és l' animal que porta esqueltes o campanes, còm: *vaques, moltóns, camells,* etc. *Clarínado.*

CLARINET. m. Instrument músich de vent, que vá aixamplantse proporcionalment fins al capdevall. *Clarinete.* || Qui l' toca. *Clarinetista.*

CLARINS. m. pl. Roba mòlt prima y clara. *Clarines.*

CLARIÓ. m. *Pint.* Pasta de guix blanc y greda pera dibuixar en tela o drap lo que s' ha de pintar. *Clarión.*

CLARIR. v. n. *Aut.* RESPLANDIR.

CLARIS (Pau). *Biog.* Patrici insigne, natural de Barcelona; canonge de la Sèu d' Urgell desde l' any 1612 fins que va morir, en 1641. Per les seues altes qualitats el Capítol de la Sèu li va conferir sempre les comissions més delicades. L' any 1638 va ésser elegit, per sortej, diputat del braç ecclesiàstich y còm a tal president de la Diputació o Generalitat de Catalunya y portador d' iniciatives. Feia vuit anys que havien comensat y creixien les queixes del país per les exaccions ilegals imposades per l' exercit castellá, en guerra contra França. Ja feia catorze anys que anaven en augment les contrafeccions del dret públich, y eren intolerables les vexacions y iniquitats comeses per la soldadesca, consentides y fins afiades pèl rei Felip y l' comte-duch d' Olivares. Per lo qual havia crescut y 's multiplicava el zel del governant Pau Claris en prò de la justícia y del dret. Alarmats a Madrid, que tenien per home temible a en Claris, atesa la seua influencia en el país y considerant'lo enemich del poder castellá, al propi temps que entusiasta per les llivertats catalanes, manaren al virrei que l' empresonés (Mars 1640). En la revolta del 12 de Maig, que deslliurá als diputats Tamarit y Quintana y als concellers Vergós y Serra, en Claris, convertit ja en apóstol de la causa catalana, tingué d' ésser qui calmés al poble amotinat. Desatases a Madrid les queixes y reclamacions respectuoses, pèl Septembre els catalans convocaren els tres estaments en la sala de Sant Jordi, revestint l' acte el carácter d' unes Corts. Presidí en Pau Claris, pronunciant'li el famós discurs que decidí al país a lliensarse a la guerra. En Claris arontá la situació animós, seré y atent sempre a tot, en mitj del tribul propi del cas. Era la personalitat més vistosa y en la qual el país tenia posada la confiança en la crítica situació que fou empresa la guerra *dels segadors*. Apurá primerament els recursos per la via diplomática, a fi de no trencar l' armonia ab el govern de Madrid, que usá tota mena d' ardits en contra d' ell. Declarada la guerra, assistia personalment al llochs de perill, si era necessari. Durant la famosa batalla de Montjuich concorregué a la muralla. Quan no hi hagué més remei, negociá l' ajuda de França y son protectorat, en el cas de constituirse Catalunya en República. Mes tart sollicitá lleialment l' aneixió per pura necessitat. Accedí el rei de França. Emprò, rendit a la fatiga el còs de l' insigne patrici, queia greument malalt quan entraven a Barcelona les tropes franceses pera auxiliarnos. El poble feu pregaríes per la salut d' en Claris, a qui 's tenia per pare de la patria; mes, als vuit dies s' extingí aquella vida, sembrant arreu el desconsol més gran que s' hagi vist a Barcelona, (27 Febrer 1671). (V. *Lámina sola de retratos, lletra C.*)

CLARISSA. f. Monja de Santa Clara. **Clarisa, clara.**
CLARÍSSIM, A. adj. sup. **Clarísimo.** || Mòlt il·lustre. **Esclarecidísimo, clarísimo.**

CLARÍSSIMAMENTE adv. sup. **Clarísimamente.**

CLARIT, DA. adj. **RESPONDENT.**

CLARÓ, m. adj. **CLARÍ.**

CLAROR. f. L'efecte que causa la llum lluminant algun espai. **Resplandor, claridad.**

DONAR CLAROR. fr. Comunicar la llum. **Esclarecer, iluminar.**

PASSAR LA CLAROR. fr. Veure 's la claror d'una part d'un còs a l'altra éssent prim. **Clarecerse.**

PASSARSE 'N LA CLAROR. fr. Ésser una cosa ab mòlt aparato o contra l'estat que convé. **Satir de su quicio ó de sus quicios; ser de padre y muy señor mio.**

CLARTAT. f. Ant. **CLARETAT.**

CLASCA. f. Ant. **CLOSCA.**

CLASCAR (PAU). *Biog.* Prebere, natural de Barcelona, autor d'obres religioses y d'història, publicades a Barcelona entre 1616 y 1627. Va escriure la *Relación de la entrada de Felipe IV en Barcelona à 21 de Marzo de 1626*; va traduir del italià y ademés va compondre un tractat de la missa en llatí. Còm escriptor era mòlt treballador; va viatjar mòlt y va fer la volta al món.

CLASSA. f. **ACASSIA.**

CLASSA FÍSTOLA. f. Ant. **CANYA FÍSTOLA.**

CLASSE. f. Número de persones d'un meteix estament u ofici. **Clase.** || Cada divisió d'estudiants que estudien materia diferenta. **Clase.** || La meteix aula. **Clase.** || Ordre de coses pertanyents a una meteix especie, còm: *vegetals, minerals.* etc. **Clase.**

CLÀSSICH, CA. adj. Distingit, notable, còm: *autor, error clàssich.* **Clásico.**

CLASSICISME. m. Sistema de classificació. **Clasicismo.** || Sistema o còs de doctrina de la literatura greco-romana. || Escola, gust, forma dels anomenats clàssichs per oposició als romàntichs.

CLASSIFICACIÓ. f. L'acció y efecte de classificar. **Clasificación.**

CLASSIFICAR. v. a. Distribuir en classes. **Clasificar.**

CLASSIFICAT, DA. p. p. **Clasificado.**

CLASTES y CLASTRES. m. Ant. **CLASTRE.**

CLATELL. m. Part de derra del cap y coll sobre la punta de l'esplnada. **Cogote, colodrillo**

CLATELL D'ESTELLES. *Loc. jam.* **LLANUT.**

ÉSSER NET DE CLATELL. fr. Ésser astut. **Sentir nacer la hierba; tener colmillos.**

GRÓS DE CLATELL: **DESCOLLUT.**

CLATELLADA. f. **BESCOLLADA.**

FÈRSE 'HI A CLATEL·LADES. *Loc. fam.* Ab que s'indica que deu ferse entendre la raó a algú a força de cops. **Hacer al loco cuerdo con la pena.**

CLATELLÀS. m. aum. **Cerviguillo.**

CLATELLEJAR. v. a. Donar cops al clatell. **Dar pescozones.**

CLATELLEJAT, DA. p. p. **Popado.**

CLATELLET. m. dim. **Pescuecillo.**

CLATELLINA. f. **CLATELL.**

CLATELLUT, DA. adj. Qui té 'l clatell grós. **Pescozudo, cervigudo** || *Met.* **Tonto. Necio, estúpido.**

CLAU. m. Troç de ferro prim ab cabotà y punta. **Clavo.** || El rodó y de cabota quadrada que usen els sabaters. **Broca** || Ant. **CLAVELL.** || El que no té cabota. **Saetin.** || El de civella. || **PUNGANT O PUNXANT.**

|| **CALA, 3.** || *Met.* Dolor agut, enidado grave o pena que dona congoixa. **Clavo.** || f. Eina de ferro pera tancar y obrir els panys. **Llave.** || Eina pera caragolar o descaragolar. **Llave.** || Eina de metall pera donar corda al rellotge. **Llave.** || *Met.* Medi pera descobrir lo qu'está ocult. **Llave** || Principi que facilita 'l

coneixement d'alguna cosa. **Llave.** || Martellet pera afinar els instruments músichs. **Llave, afinador.** || *Mús.* El senyal que 's posa al principi de la pauta, que, segons la ratlla en qu'está, senyala 'l tó. **CLAVE.** || Parlant d'armes de foc. **PANY.** || *Arg.* La pedra que clou l'arch. **Clave.** || *Met.* Explicació al comens dels escrits pera interpretarlos. **Clave.** || **CAPONA.** || pl Als molins de farina, fustes pera posar el colferró al mitj de l'arbre. **Cuñas, clavos.** || m. *Ter.* **ULLAL.**
APRETAR EL CLAU. fr. *Met.* **APRETAR LES CLAVILLES.**
AQUÍ VAN LES CLAUS. *Loc. met.* Denota que algú 's desprén del manelg d'algún negoci sense donar cap raó. **Ahi te quedan las llaves.**

CLAU ANGLESA. Eina que 's pot graduar segons convinga pera extreure caragols.

CLAU CIGONYA. Eina d'un gruix determinat pera extreure caragols.

CLAU COMUNA O MESTRA. La que tanca y obra tots els panys d'una casa. **Llave maestra.**

CLAU D'ALA DE MOSCA. El que té la cabota semblant a l'ala de dit insecte. **Clavo de ala de mosca.**

CLAU DAURADA. La dels gentilhomes del rei en exercici. **Llave dorada.**

CLAU D'ENTRADA. La dels gentilhomes del rei sense exercici, pera tindre entrada a algunes sales del palau. **Llave de entrada.**

CLAU DE ROSCA. El que té caragol y serveix pera unir les peces d'una màquina o paralles apretantse a les femelles. **Tornillo**

CLAUS DE L'IGLESIA. Potestat espiritual pèl govern y direcció dels fidels. **Llaves de la Iglesia.**

CLAU DEL PEU. Ant. **ULL DE POLL.**

CLAU DEL REGNE. Plaça forta a la frontera. **Llave del reino.**

CLAU DE L'ULL. Taca al blanch de l'ull. **Clavo del ojo.**

CLAU DINAL. El clau grós que serveix pera clavar les bigues y fustans de resistencia. **Clavo de chifla.**

CLAU DOBLE. La que, a més de les dents regulars, ne té d'altres pera donar segona volta al pastell. **Llave doble.**

CLAU FALSA. La feta d'amagat pera forçar un pany. **Ganzúa.**

CLAU GANXUT. **Escarpia.**

CLAVAR UN CLAU A LA RODA DE LA FORTUNA. fr. *Met.* S'aplica als que havent arribat a un alt grau de fortuna procuren assegurar-se una prosperitat duradera. **Echar un clavo à la rueda de la fortuna.**

CLAVAR UN CLAU AL COR. fr. *Met.* Causar gran aflicció o sentiment. **Clavarte à uno el corazón.**

FER ENTRAR O VOLER ENTRAR EL CLAU PER LA CABOTA. fr. Ésser tossut y tenàs en el seu dictàmen. **Clavar un clavo con la cabeza; en dando que el perro rabia, ha de rabiar.**

QIRAR LA CLAU. fr. Tancar ab ella. **Echar la llave.**

LA CLAU ÉS LA PAU. *Ref.* Denota que pera evitar sospites y raóns y viure ab seguretat convé tancar bè. **Llave en cinta hace buena à mi y à mi vecina; más vale vuelta de llave que conciencia de fraile.**

NO DEIXAR UN CLAU A LA PARET. fr. Despullar una casa de tot quan hi há. **No dejar clavo ni estaca en la pared.**

NO SE ME 'N DONA UN CLAU. *Expr.* Ab que 's denota el despreci o poch cuidado que 's té d'alguna cosa. **No importa un clavo; no se me da una castañeta, un pito, un bledo, un higo ó un papiro; se me da lo mismo que de las coplas de Calainos ó de don Gaiferos ó de la zarabanda; no se me da nada; nada se me da**

PERDRE LA CLAU. *Loc. met.* Tindre correnses o corribies. **Irse de vareta.**

PRESENTAR LES CLAUS. fr. Acte de sumissió y obediencia al sobirà, quan entra a una ciutat o la conquista. **Presentar las llaves.**

REBLAR EL CLAU. fr. *Met.* Impugnar, rebatre ab raóns. **Rebotar, rechazar, remachar el clavo.**

SOTA CLAU O TANCADA AB PANY Y CLAU. m. adv. Denota que una cosa està ben guardada o tancada ab clau. **Debajo de llave, tras llave.**

TINDRE LES CLAUS DEL CEL A LA BUTXACA. fr. *Met.* Tindre la potestat espiritual que té l'Església pera absoldre pecats y concedir indulgències. *Tener las llaves del cielo en el bolsillo.*

TINDRE UNA COSA TANCADA AB CENT CLAUS. fr. *Estar cerrado con cien llaves.*

UNA AL CLAU Y CENT A LA FERRADURA. fr. *Met. fam.* Ab que 's denota als qu'enraonen molt y fora de propòsit. *Una en el clavo y ciento en la herradura.*

CLAU DE MIRALLES. *Geog.* Quadra del terme de Sant Pere Desvins, prov. de Barcelona.

CLAUDI. n. p. Claudio

CLAUDICACIÓ. f. Obra y efecte de claudicar. Claudicación.

CLAUDICAR. v. n. Obrar desarreglada o defectuosament. Claudicar.

CLAUDICAT, DA. p. p. Claudicado.

CLAUER. m. Anella pera posar'hi les claus, regularment penjant d'una cadena. Llaverero. || CLAVARI. || *Ant.* A les ordres militars era 'l cavaller que tenia la dignitat y càrrech de guardar y defendre 'l castell o fort principal. Clavero, clavarario. || f. Qui cuida de les claus y té encarregada l'economia de la casa. Ama de llaves.

CLAUET. m. dim. Clavete, clavillo, clavito.

CLAUETA. m. dim. Llavecilla, llavecita, llavecica.

CLAUS DE NOSTRE SENYOR. *Bot.* CALABRUIXES.

CLAUSÓ. m. *Arq.* Pedra que sosté alguna part que reix d'una obra arquitectònica. Ménsula.

CLAUSTRA. f. *Ant.* Claustro.

CLAUSTRAL. adj. Que s'aplica en Espanya, a principis del segle XVI, a alguns religiosos franciscans

A CLAUSTRE PLÉ. m. adv. Se diu quan s'examina a algú en presència de tot el claustre pera guanyar algun any que no ha cursat. *A claustro pleno.*

CLAUSTRE MATERN. El ventre d'una mare. *Claustro materno.*

CLAUSTRET. m. dim. Claustriillo.

CLAUSTRÓ. m. dim. CLAUSTRÉT.

CLÁUSULA. f. Període de perfet sentit. Cláusula. || *For.* En els testaments y escriptures, cada disposició del testador o lundador. Cláusula.

CLÁUSULA CONSTITUENT. *For.* La que 's posa a algu es escriptures constituint a algú possessor per altre. *Cláusula constituyente.*

CLÁUSULA GUARENTIGIA. La que 's posa a algunes escriptures donant facultats als jutges pera procedir a l'exacció en força de la meteixa com si aixís se hagués sentenciat o transigit. *Cláusula guarentigia.*

CLÁUSULA IRRITANT. *For.* La que cassa o anula alguna cosa. *Cláusula irritante.*

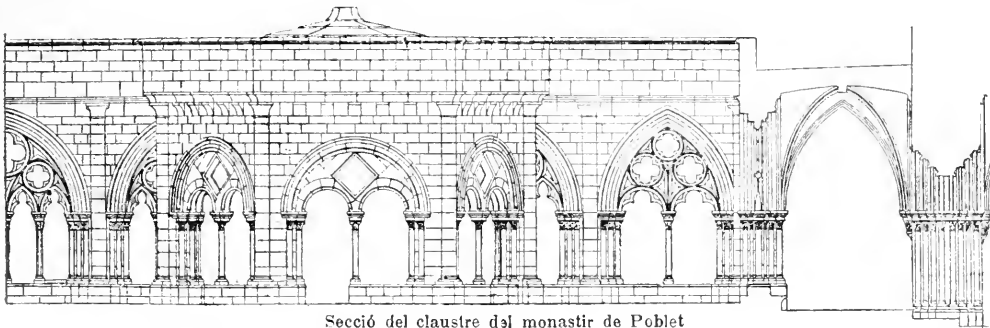
CLAUSULAR. v. a. Terminar el període a la raó. Clausular.

CLAUSULAT, DA. p. p. Se diu del estil de clausules curtes. Clausulado.

CLAUSULETA. f. dim. Clausulilla.

CLAUSURA. f. Als convents de freres és el recinte ont no hi poden entrar dones, y als de monjes aquell en que no hi poden entrar ni homes ni dones. Clausura. || L'obligació de les persones religioses de no eixir de son lloch y la prohibició de pogue'hi entrar. Clausura. || Lloch de retiro. Encierro, encerramiento.

CLAVA. f. Garrot acavat ab una porra plena de claus o altres coses pera ajuda. Aixís s'anomena la porra d'Hércules. Clava.

Secció del claustre del monastir de Poblet

canys separats de l'observancia, havent'hi encara actualment a Italia. Claustral. ||

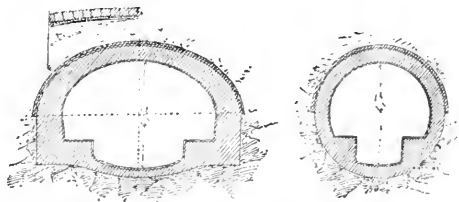
Lo que pertany al claustre y als individus que hi viuen. Claustral.

CLAUSTRALITELA. adj. Se diu de les aranyes que teixeixen la taranyina en forma de celles ovals. Claustralitela.

CLAUSTRE. m. Claustro.

CLAUSTRE. m. Galeria que volta 'l pati principal d'alguna iglesia o convent. Claustro. || A les universitats, la junta que 's compon dectors y mestres.

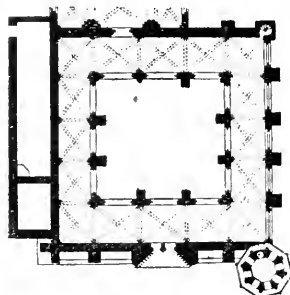
CLAVAGUERA. f. Conducte subterrani de bruticia y aigües corrompudes. Albañal, albañar, cloaca,

Clavaguera

alcantarilla, caño. || El forat que hi há a les parets dels horts pera que hi passi l'aigua quan plou. Clavijera.

CLAVAGUERA MESTRA. La principal. Cloaca madre. CLAVAGUERÓ. m. El que surt de les cases y se junta ab la clavaguera mestra. Atarjea, atajia.

Planol del claustre de la seu de Lleida

pón del rector, catedràtics, Claustro

CLAVAMENT. m. La acció de clavar alguna cosa. Enclavación.

CLAVAR. v. a. Ficar un clau dins d' un cos sòlit. Clavar. || Introduir alguna cosa punxaguda dins altra, com una agulla a la roba. **Hincar, clavar.** || *Fam.* Pegar, com: *clavar una bofetada. Encajar.* || *Met.* Enganyar. **Engañar.** || Reprendre a algú. **Reprender.**

CLAVARLA A TOTHOM. fr. *Met.* No perdonarla a ningú. *No ahorrarse con nadie, ni con su padre; no perdonar á Cristo.*

CLAVARI. m. Qui té a son poder la clau d' algú lloch de confiança. **Clavero** || **MAJORDOM.** || Empleo de clavari. **Claveria.**

CLAVARSE. v. r. *Fam.* Menjarse o beure 's alguna cosa. **Zamparse.** || Posarse a fer alguna cosa, com: *clavarse á correr, a riure. Echarse á correr, á reír.*

CLAVASSÓ. m. El conjunt de claus. **Clavazón.**

CLAVAT. *Expr. fam.* Just, cabal, exacte, aixó meiteix **Clavado, clavado.** || *Blas.* Collare i ferradures que tenen els claus de diferent color q' aqueixes peces.

CLAVE. m. Instrument de música, ab cordes de fíferro y teclcs com el piano. **Clave, clavicordio.**

CLAVÉ (Joseph Anselm). *Biog.* El músich-poeta més popular de Catalunya, sobressurtint en el genre descriptiu de color local. Va néixer a Barcelona l any 1824, morint'hi l any 1874. Va fundar les societats corals de la nostra terra, ab elements de la classe treballadora, de la que ell procedia. En 1845 fundá la societat *Aurora* y en 1850 la *Euterpe*, avui subsistent. Tantes ne va organisar que va despertar d' un cap a l' altre de Catalunya l' amor al cant. En 1861 hi havia vuitanta cinch societats corals. Quatre grans festivals donats a Barcelona, de mil y dos mil cantors y de dos y trescents músichs, constituïren notables aconteliments als que s' hi interessava tot el nostre país, entre 'ls anys 1860 y 1862. Per aquells temps va anar ab els seus coros a Saragosa y a Madrid despertant'hi gran entusiasme. Va compondre lletra y música, en castellá y en catalá. La espontaneïtat, la bellesa y el plé caràcter dels nostres sentiments brollen de les notes com dels mots que va rimar en Clavé abans de deixondirse 'l modern esperit catalanesch. *Les flors de Maig, Les nines del Ter, La Verema, Els pescadors, Los xiquets de Vallis, La Maquinista* y altres, son obres capdals que vuen traspassant les modes, y totes les generacions les troven frescals y complertes. De *La verema*, digné en Castellar que la seua música era digna dels versos de Virgilius. En Clavé 's va dedicar també al periodisme, com artista, fundant *El Metrónomo* y com a polítich *La Vanguardia*. Esmersá forsa d' activitat en les bregues dels partits, afiliat al republicá-federal entre quins prohoims va figurar. En 1873 era diputat a Corts. Va ésser president de la Diputació barcelonina y governador civil de Castelló de la Plana, ont va escriuier la seua darrera composició, *Goig y planys*. Entre 1850 y 1868 havia estat pres a la torre de la Ciutadela, confinat a les Balears y expatriat a Lió. Pássan de cent les seues obres, tres d' elles teatrals (1851-1858) y dues musicals polítiques. *La Marsellesa*, en catalá, y *La Revolució*.

Per subscripció públic i se li construí en 1876 una sepultura monumental y en 1888 el monument commemoratiu alsat a Barcelona en la Rambla de Catalunya. (Vegis lámina sola de retratos, Lletra C.)

— Y **ROQUÉ (PELEGRÍ).** *Biog.* Artista intel·ligentíssim, nat a Barcelona l' any 1811 y mort a la meteixa ciutat l' any 1880. Quant era petit va estudiar música, empró atret per la pintura va cursar a Llotja; als diset anys feia 'ls retratos dels seus pares y començava a treu e profit dels seus treballs. En 1834 va

Pelegrí Clavé y Roqué

guanyar, per oposició, una pensió a Roma per cinch anys. De 1835 a 1836 va pintar *El somni d' Elias* y en 1839 la *Parabola del Santarità*, molt celebrats a Italia y que figuren are a Llotja, com també unes academies correctíssimes fetes ab negre y clarí. A Madrid en 1846 exposá un quadro d' historia molt celebrat. Més tart, quan se reorganisá la Academia de Sant Carlos, a Méxich, obtingué la plassa de director de Pintura, en oposicions fetes a l' Academia de Sant Lluç de Roma. A Méxich pintá la cúpula de la Professa, els quadros *El amor filial* y *La Sibila*, ademés de bon número de retratos, presentats en la Exposició feta en 1848 per la Academia mexicana. Després de vint anys de regentar brillantment aquella cátedra de Méxich retorná a Barcelona en 1865, havent figurat poch en sos derrers quinze anys.

CLAVELAR. v. a. y 'ls seus derivats. *Ant.* Clavar.

CLAVELL. m.

Bot. La flor del clavel·ler. **Clavel.** || Poncella d' un arbre de Assia, molt semblant al lloer; té la figura d' un clau petit, rodó, ab quatre puntes a la cabota, de color pardo, d'olor aromátich y agradable y de gust un poch plicant. Serveix com medicina y com especia pera 'ls platillos. **Clavo, clavillo.**

Erot de clavells

|| El clavel·ler que s' ha conservat dos anys al arbre. **Madreclavo.**

CLAVELL D' AGOST. *Tageta.*

CLAVELL D' ASE. NIELLA DEL BLAT.

CLAVELL D' INDIES. Flor, la planta de fa qual, dita en castellá *Otona*, és de cosa d' un metre d' alaria, molt ramosa y plena de nusos. *Clavel de Indias, clavelón.*

CLAVELL DE MAR: MADRÉPORA.

CLAVELL DE MORO. Flor, la planta de la qual puja uns tres peus, y forma molts rams que acaven ab la flor matisada de groch y de morat obscur. *Clavel de moro ó morisco.*

CLAVELL DE PASTOR. *Clavel silvestre.*

CLAVELL DE POM O DEL AMOR. Mena de clavellina que fá poms de clavellets ab els càlcers rodejats de moltes fulletes llargues y estretes en forma de barbes. *Minutisa, manutisa.*

CLAVELL DE SANT ISIDRO Y DE POM. Planta. *Clavel de ramillete.*

CLAVELL DE LA XINA. Flor ab cinch fulles, blanques per la part de sota y més o menys enceses y purpúrees per la de demunt, y 'l tot, encara que petit, mòl hermós. *Clavel de la China.*

CLAVELL MORESCH O MORISCO. *Tageta.*

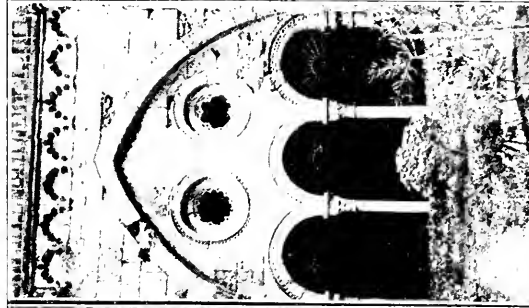
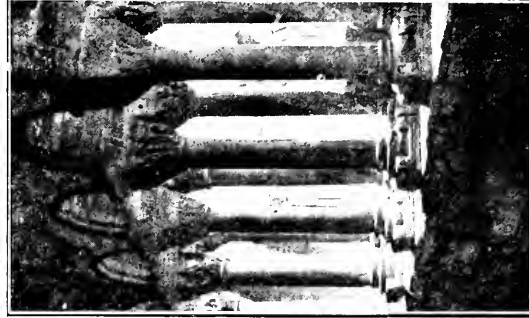
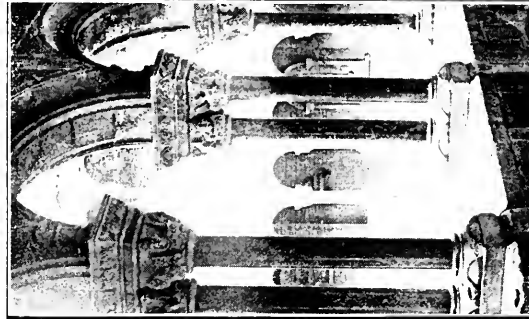
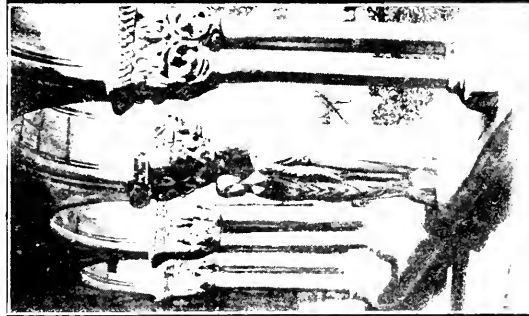
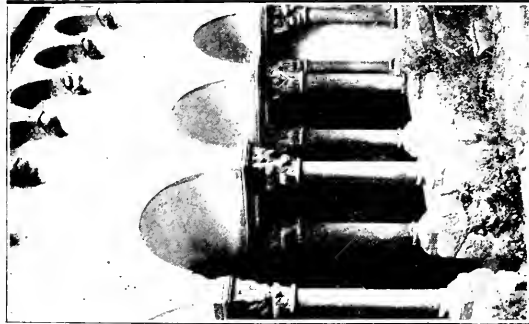
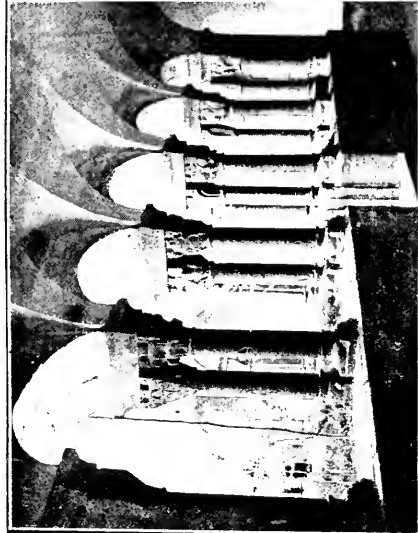
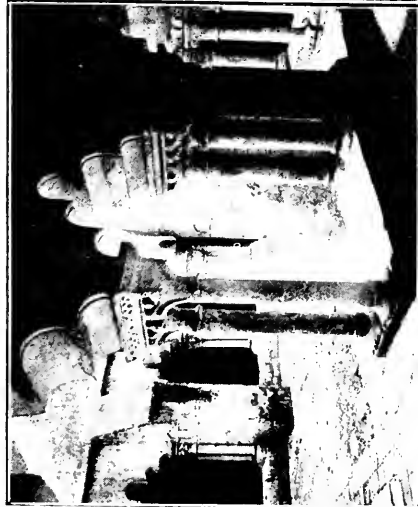
CLAVELLAR. m. Lloch plantat de clavells.

CLAVELLÁS. m. aum. Clavelón.

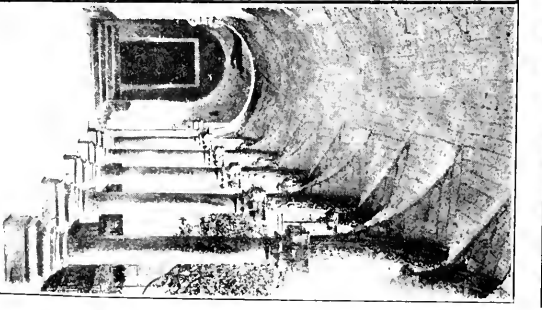
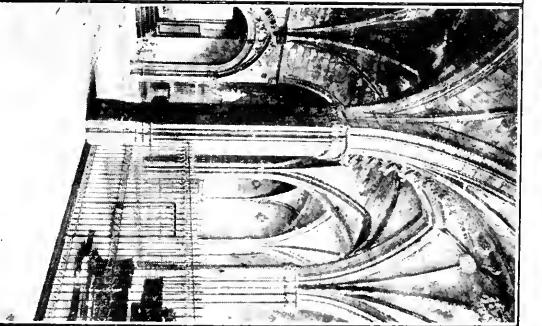
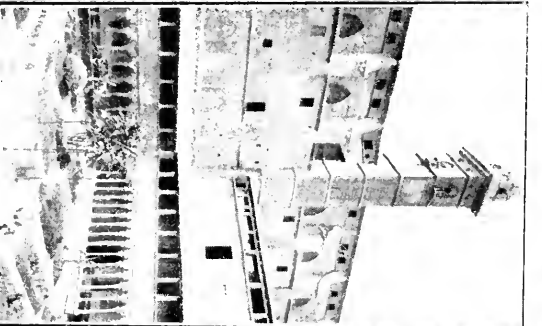
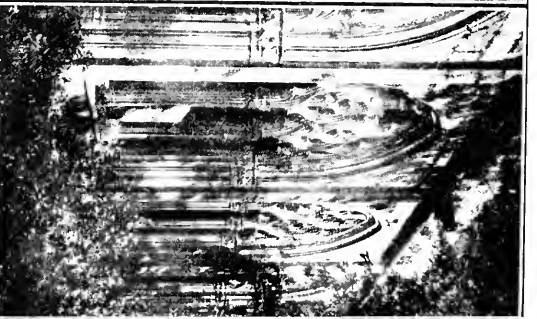
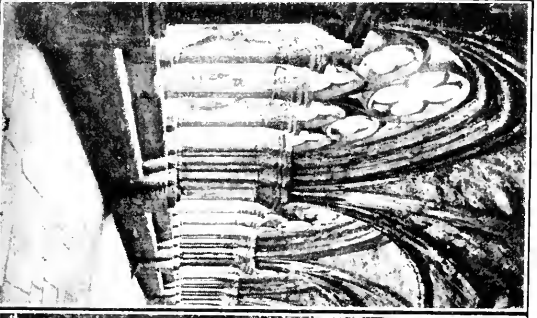
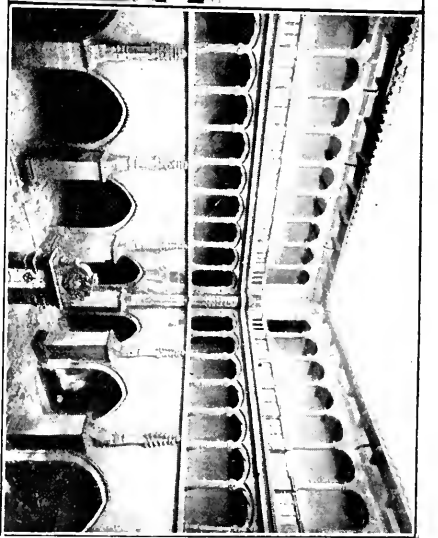
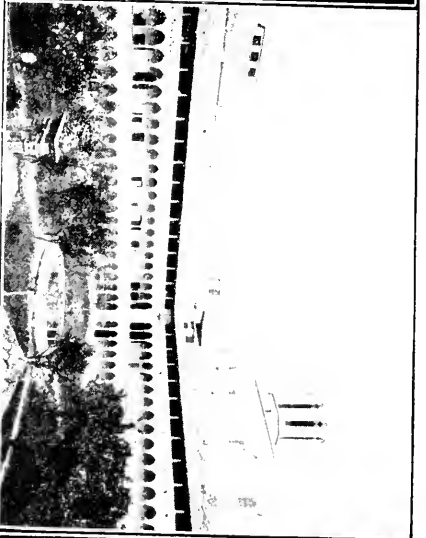
CLAVELLES. *Geog.* Quadra del terme de Manlleu, prov. de Barcelona.

CLAVELLER. m. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les cariòfil·lees, que 's multiplica per esqueix y fá els clavells. **Clavel.** || L' arbre que fá 'ls clavells de especia y creix fins a l' altura d' uns vuit metres. **Giroflé.**

CLAVELLER D' ÀFRICA. *Bot.* Planta que té una arrel de la que ixen distintes cames d' uns trenta centímetres de llarch, cubertes, aixis com també les fulles, de pels aspres, y les flors en forma d' espiga, veïlles y semblantes a les de la viola. *Alboquerón.*

Sant Pau del Camp (Barcelona); *Llatí-bisanti*, *sigle XI*. — Perelada; Catedral de Girona; Sant Cugat del Vallès; Sant Feliu de Guíxols; Ripoll; Santa Maria del Estany; *Romàntic*, *sigles XII y XIII*. — Catedral de Tarragona; *Transició romàntic-gòtica*, *sigle XIII*.

Elna: Romanisch, siecle XII. — Pedraforès: Gotich, siecle XIV. — Bellpuig: Gotich-obitruoc, siecle XVI. — Poblet: Santiss. Creus; Sant Francesch (Palma de Mallorca); Cathedral de Barcelona: Gotich, siecles XIV v XV. — Sant Domingo de Vich: Renaissance, siecle XVI.

CLAVELLET. m. dim. Clavelillo ó clavelito.

CLAVELLETS. f. Bot. Clavel dentado.

CLAVELLINA. f. Bot. Planta de la fam. de les cariofilácees de fulles llargues, estretes, punxagudes, de color vert fort; la flor de diferents colors y d'olor agradable molt semblanta a la del claveller pero més petita. **Clavellina.** || *Ter.* VIOLER DOBLE. || Entre constructors de naus la figura que fa la rebladura dels pern sobre l' anella. **Clavellina.**

CLAVELLINA DE MORT. Bot. GOJATS.

CLAVELLINADA. f. Abundor de clavells ó de clavellines. Multitud de clavetes.

CLAVELLS. m. pl. Les flors del claveller que s'usen com especia. **Clavos.**

CLAVER. m. CLAUSER.

CLAVER (Sant Pere). Biog. Vegis PERE CLAVER (Sant).

CLAVERA. f. Forat o motillo pera formar fa cabota dels claus. **Clavero, clavera.** || Eina de cerraller pera reblar els claus. **Clavera.** || Entre calderers eina de ferro ab la que fan els claus d' arám pera adobar les calderes. **Embutidera.** || El forat ont s'introduheix el clau quedant'hi encastada la cabota. **Clavera.**

CLAVERA DE PONT. Entre clavetaires peça de ferro quadrada, de quatre a cinch pams y ab varis forats pera fer les cabotes als claus grossos, y ab un petge punxagut a cada cap pera clavarla a una fusta encastada a terra. **Clavera de puente.**

CLAVERES. f. pl. Aparells pera fer claus.

CLAVERÍA. f. La dignitat de claver. **Claveria.**

CLAVEROL. Geog. Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 467 hab.

CLAVETA. f. *Ter.* dim. CLAUETA. f. f. pl. Peces que serveixen pera ficar les polijtes y rodes al punt del eix que sigui necessari, fent una entalla en aquestes y un'altra a l' arbre. **Clavetas.** || f. Peça de ferro o cer, xica contraplana y cap y ample que posada en una entalla o un encast, serveix pera retenir alguna altra peça de manera que pugui despendres quan convinga. || Peça de ferro en forma de tascó que s' coloca en els entalls pera fixar la roda al arbre.

CLAVETAIRE. m. Qui té per ofici fer claus. **Chapucero, clavetero.**

CLAVETEJAR. v. a. Guarnir de claus. **Clavetejar.**

CLAVETEJAT, DA. p. p. **Claveteado.**

CLAVETER. m. n. p. **CLAVETAIRE.**

CLAVIA. Peça de ferro que atravessa l' extrém del fusell dels carruatges pera que no fugi la roda. **Pezonera** || Un cilindre ab cabota ab rosca a l' altre extremitat per ont corre la peça dita femella; serveix pera subtegar ferros o fustes.

CLAVIARPA. f. Instrument músich del género del harpa, ab cordes de budell verticals que s' feien tocar per medi de teclcs. **Claviarpa.**

CLAVICÉMBALO. m. **CLAVICORDI.** || Instrument músich de cordes de filferro, que s' toca per medi de teclcs com el piano. **Clavicémbalo.**

CLAVICILINDRO. m. Instrument músich ab teclcs, de la forma d' un clau, quin só s' produña pel refrech d' un cilindre de vidre. **Clavicilindro.**

CLAVICITERI. m. *Mús.* Mena d' harpa ab cordes de budell verticals. **Claviciterio.**

CLAVICORDI. m. *Mús.* Instrument de cordes de filferro y teclcs. **Clavicordio.**

CLAVICORN. m. Instrument músich de llautó y de vent semblant al cornet y de les dimensions del figle; consta de tres pistons y acaba ab una gran campana cónica de molta obertura. **Clavicorno.**

CLAVÍCULA. f. *Med.* Cada un dels dos ossos del cos humá, que ixen de les espatlles y clouen el pit per la part de dalt. **Clavícula.**

CLAVICULAR. adj. *Met.* S' aplica als muscles de les clavícules. **Clavicular.**

CLAVICULAT, DA. adj. Al blasó és la peça que sembla forrada, de modo que se'n veu un'altra pèl mitj d' ella. **Claviculado.**

CLAVIESTERNAL. adj. Pertanyent o relatiu a la clavícula y a la post del pit. **Claviesternal.**

CLAVIFOLIAT, DA. adj. De fulles claviformes. **Clavifoliado.**

CLAVIFORME. adj. Que té forma de clau. **Claviforme.**

CLAVIGER. m. *Ant.* PORTER.

CLAVIHUMERAL. adj. Nóm d' un dels muscles del braç de la granota. **Clavihumeral.**

CLAVILLA. f. Peça de fusta o de ferro en forma de clau, qu' entra per un forat pera assegurar alguna cosa. **Clavija, espiga, tarugo.** || Trocet de ferro o de fusta pulit pera assegurar les cordes de la guitarra y d' altres instruments semblants. **Clavija.** || Als penjarrobes la peça acavada en forma de botó ont s' hi penja la roba. **Bolillo.** || *Naut.* TIMÓ. || Peça de fusta a mitj escaire, ab una civella de fusta que serveix pera lligar els bous a la llansa de la carreta. **Clavija.** || Als cotxes el ferro que s' posa a un dels tres forats de la llansa pera que no s' escapin les boles. **Clavija.** || *Naut.* Troç rodó de ferro o de fusta, que passat per un forat dels clavillers, serveix pera amarrar o pendre volta als caps. **Cabilla.** || Cada un dels caixals o peces de fusta en forma de tascó, encaixades de fern y exteriorment a la circumferència de la roda del timó a punt corresponent al cap de cada un dels seus raigs. **Cabilla** || f. Peça xica de fusta y cilíndrica que serveix per unir altres peces entre si. || Peces tornejades ab un cap ample y plá que tenen alguns instruments com el violi y la guitarra, pera tivar les cordes. || Bloch de fusta tornejada posat en forma horitzontal, ont els tintorers extreuen el fil en troca.

APRETAR A ALGÜ LES CLAVILLES. *Loc. met.* Posarlo en algún compromís molt fort ab algún discurs o argument. **Apretar á alguno las clavijas.**

CLAVAR O ASSEGURAR AB CLAVILLES. fr. *Naut.* **Encaibillar, caibillar.**

NO HI HÀ PITJOR CLAVILLA QUE LA DE LA METEIXA FUSTA. *Ref.* Expressa que l' enemich més dolent és el qui es estat amich, o es del mateix ofici o professió. **No hay peor cuña ó astilla que la del mismo palo.**

CLAVILLAR. v. a. Apuntar alguna cosa ab clavilles. **Enclavijar.** || Posar clavilles a la guitarra o a un altre instrument semblant. **Enclavijar.**

CLAVILLASSA. f. aum. *Ant.* **Cabillón.**

CLAVILLAT, DA. p. p. **Enclavijado.**

CLAVILLER. m. *Naut.* Taulonet plé de forats per ont passen les clavilles pera amarrar els caps. **Cabihero.** || Qui fá clavilles pera les naus. **Cabihero.** || *Ant.* TURMELL.

CLAVILLERÍA. f. *Naut.* Conjunt de clavilles. **Cabillería.**

CLAVILLOT. m. *Naut.* **Clavilla.**

CLAVIORGA. m. Instrument músich ab cordes com el clave y flautes com l' orgue. **Claviórgano.**

CLAVÓ. m. **CLAVASSÓ.**

CLEDA. f. Tanca al entorn d' un camp o d' una heretat qualsevulla. **Cerca.** || *Ter.* Enreixat de porta o finestra. **Verja.**

CLEDOMANCIA. f. Endevinació per medi de les claus y de les paraules. **Cledomancia.**

CLEMENCIA. f. Virtut que modera l' rigor de la justícia. **Clemencia.** || Pietat, misericordia, compassió. **Clemencia.** || f. Nóm de dona. **Clemencia.**

CLEMENT. adj. Qui té clemencia. **Clemente.**

CLEMENTINA. adj. Qualsevulla de les constitucions de la colecció del dret canónich dit Clementi-

nes Clementina. || f. pl. Part del dret canònic composta de les constitucions del papa Climent V y dels canons del concili de Viena, publicats pel papa Joan XXII en 1317. **Clementinas**.

CLEMENTÍSSIM, A. adj. s. **Clementísimo**.

CLEMENTÍSSIMAMENT, adv. m. sup. **Clementissimamente**.

CLEMENTMENT, adv. m. **Misericordiosament**. **Clementemente**.

CLENCA, m. *Ter.* La persona débil o de poca salut. **Enfermizo**, **débil**.

CLENXA, f. La ratlla o partió del cabell. **Crencha**, **carrera**.

CLENXADOR, m. *Ant.* L'agulla pera partir els cabells. **Partidor**.

CLENXAR, v. a. Fer la clenxa del cabell. **Partir la raya**.

CLENXINARSE, v. r. Ferse la clenxa. **Partirse la raya del cabello**.

CLEPSA, f. *Fam.* La closca del cap. **Cascos**. || n. *Fam.* **CAP**.

CLÉPSIDRA, f. Rellotge d'aigua de que se servien els antics pera amidar el temps; era molt inexacte. Se colocava davant del orador a qui's concedien una, dues, o tres hores segons el discurs. **Clépsida**.

CLÉPSINA, f. *Erpet.* Mena de sangonera més petita que les comunes, d'un color pardo obscur, sense clapes y ab una sola ratlla longitudinal y groga a la esquina. **Clepsina**.

CLERCH, m. *Ant.* **CLERGUE**.

CLERECIA, f. Conjunt de persones eclesiàstiques que formen el clero. **Clerecia**. || El nombre d'eclesiàstics qu' assisteixen a alguna funció d' iglesia. **Clerecia**. || La tonsura o privilegi del clergue. **Clericato**.

CLERGAS, m. aum. **Clerigazo**.

CLERGUE, m. Qui mitjansant les ordres menors o majors está destinat al servei del altar y del cult diví. **Clérigo**. || El tonsurat. **Coronado**, | *Ant.* **SABI**.

CLERGUET, m. dim. **Cleriguillo**.

CLERICAL, adj. Lo que pertany al clero, com: *hábit, estat*, etc. **Clerical**.

CLERICALMENT, adv. m. De la manera que correspon al estat clerical. **Clericalmente**.

CLERICAT, m. L' estat de clergue. **Clericato**, **clericatura**.

CLERICATURA, f. L' estat clerical. **Clericatura**.

CLERICIA o **CLERIGIA**, f. **Clericia**.

CLÉRIGUE, m. **CLERGUE**.

CLERIGUECH DE CANCER (Marti). *Biog.* Bisbe de Osca. Es autor de un manuscrit existent a la Reial Biblioteca, titolat: *Discurso de las leyes, privilegios y libertades del reino de Aragón en forma de cuestiones escolásticas*.

CLERO, m. Conjunt d' eclesiàstics. **Clero**. || **CLERECIA**, 2.

CLERO REGULAR. Qui fa 's vots solemnes de pobresa, obediencia y castedat. **Clero regular**.

CLERO SECLAR. Qui no fa 's vots solemnes. **Clero secular**.

CLEROMANCIA, f. Endevinació per medi dels daus. **Cleromancia**.

CLET, n. p. **Cleto**.

CLETA, f. y

CLETXA, f. **ESCLETXA**.

CLETXADA, f. *Blas.* La rodonesa dels claus de la creu. **Clechada**.

CLIC-CLAC, m. Mimologisme del so del fuet o del espetech d' un cos soner al trencarse. **Clic-clac**.

CLIDOMANCIA, f. Endevinació supersticiosa per medi de les claus. **Clidomancia**.

CLIENT, m. Qui está baix la protecció y tutela de algú. **Cliente**.

CLIENTELA, f. La protecció y amparo d' algú poderós. **Tutela**, **clientela**. || El conjunt de clients. **Clientela**.

CLIENTET, m. dim. **Clientículo**.

CLIMA, m. Espai de terra comprés entre dos paral·lels de l' equinoccial **Clima**. || Temperament particular de cada país. **Clima**, **cielo**.

BON CLIMA. El qu' és sa. *Clima bueno*.

MUDAR DE CLIMA, fr. *Que 's diu quan algú s' ha posat malalt a algú lloch y se'n va a un altre pera veure si hi trova millora*. *Mudar de aires, de clima, de atmósfera*.

CLIMATÈRICH, CA. adj. Dit del any que supersticiosament se creu que és funest, per concórrerhi certs números de set en set. **Climatérico**. || L' any 63 entre 's egipcis. **Climatérico**.

ESTAR CLIMATÈRICH, fr. *Fam.* Trovarse de mal humor, no rebre bé lo que 's diu. *Estar climatérico*.

CLIMATOLOGIA, f. Ciència dels climes y llurs fenòmenos. **Climatología**.

CLIMATOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany o és relatiu a la climatologia o a les condicions propies de cada país. **Climatológico**.

CLIMATURA, f. Influencia, qualitats y reunió de circumstancies relatives a cada clima. **Climatura**.

CLÍMAX, m. *Retòr.* Figura pera establir la gradació d' un discurs, elevantlo o baixantlo segons convingui y com per graus. **Climax**.

CLIMENT, m. Nóm d' home. **Clemente**.

CLIMENT (Joseph). *Biog.* Bisbe de Barcelona, escriptor notable; un dels homes més distingits de son temps. Nasqué a Castelló de la Plana en 1706 y morí en la meteixa en 1775. Fou un dels millors oradors del sigle. Canonge magistral de Valencia en 1748. En 1766 l' elegiren bisbe de Barcelona, ont sa fama encare es duradora. Fundà deu escoles franques, de primeres lletres, (1767); restaurá el palau bisbal; feu construir un cementir, y va corregir al clero. Després de nou anys el trasladaren a Màlaga; més ell va preferir retirar-se a Castelló, tenint la salut delicada.

— Y **CAVEDO** (MANEL). *Biog.* Pianista y compositor valencià notable. Nat a Gandia el cap d' any del 1810.

CLIN, m. **Crin**. || El conjunt de pels llarchs que tenen alguns animals demunt del coll; comunment se usa en plural. || Conjunt de pel que serveix pera fer coixins. **Crin**, **pelote**.

CLÍNICA, f. Part de la medicina qu' ensenya de visitar els malalts y ordenar els remeis pels seus mals. **Clinica**. || Lloch dels hospitals destinat pera la practica d' aquesta part de la medicina. **Clinica**.

CLÍNICH, m. Metge dedicat a la observancia de la malaltia dels que guarden llit. **Clinico**. || *Teol.* Nóm que 's donava als que rebien el baptisme al llit en la seua darrera malaltia. **Clinico**.

CLINOYDÈ, m. *Anat.* En forma de llit. **Clinoyde**.

CLÍPER, adj. *Naut.* Nom anglés que 's va introduint entre nosaltres y significa lleuger, veler. **Clíper**.

CLISOMETRE, m. *Cir.* Instrument pera amidar la inclinació de la pelvis y determinar la relació del eix d' aquesta cavitat ab la del cos. **Clisómetro**.

CLISOMETRIA, f. *Cir.* Art d' amidar la inclinació de la pelvis. **Clisometría**.

CLÍTORIS, m. Cos carnis y eréctil que sobressurt a la part més alta de la vulva. **Clitoris**.

CLIVELL, m. Obertura llarga y estreta com la de les figues. **Grieta**.

CLIVELLA, f. **CLIVILLA**.

CLIVELLARSE, v. r. **CLIVILLARSE**.

CLIVILLA. f. ESCLETXA. || La de la terra y del cutis. **Grieta.** || La obertura sense crosta que 's fá al pá al courel al forn. **Regaño.** || f. El troç de fusta rodó o quadrat y cònich pera fixar les metxes d' una montura. || Petita peça que serveix pera evitar que un ferro ajustat a un altre s' escorri.

CLIVILLA DE FER MANS. f. La peça de fusta forta, fina y tornejada, fixa a una part ferma, que serveix pera reforçar les troques.

CLIVILLAR. v. a. Estrellar, esberlar. **Rajar, hender.**

CLIVILLARSE. v. r. Obrirse, parlirse. **Resquebrarse, resquebrajarse.**

CLIVILLAT, DA. p. p. **Resquebrajado.**

CLIVILLÉS (Ras de). *Orog.* Plá que hi há dalt de la serra de la Magdalena, al peu de Puigsacabra, prov. de Girona.

CLIXE. m. Planxa de metall a la que hi há estereotipada una plana de caràcters movibles de impremta o un gravat, poguent imprimirse y conservarse pera altres edicions. **Clisé.** || El vidre en que queda impresa l' imatge fotogràfica. **Clisé.**

CLO. m. El so que fá la veu de la gallina lloca. També s' aplica a les donzelles casadores. **Clo.**

CLOCA. f. LLOCA.

CLOCA (NAS DE). Expressió equivalent a *nas de campana.*

LOCALOU. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Andreu de Socarrats, prov. de Girona.

CLOCAR. v. n. CLOQUEJAR.

CLOCH, CLOCH. m. La veu de la gallina lloca. **Clo, clo.** || Lo que fá l' ampolla de coll estret. **Clo, clo.**

CLOCHPIU. adj. *Met. fam.* S' aplica al home debil y de poca salut. **Clueco.**

CLOËNDA. f. El fi o acabament d' alguna cosa. **Cloëndra, remate.**

CLOËNT. p. Del verb CLOURE.

CLOFIA. f. y

CLOFOLLA. f. ESCLOFOLLA.

CLOGUT, DA. p. p. *Ant.* CLOS.

CLOÏR. v. a. *Ant.* CLOURE.

CLONARD (Comte de). *Biog.* Vegis SOTO.

CLÓNICH, CA. adj. Se diu dels moviments convulsius y espasmòdichs quan son irregulars y molt frequents. **Clónico.**

CLÓNODES. m. Paraula grega usada pera designar estat particular del pòls, en quin se perbibeix queicòm de convulsiu y desigual. **Clónodes.**

CLOP. m. *Bot.* POLL, POLLANCRE.

CLOQUEIG. m. La acció de cloquejar. **Cloqueo.**

CLOQUEJADOR, A. m. y f. Qui cloqueja. S' aplica al auell que cova. **Cloqueador.**

CLOQUEJAR. v. n. Fer la lloca cloch, cloch. **Cloquear, clocar.**

CLOQUER. m. *Ant.* CAMPANAR.

CLOQUERA. f. L' estat de la lloca. **Cloquera.**

CLORAL. m. Producte de la reacció del cloro pur en gran excés sobre l' alcohol. **Cloral.**

CLORAT. m. *Quim.* Sal formada per la combinació del àcid clòrich ab una base. **Clorato.**

CLORÀXILA. f. *Quim.* Producte de color groguench que s' obté fent arriuar una corrent de cloro a una dissolució de clorisatina. **Cloràxila.**

CLORHÍDRAT. m. *Quim.* Sal produida per la combinació del àcid clorhidric ab una base. **Clorhidrato.**

CLORHÍDRICH. m. *Quim.* Compost de cloro e hidrògeno. **Clorhídric.**

CLORINDINA. f. *Quim.* Cos pulverulent, de color

de viola que s' obté tractant la clorisàtida pèl foch. **Clorindina.**

CLORISÀTIDA. f. *Quim.* Cos blanch, pòlsós que 's descomposa per la acció del calor en clorisatina y en clorindina. **Clorisàtido.**

CLORISATINA. f. *Quim.* Producte groguench cristallí, a la temperatura de 100 graus se sublima y 's descompon en parts. **Clorisaína.**

CLÒRIT. m. *Quim.* Combinació del cloro ab els cossos que son menys electrenegatius qu' ell. **Clòrido.** || Gènero de sals formades per la combinació del àcid clorós ab les bases salificables. **Clorito.**

CLORITA. f. *Miner.* Silicat aluminós, hidratat, quina base son la magnesia y l' protòxit de ferro. **Clorita.**

CLORO. m. *Quim.* Cos simple que 's trova a la naturalesa combinat ab altres cossos. En estat de gas es d' un groch verdós, de gust astringent y olor sofocant; a l' estat líquid es descompost pèl calor y la llum, y 's transforma en àcid hidroclòrich per la seua combinació ab l' hidrògeno de l' aigua. **Cloro, àcido muriàtico, àcido muriàtico ozigenado, deflogisticado.**

CLORO ANTIMONIAL. m. *Quim.* Nòm que prenen les combinacions del clorur antimònich ab els clorurs de altres metalls més electropositius qu' ell. **Cloro antimonial.**

CLOROFACITA. f. *Miner.* Una de les terres verdes que 's troven als basalts y altres roques amigdalaries. **Clorofacita.**

CLORÓFANO. A. adj. *Bot.* Que 's groch o verdós o que té tendencia a pèrder aquets colors. **Clorófano.**

CLOROFORMO. m. *Quim.* Substancia líquida, incolora, oliosa, aromàtica que s' obté tractant l' alcohol pèl clorurs d' òxits. S' emplea en medicina pera fer insensibles als malalts a qui s' han de fer operacions més o menys cruentes. **Cloroformo.**

CLOROFOSFÒRICH, CA. adj. *Quim.* Calificació dels cossos compostos de cloro y fòsforo, que 's diferencien entre si en que la segona expressa major quantitat de fòsforo que la primera. **Clorofosfòric.**

CLOROGASTRE, A. adj. Se diu dels animals que tenen l' abdómen vert o groch. **Clorogastro.**

CLORÒMETRE. m. Aparell destinat a valuar la quantitat de cloro combinat ab l' aigua o ab una base. **Cloròmetro.**

CLORONAFTALASSA. m. *Quim.* Compost de naptalina y de certa quantitat de cloro, que substitueix a una part equivalent d' hidrògeno. **Cloronaftalasa.**

CLORÓPTER, A. adj. *Ictiol.* D' ales nadadores o elitres verts. **Cloróptero.**

CLOROSPINELLA. f. *Miner.* Varietat verda del aluminat de magnesia, en la que l' peròxit de ferro y la alumina's constitueixen com isomorfs. **Clorospinela.**

CLOROSULFUR. m. *Quim.* Combinació d' un clorur ab un sulfur. **Clorosulfuro.**

CLOROXALAT. m. *Quim.* Sal produida per la combinació del àcid cloroxàlich ab una base salificable. **Cloroxalato.**

CLORUR, A. adj. Calificació dels oixos que tenen l' aleta capdal verda. **Cloruro.** || *Quim.* Combinació del cloro ab un metall o ab algún dels meta'oides. **Cloruro.**

CLORUR DE CALS. Cos sòlit, blanch groguench, gromullut, d' olor fort de cloro, de gust acre y desagradable; soluble en part al aigua, que separa la cals y destrueix els colors dels vegetals. Serveix pera desinfectar y pera blanquejar el paper y les teles. *Cloruro de cal, oximuriato de cal, polvos de Tennant, muriato sobreoxigenado de cal.*

CLORUR D' OR Y SOSA: MURIAT D' OR Y SOSA.

CLORUR DE SOSA LIQUIT. És un líquid comunment sense color, suáu al tacte, d' olor de cloro y de gust coent y salat. *Cloruro de sosa, licor de Zabarraque.*

CLOS. m. Lloch circuit de paret o d'altra tanca. Cercado, cerrado. || Lloch circuit de ferro, fusta, etc. Ceto varaceto ó varaceto. || Lo que 's fá de canyes als jardins. Arrieta, arriate, cañal. || Lloch circuit de banchs o altres coses, ont s'hi fá una funció pública. Coso. || Circuit de plantes, mates, etc. Rapa-jo. || Lo que serveix pera festes. Tela. || Lloch pera fer'hi córrer cavalls. Hipódromo. || El petit. Cerquito. || p. p. Cerrado. || *Ant.* CONCLÓS.

CLOSA. f. *Ter.* Cráter.

CLOSCA. f. La pell dura d'algunes fruites, arbres, etc. Cáscara, corteza. || L'esciofolla de les ametlles, nous, etc. Cáscara. || La del peix, com: *la de la tortuga, la llagosta*, etc. Concha. || La del ou. Cáscara, cascarón. || La del cap. Casco, cráneo. || La del genoll. CASOLETA. || La de l'ostra. Desbulla. || La dels testaceus. Valva.

ENCARA NO HA EIXIT DE LA CLOSCA DE LOU, QUE TOT HO PORTA EN RENÓU. *Ref.* Contra 'ls nois o joves que tenint poca experiència de les coses, volen semblar homes fets. *Aun no ha salido del cascarón, y ya tiene presunción.*

CUBERT DE CLOSCA. Dit del animal. *Conchudo, conchado.*

LO QUE TÉ DUES CLOSCQUES O PETXINES. *Bivalvo.*

LO QUE TÉ LA CLOSCA GRAN Y GROSSA. *Cascarudo.*

SENSE CLOSCA. m. adv. *Met.* A mitj fer, sense tindre la darrera má o perfecció. *En fàrfara.*

CLOSCASSA. f. aum. Cáscara grande.

CLOSCQUERA. f. *Ant.* Lloch dels barcos destinat a posar'hi bescuit o galeta. Bizcochera.

CLOSCQUETA. f. dim. Cascarilla, cascarita.

CLOT. m. Concavitat que 's fá a algunes supertícies. Hoyo, hoyo. || Fossa o sepultura. Hoya, sepultura. || Lo que 's fá pera plantar'hi arbres. Gavia. || Els sots o tolls que 's fá quan plou. Charco. || El que se fá al peu de les plantes o arbres pera deturar el aigua. Sòcavo. || El que fá algún animal quan rasca. Freza. || El que fan els minyóns pera jugar. Bache. || El que fan els carruatges y cavalleries als carrers y camins. Bache. || A les mines. Ornacho. || A la pedra picada. Saltadura.

FER CLOTS. fr. *Ahoyar.*

PLE DE CLOTS. *Hoyoso.*

TIRAR AL CLOT. fr. *Met. fam.* MATAR. || ENTERRAR.

CLOT. *Geog.* Barriada de Sant Martí de Provencals, prov. de Barcelona, avui agregat a la ciutat de aquest nòm. || — (COMA DEL). *Orog.* Llima de la vora esquerra de la Vall de Nuria, a llevant y al meiteix peu del santuari, prov. de Girona.

CLOT DEL BARRANCH. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de la Abella de la Conca, prov. de Lleida.

CLOT DEL MORO. *Geog.* En la conca del Llobregat, part demunt de La Pobla.

CLOTADA. f. L'espai de terrenno fondo. Hondonada. || La qu' está entre dues montanyes. Cañada.

CLOTAR. v. a. *Agric.* Fer colgats. Acodar, cercar.

CLOTARELL. m. *Ter.* Clotada petita. Hoyadita.

CLOTET. m. dim. Heyuelo.

CLOTO (Estany). *Hidrog.* Un dels estanys del cim de Colomés, que té forma circular y una illa en son centre.

CLOTXES DEL PUIGMAL. *Hidrog.* Rieral que neix al peu de Puigmal y desaiagua a la vora esquerra de la riera de Caralps, prov. de Girona, després de haver barrejat les seues aigües ab les de la riera de Setfons.

CLOTXETA. f. Joch de nois que consisteix en tirar cada hu un quarto al clotet que tenen fet a terra, y aquell que 'l fá anar dins o més prop guanya la má

o comensa a jugar, fent ficar quartos dins ab l'ungla del dit polzer, y aixís'n guanya tants com n'hi fica. Boche, ñiate, ñieta. || Se'n diu també CLOTXA de aquest joch. Hoyuelo.

CLOTXETES, m. pl. Certes peces del teler de mitjes. Clochetes.

CLOURE. v. a. Tancar, posar algún estorb que impideixi entrar a algún lloch. Cercar, ceñir, rodear, cerrar, circuir. || *Ant.* CONCLOURE. || Posar les dents les cavalcadures. Cerrar. || Plegar y posar hostia a alguna carta o altre paper pera que no 's pugui llogir. Cerrar.

CLOURE AL MITJ. fr. Tindre rodejat a algú pera que no s'escapi. *Entrecozer, cerrar.*

CLOURE LA CLÁUSULA. fr. Acavar el período o la raó. *Clausular.*

CLOURE'S. v. r. Tancarse una cosa per sí meteixa o per altre medi. Cerrarse. || Parlant de llagues. Ciactrizarse. || Acavar de ferse foch. Anochecerse.

CLOVAR. v. a. ENFEIXAR, FEIXAR.

CLOVELLA. f. ESCLOFOLLA.

CLOXA. f. *Ant.* Roba de vestir llarga que apiegava fins a terra. Vesta, túnica.

CLUA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Baldomá, prov. de Lleida. || — (LA). Poblet del dist. mupal. de Basella, prov. de Lleida. || — (DE LA CONCA). Poblet del dist. mupal. de Alsamora, prov. de Lleida.

CLUB. m. Junta o societat política, o de sport. Club. || Societat ont se tracten els assumptes públics. Club. || Per extensió se diu de tota associació que professa opinións exaltades y violentes. Club. || Nòm de certes societats excursionistes estrangeres pera estudiar la topografia, les arts y les ciències. Club.

CLUBISTA. m. Membre d'un club. Clubista.

CLUCA. f. *Bot. ter.* CUNILLETS.

CLUCH. adj. Tancat; s'aplica als ulls. Cerrado ó ciego. || pl. S'aplica als ulls poch oberts. Cegarritas, cegato.

A ULLS CLUCHS. fr. *A ojos cerrados.*

FER CLUCH. fr. Acavar alguna cosa, morir. *Finir, morir.*

CLUELL. m. *Ter.* Cequia de desaigua a la part de vall dels molins. Acequia ó canal de desagüe.

CLUFARSE. v. r. AJOCARSE.

CLUFIR. v. a. MORIRSE.

CLUIXAR. v. a. *Ant.* ACLUCAR.

CLUIXAT. p. p. CLUCH.

CLUIXIR. v. n. *Ant.* CRUIXIR.

CLUNIACENSE. adj. Lo pertanyent al monastir o congregació de Cluni, ciutat de França. *Cluniacense.*

CLUQUENT. m. adv. A ULLS CLUCHS.

CLUS. adj. *Ant.* CLOS.

CLUSA (Coll de la). *Orog.* Coll a 1,665 met. d'altitut a tramontana de Sant Romá de la Clusa, prov. de Barcelona. || — (COLLET DE LA). *Orog.* En el camí de Gironella a Prats de Llusanés, prop d'Oïvan.

CLUSCA. f. y

CLUSQUET. m. CAPIROT.

COA. f. *Ter.* Química.

TÓLREAR LA COA ALS CAVALLS. fr. *Ant.* Costúm de menar detrás del difunt cavaller a l'acte del seu enterro alguns dels seus cavalls desangrantse per la química acavada de tallar, en major honra y mostra de dol. *Cortar la cola a los caballos.*

COACCIÓ. f. Força o violència que 's fá a alguna persona pera obligarla a dir o a fer alguna cosa. *Coacción.*

COACTIU, VA. adj. Lo que té força obligatoria. *Coactivo.*

COACUSADOR, A. s. y adj. Qui fá una acusació en companyia d'un altre. *Coacusador.*

Segell del Clot

COACUSAT, DA. s. y adj. Qui és acusat al mateix temps qu' un altre o altres y còm a còmplice d' ells. **Coacusado**.

COADJUTOR, A. m. y f. Qui ajuda a un altre. **Coadjutor**. || D' un bisbe. **BISBE D' ANELL O AUSILIAR**. || El que en virtut de butlles pontificies tenia la possessió futura d' alguna prebenda eclesiàstica y la servia sense rendes ni emoluments. **Coodjutor**. || El jesuïta que no feia professió solemne: el sacerdot se deia espiritual y 'l Hech temporal. **Coadjutor**.

COADJUTORI. m. **COADJUTOR**, 1.

COADJUTORIA. f. Facultat o càrrech de coadjutor. **Coadjutoria**. || La facultat que per butlles apostoliques se concedia a algú pera servir dignitat o prebenda eclesiàstica en vida del propietari, ab dret de succeir-lo després de la seua mort. **Coadjutoria**.

COADJUVADOR. m. **COADJUTOR**.

COADJUVANT. adj. Qui ajuda. **Coadyuvante**.

COADJUVAR. v. a. Contribuir a la consecució de alguna cosa. **Coadyuvar**.

COADJUVAT, DA. p. p. **Coadyuvado**.

COADUNACIÓ. f. Incorporació d' una cosa ab una altra. **Coadunació, coadunamiento**.

COADUNAR. v. r. Barrejar o incorporar unes coses ab altres. **Coadunar, incorporar, mezclar**. || *Ant.* **AQUADRILLAR**.

COADUNARSE. v. r. Unirse, barrejarse. **Coadunarse**. || **Conformarse**. **Conformarse**.

COADUNAT, DA. p. p. **Coadunado**

COÁGUL. m. El grumoll que 's fá a algún líquit. **Coágulo, cuajo**. || *Med.* Sauch presa. **Coágulo, sangre cuajada**.

COAGULACIÓ. f. y

COAGULAMENT. m. L' acció y efecte de grumullar o péndres algún líquit. **Coagulación**.

COAGULAR. v. a. Fer grumullar líquits, còm la llet, etc. També s' usa còm reciproc. **Coagular, cuajar**.

COAGULAT, DA. p. p. **GRUMULLAT**.

COALESCENCIA. f. *Med.* Aderencia, unió de dues parts poch temps abans separades. **Coalescencia**.

COALICIÓ. f. Lliga, unió, aliança. **Unión, lliga, asociació, coalición**.

COANER. *Geog.* Poblet de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Manresa; és a la vora de la riera del seu nòm.

COANIMACIÓ. f. L' acte d' animar-se una cosa ab una altra. **Coanimación**.

COAPÓSTOL. m. El qui és company d' un altre en l' apostolat. **Coapóstol**.

COAPTACIÓ. f. *Ant.* La proporció y conseqüència d' una cosa ab un' altra. **Coaptación**. || *Med.* L' acció per la qual se tornen a llur situació natural els fragments d' una articulació dislocada. **Coaptación**.

COAPTAR. v. a. *Ant.* Proporcionar, ajustar o fer que s' avingui una cosa ab un' altra. **Coaptar**.

COARRENDADOR. m. Qui junt ab un altre dóna en arrendament alguna cosa. **Coarrendador**.

COARRENDAR. v. a. Arrendar en companyia de altre. **Coarrendar**.

COARRENDAT, DA. p. p. **Coarrendado**.

COARRENDATARI. m. Qui arrenda junt ab un altre. **Coarrendatario**.

CÓART. m. *Ant.* **COBART**.

COARTACIÓ. f. *For.* Obligació que imposa 'l benefici eclesiàstich d' ordenarse dins cert temps. **Coartación**.

COARTAR. v. a. Limitar, restringir quelcòm, còm: *la voluntat, la jurisdicció, etc.* **Coartar**.

COARTAT, DA. p. p. **Coartado**. || adj. Se diu del esclau qu' ha pactat la seua redempció, y ha donat part del diner a l' amo, qui ja no 'l pot vendre a ningú. **Coartado**.

PROVAR LA COARTADA. fr. *For.* Fer constar el suposat reu haver estat ausent del paratge en que 's cometé 'l delicté al mateix temps y hora en que aquell se va cometre. *Probar la coartada*.

COARXO. m. *Mar.* Corda que 's lliga per un cap a l' almadraba y per l' altre a una àncora fondejada; sosté l' art de pescar anomenat cobarxo y lá per la part de mar el mateix ofici que 'l coto de l' almadraba per la part de terra. **Coarcho**.

COATI. m. *Zool.* Mamífer carnívor, plantigrado. **Coati**.

COAUTOR, RA. m. y f. Autor o autora junt ab un altre o ab uns altres. **Coautor**.

COBALT. m. *Min* Metall de color blanch platejat, que 's trova comunent a les mines ab l' arsénich y altres metalls; el seu òxit, qu' és de color de rosa, serveix pera donar el color blau als esmalts y al vidre. **Cobalto**.

COBALTINA. f. *Quim.* Arseni-sulfur de cobalt que s' emplea a les arts. És de color cendrós alterat per una tinta lleugerament roja y de cristalls nets y brillants; treu espurnes ab el foguer, se fon a la fiesca, desprenent vapors arsenicals, y dóna al vidre del borraç un color blau molt intens. **Cobaltina**.

COBARDAMENT. adv. m. **Cobardemente, con cobardía**.

COBARDIA. f. Falta de coratge. **Cobardía**

COBART DA. adj. Qui no té valor. **Menguado, cobarde, gallina**.

ÉSSER COBART. fr. *Cobardear*.

DE COBARTS NO 'N HI HÀ RES ESCRIT. fr. Se pren en sentit directe, perque l' historia sols s' ocupa dels valents.

HOME COBART MAI TROVA DONA BONICA. *Ref.* Ab que 's significa la prevenció o poca inclinació que hi há pels cobarts, sobre tot per part de les dones.

COBARXO. m. Part essencial de l' almadraba, que consisteix en una fila d' art de pescar prou llarga que 's dirigeix cap a mar ab una inclinació a la costa y torna al punt de partida. **Cobarcho**.

COBLA. f. **COPLA**.

COBIDICIA. f. Apetit desordenat de riqueses. **Codicia**. || *Met.* Desitj veçment de coses bones. **Codicia**. || *Ter.* Cuidado, afany. **Cuidado, solicitud, afán**.

LA COBIDICIA MATA LA FAM. *Ref.* Denota que el afany d' atresorar porta l' abundancia. *La codicia mata el hambre*.

LA COBIDICIA ROMP EL SACH. *Ref.* Qu' és còm dir: **QUI TOT HO VOL, TOT HO PERT**.

COBIDIABLE. adj. Desitjable. **Codiciable, envidiable**.

COBIDIADOR. A. m. y f. Qui cobidia. **Codiciador**.

COBIDIAR. v. a. Desitjar ab ansia les riqueses o altres coses. **Codiciar**.

COBIDIAT, DA. p. p. **Codiciado**.

COBIDIÓS, A. adj. Qui té cobidia. **Codicioso**. || *Met. y jam.* Travallador, sollicit. **Codicioso**.

COBICIOSAMENT. adv. m. Ab cobidia, ab ansia. **Ansiosamente, codiciosamente, avaramente, con codicia**.

COBICIOSET, A. adj. dim. **Codiciosito**.

COBICIOSSÍSIM, A. adj. sup. **Codiciosísimo**.

COBEA. f. *Ant.* **COBIDICIA**.

COBEJAMENT. m. *Ant.* **DESITJ**, **COBIDICIA**. || **ABRICH**.

Segell de Coaner

COBEJANSA. f. *Ant.* COBDICIA. || INCLINACIÓ, PAS-SIO.

COBEJANT. adv. m. COBDICIOSAMENT.

COBEJAR. v. a. *Ant.* COBDICIAR, DESITJAR.

COBEJÓS, A. adj. *Ter. ant.* COBDICIÓS.

COBELLA. f. *Erpet.* Mena de serp. **Cobela.**

COBERT, A. p. p. CUBERT.

COBERTADA. f. *Nàut.* Càrrega que s'estiva demunt de la cuberta d'una barca tapant-la ab draps o estores.

COBERTORA. f. y

COBERTURA. f. Cubertora.

COBÉS, A. adj. *Ant.* COBDICIOS.

COBEYTAT. f. *Ant.* COBDICIA.

COBZESA. f. *Ant.* COBDICIA

CÓBICH. m. *Ornit.* Aucell exclusivament insectívor, de bech fort y de plomatge negre, blanch y terrós. Collalba, cubiblanco. || COBICH DE PIT ROIG. V. CAGAMANECHS.

COBIT. *Ornit.* CÓBICH.

COBLA. f. Copla.

COBLAR. v. a. Juntar. || Posar per ordre les carres d'un meteix coll. **Ligar, arrumflar.**

COBLAT, DA. p. p. JUNTAT.

COBLEJADOR. m. COBLEJAIRE.

COBLEJAR. v. n. COBLEJAR.

COBLEJAT, DA. p. p. COBLEJAT.

COBLEJAIRE. m. Qui fá coples. **Coplista,** ver-sista.

COBORRIU. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida. Neix a la vessant N. de la serra de Cadi, prop de Coborriu de Bellver y desaigna a la vora del Segre, prop de Bellver. || —DE BELLERA. **COBORRIU DE BELLVER.** || —DE BELLVER. Caseriu del dist. mupal. de Bellver, prov. de Lleida. || —DE LA LLOSA. Caseriu del dist. mupal. de Lles, prov. de Lleida.

COBRA. f. *Erpet.* Nòm que 's dóna als escorsóns que sols tenen al cap escates sobreposades y en forma de quilla, al igual que a l'esquena. **Cobra.**

COBRADER, A. adj. S'aplica a lo qu'és fàcil de cobrar. **Cobradero.**

COBRADOR. m. Qui está encarregat de cobrar. **Cobrar.** || **COBRADER.** || Qui está encarregat de cobrar a les carreteres el dret que paguen els carruatges y cavalleries. **Portazguero.** || Qui cobra el dret d'entrada que paguen les mercaderies y ramats de bestiar. **Peajero.** || Qui cuidava de cobrar el dret dit de la roda q'e pagava 'l bestiar. **Rodera.**

EL MAL COBRADOR FÁ 'L MAL PAGADOR. *Ref.* Reprén als que 's descuiden en lo que 'ls importa mòlt, ocasionantse 'l no ésser atesos, fins en lo que 'ls és degut. *Mal cobrador hace mal pagador.*

COBRAMENT. m. *Ant.* y

COBRANSA. f. Recaudació de diners o d'altres coses que 's deuen. **Exacció, cobranza.**

COBRAR. v. a. Rebre la paga dels deutes. **Cobrar.** || Recobrar lo perdut. **Recuperar, recobrar.** || Junt ab alguns substantius, com: *afició, cariño, voluntat, odi,* etc., significa pendre, posar dites coses a algún objecte. **Cobrar, tomar.** || Junt ab alguns substantius, adquirir, y aixís se diu: *cobrar fama, crédito, enemichs, esperit, valor,* etc. **Tomar, cobrar.** || *Ant.* Cantar. **Cantar** || v. gr. **Cobrar** aleyuya.

COBRA FAMA Y CÁLAT A JAURE. *Ref.* Ab que 's significa que lo primer és lo que més costa. *Cobra buena fama y échate a dormir.*

COBRAR TERRA. f. *Met. jam.* Convaléixer d'alguna malaltia. **Alzar, ir alzando.**

COBRAT, DA. p. p. Cobrado.

COBRECÁLCER. m. Troç de tela fina pera tapar

el cálcer litúrgich: regularment és del meteix color de la casulla. **Paño de cáliz.**

COBRECCEL. m. SOBRECCEL.

COBRELLIT. m. Cuberta superior ab que 's tapa 'l llit. **Colcha.**

COBRETOLA. m. Cuberta que 's posa demunt la taula pera que fassi més goig. **Tapete.**

COBRICELAR. v. a. Acte de cubrir. **Cubrir.**

COBRO. m. Exacció dels deutes. **Cobro, cobranza.** **DONAR COBRO.** fr. Acudir a temps al remei d'alguna cosa. **Aatajar.**

POSAR EN COBRO. fr. Posar alguna cosa en paratge segur. **Poner en cobro.**

POSARSE EN COBRO. fr. Refugiarse en paratge segur. **Ponerse en cobro.**

COCA. f. Pasta de farina, aplanada y de varies lligures. **Torta.** || La de la flor de la farina pastada ab llet pera regalo. **Molleta.** || La que té mantega. **Almojabana.** || La que 's cou al forn guarnida d'ous ab esclofolla. **Hornazo.** || La que 's compon de farina, mel y altres especies. **Melcocha.** || La que 's fá per la colació de la vigilia de Nadal ab ametlles, nous y altres fruites. **Nochebuena.** || *Nàut.* Navio rodó, ample de popa y proa, curt, alt de bordo y de mòlt calat, que tenia dues y tres cubertes. **Coca.**

FERSE UNA COCA. fr. *Met.* Xafarse. **Hacerse tortilla.**

POSAR A ALGÚ PLÁ CÒM UNA COCA. fr. *Fam.* Obligar a algú a fer lo que no vol. **Hacer venir a la galleta.**

QUEDAR FET UNA COCA. fr. Quedar xafat del tot. **Quedar hecho una torta.**

COCA Y CIRERA (Antoni). *Biog.* Metge mòlt distingit y bon escriptor professional. Va néixer a Igualada l'any 1807 y va morir a Barcelona l'any 1872. Va comensar a exercir la carrera l'any 1841, havent entrat ben aviat al professorat, guanyant la càtedra de Patologia de Valencia en 1848, passant al cap de dos anys a ocupar la càtedra de *Clinica mèdica* a Granada y venint finalment al Colegi de Medicina de Barcelona. No cal dir que posseia forces títols honorífichs de diverses academies. Ademés d'algunes memories de la seua especialitat, Coca va escriure dues obres de certa importancia: *Tratado de terapèutica general* (dos volums en quart. Barcelona 1862) y *Prolegòmens clinicos de clinica mèdica*, obra pòstuma completada pèls doctors Bruguera y Crous, publicada a Barcelona l'any 1873 (un volum en quart).

COCARDES. f. Peces d'adorno que van a abòds costats de les frontaleres de la brida. **Cocardas.**

COCCISTES. m. pl. Sectarís del segle XVII, que consideraven tota 'l historia del Antich Testament com el quadro de la de Jesucrist y l'Iglesia, opinant que abans d'acavarse 'l món devia haver'hi a la terra un regne temporal presidit per Cristo. **Cocceyistas.**

COCCINA. f. Materia animal de la cotxinilla. **Cocina.**

COCCIÓ. f. L'acció de coure o coure 's alguna cosa. **Cocció, cocimiento.** || Alteració particular que sofreixen els aliments quan s'han introduit al orgue digestiu. || *Med.* Cambi que 's realisa en la materia morbífica abans d'ésser assimilada o eliminada. || Acció sostinguda de calòrich sobre les substancies animals o vegetals y l'efecte d'aquesta meteix acció.

COCENTAINA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Alacant, format de 21 ajuntaments, que son: Agres, Alcocer de Planes, Alcolecha, Alfara, Almudaina, Alqueria de Aznar, Balones, Benassán, Beniarrés, Benilloba, Benillup, Benimarfull, Benimassot, Cocentaina, Gayanes, Gorga, Lorcha, Millena, Muro, Planes y Tollós. || Vila de la prov. d'Alacant, dióc. de Valencia, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora del riu Serpis y té 7,032 hab

COCH. m. Cuiner. || **COK.** || **Cocinero.** || m. *Ter.* Mena de coques llargues fetes ab espinachs, mató, sucre, tunyina o altres coses. **Torta.** || Troç de pasta de borrego que 's tira o reparteix quan hi há bateig. **Bizcocho.**

SOBRE-COCH. m. Primer cuiner. *Cocinero mayor.*

COCH Y BORDILS (Bartomeu). *Biog.* Jesuïta y predicador mallorquí. Nat a la vila d'Inca l' any 1526 y mort a Palma en 1587. Després de pendre ordres fou rector del collegi de Monte-Slón per espai de onze anys, havent sigut molt profitosa la seua regencia. De tanta qualitat devia ésser la seua oratoria, que a Mallorca, pera ponderar un bon predicador, deien que semblava en Coch. A l' illa de Cerdenya exercí 'l càrrech de pare provincial. Tenia fama de home virtuos y recte.

COCI. m. *Ter.* CUBELL. || Eina gran de ferrissa. **Tinajón, cuenco, cuezo.**

COCLEARIA. f. *Bot.* HERBA DE LA FLUXIÓ.

COCLEARIACIA. f. *Bot.* Tribu de la fam. de les creuades, que tenen per tipo el género coclearia. **Cocleariacea.**

CLOCLEIG. m. La veu que fan alguns aucells, com: *el corb, la gralla, etc.* **Graznido.**

CLOCLEJADOR, A. m. y f. Qui cloqueja. **Graznador, gznador.**

COCLEJAR. v. n. Cantar d' alguns aucells. **Graznar, gznar.**

COCO. m. Fruita d' América del tamany d' un meló mitjanser vert: té dius un such molt fresch, y quan és madur una molsa blanca que tira a gust de avellanes. **Coco.** || La closca inferior y dura del coco, del que se 'n fan xicres, vasos y altres coses. **Coco.**

COCO. s. m. Nòm vulgar ab que en algunes encontrades catalanes se designa a les persones d' estat. **Abuelo.**

COCÓ o **COCÚ.** m. Nòm que donen els nois a l' ou. **Huevo.**

COCODASTO. m. Onomatopeia significativa del cacareig de les gallines. **Cocodasto.**

COCODRIL. m. *Zool.* Animal que te 'l cós recobert de plaques dures, gran corpulencia y molt semblant al llangardaix per sa forma. **Cocodrillo**

COCOLLIS. m. *Ant.* COSCOLL.

CÓCORA. s. y adj. Persona impertinenta que insisteix en molestar als demés repetidament y sense oportunitat. **Cócora.**

COCOTAL. m. El lloch ont hi han plantats molts cocos. **Cocotal.**

COCOTER. m. *Bot.* Mena de palmera d' América que té les fulles compostes d' altres en forma d' espasa y plegades cap enderrera, y que regularment fá fruit dues o tres vegades cada any: d' aquest fruit se 'n diu coco. **Cocotero.**

CODALET. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora de la riera de Taurinyá y té 323 hab.

CODALS. *Hidrog.* Illots de la costa N.O. de l' illa de Mallorca, Balears.

CODEINA. f. *Quim.* Nou principi alcaloide descubert al opi y a l' hidroclorat de morfina comuna; és una substancia blanca, cristallina, soluble a l' aigua, y d' acció molt diferenta que 'ls demés principis del opi; és un remei excelent pera la curació de les gastralgies o plectoneuralgies, y també pera les afeccions cerebrals. **Codeína.**

CODERA. f. Calabrot que 's dona per la popa, aleta o quadrada de popa, a un' altre embarcació pera posar la nau atravesada o mantindrela en la posició convenient. **Codera.**

CODERCH (Antoni). *Biog.* Músich organer d' anomenada. Va néixer a Olot l' any 1770 y va morir l' any 1836. Exerciá a la catedral de la Seu d' Urgell.

CODERNA. f. *Naut.* Una de les peces que 's posen a les proes de les embarcacions pera major perfecció del tallamar. **Varenga, cuaderna, orenga.**

CODERNA D' OMLIR O **DE REMETJOS.** La coderna que 's treballa després y 's posa entre les pates d' armar, un cop leta la gavia. **Cuadernas intermedias ó de henchimiento.**

CODERNA MESTRE. La que té més àrea, situada al punt més ample de la mànega. **Cuaderna maestra ó principal.**

CODERNA REVIRADA. f. Nòm que pren la coderna quan les dues branques de que 's compon están respecte al diametral en plans inclinats simètricament cap al extrem respectiv del casch. **Cuaderna revirada.**

CODERNES FALSSES. f. pl. *Naut.* Les seccions transversals que 's tinen en el plà entre les verdaderes dels extrems pera la major justificació y com auxiliars pera 'l trassat de les codernes revirades. **Cuadernas falsas.**

CODERNES FORTES. f. pl. *Naut.* Les primeres que 's treballen y s' arbolen, deixant entre elles llòch pera les altres d' entremitj. També 's diuen d' armar. **Cuadernas de armar.**

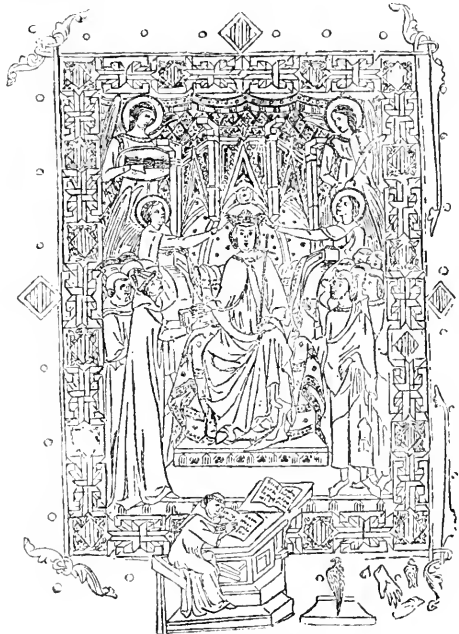
CODERNES VERDADERES. f. pl: Les seccions transversals del plà que representen les codernes materials ab que deu formarse l' enremat. **Cuadernas verdaderas.**

CODERNAL. m. *Naut.* Un troç de fusta quadrat ab dues o tres polixtes grans, que serveix pera arbolat la nau. **Cuadernal.**

CODI. m. *Ant.* CÒDICI.

CODIA. f. *Med.* La cabessa del cascall. **Codia.**

CÓDICE. m. Llibre manuscrit que serva obres o bé notícies antigües. **Códice.** || En els arxius diplomàtics de l' antiga Catalunya, se 'n guarden alguns

Primer full del Códice de privilegis (sigle xiv. al arxiu històric de Mallorca)

prou remarcables, dietaris, bans y ordres, privilegis, etc. molts d' ells miniaturats y altres ab indicacions gràfiques, que no per la sensillesa de la factura, deixen d' ésser prou dignes d' estudi.

CÓDICH. m. Colecció de lleis o constitucions. Còdigo.

CODICIA. f. Y 'ls seus derivats. COBDICIA.

CODICIL. m. Escrit en que algú declara la seua darrera voluntat pera treure o afegir alguna cosa al seu testament o explicar-lo ab més claretat. Codicilo.

CODICILAR. adj. Lo pertanyent al codicil. Codicilar.

CODIFICACIÓ. f. L'acció y efecte de codificar. Codificació. || Formació de còdichs. Codificació.

CODIFICAR. v. a. Reunir en un o més còdichs les lleis que no ho estaven. Formar còdich o còdichs. Codificar.

CODILLO. m. Agr. La part de la branca tallada que queda unida al tronch pèl nus. Codillo. || Al joch del tresillo l'acte de perdre la posta 'l qui entra, lent més bases un dels contraris. Codillo. || A les embarcacions un dels extrems de la quilla. Codillo de popa.

GUANYAR DE CODILLO. fr. *Met.* Usar d'alguna astúcia pera lograr lo que un altre sollicita. *Jugársela a uno de codillo.*

CODINA. f. Nòm que donen els minaires a una terra vermella o argila ferruginosa, compacta, molt difícil d'arrancar. Codina. || Clot natural que hi há demunt d'algunes roques y que s'omple d'aigua de pluja, que s'hi conserva algun temps. || Roca llisa a flor de terra.

CODINA (Bonaventura). *Biog.* Bisbe de Canaries en 1847, qu'era fill de Barcelona. L'any 1845 va publicar a Madrid, sense nòm d'autor, la obra llatina: *Expositio ascetico-moralis pontificalis romani, tit. de Collatione sacramenti ordinis, in gratiam adspirantium ad statum sacerdotalem elucubrata.*

— Y FRANCH (JAUME). *Biog.* Apotecari peritíssim y docte en belles lletres, nat a Barcelona l'any 1805 y mort aquí meteix l'any 1881. Va fer el doctorat a l'antich collegi de St. Victorià y la pràctica a la oficina del famós Carbonell. Després va muntar un laboratori de productes químichs y farmacèutichs en unió dels doctors Bastús y Balvey. Va ocupar molts anys la presidència, efectiva y honoraria, del Collegi d'Apotecaris de Barcelona, aixís com diversos càrrecs administratius y oficials, havent estat alcalde, diputat provincial y a Corts, per Barcelona, y senador, per Lleida. Junt ab els doctors Ronquillo y Grau fundà 'l periòdic *La Botica* (1853-1854), en el qual, ademés d'articles científichs hi publicava, en folletí, el llibre *Guia del farmacèutic práctico* (138 planes en quart), que no 's va acabar.

CODINETA. f. y

CODINOIA. f. Diminutiu de codina.

CODIÓFIL. A. adj. *Bot.* De fulles peludes o cubertes de borrisol. Codiófilo.

CODOPELL. m. *Ter.* y

CÓDOL. m. Pedra. Canto.

CODOLADA. f. Cop de còdol, pedrada. Pedrada, cantazo, peñazo.

CODOLAR. m. Pedregám, pedregal, Pedriscal, pedregal, cascajar.

CODOLET. m. dim. Piedrecita. || *Met.* Importú, impertinent. Mosca.

FER EL CODOLET. fr. Fer burla d'algú, penjant un còdol a l'anella de la porta. *Hacer el ladrillejo.*

CODOLÓS. A. adj. Pedregós. Pedregoso, guijarreño.

CODOMÁ. m. *Med.* Cara dorsal del carp. Codomano.

CODONY. *Geog.* Caseriu del terme de Perafort, prov. de Tarragona.

CODONY. m. y

CODONYA. f. Fruita rodona, groga, granillosa, aspre y d'olor agradable. Membrillo.

CODONYAR. m. Llòch plantat de codonyers. Membrillar.

CODONYAT. m. Confitura de codony. Carne de membrillo, codoñate.

CODONYAT AROMATISAT. m. *Cidonita.*

CODONYER. m. L'arbre que fa codonys. Membrihero, membrillo.

CODONYER D'EMPELT. *Zamboa.*

CODONYERA (La). *Geog.* Poble de la prov. de Terol, bisb. de Saragossa, part. jud. d'Alcanyis; te 1,342 hab.

CODONYERAR. m. CODONYAR.

CODONYET. m. dim. Membrillito.

CODORNAL. m. *Naut.* CODERNAL.

CODORNIU (Antoni). *Biog.* Orador sagrat notabilíssim, nat a Barcelona l'any 1699 y mort a Ferrara l'any 1770. Va entrar a la Companyia de Jesús l'any 1719, ensenyant filosofia a Barcelona y teologia a Girona. Escampada la fama de les seues qualitats naturals d'orador, el seu nòm fou celebrat per Catalunya d'un cap al altre; donchs la seua viva, accionats, el tó de la veu, la clara pronunciació feien que tot seguit l'auditori quedés atret per la seua paraula. En temps de Ferrán VI va ésser comissionat pera recullir a Girona la documentació y memoris relatives a la historia eclesiástica y civil d'Espanya. Compongué una *Vida* de D. Ramón de Marimón y de Corbera, bisbe de Vich. (Barna., 1763, un vol. en quart).

— Y FERRERES (MANEL). *Biog.* Metge militar de gran renom al seu temps, actiu y organisor. Nat a Esparraguera l'any 1788, va morir a Madrid, en plena fama, l'any 1857. Fet el doctorat a Cervera, va servir al exercit durant la guerra de la Independencia, passant l'any 1819 a ésser primer metge del exercit expedicionari de Ultramar, anant després a Méxich l'any 1821, ont hi va fundar escoles d'ensenyansa gratuita y va organisar l'Academia de Medicina. Tornat a Espanya l'any 1834, dos anys després era subinspector de Medicina del exercit del Nort y va proposar uns reglaments pera 'ls hospitals militars que fou acceptat. D'aleshores ensá 'l seu temperament organisor no va parar; ascendí a director general de Sanitat; organisa les Academies facultatives, fundá la Biblioteca mèdich-castrense y dirigí el *Boletín de Medicina*. Fou senador y soci fundador de la Academia de Ciéncies. Son nombrosos y ben interessants els seus estudis impresos, relatius a medicina militar.

— Y NIETO (ANTONI). *Biog.* Metge y entés escriptor professional. Va néixer al Clot, prop de Barcelona, l'any 1817, éssent el seu pare 'l metge Manel Codorniu. Cursá les primeres lletres a França y la carrera a Madrid, rebent el títol l'any 1838 ab dispensa de l'etat. Durant la guerra carlina dels set anys fou metge en la campanya y després metge de regiment. En 1844 aná a Filipines, exercint 'hi la carrera y estudiant aquell país, que recorregué en gran part, formant la *Topografia mèdica de Filipinas*, principal treball de son autor, estampada en 1858 y reimpressa en el *Boletín de la Sociedad Económica de Amigos del País de Filipinas* (1882-1883).

CODOSCEL. m. Tumor inflamatori venéreu que 's presenta a les glándoles angonolaries. Codescele.

CODRET. m. Materia greixosa, barrejada ab petroli. Codret.

COECUACIÓ. f. Igualtat, repartiment equidistributiu de lo que cada contribuient ha de pagar. Coecuación.

COEFICACIA. f. L'acció o forsa unida de moltes coses. Coeficacia.

COEFICIENT. m. Multiplicador d'una quantitat algebraica. Coeficiente. || La quantitat que precedeix immediatament a un' altre y la multiplica. Coeficiente. || Pot usarse com adjectiu.

COËNT. Particip present del verb *coure*. *Ca-liente*.

COERCIÓ. f. L'acció de refrenar algun desordre o l'efecte de dominar a aquells que 'l promoguén. *Coerción*.

COERCITIU, VA. ad. Que coarta, refrena o reprimeix. *Coercitivo*.

COËRENCIA. f. Conexió o relació d'unes coses ab altres. *Coherencia*.

COËRENT. adj. Conforme, adaptat. *Coherente*.

COERETA. m. *Ornit.* CUERETA.

COËRÈU, VA. m. y f. Qui és heréu juntament ab altres. *Coheredero*.

COËSIÓ. f. Acció y efecte de reunir-se les coses entre si. *Cohesión*. || *Fis.* y *quím.* Unió íntima entre les moléculas d' un cós; forsa d' atracció que les manté unides. *Cohesión*.

COESSENCIA. f. Participació de la meteixa essencia. *Coesencia*.

COËT. m. Canó de paper o de canya, reforçat ab nyinyol y atacat ab pólvora. *Cohete*.

COËT BORRATXO. El que quan s' hi cala foch corre anguiejant per entre 'ls peus del públich. *Buscapiés, carretilla, rapapiés, cohete rastrero*.

COËT DE CORDA. El que corre per una corda, travessant d' un cap a altre. *Cohete corredor*.

COETA f. dim. CUETA. || *Ornit.* CUERETA.

COETANI, A. El qu' és d' una meteixa etat. *Coe-táneo, coevo*.

COËTADA. f. Munió de coëts. *Coheteria*.

COËTAIRE. m. Qui té per ofici fer coëts y altres artificis de foch. *Cohetero*.

COËTER. m. Qui fá o ven coëts. *Cohetero*.

COËTEJAR. v. a. Acció de móurers anguiejant. *Culebrear*.

COËTERN, A. adj. Igualment etern. S' aplica a les tres divines persones. *Coeterno*.

COËTERNITAT. f. La qualitat, ésser y estat de lo coetern. *Coeternidad*.

COEVO, A. adj. COETANI.

COEXISTENCIA. f. La existencia d' una cosa juntament ab un' altre. *Coexistencia*.

COEXISTENT. p. a. Lo qu' existeix junt ab un' altre cosa. *Coexistir*.

COEXISTIR. v. n. Existir una cosa juntament ab un' altre. *Coexistente*.

COEXISTIT, DA. p. p. *Coexistido*.

COFA y COFFA. f. *Ant.* COFIA. || *Niut.* Mena de tauleta xica que 's coloca dalt dels arbres majors sobre 'ls baos, de figura d' una D majúscula. *Cofa*. || *Ter.* Cofa gran. *Esportón*.

COFAL. m. *Ant.* COFIA

COFARSE. v. r. Posarse repantigat, arrepapat a l' assento o a un' altre part. *Arrellanarse, repantigarse, aclocarse, recalcar*.

COFAT, DA. p. p. *Arrellanado*.

CÓFEA. f. *Bot.* Nòm científich del café. *Cófea*.

COFÍ. m. Covenant d' espart, etc., pera posar panses, figures, etc. *Espuerta, cofín*. || *Ter.* ESPORTÍ.

COFIA. f. Mena de gorra que porten les dones com abrich o com adoino del cap. *Escofieta, cofia*.

POSAR LA COFIA. fr. *Escofiar*.

COFIERA. f. La dona que fá o ven cofies. *Cofiera*.

COFIETA. f. dim. *Cofiezuela*.

COFIS Y MOFIS. *Loc. fam.* Se diu del conveni o contracte de persones unides pera algún mal fi. *Monipodio*,

FER COFIS Y MOFIS. *Loc. met.* Fer comparses y comares. *Hacer mangus y cabezones*.

COFOI, A. adj. SATISFET, CONTENT, ESTUFAT, EN-VANIT. Vano, satisfecho.

COFORT. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga

COFRE. m. Mena de caixa de tapa quasi plana que 's tanca ab pany y clau y serveix regularment pera posar 'hi roba. *Cofre*. || Entre estampers, quadro format de quatre llistons, que abraça y subsecta la pedra en que 's posa 'l mollo a la prempsa. *Cofre*.

COFRE REIAL. *Ant.* L' erari reial. *Erario, arcas reales*.

COFRENTES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Ayora; és a la confluencia dels rius Cabriel y Júcar y té 1895 hab.

COFRER. m. Qui fá o ven cofres. *Cofrero*.

COFRET. m. dim. *Cofrecillo, cofrecito, cofrecico*.

COFTO. adj. COPTICH. || Concernent als coptos o cristians originaris d' Egipte. *Copto*.

COFURNA. f. Aposent petit. *Tabuco*.

COGITACIÓ. f. *Ant.* PENSAMENT, l' acció y efecte de pensar.

COGITAMENT. m. *Ant.* REFLEXIÓ, PENSAMENT, PENSA.

COGITAR. v. a. Pensar, reflexionar, concebir.

COGITAT, DA. p. p. *Ant.* PENSAT.

COGNACIÓ. f. Parentiu de consanguinitat per la línia femenina entre 'ls descendents d' un pare comú. *Cognación*.

COGNAT, DA. m. y f. El parent per consanguinitat respecte d' altre, o quan tots dos o algú d' ells descendeix per línia masculina d' un pare comú. *Cognado*.

COGNICIÓ. f. *Ant.* CONEIXEMENT.

COGNITIU, VA. adj. Qu' és capás de conèixer. *Cognitivo*.

COGNÒM. m. *Ant.* Sobrenom o apellido. *Cognombre*.

COGNOMENARSE. v. r. ANOMENARSE.

COGNOMENAT, DA. p. p. *Ant.* ANOMENAT.

COGOLL. m. BROT.

COGOLLS o CUGOLLS. *Geog.* Poble agregat al ajunt. de Sant Feliu de Pallarols, prov. de Girona.

COGOMBRE. m. *Bot.* Planta indígena d' Egipte, que 's conreu a totes les províncies d' Espanya; és de la fam. de les cucurbitácees, fá la rama sucosa, rastrera y molt llarga, les fulles rodones y partides, les flors grogues, éssent unes mascles y altres femelles; el fruit és cilíndric o oval. *Pepino*. || El fruit de dita planta, qu' és de dotze a setze centímetres de llargh, vert més o menys clar per la part exterior, y blanch a la interior, y conté llevors ovalades y punxagudes per un dels seus extréms. *Pepino*.

COGOMBRE AMARCH. COGOMBRET.

COP DE COGOMBRE. *Pepinazo*.

QUI HA FET EL COGOMBRE QUE 'L TREGUI A L' OMBRA. *Ref. met. fam.* Denota que qui ha contret una obligació, la deu complir. *Quien hizo el cohombro que lo lleve al hombro*.

COGOMBRE. m. Terra plantada de cogombres. *Pepinar, cohombra*.

COGOMBRET. m. *Bot.* Planta silvestre de la fam. de les cucurbitácees; fá la fulla de vert blanquinós, el fruit com un cogombre, pero més petit, y per poch que 's toqui la planta cau el qu' és madur. *Cohombrilla, pepino del diablo*.

COGULL. m. Jonch de les Índies que treu un sarmant llenyós com un vimech. *Cogul*.

COGULL. *Geog.* Poble de la província, bisbat y partit judicial de Lleida; és a la vora del riu Set y té 490 hab.

COGULLA. f. L'habit de chor que vesteixen alguns monacals *Cogulla*.

COGULLADA. f. *Ornit.* Aucell un poch més petit que una guatlla, de color terrós i que té un plomallet al mitj del cap. *Cogujada.* || *Bot.* FUXARDA.

Cogullada

COGULLADA. *Geog.* Poblet de la prov. i bisb. de València, part. jud. de Alcira; és a la vora del ferrocarril d'Almansa a València i no forma ajunt.

COGULLÓ. *Orog.* En la comarca de Berga se dona aquest nom als cims còncics i enesprats de les muntanyes. || — D' ESTELA. *Orog.* Cim avençat del extrem meridional dels Rasos de Peguera, que domina tota la vall del Metge y la de Castellar del Riu.

COGULLONS. *Geog.* Caseriu del terme de Rojals, prov. de Tarragona.

COHABITACIÓ. f. L'acte d'habitar junt ab altres. *Cohabitación.*

COHABITAR. v. n. Fer vida conjugal els casals. *Cohabitar*

COHABITAT, DA. p. p. *Cohabitado.*

COIBICIÓ. f. Accló y efecte de coibir. *Cohibición.*

COIBIR. v. a. *Ant.* CONTINDRE, REPRIMIR, REFRENAR.

COIBIT, DA. p. p. CONTINGUT, REFRENAT.

COINCIDENCIA. f. L'acte o efecte de coincidir. *Coincidencia.*

COINCIDENT. p. p. *Coincidente.*

COINCIDIR. v. n. Convindre, ésser conforme una cosa ab altre. *Coincidir.*

COINCIDIT, DA. p. p. *Coincido.*

COINDAMENT. adv. m. *Ant.* AIROSAMENT.

COINDICANTS. pl. *Met.* Senyals que concorren ab els símptomes particulars. *Coindicantes.*

COINQUINACIÓ. f. y

COINQUINAMENT. m. *Ant.* L'acció y efecte de coinquinarse. *Coinquinación, mancha.*

COINQUINAR. v. a. *Fam.* Molestar, importunar, com: *coinquinar la paciencia.* Moler, reventar, machacar, apurar, abrumar, marear, majar, jorobar.

COINQUINARSE. v. r. *Ant.* Disfamarse, envilirse. *Coinquinarse.*

COINQUINAT, DA. p. p. *Coinquinado.*

COIR. v. a. *Ant.* Tindre tracte carnal ab dona. *Tener acceso á mujer.*

COISSÓ. f. Sensació que causa lo que cou. *Escorza, picazón, resquemazón, resquemó, escociamiento.*

COIT. m. CÒPULA, 2.

COIX, A. adj. La persona o animal qu' al caminar no assenta igualment els dos peus. *Cojo.* || El banch o taula que té algún dels peus més curt que 'ls altres. *Cojo.*

ANAR A PEU COIX. fr. *Ir á la pata coja.*

NO ÉSSER COIX NI MANCO. fr. *Met.* Ésser expert, intelligent. *No ser cojo ni manco.*

QUI VA AB UN COIX, AL CAP DEL ANY ÉS TAN COIX COM ELL. *Ref.* Se refereix al influxe que tenen les males companyies pera pervertir als bons y sensills. *Quien con lobos anda, á uullar se enseña; la manzana podrida, pierde á su compañía; ojos malos, á quien los miran pegan su malitia.*

COIXARIA. f. COIXERA.

COIXEJAR. v. n. No poder assentar igualment els peus. *Cojear.* || *Met.* Faltar a la rectitut en algunes ocasions. *Cojear.*

SABER DE QUIN PEU COIXEJA. fr. *Saber ó conocer de qué pie cojea.*

COIXERA. f. y

COIXESA. f. Accident que impedeix poder caminar sense decantarse a l' un costat ni a l' altre. *Cojera.*

COIXET, A. adj. dim. *Cojuelo, cojecto.*

COIXÍ. m. Mena de sach petit plé de llana, coló o ploma pera posar 'hi l' cap o séures 'hi. *Almohada.* || El de cotxo. *Almohadón.* || El de fer puntes. *Mundillo, bolo* || El que serveix pera daurar. *Plumazón.* CONSULTAR 'HJ AB EL COIXÍ. fr. *Fam. met.* Pendre 's temps pera meditar algún negoci. *Consultar con la almohada; dormiréis sobre ello y tomaréis acuerdo.*

COIXINERA. f. La funda del coixí. *Funda de almohada.*

COIXINET. m. dim. *Almohadilla.* || El de posar agulles. *Acerico.* || El que usen les dones pera cusir. *Almohadilla.* || El que 's posa sobre l' incisió de les sangries. *Cabezal.* || El que 's posa sobre 'ls coixins del llit pera dormir més cómodament. *Cabezal.*

COIXINETS. m. pl. *Art. y of.* Les dues peces que s' aixamplen y estrenyen pera roscar en la filera oberta. || Els suportos sobre 'ls quals gira un arbre en les màquines. *Cojinetes.*

COIXO. m. *Ter.* COIX.

COIXOT. m. CUIXOT. || pl. SARAGÜELL.

COK. m. Producte de la carbonisació de la hulla que s' emplea en les màquines de vapor ab preferència a aquesta, perque no conté sofre ni fá fum, y per consegüent no destrueix tan aviat les peces d' aràm. *Cok.*

COL. f. *Bot.* Hortalissa menjívola de la fam. de les crucíferes; té les fulles amples y verdoses y és prou coneguda. *Berza, col.* || adj. *Ant.* Alguno.

COL BORRATXONA O BORRATJENCA. *Ter.* *Berza.*

COL CARAGOLADA. *Col de càntaro.*

COL DE BROT O D' HIVERN.

Ter. *Bretón.*

COL DE CAPDELL O CAPDELLADA O DE SOLDAT *Ter.*

Repollo.

COL GITANA, ROMANA, CRESPADA. *Ter.* *Col de càntaro.*

COL VERDA, ALOMA O PRIMERENCA. *Ter.* *Col rizada, llanta.*

COL Y BRÒQUIL. BRÒQUIL.

A ELLES, COMPANYYS, VOS A LES COLS Y JO A LA CARN. *Ref.* Censura als egoistes. *A ellas, padre, vos á las berzas y yo á la carne.*

ENTRE COL Y COL LLETUGA. *Ref.* Que denota ésser necessari el variar algunes coses pera que no fastigüexin. *Entre col y col lechuga.*

PÁRLE 'M DE COLS, LA MARE 'N CUINA. *Expr. fam.* Ab que 's reprèn als que parlen fora de propòsit. *Si preguntan por berzas, mi padre tiene un garbanzal.*

REMENAR LES COLS. fr. *Met. fam.* Manejar algún assumpte o negoci. *Menear el ajo.*

SEMPRE COLS AMARGUEN. fr. *Met. fam.* Denota que per bona y gustosa que sigui una cosa, acaba per pensar si se n' abusa. *Cada día olla amarga el caldo; cada día gallina amarga la cocina.*

COLA. f. AIGUACUIT.

COLA DE BOCA. La que basta mullarla ab saliva pera que enganxi. *Cola de boca.*

COLA DE PEIX. Mena d' aiguacuit blanc que 's fá de la pell y d' algunes tendrums de varis peixos y

Coli

més especialment de la bufeta d'aire dels esturions, qu'és la millor. *Cola de pescadó.*

COLA DE RETALL. Mena d'aiguacuit clar que 's fá de retalladures de luda y serveix pera pintar al tremp y preparar teles, donar consistencia al paper, etc. *Cola de retal.*

COLABORACIÓ. f. L'acció y efecte de col·laborar. *Col·laboración.*

COLABORADOR. A. m. y f. Qui treballa ab un altre. *Col·laborador.*

COLABORAR. v. n. Treballar ab altres. *Col·laborar.*

COLABORAT, DA. p. p. *Col·laborado.*

COLACIÓ. f. Refecció que 's fá les nits de juny. *Colación* || L'acte de conferir els beneficis eclesiàstics y graus a les universitats. *Colación.* || Comparació, coteig. *Colación, comparación, cotejo.* || *Ant. Conferencia.*

FER COLACIÓ. fr. *Hacer colación.*

COLADA. f. Llet presa. *Cuajada.* || **NATA,** 1. || Nòm que 's dóna a una espasa del Cid, y després ha passat a significar lo meteix que una bona espasa. *Colada.*

COLADÍS, SA. adj. Lo que 's cola fàcilment. *Filtradizo.*

COLADOR. m. Cedasset o drap pera colar els líquits. *Colador, coladero.* || Xuclador d'aigua. *Sumidero.* || Forat ont s'hi cola l'aigua o un altre líquit. *Tragadero.* || Bebedor de vi. **CUP.** || **COLLADOR,** 2. || m. Qui dóna colació d'algun benefici. *Colador.*

COLADORA. f. Eina de llaua sense mànech que hi há als molins d'oli y serveix pera treure oli dels punets o cups. *Escullador.*

COLADURA. f. L'acció y efecte de colar alguna cosa líquida. *Coladura.*

COLAMENT. m. L'acció y efecte de colar. *Coladura.*

COLAPSE. m. *Met.* Postració repentina de les forces vitals, determinada per debilitat a l'influencia necessaria dels centres nerviosos. *Colapso.*

COLAR. v. a. Passar algún líquit pèl colador. *Colar.* || *Fam.* Beure molt vi, aigua, etc. *Colar.* || v. n. Passar per algún llòch estret. *Colar.* || m. Llòch plantat de cols. *Berzal.*

COLARSE. v. r. *Fam.* Ficarse d'amagat a algún llòch. *Colarse.*

COLASSA. f. aum. *Berzasa.*

COLAT, DA. p. p. *Colado.*

COLAT. m. *Bof.* Planta de la fam. de les cariofilàcees que 's creia que augmentava la llet de les vaques que la pasturaven. *Jabonera.*

COLATA. *Geog.* Caseriu del terme de Montaberner, prov. de Valencia.

COLATERAL. adj. Se diu de la part o del adorno qu'está als costats de la part principal. *Colateral.* || El parent que no ho és en línia recta. *Colateral*

COLATIU, VA. adj. S'aplica al benefici eclesiàstic y a tot lo que no 's pot gosar sense colació canònica. *Colativo.* || Lo que té virtut de colar y netejar. *Colativo.*

COLÁU. n. p. Nòm vulgar de Nicoláu. *Colás.*

COLBÓ. *Geog.* Santuari del terme d'Àger, prov. de Lleida.

COLCAR. v. a. L'acte d'anar a cavall. *Cabargar.*

COLCÓM. m. *QUELCÓM.*

COLCÓM MÉS. adv. m. Alguna cosa més. *Algo más.*

COLCOTAR. *Miner.* Substancia que hi há en gran abundor a la naturalesa; forma masses més o menys voluminoses, d'un color roig més o menys fosch, que embruta 'ls dits: té un olor un poch coent y un gust una mica ferruginós; absorbeix l'àcid carbònic del aire, és insoluble a l'aigua y soluble a alguns àcits.

Tritòxid o peròxid de hierro, òxid rojo de hierro, *azafrán de Marte* astringente, *colcotar.*

COLDRE y **CÓLRE.** v. a. Honrar, celebrar alguna festa. *Celebrar.* || Parlant de refredats és curarlos procurant suar. *Cocer.*

COLECCIÓ. f. Conjunt de varies coses d'una mateixa mena, com: d'*escrits, mupes, medalles,* etc. *Co·lección.* || L'obra de col·lectar. *Co·lección.*

COLECCIONAR. v. a. Fer o formar colleccions de varis objectes. *Co·leccionar.*

COLECTA. f. Aplega. *Recaudación, co·lectación, recaudamiento.* || Oració que 's diu a la missa. *Co·lecta.* || Repartiment d'alguna contribució per un veïnat. *Co·lecta.* || El llòch ont se recauda 'l dret als portals, etc. *Oficina de recaudación.*

COLECTACIÓ. f. L'acte de cobrar. *Recaudación, co·lectación.*

COLECTADOR. m. *Colector.*

COLECTAR. v. a. Cobrar. *Recaudar, co·lectar, cobrar.*

COLECTAT, DA. p. p. *Cobrado.*

COLECTICI, A. adj. Dit del cós de tropa de diferents parages sense disciplina. *Co·lectició.*

COLECTIU, VA. adj. Lo que té virtut de recullir o reunir. *Co·lectivo.* || *Gram.* Nòm qu'en singular significa pluralitat, com: l'*apostolat, que significa 'ls dotze apòstols.* *Co·lectivo.* || Lo que pertany a una co·lectivitat. *Co·lectivo.*

COLECTIVISME. m. Sistema social que consisteix en fer que cada branca de l'industria 's dongui en ús de fruit a la co·lectivitat d'obres que hi treballen. *Co·lectivismo.*

COLECTIVISTA. adj. S'aplica al qu'és partidari del co·lectivisme. *Co·lectivista.*

COLECTIVAMENT. adv. m. En comú, ab unió. *Unidamente, co·lectivamente, juntamente.*

COLECTOR. m. Cobrador. *Recaudador, colector, exactor.* || L'eclesiàstic que reb les almoines de les misses pera distribuirles entre 'ls celebrants. *Colector.*

COLECTOR DE LA CÀMARA APOSTÓLICA. Qui recauda les rendes, drets, etc., pertanyents a la curia y tresoreria apostòlica. *Colector de la cámara apostólica.*

COLECTOR D'ESPOLIS. Qui está encarregat de recullir els béns que deixen els bisbes, pertanyents a la mitra. *Colector de espolios.*

COLECTOR REAL. La persona que té al seu càrrech cobrar els drets reials. *Tobajero.*

COLECTORIA. f. Ministeri de recaudar algunes rendes. *Co·lecturía.* || La oficina del colector. *Co·lecturía.* || El càrrech del colector de les misses, y 'l paratge destinat pera aquest ofici. *Co·lecturía.*

COLEDOGRAFIA. f. Descripció de quant té relació ab la bilis. *Cole·do·grafia.*

COLEGA. m. Company d'ofici o de professió. *Co·lega.*

COLEGI. m. Cós de persones en una mateixa casa, destinat a la ensenyansa, baix certes regles y un superior. *Co·legio.* || La mateixa casa. *Co·legio.* || Convent de regulars destinat als estudis. *Co·legio.* || Cós de persones d'una mateixa professió ab certes constitucions, com: *colegi d'advocats, notaris, metges,* etc. *Co·legio*

COLEGI APOSTÓLICH. El dels Apòstols. *Co·legio apostólico.*

COLEGI ELECTORAL. Llòch designat pera que segons les lleis, els electors hi exercixen els seus drets en les votacions de càrrechs públics. *Co·legio.*

COLEGI SAGRAT. La comunitat dels cardenals de la Iglesia romana. *Co·legio de cardenales; sacro co·legio.*

ENTRAR AL COLEGI. fr. Ésser 'hi admés. *Entrar en el co·legio.*

COLEGIÀ. m. *Co·legial.*

COLEGIADA. f. Colegiata.

COLEGIAL. A. m. y f. Qui té plassa en algún colegi. Colegial. || *Ant.* Company de colegi o de comunitat. Colega. || adj. Lo pertanyent al colegi. Colegial.

COLEGIAMENT. adv. m. En forma de colegi o comunitat. Colegialment.

COLEGIAT. m. Colegiado.

COLEGIATA. f. Iglesia que no tenint bisbe o arquebisbe's compón de dignitats y canonges seculars. Colegiata, iglesia colegial.

COLEGIATURA. f. Beca de colegial. Colegiatura.

COLEGIR. v. a. Inferir una cosa d' un' altre. Inferir, colegir, deducir, sacar, seguirse, concluir. || *For.* En les causes o plets fer un resum de lo alegat per les parts. Recopilar, resumir.

COLEGIT, DA. p. p. Inferido, colegido, deducido.

COLÈLITA. f. *Med.* Pedra biliaria. Colèlita.

COLENT. p. a. Qui celebra o dona cult. Celebrante.

COLEÓPTER, A. adj. *Entom.* Nòm que s' aplica als insectes que tenen les ales ficades dins d' un estio de materia dura. Coleóptero.

COLEORANFO. adj. *Ornit.* Aucells quina barra superior cobreix una vaina córnea. Coleoranfo.

COLEOPIRA. f. *Patol.* Febre biliosa. Coleopira.

COLERA. *Bot.* HERBACOL.

CÓLERA. f. Un dels quatre humors del cós humà; se cria al fetge. Bilis, cólera. || *Entido, ira.* Cólera. AMAINAR LA CÓLERA. fr. Sossegarla. *Amainar la cólera.*

APLACAR LA CÓLERA A ALGÚ. fr. Humiliarlo ab amenaces, etc. *Cortar la cabeza á alguno.*

CEGAR LA COLERA. fr. *Cegar la cólera.*

DESCARREGAR LA COLERA CONTRA ALGÚ. fr. *Descargar en alguno la ira, la cólera.*

EMBORRATXARSE DE CÓLERA. fr. *Met.* Enfadarse molt. *Emborracharse de cólera; tomarse de la ira ó de la cólera.*

EXALTARSE LA COLERA. fr. Encendre's la ira. *Exaltarse la cólera, la bitis; montar en cólera.*

FUMAR DE COLERA. fr. *Met.* Arder en cólera.

CÓLERA-MORBO. m. Malaltia epidèmica qu'entra ab rampa. Cólera morbo. || —ASSIÀTICH. Se diu asiàtich perque procedeix del Ganges. Cólera morbo asiàtic. || —ESPORÀDICH. El cólera indígena que presenta quasi 'ls meteixos caràcters y qu'és efecte d'abusos en el menjar fruites y en el beure. *Esporádico.* || —FULMINANT. Se diu aixis quan acaba ab la persona en poques hores. *Fulminante.*

COLÉRICAMENT. adv. m. Ab cólera. *Iracundamente.*

COLÉRICH, CA. adj. Lo que pertany a la cólera. *Colérico.* || Qui s' enfada fàcilment. *Colérico.* || Pertanyent o relatiu al cólera-morbo. *Colérico.* || Atacat de cólera-morbo. *Colérico.*

COLERIFORME. adj. *Med.* Malaltia que se sembra al cólera o té la forma de cólera. *Coleriforme.*

COLERINA. f. *Patol.* Mena de cólich per l' estil del ocasionat pèl cólera. *Colerina.*

COLERO. adj. *Blas.* El lleó que amaga la quia entre les potes fent poch honor al escut, o favorintlo com mostra de submissió y obediencia segons la significació dels demés emblemes que l'acompanyen. *Colero.*

COLET. *Bot.* Nòm vulgar de una planta *saponaria.*

COLETA. f. dim. Bercica. || BANYA DE CABRA.

COLETÀ, NA. adj. Religios d' una reforma de l'ordre de Sant Francesch, leta per la Beata Coleta. *Coletano.*

COLETO. m. *Ant.* Vestidura d' anta, ab faldons per abrich del cós. *Coletó.*

COLGADURA. f. COLGAMENT.

COLGAFOCHS. m. L' home que mai se mou de prop del foch. *Torreznero.* || *Bot.* MATAFOCHS

COLGAMENT. m. L' acció de colgar o calsar plantes. *Acogonbradura, aporcadura.*

COLGAR. v. a. Tapar alguna cosa, com: *el foch ab la cendra, etc.* *Cubrir.* || *Agr.* Acostar terra a les plantes, com: *a l' escarola, als àpils, carts, etc.* *Acogombrar, aporcar.* || *ENTAPISSAR.* || *Ant.* PONDRE 'S EL SOL. || *Ter.* ANAR AL LLIT.

COLGARSE. v. r. *Ter.* Anarse 'n al llit. || *Acostar-se.* || *Pondre 's, parlant del sol.* *Ponerse.*

COLGAT. m. El sarment soterrat pera fer un nou cep. *Acodo, mugrón, codal, provena.* || La part soterrada. *Codadura.* || p. p. *Cubierto.*

FER COLGATS. fr. Soterrar el sarment llarch d' un cep, lentli eixir el cap al llòch ont se vol que hi agi un nou cep. *Amugronar, acodar, arrodrgonar.*

COLÍ (Francesch Miquel). *Biog.* Escriptor, jesuita, botànic; nat a Ripoll l' any 1592 y mort a Filipines l' any 1660. Va ésser rector del colegi de Manila, y autor d' algunes obres que justifiquen l' alt concepte que mereixia, éssent les principals les titulades: *Judia sacra; Vida del santo hermano Alfonso Rodriguez, Historia universal de la provincia de Filipinas, de la Compañia de Jesus, desde 1581 á 1615 y la obra Labor evangélica,* molt estimada per la enumeració que conté de les plantes del Arxipèlach. En les obres se li dona al seu nòm la forma castellana «Colin».

COLIBRÍ. s. m. *Ornit.* Aucell molt petit semblant al aucell-mosca, haventn'hi de varies menes. *Colibrí.*

CÓLICA. f. Dolor lort que causa cursos y vòmits. *Diarrea, cólica.*

CÓLICH. m. Dolor que se sent al intestí o als budells. *Cólico, dolor, cólico.*

COLIFLOR. f. *Bot.* Col molt gustosa que fá una mena de pinya composta de grumets blanchs. *Coliflor.*

COLIGACIÓ. f. y

COLIGANSA. f. *Ant.* La acció y efecte de coligar. *Liga, coligación, confederación, alianza, unión, coaligación.* || Unió d' unes coses ab altres. *Enlace, coaligación, trabazón, coligadura, trabamiento.*

COLIGARSE. v. r. Unirse, confederarse uns ab altres. *Mancomunarse, coligarse, confederarse.*

COLIGAT, DA. p. p. *Coligado, confederado, mancomunado.*

COLIMENT. m. *Ant.* Culto.

COLINAP. f. Col de fulles blanques y crespades, de tronch groixut y d' arrel abutada. *Colinaba.*

COLIRI. m. *Med.* Nòm genèric de totes les medicines que s' apliquen als ulls o a la conjuntiva. *Colirio.* || *Ant.* Tot munt de desfiles en forma de clau que se fica a les fistules o llagues. *Colirio.*

COLIRITA. f. *Miner.* Alúmina hidratada silicifera que sols se diferencia de l' alcofana en que té menys quantitat de sílice. *Colirita.*

COLISA. f. Armadura giratoria demunt de la qual s' hi munta un canó d' artilleria. *Colisa.*

COLISEU. m. Edifici destinat a representacions teatrals. *Teatro, coliseo.*

COLISIÓ. f. Fregadura o acció y efecte de toparse un cos sòlit ab un altre. *Colisión.*

COLIT. *Ornit.* Nòm vulgar de un petit aucell del gèneru *saxicola* molt útil a la agricultura.

COLITIGANT. m. Qui pledeja en companyia d' un altre. *Coligante*

COLITXO. m. Planta de la fam. de les cariófil·lees, de fulles verdes, blanquinoscs y snaus y les flors blanques formant panolla; quan es tendre se

Coliflor

menja com verdura, ja bullida, ja fregida o en truita com els espinachs. **ESCLAFIDORS.** **Colleja.**

COLOCACIÓ. f. Acció y efecte de col·locar. **Empleo, colocación, destino.** || Estat social en que un se trova. **Situación.**

COLOCAR. v. a. Posar alguna cosa al seu degut lloch. **Colocar.** || Acomodar a algú en algún estat o empleo. **Acomodar, colocar.** || S'usa també com reciproc. **Colocarte.**

COLOCAT, DA. p. p. **Colocado.**

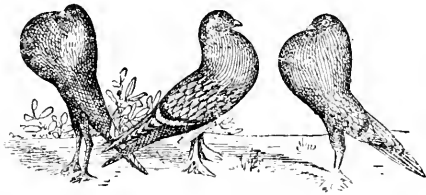
COLOCUTOR. m. Qualsevol de les persones que prenen part a una conversa. **Colocutor.**

COLOESPINÓS. A. adj. **Entom.** Insecte que té dues esines a la esquena. **Coloespinoso.**

COLOFONA. f. **PEGA GREGA.**

COLOIDES. m. **Med.** Càncer gelatiniforme. Degeneració particular que no conté cap producte patològic del càncer. **Cotoïdes.**

COLÓM, A. m. y f. Ornít. Aucell domèstich de varies castes, que 's diferencienc principalment en el color o la grandària. **Palomo, paloma.** || El criat en colomar y que surt al camp. **Palomariego.** || **Met.** La persona d' un geni pacífich. **Patoma.** || Se pren tam-

Coloms

bé per símbol de la ignocència y sensillesa. **Paloma.** || Constelació sòta del Cá. **Palomo.** || Cosa molt blanca. **Palomo.** || Entre gitano. **LLANSOL, TONTO.**

COLÓM BOSCATÀ, DE BOSCH, FERÉSTECH, ROQUER O SELVATGE: TUDÓ.

COLÓM BOTAT. El blau clar ab una ratlla negra al cap daval de la quà. **Palomo botafogo.**

COLÓM CALSAT. El que té les cames y 'ls peus vestits de ploma. **Paloma calzada.**

COLÓM CASOLÀ. El domesticat que 's cria a casa. **Paloma duende o casera o zurita.**

COLÓM CORONAT. El que té una porció de plomes del cap en forma de mitj cercol. **Paloma tripolina o tropolina.**

COLÓM CULIBLANCH. El que té la quà blanca y lo demés del cos de qualsevol altre color. **Palomo culiblanco.**

COLÓM CULINEGRE. El que té la quà negra y tot lo demés blanc. **Palomo culinegro.**

COLÓM CULITENAT. El que té la quà d' un color entre café y canyella y lo demés tot blanc. **Palomo culitenado.**

COLÓM DE LA TERRA. El qu' es més gros que 'ls comuns. **Paloma mestiza.**

COLÓM DE MONYO. El que té una mena de plomallat al cap. **Paloma de moño o moñuda.**

COLÓM D' ULL GROS: COLÓM FLAMENCH.

COLÓM FILICOTÓ. Colóm petit de ploma molt fina y de color blanquinós ab algunes ratlles groguenques. **Palomo filicotón.**

COLÓM FLAMENCH. El molt gros que té 'l bèch carrat y 'ls ulls vermells ab més cercles que 's comuns. **Paloma flamenca.**

COLÓM GLASSAT. El que té les plomes crespades. **Paloma rizada.**

COLÓM GROSSA-GORJA. Varietat de pap molt gros y plomatge vistós. Els més característichs són originaris d' Anglaterra y de Fransa.

COLÓM MONGI. El que té algunes plomes del cap de les ales y la qua blanques, y tot lo demés d' un altre color. **Palomo monjin o monjil.**

COLÓM PAPTATXI. El que té altes les plomes desde 'l cap fins al pit com una mantellina. **Paloma de toca.**

COLÓM PAVO. El que té la quà dreta y extesa com un vano. **Paloma jalandrina, y alguns paloma tripolina.**

COLÓM PEONER: COLÓM CALSAT.

COLÓM ROQUER. Mena de falcó o colóm boscà que va molt per les roques. **Roques, halcón roques, palomo bravo.**

COLÓM ROVELLAT. El que té la ploma de color de rovell. **Palomo royo.**

COLÓM XAREL-LO. El qu' és tot blanc. **Paloma blanca.**

COLÓMS APARIATS. El mascle y la femella que se uneixen pera la cria. **Palomas casadas o pareadas.**

CASSAR COLÓMS. fr. **Palomear.**

CUIDAR COLÓMS. fr. **Palomear.**

FER EL COLÓM. fr. **Fam. GITAR.**

FINS ELS COLÓMS TENEN FEL. **Ref.** Denota que una persona, per quieta y pacífica que sigui, ve de vegades que s' enfada. **Cada pajarito tiene su higadito, o cada pajarilla tiene su higadilla.**

LO PERTANYENT ALS COLÓMS. **Columbino.**

RONCAR ELS COLÓMS. fr. **MARRUCAR.**

COLÓM. **Geog.** Illeta de la costallevantina de Menorca.

COLÓM (Joan). **Biog.** Eloqüentíssim orador mallorquí nat a Palma l' any 1749 y mort l' any 1806. En 1778 se ordená de sacerdot y onze anys després era canonge y després vicari general de Mallorca. En Torres Amat cita divuit obres llatines escrites del doctor Colóm, apart d' alguns sermons. Més de cinquanta voltes va predicar a Madrid, per encàrrech del rei, de la reial familia y del suprem concell de la Inquisició.

COLOMA. f. Nóm de dona. **Coloma.**

COLOMA SURANA. **Ant. TUDÓ.**

COLOMÀ. n. p. **Colomano.**

COLOMAIRE. m. Qui cria o ven colóms. **Palomero.**

COLOMAR. m. Llòch destinat a la cria de colóms. **Palomar.** || Quan és petit. **Palomera.**

MENJAR HI HAJA AL COLOMAR, QUE COLÓMS NO 'N FALTARÁN. fr. **Met.** Se diu de la protecció y foment que s' ha de donar a les arts, al comerç, etc. **Haya cebo en el palomar, que ellas vendrán**

QUAN ES FET EL COLOMAR EL COLÓM ES MORT. **Ref.** Significa que solen morir els que fan cases al cap de poch temps que les disfruten; perquè generalment quan un té medis de lèrsela ja es vell. **La casa hecha y el huero a la puerta, o casa hecha, sepultura abierta.**

COLOMASSA. f. El íem de colóm. **Palomina.**

COLOMBINA. f. **Quim.** Substancia extreta de les arrels d' un arbre d' Amèrica o d' unes mates d' Àfrica, nomenades colombo, servint de remei pera les afeccions de les vies digestives. **Columbina.**

COLOMÉ (Tuch). **Orog.** Montanya de forma cònica que 's trova anant de Viella al port del mateix nóm.

COLOMER. m. **Ant. COLOMAR.**

COLOMER (Conrat). **Biog.** Actor y autor còmic, fill de Barcelona. Va comensar la carrera d' enginyer militar, y la va deixar l' any 1866. Dedicat al teatre català va ésser un bon actor y director de companyia. Va escriure algunes comedies, algun drama, sarsueles y peces, col·laborant en altres en companyia de l' Eduard Vidal y Valenciano y d' en Campmany. Algunes de les seues obres s' han representat moltes vegades, y les que va fer en els derrers anys de la seua vida, varen ésser molt aplaudides.

Conrat Colomer

— (MARIÀN). *Biog.* Pintor vignetà del començament del segle XIX. És autor dels quatre quadros que hi há a la capella del Sant Misteri de la parroquia de Sant Joan de les Abadeses. Junt ab en Romeu va pintar la colecció de retratos de bisbes de Vich que hi há a aquella seu.

— (PERE). *Biog.* Ecclesiàstich remarcable per son saver y virtut. Va néixer a Girona l'any 1822, acabant la carrera a Roma en 1845. Al retornar a Espanya, després d'ordenat, se li va conferir càtedra al seminari de Girona, explicant'hi filologia y teologia dogmática, fins a pendre possessió en 1876 del bisbat de Vich, morint a la capital de la diòcesis en 1881. Era concixedor de les llengües clàssiques, y bon poeta llatí, havent'hi escrit *Himnes y poesies el·logiades*, entr' elles un poema ab el títol de *Maria Virgo. Seu de vita Beate Marie Virginis Libri Quinquaginta*.

COLOMER. *Geog.* Illot del dist. mupal. de Pollensa, Mallorca.

COLOMÉS. *Geog.* Poble de la prov. bisb. y part. jud. de Girona; té 395 hab. || — (CERCLE DE). *Orog.* Cercle de montanyes de l'extrem S.E. de la Vall de Arán dins del que hi há gran nombre d'estanys y de estanysols. || — (PICH DE).

Segell de Colomès

Orog. Puig de la frontera S.E. de la Vall d'Arán; té 2,926 met. demunt el nivell del mar. || — (PORT DE). || — (PORTELL DE). Accidents geogràfichs que s'troven en la meiteixa regió.

COLOMET. m. dim. Palomito.

COLÓMETA. f. dim. Palomita.

COLOMÍ. m. El fill del colóm casolà, que té poch temps, Pichón. || El del colóm roquer. Palomino torcaz.

COLOMINA. f. *Bot.* FUMDETERRA.

COLÓN. m. Part principal del període. Colon.

COLÓN PERFET. *Gram.* Dos punts en aquesta forma (:) que serveixen pera distingir els membres d'una

COLÓN IMPERFET. *Gram.* Punt y virgula en aquesta forma (;) que serveix pera senyalar una part de la clàusula. *Colón imperfecto.*

COLÓN. m. *Ant.* MASOVER.

COLONA. f. *Ant.* Columna.

COLONIA. f. Gent enviada pel govern a establirse a un altre país. **Colonia.** || Territori més o menys llunyà de la nació que se'n va apropiarne, pera fins comercials, polítichs, etc. Catalunya durant el període mitj eval va extende la seua influencia política a les illes heléniques y a la banda Sur d'Italia. || Paratge ont s'hi estableix la colonisació. **Colonia.**

|| Vivendes y poblacions construïdes al voltant de algún establiment industrial sejoarnant'hi en elles els treballadors que allí tenen feina. Acostumen adoptar el nóm del establiment a quin deuen el seu origen. **Colonias industrials.** || Institució que arreula d'uns quants anys ensá, organissant al estiu eixides de alguns dies pera que sejoarnin, fora de les ciutats populosas, els alumnes de les escoles públiques, pera deixondirse ab la vida del camp. **Colonias escolares.** || Ciutat, arquebisbat y electorat sobre 'l Rhin. **Colonia.** || Ciutat de Vestfalia. **Colonia Agripina.**

FER O ENVIAR UNA COLONIA. *ir.* Establecer una colonia. || Qui hi habita. **Colono.**

COLONIA SERRA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d'Alguairre, prov. de Lleida.

COLONIAL. adj. Pertanyent a les colonies. **Colonial.** || **ULTRAMARÍ.** En aquest concepte s'parla de fruits colonials. **Coloniales.**

COLONIENSE. adj. El natural de o lo pertanyent a la ciutat de Colonia. **Coloniense.**

COLOQUI. m. Conferencia entre dues o més persones pera tractar d'algún negoci particular. **Coloquio.**

COLOQUINTA. f. y

COLOQUÍNTIDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les cucurbitácees, mena de cogombre de fruit molt semblant a la cindria, pero del tamany d'una pilota petita; és molt amarch, y útil en medecina com purgant. **Coloquintida.** ahandal.

Mapa de la colonisació catalana en els temps mitgevals

oració, de manera que 'l sentit que 'ls preceïx queda ja perfet, y lo que segueix sols serveix pera més explicació y claretat de lo que queda escrit. *Colon perfecto.*

COLOR. m. Modificació dels raigs de la llum que, segons la disposició dels cossos, els fa véuer blaus, verds, vermells, etc. **Color.** || L'impressió que fan als ulls els raigs de la llum que reflexa la superfície de

algún còs. **Color.** || Parlant de vestits, el que no és negre ni blanc. **Color.** || El tint que presenten les plomes dels aucells. **Jaldre.** || El tint que s'observa als núvols segons llur gruixaria o segons com els hi toca 'l sol. **Celaje.** || Referint-se al blasó, la matèria i ornament de les armeries, en que primer hi havia blanc, roig, blau i vert; després s'hi va afegir el d'or i de porpra, i darrerament s'hi varen introduir el negre, el d'armini, etc. **Color.** || AFEIT, 1. || pl. **Pint.** Els materials de varis colors preparats pera pintar. **Colores.**

COLOR ARTIFICIAL. En el tint, pintura, etc., el compost de varis colors simples. **Color artificial.**

COLOR BAIX. El flux o que no resulta gaire. **Color bajo.**

COLOR D' AIRE. Cert color groch sumament baix y delicat. **Color de aire.**

COLOR D' AROMA. Color groch que 's fá ab 'l arrel de la carcuma. **Color de aroma.**

COLOR D' AURORA. El que resulta de la barreja del blau, blanc i vermell. **Color de aurora.**

COLOR DE CANARI. El groch semblant al del dit auell. **Color de canario.**

COLOR DE COURE. El roig ferruginós. **Color de co-bre.**

COLOR DE FOCH. El vermell fosch que no té la percepció del carmesí. **Color de fuego.**

COLOR ESMORTUIT O APAGAT. El que no té vivesa. **Color amortiguado o apagado.**

COLOR FORT. El que no pert. **Color permanente.**

COLOR MUSCH. El pardo obscur. **Color musco.**

COLOR NATURAL. Aquell qu' és propi de cada objecte. **Color natural o propio.** || A les blanqueries, el d' anta: **Color de ante o natural.**

COLOR TRENCAT O ESBLAIMAT. El baix que no té vivesa. **Color quebrado o quebradizo.**

COLOR VIU, PUJAT O EIXIT. El que ressalta. **Color vivo o subido.**

COLORS PRIMITIUS. Els fonamentals, de la combinació dels quals resulten tots els altres que, segons Newton, son els següents: vermell, groch, blau, vert, morat, indi y de taronja; pero el P. Lluís Castell, jesuïta, diu que n' hi há prou ab el blau, el groch y 'l vermell pera fer tots els altres. **Colores madres o primitivos.** || Entre tintorers, el blau, el vermell, el musch, el negre y 'l de palla. **Colores primitivos.**

BAIXAR EL COLOR. fr. *Met. pint.* Perdre la seua vivesa. **Caer el color.**

BÈ LI DIU PROU EL COLOR. *Loc.* Dona a entendre que a algú se li coneix alguna cosa ab el color de la cara. **Quien no cree en dolor, crea en color.**

COSA DE DOS COLORS. *Berrendo.*

DE COLOR D' ALBERGINIA. *Aberengonado.*

DE COLOR D' ANTA. El de color semblant al d' ante. **Antado.**

DE COLOR D' ARGENT. *Plateado, argentado.*

DE COLOR D' ESMERALDA. *De color de esmeralda o de verde esmeralda.*

DE COLOR D' OLIVA. *Aciteado.*

DE COLOR D' OR. *Dorado.*

DE COLOR DE BRONZE. *Bronceado.*

DE COLOR DE BURELL. *Aburelado.*

DE COLOR DE CAFÉ. *Tostado, de color de café.*

DE COLOR DE CASTANYA: *CASTANY.*

DE COLOR DE CASTANYA CLAR. *Acabellado.*

DE COLOR DE CENDRA. *Ceniciento, cinerico.*

DE COLOR DE FUM. *De color de humo.*

DE COLOR DE GAMUSSA. *Gamuza.*

DE COLOR DE GOS QUAN FUIG. fr. *Fam.* Color indefinit, de cap color. *De un color indefinido.*

DE COLOR DE LILA. S' aplica a les coses de color en 're morat y cendrós. *De color de lila.*

DE COLOR DE LLIMONA. D' un groch verdós. *Limonada.*

DE COLOR DE MAREPERLA. Blanch ab un punt de color de rosa. *Nacarado.*

DE COLOR DE MORA: MORAT.

DE COLOR DE NOGUERA. *Noguerado.*

DE COLOR DE PALLA. *Pajizo, melado.*

DE COLOR DE PLOM. *Plomizo.*

DE COLOR DE PORPRA. *Purpúreo.*

DE COLOR DE PUNSÓ. Se diu del color de foch molt viu. *De color de punzó.*

DE COLOR DE ROSA. *Róseo, rosado.*

DE COLOR DE ROSA BATUDA. Se diu d'algunes teles en que l'urdit és de color de rosa comuna y la trama blanca, o al contrari. *De color de rosa batida.*

DE COLOR DE SAFRÀ. *Azafranado.*

DE COLOR DE SANCHI. *Sanguíneo, sanguino.*

DE COLOR DE TARONJA. *Anaranjado.*

DE COLOR DE VERT D' ESPERA, y se sol afegir: **FORRRAT DE PASSATEMS.** *Loc. fam.* Ab que se sol respondre a les criatures quan demanen alguna peça de roba y no se 'ls hi vol fer. *De color de aire.*

DE COLOR DE VIOLA. *Violado, violáceo.*

DE COLOR FOSCH. *Obscuro.*

DISTINGIR DE COLORS. fr. *Met.* Tindre prou discerniment pera no confondre les coses y acomodar a cada una lo que li correspón. *Distinguir de colores.*

DONAR COLOR O COLORS. fr. *Pintar.* *Dar color o colores, meter de color, colorar, colorir.*

FER EIXIR ELS COLORS A LA CARA. fr. Fer tornar roig a algú avergonyintlo. *Sacarle los colores, ó sacar los colores á la cara ó al rostro, ó ponerle á alguno colorado, ó abochornarle.*

FER PERDRE 'L COLOR. fr. Disminuirlo o ésser causa de que 's perdi el color natural. *Robar el color, hacer caer de color.*

MUDAR DE COLOR. fr. Manifestar ab la cara alguna alteració d' ànim. *Mudar de color.*

MUDAR MIL COLORS O DE COLOR A CADA INSTANT. fr. Denota la turbació o la por de que 's descubreixi a algú lo que li convé que no se sàpigui. *Un color se le iba y otro se le venia.*

PENDRE COLOR fr. Comensar a madurarse alguns fruits, donantse senyal ab el color que tenen quan son madurs. *Tomar color, pintar.*

PENDRE 'L COLOR. fr. Tenyisc, empaparse d' ell les robes que 's tenyeixen. *Tomar el color.*

PERDRE 'L COLOR. fr. Descolorirse algú. *Caer de color.*

PUJAR EL COLOR. fr. Donarli més vivesa carregantlo més, o afegintli alguns ingredients pera que ressalti. *Subir el color.*

TENYIR DE TOTS COLORS. fr. *Met. fam.* BALLAR SEGONS EL SÓ.

TORNARSE DE MIL COLORS. fr. MUDAR MIL COLORS.

TRASMUDARSELI A ALGÚ EL COLOR. fr. Anarse 'n el color natural per algún accident repenti. *Demudarse á alguno el color.*

COLORAMENT. m. L' acció de donar color a la pintura. **Coloración.**

COLORAR, v. a. *Met.* Dissrassar alguna cosa, amagant la veritat. **Colorear, pretextar, colorir.**

COLORAT, DA. p. p. *Met.* Dissimulat ab alguna raó aparent. **Coloreado.**

POSARSE COLORAT. fr. Tornarse roig. *Ponerse colorado.*

COLORAINA. f. Color viu que ressalta en contraposició d' altres. **Colorin, angaripolas, garambainas.**

COLORET, m. dim. AFEIT, 1.

COLORETES. f. pl. Roba ordinària de varis colors. **Angaripolas.**

COLORIGRADO. m. *Fis.* Instrument pera determinar el grau de coloració dels cossos. **Calorigrado.**

COLORIR, v. a. *Pint.* Donar color a lo que 's pinta. **Colorir.**

COLORISTA (Bon o mal). m. *Pint.* Qui dona bè o malament els colors a lo que pinta. **Buen ó mal colorista.**

COLORIT, DA. p. p. **Colorido.**

COLÓS. m. Estatua d'enorme grandària. **Coloso.** || Persona de descomunals proporcions. **Coloso.** || Qui té gran poder, tant en lo físich còm en lo moral. **Coloso.**

COLOSSAL. adj. Lo que pertany al colós o és mòlt més gran que l'ordinari. **Colosal.**

COLOSTRE. m. La primera llet que té la dona després del part. **Calostro.**

COLRADURA. f. *Pint.* Vernís que, aplicat demunt d'una peça argentada, la fa semblar daurada **Corladura.** || Cremadura del sol. **Asoleamiento.**

DONAR COLRADURA. *Pint.* **COLRAR.**

COLRAR. v. a. *Pint.* Aplicar el vernís nomenat colradura demunt d'un objecte argentat a fi de que sembli daurat. **Corlar, corlear** || Cremar, fer tornar moreno l sol. **Asolear.**

COLRARSE. v. r. Tornarse moreno per anar mòlt pèl sol. **Asolearse, tostarse del sol.** || **SUBTARSE, 2.**

COLRAT, DA. p. p. *Pint.* **Corleado.** || Del sol. **Asoleado, quemado del sol.** || **SUBTAT.**

CÓLRER. v. a. *Ant.* **COLDRE.**

COLSA. f. *Bot.* Mena de col; n'hi há de borda y de conreuada. **Colza.**

COLSADA. f. Àngul, revolta. **Recodo, ángulo, revuelta.** || Cop de colse. **Codazo.** || Mida de la mà al colse. **Codo.**

PEGAR COLSADA. fr. *Fam.* **Tocar a algú** pera que se'n adoni d'alguna cosa. **Dar del codo.**

COLSADURA. f. La part del sarment enterrada pera que 's fassi un altre cep. **Codadura.**

COLSE. m. La part exterior del braç ont fan el joch els dos ossos de que 's compón. **Codo.**

AIXECAR EL COLSE. fr. *Fam.* **Beure mòlt vi.** **Levantat de codo** ó **el codo.**

COP DE COLSE: **COLSADA, 2.**

TOCAR AB EL COLSE: **PEGAR COLSADA.**

XARRAR PÈLS COLSES. fr. *Fam.* **Pera denotar que 's parla mòlt.** **Hablar mucho.**

COLSEJAR. v. a. *Ant.* **PEGAR COLSADES.**

COLT. A. p. p. de coldre. **Celebrado.**

COLTEL. m. y

COLTELL. m. y 'ls seus derivats. **GANIVET.** || Mòlts diuen erradament **coll.** || Ganiveta llarga subjecta a un banch, ab una articulació a ran d'aquést y un mànech a l'altre cap. || L'eina de fer formes de sabates y de treballar esclops. || Ganiveta xica, solta, ab un mànech a cada cap, usada pera la construcció de cadires.

COLTELLADA. f. *Ant.* **GANIVETADA.**

COLTELLER. m. *Ant.* **DAGUER.**

COLUBI (Joseph Maria). *Biog.* Militar mallorquí, nat l'any 1785. Fill d'una familia distingida en la milícia desde 'l sigle XVII, entrà mòlt jove a fer armes, primerament en la guerra contra 'ls anglesos y després lluitant per l'independencia entre 1808 y 1814. Era subninent en 1807 y tenia 'l grau de capitá

Joseph M.ª Colubi

en 1809. Se portá còm un brau en el siti de Girona y rebé 'l títol de cavaller de l'ordre de Sant Fernando. Seguí tota la campanya per terres de Catalunya ab mòlt lluitament. En el primer temps constitucional presidí a Barcelona el consell de guerra pera jutjar a Jordi Bessières (1821); fou governador interí de Hostalrich y en propietat de la Ciutadella de Barcelona. Sempre maná forces, y a Orsavinyá (Maig de 1822), a Blanes (Juny) y en l'acció d'Altorja (15 d'Agost), acreditat ses qualitats de militar. Quan els francesos entraren per abolir la Constitució, En Colubi emigrá a terres forasteres, retornant a la mort de Ferrán VII. Desde 1830 serví a les ordres del ge-

neral Llauder pèls regnes d'Aragó y Navarra, venint ab ell a Catalunya en 1832, de primer quefe de estat major. Arribada la guerra civil dels set anys, organís els nous cossos de l'exèrcit y prestá bons serveis en la Capitania general de Catalunya, ascendint a brigader. Sortí a montanya pera combatre als carlins; mes, arribat l'any 1834, aná de governador militar a Tortosa, ciutat flagellada per la guerra y per una epidemia, havent sigut tal son comportament que ascendí a marescal de camp, fins que a les derrerres de l'any fou enviat de governador a Tarragona y comandá les forces de la baixa Catalunya, del Llobregat a l'Ebre, posant a ratlla a l'enemich. Tal confiança mereixia al govern y al país, que li fou en 1839 encarregada la causa en averiguació de lo succet en la desgraciada expedició del general Oraá contra Morella, ésent acceptat plenament son parer, notable document de jurisprudencia militar. El meteix any fou segón cabo en la Capitania general de les Balears, y en 1841 el Govern li maná escullir quartel fora les illes, mes se revocá l'ordre.

COLUBRAMET. m. Nòm d'una estrella de tercera magnitud situada a la mà del Serpentari. **Colubramet.**

COLUMBIANA. f. Roba de llana teixida a l'encordillat y atafetanada. N'hi há de varis colors. **Columbiana.**

COLUMBRINA. f. CEP BLANCH. || *Art.* **Culebrina.**

COLUMN. Pilar rodó que sosté o adorna algún edifici, tabernacle, etc. **Columna, coluna.** || En els llibres, cada part en que está dividida una plana per medi d'un blanch o ratlla de dalt a baix **Columna.** || *Mil.* Porció de soldats formats de modo que presentin poch front y mòlt fondo. **Columna, coluna.** || *Met.* La persona o cosa que serveix d'amparo o protecció a un'altra. **Columna.** || La qu'és més ampla de la part del capítell que de la basa. **Columna abalaustrada.** || — **VERTEBRAL.** *Anal.* El conjunt de les vértebres que formen l'espina.

COLUMNACANALADA. *Arq.* La que té algunes ratlles de dalt baix en forma de mitja canya. **Columna acanalada, estriada.**

COLUMNACANALADA. *Arq.* La que está separada de les parets. **Columna aislada, suelta.**

COLUMNACANALADA. *Arq.* La qu'és quadrada y deixa véurer els seus quatre costats. **Columna àtica, cuadrada.**

COLUMNACANALADA. *Arq.* La mixta d'ordre jónich y corintí; té les meteixes proporcions que les de aquells dos ordres, pero 's diferencia d'elles en el capítell. **Columna compuesta.**

COLUMNACANALADA. *Arq.* La de proporcions iguals a les del ordre jónich, pero 'l seu capítell o copada és diferente. **Columna corintia.**

COLUMNACANALADA. *Arq.* La que té una alsada igual a set vegades y mitja la seua gruixària o diàmetre. **Columna dórica.**

COLUMNACANALADA. *Arq.* La que té d'altura vuit vegades la seua gruixària, pero després se li dona mitj gruix més. **Columna jónica.**

COLUMNACANALADA. La que senyalava les milles a les vies romanes. **Columna miliar.**

COLUMNACANALADA. *Arq.* La que puja en forma espiral, donant alguns toms, que regularment son sis. **Columna salomónica.**

COLUMNACANALADA. *Arq.* La que pertany a l'ordre

Columna salomónica d'estil barroch. a l'iglesia de Caldes de Montbui.

tosca. Té d'alsada set vegades el gruix o diàmetre de la seua base. *Columna toscana*.

COLUMNES D' HÉRCULES. Nòm que 's dona a les montanyes d' abdós costats de l' estret de Gibraltar que senyalen la partió entre les aigües del Mediterrani i les del Atlàntich. *Columnas de Hércules*.

COLUMNES DEL MOLINET. f. pl. *Naut.* Les dues grans peces verticals que sostenen el còs del molinet, rebent el seu eix en els daus encastats a la seua cara de popa. *Columnas del molinete*.

COLUMNES DE LA RODA DEL TIMÓ. *Naut.* Els dos puntals tornejats que sostenen l' eix de la meteixa. *Columnas de la rueda del timon*.

COLUMNACIÓ. f. *Arg.* Disposició, ordre o proporció de les columnes. *Columnación*.

COLUMNANTERI. A. adj. *Bot.* Reunit en forma de columna; se diu dels fils de la flor i dels filets o fibres de les plantes. *Columnantéreo*.

COLUMNARI. A. adj. S' aplica a la moneda de plata encunyada a les Índies, que tenia les dues columnes i l' inscripció *plus ultra*, i aixís se deia: *peseta columnaria*, etc. *Columnario*.

DONA COLUMNARIA. fr. *Fant.* La qu' està prenyada.

COLUMNATA. f. La serie de columnes que sostenen o adornen un edifici. *Columnata*.

COLUMNATA POLISTILA. fr. *Arg.* La que 's compón d' un gran número de columnes de diferents estils. *Columnata polistila*.

COLUMNETA. f. dim. *Columnita*.

COLUMNÍFER. A. adj. *Bot.* **COLUMNANTERI.** || **Columnífero**.

COLUMNILLA. f. *Bot.* Eix central de la flor; resulta de la soldadura de varis carpels i sosté al seu entorn els granets de la planta. *Columnilla*.

COLUMPI. m. Corda que 's lliga pèls dos caps a les vigues del sostre o als tronchs de dos arbres pera gronxars'hi. *Columpio*.

COLURO. m. *Astron.* Cada un dels dos cercles màxims de l' esfera que 's creuen als polos formant angles rectes i passen, l' un pèls punts equinoccials i l' altre pèls punts solsticials. *Coluro*.

COLUSIÓ. f. *For.* Conveni fraudulent i secret ab que s' afavoreix a la part contrària en un plet. *Colusión*.

PER COLUSIÓ. m. adv. Fraudulentment. *Por colusión, fraudulentamente*.

QUI FÁ O USA COLUSIÓ. *Pastelero*.

COLUTORI. m. Tot líquit que serveix pera rentar la boca. *Colutorio*.

CÓLXICH. m. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les colcicácees, que 's trova a molts punts d' Espanya; té la cabessa més o menys grossa i molt ficada a terra, comprimida d' un costat i convexa de l' altre, d' olor desagradable i de gust amarg i corrosiu. *Cólchico ó quitameriendas de otoño*.

Cólxich

COLZET. *Art. y of. ter.* Post recollada d' una màquina. *Codillo*.

COLL. m. Part del animal que uneix el cap ab el còs. **Cuello.** || Líoch estret entre dues montanyes. **Collado.** || El del brocal, ampolla, porró, etc. **Cuello.** || De la cama o del peu. **Garganta del pie.** || El de la camisa, Cabezón, cuello, i abans de cosirlo tirilla. || La boca del pou. **Brocal.** || Del bot. **Piezzo.** || Adorno de puntes que usen les dones. **Escote.** || En el joch de cartes, cada una de les quatre espècies, còm oros, copes, etc. **Palo.** || En el vestit, còm: *en la camisa, jupa*, etc. **Gorjal.** || **ESPATLLES.** || m. La part de l' arbre o màstil compresa entre l' encapilladura de la xarxa respectiva i la creu de la verga. **Cuello.** ||

El punt del rem que separa 'l guió de la canya que descansa a l' escalamera i juga a l' èstrop fent de punt d' apoio. || — **DE GAT.** La part posterior del coll quan la vora superior del meteix és massa carnós i grós. També 's diu *bescoll*. **Cerviz de gato.** || — **DEL GAÓ.** *Naut.* El punt de l' arrencament d' ont comensa la roda. **Arranque de roda.**

A **COLL DE MATXOS.** *Loc. A BAST.*

A **COLL Y BE Y A COLL SARRÓ.** fr. *Fam.* Sobre les espalles. *A cuestas*.

AGAFAR PÈL COLL. fr. *Apercollar*.

ALSAR EL COLL. fr. *ALSAR EL CAP.*

ANAR AB EL COLL DRET. fr. *Met.* Tindre algú molta superbia i orgull. *Ir con la cabeza erguida*.

CARRÉGAT'HO AL COLL. fr. Pera denotar que algú deixa algún negoci sense donar raó de còm el deixa. *Ahi te quedan las llaves*.

ÉSSER D' UN METEIX COLL. fr. Ésser de la meteixa opinió o partit. *Ser de la pega, ó de una misma opinión ó lobo de una manada*.

ESTARNE FINS AL COLL. fr. *Met. fam.* Estar apurat, cansat de sulrir indegudament. *Estar hasta el golette, hasta los ojos*.

PORTAR AL COLL. fr. *Met.* Mantindre a algú o acreditar molt d' ell. *Llevar en hombros, traer ó llevar en las ancas*.

POSAR'HI 'L COLL. fr. *Met. fam.* Travallar ab activitat pera lograr alguna cosa. *Poner, arrimar el hombro; tomar á pechos*.

QUEDARSE PENJAT PÈL COLL. fr. Quedarse burlat en els intents o pretensions. *Quedarse colgado de la agalla*.

SALTAR AL COLL. fr. Abrassar a algú. *Echarse al cuello*.

TANT LI HAURIA VALGUT TRENARSE 'L COLL. *Loc. fam.* Denota qu' alguna cosa causarà gran mal o perjudici a qui l' ha feta. *Cantó al aba la perdiz, más le valiera dormir*.

TOTS DOS HI HEM DE POSAR EL COLL. *Loc. fam.* Denota que tant la muller còm el marit deuen treballar pera mantindre la casa. *Mientras anda el jugo, anda el huso*.

COLL (Antoni Martí). *Biog.* Organer del reial convent de Sant Francesch el Gran, de Madrid en el sigle XVIII. Era natural de Reus i va pendre l' hàbit de l' orde franciscana a Castella. Va publicar a Madrid l' any 1714 *l'Arte de canto llano* (un vol 4t.), reimprés l' any 1719 afegint'hi *l'Arte del canto de órgano*. Es autor del llibre *Flores musicales*. Sembla que va deixar inèdita l' obra *El Arte del Peregrino cantor*. Firmava 'ls seus llibres ab el nòm de *Fray Antonio Martín Coll*.

— (BERNAT DEZ O DEL). *Biog.* Vegis DEZCOLL (BERNAT).

— (JAUME). *Biog.* Frare franciscà, nat a Vilafranca del Penadés a darrers del sigle XVII. Era orador notable i cronista de la seua orde a Catalunya. Figuren entre 'ls seus escrits la traducció de *la Vida del V. Buenaventura Gran* (1733), el *Sermon de N. Señora de la Gleba* (1725), etc. Més la obra principal, consultada encare avui ab profit, es la *Crònica seráfica de la santa provincia de Cataluña*, que tracta dels orígens de l' orde franciscana fins al any 1400. (Un vol. fol. Barcelona, 1738).

— (JOSEPH SEBASTIÀ). *Biog.* Metge català, que a mitjans del sigle XIX exercia 'l professorat a la Escola de Medecina de Madrid. És autor dels llibres: *Exámen crítico-filosòfico de las doctrinas medicas homeopática y atópica comparadas entre sí*. (Madrid, 1843, imp. Lalama); *Elementos de fisiologia*; *Elementos de obstetricia*, etc.

— (SEBASTIÀ). *Biog.* Frare barceloní del sigle XVIII, mort l' any 1787. És autor de una *Breve noticia de la fábrica y construcción del nuevo barrio de la Barceloneta*, etc.

— Y BRITAJA (JOSEPH). *Biog.* Advocat y escrip-

tor; americà de naixença, però fill d'un matoroní. Va cursar a la universitat barcelonina i entre nosaltres se va desenvolupar i va escriure. Després de la revolució de 1868 va col·laborar en les millors publicacions republicanes de Barcelona. Després va deixar la política per dedicar-se al teatre, havent escrit en català i castellà. Se feu popularíssim envers l'any 1872 ab l'èxit inacabable del *Robinson Petit*, al que va seguir *De Sant Pol al Polo Nord* (1872) i *La Fantasma Groga* (1873); havent arreglat del francès *Les cent doncelles* i *Giroflé-Girofla*. Les sarsueles *Los Banys Orientals* i *L'Angeleta* i *l'Angelet*, d'acceptació popular, son obra d'ell, lletra i música. És abundant la seua producció, quina qualitat única és la d'èsser popular. En Coll y Brittapaja va néixer a Arecibo (Puerto Rico) l'any 1840 i va morir a Barcelona l'any 1904.

— Y MASADAS (EDUART). *Biog.* Economista, que va néixer a Barcelona en 1824, cursant fins al doctorat la carrera de lleis. Per oposició fou nomenat en 1856, catedràtic de Economia política i en 1860 de Geografia i estadística comercial, del Institut de Barcelona. Al crearse en 1887 la carrera de comers fou nomenat director de la escola superior de Barcelona, despenyant el càrrec fins a la seua mort. Deixà publicades varies obres, entre elles la *Geografia comercial* i la *Economia política*.

— Y PRAT (NARCÍS). *Biog.* Arquebisbe de Caracas i Venezuela, nat en el segle XVIII, probablement a Girona, i mort a Madrid l'any 1822. Va ésser Fiscal de la Curia i era capiscop de la seu gironina, en 1796. Era soci de la Academia de Bones Lletres de Barcelona en quin arxius s'hi conserva un treball seu llegit l'any 1805, titolat: *Los caracteres principales de los catalanes en tiempos de nuestros condes*. En 1807 va ésser nomenat arquebisbe, arribant a la Guaira l'any 1810. Quan va esdevenir la revolució llibertadora de Venezuela, va intervenir en aquells afers i com hi representava paper important, creientlo simpàtic al moviment de Independència, el Capità General li manà l'any 1816 que 's presentés a Madrid. Allà va ésser acusat de haver fomentat la sublevació i li privaren tornar a l'Amèrica. Se 'l preconisà bisbe de Palència però va quedar sense efecte la designació i va morir essent arquebisbe de Caracas, ont va enviar 'hi 'l seu cor, l'any 1843, conforme a sa voluntat postrera. El municipi de Caracas posà el retrato del Ilm. Coll al costat dels llibertadors Bolívar i Miranda.

— Y VEHI (JOSEPH). *Biog.* Aquest distingidíssim catedràtic de literatura castellana va néixer a Torrent (Girona) al any 1823 i va morir a la meiteixa l'any 1876. Va deixar publicades, entre altres, les següents obres: *Elementos de Literatura, Refranes del Quijote, Diálogos literarios, La sàtira provençal, Elementos de arte métrico y latino*, etc.

— Y VEHI (NARCÍS). *Biog.* Metge, poeta i músich, nat a Palamós l'any 1825 i mort a Camprodón l'any 1851. Va posar la música a una òpera castellana de Víctor Balaguer, titulada *El doctor Burlado*, (1846). L'any 1849 va llegir en la Societat Filomàtica de Barcelona una *Memoria sobre los deberes del facultativo en el ejercicio de la Medicina legal*.

— DE VALLEDIA (ARMENGO). *Biog.* Distingit orador sagrat i bon professor, nat a Moyà l'any 1810 i mort a Mataró l'any 1876. Va entrar a l'ordre dels escolians l'any 1826. Tenia gran facilitat per a llengua llatina i per a poesia. Poch després de pendre ordres (1834) va anar a Amèrica, dedicant-se a la predicació i a la ensenyansa. A Puerto Príncipe va ésser director del Colegi Calasancià. Retornat a

Espanya l'any 1852, va fundar a Mataró l'establiment d'ensenyansa conegut pel *Colegi de Valledia*, altament celebrat. Se citen d'ell diferents sermons, molt notables.

COLL. Geog. Poble del dist. mupal. de Barruera, prov. de Lleida. || — (ERMITA DE LA MARE DE DEU DEL). Eplanada a 620 d'altitud en el Vallespir prop de Calmelles; és lloch de apleschs y festes populars, especialment durant el mes de Setembre. || — (EL). Veinat de Orriols, prov. de Girona. || — (EL). Caseriu del terme d'Orriols, dist. mupal. de Bàscara, prov. de Girona. || — (D'AMAT). Poblet del dist. mupal. de

Armengol Coll y Valledia

de la Vansa, prov. de Lleida. || — (D'ESPINA). Caseriu del dist. mupal. de la Abella de la Conca, prov. de Lleida. || — (DE BOIX). Caseriu del dist. mupal. de Abinyà, prov. de Lleida. || — (DE CARRERA. *Orog.* Pas a uns 650 met. d'altitud entre la Vall del Bach i la del Coll de la Carrera, al N.O. de Castellar de la Montanya, prov. de Girona. || — (DE CARRERA (RIERA DE)). *Hidrog.* Riera que neix a mitjorn del coll del seu nom y desaigna a la vora del Fluvia, aigües amunt de Castellfollit, prov. de Girona. || — (DE NARGÓ). *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d'Urgell; és a la vora del Segre y té 728 hab. || — (DEL RAT). Poblet del dist. mupal. de Tudela, prov. de Lleida.

Segell de Nargó

COLL. Hidrog. Lloch ont les aigües d'un riu tenen molta corrent. *Pendiente fuerte en los rios.*

COLL-ROIG. *Orog.* Coll a 1,625 met. d'altitud situat a la serra de Montgrony, a tramontana de Gombreny i entre 'ls naixements de les rieres de Pardiñella y Santou, prov. de Girona. || Coll a 1,480 met. d'altitud al N.O. de la Poble de Lillet, prov. de Barcelona. || Coll a uns 800 met. d'altitud, a la vora de la riera de Sant Aniol y a ponent de Bassagoda, prov. de Girona.

COLL-SACREU. *Orog.* Coll de la costa de Llevant per ont hi passa la carretera d'Arenys de Mar a Sant Celoni, prov. de Barcelona.

COLL-TORT. adj. Cuellituerto. || *Met.* Mal inclinat, revés. **Discolo.** || **Hipòcrita.**

COLL-TRENCAT. adj. Desnucado.

COLL-VENTÓS. *Orog.* Collada del Vallespir a la elevació de 505 metres prop les rieres de Carol y de Llínasó.

COLLA. f. Junta, aplech de varies persones per algun fi, com: de *segadors, mestres de cases, etc.* **Cuadrilla, mano.** || Reunió de persones dolentes sense ordre ni concert. **Gavilla, manada, hato.** || Conjunt de besties de càrrega. **Recua.** || Conjunt de burros. **Burrada, borricada.** || *Met.* Multitud d'ignorants. **Manada, hato de borricos, etc.** || Multitud de gossos. **Perreria.** || *Naut.* La estopa que últimament se fica a cada escletxa del barco. **Colla.** || Ventada per fer sortir les embarcacions. **Colla.**

ESTAR A LA COLLA. fr. *Naut.* Tindre 'ho tot complet y a punt pera ferse a la vela. *Estar a la colla.*

COLLADA. f. Seguida de cartes d'un meteix coll. **Runfla, runflada.** || *Ant* COLL, 1. || Forsa que 's fá ab el coll pera deglutir. **Degluçión.** || *Naut.* Duració d'un meteix vent per algun temps. **Collada.**

COLLADA DE VENT. Continuació de vents d'una meteix banda, o duració d'un meteix vent. **Collada de viento.**

Joseph Coll y Vehi

COLLADA BAIXA. *Orog.* Coll a 1,130 met. d' altitud, a tramontana de Berga, prov. de Barcelona. || — (FONDA). *Orog.* Collada de la serra de Monàs, a 1,370 met. d' altitud, situada a la raïlla de França, a tramontana y a curta distancia de Monàs, prov. de Girona. || Estribació de Costabona, a 1,890 met. de altitud, situada a la vora del neixement del Ritort, prov. de Girona.

COLLADA GELADA. *Orog.* Coll a 2,060 metres de altitud entre la Vall del Noguera Ribagorsana y la de Caldes, prov. de Lleida.

COLLADA VERDA. *Orog.* Té uns 1,600 metres de altitud y està situada al extrem de mitjorn del Mont Roig, a la partió d' aigües dels rius Ter y Sagadell, a ponent de l' Abella, prov. de Girona. || Collada a mitjorn de la anterior, a 1,850 met. d' altitud y a la meteixa vora dreta del Ritort.

COLLADETA. f. dim. Colladeta.

COLLADO (Joan). *Biog.* Pintor valencià y bon poeta llemosí, mort en 1767. Va pintar entre les seues produccions més remarcables el retaule major de l' iglesia de Noriega.

— (LLUIS). *Biog.* Metge valencià del segle XVI, famosíssim en son temps. Nat a la capital envers 1520. Catedràtic de prima y d' anatomia en la Universitat valenciana. Descubrí l' osset *estapeda* que forma l' orgue del oir. Trovà cura a les malalties llientésiques. Refusà el càrrec de metge de la reina Isabel de la Pau, pera no semblar inferior en categoria al famós Francisco Vallés, qu' era primer metge del rei Felip II. Escrigué algunes obres de medicina. Morí a les derrerres del segle XVI.

COLLADO (El). *Geog.* Aldea del terme d' Alpuente, prov. de Valencia. || — (DE MONÓVAR). Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant. || — (DE NOVELDA). Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant. || — (DE SALINES). Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant. || — (DE SAX). Caseriu del terme de Salines, prov. d' Alacant. || — (DE VICTORIANO). Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant. || — (DE VILLENA). Caseriu del terme de Salines, prov. de Alacant.

COLLADOR. m. Caragolador. Eina de ferro pera caragolar y descaragolar. *Destornillador.* || *Naut.* Mena de tina gran, toradada de baix, que serveix pera que s' escorri y aixuguin les cordes enquitranades. *Artesa, colador.* || m. *Art. y of.* Bocí de cer contrapit y cap y ample, ab màuech tornejat; per l' estremitat inferior s' ajusta a la entalla o xopadera del caragols y serveix per collarlos o descollarlos.

COLLALBA. f. Maça de fusta dura ab la que 'ls jardiners destan terrossos. *Collalba.*

COLLAR. m. Adorno que 's posa al coll. *Gargantilla, collar.* || El dels homes. *Barbicacho.* || Corretja ab punxes pera 'ls gossos de ramat. *Carlanca.* || Coxi de pell pié de pel que porten els animals pera llaurar, o tirar d' una carreta. *Collera, collar.* || La cadena que 's posa al coll dels esclaus. *Collera.* || La anella que per càstich se posa als malfactors. *Collar, collera, argolla.* || *Met.* La via o fatxa de diferent color que tenen alguns aucells al coll, com

Collar de ferro pera gos de ramat, segle xviii. Procedeix de Capllella (Lleida). (Museu de Barcelona).

els tórtors. *Collar.* || El que 's posa sobre la dalmàtica. *Collar.* || *Naut.* Baga dels extrems superior e inferior del estat major. *Collar.* || v. n. COBLAR. || CARAGOLAR. *Fam.* LLIGAR, AVENIRSE. || Unir, juntar dues peces de fusta per alguna obra. *Ensamblar.* || Conferir un benefici eclesiàstich. *Color.* || *Ant.* PUJAR. || *Subir.* ||

Importar, o arribar una quantitat a certa suma. *Montar, subir, llegar.*

COLLARET. m. dim. Collarito, collarejo, gargantilla.

COLLARET. m. Persona que tragina coses a coll. S' usa molt a montanya quan no hi há medi de ferho ab carros ni a bast.

COLLAT, DA. p. p. Collado. || CARAGOLAT.

COLLBATÓ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, partit judicial d' Igualada; és al peu de la montanya de Montserrat y té 672 hab.

COLLDECANAS (Guillem). Segell de Collbató. *Biog.* Monjo ripollés del segle XIII y prior de Panissars; és autor del llibre *Vita Solitaria*.

COLLDEJOU. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és en una de les estribacions orientals de la montanya de la Mola y té 458 hab.

COLL DE LA VENA. *Geog.* Veinat de cases proper a Gisclareny.

COLLEGATS. *Hidrog.* Llarch congost per ont passa la Noguera Pallaresa, entre Gerri de la Sal y la Pobla de Segur, prov. de Lleida.

COLLEJAR. v. n. Moure 'l coll. *Menejar el cuello.* || Fer collades algú quan enull ab dificultat. *Deglutir con violencia.* || Alsar el coll. *Levantat, erguir, enhestar el cuello.*

COLLELL (Santuari del). *Geog.* Veinat del dist. municipal y parroquia de Besalú. Té un seminari menor ont 12 eclesiàstichs donen la primera y segona ensenyansa als deixebles. || — (El). *Orog.* Coll a 1,820 met. demunt el nivell del mar, situat entre el Bergadà y la Vall de La Vansa, al O. de Puig, prov. de Barcelona.

COLLERA. f. COLLAR, 4, 8.

COLLET. m. dim. *Cuellecito.* || Altura de terra que no arriba a ésser montanya. *Colina.* || m. Cert coll postís que sols usen els eclesiàstichs. *Alzacuello.*

COLLET DE RUIXA. fr. Coll fet de puntes Irisades. *Golilla rizada.*

COLLET ROIG DE MUNTDERM. *Orog.* Collat a 1,325 met. d' altitud al S.E. de Gavarrós, prov. de Barcelona.

COLLFRET. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Artesa de Segre, prov. de Lleida. || Veinat del dist. municipal de Vidrà, prov. de Girona.

COLLFORMICH. *Orog.* Serra divisoria entre la conca del Besós y la del Tordera.

COLLFORMICH. *Geog.* Veinat del terme de Massanes, prov. de Girona.

COLLISES (Collat de les). *Orog.* En el Canigó entre la tartera del Pas Cabrera y 'l collat dels Cortalets.

COLLIURE. *Geog.* Població al extrem oriental dels Pirineus a França, ab 2,940 hab. Té un petit port, per quin s' exporta ví del Rosselló y suro, y ont fins a 1703 se celebrava una tradicional profesó náutica, consembtanta a la de Santa Cristina de Blanes. Conserva un antich castell y està dominada envers el S.E. per l' antich fort de Sant Elm.

COLLMORTÉ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Mur, prov. de Lleida.

COLLÓ. m. Botó o testicnt del animal. *Botón, testículo.* || Dit d' un home cobart. *Collón, gallina, cagón.*

Segell de Coldejou

COLLONS DE CA. m. *Eot.* Planta de la fam. de les orquídacees, de fulles amples y grosses semblants a les del lliri, de tronch caragolat, de trenta a quaranta centímetres d'alsaria, y que treu al cim un pom de flors vermelles: l' arrel té dos bults en forma de testícus. *Salep, testículo de perro.*

COLLONADA. f. Cobardia.

COLLS. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorsana. || — (SERRA DE). *Orog.* Montanya que fa partió d' aigües entre l' Noguera Ribagorsana y la riera de Caldes de Bohí, qu' és un dels tributaris del seu curs, prov. de Lleida.

COLLSABADELL. *Geog.* Aldea del dist. mupal. de Llinás, prov. de Barcelona, a la vora de la riera de Mogent que té 204 hab.

COLLSACABRA. *Orog.* Serra divisoria entre la Plana de Vich y la comarca d' Olot.

COLLSACREU. *Orog.* Serra divisoria entre la conca del Tordera y la conca del litoral del Est.

COLLSUSPINA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la serra del seu nom y té 359 hab. || — (SERRA DE). *Orog.* Montanya de la prov. de Barcelona, entre 's parts. juds. de Vich y Manresa.

COLLTÓRCER. v. a. Tórcer el coll. *Torcer el cuello.* || Morirse o estarse morint, defallir. || *Desfaller, morirse.*

Segell de
Collsuspina

COLLTORT, A. m. y f. Hipocrita. *Colitorlo, cabeza torcida, gazmoño, beatón.*

CÒM. m. Oubi pera donar menjar als tocinos. *Gamella.* || adv. m. *Como.* || El modo o forma ab que succeïx alguna cosa. *Como.* || Comparació de dos extréms que se semblen en alguna cosa; aixís se diu: *blanch com una neu, etc. Como.* || En quin estat; y aixís se diu: *¿com esta 'l malalt?* || *Como.* || Segóns, conforme; y aixís se diu: *com tu vulguis. Como.* || Al principi d' interrogació val, per qué, y aixís diem: *¿com no has vingut?* || *Como.* || Serveix pera explicar el modo, y aixís se diu: *¿com ho farém?* || *Como.* || Senyal d' admiració; aixís diem: *¿com t' has posat!* || *Como, hola y esto?* || Ab verbs en temps de subjunctiu equival a *si* condicional o a gerundi; aixís diem: *com signi aixis, no temis. Como, con tal que, si.* || Després de segona oració és que d' infinitiu; aixís se diu: *¿no veïeu com són uns mala mosques?* || *Como, que.* || adv. QUANT. || Pera que, o a fi de que. *Como.*

COM AIXIS. m. adv. *Como, que, porque.*

COM ARE PLOUEN FIGUES. *Expr. fam.* Serveix pera ponderar l' impossibilitat de que una cosa succeïxi. *Como mi abuela; como ahora llueven albardas.*

COM ÈS ARE, Y AIXIS CÒM. m. adv. Per exemple. *Por ejemplo.*

¿CÒM NO? ¿Per qué no? ¿Cómo no? ¿Por qué no?

CÒM SE VULGU. *Loc. Como quiera.*

COM SI L' HAGUessin BASTONEJAT. Expressió ab que 's pondera 'l cru ximent o defalliment. *Estar mo-lido como una alheña.*

SENSE COM VA NI CÒM COSTA. fr. *Fam.* Sense mirar res. *A trache noche; à tontas y à locas; sin más ni más; à ojo de cubero; à secas y sin llover; sin más acá ni más allá.*

COMA. f. Signe d' aquesta figura (,) pera dividir les parts més petites d' un període. *Coma, inciso.* || Altitut petita y llargaruda. *Loma.* || Vall o clotada entre montanyes enlairades. || L' octava o quasi octava part d' un tò. *Coma, diesi.*

SENSE FALTAR 'HI UNA COMA. fr. Pera denotar que una cosa és enterament perfecta. *Sin faltar una coma, ó punto ni coma, ó un ápice.*

COMA (Pere Màrtri). *Biog.* Bisbe d' Elna al si-

gle XVI. Havía prés l' hàbit al convent de predicadors de Barcelona, éssent després provincial de l' ordre y lector a la càtedra de Tarragona. Va assistir al concili de Trento com teòlech del bisbe de Girona, en companyia d' aquést, y va morir l' any 1578 o 1580, deixant escrites algunes obres relligioses, de les quals el *Directorium Parochorum*, que l' autor va traduir, va ésser estampat a Saragossa, l' any 1587; a Sevilla, l' any 1569; a Valladolid, l' any 1618, etc.

COMA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d' Ortoneda, prov. de Lleida. || Poble del dist. mupal. de Pedra y Coma, prov. de Lleida. || — ARGENTERA. *Orog.* En el camí de Vilada al santuari de La Quar. || — ARMADA (GORGES, PLANS Y VALL DE). En la meiteixa localitat. || — ARMADA (PUIG DE). En la vall superior del Ter, demunt l' Estret de Murens. || — ARMADA (PUIG DE). Puig de la serra que separa la Vall de Ribes del Maridàs, té 2,491 met. d' altitud y és a mitjorn de Navá, prov. de Girona. || — ARNAU. En la vall de la riera de Valcebre. || — (CIM DE). Turó de caires cantelluts, de la serra de Cadí (2,525 m.). || — (COLL DE). Entre les aigües de la riera de Vilada y de Castell de l' Areny (1,010 m.). || — DE CAMP MAURI. Montanya de 1,165 met. d' altitud al N.O. de Berga, prov. de Barcelona. || — DE LA PERDIU. Prop del santuari de Nuriá. || — DE VALLSABOLLERA. Puig de 2,265 met. d' altitud, que domina la Cerdanya, desde 'l plá de la Perxa, fins al forat de la Seu. || — DELS CANERS. En els estreps del Pedraforca. || — DELS CORTILS. En la serra Pedregosa, aresta separada de les montanyes de Cadí. || — DELS MOROS. Petita vall dels encontorns de Gombreny, prov. de Girona. || — NEGRA (PUIG DE). Forma dos puigs separats per un esboranch, en la frontera pirenenca, a tramontana de la Rivera de les Falgueres de les Valls del Llerca (1,615 m.). || — PREGONA. En la vessant de la collada d' Estela, prop de Berga. || — SALIES (RIBERA DE). *Hidrog.* Afluent del riu Jueu, en la Vall d' Arán. || — SALIES (TUCH DE). *Orog.* Serra de la Vall d' Arán. || — TABANERA. Prop del Plá de les Forques, en el camí de Ribes a Cerdanya per la creu de Mayans.

COMABELLA. *Orog.* Tossal que 's desprén del Padró dels Quatre Batlles.

COMABONA. *Orog.* Cim de la serra del Cadí (2,525 m.).

COMADOU. *Orog.* Clotada abrupte de prop les fonts del riu Segre.

COMA FORMOSA (Coll de). *Orog.* Coll a 1,265 met. d' altitud, situat al N.E. de Vallfogona, prov. de Girona.

COMALADA (Vall de la). *Orog.* Valleta de la vora del Ritort, aigües amunt d' Espinabell, prov. de Girona. || — (TUCH DE LA). Enlairada serra de la Vall d' Arán.

COMALIA. Mena d' hidropesia crónica del bestiar de llana, que la contreu menjant els galápats que 's formen a conseqüència dels xafechs del estiu. *Comalia, comalición.*

COMALLONGA (Coll de la). *Orog.* Coll que hi há a llevant y al peu meteix del Taga y a mitjorn de Pardines, prov. de Girona.

COMANADOR. m. El cavaller que té comanda en alguna de les ordres militars. *Comendador.* || El prelat d' alguns convents de la Mercé y de Sant Antón Abat. *Comendador.* || Qui dona comandes. *Comendador.*

COMANADORA. f. Entre relligioses mercenaries, la prelada. *Comendadora.*

COMANAMENT. m. Manament, encárrech. *Orden, encargo.*

A COMANAMENT D' ALGÚ. *Loc. ant.* A SA DISPOSICIÓ, A SES ORDRES, BAIX DE SÓN MANDO.

COMANAR. v. a. *Ant.* ENCARREGAR, ENCOMANAR. || v. n. *Ter.* Encomanar una malaltia, un costum, etc. *Pegar.*

COMANDA. f. Dignitat de les ordres militars, y 'l seu territori y rendes. **Encomienda, bailiaje.** || *Ant.* ENCÀRRECH.

COMANDA DEL BARCO. *Nàut.* S'entenia quan el patró primitiu y verdader, elegit pèls accionistes, encarregava pera un viatge determinat el seu barco ab totes les seues facultats a un altre subjecte; pero ab consentiment de la major part dels interessats, puig que del contrari ell quedava responsable de qualsevol perjudici. **Encomienda del buque.**

COMANDA DELS GÈNEROS. *Nàut.* Contracte reial nominat entre 'l propietari d'uns efectes y 'l que 'ls reb en dipòsit, ab comissió pera portarlos a cert destí, ja sigui pera consignarlos a un altre, o bè pera vendre 'ls o negociar 'hi mitjansant algun premi del benefici que resultés de qualsevulla de dites operacions. **Encomienda de los géneros.**

COMANDAMENT. m. *Ant.* COMANAMENT.

COMANDAMENT. m. adv. *Bajo la orden.*

COMANDANCIA. f. Empleu de comandant. **Comandancia.** || La província subjecte en lo militar a algun comandant. **Comandancia.**

COMANDANT. m. *Mil.* Oficial que mana una plassa, un llòch o qualsevulla tropa. **Comandante.** || El que mana a altres subalterns. **Comandante.**

COMANDANT GENERAL. El d' un regne o província. **Comandante general.**

COMANDANTA. f. *Nàut.* Títol de la nau comandanta d' una esquadra o divisió, que 's diu reial si és de tres ponts. **Comandanta.** || La muller del comandant. **Comandanta.**

COMANDAR. v. a. Manar un exèrcit, plassa, despatament, etc. **Mandar, comandar, imperar.**

COMANDAT, DA. p. p. **Comandado**

COMANDATARI. m. Qui porta encàrrecs d' un al altre, y s' obliga a donarne compte. **Encomendero.** || Ecclesiàstich secular que té en comanda algun benefici regular. **Comandatario.**

COMANDATICI, A. adj. S' aplica a la carta o despaig de recomenació. **Comendaticio.**

COMANDITA (Societat en). f. Companyia d' especulació industrial o comercial, constituïda ab arreglo a les formalitats de la llei, y en quina ademés del anomenats socis industrials, figuren els comanditaris, que son els qu' aporten el capital. **Sociedad en comandita.**

COMANDITARI, A. adj. Nòm dels socis capitalistes en una comandita. **Comanditario.**

COMANIR. v. a. Exorcisar. Generalment s' aplica a les oracions que 'l capellà diu contra 'ls núvols tempestuosos pera allanyarlos del terme de la seua parroquia. **Exorcisar.**

COMARCA. f. Territori que comprén varis pobles ab tots llurs encontorns. **Comarca.**

COMARCA, NA. adj. Vei. **Comarcano.**

COMAS (Aleix). *Biog.* Músich, nat a Tarrassa a finals del sígle XVIII. Va estudiar a la famosa Escolania de Montserrat desde l' any 1802 al 1807. Se 'l considerava com un dels més distingits mestres de oboe. Va morir a Barcelona.

— (ALFONS). *Biog.* Distingit músich natural de Tarrassa. Era deixeble de la Escolania de Montserrat a les derrerres del sígle XVIII. Va ésser un notable concertista de fagot, de flauta y d' oboe, y a la fi organer de la iglesia de St. Pau del Camp, a Barcelona.

— SEGIMON. *Biog.* Un dels presidents de la Academia de Bones lletres a sígls XVIII. Era capellà y doctor en dret, catedràtich de retòrica a l' Universitat de Barcelona, y després a la de Cervera. Va millorar la retòrica que 's donava de text al seu temps, y la va refundir, donantli més claretat y mètode. Va ésser estampada a Barcelona l' any 1779, per un deixeble seu, catedràtich del Seminari.

COMASSA (Serra de la). *Orog.* Prop ile la carrera

fronterissa de la Vall d' Arán. || *Hidrog.* Estany del Carlit.

COMAVERT. *Orog.* Serra que formen la partió d' aiguës entre 'l riu Gayá y la riera de Rocafort, prov. de Tarragona.

COMBAT. m. Lluita entre persones o besties. **Combate.** || Batalla interior del ànim o de les passións. **Lucha, combate.** || Debat, disputa forta. **Debate, combate.**

DEIXAR A ALGÚ FORA DE COMBAT. fr. Quedar algu inútil pera la lluita. *Estar ó quedar fuera de combate.*

COMBATENT. p. a. Qui combat. **Combatiente.**

COMBATIDOR. m. Qui combat. **Combatidor.**

COMBATRE v. n. Lluitar, Pelear, combatir. || v. a. Acometre, embestir. **Combatir.** || *Met.* Contradir, impugnar. **Combatir.** || Agitar l' ànim, els afectes y les passións. **Combafir** || Disputar. **Combatir.** || Dit de les onades del mar y dels vents. **Batir combatir.**

COMBATUT, DA. p. p. **Combatido.**

COMBENEFICIAT. Qui és beneficiat junt ab altres d' una mateixa iglesia. **Combeneficiado.**

COMBÈS. m. *Nàut.* L' espai que hi há entre l' arbre major y 'l de trinquet a la cuberta de la bateria que és dessota del castell: alguns constructors el defineixen: *la segona cuberta de les naus de dos ponts.* **Combès.**

COMBETS (Pleta dels). *Geog.* En la vessant de la montanya de Palmerola a la Vall d' Arán. Hi há ademés el *Pilar* y la *Font dels Comets.*

COMBINABLE. adj. Lo que 's pot combinar. **Combinable.**

COMBINACIÓ. f. Acció de combinar. **Combinación.** || Unió de dues coses en un meteix subjecte. **Combinación** || Agregat de veus posades per ordre alfabètic. **Combinación.**

COMBINAR. v. a. Ordenar, disposar coses diferents entre sí pera formar un compost, com: *lletres, números,* etc. **Combinar.** || Comparar, cotejar una cosa ab un' altre. **Combinar, cotejar, comparar.** || Formar algun plan. **Combinar.** || Juntar tropes o esquadrons. **Juntar, combinar, formar.**

COMBINAT, DA. p. p. **Combinado.**

COMBINATORI, A. adj. S' aplica al art de combinar les coses. **Combinatorio.**

COMBOI. m. Escolta, guarda pera portar ab seguretat alguna cosa. **Convoy.** || La provisió que 's porta. **Convoy.** || *Met. fam.* ACOMPANYAMENT, SÉQUIT.

COMBOIANT. m. MANIFASSER. || p. a. **Convoiyante.**

COMBOIAR. v. a. Escoltar un convoi. **Convoiyar.** || MANIFASSEJAR.

COMBOIAT, DA. p. p. **Convoiyado.**

COMBREGADOR. m. Llòch ont s' hi dóna la sagrada comunió. **Comulgatorio.** || Als convents de monjes la finestreta per ont se les hi dóna la comunió. **Graticula, comulgatorio.**

COMBREGAR. v. a. Donar la sagrada comunió. **Comulgar.** || v. n. Pendre la sagrada comunió. **Comulgar.** || m. Viático.

COMBREGAR AL MALALT. fr. VIATICAR.

COMBREGAR GENERAL Y ENTERRO PER AMOR DE DÈU. *Loc. met.* Denota la desproporció del fi respecte del principi d' alguna cosa. *O calzad como vestis, ó vestido como calzús; en cueros y con sombrero, traer guantes y cañizuelo.*

PORTAR EL COMBREGAR. fr. *Llevar el viático.*

COMBREGAT, DA. p. p. **Comulgado.**

COMBURENT. adj. *Quím.* Epítet que 's dóna als cossos que, al combinar ab altres, produeixen la combustió o nfluació. **Comburente.**

COMBUSTIBLE. adj. Bó pera cremarse. **Combustible.**

COMBUSTIÓ. f. Acte y efecte de cremar. **Combustió.**

COMDOR o **COMITOR.** m. Títol y dignitat entre vescomte y valvessor, tenint ofici de soci del comte, pera acompanyarlo y administrar justícia en nom seu en tot el comtat després del vescomte. Tal títol sols va durar desde 'l temps dels comtes particulars fins abans de l' unió de Catalunya ab Aragó. **Comdor.**

COMEDIA. f. Poema dramàtic en que 's presenta alguna acció familiar entre particulars y 's dirigeix a la correcció de les costums. **Comedia.**

COMEDIA DE CAPA Y ESPASA. Aquella quina acció passa entre persones que no excedeixen de l' esfera de nobles y cavallers. **Comedia de capa y espasa.**

COMEDIA DE FIGURIN. Aquella que té per principal objecte rependre algún vici ridícul y extravagant de un personatge. **Comedia de figurón.**

COMEDIA DE FOLGA. Aquella que té per principal objecte assumptes jocosos. **Comedia de farsa.**

COMEDIA DE GRACIOS. f. Aquella quin principal objecte és rependre algún vici ridícul y extravagant. **Comedia de figurón.**

COMEDIA HEROICA. Aquella quina acció se suposa passar entre prínceps. **Comedia heroica.**

ÉSSER UNA COMEDIA O UN PAS DE COMEDIA. *Expr. fam.* Pera significar la diversió o riure que causa alguna cosa. *Ser una comedia ó un paso de comedia.*

FER LA COMEDIA. fr. *Met.* Portarse ab dissimulació enganyadora. *Representar la comedia.*

COMEDIANT, A. m. y f. Qui representa comedies o tragedies als teatres públics. **Comediante,** còmic. || *Met.* Enganyador, fingit, sàtrapa. **Simulado,** fingido. || Bobo.

COMEDIDAMENT. adv. m. Ab moderació y urbanitat. **Comedidamente.**

COMEDIMENT. m. Urbanitat, moderació. **Comedidamente.**

COMEDIRSE. v. a. Arreglarse, moderarse, continders. **Comedirse.**

COMEDIT, DA. p. p. Moderat. **Comedito.** || En menjar y beure. **Sobrio,** templado, frugal. || Cortés, atent, ben criat. **Urbano,** cortés.

COMELLA (Riera de la). *Hidrol.* Afluent de la vora de la riera de Sant Aniol; baixa del Mas Subirà, passa pel de la Comella y desaigna dessota de Sant Aniol, prov. de Girona.

COMELLAR. m. Llòch on hi há moltes comes. **Lugar en que abundan las lomas.**

COMELLAS Y CLUET (Antoni). *Biog.* Notable filòsof nat a Berga l' any 1832 y mort allà meteix essent un modest capellá. Cursada la carrera eclesiàstica, va pendre ordres l' any 1856; després va ésser mestre de llati y catedràtic de teologia al seminari de Solsona. Els seus coneixements en filosofia, teologia y filologia eren molt grans, y posseia perfectament les llengües llatina, francesa, italiana, alemanya, anglesa, hebraica y grega. Dos llibres de estudi molt intens varen fer conèixer el seu nom y van fonamentar la seua fama: l' un és: *Demos ración de la armonia entre la Religión y la Ciencia* (un volúmen en quart, Barcelona 1880), y l' altre, considerat com un dels millors monuments elevats a la filosofia cristiana, és: *Introducción a la filosofia, ó sea doctrina sobre la direcció al ideal de la Ciencia* (Barcelona, 1883).

COMENDATARI. m. Ecclesiàstich secular que té en comanda algún ben fici. **Comendatario.**

COMENDATIU, VA. adj. y

COMENDATORI, A. adj. Carta o despaig de recomenació. **Comendaticio,** **comendatorio.**

COMENJA. f. Província y ciutat de França. **Comin-ges,** **Comenge.**

DIU EL BISBE DE COMENJA, QUI NO TRAVALLA NO MENJA. *Ref.* Denota que 'l treball és necessari pera

guanyar el sustent. *En la tierra de mala duca; quiere no trabaja no manduca.*

COMENS. m. *Ant.* **COMENSAMENT.**

COMENSADOR, A. adj. Qui comensa alguna cosa. **Principiador.**

COMENSAL. m. Qui habita o menja junt ab una altra persona. **Comensal.** || En algunes catedrals y colegiates, prebendat immediat al canonge. **Racionero,** **comensal.**

COMENSALIA. f. En algunes catedrals y colegiates, prebenda immediata al canonicat. **Ración,** **comensalia.**

COMENSAMENT. m. y

COMENSANSA. f. *Ant.* **Principio.**

COMENSAR. v. a. Empezar, comenzar, dar principio. || v. n. Empezar, principiar, tener principio alguna cosa.

COMENSAR A DONAR PREU. fr. *Abrit ó romper el precio.*

COMENSAR EN BÈ O EN FORTUNA ALGUNA COSA. *Entrar con el pie derecho, ó con buen pie.*

COMENSAR DE CAP Y DE NOU. fr. *Fam.* Tornar a empendre una obra mal acabada. **Empezar de nuevo.**

COMENSA Y MAI ACAVA. *Expr. fam.* Ab que 's denota que un té molt que dir, o que per molt que digui sempre li queda qué dir, o que per niassa llarçla se fá pesat. *Comienza y no acaba.*

COMENSAT, DA. p. p. **Principiado,** **empezado.**

COMENT. m. *Ant.* **COMENTARI.** || **EXPOSICIÓ.**

COMENTADOR, A. m. y f. Qui comenta. **Comentador.**

COMENTAR. v. a. Explicar, glosar, aclarir alguna obra literaria. **Comentar.**

COMENTARI. m. Interpretació, explicació, declaració del sentit d' alguna obra literaria. **Comentario,** **comento.** || pl. Histories escrites ab brevetat, com les de Cèssar, les del marquès de Sant Felip, etc. **Comentarios.** || **LLIBRE DE MEMORIA.**

COMENTAT, DA. p. p. **Comentado.**

COMERCIBLE. adj. y

COMERCIAL. adj. S' aplica als gèneros ab que 's pot comerciar. **Comerciable.** || *Met. ant.* De tracte afable. **Sociable,** **comerciable.**

COMERCIANT, A. m. y f. Qui comercia. **Comerciante.**

COMERCIAR. v. a. Negociar, traficar comprant y venent o cambiant mercaderies. **Comerciar.** || *Met.* Tindre comunicació o tracte, comunment il·licit, unes persones ab altres. **Comerciar.**

COMERCIEJAR. v. a. **COMERCIAR.**

COMERS. m. Negociació comprant y venent. **Comercio.** || Comunicació o tracte d' uns ab altres. **Comercio.** || Còs de comerciants. **Comercio.** || *Met.* Tracte secret y il·licit entre persones de diferent sexe. **Comercio.** || Joch de cartes entre quatre o més persones, en que 's donen a cada hu tres cartes tapades, se 'n posen a la taula quatre destapades y guanya 'l que 'n reuneix tres d' un coll superior a les dels altres jugadors. **Comercio.** || El paratge més concorregut dels pobles grans. **Comercio.** || **BOTIGA.**

COMERSAR. v. a. *Ant.* **COMERCIAR.**

COMES (Joan). *Biog.* Il·lustrat ecclesiàstich contemporani, nascut ab mitjans del segle XIX a la vila de Artés. Va ésser bisbe de Ciutadella y de Terol, y va morir jove encara. Les seues despulles foren enterrades a la Sèu de Manresa, en un artístich sepulcre, en quin epitafi se consignen els mereixements d' aquell prelat, un dels homes de major cultura del seu temps.

— (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Famos mestre de música valencian, nat envers l' any 1560. Era mestre de capella a la Sèu y en el col·legi del Patriarca.

— (JOSEPH). *Biog.* Notari de la curia de Vich, nat a Centelles al segle XVII i mort l'any 1722. Era batxiller en dret i escrivà del comte de Centelles. L'any 1701 va publicar a Girona (imp. J. Oliva) dos volums in-folio titulats: *Viridarium artis notariatus*, dels quals se'n va fer una traducció castellana, publicada a Barcelona l'any 1828. Va deixar dos volums manuscrits, inèdits, relatius a la seua carrera.

— (PERE JOAN). *Biog.* Primer canonge seglar de la colegiata de Santa Agna, de Barcelona, en quina ciutat va néixer l'any 1562, morint-hi l'any 1621. Era molt versat en notaria, que havia exercit a la seua joventut. De la seua laboriositat i afició a l'història ne queda bona mostra a l'arxiu municipal de Barcelona ab el *Llibre de algunes coses assenyalades succedides en Barcelona y altres parts*, fet l'any 1583 y publicat l'any 1878 (imp. de *La Renaixensa*), y també a l'arxiu de la colegiata de Santa Agna ab el manuscrit, inèdit, titolat: *Institutiones seu lucerna*. La primera obra va ésser escrita d'amagat durant dos anys y mitj exercint d'escrivent a cà la Ciutat; mes, l'any 1584 se li va descobrir, li formaren causa els conceillers y l'llibre quedà a l'arxiu, ja qu'era extret sense permís dels documents de la casa, y estava proibida la copia y extracció dels escrits diplomàtics que figuraven arxivats.

COMES. *Geog.* Poblet del dist. munal. D' Errs, depart. del Pir enis orientals. || — (COLL DE LES). *Orog.* Coll a 1,370 met. d' altitud, al SE. de Vallcebre, prov. de Barcelona a l'extrém del pla d' en Barromba, dal d' un murallám de cinglteres. || — (COLL DE LES). Està situat entre l' Plá del Burgá y La Ametlla, prov. de Tarragona.

COMÈS, A. p. p. Cometido. || *Ant.* Encomanat, encarregat, confiat a algú. *Cometido, confiado.*

COMESTIBLE. adj. Lo que 's pot menjar. *Comestible.* || m. pl. *Comestibles.*

COMETA. m. Còs celest de la naturalesa dels planetes, que descriu una òrbita més excèntrica que aquells, per quina raó sols se pot veure de llarch en llarch temps; generalment va acompanyat d' una quà o cabellera lluminosa. *Cometa.* || Joch de cartes dit en algunes parts al hu y al dos; el qui té má juga les cartes per ordre, còm: *as, dos, tres, etc.*, fins que pert l'ordre, y en tal cas juga 'l del costat, si la té, seguint aixís els demés. *Cometa.* || El nou d' oros del meteix joch, y val per qualsevulla carta. *Cometa.* || *Orog.* Coma pelita.

COMETARI, A. adj. *Astron.* Pertanyent o referent als cometes. *Cometario.*

COMETOGRÀFIA. f. Tractat dels cometes. *Cometografia.*

COMETOLOGIA. f. Part de l' astronomia que tracta dels cometes. *Cometología.*

COMETRE. v. a. y

COMÈTRER. v. a. Encarregar algú negoci a algú. *Cometer, confiar.* || Fer algú delicte, etc. *Perpetrar, cometer.*

COMETRE'S. v. r. *FIARSE.*

COMÍ. m. *Bot.* Herba de fulles partides molt menudes, ab molts ramets de flors petites, llevor ovalada, d' un costat convexa y plana de l' altre, aromática, acre, medicinal y bona pera les salses. *Comino.* || *CUMÍ.*

COMÍ BORT. Espécie de matajaluga borda. *Comino silvestre.*

COMÍ DE MADRIT: CARVI.

COMÍ (Gran). *Biog.* Arquitecte del segle XIV, autor del projecte de l' iglesia parroquial de Santa Coloma

de Queralt, elegant obra gòtica, comensada a bastir per eil meteix l' any 1330.

COMIÀ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és al peu de la serra del Pinós y a la vora de la riera de Marlet. || — (COLL DE). *Orog.* Coll a uns 900 met. d' altitud per ont passa la carretera de Sant Quirsc de Besora a Berga; està situat entre Alps y Borredá, a la vora del riu Marlés, prov. de Barcelona.

COMIAT. m. *Despedida.*

DAR COMIAT. fr. *DESPEDIR.*

PENDRE COMIAT. fr. *DESPEDIRSE.*

CÒMICAMENT. adv. m. A la manera dels còmichs. *Còmicamente.*

CÒMICH, CA. m. y f. *COMEDIANT.* || adj. Lo pertanyent a la comèdia, còm: *estil còmich, etc.* *Còmico.*

COMICI. m. Llòch ont el poble va a votar als regidors y diputats. *Comicio, colegio electoral.*

COMINAL. adj. *Ant.* Indiferent. *Común.* || *Naut.* TRIPULACIÓ. || Qui té part a la massa comuna. *Participa de la masa comuna.* || *COMUNAL.* *Naut.* ant. OFICIAL DE LA MAR. || adj. *Ant.* ACCEPTABLE.

COMINALES. f. *Ant.* JUDICI D' ÀRBITRES.

COMINALMENT. adv. FÁCILMENT.

COMINES (Pere). Escripitor del segle XVII, probablement militar, autor d' una *Relación diaria de lo sucedido en el ataque y defensa de la ciudad de Barcelona, cabeza del principado de Cataluña, antemural de toda España*, dedicada pel seu autor al rei d' Anglaterra Guillem II (un volum en octau, estampat a La Haya l' any 1699). En Pere Comines parla còm testimoni presencial del siti de Barcelona de l' any 1697.

COMIOLS. *Geog.* Poblet del dist. munal. d' Anya, prov. de Lleida. || — (COLL DE). *Orog.* Coll de la serra de Montsech per ont passa la carretera de Tàrraga a Tremp, prov. de Lleida; és al NE. del poble del seu nòm. || — (SERRA DE). Serra que s' extent entre les del Montsech y Boumort, prov. de Lleida.

COMÍS. m. Pena de perdre la mercaderia 'l qui comercia en gèneros proibits. *Comiso.* || Els meteixos gèneros comissats. *Comisso.*

COMISSAR. v. a. Declarar que una cosa ha caigut en la pena de comís. *Dar de comiso, comisar.*

COMISSARI. Qui té facultat d' un altre pera algú negoci. *Comisario.*

COMISSARI DE GUERRA. Qui passa revista general a la tropa. *Comisario de guerra.*

COMISSARI DEL SANT OFICI O DE L' INQUISICIÓ. El sacerdot qu' entenia en els càrrechs d' ella. *Comisario del Santo Oficio ó de la Inquisición.*

COMISSARI GENERAL. Antigament, qui manava part de la cavalleria en els exèrcits. *Comisario general.*

COMISSARI GENERAL DE CRUSADA. Ecclesiàstic que per nomenament del rei y facultat pontificia té al seu càrrech els negoc's pertanyents a aquesta gracia. *Comisario general de cruzada.*

COMISSARI GENERAL DE JERUSALÈM O DE LA TERRA SANTA. Religios franciscà resident a la cort per nomenament del rei en lo tocant als cabals dels convents y hospicis dels sants llòchs. *Comisario general de Jerusalem ó Tierra Santa.*

COMISSARI GENERAL D' INDIES. A l' ordre de Sant Francesch, era 'l religiós encarregat de les seues províncies d' Indies. *Comisario general de Indias.*

COMISSARI ORDENADOR. L' immediat en autoritat a l' intentent d' exèrcit, a qui supleix en cas d' ausencia. *Comisario ordenador.*

COMISSARIA. f. y

COMISSARIAT. m. Empleu y oficina del comissari. *Comisaria, comisariato.*

COMISSAT, DA. p. p. El gènero que ha caigut en comís. *Comisado, comiso.* || *Ant.* COMISSIONAT.

Brot de comí

COMISSIÓ. f. Ordre, encàrrech, facultat qu' alguna corporació dóna de paraula o per escrit a algú, pera qu' executi o entengui en algún assumpte. **Comisión**.

PECAT DE COMISSIÓ. El que 's comet infringint la llei de Deu en algún precepte negatiu. *Pecado de comisión*.

COMMISSIONAR. v. a. Donar comissió a algú pera entendre en algún negoci. **Comisionar**.

COMMISSIONAT, DA. p. p. **Comisionado**. || La persona encarregada d' algún negoci. **Comisionado, comisionista**.

COMMISSIONISTA. m. La persona que té comissió per algún negoci comercial. **Comisionista**.

COMISSURA. f. *Anat*. Unió de les diverses parts de la closca del cap per medi d' unes dentetes còm les de la serra. **Comisura**.

CÓMIT. m. Oficial qu' estava encarregat de les manobres y dels càstichs dels forsats a les galeres. **Cómitre**.

COMITIT, DA. adj. *Ant.* **COMMISSIONAT**.

COMITIVA. f. Acompanyament. **Séquito, comitiva**.

COMMEMORABLE. adj. Lo qu' es digue d' ésser commemorat. **Commemorable**.

COMMEMORACIÓ. f. Memoria que 's fá d' alguna cosa. **Conmemoración**. || A l' ofici eclesiàstich, la memoria que 's fá d' algún sant, festivit, etc. **Conmemoración**.

COMMEMORACIÓ DE VIUS Y DE MORTS. Plegaria commemorativa en obsequi de vius y morts. *Conmemoración de vivos y difuntos*.

COMMEMORACIÓ DELS DIFUNTS. Aniversari que celebra l' Iglesia l' día dos de Novembre per les ànimes del Purgatori. *Conmemoración de los difuntos*.

COMMEMORADOR, A. s. y adj. Qui commemora o lo que commemora o recorda algún fet. **Conmemorador**.

COMMEMORAR. v. a. Fer memoria o commemoració d' algun fet o d' alguna cosa. **Conmemorar**.

COMMEMORAT, DA. p. p. **Conmemorado**.

COMMEMORATIU, VA. adj. Lo que representa o fá commemoració de quelcom. **Conmemoratiu**. || Les senyes o circumstàncies exteriors al acometiment d' una malaltia y totes les qu' han preceit a l' època en que s' ha donat avis al facultatiu. **Conmemoratiu**.

COMMENSURABLE. adj. Lo que 's pot amidar ab una meteixa mida o ab igualtat. **Commensurable**.

COMMENSURACIÓ. f. La mida o proporció d' una cosa ab un' altra. **Commensuración**

COMMENSURAR. v. a. Midar ab igualtat o ab la deguda proporció. **Commensurar**.

COMMENSURAT, DA. p. p. **Commensurado**.

COMMENSURATIU, VA. adj. Lo que serveix pera commensurar. **Commensuratiu**.

COMMERC. m. *Ant.* **COMERS**.

COMMERSANT. m. *Ant.* **COMERCIANT**.

COMMERSAR. v. a. *Ant.* **Comerciar**.

COMMINACIÓ. f. Amenassa del superior al súbdit o al inferior pera corretgirlo o per altres fins. **Cominación**.

COMMİNAR. v. a. Amenassar ab pena al reu pera que s' esmeni, digui la veritat o pera altres fins. **Cominar**.

COMMİNAT, DA. p. p. **Cominado**.

COMMİNATORI, A. adj. Lo que conté amenassa. **Cominatorio**.

COMMİNUTA. f. *Cir*. Se diu de la fractura en que els ossos han quedat reduïts a fragments més o menys petits. **Cominuta**.

COMMİNUTIU, VA. adj. *Med*. Que presenta com-

minució o fractura. **Fracturat, romput, partit en trossos petits. Cominutivo**.

COMMISERACIÓ. f. **Compassió. Conmiseración**

COMMIXTIÓ. f. Barreja de coses diferents. **Com-mistión, comixtión**.

COMMOCIÓ. f. Moviment, perturbació violenta del ànim o del cos. **Comoción, perturbación, alteración**. || Alsament, rebelió d' algún partit, poble, provincia, etc. **Comoción, tumulto, levantamiento, movimiento**.

COMMOGUT, DA. p. p. **Commovido**.

COMMONITORI m. Memoria, relació de notícies per escrit. **Comonitorio**.

COMMÓS, A. p. p. **COMMOGUT**.

COMMOURE. v. a. Perturbar, inquietar, alterar, mórner. **Alterar, comover, agitar, perturbar**.

COMMOURE 'S. v. r. **Commoverse**.

COMMOVEDOR, A. m. y f. **Perturbador**.

COMMOVIMENT. m. *Ant.* **COMMOCIÓ**.

COMMUNIDOR. m. L' exorcisant contra les tempestats. **Exorcista**. || El lloch destinat pera conjurar les tempestats. **Lugar para exorcismos**.

COMMUNIR. v. a. **Corroborar, confirmar**. || Exorcisar el temps. **Conjurar**.

COMMUNIT, DA. p. p. **Conjurado**. || **CORROBORAT**.

COMMUTA. f. **COMMUTACIÓ**.

COMMUTABLE. adj. Lo que 's pot commutar. **Commutable**.

COMMUTACIÓ. f. Barata, cambi. **Conmutación, trueque, cambio, permuta**.

COMMUTAR. v. a. **Cambiar, baratar. Trocar, comutar, cambiar, permutar**.

COMMUTAT, DA. p. p. **Commutado**.

COMMUTATIU, VA. adj. Lo qu' arregla l' igualtat o proporció que hi deu haver entre les coses quan se donen unes per altres. Se diu de la justícia. **Commutatiu**.

CÓMODAMENT, adv. m. Ab comoditat. **Cómodamente**. || Oportuna, convenient o utiliment. **Cómodamente**.

COMODANT. m. *For*. Qui presta a un altre gratuïtament una cosa tangible pera que se 'n serveixi fins a cert temps o pera cert us y se li retorni després. **Comodante**.

COMODAR. v. a. *For*. Deixar gratuïtament alguna cosa pera cert temps. **Comodar**.

COMODAT. m. *For*. Contracte pel qual se dóna o reb alguna cosa ab obligació de tornarla. **Comodato**.

CÓMODATARI. m. *For*. Qui pren alhajes o diners a fiar. **Comodatario**.

COMODÍ. m. Lo que serveix pera tot. **Comodín**.

COMODITAT. f. Conveniència. **Comodidad**. || La bona disposició de les coses pèl us que se n' ha de fer. **Comodidad**. || Utilitat, interés. **Comodidad**.

CERCAR LES SEUES COMODITATS. fr. **Buscar els seus interessos y utilitats. Ser amigo de sus conveniencias**.

CÓMODO, A. adj. Oportú, proporcionat. **Cómodo**. A **COMODO**, m. adv. Que denota la moderació del preu. *A precio acomodado, á moderado precio*.

COMODORO. m. Títol que 's dóna a Anglaterra, Holanda y América a un capitá de navío, encarregat de manar molts vaixells reunits. **Comodoro**.

COMOLO FORNO. *Orog*. Montanya de la partió S. de la Vall d' Arán, a ponent del Port de Caldes; té 3,032 metres demunt el nivell del mar.

COMOLOSPALES. *Orog*. Serra de la prov. de Lleida, quina alsada máxima és de 3,000 metres damunt el nivell del mar; está entre la Vall de Bohí y la de Sant Nicolau, sota la frontera S. de la Vall de Arán.

COMPACTE, A. adj. Unit, trabat, apretat. **Compacto**.

COMPADÈIXER. v. a. Sentir llàstima pèls mals de un altre, tindren 'n compassió. **Compadecer**.

COMPADÈIXERSE. v. r. Tindre llàstima o compassió d' algú. **Compadecerse**.

COMPADESCUT, DA. p. p. **Compadecido**.

COMPAGINACIÓ. L' acte y efecte de compaginar. **Compaginación**.

COMPAGINADOR, A. m. y f. Qui compagina. **Compaginador**.

COMPAGINAR. v. a. Ordenar coses que tenen relació o connexió entre elles. **Compaginar**.

COMPAGINARSE. v. r. Correspondre 's les planes d' un llibre, ésser col·locades per l' ordre de la numeració. **Compaginarse**.

COMPAGINAT, DA. p. p. **Compaginado**.

COMPANATJE. m. Vianda que pot menjarse freda. **Fiambre**.

COMPANEJAR o **COMPANAJAR**. v. n. Compartir, distribuir alguna cosa ab economia. **Economizar**.

COMPANYA. m. Qui acompanya o s' acompanya ab un altre. **Compañero**. || Qui és a una mateixa oficina, empleu, etc. **Compañero**. || **Cómplice**. || Qui viu en companyia d' altres. **Compañero**. || Al joch els que s' ajuden mutuament contra altres. **Compañero**. || Lo que fa joch o simetria ab un' altra cosa. **Compañero**. || Lo que s' acostuma usar o portar ab sí mateix, còm: *el llibre*, etc. **Compañero**.

ANAR DE COMPANYS. fr. *Ir en compañía*.

COMPANY DE SORT. m. Participant, company de la mateixa sort ab altre o altres. **Consorte**.

TROVAR COMPANYY. fr. Descubrir en algú el mateix geni o 's mateixos gustos y aficions que un té. *Encontrar Sancho con su rocín*.

COMPANYA. f. Família o fills petits. **Família**, **hijos**. || *Ant.* El servi. **Gente**, **servidumbre**. || *Ter.* **COMPANYA**. || *Naut.* El petit retret de popa a les naus reduïdes. **Cámara**. || *Ant. naut.* **EQUIPATGE**, **TRIPULACIÓ**. || f. **COMPANYERA**.

QUI AB COMPANYYA 'S FICA, CAGAT SE LLEVA. fr. *Met. QUI AB CRIATURES SE FICA, etc.*

COMPANYERA. f. La dona que acompanya o se acompanya ab un'altra pera algún fi. **Compañera**.

COMPANYERISME. m. Intimitat propia de companys que s' aprecien ab especialitat. **Compañerismo**.

COMPANYETA. f. dim. **QUITXALLETA**.

COMPANYIA. f. Societat o junta de persones. **Compañía**. || El marit respecte de la muller, y aqüesta respecte d' aquell. **Compañía**. || Qui va junt ab un altre. **Compañía**. || *Com.* Societats de comerciants. **Compañía**. || *Mil.* Cert número de soldats ab el seu capitá. **Compañía**. || Número de comedians que formen un cos pera representar als teatres públics. **Compañía**.

COMPANYIA D' ESPARDENYA. *Expr. fam.* Se diu de aquell que havent eixit en companyia d' un altre, 'l deixa quan més aquest l' ha menester. *Compañía del ahorcado*.

COMPANYIA DE JESÚS. Relligió fundada per Sant Ignasi de Loyola. *Compañía de Jesús*.

COMPANYIA DE NOSTRA SENYORA. L' ordre de relligioses que 's diuen de l' Emsnyansa, fundada pèls jesuïtes. *Orden de Nuestra Señora*.

COMPANYIA DEL PELEGRÍ. *Naut. ant.* **EQUIPATGE**.

AB ALEGRE COMPANYYA, SE SUFREIX LA TRISTA VIDA. *Ref.* Que 's pren en sentit literal. *Con alegre compañía, se sufre la triste vida*.

COMPANYIA PER HONOR, AB IGUAL ANS QUE AB MAJOR. *Ref.* Denota que l' amistat ab els iguals, es més segura que no pas ab els que son o tenen més que nosaltres. *La compañía para honor, an/tes con tu igual que con tu mayor; cada cual con su igual*.

LES MALES COMPANYIES NO PORTEN RES DE BÓ. *Loc. prov.* Aconsella lo mòlt que convé evitar les males companyies. *Huye del malo, que trae daño*.

MOLTS ME FAN COMPANYIA. *Loc. fam.* Denota ésser algú de la mateixa condició o modo de pensar d' altres. *Ser iguales*.

PER COMPANYIES. m. adv. *Por compañías*.

COMPANYÓ, NA. m. y f. **Compañero**, **compañera**. || **PARIÓ**.

QUE HO DIGUI 'L MEU COMPANYÓ, QU' ES TAL CÒM JO. *Ref.* Denota qu' entre dos companys tant motiu de desconfiansa hi há en un còm en altre. *Tan bueno es Pedro como su compañero; preguntadlo a Muñoz que miente más que vos*.

COMPANYONA. f. *Ant.* **MULLER**.

COMPAR. adj. *Mis.* Correlatiu de sí mateix, parlant dels tons que n' acompanyen d' altres. **Compar**.

COMPARABLE. adj. Lo que 's pot o és digne de compararse. **Comparable**.

COMPARACIÓ. f. L' acte y efecte de comparar. **Comparación**. || *For. ant.* **Comparecencia**.

EN COMPARACIÓ. m. adv. *En comparación*.

TOTA COMPARACIÓ ES ODIOSA. *fr. Fam.* Per que un o altre dels comparats ha d' eixirne rebaixat. *Toda comparación es odiosa*.

COMPARADAMENT. adv. m. **COMPARATIVAMENT**.

COMPARANSA. f. **COMPARACIÓ**.

COMPARAR. v. a. Confrontar una cosa ab un' altra pera véurer si son iguals o quina diferència hi há entre abdues. **Comparar**, **cotejar**. || v. r. Igualarse ab altres. **Compararse con otro**.

COMPARAT, DA. p. p. **Comparado**.

COMPARATIU, VA. adj. Lo que compara o serveix pera fer comparació d' una cosa ab un' altra. **Comparativo**. || *Gram.* La frase o adjectiu que relaciona 'ls termes de la comparació, còm: *millor ab bó, pitjor ab dolent*, etc. **Comparativo**.

COMPARATIVAMENT. adv. m. Ab comparació. **Comparativamente**.

COMPARE. m. Padrí de batejar o confirmar. **Padrino**, **compadre**. || S' aplica també als amichs y coneguts. **Compadre**.

DEL PA DEL MEU COMPARE BON TROÇ AL MEU FILLOL. *Ref.* Denota que comunment s' és pròdich en lo dels altres y ranci de lo propi. *Del pan de mi compadre, gran zatico a mi ahijado*.

FER COMPARES Y COMARES. fr. **FER COFIS Y MOFIS**.

COMPARENCIA. f. *For.* L' acte de presentar-se devant del jutge. **Comparecencia**, **comparición**.

COMPAREGUT, DA. p. p. **Comparecido**.

COMPAREIXER. v. n. Presentarse una persona devant d' un' altra personalment o per poders **Parecer**, **comparecer**. || Trovare una cosa que s' havia perdut. **Parecer**, **comparecer**. || Deixarse veure a alguna part, o anar'hi. **Parecer**, **comparecer**.

COMPARENDO. m. Despaig o citació ab que 'l superior o jutge mana a algú que se li presenti. Es veu usada als tribunals. **Comparendo**.

COMPARENT. p. a. **Compareciente**.

COMPARER. f. **COMPAREIXER**.

COMPARET. m. dim **Padrinito**. || Fadri forro, treballador de la terra. **Bracero**. || m. *Ter.* Treballador de la terra. **Labrador**, **labriego**. || Entre mariners, qui no és del art de navegar. || Entre gent del poble, qui no és menestral ni senyor. **Labriego**.

COMPARICIÓ. f. *For.* **Comparecencia**. || L' aute ab que 'l jutge mana comparéixer. **Comparición**.

COMPARSA. f. Acompanyament que sol haverhi a les representacions teatrals. **Comparsa**. || Companyia de disfresses. **Comparsa**.

COMPART. f. *For.* Qui té part ab altres en algún negoci civil o criminal. **Comparte**.

COMPARTICIÓ. f. **REPARTICIÓ.**

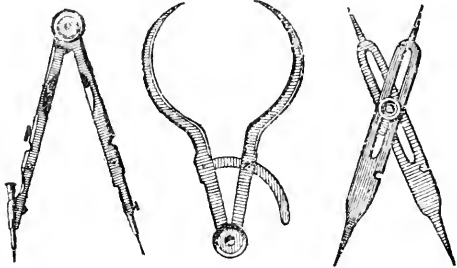
COMPARTIDOR. m. Qui comparteix. **Compartidor.** adj. Lo que 's pot compartir. **Compartible.**

COMPARTIMENT. m. Distribució y repartiment d' un tot en parts iguals. **Compartimento.**

COMPARTIR. v. a. Distribuir un tot en part iguals o proporcionades. **Repartir, compartir.**

COMPARTIT, DA. p. p. **Repartido, compartido.**

COMPÁS. m. Instrument matemàtic de fusta o metall, compost de dues peces unides al cap ab un pern y que s' aixampla o estreny segons convé. **Compás.** || *Met.* Regla o modo de viure o d' obrar. **Com-**

Compassos

pás. || *Mús.* Temps que 's gasta a cada nota o figura. **Compás.** || El moviment de la mà del que dirigeix la orquesta. **Compás.** || Ratlla perpendicular que 's posa a les pautes de solfa. **Compás.** || En l' esgrima és la deguda proporció en els moviments. **Compás.** || *Ter. Naut.* BRÚXULA.

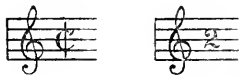
COMPÁS DE CALIBRES. Lo que serveix pera amidar el calibre de les peces d' artilleria. **Compás de calibres.**

COMPÁS DE DISTANCIES. m. El que serveix pera midar escales en plànols y mapes.

COMPÁS DE GRUIXOS. Compás de branques corbes que serveix pera amidar els diàmetres de les barres, cilindres, columnes, etc. **Compás de gruesos.**

COMPÁS DE PROPORCIÓ. El que té quatre puntes y un pern o caragol, corredís que 's posa ont convé pera que entre l' obertura de les dues puntes d' un cap y la de les dues del altre hi hagi la proporció que 's desitja. **Compás de proporció.**

COMPÁS DE VARES. Aquell que té les puntes fermades ab unes tanques rectangulars que corren per la llargaria d' un regle y s' hi subjecten per medi d' un caragol de pressió. **Compás de vara.**

Compàs major

COMPÁS MAJOR. fr. *Mús.* Un dels temps de la música. **Compàs mayor.**

COMPÁS MENOR. *Mús.* Altre temps de la música. **Compàs menor.**

COMPÁS MESTRE D' ANSES. m. Aparell que per un costat abasta tot el còs midat y pèl altre precisa el grau del meteix.

PORTAR EL COMPÁS. fr. *Mús.* Dirigir una orquesta. *Llevar el compás.* || fr. *Met.* Dirigir o governar alguna cosa. **Echar el compás.**

TREURE DE COMPÁS. *Loc. met.* Treure de tino. **Sacar de tino.**

COMPASSET. m. dim. *Mús.* **COMPÁS MENOR.** || *Matem.* Compàs petit. **Compasito.**

COMPASSIBLE. adj. **DIGNE DE COMPASSIÓ.**

COMPASSILLO. m. *Mús.* Un dels quatre temps que s' usen a la música, en lo qual la nota dita màxima val vuit compassos. **Compasillo.**

COMPASSIÓ. f. Sentiment que 'ns fan les desgracies dels altres. **Compassión.**

DIGNE DE COMPASSIÓ. Qui mereix ésser compadescut. **Digno de compassión, compasible.**

FER COMPASSIÓ. fr. *Fer llàstima.*

MOURE'S A COMPASSIÓ. fr. *Moverse á compassión.*

COMPASSIU, VA. adj. Qui fàcilment se compadeix dels altres. **Compasivo.**

COMPASSIVAMENT. adv. *Mod.* Ab compassió. **Compasivamente.**

COMPATERNITAT. f. El parentiu espiritual que'l padri de batejar o confirmar contreu ab els pares de la criatura. **Compaternidad.**

COMPATIBILITAT. f. Aptitud d' una cosa pera nirse ab un'altra. **Compatibilidad.**

COMPATIBLE. adj. Lo que té aptitud pera concórrer en un meteix lloch o en un meteix subjecte. **Compatible.**

COMPATRICI, A. m. y

COMPATRIOTA. m. y f. Qui és de la nostra meiteixa patria. **Compatricio, compatriota.**

COMPATRO, NA. m. y f. Patró juntament ab altre. **Compatrono, compatrón.**

COMPATRONAT. m. Dret y facultat de compatró. **Compatronato.**

COMPAYNA. f. **COMPANYA.**

COMPELACIÓ. f. *For.* Interrogatori basat sobre fets y articles. **Compelación.**

COMPELIDOR, A. m. y f. Qui compeleix. **Impulsor.**

COMPELIMENT. m. Incitativu, estimul. **Impulso, compulsió, impulsión.** || **COMPULSIÓ.**

COMPELIR. v. a. Obligar. **Compeler.** || Incitar. **Compeler.** || *Ant.* **NECESSITAR.**

COMPELIT, DA. p. p. **Compelido.**

COMPENDI. m. Breu recopilació. **Epítome, compendio.**

COMPENDIADOR. m. Qui compendia. **Compendiador.**

COMPENDIAR. v. a. Reduir a compendi. **Compendiar, compendizar.**

COMPENDIARIAMENT. adv. m. **COMPENDIOSAMENTE.**

COMPENDIAT, DA. p. p. **Compendiado.**

COMPENDIÓS, A. adj. Abreviat, reduit. **Abreviado, compendioso.**

COMPENDIOSAMENT. adv. m. En compendi. **Compendiosamente, compendiariamente.**

COMPENDRE. v. a. Entendre profundament alguna cosa. **Penetrar, comprender, alcanzar.** || Rodejar per totes parts. **Abrazar, comprender, ceñir.** || v. n. Contindre, encloure en sí. **Incluir, comprender, abrazar, abarcar.**

COMPENETRACIÓ. f. La acció o efecte de compenetrar. **Compenetración.**

COMPENETRAR. v. a. *Lóg.* Penetrar fins lo més minucios de les coses. **Compenetrar.**

COMPENSA. f. *Ant.* **COMPENSACIÓ.**

COMPENSABLE. adj. Lo que 's pot o es digne de compensar. **Compensable.**

COMPENSACIÓ. f. La acció o efecte de compensar. **Compensación.** || **PREMI.**

COMPENSAR. v. n. Indemnisar algún dany, agravi o perjudici. **Resarcir, compensar.** || v. n. Gosar de algún bé en grau equivalent al dany que s' ha patit. **Compensar.**

COMPENSARSE. v. r. Resarcirse una cosa ab la seua contraria, com: *les perdes ab les ganancies.* **Compensarse.** || Resarcirse un a sí meteix el dany qu' un altre li ha ocasionat. **Compensarse.**

COMPENSAT, DA. p. p. **Compensado.**

COMPENSATIU, VA. adj. Lo que compensa. **Compensativo**.

COMPENSATORI, A. adj. Lo que serveix de compensació. **Compensatorio**.

COMPERMUTAR, v. a. Permutar un benefici ecclèsiàstich ab un altre. **Compermutar**.

COMPETENCIA, f. Disputa entre dos o més subjectes sobre algunes coses. **Competencia**. || **Incumbència**, **perlenencia**. **Incumbència**, **competencia**, **perlenencia**.

A **COMPETENCIA**, m. adv. *A competencia, á porfia*. **ESTAR EN COMPETENCIA**. Pretendre dues o més persones una meteixa cosa. *Estar en competencia*.

COMPETENT, m. En la primitiva Iglesia 'l catecumen ja instruit y més adelantat en els dogmes de la religió cristiana. **Competente**. || adj. Convenient, proporcionat, adequat, bastant. **Competente**. || Degut, llegítim. **Competente**

COMPETENTMENT, adv. Proporcionada, adequadament. **Competentemente**. || **Llegítimament**. **Llegítimamente**.

COMPETICIÓ, f. *Ant.* **COMPETENCIA**.

COMPETIDOR, A. m. y f. Qui competeix. **Competidor**.

COMPETIR, v. n. Aspirar dos o més subjectes ab empenyo a una meteixa preleusió. **Competir**. || **Pertànyer**. **Competir**, **corresponder**, **tocar**, **pertenecer**. || **RIVALISAR**.

COMPETIT, DA. p. p. **Competido**.

COMPILACIÓ, f. Colecció de varies notícies o matèries. **Compilación**.

COMPILADOR, A. m. y f. Qui compila. **Compilador**.

COMPILAR, v. a. Juntar en un cós varies notícies o matèries. **Compilar**.

COMPILAT, DA. p. p. **Compilado**.

COMPINXE, m. *Fam.* Amich, camarada. **Compinche**.

COMPLACENCIA, f. Condescendencia. **Complacencia**, **condescendencia**. || **Satisfacció**, **alegria**, **gust**. **Complacencia**.

COMPLACENT, A. adj. **CONDESCENDENT**. || p. a. Qui compláu. **Complaciente**.

COMPLANCTA o **COMPLANTA**, f. *Ant.* Poesia de grans dimensions y de gèneros trist. **Elegia**.

COMPLANGUT, DA. p. p. **Complacido**.

COMPLANT, f. *Ant.* **Lamento**.

COMPLÀNYER, v. n. *Ant.* **PLÀNYER** || **Plorar** ab llàgrimes y sospirs. **Plañir**. || **CONDÓLDRE** 'S.

COMPLAURE, v. a. Donar gust o plaer a un altre. **Complacer**, **condescender**.

COMPLAURE 'S. v. r. Tindre satisfacció en alguna cosa. **Complacerse**, **alegrarse**.

COMPLEMENT, m. La darrera perfecció d'alguna cosa. **Complemento**. || Lo que la completa. **Complemento**.

COMPLEMENTARI, A. adj. Lo que constitueix el complement d'una cosa. **Complementario**.

COMPLERT, adj. y

COMPLET, A. adj. Cabal, perfet. **Completo**. || **Obsequiós**, **atenl**. **Cumplido**.

COMPLETAMENT, adv. m. Sense que hi manqui res. **Completamente**, **complidamente**.

COMPLETAR, v. a. Fer complida y perfecte alguna cosa. **Acabalar**, **completar**.

COMPLETAT, DA. p. p. **Completado**.

COMPLETES, f. pl. Darrera part del reso ecclèsiàstich. **Completas**.

COMPLEXIÓ, f. Temperament y graduació dels humors del cós humà. **Complexión**. || *Ret.* Figura per

quina moltes oracions comensen y acaven per una meteixa paraula. **Complexión**.

DE BONA O MALA COMPLEXIO. *Loc. Bien o mal complexionado*.

COMPLEXIONAL, adj. Lo pertanyent a la complexió. **Complexional**.

COMPLEXE, m. El conjunt o unió de dues o més coses. **Complejo**. || adj. *Anat.* Se diu d'un dels catorse muscles del cap pèl se'u moviment. **Complejo**, **cruzado**. || *Lóg.* **COMPOST**.

COMPLICACIÓ, f. Concurrencia y barreja de diverses coses. **Complicación**.

COMPLICAR, v. a. Barrejar, unir les unes ab les altres, coses diferents. **Complicar**.

COMPLICAT, DA. p. p. **Complicado**.

CÓMPLIX, m. Company en la comissió d'algun delictes. **Cómplíce**.

COMPLICITAT, f. Qualitat de cómplix. **Complicidad**

COMPLIR, v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. **CUMPLIR**.

COMPLIT, p. p. **COMPLERT**.

COMPLIT, m. **CONSPIRACIÓ**, **TRAMA**, **JUNTA SECRETA**.

COMPLITAR, v. a. Preparar un complot ab varies subjectes. **Complotar**.

COMPOME. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Prades; és a la vora de la riera de la Castellana y té 261 hab.

COMPONDRE, v. a. Formar de varies coses una de sola, colocantles ab cert ordre. **Componer**. || Constituir, formar algun cós o agregat de varies coses o persones. **Componer**. || Parlant de números, sumar o pujar a una quantitat determinada. **Componer**. || Ordenar lo desconcertat, adobar lo espatllat. **Reparar**, **componer**, **aderezar**, **ordenar**, **concertar**. || Escriure o fer alguna obra d'ingeni. **Componer**. || Entre estampers formar diccions juntant les lletres. **Componer**. || Adornar. **Componer**. || Reforsar, corroborar, còm: *el ví ranci compon el ventrell*. **Componer**, **corroborar**. || Posar pau entre 'ls desavinguts. **Ajustar**, **componer**.

ANEU 'HO VOSALTRES A COMPONDRE. *Loc.* **ANEU 'HO A ENTENDRE**.

COMPONDRE 'S. v. r. Adornarse. **Adornarse**, **componerse**. || Formar un tot de varies parts, còm: *la segona d'activa 's compón de supòsit, verb y acusatiu regit*. **Componerse**. || *Ter.* Se diu de la nèu quan comensa a posarse y lligarse. **Helarse**. || Dit del temps. **ALSARSE**, 7.

QUE 'S COMPONGUIN. *Loc. fam.* Allà se les avinguin. *Allà se las campaneen; allá se las hayan; allá se las avengan; allá se las aburejen; allá se las avenga Marta con sus pollos, crle muchos ó crle pocos*.

COMPONEDOR, m. Entre estampers eina de ferro o de fusta, ab un gálser a un dels caires pera arreglar'hi les lletres. **Componedor**. || **COMPOSITOR**.

MOLTS COMPONEDORS DESCOMPONEN LA NUVIA. *Ref.* Denota qu' en les coses de gust o d'ingeni no convé que hi intervingui massa gent. *Muchos componedores descomponen la novia*.

COMPONENDA, f. El dret que 's paga a la dataria de Roma per les butlles o llicencies que no tenen taxa fixa. **Componenda**. || Arreglo entre varis que estaven desavinguts. **Componenda**.

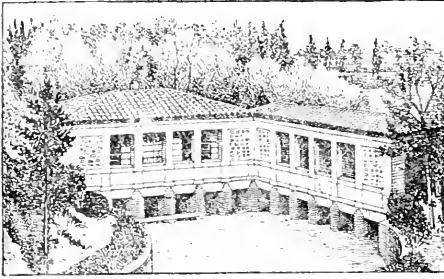
COMPONIBLE, adj. Lo que 's pot compondre. **Componible**.

Componedor

COMPORT. m. *Ant.* TOLERANCIA.

COMPORTA. f. Porta petita que s' alsa y baixa als canals, preses, màquines y forteses. **Compuerta.**

Comportes del canal d' Urgell (riberes del Segre)

COMPORTABLE. adj. Sufrible Tolerable, comfortable, soportable, llevadero, sufrible, permisible.

COMPORTAMENT. m. Modo de portarse. **Comporte,** comportamiento.

COMPORTAR. v. a. Permetre, sufrir. **Sufrir,** tolerar, comportar.

COMPORTARSE. v. r. Modo de conduir-se. **Comportarse,** portarse.

COMPORTAT, DA. p. p. **Comportado.**

COMPOSADET, A. m. y f. dim. **Compuestito.**

COMPOSADOR, A. m. y f. **Componedor.**

COMPOSAR. v. a. *Ant.* Carregar contribucions. **Imponer.** || Transgir, compondre 's. **Transgir,** avenirse, compondre. || Compondre una cosa de parts. **Componer.** || *Met.* **COMPROMETRE.** || Fer pagar massa cara alguna cosa. **Exigir dos precios.**

COMPOSARSE. v. r. **AVENIRSE,** **COMPONDRÉ 'S.**

COMPOSAT, DA. p. p. **Impuesto**

COMPOSICIÓ. f. L' acció y efecte de compondre. **Composición.** || Ajust, conveni. **Composición.** || *Mús.* Artificiosa composició de diferents sons. **Composición.** || Obra del ingeni. **Composición.** || *Gram.* Lo que 'l mestre dicta als deixebles pera traduir 'ho a la llengua qu' aprenen. **Composición,** tema. || Adob d' alguna cosa espatllada. **Compostura.**

COMPOSICIÓ DE FORCES. f. La operació per la qual se dedueix la forsa resultant de dues o més components donades. **Composición de fuerzas.**

COMPOSITOR. m. Qui compón, especialment tractantse de música. **Compositor,** **componedor.** || Entre estampers qui arregla les lletres pera estamparles. **Compositor.** || *For.* **ÁRBITRE.**

AMIGABLE COMPOSITOR. **Árbitre** quin fallo 's comprometen acceptar dos o més pledejants. **Amigable componedor.**

COMPOST, A. m. Agregat de varies parts. **Compuesto.** || **MODEST,** **ADORNAT.** || adj. *Bot.* Les flors que resulten de la unió de dues o més floretes sentades al receptacle y redejades d' un càlcer comú. **Compuesto.** || Se diu de les fulles quin peciolo sosté dues o més floretes distintes les unes de les altres, com: *les dels aulfals dels prats.* **Compuesta.** || *Quim.* Se diu del cós format de dos o més elements, com l' aigua, que ho és d' oxigen y d' hidrògen. **Compuesto.** || *Farm.* Medicament format de moltes substancies actives. **Compuesto.** || p. p. **Compuesto.**

COMPOSTELÁ, NA. adv. Lo que pertany a Sant Jaume de Galicia o de Compostela. **Compostelano.**

COMPOSTURA. f. Adorno. Aseo, compostura, aliño, adorno. || Modestia, gravetat, circunspecció. **Compostura.** || **COMPOSICIÓ,** 2.

AB COMPOSTURA. m. adv. **COMPOSTAMENT.**

COMPOTERA. f. Copa gran de vidre o d' altre materia, ab tap de lo meteix, ont s' hi guarda la compta o confitura. **Compotera.**

COMPRA. f. L' acció y efecte de comprar. **Compra.** || La d' ous, gallines y altres coses pera vendreles. **Recova.** || La meteixa cosa comprada. **Compra.**

COMPRADÍS, SA. adj. Lo que 's pot comprar. **Comprable,** **compradizo.**

COMPRADOR, A. m. y f. Qui compra **Comprador.** || De gallines, ous, etc., pera revendre. **Recovero.** || La persona destinada pera comprar, particularment en comunitats religioses. **Comprador.**

EL MAL COMPRADOR MENJA DOLENTA VIANDA. *Ref.* Que 's pren en sentit literal. *El mal comprador come lo peor.*

COMPRAR. v. a. Adquirir per diner el domini d' alguna cosa. **Comprar.**

COMPRÁRSELA. *fr. Fam.* Anarse 'n, fugir. *Tomar las de Villadiego;* dar la grupa; poner ó echar los pies en polvorosa; volar golondrino, escurrirse.

QUI COMPRA MÉS DEL QUE POT, APRÈS HO HA DE VENDRE TOT. *Ref.* Aconsella que no fem més de lo que 'ns permeten els nostres cabals. *Quien compra lo que no puede, vende lo que le duele.*

QUI COMPRA Y MENT, A LA BOSSA HO SENT. *Ref.* Denota que la mentida del comprador sempre recau en perjudici seu. *El que compra y miente, su bolsa lo siente.*

QUI NO 'T CONEGUI, QUE 'T COMPRI. *Ref.* Se diu d' aquell que preté enganyar ab bones paraules a qui 'l coneix massa. *Quien no te conoce ese te compra.*

COMPRAT, DA. p. p. **Comprado.** || **SOBORNAT.** || Joch entre quatre ab vuit cartes cada hù, y les vuit que resten fins a quaranta 's venen a qui 'n dona més. **Comprado,** **compradillo.**

COMPREENSIBILITAT. f. Possibilitat de que les coses siguin compreses. **Comprensibilidad.** || Lo que fá les coses comprensibles. **Comprensibilidad.**

COMPREENSIBLE. adj. Lo que 's pot comprendre. **Comprensible.**

COMPREENSIÓ. f. L' acte de comprendre. **Comprensión.** || Facultat, perspicacia pera comprendre. **Penetración,** **comprensión.** || *Gram.* Reunió de dues o més silabes en una sola, cosa de que per altre nòm se 'n diu sinéresis. **Comprensión,** **contracción.**

COMPREENSIU, VA. adj. S' aplica a la facultat de comprendre o entendre alguna cosa. **Comprensivo.**

COMPREENSOR, A. m. y f. *Teol.* El benaventurat que gosa de la presència de Déu. **Comprensor.** || Qui comprén o alcansa alguna cosa. **Comprensor.**

COMPRES, A. p. p. **Comprendido.** || **Contingut.** **Contenido,** **comprendido.**

COMPRESICAUDE, A. adj. *Zool.* De qià comprimida. **Compresicaude.**

COMPRESICAULO, A. adj. *Bot.* De tronch comprimit **Compresicaulo.**

COMPRESICORNI, A. adj. *Entom.* D' antenes comprimides. **Compresicórneo.**

COMPRESIBILITAT. f. La propietat de poder ésser un cós comprimit o reduit a menys volúm per medi de la pressió o de la percussió. **Compresibilidad.**

COMPRESSIBLE. adj. Capás d' ésser comprimit. **Compresible.**

COMPRESSIÓ. f. L' acció y efecte de comprimir. **Compresión.**

COMPRESSIU, VA. adj. Lo que comprimeix.

COMPRESSIR. v. a. Exprémer, apretar, estrényer. **Comprimir.** || Reprimir, confindrer. **Reprimir,** **comprimir,** **refrenar.** || Obligar. **Comprimir.**

COMPRIMIRSE. v. r. Contindre's, refrenarse. **Comprimirse.**

COMPRIMIT, DA. p. p. **Comprimido, compuesto.** || adj. *Bot.* Se diu de la cama xafada que té dues cares laterals convexes, com: *la dels pèsols d'olor.* **Comprimido.**

COMPROBACIÓ. f. l' acte y efecte de comprovar. **Comprobación.**

COMPROBAR. v. a. Confirmar alguna cosa comparant-la ab un altre y acreditant-la ab proves. **Comprobar.**

COMPROBAR LES SECCIÓNS. a. *Naut.* Tallar el cós de construcció per altres seccions de diferenta mena pera veure si les que ja son tirades y armonisades tenen o no algun defecte. *Comprobar las secciones.*

COMPROMAT, DA. p. p. **Compromadado.**

COMPROMÉS, A. p. p. **Comprometido.** || m. *Ant.* **COMPROMÍS.**

COMPROMETEDOR, A. s. y adj. Lo que compromet. **Comprometedor.**

COMPROMETIMENT. m. **COMPROMÍS, 4.**

COMPROMETRE. v. a. Fer a algú responsable de algun encàrrech. **Comprometer.** || Deixar a la discreció d' un tercer l' acabament d' una disputa, d' un plet, etc. **Comprometer.**

COMPROMETRE 'S. v. r. Arriscarse, posarse en algun compromís. **Comprometirse.**

COMPROMÍS. m. Un dels tres modes d' elecció canònica, quan tots els electors donen a un o més subjectes d' entre ells poder pera elegir. **Compromiso.** || Conveni entre pledejants pera aderirse al judici d' un àrbitre. **Compromiso.** || Escriptura ab que 'ls pledejants nomenen àrbitres. **Compromiso.** || Dificultat, embràs, empenyo. **Compromiso.** || PERILL.

ESTAR O POSAR EN COMPROMÍS. fr. Posar o estar en incertitut: *Estar ó poner en compromiso.*

COMPROMISSAR. v. a. *Ant.* **COMPROMETRE.**

COMPROMISSARI. m. L' àrbitre que nomenen els pledejants pera decidir el plet. **Compromisario.** || En les eleccions canòniques aquell a quin favor s' ha fet el compromís. **Compromisario.** || El que s' elegeix pera l' elecció de senadors. **Compromisario.**

COMPROMISSORI, A. adj. *For.* Entre litigants, lo pertanyent al compromís. **Compromisorio.**

COMPROMITENT. m. El qui en els plets dóna 'l dret d' elecció o d' adjudicació al compromissari. **Compromitente.**

COMPTADOR. m. *Ant.* **COMTADOR.**

COMPTAR. v. a. Y derivats. **CONTAR.**

COMPTE. m. L' acció y efecte de comptar. **Cuenta.** || Càlcul, còmput. **Cuenta, cálculo, còmputo.** || Paper en qu' están escrites les partides d' alguna suma o import d' alguna cosa. **Cuenta.** || Milió, deu vegades cent mil. **Millón, cuento.** || *Ant.* **RONDALLA, FAULA.** || pl. **ARITMÉTICA.** || m. *Ant.* **COMTE.**

COMPTE DE LA VELLA. El que 's fá ab els dits. *Cuenta de la vieja.*

COMPTE ERRAT QUE NO VALGUI. fr. *Fam.* Pera salvar les equivocacions que pugui haver 'hi. *Cuenta errada que no valga.*

COMPTE Y RAÓ SOSTENEN L' AMISTAT. *Ref.* Vol dir que fins entre amichs hi há d' haver formalitat en materia d' interessos. *Cuenta y razón conservan la amistad.*

A BON COMPTE. m. adv. Segóns lo dit abans. *A la cuenta.* || En conclusió, en compendi. *En cuento, á buca cuenta.*

A COMPTE. m. adv. En part del pago de lo que 's deu *A cuenta, á buena cuenta* || *A càrrech. A cargo.*

AJUSTAR ELS SEUS COMPTE. fr. Examinar les mides que convé pendre en algun negoci. *Ajustar uno sus cuentas.*

AL PASSAR COMPTE ENS VEURÉM. *Ref.* *Al pasar cuentas me lo diréis.*

A MÓN COMPTE: PER MÓN COMPTE: O A COMPTE MEU. m. adv. Al meu càrrech y cuidado. *Por mi cuenta.* **COMPROVAR UN COMPTE.** fr. Comparar les partides ab els seus justificatius. *Pelotear.*

COMPTE VELS, BARALLES NOVES. *Ref.* Indica que no deu deixarse passar temps en materia de comptes, perque de lo contrari pot haver 'hi oblits que donguin llóch a disputes. *A cuentas viejas, barajas nuevas.*

DEMANAR COMPTE. fr. *Pedir cuenta.*

DONAR BON O MAL COMPTE DE LA SEUA PERSONA. fr. Correspondre bé o malament a la confiança o encàrrechs fets. *Dar buena ó mala cuenta de su persona.*

DONAR COMPTE. fr. Donar noticia o raó. *Dar cuenta.*

EN COMPTE. m. adv. En llóch. *En cuenta.*

ENTRAR EN COMPTE AB SI METEIX. fr. Considerar lo que passa al seu interior pera arreglarse del millor modo que convingui. *Entrar en cuenta consigo.*

ESTAR FORA O HAVER EIXIT DE COMPTE. fr. Haver cumplert la dona els nou mesos de prenada. *Estar fuera de cuenta.*

ESTAR O ANAR LLUNY DE COMPTE. fr. **ANAR LLUNY D' OSQUES.**

FER COMPTE. fr. **SUPOSAR.**

FER EL COMPTE A ALGÚ. fr. *Met.* Matarlo. *Hacerle la cuenta.* || Notar les partides que l' han de compondre. *Llevar la cuenta.* || **DESPEDIR.**

FER GRANS COMPTE. fr. Fer partides arbitraries y no justificades. *Hacer la cuenta del Gran Capitán.*

FER O TREURE COMPTE ALEGRES. fr. Tindre vanes esperances. *Hacer cuentas galanas, hacer castillos en el aire.*

FERSE COMPTE. fr. **FERSE CÀRRECH.**

HOME DE COMPTE. *Loc.* Persona de suposició, de cabals. *Hombre de arraigo.*

JA PASSARÉM COMPTE. fr. *Met. fam.* Ab que s' amenaça a algú. *Ya ajustaré cuentas contigo, ya ajustaremos cuentas, ya nos veremos.*

LIQUIDAR ELS COMPTE. fr. Igualar el càrrech ab la data. *Liquidar las cuentas.*

NO TROVAR 'HI 'L COMPTE. fr. *Met. fam.* Eixir una cosa al revés de lo que s' esperava. *Burlar las esperanzas.*

PENDRE A ALGÚ PÈL SEU COMPTE. fr. *Met. fam.* Pendre de tema a algú. *Tomarla con alguno.* || Encarregar-se d' alguna cosa. *Tomar por su cuenta.*

PENDRE A COMPTE O A BON COMPTE. fr. Admetre alguna partida en part de pago. *Tomar en cuenta.*

PERDRE 'L COMPTE. fr. Ésser molt difícil reduir a número alguna cosa per havern' hi massa. *Perder la cuenta.*

POSAR EN COMPTE. fr. *Poner en cuenta.*

REBRE COMPTE. fr. *Ant.* **DONAR COMPTE.**

REBRE COMPTE PRIM. fr. *Ant.* Donar compte estret. *Dar estrecha cuenta.*

¡**TENTE COMPTE!** *Loc.* D' amenaça. *Cuenta con la cuenta; cuidqdo con ello.*

TINDRE COMPTE. fr. Atendre a alguna cosa, o cuidar-ne. *Tener cuenta.* || Cumplir, fer exactament lo que 's mana. *Observar, tener cuenta.*

TINDRE COMPTE EN EL MENJAR. fr. *Guardarse la boca.*

TINDRE 'L SEU COMPTE. fr. *Tener su cuenta.*

TIRAR EL COMPTE. fr. **TREURE COMPTE.**

TREURE COMPTE. fr. Calcular l' import d' alguna cosa. *Echar la cuenta.*

TREURE COMPTE. fr. Ésser alguna cosa útil o profitosa. *Tener cuenta.*

TREURE 'LS SEUS COMPTE. fr. *Met.* Considerar lo que pot resultar a favor o en dany propi. *Ajustar sus cuentas.*

VINDRE A COMPTE. fr. Ésser útil, convenient o profitosa alguna cosa. *Tener cuenta.*

COMPTE (Francisco). *Biog.* Notari y escriptor rossellonés del sigle XVI, natural de la vila d' Illa. L' any 1586 va fer una *Geografía dels comtats de Rosselló y Cerdanya*, tractant dels límits entre Espanya

y França. A la Reial Biblioteca de Madrid hi havia un manuscrit seu ab pròlech de l' historiador Esteve de Corbera, titolat: *Ilustraciones á los condados de Rosellón, Cerdeña y Conflent*. També és autor d' una *Historia de Cataluña*. Els estudis d' aquest autor han aprofitat bastant als historiadres catalans de s' sigles XVII y XVIII, y la seua *Geografia* s' ha traduït al francès.

— (PERE). *Biog.* Arquitecte valencià del sigle XV. Autor de la famosa Llotja de Valencia, comensada l' any 1482 y acabada en 1498, de la qual, en compensació de son preciós treball, el Consell general de Valencia nomenà alcaide perpetu al arquitecte, ab el sou de trescentes lliures anyals. El mateix artista prosseguí y acabá l' obra d' aquella seu.

COMPTE. *Geog.* Poblel del dist. mupal. de Figuerola d' Orcau. prov. de Lleida. || — (COLL DE). *Orog.* Collet que hi há a les montanyes de la Vansa, a llevant d' Alinyá, prov. de Lleida. || — DE PALLÀS. *Geog.* Caseriu del terme mupal. de Peramea, prov. de Lleida.

COMPJET. m. dim. Petit compte. **Cuentecita.**

COMPTISTA. m. Qui sab de comptes. **Cuentista.**

COMPULSA. f. *For.* Copia, traslat d' una escriptura, etc., fet judicialment y cotejat ab l' original. **Compulsa.**

COMPULSAR. v. a. *For.* Treure alguna compulsa. **Compulsar.** || Obligar a algú a fer alguna cosa. **Compulsar.**

COMPULSAT, DA. p. p. **Compulsado.** || Obligat a fer alguna cosa. **Compulso, compelido.**

COMPULSIÓ. f. *For.* Apremi, força que 's fá a algú obligantlo a fer alguna cosa. **Compulsión.**

COMPULSIU, VA. adj. Lo que té virtut de compe-lir. **Compulsivo.**

COMPULSORI, A. adj. *For.* Se diu del manament o provísul del jutge pera compulsar algún instrument. **Compulsorio.**

COMPUNCIÓ. f. y

COMPUNGIMENT. m. Dolor, sentiment interior d' haver pecat. **Compunción.**

COMPUNDIRSE. v. r. Tindre compunció de les cul-pes comeses. **Compungirse.** || *Ant.* Remordir alguna cosa la consciencia. **Compungir.**

COMPUNGIT, DA. p. p. **Compungido.**

COMPURGACIÓ. f. PURGACIÓ CANÓNICA. || PURGA-CIÓ VULGAR.

COMPURGAR. v. a. Passar per la prova de la compurgació pera acreditar la seua innocencia. **Compurgar.**

COMPURGAT, DA. p. p. **PURGAT.**

COMPÛS. adv. Còm més aviat. **Como ó cuanto más pronto.**

CÓMPUT. m. La ciencia de computar per les estrelles pera l' ordenació del temps. **Cómputo.**

COMPUTACIÓ. f. Càlcul o compte de temps que's necessita pera alguna cosa. **Computación.**

COMPUTAR. v. a. Contar o calcular per números. Se diu comument del anys, del temps y de les etats. **Computar.**

COMPUTAT, DA. p. p. **Computado.**

COMS (Plá dels). *Orog.* Planura que 's trova a un replá de montanya, a llevant de Castellar d' En Huch, prov. de Barcelona.

COMSEVULGUI. mod. adv. De qualsevol modo, en qualsevol circumstancia o situació. **Como quiera, como se quiera.**

COMSEVULLA. m. adv. **COMSEVULGUI.**

COMTAT. m. Dignitat y domini del comte. **Con-dado.**

COMTE. m. Títol d' honor, dignitat o distinció. **Conde.** || Capitá o superior entre 'ls gitanos. **Conde.**

|| Antiguament, qui tenia la guarda y custodia d' un districte, auxiliat pels seus oficials, ab jurisdicció ci-vil y criminal, éssent el verdader senyor; per aixó li estaven subjectes el vescomte, el comdor y l' valves-sor, els quals sois en nòm d' ell administraven justí-cia, excepte en les causes dels vassalls y 'ls seus rústichs, homes propis y altres enfiteuticaris que còm a causes feudals tocaven als senyors y baróns. **Conde.**

COMTE DEL REIAL PATRIMONI. *Ant.* BATLLE DEL REIAL PATRIMONI. **Baile del real patrimonio.**

COMTESA. f. Dama titular o la muller del comte. **Condesa.**

COMTESSA (Tuch). *Orog.* Macís que domina per llevant el fons del port de Viella a la Vall d' Arán; és el límit superior de la conca de recepció del No-guera Ribagorçana (2,780 m.).

COMTET, ESETA. m. y f. dim. de comte. **Conde-sito.**

COMÚ, NA. adj. Lo qu' és de molts. **Común.** || Cor-rent, adms de tothòm o de la major part. **Común.** || Ordinari, bast, despreciable, d' inferior condició. **Común.** || m. La gent que compón una provincia, ciu-tat, poble, vila, etc. **Común, comunidad.** || **GREMI.** || **UNIVERSAL.** || A l' ofici diví, el reso general destinat pera tots el sants d' una meteixa mena. **Común de los santos.** || m. *Astron.* S' anomenen aixis *Géminis, Virgo, Sagitari y Piscis*, perque aqueixos signes par-ticipen unes vegades de les qualitats dels seus ante-cedents y altres de les dels seus consegüents. **Bicor-póreos.**

COMÚ DE DOS. *Gram.* El substantiu que convé als dos sexes. **Común de dos.**

COMÚ DE TRES. *Gram.* L' adjectiu d' una termina-ció que 's pot acomodar al substantiu masculí, fe-meni y neutre. **Común de tres.**

EL COMÚ NO 'S PROÏBEIX A NINGÜ. *Ref.* Que 's prén en sentit literal. **Lo común no se prohíbe á ningún.**

EL QU' ÉS DEL COMÚ NO ÉS DE NINGÜ. *Ref.* Vol dir que ningú 's cuida en particular de lo qu' és de molts y ningú ho estima còm cosa propia

EN COMÚ. m. adv. **En común, en general.** || Junta-ment, en comunitat. **En común, de comunidad.**

PARLAR EN COMÚ. fr. **Hablar en común.**

PER LO COMÚ. m. adv. Generalment. **Por lo común.**

QUI PARLA EN COMÚ NO PARLA AB NINGÜ, O NO AGRAVIA A ALGÜ. *Ref.* Denota que ningú 's deu donar per agraviat d' alguna paraula picant di-ridiga a molts. **Quien habla en común no habla con ningún.**

QUI SERVEIX AL COMÚ, SERVEIX A NINGÜ. *Ref.* De-nota que 'ls serveis fets a una comunitat no son re-goneguts. **Quien sirve al común, sirve á ningún.**

TINDRE ALGUNA COSA EN COMÚ. fr. **Tener, gozar, ó poseer en común.**

VIURE EN COMÚ. fr. **FER COMUNA.**

COMUNA. f. **NECESSARIA.** || **DESPESA.**

COMUNA D' ESTUDIANTS O DESPESERS. Companyia d' aquestos a una meteixa casa contribuïnt al gasto en parts iguals. **Comunidad.**

FER COMUNA. fr. Viure varies persones juntes a una meteixa casa contribuïnt al gasto en parts iguals. **Hacer escote.**

COMUNAL. adj. Lo que pertany al comú. **Comu-nal.** || Una cosa regular, ni massa grossa ni massa petita. **Comunal.**

COMUNALMENT. adv. y

COMUNAMENT. adv. **COMUNMENT.**

COMUNER, A. adj. Lo pertanyent a les comuni-tats o bándols de Castella en temps de l' emperador Carles V. **Comunero.** || m. y f. El partidari d' aquelles comunitats o bándols. **Comunero.** || Generalment, parlant qui porta la veu popular contra del prímp-cep. **Comunero.** || Qui té part ab altres a una hi-senda. **Comunero.**

COMUNIA. f. *Ant.* CONVENI, AJUST, COMPANYYA.
COMUNICABILITAT. f. La facultat o qualitat de ésser comun cable. **Comunicabilidad.**

COMUNICABLE. adj. Lo que 's pot comunicar o és digne de comunicarse. **Comunicable.** || *Humà,* tractable. **Sociable, comunicable, tractable.**

COMUNICACIÓ. f. Acte y efecte de comunicar o de de comunicarse. **Comunicación.** || Tracte, correspondència. **Comunicación.** || Tracte il·lícit entre homes y dones. **Comunicación.** || Unió, correspondència d'unes coses ab unes altres, còm: d'aires, d'un quarto ab altre, etc. **Comunicación.** || *Ret.* Figura ab que 's consulta als jutges o contraris sobre lo que 's deu fer en el cas que 's posa. **Comunicación.**

COMUNICACIÓ DE PROCÉS. *Loc. for.* Providència del jutge pera que s'entreguin els antes o 'l procés a la part que 's demana. **Comunicación de proceso.**

COMUNICANT. p. a Qui comunica. **Comunicante.**

COMUNICAR. v. a. Fer participar a un altre de lo que algú té. **Comunicar.** || Descobrir, manifestar a un altre lo que algú sab. **Comunicar.** || Conversar, tractar ab algú de paraula o per escrit. **Comunicar.** || Consultar, demanar parer a un altre sobre un assumpte. **Comunicar.** || Fer sapiguer els cuidados, pensaments, etc., que un té. **Comunicar.**

COMUNICARSE. v. r. Tractarse de paraula o per escrit. **Comunicarse.** || Juntarse o estar contigua una cosa ab un' altra. **Comunicarse.**

COMUNICAT. m. Article, per lo comú aclaratori, vindicatiu o en resposta d' un altre, y algunes vegades didàctich, polítich, financier, etc., que 's posa a algú diari, subscrit comument per persona extranya a la redacció. **Comunicado.**

COMUNICAT, DA. p. p. **Comunicado.**

COMUNICATIU, VA. adj. Apte pera comunicar o comunicarse. **Comunicativo.**

COMUNICATORI, A. adj. Lo que serveix pera comunicar. **Comunicatorio.** || LLETRES COMUNICATORIES.

COMUNIÓ. f. Comunicació, participació de lo que és comú. **Comunión.** || La sagrada Eucaristia. **Comunión.** || Recepció de la sagrada Eucaristia. **Comunión.**

COMUNIÓ DELS SANTES. La mutua participació dels béns espirituals que tenen els fidels entre sí còm a membres d' un meteix còs. **Comunión de la Iglesia ó de los Santos.**

COMUNIÓ DE FÉ. f. *Rel.* Creensa uniforme de moltes persones, que les uneix baix un sol cap en una meteix Iglesia, sense lo qual no podria aquéixa tindre unitat. **Comunión de fe.**

DONAR O PENDRE LA COMUNIÓ. fr. **COMBREGAR.**

COMUNIDOR. *Arg.* Porxada a quatre vents que hi há prop de les parroquies rurals, desde ont el rector maleïx les pedregades. (V. **COMMUNIDOR**).

COMUNIR. v. a. *Ant. ter.* Exorcisar, conjurar. (V. **COMMUNIR, 2.**)

COMUNISME. m. Doctrina o sistema social, que 's funda en la comunitat dels béns materials y en la abolicó de la propietat particular. Son molts els filòsops qu' han concebut teories més o menys singulars sobre aquest sistema ensalsat pels primers cristians y practicat pels frares, teories insinuades després per Fenelon, Rovert Owen, Esteve Cabet y altres. **Comunismo.**

COMUNÍSSIM, A. adj. sup. **Comunísimo.**

COMUNISSIMAMENT. adv. m. **Comunísimamente.**

COMUNISTA. s. y adj. Partidari del comunisme. **Comunista.**

COMUNIT, DA. p. p. **EXORCISAT.**

COMUNITARI, A. adj. Pertanyent al sistema comunista. **Comunitario.**

COMUNITAT. f. La qualitat que fá que les coses siguin comunes, de manera que qualsevol pugui usarne. **Comunidad.** || Lo qu' és comú d'algún poble. **Común.** || Congregació o societat de persones que viuen baix unes meteixes regles. **Comunidad.** || Junta de persones en cada poble de Castilla, qu' en temps de l'emperador Carles V seguia el partit de les comunitats. **Comunidad.** || pl. Avalots, alsament dels pobles de Castilla en temps de l'esmentat Carles V. **Comunidades.**

COMUNMENT o COMUNAMENT. adv. m. Frequent, ordinari o regularment. **Comunmente.**

CONANGLA (Cingles de). *Orog.* Estribació del macís montanyós d'En Cija en el Bergadà.

CONANGLELL. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Hipòlit de Voltregà, prov. de Barcelona.

CONANGLES (Barranch de). *Hidrog.* És en la conca superior del Noguera Ribagorsana, prop del port de Viella.

CONAT. m. Propòsit, intent, comensament de la comissió d' un acte que no arriba a consumarse. **Empeno, conato, esfuerzo.**

CONAT. *Geog.* Poble del depart. del Pirineus orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Prades; és a la confluència de la riera d' Urbanyà ab la de Nohedes, y té 283 hab.

CONCA. f. Vas gran de metall, de fusta o d' altra materia. **Cuenca.** || La cavitat de l'ull. **Cuenca del ojo.** || *Ter.* La de fusta pera donar beure als porchs. || **GABADAL, OUBIT.** || Espai de terra gran enclotat, y aixís se diu: **conca d' un riu.** **Cuenca.** || **GIBRELLA.**

CONCA. *Biog.* Pintor del segle XVIII, nascut a València, autor d' alguns quadros d' assumpte religiós.

— Y **ALCARAZ.** *Biog.* Rel·ligiós que va néixer a Onteniente l' any 1746 y va morir en 1820. Pertanyia a la Companyia de Jesús, y al ésser expulsat d' Espanya en temps de Carles III, va passar a Italia, mereixent les més enlairades distincions pel seu saver. Al retornar a la seua patria, va ésser nomenat rector del Colegi de Nobles. Les seues obres foren molt estimades, fentse remarcar entre elles la titulada: **Elogio del cardenal Ximenez de Cisneros.**

CONCA DE BARBARÁ. *Geog.* Encontrada natural de la prov. de Tarragona, situada entre 'l Camp, Prades, l' Urgell y la conca de l' alta Anoia, y quina capital és Montblanch.

CONCA DE TREMP. *Geog.* Encontrada natural de la prov. de Lleida; situada entre les serres de Clarumunt, Montsech, Comiols y Boumort, y quina capital és Tremp.

CONCABELLA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Aranyó, prov. de Lleida.

CONCADA. f. *Ant.* La cabuda d' una conca y també 'l seu contingut. **Concada.**

CONCAGAR. v. a. **EMMERDAR.**

CONCAGARSE. v. r. **ESCATATXARSE.**

CONCAGAT, DA. p. p. **EMMERDAT, ESCATATXAT.**

CONCAMBI. m. p. u. **CAMBI.**

CONCAMERACIÓ. f. *Arg.* Corvatura d' una volta. **Concameración.**

CONCANONGE. m. Qui és canonge al meteix temps qu' un altre del meteix capítol. **Concanónigo.**

CONCASSAR. v. a. **FERIR, BATRE.**

CONCAUSA. f. Lo que obra junt ab un' altra cosa y és causa d' un meteix efecte. **Concausa.**

CONCAVACIÓ. f. *Patol.* Mena de gep que surt al pit. **Concavación.**

CONCAVIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* De fulles còncaves. **Concavifoliado.**

Segell de Concabella

Mapa comarcal de la Conca de Tremp

CONCAVITAT. f. El clot que forma qualsevol superfície que tingui les vores altes. *Concavidad.* || La d'una volta. *Concavidad.*

CÓNCAVO, A. adj. Superfície que forma concavitat. *Cóncavo.*

CÓNCAVO-CÓNCAVO. adj. Que presenta cavitat pels seus costats o cares; que té dues superfícies cóncaves. *Cóncavo-cóncavo.*

CÓNCAVO-CONVEXE. adj. Qu'és cóncavo d'un costat y convexe de l'altre. *Cóncavo-convexo.*

CONCEBEMENT. m. *Ant.* CONCEPCIÓ.

CONCEBIBLE. adj. Lo que 's pot concebir o imaginar. *Concebible.*

CONCEBIMENT. m. *Ant.* CONCEPCIÓ.

CONCEBR. m. y

CONCEBRE. v. a. *Ant.* Ferse prenjada la femella. *Concebr.* || Formar idees o conceptes d'alguna cosa. *Concebr.* || *PERCEBR.* || *For.* Expressar. *Concebr.*

CONCEBUT, DA. p. p. *Concebrido.*

CONCEDIBLE. adj. Lo que 's pot concedir. *Concedible.*

CONCEDIMENT. m. *Ant.* CONCESSIÓ.

CONCEDIR. v. a. Dónar, otorgar, fer gracies de alguna cosa. *Otorgar, concedir.* || Aderirse al dir de un altre. *Concedir.* || Consentir, permetre. *Concedir, ceder.*

CONCEDIT, DA. p. p. *Concedido.*

CONCELLAR. v. a. *Ant.* ACONSELLAR.

CONCENT. m. *Mús.* Cant armonios de moltes veus. *Concento.*

CONCENTRACIÓ. f. *Quim.* La major densitat o força que adquireixen certs cossos per la substracció d'algun d'extrany interposat entre les seues molècules. *Concentració.* || f. L'acció de reunir envers un centre comú, com, quan se reuneixen els raigs del sol al foc del mirall abrasador, y se augmenta en gran manera peraquesta operació l'intensitat del calor. *Concentració.*

CONCENTRAR. v. a. RECONCENTRAR.

CONCENTRAR SE. v. r. RECONCENTRARSE.

CONCENTRAT, DA. p. p. RECONCENTRAT.

CONCÉNTRICH. CA. adj. *Geom.* Se diu de les figures que tenen un mateix centre. *Concéntrico.*

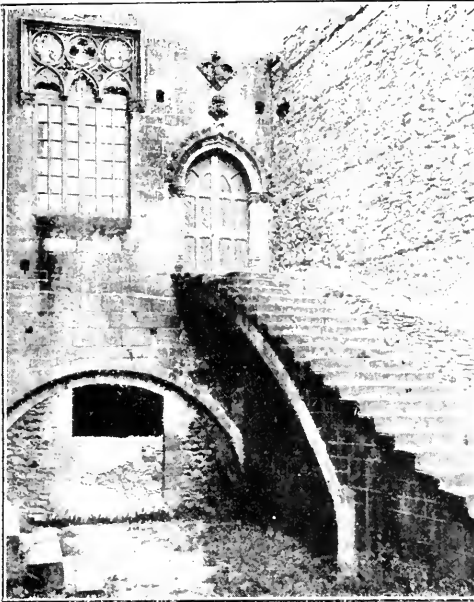
CONCEPCIÓ. f. Acte y efecte de

concebr. *Concepción.* || Per antonomasia, la de la Verge Maria. *Concepción.* || La festivitat que celebra l'iglesia ab aquest títol. *Concepción.* || f. Nòm de dona. *Concepción.*

CONCEPCIONARIS. m. pl. Certs teòlechs de París que al sigle XVI sostenien ésser ja de fé que la Verge Maria havia estat concebuda sense màcula de pecat original. *Concepcionaris.*

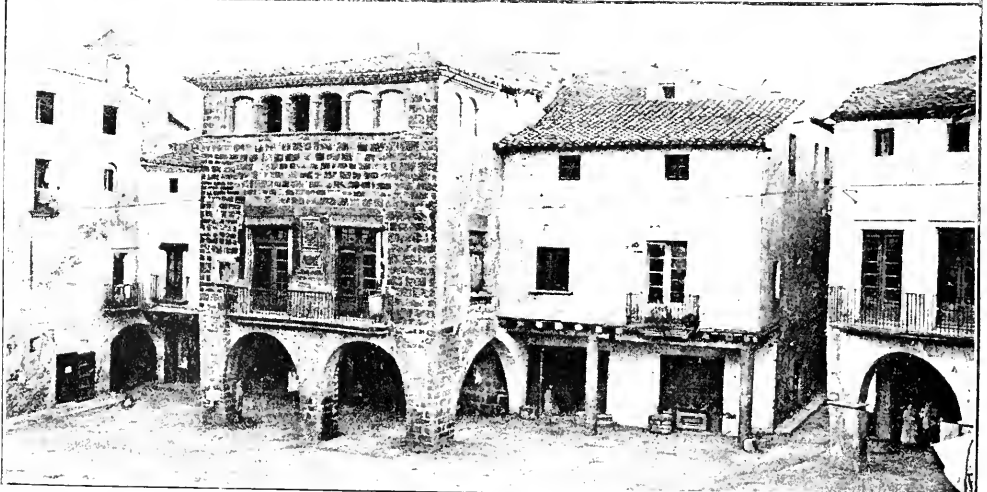
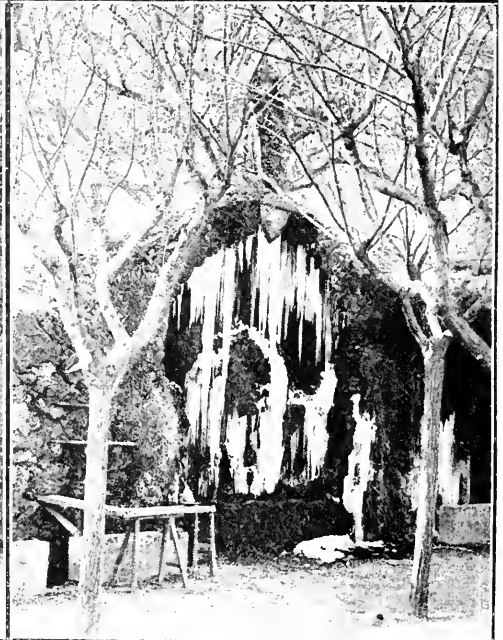
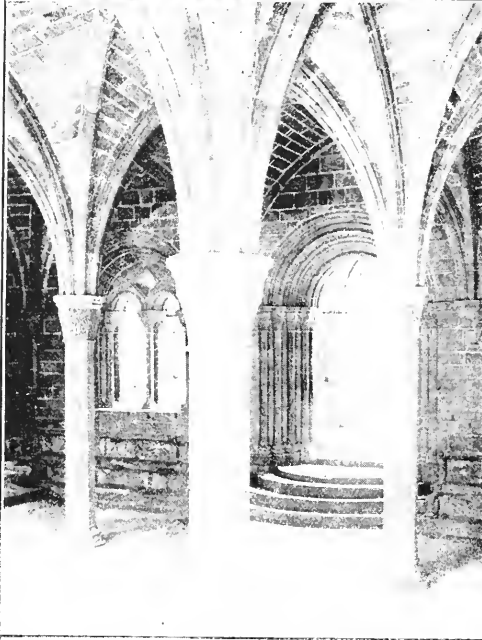
CONCEPTÁCUL. m. *Bot.* Receptacle, càpsula petita ont hi há encloses les llevors o corpúsculs repro-

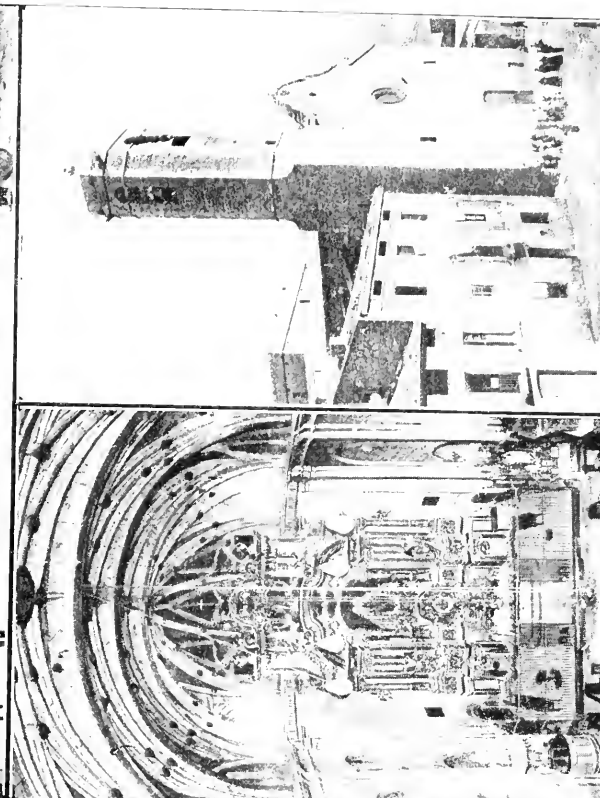
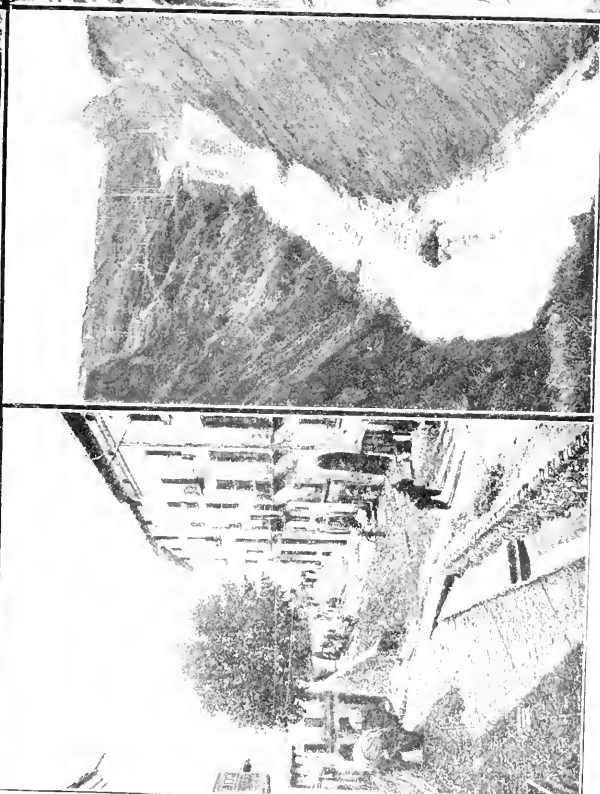
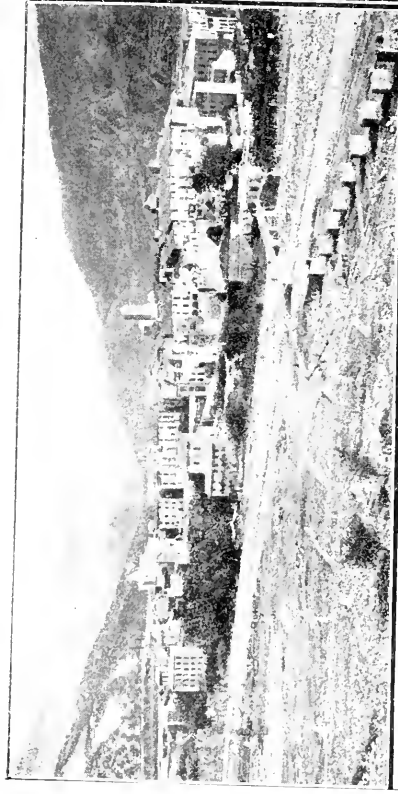
Monastir de Poblet: Païau del rei D. Martí. — Poblet: Porta de la iglesia. — Montblanch: Absis de la iglesia de Santa Maria. — Montblanch: Iglesia de la Serra. — Esplug de Francoli: Masia de la Capella.

CONCA DE BARBARÀ

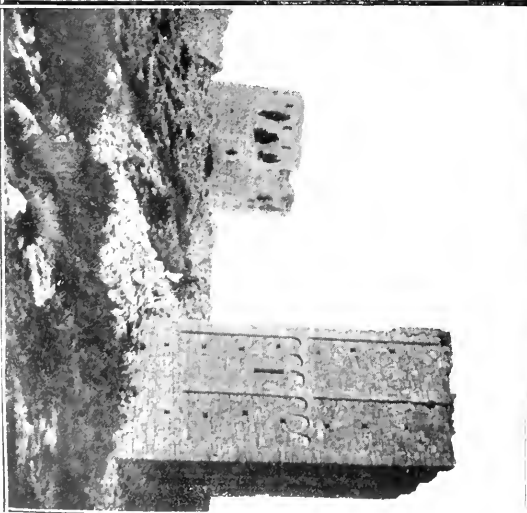
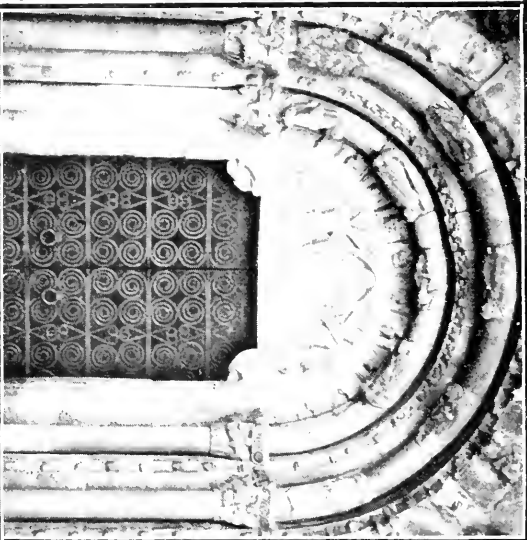
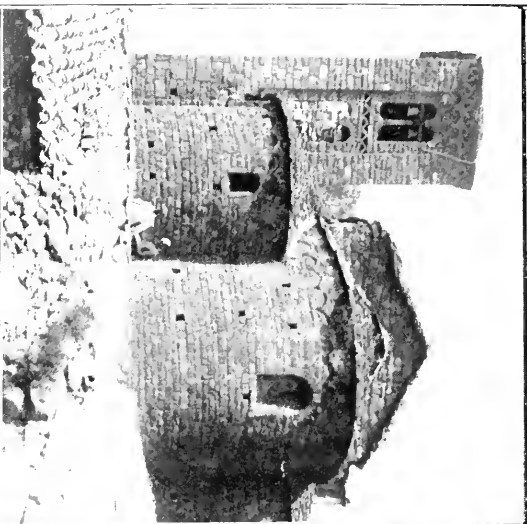
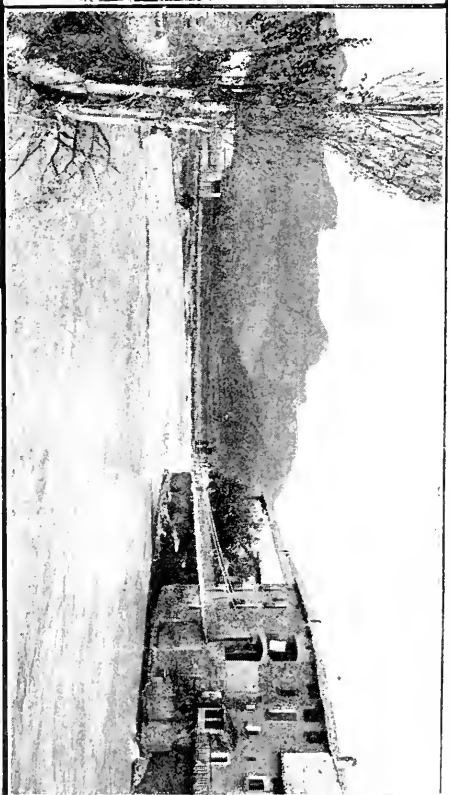
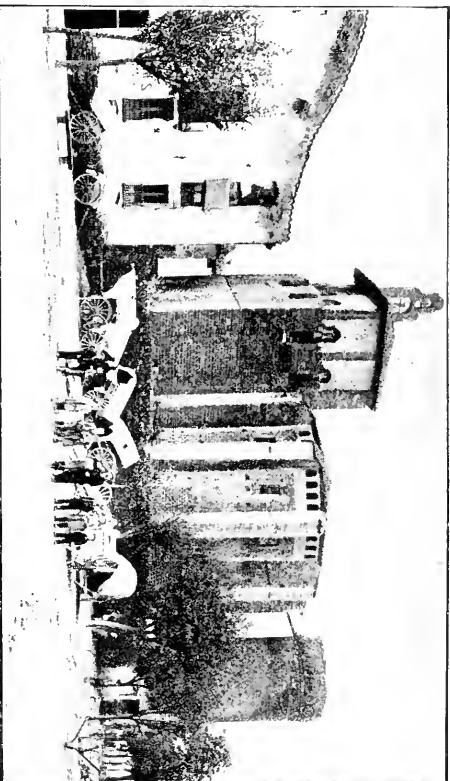

Poblet: Vista general del Monastir. — Poblet: Sala Capitolar. — Espuga de Francoli: Font de la Santa Fè. — Montblanch: Plaça Major.

CONCA DE TREMP

Pobla de Segur: Vista general. — Tremp: Plaça de Capdevila. — Pobla de Segur: Quatre Cantons. — Tremp: Font del Juncar. — Tremp: Interior de la iglesia parroquial.
Pobla de Segur: Iglesia parroquial.

Tremp: Absis de la iglesia parroquial. — Pobla de Segur: Pont al Noguera Pallaresa. — Iglesia d'Abella de la Conca. — Portalada de la iglesia de Cobet. — Castell de Llorda

ductors de les plantes que pertanyen a la classe de les criptógames. **Receptáculo.**

CONCEPTACULARI. m. *Bot.* Que té forma o trassada de conceptàcul. **Conceptaculario.**

CONCEPTE. m. Idea que concibeix o forma l'ententiment. **Concepto.** || Opinió o judici que 's forma d' alguna cosa. **Concepto.**

AL MEU CONCEPTE. m. adv. Segóns la meua opinió o segons el meu modo de pensar. *A mi ver; á mi modo de pensar.*

CONCEPTEJAR v. n. Dir freqüentment conceptes aguts. **Conceptear.**

CONCEPTET. m. dim. Concepte ridícol, petit. **Conceptillo.**

CONCEPTIBLE. adj. Concebible.

CONCEPTISTA. m. Qui diu o escriu conceptes ingeniosos o aguts. **Conceptista.**

CONCEPTIU, VA. adj. Qu' es propi pera concebir o imaginar. **Conceptivo.**

CONCEPTUAR. v. a. Formar concepte o judici. **Conceptuar.**

CONCEPTUAT, DA. p. p. **Conceptuado.**

CONCEPTUÓS, A. adj. Plé d' agudeses y conceptes. **Sentencioso, conceptuoso.**

CONCEPTUOSAMENT. adv. m. D' una manera conceptuosa. || Ab agudesa y concepte. **Conceptuosamente.**

CONCERNENCIA. f. RELACIÓ, 2, PERTENENCIA.

CONCERNENT. adj. Lo que pertany a alguna cosa. **Concerniente.**

CONCERNIR. v. imp. Tocar, pertáner. **Concernir.**

CONCERT. m. Bon ordre y disposició de les coses. **Concierto.** || Ajust, conveni, **Concierto.** || Composició musical de molts instruments. **Concierto.** || Composició de dues o tres veus sobre sò baix o cant pla. **Concierto.** || Avingut, concordat. **Convenido.**

ANAR ALGUNA COSA SENS ORDRE NI CONCERT. fr. Pera significar que 's fan les coses sense meditació. *Ir de trastes.*

DE CONCERT. m. adv. De comú consentiment. *De concierto, de acuerdo, de mancomán, de conformidad, unánimemente.*

CONCERTA. f. **CONCERT.**

CONCERTACIÓ. f. Acció y efecte de concertarse. **Concertación.**

CONCERTADAMENT. adv. m. Ab ordre y concert. **Concertadamente.**

CONCERTADÍSSIM, A. adj. sup. **Concertadísimo.**

CONCERTADOR, A. m. y f. Qui concerta. **Concertador.**

CONCERTADOR DE PRIVILEGIS. Qui té al seu càrrech el despaig de les confirmacions dels reials privilegis. *Concertador de privilegios.*

CONCERTANDO. m. *Gram.* Certa variació del infinitiu. **Concertando.**

CONCERTANT. adj. La persona que toca o canta una part a un concert. **Concertante.** || *Mus.* S' aplica a la peça composta de dues o més veus, entre les quals se distribueix el cant. || p. a. Lo que concerta.

CONCERTAR. v. a. Tractar del preu d' alguna cosa que 's compra. **Ajustar, concertar.** || Pactar, tractar, concordar alguna cosa. S' usa com a reciproc. **Pactar, concertar, ajustar, concordar.** || Unir, conciliar als desavinguts. **Concertar, conciliar.** || v. n. *Gram.* Convinde dues parts de la oració en alguna circumstancia. **Concertar, concordar.** || v. r. **AVINDRES.**

CONCERTAT, DA. p. p. **Concertado.**

CONCESSIÓ. f. Gràcia, permis, otorgament. **Concesión.** || *Ret.* Figura per la que 's dóna per sentada la opinió d' un altre ab el fi de vàldre's'n pera redarguirlo. **Concesión.**

CONCESSIONARI. m. *For.* La persona a qui 's fá una concessió. **Concesionario.**

CONCHILLOS y FALCÓ (Joan). *Biog.* Pintor nat a Valencia l' any 1641 y mort l' any 1711, a la meiteixa ciutat. Era deixeble d' Esteve March y protegit de D. Joseph Hidalgo. Va fundar una academia de dibuix al carbó, a la que s' hi va formar la nova generació d' artistes del seu temps. En Palomino admirava la correcció del dibuix de'n Conchillos, artista molt original en tot. També gravava al aigua fort. Abunden les pintures notables d' aquest autor a les iglesies, coleccions particulars y al Museu provincial. Hi há d' ell un retrato autografi al oli, en poder dels seus descendents.

CONCIENCIA. f. Ciencia y coneixement interior del bé que devém fer o del mal que devém evitar. **Conciencia.** || Se pren per la bona conciencia; y aixís se diu: *fulano no té conciencia.* **Conciencia.** || **ESCRÚPOL.**

CONCIENCIA ERRÒNEA. *Teol.* La que ab ignorancia judica lo verdader per fals. *Conciencia errònea.*

ACUSAR LA CONCIENCIA. fr. Sentir remordiments. *Acusar, remorder, argüir la conciencia.*

CARREGAR LA CONCIENCIA. f. Agravarla ab el pecat. *Cargar la conciencia.*

CONSULTAR AB LA CONCIENCIA. fr. *Met.* Atendre y obrar segons lo que dicta la conciencia. *Ajustarse con su conciencia.*

DE CONCIENCIA AMPLA. m. adj. Se diu del que ab poch fonament obra o aconsella contra 'l rigor de les lleis. *Ancho de conciencia.*

DE CONCIENCIA ESTRETA. Se diu del qu' és molt ajustat al rigor de les lleis. *Estrecho de conciencia.*

EN CONCIENCIA. *Expr.* Arreglat a ella. *En conciencia, según conciencia, á conciencia.*

ENCARREGAR LA CONCIENCIA. fr. *Met.* Recordar a algú 'l seu deber. *Encargar la conciencia.* || Fer a algú responsable d' alguna cosa. *Encargar la conciencia.*

ESCARBOTAR LA CONCIENCIA. fr. *Met.* Estar poch segur de lo que s' ha fet. *Escarbar la conciencia.*

ESTAR TRANQUIL DE CONCIENCIA. fr. No tindre res que causi remordiments. *Estar tranquilo de conciencia.*

NETEJAR LA CONCIENCIA. fr. *Fam.* Confessarse o satisfier obligacions de justicia. *Descargar la conciencia.*

NO TINDRE CONCIENCIA. fr. *Met.* Esser molt descuidat en el cumpliment de les obligacions. *No tener conciencia.*

PER LA MEVA CONCIENCIA, *Loc.* Que serveix pera assegurar o afirmar la veritat d' alguna cosa. *Por mi conciencia; á fe mia.*

PREDICA CONCIENCIA y VEN VINAGRE. fr. **FÉS LO QUE JO'T DICH y NO MURIS LO QUE JO FAS.**

CONCIENCIÓS, A. adj. Que té bona conciencia. **Concienzudo.**

CONCIENCIOSAMENT. adv. m. Segóns bona conciencia. **Concienzosamente.**

CONCILI. m. Junta o congrés pera tractar d' una cosa. **Concilio.** || Junta o reunió llegítima de prelats de l' Iglesia catòlica pera deliberar y decidir sobre materies de dogma y disciplina. **Concilio.** || La collecció dels decrets d' algún concili. **Concilio.**

CONCILI CLANDESTÍ: **CONCILIÁBUL.**

CONCILI ECUMÈNICH O GENERAL. Aquell a que hi assisteixen els prelats de tots els estats y regnes de la cristiandat, baix la presidencia del summo pontífice o dels seus legats. *Concilio ecuménico ó general.*

CONCILI NACIONAL. Aquell en que s' ajunten els bisbes y arquebisbes d' una nació, baix la presidencia del patriarca, o del primat, si n' hi há. *Concilio nacional.*

CONCILI PROVINCIAL. Aquell a que assisteixen els bisbes d' una provincia, presidint el metropolità. *Concilio provincial.*

JUNTAR UN CONCILI. fr. Congregarlo. *Convocar un concilio.*

CONCILIABLE, adj. Lo que 's pot conciliar o arreglar. Conciliable.

CONCILIÁBUL, m. El concili que no és convocat per autoritat legítima. **Conciliábulo**. || La reunió de gent que tracta de fer alguna cosa dolenta. **Conciliábulo**.

CONCILIACIÓ, f. La acció i efecte de conciliar. **Conciliación**. || Conveniència o semblansa d'una cosa ab un'altra. **Conciliación**. || Favor o protecció qu'algú s'adquireix. **Conciliación**.

CONCILIADOR, A. m. y f. Qui concilia. **Conciliador**.

CONCILIAR, v. n. Posar d'acort els camins dels qu'eren contraris. **Conciliar**. || Guanyar els ànims y benevolenses; alguna vegada 's'ou també del odi y aburriment. **Conciliar**, **conciliarse**, **granjearse**. || Concordar proposicions que semblaven contraries. **Conciliar**. || adj. Lo que pertany als concilis, com: *decretis*, *decret conciliar*. **Conciliar**. || La persona que assisteix a un concili. **Conciliar**.

CONCILIAT, DA. p. p. **Conciliado**.

CONCILIATIU, VA. adj. Lo que concilia. **Conciliativo**.

CONCINNITAT, f. Armonia que resulta de la colocació de les paraules escullides, respecte de les lletres, que les fan més o menys agradables. **Concinidad**.

CONCIÓ, f. *Ant.* SERMÓ.

CONCIÓS, A. adj. **CAPFICAT**, **PENSATIU**.

CONCIS, A. adj. Lo qu'está dit o escrit ab concisió. **Conciso**. || La persona que parla ab concisió. **Conciso**.

CONCISAMENT, adv. m. Ab concisió. **Concisamente**.

CONCIÓS, f. La qualitat de dir les coses no més que ab les paraules més precises. **Concisión**.

CONCITACIÓ, f. Acció y efecte de concitar. **Concitación**.

CONCITADOR, A. m. y f. Qui concita. **Concitador**.

CONCITAR, v. a. Instigar a algú contra un altre. **Concitar**.

CONCITAT, DA. p. p. **Concitado**.

CONCITATIU, VA. adj. Lo que concita. **Concitativo**.

CONCIUTADÁ, NA. m. y f. El ciutadà respecte de altres veïns de la mateixa ciutat. **Conciudadano**.

CONCLAMACIÓ, f. La acció de conclamar. **Conclamación**.

CONCLAMAR, v. n. Cridar o clamar juntament. **Conclamar**, **aclamar**.

CONCLAMITACIÓ, f. Conjunt tumultuós de clamors y crits. **Conclamitación**.

CÓNCLAVE, m. Junta de cardenals pera elegir papa, y 'l lloch de la elecció. **Cónclave**.

CONCLAVISTA, m. El familiar o criat qu'entra al cónclave. **Conclavista**.

CONCLOENT, p. a. **Concluyente**.

CONCLÓS, A. p. p. **Concluido**, **concluso**.

DONAR PER CONCLÓS, fr. *For.* Donar la causa per terminada, y no haverhi ja lloch a probar ni alegar res. *Dar por concluso*.

CONCLOURE, v. a. Acabar, terminar. **Acabar**. **concluir**, **dar fin**. || Determinar, resoldre alguna cosa. **Concluir**. || Inferir, treure alguna conseqüencia. **Concluir**. || Convéncer a algú ab la raó, de manera que no li quedi que replicar. **Concluir**. || *For.* Posar li a les causes. **Concluir**. || Parlant d'obres de pintura donarhi la darrera mà, deixant ab perfecció totes les seues parts. **Definir**.

CONCLUDA, f. *Cetr.* Menjar compost de sucre, canyella, moll de garsa, etc., que 's dona als falcóns pera animarlos a caçar la garsa rcial. **Concluida**.

CONCLOENT, p. a. **CONCLOENT**.

CONCLOEMENT, adv. m. D'una manera que conclóu o convéns. **Concluyentemente**.

CONCLOUIR, v. a. **CONCLOURE**

CONCLUÏT, DA. p. p. **CONCLÓS**.

ÉSSER COSA CONCLUIDA, fr. Ésser acabada. *Ser cosa concluida*, *terminada*.

CONCLÚS, A. p. p. **CONCLÓS**.

CONCLUSIÓ, f. L'acte y efecte de concloure. **Conclusión**. || El fi y resolució d'alguna cosa. **Conclusión**. || El determini sobre alguna materia que s'ha ventilat. **Conclusión**. || *For.* La terminació dels alegats jurídicament a un plei. **Conclusión**. || Proposició que 's defensa a les escoles; regularment s'usa en plural. **Conclusión**. || La proposició que 's dedueix d'altres. **Conclusión**. || Parlant d'esgrima, acció ab la mà esquerra, agafant la guarnició de la espasa del contrari, y prenentli, ja sigui per força torcentli la mà, ja sigui amenantlo ab la punta de la espasa al pit. **Conclusión**. || *Ant.* L'oració que 's diu a la missa després de la comunió. **Postcomunió**.

DEFENSAR CONCLUSIONS, fr. Als estudis públics sostindre alguna opinió o doctrina, responnent a les dificultats dels qu'argumenten. *Defender acto*, *conclusiones*.

EN CONCLUSIÓ, m. adv. En suma, finalment. *En conclusión*.

CONCLUSIONISTA, m. **ACTUANT**.

CONCLUSIU, VA. adj. Lo que conclóu o termina una cosa, o serveix pera concloure-la o terminarla. **Conclusivo**.

CONCO, A. m. y f. Vell que no es casat. **Viejo**, **anciano**, **solterón**.

CONCO-ANTÉLIX, s. y adj. *Anat.* Muscle petit del oïdo extern, y qu'alguns denominen transvers de la orella. **Conco-antélix**.

CONCOIDAL, adj. *Miner.* Semblant a una petxina. **Concoidal**.

CONCOIDE, m. *Geom.* Espècie de còrba que's prolonga indefinidament acostantse sempre a una recta sens atravesarla mai. **Concoide**.

CONCOLEGA, m. Qui és del meteix colegi qu'un altre. **Concolega**.

CONCOLOR, A. adj. *Zool.* Que té la part superior d'igual color que la inferior. **Concoloro**.

CONCOMITANCIA, f. Concurrencia d'una cosa ab un'altra. Se sol usar d'un modo adverbial, *fer concomitancia*. **Concomitancia**.

CONCOMITANT, adj. Lo qu'acompanya u obra junt ab un'altra cosa. **Concomitante**.

CONCORDABLE, adj. Lo que 's pot concordar ab un'altra cosa. **Concordable**.

CONCORDABLEMENT, adv. y

CONCORDADAMENT, adv. m. De concert. **Concordemente**, de común acuerdo, de común consentimiento, de concordia.

CONCORDADOR, A. m. y f. Qui concorda. **Concordador**.

CONCORDAMENT, adv. **CONCORDABLEMENT**.

CONCORDANCIA, f. Correspondència o conformitat d'una cosa ab un'altra. **Concordancia**. || *Gram.* Conformitat d'una part de l'oració ab un'altra convenient en alguna circumstancia. **Concordancia**. || *Mús.* La justa proporció entre sí de les veus que sonen juntes. **Concordancia**. || pl. Index alfabètic de totes les paraules de la Bíblia ab les cites dels llocs corresponents. **Concordancias**.

CONCORDANT, p. a. Lo que concorda ab un'altra cosa. **Concordante**. || pl. S'anomenen aixís aqueils versos de diferents veus comunes, que tenen un sentit contrari per raó d'altres paraules que se 'ls hi alegeixen. **Concordantes**.

CONCORDAR, v. a. Conformar, convindre una cosa ab un' altra, com la copia d' una escriptura ab l' original. **Concordar**, **convenir**, **corresponder**, **concertar**. || **Concertar** als qu' estan desavinguts. **Concordar**, **conciliar**, **ajustar**. || *For.* Ajustar una causa o plet. **Ajustar**, **concordar** una causa ó pleito. || *Mús.* **CONSONAR**, l.

NO CONCORDAR L' UNA COSA AB L' ALTRA. *Loc. fam.* Denota la desproporció e inconseqüència de les accions. *No viene el son con la castañeta.*

CONCORDARSE. v. r. Avindres, compondre's.

CONCORDAT, DA. p. p. **Concordado**. || m. Tractat o conveni entre algún príncep y la cort de Roma sobre punts de disciplina eclesiástica. **Concordato**, **concordata**.

CONCORDE, adj. Conforme, d' un meteix sentit y parer. **Uniforme**, **concorde**.

CONCORDEMENT. adv. m. D' acort. **Concorde**ment

CONCORDI. n. p. **Concordio**.

CONCORDIA. f. Conformitat, unió. **Concordia**. || Ajust o conveni entre 'ls desavinguts. **Avenencia**, **concordia**. || Instrument jurídic que conté lo tractat o convingut entre les parts. **Concordia**. || Pau, quietut. **Concordia**.

DE CONCORDIA. m. adv. D' ACORT.

CONCORPOREU, A. adj. *Teol.* S' aplica al qui cobrenga ab les degudes disposicions, que diuen se lá un meteix cós ab Cristo. **Concorpóreo**.

CONCORREGUT, DA. p. p. **Concurrido**.

CONCORRENSA. f. **Concurrencia**.

CONCORRENT. p. a. **CONCURRENT**.

CONCÓRRER. v. n. Juntarse a un meteix lloch y temps varies persones, successos o coses. **Concurrir**. || Contribuir ab alguna quantitat. **Contribuir**, **concurrir**. || **ENTREVINDRE**.

CONCORT. adj. **Concorde**.

CONCRECIÓ. f. *Teol.* La acció de criar moltes coses a un meteix temps. **Concreción**.

CONCRECIÓ. f. Conjunt de moltes partícules que s' uneixen, formant una massa més o menys compacte y sense forma determinada. **Concrecián**.

CONCRECIONARI. A. adj. *Geol.* Estructura de les roques que formen masses. **Concrecionario**.

CONCRECIONAT, DA. adj. *Miner.* Que té 'l caràcter de concreció. **Concrecionado**. || *Geol.* Lo que s'ha format per via de filtració pausada y seguida, o per dipòsits successius dins de les coves que hi há entre les roques. **Concrecionado**.

CONCRECIÓNS ARTRÍTIQUES. f. pl. Les substancies calisses que s' formen a les cavitats articulares. **Concreciones artríticas**.

CONCRESCIBILITAT. f. Virtut de solidificarse que té la materia. **Concrecibilidad**.

CONCRET, A. adj. *Lóg.* Qualsevol obgecte considerat en sí meteix, ab exclusió de quant li pot ésser extrany y accessori. **Concreto**. || *Geol.* S' aplica a algunes substancies que formen una massa, resultat de l' unió de les partícules. **Concreto**.

CONCRETACIÓ. f. Acció y efecte de concretar y concretarse. **Concretación**.

CONCRETAR. v. a. Combinar, concordar algunes especies o coses. **Concretar**, **contraer**. || v. n. **Reciproch**. **Reducirse**, **limitarse**.

CONCRETAT, DA. p. p. **Concretado**.

CONCRIAR. v. a. Criar moltes coses a un meteix temps. **Concrear**.

CONCRIAT, DA. p. p. **Concreado**.

CONCRÓS. *Orog.* Feréstega comarcada de la conca superior del Ter a ponent de Roca Colóm; hi há alguns estanyols y colossals tarteres.

CONCUASANT. adj. Se diu del dolor del part quan ja no pot ésser més inténs. **Concuasante**.

CONCUBÍ, m. *Ant.* **CONCUBINARI**.

CONCUBINA. f. La dona que colihaba ab algún home com si lós el seu marit. **Manceba**, **concupina**, **amancebada**.

CONCUBINARI. m. Qui té concubina. **Concupinario**.

CONCUBINAT. m. y

CONCUBINATGE. m. Tracte o comunicació del home ab sa concubina. **Amancebamiento**, **concupinato**.

CONCÚBIT. m. Unió carnal. **Concúbito**, **coito**.

CONCULCACIÓ. f. Acció y efecte de conculcar. **Conculcación**.

CONCULCAR. v. a. Trepitjar ab els peus alguna cosa. **Conculcar**.

CONCULCAT, DA. p. p. **Conculcado**.

CONCUNYAT, DA. m. y f. El germá o germana del cunyat o cunyada. **Concuñado**.

CONCUPISCENCIA. f. Appetit desordenat dels bens terrenals. **Concupiscencia**. || Appetit deshonest. **Concupiscencia**.

CONCUPISCENT. adj. Posseit o dominat de la concupiscencia. **Concupiscente**.

CONCUPISCIBLE. adj. Se diu del appetit sensitiu, al que pertany desitjar lo que convé a la conservació o comoditat del individu o especie. **Concupisctible**.

CONCURRENCIA. f. Reunió de moltes persones a un meteix lloch. **Concurrencia**. || Ocurrencia o concurs de diferents successos. **Concurrencia**.

CONCURRENT. p. a. **Concurrente**.

CONCURREMMENT. m. y

CONCURS. m. **Concurrencia**. || La oposició literaria que 's fá en certes pretensions cuestionables. **Concurso**. || Assistencia o ajuda pera alguna cosa. **Concurso**.

CONCURS D' ACREEDORS. Cessió de béns a mans de la justícia pera pagar als acreedors. *Concurso de acreedores*.

CONCURS DE DIVERSIÓ. m. Reunió. Als col·leg s majors eren divertiments que 's feien per Nadal y Carnestoltes. *Alcobas*.

CONCURSAR. v. a. Manar el jutge que 's posin a concurs d' acreedors els béns d' aquell que no paga lo que deu. **Concurсар**.

CONCURSAT, DA. p. p. **Concurсado**.

CONCUSSIÓ. f. Commoció violenta. **Concusión**. || Arbitrarietat, exacció injusta de diners feta per una autoritat que ven la justícia. **Concusión**.

CONCUSSIONARI. m. Magistrat o superior que exigeix injustament una quantitat o 's deixa sobornar. **Concusionario**.

CONDAL. adj. **COMTAL**. **Condal**.

CONDAL. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Cervera, prov. de Lleida.

CONDECENDRE. v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. **CONDECENDIR**.

CONDECENT. adj. Convenient, corresponent **Condecendente**.

CONDECORACIÓ. f. L' acció y efecte de condecorar. **Condecoración**. || Distintiu honorífich. **Condecoración**.

CONDECORAR. v. a. Concedir una condecoració a algú. **Condecorar**.

CONDECORAT, DA. p. p. **Condecorado**.

CONDEIXEBLE. m. Qui estudia o ha estudiat junt ab un altre. **Condiscípulo**.

CONDELMADOR, A. s. Qui rebía 'ls delmes en companyia d' un' altre persona. **Condezmero**.

CONDELMER, A. s. y adj. Qui en companyia d'altres tenia part als delmes d'una parroquia o persona, y també qui 'ls pagava junt ab un altre o uns altres. Condezmero.

CONDEMNÀ. f. Testimoni de la sentència donat pèl notari del tribunal pera que consti 'l càstich que 's dóna a algun reu. **Condena**. || La del reu en ausencia o rebeldia. **Encartamiento**.

CONDEMNABLE. adj. Qui mereix ésser condemnat. **Condenable**.

CONDEMNACIÓ f. L'acció y efecte de condemnar. **Condenación**. || **PENA, CÀSTICH**. || Per antonomasia la condemnaçió eterna. **Condenación eterna**.

CONDEMNADOR, A. m. y f. Qui condemna, censura o reprovà alguna cosa. **Condenador**.

CONDEMNAR, v. a. Pronunciar el jutge la sentència, imposant al reu la pena corresponent. **Condenar**. || Reprovar alguna doctrina o opinió, declarantla perniciosà y dolenta. **Condenar**. || Desaprovar alguna cosa que no agrada. **Condenar**. || *Met.* Paredar alguna porta o finestra. **Condenar**.

FER CONDEMNAR, fr. *Met.* Fer desesperar. **Infernar, irritar**.

CONDEMNARSE, v. r. Incórrer en la pena eterna. **Condenarse**. || Culparse a si meteix. **Condenarse**.

CONDEMNAT, DA, p. p. **Condenado**. || Qui és al infern. **Condenado**

CONDEMNATORI, A, adj. Testimoni de la condemna. **Condenatorio**.

CONDENSABILITAT, f. La qualitat d'ésser condensable. **Condensabilidad**.

CONDENSABLE, adj. Lo que 's pot condensar. **Condensable**.

CONDENSACIÓ, f. L'acte y efecte de condensar alguna cosa. **Condensación**.

CONDENSADOR, A. m. y f. Qui condensa. **Condensador**. || *Maquin.* Caixa ont va 'l vapor a la sortida del cilindre y a la que s'hi fá anar aigua freda pera condensarlo. **Condensador**.

CONDENSADOR DE FORCES, m. Punt de reunió ont concorren els esforços successius d'un motor principal pera distribuirlos y aplicarlos oportunament, segons sigui necessari. **Condensador de fuerzas**.

CONDENSAR, v. a. Comprimir, apretar, espessir, donar consistència als líquits y també a altres coses. També s'usa com reciproc. **Condensar**.

CONDENSAT, DA, p. p. **Condensado**.

CONDENSATIU, VA, adj. Lo que té la virtut de condensar. **Condensativo**.

CONDEPUTAT, m. **Condiutado**.

CONDESCENDENCIA, f. L'acció y efecte de condescendir. **Condescendencia**.

CONDESCENDENT, p. a. **Condescendiente**.

CONDESCENDIR, v. a. Complaure, acomodar-se a la voluntat d'algú. **Condescender**.

CONDESCENDIT, DA, p. p. **Condescendido**.

CONDESSA, f. **COMTESA**.

CONDESTABLE, m. Antigüament se deia aixís al qui obtenia la primera autoritat a la milícia. **Condestable**. || *Naut.* Qui fá de sargent major a les brigades d'artilleria de marina. **Condestable**.

CONDESTABLESA, f. La muller del condestable. **Condestablesa**.

CONDESTABLIÀ, f. Càrrech o dignitat de condestable. **Condestablia**.

CONDEUTOR, m. Qui deu junt ab un altre a algú y a un meteix temps. **Condeutor**.

CONDICIÓ, f. La naturalesa o estat de les coses. **Condición**. || Llei o pacte. **Condición, calidad, conque**. || El natural o geni de les persones. **Condición**. || La qualitat del neixement o estat de les persones,

com: *noble, plebèu*. **Condición**. || La constitució primitiva y fonamental d'un poble. **Condición**.

CONDICIÓ CASUAL. *For.* La que no dependeix del àrbitre del home. **Condición casual**.

CONDICIÓ CONGRUENT O CONVENIBLE. *For.* La que convé al pacte que 's celebra y al qual s'hi posa. **Condición conveniente**.

CONDICIÓ DESCONVENIBLE O INCONGRUENT. *For.* La que s'oposa a la naturalesa del contracte o als seus fins. **Condición desconvenible**.

CONDICIÓ HONESTA. La que no s'oposa als bons costúms. **Condición honesta**.

CONDICIÓ IMPOSSIBLE DE DRET. *For.* La que s'oposa a la honestat de costúms o al dret natural. **Condición imposible de derecho**.

CONDICIÓ IMPOSSIBLE DE FET. *For.* La que no 's pot cumplir per aquell a qui s'imposa. **Condición imposible de hecho**.

CONDICIÓ MIXTE. *For.* La que dependeix en part del àrbitre y en part de la casualitat. **Condición mezclada**.

CONDICIÓ NECESSARIA. *For.* La que 's precisa pera que valgui algun contracte. **Condición necesaria**.

CONDICIÓ POSSIBLE. *For.* La que dependeix del poder y àrbitre dels homens. **Condición posible**.

CONDICIÓ TÀCITA O CALLADA. *For.* La qu'encara sense expressarse se sobreentén. **Condición tácita**.

CONDICIÓ TORPE O DESHONESTA. *For.* La que s'oposa directament a la llei. **Condición torpe**.

DE CONDICIÓ, m. adv. De modo, de manera. **De condición, de suerte**.

PURIFICARSE O VERIFICARSE LA CONDICIÓ, fr. Arriivar el cas d'haverse d'executar lo qu'estava promès condicionalment. **Purificarse la condición**.

CONDICIONAL, adj. Lo que té enclosa alguna condició. **Condiciónal**

CONDICIONALMENT, adv. m. Ab condició. **Condiciónalmente**.

CONDICIONAR, v. a. *Ant.* **PACTAR**.

CONDICIONARI, m. *Astron.* El planeta nocturn que ix de dia. **Condicionario**.

CONDICIONASSA, f. aum. Geni fort. **Condicionaza**.

CONDICIONAT, DA, adj. **Condiciónal**. || p. p. *Ant.* **PACTAT**.

CONDICIONETA, f. dim. Se pren sempre per condició aspre. **Condicioncilla**.

CONDIGNAMENT, adv. m. Ab la igualtat y proporció deguda entre 'l mèrit y 'l premi, 'l delictè y la pena. **Condignamente**.

CONDIGNATARI, a. y adj. Qui és dignatari juntament ab un altre. **Condignatario**.

CONDIGNE, A. adj. S'aplica al premi o pena corresponent al mèrit o a la culpa. **Condigno**.

CONDIGNITAT, f. La proporció del mèrit ab el premi. **Condignidad**.

CÓNDIL, m. *Anat.* Les eminències articulars, rodones d'un costat y aplanades del altre. **Cóndilo**.

CONDILOMA, f. *Patol.* Excrecència carnosa produïda pèl mal veneren que sol eixir per les vores del cès. **Condiloma**.

CONDIMENT, m. Lo que serveix pera assaonar y donar bon gust al menjar. **Guiso, condimento**.

CÓNDIT, m. *Ant.* **MENJAR**.

CONDITÍPEU, DA, adj. Crustacen o animal de closca que té 'ls peus amagats. **Conditípedo**.

CONDOL, m. Dolor, llàstima, aflicció o sentiment. **Duelo**.

CONDOLDRES 'S, v. r. Tindre compassió y llàstima de lo que un altre pateix. **Condolerse**.

CONDOLENCIA, f. **CONDOL**.

CONDOLGUT, DA, p. p. **Condolido, condolecido**.

CONDOLIT, DA, adj. Cansat, capolat. **Molido**.

CONDOLIR, v. a. y

CONDOLRES, v. r. *Ter.* CONDOLDRE 'S.

CONDOMINI, m. Dret de domini juntament ab un' altre persona. **Condueño**.

CONDÓMINO, A. s. y adj. *Jur.* Qui té 'l domini d' alguna cosa juntament ab nn' altre persona. **Condueño**.

CONDONACIÓ, f. L' acte y efecte de condonar. **Condonación**.

CONDONADOR, A. m. y f. Qui condona. **Perdonador**, **perdonante**, **condonador**.

CONDONAR, v. a. Perdonar alguna pena o deute. **Condonar**.

CONDONAT, DA. p. p. **Condonado**.

CONDONATARI, m. *For.* El qui junt ab un altre reb una donació. **Condonatario**.

CONDOR, m. *Ornit.* L' auceïl més grós y de més forsa de tots els coneguts y és també 'l que vola més alt. **Condor**.

CONDORMIR, v. a. Fer vindre son. **Adormecer**. || *Fig.* Acallar, entretindre. **Adormecer**. || Calmar, sossegar. **Adormecer**.

CONDRET, m. **CONRÉU**. || adj. *Naut.* Entre constructors de naus, se diu de la peça ajustada al paratge a que deu estar 'hi. **Aclopado**, **armado**. || p. p. **CONREAT**. || Bon estat. **Buen estado**.

EN CONDRET, m. adv. En segur. *En seguro*.

CONDRINA, f. Materia que 's trova als tendrúms y filaments, y 's treu d' aquests fentlos bullir ab aigua per espai de deu o dotse hores, deixant 'ho després refredar y tractant 'ho per un àcit o pèl sulfat d' alumina. **Condрина**.

CONDRITIS, f. *Med.* Inflamació dels tendrúms. **Condritis**.

CONDRO, m. *Bot.* Llevor molt semblanta al blat pero més viscosa. **Condro**.

CONDRODITA, f. *Min.* Substancia que 's presenta en forma de grans rodonejats, groguenchs o negrenchs. **Condrodita**.

CONDRÓMETRE, m. Instrument que serveix pera conèixer pèl pès les qualitats dels grans y de les farines. **Condrometro**.

CONDUCCIÓ, f. Acte y efecte de conduir, portar o gnar alguna cosa. **Conducción**. || El contracte d' arrendament. **Conducción**.

CONDUCENCIA, f. L' acció de convindre o d' ésser conduent per alguna cosa. **Conducencia**.

CONDUCTA, f. Modo o ordre ab que cada hù governa y dirigeix la seua vida y accions. **Conducta**. || El salari que dóna un poble al metge pera que assisteixi y cuidi als malalts veïns del meteix. **Iguala**.

CONDUCTAR, v. a. Ass·liariar un metge, un apotecari, etc. **Igualar**.

CONDUCTARSE, v. r. Concertarse ab el metge, apotecari, etc. **Igualarse**.

CONDUCTAT, DA. p. p. **Igualado**, **concertado**. || CLIENT.

CONDUCTE o **CONDUCTO**, m. Canal o canonada pera les aigües. **Conducto**. || *Met.* La persona o medi per la qual se dirigeix algun negoci o pretensió. **Conducto**. || *Anat.* **Vagina**.

TAPAR ELS CONDUCTES, fr. Embussarlos ab alguna cosa. *Cegar los conductos*.

CONDUCTIBILITAT, f. *Fis.* La propietat que tenen certs cossos de donar pas al calorich y al fluit eléctric. **Conductibilidad**

CONDUCTIER, m. *Ant.* **Conductor**.

CONDUCTIU, VA. adj. Lo que té virtut de conduir. **Conductivo**.

CONDUCTOR, A. m. y f. Qui condueix. **Conductor**. || m. *Fis.* S' aplica a tot cós que té la propietat

de donar pas al calorich y al fluit eléctric. **Conductor**.

CONDUCTOR D' EMBAIXADORS; **INTRODUCTOR D' EMBAIXADORS**.

CONDUENT, p. a. **Conducente**.

CONDUENTÍSSIM, A. adj. sup. **Conduentísimo**.

CONDUIMENT, m. *Ant.* **CONDUCCIÓ**.

CONDUINT, p. a. *Ant.* **CONDUENT**.

CONDUIR, v. a. Portar alguna cosa d' una part a un' altre. **Conducir**. || Guiar o encaminar. **Conducir**. || Dirigir algun negoci. **Dirigir**, **conducir**, **cuidar**, **governar**. || Menar. **Conducir**. || Ajustar o llogar per algun preu o salari. **Igualar**. || v. n. Convindre, ésser a propòsit per algun fi. **Conducir**.

CONDUIRSE, v. r. **CONDUCTARSE**. || **APORTARSE**.

CONDUIT, DA. p. p. **Conducido**. || **CONDUCTAT**.

CONDUPLICACIÓ, f. *Ret.* Consisteix en repetir una paraula al comensament o a la fi d' una frase. **Conduplicación**.

CONDUPLICAT, DA. adj. *Bot.* Qu' está doblegat pèl mitj, en el sentit de la seua llargaria. Se diu dels cotiledóns quan se toquen per llurs cares estant doblegats a l' hora, y de les fulles quan son dins de la poncella colocades les unes al costat de les altres, sens abressarse, y doblegades longitudinalment. **Conduplicado**.

CONDURMENTS, s. y adj. pl. Sectaris dels sigles XIII y XIV que ab l' excusa de la caritat evangélica consentien que dormissin a una meteix habitació persones de diferent sexe. **Condurmientes**.

CONEGUDAMENT, adv. m. Clarament. **Conocidamente**.

CONEGUDÍSSIM, A. adj. sup. **Conocidísimo**.

CONEGUDÍSSIMAMENT, adv. m. sup. Mòlt clarament. **Conocidísimamente**.

CONEGUT, DA. p. p. **Conocido**. || m. y f. Familiar, mòlt tractat. **Conocido**. || Comú, sabut. **Conocido**. || Distingit, acreditat, il·lustrat. **Conocido**.

ÉSSER MÉS CONEGUT QUE LA MALA HERBA, fr. *Fam.* Ab que 's pondera que una persona és mòlt coneguda. *Ser más conocido que la ruda ó tan conocido como la ruda*.

CONEXEDOR, A. m. y f. Qui coneix. **Conocedor**.

CONEXEMENT, m. L' acció y efecte de conèixer. **Conocimiento**. || *For.* Obra de conèixer y judicar una causa. **Conocimiento**. || Document que firma 'l capitá d' una embarcació donant compte de lo que ha carregat. **Conocimiento**, **póliza de carga**. || **INSTRUCCIÓ**, || **DISCRECIÓ**.

AB CONEXEMENT, m. adv. Ab instrucció y ciencia. *Con conocimiento*.

SENSE CONEXEMENT, m. adv. Sense instrucció ni ciencia. *Sin conocimiento*.

VINDRE EN CONEXEMENT, fr. Conèixer alguna cosa després d' haverla dubtada o oblidada per algun temps. *Venir en conocimiento*.

CONEXEMENTS, m. pl. Instrucció variada, nocions adquirides sobre ciencies, lletres, arts, etc. **Conocimientos**.

CONEXIENZA, f. **CONEXEMENT**, 1, 3. || La persona que 's té coneguda y tractada. **Conocido**. || **Noticia**, **Conocimiento**.

TINDRE MOLTA CONEXIENZA, fr. *Fam.* Tractar y conèixer algú moltes persones. *Ser muy conocido*.

CONEXIENT, p. a. **Conociente**. || *Ant.* **Conegut**, **Conocido**.

CONÈIXER, v. a. Entendre, tindre idea d' alguna cosa. **Conocer**. || Saber, advertir. **Conocer**. || Tindre idea clara de la fisonomia o figura d' alguna persona. **Conocer**. || Tindre tracte, comunicació y amistat ab algú. **Conocer**. || Presumir, conjecturar, com: *conch que plourá*. **Conocer**. || *Met.* Tindre l' home acte carnal ab alguna dona. **Conocer**.

ABANS QUE CONEGUIS NO ALABIS NI VITUPERIS. *Ref.* Que 's pren en sentit literal. *Antes que conozcas, no alabes ni cohondas.*

CONÈIXER AB EL BLANCH DELS ULLS O AB LA CARA. *fr. Fam.* Penetrar l'intenció d'algú. *Conócetele á alguno alguna cosa en lo blanco de los ojos.*

¿DE QUAN ENSÀ QUE 'NS CONEIXÈM? *fr. Fam.* Repren la massa familiaritat d'algú ab qui s' havia tinsut poch o gens de tracte. *¿En qué bodogón hemos comido juntos?*

DONAR O DONARSE A CONÈIXER. *fr. Fam.* Manifestar el geni o condició. *Dar ó darse á conocer, hacer ó hacerse ver.*

Segell de Conesa

CONEIXERSE. v. r. Judicar justament de sí meteix. *Conocerse.*

CONEIXÈRSELL. *fr.* LLUIR EL PEL.

CONEJERA. *Hydrog.* Illeta situada a tramontana de la de Cabrera, Balears.

CONESA. *Geog.* Poble de la prov. i dióc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; té 453 hab.

CONESTABLE. m. *Ant.* Cap de la part d'exèrcit que 's deia conestablia. *Jefe de condestablia.*

CONESTABLIA. f. *Ant.* Companyia o partida de exercit. *Condestablia.*

CONFABULACIÓ. f. Conferència, conversació entre dues o més persones. Se sol pendre en mal sentit. *Confabulación.*

CONFABULADOR, A. m. y f. Qui confabula. *Confabulador.*

CONFABULAR. v. a. Tractar d'alguna cosa entre dues o més persones. *Confabular, conferenciar.*

CONFABULARSE. v. r. Convindres dues o més persones sobre algún negoci en perjudici d'un altre. *Confabularse.*

CONFABULAT, DA. p. p. *Confabulado.*

CONFALÓ. m. *Ant.* GANFARÓ, PENDÓ.

CONFECIÓ. f. Medicament de diferents substancies pulverisades y barrejades ab aixe'op fi's tindre consistència y forma de conserva. *Confección.*

CONFECIONADOR, A. m. y f. Qui confecciona. *Confeccionador.*

CONFECIONAR. v. a. Fer confeccions. *Confeccionar.* || FER.

CONFECIONAT, DA. p. p. *Confeccionado.*

CONFEDERACIÓ. f. Lliga, unió, aliança entre algunes persones; comunent se diu de la que fan les nacions. *Alianza, confederación.*

CONFEDERADOR, A. s. Qui confedera. *Confederado.*

CONFEDERAR. v. a. y

CONFEDERARSE. v. r. Fer aliança, lliga o unió ab altres. *Confederar, confederarse.*

CONFEDERAT, DA. p. p. *Confederado.*

CONFEDERATIU, VA. adj. Lo que confedera. *Confederativo.*

CONFEGIDOR, A. m. y f. Qui confegeix. *Deletreador.*

CONFEGIR. v. a. Pronunciar cada lletra de per sí, juntant les consonants ab les vocals de cada sílaba, pera unir aixis totes les d'una dicció. *Deletrear.* || EXAMINAR, CONÈIXER.

CONFERENCIA. f. L'acció de conversar o tractar entre dues o més persones. *Conferencia* || El repàs o explicació que fan els conferencians als seus deixebles. *Conferencia, repaso.* || A algunes universitats y colegis, l'acte en que 's reuneixen totes les aules. *Academia, conferencia.* || A algunes universitats, la lliçó que 's dona cada dia. *Conferencia.*

FER CONFERENCIA. Explicar privadament alguna

ciència o facultat a algún deixeble. *Pasar, hacer conferencia.*

CONFERENCIANT. m. Qui fá conferència o ensenya privadament a algún estudiant. *Pasante.*

CONFERENCIAR. v. a. Tractar, conversar. *Conferenciar.* || CONSULTAR.

CONFERENCIAT, DA. p. p. *Conferenciado.* || CONSULTAT.

CONFERENCIÈJAR. v. n. *Conferenciar.*

CONFERRIR. v. a. Comparar una cosa ab un' altra. *Conferir, cotejar.* || Examinar alguna cosa junt ab altres. *Conferir.* || Dónar o concedir alguna cosa, com: *dignitats, etc.* *Conferir.* || *Conferenciar.*

CONFERRIRSE. v. r. *Apersonarse.*

CONFERIT, DA. p. p. *Conferido.*

CONFERMAR. v. a. *Ant.* *Confirmar.*

CONFERVA. f. *Bot.* Nòm genèrich de certes plantes aquàtiques y marines que son capilars. *Conferva.*

CONFÈS. m. El sacerdot que ou la confessió sacramental. *Confesor.* || m. y f. *For.* El reu que confessa 'l seu delict. *Confeso.*

CONFÈS DE LA MÀNEGA AMPLA. s. Qui absol fácilmente els pecats. *Confesor de manga ancha.*

CONFESSAR. v. a. Oir el sacerdot els pecats del qui 's confessa. *Confesar.* || Manifestar algú lo que sab. *Confesar.* || Regonèixer o declarar per la forsa de la raó lo que d'altre mo-o no s' hauria declarat. *Confesar.* || Declarar el penitent al confessor en el sagrament de la penitència 'ls pecats qu' ha comès. *Confesar.*

CONFESSAR DE PLA. *fr. Fam.* Declarar una cosa ab tota sinceritat sense amagarne res. *Confesar de plano.*

QUI LA CONFESSA, QUE LA PAGUI. *Ref.* QUI XERRA, PAGA.

CONFESSARSE. v. r. *CONFESSAR, 4.*

CONFESSAT, DA. p. p. *Confesado.*

CONFESSIÓ. f. Declaració de lo qu' algú sap, ja sigui voluntariament, ja preguntat per altre. *Confesión.* || La declaració que 'l penitent fá dels pecats al confessor en el sagrament de la penitència. *Confesión.* || *For.* La resposta que dona 'l reu, ja sigui confessant, ja negant el delict que se li imputa. *Confesión.*

CONFESSIÓ GENERAL. La que 's fá dels pecats de tota la vida o de gran part d' ella. *Confesión general.*

|| La fórmula u oració que té la Iglesia pera prepararse 'ls fidels a rebre alguns sagraments, que comensa: *Jo pecador, etc.* *Confesión general.*

OIR DE CONFESSIÓ. *fr.* Exercir el ministeri de confessor. *Oir de confesión ó de penitencia.*

CONFESSONARI. m. El lloch destinat pera oir les confessions sacramentals. *Confesonario, confesionario.* || Tractat o discurs pera sapiguer confessar y confessarse. *Confesonario.*

CONFESSIONERA. f. En alguns convents de monjes la religiosa que té 'l cuidat dels confesionaris, o està encarregada de la clau. *Confesionera, confesionaria.*

CONFESSIONISTA. m. Luterà de la branca de Asburg. *Confesionista.*

CONFESSOR. m. El sacerdot que ab la aprobació del seu prelat ordinari confessa als penitents. *Confesor* || Titol que dona la Iglesia catòlica als sants que no son màrtirs. *Confesor.*

CONFESSOR DE MÀNEGA AMPLA. CONFÈS DE MÀNEGA AMPLA.

EXAMINARSE DE CONFESSOR. *fr.* Obtindre del prelat ordinari, mitjansant exàmen, llicència de confessar. *Exponerse de confesor.*

CONFÍ. m. Terme que divideix les províncies y regnes, y senyala llurs limits. *Confin, lindero.*

CONFIABLE. adj. Lo que 's pot confiar a un'altra persona. *Confiable.*

CONFIADAMENT. adv. m. Ab confiança y seguretat. *Confiadamente.*

CONFIADÍSSIM, A. adj. sup. *Confiadisimo.*

CONFIADOR. m. Fiador ab un altre o company en la fiansa. *Confiador.*

CONFIANSA. f. Seguretat y esperança ferma que se té en alguna persona o cosa. *Confianza.* || Animo, vigor. *Confianza.* || Presumpció, vana opinió de si mateix. *Confianza.*

AB CONFIANSA. m. adv. Sense reserva. *Con confianza.*

A LA CONFIANSA HI HÁ 'L PERILL. *Loc. prov.* Denota qu'algunes coses se malogren per descuidarles a causa de tenir'hi massa confiança. *En la confianza está el peligro.*

DE CONFIANSA. m. adv. Se diu de la persona en qui pot fiarse. *De confianza.*

DONAR CONFIANSA. fr. Donar algú esperança de que 's conseguirá alguna cosa. *Confiar.*

EN CONFIANSA. m. adv. En secret, baix secret. *En confianza, en secreto, bajo sigilo.*

FER CONFIANSA. fr. *CONFIAR.*

CONFIAR. v. a. Fiar d'algú. *Confiar.* || Esperar ab lermesa y seguretat. *Confiar.* || Encarregar y fiar al cuidador d'un altre algú negoci. *Confiar.*

CONFIAT, DA. p. p. *Confiado.*

CONFIDENCIA. f. *CONFIANSA.* || Les notícies que donen els espies. *Confidencia.*

CONFIDENCIAL adj. Lo que 's fá o 's diu entre dues o més persones en recíproca confiança. *Confidencial.*

CONFIDENCIALMENT. adv. m. Ab confiança. *Confidencialmente.*

CONFIDENCIARI. m. Qui dona 'l seu nòm pera posseir un benefici y qui 'l reb y pot disposar d'ell y de la renda que li correspon. *Confidenciario.*

CONFIDENT. m. La persona de qui 's fá confiança. *Confidente.* || Fidel, segur, de confiança. *Confidente.* || Qui serveix d'espia y porta les notícies de lo que pasa entre 'ls enemics. *Confidente.* || Moble a mena de sofà embogat, que servia pera asseures'hi dues personas. *Confidente, canapé.*

CONFIDENTÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt fiat. *Confidentísimo.*

CONFIDENTMENT. adv. m. En confiança. *Confidentemente.* || Ab fidelitat. *Confidentemente.*

CONFIGURACIÓ. f. Disposició de les parts d'un cos que li donen certa forma o figura. *Configuración.* || Impressió externa que forma la vista d'un cós corpóreu. *Configuración.*

CONFIGURAR. v. a. Donar certa forma o figura a alguna cosa. *Configurar.*

CONFIGURAT, DA. p. p. *Configurado.*

CONFINAMENT. m. Desterro a un lloch determinat que arbitrariament se sol imposar a un enemic polítich, ab condició de no poguerne sortir sense llicència especial. *Confinamiento.* || Condemna imposada per delictes comuns, impèdint que per temps determinat sejorni al terme de son domicili el que la sofreix. S'usa també, referintse als que 's troven condenats a establiments penitenciaris.

CONFINANT. adj. Lo que confina ab un'altra cosa. *Confinante.*

CONFINAR. v. n. Ésser proper d'un altre poble, província o regne. *Lindar, confinar.* || v. a. Desterrar a algú, senyalant'li un lloch determinat, del que no 'n pugui sortir durant el temps del seu desterro. *Confinar.*

CONFINAT, DA. p. p. *Confinado.*

CONFINS DEL MON. m. pl. Els més apartats de

la terra ab relació al punt ont un se trova. Sol usar-se per hipérbol'e. *Confines del orbe.*

CONFIRMACIÓ. f. Revalidació d'algún fet aprobat abans. *Confirmación.* || Prova de la veritat. *Confirmación.* || El segón dels sagraments de la Iglesia. *Confirmación.* || *Ret.* Aquella part del discurs que l'orador presenta pera probar la seu proposició. *Confirmación*

CONFIRMADAMENT. m. adv. Ab firmesa, seguretat y aprobació. *Confirmadamente.*

CONFIRMADOR. m. Qui confirma. *Confirmador, confirmante.*

CONFIRMAR. v. a. Revalidar lo que estava ja aprobat. *Confirmar.* || Corroborar la certa o veritat de alguna cosa. *Aseverar, confirmar, comprobar, contestar, corroborar, firmar.* || Assegurar, donar a alguna persona o cosa major seguretat. *Confirmar.* || Administrar el sagrament de la confirmació *Confirmar.* || *Met. fam.* Dónar una bofetada. *Confirmar.*

CONFIRMARSE. v. r. Ratificarse en el seu dictamen o opinió. *Ratificarse, confirmarse.*

CONFIRMAT, DA. p. p. *Confirmado.*

CONFIRMATORI, A. adj. *For.* S'aplica al autè o sentència que confirma 'ls donats abans. *Confirmatorio.*

CONFISCABLE. adj. Lo que 's pot confiscar. *Confiscable.*

CONFISCACIÓ. f. L'acte y efecte de confiscar. *Confiscación.*

CONFISCAR. v. a. Privar dels seus béns a algú, y aplicarlos al fisch. *Confiscar.*

CONFISCAT, DA. p. p. *Confiscado.*

CONFIT. m. Anís y altres grans ensucrats. S'usa més comunment en plural. *Confite, confitura.* || A moltes poblacions catalanes, se conserve com a tradició industrial l'elaboració d'ametlles, avellanes y altres fruites seques ensucrades, com per exemple les *ametlles d'Arenys.*

CONFIT D'AMETLLA. El que té una ametlla coberta de sucre. *Peladilla.*

CONFITS CORDELLATS. *Deixuplines, Azotes, confites.*

FER CONFITS f. *CONFITAR*

POT O ALTRA COSA PERA POSAR'HI CONFITS. *Confitera.*

CONFITAR. v. a. Posar viandes o fruites dins de algú such, al que s'hi sol barrejar herbes o altres ingredients forts, com: *vinagre, sal,* etc., pera que 'n prenguin el gust. *Adobar, encurtir.* || Coure ab sucre clarificat les fruites preparades pera fer confitura. *Confitar.* || *Met.* Guardar alguna cosa ab recel y mòlt cuidador. *Guardar para simiente.*

CONFITÁS. m. aum. *Confitón.*

CONFITAT, DA. p. p. *Adobado.*

CONFITER, A. m. y f. Qui fá o ven confits. *Confitero.* || *ADROGUER.*

CONFITERIA. f. La casa o botiga ont s'hi fan o venen confits. *Confiteria.* || *ADROGUERIA.*

CONFITIER. m. *Ant.* *CONFITER.*

CONFITURA. f. La fruita o altra cosa qu'está confitada. *Dulce, confitura*

CONFITURA DE CABELL D'ÀNGEL: *CABELLS D'ÀNGEL.*

CONFITURA DE CARABASSA: *CARABASSA CONFITADA.*

CONFITURA DE CONSERVA: *CONSERVA.*

CONFITURA DE PERES: *PERA.*

CONFITURA DE PONCÉM. f. *Poncém confitat ab sucre.* *Acitrón.*

CONFITURA DE SUCH. f. Dòls que 's fá generalment ab fruites, deixant'hi bona quantitat de such. *Compot.*

CONFITURERA. f. Eina en forma de tassa ab tapadora, que serveix pera treure a taula les confitures en conserva. *Compotera.*

CONFLAGRACIÓ. f. La acció y efecte de conflagrar. Conflagració.

CONFLAGRAR. v. a. Cremar, abrasar. Conflagrar.

CONFLENT. Geog. Antiga encontrada catalana, pertanyent a França desde 'l Tractat dels Pirineus (1659); la formen els cantons de Prades y Oleta y part dels de Vinçá, Montlluís y Sournia. Confina al N. ab el Llanguedoch y 'l Rosselló, al E. y S.E. ab l' alt Vallespir, al S. ab les encontrades de Camprodón y

zarse, correrse. || Humiliarse ab el coneixement de sí mateix. Anonadarse, confundirse. || Torbarse y no sapiguer com ler'ho pera explicarse. Confundirse.

CONFORMACIÓ. f. Colocació o distribució de les parts que formen alguna cosa. Conformació.

CONFORMAR. v. a. Convindre, concordar una cosa ab altra. Conformar. || Ferse una persona de la opinió d' un' altra. Més comunment s' usa com reciproc. Conformar. || v. a. Ajustar, concordar una cosa ab un' altra. Acordar, conformar, ajustar.

Mapa comarcal de Conflent

Vall de Ribes y al O. ab la Cerdanya y 'l Capcir. Té per capital Prades y conta ab 53 ajuntaments que pertanyen tots ells al departament dels Pirineus Orientals.

CONFLICTE. m. Lo més fort y renyit d' un combat o batalla. **Conflictio.** || *Met.* Angoixa, agitació del ànim. **Conflictio.**

CONFLUENCIA. f. y

CONFLUENT. m. Concurrencia o unió de les aigües de dos rius, de dues rieres, etc. **Confluencia.** || adj. *Med.* S' aplica als granets de la verola que ixen ab abundor. **Confluente.**

CONFLUIR. v. n. Juntarse dos o més rius a un meteix paratge. **Confluir.** || Concórrer a un meteix paratge gent de diferents bandes. **Confluir.**

CONFONDIMENT. m. *Ant.* CONFUSIÓ.

CONFONDIT. p. p. *Ant.* CONFÓS.

CONFONDRE. v. a. Barrejar dues o més coses d' diferents de modo que les parts de les unes s' incorporin ab les de les altres. **Confundir.** || Pendre una cosa per altra, pertubar, deso denar alguna cosa. **Confundir.** || Convèncer, deixar a algú sense paraula. **Aturrullar, confundir.**

CONFONDRE 'S. v. r. Avergonyirse. **Avergon-**

CONFORMARSE. v. r. Avindre's a fer lo que repugnava. Resignarse, conformarse, reducirse, sotmeterse. || Convindre ab l' opinió d' un altre. **Adherirse, conformarse.**

CONFORMAT, DA. p. p. **Conformato.**

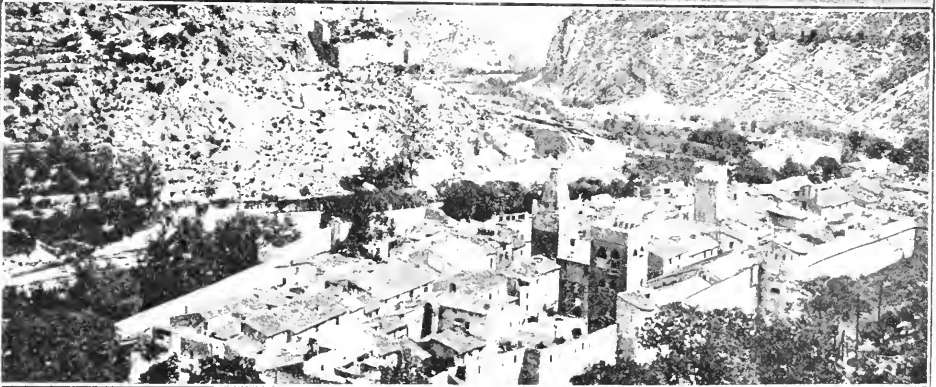
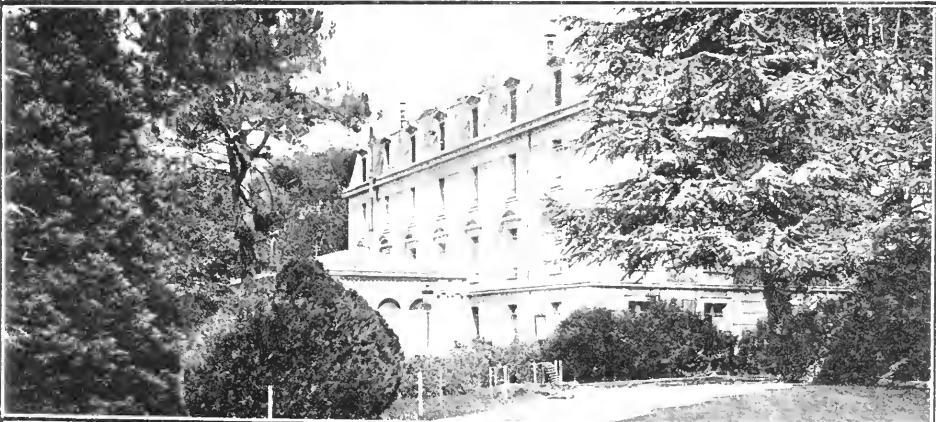
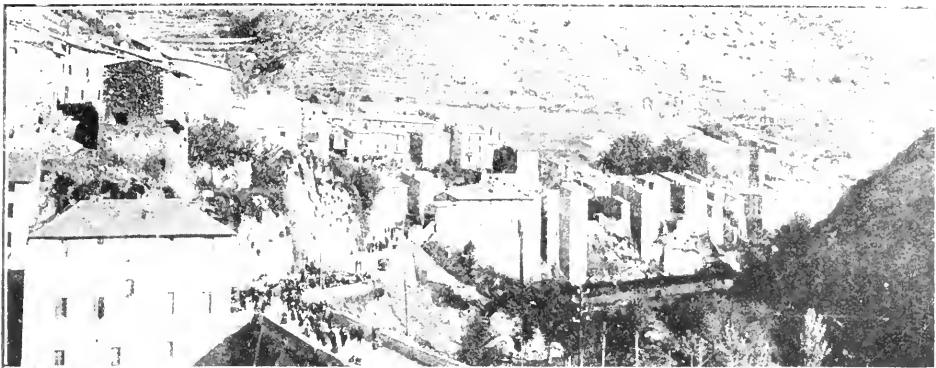
CONFORME. adj. Igual, proporcionat, convenient, corresponent, just, semblant. **Conforme.** || D' un meteix parer. **Conforme.** || adv. m. Segóns. **Conforme,** á tenor, según, en conformidat. || Ab correspondència y proporció. **Conforme.**

CONFORMEMENT. adv. m. Ab unió y conformitat. **Conformement.**

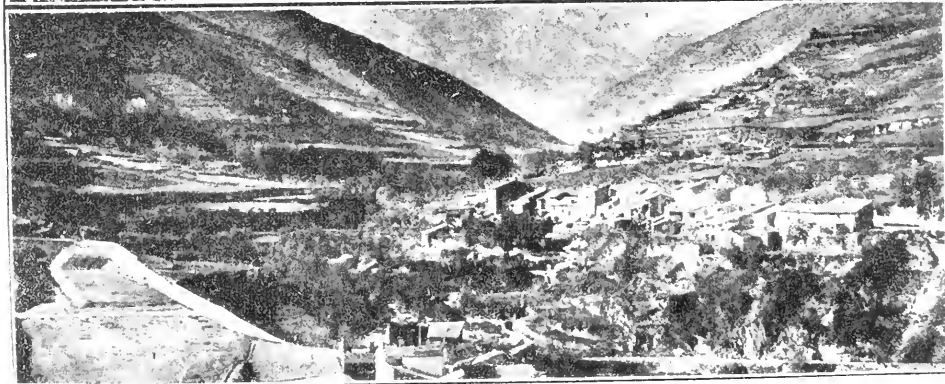
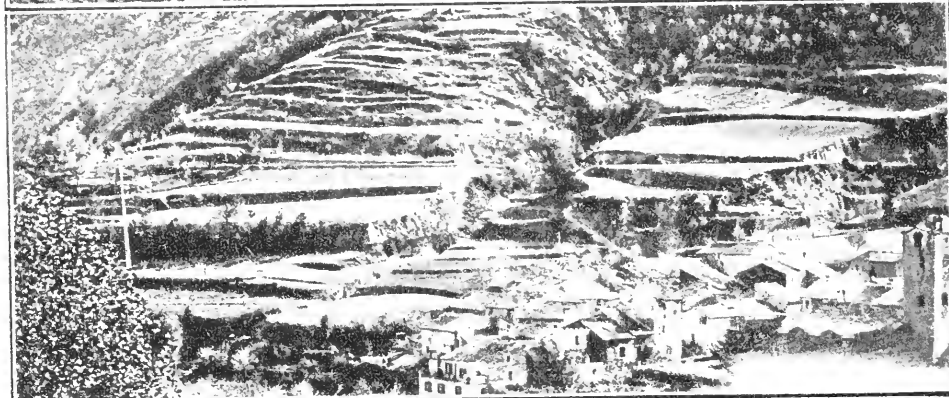
CONFORMISTA. s. Nòm donat als protestants de Anglaterra. **Conformista.**

CONFORMITAT. f. Semblansa entre dues persones. **Conformidat.** || Igualtat, correspondència d' una cosa ab un' altra. **Conformidat.** || Unió y bona correspondència entre dues o més persones. **Conformidat.** || Simetria y proporció entre les parts que formen un tot. **Conformidat.** || Adhesió al dictàmen de un altre. **Conformidat.** || Resignació, paciència y sufriment en les adversitats. **Conformidat.**

CÓRRER DE BONA CONFORMITAT. fr. *Fam.* **CÓRRER BÉ AB ALGÚ.**

Vista general de Oleta. — La vall de Cadi al Confient. — Hotel del Parch a Vernet les Bains.
Vista general de Vilafranca del Confient.

Vista general de Caltlar. — Plaça de Pr. — Vista de Serdinyà. — Vista del veïnat de Joncet.

DE CONFORMITAT. m. adv. De comú acort y consentiment. *De conformidad.*

EN CONFORMITAT. m. adv. CONFORMITAT, 3. || Baix aquesta condició. *En conformidad, en este supuesto, bajo esta condición.*

PENDRE EN CONFORMITAT ALGUNA COSA. fr. PENDRE AB PACIENCIA ALGUNA COSA.

CONFORT. m. CONFORTACIÓ.

CONFORTACIÓ. f. L'acció y efecte de confortar. *Confortación.* || Consolació. *Consolación, confortación, consuelo.*

CONFORTADOR, A. m. y f. Qui conforta. *Confortador.*

CONFORTANT. p. a. També s'usa com a substantiu. *Confortante.* || m. pl. MITÓNS.

CONFORTAR. v. a. Donar vigor, esperit y forces. *Confortar.* || Animar, consolar al qu' está alligit. *Consolar, confortar, alentar, animar.*

CONFORTAT, DA. p. p. Confortado.

CONFORTATIU, VA. adj. Lo que té virtut de confortar. *Confortativo.*

POSAR UNA CONFORTATIU. fr. Posar alguna cosa confortant a alguna part del còs. *Epitimar.*

CONFÓS, A. p. p. Confundido. || Barrejat. *Re-vuelto, confuso.*

CONFRACCIÓ. f. Rompiment. *Confracción.*

CONFRARE. m. Qui és allistat a una confraria. *Cofrade.*

QUI ÉS CONFRARE PRÈN CANDELA. *Ref.* Denota que qui 's ressent de lo que 's reprèn en general, dona judici de que ell s'hi creu comprés. *Quien se pica, ajos come.*

QUI SIGUI CONFRARE QUE PRENGUI CANDELA. *Ref.* Denota que qui 's cregui comprés en algún càrrech o repreusió que 's fá en general, procuri esmenarse. *Quien se quemare, que sope.*

CONFRARESSA. f. La dona qu' está allistada a alguna confraria. *Cofrada.*

CONFRARIÀ. f. Congregació d'alguns devots pera exercitarse en obres de pietat ab l' autorisació competent. *Hermanidad, cofradia.* || Gremi o companyia de gent pera algún li determinat. *Cofradia.*

CONFRATERNITAT. f. Amistat íntima, germanitat. *Hermanidad, confraternidad.*

CONFRICACIÓ. f. L'acció de reduir a pòls una substancia trencadissa, maurantia ab els dits, o bé exprimer ab les mans el such d'una planta: *Confricación.*

CONFRIDES. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, diòc. de Valencia, part jud. de Callosa d' Ensariá; és a la vora del riu Guadalquivir y té 864 hab.

CONFRINGIR. v. a. *Infringir.* || v. a. *Ant.* TREN-CAR, FER TROÇOS.

CONFRONTACIÓ. f. Comparació que 's fá d'una cosa ab un' altra. *Confrontación, cotejo, careo.* || El límit que divideix una heretat d' un' altra. *Linde, lindero.* || *Met.* Simpatia, conformitat natural entre algunes persones o coses. *Confrontación.*

CONFRONTANT. p. p. Confrontante.

CONFRONTAR. v. a. Comparar una cosa ab una altra. *Confrontar.* || Acabar una persona ab un' altra pera sapiguer la veritat d' alguna cosa. *Confrontar, carear.* || v. a. Confinar. *Alindar, confrontar, lindar.* || Ésser una cosa semblanta a un' altra. *Confrontar.*

CONFRONTAT, DA. p. p. Confrontado.

CONFUGI. m. *Ant.* REFUGI.

CONFUGIR. v. a. *Ant.* Anar a trovar a algú en busca d' auxili, remei, protecció, etc. *Recurrir.*

CONFÚS. A. adj. Barrejat, desordenat. *Confuso.* || Poch perceptible, difícil de distingir. *Confuso.* || Turbat, plé de pòr. *Confuso.*

EN CONFÚS. m. adv. CONFUSAMENT.

CONFUSAMENT. adv. m. Ab confusió y desordre. *Confusamente, en confuso, desordenadamente.*

CONFUSIÓ. f. Desordre, perturbació. *Confusión.* || Perplexitat, turbació d' ànim. *Confusión.* || Falta de método al explicar-se. *Confusión.* || Abatiment, humillació. *Confusión.* || Vergonya, alront, ignominia. *Confusión.*

POSAR CONFUSIÓNS. fr. *Fam.* Ficar la discòrdia entre algunes persones. *Levantat ó armar un caramillo, enredar, enzarzar.*

CONFUSIONER, A. m. y f. Qui posa confusions. *Zizañero.*

CONFUSÍSSIM, A. adj. sup. Confusísimo.

CONFUTACIÓ. f. L' acte y efecte de confutar. *Confutación, refutación.*

CONFUTAR. v. a. Rebatre l' opinió contraria, convencentla d' errada. *Refutar, confutar, rebatir, combatir.*

CONFUTAT, DA. p. p. Confutado.

CONGELABLE. adj. Lo que 's pot congelar. *Congelable.*

CONGELACIÓ. f. L' acció y efecte de congelarse 'ls líquits. *Congelación.*

CONGELAR. v. a. Fer gelar algún líquit. *Congelar.*

CONGELARSE. v. r. Glassarse algún líquit. *Congelarse.*

CONGELAT, DA. p. p. Congelado. || adj. GLASSAT.

CONGELATIU, VA. adj. *Fis.* Lo que té virtut de congelar. *Congelativo.*

CONGEMINACIÓ. f. Formació doble y simultànea d' un engendro. *Congeminación.*

CONGÈNERE. adj. Lo qu' és del meteix *genre* o *género*, derivació o procedencia. *Congènere.*

CONGÈNERICH, CA. adj. Del meteix *género* que un altre de que 's parla. *Congènérico.* || PARAULES CONGÈNERIQUES. || f. pl. *Gram.* Derivades d' un meteix *género* o d' una meteixa veu. *Falabras congénéricas.*

CONGENIAL. adj. S' aplica al qu' és del meteix *geni* que un' altre. *Congenial.*

CONGENIAR. v. n. Tindre algú un meteix *geni* que un altre. *Congeniar.*

CONGÈNIT, A. adj. Lo que s' engendra juntament ab un' altra cosa. *Congénito.* || Que vé de neixensa o que 's va engendrar junt ab el feto. *Congénito.* || *Patol.* Epitet que 's dona a certes afeccions que dependeixen de l' organissació primitiva de l' individu.

CONGESTA. f. Apilotament de neu en certs replèchs o valls enlairades de les montanyes ont triga molt a fondrers'hi o no s'hi fon mai. *Ventisquero.* || *Ter.* GELADRA.

CONGESTIÓ. f. *Med.* Aplech d' humors detinguts a alguna part del còs. *Congestión.*

CONGESTIU, VA. adj. Detingut, aglomerat, propi pera causar congestió, parlant dels humors. *Congestivo.* || *Bot.* Se diu de les flors quan les seues fulles se caragolen sobre sí meteixes d' una manera irregular. *Congestivo.*

CONGI. m. Vas gran en forma de cantí, pera posar'hi aigua, vi, etc. *Cangilón.*

CONGLOBACIÓ. f. Unió de coses o parts que formen una pila. *Conglobación.* || *Met.* Unió y barreja de coses immaterials, com: d' *afectes, paraules*, etc. *Conglobación.* || *Ret.* Figura que consisteix en comensar y acabar la frase o sentència ab una meteixa paraula. *Conglobación.* || Aglomerament de proves. *Conglobación.*

CONGLOBAR. v. a. Unir, juntar, amontonar coses o parts de modo que fassin pila. *Conglobar, conglomerar.*

CONGLOBAT, DA. p. p. Conglobado.

CONGLOMERACIÓ. Acció y efecte de conglomerar. Conglomeración.

CONGLOMERAR. v. a. Reunir. || r. Juntarse o agruparse parts o àtoms de substancies iguals o diferents ab tal coëssió que 'n resulti una massa compacte. Conglomerar.

CONGLOMERAT, DA. p. p. juntat. unit. Conglomerado. || *Bol.* S' aplica a les flors agrupades a un meteix botó. Conglomerado. || *Mincer.* Conjunt de palets o de troços de pedra reunits per una pasta o ciment natural, formant una massa compacta y de gran duresa. Conglomerado.

CONGLUTINACIÓ. f. L' acció y efecte de conglutinar. Conglutinación. || *Med.* L' acte d' unir-se, adherir-se, apegarse o lligarse dues o més coses entre sí y 'l medi d' haver'ho verificat. Conglutinación.

CONGLUTINAR. v. a. Unir una cosa ab un' altra. Conglutinar. || r. Unirse, juntarse iguals o diversos elements constituint masses compactes. Conglutinar.

CONGO. *Bol.* Espècie de tè indígena de l' Àfrica, ont s' usa y s' hi conreu. Congo. || La regió del Àfrica coneguda ab aquest nòm. Congo.

CONGOIXA. f. Ansia, aflicció de l' ànim. Angustia, congoja. || Basca, angunia, desmai. Congoja. || Xafagor. Bochorno. || Rigor, desgracia, desfet, desarreglo a la naturalesa, inclemencia del temps; aixís se diu: *gran congoixa de neus. Inclemencia del cielo.* DONAR CONGOIXA. fr. CONGOIXAR.

CONGOIXADÍSSIM, A. adj. sup. Congojadísimo.

CONGOIXAR. v. a. Angustiar, fatigar, alligir. Acongojar, congojar, angustiar.

CONGOIXARSE. v. r. Angustiarse, afligirse. Acongojarse, congojarse, angustiar-se.

CONGOLENY, A. adj. Pertanyent al Congo o als naturals d' aquell país. Congoenó.

CONGOST. m. Llòch estret per ont passen els rius quan s' estrenyen entre dues montanyes. Garganta, hoz, boquete, gollizo.

CONGOST. *Hidrog.* Riu de la prov. de Barcelona. Neix a Aigües Partides, prop de Balenyá; passa per Centelles, Aiguafreda, El Figaró, Granollers, Palau y Montmeló, ont, juntantse ab el Mogent, forma 'l riu Besós. || Gorga oberta pel Flamissell. || — (SANT MIQUEL DEL). Lloch ab una iglesia del sigle XI fundada pels Comtes de Pallars, en la prov. de Lleida.

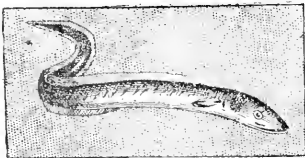
CONGOSTELL. m. Congost petit. Hocino, hocentejo.

CONGRACIARSE. v. a. Ferse ben voler d' algú. Congraciar-se.

CONGRATULACIÓ. f. L' acció y efecte de congratular. Congratulación.

CONGRATULADOR, A. m. y f. Qui congratula. Congratulador.

CONGRATULAR. v. a. Manifestar a la persona a qui li ha passat un cas felís, l' alegria y satisfacció que un ne té. Se usa també com reciproc. Congratular.

Congro

CONGRE. m. *Ictiol.* Peix de mar sense escata, de la forma de l' anguila, pero més corpulent y plé de espines. N' hi há de varies menes. Congrio, zafio.

CONGRE NEGRE. *Negrilla.*

CONGRE ROS. *Varga.*

CONGRE SERPENTER. *Martina, Culebra prinda.*

CONGRE SERPET. *Congrio.*

CONGREGABLE. adj. Lo que 's pot congregat. So-ciable, congregable.

CONGREGACIÓ f. Junta de varies persones pera tractar d' alguna cosa. Congregación. || **CONFRARIA**. || Nòm que 's donava antigament a alguns partits o bàndols. **Congregación**. || La reunió de molts monastirs baix un meteix superior general. **Congregación**. || El capítol d' algunes ordres relligioses. **Congregación, capítol**. || A la cort romana, qual-sevulla de les juntes dels cardenals y altres persones, pera despatxar varis negocis, com: *congregació del concili, de rilus, etc.* **Congregación**. || Comunitat de sacerdots seculars dedicats als exercicis dels ministeris eclesiàstics baix certes constitucions, com: *la del Salvador, de Sant Felip Neri, etcétera.* **Congregación**.

CONGREGACIÓ DELS FIDELS. L' Iglesia catòlica o *Congregación de los fieles.*

CONGREGACIONAL. adj. Lo pertanyent a una o varies congregacions. Congregacional.

CONGREGANT, A. m. y f. Individuo d' una congregació. Congregante.

CONGREGAR. v. a. Juntar, convocar, reunir. Congregar.

CONGREGARSE. v. r. Reunirse, juntarse. Congregarse.

CONGREGAT, DA. p. p. Congregado.

CONGRENY. m. Eina de fuster, mena de premsa de fusta pera fer ajustar les posts encolades. Congriell, cepo.

CONGRENY DE MENESCAL: POTRO, 2.

CONGRÉS. m. Junta de varies persones, comunment pera tractar d' assumptes de govern y ajustar la pau entre prínceps o repúbliques. **Congreso**. || Actualment un dels cossos deliberatius que, junt ab el Senat, formen les Corts. **Congreso**.

CONGRIAR. v. a. Fer eixir o formar d' una manera extraordinaria; aixís se diu: *les bruixes congrien un temporal.* **Formar.** || També s' usa com reciproc. **Formarse, levantarse.**

CONGRIARSE. v. r. A vivarse o estimularse; se diu més particularment dels temporals. **Avivarse, formarse.**

CONGRUA. f. La renda eclesiàstica assenyalada pel sínodo pera la manutenció del que ha de rebre ordres eclesiàstiques. **Congrua**.

CONGRUAMENT. adv. m. Convenientment, ab oportunitat. **Congruamente**.

CONGRUENCIA. f. Conveniència, oportunitat. **Congruencia**.

CONGRUENT. adj. Convenient, oportú, a propòsit. **Congruente**.

CONGRUENTÍSSIM, A. adj. sup. **Congruentíssimo**.

CONGRUENTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Ab molta oportunitat y conveniència. **Congruentíssimamente**.

CONGRUENTMENT. adv. m. **CONGRUAMENT**.

CONGRUÏME. m. *Teol.* Sistema sobre la gracia efíca, que defensa que Deu la dona als homes en aquelles circumstancies en que preveu que seguirán les seues inspiracions. **Congruïsmo**.

CONGRUÏSTA. m. *Teol.* Qui segueix el congruïsmo. **Congruïsta**.

CONGRUITAT. f. **CONGRUENCIA**.

CONGRUO. A. adj. Oportú, convenient. **Oportuno, congruo**.

CONHORT. s. m. Consol, animació. **Conforte**.

CONHORTAR. v. a. Acte de consolar o animar. **Confortar.**

CÓNICH, CA. adj. *Geom.* Lo que pertany al cono, com: *secció, superfície cònica, etc.* **Cónico.**

CONÍCICH, CA. adj. *Quím.* Se diu d' un àcid que's treu de la julivertassa o cicuta, y de les sals produïdes per les seues combinacions ab la conicina. **Coníco.**

CONICINA. f. *Quím.* Alcalí que hi há a la julivertassa o cicuta, al que se l' hi atribueixen les propietats verinoses d' aquesta planta. **Conicina.**

CONICITAT. f. Forma Hengerament cònica que presenta la llanta de les rodes de les màquines y vagonets dels ferrocarrils. **Conicidad.**

CONICRITA. f. *Miner.* Substancia blanca, compacta, transparent, quina classificació no és encara segura; té molta analogia ab la perosclerita. **Conicrita.**

CONIDÓMETRE. m. *Fís.* Instrument pera mesurar la densitat del sucre. **Conidómetro.**

CONIELLS. m. pl. **COLITXOS.**

CONÍFLORO, A. adj. *Bot.* De flors còniques. **Conífloro.**

CONIFORME. adj. De forma cònica. **Conforme.**

CONILITA. f. *Miner.* Substancia blanca y en forma de pols, insoluble als àcids, y que per medi de la fiesca dona un granet cristallí. Se compón de carbonat de cals y de magnesia, d' òxit de ferro y d' aigua. **Conilita.**

CONJECTURA. f. Judici probable que 's fá de les coses pels senyals que 's veuen u observen. **Conjectura.**

CONJECTURABLE. adj. Lo que 's pot conjecturar. **Conjecturable.**

CONJECTURADOR, A. m. y f. Qui conjectura. **Conjecturador.**

CONJECTURAL. adj. Lo que sols se funda en conjectures. **Conjectural.**

CONJECTURALMENT. adv. m. Per conjectura. **Conjecturalmente.**

CONJECTURAR. v. a. Judicar de les coses per alguns indicis y observacions. **Conjeturar.**

CONJECTURAT, DA. p. p. **Conjeturado.**

CONJUGABLE. adj. Lo que 's pot conjugar. **Conjugalbe.**

CONJUGACIÓ. f. *Gram.* Diferenta terminació del verb, per modos, temps y persones. **Conjugación.** || *Anat.* Copulació de nervis. **Conjugación.**

CONJUGAL. adj. Lo que pertany a l' unió entre marit y muller. **Maridable, conyugal.**

CONJUGALMENT. ady. m. Ab unió conyugal. **Conyugalmente.**

CONJUGAR. v. a. *Gram.* Variar un verb per modos, temps y persones. **Conjugar.**

CONJUGAT, DA. p. p. **Conjugado.**

CÓNJUGUES, m. pl. El marit y la muller. **Cónyuges, consortes.**

CONJUMINAR. v. a. Arreglar, adobar negocis, objectes materials o immaterials. **Componer, disponer, arreglar.** || Arreglar les coses de manera que vinguin bé y com un desitxa. **Arreglar, preparar las cosas.** || n. Arreglarse les coses o les circumstancies per pura casualitat o a favor d' una cosa. **Compararse.**

CONJUNCIÓ. f. Unió. **Conjunción.** || *Gram.* Part indeclinable de l' oració que junta entre sí les clàusules u oracions senceres. **Conjunción.** || *Astron.* Concurrencia de dues o tres estrelles a un meteix cercle de longitud. **Conjunción.**

CONJUNCIÓ DE LA LLUNA. Coincidencia d' aquesta ab el sol a un meteix cercle de longitud o sigui a un meteix punt de l' eclíptica. **Conjunción de la luna.**

CONJUNTAMENT. adv. m. **CONJUNTAMENT.**

CONJUNCTIU, VA. adj. Lo que uneix una cosa ab un' altra. **Conjuntivo.**

CONJUNT, A. adj. Unit, apropiat. **Conjunto.** || *Met.* Aliat, parent. **Conjunto, consanguineo.** || Barreja de moltes coses diverses. **Conjunto.**

CONJUNTAMENT. adv. m. Unidament. **Conjuntamente.**

CONJUNTÍSSIM, A. adj. sup. **Conjuntísimo.**

CONJUNTURA. f. Ocasió favorable. **Oportunidad, coyuntura.** || Unió d' un os ab altre. **Coyuntura.**

CONJUR. m. La acció y efecte de conjurar els exorcistes. **Exorcismo conjuro.** || Imprecació màgica o supersticiosa. **Conjuro.** || Prech fort ques 's fá a algú. **Conjuro.**

CONJURACIÓ. f. Conspiració premeditada contra l' estat o la forma de govern. **Conjuración.**

CONJURADOR, A. m. y f. Qui conjura. **Exorcista, conjurador, conjurante.**

CONJURAR. v. a. Dir l' exorcista les oracions disposades per l' Iglesia, pera treure l' esperit maligne del cós dels energumens. **Conjurar.** || Demanar alguna cosa ab instancia y ab certa mena d' autoritat. **Conjurar.**

CONJURARSE. v. r. Conspirar unintse alguns contra llur soberà o superior. **Conjurar.** || *Met.* Conspirar contra algú unintse moltes persones o coses pera ferli dany o perdre'l. **Conjurar.**

CONJURAT, DA. p. p. **Conjurado.** || m. Qui forma part d' alguna conjuració. **Conjurado.**

CONJUTGE, m. *Anl. MATRIMONI.* || Qui es jutge junt ab un' altre en una meteixa causa. **Conjuez.**

CONNA O COTNA. f. La pell de la cansalada. Per semblansa 's dona també aquest nom a la pell o crosta dura d' altres coses. **Corteza de tocino.**

CONNAR. v. a. Causar algú gravámen. **Agravar.** || Fer pagar excessivament alguna cosa. **Cargar ó apretar la mano, pelar.**

CONNAT, DA. p. p. **Agravado.**

CONNATURAL. adj. Lo qu' es propi o conforme a la naturalesa del vivent. **Connatural.**

CONNATURALISACIÓ. f. La acció y efecte de connaturalisarse. **Connaturalización**

CONNATURALISAR. v. a. Dónar a un extranger els drets y privilegis dels naturals del país ont habita. **Connatural.**

CONNATURALISARSE. v. r. Ferse veí d' alguna part ab els meteixos privilegis que 'ls naturals. **Connaturalizarse** || Familiarisarse, avesarse algú a coses a que no hi era fet, com: *al treball, al clima, etc.* **Naturalizarse, connaturalizarse.**

CONNATURALISAT, DA. p. p. **Connaturalizado.**

CONNATURALMENT. adv. m. D' un modo propi a la naturalesa de la cosa de que 's parla. **Connaturalmente.**

CONNEXIÓ. f. Enllás o relació d' una cosa ab una altra. **Conexión.** || pl. Drets y coses annexes a la principal. **Conexidades.**

CONNEXIU, VA. adj. Lo que pot juntar una cosa ab un' altra. **Conexivo.**

CONNEXO, A. adj. Lo que té enllás o connexió ab altra cosa. **Connexo.**

CONNIVENCIA. f. Dissimulo en lo superior de les infraccions o transgressions dels seus subalterns. **Connivencia.** || **COMPLICITAT.**

CONNIVENT. adj. Lo qui incorre en connivencia. **Connivente.**

CONNOTACIÓ. f. Relació que indirectament dona a conèixer una altra cosa, com: *lo blanch connota la blancura.* **Connotación.** || Parentiu en grau remot. **Connotación.**

CONNOTADOR, A. m. y f. Qui connota. Connotador.

CONNOTAR, v. a. Fer relació una cosa ab un' altra. Connotar.

CONNOTAT, DA. p. p. Connotado.

CONNOTATIU, VA. adj. *Gram.* S' aplica als nòms primitius o al ofici o coses que 'n connoten un' altra de principal. Connotativo.

CONNOVICI, A. m. y f. Qui és novici ab un' altre en alguna ordre religiosa. Connovicio.

CONO, m. *Geom.* Figura sòlida qu' està continguda en dues superfícies, la una es un cercle, que 's diu base, y l' altra es la reproducció continuada de la circumferència de dit cercle que 's va estrenyent fins a reduir-se a un punt. Cono.

CONO OBLICH, *Geom.* El cono que té l' eix inclinat. *Cono escaleno.*

CONO RECTE, *Geom.* Aquell que té l' eix perpendicular a la base. *Cono recto.*

CONOIDE, f. *Geom.* Còs semblant al cono que té per base una elipse en lloch d' un cercle perfet. Conoide.

CÓNOP, adj. Calificació aplicada als bolets que tenen la cama cònica. Cónopo.

CONQUERIDOR, m. *Ant.* Conquistador.

CONQUERIR, v. a. *Ant.* Adquirir. || Conquistar.

CONQUERRER, v. a. *Ant.* CONQUISTAR.

CONQUES, *Geog.* Vila de la província de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora de la carretera d' Artesa de Segre a Tremp y té 490 hab. || — (RAS DE). *Orog.* Carena de la montanya que forma 'l vessant esquerra de la riera de Santa Magdalena, prov. de Lleida; és a continuació de la serra d' Ases, anant de llevant a ponent.

CONQUESTA, f. *Ant.* CONQUISTA.

CONQUILIOLOGIA, f. *Hist. nat.* Ciència que tracta de les petxines y caragols. *Conquiliologia.*

CONQUILLA, f. *Ter.* PETXINA.

CONQUERIR, v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. CONQUISTAR.

CONQUISTA, f. Adquisició feta a força d' armes d' una plassa, ciutat, etc. *Conquista.* || *Met.* L' acció y efecte de conquistar o atreure alguna persona al seu partit o guanyar la seua voluntat. *Conquista.* || La meteixa cosa conquistada. *Conquista.*

CONQUISTADOR, A. m. y f. Qui conquista. Conquistador.

CONQUISTAR, v. a. Adquirir a força d' armes alguna plassa, ciutat, etc. *Conquistar.* || *Met.* Guanyar la voluntat d' algú fentse del seu partit. *Conquistar.*

CONQUISTAT, DA. p. p. Conquistado.

CONRAT, n. p. Conrado.

CONREADIU, UA. adj. Lo que pot ésser conreat. Cultivable, laborable.

CONREADOR, A. m. y f. Qui conreua. Cultivador.

CONREAR, v. a. Travallar la terra pera que dongui fruit. Labrar, cultivar.

CONREAT, DA. p. p. Labrado, cultivado.

CONREGNAR, v. a. Regnar junt ab un altre a un meteix regne. Conreinar.

CONRESAR, v. a. CONREUAR.

CONRÈU, m. Cuidado, bon estat y conservació d' alguna cosa. Conreo. || *Cultiu.* Labranza, cultivo, labor.

SEGON CONRÈU. Se diu aixís la segona llaurada que 's dona a les terres. *Binazón.*

CONSABEDOR, A. m. y f. Qui sab una cosa juntament ab un altre. Consabidor.

CONSABUT, DA. adj. S' aplica a la persona o cosa de que s' ha tractat anteriorment. *Consabido.*

CONSGRACIÓ, f. L' acció y efecte de consagrar. *Consagració.*

CONSGRADOR, M. y

CONSGRANT, p. a. *Consagrante.*

CONSGRAR, v. a. Fer sagrada alguna persona o cosa. *Consagrar.* || Pronunciar ab intenció 'l sacerdot les paraules de la consagració a la missa. *Consagrar.* || Erigir un monument pera perpetuar el nòm d' alguna persona, o succés notable. *Consagrar.* || Oferir, emplear el temps en alguna cosa, còm: *la vida al bè de la patria.* *Consagrar.* || Oferir, dedicar a Dèu alguna persona o cosa. *Consagrar.* || Destinar alguna expressió o paraula pera particular y determinada significació, còm: *les paraules consubstancial, transubstancial, etc.* *Consagrar.*

CONSGRARSE, v. r. Dedicarse o entregarse al servei d' una idea y més particularment al de Dèu. *Consagrar-se.*

CONSGRAT, DA. p. p. Consagrado.

CONSGANGUINEU, A. adj. Parent per consanguinitat. *Consanguineu.*

CONSGANGUINITAT, f. Unió per parentiu natural de varies persones que descendeixen d' un meteix tronch. *Consanguinitad.*

CONSECTARI, m. COROLARI.

CONSECUCIÓ, f. L' acte de lograr lo que 's preté. *Consecució.*

CONSECUTIU, VA. adj. Lo que segueix immediatament a un' altre cosa. *Consecutivo.*

CONSECUTIVAMENT, adv. m. Immediatament després, pèl seu ordre. *Consecutivamente.*

CONSEGRER, v. a. *Ant.* CONSEGUIR.

CONSEGUËNT, m. Als entimemes la segona proposició que 's dedueix de l' antecedent. *Consequente, consequiente.* || *Geom. arit.* El segon terme d' una raó ab que s' hi compara 'l primer, dit antecedent. *Consequente.* || adj. *Met.* Lo que 's segueix per ordre respecte d' alguna cosa. *Consequente.*

DE O PER CONSEGUËNT, m. adv. Dóna a entendre que una cosa 's segueix o 's dedueix d' un' altre. *De consequente, por consequiente, consequientemente, por el consequiente, por consecuencia.*

ÉSSER O NO CONSEGUËNT, fr. *Fam.* Ésser o no constant en el modo d' obrar. *Ir, proceder o no consequente, guardar consecuencia.*

CONSEGUËNTMENT, adv. m. PER CONSEGUËNT.

CONSEGUIMENT, m. *Ant.* CONSECUCIÓ.

CONSEGUIR, v. a. Lograr lo que 's preté o 's desitja. Lograr, conseguir, alcanzar.

CONSEIL, m. *Ant.* CONSELL.

CONSEILARIA, f. *Ant.* CONSELLERIA.

CONSEILER, m. *Ant.* CONSELLER.

CONSELL, m. Parer, dictámen que 's dona o 's pren pera fer o deixar de fer alguna cosa. *Consejo.* || Tribunal superior de diferents ministres ab un governador pera 'ls negocis de govern y administració de justícia. *Consejo.* || La casa o paratge ont s' hi reuneix. *Consejo.* || Congrés de varies persones. *Junta.* || *PRUDENCIA.* || *Teol.* pl. Els secrets de la Divina Providencia. *Juicios, consejos.*

CONSELL COLATERAL, Tribunal suprem de Nápols, dit aixís perque 'ls seus ministres s' assentaven al costat del virrei. *Consejo colateral.*

CONSELL DE CENT, L' instituit pèl rei Jaume I, pera el règimen municipal de Barcelona y d' altres poblacions importants de Catalunya, suprimit pèl decret de Nova Planta, després de la guerra de successió. *Consejo de Ciento.*

CONSELL DE LA CREUADA. El que judicava de les rendes y assumptes pertanyents a la Butlla de la Santa Creuada. Avui està reduït a un tribunal que 's diu Comissaria. *Consejo de la Cruzada.*

CONSELL D' ESTAT. Alt còs consultiu qu' entén en els negocis més importants del Estat. *Consejo de Estado.*

CONSELL D' ORDRES. Tribunal superior que 's compon d' un president y varis cavallers elegits entre les ordres militars. *Consejo de órdenes.*

CONSELL DE MINISTRES. El constituït per els ministres y presidit per un d' ells o pel rei. *Consejo de ministros.*

CONSELL REIAL D' AGRICULTURA. El qui entenia en els assumptes rurals y s' ocupava de llur direcció y foment. *Consejo real de Agricultura.*

CONSELL REIAL D' ESPANYA E INDIES. Tribunal suprém que aconsellava al rei sobre negocis governatius. *Consejo real de España e Indias.*

CONSELL REIAL D' ESPANYA Y ULTRAMAR. El que per espai d' alguns anys substituït al d' Estat y que fou suprimit y més tart restablert. *Consejo real de España y Ultramar.*

CONSELL SENSE REMEI, CAGA'T EN ELL. *Ref.* Denota que de poch serveix el consell si no va acompanyat de remei. *Consejo sin remedio, cuerpo sin alma.*

CONSELLS EVANGÉLICS. Aquells que dona l' Evangeli en general, encara que no obliguin còm de precepte, còm: *la pobresa voluntaria, la castedat, etc. Consejos evangélicos.*

ASSISTIR A CONSELL. *fr.* *Concurrir, asistir al consejo.*

CABRE AL CONSELL. *Loc. ant.* ASSISTIR AL CONSELL. CRIDAR A CONSELL. *fr.* *Convocar, llamar á consejo.*

DONAR CONSELL. *fr.* ACONSELLAR.

ENTRAR EN CONSELL. *fr.* Tindre consell y deliberar lo que s' ha de fer. *Entrar en consejo, consultar.*

MOLTOS GERMANS EN UN CONSELL EL BLANCH FAN TORNAR VERMELL. *Ref.* Ab que 's significa la varietat de parers que hi há a tota reunió. *Pon lo tuyo en consejo, nos dirán que es blanco y otros que es negro.*

PENDRE CONSELL. *fr.* Consultar a un altre lo que 's deu fer en algún cas duptós. *Tomar consejo, dictamen, parecer, consultar.*

QUI PREN CONSELL D' ELL METEIX, ELL TOT SOL SE PENEDEIX. *Ref.* QUI SOL S' ACONSELLA, SOL SE PENEDEIX.

SI TENS DE PENDRE CONSELL, PRENLO SEMPRE DE HOME VELL. *Ref.* S' entén en sentit literal. *Del viejo, el consejo.*

TIRAR A CONSELL. *Loc. ant.* CRIDAR A CONSELL. VOL DONAR CONSELL, Y LA CASA LI CAU. *Ref.* Reprén als que donen consells als altres, y no 'ls prenen per ells meteixos. *Alcaraván zancudo, para otros consejo, para ti ninguno.*

CONSELL. *Geog.* Poblet del dist. mupal. d' Alaró, Mallorca.

CONSELLER. *m.* Qui aconsella. *Consejero, consultor.* || El magistrat o ministre d' algún consell. *Consejero, consiliario.* || Nòm que desde 'l sigle XIII al reinat de Jaume I tingueren els magistrats municipals de Barcelona, de Manresa y altres ciutats y viles catalanes, que representaven els diferents estaments, y eren elegits anyalment per insaculació a la diada de Sant Andreu. Imposat a Catalunya el decret de Nova Planta per Felip V, va ésser suprimida aquella organització municipal. *Conseller, conceller.* || *Ant.* Cònsul.

CONSELLER DE CAPA Y ESPASA. Qui no es lletrat, y no té vot pera 'ls negocis de justícia. *Consejero de capa y espada.*

CONSELLERA. *f.* La muller del conseller. *Consejera.*

CONSELLERIA. *f.* Empleo de conseller. *Consejeria.*

CONSEMBLANT. *adj.* SEMBLANT.

CONSEMBLAMENT. *adv. m.* SEMBLAMENT. || *Ant.* conj. També, lo meteix. También, lo mismo, otro tanto.

CONSEMBRAT, DA. *adj. Agr.* Terra sembrada de moltes menes de grans. *Conseminado.*

CONSCIENCI. *p. a.* Qui consent alguna malifeta. *Consenciente.*

CONSENSUAL. *adj. For.* Contracte que 's perfecciona ab el consentiment. *Consensual.*

CONSENT. *p. a.* De consentir. *Consentiente.*

CONSENTIMENT. Aprobació, adhesió al parer de un altre. *Asenso, consentimiento.*

FER CONSENTIMENT. *m. adv. Med.* Per la connexió que les parts del cos humà tenen les unes ab les altres. *Por consentimiento.*

CONSENTIR. *v. a.* Permetre. *Consentir.* || *v. n.* Aderirse al parer d' altres. *Consentir.* || Admetre, ésser compatible. *Consentir.* || Creure, pendre per certa alguna cosa. *Consentir.* || Badar, esquarterar ab algún cop. *Cascar.*

NO CONSENTIR. *fr.* No admetre, oposarse, contradir. *Discutir, contradecir, no conformarse.*

CONSENTIRSE. *v. r.* Rebre un cós sòlit algún dany, de modo que amenassi ruina. *Sentirse.*

CONSENTIT, DA. *p. p.* Esquarterat, en perill de trencarse. *Sentido, cascado.* || S' aplica al home casat que consent la vida lliure y llicenciosa de la seua dona. *Sentido, cabrón.*

CONSEQÜENCIA. *f. Lóg.* La proposició que 's dedueix de les dues primeres en un silogisme. *Consecuencia.* || Fet o succés que resulta d' un altre. *Consecuencia.*

EN CONSEQÜENCIA. *m. adv.* S' usa pera denotar que una cosa que 's lá o s' ha de fer és conforme a lo manat o convingut abans. *En consecuencia.*

ÉSSER O NO DE CONSEQÜENCIA. *fr.* Ésser o no d' importància. *Ser o no de consecuencia, de consideración, de monta.*

PER CONSEQÜENCIA. *m. adv.* PER CONSEQÜENT.

CONSEQÜENT. *m.* CONSEQÜENT.

CONSEQÜENTMENT. *adv.* PER CONSEQÜENT.

CONSERGE. *m.* La persona que té al seu càrrech les claus d' un palau, castell o casa d' algún gran senyor, o d' alguna societat, institució, etc. *Conserje.*

CONSERGERIA. L' empleu y habitació del conserje. *Conserjeria.*

CONSERVA. *f.* Confitura que 's fá bullint algunes fruites ab sucre, etc. *Conserva.* || *Naut.* La mútua unió de moltes embarcacions pera auxiliarse y defensarse. *Conserva.* || La que 's fá de troços molt menuts, còm de carabassa, etc. *Conserva trojezada.* || La que 's fá de raïms cuïts ab most fins a pendre cert punt. *Uvate.*

FER CONSERVA. *fr.* Bullir les fruites ab sucre o mel fins que prenen cert punt. *Conservar.*

CONSERVACIÓ. *f.* La acció y efecte de conservar. *Conservación.*

CONSERVADOR. *A. m. y f.* Qui conserva. *Conservador.* || Jutge eclesiàstich o secular per defensar a l' Iglesia o als eclesiàstichs. *Conservador, juez conservador.*

CONSERVADORIA. *f.* La dignitat de jutge conservador. *Conservatoria, conservaduria.*

CONSERVAMENT. *m.* *Ant.* CONSERVACIÓ.

CONSERVAR. *v. a.* Mantindre alguna cosa, cuidar de que no 's malmeti. *Conservar.* || Guardar, retindre. *Conservar.* || Parlant de costúms, vicis, virtuts, etc., seguir practicantles. *Observar, conservar.*

CONSERVARSE. *v. r.* Durar alguna cosa. *Subsistir.*

CONSERVAT, DA. *p. p.* Conservado.

CONSERVATGE. *m.* *Naut.* CONSERVA, 2.

CONSERVATIU, VA. adj. Lo que conserva. Conservatiu.

CONSERVATORI, A. adj. La cosa que conté y'n conserva un'altra. **Conservatorio.** || La casa destinada pera ensenyar de música y fomentar aquesta ensenyansa. **Conservatorio.**

CONSERVATORIA. f. Autoritat, jurisdicció del jutge conservador. **Conservatoria.** || L'indult o lletres apostòliques ab qu'algunes comunitats fan jutges conservadors. **Conservatoria.** || pl. Les cartes o lletres dels jutges conservadors donades a favor de les parts pera conservar llurs drets. **Conservatorias.**

CONSERVERIA. f. Art de fer conserves. **Conserveria.**

CONSEYL, m. *Ant.* CONSELL.

CONSEYLER, m. *Ant.* CONSELLER.

CONSIDERABLE. adj. Digne d'ésser considerat. **Considerable.** || Gran, quantios. **Considerable.**

CONSIDERABLEMENT. adv. m. Ab excés, en gran manera. **Considerablement.**

CONSIDERACIÓ. f. L'acte y efecte de considerar. **Consideración.** || Mirament, atenció que té algú o que se li té. **Miramiento, consideración, atención, respeto.**

CARREGAR LA CONSIDERACIÓ. fr. *Met.* Reflexionar ab atenció alguna cosa. **Cargar la consideración.**

EN CONSIDERACIÓ. m. adv. En atenció. **En consideración.**

ÉSSER ALGUNA COSA DE CONSIDERACIÓ. fr. Ésser de importància, de conseqüència. **Ser alguna cosa de consideración, de monta, de importància, de peso.**

PARAR LA CONSIDERACIÓ. fr. Aplicar particularment a alguna especie. **Parar la consideración.**

SENSE CAP CONSIDERACIÓ, m. adv. Sense reflexió ni mirament. **Sin consideración.**

CONSIDERACIONETA. f. dim. **Consideracioncilla.**

CONSIDERADAMENT. adv. m. Ab consideració. **Consideradamente.**

CONSIDERADOR, A. m. y f. Qui considera. **Considerador, considerante.** || *Ant.* **CONSIDERABLE, 1.**

CONSIDERANT. m. Prèmbul d'un decret, raó expositiva d'una llei. **Considerando, considerandum** || *For.* Un dels fonaments que deuen tindre les sentències judicials. **Considerando.**

CONSIDERAR. v. a. Pensar, meditar, reflexionar alguna cosa ab molt de cuidado y atenció. **Considerar, contemplar.**

CONSIDERAT, DA. p. p. **Considerado.**

CONSIGNA. f. L'acció de consignar. **Consignación.** || *Mil.* Les ordres que 's donen a la centinella. **Consigna.**

CONSIGNACIÓ. f. **CONSIGNA, 1.** || La quantitat de diner destinada a fer algú pagó. **Consignación.**

CONSIGNADOR. m. *Com.* Qui consignava les seues mercaderies o embarcacions a disposició d'algún corresponsal. **Consignador.**

CONSIGNAR. v. a. Senyalar o destinar els rédits d'alguna finca pera algú pagó. **Consignar.** || *For.* Depositat judicialment alguna quantitat. **Consignar.** || *Com.* Enviar les mercaderies a algún corresponsal. **Consignar.** || Destinar algú lloch pera posar'hi o col·locar'hi alguna cosa. **Designar.** || Manifestar algú la seua opinió sobre determinat assumpte o qüestió. **Consignar.**

CONSIGNAT, DA. p. p. **Consignado.**

CONSIGNATARI. m. *For.* Qui reb en dipòsit, per acte judicial, el diner de qu'un altre fá consignació. **Consignatario.** || *For.* L'acreedor que cobra 'l producte d'alguna finca o prenda en pagó del seu crèdit. **Consignatario.** || El mercader que reb el càrrech qu'un altre li envia. **Consignatario.**

CONSILIARI. m. A les universitats, colegis, etc., qui assisteix com a consultor del superior d'elles. **Consiliario.** || CONSELLER.

CONSIRAR. v. a. *Ant.* **Considerar.**

CONSIROS, A. adj. *Ant.* **PENSATIU, INQUIET, IMPACIENT.**

CONSISTENCIA. f. Duració, fermesa, solidesa. **Permanencia, consistencia.**

CONSISTENT. p. a. Lo que té consistència. **Consistente.**

CONSISTIR. v. n. Estar fundada una cosa en una altra. **Estribar, consistir, depender.** || Estar una cosa composta de tals o quals parts. **Consistir, constar.**

CONSISTEIX EN EL PADRI. fr. *Fam.* S'emplea pera donar a entendre que no se sab en què consisteix en que un sigui premiat o considerat y un altre no, essent persones d'iguals circumstancies. **Ello va en la comadre, o más va en la comadre que en la que lo pare.**

CONSISTORI. m. En algunes ciutats y viles principals d'Espanya l'ajuntament. **Consistorio, cabildo.** || Junta o consell que celebra 'l papa ab assistència dels cardenals. **Consistorio.** || La casa o paratge ont se junten els consistoris. **Consistorio.**

CONSISTORI DELS DIPUTATS. *Mar.* La reunió que a les galeres s'anomenaven diputats del general. **Consistorio de los diputados.**

CONSISTORI DELS JOCS FLORALS. El que anyalment, el-legeixen els ajunts de aquesta institució, restaurada a Barcelona en 1859, pera organisar la festa que 's celebra el primer diumenge del mes de Maig.

CONSISTORI DIVI. Tribunal o trono de Dèu. **Consistorio divino.**

CONSISTORI PÚBLICH. El que celebra 'l papa al seu palau pera consultar els assumptes del govern de la Iglesia, y proclamar els bisbes y altres prelats. **Consistorio publico.**

CONSISTORI SECRET Y DE CEREMONIA. Acte ab que el papa reb als prínceps y dona audiència als embaxadors. **Consistorio secreto ó de ceremonia.**

CONSISTORIAL. adj. Lo que pertany al consistori. **Consistorial.** || S'aplica a la dignitat que 's proclama al consistori del papa. **Consistorial.**

CONSISTORIALMENT. adv. m. En consistori o pèl consistori del papa y cardenals. **Consistorialment.**

CONSOCI, A. m. y f. Soci respecte d'un altre. **Consocio.**

CONSOGRE, A. m. y f. El pare o la mare de una de les dues persones unides en matrimoni, respecte del pare o de la mare de l'altra. **Consuegro.**

FERSE CONSOGRE. fr. Contreure aquest parentiu pel matrimoni dels respectius fills. **Consuegrar.**

CÓNSOL. m. **Cónsul.** || *Naut.* Qui cuidava de la venda del vi y dels queviures y de la seua distribució, pes y mesura. **Cónsul, maestro de raciones.**

CONSÓL. m. Alivi d'alguna pena o aflicció. **Alivio, consuelo, consolación.** || *Goig,* alegría, plaer. **Alivio, consuelo.**

DONAR CONSÓL: CONSOLAR.

CONSOLA. f. Mena de taula estreta y més o menys artísticament feta, ab una post casi al capdevall de les potes, que 's posa arrimada a la paret y serveix pera tenir'hi un rellotge, floreros y altres adornos; n'hi há que tenen un mirall damunt. **Consola.**

CONSOLABLE. adj. Qui és capàs d'ésser consolat. **Consolable.**

CONSOLACIÓ. f. L'acte y efecte de consolar o de consolarse. **Consolación.** || Nòm de dona. **Consolación.**

CONSOLACIÓ (Ermita de Ia). *Geog.* En la vall del

Llobregat prop de Figols; és de construcció del segle XVII i està bellament situada entre penyals.

CONSOLADÍSSIM, A. adj. sup. Consoladísimo.

CONSOLADOR, A. m. y f. Qui consola. **Consolador**. || S' aplica a les paraules o coses que consolen. **Consolador**.

CONSOLAR. v. a. Aliviar la pena o aflicció d'algú. També s' usa com reciproc. **Consolar**. || Confortar o recrear. **Consolar**.

CONSOLAT, DA. p. p. Consolado.

CONSOLATORI, A. adj. Lo que consola, com: *paraules consolatories*. **Consolatorio**, **consolador**, **consolativo**.

CONSOLDA. f. *Bot.* Nòm que 's dona a plantes de diverses famílies **Consuelda**, **consuelida**.

CONSOLDA MITJANA. Herba de la fam. de les llabiades. **Consuelda media**, **bugula** ó **bugula rastreira**.

CONSOLDA MAJOR. **CONSOLVA MAJOR**.

CONSOLDA MATAFOCH. Herba de la fam. de les crucíferees. **Siempreviva mayor**, **hierba puntera**.

CONSOLDA ROJA. **Tormentilla**.

CONSOLIDACIÓ. f. L' acte y electe de consolidar. **Consolidación**.

CONSOLIDADOR. m. y

CONSOLIDANT. p. a. *Med.* S' aplica als remeis que consoliden. **Consolidador**, **consolidante**.

CONSOLIDAR. v. a. Dónar forsa y solidesa a alguna cosa. **Consolidar**. || Juntar els troços d' una cosa trencada de modo que 's mantinguin fermes. **Consolidar**. || *Met.* Assegurar més y més alguna cosa, com: *l' amistat*, *l' aliansa*, etc. **Consolidar**. || *For.* Reunir l' us de fruit ab la propietat. S' usa també com a reciproc. **Consolidar**.

CONSOLIDAT, DA. p. p. Consolidado.

CONSOLIDATIU, VA. adj. Lo que té la virtut de consolidar. **Consolidativo**.

CONSOLVA. f. *Bot.* Herba perenne medicinal, de la fam. de les llabiades, de fulles semblantes a la llengua de bou, cubertes de borrisol y aspres; la cama acanalada, la flor groga com la de la ruda, y l' arrel, qu' és negra de fora y blanca y viscosa de dins, aplicada a les ferides té la propietat de tancarles. **Consuelda mayor** ó **oficial**, **consólida**, **suelda**.

CONSONANCIA. f. *Mús.* Proporció de diferents tons a un mateix temps. **Consonancia**. || *Poét.* Conformitat o correspondència de

unes consonants ab altres. **Consonancia**. || La relació d' algunes coses entre sí. **Consonancia**.

CONSONANT. m. La paraula que desde la vocal accentuada fins a la fi té les mateixes lletres que un' altre ab la que 's correspon. **Consonante**. || *Mús.* El só que pot formar consonancia ab un altre. **Consonante**. || adj. *Met.* Lo que té relació d' igualtat ab un' altre cosa. **Consonante**. || La lletra que no 's pot pronunciar sense auxili d' una vocal. S' usa també com a substantiu. **Consonante**.

CONSONAR. v. n. Dónar a dos o més instruments o veus acordes un mateix tó. **Consonar**. || *Poét.* Tindre dues paraules les mateixes lletres desde la vocal en que cau l' accent fins a la fi. **Consonar**. || Tindre algunes coses igualtat, conformitat o relació entre sí. **Consonar**.

CÓNSONO, A. adj. *Mús.* Lo que consona, està en armonia o acorde ab un' altre cosa. **Cónsono**.

CONSORCI. m. Unió o companyia dels que viuen junts. **Consortio**. || La participació d' una mateixa sort. **Consortio**.

CONSORT. adj. com. Qui és company d' un altre y participa de la seua mateixa sort. **Consorte**. || m. y f. *Ant.* El marit respecte de la muller y aquesta respecte d' aquell. **Consorte**. || pl. *For.* Aquells que pledegen junts ja com a demandants, ja com a demandats. **Consortes**.

CONSPÍCU, A. adj. llustre. **Conspicuo**.

CONSPIRACIÓ. f. L' acte de conspirar. **Conspiración**.

CONSPIRADOR, A. m. y f. Qui conspira. **Conspirador**, **conjurado**.

CONSPIRAR. v. n. Unirse moltes persones secretament pera tramar quelcòm contra un sobirà o contra 'l govern. **Conspirar**. || Unirse moltes persones contra algun particular. **Conspirar**, **conjurarse**. || Concórrer varies coses a un mateix fi. **Conspirar**, **concurrir**, **encaminarse**, **dirigirse**.

CONSPIRAT, DA. p. p. Conspirado, conjurado.

CONSTANÇA DE SICILIA. *Biog.* Muller del rei en Pere III d' Aragó y II de Barcelona, anomenat el *Gran* o el *dels Francesos*. Era filla de Manfret, rei de Sicília, y 's va casar a Montpeller el dia 13 de Juliol de 1262. Va tindre quatre fills y dues filles del seu matrimoni: n' Alfons II, hereu de la corona del seu pare (1285-1291); en Jaume II, que essent rei de Sicília va heretar la corona del seu germà, mort sense fills (1291-1327); en Fadric, proclamat rei de Sicília quan el seu germà Jaume va passar a ocupar el trono d' Aragó; en Pere, casat ab na Guilleuma de Montcada, vescomtesa del Bearn; na Isabel, reina de Portugal avui santa; y na Violant o Constança, reina de Nàpols per haverse casat ab el rei Robert. Na Constança de Sicília va morir a Barcelona, molts ans després del rei en Pere, en 1302.

CONSTANCI. n. p. D' home. **Constancia**.

CONSTANCIA. f. Fermesa y perseverancia d' ànim en les bones resolucions y fins en allò qu' és dolent o del tot indiferent. **Constancia**. || Nòm d' algunes ciutats. **Constancia**. || Nòm propi de dona. **Constancia**.

CONSTANCIENSE. adj. Els habitants o naturals de Constancia o cosa que hi pertany. **Constanciense**.

CONSTANS (Joan Pau). *Biog.* Canonge de la colegiata de Pons y de Vich. Va néixer a Mataró a darrers del segle XVIII. Va escriure sobre 'l Tribunal de la Inquisició (1814, Manresa), y *Consideraciones sobre la naturaleza del gobierno constitucional* (1827, Vich). Se titolava «comandant del cós religiós militar anomenat la Creuada».

CONSTANT. adj. Qui té constancia. **Constante**. || Lo que consta de varies parts. **Constante**. || p. a. Cert, manifest. **Contante**.

CONSTANT EL MATRIMONI. *Ir. For.* Mentres duri 'l matrimoni. *Durante el matrimonio; constante el matrimonio*.

CONSTANTÍ. n. p. Constantino.

CONSTANTÍ. *Geog.* Vila de la prov., dióc. y part. jud. de Tarragona; és a la vora del riu Francolí y té 2,314 hab.

CONSTANTINOPOLITÁ, NA. adj. Natural de Constantinopla o lo pertanyent a aquella ciutat. **Constantinopolitano**.

CONSTANTINS. *Geog.* Poble del terme mupal. de Sant Gregori, prov. de Girona.

CONSTANTÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt constant. **Constantísimo**.

CONSTANTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Ab molta constancia. **Constantísimamente**.

Consolva

Segell de Constantí

CONSTANTMENT. adv. m. Ab constancia. Constantemente. || Ab coneguda certesa. Indubitablement, constantement, indefectiblement.

CONSTAR. v. n. Ésser una cosa certa y manifesta. Constar. || Estar un tot compost de les seues parts. Constar.

CONSTELACIÓ. f. *Astr.* Conjunt de varies estrelles fixes a que s'ha donat el nòm d' algun animal o d' altre cosa pera poderles indicar ab més ordre y facilitat. **Constelació.** || *Med.* Passa d' alguna malaltia. **Constelació.** || *Astrol.* Aspecte dels astres al néixer algú o al succeir algun fet. **Constelació.**

CONSTERNACIÓ. f. Gran turbació y abatiment del ànim. **Consternació.**

CONSTERNAR. v. a. Conturbar y abatre l' ànim o fer perdre l' coratge. **Consternar.**

CONSTERNAT, DA. p. p. **Consternado.**

CONSTIPACIÓ. f. *Ant. med.* Restrenyiment de ventre. **Constipación.** || **CONSTIPAT.**

CONSTIPAMENT. m. REFREDAT, CONSTIPAT.

CONSTIPAR. v. a. Tancar-se 'ls poros impeding la transpiració. Regularment s'usa còm a reciproc. **Constipar.**

CONSTIPARSE. v. r. *Ant. med.* Restrényerse l' ventre. **Constiparse, estreñirse el vientre.**

CONSTIPAT, DA. p. p. **Constipado.** || REFREDAT.

CONSTITUCIÓ. f. La essencia y qualitats d' una cosa que la diferencien de totes les demés. **Constitución.** || Llei, edicte. **Constitución.** || La forma o sistema de govern o les lleis fonamentals de cada estat. **Constitución.** || L' estat actual y circumstancies en que s' trova algun regne, cós, fam lia, etc. **Constitución, estado, circunstancias, situación.** || Regla, ordenansa, estatut o forma de govern d' algun cós o comunitat. **Estatuto, constitución.** || Parlant de persones, temperament o complexió. **Constitución, complexión.**

CONSTITUCIÓ APOSTÓLICA. Decisió o manament solemne del papa referent a algun punt de dogma o disciplina. **Constitución apostólica.** || pl. Collecció de cànons de l' Iglesia, qu' alguns havien atribuït als apòstols, pero qu' en el dia tots convenen en que son apòcrifs. **Constituciones apostólicas.**

CONSTITUCIÓ DE DOT O DOTAL. *For.* Acte pel qual se senyala l' dot a la núvia obligant-se a satisfer-lo al marit desseguida o a plassos. **Constitución de dote.**

CONSTITUCIÓ DEL MÓN. La seua creació. **Constitución del mundo.**

CONSTITUCIONS DE CATALUNYA Collecció de lleis, drets y privilegis de l' antiga nacionalitat catalana. **Constituciones de Cataluña.**

CONSTITUCIONAL. adj. Lo que pertany a la constitució. **Constitucional.**

CONSTITUCIONALISME. m. Esperit constitucional. || Sistema constitucional. **Constitucionalisme.**

CONSTITUCIONALMENT. adv. m. D' un modo constitucional. **Constitucionalmente.**

CONSTITUCIONARI. m. Se diu aixís per excel·lencia l' qui admet la constitució o butlla *Unigenitus*. **Constitucionario.**

CONSTITUIDOR, A. m. y f. **CONSTITUENT.**

CONSTITUENT. p. a. Qui constitueix o estableix alguna cosa. **Constituyente, constituidor.** || Qui estableix o funda algun cens, dot, patrimoni, etc. **Constituyente.**

CORTS CONSTITUENTS. Les convocades pera donar nova constitució a un estat o pera donarla per primera vegada. **Cortes constituyentes.**

CONSTITUIR. v. a. En la física y moral formar, compondre. **Constituir.** || Estatuir, ordenar. **Establecer, constituir.** || Fer qu' alguna cosa tingui certa qualitat o condició. **Constituir.** || Posar o col·locar a algú en alguna dignitat o empleu. **Constituir.** || Po-

sar, fer consistir, còm: *la benaventuransa 's deu constituir en el Summo Bè.* **Constituir.**

CONSTITUÏT, DA. p. p. **Constituido.**

CONSTITUT. m. *For.* Punt principal d' una escriptura pública. **Constituto, cláusula.** || *Fil.* El tot que s' compón dels constitutius. **Todo, constituto.**

CONSTITUTIU, VA. adj. Lo que constitueix alguna cosa al seu ésser, de modo que la distingeix de les altres. **Constitutivo.**

CONSTRÈNYER. v. a. Obligar a algú a fer alguna cosa. **Constreñir, compeler, precisar, apremiar.** || *Med.* Apretar, oprimir. **Constreñir.**

CONSTRÈNYERSE. v. r. Dissimular, reprimir-se. **Reprimirse, contenerse.**

CONSTRENYIBLE. adj. Lo que s' pot constrènyer. **Constreñible.**

CONSTRÈNYIDAMENT. adv. m. Ab força o violència. **Constreñidamente.**

CONSTRÈNYIMENT. m. Força o violència que s' fá a algú pera obligarlo a fer alguna cosa **Constreñimiento.** || **APREMI.**

CONSTRENYIT, DA. p. p. **Constreñido, compulsio.**

CONSTRET. adj. Lligat, cenyit o breu. **Constreñido.**

CONSTRICCió. f. L' acció y efecte de constrènyer. **Constricción.**

CONSTRICTIU, VA. adj. *Med.* **CONSTRINGENT.**

CONSTRUCTOR. m. *Anat.* Cada un dels muscles del nas. **Constructor.**

CONSTRINGENT, A. adj. y s. *Med.* Lo que apreta y deté. **Constrictivo.** || **Constrictiu,** que constrèny, tanca o apreta. **Constringente.**

CONSTRINGIR. v. a. **CONSTRÈNYER.**

CONSTRINGIT, DA. p. p. **CONSTRENYIT.**

CONSTRUCCIÓ. f. L' acte y efecte de construir. **Construcción.** || *Gram.* La recta disposició de les parts de l' oració entre si. **Construcción.** || Traducció d' un idioma a un altre. **Traducción, construcción.** || *Nàut.* L' art de construir les embarcacions. **Construcción.** || *Med.* Disposició dels membres del cós humà pera fer la dissecció. **Construcción.**

CONSTRUCTOR. m. *Nàut.* Qui sab y exerceix l' art de construir embarcacions. **Constructor.** || Qui edifica y construeix qualsevulla obra. **CONSTRUCCIÓ.**

CONSTRUCTOR NAVAL. m. El fuster de ribera que posseïx de l' arquitectura 'ls principis y regles necessaris pera trassar, calcular y construir embarcacions. **Constructor naval.**

CONSTRUCTOR PARTICULAR. L' individu matriculat de mestransa que, havent complert els seus quatre anys d' aprenentatge en alguna dressana y sense correspondre al cós d' ingeniers de l' armada, s' emplea en la construcció de barcos. **Constructor particular.**

CONSTRUIR. v. a. Fabricar, edificar. **Edificar, labrar, construir, fabricar.** || A les aules de gramàtica traduir del llatí al castellà, prenent primerament les parts o col·locant les paraules pel seu ordre natural. **Construir.** || Fer, formar. **Construir.**

CONSTRUÏT, DA. p. p. **Construido.**

CONSUBSTANCIACIÓ. f. Paraula ab que 'ls luterans expressen la presència reial de Crist a l' Eucaristia. **Consubstanciación.**

CONSUBSTANCIADORS. m. pl. Nòm que donen els teòlechs catòlics als Interans qu' admeten la consubstancia de l' Eucaristia. **Consubstanciadores.**

CONSUBSTANCIAL. adj. *Tcol.* S' aplica a la Santíssima Trinitat, pera significar que les tres persones son una meteixa y única substancia, naturalesa y essencia. **Consubstancial.**

CONSUBSTANCIALITAT. f. *Teol.* Unitat, identitat de substància. **Consubstancialidad.**

CONSUBSTANCIALMENT. adv. m. D' un modo consubstancial. **Consubstancialmente.**

CONSUETA. m. **APUNTADOR.** || Llibre que conté les consuetuts. **Consueta.**

CONSUETES. pl. Commemoracions al fi de laudes y vespres. **Consuetats.**

CONSUEUDINARI. A. m. y f. *Teol. for.* Se diu de la persona que té per costum fer algún peccat. **Consueudinario.** || adj. Lo qu' és de costum. **Consueudinario.**

CONSUEUDINARIAMENT. adv. m. De costum o segons costum, d' una manera consueudinaria. **Consueudinariamente.**

CONSUEUTUT. f. Costúm. **Costumbre.**

CONSÚIT, DA. p. p. *Ant.* De cusir. **CUSIT.**

CÓNSUL. m. Un dels jutges que componen el tribunal de comers. **Cónsul.** || Representant que té cada nació a les plasses de comers de l' estranger pera protegir la navegació del seu país y pera administrar justícia. **Cónsul.**

CÓNSUL DEL SAGELL. Antich ofici municipal. **Cónsul del selto.**

CÓNSUL GENERAL. L' encarregat de la correspondència ab els cónsuls particulars. **Cónsul general.**

CONSULAR. adj. Lo que pertany al cónsul. **Consular.**

CONSULARMENT. adv. m. A manera de cónsul. **A modo de cónsul, consularmente.**

CONSULAT. m. El tribunal de comers compost de prior y cónsuls. **Consulado.** || L' ofici de cónsul d' alguna potencia, y l' districte que comprén. **Consulado.** || Casa u oficina ont despatxa l' cónsul. **Consulado.**

CONSULTA. f. Conferència entre advocats, metges o altres persones pera resoldre alguna cosa. **Consulta.** || La pregunta o proposta que 's fá sobre algún dupte. **Consulta.** || El dictàmen que 'ls magistrals, tribunals o altres corporacions presenten al rei pera la seua aprobació. **Consulta.** || La que fan els consellers al rei. **Consulta.**

CONSULTABLE. adj. Lo que 's pot consultar. **Consultable.**

CONSULTACIÓ. f. *Ant.* CONSULTA.

CONSULTAMENT. adv. m. *Ant.* A POSTA, DE PROPOSIT.

CONSULTAR. v. a. Conferenciar, tractar ab altres sobre algún negoci. **Consultar.** || Demanar parer o consell a algú. **Consultar.** || Presentar els tribunals suprèms o altres corporacions algún escrit que requereix l' aprobació reial. **Consultar.** || Deliberar algú ab sí meteix sobre alguna cosa. **Consultar.**

CONSULTAT, DA. p. p. **Consultado.**

CONSULTIU, VA. adj. Lo que 's pot y deu consultar. **Consultivo.**

CONSULTIVAMENT. adv. m. D' acort o ab consulta. **Consultivamente.**

CONSULTOR, A. m. y f. Qui consulta. **Consultor.** || Qui dona l' consell consultat. **Consultor.**

CONSULTOR DEL SANT OFICI. Ministre del tribunal de l' Inquisició que suplía en les ausències als advocats de presos. **Consultor del Santo Oficio.**

CONSÛM. m. El gasto que 's fá d' alguna cosa, còm: *queviures, begudes, robes,* etc. **Consumo.**

CONSUMACIÓ. f. L' acte de concloure y perfeccionar alguna cosa. **Consumación.** || Extinció, supressió. **Consumación.**

CONSUMACIÓ DEL MATRIMONI. El primer acte carnal ab que 's paga el deute conjugal. **Consumación del matrimonio.**

CONSUMACIÓ DELS SIGLES. La fi del món. **Consumación de los siglos.**

CONSUMADAMENT. adv. m. Enterament, perfectament. **Consumadamente.**

CONSUMADÍSSIM, A. adj. sup. **Consumadísimo.**

CONSUMADÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Molt perfectament. **Consumadísimamente.**

CONSUMADOR, A. m. y f. Qui acaba y perfecciona alguna cosa. **Consumador.**

CONSUMAR. v. a. Acavar, perfeccionar. **Perfeccionar, consumir, dar la última mano.** || **Consumir.** **Aniquilar, consumir.** || Parlar del matrimoni, pagar-se per primera vegada l' deute conjugal. **Consumar.** || Perdre, arruinar, llessar a perdre, fer malbé, devastar. **Perder, arruinar, echar á perder, maltratar, devastar.**

CONSUMAT, DA. p. p. **Consumado.**

CONSUMATIU, VA. adj. Lo qu' és la perfecció o complement d' altres coses, còm: *el sagrament de la Eucaristia,* qu' és el complement dels demés. **Consumativo.**

CONSUMIDOR, A. m. y f. Qui consúm o destrueix. **Consumidor.**

CONSUMIMENT. m. L' acció y efecte de consumir. **Consumimiento.**

CONSUMIR. v. a. Gastar, destruir, extingir. **Consumir.** || Molestar, apurar, alligir. **Consumir.** || Parlar del sacerdot a la missa, rebre l' cós y la sanch de Nostre Senyor. **Consumir.**

CONSUMIRSE. v. r. Gastarse, destruirse, extinguirse. **Consumirse.** || Afiligrise, apurarse. **Consumirse.** || Dessecarse poch a poch el malalt. **Extenuarse, consumirse, secarse** || Preferir patir alguna necessitat abans que demanar auxilli. **Secarse.**

CONSUMIT, DA. p. p. **Consumido.**

CONSUMPCIÓ. f. **CONSUMIMENT.** || *Med.* La falta de vida que 's manifesta paulatinament. **Consumación, consumción.**

CONTABILITAT. f. Aptitud de les coses pera poder reduirles a compte o càlcul. **Contabilidad.**

CONTABLE. adj. Que 's pot contar o referir. **Contable.**

CONTACTE. m. L' acte de tocar-se dos cossos. **Contacto.**

CONTADOR. adj. Lo que 's pot contar. **Contador.** || m. *Art.* Qui conta. **Contador, contador, calculador.** || Qui té l' empleu de portar el compte d' entrades y eixides de diners. **Contador.** || La persona anomenada pèl jutge competent o per les meteixes parts pera liquidar algún compte. **Contador.**

CONTADOR D' EXÈRCIT. Qui té al seu càrrech el compte y raó de lo que gasta un exèrcit. **Contador de ejército.**

CONTADOR DE PROVINCIA. Qui té l' administració de les rendes, y dóna compte y raó de les contribucions dels pobles y producte de les rendes de la provincia en que és empleat. **Contador de provincia.**

CONTADOR DE VAIXELL. Qui porta l' compte y raó de lo que s' hi gasta per compte de l' Estat. **Contador de navio.**

CONTADOR DE VAIXELLS. m. Qui, als arsenals, porta l' compte y raó de la marineria baix el meteix sistema que a un barco armat. **Contador de bojetes.**

CONTADOR GENERAL DE LA DISTRIBUCIÓ. Qui està encarregat de fer la de la Reial Hisenda. **Contador general de la distribución.**

CONTADOR PRINCIPAL DE MARINA. Qui porta l' compte y raó de tot lo que 's gasta al ram de marina per lo que toca al departament a qu' està destinat. **Contador principal de marina.**

CONTADORET, m. dim. **Contadorcillo.**

CONTADORIA. f. y

CONTADURIA. f. L' oficina ont se porta 'l compte y raó del producte d' algunes rendes y de la seua distribució. **Contaduria.** || L' empleu u ofici de contador. **Contaduria** || La casa o lloch ont está establerta. **Contaduria.**

CONTADURIA D' EXÉRCIT. Oficina ont se porta 'l compte y raó de tot lo que costa 'l exércit, y demés gastos de guerra pertanyents a una província. **Contaduria de ejército.**

CONTADURIA DE PROVINCIA. Oficina ont se porta 'l compte y raó de les contribucions y productes de les rendes de la província. **Contaduria de provincia.**

CONTADURIA GENERAL. Oficina subjecta a algún tribunal d' hisenda que califica 'ls comptes dels diners relatius al seu ram. **Contaduria general.**

CONTADURIA GENERAL DE DISTRIBUCIÓ. Oficina que porta 'l compte y raó de la distribució de la Reial Hisenda. **Contaduria general de distribución.**

CONTADURIA PRINCIPAL DE MARINA. Oficina establerta a cada departament de marina, pera portar el compte y raó de lo que s' hi gasta pertanyent a aquest ram. **Contaduria principal de marina.**

CONTAGI. i. Malaltia que s' encomana. **Contagio.** || *Met.* La perversió que resulta del mal exemple. **Contagio.**

CONTAGIAR. v. a. INFESTAR, CONTAMINAR.

CONTAGIÓS, A. adj. S' aplica als mals que son encomanadissos. **Contagioso.** || Qui té contagi. **Contagioso.** || *Met.* Vicis y costúms que s' encomanen ab el tracte. **Contagioso**

CONTALLA. s. f. TRADICIÓ.

CONTAMENT. m. *Ant.* Narració d' algún fet. **Cuento** || *Ant.* COMPTE, 3.

CONTAMINAR. v. a. Penetrar l' immundicia a algún còs, fent'hi taques y mal olor. S' usa també com reciproc. **Contaminar.** || Encomanar un mal. **Contaminar, contagiar.** || *Met.* Corrompre, viciar, alterar. **Contaminar.** || Pervertir, corrompe les costúms o la puresa de lo que s' conta. **Contaminar.** || Parlant de la llei de Deu, infringirla, profanarla. **Contaminar.**

CONTAMINAT, DA. p. p. **Contaminado.**

CONTANT. m. DINER CONTANT.

AL CONTANT. m. adv. A DINER CONTANT.

CONTAR. v. a. Numerar, computar progressivament lo que 's pot distingir pèl seu número. **Numerar, contar.** || Treure comptes segóms les regles de l' aritmética. **Contar, calcular, computar.** || Referir algún succés verdader o fabulós. **Contar** || Posar en compte. **Contar.** || Posar a algún al número, classe u opinió que li correspon. **Contar.**

CONTAR AB ALGUNA PERSONA O COSA PER ALGÚN FI. fr. **Confiar** que servirà pera conseguir lo que 's desitja. **Contar con alguna persona ó cosa para algún fin.**

CONTAR CENT Y PAGAR HÚ. *Ref.* Ab que 's significa la facilitat ab que un pot equivocar-se.

CONTAR O NO CONTAR AB ALGÚ. Fer o no fer memoria d' alguna persona, com: *conta o no contis ab mi pera tal o qual cosa. Contar ó no contar con alguno.*

CONTAR PER FETA ALGUNA COSA. fr. Dónar igual valor al desitj o promesa de fer alguna cosa com si ja realment s' hagués fet. **Contar por hecha alguna cosa.**

CONTARHO A SA TIA. fr. *Fam.* Expressa la incredulitat del qu' escolta i la inutilitat de que li contin lo que no ha de creure. **Contárselo á su abuela.**

JA QUI HO VÉ A CONTAR! *Expr. fam.* Denota que de algún fet n' está més enterat aquell a qui 's conta que 'l meteix que ho conta. *¡Mira á quién se lo cuenta!*

QUI NO HI ÉS NO HI ÉS CONTAT. *Loc. jam.* Denota qu' entre molts que tenen interés en alguna cosa, perjudicament queda perjudicat qui no hi és. *Quien no parece, perece.*

CONTARSE. v. r. Referirse. **Contarse.**

CONTAT, DA. p. p. **Contado.** || m. *Ant.* COMPTAT, 2.

CONTELL GROCH. *Bot.* LLIRI GROCH.

CONTELL VERMELL. *Bot.* LLIRI DELS BLATS.

CONTEMPEARAR. v. a. SUAVISAR, MODERAR.

CONTEMPLACIÓ. f. L' acte y efecte de contemplar. **Contemplación.** || El carinyo, regalo y condescendencia excessiva ab que se sol tractar a les criatures. **Mimo, condescendencia.** || Condescendencia. **Condescendencia.** || La excessiva condescendencia que té 'l marit ab la seua muller. **Gurruquina.**

CONTEMPLADOR, A. m. y f. Qui contempla. **Contemplador.**

CONTEMPLAR. v. a. Mirar atentament alguna cosa. S' usa també com reciproc. **Contemplar.** || Considerar profundament alguna cosa. **Contemplar.** || *Teol.* Meditar les coses divines. **Meditar, contemplar, considerar.** || Comploure ab adulació. **Contemplar.** || Condescendir o consentir algunes coses que, encara que de poca importancia, poden ésser perjudicials. **Contemplar.** || Tractar ab excessiu carinyo y regalo, particularment a les criatures. **Mimar, contemplar.**

CONTEMPLARSE. v. r. Regalarse, cuidarse bé. **Regodearse.** || Mirarse, observarse cuidadosament a si meteix. **Contemplarse.**

CONTEMPLAT, DA. p. p. **Contemplado.** || adj. Se aplica a les criatures ab qui s' usa d' excessiva condescendencia. **Mimado, contemplado.** || Melindrós, delicat. **Mimoso.**

CONTEMPLATIU, VA. adj. Lo que pertany a la contemplació. **Contemplativo.** || Qui medita intensament. **Contemplativo.** || La persona entregada a la meditació de les coses divines. **Contemplativo.** || Qui condescendeix ab adulació a la voluntat d' un altre. **Contemplativo.**

CONTEMPLATIVAMENT. adv. m. Ab contemplació. **Contemplativamente.**

CONTEMPORANEU, A. adj. Lo que existeix al meteix temps qu' alguna persona o cosa. **Contemporáneo.**

CONTEMPORISACIÓ. f. La acció y efecte de contemporisar. **Contemporización.**

CONTEMPORISADOR, A. s. y adj. Qui contemporisa. **Contemporizador.** || Condescendent, ja sigui ab artifici, estudi o interés determinat, ja sigui per càlcul. **Contemporizador.**

CONTEMPORISAMENT. m. *Ant.* CONTEMPORISACIÓ.

CONTEMPORISAR. v. n. Acomodarse al gust o dictamen d' un altre, per respecte a algún fi particular. **Contemporizar, ir al amor del agua, blandear con otro.** || Entretindre l' execució d' alguna cosa per algún fi particular. **Diferir, contemporizar.**

CONTENCIÓ. f. Competencia o emulació. **Contención.** || Brega, disputa. **Contención, contienda.**

CONTENCIONAL. adj. Relatiu a la contenció. **Contencional.**

CONTENCIÓS, A. adj. Lo qu' está en disputa. **Contencioso.** || Qui té costum de contradir tot lo que 'ls altres afirmen. **Contencioso.** || *For.* S' aplica a la disputa que tenen e's pledejants en presència del jutge. **Contencioso.** || Disputable, duplós. **Contencioso.**

CONTENCIOSAMENT. adv. m. D' un modo contenciós. **Contenciosamente.**

CONTENÇÓ. f. *Ant.* y

CONTENDA. f. Lluita, disputa ab armes o raóms. **Contienda, contención, disputa, altercado.**

CONTENDENT, A. p. a. Qui lluita o 's baralla. **Contendiente.**

CONTENDRE. v. n. *Ant.* Lluitar, barallar. **Contender.**

CONTENEMENT. m. *Ant.* SENYAL, INDICI, MOSTRA.

CONTENENZA. f. *Ant.* Continència. || *Ant.* FER-MESA.

CONTENGUT, DA. p. p. Contenido, comprendido.

CONTENIR. v. a. CONTINDRE.

CONTENT, A. adj. Satisfet, alegre, gustós. Contento.

CONTENT ESTICH DE LO QUE TINCH. *Loc.* Denota que la mudansa que's proposa a algú no li es convenent, atés l' estat en que 's trova. *Bien está San Pedro en Roma.*

CONTENT JO, CONTENT TOIHM. *Ref.* Denota que algú està content de la seua sort o 'l seu estat. *Mi marido es tamborilero, Dios me lo dió y así me lo quiero.*

CONTENTACIÓ. f. *Ant.* Contento.

CONTENTADÍS, SA. adj. S' aplica al qui es fàcil d' acontentar. Contentadizo.

CONTENTAR. v. a. ACONTENTAR.

ÉSSER DE BON O MAL ACONTENTAR. *fr. Fant. Ser de buen ó mal contentar; ser de buen ó mal contento; ser bien ó mal contentadizo.*

CONTENTARSE. v. r. ACONTENTARSE.

CONTENTIÓ. f. *Ant.* CONTENCIÓ.

CONTENTÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt alegre o satisfet. Recontento, contentísimo.

CONTENT. m. Goig, alegria, satisfacció. Contento, contentamiento, placer, alegría.

ESTAR FORA DE SÍ DE CONTENT. *fr. Met. fam.* Estar excessivament alegre. *Volverse ó estar loco de contento.*

CONTENTZÓ. f. *Ant.* CONTENCIÓ.

CONTERRANEU, A. adj. S' aplica als que son naturals d' una meteixa terra. *Conterráneo.*

CONTERTULI, A. m. y f. CONTERTULIÁ.

CONTERTULIÁ, NA. adj. Que pertany o concorre a una tertulia. *Contertuliano.*

CONTESA. f. *Ant.* Contenda.

ESTAR EN CONTESA. *fr. Ant.* No estar acordes, o estar disputant. *Discordar, contender.*

CONTESSA. f. *Ant.* RELACIÓ, NARRACIÓ, RON-DALLA.

CONTESTA. f. RESPOSTA.

CONTESTA. *Geog. ant.* Nóm de Cocentaina, provincia d' Alacant, en temps dels románs.

CONTESTABLE. adj. Que 's pot impugnar o contestar. *Condestable.*

CONTESTACIÓ. f. RESPOSTA. || Altercat, disputa. *Confestación.*

CONTESTAR. v. a. Conformarse 'ls testimonis en tot ab la declaració d' altres. *Contestar.* || Respondre a les preguntes o escrits. *Contestar.* || *For.* Respondre 'l rei a la demanda del actor. *Contestar.*

CONTESTE. adj. S' aplica al testimoni que declara lo mateix qu' un altre sense discrepar en res. *Conteste.*

CONTEXT. m. La serie del discurs, narració o historia. *Contexto.* || m. El contingut textual. *Contextura, contexto.*

CONTEXTACIÓ. f. RESPOSTA.

CONTEXTAR. v. a. RESPONDRE.

CONTEXTURA. f. Combinació respectiva de les parts que formen un tot. *Contextura.* || *Met.* La configuració corporal de la persona. *Contextura.*

CONTIGNACIÓ. f. *Astron.* Reunió de les peces que serveixen pera fixar un instrument astronómich. *Contignación.*

CONTIGUAMENT. adv. m. Ab immediació de temps o de lloch. *Contiguamente.*

CONTIGÜITAT. f. Immediació de dues coses. *Contigüidad.*

CONTIGUO, A. adj. Inmediat. *Contiguo.*

CONTINDRE. v. a. Encloure, tindre dintre una cosa. S' usa també com reciproc. *Abrazar, contener, comprender.* || *Detindre, destorbar.* *Reprimir, contener, refrenar, cohibir, contener.* || *Reprimir o moderar alguna passió o sentiment.* S' usa també com reciproc. *Contener.*

CONTINENCIA. f. Virtut que modera y refrena les passións. *Continència.* || Abstinència dels plaers de la carn. *Continència.* || L' acte de contindre o de contindres. *Continencia.*

CONTINENCIA DE LA CAUSA. *For.* Unitat en tot judici, de modo que sien una la acció principal, un el jutge y unes les persones que 'l segueixen fins a donar la sentència. *Continencia de la causa.*

CONTINENSA. f. CONTINENT, 1.

CONTINENT. m. L' aire de la cara o 'l garbo del cos. *Continente.* || adj. Moderat, qui practica la virtut de la continència. *Continente.* || m. Lo que conté un' altra cosa dintre de sí. *Continente.* || *Geog.* Una gran extensió de terra unida que 'l mar rodeja per tot arreu y qu' abarca varies nacions, provincies, etc. *Continente, tierra firme.*

EN CONTINENT. adv. Luego, al instant. *Luego, al instante, en continente.*

CONTINENTAL. adj. Lo que pertany al continent. *Continental.*

CONTINENTÍSSIM, A. adj. sup. Qui és mòlt moderat. *Continentísimo.*

CONTINENTMFNT. adv. m. Moderadament, ab continència, ab templansa. *Continentemente.*

CONTINENZA. f. Continència.

CONTINGENCIA. f. Accident, ventura, cas fortuít. *Contingencia.*

CONTINGENT. adj. S' aplica a les coses que poden succeir o deixar de succeir. *Contingente, casual.* || La part ab que cada hu contribueix pera un meteix fi. *Contingente.*

CONTINGEMENT. adv. m. Casualment. *Contingentemente.*

CONTINGIBLE. adj. Possible, que pot succeir. *Contingible.*

CONTINGIR. v. n. *Ant.* SUCCÉIR, ESDEVENIR.

CONTINGUT, DA. adj. Contenido. || adj. Moderat. Moderado, contenido, sobrio. || m. Cosa de que 's tracta en algún escrit. *Contenido.*

CONTINUACIÓ. f. Acte y efecte de continuar. *Continuación.* || *Ret.* Figura en que 's repeteixen les paraules y se perfeccionen les sentencies. *Continuación.*

AB LA CONTINUACIÓ. m. adv. Ab la prossecució de lo comensat. *Con la continuación.*

CONTINUADAMENT. adv. m. Seguidament. *Seguidamente, continuadamente, sin intermisión.* || De continuo. *Continuadamente, á la continua, continuamente.*

CONTINUADOR, A. m. y f. Qui continúa una cosa comensada per un altre. *Continuador.*

CONTINUAMENT. adv. m. CONTINUADAMENT, 2. || m. *Ant.* CONTINUACIÓ.

CONTINUAR. v. a. Prosseguir lo comensat. *Continuar.* || Durar, perseverar, permanéixer. *Continuar.*

CONTINUARSE. v. r. Seguir, extendres. *Continuarse.*

CONTINUAT, DA. p. p. Continuado. || *Ant.* adj. Continuo.

CONTINUATIU, VA. adj. Que implica o denota continuació. *Continuativo.*

CONTINUITAT. f. L' unió natural que tenen entre sí les parts de relació. *Continuidad.*

CONTINUO, A. adj. Lo que dura, obra o 's fá sense interrupció. *Continuo.* || Lo que té unió entre sí.

Continuo. || Perseverant en fer alguna cosa. **Conti-
nuo.** || m. El tot compost de parts unides entre si.
Continuo.

DE CONTINUO. m. adv. CONTINUADAMENT.

CONTRAL. m. *Ant.* Igual. || *Ant.* ADVERSARI, CON-
TRAR, CONTRINCANT.

CONTONITA. f. *Min* Substancia groguenca, tro-
vada a les laves de Vesubi. **Contonita.**

CONTORESOS. m. pl. Nòm que 's dóna als albi-
genses **Contoreses.**

CONTORN. m. Terreno o llochs veïns de que està
rodejada una població. **Contorno.** || *Pint. y escult.*
Delineació o perfil exterior que anava la figura.
Perfil, **contorno.**

CONTORN DE CONSTRUCCIÓ. m. *Nàut.* El conjunt de
ratlles que tanquen o comprenen el cos de construc-
ció d' un barco. *Contorno de construcció.*

CONTORNES ESPIRALS. *Arq.* Se diuen aixís els ador-
nos que 's fan en qualsevulla part de la fàbrica, en
figura espiral. *Contornes espirales.*

EN CONTORN. m. adv. Tot voltant, al entorn. *En
contorno, alrededor.*

CONTORSILA. adj. f. *Bot.* S' aplica a la fulla quin
manech es susceptible de tòrcers. **Contorsil.**

CONTORSIÓ. f. Moviment violent y afectat d' una
persona. **Contorsión.**

CONTRA. f. Oposició. **Contra.** || prep. Ab que 's
denota la oposició y contrarietat d' una cosa ab un
altra. **Contra.** || Aparell que serveix pera aguantar la
botavara de la cangreja contra la seua escota quan
el vent es llarch a fi de que no 's mogui ab el balan-
ceig. **Contra.** || ENFRONT.

CONTRA GUSTOS NO HI HÁ DISPUTA. Significa que
contra 'l gust que té algú no hi valen raóns. *Sobre
gustos no hay disputa.*

AL CONTRA. m. adv. AL CONTRARI.

EN CONTRA. m. adv. Oposadament. *Contrariamente,
en contra, en contrario.*

FER LA CONTRA. fr. Oposarse a alguna cosa. *Opo-
nerse, impugnar.*

CONTRAALETA. *Nàut.* Peça que s' emperna per
la cara de la proa a la aleta en barcos de gran tone-
latge o de molt sòlida construcció. **Contraaleta.**

CONTRAAALMIRANT o ALMIRALL. m. Oficial ge-
neral de l' arma la immediatament inferior al viceal-
mirant. Equival a mariscal de camp a l' exèrcit de
terra. **Contraalmirante.**

CONTRAAAMARLETAT, DA. adj. *Blas.* Se diu
dels marlets que tenen una peça pèls dos costats
que no son perpendiculars. **Contraalmenado.**

CONTRAAMURA. f. *Mar.* Corda grossa pera re-
forsar l' amura. **Contraamura.**

**CONTRAAQUARTEL o CON-
TRAQUARTEL.** m. *Blas.* La part
del escut contraaquartelat. **Contra-
quartel.**

CONTRAAQUARTELEMENT.
m. *Blas.* Acció y efecte de con-
traaquartelar. **Contraquartela-
miento.**

CONTRAAQUARTELAR. v. a.
Blas. Partir cada un dels quartels
d' un escut ja aquartelat, en qua-
tre quartels, de modo que per la
nova divisió resulti ab setze qua-
rtels. **Contraaquartelar.**

CONTRAAQUARTELAT, DA.
adj. *Blas.* Partir cada un dels contra-
posats en metall o en color. **Contra-
quartelado.**

CONTRABAIX. m. *Mús.* La veu
més baixa que 'l baix. **Contra-
bajo.** || Instrument músich de corda, de la figura d' una
viola, pero més gros. **Contra-
bajo.**

CONTRABAIXISTA. m. *Mús.* Professor, tocador
de contrabaix, que 'l toca, l' entén o li agrada. **Con-
trabajista.**

CONTRABAIXÓ. m. *Mús.* Instrument de vent que
dóna la oclava baixa del baixó.

Contrabajón.

CONTRABALANCEJAR. v. a.
CONTRAPOSAR.

CONTRABALANSA. f. CON-
TRAPÉS.

CONTRABANDA. f. *Blas.*
Banda dividida en dues parts
metàliques diverses, l' una de
color y l' altra no. **Contra-
banda.**

CONTRABANDISTA. m. Qui
entra frau. **Contrabandista.**

CONTRABANDO. m. FRAU.

CONTRABARRA. f. *Blas.* Ba-
rra de diferent color. **Contra-
barra.**

CONTRABARRAT. adj. *Blas.*
Qu' està plé de barres de dife-
rent color. **Contrabarrado.**

CONTRA-

BARRERA. f.

La segona ba-

rrera que hi

há a les plàs-

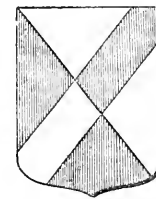
ses de toros.

Contra-

bar-

rre-

ra.

Escut ab
contrabarra

CONTRABASTÓ. m. *Blas.*
Bastó dividit en dos, diferents
de color o de la materia de que
están fets. **Contrapalo.**

CONTRABATERIA. f. Bateria
que 's posa oposada a un' altra. **Contrabateria.**

CONTRABATRE. v. a. Tirar contra les bateries
del enemich. **Contrabatir.**

CONTRABITES. f. pl. *Nàut.* Cada una de les còr-
bes que sostenen ies bites per la part de la proa.
Contrabitas.

CONTRABOLINA. f. *Nàut.* El cap que s' assegura
envers la meitat de la relinga de la caiguda d' una
vela pera ajudar a penjarla còm convingui. **Contra-
bolina.**

CONTRABOTIR. v. a. *Ant.* REBUTIR.

CONTRABRAGUER. m. *Mar.* Segón braguer que's
posa als canóns de gros calibre còm a reforç del pri-
mer. **Contrabraguero.**

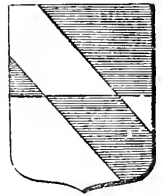
CONTRABRASSA. f. *Nàut.* El cap qu' ajuda a les
braces pera subjectar les vergues en la posició aco-
modada, pera que les veles prenguin vent. **Contra-
brazada.**

CONTRABRASSEJAR. v. a. *Nàut.* Brassejar les
unes vergues en contraposició
de les altres. **Contrabracear.**

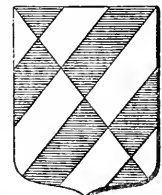
CONTRABRASSOLES. f. pl.
Nàut. Nòm particular que alguns
dónen a les brassoles que van
de babor a estribor. **Contra-
brazolas.**

CONTRABRETES. m. *Blas.*
Fila d' una mena de rosques de
esmail diferent sobre una me-
teixa banda o barra. **Contra-
bretes.**

CONTRACAMBI. m. El gas-
to que té que fer el donador
d' una lletra pel segón cambi que causa. **Contra-
cambio.**

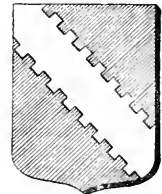
Escut ab
contrabanda

Escut contrabarrat

Contraabaix

Escut
contrabretejat

CONTRACANAL. m. Canal secundari que ix del principal, ja sigui per desguàs d'aquest, ja per un altre objecte. **Contra canal.**

CONTRACÁS. m. Cert ungiuent bó pels cops. **Un-güento.**

CONTRACCIÓ. f. La acció d'arronsarse 'ls cossos elàstics, quan son copejats o apretats per uns altres. **Contraacció.** || La acció d'arronsarse 'ls nervis al cós dels vivents. **Contraacció.** || *Gram.* Supressió de lletres y sílabes senceres en una o més diccions. **Contraacció.**

CONTRACCIÓ DE LA VENA LÍQUIDA. *Fis.* La que sufreix el líquit al sortir d'un forat. **Contraacció de la vena líquida.**

CONTRACÉDULA. f. *For.* Cédula que revoca l'anterior. **Contra cédula.**

CONTRACBADERA. f. *Naut.* Vela que 's sol posar demunt de la del bauprés. **Contra cèbadera.**

CONTRACLAROR. f. La llum que passa per algún cos diàfan, sítíl o clar, o la que 's percibeix de costat pera examinar el llustre o viso d'alguna roba o pintura. **Trasíluz.**

CONTRACLÁU. f. Clau pera deixirar o entendre alguna xifra. **Contra clave.**

CONTRACODASTA. m. *Naut.* Afegidura postissa de fusta que 's posa a les naus, augmentant el rasell, pera que governin bé les que no ho fan. **Contra codaste.**

CONTRACOINDICACIÓ. f. *Terap.* Tot sintoma o fenòmen del malalt que corrobora y fortifica la coindicació. **Contra coindicació.**

CONTRACOLUMNA. f. *Naut.* Cada una de les se-gones columnes que 's posen al vaixel·l a la basada quan té excessiva estel·la morta. **Contra columna.**

CONTRACOR. adv. m. De mala gana. **De mala gana.**

CONTRACORDA. f. *Mar.* La peça que 's posa contra la corda dorment al costat, quan aquesta no és d'un gruix suficient pera assegurar bé 'l bao. **Contra cuerda.**

CONTRACORDAR. v. a. Posar cordes dobles a un instrument. **Contra cordar.**

CONTRACORRENT. f. Corrent contraposada a un' altre. **Contra corrent.** || adv. m. Contra la co-rrent. **Contra corrente.**

CONTRACOSTA. f. La costa d'alguna illa o peni-lla, oposada a la que troven primer els qui naveguen envers ella pèls rumbes acostumats. **Contra costa.**

CONTRACTA. m. **CONTRACTE.** || La escriptura que conté 'ls pactes y condicions d'algun contracte. **Con-trata.**

CONTRACTACIÓ. f. Comers y tracte de géneros vendibles. **Contra tractació.**

CONTRACTAR. v. a. Negociar, fer contractes. **Contra tar.**

CONTRACTAT, DA. p. p. **Contratado.**

CONTRACTE. m. Pacte, conveni entre parts de fer o de donar alguna cosa. **Contrato.** || El de vendre totes les mercaderies d'un plegat. **Pancada.** || f. Ins-trument, escriptura o sensilla obligació firmada ab que les parts asseguren els contractes qu'han fet. **Contra ta.** || El meteix contracte, ajust o conveni. **Contra ta.** || **Contracte** que 's fá ab el govern, el públich o algún particular pera fer una obra material per determinat preu. **Contra ta.**

CONTRACTE DE COMPRA Y VENDA. *For.* El conveni entre 'l venedor y 'l comprador, ab que s'obliga 'l primer a entregar la cosa venuda, y l'altre 'l preu convingut per ella. **Contrato de compra y venta.**

CONTRACTE DE LOCACIÓ Y CONDUCCIÓ. *For.* Con-veni pèl qual 'l amo d'una cosa s'obliga a concedir a un altre 'l us d'ella per temps determinat, mitjan-sant cert preu convingut qu'ha de pagar qui la reb. **Contrato de locación y conducción.**

CONTRACTE ENFITÈUTICH. *For.* El conveni mútuu, pèl qual 'l amo d'una finca que 's ven se reserva 'l domini directe, y passa la utilitat al comprador, qui no la pot vendre sense consentiment del senyor di-recte. **Contrato de enfiteusis ó enfitèutic.**

CONTRACTE ILÍCIT. El celebrat contra les lleis y bons costúms. **Contrato ilicito.**

CONTRACTE INNOMINAT. *For.* El que 's comprén en el nòm genèric del contracte, per no tindre nòm es-pecífich y determinat. **Contrato innominado.**

CONTRACTE LÍCIT. El qu'está arreglat a les lleis y bons costúms. **Contrato licito.**

CONTRACTE NOMINAT. *For.* El que a més del nòm genèric té 'l particular, com el contracte de compra y venda. **Contrato nominado.**

CONTRÁCTIL. adj. Capàs de contraure 's ab faci-litat. **Contra ctíl.**

CONTRACTILITAT. f. En fisiologia és aquella propietat viril en virtut de la qual les parts sòlides dels cossos organitzats tenen la facultat d'executar qualsevol moviment, com de contraure 's, de dilatar-se, d'obrar, de progressar, etc. **Contractilidad.**

CONTRATISTA. m. Persona que per contracta fá una obra material pera 'l govern, pera 'l públich o pera algún particular. **Contra tista.**

CONTRATIU. VA. adj. Que contracte o determina una contractió. **Contractivo.**

CONTRACTUAL. adj. *For.* De contracte, que per-tany a contracte o conveni. **Contractual.**

CONTRADA. f. *Ant.* CONTORN, COMARCA.

CONRADANSA. f. Ball figurat, en el qual hi ba-llen moltes persones a un temps. **Contra danza.**

CONRADANSISTA. m. Qui és molt aficionat a les conradanses. **Contra dancista.**

CONTRADECLARACIÓ. f. Declaració contraria a un' altre de feta anteriorment. **Contra declaración.**

CONTRADICCIÓ. f. L'acte de contradir o contra-dir-se. **Contra dicción.** || Oposició. **Contra dicción.**

IMPLICAR CONTRADICCIÓ. fr. Ab que 's dona a en-tendre que una proposició afirma coses contradictòries. **Envolver, implicar contradicción.**

CONTRADICTOR. A. adj. Qui fá contradicció a un' altre. **Contra dictor.**

CONTRADICTORI. adj. Lo que té contradicció ab un' altre cosa. **Contra dictorio.**

JUDICI CONTRADICTORI. *For.* Juicio contradictorio.

CONTRADICTORIA. f. *Lóg.* Se diu aixís qualsevu-lla de dues proposicions, de les quals la una afirma lo que l'altre nega. **Contra dictoria.**

CONTRADICTORIAMENT. adv. m. Ab contradic-ció. **Contra dictoriamente.**

CONTRADIMENT. m. *Ant.* CONTRADICCIÓ.

CONTRADIR. v. a. Negar lo que un altre afirma o al contrari. S'usa també com recíproch. **Contra-decir.**

CONTRADISAMENT. m. *Ant.* CONTRADICCIÓ.

CONTRADIT. A. p. p. **Contra dicho.** || m. *Ant.* CON-TRADICCIÓ.

CONTRADRISSA. f. *Naut.* Segona drissa pera aju-dar a la primera y assegurar més la verga. **Contra-driza.**

CONTRAEMBOSCADA. f. Emboscada que 's fá contra d'un' altre. **Contra emboscada.**

CONTRAEMERGENT. adj. *Blas.* Se diu dels ani-mals arrimats d'espalltes y quins caps y potes ixen d'una peça del escut. **Contra emergente.**

CONTRAEMPIT. m. *Art. y of.* Travesser de fusta més amunt del empit de les portes.

CONTRAEMPUNYADURA. f. *Mar.* El cap fixo als penols de les vergues de gavia que 's posa com re-fois de la empunyadura quan se preuen rissos. **Contra empuñadura.**

CONTRAENDOSSAR. v. a. Donar una lletra de cambi pera pagar a una persona que n' havia endossat un' altre. **Contraendosar.**

CONTRAESCAQUEJAT, DA. adj. *Blas.* Que té escacs contraposats a les faixes del escut. **Contraescaqueado.**

CONTRAESCARPA. f. *For.* La pendent de la banda de muralla qu' és dintre 'l fossó. **Contraescarpa.**

CONTRAESCOTA. f. *Nàut.* Cap del guix de l' escota, que s' assegura a un dels extrems de la vela pera subjectarla quan hi há temporal. **Contraescota.**

CONTRAESCOTÍ. m. *Nàut.* Cap que serveix pera donar més seguretat als escotins de les gavies. **Contraescotín.**

CONTRAESCRITURA. f. Instrument otorgat pera anular o protestar un' altre escriptura anterior. **Contraescriptura.**

CONTRAESTAI. m. *Nàut.* Cap gros qu' està demunt del estai pera ajudarli a sostindre 'l pes. **Contraestay.**

CONTRAFACCIÓ. f. *Ant.* CONTRAVENCIO.

CONTRAFADOR. m. *Ant. y*

CONTRAFAMENT. m. *Ant.* CONTRAVENTOR.

CONTRAFaixAT, DA. adj. *Blas.* Que té faixes contraposades, éssent la meitat de la faixa de diferent metall y color que l' altre meitat. **Contrafajado.**

CONTRAFALLAR. v. a. Parlant de cartes, retronfar. || *For.*

Decidir el jutge alguna cosa contra lo que abans havia determinat. **Contrafallar.**

CONTRAFALLO. m. *RETRUNFO.* || *For.* Sentencia del jutge, en la que decideix alguna cosa contra lo que abans havia determinat. **Contrafallo.**

CONTRAFER. v. a. Escarnir, imitar alguna cosa. Imitar, remedar, escarnecer. || Fer alguna cosa semblant a un' altre. **Contrafer.** || *Ant.* CONTRAVINDRE.

CONTRAFERSE. v. r. Fingirse lo que no és. **Contraferse, contraferse.**

CONTRAFET, A. p. p. **Contrahecho.** || S' aplica al que té algun membre esgarrat. **Deforme, contrahecho.**

CONTRAFILERA. f. La filera que serveix de defensa o resguard d' un' altre o d' unes altres fileres. **Contrafilera.**

CONTRAFILET. m. *Blas.* La part del escut semblant a l' orla, de la que s' diferencia en que sols ne té la meitat de la amplaria, separantse ab igual distancia de la circumferencia del escut. **Contrafilete.**

CONTRAFIRMA. f. *For.* Inhibició contraria a la de la firma. **Contrafirma.**

CONTRAFIRMANT. p. a. *For.* Se diu de la part que obté inhibició contraria a la de la firma. **Contrafirmante.**

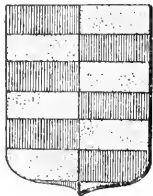
CONTRAFIRMAR. v. a. *For.* Guanyar inhibició contraria a la de la firma. **Contrafirmante.**

CONTRAFISURA. f. *Cir.* Clivell o esberla oposada a aquella en que s' ha rebut el cop. **Contrafisura.**

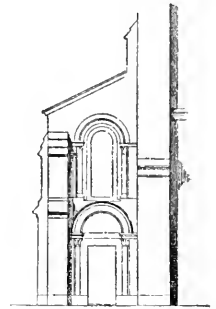
CONTRAFITXA. m. *Fust.* Entre fusters, la clavilla o espiga que s' trova en un' altre espiga o clavilla. **Contrafitxa.**

CONTRAFLAMANT. adj. *Blas.* Se diu de les peces oposades, punxagudes y ondejades en forma de flames. **Contraflamante.**

CONTRAFLOMAT, DA. adj. *Blas.* L' escut que té flors contraposades en el color y metall, estant oposades les bases. **Contraflorado.**

Escut contraaixat

Contrafort

CONTRAFLOMAT, DA. adj. *Blas.* Se diu de un escut quins flors alternen aixís en el color com en el metall. **Contraflorado.**

CONTRAFUOC. m. Operació per la qual s' aturen els progressos de la crema d' un bosch. **Contrafuego.** || *Nàut.* La vela triangular que s' enverga al contraestai de velatxo. **Contrafoque.**

CONTRAFOR O CONTRAFUR. m. Infracció de for o fur. **Contraforo.**

CONTRAFORT. m. *Mil.* Fort oposat al dels enemics. **Contrafuerte.** || *Arquit.* Macís d' obra, pera donar major resistencia als murs verticals, servint pera apoyarlos. **Contrafuerte.** || Pedás de cotó que s' posa entre la tela y 'l forro dels vestits pera que tinguin més forsa. **Entretela, trape.** || Corretja de dos dits d' amplaria, que s' clava als arçons de la sella pera assegurar les cingles. **Contrafuerte.** || Llena de cuir ab que s' reforça 'l calsat. **Contrafuerte.**

POSAR CONTRAFORTS ALS VESTITS. fr. Reforsarlos ab tela, cotó, o un altre drap cusit entremitj de la roba y 'l forro. **Entretelar.**

CONTRAFOSSO. m. *For.* El segon fossó que s' fá pera resguard del primer. **Refoseto, contrafosso.**

CONTRAFUGA. f. *Mús.* Mena de fuga que obra de un modo oposat al d' una fuga primitiva. **Contrafuga.**

CONTRAFULLA. f. La cara d' una pedra picada, contraria a la que tenia a la pedrera. **Contralecho.**

CONTRAGALIBAR. v. a. *Mar.* Senyalar la figura d' una peça per la cara oposada a la que s' ha escaritat primer. També s' diu **contraescaira.** **Contraquar.**

CONTRAGIRAR. v. a. com. Tornar a girar una lletra de cambi, no pagada al seu venciment, contra 'l qui l' havia endossada. **Recambiar.**

CONTRAGUARDIA. f. *For.* Obra exterior de dues cares que formen un àngul devant dels baluards, pera cubrir les seues cares y rebre al enemic. **Contra-guardia.**

CONTRAGUINYAR. v. a. *Nàut.* Tornar un barco al seu rumbo fentli fer un moviment contrari a la guinyada. **Contraquiñar.**

CONTRAINDICANT. m. *Med.* Síntoma que destrueix la indicació del remei que havia semblat convenient. **Contraindicante.**

CONTRAINDICAR. v. a. *Med.* Regoneixer l' inutilitat d' un remei que per altre part semblava convenient. **Contraindicar.**

CONTRAINDICAT, DA. p. p. **Contraindicado.**

CONTRAJÓU. m. *Nàut.* El tauló que s' clava al jou pera donarli més resistencia. **Contrafugo.**

CONTRALMIRANT. m. *Mar.* **Contraalmirante.**

CONTRALOR. m. Ofici honorífich de la casa reial, segons la etiqueta de la casa de Borgonya; entevnia en els comptes y gastos, tenia al seu càrrech el cuidado de les joies y nobles y exercia altres funcions. **Contraalor.** || Al cós d' artilleria y als hospitals militars aquell qui porta 'l compte y raó dels fondos y dels efectes. **Contraalor.**

CONTRALT. m. Veu entre la de tiple y tenor. **Contraalto.** || Qui canta ab la veu del meleix nòm. **Contraalto.**

CONTRALLAMBORDA. f. Llosa posada al costat y al meteix nivell d' una llamborda. **Contraadoquín.**

CONTRALLISSOS. m. pl. *Oj.* Barretes de fusta que hi há als telers pera moure 'ls fils. **Contraalizos.**

CONTRAMALLA. f. Filat de pescar clar que 's posa darrera d'un altre més espès, a lí d'aturar els peixos que passen per les seues malles. **Contramalla**

CONTRAMANAMENT. m. **CONTRAORDRE.**

CONTRAMANAR. v. a. Manar lo contrari de lo que s'havia manat abans. **Contramandar.**

CONTRAMARCA. f. La segona marca, diferenta de la primera, que 's posa als lardos o embalatges a lí de que siguin més coneguts. **Contramarca.**

CONTRAMARCAR. v. a. Posar segona senyal o marca. **Contramarcicar.**

CONTRAMARCAT, DA. p. p. **Contramarcado**

CONTRAMARCH. m. El segon march que 's clava al bastiment qu'està fixo a la paret, pera posar 'hi les vidrieres. **Contramarco.**

CONTRAMAREA. f. *Naut.* La marea qu'és oposada a un' altre. **Contramarea.**

CONTRAMARXA. f. Tornada enrera en el camí que s'havia fet. **Contramarcha.** || *Mil.* Evolució ab que un batalló muda de front o de costats. **Contramarcha.** || *Naut.* El moviment successiu de tots els vaixells d'una línia que maniobren a un meteix lloch. **Contramarcha.**

CONTRAMARXAR. v. n. Tornar enrera, desfer el camí que s'havia fet. **Contramarchar.**

CONTRAMESSANA. f. *Mar.* Arbre de la nau prop de popa. **Contramesana.**

CONTRAMESTRE. m. *Naut.* Oficial subaltern del capità o mestre. **Contramaestre.**

CONTRAMETXA. f. *Mar.* Cada una de les peces que s'endenta a la metxa dels pals majors dels vaixells grans. **Contramecha.**

CONTRAMINA. f. La mina oposada a la dels contraris, pera inutilisarla. **Contramina.** || Comunicació de dues o més mines pera netejarles y treure 'n les runes o 'l mineral. **Contramina.**

CONTRAMINADOR. m. Qui contramina. **Contraminador.**

CONTRAMINAR. v. a. Fer contramines. **Contraminar.**

CONTRAMINAT, DA. p. p. **Contraminado.**

CONTRAMINER, A. s. y adj. Qui contramina. **Contraminero.**

CONTRAMITJANA. f. *Naut.* Arbre de la nau proper de popa. **Contramesana.**

CONTRAMOTIU. m. Motiu oposat a un altre. **Contramotivo.**

CONTRAMOTLLO. m. Motllo fet ab un altre. **Contramolde.**

CONTRAMUNYÓNS. m. pl. Mena de ressaltos o contraforts de metall que rodejen els munyóns del canó pera reforzarlos. **Contramuñones.**

CONTRAMURA. f. **CONTRAAMURA.**

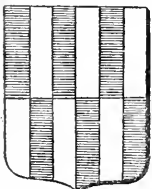
CONTRAMURALLA. f. Muralla baixa pera major defensa de la principal. **Falsabraga, antemuro, contramuralla, contramuro.**

CONTRANATURAL. adj. Lo que s'oposa al ordre de la natural. **Contranatural.**

CONTRAOBERTURA. f. *Cir.* Tall del cràneu a la part oposada a la que ha rebut el cop. **Contraobertura.**

CONTRAORDRE. m. Ordre que revoca la donada anteriorment. **Contraorden.**

CONTRAPAL. m. *Blas.* Bastó dividit en dos diferents, un y altre del color o de la materia de que son fets. També 's diu **contrabastó.** **Contrapalo.**

Escut ab contrapals

CONTRAPALANCA. f. Alsaprém doble pera aixecar pesos. **Contrapalanca.**

CONTRAPALANQUÍ. m. *Naut.* Qualsevol dels dos caps que serveixen pera assegurar la verga en cas de faltar algún dels palanquins. **Contrapalanquin.**

CONTRAPALAR. v. a. *Blas.* Formar contrapal. **Contrapalar.**

CONTRAPALMEJAR. m. *Mar.* La post grossa que per la part interior del barco reforça 'l plà que hi há entre la quilla y 'l palmejar. **Contrapalmejar.**

CONTRAPARET. f. *Arg.* Qualsevulla paret baixa que 's posa alentorn d'un edifici pera reforçarla. **Contrapared, contramuro, falsabraga.**

CONTRAPART. f. *Mús.* Concordancia armoniosa de veus compostes. **Contraparte.**

CONTRAPARTIT, DA. adj. *Blas.* Se diu de les peces que 's troven partides a un escut quartelat y tangent cada meitat al quartel del sen costat. **Contrapartido.**

CONTRAPÁS. m. *Mús.* El según pas que canten unes veus mentres d'altres canten el primer. **Contrapaso.** || En alguns llocs de Catalunya, ball en que moltes parelles, agafades de la mà y fent rodona, ballen a l'ensemps ab diferents passos, ja a la dreta, ja a l'esquerra, según el passatge de la música, que sol ésser la meteix ab que 's canta la passió. **Contrapaso.**

A CASA DEL JUGLÁS TOTHOM BALLA 'L CONTRAPÁS. *Ref.* Qu'explica la tendència innata a l'home de fer lo que veu fer. *En casa del tamborilero todos son danzantes, ó en casa del albuguero todos son albugeros.*

CONTRAPASSAR. v. n. *Blas.* Estar dues figures d'animals en acció de passar encontres. **Contrapasas.**

CONTRAPERFILAR. v. a. Entretallar perfil ab perfil una peça de fusta sobre d'un' altra, de modo que les motlures en relleu de l'una omplín exactament els vuits de l'altra que les cobreix. **Contraperfilar.**

CONTRAPÉS. m. El pes que 's posa a la part contraria d'un altra pera equilibrarles. **Contrapeso.** || Barra que usen els volatins pera conservar l'equilibri. **Contrapeso, chorizo, fiento.** || *Met.* Lo que 's considera suficient pera equilibrar una cosa excessiva. **Contrapeso.**

CONTRAPESAR. v. a. Posar una cosa contra de un' altra. **Contrapesar.** || *Met.* Igualar una cosa ab un' altra en valor o mérit o altra circumstancia. **Contrapesar.** || Pesar una cosa tant com un' altra. **Equilibrar, contrapesar, equiponderar.**

CONTRAPESAT, DA. p. p. **Contrapesado.**

CONTRAPESTE. f. Se diu del remei o preservatiu contra la peste. **Contrapeste.**

CONTRAPILASTRA. f. *Arg.* Pilastra unida a la paret. **Contrapilastra.**

CONTRAPORTA. f. La segona porta gran que separa l'entrada de lo demés de la casa. **Contrapuerta, portón.**

CONTRAPOSAR. v. a. Comparar una cosa ab una altra. **Contraoponer, comparar, cotejar, equiparar.** || Oposar. **Oponer, contraoponer.**

CONTRAPOSAT, DA. p. p. **Contrapuesto.**

CONTRAPOSICIÓ. f. Comparació de coses contraries. **Contraoposición, contrabalanza.** || **OPOSICIÓ.**

CONTRAPOU. m. *Artill.* Fornet practicat a alguna distancia demunt de la volta de les galeríes de contramina, y susceptible de causar explosió, sense que s'esllavissi ni enruni la galería. **Contrapozo.**

Escut contrapassat

CONTRAPRINCIPI, m. Principi contrari a un altre. **Contraprinçipi**.

CONTRAPROBA. f. Medi de comprovació que se usa pera assegurar-se de l'exactitud d'una operació qualsevulla. **Contraprobea**.

CONTRAPRODUENT. adj. Lo que prova lo contrari de lo que 's vol provar. **Contraproduente**.

CONTRAPROJECTE. m. Disegni, plan, projecte que 's forma pera contrarrestar o combatre 'n un altre. **Contraprojecto**.

CONTRAPUNT. m. *Mús.* Concordància harmònica de veus contraposades. **Contrapunto**.

CANTAR DE CONTRAPUNT. fr Fer harmonia ab concordància de veus contraposades. *Contrapuntear, cantar de contrapunto*.

CONTRAPUNT FIGURAT, FLOREJAT. m. *Mús.* Concert quines diferents parts harmòniques s'expressen ab tons i cadències distints, còm si cèlestissim la varietat incidental del contrapàs. *Contrapunto figurado ò florido*.

CONTRAPUNT SENSILL. m. *Mús.* Concert filarmònic en que totes les parts procedeixen unissones nota per nota. *Contrapunto simple ò sencillo*.

CONTRAPUNTADES f. pl. *Blas.* Les armes que estàn punta contra punta. **Contrapuntadas**.

CONTRAPUNTAR. v. a. *Blas.* Posar punta contra punta les armes d' un escut. **Contrapuntar**.

CONTRAPUNTARSE. v. r. Competir un contra un altre en algún empenyo. Medir las armas. || Dirse paraules picantes. *Contrapuntarse, contrapuntarse*.

CONTRAPUNTEJAR. v. a. *Mús* CANTAR DE CONTRAPUNT.

CONTRAPUNTISTA. s. *Mús.* Qui sab, coneix o entén perfectament les regles del contrapunt. **Contrapuntista**.

CONTRAPUNXÓ. m. Eina de cer, comunment cilíndrica, acabada en una punta afuada, que serveix pera senyalar sobre 'ls metalls l' indret ont s' ha de foradar. *Granete*. || Eina de ferro, ab que marquen els manyans els punts al ferro.

CONTRAQUEIXA. f. *For.* La queixa que proposa 'l querellat contra 'l querellant. **Contraquerella**.

CONTRAQUERELLA. f. *For.* Queixa del querellat contra 'l querellant. **Contraquerella**.

CONTRAQUILLA. f. *Nàut.* Peça que cobreix per la part de dins tota la quilla del barco de popa a proa. **Contraquilla**.

CONTRARI, A. adj. Oposat, repugnant. **Contrario**. || Lo qu' és dolent o perjudicial per algún. **Adverso, contrari**. || m. Enemich. **Enemigo, contrario, adversario, desafecto**. || Qui segueix un plet contra un altre. **Contrario**.

AL CONTRARI. m. adv. D' una manera oposada. *Al contrario, al revés*.

DEL CONTRARI. m. adv. A no ésser aixís, si no és aixís. *De lo contrario, donde no*.

MOLT AL CONTRARI. m. adv. D' una manera molt oposada. *Muy al contrario, muy al revés*.

CONTRARIAR. v. a. *Ant.* CONTRADIR, OPOSARSE.

CONTRARIEJAR. v. a. *Ant.* CONTRADIR.

CONTRARIETAT. f. L' oposició que té una cosa ab un' altra. **Oposición, contrariedad**.

CONTRARIETAT DE LLEIS. Oposició de lleis en el dret escrit o de dos llochs d' una meteixa llei. *Antinomia*.

CONTRARIÍSSIM, A. adj. sup. **Contrariísimo**.

CONTRARIÓS, A. adj. *Ant.* CONTRARI.

CONTRARMONÍA. f. *Mús.* Vici o defecte d' harmonia. **Contraarmonia**.

CONTRARRACAMENT. m. *Mar.* Según racament que 's posa sota del primer per sostenre la verga en cas de que falti aquést. **Contrarracamento**.

CONTRARRAMPANT. adj. *Blas.* Se diu de dos animals rampants mirantse reciprocament l' un al altre. **Contrarrampante**.

CONTRARREBLÓ. m. Eina usada pèls llauers y 'ls manyans pera reblar el metall en planxes.

CONTRARRECIBO. m. El recibo que 's dóna revocant un altre d' anterior. **Contracédula**.

CONTRARRELLEIX. m. Addició feta lateralment a una muralla, pera que pugui aguantar més pes. **Contrarrelex**.

CONTRARRÉPLICA. f. Réplica que 's fá contra del que ha replicat. **Contrarréplica**.

CONTRARREPRESENTACIÓ. f. Representació que 's fá contra de la feta per un altre. **Contrarrerepresentación**.

CONTRARREPRESENTAR. v. a. Representar contra un' altre representació. **Contrarrestar**.

CONTRARREQUSTA. f. Acció y efecte de contrarrequerir. **Contrarrequerimento**.

CONTRARRESTA. f. Acció y efecte de contrarrestar y contrarrestarse. **Contrarresto**.

CONTRARRESTAR. v. a. Resistir, oposarse. **Contrarrestar**.

CONTRARREVOLUCIÓ. f. Revolució en sentit contrari a l' immediata anterior. **Contrarrevolución**.

CONTRARRODA. f. *Nàut.* Peça que tapa y reforça la roda de la nau, guardant la meteixa figura. **Contrarroda**. || Parlant de falutxos y embarcacions petites, és lo meteix que contracodasta y que còrba coral quan son d' una sola peça. **Albitana**.

CONTRARRONDA. f. *Mil.* Segona ronda pera assegurar-se més de la vigilància dels puestos. **Contrarronda**.

CONTRAS. m. pl. *Mús.* Els baixos més fondos de algunes orgues. **Contras**.

CONTRASSACUDIDA f. *Esgrim.* Moviment que 's fá ab l' arma pera oposarse a la sortida del contrari. **Contrassacudida**.

CONTRASSAGEL. m. *Ant.* y

CONTRASSAGELL. m. *Ant.* CONTRASELLO.

CONTRASSAGELLAR. v. a. *Ant.* CONTRASELLAR.

CONTRASSALVA. f. Descàrrega d' artilleria ab que 's contesta al qui n' ha feta abans. **Contrasalva**.

CONTRASSÁTIRA. f. Sátira responente un' altra. **Contrasátira**.

CONTRASELLAR. v. a. Posar según sello. **Contrasellar**.

CONTRASELLO. m. Según sello que 's posa a un meteix document. **Contrasello**.

CONTRASSEMBLE. adj. *Ant.* CONSEMBLANT, IGUAL || ADVERSARI, CONTRARI O RIVAL D' IGUAL VALIA.

DONAR PER PAR E PER CONTRASSEMBLE. Parlant de desafios, presentar un contrari d' igual valia. *Dar por adversario*.

CONTRASSENTIT. m. Interpretació contraria al sentit natural de les paraules o expressions. **Contrasentido**.

CONTRASSENYA. f. Senya que 's dona reservada mutuament pera entendre's entre sí. **Contrasena**. || *Mil.* La senyal pera conèixer's els uns als altres, y la que 's dona a la centinella pera no deixar passar al qui no la dongui. **Contrasena**.

CONTRASSOSTRE. m. La part que reforça 'l sostre. **Contratecho**.

CONTRAST. m. CONTRADICCIÓ, OPOSICIÓ. || Ofici de marcar les joies d' or y plata. **Contraste**. || Lióch ont se marca l' or y la plata. **Contraste**. || *Met.* Combat entre persones o coses. **Contraste, contienda**. || *Nàut.* Mutació repentina y contraria del vent. **Con-**

traste. || *Pint. y escult.* Oposició entre 'l caràcter de les figures, o entre llurs parts o colors. **Contraste.** || **OBSTACLE.**

FIEL CONTRAST. La persona que té al seu càrrec el marcar els pesos y mesures, la plata y altres metalls.

CONTRASTAL m. *Nàut.* Cap grós sobre l'estai, pera ajudar a sostindre l'arbre, inclinantlo cap a proa. **Contraestay.**

CONTRASTAMENT. m. L'acte y efecte de contrastar. **Sacudimiento, concusión.**

CONTRASTANT. p. a. Qui resisteix. **Opuesto, contraste.**

CONTRASTAR. v. a. Resistir, oposarse a un altre ab obres o ab raons. **Contrastar.** || Exercir l'ofici de contrast. **Contrastar.** || Fer tremolar alguna cosa. **Contrastar, conmovor, haer temblar.** || Tirar per terra. **Derribar.** || Fer desistir. **Hacer titubear, haer vacilar.** || *Ant.* **OBSTAR.**

CONTRASTAT, DA. p. p. **Contrastado.**

CONTRATAPA. f. La part que reforça la tapa. **Contratapa.**

CONTRATAST. m. Espécie de martell pera us dels manyans.

CONTRATELA. f. Filat de malla gran que 'n té darrera un altra de malla més petit. **Trasmallo.**

CONTRATELA DE PESCAR. Filat de malles amples y fortes pera pescar que 's posa detrás d'un altre de malles més estretes y de cordill més prim. **Contramalla, contramalladura.**

CONTRATEMPS. m. Infortuni, calamitat, treball. **Contraitempo.**

CONTRATIRANT. m. Tirant de ferro pera subgectar l'escala d'un cono.

CONTRATRACA. f. *Nàut.* Traca escairada que se encaixa de popa a proa per sota dels baus. **Cuerda durmiente.**

CONTRATRANCANILLS. m. *Nàut.* Qualsevulla de les dues o tres fileres de taulons de la cuberta propera al trencanill y encastats als baus a una auranella. **Contratrançanilles.**

CONTRATRETA. f. Astúcia pera desbaratar alguna tretxa o engany. **Contrateta.**

CONTRATRINXERA. f. *For.* Trinxera dels sitiats contra 'ls sitiadors. **Contratrinchera.**

CONTRAVALLACIÓ. f. L'acció y efecte de contravallar. **Contravalación.**

CONTRAVALLAR. v. a. *Mil.* Formar els sitiadors una serie de trinxeres paraleles al circuit de les muralles de la plassa sitiada. **Contravalar.**

CONTRAVENCIÓ. f. Transgressió d'algún manament. **Transgresión, contravención, quebrantamiento, infracción.**

CONTRAVENENO. m. **CONTRAVERÍ.**

CONTRAVENINT. p. a. **CONTRAVENTOR.**

CONTRAVENTOR, A. m. y f. Qui fá lo contrari de lo qu'está manat y dispost. **Contraventor.**

CONTRAVERAR. v. a. *Bias.* Posar contraveros. **Contraverar.**

CONTRAVERÍ. m. Remei pera destruir els efectes del verí. **Contraveneno.**

CONTRAVERO. m. *Bias.* El vero oposat a un altre o 'l metall o 'l color oposat a un altre. **Contravero.**

CONTRAVIDRIERA. f. Segona vidriera que serveix pera major abrích. **Contravidriera.**

CONTRAVINDRE. v. a. Fer lo contrari de lo que está manat. **Contravenir.**

CONTRAVINGUT, DA. p. p. **Contravenido.**

CONTRAVIRAR. v. a. *Mar.* Virar en sentit contrari. **Contravirar.**

CONTRAVOLTA. f. *Mar.* La part que hi há entre el primer y 'l segon àngul de les gambotes de proa. **Contrabovedilla.**

CONTRAVOLUTA. f. Voluta que duplica la principal. **Contravoluta.**

CONTRAXIFRA. f. La clau pera entendre 'ls escrits xifrats. **Contracifra.**

CONTRAY. m. Panyo fi que 's fabricava a Courtray de Flandes. **Contray.** || Panyo ordinari que feien a Valencia. **Contray.**

CONTRAYENT. p. a. Qui contréu. **Contrayente.**

CONTRAYT. m. *Ant.* **CONTRACTE.**

CONTRASCARPA. f. **CONTRAESCARPA.**

CONTRASCRIPURA. f. y

CONTRASCRIPTURA. m. Escrit pera protestar d'un altre anterior. **Contraescritura.**

CONTRET, A. p. p. **Contraído.** || adj. Esgarrat de algún membre. **Lisiado, estropeado.** || **OBLIGAT.**

CONTREURE. v. a. Estrényer, juntar una cosa ab un' altra. **Contraer.** || Aplicar a un sentit determinat alguna proposició o màxima general. **Contraer.** || Parlar de costums. **Adquirir.**

CONTRIBUCIÓ. f. Paga de la part que 's deu en una pena, tribut o gasto comú. **Impuesto, contribución.** || El meteix tribut que 's paga. **Contribución.**

ÚNICA CONTRIBUCIÓ. Repartiment que 's fá respecte als bens y utilitats de cada hu dels contribuents a ff de reunir en una sola paga lo que ordinàriament está dividit en varis drets y tributs. **Única contribución.**

CONTRIBUIENT Y CONTRIBUENT. p. a. Qui contribueix. **Contribuyente.**

CONTRIBUIDOR, A. m. o f. Qui contribueix. **Contribuido, contribuyente, tributario.**

CONTRIBUIR. v. a. Pagar cada hu la quota o part que li toca per alguna imposició, repartiment, etc. **Contribuir.** || *Met.* Ajudar, concórrer al logro d'algún fi. **Contribuir, concurrir.**

CONTRIBUIT, DA. p. p. **Contribuido.**

CONTRIBULAT, DA. adj. **ATRIBULAT,** I.

CONTRIBUTIU, VA. adj. Concernent a la contribució. **Contributivo.**

CONTRICIÓ. f. Dolor o sentiment d'haver ofés a Déu, sols per ésser ell qui és **Contrición.**

CONTRINCANT. m. Competidor. **Contrincante.** || A les oposicions qui és d'una meteix trínca qu' un altre, pera argüirse mutuament. **Contrincante.**

CONTRISTAR. v. a. Afligir, entristir. **Contristar.**

CONTRISTAT, DA. p. p. **Contristado.**

CONTRIT, DA. adj. Qui sent contrició. **Contrito.**

CONTROVERSA. f. Disputa, especialment en materies de religió. **Ventilación controversia.**

CONTROVERSISTA. m. Qui escriu o tracta sobre punts de controversia. **Controversista.**

CONTOVERTIBLE. adj. Disputable. **Controvertible.**

CONTOVERTIR. v. a. Disputar sobre alguna materia. S' usa també com recíproch. **Ventilar, controvertir.**

CONTOVERTIT, DA. p. p. **Controvertido.**

CONTUMACIA. f. Tenacitat, terquetat, obstinació en algún error. **Contumacia.** || *For.* La omisió o tardansa a comparéixer a un judici o cumplir algún requisit del meteix, dins del terme corresponent. **Rebeldía, contumacia.**

CONTUMÁS. adj. Perfidiós a mantindre algún error. **Contumaz.** || *For.* Qui no vol comparéixer a judici. **Rebelde, contumaz.**

CONTUMASMENT. adv. m. Ab porfía y contumacia. **Tenazmente, contumazmente, con contumacia.**

CONTUMELIA. f. Injúria, insult, afront de paraula dita a alguna persona a la cara. **Oprobio, contumelia.**

CONTUMELIÓS, A. adj. Ofensiu, injuriós. **Afrenoso, contumelioso.**

CONTUMELIOSAMENT. adv. m. Ab contumelia, d' un modo contumeliós. **Contumeliosament.**

CONTUNDENT. adj. *Cir.* S' aplica a l' eina que fá contusions. **Contundente.** || *Log.* Argument fonadat.

CONTURBACIÓ. f. Inquietut, turbació. **Conturbació.**

CONTURBAR. v. a. Inquietar, trastornar, alferar. **Alterar, conturbar, turbar.** || *Met.* Connoure el ánim. **Turbar, conturbar, agitar.**

CONTURBARSE. v. r. Inquietarse, turbarse. **Alterarse, conturbarse.**

CONTURBAT, DA. p. p. **Conturbado.**

CONTURBATIU, VA. adj. Lo que conturba. **Conturbativo.**

CONTÚS, A. adj. Cascat, macat. **Majado, contuso, magullado, cascado.**

CONTUSIÓ. f. Cascadura, macadura. **Contusión.**

CONTUSIONAR. v. a. *Med.* Causar contusions. **Contusionar.**

CONTUTOR. m. Tutor juntament ab un altre. **Contutor.**

CONTUVERNÍ. m. Coabitació il·licita. **Contubernio.**

CONUSFUSORIUS. m. *Of.* Gresol de coure o de ferro que té la forma d' un cono invers y que s' usa pera la extracció dels metalls. **Conusfusorius.**

CONVALÉIXER. v. n. Referse d' alguna malaltia. **Convalecer.**

CONVALESCENCIA. f. La millora del malalt fins qu' està bo del tot. **Convalecencia.** || Casa u hospital pera convaleixer els malalts. **Convalecencia.**

CONVALESCENT. p. a. Qui convaleix. **Convalescente.**

CONVALESCUT, DA. p. p. **Convalecido.**

CONVENCEDOR, A. m. y f. Qui convéns. **Convencedor.**

CONVÈNCER. v. a. Persuadir a un altre que mudi de dictamen a l'orsa de raó. També s' usa com reciproc. **Convencer.** || Provar un fet o delictu que 's negava. **Convencer.**

CONVENCIBLE. adj. Lo que pot convèncerse. **Convencible.**

CONVENCIMENT. m. La acció y efecte de convèncer. **Convencimiento, convicción.**

CONVENCIÓ. f. Conveni, concert. **Convención, convenio, concierto, ajuste.** || Assamblea dels representants d' un país que assumeix tots els poders. **Asamblea.** || Assamblea política de França a les darreries del sigle XVIII. **Convención.**

CONVENCIONAL. adj. Lo pactat y convíngut. **Convencional.** || m. Membre de la convenció francesa. **Convencional.**

CONVENCIONALMENT. adv. m. Per convenció. **Convencionalmente.**

CONVENENZA. f. *Ant.* **CONVENI.**

CONVENGUT, DA. p. p. De convindre **Convenido.**

CONVENI. m. Ajust, convenció. **Convenio, concierto, convención, conveniencia, ajuste.** || Aquell que fá algún estat ab la cort pontificia. **Concordato.**

CONVENIBLE. adj. **CONVENIENT.**

CONVENIENCIA. f. Utilitat, profit. **Conveniencia.** || Acomodo, proporció. **Acomodo, proporción, conveniencia.** || Comoditat. **Conveniencia.** || Conformitat d' una cosa ab un' altra. **Conveniencia, congruencia.** || pl. Havers, rendes o béns. **Conveniencias.**

CONVENIENT. adj. Util, profitós, oportú. **Conveniente.** || Congruent, conforme, corresponent, proporcionat, decent. **Conveniente.**

CONVENIENTÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt convenient. **Convenientíssimo.**

CONVENIENTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. D' un modo mòlt convenient. **Convenientíssimamente.**

CONVENIENTMENT. adv. m. Util y oportunament. **Convenientemente.**

CONVENIR. v. n. **CONVINDRE.**

CONVENIRSE. v. r. **CONVINDRES.**

CONVENSUT, DA. p. p. **Convencido.** || adj. *For.* S' aplica al reu qu' està convensut del delictu, encara que no l' hagi confessat. **Convicto.**

CONVENT. m. La casa ont hi viuen en comunitat els freres o les monjes **Convento.** || La meteixa comunitat. **Convento.**

CONVENT. *Geog.* Caseriu de Bellpuig, prov. de Lleida. || Caseriu de Sanahuja, prov. de Lleida.

CONVENTET. m. dim. **Conventito.**

CONVENTÍCUL. m. Reunió il·licita o clandestina d' algunes persones. **Conventículo.**

CONVENTÍCULA. f. *Ant.* **CONVENTICULO.**

CONVENTUAL. adj. Lo que pertany al convent. **Conventual.** || El religiós que viu a algun convent. **Conventual.** || A algunes ordres el religiós que és el predicador de la casa. **Conventual.**

CONVENTUALITAT. f. L' habitació dels religiosos que viuen a un meteix convent. **Conventualidad.** || L' assignació d' un religiós a un convent determinat. **Conventualidad.**

CONVENTUALMENT. adv. m. En comunitat. **Conventualmente.**

CONVERGENCIA. f. *Fis. y mat.* Direcció de les ratlles y dels raigs de la llum a un meteix punt. **Convergençia.**

CONVERGENT. adj. *Fis. y mat.* S' aplica a les ratlles y raigs de llum que 's van acostant els uns als altres, de modo que si s' allargaven se reunirien a un meteix punt. **Convergente.**

CONVERGIR. v. n. *Geom.* Dirigirse dues o més ratlles a un meteix punt. **Converger.** || Per extensió s' aplica a coses immaterials, com: *dictamens, opinions,* etc. **Converger.**

CONVERS, A. adj. Convertit. Se diu especialment dels moros y jueus que 's converteixen a la religió catòlica. **Converso, convertido.**

CONVERSA. f. Enraonament familiar entre dues o més persones. **Conversación.** || Les persones que enraonen entre si familiarment. **Conversación.**

CONVERSA DE POCA SUBSTANCIA. Se diu aixís aquella en que 's tracten assumptes de poch o cap interès. **Palique.**

MUDAR DE CONVERSA. fr. Enraonar d' un assumpte diferent del que 's tractava. **Echar la plática d otra parte, volver la hoja.**

TRENCAR LA CONVERSA. fr. Interrompre la conversa comensada. **Romper, cortar la conversación.**

CONVERSABLE. adj. Tractable. **Sociable, conversable.**

CONVERSACIÓ. f. **CONVERSA.**

DEIXAR CAURE EN LA CONVERSACIÓ ALGUNA ESPÈCIE. fr. Dir-la afectant descuít. **Dejarse caer alguna cosa en la conversación.**

LA MÓLTA CONVERSACIÓ ÉS CAUSA DE MENYSPRÈU. *Ref.* Denota que 'l familiarisarse massa ab la gent és la causa que no 's conservi 'l degut respecte. **La mucha conversación es causa de menosprecio.**

TINDRE UN GRAT RATO DE CONVERSACIÓ. fr. *Fam.* Ésser una cosa de llarga durada. **Aun hay quehacer para rato; aun hay un buen rato.**

TREURE LA CONVERSACIÓ. fr. *Fam.* Tocar 'hi algun assumpte com per incidencia. **Sacar la conversación.**

CONVERSAR. v. n. Enraonar familiarment unes persones ab altres. **Conversar, platicar, departir.**

CONVERSIÓ, f. L'acte y efecte de convertirse. **Conversión.** || Mutació d'una cosa en un' altre. **Conversión.** || Cambi de mala a bona vida. || **Conversión.** || *Ret.* Figura de paraules, que 's comet quan dues o més clàusules acaven d'una meteixa manera. **Conversión.** || *Mil.* El moviment que fá la tropa girantse a un altre costat. **Conversión.** || *Lóg.* La mutació de subjecte en predicat o al contrari. **CONVERSIÓ.** || *Ant.* INVERSIÓ.

QUART DE CONVERSIÓ. *Mil.* Cuarto de conversión.

CONVERSIU, VA. adj. El qui té virtut de convertir. **Conversivo.**

CONVERTIMENT. m. *Ant.* CONVERSIÓ.

CONVERTIBLE. adj. Lo que pot mudarse o convertirse. **Trasmudable, convertible.**

CONVERTIR. v. a. Mudar una cosa en un' altre. També s' usa com reciproc. **Trasmutar, convertir, transformar.** || Portar a la verdadera religió o a la práctica de les bones costums al qui va errat. **Convertir.** || Emplear alguna cosa pera un fi diferent d' aquell a qu' era destinada. **Convertir.**

CONVERTIT, DA. p. p. Convertido.

CONVEXITAT. f. La elevació de la superfície cercolar d' un cós, més alta del centre que de les vores, com el segment de la esfera vist per la part de fora. **Convexidade.**

CONVEXE, A. adj. S' aplica a la superfície que té convexitat. **Convexo.**

CONVICCIÓ. f. Prova manifesta y evident d' una veritat negada. **Convicción.**

CONVICTE, A. m. y f. CONVENSUT, 2.

CONVICTOR. m. Qui viu a algun seminari o colegi sense ésser de la comunitat. **Convictor.**

CONVICTORI, A. adj. Als colegis de jesuites l' habitació ont vivien els pensionistes. **Convictorio.**

CONVIDADOR, A. m. y f. Qui convida. **Convidador.**

CONVIDAR. v. a. Pregar alguna persona a un' altre que li fassa companyia a menjar, a passeig, o bé a alguna funció o divertiment. **Convidar.** || *Met.* Mourre, incitar; aixís se diu: *El temps convida a passejar.* **Convidar.**

CONVIDAR A ALGÚ A ALGUNA COSA. fr. Oferir l'hi. *Ofrecer á alguno alguna cosa, convidar á alguno con alguna cosa.*

CONVIDARSE. v. r. Oferirse voluntariament pera alguna cosa. **Convidarse.**

CONVIDAT, DA. p. p. **Convidado.** || m. Qui menja en companyia d' aquell que l' ha convidat. **Convidado.**

QUAN ESTIGUIS CONVIDAT, MENJA SOLS LO ACOSTUMAT. *A donde vayas cumple conat debes.*

CONVINCENT. adj. Lo que convéns. **Convincente.**

CONVINCENTMENT. adv. m. Ab convenciment. **Convincentemente.**

CONVINDRE. v. n. Ésser d' una meteixa opinió. **Convenir.** || Ésser convenient. **Convenir.** || Correspondre, pertànyer. **Convenir.** || Reunirse alguns en algun lloch. **Convenir.** || *Gram.* CONCORDAR.

NO CONVÉ UNA COSA AB L' ALTRE. fr. *Fam.* Indica la desproporció o contradicció de les accions. *No viene el son con la castañeta.*

SI MOLT CONVÉ. m. adv. Denota la possibilitat d' alguna cosa. *Si á mano viene.*

CONVINDRES. v. r. Ajustarse, concordarse. *Avenirse, ventirse.*

CONVINENT. adj. *Ant.* CONVENIENT.

CONVINENÇA. f. *Ant.* CONVENI.

CONVIT. m. Acció y efecte de convidar. **Convite.** || La funció a quina és convidat algú. **Convite.**

CONVIT DE SANT BRUNO. *Expr. fam.* Aquell en que 's paga a tant per barba. **Convite con porra.**

EL CONVIT DE BARCELONA. *Expr.* Ab que 's nota als qui conviden sols per compliment. *El convite del toledano; bebiérades si hubiérades almorzado.*

CONVOCACIÓ. f. L'acció de convocar. **Llamamiento, convocación.**

CONVOCADOR, A. m. y f. Qui convoca. **Convocador.**

CONVOCAR. v. a. Citar a molts pera que concorrin a un lloch determinat. **Convocar.**

CONVOCAT, DA. p. p. **Convocado.**

CONVOCATORI, A. adj. Lo que convoca. **Convocatorio.**

CONVOCATORIA. f. La carta o despaig ab que 's convoca. **Convocatoria.**

CONVOI. m. COMBOI.

CONVÓLVOL. m. *Entom.* Cuch que 's cria als pámpols y destrueix els ceps. **Convólvol.**

CONVOLVULÁCEU, CEA. adj. *Bot.* Se diu dels arbres, mates y herbes que 's distingeixen per tindre fulles alternes,

corola en forma de tubo o campana, ab cinch plechs, y llevors ab albumen mucilaginos, com la batata, la maravella, la cuscuba, etc. **Convolvuláceo.** || pl. *Bot.* Familia d' aquests arbres, mates y herbes. **Convolvuláceo.**

CONVOLVULÍCOLA. adj. *Entom.* Insecte que viu a l' alcofol. **Convolvulícola.**

CONVULSIÓ. f. Moviment, agitació extraordinària y alternada de contracció y estirament de nervis. **Convulsión.**

CONVULS, A. adj. Qui pateix convulsió. **Convulso.**

CONVULSIU, VA. adj. Lo que pertany a la convulsió. **Convulsivo.**

CONXA. f. Roba de lilit formada d' una doble fela de color, embotida de cotó fluix y cusida formant dibuixos. **Colcha.** || Nòm vulgar castellanisat de Concepció. **Concha.**

TINDRE MOLTES CONXES. fr. *Met.* Denota qu' una persona és molt reservada y astuta. *Tener muchas conchas, ó tener más conchas que un galápagó, ó tener mucha trastienda.*

CONXARSE. v. r. *Fam.* Convenirse moltes persones pera algún fi, regularment dolent. **Conchabarse.**

CONXETA. n. p. Diminutiu del nòm vulgar **Conxa.** **Conchita.**

CONXI. m. *Bot.* Mena de canyella. **Conchi.**

CONXORXA. f. Reunió de persones que desitjen un fi, parlant baix y ab por d' ésser descobertes. **Conchabanza.**

COONESTAR. v. a. Donar proves o apariencies de ésser bona alguna cosa. **Cohonestar.**

COONESTAT, DA. p. p. **Cohonestado.**

COOPERACIÓ. f. L' acció de cooperar. **Cooperación.**

COOPERADOR, A. m. y f. Qui coopera. **Cooperador.**

Planta convolvulácea

Planta convolvulácea

COOPERAR. v. a. Contribuir, obrar juntament ab altres per un meteix fi. **Cooperar.**

COOPERARI. m. **Cooperador.**

COOPERAT, DA. p. p. **Cooperado.**

COOPERATIU. VA. adj. Lo que coopera o pot cooperar. **Cooperativo.**

COOPERATORI. m. *Litúrg.* Vel de seda ab que 's cubrien antigament els dóns sagrats. **Coopertorio.**

COOPOSITOR. m. Qui concorre ab un altre a fer oposicions pera obtindre alguna prebenda. **Compositor, competidor, contrincante.**

COORDINACIÓ. f. L' acció y efecte de coordinar. **Coordinación.**

COORDINADAMENT. adv. m. Ab coordinació. **Coordinadamente.**

COORDINAR. v. a. Posar per ordre y método algunes coses. **Coordinar.**

COORDINAT, DA. p. p. **Coordinado.**

COP. m. Encontre d' un cós ab un altre. **Golpe.** || Ferida, contusió que resulta d' una bastonada, pedrada, etc. **Golpe** || Infortuni, malauransa. **Golpe, contratiempo.** || Multitut, abundancia. **Golpe.** || Espurna, admiració, sorpresa. **Golpe, admiración, sorpresa.** || A las obres d' ingeny, aquella part que té més gracia y oportunitat. **Golpe.** || Al joch de billar, la jugada en que 's guanyen alguns tantos, com: *bitlla*, etc. **Golpe.** || Mena de salabre petit usat a les voreres del Llobregat pera pescar sabogues. || **VEGADA.**

COP D' AGULLA. *Agujazo.*

COP D' AIGUA: XAFACH.

COP D' ALA. El que dóna ab ella l' auccell. *Alelazo, alazo.* || El moviment de les ales quan les bat l' auccell. *Alcada.*

COP D' ALETA. El que dóna ab ella el peix. *Alelazo.*

COP D' AMPOLLA. *Botellazo.*

COP D' ANELLA. El que 's dóna ab ella a la porta de la casa. *Aldabada.*

COP D' AST. *Asadorazo.*

COP DE BAIONETA. *Bayonetazo.*

COP DE BALA. El que dóna aquesta, disparada d' un fusell o escopeta. *Balazo.*

COP DE BANYA. *Cornada.*

COP DE BARRA DE LA PORTA. *Trancazo.*

COP DE BARRET. *Sombrerazo.*

COP DE BASTÓ. *Bastonazo.*

COP DE BIT DE BOU. *Corbachada, corbachazo.*

COP DE BURÍ. *Burilada.*

COP DE CABESTRE. *Jaquimazo.*

COP DE CAMA. El moviment violent que 's fá ab ella. *Pernada.*

COP DE CAMPANA. El que hi pega 'l bafall, y també 'l só que fá. *Campanada.* || El toch repetit y continuat d' elles. *Campaneo.*

COP DE CANÓ: CANONADA.

COP DE CANTI. *Cantarazo.*

COP DE CANYA. *Cañazo.*

COP DE CAP. El que 's dóna pegant ab el cap. *Cahezada, calabazada, casquetazo, calamorrada, cascarrón, viaraza.* || *Met. fam.* Determinació poch premeditada. *Ventolera.*

COP DE CARRABINA. Soroll que fá la carrabina quan se dispara, y 'l dany que causa 'l seu tret. *Carabinazo.*

COP DE CÀVECH O D' AIXADA. El que 's dóna cavant. *Azadada, azadonada, azadonazo.*

COP DE CÒDOL O DE ROCH. *Cantazo.*

COP DE CORDILL. *Cordelazo.*

COP DE CORDÓ. *Cordonazo.*

COP DE COSSA. El que 's pega ab el peu. *Acoceamiento.*

COP DE CULATA. *Culatazo.*

COP DE CULLERA. *Cucharazo.*

COP DE DESTRAL. *Hachazo.*

COP D' ESCOMBRA. *Escobazo.* || **ESCOMBRADA.**

COP D' ESPARDENYA. *Alpargatazo.*

COP D' ESPASA. *Cintarazo.*

COP D' ESTACA. *Estacazo.*

COP D' ESTISORES. *Tijerada, tijeretada.*

COP DE FLETXA. *Flechazo.*

COP DE FONA. *Hondazo.*

COP DE FORTUNA. El succés extraordinariament favorable que logra algú, ab el qual augmenta la seua fortuna. *Golpe de fortuna.*

COP DE FUET: FUETADA.

COP DE FUSELL. El que 's dóna ab ell, y 'l tret que dispara. *Fusilazo.*

COP DE GARROT: GARROTADA.

COP DE GENOLL. *Rodillada, rodillazo.*

COP DE GENT. Concurrencia de móltes persones. *Gentio, golpe de gente.*

COP DE LLANSA: LLANSADA.

COP DE MÀ. *Manotada.*

COP DE MAR. Onada forta contra les embarcacions o les costes. *Golpe de mar.*

COP DE MARTELL. *Martillazo.*

COP DE MASSA. *Mazazo.*

COP D' OLLA. *Ollazo.*

COP DE PAELLA. *Sartenazo.*

COP DE PALA. *Palazo.*

COP DE PALET. *Guijirazo.*

COP DE PANDERO. *Panderazo.*

COP DE PEDRA: PEDRADA.

COP DE PENCA. *Pencazo.*

COP DE PESCAR: NANSA.

COP DE PICA. *Picazo.*

COP DE PICAPORTA: COP D' ANELLA.

COP DE PILOTA. *Pilotazo.*

COP DE PISTOLA. El tret d' aquesta arma y la ferida que 'n resulta. *Pistolelazo.*

COP DE PLÀ. *Lapo.*

COP DE PLANTOFA: PLANTOFADA.

COP DE PLOMA. El rasgo o lletra adornada que 's fá sense aixecar la ploma del paper. *Ptmada.*

COP DE PLUJA: XAFACH.

COP DE PORRA. *Porrazo.*

COP DE PORTA. *Portazo.*

COP DE POST. *Tablazo.*

COP DE PUNY: PUNYADA. *Puñelazo.*

COP DE QÜA. El moviment de la qüa dels peixos y altres anima's. *Coleadura.*

COP DE RAJOLA. *Ladrillazo.*

COP DE RELLA. *Rejazo.*

COP DE RONSAL. *Remalazo.*

COP DE SABATA. *Zapatazo.*

COP DE SABRE. *Sablazo.*

COP DE SAGETA. *Saetazo, saetada, flechazo.*

COP DE TAPI. *Chapnazo.*

COP DE TARONJA. *Naranjazo.*

COP DE TEULA. *Tejazo.*

COP DE TRABUCH. El tret disparat per aquesta arma y la ferida que 'n resulta. *Trabucazo.*

COP DE TRANCA. *Ant.* COP DE BARRA.

COP DE TRAIOR O A TRASCANTÓ. *Sosquín.*

COP D' ULL. Punt de vista agradable. *Golpe de vista.*

|| **ULLADA.**

COP DE VANO. *Abanicazo.*

COP DE VERGA. *Vardascazo.*

COP DE XURRIQUES: XURRIACADA.

COP EN BOLA. El que 's dóna a una bola ab altra, sense que rodí ni toqui a terra la que porta l' impuls. *Golpe en bola*

COP EN SECH. El que 's dóna de ferri a alguna cosa pera aturar el moviment d' un' altra. *Sequete.*

COP FORT D' ANELLA. *Aldabazo.*

COPS AL BOT O AL BULTO. *Expr. fam.* Ab que se anima a algú pera que fassi una cosa regularment difícil. *Ánimo á las gachas.*

A COP. m. adv. A FORÇA.

A COP CALENT. m. adv. *Met.* Aviat, a l' instant. *En caliente.*

A COP DE BOIG. adv. m. A TALL DE BOIG.

A COP DE DINERS. m. adv. Ab abundor de diners. *A copia de dinero, à fuerza de dinero.*

A COPS DE PUNYS. m. adv. Sense reflexió. *A galope, de galope.*

A DRET COP. *Loc. ant.* De front, cara a cara al combat. *De frente, cara à cara.*

ANAR A COPS DE PUNYS. fr. *Fam.* Barallarse, pegant-se còps ab els punys *Andar à puñadas, à la morra, al morro, al pescuezo, al pelo, à mia sobre la tuya.*

APLANAR A COPS. fr. Pegar molt a algú. *Moler.*

DE COP. m. adv. Tot plegat, d'improvís. *De golpe, de repente, de sopetón.*

DE COP Y VOLTA. m. adv. Sense reflexió ni meditació. *De golpe y porrazo, de golpe y zumbido, de bote y voleo.*

D' UN COP. m. adv. D' una sola vegada, en una sola acció. *De un golpe.*

D' UN SOL COP. m. adv. D' una sola vegada, sense aixecarse. *De una osentada ò sentada.*

DESCARREGAR COPS. fr. Dónar a algú còps ab força violència. *Descargar golpes.*

DESCARREGAR EL COP. fr. Dónar un cop a algú. *Descargar el golpe.*

DÓNARSE COPS AL PIT. fr. Pegarse ab la mà o 'l puny al pit en senyal de sentiment pèls pecals comesos. *Darse golpes de pechos* || BARALLARSE,

ERRAR EL COP. fr. *Met.* Frustrarse l' efecte d' alguna acció. *Errar el golpe.*

FER A COPS DE PUNYS. fr. *Met.* Fer depressa alguna cosa, sense mirar si està ben o mal feta. *Atrabancar.*

FER COP. fr. Fer força alguna raó o argument. *Hacer sangre, dar golpe.*

FER COP. fr. Impresionar, cridar l' atenció. *Dar golpes, llamar la atención.*

FER COPS DE PUNYS. fr. ANAR A COPS DE PUNYS.

FER O DÓNAR COP ALGUNA COSA. fr. Causar sorpresa o admiració. *Dar golpe alguna cosa* || Causar novetat o extranyesa. *Dar ò hacer choz alguna cosa.*

FET A COPS DE PUNYS. fr. Fet depressa y, per lo meteix, malament. *Galopado.*

QUI PEGA PRIMER PEGA DOS COPS. *Loc.* Denota el avantatge que tenen els més diligents o 'ts que son els primers en certes coses. *No hay tal venta como la primera.*

TANCA DE COP. fr. *Met. fam.* Se diu de la raó que concelon y no 's pot impugnar. *No tiene quite, no tiene réptica ò vuelta de hoja, es incontestable.*

TOT D' UN COP. m. adv. TOT D' UN PLEGAT.

COPA. f. Vas petit, regularment de cristall en forma de càlcer. *Copa.* || El ramatge del arbre. *Copa.* || La part vuida del barret ont s' hi fica 'l cap. *Copa.* || Braser que té la figura de copa y és d' aram, llautó o d' altra materia, ab dues anses pera portario de una part a l' altra. *Copa.* || Cada una de les cartes del coll que té pintades copes. *Copa.*

FER TREMOLAR LES COPES DELS GENOLLS. fr. *Fam.* Fer pòr a algú. *Hacer temblar la pañarilla.*

TREMOLAR LES COPES DELS GENOLLS. fr. *Fam.* Manifestar el temor o respecte que 's té a alguna persona o cosa. *Temblar la contera, temblar la barba.*

COPABLE. adj. *Ant.* Culpable.

COPADA. f. *Art. y of.* Ribot ab la sola y 'l tall arrodonits pera fer mitges canyes a la justa. *Copada.* || *Arquit.* Motllura vuida, que uneix un còs horitzontal ab altre vertical. *Copada.*

COPAIBA. f. *Bot.* Arbre del Perú, que té les branques petites, les fulles compostes d' altres de més reduïdes, y les flors blanques en forma de raïms. Del tronch se 'n treu el balsem del meteix nòm. *Copaiba.*

COPAL. adj. *Bot.* Reïna casi incolora molt dura y sense olor ni gust, que s' emplea pera fer vernissos durs de bona qualitat. *Copal.*

COPALXI. m. *Bot.* Escorsa prima, de color groch, granullosa, d' un amargor desagradable y gust astringent; és considerada com febrífuga. *Copalchi.*

COPAR. v. a. Posar a una carta una quantitat igual a la que té la banca al joch del meteix nòm o al del monte. *Copar.* || Apoderarse d' un conjunt de persones o coses sense deixarne escapar cap. *Copar.* || *Mil.* Sorprendre o impedir la retirada a una forsa fentla presonera. *Copar.*

COPARRET. m. dim. COPET.

COPASSA. f. aum. Copaza.

COPAT, DA. adj. S' aplica al arbre que té molt ramatge. *Copado, copudo.*

COPEJADOR, A. m. y f. Qui pega còps. *Golpeador.*

COPEJAMENT. m. La acció y efecte de copejar. *Golpeo, golpeadura.*

COPEJAR. v. a. Dónar molts còps demunt d' alguna cosa. *Golpear.* || Dónar còps a algú, maltractarlo ab ells. *Golpear, sacudir.* || FER SOTRACIIS. || MACAR.

COPEJARSE. v. r. MACARSE.

COPEJAT, DA. p. p. Golpeado. || MACAT.

COPELLA. f. Grosor que 's fá de cendres rentades u ossos calcinats pera cendrar o purificar l' or y la plata. *Copela.*

COPELLACIÓ. f. La acció y efecte de copellar. *Copelación.*

COPELLAR. v. a. Cendrar.

COPELLAT, DA. p. p. CENDRAT.

COPER, A. m. y f. *Ant.* Qui tenia per ofici servir ab la copa al seu senyor. *Coperero.*

COPER MAJOR DEL REI O DE LA REINA. Qui 'ls servia la copa. *Archicopero, copero mayor del rey.*

COPERA. f. El lloch ont se guarden o 's posen les còps. *Copera.*

COPERNICÁ, NA. adj. Lo que pertany al célebre astronom Copèrnich, y al seu sistema respecte al moviment de la terra e immovilitat del sol. *Copernicano.* || m. Astronom que segueix el sistema de Copèrnich. *Copernicano.*

COPÈRNICH. m. *Astron.* Nòm qu' en memoria del célebre Nicolán Copèrnich se dona a una taca de la lluna. *Copèrnico.*

COPET. m. dim. Golpecillo.

COPETA. f. dim. COPIT. || ESCALFETA.

COPIA. f. Traslát d' algún escrit o solfa. *Copia.* || Abundó d' alguna cosa. *Copia.* || *Pint. y escult.* La obra que no es de propia invenció, sino que 's treu exactament d' un' altra. *Copia.*

COPIA SIMPLE. La que no és autorisada ab la firma del notari o d' altre funcionari. *Copia simple.*

PER COPIA. m. adv. En traslát, en compendi. *Trasuntivamente, en copia.*

COPIADOR, A. m. y f. Qui copia. *Copiante, copista, copiadador.* || *Com.* El llibre ont s' hi copia la correspondència. *Copiadador.* || PLAGIARI.

COPIAR. v. a. Tréurer copia d' algún escrit o de alguna composició de música. *Trasladar, copiar.* || Treure copia d' alguna obra de pintura o escultura. *Copiar.* || Imitar la naturalesa en les obres d' escultura y pintura. *Copiar.* || *Met.* Imitar les faccions y costúms d' algú. *Remedar.* || ESCARNIR.

COPIAR DEL NATURAL. *Pint. y escult.* Copiar el modelo viu, qu' es una persona nua. *Copiar del natural.*

COPIAT, DA. p. p. Copiado.

COPÍÓS, A. adj. Abundant, nombrós, quantiós. *Copioso.*

COPIOSAMENT. adv. m. Abundantment. *Copiosamente.*

COPIOSSÍSSIM, A. adj. s. Copiosísimo.

COPIOSSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Copiosísimamente.

COPIROTADOR. m. *Ant.* Qui posava 'l capirots a les aus de presa que s' usaven pera la cassa. *Albardillador.*

COPLA. f. Cada estrofa d'una composició poètica, ja sigui terceto, quintilla, octava, etc., y per antonomàsia la quarteta ab assonancia, consonancia o sense ella. *Copla.* || **COLLA.** || *Ter.* El còs de música de alguna iglesia. **Capilla.** || La música que toca als balls o a les festes majors. **Orquesta.** || *Ter.* A l'Alt Vallés s'apropia el nòm de *copla*, a les cavalleries que s'utilitzen pera batre el grà a les eres.

COPLA D'ART MAJOR. Estrofa de vuit versos de dotze síl·labes, que concerten entre sí '1, 4, 5 y 8; el 2, 3, 6 y 7. *Copla de arte mayor.*

COPLA REIAL. La de dues quintilles d'uns meteixos o de varis consonants. *Copla real.*

COPLAS DE CEGO. Les dels romansos que solen cantar els cegos, y comunment les despreciables. *Coplas de esquina ó de ciego.*

CANTAR, DIR O FER COPLAS. *Coplear.*

COPEJAR. v. n. Fer coples, dirles. *Coplear.*

COPLETA. f. dim. Coplilla. || pl. Les sentencioses y morals que canten els missionistes y 'ls congregants. **Saetilla, saeta.**

Copó del síg-le XIII. (Museu de Vich).

COPLISTA. m. Qui fá coples dolentes. **Coplero, coplista.** || Qui ven coples o romansos. **Coplero, coplista.**

COPO. m. Acció de copar. **Copo.**

COPÓ. m. Mena de càlcer, de copa més baixa y ampla que 'l de dir missa, ont s'hi guarden les hosties sagrades. **Copón.**

COPOLL. m. BOTÓ. 2.

COPOLLET. m. dim. PONCELLETA.

COPÓNS. *Biog.* Llinatge famós a Catalunya, quina casa radicava a Vilafranca del Penadés, empró quina família 's troba a Santa Coloma de Queralt, a Barcelona y a altres punts, durant els anys esplendorosos de la nacionalitat catalana. Els Copons eren barons y senyors de Balsareny. Un dels seus darrers representants al síg-le XIX, va ésser el general Francesch de Copóns y Navia, que va néixer a Málaga, al síg-le XVIII, si bé va ésser identificat ab 'l esperit de la terra dels seus ascendents.

— (ANDREU). *Biog.* Arquitecte de Santa Coloma de Queralt a mitjans del síg-le XIV.

— (ANTONI DE). *Biog.* Canonge de la séu de Barcelona, natural de Vilafranca del Penadés (1678). Era germà del arquebisbe de Tarragona l'Íltre. Pere de Copóns.

— (EMERECIANA DE). *Biog.* Natural de Vilafranca del Penadés, filla de Onofre de Copons, que vivia a les derrerries del síg-le XVI, y va morir l'any 1650. Se va distingir com a religiosa del ordre de les caputxines, havent professat a Barcelona en mans de la fundadora Ancla Margarida l'any 1602. Al cap de cinch anys va ésser enviada a fundar la casa de València, ateses les seues qualitats de prosselitisme. De allà, va anar a la vila d'Alcira a organisar un nou convent y d'Alcira a Madrid, Granada y Toledo, sempre cridada, a causa de la fama de santetat que guanyava per tot arreu.

— (JAUME DE). *Biog.* Bisbe, nat a Vilafranca del Penadés a principis del síg-le XVII y mort l'any 1680. Era ardiaca d'Andorra, a la Seu d'Urgell, l'any 1665, quan va ésser nomenat bisbe de Vich, quina mitra va ocupar fins l'any 1674. El papa Climent el trasladá al bisbat de Lleida, que va regir desde 1674 a 14 d'Abril de 1680.

— (JOSEPH DE). *Biog.* Frameror, natural de Vilafranca del Penadés, de la família dels marquesos de Moja. L'any 1670 era provincial de la seua ordre a

Catalunya y va ésser procurador general a Roma. D'ell hi há imprés a (Roma, 1676) un volum folio titolat: *Apologia de la V. Juana de la Cruz.* Va morir al seu convent de Jesús, l'any 1697, a la etat de vuitanta cinch anys.

— (JOSEPH DE). *Biog.* Natural de Vilafranca del Penadés. Era marquès de Moja. En Torres Amat l'esmenta com escriptor.

— (PERE DE). *Biog.* Bisbe d'Urgell, nat a Vilafranca del Penadés l'any 1622. Va morir a Balaguer l'any 1691. Deu anys abans (1681) havía prés possessió de la mitra.

— (PERE DE). *Biog.* Arquebisbe de Tarragona desde l'any 1729 fins al 1753. Va comensar a regir l'abadia del Penadés l'any 1675 y va morir al seu palau de Tarragona l'13 d'Abril de 1753, havent merescut el dictat de pare dels pobres.

— (PONS DE). *Biog.* Abat perpetual del monestir de Sta. Maria de Poblet; va comensar a regir l'abadia el 20 de Maig de 1316 y acabá l'29 de Juliol de l'any 1348, per haver mort de la peste que flagellá aquell gran casal. Ell va ésser qui va manar escriure a Celestí Destorrenet la preciosa copia del *Libre dels feyts esdevenguts en la vida del mólt all senyor Rey en Jaume lo Conqueridor*, acavat l'any 1343, quina edició de bibliófil fin há estampat el mestre Aguiló hi há poch anys.

— Y NAVIA (FRANCESCH DE). *Biog.* General descendent de la família catalana d'aquest cognòm, encara que nascut a Málaga en el darrer ters del síg-le XVIII. Va ésser a son temps un dels militars més distingits y 's feu remarcar durant la guerra de la Independencia per les seues proeses. A la defensa de la plassa de Tarifa, sitiada pèls francesos, va enlairarse, obtenint rendom merescut. Va ocupar la Capitania general de Catalunya a les derrerries de la lluita sostinguda ab els francesos, y desempenyant aquest càrrech va ésser designat pera rebre en 1814, al rei Ferran VII a son retorn de França, presentantli la Constitució de 1812.

COPÓNS. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d'Igualada; és a la vora del riu Anoia y té 777 hab. || — (RIERA DE). *Hidrogr.* Baixa de Puig Malla y Solanelles, en la ratlla de les provincies de Lleida y Barcelona; passa per Prats de Rei, Sant Pere Desvins y Copóns y desaigna a la vora del Anoia, entre Santa Maria del Camí y Jorba.

COPORÍSTICH. adj. *Cir.* Que cura 'ls ulls de poll. **Coporístico.**

COPOS. m. *Palol.* Laxitut, fadiga, cansament. **Copos.**

COPOSIS. f. *Med.* Disposició del còs en que la major part de facultats animals s'exerceixen ab menys vigor que lo regular. **Coposis.**

COPRAGOGO. m. *Farm.* Electuari purgatiu sumament dolç y benigne. **Copragogo.**

COPRE. adj. *Zool.* Que viu de fempta. **Coprído.**

CÒPS. m. pl. Renda de la mitra de Barcelona y de alguns particulars; de cada quartera de blat, etc., que 's desembarcava 'ls ne tocava una cullerada. **Cops.**

COPSAR. v. a. Acte de recullir o guardar. **Recoger.** || v. a. *Ter.* RETINDRE, CASSAR, ATRAPAR.

COPSAT, DA. adj. CURULLAT, DA.

COPTOGRAFÍA. f. Art. de retallar trocets de cartó o pergami representant varies figures. **Coptografía.**

Copó del síg-le XIII. (Museu de Vich).

Francesch de Copons y Navia

Segell de Copóns

COPTOLOGIA. f. Tractat sobre coptografia. **Copologia.**

CÓPULA. f. Lligadura, unió d' una cosa ab un' altra. **Cópula.** || Acte carnal. **Cópula, concúbite,** accés, coïto, acto ó ayuntamiento carnal. || *Diál.* El verb que uneix el predicat ab el subjecte. **Cópula.** || *Gram.* **COPULATIU,** 2.

COPULATIU, VA. adj. Lo que uneix una cosa ab un' altra. **Copulatiu.** || *Gram.* Se diu de la conjunció que uneix les parts de la oració o té oracions senceres. **Copulatiu.**

COPULATIVAMENT. adv. m. Juntament. **Copulativamente.**

COQUELUTXA f. m. CATARRO.

COQUELLS. *Geog.* Caseriu del terme de Viñanet, prov. de Girona.

COQUESSA. f. *Ant.* CUINERA.

COQUET. m. Embarcació molt petita, semblant al xinxorro, que s' usava antigament. **Coquete.**

COQUETA. f. dim **Tortillita.** || *Fam.* Dona de poca delicadesa, que té especial gust i vanitat en ésser a un temps festejada de molts, i no correspondre a cap. **Coqueta.** || *Ter.* PALMETA, 2. || PALMETADA, 1.

COQUETERIA. f. y

COQUETISME. m. L' art, vida y modo d' ésser de les coquetes. **Coqueteria, coquetismo.**

COQUÍ, NA. adj. Avar, miserable. **Mezquino, miserable, roñoso, agarrado, menguado, apretado, estreñido.** || Qui estalvia o redueix el seu gasto més de lo racional. **Ahorrativo.**

MÉS PERT EL COQUÍ QUE 'L LLIBERAL. *Ref.* Denota que 'l voler estalviar massa causa a vegades majors gastos. *Piensa el avariento que gasta por uno, y gasta por ciento.*

COQUINERIA. f. Avaricia, rateria. **Mezquindad, miseria, sordidez.**

COR m. Porció de carn molt sòlida, quasi oval de la part superior y acabada en punta obtusa girada al costat esquerra. **Corazón.** || *Met.* Coratge, Ànim, esperit. **Corazón.** || Voluntat, amor, benevolensa, còm: *fill del meu cor.* **Corazón.** || L' interior de les coses inanimades, còm: *el cor del arbre.* **Corazón.** || El centre d' alguna cosa. **Corazón.** || El troç de roba o altra cosa que 's talla en forma de cor. **Corazón** || m. Paratge o lloc del temple ont s' hi reuneix el clero pera cantar els oficis divins. **CHOR. Coro.** || Conjunt d' eclesiàstichs, relligiosos o relligioses que canten o resen els oficis divins. **CHOR. Coro.** || El reso y cant de les hores canòiques. **CHOR. Coro.** || Cada una de les dues bandes en que 's divideix el cor pera cantar alternatiuament. **CHOR. Coro.** || Número de persones que canten totes a una veu. **CHOR. Coro** || El conjunt de tres o quatre veus. **CHOR. Coro.** || *Poét.* Versos destinats pera cantarse ab moltes veus juntes. **CHOR. Coro.** || *Dram.* El cant de les coses que tenen conexió ab el drama, y que 's antichs solien posar a la fi de cada acte. **CHOR. Coro.** || Multitud d' esperits angelicals y benaventurats que alaben al Senyor en el cel, còm els dels àngels, de les verges, dels màrtirs, etc. **CHOR. Coro.** || Número de persones que 's reuneix pera cantar, fer broma, etc. **CHOR. Coro.** || Interjecció ab que s' anima a algú. **Ánimo.**

COR DE LLEÓ. fr. VALENT, BRAU.

COR DE POLLASTRE, DE BE O DE GALLINA: COBART.

COR DEL ALL. La part interior del all.

COR DEL COCO. f. El moll dels cocos de les palmes.

Copra.

COR DEL PÍ. La part interior del pí.

COR FRANCH. f. FRANCH.

COR FRET, **COR GELAT.** fr. adj. FRET, GELAT.

COR GRAN. S' aplica a la persona de sentiments magnànims. *Gran corazón, magnánimo.*

COR NOBLE. Se diu de la persona magnànima, generosa, de bones intencions. *Corazón noble.*

COR OBERT. fr. **COR FRANCH.** || IMPUDENT.

A **COR INGRAT MAL ANY EL MAT.** *Ref.* Ab que 's significa lo perversa qu' és l' ingratitude. *El ingrato es de todos aborrecido.*

ALEGRARSE 'L COR. fr. *Alegrarse el corazón.*

ANAR AB EL COR A LA MÀ. fr. *Met. fam.* Denota la ingenuitat y bona fé d' algú. *Llevar ó tener el corazón en las manos.*

ANAR AB EL COR OBERT. fr. **ANAR AB EL COR A LA MÀ.** **ANAR AL COR.** fr. COMMOURE.

ANAR EL COR. *Loc. ant.* PENETRARSE, FERSE CÁRRECH, FER PENSAMENT O RESOLUCIÓ.

ANARSEN 'HI 'L COR. fr. *Met.* Desitjar ab ansia alguna cosa. *Irse tras algo; irsele a alguno el alma por alguna cosa ó d' alguna cosa.*

APENDRE DE COR. *Aprender de memoria.*

ARRANCAR EL COR. fr. *Met.* Exagera 'l dolor, sentiment y commiseració per algun cas llastimós. *Arrancarse el alma, el corazón, las entrañas.*

BALLAR EL COR. Estar molt alegre. *Bailar el corazón.*

BATRE 'L COR. *Loc.* AFECTARSE, INQUIETARSE, SOBRESSALTARSE.

BRINCAR EL COR. fr. **BALLAR EL COR.**

CAURE LES ALES DEL COR. fr. **ABATRE 'S,** **POSTRARSE.**

CAVAR EL COR. *Loc. ant.* PARTIRSE 'L COR, TRENCARSE 'L COR.

CLAVAR O FERIR EL COR. fr. *Met.* Moure a algú a llastima y compassió. *Atravesar, clavar, traspasar el corazón.*

COR QUE VOLS, COR QUE DESITGES. fr. Ab la que algú expressa lo molt atès y cuidat qu' és pèls que rojejen que 's desvienen pera salisfer tots els seus desitjos. *Bailarle el agua delante a uno.*

DE COR. fr. Ab veritat, ab llealtat, en bona fé. *De corazón.*

DE L' ABUNDANCIA DEL COR NE PARLA LA BOCA. fr. **ABUNDANCIA.**

DEL COR LI NEIX A MARIA 'L FILAR. fr. *Met.* Vindrerli a algú alguna cosa del seu natural. *Salir de pelo.*

DIR EL COR ALGUNA COSA. fr. *Met.* Pronosticarla sense motius suficients. *Decir ó anunciar algo el corazón.*

DOBLAR EL COR. *Loc. ant.* **DOBLAR L' ÀNIM,** **L' ESPERIT,** **EL VALOR.**

DÓNAR COR. fr. **DÓNAR ÀNIM.**

DÓNAR EL COR: PRESSAGIAR, PRESENTIR.

EIXIRLI A ALGÚ DEL COR ALGUNA COSA. fr. *Met.* Ferla o dir-la ab tola veritat o realitat. *Salir á uno alguna cosa del corazón.*

«**EL COR M' HO DEIA!**» fr. En que s' acostuma a prorrompre quan se veu qu' ha succeït algún cas que 's temia. *Me lo decía el corazón.*

EL COR NO ENGANYA O NO MENT. fr. Denota 'l presentiment que se sol tindre dels successos futurs. *El corazón no es traidor.*

ÉSSER DUR DE COR. fr. No tindre sentiments. *Ser duro de corazón.*

ÉSSER HOME DE COR. fr. Tindre sentiments, valor, esperit. *Ser hombre de corazón.*

FALTAR EL COR. fr. *Met.* TREURE EL COR.

FER COR. fr. Reparar les forces ab aliment o beguda. *Restaurar las fuerzas.* || **REPOSAR,** **BEURE,** **ANIMARSE,** **MENJAR.** || BEGUDA.

FER EL COR FORT. fr. Esforçarse pera dissimular la por o algún altre sentiment interior. *Hacer de tripas corazón; aparentar serenidad.*

FER MAL AL COR. fr. Congoixarse per alguna cosa que fá patir. *Hacer daño al corazón.* || **TOCAR AL COR.** **FERNE MAL EL COR.** fr. *Met.* Estar ab cuidado o recel d' alguna cosa. *Estar uno en ascuas.*

FER TRIP TRAP EL COR. fr. Moure 's el cor violentment. *Latir el corazón.*

FER UN SALT O SALTS EL COR. fr. **BALLAR EL COR.**

HAYER A COR. fr. *Ant.* DESITJAR.

HAYER A HU CORDIAL AL SEU COR. *Loc. ant.* Estimarlo de debó. *Tenerle un verdadero cariño.*

HAYER COR SOBRE COR. *Loc. ant.* Redoblar l'esperit, l'ànim, el valor. *Redoblar el valor.*

LLARCH DE COR. *Loc.* ESPLÈNDIT.

MAL COR. fr. DOLENT, INSENSIBLE. *Mal corazón.*

MAL DE COR. fr. *Met.* CUIDADOS. || *Mal.*

MANCAR EL COR. *Loc.* FALTAR EL COR.

NO TINDRE COR. fr. No tindre sentiments, valor o esperit. *No tener corazón, no tener alma.*

OBRRIR EL COR. fr. CONFIARSE, COMUNICAR, FRANQUEJARSE. *Abrir el corazón.*

PARTIRSE 'L COR. fr. Denota 'l dolor y sentiment viu qu'algú sent. *Partirse el corazón.*

PENDRE A HU 'L COR. *Loc. ter.* Dóldre's molt d'alguna cosa. *PARTIRSE 'L COR.*

RESAR O CANTAR A COR. fr. Resar alternativament, comensant els uns y responent e's altres. *Resar á coros.*

SAPIGUER DE COR. fr. Sapiguer de memoria. *Saber de coro.*

SI 'L COR FOS DE CER, NO 'L VENCERIA 'L DINER. *Ref.* Denota que 's difícil que l'home resisteixi les tentacions de la cobdicia. *Si el corazón fuera de acero, no le venciera el dinero.*

TINDRE BON COR. fr. TINDRE BON SANGRO.

TINDRE COR. *Loc.* TINDRE ÀNIM, VALOR, PENSAMENT, DESITJ, RESOLUCIÓ y també SENTIMENTS.

TINDRE EN COR. *Loc. ant.* Tindre cor d'alguna cosa, o tindre-la present. *Tener voluntad de alguna cosa ó tenerla presente.*

TINDRE 'L COR ALEGRE. fr. ESTAR ALEGRE.

TINDRE 'L COR EN UN FIL. fr. *Met. fam.* Agitarse per la por d'algún perill o treball. *Estar con el alma en un hilo.*

TINDRE 'L COR NAFRAT. fr. Estar molt adolorit. *Tener llagado el corazón.*

TINDRE 'L COR OPRIMIT. FER MAL EL COR.

TINDRE 'L COR PETIT. fr. COBART, POCH, MESQUÍ.

TINDRE 'L COR TRIST. fr. ESTAR TRIST, MIGRAT.

TINDRE UN COR CÒM UN BRAU. fr. Tindre molt coratge y esforç. *Tener pelos en el corazón.*

TINDRE UN COR DE BRONZE. fr. Esser insensible y poch compassiu. *Ser de bronce; tener un corazón de bronce.*

TINDRE UN COR DE TIGRE. fr. *Met.* Ésser inhumà y fér, *Tener corazón de tigre; tener pelos en el corazón.*

TOCAR AL COR. fr. ANAR AL COR.

TRENCARSE 'L COR. fr. Causar a algú alguna cosa molta llàstima y compassió. *Quebrársete á uno el corazón.*

TREURE 'L COR. fr. *Descorazonar, animanar.*

CORACHAR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; té 244 hab.

CORACIÀ, NA. adj. *Ornit.* Paregut al còrb; cu'és o participa de la seua naturalesa o propietat. *Coraciano.*

CORACOIDES. f. *Anat.* Apòfisis del omóplat, que s'assembla al bèch d'un còrb. *Coracoides.*

CORADELLA. f. Les entranyes de l'animal. *Asadura.*

CORADELLETA. f. dim. *Asadurilla.*

CORADILLES. *Orog.* Montanyes de la Vall d'Arán.

CORAGRE. m. y

CORAGROR. m. *Med.* Indisposició del esfàch, en que s'experimenta una sensació coenta y ardorosa acompanyada de rois agres. *Acedia.*

CORAL. m. *Hist. nat.* Substancia calissa en forma d'arbre formada per uns pòlips que viuen al fons del ma; n'hi há de blanch, de color rosa y de vermell; aquest darrer és el més estimat; se'n fan objectes d'adorno. *Coral.* || Lo que pertany al coral. || adj. CORDIAL.

CORAL (Santuari de). *Geog.* Caseriu emplantat en el Vallespir, a 1,075 met. d'altitut.

CORALAR. v. a. *Ant.* Pescar corals. *Pescar corales.*

CORALER. m. Qui travalla 'l coral o hi trafica. *Coralero.*

CORALET. m. *Ter.* BITXO, 3.

CORALETS. m. *Bot.* Mata de la fam. de les berberidàcees, quines branques y fulles, d'un vert llustrós, son plenes de púes. *Agracejo, agracillo, agranzones.*

CORALÍGENO, A. adj. Que produeix coral. *Coralígeno.*

CORALINA. f. *Bot.* Herba marina de la fam. de les algues, que se sembla al coral. *Coralina de Mallorca.*

CORALIOGRAFÍA. f. Descripció científica del coral. *Coraliografía.*

CORALITES. f. pl. Corals o coralines fòssils. *Coralitas.*

CORALMENT. adv. m. *Ant.* CORDIALMENT.

CORALT. n. p. *Coraldo.*

CORAMBOVIS. m. *Fam.* Se diu de les persones abultades y de bona presencia, quan afecten gravetat. *Corambovis.*

CORÁN o CORÁ. m. El llibre en que 'ls mussulmans conserven la llei de Maoma, ab els seus ritus y cerimònies. *Corán.*

CORANDELL. m. Entre estampers, la regleta que 's posa al motllo de dalt a baix pera dividir la plana en columnes. *Corondel.*

CORANTA. adj. num. y 'ls seus derivats. || *Ter.* QUARANTA.

CORASSA. f. Armadura que 's compón de peto y espatller, y 's fá de ferro o de cer; antiguament se feia de corretges nuades les unes ab les altres. *Coraza* || *Zool.* Armadura exterior d'alguns reptils, composta de dues peces soldades pèls costats ab obertures pera que hi pugui passar el cap, la quà y les potes. *Coraza.*

CORASSER. m. El soldat de cavalleria armat ab corassa. *Coracero.*

CORASSETA. f. dim. *Coracifla.*

CORATGE. m. Valor, esforç. *Valor, coraje, ánimo, corazón.* || *Ant.* COR. || *Int.* Pera animar. *Animar.* DÓNAR CORATGE. fr. Esforçar, donar ànim. *Animar.* HAYER CORATGE. fr. *Ant.* FER ÀNIM.

HAYER A CORATGE. *Loc. ant.* *Estar muy enojado por alguna cosa.*

PENDRE CORATGE. fr. COBRAR ÀNIM, ANIMARSE.

CORATJÓS, A. adj. Briós, animós. *Valeroso, animoso, resuelto, brioso.* || Valenti. *Valiente.*

CORATJOSAMENT. adv. m. Ab brió y ànim. *Valerosamente, animosamente.*

CORATJUT, DA. adj. *Ant.* CORATJÓS.

CORAYL. m. *Ant.* CORAL.

CÓRB, A. adj. Lo que té forma d'arch. *Corvo, corvado.* || *Ant.* GEP.

CÓRB DE L'ARADA: CAMETA, 2.

CÓRB DE LA CAMA. *Ant.* SOFRAJA.

CÓRB. m. *Ornit.* Aucell negre, carnívor, del tmany d'una gallina.

Cuervo. || *Astron.* Una de les constel·lacions australs

Cuervo.

CÓRB CALVO. *Corneja encapotada.*

CÓRB CARNICER.

Cuervo.

CÓRB D'ÀFRICA. m.

Ornit. Còrb del mitjà de Àfrica. *Corbirat.*

CÓRB MARI. m. *Ornit.* Aucell semblant a l'ánech;

té 'ls dits units ab una membrana, el bèch llarch, cilíndric, dentat y encorvat de la punta. *Cuervo marino, mergo, merganasar, corvejón.*

Còrb

CÓRB PETIT. *Cuervecillo.* || **CORNELLA,** CUCALA.

CRIEU CÓRBS Y VOS TREURÁN ELS ULLS. *Ref.* Reprén als ingrats que no sols no agreïxen els benefets, sino que molt sovint tornen mal per bè. *Cria cuervos y te sacarán los ojos.*

EL CÒRB DIU NEGRA A LA GARSA, O 'L CÒRB DIU A LA GARSA, COMARE, MOLT NEGRA SOU *Ref.* Reprén a aquells que imputen als altres els meteixos vicis y defectes qu'ells tenen. *Dijo la corneja al cuervo, quitate allá, negro, y el cuervo a la corneja, quitaos vos allá, negra; dijo la sartén a la caldera, tirate allá, eu-linegra; dijo la sartén al cazo, quitate allá, que me tiznas.*

LO QUE PERTANY AL CÒRB. *Corvino.*

NO POT ÉSSER MÉS NEGRE 'L CÒRB DE LO QUE HO SON LES ALES. *Ref.* Denota que no hi há que témer major mal que l'haver ja succeït lo pitjor que podia vindre. *No puede ser el cuervo más negro que las alas.*

CÒRBA. f. *Ornit.* CUCALA. || f. Fusta còrba ont hi encaixen els raigs de la roda per la part interior i la qual, per la part exterior, se guarneix de ferro. Pina.

|| Motllo de fer teules. Galápagos

CORBA. *Ictiol.* CORBINA.

CORBALL. m. *Ictiol.* Peix de mar d'un pam y mitj de llarg, de color foschclapat de negre, el cap

curt, les dents de dalt molt més petites que les de baix y 'l hòim negre ab dos raigs o agullons. *Corvina.* || **REIG.** || Se dona també aquest nòm a un peix del género *Umbrina*. CORBINATA, VERRUGATO.

CORBALLERA. f. *Pesc.* Mena de filat pera pescar corballs. *Corvina.*

CORBAMENT. m. La part per ont alguna cosa 's doblega. *Corvadura.* || La part còrba dels archs y de les volles. *Curvatura.*

CORBARSE. v. r. L'acte de doblegarse. *Encorvarse.* || *Fig.* Inclinar-se, humillarse, abaixarse. *Humillarse.*

CORBATA. f. Adorno de roba fina que 's porta al voltant del coll. *Corbata.* || *Art. y of.* Part de la premsa de mosaichs.

CORBATÍ. m. dim Mena de corbata que no dona més qu'una volta al coll, ajustantse al darrera ab civella o gafets. *Corbatín.*

CORBATURA. f. Qualsevol desvio de la direcció recta. *Corvatura.*

CORBELLA. f. Fals de fulla més ample que la ordinària. *Hoz.*

CORBELLA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Talladell, prov. de Lleida.

CORBERA (Bernat de). *Biog.* Noble cavaller del segle XIII, un dels catorze militars catalans que varen pendre l'hàbit de la Mercè al fundarse a Barcelona la benefactora ordre redemptora dels cantius.

— (ESTEVE DE). *Biog.* Historiador, ciutadà de Barcelona, investigador molt erud. Va morir l'any 1635. La seua obra més celebrada porta 'l títol de *Cataluña Ilustrada*, (un volum fol. Nàpols 1678), publicada pel seu admirador el P. Gómez de Porres, qui creu que 'l bisbe Marca 's va aprofitar dels manuscrits d'en Corbera pera la famosa *Marca Hispánica*. Corbera, desterrat de Catalunya, va ésser primerament magistrat de l'Audiencia de Milán, al cap d'onse anys Regent del Suprem d'Aragó y ademés Gran Canceller de Milán y Lloctinent de la Cambra de Nàpols. Altres obres d'ell sobre Catalunya: *Prosperidades infelices* (manuscrita); *Vida de Doña Marla*

de Cervelló ó del Socós (Barcelona 1629); *Genealogia de la... casa de Queralt y breves relaciones... de los... Condes de Barcelona y reyes de Aragón.*

CORBERA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és a la carretera de aquesta darrera ciutat a Mora d'Ebre y té 2,271 hab. || Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; té 959 habitants. || — (D'ALCIRA). Poble de la prov. y bisb. de València, partit judicial d'Alcira; té 2,102 habitants. || — (D'AMUNT). Arrabal de Corbera, prov. de Barcelona. || — (DE BAIX). Arrabal de Corbera, prov. de Barcelona. || — (SANTUARI DE). Prop de Berga, a 1,444 met, la iglesia

Segell de Corbera (Barcelona)

es del segle XVII, pero la Verge es més antiga. || — (SERRA DE). *Orog.* Aixis s'anomena la que te en sa vessant el santuari del meteix nòm.

CORBETA. fem. *Naut.* Embarcació lleugera de tres arbres y vela quadrada; a vegades té 'l pal messana sense cofes ni vergues. *Corbeta.*

CORBINS. *Geog.* Poble de la prov. bisb. y part. jud. de Lleida; és a la confluencia del Noguerà Ribagorsana ab el Segre y té 980 habitants.

CORBO (Serra del). *Orog.* Serra que hi há a tramontana de Xixona, prov. d'Alacant.

Corbeta

CORCADURA. f. La acció y efecte de corcarse una cosa. *Carcomadura.*

CORCAR. v. a. Rosegar el corch alguna cosa. *Carcomer, bromar.*

CORCARSE. v. r. Omplirse de corchs alguna cosa. *Carcomerse.* || Parlant de llegums y fruites. *Picarse.* || Parlant dels grans. *Agorgojarse, gorgojarse.*

CORCAT, DA. p. p. *Carcomido.* || adj. Parlant dels grans. *Gorgojado.*

CORCE. f. *Naut. ant.* Espécie de gorab. *Cáрабо.*

CORCER. m. Cavall lleuger. *Corcel.*

CORCESCA. f. Arma semblant a l'alabarda, que segons sembla se diferenciava d'aquesta en que 'l ferro acabava ab una sola punta com la llansa. *Corcesca.*

CORCH. m. *Entom.* Insecte que rosega la fusta y la fá pols. *Carcoma, broma.* || La pols que fá 'l corch a la fusta y a les llegums. *Carcoma.* || El vuit que 'l corch fá al tronch dels arbres. *Hueco, hueca.* || El cuch que 's cria a les lleties, guixes y altres llegums. *Mida.* || L'insecte que corca les dents y 'l caixals. *Guijón.* || El de la roba. *Arna.* || El de les llevors

Segell de Corbins

y fruites. **Coco**. || *Met.* Cuidado grave y continuo que mortifica interiorment. **Carcoma**. || La persona o cosa que va gastant la hisenda poch a poch. **Carcoma**. || MORRUT.

Segell de Santa Maria de Corcó

CORCÓ. m. ROSECH, NEGUIT, CORCH, 8.

CORCÓ (Santa María de) *Geog.* Lloch de la prov. de Barcelona, part. jud. de Vich. Té 1,000 hab.

CORCOBA. f. GEP.

CORCOLILLA. *Geog.* Poble de la prov. de Yedra, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a la vora del neixement de la riera de la Yedra.

CORCOR. f. ROSECH.

CORÇOS. m. *Zool.* Animal un poch més gran que la cabra, de color gris groguenç, banyes petites berrugoses y en forma de forquilla cap a la punta. **Corzo**.

CORDA. f. Conjunt retort de fils o brins de cànem, espart o altra materia. **Cuerda**. || La qu'és molt groixuda. **Soga**, **cuerda**, **maroma**. || La de curriola ab que 's mestres de cases pujen els materials. **Tiro**. || La de viola, guitarra y altres instruments músichs. **Cuerda**. || La metxa de cànem sense filar pera calar foch a les peces d'artilleria. **Cuerda**. || Als relloctges de butxaca una cadeneta agafada per un cap al cilindre y pel altre al tambor, que propaga 'l moviment que reb de la molla. **Cuerda**. || La qu'és feta de vimechs. **Crizneja**. || La qu'és feta de cordills. **Torzal**. || La que 's posa a la prempsa quan se fa vi, pera impedir que caigui la brisa. **Briaga**. || La que serveix pera apretar y assegurar la cingla a les cavalcadures. **Latiguera**, **látigo**. || La que serveix pera comprimir alguns instruments. **Tiradera**. || *Naut.* Les que a les embarcacions no tenen nom particular. **Triza**, **beta**. || *Naut.* La qu'és feta d' espart. **Estrenque**, **estrinque**. || La de dos o tres caps. **Piola**. || pl. Els nirvis del cos humá. **Cuerdas**. || *Geom.* La ratlla recta tirada per la part interior d' una còrba, y acabada en dos punts d' ella. **Cuerda**.

CORDA FALSA. *Atis*. La que no 's pot posar en consonancia ab les demés del instrument. **Cuerda falsa**.

CORDES DE SOBRE CUBERTA. f. pl. *Naut.* Traques de taulons grossos endentats de popa a proa sobre 'ls baus al mitj de la cuberta pera la seua major solidesa longitudinal. **Cuerdas superiores**.

CORDES DE TELER DE MA. f. pl. *Ar.* y *Of.* Les que baixen en sentit vertical y serveixen pera sostindre el moviment de relació entre les calques de dalt y les de baix.

AFLUIXAR LA CORDA. fr. *Met.* Moderar el rigor. **Afloxar la cuerda**, **las riendas**.

DONAR MÉS CORDA. fr. *Met.* Exasperar al qui está enfadat. **Dar sogá**.

ESTIRAR LA CORDA. fr. *Met.* Portar les coses ab massa rigor. **Tener la cuerda tirante**, **apretar la cuerda**.

LA CORDA SEMPRE 'S TRENCA PER LA PART MÉS FLACA O MÉS PRIMA. *Ref.* Denota que 'l més débil queda ordinariament vensut, encara que tingui més raó que la part contraria. **Quebrarse por lo más delgado**.

LLIGAR AB CORDES. fr. *Enmaromar*.

PUJAR ALGUNA COSA AB CORDA. *Guindar*.

PUT A CORDES, O 'L COLL LI PUT A CORDA. *Expr. fam.* Denota que 'ls malfactors y facinerosos están continuament en perill d' ésser penjats. **Le huele el pescuezo á cáñamo ó la garganta á esparto**.

TANT Y TANT SE VOL ESTIRAR LA CORDA QUE VÉ QUE 'S TRENCA, O TANT TIRARÁS LA CORDA QUE 'S TRENCARÁ. fr. *Met.* Denota que no és prudent portar les coses fins al extrém. **Tanto pica la piedra en la raíz del torvisco, hasta que quebranta el pico**.

TINDRE O PORTAR CORDA DE PENJAT. fr. *Vulg.* Se diu d' aquell a qui tot li va bé. **Tener sogá de ahorcado**.

TIRAR DE LA CORDA. fr. *Naut.* **Halar**.

TIRAR LA CORDA FINS QUE 'S TRENQUI. fr. *Met.* Apurar la paciencia d'algú. **Apretar hasta que salte la cuerda**.

TIVAR LES CORDES. fr. *Naut.* Posarles tivantes. **Tesar**.

CORDADA. f. El conjunt de presos lligats y més especialment els que 's porten a presidi. **Cuerda**.

CORDÁM. m. Conjunt de cordes. **Corderia**, **cordejería**. || *Naut.* El conjunt de cordes d' una embarcació. **Cordaje**, **cordelería**, **jarcia**.

CORDAR. v. a. Ajustar al cós alguna peça de roba per medi de botóns, gallets o cordó. **Abrochar**, **atacar**. || Passar el botó pèl trauc. **Abotonar**.

CORDAT, **DA**. p. p. **Abotonado**, **abrochado**, **atacado**.

CORDELL. m. y

CORDELLA. f. *Ant.* **CORDILL**.

CORDELLAR. v. a. y n. *Mar.* Relingar, o sigui cusir o reforzar les relingues. **Cordear**. || v. a. Embolicar la baldufa ab un cordill pera ferla ballar. **Rodear**.

CORDELLAS (Francesch de). *Biog.* Abat del monestir de Gerri. Bon patrici en els moments més crítics pera la nació catalana. Va presidir la memorable sessió del dia 30 de Juny de 1713, durant el famós siti de Barcelona.

— (MIQUEL). *Biog.* Doctor en drets, un dels recopiladors de les *Constitucions* de Catalunya.

CORDELLAT, **DA**. adj. Entre passamaners s' aplica a unes cintes que imiten el cordill. **Cordelado**. || m. Roba basta de llana aixís anomenada perque la trama fá un cordillet. **Cordillatje**.

CORDER. m. Qui fá o ven cordes. **Soguero**, **cabestrero**. || *Ter.* **ANYELL**.

CORDERET. m. dim. *Ter.* **ANYELLET**.

CORDERETA. f. *Ter.* **ANYELLA**.

CORDERÍA. f. **CORDÁM**, 1 || Botiga ont venen cordes. **Cordereria**.

CORDERO (Joan Martí). *Biog.* Ecclesiástich valencí que va néixer en 1520, y va morir en 1584. Va distingirse com antiquari, y dedicat al conreu de la literatura, se li deuen moltes publicacions, unes originals y traduïdes altres.

CORDEROURE. *Orog.* Collades divisories de les aigües de la riera de Merola que van al Llobregat y les de la del Cint que desaigüen al Cardoner, en el camí de Casseres a Cardona.

CORDESES (Antoni). *Biog.* Relligió jesuític molt notable; nat a Olot l' any 1518 y mort a Sivilla l' 1601, als vuitanta dos anys. Va entrar a la Companyia a Barcelona (1545). Va ésser un éxit la seua ensenyansa pública de doctrina cristiana, a la que hi assistia gent de totes classes y etats. Va assistir a la primera congregació general de la companyia, tinguda a Roma l' any 1558, com a procurador general de Aragó. Li varen ésser confiats els colegis de Gandía y Coimbra y la penitenciaría de Roma. Després de fet el quart vot (1559), el P. Lainez, general del ordre, 'l va escullir pera preposít de la provincia de Aragó (1560) y després de la de Toledo, havent estat ab tal qualitat, a la segona, tercera y quarta congregacions generals de la companyia. Va publicar diversos llibres devots a Italia y a Espanya, dexantne alguns de inédits.

CORDETA. f. dim. **Cuerdeceta**, **cordezuela**.

ESTIRA CORDETES. fr. *Fam.* S' aplica a qui té un gust especial en fer barallar a les persones. **Zizañero**. || Se diu també al que valguentse de manyes y tretres, perjudica els interessos de un tercer. **Avarento**.

CORDIAL. adj. Afectuós, de cor. **Cordial**. || Lo que té virtut pera confortar el cor. **Cordial**, **cardíaco**. ||

m. Beguda composta de varis ingredients pera conforlar el cor. **Cordial**.

CORDIALÍSSIM, A. adj. sup. **Cordialíssimo**.

CORDIALÍSSIMAMENT, adv. m. sup. Ab mòlt de afecte, de tot cor. **Cordialíssimamente**.

CORDIALITAT, f. Afecte profón. **Cordialidad**.

CORDIALMENT, adv. m. Afectuosament, de cor. **Afectuosamente, cordialmente**.

CORDIERITA, *Miner*. Silicat d'alúmina o de magnesia, de color blavench, a vegades transparent, de brill paregut al cuars ratllant 'l vidre. **Cordierita**.

CORDIFOLIAT, adj. *Bot*. De fulles cordiformes. **Cordifoliado**.

CORDIFORME, adj. En figura de cor. **Cordiforme, acorazonado**.

CORDILL, m. Reunió de fils de cánem retorts. **Cordel, bolantín**. || El que fan servir els mestres de cases pera pujar a plom les parets. **Tendel**. || El que serveix pera calsar les abarquas. **Calzadera**.

CORDILL ESCARRITXAT DE LA CORREDORA, m. *Nàut*. El troç que's deixa sortir abans de comensar a tallar les divisions que senyalen les milles a fi de donar temps a que la barca y 'l cordill prenguin assento a l'aigua. **Cordel escarreado de la corredera**.

ÉSSER ALGUNA COSA TIRADA A CORDILL, fr. Estar alguna cosa en línea recta, com: *els edificis*, etc. **Estar á cordel, á línea**.

TIRAR A CORDILL, fr. Posar algunes cordes tivan-tes en línea recta, pera alinear alguna cosa. **Acordelar**.

CORDILLET, m. dim. **Cordelejo, cordelito**.

CORDÓ, m. Mena de cordill, comunment de seda, cotó, estam, etc. **Cordón**. || La corda ab que's lli-guen l'hàbit al cós els religiosos d'algunes ordres. **Cordón**. || *Mil*. Tropa colocada de distancia en distancia pera impedir la comunicació d'un territori ab altres o 'l pas de la gent. **Cordón**. || El conjunt de tropes pera impedir el pas als enemics. **Línea**. || Guarniconeta que's fá a la vora de les monedes. **Gràfila, cordoncillo**. || *Arg*. El que rodeja una columna. **Astrágalo**. || A les peces d'artilleria lo que s'hi posa per adorno a distancia de mitj pen de la boca. **Astrágalo**. || La divisa que porten els cadets al muscle. **Cordones** || *Fort*. La obra exterior que's compon d'un baluart. **Corona**. || *Arg*. **BOCELL**. || *Nàut*. Unió de fillasses retortes que formen com una corda y serveix pera fer cables y altres caps. **Cordón**.

ALLARGAR ELS CORDONS DE LA BOSSA, f. *Met*. Preparar els diners pera fer un gasto gros. **Atargar la bolsa, desatesorar**.

CORDOÁ, m. *Ant*, y

CORDOBÁ, m, La pell de cabra o de boch adoba-da. **Cordobán**.

CÓRDOBA Y MIGUEL (Bonaventura de), *Biog*. Advocat y escriptor, nat a Torlosa l' any 1806 y mort a Valencia, essent magistrat, l' any 1854. Va exercir la carrera a Barcelona y a Madrid y desde 1847 va ésser diputat a Cortes en diverses ocasions, lluints 'hi com orador. L' any 1851 era segon jefe de la Direcció de lo Contencios. Va escriurer la *Vida militar y política de Cabrera*, publicada entre 1844 y 45, a Madrid (quatre volums). També és autor d' una extensa *Noticia histórica literaria del Dr. D. Jaime Balmes*. (un vol. quart: Madrid, 1848), y tenia comen-sada una *Historia de San Vicente Ferrer*.

CORDOBÉS, A. adj. El natural de Córdoba y lo parlant a aquesta ciutat d'Espanya. **Cordobés**.

CORDOLIA, f. *Patol*. Dolor de cor. **Cordolia**.

CORDONADA, f. Cop de cordó. **Cordonazo**.

CORDONÁS, m. aum. **Cordonazo**.

CORDONÁS O CORDONADA DE SANT FRANCESH. Nòm que donen els mariners als temporals que sol haverhi al mar alguns dies abans o després del equinocci de la tardor. **Cordonazo de San Francisco**.

CORDONERA, f. **CORDÓ**, 1.

CORDONET, m. dim. **Cordoncito**. || En certs tei-xits, llistes estretes y abundoses. **Cordoncillo**.

CORDOVER, m. Carta blanca.

CORDURA, f. Prudencia, seny, judici. **Cordura**.

CORECH, *Geog*. Caseriu del dist. mupal. de Canc-ján, prov. de Lleida.

CORELLA (Mossén Joan de), *Biog*. Cavaller y mestre de teologia, que suposen la majoria dels es-criptors, era nadiu de Valencia. Va viure al sigle XV, éssent autor de moltes obres en prosa y en vers.

COREME, *Ant*. **Quaresma**.

COREOGRAFÍA, fr. Art de compondre balls. **Coreografia**. || Art de representar en el paper un ball per medi de signes, com s'hi representa un cant per medi de notes. **Coreografia**. || En general, art de la dansa. **Coreografia**.

COREOGRÁFICH, CA, adj. Pertanyent o relatiu a la coreografia. **Coreográfico**.

COREÓGRAFO, m. Compositor de balls. **Coreó-grafo**.

CORESMA, f. *Ant*. **QUARESMA**.

CORET, m. dim. **Corillo**. || Rodelleta de cuuro que posen els basters sota d'un clau pera que no hi fre-gui lo que s'hi posi al demunt. **Corete**.

CORIARINA, f. *Quím*. Alcaloide que's treu del roldó. **Coriarina**.

CORIFÉU, m. *Met*. Qui és seguit d' altres en algu-na opinió, secta o partit. **Corifeo**.

CORÍLLA, *Hidrog*. Riuet de la Vall d' Arán. Neix a la montanya de Sant Martí, passa a llevant de la ermita d'aquest sant y desaigua a la vora dreta del Garona, sota mateix de Gessa.

CORIMBIFLOR, A. adj. *Bot*. Que té les flors dis-posades en corimbo. **Corimbifloro, corimbifero**.

CORIMBO, m. *Bot*. Inflorescencia caracterisada per un conjunt de flors que neixen a diferents punts del tronch y s' alsen quasi a la meteixa altura. **Co-rimbo**.

CORIMORI, m. En llenguatge familiar el defalliment del qui té gana de menjar. **DEFALLIMENT**. || **TRE-MOLOR DE COR**.

CORINDÓ, m. *Min*. Alúmina pura cristallisada; és pedra preciosa quasi dura com el diamant. **Corindón**.

CORINTI, A. adj. El natural y lo pertanyent a Co-rinto. **Corintio**. || Un dels cinch ordres d'arquitectura. **Corintio**.

CORINTIA, f. *Bot*. Tulipa groga, blanca, daurada y vermella. **Corintia**.

CORIÓN, m. *Anat*. Membrana exterior de les dues que cubreixen el feto. **Coriön**.

CORISTA, m. Entre 'ls regulars, qui assisteix al chor; pero més propiament se dona aquest nòm als fra-res destinats al chor desde que professen fins que tenen la missa. **Corista**. || Cada un dels que canten for-mant el chor a les òperes y sarsueles. **Corista**. || *Mús*. Instrument de cer en forma de lorqueta que fentlo pegar a una post per un dels ganxos y apoiat després a l' esmentada post, hi dona un tó constant, al que s' hi arreglen tots els instruments de música. **Tono**.

CORISTAT, m. Entre 'ls regulars, el temps que passen els frares o les monjes baix la direcció d' un mestre després d' haver professat. També té aquest nòm el lloc on viuen y 's reuneixen. **Jovenado**.

CORMINAS Y GÜELL (Joan), *Biog*. Canonge y es-criptor, fill de Manlleu. És principalment conegut per haver continuat les «Memorias» sobre escriptors catalans publicades pèl bisbe Torres Amat. Va ésser catedràich de la Universitat de Cervera y després secretari del arquebisbe de Burgos. L' any 1848 era subdelegat castrense y governador eclesiástich d'a-quell arquebisbat. Va publicar diferents sermons y

tractats ad més del seu llibre *Suplemento á las «Memorias para ayudar á formar un diccionario de los escritores catalanes»*, quina edició és feta a Burgos l'any 1849.

CORMULL. m. Y 'ls seus derivats. **CURULL.**

CORN. m. Costat d' alguna cosa, còm: *corn del altar*. **Lado, cuerno.** || La tropa que cobreix el centre del exercit per qualsevol dels dos costats. **Aia.** || La punta de la manla, matalás, sarría, etc. **Cogujón, cornijal.** || L' instrument que tenen els porquers para cridar y arreplegar els porchs. **Corneta, cuerno.** || El que tenen els caçadors de cervos para aixecar la caça. **Cuerna.** || Molusch marí. **Molusco.**

CORN AB PUES. Nòm que 's dona al petit caragol del género *Murex*, molt comú en nostra mar.

CORN ANGLÉS. *Mús.* Instrument de fusta que fá una gran còrba y acaba ab una bomba. Produch sons molt melodiosos, semblants a la veu humana. *Corno inglés.*

CORN DE L' ABUNDANCIA. *Mit.* Cert vas en figura de banya del que 'n cauen fruits y flors, ab que 'ls gentils significaven l' abundor. *Cornucopia, cuerno de la abundancia.*

CORN MARI. Caragol gran de mar que per un dels caps acaba en punta; aquesta es forada y serveix para tocarlo còm una trompa. L' usen els pescadors y al bufarlo se fá sentir a grans distancies, malgrat el soroll del mar: segons el vent, desde Caldetes se senten els que toquen en aigües de Canet.

SÓ DE CORN. Dret pèl qual el senyor d' algun castell obligava a tocarlo en certs cassos. *Son de bocina.*

TOCAR EL CORN. fr. Sonarlo *Tañer la bocina.* || *Met.* Anarse 'n d' improvis d' algun llòch sense despedirse. *Tomar el trote, escurrir el bullo.*

CORNADÓ (Puig). *Orog.* Puig que hi há a llevant de Balet, prov. de Girona, entre les vores dels rius Fresser y Sagadell.

CORNAILLA. *Ictiol.* MARTELL.

CORNALERA. f. Ansa de la portadora. **Brazo.**

CORNÀRIA. f. Pedra preciosa molt transparenta, de color comunment de taronja y molt hermosa. Serveix pera gravar 'hi segells. **Cornerina, corniola, cornelina.**

CORNAVAQUES (Puig de). *Orog.* Puig de 545 met. d' altitud al N. de l' illa de Mallorca.

CÓRNEA. f. *Anat.* La segona túnica del ull. **Córnea.**

CÓRNEA OPACA. *Zool.* La que forma 'l blanch del ull. *Córnea opaca.*

CÓRNEA TRANSPARENT. *Zool.* Disc central del ull per el qual penetren els raigs lluminosos y 's veu el color del fons del ull. *Córnea transparente.*

CORNELI. n. p. **Cornelio.**

CORNELLA. f. *Ornit.* Mena de còrb, ab el cap, gorja, ales y quia negres y lo demés de

color de cendra negrench. **Corneja.** || Hi ha la **CORNELLA DE BECH BLANCH** y la **CORNELLA BLANCA.**

CORNELLÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, parl. jud. de Sant Felin de Llobregat; és a la vora d' aquest riu y té 2,165 hab. || Poble de la prov., bisb. y parl. jud. de Girona. Està situat a la vora del Terri; té agregats els pobles de Burgonyá, Cors, Pujals dels Cavallers, Pujals dels Pagesos y Sors, que formen la Vall de Cornellá. És cap de dist. municipal, y té 1,256 hab. || — (DE LA RIBERA). Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. y cantó de

Cornella

Segell de Cornellá (Barcelona)

Perpinyá; és a la vora del riu Tet y té 1,358 hab. || — (DEL BERCOLL O DEL VERCOL). Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá; és estació de F.-C. y té 344 hab. || — (DEL CONFLENT). Població de 512 hab. al dist. y cantó de Prades, a una altitud de 534 met., en el punt de unió de les valls de Fillols y del Vernet. La seua iglesia, del sigle XII, és una de les creacions més remarcables del art romànic, y exquisides les ferramentes que ornent la porta d' entrada.

Segell de Cornellà (Girona)

CORNELLANA. *Geog.* Poble del dist. municipal de Forno s, prov. de Lleida.

CORNELLAS (Climent). *Biog.* Filòlech nat a Perpinyá l' any 1815. Era llicenciat en dret civil y canònic, professor del Institut de Barcelona. Més tart va ensenyar l' anglés a l' Escola de Comers de Madrid. Se coneixen catorze edicions de la seua *Gramática francesa teórico-práctica* y sis d' una d' anglesa. És autor del *El Antigalicismo*, llibre de lectura francesa para evitar els galicismes en la versió espanyola.

CORNER. m. *Bot.* SANGRINYOL.

CORNET Y MAS (Gayetà). *Biog.* Periodista y autor de diverses obres de viatges per Catalunya. Era fill de Barcelona y havia cursat la carrera d' enginyer industrial. Va ésser professor y un dels fundadors de la *Academia de Taquígrafa* de Barcelona, de la qu' era president. Va fundar y dirigir la primera *Revista Taquígráfica* haguda a Espanya (1874). En 1856 havia fundat la *Revista Industrial*. Desde 1853 fins a la seua mort va ésser redactor del *Diario de Barcelona*. Va publicar un *Compendio de taquígrafa española* (1852), y entre altres *Güies*, les de Barcelona, Manresa y Cardona, Caldes de Montbui y St. Miquel del Fai, Montserrat y *Una excursión por Cataluña* (1888).

CORNET. *Geog.* Caseriu del terme de Sallent, prov. de Barcelona.

CORNETA. f. Instrument músich de metall format d' un tub enroscat que té la boca ampla yacampanada. **Corneta.** || Qui toca aquest instrument. **Corneta.**

CORNETA DE CAÇADOR. La que toquen els caçadors para donarse algun avís o senyal. **Corneta de monte.**

CORNETA DE POSTILLÓ. La que tocaven els postillons quan hi havia diligencies. **Corneta de posta.**

CORNETA O TROMPETA DE CLAUS. m. Instrument músich molt paregut a la corneta comuna, pero que per medi d' un mecanisme de set claus produceix sons més armònics. **Corneta de llaves.**

CORNETÍ. m. *Mús.* Instrument més petit que la corneta que té cinc voltes o tons **Cornetin.** || Qui toca aquest instrument. **Cornetin.**

CORNETÍ DE TRES PISTONS. *Mús.* Instrument de llautó semblant al cornetí, que té set voltes conegudes ab el nòm de tons. **Cornetin de tres pistones.**

CORNICABRA. f. *Bot.* GARROFER BORT.

CORNICER. m. *Bot.* ter. SANGRINYOL.

CORNICELLIS. m. *Bot.* PLANTATGE CORONAT.

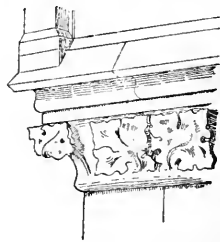
CORNICERVI. m. *BA-NYA DE CERVO.*

CORNIER. m. *Bot.* SANGRINYOL.

CORNIFORME. adj Estel ab quia còrba. **Corniforme.**

CORNIOLS. m. pl. *Bot.* CORNS.

CORNISA. f. Conjunt de varies motllures que coronen un cós o ordre d' arquitectura. **Cornisa, corniza.**

Cornisa gòtica del sigle XIV

CORNISA D' ARQUITRAU. f. Tot cornisament quin fris s' ha suprimit. *Cornisa de arquitrabe.*

CORNISA DE LA CANTONADA. f. *Arquit.* La part superior del entaulament. *Cornisa.*

CORNISAMENT. m. *Arquit.* Còs d' arquitectura compost d' arquitráu, fris y cornisa. **Cornisamento** o **cornisamiento.**

CORNISAMENT MUT'LAT. m. Aquell en que s' ha suprimit l' arquitráu y l' fris posant hi en lloc d' ells un anell de columna y un filet *Cornisamento ó cornisamiento mutilado.*

CORNISETA. f. dim. **Cornisita.**

CORNS. m. *Bot.* Mata de la fam. de les cornàcees, que fá pomets de flors grogues y un fruit de la gressor d' una avellana, vermellench, un poch agre y menjivul. **Cornejo macho.**

CORNUCOPIA. f. **CORN DE L' ABUNDANCIA.** || Adorno que consta d' un march de fusta daurat ab un mirall al mitj y ana palmatoria al peu. **Cornucopia.**

CORNUDELL (Sant Joan de). *Geog.* Petita hermita romànica que domina la vall de l' Arijá prop de Castellar d' En Huch.

CORNUDELLA. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, part jud. de Falset; és al vessant de miljorn del Montsant y té 2,386 hab. || Poble de la prov. d' Osca, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre; és un poch apartat del No guera Ribagorsana y té 491 hab.

CORNUT, DA. adj. Qui té baynes. **Cornudo** y **cornijero.** || Marit a qui la muller ha faltat a la té conjugal. **Cornudo.**

CORNUT Y PAGAR EL BEURE, O CORNUT Y POBRE. *Loc. fam.* S' usa quan a algú, després d' haverli fet algun agravi o causat algun perjudici, encara se 'l tracta malament. *Sobre cuernos, penitencias; tras cornudo, apateado y mandante á bailar.*

DE CORNUT A BORNÍ. *Loc. fam.* S' usa pera denotar que 's pot escullir entre dues coses dolentes. *Cual más, cual menos, toda la lana es pelos.*

EL CORNUT ES EL DARRER QUE HO SAB. *Ref.* Denota que qui és més interessat en alguna cosa que s' ha fet, és el darrer a qui s' participa. *El cornudo es el último que lo sabe.*

CORÓGRAF. m. Qui descriu algun país. **Corógrafo.**

COROGRAFÍA. f. Descripció d' algun regne, país, o provincia. **Corografía.**

COROGRÁFICAMENT. adv. m. Segons les regles de la corografia. **Corográficamente.**

COROGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la corografia. **Corográfico.**

COROLA. f. Part principal de la flor, generalment olorosa y de color viu, que cobreix les parts que sei-

1895). L' any 1869 va ésser agregat a l' embaixada d' Espanya a Paris, d' ont era corresposnal d' *El Telégrafo*, de Barcelona. L' any 1880 va assistir, per delegació, al Congrés Catalá de Jurisconsults. L' any 1882 l' Academia de l' Historia li va encarregar la copia de les actes de les Corts Catalanes, d' Aragó y de Valencia, aixís com les generals dels tres regnes, y a més la de les lleis dictades desde 'ls Usatges fins al sigle XVIII. Va col·laborar a les principals revistes y periòdics de Barcelona y Madrid. Va publicar un bon resum dels *Dieteris de la Generalitat de Catalunya*, en un sol volum. Va traduir gran quantitat de obres del francès, de l' italiá y de l' anglés, tenint la meteixa extraordinaria facilitat pera la traducció que pera produir textos originals. Son d' ell les *Croniques* d' en Desclot, d' en Muntaner y d' en Pere IV, reimpresses a Barcelona els anys 1885 y 1886. És abundantíssima y bona la seua producció històricoliteraria y jurídica. Citarem: *El feudalismo y la servidumbre de la gleba en Cataluña*, Girona, 1878; *El condestable de Portugal*, Girona, 1878; *Clarís y son temps*, Barcelona, 1878; *Historia de Villanueva y Gelltrá*, Vilanova, 1878; *Dels contractes d' enfiteusis y rubassa morta*, Barce ona, 1878; *Biografia de Pablo Clarís*, llegida al posarse 'l seu retrato a la Galeria de Catalans Ilustres; *Apuntes para la historia de Granollers*, premiada al certámen local de 1881; *Episodios de la guerra de la Independencia*, premi al certámen d' Igualada, 1884; *Cartas á un obrero*, premi en el certámen d' Igualada, 1885; *Prim*, Barcelona, 1885; *El monasterio de Vilabertrán*, monografia premiada a Figueres, en 1885; *Proyecto d' una constitució municipal en un Estat federal, fundat en l' estudi dels municipis romans y en lo dels catalans de l' Etat Mitja*, premi al certámen de La Bisbal, 1886; *Algunos datos sobre la historia de Hostalrich*, premi a l' Associació Literaria de Girona l' any 1886, igualment com la monografia, *Noticias históricas sobre los muros de Girona; Barcelona y sus alrededores*, 1887; *Los fueros de Cataluña y la sociedad política moderna*, 1888; *Memorias de un menestral, 1792-1864*, Barcelona, 1889; *Documentos históricos catalans del sigle XIV*, Barcelona, 1889; *América, historia de su colonización é independencia*, 4 volums en quart, Barcelona, 1894. Ademés d' una obra titulada: *Supersticiones de la Humanidad*, feta per encàrrech editorial, En Coroleu y En Pella en col·laboració escrigueren: *Las Cortes Catalanas*, 1876; *Lo Somaten'*, 1877; *Los fueros de Cataluña*, 1878. (V. *Lámina sola de retratos*, Iletra C.)

COROLÍ, NA. adj. *Bot.* S' aplica a tot lo relatiu a la corola, com pels del pétals, perigoni, estams o fils de les flors, etc. **Corolino.**

COROLÍPAR, A. adj. *Bot.* S' aplica a la flor quins orgues han prés la forma de corola. **Corolíparo.**

COROLÍSTICH, CA. adj. *Arg.* S' aplica a les columnes adornades ab una guirlanda de flors en forma d' espiral. **Corolístico.**

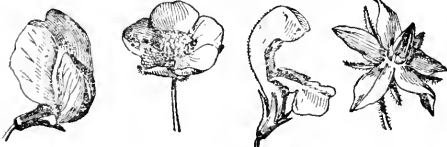
COROLOGÍA. f. Discurs sobre la descripció d' un país. **Corología.**

COROMINA (Bartomeu Tomás). *Biog.* Gravador d' encunys, nat a Barcelona l' any 1808 y mort a Madrid l' any 1867. Va estudiar a Llotja, ont als disset anys va obtenir un premi. Després va anar a Madrid, ont va treballar ab el notable gravador Marián González Sepúlveda. L' any 1832 En Coromina va guanyar el premi extraordinari pèl gravat de medalles, otorgat per l' Academia de Sant Fernando, de quina corporació va ésser nomenat individu de mèrit l' any 1844 y més tart professor, fins a l' any 1864. Aleshores va entrar a la *Fábrica Nacional del Sello* ab el càrrech de director facultatiu. Entre moltes altres, va gravar la medalla de l' Exposició Nacional de Belles Arts (1856) y la commemoradora de la guerra d' Africa (1860).

COROMINAS (Bernardi). *Biog.* Jurisconsult y poeta de renom del sigle XVI, natural de la Sèu de

Segell de Cornudella (Tarragona)

Coroles

veixen pera la generació; está formada d' una o varies parts nomenades pétals. **Corola.**

COROLARI m. Proposició que 's dedueix de la demostrada anteriorment. **Corolario.**

COROLEU Y INGLADA (Joseph). *Biog.* Advocat y escriptor distingit, nat y mort a Barcelona (1839-

Urgell. Posseïa molt bé 'l grech y 'l Itali, éssent molt notables les seues poesïes, pero encara está per fer l' estudi de l' home y de les seues obres.

— (JOSEPH). *Biog.* Gravador d' estampes, al coure, nat a Barcelona l' any 1756. Va estudiar a Llotja, éssentne més tard tinent director de l' Escola de Pintura, director de la secció de gravat y acadèmic de mèrit de la de Sant Fernando. A l' Exposició celebrada a Llotja l' any 1825 hi va presentar un gravat representant Sant Lluís.

COROMINES. *Geog.* Quadra del terme de Solanelles, prov. de Barcelona.

CORONA. f. Ornament honorífich que cenyeix el cap, y per diversos respectes correspon a diferents persones. *Corona.* || El cim del cap. *Corona, coronilla.* || Regne o monarquia. *Corona.* || La tonsura rodona que 's fá als eclesiàstichs, afeitantlos el cabell en senyal de qu' están dedicats al ministeri de la Iglesia. És més o menys gran, segons la diferencia dels ordres. *Corona.* || L' aureola ab que 's coronen els sants. *Laureola, corona, diadema, aureola.* || Rosari de set denes. *Corona.* || *Met.* Premi, honor, recompensa. *Corona.* || Fi y acabament d' alguna obra. *Corona, coronación, remate.* || *Met.* Cércol que 's forma al voltant del sol o de la lluna. *Halo, corona.* || *Fort.* Obra exterior que 's compón de dos baluards, dues cortines y dos mitjos baluards. *Corona.* || *Met.* Honor, esplèn or. *Corona.* || *Arg.* La part de la cornisa qu' és sola la cimassa y la gola. *Corona.* || *Nàut.* Cap grós qu' está fixo per la meitat de la seua llargaria a la gargamella; té unes grans corrioles per ont li passa la corda de l' aparell. *Corona.*

CORONA AUSTRAL. Constelació de l' hemisferi meridional. *Corona austral.*

CORONA BOREAL. Constelació de l' hemisferi septentrional. *Corona boreal.*

CORONA DE BARÓ O BARONAL. La d' or que porten els baróns, y forma com un boneto ab dues fileres de perles comunes al voltant. *Corona de barón.*

CORONA DE COMTE O COMTAL. La qu' és insígnia dels comtes y está guarnida de divuit perles grosses. *Corona de conde.*

CORONA DE DUCH O DUCAL. La qu' és oberta sense diademes, ab perles y pedreria tot voltant y ab vuit floróns semblants a les fulles de l' àpit. *Corona de duque ó ducal.*

Corona de ferro

CORONA DE FERRO. La que usaven els emperadors quan se coronaven reis dels lombarts. *Corona de hierro.*

CORONA DE FLORS. La formada de diferents flors. *Pancarpia.*

CORONA D' INFANT. La qu' en tot és semblant a la del rei, pero sense diademes. *Corona de infante.*

CORONA DE MARQUÉS. La que té quatre floróns y quatre ramis compostos cada un de tres perles. *Corona de marqués.*

CORONA DE PRÍMPEP D' ASTURIAS. La qu' és igual a la del rei, sino que no té més que quatre diademes. *Corona de principe de Asturias.*

CORONA DE RAIGS. La que 's posa al cap de les divinitats gregues o romanes. *Corona radiata, radial ó de rayos.*

CORONA DE REI. *Bot.* HERBA DE TALL.

CORONA DE VESCOMTE. La d' or guarnida ab quatre perles grosses ab puntes del mateix metall. *Corona de vizconde.*

CORONA IMPERIAL. La que té moltes perles ab vuit floróns y un boneto d' escarvada en punxa. *Corona imperial.*

Corona imperial

lata en forma de mitra, pero no tan llarga ni acabada en punxa. *Corona imperial.*

CORONA IMPERIAL. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les liliácees, originaria de Orient y que 's conreena als nostres jardins; fá les flors a pomis y penjant cap per avall; tota ella fá una flaira molt forta y 's considera com verinosa. *Corona imperial.*

CORONA MURAL. La que 's donava al soldat que primer escalava la muralla. *Corona mural.*

CORONA NAVAL, ROSTRADA O ROSTRATA. La que 's donava al soldat que saltava primer al barco del enemic. *Corona naval, rostrada ó rostrata.*

CORONA OLÍMPICA. La de branques d' olivera pera premiar al vencedor als jochs olímpichs. *Corona olimpica.*

CORONA OVAL. La de murtra que portava 'l general a l' acte de la ovació. *Corona oval.*

CORONA PAPAL. La formada de tres coronas sobrepasades que representen al papa com a summo pontífex, jutge suprem y legislador dels cristians. *Corona papal, tiara.*

CORONA REIAL. La que usen els reis en algunes ocas óns: és d' or y pedres precioses. *Corona real.*

DITXOSA ÉS LA CASA EN

QUE HI HÁ CORONA RASA.

Ref. Adverteix que 's eclesiàstichs son pèl regular

l' amparo de les famílies.

Do no hay cabeza ralda,

no hay casa cumplida.

CORONACIÓ. f. L' acte de coronarse algun sobirà.

Coronación. || La ff d' alguna obra. **Coronación.**

PENDRE CORONACIÓ. fr. *Ant.* Coronarse, acte y cerimonia de coronarse o ésser coronat el rei. *Acto de la coronación.*

CORONADOR, A. m. y f. Qui corona. **Coronador.**

CORONADES. m. pl. Planta anyal de la fam. de les compostes; se conreena als jardins y fá flors de molt diferents colors. *Crisantemas.*

CORONAL adj. *Anat.* S' aplica al os del front y a lo que li pertany. **Coronal.**

CORONAMENT. m. **CORONACIÓ.** || *Arg.* L' adorno que 's posa a la part superior del edifici, y que li serveix com de corona. **Coronamiento.** || m. *Nàut.* La part més alta de la popa. **Coronamiento.**

CORONAR. v. a. Posar la corona al cap, cerimonia que regularment se 'ls hi fá als papes, emperadors y reis, quan entren a regnar. **Coronar.** || *Met.* Perfeccionar, completar alguna cosa. **Coronar, dar la última mano.** || Posar alguna cosa a la part superior de una fortalesa, eminencia, etc. **Coronar.** || p. us. Umplir un vas fins a la vora. **Coronar.** || Formar copa 'ls arbres. **Coronar.** || Al blasó posar una corona sobre les armes. **Coronar.** || *Met.* Premiar, recompensar. **Coronar.** || Al joch de dames posar un peó demunt d' un altre quan arriba a ésser dama pera distingirlo dels demés peóns. **Coronar.** || *Met.* Tallar la soca del arbre en rodó a fi de que torni a brotar. **Coronar.**

CORONARIA. adj. *Anat.* S' aplica a l' arteria y també a la vena particular del cor. **Coronaria.**

CORONAT, DA. p. p. **Coronado.** || m. El cfeigue tonsurat, o l' ordenat d' ordres menors. **Coronado.**

FERLA CORONADA O BEN CORONADA. fr. *Fam.* Cometre un gran erro o ferse molt de mal. *Hacerla cerrada ó de clavo pasado.*

CORONATGE. m. *Ant.* **CORONACIÓ.** || m. *Ant.* Dret pèls gastos de la coronació del príncep que s' exigia a cada veï del regne d' Aragó y comtat de Barcelona. **Coronaje.**

CORONEL. m. *Mil.* L' oficial que té al seu càrrech el mando d' un regiment. **Coronel.** || Al blasó, lo meiteix que corona. **Coronel.**

CORONELA. f. *Mil.* La muller del coronel. **Coronela.** || Forsa armada que la ciutat de Barcelona po-

Corona reial

sava en peu de guerra pera la seua defensa o la de llurs institucions. **Coronela**.

CORONELL m. *Ter.* MONYO. || *Ant.* CORONEL.

CORONETA f. dim. **Coronita**. || La part superior del cap. **Coronita**.

CORONETA. *Orog.* Cim prominent de la montanya de Saumuga a la Vall d'Arán.

CORÓNICA f. CRÓNICA.

CORONISA f. *Arq.* CORNISA.

CORONISTA m. CRONISTA.

CORONOIDES adj. *Anat.* S' aplica a les apófisis semblants al bèch d' una cucala y situades la una a la part superior de les branques de la barra inferior y l' altra en la part anterior y superior del cúbitus. **Coronoides**.

CÓRP m. CÓRBP.

CÓRP. *Hidrog.* Riu que neix a Guallalmons, prov. de Tarragona, passa per Llorach y Segura, entra a la prov. de Lleida, rega 'ls termes de Vallfogona, Guimerà, Ciutadilla, Nalech, Rocafort, Maldá, Sant Martí, Bellanes, Vilanova de Bellpuig y Palau d' Anglesola, y desaigna a la vora del Segre, perdut sota terra.

CORPENDRE v. a. *Commore*, admirat ab alguna cosa sorprenent, ensisadora y impensada. **Sorprender**, **comover**.

CORPENTA f. *Vulg.* El cós d' una persona petita y rodanxona. **Corpanchón**, **corpazo**.

CÓRPMARÍ (Puig). *Orog.* Puig de 159 met. d' altitud al S.E. de l' illa d' Ibissa, Balears.

CÓRPORA f. *Fam. ter.* Cós, referintse al de persones o animals. **Cuerpo**.

CORPORACIÓ f. Societat, comunitat. **Corporación**.

CORPORADURA f. *Ter.* CORPULENCIA.

CORPORAL adj. Lo que pertany al cós. **Corporal**, **corpóreo**.

CORPORALMENT adv. m. Ab el cós. **CORPORALMENT**.

CORPORALS m. pl. Drapet quadrat de lli fi que 's desplega y 's posa demunt de l' altar pera posar 'hi l' hostia y 'l cálcer quan se diu missa. **Corporales**.

CORPOREITAT f. La qualitat de cós. **Corporeidad**, **corporalidad**.

CORPOREU, **A.** adj. Lo que té cós o pertany al cos. **Corpóreo**.

CORPORIFICACIÓ f. *Quim.* Acció de tornar els esperits al ésser y cós que tenien abans d' haverlos extret. **Corporificación**.

CORPORIFICAR v. a. *Quim.* Fixar y reduir els esperits a cós per medi de la corporificació. **Corporificar**.

CORPORIFICAT, **DA** p. p. **Corporificado**.

CORPOSSOARI, **A.** adj. *Hist. nat.* Que té 'ls òrgens de la nodrició animal. **Corpozoario**.

CORPRENEDOR, **A.** adj. Lo que corprén. **Sorprendente**, **comovedor**, **admirable**, **seductor**.

CORPRÉS, **A.** p. p. De **corpandre**. **Admirado**, **comovido**, **hechizado**, **sorprendido**.

CÓRPS m. *Ant.* Veu francesa admesa a Espanya, pera significar alguns empleus pertanyents a la persona reial. **Corps**.

CORPULENCIA f. La grandaria y magnitud d' algun cós. **Corpulencia**. || *Met.* Excés de carnis que té algú. **Humanidad**, **corpulencia**.

CORPULENT, **A.** adj. Lo qu' és de gran cós. **Corpulento**.

CORPUS m. Veu purament llatina pera designar la diada o festa anyal del Santíssim Sagrament del cós de Jesucrist. **Corpus**.

CORPÚSCUL m. *Fis.* Cós molt petit. **Corpúsculo**.

|| *Fis.* Nòm ab que 's designen les parts ténues de la materia, que no poden distingirse ab la vista sino auxiliada del microscopi. També 's dona aquest nòm als cossos que 's veuen a cop de vista revolotejant pèl aire de les habitacions quan hi entra un raig de sol per alguna esclatxa o foradet. **Corpúsculo**. || *Med.* Cossos petits, que sembla que 's mouen y revolotejen o passen y traspassen devant dels ulls en alguns estats patològichs o afeccions. Els que pateixen de catarates incipients creuen que sense parar están veient aqueixos objectes y procuren apartarlos ab les màns. Quan les febres atàxiques o mallgnes arriben al punt més alt d' intensitat, els malalts se figuren també findre devant aqueixos corpúscols bellugadissos y 'ls persegueixen ab les màns, ab un silenci molt gran.

CORPUSCULAR adj. S' aplica al sistema dels filosofhs que admeten els corpúsculs còm materia elemental. **Corpuscular**.

CORRAL m. Llòch clos y descubert que hi há a les cases o al despoblats destinat a diferents usos. **Corral**, **corraliza**. || Pati tocant a la mateixa casa pera 'l seu desembrás o pera tirar 'hi les escombraries. **Patio**. || Llòch tancat ont els pastors hi recullen el bestiar pera resguardarlo de les inclemencies del temps. **Aprisos**, **redil**, **paridera**.

CORRAL DE BESTIAR. *Encerradero*.

CORRAL DE BOUS. *Boil*, *boyera*, *vaqueriza*, *majada*, *paridera*.

CORRAL DE CABRITS. *Chibital*, *chibitero*.

CORRAL DE PORCHS. *Cochinera*, *zahurda*, *chiquero*, *chochiguera*, *poçiga*. || *Met.* Llòch brut y asquerós. *Zahurda*, *poçiga*.

CORRAL DE VADELLS. *Novillero*.

TREURE DEL CORRAL. *fr.* *Descorralar*.

CORRALÁS m. aum. **Corralón**.

CORRALET m. dim. **Corralillo**.

CORRADES f. Cançons populars. **Cantares populares**.

CORREA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora de la riera del Espital.

CORRECAMES m. pl. Coèth que corre angulejant per terra. **Cohete corredor**.

CORRECCIÓ f. Reprensió d' algún delictes o defecte. **Corrección**. || Esmena y censura dels erros de alguna cosa. **Equivocación**, **corrección**. || *Ret.* Figura que substitueix una paraula pera explicar millor la precedent. **Corrección**. || *Farm.* La preparació del medicament pera atemperar l' activitat massa violenta d' algún simple esperit, etc. **Corrección**. || *Naut.* L' acció de corretgir els defectes de la navegació per medi de les senes regles. **Corrección**.

CORRECCIÓ DE SENTENCIA. *Ret.* Figura que s' usa pera esmenar alguna clàusula que abans s' havia dit o ponderat. **Corrección de sentencia**.

CORRECCIÓ FRÀTERNA. Reconvenció que 's fá privadament al pròxim pera corretgirlo d' algún defecte. **Corrección fraternal** ó **fraternal**.

CORRECCIÓ GREGORIANA. Se diu de la que 's va fer per disposició del Papa Gregori XIII l' any 1582, per la que 's vareu treure deu dies al mes d' Octubre de quell any, fent que 's contés dia 15 el qu' era dia 5; que després, a cada 400 anys, se freguessin tres dies pera corretgir l' error que resultava d' haver intercalat cada quatre anys o cada bisest un dia cabal de 24 hores, no devents 'hi afegir més que 23 hores, 16 minuts y 48 segóns pera que 'l còmput fos del tot exacte. **Corrección gregoriana**.

CORRECCIONAL adj. Lo que condueix o porta a la correcció. **Correccional**.

CÓRRECH m. *Ter.* XARAGALL.

CORRECTAMENT adv. m. Ab correcció. **Correccional**.

CORRECTE, A. adj. Exacte, segons regles. **Correcto**. || Lo que no té defecte, tant si 's tracta de obres literaries com d' altra mena. **Correcto**.

CORRECTÍSSIM, A. adj. sup. **Correctísimo**.

CORRECTÍSSIMAMENT, adv. m. sup. **Correctíssimamente**.

CORRECTIU, VA. adj. S' aplica als medicaments que tenen la virtut de corregir, y s' usa també com a substantiu masculí. **Correctivo**.

CORRECTOR, m. Qui corregeix. **Corrector**. || Qui estava encarregat pel govern de confrontar els impresos ab l' original pera veure si estaven conformes. **Corrector**. || El superior o prelat local que hi havia als convents de l' ordre de Sant Francesch de Paula. **Corrector**. || A l' empremta 's diu aixís el qui está encarregat de cotejar ab l' original les proves dels fulls que s' imprimeixen. **Corrector**

CORRECTORA, f. La superiora d' algún convent de monies de l' ordre de Sant Francesch de Paula. **Correctora**.

CORRECUITA (A). Expressió ab que 's significa aquell que va u obra molt depressa; aixís se diu: *anar a correquita, fer'ho a correquita*, que 's dirá en castellá: *ir á prisa, hacerlo á la ligera o rápidamente*.

CORREDEMPTOR, A. m. y f. La persona que redimeix junt ab un' altra. **Corredentor**.

CORREDISSA, f. Correguda curta. **Carrera**, **corrida**, **correríia**.

CORREDOR, A. m. y f. Qui corre molt. **Corredor**. || Galeria estreta y llarga que serveix de pas dins dels pisos. **Pasadizo**, **corredor**. || Qui per ofici entrevé a les compres y vendes. **Corredor**. || El que té varies peces o cambres als costats. **Claustro**, **crujía**, **tránsito**. || El que rodeja tot o gran part d' un edifici. **Andito**. || *Ant.* El soldat qu' entrava per les terres de l' enemich y les arrasava y saquejava. **Corredor**. || *Náut.* La part estreta de cuberta que 's barcos petits tenen a cada costat de l' obertura de passadís de proa a popa, careixent de cuberta completa com els hi passa als llaüts, etc. **Corredor**. || GALERÍA. || Tira horisontal o passadís que crusa a cada costat de la barca de proa a popa.

CORREDOR DE COLL O D' ENCANT: **CORREDOR**, 3.

CORREDOR D' ORELLA O DE CAMBI. Qui sollicita lletres o diner emmanllavat, y ajusta 'ls cambis d' interessos que s' han de donar y les seguretats o resguards. *Corredor de cambios*.

FER DE CORREDOR, fr. Entrevenir com a tercer a les compres y vendes de géneros. *Trujimanear*.

CORREDORET, m. dim. **Corredorcíio**.

CORREDORÍA, f. L' ofici y diligencia del corredor en qualsevol negoci de comers. **Correduría**, **corretaje**. || El dret o estipendi de corredor. **Corretaje**.

CORREDURA, f. *Ant.* **CORREDORÍA**.

CORREGADA, f. *Ter.* **XARAGALL**.

CORREGENCIA, f. La regencia en que 's comparteix el poder ab un altre. **Corregencia**.

CORREGENT, TA. adj. Qui té o exerceix la regencia junt ab un altre. **Corregente**.

CORREGER, m. **CORRETOER**.

COTREGIDOR, m. *Ant.* **CORRECTOR**, 1. || Magistrat que a algunes parts d' Espanya exercia la jurisdicció reial ab mer mixto imperi y coneixia de les causes contencioses y gubernatives y del cástich dels delictes. **Corregidor**. || Modernament era 'l president dels Ajuntaments y era nomenat de Reial ordre. **Corregidor**.

CORREGIDORA, f. La muller del corregidor. **Corregidora**.

CORREGIMENT, m. Empleu de corregidor. **Corregimiento**. || El territori de la jurisdicció del corregidor. **Corregimiento**.

CORREGUDA, f. Moviment apresurat de l' home o de la bestia pera anar ab promptitud d' un lloch a un altre. **Corrida**, **carrera**. || *Ant.* Flux d' algún humor. **Corrimiento**. || Hostilitat que feia la tropa entrant a país enemich y talantlo y saquejantlo. **Correría**.

ANAR A LES CORREGUDES DE BOUS, fr. *Ir á las corridas de toros*.

DE CORREGUDA, m. adv. Ab llestesa, molt depressa. *De corrida*.

CORREGUETA, f. dim. **Correrilla**, **correndilla**.

CORREGUT, DA. p. p. **Corrido**. || adj. Açotat públicament. **Azotado**.

CORREIG, m. La llenqueta de cuir que serveix pera lligar les sabates. **Majuela**. || **CORRETJA** **DESFER ELS CORREIGS DE LA SABATA**, fr. Deslligarlos. *Desmajolar*.

CORREJA, m. *Ant.* **CORRETJA**.

CORREJER, m. *Ant.* **CORREJER**.

CORRELACIÓ, f. Analogia o relació recíproca de dues o més coses. **Correlación**.

CORRELATIU, VA. adj. S' aplica a to que té correlació. **Correlativo**.

CORRELATIVAMENT, adv. m. Ab relació ab alguna altra cosa. **Correlativamente**.

CORRELIGIONARI, adj. Qui és de la meteixa religió o del meteix partit que un altre. **Correligionario**.

CORRENDES, f. pl. **FLUIX DE VENTRE**.

TINDRE CORRENDES, fr. Patir de flux de ventre. *Estar ó andar corriente, tener despeno ó diarrea, irse de varela*.

CORRENSA, f. **FLUIX DE VENTRE**. || **FLUIX DE SANCH**.

CORRENT, adj. S' aplica a lo que no té impediment o embrás pera 'l seu us y efecte. **Expedito**, **corriente**. || Lo qu' és admes y autorisat per l' us y la costum. **Corriente**. || S' aplica a la cosa llesta y acabada. **Corriente**, **moiente**. || Dit del estil. **Fluido**, **corriente**. || Aplicat als diferents períodes en que 's divideix el temps, lo qu' está passant actualment, com: *any corriente, etc. Corriente*. || Se diu de la moneda de bona llei y admesa al comers. **Corriente**. || p. a. Qui corre. **Corriente**. || m. El curs constant de les coses. **Corriente**. || El curs dels rius o de les fonts. **Corriente**. || Cert moviment precipitat de les aigües del mar a alguna part, sense conèixer's a la superfície. **Corriente**. || El paratge del mar, riu o riera en que l' aigua corre més depressa. **Corriente**. || adv. m. **CORRENTMENT**.

CORRENT FORTA, f. *Mar.* Corrent més forta que la ordinària y de direcció desigual, encara que mai oposada. *Correntin*.

CORRENT IMPETUOSA. Aquella qu' arrebassa sobtadament tot lo que trova. També se 'n diuen maros vives. *Aguaje, marea*.

DEIXARSE PORTAR DE LA CORRENT, fr. *Met.* Conformentarse ab l' opinió comuna, encara que 's conegui que no és la més acertada. *Dejarse llevar del, ó de la corriente*.

PENDRE LA CORRENT, fr. *Met.* Contreure 'l vici de fer alguna cosa. *Tomar el chorrillo*.

POSAR CORRENT, fr. *Met.* Posar alguna cosa en disposició de servir pera algún obgete. *Poner corriente*.

POSARSE CORRENT, fr. *Met.* Pagar algú tots els deutes, quedarse solament ab lo propi. *Redondearse*.

SEGUIR LA CORRENT, fr. *Met.* Seguir l' opinió de la majoria sense preocuparse que 's bona o dolenta. *Seguir la corriente, irse iras el chorrillo ó tras la corriente*.

TOT CORRENT, m. adv. Depressa, ab llestesa. *Corriendo*. || *Iron.* Resposta que 's fá quan no 's vol fer una cosa.

CORRENTMENT, adv. m. Sense dificultat ni contradicció. **Corrientemente**.

CÓRRER, v. u. Anar molt depressa. **Correr**. || *Met.* Moure's progressivament els líquids i fluïts. **Correr**. || Seguir les coses el seu curs natural. **Correr**. || Dir-se o donar-se per certa alguna cosa. **Correr la voz, correr la fama**. || Cuidar d' algun negoci o fer les diligències. **Correr, entendre con**. || Apressurar-se a fer alguna cosa. **Correr**. || Passar algún negoci per ont li correspón. **Correr**. || Ésser admesa o rebuda alguna cosa. **Correr**. || Passar alguna cosa a l' any o al temps de que 's tracta. **Passar, correr**. || Recórrer, acudir al valiment o ajuda d'algú. **Recorrer, correr**. || Parlant de la moneda, passar, ésser admesa. **Valer, correr**. || Parlant del aire o aigua. **Susurrar**. || *Ant.* ACORRER. || *Ant.* EMPAITAR. || *Ant.* ANAR A PARAR.

CÓRRER AL DERRERA D' ALGÜ. fr. Empaitarlo ab furia i crits. *Dar tras uno*. || Perseguirlo pera ferli algún dany. *Correr á alguno*.

CÓRRER O NO CÓRRER BÈ AB ALGÜ. fr. Tindre'hi o no bona correspondència. *Correr ó no correr, llevarse bien ó mal con alguno, estar ó ponerse de cuerno con alguno*.

A CORRECUITA. m. adv. Atropelladament, ab tota pressa. *A mata caballo, á uña de caballo*.

A TOT CÓRRER. m. adv. Ab tota velocitat. *A toáo correr, á ma'a caballo, á escape*.

DEIXAR CÓRRER ALGUNA COSA. Loc. Deixarla estar, prescindir d' ella. *Dejarla correr*.

DEIXARSE CÓRRER SOBRE ALGÜ. Loc. *ant.* Tirárseli sobre. *Echárselo encima*.

QUI MENYS CORRE, VOLA. fr. *Fam. met.* Denota que regularment qui afecta descuit o indiferència en alguna cosa, és qui la sollicita ab més eficàcia. *El que menos corre, vuela*.

CORRERÍA. f. Hostilitat de la gent de guerra, taltant i saquejant el país enemich. **Excursión, corretria, incursión**.

CORRESPONCIÓ. f. Correspondència.

CORRESPONDÈNCIA. f. La relació d' una cosa ab un'altra. **Correspondència** || Conformitat, proporció, simetria. **Correspondència**. || Tracte reciproc d' una persona ab un'altra. **Correspondència**. || Entre comerciants el tracte que tenen entre sí sobre coses del seu comers. **Correspondència**. || Comunicació per escrit o de paraula. **Correspondència**. || Retribució del benefici rebut. || **Correspondència**. || L'obertura per la qual se comuniquen els aires. **Correspondència**.

CORRESPONDRE. v. a. Fer algún favor pera pagar un'altra que s'ha rebut. **Corresponder**. || Pertanyer. **Tocar, corresponder, pertener**. || Tindre una cosa proporció o conformitat ab un'altra. **Corresponder**.

CORRESPONDRE S. v. r Comunicarse per escrit uns ab altres. **Corresponderse** || Estimarse reciprocament. **Corresponderse**.

CORRESPONENT. adj. Proporcionat, conforme, convenient. **Correspondiente**. || m. Qui té correspondència o tracte ab un'altra. **Correspondiente, corresponsal**.

CORRESPONSAL. m. **CORRESPONENT**. || Qualsevulla persona, resident a distinta població, ab quina s'hi està ab correspondència, ja per negocis mercantils o d' interessos, ja per assumptes artístichs, polítics o literaris. **Corresponsal**.

CORRETATGE m. Diligència i treball que posa el corredor als contractes i vendes. **Corretaje**. || Premi i estipendi que obté 'l corredor per la seua diligència. **Corretaje**.

CORRETGIBLE. adj. Lo qu'es pot corretgir. **Corregible, emmendable**.

CORRETGIR. v. a. **ESMENAR**. || Advertir, rependre. **Corregir**.

CORRETGIRSE. v. r. **ESMENARSE**.

CORRETGIT, DA. p. p. **ESMENAT**.

CORRETJA. f. Llenca de couro que serveix pera lligar o subjectar alguna cosa. **Correa**. || *Met.* La que tenen els barbers pera passar 'hi les navajes pera que vagin més fines. **Suavizador**. || La de la cabessa dels cavalls que 's cenyix el bescoll. **Ahogadero**. || La que penja del estrep i l' aguanta. **Actión**. || La qu'está qumada ab civella. **Francalete**. || La que subjecta les barres del cavall. **Muserola**. || La que sosté penjat la esquella. **Castigadera**. || La que serveix pera portar el fusell. **Portafusil**. || *lectiol*. **RAJADA ESCRITA, NEGRITO**.

CORRETJA FORTA. f. La que pèl seu gruix i amplaria pot calificar-se de correljassa. *Correón*.

TINDRE CORRETJA. fr. *Met. fam.* Sufrir les bromes o burles sense enfadarse. *Tener correa*.

CORRETJAM. m. Conjunt de corretjes. **Correaje**.

CORRETJASSA. fr. aum. **Correón**.

CORRETJER. m. Qui fá corretjes. **Correero**.

CORRETJERÍA. f. Ofici de fer corretjes o botiga ont se venen. **Correeria**.

CORRETJETA. f. dim. **Corregüela, correhuela**.

FER LA CORRETJETA. fr. Tréurer en rodó una tireta d' escorsa del tronch d' un arbre pera que no pugui passar 'hi la sava i 's mori

CORRETJÓ. m. *Ter.* **CUIROL**.

CORRETJOLA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les convolvulàcees que 's trova als c. mps i als sembrats, té les flors blanques, en forma d'embut o campaneta i les fulles en forma de fletxa. **Corregüela, correhuela, atabaquillo**.

CORRETJOLA GRAM. *Bot.* **CAMPANETES**.

CORRETJOLA VERA. *Bot.* **CAMPANETES**.

CORRETJÓS. A. adj. S' aplica a lo que 's doblega fàcilment sense trencarse. **Correoso**.

CORRÈU. m. Qui té l' ofici de portar les cartes de un lloch a l' altre. **Correo**. || La casa o lloch ont s'hi reben i 's despatxen les cartes. **Correo**. || Conjunt de cartes que 's reben i 's despatxen. **Correo**.

CORREU D' ESPARDENYA. Qui té l' ofici de portar les cartes desde una administració de correús als pobles que son fora de la carrera. **Balijero, hijucla**.

CORRÈU DE PEU. El peató que porta les cartes d'un lloch a l' altre. **Propio**.

CORRIBLE. adj. **ANT. CORRENT**.

CORRIMENT. m. *Ant.* **CORREGUDA**. || Fluxió d' humor que 's posa a alguna part del cós, còmt *als ulls, als caixals, etc.* **Escurribanda, corrimiento**. || Maltia que consisteix en un fluxió d' un humor acre i corrosiu que ix pel conducte ordinari. **Gonoreia**.

CORRIMORT. m. **CORRIMENT**, 3.

CORRIOL. m. Caminet estret. **Senda**. || *Ornit.* **Cuereta**.

CORRIOLA. f. Roda que 's mou sobre un eix i per quina circumferència o canal hi passa una corda pera pujar coses de pés. **Garrucha, carrucha, polea**.

|| La que serveix pera pujar i baixar les llanties de les iglesies. **Carrecón**.

CORRIOLAM. m. Munió de corrioles. **Poleame**.

CORRIOLAYGA. f. *Ter. ornit.* Aucell d' estany. **Pájaro de estanque**.

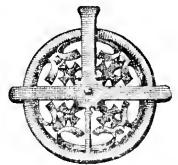
CORRIOLES. f. pl. *Ter.* **CORRETJOLA**.

CORRIOLES BORDES. *Ter.* A l' Urgell se dona aquest nom a una planta de la familia de les aporinàcees.

UNTAR LES CORRIOLES. fr. *Met.* Regalar diners pera conseguir lo que 's desilja. *Untar el carro*.

CORRICLET. m. dim: de Corriol. **Senderito, sendita, senderito**.

CORRIOLETES. m pl. *Bot.* **MOXERNÓ**.

Corriola del sigle xvi
(Museu de Vich)

CORRIPIES. f. pl. Flux de ventre. *Escurribanda, cagalera, desconcierto.*

CORRIU. *Geog.* Poblet situat junt al torrent de la Rasa prop Sant Llorens de Morinyans.

CORRÓ. m. Cilindre de fusta que serveix pera arrossegar ab més facilitat alguna cosa de molt pes. *Rodillo, rodo, ruego.* || Coixí rodó que agafa de part a part del llit. *Travesero, larguero, cabezal, travesaño.* || Rodet pera moldre 'ls materials als forns de vidre. *Muela.* || A les màquines de cardar cotó's diu aixís cada un dels cilindres de fusta vestits de cardes, y 's distingeixen entre si ab variats nòms. Se diu *corró gros*, al que ocupa 'l centre de la màquina y comunica 'l moviment a tots els demés; *fi*, al que està entre 'l gros y 'l caragolador; *esmolet*, al qu'està a la part oposada, al fi darrera del gros; *dormidor*, al que pren el cotó de la tela, y *xichs* a tots els demés. **Cilindro.**

PUJAR A CORRÓ. fr. *Met* Enfadarse. *Atufarse, amoscarse, subirsele á uno el humor, la mostaza á las narices.*

CORRÓ DE MUNT. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Llerona, prov. de Barcelona. || — (DE VALL). Poble del mateix dist. mupal. que l' anterior.

CORROBORACIÓ. f. Esfors y vigor que 's dóna al que està desalentat o débil. **Corroboración.**

CORROBORANT. p. a. Lo que corrobora. **Corroborante.** || m. Medicament que té la virtut de corrobora. **Corroborante.**

CORROBORAR. v. a. Aumentar el vigor, donar noves forces. **Corroborar.** || Donar nova força a la raó, argument u opinió. **Esforzar, corroborar, roborar.**

CORROBORAT, DA. p. p. **Corroborado.**

CORROBORATIU, VA. adj. **CORROBORANT.**

CORROIR. v. a. Fer malbé o menjar alguna cosa rosegantla. **Corroer.**

CORROMPEDOR, A. m. y f. **Corruptor.**

CORROMPIMENT. m. *Ant.* **CORRUPCIÓ.**

CORROMPRE. v. n. Alterar o mudar la forma de alguna cosa. **Corromper, contaminar, depravar.** || Falsificar alguna cosa. **Adulterar, corromper, depravar.** || Pervertir o seduir alguna dona, especialment donsella. **Violar, corromper, estuprar.** || Pervertir o viciar les bones costúms d' algú. **Pervertir, corromper.** || Sobornar al jutge o a un' altra persona ab regals o d' altra manera. **Sobornar, corromper, cohechar.**

CORROMPRE 'S. v. r. Podrirse, ferse malbé. **Podrirse, corromperse, malearse.**

CORROMPUDAMENT. adv. m. Errada, viciadament. **Corrompidamente.**

CORROMPUT, DA. p. p. **Corrompido.**

CORRONCUY. *Geog.* Poblet del Pallars que té una típica ilesia románica.

CORROSAR. v. n. *Ant.* **ENFADARSE, ENRABIARSE.**

CORROSIÓ. f. La acció y efecte de corroir. **Corrosión.**

CORROSIU, VA. adj. Lo que corroeix o té la virtut de corroir. **Corrosivo, corroeinte.**

CORROSÓS, A. adj. *Ant.* **ENFADAT, ENRABIAT.**

CORRÚA. f. Nombros seguíci de gent. **Séquito, serie, fila.** || Munió de persones, de besties, etc., que van les unes darrera de les altres. **Procesión, reata.**

CORRUBÍ. *Geog.* Poblet corresponsent al terme de Viladonja, prov. de Girona.

CORRULLA. f. *Naut.* Espai sota la cuberta que toca 'l costat de la galera. **Corrulla.** || El panyol de les xarxes en la galera.

CORRUPCIÓ. f. La acció y efecte de corrompre o de corrompre's alguna cosa. **Corrupción.** || Alteració o vici en algú llibre o escrit. **Corrupción, contaminación, depravación.** || Flux de ventre. **Corrup-**

ción. || Vici o abús introduit en les coses immaterials, com: *corrupció, de costums, de llenguatge, etc.* **Corrupción.**

CORRUPTAMENT. m. *Ant.* **CORRUPCIÓ.** || adv. **CORROMPUDAMENT.**

CORRUPTÉ. m. **CORROMPUT.** || **Corrupto.**

CORRUPTELA. f. **CORRUPCIÓ,** 3. || *For.* Mal costúm o abús introduit contra llei o dret. **Corruptela.**

CORRUPTIBILITAT. f. Qualitat per la qual un cós físich està subjecte a corrompre's. **Corruptible.**

CORRUPTÍSSIM, A. adj. sup. **Corruptíssimo, corrompidísimo.**

CORRUPTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Corruptísimamente.**

CORRUPTIU, VA. adj. Lo que té virtut pera corrompre. **Corruptivo.**

CORRUPTOR, A. m. y f. Qui corromp. **Corruptor, corrompedor.**

CORS, A. adj. El natural o pertanyent a l' illa de Córcega. **Corso.** || m. *Ant.* **COS.** | **CURS.**

HU SON CORS. *Loc. ant.* **PERSONALMENT.**

CORS (Guillém de). *Biog.* Arquitecte y escultor notable del sigle XIV. Se va encarregar de la direcció de les obres de la catedral de Girona l' any 1330. Se considera, ab fonament, que deu ésser ell l' autor de l' excelent estatua de marbre nomenada de *Sant Carlemany*, acavada cap a l' any 1345, qu' és una de les millors escultures mitjvals catalanes, y representa un rei de la nostra terra.

CORS. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Cornellá, prov. de Girona.

CORSA. f. *Ant.* **ESCORSA.**

CORSÁ. *Geog.* Poblet de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; té agregat el caseriu d' Anyells y reuneix 639 hab. || Poblet del dist. municipal d' Àger, prov. de Lleida.

CORSARI. m. **COSSARI.**

CORSECAR. v. a. Acte de secarse 'l cor o morir. **Morir.** || Expressa també una mort lenta; aixís se diu: *Maria anava corsecantse per moments y no va poguer resistir més.*

CORSECANT. p. Present del verb corsecar. El que mata ó muere.

CORSECH, CA. adj. Qui no té sava al cor. S' aplica als arbres y plantes y, per extensió, a les persones y als animals que 's van consumint poch a poch o que ja s' han consumit del tot.

CORSER. m. *Ant.* **CORCER.**

CORSIA. f. Corredor de la nau pera passar de proa a popa. **Pasamano, crujia, tilla.**

CORSIER. m. *Ant.* **CORCER.**

CORSÓ, A. adj. **CORS,** 1. || m. *Zool.* Animal de la classe dels que remuguen, molt lleuger y poruch, semblant al cervo, de color cendrós, ab banyes que acaven en figura de forca y quasi sense gita. **Corzo.**

CORSONA. f. *Zool.* La femella del corsó. **Corza.**

CORT, A. adj. *Ant.* **CURT.** || f. La ciutat o vila ont residex el soberá. **Corte.** || **ESTABLE.** || **TRIBUNAL.** || f. pl. Junta o congrés dels tres braços del regne, eclesiástich, noblesa y poble. **Cortes.** || A Catalunya, el congrés general legislatiu del estat, que 'l rei convocava y presidia en persona. **Cortes.** || A Navarra, la reunió dels tres estaments del regne, eclesiástich, noblesa militar y 'l de les repúbliques. **Cortes.**

CORT CELESTIAL. La reunió dels àngels y benaventurats qu' están glorificant a Deu al cel. **Corte celestial.**

CORT DE PORCHS: **CORRAL DE PORCHS.**

CORT DELS SOBIRANS O DELS SUPERNALS. *Ant.* **CORT CELESTIAL.**

CORT PLENERA. *Loc. ant.* En plena cort. En plena corte.

FER LA CORT. *fr.* Obsequiar o procurar enamorar a alguna dona. *Hacer la corte, festejar, galantear, cortejar, enamorar.*

Joan Cortada

CORTÀ. *m.* QUARTÀ.

CORTADA (Joan). *Biog.* Nat a Barcelona l' any 1805; hi va morir l' any 1868. Les seues noveles deixen molt que desitjar; en cambi, els seus articles de critica y de costúms, que firmava ab els pseudònims de *Aben Abute-ma* y de *Benjamin*, son tan clàssichs que no desdiuen dels de Larra y de Lafuente.

CORTALS (Els). *Geog.* Pob. et del dist. mupal. de La Llagona, depart. dels Pirineus orientals. || Arrabal

del terme de Gombreny, prov. de Girona.

CORTÁN. *m.* *Ant.* QUARTÀ.

CORTANA. *f.* QUARTANA.

CORTARIU. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Bellver, prov. de Lleida.

CORTÁS. *Geog.* Poblet del dist. mupal. d' Ellar, prov. de Lleida.

CORTER. *m.* *Ant.* La quarta part. QUART.

CORTES D' ARENOSO. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Lucena; és entre montanyes y té 1,504 hab.

CORTES DE PALLÁS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Ayora; és a la vora del Júcar y té 1.359 hab.

CORTÉS (Geroni). *Biog.* Valencià que va viure durant les derrerries del sigle XVI y comensos del XVII dedicantse al conreu de les matemàtiques y de les ciencias naturals. Va ésser l' autor de la obra nomenada *Lunario y pronóstico perpétuo*, de quina se n' han fetes moltes reimpressions, y d' altres llibres prou remarcables, encare qu' escrits ab lleuguatge vulgar.

CORTÉS, NA. *adj.* Lo que pertany a la cort. *Cortésano.* || **CORTÉS.** || *m.* Qui serveix al rei a la cort y sab els usos d' ella. *Aufico, cortesano.*

CORTESANAMENT. *adv. m.* Ab cortesia. *Cortesantemente, cortesmente.*

CORTESANÍA. *f.* Atenció, urbanitat. *Cortesania.*

CORTESANÍSSIM. *A.* *adj. sup.* *Cortesanisimo.*

CORTESÍA. *f.* Acció, demostració d' atenció o respecte que té una persona a un' altra. *Cortesia.* || **CORTESANÍA.** || **BARRETADA.**

FER CORTESÍA. *fr.* LLEVARSE 'L BARRET.

CORTIADA (Miquel). *Biog.* Advocat y escriptor nat a Lleida y mort el 6 de Febrer de 1691. Era cate-dràtic de dret romà a l' universitat de la seua ciutat natal, éssent després regent a l' Audiencia de Catalunya. És molt conegut per la seua obra de dret: *Decisiones Rev. Cancellarii Sacri regit Senatús Cathalonice. sive pars prima pro praxi contentiorum, et competentiarum Regnorum inclyte Coronæ Aragonum*, etc., escrita entre 'ls anys 1650 y 1660. La segona part se va publicar a Barcelona l' any 1665 y forma un altre volúm in-foli. És autor pesat y de caràcter pràctic. L' obra citada és un tractat de dret comparat ab el dels estats d' Aragó y Valencia y sos juriconsults.

CORTIADA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Peramola, prov. de Lleida.

CORTICATÍ, NA. *adj. Bot.* El grà de les graminées quau está cubert ab la seua palfofa exterior. *Corticáceo.*

CORTÍCIFER. *A.* *adj. Entom.* Se diu dels insectes cuberts d' una mena de cloaca. || *pl. Hist. nat.* Pòlips que tenen un *ex córneo* o calís cubert d' una crosta contràctil y viva. *Corticífero.*

CORTICINA. *f.* *Quím.* Extracte oxidat del taní; se li ha donat aquest nòm perquè s' trova a la major part de les escorses dels arbres. *Corticina.*

CORTICÓS. *A.* *adj. Bot.* Nòm que s' dona a les fruites que son carnosas per dins y tenen una escorsa cuirosa, com: la *llimona* y la *taronja*. *Corticoso.*

CORTILS Y VIETA (Joseph). *Biog.* Escriptor folk-lorista, nat a Blanes l' any 1839 y mort a la me-teixa localitat en 1898. Se donà a conèixer com a folk-lorista a l' Associació d' Excursions, de la que n' era delegat. És autor dels següents treballs: *Etnologia de Blanes* (1886); *Resseña histórica de la vila de Blanes* (Annari de 1882), *Festa popular de la platja de Santa Cristina* (Anuari de 1881); *Marinescas*, cantars, premiats a Sant Feliu de Guixols; *La propietat*, etc., y diversos escrits en revistes y certàmens. La vila de Blanes ha posat el nòm d' en Cortils y Vieta a un dels seus carrers.

CORTINA. *f.* Drap gran fet de roba de cotó, llana, seda, etc., pera tapar y adornar portes, finestres, balcóns, llits, etc. *Cortina.* || *Fort.* Troç de muralla que hi há entre baluart y baluart. *Cortina.* || La que és darrera la porteta del sagrari. *Palia.*

POSAR CORTINES. *fr.* Adornar ab elles alguna cosa. *Encortinar.*

TIRAR O FER CÓRRER LA CORTINA. *fr.* Fer-la córrer per la barreta pera tapar o cubrir alguna cosa. *Correr la cortina.* || Fer-la córrer tota a un costat pera descobrir lo que tapava. *Correr, descórrer la cortina.*

CORTINA Y FARINÓS (Antoni). *Biog.* Pintor valencià, nat a Almàcera l' any 1841 y mort de repent a Madrid l' any 1891. Concebia y executava ab molta facilitat. Derrerament s' havia dedicat a la pintura decorativa d' iglesies y salons.

— Y **ROBERTO (IVO DE LA)** *Biog.* Arqueòlech y pintor català, nat a Vilanova y Geltrú l' any 1805. Després d' estudiar pintura ab En Pau Rigalt, va exercir càrrechs administratius a distintes ciutats d' Espanya, aprofitant les seues estades en elles en benefici de l' art y de l' arqueologia. Va ésser un dels primers que va dibuixar sobre pedres litogràfiques (1820-1829). Va ajudar a formar el Museu de Belles Arts a Mérida y va dirigir les excavacions fetes l' any 1840 a les runes d' Itálica. Son molt nombroses les seues aquareles y litografies de monuments y restes arqueològichs d' Espanya, escampades en llibres y revistes o guardades en àlbums per societats caracterisades. Va ésser perseguit pel tristement famós Carles d' Espanya, en ocasió d' haverlo comissionat per anar a Roma l' Academia de Belles Arts de Barcelona.

CORTINATGE. *m.* Conjunt de cortines. *Cortinaje.*

CORTÓ. *m.* CROSTÓ. || *Ter.* QUARTERÒ.

CORTONEJAR. *v. a.* Treure les escates o crostes de les llagues. *Escarizar.*

CORTS. L' inici del Congrés y Senat. Tenen la facultat de fer les lleis, etc. *Cortes.*

CORTS GENERALS D' ARAGÓ, DE CATALUNYA, etc. La congregació de cada un dels estats de la confederació catalana aragonesa a la seua capital respectiva pera tractar d' un objecte especial. També s' deia **PARLAMENT.** *Cortes general s, parlamento.*

CORTS GENERALS DE LA CORONA. Congregació dels representants dels tres braços de la confederació catalana-aragonesa, a un punt mitjàncer que solia ésser Montsó. *Cortes generales de la corona.*

CORTS (Joseph). *Biog.* Militar y escriptor nat a Cervera l' any 1666 y mort allà meteix cap als vuitanta anys, després d' haver ajudat ab molt bona fé a les armes d' en Felip V, per lo qual va ésser per y

desterrat. Havia estat regidor perpetu de la ciutat de Cervera y secretari d'aquella Universitat literaria. Ab el pseudònim de «Diego Bravo de Villasante» va publicar *Discursos politicos y morales deducidos de la historia de los emperadores romanos*, traduïda del italià. Va deixar escrit y esmenat l'original del llibre *Estado antiguo y moderno de la ciudad de Cervera*,

Segell de les
Corts de Sarrià

«recopilado por don José Cortés, regidor perpetuo de la referida ciudad, y capitán de infantería española en el regimiento de los naturales de Cervera». L'any 1723 el rei li va donar llicència d'estamparla.

CORTS DE SARRIÀ (Les).

Geog. Antich poble agregat ara a la ciutat de Barcelona.

CORTSAVI o CORSAVY.

Geog. Poble del Vallespir, are del depart. dels Pirineus Orientals, en un dels estreps del macís de la Soca, a 793 met. d'altitud. Per-

tany al cantó d'Arlés, dist. de Ceret, bisb. de Perpinyà y té de veinat 787 hab.

CORUNYER. *Bot.* PERALLONER.

CORVA. *f. Art. y of.* Cada arch dels que formen una roda, ja sia de màquina o de carro.

CORVASSIL o CURBASSILL. *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Portà, depart. dels Pirineus Orientals.

CORVATERA. *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Sora, prov. de Barcelona.

CORVO, A. adj. CÒRB.

CORXERA. *f. Mús.* Una de les set notes o figures musicals; val la meitat de la semínima. *Corchea.*

CÒS. *m.* Campanya que 's fá per mar pera perseguir als pirates y embarcacions enemigues. *Corso.* || A algunes festes públiques la correguda de persones a peu o a cavall pera guanyar algun premi. *Carrera, curso, coso, cosetada.* || *Nàut.* Navegació o servei que 's fá en temps de guerra ab patent del govern, ab l'objecte principal de impossibilitar el comerç del enemic. *Corso.* || Plassa pública ont s'hi solen celebrar festes solemnes. *Coso.* || *Entom.* Cuch bastant grós que 's cria als tronchs dels arbres.

ANAR EN CÒS. *fr.* Perseguir als pirates y embarcacions dels enemichs. *Andar, ir á corso, corsear.*

COS. *m.* Qualsevulla substancia material y extensa. *Cuerpo.* || El tronch del cós humà, a diferencia del cap, braços y cames que 's diuen extremitats. *Cuerpo.* || Cadàvre. *Cuerpo.* || L' agregat de persones que formen un poble, república o communitat. *Cuerpo, corporación.* || Cert nombre de soldats ab llurs respectius oficials. *Cuerpo.* || La empresa, emblema o figura que significa alguna cosa. *Cuerpo.* || *Arq.* L' agregat de parts que formen un edifici fins a la cornisa. *Cuerpo.* || Terreno de trenta pams d'ample pera fer 'hi una casa. *Cuerpo.* || Par ant dels llibres, la obra sense 's index y preliminars. *Cuerpo.* || A la Suma de Sant Tomàs la explicació del article lora 'ls arguments. *Cuerpo.* || A les lleis civils y canòniques, la colecció autèntica d'elles. *Cuerpo.* || Parant de la roba, la seua doblaria o grossor. *Cuerpo.* || A les agulles de cusir, el forat pera enfilarles. *Ojo, hondo, culo.* || Quantitat que té les tres dimensions d'ample, llarch y gruix o fondaria. *Cuerpo.* || *Arq.* La part de la columna compresa entre 'l capitelí y la basa. *Escapo, fuste, cuerpo.* || *m.* En sentit familiar se tradueix per *coletó*, en la frase *tirarse al cós alguna cosa*, que lo meteix s'entén pera llegiria, que pera menjària o béurela. *Echarse al coletó alguna cosa.*

CÒS DE CAMISA. *Bot.* L' arbre sense mànigues ni coll. *Árbol, cuerpo.*

CÒS DE CONSTRUCCIÓ. *Nàut.* La part del casch del barco sobre 'ls membres compresos entre la línia su-

perior del espatlíer y 'l cantell interior de la gresa. *Cuerpo de construcción.*

CÒS DE MOLINET. *Nàut.* La part del casch compresa entre les columnes. *Cuerpo del molinete.*

CÒS D' IGLESIA. L' espai d' ella sense comptar la capella major, ni les colaterals, ni 'l creuer. *Cuerpo de iglesia.*

CÒS DE LA BOMBA. La part superior y més ampla del canó per ont hi puja y baixa 'l pistó. *Cuerpo de la bomba.*

CÒS DEL CABRESTANT. *Nàut.* La part del barco compresa entre 'l barret o topa y la cuberta. *Cuerpo del cabrestante.*

CÒS DEL DELICTE. La cosa ab que s' ha comés el delicté o hi í senyals d' havers 'hi comés. *Cuerpo del delito o de delito.*

CÒS LLUMINÓS. El que despedeix llum. *Lumbrera, luminar.*

CÒS PRESENT. *m.* a 'v. Se diu del mort exposat al públich. *De cuerpo presente.*

A CÒS DESCUBERT O PERDUT. *m.* adv. Sense resguard. *A cuerpo descubierto.*

BUSCAR EL CÒS. *fr.* Promoure disputes, buscar raóns. *Buscar la lengua*

DESENTERRAR COSSOS MORTS. *fr. Met.* Murmurar d' alguna persona qu' ha deixat d' existir. *Desenterrar los muertos.*

DONAR O FER PENDRE CÒS. *fr.* Espessir els líquits fins al punt corresponent. *Dar cuerpo, espesar.*

EN CÒS. *m.* adv. En communitat presidida pèl que n' és cap. *En cuerpo, en comunidad.*

EN CÒS DE CAMISA. *m.* adv. Vestit de mitj cós en avall y de mitj en amunt ab la sola camisa. *En cuerpo de camisa.*

EN CÒS Y ÀNIMA. *m.* adv. *Met. fam.* Completament, sense deixar res. *En cuerpo y alma.*

FER CÒS PRESENT. *fr.* Concórrer algú a alguna funció o junta sense pèndre 'hi part. *Hacer cuerpo presente.*

FER DE CÒS. *fr. Fam.* Evacuar el ventre. *Hacer del cuerpo.*

FER PASSAR PER UN CÒS D' AGULLA. *fr. Met.* Limitar a algú 'l menjar. *Dar de comer por onzas, por adarques, por alambique. Met.* || Tindre a algú molt subjecte. *Meter en un puño ó en un zapato.*

FUGIR O RETIRAR EL CÒS. *fr.* Apartarlo pera lliurar-lo d' algun cop. *Huir, hurtar el cuerpo.* || *Met.* Fugir de ficarse en embolichs. *Huir, hurtar, echar el cuerpo fuera.* || Fugir de tractarse ab alguna persona. *Huir el cuerpo.*

PENDRE CÒS. *fr.* Aumentarse alguna cosa. *Tomar cuerpo.*

POSAR LA PÒR AL CÒS. *fr. Fam.* Fer que algú agafi pòr o 'n tingui d' algú altre. *Meter las cabras en el corral.*

QUEDARSE ALGUNA COSA AL CÒS O A LA PANXA. *fr. Met. fam.* Callar algú lo que tenia intenció de dir. *Quedarse con alguna cosa en el cuerpo.*

CÒS. *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Montagut, prov. de Girona.

COS-GAYÓN Y PONT (Ferrán). *Biog.* Home polítich, nat a Lleida l' any 1825. Va ésser inspector general de la Ceca de Madrid, director general de Contribucions y ministre d' Hisenda. Pertanyia a l' Academia de Ciencias morals y polítiques. És autor dels llibres: *Historia de la Administración pública en España* (un vol. octau, Madrid, 1851); *Historia jurídica del patrimonio real* (un vol., Madrid, 1881); *El déficit de ayer, el de hoy y el de mañana, computados por datos oficiales* (Madrid, 1882); *La cuestión obrera y el socialismo* (1890); y algunes altres de menys importants.

COSA. *f.* Tot lo que té entitat: *Cosa.* || *Ant.* CAUSA. *COSA COTADA.* Taxada, tassada, fixa, midada. *Taxada.*

COSA DE. *m.* adv. Prop de, poch més o menys. *Cosa de, cerca de, poco más ó menos.*

COSA DE CONSIDERACIÓ O ENTITAT. Cosa de substaúcia i de valor. *Cosa de consideració, de entidad, de valor, de momento, de peso, de consecuencia.*

COSA DE MALA MORT. *Expr. fam.* La mòlt inferior o despreciable a la seua estera. *Cosa de mala muerte.*

COSA DE RIURE. *Expr.* Denota qu' alguna cosa fa riure. *Cosa de risa.*

COSA DE VEURE. *Expr.* Cosa digna d' ésser vista. *Cosa de ver.*

COSA DEL ALTRE MÓN. *Expr. fam.* Fet extravagant que fa mòlt temps qu' ha passat. *Cosa del otro jueves.*

COSA DURA. *Mel.* Cosa rigorosa, insoportable. *Cosa dura.*

COSA FORTA O FORTA COSA. Cosa molesta, difícil y árravallosa. *Fuerte, recia cosa.*

COSA PRIVADA ES DESITJADA. *Ref.* TOT LO PRIVAT ES DESITJAT.

COSA PÚBLICA Lo qu' es sabut de tothóm. *Cosa pública.*

¡COSA RARA! *Expr.* Denota l' admiració y extranyesa que causa alguna cosa. *¡Cosa rara!*

COSA SABUDA. Quantitat fixa, promesa o estipulada a día determinat; preu, pacte de obligació de pagar. *Cosa cierta, estipulada ó prometida.*

COSES MOVENTS. *Ant.* BENS MOBLES.

COSES SEHENTS. *Ant.* BENS IMMOBLES.

ABANS DE FER UNA COSA, PREN CONSELL SI ES PERILLOSA. *Ref.* S' entén en sentit literal. *Si una empresa es peligrosa, antes consulta la cosa.*

A FE QU' ES PESADA COSA LA PERSONA MELINDROSA. *Ref.* Se pren en sentit literal. *Es cierto pesada cosa la persona melindrosa.*

ALGUNA COSA. *Algo.*

ALGUNA COSA HI HAURÁ. *Loc.* QUAN ELS GOSSOS LLADREN, etc.

ANAR UNA COSA PER ALTRA. *fr.* Denota que deu sofrir les incomoditats d' un empleu u ofici qu' n té les comoditats y profits. *Váyase mocha por cornuda; váyanse las duras por las madres, ó quien está á las maduras que está á las duras.*

¡BELLA O BRAVA COSA! *Expr.* Denota 'l despreci que 's fá d' alguna cosa. *¡Gran cosa! ¡gran cosa por cierto! ¡brava cosa!*

BONA COSA. *m.* Adv. Mòlt. *Mucho.* || *Expr.* Ab que s' alaba la gràcia d' algú. Regularment s' usa en sentit irònic. *¡Donosa cosa!*

CADA COSA VÉ AL SEU TEMPS CÒM LES FIGUES AL AGOST. *Ref.* Denota que les coses perden mòlt quan son fora de lloch y temps. *Cada cosa en su tiempo y los nabos en adviento.*

¿CÒM VA LA COSA? *Loc. fam.* Pera preguntar l' estat en que 's trova alguna cosa. *¿En qué altura nos hallamos?*

DISPOSAR LES SEUES COSES. *fr.* Fer testament y preparar-se pera morir còm a cristiá. *Disponer sus cosas.* ÉS COSA BONA. *Loc. fam. irón.* Ab que s' expressa la irregularitat d' algú fet. *Donosa cosa es.*

ÉS COSA LLARGA. *Loc. fam.* Denota que hi há mòlt que dir sobre un assumpte. *Es cuento largo.*

ÉS COSA PER DEMÉS. *Loc. fam.* Expressa qu' alguna cosa 's trova a un grau superior. *Es cosa por mayor.*

ÉSSER COSA DE NYIGUI NYOGUI. *fr.* Ser de poch valor y despreciable. *Ser cosa de chicha y nabo.*

ÉSSER GRAN O MÓLTA COSA. *fr.* Ab que 's pondera mòlt alguna cosa. *Ser mucho cuento.*

ÉSSER MÓLT LLUNY DE FER O SUCCEIR ALGUNA COSA. *fr.* Ésser algú enemich de fer-la, o no haver-li cap senyal de que suceïxi. *Estar lejos de hacer ó suceder alguna cosa.*

GRAN COSA. Mòlt comunment s' usa ab negació; y aixís se diu: *no ha plogut pas gran cosa. Mucho.*

LES COSES D' AQUEST MON VERDES Y MADURES SON. *Ref.* Denota la inconstància de les coses terrenes. *En este mundo cansado, ni bien cumplido, ni mal acabado.*

MAI PERDI COSA QUE MÉS ME DOLGUI. *Loc. fam.* Denota 'l despreci que 's fá d' alguna cosa. *Ahi me las den todas.*

NO DIR UNA COSA PER ALTRA. *fr. Fam.* Dir la veritat. *No decir una cosa por otra.*

NO ÉS COSA O NO VAL O NO ÉS GRAN COSA. *fr.* Expressa qu' alguna cosa és de poch valor. *No es ó no vale nada.* || *interj.* ¡FRÍOLERA!

NO ÉS COSA DE RIURE. *fr. Fam.* Dóna a entendre la importància o gravetat d' alguna cosa. *Ahi es un grano de anís; no es cosa de por aquí.*

NO FA SINO UNA COSA Y AQUESTA MAL FETA. *Ref.* Denota que 'ls ociosos quan volen fer alguna cosa la llensen a perdre per la seua poca trassa. *Arremangóse mi nuera, y volcó en el fuego la caldera.*

NO HI HÁ CÒM VIURE PERA VEURE COSES. *Expr.* Se usa pera manifestar la extranyesa d' alguna cosa que no s' esperava d' alguna persona. *Bueno es vivir para ver.*

NO HI HÁ CÒM VOLER PERA FER LES COSES. *Ref.* Repren als que no volen fer lo que se 'ls mana, excusantse dient que no saben fer'ho. *Donde hay ganu, hay maña.*

NO HI HÁ TAL COSA. *fr.* No és aixís. *No hay tales carneros; no hay tal cosa; no hay tal haca.*

NO SERÁ COSA QUE 'T QUADRE, FET PER UN TRAIADOR O LLADRE. *Ref.* Ensenya que no devém protegir al home malvat. *No abrigues por compasión al que es traidor ó ladrón.*

PARLANT D' ALTRA COSA. *fr. Fam.* S' usa pera mudar de conversa. *Dejando una cosa por otra.*

PASSAT A COSA JUDICADA, O A AUTORITAT DE COSA JUDICADA. *fr. For.* Se diu de qualsevulla cosa que ja se suposa, y de qu' es inútil tractar. *Pasado en cosa juzgada ó en autoridad de cosa juzgada.*

PER TAN POCÀ COSA MÉS VAL NO RES. *Loc. prov.* Ab que 's denota no apreciar una cosa pera ésser en poca quantitat. *Para tan poca salud, más vale morirse.*

PER UNA COSA DE NO RÈS. *Loc. fam.* Per cosa de poca importància. *Por quitame allá esas pajas.*

POCA COSA. Se diu de la persona débil de còs o del ànim. *Poquito, poquita cosa.*

¿QUINA COSA? *Loc. fam.* ¿Qué dius que hi há? ¿qué vol? ¿qu' és? || *Loc.* Que 's sol usar quan se proposa alguna endevina la. *¿Qué es cosa y cosa?*

¿QU' ES UNA COSA COSETA? QUE COSA, 2.

¡QUÉ TANTA COSA! *Loc.* ¡QUÉ TANTA COTILLA!

SI NO VOLS QUE 'S SÀPIGA LA COSA NO LA DIGUIS. *Ref.* Adverteix el cuidajo ab que havém d' anar en comunicar els nostres secrets. *Quien dice su puridad, vende su libertad; el mejor secreto es el que queda encubierto.*

UNA COSA. Qualsevulla matèria indeterminada que se calla per algú motiu. *Una cosa.* || S' usa pera fer separació entre 'ls extrems d' alguna matèria, còm concedint alguna cosa pera negar les demés. *Una cosa.*

UNA COSA CÒM AQUEIXA. *Loc. fam.* Aixó meteix. *Eso mismo.*

UNA COSA DE NO RES. *Loc.* Una cosa de mòlt poch valor y entitat. *Una naderia, una bagatela, una frusleria.*

UNA COSA O ALTRA SERÀ O RES. *Loc.* Que s' usa quan algú diu de diferents modos una cosa abans de endevinar-la. *O es buey, ó tortilla, ó sarmientos en gavilla.*

VEURE LA COSA MAL PARADA. *fr.* Conéixer el perill en que 's trova algú, o la perdua que sufreix alguna cosa. *Ver el pleito mal parado.*

COSCASTELL. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Peramea, prov. de Lleida.

COSCÓ. *Geog.* Poblel del dist. mupal. de Oliota, prov. de Lleida.

COSCOLL. *m.* Mena d' alsina petita, de fulles espinoses. *Coscoja, carrasca, chaparro, chaparra.* || *Bot.* Mena d' àpit que 's cria a les montanyes; les seues fulles se componen de fulles partides y les flors blanques en forma de girasol. *Apio montano.*

COSCOLL, m. *Bot.* GARRICH.
COSCOLL DEL VESCH, *Bot.* BOIX GRÉBOL.
COSCOLLA, f. *Bot.* GARRICH.
COSCOLLER, *Orog.* Serrat de les montanyes de Busa.
COSCOLLS, *Bot.* TURBIT.
COSCONAL, m. Lloch ont s'hi crien coscolls. *Coscojal*, *coscojar*.
COSCONILLA, f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, que 's cria al peu dels marges y a les vores dels camins y sembrats que fá floretes grogues; quan la planta és tendra és bona pera menjar crua y ensiamada. *Cosconilla*.
COSCOYA, *Orog.* Serra del terme de Sineu, Mallorca.
COSENO, m. *Matem.* El seno del complement d' un àngul. *Coseno*.
COSENTÍ, NA. adj. El natural y lo pertanyent a Cosensa. *Cosentino*.
COSERA, *Ant.* MATALÀS.
COSERANS, *Hist.* Antiga comarca romana que s' extenia per les conques dels rius Ariège y Garona.
COSETA, f. dim. *Cosilla*. || *Met.* El subjecte delicat. *Alfeñique*.
COSÍ, NA, m. y f. Fill del germà o germana del pare o de la mare. *Primo o primo hermano*.
COSÍ GERMÀ: **COSÍ**, f. || *Met.* Cosa molt semblant a altra o que té les mateixes propietats. *Primo hermano*.
COSIA, f. *Ant.* CURSIA.
COSIMENT, adv. *Ant.* ALBIR, VOLUNTAT, DISCRECIÓ, MERCÉ.
 A **COSIMENT**, *Loc. ant.* A VOLUNTAT, A DISCRECIÓ.
COSIR, v. a. y 'ls seus derivats. *CUSIR*.
COSIR A PUNYALADES, v. a. Causar a algú móltes ferides ab punyal. *Acribillar de heridas*.
COSMÉTICA, f. La part de la higiene qu' ensenya l' us dels cosmètics pera dissimular o corretgir els defectes de la pell. *Cosmética*.
COSMÉTICH, m. Preparació que té per objecte conservar la frescura y bon semblant de la pell. *Cosmético*.
COSMETOLOGÍA, f. La part de la higiene que té per objecte la netedat del cós y de la roba. *Cosmetología*.
CÓSMICH, CA. adj. Lo relatiu al Univers y a la materia de qu' és format. *Cósmico*.
COSMOGONÍA, f. Ciència o sistema de la formació del univers. *Cosmogonia*.
COSMÓGRAF, m. El professor o escriptor de cosmografia. *Cosmógrafo*.
COSMOGRAFÍA, f. Descripció del univers. *Cosmografía*.
COSMOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la cosmografia. *Cosmográfico*.
COSMOLABI, m. Instrument pera pendre les altures dels astres y representar els cercles de la esfera. *Cosmolabio*.
COSMÓLECH, m. Professor de cosmología. *Cosmólogo*.
COSMOLOGÍA, f. Ciència de les lleis naturals per les que 's regeix l' univers. *Cosmología*.
COSMOMETRIA, f. Ciència que tracta de la mida de tot l' univers. *Cosmometria*.
COSMONOMIA, f. Conjunt de regles que governen l' univers. *Cosmonomia*.
COSMOPOLITA, m. Ciutadà del món; qui fá cas omís de la seua patria y viu indiferentment a qualsevol país, manifestant igual afecte a tots els homes. *Cosmopolita*.

COSMOPOLITISME, m. Disposició del esperit que fá que un consideri tot el mon còm patria. *Cosmopolitismo*. || Disposició oposada al esperit de patriotisme exclusiu. *Cosmopolitismo*.

COSMORAMA, m. Il·lusió òptica que per medi de un crestell convexe fa que semblen de bulto y reial les coses pintades. *Cosmorama*. || La sala y també l' instrument que serveixen pera produir aquesta il·lusió. *Cosmorama*.

COSMOS, m. MON.

COSMOSOFÍA, f. Estudi del univers segons els principis mistichs. *Cosmosofia*.

COSP, *Orog.* Vall atravessada per la riera de Castell de l' Areny en el camí de Vilada a Sant Jaume de Frontanyà. || — (SANT JULIA DE). *Arqueol.* Iglesia romana situada en la meteixa vall. || — (PLANS DE). *Orog.* Entre l' collet de Puig Lluent y la collada de Faig prop Sant Jaume de Frontanyà.

COSPRONS, *Geog.* Poblet del terme de Port-Vendres, depart. dels Pirineus Orientals.

CÓSSA, f. Cop fort y cap enrrera que donen les cavalcadures ab l' una o les dues potes del derrer, y per traslladure 's diu també de les persones que fan lo meteix ab els peus. *Coz*. || El cop que peguen ab aquest moviment. *Coz*. || El cop de culata de les armes de foch al temps de dispararles. *Coz, culatazo*.

PAGAR AB UNA CÓSSA AL CUL, fr. *Met.* Ésser desagrait o pagar els favors ab ingratituds. *Dar una coz, dar el pago*.

PEGAR O TIRAR CÓSSES, fr. Dónar les cavalcadures patades ab les potes del derrer. *Acocrear, cocrear*. || *Met.* Resistir, repugnar, no voler convindre ab alguna cosa. *Disparar voces, tirar voces, cocrear*.

COSSACH, CA. adj. Habitant de varis districtes de Rússia y lo pertanyent a n'ell. *Cosaco*. || m. Soldat rus de tropa lleugera. *Cosaco*.

COSADERS, m. pl. *Naut.* Els taulóns del forro exterior del barco compresos entre la cinta principal y la ratlla de flotació liviana. També 's diuen *cosaderos*. *Cosaderos*.

COSSALET, m. dim. de **COSET**.

COSSAR, v. a. Fer cos, posar cos als vestits, apretar lo que va cenyit al cos. *Ajustar los vestidos al cuerpo, ceñir el cuerpo*. || v. a. y 'ls seus derivats. *Vestir*.

COSSARI, A. m. y f. Qui mana alguna embarcació armada, en cós. *Corsario*. || adj. S' aplica a la meteixa embarcació armada en cós. *Corsario, corsaria*.

COSSÁS, m. aum. **COSEGÁS**.

COSSAT, p. p. de **COSSAR**.

ANAR **COSSAT O BEN O MAL COSSAT**. *Ir ceñido; llevar ajustado el cuerpo*.

COSSATGE, m. Disposició del cos. *Talle*.

COSSECANT, f. *Matem.* La secant del complement del àngul. *Cosecante*.

COSSEGÁS, m. aum. **Corpazo, corpachón**.

COSSEJADOR, A. m. y f. Animal guít, que tira cosses. *Coceador, falso, ruín*.

COSSEJAR, v. a. Dónar, pegar cosses. *Acocrear, cocrear*. || v. n. Anar al cós. *Corsear, ir á corso*.

COSSEJAT, DA. p. p. **Coceado**.

COSELET, m. *Mil.* Armadura antiga composta de gola, peto, espatller, manilles y celades. *Coselete*.

COSET, m. dim. **Corpezuelo, corpecillo**. || Mena de gipó sense mànigues ni faldes. **Corpezuelo, corpiño, almilla**. || *Zool.* Part anterior ovalada dels mol·luschs de petxines bivalves. **Corselete**. || — DE MONTANYESA. **Coletó petit. Coletillo**. || **COTILLA**.

COSETÁ, *Geog. ant.* Habitant de la Cossetania y també lo pertanyent o propi d' aquella regió. *Cosetano*.

COSSETANIA, *Geog. ant.* Nòm donat pèls antics

a la regió de la costa catalana compresa entre 'ls rius Gayá y Ebre; venia a ésser lo que avui ne diém Camp de Tarragona. Cosetania.

COSSIADA. f. Bot. FUIXARDA.

COST. m. El preu d'alguna cosa. Costa, coste, costo. || Travall, fadiga. Costa, costo.

COSTA. f. Terreno que fa pendent. Cuesta. || COST. || La vora del mar y la terra que té prop. Orilla, costa, marina. || Ter. Troç de fusta d'un pam de llarg y dos díts d'ample, que usen els sabaters pera aixamplar les sabates. Costa. || Ant. COSTELLA.

COSTA AMUNT. m. adv. Anant pujant. A *repecho*, *cuesta arriba*. || m. adv. Ab repugnancia. A *repecho*, *cuesta arriba*.

COSTA OBERTA. f. La qu'és seguida y sense cap mena d'abrích de punta ni de altra cosa. *Costa abierta*.

A COSTA DE. m. adv. A força de. A *costa de*.

ANAR COSTA AMUNT. fr. Anar pujant la costa. *Repechar*, *ir cuesta arriba*.

ANAR COSTA COSTA, O COSTA A COSTA. Costejar, seguir la costa marítima. *Costear*.

A TOTA COSTA. m. adv. A TOT COSÍ.

FER LA COSTA. fr. Pagar per algú, *Hacer la costa*. || Posar els medis pera qu'algú conseguixi alguna cosa. *Hacer la costa*. || Met. Portar una sola persona la conversa, ésser l'objecte d'ella o de la murmuració de tots. *Hacer el gasto*.

A COSTES Y DESPESES. m. adv. *Fam*. Pagant tots els gastos. A *expensas*, a *costas*.

CONDEMNAR A COSTES. fr. For. Fer pagar tots els gastos. *Condenar a costas*.

COSTA. Geog. Caseriu agregat a Canejan, provincia de Lleida. || — (COLLET DE). Orog. Collet a 1,165 metres d'altitud, a la vora del Ritort, entre les rieres de Ginestosa y de la Boixeda, al SE. de Molló, prov. de Girona.

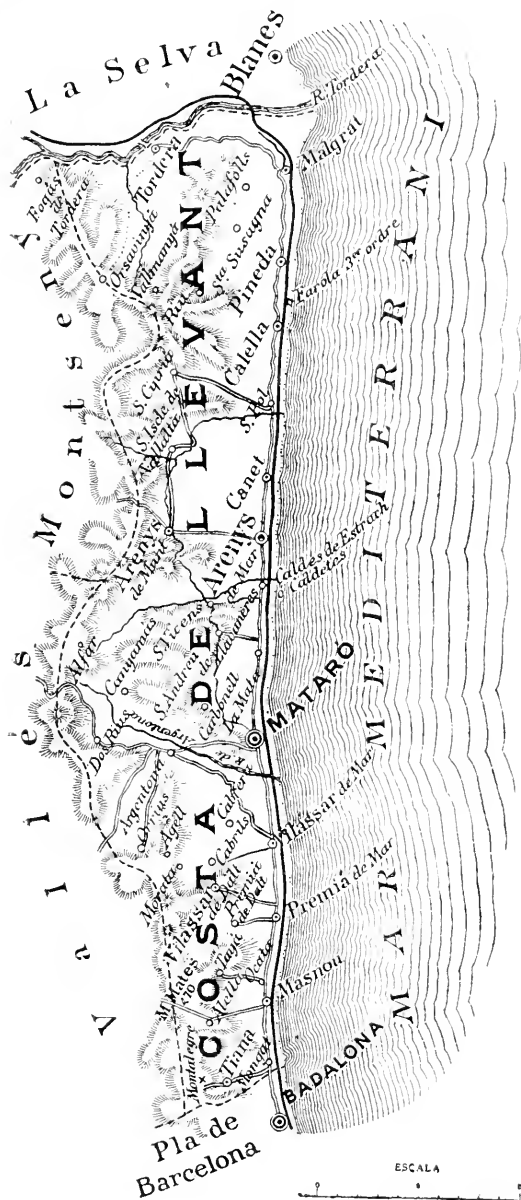
COSTA DE LLEVANT. Geog. Encontrada que se extén entre el Plá de Barcelona y 'l promontori de Tossa; per la banda del mar, y fins les properes serres que formen la partió d'aigües dels rius Besós, Mogent y Tordera ab el mar, per la banda de terra.

COSTA DE PONENT. Geog. Llenca de costa, compresa entre la desembocadura del Llobregat y la del Foix al Penadés, prov. de Barcelona.

COSTA DEL MORO. i. Term. de Blanes. S'emplea pera designar les costes del Marroch.

COSTA (Pere). Biog. Escultor natural de Vich. Va morir a Berga l'any 1761. Tant pels seus mérits personals com per la benefactora influencia exercida en ell, com en el gran pintor Viladomat, pels estrangers Gallí Biviena y Conrat Rodolfo, va ésser un dels millors artistes catalans del seu temps. Gracies a n'ell, unit a altres artistes, se sostenia aleshores l'estudi de les belles-arts a Barcelona. En Costa va ésser un dels primers acadèmichs de mérit de la Reial de Sant Fernando. Aficionat a l'heraldica va escriure l'obra *Nobiltario catalán*, dos volums manuscrits servats a la biblioteca de Sant Felip Neri, a Barcelona. Les principals iglesies de Barcelona, Vich, Girona, Cervera, etc., li encarregaren treballs.

— (RAMÓN). Biog. Provincial dels dominichs de la Corona d'Aragó y escriptor. Va néixer a Barcelona l'any 1640 y va morir l'any 1703. Va pendre l'hàbit de la ordre dels predicadors y va estudiar a Salamanca, prenent hi el grau de mestre en teología y 'l de doctor en les universitats de Valencia y de Barcelona. Va ésser catedràtic de aquesta darrera y prior del convent de Santa Caterina. Era bon predicador y va deixar escrites algunes obres.

Mapa comarcal de la Costa de Llevant

A COST Y COSTES. m. adv. Pèl preu y gasto que té una cosa sense cap ganancia. A *coste* ó a *costo* y *costas*.

A TOT COST. m. adv. A tot gasto. A *toda costa*.

COST. Bot. MENTA ROMANA.

— DE RISPA (FELISA). *Biog.* Professora molt distingida per la seua il·lustració. Va ésser desde 1855 mestra de l' escola municipal de cegos i de sorts y nius de Barcelona, morint a n' aquesta ciutat l' any 1880.

— Y BOFARULL (DOMINGO). *Biog.* Capellà y escriptor del segle XVIII, fill de Solsona. Ademés d' alguna obreta de caràcter religiós, va deixar inédits aquests treballs: *Memoria de la ciudad de Solsona y de su iglesia, y catálogo de sus antiguos prelados; Episcopologio de los obispos de Solsona; Apéndice de documentos inéditos*, comprovants de l' historia de Solsona; *Vida del obispo de Solsona don Rafael Lasala; Historia de Cataluña.*

— Y BORRÁS (JOSEPH DOMINGO). *Biog.* Arquebisbe de Tarragona. Va néixer a Vinarós l' any 1805 y va morir a Tarragona l' any 1864. La fama del seu talent va fer que ja durant els seus estudis se 'l consultiés en cassos difícils ab marcada preferència. Al any 1828 va fer oposicions a les canongies doctorals de Tortosa y Saragossa, despertant interès les seues facultats, y a l' any següent va tornar a ferles per una canongia de Sant Felip de Xàtiva, obtenint el primer lloch. Poch després prenia ordres menors. Desde aleshores va guanyar molt la seua personalitat, mostrantse intransigent en religió. Va topar algunes vegades ab els homes de l' Estat, per lo qual sufrií d'esterro. Era molt actiu y treballador. L' any 1865 se va publicar a Barcelona, d' ont havia estat bisbe, una colecció de les seues obres complertes.

— Y HUGAS (JOSEPH). *Biog.* Tocador de guitarra molt notable, fill de Torroella de Montgrí y mort l' any 1881. És considerat com el quart o quint dels millors guitarristes del segle XIX. Havia estudiat a Torroella y a Barcelona, haventse perfeccionat a València, tenint per guia al mestre Pasqual Pérez, organer de la seu, qui li va ensenyar el contrapunt y li va fer estimar la música clàssica.

— Y GALLISÀ (LLUCIÀ). *Biog.* Jesuïta que va ésser catedràtic de retòrica y filosofia a la Universitat de Cervera, y autor de varies obres. Era nadiu de Vich, en quina ciutat va néixer en 1731, y va morir a Ferràra l' any 1811, per haverse retirat a Italia, quan l' expulsió de la Companyia de Jesús pel rei Carles III.

COSTA (La). *Geog.* Poble del dist. munal. de Fogàs de Moncús, prov. de Barcelona. || Arrabal de Juyá, prov. de Girona. || — CABIROLERA. *Orog.* Un dels cims més aguts de la serra de Cadí (2,572 m.). || — GEPERUDA. Pendent de forma combada al peu del Puig Llonsada.

COSTÀ. prep. Prop, junt, cerca, tocant. **Cabe.**

COSTABONA (Puig de). *Orog.* Puig a 2,464 met. d' altitud; és a la ratlla de França, al N.E. de Setcases, prov. de Girona.

COSTABORDA. *Orog.* Montanya que hi há entre les províncies de Barcelona y Girona, a tramontana de Castellar d' En Huch, que pertany a la primera.

COSTADA. f. COST, COSTES, GASTOS.

COSTALGIA. f. *Med.* Dolor que 's posa a la regió de les costelles. **Costalgia** || MAL DE COSTAT.

COSTANA. f. Als carros de carbó, cada un dels encanyissats dels costats. **Costana.**

COSTANER, A. adj. Lo que pertany a la costa. **Costanero**, litoral.

COSTAR. v. n. Valdre, ésser de cost. **Costar.** || *Met.* Causar cuidado o treball alguna cosa. **Costar.** || **COSTAR ALGUNA COSA 'L DOBLE O MOLT MÉS DE LO QUE VAL.** fr. *Fam.* Denota que se n' ha donat més preu del que valia. *Costarle la torta un pan.*

COSTAR CAR. fr. *Met. fam.* Resultar un gran perjudici de l' execució d' alguna cosa. *Costarle d' uno caro, ó cara alguna cosa.*

LO QUE POCH COSTA, POCH DOL. *Ref.* Denota que lo que costa poch treball y fadiga s' estima poch. *Hijo sin dolor, madre sin amor.*

TANT COSTA DIR SI CÒM NO. *Ref.* Denota qu' és prudent algunes vegades concedir alguna cosa; axis com altres el negaria. *La boca que dice no, dice sí.*

VOLRIA QUE AITAL LLÒCH FÓS NOSTRE, BÈ PAR QUE POCH VOS COSTA. *Ref. ant.* **LO QUE POCH COSTA, POCH DOL.**

COSTARJAS (Tuch de). *Orog.* Montanya de la Vall d' Arán (1,950 m.).

COSTAT. m. Cada meitat del cós del animal desde 'l peu fins al cap. **Lado, costado.** || *Met.* La persona qu' assisteix o acompanya a un' altra. **Lado, apoyó.** || *Geom.* Cada una de les ratlles qu' enclouen una figura plana, o cada un dels plànols que comprenen un sòlit. **Lado.** || *Met.* La part dreta o esquerra d' alguna cosa. **Lado.** || Qualsevol dels paratges qu' están al voltant d' un cós. **Lado.** || La persona qu' afaforeix y protegeix a un' altra. **Lado.** || El modo, medi o camí que 's pren per alguna cosa. **Lado.** || *Mil.* La part dreta o esquerra d' una porció de tropa, com de una columna, un batalló. **Fianco, costado.** || m. *Naut.* Cada un dels dos costats que formen el casch del barco, de popa a proa, desde la ratlla d' aigua fins a regala. **Costado.**

COSTAT PER COSTAT. m. adv. Serveix pera explicar l' immediació d' una cosa respecte d' un' altra, quan les dues no están separades sino per una paret. **Paret en medio.**

COSTAT, PUNY, PENOL DE BARLOVENT O SOTAVENT. m. Els meteixos objectes de la nau al costat d' ont bufa 'l vent no navegant en popa o rodó. **Costado, puño, penol de barlovento.**

AL COSTAT. m. adv. **COSTAT PER COSTAT.** || Mòlt aprop. **Al lado.**

ANAR AL COSTAT. fr. Anar acompanyant a algú. **Ir al lado.**

ANAR COSTAT PER COSTAT. fr. Denota la igualtat de dues o més persones quan se passejen juntes. **Ir lado á lado.**

ANAR DE COSTAT. fr. Tombarse cap un costat lo que 's mou o 's porta. **Ladearse.**

ESTAR DE COSTAT. fr. No estar alguna cosa enfront del qui la mira. **Estar ladoado.**

GIRAR DE COSTAT. fr. Decantar envers un costat alguna cosa. **Ladear.**

LO QUE PERTANY AL COSTAT. **Lateral.**

MIRAR AL COSTAT. fr. Mirar ab despreció o dissimulació. **Mirar de lado ó de medio lado.**

NO SABER PER QUIN COSTAT GIRARSE DE FEINA. fr. **NO PUGUER DONAR L' ABAST**

POSARSE O GIRARSE DE COSTAT. fr. Posarse de modo que 'l costat vingui al devant de la persona o cosa de que 's parla. **Perfilarse.**

TIRAR CADA HÚ PEL SEU COSTAT. fr. Anarse 'n cada hù per diferenta direcció. **Echar cada uno por su lado.**

|| *Met.* Estar discordes en algun dictamen. **Ir, echar cada cual por su camino.**

TIRAR PER ALTRE COSTAT. fr. *Met.* Seguir diferenta opinió que un altre, o deixar la que un meteix havia adoptat pera seguirne un' altra de diferenta. **Echar por otra parte, por otro lado.**

COSTASANA (Lluís). *Biog.* Escultor del segle XVI, natural de Ripoll. L' any 1583 va fer l' imatge de Sant Pere, de la iglesia de Montgrony.

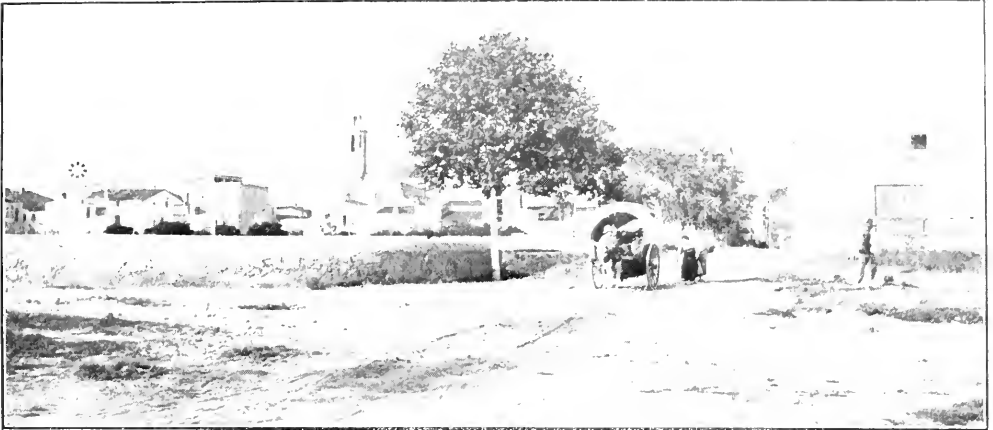
COSTAVANA. *Geog.* **COSTUMÀ,** prov. de Tarragona.

COSTEJAR. v. a. Fer o pagar el gasto. **Costear.** || Anar les embarcacions per la vora de la costa. **Costear, perlongar, navegar: costa a costa.**

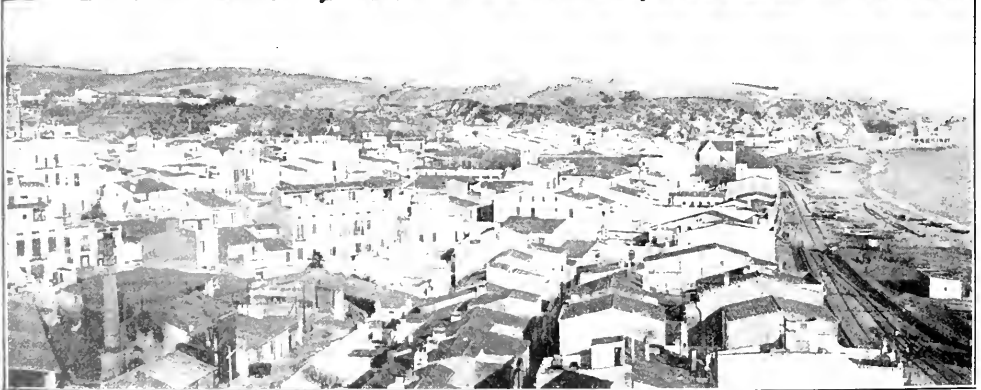
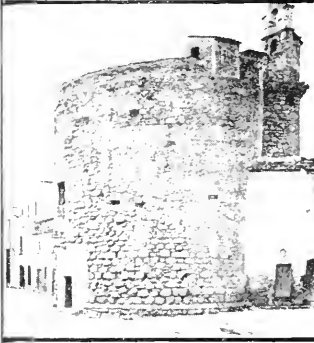
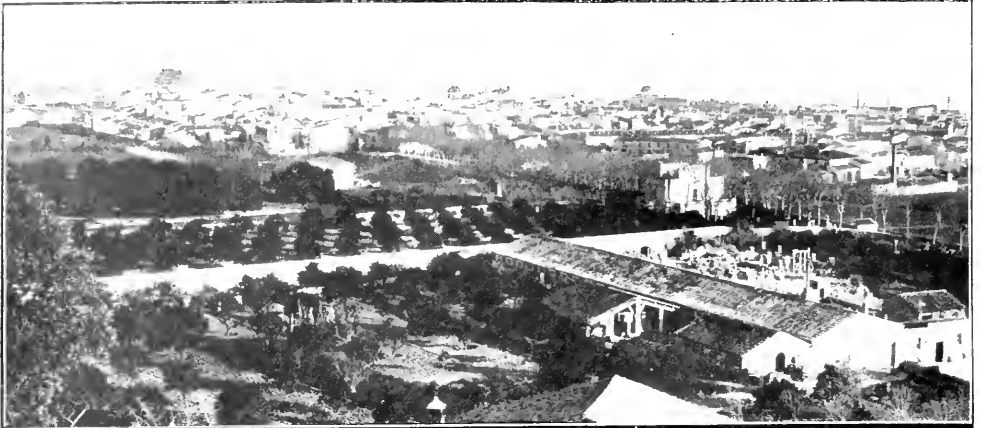
COSTELLA. f. Qualsevol dels ossos llarchs y encorvats que ixen de l' espinada, y venen envers el pit. **Costilla.** || pl. *Met.* La muller. **Costilla.** || *Naut.* Fustes corves qu' estremen pèls caps a la carena, y formen els costats del barco. **Cuadernas.** || Se diu impropriament de les espatlles. **Costillas.** || La de carn pera menjar. **Chuleta.**

COSTELLES. f. pl. *Art. y of.* Les diferents peces

COSTA DE LLEVANT

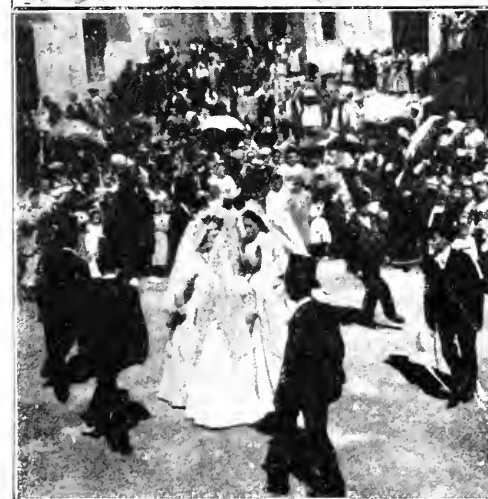
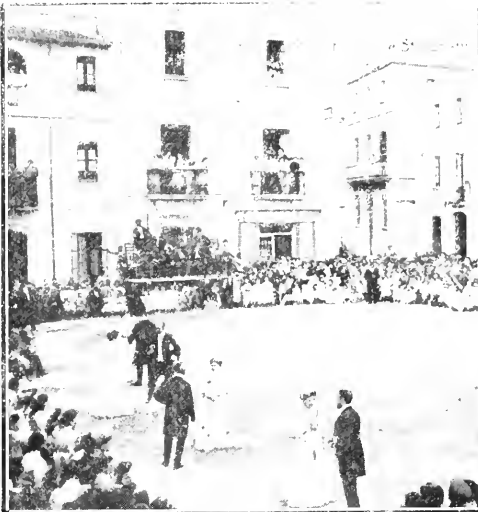

Calella, vista de les afores.— Calella, carrer de Marina.— Arenys de Munt, vista general.— Canet de Mar, vista del castell de Santa Florentina.— Alella, casa Biló.— Tordera, vista general.

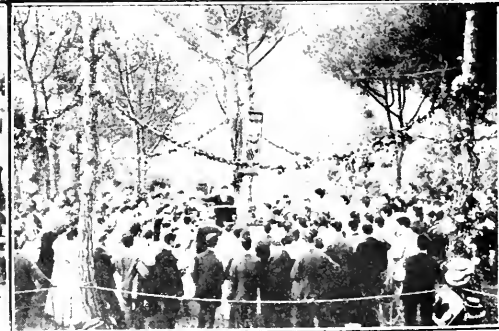
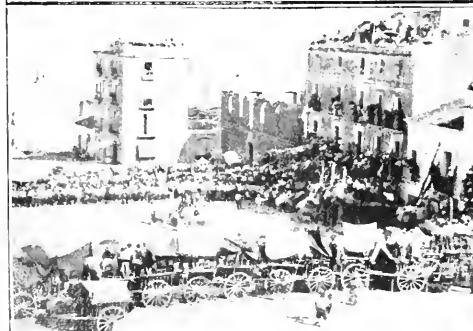
Mataró, vista general. — Calella, carrer de Mar. — Mataró, torre del Palau. — Teyà, Ig'esia y escoles. — Canet de Mar, torre de la carretera. — Vilasar de Dalt, castell. — Caldetes, vista de la població. — Arenys de Mar, vista general.

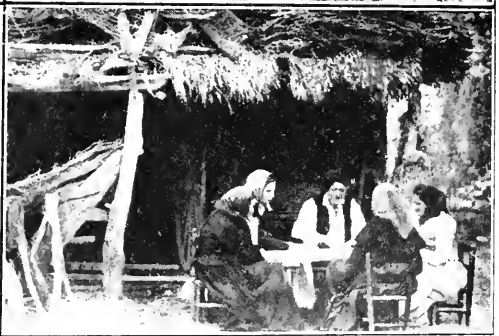
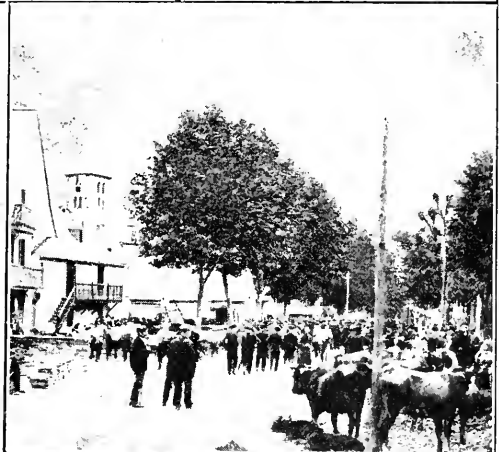
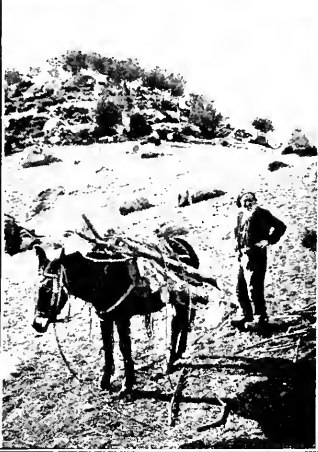
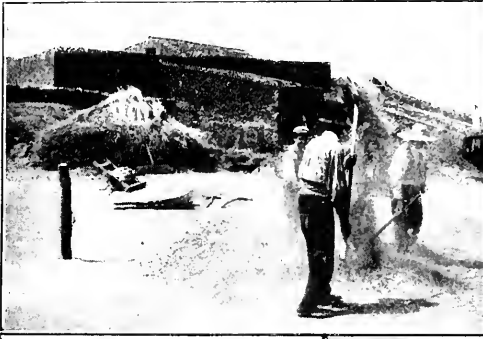

Torroella de Montgrí: Ballant la sardana. — Lloret de Mar: Ball de les morratxes. — València: Ball de la jota valenciana al firal. — Granollers: Ball de les gitanes a la plaça. — Castelltersol: Ball del ciri.

COSTUMS POPULARS (FESTES)

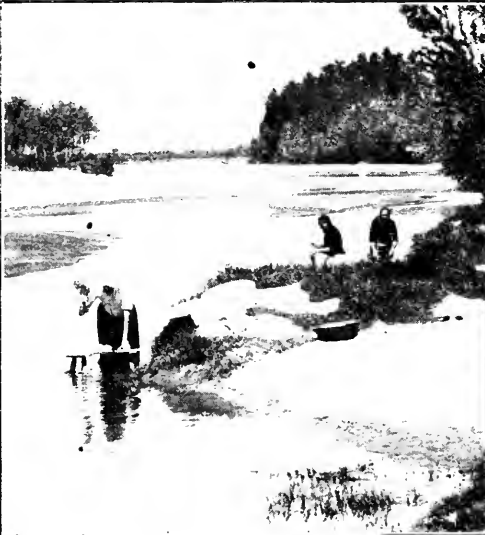

Lloret de Mar: Arribada de la processó de Santa Cristina a la platja. — Font-Romeu: Antich pelegrinatge. — Tarragona: El xiquets de Valls, montant un castell a la plaça de la Catedral. — Barcelona: La processó general de corpus, eixint de la Catedral. — Valencia: Una parella a la cavalcata del firal. — Barcelona: Els gegants de la Ciutat. — Sant Carles de la Ràpita: Cursa de bous. — Barcelona: Concert del Orfeó Català al bosc de Vallvidrera.

Vilajuïga: Ventant el blat a P'era. — El correu de la Seu d'Urgell a Andorra la vella. — Llenyater d' Andorra. — Empurdà: Eixint a pescar sardina. — La Escala: Pasturant prop de la mar. — Mataró: Esperant la barca de pesca. — Bosost: Fira de Sant Joan. — Organyà: Firal de bous. — Vilademat: Matant l'estona jugant a la bes-cambrilla el dia de festa.

COSTUMS POPULARS (TRAVALL)

La Escala: La sega. — Calella: Tirant el bolitx. — Castelló d'Empuries: Rentant a la Muga. — Costa de Llevant: Enllestint palangres. — Roses: Pesca a l'almadraba. — Empurdà: La brema.

compres en treballs distints, ja per sosteniment, ja per lligats com per gules i límits: *de l'aspit*, pera devanar troques; *del revòlver*, calaixos per les llençadores; *del urdidor*, ab forats per les clivilles que lluiten la fa'xa de l'urdit.

COSTELLES FALSSES. f. pl. *Anat.* Les que no s'apoién a la part del pit o l'esternó. *Costillas falsas.*

ANAR DE COSTELLES. fr. Caure d'esquena. *Ir de costillas, tomar las pajas con el cogote, ó atzar las pajas con la cabeza.* || *Met.* Eixir malament d'alguna empresa superior a les seues propies forses. *Dar al través.*

PEGAR A LES COSTELLES. fr. *Descostillar.*

COSTELLÀM. m. El conjunt de costelles. *Costillar, costillaje.*

COSTELLETA. f. dim. *Costillita, chuletita.*

COSTELLÓS, A. adj. Que té costelles. *Costifero.*

COSTELLUT, DA. m. y f. S'aplica al que té grans ossos y costelles. *Costeliado.*

COSTER. m. *Ant.* COSTA, 2. || La post esguerrada que queda a les vores quan se serra algun tronch o biga. *Costera, rípija.* || Paper tarat que surt a cada raima. *Costero.*

COSTERA. f. *Ant.* NAFRA. || adj. S'aplica a cada una de les dues màns de paper coster que hi há a cada raima. *Costera.* || *Ant.* Costa marítima.

COSTERAMENT. adv. m. Sense separarse de la costa. *Costeramente.*

COSTEREJAR. v. a. *Ant.* COSTEJAR.

COSTERS. m. pl. *Naut.* Els taulons exteriors que queden d'una peça serrada al fil i se'n solen fer ventreres, soles, tuquins, etc. *COSTONES.*

COSTERUT, DA. adj. Lo que fá costa. *Costanero.* || *Met.* Lo qu'és pesat de fer. *Costoso.*

COSTES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Casavells, prov. de Girona. || Caseriu del terme de Mollèt, prop Perelada, prov. de Girona. || *Orog.* Serra que va desde 'l coll de Jou al de Toses, entre les prov. de Girona y Barcelona, y parteix les agües del Ter de les del Llobregat. || — (DE LA MALESA). Dessota la collada d'Estela per demunt de Campllonch.

COSTETA. m. dim. *Cuestecilla, cuestezuela, costanilla.*

COSTINYOLA. *Orog.* Montanyeta que hi há a tramontana y mòlt a la vora de Camprodón, entre 'l riu Ritort y la riera de Feitus, prov. de Girona.

COSTITX. *Geog.* Poble de l'illa de Mallorca, part. jud. d'Inca; és a la vora del torrent de Muro y té 1,326 hab.

COSTOGES. *Geog.* Poble del Vallespir, are del departament dels Pirineus Orientals, que 'ls francesos anomenen *Costouges*. Està situat a 832 metres de altitud, y és d'origen mòlt antich, conservantse en ell una de les iglesies, considerada com a monument nacional de França. Forma part del cantó de Prats de Molló, bisbat de Perpinyá, y té 565 hab.

COSTOGES (Riera de). *Hidrog.* Riera del alt Vallespir que neix al coll de la Creu y desaigua a la vora de la de La Quera.

COSTÓS, A. adj. Lo que costa mòlt o es de mòlt preu. *Costoso.* || *Met.* Travallós, difícil. *Costoso.* || Lo que fá mòlt de mal o mòlt de sentiment. *Costoso.*

COSTOSAMENT. adv. m. Mòlt car. *Costosamente.*

COSTOSÍSSIM, A. adj. sup. *Costosísimo.*

COSTOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Moltíssim car. *Costosísimamente.*

COSTRÉNYER. v. a. *Ant.* COSTRENYIR.

COSTRENYIMENT. m. *Ant.* COSTRENYIMENT.

COSTRET, A. p. p. *Ant.* De costrényer. *CONSTRINGIT.*

COSTÚM. m. Hábít adquirit de fer alguna cosa per haverla feta mòltes vegades. *Costumbre.* || Práctica mòlt usada y rebuda que té forsa de llei. *Costumbre.* || Lo que per geni o propensió 's fá mòlt sovint. *Costumbre.* || Us dels pobles, temps y nacions. *Costumbre.* || pl. Les bones o males accions morals que califiquen a cada persona. *Costumbre.*

COSTÚM IMMEMORIAL. Lo que per ésser mòlt antich no hi há memoria de quan va comensar. *Costumbre inmemorial.*

LES COSTÚMS Y 'LS DINERS FAN ALS HOMES CAVALLERS. *Ref.* Denota que la riquesa y bons costúms son els principis de la noblesa. *Costumbres y dineros hacen los hijos caballeros.*

MAL COSTÚM. Lo qu'és oposat a la bona moral. *Vicio, resabio.*

PÈNDREHO DE COSTÚM. fr. Fer ab mòlta frecuencia alguna cosa. *Tomarlo por oficio.*

COSTUMA. f. *Ant.* COSTUM.

COSTUMÀ. *Geog.* Caseriu del terme de Benifallet, prov. de Tarragona.

COSTUMANSA. f. *Ant.* COSTÚM. || Dret. *Derecho*

COSTUMAR. v. n. *Ant.* ACOSTUMAR.

COSTUR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisbat de Tortosa, part. jud. de Lucena; és entre 'ls rius Lucena y Monlleó y té 979 hab.

COSTURA. f. L'unió de dues peces cusides. *Costura.* || Casa ont s'ensenyen a les noies les feines propies del seu sexe, baix la direcció d'una mestra. *Escuela, amiga.* || Senyal que queda d'alguna ferida o llaga després de curada. *Cicatriz, costurón.*

ANAR A COSTURA. fr. Anar les noies a la casa de la mestra pera aprendre les feines propies del seu sexe. *Ir á la labor, á la maestra.*

COSTURA PLANA. f. La que 's fá als vels fora del teler, quedant el fil cavalcant sobre les vores de la tela. *Costura plana.*

POLL DE COSTURA. *Piojo pegadizo.*

COSTURER. m. *Ant.* Sastre.

COSTURERA. f. La dona que té costura pera ensenyar noies. *Maestra, amiga.* || *CUSIDORA.*

COSTURETA. f. Lo qu'está cusit grollerament. *Costurón.*

COT. m. *CAPOT.* || *Ant.* Cota.

COT, A. adj. BAIX, INCLINAT.

COTA. f. Roba talar ab mànigues, que usen els homes pera anar per casa. *Bata.* || Vestidura que porten els reis d'armes a les funcions públiques. *Cota.* || La que porten els escoláns. *Bata, brandis.*

|| *QUOTA.*

COTA D' ARMES. Mena de capot ab mànigues que portaven els cavallers a la guerra y als torneigs demunt de les armes. *Cota de armas.*

COTA DE MALLA. Armadura antiga del cós feta de malles, filferro o llautó groixut. *Cota, loriga, jubón ojeteado.*

VESTIR AB COTA DE MALLA. *Lorigado.*

FER COTES DE MALLA O ARMAR AB ELLES. fr. *Mallar.*

COTA (Serra de la).

Orog. Serra del S.E. de la provincia de Valencia, a la seua partió ab la d'Alacant.

COTABISME. m. *Mal. med.* Nòm d'un medicament mòlt alabat pels casos de caquexia. *Cotabismo.*

Cota de malles

COTADOR. m. L' animal que cota. **Corneador**, **acorneador**. || m. El toro que fereix sovint ab les banyes. **Cornúpeta**.

COTAMALLER. m. Qui fá cotes de malla. **Ma-llero**.

COTANDA (Joseph). *Biog.* Escultor de les derres-ries del segle XVIII. Va néixer a Valencia l' any 1758 y va morir en 1802. Va distingirse pèls seus treballs d' ornamentació, y va obtindre la plassa de mestre de l' Academia de Sant Carles.

COTANGENT. f. *Matem.* La tangent del comple-ment d' un àngul. **Cotangente**.

COTAR. v. a. Ferir ab les banyes o jugar ab elles. **Acornear**, **cornear**, **amurcar**. || **Tatxar**, **medir**.

EN TERRES ESTRANYES LES VAQUES COTEN ALS BOUS. *Ref.* Dóna a entendre que quan un és foraster y no té qui 'l protegeixi, fins els inferiors l' insulten y atropellen. *En terra ajena, la vaca al buey acornea.*

COTAT, DA. p. p. **Acorneado**, **corneado**.

COTEIG. m. Comparació, confrontació d' una cosa ab un' altra. **Cotejo**, **comparación**, **parangón**, **para-lelo**.

COTEJAR. v. a. Confrontar, comparar una cosa ab un' altra. **Cotejar**, **comparar**, **parangonar**, **cola-cionar**.

COTEJAT, DA. p. p. **Cotejado**, **comparado**.

COTES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valen-cia, part. jud. d' Alberich; és a la vora del Júcar y té 232 hab.

COTET, COTET. *Loc.* A pleret, a poch a poch, d' amagat y sense remor. **A hurtadillas**.

COTETA. f. dim. **Batifa**.

COTÍ. m. Roba de fil regularment ratllada, que serveix pera diferents usos y més particularment pera teles de matalàs y trespontins. **Cotí**.

COTICUL. m. *Min.* Mena de pisarra fina, que 's fon a la fiesca, donant un esmalt fosch; forma banchs y a voltes filóns y venes. Serveix pera afinar nave-ges. **Coticulo**, **novaculita**.

COTIDIÀ, NA. adj. Lo de cada dia. **Cotidiaao**.

COTIDIANAMENT. adv. m. **Diariament**. **Cotidia-namente**.

COTILEDÓN. m. *Bot.* La fulla del embrió de les plantes fanerogames. **Cotiledón**.

COTILLA. f. Justillo de tela o seda ab barnilles o espart, ab que les dones s' apreten el cos. **Cotilla**.

¡QUÉ TANTA COTILLA! *Expr.* Ab que 's demostra 'l disgust que causa algú ab les seues impertinencies. ¡Qué tanta jeringa! ¡Qué tanta jeta!

COTILLAIRE, A. m. y f. Qui té l' ofici de fer cotil-les o n' ven. **Cotillero**, **corsetero**.

COTILLÓ. m. Mena de vals en que s' hi fan varies figures. **Cotillón**.

COT SACIÓ. f. *For.* Tribut que s' imposa a alguns repartiment del tribut, determinació de la quota que ha de pagar cada hu. **Cotización**. || La quota o' tant que paga cada persona que pren part a un dinar o altra festa, pera cubrir els gastos. || Acció de tassar o imposar tassa. || Acció de valuar el preu del paper y les accions al mercat d' efectes públichs. **Cotiza-ción**.

COTISAR. v. a. *Com.* Publicar en alta veu a la *Bossa* el preus dels documents de la deuda del estat, o' l' de les accions mercantils que tenen curs públich. **Cotizar**.

COTISAT, DA. adj. *Blas.* Se diu del camp o escut plé de bandes de colors alternats. Si no se n' esmen-ta 'l nombre se suposa que son deu. **Cotizado**.

COTISSA. f. *Blas.* Banda que no té més que la ter-cera part de la seva amplaria ordinaria. **Cotiza**.

COTIYDE. f. Cavitat del os ilio que reb l' os del fémur. **Cotiylde**.

COTNA. f. **CONNA**.

COTO. m. Lloch ont s' hi apleguen pobres que no tenen posada. **Cotarro**.

COTO (Serra del). *Orog.* Serra de 881 metres de altitud, al S. del part. jud. de Monóvar, prov. d' Ala-cant.

COTÓ. m. *Bot.* Borra blanca y llarga que emboli-ca les llevores de la cotonera, y una volta cardada y filada serveix pera fer tota mena de teixits. **Algodón**.

COTÓ DE BLENS. El que 's posa als llums pera que cremin. *Mech.*

COTÓ FLUIX. El qu' encara no es filat. **Algodón en rama**.

COTOLINA. f. **Cotonina**.

COTOLIU. f. *Ornit.* Aucell sedentari, més petit que l' alosa y quin bech es menys fort que l' d' aques-ta; el seu cant es molt melodiós. **TITIT, TITIRET, TI-TERELLA.** **Cogujada**, **pipi de los prados**.

COTOLIVA. f. *Ornit.* Aucell semblant a la cogu-llada, pero un póch més petit y sense monyo. **Toto-va**, **gulloria**, **galerita**.

COTONER. m. Qui tracta ab cotó. **Algodonero**.

COTONER (Bernat). *Biog.* Bisbe, germá dels dos grans mestres de Malta. Va néixer a Palma l' any 1613 y va morir l' any 1684. De rector de Manacor va passar a canonge de Palma (1644) y més tart, essent vicari general, va regentar el bisbat, captant-se tantes simpaties que 'l rei va proposarlo pera bis-be d' Oristany, a la illa de Cerdenya. Després els mallorquins varen pregar al rei que demanés al Sant Pare la mitra de Mallorca pera 'l bisbe Cotoner, ac-cedint'hi Climent X, (1671). Al poch temps d' ésser en la seua terra nadiua, 's va promoure una forta qües-tió entre la mitra y la Inquisició, per haver estat ferit dins del temple de Sant Francesch, don Joseph Villalonga. Va tindre de bregar molt contra la Inqui-sició; aquesta 'l va escomunicar, aprovant el rei els actes del inquisidor, fins que a l' any 1678 la Sagra-da Congregació va fer anular aquella escomunió. El pontifex Climent X li va demanar informes respecte a la fama de santitat de la beata mallorquina Cata-rina Tomas, en quin afer va cumplir a satisfacció del poble y del cap de la Iglesia, qui pera demostrarli la merescuda estima en que 'l tenia, lo va nomenar pre-lat mallorquí, donantli la dignitat de bisbe de Santa Justa, prelat domèstich del Sant Pare y vexilari de la Santa Mare Iglesia. Mentres feia la visita pasto-ral per el bisbat de Mallorca, a mitjants del mes de Janer, un atach d' afeuch li va arrebassar la vida.

— (BERNAT LLUIS). *Biog.* Notable home de lleis, nat a Palma de Mallorca a les derrerries del segle XVI. Va estudiar dret a Avinyó fins a doctorarse, passant la seua joventut fora del seu país, no tornant'hi fins a les seues velleses, entiant a l' estat eclesiástich. Va obtindre un benifet primer y una canongia després a la catedral de Palma. Era molt bon predicador, y 'l va escullir el Sant Pare pera inquisidor apostólich de Cerdenya, éssent més tart inquisidor general d' Ara-gó, Catalunya y Valencia. Visitant la Sicilia, va morir a la capital d' aquell regne l' any 1641.

— (FERRAN). *Biog.* Un dels militars que més remar-cable historia tingueren al segle XIX. Va néixer a Palma en 1810 y va morir a Barcelona l' any 1888. En sa llarga carrera, y cumplidor sempre dels seus de-bers, va desempnyar càrrecs de molta importancia, entre altres els de capitá general de Burgos, de les Balears, de Puerto Rico, d' Aragó y de Catalunya, president de la secció de Guerra y Marina al Consell d' Estat, ministre interi de la Guerra, director general de la guardia civil y del còs y quartel d' inválids, diputat per les Balears en 1843 y senador en 1853. Posseía varies condecoracions, y en 1871 se li va concedir el títol de marqués de la Cenja, a quin uns anys després, se li va unir la grandesa d' Espanya. Va entrar de cadet a l' exércit en 1825, lluitant ab

valor al promoure's la primera guerra civil, vencent ab poch temps el moviment insurreccional de Talavera. En 1843 era comandant general del còs d'opció a Galicia, obtenint pèls seus serveis l'empleu de mariscal de camp. Va lluitar després en les provincies de Cartagena y Alacant, sometent als que s'havien revoltat en elles, y en tots els nomenaments que havia obtingut, va distingirse per la seua energia y l'acert, que l'feia volguer y respectar pèls pobles y pèls seus subordinats.

— (FRANCESCH). *Biog.* Militar mallorquí, nat a Palma l'any 1724. Va ésser regidor d'aquella ciutat desde 1752 fins a 1763. A l'any següent se va constituir la milícia provincial, a la que hi va entrar En

Francesch Cotoner

Cotoner guiant una companyia, càrrech que va exercir dinou anys. L'any 1783 el varen fer capità de granaders y 'l 1788 revia 'l grau de tinent coronel de infantaria, y 'l 1794 arribava a coronel. Un any després sortia del còs provincial y entrava a l'exèrcit ab els galóns de brigadier. Aleshores va anar a la guerra de França y assistí a l'acció de Tolón y a la campanya de Catalunya, baix les ordres del marescal de camp don Valenti de Bellvis, portantse sempre dignament. Morí a mitjans de l'any 1807.

— (MARCH-ANTONI). *Biog.* Religios mallorquí, nat l'any 1601. Era jutge de competencies del regne de Mallorca. Inquisidor de Sicilia y savi juriconsult, del que 'n queden diverses alegacions de dret, éssent notable la de l'any 1654 relativa al *fidei-comis* de Francesch Desclapcz.

— (NICOLAU). *Biog.* Cavaller mallorquí, gran mestre de l'ordre de Sant Joan de Jerusalém; era germà de Rafel. Va néixer a Palma l'any 1608 y va morir a Malta el 1650. Durant el mestrat de son germà, ell ocupava la batllia de Mallorca, y a la mort d'aquell ocupá ab lluinte la meteixa alta dignitat. Va costejar la fortificació de Malta anomenada *La Cotonera*, deixant 'hi rendes pera 'l sosteniment de la fundació y de les seues tropes, havent subsistit fins a l'entrada d'en Napoleón. En Cotoner fundá també una càtedra de medecina y de anatomia a l'hospital de Malta.

— (RAFEL). *Biog.* Cavaller mallorquí de l'ordre de Sant Joan de Jerusalém, germà d'en March-Antoni; nat a principis del segle XVII. Va ésser batlle de Mallorca. El 5 de Juny de 1660 va obtindre la dignitat de gran mestre de Sant Joan. A Malta millorá la casa del hospital, enriquint artisticament l'iglesia y augmentant les rendes de l'ordre. Poch temps va exercir el mestrat, morint a Malta a l'Octubre de 1663.

— Y SALAS (JOSEPH). *Biog.* Mallorquí distingit, nat a Palma l'any 1773; era fill del militar Francesch. Fou deixeble d'en Francesch Montaner. Era militar y regidor perpetu. Desde 1807 era soci de mérit de l'Academia de Sant Fernando, de Madrid. Va pintar alguns paisatges. A l'altar major dels caputxins de Palma hi há un Sant Miquel, y a la parroquia de la Santa Creu una imatge de Santa Agna, que son obres pintades d'ell.

— Y SUREDA (MARCH-ANTONI). *Biog.* Militar, nebot de 'n Rafel y, com aquest, nascut a Mallorca. Se feu remarcar als comensos del segle XVIII com partidari de Felip V, y havent lluitat a la batalla d'Almansa, li va conferir aquell rei el títol de marqués d'Ariany.

COTONERA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les malvácees; té prop d'un metre d'alsada; les fulles en forma de cor, les flors grogues y vistoses y 'l seu fruit és una capsa que té de quinze a vint llevors emboli-

cadés ab una mena de borra blanca y llarga, qu'és el cotó, de que tan gran us ne fá la industria de teixits. Algodón, algodónero y algodonaí.

COTONERÍA. f. Fàbrica ont s'hi treballa 'l cotó. Algodonería. || m. pl. La seda desfida, raspatures de banya o altre materia posada als tinters pera recullir la tinta perque la ploma d'oca no 'n prengués massa. També se 'n deien blens y flochs. Algodones.

COTONINA. f. Roba grollera de cotó, teixida comument a l'cordillada. **Cotonia.**

COTOQUIA. n. p. Nòm vulgar d'Agatoquía. Agatoquía.

COTOQUIETA. n. p. Diminutiu de Cotoquía. Agatoquíeta.

COTORLIU. *Ornit.* COTOLIU.

COTORRA. f. *Ornit.* Mena de lloro petit. **Cotorra**, catalnica, catalina, catalnica. || La femella del lloro, qu'aprén y repeteix ab facilitat les paraules que sent. **Cotorrera.** || *Met.* La dona molt parladora. **Cotorra**, cotorrera.

PARLA MÉS QUE UNA COTORRA. fr. Ab que 's pondra lo molt qu'algú parla. *Hablar más que una urraca, que un sacamuelas.*

COTORRERA. f. Gavia de cotorres. **Cotorrera.**

COTORRETO. *Ornit.* TARRAROL, CALANDRETA.

COTORRISTA. m. Qui no té ofici ni benefici y no fa més que anar de taberna en taberna. **Catavino.**

COTORRO. m. El llóch o casa ont hi van a jugar els jugadors de professió. **Garito**, **fahureria.**

COTS Y AVINYÓ (Antoni). *Biog.* Metge catalá, que va morir en 1883. Va publicar remarcables treballs professionals, alguns d'ells destinats a combatre la relació dels costúms.

COTUMI. m. *Min.* Clorur de plom grisenc en forma d'agulles o fullets prims que 's trova als cràters dels volcancs. **Cotumita**, **cotumio** y **cotumito.**

COTURNAT, DA. adj. *Entom.* Epítet donat a un insecte, que té 'ls quatre genolls negres. **Coturnado.**

COTURNO. m. Calçat antic ab sola de suro molt groixuda que sols el duien els reis, 'ls potentats y 'ls actors tràgics pera semblar més alts. **Coturno.**

CALÇAR EL COTURNO. fr. *Met.* Usar l'estil sublim, majorment els poetes. *Calzar el coturno.*

ÉSSER D'ALT COTURNO. fr. *Met.* Ésser d'alta posició o molt privilegiat. *Ser de alto coturno.*

COTXA. f. *Ornit.* Nòm que 's dona a tres o més especies d'auccells, de les que sols una és de la terra, qu'és la de cap blanc, que 's trova als jardins perseguint cuques. Tenen uns quinze centímetres de llarch, y son de color blanc, negre y rogench. **Pezpita**, **ruiseñor** de pared. || — DE CAP BLANCH. **CARBONER**, **BITXACH GRÓS**, **ROSSINYOL DE MURALLA.** || — **FUMADA**, **CUA ROJA**, **RUMIA**, **CAUDIROJO.**

COTXARELLO. m. *Art. y of.* Nòm despreciatiu de gaveta entre paletes y manobres.

COTXARSE. v. r. Colgar-se ab les robes del lliit. **Abrigarse**, **arroparse.**

COTXE. m. Carruatge de quatre rodes, ab una caixa ab assentos pera algunes persones. **Coche.**

COTXE DE CAMÍ. El que serveix pera viatjar. *Coche de camino.*

COTXE DE COLLERES. El qu'és tirat per mules guarnides ab colleres. *Coche de colleras.*

COTXE DE DILLIGENCIA: DILLIGENCIA.

COTXE DE LLOGUER. El que 's lloga públicament. **Simón.**

COTXE Y COTXADURA Y CIVADA PERA LA MULA. *Ref.* Reprén als ambiciosos que no 's contenten ab lo necessari y desitgen coses superflues. *Conde y condadura y cebada para la mula; abad de zarzuela, comistes la olla, pedis la cazuela.*

GUIAR O MENAR EL COTXE. fr. Conduir els animals que 'l tiren. *Cohear.*

PARAR EL COTXE. fr. Detenir-lo devant d'algú en senyal de respecte y cortesia. *Parar el coche.*

POSAR O TREURE COTXE. fr. Comensar a tenirne. *Echar coche.*

COTXERA. f. La muller del cotxero. *Cochera.*

COTXERET. m. dim. *Cocherillo, cocherito.*

COTXERÍA. f. Lloch pera guardar cotxes. *Cochera.*

COTXERO. m. Qui mena les mules o 'ls cavalls d' un cotxe. *Cohero.*

LO QUE PERTANY AL COTXERO. *Cocheril.*

COTXET. m. dim. *Cochechillo.*

COTXINADA. f. COTXINERÍA.

COTXINAMENT. adv. m. D' un modo indecorós, indecent. *Indecentemente.*

COTXINES. f. pl. Els pots de ferrissa que 's posen sota 'ls talls fets als arbres pera recullir 'hi la reina o 'l such que 'n raja. *Cochinas.*

COTXINERÍA. f. Acció indecorosa y grollera. *Cochinería, cochínada.*

COTXINILLA. f. *Entom.* Insecte sense ales de figura ovalada; el seu cós fa còm anelletes de color cendrós fosch; se cria pels paratges humits y quan el toquen forma una bola. *Cochinilla, cucaracha.* || Insecte del tamany d' una xinxà; té 'l cós deprimit y arrugat transversalment y després de sech y fet pòs serveix pera donar el color de grana a la llana y la seda. *Cochinilla.*

COTXINO. A. adj. Persona mòlt bruta. *Cochino.*

COTXO. m. COTXE. || *Ter. PORÇH.*

COTXOT. m. Cotxe vell o mal girbat. *Carri-coche.*

COU-DINAR. m. Entreteniment de les criatures, figurant que couen dinar a llurs cassoletes, fogonels y altres eines de fírela. *Comidilla.*

FER COU-DINAR. *Hacer la comidilla.*

COUËNT. A. adj. Lo que dóna coïssó. *Quemajo-so.* || *Picant. Picante.*

COURE. m. *Min.* Metall qu' és menys ductil que l' or y la plata, de color rogench. Se trova natiu y també en combinació ab el ferro, plata, sofre, àcid carbònic, antimoni, etc. Lligat ab l' estany forma 'l bronze, y lligat ab el zench forma 'l llautó, metall blanc, etc. *Cobre.*

COURE ABIGARRAT. m. Mineral de color pardo, rogench, de brillantor quelcòm metàlica y reflexes blavenchs o violats. Se trova a les mines de coure quasi sempre unit ab la calcosina. *Cobre abigarrado.*

ALSAR EL COURE. fr. Alborotar y avergonyir a algú a forsa de crits. *Mover el alambre, dar grita.*

COSA DE COURE. *Cobreño.*

LO QUE TÉ BARREJA DE COURE. *Encobrado.*

LO QUE TÉ PART DE COURE. *Cobrizo.*

COURE. v. a. Preparar les viandes crues per medi del foc y algun líquit pera que 's puguin menjar. *Cocer.* || Donar per medi del foc al pa, les rajoles, etc., la consistència necessària. *Cocer.* || Digerir el ventre i el menjar. *Digerir, cocer, descocer.* || Estar o estarse coënt alguna cosa líquida. *Hervir, cocer.* || Fer coïssó alguna cosa. *Escocer, morder.* || Causar pena o sentiment alguna cosa. *Escocer.* || Causar al paladar alguna cosa una sensació picanta. *Quemar, quemar.*

COURÉR. m. Qui treballa 'l coure. *Latonero, ve-lonero.*

COURE 'S. v. r. *Met.* Escalfarse massa ab el calor excessiu del foc o del sol. *Acicharrarse.* || Restituirse a llur estat natural els líquids alterats pèl costipat. *Cocer, cocerse el resfriado.*

LO QUE NO 'S COU PER TU, DÉXEU CREMAR. *Ref.* Denota que no devém ficarnos ab lo que no 'ns importa. *Lo que no has de comer déjalo bien cocer; ni mio es el trigo, ni mia la cibera, muela quien quiera.*

COURÍM. m. Les cines de coure que serveixen pera la cuina. *Cobre.*

COVA. f. Cavitat subterrània formada per la naturalesa o pèl art. *Cueva, caverna, guarida.* || La que 's fá a les montanyes pera extrèure 'n alguns minerals o terres. *Hornacho.*

COVA SANTA. *Geog.* Santuari del terme d' Al-tura, provincia de Castelló. || *Orog.* Montanya que hi há al N.E. d' Andilla, entre les provincies de Castelló y Valencia.

COVADA. f. Els ous que l' auccell cova d' una vegada. *Empolladura, nidada.* || Pollada, niuada. *Nidada.*

COVADOR. m. El llóch senyalat ont la gallina hi va a pondre o a covar els ous. *Ponedero, nidai, nido.* || El vuit que 's fá a les parets del colomar pera que hi ponguin els colóms. *Hornilla.*

COVAMENT. m. La cria o poll de les abelles. *Empolladura.*

COVAR. v. a. Acció d' escalfar els aucells els ous pera fer eixirne 'ls pollets. *Empollar.*

AQUÍ COVA, AQUÍ ESTÁ COVANT. fr. *Iron.* Denota haverse algú descuidat pera trovar alguna cosa. *Voló el golondrino, átateo al dedo.*

COVARÓ. m. y

COVAROT. m. L' ou que 's posa al covador pera que la gallina hi pongui 'ls seus. *Ponedero, nidai.*

COVAT, DA. p. p. *Empollado.*

COVATXA. f. COVETA.

COVATXOLA. f. COVATXA.

COVE. m. Cistell gran fet de vimechs y canya, més ample de la boca que del cul y que serveix pera posar 'hi varies coses. *Cuévano, cestón.* || El que no té anses. *Macona.* || El que serveix pera posar 'hi la roba de la bugada. *Carriego.*

EL QUI UN COVE SABRÁ FER, JA POT DIR QU' ÉS CISTELLER. *Ref.* QUI FÁ UN COVE, FÁ UN CISTELL.

FERNE UNA CÒM UN COVE. fr. Cometre alguna torpesa, fer una gran tontería. *Hacerla cerrada ó sonada ó de clavo pasado.*

LO QUE HI HÁ AL COVE ÉS PEIX. *Loc. ter.* NO HI HÁ MÉS CERA QUE LA QUE CREMA.

QUI FÁ UN COVE, FÁ UN CISTELL. fr. Vol dir que qui 'n fá una 'n pot fer moltes. *Quien hace un cesto, hace ciento... si le dan mimbres y tiempo.*

COVENET. m. dim. Cove petit. *Covanillo, covanilla.*

COVES BLANQUES. *Hidrog.* Cap de la banda N. de l' illa de Mallorca.

COVES DE VINROMÁ. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. d' Albocácer; és a la vora del riu Sech y té 4,430 hab.

COVET. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Isona, prov. de Lleida.

COVETA. f. dim. Cova petita. *Covacha, cueveçla, coveçuela.*

COX. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. de Orlola, part. jud. de Dolores; és a l' horta d' Oriola y té 1,736 hab.

COXIS. m. *Anat.* Os petit, triangular, encorvat cap endarrera, articulat ab l' interior del sacro. *Coxis.*

¡COY! inter. *Ter.* ¡Caramba! ¡Vaya! ¡Cuernos! || m. Llít de mariner: terme aportat del anglés. *Coy.*

CR. Ab tres punts demunt és abreviatura de *crómich. Cr.*

CRA. m. El cloqueig del corb. *Cra.*

CRABE. m. Escoriació de les callositats, que 's considera còm un sintoma de sífilis. *Crabe.*

CRABERA (Tuch de). *Orog.* Serra de la Vall d' Arán.

CRABES (Tuch de). *Orog.* Montanya de la Vall d' Arán.

CRACH. m. *Ter.* CRUXIT, PET.

CRACHS. m. pl. CRAQUES.

CRAMBES. *Orog.* Montanya de demunt Bossost, prov. de Lleida.

CRAMER. *m. Bot.* Plantes dicotiledónees semblantes a les poligólees. **Cramero.**

CRAMERAT. *m. Quim.* Sal produïda per la combinació de bases salificables ab l'àcid cramèrich. **Cramerato.**

CRAMERI. *m. Zool.* Insectes dípters de la família dels calípters. **Cramerio.**

CRAMÉRICH. *adj. Quim.* Àcid que procedeix de les arrels del cramer. **Cramérico.**

CRAMPA. *f. Med.* Contraccions nírviuses que se senten a les cames. **Crampa.**

CRAMPONAT. *adj. Blas.* Se'n diu dels escuts que tenen a s'extremis una mitja potensa, formada per un pal atravesat. **Cramponado.**

Escut cramonat

CRANCERLÍ. *m. Blas.* Porció de corona de floróns posada a modo de banda a través del escut. **Crancerlín, crancerlín.**

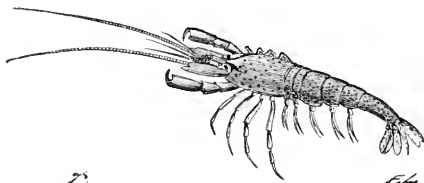
CRANCH. *m. Crustaceu* de deu a quinze centímetres de llarg ab vuit cames, les dues de davant més llargues que les demés, cada una ab dues ungles llargues en forma d'alicates. Se crien a les rieres y al mar: aquests d'rrers son molt grossos y quasi rodóns. Uns y altres son bons pera menjar y molt substanciosos. **Cangrejo.** || Tumor maligne, dur y negrench que rosega la carn y és de difícilíssima curació. **Zaratán, càncer.** || Llaga maligna que's fá a la cara, que s'endanya ab els remeis. **Nolimetàngere.** || Mena d'osca que té la lletra d'estampa a la part de baix pera conèixer si's posa o no al revés. **Cran.** || *m. pl. Fam.* **DITS.**

CRANCH D' AIGUA DOLSA. *Astaco.*
CRANCH PETIT. *Cangrejueto.*
FERSE UN CRANCH. *fr. Cancerarse.*

CRANEOGRAFÍA. *f.* Descripció científica del craneu. **Craneografia.**

CRANEOLOGÍA. *f.* Tractat especial del craneu. **Craneologia.**

CRANOMETRÍA. *f.* L'art d'amidar o calcular la grandària del craneu. **Craneometria.**

Crangó

CRANESCOPIA. *f.* Inspecció frenològica del craneu. **Craneoscopia.**

CRANEU. *m.* La closca del cap, que tapa 'l cervell. **Cráneo, casco.**

CRANGÓ. *m. Zool.* Gènero de crustacis del ordre dels decapòdis macrúris. **Grangón.**

CRÁPULA. *f.* Borratxera. **Crápula.**

CRAPULAT, *DA.* *adj. Ant.* Emborraltat. **Embriagado.**

CRAPULÓS, *A.* *adj.* Entregat als vicis. **Crapuloso.**

CRAQUES. *f. pl. Ter.* Nóm ab que's designen els pinyons, avellanes, ametlles, etc., per l'analogia del pet que fan al trencarse. **Cascajo.**

CRAS, *A.* *adj.* Gras, espés. **Craso.** || Junt ab els substantius erro, engany, ignorancia, etc., significa indisculpable. **Craso.**

CRASSA. *f.* A les cases de moneda es el gibrell ont hi cau el metall fós. **Craza.**

CRASSAMENT. *adv. m.* Sense disculpa. **Crassamente.**

CRASSES. *f. pl.* La brutícia que queda a les bresques quan se'n treu la cera. **Cerón.**

CRASSIOGRAFIA. *f.* Ciència que descriu els diversos temperaments. **Crasiografia.**

CRASSÍSSIM, *A.* *adj. sup.* Crasísimo.

CRASSITUT. *f.* Grossària. **Gordura, crasitut.**

CRÀTER. *m.* La boca en forma d'embut per ont respiren els volcans. **Cráter.**

CRATERITA. *f.* Varietat d'àgata molt dura, y de un color groch verdós. **Craterita.**

CRATÍCULA. *f.* Finestreta per ont se dona la comunió a les monjes. **Craticula.** || Referintse a la perspectiva es la reducció d'una figura que's fa per medi de quadrets dividits en forma de persiana. || *Quim.* Reixeta que's posa demunt de la cendra als forns.

CREACIÓ. *f.* L'acte de crear Déu el món. **Creación.** || La nova erecció d'un empleu o càrrech. **Creación.** || El nomenament de cardenals que fá 'l papa. **Creación.** || S'aplica a les obres literaries y artístiques quan se distingeixen per la seua concepció y composició. **Creación.**

CREACIÓ DE CENSAL. *For. L'*acte ab que's reb un capital sobre determinades hipoteques, pactant pagarse la pensió permesa per la llei. **Constitución de censo.**

CREADOR. *m.* Criador. || *m. Ant.* Acreedor.

CREAR. *v. a.* Criar. || Erigir, instituir alguna nova dignitat o empleu. **Crear.**

CREAT, *DA.* *p. p.* CRIAT. || **Creado.**

CREATIU, *VA.* *adj.* Que pot crear. **Creativo.**

CREATURA. *f. Ant.* Criatura.

CRECA, *f. Ter.* Aixís s'anomena a l'ibssa l'esquerda de paret o de marjada. **Grieta.**

CRECENCI. *n. p.* Crencio.

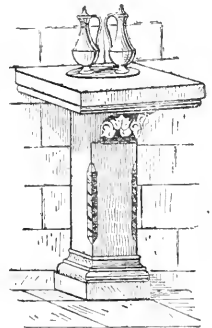
CREDECER. *m. Ant.* Qui té 'l cuidado de la credensa. **Credenciero.**

CREDECENCIAL. *adj.* Lo que acredita un nomenament. **Credencial.** || *m. pl.* Carta credencial.

CREDENSA. *f.* La tauleta del costat del altar ont s'hi posen les canadelles quan se celebren els oficis divins. **Credencia, apador.** || Prestatge ont antigament s'hi posaven les ampolles de vi y aigua de que's feia salva abans de beure 'l rei. **Credencia.** || *Ant.* **Creencia.**

CREDIBILITAT. *f.* Fonament o raó pera ésser creduda alguna cosa. **Credibilidad.**

CREDIBLE. *adj. Ant.* Creible.

Credensa

CREDIBLEMENT. adv. m. *Ant.* Creiblemente.

CRÉDIT. m. Deute qu'algú té al seu favor. **Crédito** || Abono, apoio, cabuda, valiment. **Crédito.** || Reputació, fama. **Crédito.** || Lliurament o abono de alguna quantitat. **Crédito.** || El favor, poder o autoritat que 's logra ab algú o a alguna cosa. **Crédito.** || *Cont.* Facilitat que té algú pera que se li deixi 'l diner o se li fiin els gèneros que necessita. **Crédito.** || pl. Efectes a cobrar. **Créditos.**

DONAR A CRÉDIT. fr. Deixar diner sense altra garantia que 'l crèdit d'aquell que 'l reb. *Dar à crédito.*

DONAR CRÉDIT. fr. ACREDITAR.

DONAR O POSAR CRÉDIT. fr. CREURE.

FER CRÉDIT. fr. FER FÉ.

CREDO. m. El símbol dels Apòstols, que conté 'ls principals articles de la religió catòlica. **Credo.**

CREDO DE LA MISSA. L'ordenat en la forma que avui se diu pel concili Niceno, afegint alguna cosa al dels Apòstols contra 'ls arriàns. *Credo de la missa.*

CADA CREDO. *Expr. fam.* Cada moment, ab molta freqüència. *Cada credo.*

EN UN CREDO. m. adv. En molt breu temps. *En un credo.*

CREDUL, A. m. y f. Qui creu fàcilment tot lo que se li diu. **Crédulo, creador.**

CRÉDULAMENT. adv. m. Ab molta credulitat. **Crédulamente.**

CRÉDULITAT. f. Facilitat en creure. **Credulidad.**

CREADOR, A. m. y f. *Ant.* Acreedor. || *Ant.* Curador, administrador.

CREENCIA. f. Crèdit o fe que 's dóna a alguna cosa. **Creencia.** || Religió, secta. **Creencia.** || *Ant.* CONFIANSA.

CREENÇA. CRÉDIT, 1.

CREENSA. f. CREENCIA, 1.

FER CREENSA. f. *Ant.* Assegurar, confirmar la realitat de lo que 's diu. *Asegurar en verdat.* || *Ant.* FER ACATAMENT O REVERENCIA.

CREENT. m. CREYENT. || p. pres. *Ant.* de creure. **CREYENT.**

CREGUT, D.A. p. p. **Creído.**

CREIBLE. adj. Lo que 's pot creure **Creible, creadero.**

CREIBLEMENT. adv. m. **PROBABLEMENT, VEROSÍMILMENT.**

CREIRE. v. a. *Ant.* CREURE.

CREIX. m. ESCREIX. || AUMENT.

CREIXELL. *Geog.* Poble de la prov. y diòcesis de Tarragona, part. del Vendrell; és prop de la costa y té 421 hab. || Caseriu del terme munpal. de Borrassá, prov. de Girona.

Segell de Creixell

CREIXEMENT. m. *Ant.* CREIXENSA.

CREIXEMONI. m. *Ter.* A Ibissa equival a AUMENT.

CREIXENAR. m. Lloch plé de creixens. **Berrera.**

CREIXENERA. CRÉIXENS BORTS.

CRÉIXENS. m. *Bot.* Herba aquática de la fam. de les crucíferes que té un gust coënt y quines fulles se menjen ensiamades. **Berro, mastuerzo acuático.**

CRÉIXENS BORTS. Planta de la fam. de les umbelíferes que 's cria a les vores dels recchs y de les aigües mortes, quines tijeas cilíndriques tenen moltes branques; té les fulles llises, dentellades y d'un vert molt bonich y fá unes floretes blanques agrupades en forma de umbel·la. **Berrera, berraza.**

CRÉIXENS DE PRAT. Herba de la fam. de les crucíferes, de fulles retallades y floretes blanques; és amarganta y anticorbútica. **Mastuerzo pratense.**

CREIXENSA. f. L'acte y efecte de créixer. **Creclimiento.**

CREIXENT. m. CREIXENSA. || Als rius l'augment de aigua per causa de les plujes o per fondre's la neu. **Crecida.** || AUMENT. || LLEVAT, 2. || Al blasó la forma en que la lluna d'un escut té les puntes girades. **Creiente.** || p. a. **Creciente.**

CREIXENT DE LA LLUNA. El temps que passa desde el noviluni al pleniluni, durant el qual sembla més grossa. *Creiente de la luna.*

CREIXENT DE LA MAR. La pujada que fa 'l mar a algunes costes dues vegades al dia. *Creiente de la mar, flujo, marea, creciente, entrante, montante, estacion.*

FER EL CREIXENT DE LA LLUNA: CRÉIXER, 7.

CRÉIXER. v. n. Aumentarse insensiblement els cossos naturals en altura, extensió o nombre. **Creer.** || Aumentarse alguna cosa per afegirsen 'hi exteriorment, com: *ets rius, etc.* **Creer.** || Pujar l'aigua de la mar dues vegades al dia. **Llenar, crecer.** || Allargarse, progressar alguna cosa en el seu curs, com: *la borrasca, el dia, etc.* **Creer.** || Espargirse, estendre 's material o moralment, com: *la taca, la peste, etc.* **Creer, cundir.** || Aumentarse 'l volúm de algunes coses estovantse o inflantse, com: *l'arròs, etc.* **Creer, cundir.** || Parlant de la lluna, descobrir-se més part d'ella. **Creer.** || Redundar. || v. a. Fer crescudes a la mitja. **Creer.** || Aumentar el preu o imposició d'alguna cosa. **Aumentar, subir.** || *Poët.* Aumentar, afegir. **Creer.**

CRÉIXER PER AVALL. fr. CRÉIXER CÒM ELS NAPS.

FER CRÉIXER ALGUNA COSA. fr. Aixamplarla, donantli més àmbit o extensió de la que tenia. *Dilatar, extender.*

CREIXIDERA. f. *Ter.* BALLADORA.

CREIXIMENT. m. AUMENT. || CREIXENSA. || EXALTACIÓ.

CREIXIMONI. m. L'augment que fá 'l blat al grauer o al trasplantarlo. **Creces.**

CREMA. f. La acció de cremar. **Quema.** || L'incendi d'algún edifici, bosch, etc. **Quema, incendio.** || Menjar de llet, ous, midó o farina, sucre y canyella, bullit fins a cert punt, en que 's treu del foch y 's torra del demunt ab una planxa de ferro bullent. **Natillas.** || Els dos punts que 's posen demunt d'una vocal, pera denotar que deu pronunciar-se ab tot el seu valor. **Crema.** || Parlant d'enrajolats regata, juntura entre rajola y rajola. **Degolladura.** || pl. **XANCRES.**

CREMACERA. m. *Fam.* Se diu del capellá qu'és molt pesat en dir la missa. **Quemacera.**

CREMADA. f. Troç de bosch o de malesa que haventse cremat té 'ls tronchs sense fulles ni escorsa y és molt negre del foch. **Chamicera, quemada.**

CREMADOR, A. m. y f. Qui crema o cala foch. **Quemador.** || Qui fá o lo que fá enrabiar. **Quemador.** || Lloch ont s'hi cremaven e's sentenciats. **Quemadero.**

CREMADURA. f. La acció de cremar o cremarse. **Quema, quemadura, quemazón.** || La llaga o senyal que fá 'l foch o un'altra cosa molt calenta. **Quemadura.** || La de les plantes per causa del fret, etc. **Quemadura, tizón.**

CREMAIOT. m. *Ter.* A Ibissa el moch del llum ben ciemat. **Moco.**

CREMAL (Gorja). *Orog.* Estret esbranch obert pèl riu de Nuria que hi passa.

CREMALLEJAR. v. a. Cremar poch a poch y a estones. **Arder à intervalos, arder despacio ó poco á poco.**

CREMALLER. m. *Ter.* GRAELLA.

CREMALLERA. f. *Fis.* Barra de ferro dentada, que engranant ab un pinyó serveix pera que un moviment rotatori ne produexi un altre de rectilíneu. **Crema-llera.**

CREMALLERS. m. pl. CLAMÀSTI CHS.

CREMALLOW. m. CREMELL.

CREMAMENT. m. CREMA, 1, 2.

CREMAR. v. a. Consumir per medi del foc. *Quemmar.* || Escalfar ab molta activitat, com: *el sol al fort del estiu.* *Quemmar, abrasar.* || Assecar, enmostigar les plantes la forsa del fret o de la calor. *Quemmar, abrasar.* || Fer enfadar molt a algú. *Quemmar, encender, enardecer, exasperar.* || Parlant de licors. *Alambinar.* || v. n. Obrar a les coses l'acció del foc. *Arder.* || Ésser massa calenta alguna cosa. *Quemmar.* LO QUE NO'S COU PER TÚ DÉIXAHO CREMAR. *Ref.* Pera significar que no'ns havém de ficar en lo que no'ns hi va ni vé res. *Lo que no has de comer déjalo bien cocer.*

NO HI HÁ MÉS CERA QUE LA QUE CREMA. fr. *Metafòrica i familiar.* *No hay más cera que la que arde.*

CREMARSE. v. r. Sentir massa calor. *Quemarse, abrasarse.* || Despacientarse algú perquè no's fá una cosa al seu gust. *Quemarse.* || *Met.* Sentir la forsa de alguna passió o afecte. *Quemarse.* || *Fam.* Estar prop d'endevinar o trovar alguna cosa. *Quemarse.* || *Subtarse'l pa quan se cou.* *Churruscarse.* || Dit del guiat per falta de such. *Churruscarse, quemarse.*

CREMAT, DA. p. p. Quemado.

CREMAT SIGUI. *Loc. fam.* Pera assegurar la veritat. *Que me maten.*

ESTAR CREMAT fr. *Met.* Estar molt enfadat. *Estar volado, ó dado á las furias, ó á Barrabás.*

CREMELI, CREMELLO o CREMELLOT. m. El moch del llum fet cendra. *Moco, sefa, jeta.*

CREMOR. f. Com un foc que se sent interiorment. *Ardor, quemazón.*

CRÉMOR DE TARTRA. m. *Quím.* Tartrat àcid de potasa que cristallisa en prismes quadrangulars, de color blanch i d'un gust àcid desagradable; s'usa com purgant. *Crémor cristal ó crémor tartáror.*

CRENELLAT, DA. adj. *Blas.* Muralla que té marlets. *Crenelado.*

CRENXA. f. CLENXA.

CREOFAGIA. f. Voracitat per la carn. *Creofagia.*

CREOSOTA. f. Líquid incolor i transparent, de consistència semblanta a la del oli d'amentles, d'olor poch agradable, com de carn fumada. Es remei efícaç contra 'l mal de caixa i pera estancar la sanch i tancar aviat les ferides i llagues. *Creosota.*

CREPÀ. v. a. *Ter.* A ibissa vol dir desesperarse.

CREPITACIÓ. f. Acció i efecte de crepitar. *Crepitation.* || *Med.* Soroll que produex el frech mutuo dels caps d'un os trencat i a vegades l'aire al penetrar als pulmóns. *Crepitation.*

CREPITANT. adj. Lo qu'espurneja. *Chisporroteo.*

CREPITAR. v. n. Espurnejar, fer espetechs com la llenya quan crema. *Crepitar.*

CREPÓ. m. *Ant.* CARPÓ.

CREPÚSCUL. m. La claror que fa desde que apunta 'l dia fins que ix el sol, y desde que 'l sol se pon fins a la nit. *Crepúsculo.*

CREPUSCULAR. adj. Llustrench, lo que pertany al crepúscul. *Crepusular.*

CREPUSCULI. adj. Llustrench. *Crepusculino.*

CRESCUDA. f. L'acte o efecte de créixer alguna cosa. *Crecimiento.* || L'augment d'aigua que prenen els rius, etc., a causa de les plujes, etc. *Crecida.* || f. pl. Els punts que s'augmenten a la mitja pera aixamparla. *Crecido.*

FER CRESCUDA. fr. Aumentarse 'l preu d'alguna cosa. *Subir, tomar aumento.*

CRESCUT, DA. p. p. Crecido. || m. pl. CRESCUDES.

CRESOL. m. GRESOL. || *Ant.* LLUM, LLUMANERA.

CRESP, A. adj. CARAGOL, 6. || *Ter.* Capa o espessor que's fá a la superfície dels líquits. *Capa, nata.* ||

La materia que s'endureix a la superfície de les viandes. *Costra.*

FELLA CRESPA. fr. FERLA CORONADA.

CRESPADOR. m. Cilindre de ferro demunt del qual s'hi ajusta de llarch a llarch un altre ferro en forma de mitja canya pera crespas els cabells. *Encrespador, tenacillas de rizar.*

CRESPAR. v. a. Caragolar els cabells, fer tabelles a la roba. *Rizar.*

CRESPAT, DA. p. p. Rizado.

CREPELL. m. Mena de bunyol molt p'im. *Oreja de abad, lasaña, albardilla.* || *CARAMELL, 1.*

CREPELLA. f. *Ter.* Mena de tortell. *Rosca.*

CREPELLET. m. dim. Hojuela.

CRESPÍ (Joan). *Biog.* Capdill de la revolta dels agermanats esdevinguda a Mallorca en 1521. Era majordóm del gremi dels *pelaires*, y designat capitá de les companyies d'artesans, va assaltar el castell de Bellver. Vensuda la revolta en 15'3, va ésser prés, sofrint la mort al castell reial. — Y BORJA (LLUIS). Escriptor valencià de la segona meitat del s'gle XVII. Va desempeñar càrrecs d'importancia, entre altres els de catedràtich de teologia y ardiaca de Sagunto.

CRESPIÀ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres. És a la vora del Fluvià; té agrigats els caserius de Llavenera, Pedrinyà, Pompei y Portell, reunint entre tots 634 hab.

CRESPINELL. m. *Bot.* Planta de la fam. de les crassulàcees, que creix a les parets velles, a les teulades y als llòcs pedregosos. *Siempreviva menor, racimillo, uvas de gato.*

CRESPINELL BLANCH. Varietat del anterior, quines fulles crasses son mengivoles, si bé un xich àcides; és refrescant y antiofàlmica. També se'n diu: *raims de llop. Uñas de gavián, vermicular, uvas de gato.*

CRESPINELL GROCH: CRESPINELL PICANT.

CRESPINELL PICANT. Varietat de crespínell que fá les flors grogues; el such de les seues fulles és febrífugo, diurètic y antiescorbútich. *Vermicular, racimillo, siempreviva picante.*

CRESPÓ. m. Mena de glassa en que l'urdit está més retort que la trama. *Crespón.* || Tela de seda crespada a modo de pelfa. *Crespón.*

CRESSIÓ. f. *Ant.* CREIXENS.

CRESSO. m. Se diu de tot home opulent per referència al Cresso de l'història. *Creso.*

CRESTA. f. Excrecència natural de carn molt roja que 'l gall y altres animals de la meteixa especie tenen demunt del cap. *Cresta.* || El monyo que tenen alguns aucells, com: *la puput,* etc. *Cresta, moño, copete, airón, penacho.* || La part de la celada que s'alsa sobre 'l cap y ont s'hi posen les plomes. *Cresta.* || *Anat.* Tota part que té semblansa ab la cresta de la gallina. *Cresta.*

CRESTA DE GALL. *Bot.* Planta de la fam. de les llabiades, mena de salvia de fulles un poch semblantes a la cresta del gall, la cama cairuda y la flor vermella, ab una mena de llavi. *Gallocresta, horminio u hormino.*

CRESTA MARINA. *Bot.* FONOLL MARÍ.

ALSAR LA CRESTA. fr. Posarla tiessa. *Encrestarse.*

LLEPAR LA CRESTA. fr. *Met.* Procurar guanyar ab sumissions y prechs la voluntat d'aquell que reparteix mercès. *Andar abajado.*

LLEVAR LA CRESTA. fr. Tallarla o separarla de l'aucell. *Descrestar.*

PICARSE LES CRESTES. fr. *Met. fam.* Contrapuntarse y dirse paraules picantes. *Darse de las astas, apitonarse.*

Segell de Crespí

CRESTADOR. m. Instrument acerat pera tallar les bresques quan se cresten les arnes. *Castradera, cortadera, tajadera.*

CRESTADURA. f. El temps y acció de crestar les arnes. *Castrazón.*

CRESTALL. m. **CRISTALL.** || La llenca de terra que s'alsa entre dos solchs. *Caballette, caballón, loma loba, camellón, entresurco.* || El cordó de terra que d'videix airols o paradets dels horts. *Albardilla, caballette, camellón.* || m. Les teules que formen la carena entre les dues vessants de la teulada. *Caballette.*

CRESTALL. m. *Fis. y quim.* El còs que 's presenta baix d'una forma regular de moltes superfícies planes, com: *les sals, metalls, alúms,* etc. *Cristal.* || Vidre molt fi y transparent, que resulta de la fusió de tres parts ab una de sosa, y una petita quantitat de cals y de litargi. *Cristal.* || *Poët.* Aigua clara. *Cristal.*

CRESTALL DE ROCA. *Miner.* Quarts hialí incolor completament transparent; és la sílice pura y 'l més dur de tots els quartsos. *Cristal de roca.*

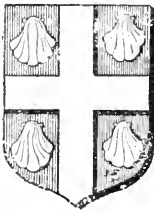
CRESTALLERA. f. Màquina en que 's treballa 'l crestell. *Cristalera.* || *Arg.* Adornos que 's posen arreglerats a lo més alt de la teulada o a les vores que donen al carrer. *Cresteria.*

CRESTALLET. m. dim. *Crestalico*

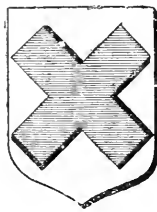
CRESTALLÍ, NA. adj. Lo qu'és de crestell o s'hi sembla. *Cristalino.* || Pur, clar, transparent. *Crista-*

Creu anellada

Creu cantonada

Creu de St. Andreu

Creu italiana

Creu potensada

lino. || L'humor espés que forma 'l globo dels ulls, ont s'hi refracten els raigs de la llum. *Cristalino.* || Mena de mal galílich qu'és mortal. *Cristalino.*

CRESTALLISACIÓ. f. L'acció de crestellisar o crestellisarse. *Cristallicación.*

CRESTALLISAR. v. a. Reduir a crestell les sals y altres substancies. S'usa també com reciproc. *Cristallicar.*

CRESTALLISAT, DA. *Cristalizado.*

CRESTALLISORI. m. *Quim.* Vas ont s'hi posa la materia crestellisable. *Cristalizadorio.*

CRESTALLOGRAFÍA. f. *Fis. y quim.* Descripció de la forma que prenen els còssos al crestellisarse. *Cristalografia.*

CRESTALLOMANCIA. f. La superstició d'endevinar per medi dels miralls, fent'hi veure 'ls objectes que 's vol. *Cristalomania.*

CRESTALLOMOMÍA. f. Coneixement de les lleis de que depenxeixen les diverses propietats geomètriques dels crestellis. *Cristalonomía.*

CRESTAR. v. a. Treure de les arnes les bresques ab la mel, deixant'hi so's les necessaries pera que les abelles puguin alimentarse y fabricarne més. *Castrar, cortar y escarzar, si 's fá al mes de Febrer.* || *Ant.* *Capar, castrar.*

CRESTAT. m. El boch o mascle de les cabres quan és sanat. *Castrón, cabrón, castrado.* || *Met. Jam.* **CORNUT.** || m. pl. Al blasó, els galls que tenen la cresta de diferent esmalt que lo demás del còs. *Cres-*

tados. || p. p. *Castrado.* || Lo que té cresta. *Crestado.*

CRESTEJAR. v. a. Anar per les crestes o cims de les montanyes.

CRESTERIA. f. *Arg.* Adorno calat propi d'arquitectura gòtica. *Cresteria.*

CRESTETA. f. dim. *Crestita.*

CRESTIÀ, NA. adj. *Ant.* *CRISTIA.*

CRESTIANISME. m. *Ant.* *CRISTIANISME.*

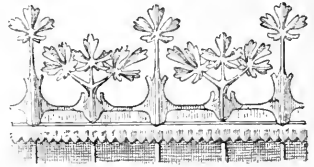
CRESTIENTATZ. f. *Ant.* *CRISTIANDAT.*

CRESTIRI. m. *Ant.* *CRISTERI.*

CRESTÒ. m. *CRESTAT.*

CRESTOMATÍA. f. Colecció de troços escullits de diferents escriptors, ordenats de tal manera que van presentant per graus les dificultats pera anar iniciant progressivament als principiants en el coneixement d'un o més idiomes, *Crestomatia.*

CRETENSE. adj. Cosa de Creta. *Cretense, cretico.*

Cresteria

CRETÍ, NA. adj. Subjecte afectat de cretinisme. *Cretino.*

CRETINISME. m. *Med.* Malaltia endèmica que regna als colls de certes montanyes, caracterisada per una mena d'embrutiment moral junt ab una conformació viciosa de la major part dels òrgans que desempenyen els oficis de relació. *Cretinismo.*

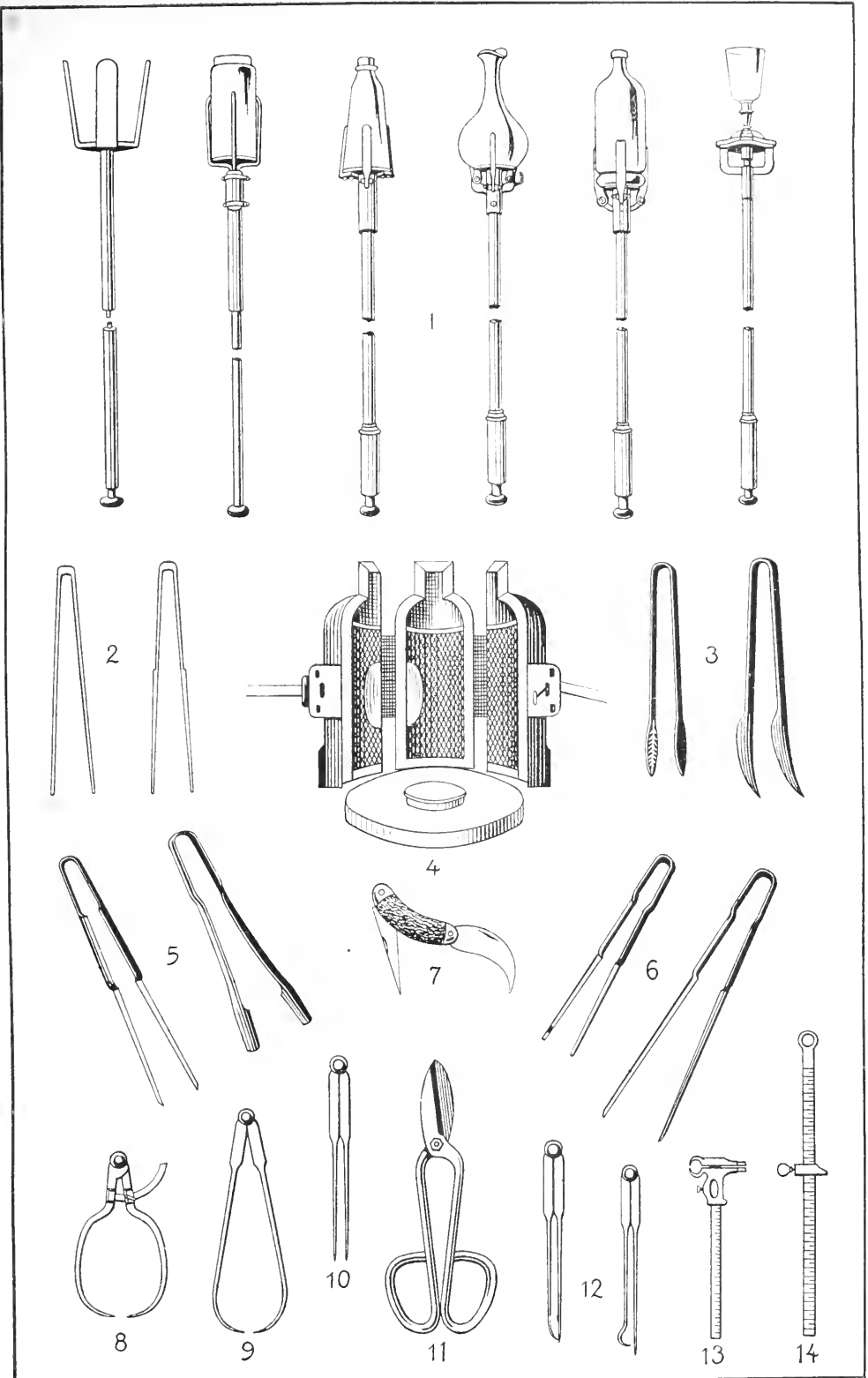
CRETLLA. f. *Ter. y*

CRÉTUA. f. *Ter.* *ESCLETXA.*

CREU. f. Figura formada de dues peces que 's tallen fent angles rectes. **CRUZ.** || Insignia y senyal del cristià, en memòria d'aquella en que hi va morir Jesucrist. **CRUZ.** || A les ordres militars, insignia d'honor, més o menys semblanta a la creu regular. **CRUZ, encomienda, venera.** || Peça d'honor del blasó. **CRUZ.** || La que 'ls bisbes porten al pit. **Pectoral.** || La que va devant de les professons. **Guión, cruz.** || La de Sant Antoni. **Tau.** || La que hi há a les monedes dels prínceps cristians. **CRUZ.** || *Esgrim.* L'acció en forma de creu quan lluiten. **CRUZ.** || *Astron.* Petita constel·lació de quatre estrelles en figura de creu. **CRUZ, crucero.** || *Naut.* El punt o centre de tota verga simètrica o de braços iguals, y també 'l de la vela que s'hi enverga. **CRUZ.** || El punt en que se uneix l'asta de l'àncora eb els seus braços. **CRUZ.** || *Met.* Aflicció, càrrega, treball, gravámen. **CRUZ.** || Doctrina cristiana, y aixís se diu: *que Sant Francesch Xavier va anar a plantar la creu entre 'ls infidels.* **CRUZ.**

CREU ANELLADA. Creu anclada.

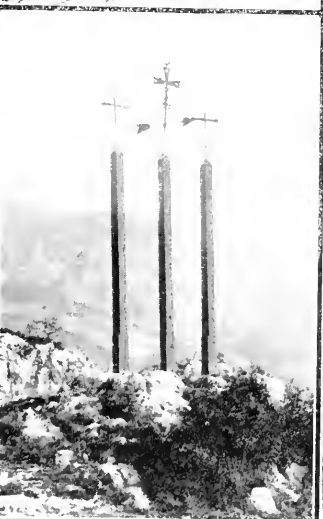
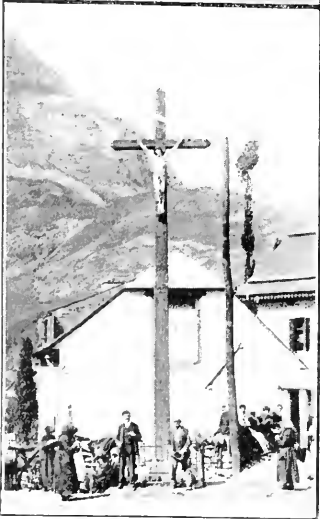
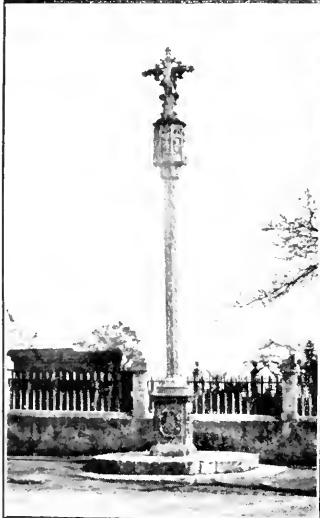
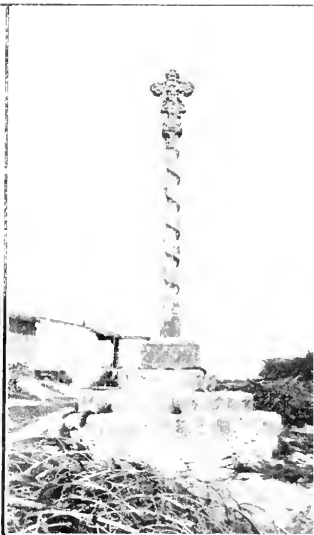
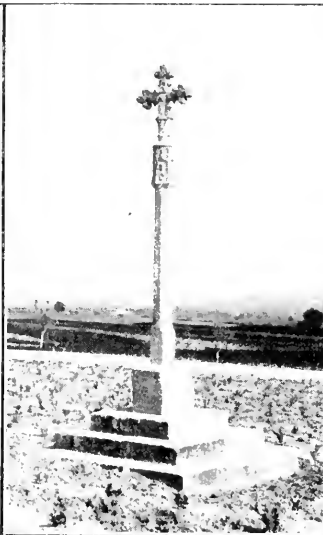
CREU CANTONADA. La que té figures en els seus extrems que omplen els espais.

1. Bufadors de varies menes. 2 y 3. Pineses mes usuals. 4. Motillo pera fer ampolles. 5 y 6. Finses pera diverses aplicacions. 7. Ganive. 8. Compás de gruixos. 9. Compás d'arrodonir. 10. Compás dret. 11. Estisores de vidrier. 12. Compassos tòrts. 13. Peu de rei. 14. Mida llarga.

CREUS DE TERME

Creu de Valclara. — Creu de ca'n Sogues a Vilafranca del Penadés. — Creu salomònica de Cardedeu. — Creu de Tarragona. — Creu de Moutauban a Luchon. — Creu del Tort a Manresa. — Creu de Gavarnie. — Creus de Berga prop del santuari de Queralt. — Creu demunt de Sant Martí de Canigó.

Creu de Vilafranca del Penadés. — Creu de Bellpuig. — Creu de Puigreig. — Creu de Castellbó (endret). —
 Creu de Castellbó (revés). — Creu de Sitges. — Creu de L' Estany. — Creu de Centelles. — Creu de
 Sant Cugat del Vallés.

CREU DE CARAVACA. La que té quatre braços. *Cruz de Caravaca.*

CREU DE SANT ANDREU. La atravesada al biaix. *Aspa de San Andrés, cruz de Borgoña.*

Creu de St. Antoni

CREU DE SANT ANTONI. La que té e's brassos en forma de T.

CREU GEOMÈTRICA. Instrument òptic de dues regles ab certes graduacions, pera observar les altures de les estrelles i amidar qualsevulla distancia o alsada. *Cruz geométrica, báculo de Jacob, ballastilla.*

CREU LLATINA. La disposada de manera qu' està partida ab igualtat.

CREU POTENSADA. La que porta en els seus extrems petits travessanys.

AIXÒ HO DEIXARÀ AB LA CREU O AB LA MORTALLA. *Ref.* Denota que sols la mort pot desarrelar un hàbit o inclinació. *Eso lo acabarán la pala y el azadón.*

DE LA CREU A LA FETXA. m. adv. Completament, del principi al fi. *De la cruz a la fecha.*

DERRELA LA CREU HI HA 'L DIABLE. *Ref.* Adverteix el perill de que 's vicien les obres per la vanitat o hipocresia. *Detrás de la cruz está el diablo; el rosario en el cuello y el diablo en el estepo.*

EN CREU. m. adv. En figura de creu. *En cruz.*

ESTAR PER AQUESTA CREU DE DEU. *fr. Fam.* Quedarse sense diners, sense emplen, etc. *Quedarse por esta cruz.*

ÉSSER MENESTER LA CREU Y 'LS GANFARONS. *fr. Fam.* Ésser menester totes les diligències pera lograr alguna cosa. *Ser menester la cruz y los ciriales, ó Dios y ayuda.*

FER CREUS. *fr. Fam.* FER BADALLS Y CREUETES.

FER LA CREU O 'L SENYAL DE LA CREU D' ALGUNA COSA. *fr. Signarla.*

FER CREU Y RATLLA A ALGÚ. *fr.* Denota que volèm evitar tot tracte y correspondència ab algú. *Hacerle la cruz.* || Abandonar qualsevulla cosa. *Echar la bendición.*

FERSE CREUS. *fr.* Demostra la gran admiració y extranyesa que causa alguna cosa. *Hacerse cruces, maravillarse, asombrarse, pasmarse.*

NO TINDRE SINO LA CREU DEL FRONT. *fr. Met. jam.* Ésser molt pobre. *No tener casa ni hogar, ó sobre que Dios le llueva; no tener blanca ni cornado.*

PER LA CREU TOTHÒM HI VEU. *Ref.* Denota que l' interès nos mou a obrar. *Por dinero baila el perro y por pan si se lo dan.*

QUEDARSE SENSE UNA MALLA NI UNA CREU. *fr.* Quedarse pobre del tot qui tenia algunes conveniències. *Quedarse en cruz y en cuadro; andar ó estar à la cuarta pregunta; no quedarle à uno cera en las orejas.*

SENSE LA CREU NINGÚ HI VEU. *Ref.* SENSE LLUM NINGÚ HI VEU.

TINDRE VUIT CREUS. *fr. Fam.* Tindre vuitanta anys. *Ser ochentón.*

TOTHÒM SE MOSTRA AMICH DE LA CREU. *Ref.* PER LA CREU TOTHÒM HI VEU.

CREU. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Matamala, depart. dels Pirineus orientals. || — (COLL DE LA). *Orog.* Coll a 1,712 met. d' altitud que hi há al NO. de Ralleu, depart. dels Pirineus orientals. || — (LA). *Geog.* Alta collada de prop Castellar d' En Huch, entre les aigües de l' Arija y les del Llobregat. || — (PLÀ DE LA). *Orog.* Plá que hi há entre Doria, prov. de Girona, y 'l coll de la Creu de Mayans; té uns 1,780 met. d' altitud. || — D' EN SOLER (COLL DE LA). Entre les vessants de l' Arija y del Marlés (1,300 m.). || — D' ESPADES. Coll ont hi há una modesta creu de ferro prop de La Nou (1,400 m.). || — D' ESTRÈMERA. *Geog.* En un collet prop del veinat d' Aranyonet, prov. de Girona. || — D' ORDAL (COLL DE LA). *Orog.* Pas de la carretera de Tarragona a Barce-

lona entre Vallirana y Cantallops, a la segona de dites províncies; té poch més de 500 met. d' altitud. || — DE BUSA. Dalt de la cinglera y a la sortida del Plá de Busa (1,370 m.). || — DE CAMPDEVÁNOL. *Geog.* Veinat de Campdevánol, compost de una dotzena de cases. || — DE CAMPLLONCH (COLL DE LA). Demunt el plá de Campllonch dominant la ciutada del riu Metge y la vall d' Espinalbet (1,250 m.). || — DE FERRO. En la serra d' En Cija (2,300 m.). || — DE FUMANYA. *Orog.* Collada oberta en un contrafort de la serra d' En Cija, prop del poble del mateix nòm. || — DE JOVELL. Coll de la estreta arista de la serra de la Quar, partint aigües de la rivera de La Portella y de la de Marlés. || — DE LA LLIPODERA. Puig de la serralada del Canigó, depart. dels Pirineus orientals; té 2,040 met. d' altitud. || — DE LES COLLADES. A la entrada del Plá de Busa. || — DE MAYANS (COLL DE LA). Coll a 2,025 met. d' altitud, entre la Cerdanya y la Vall de Ribes, gaire bé a la ratlla de França, a la vora de Toses, prov. de Girona. || — DE MOLOSA. En la collada entre 'l Plá del Calvari y 'l cap de la costa dels Combs, entre Guardiola y Sant Jaume de Frontanyà. || — DE MONTBARDÓ. *Geog.* En el cim de la serra, en el camí de Montelar a Serateix. || — DE NOU COMES. *Orog.* En un collet de Berga a Peguera (1,633 m.). || — DE SALGA. *Geog.* Entre 'ls aiguavessos de la vall de La Portella y 'ls de la ribera de Borredá. || — DE TEUIATS. Prop de Llanars, en la vall de Marlés. || — DEL CABANAL. *Orog.* En la collada oberta en un estrep del Pedraforca, demunt la vall de Saldes. || — DEL CABRER O DELS RASOS. En una collada oberta en un estrep de serra avançat occidentalment dels Rasos de Peguera. || — DEL HOME MORT. En el coll situat entre les valls d' Estiula y del Mardás, en el Bergadà (1,275 m.). || — DEL PUIG. *Geog.* PUEBLA DE FARNALS, prov. de Valencia. || — DELS SANTS (PUIG DE LA). *Orog.* Puig de la serra de Cardó, a 943 met. d' altitud, situat al N.E. de Tivenys, prov. de Tarragona. || — VERMELLA (COLLET DE). En el camí de Sant Jaume de Frontanyà a Prats de Lluçanés.

CREUER. m. *Arquit.* L' espai format per la nau principal d' una iglesia y la transversal que la atravesa perpendicularment al indret en que s' encreuen.

Crucero.

CREUERA. f. Els dos ferros que surtint de la guarnició de l' espasa formen ab ell una creu y serveixen pera defensar la mà y 'l cap dels cops dels contraris. *Gavilán.* || *Art. y of.* Dues fustes encreuades. || *Bot.* Planta de la familia de les rubiácees, molt general a Catalunya.

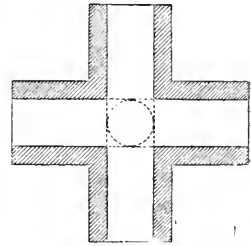
CREUERA GROGA. *Bot.* Espunyidola groga.

CREUETA. f. dim. *Crucecita.*

CREUETA (Coll de la). *Orog.* Coll de la serralada del Canigó, a uns 1,400 met. d' altitud. || — (COLL DE LA). En la serra de la costa de Llevant prop d' Arenys. || — (COLL DE LA). En la alta vall del Llobregat formant divisoria entre la conca d' aquest riu y la del Rigat, tributari del Freser (1,820 m.).

CREURE. v. a. Tindre per cert. *Creer, asentir, dar crédito.* || Dónar ferm assentiment a les veritats de fé. *Creer.* || Pensar, judicar, suspitar, estar persuadit d' alguna cosa. *Creer.* || Opinar ab fonament o tindre alguna cosa per verosímil. *Creer, opinar.* || Fiar-se de lo qu' altre ensenya. *Creer.*

CREURE DE FLUX O DE LLEUGER. *fr.* Creure sense fonament. *Creer ó creerse de ligero, ó tener buenas tra-gaderas.*

Creuer

FER CREURE. fr. *Met.* S' usa quan algú s' ha deixat enganyar tantament. *Engatusar, engañar.*

NO HO CRECH O NO HO VULL PAS CREURE FINS QUE HO VEGI, O PERA CRÉURE 'HO ÉS MENESTER VEÛRE 'HO, O QUAN HO VEURÉ HO CREURÉ. *Loc. fam.* Denota que no 's pot creure alguna cosa fins assegurar-se 'n bé. *Ver y creer.*

QUI NO HO VULGUI CREURE QUE HO VAGI A VEURE, Y TANT SE VAL QUE HO CREGUIS CÒM QUE NO HO CREGUIS. *Loc. fam.* Denota ésser cert lo que 's diu, y que 's desprecia si algú no ho vol creure. *Quien no lo quiere creer, que lo vaya a ver.*

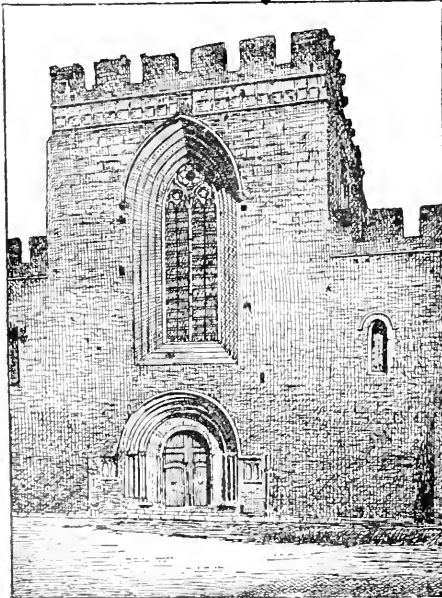
CREUS (Cap de). *Orog.* És entre La Selva de Mar y Cadaqués éssent el més llevanti de Catalunya **Cabo de Creus.** || — (COLL DE). En la serra de Cadí (1,400 m.).

CREUS DE MALTA. f. pl. *Bot.* Planta perenne que 's conrea per adornar dels jardins; té 'l tany nuós, les fulles oposades y fá floretes vermelles de quatre o cinch fulles. *Cruz de Jerusalén.*

CREUS Y COROMINAS (Leandre). *Biog.* Escriptor barceloní, autor de varies poesíes. Va ésser director de *Diario de Villanueva y Geltrú*, y va morir al any 1846.

— Y MARTÍ (JAUME). *Biog.* Relligiós mataroní, nat l' any 1760 y mort l' any 1825. Va ésser rector de La Garriga, catedrático del Seminari de Barcelona, canonge de la Seu d' Urgell y diputat a Corts a les famoses y trascendentials de Cádiz. L' any 1815 era bisbe de Menorca y 'l 1823 va ésser nomenat arquebisbe de Tarragona, morint als dos anys d' exercir tan enlairat càrrech. Quan l' entrada dels exercits francesos a Espanya pera restablir el régim polítich contrari a la Constitució, l' arquebisbe Creus va formar part de la regencia d' Urgell.

CREUS (Santes). *Arqueol.* Monastir arruïnada de la prov. de Tarragona, part. jud. del Vendrell, que pertanyia a l' ordre de Sant Bernat. Va fundarlo en Guillem Ramon de Moncada a l' any 1151, y servava se-

Porta principal del monastir de Santes Creus

pulcres reials y dels personatges més remarcables de la nostra historia, Roger de Llúria, els de la familia Moncada, y els dels reis Pere III y Jaume II. La

iglesia, el claustre y el palau del rei Jaume II, aixis còm les esmentades sepultures, donen, ab tot y la devastació soferta en 1835, concepte de la grandiositat y magnificència d' aquell casal. La part exterior de l' iglesia, té l' aspecte de fortalesa enmarletada.

CREVADURA. f. *Ant.* TRENCADURA.

CREVELLAR. v. a. *Ant.* GARVELLAR.

CREVERA. f. *Ter.* BROCA, 3.

CREVETA. f. dim. *Ter.* CREUETA.

CREVILLENT. *Geog.* Vila molt important de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. d' Elche; és a la carretera de Novelada a Oriola y té 10,865 hab. || *Orog.* Serra que hi há a la vora del riu Vinalop, al N.O. de Crevillent, prov. d' Alacant, y quin punt culminant té 835 met. d' altitud.

CREXELL O CREIXELL. *Biog.* Familia distingida de la noblesa catalana de la Etat Mitja, de la que 'n varen eixir molts individus de renom. Era casa empordanesa, radicant al terme de Borrassá. Desde les derreríes de la Etat Mitja y fins ben entrat el sigle XIX, varen tindre casa-palau al terme d' Horta, del plá de Barcelona.

— (DALMAU DE). *Biog.* Famós cavaller del Empordá. Éssent ja vell va dirigir la celeberrima batalla de les Naves de Tolosa (any 1212), en que tots els reis cristians d' Espanya s' acoblaren pera abatre als serrains. Va ésser testimoni, junt ab el seu parent Guillem de Crexell y altres nobles empordanesos, del testament del rei Alfons I, *el Cast.*, fet a Perpinyá l' any 1194.

CREYENT. p. a. Qui creu. *Creyente.*

CREYENSA. f. *Ant.* CREENCIA.

CREZÓ. m. *Ant.* Honor, estima que s' adquireix o guanya ab alguna acció gloriosa. *Prez.* || FAMA, en bona y mala part.

CRÍA. f. La procreació dels animals en general. *Cría.* || Entre pastors l' augment qu' adquireix el remat ab la nova procreació. *Cría.* || El temps de la procreació dels animals. *Cría.* || *Fam.* La criatura mentres se cria, y aixis se diu: *ont va aquesta ab la cria al coll.*

CRÍA D' OQUES. *Anseraria.*

CRÍA DE POLLS. *Menjansa.*

FER CRÍA. fr. *CRÍAR*, 6.

CRÍABLE. adj. Lo que fàcilment se pot criar. *Creable.*

CRÍADA. f. Dona de servi. Fámula, criada. || *CRÍATURERA.*

CRÍADERO. m. Terra que 's reserva pera planter d' arbres. *Acotado.*

CRÍADETA. f. dim. *Criadilla, criaduela.*

CRÍADOR. m. Atribut propi de Déu. *Críador. Met.* Inventor, autor. || Qui per ofici cuida de la criansa d' alguns animals. *Críador.* || *Met.* Se diu d' alguna persona o terra respecte de les coses de qu' abunda, còm: *aquest noi és molt criador de polls, etc. Críador.*

CRÍAMBA. f. *Ter.* Mena de bolet. || *VERMELLA. Ter.* Bolet bó pera menjar. *Seta.*

CRÍAMENT. m. *Ant.* *CRÍANSA.* || *CREACIÓ.*

CRÍANSA. f. Atenció, cortesia, urbanitat. *Crianza.* || *EDUCACIÓ.*

DONAR CRÍANSA. fr. *EDUCAR.*

CRÍAR. v. a. Fer les coses de no res, qu' és propi y peculiar de Déu. || Engendrar, produir, còm: *aquesta terra cr'a bones vinyes. Criar.* || *INVENTAR.* || Dónar de mamar als fills propis o d' altres. *Criar.* || Alimentar, cuidar auells y altres animals. *Criar.* || Instruir, educar. || Aumentar, fomentar. || Fer cria les besties. *Procrear, encastar, criar, hacer cria.* || Anyellar, produir el bestiar. *Ahijar.* || Treure brots els arbres y les plantes. *Ahijar, echar renuevos.*

CRÍARLES TOVES. fr. *Fam.* *MAMÀRSELES FRESQUES.*

CRÍARSE CÒM ELS ARBRES DE LA RAMBLA. *Loc.* *Críarse* sense que ningú se 'n cuidi.

CRIÉU CÒRBS Y US TREURÁN ELS ULLS. *Ref.* Pera significar que s'ha d'anar ab cuidado a fer favors, perque 'ls fets a ingrats serveixen moltes vegades d'armes pera pagar mal per bé. *Cria cuervos y te sacarán los ojos.*

EL CRIAR ENVELLEIX Y 'L PARIR ENTENDREIX. *Ref.* Denota que la dona que cria sol desmillorar-se, y que la que pareix se posa de millor semblant. *El criar arruga y el parir alucia.*

NO TÈ PÀ Y VOL CRIAR CÁ. *Ref.* Pera significar aque ls que treuen més al sol que no hi há a l'ombra. *No tiene que comer y convida huéspedes.*

CRÍAT, DA. p. p. Criado. || adj. Que ab els adverbis bé o mal se diu dels que han tingut bona o mala criansa. **Bien ó mal criado.** || m. Qui serveix per una soldada. **Criado.**

CRÍAT DE VOSTÉ. *Expr.* De cortesia ab que algú se ofereix al servei d'un altre. *Servidor de usted.*

CRÍAT MAJOR. *Ant.* GENTILHOME. || Qui serveix de present immediatament del seu amo. *Criado de escalera arriba.*

CRÍAT MENOR O INFERIOR. El cuiner, cotxero, etc. *Criado de escalera abajo.*

ESTAR CRÍAT. *fr.* Saber-se arreglar sense necessitat d'altres. *Estar criado.*

CRÍATURA. f. Tota cosa criada. *Criatura.* || Infant, nat de poch. *Criatura.* || El feto avans de néixer. *Criatura.* || *Met.* L'home fet pero que té poca experiència, o no és bó pera certes coses. *Criatura.* || *Met.* Qui obra puerilment. *Criatura.* || Un respecte d'un altre a qui deu l'empleu o lloch que ocupa. *Hechura, criatura.* || Desgraciat, y aixís se diu: *¡qué has fet, criatura, o criatura de Déu! Criatura.*

CRÍATURA DE MAMELLA. La qu'encara mama. *Niño de teta.*

CRÍATURA VERDA. *Ter.* SACH DELS GEMLCHS. D'AIXÓ PLORA LA CRÍATURA. *Loc. fam.* Dóna a entendre qu'algú no vol una cosa quan se mort per ella. *La gata de Marirramos.* || NO 'N VULL, NO 'N VULL, DONUME 'N BON TROÇ.

DESDE CRÍATURA. m. adv. Desde la primera etat. *Desde niño.*

ENCONAR A UNA CRÍATURA. *fr.* Donarli la primera llet. *Hacer las entrañas d una criatura.*

ÉS UNA CRÍATURA. *Loc. fam.* Expressa qu'algú té poca etat o coses propies de noi. *Es una criatura.* || No ésser home per aixó.

FER CALLAR LA CRÍATURA. *fr.* Entretindrer-la, fer-la callar quan plora. *Acallar al niño.*

FER CRÍATURES. *fr. Fam.* FER CONCEBIR A LA DONA. FER DE O LA CRÍATURA. *fr.* FER CRÍATUREDES.

FER DORMIR LA CRÍATURA. *fr.* Cantarli pera que li vingui la son. *Dormir al niño.*

FER UNA CRÍATURA CRISTIANA. *fr. Fam.* BATEJARLA.

FINS LES CRÍATURES HO SABEN. *Loc.* Pera rependre als que ignoren o dupten lo qu'és públich y notori. *Es público y notorio, ó anda en coplas, ó los niños lo saben.*

JA NO ÉS TAN CRÍATURA, O JA NO ÉS CAP CRÍATURA. *Expr. fam.* Pera denotar qu'algú té més etat de la que 's judica o representa. *Ya no es niño.*

LES CRÍATURES DIUEN LO QUE SENTEN A DIR. *Ref.* Aconsella que 'ls pares deuen tindre molt de cuidado en no obrar o parlar mal devant dels fills, perque aquestos no fassin altre tant pèl mal exemple. *Dicen los niños en el solejar lo que oyen á sus padres en el hogar.*

¡MIRÁU QUÍNA CRÍATURA! *Expr. fam.* EL NEN D' EN SISES.

¡NO 'M SIGUI CRÍATURA O TAN CRÍATURA! *Loc. fam.* Pera rependre a algú que no procedeix ab la deguda reflexió. *No seas niño.*

PERDRE LA CRÍATURA. *fr.* MALPARIR.

PLORAR CÒM UNA CRÍATURA. *fr. Fam.* Plorar ab desespero per algun sentiment. *Llorar d lágrima viva; llorar lágrimas de sangre ó como una Magdalena.*

QUI AB CRÍATURES SE FICA, CAGAT NE SURT. *Ref.* Adverteix el perill d' encarregar el maneig de les coses a persones sense práctica ni reflexió. *Quien con niños se acuesta, sucio se levanta; ara con niños y segarás cadillos.* || Denota la poca seguretat que 's deu tindre en el carinyo dels nois. *Amor de niño, agua en cestillo.*

SEMPRE SERÁS CRÍATURA. *Loc. fam.* Ab que 's denota qu'algú obra còm si fos un noi. *Siempre has de ser niño.*

CRÍATURADA. f. Acció o paraula propies de nois, y repressibles a l'etat varonil. *Niñada, muchachada, niñería, puerilidad.*

FER CRÍATUREDES. f. Obrar sense reflexió o còm una criatura. *Niñear, muchocheat, aniñarse.*

CRÍATUREJAR. v. a. Fer coses de criatura. **Chiquilleat.**

CRÍATURER, A. m. y f. Aficionat a les criatures. **Niñero.**

CRÍATURERA. f. MAINADERA.

CRÍATURETA. f. dim. **Criaturica.**

CRICH. adj. *Fam.* COQUÍ. || Pobre que vol aparentar lo que no pot. **Quiero y no puedo.** || m. *Ter.* A lbissa s' anomena aixís el pot de vidre qu'és estret de boca.

CRICH-CRACH. m. El soroll que 's fá trepitjant alguna cosa seca, còm: *avellanes*, etc., y s' extén a qualsevol altre soroll semblant. *Trisca.*

CRICOIDES. s. y adj. Epitet del cartilago anular de la laringe, que ocupa la part interior d'aquest orgue. **Cricoides.**

CRICTONITA. f. Substancia d'un negre amoratat, compost d'un óxit de ferro y ácid tatánich que 's trova a les esquerdes de les roques alpines. **Crictonita.**

CRIDA. f. Publicació d' alguna cosa en veu alta y en públich pera que arrivi a noticia de tothòm **Pregon.** || *Ant.* NUNCI.

FER FER UNA CRIDA. *fr.* Ab que 's nota a algú de molt xarriare o que no sab guardar cap secret. *Dar un cuarto alregonero.*

FER UNA CRIDA. *fr.* Publicar en veu alta lo que convé que arrivi a noticia de tothòm. *Pregonar.* || *fr. Met.* Publicar lo qu'estava ocult y devia callarse. *Pregonar.*

CRIDADISSA. f. CRITS.

CRIDADOR, A. m. y f. CRIDAIRE. || *Ant.* ACUSADOR, NUNCI.

CRIDAIRE, A. m. y f. BALADRER.

CRIDAR. v. a. Avisar ab la veu o ab senyals a algú pera que vingui. **Clamar, dar voces.** || FER UNA CRIDA. || Avisar a algú pera que vagi a algún lloch. **Llamar.** || Inspirar, y aixís se diu: *Deu el crida a la religió.* **Clamar.** || Convocar, y aixís se diu: *cridar a capitol, a consell.* **Llamar, convocar.** || Demanar a algú pera qu'entrevingui en alguna cosa, còm: *cridar al metge.* **Llamar.** || ENCANTAR, 3. || *Met.* Atreure, còm: *cridar els humors*, etc **Llamar.** || Fer acudir els aucells per medi del reclám. **Reclamar.** || v. n. Fer crits. **Gritar, clamar, vocear, vociferar, dar gritos.** || Parlar ab veu alta. **Levantat la voz, gritar.** || **Alsar la veu ab orgull. Levantar el grito.** || Trucar a la porta. **Llamar.**

JA POTS CRIDAR OUS A VENDRE. *fr.* És còm dir: ja pots predicar si ningú 'n fa cas. *Predicar en desierto.* **QUI MÉS CRIDA, AQUELL GUANYA.** *Loc. fam.* Explica l' astúcia y la malícia d' aquells que perque no tenen raó solen ferse témer ab crits pera conseguir lo que desitjen. *Fingir ruido por venir á partido; el que mal pleito tiene á barato lo mete.*

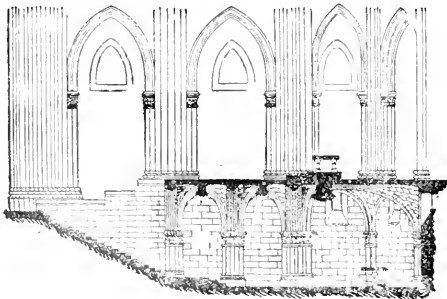
A LA CASA ONT NO HI HÁ PÀ TOTHÒM CRIDA Y TOTHÒM TÈ RAÓ. *Ref.* Ab que 's significa que la falta de recursos sol portar la perturbació a les families. *En la casa que no hay harina, todo es mohina.*

CRIDAT, DA. p. p. Llamado.
CRIDORIA, f. Ter. GATZARA, AVALOTS, CRIS.
CRIM, m. Delicte grave ab la formal intenció d' injuriar o perjudicar. **Crimen**.
CRIM DE LESA MAJESTAT. El comés contra la persona o dignitat del rei o contra l'Estat. *Crimen de lesa majestat*.
PURGARSE D' UN CRIM, fr. *Justificarse*.
CRIMINACIÓ, f. ACRIMINACIÓ.
CRIMINAL, adj. Lo que pertany a crim. **Criminal**, **criminoso**. || Delinqüent. **Criminoso**, **criminal**.
CRIMINALISAR, v. a. For. Fer criminal un plet qu' era civil. **Criminalitzar**.
CRIMINALISTA, m. Escriptor de matèries criminals, l' advocat molt versat en elles, y l' notari o escrivá que les actúa. **Criminalista**.
CRIMINALITAT, f. Qualitat o circumstancia que constitueix criminal una acció. **Criminalidad**.
CRIMINALMENT, adv. m. D' un modo criminal. **Criminalmente**, **criminosamente**.
CRIMINAR, v. a. ACRIMINAR.
CRIMINAT, DA. p. p. y adj. ACRIMINAT.
CRIMINÓS, A. adj. CRIMINAL.
CRIMINAMENT, adv. m. CRIMINALMENT.
CRIMÓFIL, A. adj. Amich dels crimes o paissos frets, parlant d' aucells. **Crimófilo**.
CRIN, m. El conjunt de cerdes o pels aspres que alguns animals tenen al coll y a la qüa. **Crin**, **clin**, **crines**.

Cripsida

fulles planes y espigues especifomes. **Cripsida**.

Cripta

CRIPTA, f. Bóveda o volta grossa subterrànea, especialment en les iglésies. **Cripta**.

CRIPTOBRANQUI, A. adj. Nòm que 's dóna al peix que respira per medi de branquies amagades. **Criptobranquio**.

CRIPTOCIES, f. pl. Bot. Nòm d' una fam. d' algues microscòpiques composta de ciuch gèneros, quines especies (que poden considerarse com el primer grau de la vegetació) se presenten en forma de granets molt sensills y casi sense color. **Criptocóceas**.

CRIPTOGAM, A. adj. Se diu de les plantes quins òrgans sexuals son amagats o poch aparents. **Criptógamo**.

CRIPTOGAMIA, f. Bot. Nòm de la classe de plantes que comprén els vegetals quin sistema de fecundació és quasi nul, poch visible o amagat del tot. **Criptogamia**.

CRIPTOGRAF, m. Qui escriu criptogràficament. **Criptógrafo**.

CRIPTOGRAFIA, f. Art d' escriure en xifres o de un modo secret. **Criptografia**.

CRIPTOGRÀFICAMENT, adv. m. D' un modo criptogràfic. **Criptogràficamente**.

CRIPTOGRÀFICH, CA. adj. Lo que pertany a la criptografia. **Criptogràfic**.

CRIPTOLOGIA, f. Tractat sobre la manera de considerar totes les ciències en quatre grans grupos de coneixements generals, pera després subdividirlos en nombroses classificacions específiques. **Criptologia**.

CRIPTOPÓRTICH, m. Arq. Llòch soterrani y abovedat, mena de pórtich de catacumba. **Criptopórtico**. || Volta que aguanta o sosté una obra antiga. || Decoració arquitectònica d' una cova. **Criptopórtico**.

CRISÁLIDA, f. L' estat de l' insecte mentre està al cogoll. **Crisalida**, **ninfa**.

CRISANTEMA, f. Bot. Mena de coronado doble ab fulles molt llargues. **Crisantema**.

CRISIS, f. Judici que 's fá d' alguna cosa després de ben examinada. **Crisis**. || Mutació considerable que fá alguna malaltia, ja sigui pera millorar-se o pera agravar-se més malalt. **Crisis**. || Les circumstancies més crítiques o ardues d' algún negoci. **Crisis**, **estado crítico**. || Esforç violent y involuntari. **Crisis**.

CRISMA, m. y f. Oli y bálsem barrejat que consagren els bisbes al dijous sant, pera administrar els sacraments del baptisme, confirmació, ordre y extremaunció, y ungir als bisbes quan els consagren. || Monógram del nòm de Jesucrist, que 'l forma una P (r dels grechs) y una X o creu de Sant Andreu. S' escriu també XPS y XPI. **Crisma**. || JUDICI, ENTENIMENT.

FER PERDRE LA CRISMA, fr. Fam. Irritar, enfadar molt. *Descrismar*, *descrismanar*, *desbautizar*.
NO TINDRE CRISMA, fr. Fam. Denota qu' algú no té cap feta bona. *No vale nada fuera de la crisma*. || Dit de qui obra desbaratadament. *Estar fuera de Dios, ó ser hombre de la vida airada*.
PERDRE O LLEVARSE LA CRISMA, fr. **DESCRISMARSE**.
QUI COMPRA CRISMA, Loc. fam. Pera donar a entendre qu' algú té poch seny. *Ponerle sal en la mollera*.

Crisantema

Crisma

TE TRENCARÉ LA CRISMA. *Loc. fam.* Ab que amենassen els baladrers. *Te quitaré ó romperé la crisma.*

CRISMACIÓ. f. L'acte d'imposar la santa crisma. **Unción, crismación.** || *Ant.* Untura que feien ab oli a alguns malalts. **Untura, crismación.**

CRISMAL. m. *Ant.* Vas en que 'ls monjos portaven oli beneit pera ungir als malalts. **Crismal.**

CRISMAR. v. a. Ungir ab crisma. **Crismar.**

CRISMERA. f. El vas o ampolleta ont s'hi guarda 'l crisma. **Crismera.**

CRISOBERIL. m. *Miner.* Pedra preciosa de color vert groguench, més dura que 'l topaci y ab vèsslums blancs o blavenchs. **Crisoberilo.**

CRISOCALCH. m. *Quim.* Llīga o barreja de coure y zench, que presenta certa apariència d'or y, entre altres nòms, porta també 'l de *similor*. **Crisocalco.**

CRISÓCOLA. f. *Miner.* Pedra preciosa, quadrada y de color d'or. **Crísocola.** || Soldadura pèl or y alguns altres metalls; la millor és verda com una esmeralda, y la destila 'l coure. **Crísocola.**

CRISOGASTRE. A. adj. *Zool.* De ventre més o menys semblant al or. **Crísogastro.**

CRISÓGENO, A. adj. *Zool.* De galtes de color d'or. **Crísogeno.**

CRISOGONÍA. f. Nòm qu' en llur llenguatge misterios donaven els alquimistes a la pòls d'or separada d'una dissolució del meteix metall. **Crísogonia.** || *Bot.* Llevor aurífera.

CRISOGRAFIA. f. L'art d'escriure ab lletres d'or. **Crísografia.**

CRISÓLIT. m. *Miner.* Pedra preciosa, menys dura que 'l topaci, diáfana y de color d'or barrejat de vert ab un foch marvellós. **Crísólita.**

CRISOLOGÍA. f. La ciencia de les riqueses. **Crísologia.**

CRISÓPAL. m. *Miner.* Varietat d'aluminat de glucina, en quin interior s'hi distingeixen reflexes blavenchs; sol presentarse en cossos rodonejats, grossos com ciuróns y en prismes de vuit cares que acaven per cúspides exaèdres; és transparent, trencadissa y de fractura petxinenca; ratlla l'agustita y 'l quars, s'electriza ab el frech y és infusible a la fiesca. **Crísòpalo.**

CRISOPEYA. f. Art ab que 's preténia convertir els metalls en or. **Crisopeya, piedra filosofal.**

CRISOPRASI. m. *Miner.* Àgata d'un color vert de poma. Posada al foch se torna blanca. **Crísoprasio.**

CRISPAR. v. a. Causar contracció repentina y lleugera al teixit muscular o a qualsevol altre de naturalesa contràctil. **Críspar.**

CRISPATURA. f. *Cir.* Contracció dels nirvis. **Crísadura, crispatura.**

CRISPELL. m. *Ter.* TORTELL.

CRISPÍ. n. p. **Críspin.**

CRISPINIÁ. n. p. **Críspiniano.**

CRÍSPUL. n. p. **Críspulo.**

CRISSA. f. *Ant.* Crísis.

CRISOLIT COMÚ. *Mín.* Cals fosfatada que cristallisa en prismes més llargs qu' amples; és menys dura que 'l cristall de roca y té un color groch verdench. **Crisolita común.** || — (ORIENTAL). Pedra fina transparent, dura com el quartz y d'un bonich color groch verdench; és un silicat de alumina. **Crisolita oriental.**

CRIST. m. El Fill de Déu fet home. **Cristo.** || SANTCRIST.

CRIDAR A ALGÜ'L CRIST. fr. EMPAITAR ALS LLADRES. **SANTCRIST.** Qualsevulla imatge de Crist crucificat. **Crucifijo, Cristo.**

CRISTALL. m. y 'ls seus derivats. **CRESTALL.**

CRISTERI. m. XERINGA.

CRISTÍ. s. y adj. Nòm que durant els anys de 1833 a 1840 se donava als partidaris de donya Maria Cristina de Borbó. **Crístino.**

CRISTIÁ, NA. adj. Lo que pertany a la religió de Crist. **Cristiano.** || m. y f. Qui professa la religió de Crist, que ve rèbrer ab el baptisme. **Cristiano.** || *Fam.* Se diu del vi al que s'hi ha tirat aigua. **Aguado, cristiano.** || Germá, proïsme, com: *tots som cristiáns*. **Cristiano.** || *Fam.* Qui, aixís diém: *no hi há cristiá que 'l pugui entendre, aguanjar,* etc. **Quien.**

CRISTIÁ PER FORSA NO PLAU A DEU. *Ref.* Contra 'ls que no obren bé sino per l'orsa. **Reniego del árbol que á palos ha de dar el fruto.** || S'usa també pera rependre al mesquí que fa 'ls benifets de mala gana. **La zarza da el fruto espirando y el ruin llorando.**

CRISTIÁ VELL. Qui ve de cristiáns sense barreja de moro, de juéu ni d'altra rassa. **Cristiano viejo.**

CRISTIÁNS DE LA CORRETJA. Els antics cristiáns y juéus qu'habitaven a la Messopotamia y Siria 'ls quals, per ordre superior, portaven una corretja llarga; avui quasi tots son nestoriáns y jacobites. **Cristianos de la correa.**

CRISTIÁNS DE SANT JOAN. Secta que bateja sols com batejava Sant Joan: no adoren la Santíssima Trinitat, etc. **Cristianos de San Juan.**

CÓM SÓ CRISTIÁ, O A FE DE CRISTIÁ. *Loc. f.* Pera assegurar lo que 's diu. **A je ó á ley de cristiano; en justos y en creyentes.**

ÉSSER O NO ÉSSER CRISTIÁ. fr. *Fam.* Se diu de la moneda bona o dolenta. **Ser ó no ser de ley.**

NO ESTAR CRISTIÁ. fr. *Fam.* NO ESTAR DE FILIS.

NO ESTAR DEL TOT CRISTIÁ. fr. *Fam.* Tindre un comensament de boratxera. **Estar calamocono.**

NO ESTAR O NO TROVARSE MÓLT CRISTIÁ. fr. *Fam.* No estar del tot bé de salut. **No estar muy católico.**

PARLAR CRISTIÁ. fr. *Fam.* Parlar clar y de modo que ho entenguin els qu' escolten. **Hablar cristiano.**

SANT CRISTIÁ. Persona de bon geni pero de poca capacitat. **Buen hombre, hombre de Dios, santo varón.**

CRISTIANAMENT. adv. m. Segóns la llei de Cristo. **Cristianamente.** || RELIGIOSAMENT, FIDELMENT.

CRISTIANAR. v. a. BATEJAR.

CRISTIANAT, DA. p. p. Del verb cristianar. **Bautizado.**

CRISTIANDAT. f. El país qu'habitaven els cristiáns. **Cristiandad.** || Virtut cristiana, com: *home de móltia cristiandat.* **Cristiandad.** || La congregació de tots els fidels cristiáns, la meteixa religió u observancia de la llei de Cristo. **Cristiandad.**

CRISTIANESCH, CA. adj. *Poët.* CRISTIÁ.

CRISTIANET, A. m. y f. dim. **Cristianito.**

CRISTIANS (Fr. Pol). *Biog.* Religió catalá que a les derrerries del sígle XIII, se feu remarcable pèls coneixements que posseja en les llengues orientals. A 20 de Juliol de 1263, va sostindre a presencia del rei Jaume Ier una discussió filosòfica ab el savi rabí Moisés de Gerona, que va declarar-se vensut pèl frare Cristiani. El rei va manar que s'escrivissin les actes d'aquella disputa pera perpetuarla, havente defensat en ella els següents temes: *Messias venit; Deus verus et verus homo ille est; Pro salute hominum passus est et mortuus; Legis ceremonia cum adventu Messias cessarunt.*

CRISTIANISAR. v. a. Conformar alguna cosa ab el ritu cristiá. **Cristianizar.**

CRISTIANISME. La doctrina y religió de Jesucrist. **Cristianismo.** || El conjunt dels fidels cristiáns. **Cristianismo.**

CRISTIANÍSSIM, A. adj. sup. **Cristianísimo.** || Renóm que tenien els reis de França. **Cristianísimo.**

CRISTINA. f. Nòm de dona. **Cristina.**

CRISTINETA. n. p. Diminutiu de Cristina. **Cristineta.**

CRISTIRI. m. *Ant.* XERINGA.

CRISTÓFOL. n. s. Cristóbal.

CRISTOLOGIA. f. Tractat de Crist o del enviat de Déu. Cristologia.

CRIT. m. Veu molt forta y penetrant donada per algú. Grito. || *Met.* Fama, anomenada. Nombràdia, nombre. || pl. Confusió de veus altes. *Griteria*, grita, voceria, vocingleria.

CRIT D'ALARMA. Aquell ab que s'avisava pera pendre les armes en algun perill. *Grito de alarma, à las armas.*

CRITS DELS ANIMALS. m. pl. *Ter. Moyá.* El so gutural que llisten les besties, apropiant diversos nòms quan se particularisen, com: el bou *esbrumalla*; el burro *brama*; la cabra *esbalatega*; el cavall *saina*; el gat *esmiola*; el garri *esguella*; el gòs *borda*; el xai *bela*, etc.

A CRITS. m. adv. En veu alta y forta. *A gritos, à voces, à voz en grito.*

ALSAR EL CRIT. fr. Alsar la veu ab orgull y desafordament. *Alzar, levantar el grito.*

ÉS UN CRIT DE NO MOURE'S EL REI. fr. *Fam.* Demanar un preu excessiu de lo que 's ven. *Es un desuello.*

FER UN CRIT A ALGÚ. fr. Cridarlo. *Llamar, dar una voz à alguno.*

FER CRIT. fr. Còrrer la veu, dirse molt. *Sonarse, correr la voz.*

FER CRITS. fr. Esforçar la veu repetides vegades. *Vocear, dar voces, dar gritos, gritar.*

CRITERI. m. Discerniment, judici. *Criterio.*

CRÍTICA. f. Bon gust, discerniment y capacitat pera judicar d'una obra o pera ferla. *Crítica, criterio.* || Judici que 's fá de les obres, segons les regles del bon gust. *Crítica.* || Censura maliciosa y solapada de qualsevulla cosa. *Zaherimiento, crítica.*

CRITICABLE. adj. Lo que pot o deu ésser criticat. *Criticable.*

CRITICADOR, A. m. y f. *MURMURADOR, CRÍTICH, I.*

CRITICAR. v. a. Examinar una obra, y judicar segons les regles del bon gust. *Criticar.* || *MURMURAR.*

CRITICASTRE. m. despec. Aquell que sense fonament censura y satirisa als demés o a llurs obres. *Criticastro.*

CRITICAT, DA. p. p. *Criticado.*

CRITICISME. m. *Fil.* Secta filosòfica quin principal objecte es determinar els limits y l'exercici lilegitim de les nostres facultats. *Criticismo.*

CRÍTICH. m. Qui judica segons les regles de la crítica. *Crítico, censor.* || *Fam.* Qui afecta parlar ab cultura. *Culto.* || *CRITIQUEJADOR, 2.* || adj. Lo que pertany a la crítica. *Crítico.* || Judicis, com: *historia crítica, Crítico.* || *Med.* Lo que pertany a la crisis, com: *sintomes, accidents, temps y mutacions notables. Crítico.* || Se diu de tota circumstancia oportuna, ardua, urgent, etc. *Crítico.*

CRITIQUEJADOR, A. m. y f. Qui en tot té que dir sense perdonar la més petita falta. *Aristarco, criticón, mordaz, crítico.* || Qui censura les obres de ingeni a tort y a través *Criticastro, zoilo.*

CRITIQUEJAR. v. a. *Criticar.* || Abusar de la crítica, criticar injustament. *Critiquizar.* || Vituperar les accions o la conducta d'algú. *Criticar, censurar.*

CRITMO. m. *Bot.* Género de plantes umbelíferes, gairebé sense calcer en la flor. Comprén una sola

mena molt abundosa a les costes del Mediterrani. *Critmo.*

CRIVELAR. v. a. *Ant.* *GARVELLAR.*

CRIVELLA. f. *CLIVILLA, 1, 2.*

CRIVELLARSE. v. r. *Badarse. Henderse.* || *CLIVILLARSE.*

CRIVELL. m. *Ter. ibissench.* *Esclatxa, Rendija.*

CRIVILLER (Joseph). *Biog.* Militar y escriptor científic, natural d'Alforja. Era capitá retirat quan va publicar, en col·laboració ab el tinent de fragata Joseph Ruiz un volúm acompanyant el mapa geogràfic de la provincia de Tarragona (1816), descrivint-ne la topografia de la majoria dels pobles y 'ls camins, rius, torrents, rieres y barranchs d'aquella provincia.

CROAT. m. Natural de la Croacia, provincia de Hungría. *Croata.*

CROCA. f. *METZINES.* || *COCA DE LLEVANT.*

CROCANT. m. Certa pasta d'ametlles, avellanes, etc., endureda ab caramel-lo. *Crocante.*

CROCH. m. Ganxo ab que 'ls mariners acosten les unes barques a les altres. *Cocle, cloque.* || Eina per armar la ballesa, que estira ab l'orsa la corda fins a montar-la a la nau *Gafa*

CROI. adj. *Ant.* *DUR, RÚSTICH, INTRACTABLE.*

CRÓIXER. v. n. *Ant.* *CRUIXIR.*

FLR CRÓIXER. fr. Menjarse a'guna cosa ab molta hestesa. *Despavilar.*

COLLAR. v. a. *Ant.* Fer tremolar alguna cosa. *Estremecer.*

CROM. m. *Min.* Metall d'un blanch brut ab certa brillantor, trencadis y fblement magnètic, prou dur pera ratllar el vidre. *Cromo.*

CROMÀMETRE. m. *Mús.* Instrument que facilita l'operació d'afinar el piano als que no 'n son gaire pràctichs. *Cromàmetro.*

CROMAT. m. *Quim.* Combinació de l'àcid cròmic ab una base salificable. *Cromato.*

CROMÀTICH, CA. adj. *Mús.* Un dels tres géneros del sistema músich, y és el que procedeix per semitons. *Cromático.* || *Opt.* Se diu del cristall o del instrument óptic que presenta al ull del observador els objectes ab les faixes y colors del arch iris. *Cromático.*

Escala cromática

ESCALA CROMÀTICA. *Mús.* Aixis s'anomena l'escala composta de dotze sons, ab la sola diferencia d'un semitó.

CROMATISME. m. *Opt.* Calitat de lo cromàtic. *Cromatismo.*

CRÒMICH, CA. adj. *Min.* Pertanyent al crom. *Crómico.*

CROMIS. m.

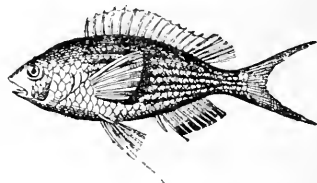
Ictiol. Género de peixos de la familia dels pomacèntrichs de carn molt pochestimada, que son abundosos al Mediterrani. *Cromis.*

CROMLEK.

m. Monument druidich format de pedres posades a plom en una o més fileres cercolars. *Cromlek.*

Crimto

Cromis

CROMOLITÒGRAF. m. Qui exerceix l'art de la cromolitografia. **Cromolitògrafo.**

CROMOLITOGRAFÍA. f. Proceïment que's segueix pera estampar dibuixos de colors per medi del àcid cròmic ab diferents bases, usantse comuntment els cromats de potassa. **Cromolitografia, litografia al cromo.** || Estampa o làmina obtinguda ab aquest proceïment. **Cromolitografia.**

CROMOLITOGRAFIAR. v. a. Exercir l'art de la cromolitografia. **Cromolitografiar.**

CROMOLITOGRAFÍCH, CA. adj. Pertanyent a la cromolitografia. **Cromolitogràfic.**

CRÓNICA. f. Història que conserva l'ordre dels temps. **Crònica, crònica.**

CRÒNICAMENT. adv. m. D'una manera crònica. **Crònicament.**

CRÒNICH, CA. adj. Se diu de la malaltia habitual o que dura molt de temps. **Inveterado, crònic.** || Dit de la malaltia, etc., en que l'humor té'l seu moviment regular, o per dies, com: *quint, seté,* etc. **Crònic.**

CRONICITAT. f. *Patol.* Estat de lo qu'és crònic. **Cronicidad.**

CRONICÓ. f. Narració històrica y breu, seguint l'ordre dels anys. **Cronicón.**

CRONIÒMETRE. m. *Fis.* Instrument pera mesurar la duració de la pluja. **Croniòmetro.**

CRONISTA. m. Autor de cròniques. **Cronista.**

CRONÒGRAF. m. Savi en o escriptor de cronografia. **Cronógrafo.** || Màquina destinada a midar y a representar la marxa contínua del temps. Consta de dues parts. D'un cronòmetre o rellotge de molta precisió y d'un cilindre que té moviment, sobre'l qual s'hi apoia periòdicament un punxó-ploma qu'estampa, si aixís se pot dir, les pètxades del temps. La conexió entre abdues parts se verifica per medi de la electricitat. **Cronógrafo.**

CRONOGRAFÍA. f. Descripció del temps. **Cronografia.**

CRONOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la cronografia. **Cronogràfic.**

CRONOGRAMA. f. Inscripció quines lletres inicials de cada paraula, unides entre sí, indiquen la fetxa del fet a que aquella fá referencia. **Cronograma.**

CRONÓLECH. m. **CRONOLOGISTA.**

CRONOLOGÍA. f. Ciència que tracta del computo del temps. **Cronologia.**

CRONOLÒGICAMENT. adv. m. D'un modo cronològic. **Cronològicament.**

CRONOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la cronologia. **Cronològic.**

CRONOLOGISTA. m. Escriptor o professor de cronologia. **Cronólogo, cronologista.**

CRONOMERISTA. m. *Mús.* Quadro que conté totes les descomposicions possibles del compás. **Cronomerista.**

CRONÒMETRE. m. Mida del temps, y cert rellotge de moviment quasi uniforme, que serveix als navegants pera averiguar la longitud geogràfica del punt en que's trova la nau. **Cronómetro, tempómetro, reloj de longitud ó reloj marino.**

CRONÓSTICH. m. *Poët.* Composició poética en la que les primeres lletres de cada vers preses com numerals formen la xifra de certa època. **Cronóstico.**

CROQUER. m. Entre pescadors qui porta'l croch o ganxo pera enganxar les tonyines quan se les pesca ab'l almadrava. **Croquero.**

CROQUETA. f. Mena de mandonguilla d'arrós, pauses, gallina, patates, etc., que's fá fregir. **Croqueta.**

CROQUIS. m. Disseny senzill d'algun terreny o

posició militar, fet a ull sense regles geomètriques. **Croquis.** || Dibux lleuger. **Croquis.**

CROS (Joseph). *Biog.* Argenter valencià molt remarcable que va viure al sigle XVIII.

CROS. *Hidrog.* **CROUS** || *Geog.* Veïnat d'Argentina.

CROSSA. f. Bastó ab un travesser al cap, que serveix pera apoïars 'hi 'ls que no poden caminar bé. **Muleta.** || Forqueta pera sostindre 'ts baiarts y tabernacles. **Horquilla.** || Xancra pera passar les rieres, etc., sense nullarse. **Zanco.** || Bastó alt y en forma de gaiato que usen els bisbes com insignia de llur dignitat. **Báculo pastoral.** || *Escult.* Adorno lleuger en forma de crossa episcopal pera sostindre'l coronament d'alguna obra d'esculptura o arquitectura. **Ménsula calada.** || f. *Art. y of.* Troç de fusta en quin extrem hi ha el colze

PARAR CROSSA. *fr. Fam.* Deïndrers per algun temps a algun lloch. **Hacer pie.** || **ESTABLIRSE, DOMICILIARSE.**

CROSSETA. f. Mossa, peça de ferro pera aguantar el mànec de la caceteta del aiguacut. **Pie.**

CROSTA. f. Cuberta o capa exterior, que s'endureix al entorn d'alguna cosa molla. **Costra.** || La part exterior y dura del pá, formatge o de qualsevulla altra cosa tova. **Corteza.** || La del pá separantla de la molla. **Descortezadura.** || La capa dura que queda de resultes d'alguns mals quan se van curant. **Postilla, pústula, escara, costra, pupa.** || La que's fá a les matadures. **Uña.** || El sol del pá. **Suelo.** || La dels arbres. **Corteza.** || *Ictiol.* La closca d'alguns peixos, com: *tortuga,* etc. **Concha.** || La closca de la tortuga que serveix pera fer capsos, ornaments, embutits y altres usos. **Carey, caray.**

BONA CROSTA. *Fam.* **BRIBÓ.**

CUBERT DE CROSTA. *Costroso.*

ÈSSER DE LA CROSTA DE BAIX. *fr. Fam.* Èsser molt tonto. *Ser cerrado de mollera.*

CROSTES DE LA LLET. *fr.* Les que acostumen a sortir a les criatures que mamen. **Lactumen.**

UMPLIRSE DE CROSTES. *fr.* **Apostillarse.**

CROSTÀM. m. Betúm pera les naus. **Zulaque, brea.** **POSAR CROSTÀM A LA NAU.** *fr. Ant.* Embetumarla. *Embrear, dar zulaque a la nave.*

CROSTETA. f. dim. **Costrilla.** || La que 'ls grans deixen a la pell. **Lentejuela.**

CROSTÓ. m. L'extrém d'algunes coses que's poden partir fàcilment, com: *de pá, formatge,* etc. **Cantero.** || El bocí de pá tallat del cantó, a diferencia de la hesca que's falla de cap a cap. **Zoque.** || Cop que's pega al cap ab el nus del dit del mitj y ab el puny clos. **Capón.**

CROSTONET. m. dim. Petit crostó de pá. **Canterrito.**

CROTAFITE. m. *Anat.* Muscle que ocupa la cavitat del pòls y alsa la barra inferior. **Crotafite, crotafito.**

CROTO. m. *Ornit.* Aucell d'aigua del tamany del cigne, pero ab les potes més curtes, de color blanch, qu'ab el temps degenera en roig. Sota del bec hi té una bossa ont hi guarda la pesca qu'agafa pera menjársela després ab comoditat. El modo d'obrir aquesta bossa pera donar aliments als seus polls ha motivat la fábula de que s'obra'l pit pera alimentarlos ab la seua sanch. **Pelicano, alcatraz, onocróto.**

CROTS. f. *Ant.* **CREU.**

CROUS (Riera de). *Hidrog.* Naix al peu de les Agudes al Montseny y és l'afluent principal de la riera d'Arbucies; s'anomena també *riera de Vilanova.*

CROUS Y CASELLAS (Joseph). *Biog.* Melge de molt de renom nat a Barcelona l'any 1816 y mort a València l'any 1887. Desde molt jove's va dedicar al professorat, havent obtingut la càtedra de patologia mèdica de la Escola de Medicina de València l'any 1875 en brillants oposicions, desempenyantla tot el restant de la seua vida, ab molt de lluïment.

Va col·laborar a la premsa professional de Barcelona, fundant a València *Los Archivos de la Medicina*. Ademés de molts estudis i discursos, va publicar un *Tratado elemental de Frenopatología*. L'any 1866 va ésser un dels fundadors del Institut Mèdich de Barcelona.

CRUZAT (Antoni). *Biog.* Marqués del Chatel, que va viure desde 1655 a 1738. Va néixer a Tolosa (França) i fou un dels hisendistes més remarcables del seu temps.

CRU, A. adj. Se diu de la vianda que no està preparada per l'acció del foc i de la que no és prou cuita. **Crudo**. || Se diu d'algunes coses que no están preparades, rentades o tenyides, com: de la *seda*, *drap*, etc. **Crudo**. || *Met.* Cruel, desapiadat. **Crudo**. || Se diu del temps molt fret i destemplat. **Crudo**. || *Met.* Se diu del tumor que no és prou madur. **Crudo**. A VOLTES SE 'N TREU MÉS DEL CRU QUE DEL NU. *Ref.* Que més caritat o favor material se pot esperar del dur de cor, pero rich, que del que no té res. *Más se saca del crudo que del desnudo*.

CRUADA. f. *Ant.* CRUSADA. || Llòch on se creuen dos o més camins. *Travesía, encrucijada*.

CRUAMENT. adv. m. Rigurosament. *Áspera, crudamente*. || CRUELMENT.

CRUCIADA. f. *Bot.* ESPUNYIDELLA.

CRUCIAR, v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. *Atormentar*. || *Ant.* CRUCIFICAR.

CRUCÍFER, A. adj. *Poët.* Qui porta o té l'insignia de la creu. **Crucífero**. || *Bot.* S'aplica a les herbes i mates que 's distingeixen per llurs fulles alternes, quatre sèpals en dues files, corola cruciforme, estams ab glàndules verdoses a llur base i llevors sense al·lumen, com: la *col*, la *mostassa*, etc. **Crucífero**.

CRUCIFERARI. m. Qui porta la creu a algunes funcions. **Cruciferario, crucero, crucifero** i **crucifero**.

CRUCÍFERAS. f. pl. Se diu de les flors que tenen les fulletes disposades en forma de creu. **Crucíferas**.

CRUCÍFEROS. m. pl. Religiosos de l'ordre de la Santa Creu, fundada l'any 1160. **Crucíferos**.

CRUCIFICADOR, A. m. i f. Qui crucifica. **Crucificador**.

CRUCIFICAMENT. m. *Ant.* CRUCIFIXIÓ.

CRUCIFICAR, v. a. Clavar a la creu. **Crucificar**, **martirizar**. || *Met. fam.* Molestar, incomodar ab excés. **Crucificar**.

CRUCIFICAT, DA. p. p. **Crucificado**.

EL CRUCIFICAT. Per antonomasia Jesucrist. *El crucificado*.

CRUCIFIU, CRUCIFIX, CRUCIFIXI o **CRUCIFIXO**. m. SANTCRIST.

CRUCIFIXIÓ. f. Acció i efecte de crucificar. **Crucifixión**. || *Met.* MORTIFICACIÓ.

CRUCIFORME. adj. En forma de creu. **Cruciforme**.

CRUDELMENT. adj. m. *Ant.* CRUELMENT.

CRUEL. adj. Qui 's complau en fer mal als altres. **Cruel**. || *Inhumá*, qui no 's compadeix del mal o desgràcia d'altres. **Inhumano, cruel**. || *Met.* Insufrible, com: *dolor, malalta cruel, Cruel, acerbo*. || Sagnant, dur, violent, com: *batalla cruel, Cruel*. || Dit del temps fret, rigorós. **Cruel**.

CRUELÍSSIM, A. adj. sup. **Cruelísimo**.

CRUELÍSSIMAMENT. adv. m. Ab crueltat. **Cruelmente, cruentamente**.

CRUELtat. f. Inhumanitat, feresa d'ánim. **Crueldad**. || Acció cruel. **Crueldad**. || Insensibilitat, com: *és una crueltat no donar una educació als fills*. **Crueldad**.

CRUELLA (Joan Francisco). *Biog.* Remarcable

pintor valencià de la segona meitat del segle XIX. Va pintar obres molt el·logiades, y va ésser un dels més laboriosos membres de la Acadèmia de Sant Carles. Va morir en 1886.

CRUENT, A. adj. Sagnant. **Cruento, sangriento**. || *INHUMÁ, CRUEL*.

CRUENTACIÓ. f. L'acció d'ensangrentar. **Cruentación**.

CRUESA. f. Estat d'algunes coses que no tenen la deguda snavitat o saó. **Crudeza**. || *Met.* Rigor, aspresa. **Crudeza**. || Indigestió. **Crudeza de estómag**.

CRUILLES. *Biog.* Família noble de l'Ampurdá, a la qual s'uniren els Peratallades en el segle XIII, al casarse Na Guilleuma de Peratallada ab Gilabert de Cruilles. Dels Cruilles figuren a l'història de Catalunya famosos admiralls, diplomàtics i prelats. L'origen de la família se pert en la boira dels temps. Tenien llur castell a les Garbarres. Llurs qüestions i plets ab els bisbes de Girona, quins senyorijs eren veïns, varen arribar a ésser molt graves. Els Cruilles, durant els sigles XI i XII, eren molt poderosos y temuts.

— (BERNAT DE). *Biog.* Un dels nobles catalans que van figurar al segle XIV a l'expedició feta a l'illa de Cerdanya. Va ésser l'heroich defensor del castell de Guardamar en 1357.

— (GALCERÁN DE). *Biog.* Cavaller de les derrerres del segle XI, que va ajudar militarment al rei en els seus alers de Provènsa (1176). Vint anys després, durant el regnat d'Alfons I, *el Cast*, figurava entre 'ls alts personatges de la cort.

— (GILABERT DE). *Biog.* Noble distingit del temps d'en Jaume I, *el Conqueridor*. Se va portar brillantment al costat del rei a la conquesta de Mallorca l'any 1229, havent estat un dels primers que va desembarcar a Santa Ponsa, prenent part al primer combat que 's va lluitar contra 'ls serrains. D'ell fa menció honorable 'l meteix rei Jaume en la seua crònica. Aquest personatge va ésser pare del més famós del meteix nòm de fonts.

— (GILABERT DE). *Biog.* Noble ampurdanés del segle XIII i fill de l'anterior; va ésser una de les primeres figures polítiques de Catalunya i d'Aragó al seu temps. Militar valent i distingit, company a' armes d'en Pere III al comensament del seu regnat; conseller y amic íntim del rei pèl seu talent y les seues virtuts. Era senyor del castell i poblats de Cruilles, Peratallada, Bagur, Calonge y d'altres parts. Va mereixer l'estima de quatre reis d'Aragó, en Jaume I, *el Conqueridor*; en Pere II, *el Gran*; n'Alfons II, *el Liberal* i en Jaume II, *el Just*. El primer l'envià d'embaixador a pactar les paus ab el rei de Navarra l'any 1273; el segon l'envià al comte de Foix en 1277 i a París en 1278 com a diplomàtic; en Jaume II l'envià d'embaixador a Roma pera negociar les paus ab el Papa y el rei de França els anys 1288 y 1293. Y quasi no 's trova cap aliança, pacte o conveni de transcendència política o social d'aquells regnats en que no hi hagi la firma d'en Gilabert de Cruilles. Va mereixer la confiança del rei en Pere II, a qui va secundar admirablement en la seua temeraria y gloriosa empresa de comparèixer a Burdeus, fentne aixecar acta notarial, l'any 1283, el dia fixat pera 'l desafiament del rei Carles d'Anjou. En Cruilles va ésser marmessor, pèl testament del rei Pere, junt ab les primeres figures de l'Iglesia y de la noblesa. Va morir tenint a la ratlla de vuitanta anys, deixant al seu hereu en Berenguer un nòm il·lustre y a la patria un recort honrat.

— (HUCHI DE). *Biog.* Bisbe de Barcelona, que va morir a l'any 872, lluitant ab els alarbs.

— (JOFRE DE). *Biog.* Cavaller ampurdanés del segle XI, que va acompanyar al comte Ramón Berenguer III, *el Gran*, a la conquesta de Mallorca l'any 1114.

CRUILLES. *Geog.* Vileta de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; és cap d'ajuntament dels pobles agregats Sant Ciprià dels Alls, Sant Ciprià de Lladó, Sant Miquel de Cruilles y Santa Pelaya, reunint entre 'ls cinch 929 hab.

Segell de Cruilles

CRUIDELL. m. *Ornit.* Aucell de color negrech, un poch més grós que una cogullada; va molt pès blats. Triguero, gorrión triguero.

CRUIDERÀ. f. CRUIXIMENT.

CRUIDOR, A. adj. Lo que cruix. Rechinador.

CRUIXILLARDA. f. *Bot.* FUIXARDA.

CRUIXIMENT. m. Cansament, fadiga. Molimiento, molienda, quebrantamiento. || *Ant.* CRUIXIT, 2, 3.

CRUIXIR. v. n. Cansar, capolar. Moler, quebrantar. || Fer un soroll agut alguna cosa per la frotació. **Crujir,** rechinar, chirriar, roncar. || Fer soroll o estrèpit alguna cosa quan se trenca. **Crujir.** || Petar la fusta. Chasquear. || Batre les dents depressa a causa del fret, d'una convulsió, etc. **Dentellear,** dentear, dar diente con diente.

CRUIXIRSE. v. r. Esquerdarse, consentirse una parel, etc. Sentirse.

CRUIXIT. m. Soroll o estrèpit. Estallido. || Pet que fá la fusta quan s'esquerda. Chasquido, crujió. || Pet que fá 'l mandró o 'l fuet. Chasquido. || El pet o tró que fá l'arma de foc al dispararla. Estampido. || adj. Fadigat, capolat. Molido, quebrantado.

CRUMULLAR. v. a. y

CRUMULLIR. v. a. y 'ls seus derivats. Curullar o curmullir.

CRUOR. m. *Poét.* SANCHI.

CRUP. m. *Med.* Varietat d'angina, a voltes mortal, que ataca especialment als nens petits y está caracterisada per l'inflamació de la membrana mucosa del canal respiratori. **Crup.**

CRUPAL. adj. Lo que pertany o és relatiu al crup. **Crupal.**

CRURAL. adj. *Anat.* Pertanyent a la cama. **Cru-ral.**

CRUREU. m. *Anat.* Muscle de la cama que ab altres semblants donen moviment al peu. **Crureo.**

CRUSADA. f. CREUADA. || Expedició militar contra 'ls infidels, que publicava 'l Papa, concedint indulgències als que hi anaven; s'hi allistaven voluntaris de tola la cristiandat y portaven per divisa una creu, ésent la de cada nació de diferent color. El meteix nòm se donava a la tropa. **Cruzada.** || La concessió d'indulgències que 'l Papa va fer als reis y als demés que contribuïren per fer dita guerra. **Cruzada.** || Ordre de religiosos o canonges regulars que portaven una creu per distintiu. **Cruzada.** || El tribunal pera 'ls assumptes de dita guerra, etc. **Cruzada.** || La creu que dita tropa portava demunt del vestit. **Cruzada.**

CRUSAMENT. m. *Naut.* La longitud de les vergnes d'un barco de creu. **Cruzamen.**

CRUSAR. v. a. ENCREUAR. || Atravessar algún camí, camp, etc., passant d'una part a l'altra. **Cruzar.** || *Naut.* Navegar en totes direccions per un espai determinat a fi de protegir el comerç, etc. **Cruzar.** || ARMAR CAVALLER.

CRUSARSE. v. r. Vindre tot d'un plegat molts negocis. Amontonarse, **cruzar-se.** || ARMARSE CAVALLER.

CRUSAT. m. Qui s'allistava a les **crusades.** **Cruzado.** || El cavaller que porta la creu d'alguna ordre militar. **Cruzado.** || El paratge ont s'encreuen dos o més camins. **Encrucijada, cruzada, cruce.**

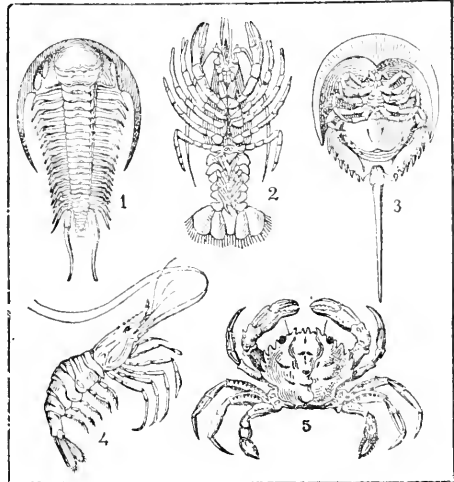
CRUSER. m. CRUCIFERARI.

CRUSERO. m. Entre estampers, la part del paper que divideix els dos mitjos fulls ont s'hi claven les puntures. **Crucero.** || *Naut.* Determinada extensió de la mar ont cruzen les naus destinades a dit efecte. **Crucero, cruzadero.** || La nau o naus destinades a crucar. **Crucero.**

CRUSPIRSE. v. r. *Fam.* Menjarse. Zamparse, echarse a cuestas ó al coletó. || *Ter.* Resseccarse massa lo que 's cou. **Churruscarse.**

CRUSPIT, DA. p. p. Zampado. || *Ter.* Churruscado.

CRUSTACI, A. adj. *Zool.* S'aplica als animals coberts d'una closca dura, pero flexible y dividida per

CRUSTACIS: 1. Tribolít (lòssil). — 2. Cranch de riu. — 3. Limulo. — 4. Lagosti. — 5. Cranch.

conjuntures. També se 'n diuen animals de closca. **Crustáceo.**

CRUSTERA. f. *Ter. d'Ibissa.* Crosta. **Corteza.**

CRUXENT (Gayetà). *Biog.* Metge homeòpata, nat a Mataró l'any 1801 y mort l'any 1863. Va obtindre nombroses distincions acadèmiques. Era escriptor professional molt diligent, defensor y propagador de l'homeopatia y de la frenologia, entre 'ls anys 1846 y 1863.

CRUZELITAT. s. f. *Ant.* CRUELITAT.

CRUZELMENT. adv. m. *Ant.* CRUELMENT.

CU. Ab un punt demunt és la fórmula de *critich* en la química, y si té un 3 dalt a la dreta, vol dir *sesquicritich*. També és abreviatura de *cuprós*. || Nòm de la lletra q. **Cu.**

CUA. V. QUA.

CUADRAS (Pere). *Biog.* Escultor y mestre de dibuix, nat a Vich envers l'any 1770 y mort l'any 1854. Va estudiar a la Llotja de Barcelona y la Junta de Comers li va donar una pensió pera estudiar a Roma. Establert a Vich, se va dedicar a l'ensenyansa y va fer diversos altars, d'entre 'ls quals se 'n esmenten dos els millors l'altar major de l'iglesia dels Carmelites calçats, l'altar de Sant Pau, les figures del monument de la catedral y l'altar major de Sant Domingo. Era trassut en l'especialitat del baix relleu.

CUADRELLS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Molsosa, prov. de Lleida.

CUALBRES LLORES. || VERMELLES. Nòm que 's dóna a la vall d'Amèr a unes menes de bolets del género *Russula*.

CUALSEVOL. adj. *Ter. d' Ibis*. Qualsevulla.

CUALL. m. *FORMATJERA*. || Ventrell, pap. **Cuajar**, cuajarejo, buche, papo.

CUALLAMENT. m. COAGULACIO.

CUALLAR. v. a. *Ant.* COAGULAR.

CUAR DE POBLET. *Geog.* Poble de la prov. y bisbat de Valencia, part. jud. de Torrent; té estació de F.-C. y 1,808 hab. || — (DE LES VALLS). Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és a la esquerra de la carretera de Valencia a Castelló y té 930 hab.

CUARENTENA. *Geog.* Illota del port de Maó (Menorca).

CUARETA. f. *Ornit.* CUSCUETA, PASTORETA.

CUARTELI. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és a la carretera de Valencia a Castelló y té 932 hab.

CUASIA. f. *Bot.* Gènere de plantes de la família de les rutacees, ab una sola especie de 1,90 a 2,80 met. d'alta, ab rames de fulles espargides y flors de un roig hermós que fornixen raïm. Es medicinal.

CUATRETONDA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d'Albaida; té 2,147 habitants.

CUATRETONDETA. *Geog.* Poble de la província de Alacant, dióc.

de Valencia, part. jud. de Callosa de Ensaïriá; té 476 hab.

CUATROCORZ. *Geog.* Poblet del terme mupal. de Peralta de la Sal, prov. d'Osca.

CUBELL. m. Coci o tina pera passar bugada. **Cuezo**, **cuenco**, cocio

CUBELLADA. f. Lo que cap dintre un cubell. **Cuezada**, **colada**. || *Met.* Certa mesura. **Cuezada**.

CUBELLES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilanova; és a la vora

Segell de Cubelles

del mar y té 917 habitants.

CUBELLS. *Geog.* Vila de la província de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la carretera de Balaguer a Artesa de Segre y té 1,325 hab.

CUBERE (Pont de). *Geog.* En la ribera de l'Essera, a poca distancia de Benasque.

CUBERES. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Bahent, prov. de Lleida. || — (SERRA DE). Muntanya d demunt l'estret de Collegats.

CUBERT. A. p. p. Cubierto. || m. El plat, ganivet, cullera, forquilla, o sols la cullera, forquilla y ganivet que's posa a cada hu a la taula. **Cubierta**. || La casa o altre paratge ab sostre, pera lliurar-se de la inclemencia del temps. **Cubierta**. || Lloch resguardat de la pluja ont s'hi recull el bestiar. **Tinada**, **tinado**, **tinador**, **cobertizo**. || **CUBERTA**. || **POSADA**, **HOSPEDA**GE. || Dit del cel nuvolós. **Pardo**, **nebuloso**, **sombrio**, **encapotado**.

ESTAR A SOTA CUBERT. fr. Que ademés del sentit

recte significa estar fora de perill. *Estar en salvo ó á cubierto*.

POSARSE A CUBERT. fr. *Met.* Previndres contra 'l dany que's tem. *Ponerse a cubierto*.

SOTA CUBERT. m. adv. *Debajo de cubierto*.

CUBERTA. f. Lo que's posa demunt d' alguna cosa pera resguardarla o per adorno. **Cubierta**, **cobertura**. || *Náut.* Cada sostre que dividix les estancies de la nau. **Cubierta**. || El paper ab qu' está closa una carta. **Sobre**, **carpeta**. || Lo que's posa demunt del cavall pera resguardar de la sella y guarniments. **Gualdrapa**, **caparazón**. || L' encerat de demunt dels colxes pera resguardarlos. **Caparazón**. || A les embarcacions p'anes el drap qu' alsen pera guardarse del sol. **Tienda**. || El sostre de la caixa del cotxe. **Tejadillo**. || *Ter.* **SOSTRE**. || La de la bossa o coixinera. **Funda**, **almohada**. || Al blasó's diu de la torre que té sostre. **Cubierta**. || Parlant de llibres el pergamí o altra pell ab que's cubreixen els fulls. **Cubierta**. || A les taules y altres mobles. **Tapete**.

CUBERTA DE RODELLES. *Ant. mil.* Màquina a manera de tortuga, formada ab les rodells pera defensarse de les armes que tiraven de la muralla. **Testudo**, **tortuga**.

PRIMERA CUBERTA. *Náut.* El pont inferior de la nau, qu' está meys elevat demunt del aigua. *Primera ó principal cubierta*.

ABRIGAR LES CUBERTES. fr. *Náut.* Fer tot lo que convé pera defensarles del temporal. *Abrigar las cubiertas*.

APUNTALAR LES CUBERTES. fr. *Náut.* Posar'hi puntals pera evitar que s' ensorriu y pera subgectar els costals de la nau contra 'ls temporals. *Apuntalar las cubiertas*.

ENTRE O SOBRE CUBERTA. m. adv. Ab que s' expressa la diferente situació d' un individu u obgecte, qu' está resguardat d' alguna cubierta, o al ras. *Entre ó bajo cubiertas*.

OBRRIR LES CUBERTES. fr. *Náut.* Desconjuntarse les peces que la formen. *Abrir las cubiertas*.

PER LES CUBERTES. m. adv. Pera significar qu' algú que té obligació d' estudiar no estudia. *No mirar un libro, ó mirarlo por las cubiertas*.

RECÓRRER LES CUBERTES. fr. *Náut.* Adobarles. *Recorrer las cubiertas*.

RENDIRSE LES CUBERTES. fr. *Náut.* Doblegarse, ensorrarse les cubertes per faltar'hi 'ls puntals. *Rendirse las cubiertas*

RODAR CUBERTES. fr. *Náut.* Indica haver navegat molt y en molts barcos. *Rodar cubiertas*.

CUBERTORA. f. Plat ab un mugró o ansa al mitj, que serveix pera tapar les olles, etc. **Cobertera**. || *Met.* **ARCABOTA**. || En les premses de fer vi, fusta rodona que apreta la verema pera exprer-la. **Tabla**.

CUBERTORASSA. f. aum. **Coberteraza**, **cobertera grande**.

CUBERTURA. f. L' acte de cubrirse 'ls grans de Espanya devant del rei la primera vegada. **Cobertura**.

CUBET (Coll de). *Orog.* Entre les valls de Santa Llúcia y de Ridaura, en la comarca d'Olot.

CUBÍ Y SOLER (Marian).

Biog. Eminent frenolòch nat a Malgrat, província de Barcelona, l' any 1801 y mort a aquesta capital l' any 1875. Ademés de varies obres didàctiques sobre llengües, va publicar un *Manual de Frenologia y La Frenologia y sus glorias* y moltes d' altres sobre aquesta materia. Perseguit pèl tribunal eclesiàstich de Santiago va lograr feise absoldre y va obtenir la declaració de que la Frenologia tal com ell la explicava no era contrària al dogma catòlich.

Marian Cubí y Soler

Cuasía

Segell de Cubelles

Segell de Cubells

CUBICACIÓ. f. L'acte y efecte de cubicar. Cubiación.

CUBICAR. v. a. Multiplicar un número pèl seu quadrat, o sigui dues vegades per ell meteix. Cubicar. || Midar la capacitat o'l volum d'alguna cosa. Cubicar.

CÚBICH, CA. adj. *Geom.* Lo que té les propietats del cubo. Cúbico.

CUBICULARI. m. *Ant.* CAMBRER.

CUBIL (La). *Orog.* Un dels cims de la serra que arrancant de Puigllaçada va a morir a la vall del Freser demunt Coma Armaça.

CUBILLS. m. pl. *Bot.* BALLARIDA.

CUBITAL. adj. Lo que té la mida del colze a la mà. Cubital.

CÚBITUS. m. *Anat.* L'os més llargh y groixut dels dos que formen el bras desde 'l colze a la mà. Cúbito.

CUBO. m. *Geom.* El sòlit compost de sis quadros perfectes, y per conseguint iguals en les tres dimensions de llargh, ample y alt. Cubo. || La tercera potencia d'una quantitat, o sigui aquesta quantitat multiplicada dues vegades per ella meteixa. Cubo.

CUBOIDES. m. *Anat.* Un dels ossos del peu. Cuboides.

CUBRIDOR, A. adj. Lo que cubreix. Cubriente. || m. Encubridor.

CUBRIMENT. v. a. L'acció y efecte de cubrir. Cubrimiento.

CUBRIMENT DE COR. v. a. *Defalliment, basca.*

CUBRIR. v. a. Tapar. || També s'usa com recíproch. Cubrir. || Amagar una cosa manifestantne o deixantne veure altra. Cubrir. || Umplir la superfície d'una cosa, encara que no quedi cuberta del tot, com: *cubrir de fanch,* etc. Cubrir. || Defensar, impedir que un lloch pugui ésser atacat lliurement pel enemic. Cubrir. || *Arg.* Posar la cuberta als edificis. Techar, cubrir. || Tapar les plantes delicades ab estores, pera lliurarles del fret, etc. Acogollar, cubrir. || Calsar, colgar els àpils, caris, etc., pera que 's tornin blancs y tendres. Acogombrar, aporcar. || Juntarse 'l mascle ab la femella pera fecundarla. Cubrir, tomar, cabalgar. || Dit dels aucells. Pisar. || El gall a la gallina. Gallear. || El bou a la vaca. Vaquear. || Donar bany de sucre y midó als besucuits. Alcorzar, cubrir de alcorça. || Encubrir, ocultar. || Dit de les coses morals, com: *cubrir de vergonya,* etc. Cubrir. || *For.* Portar una resposta o defensa. Cubrir. || Dónar, a la vianda una capa d'ous, farina, etc., pera fregirla després. Rebozar, arrebozar. || Parlant de comptes igualar el càrrech ab la data. Cubrir la cuenta. || COVAR.

CUBRIRSE. v. r. Posarse 'l barret, la gorra, etc. Cubrirse. || Defensarse dels trets enemichs per medi d'algún reparo. Cubrirse. || Tornarse rojes les peces de metall per la pudor, etc. Tomarse. || ROVELLARSE. || Dit del temps, del cel, etc., *ennvolarse, Encaportarse y aborregarse* si es ab nivols blancs. || Anarse retentint alguna quantitat de diner pera recobrar lo que 's té avançat o suplert. Cubrirse. || *Com.* RESGUARDARSE, ASSEGURARSE. || Dit del cor. *Contristarse, cubrirsele á uno el corazón.*

CUCA. *Entom.* Nóm que 's dona a diverses menes de bestioletes de varies grandaries, figures y colors. Bicho, sabandija. || ORUGA. || CUCH.

CUCA DE CENT PEUS O DE LA MARE DE DÉU: PANAROLA.

CUCA DE LLUM O DE SANT JOAN: LLUERNA.

CUCA DE SEDA. Larva d'un insecte lepidópter petit d'uns set centímetres de llargh, que 's nodreix de fulles de morera, y treballa un capell de seda, transformantse al eixirne en papellona. *Gusano de seda.* || CUCH, 5.

CUCA DELS POLLIS. *Ant.* LLÉMANA.

CUCA HI HÁ AL FORAT. *Loc. fam.* TRETSE SON TRETSE.

CUCA LLAUARDORA. Insecte molt petit y quasi rodó, qu'és molt perjudicial a les plantes. *Arador.* || Espe-

Cuques de seda (Fot. J. Esquirol de La Escola).

cie de taup o toixó, que forada la terra y talla les arrels de les plantes. *Turón, cortón.*

CUCA LLUMENERA. *Ter.* LLUERNA.

CUCA VINADERA. Insecte sense ales, de més de tres centímetres de llargh, negre, ab unes ratlles transversals vermelles. *Abadejo, corraleja.*

MALA CUCA. *Expr. fam.* Maliciós, dolent. *Mala bestia, mala pètora.*

MORTA LA CUCA, MORT EL VERÍ. *Ref.* Denota que faltant la causa falten els efectes. *Muerto el perro, muerta la rabia.* || Ensenya qu'en faltant el motiu del interès, s'acava l'amistat, correspondència o carinyo. *Quitósele el culo al cesto, y acabósele el parentesco.*

TREURE LA CUCA DEL FORAT AB LES MANS DELS ALTRES. *fr. Met.* Fer executar per altres alló de que 'ns pot resultar algún perjudici. *Sacar el ascua con la mano del gato ó con mano ajena.*

CUCAFERA. f. *Ter.* Bestia de bulto, disforme y monstrosa que 's porta devant la professó de Corpus pera denotar la idolatria vensuda pèl Santíssim Sagrament. *Tarasca.*

UCALA. m. *Ornit.* Mena de còrb que té 'l cap, el coll, les ales y la cua negres y tot lo demés cen-drós fosch. *Corneja.*

CUCALES. f. pl. Les dues rodones d'espart ab que se tapen els ulls de les cavalleries que donen voltes a la cinia o a un molí. *Antiparras.*

CUCANYA. f. MAIG, 2. || *Met.* Lo que 's consegueix ab poch treball. *Ganga, cucaña.*

CUCARATXA. f. Mena d'escarabat de quatre ales, negrench, ab dos apendix llarghs al cap y altres dos més curts y grossos a la cua. *Cucaracha.*

CUCARDA. f. Escarapel-la.

CUCARRAI. f. *Ter. Ibissa.* Coca ab espinachs que 's menja els dies de vigília.

CUCERANITA. f. *Min.* Silicat d' alumina d' un negre pardós que a voltes tira a blau, y qu' abunda molt als Pirineus. **Cuceranita.**

CUCH. m. Nòm de moltes especies d' insectes que no tenen vèrtebres, caminen arrossegantse y s' enfilen. **Gusano.** || Animal de sanch roja, sense membres, llarch, cilíndric, dividit en gran nombres d' anelles, a cada una de les quals hi té a la part de sòta pels tiessos dirigits endarrera. Se crien a la terra y al ventre de les persones. **Lombriz, lambrija.** || Mena d' aruga d' una papallona de nit. Té cosa de cinch centímetres de llarch, els costats peluts ab clapes blanques, tres desllorigadors groguenchs prop del cap, y 'ls demés pardos, ab una ratlla rogenca a la esquena; rosega les fulles dels arbres fruiters. **Cuco.**

|| Nòm de varies especies d' animallets que 's crien a les llevors y fruites. **Coco** || Insecte que 's cria als budells dels aucells, principalment dels de presa. **Filandria.** || **PAPATERRA.** || Nòm d' alguns insectes que fan una mena de taranyina, y s' emboliquen ab ella. **Arañuelo.** || Nòm de diferents insectes petits y de varies formes que 's crien a l' aigua y llòchs humits. **Gusarapo.**

CUCH BLANCH. Larva que 'l saltiró deposita a les arrels dels cereals pera que se 'n nodreixi.

CUCH DE LA CARN; SAVALL.

CUCH DE LA CONCIENCIA. El remordiment que té l' home quan obra mal. *Gusano de la conciencia.*

CUCH DE LA TERRA; TARTANYA.

CUCH DE SEDA. El que 's manté de fulles de morera y fá la seda. *Gusano de seda.* Vegis *Cuea.*

CUCH LLEVAT; MORRUT.

CUCH LLUENT; LLUERNA.

CUCH REVOLTÓ. Insecte que s' embolica ab els pámipols dels cepys y 'ls rosega. *Revoltón.*

PICAT DEL CUCH. *Loc.* Se diu de les llevors y fruites tarades pèls animallets que s' hi crien. *Cocoso.*

QUI TÉ CUCHS QUE PELI FULLES. *Ref.* Denota que no devèm pendre part en lo que no 'ns importa. *Al que le duela la muela échala fuera.*

TINDRE BONS CUCHS O MOLTS CUCHS O ESTAR AB UNS CUCHS. fr. *Met. fam.* Tindre pòr d' alguna cosa. *Tener carote, estar en ascuas*

CUCÍFERA. f. Género de plantes de la fam. de les palmeres. El seu tronch té de cinch a set metres d' alçada y de cinquanta a vintanta centímetres de circumferència a la base. És planta exòtica. **Cucífera.**

CUCLEJAR. v. n. Y 'ls seus derivats. **COCLEJAR.** || Cantar el cucut. **Cuclear.**

CUCO. m. *Fig. y fam.* Astut, que mira pèl seu propi bé sense cuidar-se del dels altres. **Cuco.**

CUCÓ. m. CODINA.

CUCÓ (Pasqual). *Blóg.* Gravador valencià, considerat extranger en obres forasteres, que vivia a mitjans del sigle XVIII. Pèl mes d' agost del any 1770 rebia 'l títol d' acadèmic de la valenciana de Sant Carles. Va morir l' any 1793.

CUCORNA. f. *Ter.* Joch de nois o noies. **Gallinita ciega.**

CUCÓS, A. adj. Lo que cria cuchs. **Gusaniento, verminoso, vermicular.**

CUCÓU. m. Bolet que no és bó

pera menjar y sol ésser blanc o vermell de sobre. **Hongo** || *Ter. fam.* OU.

CUCÚ. m. Ven o cant del cucut. **Cucú.**

CUCURBITACEU, CEA. adj. *Bot.* Lo que sembla una carabassa. **Cucurbitáceo** || f. pl. *Bot.* Família de plantes quin tipo característich és la carabassa. **Cucurbitáceas.**

CUCURULLA o **CUCURUTXA.** f. Cuberta del cap, alta y acava en punxa com solen dur-la 'ls congregants, etc. **Capirote, caperuza.** || Paperina de cartró, en que hi há pintades varies figures, o guarnida de flochs ridícols, que 's posava al cap de les dones que treien a la vergonya. **Coroza.**

FER CUCURULLA. fr. *Fam.* FER CAMPANA. || FER FIGA.

POSAR LA CUCURULLA. fr. Posar al cap d' algú aquesta senyal d' afront. **Eneorazar.**

CUCURRUCH. *Ter. Ibissa.* L' occipuci del cap.

CUCUT. m. *Ornit.* Aucell de passada, de color cendrós, llustrós, y per sòta blanc, brut, rallat de pardo, ab la qua negrenca. **Cucullo, cuco, cuquillo.** || **CUECH.** || **Joch.** CUNILLETs.

|| Joch de cartes en que se 'n dona una a cada jugador, y comensant el qui és má, si no n' está content, la cambia ab la del qui li segueix y aquést ab l' altre, etc., fins a aquell que té un rei que diu: *¡cucut!* y no está obligat a canviar-la: el derrer pren la darrera carta del joch, qu' en algunes parts no li serveix si és rei; y descobertes les cartes pert el qui té la més baixa. **Malcontento, cuco.** || Veu ab qu' en dit joch se manifesta que 's té 'l rei. **Zape, cuco.**

CUDOLET. m. S' usa ab la frase *fer el cudolet,* y significa parlar secretament o a la orela d' algú. **Hablar al oido.**

CUDONY. m. *Ter. Ibissa.* El codony.

CUDUNYAT. *Ter. ibissench.* Dols de codony.

CUDULÁ. m. *Ter. Ibissa.* Pedregam.

CUECU fr. *Ter. ibissench.* Ganyota.

CUEJAR. v. n. **Cuajar.**

CUÈNT. m. *Ter. Ibissa.* Picant.

CUENTO o **QÜENTO.** m. Relació d' alguna historia o cas inventat pera entreindre a les criatures. **Cuento, conseja.** || Xisme que 's conta a algú pera ferlo barallar ab un altre. **Cuento, chisme, chinchorreria.** || pl. **DISPUTES.**

AQUI ESTÁ 'L CUENTO. fr. *Fam.* En aixó está la dificultat, o la substancia de lo que 's tracta. *Ese es el diablo ó el cuento.* || Denota 'l major perill que 's tem o sospita en lo que pot succeir. *Ahi será el diablo.*

CUENTO DE VELLES. Notícia que 's té per falsa. Aludeix a les rondalles que les velles solen contar a les criatures. *Cuento de viejas; pajarota, burteria, patraña, galloja.*

DEIXARSE DE CUENTOS. *Loc. jam.* Deixarse de raóns y concretarse a la substancia de la cosa. *Dejarse ó quitarse de cuentos, ó historias ó rodeos.*

ÉS UN CUENTO. *Loc.* Denota qu' alguna cosa és grave o de mal aguanjar. *Recia cosa es.*

ESTRIPAR UN CUENTO. fr. *Fam.* Interrompre 'l discurs ab un' altra relació o pregunta impertinent. *De-gollar un cuento.*

NO ESTAR PERA CUENTOS. fr. *Fam.* Abstinir-se d' algú de fer o de dir impertinentment més d' alló que correspón. *No meterse en dibujos.* || **NO ESTAR PERA JOCHS.**

CUERA. f. *Ornit.* CUERETA, 1. || GROPERA, RABAS-TA. || RETRANGA.

CUERETA f. *Ornit.* Pastorella, aucell d' uns dotse centímetres de llarch, de color cendrós y negre; té una via blanca transversal a les ales y la qua llarga; aquesta sempre está en moviment. **Aguzanieve, piz-**

Cucut

Cucurbitáceas

pita, nevattilla, motolita, motacila, andario, pizpítillo, nevereta, pizpita, pajarita de las nieves.

CUERETA D' AIGUA. *Bot.* CULLERETA D' AIGUA.

• CÜERINS. m. pl. *Ter. Ibissa.* Paperets que 's posen enrastrats a la quia de les grues y estels.

CUERNA. f. QÜERNA.

CUERNAR. v. a. Y 'ls seus derivats. ENCUADERNAR.

CUET. m. COËT.

CUETA. f, dim. Colita, colilla, rabito. || CUERETA.

CUEVARRUZ ALTA. *Geog.* Aldea del terme de Jessa, prov. de Valencia. || — BAIXA. Aldea del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CUFFI. m. *Bot.* Herba de la fam. de les ranumentárees qu' és una mena d' espuela borda. *Espuela silvestre.*

CUFI. m. *Ter. Ibissa.* Senalla.

CÚFICHS. m. pl. *Ant.* Certa mena de lletres inventades pels alarbs. Cúficos.

CUFOLL. m. *Ter. Ibissa.* Grá vegetal, aglá, etc.

CUFORRA. f. *Ter.* COFIA.

CUGAT. n. p. Cucufate.

CUGAT (Joseph Pau). *Biog.* Apotecari de Barcelona, que l' any 1851 va inventar el gas portàtil, en col·laboració del seu confrare Gofferichs.

CUGUCIA. f. ADULTERI. || Dret que percibia 'l senyor feudal si una dona de remensa era declarada adúltera, en quin cas se feien dues parts del dot o béns de la culpable, l' una pera 'l senyor y l' altra pera 'l marit, a menys d' ésser aquest culpable també per haver' ho consentit. Cugucia. || DRET DE CUIXA.

CUGUL. m. El cor de la cabessa dels alls, que fá com una trompa y té la llavor al capdemunt. Machuelo. || GRILL DE L' OU. || *Ant.* CUCUT.

CUGULA. f. Civada bórda, que 's cria entremity dels sembrats, éssentlos' hi mòlt perjudic'al; fá una espiga blanca y prima ab sis o més grans, que ixen alternativament dels dos costats del cim a modo de espiguetes, y contenen dins d' una pellofa negra una llavor més xica que la del blat. Ballueca, egilope, zizaña.

CUGULL. m. *Ant.* CUCUT.

CUGULL. *Geog.* Caseriu del terme de Vallvert, prov. de Tarragona.

CUGULLA. f. L' hàbit exterior d' alguns monjos. Cugulla, cogulla. || *Ant.* CAPUTXO || La punta o culera de la manta. Cornjal.

CUGULLADA. f. *Ornit.* Aucell de color de terra, un poch més grós que 'l pardal, ab un plomellet o monyo al cap. Cogujada, cugujada, copada, gale-rita.

CUGULLADA MARINA. *Ornit.* Aucell d' uns divuit centímetres de llarch: té 'l cap, l' esquena y les ales negrenques; el ventre blanch, la quia clapada de blanch y negre, la part inferior del coll clapada de negre, els peus verdosos y 'l béch llarch y negre. *Picudilla.*

CUGUMELLA. *Bot.* Mena de bolet. Hongo.

CUGÜS O COGUT. m. ADULTER.

CUI. v. a. *Ter. d' Ibissa.* Cullir, recullir.

CUI-CUI. *Ornit.* PIULA.

CUICH. m. *Ter.* MOSQUIT.

CUIDA. f. *Ter. d' Ibissa.* Cullita.

CUI NAT. m. *Ter. d' Ibissa.* Potatge.

CUIRASSA. f. *Ant.* CORASSA.

CUIROL. m. *Ter.* Blanç. Cordill.

CUÏT. m. *Ter.* MOSQUIT.

CUIUNETS. m. pl. *Ter.* Blanç. Ornaments que 's posen al bordó fora del llagut.

CUIXA. f. La part del animal compresa desde l' anca fins al genoll. Muslo. || La dels aucells y bes-

tiar que 's despatxa a la carniceria. Pierna. || A les premps, cada un dels dos montants que subjecten tota la màquina. Pierna.

CUIXAL. m. Peça de l' armadura antiga pera cubrir y defensar la cuixa. Quijote. || Triós de barret o de pell que 's posen al revés sobre la cuixa 'ls peraires o cardadors de llana. Cojal. || pl. CALSES, SARA-GÜELLS.

CUIXERA. f. CUIXAL, 1.

CUIXETA. f. dim. Musillo.

CUIXI. m. COIXI.

CUIXINS DE MONJA. m. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses. *Tragacanto.*

CUIXIVICH. *Orog.* Montanya de la conca del Barradós, en la Vall d' Arán.

CUIXOT. m. *Ter.* CUIXAL, 3. || PERNIL. || Camall de les calses o dels calsolets. Calzón, manga de calzones.

CUL. m. Les anques o part carnosa que tenen les persones desde l' acabament de l' espinada fins al comensament de les cuixes, y encare que poques vegades, se sol dir també dels irracionals. Culo, trasero. || El cés o forat per ont s' expeleix l' excrement. Culo, ano. || La part interior de les olles, cas oles, etc. Suelo, culo, fondo, asiento. || L' extremitat inferior o posterior d' alguna cosa. Culo. || Boci que queda del extrém inferior d' alguna cosa, com: *de cirris, candelés,* etc. Cabo. || *Mel.* Recó, com: *morir en un cul d' hospital. Rincón, culata.*

CUL ARRERES. *Expr. fam.* Reculant. *A reculones, reculando.*

CUL BLANCH. *Ornit.* Alorón.

CUL DE BUGADERA O DE PASTERA. fr. Se diu de les anques mòlt abutades. *Culón.*

CUL DE CANONGE. fr. CUL DE BUGADERA.

CUL DE GALLINA O DE VELLA. CULCUSIT.

CUL DE MONA. Qualsevulla cosa lletja o ridícula. *Culo de mona.*

CUL GRÓS. Qui té les anques abutades. *Nalndo.*

AL CUL DEL SACH S' HI TROVEN LES ENGRUNES. *Rej.* Contra 'ls que dissipen les coses de que deuen respondre. *Al dar la cuenta me lo diréis; al fin se ven las zurrapas.* || Denota que a la derreria 's descobrirá lo qu' estava o vidat o amagat. *Todo saldrá en la colada.*

ANAR CUL ARRERES. fr. *Fam.* Estar endarrerit de cabals, déurer diners. *Estar ó andar alcanzado.*

ARA QUE LI HA VIST EL CUL DIU QU' ES FEMEELLA. Denota que no és menester molta advertencia pera conèixer lo qu' és patent y notori. *Lo que con el ojo veo, con el dedo lo advino.*

ARRIVAR AL CUL. fr. *Fam.* ARRIVAR AL SOL.

CAURE DE CUL. fr. Perdre l' equilibri fins a tocar de cul a terra. *Dar de culo ó de cogote.*

ENTRE CUL Y CLETA 'S FICA UNA NÉTA. *Ref.* Ab que algú reprén a algú altre que li va prop fent' li nosa. *Meterse ó venir entre pies.*

EL CUL D' EN JAUMET, QUE NO SAP SEURE NI ESTÁ DRET. *Ref.* Pera dir que algú no está mai quiet. *Estar siempre de levante.*

ELS MÉS VALENTS CAUEN DE CUL. *Ref.* Significa que 'l qui freqüentment s' exposa als perills, fiat en la seua destresa o habilitat, regularment hi cau. *El mejor nadador se ahoga.*

ESTAR DE CUL. fr. ESTAR D' ESPATLLES.

FICAT'HO AL CUL. fr. *Fam.* Pera despreciar algú lo que se li ofereix. *Arropate ó arrebozate en ello, ó bien te puedes arropar con ello.*

JO SÓ 'L CUL DEL FRARE. *Loc fam.* TOT HO PAGA 'L CUL DEL FRARE.

NO FER UN CUL DE DÍA. *Loc.* No fer día pera res. *No hacer día para nada.*

PÈL CUL ENTRA LA LLETRA. *Ref.* Denota que l' apendre o adelantar alguna cosa ha d' ésser a forsa de mòlt de treball. *La letra con sangre entra; no se alcanza la victoria sin haber bien peleado.*

¿QUÉ TE QUE VEURE 'L CUL AB LES QUATRE TÈMPORES? *Ref.* Contra 'ls que parlen fora del cas o del assumpte de que 's tracta. *¿Qué tienen que hacer las bragas con la alcabala de las habas? ó ¿qué tiene que ver el culo con las cuatro temporadas?*

QUI LOGA 'L CUL NO SEU QUAN VOL. *Ref.* Denota la precisió que té 'l criat d' estar subjecte a la voluntat del seu amo encara que sigui contra la séva. *Quien sirve, no es libre.*

QUI MÓLT S' ABAIXA 'L CUL ENSENYA. *Ref.* Denota que la submissió i humilitat no han de degenerar en baixesa. *Quien mucho se abaja el culo ensaña.*

QUI VOL PEIX S' HA DE MULLAR EL CUL, O QUI VULGUI PEIX QUE 'S MULLI 'L CUL. *Ref.* Ab que 's significa que no s' obtenen les coses fàcilment. *No se pescan truchas á bragas enjutas.*

REMENAR EL CUL. *fr.* Moure 'l afectada o desproporcionadament caminant. *Nalquear, contonearse.*

SAPIGUER MÉS QUE 'L CUL DE MESTRE VIDAL. *Loc. fam.* SAPIGUER MÉS QU' OLI DE BASSES.

SUAR EL CUL, O 'L CAP DEL NAS. *fr.* Costar mòlt afany i treball la consecució d' alguna cosa. *Sudar el ojo.*

TINDRE 'L CUL PELAT D' ANAR PER LES AULES. *Loc.* Tindre mòlta experiència del mon. *Haber andado ó corrido las siete partidas; saber de toda costura.*

TOT HO PAGA 'L CUL DEL FRARE. *Loc. fam.* Que se usa quan a algú li carreguen totes les no esties que deurien repartirse entre altres, o li donen totes les culpes. *Que lo pague el culo del fraile; yo soy el culo del fraile.*

TREURE 'L CUL A ALGUNA COSA. *fr.* Descular.

CULADA. *f.* Cop de cul. *Culada.* || El cop que 's dóna ab el cul quan se cau. *Culada.*

DONAR O PEGAR UNA CULADA. *fr.* Que a més del sentit recte equival a caure algú del seu estat, honra, fortuna, etc. *Dar de cabeza ó de culo.*

CULANA. *f.* Botifarra feta del budell cular del porch. *Marcón, obispillo.*

CULAR. *m.* Budell ont s' hi atura y pren forma el excrement. *Cular.* || *v. a.* DONAR LA VACA.

CULÁS. *m. aum.* Culón, culazo.

CULASSA (Cireh de la). *Geog.* En la alta vall del Segre prop la font origen d' aquest riu.

CULATA. *f.* La part posterior de la caixa del fusell y armes semblants *Culata.* || La part posterior del cotxe. *Culata* || *Art.* La part posterior del canó d' artilleria desde les anses fins al fi de la peça per ont està més reforçada. *Culata.* || *Fam.* CUL.

CULATADA. *f.* Cop de culata. *Culatazo, mochazo, culatada.* || Còssa que pega l' arma de foch al dispararla. *Culatazo, coz.*

CULATXO. *m.* Drap que 's posa a les criatures sola del bolquer. *Culero.*

CULCUSIR. *v. a.* Surgir un lorat o esquins arrugant la roba de lot voltant en lloch de deixarla ben llisa y estirada. *Corcusir.*

FER CULCUSITS. *fr.* CULCUSIR.

CULEBRA. *f.* Corretja pera cenyir el còs. *Pretina.* || Corretja en que 'ls caçadors hi porten la caça al coll. *Percha.* || Bossa llarga y estreta a manera de corretja, a la que solen portarhi 'ls diners els que van de camí. *Culebra.* || Constelació prop del pol antàrtich. *Culebra.*

CULEBRINA. *f.* *Art.* Peça d' artilleria mòlt llarga y de poch calibre qu' allarga mòlt tret. *Culebrina.*

CULEBRÓN. *Geog.* Caseriu del terme de Pinoso, prov. de Valencia.

CULEJAR. *v. n.* REMENAR EL CUL.

CULERA (Sant Miquel de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té agregat el poble de Balleta o Sant Silvestre. Està situat a la vora del mar y és estació de F. C. de Girona a França.

CULET. *m. dim.* Cullito.

CULGÀ. *v. a.* *Ter. de Ibisca.* Encendrar les brases.

CULINARI, A. *adj.* Lo que pertany a la cuina. *Culinario.*

CULIVAT, DA. *adj.* AJUPIT, ARRUPIT.

CULMINACIÓ. *f.* *Astron.* La major altura d' un astre. *Cu'minación.*

CULMINANT. *p. pr.* Se diu de lo més alt d' una casa, d' una montanya, etc. *Culminante* || *fig.* Superior, principal, sobresurtit. *Culminante.* || *Astron.* Punt del meridià per quin passa un astre. *Culminante.*

CULMINAR. *v. n.* Passar un astre pèl meridià. *Culminar.*

CULÓ. *Hidrogr.* Rinet de la prov. de Lleida. Neix al col de Creus, de la serra de Cadí, passa pel terme de la Bastida de Ortóns y desaigua a la vora del Segre devant de la Sen d' Urgell.

CULOT. *m.* El carbó que fá fum per no haver estat ben penetrat del foch. *Tizo.*

CULPA. *f.* Falta comesa voluntariament. *Falta, culpa, yerro.*

CULPA JURÍDICA. *For.* Falta de diligencies que deu fer l' encarregat d' alguna cosa. *Culpa jurídica.*

CULPA LATA. Omissió d' aquelles coses que ni' l més negligent descuidaria. *Culpa lata.*

CULPA LEVE. Omissió d' aquelles diligencies que no descuidaria un home cuidadós y exacte. *Culpa leve.*

CULPA LEVISSIMA. Omissió que pot cometre 'l més cuidadós fins en els seus propis negocis. *Culpa levissima.*

CULPA TEOLÓGICA. Pecat. *Culpa teológica.*

A CULPA. *m. adv.* A causa. *A causa.*

¿A QUI DONARÁS LA CULPA? *Loc.* Ab que 's reprén al qui 's queixa d' algú dany de que ell mateix n' és la causa. *Amansa su saba, quien por sí mismo se engaña.*

DONAR LA CULPA. *fr.* Atribuir a algú la falta que 's presúm ha comés. *Echar la culpa ó la carga; dar culpa; culpar.*

DONAR LA CULPA A UN ALTRE. *fr.* Disculparse algú, imputant la falta a un altre. *Echar la culpa ó las cabras á otro.*

DONAR LES CULPES A QUI NO LES TÉ. *fr.* La culpa del asno echarta á la albarda; cargarle á alguno las cabras.

¿NO 'N TINDRIES TÚ LA CULPA? *Expr. fam.* Ab que 's nega lo que un mateix ha de menester o que 's veu clarament que no convé concedir 'ho. *Guarda, Pablo, no en mis dias.*

QUI TÉ LA CULPA QUE PAGUI LA PENA. *Ref.* Es mòlt just que qui fa 'l mal el pagui. *Quien tal hace que tal pague.*

¿QUINA CULPA TÉ 'L CIRERER, SI 'L SEU AMO 'T FA UN DESPLER? *Ref.* Contra 'ls que no podentse venjar d' aquell de qui han rebut agravi 's venjen de qui no 'n té la culpa o de les coses inanimades. *¿Qué culpa tiene la viña, que su amo contigo riña?*

¿QUINA CULPA TÉ LA GATA, SI LA MOSSA NO 'S RECATA? *Ref.* Denota qu' aquell que pateix algú dany o perjudici per la seua cu' pa, no té motiu pera queixarse. *Justo es el mal que viene, si le busca el que le tiene; el mozo no ha la culpa, que la moza se lo busca.*

TANTA CULPA TÉ QUI MATA LA CABRA, CÒM QUI LI TÉ LA GARRA. *Ref.* Denota que tan culpables son els que consenten el mal, còm els que 'l fan o hi contribueixen, de qualsevol modo que sigui. *Hacientes y conscientes merecen la pena igual.*

TINDRE ALGÚ LA CULPA. *fr.* Haver donat ocasió a que succeïxi alguna cosa dolenta. *Tener alguno la culpa.*

CULPABILÍSSIM, A. *adj. sup.* Culpabilísimo.

CULPABILÍSSIMAMENT. *adv. m. sup.* Culpabilísimamente.

CULPABILITAT. f. La qualitat de culpable. **Culpabilidad.**

CULPABLE adj Qui té culpa. **Culpable.**

CULPABLEMENT. adv. m. Ab culpa. **Culpablement, culpablement.**

CULPACIÓ. f. Acció de culpar o culparse. **Culpación.**

CULPAR. v. a. Dònar la culpa. **Culpar, echar la culpa.** || v. r. CONDEMNARSE.

CULPAT, DA. p. p. **Culpado.**

CULROIG, JA. m. y f. *Ornit.* Aucell un poch més xich que un pardal; té la cua roja. **Cola rubia.**

CULSIGÁ v. a. *Ter. d' Ibisssa.* Trepitjar. **Pisar.**

CULT. adv. m. Ab cultura d' estil. **Culto.** || m. Honor o reverència que 's tributa a alguna persona o cosa que la representa. **Culto.** || Adoració i homenatge que 's rendeix a la Divinitat. **Culto.** || adj. Se diu del estil pur y correcte y de qui l' usa. **Culto.** || Dit del estil afectat y de qui l' usa. **Culto.** || Se diu de l' home ben instruit y del país ont s' hi coneuen les ciències y les arts. **Culto** || *Coriesá, polítich.* **Culto.**

CULT DE DULIA. Honor que 's dòna als àngels y sants per les excel·lències ab que Deu els ha dotat. **Culto de dulia.**

CULT DE HIPERDULIA. El que 's dòna a Maria Santíssima per ésser Mare de Deu; és superior al que 's dòna als sants y als àngels. **Culto de hiperdulia.**

CULT DE L'ATRIA. Adoració que 's dòna solament a Deu per la seua infinita grandesa. **Culto de atria.**

CULT DIVÍ O DIVINAL. El que 's dòna a Deu als temples ab adoracions, sacrificis y cerimonies que mana l' Iglesia. **Culto divino.**

CULT EXTERN. L' adoració a Deu y als sants ab sacrificis, professons y altres coses visibles. **Culto externo**

CULT INDEGUT. Superstició ab que 's dòna a Deu honor aparent y fals, com predicar miracles falsos, etc. **Culto indebito.**

CULT INTERN. Adoració a Deu a l' interior de's nostres cors, ab actes de fé, esperança y caritat. **Culto interno.**

CULT SAGRAT Y REL·LIGIÓS. El que 's dòna a Deu y als sants. **Culto sagrado ó religioso.**

CULT SUPERFLUO. El que 's dòna per medi de coses vanes y inútils o ab algún fi contrari al de l' Iglesia. **Culto superfluo.**

CULT SUPERSTICIÓS. El que 's dòna d' un modo indegut o a qui no 's deu donar. **Culto supersticioso.**

CULTAMENT. adv. m. Ab cultura. **Elegantemente, cultamente.** || *Iron.* Ab afectació. **Cultamente.**

CULTELL. m. *Ant.* GANIVET.

CULTELLADA. f. *Ant.* GANIVETADA.

CULTERÁ. m. Qui usa del estil afectat y poch inteligible. **Culterano, culto, cultero.**

CULTERANISME. m. Estil dels que parlen o escriuen afectadament. **Culteranismo.**

CULTILATINIPARLA. adj. *Fest.* Se diu de la dona sel ciències o que tot ho vol saber. **Cultilatiniparla.** || Llenguatge afectat y estudiant que usen els cultiparlistes. **Cultilatiniparla.**

CULTIPARLAR. v. a. Parlar ab afectació o ab massa cultura. **Cultiparlar.**

CULTIPARLISTA. m. y f. Qui parla molt y ab veus afectades. **Cultiparlista.**

CULTÍSSIM, A. adj. sup. **Cultisimo.**

CULTIU. m. CONREU.

CULTIVABLE. adj. CONREUABLE.

CULTIVADOR. A. m. y f. CONREUADOR.

CULTIVADOR (El). *Geog.* Caseriu del terme de la N.cia. prov. d' Alacant.

CULTIVAMENT. m. *Ant.* CONREU.

CULTIVAR. v. a. CONREUAR. || Posar els medis pera

mantindre y augmentar el coneixement, tracte y amistat ab algú. **Cultivar.** || Ab els nòms talent, virtut, ciències, etc., exercitais'hi **Cultivar.**

CULTIVAT, DA. p. p. CONREUAT.

CULTURA. f. CULTIU. 1. || *Met.* Els medis pera augmentar y fomentar alguna cosa. **Cultivo, cultura.** || lleïmosura, elegància d' estil, llenguatge, etc. **Cultura.**

CULTURAR. v. a. *Ant.* CONREUAR.

CULLA. *Geog.* Vi'a de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. d' Albocàcer; és a una muntanya y té 2,819 habitants.

CULLÁ. *Ter. Ibisssa.* Pendre punt un menjar. **Cuajar.**

CULLER. *Ter.* CULLERA. || CULLEROT.

CULLERA. f. Eina de fusta, plata, mañil, etc., ab una paleta còncaua y un mànech pera pendre la vianda del plat y portarla a la boca y per altres usos. **Cuchara.** || Planxa de ferro en figura de barca, ab un mànech de fusta, pera introduir la pólvora als canóns. **Cuchara.**

CULLERA ACANALADA. f. Eina que s' utilitza pera la fabricació de mosaïchs.

CULLERA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sueca; és a la vora del mar, no lluny del riu Júcar; té estació de F.-C. y 11,957 hab. || *Hydrog.* Cap que hi ha al NE. de la vila d' aquest nòm, prov. de Valencia.

CULLERA DE PASTOR. *Bot.* PINYA DE SANT JOAN.

CULLERADA. f. La porció de menjar que cab dins de la cullera. **Cucharada** | *Fer.* Mida d' una cullera que hi cab quasi mitj' unsa. **Cucharada.** || Se diu de les paraules d' aquell que 's fica en alguna conversa, regularment sense cap necessitat. **Cucharada.** || Cop de cullera. **Cucharazo**

A CADA CULLERADA BEU. *Loc. fam.* Ab que 's nota al que beu ab molta freqüència mentres menja. *Tras cada pregón, azote.*

DONAR CULLERADA. *fr. Met.* Ficar-se inoportunament a la conversa d' altres, o en assumptes que no li pertocuen. *Meter su cucharada.*

CULLERADETA. f. dim. **Cucharadita.**

CULLERASSA. f. aum. **Cucharón.**

CULLEREJAR. v. n. Remenar ab la cullera. **Cucharatejar.** || *Met.* MANIFASSEJAR.

CULLERER. m. Qui fá o ven culleres. **Cucharero, cucharatejar.** || Llistó de fusta ab caixa's pera penjar'hi les culleres y forquilles. **Cucharero, cucharetero de cocina.**

CULLERETA. f. dim. **Cuchareta.** || L' embrió de la granota o del galipau quan surt de l' ou, qu' és de color negrech, cilíndric, d' uns tres o quatre centímetres de llarg per un o dos d' ample per la part del cap, desde'l qual se va aprimant fins acavar en una quí punxaguda. Passats uns quinze dies, li neixen dues potes, y d' allí a poch temps altres dues; y aixis viu sobre uns quaranta dies, fins que pert la cua, y queda fet una granota o un galipau perfecte. No té veu; viu continuament dins de l' aigua, de la qual treu el cap pera respirar; és sumament àgil y s' alimenta de petits insectes. **Renacuajo.**

CULLERETA D' AIGUA. *Bot.* Planta de fulles molt partides ab els talis de tres en tres, menys les del cim, que son sensilles y molt estretes. És tan cáustica, que tallada y aplicada a la pell l' excita y promou inflamacions. *Ranunculo, coctearia.*

CULLERETES. *Bot.* PINYES DE SANT JOAN.

CULLEROT. m. Cullera grossa y fonda pera pendre viandes cal·loses. **Cucharón.** || *Ter.* LLOSSA.

Cullera de plata trovada a Eix (Alacant). Pertany a les derrerries del segle XVI

CULLETA. f. *Ant.* Cert tribut. **Colecta.** || *Ter.* CULLITA.

CULLIDA. m. *Ant.* CULLITA. || *Ant.* **Colecta.**

CULLIDOR, A. m. y f. Qui cull. **Cogedor, cogedero.** || **Colector.** || adj. Lo que 's pot cullir. **Cogedizo.** || Se diu de la persona que ha arribat al estat de casarse. **Casadero.** || Dit dels fruits. **MADUR.** || *Met.* **VELL.** || Arrendador de drets. **Asentista.**

CULLIDURA. f. L'acte de cullir alguna cosa. **Cogedura.**

CULLINT. ger. **Cogiendo.**

CULLIR. v. a. Arreplegar algunes coses, còm: *els fruits de la terra, etc.* **Coger, recoger.** || Arrancar ab les mans alguna cosa, còm: *les flors, etc.* **Coger.** || Atrapar a algú descuidat. **Sobrecoger, coger de manos á boca.** || Atrapar a algú en mentida. **Pescar, coger.** || Agafar al que fuig. **Atrapar.** || Recullir o alzar de terra alguna cosa. **Alzar, coger, levantar del suelo.** || Convèncer ab raons a algú. || Enganyar ab astúcia. **Engañar, coger al espartillo.** || Agafar caça. **Cazar.** || Captivar la voluntat d'algú. **Cazar.** || *Ant.* **Colectar.** || m. La acció de cullir. **Cogedura.**

CADA HU CULL LO QUE SEMBRA. *Expr.* Denota que el premi y'l profit correspon al servei o treball. *Como sembráredes, cogeredes.*

CULLIT, DA. p. p. **Cogido.** || **Atrapat, desprevint, gut.** **Sorprendido, sobrecogido.**

CULLITA. f. Els fruits que dona la terra. **Cosecha.** || La temporada de cullir o arreplegar els fruits. **Cosecha, agosto.** || La ocupació de recullir els fruits. **Cosecha.** || *Met.* Multitud de coses que no son fruits, còm: *cullita de passes, etc.* **Abundancia, cosecha.** || La abundor de coses immaterials, còm: *mèrits, virtuts, vèctis, etc.* **Cosecha.** || El profit o fruit abundós que 's treu d'alguna cosa. **Vendimia, cosecha.**

CULLITA ABUNDANT. *Guilla.*

A BONA O MALA CULLITA. m. adv. Pera denotar que el preu d'algún arrendament de terres o fruits ha de ésser el mateix un any estéril, qu'un any abundant. *A fruto sano.*

ÉSSER O NO ALGUNA COSA DE LA CULLITA D'ALGÚ. fr. *Fam.* Ésser o no de la propia invenció. *Ser ó no de su propia cosecha.*

CULLITÓ. m. *Ter.* **CISTELL.**

CUMEDÁN (Barranch de). *Hidrog.* Desaigna en el riuet de Bausen en la Vall d'Arán.

CUMENT. *Ter.* **Blanç.** Lo que pot obrirse ab el ferro de canal a la nau.

CUMI. Veg's **COMÍ.**

CUMPANATGE. m. *Ter.* **Ibissa.** Lo que 's menja ab pá.

CUMPLEANYS. m. El dia en qu'algú fa 'ls anys. **Cumpleaños.**

CUMPLERT, A. p. p. **Cumplido.** || adj. Abundós, llarch, plé, còm: *vestit, menjar, cumplert, etc.* **Cumplido.** || Dotat de totes les prendes estimables. **Cumplido, cabal.** || Molt atent, cortés, obsequiós. **Cumplido.**

MÉS CUMPLERT QU'UN LLENSOL DE TALLA Y MITJA. fr. *Fam.* Se diu d'aquell que sempre compleix ab tots y en tot. *Es muy cumplido.*

CUMPLIDAMENT. adv. m. **Cumplidamente.** || **ABUNDAMENT.**

CUMPLIDISSIM, A. adj. sup. **Cumplidísimo.**

CUMPLIDISSIMAMENT. adv. m. sup. **Cumplidísimament.**

CUMPLIDOR, A. m. y f. Qui compleix. **Cumplidor.** || Plasso o cosa que s'ha de cumplir. **Cumplidero.**

CUMPLIMENT. m. Acció y efecte de cumplir. **Cumplimiento.** || Obsequi, demostració d'urbanitat. **Cumplimiento, cumplido.** || Oferta per mera urbanitat o cerimonia. **Cumplimiento.** || **ABAST, PROVISIÓ.**

ENTRE AMICHS Y SOLDATS ELS CUMPLIMENTS SON EXCUSATS. *Ref.* *Entre amigos y soldados cumplimientos excusados.*

ESTAR O ANAR DE CUMPLIMENT. fr. Fer o rebre alguna visita per pura cerimonia. *Estar ó ir de cumplimiento.*

FER CUMPLIMENT. fr. **COMPLETAR.** || **CUMPLIR.**

OFERIR ALGUNA COSA PER CUMPLIMENT. fr. **Oferir** alguna cosa per cerimonia, ab la confiança de que no será acceptada. *Ofrecer alguna cosa por mero cumplimiento.*

TOT SE'N VA EN CUMPLIMENTS. fr. Denota qu'algú en fa masa. *Todo es cumplimiento.*

CUMPLIMENTAR. v. a. Donar la enhorabona o fer visita de cumplimiento. **Cumplimentar.** fr. **For.** Posar en execució 'ls despaigs u ordres superiors. **Cumplimentar.** || **Saludar a algú.** **Cumplimentar.**

CUMPLIMENTAT, DA. p. p. **Cumplimentado.**

CUMPLINTER, A. adj. Qui fa molts cumpliments. **Cumplinterero.**

CUMPLIR. v. a. Fer lo qu'es d'obligació. **Cumplir.** || Ésser el temps o'l dia en que termina algún plasso u obligació. **Cumplir.**

CUMPLIR AB ALGÚ. fr. Satisfèr l'obligació o cortesia que se li té. *Cumplir con alguien.*

CUMPLIR AB TOTHOM. fr. Fer a cada hu l'obsequi que li correspon. *Cumplir con todos.*

CUMPLIR PER ALTRE. fr. Fer alguna cosa en nòm d'un altre. *Cumplir por otro.*

CUMPLEIXI JO Y 'LS DEMÉS DIGUIN LO QUE VULGUIN. fr. *Ter.* Significa qu'algú queda satisfet en cumplir la seua obligació sense reparar en miraments ni respectes. *Cumpla yo y tiren ellos.*

FER ALGUNA COSA PER CUMPLIR. fr. Aparentar algú que compleix, a fi de que no 'l tinguin per descuidat. *Hacer alguna cosa por cumplir.*

CÚMUL. m. Pila, arreplech de moltes coses. **Cúmulo.** || Tropell de desgracies. **Cúmulo.** || Suma de negocis, treballs, raons, etc. **Cúmulo.**

CUMULATIVAMENT. adv. m. *For.* Ab prevenció o a prevenció. **Cumulativamente.**

CUMULINAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Cumullar.**

CUNA. f. *Ant.* **LLIBRE D'ÓBITS.**

LO QUE'S DEPREN A LA CUNA TOT TEMPS DURA. *Ref. ant.* HO HA PRES AB LA CAPILLA Y HO DEIXARÁ. **AB LA MORTALLA.**

CUNDARO (Manel). *Biog.* Frare franciscà, nat a Barcelona al darrer ters del sigle XVIII. Se va distingir molt en el famós siti de Girona, éssent capità de la 7.ª companyia de la Creuada gironina ordenada per la Junta de Govern, haventli sigut confiat el bàluard de la Mercè durant el siti, ateses les seues aptituds personals. Feta la pau, les autoritats de Girona y 'ls seus superiors en religió el varen instar pera que escrigués la historia del siti, que va deixar inèdita baix el títol: *Historia politico-militar de la plaza de Gerona, etc.* N'hi há una copia al arxiu municipal de Girona y se'n va publicar la part histórica en el volum quint de la *Revista* d'aquella localitat. El P. Cundaro va fer els sermons a les honres de Alvarez de Castro y al retorn de Fernando III l'any 1813.

CUNDIR. v. n. y 'ls seus derivats. **ESPARTIR.**

CUNEIFORME. adj. S'aplica a les varies parts dels vegetals que desde la base a la punta s'allarguen en forma de tascó. **Cuneario, cuneiforme.**

CUNEIROSTRE, A. adj. S'aplica als acells que tenen el bech en forma de tascó com els pardals. **Cuneirrostro.**

CUNETÀ. f. Vall que 's fá als fossos sects de les passes pera que l'aigua no s'hi embassi, y també a cada costat de's desmunts de les carreteres y ferro-carrils pera que s'hi escorri l'aigua. **Cuneta.**

CUNGOLLS. *Hidrog.* En la conca del Freser, en el camí de Mayanells a Serrat.

CUNÍ Y MARTORELL (Miquel). *Biog.* Entomòlech, nat a Calella l' any 1827. Va escriurer ab deliciosa ingenuitat els seus estudis y excursions entomològiques per Catalunya. Va pendre part a les tasques de la Associació d' Excursions Catalana y desde 1884 a la Academia de Ciencias y Arts de la qual fou secretari de la Secció d' Historia Natural. Va morir a Barcelona el 14 Maig de 1902. Els seus principals escrits, son: *Paseo entomológico por los alrededores de Barcelona*; *Contribución a la fauna entomológica de Cataluña, Barcelona y sus alrededores*; *Fauna entomológica de Calella*; *Noticia de un nuevo Neuroptero descubierto en Ca'aluña*; *Relaciones de las plantas con los insectos*. Va fundar la Societat Catalana d' Historia Natural.

CUNIELL. *Hidrog.* Barranch situat entre Canlallops y 'l barri de Vilaseca, prop de Calella.

CUNIELLS. m. pl. *Bot.* COLITXOS.

CUNILL. m. *Zool.* Animal quadrúpedu, feréstech y casolá, regularment pardo cendrós, ab les potes cubertes per sòta de pel roig; és molt fecundo y socava la terra. **Conejo.** || Se diu de la carn que 's ven a la carniceria y que no té os ni greix, com: *cunill de bou, de moltó, etc.* **Carne momia.**

Cunill de bosch

CUNILL CASOLÁ. *Conejo casero.*

CUNILL DE BOSCH. *Conejo silvestre.*

CUNILL DE GARRIGA O DE BOSCH. *Cunill feréstech.*

CUNILL FERÉSTECH. *Conejo de monte.*

CUNILL LLEBRER. *Conejo lebré.*

CUNILL PORQUÍ. Quadrúpedu d' uns dos pans de l' arch, cubert de pels erissats, pardo de l' esquena y rogeuch dels costats y de la panxa, la quà y potes molt curtes, les orelles petites y rodones. Gruhy com: *el porch y 's domestica fácilmente.* *Paca.*

Cunill llebrer

FER CUNILL. Al joch de dames arraconar, posar al contrari en estat de no poder passar abant ni arerra les peces que li queden, sense fallar a les lleis del joch. *Encerrar o engorriñar.*

TREURE 'L CUNILL DEL CAU AB LES MANS D' ALTRE. fr. *Fam.* **TREURE LA CUCA DEL FORAT,** etc.

CUNILL. *Geog.* Caseriu de prop de Calaf, prov. de Barcelona. || Caseriu del dist. municipal de Figuerosa, prov. de Lleida. || — (PLÁ DE). *Orag.* Dessota la Vall de Rús al Bergadá.

CUNILLA. f. La femella del cunill. **Coneja.** || *Met.* *fam.* Dona molt fecunda. **Coneja.**

CUNILLADA. f. Conjunt de cunills parits d' un sol cop per una cunilla. **Camada.**

CUNILLAR. v. n. Parir la cunilla. **Parir la coneja.**

CUNILLÁS. m. aum. **Conejazo.**

CUNILLER. m. Lloch destinat a criar'hi cunills o paratge ont hi abunden. **Conejal, conejar.** || Qui caça cunills. **Conejero.** || Dit del gos que serveix pera caçar cunills. **Podenco, conejero.** || Qui cria o tracta en cunills. **Conejero.**

CUNILLERA. *Hidrog.* Illota de la costa ponentina d' Ibissa, Balears.

CUNILLES. f. pl. *Bot.* CUNILLETES.

CUNILLES (Sant Joan de). *Geog.* Caseriu del terme de Mediona, prov. de Barcelona.

CUNILLET. m. dim. **Gazapito, conejito.**

AMAGAR CUNILLETS. Joch de nois en que uns se amaguen y altre 'ls va a buscar y paga aquell a qui atrapa. *Escondite.*

CUNILLETES. m. pl. COLITXOS. || *Bot.* GALLARETS.

CUNIT. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisbat de Barcelona, part. jud. del Vendrell; és a la vora del mar y té 328 hab.

CUNTENDRE. v. a. *Ter.* **Ibissa.** Succedir. **Acon-tecer.**

CUNTINAL. m. *Ter.* **Ibissa.** Perseverant, constant, igual.

CUNYAT, DA. m. y f. Germá o germana del marit respecte de la muller, o de la muller respecte del marit. **Cuñado.**

CUÏ. m. *Ter.* **Ibissa.** Coissor. **Escocer.**

CUOCIENT. m. QUOCIENT.

CUOT. m El cabell llarch del darrera que 's duia lligat ab una cinta y queia a la esquena en forma de quà. **Coleta.**

CUOTA. f. QUOTA.

CUP. m. Lloch destinat a tirar'hi 'ls raïms després de trepitjats pera que fermentin, y 's fassi 'l vi. **Lagar.**

CUPET. m. dim. **Lagarejo, tinillo.**

CUPIDÓS, A. adj. *Ant.* DESITJÓS, COBDCIÓS.

CUPO. m. Quota, part senyalada o repartida a un poble o a un particular en qualsevol impost, empréstit o repartició. **Cupo.**

CUPÓ. m. *Com.* Cada una de les parts d' un document del deute públic o d' una societat de crèdit, que periòdicament se van fallant presentantles al cobro d' interessos vensuts. **Cupón.**

CUPRAT. m. *Quim.* Combinació del deutòxich de coure ab alguns òxits metàlics electrepositius. **Cuprato.**

CÚPRICH, CA. a. j. *Quim.* Lo que pertany al coure o que 'l conté. **Cúprico.**

CUPSAR. v. a *Fam.* Agafar. **Agazapar.**

CÚPULA. f. La volta en forma de mitja taronja que 's construeix als edificis grans pera hermosejarlos y donárls 'hi claror. **Cúpula, media naranja.**

CUQUER, A. adj. PORUCH.

CUQUET. m. dim. **Gusanillo, rapillo.**

CUQUET (Pere). *Biog.* Pintor barceloní, de les dretetes del sigle XVI. Va morir a Barcelona l' any 1666. Poques noticies hi há d' ell; mes, se sab qu' era un artista de gran trassa y alta volada, tan fort en la composició com en el colorit. Al convent dels Carmelites y al de Sant Francesch de Barcelona, hi havien moltes obres fetes d' ell, desde la gran composició fins al retrat. Els intel·ligents que varen poguer fruir veientles, están d' acord en que les pintures d' en Cuquet eren tan personals que no se semblaven a les de cap altre pintor.

CUQUÍ, NA. m. Y 'ls seus derivats. **Coquí.**

CURA. f. Aplicació dels remeis necessaris pera recobrar la salut. **Cura.** || CURACIÓ. || CURADORIA. || *Ant.* CUIDADO.

CURA D' ANIMES. El càrrech que té 'l rector de cuidar en lo espiritual als seus feligresos. **Cura de almas, rectoria, rectorado.**

ALLARGAR LA CURA. fr. Que, a més del sentit recte, denota allargar sense cap necessitat algun negoci per propia conveniencia. **Alargar la cura ó la mecha.**

ENCARA HI HÁ O TÉ CURA. fr. **ENCARA TÉ REMEI.**

NO HAVER CURA. *Ant.* No fer cas d' alguna cosa. **Estar sin cuidado, no hacer caso.**

NO TINDRE CURA. fr. Que a més del sentit recte, denota l' impossibilitat d' algun efecte, en particular l' esmena. **No tener cura.**

POSARSE EN CURA. fr. Emprendre la curació d' algun mal crònic. *Meterse, ponerse ó entrar en cura.*

TINDRE O HAVER 'HI CURA. fr. Poguerse curar. Se diu lo meteix del malalt que de la malaltia. *Tener cura.*

CURABLE. adj. Lo que 's pot curar. *Curable.*

CURAAÇO. m. Licor que s' obté per la infusió en aiguardent de les escorxes d' una mena de taronja agre que 's cria a l' illa de Curaçao; l' infusió 's barreja ab alimbar bastant espès. *Curaçao.*

CURACIÓ. f. Acte y efecte de curar. *Curativa, curación, cura.* || La preparació del fil y drap pera 'l blanqueig. *Curación.* || *Ant.* CURADURIA.

CURADOR. m. La persona anomenada jurídicament pera administrar els bens y negocis dels menors o del qui no és apte pera governarse 'ls. *Curador, curador ad bona.* || Qui cura 'ls malalts. *Sanador, curador.*

CURADOR AD LITEM. m. *For.* La persona anomenada pèl jutge pera seguir els plets y defensar els interessos del menor. *Curador ad litem.*

CURADORIA. f. *Ant.* CURADURIA.

CURADRIU. f. *Ant.* Femení del càrrech de curador. *Curadora.*

CURADURIA. f. *Ant.* L' encàrrech de curador dels menors. *Curaduría.*

CURALOTOT. m. *Bot.* Planta de la fam. de les hiperiácees que fá les flors apanollades y s' aplica en cataplasmes pera curar les cremadures y 'ls escolaments de sanch. *Toda buena, toda sana.* || *Farm.* Cataplasme pera tots els mals. *Sanalotodo, panacea.* || *Met.* El medi que s' intenta aplicar generalment a tot o ab que 's creu poderse remeiar qualsevol dany. *Sanalotodo.*

CURALOTOT BORT. *Bot.* Figuera infernal bòrda. *Higuera loca, estramonio.*

CURANDER. m. Qui fá de metge sense ésser 'ho. *Medicastro, curandero, sacapotras, ensalmador.*

CURAPÈU. m. Instrument que serveix pera netejar la part inferior del casco de les cavalleries. *Curapié.*

CURAR. v. a. Aplicar al malalt els remeis que 's creuen convenientis. *Curar.* || Tornar la salut a un malalt. *Sanar, curar.* || Costejar al malalt tot lo necessari. *Curar.* || Beneficiar les peces pèl blanqueig. *Curar.* || *Ant.* CUIDAR, PROCURAR. || *Met.* Aliviar les dolències o passions del ànim. *Curar.* || *Met.* Remeiar algun dany. *Curar.* || v. n. Recobrar la salut perduda. També s' usa com reciproc. *Sanar, curar.* || v. r. CUIDARSE.

CURARSE EN SALUT. fr. *Fam.* SANGRARSE EN SALUT.

CURARE. m. Substància venenosa que 's indis de l' Amèrica del Sur extreuen per d' coccio d' una planta que allí hi creix, afegint 'hi suchs mucilaginosos y se 'n serveixen pera enverinar llurs armes de caça y de guerra. El *curare* és sòlit, negre, d' aspecte resinós y amarch, encara que no agre ni picant. La seua acció tònica se sembla a la del veri de la serp de cascabel. Infiçiona la economia animal en quant se posa en contacte ab la sanch. Té per contraveri 'l cloro y 'l bromo. *Curare.*

CURARINA. f. *Quim.* Alcaloide que 's considera com el principi actiu del *curare*. *Curarina.*

CURAT, DA. p. p. Sanado, curado. || f. RECTORIA, FELIGRESSIA. || m. RECTOR.

AIXÓ ESTÀ CURAT AB AIGUA BENEITA. fr. *Eso se cura con una telaraña.*

CURATIU, VA. adj. Lo que serveix pera curar. *Curativo*

CURBÁS (Coma de). *Orog.* Junt a la ermita de Sant Joan de Torán, a la Vall d' Arán.

CURBATÓ. m. *Nàut.* CURVATÓ.

CURCAT, DA. p. p. CORCAT. || *Met.* Pervertit. *Ma-leado, inficionado.*

CURCUDELLA. f. *Entom. ter.* CURCULLANA, ESTISORETA.

CURCULLANA. f. *Entom.* ESTISORETA.

CURCUMA. f. *Bot.* Arrel semblant al gingebre, del meteix olor y un poch amarganta. *Curcuma.* || *Quim.* Substància resinosa y groguenca que s' extreu d' aquesta arrel. Pren un color roig sanguinós ab l' acció dels àlcals y serveix de reactiu en química. Els tintors l' usen pera teinyir de roig. *Curcuma.*

CURDANES. f. pl. *Ter. de Blanes.* Les oïes del mar.

CURENYA. f. Carro pera portar y manejar fàcilment les peces d' artilleria. *Cureña.* || A les fàbriques de fusells, peça de noguera en forma de bast pera fer la caixa del fusell. *Cureña.* || Bastó de ballesta. *Cureña.*

A CURENYA RASA. m. adv. Sense parapeto o defensa que cubreixi la bateria. *A cureña rasa.*

POSAT A LA CURENYA. fr. Dit de la peça d' artilleria colocada sobre 'l seu carro. *Encureñado.*

CURETA. f. Eina pera netejar els palmassos o cardes. *Pierme.*

CURIA. f. Tribunal de negocis eclesiàstics. *Curia, audiencia eclesiástica.*

CURIA DELS TERSOS. Oficina d' un jutjat ordinari, ont s' inscriuen les obligacions ab clàusula guarentígia. *Curia de los tercetos.*

CURIAL. adj. Lo pertanyent a la curia, *Curial.* || *Ant.* PRACTICH, EXPERT. || m. Qui cuida dels expedients o negocis de la cort romana. *Curial.* || *Ant.* CORTESÀ.

CURIALISME. m. El conjunt de màximes y doctrines dels curials. *Curialismo.*

CURIÓS, A. adj. Persona neta y amiga de la netetat. *Limpio, curioso, aseado.* || L' objecte que per la seua extranyesa mou la curiositat. *Curioso.*

CURIOSAMENT. adv. m. Ab curiositat. *Curiosamente.* || ANSIOSAMENT, DESITJOSAMENT.

CURIOSÍSSIM, A. adj. sup. *Curiosísimo.*

CURIOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. *Curiosísimamente.*

CURIOSITAT. f. Netetat Aseo, limpieza, curiosidad. || Cosa digna d' ésser vista o sabuda. *Curiosidad.*

CURLANDÉS, A. s. y adj. El natural de y lo que pertany a Curlandia. *Curlandés.*

CURMULLAR. v. a. y

CURMULLIR. v. a. Y 'ls seus derivats. *Curullar.*

CURONA. f. *Ter.* Nòm que a Blanes se dona a la corda que lliga l' aparell al pal de la nau.

CURÓS, A. adj. *Ant.* CUIDADÓS.

CURÓSAMENT. adv. m. *Ant.* CUIDADOSAMENT.

CURRADORS. m. pl. *Nàut. ter.* A Blanes y a altres llocs de la costa llevantina, s' anomenen aixís les taules posades al llagut pera privar que en cas de temporal s' hi fiqui 'l aigua.

CURRAYÁ. *Bot.* Planta de la fam. de les orquídees.

CURREDORA DE LA CAMBRA. f. *Nàut. ter.* *Blanes.* La post que serveix pera tapar la cambra.

CURRIA. *Nàut. ter.* A la costa de llevant, y marcadament a Blanes, s' anomena aixís la polítxa o corriola pera isar les cordes.

CURRICÁN. m. Mena de xarxa pera pescar molt usada a les costes del Mediterraui. *Curricán.*

CURRIOL. m. Vegis CORRIOL.

CURRIOL. *Ornit.* Se dona aquest nòm a tres espècies d' aucells del gènere *Charadrins* mòt beneficiosos a la agricultura. *CURRIOL PETIT, ANDARIO.*

CURRIOLA. V. CORRIOLA. f. *Bot.* CORRETJOLA.

CURRIOLAIRE. m. Manobre que puja 'ls materials a un' obra per medi de la corriola. *Peón de albañil.*

CURRIOLES. *Bot.* ESTIRAVELLES.

CURRO. m. *Ter.* MANCO, primera accepció.

CURRUA. f. *Ter.* COLLA, RUA.

CURRUCA. f. *Ornil.* Aucell petit, verdós, que canta molt bé y cova 'ls ous del cucut, que li treu del niu els d' ell y li posa 'ls seus. *Curruca.*

CURRUCUY. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Viu de Llebatà, prov. de Lleida.

CURRUTACO. A. adj. Se diu de qui sol anar maco y pulit. || FESTEJADOR.

CURS. m. La direcció que té o 's dóna a alguna cosa. *Curso.* || *Met.* Serie o continuació, com: *el curs del temps.* *Lapso.* || A les universitats y colegis el temps assenyalat cada any pera anar a les aules. *Curso.* || Cada facultat que s' estudia a les universitats. *Curso.* || El temps que s' emplea en estudiar alguna facultat als estudis públics, com: *els anys de filosofia, els de teologia, etc.* *Curso.* || Colecció dels tractats princ pals pèls que s' ensenya alguna facultat. *Curso.* || Evacuació del ventre. *Curso.* || El camí que fá o 'ls carrers per ont passa alguna professó, etc. *Via, carrerra, curso.* || La duració y progrés de les coses, com de la vida, etc. *Curso.* || *Med.* El camí que prenen els humors dins del cós humà. *Curso.* || El moviment dels astres. *Curso.* || L' estat de les coses, per raó de llur positura o de les persones de que dependeixen. *Curso.*

CURSA. f. *Ter.* CORREGUDA, CAMINADA.

CURSANT. m. Qui cursa alguna facultat. *Cursante.*

CURSAR. v. a. Assistir a la universitat o al collegi y oír l' explicació d' alguna facultat. *Cursar.*

CURSAT, DA. p. p. *Cursado.* || adj. Avesat o entés en alguna cosa. *Cursado.*

CURSI. adj. *Fam.* Se diu de la persona que presumeix de fina y elegant sense ésser 'ho. *Cursi.* || S' aplica també a tot lo qu' ab apariència de riquesa o de elegància és ridícul y de mal gust. *Cursi.*

CURSIU, VA. adj. Caràcter de lletra d' estampa que imita la de mà. *Bastarda, cursiva.*

CURSIVAMENT. adj. m. *Ant.* DEPRESSA.

CURSOR. m. *Ant.* CORREU. || *Ant.* Escrivá de diligències. *Cursor.*

CURSOVELL. *Geog.* Poble que forma part del dist. mupal. de Bassagoda, prov. de Girona.

CURT, A. adj. Lo que té poca extensió. *Corto.* || Cosa de poca duració. *Corto.* || Lo qu' és petit en comparació d' altres coses de la seua meteixa especie. *Corto.* || Defectuós, escàs. *Corto* || La moneda que no té 'l degut pes. *Feble.* || *Met.* Qui té poch talent o instrucció. *Limitado, corto, de pocos alcances.* || Apocat, vergonyós. *Encogido, corto, tímido.* || Qui és poch hàbil en el seu art o facultat. *Zancarrón, cortapala.* || Se diu del fadrí poch expedit en el treball. *Corto.* || Tivat, com: *tindre la brida curta.* *Tirante.* || adv. m. *Ant.* BREUMENT.

CURT DE GAMBALS. fr. De poch alcans. *Corto sas-tre, corto pala.*

CURT DE PARAULES. fr. Faltat de paraules pera explicar-se. *Corto.*

A LA CURTA O A LA LLARGA. m. adv. Expressa que ab temps ha de verificarse alguna cosa. *A la corta ó la larga; tarde ó temprano.*

ANAR CURT. fr. Estar faltat de medis. *Estar alcan-zado de medios; andar á tres menos cuartillo.*

ANAR O VESTIR DE CURT. fr. Anar els eclesiàstichs sense hàbits talars. *Ir de corto.* || S' aplica també a les jovenetes qu' encara porten faldilles curtes. *Ir de corto.*

CURTACIÓ. f. *Astron.* La diferència que 's considera entre la distancia del centre del món al d' un planeta en la seua òrbita, y la del centre del món, al punt de la eclíptica, en que 's suposa que hi há l' esmentat planeta. *Acortamiento, curtación.*

CURTAMENT. adv. m. *Ant.* BREUMENT, EN BREU.

CURTARIA. f. Poca extensió. *Cortedad, pequenez.* || Falta de talent, instrucció, valor, etc. *Cortedad.* || Escassetat de béns. *Cortedad.*

CURTÉ. m. *Naut. Ter.* *Blanes.* Planxa de fusta de esquena d' ase a la cuberta pera posar hi les botes d' aigua y la cuina.

CURTEDAT. f. CURTARIA.

CURTEJAR. v. n. Ésser alguna cosa curta pera lo que ha de servir. *Ser corto.* || Faltar, no ésser prou abundant. *Escasear, no bastar.*

CURTES. *Naut. Ter.* *Blanes.* Topes de l' escutilla.

CURTESA. f. CURTARIA.

CURTET, A. adj. Cortito.

CURTIE. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Les Angles, depart. dels Pirineus orientals.

CURTIELLA (Coll de). *Orog.* Coll que hi há a la partió del Priorat ab el Camp, al camí que va de Porrera a Alforja, prov. de Tarragona.

CURTIENT. A. *Quim.* Calificació dónada a una substancia polsosa en forma d' extracte; de color roig pardós sense olor, de gust amarech y un poch agre, soluble a l' aigua y a l' esperit de vi y insoluble als olis fixos. És el principi astringent dels vegetals, y per la propietat que té de formar ab la gelatina un principi insoluble y quasi incorruptible, els blanchers l' usen pera adop de les pells. *Curtiente.*

CURTISSIM. A. adj. sup. Cortísimo.

CURTRICONO. m. *Geom.* Cono tallat per un plà paralelo a la base. *Curtrico.*

CURUCA. f. *Ant.* CURRUCO.

CURULL. m. La porció de grà, farina, etc., que surt per demunt de la boca de la mesura, etc. *Colmo.* || Lo que puja més amunt de la vora de les copes de gelats. *Copete.* || Parlant de ximeneies, l' extrém que sol formar de dues o més teules o rajoles dretes pera que isca 'l fum y no hi entri la pluja. *Caballette.*

CURULL (Riera de). *Hidrog.* Neix a Plá-Travé, terme de Falgás, provincia de Girona; passa pèl terme de Sant Andreu de la Bola, prov. de Barcelona, y desaigna a la vora del Gés, al Molí Nou de Vidrà.

CURULLADA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Granyenella, prov. de Lleida.

CURULLAR. v. a. Omplir la mesura, vas, etc., fins més amunt de les vores. *Colmar.*

CURULLAT, DA. p. p. Colmado.

CURUMELL. m. *Ant.* CURULL.

CURUMELLAR. f. *Ant.* CURUMULLAR.

CURUMULL. m. CURULL.

CURUMULLAR. v. a. y 'ls seus derivats. CURULLAR.

CURUNYER. *Bot.* CORNER.

CURVA o **CORBA.** f. *Geom.* Se diu de tota ratlla que no és recta. *Curva.* || *Naut.* Peça de fusta que per la part exterior forma un àngul y per l' interior és còrba; n' hi há moltes y serveixen pera unir una part de la nau ab l' altra per la banda de dins. *Curva.*

CURVA BANDA. *Naut.* Cada una de les que, collocades horitzontalment, subjecten el tallamar contra la proa per una y altra banda. *Curva banda.*

CURVA CAPUTXINA. *Naut.* La que subjecta 'l tallamar a la roda. *Curva capuchina.*

CURVA CORAL. *Naut.* La que junta 'l codaste ab la quilla. *Curva corale.*

CURVATÓ. m. *Naut.* Curva petita. *Corvatón.*

Segell
de Curullada

CURVATURA. f. Qualsevulla separació de la direcció recta *Curvatura, curvidad.*

CURVEIS. *Ter. Moyá.* Mena d' escala pera porta ni demunt sarrions.

CURVERIA. f. Conjunt de curves. *Curveria.*

CURVILINEU, A. adj. *Geom.* Se diu de la figura limitada per ratlles corves. *Curvilineo.*

CUSA (Collet de). *Orog.* En la carrete a de Gironella a Prats de Llusanés, prop d'Olvan.

CUSACHS (Joseph). *Biog.* Pintor de costums militars. Nat i mort a Barcelona (1850-1909). Va cursar la carrera militar, éssent tinent d'artilleria en 1871 i capitá en 1879. Sentint vocació per les belles arts, va estudiar la pintura al taller d' En Simó Gómez, retirantse del exèrcit en 1882, tenint fama de artista. Va retratar alguns generals i primeres personalitats de Barcelona, ont tenia 'l taller. La seua obra, emprò, és caracterisada per tipus y escenes militars. Va rebre comandes del rei de Portugal y de algunes repúbliques americanes. La reina-regent de Espanya va adquirir les seues

obres enviades a l' Exposició de Madrid en 1887. És autor de la i-lustració del llibre: *La vida militar en España.*

CUSCH, CA. adj. *Ant.* PERESÓS.

CUSCUETA. f. *Ornit.* Aucell de pas, de quia y ales llargues, cendrós per demunt y blanquinós per sota. *Lavandera.*

CUSCURULLA. f. *Ter.* PETXINA.

CUSCUSSÓ. m. *Ant.* FARINETES.

CUSCUSSÚ. m. Pasta de farina y mel reduïda a granets rojons que, cuita després al bau d' aigua calenta, se guisa de varies maneres. És menjar molt usat entre 'ls moros. *Alcuzcucú, alcuzcuz.*

CUSCUTA. f. *Bot.* PELS O CABELLS DE FARIGOLA.

CUSÍ, NA. m. y f. COSÍ.

CUSIBLE. adj. Lo que 's pot cusir. *Cusible.*

CUSIDOR. m. Eina d' enquadernador, formada de una tauleta ab un caragol de fusta a cada cap, a la part superior dels quals s' hi posa un travesser foradat a la mida dels caragols, de moço que 'ls manté en una situació vertical, y en mitj d' ell s' hi lliguen les cordes pera cusir els llibres. *Telar, cosedor.*

CUSDORA. f. La dona que cus per altre. *Costurera.*

CUSIDURA. f. Costura.

CUSINATGE. m Parentiu de cosins. *Primazgo.*

CUSIR. v. a. Unir ab fil y agulla dos troços de roba, cuir, llata d' espart, etc *Coser.* || *Met.* Unir o juntar dues coses de manera que semblin cusides. *Coser.*

CUSIR A PUNYALADES. fr. *Acribillar, coser a puñaladas.*

ELL S' HO TALLA, ELL S' HO CUS. *Loc. fam.* Pera significar que un mete'x s' ho guanya tot. *El arriero de Arganda, él se lo cuece, él se lo cuaja, y él se lo lleva a vender á la plaza.*

CUSIT, DA. p. p. Cosido. || *Met.* Molt plé de coses d' una meteixa mena. *Plagado.* || *GANYADA, COSTURA.*

ESTAR CUSITS. fr. *Met. jam.* Se diu de les persones qu' están molt apretades a algún lloch. *Es: ar como pijoos en costura ó como sardinas en banasta.*

CUSITA. adj. Se diu dels descendents de Cus, fill de Cam. En etnografia y filologia s' usa pera designar els pobles o rasses que crearen els primers grans imperis. *Cusita*

CÚSPIDE. f. El punt en que 's reuneixen els cantons d' una piràmide. *Cúspide.* || La part superior de les montanyes que acaba en punta. *Cúspide.*

CUSPINERA (Climent). *Biog.* Escriptor y mestre de música. Va néixer a Caldes de Montbui l' any 1842 y va morir l' any 1889. Va ajudar a Clavé en la seua obra de les societats corals, havent estat director de l' *Euterpe Caldense;* va compondre les peces corals: *Los segadors* y *Los llenyaters.* Va ésser organer de la parroquia de Caldes y del monastir de Santa Clara, a Barcelona; director de l' escola de música de la Casa de Caritat; crítich musical de la premsa barcelonina y autor de diverses composicions de música religiosa.

CUSSIA. f. *Naut.* Galeria de la nau pera passar de popa a proa. *Galería, crujia, tilla.*

ANAR DE CUSSIA. fr. *Met.* Buscar ab cuidado alguna cosa que 's desitja. *Irse á ojeo.*

CUSSOGUES. f. pl. *Ter.* PESSIGOLLES.

CUSSÓN. m. *Ant.* PICADOR DE CAVALLS.

CUSSONS. *Geog.* Veinat de Sora, prov. de Barcelona. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix al collet de Sant Agustí, carretera de Sant Quirse de Besora a Alpens, prov. de Barcelona; passa pel terme de Sora y desaigua devant per devant de Sant Quirse, a la vora del Ter.

CUSTODI. m. Qui guarda alguna cosa. *Custodio.* || A la religió franciscana qui governa alguna custodia. *Custodio.* || Dit del Angel de la Guarda. *Custodio*

CUSTODIA. f. La acció de guardar alguna cosa. *Custodia.* || SACRARI. || Peça d' or o d' altre metall preciosa, a la qual s' hi exposa a la pública veneració el Santíssim Sagrament. *Custodia.*

|| La persona o escolta que guarda algún prés. *Custodia.* || A la religió franciscana cert nombre de convents que no basten a formar província. *Custodia.* || Clausura, retiro. *Encierro, clausura.* || *Art. y of.* Peu dret ab una osca semicircular a dalt que 's posa com a suport sota d' una barra llarga, pera que no fimbri quan se torneja. També se' n diu *Llaneta.*

TINDRE EN CUSTODIA. fr. *Tindre alguna cosa resguardada. Tener en custodia, ó en cobro.*

CUSTODIAR. v. a. Guardar ab cuidado y vigilancia *Custodiar.*

CUSTO-

DIAT, DA. p. p. Custodiado.

CUSTUMA. f. *Ant.* COSTUM.

CUTÁ. v. a. *Ter.* *Ibissa.* Topar.

CUTANEU, A. adj. Lo que pertany al cutis. *Cutáneo, cuticular.*

CUTCHET Y FONT (Lluís).

Biog. Un dels patriarques de la renaixensa catalana. Nat a la Cerdanya l' any 1815 y mort a Barcelona l' any 1891. Va estudiar medicina a Montpeller; més la seua vocació literaria l' inclinà al periodisme y a la política liberal, haventse distingit per la seua serietat y per lo

Joseph Cusachs

Custodia de Marqueixanes (Roselló)

Custodia de la catedral de Barcelona

Lluís Cutchet

estudiós de son caracter. Va abandonar després el periodisme pera 'ls estudis econòmichs y les investigacions històriques. L' any 1859 va anar a Itàlia ab el seu gran amic en Víctor Balaguer y al seu retorn se va dedicar novament al periodisme, fins cap al any 1868, que 's va retirar. Son notables, entre altres llibres d' ell, els següents: *Cataluña vindicada* (1858) estudi del alsament contra el rei en Joan II; una *Memoria sobre el compromís de Casp*, en la que sentà que la decisió en pro del rei Ferran no fou legal o justa, ni noble ni admirable, còm se suposava; en 1868 publicà a Barcelona la *Historia del siti de Girona en 1809*. Els seus folletos de política se distingien per sa profunditat y moderació. Va ésser president dels Jocs Florals de Barcelona l' any 1876.

CUTER. m. *Naut.* Barco ab veles al ters, una mitjana, colocada en un arbre petit cap a popa, y varis flocs. *Cüter.*

CUTERO. m. *Terme de Santa Coloma de Queralt.* ESCOLÀ. Monaguillo.

CUTÍCOLA. adj. *Zool.* Que viu sòta de la pell. *Cutícola.*

CUTÍCULA. f. *Anat.* Epidermis.

CUTICULAR. adj. CUTÀNEU.

CUTICULÓS, A. adj. *Hist. nat.* Que té la forma de una pell pelita. *Cuticuloso.*

CUTIS. m. y f. La pell sutil que cobreix exteriorment el cos humà. *Cutis.*

CUTIS RECREMAT. Color ennegrit, torrat. *Cutis atezado.*

DELICAT DE CUTIS PERO NO DE CONCIENCIA. Vol dir persona d' aspecte bonich y sentiments perversos. *Delicado de cutis pero no de conciencia.*

CUTXARRETA. f. *Naut.* Cada un dels dos cutxarros superiors de popa, 'ls extrèms dels quals agafen els caps del jou principal. *Cuxarreta.*

CUTXARRO. m. *Naut.* Corbitat que forma la figura del casco de la nau a la popa y a la proa, desde la ratlla d' aigua fins a la cinta, y a un y altre costat de codaste y roda. **CUCHARRO.** || Cada un dels enllassos que formen aquesta corbitat, y dels taulons de ferro, que s' assenten sobre ells. *Cucharro.*

CUYÁS (Vicents). *Biog.* Compositor musical notabilíssim, fill de Palma de Mallorca (1816) y resident a Barcelona, ont va morir, als vintitres anys, el 7 de

Maig de 1839. De bell principi va estudiar literatura, medicina y dibuix. Més, als disset anys, la seua vocació per la música li feu estudiar l' armonia, avensant'hi pasmosament, baix la direcció del mestre Vilanova. Al cap d' uns anys va comensar a compondre peces, rebudes ab forsa éxit y seguint ab activitat la tasca empresa, fins a compondre l' òpera, o melodrama lirich en dos actes, *La Fattuchiera*, estrenada al teatre Principal l' any 1838, admirant als intel·ligents y al públich. En Piferrer va con-

Vicents Cuyás

signar que 'n Cuyás seguia a Bellini, aventatjant'lo en expressió dramática y en més abundancia de imaginació, essent, per lo tant, mòlt més variat en la creació de formes noves, bó y posseint un criteri estètic elevadíssim. Segons la autorisada opinió del meteix crítich, en Cuyás considerava la òpera còm un drama cantat, còm una representació dels sons, ja siguin armonies o melodies, y a la música o als sons còm un complement, còm una expressió espiritual de lo que mai pot dir la poesia. Conceptes que mòlts anys després en Wagner va adoptar y han constituït el fonament de la seua celebritat, coincidint ab el

nostre mestre prematurament perdut, tot just assolit el seu gran triomf.

CUYDADO. m. CUIDADO. || Atenció pera fer bé alguna cosa. **Cuidado.** || Dependencia o negoci a càrrech d' algú. **Cuidado.** || Ansia, sollicitut, diligència. **Cuidado.** || Recel, temor. **Cuidado.** || Vigilancia. || **ANGUSTIA, CONGOIXA.** || Veu ab que s' avisa a un altre pera que s' aparti del perill que l' amensassa. **Guarda, cuidado.** || interj. Que equival a poch a poch, pararse Tate, fate.

CUYDADO, O CUIDADO QUE ME LA PAGARÁS. *Loc. fam.* D' amensassa. *Cuidado me llamo.*

AB CUYDADO. m. adv. Ab judici y reflexió. *Quedo, con tieno.* || Ab esmero. *Con cuidado.*

AB MOLT DE CUYDADO. adv. m. *Con mucho cuidado, poderosamente.*

CÓRRER AB CUYDADO D' ALGUNA COSA. fr. Estar obligat a respondre d' ella. *Correr al cuidado de uno alguna cosa.*

DONAR CUYDADO. fr. Causar temor el mal estat de alguna cosa. *Dar cuidado ó que pensar.*

ELS CUYDADOS DEL ASE MATEN EL TRAGINER. *Ref.* Denota qu' es de tontos passar cuydado de lo que no 'ls interessa. *Cuidados ajenos matan al asno.*

ESTAR DE CUYDADO. fr. Estar el malalt en perill. *Estar de cuidado ó de peligro.*

NO'N PASSI O PERDI CUYDADO. *Loc. fam.* No' n passi ansia. *No le dé cuidado ó pena.*

NO' T DONGUIU NO' N PASSIS CUYDADO. *Loc. irón.* NO ANIRÁS A ROMA PER LA I ENITENCIA.

NO PASSAR CUYDADO. *Loc.* No tindré cap congoixa ni pena. *Dormir a pierna suelta ó tendida.*

PASSAR, TINDRE O ESTAR AB CUYDADO. fr. Estar en temor o recel d' alguna cosa. *Estar en cuidado.*

POSAR CUYDADO. fr. Fer alguna cosa ab sollicitut y atenció. *Poner cuidado.*

POSAR EN CUYDADO. fr. Fer qu' algú estigui ab recel o temor. *Poner en cuidado.* || **ALARMAR, 2.**

POSAR NOU O MAJOR CUYDADO. fr. Aumentarlo. *Montar en cuidado.*

TREURE DE CUYDADO. f. Donar a algú una notícia favorable sobre alguna cosa que 'l tenia en recel. *Sacar de cuidado ó de pena.* || Ajudar a algú a eixir de algún apuro. *Sacar á uno de cuidado ó de un arduo empeño.*

CUYDADOS, A. adj. CUIDADOS. || Solícit, diligent. **Cuidadoso.** || Vigilant. **Vigilante, cuidadoso.**

CUYDADOSAMENT. adv. m. CUIDADOSAMENT. || Atenta, diligentment. **Próvidamente, cuidadosamente, guardadamente.**

CUYDADOSÍSSIM, A. adj. sup. CUIDADOSÍSSIM. || **Cuidadosísimo.**

CUYDAR. v. a. CUIDAR. || Posar cuidado al fer alguna cosa. **Cuidar.** || Pensar, presumir, intentar, còm: *cuydá matarlo. Intentar, creer.* || Estar quasi a punt de verificarse lo que significa l' altre verb ab qui se acompaña. **Estar á pique.** || Guardar, procurar. **Percatar, proveer, guardar.** || Parlant dels malalts, governarlos. **Cuidar.** || **GUARDAR EL BESTIAR.**

A NO CUYDAR. m. adv. IMPENSADAMENT.

CUYDARSE. v. r. CUIDARSE. || Mirar bé per la propia salut. **Cuidarse.**

CUYDAT, DA p. p. CUIDAT. || **Cuidado.**

CUYERA. f. *Ant.* CUIXAL, 1.

CUYLITA. f. *Ant.* CULLITA.

CUYNA. f. CUINA. || Peça de la casa, destinada a coure 'l menjar. **Cocina.** || Vianda cuïta. **Cocineria.**

COMBREGAR A LA CUYNA. fr. *Met.* BEURE A GALET, 2. FER LA CUYNA. fr. CUINAR.

LA CUYNA TANCADA Y 'L GAT DINS. *Ref.* Que 's diu de les persones descuidades qu' afecten ésser cuidadosos. *Las llaves en la cinta, y el perro en la cocina.*

CUYNAMENT. m. *Ant.* L' acció de cuinar. **Cocadura.** || **OLLA, 2.**

CUYNAR. v. a. **CUINAR.** || Coure, guisar la vianda. Guisar, cocinar.

CUYNAT, DA. p. p. **CUINAT, DA.** || **Cocinado.** || OLLA, 2.

CUYNER, A. m. y f. **CUINER.** || Qui té per ofici cuinar. Cocinero.

CUYNETA. f. dim. **CUINETA.** || **Cocinica, illa, ita.**

CUYR. m. *Ant.* **CUIRO.**

CUYRÀM. m. **CUIRÀM.** || Provisió de cuiros. **Corange.**

CUYRASSA. f. *Ant.* **CORASSA.**

CUYRASSER. m. *Ant.* **CORACER.**

CUYRO. m. **CUIRO.** || La pell que cobreix la carn dels animals. **Cuero.** || La pell de bou y altres animals semblants adobada y dura pera les soles del calsat, etc. **Cuero.**

BOSSA SENSE DINERS, DÍGASLI CUYRO. fr. *Fam. Bolsa sin dinero.*

DEIXAR 'HI 'L CUYRO. *Met. fam.* Morir. *Dar la piel ó el pellejo; doblar la servilleta.*

DEL CUYRO 'S FAN LES TIRETES. fr. *Fam.* De lo principal ix lo accessori. *Del cuero salen las correas.*

POSAR CUYRO Y CORRETES. fr. *Fam.* Fer alguna obra o dilligència per algú, y ademés pagar els gastos. *Poner cuero y correas; el sastre del Campillo, que cosia de balde y ponía el hilo.*

CUYROL. m. **CUIROL.** Troç de cordobá o badana que usen els terrissaires pera allisar l'obra abans de cóurela. **Alpañata.**

CUYSSOR. m. *Ant.* **GUISSOR.**

CUYT, A. p. p. **CUIT.** **Cocido.** || adj. **DIGERIT.** || **AVESAT.** **Envejecido.** || *Ter. Joch.* **CUNILLETS, I.**

ESTAR 'HI CUYT. fr. *Met. fam.* Estar mòlt versat en alguna cosa. *Estar curtido ó cocido en alguna cosa.*

MAL CUYT O MITJ CUYT, MITJ CRU. *Expr.* Se diu de la vianda que no és prou cuita. **Sancochado, salcochado, mcidio cocido.**

MASSA CUYT. *Expr. Recocho, recocido.*

¿QUÉ SERÀ DESPRÉS DE CUYT? *Loc.* A qué vindrà a parar. *¿Qué será en resumidas cuentas, ó en sustancia, ó en limpio, ó en conclusi6n; en qué vendrán a parar estas misas?*

TANT ME FÁ O TANT SE ME 'N DÓNA CUYT CÒM CRU. *Expr. fam.* **TANT SE ME 'N DÓNA NAPS CÒM COLS.**

CUYTA. f. **CUITA, FORNADA.** || La porció de xacolata que 's fá regularment en un jornal. **Molienda.** || Aflicció, desgracia, miseria. **CUITA.** || **PRESSA, ANSIA.**

A CORRE-CUYTA. m. adv. Desseguida, tot corrents. *Aprisa y corriendo; á toda prisa.*

CUYTA-CORRENTS. m. adv. **A CORRE-CUYTA.**

DE CUYTES. m. adv. Tot corrent. *A toda prisa.*

CUYTADAMENT. adv. m. **CUITADAMENT, APRESURAMENT.**

CUYTAMENT. m. *Ant.* **CUITAMENT, PRESSA.**

CUYTAR. v. n. **CUITAR.** Fer les coses depressa. **Darse prisa, apresurarse, despacharse** || v. a. **Donar pressa. Dar prisa, meter prisa.** || Anticipar la instrucció d' alguna cosa. **Acelerar.** || **EMPAITAR.**

NINGÚ 'NS CUYTA. *Loc. fam.* No hi há cap motiu urgent pera anar depressa. *Nadie nos sigue el alcance, ó nadie nos corre.*

CUYTAT, DA. adj. *Ant.* **APRESSURAT.**

CUYTÓS, A. adj. **CUITÓS.** Lo que 's cou fàcilment. **Cocedero, cocedizo.** || **CUYTAT.**

LLEGUM CUYTÓS. fr. Llegum que 's cou fàcilment. || *Met.* Persona enguniosa.

CUYTOSAMENT. adv. m. **CUITOSAMENT, APRESURADAMENT, ANSIOSAMENT.**

CUYUL. *Ornit.* **CUCUT.**

CYSELA AVIENI. *Geog. ant.* Nòm de Sant Feliu de Guixols, prov. de Girona, en temps dels romans.

CZAR. m. Emperador de Russia. **Czar.**

CZARINA. f. Emperatriu de Russia. **Czarina.**

D

D. És la quarta lletra del nostre Abecé. Se pronuncia tenint la boca lleugerament oberta, 'ls llavis, per lo tant, un poch separats, la llengua aderida suau-ment per la punta a les dents superiors, y 'l vel del paladar alsat. En tal disposició 'ls membres, se forma com un canó quin forat de sortida 's trova tapat per la punta de la llengua. Si 's dóna sortida al aire, xoca ab la llengua, la fá despendre y 's produeix el só *d*, que 's diu dental per raó d' intervindre 'hi principalment les dents. En catalá mai figura a fi de paraula.

La lletra *d* entre 'ls romans valia 500.

A la nomenclatura química significa 'l vidrió'. Abans de nòm propi significa *don* o *donya* o *doctor*. Posada aixís d/d a les lletres de cambi val, per dies data; aixís d/lha, per dies fetxa y d/v, per dies vista. DD. Abreviatura de doctors. || Com lletra d' ordre indica 'l quart llóch. || És la quarta lletra dominical; senyala diumenge en els calendaris moderns y diemes en els del ritual antic. || En música senyala 'l tó de *re* y és abreviatura de la paraula italiana *dolce*. Al antic abecedari químic indica 'l sulfat de ferro. || A l' àlgebra denota una quantitat coneguda. || En Q. D. G. vol dir: *Que Déu guardi*. || En Q. E. P. D., *Que en pau descansa o descansi*.

DA. m. *Mús.* Cop fluixet donat ab la mà esquerra al timbal, y 's diferencia del *ta*, qu' és més fort. **Da.**

DABANELL. m. *Ant.* DEVANADORES.

DABELLA o **D' ABELLA** (Pere). *Biog.* Poeta catalá mitjval, de qui hi há alguna poesia en el *Cançonner*, de la Biblioteca de París (fol. 207), que va donar a conèixer en Tastú. És un altre de tants catalans que no han sigut historiat.

DABLE. adj. Possible **Factible**, **dable**, **hacedero**.

DACA. adv. II. *Ant.* Del costat d' aquí, d' aquesta banda. **De acá**, del lado de acá, de este lado.

DACÉN. adv. *Ant.* D' assó, d' alló, d' aquí. **De esto**, de ello, de aquí.

DACI, A. adj. El natural de y lo pertanyent a Dacia, provincia d' Europa **Dacio**.

DACIÁ. m. Nòm d' home. **Daciano**.

DACIANANT. m. y

DACIAVANT. adv. I. *Ant.* D' aquí endavant, en lo successiu. **En adelante**, de aquí en adelante.

DACIÓ. f. *For. ant.* Donació. || *Ant.* **Data**.

DACRIÓ. f. *Med* Secreció linfática dels ulls. **Dacrión**. || *Bot.* Such de plantes que al concretarse prén la forma de una llágrima.

DACROIDE. f. *Med.* Se diu de les llagues que 'n raja continuament materia. **Dacroide**.

DACSE. m. *Ter. ibássenç.* *Bot.* Blat de moro. **Maíz**.

DÁCTIL. m. Nòm genèric que 's dóna a totes les closques perllongades subcilíndriques, poch més o menys semblants a dits. **Dáctilo**. || m. *Bot.* Planta de la fam. de les gramínees, composta d' especies viváces nombroses y múltiples. S' emplea mòlt a les bordures dels quadros als jardins.

DACTILAT, DA. adj. Lo que té forma de dit. **Dactilatado**.

DACTILETRE. m. Instrument que s' usava pera atormentar y aixafar els dits del pacient. **Dactiletro**.

DACTÍLICH, CA. adj. Lo que pertany al dáctil. **Dactílico**.

DACTILÍO. m. *Mús.* Instrument de ressort, inventat l' any 1836, destinat a donar als dits més forsa y agilitat pera tocar el piano. **Dactilión**. || *Med.* Adhèrença congènita o accidental dels dits entre sí. **Dactilión**.

DACTILIOMANCIA o **DACTILOMANCIA.** f. Endevinació que 's feia per medi d' un anell penjat a una taula en que hi havia les lletres del abecedari, endevinant segons elles, y 'l punt en que queia l' anell. **Dactilomancia**.

DACTILIOTECA. f. *Ant.* Caixaeta en que s' hi guardaven els anells preciosos y les pedres gravades, y també la cambra en que s' hi cousevaven. **Dactilioteca**.

DACTILITIS. f. Inflamació d' un dit. **Dactilitis**.

DACTILOLOGÍA. f. L' art de parlar fent signes ab els dits. **Dactilología**.

DACTILONOMIA f. Ciència de comptar pès dits. **Dactilonomia**.

DACTILÓPTER. A. adj. *Zool.* Que té les ales o aletes guarnides de raigs lliures en forma de dits. **Dactilóptero**.

DÁDIVA. f. Lo que 's dóna. **Dádiva**, **don**, **merced**, **regalo**.

DADIVÓS, A. adj. Lliberal, generós, propens a donar. **Dadivoso**.

DADIVOSAMENT. adv. Lliberalment, generosament. **Dadivosamente**.

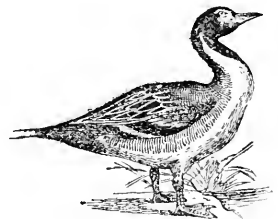
DÁFILA. f. r. *Zool.*

Au de la fam. famelírostre, del grup de les anatinas. Té 'l coll llarch y prim, el cap perllongat, el bech tant llarch com el meteix cap, y la qua punxaguda.

DAFNE. m. Ordre dels moluschs. **Dafne**. || *Bot.* Gènere de plantes que comprén més de cinquanta me-

Dáctil

Dáfila

nes d'arbustes espargits per l'un y l'altre continent, quines flors molt sovint aglomerades y d'olor suau, son verdesos, blanques, grogues, rossenques, blavoses, purpurines o violades.

Dafne

DAFNIA. f. Zool. Género d'animals de closca. *Dafnia*. || *Min. ant.* Pedra preciosa que no 's coneix avui dia y a la que 'ls antics li atribuïen la propietat de curar la epilepsia.

DÁFNICH, CA. adj. Lo pertanyent al llo rer. Dáfnico.

DAGA. m. Arma blanca curta y aguda, de dos talls y a vegades de quatre. *Daga*.

DAGÁ. m. DEGÁ.

DAGANAT. m. DEGANAT.

DAGASSA. f. aum. De daga. *Dagón*.

DAGOBERT. m. Nòm propi d'home. *Dagoberto*.

DAGUER. m. Qui fa tota mena de ganivets. *Cuchillero*. || L'art de la dagueria catalana, va tindre significació en els primers temps de l'etat mitjana, y en nostres museus arqueològics se'n poden admirar molts exemplars remarcables. Aixís a les ciutats com als pobles de montanya, de l'estudi dels organismes econòmics d'aquells temps, se'n dedueixen aplechs de curioses notícies de les agremiacions y contraris dels daguers catalans, y no son poques les poblacions catalanes entre elles Barcelona, que com a recort d'aquella producció, serven carrers anomenats de la *Dagueria*.

DAGUERIA. f. Barri, carrer o botiga dels daguers. *Cuchilleria*.

DAGUERROTIPAR. v. a. Ab que 's significa l'acte de fixar les imatges per medi del daguerrotipo. *Daguerrotipar*.

DAGUERROTIPIA. f. Art de daguerrotipar. *Daguerrotipia*.

DAGUERROTIPO. m. Conjunt de procediments ab els quals se fixen les imatges en una planxa metálica. *Daguerrotipo*. || El daguerrotipo, que va fonamentar els procediments de la fotografia, va ésser cercat ab alany per Niepce desde 1814, que més endavant va associarse ab Lluís Daguerre, pintor decorador y fisch francès que desde 1822, feia investigacions pera descubriirto, segons va esdevenir a l'any 1839, quan sis anys abans havia mort En Niepce.

DAGUETA. f. dim. *Daguilla*.

DAGUÍ. *Biog.* Personatge pirenench del temps de la reconquesta. Primer abat del monastir de Ripoll, que desde Monagals ont era ab els seus monjos, va passar al monastir fundat pel comte Guifre I, el *Pitós*, entre 'ls anys 875 y 877. El seu abadiat va durar desde l'any 873 al 902.

DAGUÍ o DEGUÍ (Pere). *Biog.* Mestre lullia, natural de Montblanch; mort a Sivilla en 1500. Va succeir al famós Llobet, l'any 1481, a la càtedra mallorquina lulliana fundada per na Agnès Quint. Va brillar a les derrerries del segle xv. En 1484 escrigué *Janua artis Magna Rainundi Lullii*. Al comens de la centuria era capellá dels Reis Catòlics. Cònten que fonamentantse en l'art d'en Lull y sense preparació, li bastaren set mesos pera adquirir tota la ciencia ab que admirá a Itàlia. Molts se deien *daguins* y seguïen les inspiracions del mestre. Alguns l'acompanyaren a Roma, quan li aná a defensarse, devant del Sant Pare Sixte IV, contra les censures dels teòlechs espanyols, havent rëixit. Se cita d'ell la *Metaphisica*, escrita a Randa en 1485, y alguns altres lascicles lu-

llians. (Barcelona, un sense any, per Pere Posa; altre del 1488, del meteix impressor; altre del any 1489, id.; altre fet a Sivilla, 1500, per Stauislaus Polono; etc.)

DAIXONSES. *Fam.* Veu indeterminada que sol significar aixó, *fulano*, etc., y regularment s'usa quan no 's recorda 'l nòm de la cosa o no 's vol dir. *Eso, esto*.

DAIXONSES Y DALLONSES. *Loc. fam.* Que sol usarse contra 'ls que no saben donar raó certa de res. *Pregonaron no sé qué, que fueran á no sé dónde, so pena de no sé cuánto*.

DAJÚS. prep. DEVALL, DESSOTA.

DALA f. *Naut.* Canal de fusta pera llenсар a la mar l'aigua que treu la bomba. *Dala, adala*.

DALÉ. m. Ansia, desitj vëement. *Anhefo*.

DALERA. f. DALÉ.

¡DALI! interj. Pera excitar a fer alguna cosa. *¡Vamos á ello!* || interj. Pera excitar a algú a pegar a un altre. *¡Dale!* || També s'usa pera rependre o contindre als perfidiosos.

¡Dale! || La veu ab que 'l forjador crida al aprenent pera que agafi 'l mall y piqui.

DALI QUE DALI

Expr. fam. Manifesta l'enfado que causa una perfidia o repetició indiscreta. *Dale que dale; dale que le darás; dile bola, otra al dicho Juan de Coca, toma si purga, amuela Simón*.

DALIA. f. *Bot.* Planta anyal de la familia de les compostes, mena de les arlerioidees, que va descriure el botánich *Dahl*, quin nòm memora y va ésser conreuada a Europa desde les derrerries del segle xviii. Compren set o vuit diferents especies, ab nombroses varietats, obtingudes pels empelts y la jardineria. Fa una flor hermosa, frisada blanca unes vegades, altres vermella, groga o d'altre color, com n'hi han també de matisades. *Dalia*. || La flor d'aquesta planta. *Dalia*.

DALINA. f. Materia blanca, polsosa, poch soluble a l'aigua freda, molt semblanta al midó, que 's treu dels tubérculs de la *dalia*. *Dalina*.

DALIRSE. v. n. *Ter.* GLATIR.

DALIT. m. ANIM, CORATGE.

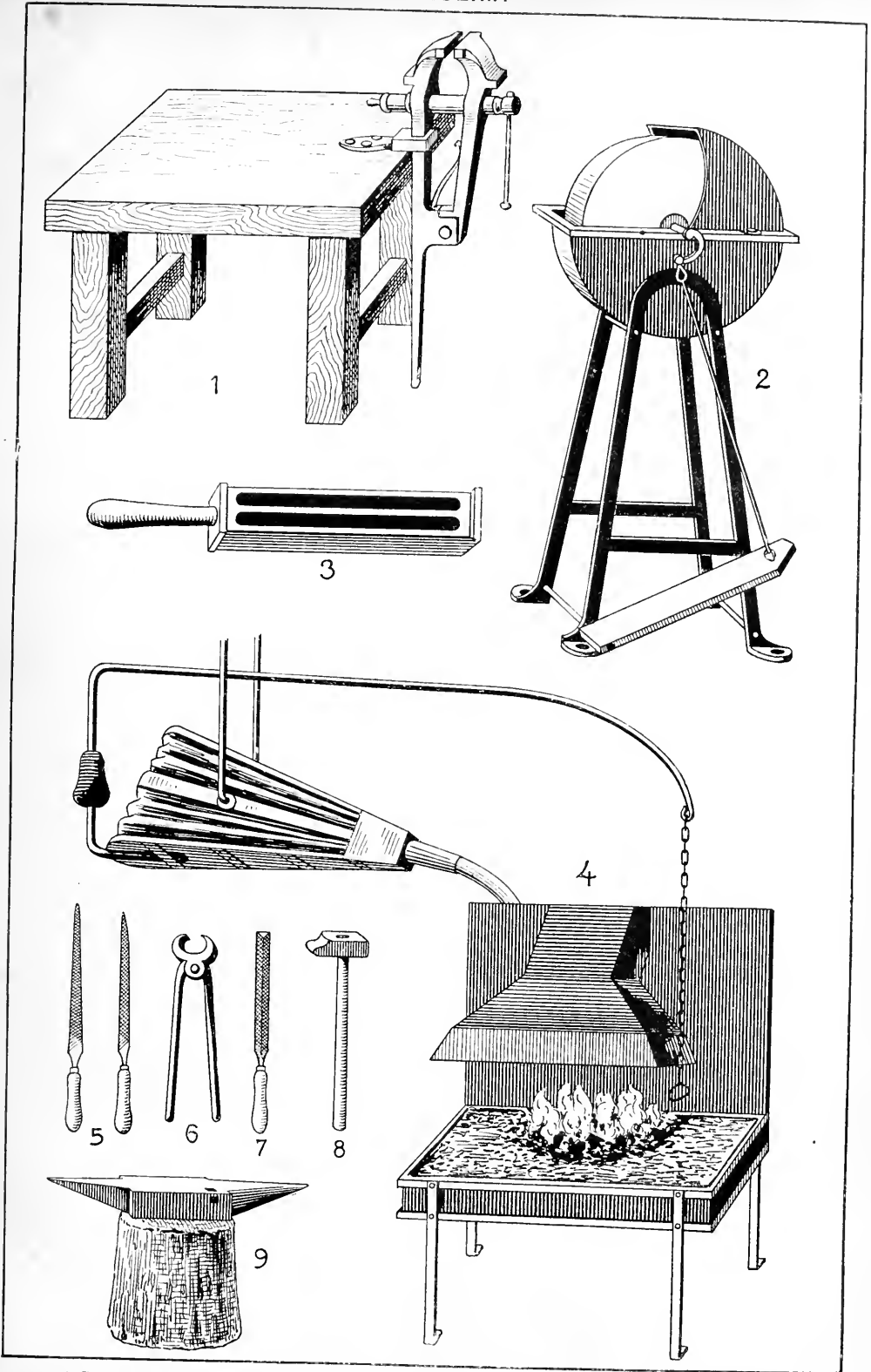
DALMASES Y ROS (Pau Ignasi de). *Biog.* Historiari, nat a Barcelona y mort aquí meteix l'any 1718. A les Corts celebrades de 1701 a 1702 va ésser elegit primer cronista de Catalunya, y l'any 1709 tenia llest el primer volum (inédit) de la seua *Historia General de Cataluña*, que 'l terme de la vida li feu deixar incompleta. Va arar d'embaixador a Anglaterra, per delegació de les Corts catalanes, en la crisis política de les derrerries de la nostra nacionalitat. Va ésser un dels fundadors de la Academia de Bones lletres de Barcelona, y d'ell s'esmenten algunes composicions poètiques. És autor d'un voluminós estudi provant que Pau Orosi és natural de Tarragona y no de Braga (Barcelona, 1702) y d'una *Vida de Sta. Eulalia*.

DÁLMAT, A. m. y f. Natural de Dalmacia, província de la líria, Europa. *Dálmata*.

Brot de dalia

1. Banc ab torn. 2. Mola. 3. Afinador. 4. Forja o fornai. 5. Llimes ordinaris. 6. Estenalles. 7. Lima especial. 8. Martell. 9. Enclusa.

DALMÀTICA. f. Cota blanca de mànegues curtes i amples, ornada de porpra que usaven els antics dalmates y que 'ls romans adoptaren als seus trajos de cerimonia. **Dalmàtica.** || Vestimenta sagrada ab amples ombres formant una creu, que usen els diaques y subdiaques en la celebració dels divins oficis. **Dalmàtica.** || Cota oberta dels costats que duïen els guerrers y usen encare els macers y els heralts a les

Dalmàtica catalana, brodada estil del renaixement, ab l'escut de Sant Jordi. (Lloret de Mar)

cerimonies a quines concorren. A moltes localitats de l'antiga Catalunya, les diades assenyalades se usen aquestes dalmàtiques, moltes d'elles servades dels temps en quins les institucions municipals tenien apropiat organisme. **Dalmàtica.**

DALMAU. m. Nòm propi d'home. **Dalmacio.**

DALMAU. *Biog.* Famós y habilíssim en l'art dels jocs de mans, natural de Tarragona, que vivia a les derrerries del segle XV. Va viatjar per Italia, Flandes, Alemanya, y va recórrer tota Espanya y altres parts del món. A la nostra península va ésser prés distintes vegades pels inquisidors, que tenien per art de brui-xeria lo que ell demostrá sempre era sols llestesa de dits y enginy en manejar les cartes y les monedes, y en fer veure el blanc negre, com se sol dir.

DALMAU (Eussebi). *Biog.* Músich catalá y excelent director de orquestra. Fill de D. Joan Bta., músich també. Va néixer a Barcelona l'any 1841. Va estudiar piano, cant y composició al Liceu; l'any 1855 ja era mestre acompanyant de piano. Poch després era substituït del mestre Obiols a la direcció del Liceu, y l'any 1866 va tindre de dirigir *L' Africana*, sense haver prés part als ensaigs, donant mostra del seu talent musical. Va dirigir les orquestres de diferents teatres del país y durant molts anys va ésser el mestre director preferit dels de Trieste, Madrit, Sant

Petersburg, Lisboa y Barcelona. Va morir a aquesta darrera ciutat l'any 1886, al plé de les seues facultats d'artista.

— (JOSEPH). *Biog.* Poeta y noble barceloní, que florí a principis del segle XVII. Era del Consell de Sa Magestat a l'Audiencia de Barcelona. Va fundar el convent de carmelites descalsos de Gracia, quina iglesia, quasi tota construïda a les seues despeses, és coneguda vulgarment ab el nòm dels *Josepets*, ont s'hi guarden les seues despulles. En Dalmau va escriure una *Relación de las fiestas que se celebraron en Barcelona y en otras partes de Cataluña por la beatificación de Sta. Teresa de Jesús*, estampada a Barcelona l'any 1615.

— (RAIMONT). *Biog.* Bisbe de Lleida, desde l'any 1076 fins al 1094. Va ésser elegit per aclamació del poble y del clero, éssent instituit bisbe pel Sant Pare Gregori VII d'acort ab el rei Sanxo. Va ésser a distints concilis, va reformar les costums eclesiàstiques y va restablir la vida canònica en la seua puresa. Entre les gracies y donacions que va obtindre dels reis s'hi conta la otorgada als canonges de Roda de poguer elegir llur bisbe. Era 'l bisbe Dalmau conseller del rei, mereixia la consideració de savi y era tingut per sant. Va morir l'any 1094.

— (SEBASTIA). *Biog.* Un dels capdills catalans més remarcables durant la lluita de successió. En 1713, nomenat coronel, va recorre Catalunya, acoblant les forces defensores de les lleis catalanes. Va caure presoner de l'exèrcit sitiador de Barcelona y va morir a la presó de Penyíscola.

— DE BAQUER (LLUÍS). *Biog.* Notari catalá del segle XIX, qu' exercia la carrera a la Seu d' Urgell, de ont era fill. És autor d'una *Historia de la Republica de Andorra*, publicada a Barcelona, imp. de P. Riera, l'any 1849. Era nebot del bisbe de la Seu, D. Simeó de Guardiola.

— DE ROCABERTI (RAIMONT). *Biog.* Escriptor y polítich catalá del segle XVII, comte de Peralada y vescomte de Rocaberti. Era adicte a Felip IV, a qui va dedicar el seu llibre: *Compendio de las grandezas y prerrogativas soberanas de la antiquissima casa de los vizcondes de Rocaberti... condes de Peralada, barones y marqueses de Anglesola* (Madrit, 1651), obra feta per l'advocat Joseph Torner, pero retocada y completada per En Dalmau. L'any 1646 va fer estampar a Saragossa: *Presaños fatales del mando francés en Cataluña*, també dedicada a Felip IV. Publicá ademés: *Memorial ó defensa del marqués de Aitona*.

— DEL VIU (LLUÍS). *Biog.* Notable pintor catalá del segle XV, veí de Barcelona. És autor de la famosa taula del Museu de pintura barceloní, representant la Verge dels Concellers, encomanada a l'artista pel govern de la ciutat l'any 1443 y acabada 'l 1445. És la pintura a l'oli més antiga d'Espanya, probablement la primera feta aquí per tal procediment. Segons ella, resulta ésser en Dalmau afiliat a l'escola del mestre flamench Van Eick, si és que no n'hagués estat deixeble, com és de creure. Poques notícies se'n tenen d'En Dalmau, llevat de que l'any 1453 encara exercia 'l seu art a Barcelona.

— MONER (SANT). *Biog.* Frare dominich dels sigles XIII y XIV, fill de Santa Coloma de Farnés. Va estudiar a Girona y a Montpeller. Dominat per la seua vocació relligiosa, va entrar al convent de predicadors de Girona, distingintse tot seguit per l'humilitat y el menyspreu del benestar corporal. Va obtindre permis pera fer vida penitenta a la cova de Marsella habitada per Santa Maria Magdalena, passant'hi una bona temporada prenent un aspecte cadavèrich. Se'l va fer tornar al convent de Girona y allà va pendre per estada un'altra cova oberta a la roca viva, fins a perdre la salut a causa de tantes mortificacions morint el dia 24 de Setembre de l'any 1341, als cinquanta anys. Després de moltíssims anys de rebre la veneració popular espontània el Papa Ignoscent XIII el va canonisar.

— Y FAURA (FRANCESCH). *Biog.* Óptich y escriptor de

Eussebi Dalmau

la seua especialitat, que va morir a Barcelona l'any 1886, deixant escrita, entre altres obres, la titulada: *Tesoro de la vista y su conservación hasta la vejez*.

— Y MAYOL (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Músich nat a Barcelona l'any 1814. De xeble de l'escolania de la Mercè, als setze anys entrava a la banda d'artilleria; poch temps després era director d'orquestra de teatres y l'any 1837 mestre de violí al Liceu. Deu anys més tart dirigia l'orquestra del nostre gran teatre, del que 'n va ésser suplent y primer violí. Durant més de vint anys va ésser mestre de capella de Santa Maria del Mar. Va morir l'any 1880.

DALMAY. n. p. DALMAU.

DALT. adv. II. Denota la part alta d'algún llóch. **Arriba.** || En els escrits s'usa referintse a lo dit abans. **Arriba, sobre, antes.** || D' alzaria. **De alto,** de altura, de alzada

DALT DE TOT. Al cim d' alguna cosa. *En lo más alto; cima por cima.*

ANAR DE DALT A BAIX. *Loc. fam.* Caure, precipitarse. *Dar, venir abajo, venir al suelo.*

DE DALT A BAIX. m. adv. De cap a peus, del principi al fi. *De arriba abajo.*

NO TOCAR DALT NI BAIX. fr. NO HAVERN'NI PERA DENTS ENCEVÀR.

POSARSE DALT. fr. En alguns jochs de cartes, donar per perduda la mà. *En'arse ó meterse en baraja.*

VINDRE ALGUNA COSA DE DALT. fr. Estar decretada per Déu. *Venir de arriba ó de lo alto.*

DALTABAIX. m. El cop que 's dona al caure de un llóch alt. **Altibajo, zaparrazo, zaparrada, batacazo** || Desgracia que sobrevé perden fortuna. **Zaparrazo** DONAR UN DALTABAIX. *Loc. fam.* DONAR UNA PALLISSA. || ANAR DE DALT A BAIX.

DALTRI. m. D' altri. **De otro.**

DALLA. f. Mena de fals de fulla molt ample que té un mànec dret y llarch y serveix pera segar. També és l'insignia de la mort. **Guadaña.**

LA DALLA SEGONS LO QUE MENJA TALLA. *Ref. ter.* Vol dir que quant més bon jornal se paga al dallador ab tant més de dalit treballa.

DALLÀ. adv. II. De l'altra part. **Del otro lado,** de la otra parte.

DALLADOR. m. Qui dalla. **Guadañero, guadañil, dallador.**

DALLAIRE. m. DALLADOR.

DALLAMENT. m. Acte ú obra de dallar els prats. **Dallamiento.**

DALLAR. v. a. Segar ab dalla. **Dallar, guadañar.**

DALLÍ. adv. II. D' ALLÍ.

DALLIENAVANT. adv. *Ter.* D' ALLI EN AVANT.

DALLIUS (PIA dels). *Orog.* En la Vall d' Aíán, pèl canic de Bausen a Gonaux.

DALLÓ. adv. De alló. **De aquello.**

DALLONSES. m. DAIXONSES.

DAM. m. *Ant.* DANY.

DAMA. f. Dona noble y de distinció. **Dama, senhora.** || Criada d'honor de la reina, o de grans senyores. **Dama.** || Dona hermosa, de bon còs y disposició. **Dama.** || Dona galantejada o' algún home. **Dama.** || A les comedies, la que fá 'ls papers principals, fora la graciosa. **Dama.** || Al joch de les dames, el peó o peça

coronada que pot córrer tota la ratlla. **Dama.** || Al joch d'escachs, la peça principal després del rei, la qual se pot moure en totes les direccions. **Reina.** || *Ant.* MESTRESSA. || *Ter.* MASSÓ PITJADOR. || pl. Joch entre dos en una fusta que hi há seixanta quatre quadrets o casetes ab dotze peces cada jugador, y guanya 'l qui primer acaba les del contrari. **Dama.**

DAMA CORTESANA. Ramera. **Dama cortesana.**

DAMA DE CARRERA. Nòm que 's dona a les dones mundanes. **Dama de carrera.**

DAMA DE CORT O D' ESCACHS. *Met.* PUTA.

DAMA DE PALAU. La dona qu' entrava en classe de dama a servir a la reina fins que podia posarse tapins. **Menina.**

DAMA D' HONOR: DAMA, 2.

BELLA DAMA: BELLA DONA.

BUFAR LA DAMA. fr. Al joch de dames, ferla perdre al contrari per no haver mort quan devia. **Soplar la dama.** || *Met.* Lograr una cosa en competencia d' altres. **Guindar.** || *Met. fam.* Casarse l' un ab la promesa d' altre. **Soplar la dama.**

CORONAR LA DAMA. fr. Posar un peó sobre altre quan arriba a la darrera caseta del contrari. **Coronar, señalar una dama.**

FER O ENTRAR DAMA. fr. Arrivar un peó a la darrera caseta del contrari. **Hacer ó entrar dama, llegar á dama.**

DAMAJOANA. f. Ampolla molt gran cuberta generalment ab un teixit de binechs. **Damajuana.**

DAMÁS. m. *Ant.* DOMÁS.

DAMÁS. n. p. DÁMASO.

DAMÁS (Sant). *Biog.* Pare Sant, nat l' any 304 a la vila d' Argelaguer (La Garrotxa), a qui uns autors creuen romá y altres tarragoní. Va morir a Roma l' any 384. Era eminent còm a escriptor y còm a pontífex. Al concili de Constantinopla, éssent Papa Agató, se calificá de «diamant de la fé» a sant Damás. Va ocupar més de setze anys la cadira de sant Pere. Va fer erigir dues basíliques a Roma. Celebrá 'l segon concili de Constantinopla. Son estimades les seues obres literaries y filosófiques. Va tindre gran amistat y llarga correspondencia ab l' insigne sant Geroni.

DAMASCENO. A. adj. El natural de y lo pertanyent a Damasch. **Damasceno, damasquino.**

DAMASQUÍ. NA. adj. **Damasceno.** || m. Mena de sabre portat de Damasch. **Damasquino.**

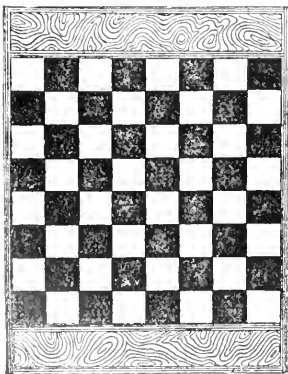
A LA DAMASQUINA. m. adv. A l' estil de Damasch. **A la damasquina.**

DAMASSA. f. aum. **Dama elegant. Damasa.**

DAMESES (Les). *Orog.* Turó d' uns 1,500 met. de altitut, situat a mitjorn de la Pobla de Lillet, prov. de Barcelona.

DAMETO (Joan). *Biog.*

Historiari mallorquí del sigle XVII. Era molt erudit y essent jesuita va exerci el professorat a Catalunya. Després va deixar l' hábit y va entornarse 'n al seu pais, prenent 'hi 'l títol de doctor en dret. El gran Consell de Mallorca 'l va escullir pera cronista del regne. És autor de les obres: *Vida de San Iñigo monje y patrón de Calatayud*, estampada en aquella ciutat; *Historia general del reino de Mallorca*, de la qual sols n' arribá a publicar el primer volum, en 1631, a compte dels administradors del regne. En Vicents Mut y en Geroni Alemany varen ésser els continuadors de la *Historia general del reino de Mallorca*. Va morir l' any 1636.

Joch de dames

Damajuana

Joan Dameto

— Y SUREDA DE SANT MARTÍ (ANTONI). *Biog.* Pintor del segle XVIII, natural de Palma de Mallorca. Era deixeble del famós artista Mesquida. Pertanyent a les nobles famílies mallorquines dels cognoms que porta, va ésser ademés, un protector de les arts, havent contribuït a la restauració del bon gust. És autor d'una col·lecció de paisatges sobre vitela, fets a la ploma, i entre 'ls seus quadros al oli s'esmenta un Sant Gayetà com a superior. Al proclamarse'l rei Ferran sisé, l'ajuntament de Palma li va encomanar l'ornamentació del frontis de la Casa del Comú, fent-ho a satisfacció de tothom.

DAMIÀ, m. Nòm propi d'home. **Damián**.

DAMIANISTA, m. Secta que no regoneixia distinció de persones en Déu. **Damianista**. || Nòm que's donava als seus principis a les religioses de Santa Clara. **Damianistas**, **damianitas**.

DAMISELA, f. Noia aixerida, estufada. **Damisela**. || Senyoreta. **Damisela**.

DAMNABLE, adj. *Ant.* CONDEMNABLE.

DAMNACIÓ, f. *Ant.* CONDEMNACIÓ.

DAMNADAMENT, adv. m. *Ant.* Penosament. **Penosamente**.

DAMNADURA, f. *Ant.* CANCELACIÓ.

DAMNAR, v. a. *Ant.* CONDEMNAR. || **Reprobar**, **revo-**
car, **anular**. || v. r. CONDEMNARSE.

DAMNAT, **DA**, p. p. *Ant.* CONDEMNAT.

DAMNATGE, m. *Ant.* DANY.

DAMNEJAR, v. a. *Ant.* DANYAR.

DAMNIFICACIÓ, f. *Ant.* L'acte de causar dany. **Damnificació**.

DAMNIFICADOR, A. m. y f. *Ant.* Qui causa dany. **Damnificador**.

DAMNIFICAR, v. a. y 'ls seus derivats. *Ant.* DANYAR, **PERJUDICAR**.

DAMNÓS, A. adj. *Ant.* DANYÓS.

DAMONIAT, **DA**, adj. *Ant.* ESPERITAT.

DAMONT, prep. *Ant.* DEMUNT.

DAMPNIFICAR, v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **DAMPNAR**.

DAMUNT, prep. y adv. II. **DEMUNT**.

DAN, m. *Ant.* DANY.

DANAIDE, f. *Entom.* Insecte lepidopter diurn, de origen exòtic, de colors vius y variats, éssent el **danar** el gènere més conegut.

DANSA, f. Ball a compàs de la música. **Danza**. || Cert nombre de balladors que's junten pera alguna dansa pública. **Danza**. || L'art de dansar. **Danza**.

DANSA D'ESPASES. La que's fá ab espases a les mans ab les quals se donen cops al so d'algún instrument. **Danza de espadas**.

DANSA BARREJADA. Ball del temps de don Pere IV d'Aragó, que tal volta's cantava pels meteixos dansants o altres. **Danza**.

DANSA PARLADA, f. El ball en que hi entren persones vestides a propòsit pera representar un pas històric. **Ball parlat**. **Danza hablada**.

ANAR O ENTRAR EN DANSA. fr. *Met. fam.* Ficar-se o trovarse ficat en algún negoci. **Andar**, **entrar**, **estar ó meterse en danza**, **danzar**.

FICAR O POSAR EN DANSA. fr. *Fam.* Atribuïr malliciosament a algú una cosa en que no hi ha pas tingut cap part. **Meter alguno en la danza**. || Procurar ab manya qu'algú entri en algún negoci. **Meter en danza**.

SEGUIR LA DANSA. fr. Seguir la bulla. **Ande la danza**.

DANSADOR, A. m. y f. Qui dansa. **Danzador**.

DANSAR, v. a. Ballar a compàs ab ordre y méto-

do. **Danzar**. || Moure's alguna cosa depressa. **Danzar**. || **BALLAR EN ALGÚN NEGOCI**.

TREURE A DANSAR. fr. **TREURE A BALLAR**

DANSARI, NA. m. y f. **BALLADOR**.

DANTA, f. *Zool.* Quadrúpedo d'Amèrica, de la grandària d'un mulat, cap gros y llargarut, ab una mena de trompa elàstica, a quin extrem hi té 'ls forats del nas; té 'ls ulls petits, les orelles semblantes a les del porch y 'l pel espés, curt y negrench. **Dante**, **alce**, **gran bestia**, **orinac**.

DANTONIÀ, NA. adj. Se diu de la eloquència tribunicia, enèrgica y aspre, aludint al caràcter oratori del famós revolucionari francès Danton. **Dantoniano**.

DANUBIÀ, NA. adj. Lo qu'está pròxim al Danubi o pertany al meteix. **Danubiano**.

DANÚS (Miquel). *Biog.* Un dels pintors més notables de la illa de Mallorca durant el segle XVII. Va estudiar a Italia al obrador d'en Carles Maralta y era molt considerat a Roma per les seues obres. Va tornar a Mallorca cap a les derrereries de la centuria. Als quatre cantons del claustre dels agustins de Palma hi havia quatre quadros pintats per ell, pero retocats per una mà inexperta.

DANY, m. Detriment, perjudici. **Daño**.

A **DANY D'ALGÚ**. m. adv. Del seu compte. A **daño de alguno**, **á su cuenta y riesgo**.

DANY EMERGENT. *For.* Lo que té principi d'altra cosa, com als contractes lo que's segueix de la retenció del diner. **Daño emergente**, **lucre cesante**.

ÉSSER TINGUT A RETRET EL DANY. fr. *Ant.* Ser responsable á resarcir el daño.

LO QUE NO ÉS AL MEU ANY NO ES EN MON DANY. *Ref.* Lo que no fué en mi año, no fué en mi daño.

PAGAR DANYS Y PERJUDICIS. fr. Pagar tots els danys y gastos qu'ocasiona alguna cosa. **Pagar daños y perjuicios**.

QUAN ÉS VINGUT JA 'L DANY, **ÉS EN VÁ PARLAR DE ANTANY**. *Ref.* **QUAN FOU MORT LO COMBREGAREN**.

SOSTINDRE DANY E INTERÉS. fr. **PAGAR DANYS Y PERJUDICIS**.

DANYADOR, A. m. y f. Lo que danya. **Dañador**, **damnificador**.

DANYAR, v. a. Fer o causar dany. També's usa com reciproc. **Dañar**, **damnificar**. || Ofendre, incomodar, com: *la molta llum a la vista*, etc. **Molestar**, **dañar**. || Maltractar, fer malbé alguna cosa. **Dañar**.

DANYAT, **DA**, p. p. **Dañado**.

DANYÓS, A. adj. Lo que danya. **Dañoso**, **dañino**, **nocivo**, **dañable** || **MOLEST**.

DANYOSAMENT, adv. m. *Ant.* Ab dany y perill. **Dañosamente**.

DANYOSÍSSIM, A. adj. sup. **Dañosísimo**.

DAPNAR, v. a. y 'ls seus derivats. **PERJUDICAR**, **CONDEMNAR**.

DAQUÉN, adv. *Ant.* D'AQUÍ.

DAQUEST, adv. D'aquest. **De esto**.

DAQUÍ, adv. D'AQUÍ

DAQUÍ AMUNT' m. adv. *Ant.* **De ahí arriba**.

DAQUIAVANT, adv. y

DAQUIENANT, adv. t. D'AQUÍ EN AVANT.

DAR, v. a. **DONAR**.

DAR CALDA. *Ter. d'arts y oficis*. Possar carbó al forn, a la caldera, etc.

DAR FOGUERADA. *Ter. d'arts y oficis*. Possar lleunya al forn d'obra.

DARA Y DE ZAMORA (Lluïsa). *Biog.* Baronesa de Purroy. Va néixer a Tortosa l'any 1808 y morta a la meteixa ciutat l'any 1888. En els set sitis que el carlí Cabrera va posar a la plassa de Gandesa, durant la guerra civil, la baronesa de Purroy va ésser valenta fins al heroisme y altament humanitària; haventse posat montada a cavall davant dels voluntaris cada vegada que sortien fora muralla a

Danaide

escometre al enemic, sense perdre mai la serenitat. La bondat del seu cor era tanta com la fortalesa del seu esperit, segons ho va provar repartint queviures y medicines als necessitats.

DARDANARI. m. *Ant.* Monopolista.

DARDAR. v. n. *Fam.* Rondar mòlt pels carrers sense cap necessitat. Billrotear, ruar, callejar, corretear.

DARDARON (Joseph). *Biog.* Artista mallorqui del segle XVIII, que s' dedicava a la especialitat de la pintura al fresch. A Palma hi va pintar molts sostres de grans sales a casa i marqués de Vivot, ab composicions mitològiques, fabuloses y batalles d' Alexandre Magne; ab temes decoratius, nens, flors y frisos, segons l'estil del seu temps.

DARDAYRE. m. y f. Qui roda mòlt pels carrers. Callejero, biltrotero, ruante, azotacalles y cenero.

DARDEJAR. v. n. Ferir ab el dart. Dardear. || Manejar el dart; dispararlo. Dardear.

DARDELL. m. *Ant.* DART.

ANAR DARDELL. fr. Oscilar alguna cosa que volta sobre algun eix. *Oscilar, temblar, bambolear, bambalejar.*

DARDER (Geroni). *Biog.* Menescal catalá de fama, que va néixer a Barcelona l' any 1804 morint hi l' any 1889. Va conrear els estudis científics de la seua especialitat y n' va ésser un bon divulgador. Va col·laborar a *El Eco de la Veterinaria*, que s' publicava a Madrid entre 'ls anys 1853 y 1857, a quina redacció hi prenia part en Viñas y Martí. Va traduir la obra de Lafore *Tratado de las enfermedades de los grandes ruminantes*, (Barna, 1850). A la *Revista de Agricultura Práctica* hi va publicar l' estudi titolat: «Perineumonia epizootica». A Madrid, junt ab en Miquel Viñas y Martí, l' any 1859, va fer l' *Apéndice al tratado completo del arte de herrar y forjar*, de M. Rey. Al esdevenir la terrible malaltia «triquinosis» dels porcs l' any 1879, ell ne va publicar un breu estudi.

DARDERES. Institució barcelonina pera l' assistència dels malalts de cases particulars. Darderas.

DARGA. f. *Ant.* Adarga.

DARMÓS. *Geog.* Poblet del terme mupal. de Tivisa, prov. de Tarragona.

DARNIUS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és dalt d' una montanya, a vora del riu Arnera y té 1,168 hab. Té agregat el poblet de Montroig.

Segell de Darnius

DARÓ. *Hidrogr.* Riuet de la província de Girona. Neix a la vessant llevantina de les montanyes Gavarres, passa per La Bisbal, Ullastret, Gualta y Fontanilles y desaigüa al mar a tramontana de la Torre de Pals.

DAROGAR. v. a. y 'ls seus derivats. Derogar.

DARRER. A. adj. Últim en la seua especie u ordre. Último, postrero, postrimero y postrer si s' anteposa al substantiu.

|| MALHAJA 'L DARRERI *Loc. proverb.* Que usen els nois pera animar a córrer al que s' va quedant darrera. || *Mala sarna te coja al último! ¡a puto el postrer!*

DARRERA. m. *Fam.* CUL. || adv. || La part posterior d' alguna cosa. Tras, detrás. || Al últim, detrás de tot. Al último. || prep. Qu' indica l' ordre de les coses. Tras, detrás. || adv. m. En ausencia d' algú. En ausencia, detrás. || m. pl. La part posterior dels vestits, etc. Cuartos traseros.

AL DARRERA. m. adv. DARRERA.

ANAR DARRERA D' ALGÚ. fr. Perseguirlo, córrerli detrás. *Ir ó andar tras de alguno.*

ANAR DARRERA O AL DARRERA. fr. Continuarse, succeirse una cosa a l' altra per ordre, torn o número. *Seguirse.*

ANARI DARRERA. fr. Fer medis pera conseguir alguna cosa. *Ir ó andar tras alguna cosa.*

ESTAR A LA DARRERA CASA. fr. Estar en gran pobresa o necessitat. *No tener sobre qué caerse muerto.*

QUEDARSE DARRERA O ENDARRERA. fr. Quedarse detrás. *Rezagarse.*

TANT DONARÀS A EN PERE QUE LI HAURÀS D' ANAR DARRERA. *Rej.* Tanto le darás que pobre quedarás.

DARRERAMENT. adv. t. Després de tot. Últimamente, posteriorment, postreramente.

DARRERATGES. m. pl. *Ant.* ENDERRERITS.

DARRERENCH, CA. adj. TARDÀ.

DARRERÍA. f. fí. || El termini d' alguna cosa, y comuntment 'l darrer període de la vida del home. *Postimeria.*

DARRERIES DEL HOME. Mort, judici, infern y gloria. *Postimerias, novissimos.*

LO QUE 'L BOIG FA A LA DARRERÍA, 'L SABI HO FA A LA PRIMERIA. *Ref.* Ensenya que 'l neci, després de molts desenganys, ha de fer lo que 'l prudent fá ab previsió. *Lo que el loco hace á la derreria, hace el sabio á la primera.*

DARSENSA. f. La part més resguardada d' un port pera conservar carenes y habilitar les embarcacions. Dársena.

DART. m. SAGETA. || Arma afilada semblanta a la punta de llansa, que s' lliensa ab la mà Dardo. || m. *Astron.* Nóm d' una petita constelació boreal.

Dardo. || *Arquit.* Part que divideix els óvuls esculpits en quatre parts de cercle y acaba en punta de fletxa. || *Bot.* Sol anomenarse aixís cada una de les punxes de l'ortiga.

Dart

DARTOS. m. *Anat.* Membrana contràctil, filamentosa y rogenca que cubreix els testículs. Dartos.

DAS. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de Urgell, part. jud. de Puigcerdà; és a la Cerdanya, a la vora de la carretera de Barcelona a Puigcerdà; té agregats els pobles de Moroll, Sanabastre y Tartera, reunint entre tots 354 habitants.

DÀSSA. *Imp. Ter. ibissench.* Dóne'm imperatiu del verb donar. Dáme.

Segell de Das

DASSÀ. adv. || D' aquesta part. De acá, del lado ó de la parte de acá.

DAT, DA. p. p. DONAT.

DAT Y NO CONCEDIT. *Loc. fam.* Denota que s' pemet una proposició encara que sigui falsa, perque no fa 'l cas. *Dado y no concedido.*

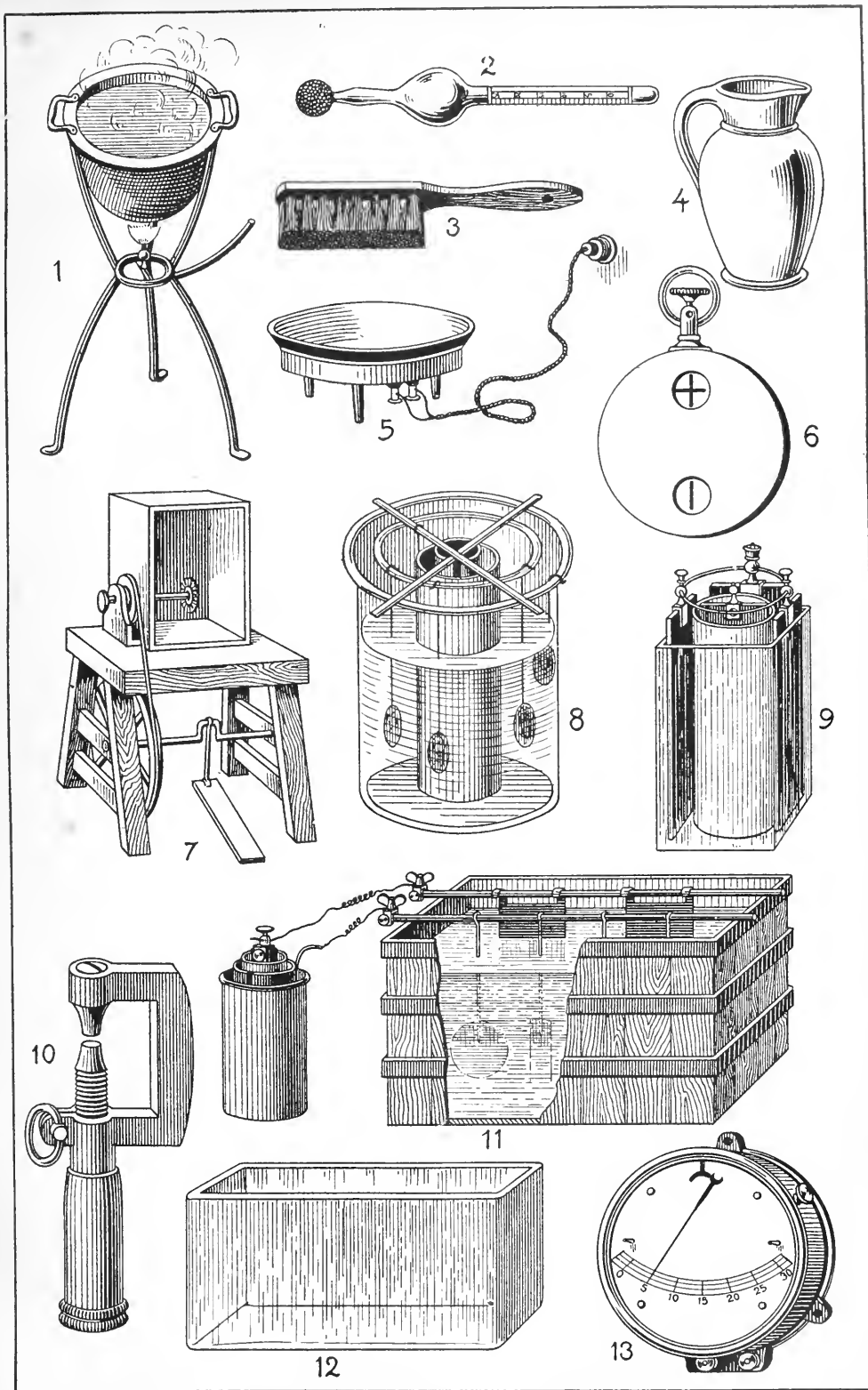
DATA. f. Nota del día y lloch en que s' firma un paper. *Data.* || Partida d' un compte pera descàrrech de lo rebut. *Data.*

ESTAR DE BONA O MALA DATA. *Loc. jam.* Estar de bon o mal humor. *Estar, quedar; ir de buena ó mala data.* || **ESTAR O NO ESTAR DE FILIS.**

POSAR EN DATA O PER DATA. fr. Assentar una partida en compte pera descàrrech de lo rebut. *Adatar, datar.*

DATARI. m. Prelat que presideix y governa 'l tribunal de la dataría. Datario, y prodatario si és un cardenal.

DATARÍA. f. Tribunal de la curia romana, que despatxa les provisions de beneficis no consistorials, les reserves de pensions sobre ells, les dispenses ma-

1. Diposit per a daurar y platejar al flam. 2. Pesaliquits per a els banys. 3. Respell. 4. Pot per a els àcids.
 5. Fogó elèctric per a escalfar els banys. 6. Cercapols. 7. Torn per a netejar. 8. Bany galvanic sense pila.
 9. Pila per a banys galvanoplàstics. 10. Aparell per a midar fils y planxes. 11. Pila de bany galvanic.
 12. Bany de cristall. 13. Amperímetre per a marcar les corrents del bany.

trimonials, les d'etat y altres, les facultats d'enagenar béns ecclesiàstichs, y les provisions d'oficis vendibles de la meteixa curia.

Dataria.

DÁTIL.

m. El fruit de la palmera, qu'es com un a pruna petita y llargaruda, groch, molt gustós y que té 'l pinyol cilíndric ab un sòlch de cap a cap. **Dátíl.** || Especie de caragol de mar, de la figura

Penjoll de dátils en flor

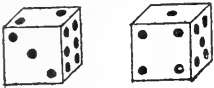
del dátíl. **Dátíl.** || Cert fòssil. **Dátíl,** belemnita.

DATILET. m. d.m. **Datillilo.**

DATIU. m. *Gram.* El tercer cas de la declinació. || Expressa a qui va 'l dany o profit. És el cas que correspón al complement indirecte. **Dativo.**

DATO. m. Document, proba. **Dato.** || pl. *Matem.* Quantitats conegudes pera trobarne d'altres de desconegudes. **Datos.** || Indicis de que 's treuen conegut. **Datos.**

DAU. m. Peça cúbica d'os, marfil, etc., que té de un fins a sis punts a les seues cares y serveix pera varis jochs de fortuna. **Dado.** || Peça cúbica de metall, que serveix de punt d'apoi pera mantindre en equilibri algunes màquines, com: *la porta, 'l rodet de la mola.* **Tejuelo, dado,** rangua. || Cada un dels corróns en que descansen els braços de la campana y altres màquines. **Palomífla.** || La planta o part superior que corona 'l capitell. **Abaco.** || Al blasó 'ls quadrets que resulten de les divisions del escut, tallat al menys

Daus

dues vegades. **Dado.** || *Naut.* Peça quadrada, per lo regular de bronze, encastada a una politja que gira en el seu codernal sobre un pern de ferro pera resguardar el forat de dita politja. **Dado, alma, ànima, palometa, chapeta.** || *Maquin.* Peça que frega ab l'eix y va ajustada a la cadrieta. **Bronce.**

DAU FALS. El de jugar, qu' está disposat de manera que tenint més pes a un costat que als altres quasi sempre cau de la meteixa cara. **Dado falso.**

CARRGAR ELS DAUS. fr. Falsificarlos introduint'hi plom pera que caigui sempre d'un meteix costat. Sistema usat ja a l'antigor, segons ho proven uns daus servats al Museu arqueològich de Tarragona. **Cargar los dados.**

CÒRRERLI BÉ 'L DAU A ALGÜ. fr. Tindre sort. **Tener suerte favorable, correr el dado.**

DEIXAR EL DAU A ALGÜ. fr. DEIXAR A LA MÀ, etc. **EL DAU ÉS TIRAT.** *Loc. fam.* La cosa está resolta. **El dado está tirado.**

EL MILLOR DELS DAUS ÉS NO JUGARLOS. *Loc.* Que denota ésser lo més prudent evitar els danys y perills. **El mejor de los dados es no jugarlos.**

MUDARSE 'LS DAUS. fr. Mudarse l'estat de les coses. **Mudarse ó trocarse los bolos.**

SEGONS CÒM PINTI 'L DAU. fr. Conforme 'l temps y les circumstancies **Conforme diere el dado.**

TINDRE 'L DAU. fr. *Met.* TINDRE LA PAELLA PÈL MÀ-NECH.

TINDRE MAL DAU. fr. *Met.* Tindre mala sort. **Correr mal el dado ó la suerte.**

TIRAR DAU FALS. fr. *Met.* Enganyar. **Dar, echar dado falso.**

VINDRE BÉ 'L DAU. fr. Afavorir la sort. **Tener la suerte favorable, correr el dado, acudir ó dar bien el juego, acudir el naipe.**

DAUET. m. dim. **Dadillo.**

DAURADA. f. *Ictiol.* **ORADA.**

DAURADELLA. f. *Bot.* Herba medicinal de la fam. de les falgueres; és alta d'un pam, se fá entre les roques als llòchs aubachs, té les fulles partides y cubertes del revés d'una pelussa pardoguenca. No té cama y lá la llevar a les fulles. **Doradilla, escolopendra.**

DAURADOR, A. m. y f. Qui daura. **Dorador.**

DAURADURA. f. Obra de daurar. **Doradura.**

DAURAR. v. a. Cubrir d'or. **Dorar.** || *Met.* Interpretar favorablement les males obres. **Dorar.**

DAURAR D'ESTANY. fr. *Ant.* MENTIR, FINGIR, AMAGAR O DISFRESSAR LA VERITAT.

DAURAT, DA. adj. Cubert d'una capa d'or. **Dorado.** || m. **DAURADURA.**

DAURER o **DEURER** (Joan). *Biog.* Pintor mallorquí del sigle XIV. Poques noticies hi há d'ell, llevat que va ésser un excelent artista, segons ho proven les seues obres, una d'elles—qu'és una taula gòtica de la parroquia d'Inca, representant la verge Maria, d'estatura més del natural—está firmada al peu ab la llegenda: *Joan Deurer pintor ma pintada lany MCCCLXXIII.* És autor d'un sant Miquel fet pera la iglesia de Sant Joan de Mur l'any 1374. Se li atribueixen molt belles pintures que 's guarden a l'illa.

DAVALLAR. v. n. y 'ls seus derivals. **DEVALLAR.**

DAVANT. m. y 'ls seus derivats. **DEVANT.**

DAVASSAL. m. Cop de pluja forta y de poca duració. **Turbión, aguacero, chaparrón, grapada, aguadocho.** || *Met. fam.* Abundor excessiva de paraules. **Tropel, flujo, chorroada de palabras, taravilla.**

DAVASSALL. m. **DEVASSALL.**

DAVINA. f. *Min.* Silicat d'alúmina y de calcs. **Davina.**

DAVIT (Kimhi Rabbi). *Biog.* Vegis **KIMHI** (DAVIT).

DAVIU (Llorens). *Biog.* Monjo gerònim, nat a Martó l'any 1541 y mort l'any 1598. Va desempnyar distingits càrrechs a la sena ordre. És autor d'un bon libre llatí que tracta de la passió de Crist (645 planes en octau), encara inédit.

DÀVOL. adj. *Ant.* **VIL.**

DAVOLTES. adv. *Ant.* **A VOLTES.**

DAYA NOVA. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, bisb. d'Oriola, part. jud. de Dolores; és a la vora del riu Segura y té 691 hab. || —**VELLA.** Poble de la prov. d'Alacant, bisb. d'Oriola, part. jud. de Dolores; és a la vora del riu Segura y té 212 hab.

DAYMÓS o **DAYMUZ.** *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. de Gandia; és a la vora del mar y té 896 hab.

DAYNA. f. *Zool.* Mena de cervo petit, ab les banyes brancudes, còrbes y aplanades per la punta, y la quà curta. La femella no té banyes. **Gamo, dama.** || Pell de l'animal. **Piel gamuna.**

ÉSSER UNA DAYNA. fr. *Fam.* Ab que 's pondera la lleugeresa d'algü. **Ser un ave.**

DAYNETA. f. dim. **Gamezno, gamito.**

DE Nòm de la lletra D **De.** || Negació, o expressió contrària a la que significa 'l nòm o verb a que procedeix en composició, còm: *degenerar, demèrit*; o que augmenta la significació, còm: *devastar, devorar*; o que la dismi nueix, còm: *demanar*. || prep. de genitiu, quan dependeix del nòm substantiu. **De.** || prep. d' ablatiu, quan dependeix de verb. **De.** || prep. d' acusatiu, quan dependeix d' un' altra preposició, còm: *fora de la ciutat, després de tot*. **De.** || Denota la materia de que 's fá o consta alguna cosa, còm: *cullera de plata*. **De.** || Denota el contingut d' alguna cosa, còm: *ampolla de vi*. **De.** || També s' usa en llòch de *ab*, majorment denotant el fi d' a guna acció, còm: *picar de peus, de intent*. **De.** || Indicant la causa equival a *per*, còm: *els nois se 'n alegren de la mort del porch*. **De.** || També equival a *per* a les oracions de passiva, còm: *va ésser enviat de part de l' ajuntament*. **De.** || Aixís meteix és *per* denotant l' exercici actual d' alguna dignitat o empleu, còm: *N. està de governador a Tarragona*. **De, por.** || Expressant distancia de temps o de llòch és *desde*, còm: *de ahir a avui, de cap a peus*. **De, desde.** || Regeix també l' infinitiu en sentit de gerundi llatí, còm: *després de separ és hora de dormir*. **De.** || S' usa còm conjunció comparativa, v. gr.: *vos parlo de amic*. **Como.** || Serveix pera determinar el temps, còm: *de dia, de nit*. **De.** || Denota l' assumpte de que 's tracta. **De.** || Acompanyada de la preposició a significa lo meteix qu' *entre*, còm: *vindreu de sis a set*. || **Entre, de.** || Colocada entre un adjectiu y 'l seu substantiu dona molta energia a l' expressió, còm: *no dorm el traïdor de Judes*. **De.** || També se sol posar en llòch de *en*, còm: *fou ferit de la cama*. **De, en.** || Nota d' ilació, còm: *de aquí se segueix*. **De.** || Lo meteix qu' en l' espanyol, còm: *de dos anys a aques a part*. **De.** || Se posa en llòch de *pera*, còm: *la ploma de escriptura*. Para || Acompanyada de la preposició *en*, indica la distribució del temps, còm: *de dues en dues hores*. **De, cada.** || **DEL.** || També modifica una infinitat d' expressions; aixís diém: *de poch en poch, de passada, etc.*

DE NO. m. adv. Al contrari, còm: *el superior ha de ésser humil, DE NO, serà despreciat. De no, donde no, de lo contrario, sino.*

Debanadores

DEA. f. Ant. *poët.* DEESA.

DEBADES. adv. *Ter. ant.* A VEGADES ||adv. EN VÁ. || DE FRANCH, GRATUITAMENT.

DEBADES TANT. *Expr. iròn.* Per aixó meteix. *Por eso mismo.*

DEBANADORES. f. pl. Aparell fet de canyes o de llistons de fusta creuats que giren al voltant d' un eix vertical fixat en un peu, pera devanar hi les troques. || Als teatres, aparell que conté un bastidor pera presentar lo ab rapidesa de l' un o de l' altre costat. **Devanaderas.**

DEBAT. m. Disputa, altercació. **Debate, disceptación.** || Baralles, lluita. **Debate.** || Qualsevulla cosa que impressiona l' ànim. **Debate.**

¿QUÍN DEBAT Y VOL FARINA? *Loc. met. fam.* S' aplica als que havent tingut prou temps pera ferse fer una cosa, van esperant a l' última hora y llavors manten ab presses, sense donar prou temps als que l' han de fer. *El mozo del gallego que andaba todo el año descalzo, y en un dia quería matar al zapatero.*

DEBATEGAR. v. a. Ab que 's significa qui lluita pera salvarse o defensarse. **Luchar.**

DEBATRE. v. n. Altercar, disputar. **Altercar, debatir, disceptar.** || **COMBATRE, LLUITAR.** || Remenar alguna cosa pera que 's condensi o 's barreji, se liquidi o 's desfassi. **Batir.**

DEBATRE'S. v. r. **BATRE'S, LLUITAR.**

DEBATUT, DA. p. p. **Debatido.** || Remenat, deixat. **Batido.**

DEBEDOR. m. Ant. **DEUTOR.**

DEBER. m. Obligació. **Deber.**

FER EL SEU DEBER. fr. Complir la seua obligació. *Hacer su deber.*

DÉBIL. adj. De poch vigor y resistencia. **Débil.** || *Met.* De poch esperit. **Débil.**

DEBILESA. f. **DEBILITAT.**

DEBILITACIÓ. f. **DEBILITAT.**

DEBILITADÍSSIM, A. adj. sup. **Debilitadísimo.**

DEBILITAMENT. m. **DEBILITAT.**

DEBILITANT. p. a. Lo que debilita. **Debilitante.**

DEBILITAR. v. a. Disminuir el vigor o força d' alguna persona o cosa. **Debilitar.** || v. r. Anar perdent la força o vigor. **Debilitarse, flaquear, desgastarse.**

DEBILITAT. f. Falta de força o vigor. **Debilidad.** || Flaquesa d' esperit o d' enteniment. **Debilidad.** || p. p. **Debilitado.**

DEBILITAT DE LA NATURALESA HUMANA: FRAGILITAT.

DEBILITAT DE VENTRELL. Falta de força pera digerir el menjar. *Debilidad ó desconuelo del estómago.*

DÉBILMENT. adv. m. **Débilmente.**

DÉBIT. m. **DEUTE.** || Obligació recíproca entre 'ls casats. **Débito, deuda conyugal.**

DEBITORI. m. Escriptra de débit. **Debitorio, vale.** || AUTÈNTICH.

DEBITORI SIMPLE. Rebut o escriptura privada. *Debitorio simple ó privado.*

RECULLIR UN DEBITORI. fr. Pagar lo que 's deu en virtut del meteix. *Recoger un vale.*

DEBOTAR. v. a. Llensar, botar fora. **Arrojar, echar, expeler.**

DEBUIXAR. v. a. Y 'ls seus derivats. **DIBUIXAR.**

DEBUT. m. Comensament d' un succés, obra o discurs. **Debut.** || Primera obra d' un autor. **Debut.** || Primera sortida d' un actor al teatre. **Debut.**

DEBUTANT. m. Qui debuta. **Debutante.**

DEBUTAR. v. a. Fer el debut. **Debutar.**

DECA. f. Partícula augmentativa que en el nou sistema mètric designa una unitat de mida o pes deu vegades major que la unitat generatriu, per exemple: un decàlitre és deu litres o deu vegades un litre. **Deca.**

DECACORDI. m. *Mús. ant.* Instrument ab deu cordes, de figura triangular. Era una mena d' arpa. **Decacorde, decacordio.**

DÉCADA. f. Narració dels fets ocorreguts en l' espai de deu anys. **Década.** || En general se diu de tot lo qu' enclou una desena. **Década.**

DECADENCIA. f. Declinació, principi de la ruina d' alguna persona o cosa. **Decadencia.** || Se diu de les coses morals, còm: la *decadencia del imperi o de les arts*, etc. **Decadencia.**

ANAR EN DECADENCIA. fr. **DECAURE.**

DECAEDRE. s. y adj. *Geom.* Sòlit de deu cares o costats. **Decaedro.**

DECAENT. p. a. Lo que decáu. **Decadente.**

DECÀGONO. m. *Geom.* Figura plana de deu ànguls y deu costats. **Decágono.**

DECAGRAM. m. Deu gram. **Decagramo.**

DECAIMENT. m. Debilitat, falta de forces. **Decaimiento.**

DECALCH. m. Acció de calcar un dibuix. **Decalco, DECÁLECH o DECÁLOGO.** m. Els deu manaments de la llei de Dèu. **Decálogo.**

DECÀLITRE. m. Mida de capacitat que té deu litres. **Decálitro.**

DECÁLOBO, A. m. Que té deu divisions rodones. **Decálobo.**

DECALVACIÓ. f. Acte y efecte de decalvar. Decalvación.

DECALVAR. v. a. Tallarli a algú 'ls cabells arrán del cap en cástich d' algun delict. Decalvar.

DECAMÉRIDA. f. *Mús.* La 3,010ª part de la octava dividida primerament en 43 parts; cada una d' aqueixes 7 en 10, pera establir el sistema més exacte de temperament dels sons. Decamérída. || Divisió en 10. || Desena part.

Decàmetre

DECÁMETRE. m. Mida longitudinal de deu metres. Decámetro.

DECAMPAR. v. n. Alsar el campament la tropa. Decampar, le-
o los reales.

DECAMPAT, DA. p. p. Decampado.

DECANAT. m. DEGANAT.

DECANDIMENT. m. Acte y efecte de decandir. Decaimiento.

DECANDIR. v. n. Decaure, vindre a menys alguna persona o bestia. Decaer, descaecer. || També s' usa com reciproc. Abatirse.

DECANDRÍA. f. *Bot.* Desena classe del sistema sexual de Linnéu, que comprén tots els vegetals ab flors hermafrodites y que tenen deu fils de flor. Decandria.

DECANIA. f. Subdivisió d' un comtat en deu famílies o cantóns, en temps del feudalisme. Decania.

DECANO. m. El més antich d' una corporació. Decano. || El nomenat pèl rei pera presidir algun consell o tribunal, encara que no sigui 'l més antich. Decano.

DECANTAMENT. m. L' acció y efecte de decantar. Lado, forcimiento. || L' acció d' abocar un' eina poch a poch pera que caigui 'l líquid y quedi 'l solatge. Decantación. || El declive o inclinació d' una paret. Torcimiento.

DECANTAR. v. a. Moure alguna cosa torcentia o inclinanta a algun costat. També s' usa com reciproc. Ladear, torcer, decantar. || *Met.* Fer qu' algú s' inclini al nostre partit u opinió. Llevar, atraer. || Inclinar poch a poch alguna eina pera treure 'l líquid sense que caigui 'l solatge. Decantar. || Ponderar, exaltar, aplaudir. Decantar. || Apartarse del cami recte. Torcer, decantar.

DECANTARSE. v. r. Determinarse a seguir algun partit u opinió. Ladearse, inclinarse, abalanzarse. || Perdre alguna cosa la línia perpendicular. Torcerse, ladearse.

DECANTAT, DA. p. p. Ladeado, decantado. || Ponderat per molt bó. Decantado.

DECAPITACIÓ. f. Acció y efecte de tallar el cap. Decapitación.

DECAPITAR. v. a. Tallar el cap. Decapitar.

DECASSÍLABO. adj. Vers de deu sílabes. Decasílabo.

DECAURE. v. n. Anar a menys, lo meteix tractant-se de béns de fortuna que de la salut. Decaer, men-
guar, descaecer, decaer, ir en decadencia.

DECAYCIÓ. f. *Ant.* DECAIMENT.

DECAYGUDA. f. *Ant.* DECADENCIA.

ANAR EN DECAYGUDA, fr. DECAURE.

DECAYGUT, DA. p. p. Decaído.

DECAYMENT. m. *Ant.* CAYGUDA.

DECEBEMENTZ. m. *Ant.* ENGANY.

DECEBRE. v. a. *Ant.* ENGANYAR.

DECEBUT, DA. p. p. *Ant.* ENGANYAT.

DECEDENT. adj. *Bot.* Que 's desprén y cau algun temps després del seu desenrotllament, parlant dels diversos órguens d' una planta. Decedente.

DECELAMENT (de secrets). fr. Publicació o des-

cubrimient de secrets. Publicación ó descubrimien-
to de secretos.

DECELAR. v. a. y

DECELERAR. v. a. Publicar o descobrir un secret. Publicar ó descubrir un secreto.

DECELAR A ALGÚ ACUSANTLO, fr. *Delatar.*

DECEM. Veu llatina que equival a deu y entra a la composició de moltes paraules. Decem.

DECEMNOVENAL. adj. Epítet que 's dona al ciclo llunar de dinou anys. Decemnovenal.

DECENCIA. f. Asseo, compositura y adorno corresponent a cada persona o cosa. Decencia. || Recato, honestetat, modestia. Decencia. ||

DECENLOCULARI, A. adj. *Bot.* Qu' está compartit en deu compartiments, parlant d' un ovari o d' un fruit. Decenloculario.

DECENT. adj. Honest, just, degut. Decente. || Corresponent, conforme al estat o qualitat de cada cosa. Decente. || Adornat sense luxu, pero ab netetat. Decente. || Modest, ben criat. Decente. || Ben vist, de bona reputació. Decente. || Se diu de la persona que no és noble, pero que té bon comportament y bona reputació. Decente.

ÉSSER DECENT. fr. Estar bé alguna cosa, donar caràcter. *Ser decoroso ó decente.*

DECENTÍSSIM, A. adj. sup. Decentísimo.

DECENTMENT. adv. m. Ab decencia. Decentemente.

DECEPCIÓ. f. ENGANY.

DECEPTIU, VA. m. y

DECEPTORI, A. adj. ENGANYÓS, CAPCIÓS.

DECERNIR. v. a. Distingir, advertir la diferència que hi há entre dues coses. Discernir. || *Ant.* DETERMINAR.

DECESSIÓ. f. *Ant.* PRECEDENCIA.

DECESSOR. m. *Ant.* PREDECESSOR.

DECI. Partícula qu' en el sistema mètric designa una unitat deu voltes més petita que la unitat generativa, per exemple: un decilitre, és la desena part de un litre. Deci.

DECIANA. *Geog. ant.* Nòm de Bàscara, prov. de Girona, en temps dels romans.

DECIÀREA. f. Mida superficial que té la décima part d' una àrea. Deciàrea.

DECIDIR. v. a. Determinar, resoldre. Decidir.

DECIDIRSE. v. r. Determinarse, resoldre 's. Decidirse.

DECIDIT, DA. p. a. Decidido, resuelto. || adj. Determinat, qui manifesta molt empenyo per alguna cosa. Resuelto, decidido. || Prompte, expedit. Resuelto.

DECIGRAM. *Metrol.* La desena part d' un gram. Decigramo.

DECÍLITRE. m. *Metrol.* Mesura de capacitat qu' és la desena part d' un litre. Decilitro.

DÉCIM, A. adj. Ab que 's significa la desena part d' una cosa. Décimo.

DÉCIMA. f. La desena part d' alguna cosa. Décima. || *DELME.* || *Poet.* Estrofa de deu versos de vuit sílabes cada un. Va ésser el primer d' usarla l' espanyol Vicens Espinel. És forma que s' usa molt pera felicitacions. Décima.

DECIMADOR, A. m. y f. DELMER, 2.

DECIMAL. adj. Se diu de cada una de les deu parts iguals en que 's divideix una quantitat. Decimal. || Lo que pertany al delme. Decimal.

DÉCIMANOVENA. f. Ab que 's significa un dels registres de trompeteria de les orgues. Décimano-
vena.

DECÍMETRE. m. La desena part d' un metre. Decímetro.

DECIO (Francesch). *Blog.* Catedràtic de retórica

de la Universitat de València. Excelent llatinista valencià, que vivia a mitjans del segle XVI y va deixar estampades algunes obres. Va despertar entre 'ls seus deixebles l' amor pè's autors clàssichs llatins.

DECÍS, A. p. a. *Ant.* Decidir. Decidido.

DECISIÓ. f. Determinació en alguna cosa duptosa. Decisión. || Sentència pronunciada en les causes civils y crimina's. Decisión.

DECISIÓ DE ROTA. f. La sentència que dóna a Roma 'l tribunal de la Rota sobre qualsevol causa. *Decisión de la Rota.*

DECISIONISTA. m. Compilador, comentador de decisions. Decisionista.

DECISIR. v. a. *Ant.* DECIDIR.

DECISIU, VA. adj. Lo que decideix. Decisivo, decisivo.

DECISIVAMENT. adv. m. Per decisió, determinadament. Decisivamente.

DECLAMACIÓ. f. Discurs oratori, quasi sempre fingit, pera exercitarse en les regles de la oratoria. Declamación. || Sàtira, discurs veement y acalorat. Declamación, invectiva. || Qualsevulla oració retòrica. Declamación. || El tó y accionat del qui declama. Declamación.

DECLAMADOR, A m. y f. Qui declama. Declamador.

DECLAMAR. v. a. Perorar, dir un discurs en públich, o pera exercitarse en les regles de la oratoria. Declamar. || Parlar ab ardor y fogositat contra 'ls vicis. Declamar.

DECLAMATORI, A. adj. Se diu del estil massa veement y retumbant o alectat. Declamatorio.

DECLARACIÓ. f. Manifestació o interpretació de lo que 's dupta o s' ignora. Declaración. || *For.* Deposició d' algun reu, testimoni o pèrit en causes criminals o civil's. Declaración.

DECLARACIÓ DE GUERRA. L' acció d' intimarla. *Declaración de guerra.*

DECLARACIÓ DE QUIEBRA. f. *Com.* Deposició del comerciant, manifestant a un tribunal que no pot pas pagar als seus acreedors y acció de manifestarla al públich. *Declaración de quiebra.*

DECLARADAMENT. adv. m. Manifestament. Declaradamente, notoriamente.

DECLARADOR, A. m. y f Qui declara o explica. || TESTIMONI.

DECLARAMENT. m. *Ant.* DECLARACIÓ.

DECLARANT. p. a. Qui declara. Declarante.

DECLARAR. v. a. Interpretar, explicar lo desconegut o duptós. Declarar. || *For.* Determinar, decidir. Declarar. || Prestar jurament en causa civil o criminal. Declarar, deponer. || Manifestar l' ànim o la intenció. || DECLARARSE A ALGÜ. || Proclamar. || Protestar.

DECLARAR LA GUERRA. fr. Manifestar oficialment una nació que va a fer la guerra a un' altra. *Declaración de guerra.*

DECLARARSE. v. r. Decidirse per algún partit. Declararse, decidirse. || *Fam.* Dónarse a conèixer per alguna mala qualitat. Declararse. || Dit de les coses inanimades, deixarse veure, còm: *la victoria se ha declarat pel rei.* Declararse.

DECLARARSE A ALGÜ. fr. Confiarli algún secret. *Declarar su pecho ó corazón, declararse á alguno.*

DECLARAT, DA. p. p. Declarado.

DECLARATIU, VA. adj. Lo que explica alguna cosa poch clara. Declarativo.

DECLARATIVA. f. La facilitat de produirse o explicarse ab claretat y elegància. Declarativa.

DECLARATORI, A. adj. *For.* Auto o clàusula que declara alguna cosa. Declaratorio.

DECLINABLE. adj. *Gram.* El nóm que 's pot declinar. Declinable.

DECLINACIÓ. f. Decliu o pendent. Declinación.

|| *Met.* Decadencia. || *Gram.* La variació per casos. Declinación. || *Astron.* Lo que un astre s' aparta de la equinocial envers algún dels pols. Declinación. || A l' art de fer rellotges de sol la diferencia d' algún pla per estar de cara a orient o ponent. Declinación. || *Nàut.* Lo que l' agulla s' aparta de la direcció nort. Lo meteix se diu de la nau que s' aparta de la seua derrota. Declinación.

NO SAPIGUER LES DECLINACIONS. fr. Ésser molt ignorant. *No saber el Cristus ó las declinaciones.*

DECLINANT. p. a. Que declina. Declinante. || adj. *Geom.* S' aplica al pla o parete que té declinació. Declinante.

DECLINAR. v. a. *Gram.* Variar per casos el nóm, pronom y particip. Declinar. || v. n. Inclinar-se envers alguna part. Declinar, decaer, menguar. || Acavarse o arriuar al últim, còm: *el sol, el dia.* Declinar. || Decaure l' us o exercici d' alguna cosa fins a tocar a l' extrém contrari, còm: *la virtud ha declinat en vici.* Declinar. || *For.* Parlar de la jurisdicció no regoneixer per l'legitim el jutge del plet per incompetencia. Declinar. || v. n. *Astron.* Allunyar-se un astre del equador. Declinar.

DECLINARSE. v. r. *Gram.* Variarse pèls seus casos el nóm, pronom y particip. Declinarsse.

DECLINAT, DA. p. p. Declinado.

DECLINATORI. m. Instrument que 's compón de una fusta quadrada ab una bruixula, y serveix pera observar la declinació de la parete. Declinatorio.

DECLINATORIA. f. *For.* Petició en que 's declina el fur, o no's regoneix a algü per jutge l'legitim. Declinatoria.

DECLIVE. m. La pendent o rampa d' alguna cosa. Declivio, declive.

DECOCCIÓ. f. L' acte y efecte de coure 's alguna cosa. Decocción. || Digestió. Decocción.

DECOLACIÓ. f. *Med.* Estat d' un orgue separat de les parts a que naturalment devía adherirse, a consecuencia de la destrucció del teixit celular que 'ls unia. Decolación. || Separació del cap del fetó del seu tronch, quan als mals parts se queda aquést a la mairiu. Decolación.

DECOLLACIÓ. f. *Ant.* DEGOLLACIÓ.

DECONTINENT. adv. m. *Ant.* ENCONTINENT.

DECORACIÓ. f. Mutació d' escena y 'l seu adorno en les representacions teatrals. Decoración.

DECORADOR, RA. adj. Qui decora o adorna. Decorador.

DECORAR. v. a. Adornar, hermosejar. Decorar. || Aprendre de memoria. Decorar.

DECORAT, DA. p. p. Decorado.

DECORO. m. Honor, reverencia o respecte que 's deu a alguna persona pèl seu neixement o la seua dignitat. Decoro. || Circumspecció, gravetat, serietat. Decoro. || Puresa, honestat, recato. Decoro. || Honra, punt, estimació. Decoro.

DECORÓS, A. adj. Lo que té decoro. Decoroso, honroso.

DECOROSAMENT. adv. m. Ab decoro. Decorosamente.

DECÓRRER. v. n. *Ant.* FLUIR.

DECORRIMENT. m. *Ant.* DECURS.

DECORTACIÓ. f. *Agr.* Malura que ataca y destrueix la part superior dels arbres y particularment la copa de les alsines, y s' atribueix a la esterilitat del terreno, a la forsa del sol o a una gran gelada. Decortación.

DECRÈIXER. v. n. Baixar, disminuïr alguna cosa. Decrecer.

DECREIXENT DE LA MAR. m. REFLUIX.

DECREMENT. m. DISMINUCIÓ.

DECREPIT, A. adj. S'aplica a la etat molt avançada, o al qui per ésser vell té poch clares les potencies. *Decrépito, caduco, carraco.*

DECREPITUT. f. Summa vellesa. *Decrepitud, senectud.*

DECRET. m. Decisió, resolució o determinació del rei o d'algún tribunal sobre algún assumpte o negoci. *Decreto.* || Al dret canònic, la constitució que forma 'l papa consultant als cardenals. *Decreto.* || El llibre del dret canònic recopilat per en Graciá. *Decreto.*

DECRET IRRITANT. El que invalida alguna altra providencia anterior. *Decreto irritante.*

DECRETACIÓ. f. Ant. DECRET.

DECRETAL. f. Epístola ab que 'l papa declara algún dupte per si sol o ab el parer dels cardenals. *Decretal.* || pl. Recopilació de les epístoles o decisions pontificies. *Decretales.*

DECRETALISTA. m. Expositor o interpretador de les decretals. *Decretalista.*

DECRETAR. v. a. Resoldre, decidir. *Decretar.*

DECRETAT, DA. p. p. *Decretado.*

DECRETISTA. m. Comentador del llibre que'n dret canònic s'anomena *Decret*. *Decretista.*

DECRETORI.

adj. S'aplica al día que 'ts metges solen senyalar pera formar judici de la malaltia. *Decretorio.*

DÈCTICH. m.

Entom. Insectes ortopters, mena

de llagostes del Mitjà d'Europa abundoses en les nostres regions. Se creta abans que 'l such viscos de la seua baba, era remei contra les berrugues.

DECÚBIT. m. *Med.* El pòsit que fa algún humor passant d'una part a un'altra del còs. *Decúbito.*

DECUMBANT. adj. *Bot.* Qu'está ajagut. *Decumbante.*

DECUPLA, A. adj. S'aplica a la quantitat qu'es deu vegades més gran que l'altra ab que's compara. *Decuplo.*

DECURENCIA. f. Estat d'un orgue decurent. *Decurencia.*

DECURENT adj. *Bot.* Epítet que's dóna a les flors quina vora's prolonga pèl llarch de la branca, aderintshi còm si les fulles nasquessin d'ella. *Decurente.*

DECURS. m. La continuació del temps. *Decurso, discurso, curso.* || *Astron.* Disminució successiva de la grandaria aparent de la lluna, desde 'l plenilluni fins a la lluna nova. *Decurso.*

DECURSIVA PÈNEA. adj. *Bot.* Epítet que's dóna a les fulles plumoses, quines fulletes se prolonguen per la base sobre 'l pedicel que les sustenta. *Decursiva pènea.*

DECUSAT, DA. adj. *Bot.* Qu'está dispostat en forma de creu. *Decusado.*

DECUSATIU, VA. adj. *Bot.* Epítet que's dóna a les parts d'una planta que s'encreuen en ánguls rectes. *Decusativo.*

DECUSORI. m. *Cir.* Instrument que s'ha usat pera deprimir la dura-máter y facilitar la sortida de les materies purulentes escampades sòta d'ella. *Decusorio.*

DECUYT. m. Such bullit ab herbes o altres substancies medicinals, Serveix pera beure y també per altres usos. *Cocimiento, decocción.*

DEDÀLICH, CA. adj. És veu usada pels arquitectes pera significar cosa enginyosa. *Dedálico.*

DEDALO. m. Laberinto, lloch ont un s'hi pert per lo intrincat. || *Met.* Enredo, embolich, confusió. *Dédalo.*

DEDEU (Joseph). *Biog.* Jesulta valenciá, mort l'any 1882. Era orientalista molt distingit. La mort el va sorprendre ocupat en la tasca de formar un «Diccionari de veus valencianes procedentes del arábich».

DEDICACIÓ. f. Consagració, aplicació d'alguna cosa al cult diví. *Dedicación.* || Celebritat del día en que's fa memoria d'haverse dedicat algún temple o altar. *Dedicación.* || Inscripció de la dedicació d'algún temple o edifici gravada a una pedra d'ell. *Dedicación.*

DEDICAR. v. a. Consagrar alguna cosa al cult de Déu o dels sants. *Dedicar.* || Erigit algún monument a la memoria d'algún héroe o d'alguna victòria. *Dedicar.* || Emplear, destinar, aplicar. També s'usa còm reciproc. *Dedicar.* || Dirigir, enviar alguna cosa a persona determinada. *Dedicar.*

DEDICAT, DA. p. p. *Dedicado.*

DEDICATORI. adj. Que conté o suposa dedicació. *Dedicatorio.*

DEDICATORIA. f. Carta que's posa al principi de alguna obra pera endressarla a qui's dedica. *Dedicatoria.*

DEDIGNAR. v. a. Desdenyar, despreciar. *Dedignar, desdeñar.*

DEDIGNARSE. v. r. *DESDEÑARSE.*

DEDÍNS. adv. ll. *Dentro.*

CRIDAR ALS DE DINS. Llamar á los que se encuentran en el interior.

ÉSSER O ESTAR DE DINS. Estar dentro.

LO DE DINS D'UNA CASA. El interior de una casa.

PER DEDÍNS Y PER DEFORA. Por dentro y por fuera.

VINDRE DE DINS. Salir del interior.

DEDUCCIÓ. f. llaçió, derivació. *Deducción.* || Rebaixa d'alguna quantitat. *Deducción, descuento, rebaja.* || *Mús.* Progressió natural de sis veus: *do, re, mi, fa, sol, la.* *Deducción.*

DEDUIBLE. adj. Lo que's pot deduir. *Deducible.*

DEDUIR. v. a. Treure la conseqüència d'una cosa per altra. *Inferir, deducir.* || Rebaixar alguna partida d'una quantitat. *Deducir, rebajar.* || *For.* Presentar les parts llurs defenses o drets. *Alegar, deducir.*

DEDUIT o **DEDUYT**, DA. p. p. *Deducido.*

DEDUPLICACIÓ. f. Reproducció de certes plantes microscòpiques que's multipliquen dividintse en dues parts que constitueixen dos individus semblants. *Duplicación.*

DEÉ. adj. Ant. *DESÉ.*

DEÈMBRE. m. Ant. *DESEMBRE.*

DEÉN, NA. adj. Ant. *DESÉ.*

DEÈNEMENT. adv. Ant. En desé lloch. En *décimo* lugar.

DEÈSA. f. Qualsevol divinitat femenina. *Diosa.* || *Diosa.*

DEFALCACIÓ. f. Ant. y

DEFALCAMENT. m. Ant. *DEFALCH.*

DEFALCAR. v. a. Ant. *DEFALCAR.*

DEFALCAT, DA. p. p. *DEFALCAT.*

DEFALCH. m. Ant. *DEFALCH.*

DEFALDRE o **DEFALRE**. v. n. Ant. *DEFALLIR.*

DEFALENT. adj. Ant. *DEFECTIBLE.*

DEFALIMENT. m. Ant. *FALTA, CULPA.*

DEFALIR. v. n. Ant. *DEFALLIR.*

DEFALL. m. Ant. *FALTA, MORT.*

DEFALLENSA. f. Ant. *DEFALLIMENT.*

DEFALLENT. adj. Ant. *DEFECTIBLE.*

Dèctich

DEFALLIMENT. m. Mancament de forces, de vigor o de ànim. Desfallecimiento, **defallecimiento**, **dejamiento**, **lasitud**, **caimiento**, **languidez**. || Basca, **desmai**. Desfallecimiento. || Lo que vé per falta de aliment. Ahilo. || *Ant.* Falta, culpa, carencia.

DEFALLINT. adj. *Ant.* Defectible

DEFALLIR. v. n. *Ant.* Perdre l' ànim. Desfallecer. || Cometre alguna falta. Faltar. || *Ant.* Morir. Fallecer, fenecer. || *Ant.* DISMINUIR, MINVAR. || Faltar, no haver'hi prou d' alguna cosa. Faltar.

DEFALLIRSE. v. r. Perdre la salut, el vigor. Descaecer, debilitarse, caer en languidez.

DEFALLIT, DA. p. p. Desfallecido.

DEFALT. m. *Ant.* FALTA, DEFECTE, CARENCIA. || adj. *Ant.* FALTAT.

DEFALTAR. v. a. *Ant.* DEFALLIR.

DEFECACIÓ. f. Acció y efecte de defecar. Defecación. || *Quim. y farm.* Separació del solatge que fan els líquids, especialment els suchs vegetals, durant l' evaporació. Defecación.

DEFECAR. v. a. Fer els excrements. Defecar. || *Quim.* Treure' l solatge o pòsit d' un líquit pera porguerlo clarificar. Defecar.

DEFECIÓ. f. L' acte de separarse públicament d' una causa, partit o secta. Defecación. || CONJURACIÓ, SUBLEVACIÓ.

DEFECTE. m. Imperfecció natural o moral. Defecto, imperfección.

DEFECTET. m. dim. de defecte. Defectillo.

DEFECTIBILITAT. f. Dualitat de lo qu' es defectible. Defectibilidad.

DEFECTIBLE. adj. Lo que pot mancar. Defectible.

DEFECTIU, VA. adj. Lo que té algún defecte o falta. Defectivo.

DEFECTIVA. adj. *Geom.* Se diu de la còrba hiperbòlica del tercer grau que sols té una asymptota rectilínea. Hipérbola defectiva.

DEFECTUÓS, A. adj. Lo qu' es imperfet. Defectuoso, imperfecto, tachoso, manco, trabajoso.

DEFECTUOSAMENT. adv. m. Ab defecte. Defectuosamente.

DEFENDENT. p. a. Defendiente, defensor, defendedor.

DEFENDENT DE CONCLUSIÓNS. Qui defensa en acte públic literari algunes proposicions, y respón als arguments que se li fan en contra. *Sustentante*.

DEFENDIBLE. adj. Lo que 's pot o 's deu defendre. Defendible.

DEFENDRE. v. a. *Ant.* DEFENSAR. || PROTEGIR, AMPARAR.

DEFENDRE 'S. v. r. *Ant.* LLIURARSE, EXCUSARSE.

DEFENENT. p. a. *Ant.* DEFENDENT. || *Ant.* Defendible.

DEFENIMENT. m. *Ant.* Defensa.

DEFENRE. v. a. *Ant.* DEFENSAR.

DEFENSA. f. La acció de defensar o defensarse. Defensa. || Reparó, resguard. Defensa, defensivo. || Arma o instrument ab qu' algú 's defensa d' algún perill. Defensa. || Amparo, protecció. Defensa. || Qualsevulla obra de fortificació. Defensa, defensas. || Manifest en abono d' alguna persona o cosa. Defensorio, apologia. || *Ant.* PROHIBICIÓ. || f. *Naut.* Peça de fusta qu' entre les posts de guarnició del arbre major y del trinquet, se fixava al costat a trets y de dalt a baix, pera evitar qu' aquél se fés malbé ab el frech de les naus menors y demés objectes pesats y voluminosos que s' introdueixen o s' extreuen de bordo per medi dels aparells. || s. pl. *Naut.* Troços de cables vells que penjen de les bandes fins al aigua. Defensas. || Dents incisives, caixals, urpies, banyes, etc., parlant de besties.

POSARSE EN DEFENSA. fr. Posarse en disposició de resistir al que intenta fer algún mal. *Ponerse en defensa, estar ò ponerse à la defensiva.*

DEFENSABLE. adj. Lo que 's pot defensar. Defensable.

DEFENSAR. v. a. Preservar d' algún dany. Defender. || Mantindre o sostindre alguna cosa contra 'l dictamen d' un altre. Defender. || Advocar a favor de altre. Defender. || *Ant.* Proibir, vedar, impedir. Defender. || Sostindre la certesa d' alguna cosa. Defender. || v. a. Al joch del tresillo encarregar-se de la partida quan el que hi anava no la pot guanyar. Defender.

DEFENSARSE. v. r. Preservarse d' algún dany. Defendarse.

DEFENSAT, DA. p. p. Defendido.

DEFENSIÓ. f. *Ant.* DEFENSA.

DEFENSIONAT, DA. adj. y

DEFENSIU, VA. adj. Lo que serveix pera defensar o defensarse. Defensivo. || Que serveix pera defensar, reparar resguardar. Defensivo. || m. Defensa, reparo, preservatiu, resguard Defensivo. || Drap xupat ab algún líquit que s' aplica a qualsevulla part del cós ont hi há algún mal o dolor. Defensivo.

DEFENSIVA. f. Estat del que 's defensa sense acometre. Defensiva.

ESTAR O POSARSE A LA DEFENSIVA. fr. Posarse en estat de defensa sense voler acometre al enemich. *Estar à, ò ponerse sobre la defensiva.*

DEFENSOR, A. m. y f. Qui defensa. Defensor. || m. *For.* La persona anomenada pèl jutge pera defensar els béns d' un concurs a fi de que defensi als autents Defensor.

DEFENSORI. m. p. u. Defensa.

DEFENSORIA. f. L' exercici o ministeri de defensor. Defensoria.

DEFERENCIA. f. Adesió al dictamen o modo de obrar d' un altre per respecte o per excessiva moderació. Deferencia.

DEFERENT. m. *Astron.* En el sistema de Ptoloméu les còrbes que porten els planetes ab el seu epicle. Deferente. || *Anal.* Els vasos dels testículs que contenen el semen. Deferente. || adj. S' aplica al que se adereix al dictamen d' un altre sense renunciar a sostindre' l seu. Deferente.

CONDUCTE DEFERENT. *Anal.* Canal secretori dels testículs: son dos y al reunirse formen el canal ejaculador. *Conducto deferente.*

DEFERIR. v. n. Convindre ab el dictamen d' un altre. Deferir. || v. a. Comunicar, donar part de la jurisdicció o poder. Deferir.

DEFÈS, A. p. p. *Ant.* De defendre. Vedado, defendido, prohibido.

DEFFALT. *Ant.* DEFALT.

DEFFALLENT. adj. *Ant.* DEFECTIBLE.

DEFFECTIU, VA. adj. *Ant.* DEFECTUÓS.

DEFFENDRE. v. a. *Ant.* DEFENSAR.

DEFFENEDOR, A. m. y f. *Ant.* DEFENSOR.

DEFFENENT. p. a. *Ant.* DEFENDENT.

DEFFENMENT. m. *Ant.* y

DEFFENSIÓ. f. *Ant.* DEFENSA.

DEFFÈS, A. p. p. *Ant.* DEFÈS.

DEFFET. *Ant.* DESFET.

DEFFIAR. v. n. *Ant.* y

DEFIAR. v. n. *Ant.* DESCONFAR.

DEFICIENCIA. f. Defecte e imperfecció. Deficiencia.

DEFICIENT. adj. Defectuós, imperfet en alguna cosa. Deficiente. || adj. *Arit.* Se diu del número quines parts alquotes sumades formen una quantitat més petita qu' ell. Deficiente.

DÉFICIT. m. Veu llatina que usen els comerciants pera significar el descubert que resulta, comparant el capital existent ab el que hi ha posat a la empresa; y a l'administració pública la part que manca pera omplir les atencions del Estat reunides totes les sumes destinades a cobrirles. **Déficit.** || La nota que indica dita falta. **Déficit.**

DEFINIBLE. adj. Que pot ésser definit. **Definible.**

DEFINICIÓ. f. Explicació clara y exacta de la essència d'alguna cosa. **Definición.** || Decisió, determinació. **Definición.** || pl. En les ordres militars, menys a la de Sant Jaume, l'conjunt d'estatuts y ordenances que serveixen pera lliur govern. **Definiciones.**

DEFINICIÓ DE COMPTES. El remat dels comptes, o la certificació que s' dona pera que consti qu'han quedat ajustats, y satisfet l'alcans que'n resultava. **Fíniquito.**

DEFINIDOR, A. m. y f. Qui defineix o determina alguna cosa. **Definidor.** || A les ordres relligioses cada relligiós qu' ab el prelat principal formen una mena de consell, anomenat *definitor* pera l' govern de la relligió, y resoldre 'ls casos més arduos. **Definidor.**

DEFINIMENT. m. *Ant* DEFINICIÓ, 2.

DEFINIR. v. a. Explicar la essència d'alguna cosa. **Definir.** || Determinar, resoldre. **Definir.**

DEFINIT. adj. *Bot.* Se diu dels fils de flor y dels pétals quan no passen de dotse; éssent més, se diuen *indefínits*. **Definido.**

DEFINIT, DA. p. p. **Definido.**

DEFINITIU, VA. adj. Lo que decideix, resol y conclou decisivament alguna cosa. S' usa en lo forense, y s' aplica a la sentència que comprén la totalitat del ple. **Definitivo.**

DEFINITIVAMENT. adv. m. Decisivament, resolutivament. **Definitivamente.**

DEFINITORI. m. Llóch destinat pera celebrar les juntes de definidors relligiosos. **Definitorio.** || La junta o còs dels definidors. **Definitorio.** || Els que, ab el general o provincial de una ordre, componen els relligiosos definidors generals o provincials. **Definitorio.**

DEFLAGMACIÓ. f. *Quim.* Acció de flagmar; d' extreure dels líquits espirituosos les parts aquoses que contenen. **Deflagmación.**

DEFLAGRACIÓ. f. *Quim.* Acció de fer cremar una substància còm flama. Acte y efecte de deflagrar. **Combustió flamigera. Deflagración.**

DEFLAGRADOR. m. *Fis.* Aparell electre-magnètic de gran potencia, per quin medi 's produeixen els efectes de la combustió. **Deflagrador.**

DEFLAGRAR. v. n. Cremarse repentinament una substància sense fer flama, ni explotar. **Deflagrar.**

DEFLAQUIMENT. m. ENFLAQUIMENT.

DEFLEGMACIÓ. f. *Quim.* Nova destilació a la qual se somet un licor obtingut per medi del foc al objecte de separar les parts més aquoses. **Deflegmación.**

DEFLEGMAR. v. a. Tréurer la part aquosa d' una substància. **Deflegmar.**

DEFLOGISTICAR. v. a. *Quim.* Extréurer d' una substància el principi inflamable. **Deflogisticar.**

DEFLUIX. m. Moviment que fá la lluna apartantse d' un planeta del que no distava més que dotse graus y acostantse cap a un altre. **Deflujo.**

DEFLUXIÓ. f. *Ant.* FLUXIÓ.

DEFOLIACIÓ. f. Caiguda prematura de les fulles dels arbres y plantes produída per una mialura o per l' influencia atmosférica. **Defoliación.**

DEFORA. adv. ll. Exteriorment o per la part exterior. **Defuera, por defuera.**

DEFORES. m. pl. Els alentorns d' algún lloch. **Alededores.**

DEFORMACIÓ. f. Accló y efecte de deformar o deformarse. **Deformación.**

DEFORMADOR, A. adj. Qui deforma. **Deformador.**

DEFORMAR. v. a. Fer deforme una cosa. **Deformar.**

DEFORMATORI, A. adj. Se diu de lo que deforma o serveix pera deformar. **Deformatorio.**

DEFORME. adj. Desfigurat, imperfet, lleig, desproporcionat. **Deforme.**

DEFORMEMENT. adv. m. Ab imperfecció o desproporció. **Deformemente.**

DEFORMITAT. f. Imperfecció o desproporció de una figura. **Deformidad, disformidad.** || Erro groller. **Deformidad.**

DEFRAUDACIÓ. f. Acció y efecte de defraudar. **Defraudación.**

DEFRAUDADOR, A. m. y f. Qui defrauda. **Defraudador.**

DEFRAUDAMENT. m. DEFRAUDACIÓ.

DEFRAUDAR. v. a. Usurpar els drets d' algún. **Defraudar.** || Frustrar, deixar sense efecte alguna cosa. **Defraudar.** || *Met.* Llevar, privar, destorbar, embarrassar. **Defraudar.**

DEFRAUDAT, DA. p. p. **Defraudado.**

DEFRONT. adv. ll. En frente, en paz, cara á cara, en presencia, á rostro.

DEFUGI. m. Excusa pera evitar alguna dificultat. **Efugio.**

DEFUGIR. v. n. Evitar, evadir algún compromís o qualsevulla altra cosa que no 's creu acceptable. **Evadir, eludir.** També s' usa còm reciproch. **Evadirse.**

DEFUITA. f. *Ant.* EFUGI.

DEFUIR. v. n. FUGIR.

DEFUNCIÓ. f. **Defunción, muerte.**

DEFUNCT. adj. *Ant.* y

DEFUNT, A. adj. **DIFUNT.**

DEFUYTA. f. *Ant.* DEFUGI.

DEGÀ. m. El més antic d' una corporació. **Degano.** || Qui a les iglesies catedrals obté 'l deganat. **Deán.** || Ecclesiástich que té jurisdicció determinada fora de la curia del bisbe. **Vicario foráneo.**

DEGAST. p. p. *Ant.* DEGASTAT.

DEGASTAR. v. a. *Ant.* FER MALBÉ.

DEGEL. m. *Ant.* y

DEGELAMENT. m. *Ant.* DESGLAS.

DEGELAR. v. n. *Ant.* DESGLASSAR.

DEGENERACIÓ. f. Decaiment, declinació d' alguna osa. **Degeneración.**

DEGENERAR. v. n. Decaure, perdre, desdir alguna cosa del seu primitiu estat. **Degenerar.** || *Met.* Decaure algú de la noblesa dels seus antepassats, no correspondre a llurs virtuts o a les que ell meteix tenia en altre temps. **Degenerar, bastardear.** || *Pint.* Desfigurarse alguna cosa. **Degenerar.**

DEGENERAT, DA. p. p. **Degenerado.**

DEGLUCIÓ. f. Acció y efecte de deglutir. **Deglución.**

DEGLUTIDOR. m. Engullidor per ont se degluteix l'aliment. **Engullidor. deglutidor.**

DEGLUTIMENT. m. L' acció y efecte d' engullir. **Deglución.**

DEGLUTIR. v. n. Engullir, passarse alguna cosa. **Engullir, tragar.**

DEGLUTIT, DA. p. p. **Engullido, fragado.**

DEGOLAR. v. a. *Ant.* DEGOLLAR.

DEGOLLACIÓ. f. L' acció i efecte de degollar. Degollación, degüello.

DEGOLLADA (Rafel). *Biog.* Advocat, polítich y escriptor que va ésser en 1843 president de la Junta Central establerta a Barcelona. Va ésser un dels propagandistes més resolts de les idees modernes, y va sofrir persecucions per haverles sostingudes.

DEGOLLADER. m. El lloch destinat pera degollar el bestiar. **Degolladero.**

POSAR O PORTAR AL DEGOLLADER. fr. *Met.* Posar a algú en gravíssim perill de perdre la vida o de sofrir algú mal grave. *Llevar al degolladero ó al degüello.*

DEGOLLADOR. A. m. y f. Qui degolla. **Degollador.** || m. La part de l' animal per ont se 'i degolla. **Degolladero.**

DEGOLLADURA. f. **DEGOLLADOR,** 2. || f. *Esc.* La part més prima dels balustres y reixes. **Degolladura.** || *Mar.* L' esqueix d' una vela que 's degolla.

DEGOLLAMENT. m. p. u. **DEGOLLACIÓ.**

DEGOLLAR. v. a. Tallar la gargamella a algú home o a alguna bestia. **Degollar.** || *Met.* Ésser algú sumament molest, pesat, importú. **Degollar.** || v. a. *Mar.* Esqueixar una vela ab el ganivet quan hi há borrasca o perill. **Degollar.** || Esqueixar una vela per la meteixa faixa de rissos.

FULANO 'M DEGOLLA. fr. *Fam.* Pondera lo pesat o repugnant de la persona a qui 's fá referencia. *Fulano me degüella.*

PASSAR A MATA DEGOLLA. fr. Matar als enemichs després d' haverlos guanyat alguna plassa per assalt. *Passar á cuchillo.*

TREUME D' AQUÍ Y DEGOLLE'M ALLÍ. *Ref.* S' usa quan un vol donar a entendre que desitja sortir aviat d' un apuro, encara que després tingui de caure a un altre de més grós. *Sácame de aquí y degüellame allí.*

DEGOLLAT, DA. p. p. **Degollado.**

DEGOSTAR. v. a. *Ant.* DEVASTAR, DESTRUIR.

DEGOTALL. m. Llòch per ont cau l' aigua gota a gota. Se sol dir de les roques que gotejen. **Gotera.**

DEGOTAMENT. m. *Ant.* DESTILACIÓ.

DEGOTANT. p. a. Lo que degota. **Goteando.**

DEGOTAR. v. n. Caure algú líquit gota per gota. **Gotear.**

DEGOTER. m. *Ter.* y

DEGOTÍS. m. **GOTERA.**

DEGOYLAR. v. a. **DEGOLLAR.**

DEGRA. Temps del verb deure, deuria. **Debiera.**

DEGRADACIÓ. f. L' acte de degradar solemnement a alguna persona dels honors y privilegis que tenia. **Degradación.** || La privació del grau u honors que algú tenia. **Degradación.** || Humillació, baixesa. **Degradación.** || *Pint.* La disminució qu' en virtut de la perspectiva adquireix per medi de la distancia qual-sevol dels còssos qu' en ella 's fingeixen, declinant del seu tamany natural. **Degradación.**

DEGRADACIÓ DE LA LLUM. *Pint.* Templança dels clars d' aquelles coses que son als darrers termes. *Degradación de luz.*

DEGRADACIÓ DEL COLOR. *Pint.* Moderació de tons que s' observa als termes que 's consideren més o menys lluny. *Degradación de color.*

DEGRADACIÓ REAL O ACTUAL. La que s' executa ab fes solemnitats previngudes pèl dret o per l' us introduit. *Degradación real ó actual.*

DEGRADACIÓ VERBAL. La que dicta 'l jutge competent, pero sense arribar a l' execució. *Degradación verbal.*

DEGRADANT. adj. Lo que degrada o rebaixa. **Degradante.**

DEGRADAR. v. a. Privar a algú de les dignitats, honres y privilegis que tenia. **Degradar.** || Humillar, rebaixar, envilir. **Degradar.**

DEGRADARSE. v. r. Humillarse, abaixarse a lo que no 's deuria. **Degradarse,**

DEGRADAT, DA. p. p. **Degradado.**

DEGRADUACIÓ. f. *Ant.* **DEGRADACIÓ.**

DEGRE. Temps del verb deure, debés. **Debiera.**

DEGÜ, NA. adj. *Ant.* **NINGÜ.**

DEGUASTAR. v. a. y 'ls seus derivats. **DESTRUIR,** MALBARATAR.

DEGUMENT. adv. m. Justament. **Debidamente.**

DEGUSTACIÓ. f. *Ant.* **TAST.**

DEGUSTADOR, A. m. y f. *Ant.* Qui tasta. **Cataador,** probador.

DEGUSTAR. v. a. *Ant.* **TASTAR.**

DEGUT, DA. p. p. De deure. **Debido.** || adj. Corresponent. **Correspondiente, debito, proporcionado.** || **Just. Debito, justo.**

DEHÉ, NA. adj. **DESE.**

DEHENA. f. *Ant.* **DESENA.**

DEIDOR. *Ant.* y

DEICIDA. m. S' aplica als que van donar la mort a Nostre Senyor o bé hi contribuiren. **Deicida.** || *Ant.* **ENRAONADOR, XISTÓS.**

DEICIDI. m. Homicidi de Jesucrist Dèu y home ver-dader. **Deicidio.**

DEIFICACIÓ. f. Transformació que causa la gracia a l' ànima del just unintla ab Dèu. **Deificación.** || Alabar massa a una persona. **Deificación.** || Entre 's gentils l' acció de posar al nombre dels dèus a llurs héroes y emperadors. **Deificación.**

DEIFICAR. v. a. Divinisar alguna cosa per medi de la participació de la gracia. **Deificar.** || Entre 's gentils posar a llurs héroes y emperadors al nombre dels dèus. **Deificar.**

DEILO. m. *Entom.* Insecte mòlt abundós a les costes del Mediterrani. Pertany a la fam. dels cerameicides y té un color vert fosc.

DÉIPARA. adj. Títol que no més se dona a la Verge Santíssima, per ésser Mare de Dèu. **Deípara.**

DÉISME. m. Error dels que regoneixen únicament a Dèu com autor de la naturalesa, y neguen la revelació. **Deísmo.**

DÉISTA. m. Sectari del deïsme. **Deísta.**

DÉITAT. f. Ésser o essencia divina. **Deidad.** || Entre 's gentils nòm que donaven a llurs falsos dèus, y que usen ara mòlt els poetes. **Deidad.**

DEIÚS. prep. *Ant.* **DEJÚS.**

DEIVIRIL. adj. Qui participa de dues naturaleses, divina y humana, com Jesucrist. **Deiviril.**

DEISCENCIA. f. *Bot.* Estat dels orgues de les plantes que al arribar cert temps s' obren naturalment pera deixar sortir lo que tenen dins. Se diu més particularment de les llevors. **Deiscencia.**

DEISCENT. adj. *Bot.* Se diu dels orgues closos de les plantes que s' obren per ells mateixos. **Dehiscente.**

DEIX. m. Manera particular que tenen d' accentuar les finals de les paraules algunes persones y en especial els naturals de determinades regions o encontrades. **Dejo.** || El gust que 's sent al acabar de menjar o beure. **Dejo.** || Debilitat o fluixetat. **Dejo.** || Apostrofada aquesta paraula és la primera persona del present d' indicatiu del verb *deixar.*

DEIXA. f. Donació o llegat que fá algú al fer testament. **Manda.**

FER UNA DEIXA. fr. Deixar un llegat a favor d' algú. *Hacer una manda.*

Deilo

DEIXADESA. f. Negligència, peresa, abandon de si meteix o de les seues propies coses. **Dejades.**

DEIXALLES. f. pl. Lo que 's deixa. **Sobras.**

DEIXAMENT. m. Abatiment, falta de forses. **Dejamiento.** || **DEIXADESA.**

DEIXAR. v. a. Despendre 's d' alguna cosa, retirar-se, apartarse d' ella. **Dejar.** || Omitir, no fer. **Dejar.** || Desamparar, abandonar. **Dejar.** || Permetre, no impedir que 's fassi alguna cosa. **Dejar.** || Anomenar, instituir, còm: *deixar herèu, marmessor a algú. Dejar.* || Cessar, anarse 'n, còm: *el dolor, la febre n' ha deixat. Dejar.* || Renunciar el vestit, el calçat, no voler-lo portar més. **Desechar el vestido, el calzado.** || Dónar a un altre alguna cosa pera que n' usi algun temps, ab la obligació de tornar-la al seu amo. **Pres-tar.** || Cessar, desistir, no prosseguir. **Dejar.**

DEIXAR A ALGÚ DESPULLAT, EN CAMISA, L'OBRE, PEL-LAT, AB LA ROBA DE LA ESQUENA. fr. Robar, pendre, portàrsen 'hi a algú tot lo que tenia. *Dejar á alguno en cueros, en pelota.*

DEIXAR A ALGÚ SENSE RES. fr. Lliar-li l'empieo o acomodo que tenia. *Dejar á alguno en pie.*

DEIXAR A ALGÚ TAPAT, SENSE RESPONSTA, SENSE SA-PIGUER QUÉ DIR, AB LA PARAULA A LA BOCA. fr. Fer cilliar a algú, quedant confós, sense sapiguer qué res-pondre. *Aturullar.*

DEIXAR A LES FOSQUES. fr. *Met.* Deixar burlat a algú. *Dejar á oscuras*

DEIXAR ANAR. fr. Soltar lo que 's té a la mà o que estava detingut. *Soltar.* || **DEIXAR CÒRRER.**

DEIXAR, DEIXARSE ANAR. fr. Llençar alguna cosa de dalt a baix o lliensarse un meteix desde un lloch alt. *Dar abajo consigo, con algo.*

DEIXAR O DEIXARSE CAURE DE DALT A BAIX. fr. *Met.* **DEIXAR O DEIXARSE ANAR.**

DEIXAR CÒRRER. fr. Permetre, tolerar, dissimular. *Dejar correr.*

DEIXAR DE CONÈIXER. fr. Haver perdut la coneixeu-sa d' alguna cosa. *Desconocer.*

DEIXAR DE PONDRE LA GALLINA. fr. *Desponerse la gallina.*

DEIXAR DINERS A GUANY. fr. *Dar, prestar.*

DEIXAR ENCANTAT, PARAT. fr. Causar admiració, pasme, espant ab algun succés raro. *Dejar pasmado, parado, alónto.*

DEIXAR ENDARRERA. fr. Adelantarse, aventatjarse. *Dejar atrás.*

DEIXAR ESTAR. fr. Abandonar alguna empresa, no insistir en ella, deixar de perseguir o inquietar, d' exi-gir alguna cosa d' algú. *Dejar.*

DEIXAR EL CAMINAR PÈL CÒRRER. fr. Anar depressa, precipitadament, ab violència. *Ir, ó andar, más que de paso.*

DEIXAR LO CERT PER LO DUPTÓS. fr. No aprofitar la ocasió d' adquirir algun bé per les esperances d' un a tre de més favorable. *Dejar lo cierto por lo dudoso.*

DEIXAR 'HI 'L CUYRO O LA PELL. *Loc. vulg.* Morirse. *Dar la piel.*

DEIXARIA D' ÈSSER QUI SÒ. *Loc.* **PRIMER SE PERDE-RIA 'L MEU NÒM.**

DEIXAR MOCAT. fr. *Met.* No deixar lograr a algú lo que pretenia o desitjava. *Dejar á buenas noches.*

DEIXE 'L CÒRRER, QU' ELL S' ATURARÀ. *Expr.* Acon-sella que deixa a algú en el seu empenyo temerari fins qu' ell meteix se desenganyi. *Dejalo correr que ello se parará.*

HO DEIXARÀ AB LA CREU O AB LA MORTALLA. fr. *Eso to acabará ó apartará la pala y el azadon.*

HO HA PRÈS AB LA CAPILLA O CAMISA Y HO DEIXARÀ AB LA MORTALLA. fr. *Lo que en el capillo se toma, con la mortaja se deja.*

NO DEIXAR A ALGÚ BÓ PERA 'LS GATS. fr. *Vulg.* Tractar malament a algú de paraules. *Poner á uno cual dtgan dueñas.*

NO DEIXAR DE. fr. Tractar a algú de mala manera, aixís se diu: *de lladre no l' he deixat. Tratar.*

NO DEIXAR MAI, NO DEIXAR DE PETGE. fr. No apar-tarse d' algú, seguir-lo, acompanyar-lo per tot. *No de-jar á uno.*

NO DEIXAR 'HI RES. fr. Denota l' esfrago que ha cau-sat alguna cosa, còm una pedregada a les vinyes. *Asolar, talarlo, destruirlo, llevárselo todo.*

NO DEIXAR PARAR, SOSSEGAR O REPOSAR UN INS-TANT. fr. Cansar molt a algú. *No dejar poner los pies en el suelo.*

NO DEIXAR PERDRE RES. fr. Aprofitar 'ho, arreple-gar 'ho tot. *No perder ripio.*

NO DEIXAR UN CLAU A LA PARET. fr. *Fam.* *No dejar clavo ni estaca en la pared.*

NO DEIXARNE CAP PER COIXA NI PER GEPERUDA. fr. **NO DEIXAR RES PER VERT.**

NO VULGIUS PER LA DRESSERA DEIXAR MAI LA CA-RRETERA. *Ref.* *Quien deja el camino real por la vereda, piensa atajar y rodea.*

SI VOLS TINDRE ENEMICHS, DEIXA DINERS ALS AMICHS. *Ref.* *Hombre que presta sus barbas mesa.*

DEIXARSE. v. r. Abandonarse, no cuidar-se de si meteix. **Dejarse, abandonarse.**

DEIXARSE ANAR DE RIURE. fr. Riure desordenada-ment. *Caerse de risa.*

DEIXARSE ANAR O DEIXARSE ANAR A TERRA. fr. Llen-sars 'hi, tirars 'hi. *Echarse, arrojarse al suelo, derri-barse.*

DEIXARSE DE COSES, D' HISTORIES. No distreure 's, no fixarse en futeses o impertinències. *Dejarse de cuentos.* || Còm exclamació o interjecció sol significar provocació o amenaça, usat l' imperatiu ab veu ac-tiva, còm: *deixa, deixa. Déjale, déjale.* **DEIXA 'L VIN-DRE, DEIXA 'L ANAR Déjale que venga, déjale**

DEIXARSE PERDRE. fr. Se diu del que pert volonta-riament al joch pera complaure al contrari o per altra causa. *Hacerse perdidizo.*

DEIXARSE VÈNCER. fr. Cedir als impulsos d' alguna cosa. *Dejarse llevar.*

DEIXARSE VEURE. fr. Comparèixer a alguna part. *Parecer, parecerse.*

NO 'T DEIXARÀS DE CASAR PER AIXÒ. *Expr. fam.* S' usa pera denotar que no 's pert la estimació d' algú per fer alguna cosa. *No perderás por eso casamiento.*

DEIXAT, DA. p. p. **Dejado, prestado, mandado.** || adj. Fluix, negligent, qui no cuida de les seues con-venienències. **Dejado.** || Postrat, abatut. **Postrado.** || Malfet, malganós. **Desazonado, postrado, dejado.** || Omís en qüestió d' interessos. **Dejado, delativo.**

ANAR TOT DEIXAT. fr. Anar tot desgairat. *Caerse á pedazos.*

BEN DEIXAT. m. adv. Se diu d' una obra primorosa, ben acabada. *Delicado.*

DEIXAT, DEIXAT ANAR. *Loc. fam.* Caigut, desgairat. *Desmazalado.* || Dit del vestit y coses semblantes. *Caido.*

DEIXATAR. v. a. Desfer les parts d' algun còs per medi d' algun líquid. **Desfeir, desatar.**

DEIXAT, DA. p. p. **Desleido, desatado.**

DEIXEBLE. m. La persona qu' aprén ab un mestre o va a estudi. **Discipulo.** || Qui segueix la opinió d' al-gú, encara que sigui de temps molt més antich. **Dis-cipulo.** || pl. *Mis.* Qualsevol dels tons que venen a parells, còm: 2, 4, 6, 8, a diferència del 1, 3, 5 y 7. **Discipulo.**

DEIXEPLINAR. v. a. Y 's seus derivats. **DE XU-PLINAR.**

DEIXES. f. pl. Les despulles o peces de vestir que deixa algú després d' haverles usades. **Deshechos.** || Les sobres del menjar que queda als plats. **Escamo-chos.**

DEIXIBLE. adj. Lo qu' és digne de deixar-se. **Cosa dejada, digna de dejarse.**

DEIXIFRAR. v. a. Explicar lo que no és prou clar. **Descifrar.**

DEIXIOCARDIA. f. Desviació del cor cap al costat dret. *Dexiocardia.*

DEIXO. m. **DEIXAMENT.** || **DEIX.**

DEIXONDIR. v. a. Despertar al que dorm. *Desadormecer, despabilar.* || v. a. *Met.* **TREURE LA LLANA DEL CLATELL.**

DEIXONDIRSE. v. r. Sacudir la son. *Despabillarse.*

DEIXONDIT, DA. p. p. *Desadormecido, despabillado.*

DEIXUPLINA. f. L'acció de deixupliniar y deixuplinarse. **Disciplina.** || pl. Els aços que serveixen pera deixupliniar y deixuplinarse. **Disciplinas.**

DEIXUPLINANT. m. **DEIXUPLINAT,** 2

DEIXUPLINAR. v. a. Açotar, donar deixuplines per mortificació. **Disciplinar.** || Instruir, ensenyar a algú la seua professió donantli il·lissóns. **Disciplinar.**

DEIXUPLINARSE. v. r. Açotarse, donarse cops ab les deixuplines per mortificació. **Disciplinarsse.**

DEIXUPLINAT, DA. p. p. **Disciplinado.** || m. Qui els dies de la Setmana Santa anava deixuplinantse per varis paratges del poble, resant les estacions. **Disciplinante, disciplinado.**

DEJECTAMENT. m. Obra de dejectar o refusar. *Desechamiento.*

DEJECTAR. v. a. Despreciar, desestimar. *Desechar.* || Reprobar, excloure. *Desechaa.*

DEJECTAT, DA. p. p. *Desechado.*

DEJORN. adv. Mòlt aviat. *Temprano.*

DEJÚ, NA. adj. Qui no ha menjat res. *Ayuno.* || *Met.* Qui no té notícia d'alguna cosa o no l'entén. *Ayuno.* || Qui 's priva d'algún gust o diversió. *Ayuno.*

EN DEJÚ. m. adv. Sense haver menjat res. *En ayunas.* || *Met.* Sense tindre notícia o sense entendre alguna cosa. S'usa ab els verbs *estar* y *quedar.* *En ayunas.*

DEJUNAR. v. n. Abstindre de menjar. *Ayunar.* || *Met.* No haver entés res. *Quedarse en ayunas.*

DEJUNAR DESPRÉS DE FART O DESPRÉS D'HAVER DINAT. fr. Se reprén ab ella a aquells que aparenten mortificació y viuen regaladament. *Ayunar después de harto.*

PROU DEJUNA QUI MAL MENJA. *Ref.* Denota que 'l qui menja malament se mortifica tant com qui dejuna. *Harto ayuna quien mal come.*

DEJUNI. m. Abstinència de menjars profitos, sense fer més que un menjar en tot el dia pera cumplir ab el precepte ecclesiàstich o per devoció. *Ayuno.*

DEJUNI NATURAL. fr. Abstinència de tot menjar y beure desde les dotse de la nit anterior. *Ayuno natural.*

DEJUNTAR. v. a. *Ant.* **DESUNIR, SEPARAR.**

DEJUNYIR. v. a. *Ant.* **DESJUNYIR.**

DEJÚS. prep. *Ant.* **SOTA, DEMUNT.**

DEJUTJAT, DA. adj. *Ant.* **JUDICAT.**

DEL. Contracció de la preposició *de* y l' article *el*, com: *ha comprat pá del forn; la vinya del rector,* etc. **Del.**

DELACIÓ. f. Acusació, denunciació. **Delación.**

DELANAGAR. v. n. *Ant.* **RELLISCAR.**

DELANTER, A. adj. **DEVANTER.**

DELAT, DA. adj. *Ant.* **Acriminator, acusado, delatado, denunciado.**

DELATABLE. adj. Digne d'esser delatat. **Delatable.**

DELATADOR, A. m. y f. **DELATOR.**

DELATANT. p. a. Qui delata. **Delatante.**

DELATAR. v. a. Acusar, denunciar a alguna persona al jutge o tribunal corresponent. **Delatar.** || Descubrir, revelar alguna cosa. **Delatar.**

DELATAT, DA. p. p. **Delatado.**

DELATOR, A. m. y f. Denunciador, acusador. **Delator.**

DELAY. adv. *Ant.* A l' altra vida. **En el otro mundo.**

DELÉ. m. **DALÉ.**

DELECTABILÍSSIM, A. adj. sup. **De'etabilíssimo, deleitosísimo.**

DELECTABLE. adj. Lo que dona gust o agrada. **Deleitable, deleitoso.**

DELECTABLEMENT. adv. m. Ab mòlt d' agrado o plaer. **Deleitosamente, deleitablemente.**

DELECTACIÓ. f. **Deleite.**

DELECTACIÓ MOROSA. La complacència o contemplació deliberada en algún obecte o pensament prohibit, sense ànim de posarlo per obra, sino sensillament deleitans'hi. *Delectacion morosa.*

DELECTANT. p. a. Lo que delecta. **Deleitante.**

DELECTAR. v. a. Agradar o donar mòlt gust. Se usa també com reciproc. **Delectar.**

DELECTAT, DA. p. p. **Deleitado.**

DELEGACIÓ. f. *For.* L' acte y efecte de delegar. **Delegación** || Facultat pera que algú exerceixi jurisdicció en nom d' altre. **Delegación.**

DELEGADOR. m. y

DELEGANT. p. a. Qui delega. **Delegante.**

DELEGAR. v. a. *For.* Donar a algú la jurisdicció qu' un altre té pera que obri en nom del que li dona. **Delegar.**

DELEGAT, DA. p. p. **Delegado.** || m. La persona en qui 's substitueix alguna jurisdicció. **Delegado.** || Jutge comissionat per un d' ordinari. **Delegado.**

DELEITABLE. adj. **DELECTABLE.**

DELEITANSA. f. *Ant.* **DELEYTE.**

DELEITANT. p. a. **Deleitante.**

DELEITAR. v. a. Donar mòlt gust o plaer. També s' usa com reciproc. **Deleitar, complacer.**

DELEITAT, DA. p. p. **Deleitado.**

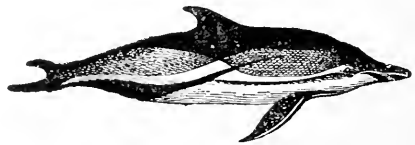
DELEITE. m. Delícia, plaer, complacència. **Complacencia, deleite.** || Gust carnal venereu. **Deleite.** **DELEITE SENSUAL.** Lo que 's percibeix pels sentits corporals. *Deleite sensual.*

DELEITÓS, A. adj. **DELECTABLE.**

DELEITOSAMENT. adv. m. **DELECTABLEMENT.**

DELEITOSÍSSIM, A. adj. **DELECTABILÍSSIM, DELICIOSÍSSIM.**

DELFI. m. *Zool.* Animal de mar, de cosa d' un metre y mitj de llarch, negre per demunt, negre blau dels costats, blanquinos de sota, ab el morro prim y llargarut, la boca mòlt gran, les dents en figura d' alena, els ulls petits y pestanyes grosses, y la quia en figura

Delfi

de mitja lluna; és el més xich y lleuger dels cetáceus. **Delfin.** || Títol del primogénit del rei de França. **Delfin.** || Mena de caragol mari. **Delfin, col.** || Una de les vintidues constel·lacions boreals. **Delfin.**

DELFIÀ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Rabós, prov. de Girona.

DELFINA. f. La muller del delfi de França. **Delfina.** || *Quim.* Alcaloide blanc, cristallinat, de gust mòlt aspre; forma ab el àcids sals solubles mòlt acres. **Delfina.**

DELFINAT. m. Província de França. **Delfinado.**
DELFINÈS, A. adj. Natural del Delfinat. **Delfinés.**
DELFINET. m. dim. **Delfiníto.**

DELFINICH, CA. adj. *Quim.* Epítet d'un àcid particular, degut a l'acció de la potassa sobre l'oli del delfi. **Delfinico.**

DELFINOIDES. m. pl. *Hist. nat.* Nòm que comprèn tots els cetáceus que per llur forma exterior se semblen als delfins. **Delfinoides.**

DELFINORINCH. m. *Ictiol.* Gènere de cetáceus qu'arriba a gran desenrotlló; és molt comú al mar glacial i notable per la forsa y'l soroll ab qu'engega l'aigua. **Delfinorinco.**

DELFINULA. f. *Ictiol.* Gènere de moluschs, grossos y de color de mareperla, generalment plens de tuberculs o d'espines més o menys llargues. **Delfinula.**

DELIBAT. m. *Ter. Ibsench.* Moviment, traji. **Trajin.**

DELIBERACIÓ. f. Resolució premeditada. **Deliberación.** || Premeditació, reflexió. **Deliberación.** || **PARER,** **ACORT.**

DELIBERADAMENT. adv. m. Ab deliberació. **Deliberadamente.**

DELIBERADOR, A. m. y f. Qui delibera. **Deliberador.**

DELIBERANT. adj. Que delibera, que té dret o es instituit pera deliberar. **Deliberante.**

DELIBERAR. v. a. Reflexionar, examinar, pesar les raons d'alguna cosa pera fer-la o no fer-la. **Deliberar.** || Resoldre ab premeditació. **Deliberar.** || **DETERMINAR.** || Escullir lliurement. Escoger, deliberar, elegir.

DELIBERAT, OA. p. p. **Deliberado.**

DELIBERATIU, VA. adj. Lo que pertany a la deliberació. **Deliberativo.**

DELICADAMENT. adv. m. Ab delicadesa. **Delicadamente.** || **Agudament.** **Delicadamente,** **agudamente.** || **REGALADAMENT.**

DELICADESA. f. Debilitat, flaqueza, falta de vigor o consistència. **Delicadez.** || Gení que per un tres y no res s'altera. **Delicadeza.** || Suavitat, dolçura. **Delicadeza.** || Fluïxetat, condescendència. **Delicadeza.** || *Met.* Sutilesa. **Delicadeza.** || Finura y curiositat ab que's fá alguna cosa. **Delicadeza.** || **AFEMINACIÓ.** || Referintse al llenguatge, lo més fi del idioma. **Delicadeza.** || *Met.* Mirament, escrupulositat, pundo-nor. **Delicadeza.**

DELICADÍSSIM, A. adj. sup. **Delicadísimo.**

DELICADURA. f. *Ant.* y

DELICAMENT. m. *Ant.* **DELICADESA,** **REGALO.**

DELICAT, DA. adj. Suau, blà, amorós. **Delicado.** || Flach, débil, faltat de vigor, decaigut, afemellat. **Delicado** || Gustós, regalat. **Exquisito, delicado.** || Difícil, exposat a contingències, com: *punt delicat.* **Espinoso, delicado.** || Agraciat, ben paregut. **Delicado.** || Sutil, àgil, ingeniós, com: *pensament delicat.* **Delicado.** || Primorós, ben treballat. **Delicado.** || Fràgil, trencadís. **Delicado.** || Llamench en el menjar. **Goloso, delicado.** || Tendre. **Tierno, delicado.** || *Met.* Qui se ressent o s'enfada ab facilitat. **Delicado, vidrioso, cosquilloso.**

EL DELICAT D'EN TENDRE, QUE PUJANT AL LLIT SE VA ALLOMAR. *Ref.* Contra 's que son massa delicats o que's queixen de poch. *Es de casta de Pedro Tierno, que se descostilló durmiendo.*

ÉSSER MASSA DELICAT PÈL INFERN. *fr.* Se diu de qui se queixa per fiteses o s'afecta ab poch motiu. *Ser muy delicado para el infierno.*

DELICATESA. f. **DELICADESA.**

DELICIA. f. Gust, recreo. **Delicia, deleite, placer, recreo.** || Se diu d'alguna cosa delitosa de sobte. **Delicia, delicias.**

NADAR EN LES DELICIES. *fr.* Disfrutarne moltes. *Nadar en las delicias.*

DELICIÓS, A. adj. Falaguer, agradable, gustós. **Delicioso, deleitoso.**

DELICIOSAMENT. adv. m. Ab delícia. **Deliciosamente, deleitosamente.**

DELICIOSÍSSIM, A. adj. sup. **Deliciosísimo.**

DELICTE. m. Infracció de la llei. **Delito.**

DELICTE GRAVE. **CRIM.**

DELICTE NOTORI. *For.* El que's comet devant del jutge o en públich o en altra forma en que's pot proceir d'olici ab dos testimonis. *Delitto notorio.*

DELIGAR. v. a. *Ant.* **DESLIGAR.**

DILIGENTMENT. adv. m. **DILIGENTMENT.**

DELINEACIÓ. f. L'acció y efecte de delinear. **Delineación, lineamiento, delineamiento.** || L'ogecte delineat. **Delineación.** || *Arg.* **Modelo.**

DELINEADOR, A. m. y f. Qui delinea. **Delineador.**

DELINEAMENT, m. **DELINEACIÓ.**

DELINEANT. m. El dedicat al art de delinear. **Delineante.** || p. a. Que delinea. **Delineante.**

DELINEAR. v. a. Tirar els perfils exteriors d'algún cos. **Delinear.** || *Met.* Explicar alguna cosa ab tots els seus detalls. **Delinear.**

DELINEAT, DA. p. p. **Delineado.**

DELINQUÈNCIA o **DELINCUENCIA.** f. Calitat de delinquent. **Delinuencia.**

DELINQUÈNT o **DELINCUENT.** adj. Qui delinqueix. **Delincente.**

DELINQUIMENT. m. **FALTA,** **MANCAMENT.**

DELINQUINT. m. *Ant.* **DELINQUENT.**

DELINQUIR. v. n. Cometre un delict, infringir alguna llei o precepte. **Delinquir.**

DELIQUÈSCENCIA. f. Qualitat de deliquèscent. **Delicuescencia.**

DELIQUÈSCENT. adj. Que's líquida poch a poch al contacte del aire humit. **Delicuescente.**

DELIQUI. m. Defalliment, desmai. **Deliquio.** || Arrebatament, desacort. **Arrebatamiento, deliquio.** **DELIQUI DEL SOL:** **ECLIPSE.**

DELIR. v. a. *Ant.* **ESBORRAR,** **DESTRUIR.** || m. **DELIT,** 2.

DELIRANT. p. a. Qui delira. **Delirante.**

DELIRAR. v. n. Perturbarse la raó per causa de vellesa, debilitat ó malaltia. **Delirar.** || *Met.* Dir o fer disbarats. **Delirar, desvariar.**

DELIRI. m. Desvari, perturbació de la raó. **Delirio.** || *Met.* Despropòsit, disbarat. **Delirio, desvario.** || **ANSIA.** || *Poèl.* Estro, inspiració poética. **Delirio.**

DELIRI FEBROS. El produït per la violència de la febre. **Delirio febril.**

DELIRI CONVULSIU. Tremolor nerviós, agitació dels muscles. **Delirio convulsivo.**

DELIRIUM TREMENS. m. Deliri ab gran agitació y tremolor a causa del abús de begudes alcohòliques. **Delirium tremens.**

DELIT, DA. p. p. *Ant.* **ESBORRAR.** || m. Vigor, forsa, agilitat. **Brio, vigor, buena disposición.** || Gana, desitj. **Gusto, placer.**

DELITABLE. adj. *Ant.* **Delectable.**

DELITANSA. f. *Ant.* **Deleit.**

DELITAR. a. a. *Ant.* **Deleitar.**

DELITARSE. v. r. *Ant.* **Deleitarse.**

DELITÈSCENCIA. f. *Med.* Desaparició súbita de tots els fenòmens inflamatoris. **Delitescencia.** || *Quim.* Fenòmeno en virtut del qual un cos cristallís pert la seua aigua de cristallisació. **Delitescencia.**

DELITÓS, A. adj. Qui té ganes de fer alguna cosa. **Ansioso, ganoso.** || *Ant.* **DELICIÓS.** || Qui té bona salut. **Bien dispuesto.**

DELITOSAMENT. adv. m. VIGOROSAMENT.

DELIURA. m. Lliure, parlant del mar. **Mar llibre**, alta mar.

DELIURACIÓ. f. *Ant.* y

DELIURAMENT. m. *Ant.* L'acte y efecte de salvar a algú d'algún perill. **Libramiento.**

DELIURANÇA o **DELIURANSA.** f. *Ant.* **Libertad.**

DELIURAR. v. a. *Ant.* DESLLIURAR, ENTREGAR, CONSIGNAR.

DELIURE, A. adj. *Ant.* Lliure, no coartat. **Libre.** || *Franch.* Libre, horro.

DELMABLE. adj. Lo qu'está subjecte a delme. **Dezmable.**

DELMADER. m. Qui cuida de cobrar el delme. **Dezmero.**

DELMAR. v. n. Cobrar el delme. **Diezmar**, **dezmar.** || v. a. *Met.* Castigar de cada deu un. **Diezmar**, **dezmar.** || Separar de cada deu un. **Diezmar.** || Pagar els delmes. **Diezma**, **dezmar.**

DELMARI. m. Territori del qual se'n cobra'l delme. **Dezmatorio**, **dezmeria.**

DELME. m. La part de fruits que pagaven els fidels a la Iglesia, que regularment era la desena. També's pagava a alguns seculars. **Diezma**, **décima.** || La desena part d'un tot. **Décima**, **diezmo.**

COBRAR SEGÓN DELME. fr. REDELMAR.

DELMER, A. adj. Lo que pertany al delme. **Dezmero**, **decimal**, **diezmal.** || m. y f. Qui paga delme. **Diezmero**, **dezmero.** || DELMADER.

DELÓTICH, CA. adj. *Miner.* Epítet que's dóna a un cristall que a unes varietats presenta cares al nucleu y a altres no. **Delotíct.**

DELTA. f. Planuria triangular formada a la desembocadura d'alguns rius y molt semblant per la seua figura a la delta majúscula del abecedari grech. **Delta.** || Triàngul voltat de raig que 'ls pintors dibuixen ab un ull al mitj, o les lletres de la paraula Jehová, com emblema de la Trinitat. **Delta.**

DELTOCARPI, A. adj. *Bot.* Que fá fruits triangulars. **Deltocarpio.**

DELTOIDES. m. Muscle de forma triangular que tenim a la part de dalt del braç. **Deltoides.**

DELTOTÓ. m. *Astron.* Constelació boreal, anomenada també triàngul. **Deltotón.**

DELL, A. Contracció de les veus *de y ell.* **Del**, de èl, de ella.

DELLÀ. prep. *Ant.* De part d'allà.

DELLAVORS. adv. t. DESPRÉS. || D'aleshores. **Desde entonces.**

DELLIBERAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Deliberar.**

DELLIBRAR. v. a. y 'ls seus derivats. **DESLLIURAR.**

DELLIURAR. v. a. *Ant.* DESLLIURAR.

DELLIURE, adj. *Ant.* DESLLIURE.

DEMÁ. m. adv. t. El dia que segueix al d'avui. **Mañana.** || *Met.* El temps venider indeterminat. **Mañana.** || *Aviat*, abans de molt temps. **Mañana.** || *Expr.* Ab u'algú nega lo que se li demana. **Mañana.**

DEMÁ AL MATÍ. Al demati del dia que segueix al present. **Mañana por la mañana.**

DEMÁ A LA TARDE. Tarde del dia següent d'aquell en que's parla. **Mañana por la tarde.**

DEMÁ AL MITJ DÍA. El mitj del dia que segueix a aquell en que's parla. **Mañana al mediodía.**

DEMÁ AL VESPRE O A LA NIT. Vetllada del dia següent d'aquell en que's parla. **Mañana por la noche.**

DEMA, DEMÁ, O JA HO FARÉ DEMÁ. *Loc. fam.* **irón.** Contra 'ls peresosos que deixen sempre les coses pera ferles un altre dia. **Hoy me iré, cras me iré, mala casa mantendré.**

DEMÁ PASSAT, O **PASSAT DEMÁ,** O **DESPRÉS DEMÁ.** m. adv. El dia següent al de demá. **Pasado mañana.**

|| *Expr. met. fam.* Ab qu'algú denota que no farà lo que se li diu. **La semana del otro viernes.**

NO PENSAR AB DEMÁ. fr. Viure ab tota alegria satisfacció, sense pensar en lo venider. **No pensar en mañana.**

DEMAGOGIA. f. Ambició de dominar en una sedició popular, y 'l desordre que'n resulta. **Demagogia.** || Desbordament de les passions populars. **Demagogia.**

DEMAGOGO, GA. m. y f. El cap d'una sedició popular dominat per l'ambició de manar. **Demagogo.** || Perturbador, amich de bullangues y motius. **Demagogo.**

DEMANADA. f. *Ant.* DEMANDA.

DEMANADISSA. f. **REQUESTA,** 3.

DEMANADOR, A. m. y f. Qui demana, pretendent. **Pedidor**, **demandador**, **pretendiente.** || **Pidolaire.** **Pedidor**, **pedigüeno.** || **CAPTADOR.** || Qui demana en judici. **Demandante.** || **SUPLICANT.**

DEMANANT. p. a. **SUPLICANT.**

DEMANAR. v. a. Instar a algú pera que dóni o fassi alguna cosa. **Pedir**, **demandar.** || Pregar que's fassi caritat pera socórrer alguna necessitat o pera 'l cult d'algú sant. **Pedir.** || **PREGUNTAR.** || *For.* Explicar algú 'l seu dret o la seua acció devant del jutge. **Demandar**, **pedir una demanda**, **pedir en justicia.** || Posar preu a la mercaderia. **Pedir.** || Voler, desitjar, com: *el pagés demana pluja.* **Pedir.** || Avisar desde la porta, pera veure's ab algú de l'habitació.

Llamar. || Expressar algú la seua voluntat de que un altre comparegui a la seua presència, com: *l'amo demana al criat.* **Llamar.** || Adquirir una cosa o altra, com: *els sembrats demanen pluja.* **Pedir**, **requerir.** || **BUSCAR**, **INQUIRIR**, **PRETENDRE.** || Proposar als pares o parents d'alguna dona 'l intent de que la donguin a algú per esposa. **Pedir.** || En alguns jochs és preguntar als miradors si la jugada és lleugítima o no, fentlos jutges del cas. **Pedir.** || Cridar a algú. **Llamar.**

DEMANAR A ALGÚ, O **PER ALGÚ,** O **PER ALGUNA COSA.** fr. Preguntarne. **Pedir**, **preguntar por alguno**, o **por alguna cosa.**

DEMANAR PÉL BENESTAR D'ALGÚ. fr. Preguntar per la seua salut. **Preguntar por la salud de alguno.**

¿A QUI DEMANA? Pregunta que's fá al qui busca a un altre pera sapiguer a qui busca. **¿Por quién pregunta?**

DEMANA MOLT Y TINDRÁS POCH. *Loc. fam.* **Pedir sobrado por salir con lo mediano.**

FICARSE ALGÚ ONT NO 'L DEMANEN. fr. **Meterse donde no le llaman.**

NO HI HÁ MÉS QUE DEMANAR. *Loc.* Denota que a alguna part hi há abundor de tot lo que's desitja. **No hay más que pedir.**

¿QUI DEMANA? Pregunta que's fá al qui truca a la porta pera sapiguer qui és. **¿Quién llama? ¿quién va allá?**

DEMANAT, DA. p. p. **Pedido**, **solicitado.**

DEMANDA. f. Petició, súplica, sollicitut. **Demanda.** || *For.* Deducció en judici expressant la pretensió, agravi o dret. **Demanda.**

DEMANDA OBSCURA. ENIGMA.

DEMANDES Y RESPOTES. Els altercats que occorren en algun assumpte. **Dimes y diretes.**

EIXIR A LA DEMANDA. fr. Defensar alguna cosa, o posarse com part en un plet. **Salir a la causa ó a la demanda.**

FER DEMANDA A ALGÚ. fr. Demanar en justicia. **Poner una demanda.**

RESPONDRE A LA DEMANDA. fr. *For.* Presentarse en judici pera respondre a la pretensió del actor. **Contestor a la demanda.**

DEMANDADER, A. m. y f. **RECADER.**

DEMANDANT. p. a. *For.* Qui presenta una demanda. **Demandante**, **demandador.**

DEMANDAR. v. a. *Ant.* DEMANAR.

DEMARCACIÓ. f. Ratlla o senyal que divideix el terme d' algun territori. **Demarcación.** || Jurisdicció, districte a que s' extén l' autoritat d' algú. **Demarcación.**

DEMARCADOR, A. m. y f. Qui demarca. **Demarcador.**

DEMARCAR, v. a. Senyalar els termes d' algun país o terreno. **Demarcar.** || *Naut.* Senyalar per medi de la brúixula la direcció o rumbo. **Demarcar, marcar.**

DEMARCAT, DA. p. p. **Demarcado.**

DEMASIÀ. f. Y 'ls seus derivats. **DESMASÍA.**

DEMATÍ. m. **MATÍ.** || adv. t. Al principi del matí, les primeres hores del dí. **De mañana, temprano.**

LLEVARSE DEMATÍ. fr. **MATINJAR.**

QUI 'S LLEVA DEMATÍ TÉ TEMPS PERA TOT. fr. *Prov.* Denota que qui és diligent logra lo qu' altres no poden lograr. *Quien madruga halla el pájaro en el nido, y quien duerme hállale vacío.*

DEMATINET. m. El principi del matí. **Mañana.** || adv. t. **MATINET.**

DEMENCIA. f. Bogaeria, enagenació de la raó. **Locura, demencia.**

DEMENT. adj. Faltat de judici. **Demente.** || **IMPRUDENT, EXTRA VAGANT.**

DEMENTARSE. v. r. És verb poques vegades actiu. **Perdre 'l judici. Dementarse.**

DEMENTAT, DA. p. p. **Dementado.**

EL DEMENTAT PER LA PENA ÉS AVISAT. *Ref.* Significa que 'l cástich correteix els vicis fins dels boigs. *El loco por la pena es cuerdo.*

DEMENTRE. adv. t. **Ant.** **MENTRE, ENTRETANT.**

DEMENTRES. adv. t. **Ant.** **MENTRES.**

DEMENYS. adv. m. **DE MENOS.**

DEMERÈIXER. v. a. **Ant.** **MERÈIXER.** || **DESMERÈIXER.**

DEMÉRIT. m. Falta de mérit. **Demérito.** || L' acte y efecte de desmerèixer. **Demérito.** || Culpa, delict. **Demérito.**

DEMERITORI, A. adj. Lo que causa demérit. **Demeritorio.**

DEMÉS. adv. m. Excés en el número, pes o mesura, com: *n' hi há dues de més.* **Demás.** || adv. Ab els articles *lo, la, los, las,* significa lo restant o 'ls restants. **Demás.**

ADEMÉS DE QUE. Pera major abundant. *A más de que.* || Fora de que, prescindint d' aixó. *Demás ó además que.*

DEL DEMÉS O AL DEMÉS. m. adv. Que 's refereix a un' altra cosa de que s' ha tractat. *Por lo demás, ó en cuanto á lo demás.*

ÉS PER DEMÉS. *Loc.* **ÉS UN GROS.**

ÉSSER 'HI DEMÉS O PER DEMÉS. fr. **Ésser inútil, superfluo. Estar demás.**

LES DEMÉS VEGADES. **Ant.** Les més de les vegades. *Las más de las veces.*

PER DEMÉS. m. adv. En, inútilment. *Por demás, en vano.*

DEMÉS, A. adj. Destituít d' un ofici, càrrech o dignitat. **Demitido o dimitido.**

DEMETRE. v. a. Privar a alguna persona del empleu, o degradarla dels honors y dignitats que tenia. **Deponer, apaar.** || **Renunciar** algun càrrech, etc. **Renunciar, dimitir, hacer dimisión.** || **Llicenciar,** enviar dimissories, cartes d' exoneració, etc. || **Perdre l' amparo d' algú.** || **Deixarse d' arrogancies.** || **Rennunciar a peticions.**

DEMETRI. m. *Quím.* Nòm qu' alguns químichs donen al ceri. **Demetrio.**

DEMISSIÓ. f. **DIMISSIÓ.** || **SUMISSIÓ.**

DEMNÀ. v. r. *Ter. ibissench.* **Enfadar, fer enfadar. Disgustar.**

DEMOCRACIA. f. Govern popular. **Democracia.** **DEMÓCRATA.** m. Partidari de la democracia. **Demócrata.**

DEMOCRÀTICAMENT. adv. m. D' un modo democràtic. **Democráticamente.**

DEMOCRÀTICH, CA. adj. Lo que pertany a la democracia. **Democrático.**

DEMOCRATISAR. v. a. Introduir o propagar doctrines, principis o costúms democràtiques. **Democratizar.**

DEMÓCRIT. n. p. **Demócrito.**

DEMOCRÍTICH, CA. adj. Pertanyent a Demócrito y a la sena filosofia. **Democrítico.**

DE MODO. adv. m. **De manera.**

DEMÓFIL, A. adj. Que té amor al poble. **Demófilo.**

DEMOLICIÓ. f. L' acció o efecte de demolir alguna cosa. **Demolición.**

DEMOLIDOR, A. m. y f. Qui demoleix. **Destruidor, asolador.**

DEMOLIR. v. a. Arruinar, enderrocar. **Demoler.**

DEMOLIT, DA. p. p. **Demolido.**

DEMONÍACA. f. Secta d' anabaptistes, que ensenyava que 'ls dimonis a la fi del mon s' havien de salvar. **Demoníaca.**

DEMONÍACH, CA. adj. Lo que 's atribueix o pertany al dimoni. **Demoníaco.** || *Met.* **ENDEMONIAT.**

DEMONÓGRAF. m. Aquell qu' escriu o ha escrit sobre 'ls dimonis. **Demonógrafo.**

DEMONOLATRIA. f. Adoració dels dimonis. **Demonolatría.**

DEMONOMANIA. f. Bogaeria que consisteix en creure's estar endemoniat. **Demonomanía.**

DEMONÓMANO, A. adj. El pobre boig que s' imagina estar endemoniat. **Demonómano.**

DEMONSTRAR. v. a. y 'ls seus derivats. **DEMOSTRAR.**

DEMORA. f. y

DEMORANSÀ. f. **Ant.** Trigansa, dilació. **Demora.** || *Naut.* La direcció o rumbo en que 's trova o s' observa un objecte, ab relació a la d' un altre conegut. **Marcación, demora.**

DEMORAR. v. n. Trigar, aturarse a algún lloch. **Demorar, retardar.** || *Naut.* Correspondre un objecte a un rumbo o direcció determinada respecte a un altre lloch o al paratge desde ont s' observa. **Demorar.**

DEMOSTÈNICH, CA. adj. Calificació que 's dona al género d' eloquencia més o menys semblant al de Demòstenes. **Demosténico.**

DEMOSTRABILITAT. f. Qualitat de lo demostrable. **Demostrabilidad.**

DEMOSTRABLE. adj. Lo que 's pot demostrar. **Demostrable.**

DEMOSTRABLEMENT. adv. m. D' un modo demostrable. **Demostrablemente.**

DEMOSTRACIÓ. f. Prova d' alguna cosa per principis certs. **Demostración.** || Manifestació, senyal, significació. **Demostración.** || Festa, significació de alegría, regositj o contento. **Exaltación, demostración.**

DEMOSTRACIÓ A POSTERIORI. La que 's pren del efecte posterior a la que 's tracta de probar. *Demostración d posteriori.*

DEMOSTRACIÓ A PRIORI. La que 's treu de les causes; la que 's pren d' una cosa preexistent pera probar un' altra. *Demostración d priori.*

DEMOSTRACIÓ A SIMULTANI. La que 's treu d' una cosa que té simultaneitat o connexió ab lo que 's tracta de probar. *Demostración d simultáneo.*

DEMOSTRACIÓ ANALÍTICA. f. *Filos.* Método de raciocini que proceix passant de lo conegut a lo desconegut y d' una proposició als seus elements, fentia

dependre d'un'altra ja demostrada o evident per la seua propia forsa; deduïnt, per medi d'hipòtesis, conseqüències successives, fins que s'arriba a un resultat fals o evidentment cert. *Demostració analítica.*

DEMOSTRACIÓ SINTÈTICA. La que proceïx per composició, remuntant diverses veritats enllassades per certes relacions i fent-ne derivar altres veritats. *Demostració sintètica.*

DEMOSTRADOR, A. m. y f. Qui demostra. *Demostrador.*

DEMOSTRANS. f. *Ant.* DEMOSTRACIÓ.

DEMOSTRANT. adj. Que demostra. *Demostrante.*

DEMOSTRAR. v. a. Probar alguna cosa per principis certs y evidents. *Mostrar.* || Manifestar, senyalar. *Mostrar.* || *Lóg.* Mostrar, fer veure que una veritat particular està compresa en un'altra d'universal, de la que se'n té bona certesa, d'ont se dedueix qu'és tan certa la veritat o cas particular de que's tracta com el principi o veritat universal que'l conté. *Mostrar.*

DEMOSTRARSE. v. r. DECLARARSE, APAREIXERSE, MANIFESTARSE.

DEMOSTRAT, DA. p. p. *Mostrado.*

DEMOSTRATIU, VA. adj. Lo que demostra. *Mostrativo.* || *Ret.* Un dels gèneros que s'usen pera fer panegírics e invectives, o alabar y vituperar. *Mostrativo.* || *Gram.* Se diu del pronom que senyala o demostra algun objecte, com: *aquest, aqueix, aquell.* *Mostrativo.*

DEMOSTRATIVAMENT adv. m. Clara, convincent. *Mostrativamente.*

DEMÒTICH, CA. adj. S'aplica a lo que pertany al poble. *Demótico.* || La escriptura egípcia feta ab caràcters vulgars y no ab jeroglífics. *Demótico.*

DEMPERE (Anselm). *Biog.* Frare de la Mercé, nat en Alcalá de Chisvert, prov. de Castelló l'any 1727. Va pendre l'hàbit a Tortosa l'any 1743 y va professar a València. Per les seues aficions paleogràfiques va ésser elegit arxiver del convent de la vila del Puig. Al morir (1799), va deixar quaranta volums manuscrits historiant coses y persones de la seua ordre, y ademés una obra titulada: *La púrpura Mercenaria*, tractant dels cardenals qu'ha tingut l'ordre redemptora de captius.

DEMPNADOR, A. m. y f. *Ant.* DANYADOR.

DEMUDACIÓ. f. Alteració de la fesomia, del tracte o dels costúms. *Demudación.*

DEMUDADAMENT. adv. m. D'una manera demudada. *Demudadamente.*

DEMUDAMENT. m. DEMUDACIÓ.

DEMUDAR. v. a. Mudar, variar, trasmudar. *Demudar.* || Alterar, disfressar, desfigurar. *Demudar.* || r. Trasmudarse. *Demudarse.* || Alterarse, immutarse. *Demudarse.*

DEMUDAT, DA. p. p. *Demudado.*

DEMUNT. prep. y adv. ll. Dalí d'alguna cosa. *Encima, sobre, de sobre.* || *Ant.* MONTANYÉS.

ANAR DEMUNT O PER DEMUNT. fr. SURAR.

DEMUNT, DEMUNT O PER DEMUNT. m. adv. SUPERFICIALMENT. || PER ALT, A ULL.

FER ANAR DEMUNT DE VALL. Trastornar l'ordre de les coses. *Volver lo de abajo arriba, ó lo de arriba abajo.*

DENA. f. En el rosari, cada part que consta d'un pareostre y deu avemaries. *Decenario, diez de rosario.* || El grà més grós o assenyalat que's posa als rosaris pera dividir les desenes, y també la desena dels xichs. *Diez de rosario.* || DESENA.

DENANT. prep. *Ant.* DEVANT O DAVANT. || ABANS.

DENARIT. adj. Ab que's significa aquell qu'és poca cosa per la seua constitució física. *Delgado, pequeño, débil, flaco.*

DENDRÀGATA. f. *Min.* Àgata naturalment arborisada. *Dendràgata.*

DENDRITA. f. *Min.* Figura arbriforme que's veu a la superfície d'algunes pedres; és deguda a la cristallització de diverses substàncies metàl·liques infiltrades a la massa. *Dendrita.*

DENDRÓFAGO, A. adj. y s. *Zool.* Que rosega fusta. *Dendrófago.*

DENDRÓFORA. f. *Min.* Pedra u objecte en que s'hi veu la figura d'algun arbre o planta. *Dendrófara.*

DENDROGRAFIA. f. *Bot.* Tractat o historia dels arbres. *Dendrografia.*

DENDROLOGIA. f. *Bot.* Part de la botànica dedicada al coneixement dels arbres indígenes y exòtics. *Dendrologia.*

DENDRÒMETRE. m. *Geom.* Instrument per medi del qual se poden resoldre gràficament tots els problemes de la trigonometria retilínea. *Dendrómetro.* || Instrument pera midar els arbres. *Dendrómetro.*

DENEB-ADEJEJE. f. *Astron.* Estrella que's trova a la quà del Cigne. *Deneb-adejeje.*

DENEB-ALECET. f. *Astron.* Estrella altrament anomenada quà de Lleó. *Deneb-alecet.*

DENEB-ALEIDE. f. *Astron.* Estrella que's trova en el còs del Cigne. *Deneb-aleide.*

DENEB-ALJEDI. f. *Astron.* Nòm de tres estrelles de sexta magnitud que's troven a la constelació del Capricorní. *Deneb-aljedi.* || Altra estrella que's trova a la quà de la meteixa constelació.

DENEGACIÓ. f. Acció de negar. *Denegación, repulsa.* || Desaprovació, l'acció de desdir-se. *Denegación, retractación.* || f. *For.* Acte en virtut del qual un jutge's declara incompetent. *Denegación.*

AB DENEGACIÓ. fr. Sense demora ni dilació. *Cou denegación.*

DENEGACIÓ DE PATERNITAT. Acte en virtut del qual un marit se nega a reconèixer com a seun fill de la seua muller. *Denegación de paternidad.*

DENEGAMENT. m. DENEGACIÓ.

DENEGAR. v. a. No concedir lo que's demana. *Negar.* || *For.* No admetre una demanda. *Denegar.*

DENEGAT, DA. p. p. *Denegado.*

DENEGATORI, A. adj. Que denega; lo que conté denegació. *Denegatorio.*

DENGÓS, A. adj. MELINDRÓS.

DENGOSA. f. La dona melindrosa. *Denguera, dengosa.*

DENGÚ. pron. *Ant.* NINGÚ.

DENGUE. m. Delicadesa afectada, desdeny que fan les dones, y a vegades de lo que més desitxen. *Dengue, melindre.*

DENIA. *Geog.* Ciutat de la prov. d'Alacant, bisb. de València, cap del part. jud. del seu nòm; és a la vora del mar; actualment se li fa un bon port; és estació de F.-C. y té 12.468 hab. || Part. jud. de la província d'Alacant, format de 18 ajuntaments, que son: Alcalalí, Beniarreig, Benidoleig, Benimalí, Benitachellí, Denia, Gata, Jalon, Jávea, Llíber, Mirafior, Ondara, Pedreguer, Sanet y Negrals, Senija, Setla y Mirarrosa, Teulada y Vergel. Reuneixen entre tots 48.746 hab.

DENIGRACIÓ. f. La acció de denigrar. *Denigración.*

DENIGRADOR, A. m. y f. Qui denigra. *Zaheridor.*

DENIGRANT. Particip present de denigrar; qui denigra o lo que denigra. *Denigrante.*

DENIGRAR. v. a. Infamar, ofendre, parlar mal de alguna persona. *Denigrar.*

DENIGRAT, DA. p. p. *Denigrado.*

DENIGRATIU, VA. adj. Lo que denigra. *Denigrativo.*

DENIGRATIVAMENT. adv. m. Ab desdoro. *Denigrativamente.*

DENIS. n. p. Dfonísio.

DENOMENAR. v. a. *Denominar.*

DENOMINACIÓ. f. Títol, renom ab que's distingeixen les persones o coses. *Denominació.*

DENOMINADOR. m. *Arit.* El número que als quebrats expressa les parts en que's divideix l'unitat.

DENOMINADOR COMÚ. *Arit.* El resultat de diferents denominadors multiplicats entre si pera que tots els quebrats tinguin el mateix. *Común denominador.*

DENOMINAR. v. a. Anomenar alguna cosa determinadament. *Denominar.* || Posar algun títol o renom a les persones o coses. *Denominar.*

DENOMINAT, DA. p. p. *Denominado.*

DENOMINATIU, VA. adj. Lo que denomina. *Denominativo.*

DENOTACIÓ. f. La acció y efecte de denotar. *Denotación.*

DENOTAR. v. a. Indicar, anunciar, significar. *Denotar.*

DENOTAT, DA. p. p. *Denotado.*

DENOTATIU, VA. adj. Lo que denota. *Denotativo.*

DENÓU. adj. *Ter.* DINÓU.

DENOVÉ. adj. *Ter.* El dinóu en ordre. *Décimono.*

DENS, A. adj. Espés. *Denso.* || *Met.* Apilotat, apreat. *Denso.*

DENSÍFLOR, A. adj. *Bot.* De flors apretades les unes ab les altres. *Densifloro.*

DENSÍMETRE. m. *Fis.* Instrument ab que's mideix el pes específic dels líquits. *Densímetro.*

DENSIRROSTRE. adj. *Ornit.* De bèch fort, dur. *Densirrostro*

DENSÍSSIM, A. adj. sup. *Densísimo.*

DENSITAT. f. Espessor, crassitut. *Densidad.* || *Fis.* Pes d'un cos per un volum determinat; relació de la seua massa al seu volum.

DENT. f. Cós petit, blanch, llis y molt dur, encastat a la geniva y en la seua major part descobert: propiament s'entén cada un dels quatre que son al mitj de les barres, y serveixen pera tallar el menjar. *Diente.* || *Met.* Cada una de les puntes de varies eines que serveixen pera tallar, serrar, etc. *Diente.* || pl. A les claus de ferro és la part del capdevall que's fica dins del pany y serveix pera obrir y tancar les portes, els calaixos, etc. *Dientes, guardas.* || A les ferradures és la punta retorta que se les hi fá als extrems. *Callo.* || Cada un dels engranatxes de les rodes d'engravació. *Diente.*

DENT AEGUDA. Les que hi han en les fulles de serra o xerrach.

DENT CANINA: ULLAL, I.

DENT CORCADA. La gastada o podrida. *Diente gastado, neguñén.*

DENT DE LLEÓ. *Bot.* PIXALLIT.

DENT DRETA. Les que a les fulles del xerrach o de la serra son properes.

DENT SOBRE DENT. La dent que surt demunt d'un altra. *Sobrediente.*

A LLOP DORMENT NO LI ENTRA RES EN DENT. *Ref.* *A reposo durmiente no le amanece la gallina en el vientre.*

ARRANCAR LES DENTS. fr. Esdentegar. *Desdentar, sacar ó arrancar los dientes.*

CLAVAR LES DENTS. fr. Agafar ab forsa alguna cosa ab les dents. *Hincar ó clavar el diente, dentellcar.*

CRUIXIR O PETAR LES DENTS. fr. Batre les unes ab les altres per causa del fret o d'alguna convulsió. *Dentellcar, dar diente con diente.* || Explica la rabia o desesperació ab que's pateix alguna pena o torment. *Apretar, rechinar, cruixir los dientes.*

ENSENYAR O REGANYAR LES DENTS. fr. Fer cara a algú, ferli la contra. *Mostrar dientes ó los dientes ó el diente.*

ENTRE DENTS. m. adv. Se diu quan algú parla sense deixarse entendre. *Entre dientes.*

ESCURAR LES DENTS. fr. Netejarles. *Mondar, llmpiar, escabar los dientes.*

ESMOLAR LES DENTS. fr. *Met.* Prepararse pera menjar. *Aguzar los dientes.*

ESMUSSAR LES DENTS. fr. Causarles'hi una sensació desagradable, com fá l'agror fort d'alguna fruita o d'algún altre menjar molt agre. *Alargar los dientes, poner los dientes largos, dar dentera.*

FA CAURE LES DENTS; O NO, QUE'T CAURIEN LES DENTS. *Expr.* Ab que's nega alguna cosa de menjar, especialment doç, a les criatures. *No, que se te caerán los dientes.*

FER ESGARRIFAR LES DENTS. fr. Causar'hi una sensació desagradable algún soroll, com quan s'esquinsa alguna tela o's rasca algún metall. *Dar dentera.*

GUARNIT DE DENTS: DENTAT, I.

LES DENTS TE SÜEN. *Loc. irón.* Que's diu d'aquell que havent treballat poch afecta estar molt cansat y haver treballat molt. *Arrópate que sudas.*

LLUCIAR LES DENTS. fr. *Met.* Prepararse pera menjar. *Aguzar los dientes.*

MASTEGAR/HO ENTRE LES DENTS. fr. Pronunciar malament, o per dificultat, o per no voler c'eixarse entendre. *Mascullar, mascujar, masear.*

NO HAVÉRN'HI PERA DENTS ENCEBAR O NO TOCAR A MITJA DENT. fr. Haver'hi poch menjar. *No haber para untar un diente; no llegar á un diente; no tener para un diente.*

NO PASSAR DE LES DENTS, O NO ENTRAR DE LES DENTS EN AVALL. fr. Manifesta la repugnancia que's té a alguna cosa. *No entrar de los dientes adentro.*

PARLAR O DIR ENTRE DENTS. fr. Butsinejar, murmurar. *Hablar entre dientes, refunfuñar, gruñir.*

PERDRE DENTS Y CAIXALS. fr. *Met.* Passar molt temps fent alguna cosa y adquirir'hi experiència. *Encanecer.*

POSAR DENTS O'L DENTAT. fr. *Dentar, endentecer, echar los dientes.*

TANT PROP TINCH LES DENTS QUE NO'M RECORDO DELS PARENTS, O D'AMICHS NI PA'ENTS. *Ref.* Denota que cada hu mira més aviat per sí, que pèls altres, per més acostats que siguin. *Antes son mis dientes que mis parientes; más cerca están mis dientes que mis parientes.*

TE DESFARÉ O'T TRENCARÉ O'T LLEVARÉ LES DENTS O LES DENTS DE LA BOCA. *Loc.* Ab que s'amenassa donar un cop a les barres d'algú. *Te quitaré ó romperé los dientes ó te haré escupir los dientes.*

TINDRE LA DENT SOBRE D'ALGÚ. Tindre'li quimera o parlar mal d'ell. *Tener, tomar ó traer alguno entre dientes; tenerle ojeriza.*

TINDRE UNES DENTS MOLT LLARGUES. fr. *Fam.* Tindre molta gana. *Estar á diente, ó estar á diente como haca de bulero.*

TREMOLAR LES DENTS. fr. Batre les unes ab les altres per causa del fret o de la por. *Tiritar, dar diente con diente, castañear los dientes.*

VALENT DE DENTS. *Expr.* Contra aquell que s'alaba de valent, donantli a entendre que sols es bó pera menjar. *Valiente por el diente.*

DENTAL. m. La fusta ont s'encaixa la rella a la arada. *Dental.* || adj. *Gram.* Que's pronuncia tocant la llengua a les dents. *Dental.*

DENTAL (Coli). *Orog.* Prop del Plá del Moixaró, entre la vall del Forat y 'l clot d'En Pere, al Bergadà.

DENTAR. v. n. Posar les dents. *Echar dientes.*

DENTARRA. f. y

DENTASSA. f. ann. Dent més grossa del regular. **Dentón.** || pl. Qui té les dents desproporcionades. **Dentón, dentado.**

DENTAT, DA. adj. Lo que té dents. **Dentado.** || m. **Dentadura.** || Al blasó's diu d'algunes parts d'ell que acaven en punta aguda en forma de dents. **Dentado, endentado, tronchado, partido, danchado, endanchado.** || Entre mestres de cases es un'elna que té tall per dos costats, y serveix pera perfeccionar el quadro, y pintures dels enrajolats. **Aciche.**

Brot de
dentelaria

POSAR EL DENTAT. fr. **POSAR LES DENTS.**

DENTELARIA. f. *Bot.* **MALVESCH.** || Género de plantes de la familia de les plombaginees, que abans se empleaven contra'l mal de caixals. **Dentelaria.**

DENTELL. m. *Arquit.* Quadrat sobre'l qual se tallen els dentellóns. **Dentelete.** || Faixa quadrada que forma part de la cornisa jónica o corintia. **Dentelo.**

DENTELLAR. v. n. **CRUIXIR LES DENTS.**

DENTELLAT, DA. adj. **DENTAT, 3.**

DENTELLAR. v. a. **Mordir, quear.** || *Met.* Murmurar d'algú, dirne mal. **Morder.**

Dentelló

DENTELLÓ. m. *Arq.* Motllura en figura de dents que's posa per adornosóta la corona de les cornises dóriques y corinties. **Dentellón, denticulo.**

DENTETA. f. dim. **Dentezuelo, dientecico, illo, ito.**

FER DENTETA. fr. Fer vindre a algú ganes de posseir o menjar alguna cosa, posantli'hi a la vista. **Dar, dentera.**

DENTICIÓ. f. L'acte y efecte de posar lcs dents, y'l temps en que's posen. **Dentición.**

DENTICUL. Vegis **DENTELLÓ.**

DENTICULAR. adj. Lo que té figura de dent. **Dentario, denticular, dentellado.**

DENTÍFRICH, CA. adj. Lo qu'és a propósit pera manejar les dents y conservar sá el dentat. **Dentífrico.**

DENTISTA. m. Qui té per ofici arrencar o netejar la dentadura. **Dentista, sacamuelas, sacamolero.**

DENTOL. m. *Íctiol.* Peix de mar de bon gust, un poch semblant al besugo, el cós variat de colors, y que té a la barra de dalt dues dents sortides en fora que li dónen el nóm. **Dentón.**

DENTOLLABIAL. adj. *Gram.* Que's pronuncia ab les dents superiors sobre'l llavi inferior com la *f.* **Dentolabial.**

DENTOTA. f. aum. **Dentarra.**

DENTUT, DA. adj. Que té les dents disformes.

DENUNCIA. f. La acció y efecte de denunciar. **Denuncia, denunciación.**

DENUNCIABLE. adj. Lo que's pot o's deu denunciar. **Denunciable.**

DENUNCIACIÓ. f. **DENUNCIA.** || Al comer y navegació exhibició de les factures del cárrech que un capitá fa a l'aduana. **Manifiesto, denuncia-ción.**

DENUNCIADOR, A. m. y f. Qui denuncia. **Denunciador, delator, denunciante.**

DENUNCIAMENT. m. *Ant.* **Denuncia.**

DENUNCIANT. p. a. **Denunciante.**

DENUNCIAR. v. a. Fer sapiguer, avisar o pronos-

ficar alguna cosa. **Denunciar.** || **Acusar, delatar en judici. Acusar, delatar.**

DENUNCIAT, DA. p. p. **Denunciado.**

DENUNCIATORI, A. adj. Lo que pertany a la denuncia. **Denunciatorio.**

DEODÁCTIL, A. adj. *Ornit.* Que té'ls dits dividuals. **Deodáctilo.**

DEODALITA. f. Varietat de feldespat. **Deodalita.**

DEODATITA. f. *Miner.* Pedra que té l'aspecte de la pega grega o sigui una brillantor resinosa, efecte, probablement, de la gran quantitat d'aigua que conté sempre. Té'l color vert o roig y molt poca densitat. Se compon de sílice, aigua y peróxid. **Deodatita, resinita.**

DEO GRACIES. Salutació llatina que s'usa al entrar a alguna casa. **Deo gracias.**

DEOGRACIES (Collet de). *Orog.* En el camí de Bagá a Puigcerdá per coll de Jou y prop d'aquest.

DEONTOLOGÍA. f. Ciéncia o tractat dels debers. **Deontologia.**

DEPARTAMENT. m. Cada una de lcs parts en que se divideix qualsevol territori, o un edifici, un veícul, una caixa, etc. **Departamento.** || Districte a que s'extén la jurisdicció de cada capitá general o intendent de marina. **Departamento.** || Peça pera tindre'hi comunicats als presos. **Apartamiento, departamento.** || Divisió de país o d'administració. **Departamento.**

DEPARTIDAMENT. adv. m. **Separadamente, distributivamente.**

DEPARTIDOR, A. adj. **Repartidor.**

DEPARTIMENT. m. *Ant.* L'acció de partir alguna cosa. || **DESPEDIDA.** || **DIVISIÓ, SEPARACIÓ.**

DEPARTIR. v. a. *Ant.* **DISTRIBUIR, REPARTIR** || **DESPARTIR.** || **SEPARAR, DIVIDIR.**

DEPARTIRSE. v. r. *Ant.* **PARTIR, ANARSE'N.** || **APARTARSE, SEPARARSE.** || **DIVIDIRSE.**

DEPARTIT, DA. adj. *Ant.* **APARTAT, SEPARAT, DIVIDIT.**

DEPARTRE. v. a. *Ant.* **APARTAR, DIVIDIR.**

DEPAUPERAR. v. a. *Ant.* **EMPOBRIR.**

DEPÉIXAR. v. a. *Ant.* **DESTROSSAR.**

DEPENDENCIA. f. Necessitat que tenim d'una altra cosa pera ésser o existir. **Dependencia.** || Subordinació, subgecció. **Dependencia.** || Negoci o encárrech. **Dependencia.** || Conexió, relació de parentiu o amiatat. **Dependencia.**

DEPENDENT. p. a. Qui dependeix o lo que dependeix d'un'altra cosa. **Dependiente.** || m. Qui serveix o está empleat ab subordinació a algú. **Dependiente.**

DEPENDENTMENT. adv. m. D'un modo dependent. **Dependientemente.**

DEPENDIR. v. n. **DEPENDRE.**

DEPENDIR D'ALGÚ. fr. Necessitar del seu auxilli o protecció. **Depender de alguno.**

DEPÉNDRE. v. a. **APÉNDRE.**

DEPENJAR. v. n. Tindre subordinació a alguna cosa, vindre d'ella com del seu principi, tindre alguna cosa conexió ab un'altra o deduirse d'ella. **Depender.** || Estar dependent d'algún superior, etc. **Pender, depender.** || També's diu en lo moral y espiritual, com: *la eternal dependeix d'un moment.* **Depender, pender.**

DEPERIR. v. u. *Ant.* **MORIR.**

DEPILAR. v. a. Produir la caiguda del pel per medi de substancies o medicaments depilatoris. **Depilar.**

DEPILATORI, A. adj. Lo que té la virtut de fer caure el pel. **Depilatorio.**

DEPLECIÓ, f. *Med.* Acció i efecte de vuidar o disminuir la massa de líquids del còs. **Depleción**.

DEPLETIU, VA. adj. *Med.* Lo que produeix depleció. **Depletivo**.

DEPLORABLE. adj. Digne de compassió, o capàs de moure a llàstima, o que quasi no té remei. **Deplorable**, lamentable.

DEPLORABLEMENT. adv. m. D' un modo deplorable. **Deplorablement**

DEPLORAMENT. m. Lamento.

DEPLORAR. v. a. Tindre molt de sentiment, llàstima o compassió **Deplorar**. || **Lamentarse**.

DEPLORAT, DA. p. p. **Deplorado**.

DEPONENT. adj. *Gram.* S' aplica als verbs de terminant passiva que tenen ab tot significació activa. **Deponente**. || Qui deposa. **Deponente**.

DEPOPULAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Despolar**.

DEPORT. m. *Ant.* Divertiment, recreació, passatemps. **Deporte**.

FER **DEPORT**. fr. *Ant.* **DEPORTAR**.

PENDRE DEPORT. fr. *Ant.* **DIVERTIRSE**. || **DESCANSAR**, **REPOSAR**.

DEPORTABLE. adj. Que pot o deu ésser desterrat. **Deportable**.

DEPORTACIÓ. f. Desterro a alguna illa o lloch de enllà del mar. **Deportación**.

DEPORTAR. v. a. Desterrar a algú lluny de sa terra. **Deportar**. || *Ant.* **ANAR DE CAMBRA**.

DEPORTARSE. v. r. *Ant.* **DIVERTIRSE**.

DEPORTAT, DA. p. p. **Deportado**.

DEPOSAR. v. a. Privar a algú de l' empleu, dignitats u honors que té. **Deponer**. || Afirmar, assegurar. **Deponer**. || *For.* Declarar jurídicament. **Deponer**.

DEPOSAT, DA. p. p. **Depuesto**.

DEPOSICIÓ f. Declaració presa ab jurament. **Deposición**. || Degradació, privació d' empleu. **Deposición**. || L' acció i efecte de depositar, particularment un cadàver a l' iglesia. **Deposición**.

DEPOSICIÓ ECCLESIASTICA. Privació perpètua de ofici i benefici ab retenció del privilegi del fur y del cànon. **Deposición eclesiástica**.

DEPÓSIT. m. Obligació de tindre guardada la cosa que 's reb. **Depósito**. || La cosa depositada. **Depósito**. || El lloch ont se deposita alguna cosa. **Depósito**, depositaria. || *For.* El contracte que 's fá abans de constituir el depòsit. **Depósito**. || *Patol.* Colecció de posterna o altres humors que 's forma a qualsevulla part del còs. **Depósito**.

COMUNS DEPÓSITS. Llòch públic ont se depositen algunes coses. **Comunes depósitos**.

DEPÓSIT D' AIGÜES. El lloch ont se recullen pera distribuirles a altres punts. **Depósito de aguas**.

DEPÓSIT GENERAL DE L' AIRE. A les orgues, cert canó que reparteix l' aire als demés. **Depósito general del aire**.

EN DEPÓSIT. fr. Ab qualitat de reintegro, interinament, á interés. **En depósito**.

DEPOSITABLE. adj. Que pot o deu ésser depositat. **Depositable**.

DEPOSITADOR, A. m. y f. Qui deposita. **Depositador**.

DEPOSITAMENT. m. *Ant.* **DEPOSICIÓ**.

DEPOSITAR. v. a. Posar en poder d' algú alguna cosa pera guardarla y respondre d' ella. **Depositar**. || Posar alguna persona en lloch ont pugui manifestar lliurement la seua voluntat, traientla 'l jutge del lloch ont se tenia que li fessin violència. **Depositar**. || Enterrar un còs interinament ab intenció de traslladarlo a un' altra sepultura. **Depositar**. || *Met.* Fer confiança d' algú, encomanarli un secret. **Depositare**.

DEPOSITARI, A. m. y f. Qui reb el depòsit. **Depositario**. || Qui anualment s' anomena pera cuidar els grans del paiol, portant el compte d' entrada y sortida. **Depositario**.

DEPOSITARI GENERAL. Aquell qu' exerceix la depositaria general. **Depositario general**.

DEPOSITARIA. f. El lloch ont se fan els depòsits. **Depositaria**. || Empleu de depositari. **Depositaria**.

DEPOSITAT, DA. p. p. **Depositado**.

DEPRAVABLE. adj. Lo que pot ésser depravat. **Depravable**.

DEPRAVACIÓ. f. Corrupció, desordre de costúms, d' idees, etc. **Depravación**.

DEPRAVADAMENT. adv. m. Ab intenció perversa. **Depravadamente**.

DEPRAVADÍSSIM, A. adj. sup. **Depravadísimo**.

DEPRAVADOR, A. m. y f. Qui deprava. **Depravador**.

DEPRAVAR. v. a. Corrompre, viciar, adulterar. **Depravar**.

DEPRAVARSE. v. r. Abandonarse, viciarse. **Depravararse**, viciarse.

DEPRAVAT, DA. adj. De costúms o idees corrompudes. **Depravado**.

DEPRECACIÓ. f. Prech, petició. **Deprecación**, ruego. || *Ret.* Figura ab que l' orador implora 'l favor de Déu, de la naturalesa, etc. **Deprecación**.

DEPRECADOR, A. adj. y s. Qui deprecia. També 's diu **pregador**. **Deprecador**.

DEPRECAR. v. a. Pregar, demanar ab eficàcia o ab vives instancies. **Deprecar**.

DEPRECARIA. f. Ab que 's significa l' acte de suplicar. **Suplicativa**

DEPRECAT, DA. p. p. **Rogado**, **deprecado**.

DEPRECATIU, VA. adj. y

DEPRECATORI, A. adj. Lo que pertany a la deprecació. **Deprecatorio**, **deprecativo**.

DEPREDACIÓ. f. Pillatge, lurt, malversament maliciós que 's fá dels bens d' un altre. **Depredación**.

DEPREDAADOR. m. Destruïdor. **Talador**.

DEPRENDAR. v. a. Robar, saquejar ab violència y ab sanya. **Depredar**.

DEPREGÓN. adv. m. **DE PRESENT**, **PRIMOROSAMENT**.

DEPRÈMER. v. a. *Ant.* **OPRIMIR**.

DEPREMUT, DA. p. p. *Ant.* **DEPRIMIT**.

DEPRÈS, A. p. p. *Ant.* **APRÈS**, **COMPRÈS**, **CO-NEGUT**.

DEPRESSA. adv. m. Ab prestesa, ab promptitut. **Aprisa**.

DEPRESSIÓ. f. Abatiment, humillació. **Depresión**. || *Astron.* Arch d' un cercle vertical que amida l' inclinació d' una estrella sota de l' horisó. **Depresión**. || *Naut.* Inclinació de la visual tangent a l' horisó, o l' àngul vertical que forma ab l' horisontal que passa per l' ull del observador, a causa de l' elevació de aquest sobre 'l nivell del mar. **Depresión**.

DEPRESSIU, VA. adj. Lo que rebaixa o deprimeix. **Depresivo**.

DEPRESSIVAMENT. adv. m. D' una manera depressiva. **Depresivamente**.

DEPRESSOR, A. m. y f. Qui abat y humilla. **Depresor**. || *Anat.* Muscle ab que 's baixa 'l cap envers el pit y també un altre que serveix pera baixar els ulls. **Depresor**.

DEPRIMIR. v. a. Abatre, humillar. **Abatir**, **deprimir**.

DEPRIMIT, DA. p. p. **Deprimido**.

DE PROFUNDIS. Paraula llatina usada pera denotar el salm que 's canta als morts. **De profundis**.

CANTAR ELS DE PROFUNDIS A ALGÜ. fr. *Fam.* Pera dir qu'algü és mort o enterrat. *Cantar el de profundis.*

DEPROMPTE. adv. m. DE PROMPTE.

DEPUIX. adv. t. *Ant.* DESPRÉS.

DEPUNIR. v. a. *Ant.* CASTIGAR.

DEPURACIÓ. f. Acte y efecte de purificar alguna cosa. *Depuración.* || *Patol.* Evacuació que purifica la economia animal. *Depuración.* || Secreció y purificació de les partícules qu'enterboleixen un líquit. *Depuración.*

DEPURADÍSSIM, A. adj. sup. *Depuradísimo.*

DEPURADOR, A. m. y f. Qui depura. *Depurador.*

DEPURAR. v. a. Purificar, netejar. *Depurar.* || Posar a prova qualitats morals. *Depurar.* || *Quim.* Clarificar un líquit, aquilatar un metall, alambinar una substància. *Depurar.*

DEPURAT, DA. p. p. *Depurado.*

DEPURATIU, VA. adj. Lo que serveix pera depurar. *Depurativo, depuratorio.*

DEPURATORI, A. adj. *Med.* Se diu de certs maïs que, segons se creu, serveixen pera purificar la massa de les sanchs. *Depuratorio.*

DEPÚS. adv. t. ll. y ord. *Ant.* DESPRÉS.

DEPUTAR. v. a. Y 'ls seus derivats, DIPUTAR.

DEPUTY. adv. t. *Ant.* y

DEPUYX. adv. t. *Ant.* DESPRÉS.

DEQUÉ. m. adv. Que indica la matèria de que 's tracta. De que. || Hisenda, renda, etc. De que.

DEQUÉN. pron. D' aquell. De aquel.

DEQUENT. adv. D' AQUÍ.

DEQUINIA. f. *Zool.* Certs infusoris. *Dequinia.*

DERADELFIA. f. Reunió monstruosa de dos cossos que neixen enganxats pel coll y pel cap. *Deradelfia.*

DERADELFIA, NA. adj. Que té dos cossos y un sol cap. *Deradelfiano.*

DERCIS. m. *Astron.* Nòm que 's dó a la constelació Piscis. *Dercis.*

DEREFISIA. f. *Entom.* Insectes hemipters, de formació gairebé transparenta, qu' habiten als països atemperats.

DERELINQUIR. v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats DEIXAR, ABANDONAR.

DERENCÉFAL. m. Monstre que té 'l cervell molt petit embolicat ab les vértebres del coll. *Derencéfalo.*

DERENCEFALIA. f. *Cir.* Implantació d' un cervell imperfecte sobre 'l coll, carencia de mol' de la espinada a la regió del clatell. *Derencefalia.*

DÉRIA. f. Mania, inclinació, propensió a fer o volguer una cosa determinada. *Mania.*

DERIVA. f. *Naut.* Separació de la nau del seu verdader rumbo. *Deriva, abatimiento, caída a sotavento.*

PORTAR A LA DERIVA. Estirar un filat de pescar entre dos barcos, deixantse aquests anar de costat ab la corrent o ab el vent. *Llevar a la deriva.*

DERIVACIÓ. f. Deducció, descendència, origen. *Derivación.* || *Gram.* Derivació d' una veu respecte d' un' altra segons la etimologia. *Derivación.* || *Met.* Acció ab que 'ls humors passen d' una part a l' altra del cós. *Derivación.*

DERIVAR. v. u. Treure una cosa 'l seu origen d' un altra. També s' usa com reciproc. *Derivar, derivarse.* || Descendir una persona de certa família o llinatge. *Derivar, derivarse.* || Deduir una cosa d' una altra. *Deducir, derivar.* || *Naut.* Separar-se la nau cap a sotavent del rumbo a que 's dirigeix. *Derivar, abatir, davalir, decaer, drivar, gribar.*

DERIVAT, DA. p. p. *Derivado.*

DERIVATIU, VA. adj. *Gram.* Lo que 's forma o 's dedueix del seu estat primitiu. *Derivativo.*

DERMATINA. f. *Miner.* Varietat de magnesia. *Dermatina.*

DERMATITIS. f. *Med.* Inflamació del dermis. *Dermatitis.*

DERMATÓLECH. m. Qui 's dedica a les malalties de la pell. *Dermatólogo.*

DERMATOLOGIA. *Med.* Tractat de les malalties de la pell. *Dermatologia.*

DERMATOPNONTIE. adj. *Med.* Qui respira per la pell. *Dermatopnonte.*

DERMATOSA. f. *Med.* Nòm genèric de les malalties de la pell. *Dermatosa.*

DERMATOSIS. f. *Med.* Malaltia de la pell que 's manifesta ab taques, grans, crostes o qualsevol altra mena d' erupció. *Dermatosis.*

DÉRMICH, CA. adj. Lo qu' és relatiu al dermis. *Dérmico.*

DERMIS. m. La pell de la persona. *Dermis.* || f. *Anat.* La més fonda de les tres capes que formen el aparat o sistema tegumentós. Té l' aspecte d' una membrana blanquinosa, flexible, però molt resistent, en la que s' hi veuen una infinitat de fibres entrellassades. Constitueix quasi tot el gruix de la pell. *Dermis.*

DERMITIS. f. *Med.* Inflamació de la pell. *Dermatitis.*

DERMOGENIA. f. *Med.* Conjunt o teoria dels fenòmens de la pell. *Dermogenia.*

DERMÓGRAF. m. *Med.* L' autor d' una descripció de la pell o que 's dedica a la dermatografia. *Dermógrafo.*

DERMOGRAFIA. f. Descripció anatòmica de la pell. *Dermografía.*

DERMOLOGIA. f. *Med.* Part de l' anatomia, que tracta de la pell. *Dermologia.*

DERMOTOMIA. f. Dissecció anatòmica de la pell. *Dermotomia.*

DEROGABLE. adj. Lo que pot derogarse. *Derogable.*

DEROGACIÓ. f. Acte y efecte de derogar. *Abolición, derogación.*

DEROGAR. v. a. Anular, abolir alguna llei o costum. *Derogar.*

DEROGAT, DA. p. p. *Derogado.*

DEROGATORI, A. adj. Lo que deroga. *Derogatorio.*

DERRENDI. v. r. *Ter. ibissench.* Desistir per força.

DERRER, A. adj. *DARRER.*

DERRERAMENT. adv. m. ÚLTIMAMENT.

DERRERENCH, CA. adj. Lo que madura tart o fora de temps regular. *Tardio.*

DERRERIA (A la). *Loc.* adv. Al últim, a la fi, després de tot. Al fin, al cabo, á la postre, á lo último, etc.

DERRETIBLE. adj. Lo que pot derretirse. *Derretible, fusible, fúsil, liquidable, licuable, licuefactible.*

DERRETIDOR, A. m. f. Qui derreteix. *Fundidor.*

DERRETIMENT. m. Acció y efecte de derretir o derretirse. *Derretimiento, licuación.*

DERRETIR. v. a. Liquidar, disoldre per medi del calor. També s' usa com reciproc. *Derretir, licuar, liquidar.*

DERRETIRSE. v. r. Inflamarse en amor, o enamorar-se ab molta facilitat. *Derretirse.*

DERRETIT, DA. p. p. *Derretido.*

DERROBAR. v. a. *Ant.* ROBAR.

Derrefisia

DERROCA, f. *Ant.* Derrota.
METRE EN DERROCA. *Expr. ant.* Derrotar.

DERROCADOR, A. m. y f. Qui derroca. **Destructor**.

DERROCAMENT. m. L'acció y efecte de derrocar. **Derribo**, **destrucció**, **demolició**.

DERROCAR. v. a. Tirar a terra algun edifici. **Derrocar**, **derribar**, **derruir**, **demoler**. || Precipitar a algú desde una roca. **Derrocar**, **despeñar**, **derrumbar**. || **Derrotar**, **desbaratar**. || *Met.* VÈNCER. || Fer caure a algú del seu estat, fortuna, emplen, etc. **Derrocar**.

FORTA ÉS LA ROCA, PUS O MÉS FORT ÉS QUI LA DERROCA. *Ref.* Que la foisa vens la forsa. *La fuerza vena á la fuerza.*

DERROCAT, DA. p. p. **Derrocado**. || *Ant.* **Derrotat**, **desordenat**, **desbaratat**.

DERROTA. f. Direcció o rumbo de les embarcacions. **Derrota**, **derrotero**, **via**, **rumbo**, **camino**, **ruta**. || Fugida desordenada d'un exercit vensut. **Derrota**.

DERROTA COMPOSTA. *Naut.* La que consta de varis rumbos, o navegant en varies direccions. *De rot i composta.*

DÓNAR LA DERROTA. *fr. Naut.* Determinar la direcció del viatge. *Dar la derrota.*

FER DERROTA. *fr.* Navegar á rumbo; hacer derrota.

NAVEGAR PER DERROTA y ALTURA. *fr.* Dirigir la derrota del barco combinant l'estima ab l'observació. *Navegar por derrota y altura.*

PORTAR LA DERROTA. *fr.* Dirigir y portar el diari de la ruta que s'hagi de seguir durant el viatge o comissió. *Llevar la ruta, llevar la derrota.*

DERROTAR. v. a. *Mil.* Desbaratar, fer fugir desordenadament al exercit contrari. **Derrotar**. || **ARRUINAR**, **DISSIPAR**. || Destruir, arruinar la salut o 'is bens d'algú. **Derrotar**. || Dissipar, llensar a perdre alguna cosa. **Derrotar**.

DERROTARSE. v. r. *Naut.* Extraviarse una embarcació de la derrota a causa del vent o de la corrent, etc. **Derrotarse**.

DERROTAT, DA. p. p. **Derrotado**.

DERROTERO. m. *Naut.* Llibre que conté la situació geogràfica dels punts més notables de les costes y mars adjacents e intermedis, ab les notícies necessaries pera facilitar y assegurar la navegació. **Derrotero**.

DERRUIR. v. a. **ARRUINAR**, **DERROCAR**, 2.

DERTOSA. *Geog. ant.* Nòm de Tortosa en temps dels romans.

DERTUCH o **DEL TRUCH (Cap)**. *Hidrog.* Cap del S.O. de l'illa de Menorca, Balears.

DES. Partícula prepositiva qu'entra a la composició de moltes veus, y comunment denota negació, com: *desventura, sense ventura*. **Des**. || *Ant.* **Desde**.
DES QUE. Contracció de **DESDE QUE**. *Desde que*.

DESABARROTAR. v. a. *Mar.* Desfer l'estiva abarrotada. **Desabarrotar**. || Desembarassar la nau de alguna part de la càrrega que l'ocupava fins a les cambres. **Desabarrotar**.

DESABITAR. v. a. *Mar.* Desfer la botadura formada a les bites o desfer les voltes del cable donades en elles. **Desabitar**.

DESABONYEGADOR, A. m. y f. Eina pera treure els bonyes de les peces de metall. **Desabollador**.

DESABONYEGAR. v. a. Treure 'ls bonyes de les peces de metall. **Desabollar**.

DESABONYEGAT, DA. p. p. **Desabollado**.

DESABORDARSE. v. pron. *Naut.* Separarse una nau després d'haverne abordat un'altra. **Desabordarse**, **desatracsarse**.

DESABORIR. v. a. Fer perdre'l gust a alguna cosa, disgustarla. **Desazonar**, **desabrir**, **quitarle el sabor**, **el gusto á alguna cosa**.

DESABORIT, DA. adj. Lo que no té cap gust. **Desaborido**.

DESABOSSAR. v. a. *Mar.* Treure les voltes de bossa donades a qualsevulla cosa. **Desabozar**.

DESABOTONAR. v. a. **DESCORDAR**. || v. a. *Mar.* Treure les bonetes de les veles o desunir qualsevulla altra cosa qu'estigués cordada. **Desabotonar**.

DESABRICH. m. Falta d'abrich o de roba pera abrigarse. **Desabrido**. || *Met.* **DESAMPARAR**.

DESABRIGADA. f. *Mar.* Rada oberta. **Desabrigada**.

DESABRIGADAMENT. adv. m. Sense abrich. **Desabrigadament**.

DESABRIGAR. v. a. Treure l'abrich. També s'usa com reciproc. **Desabrigar**, **desarropar**. || *Naut.* Treure 'ls aparells als arbres. **Desabrigar**.

DESABRIGAT, DA. p. p. **Desabrigado**. || adj. *Met.* **DESAMPARAT**. || **DESCUBERT**. || **MALVESTIT**. || *Naut.* Fondejadero exposat als vents y cops de mar. **Desabrigado**, **descubierto**.

DESACALORARSE. v. r. Desaogarse del calor que se pateix. **Desacalorarse**, **desacalorarse**, **desahogarse**.

DESACATADAMENT. adv. m. Ab desacato. **Desacatadamente**.

DESACATAMENT. m. Desacato.

DESACATAR. v. a. Faltar a la reverencia y respecte degut a algú. **Desacatar**.

DESACATAT, DA. p. p. **Desacatado**.

DESACATO. m. Mancament de reverencia y respecte comés contra 'ls superiors o contra les coses sagrades. **Desacato**, **desacatamiento**.

DESACERT. m. Acció y efecte de desacertar. **Desacerto**, **desacuerdo**.

DESACERTADAMENT. adv. m. Ab desacert. **Desacertadamente**.

DESACERTAR. v. a. Errar, obrar sense acert. **Desacertar**, **no tener acierto**.

DESACERTAT, DA. p. p. **Desacertado**. || adj. Lo qu'está fet sense acert. **Desacertado**. || m. Inconsiderat, qui obra sense acert. **Desacertado**.

DESACOMODAR. v. a. Privar de la comoditat, fer perdre alguna conveniencia. **Desacomodar**.

DESACOMODARSE. v. r. Perdre algún acomodo o conveniencia. **Desacomodarse**.

DESACOMODAT, DA. p. p. **Desacomodado**. || adj. Qui no té acomodo o colocació. **Desacomodado**. || **DESEMPLEAT**.

DESACOMODO. m. Falta de feina del ofici o de colocació. **Desacomodo**.

DESACOMPANYAR. v. a. Retreure's de la companyia d'algú. **Desacompañar**, **dejar solo**.

DESACOMPANYAT, DA. adj. SOL.

DESACOMPASSAR. v. a. **DESCOMPASSAR**, **DESGAVELLAR**.

DESACONSELLADAMENT. adv. m. Imprudentment, precipitadament. **Desaconsejadamente**, **desacordadamente**.

DESACONSELLAMENT. m. **DISSUASIÓ**.

DESACONSELLAR. v. a. Dissuadir. **Desaconsejar**, **dissuadir**, **quitar de la cabeza**.

DESACONSELLAT, DA. p. p. **Desaconsejado**. || adj. Qui obra capritxosament o sense consell. **Desaconsejado**.

DESACONTENTAR. v. a. **DESCONTENTAR**.

DESACORDADAMENT. adv. m. *Ant.* Sense acort. **Desacordadamente**, **indeliberadamente**, **inconsideradamente**.

DESACORDAMENT. m. *Ant.* **OLVIT**.

DESACORDANSA. f. *Ant.* **Discordancia**

DESACORDAR. v. n. *Ant.* Discordar.

DESACORRALAR. v. n. Treure'l bestiar del corral. Desacorralar.

DESACORT. m. *Ant.* DISCORDIA.

DESACOSTUMADAMENT. adv. m. *Ant.* Fora de lo regu'ar. Desacostumadament, fuera de costumbre.

DESACOSTUMAMENT. m. *Ant.* Desvesament. Falta de costumbre.

DESACOSTUMAR. v. n. *Ant.* DESVESAR.

DESACOSTUMARSE. v. r. *Ant.* DESVESARSE.

DESACOSTUMAT, DA. adj. Lo que está fora de l'us o de l'ordre comú. Desacostumado, insólito.

DESACREDITAR. v. a. Fer perdre'l crèdit o la reputació a algú, o l'valor y l'estimació d'alguna cosa. També s'usa com a reciproc. Desacreditar, deslustrar, oscurecer, difamar.

DESACREDITAT, DA. p. p. Desacreditado.

DESADORNAR. v. a. Treure 'ls adornos d'algún lloch o d'alguna cosa. Desadornar, desalifair.

DESAAFAVORIR. v. a. Deixar d'afavorir. Desairar, desfavorecer. || Contradir, fer oposició a algú afavorint al seu contrari. Desfavorecer.

DESAAFAVORIT, DA. p. p. Desfavorecido.

DESAFECTE. m. Falta d'afecte. Desafecto, desamor, descariño. || Aversió, enemistat. Enemistad, aversión, ojeriza. || adj. Oposat, contrari. Desafecto.

DESAFEINAT, DA. adj. DESOCUPAT.

ESTAR DESAFEINAT. fr. No tindre res que fer. *Andar ó estar de vagar.*

DESAFERRAR. v. a. DESAGAFAR. || *Naut.* Llevar els caps ab qu'está alerada una vela. Desaferrar.

DESAFIADOR, A. m. y f. Qui desafia. Desafiador, retador, duellista.

DESAFIAMENT. m. *Ant.* Carta o cartell de desafi. Cartel.

DESAFIAR. v. a. Provocar al combat. Desafiar, retar. || Provocar a entrar en competència sobre coses que requereixen força, agilitat, destresa, etc. Desafiar. || *Ant.* Rompre'l senyor feudal la fé y amistat que ab el feudatari tenia. Desafiar.

DESAFIAT, DA. p. p. Desafiado.

DESAFICIONAR. v. a. Fer perdre a algú l'amor o afició a alguna persona o cosa. Desaficionar.

DESAFICIONARSE. v. r. Perdre l'amor o afició a alguna persona o cosa. Desaficionarse, desapasionarse.

DESAFINADAMENT. adv. m. Sense la perfecta entonació. Desafinadamente, desentonadamente, desacordadamente.

DESAFINAMENT. m. Dissonància en les veus o cordes d'algún instrument, etc. Destemple, desafinamiento, desentonación, desentonado.

DESAFINAR. v. a. *Mús.* Discordar les veus o apartarse 'ls instruments del punt de la entonació. Desafinar, disonar.

DESAFINAT, DA. p. p. Desafinado, desentonado.

DESAFIÓ. m. y

DESAFIÚ. m. Acte y efecte de desafiar. Desafio. || Provocació en general. Desafio. || Combat singular prohibit per les lleis divines y humanes. Desafio. || El combat que segueix a la provocació. Desafio, duelo.

DESAFOR o DESAFUR. m. Acció violenta contra Hei, costúm o raó. Desafuero.

DESAFORADAMENT. adv. m. Fora de mida. Desaforadamente.

DESAFORAR. v. a. Anular, trencar els furs o privilegis que corresponen a algú. Desaforar. || Privar

a algú del fur o exempció que gosa per haver comés algún delictes dels senyalats per aquest cas. Desaforar.

DESAFORARSE. v. r. Desvergonyirse, propassar-se. Desaforarse, descomponerse, descomedirse, desmandarse, propasarse.

DESAFORAT, DA. adj. Gran en excés. Desaforado, desmedido, excesivo, enorme, desmesurado. || m. y f. Qui obra sense llei, qui tot ho atropella. Desaforado, desatinado.

DESAFORTUNAT, DA. adj. Qui no té fortuna. Desafortunado.

DESAGAFAMENT. m. *Ant.* L'acció y efecte de desagalar. Desasimiento, despegadura.

DESAGAFAR. v. a. Desunir, separar lo agafat. Desasir, desprender. || Desapegar.

DESAGAFAT, DA. p. p. Desasido.

DESAGARRAR. v. a. Deixar solt o lliure lo que era agafat. Desagarrar, desaferrar.

DESAGARRAT, DA. p. p. Desagarrado.

DESAGENZAR. v. a. *Ant.* Llevar l'adorno a alguna persona o cosa. Desadornar.

DESAGERMANAR. v. r. Treure la conformitat que hi há entre dues coses, desaparíarles. Deshermanar.

DESAGERMANARSE. v. r. Falta a la germanor o unió fraternal. Deshermanarse.

DESAGERMANAT, DA. p. p. Deshermanado.

DESAGRADABLE. adj. Lo que desagrada. Desagradable.

DESAGRADABLEMENT. adv. m. Ab desagrado. Desagradablemente, desapaciblemente.

DESAGRADAR. v. a. Disgustar, fastigujar, causar desagrado. Desagradar. || També s'usa com reciproc. Desagradarse.

DESAGRADAT, DA. p. p. Desagradado.

DESAGRADO. m. Falta d'afabilitat. Desagrado. || Disgust, descontent. Desagrado.

DESAGRADUAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. DEGRADAR.

DESAGRAÏDAMENT. adv. m. *Ant.* Ab desagratment. Desagradecidamente, ingratamente.

DESAGRAÏDÍSSIM, A. adj. sup. Desagradecidísimo.

DESAGRAÏMENT. m. L'acció y efecte de desagrar. Desagradecimiento.

DESAGRAÏR. v. a. No correspondre als beneficis rebuts, no agrairlos. Desagradecer.

DESAGRAÏT, DA. p. p. Desagradecido. || adj. Qui desagraeix. Ingrat, desagradecido.

DESAGRAVI m. y

DESAGRAVIAMENT. m. *Ant.* Satisfacció del agravi u ofensa feta. Desagravio. || Compensació del dany causat. Desagravio.

DESAGRAVIAT, DA. p. p. Desagraviado.

DESAGREGAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. Disgregar.

DESAGRIR. v. a. Fer perdre l'agror o aspresa de alguna cosa. Desacerbar.

DESAGRIT, DA. p. p. Desacerbado.

DESAIRAR. v. a. Desatendre, desestimar una cosa. Desairar.

DESAIRAT, DA. p. p. Desairado. || adj. Qui reb un desaire. Desairado. || DESGARBAT.

DESAIRE. m. L'acció y efecte de desairar. Desaire.

DESAJUDAR. v. a. Fer nosa lo que pot servir de ajuda. Desayudar.

DESAJUDARSE. v. r. Ésser negligent. Desayudarse.

DESAJUDAT, DA. adj. Negligent. **Desayudado**.
DESAJUST, m. L' acció de desajustar. **Desajuste**.
DESAJUSTAR, v. a. Desigualar, desconcertar, no ajustar una cosa ab un' altra o ab ella meteixa. **Desajustar**.
DESAJUSTARSE, v. r. Apartarse de l' ajust o conveni fet o a punt de ferse. **Desajustarse**, **desconvenirse**, **descomponerse**.
DESAJUSTAT, DA. p. p. **Desajustado**.
DESALABAR, v. a. Vituperar, posar faltes o tares a alguna cosa. **Desalabar**.
DESALABAT, DA. p. p. **Desalabado**.
DESALAPAT, DA. adj. Desvergonyat, descocat. **Desvergonzado**, **deslavado**.
DESALBARDAR, v. a. Treure l' albarda a les cavalcadures. **Desalbardar**, **desenalbardar**.
DESALBARDAT, DA. p. p. adj. Sense albarda. **Desalbardado**.
DESALBERGAMENT, m. L' acte y efecte de llevar o negar l' hospedatge. **Deshospedamiento**.
DESALBERGAT, DA. adj. Qui no té hospedatge. **Deshospedado**.
DESALENAT, adj. **DESALENTAT**. || Sense alé. **Sin aliento**.
DESALENTAR, v. a. **DESANIMAR**.
DESALENTARSE, v. a. **DESANIMARSE**.
DESALENTAT, DA. adj. **DESANIMAT**.
DESALENTO, m. Decaïment d' ànim, falta de vigor o força. **Desaliento**.
DESALFOMBRAR, v. a. Acte de treure les alfombres de les habitacions. **Desalfombrar**.
DESALFORJAR, v. a. Acte de llevar les alforjes a les cavalleries. **Desalforjar**.
DESALT, m. *Ant.* **DESCONTENTAMENT**, **DISGUST**.
DESALTAR, v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **DISGUSTAR**.
DESALTERAR, v. a. *Ant.* Fer passar la set. **Aparar** ó **matar la sed**.
DESALLOTJAMENT, m. Acte y efecte de desal·lotjar. **Desalojamiento**.
DESALLOTJAR, v. a. Treure d' algún lloch, fer abandonar a la força 'l lloch, fortificat o no, ont hi havia l' enemic armat. **Desalojar**.
DESALLOTJARSE, v. r. Deixar voluntàriament l' allotjament. **Desalojarse**. || Cedir a un altre la propia casa. **Desalojarse**.
DESALLOTJAT, DA. p. p. **Desalojado**.
DESAMAR, v. a. *Ant.* **ABURRIR**. || Deixar d' amar. **Desamar**.
DESAMARRAR, v. a. Treure les amarres. **Desamarrar**. || *Naut.* Separar una embarcació d' un' altra o del lloch ont era amarrada. **Desamarrar**, **desatracar**.
DESAMARRARSE, v. r. *Naut.* Faltar per qualsevulla causa un o tots els cables ab que la nau és amarrada. **Desamarrarse**.
DESAMARRAT, DA. p. p. **Desamarrado**.
DESAMAT, DA. p. p. **Desamado**.
DESAMBALAR, v. a. *Ant.* **ESCORCOLLAR**.
DESAMENT, m. Acte de desar alguna cosa. **Reservación**, **reserva**, **encerramiento**, **escondimiento**.
DESAMICH, m. *Ant.* **ENEMICH**.
DESAMISTANSAR, v. a. Descompondre l' amistat d' alguns. També s' usa còm recíproch. **Desamistar**, **descompadrar**.
DESAMISTAT, f. *Ant.* **ENEMISTAT**.
DESAMOBLAR, v. a. Treure 'ls mobles d' alguna part. **Desamueblar**.
DESAMOBLAT, DA. p. p. **Desamueblado**.

DESAMOINAR, v. a. *Ant.* **DESENFADAR**.
DESAMOINO, m. *Ant.* **DESENFADO**.
DESAMONESTAR, v. a. *Ant.* **DISSUADIR**.
DESAMOR, m. Desafecte, mala correspondència. **Desamor**. || **ABURRIMENT**, **ENEMISTAT**.
DESAMORAT, DA. adj. y
DESAMORÓS, A. adj. Mal agradós, qui no té agrado, o no 'l manifesta. **Desamorado**, **desamoroso**.
DESAMORTALLAR, v. a. Treure la mortalla a un difunt. **Desamortajar**.
DESAMORTALLAT, DA. p. p. **Desamortajado**.
DESAMORTISACIÓ, f. Acte y efecte de desamortisar. **Desamortización**.
DESAMORTISADOR, A. adj. Qui desamortisa. **Desamortizador**.
DESAMORTISAR, v. a. Deixar lliures els béns amortisats. **Desamortizar**.
DESAMORTISAT, DA. p. p. **Desamortizado**.
DESAMOTLLAR, v. a. Fer perdre a una cosa la figura que prengué del motllo. **Desamoldar**. || *Fig.* Descompondre la proporció d' una cosa, desfigurarla. || **Desamoldar**.
DESAMPARADAMENT, adv. m. Sense amparo. **Desamparadamente**.
DESAMPARADOR, A. m. y f. Qui desampara. **Desamparador**.
DESAMPARAR, v. a. Abandonar, no donar favor o amparo a qui 'l demana o 'l necessita. **Desamparar**. || Ausentarse d' algún lloch. **Desamparar**. || Abandonar alguna fortificació o altra cosa, deixantla sense defensa. **Desmantelar**. || *Naut.* Despullar una nau de tots els seus arresus y aparells abandonant el casco per inútil. **Desamparar**. || **DESARBOLAR**. || *For.* **RENUNCIAR**.
DESAMPARARSE, v. r. *Ant.* **APARTARSE**, **DIVDIRSE**, **SEPARARSE**.
DESAMPARAT, DA. p. p. **Desamparado**. || adj. **DESERT**.
DESAMPARATS (Nostra Senyora dels). *Geog.* Aldea del terme mupal. d' Oriola, prov. d' Alacant.
DESAMPARO, m. L' acció y efecte de desamparar. **Desamparo**. || Falta de socorro y protecció. **Desamparo**.
DESAMPÚS, adu. t. *Ter.* **DESPRÉS**.
DESAMURAR, v. a. Deixar anar les amures de les veles. **Desamurar**.
DESANCHNAR o **DESANGRAR**, v. a. Treure la sanch a una persona o animal en gran abundor o excés. **Desangrar**. || *Fig.* Empobrir a algú gastantli y malversantli l' hisenda insensiblement. **Desangrar**.
DESANCHNARSE, v. r. Perdre la sanch per una ferida o una sangria. **Desangrarse**.
DESANIMACIÓ, f. Falta d' animació en algún concurs. **Frialdad**, **indiferencia**, **desaliento**.
DESANIMADAMENT, m. adv. Sense ànim ni alé. **Desanimadamente**.
DESANIMAR, v. a. Fer perdre l' ànim, acobardir. També s' usa còm recíproch. **Desanimar**, **desalentar**, **descorazonar**.
DESANIMAT, DA. p. p. **Desanimado**. || adj. **Fér**, **cruel**, **inhumá**. **Desalmado**.
DESANUIG, m. **Desenfado**. **Desenojo**.
DESANUJAR, v. a. Fer perdre l' enuig, desenfadar. També s' usa còm recíproch. **Desenojar**, **desensañar**, **desatufar**.
DESANUJAT, DA. p. p. **Desenojado**, **desatufado**.
DESANUJÓS, A. adj. Propi pera desanujar. **Desenojoso**.
DESAOGADAMENT, adv. m. Ab desaogo o desembarás. **Desahogadamente**. || Ab desinvoltura, ab massa llibertat. **Desahogadamente**.

DESAOGAR. v. a. Aixamplar el cor a algú, aliviarlo en els seus treballs o aficcions. **Desahogar.** || Aliviar l'ànim d'alguna passió o cuidado que l'oprimeix. **Desahogar.**

DESAOGARSE. v. r. **DESACALORARSE.** || Queixarse ab algú dels ressentiments que 's tenen ab ell. **Desahogarse.** || Comunicar a algú les propies penes y treballs. **Desahogarse.**

DESAOGAT, DA. adj. Desvergonyat, insolent. **Desahogado, descarado.** || Se diu del llóch desembarassat y expedit, en que no hi há confusió de gent ni de coses. **Desahogado.** || *Naut.* Se diu del àngul o de la posició en que 's navega ab el vent, y de la que la nau conserva sense tombar, y ab desembarás. **Desahogado.**

DESAOGO. m. Alivio de les penes, treballs o aficcions. **Desahogo, desahogamiento.** || Esbargiment. **Desahogo.** || Aixample, dilatació. **Desahogo.** || Desembarás, llibertat, desinvoltura. **Desahogo.**

DESAPACIBILILAT. f. Aspresa, desagrado. **Desapacibilidad.**

DESAPACIBLE. adj. Lo que causa disgust o enfado o és desagradable als sentits. **Desapacible.**

DESAPACIBLEMENT. adv. m. **DESAGRADABLEMENT.**

DESAPAREGUT, DA. p. p. **Desaparecido.**

DESAPARÈIXER v. n. Perdrers de la vista ab prestesa. També s' usa com reciproc. **Desaparecer.** || **MORIR.**

DESAPARELL. m. *Naut.* Desarmament de la nau y l' acte de desapparellarla. **Desaparejo.**

DESAPARELLAR. v. a. **DESAPARIAR.**

DESAPARIAR. v. a. Separar a una de les coses que feien parella. **Desaparejar, desemparejar, desparejar.** || Desgavellar, desbaratar alguna cosa. **Desparparjar.** || Desguarnir, descompondre. **Descomponer, desparejar.** || *Naut.* Treure a una nau els aparells, quedant arbolats solament els arbres majors. **DESMANTELAR, DESGUARNIR.**

DESAPARICIÓ. f. L' acció y efecte de desaparèixer. **Desaparición.**

DESAPARROQUIANARSE. v. r. Deixar de comprar a la botiga ont se solia anar seguidament. **Desaparroquiarse.**

DESAPARROQUIANAT, DA. p. p. **Desaparroquiado.**

DESAPASSIONADAMENT. adv. m. Sense passió. **Desapassionadamente.**

DESAPASSIONAR. v. a. Desarrelar la passió que 's té a alguna persona o cosa. S' usa comunment com reciproc. **DESAPASSIONAR.** || **DESPREOCUPAR.**

DESAPASSIONAT, DA. p. p. **Desapasionado.**

DESAPEGABLE. adj. Lo que 's pot desapegar. **Desapegable.**

DESAPEGADAMENT. adv. m. Ab desapego, ab desamor. **Desapegadamente.**

DESAPEGADÍSSIM, A. adj. sup. **Desasidísimo.**

DESAPEGADOR, A. m. y f. Qui desapega. **Desapegador.**

DESAPEGAMENT. m. Desunió de les coses que eren apegades. **Desapegadura.** || **Desapego.**

DESAPEGAR. v. a. Separar les coses qu'eren apegades. **Despegar, desapegar.** || Separar lo qu' estava unit. **Despegar, desasir.**

DESAPEGARSE. v. r. Desprendre 's d'alguna cosa. **Desprenderse, desasirse.** || Desaficionarse, no deixar-se dominar d' algun afecte o passió. **Despegarse, desapegarse.**

DESAPEGAT, DA. p. p. **Desapegado.** || adj. Poch amable en el tracte. **Despegado, desamorado.**

DESAPEGO. m. Indiferencia, desinterés de les co-

ses temporals. **Desapego, desprendimiento, despegamiento.**

AB DESAPEGO. mod. adv. D' una manera malagradosa. **Desapegadamente.**

DESAPENDRE. v. a. Oblidar lo que s' havia après. **Desaprender.**

DESAPERCEBIDAMENT. adv. m. Descuidadament. **Desapercebidamente.**

DESAPERCEBIMENT. m. Desprevenció. **Desapercebimiento.**

DESAPERCEBIT. adj. *Ant.* y

DESAPERCEBUT, DA. adj. **DESPREVIUNGUT.**

DESAPIATADAMENT. adv. m. Sense pietat. **Desapiadadamente.**

DESAPIATAT, DA. adj. Qui no té pietat. **Desapiadado, inhumano, impio.**

DESAPLICACIÓ. f. Falta d' aplicació o de cuidado. **Desaplicación.**

DESAPLICADAMENT. adv. m. Sense aplicació. **Desaplicadamente.**

DESAPLICAT, DA. adj. Qui no té aplicació. **Desaplicado.**

DESAPODERADAMENT. adv. m. Precipitadament, ab veüència y sense poderse contindre. **Desapoderadamente.**

DESAPODERAMENT. adv. m. L' acció de desaperderar. **Desapoderamiento.**

DESAPODERAR. v. a. Despullar a algú de lo que tenia o d' alló de qu' estava apoderat. **Desapoderar, desaposessionar, desposeer.** || *For.* Llevar el poder donat ú otorgat. **Desapoderar.**

DESAPODERARSE. v. r. **DESAPROPIARSE.**

DESAPONENTAR. v. n. Anarse 'n d' algun llóch, deixar voluntariament la posada. **Desalojar.** || v. a. Treure a algú d' una habitació, privar del aposentament. **Desaposentar, desalojar.** || *Mil.* Fer fugir als soldats del llóch qu' ocupaven. **Desapostar.**

DESAPOSENTAT, DA. p. p. **Desalojado.**

DESAPROBACIÓ. f. Acte y efecte de desaprobar. **Desaprobación, reprobación.**

DESAPROBAR. v. a. No aprobar, no consentir alguna cosa, no considerarla bona. **Desaprobar, reprobbar.**

DESAPROBAT, DA. p. p. **Desaprobado.**

DESAPROFITADAMENT. adv. m. Sense profit. **Desaprovechadamente, sin provecho.**

DESAPROFITAMENT. m. Falta d' aplicació o de profit. **Desaprovechamiento.**

DESAPROFITAR. v. a. Emplear mal els bens o altra cosa. **Desaprovechar, desperdicjar.** || Perdre lo que s' havia adelantat. **Desaprovechar.**

DESAPROFITAT, DA. p. p. **Desaprovechado.** || adj. Inútil, peresós, descuidat. **Desaprovechado.**

DESAPROPI. m. Acte y efecte de desapropiarse. **Desapropiamiento, desapropio.**

DESAPROPIACIÓ. f. y

DESAPROPIAMENT. m. **DESAPROPI.**

DESAPROPIAR. v. a. *Ant.* **ENAGENAR.**

DESAPROPIARSE. v. r. Despendre 's del domini de les coses propies. **Desapropiarse.**

DESAPROPIAT, DA. p. p. **Desapropiado.**

DESAPUNTALAR. v. a. Treure 'ls puntals qu' estrevaven alguna cosa. **Desapuntalar.**

DESAQUEFERAT, DA. adj. p. n. **DESOCUPAT.**

ESTAR DESAQUEFERAT. fr. **ESTAR DESENFENAT.**

DESAR. v. a. Posar alguna cosa en llóch segur. **Guardar, alzar, reservar.** || Apartar de la vista una cosa. **Retirar.** || *Fam.* Posar a algú prés. **Aprisionar.**

DESARBOLAMENT. m. *Naut.* Acte y efecte de desarbolar. **Desarboló.**

DESARBOLAR. v. a. Llevar a una embarcació 'ls arbres, o trencarli a un' altra 'ls seus en un combat. **Desarbolar.** || Perdre 'ls arbres una nau per causa de temporal. **Escupir, desarbolar.**

DESARBOLAT, DA. p. p. **Desarbolado.**

DESARBORAR. v. a. Abatre alguna cosa. **Derribar.**

DESARET. m. *Ant.* DESHERETAMENT || *Ant.* ROBO, DESPULLA.

DESARMADURA. f. *Ant.* y

DESARMAMENT. m. Acció y efecte de desarmar o de desarmarse. **Desarmamiento, desarmadura, desarme.** || *Naut.* Acció y efecte de desarmar algun barco. **Desarme.**

DESARMAR. v. a. Llevar o fer deixar les armes. **Desarmar.** || Desguarnir les peces de que 's compon alguna màquina. **Desarmar, desmontar.** || *Naut.* Llevar a la embarcació l' artilleria y 'ls aparells. **Desarmar, desartillar.** || *Met.* Aplacar, assossegat la ira d' algú. **Desarmar, cortar la cólera.** || *Met.* Llevarli a algú 'ls medis de pogueu fer lo que volia. **Desarmar, cortar los pasos.**

DESARMARSE. v. r. Deixar les armes. **Dejar, deponer las armas.**

DESARMAT, DA. p. p. **Desarmado** || Qui está sense armes. **Inerme, desarmado.** || *Met.* Desprevingut. **Inerme, desprevenido.**

DESARREBOSSAR. v. a. Treure l' embós. També s' usa com reciproc. **Desarreborar, quitar el embozo.**

DESARREGLADAMENT. adv. m. Ab desarreglo. **Desarregladamente.**

DESARREGLAMENT. m. **Desarreglo.**

DESARREGLAR. v. a. Desordenar, treure de regla. **Desarreglar.**

DESARREGLARSE. v. r. Desordenarse, eixirse de regla. **Desarreglarse, desreglarse.**

DESARREGLAT, DA. p. p. **Desarreglado, desreglado, inmoderado.** || Fet contra regla. **Desarreglado.**

DESARRELAMENT. m. Acte y efecte de desarrelar. **Desarraigo, extirpación.**

DESARRELLAR. v. a. Arrancar d' arrel. **Desarraigar, decepar.** || m. Extingir completament alguna passió o vici. **Desarraigar, extirpar.**

DESARRELAT, DA. p. p. **Desarraigado.**

DESARREMANGAR. v. a. Abaixar la faldilla que estava arremangada. També s' usa com reciproc. **Desenfaldar, desarremangar.**

DESARRENDAR. v. a. Deixar sense arrendar alguna cosa. **Desarrendar.**

DESARRIMAR. v. a. Apartar alguna cosa d' allí ont era arrimada. **Desarrimar.**

DESARRIMAT, DA. p. p. **Desarrimado.**

DESARROLLAR. v. a. y 'ls seus derivats. **DESENROTLLAR.**

DESARRUGAMENT. m. Acció y efecte de desarrugar. **Desarrugadura.**

DESARRUGAR. v. a. Treure les arrugues d' alguna cosa, estirantla. **Desarrugar.**

DESARRUGAT, DA. p. p. **Desarrugado.**

DESARSE. v. r. Amagarse pera no ésser vist o descobert. **Detraerse, ponerse en salvo.**

DESARTICULACIÓ. f. *Med.* La acció y efecte de desarticular. **Desarticulación.**

DESARTICULAR. v. a. *Cir. anat.* Separar dos o més ossos qui 'estaven articulats entre si. **Desarticular.**

DESARTILLAR. v. a. Treure l' artilleria a un barco o a una fortalesa. **Desartillar.**

DESASSABORAR. v. a. *Ant.* DESSABORIR.

DESASSATIAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **DESASSITIAR.**

DESASSATJAR. v. a. *Ant.* DESASSITIAR.

DESASSENYALAR. v. a. Treure 'ls senyals. **Quitar las señales, desmarcar.**

DESASSET. adj. *Ter.* DISSET.

DESASSETIADOR. A. m. y f. Qui obliga al enemic a alsar el siti. **Descercador.**

DESASSETIAMENT. m. Acte y efecte d' alsar el siti. **Descerco.**

DESASSETIAR. v. a. Alsar el siti. **Levantar el cerco.**

DESASSOSSEGADAMENT. adv. m. Ab desassossego. **Desasossegadamente.**

DESASSOSEGAMENT. m. *Ant.* DESASSOSSEGO.

DESASSOSSEGAR. v. a. Perturbar la tranquil·litat o sossego. **Desasosegar.**

DESASSOSSECAT, DA. p. p. **Desasosegado.** || adj. Inquiet. **Desasosegado.**

DESASSOSSEGO. m. Turbació, inquietut. **Desasosego.**

DESASTRADAMENT. adv. m. Desgraciadament, a' desastre, malhauradament. **Desastradamente.**

DESASTRADISSIMAMENT. adj. sup. **Desastradíssimamente.**

DESASTRAT, DA. adj. Desgraciat, malhaurat, desventurat. **Desastrado.**

DESASTRE. m. Calamitat, malhauransa, gran desgracia. **Desastre.**

DESASTROSAMENT. adv. m. **Desastrosamente.**

DESASTRUCH, GA. adj. *Ant.* DESASTRAT. || m. **DESASTRE.**

DESAT, DA. p. p. de desat. **Alzado, recogido, guardado.** || Lloch retirat. **Retirado.**

DESATAVIAR. v. a. *Ant.* Desguarnir, treure 'ls adornos. **Desataviar.**

DESATAVIAT, DA. p. p. **Desataviado.** || adj. *Ant.* Qui ha perdut el tino. **Desatentado.**

DESATAVIU. m. *Ant.* Descompostura de la persona. **Desatavio, desallino, desaseo.**

DESATENCIÓ. f. Descortesia, manca d'urbanitat o de respecte. **Desatención.** || **DISTRACCIÓ.**

DESATENDAR. v. n. *Ant.* Alsar les tendes d' un campament pera marxar. **Levantar el campo ó los reales.**

DESATENDRE. v. a. No parar atenció a lo que un altre diu o fá. **Desatender.** || No fer cas d' alguna persona o cosa. **Desatender.**

DESATENT, A. adj. Qui no té cortesia, urbanitat o respecte. **Desatento.**

Haver 'hi un desatent. fr. *Fam.* **Haver 'hi un desfet.**

DESATENTAMENT. adv. m. Ab desatenció o descortesia. **Desatentamente.**

DESATÈS, A. p. p. **Desatendido.**

DESATINADAMENT. adv. Sense tino ni consideració. **Desatinadament, desatentadament.** || Ab excés. **Desatinadamente.**

DESATINAR. v. a. Tréurer de tino. **Desatinar, desatender.** || v. n. Dir o fer desatinos. **Desatinar.** || Perdre 'l tino. **Desatinar, perdre el tino, desatentar, desembanastar.**

DESATINARSE. v. r. Desesperarse, perturbarse la raó. **Desatinarse.**

DESATINAT, DA. adj. Qui obra sense judici ni raó. **Desatinado.**

DESATINO. m. Despropòsit, disbarat, bojeria. **Desatino, locura, sinrazón, desburro.** || Falta de tino. **Desatino.** || pl. Disbarats dels adormits. **Desatinos.**

DESATONTIR. v. a. *Ant.* Fer tornar en si. També s'usa com reciproc **Desatontar**, **desatolondrar**, **desaturdir**.

DESATRACADA. f. *Mar.* L'acte y efecte de desatracar. **Desatracada**.

DESATRACAR. v. a. *Naut.* Separar un objecte de un altre. També s'usa com reciproc. **Desatracar**, **desabordar**. || Desembarassar un port. **Desatracar**.

DESATROSSARSE. v. r. **DESENFADARSE**, **DESARRE-MANGARSE**.

DESAUCIAR. v. a. Treure a algú tofa esperança d'obindre'l que desitja. **Desahuciar**. || Fer perdre la esperança de viure; desesparar els metges de la curació del malalt. **Desahuciar**.

DESAUCIAT, DA. p. p. **Desahuciado**.

DESAURAR. v. a. *Ant.* Treure l'or ab qu'estava daurada alguna cosa. **Desdorar**.

DESAURAT, DA. p. p. **Desdorado**.

DESAUTORISAR. v. a. Treure a algú l'autoritat o poder que tenia. **Desautorizar**. || **DESAPROBAR**.

DESAUTORISAT, DA. p. p. **Desautorizado**.

DESAVANS. m. Rebaixa d'una part del deute. **Descuento**. || pl. Perdua d'una part y no del tot. **Pérdidas**.

DESAVANSAR. v. a. *Ant.* No avançar.

DESAVANTATGE. m. Perdua, detriment. **Desventaja**.

DESAVANTATJADAMENT. adv. m. Sense ventatja. **Desaventajadament**.

DESAVANTATJAT, DA. adj. Inferior, poch ventatjós. **Desaventajado**.

DESAVENENCIA. f. Discòrdia, oposició, contrarietat. **Desavenencia**.

DESAVENTURÓS, A. adj. *Ant.* **DESVENTURAT**.

DESAVINDRE. v. a. *Ant.* **Desunir**.

DESAVÍNDERSE. v. r. Discòrdiar, no convindre els parers o voluntats. **Desavenirse**. || **BARALLARSE**, **ENEMISTARSE**.

DESAVINENSA. f. Discòrdia, oposició, contrarietat. **Desavenencia**.

DESAVINENT. adj. Se diu del lloch que no vé de passada y que pera fer'hi alguna diligència s'hi ha d'anar expresament, y per lo meteix es incòmodo y molest. **Apartado**.

DESAVINGUT, DA. adj. Qui está discorde o no's conforma ab un altre. **Desavenido**.

DESAVISAR. v. a. Donar avís contrari al que se havia donat. **Desavisar**.

DESAVUYT. adj. *Ter.* **DIVUYT**.

DESAVUYTÈ, NA. adj. *Ter.* **DIVUYTÈ**.

DESAYGUAR. v. a. Fer eixir l'aigua d'algún punt ont hi és detinguda. **Desaguar**, **desaguazar**, **esguazar**.

DESAYRE. m. **Desaire**.

DESBACH Y MARTORELL (Joan Bautista). *Blog.* Inquisidor LI, del catàlech dels mallorquins (1677). Era natural de Pollensa, canonge de la catedral de Palma y més tard bisbe de la Seu d'Urgell, ont va morir l'any 1688. Era escriptor de válua.

DESBALLESTAR. v. n. **DESATINAR**.

CAP DESBALLESTAT. fr. Cap boix. *Loco*.

DESBALLESTAT, DA. adj. Fet malbé, desgavellat. **Desbaratado**.

DESBANCAR. v. a. Al joch de banca és guanyar al banquer tots els diners que posá pera jugar. **Desbancar**. || *Met.* Fer perdre a algú l'amistat o l'estimació que li tenia un'altra persona, guanyant-la per a sí. **Desbancar**.

DESBANDARSE. v. r. *Mil.* Deixar o desamparar els soldats les banderes. **Desbandarse**. || Escamparse, parlant de persones y besties. **Dispersarse**.

DESBARAT. m. *Ant.* **DISBARAT**.

DESBARATADAMENT. adv. m. Sense ordre ni concert. **Disparatadamente**. || Fora de raó y de propòsit. **Disparatadamente**.

DESBARATAMENT. m. **Desarreg'o**, **desconcert**. **Desbaratamiento**.

DESBARATAMENT DE VENTRE. Repetició molt frequent de cambres o cursos. *Desbarate de vientre*.

DESBARATAMENT DE VENTRELL. Descomposició que s'hi experimenta y que priva de fer bé la digestió. *Descomposición ó desconcierto de estómago*.

DESBARATAR. v. a. Desfer, ier malbé alguna cosa. **Desbaratar**. || *Mil.* Desordenar, desconcertar; posar en confusió als contraris. **Desbaratar**. || Desencaminar a algú fentlo tornar dolent. També s'usa com reciproc. **Distraer**, **malear**. || Desconcertar, com: *desbaratar un ajust*. **Desbaratar**. || v. n. Dir disbarats. **Disparatar**, **desbarrar**. || L'acte y efecte de desbaratar. **Desbarate**, **desbarato**.

DESBARATARSE. v. r. Desenrenarse en els costúms. **Desbaratarse**, **desenfrenarse**. || Dit del temps. **Descomponerse**. || Apartarse algú de la seua obligació. **Distraerse**.

DESBARATAT, DA. adj. S'aplica a la persona de mala vida, conducta o govern. **Desbaratado**, **desconcertado**. || Qui diu o fa disbarats. **Disparatado**.

DESBARBAT, DA. adj. El qui no té barba. **Desbarbado**, **lampiño**.

DESBARRAMENT. m. La acció y efecte de dislocar les barres. **Desquijaramiento**.

DESBARRAR. v. a. Dislocar les barres a algú. **Desquijarar**.

DESBARRAT, DA. adj. *Ant.* S'aplica a la porta o altra cosa, a la qual se li ha tret la barra que impedía obrirla. **Desatracado**.

DESBAST. m. La acció y efecte de desbastar. **Desbaste**, **desbastadura**.

DESBASTAR. v. a. Treure les parts més bastes y grolleres d'alguna materia que s'ha de pulir. **Desbastar**. || Fer perdre a algú la rusticitat y grolleria que té per la mala educació qu'ha rebut. **Desbastar**, **descortezar**.

DESBASTAT, DA. p. p. **Desbastado**.

DESBAYNAR. v. a. *Ant.* **DESENVAINAR**.

DESBOBAMENT. m. Acció y efecte de desbobar. **Desbobamiento**, **desasamiento**.

DESBOBAR. v. a. Treure la llana del clatell a algú. **Desasnar**.

DESBOBAT, DA. p. p. de desbobar. Qui's torna astut. **Desbobado**, **desasnado**.

DESBOCAMENT. m. La acció y efecte de desbocarse. **Desbocamiento**.

DESBOCARSE. v. r. Comunment se diu del cavall que 's posa a córrer y no vol obeir al fre. **Desbocarse**, **dispararse**. || *Met.* Prorrondre en paraules injurioses y ofensives; parlar desatinada y perjudicialment sense cap respecte a les lleis de la raó. **Desbocarse**.

DESBOCAT, DA. adj. Qui pert el fre y diu paraules indecentes, ofensives y desvergonyides. **Desbocado**.

DESBOLCAR. v. a. Treure 'ls bolquers a les criatures. **Desempañar**, **desenvolver**.

DESBOLCAT, DA. p. p. **Desenvuelto**, **desempañado**.

DESBOSSAMENT. m. *Ant.* **BOSQUEIG**.

DESBOSSAR. v. a. *Ant.* **Bosquejar**. || *Ter.* **DESEMBUSSAR**.

DESBOTAR. v. a. **ENFONSAR**. || Tirar a terra. **Derribar**.

DESBOTAR. v. n. Descarregar-se'l ventre per vomit o cambra, o per les dues vies. **Desaguarse**. ||

Parlant de l'atmosfera, ploure molt. **Descargar** el cielo ó el nublado.

DESBOTONAR. v. a. Descordar els botóns. També s'usa com reciproc. **Desabotonar**.

DESBOTONAT, **DA**. p. p. **Desabotonado**, **desabrochado**.

DESBRAGUETAT, **DA**. adj. Ab ia bragueta descordada. **Desbraguetado**.

DESBRAVADOR. m. Qui desbrava. **Desbravador**.

DESBRAVAR. v. a. AMANSIR.

DESBRAVARSE. v. r. **ESBRAVARSE**.

DESBRIDAR. v. a. Rompre o treure la brida. **Desbridar**.

DESBROCAR. v. a. Trencar el broch d'alguna eina. **Desbrocar**, **desgollétar**.

DESBROSSAR. v. a. Treure la brossa d'algun bosch o d'alguna terra. **Desbrozar**.

DEBUCLAR. v. a. *Ant.* Esmocar, treure 'ls budells. **Sacar las tripas**.

DESCABALAR. v. a. Treure algunes de les parts necessaries pera que una cosa sigui completa o cabal. **Descabalar**.

DESCABALSAR. v. a. **DESENCAMINAR**, **CORROMPRE**, **SOBORNAR**.

DESCABALSAT, **DA**. p. p. **DESENCAMINAT**.

DESCABELSAT. *Ter.* **ibissench**. **Atolondrat**, **Atolondrado**.

DESCABELLADAMENT. adv. m. Sense ordre ni concert. **Descabelladamente**, **descabezadamente**.

DESCABELLAMENT. m. Acte y efecte de descabellar. **Descabelladura**.

DESCABELLAR. v. a. Desfer el cabell. També se usa com reciproc. **Descabellar**, **desgreñar**.

DESCABELLAT, **DA**. p. p. **Descabellado**, **desgreñado**. || adj. **Disbaratat**, sense ordre ni concert. **Descabellado**, **disparatado**, **sin pies ni cabeza**.

DESCABESSAR. v. a. *Ant.* **ESCAPSAR**.

DESCALABRRAR. v. a. Ferir a algú lleugerament al cap. **Descalabrar**. || *Met.* Llevar part d'alguna cosa aixís en lo físich com en lo moral. **Descalabrar**.

DESCALABRAT, **DA**. p. p. **Descalabrado**. || adj. **Aixalabrat**, **imprudent**. **Descalabrado**, **arrojado**.

EIXIR DESCALABRAT. fr. **ANARSE'N ESCAMAT**.

DESCALABRO. m. **Contratemp**, **infortuni**, **dany**, **perdua**. **Descalabro**.

DESCALÇ, **A**. adj. Qui vá ab els peus nusos. **Descalzo**. || El frare que fa vot d'anar descalç. **Descalzo**.

DESCALÇADOR. m. **Posteta** ab un forat de la mida de la sabata o bota pera descalçarla. **Descalzador**.

DESCALÇAR. v. a. Llevar el calçat. També s'usa com reciproc. **Descalzar**. || *Met.* Treure l'impediment que 's posa pera travar el moviment d'alguna roda; o la falca que 's posa a les cames d'una tauola o altres coses semblants. **Descalzar**. || Anar gratant l'aigua algú terreno. **Derrubiar**. || *Met.* **TREURE DEL BÈCH**.

NO DESCALÇARSE. fr. *Met.* **MENTIR A TRENACOLL**. **NO ÈSSER BO PERA DESCALÇAR A ALGÚ**. fr. Serli molt inferior en alguna cosa. **No llegar a la suela del zapato**.

DESCALÇAT, **DA**. p. p. **Descalzado**.

DESCALFAR. v. a. *Ant.* **REFREDAR**.

DESCAMBIAR. v. a. **Permutar**, **dónar una cosa per un'altra**. Se diu del d'ner que 's cambia en monedes menudes. **Trocar**.

DESCAMBIAT, **DA**. p. p. **Cambiado**.

DESCAMISAT, **DA**. adj. Qui no té camisa. S'aplica al home perdulari o facinerós. **Descamisado**.

DESCAMPS (Antoni Ignaci). *Blog*. Escriptor del sigle XVII, natural de Iernyá. L'any 1630 va entrar a la Companyia de Jesús, ensenyant retórica y filosofia en aquella Universitat. Va escriure la vida del P. Suárez (Perpinyá, 1671-72, dos vol. 4t.) y 'l llibre titolat: *Congregació de la Verge Mar a del Socós aprobada per Alexandre VII* (Perpinyá, 1666).

DESCANIJA (Pere). *Blog*. Pintor catalá, que vivia a Barcelona a mitjans del sigle XIV.

DESCANONAR. v. a. Treure 'ls canóns als aucells, gallins, etc. **Descanonar**. || fig. Passar el barber la navaja per segona vegada y a repel per la cara de aquell a qui afeita. **Descanonar**.

DESCANS. m. **Quietut**, **repós**. **Descanso**. || Lo que física o moralment causa algú alivi a la fadiga y en els cuidados. **Descanso**. || L'assenito sobre que se apoia y assegura alguna cosa. **Descanso**. || L'espai de temps en que algú está sense treballar. **Huelga**, **tregua**. || *Ter.* Dos pois en sentit vertical que serveixen pera que no s'inclinin els braços d'un carro quan se detura.

AB TOT DESCANS. m. adv. Ab tota tranquilitat, sense cap mal de cap. *A pierna su lta ó tendida*.

PENDRE DESCANS. I. **Descansar**. *Tomar descanso*.

DESCANSADAMENT. adv. m. Sense treball, sense fadiga. **Descansadamente**.

DESCANSADOR. m. El siti o lloch ont s'hi descansa o s'hi pot descansar. **Descansadero**.

DESCANSAR. v. a. Aliviar a algú en el treball, ajudarlo. **Descansar**. || v. n. **Sospendre 'l treball**, reparar les forces ab el repós o ab la quietut. **Descansar**.

|| Tindre algú alivi en els cuidados. **Descansar**. || **Desaogarse**, tindre algú consol comunicant les penes y treballs a alguna persona de confiança. S'usa comunment com reciproc. **Descansar**. || **Reposar**, **dormir**. **Descansar**. || Estar sense cuidad en la confiança dels oficis o en el favor d'algú. **Descansar**. || Estar una cosa assentada y apoiada demunt d'una altra. **Descansar**. || Estar la terra un o més anys sense conreu. **Descansar**. || Estar enterrat, jeure a la tomba. **Descansar**. || **FER CAUSA**.

DESCANSAR EN PAU. fr. *Descansar en paz*.

DESCANSAR LES TERRES. fr. *Descansar las tierras*.

DESCANSAR SOBRE LES ARMES. fr. *Descansar sobre las armas*.

DESCANSAT, **DA**. adj. Lo que no porta gran fadiga ni treball. **Descansado**.

ESTIGUI DESCANSAT, **VÁGISSSE'N DESCANSAT**. fr. Ab que s'assegura a algú que 's farà lo que vol o demana. *Descanse usted*.

DESCANTELLAR. v. a. **Trencar alguna cosa péi cantell** **Descantillar**.

DESCAPDELLADAMENT. adv. m. **Descabelladamente**.

DESCAPDELLAR. v. a. **Desfer algú capdell**. **Desovillar**. || *Met.* **Dir tot quan se sap y s'havía tingut ocult**. **Desembuchar**, **desbuchar**.

DESCAPDELLAT, **DA**. p. p. **Desovillado**. || adj. *Ant.* **DESUNIT**, **ESBARRIAT**.

DESCAPSAR. v. r. **ESCAPSAR**.

DESCARADA (A la). fr. adv. y

DESCARADAMENT, adv. m. **Ab descaro**. **Descadadamente**, **con descaro ó descoco**.

DESCARAGOLADOR. m. **Eina de ferro o de cer que serveix pera descaragolar**. **Destornillador**.

DESCARAGOLAR. v. a. **Dester el paper**, **pergamí**, etc., qu'estava caragolat. **Desarrollar**. || **Desfer els toms que s'han donat a un caragol pe: a treure 'l o afuixarlo**. **Destornillar**.

DESCARAGOLAT, **DA**. p. p. **Desarrollado**, **destornillado**.

DESCARARSE. v. r. **Parlar u obrar ab desvergonyiment**, **descortesia**, **atreuiment** o sense pudor. **Descararse**.

DESCARAT, DA. p. p. Descarado. || adj. Desvergonyit, qui parla u obra sense cap respecte humà. **Descarado**. || *Ant.* Descubert de cara. **Descubierto** de cara ó de rostro.

A LA DESCARADA. m. adv. DESCARADAMENT.

DESCARNADOR. m. Eina que usen els dentistes pera separar deis caixals o de les dents la carn de la geniva. **Descarnador**.

DESCARNADURA. f. L' acció de descarnar. **Descarnadura**.

DESCARNAR. v. a. Apartar o separar la caru de l' os. **Descarnar**. || *Met.* Escarbotar, gratar alguna cosa. **Descarnar**.

DESCARNAT, DA. p. p. Descarnado, escarnido.

DESCARÓ. m. Desvergonyiment, insolencia, falta de respecte. **Descaro**, **descaramiento**.

DESCÀRRECH. m. L' acció de descarregar alguna cosa. **Descargo**. || La data o descompte ab que 's satisfá la rebuda de que algú s'ha fet càrrech. **Descargo**. || Justificació, resposta o excusa del càrrech que 's fá a algú. **Descargo**. || Satisfacció de les obligacions de justícia o que graven la conciencia. **Descargo**.

DESCÁRREGA. f. L' acte de disparar la tropa les armes de foch. **Descarga**.

DESCARREGADOR. m. Siti destinat pera descarregar hi alguna cosa. **Descargadero**. || Eina de ferro unit a la part de baix de la baqueta, fet en forma espiral, ab unes rosques punxagudes pera treure 'ls tacsos de les armes de foch **Sacatrapos**.

DESCARREGAR. v. a. L'eviar o alliviar la càrrega. **Descargar**. || Treure l'os de la carn pera deixarla més útil. **Descargar**. || Disparar les armes de foch. **Descargar**. || Treure de qualsevulla arma de foch la pólvora i municions ab qu' estava carregada. **Descargar**. || Parlant dels núvols, ploure copiosament. **Descargar** el nublado.

DESCARREGARSE. v. r. Purgarse 'l reu dels càrrechs que se li fan. **Descargarse**. || **DESCARREGARSE**.

DESCARREGAT, DA. p. p. Descargado.

DESCARRIAR. v. a. **ESGARRIAR**.

DESCARRILAR. v. n. Eixir del carril. Se diu dels trens quan fugen fora dels rails. **Descarrillar**.

DESCARRILAMENT. m. Acte y efecte de descarrillar un tren. **Descarrilamiento**.

DESCART. m. Les cartes del joch que 's llensen o que den sense donar. **Descarte**. || L' acció de descartar. **Descarte**. || *Met.* Excusa, fugi. **Descarte**.

DESCARTAR. v. a. *Met.* Dejectar alguna cosa o apartarla de sí. **Descartar**. || *Ant.* **DESCARTARSE**.

DESCARTARSE. v. r. Tornar algunes de les cartes que 's creuen inútils a la pila de les que no s'han dòtat prenentne altres tantes. **Descartarse**. || Anar pensant les cartes que 's creuen inútils o perjudicials pel joch que 's vol fer. **Descartarse**. || Excusarse una persona de fer alguna cosa. **Descartarse**.

DESCASABLE. adj. Que pot ésser descasat. **Descasat**.

DESCASAMENT. m. La declaració de nulitat del matrimoni. **Descasamiento**. || *Ant.* **DIVORCI**.

DESCASAR. v. a. Separar als que no son casats legitimament y viuen com a tals de bona o mala fé: declarar per nul el matrimoni. **Descasar**.

DESCASAT, DA. p. p. Descasado.

DESCASTAR. v. a. Acavar ab una casta. **Descastar**. || *Fig.* Desnaturalisar. **Descastar**.

DESCASTAT, DA. p. p. De descastar. **Descastado**. || Se diu del que manifesta poca carinyo als seus parents. **Descastado**.

DESCATLLAR (Maties, Fra Geroni de Ripoll).

Biog. Frare caputxi ripollés del segle XVII, que va morir en olor de santetat.

— Y TORT (JOAN). *Biog.* Abat del monestir de Sant Esteve de Banyoles (1703 al 1744). Pertanyia a la ilustre y antigua familia bergadana del seu cognòm. Havia estat dispensat al monestir de Sant Cugat del Vallés y va seguir el partit d' en Felip V a la guerra de Successió, y havent estat intervingudes les seues rendes (1705) pel govern de Catalunya, se va embarcar a Mataró (1708) cap a Italia, fins que feta la pau y morta la nostra nacionalitat, va tornar al any 1715. Va restaurar el monestir, malinés al aquartelars hi les tropes, y va acavar bona part d' obres del temple, morint a Banyoles l' any 1744.

DESCAUDALAT, DA. adj. Que s' aplica al que ha perdut els seus cabals. **Descaudalado**.

DESCAVALCADOR. m. Pedrés que hi há prop de la porta de les cases pera baixar de cavall. **Apeadero**.

DESCAVALCAMENT. m. Acte y efecte de descavalcar. **Apeamiento**, **descabalgadura**.

DESCAVALCAR. v. n. Baixar de cavall. **Descabalgat**, **desmontar**, **apearse**.

DESCAVALCAR A ALGÚ DE LA SEUA PRETENSÍO.

DESCAVALCAR A ALGÚ DE LA SEUA DIGNITAT.

DESCAVALCAT, DA. p. p. Descabalgado, desmontado.

DESCEBRE. v. a. *Ant.* **BURLAR**, **ENGANYAR**.

DESCEBUT, DA. p. p. *Ant.* **BURLAT**, **ENGANYAT**.

DESCENDENCIA. f. Propagació, successió, línia continuada y derivada d' una persona, qu' és com el principi comú de tots els que descendeixen d' ella. **Descendencia**.

DESCENDENT. p. a. Qui descendeix. **Descendiente**, **descendente**.

DESCENDIR o **DESCÈNDRE**. v. n. Procedir per natural propagació d' un meteix principi o d' una meteix persona, qu' és el cap de la família. **Descender**. || Derivarse o procedir una cosa d' un' altra. **Descender**.

DESCENS. m. Baixada. **Descenso**. || Caiguda de alguna dignitat o estat a un altre més inferior. **Descenso**.

DESCENSIÓ. f. L' acció de baixar. **Descensión**.

DESCENSIONAL. adj. *Astron.* **Descensional**.

DESCENTRALISACIÓ. f. Acció y efecte de descentralisar. **Descentralización**.

DESCENTRALISAR. v. a. Transferir a diverses corporacions o persones una part de l' autoritat que abans exercia 'l govern suprem de l' Estat. **Descentralizar**.

DESCENTRALISAT, DA. p. p. **Descentralizado**.

DESCENYIR. v. a. Deslligar o treure 'l cenyidor, faixa o altra cosa que 's porta alentorn del còs. **Descenir**.

DESCENYIRSE DE RIURE. fr. Riure ab molta violencia y excés. *Despercerse*, *destornillarse*, *descalzarse*, *despedazarse*, *descoyuntarse de risa*.

DESCENYIT. p. p. **Descenido**.

DESCEPAR. v. a. *Mar.* Treure 'ls ceps a les àncores y amures. **Decepar**. || Arrancar d' arrel els ceps. **Decepar**.

DESCERRALLAR. v. a. *Ant.* **DESPANYAR**.

DESCINGLAR. v. a. Llevar la cingla a algún animal. **Descinchar**.

DESCLAPÈS (Gabriel). *Biog.* Canonge de la Sèu de Barcelona y rector de l' Universitat. Era a Sivilla a mitjans del segle XV, y desde allí va enviar la nova d' haver mort a Mallorca el famós mestre lullí Joan Lobet, de quines virtuts y sabiduria va fer l' elogi.

DESLAVADOR m. Eina de ferro que usen els fusters y manyans pera desclavar. És un mànech de

cosa d' uns 20 centimetres de llargh, rodó, menys del capdevall, qu' és plá, y acaba en tall. **Desclavador.**

DESCLAVAMENT. m. L' accló y efecte de desclavar. **Desclavamiento.**

DESCLAVAR. v. a. Arrancar els claus ab qu' está clavada alguna cosa. **Desclavar, desenclavar.** || Treure o dependre alguna cosa del clau o claus ab qu' está assegurada. **Desclavar, desenclavar.** || Arrancar lo qu' está fix t a algún lloch, com: *desclavar la estaca.* **Deshincar.**

DESCLAVAT, DA. p. p. **Desclavado.**

DESCLAVILLAR. v. Treure les clavilles. **Desclavillar.**

DESCLOFOLLAR. v. a. *Ter.* ESCLOFOLLAR.

DESCLOSÓ, A. p. p. **Abierto.**

A LA DESCLOSA. *Ant.* A LA DESCUBERTA.

DESCLOT (Bernat). *Biog.* Cronista catalá militar del sígle XIII. Pertanyia a un llinatge noble. Va escriure l' historia del seu temps, o sigui dels regnats d' en Jaume primer y d' en Pere I *Gran*, ab el títol: *Cròniques o conquestes de Catalunya*, y també ab la variant: *De les histories d' alguns comtes de Barcelona y reys de Aragó.* En aquest llibre contá 'ls fets qu' ell mete'x va presenciar, o que podien explicarli els que 'ls presenciaren, ab esperit de justícia y escrupulosa sencreritat. El rei don Jaume, en Desclot y 'n Ramon Muntaner son els tres cronistes catalans de l' Etat Mitja, éssent en Desclot el menys plástich y literari, empró oferint en el seus textos passatges de vera inspiració. L' any 1616 en Rafel Cervera va extractar y traduir al castellá la *Crònica*, y a l' any 1793 el govern espanyol va fer editar ab mires patriótiques la part relatant la desgraciada expedició del rei de França en Fe'ix, l' any 1285, a fi de tocar l' amor propi dels catalans. A la colecció de *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIII siècle*, el recopilador Mr. J. Bouchon va incloure 'hi la *Crònica* d' en Desclot, copiada d' un manuscrit del sígle XIV, que s' guarda a la Biblioteca de Paris. L' any 1885 se 'n va publicar a Barcelona una edició en la llengua original, ab prefaci d' en Coroleu.

DESCLOURE. v. a. Obrir lo qu' estava clós. També s' usa com reciproc. **Abrir.**

DESCLOURE'S. v. r. Separar y extendre les flors les fulles que tenen recullides a la poncella. **Abrirse, desabotonarse.**

DESCLUCAR. v. a. Obrir els ulls. **Abrir los ojos.**

DESCOBRIMENT. m. *Ant.* DESCUBRIMENT.

DESCOBRIR. v. a. *Ant.* DESCUBRIR.

DESCOCAT, DA. adj. S' apl ca al que demostra massa descaro y desembarás **Descocado.**

DESCOLAR. v. a. **Deshonrar, no guardar las fiestas.**

DESCOLGAR. v. a. Destapar lo qu' estava colgat. **Descubrir, desenterrar.**

DESCOLGAT, DA. p. p. **Descubierto, desenterrado.**

DESCOLORIMENT. m. Acte y efecte de perdre 'l color alguna cosa. **Descoloramiento.**

DESCOLORIR. v. a. Treure o rebaixar el color. També s' usa com a reciproc per perdre 'l color. **Descolorar, descolorir.**

DESCOLORIT, DA. adj. S' aplica a lo que té color pàlit o baix en sa filera. **Descolorido.**

DESCOLFAR. v. a. Acte de treure 'l colrament de la pell produït pel sol. **Colrado.**

DESCOLXAR. v. a. *Naut.* Desfer els cordóns dels caps. **Descolchar.**

DESCOLL. m. L' acte de descollar la ballesta. **Desempulgadura.**

DESCOLLAR. v. a. Treure la corda dels caps del arch de la ballesta. **Desempulgar.** || v. n. **Sobrepujar.** **Descollar, descollarse.** || *Art. y of.* L' accló de treure tensió a un caragol de femella, sarjant o caragol d' estrényer. **Descollar.**

DESCOMBREGAR. v. a. *Ant.* EXCOMUNICAR.

DESCOMBREGAT, DA. p. p. *Ant.* EXCOMUNICAT.

DESCOMEDIDAMENT. adv. m. Desvergonyidament. **Descomedidamente.**

DESCOMEDIMENT. m. Desvergonyiment, descaro, falta de respecte. **Desaguisado, desentono, desmesura, descomedimiento.**

DESCOMEDIRSE. v. r. Faltarli a algú al respecte de paraula o d' obra. **Descomedirse, descompasarse.**

DESCOMEDIT, DA. adj. Desvergonyit, insolent. **Descomedido, desmesurado.**

DESCOMPADRAR. v. a. *Ant.* Fer desavindre als qu' eren amichs o fer romprer l' amistat que hi havia entre dues o més persones. **Descompadrar.**

DESCOMPARTIDOR, A. m. y f. **DESPARTIDOR.**

DESCOMPARTIR. v. a. **DESPARTIR.**

DESCOMPASSADAMENT. adv. m. Sense compás, sense mesura. **Descompasadamente.**

DESCOMPASSAR. v. a. **DESBARATAR.**

DESCOMPASSARSE. v. r. **DESCOMEDIRSE.**

DESCOMPASSAT, DA. adj. Excessiu, desproporcionat, fora de lo regular. **Descomedido, descompasado.**

DESCOMPONDRE. v. a. Trastornar l' ordre o la composició d' alguna cosa. **Descomponer, desordenar, desbaratar.** || Reduir algun cós als principis o elements de que 's compón. **Descomponer.** || Desguarnir, treure 'ls adornos. **Desadornar, descolgar.** || **DESFER.**

DESCOMPONDRE 'S. v. r. Faltar a la moderació y modestia deguda, alborotarse, eixirse de les regles de la prudencia y bona criansa. **Descomponerse.** || Parlant del cós és perdre salut. **Descomponerse.**

DESCOMPONDRE 'S EL TEMPS. fr. *Descomponerse el tiempo.*

DESCOMPONDRE 'S EL VENTRELL. fr. *Descomponerse, desconcertarse el estómago.*

DESCOMPONIBLE. adj. Lo que pot ésser descompost. **Descomponible.**

DESCOMPOSICIÓN. f. L' acte y efecte de descompondre o de descompondre 's. **Descomposición.**

DESCOMPOST, A. p. p. **Descompuesto.** || adj. Immodest, atrevit. **Descompuesto.**

DESCOMPOSTAMENT. adv. m. Ab descompostura. **Descompuestamente.**

DESCOMPOSTURA. f. Descaro, falta de modestia. **Descompostura.** || Falta de netetat. **Descompostura, desaseo, desalíño.**

DESCOMPTAR. v. a. *Com.* Adelantar al que té una lletra, compte o pagaré o altre document que té venut a plasso determinat l' import corresponent, descomptant o deduint l' interés o tant per cent estipulat o convingut. **Descotar.** || Rebaixar alguna quantitat d' una suma. **Descotar.** || *Met.* Rebaixar algun poch del mérit o virtuts que s' atribueixen a algú. **Descotar.**

DESCOMPTAT, DA. p. p. **Descontado.**

DESCOMPTÉ. m. Rebaixa, compensació de part del deute. **Descuento.** || Acció y efecte de descomptar. **Descuento** || *Com.* Negoci dels bancs y capitalistes que consisteix en pagar en diner (cobrant un tant per cent previament anticipat) lletres, pagarés, quin venciment no ha arribat encara; valors no circulants, o qualsevol altre article o mercaderia. **Descuento.** || *Com.* La suma en fal concepte estipulada o convinguda. **Descuento.**

VAGI EN DESCOMPTA DELS MEUS PECATS. fr. Ab la qual algú's dóna consol d'algun mal, desitjant que li serveixi en part de la pena que mereixen les seues culpes. *Vaya en descuento de mis pecados.*

DESCOMUNAL. adj. Extraordinari, monstruós, molt diferent de lo regular en la seua especie. Descomunal, enorme, descompasado, descomedido.

DESCONCEPTUAR. v. a. DESACREDITAR.

DESCONCERT. m. Falta de concert, desordre a les parts d'algun cós o màquina. Desconcerto. || Lleugerera, imprudencia en les paraules o accions. Desconcerto. || Falta de gove'n y economia doméstica. Desconcerto. || Desbaratament de ventre. Desconcerto, despeño, desate de vientre. || L'acció y efecte de desconcertar y desconcertarse. Desconcerto.

DESCONCERTADAMENT. adv. m. Sense concert. Desconcertadamente.

DESCONCERTADOR, A. m. y f. Qui desconcerta. Desconcertador.

DESCONCERTAR. v. a. Desbaratar, perturbar l'ordre y concert o composició d'alguna cosa. Desconcertar, desordenar, descomponer, turbar, pervertir.

DESCONCERTARSE. v. r. Desavinensa de les persones o coses qu'estaven ab concert. Desconcertarse. || Fer o dir les coses sense l'ordre o prudencia corresponents. Desconcertarse, echar por las de Pavia. || Ferse malbé alguna cosa. Desconcertarse. || Desllorigarse algun os. Desconcertarse, desvençijarse, dislocarse. || Debitarse 'l ventrell, no fer bé la digestió. Desconcertarse. || Desbaratárseli a algú les idees o 'ls medis de conseguir algun fi. Desconcertarse.

DESCONCERTAT, DA. p. p. Desconcertado. || adj. DESBARATAT.

DESCONEGUDAMENT. adv. m. Ant. Ab ingràtut. Desconocidamente.

DESCONEGUT, DA. p. p. Desconocido. || adj. DESAGRAIT. || Ignorat, no conegut abans. Desconocido.

DESCONEIXENSA. f. Ant. Ingràtut. Desconocimiento.

DESCONEIXENT. adj. Ant. DESCONEGUT, 2.

DESCONÉIXER. v. a. No conservar la idea d'alguna cosa, haverse'n olvidat. Desconocer. || Met. Notar la visible mudansa que's trova en alguna persona o cosa. També s'usa com reciproc. Desconocerse. || No voler regonéixer un a alguna persona o cosa com a propia. Desconocer. || Fer el desentés alectant ignorancia d'alguna cosa. Desconocer.

DESCONFIADAMENT. adv. m. Ab desconfiansa. Desconfiadamente.

DESCONFIANSA. f. Mancar la confiansa. Desconfianza.

DESCONFIAR. v. n. No confiar, tindre poca esperansa. Desconfiar.

DESCONFIAT, DA. p. p. Desconfiado. || adj. Qui desconfia. Desconfiado.

DESCONFIR. v. a. Ant. DERROTAR, DESFER, DES-TRUIR.

DESCONFITA. f. Ant. y

DESCONFITURA. f. Ant. DERROTA.

DESCONFORMAR. v. n. No convindre una cosa ab un'altra. Desconformar, discrepar, disentir.

DESCONFORME. adj. Lo no conforme. Desconforme, disconforme.

DESCONFORMITAT. f. Diferencia, falta de semblansa d'unes coses ab altres. Desconformidad, disconformidad. || Oposició, desunió, contrarietat en els parers o en les voluntats. Desconformidad, disconformidad.

DESCONFORTAR. v. a. Ant. Y 'ls seus derivats. Desanimar.

DESCONORTARSE. v. r. Ant. Desconsolarse.

DESCONORTAT, DA. p. p. DESCONSOLAT.

DESCONORT. m. Ant. DESCONSOL.

DESCONJUNTAMENT. m. L'acció y efecte de desconjuntar o desencaixar els ossos del seu llóch. Descoyuntamiento, descoyunto, desencajamiento, desencaje.

DESCONJUNTAR. v. a. Desencaixar els ossos del seu llóch. Descoyuntar, desvençijar, desencajar, desgovernar. || Desuuir, afluir les parts d'alguna cosa qu' deuen estar unides. Desvençijar.

DESCONJUNTARSE. v. r. Eixirre del seu encaix l'os de l'espatlla. Respaldarse.

DESCONJUNTAT, DA. p. p. Descoyuntado.

DESCONSENTIR. v. n. No consentir, deixar de consentir. Desconsentir.

DESCONSENTIT, DA. p. p. Desconsentido.

DESCONSOL. m. Aflicció, molta pena per falta de consol. Desconsuelo desconsoledad.

DESCONSOLABLE. adj. Que no admet consol; que está desconsoledad. Inconsolable.

DESCONSOLADAMENT. adv. m. Ab desconsol. Desconsoladamente.

DESCONSOLADÍSSIM, A. adj. sup. Desconsoladísimo.

DESCONSOLAR. v. a. Privar de consol a algú, afligirlo de manera que no tingui consol. També s'usa com reciproc. Desconsolar.

DESCONSOLAT, DA. sdj. Qui no té consol. Desconsolado. || Met. Qui en la seua cara y discursos dóna mostres d'un geni melancòlich, trist y afligit. Desconsolado. || Met. S'aplica al ventrell o ventre que pateix cert defalliment o debilitat. Desconsolado.

DESCONSOLAT, A. adj. Disgustat, malcontent, desagradat, Descontento.

DESCONTENTADÍS, A. adj. De mal acontentar. Descontentadizo.

DESCONTENTAMENT. m. Ant. DESCONTENTO.

DESCONTENTAR. v. a. Disgustar, desagradar, fer malcontent, causar descontento. Descontentar.

DESCONTENTAT, DA. p. p. Descontentado.

DESCONTENTÍSSIM, A. adj. sup. Descontentísimo.

DESCONTENTO. m. Disgust, desagrado, falta de contento. Descontento, descontentamiento.

DESCONTINUACIÓ. f. Cessació, interrupció. Descontinuación, interrupción.

DESCONTINUAR. v. a. Interrompre la continuació d'alguna cosa. Descontinuar, interrumpir.

DESCONTINUAT, DA. p. p. Descontinuado, discontinuado.

DESCONTINUO, A. adj. Lo que no és seguit. Descontinuo, discontinuo.

DESCONVENIBLE. adj. Lo que no és acomodat o proporcionat a un'altra cosa. Desconvenible. || m. Qui a res s'avé, posant dificultats allà ont no n'hí há. Desconvenible.

DESCONVENIENCIA. f. Incomodat, perjudici, desacomodo. Desconveniencia.

DESCONVENIENT. adj. INCONVENIENT.

DESCONVINDRE. v. n. No convindre en les opinions. També s'usa com reciproc. Desconvenir, disconvenir. || No ésser a propòsit o proporcionada una cosa ab un'altra. Desconvenir, disconvenir.

DESCONVIDAR. v. a. Revocar el convit o avis donat pera alguna funció. Desconvidar.

DESCONVIDAT, DA. p. p. Desconvidado.

DESCONVINGUT, DA. p. p. Desconvenido.

DESCORATJAMENT, m. *Fig. ant.* Decaigudament de ànim. Descorazonament.

DESCORATJAR, v. a. Ab que 's significa que se arranca o treu el cor. Descorazonar. || *Fig.* Desanimar, acobardir. Descorazonar. || *Fig.* Desmaiar, perdre l' ànim. Descorazonar.

DESCORATJÓS, adj. Qui està descoratjat. Descorazonado.

DESCORDAR, v. a. Treure les cordes d' algun instrument. Descordar, desencordar. || Treure 'ls botóns del traït ont son ficats. Desabotonar. || Parlant de gafets, cordóns y altres coses qu' aguanten la roba, treurels del llóch que 'ls manté tivants. Desabrochar. || Parlant de les calses o d' altra peça de roba, deixar anar lo que la manté ajustada. Desatacar. || *Ant.* DESTORCER.

DESCORDARSE, v. r. Desfer o afluirar la roba cordada, a fi de desaogarse. Desabotonarse, desalforsarse.

DESCORDAT, DA. p. p. Descordado. || Desabotonado, desabrochado.

DESCORRER, v. a. Plegar lo qu' abans estava estirat, com les cortines, la tela, etc. Descorrer.

DESCORSADOR, m. *Ant.* Qui treu l' escorsa dels arbres. Descortezador.

DESCORSADURA, f. Acle y efecte de treure la escorsa als arbres. Descortezadura.

DESCORSAR, v. a. Treure la escorsa als arbres.

DESCORT, m. *Poét.* Composició poética de metre irregular, introduïda y calificada pèl poeta Garins d' Apxier, y aplicada a diferents assumptes. Polimetra.

DESCORTÉS, A. adj. Faltat de modos y cortesia. Descortés.

DESCORTESAMENT, adv. m. Sense cortesia. Descortesmente.

DESCORTESÍA, f. Falta de modos, d' atenció, política, o urbanitat. Descortesia.

DESCÓS (Arnau). *Biog.* Savi del segle XV nat a Palma de Mallorca. Va estudiar humanitats a Nàpols, desd' ont va retornar a la seua patria. Va conueuar lengües, poesia, filosofia y teologia, ajudant forsa a revivar l' amor al estudi en el jovent mallorquí, donant l' exemple, facilitant medis y fent de mestre. Estava en correspondencia ab dos savis del seu temps, particularment ab frá Buil, el delegat apostòlich en la expedició de Cristófol Colomb a les Índies. A la mort den Pere Degut 'ls jurats de Palma li pregaren ocupés la càtedra lulliana. Queden d' ell distintes composicions llatines en prosa y en vers.

— (FRANCESCH). *Biog.* Gravador mallorquí del segle XV, nat a mitjans de la centuria. Era fill d' en Bernat Descós, excelent orador, poeta y helenista, y net del famós erudit Arnau Descós, segons el qual el seu net gravador ja despuntava pèl seu enginy a la etat de deu anys. Va estudiar al Puig de Inca ab el mestre Bartomeu Far. És autor d' una de les estampes més antigües d' Espanya, que està firmada y porta la data de 1493. Representa al beat Ramon Lull, porta l' escut dels Lulls y l' dels Descots; és gravada al boix molt destrament, al perfil, y no se 'n coneix sino un exemplar trovat al arxíu de Banyalbufar, y ara se guarda a Madrid, a l' Acadenia de la Historia.

DESCOSIDURA, f. *Ant.* DESCUSIT.

DESCOSIR, v. a. *Ant.* DESCUSIR.

DESCOSSAR, v. a. Trencar el còs de l' agulla. Descular, desojar.

DESCOSTÚM, m. *Ant.* Desús, mancament d' us. Desuso.

DESCOTXAR, v. a. Desabrigar a algú traientli la roba del demunt. També s' usa com reciproc. Desarropar, descobijar, desarrebuja.

DESCOTXAT, DA. p. p. Desarrebujaado.

DESCRÉDIT, m. Perdua o mengua de la reputació. Descrédito.

AB DESCRÉDIT, m. adv. Sense crédit. *Menguadamente.*

DESCREGUER, v. a. *Ant.* DESCREURE.

DESCREIXENSA, f. *Ant.* L' acció de minvar. Decreencia.

DESCRÉIXER, v. a. *Ant.* Minvar alguna cosa. Decreer.

DESCREURE, v. n. Deixar de creure, no donar crédit. Decreer.

DESCRIDAR, v. a. *Ant.* PROSCRIURE. || DESACREDITAR.

DESCRIDAT, DA. adj. *Ant.* PROSCRIT. || DESACREDITAT.

DESCRIPCÍO, f. Figura o dibuix d' alguna cosa, representantla menudament y per parts. Descripción. || Narració, representació d' alguna cosa per medi de paraules, descriptintla menudament ab totes les parts y circumstancies. Descripción.

DESCRIPTIU, VA. adj. Lo que descriu, com: *definició descriptiva. Descriptivo.*

DESCRISMAR, v. a. *Fam.* Dónar a algú un gran cop al cap. Se diu per alusió a la part ont s' hi posa el crisma. Descrismar, descristianar. || Dónar a algú molliu d' enfadarse molt. Descrismar.

DESCRISMAT, DA. p. p. Descrismado, descristianado.

DESCRIT, A. p. p. Descrito, descripto.

DESCRIURE, v. a. Dibujar, figurar alguna cosa representantla menudament y per parts. Describir. || Referir una cosa per peces menudes, representantla ab les paraules com si 's dibuixés. Describir. || Definir alguna cosa explicant minuciosament les seues parts y propietats. Describir.

DESCROSTAR, v. a. Treure la crosta d' alguna cosa. Descostar.

DESCROSTARSE, v. r. Caure la crosta d' alguna cosa. Descascararse.

DESCUARTERAR, v. a. *Ant.* ESCORTERAR.

DESCUAT, DA. adj. ESQUAT.

DESCUBERT, A. p. p. Descubiert. || adj. Usat ab els verbs *anar, estar* y altres, significa portar el cap *descubert*. Descubiert. || m. Llóch sense cuberta. Descubiert. || m. Déficit. || *Ter. Ibtssench.* Pati.

ESTAR O QUEDAR EN DESCUBERT, fr. Parlant de comptes, és faltat alguna quantitat pera satisfer el càrrech. També 's diu del que no pot desferse d' alguna reconvenció. *Estar ò quedar en descubiert.*

QUEDARSE AL DESCUBERT, fr. Quedarse sense abrich, exposat a l' inclemencia del temps. *Quedarse al descubiert.*

DESCUBERTA, f. *Mil.* El regoneixement que a certes hores fá la tropa pera observar si a les immediacions hi há l' enemich, o pera averiguar la situació d' aquést. Descubierta.

DESCUBERTAMENT, adv. m. Clarament, sense cap empaig. Descubiertamente, al descubiert, á la descubierta.

DESCUBRIDOR, A. m. y f. Qui descubreix o trova alguna cosa amagada o no coneguda. Descubridor. || Qui revela algú secret. Revelador, descubridor. || Qui indaga y averigua alguna cosa. Descubridor. || Se diu per antonomasia de qui ha descubert terres desconegudes. Descubridor. || *Mil.* Explorador, batiador del camp. Descubridor.

DESCUBRIMENT, m. Manifestació de lo qu' estava amagat o secret. Descubrimiento. || Per antonomasia, el trovo d' alguna terra desconeguda. Descubrimiento. || El territori que s' ha regonegut o descubert. Descubrimiento.

DESCUBRIR. v. a. Manifestar, fer patenta alguna cosa. Descubrir. || Destapar. **Descubrir.** || Trovar lo qu' estava ignorat o amagat. **Descubrir.** || Veure de lluny. **Descubrir.** || Tindre coneixement d' alguna cosa que s' ignorava. **Descubrir.** || Revelar, manifestar lo qu' estava secret. **Descubrir.** || *Mil.* Dominar, veure algun siti o paratge a l' interior de la fortificació desde fora d' ella a menor distancia que la que alcausa 'l tret de canó. **Descubrir.**

DESCUBRIRSE. v. r. Llevarse 'l barret, la gorra, etc. **Descubrirse.**

DESCULPA. f. *Ant.* y 'ls seus derivats. **DISCULPA.**

DESCURAT, DA. adj. *Ant.* **DESCUIDAT.**

DESCUSIR. v. a. Desfer o trencar els punts de les coses qu' eren cusides. **Descoser.**

DESCUSIT, DA. p. p. **Descosido.** || m. La part descusida d' alguna roba. **Descosido.**

PEGALI PÈL DESCUSIT. *Loc.* Ab que 's reprèn l' impertinència de qui diu o fá sempre 'l meteix. *Otra al dicho, Juan de Coca.*

PEGARLA PÈL DESCUSIT. fr. Parlar sense reflexió, dir tot lo que vé a la boca. *Hablar á tontas y á locas*

DESCUIDADAMENT. adv. m. Ab descuit o negligència. **Descuidadamente.** || *Ant.* **INADVERTIDAMENTE.**

DESCUIDAR. v. n. No posar l' atenció y diligència degudes al fer les coses. **Descuidar.**

DESCUIDARSE. v. r. Distreure's d' alguna cosa, no pensar-hi. **Descuidarse.** || *Met.* Fer alguna cosa de que pervé vergonya o ignominia. **Descuidarse.**

DESCUIDAT, DA. p. p. **Descuidado.** || adj. Negligent. **Descuidado.** || Deixat, que cuida poch del seu modo de vestir. **Descuidado.** || Desprevingut, no advertit. **Desprevenido, desapercibido, descuidado.** || Qui s' oblidia fàcilment de les coses. **Olvidadizo.**

ATRAPAR DESCUIDAT. fr. Sorpendre a algú. *Coger de rebato.*

DESCUIT. m. Omissió, negligència, manca de cuidado. **Descuido.** || Oblit, inadvertència. **Descuido.** || Acció desatenta que desdiiu d' aquell que la fá o de aquell a qui 's fá. **Descuido.** || Acció vergonyosa. **Descuido, deslíz.**

DESCHUNDÍ. v. a. *Ter. Ibis.* Espavilar, desvetllar. **Desvelar.**

DESDAURAR. v. a. Treure l' or ab qu' estava daurada alguna cosa. **Desdorar.**

DESDE. prep. Serveix pera denotar principi de temps o lloch, com: *desde aqui, desde luego, desde ara.* **Desde.** || Després de. **Desde.**

DESDEJUNARSE. v. r. Pendre 'l primer aliment al matí. **Desayunarse.**

DESDEL. Contracció de *desde lo.* **Desde éi.**

DESDENTAR. v. a. *Ant.* Llevar les dents. **Desdentar.**

DESDENTAT, DA. adj. Qui ha perdut les dents. **Desdentado.**

DESDENY. m. Esquivesa, desapego que manifesta algun desaire o despreci. **Desdén.**

DESDENYAR. v. a. Tractar ab desdeny. **Desdeñar.**

DESDENYARSE. v. r. Tindre a menys fer o dir alguna cosa creientla indecorosa. **Desdeñarse.**

DESDENYAT, DA. p. p. **Desdeñado.**

DESDENYÓS. A. adj. Qui desdenya. **Desdeñoso.**

DESDENYOSAMENT. adv. m. Ab desdeny. **Desdenosamente.**

DESDEYÁ. v. a. *Ter. Ibis.* Esclafir. **Estrellar.**

DESDINERAR. v. a. Pendre o robar el diner a algú. **Desdinerar.**

DESDINERARSE. v. r. Gastar mòlt, quedar-se sense diners. **Desdinerarse.**

DESDINERAT, DA. adj. Qui no té diner. **Desdinerado.**

DESDIR. v. n. Degenerar alguna cosa del seu origen. **Desdecir** || No conformarse una cosa ab una altra. **Desdecir.**

A **DESDIR.** *Loc.* A TENTI POTENTI.

DESDIRSE. v. r. Retractarse de lo dit. **Desdecirse.**

DESDITXA. f. Desgracia, infortuni, infelicitat, malhauransa, dissort, **Desdicha.** || Pobresa, suma miseria, necessitat. **Desdicha.**

DIR DESDITXES D' ALGÚ. fr. Dirne mòlt de mal. *Decir mal de alguno.*

DESDITXADAMENT. adv. m. Ab desditxa. **Desdichadamente.**

DESDITXAT, DA. adj. Desafortunat, infelís. **Desdichado.**

DESDOBLEGAR. v. a. Extendre una cosa qu' era doblegada. **Desdoblar.**

DESDONAR. v. a. Deixar sense efecte algún pacte. **Desdonar.**

DESDORAR. v. a. Deslluïr la virtut, reputació o fama d' algú. **Desdorar.**

DESDORO. m. Tot alló que desllueix o disminueix la reputació o la fama d' algú. **Desdoro.**

DESÉ, NA. adj. Lo que té 'l número deu. **Deceno, décimo.** || m. Cada una de les deu parts iguals en que 's divideix un tot. **Décima, diezmo.**

DESECOLAGAR. v. a. *Ant.* **DESAPARIAR.**

DESECONJUJR. v. a. *Ant.* **DESAMISTANSAR.**

DESEDFICACIÓ. f. *Met.* **MAL EXEMPLE.**

DESEDFICAR. v. a. *Ant.* Dónar mal exemple. **Dar mal ejemplo, escandalizar.**

DESEIXIDA. f. **EIXIDA.**

DESEIXIMENT. m. **DESEMPENYO.**

DESEIXIRSE. v. r. **DESEMPALLEGARSE.**

DESEMBAFAR. v. a. Treure 'l fàstich que 's tenia al menjar després d' haver estat embaïat o sense gana. **Desempalagar.**

DESEMBAFAT, DA. p. p. **Desempalagado.**

DESEMBALAR. v. a. Desfer les bales y treure les mercaderies. **Desembalar, desenfardar.**

DESEMBALAT, DA. p. p. **Desembalado, desenfardado.**

DESEMBALATGE. m. L' acció de desembafar. **Desembalaje.**

DESEMBARÁS. m. Expedició, llestesa en parlar u obrar. **Desembarazo, despejo, desparpajo, soltura.** || Acte y efecte de desembarassar o desocupar. **Evacuación, desembarazo.** || **DESEMPENYO.**

AB **DESEMBARÁS.** m. adv. Sense perturbació ni empaig. *Despejadamente.*

DESEMBARASSAMENT. adv. m. Ab desembarás. **Desembarazada, suelta, expedita, despejadamente.**

DESEMBARASSAR. v. a. Treure 'ls embarassos d' algú || ch. **Desembarazar.** || Desocupar alguna casa, magatsem, etc. **Desembarazar, desocupar, evacuar.** || Parlant de la taula és treure les estovalles y demás servei. **Desembarazar, alzar.** || Treure d' un port les naus vuides pera que n' hi entrin altres de carregades. **Desembarazar un puerto.**

DESEMBARASSARSE. v. r. Apartar un de sí lo que l' estorba o incomoda pera conseguir algún fi. **Desembarazarse.** || *Naut.* Separarse, lliurarse d' algún perill. **Zafar, desembarazarse, rebasar.**

DESEMBARASSAT, DA. p. p. **Desembarazado.** || adj. Qui té expedició y llestesa. **Desembarazado, despejado, suelto.**

DESEMBARBOLLAR. v. a. *Ant.* **DESEMBOLICAR.**

DESEMBARCADERO. m. y

DESEMBARCADOR. m. Lloch destinat pera desembarcar l'hi gent o mercaderies. **Desembarcadero.**

DESEMBARCAMENT. m. *Ant.* DESEMBARCH.

DESEMBARCAR. v. a. Treure a terra la càrrega d'una embarcació. **Desembarcar.** || v. a. Saltar a terra qui estava embarcat. **Desembarcar.** || *Met.* Baixar d'un carruatge. **Desembarcar.**

DESEMBARCAT, DA. p. p. **Desembarcado.**

DESEMBARCH. m. L'acte de desembarcar les persones. **Desembarco.** || L'acte y efecte de desembarcar les coses, mercaderies, etc. **Desembarque.**

DESEMBARGAR. v. a. *For.* Alsar l'embarch. **Desembargar.**

DESEMBARGAT, DA. p. p. **Desembargado.**

DESEMBARRAR. v. n. Treure la barra ab qu'estava assegurada alguna porta. **Desatrançar.**

DESEMBASTAR. v. a. Desfer els punts ab qu'alguna cosa estava embastada. **Deshlvanar.** || Parlant de les peces de panyo es desfer les bastes ab qu'están apuntades. **Descodar.**

DESEMBCADURA. f. La obertura o estref, per ont s'ix. **Desembocadero, desembocadura.** || La obertura per ont desaignen al mar els rius, canals, etc. **Desembocadero, desembocadura, desembocue.**

DESEMBOCAR. v. n. Eixir, còm per alguna boca o estref. **Desembocar.** || Entrar o desaignar al mar els rius, canals, etc. **Desembocar.**

DESEMBOLICAMENT. m. *Ant.* DESEMBOLICH.

DESEMBOLICAR. v. a. Desplegar lo qu'era plegat. **Desenvolver.** || Desfer els plecchs d'un paper al que hi havia embolicada una cosa. **Desempapelar.** || Desfer algún embolich de fil, seda, cordill, etc. **Desenredar, desenmarañar.** || Desfer la envenadura de alguna part del cos ont s'hi té mal. **Desatar, deslligar.** || Desenrotllar la roba ab qu'algú está embolicat. **Desarrebujar.** || *Met.* Posar en clar lo qu'estava confós. **Desenmarañar, desentrañar, poner en claro.** || *Met.* Explicar lo que no era fàcil d'entendre. **Aclarar.**

DESEMBOLICARSE. v. r. *Met.* Eixir-se d'algún negoci en que s'hi era compromés. **Desenredarse.** || **DESEMBOSSARSE.**

DESEMBOLICAT, DA. p. p. **Desenvuelto.**

DESEMBOLICH. m. L'acte de desembolicar. **Desenredo.** || Als drames y poemes épichs. **DESENLLAS, SOLUCIO.**

DESEMBOLS. m. La entrega d'alguna partida en diner efectiu y de contant. **Desembolsar.**

DESEMBOLTURA. f. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Desinvoitura.**

DESEMBORRATXAR. v. a. Curar la borraxera a algú. També s'usa còm recipiòch. **Desemborrachar, desembriagar.**

DESEMBORRATXAT, DA. p. p. **Desembriagado.**

DESEMBÓS. m. L'acte de treure 's l'embós. **Desembozo.**

DESEMBOSCARSE. v. r. Eixir del bosch o de la emboscada. **Desemboscarse.**

DESEMBOSSAR. v. a. Treure diners de la bossa. **Desembolsar.** || Fer algún desembols. **Desembolsar.** || Treure l'embós. També s'usa còm recipiòch. **Desembozar, besarbozar.**

DESEMBOSSARSE. v. r. Llevar-se l'embós. **Desembozarse, desarrebujarse, desarbozarse.**

DESEMBOSSAT, DA. p. p. **Desemboisado.**

DESEMBOTAR. v. a. Treure algún líquit d'una bota, còm: *desembotar el vi.* **Desembotar.**

DESEMBOTIMENT. m. *Ant.* EVAQUACIO.

DESEMBOTIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Desinflar.** || *Ant.* Evacuar.

DESEMBOTIRSE. v. r. **DESINFLARSE.**

DESEMBOTXACAR. v. a. **DESEMBOSSAR, I.**

DESEMBOTXAR. v. a. Treure 'ls capolls dels cucchs de seda de les bolxes. **Desembojar.**

DESEMBRAGAR. v. a. *Mar.* Treure 'l cap ab que s'ha embragat alguna cosa. **Desembragar.**

DESEMBRÁS. m. y 'ls seus derivats. **DESEMBARÁS.**

DESEMBRAVIMENT. m. *Ant.* **AMANSAMENT.**

DESEMBRAVIR. v. a. *Ant.* Amansar, domesticar. **Desembravecer.**

DESEMBRE. m. El desé mes del any segóns contaven els románs. Ara es el dotsé y derrer. **Diciembre.**

DESEMBRIDAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. Treure la brida als animals. **Desenfrenar, desfrenar.**

DESEMBROLLAR. v. a. **DESENREDAR.**

DESEMBRUIXAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Desencantar.**

DESEMBULL. m. y

DESEMBULLAMENT. m. *Ant.* L'acte de desembullar. **Desenredo.**

DESEMBULLAR. v. a. Desfer l'embull. **Desenmarañar, desenredar.** || Parlant de cabells, seda, fil, etc., arreglar els caps que s'han fet un munyoch. **Desenredar.**

DESEMBULLAT, DA. p. p. **Desenredado, desenmarañado.**

DESEMBUSSAR. v. a. Treure l'embús o embarás que s'ha posat a alguna canonada, conducte o altre pas estref. **Desatrampar, desatancar, desembarazar, desbrozar, desembarrar.**

DESEMBUSSAT, DA. p. p. **Desembarazado, desatancado.**

DESEMBUTXACAR. v. a. **DESEMBOSSAR, I.**

DESEMPACAR. v. a. Treure les mercaderies de les paques. **Desempacar, desenfardar.**

DESEMPACAT, DA. p. p. **Desempacado.**

DESEMPAIG. m. Desaigo, desembarás. **Desenfado, desahogo, desembarazo, despejo, desparpajo.**

DES MPALIAR. v. a. p. u. **DESCOMPONDRE.**

DESEMPALLEGARSE. v. r. Despendre's, deslliurarse d'alguna cosa molesta. **Desasirse, desenredarse, desprenderse, sacudirse.**

DESEMPALLEGAT, DA. p. p. **Desprendido.**

DESEMPAPERAR. v. a. Treureli a alguna cosa el paper que l'embolicava o la cubria. **Desempapelar.**

DESEMPAPERAT, DA. p. p. **Desempapelado.**

DESEMPAQUETAR. v. a. Desfer paquets. **Desempaquetar.**

DESEMPARAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **DESAMPARAR.**

DESEMPARENTAT, DA. adj. Qui no té parents. **Desemparentado.**

DESEMPASTELLAR. v. a. *Impr.* Distribuir la lletra empastellada. **Desempastelar.** || Netejar una caixa d'impremta, treient dels caixetins les menes de lletra y demés que no 'ls hi corresponen. **Desempastelar.**

DESEMPATAR. v. a. Treure l'iguallat que hi há entre dues coses. **Desempatar.**

DESEMPATADA. f. Acte y efecte de desempatar. **Desempate.**

DESEMPATXAMENT. m. *Ant.* **DESEMPAIG.**

DESEMPATXAR. v. a. Treure l'embarás del ventrell. També s'usa còm recipiòch. **Desempachar, desahitar.** || *Ant.* **DESPATXAR.**

DESEMPATXARSE. v. r. Vèncer la vergonya y cobrar atreviment. **Desempacharse, desembarazarse, despejarse.**

DESEMPATXAT, DA. p. p. Desempachado.
DESEMPEDRAR. v. a. Arrancar les pedres que formen algun empedrat. Desempedrar. || Freqüentar els carrers sense cap necessitat. Ruar, rondar.

DESEMPEDRAT, DA. p. p. Desempedrado.

DESEMPEGAR. v. a. Treure la pega d'alguna cosa. Desempegar.

DESEMPELLEGARSE. v. n. Desferse d'alguna cosa o persona incòmoda o molesta. Sortir d'un mal negoci. Deshacerse, librarse.

DESEMPENYAMENT. m. Acte y efecte de desempenyar. Desempeño.

DESEMPENYAR. v. a. Rescatar la penyora, pagant la quantitat per la qual estava empenyada. Desempeñar. || Lliurar a algú dels deutes o empenyos que tenia contrets. També s'usa com reciproc. Desempeñar. || Cumplir allò a qu'està obligat. Desempeñar. || Treure airós a algú del empenyo en qu'estava. També s'usa com reciproc. Desempeñar.

DESEMPENYAT, DA. p. p. Desempeñado.

DESEMPENYO. m. DESEMPENYAMENT || Cumpliment de la obligació. Desempeño. || Primor, esmero, complement de grandesa y magnificència d'alguna cosa. Desempeño.

DESEMPENYORAR. v. a. *Ant.* DESEMPENYAR, 1.

DESEMPERESAR. v. n. *Ant.* y

DESEMPERESIRSE. v. r. Sacudir-se la peresa. Desemperezar, desemperezarse, desperezarse.

DESEMPESAR. v. a. Treure l'empesa d'alguna peça de roba. Desatusar.

DESEMPETAR. v. a. y'ls seus derivats. Desempatar.

DESEMPOSESSIONAR. v. a. p. u. DESPOSSEHIR.

DESEMPOSTAR. v. a. y

DESEMPOSTISSAR. v. a. Arrencar les posts, desfer un empostissat. Desentablar.

DESEMPOSTISSAT, DA. p. p. Desentablado.

DESEMPOTRAR. v. a. Arrancar alguna cosa del lloch ont era empotrada. Desempotrar.

DESEMPOTRAT, DA. p. p. Desempotrado.

DESEMPOUAR. v. a. Treure del pou. Desempozar.

DESEMPRESONAMENT. m. *Ant.* L'acte de treure a algú de la presó. Desencarcelamiento.

DESEMPRESONAR. v. a. *Ant.* Treure de la presó. Desencarcelar. || *Met.* Treure de pena o d'embaràs. Sacar de pena.

DESEMPRESONAT, DA. p. p. Desencarcelado.

DESENA. f. La reunió de deu unitats. Decena. || *Mús.* La octava de la tercera. Decena. || *Ant.* Companyia de deu homes d'armes. Decena.

DESENAL. adj. Lo que comprén o dura deu anys. Decenal.

DESENAMORAR. v. a. *Ant.* Fer perdre l'amor que s'tenia a alguna cosa. També s'usa com reciproc. Desenamorar.

DESENAMORAT, DA. adj. *Ant.* Qui no té amor o no'l mostra. Desamorado.

DESENARI. adj. S'aplica al caràcter o xifra que representa la desena. Decenario.

DESENCABESTRAR. v. a. Treure'l cabestre a les cavalcadures. Desencabestrar. || p. u. Treure del cap alguna especie. Quitar, traer del casco.

DESENCADENAR. v. a. Treure la cadena al qu'hi és amarrat. Desencadenar. || Desfer la cadena. Desencadenar, deslabonar, desenlabonar. || *Met.* Rompre'l vincle de les coses inmatèrials. Desencadenar, deslabonar.

DESENCADENAT, DA. p. p. Desencadenado.

DESENCAIX. m. Acte y efecte de desencaijar. Desencaje, desencajamiento.

DESENCAIXAMENT. m. *Ant.* DESCONJUNTAMENT.

DESENCAIXAR. v. a. Desunir, treure alguna cosa del encaix. També s'usa com reciproc. Desencajar, destrabar. || Treure de la caixa. Sacar del arca. || Treure un os del seu lloch. Dislocar, desencajar, descoyuntar. || Desfer les peces de lusta qu'eren unides. Desencajar, desensamblar. || Arrancar els golfos o frontisses. Desgoznar, desgonzar.

DESENCAIXAT, DA. p. p. Desencajado.

DESENCAIXONAR. v. a. Treure lo qu'es ficat als caixons o calaixos. Desencajonar.

DESENCAIXONAT, DA. p. p. Desencajonado.

DESENCALLAR. v. a. Treure l'embarcació del lloch ont era encallada. Desencallar. || Treure un carruatge del lloch ont és encallat. Desatascar. || *Met.* Treure a algú de la dificultat en que s'trova y de la que no'n pot eixir tot sol. Desatascar.

DESENCAMINAMENT. m. *Ant.* L'acte de desencaminar o la marxa que's fa fora de camí. Descamino. || *Met.* L'acte de separarse de lo just. Descamino.

DESENCAMINAR. v. a. Desviar o fer perdre'l camí a algú. Descaminar, desencaminar. || *Met.* Apartar a algú del seu bon propòsit e induirlo a que fassi lo que no és just ni li convé. Descaminar, desencaminar.

DESENCAMINAT, DA. p. p. Descaminado, desencaminado.

ANAR DESENCAMINAT. *Ir desencaminado ó fuera de razón.*

DESENCANT. m. DESENCANTAMENT.

DESENCANTADOR, A. m. y f. Qui desencanta. Desencantador.

DESENCANTAMENT. m. L'acte de desencantar. Desencanto, desencantamiento.

DESENCANTAR. v. a. Desfer l'encantament, deslliurar-ne a algú. Desencantar, deshechizar.

DESENCANTAT, DA. p. p. Desencantado, deshechizado.

DESENCAPOTAMENT. m. L'acte de desencapotar. Desencapotadura.

DESENCAPOTAR. v. a. Llevar-li a algú'l capot que duia. Desencapotar.

DESENCAPOTARSE. v. r. Se diu del cel, etc. Senenarse, desencapotarse.

DESENCAPOTAT, DA. p. p. Desencapotado.

DESENCAPRITXAR. v. a. Desimpressionar, dissuadir a algú d'algun erro o capritxo. També s'usa com reciproc. Desencaprichar.

DESENCAPRITXAT, DA. p. p. Desencaprichado.

DESENCAPUTXAR. v. a. Llevar la caputxa a algú. Desencapillar, quitar la capilla, descaperuzar.

DESENCAPUTXAT, DA. p. p. Desencapuchado.

DESENCARNAR. v. a. DESCARNAR.

DESENCARRGARSE. v. r. Desprendre's de les obligacions o responsabilitat d'alguna comissió, càrrec, etc., encomanant'ho a un altre. Descargarse.

DESENCARRILAMENT. m. Acció y efecte de desencarrillar. Descarrillamiento, desencarrillamiento.

DESENCARRILAR. v. n. Desviarse lo qu'anava per un carril o encarrilat. Descarrillar, desencarrillar.

DESENCASTAR. v. a. Arrancar lo qu'estava encastat. Despegar.

DESENCATELLAR. v. a. Treure d'un castell o llòch fort la gent que'l defensa. Desencastillar.

DESENCUAR. v. a. Fer eixir del cau. Sacar de la madriguera.

DESENCEBAR. v. a. Treure la pólvora de la casolleta de les armes de foc quan encara no n'hi havia de pistó. **Descebar.**

DESENCODERNAR. v. a. Y'ls seus derivats. **DESENQUADERNAR.**

DESENCOLAMENT. m. L'acte y efecte de desencolar. **Desencoladura.**

DESENCOLAR. v. a. Separar lo qu'era encolat o agafat ab cola. **Desencolar.**

DESENCOLAT, DA. p. p. **Desencolado.**

DESENCORBAR. v. a. Adressar lo qu'és tort o corbo. **Desencorvar.** || **DESGUERXAR.**

DESENCORDAR. v. a. Treure les cordes d'alguna cosa. Se diu comunment dels instruments músichs. **Desencordar, descordar.**

DESENCORDAT, DA. p. p. **Descordado.**

DESENCORDILLAR. v. a. Treure'ls cordills d'alguna cosa qu'està lligada o assegurada ab ells. **Desencordelar.**

DESENCORDILLAT, DA. p. p. **Desencordelado.**

DESENCORRALAR. v. a. Treure o fer eixir del corral; s'aplica generalment al bestiar. **Sacar del corral.**

DESENCRESPAR. v. a. Desfer els rissos del cabell. **Desrizar, descrespar.**

DESENCREUAR. v. a. Desfer la figura de creu de alguna cosa. Se diu principalment de les mans. **Descruzar, desplegar las manos.**

DESENCROSTAR. v. a. **DESCROSTAR.**

DESENCUGIMENT. m. Esperit, desembarás. **Desencogimiento, desahogo.**

DESENCUGIRSE. v. r. Estirarse, allargarse lo que abans era arrosnat. **Desencogerse.** || *Met.* Perdre l'encugiment. **Desencogerse, desatarse, desembarzarse, desempacharse.**

DESENCUGIT, DA. p. p. **Desencogido.**

DESENCUNGIRSE. v. r. *Vulg.* **DESENCUGIRSE.**

DESENDAYAR. v. n. *Ant.* **DESDENYARSE.**

DESENDEMONIAR. v. a. Treure 'ls dimonis. **Desendemoniar, desendiablar.**

DESENDEUTAR. v. a. Lliurar de deutes a algú. S'usa més comunment com reciproc. **Desadeudar.**

DESENDEUTAT, DA. p. p. **Desadeudado.**

DESENDIABLAR. v. a. **DESENDEMONIAR.**

DESENDOLAR. v. a. Llevar el dol que hi havia a les cases, cotxes, etc. **Desenlutar.**

DESENDOLAT, DA. p. p. **Desenlutado.**

DESENDRESSAR. v. a. Descompondre, desarreglar alguna cosa. **Desaderezar.**

DESENEMICH. m. *Ter. fam.* Bocinet de pell que s'alsa prop de les ungles de les mans, y causa dolor y fá nosa. **Padrastró, repelo.** || *Ant.* **ENEMICH.**

DESENFADADAMENT. adv. m. Ab desenfado. **Desenfadadamente.**

DESENFADAR. v. a. Fer perdre l'enfado. També s'usa com reciproc. **Desenfadar.**

DESENFADAT, DA. p. p. **Desenfadado.**

DESENFADO. m. Desago, esperit, desembarás. **Desenfado.** || Diversió o desago del ánim. **Desenfado.**

DESENFALLONIR. v. a. Y'ls seus derivats. **DESENFALLONIRSE.**

DESENFALLONIRSE. v. r. *Ter.* **DESENQUIMERARSE.**

DESENFANGAR. v. a. Netejar, treure 'l fanch de alguna cosa. **Desembarrar, desenfangar.** || Treure del fanch. **Desatascar, sacar del lodo.**

DESENFANGAT, DA. p. p. **Desembarrado.**

DESENFARCELLAMENT. m. La acció y efecte de desenfarcellar. **Deslligadura.**

DESENFARCELLAR. v. a. Desfer un farcell, deslligar-lo. **Desliar.**

DESENFARCELLAT, DA. p. p. **Desenfardelado, desliado.**

DESENFARDAR. v. a. Obrir y desfer els fardos. **Desenfardar, desenfardelar.**

DESENFARDAT, DA. p. p. **Desenfardado.**

DESENFARDO. m. L'acte de desfer un fardo. **Desenfardo.**

DESENFENADAMENT. adv. m. Sense feina ni ocupació. **Desocupadamente, libremente.**

DESENFENAT, DA. adj. Qui no té feina o está en vaga. **Ocioso, desocupado.**

DESENFILAR. v. a. Despassar lo qu'estava enfilat. També s'usa com reciproc. **Desenhebrar.**

DESENFILAT, DA. p. p. **Desenhebrado.**

DESENFITAR. v. r. Treure l'enfit, curar qualsevulla indigestió. **Desempacharse, desahitar.**

DESENFITARSE. v. n. **Desahitarse.**

DESENFITAT, DA. p. p. **Desahitado.**

DESENFORNAR. v. a. Treure del forn lo que s'hi havia ficat pera coure 'llo. **Desenhornar.**

DESENFORNAT, DA. p. p. **Desenhornado.**

DESENFRE. m. La acció y efecte de desenfrenarse. **Desenfreno, desenfrenamiento.**

DESENFRENADAMENT. adv. m. Ab desenfré. **Desenfrenadamente.**

DESENFRENAMENT. m. **DESENFRE.**

DESENFRENAR. v. a. Llevar el fré a les cavalleries. **Desenfrenar, desfrenar.**

DESENFRENARSE. v. r. Entregarse desordenadament als vicis y maldats. **Desenfrenarse.** || Posarse furios, eixirse de tino. **Desenfrenarse.**

DESENFRENAT, DA. p. p. **Desenfrenado.** || adj. **Disolut.** **Desenfrenado.**

DESENFRENO. m. **DESENFRE.**

DESENFURISMARSE. v. r. Passar-li a algú 'l furor. **Desenfurecerse, desatufarse.**

DESENFURISMAT, DA. p. p. **Desenfurecido.**

DESENGAVIAR. v. a. Treure de la gavia. **Desengaular.**

DESENGAFETAR. v. a. Desfer els gafets. **Desabrochar.**

DESENGANXADOR. m. Qui desenganxa o lo que serveix pera desenganxar. **Desenganchador.**

DESENGANXAR. v. a. Desagafar una cosa d'algún ganxo. També s'usa com reciproc. **Desenganchar.** || **DESAGAFAR.**

DESENGANXARSE. v. r. *Met.* **Desenmaranyarse.** **Desenmaranyarse, desenredarse.**

DESENGANXAT, DA. p. p. **Desenganchado, desasido, despegado, desenmarañado.**

DESENGANY. m. Coneixement de la veritat ab que s'ix del engany y erro en que s'estava. **Desengany.** || La cosa que desenganya. **Desengany.** || Claretat o veritat que 's diu a la cara. **Desengany, claridad, libertad.**

DESENGANYADOR. A. m. y f. Qui desenganya. **Desenganyador.**

DESENGANYAR. v. a. Fer conéixer l'engany, advertir l'erro. **Desenganyar.** || Apartar del erro a qui hi estava obstinat. **Desenganyar, desencasquetar, desencastillar, desencalabrinar, desimpresionar.** || Parlar ab franquesa en lo que haver 'hi podia algún engany. **Desenganyar.**

DESENGANYARSE. v. r. Cerciorarse, eixir de dupte. **Desenganyarse.**

DESENGANYAT, DA. p. p. **Desengañado.** || adj. **DESALAPAT.**

DESENGOMAR. v. a. Treure la goma dels teixits, mantellines, etc. Desengomar.

DESENGORRONIR. v. a. Desensopir material o moralment a algú. Despabilar. || S'usa també com recipròch. Despabillarse, espabillarse.

DESENGREIXADOR. A. m. y f. Qui desengreixa. Desengrasador. || El lloch ont se desengreixa. Desengrasadero.

DESENGREIXAMENT. m. L'acte de desengreixar. Desengrasamiento.

DESENGREIXAR. v. a. *Ant.* Treure 'l greix o brucia d'alguna cosa. Desengrasar. || Treure 'l greix o llart a algún animal. Desainar.

DESENGROSSAR. v. a. Disminuir el gruix. Desengrugar.

DESENGRUTACIÓ. f. La acció de desengrutar alguna cosa. Desengrudamiento.

DESENGRUTAR. v. a. *Ant.* Treure l'engrut. Desengrutar.

DESENGRUIXAR. v. a. *Ant.* y

DESENGRUIXIR. v. a. Apimar alguna cosa. Desengrosar, adelgazar.

DESENI. m. L'espai o curs de deu anys. Decenio.

DESENLÀS. m. La acció y efecte de desenllassar-se alguna cosa. Deslazamiento. || Als drames y poemes èpics la solució dels perills y dificultats que impiedien el fi de la acció. Desenredo, desenlace, solució.

DESENLLASSAMENT. m. DESENLLÀS.

DESENLLASSAR. v. a. Deslligar els llassos. Desenlazar, deslazar. || *Met.* Separar, distingir, aclarar. Desenlazar.

DESENLLASTRAR. v. a. *Nàut.* Treure 'l llastre de les embarcacions. Desenlstrar.

DESENLLATAR. v. a. Treure les llatas d'algún lloch. Deslatar.

DESENLEPISSÀ. v. a. *Ter.* Ibis. Desferse d'una cosa.

DESENLLÓSAR. v. n. Desfer l' enllosat. Desentlosar.

DESENLLÓSAT, DA. p. p. Desentlosado.

DESENLLOTAR. v. a. Treure 'l llot. Desllamar.

DESENLLOTARSE. v. r. D. senllangarse.

DESENMARANYAR. v. a. Desenredar. Desenmarañar, desmarañar, desenredar. || *Met.* Posar en clar alguna cosa qu'era fosca y enredada. Desmarañar, desmarañar.

DESENMARANYAT, DA. p. p. Desenmarañado.

DESENMASCARAR. v. a. Treure la careta, descobrir l'hipocresia. Desenmascarar.

DESENMASCARAT, DA. p. p. Desenmascarado.

DESENMATZINAR. v. a. Curar a algú del mal que li havien fet les matzines, o llevar a alguna cosa les seues qualitats verinoses. Desemponzoñar.

DESENMOTLLAR. v. a. Treure del mollo alguna cosa. Sacar del molde. || Fer perdre a alguna cosa la figura qu' havia prés al mollo. Desamoldar.

DESENMURRIARSE. v. r. *Fam.* DESENFADARSE.

DESEMURRIAT, DA. p. p. DESENFADAT.

DESENOSSAR. v. a. *Ant.* DEOSSAR.

DESENQUADERNAR. v. a. Descusir, desfer un llibre. Descuadernar, descuadernar.

DESENQUIMERARSE. v. r. Desenfadarse, desentujarse. Desatufarse, desencapotarse.

DESENQUIMERAT, DA. p. p. Desatufado, desamostazado.

DESENRAONABLE. adj. Lo qu' és o 's fá fora de raó. Irrazonable, desrazonable.

DESENRAONAT, DA. adj. Qui procedeix sense raó. Desenrazonado. || m. TEMERARI.

DESENRAJOLAR. v. a. Treure o arrancar les rajoles de terra. Desembaldosar.

DESENREDAR. v. a. Desfer l' enredo. Desenredar. || *Met.* Posar per ordre y sense confusió algunes coses qu' estaven desordenades. Desenredar. || *Ant.* ABLANIR.

DESENREDARSE. v. r. DESEMPALLEGARSE.

DESENREDO. m. L'acte de desenredar. Desenredo.

DESENRONQUIR. v. a. Treure la ronquera. Desenronquecer.

DESENROSCAR. v. a. Treure 'l caragol de la femella. Desentornillar.

DESENROTLLAR. v. a. Desplegar lo qu' era enrotllat. Desarrollar, desenrollar, desenvolver, desencoger, descoger.

DESENRUNAR. v. a. Treure la runa d'algún lloch pera deixar-lo desembarassat. Escombrar.

DESENSACAR. v. a. Treure del sach. Desembaujar, vaciar el sacco.

DESENSACULACIÓ. f. Acte de desensacular. Desinsaculación.

DESENSACULAR. v. a. Treure de la bossa 'l nòm d'algú, excluintlo de la elecció. Desinsacular, descantarar.

DESENSELLAR. v. a. Llevar la sella a alguna cavalleria. Desensillar.

DESENSENYAR. v. a. *Ant.* Fer oblidar a algú lo qu' havia après pera ensenyarlo de nou ab propietat y acert. Desenseñar.

DESENSENYORIRSE. v. r. Renunciar, desposseirse de lo seu. Hacer donación en vida.

DESENSISAR. v. a. DESENCANTAR.

DESENSOPIR. v. a. Treure de l' ensopiment. Desmodoriar.

DESENSOPIT, DA. p. p. De desensopir. Desmodorado.

DESENSORRAR. v. a. *Nàut.* DESENCALLAR.

DESENSOTERRAR. v. a. *Ant.* DESENTERRAR.

DESENSUPERBIRSE. v. r. Deixar la superbia. Desensoberbecerse.

DESENTABORNIMENT. m. L'acte y efecte de desentabornirse. Desaturdimiento, desatronamiento, desatolondramiento.

DESENTABORNIR. v. a. Fer tornar en sí al que está entabornit. També s'usa com recipròch. Desatolondrar, desaturdir, desatronar.

DESENTABORNIT, DA. adj. Qui ha recobrat els sentits qu' havia perdut, regularment per causa de algún cop. Desaturdid, desatronado.

DESENTELAR. v. a. Netejar el crestall o qualsevulla altre cosa llustrosa qu' está entelada. Desempañar.

DESENTELARSE. v. r. Anarse 'n el tel dels crestalls, etc. Desempañarse.

DESENTELAT, DA. p. p. Desempañado.

DESENTENDRE'S. v. r. Fingir que no s' entén alguna cosa, afectar ignorancia. Desentenderse. || Prescindir d' alguna cosa, no pèndre'hi part. Desentenderse.

DESENTERRADOR. m. Qui desenterra. Desenterrador.

DESENTERRAMENT. m. L' acció y efecte de desenterrar. Desenterramiento.

DESENTERRAMORTS. m. *Met.* Qui murmura dels difunts. Desenterrador, desenterramortos.

DESENTERRAR. v. a. Descubrir, treure lo qu' és sota terra. Desenterrar. || *Met.* Retreure, fer memoria de lo que s' havia olvidat y era com sepultat en el silenci. Desenterrar.

DESENTERRAT, DA. p. p. Desenterrado.
DESENTERRO. m. DESENTERRAMENT.
DESENTÉS, A. p. p. Desentendido. || adj. IGNO-RANT.
FER EL DESENTÉS. fr. Desentendre's d' alguna cosa, afectar que no s' entén. *Hacerse el desentendido, hacerse el memo ó de nuevas, hacer la disimulada ó deshecha, darse por desentendido.*
DESENTEULAR. v. a. Treure les teules de les teulades. Destejar.
DESENTONACIÓ. f. Desproporció en el tó de la veu. Desentonación, desentono, desentonamiento.
DESENTONADAMENT. adv. m. Desentonant, fora del tó natural. Desentonadamente.
DESENTONADOR, A. m. y f. Qui desentona. Desentonaador.
DESENTONAMENT. m. DESENTONACIÓ.
DESENTONAR. v. n. Eixir del tó y punt que correspón. També s' usa com reciproc. Desentonar, desentonar-se.
DESENTONARSE. v. r. *Ant.* DESENTONAR.
DESENTONTIKSE. v. r. Eixir algú de l' entontiment en qu' estava. Desatontarse.
DESENTORPIMENT. m. Agilitat dels membres, aclariment del cap o de la raó. Desentorpecimiento.
DESENTORPIR. v. a. Agilitar, instruir, fer capàs. També s' usa com reciproc. Desentorpecer, desadormecer, habilitar, agilitar, desentumecer, desentumir, desasnar.
DESENTORTOLLIGAR. v. a. Desfer lo qu' era entortolligat. Desenroscar, desenrrollar, descoger.
DESENTORTOLLIGAT, DA. p. p. Desenroscado.
DESENTRANYAR. v. a. Llevar o arrancar les entranyes a algú. Desentrañar. || *Met.* Averiguar, penetrar lo més difícil d' alguna matèria. Desentrañar, profundizar, sondear, acrisolar.
DESENTRANYARSE. v. r. Desapropiar-se algú de tot lo que té, donant'ho a un altre. Desentrañarse.
DESENTRAVERSAR. v. a. Treure lo qu' era posat al través. Desatradesar.
DESENTRENAR. v. a. Desfer la trena. Destrenzar.
DESENTRICAR. v. a. *Ant.* DESEMBULLAR.
DESENTRISTIR. v. a. Fer passar la tristor. Desentristecer.
DESENTRONISAR. v. a. DESTRONAR. || *Met.* Despullar a algú de l' autoritat que tenia. Desentronizar.
DESENTUMIRSE. v. r. DESINFLARSE.
DESENUJAR. v. a. DESANUJAR.
DESENVAINAR. v. a. DESENVEINAR.
DESENVE'NAR. v. a. Treure la veina de l' espasa o alguna altra arma. Desenvainar.
DESENVELAR. v. a. *Naut.* Treureli a l' embarcació les veles. Desenvelejar. || Treure la vela que 's posa davant de les botigues. Desentoldar.
DESENVENAR. v. a. Treure les venes d' algú mal o deslligarles. Desenvendar, desvendar.
DESENVERGAR. v. a. *Naut.* Deslligar les veles de les vergues. Desenvergar.
DESENVERINAMENT. m. L' acció y efecte de desenveninar. Desenvenamiento.
DESENVERINAR. v. a. DESENMATZINAR. || *DESCOLERISAR.* || *Met.* Mitigar la inflamació. Comunment s' usa com reciproc. Desenconar.
DESENVEGAR. v. a. y més comunment reciproc. Desenredar l' auccell del vesch. Deslligar.
DESENVECAT, DA. p. p. Deslligado.
DESENVOLT, A. adj. *Ant.* DESINVOLT.
DESEPARAR. v. a. *Ant.* SEPARAR.

DESEPARAYR. v. a. *Ant.* DESAPARIAR.
DESEQUILIBRAR. v. a. Fer perdre l' equilibri. Desequilibrar.
DESEQUILIBRAT, DA. p. p. Desequilibrado.
DESEQUILIBRI. m. Manca d' equilibri. Desequilibrio.
DESERCIO. f. L' acte de desertar. Deserción. || *For.* Desamparo o abandono que la part que apeja fa de l' apelació interposada. Deserción.
DESERMAR. v. a. Rompre o conrear un terreny erm. Romper, artigar, panificar.
DESERT. m. Llòch despoblado d' edificis y gent. Desierto. || adj. Despoblado, sol, inhabitado. Desierto. || *Ant.* Mancat, Falto. || *ERM.* || *For.* Desamparado. Desierto. || *APARTAT*, LLUNY.
PREDICAR EN DESERT. fr. *Fam.* Ab que 's dóna a entendre que 's oients no están disposats, abans bé repugnen a admetre la doctrina o consells que se 's donen. *Predicar en desierto.*
DESERTAR. v. a. Desamparar, abandonar el soldat les seues banderes. Desertar. || *Met.* Abandonar les concorrencies que 's solien frequentar. Desertar. || *Met.* Separarse d' alguna corporació. Desertar.
DESERTAT, DA. p. p. Desertado.
DESERTICOLA. adj. Que creix en paratges deserts. Deserticola.
DESERTOR. m. El soldat que desampara les seues banderes. Desertor, tráfuga, tráfuga, tráfugo. || Fugitiu d' algun art, ciencia, partit, etc. Desertor.
DESERVEY. m. *Ant.* MANCA.
DESERVI. v. a. *Ant.* DEIXAR. || *INJURIAR.*
DESESPER. m. *Ant.* y
DESESPERACIÓ. f. Perdua total de la esperança. Desesperación. || Cólera, rabia, despit. Desesperación.
ESTAR EN DESESPERACIÓ. fr. DESESPERAR.
ÉS UNA DESESPERACIÓ. *Loc.* Denota qu' alguna cosa és inoportable. *Es una desesperación.*
DESESPERADAMENT. adv. m. Ab desesperació. Desesperadamente.
DESESPERANCIA. f. *Ant.* y
DESESPERANSA. f. *Ant.* DESESPERACIÓ.
DESESPERANSAR. v. n. y
DESESPERAR. v. n. Perdre la esperança. Desesperar, desesperanzar. || v. a. Fer perdre la esperança. Desesperar. || Desconfiar de la salvació. Desesperarse.
DESESPERARSE. v. r. Caure en desesperació, intentar matarse o fer'ho efectivamente. Desesperarse. || *Met.* Despacientarse molt. Desesperarse.
DESESPERAT, DA. p. p. Desesperado. || adj. FURIÓS, FRENÉTICH. || *ATREVIT.* || *DESAUCIAT.*
OBRRAR DE DESESPERAT. fr. *Obrar á lo desesperado.*
DESESPERO. m. DESESPERACIÓ, 2.
ÉS UN DESESPERO. fr. *Fam.* Ab que 's pondera que alguna cosa és molesta y inoportable. *Es una desesperación.*
DESESPERAMENT. m. ACLARIMENT.
DESESPESSIR. v. a. Aclarir lo qu' era espés. Enrarezcer. || Parlar dels líquits. ASSOLARSE
DESÉSSER. v. a. *Ant.* Deixar d' ésser No ser, deixar de ser. || m. *Ant.* La no existencia. No existencia.
DESESTANCAR. v. a. Fer obgecte de comers lliure lo qu' era estancat. Desestancar.
DESESTANCH. m. Acció y efecte de desestancar. Desestanco.
DESESTIMACIÓ. f. El poch apreci que 's fa d' alguna cosa. Desestimación, desestima.
DESESTIMAR. v. a. No fer cas ni apreci d' alguna cosa que ho mereix. Desestimar.

DESESTIVA. f. *Naut.* Acció y efecte de desestivar. Desestiva.

DESESTIVAR. v. a. Desfer la estiva d' un barco. Desestivar.

DESESTORAMENT. m. L' acte y efecte de desestorar. Desestero.

DESESTORAR. v. a. Treure les estores. Desestorar.

DESESTOVAR. v. a. Descompondre o pitjar lo que era estovat. Desmullir.

DESETJA. m. *Ter. ibissench.* Fet malaurat.

DESETXISAMENT. m. *Ant.* DESENCANTAMENT.

DESETXISAR. v. a. *Ant.* DESENCANTAR.

DESEXECUTAR. v. a. *For. ant.* Deslliurar de la execució. Libertar de la ejecució.

DESFAIXAR. v. a. Treure la faixa. Desfajar.

DESFALCAMENT. m. DESFALCH.

DESFALCAR. v. a. Treure part d' alguna cosa y disminuir-la. Desfalcar. || Treure les falques. Quitar las cuñas.

DESFALCH. m. La acció y efecte de desfalcar. Desfalco.

DESFALLIMENT. m. *Ant.* FALTA, CULPA.

DESFALLIR. v. a. *Ant.* Cometre alguna culpa. Faltar.

DESFAIAR. v. r. *Met. fam.* Afluixarse o descordarse la roba deixant-la en desordre pera desgorgar de la calor o del cansament. Desalforjarse.

DESFAVORABLE. adj. Lo que fa disfavor. Desfavorable.

DESFAVORIR. v. a. y 'ls seus derivats. Desafavorir.

DESFER. v. a. Destruir lo fet. Deshacer. || Disposar segons el propi arbitri, alterant o mudant lo que era fet per un altre. Deshacer. || Deixatar. Deshacer. || DESCUSIR. || Descompondre, còm: *desfer una máquina.* Desmontar, desarmar. || Desembolicar. Desenvolver. || DESLLIGAR. || Derrotar. Deshacer. || Fondre, còm: *el sol a la nèu.* Deshacer. || Descompondre algun tracte o negoci. Deshacer. || DESCORDAR. || *Ant.* Excedir, sobrepujar, y aixís se deia: *la teva hermosura no pot pas desfer la meua.* Exceder. || DESPLEGAR. || Parlant de civelles treure 'ls pungants d' ont eren clavats, o deixar auar lo qu' estava subjectat ab elles. Deshebillar. || Deslligar el nus, vaga o llassada ab que la cinta, beta o cordó assegurava alguna cosa. Correr. || Tornar a pendre cada hu la cosa que havia cambiat per altra. Destrocar. || Desbaratar els intents. Burlar, frustrar, eludir. || Ofuscar el mèrit. Oscurecer, ofuscar. || EXTINGIR. || Desacreditar, gastar, consumir. || Desfigurar, desgraciar, afcar. || MALTRACTAR. || LLICENCIAR LES TROPES. || Soltar els dubtes o arguments. Soltar, desatar. || Parlant d' errors, etc., esmenarlos. Enmendar, deshacer. || ACABAR. || r. *Ant.* ARRUINARSE.

DESFER LA CARA A REVESSOS, LES GALTES, etc. fr. *Deshacer los hocicos, las narices, la cara.*

DESFER LES DENTS. fr. *Quitar los dientes.*

DESFER LES MESSIÓNS. *Expr. ant.* PAGAR ELS GAS-TOS.

DESFERMAR. v. a. Deslligar el ronsal d' alguna bestia que s' havia lligat a alguna estaca, etc. Soltar, desatar.

DESFERMARSE. v. r. Se diu de les besties que eren fermades y han lograt desfer el ronsal y quedar lliures. Soltarse, desatarse.

DESFERRA. f. Els troços resultants d' haverse desfet o arrunat algun edifici, y que poden aprofitarse. Despojo, derribo. || Les sobres o desperdics d' alguna cosa. Desechos.

DESFERRÀ. v. a. *Ter. ibissench.* Desenganyar.

DESFERRADURA. f. El mal que sobrevé a les ca-

valcadures per haver anat desferrades. Desherradura.

DESFERRAMENT. m. Obra de desferrar les calcadures. Desherramiento.

DESFERRAR. v. a. Treure les ferradures a alguna calcadura. Desherrar. || Arrancar els ferros d' alguna caixa, porta, etc. Desferrar. || *Ant.* Tréureli a algú 'ls ferros, còm les cadenes, grillóns, etc. Desherrar. || *Art. y of.* Treure la claveta de les entalles.

DESFERRAT, DA. p. p. Desherrado. || adj. *Fam.* DESCALS.

DESFERSE. v. r. Perdre les coses llur natural consistència. Deshacerse. || *Ant.* MATARSE. || Parlant de viandes coure 's massa, en termes d' anarse 'n a miques. Deshacerse. || Descaragolarse 'ls bucles o caragols. Caerse. Allaquirse, perdre les carns. Deshacerse. || Descompondre 's. Descomponerse. || Fondre 's còm la nèu o còm la sal a l' aigua. Deshacerse. || Treure 's, llevarse la roba o alguna part d' ella, còm: *desferse la capa, la mantellina,* etc. Quitarse. || DESEMPALLEGARSE. || Rebre algun cop fort al nas, als llavis, etc. Hacerse, deshacerse, aplastarse las narices, etc. || DESFERSE 'HI, 1, 2. || ALTERARSE, INMUTARSE. || CONSUMIRSE, AFLIGIRSE. || DESAPAREIXERSE. || Dit del cel núvols, etc., ploure moltíssim. Desgajarse.

DESFERSE D' UNA COSA. fr. Despendre 'n, desapropiarse 'n enagenant-la. Deshacerse de una cosa.

DESFERSE 'HI. Fer moviments extranyos y violents. Desgoznarse. || Fer alguna cosa ab molt empenyo y veüència. Deshacerse, hacerse añicos ó rajas; exhalar-se, despizcarse; quitarse la funda.

DESFERSE 'HI TOT. fr. Desitjar alguna cosa ab molta ansia. Echar el bofe ó los bofes, exhaltarse, finarse, desvirarse por alguna cosa.

DESFET, A. p. p. Deshecho. || Dit de la boniquesa, passat. Ajado, desmejorado, desfigurado, deshecho. || m. DESORDRE, CONFUSIÓ. || Desunit. Desamado, deshecho. || BOIG, ORAT.

DESFET DE TEMPS. *Loc.* Borrasca, temporal molt fort. Borrasca, temporal, tormenta deshecha.

HABER 'HI UN DESFET. fr. Ab que 's pondera que hi há un gran avalot, disputa o baralla. Haber una de todos los diablos ó la de Dios es Cristo, ó la de San Quintín.

DESFER LESFET. fr. Quedar miserable, arruinat. Quedar arruinado.

DESFETA. f. Un tel blanc que sol ferse dins del ull y enfosqueix la vista. Nube, niebla. || Derrota de un exèrcit. Rota, derrota.

DESFETA DE TEMPS. Temps de turbulència o revol'ta. *Revueña de tiempo, tiempo revuelto.*

DESFEXI, v. r. *Ter. ibissench.* Desunir.

DESFEYT, A. p. p. *Ant.* DESFET.

DESFIAR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. Desconfiar.

DEFICI. m. Inquietut, alteració, manca de sossego. Desasosiego || IMPACIENCIA. || Deixament, desdeny. Duplicencia, desmaldament, descaecimiento.

SI NO VOLS TINDRE DEFICI, AL TEU FILL DÓNALI OFICI. *Ref.* Denota que 'ls fills que no tenen ofici donen molt que sentir a llurs pares. Por no ver tu sacrificio, á tu hijo dale oficio.

DEFICIEJARSE. v. r. Estar molt impacient e inquiet. Deshacerse.

DEFICIÓS, A. adj. IMPACIENT.

DEFIGURACIÓ. f. DEFIGURAMENT.

DEFIGURAMENT. m. La acció y efecte de desfigurar o defigurar-se. Desfiguración, desfiguramiento.

DEFIGURAR. v. a. Destruir, alterar la configuració de la cara. També s' usa còm recíproch. Desfigurar, desencajarse. || *Met.* Disfressar, dissimular, fer que no 's vegi la cara, la intenció o altra cosa,

amagant-la baix l'apariència d'un'altra. **Desfigurar.**
 || *Met.* No contar ab exactitud lo que 's diu, y contar 'ho variant 'hi les circumstancies. **Desfigurar.** || *Met.* Ofuscar e impedir que 's percibeixin les formes y figures de les coses' **Desfigurar.**

DESFIGURAT, DA. p. p. Desfigurado. || **Lleig.** Desfigurado.

DESFILAR. f. La acció de desfilar o desteixir la roba. **Desfiladura.** || pl. Els fils que 's van treient dels bocins de tela, que junts serveixen pera curar les llagues y ferides. **Hilas.**

DESFILADERO. m. CONGOST.

DESFILAR. v. a. Treure 'ls fils de la vora d'alguna roba, desfent el teixit. **Deshilar, deshebrar, deshilachar, desfilar.** || *Mil.* Marxar en ordre y formació més reduïda que la que s'havia guardat fins aleshores. **Desfilar.**

DESFILAT, DA. p. p. Desfilado, deshebrado, deshilachado, desfichado. || Guarnició que queda penjant al capdevall d'algunes robes a modo de sarrell. **Cairel.**

A LA DESFILADA. m. adv. At que 's denota la marxa d'alguna tropa quan els so' dats van l' un darrera de l' altre. A la *desfilada.* || Poch a poch, un darrera del altre, ab dissimulo. A la *desfilada.*

DESFISSI. m. *Ter. ibisench.* Agitació, desassossego.

DESFLORACIÓ. f. DESFLORAMENT, 1.

DESFLORADA. f. Se diu de la donsellà enganyada o corrompuda. **Desflorada.**

DESFLORADOR, A. m. Qui desflora una donsellà. **Estuprador.**

DESFLORAMENT. m. La acció y efecte de desflorar. **Desfloración, desfloramiento.** || La acció de treure les flors a una planta. **Desfloramiento.**

DESFLORAR. v. r. Estuprar, corrompre o forsar alguna donsellà. **Desflorar.** || Llevar la flor o l' ilustre a alguna cosa, com: *llet, etc.* **Desflorar.**

DESFLORAT, DA. p. p. Desflorecido.

DESFLORIR. v. n. *Ant.* Perdre la flor. També s' usa com reciproc. **Desflorecer.** || Treure la floridura. També s' usa com reciproc. **Desenmohecer.**

DESFOGAMENT. f. L' acte de desfogar. **Desfogue.**

DESFOGAR. v. a. Manifestar ab veüència alguna passió. També s' usa com reciproc. **Desahogar.**

DESFOGARSE. v. r. Esbravar-se, dir algú ab llivertat els seus sentiments. **Desfogarse, desahogarse.**

DESFOGONAR. v. a. Treure o rompre 'ls fogons a les peces d'artilleria o altres armes de foc. S' usa més comunment com reciproc. **Desfogonar.**

DESFONAR. v. a. Arrancar la fonadura o cul dels bagúls, barrils, etc. **Desfondar, descular.**

DESFONAT, DA. p. p. Desfondado.

DESFONDRAR. v. a. *Ant.* Tirar a pico la nau. **Dar barrenó á la nave.**

DEFORRAR. v. a. Treure 'l forro a alguna cosa. **Desforrar.**

DEFRARAR. v. a. S' usa més comunment com reciproc. **SECULARISAR.**

DEFRASSAR. v. a. *Ant.* DISFRESSAR.

DEFREGAT, DA. adj. Desproporcionat, fora de lo regular. **Descomedido.** || Desarreglat, desprovist de tot. **Desmantelado.**

DEFRENAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Desenfrenar.**

DEFRESSAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **DISFRESSAR, DISSIMULAR.**

DEFRULL (Grau). *Biog.* Bisbe viguetá del sígle XIV.

DEFULLADOR, A. m. y f. *Ant.* Esfullador.

DEFULLADOR DE VINYA: DESPAMPOLAMENT.

DEFULLAR. v. a. *Ant.* ESFULLAR.

DESGANA. f. Inapetència, falta de gana. **Desgana.** || **INDISPOSICIÓ, 2.**

DESGANARSE. v. r. Perdre les ganes de menjar. **Desganarse.** || Tindre alguna indisposició. **Indisponerse.**

DESGANAT, DA. adj. **INDISPOST.**

DESGARRATADAMENT. adv. m. **DESATINADAMENT.**

DESGARRATAR. v. a. Desatinar, parlar sens ordre ni concert. **Desbarrar, desatinar, desatarse.** despotricar.

DESGASIFICAR. v. a. Treure 'ls gasos d' un líquit. **Desgasificar.**

DESGASTAR. v. a. *Ant.* Talar, devastar, asolar.

DESGASTARSE. v. r. Gastarse o consumir-se poch a poch part d'alguna cosa. **Desgastarse.**

DESGAVELL. m. DESO.DRE, DESCONCERT.

DESGAVELLAR. v. a. Desbaratar, descompondre alguna cosa. També s' usa com reciproc. **Desentablar, desconcertar, descuadernar, desparpajar, confundir, trastornar.**

DESGAVELLAT, DA. p. p. Desconcertado, desordenado. || adj. Alborotat, sense seny. **Destornillado.**

DESGEL. m. DESGLÁS,

DESGELAR. v. a. DESGLASSAR.

DESGENERALISAR. v. a. Privar a una cosa de la qualitat que la generalisa. **Desgeneralizar.**

DESGLÁS. m. y

DESGLASSAMENT. m. La acció y efecte de desglassar. **Deshielo, deshelación.**

DESGLASSAR. v. a. Liquidar lo qu' era glassat. També s' usa com reciproc. **Deshelar.**

DESGLASSAT, DA. p. p. Deshelado. || Dit de la néu. **Desnevado.**

DESGLÓS. m. La acció de desglosar. **Desglose.**

DESGLOSAR. v. a. Treure la nota o glosa a alguna cosa. **Desglosar.** || Treure algunes fulles d' una peça d' autes **Desglosar.**

DESGORNIR. v. a. DESGUARNIR.

DESGOVERN. m. Desordre, mancament de govern. **Desgobierno.**

DESGOVERNAR. v. a. Confondre 'l bon ordre y govern. **Desgovernar.** || Dislocar els ossos. **Desgovernar, desencajar, descoyuntar.** || *Náut.* Descuidarse 'l pilot de dirigir el timó. **Desgovernar.**

DESGOVERNAT, DA. p. p. Desgovernado.

DESGRACIA. f. Lo que succeïx a algú contra lo que desitjava, s'havia proposat o creia convenirli. **Desgracia.** || Perdua de la gracia, favor o valiment. **Desgracia.** || Desabriment, asperesa en dir o fer alguna cosa. **Desgracia.** || Falta d'habilitat. **Desgracia, desmaño.**

CAURE EN DESGRACIA. fr. *Met. fam.* Perdre algú el afecte y satisfacció ab que un altre 'l tractava. **Caer en desgracia.**

FERSE ALGUNA COSA SENSE DESGRACIA. fr. Acabar-la com se desitjava sense cap destorb ni contratemps. **Hacersse alguna cosa sin desgracia.**

PER MA DESGRACIA. *Loc. fam.* **Por mí desgracia;** *por mis desdichas; por mi ma'a suerte.*

[QUINA DESGRACIA! interj. ¡Qué desgracia!

TINDRE DESGRACIA. fr. No tindre sort en lo que un se proposa. **Correr en desgracia.**

DESGRACIADAMENT. adv. m. Ab desgracia. **Desgraciadamente.**

DESGRACIADÍSSIM, A. adj. sup. Desgraciadísimo.

DESGRACIAR. v. a. Malaurar. També s' usa com reciproc. **Desgraciar.**

DESGRACIARSE. v. r. Perdre la gràcia, favor o amistat d'algú. **Desgraciarse.** || Ferse malbé, malaurarse alguna persona o cosa. **Desgraciarse.**

DESGRACIAT, DA. p. p. Desgraciado. || adj. Desgradable. || s. y adj. Infelís, miserable. **Desgraciado.** || adj. DESCUIDAT, PERDULAR.

ÉSSER DESGRACIAT. fr. No tindre sort. **Tener desgracia.**

DESGRAIR. v. a. y 'ls seus derivats. Ésser agrait.

DESGRANAR. v. a. Treure 'l gra d'alguna cosa. **Desgranar.** || v. r. Ferse malbé o desgastarse 'l gra o l'anella de les armes de foch. **Desgranar.** || **ESGRANAR.**

DESGRAT, A. adj. *Ant.* **DESCONTENT.** || m. *Ant.* **DESAGRADO.**

HAVER DESGRATS. fr. *Ant.* **DESAGRADAR.**

DESGROIXIR. v. a. *Art. y of.* Feina de guixaire. **Passar la paleta pèls sostres.**

DESGRUNAR. v. a. Desfer alguna cosa, dividint-la en parts petites. **Desmenzar.**

DESGUARNIR. v. a. Treure la guarnició que servia d'adorno a alguna cosa. **Desguarnecer.** || Llevar la forsa o fortalesa a alguna cosa, còm: *a una plassa, castell, etc.* **Desguarnecer.** || Treure tot lo qu'és necessari pel us d'un instrument mecànic, còm: *el mànech al martell, etc.* **Desguarnecer.** || *Naut.* Desarmar, llevar de la nau qualsevol aparell que passa pel codernal, les corrioies, etc. **Desguarnir, desarmar, desaparèjar, desnudar, despasar.**

DESGUARNIRSE. v. r. *Naut.* Obrirse 'l buch pels trancenis, ferse malbé, desunirse les peces de que consta, etc. **Desguarnirse, obrirse, desguazarse, desligarse, desmantelarse.**

DESGUÁS. m. La acció y efecte de desguassar. **Desagüe.** || Conducte o canal que serveix pera donar sortida a les aigües sobrers a fi de que no fassen mal. **Desaguadero, desagüe, emisario.**

DESGUASSAR. v. a. y 'ls seus derivats. **DESAYGUAR.**

DESGUEVELLAT. adj. *Ter. ibissench.* Desordenat.

DESGUSTAR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Disgustar.**

DESHABILITAR. v. a. *Ant.* **DEBILITAR.**

DESHABITAR. v. a. Deixar o abandonar l'habitatció. **Deshabitar.**

DESHABITAT, DA. p. p. **Deshabitado.** || adj. Se aplica al lloch o paratge no habitat. **Deshabitado.**

DESHABITUAR. v. a. Fer perdre l'hàbit o 'l costum que s'tenia de fer alguna cosa. També s'usa còm reciproc. **Deshabituare.** || *Ant.* **DESHABITAR.**

DESHABITUAT, DA. p. p. **Deshabitado.** || adj. *Ant.* **DESHABITAT.**

DESHERETAMENT. m. La acció y efecte de desheretar. **Desheredación, desheredamiento, exheredación.**

DESHERETAR. v. a. Exclúir a algú de la herència. **Desheredar, exheredar.**

DESHERETAT, DA. p. p. **Exheredado, desheredado.**

DESHIDROGENACIÓ. f. La acció y efecte de deshidrogenar. **Deshidrogenación.**

DESHIDROGENAR. v. a. Extreure l'hidrógeno de una substància. **Deshidrogenar.**

DESHIPOTECAR. v. a. Treure una o més hipotèques. **Deshipotecar.**

DESHIPOTECAT, DA. adj. Lo qu'está lliure de hipotèques. **Deshipotecado.**

DESHONEST, A. adj. Impúdich, lasciu. **Deshonesto, inhiesto,** || Lo que no es conforme a la raó y a les idees rebudes per bones. **Deshonesto.**

DESHONESTAMENT. adv. m. Ab deshonestetat.

Deshonestamente, inhonestamente || m. *Ant.* **Paraula injuriosa. Denuesto.** || **DESHONESTEDAT.**

DESHONESTAR. v. a. *Ant.* Infamar, injuriar. **Deshonestar, denostar.**

DESHONESTAT, DA. p. p. *Ant.* **Deshonestado.**

DESHONESTETAT. f. Impuresa, torpesa en accions o paraules. **Deshonestidad, inhonestidad.**

DESHONESTÍSSIM, A. adj. sup. **Deshonestísimo. DESHONESTÍSSIMAMENTE.** adv. m. **Deshonestísimamente.**

DESHONOR. m. Perduda o disminució del bon nóm y estimació en que s'estava. **Deshonor.** || Afront, deshonra. **Deshonor.**

DESHONORAR. v. a. Degradar, privar dels honors y dignitats. **Deshonorar, degradar.**

DESHONRA. f. Descrédit, pèrduda de la fama o estimació d'algú. **Deshonra.** || L'afront que resulta de alguna acció indigna y baixa. **Deshonra.**

TINDRE PER DESHONRA ALGUNA COSA. fr. Créurela indecent, pensar que desdiu de la qualitat y esfera d'alguna persona. **Tener á deshonra alguna cosa.**

DESHONRADAMENT. adv. m. Ab deshonra. **Deshonradamente.**

DESHONRADOR, A. m. y f. Qui deshonra. **Deshonrador.**

DESHONRAR. v. a. Llevar la honra. **Deshonrar.** || Forçar o conèixer torpement a una dona honesta. **Deshonrar.**

DESHONRAT, DA. p. p. **Deshonrado.** || adj. Infame.

DESHONRÓS, A. adj. Indecorós, poch decent. **Deshonroso.**

DESHORA. m. adv. Lo qu'és fora de temps. **A deshora, á deshoras.**

DESIDERI. n. p. **Desiderio.**

DESIG. m. *Ant.* **DESITJ.**

DESIGAR. v. a. *Ant.* **DESITJAR.**

DESIGNABLE. adj. Lo que pot ésser designat. **Designable.**

DESIGNACIÓ. L'acció de designar. **Designación.**

DESIGNAR. v. a. Assenyalar y destinar alguna persona o cosa pera algún fi determinat. **Designar.** || Pensar o tindre pensada alguna cosa. **Designar.**

DESIGNAT, DA. p. p. **Designado.**

DESIGNATIU, VA. adj. Especificant que designa, especifica. **Designativo.**

DESIGNE. m. y

DESIGNI. m. Pensament, idea, determinació del enteniment. **Designio, intento, propósito.**

AB DESIGNI. m. adv. Ab intenció. *De propósito, con designio, con intención.*

DESIGUAL. adj. Lo qu'és major o menor que una altra cosa ab la qual se compara. **Desigual.** || Inferior, de mala qualitat. **Desigual.** || Barrancós, poch plá. **Desigual.** || *Met.* Inconstant, vari. **Desigual, intercadente.**

DESIGUALAR. v. a. Fer una cosa desigual a una altra. **Desigualar.** || Desapariar, desajuntar. **Desigualar, desemparejar.**

DESIGUALÍSSIM, A. adj. sup. **Desigualísimo.**

DESIGUALMENT. adv. m. Ab desigualtat. **Desigualmente.**

DESIGUALTAT. f. Excés, defecte d'una cosa respecte d'un'altra. **Desigualdad.** || La diferencia y distinció que hi há d'una persona o cosa respecte de un'altra. **Desigualdad.** || La qualitat que constitueix un cós aspre y desigual. **Desigualdad.** || Varietat, inconstància. Se diu del temps, del geni, etc. **Desigualdad.**

DESIGUAR. v. a. *Ant.* **DESITJAR.**

DESIJAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **DESITJAR.**

DESILUSIÓ. f. Mancament, pèrdua de la il·lusió. Desilusión.

DESILUSIONADAMENT. adv. m. Ab desilusió. Desilusionadamente.

DESILUSIONAR. v. a. Llevar les il·lusions, despreocupar, desimpressionar, desenganyar, desencantar. Desilusionar. || S'usa també com recíproch.

DESILUSIONAT, DA. p. p. Desilusionado.

DESIMPOSAR. v. a. Separar els caixistes d'imprenta les planes d'imposició, llevant aquésta desseguida de la rama. Desimponer.

DESIMPRESSIÓ. v. a. Desenganyar, treure a algú del erro en qu' estava. S'usa també com recíproch. Desimpresionar.

DESIMPRESSIÓ, DA. p. p. Desimpresionado.

DESINCORPORARSE. v. a. Separarse lo qu' era unit. Desincorporarse.

DESINENCIA. f. *Ret.* El modo d'acavar alguna clàusula. Desinencia. || *Gram.* El modo d'acavar de una paraula. Desinencia. || *Bot.* El modo d'acavar algún membre de les plantes. Desinencia.

DESINENT. adj. Que fá o constitueix desinencia. Desinente.

DESINFART. m. Resolució d'un infart. Desinfarto.

DESINFATUAR. v. a. Treure a algú de la seua fatiguitat o engriment. Desinfatuar.

DESINFECTIÓ. f. L'acció de desinfectar. Desinfección.

DESINFECTANT. adj. Lo que serveix pera desinfectar. Desinfectante.

DESINFECTAR. v. a. Treure l'infecció o deslluar d'ella a lo que 'n tenia. Desinfectar.

DESINFECTAT, DA. p. p. Desinfectado.

DESINFLAMACIÓ. f. L'acció y efecte de desinflamar o desinflamar. Desinflamación.

DESINFLAMAR. v. a. Treure o curar l'inflamació, fer que 's resolgui lo qu' está inflammat. Desinflamar, desenconar.

DESINFLAMAT, DA. p. p. Desinflamado, desenconado.

DESINFLAMENT. m. L'acció y efecte de desinflar o desinflarse. Deshinchadura.

DESINFLAR. v. a. Fer desaparèixer l'inflor. Deshinchar. || *Met.* Fer passar la malícia. També s'usa com recíproch. Deshinchar.

DESINFLARSE. v. r. Reduirse l'inflor, abaxarse 'l tumor o bouy, reduintse la part a la deguda proporció que abans tenia. Deshincharse. || *Met.* Deixar la vanitat o presumció. Deshincharse.

DESINFLAT, DA. p. p. Deshinchado.

DESINFLOAR. f. DESINFLAMENT.

DESINSACULACIÓ. f. L'acció de treure de la bossa o del cantí les boletes dels noms dels qu' han d'exercir els oficis de justícia. Desinsaculación.

DESINSACULAR. v. a. Treure les boletes dels noms insaculats de les persones pera exercir els oficis de justícia. Desinsacular.

DESINTERÉS. m. Desprendiment, indiferència per l'interés o utilitat. Desinterés.

DESINTERESSADAMENT. adv. m. Ab desinterés. Desinteresadamente.

DESINTERESSAMENT. m. DESINTERÉS.

DESINTERESSAT, DA. adj. Qui obra ab desprendiment o sense cap mena d'interés. Desinteresado.

DESINTRINCAR. v. a. *Ant.* DESEMBULLAR.

DESINVOLTAR. A. adj. Qui és lliure y expedit eu les seues accions. Desenvuelto. || Deshonest o que té poca modestia en el seu modo d'obrar. Desenvuelto.

DESINVOLTAMENT. adv. m. Ab desinvoltura. Desenvueltamente.

DESINVOLTURA. f. Desembarás, expedició en les accions. Desenvoltura. || Desvergonyiment, desaogo, manament de modestia. Desenvoltura.

DESIR. m. *Ant.* y

DESIRANZA. f. *Ant.* DESITJ.

DESISTIMENT. m. La acció y efecte de desistir o apartarse d'alguna pretensió, empenyo, empresa o intent comensat ja a executar. Desistimiento. || *For.* Apartament d'alguna acció o demanda. Desistimiento.

DESISTIR. v. a. Apartarse d'alguna empresa o intent. Desistir. || *For.* Parlar d'algún dret és abdicarlo o abandonar-lo. Desistir.

DESITJ. m. Moviment de la voluntat pèl qual se apeteix alguna cosa. Deseo. || L'antoiç que solen tindre les dones prenyades. Antojó, golondro.

COMPLIR O COMPLIRSELI A ALGÚ 'L SEU DESITJ. fr. Consequir algú lo que desitjava. *Cumplir su deseo, ó cumplirsele á uno su deseo.*

TINDRE ALGÚN DESITJ. fr. Apetèixer ab veüència alguna cosa. Se diu especialment de les dones prenyades. *Antojarsele.*

DESITJABLE. adj. Lo qu' es digne de ésser desitjat. Deseable, apetecible.

DESITJADÍSSIM. A. adj. sup. Deseadísimo.

DESITJAR. v. a. Apetèixer alguna cosa, volguer-la. Desear. || Pretendre, intentar, sollicitar. Pretender, desear. || Pretendre ab vives ansies. Anhelar.

DE MASSA QUE HO DESITJO NO HO CRECH. *Loc.* Que se pren en sentit literal. *Lo que mucho deseo, no lo creo, aunque lo veo.*

DESITJAT, DA. p. p. Deseado.

DESITJÓS. A. adj. Qui desitja alguna cosa. Deseoso, sediento, ganoso.

DESITJOSAMENT. m. Ab desitj. Ansiosamente, ansiadamente.

DESITJOSÍSSIM. A. adj. sup. Deseosísimo.

DESJECTA. adj. *Ter.* Ibissa. Contrafet.

DESJECTE. adj. *Ant.* MAL ENDRESSAT.

DESJUNCCIÓ. f. *Ant.* DISJUNCCIÓ.

DESJUNCTIU, VA. adj. *Ant.* DISJUNCTIU.

DESJUNTAMENT. m. *Ant.* DESUNIÓ.

DESJUNTAR. v. a. *Ant.* Separar, dividir, apartar. Desjuntar.

DESJUNYIMENT. m. La acció y efecte de desjunyir. Desuncimiento.

DESJUNYIR. v. a. Treure del jou les mules o 'ls bous. Desuncir. || DESUNIR, SEPARAR.

DESJUNYIT, DA. p. p. Desuncido.

DESLAVAMENT. m. *Ant.* La acció y efecte de rentar alguna cosa per demunt sense deixar-la ben neta. Deslavadura.

DESLAVAR. v. a. *Ant.* Rentar superficialment. Deslavar.

DESLIBERAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. Deliberar.

DESLIGUAR. v. a. *Ant.* DESLLIGAR.

DESLIURACIÓ. f. *Ant.* DESLLIURAMENT.

DESLIURADAMENT. adv. m. *Ant.* LLIUREMENT.

DESLIURAMENT. m. *Ant.* DESLLIURAMENT.

DESLIURAR. v. a. *Ant.* DESLLIURAR.

DESLOAR. v. a. *Ant.* VITUPERAR.

DESLEAL. adj. Qui falta a la deguda llealtat. Desleal.

DESLEALMENT. adv. m. Ab desllealtat. Deslealmente.

DESLEALTAT. f. Falta de llealtat. Deslealtad.

DESLENGUAMENT. adv. m. Ab desvergonyiment en el parlar. **Desbocadament, desenfrenadament.** || m. La acció i efecte de desllenguarse. **Desllenguamiento, desbocamiento.**

DESLENGUAR. v. a. Arrancar o tallar la llengua a algú. **Desllenguar.** || Llevar la llengüeta a algún instrument. **Desllengüetar.**

DESLENGUARSE. v. r. Descomedirse, propassar-se de paraula. **Desmarsear.**

DESLENCUAT, DA. p. p. **Desllenguado.** || adj. *Met.* Desvergonyit en el parlar. **Desllenguado, llenguaz, desbocado.**

DESLIBERAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **De-liberar.**

DESLIGADURA. f. y

DESLIGAMENT. m. La acció i efecte de deslligar. **Desatadura, deslligadura, solució.**

DESLIGAR. v. a. Desfer o posar lliure lo qu'era lligat. **Desatar, deslligar, soltar.** || Absoldre de les censures eclesiàstiques. **Deslligar.**

QUI BÉ LLIGA, BÉ DESLLIGA. *Ref. Quien bien ata, bien desata.*

DESLINDAR. v. a. *Ant.* FITAR.

DESLIÉS. m. *Ant.* LLISCADA, RELISCADA. || *Met.* Caiguda en alguna flaqueza. **Desliz.**

DESLIISAR. v. a. *Ant.* LLISCAR, RELISCAR.

DESLIISSAR. v. n. *Met.* Dir o fer alguna cosa ab descuit i sense deliberació. **Desllizar, desllizarse.**

DESLIURADA. f. *Ant.* PARTERA.

DESLIURAMENT. m. L'acte i efecte de desllinar a algú d'un perill. **Libramiento.** || *Ant.* EL PART.

DESLIURAR. v. a. Treure a algú d'algún treball o fatich. **Librar.** || Preservar a algú d'algún mal o perill. **Librar, llibertar.** || Posar a algú en llibertat, treure'l de la esclavitut o subjecció. **Libertar.** || Eximir d'obligació. **Libertar, eximir de obligació.**

DESLIURE, A. adj. *Ant.* LLIURE.

DESLLIAR. v. a. *Ant.* VITUPERAR.

DESLLIOMAR. v. a. *Ant.* ALLOMAR.

DESLLORIGADOR. m. Articulació o juntura movable d'un os ab un altre. **Coyuntura.**

TROVAR EL DESLLORIGADOR. *fr. Met.* Descubrir algún medi útil, abans ignorat, pera conseguir fàcilment lo que 's desitja. *Dar en la tecta ó vena, ó hallar la vena.*

DESLLORIGADURA. f. Acte i efecte de desllorigar o desllorigarse alguna cosa. **Descoyuntarse.**

DESLLORIGAMENT. m. L'acte i efecte de desconjuntarse algún os. **Dislocación, dislocadura, dislocamiento.** || **DESLLORIGADURA.**

DESLLORIGAR. v. a. **DESCONJUNTAR.**

DESLLORIGARSE. v. r. Desconjuntarse algún os. **Desgovernarse, desconcertarse** || **Descompondre 's el cos** ab moviments extranyes i violents. **Desgoznarse, desgonzarse, dislocarse.**

DESLLORIGAT, DA. p. p. **Dislocado.**

DESLLUIDÍSSIM, A. adj. sup. **Desllucidísimo.**

DESLLUIMENT. m. Falta de lluiment. **Desllucimiento, deslustre.**

DESLLUIR. v. a. Treure'l lluiment a alguna cosa. **Desllucir.** || *Met.* **Desacreditar.**

DESLLUIT, DA. adj. S'aplica a les coses ja usades, y qu'han perdut el llustre. **Desllucido.**

DESLLUMAR. v. a. *Ant.* ALLOMAR.

DESLLURIGAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **DESLLORIGAR.**

DESLLUSTRADÍSSIM, A. adj. sup. **Desllustradísimo.**

DESLLUSTRAR. v. a. Treure'l llustre a alguna cosa. **Desllustrar.** || *Met.* **DESACREDITAR** || **ENLLUER-NAR.**

DESLUSTRAT, DA. p. p. **Desllustrado.**

DESMADeixAT, DA. adj. *Ant.* **EMBULLAT.**

DESMALLADURA. f. La acció i efecte de desmallar. **Desmalladura.**

DESMALLAR. v. a. Desfer les malles pera treure la sardina de la xarxa ont está presa. **Desmallar.**

DESMAMADOR. m. Instrument ab pues que's posa a les mamelles d'algunes besties, especialment de les vaques, a fi de desmamar els vadedes. **Destetadera.**

DESMAMAMENT. m. **Destete, desteto.**

DESMAMAR. v. a. Apartar la criatura dels pits de la mare o dida, y l'animallet de les mamelles de la mare, a fi de que 's mantingui menjant y no mamant. **Destetar, desmamar.** || Dit dels anyells. **Descorde-rar.** || Dit dels cabrits. **Descabritar.** || Dit dels vade-llets. **Desbecerrar.** || *Met.* Apartar els li és del regalo de casa seua quan se 'ls posa en carrera. **Destetar.**

DESMAMARSE AB ALGUNA COSA. *fr. Met.* Qu'explica haver tingut desde criatura notícia o us d'alguna cosa. *Destetarse con alguna cosa.*

DESMAMAT, DA. p. p. **Destetado, desmamado.**

DESMAMELLAR. v. a. Tallar les mamelles. **Quit-tar, cortar los pechos.**

DESMÁN. m. L'acció de propassar-se de paraula o d'obra. **Desmán, exceso, tropelia.**

DESMANEGAMENT. m. Desordre, confusió, des-gavell. **Desarreglo.**

DESMANEGAR. v. a. Treure'l mànech a alguna cosa. També s'usa com reciproc. **Desguarnecer, desenastar.**

DESMANEGAT, DA. p. p. **Desenastado.** || adj. **Descompost y sense ordre.** **Destartalado.** || **DESGAI-RAT.** || Eina fora del mànech.

DESMANYOTAT, DA. adj. **Aturat,** qui no té art pera fer les coses com si tingués les mans lligades. **Modrego, desmañado, desmanotado, zopo.**

NO ESSER CAP DESMANYOTAT. *fr. Fam.* Ab que se expressa la intelligencia o noticia qu'algú té de la materia de que 's tracta o dels assumptes que maneja. *No mondar nisperos; no ser cojo ni manco.*

DESMARCAR. v. a. Treure la marca. **Desmarcar, quitar la marca.**

DESMARXAR. v. a. **Descompondre, desconcertar.** **Descomponer.**

DESMASIA. f. Excés, superfluitat. **Demasia.** || **MALDAT, DELICTE,** l.

DESMAY. m. Defalliment de forces, privació dels sentits. **Desmayo, desfallecimiento, deliquo.** || m. *Bot.* Mena de sálzer, dit de Babilonia, que té les branques molt caigudes de manera, que tots els brots penjen cap a terra. **Sauce de Babilonia, sauce llorón.**

DESMAYADAMENT. adv. m. Ab poch ànim, débilment. **Desmayadamente.**

DESMAYAMENT. m. **DESMAY.**

DESMAYAR. v. a. Fer perdre l'ànim. **Desmayar, desalentar, desanimar.** || v. n. Perdre l'ànim. **Des-mayar.**

DESMAYARSE. v. r. Caure en basca. **Desmayarse, ahilarse, amortecerse.**

DESMAYAT, DA. adj. S'aplica al color baix. **Des-mayado, apagado.**

DESMEDRAR. v. n. p. u. Tornar a menys. També s'usa com reciproc. **Desmedrar.**

DESMEMBRADURA. f. y

DESMEMBRAMENT. f. La acció i efecte de des-membrar. **Desmembración, dismembración.**

DESMEMBRAR. v. a. Dividir y separar els mem-bres del cós. **Desmembrar.** || *Met.* Separar, dividir una cosa d'un'altra. S'aplica més comunment a les parts d'un tot. **Desmembrar.** || **Malgastar part de la hisenda.** **Menguar, desmembrar.** || v. n. *Ant.* **OBLIDAR.**

DESMEMBRAT, DA. p. p. **Desmembrado.**

DESMEMORIARSE. v. r. Oblidarse, mancar la memoria. Desmemoriarse, trascordarse.

DESMEMORIAT, DA. adj. Mancat de memoria. Desmemoriado, olvidadizo.

DESMENJAMENT. m. Desgana, manca d'apetit. Desgana, inapetència.

DESMENJARSE. v. r. Perdre la gana. Desganarse.

DESMENJAT, DA. p. p. Desganado.

FER EL DESMENJAT. fr. *Fam.* Ab que 's nota a algú de que dissimuladament y ab desdeny pretén alguna cosa, dónant a entendre que no la vol. *La gata de Marirramos.*

DESMENTIDOR, A. m. y f. Qui desment. Desmentidor.

DESMENTIMENT. m. La acció de desmentir. Desmentida.

DESMENTIR. v. a. Dir a algú que ment, probar que és fals o incert lo que un altre ha dit. Desmentir. || *Met.* Desvanéixer y dissimular alguna cosa pe a que no 's conegui, com els indicis, les suspites. Desmentir. || Proceir alguna persona distintament de lo que 's podia esperar del seu neixament o de la seua educació y estat. Desmentir. || No igualar alguna cosa a lo que 's devia, o no tindre la justa commensuració. Desmentir.

DESMENTIT, DA. p. p. Desmentido.

DESMENUAR. v. a. *Ant.* ESMICOLAR.

DESMENUIR. v. a. *Ant.* DISMINUIR.

DESMEREIXEDOR, A. m. y f. Qui desmereix o és indigne d'alguna cosa. Desmerecedor.

DESMERÉIXER. v. a. Ferse indigne de premi, favor o alabansa. Desmerecer.

DESMERESCUT, DA. p. p. Desmerecido.

DESMERXAR. v. a. *Ant.* HUMILIAR.

DESMESURA. f. Descomediment, immodestia. Desmesura.

DESMESURADAMENT. adv. m. Ab excés, sense mida. Desmesuradamente.

DESMESURAT, DA. adj. S'aplica a lo qu'és excessiu y més gros de lo regular. Desmesurado, desmedido, enorme, desaforado.

DESMILLORAMENT. m. Acció y efecte de desmillorar o desmillorarse. Desmejoramiento.

DESMILLORAR. v. a. Fer perdre a alguna cosa 'l seu llustre y perfecció. Desmejorar.

DESMILLORAT, DA. p. p. Desmejorado.

DESMINA. f. *Min.* Varietat de la estibita que cristallisa en plomallets sedosos. Desmina.

DESMOBLAMENT. m. Acte y efecte de desmoblar. Desmueble.

DESMOBLAR. v. a. Treure 'ls mobles d'una habitació. Desamoblar.

DESMODI. m. *Bot.* Planta tropical de la fam. de les lleguminoses papilionácees, que 's conreua als jardins com a plantes d'ornament. Desmodio.

DESMOFLOGIA. f. *Med.* Tumefacció dels lligaments. Desmoflogia.

DESMOGRAFIA. f. *Anat.* Descripció dels lligaments. Desmografia.

DESMOLOGIA. f. *Anat.* Tractat dels lligaments. Desmologia.

DESMONETISAR. v. a. Convertir a la moneda en pasta pera aplicar-la a qualsevol ús. Desmonetizar. || Treure 'l seu valor legal a la moneda o al paper moneda. Desmonetizar.

DESMORALISACIÓ. f. Acció y efecte de desmoralisar. Desmoralización. || Corrupció, depravació. || Manca de puresa, de castetat, d'honradesa. Desmoralización.

DESMORALISAR. v. a. Corrompre 'ls costúms. Desmoralizar.

DESMORALISAT, DA. adj. Qui té mals costúms. Desmoralizado.

DESMOTXAR. v. a. y 'ls seus derivats. ESMOTXAR.

DESMUDARSE. v. a. Llevar-se la roba bona y posarse la d'anar per casa. Cambiar de ropa.

DESMUNTAR. v. a. Desfer, desarmar una màquina. Desmontar. || Parlant de canóms y altres peces d'artilleria treure 'ls de la curenya. Descabalgat, desencabalgat, desmontar. || Parlant de canóms y altres peces d'artilleria significa també impossibilitar llur ús ab la violència dels tirs del enemic, destruint la curenya. Descabalgat. || Abaixar les barres de la escopeta, etc., pera que no 's dispari. Desmontar.

DESMUNTAT, DA. p. p. Desmontado.

DESMURRIAR. v. a. *Vulg. poét.* Fer passar a algú la murria. Desmurriar.

DESNANSAT, DA. adj. Sense anses. Desasado.

DESNARIT, DA. adj. RAQUÍTICH.

DESNASSAMENT. m. Acció y efecte de desnassar. Desnarigamiento.

DESNASSAR. v. a. Llevar el nas. Desnarigar.

DESNATURALISACIÓ. f. Privació dels drets de ciutadà. Desnaturalización.

DESNATURALISAR. v. a. Privar a algú del dret de naturalesa y patria. També s'usa com reciproc. Desnaturalizar. || *Quim.* Fer perdre la naturalesa d'alguna cosa. Desnaturalizar.

DESNATURALISARSE. v. r. Perdre 'ls sentiments d'humanitat, ferse cruel. Desnaturalizarse, encruelrecerse. || *Ant.* Dónarse per lliure 'l feudatari del jurament de fidelitat que tenia fet al seu senyor natural. Desnaturalizarse.

DESNATURALISAT, DA. p. p. Desnaturalizado. || adj. INHUMÀ.

DESNATURAR. v. a. *Ant.* DESNATURALISAR. També s'usava com reciproc.

DESNegrí. v. a. *Ter. ibísench.* Matar certs insectes, com puces, xinxes, etc.

DESNERIT, DA. adj. Subjecte de poch vigor y resistència. Enclenque.

DESNIVELL. m. Manca de nivell. Desnivel.

DESNIVELLARSE. v. r. Perdre 'l nivell. Desnivellarse.

DESNIVELLAT, DA. p. p. Desnivelado.

DESNNOELAT, DA. adj. *Ant.* Desconjuntat. Descoyuntado.

DESNONAR. v. a. DESCOMPROMETRE.

DESNÚ, A. adj. *Ant.* NU.

DESNUADOR. m. *Ant.* Qui despulla. Desnudador.

DESNUADURA. f. *Ant.* y

DESNUAMENT. m. *Ant.* L'acció de desfer un nus. Desañudadura. || adv. m. Sense impediment. Desnudamente. || Desenredament d'alguna dificultat. Aclaración, solució, desenredo.

DESNUAR. v. a. Desfer un nus. Desanudar, desañudar. || *Ant.* DESPULLAR.

DESNUAT, DA. adj. *Ant.* Nu, despulat de tots els medis o comoditats. Desnudo.

DESO. m. Recó o lloch retirat y ocult que serveix pera amagar 'hi alguna cosa. Escondite, escondrijo.

Desmodi

DESOBEDIENCIA. f. L'acció y efecte de desobeir. Desobediencia, desobedecimiento.

DESOBEDIENT. adj. Qui no obeeix. D' desobediente, demandado.

DESOBEDIENTMENT. adv. m. Ab desobediencia. Desobedientemente.

DESOBEIR. v. a. No fer algú lo que li mana 'l seu superior. Desobedecer.

DESOCUPACIÓ. f. Ociositat, mancat d' ocupació. Desocupación.

DESOCUPADAMENT. adv. m. D' un modo desocupat. Desocupadamente.

DESOCUPAR. v. a. Desembarassar algú lloch. Desocupar, desembarazar, despejar. || *Ter.* PARIR.

DESOCUPARSE. v. r. Desembarassarse d' algú negoci o ocupació. Desocuparse.

DESOCUPAT, DA. adj. Qui no té ocupació. Desocupado, holgado.

DESOSIR. v. a. Desatendre, deixar d' oir. Desoir.

DESOLACIÓ. f. Destrucció, ruina y perdua total d' alguna cosa. Desolación. || *Met.* Aflicció, angustia, sentiment. Desolación.

DESOLADOR, RA. adj. Desconsolador.

DESOLAR. v. a. Tirar a terra algú edifici. Desolar, asolar, derribar, demoler. || Arruinar algú regne o província, malmetre tot lo que vé al pas. Desolar, asolar, talar, devastar.

DESOLAT, DA. p. p. Desolado, asolado.

DESOLRE. v. n. *Ant.* No dolde're's. No dolere.

DESONRANSÀ. f. *Ant.* DESHONRA.

DESOPILACIÓ. f. L'acció de desopilar. Desopilación.

DESOPILAR. v. a. Curar la opilació. Desopillar.

DESOPILAT, DA. p. p. Desopilado.

DESOPILATIU, VA. adj. Lo que té virtut de curar la opilació. Desopilativo.

DESORDENADAMENT. adv. m. Ab desordre, confusió y sense regla. Desordenadamente.

DESORDENADÍSSIM, A. adj. sup. Desordenadísimo.

DESORDENAMENT. m. *Ant.* y

DESORDENANSA. m. *Ant.* DESORDRE.

DESORDENAR. v. a. Confondre, perturbar l' ordre. Desordenar.

DESORDENARSE. v. r. Eixirse de regla, excedir-se. Desordenarse.

DESORDENAT, DA. p. p. Desordenado. || adj. Qui fa les coses sense ordre ni concert. Desordenado.

DESORDRE. m. Confusió, desconcert, manca d' ordre. Desorden, desordenamiento. || Desmasía, exees. Desorden.

UN DESORDRE PORTA UN ORDRE. *Ref.* Ab que 's denota que 'ls gastos superfluos y les prodigalitats obliguen després a viure ab molta economia. *El mucho desorden trae mucho orden.*

DESORELLAR. v. a. Llevar les orelles. Desorejar.

DESORELLAT, DA. p. p. Desorejado.

DESORGANISADOR, A. m. y f. Qui desorganisa. Desorganizador.

DESORGANISAR. v. a. Desordenar, desarrèglar. Desorganizar.

DESORGANISAT, DA. p. p. Desorganizado.

DESORI. m. Desgavell, desordre, confusió. Zalagarda, zacapela.

DESORIENTAR. v. a. Fer perdre a algú la direcció del orient. Desorientar. || Fer perdre a algú 'l rastre, 'l rumbo que un astre segueix o ha seguit. || Confondre a algú en termes que no sàpiga ont és ni lo que passa. || v. r. Perdre 'l coneixement del orient

o llevant. Desorientarse. || v. r. *Met.* Perdre la idea, confondre's mentalment. Desorientarse.

DESORIENTAT, DA. p. p. Desorientado.

DESORMEIG. m. Desaparell, Desaparejo.

LLEVAR EL DESORMEIG. fr. *Naut.* DESAMARRAR.

DESORMEJAR. v. a. Llevar els ormeigs, etc. Desaparejar.

DESOSSAR. v. a. Separar els ossos de la carn. Desosar, deshuesar.

DESOSAT, DA. p. p. Desosado, deshuesado.

DESÓU. m. Obra de desovar. Desove.

DESOVAR. v. a. Poldre 'ls peixos, les tortugues, etc. Desovar.

DESOXIDAR. v. a. Treure l' òxit o rovell format a la superfície d' algú metall. Desoxidar.

DESOXIGENAR. v. a. Treure l' oxigeno a un còs qualsevol. Desoxigenar.

DESOXIGENES. f. pl. *Med.* Malalties que provenen d' una disminució d' oxigeno a la economia animal. Desoxigeneses.

DESPACIENTAR. v. a. IMPACIENTAR.

DESPAGAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. Disgustar, descontentar. || *Ter.* r. SORPENDRE'S, SUSPENDRE'S, QUEDARSE PARAT. Quedarse suspenso.

DESPAIG. m. L'acció y efecte de despatxar. Despacho. || El lloch ont se despatxen els negocis. Despacho. || Cédula, títol o comissió que 's dona per algú empleu o negoci. Despacho. || Llestesa, desembaràs. Desenvoltura, despejo, desembarazo, expediente.

DESPAIG TELEGRÀFICH. Expressió ab que 's significa qualsevulla comunicació transmesa pèl telégrafo. *Despacho telegráfico.*

CÓRRER ELS DESPAIGS. fr. Donarlos curs sense retardarlos. *Correr los despachos.*

TINDRE BON DESPAIG. Expressió ab que 's significa aquell qu' és expedit o hàbil. *Tener uno buen despacho.*

DESPALMAR. v. a. Netejar el plà de les embarcacions de la brossa qu' arpeglegen ab l' aigua, y donar 'hi seu. Despalmar, espalmar.

DESPAMPOLADOR, A. m. y f. *Agr.* Qui despampola. Despampolador, deslechugador.

DESPAMPOLADURA. f. y

DESPAMPOLAMENT. m. *Agr.* L'acció y efecte de despampolar. Despampanadura

DESPAMPOLAR. v. a. *Agr.* Treure 'ls pàmpols als sarments pera que fructifiquin millor. Despampanar, deslechugar, deslechuguillar.

DESPANYAMENT. m. L'acció de despanyar. Descerrajadura.

DESPANYAR. v. a. Arrancar el pany d' alguna porta, bagul, etc. Descerrajar.

DESPANYAT, DA. p. p. Descerrajado.

DESPARAMENT. m. *Ant.* DILPARO.

DESPARAR. v. a. Descompondre lo qu' estava parat y arreglat. Descomponer. || *Disparar.*

DESPARAR LA TAULA. fr. Treure tot el servei de taula, incloses les estovalles. *Levantar la mesa, ó los manteles.*

DESPARAR UN ALTAR PERA PARARNE UN ALTRE. fr. *Descomponer un santo para componer otro.*

DESPAREJAR. v. a. Desfer una paret. Destaplar.

DESPAREIXER. v. n. *Ant.* DESAPAREIXER.

DESPARELLAR. v. a. DESMILLORAR, DESFIGURAR.

DESPÀRER. v. n. *Ant.* DESPARÉIXER.

DESPARIAR. v. a. DESAPARIAR.

DESPARTIDOR, A. m. y f. Qui desparteix, Despartidor.

DESPARTIR. v. a. Separar als que 's barallen o renyeixen, posar pau entr' ells. Despartir.

DESPASSAR. v. a. DESENFILAR.
DESPATX. m. DESPAIG.
DESPATXAR. v. a. Abreviar y concloure algún negoci o altra cosa. **Despachar.** || Resoldre, determinar les causes y negocis. **Despachar.** || Enviar, còm: *despatxar un correu, un propi.* **Despachar.** || Vendre 'ls gèneros desentente d'ells, o cambiantlos ab altres. **Despachar.** || *Met.* MATAR. || Consumir promptament alguna cosa, còm: *et diner, els béns.* **Despabillar, despachar brevemente.** || **DESPEDIR,** 4. || ENLLESTIRSE.
DESPATXARSE. v. r. Desembarassarse. **Despacharse.**
 TOT SE DESPATXA. *Loc. fam.* EN AQUEST MON, etc.
DESPATXAT, DA. p. p. Despachado. || **Despedir.**
DESPAL. adv. m. Poch a poch, a pleret. **Despacio.** lletament.
DESPEADURA. f. El mal que 's fá als peus per haver caminat molt. **Despeadura, despeamiento.**
DESPEARSE. v. r. Ferse malbé 'ls peus per haver caminat molt. **Despearse.**
DESPECCIÓ. f. *Ant.* DESPRECI.
DESPECTAR. v. a. DESPRECIAR.
DESPECTIBLE. adj. *Ant.* DESPRECIABLE.
DESPECTIU, VA. adj. DESPRECIATIU. || *Gram.* La paraula qu' expressa despreciació en l' idea que significa 'l positiu. **Despectivo, ofensivo.**
DESPEDASSADOR, RA. m. y f. Qui despada. **Despedador.**
DESPEDASSAMENT. m. L' acció y efecte de despedar. **Despedazamiento.**
DESPEDASSAR. v. a. Fer troços d' alguna cosa, dividintla en parts sense ordre ni concert. **Despedazar, dilacerar.** || Espatillar la roba o 'l calçat. **Romper.** || *Met.* Maltractar, destruir algunes coses no mater. als, còm: *l' ànima.* **Despedazar.**
DESPEDASSAT, DA. p. p. **Despedazado, roto.** || ESPELLIFAT.
 ANAR TOT DESPEDASSAT. fr. Portar la roba molt dolenta. *Estar hecho un Judas, ó un Adán, ó un arambel.*
DESPEDICIÓ. f. *Ant.* DESPEDIDA. || EXPEDICIÓ, DESEMBARÁS.
DESPEDIDA. f. L' acció y efecte de despedirse. **Despedida, despedimiento.**
DESPEDIDAMENT. adv. m. *Ant.* Ab llestesa y desembarás. **Expeditament**
DESPEDIMENT. m. **Despedida.** || L' acció de despedir al llogater o arrendador. **Desahucio.**
 DONAR DESPEDIMENT. fr. **DESPEDIR,** 4, 5.
DESPEDIR. v. a. Deixar anar, despendre, lliensar alguna cosa, còm: *la fetxa, la pedra,* etc. **Despedir.** || *Met.* Lliensar de sí, còm: *despedir olor, llum,* etc. **Despedir, difundir, esparcir.** || Apartar de sí alguna cosa no material, còm: *el dolor, el mat,* etc. **Despedir.** || Treure a algú de l' empleu, ofici u ocupació, còm: *despedir al criat, les tropes,* etc. **Despedir.** || Intimar al llogater, arren. adór, etc., qu' ha de deixar la cosa llogada. **Desahuciar.** || Negar a algú lo que demana. **Despedir, negar.** || DONAR REPULSA. || Dit de l' esperit, ànima, etc. **Morir.** || v. n. *Ant.* ENLLESTIRSE.
DESPEDIRSE. v. r. Fer alguna expressió de cortesia o d' afecte pera separarse una persona d' una altra. **Despedirse.**
DESPEDIT, DA. adj. *Ant.* Llest en obrar. **Expedido.**
DESPEDREGAR. v. a. Treure les pedres d' un camp, heretat, etc. **Despedregar, despedrar.**
DESPEGAT, DA. adj. *Ant.* DESACREDITAT.
 ÉSSER DESPEOAT. fr. DESACREDITARSE.
DESPEIT. m. *Ant.* DESPIT.

DESPELLISSÀ. v. a. *Ter. Ibis.* Estripar.
DESPÈNDRE. v. a. *Ant.* GASTAR. || *Met.* MALBARATAR. || *Ant.* Descargar.
DESPENDRE'S. v. r. Baixar ab furia alguna cosa de dalt. **Desgajarse, despendrarse.** || Desapropiarse d' alguna cosa. **Desprendre, deshacerse.**
DESPENJARSE. v. a. Treure alguna cosa del llòch en qu' és penjada. També s' usa còm recíproch. **Descolgar.**
DESPENJAT, DA. p. p. **Descolgado.**
DESPENS (Pere). *Biog.* Jurisconsult catalá, comentador dels Usatges. Vivia a principis del sigle XIV. Era catedratic de l' universitat de Lleida y home de molta importancia al seu temps. L' any 1315 va ésser testimoni d' un jurament del rei Jaume al palau de Barcelona. Sembla que 's tenien en gran estima els escrits d' en Pere Despens, de qui 's tenen ben poques notícies certes.
DESPENSA. f. DISPENSA.
DESPENSER. m. *Ant.* y
DESPENSIER. m. *Ant.* DISPENSER.
DESPENTINAR. v. a. Desfer el pentinat. **Despeinar, desgreñar.**
DESPENTINAT, DA. p. p. **Despeinado.**
DESPENYAMENT. adv. m. *Ant.* DESPENJAMENT.
DESPERADAMENT. adv. m. *Ant.* DESESPERADAMENT.
DESPERANSA. f. *Ant.* DESESPERACIÓ.
DESPERAR. v. n. *Ant.* DESESPERAR.
DESPERFECTE. m. y
DESPERFET. m. Lo qu' está lleugerament fet malbé. **Desperfecto.** || Falta que desvirtúa algún tant el valor y utilitat de les coses o les desmilla. **Desperfecto.**
DESPERFILAR. v. a. *Pint.* Suavisar la duresa dels contorns o de les ratlles foranes d' un còs, a fi de que sembli rodó. **Desperfilar.**
DESPERFILARSE. v. r. Perdre la postura que té alguna cosa qu' estava de perfil. **Desperfilarse.**
DESPERFILAT, DA. adj. Lo qu' está mancat d' un perfil correcte. **Desperfilado.**
DESPERT, A. adj. No adormit. **Despierto, despierto.** || *Met.* Viu, sagás, advertit. **Despierto, despabilito.** || *Met.* Atent, cuidadós, vigilant. **Despierto.**
 ESTAR DESPERT. fr. *Met. fam.* Estar ab vigilancia y prevenció a fi de no ésser enganyat. **Abrir el ojo.**
 SOMNIAR DESPERT. fr. *Met. fam.* Delirar, desgarrar. **Soñar desperto.**
DESPERTADA. f. MATINADA.
 HORA DE DESPERTADA. f. A LA MATINADA.
DESPERTADOR, A. m. y f. Qui desperta als altres. **Despertador, despertador.** || m. Màquina de rellotge pera despertar a algú per medi del soroll que fá a l' hora qu' está posat. **Despertador.** || *Met.* Lo que dóna molt de cuidado y desvetlla. **Despertador.**
DESPERTAR. v. a. Fer interrompre la son. **Despertar, despertar, desadormecer.** || *Met.* Desentorpir algún membre adormit, còm: *la cama, el peu,* etc. **Desadormecer.** || Excitar, còm: *despertar la fam, la especie,* etc. **Despertar, despertar.** || Fer que algú 's posi sobre sí o recapaciti. **Despertar.**
 DESPERTAR A QUI DORM. fr. Suscitar especies que mouen a algú a fer o dir lo que no pensava. **Despertar á quien duerme.**
DESPERTARSE. v. r. Deixar de dormir. **Despertar, despabilar, recordar el sueño.** || *Met.* Ferse algú més advertit y entés de lo qu' era abans. **Despertar.** || Conèixer l' erro y abandonar-lo. **Despertar.**
 DESPERTARSE LA VENDA. fr. **Picar.**
DESPÈS, A. p. p. de despender. **Expendido.**

DESPESES. f. *Ant.* COST, GASTO. || Lo que ordinariament se consium pèl menjar diari. **Despensa.** || El diari o la mesada que paga 'l qui viu a una casa de despeses. **Pensión.** || *Ant.* Provisió de comestibles pera 'l camí. **Despensa, viático.**

CASA DE DESPESES. Casa de huéspedes ó de pupillos. **ESTAR A DESPESA.** fr. Viure a la casa d' un altre, pagant per la manutenció y cuidado un tant diari o mensual. *Estar a pupilaje.*

DESPESTAR. m. *Ant.* PESAR, SENTIMENT.

DESPESTARÍ. m. y

DESPESEAR. A. m. y f. Qui té despeses. **Despen-sero.**

DESPESECH. m. *Ant.* DESPERDICIAJOR.

DESPESEGA. f. *Ant.* TROÇ, DESPERDICI, 2.

DESPESEGAR. v. a. *Ant.* DESPERDICIAR, DES-TROÇAR.

DESPICAR. v. a. Pendre satisfacció d' algun agravi. Comunment s' usa còm recíproch. **Despicar, despicarse.**

DESPICARSE. v. r. Venjarse o pendre satisfacció d' algun agravi **Despicarse.**

DESPICAT, DA. p. p. Despicado.

DESPICH. m. Satisfacció que 's pren d' algun agravi. **Despique.**

DESPIDO. m. DESPEDIDA, DESPEDIMENT.

DESPINTAR. v. a. Esborrar el pintat. També s' usa còm recíproch. **Despintarse.**

NO DESPINTARSELI A ALGÜ ALGUNA COSA. fr. *Met.* Conservar bé la memoria o la especie d' alguna cosa encara que l' hagi vista poques vegades. *No despintars le á alguno alguna cosa.*

DESPINTAT, DA. p. p. Despintado.

DESPIT. m. Indignació, furor, desesperació. **Despecho.** || m. DESFICI, AFLICCIÓ.

A DESPIT. m. adv. A pesar d' algú, contra 'l seu gust y voluntat. *A despecho.*

AB DESPIT. m. adv. *Despechadamente.*

VOL PUJAR AL CEL A DESPIT DELS SANTIS. fr. *Quiere mi padre Muñoz lo que no quiere Dios.*

DESPITAR. v. a. p. u. NEGUITJAR.

DESPITARSE. v. r. Indignarse, enfurismarse, des-esperarse. **Despecharse.**

DESPITÓS, A. adj. *Ant.* NEGUITÓS.

DESPLÁ (Pere). *Biog.* Pintor del sigle XIV, natural de Xátiva, fill de Ximen y de María Llop. A principis de la quinzena centuria era veí de Valencia.

— (RAMÓN). *Biog.* Remarcable patrici catalá que va distingirse per la identificació sentida envers els drets de la seua terra als comensos del sigle XV, a les corts de Montblanch aplegades en 1414, y presidides per Ferrán (d' Antequera). Va ésser conseller de Barcelona y un dels que visitaren al rei al trovar-se moribond a Igualada. Tres anys més tart formava part de l' embaixada catalana que va presentarse davant del rei Alfons, pera ferli avinent el disgust de Catalunya, pèl procedir dels monarques de la nova nissaga.

DESPLACENT. adj. *Ant.* DISPLICENT. || DESAGRADABLE.

DESPLAENT. p. a. *Ant.* Lo que despláu. **Desplaciente.**

DESPLAEMENT. adv. m. Ab disgust. **Desplacientemente.**

DESPLAER. m. Disgust. **Desplacer.**

DESPLASSENSA. f. *Ant.* DISPLICENCIA.

DESPLAURE. v. n. Disgustar, desagradar. **Desplacer.**

DESPLECH. m. y

DESPLEGADURA. f. La acció y efecte de desplegar. **Desplegadura.**

DESPLEGAR. v. a. Extendre lo qu' estava plegat o doblegat. **Desplegar, desdoblar, descoger.** || *Mil.* Passar les tropes del ordre compacte al obert y extés, còm: *del de columna al de batalla, del de batalla al de guerrilla, etc.* **Desplegar.**

NO DESPLEGAR LA BOCA, 'LS LLAVIS. fr. No obrirlos pera parlar. *No desplegar los labios, la boca.*

DESPLER. m. *Ant.* DESPLAER.

DESPLOM. m. El defecte d' algun edifici o paret per no estar a plom o per mancar 'hi rectitut. **Desplomo.**

DESPLOMAR. v. a. PLOMAR. || Fer qu' alguna paret, edifici o altra cosa perdi la ratlla perpendicular. **Desplomar.**

DESPLOMARSE. v. r. Perdre la perpendicular. Se diu especialment dels edificis. **Desplomarse.** || Caure a plom alguna cosa de gran pés. **Desplomarse.**

DESPOBLACIÓ. f. Manca de la gent que poblava algun lloch. **Despoblación, despueblo.**

DESPOBLADOR, A. m. y f. Qui despobla. **Despoblador.**

DESPOBLAMENT. m. DESPOBLACIÓ.

DESPOBLAR. v. a. Quedar desert o erm lo qu' era, habitat y poblat. **Despoblar.** || Disminuir el nombre d' habitants d' una població. **Despoblar.** || Quedarse un lloch sense habitants. **Despoblar.** || *Met.* Despullar algun lloch de les coses que hi havia; y aixís diem: *despoblar un camp d' arbres, etc.* **Despoblar.**

DESPOBLARSE. v. r. Quedarse algun lloch sense habitants. **Despoblarse.**

DESPOBLAT, DA. m. Desert, erm. **Despoblado.**

DESPOCAR. v. a. *Ant.* DISMINUIR.

DESPODERAR. v. a. *Ant.* DESPOSSEIR.

DESPODERAT. p. p. De despostrar. **Despoderado.**

DESPOLIS m. pl. ESPONSALS.

DESPONCELLAR. v. a. *Ant.* DESFLORAR.

DESPONDRE 'S. v. r. Deixar de pondre la gallina y altres aucells després de certa temporada. **Desponerse.**

DESPONYAR. v. a. *Ant.* DESPOSSEIR, DESPULLAR.

DESPÓNYER. v. a. *Ant.* DEPOSAR.

DESPOSAR. v. a. Autorisar el matrimoni còm a rector. **Desposar.**

DESPOSARSE. v. r. Casarse. **Desposarse.**

DESPOSORI. m. La promesa que home y dona 's fan mutuament de contreure matrimoni. Ara s' entén del casament per paraules de present. Se sol usar en plural. **Desposorio.**

DESPOSSEIMENT. m. La acció y efecte de desposseir. **Desposseimiento.**

DESPOSSEIR. v. a. Privar a algú de lo que posseia. **Desposseir, desaposessionar.**

DESPOSSESSAR. v. a. *Ant.* DESPOSSEIR.

DESPOTA. m. El soberrá o senyor absolut que governa sense subjecció a les lleis. **Déspota.** || *Fig.* Persona que tracta ab duresa als seus súbdits o criats y abusa del seu poder o autoritat. **Déspota.**

DESPÓTICAMENT. adv. m. Ab despotisme. **Depóticamente.**

DESPÓTICH, CA. adj. Absolut, independent, no subjecte a les lleis. **Despótico.** || *Fam.* MALBARATADOR, MALGASTADOR. || m. MALBARATAMENT.

FER DESPÓTICH D' ALGUNA COSA. fr. *Fam.* MALBARATAR, MALGASTAR.

DESPOTISME. m. Autoritat absoluta que no és limitada per les lleis. **Despotismo.**

DESPREAR. v. a. *Ant.* DESPRECIAR.

DESPRECI. m. Desestimació o poch aprecl. **Desprecio.**

FER DESPRECI fr. DESPRECIAR.

MIRAR AB DESPRECI. Mirar ab superioritat o enfado alguna cosa, no ferne cas. *Mirar sobre hombro ó por encima del hombro.*

DESPRECIABLE. adj. Digne de despreci. Despreciable.

DESPRECIACIÓ. f. Rebaixa de preu o estima que ha suïert alguna cosa. *Despreciación*

DESPRECIADÍS, SA. adj. *Ant.* DESPRECIABLE.

DESPRECIADOR, A. m. y f. Qui desprecia. *Despreclador.*

DESPRECIAR. v. a. No fer aprecí o tindre en poch alguna cosa. *Despreciar, menospreciar, desestimar.* || **INJURIAR, VILIPENDIAR.**

NO P. GUERSE DESPRECIAR RES. fr. No perdre ni malograr la ocasió. *No perder ó no desechar ripio.*

DESPRECIAT, DA. p. p. *Despreciado.*

DESPRENDIMENT. m. Poch apegó, desinterés. *Desprendimiento.* || La acció de dependre's una cosa d' un'altra. *Desprendimiento, desasimiento.*

DESPREOCUPACIÓ. f. L' efecte de despreocupar. *Despreocupación.*

DESPREOCUPADAMENT. adv. m. Sense cap mena de preocupació. *Despreocupadamente.*

DESPREOCUPAR. v. a. Desimpressionar; treure de la preocupació. També s' usa com reciproc. *Despreocupar.*

DESPREOCUPAT, DA. adj. Lliure de preocupacions. *Despreocupado.*

DESPRÉS, A. p. p. *Desprendido.*

DESPRÉS. adv. t. ll. y ord. Que denota posterioritat. *Después.* || adv. t. Següent, com: *un any después.* *Después.*

DESPRÉS D' AIXÓ. *Loc.* Sense perdre un moment després de lo que s' indica. *Enseguida, de seguida, luego, luego después.*

DESPRESTIGI. m. Manca de prestigi. *Desprestigio.*

DESPRESTIGIAR. v. a. Treure 'l prestigi. *Desprestigiar.* || Perdre 'l prestigi. *Desprestigiarse.*

DESPRESTIGIAT, DA. p. p. *Desprestigiado.*

DESPREVENCIÓ. f. Manca de prevenció o de preparació. *Desprevención.*

DESPREVIINGUDAMENT. adv. m. Sense prevenció. *Despreviendamente, desapercibidamente, desproveidamente.*

DESPREVIINGUT, DA. adj. Qui está sense prevenció. *Desprevenido, desapercibido, desprovisto, desproveido.*

DESPROPORCIÓ. f. Manca de la proporció deguda. *Desproporción.*

DESPROPORCIONADAMENT. adv. m. Ab desproporció. *Desproporcionadamente.*

DESPROPORCIONAR. v. a. Fer perdre la proporció a alguna cosa, treurela de regla y mida. *Desproporcionar.*

DESPROPORCIONAT, DA. adj. Lo que no guarda les degudes proporcións. *Desproporcionado.* || Desmesurat, excessiu. *Desmedido.*

DESPROPÓSIT. m. Dit o fet fora de lloch, oportunitat y temps. *Despropósito.*

DESPROPOSITAT, DA. adj. Lo qu' és fora de propósit. *Despropositado.*

DESPROVEIR. v. a. Llevar a algú les seues proviçons o lo necessari pera la seua conservació. *Desproveer.*

DESPROVIST, A. p. p. irreg. *Desprovisto.* || adj. Mancat de lo necessari. *Desprovisto.*

DESPUÉS o DESPUIX. adv. t. ll. **DESPRÉS.**

DESPUIG (Ausies). *Biog.* Ecclesiástich valenciá del sigle XV. arquebisbe de Montreal. Va ésser fet cardenal l' any 1473 pèl Sant pare Sist IV, qui'l va enviar

de embaixador a la cort del emperador d'Alemanya en Frederich III, en quina qualitat va assistir a la dieta de Francfort. Va morir a Roma y jau en magnífica sepultura a la iglesia de Santa Sabina.

— **O DESPUIX (BARTOMEU).** *Biog.* Escultor del sigle XIV, ocupat a la obra de la catedral de Barcelona l' any 1382.

— **(CRISTOFOL).** *Biog.* Cavaller y ciutadá natural de Tortosa, escriptor y patrici excelent que brillava a mitjans del sigle XVI. Son obra d' ell *Los Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, dedicats a don Francesch de Moncada, comte d' Aytona l' any 1557. De aquesta obra curiosíssima, d' esperit foudament catalan·sch y llenguatge digne d' estudi, llibre que havia restat inèdit durant tres centuries, se'n va publicar una edició en 8.º, a Barcelona l' any 1877.

— **(MACIÀ).** *Biog.* Cavaller tortosí del sigle XV, personatge de molt valiment a la cort dels reis de Aragó. Va ésser enviat pèl rei al concili de Constança l' any 1417.

— **(MIQUEL).** *Biog.* Bisbe catalá del sigle XVI. Alguns l' anomenen *Puig*. Era doctor en drets y canonge de Barcelona. Va ésser bisbe d' Elna, assistint com a tal al concili de Trento, protestant contra la supressió del meteix. Del bisbat d' Elna va passar al d' Urgell y d' allí a la seu de Lleida, prenentne possessió 'l mes de Juny de 1556. A Lleida hi fundá 'l colegi de la Concepció pera dotze estudiants pobres. Va morir al seu palau bisbal el mes de Novembre del any 1559.

— **(RAMON).** *Biog.* Era arquitecte de l' obra de la catedral de Vich l' any 1325.

— **Y DAMETO (ANTONI).** *Biog.* Cardenal nat a Palma de Mallorca l' any 1745 y mort a Lucca (Italia) l' any 1813. Va estudiar y pendre ordres sacerdotals a la esmentada illa, obtenint grans distincions en la carrera ecclesiástica fins a ésser bisbe de Oriola, arquebisbe de Valencia y després de Sivilla. El Govern d' Espanya 'l va enviar a cumplimentar al Sant Pare Pius VI, junt ab els bisbes Muzquiz y Lorenzana, havéntseli confiat assumptes de gran importancia, en agraiment de lo qual el pontifx desde 'l llit del dolor, li va concedir el patriarcat de Antioquia. Mort el Sant Pare, va renunciar 'l arquebisbat de Sivilla. Va assistir al Cónclave que va donar la tiara a Pius VII, portant 'li commissió del rei d' Espanya. El nou papa 'l va fer cardenal del títol de Sant Calixte (1803). Va ésser arrestat junt ab el Sant Pare d' ordre de Napoleon I, passant el captiveri plegats, fins qu' esdevinégué la darrera malaltia del cardenal y se'n va anar a Lucca. És gran la obra de cultura feta a Mallorca pel cardenal Despuig. Va fundar y protegir la escola de dibuix; va formar una important biblioteca pública y una preciosa colecció de pintures de bons mestres; y en la finca de Raxa hi va organisar el riquíssim museu que ha subsistit fins al nostre temps, compost per gran quantitat de estàtues, testes, reliefs y altres objectes de la antiquitat grega y romana, trovats principalment en les excavacions de Ricci. Va fer gravar a les seues despeses el millor mapa de Mallorca y a ell se deu també la sumptuosa sepultura de la beyata Catarina Tomas. Va escriure la vida d' aquesta religiosa, Palma (1816); Decisions de la Rota; y sobre 'l terratrémol de Calabria en 1783.

— **DESPUJOL (Bernat).** *Riog.* Canonge de la Seu de Vich. A despeses d' ell se va fer la custodia del Santíssim Sagrament de la Catedral y 'l retaule del altar major. És autor de un *Tratado sobre la paz y tregua.*

— **(EULOGI).** *Biog.* Militar catalá contemporani que va distingirse durant la darrera lluita civil (1872-75) en les accions de guerra per ell dirigides al Baix Aragó y al Maestratge. Proceia del cós d' Estat Major, y va obtindre la faixa de general y el títol de Comte de Casp, al guanyar el combat que allí va

lliurar-se ab els partidaris de Carles VII. Va arribar a tinent general, i havia desempenyat les capitanies generals de Castella la Nova, Puerto Rico, Filipines y Catalunya, aixis com molts alts càrrecs militars. Va ésser també diputat a Corts y senador del regne. Va morir a Valencia el 18 d'Octubre de 1907.

— (SEGIMON). *Bios.* Escriptor de dret català, de principis del segle XVII. Natural de Sant Hipòlit de Voltregà, Doctor en abdos drets y advocat a Barcelona. Va ilustrar ab notes la obra *P. ácticas del Real Consejo de Cataluña*, de n Miquel Ferrer, advocat de Lleida (Barna. 1608, fol.); *Indice de las materias de los D.D. prácticos de Cataluña para demostrar las oscuridades del aparato de Tomás Mleres.* (Barna. 1610).

— Y DUSAY (JOSEPH MARIA DE). *Biog.* D' una de les famílies nobiliàries de Barcelona, fou tinent d' arcaldé de la meteix ciutat y diputat a Corts per Tortosa. Va traduir en vers castellà el poema *La Atlántida* de mossen Jascinto Verdaguier. Va morir en 1880.

DESPULCELLAR. v. a. *Ant.* Desllorar.

DESPULLA. f. L'acció y efecte de despullar. **Despojo.** || L'empleu que resulta vacant per ascéns del que l'obtenia. **Resulta.** || La pell que deixa la serp de temps en temps. **Camisa.** || pl. Tot lo que 's trova abandonat per la destrossa d'un exèrcit, naufragi o altra malhauransa. **Despojos.** || La panxa, cap y peus del bestiar y les ales, coll y demés menuts de qual-sevol aucell. **Despojos.** || Les peces de roba qu'algú deixa després d'haver-se'n servit. **Desechos.** || *Ant.* Pellotes de les llegums. **Vainas, cáscaras, camisas.**

DESPULLAR. v. a. Llevar o privar a algú de lo que gosa o té. **Despojar.** || Llevar jurídicament la possessió dels béns o habitació qu'algú tenia, pera donarla al seu lligítim amo, preceint la corresponent sentència. **Despojar.** || Llevar a algú 'l vestit o la roba que porta. **Desnudar, despojar.** || Llevar a alguna cosa lo que la cobreix y adorna, com: *despullar els altars*, etc. **Desnudar, despojar.**

QUI DE ROBA D'ALTRE 'S VESTEIX A LA PLAÇA 'L DESPULLEN. *Ref. Quien de ajeno se viste en la calle le desnudan.*

DESPULLARSE. v. r. Llevarse la roba. **Desnudarse.** || *Met.* Desnensyorirse voluntariament d' alguna cosa. **Despojarse.**

DESPULLAT, DA. adj. Qui no té roba pera posarse o està molt mal vestit. **Desnudo.** || Mancat d' alguna cosa no material, com: *despullat de mérits.* **Desnudo.**

DEIXAR A ALGÚ DESPULLAT. *fr.* Pèndreli tot lo que tenia. *Dejar d' uno en cueros ó en pelota.*

QUEDAR DESPULLAT. *fr.* QUEDARSE AB LA CAMISA DE LA ESQUENA.

DESPUNTADURA. f. Obra de despuntar. **Despuntadura.**

DESPUNTAR. v. a. ESPUNTAR. || v. n. Manifestar agudes a i engeni. **Despuntar.** || *Met.* Adelantarse, ferse veure. **Despuntar.**

DESPÚS. adv. t. y ll. DESPRÉS.

DESPUSÁ. adv. t. y

DESPUSAIR. a v. t. Dos dies abans del present. **Anteayer, antes de ayer.**

DESPUSANIT. adv. t. La nit immediata anterior a la darrera qu'ha passat. **Anteanoche.**

DESPUDEMÁ. adv. t. El dia que vindrà immediatament després de demá. **Trasmañana, pasado mañana.**

DESPUYAR. v. a. *Ant.* DESPULLAR.

DESPUYLAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **DESPULLAR.**

DESPUYS. adv. t. y ll. *Ant.* DESPRÉS.

DESQUIT. m. La acció y efecte de desquitarse. **Desquite.** || *Met.* Desagravi, despich o satisfacció que 's pren. **Desquite.**

DESQUITAR. v. a. Recobrar y reintegrarse de lo que s'ha perdut. Regularment se diu del joch y s'usa més com reciproc. **Desquitar.** || *Met.* Pendre satisfacció, venjarse d'algún disgust o mala obra que s'ha rebut d'un altre. Comunment s'usa com reciproc. **Desquitar.**

DESSAIGAR. v. a. *Ant.* DESARRELLAR.

DESSAONABLE. m. adj. Ab que 's significa lo que és contrari a la raó. **Desrazonable.**

DESSAONABLEMENT. m. Acte u obra de desraonar. **Desrazonablement.**

DESSREGLADAMENT. m. y 'ls seus derivats. **DESARREGLADAMENT.**

DESSREIGAR. v. a. *Ant.* DESARRELLAR.

DESSRELLAR. v. a. DESARRELLAR.

DESSREMANGAR. v. a. DESARREMANGAR.

DESSROVEIAR. v. a. *Ant.* DESROVELLAR.

DESSROVELLAR. v. a. Treure 'l rovell d' alguna cosa. **Desherrumbar.** || *Ter. fam.* Se diu al tornar la activitat als membres del cos humá, després d'estar entorpirts. **Desentumecido.**

DESSRUGAR. v. a. *Ant.* DESARRUGAR.

DESSÁ. adv. ll. D' aquest costat, de la part de aquí. **De acá, de este lado.**

DESSABOR. m. *Ant.* Disgust, pena. **Sinsabor.**

DESSABORAR. v. a. *Ant.* DESSABORIR.

DESSABORIMENT. m. Mancat de sabor y gust al menjar. **Desabrimiento, desabor, desazón.**

DESSABORIR. v. a. Llevar el sabor o gust a algún menjar. **Desazonar.**

DESSABORIT, DA. adj. Lo que té poch sabor. **Desaborido.** || *Ant.* Disgustat, indisposat. **Desazonado.** || *Ant.* De mal geni y condició. **Desabrido.**

DESSABRIMENT. m. DESSABORIMENT. || Disgust, neguit. **Desabrimiento, desazón.**

DESSABRIR. v. a. Disgustar, exasperar l' ánim de algú. **Desabrir, desazonar.**

DESSABRIT, DA. adj. DESSABORIT.

DESSALAR. v. a. Treure la sal a alguna cosa. **Desalar.**

DESSALT. m. *Ant.* y 'ls seus derivats. **ENFADO, AGRAVI, FELLONIA.**

DESSAMAR. adv. *Ant.* D' aquesta part del mar. **De acá, de esta parte, de la banda ó parte del mar.**

DESSANGRAR. v. a. Treure massa sanch a alguna persona o animal. També s'usa com reciproc. **Desangrar.** || Escurar o desaiguar una bassa, estany, etc. **Desangrar.**

DESSARRAIGAR. v. a. *Ant.* Desarrellar.

DESSECACIÓ. f. Acció y efecte de dessecar. **Dessecación, dessecamiento.**

DESSECANT. adj. Lo que té la virtut de dessecar. **Desecativo, desecante.**

DESSECAR. v. a. Treure l' humitat d' alguna cosa. **Desecar.** || CONSUMIR.

DESSECATIU, VA. adj. Lo que té la virtut de dessecar. **Desecativo, desecante.**

DESSEMBLANSA. f. Diferencia, diversitat. **Desemejanza.**

DESSEMBLANT. adj. Diferent, lo que no se sembla a res més de la seua mena. **Desemejante.**

DESSEMBLAR. v. n. No semblarse alguna cosa a un'altra de la seua mena. També s'usa com reciproc. **Desemejar.**

DESSEMBLE. adj. *Ant.* DESSEMBLANT.

DESSEMBRESSAR. v. a. *Art. y of.* Treure ab un objecte de ferro, les particules qu'embrassen forats de la fusta.

DESSEPARADA. p. p. De desseparar. **Separada.**
DESSEPARAR. v. a. Acció de separar. **Separar.**
DESSERVEI. m. Culpa comesa contra algú a qui se té obligació de servir. **Deservicio.** || *Ant.* DISFAVOR. || *Ant.* MAL PAPER.
DESSET. adj. *Ant.* DISSET.
DESSIDIA. f. Peresa, negligència, deixament. **Desidia.**
DESSIDIOS, A. adj. Negligent, deixat. **Desidioso.**
DESSIRIER. m. *Ant.* DESITJ.
DESSOBRE. prep. Damunt d'alguna cosa. **Encima.** || adv. *Ant.* ADEMÉS.
PER DESSOBRE. adv. Superficialment, sense exàmen. *Por encima.*
DESSOLDAR. v. a. Treure la soldadura a alguna cosa. **Desoldar.**
DESSONILLARSE. v. r. Despertarse'l qui dormia sublliment. **Despabilarse, desadormecerse.**
DESSORRAR. v. a. *Ant.* Treure la sorra que serveix de lastre a les embarcacions. **Deslastrar.**
DESSOSSEGO. m. DESASSOSSEGO.
DESSOTA. adv. II. En lloch inferior respecte al superior. **Debajo.**
DESSOTERRAR. v. a. DESENTERRAR.
DESSUADOR. m. Drap pera aixugar la suor. **Sudadero, sudario.**
DESSUAMENT. f. Malaltia de la pell que consisteix en una erupció de petits tubérculs. **Desudación.**
DESSUAR. v. a. Aixugar la suor. S'usa més com reciproc. **Desudar.**
DESSUBSTANCIAR. v. a. Dessucar, treure la substancia a alguna cosa. **Desustanciar.** || Parlar de la terra cansada de donar fruit. **Esquilmar, desustanciar.**
DESSUBSTANCIAT, DA. p. p. **Desustanciado.** || Cansat de donar fruit. **Desustanciado, disipado.**
DESSUCAMENT. m. La acció y efecte de dessucar. **Desuación.**
DESSUCAR. v. a. Treure 'l such d'alguna cosa. **Desjugar, dejugar.** || Treure'l such de les fruites, herbes, etc. **Desumar.** || Treure la substancia, humor o virtut d'alguna cosa. **Desustanciar, desustanciar.** || *Met.* Anarse'n portant els diners y béns de algú ab bones manyes. **Chupar.**
DESSUCARSE 'L CERVELL. fr. *Alambicarse los sesos, el cerebro.*
DESSUCAT, DA. p. p. **Deszumado.**
DESSÚS. p. *Ant.* DESSOBRE. || adv. II. *Ant.* DALT.
VINDRE DESSÚS. *Expr. ant.* TIRARSE DESSOBRE, **EMBESTIR.**
DESSUSDIT, A. adj. *Ant.* SOBREDIT.
DESSUSPITACIÓ. f. Obra de dessuspitar. **Indagación.**
DESSUSPITAR. v. a. Examinar, averiguar pera eixir de suspita. **Indagar**
DESTACAMENT. m. *Mil.* Porció de tropa separada del còs principal del exèrcit o de la guarnició de una plaça pera alguna expedició, guardia o altre fi. **Destacamento.**
DESTACAR. v. a. Elegir o separar del cos principal una porció de tropa pera alguna acció, guardia o altre fi. **Destacar.**
DESTACAT, DA. p. p. **Destacado.**
DESTALONAR. v. a. Doblegar ab alguna trepitjada la part de la sabata que cobreix el taló. **Descarcanalar.**
DESTAPADURA. f. La acció de destapar. **Destapadura.**
DESTAPAR. v. a. Treure la tapa o'l tap a alguna cosa. **Destapar.** || *Met.* Descubrir alguna cosa treient

lo que la tapava. També s'usa com reciproc y s' diu especialment parlar de la cara. **Destaparse.**
DESTAPAR UN FORAT PERA TAPARNE UN ALTRE. *Ref. Hacer un hoyo para tapar otro.*
DESTAPAT, DA. p. p. **Destapado.**
DESTÈIXIR. v. a. Desfer el teixit. **Destejer.**
DESTÈIXIRSE DE RIURE. fr. Descenyrirse, esclafarse de riure, no poguerse aguantar de riure. *Descoyantarse, despedazarse, descalzarse, desternillarse de risa.*
DESTÈIXIT, DA. p. p. **Destejido.**
DESTEMPLADAMENT. adv. m. DESTREMPADAMENT.
DESTEMPLANSA. f. Desigualtat de temps, excés de calor, fret o humitat. **Destemplanza.** || Excés en els efectes o en l'us d'algunes coses. **Destemplanza.** || Alteració del pòls que no arriba a febre. **Destemplanza.** || *Met.* Desordre, falta de moderació en les paraules o accions. **Destemplanza.**
DESTEMPLAR. v. a. y
DESTEMPRAR. v. a. *Ant.* DESTREMPAR.
DESTEMPTAMENT. adv. m. *Ant.* Encegat, emborratxat. **Desatentadamente.**
DESTEMTAMENT. adv. m. *Ant.* Perturbació de la raó, mament de tino. **Desatiento.**
DESTEMTAR. v. n. *Ant.* Perdre 'l tino. **Desafinar.**
DESTENYIMENT. m. Obra o acció de destenyir. **Desteñido.**
DESTENYIR. v. a. Llevar el tint a alguna cosa, borrar els colors. **Desteñir.**
DESTENYIT, DA. p. p. **Desteñido.**
DESTERMENAR. v. a. *Ant.* Exterminar.
DESTERRACIÓ. f. *Ant.* y
DESTERRAMENT. m. *Ant.* DESTERRO.
DESTERRAR. v. a. Treure a algú per justícia de algú lloch o territori. **Desterrar.** || Deposar o apartar de sí alguna cosa, com: *la tristesa.* **Desterrar.**
DESTERRAT, DA. p. p. **Desterrado.** || **PRESIDARI.**
DESTERRO. m. Expulsió judicial d'una persona d'un lloch o territori determinat. **Destierro.**
DESTERROSSAR. v. a. ESTERROSSAR.
DESTILACIÓ. f. L'efecte de caure de gota en gota algú líquit. **Destilación.** || La acció y efecte de destilar. **Destilación.** || Fluxió d'humor que corre d'una part del cos a l'altra. **Destilación.**
DESTILADOR, A. m. y f. Qui té per ofici destilar. **Destilador.** || El lloch ont se destila. **Destilador, destilatorio.** || Eina pera destilar. Sol ésser un morter gran de pedra porosa per la qual passen les aigues. **Destilador, destiladera.** || **ALAMBI.**
DESTILADORA. f. DESTILADOR. 3.
DESTILAR. v. n. Caure algú líquit de gota en gota. **Destilar.** || Treure per alambí algú licor mitjansant l'acció del foc. **Destillar.** || Purificar l'aigua per meji del destilador. **Destilar.**
DESTILAT, DA. p. p. **Destilado.**
DESTILATORI, A. adj. Lo que pertany o es propi pera la destilació. **Destilatorio.**
DESTINACIÓ. f. *Ant.* DESTINO.
DESTINAR. v. a. Determinar o senyalar alguna cosa per algú fi o efecte. **Destinar.**
DESTINAT, DA. p. p. **Destinado.**
DESTINO. m. Providencia superior que ordena y determina les coses als seus fins. **Destino.** || Fat, sort. **Destino.** || Aplicació d'alguna cosa a determinat fi. **Destino, destinación.** || El lloch o empleu que se senyala a algú. **Destino.**
DESTINYAR. v. a. *Ant.* Netejar els buchs o arnes de les abelles. **Llimpiar las colmenas.** || **DESARNAR.** També s'usa com reciproc.

DESTIRAR. v. a. p. u. Desfer les calces. També s'usa còm reciproc. Desatacar. || *Ant.* Disparar la artilleria. Disparar, hacer fuego.

DESTITUCIÓ. L'acte de privar a algú del empleu, càrrec o dignitat que tenia. Destitución.

DESTITUIR. v. a. Privar a algú del empleu, càrrec o dignitat. Destituir. || **DESAMPARAR.**

DESTITUIT. p. p. Destituido.

DESTOLDRE. v. a. *Ant.* DISTRAURE, DESTORBAR, IMPEDIR.

DESTOLRE. v. a. *Ant.* DESFER, EVITAR.

DESTORB. m. Obstacle, impediment. Estorbo.

SENSE DESTORB. m. adv. DESEMBARASSADAMENT.

DESTORBADOR. A. m. y f. Qui destorba. Estorbador.

DESTORBAR. v. a. Posar embarassos a l'execució d'alguna cosa. Estorbar.

NI LA MESA NI CIBADA DESTORBEN LLARGA JORNADA. *Ref.* Por oír misa y dar cebada, nunca se perdió jornada.

DESTORBAT, DA. p. p. Estorbado.

DESTÓRCER. v. a. Desfer lo qu'és tort afluixant les voltes o donant les al revés. Destorcer. || Adressar lo qu' estava tort. Destorcer.

DESTORNAR. v. a. *Ant.* GIRAR, DESVIAR.

DESTORT, A p. p. Destorcido.

DESTRA. f. *Ant.* RONCAL. Diestro.

MENAR EN DESTRA. fr. *Ant.* DESTRAR.

DESTRARAR. v. a. Treure les trabes. Destrarar. || Desagafar o separar una cosa d'un'altra ab la qual era trabada. Destrarar. || Parlant dels animals, treure 'ls les trabes o la pota d'entre les cordes ont s'havia ficat. També s'usa còm reciproc. Desmenear.

DESTRADOR. m. *Ant.* Qui amida. Medidor. || **CA-NADOR, MESURADOR.**

DESTRAGAR. v. a. *Ant.* Causar estrago. Hacer estrago.

DESTRAL. f. Eina de ferro que a la part inferior té 'l tall y en la superior un forat ont s'hi encaixa 'l mànech y serveix comunament pera estellar llenya. N'hi há que tenen dos tallis y l'u'l o forat al mitx. Hacha, segur, destral.

DESTRALASSA. f. aum. Segurón.

DESTRALEJAR. v. a. Moure la destral o treballar ab ella. Hachear. || Enmalleva diners o cosa que 'n valgui. Dar sab'azo.

DESTRALER. m. *Mil.* Cada un dels soldats que hi há a cada batalló, destinats principalment a des- embarassar el pas en les marxes, pera lo que porten pales, destrals y escodes o maçalls. Gastador, hachero. || *Ter.* D'engotes.

ÉSSER BON DESTRALER. fr. *Fam.* Menjar molt y ab gana. Tener buena tijaera; estar picada la piedra.

DESTRALETA. f. dim. Segureja, destraleja.

DESTRAMAR. v. a. Treure la trama de la tela. Destramar.

DESTRAMENT. adv. m. Ab destresa. Diestramente.

DESTRAR. v. a. *Ant.* Menar les cavalcadures, tirades del ronsal. Llevar del diestro ó de diestro. || *Ant.* AMIDAR. || Anar al costat del que cavalca, a peu o a cavall. Ir al diestro.

DESTRE, A. adj. Hàbil, expert en algún art. Diestro. **DESTRE DE MAR.** Expert en coses de mar. Diestro, perito.

DESTREDOR. m. *Ant.* DESTRADOR.

DESTREMPADAMENT. adv. m. Ab destemplansa. Destrempadament.

DESTREMPAMENT. m. Dissonancia de cordes en algún instrument müssich. Destemple.

DESTREMPAMENT DE VENTRE. Cambres, flux de ventre. *Desconcierto, despeño.*

DESTREMPANSA. f. Destemplansa.

DESTREMPAR. v. a. DEIXATAR. || *Mús.* Destruir la concordancia y armonia. També s'usa còm reciproc. Destemp'ar. || *Met.* Destruir, desconcertar el bon ordre y concert d'alguna cosa. Destemplar. || Fer perdre 'l trenp als instruments d'acer o altre metall. També s'usa còm reciproc. Destemplar.

DESTREMPARSE. v. r. *Met. y fam.* Posarse de mal humor qui estava alegre y trempat. Ponerse de mal humor.

DESTREMPAT, DA. adj. *Ant.* Desarreglat en els seus costums. Inmoderado.

DESTRENAR. v. a. Desfer la trena. Destrenzar.

DESTRENYER. v. a. *Ant.* Precisar, obligar per força a algú a fer quelcòm. Constreñir, compeler.

DESTRESA. f. Habilitat, art, primor o propietat ab que 's fá alguna cosa. Destreza.

AB DESTRESA. m. adv. *Diestramente, expertamente.*

DESTRET, A. p. p. Constreñido, compelido. || m. *Ant.* DISTRICTE. || **APREMI.**

DESTRETAMENT. adv. m. *Ant.* ESTRETAMENT.

DESTREYT. m. *Ant.* ESCASESA.

DESTRIARSE. v. r. DESCOMPONDRES.

DESTRICH. m. *Ant.* DANY, PÉRDUA, PERJUDICI.

DESTRIFICAR. v. a. ENSINISTRAR, ENSENYAR.

DESTRIGAT, DA. adj. *Ant.* DETINGUT.

DESTRÍSSIM, A. adj. sup. Diestrisimo, destrísimo.

DESTROÇ. m. p. u. y

DESTROÇA. f. L'acte y efecte de destroçar. Destrozo.

DESTROÇADOR, A. m. y f. Qui destroça. Destrozador.

DESTROÇAR. v. a. Fer troços d'alguna cosa. Destrozar. || Espatllar la roba, el caçat, etc. Destrozar, romper. || *Met.* Gústar molt sense consideració, fer malbé l'hisenda o 'ls béns. Derrochar, dilapidar, destrozar, destruir, abasar. || *Mil.* Derrotar als enemichs ab molta pérdua per part d'aquests. Destrozar.

DESTROIR. v. a. *Ant.* DESTRUIR.

DESTROLETJÁ. v. a. *Ter. Ibis.* Desbarrar, dir disbarats.

DESTRONAMENT. m. L'acció y efecte de destronar. Destronamiento.

DESTRONAR. v. a. Deposar o privar del regne a algú. Treure 'l del trono. Destronar, desentronizar.

DESTRONAT, DA. p. p. Destronado.

DESTRUCCIÓ. f. L'acte y efecte de destruir. Destrucción, destrucción, eversión, estrago.

METRE A DESTRUCCIÓ. *Loc. ant.* DESTRUIR, ENTRAR A FOCH Y A SANCH.

DESTRUCCIONISTES. s. y adj. pl. Els que creuen que 'ls dolents serán castigats reduintlos a no res. Destruccionistas.

DESTRUCTIBILITAT. f. Qualitat de destructible. Destructibilidad.

DESTRUCTIBLE. adj. Lo que pot destruirse o ésser destruït. Destructible.

DESTRUCTIU, VA. adj. Lo que té virtut o poder pera destruir. Destructivo.

DESTRUCTIVAMENT. adv. m. Ab destrucció. Destructivamente.

DESTRUCTIVISME. m. Doctrina dels que creuen en la futura destrucció complerta de la naturalesa. Destructivismo.

DESTRUCTIVITAT. f. Inclínació a destruir. Destructividad.

DESTRUCTOR, A. m. y f. Qui destrueix. **Destruïdor**, **destructor**.

DESTRUIBLE, adj. **DESTRUCTIBLE**.

DESTRUIDOR, A. m. y f. **DESTRUCTOR**.

DESTRUMENT, m. **DESTRUCCIÓ**.

DESTRUIR, v. a. Desfer, arruinar, assolard alguna cosa. També s'usa com reciproc. **Destruir**. || *Met.* **DESTROSSAR**, 3. || Parlant d'arguments y raons, llevarlos la força ab raons o arguments contraris. **Destruir**. || Llevar a algú 'ls medis ab que 's mantenia, o impedirli adquirirlos. **Destruir**.

DESTRUIT, DA. p. p. **Destruïdo**.

DESTRUMFAR, v. a. Treure de trumfo, fer gastar els trumfos. **Destrumfar**.

DESTRUMENT, m. *Ant.* **DESTRUCCIÓ**.

DESTRUIR, v. a. *Ant.* **DESTRUIR**.

DESUETUT, f. Cessació d'us. **Desuetud**.

DESULLARSE, v. r. *Ant.* **ENLLUERNARSE**.

DESUMPLIR, v. a. *Ant.* **BUIDAR**.

DESUMPTA, m. *Ant.* **DEDUCCIÓ**.

DESUNGLAR, v. a. Treure o arrancar les ungles. **Desunjar**.

DESUNIO, f. Separació de les parts que componen algun tot o de les coses qu'eren juntes y unides. **Desunió**. || *Met.* **DISCORDIA**, divisió entre 'ls qu'estaven ben avinguts. **Desunió**, **discordancia**.

DESUNIR, v. a. Separar les coses qu'eren unides. També s'usa com reciproc. **Desunir**. || *Met.* Introduir la discordia entre 'ls qu'estaven ben avinguts. També s'usa com reciproc. **Desunir**.

DESUNIT, DA. p. p. **Desunido**.

DESÚS, m. Mancament d'us o exercici d'alguna cosa. **Desuso**.

DESUSAR, v. a. y més comunment reciproc. **Desacostumar**. Perdre l'us. **Desusar**, **desacostumbrar**.

DESUSAT, DA. p. p. **Desusado**.

DESUSDIT, A. adj. *Ant.* **SOBREDIT**.

DESVAGARSE, v. r. Pogueu desembrassarse de la feina. **Desocuparse**.

DESVALGUT, DA. adj. Desamparat, mancat de ajuda y socorro. **Desvalido**. || Mancat de forces, de salut. **Desmarrido**.

DESVALIMENT, m. Desamparo, mancament de ajuda o de favor. **Desvalimiento**.

DESVALISADOR, m. *Ant.* Lladre de camí ral. **Salteador**.

DESVALISAR, v. a. *Ant.* Robar al caminant lo que porta. **Desbaliar**.

DESVALLS Y DE ARDENÀ (Joan). *Blog.* Marqués d'Alfarràs y de Llupià, Nat y mort a Barcelona (1740-1820). Va fundar l'Academia de Ciències y Arts, establerta l'any 1764 ab el nom de «Conferencia Física», ab el fi d'estudiar les ciències naturals y exactes. Primerament li va exercir el càrrec de secretari y després (1799) el de vispresident, donchs la presidència estava reservada al capità general. Va exercir diferents càrrecs públics locals. L'any 1808 el general Duhesme l'obligà a empendre 'l viatge pera assistir al Congrés de Bayona; va tindre molts perjudicis y hagué de residir allunyat fins al 1814. Va ésser elegit representant de Catalunya a les Corts generals y extraordinaries, no poguent 'hi concórrer per la seua etat y poca salut. Quan la guerra ab Anglaterra va portar forta misèria al nostre país, va fer fer els famosos jardins de la finca de Horta coneguda pèl *Laberinto*, a fi de donar sosteniment a mil families obreres de les que havien quedat en vaga al tancar-se les fàbriques. Existeixen alguns escrits científics del marqués d'Alfarràs.

DESVANEIXEMENT, m. **DISTRACCIÓ**. || Presumpció, vanitat o superbia. **Desvanecimiento**. || Pertur-

bació dels sentits, que sol ésser efecte de debilitat o flaqueza. **Desvanecimiento**, **vértigo**, **valido**.

DESVANÉIXER, v. a. Separar les parts d'alguna cosa de modo qu'arriuin a perdre 's de vista, com: *el vent separa les del fum, el sol les de la boira*, etc. També s'usa com reciproc. **Desvanecer**. || **DISTREURE**. || **TREURE DEL CAP**. || *Met.* Des'er o anular alguna cosa, com: *el duple, la suspita*, etc. **Desvanecer**. || Dónar a algú motiu de presumpció o vanitat. **Desvanecer**, **evanecer**. || Ensuperbiar. **Evaneceure**, **desvanecerse**. || Perturbarse 'ls sentits, tindre un rodament de cap. **Desvanecerse**, **irsele á uno la cabeza**.

DESVANESCUIT, DA. p. p. **Desvanecido**. || adj. Qui té molta presumpció, vanitat o superbia. **Desvanecido**, **evanecido**. || **DISTRET**.

DESVANIMENT, m. *Ant.* **DESVANEIXEMENT**.

DESVANIRSE, v. r. *Ant.* **DESVANÉIXERSE**.

DESVARAR, v. a. *Naut.* Posare en moviment la embarcació qu'era varada. **Desvarar**.

DESVARI, m. Accident que sobrevé als malalts, ab que perden la raó y deliren. **Desvario**, **delirió**, **devaneo**. || Accident, perturbació de la raó o tant sia, originada d'alguna malaltia. **Desvario**, **delirió**, **devaneo**. || Paraula u obra sense ordre ni concert. **Desvario**, **desatino**. || *Met.* Cosa que ix del orde regular de la naturalesa. **Desvario**, **fenómeno**, **monstruosidad**. || pl. **PATRYNES FOLIES**, **FAULES**.

DESVARIAR, v. n. **DESVARIEJAR**. || *Ant.* **DESVIARSE**.

DESVARIEJAR, v. n. Delirar, dir desatinos. **Desvariar**, **delirar**, **devanear**. || Demanar, proposar o dir coses fora de lloch o de raó. **Desvariar**.

DESVEDAR, v. a. Alsar o revocar la prohibició de alguna cosa. **Desvedar**.

DESVEDAT, DA. adj. Lo que no está prohibit havent 'ho estat. **Desvedado**.

DESVELAR, v. a. *Ant.* Llevar el vel. També s'usa com reciproc. **Quitar el velo**

DESVENAR, v. a. Llevar les venes d'alguna llaga o ferida. **Desventar**.

DESVENTATJA, f. Lo contrari de ventatja. **Desventaja**.

DESVENTATJÓS, A. adj. Lo qu'ocasiona desventatges. **Desventajoso**.

DESVENTATJOSAMENT, adv. m. Ab desventatja. **Desventajosamente**.

DESVENTURA, f. Malauransa, infelicitat, mala sort. **Desventura**.

DESVENTURADAMENT, adv. m. Ab desventura, ab dissort. **Desventuradamente**.

DESVENTURAT, DA. adj. Desgraciat. **Desventurado**.

DESVERGONYA, f. *Ant.* **DESVERGONYIMENT**.

DESVERGONYAT, DA. adj. *Ant.* **DESVERGONYIT**.

DESVERGONYIDAMENT, adv. m. Ab desvergonyiment. **Desvergonzadamente**.

DESVERGONYIDÍSSIM, A. adj. sup. **Desvergonzadísimo**.

DESVERGONYIMENT, m. Manca de vergonya, atreviment, excés de llivertat. **Desvergüenza**, **proccadicia**, **petulancia**, **descaro**, **descoco**, **descomediemento**.

DESVERGONYIRSE, v. r. Parlar o bé obrar ab desvergonyiment. **Desvergonzarse**, **descararse**, **descocarse**.

DESVERGONYIRSE A ALGÚ, fr. **Pèrdreli 'l respecte**. **Atraverse á alguno**. || Mancar l'inferio al respecte del superior. **Subirse á las barbas**, **levantarse á mayres**

DESVERGONYIT, DA. adj. Qui parla o bé obra ab desvergonyiment. **Desvergonzado**, **descarado**, **proccaz**.

DESVESAR. v. a. Fer perdre o deixar l'ús y costum que s tenia. També s' usa com reciproc. **Desacostumar, deshabituat.**

DESVESAT, DA. p. p. **Desacostumbrado.**

DESVESTIR. v. a. *Ant.* **DESPULLAR.** També s' usa com reciproc. **DESPULLARSE.**

DESVETLLADAMENT. adv. m. Ab desvetllament. **Desveladamente.** || Ab vigilancia y gran cuidado. **Desveladamente, vigilantemente.**

DESVETLLADÍSSIM, A. adj. sup. **Desveladísimo.**

DESVETLLADOR, A. adj. Lo que desvetlla. **Vigilativo.**

DESVETLLAMENT. m. Manca de són. **Desvelo, desvelamiento, insomnio.** || Atenció, aplicació exacta. **Desvelo.** || Cuidado, treball. **Desvelo.**

DESVETLLAR. v. a. Impedir la són, no deixar dormir. També s' usa com reciproc. **Desvelar, quitar el sueño.**

DESVETLLARSE. v. r. *Met.* Posar gran cuidado y atenció en lo qu' algú té al seu càrrech, o desitja fer o conseguir. **Desvelarse.**

DESVETLLAT, DA. p. p. **Desvelado.** || adj. Qui no dorm el temps regular, y 'l meteix temps, com: *nit desvetllada.* **Desvelado.**

ESTAR DESVETLLAT. fr. No tindre són al temps regular de dormir. *Estar desvelado.*

DESVIACIÓ. f. Acció y efecte de desviar o desviarse. **Desviación.** || *Astron.* Cambi de direcció dels cossos celestes. **Desviación.** || *Med.* Pas dels humors per fora dels seus conductes naturals. **Desviación.** || *Med.* Cambi de la posició natural dels orgues y en particular e's ossos. Aixís se diu: *Desviació de la espina dorsal.* **Desviación.**

DESVIAMENT. m. La acció de desviar o desviarse. **Desvío.**

DESVIAR. v. a. Apartar, desviar del seu lloch o camí alguna cosa. També s' usa com reciproc. **Des-carriar, desviar.** || *Met.* Dissuadir o apartar a algú de la intenció, propòsit o dictamen en qu' estava. També s' usa com reciproc. **Desviar.** || *Esg.* Apartar del punt la espasa contraria. **Desviar.** || Dit dels ulls, etc., apartarlos del objecte en que s' havien fixat. **Desviar.**

DESVIARSE. v. r. **FER MARRADA.** || Apartarse de lo que dicta la raó. **Desviarse.** || Retreure 's, apartarse de la obligació. **Desviarse.**

DESVIAT, DA. p. p. **Desviado.**

DESVILUIR. v. a. *Ter.* **ABOLIR.**

DESVIRAR. v. a. Retallar ab la falsilla lo que sobra de la sola de la sabata després de cusida. **Desvirar.** || *Naut.* Dónar voltes al cabrestant en sentit contrari a les de virar. **Desvirar.**

DESVIRGINAMENT. m. *Ant.* **Desfloramiento.**

DESVIRGINAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Desflorar.**

DESVIRTUACIÓ. f. La acció y efecte de desvirtuar. **Desvirtuación.**

DESVIRTUAR. v. a. Llevar la virtut, substancia o vigor d' alguna cosa. **Desvirtuar.**

DESVIRTUAT, DA. p. p. **Desvirtuado.**

DESVITRIFICAR. v. a. Destruir l' estat de vitrificació. S' usa com a reciproc. **Desvitrificar.**

DESVOLER. v. a. *Ant.* No voler. **No querer.**

DESXIFRAR. v. a. Declarar, explicar lo qu' está escrit ab xifres. **Descifrar.** || Interpretar lo qu' és difícil. **Descifrar.**

DESXIFRAT, DA. p. p. **Descifrado.**

DETALL. m. Relació circumstanciada. **Pormenores, circumstancias, particularidades y detalle ó detall.** || *Mil.* Règimen que observen els oficials pera ordenar a cada hù lo que li toca. **Detalle, detall.**

EN DETALL. m. adv. A la menuda. *Por menor, por menudo, menudamente.*

DETALLAR. v. a. Indivi'ualisar, referir per peces menudes. Especificar, particularitzar, individualitzar, referir, contar los pormenores, detallar.

DETALLAT, DA. p. p. **Detallado.**

DETALLISTA. s. y adj. Qui 's distingeix al referir, pintar, explicar o fer apreciar els detalls. **Detallista.**

DETARDAR. v. a. *Ant.* **RETARDAR.**

DETENCIÓ. f. Dilació, tardansa. **Detención, dilación, demora, tardanza.** || **SUSPENSIÓ.** || **RETENCIÓ.** **DETENCIÓ D' HUMORS, etc.** **Rebatsa.**

DETENGUDA. f. *Ant.* **DETENCIÓ.**

DETENGUT, DA. p. p. **Detenido.**

DETENIDOR. m. *Ant.* **DETENTOR.** || m. *Ant.* **POSSEIDOR.**

DETENIMENT. m. La detenció que fa la nau al port. **Detención, estadía, demora, estara.**

DETENIR. v. a. y 'ls seus derivats. **DETINDRE.**

DETENTA. f. *Mar.* Peça del cercle de reflexió pera assegurar més la situació d' una de les alidades. **Detenta.**

DETENTAR. v. a. *For.* Retindre algú sense dret la possessió de lo que no li pertany. **Detentar.**

DETENTOR, A. m. y f. Qui deté. **Detenedor.**

DETERIORACIÓ. f. y

DETERIORAMENT. m. Dany o detriment que reb alguna cosa. **Deterioración, deterioro, menoscabo.** || La acció de deteriorarse. **Deterioración.**

DETERIORAR. v. a. Pitjorar, fer de pitjor condició alguna cosa. S' usa més com reciproc. || **Deteriorar, menoscabar, empeorar.**

DETERIORAT, DA. p. p. **Deteriorado.**

DETERMENAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Determinar.**

DETERMINACIÓ. f. La acció y efecte de determinar-se. **Determinación.** || Disposició, resolució. **Determinación.** || Valor, atreviment. **Determinación.**

DETERMINADAMENT. adv. m. Ab determinació. **Determinadamente.** || Ab resolució, ab valor. **Determinadamente.**

DETERMINADÍSSIM, A. adj. sup. **Determinadísimo.**

DETERMINANT. p. a. Qui o lo que determina. **Determinante.** || m. *Gram.* El verb que a la oració 'n determina un altre. **Determinante.**

DETERMINAR. v. a. Resoldre lo que s' ha de fer en alguna cosa. També s' usa com reciproc. **Determinar.** || Distingir, diferenciar alguna cosa. **Determinar.** || Senyalar, fixar alguna cosa per algún efecte, com: *determinar dia, hora,* etc. **Determinar, fijar.** || Contreure alguna cosa a determinada especie. **Determinar.** || *For.* Sentenciar, definir la causa o plet. **Determinar.**

DETERMINAT, DA. adj. Resolt, atrevit. **Determinado.**

DETERMINATIU, VA. adj. Lo que determina o resol alguna cosa. **Determinativo.**

DETERMINISME. m. Sistema en que's subordina la determinació de la nostra voluntat a la influencia d' un motiu superior. **Determinismo.**

DETESTABLE. adj. Abominable, digne d' aborriment. **Detestable.**

DETESTABLEMENT. adv. m. Abominablement. **Detestablemente.**

DETESTACIÓ. f. L' acte d' abominar, aborrir o condemnar alguna cosa per dolenta. **Detestación.**

DETESTAR. v. a. Aborrir, abominar. **Detestar.**

DETESTAT, DA. p. p. **Detestado.**

DETINDRE. v. a. Suspènre alguna cosa, impedir que passi endavant. **Detener.** || Agafar, posar pres. **Detener.** || Retindre, conservar o guardar. **Detener.**

DETINDRERSE o **DETINDRE'S.** v. r. Retardarse o anarse'n poch a poch. **Detenerse.** || *Met.* Fer suspensió, pararse a considerar alguna cosa. **Detenerse.** || Parlant del menjar medicines y altres coses semblantes, no restituirles. **Retener en el estómago.** **DETINDRE'S EL RIURE.** fr. Contindre les rialles. *Comerse la risa, ó contener la risa.*

NO DETINDRERSELI RÉS A ALGÜ. fr. **NO DETINDRERSELI RÉS AL VENTRELL.**

DETINGUT, DA. p. p. **Detenido.**

DETONACIÓ. f. La acció y efecte de detonar. **Detonación.** || Commoió sobtada acompanyada de gran soroll, com: *el del tró.* **Detonación.**

DETONAR. n. Produir gran soroll a causa d'una sobtada inflamació material. **Detonar.**

DETORSIÓ. f. *Med.* Extensió violenta d'un muscle o nervi. **Detorsión.**

DETRACCIÓ. f. La acció de trenre. **Detracción, deducción, descuento.** || Murmuració, conversa ab la que 's rejudica la fama del proïsme dientne mal. **Detracción.**

DETRACTACIÓ. f. Acte y efecte de detractar. **Detractación.**

DETRACTADOR, A. m. y f. *Ant.* **Detractor.**

DETRACTAR. v. a. **Infamar.**

DETRACTOR, A. m. y f. **Infamador.** **Detractor.**

DETRAIR. v. a. *Ant.* **TRAIR.**

DETRÁS. m. **DERRERA.**

DETRELL Y VIA (Francesch). *Blog.* Escriptor gironí del sigle XIX y catedràtic de castellà, llatí y grecch a l'Institut provincial de Girona. L'any 1849 va publicar la elegia sagra la *La agonía de N. S. Jesucristo.* Va morir l'any 1867, quan anava a fer estampar una colecció de poesies originals d'ell, morals y religioses.

DETRET, A. p. p. irreg. de detréure. **Descontado, deducido.**

DETREURE. v. a. **Descomptar. Descontar, deducir.**

DETRIMENT. m. Dany, perjudici. **Detrimiento, menoscabo.**

DETRITUS. m. Veu llatina empleada científicament pera designar els restes més subtils d'una substancia o cos. **Detritus.** || *Met.* Residuo inorgànic que ocupa l'loch de teixit a les parts degenerades. **Detritus.**

DETUMESCENCIA. f. *Med.* Resolució d'un tumor. **Detumescencia.**

DETURADA. f. Detenció, parada. **Alto, detención.**

DETURAR. v. a. y 'ls seus derivats. **ATURAR.**

DEU. adj. Numeral que s'aplica al número que conté deu unitats. **Diez.** || m. La xifra que representa el número format de deu unitats. **Diez.** || En algunes locucions *desé, com: el dia deu. Diez.*

DÉU. m. Font. **Manantial, fuente.** || Lloch ont ix aigua. **Manantial.**

DÉU. m. Nóm sagrat del Éser Suprém, qu'ha criat el mon y 'l conserva y regeix per la seua providencia. **Dios.** || Cada una de les faïses divinitats que adoraven els gentils. **Dios.** || *Met.* La cosa estimada en extrém. **Dios.**

DÉU AJUDARÀ. *Expr.* Ab que animé la nostra confiança pera socórrer lliurement les necessitats del proïsme. *Dios dard.*

DÉU DE TOTA PEDRA 'N FA PARET. *Ref.* Ensenya que no hi há que fiarse en la joventut, perque tant mor el jove com el vell. *Tan presto va el cordero como el carnero.*

¡DÉU DEL CEL HO SABI! *Expr.* Ab que s'assegura la veritat y certesa d'alguna cosa desconeguda. *Dios es testigo.*

DÉU DIU: «AJUDAT Y T' AJUDARÉ.» fr. Que 'ns ensenya, que si desitjem alguna cosa, devém emplear totes les nostres forces pera lograrla, sense exigir que Déu fassi miracles. *A Dios rogando y con el mazo dando; Dios y vida componen villa; piedra sin agua no aguza en la fragua.*

DÉU DÒNA FABES A QUI NO TÉ CAIXALS. *Ref.* Que s'acostuma a dir quan les riqueses o conveniències recauen en algú que no pot o no sab disfrutarne. *Da Dios almendras al que no t'enc muelas; da Dios habas á quien no tiene quijadas; da Dios mocos á quien no tiene pañuelo.*

DÉU DÒNA 'L FRET SEGONS LA ROBA. *Ref.* Qu'adverteix que Déu dóna 'l socors segons la necessitat. *Dios da el frito conforme la ropa*

DÉU EL BENEEXI O 'L FASSA BÓ O UN SANT. *Loc.* Pera manifestar a algú que no está al corrent de lo que 's fa o 's tracta. *Dios le bendiga.*

DÉU EL GUART. *Expr.* Que s'usa regularment al trovarse ab algú y al despedirse 'n. *Dios guarde á usted.*

DÉU EL TINGUI AL CEL O A LA SEUA SANTA GLORIA. *Expr.* S'usa quan s'anomena algún difunt, y manifesta 'l desitj de qu' hagi fet una bona fi. *Dios haya; Dios le tenga en su gloria.*

DÉU EL TINGUI DE LA SEUA MÀ. *Loc.* Pera manifestar algú 'l desitj de que Déu no 'l deixi. *Tengale Dios en su mano.*

DÉU ELS CRÍA Y ELLS S' AJUNTEN. *Ref.* Denota que 'ls d' un meteix geni y inclinacions se busquen els uns als altres. Comunment s'aplica als dolents. *Dios los cria y ellos se juntan.*

DÉU FASSI QUE... *Loc.* Ab que s'expl'ca la desconfiansa de qu' alguna cosa ixqui tan bé com se pensa. *Quiera Dios.*

DÉU HI SIA. *Expr.* Ab que s' avisa quan s'entra a la casa d' un altre. *Dios sea en esta casa.*

DÉU HO SAB. *Expr.* Ab que 's vol assegurar alguna cosa. *Dios lo sabe.*

DÉU HO VOL, ¿CÒM SERÁ? O DÉU HO VOL, PACIENCIA; O DÉU HO FA, ELL SAB PER QUÉ; O S'HA DE PENDRE CÒM DÉU HO ENVIÀ. *Loc. fam.* Ab que manifestém la resignació en els travalls, considerantlos com enviats de Déu, que sempre busca 'l nostre major profit. *Lo que Dios da, llevarse ha.*

DÉU HO VULGUI, O DÉU HO FASSI. *Expr.* Ab que 's manifesta 'l desitj de que succeeixi alguna cosa. *Dios lo quiera; Dios lo haga.*

DÉU L' AMPARI O DÉU LI 'N DÓ. *Exp.* Ab que 's respon al pobre a qui no 's fa caritat. *Dios le asista; Dios le ayude; Dios le ampare; Dios le socorra; Dios le provea.*

DÉU L' HA VINGUT A VEURE. *Loc. fam.* Pera denotar qu' ha succeït alguna cosa favorable a qui estava en necessitat. *Vinole Dios á ver.*

¡DÉU L' HAGI PERDONAT! *Expr.* Ab que 's manifesta 'l desitj de que algún difunt sigui a la gloria. *¡Dios le haya perdonado!* || Explica que no 's trova lo que 's busca. *Oruga le dió.*

DÉU LI DÒ BON DIA. *Expr.* **BON DIA.**

DÉU LI DÒ BON PART. *Expr.* Ab que 's manifesta a alguna dona 'l desitj de que tingui un part felis. *Dios alumbré á usted con bien; Dios dé á usted feliz parto ó feliz alumbramiento.*

DÉU LI PAGUI. *Loc.* Pera donar les gracies a algú manifestantli 'l desitj de que Déu el recompensi. *Dios se lo pague.*

DÉU LI PERDÓ. *Expr.* Denota que no 's pretén satisfacció del dany o injúria rebuda. *Dios se lo perdone.* || **DÉU L' HAGI PERDONAT.**

DÉU LI SIGUI BONA AJUDA. *Loc.* Manifesta 'l desitj de que Déu assisteixi a algú. *Dios le asista.*

DÉU MANTINGUI AL MEU CRIAT, PER PÓR D' UN ALTRE MÉS MALVAT, Y DÉU MANTINGUI AL MEU SENYOR,

PER PÒR D'UN ALTRE PITJOR. *Ref.* MÉS VAL UN DOLENT CONEGUT QU'UN BÓ PERA CONÈIXER.

DÈU ME DONGUI GENT QUE M'ENTENGUI. *Ref.* Que censenya qu'és millor tractar ab gent qu'entengui lo que disputa. *Dios me dé contienda con quien me entienda.*

DÈU ME GUART DE L'HOME DE BÈ, QUE DEL DOLENT JA ME 'N GUARDARÈ. Denota que devèm anar at mòlta precaució a fiarnos dels que 's tenen per homes de bè per quant es poden ésser traidors solapats. *Del bueno me guarde Dios, que del malo me guardaré yo; del agua mansa me libre Dios, que de la recta ó brava ya me guardaré yo, ó guardate del agua mansa.*

¡DÈU ME 'N GUART! *Expr.* Ab que 's manifesta la pòr o desagrado que 'ns causa alguna cosa. *¡Dios me libre!*

¡DÈU MEU! *Expr.* Que s'usa còm interjecció pera significar admiració, extranyessa y sobressalt. *¡Dios mio!*

DÈU NO HO PERMETI. *Loc.* Lo que Dios no quiera.

DÈU NOS EN FASSI LA GRACIA. *Expr.* DÈU HO VULLA.

DÈU NOS EN GUART O DÈU NOS GUART. *Expr.* Que pondera 'l mal que seguiria d'alguna cosa. *Dios nos libre.*

DÈU NOS GUART D' AIGUA QUE NO CORRI NI DE GAT QUE NO MIOLI. *Ref.* Dóna a entendre que les persones d'un geni aparentment quiet y pacífich quan arriuen a enfadarse son més impetuoses y terrib es. *De agua mansa me libre Dios, que de la recta ó brava me guardaré yo.*

DÈU NOS GUART DE BOJOS EN LLÒCH ESTRET. *Ref.* Adverteix que 's deuen evitar disputes ab persones de molt violent y inconsiderat. *Al loco y al aire, dadle ca'te.*

DÈU NOS GUART DE POLL RESSUCITAT. *Ref.* Adverteix que la mudansa de fortuna fá ensopebrir y oblidar l'estat humil, especialment als de baixa má. *Cuando el villano está en el mulo, ni conoce á Dios ni al mundo; contra peón hecho dama no para pieza en tabla; vióse el villano en bragas de cerro y él fiero que fiero; vióse el perro en bragas de cerro y no conoció á su compañero.*

DÈU NOS GUART D'UN JA ESTÁ FET. *Ref.* Ensenya que devèm conformarnos ab lo que ja está fet, encara que hagi eixit malament, perque ja no té remei. *A lo hecho, pecho.*

DÈU NOS GUART D'UN MAL VEÍ Y D'APRENTENT DE VIOLI. *Ref.* NO HI HÀ MÉS MAL VEÍ QU'UN APRENTENT DE VIOLI.

DÈU PAGA O CASTIGA Y NO DIU CÒM. *Ref.* Que recorda la justícia y càstich de Dèu al que obra mal, confiat en la seua espera y misericordia. *Dios consiente e no para siempre; Dios no se queja, mas to suyo no lo deja.*

DÈU POT MOLT O MÉS QUE TOTS ELS DIABLES. *Expr.* S'usa pera consolar-se en alguna malauransa o dissort, recorrent al gran poder de Dèu, de qui s'espera 'l remei. *Dios es grande.*

DÈU PROVEIRÀ. *Expr.* Ab qu' en els treballs ens podem baix la providencia de Dèu. *Mi padre es Dios, ó Dios proveerá*

DÈU PROVEIRÀ PER MITJES, Y NO TENIA CAMES. *Ref.* Pera veindre als que s'alimenten d'esperances sense fer res de part seua. *De minimus providebit, decia el cura, y arrastrábale la mula.*

DÈU SAB LO QUE SERÀ O LO QUE 'N SERÀ. *Loc.* Explica 'l dupte del compliment o certesa de lo que 's promet, o la incertitud de l'èxit d'alguna cosa. *Dios dijo lo que será.*

DÈU SOBRE TOT. *Loc.* De que s'usa quan se dubta del su cès d'alguna cosa. *Dios sobre todo.*

DÈU TÈ UN BASTÓ QUE PEGA SENS FER REMÓ. *Ref.* Indica que la justícia de Dèu se fa sentir en coses que aparentment no semblen relacionades ab la culpa.

DÈU TE CLOGU' LA MOLLERA. *Ref.* DÈU LO FASSI BÓ.

DÈU TE GUÍ Y L'ÀNGEL. *Loc.* ANARSE N LA DE DÈU.

DÈU TE LA DÒ BONA. *fr.* Ab que 's dóna a entendre 'l dubte o recel que 's té de que no ixi bè lo que se intenta. *Dios te la depare buena.* || Explica la contingencia que té alguna cosa quan s'emprèn sense probabilitat d'alcançar-la. *Dios te la depare buena.*

DÈU TOT HO VEU. *Loc.* Que recorda la presencia de Dèu en tot llòch pera que obrèm conforme, per qui hem d'ésser jhdicats, essent qui veu totes les nostres obres. *Dios no come ni bebe, más juzga lo que ve.*

DÈU VOL EL COR DE LES PERSONES. *Loc.* Denota que pera que les obres siguin meritories devant de Dèu deuen ésser fetes ab bona intenció. *Dios mira el corazón.*

AB L'AJUDA DE DÈU. *Expr.* Ab la voluntat de Dèu. *Dios mediante ó delante; queriendo Dios, siendo Dios servido, con la ayuda de Dios.*

AJUDANT DÈU. *Expr.* Volent'ho Dèu. *Dios mediante.* ¡ALABAT SIA DÈU! *Expr.* Denota completa conformitat ab la voluntat de Dèu, en les adversitats. *¡A la voluntad de Dios! sirvase Dios con todo; dejarlo á Dios; santas pascuas.*

¡A LA BONA DE DÈU! *Expr.* Ab tota sensillesa. *¡A la buena de Dios!*

ALSAR O LLEVAR DÈU. *fr.* Alsar l'hostia y 'l càlcer després de la consagració en el sant sacrifici de la missa. *Alzar.*

ANARSE N A LA DE DÈU. *fr.* Que serveix pera despendir moralment a alú que molesta. *Irse en buen hora, en paz, á la paz de Dios.*

A QUI MUDA DÈU L'AJUDA. *Ref.* Qu' aconsella de mudar de medis quan els primers no ixen bé. *Quien se muda Dios te ayuda.*

AVIAT ESTÁ DIT: «MALALT DÈU T'AJUT». *Ref.* Denota la facilitat que li há en aconsellar als altres la paciència y la tolerancia en el mal que no 's pateix, o en persuadir o posar medis molt difícils y desagradables pera lliurarse d'algun dany, del qual el qui 's dóna n'está ben lluny. *El sano al doliente so regla lo mete.*

¡AY DÈU MEU! O ¡GRACIES A DÈU! EL PARE ÉS MORT Y JO SERÉ L'HERÉU. *Ref.* Denota que l'interés sofoca 'l sentiment. *El llanto del heredero es risa disimulada; apaña, suegro, para quien te herede; manto de luto corazón alegre.*

CÒM DÈU SIGUI SERVIT. *Expr.* Que s'usa pera conformarse ab la voluntat divina en els treballs y adversitats. *Servase Dios con todo.*

CÒM DÈU VOL. *Expr.* Si Dèu vol y ho permet. *Como Dios es servido; si Dios es servido; siendo Dios servido.*

DEVANT DE DÈU Y DE TOT EL MON. *Expr.* Ab tota publicitat. *Delante de Dios y de todo el mundo*

DE DÈU EN AVALL. *m. adv.* En tot lo qu'ha criat. *De Dios abajo.*

DEDICARSE A DÈU. *fr.* Emplearse al seu servei. *Dedicarse á Dios.*

DEIXA DIR, QUE DE DÈU DIGUEREN. *Ref.* Aconsella no fer cas de les calumnies e injuríes, perque també va ésser calumniat e injuriat Nostre Senyor malgrat les seues virtuts. *D gan, que de D os dijeron.*

DESPRÉS DE DÈU. *Expr.* Significa la causa natural entre les principals qu'han produït algun efecte. *Después de Dios.*

ENCARA DÈU NO ÉS MORT. *Loc fam.* Dóna a entendre que no está perduda la esperansa de conseguir alguna cosa. *Aun hay sol en bardas.*

ÉS MENESTER DÈU Y AJUDA. *Expr. fam.* Ab que 's pondera la dificultat d'alguna cosa o que son menester moltes diligencies pera lograr-la. *Es menester Dios y ayuda, ó la cruz y los ciriales.*

ÉSSER DE DÈU. *fr.* Significa qu'alguna cosa 's creu disposada per la Providencia y que, per lo meteix, no pot evitarse. *Estar de Dios.*

GOZAR DE DÈU. *fr.* Haver mort y conseguit la benaventuransa. *Gozar de D os.*

JO M'ENTENCH Y DÈU M'ENTÈN. *Loc.* Denota que lo que 's diu no va fora de raó, encara que no 's pu-

gui explicar per algun motin o respecte, y pèl meteix semblí un despropòsit. *Dios me entiendo.*

LO QUE DÈU FA, BESTIES NO HO LIAN DE JUDICAR. fr. Denota que ningú pot oposar a la disposició de Dèu que tot ho fa bé. *Lo ordenado en el cielo, forzoso se ha de cumplir en el suelo.*

MÉS POT DÈU QUE 'L DIABLE O QUE TOTS ELS DIABLES DEL INVERN. fr. *Prov.* Ab que s' anima a prosseguir en algun bon propòsit, encara que s' troven obstacles maliciosos. *Más puede Dios que el diablo.*

NO ÉSSER BÒ PERA DÈU NI PERA 'L DIABLE. fr. Explica la inutilitat o ineptitud d' alguna persona o cosa. *No servir á Dios ni al diablo.*

NO SAB A DÈU PREGAR QUI PER MAR NO VA. *Ref.* Explica que la vista del perill mou a recórrer a Dèu. *Si quieres aprender á orar, entra en la mar.*

¡NO SÉ QUIN DÈU ME DETÉ! *Loc.* Usada com interjecció per expressar que s' conté l' enfado o la venjansa per algun respecte. *¡Si no mirara á Dios!*

NO TINDRE ALTRE DÈU, O ALTRES DÈUS QU'ADORAR. *Expr.* Ab que s' denota l' excessiu amor, passió y carinyo que s' té a alguna cosa. *No haber más Dios ni Santa Maria para alguno*

NO TINDRE ALTRE DÈU QUE 'L SEU VENTRE. fr. Ésser molt amic de les seues propies conveniencies, y en particular de menjar y beure ab excés. *Servir al vientre.*

OBRRAR BÉ Y DEIXAR FER A DÈU. fr. Ensenya que 'l qui cumplice ab la seua obligació no té que fer cas de murmuracions, que Dèu farà que surti bé de tot. *Obrar ó vivir bien, que Dios es Dios.*

OFENDRE A DÈU. fr. Pecar. *Ofender á Dios.*

ONT DÈU SIGUI SERVIT. *Expr.* Ab que s' significa algun lloch o paratge indeterminat. *Donde Dios es servido.*

PER DÈU. Fórmula de jurament. *Par diez, por Dios.*

PLAGUI O PLAGUÉS A DÈU. *Expr.* S' usa pera manifestar el desitj de que succeeixi alguna cosa. *Plegue á Dios, pláguese á Dios.*

POSARSE BÉ AB DÈU. fr. Recobrar la seua divina gracia. *Ponerse bien con Dios.*

QUAN DÈU NO VOL, ELS SANTOS NO PODEN. *Ref.* Ensenya que quan no s' té guanyada la voluntat del subjecte qu' ha de concedir alguna gracia no hi há que refiarse de les mediacions d' amchs o intercessors. *Cuando Dios no quiere, los santos no pueden.*

QUAN DÈU SIGUI SERVIT. *Expr.* Ab que manifestém la nostra conformitat pera esperar que Dèu vulgui afavorirnos en lo que desitgem y no havém pogut lograr encara. *Cuando Dios sea servido.*

QUAN DÈU VOL AB TOT VENT O SENSE NÚVOLS PLOU. *Ref.* Ensenya que tot obeeix a la voluntat de Dèu, qui a vegades fa produir certs efectes ab els medis que hi semblaven més oposats. *Cuando Dios quiere, con todos aires llueve.*

QUI CAU Y S' ALSA, DÈU L' AJUDA. *Ref.* Dóna a entendre que s' deuen dissimular les faltes de les que un meteix s' ha corretgit. *Quien yerra y se enmienda á Dios se encomienda.*

SE FA TOT LO QUE DÈU VOL. *Ref.* Que 'ns adverteix que Dèu té part a tots els successos, disposantlos o permetentlos. *Eso se hace, lo que á Dios place.*

SEMBLA 'L DÈU DE LA TERRA. fr. *Fam.* Ab qu' expressa qu' algú té molta superbia, altanería o vanitat, y afecta superioritat o domini. *Tiene mucho gallo.*

SI DÈU ÉS SERVIT. *Loc.* Ab que manifestém estar promptes a conformarnos ab la voluntat divina, encara que sigui contraria a lo que desitjavem. *Siendo Dios servido.*

SI DÈU HO VOL. *Loc.* De que usém quan anunciém que farém o succedir alguna cosa, regoneixent la incertitud de tot lo d' aquest mon. *Si Dios quiere.*

SI DÈU HO VOLGUÉS. *Loc.* Denota 'l viu desitj de que succeeixi alguna cosa. *¡Si quisiera Dios!*

¡SI NO FÓS PER TEMENSA O TEMOR DE DÈU! *Loc.* ¡NO SÉ QUIN DÈU ME DETÉ!

¡SOLS DÈU PER COMERCIANT! fr. Denota les vicissituds a que está exposat el comerç. *¡Cuál era Dios para mercader!*

¡TANT DE BÓ DE DÈU! fr. Ab que s' expressa 'l desitj de que succeeixi una cosa. *¡Ojalá Dios!*

TENTAR A DÈU. fr. Executar o dir algunes coses, com si s' volgués fer experiencia del seu poder. *Tentar á Dios.*

TINDRE A DÈU DEVANT DELS ULLS. fr. Proceir y obrar ab rectitud de conciencia, sense tindre cap respecte als interessos mundans. *Poner á Dios delante de los ojos.*

TOT UN DÈU. *Expr.* Hiperbòlica, que significa la dificultat d' alguna cosa. *Todo un Dios.*

TOT VA COM DÈU VOL. *Loc.* Ab que s' manifesta qu' alguna cosa va molt mal cuidada y a la bona de Dèu. *Va como Dios es servido.*

TRACTAR AB DÈU. fr. Meditar y orar a soles y a tots del cor. *Tratar con Dios.*

TRACTAR DE TÚ A DÈU. fr. No tindre respecte a ningú. *Tratar á Dios de tú.*

¡VÁLGALI DÈU! *Expr.* D' urbanitat, que s' fa al que estornuda. *¡Dios le ayude!*

¡VÁLGA 'M DÈU! *Expr.* Pera manifestar la sorpresa, l' espant, l' admiració y altres afectes. *¡Válgame Dios!*

VAL MÉS DÈU AJUDAR QUE MATINEJAR. *Ref.* Contra 'ls que confien més en llurs diligencies qu' en l' ajuda de Dèu. *Más vale á quien Dios ayuda que quien mucho madruga.*

DEU (Jordi de). *Biog.* Artista tarragoní molt famós, que va florir al segle XIV. L' any 1367 va acabar el notabilíssim retaule d' alabastre existent a l' altar de St. Llorens, de la vila de Sta. Coloma de Queralt, esculpturat, pintat y daurat per ell meteix, per encàrrech de na Elisendis viuda d' en Pere Ferrer, havent-ne cobrat nou-cents-cinquanta sous barcelonins.

DEUANYAL. adj. Cosa de deu anys. *Decenal.*

DEUGA. f. DOGA.

DEUME. m. Ter. DELME.

DEUMESÓ, NA. adj. Lo qu' és de deu mesos. *Diezmesino.*

DEURE. v. a. Estar obligat per paraula, contracte o altra causa a pagar alguna cosa. *Deber.* || Tindre obligació de fer alguna cosa o de no ferla. *Deber.* || Junt ab algun infinitiu denota la molta probabilitat de que ha succeït, succeeix o succeirà lo que significa 'l verb ab que s' junta; y aixís se diu quan hi há senyals evidents de pluja: *deurá ploure. Deber.*

NO DEURE UN DINER O UN QUARTO A NINGÚ. fr. *No deber blanca á nadie; no deber un maravedí.*

QUI AB BON MESTRE ÉS, APENDRE DEU. *Ref.* *Al cabo de un año tiene el mozo las mañas de su amo.*

SI A QUI DEUS NO POTS PAGAR, HUMILMENT LI HAS DE PARLAR. *Ref.* Denota que quan no podem pagar als acreedors devém donárls 'hi satisfacció ab humilitat. *Quien no tiene dinero en bolsa ha de tener miel en boca; más apaga buena palabra que caldera de agua.*

DÈUS. m. Ant. Dèu, 2.

DEUS EX MACHINA. Locució escolástica que indica la intervenció d' un poder sobrenatural en el desenllas d' alguna gran dificultat. *Deus ex machina.*

DEUTA. m. Ant. y

DEUTE. m. Obligació qu' algú té de pagar, satisfer o reintegrar a un altre alguna cosa: comunment se diu parlant de diners. *Deuda, débito.*

CARRREGAT DE DEUTES. fr. Qui está molt endeutat. *Cargado de deudas.*

CONTREURE DEUTES. fr. *Empenyarse. Contraer deudas; adeudarse.*

CORRENT DE DEUTES. fr. *Desempenyat. Solvente, desempeñado.*

HAYER DEUTE. fr. Ant. CONTREURE DEUTES.

DEUTENOTIÓNICH, CA. adj. Epítet del segon ácit format pel ácit sulfúric al obrar sobre l' aicofoll, *Deutenotíónico.*

DEUTERÍA. f. *Med.* Els accidents produïts per la retenció de la placenta a la matriu. **Deuteria.**

DEUTEROCANÒNIC. CA. adj. *Teol.* Se diu dels llibres bíblics que han estat posats després dels altres al canó de la Sagrada Escripura. **Deuterocanónico.**

DEUTEROGAMIA. f. Estat del qu'ha contret segones nupcies. **Deuterogamia.**

DEUTEROLOGIA. f. *Med.* Tractat sobre la placenta. **Deuterologia.**

DEUTERONOMI. m. El llibre quint del Pentateuch, escrit per Moisés. **Deuteronomio.**

DEUTEROPATIA. f. *Med.* Mena d'estat morbós que 's desentrotlla baix la influència d' un altre malaltia. **Deuteropatia.**

DEUTEROSIS. f. Nòm de la segona llei dels jueus. **Deuterosis.**

DEUTO. m. *Quim.* Segón grau de combinació menor que 'l *trito* y major que 'l *proto*. **Deuto.**

DEUTOR, A. m. y f. Qui deu o está obligat a satisfèr algún deute. **Deudor.** || *Ant.* **ACREEDOR.**

DEUTÓXIT. m. *Quim.* Segón grau d'oxidació de un còs. **Deutóxido.**

DEVADES. adv. m. *Ant.* EN VÁ.

DEVALL. prep. Sòta. **Debajo, bajo.** || **AVALL.**

DEVALLADA. f. Baixada. **Bajada, declive, declivio, pendiente.**

DEVALLADA AVALL TOTA MERDA CORRE. *Ref.* EN BONA MAR TOTHOM ÉS BON MARINER.

FER DEVALLADA. fr. Fer baixada algún terreno. **Hacer declivio; venir en declivio.**

DEVALLAMENT. m. L' acció de devallar. **Descendimiento, descenso, descenso.** || Per antonomasia 'l del sagrat cos de Nostre Senyor, baixantlo de la creu reial y figuradament. **Descendimiento.**

DEVALLANT. m. *Fam.* Gorja. **Tragadero, esófago.** || adj. Mòlt pendent. **Pino, empinado.**

FER DEVALLANT. fr. **FER DEVALLADA.**

TINDRE BON DEVALLANT. fr. Creure ab molta facilitat. **Tener buenas tragaderas.** || *Met.* Menjar mòlt. **Tragar, ser tragón, ser bu.na tijera, estar picada la piedra.**

DEVALLAR. v. n. **BAIXAR.**

DEVANAR. v. a. **Debanar.** || **CAPELLAR.**

DEVANELL. m. *Ter.* **DEBANADORES.**

DEVANT. m. La part anterior. **Frente, delantera.** || adv. ll. A la part oposada. **Enfrente, delante, frente.** || adv. m. En presencia. **Ante, delante, á presencia, á vista.** || *Naut. ter.* A Blanes s' aplica a la operació de fer maniobrar l' entena.

DEVANT DARRERA. m. adv. **ENTRE PEUS.**

DEVANT DE LA CAMBRA. *Ant.* La peça immediata que hi há abans de la sala principal d' alguna casa o palau. **Antecámara.**

DEVANT DE MI. *For.* Fórmula ab que 's notaris done i fé dels instruments que s' otorguen devant d' ells. **Ante mi.**

DEVANT DIT. *Loc.* Pera denotar que als escrits se fa referencia a una cosa ja dita. **Arriba dicho.**

DEVANT PER DEVANT. m. adv. De cara, tot dret. **Fren e á frente, por frente.**

ANAR DEVANT. fr. *Met.* Ésser 'l primer en alguna funció. **Ir en la delantera ó llevar la delantera.** || *Fam.* **PASSAR DEVANT,** 3.

APARTAT O FUIGME DE DEVANT. *Loc. fan.* Ab que 's despedeix a algú, o per despreci o perquè no se 'l vol atendre en lo que diu o demana. **Anda, ve'e á freir espárragos ó á esparragar, ó al rollo ó á espulgar un galgo, ó á escardar cebollinos.**

EN DEVANT. m. adv. D' AQUÍ EN AVANT. || **ENDEVANT.**

PASSAR DEVANT. fr. Anticiparse a un altre en alguna cosa. **Coger la delantera; ganar por la mano.** || Caminar o córrer més qu' un altre. **Adelantar.** || Excedir

a un altre. **Adelantarse; aventajarse; coger ó tomar la delantera; echarle á alguno la pierna encima.**

PER DEVANT. m. adv. A la part anterior. **Por delante.**

POSAR DEVANT. fr. *Met.* Representar, ferli veure a algú lo que no voldria. **Poner d' lante.** || Fer evident alguna cosa, particularment els danys e inconvenients que poden seguirse'n. **Poner delante de los ojos.**

TREURE A ALGÚ DE DEVANT. *Loc. fam.* Despedirlo ab despreci. **Quitarte de enmedio.**

TINDRE PER DEVANT. fr. *Met.* Tindre present alguna cosa, pera ferne un' altra. **Llevar por delante.**

DEVANTAL. m. Troç de roba que 's posen les dones demunt de la part de devant del vestit pera no embrutarlo o per adorno. **Delantal, avantal.** || Troç de roba que tapa l' obertura del devant de les calses, etc. **Portañuela.**

DEVANTALADA. f. **FALDADA.**

DEVANTBRÁS. m. *Ant.* **ANTEBRÁS.**

DEVANTER, A. adj. Lo qu' és o va al devant. **Delantero.**

DEVANTERA. f. **DEVANT,** 1. || La part anterior de qualsevulla cosa. **Delantera.**

DEVASSALL. m. **DILUVI, INUNDACIÓ.**

DEVASTACIÓ. f. Destrucció, dessolació d' algún territori. **Devastación.**

DEVASTADOR, A. m. y f. Qui devasta. **Devastador, talador, depopulador.**

DEVASTAR. v. a. Destruir, desolar algún territori. **Devastar, talar.**

DEVASTAT, DA. p. p. **Devastado.**

DEVEGADES. adv. *Ter.* A **VEGADES.**

DEVERES. adv. m. En veritat, seriament. **De veras.**

DEVERS. prep. y adv. m. *Ant.* y

DEVÉS. prep. y adv. m. *Ant.* **ENVERS, RESPECTIVAMENT, RELATIVAMENT.**

DEVESA. f. Porció de terra destinada pera pasturar el bestiar. **Dehesa, sofo, pasto, pastura, prado, y boalage** si és pès bons.

FER DEVES DE LES TERRES COMUNES. *Loc.* Destinarles pera pasturar el bestiar. **Dehesar.**

DEVESSEIG. m. *Ter.* **Ibis.** **Agitació.**

DEVÍ. m. *Ant.* **ENDEVINADOR.**

DEVIAR. v. n. *Ant.* **DESVIARSE.**

DEVICCIÓ. f. *Ant.* **EVICCIÓ.**

DEVINADOR, A. m. y f. *Ant.* **ENDEVINADOR.**

DEVINALL. m. *Ant.* y

DEVINALLA. f. *Ant.* **ENDEVINALLA.**

DEVINAR. v. a. *Ant.* **ENDEVINAR.**

DEVINDRE. v. n. Succèir, sobrevindre. **Devenir, suceder, acontecer, sobvenir.**

DEVINGUT, DA. p. p. De devindre. **Sucedido, acontecido, devenido.**

DEVISAMNT. adv. m. *Ant.* **SEPARADAMENT.**

D-VISAR. v. a. *Ant.* **DIVISAR.** || v. n. **CONVERSAR, ENRAONAR.**

DEVOCIÓ. f. Acte religiós ab que 's dona cult a Déu, a María Santíssima y als sanis. **Devoción.** || El fervor y reverencia ab que 's fan els actes de religió y s' assisteix a ells. **Devoción.** || *Met.* Incliuació cordial, afició especial. **Devo. ión.**

NO ÉS SANT DE LA MEUA DEVOCIÓ. fr. *Fam.* S' usa pera denotar que una persona no 'ns agrada. **No es santo de mi devoción.**

DEVOCIONARI. m. Llibre de devocións. **Devocionario.**

DEVOCIONETA. f. dim. **Devocioncilla, devocioncita.**

DEVOLUCIÓ. f. Restitució d' alguna cosa a l' estat que tenia o a la persona que la posseïa primer. **Devolució.**

DEVOLUT, A. adj. Restituït a l' estat que tenia o a la persona qu' ho posseïa primer. **Devuelto.**

DEVOLUTA. f. Colació que 'l Papa fá d' un benefici vacant per la utilitat del títol o incapacitat de aquell a qui s' havia donat. **Devoluta.**

DEVOLUTARI. m. Aquell a qui's va fer la colació d' un benefici per dret de devolució. **Devolutario.**

DEVOLUTIU. adj. *For.* EFECTE.

DEVORADOR, A. m. y f. Qui devora. **Devorador, voraz.** || Qui menja molt i depressa. **Tragón, fragamallas, fragaldabas, fragantón, voraz.**

DEVORAMENT. m. L' acció de devorar. **Devoramiento.**

DEVORAR, v. a. **Tragar, consumir. Devorar.** || *Mel.* Menjar molt i depressa. **Tragar, embocar, emborrar, devorar.**

NO MENJA, QUE DEVORA; NO MENJA, SINO DEVORA. *Loc. fam. No come, que engulle.*

DEVORAT, DA. p. p. **Devorado.**

DEVOT, A. adj. Fervorós, dedicat a obres de pietat y religió. **Devoto.** || S' aplica a l' imatge, temple o lloch que mon a devoció. **Devoto.** || Afecte, aficionat a alguna persona. **Devoto.** || Qui promou alguna obra pía pagantla ell de la seua butxaca. **Devoto.**

DEVOTAMENT. adv. m. Ab devoció. **Devotamente.**

DEVOTÍSSIM, A. adj. sup. **Devotísimo.**

DEVOTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Devotísimamente.**

DEVUIT, adj. num. **Ant. DIVUIT.**

DEVUYTÉ, NA. adj. *Ord. ant.* **DIVUITÉ.**

DEXTRA. f. La mà dreta. **Dextra.**

DEXTRE o **DEXTER** (Flavi Lluci). *Biog.* Famós escriptor barceloní y magistrat principal del seu temps. Era fill del bisbe sant Pacia y vivia a principis del segle V. Cursats els seus estudis, se'n va anar a viure a Roma, aleshores capital de l' imperi, y va ésser elegit prefecte del Pretori, càrrech el més important de la magistratura. Va tindre correspondència ab sant Geroni, que la honroses mencions de Dextre en els seus escrits. Va escriure una historia universal en llatí que arriba fins l' any 430, y porta per títol: *Omnimoda historia*, dedicada a Paulo Orosi. Algunes de les lleis de l' emperador Teodosi varen ésser consultades a Dextre. Va morir l' any 444. Baix el seu nom, entre altres, se doná a conèixer en 1594 una falsificació de *Cròniques* qu' empestá la Espanya durant dues centúries, y les havia escrites el jesuïta toledá Geroni Román de la Hig era, qui suposá haver rebut de Fulda (Alemanya), copia de la obra de Dextre, mentida que costá prou d' esvair.

DEXTRINA. f. *Quim.* Substancia sòlida, blanca, gomosa y increstallissable, seïse olor ni sabor, soluble a l' aigua; té la propietat de desviar cap a la dreta 'ls raigs lluminosos polarisats. S' obté escalfant tan solament el midó a doscents graus; pot reemplaçar la goma y s' usa pera l' aplicació de mordents en tintoreria, y en cirurgia pera certs vendatges. **Dextrina.**

DEXTRO. m. *Ant.* L' espai de terra de setanta dos y vintitran passos en quadro que antiguament tenien les igesies, quins fruits eren destinats al cult de la divinitat. **Dextro.**

DEY. m. Cap o príncep de la regencia d' Alger. **Dey.**

DEYÁ (Joan). *Biog.* Escultor mallorquí que va viure al segle XVIII. S' esmenten com les seus obres capdals els treballs escultòrics de la capella de Santa Bárbara, a l' iglesia de Banyalbufar.

DEYÁ. *Geog.* Vila de l' illa y bisb. de Mallorca, part. jud. de Palma; és prop del mar y té 822 hab. || —(SINGULA DE). *Hidrog.* Punta de la banda NO. de l' illa de Mallorca.

DEYL pron. *Ant.* D' ell. **De él.**

DEYLA. adv. ll. *Ant.* D' ont.

DEYLS. pron. *Ant.* pl. D' ells. **De ellos.**

DEYNAR. v. n. *Ant.* DIGNARSE.

DEYNE, A. adj. *Ant.* DIGNE.

DEYAT f. Encara que s' prén per Dèu y deesa, 's diu també de tot ésser diví. **Deidad, divinidad, númen.** || *Met. poét.* L' objecte de la nostra passió. **Deidad.**

DEZ MAS (Jaume). *Biog.* Arquitecte y escultor catalá famós del segle XIV. Va construir una bona part de l' antic edifici del monastir de Montserrat, éssent obra d' ell el célebre refetó reial. Va pendre part molt activa a l' assalt y matansa de jueus y destrucció del Call de Barcelona pèl mes d' Agost de 1391, salvantse de la persecució de la justícia, per aquesta feta, gracies a l' influencia de l' abat de Montserrat, que logrâ perdó excepcional del rei per En Dez Mas en Febrer de 1392, tractantse d' un artista tan intelligent y expert com era.

DEZ POU (Jaume). *Biog.* Pintor barceloní del segle XIV, quin rastre's trova entre 'ls anys 1374 y 1389.

DEZ VALL (Joan). *Biog.* Artista catalá de finals del segle XIV y principis del XV. L' any 1409 era illuminador de llibres del rei d' Aragó, en quin treball era una especialitat.

DEZCOLL (Bernat). *Biog.* Cronista y conseller reial. Nat a Mallorca l' any 1300 y mort a la mateixa illa en 1391. En temps del rei Joan I cobrava doscents rals d' or anuals. Durant bona part del regnat d' En Pere l' *Ceremoniós* y al comens del d' En Joan I era floctinent de mestre racional de la cort catalana. Va concórrer a la conquesta de Cerdenya, rebentne heretats y vivint'hi molts anys, fins que va retornar a Barcelona. És l' autor de la *Crònica del rei En Pere IV d' Aragó*, que's suposa escrita pèl mateix rei (1370 al 139), á la qual li manca 'l capítol relatiu a la conquesta de Cerdenya, esgarriat o perdut. Va compondre, també per encàrrech reial, la *Genealogia dels reis de Sicília y la dels reis de França*, una part de la qual és coneguda per *Crònica de San Juan de la Peña*, traduïda al castellá, y per *Crònica pinatense*, traduïda al llatí entre 1337 y 1390. — Dels escrits d' en Dezcoll n' aprofitá una part en Carbonell (fols. 27 a 96 de les *Cròniques d' Espanya*) l' any 1547. La famosa *Crònica de San Juan de la Peña*, escrita primitivament en catalá baix el títol de *Neoloria dels reis d' Aragó*, es d' en Dezcoll. — L' any 1383 va cobrar noranta sis mil sous de una sola paga per els treballs històrics fets per compte del rei.

DEZÉ, NA. adj. **Ant.** DESÉ.

DEZEBRE. v. a. *Ant.* ENGANYAR. || **DEIXAR.**

DEZEMBRE. m. *Ant.* DESEMBRE.

DEZENA. f. *Ant.* DESENA.

DEZENER. m. *Ant.* DECURIÓ.

DI. Partícula qu' entra en la composició inicial de algunes paraules pera expressar divisió, separació y a voltes augment del significat. **Di.**

DÍA. m. L' espai de temps que dura la llum del sol demunt de l' horisó. **Día.** || L' espai de temps que gasta 'l sol ab el seu moviment diurno aparent desde que ix d' un meridiá fins que torna al mateix, donant una volta completa a la terra. Se divideix en vint y quatre hores, que componen les de llum y les de fosca, y 's diu: *día natural.* **Día.** || pl. Els que's concedeixen finit el terme del passo. **Cortesia.**

DÍA ABANS: VIGILIA.

DÍA ABCIACH. *Día infelís* o malaurat. *Día aciago, infausto.* || **DÍA DE FEINA.**

DIA ARTIFICIAL. El temps que dura 'l sol desde que neix fins que 's pon. *Dia artificial.*

DIA ASSENYALAT O DIAT. El destinat o prefixat pera fer alguna cosa. *Dia diado ó adiado ó señalado* || *Dia* notabre per alguna festivitat, etc. *Dia señalado, no-table.*

DIA ASTRONÒMICH. L'espai de temps que triga un punt del equador desde que s'aparta d'un meridià fins que hi torna. Aquestos dies son iguals entre sí, pero quatre minuts poch més o menys curts que els naturals'. *Dia astronómico ó del primer mòvil.*

DIA BÓ. Aquell en que 'ls que tenen tercianes reposen o no tenen accésio. *Dia de huelga.*

DIA CAPRIFICAL. Aquell en que 'ls mosquits ixen còm exàrnys de les figues al principi de la canícula. *Dia caprifical.*

DIA CLAR O ALEGRE. El dia seré. *Dia claro.*

DIA COVAT. Aquell en que no corre aire y fa calor per la molta calma. *Dia bochoroso.*

DIA CRÍTICH. Aquell del qual dependeix la decisió d'alguna cosa. *Dia crítico.*

DIA DE CAMP. El dia destinat pera divertir-se fora de la població. *Dia de campo.*

DIA DE CAP D' ANY. El dia primer del mes de Janer. *Dia de año nuevo.*

DIA DE CARN O GRAS. Aquell en que no es peccat menjar carn. *Dia de carne.*

DIA DE CENDRA. El primer dia de quaresma. *Miércoles de ceniza, miércoles corvillo.*

DIA DE CORPUS. El primer dijous després del diumenge de la Trinitat, en el qual se celebra la festa de l'institució de l'Eucaristia. *Dia del Corpus, del Señor ó de Dios.*

DIA DE CUMPLEANYS. El en qu'algú fa anys. *Dia de cumpleaños.*

DIA DE DEJUNI. Aquell en que la iglesia mana jejunar. *Dia de ayuno.*

DIA DE DESCANS. Entre menestrals aque'l en que no treballen y 's passejen. *Dia de huelga.*

DIA DE FESTA O DE VAGAR. El diumenge o 'l dia senyalat per l'Iglesia en honor d'algún misteri o sant ab obligació de dedicarlo a Déu. oír missa y no treballar. *Dia de fiesta ó festivo.*

DIA DE FEINA O DE TRAVALL, O FEINER O FAHENER El en que 's pot treballar. *Dia de trabajo, de labor, de entresemana, de cutio.*

DIA DE FOLGA. *Ant.* DIA DE DESCANS.

DIA DE GALA. Aquell en que per algún motiu de celebrat a la cort se vesteix de gala. *Dia de gala.*

DIA DE NADAL. El dia vint y cinch de Desembre en que l'Iglesia celebra 'l neixement de Jesús. *Dia de Navidad.*

DIA DE PEIX O MAGRE. Aquell en que hi há obligació d'abstindre de menjar carn. *Dia de pescado ó de vtern's.*

DIA DE PRECEPT. Aquell en que hi há obligació de oír missa, y no 's pot treballar. *Dia de precepto, dia de guardar.*

DIA DEL ANELL. Aquell en que'l promés dóna l'anell a la promesa. *Dia de la joya.*

DIA DEL JUDICI. El dia en que finirá 'l mon, y en el qual Déu judicará als vius y als morts. *Dia del juicio.* || *Mej.* Dia de confusió o malaurat. *Dia aciago ó de juicio.*

DIA DEL NEIXEMENT. Aquell en qu'algú fa anys. *Dia de años.*

DIA DEL SANT APARICI. *Ant.* DIA DELS REIS.

DIA DELS MORTS. El de la commemoració dels difunts, qu'és l'immediat després de Totsants. *Dia de los finados.*

DIA DELS RAMS. El dia primer de la Setmana Santa. *Dia ó dominjo de ramos ó de los ramos.*

DIA DELS REIS O DE LA EPIFANIA. El dia 6' de Janer, en que l'Iglesia celebra la festa de la Epifania. *Dia de la Epifania del Señor, dia de la adoración de los reyes.*

DIA DOLENT. Aquell en que molesta 'l fret, el vent, etc. *Dia desabrido.*

DIA ECCLESIASTICH. El dia natural que pèl cult eclesíastich en els resos y ofici diví comensa l'Iglesia desde l'hora de vespres fins al dia següent a la meteixa hora. *Dia eclesiástico.*

DIA FERIAT. Aquell en qu' están tancats els tribunals, y 's suspèn el curs dels negocis de justícia. *Dia feriado.*

DIA INTERCALAT. El que s'introdueix cada quatre anys després del 29 de Febrer, formant els anys de traspàs, y resulta de les sis hores escasses que triga el sol més dels 365 dies pera completar el seu curs anual. *Dia intercalar.*

DIA JURÍDICH O D'AUDIENCIA. Aquell en que 's dóna audiencia judicial, y 'ls tribunals despatxen els negocis d'administració de justícia. *Dia de tribunales ó de audiencia.*

DIA LECTIU. A les universitats és aquell en que están obertes les aules. *Dia lectivo.*

DIA NUVOLÓS. Aquell en que 'l cel es cubert de núvols. *Dia nublado ó nuboso ó nuboso.*

DIA OBRER. *Ant.* DIA DE FEINA.

DIA PER ALTRE m. adv. UN DIA PER ALTRE.

DIA PER DIA. m. adv. Ab que s'expressa 'l dia fixo en que 's va fer o va passar alguna cosa; y aixís dihém: *aixó va succeir dia per dia de corpus. El dia mismo.*

DIA PESAT. Aquell en qu' está molt carregada la atmósfera. *Dia pesado.*

DIA RODÓ. El dia de feina entre dues festes. *Dia quebrado.*

DIA TAPAT, TRIST, FOSCH, CUBERT. Aquell en que hi há núvo's prim's y no fá sol. *Dia parado.*

ACLARIRSE 'L DIA. fr. Eixir el sol després d' haver estat núvol. *Abrir ó despejarse el dia.*

AL APUNTA EL DIA. m. adv. Al comensar a deixar-se veure la claror del dia. *Al amanecer, á primera luz, al rayar el dia.*

ALLARGARSE O CREIXER EL DIA. fr. Aumentarse la duració diària del sol demunt del horitzó, lo que succeeix desde 21 de Desembre fins al 22 de Juny, pèls habitants del septentrí, y desde 22 de Juny fins a 21 de Desembre pèls meridionals. *Crecer el dia.*

ALTRE DIA. *Expr.* Ab qu'algú 's nega a fer lo que se li demana. *Mañana.*

ABANS DE DIA. m. adv. Al temps u hora immediatament després de la qual se fá de dia. *Antes del alba.*

APUNTA EL DIA. fr. Comensar a deixar-se veure la llum del dia. *Despuntar el dia, esclarecer, aiborear.*

AVUI EN DIA. m. adv. Al temps present, a aquesta época. *Hoy dia, hoy en dia, el dia de hoy.*

BON DIA O MOLT BON DIA TINGUI. Salutació familiar de que s'usa trovant al dematí gent coneguda. *Buenos dias.*

CADA DIA. m. adv. En tots els dies. *Todos los dias, cada dia.*

CADA DIA NO ÉS FESTA MAJOR, O NO'N PASSEN CADA DIA, O NO ÉS CADA DIA. *Loc.* Ab que 's denota que les coses costoses o extraordinaries no son pera repetir-les fora de la ocasió. *Agosto y vendimia no es cada dia, y si cada año unos con ganancia y otros con daño.*

CADA DIA TENIM UN DIA MÉS. *Loc.* Ab que s'expressa 'l efecte que la etat causa a les persones debilitant llur robustesa, brío y salut. *No se van los dias en balde.*

CAURE 'L DIA. fr. Acostarse a la seua fi. *Caer el dia.*

CLAREJAR EL DIA. fr. CLAREJAR, 1.

CUBRIRSE 'L DIA. fr. Ennuvolarse. *Encapotarse, cerrarse ó oscurecerse el dia.*

DE CADA DIA. m. adv. Diari, ordinari, còm: EL VESTIT DE CADA DIA. *Diario.* || Successivament, ab continuació, còm: *El nostre pá de cada dia. De cada dia.*

DE DIA. m. adv. Mentres dura la llum del dia. *De dia.*

DE DIA A DIA. m. adv. DE SOL A SOL.

DE DIA EN DIA. m. adv. Manifesta qu' alguna cosa 's va diferint més de lo que 's pensava. *De dia en dia.*

|| Denota la continuació del temps en que s'espera o 's va fent alguna cosa. *De dia en dia.*

DEL UN DIA AL ALTRE. *m. adv.* Expressa l'afany ab que s'espera algun succés. *De un dia á otro, de dia á dia.* || Expressa la mudansa esdevinguda desde 'l dia abans. *De un dia para otro.*

DEMÀ SERÀ UN ALTRE DIA. *Loc.* Qu'explica la vicissitud de les coses humanes. *Mañana será otro dia.*

DONAR EL BON DIA. *fr.* Saludar a algú al dematí, desitjantli bon di. *Dar los buenos dias.*

EIXIR DEL DIA. *fr. Met.* Eixir d'algun apuro, dificultat, etc., pèl prompte. *Sair del dia.*

EL DIA D'AVUI. *m. adv.* AVUI EN DIA.

EL DIA DEL SEU SANT. Aquell en que 's celebra la festa del sant del nòm d'algú. *Su dia.*

EL DIA NUVOLÓS ENGANYA AL PERESÓS. *Ref.* *Dia de nubo, la mañana larga y el dia ninguno.*

ENTRE DIA. *m. adv.* Durant el dia, per algun espai d'ell. *Entre dia.*

ESCURSARSE 'L DIA. *fr.* Anarse disminuint la duració diària del sol demunt del horitzó, lo que succeeix desde 21 de Juny a 21 de Desembre pèl septentrió y desde 21 de Desembre á 22 de Juny pèls habitants del mitjdia. *Descrrecer el dia.*

ÉSSER, SEMBLAR UN DIA DE JUDICI. *fr.* Denota la gran confusió, crits, etc., que hi há en algun lloch. *Ser, parecer un dia de juicio.*

FER DEL DIA NIT Y DE LA NIT DIA. *fr.* Passar el dia en les ocupacions propies de la nit, y la nit en les propies del dia, invertint aixís l'ordre natural. *Hacer del dia noche y de la noche dia.*

FERSE DIA O DE DIA. *fr.* Comensar a deixar-se veure la llum del dia. *Amanecer, abrir ó romper el dia.*

NÉIXER EN ALGÚN DIA U HORA. *fr. Met.* Significa que algú ha eixit o s'ha lliurat d'un gran risc o perill de la vida. *Nacer en algún d'a hora.*

NO DIGUIS MAL DEL DIA QUE PASSAT NO SIGUI. *Ref.* Ensenya que no pot ferse judici de les coses fins que s'han vist del tot. *No digáis mal del año hasta que sea pasado.*

PASSÉM EL DIA D'AVUI QUE DEMÀ DEU PROVEIRÁ. *Loc.* No cuidar de l'esdevenidor. *Tirar solo á salir del dia.*

QUI A GRAN DIA 'S LLEVA TOT EL DIA TROTA. *Ref.* Reprén als peresosos a qui la dissidia priva regularment el fruit que podien conseguir ab la diligencia. *Quien se levanta tarde no oye misa ni come carne.*

QUI DIA PASSA ANY EMPENY. *Ref.* Ab que s'aconseilla eixir del apuro, en qu'algú troba, esperant que 's millorarà la sort. *Quien pasa punto, pasa mucho; sácame de aquí y degüellame allí.*

RATLLAR EL DIA. *fr.* CLAREJAR, 1.

SANT DIA. Tot el temps d'un dia. Comunment s'usa pera rependre a algú que 'l gasta tot ociosament, sense aplicar part d'ell a coses bones o indiferentes. *Santo dia.*

TAL DIA FARÁ UN ANY. *Loc.* Pera denotar el poch o cap cuidat que causa alguna cosa. *Tal dia hará un año.*

TAPARSE 'L DIA. *fr.* CUBRIRSE 'L DIA.

TRENCAR O ROMPRE 'L DIA. *fr.* Comensar a ferse de dia. *Amanecer, abrevar, reir el alba; romper, abrir, despuntar el dia.*

UN DIA PER ALTRE O L'UN DIA SÍ, L'ALTRE NO. *m. adv.* Alternant els dies. *Un dia sí, otro no.*

UN DIA PER ALTRE Y DOS ARRÈU. *Loc.* Dos dies sí y un no. *Cada tercer dia.* || *Loc. fum.* Pera expressar qu'alguna cosa 's fa molt sovint y quasi continuament. *Casi todos los dias.*

UN DIA QU'ALTRE O UN O ALTRE DIA. *Loc.* Ab que s'expressa qu'alguna cosa 's fa o succeeix poch sovint o deixant passar molts dies. *Uno que otro dia.*

VUI DIA. *m. adv.* AVUI EN DIA.

DIABATRE. *m.* Calçat antich de dona. **Diabastro.**

DIABET. *m.* Màquina hidràulica disposada de modo qu'en estant plena del tot torna a buidarse. **Diabeto.**

DIABETES. *f. Med.* Malaltia que consisteix en una secreció excessiva d'urina molt ensucrada. **Diabetes.** || *m.* Mena de lladró. **Diabetes.**

DIABÈTICH, CA. *adj. Med.* Pertanyent o relatiu a la diabetes. **Diabético.** || *Med.* Qui pateix diabetes. **Diabético.**

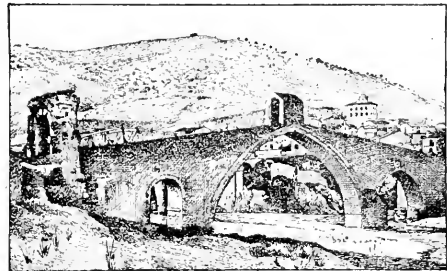
DIABLA O DIABLE. *m.* Carruatge de dues rodes, descobert y molt lleuger. Carretó ab dues rodes pera transportar fardells. **Diabla.** || Màquina que consta d'un corró d'un quatre pams de diàmetre y sis de llarg, cubert de puntes y ganxos de ferro que passen entre altres ganxos clavats en una barra o montant paralelo al corró. Serveix pera carregar llana, cotó, etc. **Diabla.** || *Agr.* Instrument pera batre'l blat, l'ordi, etc. **Diabla.**

CUSIR A LA DIABLA. *Loc.* Se diu aixís la enquadernació en rústica que consisteix en la unió, per medi d'una sola puntada, de tots els pèchs de que 's compona un llibre. *A la diabla.*

DIABLE. *m.* Nòm general dels àngels llensats al abisme, y de cada un d'ells. **Diablo, demonio.** || *Met.* El qui té mal geni o és molt través, temerari y atrevit. **Diablo.** || *Met.* Qui és molt lleig. **Diablo.** || *Met.* L'astut, sagàs, que té subtilesa y manya fins per les coses bones. **Diablo.** || Nòm aplicat a Catalunya a

Diabla

Pont del Diable a Martorell

varis ponts de l'antigor ab quins s'enllacen tradicions prou remarcables. **PONT DEL DIABLE. Puente del diablo.**

DIABLE ENCARNAT: DIMONI ENCARNAT.

DIABLE PREDICADOR. Nòm que 's dona a la persona qu'és sent de costums escandalosos, se posa a donar bons consell als altres. **Diablo predicador.**

ANAR EL DIABLE APROP. *fr. Fam.* Trovarse en greu apuro o perill pròxim. *Ver las orejas al lobo.*

ANAR O RODAR EL DIABLE PER CASA. *fr. Fam.* Haver'hi dissensions. *Andar el diablo en Cantillana ó suuelto.*

ANARSE 'N AL DIABLE. *fr.* Condemnarse. *Irse al infierno.*

BALLAR 'HI 'L DIABLE. *fr.* ANAR EL DIABLE PER CASA. **DEL DIABLE, DE MIL DIABLES. Expr.** Ab que s'exagera alguna cosa per dolenta ó incòmoda. *Del diablo, de los diablos, de mil diablos, de todos los diablos.*

DONARSE A TOTS ELS DIABLES. *fr.* Estar sumament irritat. *Darse al diablo.*

EL DIABLE QUAN ES VELL SE FA HERMITÀ. *Ref.* Que dona a entendre lo que regularment succeeix als homes que quan son joves desitjen honors y diversions, y solament a la ve'lesa donen a la virtut. *De mozo á palacio, de viejo á beato.*

ENCARA QUE TOT SE'N VAGI AL DIABLE. *Expr.* Ab que 's dona a entendre la resolució de fer alguna

cosa, encara que hi hagi perill y perdua. *Rocin y manzana, ó aunque se aventuren rocin y manzanas.*

ENVIAR O TIRAR AL DIABLE. fr. *Met. fam.* Despedir a algú per despreci, o per no volerlo atendre en lo que diu o demana. *Enviar al rollo ó á escardar cebollinos.* || Despedir a algú ab cólera. *Echar á uno más alto que sopas en queso.*

HI HÁ ALGÚN DIABLE ENTRE MITJ. *Loc.* Qu' expressa la malícia amagada, embolch etc., que hi há en algú cas o negoci. *Aquí hay mucho diablo.*

MÉS QUE 'L DIABLE. *Expr. comp.* Qu' explica l'excés d' alguna cosa; y aixís se diu: *p. sea més que 'l diable. Como el diablo.*

NO ESTA 'L DIABLE PERA FER CREUS. *Loc.* Ab que algú denota que's guardarà molt bé de fer alguna cosa. *Guarda, Pablo; no en mis días.*

NO FÉS EL DIABLE QUE... *Expr.* Denota que's deu evitar algú perill o contingència, pera que no succeeixi algú mal. *No sea el diablo que...*

PARLAR AB EL DIABLE. fr. Que s' aplica al subjecte qu' és molt astut y averigua coses difícils de saberse. *Hablar con el diablo.*

QUAN EL DIABLE VA A RESAR, MIRA QUE 'T VOL ENGANYAR. *Ref.* Reprén als hipòcrites, y generalment a tots els qu' ab bones apariències encubreixen males intencions. *Quando el diablo reza engañarte quiere.*

¡QUÉ DIABLE! Modo de parlar que's junta frequentment a les expressions d' impaciència o d' admiració. *¡Qué diablos! ¿Cómo diablos?*

SAB EL DIABLE ONT JAU. *Loc.* Expressa qu' algú és molt sagàs y advertit. *Sabe más que Merlin ó que Lepe; más que la zorra.*

TOT SE N' HA ANAT AL DIABLE. *Expr. fam.* Denota 'l mal èxit qu' ha tinent algú na cosa. *Llévosele el diablo.*

TRENCARSE 'L COLL EL DIABLE, O ALGÚN DIABLE. fr. Usada quan se logra alguna cosa que feia temps que's desitjava y mai se lograva. *Quebrar el ojo al diablo.*

¡UN DIABLE! *Expr. fam.* Manifesta la repugnància que tenim a executar una cosa que se 'ns proposa. *¡Un diablo!*

DIABLEJAR. v. n. Dir o fer diablures. **Diablear.**

DIABLERIA. f. Influència secreta qu' en altre temps s' atribuia al diable. **Diableria.** || Suposada maquinació diabòlica. **Diableria.**

DIABLET. m. dim. Diablillo.

DIABLETUT. f. Ter. Diablura.

DIABLÍA. f. Cosa de diables. **Diablura.**

DIABLILLO. m. dim. DIABLÓ, 3.

DIABLÓ. m. dim. Diablillo. || El minyó que vestit de diable va a la professió de Corpus y altres festes. **Diablillo.** || *Met.* Qui és agut y enjogassat. **Diablillo.**

DIABLOT. m. DIABLÓ, 2.

DIABLURA. f. Travessura extraordinària, acció temerària exposada a perill y fora de raó o temps. **Diablura.**

DIABOLICAL. adj. Ant. DIABÓLICH.

DIABÓLICAMENT. adv. m. D' un modo diabòlich. **Diabòlicamente, diablamente.** || Serveix pera augmentar la força d' una expressió, y equival a *en gran manera. Diabòlicamente.*

DIABÓLICH, CA. adj. Lo qu' es propi del diable. **Diabòlico.** || *Met. fam.* Lo excessivament dolent, com: *temps diabòlich. Diabòlico.*

DIABÓTANO. m. Emplastre resolutiu que s' aplica a les llupies o glàndules inflatades. **Diabótano.**

DIABROSIS. f. *Med.* Eruptió espontànea produïda per substàncies corrosives. **Diabrosa, diabrosis.**

DIACA. m. Ministre eclesiàstich y de grau segon en dignitat, immediat al sacerdoti. **Diácono.**

DIACALASIA. f. *Med.* Interrupció del os del craneu. **Diacalasia, diacalasis.**

DIACALCITEOS. m. Emplastre astringent de sulfat de ferro pera cicatrisar les llagues. **Diacalciteos.**

DIACALIMINTO. m. Antídoto antich en quina composició hi entrava 'l calament. **Diacaliminto.**

DIACATOLICÓN. m. *Farm.* Electuari purgant. **Diacatolicón.**

DIACAUSIA. f. *Med.* La calor excessiva en un mallet. **Diacausia.**

DIACISMINÓ. m. Emplastre de cumí. **Diacisminón.**

DIACLISME. m. Mena de gargarisme que s' usa contra l'escorbuti. **Diaclismo.**

DIACO. m. Clergue convencional de l'ordre de Malta, que servia deu anys abans d' ésser capellà. **Diaco.**

DIACOLOQUÍNTIDA. f. *Farm.* Electuari, confecció medicinal a mena d' opiata. **Diacoloquintida.**

DIACOMÁTICH, CA. adj. Epítet d' un género de transicions armòniques. **Diacomático.**

DIACONAT. m. L'ordre sagrat immediat al sacerdoti. **Diaconato diaconado.**

DIACONIA. f. El districte y terme en que antigament estaven dividides les esglésies pera 'l socorro dels pobres al cuidat d' un diaca, y també la casa en que vivia. **Diaconia.**

DIACONIL. adj. Lo que pertany al diaca. **Diaconal.** || m. El clerge que a algunes esglésies té la obligació de cantar l'evangeli a les misses solemnes. **Evangelistero.**

DIACONISAR. v. a. Ordenar de diaca. **Diaconizar.** || v. r. Rebre 'l diaconat. **Diaconizarse.**

DIACONISSA. f. Dona empleada y dedicada al servei de l' Iglesia. **Diaconisa.**

DIACCPE. m. Esquerda o trencadura longitudinal d' un os. **Diácope.**

DIACOPREGIA. f. Preparació medicamentosa feta ab excrement de cabra. **Diacopregia.**

DIACOREMO. m. *Med.* Tota mena d' evacuació excrementícia. **Diacoremo, diacoresis.**

DIACORÉTICH, CA. adj. Lo qu' es propi pera operar la diacoresis o lo pertanyent a aquesta malaltia. **Diacorético.**

DIACORISIS. f. Tota mena de separació de parts al cos humà. **Diacorisis.**

DIACORO. m. Electuari que té per base l' acoro. **Diacoro.**

DIACRAMIANA. f. La barra inferior. **Diacramiana.**

DIACRISTA. m. Ant. Gargarisme detersiu. **Diacrista.**

DIACRÍTICH, CA. adj. Lo que serveix pera distingir, o diferenciar. **Diacrítico.** || *Gram.* Punts diacrítics. **Dièresis.**

DIACROCIÓ. m. Coliri preparat ab safrá. **Diacroción.**

DIACÚRCUMO. m. Medicament que té per base la cúrcuma. **Diacúrcumo.**

DIACÚSTICA. f. Part de la acústica que té per objecte l' estudi de la refracció dels sons. **Diacústica.**

DIADA. f. Dia.

DIADA D' ORDINACIÓ. f. *Ter. Moyd.* El dia designat pera fer un ordinari el seu viatge.

ANAR A DIADES Y TINDRE DIADES. fr. ANAR A DIES.

DIADELFIA. f. *Bot.* Setena classe del sistema sexual de Linnéu. **Diadelfia.**

DIADELFO, A. adj. *Bot.* Epítet dels estams de les flors units uns ab altres per llurs filets. **Diadelfo.**

DIADEMA. f. v. Corona.

DIADEXIA. f. *Med.* Transformació d' un principi morbiích en un altre diferent. **Diadexia.**

DIADOCA. f. *Med.* Cambi d' una malaltia en una altra de menys greu. **Diadoca.**

DIADOCOS. m. Pedra groga semblant al beril, a la qual atribueien virtuts extraordinàries els màgics i cabalistes. **Diadocos.**

DIADOSIS. f. Distribució de la matèria nutritiva a la economia animal. **Diadosis.**

DIAFANITAT. f. Transparencia. **Diafanidad.**

DIÁFANO. A. adj. Transparent. **Diáfano.**

DIAFANÓGENO. A. adj. Que produeix la diafanitat. **Diafanógeno.**

DIAFANÓMETRE. m. Instrument que serveix per a mesurar la diafanitat de l'atmosfera. **Diafanómetro.**

DIAFANOMETRÍA. f. Art de mesurar la diafanitat. **Diafanometría.**

DIAFANORAMA. m. Mena de quadre en perspectiva, que il·lumina per darrera fa aparèixer com si fos real lo que s'hi veu. **Diafanorama.**

DIÁFISIS. f. *Med.* Tot lo que separa dos cossos o està situat entre dues parts del cos humà. **Diáfisis.**

DIAFONIA. f. Música de dues veus. **Diafonia.**

DIAFORESIS. f. *Med.* Estat mitjà entre la transpiració i el suor. **Diaforesis.**

DIAFORÈTICH. CA. adj. *Med.* S'aplica a certs medicaments que faciliten la suor. **Diaporético.**

DIAPHRAGMA. m. *Anat.* Membre, part carnós i part tendrúnos que com una volta flexible separa la cavitat del pit de la del ventre. **Diaphragma.**

DIAPHRAGMÀTICH. CA. adj. S'aplica a tot lo que pertany al diafragma, com: *venes, arteries,* etc. **Diaphragmático.**

DIAPHRAGMATITIS. f. *Med.* Inflamació del diafragma. **Diaphragmatitis.**

DIAPHRAGMATÓCELE. f. Trencadura del diafragma. **Diaphragmatócele.**

DIAGNÓSTICA. f. Coneixement dels símptomes de les malalties. **Diagnóstica, diagnosis.**

DIAGNÓSTICH. CA. adj. Lo que pertany a la diagnòstica. **Diagnóstico.**

DIAGO (Francisco). *Biog.* Historiador valencià, nat a Viver (Castelló) i mort l'any 1615. Va pendre l'hàbit de Sant Domingo l'any 1578, a València. Va ésser lector de teologia del convent de Santa Caterina de Barcelona i calificador de la Inquisició. L'any 1603 va ésser elegit prior del convent de Sant Onofre de València. El rei Felip III el va nomenar cronista de la corona d'Aragó. Les seues obres principals són: *Historia de la provincia de Aragón de la Orden de Predicadores*, (Barcelona 1599, fol.); *Historia... d: S. Vicente Ferrer.* (Barcelona 1600 en 4ta, reimpressa en 1611 en 8.º); *Historia de la vida de San Raimundo de Peñafort*, (Barcelona 1601 en 8.º); *Historia de Fray Luis de Granada*, (Barcelona 1605); *Catàlech dels bisbes de Girona*, en llatí; *Historia de los... Condes de Barcelona* (Barcelona 1603); *Anales del reino de Valencia* (València 1613 fol.); *Catalonia descriptio*.

-- (SALVADOR). *Biog.* Frare del ordre de predicadors, nomenat en religió «fra Antònio». Va néixer a València cap a mitjans segle XVIII, estudiant a les Escuelas Pies y prenent l'hàbit del convent de Sant Domingo (1781). Al convent d'Oriola va arribar a mestre de la facultat de teologia, éssent després elegit Examinador Sinodal per l'arquebisbe Simó Lopeç. Va escriure quelcòm sota'l pseudònim *Di nús palos*. És autor d'algunes poesies contra'ls enemics del estat regular. Se li deu la l'istoria de la vida i mort dels tres freres dominichs fusellats pèls francesos l'any 1812 a Murvedre, estampada a València per J. Tormos y Nebot en 1813.

DIAGÓMETRE. m. Mena d'electròscop molt sensible. **Diagómetro.**

DIAGOMETRÍA. f. Art de comparar per medi del diagòmetre la conductibilitat elèctrica de diferents substancies. **Diagometría.**

DIAGONAL. adj. *Geom.* Ratlla recte que en qualsevol polígonu va desde un àngul qualsevol a un altre àngul que no sigui'l seu immediat oposat per dins de la figura. **Diagonal** || pl. En la esgrima les ratlles que tallen d'àngul a àngul els dos quadrats, que se imaginem, l'un al pit i l'altre a la cara. **Diagonales.**

DIAGONALMENT. adv. m. D'un modo diagonal. **Diagonalmente.**

DIAGRAFIA. f. Art de dibuixar ab el diàgrafo. **Diagrafia.**

DIAGRÀFICA. f. Art de delinear, o la mateixa delineació o dibuix **Diagràfica.**

DIAGRAFITA. f. *Miner.* Roca que proporciona fragments a tall de llapis. **Diagrafita.**

DIAGRAFO. m. Instrument que serveix per a donar en petit la imatge d'un objecte molt més gran. **Diagrafo.**

DIAGRAMA. m. Figura o construcció de línea que serveix per a demostrar una proposició. **Diagrama.** || *Ant.* Extensió dels sons en el sistema musical dels grecs, qu'equival a lo que 'n diem escala. **Diagrama.**

DIAGRIDI. m. *Med.* Escamonea preparada ab el suc de la llimona. **Diagridi.**

DIALACA. f. *Farm.* Preparació que té per base la goma laca. **Dialaca.**

DIALAJA. f. m. Vegis **DIALATGE.**

DIALATGE. m. Vegis **DIALATJE.**

DIALATJE. m. *Miner.* Silicat de magnesia y calç i ferro, de color vert més o menys fosch, que ratlla 'l carbonat de calç y's fundeix poch a poch deixant una escoria grisenca. **Dialaja.** || *Ret.* Figura que consisteix en fer us de molts arguments per a demostrar una sola proposició. **Dialaje.**

DIÀLECH. m. Conferencia escrita o de viva veu entre dues o més persones que alternativament discorren preguntant y respondent. **Diálogo.**

PARLAR EN DIÀLECH. fr. **DIALOGISAR.**

DIALECTE. m. Forma particular que presenta la llengua nadiua d'un país en alguna de les seues regions. **Dialecto.**

DIALÈCTICA. f. Art de dirigir bé'l raciocini. **Dialèctica.**

DIALÈCTICAMENT. adv. m. D'un modo dialèctich. **Dialècticamente.**

DIALÈTICH. CA. adj. Lo que pertany a la dialèctica. **Dialéctico.** || m. Qui professa la dialèctica. **Dialéctico.**

DIALEGMÀTICH. CA. adj. Epítet de les arts o ciencias analisadores dels signes per medi dels quals ens transmetem les idees. **Dialegmático.**

DIALEPSIS. f. *Med.* Espai que's deixa entre les circumvolucions de certs envenats. **Dialepsis.**

DIALIBANÓN. m. *Med.* Nóm de certs medicaments que tenen per base l'incens. **Dialibanón.**

DIALOGAR. adj. **DIALOGÍSTICH.**

DIALOGAR. v. n. Fer diàlechs o parlar en diàlech. **Dialogizar, poner en diálogo, dialogar.**

DIALOGÍA. f. Figura que's comet quan se junten molts arguments per a sol efecte. **Dialogia.**

DIALOGISAR. v. n. **Dialogar.**

DIALOGISME. m. *Met.* Mena de prosopopeia que se comet quan algú, sigui real o fingidament, se fa preguntes y respostes com si parlés ab altres. **Dialogismo.**

DIALOGÍSTICH. CA. adj. Lo pertanyent al diàlech o lo qu'està escrit en diàlech. **Dialogístico.**

DIALTEA. f. Ungüent compost principalment de l'arrel de malvi. **Dialtea.**

DIAMANT. m. *Miner.* Pedra fina que té la transparencia del cristall de roca; és carbonu pur y la

més dura de totes les pedres fines, puig que les ratlla totes, sense ésser ratllada per cap d'elles. **Diamante.** || Eina de fusta o de metall ab una punteta de diamant al capdell qu'usen els vidriers pera tallar el vidre. **Diamante.**

DIAMANT EN BRUT. El qu'está sense pulir o tal com surt de la mina. *D amante bruto ó en bruto, naife.* || Qualsevulla cosa animada y sensible, com: *l'entoniment, la voluntat, etc., quan no té 'l'Uuiment que donen la educació y la experiencia. Diamante bruto ó en bruto.*

DIAMANT MOLT PETIT. *Chispa.*

DIAMANT TAULA. El qu'és treballat per la part de dalt ab una superfície plana y quatre rebaixats alentorn. *Diamante tabla.*

DIAMANTI. NA. adj. Lo pertanyent al diamant y, metafòricament, la duresa o fortalesa d'alguna cosa. **Diamantino.**

DIAMANTISTA. m. Qui treballa o engasta diamants o altres pedres fines. **Diamantista.**

DIAMETRAL. adj. Lo que pertany al diàmetre, com: *ratlla diametral. Diametral.* || A l'esgrima, ratlla que's suposa baixar del cap als peus per la part anterior, dividint l'home en dues meitats. **Diametral, vertical.**

DIAMETRALMENT. adv. m. D'extrém a extrém. **Diametralmente.**

DIÀMETRE. m. *Geom.* La ratlla recta que passant pèl centre del cercle y acabant a la circumferència, 'l divideix en dues parts iguals. **Diámetro.** || **Calibre.**

DIÀMETRE APARENT. *Astron.* Aquella porció del cercle màxim, tirat pèl centre d'un astre, que ocupa d'una a altra banda del còs. *Diámetro aparente.*

DIÀMETRE VERDADER. *Astron.* El del meteix còs esfèric de l'astre, que's determina en semidiàmetres de la terra. *Diámetro verdadero.*

DIANA. f. *Mit.* Un dels tochs de guerra que's fá a punta de dia pera indicar que cessa 'l sant y senya que s'havia donat a fi de regonéixers durant la nit. **Diana.**

TOCAR DIANA. fr. Batre 'ls tambors pera donar a entendre la vinguda del dia. *Tocar la diana.*

DIANA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Sant Jordi Desval's, prov. de Girona.

DIANDRIA. f. *Bot.* Segona classe del sistema sexual de Linnéu. **Diandria.**

DIANDRO. A. adj. *Bot.* S'aplica a les flors que tenen dos estams. **Diandro.**

Diano

quelitres, indígenes de Europa. **Diano.**

DIANTACI. A. adj. Semblant al dianto. **Diantáceo.**

DIANTECIA. f. *Entom.* Insectes coleòpters nocturns qu'abunden a Europa. **Diantecia.**

DIANTERI. A. adj. Que té dues antereres. **Diantero.**

Diantecia

DIANTO. m. *Bot.* Que té dues flors. **Dianto.** || Nòm científic del clavell. **Dianto.**

DIANTÓN. m. Polvos extrets de gran nombre de plantes aromàtiques. **Diantón.**

¡DIANTRE! m. *Fam.* Diabre. **Diantre, dianxe.** || interj. ¡Diantre! ¡Diablo!

DIANUCH. m. Substancia gelatinosa preparada ab nous verds. **Dianuco.**

DIANXE. m. *Fam.* **Diantre.**

DIAPALMA. f. Emplastre dessecant compost del decuit de palma, oli comú y litargiri. **Diapalma.**

DIAPASME. m. Tota composició de polvos aromàtics, d'essència, etc. **Diapasmo.**

DIAPASSÓ. m. *Mús.* L'interval que consta de cinch tons, tres majors y dos menors, y de dos semitóns majors, que són: *diapente y diatesarón.* **Diapasón.**

DIAPENTE. m. *Mús.* El quint interval que consta de tres tons y d'un semitón menor. És consonància perfecta **Diapente.** || *Fam.* Compost de cinch menes de drogues. **Diapente.**

DIAPNÓTICH, CA. adj. Propi pera excitar l'acció exhalant de la pell. **Diapnótico.**

DIAPRURA. f. Varietat de color. **Diaprura.**

DIAPTOM. m. *Zool.* Crustacis nadadors calanits. Son petits animals aquàtics, abundosos als estans. **Diaptomo.**

DIAPTOSIS. f. *Mús.* Interposició qu' en el cant plá consisteix en repetir dues voltes el final d'un cant, col·locant entre elles la nota sensible. **Diaptosis.**

DIAQUÉ, NA. adj. *Bot.* Compost de dos ovaris. **Diaqueo.**

DIÀQUILÓN. m. Pegat que's fá de litargiri, oli y mucil·lach d'algunes herbes. **Diáquilón.**

DIARI. A. adj. Lo que correspon a tots els dies, com: *salari diari, etc.* **Diario.** || m. Relació històrica de lo que ha anat succeint cada dia en una expedició, viatge, etc. **Diario.** || Periòdic que's publica cada dia y conté varies notícies. **Diario.** || El valor o 'l gasto corresponent a lo qu'és menester pera mantindre la casa en un dia, y lo que's gasta y menja cada dia. **Diario.** || *Astron.* **DIURNO.** || Llibre que porten els comerciants ont hi apunten diàriament les operacions que fan. **Diario.**

DIARIA. f. La provisió de queviures y ormeigs pera quinze dies que's dona als barcos d'un departament pera que no gastin els destinats pera la travessia. **Diaria.**

DIARIAMENT. adv. t. Cada dia. **Diariamente, día por día.**

DIARISTA. m. La persona que fá o publica algún diari. **Diarista, periodista.**

DIAROMATÍCÓN. m. Medicament compost de varies substancies aromàtiques. **Diaromático.**

DIARRAGE. f. *Anat.* Fractura dels ossos temporals. **Diarrage.**

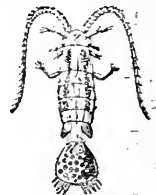
DIARRREA. f. *Med.* Fluix de ventre de varis humors, pero sempre líquits. **Diarrrea.**

DIARRICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent o relatiu a la diarrrea. **Diarrreico.**

DIARRODÓN. m. Electuari compost principalment de roses. **Diarrodon.** || Polvos compostos de varies substancies medicinals, que serveixen contra la leucorrea y pera parar el vòmit. **Diarrodon.**

DIARTRODIAL. adj. *Med.* Pertanyent a la diartrosis. **Diartrodial.**

DIARTROSIS. f. *Anat.* Articulació mòbile que fá

Diaptom

que 'ls ossos puguin moures en tots sentits. **Diartrosis**.

DIASCORDI. m. Confecció medicinal, quin ingredient és l'escordí. **Diascordí**.

Diasemia

DIASEMIA. f. *Entom.* Insectes lepidòpters, abundosos dels mesos de Maig al d'Agost. **Diasemia**.

DIASÈN. m. *Med.* Electuari purgant, compost principalment de fulles del senet. **Diasèn**.

DIASFAGE. f. *Med.* y

DIASFAGIA. f. *Med.* Obertura d'una llaga o de una ferida. **Diasfagia**.

DIASFIXIA. f. *Med.* Pulsació de les arteries o del cor. **Diasfixia**.

DIASÒSTICA. f. *Med.* Part de la medicina que tracta dels medis de conservar la salut. **Diasòstica**.

DIASPÈRMATON. m. Pegat de varies llevors y principalment de fonoll. **Diaspèrmaton**.

DIASPORÓMETRE. m. Instrument pera amidar l'àngul de dos prismes d'un vidre diferent, qu'és necessari pera establir l'acromatisme. **Diasporómetro**.

DIASQUISME. m. *Mús. ant.* Meitat d'un semítot menor. **Diasquismo**.

DIASROFIA. f. *Med.* Dislocació de totes les parts d'un membre. **Diasrofia**.

DIÁSTASIS. f. *Med.* Separació dels ossos articulats per un gínglim lateral. **Diástasis**.

DIÁSTEMA. m. Interval músich sensill. **Diastema**. || Nòm dels poros espargits demunt la superfície dels còssos. || Interval entre 'ls ullals y 'ls caixals de la major part dels mamífers. || Part del cap dels anélits. **Diastema**.

DIASTEMATELITRIA. f. Divisió anormal de la vagina en dues parts. **Diastematelítria**.

DIÁSTILO. m. *Arg.* Ordre d'arquitectura en que les columnes se coliquen a distancia de tres diàmetres l'una de l'altra. **Diástilo**.

DIÁSTOLE. m. *Anat.* Un dels dos moviments sensibles del cor, pèl qual se dilata. Les arteries tenen tambe 'l seu *diástole*, que comunment s'anomena *pòls diástole*. || f. *Gram.* Figura que sols té us en poesia, y consisteix en allargar la sílaba breu. **Diástole**.

DIASTÓLICH, CA. adj. Lo que pertany o és concernent al diástole. **Diastólic**.

DIATOMOTRIS. m. *Cir.* Instrument que serveix pera aixamplar cavitats. **Diatomotris**.

DIASTRADURA. f. **DIABLURA**.

DIASTRE. m. **DIABLE**. || *Met.* Enjogassat, atrevit, inquiet. **Diablo**, **travieso**, **revesado**, **trasgo**. || **DIABLE**, 4.

DIASTREMA. m. *Med.* Dislocació d'un membre. **Diastrema**.

DIASTROFIA. f. *Med.* Torcement dels ossos, muscles, tendóns y nervis. **Diastrofia**.

DIATERÈTICA. f. Part de l'higiene que tracta de la conservació de la salut en tot el seu vigor. **Diaterética**.

DIATERMA. adj. *Fis.* El còs que dona pas als raigs calorífichs, com el diàfano als lluminosos. Son *diatermans* per excel·lència els gasos en general; dels líquids, el sulfur de carbono, y dels sòlits, la sal gema. **Diatermano**.

DIATESARÓN. m. *Mús.* L'interval que consta de dos tons, major y menor, y d'un semítot major. **Diatesarón**. || Triaca composta de l'arrel de l'aristologia, genciana, mirra y llorer. **Diatesarón**.

DIÁTESIS. m. La constitució natural de l'home. **Diátesis**. || f. *Med.* Estat de l'economia animal, predispositiu a contreure certes malalties. **Diátesis**.

DIATÓ. m. Descans que fá la veu sobre una vocal apoiant'shi ab més força qu' en les demés de la metèixa paraula. **Diatono**.

DIATÒMICH, CA. Calificació dels cossos que, en igual volúm, contenen doble nombre d'àtoms simples. **Diatómico**.

DIATÒNICH. adj. *Mús.* S'aplica a un dels tres gèneros del sistema músich que proceeix pera dos tons y un semítot. **Diatónico**.

DIATÒNICH CROMÀTICH. Se diu del gènero de música mixte del diatònic y del cromàtic. *Diatónico cromático*.

DIATÒNICH CROMÀTICH ENARMÒNICH. S'aplica al gènero de música mixte de tots els tres gèneros del sistema músich. *Diatónico cromático enarmónico*.

DIATRIBA. f. Discurs que versa regularment sobre materies polèmiques y dirigit per lo comú a impugnar ab acrimonia y serenitat les produccions del ingeni. **Diatriba**.

DIÀZ (Genis) *Biog.* Pintor valencià del sigle XVII, nat a Villena. L'any 1675 era frare cartoixa de Portaceli. A la sala capítolar d'aquella cartoixa hi va pintar algunes composicions de la vida de St. Brú. Tenia adoptada la manera de pintar de la escola valenciana y sols se va ocupar de temes religiósos. Sentia bé la composició, empió 'l seu colorit era ingrat y dur.

— (JOSEPH) *Biog.* Poeta de renom, Nat a Penyscola en 1713 y mort a Ferrara (Italia) en 1783. Entrà a la Companyia de Jesús en 1729. Exercí la ensenyansa a Barcelona, Urgell, Vich y Tortosa. Compongué varies tragedies, que no s'estamparen a causa de la expulsió manada per Carles III.

— Y SICART (JASCINTO). *Biog.* Catedràtic y llatinista català, nat a Vallgorguina, que havia estudiat a Cervera, en quina Universitat va ésser mestre de cànons. Després va desempenyar càtedres a Sivilla y a Barcelona. Dominava la llengua latina y era força coneixedor d'abdues literatures clàssiques. Era acadèmic de la de Bones Lletres de Barcelona. Quan va poguer jubilar-se, va pendre l'hàbit dels benets a Montserrat. Morí a Sarrià (Barcelona) en 1885. A la seua laboriositat se deuen molts estudis relatius a la literatura latina. Va escriure en itali y en castellà. D'entre 'ls seus treballs citarém: *Discurso sobre el lugar que ocupaba junto á Lérida el campamento de César*, etc., (volúm segon *Mem. Acad. Buenas Letras*); *Biografía ó panegirico de D. Ramón Lázaro de Dou y de Bassols* (1870), y altres estudis llegits a l'Academia.

DIBUIX. m. Representació d'un objecte per medis gràfichs. Hi há dibuix a la ploma, al llapis, al pastell, al carbó, etc. **Dibujo**.

DIBUIX AL CARBÓ. El que 's fá ab una barreta prima de carbó tou. *Dibujo al carbón*.

DIBUIX AL LLAPIS. El que 's fá ab llapis negre. *Dibujo al lápiz*.

DIBUIX A LA ESTAMPA. El que 's fá ab el sumillo y pòls de llapis. *Dibujo al esjumino*.

DIBUIX A LA SANGUINA. El que 's fá ab llapis vermell. *Dibujo á la sanguina*.

DIBUIXADOR. m. **DIBUIXANT**. || Mena de burí. **Puntilla**, **dibujador**.

DIBUIXANT. p. a. Qui dibuixa. **Dibujante**, **dibujador**.

DIBUIXAR. v. a. Delinear demunt d'un paper o de qualsevulla altra superfície, imitant de clar y obscur la figura d'un còs. **Dibujar**. || *Met.* Descriure ab propietat alguna passió del ànim o alguna cosa inanimada. **Dibujar**.

DIBUIXAT, DA. p. p. **Dibujado**.

DICACITAT. f. *Ant.* Agudesa y gracia en ferir ab paraules: mena de mordacitat. **Dicacidad**.

DICASTÈRICH, CA. adj. *Med.* De dues castes. **Dicàstèric.**

DICCIÓ. f. Qualsevulla de les parts que componen la oració en una llengua. **Dicción.** || Se diu també del modo de parlar, del bon o mal llenguatge. **Lenguaje, estilo, dicción.**

DICCIONARI. m. El llibre en forma de catàlech que conté per ordre alfabètic totes les diccions de una o més llengües, o de les pertanyents a alguna l'cultat o matèria determinada, explicada regularment en el mateix idioma. **Diccionario**

DICCIONARISTA. m. L' autor de algun diccionari. **Diccionarista, glosógrafo.**

DICÉFAL, A. adj. De dos caps o apèndix. **Dicéfal.**

DICERCO. m. *Entom.* Insectes coleòpters pentamers, quin tipus és el dicercó pipano, un dels bupres-tits més bells d' Europa. **Dicercó.**

DICH. m. *Mar.* El vuit que 's fa a les adràssanes pera carenar les naus. **Dique, seno.**

Dicercó

DICLINISME. m. *Bot.* Separació dels dos sexes a les plantes. **Declinismo.**

DICLINOÈDRICH, CA. adj. *Min.* S' aplica al cristall natural que té dos ànguls aguts y un de recte a cada cara. **Diclinoèdric.**

DICOGAMIA. f. *Bot.* Modo de fecundar els vegetals unisexuals, quines flors mascles y femelles se obren en diferents èpoques. **Dicogamia.**

DICORDI. m. *Mús.* Instrument antic de dues cordes, en forma de flaüt. **Dicordio.**

DICOTILEDÓ, NA. adj. *Bot.* Calificació de les plantes que tenen dos cotiledóns. **Dicotiledón.**

DICOTOM. adj. *Astron.* S' aplica a Venus, Mercuri y a la lluna, quan no 's veu més que la meitat de aquells planetes, y d' aquest satèlit. **Dicótomo.**

DICOTOMAL, A. adj. *Bot.* Que ix del àngul format per dues branques. **Dicotomal.**

DICOTOMIA. f. *Astron.* Estat de la lluna quan no 'n veiem més que la meitat. **Dicotomia.** || Àngul format per dues branques dicotemes. **Dicotomia.**

DICOTÒMICH, CA. adj. Que 's divideix en dos. **Dicotómico.** || Referent a la dicotomia. **Dicotómico.**

DICROTO. m. *Med.* Se diu del pòs desigual, que bat dues vegades quasi en un mateix instant. **Dicròto.**

DICTADOR. m. Autoritat superior que s' abroga un poder absolut. **Dictador.**

DICTADURA. f. La dignitat del dictador. **Dictadura.**

DICTAM. m. *Bot.* Nòm genèric de varies plantes molt aromàtiques. **Dictamo.** || **GITAM.**

DICTAM BLANCH. m. *Bot.* Herba de la fam. de les rutàc es; és ramosa, té les fulles semblants a les de la freixa, les cames cilíndriques, dretes, peludes, y de color rogenc y les flors comunment blanques. La seua arrel del gruix d' un dit, y la seua escorxa se usen en la Medicina. **Dictamo blanco, fresnillo.**

DICTAM CRÈTICH. Herba medicinal de la fam. de les llabiades, mena d' orenca, ab les fulles d' una sort de borra blanca per dins, que conté la fructificació. Serveix d' adorno als jardins, y les seues flors fan una fortor molt desagradable. **Dictamo crético.**

DICTAMEN. m. Opinió o judici que 's forma sobre alguna cosa. **Dictamen.** || Inspiració o moviment ab qu' avisa la conciencia. **Dictamen.** || *Ant.* **Dictadura.** **PENDRE DICTAMEN.** fr. **PENDRE CONSELL.**

DICTAR. v. a. Pronunciar poch a poch les paraules pera que un altre tingui temps d' anarles escrivint. **Dictar.** || *Met.* Inspirar, sugerir. **Dictar.**

DICTAT, DA. p. p. Dictado. || m. Títol de dignitat, honor o senyoriu. **Dictado.**

D CTATORI, A. adj. Lo pertanyent a la dignitat del dictador. **Dictatorio.**

DICTERI. m. Ditxo o expressió mordàs y picanta que fereix o insulta. **Dicte:io.**

DICTINES. f. pl. *Entom.* Aranyes que 's fan entre 's grans de raïm. **Dictinas.**

DIDA. f. La dona que cria als seus pits alguna criatura d' altre. **Nodriz, ama ó ama de leche, nutriz.**

DÓNAR A DIDA. fr. *Met. fam.* Despreciar, despedir a algú ab desagradó. **Dar dimisorias, mandar al botabán.**

DIDÀCTICH, CA. adj. Lo que és pertanyent a la ensenyansa. **Didàctico, didascálico.**

Didal

DIDAL. m. Eina de metall o d' os pera empènyer l' agulla y defensa del dit pera cusir. **Dedal.** || El que usen els segadors y altres que treballen de

mans, pera que no 's fassin mal als dits. **Dedil.** || El capell que corona l' agl. **Capullo, cascabillo.** || *Met.* Vas molt petit. **Dedal.**

DIDALERA. f. *Bot.* Planta silvestre de la fam. de les escrofulariàcees que fa una flor de figura de campaneta. **Campanilla digital.**

DIDASCÀLICH, CA. adj. **DIDÀCTICH.**

DIDIMOPRIÓN. m. Alga que 's cria a algunes fonts. **Didimoprion.**

DIDINAMIA. f. *Bot.* Catòrsena classe del sistema sexual de Linnéu. **Didinamia.**

DIDIPLASSO. A. adj. Calificació mineralògica de dos cristalls compostos de dos romboides y dos decaèdres. **Didiplaso.**

DIDOECAEDRE, A. adj. Epítet d' uns cristalls de vint y quatre cares. **Didoeaedro.**

DIDOT. m. El marit de la dida. **Amo, marido del ama de leche.**

DIE. m. Dia.

DIEDRE. adj. *Geom.* V. ÀNGUL DIEDRE.

DIENAEDRE, A. adj. *Min.* Qu' acaba per divuit cares, disposades de nou a nou envers cada vértix. **Dienaedro.**

DIÈRESIS. f. Figura poètica per la qual una sílaba 's parteix en dues al vers. **Dièresis.** || Els dos punts que 's posen demunt de la ù pera denotar que 's deu pronunciar. **Crema, dièresis.**

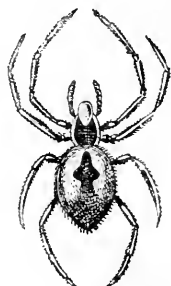
DIES. m. pl. de DIA.

ANAR A DIES. fr. Variar algú o alguna cosa en alguns dies, com el qui un dia està alegre y un altre trist. **Tener dias.**

DIES HÁ. *Loc.* Ab que s' explica qu' alguna cosa va succehir molts dies abans del temps en que 's refereix. **Dias há.**

DÓNAR ELS BONS DIES. fr. Saludar o visitar a algú 'l día del seu sant, desitjantli felicitat. **Dar los dias.**

EN DIES DE DÈU. *Loc.* Pera expressar que mai ha succeït o 's verficarà alguna cosa. **En dias de Dios.**

Dictina

Brot de didalera

ESTAR EN DIES DE PARIR. fr. Se diu de les dones prenyades que tenen aprop el part. *Andar ó estar en dias de parir.*

HI HA MÉS DIES QUE LLANGONISSES. *Loc. fam.* Denota que no urgeix el dir o ler alguna cosa. *Más dias hay que longanizas.* || Ab que 's reprén als que s'apresuren massa en els negocis que donen temps. *Más dias hay que longanizas.*

NO ÉSSER NAT A DIES. fr. *Ant.* Haver nascut abans de temps o fora de temps. *Precoz*

NO PASSAR DIES PER ALGÚ. fr. No envellir, conservar-se fresch. *No pasar dias por uno.*

PASSANT DIES Y MÉS DIES. *Loc.* Passant el temps sense definitiva resolució. *Yendo y viniendo dias.*

TINDRE 'LS SEUS DIES. fr. ANAR A DIES.

TINDREN PER DIES. *Loc.* Haver rebut algún mal de molta consideració, o que no 's pot remeiar per de prompte. *Tener ó llevar que lamer.*

TRES DIES HA. *Expr.* Tres dies abans del present. *Anteateayer, trasateayer.*

DIESI. f. *Mis.* Una de les parts més petites y senyilles en que 's divideix el tò. *Diesi.*

DIETA. f. El règimen que 's fá observar en el menjar y beure als malalts y convalescents. *Dieta.* || La junta o congrés dels estats del imperi d'Alemanya pera deliberar sobre 'ls negocis públichs o de religió, y també els corts de Polònia y les assemblees dels estats de Suïssa, que s'anomenen: DIETES GENERALS. || DIETA. || El salari que guanya cada dia un jutge de comissió, informant, etc. *Dieta.*

DIETARI. m. Mena de calendari qu'usen els ecclésiàstichs, disposant l'ordre y rito del reso y ofici diví de tot l'any. *Añalejo, cuadernillo, epacta, burrillo.* || DIARI, 2. || Llibre d'anotacions diàries.

DIETÈTICH CA. adj. Lo que pertany a la dieta o règimen que 's fá observar als malalts. *Dietético.*

DIÉVA. p. imp. de dir. *Ter.* DEVA.

DIEZ, DIEÇ O DÍAZ (Manel). *Blog.* València del segle XV, senyor de la vila de Andilla, majordom del rei Alfons V d'Aragó, a qui va acompanyar a la conquesta del regne de Nàpols. Allí 'l rei li va ordenar compondre 'l *Llibre de menescalía*, tractat de les malalties del cavall, imprés distintes vegades a Barcelona, en plé segle XV y també per Rosenbach, en 1515. L'obra va ésser traduïda «de la llengua catalana en llengua castellana por el magnifico Martin Martinez Dampies fidalgo, natural de la villa de Sos.» S'en coneixen edicions castellanés de Saragossa 1499 y 1545, y de Valladolid en 1500.

DIEZ (Pere). *Blog.* Argenter catalá del segle XV. Era artista del Sant Pare Calixte III (Alfons de Borja o Borgia) y va treballar a la cort pontificia junt ab l'altre argenter saragossá, n'Antoni Pérez de les Celles, que van fer algunes joyes en col·laboració y altres per separat, destinades a ésser estrenes del Sant Pare a sobirans. Diez ja treballava a Roma l'any 1455, y va seguir fent d'argenter durant el pontificat d'Ignoscet VIII, essent la darrera notícia que se'n té, una del any 1483. Per ordre de Calixte III, en Diez y 'l seu company elaboraren la rosa d'or regalada al rei Carles VII de França pèl Maig del 1457, una de les més antigues de que hi há notícia.

DIFERENCIA. I. La raó perque una cosa 's distingeix d'un'altra. *Diferencia.* || Varietat entre coses d'una mateixa mena. *Diferencia.* || Disputa, contrarietat u oposició d'algunes persones entre sí. *Diferencia.* || *Aril.* y *Geom.* L'excés d'una quantitat respecte d'un'altra. *Diferencia.* || *Mis.* El diferent só que 's fá baix un meteix compás. *Diferencia.*

DIFERENCIA ASCENSIONAL. *Astron.* La que hi há entre l'ascensió recta y la obliqua d'algún astre. *Diferencia ascensional.*

DIFERENCIA DESCENSIONAL. La que hi há entre la descensió recta y la obliqua, contada una y altra en la equinoccial. *Diferencia descensional.*

A DIFERENCIA. m. adv. Que serveix pera explicar la raó de la divergencia que hi há entre dues coses semblantes o comparades entre elles. *A diferencia.*

A POCA DIFERENCIA. m. adv. Poch més o menys. *Con poca diferencia.*

HAVER 'MOLTA DIFERENCIA DE L'UN AL ALTRE. *Loc.* *Mucho va de Pedro á Pedro.*

NO FER DIFERENCIA ENTRE DUES COSES. fr. No preferir l'una a l'altra. *No hacer diferencia.* || No tiudre discreció pera distingir el mérit particular de cada cosa. *No distinguir de colores.*

PARTIR LA DIFERENCIA. fr. Cedir cada hu de la seua part en alguna controversia o ajust pera poguer posarse d'acort. *Partir la diferencia.*

DIFERENCIAL. adj. Lo que pertany a la diferencia d'algunes coses entre elles. *Diferencial.*

DIFERENCIAR. v. a. Fer diferencia, conèixer la diversitat y semblansa de les coses. *Diferenciar.* || Variar, mudar l'us que 's fá de les coses. *Diferenciar.*

DIFERENCIARSE. v. r. Distingi'se una cosa de un'altra. *Diferenciarse, diferir.* || Ferse notable algún subjecte per les seues accions o qualitats. *Diferenciarse.*

DIFERENCIÒMETRE. m. Instrument pera conèixer la velocitat d'una embarcació. *Diferenciómetro.*

DIFERENCIOMETRÍA. f. *Mar.* Art d'averiguar quant cala una embarcació. *Diferenciometría.*

DIFERENCIAR. v. a. *Ant.* Diferenciar.

DIFERENT. adj. Diver, distint, no paregut a altra cosa. *Diferente.*

DIFERENTÍSSIM, A. adj. sup. Diferentísimo.

DIFERENTMENT. adv. m. De diferenta manera. *Diferentemente.*

DIFERIR. v. a. Dilatar, retardar o suspendre la execució d'alguna cosa. *Diferir, endurar.*

DIFIA. f. *Ictiol.* Animal marí, cartilaginós, d'aspecte cretallí. *Difía.*

DIFÍCIL. adj. Lo que no 's logra o executa sino ab molt de treball. *Difícil, arduo, espinoso, grave.*

DIFÍCILÍSSIM, A. adj. sup. Dificilísimo.

DIFÍCILMENT. adv. m. Ab dificultat. *Dificilmente, dificultosamente.*

DIFÍCULTAR. v. a. Posar dificultats a alguna cosa, tindre-la per difícil. *Dificultar.* || Fer difícil alguna cosa ficant'hi destorbs o inconvenients que abans no tenia. *Dificultar.*

DIFÍCULTAT. f. Destorb, oposició o circumstancia que fá difícils les coses. *Dificultad.* || Dupte, argument o réplica proposada contra alguna opinió. *Dificultad.*

AB PROU DIFÍCULTAT. Ab molt de treball y molestia. *Con dificultad.*

APRETAR LA DIFÍCULTAT. fr. Instar ab nou argument. *Apretar la dificultad*

APURAR LA DIFÍCULTAT. fr. Enténdrela, aclarirla. *Apear una dificultad; ponerse de pies en la dificultad.* AQUÍ ESTÁ LA DIFÍCULTAT. *Loc.* AQUÍ ÉS O ESTÁ 'L CAS.

ESTAR AB LA METEIXA DIFÍCULTAT. fr. No quedar resolta. *Quedarse en pie la dificultad.*

POSAR DIFÍCULTATS. fr. DIFICULTAR.

SENSE DIFÍCULTAT. m. adv. Sense reparo, sens inconvenient. *Sin dificultad, sin reparo.* || Fàcilment. *Sin dificultad.*

TRAURE DE LA DIFÍCULTAT. fr. Fer-la entendre a qui no podia fer'ho ell sol. *Desatascar.*

DIFÍCULTÓS, A. adj. Difícil, plé de destorbs. *Difícultoso.*

DIFÍCULTOSAMENT. adv. m. DIFÍCILMENT.

DIFÍCULTOSÍSSIM, A. adj. sup. Dificultosisimo.

DIFIDENCIA. f. Manca de fidelitat. *Difidencia.*

DIFLUENCIA. f. Estat o qualitat de lo qu' es difluent. *Difluencia.*

DIFLUENT. adj. Lo que flueix escampantse. *Difluent.*

DIFORME. adj. *Disforme.*

DIFRACCIÓ. f. *Opt.* Quart modo de deixarse veure la llum, que no es refracció, reflexió o direcció. *Difracció.*

DIFRACTAR. v. a. Fer obrar la difracció a la llum. *Difractar.* || v. r. Separarse un raig lluminós de la línia recta quan passa prop de la extremitat d' un cós. *Difractarse.*

Diftera

DIFRACTIU, VA. adj. Lo que pot produir la difracció. *Difractiu.*

DIFTERA. f. *Entom.* Insectes lepidopters nocturnes, de colors diferents, que acostumen a vegetar en els boscos de pins. *Diftera.*

DIFTERIA. f. *Med.* Crup.

DIFTÉRICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent o relatiu a la difteria. *Diftérico.*

DIFTERITIS. f. *Med.* Inflamació diftèrica. *Difteritis.* || Gènero de malalties caracterisades per la seua tendència a formar falses membranes. *Difteritis.*

DIFTONGAR. v. a. Unir dues vocals formant en la pronunciació una sola sílaba. *Diptongar.*

DIFTONGAT, DA. adj. *Diptongado.*

DIFTONGO. m. L'unió de dues vocals que sempre se pronuncien a un sol temps y formen una sola sílaba. *Diptongo.*

DIFUGI. m. *EFUGI.*

DIFUNDIR. v. a. Extendre, esbarriar. Se diu propiament dels fluïts, y també s' usa com reciproc. *Difundir.* || Divulgar, publicar. També s' usa com reciproc. *Difundir.*

DIFUNDIT, DA. p. p. *Difundido.*

DIFUNT, A. adj. La persona morta. S' usa també com substantiu en les dues terminacions. *Difunto.* || Se pren moltes vegades pel cadáver. *Difunto.*

DIFÚS, A. adj. Ample, dilatat. *Difuso.* || Lo qu' es redundant en veus y expressions. *Difuso.*

DIFUSAMENT. adv. m. Ab difusió. *Difusamente.*

DIFUSIÓ. f. Prolixitat, ampliació viciosa del discurs. *Difusión.* || Acció ab que s' extén o espargeix alguna cosa. *Difusión.*

DIFUSIU, VA. adj. Lo que té la propietat de difundir o diiundirse. *Difusiu.*

DIGÁSTRICH, CA. adj. *Anat.* Se diu d' un muscle doble que dona moviment a la barra inferior. *Digástrico.*

DIGENIA. adj. Epítet de la generació que s' efectúa ab el concurs dels dos sexes. *Digenia.*

DÍGENO, A. adj. Que té ls dos sexes. *Digeno.* || *Miner.* Que té dues superfícies de creixement. *Dígeno.*

DIGERIBLE. adj. Lo que 's pot digerir. *Digestible, digerible.*

DIGERIR. v. a. Pair el ventrell l' aliment, aixafantlo y desientlo pera convertirlo en quilo y nodrir al animal. *Digerir, actuar.* || *Met.* Sufrir ab paciència alguna desgracia u ofensa. *Digerir.* || *Met.* Examinar cuidadosament alguna cosa, meditantla pera enténdrela o executarla. *Digerir.* || *Met.* Posar les coses en ordre. Se diu en particular de les obres del ingeni. *Digerir.* || *Quim.* Coure alguns suchs o altres matèries per medi d' un calor semblant al del ventrell. *Digerir.*

NO POGUER DIGERIR A ALGÚ O ALGUNA COSA. fr. Ésser molt repugnant. *No poder digerir á alguno ó alguna cosa.*

DIGERIT, DA. p. p. *Digerido.*

DIGEST. m. La colecció de les decisions del dret romá. *Digesto.*

DIGESTA. f. *Ant.* *DIGEST.*

DIGESTIÓ. f. La modificació que reben els aliments dins del ventrell pera convertirse en quilo. *Digestión.* || *Quim.* La fermentació que poch a poch se causa a les matèries crues per medi d' una calor artificial semblant a la del ventrell, com: *la dels fems, la de la cendra calenta,* etc. *Digestión.*

DIGESTIU, VA. adj. Lo qu' es bo pera ajudar a la digestió. *Digestivo.* || *Cir.* Medicament que prepara la matèria a la supuració. *Digestivo.*

DIGITALICH, CA. adj. Que té per base la digitalia, parlant de sals. *Digitalico.*

DIGITALINA. f. Alcali que 's trova a les fulles de la didalera. *Digitalina.*

DIGITIGRADO, A. adj. Que camina sobre les puntes dels dits. *Digitigrado.*

DIGLOSA. m. *Entom.* Insectes coleòpters, braquelitres, que viuen prop del mar a la sorra. *Diglosa.*

DIGMENGE. m. *Ant.* *DIUMENGE.*

DIGNACIÓ. f. Condescendencia en lo que pretén o demana l' inferior, deferència pera afavorir a algú. *Dignación.*

DIGNAMENT. adv. m. D' una manera digna y conforme al mèrit de la cosa. *Dignamente.*

DIGNARSE. v. r. Determinarse a honrar y afavorir a algú. *Dignarse.*

DIGNAT, DA. p. p. *Dignado.*

DIGNE, A. adj. Benemèrit, acreedor a alguna cosa, com: *honors, premis,* etc. *Digno.* || Se diu per antifrasis del que mereix alguna pena, com: *digne de mort.* *Digno.* || Corresponent, proporcionat al mèrit y dignitat d' algú. *Digno.*

DIGNIFICAR. v. a. Fer digne, donar valor a algun subjecte, etc. *Dignificar, con dignificar.*

DIGNÍSSIM, A. adj. sup. *Dignísimo.*

DIGNÍSSIMAMENT. adv. m. sup. *Dignísimamente.*

DIGNITAT. f. Qualitat que constitueix digna alguna cosa. *Dignidad.* || Excel·lencia, reials. *Dignidad.* || Càrrech o emplen honorífich. *Dignidad.* || A les catedrals y colegiats qualsevulla de les prebendes de qu' es propi algun ofici honorífich y la persona que la posseïx. *Dignidad.* || Per antonomasia la del arquebisbe o bisbe. *Dignidad.*

DIGNITAT IMAGINARIA O BURLESCA. *Archipámpano.*

DÍGONO, A. adj. *Geom.* De dos ànguls. *Dígono.*

DIGRESSIÓ. f. Vici en la eloquencia, que's comet quan sense necessitat se distren el discurs a coses inconnexes ab l' assumpte. Es a vegades disculpable aquest vici quan una justa causa mou a cometre 'l. *Digressión.*

DIHÍDRICH, CA. adj. Lo que conté doble quantitat d' hidrògen. *Dihidric.*

DIHIDRITA. f. *Miner.* Fosfat de coure que conté dos àtoms d' aigua. *Dihidrita.*

DIJÓUS, m. El quint dia de la setmana. *Jueves.*

DIJÓUS DE LES COMARES. El penúltim abans de carnestoltes. *Jueves de comadres.*

DIJÓUS DELS COMPARES. L' anterior al de les comares. *Jueves de compadres.*

DIJÓUS GRAS O LLARDER. L' immediat a carnestoltes. *Jueves gordo ó lardero.*

DIJÓUS SANT. El de la Setmana Santa. *Jueves santo.* LA SETMANA DELS TRES DIJÓUS. fr. Usada pera expressar que una cosa no passarà mai. *La semana que no tenga viernes.*

Diglosa

DILACIÓ. f. Detenció, l'acció de retardar alguna cosa, la espera d'algún temps favorable, etc. **Dilación, prórroga.** || Temps que 's dona pera fer alguna cosa, com: *pera pagar els plassos*, etc. **Dilación.** || pl. Allargues. **Largas.**

DILAPIDACIÓ. f. La acció y efecte de dilapidar. **Dilapidación.**

DILAPIDADOR. A. m. y f. Qui dilapida. **Dilapidador.**

DILAPIDAR. v. a. Destruir o malgastar els béns propis. **Dilapidar.**

DILATABILITAT. f. Qualitat de dilatable. **Dilatabilidad.**

DILATABLE. adj. Lo que pot dilatarse. **Dilatable.**

DILATACIÓ. f. La acció y efecte de dilatar. **Dilatación.** || *Fis.* L'alteració que reb un cós quan ocupa més lloch que l'ordinari. **Dilatación.** || Descans, desahogo del esperit, efusió de cor. **Desahogo, dilatación.**

DILATADAMENT. adv. m. Ab dilatació. **Dilatadamente.**

DILATADÍSSIM. A. adj. sup. **Dilatadísimo.**

DILATADOR. A. m. y f. Qui dilata o extén. **Dilatador.** || *Cir.* Instrument pera aixamplar les llagues si convé. **Dilatador.** || pl. *Anat.* Dos muscles del nas. **Dilatadores.**

DILATAR. v. r. Extendre, allargar alguna cosa de modo que ocupi més lloch. **Dilatar.** || Diferir, retardar alguna cosa. **Dilatar.** || Aixamplar l'ánim, desahogarse. **Dilatar.**

DILATARSE. v. r. Explaiarse, extendre's ab prolixitat en algún discurs o narració. **Dilatarse.**

DILATAT, DA. p. p. **Dilatado.** || adj. Nòmbros, com: *família dilatada*. **Dilatado.**

DILATATIU. A. adj. Lo que té virtut de dilatar. **Dilatativo.**

DILATORI. A. adj. *For.* Lo que serveix pera prorrogar y extendre 'l termini judicial d'una causa. **Dilatorio.**

DILECCIÓ. f. Amor, voluntat honesta. **Dilección.**

DILECTÍSSIM. A. adj. sup. **Dilectísimo.**

DILEMA. m. *Log.* Argument format de dues proposicions contraries disjuntivament, ab tal artífici, que negada o concedida qualsevulla de les dues, queda demostrat lo que s'intenta provar. **Dilema.**

Dilobo

DILOF. A. adj. Que té dues crestes o dues quèes. **Dilof.**

DIALOGÍA. f. Ambigüetat, doble sentit. **Diología.**

DILUCIDACIÓ. f. Il·lustració, claretat y explicació que 's dona a alguna obra d'ingeni, proposició o discurs. **Dilucidación.**

DILUCIDADOR. A. m. y f. Qui dilucida. **Dilucidador.**

DILUCIDAR. v. a. Il·lustrar, declarar y explicar alguna obra d'ingeni, proposició o discurs. **Dilucidar.**

DILUCIDARI. m. L'escrit ab que 's dilucida o il·lustra alguna obra. **Dilucidario.**

DILUCIÓ. f. **DEIXATAMENT.**

DILUENT. adj. Lo que serveix pera diluir. **Diluyente**

DILUIR. v. a. Deixafar, estendre un líquid o dissolució afegint'hi aigua. **Diluir.**

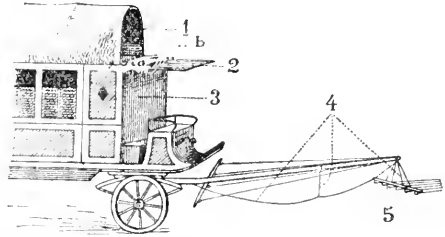
DILUVI. m. Inundació de la terra o d'alguna part d'ella, provinguda de plujes molt copioses. **Diluvio.** || Per antonomasia s'anomena l'universal ab que Deu va castigar als homes en temps de Noè. **Diluvio.** || *Met. fam.* Abundancia excessiva de qualsevulla cosa, com: *un diluvi de paraules*. **Diluvio.**

DILUVIÀ. NA. adj. Pertanyent al diluvi. **Diluviano.**

DILUVIAR. v. n. Ploure moltíssim. **Diluviar.**

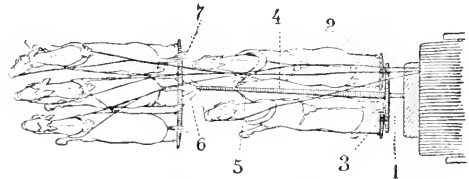
DILUVIÓ. m. *Geol.* Terreno de transició, format, segons s'opina, per una inundació del mar, anter or als temps històrics. **Diluvión.**

DILIGENCIA. f. Aplicació, activitat y cuidado en fer alguna cosa. **Diligencia.** || Promptitut, agilitat y pressa. **Diligencia.** || Negoci, dependencia. **Diligencia.**

DILIGENCIA: 1. Vaca. — 2. Vaho. — 3. Guardapolvos. — 4. Estrinquet. — 5. Bolea. (*Mots de Moyá*).

DILIGENCIA. f. *For.* L'execució y compliment d'un aute, acort o decret judicial, la seua notificació, etc. **Diligencia.** || f. y 'ls seus derivats. || Cotxe gran, repartit en varis compartiments, que abans de construirse les vies fereses, feia el transport de viatgers per les grans carreteres, y que ara s'utilisa pera fer tragets més

1. Varaguardia. — 2. Balanci. — 3. Roscón. — 4. Llansa. — 5. Secaderos. — 6 y 7. Estrinquets. (*Mots de Moyá*).

reduits. A Espanya va establir les diligencies, a les derrerries del segle XVIII, una empresa catalana, la del barceloni senyor Roca. **Diligencia.**

EVACUAR UNA DILIGENCIA. fr. Finalisarla, eixir de ella, concloure-la. **Evacuar una diligencia.**

FER O FER'HI LES DILIGENCIES. fr. Posar tots els medis pera conseguir algún fi. **Hacer sus diligencias; diligencia.**

FER UNA DILIGENCIA. fr. Descarregar el ventre, fer de còs. **Hacer una diligencia.**

LA DILIGENCIA ES MARE DE LA BONA VENTURA. *Ref.* Denota que qui és diligent conseguix lo que d'altre modo no conseguira. **La diligencia es madre de la buena ventura.**

DILIGENCIAR. v. a. Posar els medis necessaris pera 'l logro d'una sollicitut. **Diligenciar.**

DILIGENT. adj. Cuidadós, exacte y actiu. **Diligente.** || Prompte, prest, lleuger en obrar. **Diligente.**

DILIGENTÍSSIM. A. adj. sup. **Diligentísimo.**

DILLIGENTMENT. adv. m. Ab diligència. Dilligentement.

DILLUMS. m. *Ter.* y

DILLUNS. m. El segon dia de la setmana. **Lunes.**

DIMANACIÓ. f. L'acció de dimanar. **Dimanació.**

DIMANAR. v. n. Pervindre, procedir una cosa de un'altra. **Dimanar, manar.**

DIMARS. m. El tercer dia de la setmana. **Martes.**

DIMAS Y GRAELLS (Joaquim). *Biog.* Actor y autor còmic, nat a Barcelona l'any 1822. Va comensar escrivint la peça en un acte: *Una nit de Carnestoltes*, estrenada a l'Odeon l'any 1851, a la qual seguiren: *Las tres rosas*, bilingüe (1855); *La festa dels Ignoscents* (1856); *En Pauet y la Pepeta o la reixa de la llibertat* (1857); *La sombra de D. Pascual* (1857); *Set morts y cap enterro* (1858); *Cap gceperut se veu el gep* (1860); *Bo es l'amar, millor qui a casa s'esta* (1866); *La festa major* (1869); *De rebot* (1877), estrenada al Romea. En Dimas hi ha estat vintidós anys empresari de l'Odeon. Va donat a alguns de declamació pera 'ls actors catalans. Moltes de les seues produccions, en vers, son bilingües, obeint a l'ordre de Madrid (1867), que prohibia les obres de teatre purament catalanes.

DIMECRES. m. El quart dia de la setmana. **Miércoles.**

DIMENSIÓ. f. Mida, tamany y extensió d'algun còs. **Dimensió.** || *Geom.* Mida de l'extensió dels còssos per la seua longitut, latitut y altura. **Dimensió.** || *Mús.* La mida dels compassos. **Dimensió.**

DIMENSIONAL. adj. Lo pertanyent a alguna dimensió. **Dimensional.**

DIMIDIAR. v. a. Partir, dividir en meitats alguna cosa. **Dimidiar.**

DIMINUAR. v. a. *Ant.* DISMINUIR. || v. n. MINVAR.

DIMINUCIÓ. f. DISMINUCIÓ.

DIMINUIT, DA. *Ant.* ENXIUIT.

DIMINUT, A. adj. Defectuós, mancat de lo que devia tindre pera 'l seu complement o perfecció. **Diminuto.** || Molt petit. **Diminuto.**

DIMINUTIU, VA. adj. *Gram.* S'aplica al nòm que disminueix la significació del primitiu. **Diminutivo.**

DIMINUTIVAMENT. adv. m. *Gram.* En forma diminutiva. **Diminutivament.**

DIMISSIÓ. f. Renúncia, desapropi d'alguna cosa que 's possee x. Se diu dels empleus y comissions. **Dimisión.**

FER DIMISSIÓ. fr. Renunciar, deixar algun empleu, etc. *Hacer dimisión.*

DIMISSORIES. f. pl. Despaig que 'ls prelats eclesiàstics donen als seus súbdils pera que lícitament puguin rebre ordres sagrades d'un altre. **Dimisorias, reverendas.**

DONAR DIMISSORIES. f. *Fam.* Despedir a algú apartant-lo ab desagrado. *Dar dimisorias.*

DIMONI. m. DIABLE.

DIMONI ENCARNAT. L'home pervers y maligne. *Diablo ó demonio encarnado.*

COM CENT MIL DIMONIS. *Expr. fam.* D'enuig o de enfado, y aixís se diu: SI COM CENT MIL DIMONIS NO S'HAGUES FIAT DE QUI NO DEVIA. *Como mil santos.*

DONARSE AL DIMONI. fr. Estar molt irritat. *Estar dado al diablo.*

EL DIMONI QUE HO ENTENGUI. *Loc. fam.* Ésser una cosa molt intrincada o incomprendible. *No lo entenderá Galván.*

EL METEIX DIMONI NO 'N FARIA MÉS. *Loc. fam.* Pondera la gran dissonancia que causa alguna acció o expressió. *No lo hiciera, ó no lo dijera ó no dijera más pateta.*

ÉSSER UN DIMONI O 'L METEIX DIMONI. fr. *Fam.* Ab que 's significa la molta travessura o habilitat de algú. *Ser un demonio.*

POSSEIT DEL DIMONI. Se diu del subjecte que té 'ls esperits malignes dins del còs. *Poseso.*

DIMONIAT, DA. adj. ENDEMONIAT.

DIMONIÓ. m. dim. Demoñuelo. || *Mel.* DIABLÓ, 3.

DIMONISME. m. Creensa en els dimonis. **Demonismo.**

DIMONOMANIA. f. Begeria melancòlica del que s'imagina ésser posseit del dimoni. **Demonomanía.**

DIMONTRE. m. *Fam.* DIABLE.

DIMORFISME. m. Diferencia que presenten en llur forma els còssos que tenen una meteixa composició química, mes no un idéntic estat molecular. **Dimorfismo.**

DIMORFO, A. adj. Susceptible de presentarse baix dues formes diferentes. **Dimorfo.**

DIMOSELLA. f. *Ter.* SENYORETA.

DINADA. f. Manat de llenya prima, còm: *bruch*, etcétera, pera encendre 'l foch. **Fagina, enjutos, yescas, fogote.** || DINAR, 2.

DINAMARQUÉS, A. adj. El natural de Dinamarca y lo que pertany a aquell regne. **Dinamarqués.**

DINAMIA. f. *Med.* Unitat de mida expressiva de la força capàs d'aixecar un kilogram de pressa a l'altura d'un metre en un espai de temps determinat. **Dinamia.**

DINÁMICA. f. Ciència que tracta de les forces o potencies que donen moviment als còssos. **Dinámica.**

DINÁMICH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu a les forces. **Dinámico.**

DINAMISME. m. Sistema que considera la materia còm resultats de forces constantment oposades. **Dinamismo.**

DINAMITA. f. Barreja de polvos de pedra foguera, guix o cendra ab la nitroglicerina, pera aprofitar la enorme força explosiva d'aquesta, evitant o disminuint els perills que porta 'l seu maneig y transport. **Dinamita.**

DINAMOGENESIA. f. *Med.* Tractament apropiat al restabliment de les constitucions débilis. **Dinamogenesia.**

DINAMOLOGIA. Tractat de les forces en abstracte. **Dinamologia.**

DINAMÓMETRE. m. *Mec.* Instrument que serveix pera apreciar la resistencia de les màquines y valuar les forces motrius. Consisteix en una peça de ressort ab una agulla que marca 'ls graus a un quadrant. **Dinamómetro.**

DINAR. v. a. Pendre l'aliment acostumat a mitj dia. **Comer.** || m. L'aliment que 's pren al mitj dia. **Comida.**

A QUI HAS DE DONAR DINAR, NO LI PLANYIS L'ESMORSAR. *Ref.* Denota que quan convé fer un gasto no 's deu encomisar, perque s'hauria de fer després. *Quien merienda á la cena lo encomienda; á quien has de dar de cenar, no te duela darle de merendar.*

UN BON DINAR FA DE BON ESPERAR. *Ref.* Que anima a portar ab paciencia 'ls travalls a que ha de seguirse una gran recompensa. *Hambre que espera hartura, no es hambre.*

DINARDA. f. *Entom.* Insectes coleòpters, que viuen en els formiguers. **Dinarda.**

DINASTIA. f. Serie de prínceps pertanyents a una familia; temps que dura llur successió. **Dinastía.**

Dinarda

DINÀSTICH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu a la dinastia. Dinástico. || Partidari d'una dinastia. Dinástico.

DINASTIT, DA. adj. Semblant a un escarabat. Dinastido.

DINAT, DA. p. p. Comido.

DINATS Y DEJÚNS NO SON PAS TOTS UNS. *Ref.* AVIAT ESTÀ DIT: «MALALT DÈU T' AJUT».

DINDI (Gall). m. *Ornit.* Gall de la India.

DINEMO, A. adj. *Bot.* Que té dos filaments. Dinemo.

DINER. m. *Numis.* La moneia corrent. *Dinero.* || ARDIT, 3.

DINER COMPTANT O CONTANT O DE CONTANT O EFECTIU. Diner prompte, efectiu y corrent. *Dinero* cantante, ó de contado ó en tabla.

DINER FA DINER. *Ref.* Qu' ensenya, que 'l medi més segur d' augmentar el cabal es emplear el diner. *Dinero* llama dinero; cobre gana cobre, que no los brazos del hombre.

DINER LLARCH. *Expr. fam.* Abundor de diner. *Mucho dinero.*

DINERS FAN AVUI AL MON EL JOCH. *Ref.* Denota que qui té diners logra tot lo que vol. *Quien dinero tiene alcanza lo que quiere.*

DINERS Y BOGERIA NO 'S PODEN AMAGAR. *Ref.* Explica lo fàcil qu' es conèixer qui es rich y qui es boig, puig generalment el port y gasto del primer y 'ls desatins del segon ho donen a entendre. *Amor y dinero no pueden estar encubiertos.*

A NINGÚ DEMANARÀS ELS DINERS QUE GUARDARÀS. *Ref.* Denota que devèm estalviar y no malgastar per no haver de molestar als altres. *Quien guarda, halla.*

ARREPLEGAR DINERS. fr. Juntarlos. *Juntar dinero.*

AIXÒ SON DINERS SEGURS O COMPTATS. *Expr. met.* Denota ésser una cosa certa y clara. *Eso son habas contadas.*

BON DINER. El del bon pagador. *Buen dinero.*

DE DINERS Y DE BONTAT LA MEITAT DE LA MEITAT. *Ref.* Ab que 's dóna a entendre que l' opinió sol equivocar-se al judicar el cabal o la bontat d' algú. *De dineros y bondad la mitad de la mitad.*

DEIXAR O POSAR DINERS A GUANY. fr. Donarlo a interés. *Dar dinero á interés.*

DIRNE CENT PER UN DINER. fr. DIR EL NÒM DEL PORCH.

DÓNAR O PENDRE DINERS A DANY. fr. Dónarlos o pendre 'ls a usura. *Dar ó tomar dinero á interés ó á daño.*

DÒNEUME DINERS QUE CONSELLS NO ATIPEN. *Ref.* Denota que qui té necessitat no s' acontenta ab consells, sino que voldria 'l remei. *Dame dineros y no me des consejos.*

ELS DINERS DELS CAPELLÀNS CANTANT VENEN CANTANT SE 'N VAN. *Ref.* Denota que lo que costa poch de guanyar se gasta ab molta facilitat. *Dineros del sacristán cantando se vienen cantando se van.* || Reprén a alguns eclesiàstichs que no apliquen llurs béns als fins pera que 'ls destina l' Iglesia. *Bienes de campana dados Dios y el diablo los derrama.*

ELS DINERS SEMPRE VENEN BÉ. *Ref. loc. prov.* Denota que vinguin d' ont vinguin sempre 's reben ab gust. *El dinero bien huele salga de donde saliere.*

EN DINER CONTANT O EFECTIU. m. adv. En moneda prompte y corrent. *En dinero efectivo, á dinero cantante, á dinero seco, al contado, pecuniariamente.*

FER ANAR O TINDRE 'LS DINERS A PALADES. fr. *Fam.* Ab que 's pondera la riquesa d' algú. *Apatear el dinero á los doblones.*

FER DINERS. fr. Procurarse 'ls, venent o empenyant alguna cosa. *Hacer cuartos, dineros.*

LO QUE NO 'S PAGA AB DINERS SE PAGA AB DINADES. *Ref.* Denota que no sols consisteix la recompensa en diners, sino també en altres coses equivalents. *Lo que no va en lloros va en quebrantos; oro es lo que oro vale; lo que no va en lágrimas va en suspiros.*

NO DEURE UN DINER A NINGÚ. fr. NO DEURE UN QUARTO A NINGÚ.

NO ÉS PAGAT AB DINERS O AB CAP DINER. *Loc.* Denota lo apreciable qu' és alguna cosa per les seues particulars qualitats. *Vale á precio de oro ó no tiene precio.*

POCHS DINERS POCA MÚSICA O POUCHS SANTS ANTONIS. *Ref.* Denota que no 's fan les coses grans a poca costa. *A poco dinero poca salud; poco dinero, poco sermón.*

¿QUE TENS MASSA DINER? *Loc. fam.* Ab que 's nota a algú que fa un gasto extraordinari o fora de temps. *¿Qué ha parido la gata?*

QUI DINERS D' ALTRE GUARDA NO SE 'N VA AL LLIT SENSE SOPAR. *Ref.* Adverteix quan raro és manejar interessos d' altres ab tota puresa. *Administrador que administra y enfermo que enjuaga algo traga.*

QUI DINERS HA DE COBRAR, MOLTS PASSOS HA DE DÓNAR. *Ref.* Denota lo molt que costen de cobrar els deutes. *Quien dinero ha de cobrar muchas vueltas ha de dar.*

QUI NO TÉ DINERS EN BOSSA, HA DE TINDRE MEL EN BOCA. *Ref.* Denota que qui deu y no pot pagar, ha de donar satisfacció y bones esperances. *Quien no tiene miel en orza téngala en la boca.*

QUI TÉ DINERS DE TOT IX BÉ. *Ref.* Que denota que 'l diner fa fer molts torts als administradors de justícia. *El dinero hace lo malo ser bueno; todo lo vence el dinero; no hay cerradura si es de oro la ganzia.*

QUI TÉ DINERS FA 'LS SEUS AFERS O HO TÉ TOT, O NO LI FALTA RES O TÉ TOT ADRÉS. *Ref.* Denota que 'l rich, per tonto que sigui, fàcilment logra 'l que vol. *Quien tiene dineros pinta panderos; asno con oro alcánzato todo; quien dineros y pan tiene, consuegra con quien quiere; quien tiene argén tiene todo bien.*

SE PODRIEN ANAR A ROBAR ELS DINERS. fr. Pera denotar la baratura d' alguna cosa. *Á huevo.*

TINDRE DINER O DINERS. fr. Ésser rich. *Tener dinero, tener monises.*

TINDRE MAL DINER. fr. Ésser mal pagador. *Ser duro de bolsa.*

TOCAR DINERS. fr. Cobrarlos. *Cobrar dinero.*

TOTHÒM HI ÉS PÈL DINER. *Loc. prov.* Explica la farsa del diner que influéix fins en aquells que no 'l necessiten. *Por dinero baita el perro, y por pan sí se lo dan.*

UN DINER DE MAL CINCH SOUS D' EMPLASTRE. *Ref.* Que reprén a les persones delicades, particularment quan demanen un gran remei pera un petit mal. *Á pi cada de mosca, pieza ó piedra de sábana; poco mal y bien quejado; picóme una araña y atéme una sábana.*

UN DINER PERQUE CANTI Y UN DINER PERQUE CALLI. *Ref.* Ab que 's reprén al qui 's fa molt de pregar pera comensar alguna cosa, y després arriba a molestar ab el meteix. *Ruegos porque cante, ruegos porque calle.*

DINERAL. m. Quantitat gran de diner. *Dineral, dinerada, doblexada.*

DINERET. m. dim. Dineruelo.

DINERETS DE SANTA PAU. Nòm que 's dóna en la comarca d' Olot als fòssils numulites.

DINERÓNS. m. pl. Petita quantitat de diner. *Dinerillo.*

DINÓU. adj. Numeral cardinal. S' aplica al número que conté una desena y nou unitats. *Diez y nueve.*

DINOUCENTS. Numeral cardinal. *Ter.* En certs indrets y marcadament al Vallés aixís se diu de la suma corresponenta a mil noucents.

DINOVÉ, NA. adj. numeral ordinal. Lo que completa 'l número de dinou. *Décimonono.*

DINS. adv. DINTRE.

DINTELL. m. *Arquit.* Part de dalt d' una porta o finestra construïda horitzontalment. *Dintel.*

DINTRE. adv. ll. y t. Ab que s' explica que una cosa és enclosa en un' altra. *Dentro.*

O DINS O FORA. *Expr.* Ab que a algú se li demana

una prompte determinació en algun assumpte duptós. *Ó dentro ó fuera; ó herrar ó quitar el banco.*

DIOCESÀ, NA. adj. Lo que pertany a una diòcesis. **Diocesano** || Se diu del bisbe o arquebisbe que té diòcesis. **Diocesano.**

DIÓCESE. f. y

DIÓCESIS. f. Districte o territori en que té y exerceix jurisdicció espiritual un prelat, arquebisbe, bisbe, etc. **Diòcesis, diocesí.**

DICTAEDRE, A. adj. *Geom.* Que presenta dos octaedres diferents. **Dictaedro.**

DICTIONAL. adj. Que presenta la combinació de un octaedre ab un sòlil de vuit cares pero de diversa mena. **Dictonal.**

DIODECIA. f. *Bot.* Classe vintena del sistema sexual de Linnéu. **Diodecia.**

DIONCOSIS. f. *Med.* Mena de tumefacció produïda per la difusió dels líquids circulants o per la retenció de les matèries destinades a excrecions. **Dioncosis.**

DIONÍS (Narcís de Sant). *Biog.* (Vegis **SANT DIONÍS, NARCÍS DE**).

DIONISSI. m. Nòm d'home. **Dionisí.**

DIONISSIA. f. Pedra de color negre, espurnejada de pichs vermells. **Dionisia.** || f. Nòm de dona. **Dionisia.**

DIONISSISSÉU, A. adj. S'aplica a les eminències ossoses que ixen de les parts laterals del front. **Dionissiseo.**

DIOPTASIS. f. *Min.* Mena de silicat de coure. **Diopiasis.**

DIOPTRA. f. *Opt.* Certa regla, que té als dos extrems dues pinules ab llurs foradels, l'un enfront del altre, pèls quals se dirigeixen els raigs visuals quan se vol observar algun objecte. **Dioptra, alidada.**

DIÓPTRICA. f. Ciència que demostra les propietats dels refractors de la llum y la formació dels cristalls òptics. **Diòptrica.**

DIÓPTRICH, CA. adj. Lo que pertany a la diòptrica. **Diòptrico.**

DIÓPTRICISTA. m. Qui estudia la diòptrica. **Dioptricista.**

DIÓPTRISME. m. Aplicació d'un instrument quirúrgich anomenat *dilatador*. **Dioptrismo.**

DIORAMA. m. Espectacle òptic que consisteix en la exposició d'una o varies pintures demunt de teles verticals, dependint la il·lusió de la diversitat dels jocs de llum. **Diorama.** || Lòchl destinat a tal passatemp. **Diorama.**

DIORÀMICH, CA. adj. Pertanyent al diorama. **Diorámico.**

DIORESIS. f. Flux excessiu de serositat. **Dioresis.**

DIORITA. *Miner.* Roca basàltica composta de feldespat y anfíbolita. **Diorita.** || — (ORBICULAR). Mena de sienita formada d'una pasta d'anfibol ab cristalls arryononats de feldespat. **Diorita orbicular.**

DIORÍTICH, CA. adj. Que conté diorita. **Diorítico.**

DIOROSIS. f. *Med.* Conversió d'humor animal en fluit serós. **Diorosis.**

DIORRESIS. f. *Med.* Sortida de les parts constituents dels orgues per la via urinària. **Diorresis.**

DIORROSIS. f. *Med.* **Diorresis.**

DIORTOSIS. f. *Med.* Reducció d'un membre trenat o dislocat. **Diortosis.**

DIORTÓTICH, CA. adj. Que pertany a la diortosis o és a propòsit pera poguearla fer. **Diortótico.**

DIOSDADO CABALLERO (Raimont). *Biog.* Eruudit mallorquí de gran renom. Va néixer a Palma l'any 1740. Va entrar a la Companyia de Jesús l'any 1754 y 's trobava a Madrid exercint la càtedra de retòrica quan Carles III va expulsar d'Espanya 'ls jesuïtes. Va arribar a Itàlia l'any 1773 y va fer el quart vot a

Forlì. Era company dels Llampilles, Pou y Masdeu a qui igualava en talent. Va escriure gran quantitat de obres castellanes, italianes y llatines, de literatura, d'història y de religió. El problema polítich americà el feu escriure bastant. Mereixen esmentarse, d'entre les seues moltes y bones obres: *De prima typographite atate specimen* (Roma, 1793, en 4.º); *Suplemento crítico de la historia de Méjico*, tres volums, esmenant la obra de Clavigero. *Medios para estrechar más la unión entre los españoles americanos y europeos. Suplemento copioso de los escritores de la Compañia de Jesús*, (quatre volums manuscrits).

DIOSSA. f. **DEESA.**

DIOSSIA. f. *Entom.* Papallona nocturna negra, que té reflexos verts. **Diosia.**

DIPÉTAL, A. adj. *Bot.* Que té dos pètals. **Dipétalo.**

DIPIRO. m. *Min.* Substancia que sembla tindre formes prismàtiques petites. **Dipiro.**

DIPLA. f. Signe que s'usa als manuscrits pera indicar les cites de la Sagrada Escripura; vé a ésser una V horisontal; és també un signe de distinció y de dupte. **Dipla.**

DIPLOCEFALIA. f. *Anat.* Monstruositat que consisteix en dos caps reunits en un sol cós. **Diplocefalia.**

DIPLOCEFÀLICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent a la diplocefalia. **Diplocefàlico.**

DIPLÓCOP. m. *Med. y cir.* Ganivet pera operar la secció de la còrnea transparent. **Diplócopo.**

DIPLOE. m. *Anat.* Teixit celular que 's troba entre les dues làmines de que 's componen els ossos plans. **Diploe.**

DIPLOGASTRIA. f. *Anat.* Reunió monstruosa de dos ventres sobre una sola pelvis. **Diplogàstria.**

DIPLOGÀSTRICH, CA. adj. *Anat.* Que presenta 'l fenomen de la diplogàstria. **Diplogàstrico.**

DIPLOGENESIA. f. *Anat.* Reunió de dos o més gèrmens. **Diplogenesia, diplogenesia, diplogenesis.**

DIPLOICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent al diploe. **Diploico.**

DIPLOMA. m. Despaig, butlla, privilegi o altre instrument autorisat ab segell y armes d'algun soberà, dignitat o corporació, l'original del qual queda arxivat. **Diploma.**

DIPLOMACIA. f. Ciència o coneixement dels interessos y relacions d'unes nacions o regnes ab altres. **Diplomacia.**

DIPLOMÀTICA. f. Art qu'ensenya les regles pera conèixer y distingir els diplomes. **Diplomática.**

DIPLOMÀTICAMENT. adv. m. Segons els principis diplomàtics; ab molta reserva. **Diplomáticamente.**

DIPLOMÀTICH, CA. adj. Lo que pertany al diploma o a la diplomacia. **Diplomático.** || S'aplica als negocis d'Estat que 's tracten entre dues o més corts. També s'usa com substantiu en la terminació masculina. **Diplomático.**

DIPLOMATISAR. v. a. *Fam.* Aparentar posseir coneixements diplomàtics. **Diplomatizar.**

DIPLONIA. f. *Med.* Turbació de la vista que fa veure dobles tots els objectes. **Diplonia.**

DIPLÓPTER, A. adj. *Ornit.* Que té les ales dobles. **Diplóptero.**

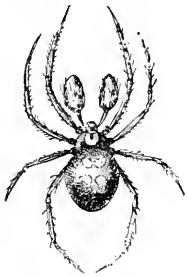
DIPLOSIS. m. *Entom.* Insectes dípters galícolis, ab algunes de les seues especíes, perjudicials als grans de blat, d'ordi, etc.

Diplosis

DIPNÉU, A. adj. *Zool.* Que té dos pulmóns. **Dipneo**.

DIPNEUMON, A, adj. *Zool.* Dotat de pulmóns doblats. **Dipnéumono**.

Diploena

DIPOENA. f. *Entom.* Insectes aracnoides, de quins son tipo els anomenats *diploena melanogaster*.

DIPSECTOR. m. *Mar.* Instrument que serveix pera amidar la depressió del horisó. **Dipsector**.

DIPSÉTICH, CA. adj. *Med.* Que promou la set. **Dipsético**.

DIPSOMANIA. f. *Med.* Deliri ab set ardent. **Dipsomania**.

DIPSOMANIÁTICH, CA. adj. *Med.* Que pateix la dipsomania. **Dipsómano**.

DIPTER, A. adj. *Arquil.* Temple antic que tenia dues series de columnes formant com dues ales, una a la dreta y altre a la esquerra. **Diptero**.

a, mosea; b, cresa o cuquet; c, nimfa

|| *Zool.* Calificatiu dels insectes que tenen dues ales. **Diptero**.

DIPTERÓLECH. m. Naturalista dedicat al estudi de la dipterologia. **Dipterólogo**.

DIPTEROLÒGIA. f. Tractat dels insectes dípters. **Dipterologia**.

DIPTEROLÒGICH, CA. adj. Pertanyent a la dipterologia. **Dipterològic**.

DIPTICH, CA. m. y f. Taula o llibre en que s'acostumava entre 'ls primitius cristians assentar els noms dels prelats y dels benefactors de les iglésies. **Diptica**, díptico. || *Retaula primitiu*. **Díptico**.

DIPUTACIÓ. f. El conjunt de diputats. **Diputació**. || La comissió donada al diputat. **Diputació**.

DIPUTACIÓ GENERAL DE CATALUNYA. Desde que al regnat de 'n Pere II el Gran, foren convocades les Corts legislatives de Catalunya, que succeïren les antigues assemblees, va atribuirse a una comissió permanent de les meteïxes, la seua representació, mentres les Corts restaren tancades. S'anomenava aquell cós, *Diputació o General de Catalunya*, composta per un representant de cada Braç o estament, l'ecllesiástich, el de la noblesa o militar y el popular o reial, que prenien el nom de *diputats*, y ademés del advocat fiscal, d'altres tres representants anomenats *Revisors assessors*, y constituïa un tribunal de remarcable significació pera vetllar per la vigilància del territori, per l'observansa de les lleis y llibertats, pera fer complir les constitucions, els capítols y els actes de Cort, y pera repartir y cobrar els tributs acordats. Vestien els diputats l'emblemática gramalla, semblanta a les dels concellers, duent en el collar que 'ls distingia l'escut de Sant Jordi, patró de Catalunya, y en totes les solemnitats els preceïen els porrers, com als consuls romans els lictors. Ab el decret de nova planta, dictat per el govern triomfant de 'n Felip V, va desaparèixer aquesta institució, una de les més glorioses de la nostra historia.

DIPUTACIÓ GENERAL DELS REGNES. El cos de diputats de les ciutats de vot en Corts, que residia a la del rei. *Diputación general de los reinos*.

DIPUTAR. v. a. Senyalar o elegir alguna persona o cosa pera algun us o ministeri. **Diputar**, **deputar**. || Destinar o elegir algún cos un o més dels seus individus pera que 'l representen en algún acte o sollicitut. **Diputar**.

DIPUTAT. m. La persona nombrada per un cos pera representarlo. **Diputado**.

DIPUTAT A CORTS. El subjecte designat pera córrer a les Corts ab vot en elles. *Diputado á Cortes*.

DIPUTATS DEL GENERAL. Individuos que s'embarcaven a la galera capitana, y representaven els tres estaments de la república, ecllesiástich, noble o militar y reial. *Diputados del general*.

DIPUTAT DEL REGNE. El regidor o persona d'alguna ciutat de vot en Corts, que servia en la diputació general dels regnes. *Diputado del reino*.

DIR. v. a. Expressar un ab paraules el seu propi pensament. **Decir**. || Asseverar, assegurar. **Decir**. || Persuadir, exortar, amonestar. **Decir**. || Anomenar. També s'usa com reciproc. **Decir**, **llamar**. || Conformar, correspondre una cosa ab un'altra. **Decir**, **caer bien una cosa com otra ó a otra**. || Sugerir a algú la especie qu'ha de proferir, y no s'acerta o ignora. **Soplar**. || **DONAR DITA**. || Recitar alguna oració. **Rezar**. || m. MÁXIMA, SENTENCIA.

DIR MÉS. fr. Aumentar el preu que s'ha posat a alguna cosa que 's ven o s'arrenda. *Pujar, hacer puja*.

DIR PER DIR. fr. Parlar sense fonament. *Decir por decir, hablar por hablar*.

DIR PER RIURE. fr. Parlar de burles. *Hablar de bur-las, de chanza, por juego, por modo de juego*.

DIR QUE NO O DE NO. fr. Negar alguna cosa. *Decir de no, decir nones*.

DIR TU. fr. Tractar de tu, tutejar. *Tutear*.

DIR Y FER. fr. Executar alguna cosa ab molta lleugeresa y promptitud. *Decir y hacer*.

A TU T'HO DICH, SOGRA, ENTENT'HI NORA. *Ref. A ti te lo digo, hijuela, entiéndalo tú, mi nuera*.

AIXÓ VOL DIR POCH O SI QUE VOL DIR POCH. *Loc. Ab que 's preté minvar el mal qu'ha succeït en algún cas o disgust. No es nada; eso quiere decir poco*.

CÓM SI M'HO DIGUESSIS. *Loc. CÓM SI 'M DIGUESSIS LLUCIA*.

CÓM QUI NO DIU RES. *Expr. Que 's diu pera ponderar. Como quien no dice nada*.

DIGUIN LO QUE VULGUIN. *Loc. fam. Ab que algú desprecia la murmuració o lo que puguin dir d'eil. Digan, que de Dios diforan*.

DIGASME AB QUI VAS Y 'T DIRÉ QUI SERÁS. *Ref. Ensenya lo molt qu'influeïxen les bones o males companyies en la manera de portarse d'un. Dime con quien andas y te diré quien eres*.

DIGAS QUE SI Y DESPRÉS NEGA. *Ref. Se diu contra 'ls que volen dissimular lo que tothom veu, procurant desmentir ab apariencies y ficcions lo que no 's pot negar. Canas son que no lunares, cuando comienzan por los aladares*.

DIR'HO TOT. fr. No tindre discreció pera callar lo que 's deu. *Hablarlo todo*.

DIRLI A ALGÚ SENTENCIES, IMPROPERIS, TEMPESTATS. fr. *Decir el sueño y la sollura*.

EL DIR DE LA GENT. La nota que la gent pot posar a alguna acció. *El decir de las gentes*.

EN UN DIR JESÚS. fr. *En un decir Jesús; en un santiamén*.

INFANT Y ORAT DIU LA VERITAT. *Ref. Los niños y los locos dicen las verdades*.

JA HO DIU, NO HO FARÉ. *Loc. fam. Ab que 's manifesta qu'algú diu lo que no ha de fer. Ser jarabe de paco*. || Denota qu'és més fàcil amenassar qu'executar. *Más son los amenazados que los acuchillados*.

JA LI DIRÁN. *Expr. fam. Ab que 's significa amenaza. Allá se lo dirán de misas*.

JO SÉ PER QUÉ HO DICH. *Loc. JO M'ENTENCH Y DÈU M'ENTÉN*.

MÉS DIENT. El qui ofereix més preu per la cosa que 's ven o s' arrenda. *Mejor postor.*

NO CAL QUE DIGUIS, O POTS DIR DELS ALTRES. *Loc.* Pera denotar qu' algú té les faltes que nota als altres. *Mira quién habla.*

NO DIR O NO DIR'HI RES NI EN BÈ NI EN MAL. fr. No contestar. *No decir malo ni bueno.*

NO DIR RES. fr. Callar. *No decir ó no hablar palabra.*

NO DIR SI NI NO O QUE SI NI QUE NO. fr. Callar enterament o no respondre al càrrech que 's fá. *No decir ó no responder un sí ó un no.*

NO DIR UNA COSA PER ALTRA. fr. No faltir a la veritat. *No decir una cosa por otra.*

NO DIR'HI RES. fr. No volguer explicar el seu modo de pensar sobre algú assumpte. *No decir malo ni bueno.*

NO ÉS CERT TOT LO QUE 'S DIU. *Loc.* Qu' ensenya que no 's cregui tot lo que se sent dir, especialment al vulgo, que sol parlar sense reflexió ni reparo. *No todo es vero lo que suena el panderlo.*

NO GOSAR A DIR QUE L' ÀNIMA FOS SEUA. *Loc.* No osó *chistar.*

NO HI HÀ MÉS QUE DIR. fr. De que s' usa pera ponderar lo que s' alaba o vituperar. *No hay más que decir.*

NO HO DIGUIS TAN ALT O RIENT. *Expr.* DE MÉS VERDES NE MADUREN.

NO 'M FASSIS DIR LO QUE NO 'N TINCH GANES. *Loc.* *No me saques la lengua á pescar.*

NO POGUER DIR FABA. fr. *Fam.* No poguer respirar de cansal. *No poder cchar el aliento.*

NO SAPIGUER QUÉ DIRSE. fr. Quedar algú consensut de manera que li falten paraules pera prosseguir la disputa; no tindre paraula o resposta. *No tener qué decir.*

NO VA DIR AQUESTA BOCA ÈS MEUA. *Loc.* *No dijo esta boca es mía.*

PER AIXÓ NO 'T DIRÀ QUE NO. *Loc. fam.* NO 'T DEIXARÀS DE CASAR PER AIXÓ.

PER DIR'HO MILLOR. *Loc.* Pera corregir lo que s' ha dit o ampliar o restringint o aclarint la enunciació. *Por mejor decir.*

¡QUÉ VAIG HAVER DITI! *Expr. fam.* Que significa la prompta commoció que va causar alguna especie. *¡Tú que tal dijiste!*

¿QUE VOLS QUE T' HO DIGUI CANTANT? *Loc. fam.* Ab que 's sol rependre a la persona que no 's dona per entesa de lo que se li diu. *¿Lo he de decir cantado ó rezado?*

SENSE DIR ASE NI BESTIA. *Loc.* *Sin decir oste ni moste.*

¡SENSE DIR AIGUA VA! *Loc. met.* *¡Sin decir agua va!*

SENSE DIR FESTE ENSÀ NI FESTE ENLLÀ. *Loc. fam.* Sense dir res, sense avisar, atropelladament, sense justa causa. *Sin más acá ni más allá.*

VES DIENT. *Loc.* Ab que s' insinúa a algú que se segueixi contant alguna cosa. *Dí, adelante.*

DIRECCIÓ. L' acció y efecte de dirigir. **Dirección.** || Concèll, ensenyansa y preceptes ab que s' encamina a algú a lo millor. **Dirección.** || La posició recta y drecha d' algú cós, ratlla, paret, etc. **Dirección.** || El conjunt de persones que tenen a llur càrrech el maneig y govern d' alguna companyia. També 's dóna aquest nòm a la casa en que 's junten y al ofici de director en qualsevol ram. **Dirección.** || El càrrech de director. **Dirección.**

DIRECTAMENT. adv. m. Tot dret. **Directamente.**

DIRECTE, A. adj. Lo qu' està dret o en línea recta. **Directo.** || **DOMINI DIRECTE.** || **Arit.** RAÓ DIRECTA.

DIRECTE NI INDIRECTE. adv. m. **Mat.** S' usen quasi sempre junts y signifiquen ni directa ni indirectament. **Directo ni indirecto.**

DIRECTIU, VA. adj. Lo que té facultat o virtut de dirigir. **Directivo.**

DIRECTOR, A. m. y f. La persona que té al seu

càrrech la direcció d' alguna cosa. **Director.** || El president de les acadèmies que s' han establert en alguns regnes y províncies. **Director.** || El subgete que sol, o acompanyat d' altres, està encarregat de la direcció dels negocis d' alguna companyia. **Director.** || Qui dirigeix la concienca d' alguna persona. **Director.**

DIRECTOR GENERAL. Qui té la direcció superior de algú cós o d' algú ram. **Director general.**

DIRECTORI. m. L' obra que serveix pera dirigir en algunes ciències o negocis, còm: **directori espiritual.** Devegades s' usa per instrucció pera governarse en algú negoci. **Directorio.**

DIRECTORIAL. adj. Lo concernent al directori. **Directorial.**

DIRECTRIU. f. **Geom.** La ratlla a lo llarch, de quina passa un' altra ratlla o superfície pera determinar una figura plana o un sòlit equivalent. **Directriz.**

DIRIGIBLE. adj. Lo que pot ésser dirigit. **Dirigible.**

DIRIGIR. v. a. Conduir, encaminar rectament alguna cosa a algú terme o llòch senyalat. **Dirigir.** || Guiar donant les senyes d' algú camí. **Dirigir.** || **Met.** Encaminar la intenció y les operacions a determinat fi. També s' usa còm reciproc. **Dirigir.** || Regir, donar regles pera 'l maneig d' alguna dependència o pretensió. **Dirigir.** || Regir la concienca de alguna persona. **Dirigir.** || **DEDICAR.**

DIRIGIT, DA. p. p. **Dirigido.**

DIRIMENT. Lo que dirimeix. **Dirimente.**

DIRIMIR. v. a. Desfer, dissoldre, desunir. Se diu regularment de les coses immaterials, còm: *dirimir el matrimoni.* **Dirimir.** || Ajustar, compondre alguna controvèrsia. **Dirimir.**

DIRRADIACIÓ. f. **Fis.** Espargiment de la llum que dimana d' un cos. **Dirradiación.**

DIRRADIAR. v. a. **Fis.** Espargir els raig lluminosos. **Dirradiar.**

DIS. Partícula que preceeix a moltes veus y significa negació. **Dis.**

DISAFIA. f. **Med.** Alteració del sentit del tacte. **Disafia.**

DISANOGOGIA. f. **Med.** Dificultat en expectorar. **Disanogogia.**

DISANOGOGNECH. adj. **Med.** Se diu de les materies viscoses que s' agafen als bronquis en certs cadarns, y que 's llassen ab dificultat. **Disanogogo.**

DISARTRITIS. f. **Med.** Malaltia consistent en un poagra irregular. **Disartritis.**

DISARTROSIS. f. **Anat.** Conformació viciosa de una articulació. **Disartrosis.**

DISBARAT. m. Fet o ditxo fora de raó o regla. **Disparate, dislate.**

DISBARAT DE TEMPS. **DESFET DE TEMPS.**

DIR DISBARATS. fr. **DESBARATAR.**

ÉS UN DISBARAT. *Loc.* Ab que 's pondera l' excés o multitut confusa de persones o coses. *Es un juicio.*

GRAN DISBARAT. *Gazafalón, gazapatón, dispuratón.*

NO FASSIS UN DISBARAT. *Expr.* Serveix pera prevenir a algú qu' obri ab acert. *No hagáis cosa que hieda.*

DISBARATAR. v. n. Dir o parlar fora de raó y sense tino. **Disparatar.**

DISBAUIXA. f. **Fam.** EXCÉS.

DISBAUIXAT, DÀ. adj. **Fam.** **DESARREGLAT.**

DISCATABROSIS. f. **Med.** Dificultat d' empassarse 'ls aliments greixosos y molt substancials. **Discatabrosis.**

DISCATAPOSIS. f. **Med.** Dificultat en empassarse els líquits. **Discataposis.**

DISCEPTACIÓ. f. La acció y efecte de disceptar. **Disceptación.**

DISCEPTAR. v. n. Disputar, argüir. **Disceptar.**

DISCERNIDOR, A. m. y f. Qui discerneix. **Discernidor**.

DISCERNIMENT. m. Judici recte per medi del qual se distingeixen les coses. **Discernimiento**. || Nombreament judicial ab que s'habilita a alguna persona pera alguna acció. **Discernimiento**.

DISCERNIR. v. a. Distingir una cosa d'un'altra per la diferencia que hi há entre elles. **Discernir**. || Distingir y comprendre la diferencia de les coses per medi dels sentits. **Discernir**. || *For.* Encarregar el jutge d'ofici a algú la tutela d'un menor o altre càrrech. **Discernir**.

DISCERNIT, DA. p. p. **Discernido**.

DISCH, m. *Astron.* La figura circular y plana ab que s'presenten a la nostra vista 'ls astres. **Disco**. || *Fis.* El cristall o vidre tallat en forma rodona pera la màquina elèctrica. **Disco**.

DISCÍCOL, A. adj. *Zool.* Calificatiu dels animals que tenen el coll y 'l tòrax en forma de disch. **Discicolo**.

DISCÍFER, A. adj. *Bot.* Que té un disch, parlant de plantes. **Discifero**.

DISCIFORME. adj. De forma plana y orbicular. **Disciforme**.

DISCINESIA. f. *Med.* Dificultat de moure's. **Discinesia**.

DISCINESIES. f. pl. *Med.* Malalties que constitueixen el tercer ordre de les debilitats. **Discinesies**.

DISCIPLINA. f. Doctrina, instrucció d'alguna persona, particularment en lo moral. **Disciplina**. || Regla y mètode de viure; se diu parlant de la milícia y dels estats eclesiàstics secular y regular. **Disciplina**.

DISCIPLINABLE. adj. Lo qu' es capàs de disciplinar. **Disciplinable**.

DISCIPLINADAMENT. adv. m. Ab disciplina e instrucció. **Disciplinadamente**.

DISCIPLINAR. v. a. Instruir, ensenyar a algú la seua professió. També s' usa com reciproc. **Disciplinar**.

DISCIPLINARI, A. adj. S'aplica al règimen que estableix subordinació y arreglo, aixís com també a qualsevulla de les penes que s'imposen, per via de correcció. **Disciplinariu**.

DISCIPLINAT, DA. adj. Instruït, subordinat, brillant pèl seu estat, parlant de cossos militars. **Disciplinat**.

DISCIPULAT. m. *Ant.* L' exercici y qualitat de deixeble. **Discipulado**. || *Ant.* DOCTRINA, ENSENYANSA O EDUCACIÓ.

DISCLASITA. f. *Min.* Silicat hidratat de calç. **Disclasita**.

DISCO. m. **DISCH**.

DÍCOL, A. adj. Alborotat, indòcil, perturbador de la pau. **Discolo**.

DISCOLIA. f. *Med.* Alteració de la bilis. **Discolia**.

DISCONTINUACIÓ. f. INTERRUPCIÓ.

DISCONTINUAR. v. a. etc **DESCONTINUAR**.

DISCONVENIENCIA. f. *Ant.* **Discordancia**.

DISCONVINDRE. v. n. **DESCONVINDRE**.

DISCORDANCIA. f. Contrarietat, diversitat, desconformitat d'unes coses ab altres. **Discordancia**.

DISCORDANT. p. a. Lo que discorda. **Discordante**.

DISCORDAR. v. n. Ésser oposades, contraries o notablement dessemblantes unes coses d'altres; no convindre ab les opinions o 'l parer d'un altre. **Discordar**. || *Mús.* No estar acordes les veus o instruments. **Discordar**.

DISCORDE. adj. Sense conformitat al dictamen, opinió y judici. **Discorde**. || *Mús.* Dissonant, mancat de consonancia. **Discorde**.

DISCORDIA. f. Oposició de voluntats, desunió de ànims y contrarietat d'opinions. **Discordia**. || **DISCORDANCIA**.

POSARSE EN DISCORDIA AB ALGÚ. fr. Enemistarse ab ell. *Encontrarse con alguno*.

DISCORREGUT, DA. p. p. **Discurrido**.

DISCÓRRER. v. a. Inventar, pensar alguna cosa, com: *arbitri, medi*, etc. **Discurrir**. || Deduir, inferir. **Discurrir**. || v. n. Parlar, tractar sobre alguna cosa. **Discurrir**. || *Ant.* Divagar, córrer per diverses parts. **Discurrir**.

DISCORT. adj. *Ant.* **Discorde**.

DISCOYDAL. adj. *Ant.* Semblant a un disch. **Discoide**, **discoidal**.

DISCRASSA. f. *Miner.* Cert antimoni d'argent. **Discrasa**.

DISCRASSIA. f. *Med.* Alteració dels humors. **Discrasia**.

DISCRÁSSICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la discrasia. **Discrásich**.

DISCRECIÓ. f. Rectitut de judici, per medi de la qual se distingeixen les coses, y 's governen les accions. **Discreción**. || Agudesia, acert y promptitut en discórrer y explicarse. **Discreción**. || El meteix ditxo o expressió discreta. **Discreción**. || Pena pecuniaria imposada pel govern als que no paguen les contribucions al temps prefixat. **Apremio**.

A **DISCRECIÓ**. m. adv. Al arbitri y voluntat d'algú. **A discreción**.

ENTREGARSE O RENDIRSE A DISCRECIÓ. fr. *Mil.* Entregarse sense capitular, al arbitri del vencedor. *Darse ó rendirse á discreción*.

NAVEGAR A DISCRECIÓ. fr. *Naut. ant.* Se deia del mariner o altre al·listat de la nau que servia en un viatge sense salari determinat, sino que per lo que 'l seu treball o habilitat mereixia a judici del patró o del contramestre. *Navegar á discreción*.

DISCRECIONAL. adj. Lo que 's deixa al arbitri y discreció d'algú. **Discrecional**.

DISCRECIONALMENT. adv. m. D'una manera discrecional. **Discrecionalmente**.

DISCREPANCIA. f. Diferencia, desigualtat que resulta de coses diferents entre sí. **Discrepancia**.

DISCREPANT. p. a. Lo que discrepa. **Discrepante**.

DISCREPAR. v. n. Desdir una cosa d'un'altra, diferenciar-se. **Discrepar**.

DISCRET, A. adj. Judiciós, que sab discernir les coses **Discreto**. || Ingeniós en les seues paraules y accions. **Discreto**. || *Met.* Dit dels escrits y de les accions. **Discreto**. || **QUANTITAT DISCRETA**. || m. y f. A algunes comunitats la persona elegida pera assistir al superior com conciliari pèl govern de la comunitat. **Discreto**.

A LA BOCA DEL DISCRET LO QU' ES PÚBLICH ÉS SECRET. *Ref.* Pera ponderar la bona qualitat que distingeix al discret y lo bó qu' es. *En boca del discreto lo que es público es secreto*.

FER EL DISCRET. fr. Ostar discreció. *Discretar*.

DISCRETAMENT. adv. Ab discreció. **Discretamente**.

DISCRETÍSSIM, A. adj. **Discretísimo**.

DISCRIMEN. m. *Ptr. y med.* Envenatge que s' usa pera fer la sangría de la vena frontal. **Discrimen**.

DISCROIA. f. *Med.* Alteració del color de la pell. **Discroia**, **discroya**.

DISCROMÀTICH, CA. adj. *Med.* De mal color; que altera 'l color. **Discromático**.

DISCULPA. f. La raó y causa que 's dóna pera excusarse y purgarse d'alguna culpa. **Disculpa**.

DISCULPABILITAT. f. Qualitat de lo disculpable. **Disculpabilidad**. || Facilitat y possibilitat de disculparse. **Disculpabilidad**.

DISCULPABLE. adj. Lo que mereix disculpa. **Disculpable.**

DISCULPABLEMENT. adv. m. Ab disculpa. **Disculpablement.**

DISCULPAR. v. a. Dónar raóns o proves que descarreguin d'alguna culpa. També s'usa com reciproc. **Disculpar, sincerar, justificar.**

DISCULPAT, DA. p. p. **Disculpado.**

DISCURRIR. v. n. *Ant.* **DISCÓRRER.**

DISCURS. m. Facultat racional ab que s'infereixen unes coses d'altres. **Discurso.** || L'acte de la facultat discursiva. **Discurso.** || L'ús de raó. **Discurso.** || Reflexió, racióini sobre alguns antecedents o principis. **Discurso.** || Tractat que conté varies reflexions ordenades sobre alguna matèria, dirigides a ensenyar o persuadir. **Discurso.** || Serie de paraules y frases empleades pera significar lo que 's pensa o lo que 's sent. **Discurso.** || Espai de temps. **Discurso.**

DISCURSAR. v. a. *Ant.* **DISCÓRRER.**

DISCURSISTA. m. Qui sobre tot fa discursos per cavilositat y oci. **Discursista.**

DISCURSIU, VA. adj. Qui discorre o té capacitat pera formar discursos. **Discursivo.** || Pensatiu, entregat a profons discursos. **Discursivo.**

DISCÚS, A. p. p. *Ant.* **DISCUTIT.** || m. *Ant.* **DISCUSSIÓ.**

DISCUSSIÓ. f. La acció y efecte de discutir alguna matèria. **Discusión.** || Exàmen de negocis, etc. **Discusión.**

DISCUTIBLE. adj. Lo qu' es susceptible de discussió. **Discutible.**

DISCUTIR. v. a. Examinar atenta y particularment alguna matèria, fent investigacions molt menudes sobre les seues circumstancies. **Discutir.**

DISCUTIT, DA. p. p. **Discutido.**

DISDACRIA. f. *Med.* Alteració sensible de la facultat de plorar. **Disdacia.**

DISDERI. m. *Entom.* Aracnoidi, que del mes de Maig al de Novembre, se trova al Mitjorn d' Europa. **Disdero.**

DISEMORREA. f. *Med.* Nóm donat als accidents que resulten de la supressió del flux hemorroidal. **Dise-morrea.**

DISERT, A. adj. Qui parla bé y ab facilitat y copia de raóns. **Diserto.**

DISERTACIÓ. f. La acció y efecte de disertar. **Disertación.** || Discurs en que 's proposen les raóns que hi há a favor d' alguna opinió y s' impugnen les contraries. **Disertación.**

DISERTAMENT adv. m. *Ant.* **ELOQUÈMENT.**

DISERTAR. v. n. Raonar, disputar sobre alguna matèria, elegant raóns a favor d' alguna opinió, y refutant les contraries. **Disertar.**

DISERTÍSSIM, A. adj. sup. **Disertísimo.**

DISETESIA. f. *Med.* Disminució de la sensibilitat. **Disestesia.**

DISETETERIA. f. *Med.* Lessió dels sentits externs. **Disesteteria.**

DISFAGIA. f. *Med.* Dificultat o impossibilitat de engollir. **Disfagia.**

DISFAMACIÓ. f. La acció y efecte de difamar. **Difamación, difamación.**

DISFAMADOR, A. m. y f. Qui difama, **Difamador, difamador.**

DISFAMAR. v. a. Desacreditar a algú publicant coses contra la seua bona opinió y fama. **Difamar, difamar.** || Parlant del blasó llevar la quà a algú animal. **Difamar, desrabar.**

DISFAMAT, DA. p. p. **Difamado.** || adj. Referint-

se al blasó 's diu d' un animal sense quà. **Difamado, desrabado.**

DISFAMATORI, A. adj. **INFAMATORI.**

DISFAVOR. m. Desaire, desatenció. **Disfavor.**

DISFONIA. f. *Med.* Debilitat gran de la veu. **Disfonia.**

DISFORME. adj. Lleig, desproporcionat. **Disforme, deforme.**

DISFRESSA. f. Persona vestida de modo que sigui difícil conèxela. **Máscara.** || El vestit que 's posa pera disfressarse. **Disfraz.** || *Met.* L'artifici ab que s' amaga o dissimula alguna cosa pera que no sigui entesa o coneguda. **Difraz.**

DISFRESSAR. v. a. Desfigurar ab alguna cosa sobreposada l'apariencia y forma exterior de lo que 's vol amagar. **Disfrazar.** || *Met.* Dissimular ab paraules y raons aparentes lo que 's pensa, 's judica o se sent. **Disfrazar.** || Dónar un altre color o semblant a les coses pera que semblin diferentes de lo que son. **Disfrazar, enmascarar, pretextar, colorear.**

DISFRESSARSE. v. r. Posarse un vestit de máscara. **Disfrazarse.** || Usar d'algún artificí pera no ésser conegut. **Disfrazarse.**

DISFRESSAT, DA. p. p. **Disfrazado.**

DISFRUTAR. v. a. Cullir, lograr, percebre 'ls productes y utilitats d'alguna cosa. **Disfrutar.** || Gosar de salut, comoditat, regalo o conveniencia. **Disfrutar.**

DISGALIA. f. *Med.* Alteració de la llet dels pits de la dona. **Disgalia.**

DISGENESIA. f. *Med.* Funció penosa dels orgues genitals. **Disgenesia.**

DISGREGACIÓ. f. L'acció o efecte de disgregar. **Disgregación.**

DISGREGAR. v. a. Separar, desunir, apartar lo qu' era unit. **Disgregar.** || *Opt.* Escampar els raigs de llum. **Disgregar.**

DISGREGATIU, VA. adj. Lo que té virtut o facultat de disgregar. **Disgregativo.**

DISGUST. m. Fástich, tedí que causa 'l menjar. **Fastidio, aversión, hastío, náusea, repugnancia, disgusto.** || Sentiment, pesar. **Disgusto, pesar.**

A DISGUST. m. adv. Contra la voluntat y gust d'algú. **A disgusto.**

DISGUSTADAMENT. adv. m. Ab disgust. **Disgustadament.**

DISGUSTADÍSSIM, A. adj. sup. **Disgustadísimo.**

DISGUSTANT. p. a. **Disgustante.**

DISGUSTAR. v. a. Treure 'l gust a les viandes. **Desazonar.** || *Met.* Causar enfado o sentiment **Disgustar, desazonar.**

DISGUSTARSE. v. r. Enfadarse ab un altre, o deixar d' ésser 'hi amic. **Disgustarse.**

DISGUSTAT, DA. p. p. **Disgustado.** || adj. Se diu de la vianda mal amanda. **Desabrido, disgustado.**

DISGUSTET. m. dim. **Disgustillo.**

DISGUSTOSAMENT. adv. m. *Ant.* **DESAGRADABLEMENT.**

DISIALIA. f. *Med.* Alteració de la saliva. **Distalia.**

DISJUNCCIÓ. f. La acció o efecte de separar o desunir les coses. **Disyunción.** || *Gram.* La partícula que serveix pera separar el sentit d' una oració, si bé que uneix y lliga 'ls termes d' ella. **Disyunción.** || *Ret.* Figura que 's comet quan cada oració porta totes les seues parts necessaries, sense que necessiti valdres de cap de les que la preceeixen o segueixen. **Disyunción.**

DISJUNCTA. f. *Mús.* La mutació de veu ab que 's passa d' una propietat musical a un' altra. **Disyunta.**

DISJUNCTAR. v. a. etc. **DESUNIR.**

DISJUNCTIU, VA. adj. Lo que té la qualitat de separar o desunir. **Disyuntivo.**

Disderi

DISJUNCTIVAMENT. adv. m. Separadament, cada cosa de per sí. **Disyuntivamente.**

DISJUNYIR. v. a. *Ant.* **DESJUNYIR.**

DISLALIA. f. *Med.* Dificultat en el parlar. **Dislalia.**

DISLOCACIÓ. f. La acció o efecte de dislocar. Ordinàriament se diu dels ossos quan ixen de la seua posició natural. **Dislocación, dislocadura.**

DISLOCAR. v. a. Treure alguna cosa del seu lloc. **Dislocar.**

DISLOCARSE. v. r. Eixir-se del seu respectiu lloc i'os d'algún membre, com: *el peu, el braç*, etc. **Dislocarse, desconcertarse**

DISLOCAT, DA. p. p. **Dislocado.**

DISLOQUIA. f. m. Dificultat pera l'emissió del flux loquial. **Disloquia.**

DISLUITA. f. *Min.* Varietat d'aluminat de zinc. **Disluita.**

DISMENESIA. f. *Med.* Debilitat o perdua de la memòria. **Dismenesia, dismnesia.**

DISMENIA. f. *Med.* Menstruació difícil. **Dismenia.**

DISMENOFAANIA. f. *Med.* Aparició difícil de les regles. **Dismenofania.**

DISMENORREA. f. *Med.* Menstruació dolorosa o difícil. **Dismenorrea.**

DISMENORREICH, CA. adj. Relatiu a la dismenorrea. **Dismenorreico.**

DISMINUCIÓ. f. Minvar o decreixer alguna cosa, tant en lo físich com en lo moral. **Disminución, decrecimiento, disminución.** || *Ret.* Figura ab que s'augmenta una cosa al mateix temps que sembla que 's disminueix. **Disminución, lífote.**

ANAR EN DISMINUCIÓ. fr. Que's diu de la salut, crèdit y altres coses quan se van perdent. *Ir en disminución.*

DISMINUIMENT. m. *Ant.* **DISMINUCIÓ.**

DISMINUIR. v. a. Reduir a menor quantitat alguna cosa. També s'usa com reciproc. **Disminuir.** || *Met.* Minorar. Se diu de les coses encara que no siguin materials o físicament divisibles, com: *la fama, el concepte*, etc. També s'usa com reciproc. **Menjar, disminuir.**

DISMINUIT, DA. p. p. **Disminuido.** || adj. Se diu del subgete prim y petit. **Menudo.**

DISNAR. v. a. *Ant.* **DINAR.**

DISNEA. f. *Med.* Dificultat de respirar. **Disnea.**

DISNITA. f. *Min.* Cert silicat de manganes. **Disnita.**

DISOCRECIA. f. Mancar la gana. **Disocrecia.**

DISODILA. f. *Min.* Mena de líquit bituminós de fulls prim y flexibles, que al cremar fa una gran fetor. **Disodila.**

DISODONTÍASIS. f. *Med.* Dentició penosa. **Disodontiasis.**

DISOLDRE. v. a. Separar, desunir les coses unides de qualsevol modo. **Disolver.** || Desfer o interrompre la continuació d'alguna cosa. **Disolver** || Deixatar, desfer un cós sòlit en algún líquit desunint les seues partícules **Disolver.**

DISOLRE. v. a. *Ant.* **DISOLDRE.**

DISOLT, A. p. p. **Disuelto.**

DISOLUBLE. adj. Lo que 's pot disoldre. **Disoluble.**

DISOLUCIÓ. f. La acció o efecte de disoldre. **Disolución.** || *Met.* Relaxació de vida y costúms, l'abandonar als vicis. **Disolución.** || *Ret.* Figura, que consisteix en la separació de parts. **Disolución.**

DISOLUT, A. adj. Lliure, llicencios. **Disoluto.**

DISOLUTAMENT. adv. m. Ab disolució. **Disolutamente, llicenciosamente.**

DISOLUTIU, VA. adj. y m. Lo que té virtut de disoldre. **Disolutivo.**

DISOLVENT. p. a. Lo que disol. **Disolvente.**

DISPARADOR. m. Qui dispara. **Disparador.** || A les armes de foc és la peça sobre que descansen les barres quan son alsades. Comunment s'anomena *punt de dalt.* **Disparador, desarmador, piñón, punto.** || A les balletes és la peça que deté la corda. **Disparador, desarmador.** || *Nàut.* Petita màquina de ferro que s'assegura a la serviola pera penjar l'àncora quan se va a donar fons y fer aquesta maniobra ab promptitut y facilitat. **Disparador.**

DISPARAR. v. a. Tirar, descarregar les armes de foc. També s'usa com reciproc. **Disparar, descestrar.** || Tirar ab alguna màquina, com: *ballesta, mandró*, etc. **Disparar, arrojat, asestar.**

DISPARITAT. f. Dessemblansa, desigualtat y diferència de les coses entre sí. **Disparidad.**

DISPARO. m. La acció o efecte de disparar. **Disparo.** || *Maq.* Aparell que hi há a totes les màquines pera posarles en moviment o paralles. **Disparo.**

DISPENDI. m. Gasto considerable. **Dispendio.**

DISPENDIÓS, A. adj. Costós, d'un gasto considerable. **Dispendioso.**

DISPENSA. f. Privilegi, excepció graciosa de lo ordenat per les lleis generals. S'usa comunment parlant dels privilegis concedits pel papa y 'ls bisbes. **Dispensa, dispensación.** || L'instrument o escrit que conté la dispensa. **Dispensa.**

DISPENSABLE. adj. Lo que pot ésser dispensat. **Dispensable.**

DISPENSACIÓ. f. Acte y efecte de dispensar. **Dispensación.**

DISPENSADOR, A. m. y f. Qui dispensa. **Dispensador.** || Distribuidor, repartidor. **Dispensador.**

DISPENSAR. v. a. Exceptuar, eximir d'alguna llei general. **Dispensar.** || Permetre, donar llicència pera faltat a alguna obligació. **Dispensar.**

DISPENSAT, DA. p. p. **Dispensado.** || **Desobligado, exceptuado, dispensado.**

DISPEPSIA. f. *Med.* Digestió penosa o mal feta. **Dispepsia.**

DISPÉPSICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la dispepsia. **Dispépsico.**

DISPERGIR. v. a. **ESPARGIR.**

DISPERMA. adj. *Bot.* Que té no més que dues llevors. **Disperma.**

DISPERMASSIA. f. *Med.* Dificultat pera la emissió del semen. **Dispermasia.**

DISPERMÁTICH, A. adj. *Bot.* Que so's té dos grans. **Dispermático.** || *Med.* Impotent pera la generació. **Dispermático.**

DISPERMATISME. m. *Med.* Emissió difícil o lenta del líquit seminal. **Dispermatismo.**

DISPERMIA. f. *Med.* Alteració de la esperma. **Dispermia.**

DISPERS, A. adj. Separat, espargit per diversos llocs, pobles o províncies. **Disperso, desparramado.** || *Mil.* L'individu que no és agregat a cap cós. **Disperso.**

DISPERSA. f. **DISPERSIÓ.**

DISPERSAR. v. a. Espargir, separar varies parts. També s'usa com reciproc. **Dispersar, desparramar.**

DISPERSARSE. v. r. Fugir la tropa desordenadament en totes direccions. **Dispersarse, desbandarse.**

DISPERSAT, DA. p. p. **Dispersado.**

DISPERSIÓ. f. Separació, escampament. **Dispersión.**

DISPESA. f. y 's seus derivats. **DESPESA.**

DISPIONIA. f. *Med.* Depravació de la part greixosa del còs humà. **Dispionia.**

DISPLICENCIA. f. Desagrado, disgust. **Displícencia.**

DISPLICENT. adj. Lo que desagrada o disgusta. **Displícite.** || De mal humor. **Displícite, desabrido.**

DISPNEA. f. *Med.* Dificultat de respirar. **Dispnea.**
DISPNEICH, CA. adj. Pertanyent a la dispnea. **Dispneico.**

DISPONDÉU. m. Peu de vers que consta de dos espondéus o sigui de quatre síl·labes llargues. **Dispondeo.**

DISPONDRE. v. a. *Ant.* **DISPOSAR.**

DISPONER. p. a. Qui disposa. **Disponente.**

DISPONIBLE. adj. Allò de que 's pot disposar. **Disponible.**

DISPOSADOR, A. m. y f. Qui disposa y ordena les coses. **Disponedor.**

DISPOSAR. v. a. Colocar, posar les coses en ordre y situació convenienta. **Disponer.** || Deliberar, determinar. **Disponer.** || Preparar, previndre. També s' usa còm reciproc. **Disponer.** || Obrar algú lliurement en el destí o enagenació dels seus béns per donació, venda, etc. **Disponer.**

DISPOSAT, DA. p. p. **Dispuesto.**

BEN O MAL DISPOSAT. Ab bona salut o sense ella. **Ben ò mal dispuesto.**

DISPOSICIÓ. f. Acció y efecte de disposar. **Disposició.** || Aptitud, proporció per algú fi. **Disposició, dispositivo.** || L'estat de la salut. **Disposició.** || **INCLINACIÓ.** || Gallardia, gentilesa en la persona. **Disposició.** || Expedició, maneig. **Disposició, expediente.** || Deliberació, ordre o manament d' algú superior. **Disposició.** || *Ret.* Part de la retòrica, que consisteix en ordenar les probes y arguments. **Disposició.** || *Arquit.* Una de les vuit parts essencials d' un edifici, y consisteix en la oportuna colocació y agradable conjunt de totes elles segons la qualitat de cada una. **Disposició.** || *Fil.* Preparació de les causes pera la producció d' algú efecte. **Disposició.**

A LA SEUA DISPOSICIÓ. *Expr.* Ab qu' algú s' ofereix a altre. A la disposició.

ESTAR O TROVARSE 'N DISPOSICIÓ. fr. Trovarse en estat y en aptitud per algú fi. *Estar ò hallarse en disposició.*

DISPOSITIU, VA. adj. Qui disposa y prepara. **Dispositivo.**

DISPOSITIVAMENT. adv. m. Ab ordre dispositiu. **Dispositivamente.**

DISPOST, A. p. p. **Dispuesto.** || adj. Preparat, disposat. **Dispuesto, presto, aparatado.** || Galán, ben fet, ben proporcionat. **Dispuesto, gallardo.**

DISPUTA. f. Controvercia o qüestió que 's ventila entre dos o més. **Disputa.** || Baralla, renyina. **Disputa.** || Porfía acompanyada de crits y altercació. **Disputa, debate.**

DE DISPUTES Y DE PLETS, BEN HAJA QUI ME 'N HA TRET. Ensenya ésser ventatjós fugir de plets y disputes. *A celada de bellacos, mejor es el hombre por los pies que por las manos.*

NO TINDRE UNA DISPUTA DE RES. fr. Explica la conformitat de voluntats, y la pau y concòrdia que regna entre 'ls que viuen junts o 's tracten. *No haber entre algunos ò no haber ni un sí ni un no.*

SENSE DISPUTA. m. adv. Sense dificultat. *Sin disputa.*

DISPUTABLE. adj. Lo que 's pot disputar o és problemàtic. **Disputable.**

DISPUTADERA. f. *Ter.* *Moyà.* Renyina.

DISPUTADOR, A. m. y f. Qui disputa o té 'l vici de disputar fins per les coses més evidentes. **Disputador.**

DISPUTAR. v. a. Controvertir, defensar una opinió o conclusió contra un' altra. **Disputar.** || Resistir ab força defensant alguna cosa. **Disputar.** || Porfiar ab crits y alteració. S' usa còm neutre junt ab algunes partícules, còm: *de, sobre,* etc. **Disputar.** || Exercitarse 'ls estudiants disputant **Disputar.**

DISPUTAT, DA. p. p. **Disputado.**

DISQUILIA. f. *Med.* Depravació del quífo. **Disquilia.**

DISQUIMIA. f. *Med.* Depravació dels humors. **Disquímia.**

DISQUISICIÓ. f. Exàmen rigurós que 's fa d' alguna cosa, considerant cada una de les seues parts. **Disquisició.**

DISSAPTE. m. El seté y derrer día de la setmana. **Sábado.**

NO HI HÁ DISSAPTE SENSE SOL, NI VIUDETA SENSE DOL, NI DONSELLA SENS AMOR, NI PRENYADA SENSE DOLOR. *Ref.* Que s' aplica a qualsevulla cosa que succeeix freqüentment en determinats temps o persones. *Ni sábado sin sol ni moza sin amor; ni sábado sin sol, ni vieja sin arbol.*

DISSECADOR. m. Qui disseca. **Dissector, dissecador.**

DISSECCANT. adj. *Med.* Epítet d' una mena de dilatació mòrbida. **Dissecante.**

DISSECAR. v. a. *Anat.* Dividir en parts artificiosament algú animal o 'l seu cadáver pera examinar la seua formació o algú vici que haja contret vivint. **Disecar.** || Preparar una bestia morta de manera que 's pugui conservar. **Disecar.**

DISSECCIÓ. f. *Anat.* Acte y efecte de dissecar. **Dissección, dissecación.**

DISSECRISIS. f. *Med.* Excreció difícil·tosa. **Disseccrisis.**

DISSECTOR. m. *Anat.* Qui disseca o fá les operacions. **Disector.**

DISSEMIA. f. Alteració de la sanch. **Disemia.**

DISSEMMORREA. f. Nóm donat als accidents que resulten de la supressió del flux hemorroidal. **Dissemmorrea.**

DISSENSIÓ. f. Oposició o contrarietat de varis subjectes en llurs opinións. **Disensión.** || Renyina o altercació. **Disensión, discordia.**

DISSENSO. m. **Disseñment.**

DISSENTERIA. f. Flux de ventre ab cólich y alguna barreja de sanch. **Disenteria.**

DISSENTÈRICH, CA. adj. Lo qu' es propi o pertany a la disseñteria. **Disentérico.**

DISSENTIMENT. m. L' acte de dissenyir. **Disentimiento, dissenso.**

DISSENTIR. v. n. No avindres ab el modo de pensar d' un altre. **Disentir, discordar.** || *Ant.* No consentir.

DISSENYAR. v. a. Delinear algú edifici o figura pera que serveixi de patró. **Diseñar.**

DISSENYO. m. Plan, delineació, dibulx. **Diseño.** || *Pint.* Se diu particularment d' aquell dibulx fet al llapis o a la ploma. **Diseño.**

DISSEPOLÒTICH, CA. adj. *Med.* Qu' és difícil de tancar-se, parlant de llagues, etc. **Dissepulótico.**

DISSSET. adj. Número que conté una desena y set unitats. Diez y siete.

DISSSET CENTS. adj. *Ter.* Numeral equivalent a 1700.

DISSSETÉ, NA. adj. Número ordinal que s' aplica a lo que completa 'l número de disset. **Décimoséptimo.**

DISSIDENCIA. f. La acció y efecte de sustraure 's de la obediencia deguda al superior. **Disidencia.**

DISSIDENT. adj. Qui se sustreu a la obediencia deguda a les potestats llegítimes. **Disidente.**

DISSÍLABO, A. adj. De dues síl·labes. **Disílabo**.
DISSIMETRÍA, f. Mancat de simetria. **Disimetria**.
DISSIMÈTRICH, CA. adj. Mancat de simetria. **Disimétrico**.
DISSÍMIL, adj. Dessemblant, diferent. **Disimil**.
DISSIMILITUT, f. Dessemblansa. **Disimilitud**.
DISSIMILMENT, adv. m. **DIFEREMENT**.
DISSIMULACIÓ, f. La acció i efecte de dissimular. **Disimulació**. || **DISSIMULO**. || Tolerancia afectada d' alguna incomoditat o disgust. **Disimulació**.
DISSIMULADAMENT, adv. m. Ab dissimulo. **Disimuladament**, a la dissimulada.
DISSIMULADOR, A. m. y f Qui dissimula fingint o tolerant. **Disimulador**.
DISSIMULAR, v. a. Encubrir ab astúcia la intenció, desentendre 's del coneixement d' alguna cosa. **Disimular**. || Encubrir algún afecte del ànim, com: *la ira*, o algunes altres coses, com: *la pobresa*, etc. **Disimular**. || Tolerar, fer la vista grossa. També se usa com recíproch. **Disimular**. || Disfressar, desfigurar les coses, representarles distintes de lo que son. També s' usa com recíproch. **Disimular**. || Barrejar una cosa ab un' altra pera que no 's conegui. **Disimular**. || Permetre, perdonar. **Disimular**.
DISSIMULAT, DA. adj. Qui dissimula o no dona a entendre lo que sent, tenint'ho per costum. **Disimulado**.
FER EL DISSIMULAT, fr. Afectar ignorancia o no donarse per entès. *Hacer la disimulada*.
DISSIMULO, m. Art d' encubrir la intenció. **Disimulo**.
AB DISSIMULO, m. adv. **DISSIMULADAMENT**.
DISSINUSIA, f. *Med.* Impotencia generativa. **Disinúsia**.
DISSIPABLE, adj. Capàs o fàcil de dissiparse. **Disipable**.
DISSIPACIÓ, f. Acció y efecte de dissipar. **Disipación**. || Separació, desunió de les parts que componien alguna cosa. **Disipación**. || Resolució d' alguna cosa en esperits y vapors. **Disipación**. || **DISOLUCIÓ**, **LLIBERTINATGE**.
DISSIPADOR, A. m. y f. Malgastador. **Disipador**, **disipado**, **desperdiciador**, **manirroto**.
DISSIPAR, v. a. Desvanéixer y separar les parts que formen per aglomeració algún cos; y aixís se diu: *el vent dissipa 'ls núvols*. **Disipar**. || Ferse malbé o malgastar els béns. **Disipar**.
DISSIPAT, DA. adj. Distret, entregat a diversions. **Disipado**.
DISSIPULA, f. **ERISSIPELA**.
DISSÓ, m. *Mus.* Só aspre, desigual y sense consonancia. **Disón**.
DISSOCIACIÓ, f. Separació de coses unides. **Disociación**.
DISSOCIAR, v. a. Separar una cosa d' un' altra. **Disociar**.
DISSODIA, f. *Med.* Exhalació fétida que surt de varies parts del cos humà. **Disodia**.
DISSODONTÍASIS, f. *Med.* Dentió penosa. **Disodontiasis**.
DISSOMO, m. *Zool.* Género d' infusoris. **Disomo**.
DISSOMOSA, f. *Min.* Nòm donat a un arsénich sulfuro de níquel. També se 'n diu níquel gris. **Disomosa**.
DISSONANCIA, f. Só desagradable. **Disonancia**. || *Mús.* La barreja de dos o més sons desproporcionats y aspres al oído, dels quals se serveix la música barrejantlos y dissimulantlos ab les consonancies, y fentlos fer aixís un efecte agradable. **Disonancia**. || *Met.* Manca de la conformitat o proporció que naturalment devien tindre algunes coses. **Disonancia**.

FER DISSONANCIA, fr. Semblar extranya y fora de raó alguna cosa. *Hacer disonancia*.

DISSONANT, p. a. Lo que dissona. **Disonante**. || adj. *Met.* Lo que no té consonancia o regularitat, o no es conforme ab altres coses. **Disono**, **disonante**. || *Mús.* S' aplica a aquells tons que per altre nòm se 'n diuen dissonancies y son acceptats pèl art. **Disonante**.

DISSONAR, v. a. Sonar desapaciblement, faltat a la consonancia y armonia. **Disonar**. || *Met.* Discrepar, estar faltades de conformitat algunes coses entre sí. **Disonar**. || Repugnar, aparèixer mal y extranya alguna cosa. **Disonar**.

DISSOPIA, f. *Med.* Debilitat de la vista. **Disopia**.

DISSOREXIA, f. *Med.* Mena d' inapetencia o desgana. **Disorexia**.

DISSORT, f. Malauransa. **Desventura**, **desgracia**.
DISSORTAT, DA. adj. Desgraciat, malaurat. **Desgraciado**, **desventurado**.

DISSOSFRESIA, f. *Med.* Depravació del sentit del olfact. **Disosfresia**.

DISSOSMIA, f. *Med.* Debilitat del olfact. **Disosmia**.

DISSÓSTOSIS, f. *Med.* Vici o mala conformació dels ossos. **Disóstosis**.

DISSUADIR, v. a. Procurar ab raóns apartar a algú del seu intent o dictamen. **Disuadir**.

DISSUACIÓ, f. Concell que inueix a mudar de intent o dictamen. **Disuasión**. || *Ret.* Discurs que exagera 'ls inconvenients d' alguna cosa, pera procurar que no 's fasseni. **Disuasión**.

DISSUASIU, VA. adj. Lo que dissuadeix o pot dissuadir. **Disuasivo**.

DISTANASIA, f. *Patol.* Mort lenta y dolorosa. **Distanasia**.

DISTANCIA, f. L' espai o interval de llóch o temps que hi há entre dues coses o entre dos fets. **Distancia**. || *Met.* Diferencia, dessemblansa notable entre dues coses y altres. **Distancia**.

DISTANT, p. a. y adj. Lo qu'és molt lluny y remot. **Lejano**, **distante**.

DISTANTÍSSIM, A. adj. sup. **Distantísimo**.

DISTANTMENT, adv. m. Ab distancia o interval de llóch o temps. **Distantement**.

DISTAR, v. n. Estar apartada una cosa d' un' altra cert espai de llóch o de temps. **Distar**. || *Met.* Diferenciarse. **Distar**.

DISTAXIAT, DA. adj. *Bot.* Que té dues espigues. **Distaxiado**.

DISTEGO, A. adj. *Min.* Calificatiu dels cristalls que presenten pinàculs sobreposats. **Distego**.

DISTELASIA, f. *Med.* Inapitit de la dona pera donar mamar. **Distelasia**.

DISTENA, m. *Min.* Substancia mineral que 's presenta en forma de cristalls lameliformes molt prolongats, blavencs y blanquinosos. **Distena**.

DISTÈNICH, CA. adj. *Min.* Que conté distena. **Disténico**.

DISTENSIÓ, f. Acció d' estirar ab alguna força. **Distensión**.

DISTESIA, f. *Med.* El mal humor dels malalts. **Distesia**.

DÍSTICH, m. *Poét.* Composició llatina d' un vers exàmetre y un pentàmetre. **Dístico**.

DISTIGMATIA, f. *Bot.* Estat d' una planta que té dos estigmes. **Distigmatia**.

DISTIGMÀTICH, CA. adj. *Bot.* Que té dos estigmes. **Distigmático**.

DISTIL, A. adj. *Bot.* Que té dos estils. **Distilo**.

DISTILAR, v. n. *Ant.* **DESTILAR**.

DISTIMIA, f. *Med.* Decandiment. **Distimia**.

DISTINCIÓ. f. Acció y efecte de distingir. **Distinció.** || Diferència. **Distinción.** || Prerrogativa, excepció de preferència. **Distinción.** || Declaració d'una proposició que té dos sentits. **Distinción.**

A **DISTINCIÓ.** m. adv. Explica la diferència que hi ha entre dues coses que 's poden confondre. A *distinción*.

FER DISTINCIÓ. fr. Fer judici recte de les coses, estimar-les en lo que mereixen. *Hacer distinción.*

SENSE DISTINCIÓ. m. adv. Sense diferència. *Sin distinción.*

DISTINCT, A. adj. **DISTINT.**

DISTINCTAMENT. adv. m. **DISTINTAMENT.**

DISTINCTIU, VA. adj. **DISTINTIU.**

DISTINGIBLE. adj. Lo que pot distingir-se. **Distingible.**

DISTINGIR. v. a. Conèixer la diferència de les coses. **Distinguir.** || Fer que una cosa 's diferencie de un' altra. **Distinguir.** || Separar unes coses d'altres pera evitar la confusió. **Distinguir.** || Divisar, veure de lluny les coses com son en sí. **Distinguir.** || *Met.* Estimar més a una persona o cosa que a un' altra. **Distinguir.** || Explicar una proposició de dos sentits. **Distinguir.**

DISTINGIRSE. v. r. Senyalar-se, lluir entre altres. **Distinguir-se, señalar-se, lucir.**

DISTINGIT, DA. p. p. **Distinguido.** || Separat ab punts. **Distinguido.** || adj. Illustre, noble, sobresortint. **Distinguido.** || *Mil.* El soldat qu' éssent noble y no tenint lo necessari pera mantindre de cadet, gosava d'algunes distincions al servei, com eren l'ús de l'espasa, l'exempció de les mecàniques del quartel, etc. **Distinguido.**

DISTINGO. m. Veu que s'emplea pera marcar els dos o més sentits d'una proposició, dels qual se 'n nega un pera concedir l'altre o altres. **Distingo.**

DISTINT. adj. Lo que no és idènticament lo mateix que un' altra cosa. **Distinto.** || Diferent, de diversa mena o qualitat. **Distinto.** || Intel·ligible, clar, sense confusió. **Distinto.**

DISTINTAMENT. adv. m. Ab distinció o claretat. **Distintamente.** || Diversament, d'un modo distint. **Distintamente.**

DISTINTIU, VA. adj. Lo que té facultat de distingir. **Distintivo.** || m. Insignia, divisa. **Distintivo.** || **CARÀCTER.**

DISTIQUIASSIS. f. *Med.* Malaltia de la vista. **Distiquiasis.** || Disposició defectuosa dels parpals. **Distiquiasis.**

DISTOCIA. f. *Med.* Part difícil. **Distocia.**

DISTOCOLOGIA. f. *Med.* Tractat dels parts difícils. **Distocologia.**

DISTOCOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent a la distocologia. **Distocològico.**

DISTOMÒGENO, A. adj. Se diu d'un fenomen produït per certs cucs. **Distomògeno.**

DISTOMOGENOSIS. f. *Med.* Malaltia produïda per cucs paràsits. **Distomogenosis.**

DISTONIA. f. *Med.* Alteració d'un teixit qualsevol del còs. **Distonia.**

DISTORSIÓ. f. *Med.* Torsió més o menys violenta de les parts del còs organitzats. **Distorsión.**

DISTORSIÓ DELS ULLS. *Med.* **ESTRABISME.**

DISTRACCIÓ. f. L'acció y efecte de distraure. **Distracción, distraimiento.** || Diversió del pensament o de l'imaginació en coses diferents de les que 's tracten o 's fan. **Distracción.** || Sobrada llivertat en la vida y costúms. **Distracción.** || **DIVERSIÓ, RECREO.**

DISTRÁCTIL, A. adj. Que s'aparta naturalment d'un altre objecte. **Distráctilo.**

DISTREURE. v. a. Fer apartar l'atenció o l'afec-

te que 's tenia a alguna cosa. També s'usa com reciproc. **Distraerse.** || Alegrar, divertir. **Solazar.**

DISTREURE'S. v. r. Esbargar l'ànima. **Distraerse.**

DISTRET, A. p. p. **Distraído.** || adj. Entregat a la vida llicenciosa. **Distraído.** || Qui no posa en les coses l'atenció que deu. **Desatento.** || m. *Ant.* **DISTRICTE.**

ESTAR DISTRET. fr. No estar atent. *Estar divertido, distraído ó en baba.*

VIURE DISTRET. fr. **VIURE DIVERTIT.**

DISTRETAMENT. adv. m. Ab distracció. **Distraídamente.**

DISTRIBUCIÓ. f. Repartició entre molts. **Distribución.** || Colocació oportuna de les coses. **Distribución.** || Repartició entre 'ls assistents a algun acte que té consignada pensió, y per antonomasia la dels capitols ecclésiàstics. **Distribución.** || Divisió del temps, destinant les seues parts a varis fins y operacions. **Distribución.** || *Ret.* Figura que 's compleix quan se posen al discurs moltes parts juntes, y després s'hi apliquen altres tantes pèl seu ordre. **Distribución.**

DISTRIBUIDOR, A. m. y f. Qui distribueix. **Distribuidor, distributor.**

DISTRIBUIENT. m. y adj. **Distribuyente.**

DISTRIBUIR. v. a. Repartir entre molts. **Distribuir.** || Colocar les coses per ordre. **Distribuir.** || Entre estampers, desfer els motllos, tornant les lletres a llurs respectius caixetins. **Distribuir.** || Gastar en varies coses. **Distribuir.**

DISTRIBUIT, DA. p. p. **Distribuido.**

DISTRIBUTIU, VA. adj. Lo que té virtut o facultat de distribuir. **Distributivo.**

DISTRIBUTIVAMENT. adv. m. En sentit distribuït. **Distributivamente.**

DISTRICCIÓ. f. *Ant.* **RIGOR.**

DISTRICAMENT. adv. m. *Ant.* **RIGUROSAMENT.**

DISTRICTE. m. Espai de terreny subjecte a determinat terme. **Distrito.** || Espai que ocupa y comprèn alguna província o jurisdicció. **Distrito.**

DISTURBI. m. Turbació de la pau. **Disturbio.**

DISUREXIA. f. *Med.* Dificultat d'orinar. **Disurexia, disúria.**

DISÚRICH, CA. adj. Qui pateix de disurexia. **Disúrico.** || Pertanyent al mateix mal. **Disúrico.**

DIT, A. p. p. **Dicho.** || m. Una de les cinc parts prolongades que neixen del palmell de la mà y de la planta dels peus. **Dedo.** || Qualsevulla de les dotze parts iguals en que 'ls astrònoms divideixen el diàmetre del sol o de la lluna pera l'observació dels eclipsis. **Digitó, dedo.**

DIT ANULAR. El quart de la mà, anomenat així perquè s'hi portaven el anells. **Dedo anular ó médico.**

DIT DEL MITJ. El tercer de la mà, qu'és el més llarg de tots. **Dedo del corazón, cordial, de enmedio.**

DIT ÍNDICE. El segon de la mà, que regularment serveix pera senyalar alguna cosa extenent lo vers la part que 's vol indicar. **Dedo índice, saludador ó mostrador.**

DIT GRÓS. El primer y més grós de 'a mà y dels peus. **Dedo pulgar.**

DIT XICH, PETIT O MANOVELL. El darrer y més petit de la mà. **Dedo meñique ó auricular.**

DIT Y FET O TAN AVIAT DIT CÒM FET. *Expr.* Ab que s'explica la promptitut ab que 's fá o s'és feta alguna cosa. **Dicho y hecho.**

ALSAR EL DIT. fr. Que 's diu com per senyal pera significar alguna cosa. **Alzar el dedo.**

CONTAR AB ELS DITS. fr. Fer un compte senyalant la numeració ab els dits. **Contar por los dedos.**

DONAR UN DIT DE LA MÀ PER ALGUNA COSA. fr. Ab que 's pondera 'l veüment desitj de lograr de que

succeixi alguna cosa. *Dar algo bueno; dar un brazo; dar una mano; dar un dedo de la mano.*

ELS DITS DE LA MÀ NO SON IGUALS. fr. Dóna a entendre que hi há diferencia entre 'ls estats y classes. *Los dedos de la mano no son iguales.*

ESTAMPAR ELS CINCH DITS A LA CARA D' ALGÚ. fr. *Fam.* Dónar-li una bofetada. *Poner á uno los cinco dedos en la cara; llenar la cara de dedos.*

FER ANAR O MOURE 'LS DITS. fr. Dónarse pressa a executar lo que 's fá ab els dits. *Menear los pulgares.* || Móure 'ls còm qui toca les teclcs. *Teclar.*

FER PETAR ELS DITS. fr. Fer castanyetes. *Castañear.*

FÍCALI 'L DIT O 'LS DITS A LA BOCA. *Loc.* Ab que se assegura que algú no és tonto còm se presumia. *Métele el dedo en la boca.*

FICAR ELS DITS A LA BOCA. fr. *Met.* Inquirir, substreure ab manya a algú lo que sab. *Meter los dedos.*

HAVER DE CAPS DE DITS. fr. *Met.* Explica 'l desitj de castigar a algú o venjar-se d'ell. *Coger en las uñas ó entre uñas.*

LO DIT, DIT. *Expr.* Ab que algú dóna a entendre que 's ratifica y manté en lo qu' ha dit. *Lo dicho, dicho.*

MAMARSE 'L DIT. fr. *Irón.* Fer el ximple y manifestar que no 's comprén lo que no 's vol. *Mamarse el dedo.*

NO FALTARSE'N UN DIT. fr. Estar molt aprop de fer o succeir alguna cosa. *Estar dos dedos de hacer, etc.*

NO HAVER 'HI UN DIT DE DIFERENCIA. fr. Que pondera la molta semblansa o igualtat entre les coses. *No discrepar un dedo.*

NO MAMARSE'N DIT O NO MAMARSE 'L DIT PER CRIATURA. fr. *Irón.* Que 's diu del qu' es despert, y no 's deixa enganyar. *No mamarse el dedo.*

NO SAPIGUER ELS DITS QUE, O QUANTS DITS TÈ A LA MÀ. fr. Ésser algú molt ignorant y tonto. *No saber cuántas son cinco.*

PICAR ELS DITS. fr. ESCAMAR.

POSAR ELS DITS A LA BOCA D' ALGÚ. fr. Incitarlo o provocar-lo a que digui alguna cosa que d' altre modo no diria. *Poner en el disparador á alguno.*

SENYALAR AB EL DIT. fr. Notar a algú per alguna circumstancia o motiu o pera guardarse d'ell. *Señalar á alguno con el dedo.*

SE PENSA TOCAR AB EL DIT AL CEL. *Expr. fam.* SE PENSA TOCAR EL CEL AB LES DENTS.

SI LI'N DEU CÒM EL DIT, SE'N PENDRÀ CÒM LA MÀ O CÒM EL BRAÇ. Que 's diu d' aquells que per tot se fiqnen, y per poch motiu que se 'ls dongui 's prenen més llivertat de lo que correspon. *Dame donde me sienta, que yo haré donde me acueste.*

TINDRE 'L DIT AL ULL A ALGÚ. fr. Tínder-li rabia, antipatia. *Tener hipó con alguno.*

TOCAR AB EL DIT. fr. *Met.* Ab qu' algú expressa que fàcilment endevinar-la alguna cosa si arribava 'l cas d' haverho de fer. *Adivinar con el dedo.*

TOCAR AB EL DIT AL CEL. fr. Ésser felis per alguna cosa. *Dar con el dedo en el cielo.*

TREURE D' ENTRE DITS. fr. Fer deixar lo que 's tenia molt apretat ab ells. *Desengarragar.*

DITA. f. El preu que 'l comprador posa a lo que 's ven y arrenda. *Postura.*

A DITA DE TOTS, DE TOTHÒM. etc. m. adv. Expressa qu' alguna cosa 's té generalment per certa y verdadera per assegurar 'ho quasi be tots. *Según pública voz y fama.*

DONAR DITA. fr. Posar preu 'l comprador a alguna cosa que 's ven, arrenda o encanta. *Hacer postura.* || fr. *Met.* DONAR CULLERADA.

TREURE DE DITA. fr. Oferir més qu' un altre per lo que s' arrenda o encanta. *Sacar de la paja.* || Exceidir, superar. *Sacar de la paja.*

DITADA. f. La porció d' alguna cosa que no és del tot líquida, còm: *mel, etc.*, que 's pren ab el dit. *Dedada.* || La impressió que deixa un dit brut ó untat demunt d' un objecte.

DITADA DE MEL. *Met.* Lo que 's fa en benefici d' un altre pera fer-li creme que obtindrà 'l que desitja o pera consolarlo de lo que no ha lograt. *Dedada de miel, almendrada, floreo, lamedor.*

DITAXI. m. *Bot.* Fruit capsular que conté dues series de receptacles. *Ditaxio.*

DITERS. m. *Bot.* Mena de mareselva o lligabosch. *Madreselva.*

DITET. m. dim. Dedillo, dedito. || Mena de pasta dolça de la forma de dit que serveix pera pendre la xocolata.

DITETRAEDRE, A. adj. Qu' és en forma de prisma tetraedre. *Ditetraedro.*

DITIRÁMBICH, CA, adj. Lo que pertany al diti-rambo. *Ditirámbo.*

DITIRAMBO. m. Poema curt que serveix pera sonar, cantar y ballar al ensem. *Ditirambo.*

DITÓ. m. y

DÍTONO. m. *Mús.* L' interval que consta de dos tons. *Ditono.*

DITXA. f. Fortuna, succés felis. *Dicha.*

PER DITXA. m. adv. CASUALMENT.

DITXARATXO. m. *Fam.* Dítxo baix, no gaire decent. *Dicharacho.*

DITXO. m. Expressió. *Dicho.* || ADAGI, SENTENCIA. || Graciositat, agudesas. *Chiste.* || Dicterl, motiu. *Apodo, mote.*

DITXO AGUT Y PICANT. *Palla, chufleta.*

PER DITXO O PER DITXO M' HAN DITXO m. adv. Per noticia o relació d' un altre, sense haver vist la cosa. *Delo por oldas.*

DITXÓS, A. adj. Felis, afortunat. *Dichoso, boyante.* || Lo qu' enclou o porta ab sí alguna dítxa: *soletat dítxosa en tot.* *Dichoso.* || Graciós, xistós. *Decidor, chistoso.*

DITXOSAMENT. adv. m. Ab dítxa. *Dichosamente.*

DITXOT. m. *Fam.* DITXARATXO.

DIUMENGE. m. El primer día de la setmana, que está dedicat especialment al Senyor y al seu culte. *Domingo.*

DIUMENGE DE PASQUETES. El de la octava de la Pasqua de Resurrecció. *Domingo de cuasimodo, pascuilla.*

DIUMENGE DE PASSIÓ. El quint de la quaresma. *Domingo de Lázaro.*

DIUMENGE DE QUINQUAGÈSSIMA. La dominica que preceix a la primera de quaresma. *Quincuagésima.*

DIUMENGE DE RAMS. El derrer de la quaresma; el primer día de la Setmana Santa. *Día ó domingo de ramos ó de los ramos.*

DIUMENGE DE SEPTUAGÈSSIMA. La dominica que celebra la Iglesia tres setmanes abans de la primera de quaresma. *Septuagésima.*

DIUMENGE DE SEXAGÈSSIMA. La dominica segona de les tres que 's contén abans de la primera de quaresma. *Sexagésima.*

DIURESIS. f. *Med.* Secreció abundant d' orina. *Diuresis.*

DIURÈTICH, CA. adj. *Med.* Lo que facilita l' orina. *Diurético.*

DIURN, A. adj. Lo que pertany al día. *Diurno.* || *Astrn.* S' aplica al curs que un astre fa ab vint y quatre hores, de llevant a ponent. *Diurno.* || m. Llibre del reso dels ecclesiàstichs que conté les hores menors desde laudes fins a completes. *Diurno.*

DIUTURNITAT. m. Espai llarguíssim de temps. *Diuturnidad.*

DIUTURN, A. adj. Lo qu' ha durat o subsistit molt de temps. *Diuturno.*

DIVA. f. *Poét.* Deesa. || *Bot.* BALADRE.

DIVÁ. m. Mena de sofà sense respallier y cubert de coixins. *Diván.*

DIVAGACIÓ. f. Acció y efecte de divagar. **Divagació.**

DIVAGANT. p. a. Qui divaga. **Vagante, vagueant, errático.**

DIVAGAR. v. n. Anar per varies parts sense determinació de siti o llòch, o sense especial detenció en llòch. **Vagar, divagar.** || Anar per despoblat sense trovar camí o lo que 's busca. **Vagar, divagar.** || *Met.* Discórrer sobre varietat d'espècies sense parar el pensament en cap. **Vagar, divagar.**

DIVALENT. adj. *Quim.* Se diu de l'afinitat que pera juntar o unir dos elements els separa d'altres, ab els que cada hu d'aque'ls estava combinat. **Divalente.**

DIVENDRES. m. Sisè dia de la setmana. **Viernes.** **DIVENDRES SANT.** El de la Setmana Santa. **Viernes santo, parasceve.**

DIVERGENCIA. f. *Opt.* La separació o desunió dels raigs de llum qu'han sofert la refracció o reflexió. **Divergència.** || *Met.* Diversitat d'opinions o parers. **Divergència.**

DIVERGENT. adj. Lo que divergeix. **Divergente.** || *Opt.* S'aplica als raigs de la llum qu'havent sofert refracció o reflexió s'aparten dels demés. **Divergente.**

DIVERGIR. v. n. Sortir d'un meteix punt pera anar en direccions contraries. **Divergir.** || *Opt.* Patir divergència 'ls raigs de llum. **Divergir, divergirse.**

DIVERS, A. adj. Lo qu'és de distinta naturalesa, espècie, número, figura, etc. **Divcrso.** || Dessemblant. **Diverso.**

DIVERSAMENT. adv. Ab diversitat. **Diversamente.**

DIVERSICOLOR, A. adj. *Bot.* De distints colors. **Diversicoloro.**

DIVERSIFICAR. v. a. Diferenciar, variar. **Diversificar.**

DIVERSIFORME. adj. De forma alterable, muda-ble, etc. **Diversiforme.**

DIVERSIÓ. f. L'acció o efecte de divertir o divertir-se. **Diversion, divertimento.** || Entreteniment, passatemps. **Diversion, deporte.** || *Mil.* La acció de cridar o atreure al enemich a una o més parts pera dividir les seues forces o adquirir altra ventatja. **Diversion.**

DIVERSÍSSIM, A. adj. sup. **Diversísimo.**

DIVERSITAT. f. Varietat, desemblansa, diferencia. **Diversidad.** || Multitud de coses diferentes. **Diversidad.** || **OPOSICIÓ.**

DIVERSIU, VA. adj. Se diu del medicament que 's dona pera divertir o apartar els humors del paratge en que ofeneu. **Diversivo.**

DIVERTICAL. adj. *Med.* Se diu de tot apèndix vuit que acaba ab un fons tancat que s'alsa de la superficie del conducte intestinal y quina cavitat comunica ab la del budell. **Divertical.**

DIVERTÍCUL. m. És l'apèndix de la definició anterior. **Diverticulo.**

DIVERTIDAMENT. adv. m. D'un modo divertit. **Divertidamente.**

DIVERTIMENT. m. **DIVERSIÓ,** 2. || Funció casera de ball, música; entreteniment de molta concurrència. **Fiesta.**

DIVERTIR. v. a. Distreure. **Divertir.** || Entreindre, recrear. També s'usa com reciproc. **Divertir.** || *Met.* Fer acudir l'humor a un'altra part. **Divertir.** || *Mil.* Cridar l'atenció del enemich a varies parts. **Divertir.**

DIVERTIT, DA. adj. Alegre, festiu, de bon humor. **Divertido** || **DISTRET,** 2. || Entregat a una vida llicenciosa y desordenada. **Distraido.**

VIURE DIVERTIT. f. Tindre amors que distreuen de les ocupacions ordinaries. *Andar divertido.* || Viure

distret ab dónes, jochs o altres vicis. *Andar ó estar mal divertido.*

DIVÍ, NA. adj. Lo que pertany a Dèu. **Divino.** || Lo que pertany als déus falsos. **Divino.** || *Met.* Mòlt excel·lent, primorosíssim. **Divino.**

DIVIDENDO. m. *Arit.* El número que s'ha de dividir o partir en tantes parts iguals com unitats té 'l divisor. **Dividendo.** || Pago d'interessos del deute públich o de les accions d'alguna companyia. **Dividendo.** || Quota que paga l'accionista fins a completar l'import total de les accions que té. **Dividendo.**

DIVIDIDOR, A. adj. Lo que 's pot dividir. **Divididero.**

DIVIDIR. v. a. Partir, separar en parts alguna cosa. **DIVIDIR.** || **DISTRIBUIR, REPARTIR.** || *Arit.* **PARTIR.** || *Met.* Desunir els ànims y voluntats, introduint discórdia. **Dividir.**

DIVIDIRSE. v. r. Separarse de la companyia, amistat y confiança d'algú. **Dividirse.**

DIVIDIT, DA. p. p. **Dividido, divisio.**

DIVINAL. adj. **Diví.**

DIVINAMENT. adv. m. D'un modo diví. **Divinamente.** || Admirablement, ab gran perfecció y propietat. **Divinamente.**

DIVINISABLE. adj. Digne d'ésser divinizat. **Divinizable.**

DIVINISAR. v. a. Fer divina alguna cosa, atribuir-li les propietats de divina. E's gentils divinisen als homens, de lo que se 'n va originar la idolatria. **Divinizar.** || Se diu per participació de l'amistat y gracia de Dèu. **Divinizar.**

DIVINITAT. f. La naturalesa divina y essencia del ésser de Dèu. **Divinidad.** || Al gentilisme era l'ésser diví que 'ls idòlatres atribuïen a llurs falsos déus. **Divinidad.** || *Met.* Se diu d'una cosa excel·lent, maravellosa. **Divinidad.** || *Iron.* **RIDICULESA, EXTRA-VANCANCIA.**

DIVÍS, A. p. p. *Ant.* **DIVIDIT.**

DIVISA. f. Insignia distintiu. **Divisa.**

DIVISAMENT. adv. m. *Ant.* **SEPARADAMENT.**

DIVISAR. v. a. Veure, percibir encara que confusament algún objecte. **Divisar.** || Dit dels actes del enteniment. **Descubrir, conjeturar, divisar.**

DIVISIBILITAT. f. L'aptitud y disposició de poderse dividir alguna cosa. **Divisibilidad.**

DIVISIBLE. adj. Lo que 's pot dividir. **Divisible.**

DIVISIDAMENT. adv. m. *Ant.* **SEPARADAMENT.**

DIVISIÓ. f. L'acte y efecte de dividir. **División.** || Distribució. **División.** || La part d'un exèrcit que opera o marxa separadament. **División.** || *Arit.* **PARTICIÓ.** || La que 's fa ab dues ratlles pera posar la suma o qualsevol resultat d'una operació aritmètica. **Galera.** || *Met.* Discórdia, desunió dels ànims y opinions. **División.** || *Lóg.* Modo de conèixer les coses, pera donarne una idea clara. **División.** || *Ortoqr.* La ratlleta que serveix pera denotar la partició o divisió d'alguna veu a la fi d'una ratlla, passant alguna part d'ella a la següent. **División, guió.** || *Ret.* **DISTRIBUCIÓ.** || *Ret.* **PROPOSICIÓ.**

DIVISIONAL. adj. Lo que pertany a divisió. **Divisional.**

DIVISIR. v. a. *Ant.* **DIVIDIR.**

DIVISIU, VA. adj. Lo que serveix pera dividir. **Divisivo.**

DIVISOR. m. *Arit.* El número pel qual s'ha de partir un altre. **Divisor, partidor.**

DIVISORI, A. adj. Lo que serveix pera dividir. Se usa comunment en lo forense. **Divisorio.** || m. Entre estampers justa ont s'hi posa l'original, assegurat ab el mordant, pera anar component. **Divisorio.**

DIVORCI. m. Separació de dos casats en quant a la cohabitació y lit. **Divorcio.**

DIVORCIAR, v. a. Separar el jutge eclesiàstich per sentència a dos casals en quant a la cohabitació y lliit. També s' usa com reciproc. **Divorciar**.

DIVORCIAT, DA. p. p. **Divorciado**.

DIVUIT, adj. núm. Número compost d' una desena y vuit unitats. **Diez y ocho**.

DIVUIT CENTS, adj. Cardinal equivalent a mil vuit cents a molts indrets de Catalunya.

DIVUITÉ, NA. adj. núm. ord. El que complerta 'l número de divuit. **Décimooctavo**, **dieziocheno**.

DIVULGACIÓ, f. Acció y efecte de divulgar. **Divulgación**.

DIVULGADÍSSIM, A. adj. sup. **Divulgadísimo**.

DIVULGADOR, A. m. y f. Qui divulga. **Divulgador**.

DIVULGAR, v. a. **Publicar**. **Divulgar**.

DIXIR, v. a. *Ter.* **DEIXAR**.

DO, *Mús.* Primera veu de la escala qu' al sistema modern substitueix al *ut*. **Do**.

DÒ, m. Dàdiva, present, regalo. **Don**. || Qualsevol dels béns naturals que tenim respecte de Déu de qui 'ls rebem. **Don**. || Gràcia o habilitat especial. **Don**.

DÒ D' ACERT. El fino particular en pensar o fer alguna cosa. **Don de acierto**.

DÒ DE GENT. Acert y oportunitat de saver tractar a cada hu segons convinga.

DÒ DE LLÀGRIMES. Facilitat pera plorar. **Don de lágrimas**.

DOBLA, *Numis.* Moneda antiga d' or coneguda a Espanya y principalment a Castella y que va tindre varis valors, lleis y figures en diversos temps. **Dobla**.

DOBLA CASTELLANA, **MORISCA**, **MARROQUINA**, **BALADI**, **BLANQUILLA**, **CEBTÍ**, **SAMORÍ**, **BUDÍ**. Diferentes menes de dobles. **Dobla castellana**.

DOBLA DE DOS. Moneda d' or de pes y valor de quatre escuts. **Doblón de à cuatro**.

DOBLA D' OR O DE QUATRE DUROS. Moneda d' or de pes y valor de dos escuts. **Doblón de oro**.

DOBLA DE QUATRE. Moneda d' or de pes y valor de vuit escuts d' or. **Doblón de à ocho**.

DOBLA SENSILLA. Moneda imaginaria de seixanta rals. **Doblón sencillo**.

ÉSSER CURTA LA DOBLA. *fr. Met. fam.* Ab que 's nota la poca capacitat d' algú. **Alcanzársele poco à alano**; *ser de pocos alcances*.

MITJA DOBLA DE QUATRE: **DOBLA DE DOS**.

DOBLADAMENT, adv. m. Al doble. **Dobladamente**. || *Ant.* Ab malicia y engany. **Dobladamente**, **doblemente**.

DOBLADURA, f. *Ant.* **DOBLEGADURA**.

DOBLAMENT, m. *Ant.* **DUPLICACIÓ**.

DOBLAR, v. a. Aumentar alguna cosa altre tant més. **Doblar**. || Al joch de billar, fer que la bola tocada per un altre se 'n vagi al costat oposat de aquell en que 's trova. **Doblar**.

DOBLARIA, f. Gruix. **Grueso**.

DOBLARSE, v. r. Cedir a la persuasió o a la força. **Doblarse**.

DOBLAT, DA. p. p. **Doblado**. || adj. *Met. ant.* Qui fingeix y dissimula, amagant el seu modo de pensar. **Doblado**, **doble**, **simulado**, **artificioso**, **solapado**.

DOBLE, adj. Altre tant més. **Doble**. || Groixut, de molt cós. **Doble**. || Dit del subjecte petitó y rabasut. **Doble**, **doblado**, **dobladiño**. || *Gram.* Lletra que ne va: dues, com: *la x al llall*. **Doble**. || *Mús.* Se diu d' una consonancia respecte d' altra, quan la una és repetida y tenen un terme comú. **Doble**, **redoble**. || En el reso eclesiàstich se diu de la festa més solemne que la simple y semidoble, y 's repeteixen sense res les antífonas, etc. **Doble**. || Parlant de tercianes la que no deixa cap dia de descans. **Doble**. || **DOBLAT**, 2. || Dit de la clau que té més guardes de les regulars. **Doble**.

DOBLE OCTAVA, f. *Mús.* Interval musical compost de dues octaves. **Doble octava**.

DOBLE QUOTIDIANA, f. *Med.* Febre que 's repeteix dues vegades cada dia. **Doble cotidiana**.

AL DOBLE, m. adv. **Doblament**. *Al doble*, *otro tanto más*.

COSTAR DOBLE, fr. Pagar alguna cosa molt més de lo que val. **Costar la torta un pan**.

EL DOBLE, m. adv. **Al doble**.

PAGARLA, O **PAGARLO DOBLE**, fr. Sufrir càstich doblat. **Pagarlo doble**.

DOBLECH, m. La part que 's doblega y 'l secl que hi queda. **Doblez**, **dobladura**. || El sacsó o tabella que 's fa a la roba. **Repujlo**. || **INFLXIO**, **ENCORVADURA**. || **PLECH**. || **VORA DE LA ROBA**. || *Art. y of.* Maquineta pera foradar el ferro.

DOBLEGABLE, adj. y

DOBLEGADIS, SA. adj. Lo que 's pot doblegar o es fàcil de doblegar-se. **Flexible**, **doblegadizo**, **cimbrenyo**.

DOBLEGADURA, f. p. n. y

DOBLEGAMENT, m. p. n. *Ant.* **DOBLECH**.

DOBLEGAR, v. a. Plegar una cosa, tórcer una cosa sobre altra. **Doblar**, **doblegar**. || **Vinclar**, **brincar**. **Doblar**, **cimbrar**. || *Met.* Obligar, inclinar a fer lo contrari de lo que 's pensava o intentava. **Doblar**, **doblegar**. || **Dit del ferro**. **Acodillar**. || **Pegar ab cosa prima**. **Cimbrar**.

DOBLEGAT, DA. p. p. **Doblado**, **cimbrado**, **doblegado**.

DOBLET, m. Al joch de billar és la sort que 's guanya per dirigir-se la bola, després de tocar a la taula o barana, al punt que s' intenta. **Doblete**.

DOCENT, adj. Aquell qu' ensenya. **Docente**.

DOCETAS, m. pl. Sectaris del sigle II, partidaris de Marcíó que sostenen que Jesucrist solament havia nascut, mort y ressucitat en apariencia. **Docitas**, **docetas**.

DÓCIL, adj. Suáu de condició. **Dócil**. || Apte pera ésser ensenyat. **Dócil**. || **Dit de la pedra**, metall, etc., fàcil de treballar. **Dócil**.

DOCILÍSSIM, A. adj. sup. **Docilísimo**.

DOCILÍSSIMAMENT, adv. m. sup. **Docilísimamente**.

DOCILITAT, f. Bona disposició pera aprendre o fer alguna cosa. **Docilidad**. || **Suavitat de geni**. **Docilidad**.

DÓCILMENT, adv. m. **Dócilmente**.

DOCIMASSIA, f. *Min.* Art d' ensajar els minerals pera sapiguer la quantitat y qualitat de metall que contenen. **Docimasia**. || *Med.* Conjunt de proves a que 's someten els pulmóns d' un fetó pera averiguar si ha respirat, y per consegüent si ha nascut viu o mort. **Docimasia**.

DOCIMASSISTA, m. Qui s' ocupa de la docimasia. **Docimasista**.

DOCIMASSOLOGÍA, f. *Med.* Part de la obstetricia que tracta de les regles pera dirigir acertadament el orgue del tacte al assistir als parts. **Docimassologia**.

DOCIMASSOLÓGICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la docimassologia. **Docimassológich**.

DOCIMÁSTICA, f. *Min.* **DOCIMASSIA**.

DOCIMÁSTICH, CA. adj. *Min.* Pertanyent a la docimassia. **Docimástich**.

DOCK, m. Cala coberta pera construir hi embarcacions. **Dock**. || Establiment y explotació comercial ont hi han magatzems pera depositar hi les mercaderies. **Dock**.

DOCOFOR, m. *Entom.* Género d' insectes que se desenvolupa en tots els aucells menys en els colóms y en les gallináces. **Docoforo**.

DOCTAMENT. adv. m. Ab erudició y doctrina. **Doctamente.**

DOCTE, A. adj. Savi, erudit. **Docto.**

DOCTILOQUO, A. adj. Que parla ab verbositat. **Doctilocuo.**

DOCTILOQUËNT. adj. **Doctiloquo.**

DOCTÍSSIM, A. adj. sup. **Doctí'simo.**

DOCTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Doctí'simamente.**

DOCTOR, A. m. y f. Qui ensenya alguna ciencia o art. **Doctor.** || Qui ha rebut solemnement en alguna universitat el derrer y més preeminent grau, per medi del qual pot ensenyar a toltarreu sobre aquella facultat o ciencia en que 's gradúa. **Doctor.** || Títol que la Iglesia dóna a alguns sants que ab major profunditat de doctrina defensaren la nostra santa religió o ensenyaren lo pertanyent a ella. **Doctor.** || **METGE.**
SEMPRE HI HÀ D'HAVER MÉS DOCTORS QUE APOTECARIS. *Loc. prov.* ÉSSER ADVOCAT DE CAUSES PERDUES.

DOCTORAL. adj. Lo que pertany al doctor. **Doctoral.** || Canonicat que 's dóna per oposició a un graduat en dret canònic o civil. **Doctoral.** || Dit del meteix canonge que l'obté. **Doctoral.**

DOCTORAMENT. m. L'acte y efecte de doctorarse. **Doctoramiento.**

DOCTORANDO. m. Qui està pròxim a rebre la borla y grau de doctor. **Doctorando.**

DOCTORAR. v. r. p. u. **Dónar el grau de doctor.** **Doctorar.**

DOCTORAT. m. Grau de doctor. **Doctorado.**

DOCTOREJAR. v. a. *Fam.* Fer el doctor, aparentar gravetat y sabiduria. **Maestrear, doctorear.**

DOCTORET. m. dim. **Doctorcillo.**

DOCTRINA. f. Ensenyansa, instrucció. **Doctrina.** || Ciencia, erudició. **Doctrina.** || La plática que 's fa al poble explicant la doctrina cristiana. **Doctrina.** || La opinió d'un autor sobre qualsevulla materia. **Doctrina.** || Llibret que conté l'explicació de la doctrina cristiana. **Catecismo.**

DOCTRINA CRISTIANA. La que deu saber el cristià per raó de la seua professió de fé. **Doctrina cristiana.**
NO S'APREN LA DOCTRINA PARLANT AB LA CATARINA. *Ref.* QUI VOL PEIX QUE 'S MULLI 'L CUL.

DOCTRINAIRE. m. Qui explica la doctrina cristiana. **Doctrinero.**

DOCTRINAL. adj. **Moral.** || m. Llibre que conté preceptes y regles. **Doctrinal.**

DOCTRINALMENT. adv. m. D'una manera doctrinaria. **Doctrinalmente.**

DOCTRINER. m. **DOCTRINAIRE.**

DOCUMENT. m. Instrucció que 's dóna a algú sobre qualsevulla materia y més particularment avís y consell pera apartarlo d'obrar mal. **Documento.** || Escritura o instrument ab que 's prova o confirma alguna cosa. **Documento.**

DOCUMENTAL. adj. Que 's funda en documents o n'és relatiu. **Documental.**

DOCUMENTALMENT. adv. m. Ab documents. **Documentalmente.**

DOCUMENTAR. v. a. Provar, justificar la veritat d'una cosa ab documents. **Documentar.**

DOCUMENTAT, DA. adj. Se diu del memorial, pediment, etc., acompanyat dels documents necessaris. **Documentado.**

DODECACORDE. m. *Mús.* Sistema pel qual s'afegeixen altres quatre tons als vuit qu'hi havia al cant eclesiàstich romá. **Dodecacorde.**

DODECADA. f. Grupo de dotse. **Dodécada, docena.**

DODECADACTILITIS. f. *Med.* Inflamació del buell primer. **Dodecadactilitis.**

DODECAEDRE. m. *Geom.* Sòlit regular quina superficie se compón de dotse pentàgonos regulars. **Dodecaedro.**

DODECAÉDRICH, CA. adj. Relatiu al dodecaedre. **Dodecaédrico.**

DODECAFÁRMACO. m. *Farm.* Medicament compost de dotse substancies. **Dodecafármaco.**

DODECÁGONO. m. *Geom.* Figura superficial que costa de dotse costats. **Dodecágono.**

DODECATEÓN. m. Medicament compost de dotse plantes. **Dodecateón.**

DODÉCUPLO, A. adj. Dotse vegades major. **Dodécuplo.**

DODÓ o **DODON.** *Biog.* Quart abat del monestir de Camprodón (976 a 988).

DOFI. m. *Ictiol.* DELFI.

DOFI BLANCH o **DOFI DEL ALOT.** Peix imaginari potser, molt temut pels pescadors, perque, segons atribueixen, destrossa les xarxes y 's menja 'l peix prés en elles, sense que puguin agafar-lo mai. Se 'l anomena també *esquíat.*

DOFINERA. f. *Nàut.* Mena de llanxa ab dues aletes movibles prop de la punta plegades en estat normal que, desplegantse, fan presa al tirar enfora. Se usa pera pescar la tunyina

DOGA. f. Cada una de les fustes de que 's componen les botes o barrils. **Duela.**

DOGAL. m. Corda que servia pera penjar als sentenciats a la pena de forca. **Dogal.** || *Ant.* CABESTRE. **TROVARSE AB EL DOGAL AL COLL.** fr. Trovarse ab un gran apuro. *Estar con el dogal a la garganta; tener el dogal al cuello.*

DOGMA. m. La proposició que s'assenta per ferma, y com a principi innegable. **Axioma, dogma.** || Veritat revelada per Déu, declarada y proposada per l'Iglesia pera la nostra creensa. **Dogma.** || Proposició fonamental dels heretges com principi de llurs errades sectes. **Dogma.**

DOGMÁTICH, CA. adj. Lo que pertany als dogmes. **Dogmático.** || L'autor que tracta dels dogmes. **Dogmático.** || El filòsof que, persuadit de que les coses per llur naturalesa son comprensibles, assenta principis que li semblen certs. **Dogmático.**

DOGMATISAR. v. a. Ensenyar dogmes falsos y oposats a la nostra religió catòlica. **Dogmatizar.**

DOGMATISME. m. Conjunt de tot lo qu'és dogmàtic en religió. **Dogmatismo.** || Conjunt de les proposicions que 's tenen per principis innegables de una ciencia. **Dogmatismo.** || Presumpció dels que volen que llur doctrina o asseveracions siguin tingudes per veritats inconcuses. **Dogmatismo.** || Escola filosòfica oposada a l'escepticisme, la qual, considerant la raó humana capàs del coneixement de la veritat sempre que 's subjecti al método y ordre en la investigació, afirma principis que considera com evidents y certs. **Dogmatismo.**

DOGMATISTA. m. Aquell que sosté o introdueix noves opinións, ensenyantes com a dogmes contra la veritat de la religió catòlica. **Dogmatista.**

DOGMATITSAR. v. a. **DOGMATISAR.**

DOGRE. v. a. *Mar.* Embarcació gran que serveix pera cabotatge y pera llarga carrera. **Dogre.**

DOJO (A). m. adv. Ab gran abundor. **A pote, á fagnegadas.**

DOL. m. Dolor, llástima, aflicció o sentiment. **Duelo.** || Demostració de sentiment per la mort d'algú. **Duelo.** || El vestit negre que 's porta per la mort de algú. **Luto.** || *Ant.* DOLO.

DEIXAR EL DOL. fr. Deixar el vestit que l'indica. **Dejar el luto.**

FER DOL. fr. Fer llástima o compassió. **Dar llástima.**

FER EL CAP DE DOL. fr. *Presidir el duelo.*

POSAR O CUBRIR DE DOL. fr. *Enlutar*.
 POSARSE DE DOL. fr. Vestirse de negro pera denotarlo. *Tomar luto, vestirse de luto*.

DOLAR. v. a. *Ant.* RIBOTEJAR.

DOLCESA. f. *Ant.* DOLSOR, DOLSURA.

DOLÇ, A. adj. *Ant.* Lo que té dolsor.

DOLÇA. f. adj. y *Art. y of.* Nòm que 's dona a tota llauana o planxa d'altre metall que 's doblega y treballa fàcilment. *Dulce*.

DOLÇA I. *Biog.* Comtesa de Provença, anomenada també Estefania. Vivía vers l'any 1100. Va governar durant l'infantesa del seu fill Bertrán II, mort vers l'any 1093, per lo qual ella va tindre en nòm propi el reinat de la Baixa Provença. Va fer moltes donacions, fundant alguns monastirs. Se li deu l'edifici de Sant Nicolau, a Tarascó.

— || *Biog.* Famosa comtesa de Provença al sigle XII. Era casada ab el comte de Barcelona En Ramón Berenguer III, a qui va cedir tots els seus béns y dominis. El comte de Tolosa Alóns Jourdain va protestar ab la força de les armes y se 'n va originar una guerra, feliçment acabada per medi d'un pacte fet l'any 1125. Empró la pan y la tranquil·litat sols va ésser un fet quan la Provença va quedar incorporada a la Corona d'Aragó. Na Dolça, tercera muller del comte, va morir abans qu'En Ramón Berenguer, que va finir l'any 1130.

DOLDRE. v. n. Patir dolor. *Doler*. || Causar al ànim sentiment, pena o desagrado. *Doler*. || Sapiguer mal que 's perdi o malogrí alguna cosa. *Sentir, dar lástima*. || Causar dolor. *Doler*.

AL BON PAGADOR NO LI DOLEN PRENDES. *Ref. Al buen pagador no le duele prenda*.

DE LO QUE 'LS ULLS NO VEUEN EL COR NO DOL. *Ref. Ojos que no ven corazón que no quiebra ó que no llora ó que no siente*.

DOLDRE'S. v. r. Queixarse, sentir algún mal, expressarlo. *Dolerse*. || Penedirse. *Dolerse*. || Tindre algún sentiment de no poguer fer lo que 's desitja, o d'algún defecte que no 's pot remeiar. *Dolerse*. || Tindre llástima de lo que un altre pateix. *Compadecerse, dolerse*. || Queixarse, explicar el mal o dolor que se sent. *Dolerse*.

DOLENCIA. f. Indisposició, malaltia, sufriment. *Dolencia*.

DOLENT, A. adj. Mancat de la bontat corresponent. *Malo*. || Perjudicial a la salut. *Malo, dañoso*. || Depravat, viciós, corromput. *Malo*. || Pervertit, brivó. *Malvado, malo*. || Reu, delinqüent. *Malo*. || Dit de ia sort, etc., desgraciad, infels. *Malo, desgraciado*. || Dit del vestit vell y esquinçat. *Viejo, raído, destrozado, roto*. || Espatllat, que no pot servir. *Malparado, menoscabado, maltratado*. || Dit de la fruita podrida o malmesa. *Dañado*. || Lo qu'és inferior y de poca estimació en la seua classe. *Ruín*. || Pecador. *Malo*. || Dit del temps destemplat. *Desabrido*. || *Ter.* MALALT. || *Ant.* ANGIUSTIAT. || Dit de la terra aspra, desigual, montanyosa. *Doblada*. || Dit de la fruita de esclofolla que té sech o podrit lo de dins. *Vano*.

DE DOLENT ARBRE NO N' ESPERIS PAS BON FRUIT. *Ref. De mal cuervo mal huevo; de rabo de puerco nunca buen virote*.

ÉSSER MÉS DOLENT QUE ALLÓ QUE LLENSEN, O QUE UNA CAPA ESQUINSADA. fr. Pera ponderar quant vil y dolent és algú. *Ser más ruin que su zapato*.

FER DOLENT A ALGÚ D'ALGUNA COSA. *Loc. ant.* Fer lo doldre d'ella. *Hacer que le pese*.

FER TORNAR DOLENT. fr. Danyar, malmetre a'guna cosa. *Malear*. || Pervertir a algú. *Malear, viciar, inficionar*.

MÉS VAL UN DOLENT CONEGUT QU'UN BÓ PER CONÈIXER. *Ref.* Vol dir que val més tractar ab un conegut, encara que tingui algún defecte, que no pas un desconegut que 'n pot tindre molts més; o que no devém aventurar lo que tenim ab l'esperansa de lo

que se 'ns figura qu'és millor. *Por el atabado déjé el conocido y vime arrepentido*.

VAL MÉS UN DOLENT AJUST QUE 'L MILLOR PIET. *Ref. Más vale mala avenencia que buena sentença*.

DOLENTAMENT. adv. m. *Ant.* Ab dolenteria o malícia. *Ruinamente*.

DOLENTERIA. f. Picardia. *Maldad, malícia, picardia*. || *Bellaqueria, astucia, Malícia*.

DOLENTÍSSIM, A. adj. sup. Pésimo, malísimo.

DOLERITA. f. *Min.* Mena de roca basáltica que 's trova en terrenos volcànichs. *Dolerita*.

DOLERÍTICO, CA. adj. *Min.* Que conté dolerita. *Dolerítico*.

DOLET. m. Sulfat de ferro calsinat y de peròxid de ferro. *Doletó, dolet*.

DÓLMEN. m. Nòm que 's dona a certs monuments antics tornats de una gran pedra horisontal sense treballar, sostinguda per una o més pedres verticals. *Dòlmén*.

DOLO. m. Ficció, engany.

Dolo. || *For.* Mala fe en els contractes, plena deliberació en els delictes. *Dolo*.

DOLOMEDA. f. *Zool.* Aranya mòlt cassadora que 's tira de sorpresa demunt dels insectes. *Doloméda*.

DOLOMIA f. *Miner.* Roca composta de carbonats de magnesia y cals, generalment ab un poch de ferro. Es blanca còm llet o groguenca y a vegades verda o violácea, traslúida y brillanta. Se trova en formes diverses: crestallisada, granular sacaroidea ab restes fòssils, que s'emplea en arquitectura; y compacta, que s'usa pera afilar el ferro o l'acer. *Dolomia*.

DOLOMISACIÓ. f. Teoria de la formació de les roques dolomítiques. *Dolomización*.

DOLOMÍTICH, CA. adj. Pertanyent a la dolomia. *Dolomítico*. || Que conté dolomia o hi es semblant. *Dolomítico*.

DOLOR. m. Sensació molesta, aguda y cruel de alguna part del cos, qu'altera l'estat natural. *Dolor*. || Sentiment, aficció, angoixa. *Dolor*. || Arrepentiment. *Arrepentimiento, dolor*.

DOLOR COLICH: CÓLICH.
 DOLOR DE VENTRE: TORSÓ.
 DOLOR SOMORT. El que no es agut y molesta continuament. *Dolor sordo*.

DOLORS DE PART. Els que sent la dona al temps de parir. *Dolores de parto, entuertos*.

TINDRE DOLORS. fr. Estar en dies de parir. *Estar con dolores*.

DOLOREJAR. v. n. *Ter.* DOLDRE, 4.

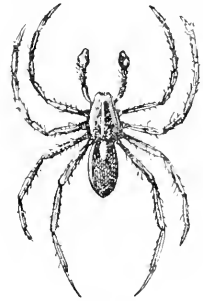
DOLORES. *Geog.* Part. jud. de la prov. d'Alacant, format de aquets 16 ajuntaments: Albaterra, Almora-dí, Benejúzar, Callosa de Segura, Catral, Cox, Daya Nova, Daya Vella, Dolores, Formentera, Granja de Rocamora, Guardamar, Pobla de Rocamora, Rafal, Rojales y Sant Fulgenci, reunint entre tots 32,582 hab. || Vila de la prov. d'Alacant, bisb. d'Oriola, cap de part. jud. del seu nòm; és a l'horta d'Oriola, té estació de F. C. y 2,251 hab.

DOLORET. m. dim. *Dolorcillo*.

DOLORETES. n. p. dim. de Dolors. *Dolorcitas, Lolita*.

DOLORÍFICH, CA. adj. Lo que causa dolor. *Doloroso, dolorífico*.

DOLORIT, DA. adj. Afiigut, desconortat. *Dolorido*. || Qui pateix dolor. *Dolorido*.

Doloméda

DOLORÓS, A. adj. Lo que mou a llástima y compassió. Doloroso. || Lo que causa dolor. Doloroso.

DOLOROSAMENT. adv. m. Ab dolor. Dolorosamente. || LLASTIMOSAMENT.

DOLOROSÍSSIM, A. adj. sup. Dolorosísimo.

DOLORS. n. p. Dolores, Lola.

DOLÓS, A. adj. Enganyós. Fraudulent, doloso.

DOLOSAMENT. adv. m. Ab dolo. Dolosamente.

DOLRER. v. n. *Ant.* DOLDRE.

DOLS, A. adj. Suáu y agradable al paladar. Dulce. || Lo que no es agre ni amarch. Dulce. || Agradable, gustós, suáu. Suave, dulce. || *Pint.* El dibuix suáu y el que té color hermós. Dulce. || *Ret.* Dit del estil fácil de pronunciar. Dulce. || DÚCTIL. || Dit del temps suáu. Blando, amoroso, templado. || Dit del menjar que no té la sal corresponenta. Soso, dulce, insípido. || m. DOLSOR.

ÉSSER MOLT DÓLS O DÓLS CÒM UN SUCRE O CÒM UNA MEL. f. Pondera la gran dolsor d'alguna cosa. *Ser un almibar, ó dulce como un mosto.*

DOLSAINA. Vegis DULSAINA.

DOLSAINER. Vegis DULSAINER.

DOLSAMARA. f. *Bot.* Planta de la familia de les solanàcees; a Tàrrrega se l'auomena *Vidanbl.* Dulcamara.

DOLSAMEL. f. *Bot.* MARESELVA.

DOLSAMENT. adv. m. Ab suavitat y dolsura. Mel·liffuamente, dulcemente.

DOLSEJAR. v. n. Tindre 'l vi un punt de dòls o de gust de most. Remostarse, remostecerse.

DOLSEYA (Coll de la). *Orog.* Pas a 1,140 metres d'altitud, al N.E. de Talaixá, a la partió d'aigües de la riera de les Escalles ab la de Sant Aniol, prov. de Girona.

DOLSIFICANT. p. a. Lo que do'sifica. Dulcificante.

DOLSIFICAR. v. a. ENDOLSIR. || Fer dolsa alguna cosa. Dulcificar, endulzar, dulzurar. || *Pint.* Preparar les tintes de modo que no siguin forles. Endulzar. || *Quím.* Treure les parts salines a alguns cossos. Dulcificar.

DOLSIFICAT, DA. p. p. Dulcificado.

DOLSÍSSIM, A. adj. sup. Dulcísimo.

DOLSOR. f. y

DOLSURA. f. Qualitat de dols. Dulzura. || *Met.* Suavitat, sensació lalaguera. Dulzura.

DOLSURA DE TEMPS. Templansa, bonansa. *Blandura de tiempo.*

DOLL. m. El raig d'aigua o altre líquid que ix ab forsa per una banda estreta. **Chorro**, borbollón, borbotón. || Parlant d'eines, el mànech vuit del meteix metall, dins del qual se n'hi fica un' altre de fusta. **Cubo**.

A BELL DOLL. m. adv. Copiosament, ab abundor. *A chorros.*

A DOLL D' AIXETA. fr. Beure de l'aixeta estant.

BON DOLL DE SANCH fr. *Met. fam.* Eixir molla sanch d'una ferida, del nas, etc.

UN DOLL D' OR. *Ter.* S'usa pera denotar els adorns daurats en ornaments y trajos, còm aixís meteix pera suposar un cabal de diners.

DOMABLE. adj. Lo que 's pot domar. **Domable**.

DOMADOR, A. m. y f. Qui doma. **Domador**.

DOMAMENT. m. *Ant.* L'acció y efecte de domar. **Domadura**.

DOMANOVA. *Geog.* Celebrada ermita del Conflent, emplantada en un promontori a la vora del riu Fages.

DOMAR. v. a. Subjectar, amansir, fer dócil algún animal a forsa d'exercici y ensenyansa. **Domar**. || Subjectar, dominar a algún. **Sojuzgar**, **domar**, **sujetar**, **domeñar**. || *Met.* Contindre les passións o afectes. **Domar**.

DOMÁS. m. Brocat de seda ab grans ramatges, que 's fabricava a Damás, d'ont ha pres el nóm. **Damasco**.

MITJ DOMÁS. *Damasina*.

DOMASQUÍ. adj. Lo qu'és propi de Damás. **Damasquino**.

DOMAT, DA. p. p. **Domado**.

DOMDAR. v. a. *Ant.* **DOMAR**.

DOMENECH. n. p. **Domingo**.

DOMENECH (Antoni). *Biog.* Remarcable pintor del sígle XVI, qu'era nascut a Valencia.

— (ANTONI VICENS). *Biog.* Escriutor religióc catalá, nat a Sant Gabriel de Grións (Girona) l'any 1553 y mort a Girona, en opinió de sant, l'any 1607. Després d'haver ensenyat gramática a Figueres, va anar a Roma a cercar dispensa d'un vot que havia fet y a causa d'un temporal sofert a la tornada va pendre l'habit dels predicadors l'any 1580 al convent de Santa Caterina, de Barcelona. Al capítol general de l'ordre de l'any 1605 el van fer mestre de filosofia y de teología. El seu renom, conservat fins al present, és degut al seu llibre *Flos sanctorum ó Historia general de los santos y varones ilustres en santidad del principado de Cataluña*, (Barcelona, 1602, Girona, 1630), pera fer la qual va recorre primerament quatre vegades tota Catalunya regirant els arxius que 'l poguessin ajudar. És bon llibre; no exempt d'eros.

— (CARLES). *Biog.* Bisbe del sígle XVI; natural de Barbens (Urgell). Va ésser abat del monestir de Vilabertran al Empurdá. El rei el va fer bisbe de Lleida y 'l Sant Pare 'l va confirmar en dit càrrech l'any 1580, pero no 'l va desempenyar més qu'un any, puig va morir el 21 d'Octubre del any següent, éssent enterrat al chor de la séu lleidetana, devant del sítil del degá.

— (CLIMENT). *Biog.* Pintor de Barcelona a les dèrrieres del sígle XV. Era gendre d'en Jaume Vergós, segon, a qui va substituir en el càrrech de pintor del Concell de Cent de la ciutat de Barcelona l'any 1503, després de haverlo renunciat el seu sogre.

— (FRANCESCH). *Biog.* És el gravador més antic que tenim a Espanya. Va firmar una estampa de la Mare de Déu del Roser, perfilada, molt notable ab tot y ésser el gravat més primitiu que coneixém de data certa. La firma de l'artista diu aixís: *F. Francisco Domenech. — A(ny) d(e) s(alut) o be: any del senyor, 1455*. Tan sols se 'n coneix un exemplar. Alguns creuen que aquest Doménech era frare del convent de Santa Catarina, de Barcelona, y totes les probabilitats s'incline a pensar-ho. Empró altres tenen aquella estampa per obra valenciana; mes ningú dubta que constitueix un honor per la nostra rassa, atés l'avens de cultura que demostra, la qualitat y l'any a que perteneix.

— (FRANCESCH). *Biog.* Artista valenciá, nat a Cocentaina pèl Maig de 1559. Era nevot carnal del célebre fra Nicolau Borrás y va ésser el seu hereu dels atuells, estudis y pintures. Vivia encara vers l'any 1632. Era escrivá patrimonial del comtat de Cocentaina y molt contrari dels moreschs, expulsats al seu temps. L'obra de pintura més important d'En Doménech és el retaule de l' *Adoració dels Reis*, de la parroquia de Santa María de Cocentaina, pintat el any 1581.

— (GREGORI). *Biog.* Polítich liberal molt popular a Catalunya envers l'any 1840. Era comandant del batalló de voluntaris, o «nacionals» de la vila de Valls, que 'l va nomenar son fill adoptiu. És autor d'un llibret, publicat l'any 1842, baix el títol de: *Relación histórica del batallón primero ligero de milicia nacional de Valls*. Als seus dèrrens temps publicava a Tarragona, a quina ciutat va morir l'any 1876, un periódich titolat: *El Abuelo*.

— (IGNASI). *Biog.* Metge catalá de la primera meitat del sígle XIX. Entre 'ls anys 1832-1835 va presen-

rar a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona un treball titolat: *Consideraciones sobre la ictericia*, y l'27 de Febrer de 1848 va llegir a la Societat Filomàtica de Barcelona una *Memoria sobre el tratamiento moral é higiènic de la locura, con un proyecto para la construcción de un hospital general extramuros de la ciudad*.

— (ISIDOR). *Biog.* Advocat y polític contemporani, partidari de les idees avensades, que va desempeñar càrrecs molt importants. Va dedicar-se als estudis econòmics, deixant-ne escrites algunes obres. Va morir a Barcelona l'any 1891.

— (JASCINTO). *Biog.* Polític y economista, que va distingir-se a mitjans del segle XIX. Va néixer a Barcelona, y després d'haver figurat al partit progressista, va fer-se moderat, éssent ministre d'hisenda ab el comte de Sant Lluís l'any 1852, al ministeri anomenat dels *polacos*.

— (JAUME). *Biog.* Escriptor català del segle XIV, anomenat per alguns fra Domingo Jaume y Jaume Domingo. Era frare dominiè del convent de Coblliure y fou el segon inquisidor de Mallorca (1357) y provincial de Provença y d'Aragó, molt estimat del rei En Pere IV. Aquest li ordenà en 1370 que posés en llengua catalana l'obra: *Speculum historiale*, de fra Vicents Bellavence, ab el propòsit (que no pogué complir) de completarla fins al seu temps. Escrigué dos grans volums en foli, comensats a Perpinyà, que tracten desde la creació del món fins a la Concepció de la verge Maria, y aixís avui l'obra sols aprofità a la llengüística y no a l'història.

— (PERE). *Biog.* Canonge català de la Sèu de Barcelona; jesuïta després. Vivia al segle XVI y era company de sant Francisco de Borja a les missions fetes per Navarra y altres indrets d'Espanya. Va ésser capellà del rei y rector perpetu del collegi de nens desamparats que 'l rei de Portugal, a instancies seues, fundà a Lisboa l'any 1522. Al meteix Doménech se deu l'iglesia de Montserrat de Lisboa. Va deixar escrit un llibre dels miracles obrats per sant Francisco de Borja, son company.

— Y CIRCUNS (JOSEPH). *Biog.* Mestre de principis del segle XIX, natural de Barcelona, que 's va distingir per la seua laboriositat y amor a la carrera. És un dels que usaren l'idioma català en l'auçada del renaixement literari. Era soci de mèrit de l'Econòmica Barcelonina d'Amichs del País. Va exercir carrera de mestre de primeres lletres a Tarragona. L'any 1829 va publicar: *Elementos de gramática castellana-catalana* (Barcelona, imp. Brusi), y además de distints llibres d'ensenyansa y de religió, va donar a l'estampa, l'any 1847, la traducció lliure en vers català del *Simbol de sant Atanasi* (Tarragona, imp. de Graells).

— Y DE DEZBARRI (JOAN). *Biog.* Canonge y degà de la Sèu d'Urgell, en el segle XVII; era natural de Vich. Fou doctor en abdos drets y va escriure de aquesta materia: *Varia juris super clericorum vita et directione inspectiones*, etc. (inèdit), y va publicar: *La adulación en su figura* (un vol. 16.º, Barcelona, 1647).

— Y VACIANA (MIQUEL). *Biog.* Bisbe, nat a Reus l'any 1816 y mort a Tarragona l'any 1878. Va estudiar en la ciutat nadiua; a Madrid entrà a l'ordre de sant Vivents de Paul y feia el noviciat a Guissona en 1834, quan un decret del govern obligà a pendre les armes y anar a la guerra als religiosos de la seua etat no ordenats *in sacris*, per sustréure a lo qual emigrà a París, desde ont va anar a les missions dels Estats Units en 1837, y dos anys després rebia dispensa pera ésser ordenat capellà. En 1859, desde Roma li oferiren la mitra de Pitsbourg (Pensilvania), que després de molts prechs acceptà l'any següent. Havent assistit en 1862, a Roma, a la canonisació dels martres del Japó, feu d'interprete en el Concili. Vingué a Espanya, complí a Madrid una missió diplomàtica, tornà a América, retornà a Europa en 1867 y en 1870 assistí al Concili Ecumènic, opinant contra

l'infalibilitat del Sant Pare. Poch després renunciava la mitra de Pitsbourg y Piu IX li oferia l'arquebisbat de California y el capell de cardenal, que no va acceptar. Viatjà per Espanya, retornant a Reus en 1877.

DOMENGE. m. *Ant.* DOMINI.

DOMENGE (Jaume). *Biog.* Pintor mallorquí molt excelent que va florir en els primers anys del segle XVIII. Se 'n tenen poques notícies, empió existien moltes obres de la seua mà escampades per la illa que pregonen la trassa y bon gust de l'artista. Entre les seues produccions figuren retrats, alguns a cavall; sants y composicions religioses.

— (PERE). *Biog.* Ardit català del segle XIV, natural de Valls, que 's va fer célebre capitaneant als voluntaris d'aquella vila que assistiren a la defensa de Tarragona quan l'esquadra naval del rei de Castella, derrotada en la batalla del port de Barcelona en temps d'En Pere IV (1359), s'entornava, dalmant les costes de Ponent y amensava a l'antigua ciutat romana. En Domenge va viure pèls anys 1354 al 1359.

DOMENJADURA. f. *Ant.* DOMINI.

DOMENY. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Sant Gregori, prov. de Girona.

DOMENYO. *Geog.* Poble de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a la confluència del riu de la Jesa ab el Turia, y té 956 habitants.

DOMENYS (Sant Jaume dels). *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, part. jud. del Vendrell. Té 500 habitants.

DOMER. adj. La persona que cuida d'algun ofici o encàrrech per setmanes. *Semanero*, *hebdomadario*.

DOMESTICABLE. adj. Lo que 's pot domesticar. *Domesticable*.

DOMESTICACIÓ. f. Acte y efecte de domesticar. *Domadura*.

DOMESTICADOR, A. m. y f. AMANSADOR.

DOMÈSTICAMENT. m. AMANSAMENT. || adv. m. D' un modo domèstic, sense compliment. *Domèsticament*. || Ab economia. *Caseramente*, *domèsticament*, *econòmicament*.

DOMESTICAR. v. a. Avesar al animal fer y selvatge a la vista y companyia de l'home. *Domesticar*, *domeñar*, *amansar*, *desembravecer*, *establar*. || Suavisar els costums o naturalesa d'algu. *Domesticar*.

DOMESTICAT, DA. p. p. y adj. *Domesticado*.

DOMÈSTICH, CA. adj. Propi de la casa. *Casero*, *domèstic*. || m. Dit dels criats y familiars d'una casa. *Domèstic*.

DOMESTICITAT. f. La qualitat del domèstich, l'estat de lo qu'és domesticat. *Domesticidad*.

DOMICI. n. p. *Domício*.

DOMICIÀ. n. p. *Domiciano*.

DOMICILI. m. Casa o lloch ont s'habita y l'acte d'estar establert y empadronat a alguna part baix les condicions que prevé 'l dret. *Domieilio*.

DOMICILIARI, A. adj. Lo que pertany o és concernent al domícili. *Domicitario*.

DOMICILIARSE. v. r. Establir la seua residencia a algun poble ab intenció d'estars 'hi. *Avecindarse*, *domiciliarse*, *establecerse*.

DOMICILIAT, DA. p. p. *Domiciado*. || adj. Establert a algun lloch ab casa y familia. *Domiciado*.

DOMINACIÓ. f. Senyoriu, imperi que té 'l soberà sobre algun regne o provincia. *Dominación*. || f. DOMINI. || Govern. *Gobierno*, *dominación*. || *Met.* Subjecció de les passions. *Domínio*. || pl. El sisé chor d'àngels. *Dominaciones*.

DOMINADOR, A. m. y f. Qui té domini y senyoriu sobre algún regne o provincia y més particularment quan l' ha conquistat ab les armes. **Dominador**.

DOMINAL. adj. Lo que pertany al domini. **Domínal**.

DOMINAR. p. a. Qui domina. **Dominante**. || adj. Qui tot ho vol avassallar y no pot sufrir que se 'l contradigui. **Dominante**. || Lo que prevaleix y és superior entre altres coses del seu mateix ordre o classe. **Dominante**. || *Astron.* L' astre que domina en certs dies, hores y cases d' alguna constelació. **Dominante**.

DOMINAR. v. a Tindre subjecte o adquirir domini sobre alguna cosa. **Dominar**. || *Met.* Reprimir, moderar les passións. **Dominar**. || *Met.* Subjectar, rendir, fer tractable alguna cosa. **Domènar**. || v. n. Sobrepujar una montanya o edifici a un altre. **Dominar**.

DOMINAT, DA. p. p. **Dominado**.

DOMINGO (Francesch). *Biog.* Actor espanyol. Va néixer a Alcoy y obtingué reuómb al teatre castellà, havent representat a Madrid varies temporades. Va escriure ademés algunes obres dramàtiques. Va morir a Valencia l' any 1891.

— (LLUIS). *Biog.* Remarcable pintor y escultor. Nasqué a Valencia l' any 1718 y morí a la mateixa ciutat en 1767. Fou deixeble del pintor Hipòlit Rovira y del escultor Batista Balaguer. Era director de pintura a l' Academia de Santa Bàrbara y després ho va ésser d' escultura a la Reial de St. Carles. El musseu de Valencia guarda, fets d' ell, un quadro representant a St. Lluis Beltran. Se va distingir molt més en la escultura y 'n queden moltes d' obres seues per les iglesies de Valencia.

— Y GARRIGA (FRANCESCH). *Biog.* Propietari, agricultor, industrial y home de partit. Va néixer a Vich l' any 1841 y va morir a Barcelona l' any 1881. Va ésser diputat provincial durant anys pèl districte de Manlleu. Encara que polítich, era membre de societats catalanistes y a n' ell se deu la iniciativa d' un present d' obres catalanes fet a la Reina-regenta. Introduí la maquinaria moderna pera 'l conreu de les terres a la comarca de Manlleu, y 'ls sistemes perfeccionats de la cria de bestiar a la seua finca *La Colòmina*, de St. Quirse de Besora.

DOMINGUEZ DE GIRONELLA (Eduart). *Biog.* Escripctor musical y estudiós en ciències naturals. Va néixer a Barcelona l' any 1814. Estudià armonia ab el mestre Vilanova. De les seues composicións musicals se 'n van representar a Barcelona l' any 1840, la ópera bufa *La Vedovella*, y a Madrid, en 1845, la ópera sèria *La Dama del Castello*. Residí una temporada a París; retornà a Barcelona y fundà 'l periódich *El Mundo Musical*. Traduí distintes obres didàctiques y entre elles el tractat d' armonia d' en Reicha. Aborrit del escàs resultat de ses aficións artístich-literaries, va dedicarse a la química y la geologia aplicades a la industria, sense abandonar del tot el conreu de la música, havent prés part, l' any 1867, al concurs universal per un *Himne a la Pau*, obert a la Exposició de Paris.

DOMINI. m. Poder de disposar cada hu de lo seu. **Domínio**. || Superioritat lilegítima sobre les persones. **Domínio**. || Estat o terra que un soberrà, república, etc., té baix la seua dominació. **Domínio**. || SENYORIU. **DOMINI ABSOLUT**. Lo que un té sobre una cosa sense dependència de ningú. *Domínio absoluto*.

DOMINI DIRECTE. Lo que 's reserva aquell qu' ha donat alguna finca a cens perpetuo o enfiteusis, de modo que no 's pot vendre la finca sense 'l seu permís. *Domínio directo*.

DOMINI ÚTIL. Lo que competeix al que pren una finca a cens perpetuo o enfiteusis y no la pot enagenar sense llicència del senyor del domini directe. *Domínio útil*.

DOMINICA. f. En estil ecclesiàstich diumenge. **Domínica**.

QUEDARSE A DOMINICA, IN ALBIS. fr. Frustrárseli a algú les esperances. *Quedarse in albis ó en blanco*.

DOMINICÁ, NA. adj. Lo que pertany a l' ordre o als freres de Sant Domingo. **Dominicano**.

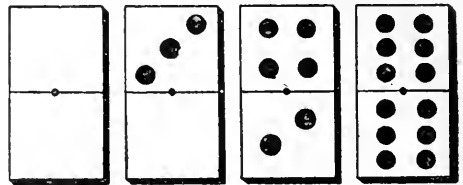
DOMINICAL. adj. Lo que pertany a la dominica. **Dominical**. || S' aplica al dret que 'ls feudataris paguen al senyor d' algún feut. **Dominical**.

DOMINICATURA. f. *Ant.* **DOMINI**. SENYORIU.

DOMINICO, A. m. y f. Relligións o relligiosa de la ordre de Sant Domingo. **Dominico**.

DÓMINO. Una de les acepcións de *dominó*, tractantse d' aquest joch de fitxes.

DOMINÓ. m. Mena de vestit talar que usaven les senyores pera 'ls balls, pero ja sols s' usa pera dis-

Fitxes de dominó

fressarse. **Dominó**. || Cert joch compost de fitxes que 's combina per colls. **Dominó**.

DOMITA. f. *Min.* Roca volcànica argilosa qu' és una varietat de traquita. **Domita**.

DOMNA. f. *Ant.* SENYORA.

DON. m. Títol que primerament sols se donava als Sants, després als nobles y avui a tothóm. **Don**. || *Ant.* **DANY**. || adv. *ll.* *Ant.* D' ont. **De donde**. || **DE QUE**, **DEL QUAL**.

DONA. f. Criatura racional del sexe femení. **Mujer**. || La muller respecte del marit. **Mujer**, **parienta**, **costilla**. || Títol que 's dona a les senyores nobles y per cortesia a qualsevulla altra. **Doña**. || *Ant.* **SENYORA**. || f. *Fam.* Entre ecclesiàstichs el breviarí. **Suegra**.

DONA DE CLAU O DE GOVERN. Criada encarregada de les claus y economia de la casa. *Mujer de gobierno, ama de llaves*.

DONA DE FOSSO. Ramera qu' habita als fossos, barcos, etc. *Ramera de muralla, mujer de prado*.

DONA DE MON. La que procura agradar y enllassar els homens per medi del amor y atractiu. *Mujer de mundo, coqueta*.

DONA DE PUNT. La recatada y virtuosa. *Mujer de punto*.

DONA DE CASA SEUA. Cuidadosa y diligent en les obligacións del seu estat. *Mujer de su casa*.

DONA FÁCIL. La conegudament fràgil. *Mujer fácil*.

DONA FINESTRERA NO FARÀ LLAROA TELA. *Ref.* Denota que la que passa molt de temps a la finestra o al balcó és poch treballadora. *Dueña que mucho mira poco hilo*.

DONA HERMOSA, O FABA O VANITOSA. *Ref.* *Mujer hermosa, ó loca ó presuntuosa*.

DONA NANA Y PATARRELLA A CENT ANYS SERÀ NOVELLA. *Ref.* Denota que les persones petites dissimulen més els anys. *Oveja chiquita cada año es corderita*.

DONA PÚBLICA, MUNDANA, PERDUDA, PROSTITUTA, DE MALA VIDA, etc. *Ramera, meretriz, arrasrada, proceda, mozcorra, pelleja, pendanga, pencuria, moza de fortuna, mujer pública, mundana, común, de reja, del partido, de la vida airada, de buen fregado*.

DONA QUE MOLT BADA ACABA TART LA FUSADA. *Ref.* **DONA FINESTRERA**, etc.

DONA QUE PARLA EN LLATÍ NO LA VULL JO PERA MÍ. *Ref.* Aconsella que les dones deuen parlar poch, y

emplear el temps en coses pròpies del seu sexe. *Mu-
jer que habla latin, nunca tendrá bu n fin.*

DONA Y TELA NO LA MIRIS AB CANDELA. *Ref.* Acon-
sella la precaució ab que s'han d'escullir dites co-
ses. *La mujer y cibera ó tela no la cates á la candela.*

**A LA DONA A BALLAR Y AL ASE A BRAMAR EL DIABLE
'LS HO DEGUÉ ENSENYAR.** *Ref.* Indica la natural incli-
nació de les dones a ballar. *A la mujer bailar y al asno
rebuznar, el diablo se lo debió de mostrar.*

A LA DONA BRAVA CORDA LLARGA. *Ref.* Aconsella
que 's deu dissimular ab prudència lo que no té
prompte remei, esperant ocasió pera correigir 'ho y
castigar 'ho. *A la mujer brava dale la sogra larga.*

A LA DONA HAS DE JUTJAR EN BEURE Y CAMINAR.
Ref. Denota lo mal vistes que son en les dones dites
coses quan se fan reparables. *En el andar y beber se
conoce la mujer.*

**A LA DONA Y A LA GARSA LO QUE SENTIS A LA
PLASSA.** *Ref.* Aconsella la prudència en no revelar els
secrets, majorment a les dones, per la dificultat que
tenen de callarlos. *A la mujer y á la pizaca lo que vie-
res, ó lo que oigas, ó lo que la dirias en la plaza.*

**DONAR O PENDRE LA DONA ABLA CAMISA DE LA ES-
QUENA.** *fr.* Dònar o pèndre-la sense dot. *Dar ó tomar
en camisa la mujer.*

ÉSSER DONA FETA. *fr.* Haver arribat la noia al es-
tat de menstruar. *Ser mujer.*

GOSAR UNA DONA. *fr.* Tindre acte carnal ab ella.
Gozar ó conocer una mujer.

**LA DONA AB QUE 'T CASARÁS, FÈS QUE SIGUI DEL
TEU BRAÇ.** *Ref.* Vol dir que 'l matrimoni entre iguals
sol ésser mes felis. *Ruin con ruin, que así casan en
Dueñas; casa tu hijo con igual, y no dirán de tí mal;
casar y compadrar cada qual con su igual.*

LA DONA BONA Y LLEAL ES UN TRESOR SENS IGUAL.
Ref. *La mujer buena corona es del marido.*

LA DONA BONICA MAI TE FARÀ TORNAR RICHI, BLAI.
Ref. Denota que les dones boniques gasten mòlt y
travallen poch. *Cabellos y cantar no cumplen ajuar, ó
no es buen ajuar.*

**LA DONA DEL ESCUDER TÈ GRAN BOSSA Y POCHE
DINER.** *Ref.* Contra 'ls que ostenten més de lo que po-
den. *La mujer del escudero gran bolsa y poco dinero.*

LA DONA FALAGUERA NO FA LLARGA TELA. *Ref.* De-
nota que la que parla mòlt, treballa poch. *La mujer
algarera nunca hace larga tela.*

**LA DONA QU'ES BEN CASADA, NO TÈ SOGRA NI CU-
NYADA.** *Ref.* Denota que comunment les sogres y
cunyades no s'avenen ab la jove o nora. *Aquella es
bien casada, que no tiene suegra ni cuñada.*

LA DONA QU'ES CASADA, AL BOSCH ES ALBERGADA.
Ref. Denota que la casada honesta y recatada està
segura a qualsevulla part. *La mujer casada en el
monte es albergada.*

**LA DONA QUE 'S POSA UNGÜENTS A LA CARA, PERT
LES DENTS.** *Ref.* Denota que les dones que 's pinten
la cara pera semblar més maques fan desaparèixer
més prompte la hermosura natural. *La mujer y la can-
muessa por su mal se afeitan.*

**LA DONA QUE VA A LA LLANA, MAI TINDRÀ LA TESTA
VANA.** *Ref.* Adverteix a les dones l'aplicació que
deuen tindre a les ocupacions domèstiques y pròpies
de llur estat. *La mujer y la sardina de rostros en la
ceniza.*

**LA DONA SENSE MENESTER NO ESTIGUI ABAIX AL
CARRER, O LA DONA PERA ÉSSER DISCRETA HAD'ESTAR
SEMPRE RETRETA.** *Ref.* Denota 'l recato que deuen
observar les dones, y 'ls perills a que s'exposen de
no ferho aixis. *La mujer honrada la pierna quebrada
y en casa; ó la mujer y la gallina hasta la casa de la
vecina, ó por andar se pierde aina; ó la mujer y el fraile
mal parecen en la calle; ó la mujer y el vidrio siem-
pre están en peligro.*

NI CASA CANTONERA, NI DONA BALCONERA. *Ref.* in-
dica que la dona que surt mòlt al balcó fa poca fei-
na dins de casa. *Dueña que mucho mira, poco hita.*

NI DONA APROP DE VARONS, NI ESTOPA APROP DE

TIÓNS. *Ref.* Qui adverteix els perills que hi há en el
tracte freqüent entre homes y dones per la fragilitat
humana. *El hombre es fuego, la mujer estopa, llega el
diablo y sopla; la estopa cabe el mancebo, digole fuego;
ó no está bien el fuego cabe las estopas; ó el fuego jun-
to á la estopa viene el diablo y sopla.*

PENDRE DONA. *fr.* Casarse l'home. *Tomar mujer.*

**QUI NO SIGUI BO PERA CASAT QUE NO ENGANYI A LA
DONA.** *Ref.* Contra 'ls que' emprenen lo que no poden
desempenyar o cumplir. *No seas hornera si tenés la
cabeza de manteca.*

**QUI NO TÈ DONA NI BAGASSA ELL MATEIX S' APE-
DASSA.** *Ref.* Denota 'ls cuidados y mals ratos que
ocasiona 'l careixer de medis pera algún fi. *El que
no tiene buey ni vaca toda la noche ara, y á la mañana
no tiene nada.*

**SI LA DONA HO VOL, JANOT, NO 'T VAL FER EL BORI-
NOT.** *Ref.* Denota que per més diligències que 's
fassin és mòlt difícil apartar dels vicis als qui son de
mala inclinació y senyaladament a les dones. *A la
mujer mala poco la aprovecha guarda.*

VOLDRÍA LA DONA BORRATXA Y 'L VI AL BOT. *Ref.*
Reprèn als que voldrien tractarse be sense gastar.
Querria yo cubas llenas y suegras beodas.

**DIUEN LES DONES DEL BORN, QUE PER LA BOCA SE
ESCALFA 'L FORN.** *Ref.* Denota que la conversació
desperta y exalta les passións. *Por la boca se calien-
ta el horno.*

**SENSE LES DONES Y 'LS VENTS NO HI HAURIA TANTS
TORMENTS.** *Ref.* Denota que dites coses causen mòlts
mals. *Sin las mujeres y vientos no habla tantos
tormentos.*

DONA (Pich de Ia). *Orog.* Puig
de 2,714 metres de altitud; és als
Pirineus, al S.O. del Conflent y casi
be tocant la ratlla de la prov. de
Girona.

DONACIA. 1. *Entom.* Insectes
crisomelitis, ordre dels coleopters.
Tenen uns 11 milimetres de longitud,
y son de forma llargaruda y el seu
color, generalment d'un vert metàl-
lich. Viuen a les plantes y jonchs
aquàtics.

Donacia

DONACIÀ. *n. p.* Donaciano.

DONACIÓ. *f.* L'acció y efecte de
dònar. **Donación.**

DONACIÓ ENTRE VIUS. La que 's fa estant ab salut;
és Irrevocable. *Donación entre vivos.*

FER DONACIÓ *fr.* Dònar graciosament a un altre el
domini que un té. *Donar; hacer donación.*

**QUI FA DONACIÓ CÒM EN RABASSA, QUE LI PIQUEN EL
CAP AB UNA MASSA.** *Ref.* SI DONES ANS DE MORIR,
APARELLAT A SUFRIR.

DONADA. *f.* La passada o partida al joch de car-
tes. **Mano, partida.** || La acció de repartir les cartes.
Mano.

DONADOR, *A. m. y f.* Qui dòna. **Donador, dador.**
|| Lo que s'ha de dònar. **Dadero.**

DONAIRE. *m.* Gràcia y discreció en lo que 's diu.
Donaire. || Gallardía, gentilesa, agilitat airosa de
cos al caminar, ballar, etc. **Donaire.**

DONÁM. *m. Fam.* Conjunt, agregat de dones. **Mu-
jeriego.**

DONAMENT. *m. Ant.* DONACIÓ.

DÓNAR. *v. a.* Cedir graciosament a un altre al-
guna cosa, transferir el domini d'ella. **Dar.** || Propo-
sar assumpte o peu pera alguna cosa. **Dar.** || Conferir
algún empleu, etc. **Conferir, dar.** || Ordenar, aplicar,
còm: *dónar remei, consell.* **Dar.** || Concedir, convidre
en alguna proposició. **Dar.** || Suposar, còm: *st dóna 'l
cas,* etc. **Dar.** || Comensar a sentir una cosa física-
ment. **Dar.** || Produir, còm: *la terra dóna tota mena de
fruits.* **Dar.** || Produir, valdre, reidituar. **Dar** de si. ||
Reputar còm: *dónar per bó, per ben empleat,* etc. **Dar.**

|| Pegar, còm: *dónar una bofetada*. **Dar, cascar.** || Junt ab algunes paraules explica 'l modo còm se transfereix el domini, còm: *dónar de franch, de present, de bon grat*, etc. **Dar.** || Senyalar lloch, temps, espera, plasso, etc. **Dar.** || Permetre, còm: *dónar pas, entrada*, etc. **Dar, franquear.** || Declarar, regonéixer, calificar, còm: *l' han donat per innocent*. **Tener, dar, tratar.** || Repartir les cartes als jugadors. **Dar, echar, dar cartas, repartir las cartas.** || Mullar, teyir, còm: *hem donat la primera capa*. **Dar.** || Afuixar, còm: *dónar corda* || Junt ab alguns nòms substantius, practicar la seua acció, còm: *dónar una abrassada*. Se trovarán a llurs llochs corresponents. || Causar, ocasionar, moure, còm: *dónar pena, gust*, etc. **Dar.** || Dir de cor. **Recitar de memoria.** || Suposar, còm: *a feta o dita alguna cosa, encara que no ho sigül*. **Dar.** || v. n. Advertir, atinar. **Cae**, **dar.** || Estar situada alguna cosa, eixir a tal part, còm: *el balcó dona al jardí*. **Mirar, dar, caer.** || A alguns jochs, còm de pilota, etc., declarar els espectadors per bona o mala alguna jugada. **Dar.** || Junt ab la preposició *en*, empenyarse, obstinar-se en alguna cosa, còm: *l' ha donada en fer versos*. **Dar.** || Dit de les coses inanimades, perseverar, còm: *dónar en ploure, nevar*, etc. **Dar en.** || **Met.** Incórrer en algún erro o perill. **Caer, dar.** || **AVESARRE.** || Eixir algún carrer a tal part. **Sallar.**

A MALA ANYADA, DÓNARLI PASSADA. **Ref.** Que significa que 'l mal any s'ha de passar còm se pot.

A SANTYS Y A MINYONS NO 'LS PROMETIS QUE NO 'LS DONS. **Ref.** Ni al niño el bollo, ni al santo el voto.

DÓNAR A DORS. **Ant.** Tirarse a caure sobre algú, atacarlo de repent, pegar, escarmentar a algú. **Echar-se encima, sacudir, escarmentar.**

DÓNAR A ENTENDRE. **fr.** Explicar una cosa de módo que la pugui comprendre qui no podia. **Dar á entender.** || Insinuar, apuntar ab paraules o accions. **Dar á entender.**

DÓNAR AL BLANCH. **fr.** TOCAR AL BLANCH.

DÓNAR ALGUNA COSA DE BÓ. **fr.** DÓNAR UN DIT DE LA MÁ.

DÓNAR A QUI TÉ MÉS. **fr.** Reprén als que sense elecció ni discerniment reparteixen fins lo que 'ls fá falta a qui no ho há de menester. **Dáis por Dios al que tiene más que vos.**

DÓNAR A TEIXIR. **fr.** Manar o fer teixir alguna tela. **Echar tela.**

DÓNAR A TRIAR. **fr.** Proposar dues o més coses pera escullir. **Dar á escoger.**

DÓNAR AUDIENCIA. **fr.** Rebre a algú, escoltarlo una autoritat o persona principal. **Dar audiencia.**

DÓNAR COISSOR. **fr.** Percibir una sensació mólt desagradable semblanta a la de cremat. **Escocer.**

DÓNAR O DAR FELLÓ. **Ant.** Acometre bruscament y ab crueltat. **Acometer crudamente.**

DÓNAR DE LES PORTES PÈLS PITS. **Expr. ant.** Negar la entrada a algú, tancarli la porta. **TIRAR O REBATRE LA PORTA PÈLS BIGOTIS.**

DÓNAR DINERS A MESSIÓ. **Expr. ant.** Dónar pera 'l gasto. **Dar dinero para el gasto.**

DÓNAR DOCTRINA. **Expr. ant.** Dónar instruccions. **Dar instrucciones.**

DÓNAR ENTENENT. **fr.** DÓNAR A ENTENDRE. Persuadir a algú que fassi alguna cosa. **Acabar con alguno, recabar de alguno.**

DÓNAR GATGE. **Ant.** Dónar seguretat, assegurar, dónar paraula o prenda. **Dar seguridad.**

DÓNAR GUIATJE. **fr.** Dónar guia o pas segur per país enemich. **Dar salvoconducto.**

DÓNAR L' AST A QUI L' HÁ. **Ref.** La nitsa dígala el cura.

DÓNAR LES PORTES PÈLS ULLS. **Expr. ant.** PEGAR O FER PETAR LA PORTA PER LA CARA O PÈLS BIGOTIS.

DÓNAR LOER. **fr. Ant.** DÓNAR LLÓCH.

DÓNAR LLÓCH. **fr.** Proporcionar medis a algú pera que fassi o digui alguna cosa. **Dar pie, mdrgen, lugar, ocasión.**

DÓNAR ORELLA. **fr.** ESCOLTAR, DÓNAR AUDIENCIA.

DÓNAR PARAULA. **Ant.** LLICENCIAR ELS SOLDATS.

DÓNAR PART A LA NUYT. **Ant.** PASSAR LA NIT, DORMIR, FER NIT.

DÓNAR PER ALGÜ. **Ant.** Tirárseli sobre, caure demunt d' ell, atacarlo d' improvis. **Echarse encima.** || **Ant.** PENDRE A ALGÜ PÈL SEU COMTE.

DÓNAR PER PAR E PER CONTRASSEMBLE. **Ant.** Dónar per par y per igual a algú en el desafiü. **Dar por par y por igual ó por adversario.**

DÓNAR PERA BEURE. **fr.** Dónar una petita gratificació per algú servei. **Dar propina.**

DÓNAR POSTA. **Ant.** Dónar cita, senyalar punt de reunió. **Dar cita.**

DÓNAR QUÉ DIR O QUÉ PARLAR. **fr.** Fer alguna mala acció que dóna motiu de murmuració. **Dar qué decir ó qué hablar.**

DÓNAR QUÉ ENTENDRE. **fr.** Oferir materia o motiu de murmuració, dupte, burla o treball. **Dar qué decir, qué reir, en qué entender.** || Posar a algú en cuidado o apuro. **Dar en qué entender ó en qué roer.**

DÓNAR QUÉ MERÉIXER. **fr.** Causar pesar. **Dar en qué merecer.**

DÓNAR QUÉ PENSAR O DISCÓRRER. **fr.** Dónar ocasió o motiu pera sospitar que hi há més de lo que 's manifesta. **Dar en qué pensar ó discurrir.**

DÓNAR QUÉ TRAVALLAR. **fr.** DÓNAR FEINA.

DÓNAR REMS DE LLÓNCH. **Expr. ant.** náut. LLARGAR ELS REMS.

DÓNAR'HI **fr.** Endevinar alguna cosa, dónar en el punt de la dificultat. **Dar en el quid, en el hito.**

DÓNARLA. **fr.** Insistir ab tenacitat en alguna cosa. **Tomar, dar.** || Dónar cap, dirigir-se a algún paratge. **Dar, ir á dar.**

DÓNARNE VINTINOU A ACAVAR A TRENTA. Dónar cent voltes a algú o ésser més qu' ell. **Dar quince y falta.**

LO DELS ALTRES FÁ DE BON DÓNAR. **Expr. fam.** Denota que móltls son liberals de lo que no 'ls hi costa res. **De cuero ajeno, correas largas.**

MÉS VAL UN TÈ QUE DOS TE DONARÉ. **Ref.** Más vale un toma que dos te daré; quien da presto, da dos veces.

NI DÓNA NI LLEVA. **Loc. fam.** Denota ésser una cosa indiferenta. **Ni quita ni pone.**

NO ÉS TOT HÜ CREMAR O DÓNAR VENTOSAS. **Ref.** Hay diferencia en lo vano; darle de codo ó darle de la mano.

NO 'N VULL, NO 'N VULL; DONÉUME 'N UN BON TRÓC. **Ref.** Que significa que un se fá pregar de lo que més ganes ne té. **No lo quiero, no lo quiero, mas echádmelo al capiendo.**

QUI NO DÓNA LO QUE DOL, NO ALCANSA LO QUE VOL. **Ref.** Contra 'ls que voldrien que tothòm els fes bè y ells no ferne per ningú. **Quien quiere comer de lo que sepa, eche de lo que duela; quien no da de lo que tiene, no há de lo que quiere; quien quisiera probar la olla de su vecino, tenga la suya sin cobertera; manos que no dades qué buscades?**

SI DONES ANS DE MORIR, APARELLAT PERA SUFRIR. **Ref.** Aconsella no fer donació abans de morir. **Si das antes de morir, no te faltará sufrir.**

TANT SE ME 'N DÓNA NAPS CÒM COLS, O CUIT CÒM CRÚ. **Loc.** Lo mismo se me da así que asá ó así que asado.

DÓNARSE. **v. r.** Entregarse, còm: *donarse a la virtud*. **Darse.** || Entregarse, rendirse, cedir en la resistencia que 's feia. **Ceder, darse.** || Esllengarse, ocupar més dimensió, regularment la roba. **Dar de sí.** || Aplicarse ab afany, còm: *donarse a l' estudi*. **Darse.**

|| Judicarse, declarar-se, regonéixer-se, còm: *donarse per satisfet*. **Darse.** || Considerarse en algún perill o próxim a ell, còm: *me dono per perdut*. **Darse.** || **AVESARSE.** || Confessar algú que no endevinará l' endevinalla proposada d' algún empenyo. **Darse por vencido.**

DÓNARSE ALEGRE. **Ant.** Dónarse vida divertida. **Alegrarse, estar alegre.**

NO SE ME 'N DÓNA RES. *Loc.* Denota que no 's fa cas d' alguna cosa. *No se me da nada, nada se me da. ¿QUÉ SE TE 'N DÓNA? Loc. fam. ¿Qué l' importa? ¿Qué se le da a ti?*

DONASSA. f. aum. *Mujerona.*

DÓNAT, DA. p. p. *Dado, donado.* || Nòm d' home. **Donato.** || Qui 's retira a algún convent y assisteix com a religiós, pero sense fer professió. **Donado.**

DANYS DONATS: DANYS OCACIONATS.

MAL DÓNAT. *Aajo.*

DONATARI. m. La persona a qui 's fá la donació. **Donatario.**

DONATISTA. adj. y m. Qui professa 'ls erros de Donato, cismàtich del quart sigle de l' Iglesia. **Donatista.**

DÒNATIU. m. Regalo voluntari d' un o de molts. **Donativo, dádiva.** || Ven molt usada a les lleis antigues y cròniques, y significa l' hisenda que pervenia de donacions reials.

Donadio. || Lo que, per urgencia del regne, 's dóna al rei. **Donativo.**

DONCELL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, part. jud. de Balaguer; és a la serra de Montclá y té 738 hab. || — (LA). Caseriu del districte mupal. de la Baronia de Rialp, prov. de Lleida.

DONCHS. coi.ª. Que serveix de nota de qui 's resol a alguna cosa o s' aferma sobre lo que 's discorre.

Pues. || Nota d' ilació. **Luego, pues.** || Ja que. **Pues, ya que, supuesto que.** || Partícula adversativa, com: *N. és d' aquest parer, donchs jo no.* **Pues.** || S' usa pera unir les clàusules del discurs comparant les oracions les unes ab les altres. **Pues.** || Usat sol o com separat de l' oració serveix pera paragar lo que 's dupla, y en la resposta afirmativa se li sol afegir un *no* pera més energia. **Pues, pues no.** || S' usa pera certificar alguna cosa anteposantla en l' oració. **Pues.** || S' usa pera passar en l' oració d' una cosa a un' altra. **Pues.** || També s' usa pera redargüir. **¿Pues qué?**

LA DONCHS: ALASHORES.

SI DONCHS NO. m. adv. *A no ser que, á menos que.*

DONDO. m. *Ant.* FOLLET.

DONETA. m. Afeminat. *Marica, maricón.*

DONÍVOL. m. *Ant.* Home donat a les dones. **Mujeriego.** || adj. *Ant.* Lo que pertany a la dona. **Mujeril, mujeriego.**

DONÍVOLMENT. adv. m. *Ant.* **Mujerilmente.**

DONNA. f. *Ant.* SENYORA.

DONÓS, A. adj. Lo que té donaire y gracia. **Donoso.**

DONOSAMENT. adv. m. Ab donaire. **Donosamente.**

DONOSÍSSIM, A. adj. sup. **Donosísimo.**

DONOSITAT. f. Donaire, gracia. **Donosidad, donosura.**

DONOTA. f. Dona despreciable. **Mujercilla.**

DONQUES. conj. DONCHS.

DONSELL. m. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; té cosa d' un metre d' alsaria ab moltes branques y fulles un poch peludes y blanquinoses; és medicinal, molt am rga y un poch aromática. **Ajenjo, manzanilla bastarda, doncel.** || *Ant.* Patge del rei. **Doncel.** || Cavalier de poca etat. **Doncel.**

DONSELL BORT: DONSELL MARÍ.

DONSELL MARÍ. *Bot.* Planta que fá lluchs o brots coberts de fulles petites, ovalades y molsudes, les flors grogues y molt petites a la meitat dels brots. Despedeix un olor agradable y 's creu poderosa contra les arnes o tinyes. *Ontina.*

DONSELL MASCLE: DONSELL.

DONSELL PETIT. El qu' és molt més petit que 'l mascle o comú, pero ab les meteixes propietats. *Ajenjo pòntico.*

DONSELL. *Ictiol.* Peix semblant y de la meteixa familia que la *Donsella.* **Doncel.**

DONSELLA. f. La dona que no ha conegut home.

Doncella. ||

Ictiol. Peix de mar, d' uns 20 centímets. de llarch, el cap

agut, el color entre groch, roig y pardo, les escates quasi imperceptibles, els ulls petits y rodons, la qüa un poch obliusa, sense ales al ventre y les de les espalles no s' ajunten ab la de la qüa. **Doncella.** || Altre peix semblant a la llisa **Doncella.**

LA DONSELLA NO S' ENUIG, QUE LA VENTURA NO LI FUIG. *Ref.* Denota que a la dona de be no li faltará bon acomodo. *Estése el trigo en el orón, que no faltará comprador, ó el buen paño en el arca se vende.*

LA DONSELLA RECATADA SERÁ MOLT BONA CASADA. *Ref.* *Aconsella 'l recato a les donselles. La doncella recatada será muy buena casada; la doncella y el azar las espaldas hacia el sol.*

DONSELLASSA. f. La doncella de molta etat. **Doncellidueña, doncellona, doncellueca, doncella talluda.**

DONSELLETA. f. dim. **Doncellica, ita, doncelluela, doncellaja.**

DONSES. DONCHS.

DONTONS (Pau). *Biog.* Artista valenciá del sigle XII, tingut per un dels millors pintors del seu temps; no més ne queda 'l recort, ignorantse quines va pintar no 's tenen tampoch noticies biográfiques d' ell. Sols se sap que va treballar molt per tota Espanya.

DONYA. f. DONA, SENYORA.

DOPTANZA. f. *Ant.* DUPTÉ.

DORADA. f. *Ictiol.* Peix de la fam. dels escomberits d' uns sis centímets de llarch ab cos oblonch y comprimit als extrems.

Abunda al Mediterrani, y la seua carn es exquisida. **Dorado.** || *f. Astron.* Constelació austral. **Dorada.**

DORADELLA. f. *Bot.* DAURADELLA.

DORADÓS (Coll de). *Orog.* Pas que hi há a ponent de Caudiés, depart. dels Pirineus Orientals, a la partió del Capcir y 'l Conflent. Té 1,948 met. d' altitud.

DORBE. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Jou, prov. de Lleida.

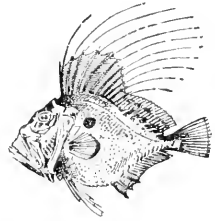
DORCA Y PARRA (Francisco X). *Biog.* Escriptor y humanista notable, nat a Girona l' any 1736 y mort en la meteixa capital l' any 1806. Va seguir la carrera de dret a Cervera, de quina Universitat n' era catedràtich d' oratoria l' any 1772. Era molt entés en llatí, grec e historia. L' any 1778 el van fer canonge de Girona, en quina seu es enterrat. La seua *Colección de noticias para la historia de los Santos Mártires de Gerona*, (Barcelona, 1807), es model d' investigació y de crítica històrica. En la *Verdadera idea de la sociedad civil* (Girona, 1803), s' oposa a les doctrines del «Contracte Social» d' en Rousseau. Tractá de política al estudiar *De las ventajas del gobierno monárquico*, etc. (Girona, 1803); en el *Discurso sobre la introducción del gobierno representativo en España* y en el *Discurso en que se manifiesta que la potestad soberana la reciben los príncipes inmediatamente de*

Donsella

Segell de Doncell

Dorada

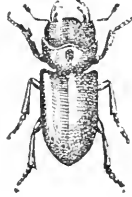
Dios y no del pueblo, etc., (Girona, 1805). De materia eclesiàstica escrigué *Discurso sobre el primado pontificio*, etc. (1801); *De la potestad de los obispos*, etc.; *Manual de reflexiones sobre la verdad de la religi3n cat3lica*, etc., (Girona, 1804).

Dorcadi

DORCADI. m. *Entom.* Insecte cerimilicidi, del ordre dels coleòpters. Es de color negre brillant ab pels blanchs sedosos. Té uns 16 mil. de llargh. **Dorcadio.**

DORCO. m. *Entom.* Insecte coleòpter lamelicorní, negre de color y de c3s robust. **Dorco.**

Dorco

DORDA (Baltasar). *Biog.* Mes- tre organer y compositor nat a Matarr3 l' any 1802 y mort allà meteix l' any 1839. Era deixeble dels mestres Andreu y d'en Mateu Ferrer. En 1826 se va ordenar de sacerdot, éssent després organer de la catedral de Girona. Tenia fama de bon artista, pero sembla que no queda res de les seues composici3ns musicals, de caràcter religi3s, per haver sigut cremades per disposici3 d' ell meteix.

—(FRANCESCH). *Biog.* Bisbe mataroní del sigle XVIII. Era monjo del Cister a Poblet, de quin monastir ne va ésser abat desde l' any 1704 a igual día del 1708. L' any 1710 va ésser elegit bisbe de Solsona

DORDAL (Joseph). *Biog.* Artista valencià; gravador d'estampes. Va morir a Saragossa l' any 1808, quan no més tenia vint-y-vuit anys d'etat. Va gravar el retrato del fam3s aragonés don Ram3n de Pignatelli, aixís com la major part de les làmines y plans del excel·lent llibre *Descripci3n de los Canales imperiales de Aragón y Real de Tauste*, estampat a Saragossa, l' any 1796, per Francesch Magallon.

DÓRICH, CA. adj. *Arq.* S' aplica a un dels cinch ordres d'arquitectura, y té per adorno les metopes y trigliffos. **Dórico.** || Dialecte de la llengua grega en el qual predomina la *a*. **D3ric3, eolic3.**

DORMENT. p. a. Qui dorm. **Dormiente, durmiente.** || *Antl.* Dit del aigua que no corre. **Muerta, estancada.**

DORMIDA. f. El temps que 's dorm. **Sueño, dormida.** || L' espai en que l' cuchi de la seda dorm y descansa, deixant de menjar, lo que succeeix tres vegades abans de fer els capolls. **Dormida.**

DORMIDERA. f. *Bol. antl.* **CASCALL.**

TINDRE LA DORMIDERA. fr. Adormirse fàcilment, tindre gran passió de son. *Tener buenas dormideras.*

DORMIDOR, A. m. y f. Qui dorm molt. **Dormidor, dormilon, durmiente.** || *Ornit.* FORMIGUER. || *7er.* ESTRENYACAPS.

DORMILEGA. m. y f. S' aplica a qui dorm molt. **Dormilon.**

DORMIR. v. n. Quedar en aquell rep3s natural que consisteix en certa suspensi3 de tots els sentits y de moviment voluntari. **Dormir.** || Descuidarse de la obligaci3. **Dormir.** || *Met.* Obrar ab poca sollicitat. **Dormir, dormirse.** || Apaciguar al qu' estava alterat. **Dormir.**

DORM MÉS QUE 'L GUIX. fr. S' aplica a qui fa llargues dormides. *Duerme más que un lir3n.*

DORMIR AB ELS ULLS OBERTS O C3M LES LLEBRES. fr. Explica qu' alg3 dorm ab precauci3 y cuidado pera no deixarse sorprendre ni enganyar. *Dormir con los ojos abiertos.*

DORMIR AL RAS. fr. Dormir al seré, al camp. **Dormir**

al raso, al sereno, al descubiert3, a la int3mperte, a la inclemencia.

DORMIR SEGUR. *Expr. mel.* DESCANSAR, NO PASSAR CUIDADO, ESTAR TRANQUIL.

DORMIR SOBRE ALGUNA COSA. fr. CONSULTARLA AB EL COIXI.

QUI JUCA NO DORM. *Ref.* El que juga no duerme.

D3RMIT. adj. **Dormido.** || m. *Mar.* Peça que 's col·loca demunt la quilla y a la qual hi encaixa 'l peu de la varenga. **Dormio.**

DORMITAR. v. n. y

DORMITEJAR. v. n. Estar mitj adormit. **Dormitar.**

DORMITORI. m. Peça destinada pera dormir. **Dormitorio.** || En els primers sigles de la Iglesia se deia aixís del ll3ch ont hi enteraven a les persones de particular virtut. **Dormitorio.** || Beguda pera fer dormir. **Dormitivo.**

DOR3NICH. m. *Bot.* Planta semblanta al *àrnica*, del g3nero de les compostes, que vegeta als indrets enlairats. Fa una flor molt bella, y té les fulles acavades en forma de cor. **Dor3nic3.**

DOROTEU. n. p. **Doroteo.**

DORRES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cant3 de Sallagosa; és a la vora de la riera de Juell y té 337 hab.

D3RRIA. *Geog.* Poble del dist. municipal de Tosas, prov. de Girona. || *Orog.* Puig a 2,539 met. d'altitud; és al Pirineu gironí, a tramontana de la Vall de Ribes.

DORS. m. *Antl.* El revers d'alguna cosa. **Dorso.**

DORSAL. adj. Pertanyent a la espatlla o esquena. **Dorsal.**

DOS. adj. *Núm.* Número que consta de dues unitats. **Dos.** || Unit ab alg3n substantiu significa 'l seg3n, com: *a dos del mes.* **Dos, segundo.** || m. Xifra 2 representa dues unitats. **Dos.** || La carta que té dues senyals. **Dos.** || *Antl.* **DORS.**

DOS A DOS Y DOS CONTRA DOS. m. adv. S' usa quan dos van de companys contra altres dos. *Dos a dos.*

DOS CONTRA UN NO HI VULL RES. *Loc.* Denota qu' es prudencia retirar-se devant de forces superiors. *Dos contra uno tornarme he grullo.*

DOS PUNTS. m. *Intpr.* Peça de metall que serveix pera imprimir el signe d'ortografia del meteix n3m. **Dos puntos.**

DOS TANTS. m. adv. **LO DOBLE.**

A DOS PER TRES. m. adv. **SI M3LT CONVÉ.**

C3M DOS Y DOS S3N QUATRE. *Loc.* Denota la certesa d'alguna cosa. *Como tres y dos son cinco.*

DE DOS EN DOS. m. adv. A parells. *De dos en dos.*

POSARSE O ARREGLARSE DE DOS EN DOS. fr. *Apaparsearse.*

QUAN UN NO HO VOL DOS NO 'S BARALLEN. fr. Denota que no hi ha ra3ns entre dos si un d'ells no ho vol. *Cuando uno no quiere dos no ri3nen.*

TOTS DOS O TOTS DOS JUNTS. *Loc.* *Los dos, los dos juntos.*

D3S. DONCHS.

DOS-AGUAS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chiva; és al peu d'una muntanya a la vora del riu Júcar y té 1,164 hab.

DOSAIGÜES. *Geog.* Poble de la prov. y di3c. de Tarragona, part. jud. de Falset; és a la vora de la riera de Riudecanyes y té 486 hab.

Dor3nic3

Segell de Dosaigües

DOSANYAL. adj. m. Lo que dura dos anys. **Blenal.**

DOSCENTS. adj. *Núm.* Doscientos.

DOSIS. f. La porció de medicina que's dóna al malalt per primera vegada. **Dosis.** || *Fig.* Quantitat o part de qualsevulla cosa material o immaterial. **Dosis.**

Segell
de Dosquers

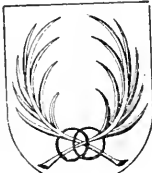
DOSMUNTS (Sant Llorens).

Geog. Poble del dist. mupal. de Pruit, prov. de Barcelona.

DOSQUERS. *Geog.* Poble de la prov. i bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora del Fluvià i té 181 hab.

DOSRIUS.

Geog. Poble de la prov. i bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró; és a la confluència de les rieres de Canyamás i de Rials i té 935 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera formada per l'unió de les rieres de Canyamás i de Rials que, després d'unida ab la d'Orrius, forma la d'Argen-tona, prov. de Barcelona; no passa per cap més poble que'l de Dos-rius, que li dóna 'l nòm.

Segell
de Dosrius

DOSAL. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Salardú, prov. de Lleida. || Caserí del dist. mupal. de Tredós, prov. de Lleida. || Grandiós bosch proper a Tredós.

DOSSEER. m. Bistidor quadrangular cubert de vellut, domàs, etc., comunment guarnit, i a vegades brodat de la cenefa que té alentorn, i cortina que cobreix la paret penjant per darrera; serveix com insignia d'honor i autoritat posantse demunt 'l sitial de grans persones. **Dosel.**

DOT. m. El cabal que porta la dona quan pren estat. **Dote.** || Prenda, qualitat apreciable. **Dote, excelència.** || El nombre de tantes que pren cada hù pera sapiguer després els que pert o guanya. **Dote.** || pl. Les quatre excel·lències dels benaventurats. **Dotes.**

SI BÈ 'T VOL NO 'T DEIXARÀ PAS PÈL DOT. *Loc. fam.* Contra 'ls que fan cas dels interessos y no de les persones. *Queredme por lo que os quero, no me hablèis en dinero; si bien me quieres bien te quiero, no me hables en dinero.*

DOT MICHANS (Joan). *Biog.* Poeta y militar català de mitjans del segle XIX. L'any 1845 se va publicar una poesia feta als calorze anys, essent cadet. Existeix manuscrita a l'Academia de Bones Lletres una colecció de poesies seves dedicades a Aribau. Va coloborar ab en Narcís Serra en el drama *Maria Estuardo* (Madrid, 1850).

DOTACIÓ. f. L'acció y efecte de dotar. **Dotación.** || La renda perpetua que's senyala pera alguna fundació o establiment. **Dotación.**

DOTAL. adj. Lo pertanyent al dot. **Dotal.**

DOTAR. v. a. Dónar, senyalar cabal pera pendre estat. **Dotar.** || Senyalar béns pera alguna fundació. **Dotar.** || Adornar la naturalesa a algú ab particulars dóns y prerrogatives. **Dotar.**

DOTAR EN MAL. Ir. *An'.* Pendre en mal. *Tomar á mal, llevar á mal.*

DOTAT, DA. p. p. **Dotado.**

DOTSAVAT, DA. adj. Que té dotse costats o parts. **Dozavado.**

DOTSE. adj. *Núm.* Doce.

DOTSÈ, NA. adj. Lo que fá 'l número dotse. **Doceno, duodécimo.** || Qualsevulla de les dotse parts en que's divideix un tot. **Dozavo, doceno.**

DOTSENA. f. Conjunt de dotse coses d'una me-tixa mena. **Docena.**

DOU (Francisco). *Biog.* Escriptor relligiós, de la ordre benedictina (Fra Leandre). Va néixer a Barce-

lona l'any 1819 y va morir l'any 1874. Havia fet el batxillerat a Cervera y cursat a Bolonya 'l dret civil y canònic, prenent l'habit a Montserrat l'any 1867. Enviat a Italia, va pasar a Subiaco y va ésser elegit vicari general, dessempeyant la mitra vagant fins que va acabar els seus dies.

— Y DE BASSOLS, (IGNASI DE). *Biog.* Catedràtic de la Universitat de Cervera, de la que n'havia estat alumne. Nat y mort a Barcelona (1730-1802). Era assessor del rei, de la Intendencia general en el ram de rendes generals y en els de rendes y contrabando, aixis com també de la Reial Junta de Comerç. L'any 1758 va publicar l'estudi llatí *Aelii Marciani J. C. liber singularis ad formulam hypothecariam restitutus, et emendatus*, y ademés: *De lege Julia Ambitus*.

— (RAMON LLATZER DE). *Biog.* Jurisconsult català y un dels homes més doctes del seu temps. Va néixer a Barcelona l'any 1742 morint a Cervera l'any 1832. Va cursar dret a n'aquesta darrera ciutat, essentue després catedràtic y canceller. Aquell claustre va presentar a Dou pera canonge de la seu de Barcelona y va ésser acceptat. Va representar a Catalunya en les Corts de Cádiz, de les que'n va ésser president pèl Setembre del any 1811, prenent interès al tractarse de la organissació de les províncies, dels plans d'Hisenda, de l'abolició del torment, dels senyorius, de la llivertat d'imprenta, etc., etc. En 1813 retornà a Catalunya, ocupantse novament en ses vocacions, fins a morir. Ademés de molts treballs acadèmics de rúbrica, publicà obres y estudis de dret, d'economia, de política y d'Hisenda. Es remarcable la obra titulada: *Instituciones de derecho público general de España, con noticijs del particular de Cataluña y de las principales reglas de gobierno en qualquier Estado*. (Nou volums en quart, Madrid, 1800).

DOVELLA. f. *Arquit.* Pedra picada en forma de falca que serveix pera fer les voltes. **Dovela.**

DRACH. m. *Zool.* Animal fabulós en figura de serpent molt grossa, ab peus y ales, d'extranya voracitat y feresa. **Dragón.** || Figura de serpent semblant a la brivia que's porta devant la professó de Corpus. **Tarasca, gomia.** || *Met.* Persona que menja molt y depressa. **Gomia.**

DRÀCICH, CA. adj. *Quím.* Que té per base la dracina. **Drácico.**

DRACINA. f. *Quím.* Àlcali que's trova a la reïna anomenada *sanch de dragó*. **Dracina.**

DRACMA. f. La octava part d'una unsa. **Dracma.**

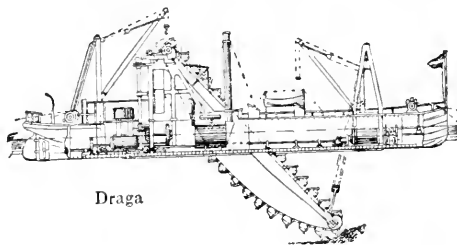
DRACONIÀ, NA. adj. Calificatiu de les lleis, decrets, etc., despòtics o arbitraris. **Draconiano.**

DRACONITA. f. Pedra que, segons els antics, se trovava al cap de les serps. **Draconita.**

DRACONOCÉFAL, A. adj. De cap com el dragó **Draconocéfalo.**

DRACÓNTICH, CA. adj. *Astron.* Referent al nodo de la lluna o a la revolució d'aquest satel·lit. **Dra-cóntico.**

DRAGA. f. *Mar.* Pontó o barcaassa de netejar. **Draga.** || f. Màquina que s'emplea pera enfondir y nete-

Draga

jar els ports de mar, els rius, etc., treyantne 'l fanch, la pedra, sorra, etc. **Draga.**

DRAGADOR, A. m. y f. Qui menja molt. **Tragón**, tragantón, gomia, tragaidabas. || *Ant.* XUCLADOR, 2.

DRAGAR, v. a. Passar alguna cosa pèl dragador. **Dragar**. || Menjar molt y depressa. **Dragar**. || *Met.* Se diu de la terra quan s'obra y sepulta lo que hi havia demunt. **Tragar**.

DRAGAT, DA. p. p. **Tragado**.

DRAGEIA, f. *Ant.* Anisos molt petits de diferents colors. **Grajea**. || *Ant.* Bot. SAJULIDA.

DRAGERIA, f. *Ant.* Gola, glotoneria. **Tragonia**, glotoneria.

DRAGÓ, m. *Zool.* Mena de sargantana de unes tres polsades de llarga, cendrosa y tota cuberta de tuberculs. **Alicántara**. || **DRACH**. || *Astron.* Constelació del hemisferi artich, ab trenta tres estrelles en figura de dragó. **Dragón**. || *Mil.* Soldat de cavalleria que porta sabre y carrabina. **Dragón**. || Al blasó és la figura del dragó terrestre, y deuindre dos peus y la quia punxaguja. **Dragón**. || *Ornl.* ALICANTARA.

DRAGÓ DE MAR, *Ictiol.* Peix gros, ab el cap plà y més ample que 'l restant del cos. **Dragón marino**. **LAGARTO**, GUITARRA.

DRAGÓ INFERNAL, A la sagrada Escripura s' anomena aixís al dimoni. **Dragón ó serpiente infernal**.

DRAGONA, f. La femella del drach. **Dragona**. || Cordó o galó ab que 's guarneix el puny de la espasa o del sabre. **Dragona**. || Toch de timbal propi dels antics dragons. **Dragona**.

DRAGONARIA, f. Bot. DRAGONERA.

DRAGONAT, DA. adj. *Blas.* Se diu del animal representat ab quia de dragó. **Dragonado**.

DRAGONERA, f. Bot. Herba de la fam. de les arácees; té les fulles compostes d' altres dues en forma de llança, la cama de 50 a 60 centimetres d' alsada, c'apada de negre, y 'l fruit cubert d' una mena de paperina de color verdench per fora y rogench per dintre. La flor put a carn podrida. **Dragontea**, **serpentina**.

DRAGONERA, *Geog.* Illa de la part ponentina de l' illa de Mallorca; és agregada al ajunt. d' Andraitx.

DRAGONES BLANQUES, **MONJETS CATALANES**.

DRAGONET, m. Bot. Herba semblant a la dragonera, pero més petita. **Dragoneta**, **taragontea menor**, **estragón**.

DRAGÓNICA, f. Bot. DRAGONERA.

DRAMA, m. Composició literaria en que 's representa una acció per les persones que 'l poeta hi introdueix sense qu' ell parli o aparegui. **Drama**. || *Fig.* Ficció de la vida real capàs d' interessar y commoure vivament. **Drama**.

DRAMÀTICA, f. L' art qu' ensenya a compondre obres dramàtiques. **Dramática** || Poesia dramática, un dels tres principals gènes en que 's divideix la poesia. **Dramática**.

DRAMÀTICAMENT, adv. m. De manera dramática o teatral; ab les condicions propies del drama. **Dramàticament**.

DRAMÀTICII, CA. adj. Lo que pertany al drama. **Dramático**.

DRAMATISAR, v. a. Dónar forma y condicions dramàtiques. **Dramatizar**.

DRAMATURGIA, f. Ciència de les regles que deuen observarse pera fer els drames. **Dramaturgia**.

Dragó

DRAMATÚRG'CH, CA. adj. Pertanyent a la dramaturgia. **Dramatúrgico**.

DRAMATURGO, m. Autor d' obres dramàtiques. **Dramaturgo**.

DRAMOMANIA, f. Mania de fer drames. **Dramomania**.

DRAMOMANIÁTICH, CA. adj. Que pateix la dramomania. **Dramomano**.

DRAP, m. Qualsevol roba o teixit. **Paño**. || Qualsevol troç de roba, especialment el que serveix pera curar. **Paño**, **trapo**. || El que serveix pera netejar. **Rodilla**. || El de llana pera fregar els enrajolats. **Aljofifa**. || El del faristol. **Atrilera**. || El d' estopa. **Angeo**, **cerrón**, **malacuenda**. || El de velles o tendes de campanya. **Lona**. || pl. El conjunt d' ells. **Traperia**. || Els domassos y adornos d' iglesia o capelles. **Colgaduras**, **paños**, **tapices**. || *Fam.* Qualsevulla cosa despreciable, per molt vella que sigui. **Vejestorio**.

DRAP CRU. Lo que no és blanquejat. **Lienzo crudo ó no curado**.

DRAP D' ARRAS. Tapiceria del nom de la ciutat ont se fabrica. **Paño de Arras**.

DRAP DE CÁNEM. **Cáñamo**, **lienzo**.

DRAP DE CASA. **Lienzo casero**.

DRAP DE FREGAR: **DRAP**, 5.

DRAP DE LLI. **Lino**, **lienzo**.

DRAP DE PEUS: **CATIFA**.

DRAP DE TOMBA O DE MORTS. La cuberta negra que s' hi posa pera les exequies dels difunts. **Paño de tumba ó de entierro ó de fèretro**.

DRAP DE TRONA. El que la cubreix exteriorment, que sol ésser de roba bona y corresponent al d'fa. **Paño de púlpito**.

DRAP PER AIXUGAR PLATS. **Albero**.

DRAPS DE LLIT. Les cortines, cenefes y cel del llit que li serveixen d' abrigh y adorno. **Colgadura de cama**.

DRAPS Y FERRO VELL. *Ter.* **DRAPPAIRE**.

EMBOLICAR AB DRAPS ALGUNA FERIDA. *Loc.* **Entrapajar**, **entrapar**.

ENCARA HI HÁ DRAPS PERA MÀNIGUES. *Expr.* Denota que queda molt que fer en alguna cosa y encara lo més difícil. *Aun le ha de sudar el rabo; estar ó faltar el rabo por desollar; hay paño de que cortar; hay sol en bardas*.

NO ÉSSER DRAP DEL SEU TELER. *fr.* Ab que 's dóna a entendre qu' alguna cosa no és de propi ingeni o invenció del qui la diu o presenta. *No ser de su propia cosecha, ó de propio Marte; ó esa lechuga no es de su huerto*.

POSAR CÒM UN DRAP MULLAT O CÒM UN DRAP TORT. *fr.* *Fam.* Maltractar a algú castigantlo o representlo. *Poner como nuevo à alguno; poner de oro y azul ó de violeta y media ó como un trapo*. || Confondre, avergonyir a algú de manera que no s' atreveixi a respondre. *Meter en un puño ó en un zapato*.

DRAPADA, f. *Ant.* **ROBA**.

DRAPPAIRE, f. Qui arreplega o compra 'ls draps dolents que després serveixen pera ferne paper. **Trapero**.

DRAPER, m. *Ant.* Travallador de panyos. **Fabricante de paños**. || *Ant.* **BOTIGUER DE PANYOS**.

DRAPERIA, f. *Ant.* **Fàbrica de paños**.

DRAPET, m. dim. **Pañito**.

TREURE 'LS DRAPETS AL SOL. *fr.* Descubrir els defectes ocults. *Sacar los trapos al sol*.

DRAPOT, m. El pedaç de roba gastat y despreciat per inútil. **Trapo**, **guñapo**, **andrajo**, **calandrajo**.

DRASSANA O DRESSANA.f. **ADRASSANA**.

DRESSAMENT, m. *Ant.* **ADRESSAMENT**.

DRESSAR, v. a. *Ant.* Dirigir, encaminar. **Enderezar**.

DRESSAR LES NOVES. *fr.* *Ant.* Proposar la dificultat. *Proponer la dificultad*.

DRESSAT, DA. m. y f. Enderezado, derecho. || adj. DRET, ALT.

DRESSERA. f. Viarany per ont s'abrevia camí. Atajo, derechera, derecera, enderecera. || *Met.* Medi o modo pera executar ab més brevetat una cosa. Atajo.

ANAR PER LA DRESSERA. fr. Triar un medi pera sortir ab brevetat de qualsevulla dificultat o mal pas. *Atajar, çhar por el atajo.*

NO DEIXIS LA CARRETERA PER ANAR PER LA DRESSERA. *Ref.* Perque revegadas encara 's triga més. *No hay atajo sin trabajo.*

DRET, A. adj. Recte, igual, seguit, sense tórcebre a un costat ni a un altre. **Derecho.** || Lo situat o que mira al costat de la mà dreta. **Derecho.** || m. La acció que 's té a alguna persona o cosa. **Derecho.** || Lo que dicta la naturalesa, les lleis, o manen els superiors. **Derecho.** || Imposició que 's senyala a les mercaderies, queviures, a les persones o terres per contribució. **Derecho.** || Les propines que 's paguen a les oficines o als ministres de justícia per llur treball segons tarifa. **Derecho.** || El costat o cara de les robes més ben teixides y pulides **Derecho.** || m. adv. Afirmit demunt els peus. **En pie.** || Envers. **Hacia.** || TOT DRET.

DRET A DRET. m. adv. *En derechura, en dirección, directamente, derecho.* || Passar per la dressera. *Echar por el atajo, ir en derecera.*

DRET CAMÍ. m. adv. *Directament. Camino, viaje derecho.*

DRET CANÒNICH. Els canons dels concilis, els decrets dels papes y 'l llibre que 'ls conté. *Derecho canónico ó pontificio.*

DRET CASUAL. El que té algú de que li pertanyin les coses que 's troven al sen senyoriu no éssent reclamades per qui les ha perdudes. *Derecho caduco.* || El que sobrevé casualment al heréu. *Derecho casual ó caduco.* || El que té algún senyor als béns d' un difunt de qui no compareix heréu. *Derecho de bienes caducos.*

DRET CIVIL. Les lleis qu' estableix cada regne o república pera govern y 'l llibre que les conté y per antonomasia les dels romans. *Derecho civil ó cesdreo.*

DRET COMÚ O ROMÀ. Les lleis dels romans. *Derecho civil, común, romano.*

DRET CONGRUO O DE CONGRUENCIA. El que les lleis donen a un veí pera ésser preferit en la compra d' una casa, hisenda, etc., a un altre que no 'n sigui. *Derecho congruo ó de congruencia.*

DRET DE BARRA: BARRA, 18.

DRET DE BOSCH. El que 's paga ademés del preu a que 's ven el bosch. *Boscaie.*

DRET DE CALDERA. El d' un tant per tina que pagaven els tintorers d' algunes ciutats. *Derecho de caldera.*

DRET DE COSTUM. El que tenen algunes províncies o ciutats pèl is immemorial. *Derecho de costumbre.*

DRET DE CUIXA. Dret obsceno y contra tota raó, ab que 'ls senyors violaven la virginitat de totes les doncelles de llurs dominis que 's casaven. *Tributo de virginidad.*

DRET D' ENTRADA. El que paguen certs géneros a algún port y aduanes. *Derecho ó derechos de entrada.*

DRET D' ESTOLA: PEU D' ALTAR.

DRET DE GENTS. El qu' ha introduit y fet comú entre tots els homes la necessitat y costum pera formar y conservar les societats, reprimir les violencies y facilitar el comers. *Derecho de gentes.*

DRET DE LES NAUS PER MILENAR DE SALMES. Dret fiscal. *Derecho de las naves por toneladas.*

DRET DE PATRONAT. El de poguer algú presentar subjecte hàbil pera 'ls beneficis y capellanies de que és patró. *Derecho de patronato.*

DRET DE PORTES. El tribut d' entrada a les ciutats, etc. *Derecho de puertas.*

DRET DE PROVISIÓ DEL REI DON FELIP, DE 10 DE NOVEMBRE DE 1547. Dret fiscal. *Derecho de provisión del rey don Felipe.*

DRET DE REPRESSALIA. El que tenen els prínceps de retindre les coses dels enemichs que trovaven en eí campament al temps de la guerra. *Derecho de represalia.*

DRET DE VACANT. El que tenen alguns bisbes y prelats a les rectories, gosant la seua renda per un any després de la vacant, ab la obligació de que la rectoria quedi assistida. *Derecho de vacante.*

DRET DIVÍ. El manat, establert y publicat pèl meteix Dèu. *Derecho divino.*

DRET ESCRIT. La llei escrita y publicada, a diferencia de la qu' és per tradició y costum. *Derecho escrito.*

DRET MUNICIPAL. Les lleis, pragmàtiques y costums ab que 's governa alguna ciutat, provincia o regne. *Derecho municipal.*

DRET NATURAL. Els primers principis que inspira invariablement la naturalesa sobre 'l bé y 'l mal. *Derecho natural.*

DRET PARROQUIAL. Les facultats que competeixen al párroco per raó del seu ofici. *Derecho parroquial.*

DRET POSITIU. L' establert per lleis divines o humanes. *Derecho positivo.*

DRET PRETORI. L' establert per pretors, que atenen més a la equitat natural que al rígor de les lletres, modifica les lleis civils. *Derecho pretorio.*

DRET PÚBLICH. El que tracta del ordre general del Estat. *Derecho público.*

A DRET COP. *Expr. ant.* DE FRONT, CARA A CARA, DRET A DRET.

A DRET SCIENT. m. adv. ADRETES.

ANAR DRET. fr. Proceir ab rectitut, prohibit o conforme a la raó. *Obrar conforme á derecho, andar derecho ó d derechos.* || Anar directament a una part. *Enderezar, dirigir, encaminarse en derechura á alguna parte.*

ANAR TIRANT PÈL DRET. fr. ANAR PER LA DRESSERA. DE DRET A DRET. m. adv. *En derechura, por línea recta.* || *Met.* DRETAMENT, 2.

DÓNAR LA DRETA. fr. Cedir a un altre en alguna matèria. *Dar la bandera.*

ESTAR A DRET. fr. *Fam.* Explica qu' alguna persona compareix per sí o pèl seu procurador en judici, y se obliga a passar per lo que sentenciá 'l jutge. *Estar á derecho.*

ESTAR DRET. fr. *Estar en pie.*

FER DRET. fr. FER JUSTICIA. || ANAR PER JUSTICIA.

MIRAR DEL DRET Y DEL REVÉS. fr. Atendre molt, mirar ab gran cuidado. *Dar muchas vueltas.*

NO MIRAR DRET. Mirar guerxo. *Mirar de través, mirar bizco.*

NO POGUERSE AGUANTAR DRET. fr. *Estar moltíssim débil. No poderse tener.*

OBRAR CONFORME A DRET. fr. Explica y ordena que se proceixi ab rectitut y justícia. *Obrar conforme á derecho.*

POSAR DRET. fr. ADRESSAR.

POSARSE DRET. fr. Adressarse. *Enderezarse.* || Al·sarse qui estava assentat, ajejut, etc. *Ponerse en pie.* SEGONS DRET. m. adv. Conforme a dret, arreglat a justícia. *Según derecho.*

TIRAR DRET O TAN DRET CÒM POT. fr. Denota que 's preté destruir a algú. *Tirar como á real de enemigo.*

TOT DRET. m. adv. Pel camí recte. *Directamente, derechamente, derecho, en derechura.* || Sense aturarse en lloch. *En derechura.*

USAR DEL SEU DRET. fr. Valdres cada hu de l' acció que li competeix, y també obrar ab llibertat lícita. *Usar de su derecho.*

DRETAMENT. m. adv. TOT DRET. || Directament, a les clares. *Derechamente, directamente.* || D' un modo just. *Derechamente, por derecho.*

DRETER, A. m. y f. Qui usa igualment de les dues mans. *Ambidextro.* || *Ant.* DRETAMENT, 1.

DRETERIA. f. *Ant.* DESTRESA.

DRETÍSSIM, A. adj. sup. Derechísimo.

DRETS. m. pl. Els salaris, etc., que 's cobren a varies oficines. **Derechos.**

DRETS DE MESTRAT DE PÓRTS. fr. *Ant.* DRET D'ENTRADA.

DRETS DE QUINT D'HOST Y CAVALCADA. *Ant.* Dret fiscal aixís anomenat. *Derecho de hueste y cabalgada.*

DRETS REIALS. Tots els que 's cobren pèl fisch reial o pèl Estat. *Derechos reales.*

Drimeia

DRETURA. f. *Ant.* Recitit. **Derechura.**

DRETURER, A. adj. *Ant.* RECTE, JUST, JUSTIFICAT.

DRETURERAMENT. adv. m. *Ant.* RECTAMENT. || JUSTAMENT.

DRIL. m. Certa tela de fil cru. **Dril.**

DRIMEIA. f. *Entom.* Insecte dípters braquiceris, que s'allotgen a les flors de les eures. **Drimeia.**

DRINCAR. y. n. Ressonar el metall ferit o tocat de algun modo. **Retiñir.**

DRINCH. m. Só que deixa als oïdos la campana o altre cos sonor quan se toca. **Retintin.**

DRINGAR. v. n. DRINCAR.

DRIPTA. f. *Entom.* Insecte blau verdós que 's cria als boscos humits. **Dripta.**

DRISSA. f. *Naut.* Corda ab que s'issen les vergues. **Driza.**

DRISSAR. v. a. *Naut.* Alsar o issar les vergues. **Drizar.**

DRISSES. *Ter.* **Blanes.** Cordes que serveixen pera pujar l'entena a les embarcacions petites.

DROGA. f. Qualsevol mena de simples o compostos medicinals. **Droga.** || m. *Met.* Picaro, astut y vagabund. **Perillán.**

DROGADA. f. *Ter.* **Bribonada.**

DROGANT. adj. *Ant.* BELITRE, BRIBÓ.

DROGUER. m. ADROGUER.

DROGUERIA. f. ADROGUERIA.

DROGUET. m. Tela regularment de llana, ab llistes de diferents colors; sol haverhi flors entre elles.

Droguete.

DROL-LE, LA. adj. *Ter.* RARO, ESTRANY.

DROLLA. m. *Vulg.* DROGA, 2.

DROMEDARI. m. Mena de camell petit, de pèl entre gris y roig. Se distingeix d'aquell perque sols té un gep a la esquena aixís com el camell n'hi té dos. **Dromedario.**

DROPEJAR. v. n. FER EL DROPO.

DROPERIA. f. Peresa, falta d'aplicació. **Haraganeria, holgazaneria, haraganía.**

DROPO. m. Home despreciable pèl seu mal comportament y qualitats. **Picaro, pilló.** || **Peresós, inaplicat. Haragán, holgazán.**

FER EL DROPO. fr. No fer res, no volguer treballar. **Haraganear.**

MÉS DROPO QUE 'L JEÛER. fr. *Fam.* Se diu d'aquell qu'és molt dropo.

DROSÓFILA. f. *Bot.* Mena de plantes drocerácees, subarbuste petit, ab flors grogues disposades en forma de corimbos. **Drosófila.**

Drosófila

DROSÒMETRE. m. Instrument pera evaluar la quantitat de rosada que cau cada dia. **Drosómetro**

DROSOMETRÍA. f. Art d'evaluar la quantitat de la rosada. **Drosometría.**

DROSOMÉTRICH, CA. adj. Pertanyent a la drosometría. **Drosométrico.**

DRUDA. f. *Ant.* ADULTERA.

DRUDERIA. f. *Ant.* ADULTERI.

DRUIDA. m. Sacerdot dels antics galos y celtas. Se dividien en tres categories: bates, bardos y embatges. **Druida.**

DRUIDESA. f. Maga o certa mena de sibila afiliada a l'ordre dels druides, més sense poguer disfrutar de les prerrogatives d'ells. **Druidesa.**

DRUIDICH, CA. adj. Lo pertanyent als druides. **Druidich.**

DRUIDISME. m. Relligió dels druides. **Druidismo.**

DRUIDISSA. f. Sacerdotisa entre 'ls antics galos. **Druidisa.** || DRUIDESA.

DRUMENT Y MILLET (Joan). *Biog.* Metge epidemiòlech y escriptor nat a Barcelona l'any 1798 y mort l'any 1885. Va fer molts bons serveis en la epidemia barcelonina del any 1821. L'any 1835 va sollicitar anar al extranger pera estudiar el cólera y el Govern li va negar el seu concurs; emprò per compte propi va visitar els millors hospitals de França en busca d'elements d'estudi y d'avens. Va ocupar distints càrrecs públics y acadèmics y va escriure en la premsa professional. Es autor de una *Memoria sobre el cólera morbo* (1834) y d'una *Patologia Médica* (1850).

DRUPA. f. *Bot.* El fruit carnós que no més té un pinyol, com: la cirera, etc. **Drupa.**

DRUPACI, A. adj. Lo pertanyent a una drupa. **Drupáceo.**

DRUSSA. f. *Min.* Incrustació formada dintre de un mineral per cristalls de la mateixa o altra mena de minerals. **Drusa.**

DRUSSIFORME. adj. En forma de drussa. **Drusiforme.**

DRUT, DA. m. y f. *Ant.* Adúltero. || Envilida. **Envilencia.**

FER DRUT. fr. *Ant.* Cometre adulteri. *Adulterar, cometer adulterio.*

DUAL. adj. *Gram.* El número gramatical que tenen algunes llengües pera expressar dues persones. **Dual.**

DUALISME. m. Creencia religiosa de pobles antics que consisteix en considerar l'univers com format y sostingut per el concurs de dos principis igualment necessaris y eterns, y per lo tant independents l'un del altre. **Dualismo.** || **Doctrina filosófica** que explica 'l principi y naturalesa del univers per l'acció de dues essencies o principis diversos y contraris. **Dualismo.** || **Caràcter** de tot sistema qu'atmet dos principis. **Dualismo.**

DUALISTA. m. Partidari del dualisme **Dualista.**

DUALÍSTICH, CA. adj. Pertanyent al dualisme, propi d'ell. **Dualistics.**

DUALITAT. f. Condió de reunir dos caràcters distints una mateixa persona o cosa. **Dualidad.** || *Quim.* Facultat que tenen alguns cossos de cristallisar, segons les circumstancies, en dues figures geomètriques diferents. **Dualidad.**

DUANA. f. Aduana.

DUANER. m. *Ant.* Administrador de l'aduanera. **Aduanero.**

DUBÁ Y NAVAS (Miquel). *Biog.* Mestre catalá y escriptor de molt renom al seu temps. Va néixer envers l'any 1816 y va morir casi oblidat a Barcelona l'any 1887. Era batxiller en arts, mestre normal y regent de Psicologia y Lògica. L'any 1841 va guanyar per oposició una de les escoles públiques fun-

dades per l'ajuntament barceloní. D'entre 'ls seus llibres cal remarcar la *Instrucció de antropologia y pedagogia*, publicada a Barcelona l'any 1863.

DUBE. f. *Astron.* Estrella de segona magnitud situada a la Ossa major. **Dube.**

DUBITÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Dubtar.

DUBITACIÓ. f. *Ret.* Figura que 's comet quan el orador o poeta 's proposa algún duble, o 's pregunta a si meteix lo qu'ha de dir. **Dubitación,** duda.

DUBITATIU, VA. adj. *Gram.* Se diu de les conjuncions que serveixen pera exposar els duptes. **Dubitativo,**

DUBLÉ. f. *Ter. ibissench.* Moneda antiga de valor d'un quartó.

DUCAL. adj. Lo que pertany al duch. **Ducal.**

UCASÍ Y OJEDA (Ignasi). *Biog.* Músich barceloní (1775-1824). Va ésser mestre de capella de la iglesia de l'Encarnació a Madrid, y compositor y organer supernumerari de la capella del palau reial. Va compondre diferents misses, salms, etc., poch estimables baix el punt de vista artístich.

DU CAT. m. Territori o estat sobre que recau el títol de duch. **Ducado.** || *Numís.* Moneda imaginària que valia 375 maravedissos dels actuals. En 1453 valia a Barcelona 22 sous barcelonins. **Ducado.**

DU CAT DE BRUJES. Feia 22 grosos de Flandes y valia 8 sous 6 diners a Barcelona. **Ducado de Brujas.**

DU CAT DE NÀPOLS. Valia a Barcelona 16 y 17 sous, segons el cambi. **Ducado de Nápoles.**

DU CAT D'OR. El que valia 1,438 maravedissos y $\frac{3}{15}$ d'or. **Ducado de oro.**

DU CAT DE PLATA. El que valia 362 maravedissos y mitj de velló y antiguament 365. **Ducado de plata.**

DU CAT VENECIÀ O FLORENTÍ. Moneda que 's regulava per 30 *direms* a Damasc, per 16 sous y 6 diners a Barcelona y per 22 *kirats* y 3 *quartillos* a Alexandria. **Ducado veneciano ó florentino.**

DU CH. m. Títol d'honor destinat pera la noblesa més alta: té diferents privilegis segons els païssos. **Duque.** || *Ornit.* Aucell nocturn qu'és d'uns 40 centimetres d'alsada, de color entre roig y negre, el bèch còrb, calçat de plomes derrerre que figuren unes orelles. **Buho, alucón, gran duque.** || **SORIGUER, GARMARÚS.** || — **MITJA.** Mussol banyut. **Buho.** || — **PETIT.** Mussol, xot. **Mochuelo pequeño.**

DU CH (Joseph). *Biog.* Metge, nat a Vich en 1817 y mort a Barcelona l'any 1878. És autor de l'obra titulada: *De la versión podática y de los casos de distocia que reclaman dicha operación.* (Un volúm en octau de 208 planes. Barcelona, 1861).

DÚ CTIL. adj. Lo que sense dividir-se 's allarga, aixampla, aprima o 's fá grós. **Dúctil, dulce.**

DU CTILÍMETRE. m. Martell pèl quals 's avalora la ductilitat dels metalls. **Dúctilímetro.**

DU CTILITAT. f. La qualitat de dúctil. **Ductilidad.**

DU CTO-CONQUIO. m. *Anat.* Un dels muscles del oïdo. **Ducto-conquío.**

DU CTOR. m. *Cir.* Cert instrument més gran que l'exploratori y que serveix pera millor usar d'aquést. **Ductor.**

DU ELL. m. *Ant.* CUBELL.

DU ELLAR. v. a. *Ant.* FER BUGADA.

DU ETO. m. *Mús.* Composició que 's canta entre dues veus o 's toca entre dos instruments. **Dueto.**

DU FORT (Ramón). *Biog.* Militar del sigle XII, que l'any 1150 capitanejava dues galeres, bastides a la drassana vella de Barcelona per compte del noble En Berenguer Ramón de Moncada, que les va regalar al sobirà de Barcelona En Ramón Berenguer IV quan feia l'expedició a Arlés pera apaïbar el moviment revolucionari dels Baucis per la Provença.

DU FORT. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Calaf, prov. de Barcelona.

DUFRENITA. f. *Min.* Varietat verda del fosfat de ferro. **Dufrenita.**

DUFRENOISITA. f. *Min.* Cert sulfo-arseniur de plom. **Dufrenoisita.**

DUGUES. *Ter.* DUES.

DUI. *Ter.* *Blanes.* Forat que tenen les barques pera treure l'aigua que 's fica endins. Va tapat ab un tap de suro.

DU JA. f. *Nàut.* Cada una de les voltes d'un cap o corda enrotllada. **Aduja,** paquete y rodete, si está en forma cercolar. || Cada volta de la vela enrotllada. **Aduja,** adujada.

DU JAR. v. a. *Nàut.* Enrotllar una corda o vela pera que ocupi menys llòch. **Adujar.**

DULA. f. La colla de bestiar major qu'alguns veïns d'una població envien a pasturar. **Dula.** || El ramat de porchs d'un veïnat. **Vocería.**

DULÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Mugir, lladrar. **Aullar.**

DULCAMARA. f. *Bot.* Mata que pertany a la fam. de les solanácees, encara que té molt poca propietat narcòtica: té les cames cilíndriques, flexibles, ramoses, del gruix d'una ploma d'escriure, la pell verda, y ab el temps gris, el cor d'un vert d'oliva, les flors petites, blaves y de mal olor, les tabelleles d'un color tan viu com el coral, y de gust molt amarch. S'usa contra la ronya, briáns, etc. **Dulcamara,** dulzamará, dulciamarga, amara-dulcis.

DULCAMARINA. f. Substancia que s'extreu de la dulcamara. **Dulcamarina.**

DULENTIA. *Ter. Ibissench.* Malaltia. **Dolencia.**

DULÍ A. f. *Teol.* El cult que 's dóna als sants. **Dulía.**

Dulsaina de boix de sis claus

DULSAINA. f. Instrument de boca un poch més curt que la xirimia, y de to més alt. **Dulzaina.** || **DOLSAINA.**

ALTRA COSA ÉS AB DULSAINA. *Loc.* **ALTRA COSA ÉS AB GUITARRA.**

Dulsaina de boix sense claus

DULSAINER. m. El tocador de dulsaina. **DOLSAINER.** **Dulzainero.**

DULSOR. f. **DOLSOR.**

DUMASITA. f. *Min.* Mena de silicat que 's presenta en fullets. **Dumasita.**

DUMONT DE HOLDRE (Andren). *Biog.* Militar catalá de la centuria XVIII. Era tinent coronel d'infanteria. S'havia dedicat al conreu de les ciències físiques y de les matemàtiques. Va viatjar per l'extranger y va escriure diversos llibres y estudis, la majoria d'ells inédits.

DUNA. f. **MONTELL.**

DÚ O. m. *Mús.* La composició que 's canta o toca entre dos. **Dúo.**

DU ODÉCIM, A. num. ordinal. **Duodécimo,** duodeno.

DU ODENAL. adj. *Zool.* Pertanyent o relatiu al duodene. **Duodenal.**

DU ODENARI, A. adj. Que dura l'espai de dotze dies. **Duodenari.**

DU ODENE. adj. **Duodécim.** || m. *Zool.* Primer dels budells prims, anomenat aixís perquè té uns dotze dits de llarch. Comunica directament ab el ventrell y acaba en el yeyune, budell dejú o segón. **Duodeno.**

DU ODENITIS. f. *Med.* Inflamació del budell duodene. **Duodenitis.**

DUPLICACIÓ. f. Multiplicació d' una quantitat pel número dos. *Duplicación.*

DUPLICADAMENT. adv. m. *Duplicadamente.*

DUPLICAR. v. a. Fer o dir dues vegades una mateixa cosa, multiplicar una quantitat per dos. *Duplicar.*

DUPLICAT, DA. p. p. *Duplicado.*

DUPLICITAT. f. Reserva y falsetat. *Duplicidad.*

DUPLO, A. adj. Lo que conté dues vegades alguna quantitat. *Duplo.*

DUPTANSA. f. *Ant.* DUPTÉ.

DUPTANT. adj. *Ant.* TEMERÓS, RECELÓS.

DUPTANZA. f. *Ant.* DUPTÉ

DUPTAR. v. n. Estar l' enteniment ab indeterminació, sense resoldre's. *Dudar.* || v. n. Recelar, desconfiar. *Temer, recelar.* També s' usa com reciproc.

NO HI HÁ QUE DUPTAR. *Loc.* Denota qu' és certa alguna cosa. *No hay que dudar.*

DUPTAT, DA. p. p. *Dudado.*

DUPTÉ. m. Indeterminació, perplexitat. *Dubitación, duda.* || La qüestió que 's posa pera ventilar y resoldre. *Duda* || RECEL, SOSPITA, DESCONFIANSA.

DUPTÉ NEGATIU. Lo que no té fonament pera discurrir d' altre modo. *Duda negativa.*

EIXIR DE DUPTÉ. fr. *Certificarse. Salir de duda.*

ESTAR EN DUPTÉ. fr. *Duptar. Estar en duda.*

ESTAR UNA COSA EN DUPTÉ. fr. Ésser incerta, *duplicosa. Estar una cosa en duda.*

NO HI HÁ DUPTÉ. *Loc.* Denota qu' és certa alguna cosa. *No hay duda.*

NO TÉ DUPTÉ, O NO TÉ CAP DUPTÉ. *Expr. No tiene duda; no tiene duda alguna.*

POSAR DUPTÉ. fr. Posar reparo o dificultat a alguna cosa. *Objetar, replicar.*

POSAR EN DUPTÉ. fr. *DUPTAR.*

QUEDAR EN DUPTÉ. fr. Estar per ventilarse alguna cosa. *Quedar en duda.*

SENSE DUPTÉ. m. adv. Certament. *Sin duda.*

TREURE DE DUPTÉ O DEL DUPTÉ. fr. Manifestar a algú la veritat d' alguna cosa. *Sacar de duda ó de la duda ó desatar la duda.*

DUPTÓS, A. adj. Qui té dupte. *Dudoso.* || Dit del objecte de que 's dupta. *Dudoso.*

DUPTOSÍSSIM, A. adj. sup. *Dudosisimo.*

DUQUESA. f. La muller del duch o la que per si posseeix algú títol de duch. *Duquesa.*

DUQUET. m. dim. *Duquesito.*

DUR, A. adj. Lo que té parts unides de tal modo que no muda fàcilment de figura. *Duro.* || Insofrible, ofensiu. *Duro.* || Violent, cruel. *Duro.* || Obstinat, terch. *Duro.* || Mal acondicionat, bronch de geni. *Duro.* || L' estil aspre y desapacible. *Duro.* || v. a. PORTAR, SUFRIR, SOPORTAR.

ÉS COSA DURA. *Loc.* Dificil, sensible, irregular. *Es cosa dura, recia, fuerte.*

ÉSSER DUR DE MOLLERA. fr. Ésser terch o temerós y també dur pera aprendre. *Ser duro de mollera.*

FERSE DURA ALGUNA COSA. fr. Ésser dificil de creure y de su'rir. *Ser ó hacerse dura alguna cosa; hacerse cuesta arriba.*

FERSE O TORNARSE DUR. fr. *ENDURIRSE.*

DURA. f. Duració, com: *raba de dura. Dura.*

ÉSSER UNA COSA DE DURA O DE DURADA. fr. Ésser feta a tot cost, ésser ben reforçada. *Ser una cosa de dura ó duración.*

DURABLE. adj. Lo que pot durar. *Durable.*

DURACIÓ. f. y

DURADA. f. La permanencia d' alguna cosa. *Duración.*

DE POCA DURADA. fr. *Sensil. De corta duración.*

HAYER DURADA. *Expr. ant. RESISTIT.*

DURADOR, A. adj. Lo que dura o permanece, o lo que ha de durar molt. *Duradero.*

DURAMÁTER. f. *Anat.* Mena de membrana espessa que per dintre del cap cobreix el cervell. *Duramáter.*

DURAMENT. m. adv. Dissortament. || Malaurada-ment. *Sensiblemente.*

DURÁN. m. *Bot.* Arbre y fruit semblant al presseguer, pero més petit. *Durazno.*

DURÁN (Baltasar). *Biog.* Escriptor relligiós, nat a Barcelona l' any 1716 y mort a Girona l' any 1793. Se va fer jesuïta l' any 1734 y va ensenyar filosofia a Barcelona, a Girona y a la Seu d' Urgell. L' enviaren a Mallorca pera administrar el colegi de Montesión. Retornat a Barcelona, l' va sorprendre l' expulsió decretada per Carles III y va ésser desterrat a Italia. Quan estudiava a Vich va publicar una *Relación de les festes de la proclamació d' En Ferrán VI.*

— (EUDALD). *Biog.* Organer y compositor del segle XVIII, natural de Ripoll. Era mestre organer a la parroquia de Camproñán. A l' arxip parroquial de la seua vila nadina hi há d' ell una *Missa*, a dúo y violíns, un *Credo* pera la diada dels Dolors y un altre *Credo* pera la festa de santa Cíclia.

— (GABRIEL, álies ROMANÍ). *Biog.* Pintor y diplomátich, natural de Vich. Va estudiar penosament les Belles-arts y, un cop a Roma, va tindre de menjar la sopa que 'ls caputxins donaven als pobres. Empró, a la lí se va obrir pas entre 'ls artistes y 'ls diplomátichs. És obra d' ell el quadro de gran tamany que guarda la catedral de Vich y representa a sant Miquel dels Sants, fet a Roma pera la beatificació de aquést, que ara ha sigut ja canonisat. Durán va morir a Roma l' any 1806.

— (JOSEPH). *Biog.* Músich catalá del segle XVIII; mestre de capella de l' iglesia del Palau de Barcelona. En Saldoni, historiare de la música d' Espanya, atribueix al mestre Durán la composició de l' ópera *Temístocles*, estrenada a Barcelona l' any 1762.

— (PAU). *Biog.* Bisbe catalá, nat a Esparraguera a les derrerres del segle XVI y mort desterrat a Saragossa envers l' any 1650, quan ell ne contava setanta d' etat. Havia estat mestre de l' universitat d' Osca y després vicari general de Mallorca durant disset anys. A Madrid exercí d' advocat. El rei li dongué el ardiacat de la catedral de Barcelona y prompte va anar a Roma d' auditor de la Rota, cumplint a gust d' Urbá VIII, éssent capellá d' ell nou anys. Després fou bisbe d' Urgell y derrerament elegit arquebisbe de Tarragona.

— (PERE). *Biog.* Escultor barceloní del segle XV, quines notícies conegudes son relatives a travalls de importancia fets entre 'ls anys 1478 y 1498.

— (SIMEÓ BEN ZEMACH). *Biog.* Jueu mallorquí del segle XIV. Escriptor israelita molt notable, emigrat a Argelia l' any 1391, fugint de la persecució antisemita, en companyia del seu germá Nissim. Va escriure un treball famós relatiu a n' aquella persecució. (Trad. al castellá y publicat a Madrid en 1886. — *Ordenamiento de las aljamas hebreas*, por Fernández y González).

— (TORIBI). *Biog.* Industrial barceloní de les derrerres del segle XIX, qui va llegar els seus béns pera la fundació del *Asilo Durán* que hi há a Gracia, barriada de Barcelona.

— (DE BALDACH (PERE)). *Biog.* Propietari gironí del segle XIV, que va morir cremat per herege l' any 1321. Propagava doctrines contraries a la propietat y al matrimoni, sostenint afirmacions aleshores massa atrevides respecte a la perfectibilitat humana. El cap d' aquestos partidaris a Catalunya fou fra Bonanat, condemnat a Vilafranca del Penadés per ordre

Toribi Durán

de l' inquisidor Guillém Costa. Seguiren les noves doctrines dels Beguards molts frares que rodaven engandulits, vivint de caritats y en companyia de dones. S' extengué l' heretgia per Catalunya, Provença, Italia y Alemanya. En Durán fou processat pèl bisbe En Pere de Rocabertí y per l' inquisidor fra Arnau Burquet; condemnat com heretge impenitent, la sentència fou promulgada devant dels graons de la catedral, en presència del rei En Jaume II, de sos fills, dels bisbes de Valencia y Tortosa y de molts abats. L' autoritat civil cremà a Durán y com cómplis que tal vegada fou sa muller na Ciellia.

— Y BAS (MANEL). *Biog.* Un dels més il·lustres fills de la nostra terra, que va ésser laboriós y competent en el conreu de les ciències morals y polítiques, mereixent reputació de docte. Va néixer a Barcelona l' any 1823, morint a la mateixa ciutat en el mes de febrer de 1907. Als vintitres anys va acabar la seua carrera de dret, obtenint el doctorat en dret civil y canònic sis anys més tard y l' any 1859, reformada la lleislació d' ensenyansa, va obtenir l' grau de llicenciat en dret administratiu. Va ésser catedràtic de varies assignatures de la facultat interinament, tot just acabats els seus estudis, y per oposició desde 1862, de la de Elements de dret mercantil y penal, y al establir-se l' doctorat a Barcelona, va tindre al seu càrrec l' assignatura de filosofia del dret. Volgut dels seus deixebles y complidor de les seues tasques professionals, era la seua aula veritable lloch d' estudi, y per ella passàren pot ben dir-se tots els que foren després reputats juriconsults catalans en el darrer ters del segle XIX. Una de les condicions distintives del seu geni era l' amor al treball, y aixó feia que de més a més de la càtedra y de les tasques de l' abogacia, li restés prou temps pera llegar a la posteritat una munició d' obres selectes dels coneixements que havia conreat, que d' acort ab el seu criteri filosòfic arribés a ésser una de les primeres figures de la política contemporània; y que ab un zel sempre constant, desempenyés els càrrecs de major significació en les corporacions més importants de Barcelona. A la seua joventut va ésser periodista, figurant a la redacció del *Diario de Barcelona*, y consagrant-se després en altres periòdics y revistes als estudis professionals. De fàcil y correcte paraula, els seus discursos eren escoltats ab merescuda atenció, y en les discussions en quines intervenia reflectava sempre la profunda convicció de les seues idees. Defensor constant del treball, en totes les seues esferes d' acció, va mostrarse ferm propagandista de les tendències proteccionistes, y encisat per les institucions jurídiques de la terra, el dret foral català va comptarlo entre 'ls més convensuts partidaris. Pèls seus estudis del dret y de la literatura, va significarse ademés de les assignatures per ell explicades, per haver pertenescut a l' Acadèmia de Bones Lletres, que al morir presidia, y a la de Jurisprudència y Lleislació que va presidir sis vegades; per ésser soci de mèrit de la Societat Econòmica de Amichs del País; fundador y varies vegades president del Ateneu Català; president del Consistori dels Jochs Florals de Barcelona; corresponent de les Reials Acadèmies de ciències morals y polítiques, y de Jurisprudència y Lleislació de Madrid; fundador y president de la comissió espanyola de la fundació Savigny; vocal per Catalunya a la Comissió general de Codificació; president del consell general y de la comissió executiva de la Exposició Universal de 1888; degà de la facultat de dret; rector de l' Universitat de Barcelona; magistrat honorari de la seua Audiència; y vocal de les Juntas del Port, de Beneficència y de Instrucció Pública. En la política va figurar sempre al partit conservador, y va ésser secretari del Ajuntament de Barcelona, diputat provincial y cinch vegades diputat a Corts, senador electiu y vitalici després, fent sentir sempre als cossos colegiadors la seua veu defensant els interessos de la seua vol-

guda Catalunya. En el primer ministeri format per el senyor Silvela, després de les desastroses guerres colonials, va desempenyar el senyor Duran y Bas, la cartera de Gracia y Justicia, mes, decepcionat, va retornar a Barcelona al cap de pochos mesos. Les seues obres, abundoses de doctrina y de llenguatge correcte, foren ben remarcables y prou nombroses, formant una colecció notabilíssima. Cal esmentar d' entre elles, les que segueixen: *Estudios politicos y económicos* (1855). *Instituciones de derecho mercantil*, ampliant l' obra d' en Martí de Eixalá, que havia substituït en sa càtedra en Duran y Bas; *Memoria sobre el derecho civil de Cataluña*; *Estudios jurídicos*; *La Codificación y sus problemas*; *Ensayo sobre dos cuestiones sociales*; *Tratado de derecho mercantil*; etc., ademés dels discursos que havia pronunciat en les principals corporacions per el presidides. La seua biblioteca, ruberta d' exemplars qu' eren veraders tresors, mostrava al ensemps que les notes determinatives deis seus serveis y dels seus afanyes pera la cultura contemporània, la constància del bibliòfil, poguent esmentar d' entre les curiositats contingudes en ella, la magnífica edició primera del *«Libre del Consulat del mar de Barcelona»*. *Vegis lámina sola de retratos*, lletta D.

— Y BASTERO (LLUIS). *Biog.* Canonge de la seu de Barcelona, mort l' any 1809. Era prebere y doctor en teologia y en drets. Traduí bones obres de tema religiós y va escriure una *Vida de San Olegario, obispo de Barcelona*.

— Y DE PONSICH (RAFAEL MARIA DE). *Biog.* Un dels homes polítics catalans que més va figurar a mitjans del segle XIX: fou regidor honorari vitalici de Barcelona y president accidental de l' Acadèmia de Belles Arts. Va morir a Barcelona en 1876.

— Y OBIOLS (RAIMONT). *Biog.* Metge nat a Barcelona l' any 1792 y mort a la mateixa capital l' any 1858. Era fill d' en Manel Duran y Alsina, metge honorari del rei. Va cursar medicina a l' Universitat de Cervera y cirurgia al Colegi de Barcelona. També fou, com son pare, metge honorari del rei, y ademés membre d' algunes acadèmies nacionals y estrangeres. Exerci importants càrrecs públics de la carrera. Fou un dels metges que assistiren a Ferran VII a St. Ildefons, en 1832. Va escriure diversos treballs acadèmics y professionals y la biografia del doctor Sauch.

— Y VENTOSA (MANEL). *Biog.* Metge molt reputat, que va pertànyer al Còs mèdic municipal de Barcelona, y 's feu remarcar per sos treballs professionals en doctes corporacions de la facultat, publicant ademés en revistes tècniques alguns apreciables estudis. Va morir a Barcelona pèl mes de Maig de 1909.

DURAND DE PERNES. *Biog.* Artesà provençal, sastre d' ofici, que vivia al segle XIII y que va ferse remarcable com a un dels trobadors més populars del seu temps.

— O DURANTIS (GUILLEM). *Biog.* Polítich y eclesiàstich que va distingirse molt al segle XIII. Va néixer a Puimisson, prop de Bésieres, l' any 1237, y va morir en 1296. Va ésser professor de jurisprudència a Bolonya y a Mòdena, y administrador del patrimoni de Sant Pere baix el pontificat de Gregori X. De temperament enèrgich, va promoure revoltes contra 'l pontificat, devent abandonar l' Italia, y retornat a França va desempenyar alts càrrecs polítics y va ésser bisbe de Meude, excomunicant als gibelins. Va escriure nombroses obres dogmàtiques y filosòfiques.

DURANTAS. f. pl. Roba de llana prima y estreta. Calamaco, pinganello, perdurable.

DURAR. v. n. Permanéixer, subsistir, conservarse. Durar.

DURAR ANYS Y PANYS. fr. Ésser de molta durada. *Durar por peñas.*

DURARÀ DE NADAL A SANT ESTEVE. *Loc.* Pera significar que una cosa no durarà gens. *Eso durará de misa á visperas.*

QUI MESURA, DURA, A DESPIT DE MALA VENTURA. *Ref.* Que la economia serveix pera previndre les adversitats de fortuna. NO ALLARGAR MÉS EL BRAÇ QUE LA MÀNEGA.

DURBÁN (Casas). *Geog.* Poble del dist. mupal. de Sant Martí de Sasgayoles, prov. de Barcelona.

DURESA. f. Consistència de les parts d'un còs per la qual no pot mudar fàcilment de figura. **Dureza**. || Aspresa de geni, pertinàcia, tenacitat en algùn dictamen. **Dureza**.

DURESA D'ESTIL. La falta de suavitat y armonia que fa gustós y alalagador lo que 's diu. *Dureza de estilo*.

DURESA D'OIDO. La dificultat en sentir y percebre distintament les diferencies del so. *Dureza de oido*.

DURESA DE VENTRE. Succeeix quan un no pot obrar conforme. *Dureza de ventre*.

DURET. m. dim. *Numis*. Moneda d'or del valor de vint rals de velló y si és d'aument, de vint y ral y un sis maravedissos. **Durillo**, escudito

DURFORT (Ramon). *Biog.* Frare dominich, del sigle XIV, natural de Barcelona. És l'inquisidor més antich hagut a Mallorca del que 's té noticia. L'any 1332 va firmar un privilegi de franquicia concedit als mallorquins pel rei d'aquella illa en Jaume III.

DURICIA. f. *Ant.* Obstinació. **Dureza**. || *Med.* Tumor dur que 's fa als cossos, per causa d'algúns humors que 's detenen o extravasen. **Dureza**.

DURÍSSIM, A. adj. sup. **Durísimo**.

DURO. m. *Numis*. Moneda de plata d'un' unça que val deu rals de plata o vint de velló, o sigui cinch pessetes. **Duro**.

DURRO. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora del riu Noguera de Tor y té 353 hab.

DURRIEU (Xavier). *Biog.* Polítich d'idees avençades y periodista, que va néixer a Castillon (Ariége)

l'any 1817. Va escriure al *Siècle*, a la *Revue de Paris* y en altres publicacions, fundant ab en Blanqui la *Societat central republicana*. Va ésser diputat a l'Assamblea constituïent reunida després del cop d'Estat del 2 de Desembre de 1851, y afermat l'imperi de Napoleó III, va ésser desterrat de França, passant a establir-se a Barcelona, en quina ciutat va morir al any 1868.

DUSAY. *Biog.* Família distingida, originaria de Banyoles. A Barcelona'l nóm d'un carrer recorda aqueix cognóm y En Balaguer al ocuparse'n fa referència a molts Dusay que desde'l sigle XIII al XV van ésser membres del Concell de Cent, y retréu els noms de Simó Dusay, que en 1325 era embaixador extraordinari de Barcelona a la república de Génova aixís com el d'en Galceran Dusay, consul de Catalunya a la ciutat de Nàpols en 1513. Era fill de Banyoles el militar en Pere Dusay, cambrer del rei de Aragó en Pere *el Cerimoniós*, (sigle XIV) y fou igualment banyolí en Pere Julià Dusay, artista, llech del monestir de Sant Esteve que en 1535 construhí l'altar del Corpus vell d'aquella iglesia.

— Y DE FIVALLER (FRANCESCH DE), *Biog.* Un dels fundadors de la Reial Academia de Ciencies y Arts de Barcelona, (sigle XVIII). Va ésser el seu primer vispresident (era president per dret el capitá general), desde l'any 1766 fins al 1768. En 1774 era Director de la «Direcció de Agricultura» y n'era Revisor desde 1769 al 1773 y desde 1775 al 1792. Va morir a Tarragona l'any 1793.

DUT, A. p. p. **PORTAT**.

DUX. m. Príncep o magistrat suprém a les repúbliques de Venecia y de Génova. **DUX**.

DUY. m. adv. *Ant.* D'avuy. **De hoy**.

DUYMER. m. adv. *Ant.* D'AVUY EN DEVANT.

DUYS. núm. *Ant.* **Dos**.

DUYT, A. p. p. *Ant.* **PORTAT**.

Joseph M.ª Escolá (1820-1884)
pág. 687

Joseph Feliu y Codina (1845-1897)
pág. 773

Vicents Ferrer (1350-1419)
pág. 781

Estanislau Figueras (1819-1882)
pág. 790

Tomás Forteza (1838-1898)
pág. 824

Joan Fivaller
pág. 799

Lleó Fontova (M. en 1890)
pág. 816

Marián Fortuny y Marsal (1833-1874)
pág. 825

Francesch Frontera de Validemosa
pág. 836

Baldomer Galofre (1854-1902)
pág. 850

Enrich Gaspar
pág. 863

Manel Gasset y Mercader
pág. 864

Manel Gibert y Sans (1795-1873)
pág. 878

Antoni de Gimbernat y Arbós
(1734-1816) pág. 880

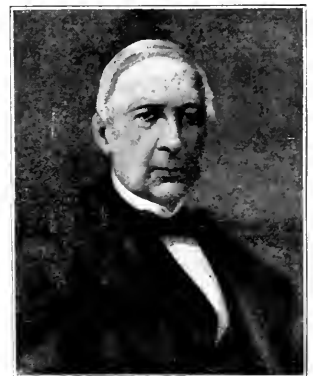
Joan Giné y Partagás (1836-1903)
pág. 881

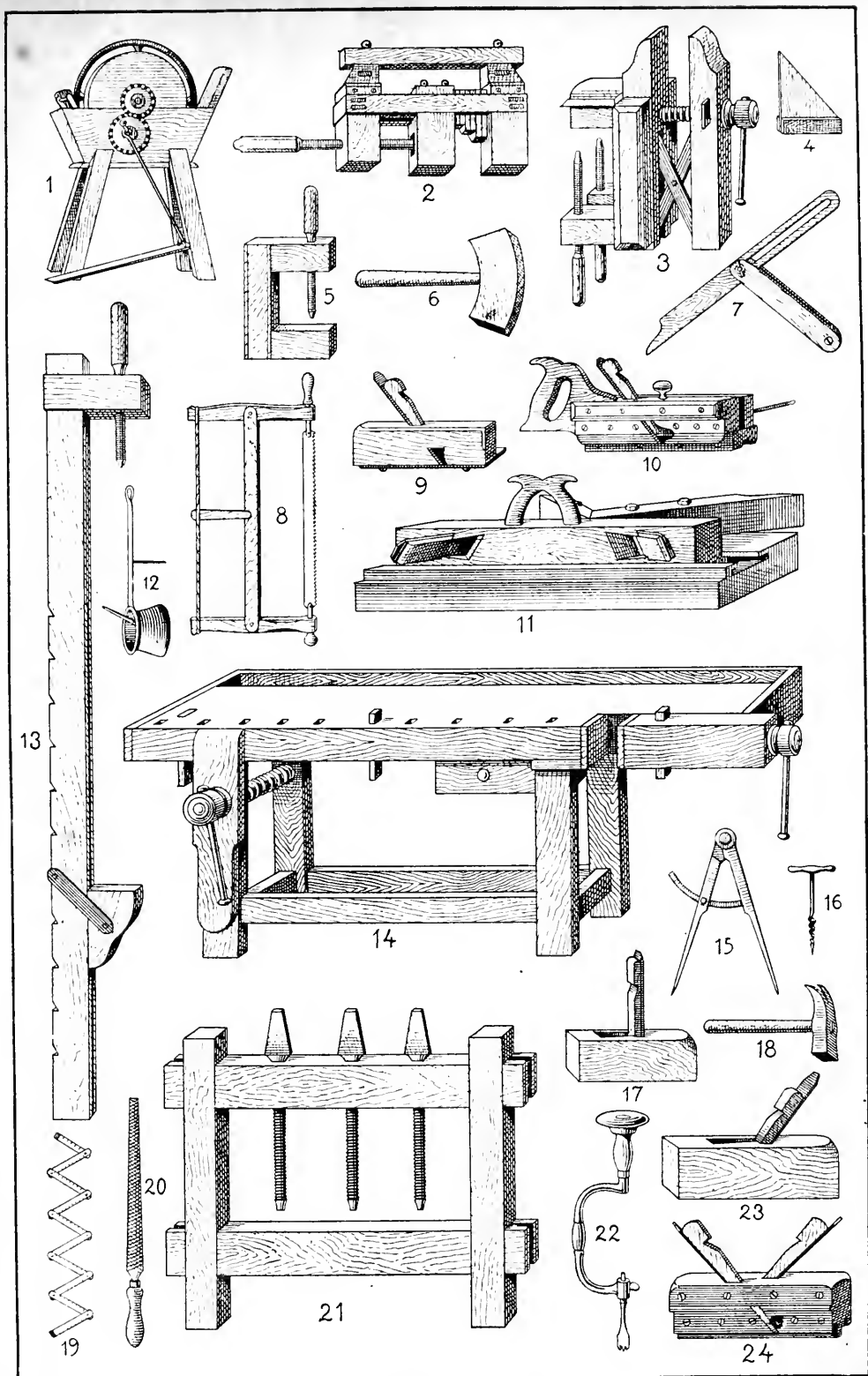
Manel Girona y Agrafel (1819-1905)
pág. 884

Pere Gómez de la Serna (1806-1871)
pág. 891

Joan Güell y Ferrer (1800-1872)
pág. 915

1. Mola. 2. Buata. 3. Caragol d'estoch. 4. Cartabó. 5. Tornillo de aplacar. 6. Massa. 7. Falsa regla o Senterella. 8. Serra. 9. Galsadó. 10. Cadell. 11. Garlopa per quadros. 12. Casseta per la cola. 13. Sarjant. 14. Banch. 15. Compás. 16. Barrina. 17. Ribot dentat. 18. Martell. 19. Metre. 20. Raspa. 21. Jacís. 22. Filabarquí. 23. Ribot. 24. Bust.

E

E. Aquesta lletra, quinta del abecedari català y segona de les vocals per l'ordre que s'acostumen a dir, se produeix del modo següent: s'abaixa la barra inferior un poch menys que pera la producció de la *a*, s'aixeca la llengua per la part posterior, s'adereix lleugerament pèls costats a les barres superiors, se replega per la seua punta aderintse a la base de les dents inferiors, s'aixeca un poch el vel del paladar y 's forma un conducte de longitud, entre mitj del format al produir-se la *a* y la *i*. Donant sortida al aire sonor se produeix la *e*, só més agut que la *a* y menys que la *i*.

La naturalesa de la producció d'aquesta lletra explica per qué en les llengües grega y francesa la combinació *ai*, se pronuncia *e*.

E. Es una de les set lletres dominicals y tercera nota de la gama natural. A l'anotació musical significa: «dòls y agradablement expressiu.» A les teclès de l'orga denota 'ls tóns del *E la, mi*; als memorialis, cartes, etc., Excel·lencia, Eminència: era numeral y significava 250. També 's posava en lloch de la conjunció *y*; posantse aixís meteix en lloch de *pero*. Als mapes topogràfics, etc., denota l'Est u Orient.

¡EA! interj. D'animar, moure, corretgir. ¡Ea! ¡vaya!

EBANISTA. m. Fuster de fustes fines. Ebanista.

EBANISTERIA. f. Art del ebanista. Ebanisteria. || L'obrador ont se fan els objectes d'eix art, o la botiga ont els venen, y'l conjunt d'ells meteixos. Ebanisteria.

ÉBANO. m. Fusta dura d'un color groch fluix que per medi del tint pren un color negre mòlt bonich. Ébano.

ÉBOLS. Bot. ÉBULS.

EBRE. Hidrog. Riu que neix a Fontíber, provincia de Santander; entra a Catalunya pel terme de Serós, prov. de Lleida; passa per Ribarroja, Flix, Ascó, Vi-

El riu Ebre desde Tortosa

nebra, García, Mora y Mora la Nova, Beissanet, Ginestar, Miravet, Benifallet, Tivenys, Xerta, Aldover, Tortosa y Amposta y desaigua al Mediterrani per dues gòles que formen un delta.

EBRIVÀ. v. a. *Ter. ibissench*. Embestir. Embestir.

ÉBULS. m. pl. Bot. Planta de la fam. de les caprifoliàcees, mena de sauch. Iezgo, actea.

EBULLICIÓ. f. Moviment tumultuós d'un líquid o el desprendiment d'un gas que fá alzar bombolles, promogut per un augment de temperatura o per una disminució de pressió. Ebullición.

EBURNEU, A. adj. *Poët. y*

EBURNI, A. adj. *Poët.* De marfil. Ebúrneo, eburniáceo. || Semblant, pertanyent al marfil. Ebúrneo. *Med.* Calificació donada als cartílachs de les articulacions incrustades de fosfat de calç, quina circumstancia 'ls hi dona la blancura y la duresa del marfil. Ebúrneo.

ECANTIS. f. *Med.* Carnot que 's cria a l'àngul intern del ull. Ecantis.

ECBALIA. f. Bot. Plantes cucurbitàcees formades per una sola mena selvática a les contrades del Rosselló, Provença y Cerdanya. Ecbalia.

ECCE-HOMO. m. Imatge llastimosa de Jesucrist de la manera que Pilat el va presentar al poble. Ecce-homo. || *Met.* Tota persona mòlt maltractada que fá llástima de veure. Ecce-homo.

ECCLESIASTES. m. Nóm grech que 's dóna a un llibre canónich escrit per Salomó al fi de la seua vida en senyal de penediment. Ecclesiastés.

ECCLESIASTICAMENT. m. adv. A manera de ecclesiástich. Ecclesiásticamente.

ECCLESIASTICH, CA. adj. Lo que pertany a la Iglesia. Ecclesiástico. || m. Qui per medi d'ordres sagrades serveix al cult diví. Ecclesiástico, clérigo. || Llibre canónich del Vell Testament que, segóns la sentència més comuna, s'atribueix a Jesús, fill de Sirach. Ecclesiástico.

ECCOTÀRTICH, CA. adj. *Med.* Elicás pera expulsar els humors. Ecotártico.

ECCRIMOCRÍTICH, CA. adj. *Med.* Propi pera afavorir la crisis d'una erupció. Eccrimocrítico.

ECCRINOLOGIA. f. Tractat sobre les secrecions. Ecrinología.

ECDÉMICH, CA. adj. ENDÉMICH.

ECDORA. f. *Med.* Escoriació de la uretra. Ecdora.

ECERVELLAT. adj. *Ant.* Home sense enteniment. Insensato.

ECFISESIA. f. *Med.* Espiració, expulsió rápida del aire contingut dintre dels pulmóns. Ecfisesia.

ECFORA. f. *Arg.* Eixida d'un membre arquitectónich, contada desde l'eix del sòlit sobre que descansa fins a un dels seus extréms. Ecfora.

Brot d'ecbalia

ECFRÀCTICH, CA. adj. *Med.* Remei contra les obstruccions. **Ecfràctico.**

ECGÜES. m. **BATOLLA.**

ECHANGUÉ. f. *Ter. ibissench.* Tira de couro. **Pedazo de piel.**

ECHEPÀ. v. r. *Ter. ibissench.* Esquerdar. **Agrietar.**

ECHETA. *Ter. ibissench.* Aixeta. **Espita, llave, grifo.**

ECHUGÀ. v. a. *Ter. ibissench.* Aixugar. **Secar.**

ECLAMPSIA. f. *Med.* Epilepsia accidental; principalment acomet als nens y també a les dones. **Eclampsia.**

ELECTICISME. m. Elecció feta ab discerniment de lo que's trova en diferents sistemes. **Elèctica, eclecticisme.** || *Doctrina filosòfica que defensa aqueixa elecció. Electicismo.*

ECLÈTICH, CA. adj. Pertanyent al eclecticisme. **Elèctico.**

ECLIMETRE. m. *Topog.* Instrument anomenat també nivell de pendents. Pot ésser sensill, de mestre de cases, com

Eclímetre

el grabat adjunt, o un aparell topogràfic ab pínules. **Eclímetro.**

ECLIPSAR. v. a. Impedir la llum d'algún astre, interposantse algún cos entre ell y la nostra vista. **Eclipsar.** || *Met.* Disminuir la fama, etc., y també s'usa com reciproc. **Eclipsar.** || Aventatjar notablement. **Eclipsar.**

ECLIPSAT, DA. p. p. **Eclipsado.**

ECLIPSE. m. La privació de la llum d'un astre per la interposició d'un altre. **Eclipse.**

ECLIPSIS. f. *Ant.* Eclipse.

ECLIPTICA. f. Cercle de la esfera que divideix obliquament al equador, fent ab ell un àngul de vint y tres graus y mitij; el sol camina sempre per ell. **Eclíptica.**

ECLIPTICH, CA. adj. Lo que pertany a l'eclipse o a l'eclíptica. **Eclíptics.**

ÉCLOGA. f. Imitació de les accions de persones rústiques en estil sensill y suau, **Égloga, écloga.** || Si explica sentiment o narració més bé que acció's diu més propiament *idilli.* **Idilio.**

ECLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la égloga. **Eclògico, eglògico.**

ELOGISTA. m. Escriptor o compositor d'éclogues. **Eloguista, eglògafo, eglògista.**

ECLOJITA. f. *Min.* Roca formada de granat y esmeragdata, que algunes vegades conté quars, anfibol y epidota. **Eclojita.**

ECLOPEJAT, adj. *Blas.* Se diu de l'escut tallat desde l'àngul esquer del capità fins al costat dret de la punta, éssent el tall de desigual amplaria y interromput pel centre. **Eclopeado.**

ECO. m. La repetició del só. **Eco.** || *Mús.* La repetició de les darreres sílabes o paraules que's canten a mitja veu per diferent còs de músichs, y a les orgues per registre diferent a propòsit per aquest fi. **Eco.** || *Ret.* Composició en que's repeteix la final d'un vers o ab la qual s'augmenta l'següent. **Eco.** || Memoria o idea d'una cosa passada. **Eco.**

FER ECO. fr. *Met.* Ésser una cosa proporcionada a un'altra. **Hacer eco.** || Ésser notable, digne d'atenció. **Hacer eco, causar armonia.**

ECÓMETRE. m. Instrument pera midar el tò a intervals. **Ecómetro.**

ECOMETRÍA. f. Ciència qn'ensenya a usar dels ecos a les sales o voltes de secret, de modo que parlant en un àngul se senti a l'altre sense percibirse al mitij. **Ecometría.**

ECÓNOM. m. Administrador d'una casa o familia.

Ecónomo. || Qui serveix un ofici eclesiàstich en l'hón del propietari. **Ecónomo.**

ECONOMAT. m. Empleu d'ecónom. **Economato.**

ECONOMÍA. f. Administració d'una casa y familia. **Economía.** || Bona distribució del temps y d'altres coses immaterials. **Economía.** || f. L'ordre ab que s'encadenen diferents fenòmens de la vida dels animals. **Economía.** || *ESCASSESA.* || *Pint.* Bona colocació de les figures y obgetes d'una composició. **Economía.** || Moderació en els gastos. **Economía.**

ECONOMÍA POLÍTICA. Ciència que tracta de la riquesa de les nacions y causes del seu augment y disminució. **Economía política.**

ECONÓMICA. f. Part de la filosofia moral relativa al govern d'una familia. **Económica.**

ECONÓMICAMENT. adv. m. **Económicamente.**

ECONÓMICH, CA. adj. Pertanyent a la economia. **Económico.** || Qui entén en materia d'economía. **Economista.** || Escàs, retingut. **Económico, miserable.**

ECONOMISTA. m. Escriptor o professor d'economía. **Economista.**

ECOPRÒTICH, CA. adj. *Med.* S'aplica als purgants lleugers y suaus. **Ecoprótico.**

ECORTÀLICH, CA. adj. *Med.* Qu'extreu els mals humors reunits al còs. **Ecortálico.**

ECPIEMA. m. *Med.* Abcés, supuració. **Ecpiema.**

ECPIESMA. f. *Med.* Trencadura del cràneu ab depressió d'algún fragment. **Ecpiesma.**

ECPIESMO. m. *Med.* Eixida del globo de l'ull de la cavitat en qu'està contingut, ab augment aparent del volúm d'aquest orgue. **Ecpiesmo.**

ECPLEROM. m. *Med.* Coixinet que's posa sota la axilla pera reduir l'húmerus quan estava dislocat. **Ecpléromo.**

ECPLEXIA. f. *Med.* Deliri causat per un espant o susto repentí. **Ecplexia.**

ECRESSIS. f. *Med.* Trencadura del úter. **Eccresis.**

ECRINOLOGÍA. f. *Med.* Tractat de les secrecions. **Ecrinología.**

ECRISIS. f. *Med.* Expulsió d'una materia excrementícia o d'un agent morbós. **Eccrisis.**

ECSCARCOMA. m. *Med.* Tumor varicos que's forma en moltes malalties. **Escsarcoma.**

ECTASIA. m. *Med.* Extensió morbosa de la pell. **Ectasia.**

ÉCTASIS. f. *Poét.* Figura que allarga la sílaba breu. **Ectasis.**

ECTEFLEOT. adj. *Bot.* Epítet dels líquens que creixen a la superficie de l'aigua. **Ecteffleodo.**

ECTELINSIA. f. *Med. y Cir.* Afluixament d'un venat. **Ectelinsia.** || Flaquesa de la pell.

ECTILIPSIS. f. Elissió d'una final. **Ectilipsis.**

ECTILÒTICH, CA. adj. Eficàs pera fer caure l'pel o destruir les durícies. **Ectilòtico.**

ECTIMA. m. *Med.* Pansa o pústula insignificant. **Ectima.**

ECTILIMUS. m. *Med.* Ulceració superficial de la pell. **Ectlimo.**

ECTOPAGIA. f. *Anat.* Reunió de dos cossos pels costals del pit. **Ectopagia.**

ECTOPAGIÀ, NA. adj. Epítet dels monstres dobles units pèl pit. **Ectopagiàno.**

ECTÓPAGUS. m. *Anat.* Monstre per ectopagia. **Ectópago.**

ECTOPICISTA. f. *Med.* Desviació de la bufeta. **Ectopicista.**

ECTOPISIA. f. *Med.* Situació anormal d'una víscera o entranya. **Ectopisia.**

ECTOPÓGONECH, NA. adj. Que té l'orifici guar-nit de dents dobles. **Ectopógono.**

ECTRIMUCIS. f. *Med.* Escoriació de la pell a les parts qu' estàn tocant al llit. **Ectrimucis.**

ECTRODÀCTILA. f. *Anal.* Mancar un o més dits. **Ectrodàctila.**

ECTROMELIA. f. *Anal.* Monstruositat per abort dels membres. **Ectromelia.**

ECTROMÉLICH, CA. adj. Semblant o relatiu a la ectromelia. **Ectromélico.**

ECTROMELL. m. *Anal.* Família de monstres unitaris, que comprén els que 's distingeixen per l' abort d' un o més membres. **Ectromello.**

ECTROPIA. f. *Med.* Malaltia ab que la pestanya inferior se gira cap avall. **Ectropia.**

ECTROPIÓN. m. *Med.* Eixida de les pàlpebres cap a fora. **Ectropión.**

ECUMÉNICH, CA. adj. Universal, general. **Ecumé-nico.**

ECZEMA. f. *Med.* Pústula que causa coïssor. **Ec-zema.**

EDECANT. m. Veu francesa: l' oficial militar que comunica les ordres del general. **Edecán.**

EDELFORSA. f. *Min.* Mena de silicat de calç. **Edelforsita.**

EDELMIR. n. p. Edelmiro.

EDELSPAT. m. *Min.* Mena de feldespat. **Edels-pato.**

EDEMA. m. *Cir.* Tumor produït per l' obstrucció dels vasos linfàtics. **Edema.**

EDEMASARCA. m. Tumor de naturalesa entre la del edema i la del sarcoma. **Edemasarca.**

EDEMAT, DA. adj. Afectat d' edema. **Edemado.**

EDEMATIA. f. *Med.* Conjunt de fenòmens que constitueixen l' edema. **Edematia.**

EDEMATÓS, A. Pertanyent a l' edema. **Edemato-sos.**

EDÉN. Parais terrenal, morada d' Adám y Eva abans de pecar. La Sagrada Escriptura pinta aquest llóch com un jardí deliciós del qual neixia un riu dividit després en quatre branques. Moisés diu qu' estava plantat de frondosos arbres, entre 's que s' hi ha de contar l' arbre del bé y del mal. **Edén** || *Mel.* Llóch deliós, plé de vigor, hermosura y amenitat y de situació agradable. **Edén, paraiso.**

EDENITA. f. *Min.* Mena d' anífol. **Edenita.**

EDEODINIA. f. *Med.* Dolor que se sent als orgues genita's. **Edeodinia.**

EDOÓGRAF. m. Qui s' ocupa de l' edeografia. **Edeógrafo.**

EDEOGRAFIA. f. Descripció dels orgues de la ge-neració. **Edeografia.**

EDEOGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent a l' edeogra-fia. **Edeográfico.**

EDEÓLECH, GA. m. Qui estudia o escriu sobre edeologia. **Edeólogo, edeologista.**

EDEOLOGIA. f. Part de l' anatomia que tracta dels orgues de la generació. **Edeologia.**

EDEOLÓGICH, CA. adj. Pertanyent a l' edeologia. **Edeológico.**

EDEOSOFIA. f. Emisió acompanyada de soroll, pèls orgues de la generació. **Edeosofia.**

EDEOSÓFICH, CA. adj. Pertanyent a l' edeosofia. **Edeosófico.**

EDEOSSOARI, A. adj. Calificatiu dels animals en que predominen orgues sexuals. **Edeozoario.**

EDEOTOMIA. f. Dissecció dels orgues genitals. **Edeotomia.**

EDEOTÓMICH, CA. adj. Referent a l' edeotomia. **Edeotómico.**

EDETÁ, NA. adj. Natural de Liria, al regne de Va-lencia. **Edetano.** || pl. Valencians. **Edetanos.**

EDETANIA. *Geog. ant.* Regió que s' extenia entre 'l mar Mediterrani, la Itacaonia, la Celtiberia, la Batistania y la Contestania, y co-responia a part dels regnes d' Aragó y Valencia. **Edetania.**

EDICIO. f. Impressió, publicació d' una obra y la meteixa obra. **Edición.**

EDICTE. m. Manament, decret, ordre pública, pregó. **Edicto.**

EDÍCUL. m. *Arg.* Edifici petit. **Ediculo.** || Repro-ducció minúscula d' algún monument. **Ediculo.**

EDIFICACIÓ. f. Fàbrica, construcció. **Edificación.** *Mel.* Ensenyansa, bon exemple. **Edificación.**

EDIFICADOR, A. m. y f. Qui edifica. **Edificador.**

EDIFICANT. p. a. **EDIFICATIU.**

EDIFICAR. v. a. Construir algún edifici. **Fabricar, edificar, levantar.** || *Mel.* Dónar bon exemple. **Edi-ficar.**

EDIFICAT, DA. p. p. **Edificado.**

EDIFICATIU, VA. adj. Lo que dóna bon exemple. **Edificativo.**

EDIFICATORI, A. adj. Pertanyent a edificar. **Edi-ficatorio.**

EDIFICI. m. Obra, fàbrica de casa, palau, iglesia, etc. **Edificio.**

ALSAR UN EDIFICI. fr. **EDIFICAR, I.**

EDIL. m. Magistrat de Roma, que cuidava de la policia urbana d' aque' la ciutat y per extensió s' apli-ca als regidors dels nostres municipis. **Edil, concejal.**

EDILICI, A. adj. Lo pertanyent al edil. **Edilicio.**

EDILITAT. f. Càrrech y dignitat del edil y 'l temps que durava. **Edilidad.** || En la historia eclesiástica és lo meteix que custodia o guarda. **Edilidad.**

EDIMITA. f. *Min.* Substancia que 's trova als bal-salts d' Edimburg. **Edimita.**

EDINGTONITA. f. *Min.* Silicat aluminós. **Eding-tonita.**

EDITAR. v. a. Publicar llibres per compte propi. **Editar.**

EDITOR. m. Qui dóna a llum o cuida de la impres-sió d' algún escrit. **Editor.**

EDITOR RESPONSABLE. m. Qui firma una periódich y 's constitueix responsable de tot lo que conté. **Editor responsable.** || *Fam.* Qui garantiza o deu garantir alguna cosa, fel, etc., com: *la veritat. Garante, res-ponsable.*

EDITORIAL. adj. Referent al editor o a la edició. **Editorial.**

EDOCEFAL. m. *Zool.* Mena de monstre. **Edocefalo**

EDOCEFALIA. f. *Anat.* Deformitat del nas. **Edoce-falia.**

EDOCEFÁLICH, CA. adj. Referent a la edocefalia. **Edocefálico, edocefaliano.**

EDOÍTIS. f. *Med.* Inflamació de les parts sexuals de la dona. **Edoítis.**

EDREDÓ. m. Mena de borrisol del eider, que ser-veix pera omplir uns coixins molt amples, pera posar als llits, ab objecte d' escalfar els peus. **Edredón.** || Aquestos meteixos coixins. **Edredón.**

EDRI. f. *Ter. ibissench.* Cordam de canya. **Mecha de cañavana.**

EDUARDSITA. f. *Min.* Mena de fosfat de ceri. **Eduardsita.**

EDUART. n. p. Eduardo.

EDUCABLE. adj. Lo que pot ésser educat. **Educa-ble.**

EDUCACIÓ. f. Ensenyansa, criansa dels fills. **Edu-cación, doctrina.** || Instrucció en ciéncies y costúms. **Educación.** || *Mel.* Cortesia, urbanitat. **Educación.**

EDUCADOR, A. m. y f. Qui educa. **Educador.**

EDUCANDO, A. m. y f. Qui va a estudi o al aula pera ésser educat. **Educando**.

EDUCAR, v. a. Dònar educació. **Educar**.

EDUCAT, DA. p. p. Educado.

EDUCCIÓ, f. *Fil.* Acte de deduir una cosa d'un'altra. **Educció**.

EDULCORAR, v. a. *Farm.* ENDOLSIAR.

EDUNÀ, v. r. *Ter. ibissench.* Guardarse. **Perca**-**tarse**.

EF. Nòm de la sétima lletra del abecedari. **Efe**. || Pronunciació catalana de la lletra F. **Efe**. || f. Caràcter d'impremta que representa la lletra f. **Efe**. || Punxó de metall ab que 's marca la meteix lletra. || Planxa de llauana, cartró, etc., pera pintar-la. **Efe**.

EFECCIÓ, f. *Mat.* Construcció geomètrica dels problemes y equacions. **Efecció**.

EFECTE, m. Lo que se segueix d'un'altra cosa y és produït per ella. **Efecto**. || *Mús.* Una sensació forta consenblanta a un sentiment produït per medi dels sons regulars a l'ànima del oient. **Efecto**. || pl. Bèns, particularment de negociants. **Efectos**. || Lo que 's necessita pera alguna maniobra. **Enseres, efectos**. || Al joch de billar la jugada que 's fa pegant a la bola a un costat. **Efecto**.

EFECTE DEVOLUTIU, fr. El coneixement que pren el jutge superior de les providències del inferior sense suspendre 'n la execució. **Efecto devolutivo**.

EFECTE RETROACTIU, El de tornar arrera. **Efecto retroactivo**.

EFECTE SUSPENSIU, *For.* El coneixement que pren el jutge superior de les providències del inferior suspentne la execució. **Efecto suspensivo**.

EFECTES PÚBLICHS, Títols de les obligacions y deute d'un Estat y dels emprèstits contractats pèl govern. **Efectos públicos**.

EN EFECTE, m. adv. Efectivament, en realitat. **En efecto**. || En conclusió. **En efecto**.

EN ELS DOS EFECTES, *For.* En ambos efectos.

EN UN SOL EFECTE, *For.* S'entén quan s'admet la apelació per l'efecte devolutiu. **En un solo efecto**.

EVAQUAR D'EFECTE Y FORCES, fr. *Desvirtuar*.

POSAR EN EFECTE, fr. Executar algún projecte. **Poner en efecto**.

TINDRE O SURTIR EFECTE, fr. Lograr lo que s'intenta. **Surtir efecto, tener efecto**.

EFECTIU, VA. adj. Lo qu'arriba a tindre efecte. **Efectivo**.

EFECTIVAMENT, adv. m. Reialment. **Efectivamente, con efecto, de hecho**.

EFECTUACIÓ, f. Acció d'efectuar o dur a terme. **Efectuación**.

EFECTUAR, v. a. Posar per obra. **Realizar, efectuar, ejecutar**.

EFECTUARSE, v. r. TINDRE O SURTIR EFECTE. **Efectuarse**.

EFECTUAT, DA. p. p. Efectuado.

EFÉLIDE, f. *Med.* Taca o clapa de la pell a causa d'algún mal. **Efélide**.

EFEMÉRIDES, f. pl. Diari; paper que conté les coses del dia. **Efemérides**. || *Astron.* Llibres dels moviments diaris y aspectes dels planetes y dels eclipses de sol y de lluna. **Efemérides**.

EFERENT, adj. *Med.* Calificatiu dels vasos absorbents que ixen dels ganglis linfàtics pèl conducte toràcic. **Eferente**.

EFERVESCENCIA, f. Bull excessiu de la sanch. **Efervescencia**. || Bull ab una mena de burgit ocasionat per desferse en gas un còs combinat ab un altre, còm quan fermenta 'l most. **Efervescencia**. || *Met.* Agitació dels ànims. **Efervescencia**.

EFERVESCENT, adj. Lo que fá efervescencia. **Efervescente**.

EFESSEOS (Ad). *Expr. fam.* A TRES QUARTS DE QUINSE.

EFESTIA, fr. *Entom.* Insectes lepidopters, fam. dels fíficis, comprenent algunes menes de pira-les, quins cuquets viuen als fruits sechs o bé a certes substancies nutritives. **Efestia**.

Efestia

EFFORSARSE, v. r. *Ant.* ESFORARSAR.

EFIALTES, f. *Med.* Somni pesat u ofech experimentat dormint. **Efialtes**.

EFICACIA, f. Activitat, virtut, forsa pera obrar. **Eficacia**.

EFICACÍSSIM, A. adj. smp. Eficacísimo.

EFICACÍSSIMAMENT, adv. m. sup. Eficacísimamente.

EFICÁS, adj. Actiu, fervorós. **Activo, eficaz**.

EFICASMENT, adv. m. Ab eficacia. **Eficazmente**.

EFICIENCIA, f. Virtut, facultat pera obrar. **Eficiencia**.

EFICIENT, adj. Se diu del que obra o fa alguna cosa y també de la causa que la produeix. **Eficiente**.

EFICTE, A. adj. *Ant.* FINGIT.

EFIDROSIS, f. *Med.* Suor copiosa y general. **Efidrosis**.

EFIGIE, f. Imatge, figura. **Imagen, efigie**.

EFÍMER, A. adj. Lo que dura sols un dia. **Efímero**. || *Met.* Instantáneo, de curta durada. **Efímero, pasajero**. || m. *Entom.*

Insectes ortopters, de mòlt reduida existència. **Efímero**.

EFÍMERA, f. *Med.* Febre que dura no més un dia. **Efímera**.

EFIPIA, f. *Entom.* Insectes dípters, braquicers de la familia dels estratromits, que 's troven als tronchs de les alsines velles. **Efípia**.

EFIPIGER, m. *Entom.* Insectes ortopters saltadors, de la

fam. dels locustits, que vegeten a les vinyes y destrueixen els brots. **Efípijero**.

EFIPIJO, m. *Anal.*

La fossa pituitaria del os esfenòidich. **Efípijo**.

EFLORESCENCIA, f.

Fenòmeno que presenten mòltes substancies sòlides qu'están exposades al contacte del aire, y cedintli l'humitat o aigua 's cubreixen d'una materia pollosa y acaven per convertirse en pòls. **Eflorescencia**. || *Met.* Erupció aguda o crònica, de color roig pujat, ab granets o sense, que surt a algunes parts del còs y en particular a la cara. **Eflorescencia**.

EFLORESCENT, adj. S'aplica als cossos capassos d'eflorir. **Eflorescente**.

EFLORIR, v. n. *Ant.* FLORIR.

EFLUENCIA, f. *Med.* Emanació de corpúsculs que exalen els cossos. **Efluencia**.

EFLUENT, adj. Que raja a modo de riu. **Efluente**.

EFLUIX, m. *Med.* Sortida o expulsió del feto, al

Efípia

Efípijero

primer o séptim dia de la malaltia qu'ataca a la mare. Eflujo.

EFLUVI. m. Vapor exalat dels cossos. Efluvió.

EFLUXIÓ. f. *Ant.* Evaporació, exalació. Efluxión. || *Med.* Eixida del fetó fora de la cavitat uterina, quan no 's distingeixen encara 'ls rudiments del producte de la concepció. Efluxión.

EFODI. *Biog.* Rabi molt anomenat al segle XV, quin verdader nom era el de *Peripoth Duran*, autor d'algunes obres. Va convertir-se al cristianisme, mes al cap de poch temps va tornar a ferse juu.

EFUGÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Malgastar. Derrochar.

EFUGI. m. Excusa, eixida. Efujo.

EFUSIÓ. f. Derramament de líquid y més comunement de la sanch. Efusión. || Aixamplament de cor, fervor, ternura. Efusión. || *Ant. alquim.* Purificació de la pedra filosofal segóns els antics alquimistes. Efusión.

EGAGRÓPIL. m. *Zool.* Concreció que 's troba a les entranyes dels animals ruminants. **Egagrópile.** || adj. Que té la forma del egagrópil. **Egagrópile.**

EGALMENT. adv. m. *Ant.* IGUALMENT.

EGARA. *Geog.* ant. Nom de Tarrasa, prov. de Barcelona, al temps dels romans.

EGAT. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora de la riera del seu nom y té 99 hab.

EGESTAT. f. *Ant.* POBRESA, INDIGENCIA.

EGÉU. m. *Geog.* Dit de l'archipelach que forma part del Mediterrani entre Assia, Macedonia y Grecia. **Egeo,** archipiélago.

EGIDA. f. *Met.* Tot lo que cobreix o bé serveix pera protegir y resguardar. **Egida.**

EGILOP. f. *Bot.* Mena d'ordi, ab fulles semblantes a les del blat, flors petites formant grupus de cinch en cinch, y grans oblonchs, punxaguts pèls dos extrems y de color vermell. || Una mena de seba. Rompesador, egilopsis.

EGIPCI. A. m. y

EGIPCIA, NA. adj. Qui és natural de y lo pertanyent a Egipte. **Egipciano,** egipcio.

EGIPCIACH, CA. adj. Lo pertanyent a Egipte. **Egipciaco.** || m. *Farm.* Medicament de mel, verdet y vinagre cuit fins a la consistencia d'ungüent. **Egipciaco.**

EGIPTE. m. País de l'Àfrica. **Egipto.**

ÉGIRA. f. *Crón.* Era dels maometans que comensa a comptarse desde la fugida o *égira* de Maoma. **Égira.**

EGIRÍ. m. *Farm.* Espécie d'ungüent quin ingredient principal era 'l fruit del vern. **Egirino.**

EGÓFACH, GA. adj. Qui menja carn de cabra. **Egófago.**

EGOFONIA. f. *Med.* Modi de ressonar la veu per entre l'estetoscop. **Egofonia.**

EGOFÓNICH, CA. adj. Referent o pertanyent a la egofonia. **Egófono,** egofónico.

EGOÍSME. m. Cuidado excessiu de la propia conveniencia, sense atendre pera res a la dels altres. **Egoísmo.**

EGOÍSTA. m. Qui sols se cuida del seu propi profit y conveniencia. **Egoísta.**

EGOLOGIA. f. Tractat sobre l'egoisme. **Egologia.**

EGOLÓGICH, CA. adj. Relatiu a l'egologia. **Egológico.**

EGOMISME. m. Sistema consistent en creure's un l'únic ésser existent. **Egomismo.**

EGOPODI, A. adj. *Zool.* De potes per l'istil de les de la cabra. **Egopodio,** egópodo.

EGÓS. m. *Ter. Ibissench.* Ardidesa. **Atrevimiento.**

EGÓSOM. m. *Entom.* Mena d'insectes coleòpters de la fam. dels cerambicids, que se jorren a tota sort d'arbres. **Egósomo.**

EGOTISME. m. Mania de parlar un de sí meteix. **Egotismo.**

EGOTISTA. m. Afectat de egotisme. **Egotista.**

EGREGI, A. adj. Insigne, il·lustre. **Egregio.**

EGRESSIÓ. f. Traspàs d'una finca de la corona a una corporació o particular. **Egresión.**

EGUA. f. y 'ls seus derivats. **EUGA.**

EGUAL (Maria). *Biog.* Poetisa molt inspirada. Nasqué a Castelló de la Plana en 1698, morint ben jove en 1735. Fou muller d'en Cristófol Peris, marquès de Castellort. Escrigué abundantment en vers y en prosa, distingint-se en el genre religiós, aixís com per l'erudició; empró cremá la majoria de ses obres, de les quals, per elzar, resten un volúm de poesies, altre ab dues comedies, una lloa y un romans a la adoració dels reis.

EGUALAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Igualar.**

EGUINYÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Convencer. **Convencer.**

EIMERICH (Nicolau). *Biog.* Teòlech y inquisidor, nascent a Girona (1320-1399), enemich dels julistes, a quins va perseguir, y partidari dels Papes Climent VII y Benet VIII.

EIPSINOICH, CA. adj. *Med.* Calificatiu de l'acció absorbent de la pell. **Eipsinoico.**

EIX. pron. demostratiu. **Ese, esa.**

EIX. m. Barra o barreta de fusta o metall que, passant pèl centre d'un còs, li serveix d'apoi pèl seu moviment giratori. **Eje.**

POSAR L'EIX A LA RODA DEL CARRO. *Enejar.*

EIXADA. f. AIXADA.

EIXADERS. *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Belianes, prov. de Lleida.

EIXÁM. m. AIXÁM.

EIXAMENT. adv. m. *Ant.* IGUALMENT, AIXÍS METEIX.

EIXAUS. m. pl. *Ant.* AIXAUS.

EIXÁVEGA. f. XÁVEGA.

EIXE. *Ter.* pron. demostratiu. **EIX, AQUEIX.**

EIXERT. m. EMPELT.

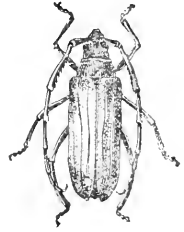
EIXELLAR. m. *Ant.* AIXELLERÓ.

EIXIDA. L'acció d'eixir. **Salida.** || Despaig, venda. **Salida, despacho** || La part per ont s'ix. **Salida.** || Passeig al camp. **Salida.** || *Met.* Pretext, recurs. **Salida, escapatoria, efugio.** || Ocurrència viva y repentina. **Arranque.** || f. Acció y expressió aspra y sensible del geni natural d'algu, especialment de qui no s'esperava. **Vuelta.** || L'acomesa que fá alguna partida de tropa d'una plaça sitiada. **Salida, erupción.** || Marxa de la tropa. **Salida.** || Medi o raó ab que 's venen algún argument, dificultat o perill. **Salida.** || Fí o terme d'algún negoci. **Salida.** || El document que dóna 'l celador pera mudar d'habitació. **Salida.** || CEL OBERT. || GALERIA.

DÓNAR EIXIDA. fr. Despatxar prompte algún negoci. *Dar expediente ó salida ó vado.*

EIXIDURA. f. Tumor a algunes parts del còs y especialment a la boca. **Flemón.** || *Ant.* Tumor. **Landre.**

EIXIR. v. n. Passar de dins a fora. **Salir.** || Marxar, anar. **Salir.** || Manifestarse, aparéixerse, com: *eixir el sol.* **Salir.** || Brotar, néixer. **Salir.** || Excedir

Egósom

una cosa del nivell d'un'altra. **Salir, sobresalir, resalir, resaltar.** || Adquirir instrucció o contreure algun mal hàbit o costum, còm: *eixir bon gramàtic, jugador, etc.* **Salir** || Procedir, originarse una cosa de un'altra. **Salir, proceder.** || Acavar, concloure. **Salir, acabar.** || Publicarse alguna cosa. **Salir.** || Dir o fer alguna cosa inesperada o fora de cas. **Salir.** || Importar, costar, còm: *eixir barato.* **Salir.** || Ocórrer, sobrevindre, oferirse de nou. **Salir.** || Deslliurarse de algun apreto o cuidado. **Salir.** || Tocar, correspondre, quedar en net després d'algun càlcul. **Salir.** || Deixar de desempenyar algun ofici o càrrech. **Salir.** || Ésser elegit o tret per sort. **Salir.** || Acavar un camí o carrer en alguna part. **Salir, dar, parar.** || Esdevindre alguna cosa del modo que 's desitja, còm: *eixir la loteria.* **Salir.** || Abans de la preposició *ab*, equival a conseguir lo qu' expressa 'l nòm que li segueix, còm: *eixir ab la seua.* **Salir.** || Lograr d'algu ab súplics que fassi alguna cosa **Recabar, acabar.**

EIXIR A L' ENCONTRE. fr. **EIXIR AL PAS.** || *Met.* Oposarse, plantar cara, lluitar ab algu. *Salir al encuentro.* || Tallar una conversa. *Salir al encuentro.*

EIXIR A LLUM. fr. Eixir alguna cosa al públich. *Salir á luz.*

EIXIR A PLASSA. fr. Publicarse lo ocult. *Salir á plaza.*

EIXIR AL PAS. fr. Sortir a robar. *Salir al encuentro, al camino.*

EIXIR BÈ. fr. **REFIXIR.**

EIXIR CAR. fr. Costar molt preu. *Salir, costar caro.* || *Met.* Resultar a algu molt perjudici o dany de la execució d' alguna cosa. *Costar caro.*

EIXIR DE L' ESCLOFOLLA DE L' OU. fr. *Met.* *Salir del cascarón.*

EIXIR DE TINO. fr. Fer algun disbarat per la veüència d' alguna passió o afecte. *Salir de juicio, de seso.*

EIXIR DEL BARRANCH. fr. Deslliurarse d' algun gran treball o gren dificultat. *Salir del barranco.*

EIXIR DEL FOCH Y CAURE A LES BRASES, O EIXIR DEL FANCH Y CAURE AL BARRANCH. *Ref.* *Huir del fuego y dar en las brasas; salir del lodo y caer en el arroyo.*

EIXIR FOCH DE LA CARA O DE LES GALTES D' ALGU fr. *Met.* Estar molt encès. *Echar ascuas.*

EIXIRNE. fr. Acavar, sortir bè d' alguna cosa. *Salir con ello.*

EIXIRSE DE FOGÓ. fr. Prorrondre en paraules injurioses contra d' algu. *Despepitarse, desbocarse.*

JIX D' AQUÍ O IXME DEL DE VANT! *Loc.* Ab que 's demostra l' enfado que 's té al qui està present. *¡Quita de ahí! ¡Quítateme de delante!*

LA PARAULA QUE HA EIXIT DE LA BOCA NO POT TORNAR ENRERA. *Ref.* *La palabra que se soltó no puede recogerse.*

NO PODER EIXIR D' ALGU. fr. No poder lograr que és de raó. *No poderse valer con alguno, no poder hacer carrera con alguno.*

QUI DEL LLOP PARLA PROP LI IX. *Ref.* *En nombrando el ruin de Roma luego asoma.*

SI N' EIXIM NO FAREM POCH O JA FAREM PROU. *Loc. Jam.* Denota 'l gran perill o dificultat d' eixir bè de alguna cosa. *Bien va la cabra coja como el lobo no la coja.*

EIXIRSE. v. r. Apartarse o eximirse d' alguna cosa. **Salir.** || Adquirir desembarás en les accións. **Romperse.** || Abocarse o sobreixirse un líquit. **Salirse, derramarse.**

EIXIT, DA. p. p. **Salido.** || adj. Se diu del animal que desitja la cópula ab lo del altre sexe. **En celo.** || **ESTORDIT.**

EIXITURA. f. *Med.* Abcés que treu materia. **Exitura.** || To'ta mena d' elements pútrits. **Exitura.**

EIXORCH, CA. m. y f. *Ant.* Estéril, qui mor sense successió ilegítima. **Mañero, mañera.**

EIXOVAR. m. *Ant.* Parament de casa. **Ajuar.**

EJECCIÓ. f. *Ant.* **EXPULSIÓ.**

EJERICH (Jaume). *Biog.* Escriptor y cronista del sigle XVI. Va morir en 1552.

EL. Pronunciació de la lletra L, segons l' us anticll. Avui se pronuncia formant sílaba directa. **Ele.** || Article determinat masculí singular. **El.** Alguns escriuen Lo. || Contracció de la conjuncció *e* y del article *lo*. **Y le.** || pron. **Le.** || Nòm que 's dona a Dèu en la sagrada Escripura, y vol dir: Dèu fort, poderós. **El.**

ELABORABLE. adj. Lo que 's pot elaborar. **Elaborable.**

ELABORACIÓ. f. **Travall primorós, perfet.** **Elaboració.**

ELABORAR. v. a. **Travallar ab perfecció.** **Elaborar.**

ELABORAT, DA. p. p. **Elaborado.**

ELADI, A. n. p. **Eladio.**

ELAENA. f. Cos blanch que resulta de la destilació simultànea dels àcits metoélich y hidroélich. **Elaena.**

ELAFOGRAFIA. f. **Tractat sobre 'is cerfs.** **Elafografia.**

ELAFÓGRAFO. m. Qui s' ocupa de la elafografia. **Elafógrafo.**

ELAFRÁ, NA. adj. *Zool.* Semblant al cerf. **Elafrano.**

ELAGAT. m. *Quim.* Combinació del àcit elágich. ab una base salificable. **Elagato.**

ELÁGICH, CA. adj. Epítet del àcit format pèl negre de les gales. **Elágico.**

ELAIDAT. m. *Quim.* Combinació del àcit eláidich ab una base. **Elaidato.**

ELÁIDICH, CA. adj. *Quim.* Pertanyent a la elaidina. **Eláidico.** || Epítet d' un àcit que resulta de la saponificació de la elaidina. **Eláidico.**

ELAIDINA. f. *Quim.* Substancia sòlida que resulta de l' acció del àcit pironítrich sobre 'ls olis. **Elaidina.**

ELAÏNA. f. La part dels olis grassos que 's manté líquida a la temperatura ordinària. **Elaïna.**

ELAMBICACIÓ. f. **Anàlisis de les aigues minerals.**

ELAMÍ. m. *Mús.* Nòm d' un signe, corresponent al *mi* de la escala comuna. **Elamí.**

ELANI. m. *Ornit.* Aucell de la familia dels falcó'nits, tribu dels milvins, ab plomatge compacte, ales llargues y agudes y qua curta. El pit y el ventre blanch, les ales negres y el coll gris blavenc. **Elanio.**

ELAQUIR. m. *Quim.* Tritòxit de ferro. **Elaquir.**

ELARGIMENT. m. *Ant.* L' acte de donar llivertat al pres. **Soltura.**

ELARGIR. v. a. Deixar anar a un pres, posarlo en llivertat. **Soltar.**

ELASMIA. f. *Ictiol.* Placa transversal que té la balena en l' och de dents. **Elasmia.**

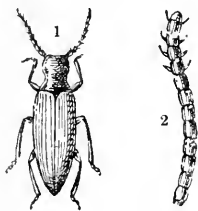
ELASMÓS. m. *Min.* Telur d' or plumbífer que 's trova en les mines de Nagyag (Transylvania). **Elasmoso.**

ELASTICITAT. f. Propietat d' alguns cossos pera recobrar llur figura y extensió primitives un cop deixa d' obrar la causa mecànica que les alterava. **Elasticidad.**

ELÁSTICH, CA. adj. Lo que té elasticitat. **Elástico.** || m. Cada una de les dues llenques de cuïro o de roba que, descansant sobre 'l muscle, serveixen pera sostindre 'ls pantalóns. **Tirantes.**

ELASTIFICACIÓ. f. L' art d' elasticificar o de fer elástich un cos que no ho era. **Elasticificación.**

ELASTIFICAR. v. a. Dónar elasticitat a un cos, fer que's torni elàstich. **Elastificar.**

Elàter del blat: 1, insecte;
2, cuquet

ELÀTER. m. *Entom.* Men- na d' insectes coleopters dels elaterits, que boten a certa altura, al caure de espalles **Elàtero.**

ELATERI. m. *Farm.* Certa preparació purgant, composta de cogombre sil- vestre. **Elaterio.**

ELATERIA. f. *Bot.* Nòm genèrich dels fruits que's divideixen en grills quan son madurs. **Elateria.**

ELATERINA. f. Princi- pi cristallissable blanc, insoluble a l'aigua, soluble a l'alcohol bullent, a l'èter y als olis, que s'extreu del cogombre bort. **Elaterina.**

ELATERIÓ. m. Extracte del cogombre bort. **Elateri- ón.**

ELATÈRICH, DA. adj. *Entom.* Que té les molles o ressorts elàstichs, parlant d'insectes. **Elatèrido.**

ELATERITA. f. *Min.* Substancia negrenca, d' un vert fosch, tova, elàstica, fusible, considerada com un combustible pertanyent al ordre dels betúms. **Elaterita.**

ELATERÒMETRE. m. *Fis.* Instrument pera amidar la elasticitat del aire. **Elaterómetro.**

ELATEROMETRÍA. m. *Fis.* Art d' apreciar la elasticitat del aire tancat al receptacle d'una mà- quina. **Elaterometría.**

ELATITA. f. *Min.* Varietat d'òxit de ferro. **Elatita.**

ELATOBANQUI, A. adj. Epítet dels moluschs que tenen les branques branquillofes y fulloses. **Elatobranqui.**

ELAYODAT. m. *Quim.* Combinació del àcit elayó- dich ab una base. **Elaiodato.**

ELAYÓDICH, CA. adj. *Quim.* Que conté elayodo. **Elaiódico.** || Epítet d' un àcit format del elayodo. **Elaiódico.**

ELAYODO. m. La part més espirituosa dels olis volàtils. **Elaiodo.**

ELAYÒMETRE. m. *Quim.* Instrument que serveix pera midar la densitat dels olis. **Elaiómetro.**

ELAYOMETRÍA. f. *Quim.* Part de la química que ensenya a amidar la densitat dels olis. **Elai- ometría.**

ELAYOMÈTRICH, CA. adj. *Quim.* Referent a la elayometria y al elayòmetre. **Elaiomètrico.**

ELCHE. *Geog.* Elx.

ELCOCIS. f. *Med.* Font que's fa a la pell, produïda per l'acció dels agents corrosius. **Elcocis.**

ELDA. *Geog.* Vila de la prov. d'Alacant, bisbat d'Oriola, part. jud. de Monóvar; és a la vora del riu vinalopo, té estació de F.-C. y 6,166.

ELÈBOR. m. *Bot.* BALADRE.

ELBORINA. f. *Bot.* Herba de varies menes que s'emplea contra 'l mal gállich. **Eleborina.** || Reina que's trova en les arrels del elèbor. **Eleborina.**

ELECCIÓ. f. Nombrament d' alguna persona o cosa per vots. **Elección.** || Discerniment, discreció, llivertat pera obrar. **Elección.** || Elevació a una dignitat. **Elección.** || La que's fa per sort. **Elección.**

ELECCIÓ CANÒNICA. La que's fa en la forma esta- blerta pel concili general lateranense celebrat en temps d' Ignocent III per un d' aquests tres modos: per quasi inspiració, compromís, o escritinil. **Elección canónica.**

AB ELECCIÓ. m. adv. Ab judici o coneixement. **Con elección.**

SENSE ELECCIÓ. m. adv. Confusa, temerariament. **Sin elección.**

ELECTE, A. p. p. *Ant.* ELEGIT.

ELECTIU, VA. adj. Lo que's fa o's dóna per elec- ció. **Electivo.**

ELECTIVA. f. Se diu de la forsa en virtut de la qual un cos simple o compost opera la descomposició d' un compost binari. **Electiva.**

ELECTIVITAT. f. Facultat d' elegir o d' ésser elegit. **Electividad.**

ELECTOR. m. Qui elegeix o té dret pera elegir. **Elector.** || Cada un dels prínceps d' Alemanyia, als qui corresponia la elecció y nombrament d' emperador. **Elector.**

ELECTORAL. adj. El pertanyent a la dignitat de elector det imperi. **Electoral.** || Relatiu a electors o a eleccions, com: *drets electorals, districte electoral.* **Electoral.**

ELECTORAT. m. Estat soberá d' Alemanyia, quin príncep tenia dret d' elegir emperador. **Electorado.** || Dignitat electoral. **Electorado.**

ELECTRE. m. Ambre groch y transparent. **Ambar, electro.** || Metall que té quatre parts d' or y una de plata. **Electro.**

ELÈTRICH, CA. adj. Lo que comunica electrici- tat o 'n té. **Eléctrico.**

ELECTRICISME. m. Sistema qu' abarca tots els fenòmens elèctrichs. **Electricismo.**

ELECTRICITAT. f. Propietat dels cossos en certs estats de despedir espurnes a manera de raigs, exci- tar fortes commocions, encendre substancies com- bustibles, atreure y repelir els cossos lleugers que s' hi acosten. **Electricidad.**

ELECTRICITAT NEGATIVA. *Fis.* La qu' adquireix la reina fregada ab llana o pell. **Electricidad negativa.**

ELECTRICITAT POSITIVA. *Fis.* La qu' adquireix el vidre fregat ab llana o pell. **Electricidad positiva.**

ELECTRICITAT VITREA. *Fis.* **ELECTRICITAT POSITIVA.**

ELECTRISABLE. adj. Capàs d' electrísarse. **Electrizable.**

ELECTRISACIÓ. f. Acte y efecte d' electrísar o de electrísarse. **Electrización**

ELECTRISAR. v. a. Comunicar la electricitat. **Electrizar.** || *Met.* Exaltar, inflamar l' ànim. **Electrizar.**

ELECTRISAT, DA. p. p. **Electrizado.**

ELECTRIU. f. Muller del príncep elector. **Electriz.**

ELECTRÓFOR. m. Instrument pera conservar la electricitat. **Electróforo.**

ELECTRÓGENO. m. Causa desconeguda dels fe- nòmens elèctrichs. **Electrógeno.**

ELECTRÓGRAF. m. Escriptor sobre la electrici- tat. **Electrógrafo.**

ELECTROGRAFÍA. f. Tractat de la electricitat. **Electrografía.**

ELECTROLISACIÓ. f. Anàlisis d' un cos per medi de la electricitat **Electrolización.**

ELECTROLISAR. v. a. Anàlisis per medi de la electrisat. **Electrolizar.**

ELECTROLISIS. f. *Fis. y Quim.* Descomposició d' un cos per l' acció d' una corrent eléctrica.

ELECTRÓLIT. m. Cos que té 'ls elements descom- postos per la electricitat. **Electrólito.**

ELECTROLÍTICH, CA. adj. Que té 'ls caràcters de un electrólit. **Electrolítico.**

ELECTROLOGÍA. f. Tractat sobre l' electre. **Electrología.**

ELECTRÒMETRE. m. Instrument pera conèixer la forsa de la electricitat. **Electrómetro.**

ELECTROMETRÍA. f. Mida de la electricitat. **Electrometría.**

ELECTROMICRÒMETRE. m. Instrument pera amidar la electricitat en petites quantitats. **Electromicròmetre.**

ELECTROMICROMETRIA. f. Art d'amidar les quantitats molt petites d'electricitat. **Electromicrometria.**

ELECTROMOTOR. m. *Fis.* Màquina o aparell que produeix un moviment per combinació de la electricitat ab el magnetisme. **Electromotor.**

ELECTROPUNTURA. f. Tractament que consisteix en transmetre la electricitat per medi d'agulles clavades a la pell. **Electropuntura.**

ELECTROSCOPIA. f. Investigació de la mena de electricitat que pot tindre un cos. **Electroscopia.**

ELECTRÒSCOPO. m. *Fis.* Instrument pera conèixer si un còs està electrificat. Consisteix en dos fulls d'or o dues boletes de moll de saúch que penjén d'uns fils. Si al acostar-hi un còs se separen els fulls o les boletes es prova de que 'l còs té electricitat. **Electroscopio.**

ELECTROSTÀTICH, CA. adj. Epítet dels efectes d'una pila o màquina elèctrica **Electrostático**

ELECTROTÈRÀPIA. f. Us de la electricitat còm a medi terapèutich. **Electroterapia.**

ELECTROTÈRÀPICH, CA. adj. Lo referent a la electroterapia. **Electroterápico.**

ELECTROTIPIA. f. Reproducció de tipus per medi de la electricitat. **Electrotipia.**

ELECTROTÍPICH, CA. adj. Lo que pertany o es concernent a la electrotipia. **Electrotípico.**

ELECTROTIPISTA. s. y adj. Qui 's dedica a la electrotipia. **Electrotipista.**

ELECTUARI. m. *Farm.* Confecció composta de substancies medicinals: n'hi há de diferentes menes. **Electuario.**

ELEFANCÈFALA. f. *Anat.* Materia grassa que 's trova al cervell. **Elefancéfala.**

ELEFANCIA. f. Lepra de color negrench causada per humors melancòlics y flemmàtics. **Elefancia.**

ELEFANCÍACH, CA. adj. Qui patceix elefancia, y lo que li pertany. **Elefanciaco.**

ELEFANT. m. *Zool.* Animal molt corpulent d'Assia y África, ab el morro de dalt llarch en forma de trompa, que li serveix còm de mà. **Elefante.** || *Ictiol.* Cert peix, dit aixís per la semblansa ab el de terra. **Elefante marino.**

ELEFANTA. f. *Zool.* La femella del elefant. **Elefanta.**

ELEFANTÍ, NA. adj. Lo pertanyent al elefant. **Elefantino.**

ELEFANTÍASSIS. f. Mena de mal de Sant Llatzer, propi dels paissos càlits: malaltia de la pell que 's caracterisa per unes butllofes inflamatories o per taques grogues: és molt greu y descomposa molt depressa els teixits cutanis. **Elefantiasis.**

ELEFANTÓFACH, GA. adj. Qui s'alimenta de carn d'elefant. **Elefantofago.**

ELEFANTOGRAFIA. f. Tractat o historia del elefant. **Elefantografia.**

ELEFANTOPEDIA. f. *Med.* La lepra elefancia dels pens. **Elefantopedia.**

ELEGANCIA. f. Bona elecció y colocació de paraules y frases. **Elegancia.** || *Hermosura, gracia, gentilesa.* **Donaire, elegancia, despejo, buen arte.**

ELEGANT, A. adj. Adornat, esperat, cult. **Compuerto, elegante, pulido.** || *Hermós.* **Elegante.** || *Graciós.* **Donoso, gracioso.** || *Dit del discurs.* **Elegante.** || *En sentit restricte se diu de la persona que vesteix ab subjecció a la moda, y també dels trajos o coses arreglades a ella.* **Elegante.**

ELEGANTÍSSIM, A. adj sup. **Elegantísimo.**

ELEGANTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Elegantísimamente.**

ELEGANTMENT. adv. m. *Primorosament, ab elegancia.* **Elegantemente.** || *Met.* **Ab esmero y cuidado.** **Elegantemente.** || *Exactament.* **Elegantemente.**

ELEGÍA. f. Poema, cançó de coses tristes, y a vegades d'alegres y amoroses. **Elegía.**

ELEGIACH, CA. adj. Lo que pertany a la elegía. **Élego, elegiaco.**

ELEGIBILITAT. f. Veu comuna en el dret canònic, y significa capacitat d'ésser elegit. **Elegibilidad.** || *En general, capacitat pera ésser elegit pera qualsevol càrrech.* **Elegibilidad.**

ELEGIBLE. adj. Lo que 's pot elegir. **Elegible.**

ELEGIÓGRAF. s. y adj. Qui inventa o escriu elegies. **Elegiógrafo.**

ELEGIR. v. a. *Triar, destinar una persona o cosa a algún fi.* **Elegir.** || **PREDESEINAR.**

ELEGIT, DA. p. p. **Elegido.** || *Nombrat pera algún empleu de dignitat.* **Nombrado, electo, elegido.** || m. *Admés en algún ordre.* **Elegido.** || pl. *Per antonomasia 'ls predestinats.* **Elegidos, escogidos.**

ELEMENT. m. Principi físich qu'entra en la composició de tots els cossos que poden resoldre's. **Elemento.** || pl. *Fonament y primers principis de les ciencias y les arts.* **Elementos.**

ELEMENTAL. adj. y

ELEMENTAR. adj. Pertanyent als elements, o lo que participa d'ells. **Elementar, elemental.** || *Met.* **Fundamental, principal.** **Elemental, elemental.**

ELEMÍ. m. Reïna sòlida, groguenca, d'olor de fonoll, qu'entra en la composició de molts unguents y vernissos. **Elemi.**

ELEMIFER, A. adj. *Bot.* Que produeix l'elemí. **Elemífero.**

ELENA. f. *Bot.* Varietat de la tulipa. **Elena** || *Astron.* Una de les estrelles Cástor y Pólux quan se la considera aïllada. **Elena.** || *Nòm propi de dona.* **Elena.**

ELENCH. m. Taula, índice. **Catálogo, elenco.** || *Entom.* **Insectes ríptiters de la familia dels estípters, ab menes minúscules que viuen en el còs de les abelles solitaries.** **Elenco.**

ELENOFOR. m. *Entom.* **Insectes coleòpters dels teniobridits que viuen entre les ruines.** **Elenoforo.**

ELEÓFACH, GA. adj. Que s'alimenta d'olives. **Eleófago.**

ELEOLAT. m. *Farm.* **Medicament que pot tindre per excipient dels seus principis qualsevulla mena d'oli.** **Eleolado, eleóleo.**

ELEÓLICH, CA. adj. Que conté oli còm a excipient. **Eleólico.**

ELEOLIT. m. *Min.* **Mineral vidriós de molt brill, de color verdós o rogench que 's trova a Noruega.** **Eleolito.**

ELEÓMEL. m. **Bàlsem oliós produït per un arbre del Assia.** **Eleómelo.**

ELEÓPTENE. m. **Part dels olis volatils que resta líquida a una temperatura més baixa que la ordinaria.** **Eleópteno.**

ELEOSÁCAR. m. **Oli barrejat ab sucre.** **Eleosácaro.**

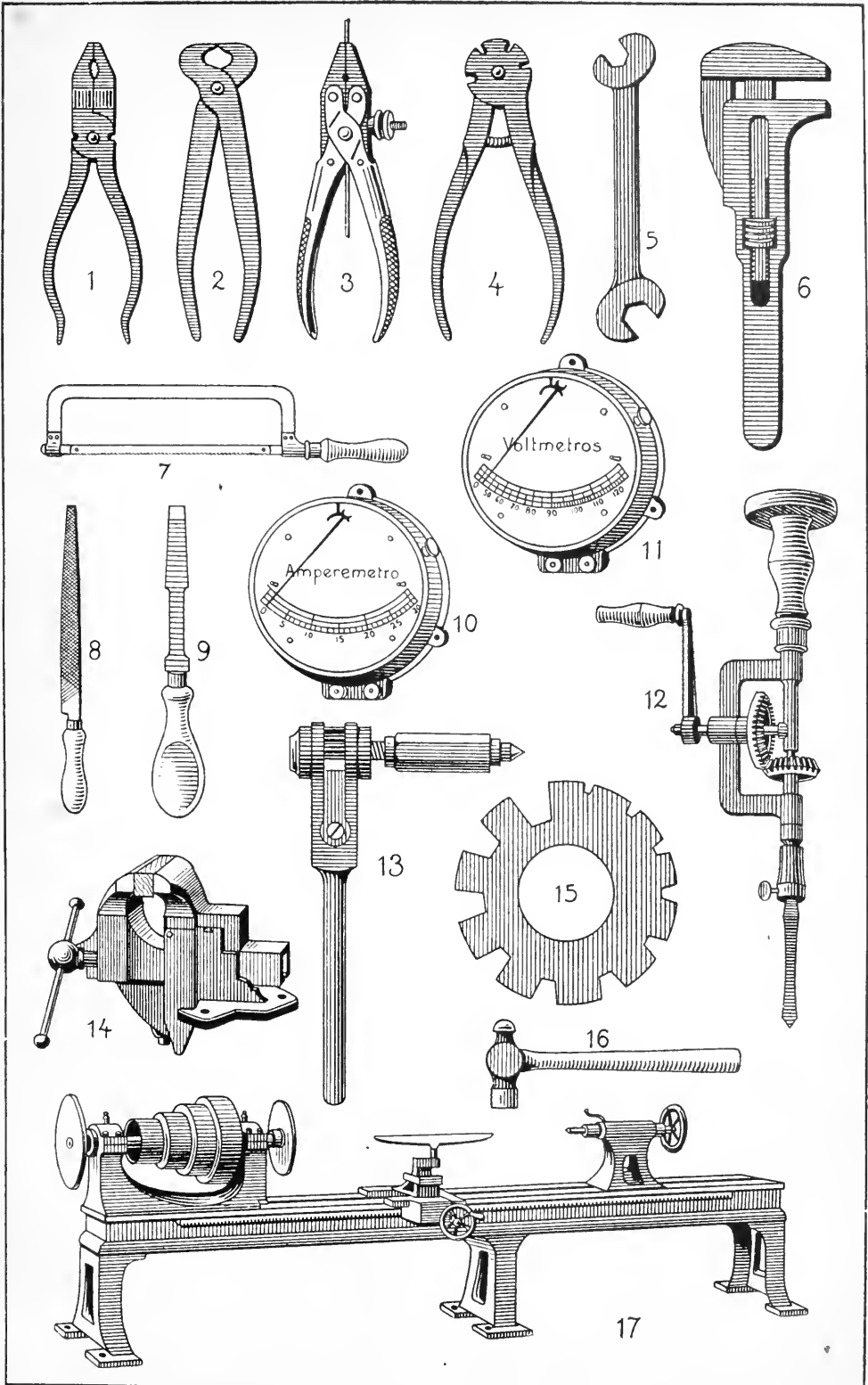
ELESMATIS. m. **Óxid de plom obtingut per calcinació.** **Elesmatis.**

ELESPONT. m. **Helespont o Hel-lespont.**

ELEST. m. *Ant.* **ELEVACIÓ.** || adj. **ELEGIT.**

Elench

1. Alicates. 2. Estornales. 3 y 4. Pineses especiales. 5. Clau. 6. Clau anglesa. 7. Serra. 8. Llima. 9. Desenros-cador. 10. Amperimetre. 11. Voltmetres. 12. Birbiquí. 13. Xitxarra. 14. Atornejador. 15. Mida. 16. Martell. 17. Torn.

ELET, A. adj. **ELEGIT**. || m. S'aplica als practicants de notaris passats que no tenen plaça. **Electo**.

ÉSSER BON ELET. *Loc. fam.* **ÉSSER UN BON APÓSTOL**.

ELEUTERI, n. p. **Eleuterio**.

ELEUTEROFOBIA, f. Horror a la llivertat. **Eleuterofobia**.

ELEUTERÓFOBO, A. adj. Qui té horror a la llivertat. **Eleuterófobo**.

ELEUTEROMANIA, f. Amor excessiu a la llivertat. **Eleuteromania**.

ELEUTEROMANIÀTICH, CA. adj. Maniàtich per la llivertat, apassionadíssim per les idees lliverbals. **Eleuteromaniaco**, **eleuteromaniático**, **eleuterómano**.

ELEUTEROTECNIA, f. Ciència que tracta dels medis que té l'home pera comunicar les seues idees als demés. **Eleuterotecnia**.

ELEUTEROTÈCNICH, CA. adj. Referent a la eleuterotecnia. **Eleuterotècnico**.

ELEVACIÓ, f. L'acció d'alsar alguna cosa treientla del seu lloch. **Elevación**. || L'acció d'alsar cap amunt alguna cosa sense treurela del seu lloch, com: *el braç, l'ull*, etc. **Elevación**. || **Altura**. **Elevación**. || Colocació a algún puesto o dignitat. **Elevación**. || Suspensió, enagenament dels sentits. **Elevación**, **elevamiento**. || Dit del estil. **Elevación**.

TIRAR PER ELEVACIÓ. *fr. Art.* Tirar de modo que formant el cos llesat una còrba, caigui ont un vulgü. **Tirar por elevación**.

ELEVADAMENT, adj. m. Ab elevació. **Elevadamente**.

ELEVAR, v. a. Alsar en alt. **Elevar**. || Colocar a algún en un empleu honorífich. **Elevar**. || Alabar molt. **Elevar**, **ensalzar**. || Encantar, admirar. També s'usa com reciproc. **Elevar**. || *Art. y díg.* Pujar una quantitat a un' altra de superior per medi de la multiplicació. **Elevar**.

ELEVARSE, v. r. Sobrepujar. **Levantarse**, **elevantse**, **descollar**. || *Met.* Transportarse, enagenarse. **Elevantse**, **enajenarse**, **transportarse**, **arrobarse**, **arreatarse**.

ELEVAT, DA. p. p. **Elevado**. || adj. *Met.* Dit del lloch o empleu. **Alto**, **elevado**. || Dit del estil. **Sublime**, **elevado**.

ESTAR ELEVAT. *fr.* Estar distret. **Estar en babia**.

ELI, **ELI**. *Ant. Leri*. **Ieri**.

ESTAR AL ELI. *Loc. ant.* **ESTAR LERI**, **LERI**.

ELIÀNA (La). *Geog.* Caseriu del terme de la Pobra de Vallbona, prov. de Valencia.

ELÍAS (Antoni). *Biog.* Distingit jur'sconsult que va néixer a Arenys de Mar (1817-1881), havent figurat per sos treballs en les principals corporacions catalanes. Era individu de l'Academia de Jurisprudencia y Llegislació y de la de Ciències naturals y Arts, y fou promotor fiscal y advocat de beneficencia. Va escriure moltes obres professionals entre quines s'han d'esmentar les següents: *Manual de derecho civil vigente en Cataluña*; *Tratado de derecho civil y foral de España*; *Tratado de legislación hipotecaria*; *Atlas geográfico, histórico y estadístico de España*; *Compendio de las Instituciones y derecho de la monarquía española*.

— (JOSEPH). *Biog.* Famós organista que alguns autors suposen català, o descendent de la nostra terra. L'any 1743, era mestre del Reial monastir de les Descalces a Madrid. A la seua mort va deixar escrites moltes composicions musicals pera orgue, instruments de corda, y veus humanes.

— (FRANCESCH X). *Biog.* Escriptor religiós notable, molt distingit per la puresa de dicció que's nota a les seues obres llatines. Era natural de Lleida y vivia a mitjans del segle XVIII. Va estudiar a Cervera; va ésser rector del Colegi de l'Assumpció y després va entrar a la Congregació de St. Felip Neri a Bar-

celona. Va traduir del italià la *Vida del Ilmo. Sr. don José Andrés Gasch*, etc. (Barna., 1765); del francès: *Consideraciones para excitar y fomen'ar en nuestros corazones el amor divino*. (Madrid, 1767). Son originals d'ell: *Compendio de la vida de San Francisco de Sales* (Barna., 1764); *De vita et scriptis Petri Fontidonii Segoviensis*, etc., (Barna., 1777). *De vita ven. Agustini Carusii* (Barna., 1765).

— (DE BARJOLS). *Biog.* Poeta provençal del segle XIII, que va sejmorar molts anys a la Cort d'Alfons II, comte de Provença, y més tart, va ferse frare de la comunitat de *Germans Pontífex* a Avinyó.

— Y BUSQUETS (JOSEPH). *Biog.* Remarcable advocat, que va néixer a Bagur, ont va viure fins a 1810, que tingué d'emigrar fugint dels francesos. Va ésser assessor militar de Girona y procurador sindich del ajuntament de Barcelona l'any 1821, havent firmat ab aquest caràcter la capitulació de la ciutat als francesos en 1823. Va emigrar a França, y al retornar a Barcelona, va ésser fins a la seua mort promotor fiscal de l'Audiencia.

— Y DE ORTOLA (JOSEPH). *Biog.* Jurisconsult eminent, del segle XVIII, natural de la vila de Ripoll.

ELÍCIT, A. adj. Epítet de tot lo que neix espontàniament de la voluntat. **Elícito**.

ÈLICH, m. Se diu d'una de les varietats del dialecte colí. **Èllico**.

ELICOTREM, m. *Anat.* Overtura entre 'ls dos conductes de la part superior del caragol a l'oido intern. **Elicotremo**.

ELICTRIÓ, m. Aleació d'or, arám y argent. **Elictrión**.

ELIDIR, v. a. Suprimir alguna lletra. **Elidir**. || *For.* Refutar. **Elidir**.

ELIENOR, f. *Ant.* Nòm propi de dona. **Eleonor**.

ELÍES Y RUBERT (Antoni). *Biog.* Escriptor erudit y doctor en lleis, que al segle XVIII vivia a Vilanova de Meyá y en 1805 donava fé de vida llegint treballs seus a l'Academia de Bones Lletres de Barcelona. És autor de: *Discurso sobre el origen y progresos de los pósitos ó graneros públicos en los pueblos*. (Vol. 101. Cervera, 1787). — *Origen de las barras en el escudo de armas de Aragón*; memoria llegida a la R. Academia de la Historia, atribuida injustament a Joan Sans y Barutell. — *Sobre las monedas de terno*. — *Sobre affers de armes y caballés*. — *¿Qué autores ó documentos existen que puedan conducir para arreglar una gramática catalana, junto con un catálogo de las obras que se han escrito en lengua catalana desde el reinado de Jaime el Conquistador?* (1795). — *Discurso sobre si tuvo España todos ó algunos de los 24 reyes primeros que escribe Felu en sus Anales* (1804). — *¿Cuándo tuvieron origen en Cataluña los apellidos y de qué se tomaron?* (1805).

ELIMINACIÓ, f. L'acte y efecte d'eliminar. **Eliminación**. || *Alg.* Treure una equació d'un problema y declarar la incògnita. **Eliminación**.

ELIMINADOR, A. m. y f. Qui elimina. **Eliminador**.

ELIMINAR, v. a. Separar, suprimir alguna cosa o prescindir d'ella. **Eliminar**.

ELIMUS, m. *Bot.* Gènere de plantes gramínees, que son plantades als sorrerals pera donárllos 'hi consistencia. **Elimo**.

ELIPANT, A. adj. *Bot.* Que té les flors incompletres. **Elipanto**.

ELIPSE, f. *Geom.* Còrba produida per un plá, que talla la superfície d'un cono obliquament al seu eix. **Elipse**, **óvalo**.

Elimus

ELIPSIS, fr. *Gram.* Figura per la qual s'ometen a l'oració algunes paraules necessàries per a l'entès perfect de la mateixa. **Elipsis**.

ELIPSÒGRAF, m. Instrument que serveix per a tirar ratlles còrbes. **Elipsògrafo**.

ELIPSOIDAL, adj. Que té la forma d'elipse. **Elipsoidal**.

ELIPSOIDE, m. Sòlit format per la revolució d'una semielipse demunt el seu eix. **Elipsoide**.

ELIPELOGIA, f. Tractat sobre la manera de fer elipses. **Elipsologia**.

ELIPTICAMENT, adv. m. D'una manera elíptica. **Elípticament**.

ELIPTICH, CA, adj. Lo que pertany o participa de la elipse o de la elipsis. **Elíptic**.

ELIPTICITAT, f. Qualitat de lo elíptic. **Elípticitat**.

ELISABET, n. p. Isabel.

ELISENDA, dím. d'Elisea. **Elisea**.

ELISENDA DE MONCADA, *Biog.* Quarta muller del rei d'Aragó Jaume II, maridada a Tarragona l'any 1322. Va enviuar al cap de cinch anys de casada y's va retirar al monastir de Pedralbes—fundat per ella l'any 1325—ont hi va morir y hi és enterrada, en un sepulcre al presbiteri de l'iglesia.

ELISIO f. *Gram.* Acte d'elidir. **Elisión**.

ELISSEU, n. p. Eliseo.

ÉLITRE, m. Cadascuna de les dues peces convexes y primes que cubreixen la part superior de molts insectes y que per lo comú serveixen per a ficar 'hi les ales. Son dures com les del escarbat, o flexibles, com les de la llagosta. **Élitro**.

ELITRÓCELE, m. *Med.* Trencadura a través de les parets de la vagina. **Elitrócele**.

ELITROITIS, f. *Med.* Inflamació de la vagina. **Elitroititis**.

ELITROPTOSIS, f. *Med.* Inversió de la vagina. **Elitroptosis**.

ELITRORRAGIA, f. *Med.* Perdua de sanch per la vagina. **Elitrorragia**.

ELITRORREA, f. *Med.* Flux mocós per la vagina. **Elitrorrea**.

ELÍXIR, m. *Quim.* La substància més subtil, interna y específica de cada còs. **Elixir**. || Licor de diferents substancies medicinals, que's posen en infusió ab vi o aiguardent. **Eligir**.

ELIXIR DE PROPRIETAT, El de la quinta essencia de la mirra, àloe, salrà, etc. **Elixir de propietat**.

ELM, m. Armadura del cap ab visera per a deixar la vista llure. **Yelmo**.

ELNA, *Geog.* Antiga ciutat dels Pirineus Orientals a França, ab 3,551 hab., emplassada prop de la desembocadura del Tech. És la **ILLIBERIS** dels romans, a quina l'emperador Constantí va nomenar **Helena**, en commemoració de la seua mare. En aquella ciutat se'jornava al comens del segle XVII el bisbe de Perpinyá. Conserva restes de fortificacions antigües, y la seua catedral vella d'estil romànic del segle XII restaurada dos sigles més tart, ab un bonich claustre de marbre, és digna d'ésser esmentada.

ELNA (Lluís d'), *Biog.* Framenor, que vivia a mitjans del segle XVI. A Portugal va ésser dues voltes custodi de l'ordre franciscana. Era molt entès en les Sagrades Escritures y bon helenista. S'esmenta d'ell un llibre llatí: *Pro concionibus totius anni*, etc.

ELOCUCIÓ, f. Estil, colocació o distribució de les paraules y sentencies. **Elocución**. || Part de la retórica qu'expressa ab propietat u ornato 'ls materials inventats y disposats per l'orador. **Elocución**.

ELODA, f. *Med.* Especie de febre pútrida y continua. **Eloda**.

ELODICÓ, m. *Mús.* Orga que 'n compte de cançons

té uns fullets de metall que sonen per vibració. **Elocidón**.

ELOGI, m. Alabansa. **Elogio**.

ELOGIADOR, A. m. y f. Qui alaba. **Elogiador**.

ELOGIAR, v. a. Alabar. **Elogiar**.

ELOGIAT, DA, p. p. **Elogiado**.

ELONGACIÓ, f. *Astron.* Diferencia entre 'l moviment d'un planeta velós y un altre pausat. **Elongación**. || Diferencia entre 'l llóch ver 'ader del Sol y 'l geométrich d'un altre planeta. **Elongación**, ángulo a la tierra. || *Med.* Extensió practicada per a produir una luxació. **Elongación**.

ELONGAMENT, m. *Ant.* **DILACIÓ**.

ELONGAR, v. a. *Ant.* **ALLARGAR**, **DIFERIR**.

ELOQUÈNCIA, f. Propietat, puresa, bona disposició de les paraules y pensaments. **Elocuencia**. || La facultat de parlar ab paraules propies y escullides, pensaments elevats y graves. **Elocuencia**. || Abundor de paraules. **Elocuencia**.

ELOQUÈNT, adj. Copiós de paraules y sentencies. **Elocuente**, **fecundo**.

ELOQUÈNTAMENT, adv. m. *Ant.* **ELOQUÈNTMENT**.

ELOQUÈNTÍSSIM, A, adj. sup. **Elocuentísimo**.

ELOQUÈNTÍSSIMAMENT, adv. m. **Elocuentísimamente**.

ELOQUÈNTMENT, adv. m. Ab elegancia y fecundia. **Elocuente** || Ab propietat y hermosura en les paraules y majestat en els pensaments. **Elocuente**.

ELOY o **ELIGI** (Sant), *Biog.* Bisbe de Noyón, que va néixer a Catelat (Llemosi) a les derrerries del segle VI. Fins al 30 anys de la seua etat fou argenter a Limoges, endressantse llavors envers París, ont el rei Clotari II va encomanarli una cadira d'or y pedreria, comblantlo de béns qu'ell donava als pobres, o bé repartia per a rescatar captius y fundar establiments de caritat. Va morir en 659, quan havente fet eclesiástich va ésser nomenat y desempenyá els bisbats de Noyón y de Tournay. El seu nòm s'enllassa ab moltes llegendes del treball y de l'amor al proïsme.

ELUCIDACIÓ, f. Aclaració, explicació. **Elucidación**.

ELUCIDAR, v. a. Explicar. **Elucidar**, **il·lustrar**, **aclarar**.

ELUCUBRACIÓ, f. Obra feta a copia de treball. **Elucubración**.

ELUCUBRAR, v. a. Compondre alguna cosa a força de treball. **Elucubrar**.

ELUDIR, v. a. Fugir la dificultat, eixir d'ella per medi d'algun artifici o interpretació. **Eludir**. || Destorbar l'efecte d'alguna cosa. **Eludir**.

ELX, *Geog.* Part. jud. de la prov. d'Alacant, format dels 3 següents ajuntaments: Crevillent, Elx y Santa Pola, reunint entre 'ls tres 42,496 hab. || Vila de la prov. d'Alacant, bisb. d'Oriola, cap. del part. jud. del seu nòm; és a la vora del riu Vinalop, té estació de F.-C. y 27,450 hab.

ELZEVERIÀ, NA, adj. Lo que pertany als Elzeviris. **Elzeviriano**. || Se diu per lo comú de les edicions fetes per aquests célebres impressors. **Elzeviriano**. || Determinats caràcters d'imprenta. **Elzeviriano**.

ELL, A, pron. **Él**, **ella**. || Pronunciació catalana de la lletra Ll; modernament se diu *lle* o *ll'*. **Elle**.

ELL, *Ter.* **Ibissench**. Tractament que 's dóna a la illa en llóch de *vosté*.

ELL **METEIX**. *El mismo*.

ELL **SÓN** **CORS**. *Loc. ant.* **PERSONALMENT**.

ELL **VULRÀ**. *Ter.* **Banyoles**. Ell voldrà.

¡QUÉ ÉS **ELL**! excl. *Ter.* ¡QUÉ ÉS dolent! ¡*Qué picaro es usted!*

ÉLLAR. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la vora de la riera de Valltoba, afluent del riu Segre, y té 148 hab.

ELLEGIR. v. a. p. u. **ELEGIR.**

ELLENGUIT. m. *Ter. Ibissench.* Allisat, enflaquit. **Liso, adelgazado.**

ELLIPTICH, CA. adj. *Ant. ELÍPTICH.*

ELLONGAMENT. m. *Ant. DILACIÓ.*

EM. Pronunciació catalana de la lletra M; modernament usada se diu *me* o *m'*. *Eme.* || Inversió en la pronunciació. **Me.**

EMANACIÓ. f. Derivació, origen. *Emanación.* || f. L'acció d'espargir-se per l'atmosfera els còssos més o menys volàtils que 's desprenen dels minerals, de les plantes y dels animals. *Emanación.*

EMANAR. v. n. Derivar-se, provindre. *Proceder, emanar.*

EMANCIPACIÓ. Acte y efecte d'emancipar o emanciparse. *Emancipación.*

EMANCIPACIÓ FORSOSA. *For.* La que s'efectúa éssent el pare apremiat per les causes que les lleis expressen. *Emancipación forzosa.*

EMANCIPACIÓ TÁCITA O LEGAL. *For.* La que resulta del matrimoni del fill pèl qual queda aquèst de plé dret emancipat. *Emancipación tácita ó legal.*

EMANCIPACIÓ VOLUNTARIA. *For.* La que s'efectúa per un acte lliure, tant per part del pare com del fill. *Emancipación voluntaria.*

EMANCIPAR. v. a. Treure al fill de la patria potestat. *Emancipar.*

EMANCIPARSE. v. r. Pendre massa llivertat. *Propasarse.*

EMANCIPAT, DA. p. p. *Emancipado.*

EMARGINAT, DA. adj. *Bot.* Se diu de les fulles de les plantes que acaven ab una mena de caixa arrodonit. *Emarginado.*

EMBABIECADOR, A. m. y f. Qui enganya ab artifici. *Embaidor, embelecador. embaucador.*

EMBABIECAR. v. a. Enganyar ab artifici. *Embair, embelesar, embaucar, alucinar.*

EMBABIECAT, DA. p. p. *Embaido, embaucado.*

EMBABILLADOR, A. m. y f. *Ant. EMBABIECADOR.*

EMBABILLAMENT. m. *Ant.* Embeleco, eigan y artificios. *Embaimiento, embaucamiento.*

EMBABILLAR. v. a. *Ant. EMBABIECAR.*

EMBADALIMENT. m. *Embesamiento, embiamiento, embeleso, embebecimiento.*

EMBADALIR. v. a. *Embelesar, embebecer.*

EMBADALIRSE. v. r. Quedarse admirat de qual-sevulla cosa. *Embebecerse, embelezarse.*

EMBADALIT, DA. adj. *Embelesado, embebecido, embaucado.*

EMBADASSAR. v. a. *Mar.* Posar les badasses a les bonetes. *Embadazar.*

EMBADOCARSE. v. r. *Fam. EMBADALIRSE.*

EMBAFAMENT. m. Fàstich que causa 'l menjar. *Empalagamiento, empalago.*

EMBAFAR. v. a. Fer fàstich el menjar per mòlt dols o gras. *Empalagar.* || *Met.* Disgustar alguna cosa particularment per repetida. *Empalagar, embazarse.*

EMBAFARSE. v. r. *Empalagarse.*

EMBAFAT, DA. p. p. *Empalagado.*

EMBAGASSIR. v. a. *Ant. Prostituir.*

EMBAGULAR. v. a. Ficar al bagül. *Embaular.* || *Met. fam.* Menjar mòlt. *Atracar, embaular, atiborrar.*

EMBAIRSE. v. r. *Ant. EMBADALIRSE.*

EMBAIXADA. f. Missatge, recado, diputació d'un príncep a un altre. *Embajada.* || Ofici o empleu de

embaixador. Embajada. Casa en que resideix l'embaixador. *Embajada.* || El conjunt d'empleats que té a les seues ordres y altres persones de la seua comitiva oficial. *Embajada.*

EMBAIXADOR. m. Ministre d'un príncep diputat a un altre o a un congrés. *Embajador.* || Agent diplomàtic ab caràcter de ministre públich perteneixent a la primera de les classes que regoneix avui el dret internacional. *Embajador.* || Subdelegat. *Embajador.*

EMBAIXADOR DE MALES NOVES O NOTICIES. *Loc. fam. Correo de malas nuevas.*

EMBAIXADORA. f. y

EMBAIXATRIU. f. La muller del embaixador. *Embajadora, embajatriz.*

EMBAJANIMENT. m. *Ant.* Entontiment. *Embobecimiento.*

EMBAJANIRSE. v. r. Tornarse tonto. *Embobecerse.*

EMBAJANIT, DA. p. p. *Embobecido.*

EMBALADOR, A. m. y f. Qui embala. *Embalador.*

EMBALAMENT. m. Acte y efecte d'embalar. *Embalaje, enfardeladura.*

EMBALAR. v. a. Fer fardells pera embarcarlos o transportarlos. *Embalar.*

EMBALAT, DA. p. p. *Embalado.*

EMBALATGE. m. *EMBALAMENT.*

EMBALS. m. La acció d'embassar. *Embalse.*

EMBALSAMADOR, A. m. y f. *Embalsamador.*

EMBALSAMAR. v. a. Aplicar a un cadáver aromes pera preservarlo de la corrupció. *Embalsamar.* || Preservar qualsevulla cosa de la corrupció. *Embalsamar.*

EMBALSAMAT, DA. p. p. *Embalsamado.*

EMBALUMAR. v. a. Carregar confusament ab coses de mòlt de bulto o volúm. *Embalumar, envolumar.*

EMBALUMARSE. v. r. Carregarse de negocis graves, y trovar-se embarassat pera desempenyarlos. *Embalumarse.*

EMBALL. *Geog.* Poble del dist. mupal. de la Pobleta de Bellvei, prov. de Lleida.

EMBAMARSE. v. r. *Empaparse*

EMBANCADURA. f. *Mar.* El conjunt de banchs de un barco de rems. *Embancadura.*

EMBANCAR. v. a. Passar al centre 'ls canóns del torcedor pera prepararse a urdir. *Embancar.* || *Mar.* Fer navegar un barco per un banch de sorra o ferli entrar. *Embancar.*

EMBANCAT, DA. adj. *Mar.* Se diu del barco que ha entrat y navega per demunt d'un banch de sorra. *Embancado.*

EMBANT. m. *Ant. ENVÀ.*

EMBARASSAR. v. a. y 'ls seus derivats. *EMBRASSAR, IMPEDIR.*

EMBARATIR. v. a. Abaixar el preu d'alguna cosa. *Abaratar.*

EMBARATIT, DA. p. p. Dit del preu. *Abaratado.*

EMBARBETAR. v. a. Encaixar una biga, etc., a alguna part. *Embarbillar, encasar.*

EMBARBOTAR. v. a. *Ant. DISPOSAR, PREPARAR, ARMAR, GUARDAR, DEPENDRE.* S'usa més comunment com reciproc.

EMBARBOTARSE. v. r. *Ant. APARELLARSE, DISPOSARSE, PREPARARSE.*

EMBARBOTAT, DA. p. p. d' *EMBARBOTAR.*

EMBARCACIÓ. f. Qualsevulla nau. *Embarcación.* || Acte d'entrar a la nau. *Embarcación.*

EMBARCADA. f. *Ter. Naut.* Referint-se a les persones o coses que s'enquibeixen a una embarcació

pera ésser transportades. S'usa també pera els que ocupen un carruatge de carrera.

HI HA UNA EMBARCADA DE GENT. *Ter. Moyá.* Frase que s'usa en el sentit d'anar moltes persones en una tartana, carruatge, etc. A vegades s'emplea en admiratiu pera suposar enquibirs'hi major noble dels que hi caben.

EMBARCADERO. m. Lloch pera embarcar la gent o les mercaderies. *Embarcadero.*

EMBARCADOR, A. m. y f. Qui embarca. *Embarcador.*

EMBARCAMENT. m. *Met. EMBARCH.*

EMBARCAR. v. a. Carregar la nau. *Embarcar.* || *Met.* Reduir a algú, persuadirlo ab astúcia a que fassi alguna cosa o prengui algú determinat. *Encabestrar.*

EMBARCARSE. v. r. Entrar a una embarcació pera navegar. *Embarcarse.* || Navegar. *Embarcarse, hacerse a la vela.*

EMBARCAT, DA. p. p. *Embarcado.*

EMBARCH. m. La acció d'embarcar y embarcarse. *Embarco, embarque.* || Ampara. *Embargo.* || Impediment. *Empacho, embarazo, estorbo.* || CONTRATEMPS.

EMBARCH PREVENTIU. fr. El que's concedeix segons la llei d'enjudiciament civil pera previndre les conseqüències d'un plet. *Embargo preventivo.*

ALSAR L'EMBARCH. fr. *Soltar el embargo.*

POSAR EMBARCH. fr. *EMBARGAR.*

EMBARGADOR, A. m. Qui embarga. *Embargador.*

EMBARGAMENT. m. *Ant. EMBARCH, 2.*

EMBARGAR. v. a. *Ant.* Destorbar, impedir, embrassar. *Defener, embargar.* || Amparar segrestar per ordre dels superiors. *Secuestrar, embargar.*

EMBARRACARSE. v. r. Posarse a cubert dins de barraques. *Abarracarse.*

EMBARRANCAR. v. a. Ficar dins d'un barranch. També s'usa com reciproc. *Abarrancar.* || *Met.* Ficar a algú en un negoci arduo y de difícil éxit. També s'usa com reciproc. *Meter en un barranco.*

EMBARRANCAT, DA. p. p. *Abarrancado, metido en un barranco.*

EMBARRAR. v. a. Tancar una porta ab barra. *Atrancar, tancar.*

EMBARRAT, DA. p. p. *Atrancado.*

EMBARRERAR. v. a. *Ant.* Acorralar, acobardar.

EMBARRERAT. p. p. *Ant. d'EMBARRERAR.*

EMBARRILAR. v. a. Ficar dins de barrils. *Embarrilar.*

EMBARRILAT, DA. p. p. *Embarrilado.*

EMBARROTAR. v. a. *Náut.* Abarrotar.

EMBARTAR. v. a. *Ant.* EMBRUTAR.

EMBARUMAR. v. a. *Ter.* EMBRUMAR.

EMBASAR. v. a. Fer provisió. *Abastar.* || *Ter.* MESURAR.

EMBASSAMENT. m. Detenció de l'aigua o altre líquit. *Remanso.* || Aplech d'humors a alguna part del cos. *Rebalsa.*

EMBASSAR. v. a. Ficar dins d'una bassa. *Embalsar, estancar, empantinar.*

EMBASSARSE. v. r. Estancarse l'aigua o un altre líquit, o detindre els humors a alguna part del cos. *Rebalsarse, estancarse.*

EMBAST. m. y

EMBASTA. f. Costura de puntades llargues. *Embaste, hilván.*

EMBASTAR. v. a. Assegurar ab bastes lo que se ha de cusir. *Hilvanar, bastear, embastar.* || *Met.* Fer alguna cosa ab pressa y precipitació. *Hilvanar.* || *Met.* Manar una cosa mitj feta. *Bosquejar.* || Co-

menyar y dirigir un negoci o assumpte. *Enjergar.* || *Ter. art. y of.* Tindre una feina a mitx fer.

EMBASTARDIR. v. a. *Ant.* DEGENERAR.

EMBASTAT, DA. p. p. *Basteado, embasteado, hilvanado.*

EMBASTES. f. pl. BASTES.

EMBAT. m. Cop fort que peguen les onades a les roques. *Embate.* || m. *Ant.* Ventisca. || *Met.* Cop de fortuna. *Embate.*

METRE'S L'EMBAT. *Loc. ant. Entablarse el viento, com: METRE'S L'EMBAT DE GARBI. Entablarse el viento al sudocste; entablarse el viento a la mar.*

EMBAUCAR. v. a. Enganyar, embabiecar. *Embabiecar.*

EMBAULAR. v. a. EMBAGULAR.

EMBAUMAR. v. a. Omplir l'aire d'olors. *Embalsamar.*

EMBAUMAT, DA. p. p. D'embaumar. *Embalsamado.*

EMBEDELIRSE. v. r. *Ter. ibissench.* Cansat d'esperar, consumir-se. *Consumirse.*

EMBEDUCARSE. v. r. Admirarse, encantarse. *Ensimismarse, extasiarse.*

EMBEGUT, DA. p. p. *Embebido.* || adj. *Ant.* Parat, embadalit. *Embebecido.*

EMBELECAR. v. a. etc. *Embabiecar.*

EMBELECO. m. Embusteria, engany, ficció. *Tra-pazo, embeleo.* || EMBABIECADOR. || TRASTO INÚTIL.

EMBELEQUEJAR. v. a. etc. EMBABIECAR.

EMBELEQUERIA. f. EMBELECO, EMBUSTERIA.

EMBELSA. f. *Arq.* La peça de fusta qu'acava al cap de la cornisa y s'assenta sobre la costella. *Embelsa.*

EMBELUM. n. *Ter. ibissench.* Abultat. *Volúmen.*

EMBELLIMENT. m. Lo que serveix pera embellir o adornar. *Adorno.*

EMBELLIR. v. a. Adornar, hermo-sejar. *Hermosear, embellecer, adornar.*

EMBELLIT, DA. p. p. *Hermoseado, adornado.*

EMBERMELLIR. v. a. ENVERMELLIR, ENROGIR. *Enrojeer.*

EMBESTIDA. f. Acomesa. *Acometida, embestida, acometimiento, arremetimiento, arremetido.* || La carrera breu y precipitada d'un cavall. *Repelón.* || *Esgr.* Acomesa dels dos combatents després de presentar la espasa. *Venida.*

DÓNAR UNA EMBESTIDA. fr. *Airremeter, dar una arremetida.*

PEGAR, DÓNAR UNA EMBESTIDA. fr. *Met. fam.* Créixer molt ab poch temps. *Dar un estirón.*

EMBESTIR. v. a. Acometre ab força. *Embistir, arremeter.* || Escometre, acostarse a parlar a algú. *Embistir.* || *Met.* Empendre algún negoci. *Acometer, emprender, intentar.* || Determinarse a alguna cosa difícilosa. *Arrestarse, atreverse.* || Dit d'algú efecte o passió, com: *la son,* etc. *Apoderarse.*

EMBETAR. v. a. Posar les betes a les espardeñyes. *Poner cintas a las alpargatas.*

EMBETUMAR. v. a. Untar, cubrir ab betúm. *Betunar, embetunar.* || Parlant de cisternes y safreigs. *Encalar.*

EMBETUMAT, DA. p. p. *Betunado, embetunado.*

EMBEURE. v. a. Absorbir, atreure a si algún líquit. *Absorber, embeber.* || Empapar. *Embeber, empapar.* || Encloure, contindre. *Embeber.* || Reduir a menys, com: *un vestit al cusirlo.* També s'usa com reciproc. *Embeberse.*

EMBICAR. v. a. *Mar.* Inclinar els canóns cap avall. *Abocar, embicar.*

EMBIGAR. v. a. Assentar les bigues pera formar el sostre. *Envigar, trabajar las vigas.*

EMBITLLAR. v. a. Plantar, posar dretes les bitlles. Poner derechos los bolos.

EMBLANCAR. v. a. y 'ls seus derivats. **EMBLANQUINAR.** || Desbastar la fusta. **Desbastar.**

EMBLANQUIMENT. m. Composició d' aigua y oli de vidriol, en la que 'ls argenters hi fan bullir les peces d' or y d' argent després de recuites, de quina operació se 'n diu *emblanquir*. **Emblanquecer.**

EMBLANQUINADOR. A. m. y f. Qui té per ofici emblanquinar. **Enjalbegador, blanqueador.**

EMBLANQUINADURA. f. y

EMBLANQUINAMENT. m. Acte y efecte d' emblanquinar. **Blanqueo, blanqueadura, jalbegue.**

EMBLANQUINAR. v. a. Posar blanques les parets ab calç o guix. **Blanquear, encalar, jalbegar, enjalbegar, enlucir.**

EMBLANQUINAT, DA. p. p. **Blanqueado.**

EMBLANQUIR. v. a. **EMBLANQUINAR.** || Fer tornar blanc. **Emblanquecer.** || v. n. *Ant.* Tornarse blanch de cabells. **Encanecer.**

EMBLANQUIT, DA. p. p. **Emblanquinat** **Blanquecido.**

EMBLAR. v. a. *Ant.* **ROBAR.** || *Ant.* **ATACAR, ASSALTAR.**

EMBLARSE. v. r. *Ant.* **ESCAPULIRSE.**

EMBLEMA. f. Figura que representa un sentit moral. **Emblema.** || Qualsevulla cosa qu' és figura o representació simbòlica d' un' altra. **Emblema.**

EMBLEMATISAR. v. a. Dibuixar emblemes. **Emblematizar.**

EMBÓ. m. *Nàut.* Canal de fusta que condueix als embornals l' aigua que s' extreu dels barcos ab les bombes. **Dala, adala.**

EMBOBAMENT. m. Embadaliment, admiració, encantament. **Embobamiento, embobecimiento, embobeslo.** || Entontiment. **Atontamiento, embobecimiento.**

EMBOBAR. v. a. Encantar, embadalir. També s' usa, com reciproc. **Embobar, embeslar, embaucar.** || **Entontir. Embobecer.**

EMBOBAT, DA. p. p. y adj. **Embobado, encantado.**

EMBOCADERO. m. y

EMBOCADOR. m. *Ant.* Boca, canal o pas estret. **Embocadero, embocador, embocadura.**

EMBOCADURA. f. Als instruments músichs de vent la part qu' entra a la boca pera sonar. **Embocadura, boquilla.** || La part del fre qu' entra a la boca de les cavaleries. **Embocadura.** || La major o menor docilitat del cavall. || Major o menor facilitat en comunicar a un instrument músich de vent un só clar. || Siti ont un riu desaigna a un altre riu o al mar. || Entrada d' un carrer, canal o cosa semblanta. **Boca, embocadura.**

TINDRE BONA EMBOCADURA. fr. Tocar un instrument de vent ab suavitat, sense que 's senti 'l buf. *Tener buena embocadura.*

EMBOCAR. v. a. Ficar a la boca. **Embocar.** || *Met.* Fer creure falsitats. **Embocar.** || v. n. Agafar ab la boca. **Abocar.** || Comensar un carrer a algún lloch. **Comenzar.** || Afjoch de billar fer entrar la bola a la bossa. **Embocar.** || *Nàut.* Entrar per la boca d' un canal, etc. **Abocar, embocar.** || Menjar molt y depressa. **Tragar, embuchar.**

EMBOCARSE. v. r. Ficarse per algún carrer o altre pas. **Embocarse, coger.** || v. r. Menjar. **Embocar, embocarse, zamparse.**

EMBOCAT, DA. p. p. **Embocado.**

EMBOCH. m. Pas de la bola per l' anella, o d' altra cosa per part estreta. **Emboque.**

EMBOIRARSE. v. r. Cubrirse de boira l' atmosfèra. **Cubrirse de neblina.** || **Divertirse, emborratxarse.**

ÉMBOL. m. Cilindre que hi há a les màquines pera fer entrar o eixir el líquit. **Émbolo, macho.**

EMBOLAR. v. a. Posar boles a les puntes de les banyes dels bous, etc., pera que no puguin punxar. **Embolar.** || Preparar ab bol lo que s' ha de daurar. **Embo'ar.**

EMBOLCALL. m. Lo que 'ns embolcalla. **Envoltorio**

EMBOLCALLAR. v. a. **EMBOLCAR.**

EMBOLCAR. v. a. *Ant.* **BOLCAR.**

EMBOLICADOR. A. m. y f. Qui embolica. **Enredador, embotismador, embrollador.**

EMBOLICAIRE. m. *Ant.* **EMBOLICADOR.**

EMBOLICAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d' embolicar. **Envolvimiento, emborrazamiento.**

EMBOLICAR. v. a. Tapar, cubrir alguna cosa per tot arreu. **Envolver, revolver.** || Tapar alguna part del còs ab draps o baietes. **Entrapajar.** || Embullar, còm: *els cabells, fil,* etc. **Enmarañar.** || Barrejar una cosa ab altres de les qu' ab dificultat se pot distingir, còm un paper entre altres. **Envolver.** || *Met.* Confondre un assumpte, negoci o dependència. **Enredar, enmarañar.** || Ficar a algún en algún assumpte molt difícil. **Meter, enredar.** || Cnbrir alentorn un fil o corda ab altres. **Entorchar.** || *Ter.* **ROTLAR.**

EMBOLICA QUE FÀ FORT. *Expr. fam.* **Enredo sobre enredo.**

EMBOLICARSE. v. r. **Envolverse.** || *Met.* Barrejar-se, introduir-se en alguna cosa o negoci. **Envolverse, enredarse.** || **TAPARSE.** || Desbaratarse un negoci o dependència. **Encrespase.**

EMBOLICAT, DA. p. p. **Envuelto, enredado.** || adj. Dificultós, intrincat. **Enredado, enredoso, revésado.** || Ple de rodeigs y sutileses. **Enredoso, enredado.**

EMBOLICH. m. Farsell o cosa semblanta. **Envoltorio, revoltillo, reburujón.** || El de les madeixes, rams de fil, etc. **Maraña, enredo.** || *Met.* Confusió, mentida, engany. **Maraña, enredo, embolismo, embrollo.** || L' acció de posar una cosa entre altres pera que no 's pugui cònxer. **Zambuco.** || Plech de serp. **Rosca.**

EMBOLISMAL. adj. S' aplica al any de tretse llunacions pera ajustar els anys llunars ab els solars. **Embolismal, embolístico, intercalar.**

EMBOLISME. m. Afegidura de certs dies pera igualar els anys d' una especie ab un' altra, còm: *el llunar y 'l civil ab els solars.* **Embolismo, intercalación.** || *Met.* Embolich, confusió en algún negoci. **Embolismo, enredo, confusión.**

EMBOLS. m. L' acte d' embossar. **Embolso.**

EMBOLÚ, A. p. p. *Ant.* **EMBOLICAT.**

EMBOLÚM. m. Lo qu' abulta molt més de lo que pesa. **Balumbo.**

EMBOLLO. m. **XARPALLERA.**

EMBONADA. f. *Nàut.* Reparació del casco d' una nau. **Embonada.**

EMBNAR. v. a. *Mar.* Afegir taulons demunt els del forro d' un barco. **Reforzar, embonar.**

EMBORBOLLADOR, A. m. y f. **BORBOLLAYRE, I.** || Qui parla depressa y confusament. **Barbullón.**

EMBORBOLLAR. v. a. Parlar atropellada y confusament. **Barbullar.** || Confondre, barrejar unes coses ab altres. **Engarbullar.**

EMBORNADA. f. *Ter.* **EMPENTA.**

EMBORNAR. v. a. *Ter.* Empenyer, donar una empenta lorta. **Empujar con fuerza.**

EMBORRADA. f. La porció de llana passada per la carda d' emborrar. **Emborrada.**

EMBORRAMENT. m. Acció y efecte d' emborrar la llana. **Emborramiento**

EMBORRAR. v. a. Omplir de botra. Atiborrar, emborrar. || Dónar la segona cardada a la llana. Emborrar. || *Met. fam.* Menjar molt. Emborrar, embocar, atiborrar, atracarse, tupirse, atiborrarse.

EMBORRASSARSE. v. r. ARREBOSSARSE.

EMBORRAT, DA. p. p. Atiborrado, emborrado.

EMBORRATXADOR, A. m. y f. Qui emborratxa. Embriagador, emborrachador.

EMBORRATXAR. v. a. Causar borratxera. Emborrachar, embriagar. || *Met.* Entontir, cusopir algú menjar o vapor fort d' alguna cosa. Emborrachar.

EMBORRATXARSE. v. r. Deure vi fins a perdre 'l coneixement. Emborracharse, embriagarse. || Entontirse ab algú menjar o vapor, com: *jull, tabaco*, etc. Emborracharse, embriagarse. || Enagenarse. Embriagarse, enajenarse.

EMBORRATXAT, DA. p. p. Emborrachado, embriagado.

EMBORRISSAR. v. a. Cardar per primera vegada la llana. Carduzar, emborrizar.

EMBORSAR. v. a. *Ant.* EMOSSAR, 1.

EMBÓS. m. L' acció d' embossarse. Tapujo, embozo. || Correlja, corda, etc., ab que 's lliga 'l batall de la esquella pera que no soni. Castigadera.

EMBOSCADA. f. Aguait. Emboscada, emboscadura, celada, zalagarda. || El lloch pera emboscarse. Emboscadura, emboscada.

EMBOSCAR. v. a. Amagar a algú bosch o altra part alguna partida de soldats pera sorprendre al enemic. També s' usa com reciproc. Emboscar.

EMBOSCARSE. v. r. Retirarse, amagarse la caça o altra cosa al bosch. Emboscarse.

EMBOSCAT, DA. p. p. Emboscado. || adj. Plé de bosch. Cubierto de bosque.

EMBOSSAR. v. a. Ficar a la bossa. Ahuchar, embolsar. || Impedir la corrent d' algú conducte ab bossa, etc. També s' usa com reciproc. Atrampar, cegar, obstruir.

EMBOSSARSE. v. r. ARREBOSSARSE, 2.

EMBOSSAT, DA. p. p. Cubert ab l' embós. Tapujado, embozado. || Dit dels conductes. Cegado, atrampado.

EMBOTADOR. m. Qui embota les armes de tall. Embotador. || Qui posa 'l vi a les botes, etc. Envasador.

EMBOTAMENT. m. Acte y efecte d' embotar. Infusión. || AMUSSAMENT.

EMBOTAR. v. a. Posar el vi o altre licor a les botes. Embotar, encubar, envasar. || Ficar els líquits als bots. Envasar. || Girar, fer tornar toix el tall d' alguna cosa. Embotar. || AMUSSAR.

EMBOTARSE. v. r. AMUSSARSE. || Quedarse alguna cosa sense tall o punta. Embotarse. || *Met.* ENTONTIRSE. || Posarse botes. Embotarse.

EMBOTAT, DA. p. p. Envasado, encubado. || AMUSSAT.

EMBOTIDOR. m. EMBOTADOR.

EMBOTIDORA. f. *Art. y of.* Eina tallanta usada pels fusters.

EMBOTIMENT. m. Tumor, inflamació. Hinchazón. || L' efecte d' estar amussades les armes. Embotadura.

EMBOTINAT, DA. adj. ABOTINAT.

EMBOTIR. v. a. Inflar, umplir. També s' usa com reciproc. Hinchar, abotagar.

EMBOTIT, DA. p. p. Hinchado, abotagado.

EMBOTJAR. v. a. Guarnir un quarto de botjes pera que filin els cuchs ds seda. Embojar.

EMBOTJAT. m. Enramada de botjes pera que hi pujin els cuchs de seda a filar. Embojo.

EMBOTONADURA. f. Joch de botóus pera la roba. Botonadura.

EMBOTONAR. v. a. *Ant. y 'ls seus derivats.* Abotonar.

EMBOTORNAT, DA. adj. Inflat, hidròpich. Guácharo, abotagado.

EMBOTORNIMENT. m. EMDOTIMENT, 1.

EMBOTXACAR. v. a. EMBUTXACAR.

EMBOTXADA. f. Cop de botxa. Bochazo.

EMBOTXAR. v. a. Fer córrer una botxa ab el cop d' un'altra. Bochar.

EMBRÁÇ. m. Des' orb, d' dificultat, impediment. Embarazo. || Prenyat. Preñez, embarazo.

EMBRÀÇADOR, A. m. y f. Qui embràça. Embarazador.

EMBRÀÇADURA. f. L' acció y efecte d' embràçar l' escut. Embrazadura. || L' ansa per ont s' agafa l' escut. Embrazadura.

EMBRÀÇAR. v. a. Impedir, retardar. Embarazar. || Ficar el braç esquer per l' ansa del escut. Embarazar. || *Ant.* ABRASSAR.

EMBRÀÇARSE. v. r. Embarazarse, enredarse.

EMBRÀÇAT, DA. p. p. Embarazado.

EMBRÀÇÓS, A. adj. Lo qu' embràça o incomoda. Embarazoso.

EMBRÀÇÓSÍSSIM, A. adj. sup. Embarazosísimo.

EMBRAGAR. v. a. *Mar.* Abrassar el cos d' alguna cosa pesanta ab un troç de corda. Embragar. || v. a. *Naut.* Acció de lligar la vela a l' entena. Embragar

EMBRANCAR. v. a. Enredar, entortolligar o disposar alguna cosa en forma de branca. Embrancar. || *Fig.* Enredarse. || S' usa també com reciproc.

EMBRANCAT, DA. p. p. D' embrancar. Enredado.

EMBRANILLADOR, A. m. y f. Qui arma alguna cosa ab branilles. Emballenador.

EMBRANILLAR. v. a. Posar branilles a alguna cosa. Emballenar.

EMBRANSIDA. f. Fossa, calor. Ardor. || Moviment impetuós. Arranque.

EMBRAVIMENT. m. Irritació, furor. Embravecimiento.

EMBRAVIR. v. a. Irritar, enfurismar. També s' usa com reciproc. Embravecer.

EMBRAVIRSE. v. r. *Naut.* Alterarse la mar. Embravecerse, encrespase, enfurecerse.

EMBRAVIT, DA. p. p. Embravecido.

EMBRIACH. m. *Ant.* BORRATXO.

EMBRIAGUESA. f. *Ant.* Borratxera, turbació del judici. Embriaguez.

EMBRIDAMENT. m. ENFRENAMENT.

EMBRIDAR. v. a. Posar la brida a les cavalcadures. Embridar.

EMBRIDAT, DA. p. p. Embridado.

EMBRÍO. m. El fetó abans que 's distingeixi la seua organisió y 'ls seus membres. Embrión. || El de les granotes. Girino.

ESTAR EN EMBRÍO. fr. *Met.* Estar una cosa als seus principis y sense l' ordre y perfecció que deu tindre pera 'l seu complement. *Estar en embrión.*

EMBRIOCTONIA. f. *Med.* Operació que consisteix en fer perdre 'l fetó dins de la matriu. Embrioc-tonia.

EMBRIOCTÓNICH, CA. adj. *Med.* Que mata o fa perdre 'l fetó. Embrioc-tónico.

EMBRIOGENARI, A. adj. *Med.* Relatiu a la embriogenia. Embriogenario.

EMBRIOGENIA. f. *Med.* Formació del fetó a totes les èpoques de la vida uterina. Embriogenia.

EMBRIOGRAF. s. Qui 's dedica a la embriografia. Embriógrafo.

EMBRIOGRAFIA. f. *Med.* Part de la anatomia que s'ocupa de la descripció del feto. Embriografia.

EMBRIOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la embriografia. Embriogràfic.

EMBRIÓLECH. m. Qui estudia o escriu sobre embriologia. Embriólogo.

EMBRIOLÓGIA. f. *Med.* Tractat especial relatiu al feto. Embriologia.

EMBRIOLÓGICH, CA. adj. Re'crent o pertanyent a la embriologia. Embriològic.

EMBRIONAT, DA. adj. *Med.* Qu' està dotat d'embrions. Embriionado.

EMBRIONARI, A. adj. Referent al embrió. Embriionario.

EMBRIONÍFER, A. adj. Que porta embrió. Embriónífero.

EMBRIONIFORME. adj. En forma d'embrió. Embrióniforme.

EMBRIÓPARO, A. adj. Que produeix embrions simples. Embrióparo.

EMBRIÓTEGO. m. *Bot.* Mena de membranes que cobreixen una part del embrió de certs graus. Embriotego.

EMBRIOTLASSIA. f. Operació que consisteix en destruir el feto dintre meteix de la mare. Embriotlasià, embriotlasià.

EMBRIOTLÁSTICH, CA. adj. Pertanyent a la embriotlasià. Embriotlàstic.

EMBRIOTLASTO. m. *Med.* Instrument pera rompre 'ls ossos del feto, facilitantne aixís la extracció. Embriotlasto.

EMBRIOTOCÍA. f. *Med.* Monstruositat que consisteix en néixer una nena portant un altre feto a la seua matriu. Embriotocia.

EMBRIOTOMÍA. f. *Anat.* Dissecció del feto. Embriotomia. || Operació qu' abans se practicava pera extreure 'l feto a bossins. Embriotomia.

EMBRIOTÓMICH, CA. adj. Pertanyent a la embriotomia. Embriotòmic.

EMBRIOTROF. m. *Bot.* Coberta inherent al embrió d'una llevor. Embriotrofo.

EMBRISCAR. v. a. Encoblar les cartes una ab altra al joch de la brisca. Embriscar.

EMBRIUŁCE. m. *Med.* Instrument pera extreure 'l feto en certs parts. Embriułce.

EMBRIUŁCIA. f. *Med.* Extracció del feto per medi d' instruments. Embriułcia.

EMBROCH, CA. adj. Còrb, tort. Curvo, torcido.

EMBROMADOR, A. m. y f. Qui embroma o enganya. Embromador.

EMBROMAR. v. a. Enganyar ab trapasseria. Embromar. || Fer broma o gresca. Bromear, embromar.

EMBROMARSE. v. r. ENNUVOLARSE, COSTIPARSE.

EMBROMAT, DA. p. p. Embromado, embaucado. || ENNUVOLAT, COSTIPAT.

EMBROMAT DE CAP. *Perturbado, turbado.*

EMBRUIXADOR, A. m. y f. Encantador, bruixot. Hechicero, brujo.

EMBRUIXAMENT. m. L' art d' embruixar. Hechiceria.

EMBRUIXAR. v. a. Causar a algú dany en virtut de pacte fet ab el diable. Hechizar.

EMBRUIXAT, DA. p. p. Hechizado.

EMBRUMAR. v. a. *Ter.* Entre carboners és tancar la pila de carbó ab rama de ginesta pera que se aguantí la terra. Abrumar.

EMBRUNYIT. adj. *Ter. Ibissench.* Entre dues clars. Anocheido.

EMBRUTADOR, A. m. y f. Qui embruta. Ensuciador.

EMBRUTAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d'embrutar y embrutar-se. Ensuciamiento.

EMBRUTAR. v. a. Omplir de porqueria. Emporcar, ensuciar. || Tacar, còm: *embrutar de vi*, etc. Manchar.

EMBRUTAR DE CERA. fr. ENGERAR.

EMBRUTAR LA CONCIENCIA. fr. *Manchar, enredar, cargar la conciencia.*

DRAP DE N MARTI, JO EMBRUTO A ELL Y ELL M' EMBRUTA A MI. *Ref. y*

SI M' EMBRUTES T' EMMASCARO. *Ref. EL CÒRB DIU NEGRA A LA GARSA.*

SI NO FÓS PER EMBRUTARME LA MÁ DE MÓCHS. *Expr.* Pera despreciar a algú tractantlo com a criatura. *Si no mirara que ercs criatura.*

EMBRUTARSE. v. r. Fer les necessitats corporals a les calses, l'hi, etc. Ensuciar-se, zurruscarse.

EMBRUTA T, DA. p. p. Ensuciado, emporcado.

EMBRUTIR. v. a. Entorpir les facultats de l' ànima. Embrutecer.

EMBRUTIRSE. v. a. *Ant.* EMBRUTARSE. || *Ant.* Tornarse estúpit, còm: *un brut, perdre l' us de raó.* Embrutecer-se.

EMBUDREIXÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Fer fardells. Enfardar.

EMBUFEGAR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. ESBUFEGAR.

EMBUINAR. v. a. Untar ab una buina. Emboñigar.

EMBUIXÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Atiar. Azuzar.

EMBULLAR. v. a. y 'ls seus derivats. EMBOLICAR.

EMBUNYEGARSE. v. r. Enredarse. Envedijarse. || *Fam.* Enredarse uns ab altres barallantse. Envedijarse.

EMBÚS. m. Lo que impideix 'l pas d' una corrent. Atasco. || *Met.* Impediment, destorb. Atascadero.

EMBUSSAR. v. a. Tapar ab brossa o altra cosa 'ls conductes d' aigua. Cegar, azolvar.

EMBUSSARSE. v. r. Taparse 'ls conductes per brossa o altra cosa. Atraparse.

EMBUSSAT, DA. p. p. y adj. Atrapado, azolvado, ciego, obstruido.

EMBUSTEJAR. v. n. EMBUSTEREJAR.

EMBUSTERÁS. m. *Aum.* Embusterazo, embusterón.

EMBUSTEREJADOR, A. m. y f. EMBUSTERO.

EMBUSTEREJAR. v. a. Mentir mólt sovint. Embustear.

EMBUSTERET. m. dim. MENTIDERET.

EMBUSTERIA. f. Engany fet ab frau, mentida ab artifici. Embuste.

EMBUSTERO, A. m. y f. Mentides, inventor de mentides. Mentiroso, embustero.

EMBUT. m. Eina de vidre, llauna, etc. a modo de vas, ample de boca y estret de baix pera omplir fàcilment les ampolles y altres coses de boca o forat petit. Embudo. || A les fàbriques de cera, instrument petit posat al motllo en que 's treuen les candelas.

Embudo.

EMBUT DE PRESA. El gran pera omplir botes, etc. *Envasador.*

FER EMBUTS. fr. TARTAMUDEJAR.

NO FER EMBUTS. fr. *Met.* Parlar clar, dit lliurement el seu modo de pensar. *No morderse los labios.*

EMBUT (Coma del). *Orog.* Montanya de la vora de la riera de Finestrelles, a la Vall de Ribes, provincia de Girona.

EMBUTEJAR. v. n. Fer embuts. Tartamudear.

EMBUTET. m. dim. Embudico, illo, ito. || *Naut.* Vuit cònic que 's deixa al cap dels perns pera reblarlos fàcilment. Embudillo.

EMBUTIDURA. f. *Naut.* Cordela ab que omplen

els fruits que deixen entre si 'ls caps grossos, pera arrodonirlos quan se forren. **Embutidura**. || L'acció y efecte d' embutir. **Entrañadura**, **embutidura**.

EMBUTIR. v. a. Encastar, introduir una cosa dins d'un'altra. **Embutir y taracear**, **ataracear**, si es materia de molts colors. || **FARCIR**. || Menjar. **Embutir**, **embuchar**. || *Ndut*. Parlant de caps omplir els vuits entre cordons d'algun d'ells, seguint la espiral que forma cada hù. **Embutir**, **entrañar**.

EMBUTIT, **DA**. m. Obra en que s'ajusten y encaxen peces de var'ats colors, com a la taula del joch de dames, etc. **Embutido**. || adj. Farcit. **Embuchado**.

Emenadia

EMBUTLLOFARSE. v. r. Ferse butllofes. **Ponerse ampollas**.

EMENADIA. f. *Entom.* Insectes coleopters heteromeres s que tenen per tipo la *emenadia bicumulada* que 's troba al Mitxdia de França. **Emenadia**.

EMENAGOC, **GA**. adj. *Med.* Que produeix el flux menstrual. **Emenago**.

EMENAGOGRAFIA. f. *Med.* Tractat sobre 'ls medicaments emenagochs. **Emenagografia**.

EMENAGÓGRAF, **m**. *Med.* Qui 's dedica a la emenagografia. **Emenagógrafo**.

EMENAGOLOGIA. f. *Med.* Desertació sobre 'ls remeis emenagochs y sobre tot lo referent al flux menstrual. **Emenagologia**.

EMENALOGIA. f. *Med. ant.* **Emenalogia**.

EMENAR o **ENMENDAR**. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Esmenar**.

EMERGENCIA. f. Cas o incident que prové d'un altre de principal. **Emergencia**.

EMERGENT. adj. Lo que té principi d'altra cosa. **Emergente**.

EMERGIR v. a. *Ant.* Succedir, esdevenir de repent. **Ocurrir**, **sobvenir**.

EMÉRIT, m. Qui haventse retirat d'un emplen o càrrech disfruta algun premi pèls seus bons serveis. **Emérito**.

EMERSIÓ. f. *Astron.* Eixida d'un satèl·lit del cono de sombra del seu planeta, o la de qualsevol còs celeste de derera d'un altre o dels raigs solars. **Emersión**.

EMETERI o **MADI** (Sant). *Biog.* Segons alguns autors, va néixer prop de Sant Cugat del Vallés, dedicant-se a la pagesia, sofrint el martiri per la fé cristiana, en els temps de les persecucions del rei gotharriá Eurich. Va ésser degollat junt ab el bisbe Sever de Barcelona l'any 480 en el Castell Octaviá, ont ara s'emplassa l'antich monastir de Sant Cugat.

EMÉTICH, **CA**. adj. y també s'usa com a substantiu. Lo que ocasiona vòmit. **Emético**. || Tartrat de potassa y d'antimoni. **Emético**.

EMETINA. f. Àlcali vegetal blanc, polsós, no alterable a l'aire, poch soluble a l'aigua freda y molt fusible. **Emetina**.

EMETISAR. v. a. Administrar un emétich. **Emetizar**. || Combinar l'emétich ab altres substancies. **Emetizar**.

EMETOGRAFIA. f. Tractat sobre 'ls vòmits. **Emetografia**.

EMETÓGRAF, m. Qui 's dedica a la emetografia. **Emetógrafo**.

EMETOLOGIA. f. Tractat sobre 'ls vomitius y 'ls vòmits. **Emetologia**.

EMETOLÒGICH, **CA**. adj. Pertanyent a la emetologia. **Emetològic**.

EMETRE. v. a. Despedir, treure de sí. **Emitir**,

echar. || Despatxar, donar al públich, parlant de paper de l'Estat, etc. **Emitir**.

ÉMFASIS. f. Exageració en l'expressió, el tò, la veu y les maneres. **Enfasis**.

EMFITEOT, m. **ENFITEUTA**.

EMFITEUTICAL. adj. y

EMFITEÓTICH. adj. **ENFITEÚTICH**.

EMFITEUSIS. f. Cens, contracte civil ab que 'l amo d'una finca dona 'l domini útil per cert interès y 's queda 'l domini directe. **Enfiteusis**.

EMFITEUTA. m. Qui pren a emfiteusis. **Enfiteuta**.

EMFTEUTICARI, **A**. adj. y

EMFITEÚTICH, **CA**. adj. Lo que 's dona a emfiteusis y lo que li pertany. **Enfiteuticario**, **enfiteútic**.

EMIGRACIÓ. f. Abandono, eixida d'un llòch pera establirse a un altre. **Emigración**.

EMIGRANT. m. Qui emigra. **Emigrado**.

EMIGRAR. v. a. Deixar, abandonar un llòch y domiciliarse a un altre. **Emigrar**.

EMIGRAT, **DA**. p. p. **Emigrado**. || adj. Qui emigra. **Emigrado**.

EMILI. n. p. **Emilio**.

EMILIÀ. n. p. **Emiliano**.

EMINENCIA. f. Altura elevació, paratge elevat. **Eminencia**. || *Met.* Excel·lencia, sublimitat. **Eminencia**. || Titol d'honor que 's dona als cardenals. **Eminencia**.

EMINENCIAL. adj. *Fil.* S'aplica a la virtut que pot produir un efecte, no per conexió formal ab ell, sino per una virtut superior que l'abrassa ab excel·lencia. **Eminencial**.

EMINENCIALMENT. adv. m. Ab superioritat. **Eminencialmente**.

EMINENT. adj. Elevat, alt. **Eminente**, **prominente**. || Excel·lent. **Eminente**.

EMINENTÍSSIM, **A**. adj. sup. **Eminentísimo**. || adj. Titol d'honor dels cardenals y del general del ordre de Sant Joan de Jerusalem. **Eminentísimo**.

EMINENTMENT. adv. m. Excel·lentment, ab molta perfecció. **Eminentemente**. || *Fil.* Potencialment, ab eminencia. **Eminentemente**.

EMIR, m. Alta dignitat entre 'ls alarbs. **Emir**.

EMISSARI, m. Missatger, espia. **Emisario**.

EMISSIÓ. f. Acció per la qual una materia qualsevulla és llensada fora del còs. **Emisión**. || **EXPENDICIÓ**.

EMISSIU, **VA**. adj. Lo que té 'l poder y la facultat d'espargir calorich o llum. **Emisivo**.

EMMAGATZEMAR. v. a. Guardar al magatzem. **Almacenar**, **entrajor**.

EMMAGRIMENT. m. Perdua de carns, de forces. **Enflaquecimiento**, **encanijamiento**.

EMMAGRIR. v. a. Fer perdre 'l greix. També s'usa com reciproc. **Enmagrecer**.

EMMAGRIRSE. v. r. Aflaquirse, tornarse magre, flach. **Enmagrecer**, **enflaquecer**, **enmagrecerse**, **acinararse**, **enjugararse**, **enlaciarse**, **encanijarse**, **secarse**, **varearse**, **avellanarse**.

EMMAGRIT, **DA**. p. p. **Enmagrecido**.

EMMALALTIR. v. a. Causar malaltia. **Enfermar**.

EMMALALTIRSE. v. r. Caure malalt. **Enfermar**, **caer enfermo**. || Dit dels gats per menjar rates. **Ratonarse**.

EMMALALTIT, **DA**. p. p. **Enfermado**.

EMMALEIRSE. v. r. Posarse en mal estat una cosa. **Tomar mal aspecto**, **embravecerse**.

EMMALICIAR. v. a. Fer pendre malicia. **Escanecer**.

EMMALICIARSE. v. r. **ENQUIMERARSE**.

EMMALLAR. v. a. *Mar.* Posar malla ab el cable al argancig d'una àncora o al pal major. **Enmallar.**

EMMALLETAR. v. a. *Mar.* Colocar els mallets a llurs llocs corresponents. **Enmalletar, amalletar.** || Dentar una peça ab un' altra o ab altres a que s'uneix. **Enmalletar, trabar.**

EMMANEGAMENT. m. La acció d'emmanegar. **Enastament.**

EMMANEGAR. v. a. Posar mànech a alguna cosa. **Enastar.**

EMMANEGAT, DA. p. p. Manegat. **Enastado.**

EMMANGRAR. v. a. Pintar de mangre. **Almagrar, enalmagrar, teñir, dar de almagre.**

EMMANGRAT, DA. p. p. Almagrado, **enalmagrado.**

EMMANILLAT, DA. adj. Pres ab manilles. **Desposado, esposado.**

EMMANLLEUTAR. v. a. MANLLEUTAR.

EMMANLLEVAR. v. a. Demanar que 'ns deixin alguna cosa. **Pedir prestado.**

EMMANLLEVAT, DA. p. p. Prestado.

EMMANTARSE. v. r. Fer mantó 'ls polls y altres aucells, per estar tristos. **Enmantarse.**

EMMANTELLAR. v. a. Posarse mantell. **Cubrirse.**

EMMANTELLAT, DA. p. p. D'emmantellar. **Cubierto.**

EMMARANYAR. v. a. Enredar, embrollar. **Enmañar, intrincar.**

EMMARANYARSE. v. r. ENEMISTARSE.

EMMARAVELLARSE. v. r. *Ant.* MARAVELLARSE.

EMMARIDAR. v. n. CASARSE.

EMMARSIR. v. a. *Ant.* EMMUSTIGAR.

EMMASCARAMENT. m. Acte y efecte d'emascarar y d'emascararse. **Tizne.**

EMMASCARAR. v. a. Embrutar ab carbó, sutje o ab qualsevol altre tint. També s'usa com reciproc. **Tiznar.** || *Met.* Desil·lustrar la fama, infamar. **Tiznar, enlodar.**

EMMASCARAT, DA. p. p. Tizado.

EMMASSILLAR. v. a. *Mar.* Cubrir ab massilla les costures de les pots o taulons de l'orro del casco d'un barco y les cabotes dels seus claus y pernns. **Enmassillar.**

EMMATRICULACIÓ. f. *Ant.* MATRÍCULA.

EMMATRICULAR. v. a. *Ant.* MATRICULAR.

EMMATSINADOR, A. m. y f. Qui emmatsina. **Envenenador, emponzoñador, atosigador.**

EMMATSINAMENT. m. Acte y efecte d'emmatxinar o d'emmatxinarse. **Envenenamiento, emponzoñamiento, atosigamiento.**

EMMATSINAR. v. a. Inflicionar ab matsines. També s'usa com reciproc. **Envenenar, emponzoñar, atosigar** || *Met.* Despedir mal olor. **Apestar.** || Dit de l'aigua pera atontir els peixos. **Embarbar.**

EMMATSINAT, DA. p. p. Envenenado, emponzoñado, atosigado, tosigoso.

EMMELAR. v. a. Untar ab mel. **Enmelar.**

EMMENAR. v. a. *Ant.* ESMENAR.

EMMERDAR. v. a. Embrutar ab excrements. **Ciscar, embadurnar.**

EMMERDAT, DA. p. p. Ciscado.

EMMERDISSAR. v. a. fam. **EMMERDAR.** || Embrutar ab coses brutes y fastigoses **Embadurnar, emporcar, ensuclar.**

EMMETSINAR. v. a. y 'ls seus derivats. **EMMAT-SINAR.**

EMMETXADURA. f. L'obra d'emmetxar y l'unió que 'n resulta. **Empalmadura.**

EMMETXAR. v. a. Unir dues fustes o cordes encalçant o entrellassant el cap de l'una ab el de l'altra. **Empalmar, ensalmar** es propi de la llista, y **enmalletar, endentar** entre constructors de naus.

EMMIDONAR. v. a. Mullar ab midó desfet ab aigua la roba pera que's mantingui tiessa. **Almidonar.**

EMMIDONAT, DA. p. p. Almidonado.

EMMIRALLARSE. v. n. Mirarse al mirall. **Mirarse en el espejo.** || Reproduir-se l'imatge d'algú o de quelcom demunt d'una superfície llisa. **Reflejarse.**

EMMODORRIRSE. v. r. Palir modorra. **Amodorrarse, azorrarse.**

EMMODORRIT, DA. p. p. Amodorrado.

EMMORENIR. v. a. Fer tornar moreno. **Volverse moreno.** || S'usa també com reciproc.

EMMORFOSIS. f. *Entom.* Metamorfosis particular d'alguns insectes. **Enmorfosis.**

EMMORRALLAR. v. a. Posar el cabestre. **Cabestrar, encabestrar.**

EMMORTALLAR. v. a. AMORTALLAR.

EMMOSTEIRSE. v. r. *Ter.* EMMUSTIGARSE.

EMMOTLLAR. v. a. Ajustar el mollo.

EMMUDIR. v. n. Tornarse mut, no respondre, no dir paraula. **Emmudecer.**

EMMURALLAR. v. a. MURALLAR.

EMMURRIARSE. v. r. *Fam.* ENFADARSE, ENUJARSE.

EMMURRIAT, DA. p. p. D'EMMURRIARSE.

EMMUSTEIMENT. m. *Ant.* Falta d'ufana y vigor. **Marchitez.**

EMMUSTEIR. v. a. *Ant.* Mustigar.

EMMUSTEIRSE. v. r. *Ant.* EMMUSTIGARSE.

EMMUSTEIT, DA. p. p. *Ant.* EMMUSTIGAT.

EMMUSTIGAR. v. a. Matxucar, fer perdre 'l'illustre o ufana d'alguna cosa. També s'usa com reciproc. **Marchitar, ajar, anublar, deslucir.**

EMMUSTIGAT, DA. p. p. y adj. **Marchitado, marchito, ajado, deslucido.**

EMOCIÓ. f. Alteració repentina del esperit de la economia animal per la excitació violenta dels humors. **Emoción** || COMMOCIÓ, I.

EMOLIENT. adj. *Farm.* Lo que serveix pera ablandir tumors. **Emoliente.**

EMOLUMENT. m. Utilitat, profit que correspón a algún càrrech o empleu. **Emolumento.**

EMORTUAL. adj. El dia, més o any en que ha succeït la mort d'algú. **Emortual.**

EMPADÉ. m. *Ter. ibissench.* Inclinat a alguna cosa. **Propenso.**

EMPADRONADOR, A. s. y adj. Qu'empadrona. **Empadronador.**

EMPADRONAMENT. m. Terme pres del castellá y significa alistament dels veïns d'una població pera efectes de pollcia. **Encabezamiento, encartamiento, encabezamiento.**

EMPADRONAR. v. a. Fer l'empadronament. **Encabezar, empadronar, encartar.**

EMPAIG. m. Cortedat, vergonya, turbacló. **Empacho, cortedad, vergüenza, turbación, rubor, corrimiento.** || *Ant.* Embarás, destorb, obstacle. **Empacho, embarazo, impedimento.** || ENFIT.

DONAR EMPAIG. fr. EMPATXAR.

TINDRE EMPAIG. fr. Tindre vergonya o reparo. *Tener empacho ó reparo.*

EMPAIT (Donar un). fr. PERSEGUIR.

EMPAITAR. v. a. Perseguir, apurar, en especial a les feres. **Acosar.**

NINGÚ M'EMPAITA O'LS QUI M'EMPAITAVEN JA SON A ROMA. *Loc. fam.* Ab qu'algú respón a qui li dóna massa pressa. *No nos corren moros.*

EMPAÏTAT, DA. p. p. D'empaitar. Acosado, perseguido.

EMPALAGAMENT. m. Acció y efecte d'empalagar. Empalagamiento.

EMPALAGAR. v. a. Fastidiar, cansar o desagradar un menjjar. empalagar. || *Fig.* Cansar, fastiguejar, enfadar. Empalagar.

EMPALAGÓS. adj. Qui empalaga. Empalagoso. || *Fig.* Aquell que causa fàstich o pena pèl seu tracte o manera de parlar. Empalagoso.

EMPALAMENT. m. La acció d'empalar. Empalmiento.

EMPALAR. v. a. Enastar a algú a un pal còm cis auellis a l'ast. Empalar.

EMPALAT, DA. p. p. Empalado.

EMPALIADA. f. y

EMPALIAMENT. m. Parament de teles pera adorno en les festes. Empaliada.

EMPALIAR. v. a. Guarnir les parets ab adorns de tela, etc. Empaliar. || *Met.* Dissimular, cubrir. Paliar. || *Met. fam.* Enganyar. Embair, engatusar.

EMPALIAT, DA. p. p. Colgado, paliado.

EMPALMAR. v. a. Juntar pels extréms dues fustes, cordes, etc. Empalmar.

EMPALME. m. L'acte y efecte d'empalmar. Empalmadura, empalme.

EMPALME (L.). *Geog.* Caseriu del terme mupal. de Massanet de la Selva; és el punt d'unió dels dos ferro-carrils de Barcelona a Girona, un dels quals passa per Granollers y l'altre per Mataró.

EMPALOMADURA. f. *Mar.* Ligadura forta que a tires proporcionades y en lloch de costura's junta la relinga a la seua vela en alguns casos. Empalomadura.

EMPALOMAR. v. a. *Naut.* Guarnir, cusir la relinga y gràtil ab la vela. Empalomar.

FIL D'EMPALOMAR. *Bramante.*

EMPALL. m. La palla sense batre. Encañadura, bálago.

EMPALLAR. v. a. Cubrir ab palla. Cubrir con paja.

EMPALLETADA. f. *Naut.* Matalás pera defensar de la fuselleria enemiga la gent qu'está sobre la cuberta. Empalletado.

EMPALLETAR. v. a. *Mar.* Construir la empalletada. Empalletar.

EMPANADA. f. Mena de panellet ab carn o altra cosa dins. Empanada. || *Met.* Pasterada, conveni secret pera algú lli dolent. Pastel, pastelón, entruçada.

EMPANTANAMENT. m. Embassament, acció y efecte d'empantanar. Empantanamiento.

EMPANTANAR. v. a. y

EMPANTANEGAR. v. a. Embarassar, impedir el curs d'un negoci. Empantanar.

EMPANTANEGAT, DA. p. p. Empantanado.

EMPAPAR. v. a. Embeure's, còm: *l' aigua a la esponja*. Empaparse. || *Met.* Imbuirse d'alguna màxima o doctrina. Empaparse.

EMPAPAT, DA. p. p. Empapado.

EMPAPERADOR, A. m. Qui empapera. Empaperador.

EMPAPERAIRE. m. Qui empapera. Empapelador.

EMPAPERAR. v. a. Embolicar ab un paper. Empapelar. || Forrar de paper una habitació, un bagúl, etc. Empapelar.

EMPAPERAT, DA. p. p. Empapelado.

EMPAQUETAMENT. m. La acció y efecte d'empaquetar. Empaque, empaquetamiento.

EMPAQUETAR. v. a. Posar en paquets, fardells, caixóus, etc. Empaquetar, empacar.

EMPARA. f. AMPARA.

POSAR EMPARA. fr. EMBARGAR.

TREURE LA EMPARA. fr. DESEMBARGAR.

EMPARAMENT. m. *Ant.* AMPARA. || *Ant.* AMPARO, PROTECCIO.

EMPARAMENTAR. v. a. *Ant.* EMPALIAR, I.

EMPARRAR. v. a. *Ant.* AMPARRAR. || *Ant.* APENDRE. || *Ant.* EMPENDRE.

EMPARRARSE. v. r. *Ant.* Empendre's, pendre al seu càrrech. Tomar por su cuenta. || *Ant.* APODERARSE, VENDRE.

EMPARAT, DA. p. p. Amparado, embargado.

EMPARAULAR. v. a. Quedar d'acort ab un altre pera tractar alguna cosa. Apalabrar. || Tractar un negoci de paraula. Apalabrar.

EMPARAULAT, DA. adj. Promés, ajustat. Apalabrado.

EMPARELLAR. v. a. Igualar, nivellar. Emparejar.

EMPARENTAR. v. a. Contreure parentiu per casament. Emparentar, entroncar.

EMPARENTAT, DA. p. p. Emparentado.

EMPARRAR. v. a. Fer emparrats. Emparrar.

EMPARRARSE. v. a. Abraçar les parres y algunes plantes a l'apoió que troven. Trepar, parrar.

EMPARRAT. m. Conjunt de parres sostngudes per fustes o piláns. Emparrado. || Els piláns y lustes que 'l sostenen. Espalдар, espaldera, pabellón.

EMPASSARSE. v. r. No detindres una cosa en una altra en que s'inclou, eixirse d'ella. Pasarse. || Engollir. Tragar, engullir. || Passar una cosa per algun forat o conducte estret. Colarse, pasarse. || **DESPASSARSE**, **DESENFITARSE**. || Borrarse de la memoria. Pasarse. || *Met.* Creure fàcilment lo inverosímil o que no té fonament. Tragarse.

EMPASSARSE'N. fr. Defallirse per manca d'aliment. *Ah larse.*

EMPASSEGAR. v. n. *Ter.* Ensopegar, pegar una ensopegada. Dar un tropezón.

EMPASTADOR. m. El pintor que dóna bona pasta de color a les seues obres. Empastador. || El pincell que serveix pera empastar o portar tinta. Empastador. || Lo que serveix pera empastar. Empastador.

EMPASTAR. v. a. *Ant.* EMPASTISSAR. || *Pint.* Cubrir de color el dibuix. Empastar. || Enquadernar en pasta. Empastar.

EMPASTELLAR. v. a. Tenyir de blau per medi de pastell. Empastelar. || *Impr.* Barrejar juntes y ab desordre les diferents lletres d'un motillo. Empastelar.

EMPASTIFERAR. v. a. EMPASTISSAR.

EMPASTISSADOR, A. m. y f. Qui posa pastetes. Engrudador.

EMPASTISSAMENT. m. ENGRUTAMENT.

EMPASTISSAR. v. a. Untar ab pastetes. Engrudar. || Embrutar ab qualsevulla porqueria. Embarrar, embadurnar.

EMPASTISSARSE. v. r. EEMPLASTARSE, EMBADURNARSE.

EMPASTISSAT, DA. p. p. Emplastado, embadurnado.

EMPASTRACIO. m. Acció y efecte d'empastrar. Emplaste.

EMPASTRADOR, A. adj. Qui empastra. Emplastador.

EMPASTRAR. v. a. Encastar ab pastetes u omplir de pasta una cosa. Empastar.

EMPASTRE. m. EEMPLASTRE.

EMPAT. m. Acle y efecte d'empatar. Empate.

EMPATAMENT. m. Al joc de cartes o de dats és la concurrència de dues cartes o punts iguals. **Encuentro.**

EMPATAR. v. a. Quedar iguals els vots de modo que no pugui haver-hi resolució o elecció en lo que 's vota. **Empatar.**

EMPATAT, DA. p. p. Pato, empatado.

EMPATOLLAR. v. a. Enredar, confondre les coses. **Embrollar.**

EMPATXADAMENT. adv. m. *Ant.* Empachadamente, embarazosamente.

EMPATXAMENT. m. *Ant.* EMPAIG.

EMPATXARSE. v. r. Torbarse, pararse, avergonjarse. **Cortarse, empacharse.** || *Ant.* ficarse algú en lo que no li pertoca. Ingerirse, ponerse en lo que no le va. || ENFITARSE.

EMPATXAT, DA. p. p. Empachado.

EMPATXORRARSE. v. r. Ferse algú pesat o molest. **Aporrarse, hacerse porra.**

EMPAVESSADA. f. Reparo, defensa feta ab passos o esents. **Empavesada, pavesada.**

EMPAVESSAR. v. a. Fer empavesades. **Empavesar.**

EMPAVESSAT, DA. p. p. Empavesado.

EMPAVONAR. v. a. Dóuar al ferro 'l color blau fosc i. **Pavonar.**

EMPAVORIT, DA. adj. *Ter.* ESPORUGUIT.

EMPEBRAR. v. a. Posar pebre a alguna cosa. **Condimentar con pimienta.**

EMPEBRAT, DA. p. p. Assaonat de pebre. **Con pimiento.**

EMPECADAT. adj. y

EMPECATAT. adj. Malvat, qui tot ho trastorna. **Empecatado.**

EMPEDER. A. adj. *Med.* Astringent, lo que té virtut d'apretar y estrènyer. **Estíptico, estíptico.** || Lo qu'está estret y no pot obrar. **Estíptico.**

EMPEDERNIMENT. m. Obstinació, duresa de cor. **Empedernimiento.**

EMPEDERNIRSE. v. r. *Met.* Obstinarsse, ferse insensible. **Empedernirse.**

EMPEDERNIT, DA. p. p. Empedernido.

EMPEDIMENT. m. *Ant.* IMPEDIMENT.

EMPEDRADOR. A. m. y f. Qui empedra. **Solador, empedrador**

EMPEDRAMENT. m. Acció d'empedar. **Empedramiento.**

EMPEDRAR. v. a. Cubrir el paviment ab pedres encaixades les unes ab les altres de modo que no puguin moures. **Solar, empedrar.**

EMPEDRAT, DA. p. p. Empedrado. || m. Paviment fet de pedres. **Empedrado.**

BATRE L'EMPEDRAT. *fr. Met. fam.* Rodar els carrers sense necessitat. **Callejear, azotar calles.**

EMPEDREIR. v. a. y

EMPEDREIR. v. a. etc. Petrificar.

EMPEDREIRSE. v. r. Obslinarsse, ferse insensible. **Empedernirse.** || Se diu d'algú menjar, que quan se cou en lloch d'estovarse 's torna dur, y també 's sol dir d'altres coses. **Apelmazarse.**

EMPEDREIT, DA. p. p. Empedernido.

EMPEGAMENT. m. Enquitrانament, capa de pega. **Empegadura.**

EMPEGAR. v. a. Dóuar una o més capes de pega a alguna cosa. **Empegar, alquitranar.** || Passar la pega pel llinyol abans de cusir les sabates. **Encerotar.** || Senyalar, marcar ab pega 'l bestiar de llana. **Empegar.**

EMPEGIT, DA. adj. Curt de genl. **Vergonzoso, empachado.**

EMPEGOTAR. v. a. EMPEGAR.

EMPEGUIR. v. a. *Ant.* ENVERGONYIR.

EMPEGUIT, DA. adj. *Ant.* EMPLOIT.

EMPEGUNTAR. v. a. Untar ab pega. **Empegar.**

EMPEGUNTAT, DA. p. p. Empogado.

EMPELT. m. Arbre empeltat. **Ingerto, engerto, púa.** || La púa o espiga que 's fica a un altre arbre. **Ingerto.** || La part empeltada. **Ingeridura.** || EMPELTAMENT

EMPELTADA. f. Munió d'arbres o de ceps empeltats. **Engertal.**

EMPELTADOR. A. m. y f. Qui empelta. **Ingertador.**

EMPELTAMENT. m. L'acte y efecte d'empeltar. **Ingertación.**

EMPELTAR. v. a. Introduir una cosa dins d'una altra, juntaia. **Ingertar.** || Introduir una espiga o agulla verda d'un arbre al tronc o a la branca de un altre. **Ingertar.** || Introduir el pus de la verola y d'altres malalties contagioses ab la llanseta. **Inocular.**

EMPELTARSE. v. r. *Met.* EMPENCARSE.

EMPELTAT, DA. p. p. Ingerto.

EMPELTREIRSE. v. r. *Ant.* EMPEDREIRSE.

EMPELLAR. v. a. Posar pell les llagues, etc. **Empellar, encorar, encorecer.**

EMPENDRE. v. a. Comensar, intentar alguna cosa gran. **Emprender.** || Acometre a algú pera preguntar-li alguna cosa, reconvenirlo, importunarlo, reprendre 'l o barallarse ab ell. **Emprender.** || Pendre al seu càrrec o pel seu compte. **Emprender, tomar á su cuenta.** || Acordar, estipular, convenir.

EMPENTA. f. Cop fort que 's dóna pera treure del seu lloch a alguna persona o cosa. **Empellón, empujón, rempujón, embión.** || La força que fá alguna cosa pera moure o delindre'n un altra. **Empuje, empujo.**

A EMPENTES. m. adv. Injuriosament, ab violencia. **A empellones, á empujones.**

A EMPENTES Y RODOLONS. *fr.* A corre-cuita, de qualsevulla manera. **Aprisa y corriendo.**

DONAR O PEGAR EMPENTES. *fr.* EMPÉNYER.

EMPENYA. f. Part de demunt del peu oposada a la planta. **Empeine.** || El cuir de demunt de la sabata. **Empella, pala.** || Baix de ventre. **Empeine.**

EMPENYAR. v. a. Deixar o dónar per penyora. **Empeñar.** || Obligar, precisar a algú a fer alguna cosa. **Empeñar.** || Posar per empenyo o mitjanser. **Empeñar.**

EMPENYARSE. v. r. Endeutarse. **Empeñarse, entraparse, contraer deudas.** || Contreure alguna obligació o empenyo sense advertir'ho al principi. **Empeñarse.** || Insistir obstinadament. **Empeñarse.** || Interposarse ab algú a favor d'un altre. **Empeñarse.** || Posar a algú per empenyo. **Empeñarse.** || Aumentarse la malaltia, acalorarse algú assumpte. **Empeñarse** || RECOMANAR.

EMPENYAT, DA. p. p. Empeñado.

EMPÉNYER. v. a. Dónar empentas. **Empujar, cmpujar, empellar, empeller, impeler, apechugar y empentar.**

¿QUÍ T' EMPENY QUE TANT RODOLES? *fr.* Denota que qui 's ressent de lo que 's censura en general o casualment, dóna senyal d'estar'hi comprés. **Quien se pica ajos ha comido; quien se teme algo debe.**

EMPENYIMENT. m. *Ant.* EMPENTA.

EMPENYO. m. Esforç. **Empeño.** || Obligació de pagar lo que s'empenya o endeuta. **Empeño.** || Obligació per honra, conciencia o altre motiu. **Empeño.** || Desitj veement de fer o conseguir alguna cosa, y l'objecte a que 's dirigeix. **Empeño.** || Insistencia en alguna cosa. **Conato, empeño, tema, tenacidad.** || El protector o padí que s'ha empenyat per un altre. **Resorte, empeño.** || El cas precís en que 's trova

algú de tornar pèl seu punt, eixir bè d'algún assumpte. **Empeño**.

AB EMPENYO Y AB TOT EMPENYO. m. adv. Ab gran desitj y constància. *Con empeño, con todo empeño*.

POSAR PER EMPENYO. fr. EMPENYAR, 3.

EMPENYORAMENT. m. L'acció d'empenyar o empenyorar. **Empeño**.

EMPENYORAR. v. a. Dónar penyora o per penyora. **Empeñar, dar en prenda**. || EMPENYAR.

EMPERADOR. m. Prímpeç o cap d'un imperi. **Emperador**. || *Ornit*. Aucell marí d'hivern que 's veu poques vegades, d'uns trenta centímetres de llargh, negre per demunt y blanch per sota; té les potes rojes y 'l bèch llargh y fort. Menja cuchs de mar y petxines. **Ostrero**.

EMPERADOR. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part jud. de València; té estació de F.-C. y 172 hab.

EMPERADORA. f. La muller de l'emperador o la senyora d'un imperi. **Emperatriz**.

EMPERATRIU. f. *Ant.* EMPERADORA.

EMPERAMOR. adv. *Ant.* Per amor, per causa. **Por amor, por razón**.

EMPERAIRE. m. *Ant.* EMPERADOR.

EMPERESIR. v. n. *Ant.* y

EMPERESIRSE. v. r. y

EMPERESIT, DA. adj. Plé de peresa. **Lleno de pereza, dominado por ella**.

EMPERESOSARSE. v. r. Ferse, tornarse peresós. **Emperezarse**.

EMPERIFOLLAR. v. a. EMPOLAINAR.

EMPERÓ. conj. adv. Que modifica disminuint o augmentant el sentit de la clàusula precedent. **Empero**.

EMPERRUCAT, DA. adj. Que porta perruca. **Emperrucado**.

EMPERXAR. v. a. y n. *Ter.* Acció y efecte de detindre una cosa que cau d'un indret més alt. **Parar, detener**. || PERXAR.

EMPERXELLAR. v. a. *Ter.* ENASPRAR.

EMPÈS. p. p. Empujado.

EMPESA. f. Barreja de varis ingredients que 's posa als teixits per donárl'hi còs y llustre. **Adobo, empesa**. || PREMPSA, 2. || Certa roba de cotó, etc. **Estopilla**.

TREURE LA EMPESA O 'L LLUSTRE A LES TELES. fr. **Despreñar**.

EMPESCARSE. v. r. Inventar, fingir. **Forjar, idearse, fingirse**.

EMPESTAR. v. a. Causar, comunicar la peste. També s'usa com reciproc. **Apestar**. || Fer pudor. **Apestar**. || *Met.* Corrompre, viciar. **Apestar**.

EMPESTAT, DA. p. p. Apeestado.

EMPESTIFAR. v. a. EMBRUTAR.

EMPESTIFERAR. v. a. Inficionar.

EMPESTIFERAT, DA. adj. Lo qu'és molt dolent en la seua mena. **Pestilencial, pestífero, pestilente, pestilencioso**.

EMPETAR. v. a. EMPATAR.

EMPETARLES O EMPETAR LA BASE A ALGÜ. fr. Igualarlo fent alguna cosa de gran mèrit. **Empetársela á uno**.

EMPETRAR. v. a. *Ant.* IMPETRAR.

EMPETRO. m. *Bot.* FONOLL DE MAR. || Planta que veix en llocs de pedregám, creuantse també als jardins les menes **negra y roja**. **Empetro**.

Empetro

EMPIESIS. f. *Med.* Colecció de pus a la cambra posterior de l'ull. **Empiesis**.

EMPIJORAMENT. m. PITJORA.

EMPIJORAR. v. n. *Ter.* EMPITJORARSE.

EMPINADA. f. *Arg.* Part còrba del casquet de la capella per aresta, qu'és demunt de l'horisontal tirada desde la clau d'un arch toral a la de l'arch oposat. **Empino**

EMPINADÍSSIM, A. adj. sup. **Empinadísimo**.

EMPINAMENT. m. L'acció d'empinar. **Empinadura, empinamiento**.

EMPINAR. v. a. Alsar. **Empinar**. || Beure molt. **Empinar**.

EMPINARSE. v. r. Alsarse de puntetes. **Empinarsse**. || Posarse dret el cavall. **Encabritarse, empinarsse**. || Pujar a lo més alt de les montanyes. **Encumbrarse**.

EMPINAT, DA. p. p. **Empinado**.

EMPIOCELE. f. *Med.* Reunió de materia a l'escroto. **Empiocele**.

EMPIÓNAL. m. *Med.* Trencadura umbilical plena de pus. **Empiónfalo**.

EMPIPAR. v. a. ENFADAR.

EMPIREU. m. El cel suprem. **Empíreo**. || adj. Pertanyent a l'empíreu, celestial, diví. **Empíreo**.

EMPIREUMA. m. *Quim.* Olor y sabor qu'adquireixen les substàncies animals y vegetals per l'acció del foc o d'un calor fort y seguit. **Empireuma**.

EMPIREUMÀTICH, CA. adj. Lo que pertany a l'empireuma. **Empireumático**.

EMPIRICAMENT. adv. m. Per la sola pràctica. **Empíricamente**.

EMPIRICH, CA. adj. Qui's governa sols per la pràctica; se diu comunment dels metges. **Empírico**.

EMPIRISME. m. *Med.* Sistema fundat solsament en l'experiència; segons la opinió comuna, és la rutina cega en l'administració dels medicaments. **Empirismo**. || *Met.* Ignorància presumptuosa. **Charlatanismo, empirismo**.

EMPIIS. m. *Entom.* Insecte de 15 mil·límetres. Pertany a la fam. dels empídis, ordre dels dípters. És grisenc de color ab ratlles negres, y sols apareix als mesos de calor, posantse als arbres. **Empis**.

Empis

EMPIT. m. *Arg.* Barana, generalment feta d'obra. **Antepecho, pretil, baranda**.

EMPIITJORAMENT. m. PITJORA.

EMPIITJORAR. v. a. Posar en pitjor estat. **Empeorar**. || Anar de mal a pitjor. També s'usa com reciproc. **Empeorar**.

EMPIITJORAT, DA. p. p. **Empeorado**.

EMPITRADA. f. PITRADA.

EMPIULAR. v. a. Juntar, enllassar els caps de dues coses. **Empalmar**.

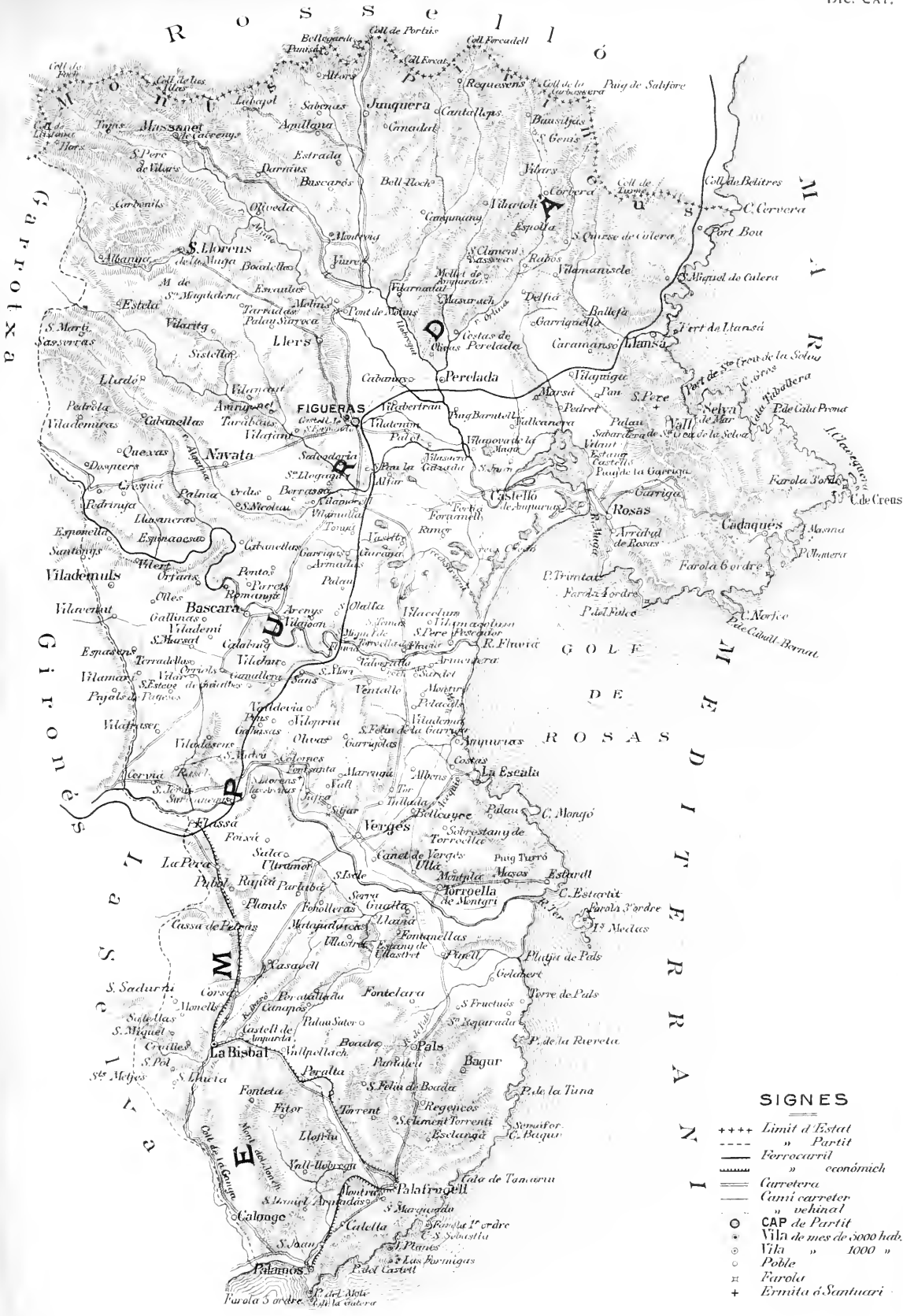
EMPLAFONAR. v. a. Fer les motlures als escafres y posts de les portes y finestres. **Atairar**.

EMPLASSAMENT. m. Acte y efecte d'emplassar. **Emplazamiento**. || COLOCACIÓ.

EMPLASSAR. v. a. Citar, fer comparèixer devant d'un tribunal. **Emp'azar**. || SITUAR, COLOCAR, POSAR.

EMPLASTRE. m. Medicament sòlit, pero tou, aplicat ab un drap pera subjectarlo. **Emplasto, cataplasma**. || El drap o badana sobre que s'extén. **Emplasto**.

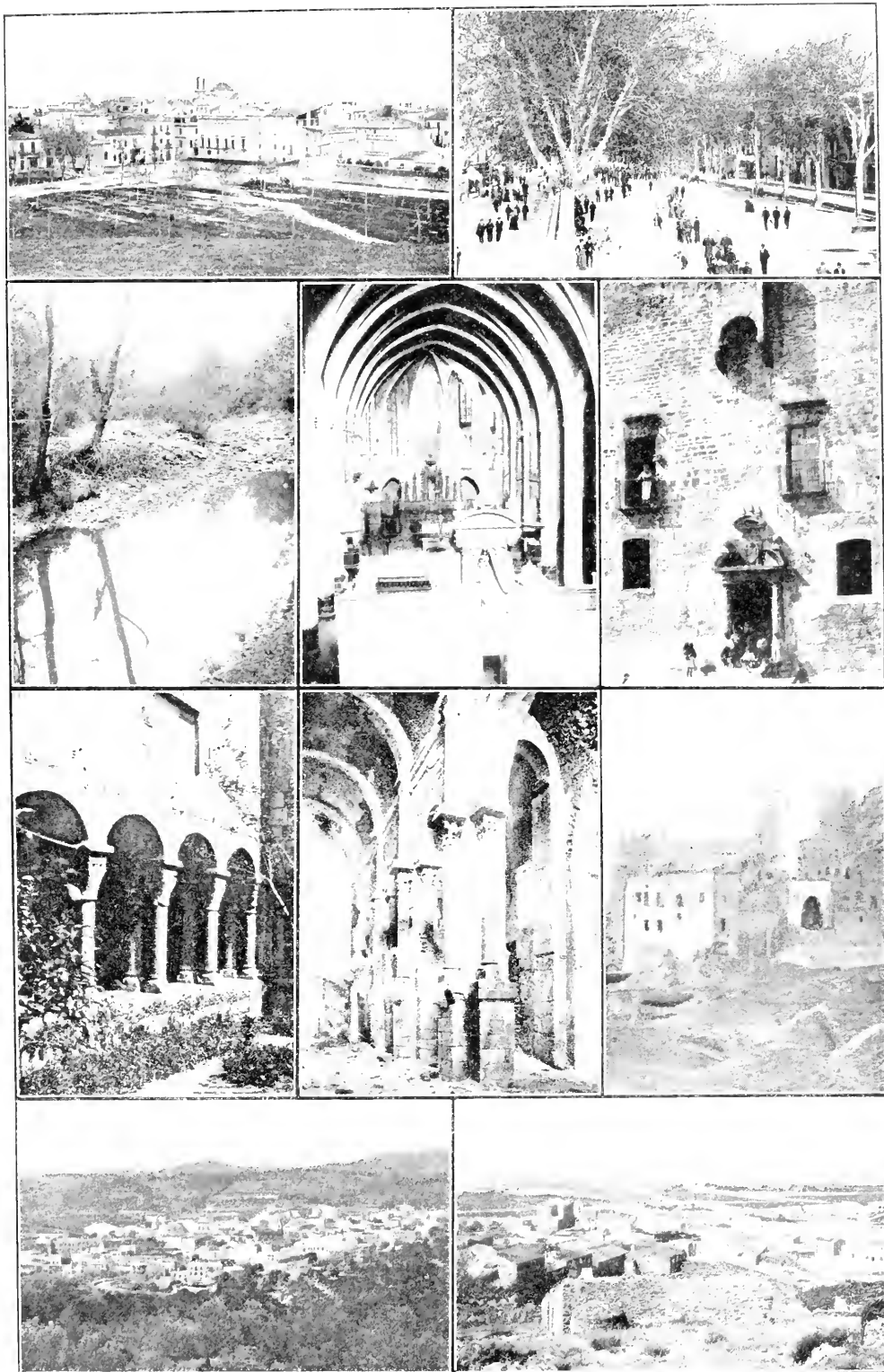
EMPLASTRE MOLLIFICATIU. **Melático**.

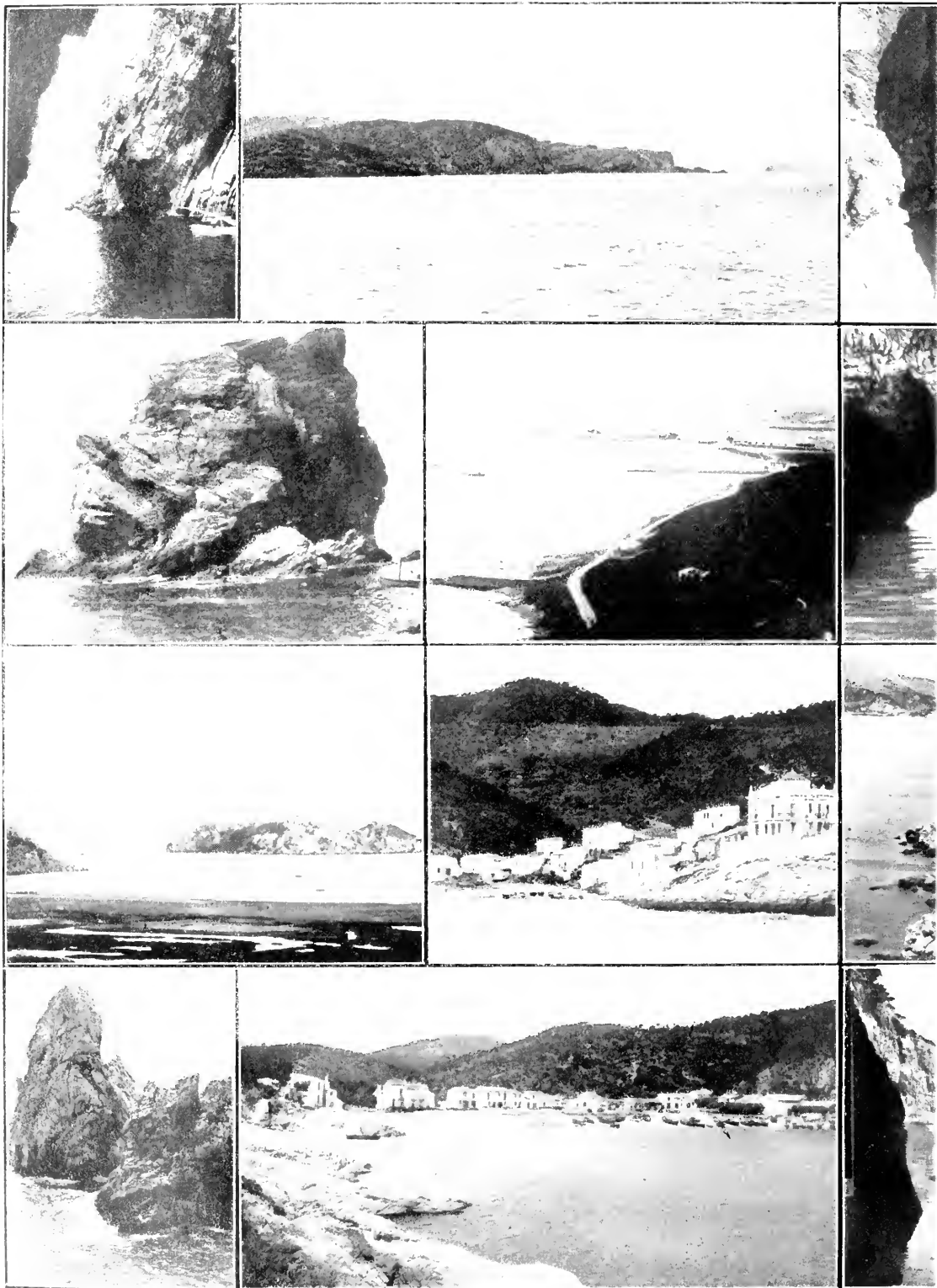
SIGNES

- ++++ Limit d'Estat
- - - Partit
- Ferrocarril
- " econòmic
- Carretera
- Cami carreter
- " vehinal
- CAP de Partit
- Vila de mes de 5000 hab.
- Vila " 1000 "
- Poble " "
- ⊠ Farola
- + Ermita ó Santuari

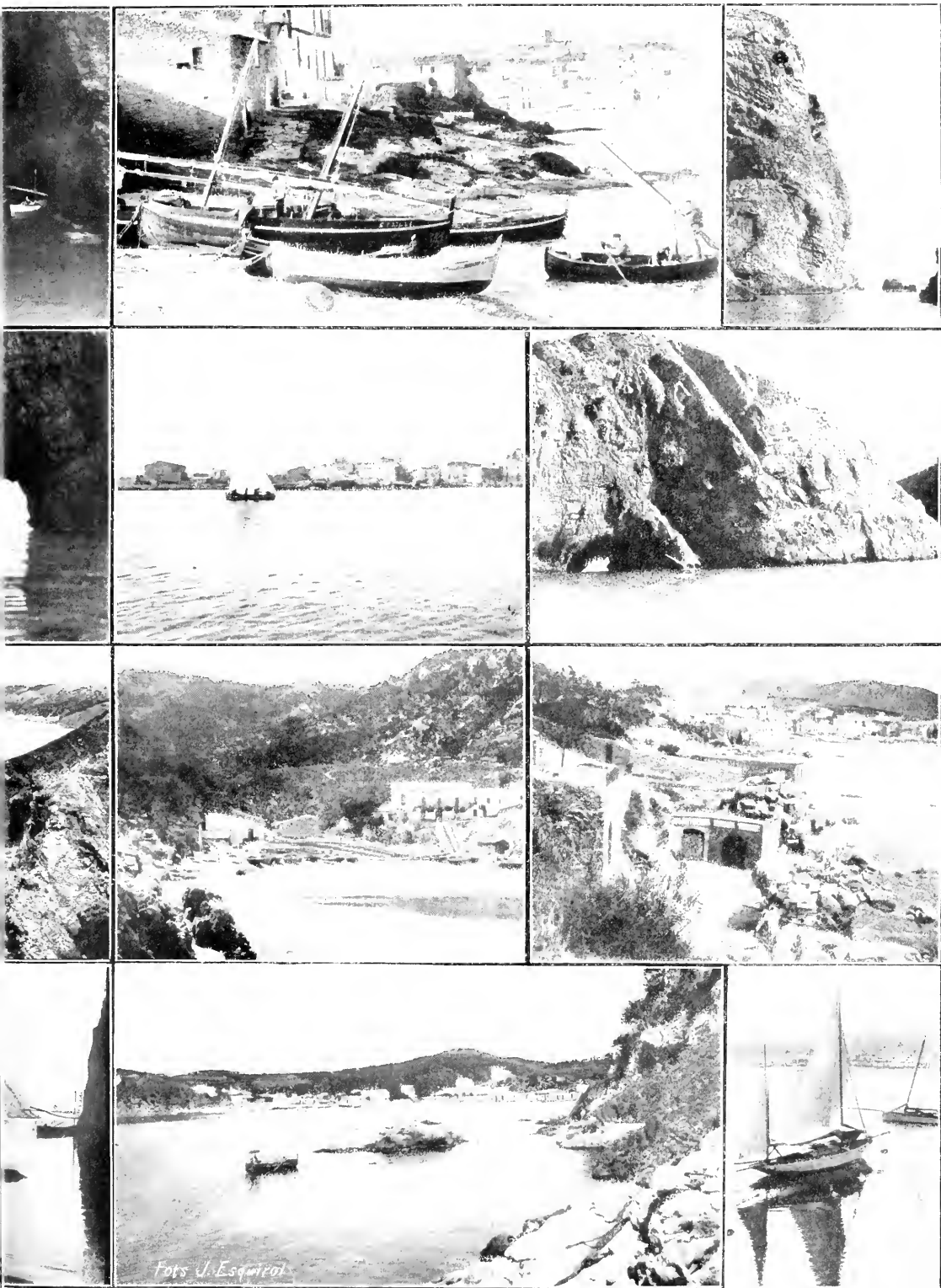

Figueres, vista general.—Figueres, la Rambla. — Calonge, la riera.—Castelló d'Empuries, interior de la iglesia mayor. — La Bisbal, vista del Castell. — Perelada, claustre. — Sant Pere de Roda, interior del temple. Sant Pere de Roda, vista del monastir.— Agullana, vista general.— Vila-úiga, vista general.

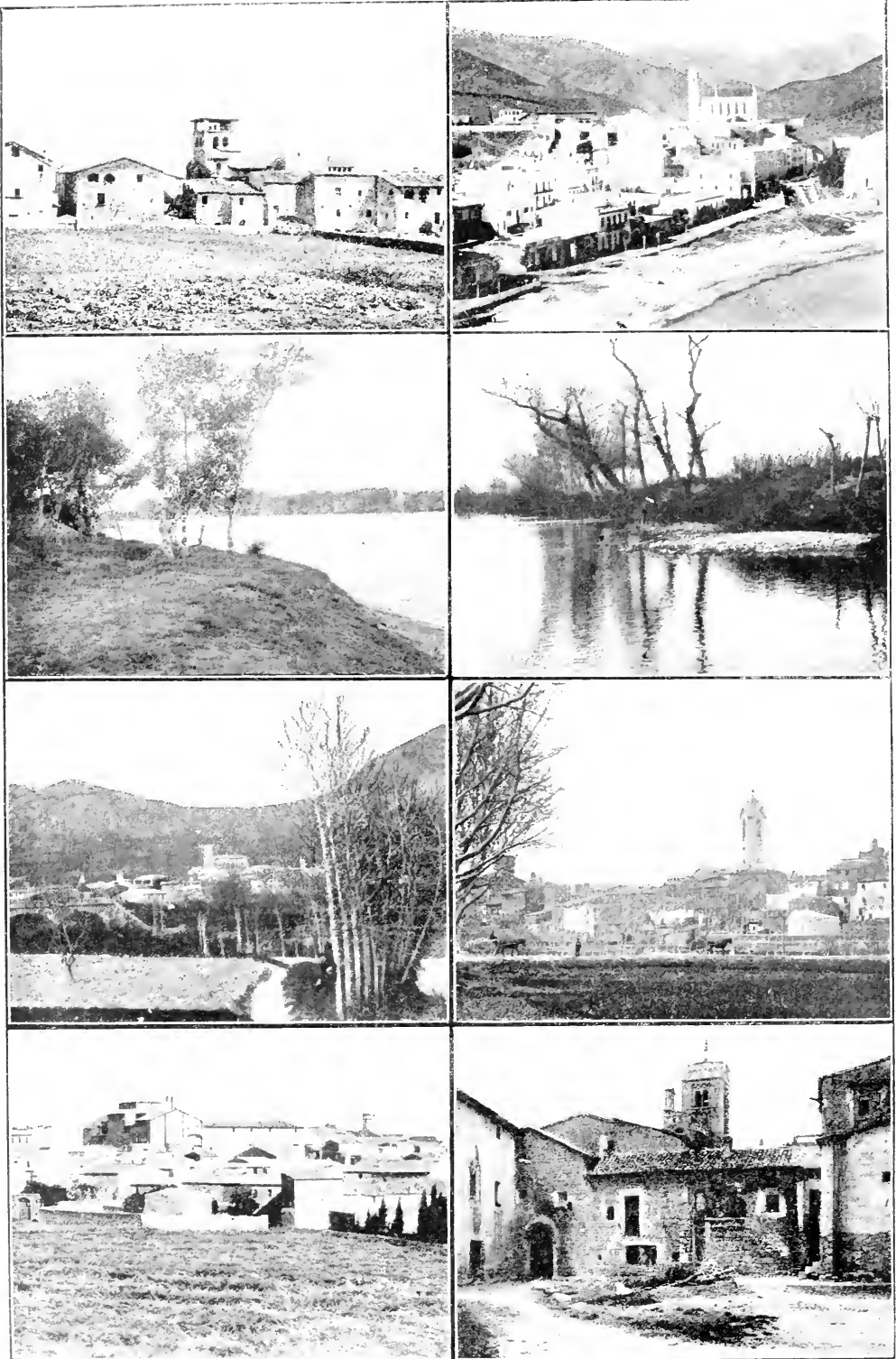

Cadaqués, el cap Norfeu. — Cap de Creus. — La Escala, les cambres. — Cadaqués, la platja de Llané. — La Escala, illot Torroella de Montgrí, la foradada. — Illes Medes, vista general. — Bagur, la Tema. — Estarit desde les illes Medes. — Palafrugell y Sant Sebastiá. — Palafrugell, punta de Tramadiu. — Palafrugell, vista de Llafranch. — Palamós, vista presa

apanases. — Illeta de Norfeu. — Roses, badia y obres del port. — La Escala, la foradada. — La Escala, vista general. —
 alafugell, platja de l'aigua blava. — Calella de Palafrugell, vista general. — Illes Medes, cavall brenat. — Tamariu, entre
 e'l moll.

EMPURDA

Serinyà, vista del poble. — Portbou, vista general. — Verges, vores del Ter. — Vores del Fluvià. — Torroella de Montgrí. — Verges, vista general. — Castelló d'Empuries, vista parcial. — Vilabertrán, vista de l'Abadia.

UN DINER DE MAL CINCH SOUS D'EMPLASTRE. *Ref. Poco mal y bien atado; á picada de mosca pierna de sábana.*

EMPLASTROPLESIS. f. Art de fer els emplastres. Emplastropolesis.

EMPLEAR. v. a. Ocupar a algú en algún negoci, comissió o destino. *Emplear.* || Gastar el diner en compres. *Emplear.* || Gastar, consumir, ocupar, y aixís se diu: *emplear les rendes, el temps,* etc. *Emplear.*

EMPLEAT, DA. p. p. Empleado. || m. Qui té destíno públich. *Empleado.*

DÓNAR PER BEN EMLEAT. fr. Conformarse gustosament ab alguna cosa desagradable pèl bè que se 'n segueix o perque no se 'n segueix un' altra de pitjor. *Dar por bien empleado.*

EMPLEGAR. v. a. *Ant.* EMBOLICAR.

EMPLEU. m. L'acció y efecte d'emplear; inversió. *Empleo, inversión.* || Ocupació, càrrech, ofici, funció *Colocación, empleo, acomodo, plaza.* || Dignitat, elevació. *Empleo.*

DÓNAR O PROPORCIONAR UN EMPLEU. fr. *Colocar, emplear.*

TREURE O SEPARAR DEL EMPLEU. fr. *DESEMPLEAR.*

EMPLEUMANIA. fr. *Fam.* Afany ab que 's cobdicia un empleu públich o retribuít tingni o no 'l pretendent mèrits pera obtindre 'l y aptitut pera servir-lo. *Empleomania.*

EMPLOMADOR, A. m. y f. Qui emploma. *Emplomador.*

EMPLOMAR. v. a. Cubrir, assegurar, apegar ab plom. *Emplomar.* || Guaruir de plomes. *Emplumar, emplumajar.*

EMPLOMAT, DA. p. p. Emplomado. || Emplumado, emplumajado.

EMPLUJAT. adj. Se diu del temps quan plou mòlt. *Lluvioso, pluvioso.*

EMPLUMALLAR. v. a. EMPLOMAR, 2.

EMPOBREZIR. v. a. *Ant.* EMPOBRIR.

EMPOBRIMENT. m. L'acció y efecte d'empobrir. *Empobrecimiento.*

EMPOBRIR. v. a. Fer tornar pobre. *Desangrar, empobrecer.* || v. n. Tornarse pobre. *Empobrecer.*

EMPOBRIT, DA. p. p. Empobrecido.

EMPOLAINAR. v. a. Adornar ab mòlt de cuidado y esmero. *Emperejilar, engalanar, entarascar, empapirotrar, repulir.* || v. r. Pamponearse, empavonearse, pompearse.

EMPOLAINAT, DA. p. p. Emperejilado, engalanado, peripuesto.

EMPOLLAR. v. n. Posar les abelles el polí a les casetes de les bresques. *Moscardear, carochar.*

EMPOLSAMENT. m. L'acte y efecte de cabrirse de pols alguna cosa. *Polvoreamiento.*

EMPOLSAR. v. a. Cubrir, tirar pols demunt d'alguna cosa. *Empolvar, polvorear, empolvorizar.*

EMPOLSARSE. v. r. Omplirse de pols particularment el panyo y altres teixits. *Entraparse.*

EMPOLSAT, DA. p. p. Polvoreado.

EMPOLTRONIMENT. m. Peresa, flúixedat, averció al treball. *Poltroneria, holgazanería.*

EMPOLTRONIR. v. a. Fer tornar drogo a algú. *Emperezar.*

EMPOLTRONIRSE. v. r. Tornarse drogo, peresós. *Apoltronarse, empoltronecerse, poltronizarse.*

EMPOLTRONIT, DA. p. p. Apoltronado, empoltronecido.

EMPOLVAR. v. a. EMPOLSAR. || Entre peruquers tirar polvos als que pentinen. *Empolvar.* || v. r. Posarse polvos a la cara, al coll, etc. *Empolvorarse.*

EMPOLVAT, DA. p. p. Empolvado.

EMPOLVORAMENT. m. Acció y efecte d'empolvar o d'empolvorarse. *Empolvamiento.*

EMPONSONYAR. v. a. *Ant.* EMMATZINAR.

EMPOPADA. f. *Mar.* Navegació d'un barco ab vent de popa. *Empopada.*

EMPOPAR. v. a. y n. *Mar.* Dónar la popa al vent. *Empopar, apopar.*

EMPORÉTICH, CA. adj. Que serveix pera trasporar o filtrar licors. *Emporético.*

EMPORI. m. Llióch ont concorren pèl comers gents de diferents nacions. *Emporio.* || Llióch famós per les ciències o altra cosa. *Emporio.*

EMPÓRICH, CA. adj. Propi pera 'l comers. *Empórico, comercial.* || Pertanyent al empori. *Empórico.*

EMPORTARSE 'N. v. r. PORTARSE 'N.

NO S'HO EMPORTARÀ 'L VENT. *Expr.* S'aplica a lo que pesa mòlt o està ben ferm y segur. *No se lo llevará el viento.*

EMPÓS. *Prep. ter.* APRÉS.

EMPÓSIT. m. Solatge que fan els líquits. *Poso, asiento, heces.*

EMPOSTAMENT. m. Cuberta de pots. *Entablamiento.* || *Ant.* L'acció d'empostisar. *Entabladura.*

EMPOSTAR. v. a. *Ant.* EMPOSTISSAR.

EMPOSTEMARSE. v. r. *Cir.* Formarse postema. *Apostemarse.*

EMPOSTISAMENT. m.

Ant. y

EMPOSTISSAMENT. m.

EMPOSTAMENT.

EMPOSTISSAR. v. a. Cu-

brrir ab pots.

Entablar.

EMPOSTISSAT, DA. p.

p. Entablado.

|| m. Trespol,

sostre de pots.

Entablado. ||

Tauladeta o cubert

de demunt les portes o

finestres pera

lliurarles de la

pluja. **Sobradillo.**

EMPOTAR. v. a. Posar

alguna cosa, com: *tabaco,*

etc., dins d'un pot. *Embotar.*

EMPOTINGAR. v. a. Dónar

mòltes medicines o

potiunges. *Jaropar, jaropear.*

EMPOTINGAT, DA. p. p.

Jaropado, jaropeado.

EMPOTRAR. v. a. Assegurar

alguna cosa ab màquina

o encastarla a terra o a la

paret. **Empotrar.**

|| Encaixar una ab un' altra

de tal modo que no puguí

moure 's. **Empotrar.**

EMPOTRAT, DA. p. p.

Empotrado.

EMPOTZIM. m. *Ant.*

EMPÓSIT.

EMPOUAR. v. a. Ficar o

llensar alguna cosa al

pot. **Empozar.**

EMPOUARSE. v. r. *Met.*

Sepultarse un expedient

y no seguir el seu curs.

Empozar.

EMPOUAT, DA. p. p.

Empozado.

EMPRAR. v. a. y 'ls seus

derivats. **Emmanllevar.**

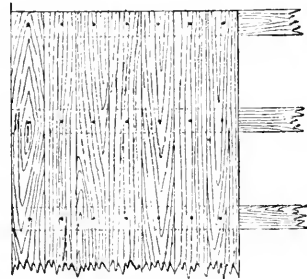
EMPREMTAR. v. a. *Ant.*

IMPREMTAR, ESTAMPAR.

EMPRENDAR. v. a. Agradar,

guanyar la voluntat d'algú.

Prendar.

Empostissat: Posts clavades al demunt de les vigues

EMPRENDA. v. r. Aficionar-se, cobrar gust a alguna persona o cosa. **Prendre**.

EMPRENDAT, DA. p. p. **Prendado**.

EMPRENIMENT. m. *Ant.* **EMPRESA**.

EMPRENYAR. v. a. Fer concebir a la femella. **Empreñar**. || *Met. vulg.* Importunar. **Jorobar**, **gibar**, **atafagar**.

EMPRES, A. p. p. **Emprendido**.

EMPRESA. f. Acció molt dificultosa, que valerosament se comensa. **Empresa**. || Contracte, conveni, assento. **Asiento**. || Símbol o figura enigmàtica. **Empresa**. || Associació de diferents persones pera portar a terme una obra. **Empresa**.

EMPRESONAMENT. m. *Ant.* L' acció d' empresonar. **Encarcelamiento**.

EMPRESONAR. v. a. *Ant.* Ficar a la presó. **Apresionar**, **encarcelar**.

EMPRESSARI. m. Qui pren al seu càrrech o 's posa al cap d' alguna empresa. **Empresario**.

EMPRESTAR. v. a. **DEIXAR UNA COSA O PÉNDRELA**.

EMPRÉSTIT. m. L' acció de deixar diners, y més particularment al govern. **Empréstito**, **empréstito**, **préstamo**. || La cosa deixada. **Empréstito**, **empréstado**, **préstamo**.

EMPRETS. *Loc. ant.* **En precio o estima**.

EMPRIMAR. v. a. Llaurar la primera vegada. **Romper**.

EMPRIU. m. Terreno comú que no 's travalla. **Baldio**.

DRET D' EMPRIU. El d' aprofitarse d' alguna cosa, especialment de les terres ermes. *Derecho de baldio*.

EMPROAR. v. a. Carregar, pitjar el barco de proa. **Chapuzar**, **capuzar**.

EMPROBAR. v. a. Posarse un vestit o qualsevulla prenda de roba pera véurer si cau bè. **Probar**.

EMPROSTOCÍSTOSIS. f. *Med.* Corbatura envers devant de la espinada. **Emprostocistosis**.

EMPROSTOTONIA. f. *Med.* Corbatura del cos envers devant per la contracció dels muscles. **Emprostotónos**, **emprostotonia**.

EMPSÍCOSIS. f. Vida, ésser unió de l' ànima ab el cos. **Empsicosis**.

EMPUDEGAR. v. a. Fer pudor, omplir de pudor algún lloch o alguna cosa. **Apestar**. || *Met. jam.* Importunar, fastiguejar. **Apestar**.

EMPUDEGAT, DA. p. p. **Apeestado**.

EMPUDENTIMENT. m. Acte y efecte d' empudentir. **Hediondez**, **hedor**.

EMPUDENTIR. v. a. *Ant.* **EMPUDEGAR**.

EMPUMÀ. v. a. *Ter. Ibsench.* Agafar al vol. **Co-ger** al vuelo.

EMPUNYADURA. f. Guarnició, puny de la espasa. **Puño**, **empuñadura**. || *Naut.* Cada un dels caps colcats al extrém superior de les veles y en cada faixa de rissos pera subjectar els punys o ànguls d' elles als penols de les vergues. **Empuñadura**, **empuñidura**. || *Naut. Ter.* **Blanes**, Lloch ont s' apoia l' arbre del llagut.

EMPUNYAR. v. a. Agafar alguna cosa ab el puny. **Empuñar**.

EMPURDANÉS. adj. **AMPURDANÉS**.

EMPURIES (Comtes de). *Biog.* (Vegis Fuch I).

EMPURPURAR. v. a. Tenyir de color de porpra. **Purpurar**. || *Ant.* Vestir de porpra. **Purpurar**.

EMPURPURAT, DA. p. p. **Purpurado**.

ÉMUL, A. adj. Qui aspira a igualar el mérit d' un altre. **Émulo**, **emulador**. || *Enemich*, contrari, competidor **Rival**, **émulo**, **antagonista**.

EMULACIÓ. f. Passió del ànim qu' excita a imitar y excedir les accions dels altres. **Emulacion**.

EMULAR. v. a. Imitar les accions d' algú altre procurant igualarlos y excedirlos. **Emular**.

EMULGENT. adj. *Anal.* Se diu de les arteries per ont va la sanch cap als ronyons y de les venes per ont ix d' aquells. **Emulgente**.

EMULSINA. f. Principi albuminós que hi há a les ametlles y que ab aigua forma la emulsió. **Emulsina**.

EMULSIÓ. f. *Far.* Beguda semblanta a la llet que 's treu de diferents llevors picantes dins d' un morter y tirant 'hi aigua poch a poch. **Emulsión**.

EMULSIONAR. v. a. Barrejar una emulsió ab algún medicament. **Emulsionar**.

EMULSIU, VA. adj. Que serveix pera fer emulsió. **Emulsivo**.

EMUNCIÓ. f. *Med.* Evaquació dels humors y matèries superflues o perjudicials. **Emunció**.

EMUNCTORI. m. *Med.* Tot orgue destinat a la sortida de les excrecions. **Emunctorio**.

EN. Pronunciació catalana de la lletra N. **Ene**. || m. Radical de *senyor* y títol de dignitat dels sobirans y nobles de Catalunya, Aquitània y demés països confinants ont se parlava 'l català. **Don**, **señor**, **monseñor**. || El femení es *na* || *Prep.* Significant el lloch y temps en que 's fa alguna cosa. **En**. || Dins, com: *en la butxaca*. **En**. || Sobre, com: *tinch una pensió en tal tenda*. **En**, sobre. || Junt ab els gerundis equival a quan, com: *en venint el pare li diré*. **En**. || **AIXÓ D' AIXÓ**. || Ne.

ENADIR. v. a. *Ant.* **AFEGIR**.

ENAGENABLE. adj. Lo que 's pot enagenar. **Enajenable**.

ENAGENACIÓ. f. y

ENAGENAMENT. m. Cessió, venda. **Enajenación**, **enajenamiento**. || *Met.* Distracció, falta d' atenció. **Enajenación**, **enajenamiento**. || Suspensió dels sentits, éxtasis. **Enajenamiento**, **elevación**, **embriaguez**.

ENAJENAR. v. a. Passar o entregar a un altre 'l domini d' alguna cosa. **Enajenar**. || *Met.* Treure de sí, fer perdre 'ls sentits. També s' usa com recíproch. **Enajenar**.

ENAJENARSE. v. r. Enlairarse, en la contemplació de les coses espirituals. **Elevarse**, **endiosarse**.

ENAJENAT, DA. p. p. **Enajenado**.

ENAGRIRSE. v. r. *Ant.* Tornarse agre. **Acedarse**, **agriarse**.

ENAGÜES. f. pl. Faldilles blanques, de fil o de cotó, que porten les dones sota de les faldilles de color o del vestit. **Enaguas**, **zagalejo**.

ENAIQUADURA. f. Contracció espasmódica dels muscles de les extremitats de les cavalcadures. **Agua-dura**, **infosura**.

ENAIQUARSE. v. r. Constiparse les cavalcadures, contreure's els muscles de llurs extremitats per massa fatiga o beure. **Aguarse**.

ENÀLAGE. f. *Gram.* Figura gramatical que consisteix en canviar els accidents de les parts de l' oració, usant un temps o un cas per altre. **Enálage**.

ENALBARDAR. v. a. *Ant.* **ALBARDAR**.

ENALZAR. v. a. *Ant.* **ALSAR**.

ENAMORADAMENT. adv. m. Ab amor **Enamoradamente**.

ENAMORADET, A. adj. dim. **Enamoradillo**, **enamoradoito**.

ENAMORADÍS, SA. adj. Fàcil, inclinat a enamorar-se. **Enamoradizo**.

ENAMORADÍSSIM, A. adj. sup. **Enamoradísimo**.

ENAMORADOR, A. m. y f. Qui enamora. **Enamorado**.

ENAMORAMENT. m. L' acció y efecte de enamorar-se. **Enamoramiento**.

ENAMORAR, v. a. Fer sentir a un altre la passió del amor. També s' usa com reciproc. **Enamorar**, **amartelar**, **prender**.

HI HÁ ULLS QUE S' ENAMOREN DE LLEGANYES. *Ref. Ojos hay que de legañas se enamoran.*

HOMÉ ENAMORAT MAI CASA AB SOBRAT. *Ref. Hombre enamorado nunca casa con sobrado.*

ENAMORARSE, v. a. Prendarse d' una persona. **Enamorarse**.

ENAMORAT, DA, p. p. **Enamorado**. || m. *Ant. Festejador*.

PENSEN ELS ENAMORATS, QUE TOTHOM TÉ 'LS ULLS TANCATS *Ret.* Denota que 'l qui està apassionat, creu que ningú ven lo qu' ell voldria que no 's vegés. *Juzgan los enamorados que todos tienen los ojos vendados.*

ENAMORICARSE, v. r. Enamorarse per passatemps. **Enamoricarse**.

ENAMORICAT, DA, adj. **Enamorado, enamorado**

ENAMUNT, adv. ll. **AMUNT**.

ENÁNS, adv. t. **ABÁNS**. Conj. adv. **ANS BE**.

ENANT, adv. t. *Ant.* **EN AVANT**.

ENANTAMENT, m. **Auto**, l.

ENANTAR v. a. *Ant.* **AVANSAR**.

ENANTAR DE VET. *Loc. ant.* **EXCOMUNICAR**.

ENANTESSIS, f. *Med.* Encontre de dues artèries o venes que 's junten per diferents punts. **Encantesis**.

ENANTIOPATÍA, f. *Med.* Sistema de medicina que consisteix en curar ab medicaments que produeixen símptomes oposats als de les malalties. **Enantiotpatía**.

ENANTIOPÁTICH, CA, adj. Pertanyent a la enantiotpatía. **Enantiotpático**.

ENAPRÉS, adv. m. **DESPRÉS D' AIXÓ**.

ENARBOLAR, v. a. Alsar alt. **Arbolar**, **enarbolar**. || v. a. Alsar al aire. **Levantar**.

ENARBOLAT, DA, p. p. **Enarbolado**.

ENARBORAR, v. a. *Ant.* y

ENARBRAR, v. a. *Ant.* **ENARBORAR**.

ENARCARSE, v. r. Fer arch, cóm: *enarcarse l' esguena*. **Arquearse**.

ENARDIMENT, m. Agitació de les passións y afectes. **Ardimiento, enardecimiento**.

ENARDIR, v. a. Excitar, avivar les passións del ànim. **Enardecer, encender, inflamar**.

ENARDIRSE, v. r. **Enardecerse, y derretirse** parlant del amor.

ENARDIT, DA, p. p. **Enardecido**.

ENARGÍA, f. Figura del discurs qu' es una mena d' hipòtesis. **Enargía**.

ENARMONÍA, f. Progressió de l' armonía que consisteix en passar del bemoll d' una nota al sostingut de la immediata inferior y viceversa. **Enarmonía**.

ENARMÓNICH, CA, adj. *Mús.* Sistema que proceïx de dos semitons menors, y una tercera major o ditó. **Enarmónico**. || Un dels tres gèneros del sistema músich qu' abunda en diesses; també 's diu de les notes, cordes, etc. **Enarmónico**.

ENARTROSIS, f. *Med.* Articulació en la qual el cap d' algún os entra a la cavitat d' un altre quedant lliures els moviments de abdós. **Enartrosis**.

ENASPRAR, v. a. Enroscar les parres petites o arbres a un altre o pal pera que pugín drets. **Enrodrigonar, rodrigar**.

ENASPRARSE, v. r. Enramarse pels aspres. **Enrardarse**. || *Met.* **Enlairarse, Remontarse, ascender, subirse**.

ENASPRAT, DA, p. p. **Enrodrigonado, rodrigado**.

ENASPRIRSE, v. r. *Ant. met.* Alsarse les ones del mar mogudes pèl vent. **Encresparsse**.

ENASTAMENT, m. Acte de posar a l' ast. **Espetamiento**. || L' acció d' enastar foradant. **Espetamiento**.

ENASTAR, v. a. Posar al ast. **Espetar**. || **Traspasar, clavar** ab un' eina punxaguda. **Espetar**.

ENASTAT, DA, p. p. **Espetado**.

ENAVALL, adv. ll. **AVALL**.

ENBONS, m. *Ter. de Blanes*. Fonts pera eixir l' aigua que 's fica a coberta

ENBRONCH, CA, adj. *Ant.* **TÒRT, CÒRB**.

ENCABACETAT, DA, adj. *Ant.* Cubert ab l' elm o cabacet. **Encapacetado**.

ENCABAMENT, m. **ÀNCORA**.

ENCABAT, DA, adj. *Blas.* Se diu dels mànechs o astes de diferent esmail. **Encabado**.

ENCABESTRADURA, f. *Met.* Ferida que's fá'l cavall a la quartilla y a vegades més amunt, ab el cabestre, 'l ronsal, etc. **Encabestradura**.

ENCABESTRAMENT, m. L' acció d' encabestrar. **Encabestramiento**.

ENCABESTRAR, v. a. Posar el cabestre. **Encabestrar**.

ENCABESTRARSE, v. r. **ENCASQUETARSE**.

ENCABESTRAT, DA, p. p. **Encabestrado**.

ENCABIR, v. a. Fer entrar, ficar, posar. **Meter, introducir, acomodar**.

ENCABRITARSE, v. r. Alsarse 'l cavall demunt les potes del darrera. **Encabritarse**.

ENCADARNAR, v. a. Causar cadarn a algú. També s' usa cóm reciproc. **Acatarrar, resfriar**.

ENCADARNAT, DA, p. p. **Acatarrado, encatarrado**.

ENCADENADOR, A, m. y f. Qui encadena. **Engarador**.

ENCADENAMENT, m. Conexió, unió d' unes coses ab unes altres. **Encadenación, encadenamiento**.

ENCADENAR, v. a. Lligar ab cadena. **Encadenar**. || **Trabar, unir** unes coses ab unes altres. **Encadenar, eslabonar**. || Enastar els grans de rosari. **Engarzar**. || *Naut.* Parlant de gúmeres, és donar una trínca a dues que s' encruenen al punt d' intersecció de llurs direccions o a aquell ont se toquen, pera evitar que 's gasfin ab el frech **Encarcelar, encadenar**. || **Tancar** ab cadenes les entrades dels carrers. **Encadenar**.

ENCADENAT, DA, p. p. **Encadenado, engarzado**.

ENCAIRONAR, v. a. Cubrir el pis ab cairóns. **Embaldosar**.

ENCAIRONAT, p. p. **Embaldosado**. || m. Paviment de cairóns. **Embaldosado**.

ENCAIX, m. Forat ont hi entra alguna cosa que s' encaixa ab un' altra. **Muesca, encajadura**.

ENCAIXADA, f. Estreta de má. **Apretón de manos**.

ENCAIXADES, f. pl. Parlant del blasó, se diu de les particions de l' escut, les peces del qual s' encaixen unes ab altres formant triánguls grossos y llarchs. **Encajadas**.

ENCAIXADOR, A, m. y f. Qui encaixa. **Encajador**. || Eina pera encaixar o ficar una cosa dins d' un' altra. **Encajador**.

ENCAIXAMENT, m. L' acció d' encaixar. **Encaje, encajadura**.

ENCAIXAR, v. a. Ficar, combinar, ajustar una cosa ab una altra. **Encajar**. || **Introduir** ab manya. **Encajar**. || v. n. *Met.* **Agradar, gustar**. **Encajar, entrar, cuadrar, petar**. || **Dónarse** les mans. **Darse la mano**.

ENCAIXAT, DA. p. p. Encajado, encajonado.
ENCAIXAT DE DOS. m. Entre estampers, l'unió de dos fulls de paper ficats l'un dins de l'altre. *Ducno*.
ENCAIXAT DE TRES. Entre estampers, l'unió de tres fulls de paper ficats l'un dins de l'altre. *Terno*.
ENCAIXAT DE QUATRE. Entre estampers, unió de quatre fulls de paper ficats l'un dins de l'altre. *Cuaderno, cuaternión*.
ENCAIXAT DE CINCH. El quadern de cinch fulls de paper. *Quinterno*.
ENCAIXÈM. *Expr.* S'usa quan dos se donen la mà per amistat. *Encaja*.
ENCAIXONAR. v. a. Ficar, guardar alguna cosa dins dels caixons. *Encajonar*.
ENCAIXONAT, DA. p. p. Encajonado.
ENCALADA. f. Peça de l'arreu d'un cavall. *Encalada*.
ENCALCINADURA. f. *Ant.* y
ENCALCINAMENT. m. EMBLANQUINAMENT.
ENCALCINAR. v. a. EMBLANQUINAR.
ENCALMAR. v. a. *Ant.* CALMAR.
ENCALMARSE. v. r. Se diu del temps, aire, etc., quan hi hà calma. *Encalmarse*.
ENCALMAT, DA. p. p. Encalmado.
ENCALOSTRARSE. v. r. Emmatallir-se les criatures per haver mamat els calostres. *Encalostarse*.
ENCALS. m. *Ant.* y
ENCALSAMENT. m. L'acció d'encalsar. *Acosamiento, alcance*.
ENCALSAR. v. a. *Ant.* Anar darrera del que fuig, empaitar. *Encasar, seguir el alcance*.
ENCALSINAR. v. a. EMBLANQUINAR.
ENCALVIMENT. m. *Ant.* CALVA.
ENCALVIR. v. a. Fer tornar calvo a algú. *Volver calvo a uno*.
ENCALVIRSE. v. n. Tornarse calvo. *Encalvecer*.
ENCALVIT, DA. p. p. Encalvecido.
ENCALLADERO. m. Paratge ont s'hi poden encallar les naus. *Encalladero*.
ENCALLAMENT. m. L'acció y efecte d'encallar. *Encalladura*. || *Naut.* L'acte y efecte de quedar-se la nau en sech. *Zaborda, zaborde, zabordamiento*.
ENCALLARSE. v. r. Ficarse a algún estany o fanguera, d'ont no se'n pot eixir fàcilment. *Atascarse*. || Topar una embarcació ab sorra o pedres, quedants hi sense moviment. *Encallar, embicar, embarancar, zabordear*. || Quedarse algún carro al mitj del fanch sense poder-ne eixir. *Atascarse*. || Quedarse parat, no poder prosseguir alguna conversa o discurs. *Atascarse, atramparse*.
ENCALLAT, DA. p. p. Encallado.
ESTAR ENCALLADA ALGUNA COSA. fr. *Met.* Estar parat un negoci. *Estar en el estado de inocencia*.
ENCAMINADOR, A. m. y f. DIRECTOR.
ENCAMINAMENT. m. *Ant.* DIRECCIÓ.
ENCAMINAR. v. a. Ensenyar, mostrar el camí. *Encaminar, encarrillar*. || *Met.* Dirigir a algú en algún assumpte, negoci, etc. *Encaminar, encarrillar*.
ENCAMINARSE. v. r. Encaminarse.
ENCAMINAT, DA. p. p. Encaminado.
ENCAMISAT, DA. p. p. Encamisado.
ENCAMORRAR. v. a. p. u. ENCALIPAR.
ENCANADÉ (Puig). *Oreg.* Puig de 1,393 met. de altitut situat entre les provs. de Castelló y Terol, a tramontana d'aquella.
ENCANALAR. v. a. Conduir l'aigua per canals o fer que un riu o torrent passi per un canal. *Encanalar*.
ENCANALLAR. v. a. Pendre males costúms y vicis. *Encanallar*.

ENCANASTRAR. v. a. *Mar.* Posar les cofes a les gavies. *Encanastar, embanastar*.
ENCANDELAR. v. n. *Naut.* Posar vertical o perpendicular alguna cosa. Poner en candela, *encandelar*.
ENCANONAR. v. a. Fer passar alguna cosa per una canonada. *Encañonar*.
ENCANT. m. ENCANTAMENT. || *Met.* Lo que suspén els sentits o causa gran plaer. *Encanto*. || Venda pública o particular de béns ab intervenció de la justícia o sense ella. *Almoneda, subasta*. || El lloch ont se venen coses velles. *Mauleria, vendeja*.
ANAR A L'ENCANT ALGUNA COSA. fr. *Véndres'hi, Ir al subasto*.
FER ENCANT. fr. Vendre alguna cosa a l'encant. *Sacar a pública almoneda ó subasta*. || *ESBARRIAR*.
VENDRE A L'ENCANT. fr. ENCANTAR, 3.
ENCANTADOR, A. m. y f. Qui encanta. *Encantador, hechicero, mago*.
ENCANTAIRE. m. y f. ENCANTADOR. || Qui vent coses als encants.
ENCANTAMENT. m. L'acció y efecte d'encantar y d'encantarse. *Encantamiento, encanto, embelesamiento*. || *Met. fam.* Rudeses. *Torpeza, pelmaceria*.
PER ENCANTAMENT. fr. *Fam.* PER ART D'ENCANTAMENT.
ENCANTAR. v. a. Causar dany per art de bruiexria o encantament. *Encantar*. || *Met.* Pasmar, fer coses maravelloses, acompanyades de paraules y gestos. *Encantar*. || Vendre a l'encant. *Subastar, vender en pública almoneda*.
ENCANTARIES f. S'usa ab el verb *donar*, y significa fer fer a algú tot lo que un altre vol. *Dar sesos de mosquito*. || ENCANTAMENTS
ENCANTARSE. v. r. EMBADALIRSE.
ENCANTAT, DA. p. p. Encantado. || adj. m. Tonto, parat, de poch esperit. *Torpe, lerdo*. || *Met. fam.* Distret, embadalit. *Encantado*.
CASA O PALAU ENCANTAT. La qu'és molt gran y l'habiten poch. *Casa, palacio encantado*.
ENCANTIS. m. *Med.* Tumor que 's forma a l'àngul intern de l'ull. *Encantis*.
ENCANYISSADA. f. Trampa, regularment de canyes, que 's fá als rius y a algunes platges pera privar el pas als peixos y tancarlos en dipòsits proporcionals pera que 's conservin vius dins de l'aigua. *Encañizada*.
ENCANYISAR. v. a. Posar canyes pera alguna cosa. *Encañar*.
ENCANYISSAT, DA. p. p. Encañado. || m. Reixat de canyes. *Encañado, arriate, arriata, varasceto*. || CANYIS.
ENCANYONAR. v. a. *Ter.* ENSALIVAR.
ENCAPARRARSE. v. r. AMONARSE, CAPFICARSE.
ENCAPAT, DA. p. p. Encapado, encapofado.
ENCAPILLADURA. f. *Naut.* L'acte d'encapillar. *Encapilladura*.
ENCAPILLAR. v. a. Enganxar un cap a un penol de verga. *Encapillar*.
ENCAPILLARSE. v. r. *Naut.* Posarse de cop una cosa demunt d'un' altra, com una vela al penol de la sena verga, un cop de mar demunt de la nau, etc. *Encapillarse*.
ENCAPONAR. v. a. *Mar.* Posar l'àncre demunt del capó. *Caponar, encaponar*.
ENCAPRITXAMENT. m. L'acte d'encapritxarse. *Encaprichamiento*.
ENCAPRITXAR. v. a. Inspirar algún capritxo. *Encaprichar*.
ENCAPRITXARSE. v. r. Obstinarse en sostindre 'l capritxo propi. *Preocuparse, encapricharse, encalabrinarse*.

ENCAPRITXAT, DA. adj. CAPRITXÓS, ENAMORAT, ENGRESCAT, ENCATARINAT.

ENCAPSAR. v. a. *Ant.* Ficar alguna cosa dins de una capsa.

ENCAPUTXAR. v. a. Tapar alguna cosa ab caputxa. Encapuchar.

ENCAPUTXAT, DA. p. p. Encapuchado.

ENCAPUTXATS. s. y adj. pl. Sectaris que no 's treien la caputxa del cap ni en les més solemnes ceremonies religioses de la Iglesia. Encapuchonados.

ENCAR. adv. f. y

ENCARA. adv. f. *Aun, todavía, más, á más, má-güer.* || **TAMBÉ.**

ENCARA BÉ O ENCARA BO O ENCARA VENTURA. *Loc. Aun bien.*

ENCARA MÉS. *Loc. Aun más, más aún, todavía más.*

ENCARA QUE. adv. No obstant. *Aunque, sin embargo.*

ENCARAMASELLÁ. v. a. *Ter. Ibísench.* Enfilat amunt. Trepas.

ENCARAMENT. m. Acte y efecte d' encara o de encarrarse. Encaramiento.

ENCARAR. v. n. Posarse una cosa cara a cara o davant per davant d' un' altra. També s' usa com reciproc. Encarar. || Apuntar ab les armes de foc. Apuntar, encasar, asestar.

ENCARBONAR. v. a. Enmascarar ab carbó. Tiznar.

ENCARCAIXAT. adj. *Ant.* S' aplicava al que portava buirach. Encarrajado.

ENCARCAMENT. m. Acte y efecte d' encarcarse. Envaramiento.

ENCARCARARSE. v. r. Entorpirse, quedar un membre sense moviment. Envararse. || **ENCARTRONARSE.**

ENCARCARAT, DA. p. p. Envarado, yerto.

ENCARCERAR. v. r. *Ant.* Ficar algú a la presó. Encarcelar, aprisionar.

ENCARCERAT, DA. p. p. *Ant.* Encarcelado.

ENCARIDAMENT. adv. m. Ab encariment. Encaridament, con encarecimiento.

ENCARIDOR. A. m. y f. Qui encareix. Encarecedor.

ENCARIMENT. m. Aument de preu. Encarecimiento. || *Met.* Ponderació, exageració. Encarecimiento.

ENCARIR. v. a. Aumentar el preu. Encarecer, subir el precio. || *Met.* Ponderar, exagerar. Encarecer.

ENCARIT, DA. p. p. Encarecido.

ENCARNACIÓ. f. L' acte misteriós d' haver pres carn humana. || Fill de Déu a les virgínia's entranyes de Maria Santíssima. **Encarnación.** || Color de carn ab que 's pinten les figures humanes. **Encarnación.** || L' acció de tornar a fer cubrir de carn una part descarnada. **Encarnación.**

ENCARNADURA. f. Major o menor facilitat de tancar-se les llagues o ferides. **Encarnadura.**

ENCARNAR. v. a. *Pint.* Dónar color de carn a les figures. Encarnar. || Entre estempers imprimir-se bé la lletra al paper. Encarnar.

ENCARNARSE. v. r. Haver pres carn humana. || Fill de Déu. Encarnarse, tomar carne humana. || Criarse carn a la ferida quan se va curant. Encarnar.

ENCARNAT, DA. p. p. Encarnado. || m. El color de carn que 's dona a les imatges de fusta o de pedra. Encarnado.

ENCARNAT BAIX. El color que no es tan fort com el de carn natural. *Encarnadino.*

ENCARNATIU, VA. adj. La medicina que serveix pera netejar la materia de les llagues a fi de que puguin criar caru. Sarcótieo, encarnativo.

ENCARNISSAMENT. m. L' acció de devorar la carn ab ansia, com fan els llops quan estan famolencs. Encarnizamiento. || *Met.* Crueltat ab qu' algú s' enceva ab la sanch, infamia o perjudicis d' un altre. Encarnizamiento.

ENCARNISSARSE. v. r. Encevar-se en la carn morta 'ls llops y altres animals famolencs. Encarnizarse. || Menjar molta carn. Comer mucha carne. || *Met.* Mostrarse cruel contra alg', encevant-se contra la seua vida y en perjudicar la seua honra y interessos. Encarnizarse.

ENCARNISSAT, DA. p. p. Encarnizado.

ENCÁRRECH. m. Comissió, cuidado d' alguna cosa y la cosa encarregada. Encargo.

ENCARREGADES. f. pl. S' usa ab la frase *dónar les encarregades*, y significa atribuir a un altre la culpa d' alguna cosa. Echar la culpa ó carga á alguno.

ENCARREGAR. v. a. Encomanar, confiar, posar alguna cosa al cuidado d' un altre. Encargar, cometer.

ENCARREGARSE. v. r. Pendre al seu càrrech o cuidado alguna cosa. Encargarse, entregarse.

ENCARREGAT, DA. p. p. Encargado.

ENCARRILAR. v. a. ENCAMINAR. || Tornar al carril una cosa descarrilada. Encarrilar.

ENCARRILARSE. v. r. *Met.* Anar be un assumpte o negoci. Encarrilarse.

ENCARTACIÓ. f. *Ant.* Regoneixement de subjecció y vasallatge dels pobles y llochs a Hur senyor, pagantli pel seu domini la quantitat en qu' estan convinguts. Encartación, encartamiento.

ENCARTAMENT. m. La escriptura o document ab que 's justifica o prova alguna cosa. Instrumento, encartamiento. || Condemnació del reu en rebeldia. Encartamiento. || Despa g judicial que conté la sentència del reu absent. Encartamiento.

ENCARTAR. v. a. *Ant.* Posar en escrits. Escribir. || Condemnar en rebeldia al reu després de cridar-lo ab bandos públics. Encartar. || CONTRACTAR, FIRMAR ESCRIPURA.

ENCARTAR MARIT. fr. *Ant.* CELEBRAR CONTRACTE MATRIMONIAL.

ENCARTARSE. v. r. En certs jochs de cartes quedar-se 'ls dos que van de compins ab les del meteix coll, de manera que no 's poden descartar de les que 'ls perjudiquen. Encartarse.

ENCARTONAMENT. m. *Ant.* La llista dels penitenciatís que 's posava a les iglesias. Sambahanito.

ENCARTRONAMENT. m. L' acte y efecte d' encartronarse. Rígide, tesura.

ENCARTRONARSE. v. r. Entorpir-se algún membre o nírv. Entumirse, entumecerse, envararse. || *Met.* Posarse alguna cosa forta o tiessa, com: *la roba midonada*, etc. Atiesarse, atesarse, entestecerse.

ENCARTRONAT, DA. p. p. Atiesado, rígido.

ENCASCABELLAT, DA. adj. Ple de cascabels. Encascabelado.

ENCASQUETAR. v. a. *Met.* Posarse 'l barret o la gorra ficantsela molt. Encasquetar.

ENCASQUETARSE. v. r. Obstinar-se algú en el seu parer sense volguer escoltar raons en contra. Encasquetarse, encajarsele á alguno en la cabeza alguna cosa.

ENCASQUETAT, DA. p. p. Pegado, engastado.

ENCASTAR. v. a. Apegar, Pegar. || Encaixar. Engastar, encajar. || Ficar alguna cosa a la paret o a terra. Empotrar, encachar.

ENCASTARSE. v. r. Apegarse, com: *la bruticia als vestits.* Pegarse.

ENCASTAT, DA. p. p. D' encastar. Engarzado.

ENCASTELLAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte de encastellarse. Encastillamiento.

ENCASTELLARSE. v. r. *Ant.* Tancarse, ferse fort dins d' un castell. Encastillarse.

ENCASTELLAT, DA. p. p. Encastillado.

ENCATARINARSE v. r. *Fam.* ENAMORARSE.

ENCATARINAT, DA. p. p. ENAMORAT, ENCAPRITXAT.

ENCATARRARSE. v. r. Agafar el catarro. Coger ó pillar la tos ferina, acatarrar.

ENCATASTRAR. v. a. Incloure alguna finca a la contribució del catastro. S' usa també com reciproc. Acatatar.

ENCATIFAR. v. a. Posar catifes. Alfombrar.

ENCAUAMENT. m. L' acte d' encauarse. Encovadura.

ENCAUAR. v. a. Obligar als animals a ficarse als caus o coves. També s' usa com reciproc. Amadrigar, encavar, encovar. || *Met.* Obligar a algú a amargarse. Encovar.

ENCAUARSE. v. r. Ficarse al cau. Meterse en el cado ó en la madriguera. || *Met.* Retirarse algú, no deixar-se veure. Amadrigarse.

ENCAUAT, DA. p. p. Amadrigado, encavado.

ENCAUMA. m. *Med.* Tumor produït per una crema-dura, y la costura que hi queda. Encauma. || Mena de llaga que 's fa als ulls. Encauma.

ENCAUSTICH, CA. adj. *Pint.* S' aplica a la pintura feta ab foch. Encàustico. || m. *Pint.* Combustió. Encausto. || Preparació de cera pera pintar o impregnar ab ella. || f. Pintura feta ab ceres de diferents colors o ab colors metàlics aplicats a la pedra o porcellana. Encausto, encàustico. || Gravats fet al marfil ab buril ruent. Encausto

PINTAR AL ENCAUSTICH O AB FOCH. fr. *Pint.* Pintar per medi del foch. *Pintar al encansto.*

ENCAVALCAR. v. a. *Ant.* CAVALCAR.

ENCAVALLADA. f. BASTIDA, TAULAT.

ENCAVALLÀ. v. a. *Ter.* *Ibissench*, Pujar a cavall. Montar á caballo.

ENCAVARSE. v. r. ENCAUARSE.

ENCAVURA. t. Llangueta estreta y fonda que 's fa a la córnea. Encavura.

ENCEB. m. La pólvora que 's posava a la cassoleta del fusell, etc. Cebo.

ENCEBAR. v. a. Posar pólvora a la cassoleta de les armes de foch. Cebar.

ENCÉFAL. m. *Anat.* El cervell. Encéfalo.

ENCEFALÀLCOSIS. f. *Med.* Ulceració del cervell. Encefalàlcosis.

ENCEFALALGIA. f. *Med.* Mal de cap. Encefalalgia.

ENCEFALÀLGICH, CA. adj. *Med.* Referent a la encefalalgia. Encefalàlgico.

ENCEFALIA. f. *Med.* Malaltia del cap. Encefalia.

ENCEFALÍTICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la encefalitis. Encefalítico.

ENCEFALITIS. f. *Med.* Inflamació del encéfal o de la substància del cervell. Encefalitis.

ENCEFALOCELE. m. *Med.* Trencadura que 's fa al cervell. Encefalocele.

ENCEFALODIALISIS. f. *Med.* Reblaniment del cervell. Encefalodialisis.

ENCEFALOFÍ. m. *Med.* Tumor que surt al cervell. Encefalofino

ENCEFALOFTARSIA. f. *Med.* Lessió orgànica del cervell. Encefaloftarsia.

ENCEFALOIDES. m. Materia cerebriforme de que 's formen els tumors esquirrosos. Encefaloides.

ENCEFALOIDÈU, A. adj. *Med.* Que se sembla al cervell. Encefaloideo, encefaloides. || f. Materia ho-

mogènea, de color blanch lletós, quasi semblable a la substància medular del cervell que comunment forma 'ls humors dits cancerosos. Encefaloidea.

ENCEFALÓLECH. m. Qui 's dedica a la encefalologia. Encefalólogo.

ENCEFALOLIT. m. *Med.* Concreció cerebral. Encefalolito.

ENCEFALOLITIASIS. f. *Med.* Formació de concrecions calculoses al cervell. Encefalolitiásis.

ENCEFALOLÍTICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent o relatiu a les concrecions cerebrals. Encefalolítico.

ENCEFALOLOGIA. f. *Med.* Tractat sobre 'l cervell. Encefalología.

ENCEFALOMALACOSIS. f. *Med.* Reblaniment del cervell. Encefalomalacosis.

ENCEFALOPATÍA. f. *Med.* Malaltia del cervell. Encefalopatía.

ENCEFALOPTARSIA. f. *Med.* Lessió orgànica del cervell. Encefaloftarsia.

ENCEFALORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia del cervell. Encefalorragia.

ENCEFALOSCOPIA. f. *Med.* Exàmen de la formació del cervell. Encefaloscopia.

ENCEFALOSISME. m. *Med.* Commoció del cervell. Encefalosismo.

ENCEFALOSISMICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent al encefalosisme. Encefalosismico.

ENCEFALOTLIPSIS. f. *Med.* Contusió del cervell. Encefalotlipsis.

ENCEFALOTOMÍA. f. *Anat.* Disecció del cervell. Encefalotomia.

ENCEGAMENT. m. *Met.* Alucinació, afecte que ofusca la raó. Alucinamiento, ceguedad, ceguera.

ENCEGAR. v. a. Quedar cego. Cegar. || *Met.* Ofuscar la llum de la raó, com fan les passions. Cegar, vender.

ENCEGARSE. v. r. Cegar, ofuscar.

ENCEGAT, DA. adj. *Med.* Ofuscat per la passió, etc. Obcegado, ciego.

ENCILIALGIA. f. *Med.* Mal de budells. Encilialgia.

ENCILIALGICH, CA. adj. Pertanyent a la encilialgia. Encilialgico.

ENCELITIS. f. *Med.* Inflamació dels budells. Encelitis.

ENCENALLS. m. pl. Llengüetes de fusta que fá seguir el ribot. Virutas. || Llengua lleugera pera encendre foch. Fagina, yesca, enjutos, chamarasca y hornija pera 'l forn. || TAFETÀNS DE FUSTER.

FOCH D' ENCENALLS. fr. *Met.* Cosa de poca durada. Flor de un dia.

ENCENAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d' encendre o d' encendre 's. Encendimiento || m. ARDOR.

ENCENDRAR. v. a. Cubrir de cendra. Encenizar.

ENCENDRE. v. a. Calar foch. També s' usa com reciproc. Encender, incendiar, pegar fuego. || Causar ardor, com: *et molt exercici encén la sanch.* Encender. || *Met.* Incitar, enardir a algú. Encender. || Comunicar la flama, com: *encendre 'l llum*, etc. Encender.

ENCENADOR DE FOCH. Qui cuida o té obligació de encendre 'l foch. *Encendedor de Juego, foguero.*

ENCENAMENT. m. p. u. ENCENAMENT.

ENCÈNS. m. Goma o reïna molt flairosa d' un arbre de l' Arabia, que després de seca 's crema a les iglésies en algunes cerimonies. Incienso. || *Met.* Alabansa, obsequi, adulació. Incienso, lisonja.

ENCÈNS D' OROBIAS. Mena d' encèns d' uns granets petits, y del més fi, *Orobias*.

ENCÈNS MASCLE. El millor y més estimat. *Olibano, incienso macho.*

ENCENSADA. f. L' acció y efecte d' encensar. Incensación.

ENCENSADOR. m. Qui porta i' encenser. Turiferario. || Qui encensa. Incensador.

ENCENSAMENT. m. ENCENSADA.

ENCENSAR. v. a. Espargir el fum del encéns ab l' encenser. Incensar. || *Met.* Adular. Incensar.

ENCENSAT, DA. p. p. Incensado.

ENCENSER. m. Braseret, ab cades y tapa que serveix pera encensar. Incensario, turibulo.

ENCEPADOR. m. Qui encepa. Encepador.

ENCEPADURA. f. *Naut.* Ressalt que té la canya de l' àncora prop del nil y per dues de les senes cares paraleles, pera qu' encaixat al cep quedi aquést més segur. Encepadura, macho y oreja.

ENCEPAR. v. a. Posar caixa o cep a les armes de foch. Encepar. || *Naut.* Posar els ceps a les ancles. Encepar. || Posar al reu al cep. Meter en el cepo, y encepar. || *Naut.* Aferrar bè l' ancla al fons del mar. Encepar.

ENCEPARSE. v. r. *Naut.* Embolicarse 'i cable ab el cep de l' ancla fondejada. Enceparse.

ENCERAMENT. m. L' acció y efecte d' encerar. Enceramiento.

ENCERAR. v. a. Untar ab cera. Encerar.

ENCERAT, DA. p. p. Encerado. || m. Paper o tela que 's posa a les finestres pera resguard del aire. Encerado. || La tela o drap cubert de cera. Encerado. || Drap envernissat. Huile.

ENCERCAMENT. m. *Ant.* ESCORCOLL.

ENCERCAR. v. a. *Ant.* ESCORCOLLAR.

ENCERCLAR. v. a. Rodejar, voltar. Adornar.

ENCERCOLADOR. m. CERCOLADOR.

ENCERCOLAMENT. m, CERCOLAMENT.

ENCERCOLAR. v. a. Posar cércols a les botes y carretells. Enarcar.

ENCERCOLAT, DA. p. p. Enarcado.

ENCERQUAR. v. a. *Ant.* INDAGAR.

ENCERRELLADA. f. *Ter.* y

ENCERROSADA. f. Porció de cánem, llf, llana, etc., que 's posa a la filosa pera filarla. Copo.

ENCERROSAR. v. a. Posar la encerrosada a la filosa. Enroscar.

ENCERT. m. Casualitat, etsar. Azar, acaso, casualidad.

ENCEPTATIS. *Expr. fam.* Pera denotar qu' algú endevina lo que se li ha proposat, encara que més s' usa ab ironia pera expressar que no ho ha endevinat. Acertótollis.

ENCERTAR. v. r. y 'ls seus derivats.

ENCÈS, A. p. p. Encendido. || Viu, atrevit, animós. Vivo, ardido, fogoso.

ENCESA. f. IL-LUMINACIÓ.

A L' ENCESA. m. adv. Que designa 'l modo de pescar o caçar de nit, enlluernant la pesca ab llum artificial. *Al candeletero, at candil.*

ATRAPAR A L' ENCESA. fr. Sorprendre d' improvís a algú en algú delictes, etc., sense podérse 'ho pensar. *Coger de manos á boca, á las manos ó con las manos en la masa.*

ENCESAMENT. adv. m. *Ant.* Ab ardor, eficácia y vivesa. Encendidamente.

ENCESÓ. f. *Ant.* ENCENAMENT.

ENCETADOR, A. m. y f. Qui enceta. Encetador.

ENCETADURA. f. L' acció y efecte d' encetar. Encetadura, encentamiento.

ENCETALL. m. L' ànima del capdell. Devanador. || Entre pescadors el cércol superior del còp, per ont se treu el peix que hi ha entrat. BOCA, ENCETALL.

ENCETAR. v. a. Comensar a tallar o gastar algu-

na cosa, còm: *el pá, 'l formatge,* etc. Decentar, encetar.

ENCETARSE. v. r. Llargarse alguna part del còs. Decentarse.

ENCETAT, DA. p. p. Decentado, encentado.

ENCEVADOR. m. Polvorí de les armes de foch.

ENCEVAMENT. m. L' acció d' encevar. Cebadura.

ENCEVAR. v. a. Engreixar als animals. Cebat. || Posar pólvora a la cassoletta de les armes de foch. Cebat. || *Met.* ENGRANALLAR, 1.

NO N' HI HÁ PER DENTS ENCEVAR. fr. *No hay para untar un diente; no llega á un diente.*

ENCEVARSE. v. r. Cebarse. || Aficionarse, cebarse.

ENCEVAT, DA. p. p. Cebado.

ENCIÁM. m. Verdura que 's sol menjar crua, còm: *la escarola,* etc. Ensalada, repalada.

ENCIAMADA. f. ENCIÁM. || Mena de bollo o panet de Mallorca, que s' amassa ab farina de la flor, ous, sucre, etc. Ensamada.

ENCIAMET. m. L' enciám petit de lletuga, o 'l planter d' ell. Lechuguino. || El que 's compon de diferents herbes gustoses. Repelada, ensalada.

ENCICLIA. f. Nòm dels cercles concéntrics que forma la cara de l' aigua quan hi cau algú còs. Enciclia.

ENCÍCLICA. f. Carta dirigida pèl papa al clero pera donar a conèixer les seues idees sobre algú punt de doctrina. Encíclica.

ENCÍCLICH, CA. adj. CÍCLICH.

ENCICLOGRAFÍA. f. Colecció de tractats sobre tots els rams del saver humá. Enciclografia.

ENCICLÓGRAFO. m. Autor d' una enciclografia. Enciclógrafo.

ENCICLOPEDIA. f. Ciència universal; encadenament de totes les ciències. Enciclopedia.

ENCICLOPÈDICH, CA. adj. Lo que pertany a la enciclopedia. Enciclopédico.

ENCICLOPEDIUME. m. Sistema dels enciclopedistes. Enciclopedismo.

ENCICLOPEDIISTA. m. Autor d' una enciclopedia o d' una part d' ella. Enciclopedista.

ENCICULAR. v. a. *Ant.* INSACULAR.

ENCIMAR. v. a. *Ter.* Espurgar o netejar els arbres pèl cim. Espurgar.

ENCINGLAR. v. a. Posar la cingla. Poner la cincha.

ENCINGLARAT y

ENCINGLAT, DA. adj. En forma de cingle. Cortado á pico.

ENCINTAR. v. a. Enflocar, adornar ab cintes. Encintar.

ENCINTAT, DA. m. *Mar.* Acte y efecte d' encintar. Encintado.

ENCINTRAR. v. a. *Mar.* Muntar un barco demunt 'i seu propi cable. Encintrar.

ENCIPROTIPIA. f. Dibuix o gravat al arám. Enciprotipia.

ENCIPROTIPO, A. adj. Gravats o dibuixats al arám. Enciprotipo.

ENCIRT. m. *Entom.* Insectes himenopters de la familia dels encirrits, que vegeten als cuquets de certes menes de coleopters. El seu tipus és l' *encirt del taronger.* Incirto.

ENCIRIAT, DA. adj. ENCARCARAT. || ENRAVENAT, 2.

ENCIS. m. ETXÍS.

ENCISADOR, A. m. y f. ETXISADOR.

ENCISAMENT. m. *Ant.* ETXÍS.

ENCISAR. v. a. ETXISAR.

ENCISAT, DA. p. p. **ETXISAT**.
ENCISER, A. adj. **ETXISER**.
ENCISO, m. Coma, la part més petita del període. **Inciso**, coma.
ENCISTO, m. *Med.* Tumor aiguós contingut dins d'una mena de bossa. **Encisto**.
ENCIVITIS, f. *Med.* Inflamació de les genives. **Encivitis**.
ENCLAUSTRAR, v. a. Tancar a algú a un convent o monestir. **Enclaustrar**, **encerrar**.
ENCLAUSTRAT, DA. adj. Ficat, tancat a un convent. **Enclaustrado**.
ENCLAVADURA, f. y
ENCLAVAMENT, m. Feri'a que's fa a les potes de les cavalcadures per algún clau que's fica fins a la carn. **Clavadura**, **enclavadura**. || Obra d'enclavar l'artilleria. **Clavadura**.
ENCLAVAR, v. a. Ficar un clau a les potes de les cavalcadures fins arribar a la carn al temps de ferraries. **Clavar**, **enclavar**. || **CLAVAR L'ARTILLERIA**.
ENCLAVAT, DA. adj. Se diu de la cavalcadura que coixeja de resultes de l'enclavadura. **Enclavado**.
ENCLAVILLAR, v. a. Assegurar ab clavilles. **Enclavillar**. || Posar clavilles a la guitarra, etc. **Enclavillar**.
ENCLENCH, CA. adj. Malafís, mancat de salut. **Enclenque**, **maluco**, **enteco**, **entecado**, **celenco**.
ESTAR ENCLENCH O ENCLENQUIS. Ir. *Fam.* Estar molt delicat y mancat de forces. *Estar hecho un emplasto*.
ENCLÍN, adj. *Ant.* **INCLINAT**.
ENCLINAMENT, m. *Ant.* **INCLINACIÓ**.
ENCLINAR, v. a. *Ant.* **INCLINAR**.
ENCLIQUETATGE, m. Mecanisme compost de peces que obren demunt la part d'una màquina que se ha de posar en moviment pera fer qu'aquest se verifiqui tan sols en un sentit o direcció. **Encliquetaje**.
ENCLÍTICH, CA. adj. Lo qu'aparta de si: se diu entre 'ls gramàtics de les veus que apoiantse al lí d'unes altres, semblen formar una sola paraula ab elles; les veus se y *lo*, per exemple, son enclitiques en les paraules *amarse*, *donarlo*. **Enclítico**.
ENCLITISME, m. Unió de paraules al fi d'altres. **Enclitismo**.
ENCLÓS, A. p. p. **Incluido**.
ENCLOTARSE, v. r. Enfonsarse al matalàs, marga, etc. **Hundirse**. || Aturarse l'aigua a algún lloch fondo. **Encharcarse**.
ENCLOTAT, DA. adj. Dit del terreny pla rodejat d'altures. **Hondo**, **hondonada**.
ENCLOURE, v. a. Compendre, posar una cosa dins d'un'altra. **Incluir**, **encerrar**. || **RODEJAR**. || Contindre una cosa a l'altra. **Incluir**. || Atrapar, com: *la porta li e' eloguè'ls dits*. **Coger**.
ENCLOURE AL MITJ, fr. *Coger en medio*.
ENCLOURE'S, v. r. **Contenerse**.
ENCLUIR, v. a. *Ant.* **ENCLOURE**.
ENCLUSA, f. Eina grossa de ferro acerat en figura de prisma, que s'estreny de cada cap formant durs banyes l'una plana y l'altra rodona; en la base té una espiga que la reté en el soch ont s'assenta. **Damunt de la enclusa se forjen y baten metalls de tota mena**. **Yunque**. || La d'argenter. **TAS**. || La qu'es quadrada. **Macho**.
ENCOBLAR, v. a. Juntar dos a dos. **Acoplar**.
ENCOBLAT, DA. adj. **Acoplado**.
ENCODERNAR, v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Enquadernar**.
ENCOFRAMENT, m. *Min.* Acció y efecte d'encofrar. **Encoframiento**.
ENCOFRAR, v. a. *Ant.* **Embagular**.

ENCOFRAT, m. *Min.* Ormeig de fusta que s'estableix e introdueix a les mines aixis que van obrints'hi galeri's, ab l'objecte de sostindre les terres despres d'aquelles. **Encofrado**.
ENCOIXAR, v. a. Fer coix a algú. També s'usa com reciproc. **Encojar**.
ENCOIXINADA, f. *Art. y of.* La porció de puntes que's fa cada vegada sense alsaria del patró. **Tendido**.
ENCOIXIR, v. a. **ENCOIXAR**.
ENCOLADOR, A. m. y f. Qui encola. **Encolador**.
ENCOLADURA, f. y
ENCOLAMENT, m. La acció y efecte d'encolar. **Encoladura**, **encolamiento**.
ENCOLAR, v. a. Apegar ab aiguacuit o cola, donar cola al paper. **Encolar**.
ENCOLAT, DA. p. p. **Encolado**.
ENCOLERISAMENT, m. *Ira*.
ENCOLERISAR, v. a. Enfallonir o fer posar colérick. També s'usa com reciproc. **Encolerizar**.
ENCOLERISAT, DA. p. p. **Encolerizado**.
ENCOLPAR, v. a. *Ant.* **Culpar**.
ENCOLPISME, m. *Med.* Injecció a la vagina o a la cavitat del útero. **Encolpismo**.
ENCOLXADOR, A. m. y f. Qui encolxa. **Encolchador**, **estofador**.
ENCOLXAR, v. a. Posar algún contrafort ab llana, cotó o seda. **Acolchar**, **colchar**, **estofar**, **estofar**. || *Naut.* Forrar els caps o cordes. **Encolchar**.
ENCOLXAT, DA. p. p. **Colchado**, **acolchado**.
ENCOLLES, *Ter. Moyá*. Les brides que subjecten els animals quan baten a l'era.
ENCOLLETAR, v. a. Agafar pel coll. **Acogotar**.
ENCOMANADA, f. La pensionista d'un convent, colegi, etc. **Educanda**.
ENCOMANADIS, SA. adj. Lo que fàcilment s'encomana. **Pegadizo**, **contagioso**.
ENCOMANAR, v. a. Encarregar a un altre alguna cosa pera que se'n cuidi. **Encomendar**. || Comensar a clavar o lligar alguna cosa sense deixarla clavada o lligada del tot. **Apuntar**. || Comunicar algún mal. **Pegar**. || Comensar a colocar alguna cosa interinament, com: *embastar lo que s'ha de cusir*, etc. **Apuntar**.
ENCOMANARSE, v. r. Entregar en mans d'un altre y fiarse del seu amparo. **Encomendarse**.
ENCOMANAT, DA. p. p. **Encomendado**, **pegado**.
ENCOMANDA, f. **ENCOMENDA**.
ENCOMBRAT, DA. adj. *Ant.* **EMBRASSAT**.
ENCOMENDA, f. Dignitat, territori, lloch y rendes que a les ordres militars se dona a alguns cavallers. **Encomienda**.
ENCOMENDA DE L'ANIMA. El prech de la Iglesia pel qui's trova a l'agonia. *Recomendación del alma*.
DIR LA ENCOMENDA DE L'ANIMA, fr. **AJUDAR A BÉ MORIR**.
ENCOMENDACIÓ, f. *Ant.* **ENCÀRRECH**. || pl. **Recados**, **memories**. **Encomiendas**.
ENCOMI, m. Alabansa. **Encomio**.
ENCOMIADOR, A. s. y adj. Qui encomia. **Encomiador**.
ENCOMIÀSTICH, CA. adj. Lo qu'ataba o conté alabansa. **Encomiástico**.
ENCOMIAR, v. a. Tribular encomis. **Encomiar**, **ensaltar**, **elogiar**.
ENCOMIASTA, s. y adj. **Panegirista**. **Encomiasta**, **elogiador**, **panegirista**.
ENCONADURA, f. y
ENCONAMENT, m. **Rencor**, mala voluntat. **Encono**.
ENCONAR, v. a. *Ant.* **ENDANYAR**. || Donar la primera llet a una criatura. **Hacer las entrañas á una**

criatura. || Posar al nat de poch, coses dolces al paladar, pera que ab aquell gust s'aficioni al pit. **Paladar.**

ENCONAT, DA. adj. ACOSTUMAT, AVESAT.

ENCONGIT, DA. adj. APOCAT, ENCUGIT.

ENCONTINENT. adv. Al instant. **Incontinente, incontinenti,** desde luego, sin dilación.

ENCONTORN. m. CONTORN. || pl. Voltants, lo que es vei del lloch ont un se trova. **Encontornos, cercanías.**

AL ENCONTORN. m. adv. *Alrededor, encontorno.*

ENCONTRA. f. Ant. ENCONTRE. || m. adv. Ab oposició. **En contra, por el contrario, encontradamente.**

ENCONTRA DE CAMINS. Ant. *Cruce de caminos, encrucijada.*

ENCONTRADA. f. CONTORN, COMARCA. || Ant. Calle, carrera.

ENCONTRADAMENT. adv. m. Ab oposició y contrarietat. **Opuestamente, encontradamente.**

ENCONTRADÍS, A. adj. Lo que s' encontra ab un' altra persona o cosa. **Encontradizo.**

FERSE ENCONTRADÍS. fr. Buscar a algú sense semblar que 's fassi d' intent. *Hacerse encontradizo.*

ENCONTRAMENT. m. Ant. ENCONTRE.

ENCONTRAR. v. a. Trovar. Hallar, encontrar. || Topar ab algú. **Encontrar.** || v. n. Ant. DÓNAR UN ENCONTRE.

EN CONTRARI. v. adv. EN CONTRA, 3.

ENCONTRARSE. v. r. Oposarse, enemistarse algú ab un altre. **Encontrarse.** || Pegar algú o alguna cosa ab altra. **Chocar, encontrar.** || Parlant d' opinións, pensar de diferent modo. **Discordar, encontrarse.** || Conformarse les voluntats y genis. **Encontrarse.** || *Náut.* Mòure's les onades en dues direccións oposades. **Encontrarse.**

ENCONTRAT, DA. p. p. Hallado, encontrado. || adj. Oposat. **Encontrado.**

ENCONTRE. m. L' acció y efecte de trovar a un altre. **Encuentro.** || Cop d' una cosa que 's trova ab un' altra. **Encuentro, encontrón, topetón, tropezón, choque, azar, contratiempo, refriega, reencontro.**

DÓNAR UN ENCONTRE. I. Topar ab un altre. *Topar, encontrar.*

EIXIR A L' ENCONTRE. fr. *Salir, ir al encuentro.*

ENCOPE. m. *Med.* Incisió o font feta a la closca del cap ab eina de tall. **Encope.**

ENCOPLAR. v. a. Lligar una cavallería a un' altra pera que vagin les unes darrera de les altres. **Reatar.**

ENCORAMENT. m. *Mar.* L' obra d' encoramentar. **Encoramento, encoramiento, coramento, encoramentado.**

ENCORAMENTAR. v. r. *Mar.* Entre constructors de naus, unir dues peces per medi de perns o clavilles clavades en direcció a vegades obliqua y a vegades perpendicular. **Encoramentar, coramentar, ensamblar.**

ENCORAR. v. a. Ant. DÓNAR COR.

ENCORATJAR. v. a. Dónar coratge, valor. **Dar ánimo.**

ENCORDAR. v. a. Lligar, forrar de corda. **Ensoagar.** || Posar cordes als instruments músichs. **Encordar.** || Ab espart. **Enseñar.**

ENCORDAT, DA. p. p. Encordado, ensogado.

ENCORDI. m. Tumor que 's forma a l' angonal y procedeix del mal gál ch. **Incordio.**

ENCORDILLAR. v. a. Posar cordills, lligar ab ells. **Encordelar.**

ENCORDILLAT. m. Mena de teixit de cotó, que també 's diu *cordellat y cordellada.* **Encordelado, cordoncillo.**

ENCORDONAR. v. a. Posar cordóns a alguna cosa. **Encordonar, echar cordones.** || Tórrec a modo de cordó. **Encordonar.**

ENCORDONAT, DA. p. p. Adornat ab cordóns. **Encordonado.**

ENCORNAR. v. a. Guarnir els extréms d' un arch ab puntes de banya. **Encornar.** || Incrustar en banya. **Encornar.** || Travessar o ferir ab les banyes. **Encornar.**

ENCORNAT, DA. adj. Junt ab els adverbis *ben o mal,* serveix pera designar al animal cornut, en especial al toro, que té les banyes de millor o pitjor forma o condició. **Encornado.**

ENCORPORAR. v. a. Ant. INCORPORAR.

ENCORRALAR. v. a. Ficar, guardar el bestiar al corral. **Acorralar, encorralar.** || *Náut.* Maniobrar de tal manera contra un barco enemich, que no li quedi més recurs que l' de rendirse o varar a la costa. **Acorralar.**

ENCORRALAT, DA. p. p. Acorralado, encorralado. || *Met.* Se diu d' algú que no sap qué respondre. **Acorralado, atollado.**

ENCORREGUT, DA. p. p. INCURS.

ENCÓRRER. v. n. INCÓRRER.

ENCORRIMENT. m. INCURRIMENT.

ENCORRIMENT DE PENA. L' acció d' incórre'hi. *Incurción, encurrimento de pena.*

ENCORTAR. v. a. EMBRUIXAR, ENCANTAR.

ENCORTARSE. v. r. Turbarse, faltari' a un paraules per causa de la turbació. **Cortarse.**

ENCORTAT, DA. p. p. CORTAT.

ENCORTINAR. v. a. Posar corlines, adornar ab elles. **Encortinar.**

ENCORTINAT, DA. p. p. Encortinado. || m. COR-TINATGE.

ENCOTONADA. f. Tela de cotó o lli ab fondo llis y flors teixides. **Cotonada.**

ENCOTONAR. v. a. Farcir de cotó. **Acolchar.**

ENCOTONAT, DA. p. p. Acolchado.

ENCOTXARSE. v. r. Pujar al cotxe. **Montar en el coche, tomar el coche.**

ENCREIXAR. v. a. Ant. ENGREIXAR.

ENCRESPADOR. m. Ant. Ferros de crespar. **En-crespador.**

ENCRESPAMENT. m. L' acció d' escrespar. **En-crespadura.** || Ant. Caragol dels cabells. **Rizo.**

ENCRESPAR. v. a. Ant. CRESPAR.

ENCRESPARSE. v. r. *Met.* Alterarse les passións de l' ànim; moure raóns entre dues o més persones. **Encresparse.**

ENCRESPAT, DA. p. p. CRESPAT.

ENCRESTARSE. v. r. Alsar els auells la cresta en senyal d' uñana. **Encrestarse.**

ENCREUAMENT. L' acció d' encreuar. **Cruza-miento, encreuce.**

ENCREUAR. v. a. Atravessar una cosa demunt de un' altra en forma de creu. També s' usa còm recí-proch. **Cruzar.**

ENCREUAT, DA. p. p. Cruzado. || Joch en que 's forma una creu ab dues agulles, moventies ab l' un-gla dins d' un plá. **Alfileres, crucillo.**

ENCRIMINAR. v. a. Ant. ACRIMINAR.

ENCRINITA. f. *Zool.* Animal radiari de la classe dels equidèrms. **Encrino, encrinita.**

ENCRINÍTICH, CA. adj. *Geol.* Calificació dels terrenos que contenen moltes encrinites. **Encriní-tico.**

ENCROAR. v. a. Ant. ENCREUAR.

ENCROSTAMENT. m. Acte y efecte d' encrostar o d' encrostarse. **Incrustación, encostradura.**

ENCROSTAR. v. a. Cobrir de crosta alguna cosa. **Encostrar.**

ENCROSTAT, DA. p. p. **Encostrado.**

ENCRUELIRSE. v. r. *Ant.* Enfirmissarse, abandonar-se a la ira. **Encruelecerse, encrudecerse.**

ENCRULLADA. f. *Ant.* CRUSAT, 3.

ENCRUSCAR. v. a. Aumentar, agravar alguna cosa. **Agravar, recrecer.**

ENCUBAR. v. a. *Ant.* Ficar a un reu per cástich dins d'una bota ab un gall, una mona, un gos y un escorsó y llensarlo al mar. **Encubar.**

ENCUBELLAR. v. a. Posar la roba al cubell. **Meter la ropa en el cuezo.**

ENCUBERTAR, A. p. p. Dissimulat, misteriós. **Oculto, encubierto.**

ENCUBERTAMENT. adv. m. Ocultament, secretament. **Encubiertamente.**

ENCUBERTAR. v. a. *Ant.* Cobrir ab panyos o baieta negra els cavalls, en demostració de dol. **Encubertar.**

ENCUBERTAT, DA. p. p. *Ant.* **Encubertado.**

ENCUBRIDOR, A. m. y f. Qui encubreix. **Encubridor.**

ENCUBRIR. v. a. Amagar, no manifestar alguna cosa. **Encubrir.**

ENCUGIMENT. m. Acte d'encugir o d'encugirse. **Encogimiento.** || Mancament d'ánim, d'esperit. **Encogimiento.**

ENCUGIR. v. a. Arronsar. També s'usa com reciproc. **Encoger.**

ENCUGIRSE. v. r. Ésser curt de geni, ferse el vergonyós. **Encogerse.**

ENCUGIT, DA. p. p. **Encogido.**

ENCUXINAT, DA. adj. A manera de coixí. **Almohadillado.**

ENCULPAR. v. a. *Ant.* CULPAR.

ENCULLIMENT. m. *Ant.* ENCUGIMENT.

ENCULLIR. v. a. ENCUGIR || *Ant.* CULLIR, 1.

ENCULLIT, DA. adj. Temerós. **Corto, encogido.**

ENCUNCAT. p. p. *Ter.* **Ibissench.** Amagat. **Resguardado.**

ENCUNI. adj. *Ter.* **Ibissench.** Despullat. **Desnudo.**

ENCUNY. m. El segell o motillo ab que s'encunya la moneda. **Cuño.** || Impressió o senyal que deixa 'l motillo. **Cuño.**

ENCUNYACIÓ. f. ENCUNY, 2.

ENCUNYADOR, A. m. y f. Qui encunya. **Acuñaador.**

ENCUNYAMENT. m. ENCUNY, 2.

ENCUNYAR. v. a. Imprimir el segell a la moneda. **Acuñaar, encuñaar, cuñaar.**

ENCURIOSIT, DA. adj. Plé de curiositat, de desitj de sapiguer alguna cosa. **Curioso.**

ENCUTRINÁ. v. a. *Ter.* **Ibissench.** Arreglarse ab ornaments rídicols. **Emperifollarse.**

ENCUTUNÁ. v. a. *Ter.* **Ibissench.** Posar coixí de cotó fluix. **Enguatar.**

ENCUVUIT. adj. *Ter.* **Ibissench.** Entretengut. **Entretenido.**

ENCUYRAR. v. a. *Ant.* Cobrir ab couro. **Encorar.**

ENCUYRAR LES NAUS. *Ant.* Resguardar ab couro llur casco pera 'l combat. **Encorar las naves.**

ENCUYRASSAR. v. a. *Ant.* Posar o vestir la corassa. **Armar de coraza.**

ENCUYRASSAT, DA. p. p. *Ant.* **Encorazado.**

ENDAGAR. v. a. *Ter.* APARELLAR, COMPONDRE, ENDRESSAR.

ENDAGÓ. Aparell d'unes molles de carro.

ENDANYAR. v. a. Posar de pitjor qualitat la llaça o ferida. S'usa també com reciproc. **Enconar, encrudecer.**

ENDANYAT, DA. p. p. **Enconado.**

ENDARRERA. adv. ll. y t. Atrás, arredo.

ANAR, QUEDAR ENDARRERA. fr. No sapiguer tant com un altre. **Quedarse atrás.** || No portar al corrent els negocis o lo que s'ha de fer. **Atrasarse.**

FERSE, TIRARSE ENDARRERA. fr. **Hacerse atrás.**

QUEDARSE ENDARRERA. fr. Qui va en companyia d'altres y no camina tant com ells. **Rezagarse, retrasarse.**

QUI ENDEVANT NO MIRA ENDARRERA CAU. *Ref.* **Quien adelante no mira atrás se queda.**

TORNAR ENDARRERA. fr. Mancar a la paraula donada. **Volverse atrás.** || Retrocedir pèl meteix camí que s'havia fet. **Desandar lo andado, volver atrás.**

ENDARRERIATGE. m. *Ant.* Atrás, deute endarrerit. **Atraso.**

ENDARRERIMENT. m. L'acció y efecte d'endarrerir y endarrerirse. **Atraso.**

ENDARRERIR. v. a. Destorbar à un altre la seua fortuna. També s'usa com reciproc. **Atrasar.** || Aturar la execució d'alguna cosa. També s'usa com reciproc. **Atrasar.**

A PAGÉS ENDARRERIT CAP ANYADA LI ÉS BONA. *Ref.* **Hombre adeudado cada año apedrado.**

ENDARRERIT, DA. p. p. **Atrasado.** || m. pl. La renda, pensións de censos, censals, etc., deixades de pagar al seu degut temps. **Atrasados, caídos.**

ENDATRÁS. adv. ll. y t. **ENDARRERA.**

ENDAUAT, DA. adj. Guarnit de daus o escachs. **Escaqueado.**

ENDAURADOR. m. Qui daura. **Dorador.**

ENDAURAR. v. a. Revestir o cobrir d'or algún objecte. **Dorar.**

ENDAURAT. adj. **Dorado.**

ENDAVALLADA. f. **DEVALLADA.**

ENDAVANT. adv. ll. **ENDEVANT.**

ENDEBADES. adv. **DEBADES.**

ENDECÀGON. m. *Geom.* Figura d'onse ánguls. **Endecàgono.**

ENDECASSÍLAB. adj. D'onse sílabes. **Endecassílabo.**

ENDECEMPS. m. **ENDESSEMPS.**

ENDEFÈS. m. *Ant.* **BOIG, ORAT.** || **TONTO, GROLLER.**

ENDEFORA. adv. ll. **A la parte de afuera.**

ENDEMÀ. adv. t. Dia següent. **El otro día, el día siguiente, el día después.**

EN DEMASÍA. adv. m. **EN DEMASÍA.**

ENDEMIA. f. *Med.* Malaltia comuna als habitants d'una meteixa contrada. **Endemia.**

ENDÈMICH, CA. adj. S'aplica al mal o la malaltia que 's pateix a un país, y és com propi d'ell. **Endémico.**

ENDEMITJ. adv. Fins que. **Hasta que.** || **ENTRE MITJ, ENTRETANT.**

ENDEMONIADAMENT. adv. m. **Diabòlicamente, furiosamente.**

ENDEMONIADURA. f. **Diablura.**

ENDEMONIAR. v. a. Introduir els dimonis dins del còs d'una persona. **Endemoniar, espirituar, endiablar.**

ENDEMONIARSE. v. r. Irritarse fortament. **Darse al diablo, á Barrabás, á Satanás.**

ENDEMONIAT, DA. adj. Possent del dimoni. **Endemoniado.** || Molt pervers, dolent. **Endemoniado.** || Sumament irritat. **Dado al diablo, á Barrabás.** || **Energúmeno.**

A LA ENDEMONIADA. m. adv. Sense ordre ni concert. **Á la diablada.**

ENDENY. m. *Ant.* Indignación. || **DESDENY.**
ENDERGOS o **ANDERGOS.** m. pl. Trastos inútils. Cachivaches.
ENDERIVELL. f. *Ter. ibissench.* Objecte lleuger pera jugar o adornar. **Chucheria.**
ENDÈRMICH, CA. adj. *Med.* S' aplica a un mètode curatiu que consisteix en aplicar els medicaments a les superfícies del dermis. **Endèrmico.**
ENDERRERA. adv. ll. y f. **ENDARRERA.**
ENDERROCADA f. Estllavissada de roques.
ENDERROCADOR, A. m. y f. Qui enderroca. **Des-truidor, assolador.**
ENDEROCAMENT. m. L' acció y efecte d' enderrocar o tirar a terra alguna cosa. **Demolició, derribo.**
ENDERROCAR. v. a. Tirar a terra. **Derrocar, demoler, derribar, arruinar.** || v. n. Caure a terra alguna cosa. **Derrocar.**
ENDERROCARSE. v. r. Caure a terra, arrunarse. **Derrocar-se, arruinar-se.**
ENDERROCAT, DA. p. p. **Derrocado, demolido.**
ENDERROCAT. *Cap. hidrog.* Cap de la part llavanquina de l' illa de la badia de Palma, Mallorca.
ENDERROCH. m. Runa. **Ripio, cascote, escombrós.**
ENDETRÁS. adv. ll. y f. **ENDARRERA.**
TORNAR LA PARAULA ENDETRÁS. fr. **TORNAR ENDA-RRERA, I.**
ENDEUTAR. v. a. **Empenyar, fer contreure deutes a algú. Adeudar.**
ENDEUTARSE. v. r. **Contreure deutes. Adeudar-se, endeudarse, entramparse.**
ENDEUTAT, DA. p. p. **Adendado.**
ENDEVANT. adv. ll. **Adelante.** || adv. t. **Després, en el venider. Adelante, en adelante.** || *Loc.* Ab que s' excita a algú a que prossegueixi lo comensat o no s' detingui per algún reparo. **Adelante.**
PASSAR ENDEVANT. fr. **Preceir a una comitiva. Ir delante.** || No aturarse o detindre's per algún reparo. **Pasar delante.** || No interrompre's el curs o execució d' algún negoci, assumpte, etc. **Pasar, ir delante.** || *Met.* Excedir a algú. **Adelantar, adelantarse, echar à alguno la pierna encima.** || **Proseguir, continuar alguna cosa. Llevar adelante alguna cosa.** || **Passar de tractar una especie a tractarne un' altra. Pasar.**
D' AQUÍ O D' ALLÍ ENDEVANT. *Loc.* **De aqui en adelante.**
NI ENDEVANT, NI ENDAARRERA. *Loc. fam.* Ab que se expressa que no té curs alguna cosa. **Ni atrás, ni adelante.**
ENDEVI. m. Qui endevina. **Adivino, agorero.**
ENDEVINACIÓ. f. **Anunci de lo venider. Adivinación, adivinamiento, adivinanza.**
ENDEVINADOR, A. m. y f. Qui endevina. **Adivinador, adivino, agorero.**
ENDEVINALLA. f. Equívoc de difícil de desxifrar o entendre. **Acertijo, acertajo, adivinaja, adivinanza, quisquosa, enigma.** || **Predicció. Adivinación, predicción, pronóstico.**
ENDEVINAMENT. m. **ENDEVINACIÓ.**
ENDEVINAR. v. a. **Pronosticar l' esdevenidor. Adivinar, pronosticar, predecir, profetizar.** || **Conjecturar lo que ha de vindre. Adivinar.**
BERNAT, BERNAT, ENDEVINA QUI T' HA TOCAT. Cert joch. **Adivina quien te dió, que la mano te cortó.**
TOT LO QUE VEIG ENDEVINO. *Ref.* **Lo que con el ojo à los ojos veo, con el dedo lo adivino.**
ENDEVINATORI, A. adj. Lo que pertany al art d' endevinar. **Divinatorio.**
ENDEVINAYRE. m. *Ant.* **ENDEVINADOR.**

ENDIABLADA. f. Festeig, funció jocosa. **Endiablada.**

ENDIABLADURA. f. **DIABLURA.**
ENDIABLAR. v. a. **ENDEMONIAR.**
ENDIABLAT, DA. p. p. **ENDEMONIAT.**
ENDIADIS. f. *Ret.* Figura per la qual s' expressa innecessàriament una sola cosa ab dues paraules. **Endiadis.**

ENDIASTRADURA. f. **DIABLURA, ENTREMALIA-DURA.**

ENDIASTRAT, DA. adj. **ENTREMALIAT.** || **ENDEMO-NIAT, 3.**

ESTAR EN DIASTRAT. fr. **Estar molt irritat. Estar dado al diab o.**

ENDIASTREJAR. v. n. **ENTRE-MALIEJAR.**

ENDICI. m. **INDICI.**

ENDIMI. m. *Bot.* Plantes li-liàcees del tipus anomenat jascinte dels boscos. Els seus folí-culs al periantí son drets y con-nivents formant una mena de canó. **Endimio.**

ENDIMONIAT. adj. **ENDEMO-NIAT.**

ENDÍNS o **ENDINTRE.** adv. ll. **A l' interior. Adentro.**

ENDINSARSE. v. r. **Ficarse dins d' alguna cosa, enfonsarse. Entrarse, meterse.**

ENDIUMENJAR. v. a. **Adornar, vestir com en diumenge o día de festa. Endomingar.**

ENDIVIA. f. *Ter. ibissench.* **Escarola. Ensalada.**

ENDOCARDI. m. *Anal.* **Membrana que cubreix les parets internes del cor. Endocardio.**

ENDOCARDITIS. f. *Med.* **Inflamació del endocardi. Endocarditis.**

ENDOCARP. m. *Bot.* **Membrana que cubreix la cavitat interna del pericarp dels fruits. Endocarpo.**

ENDOCIM. m. *Anal.* **Monstre per inclusió. Endó-cimo.**

ENDOCIMIA. f. *Med.* **Monstruositat per inclusió. Endocímia.**

ENDOCIMIÀ, NA. adj. *Anal.* **Que conte per inclusió monstruosa un altre còs desarmat al seu interior. Endocimiano.**

ENDOCÍMICH, CA. adj. **Pertanyent a la endocímia. Endocímico.**

ENDOCTRINAMENT. m. *Ant.* **ENSENYANSA, INSTRUCCIÓ.**

ENDOCTRINAR. v. a. *Ant.* **ADOCTRINAR.**

ENDODONTITIS. f. *Med.* **Inflamació que cubreix la cavitat de les dents. Endodontitis.**

ENDOESTESSIA. f. **Terme o expressió proposada pera designar la sensibilitat intrínseca. Endo-estesia.**

ENDOFLEBITIS. f. *Med.* **Inflamació de la membra-na interna de les venes. Endoflebitis.**

ENDOGALAR. v. a. **Posar li a algú 'l dogal al coll.** || *Met.* **Tindre 'l subgecte. Agarrota.**

ENDOGALARSE. v. r. **ENPENYARSE.**

ENDOGASTRITIS. f. *Med.* **Irritació de la membra-na mucosa del ventrell. Endogastritis.**

ENDÓGEN, A. adj. *Bot.* **Que creix o pren el seu increment pel centre del tronch. Endógeno.** || *Geol.* **Lo referent al interior de la terra.**

ENDOINA. adv. m. **PERA AQUÍ EN ALLÀ.**

Endimi

FER ANAR ENDOINA. *Exp. fam.* Fer anar per aquí en allà o de qualsevulla manera. *Haecir ir una cosa de qualquier modo.*

Endoff

ENDOFLI. m. *Entom.* Insectes coleopters clavicornis que viuen dessota l'escorxa d'alguns arbres com el faig. *Endoffleo.*

ENDOLAR. v. a. Cubrir de dol. *Enlutar.*

ENDOLARSE. v. r. Vestirse de dol. *Llevar ó ponerse luto.*

ENDOLAT, DA. p. p. *Enlutado.* || adj. Vestit de dol. *Enlutado.*

ENDOLINFA. f. *Med.* Lliquit clar y albuminos, contingut a totes les parts que componen el laberint membranós del oïdo intern. *Endolinfa.*

ENDOLSAIR. v. a. *Ant.* y

ENDOLSIR. v. a. Fer dols a alguna cosa. *Adulzar, endulzar, dulzorar, dulcificar.*

ENDOLSIRSE. v. r. *Endulzarse.*

ENDOLSIT, DA. p. p. *Endulzado, adulado.*

ENDOMASSAR. v. a. Cubrir ab domassos. *Adamascar.*

ENDONARTERITIS. f. *Med.* Inflammació de la membrana interna de les arteries. *Endonarteritis.*

ENDONENTERITIS. f. *Med.* Inflammació de la membrana interna dels budells. *Endonenteritis.*

ENDOPERICARDITIS. f. *Med.* Inflammació del endocardi y del pericardi al hora. *Endopericarditis.*

ENDOPLEURA. f. *Bot.* Pelleta interior del grà o lleior. *Endopleura.*

ENDORMISCARSE. v. r. Quedarse algú mitj adormit. *Trasponerse, dormir, adormitarse, adormecerse.*

ENDORMISCAT, DA. p. p. *Adormecido, traspuerto, adormitado.*

ENDORSAR. v. a. Escriure al dors. *Endorsar.*

ENDÓS. m. Vale escrit al darrera d'una lletra de cambi pera cedirla a un altre. *Endoso, endorso.* || pron. *Ant.* *Endues.*

ENDOSMÓMETRE. m. Instrument que fa sensibles e s fenòmens de la endòmosis. *Endosmómetro.*

ENDOSMOMÉTRICH, CA. adj. Pertanyent al endosmómetre. *Endosmométrico.*

ENDÓSOSIS. f. Doble corrent que s'estableix entre dos líquits de diferenta densitat y separats per una mena de paret membranosa. *Endósosis.*

ENDOSPERM. m. *Bot.* Còs o massa inorgànica que, unida al embrió de mòlts vegetals, contribueix a llur progressiu desenrotlló. *Endospermo.*

ENDOSSAR. v. a. Posar l'endós a una lletra de cambi, vale o pagaré. *Endosar.* || Encarregar a un altre alguna plepa o algú assumpte molest. *Endosar.*

ENDÓSTOM. m. *Bot.* Obertura que hi ha al vèrtex de la membrana interna del óvul. *Endóstomo.*

ENDRAPAR. v. n. *Fam.* Menjar molt. *Embuchar.*

ENDREÇAR. v. a. *ENDRESSAR.*

ENDRÉS. m. *Compostura, adorno, Aderezo, aliño.* || *Régimen, GOVERN, DIRECCIÓ, GUIA.*

ENDRESSA. f. *Ant.* *DIRECCIÓ, DEDICATORIA.*

ENDRESSADOR, A. m. y f. Qui endressa. *Compoñedor.*

ENDRESSAMENT. m. *Ant.* L'acció d'endressar. *Compostura.* || *Ant.* *ENDRESSA.*

ENDRESSAR. v. a. *Compondre, posar bé o ab ordre alguna cosa. Componer, aderezar, asear.* || *Dirigir, encaminar a algú fi u objecte. Enderezar.* ||

Ant. Ordenar, disposar. *Enderezar.* || *Ter.* *MANLLVAR, DEIXAR PRESTAT.* || *Ant.* *DEDICAR.*

ENDRESSAT, DA. p. p. *Enderezado, compuesto.* || adj. *Curios. Aseado.*

ENDRESSERA. f. *ENDRET, PARATGE.*

ENDRESSES. f. pl. *Ter.* *Ibissench.* Eines de treball, de cuina, etc. *Utensilios.*

ENDRET. m. *Paratge, Hoch cert. Paraje, sitio, puesto.* || La cara pulida d'alguna cosa. *Haz, cara, derecho.*

AL ENDRET D'ALGÚ O D'ALGUNA COSA. m. adv. *Ant.* *EN ORDRE, RESPECTIVAMENT, RELATIVAMENT.*

ENDROMIT. m. *Entom.* Insectes lepidopters nocturns, ab ales matissades de blanch y pardo. Prosperen els seus cuchs als avellaners y als sauchs. *Endromido.*

ENDROPIRSE. v. r. Tornarse drope. *Emperezarse.*

ENDROPIT, DA. p. p. *Emperezado.*

ENDUCIES. f. pl. *Ant.* *TREGÜES.*

ENDUES. pron. *Ant.* *ABDUES.*

ENDURAR. v. a. *Economisar, escassejar el gasto. Endurar.* || *DEJUNAR.*

ENDURAYR. v. a. y

ENDURETZIR. v. a. *Ant.* *ENDURIR.*

ENDURIMENT. m. *Duresa. Endurecimiento, dureza.*

ENDURIR. v. a. *Enfortir, posar dura alguna cosa. També s'usa com reciproch. Endurecer, endurar.* || *Met.* Fer més aptes els cossos al treball. *Endurecer.*

ENDURIT, DA. p. p. *Endurecido.*

ENDURSE. v. n. *EMPORTARSE.*

ENEACANT, A. adj. *Ictiol.* Que té non espines a l'aleta dorsal. *Eneacanto.*

ENEACONTAEDRE, A. adj. *Geom.* Que presenta noranta cares. *Eneacantaedro.*

ENEACORDI. m. *Mús.* Instrument de nou cordes. *Eneacordio.*

ENEAGÍNICH, DA. adj. *Bot.* Provist de nou pétals. *Eneaginico.*

ENEANDRO, A. adj. *Bot.* Que té flors que comprenen nou llavors. *Eneandro.*

ENEAPÉTAL, A. adj. *Bot.* De nou pétals. *Eneapétalo.*

ENEASPERM, A: adj. *Bot.* De nou llavors. *Eneaspermo.*

ENEÁTICH, CA. adj. Pertanyent al número nou. *Eneático.*

ENEMICH, GA. adj. *Contrari. Enemigo.* || Qui té mala voluntat a un altre. *Enemigo.* || El contrari en temps de guerra. *Enemigo.* || El mal esperit. *Enemigo.* || Repel que 's fa als dits de la mà prop les ungles. *Repelo, repelón, padastro.*

BUSCARSE ENEMICHS. fr. *Ensenya que 'l modo de obrar d'una manera imprudent porta odi. Ganar enemigos.*

ÉSSER ENEMICH D'ALGUNA COSA. fr. *Desagradarli a un. Ser enemigo de algo.*

QUI AL SEU ENEMICH PLANY A LES SEUES MANS MOR. *Ref.* Qui desprecia al seu enemich sol ésser víctima de la seua vana confiança. *Quien a su enemigo popa a sus manos muere.*

QUI ES ENEMICH DE LA NUVIA, ¿CÓM DIRÁ BÉ DE LA BODA? *Ref.* *Ensenya que 'l dictámen o prudent noliçia de les coses se den pendre d'aquell un' es desapassionat. El que es enemigo de la novia, ¿cómo dirá bien de la boda?*

¿QUI ES EL TEU ENEMICH? EL DEL TEU OFICI. *Ref.* *Adverteix que sol haver'hi emulació entre 'ls homens*

Endromit

d' una meteixa mena y exercici. *¿Quién es tu enemigo? El que es de tu oficio Araña, ¿quién te arañó? otra araña como yo; no hay peor cuña que la del mismo palo.*

QUI TÉ ENEMICHS NO DORM. *Ref.* Adverteix el cuidat, cautela y vigilancia que s' ha de tindre ab els enemichs pera que no 'ns trovin desprevinguts. *Quien tiene enemigos no duerme.*

SI VOLS TINDRE ENEMICHS DEIXA DINERS ALS AMICHS. Denota 'l molt cuidat que s' ha de deixar diners per la mala correspondencia, dificultat en cobrar, etc. *Quien presta, sus barbas mesa: quien presta no cobra, si cobra, no todo, si todo, no tal, y si tal enemigo mortal.*

ENEMIGABLEMENT. adv. m. Ab enemistat. **Enemigablemente.**

ENEMIGAMENT. adv. m. *Ant.* HOSTILMENT.

ENEMIGAR. v. a. *Ant.* ENEMISTAR.

ENEMIGUÍSSIM, a. adj. sup. Enemiguísimo.

ENEMISTAR. v. a. Fer a algú enemich d' un altre, introduir discordia. **Enemistar.**

ENEMISTARSE. v. r. Perdre l' amistat, ferse enemich d' un altre. **Enemistarse.**

ENEMISTAT, DA. p. p. Enemistado. || f. Contra rietat, oposició entre dues voluntats. **Enemistad.**

ENÉMIT. m. *Med.* El medicament donat per ajuda o per injecció. **Enémito.**

ENEMÍTICH, CA. adj. *Med.* S' aplica al medicament administrat per ajuda o per injecció. **Enemítico.**

ENEOCÉFAL, A. adj. Que té 'l cap bronzejat. **Eneocéfalo.**

ENEOREMA. m. *Med.* Substancia lleugera y blanquinosa suspena a l' orina reposada. **Eneorema.**

ENERGÍA. f. Forsa, vivesa, propietat en el modo de parlar. **Energía.**

ENÉRGICAMENT. adv. m. **Enérgicamente.**

ENÉRGICH, CA. adj. Lo que té energia o pertany a ella. **Enérgico.**

ENERGÜMEN, NA. m. y f. Endemoniat, posseït del dimoni. **Energümeno.**

ENERISSAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **ERISSAR.**

ENERISSAT. adj. **Erizado.**

ENERVACIÓ. f. Debilitació de forces. **Enervación.**

ENERVAR. v. a. Debilitar, llevar les forses. **Enervar.**

ENERVAT, DA. adj. Débil, lánquid, inc t. **Enervado.** || p. p. **Enervado.**

ENFABARSE. v. a. *Fam.* **EMBADALIRSE.**

ENFADADÍSSIM. adj. sup. **Enojadísimo.**

ENFADADÍS, A. adj. Qui es fácil d' enfadarse. **Enfadadizo.**

ENFADAR. v. a. Amoinar, disgustar, molestar a algú. **Enfadar.**

ENFADARSE. v. r. Enujarse, airarse. **Enfadarse.**

ENFADARSE PER RES O PER Poca COSA. fr. *Reparar en repulgos de empanada.*

ENFADAT, DA. p. p. **Enfadado.**

ENFADEIR. v. a. *Ant.* **INFATUAR.**

ENFADO. m. Impressió desagradable que molesta al ànim. **Enfado.**

ENFADÓS, A. adj. Lo que causa enfado. **Enfadoso.**

ENFADOSAMENT. adv. m. Ab enfado. **Enfadosamente.**

ENFADOSÍSSIM, A. adj. sup. **Enfadosisimo.**

ENFALAGAR o ENFALEGAR. v. a. ENLLUERNAR.

ENFALEGAMENT. m. ENLLUERNAMENT.

ENFALLONIMENT. m. *Ant.* **ENUIG.**

ENFALLONIR. v. a. *Ant.* **Enojar.**

ENFALLONIT, DA. p. p. **Enojado.**

ENFANGAMENT. m. Acte y efecte d' enfangarse. **Enlodadura.**

ENFANGAR. v. a. Embrutar de fauch. **Enlodar, embarrar.**

ENFANGARSE. v. r. **Enlodarse.** || v. r. *Met.* Ficar-se en alguna dificultat o empenyo que té mal èxit. **Abarrancarse.**

ENFANGARSE FINS AL COLL. fr. *Meterse hasta las tranças.*

ENFANGAT, DA. p. p. **Enlodado, embarrado.**

ENFANGAT EN ELS VICIS. *Expr. fam.* **Envolcado, envuelto.**

ENFANGOSARSE. v. a. *Ant.* ENFANGARSE.

ENFANTAMENT. m. *ANT.* PART.

ENFANTAR. v. a. *Ant.* **PARIR.**

ENFANTÀSTICAMENT. adv. m. *Ant.* **Fantásticamente.**

ENFANTÀSTICH. adj. *Ant.* **FANTÀSTICH.**

ENFARCELLAR. v. a. **ENFARDELLAR.**

ENFARDELLADOR, A. m. y f. Qui enfardella. **Enfardelador.**

ENFARDELLAMENT. m. Acte y efecte d' enfardellar. **Enfardeladura.**

ENFARDELLAR. v. a. Fer fardos o fardells. **Enfardelar.**

ENFARDELLAT, DA. p. p. **Enfardelado.**

ENFARFECH. m. Cosa que fa nosa. **Estorbo, baulumba.**

ENFARFEGAR. v. a. Omplir massa y desordenadament. **Sobrecargar, recargar.**

ENFARINAR. v. a. Omplir o cubrir de farina. **Enharinar.**

ENFARINAT, DA. p. p. **Enharinado.**

ENFARISTOLAT, DA. adj. *Ter.* **ENTUSSIASMAT.**

ÉNFAIS. f. *Ret.* Figura pera significar més de lo que 's diu, y pera donar a entendre lo que no 's diu. **Énfasis.**

ENFASTIJAMENT. m. *Ant.* **FASTICH.**

ENFASTIJAR. v. a. *Ant.* **FASTIGUEJAR.**

ENFÀTICAMENT. adv. m. **Enfáticamente.**

ENFÁTICH, CA. adj. Lo que pertany a la énfasis. **Enfático.**

ENFEBRAT, DA. adj. y

ENFEBROSIT, DA. adj. Qui té febre. **Calenturiento.**

ENFECCIÓ. f. *Ant.* **INFECCIÓ.**

ENFECCIONAR. v. a. *Ant.* **Infeccionar.**

ENFEINAT, DA. adj. Carregat de feina. **Atarcado, abrumado de trabajo.**

ENFERMER, A. m. y f. Qui assisteix als malalts. **Enfermero.**

ENFERMERÍA. f. Casa, sala pera 'ls malalts. **Enfermeria.**

ANAR A LA ENFERMERIA. fr. Se diu al que se 'l considera en la classe dels malalts. *Tomar enfermeria.*

ENFERVORISAR. v. a. Acalorar, infundir ànim. També s' usa com reciproc. **Enfervorizar.**

ENFERVORISAT, DA. p. p. **Enfervorizado.**

ENFEUDACIÓ. f. L'acte de enfeudar. **Enfeudación.** || Títol o diploma del feudo. **Enfeudación.**

ESFEUDAR. v. a. Donar a feudo. **Enfeudar, infeudar.**

ENFEUDAT, DA. p. p. **Enfeudado.**

EN FÍ. adv. m. **En fin, al fin, al cabo, últimamente, finalmente, por último.**

ENFILA. f. *Ter.* **ESCUDELLER.**

ENFILADA. f. Restell, munió de coses ficades per ordre a una corda o cosa semblanta. **Sarta, ristra.** || La de fruita seca. **Rastra.** || La de grans de vidre,

etcètera. Abalorio, rocalla. || pl. Al blasó les coses foradades com anells, etc., posades per ordre. Enfilades.

ENFILADOR, A. m. y f. Qui enfila. Engarzador, engazador.

ENFILALL. m. La porció de coses enfilades. Sarta, sartal.

ENFILAMENT. m. Encadenament, enllàs d'una cosa ab un'altra. Engarce.

ENFILAR. v. a. Ficar el fil pèl cos de les agulles. Enhebrar. || Fer una enfilada. Ensartar, engarzar, enhilar || Fer una enfilada d'aucells passantlos un bri d'esparg o de ploma pèl nas. Apiolar. || *Met.* Dirigir, guiar, encaminar ab ordre. Enhilar. || *Met.* Empenyarse en alguna cosa. Pegar, dar en.

CADA HÚ LA ENFILA PER LA SÈVA, O GADA HÚ PER ALLÀ ONT LA ENFILA. *Ref.* Explica la tenacitat y apego que cada hù té al seu propi dictamen y opinió. *Cada loco con su tema, y cada lobo por su senda.*

ENFILARSE. v. r. Pujarse'n posarse en llocs alts. Encaramarse || Entortolligarse 'ls fils de les plantes. Enredarse, enzarzarse.

ENFILARSE CÒM UNA CARABASSERA. *fr. Met.* Tindre el gènit prompte, arrebatat. *Subirsele á uno la sangre á la cabeza.*

ENFILAT, DA. p. p. Enhilado, enhebrado, encaramado.

ENFILOSADA. f. Encerrosada.

ENFILOSAR. v. a. Encerrosar.

ENFINGIR. v. a. FINGIR.

ENFISEMA. m. *Med.* Tumor general o parcial format per gasos entrats al teixit celular. Enfisema.

ENFISEMATÓS, A. adj. *Med.* Pertanyent al enfisema. Enfisematoso.

ENFISTOLARSE. v. r. Passar una llaga al estat de fistola. Enfistolarse.

ENFIT. m. Indigestió, embaràs del ventre. Ahitera, ahito.

ENFITAR. v. a. Causar enfit. Ahitar.

ENFITARSE. v. r. Ahitarse.

NO M'ENFITARÉ. *Expr.* Se diu al que dona ab escassetesa y miseria. *Hårtate, comilón, con pasa y media.*

ENFITAT, DA. p. p. Ahitado. || m. *Ter.* *ibissench.* Brut, plé de taques. Mugriento, grasioento.

ENFLAQUIR. v. a. AFLAQUIR.

ENFLAQUIRSE. v. n. AFLAQUIRSE.

ENFLAUTAT, DA. adj. Enflautado.

ENFLEIXAT, DA. adj. Armat. Se diu del arch. Enflechado.

ENFLOCADURA. f. Conjunt de llaços o flochs. Conjunto de lazos.

ENFLOCAR. v. a. Adornar ab flochs o llaços. Lacear, encintar.

ENFLOCARSE. v. r. Engalanarse, emperegilar-se, empapirotar-se.

ENFLOCAT. p. p. Laceado, encintado.

ENFLOCH. m. *Ter.* *Blanes.* Corda que lligada al aparell d'isar per un extrém està per l'altre subgecte a l'estrop y serveix pera pujar l'entena.

ENFOGAR. v. a. *Ant.* OFEGAR.

ENFOLRO. m. FORRO.

ENFOLLEIR. v. n. *Ant.* ENFOLLIR.

ENFOLLEIT, DA. p. p. D'enfolleir o enfollir. Enloquecido.

ENFOLLIR. v. n. *Ant.* y

ENFOLLIRSE. v. r. *Ant.* Perdre 'l judici, tornarse foll. Enloquecer.

ENFONDARSE. v. r. *Ter.* ENFONSARSE.

ENFONDIMENT. m. Acte y efecte d'enfondir. Excava, excavació.

ENFONDIR. v. a. Cavar fondo. Ahondar, profundizar, zahondar. || *Ant.* Tirar a fons una embarcació. Echar á pique. || ESFONDRAR.

ENFONDIRSE. v. r. ENFONSARSE.

ENFONDRIAMENT. m. ENFONSAMENT.

ENFONDRE. v. a. ENFONSAR.

ENFONDRE'S. y. r. Hundirse, aplomarse.

ENFONSAMENT. m. Hundimiento.

ENFONSAR. v. a. Sumergir. També s'usa com reciproc. Hundir. || ESBOTZAR.

ENFONSARSE. v. r. Arruinar-se algún edifici. Hundirse, aplomarse. || Parlar de les faccions de la cara, particularment dels ulls, ficarse endins. Sumirse, hundirse. || ENTRARSE'N, 2.

ENFONSAT, DA. p. p. Hundido.

ENFONZAR. v. a. y 'ls seus derivats. ENFONSAR.

ENFORA. adv. ll. Envers la part exterior. Hacia fuera.

D'AQUI O D'ALLÍ ENFORA. etc. m. adv. Que denota principi de temps o lloch. *De, desde aqui, de allí.*

ENFORCAR. v. a. Fer forchs d'alls o cebes. Enristrar. || *Ant.* PENJAR, 1.

ENFORJAR. v. a. EMPATOLLAR.

ENFORMADOR. m. Eina de dimensions variables, llarguera y contraplana, que acaba en un tall escarlat d'un sol toix y té un mànech tornejat de fusta. Formón, escoplo.

TRAVALLAR AB L'ENFORMADOR. *Escoplear.*

ENFORMATJAT (Estar mal). *fr.* Estar disgustat, malgradós. Estar uno mal guisado.

ENFORNAR. v. a. Ficar alguna cosa al forn. Enhornar, ahornar. || Traspasar ab algún instrument punxagut, com: l'espasa, etc. Espetar, atravesar, traspasar, clavar.

AL ENFORNAR SE FAN ELS PANS GEPEPUTS. *Ref.* *Al enhornar se tuerce el pan; al enhornar se hacen los panes tuertos.*

ENFORNAT, DA. p. p. Enhornado.

ENFORRO. m. La tela que's posa per la part de dins de qualsevol vestit o roba. Forro, aforro.

ENFORTEINT. *Expr. ant.* Fortaleciendo.

ENFORTIDOR. m. Lloch pera enfortir. Enfurtidor.

ENFORTIMENT. m. Acte y efecte d'enfortir. Fortalecimiento.

ENFORTIR. v. a. Fortificar, donar vigor y forces. Fortalecer, fortificar. || *Met.* Fer més aptes els cosos pera 'l treball. Endurecer, endurar. || Endurir. Endurecer, endurar. || Donar firmesa y consistencia a alguna cosa. Atiesar, retesar. || *Ant.* FORTIFICAR. Donar als teixits de llana, barrets, etc., el cos corresponent. ENFURTIR.

ENFORTIRSE. v. r. Aumentarse la forsa d'alguna cosa, com: *el vent*, etc. Arrecriar, arrecriarse. || Ferse forta la persona ab l'exercici. Encallecerse, hacerse ducho.

ENFORTIT, DA. p. p. Atiesado, retesado, endurecido, fortalecido.

ENFOSCAR. v. a. *Ant.* ENFOSQUIR.

ENFOSQUIMENT. m. Acte y efecte d'enfosquirse. Obscurecimiento.

ENFOSQUIR. v. a. Privar de llum y claretat. Obscurecer, ofuscar.

ENFOSQUIRSE. v. r. Ferse fosch o de nit. Obscurecer. || Ennuvolarse, posarse núvol. Obscurecer, enfoscarse. || Desaparèixerse, esvaïrse. Obscurecerse. || ENTERBOLIRSE.

ENFRÁCTICH, CA. adj. Calificació de les substancies o agents medicinalns que serveixen pera cloure 'ls poros. Enfrático.

ENFRAGMA. f. *Med.* Nòm ab que 's designen els

obstacles que s'oposen a la sortida del fetó en els parts difícils. **Enfragma**.

ENFRANCH. m. La part més estreta de la sola de la sabata, qu'és entre 'l taló fins a la planta. **Enfranche**.

ENFRANQUIR. v. a. Fer franch d'alguna cosa. **Enfranquecer**. || Entre sabaters, cusir, retallar lo que sobra de la sola de la sabata un cop cusida. **Desvivar**.

ENFRE. adv. ll. y t. Ant. DINTRE.

ENFREDORAR. v. n. REFREDAR.

ENFRENADOR, A. m. y f. Qui enfrena. **Enfrenador**.

ENFRENAMENT. m. L'acció y efecte d'enfrenar. **Enfrenamiento**.

ENFRENAR. v. a. Posar el fré a les cavalcadures. **Enfrenar**. || *Met.* REFRENAR.

ENFRENAT, DA. p. p. Enfrenado.

ENFRENTAR. v. a. Mar. Unir dues peces al top. **Enfrentar**.

ENFRONT. m. La part de devant d'un edifici, etcètera. **Fachada, frente, frontispicio**. || *adv.* A la part oposada. **Enfrente**.

ENFRONTAR. v. a. Ant. Posar una cosa enfront d'un' altra. **Enfrontar**.

ENFRONTE. m. Ant. AFRONT. || DESABRIMENT.

ENFUNDAR. v. a. Ficar dins de la funda. **Enfundar**.

ENFUNDARSE. v. r. FUNDARSE. || Fixarse mòlt en una cosa, ferne mòlt de cas. **Enfrascarse, fijarse, pararse**. || Adornarse, advertir alguna cosa. **Pararse, advertir**.

ENFUNDAT, DA. p. p. Ant. FUNDAT.

ENFURISMAR. v. a. Irritar. **Enfurecer**.

ENFURISMARSE. v. r. Enfadarse mòlt. **Enfurecse, entigrecese, desbautizarse, enfurismarse, arrebatarse, amostazarse, desenfrenarse, ensañarse, encorajarse, embotijarse; echar el hatillo al mar, subirse á las bovedillas**.

ENFURISMAT, DA. p. p. y adj. Mòlt enfadat. **Enfurecido, entigrecido, sañudo, sañoso**.

ENFUSTAMENT. m. Acte y efecte d'enfustar. **Enmaderamiento, enmaderación**.

ENFUSTAR. v. a. Guarnir, cubrir de fusta. **Entablar, enmaderar**.

ENFUTIMARSE. v. r. ENFURISMARSE.

ENFUTIMAT, DA. adj. ENTREMALIAI. || *m. Ter. Ibissench.* Indignat. **Indignado**.

ENGABANYAR. v. a. Incomodar, fer nosa la roba. **Embarazar**.

ENGABANYAT, DA. adj. Qui no pot manejar els braços per oprimirlo el vestit o no estar avesat a durlo. **Aspado, engabañado**.

ENGABATXAT. Ter. Ibissench. Enfitat. **Empachado**.

ENGABIAR. v. a. y 'ls seus derivats. Engaviar.

ENGADÍ. m. El natural o pertanyent a la vall de l'Engadina. **Engadino, engidino**.

ENGADINA. Geog. Vall dels Alps orientals, que ara depén del cantó dels Grisons, a Suïssa. Té 80 km. de llargaria y és prou estret en algún paratge pera atravessar-lo en 15 minuts. Comprén l'*Alta* y la *Baixa Engadina*. Els habitants parlen un llenguatge anomenat *Romanxo*, mòlt semblant al català.

ENGAFETAR. v. a. Posar els gafets. **Encorchetar**.

ENGAFETAT, DA. p. p. Encorchetado.

ENGALIPADOR, A. m. y f. Qui engalipa. **Engaitador, embaucador, gitano, enganchador, enflautador**.

ENGALIPAIRE. m. ENGALIPADOR.

ENGALIPAR. v. a. Enganyar ab afalachs. **Engaltar, engatusar, embaucar, encantusar, roncear, engatar, enfruchar, engaritar, gitanejar**.

ENGALIPAT, DA. p. p. Engaitado.

ENGALONAMENT. m. Adorno fet ab galóns. **Galoneadura**.

ENGALONAR. v. a. Guarnir ab galóns. **Galonear**.

ENGALONAT, DA. p. p. Galoneado.

ENGALTAR. v. a. Apuntar l'escopeta. **Encarar, apuntar**. || *Art. y of.* Enganxar, alegir, colocar un troç.

SENSE ENGALTAR. Expr. Que pondera o exagera una cosa; se sol usar ab els verbs *dir* y *tirar*. *Por mayor, por arrobos, por quintales*.

ENGALLADOR m. Mena de brida curta juntada a la falsa del mós o al filet que serveix pera engallar a l'animal de carro. **Engalladero**.

ENGALLAR. v. a. Fer que 'l cavall baixi 'l cap alçant el coll, valentse del engallador. **Engallar**.

ENGALLARDIT, DA. m. y f. Enhiesto.

ENGALLARDIRSE. v. r. ENSOPERBIRSE.

ENGALLARSE. v. r. Fam. ENORGULLIRSE.

ENGAMBUIXAR. v. a. Posar el gambuix a un noi. **Poner el capillo ó gambo**.

ENGANAR. v. a. Ant. y 'ls seus derivats. ENGANYAR.

ENGANARITZ. f. Ant. ENGANYADORA.

ENGANXADISSA. f. Munió de coses enganxades.

ENGANXADOR, A. m. y f. Qui enganxa. **Enganchador**.

ENGANXAMENT. m. L'acció y efecte d'enganxar o d'enganxarse. **Enganchamiento, enganche**.

ENGANXAR. v. a. Agafar ab un ganxo o penjar 'hi alguna cosa. **Engabaratar, enganchar**. || *AGAFAR*. || *Atreure, lograr* ab art alguna cosa. **Enganchar**. || *Mil.* *Atreure a algú ab diners a que assenti plassa*. **Enganchar**. || *Ter.* ENGALIPAR.

ENGANXARSE. v. r. Agafarse, agarrarse.

ENGANXAT, DA. p. p. Enganchado.

ENGANY. m. Falta de veritat, astúcia, frau. **Burla, engaño, fraude**. || *Erro.* Engaño, error. || EQUIVOCACIÓ.

ANAR AB ENGANY. fr. Procedir de mala fé. *Ir de mala fe*.

ENGANYABADOCHS o BESTIES. m. y

ENGANYABOBOS. m. Cosa de poch valor y mòlta brillantor. **Espantavillanos**. || Qui enganya ab jochs y burles. **Engañador, engañabobos, engañamundos**.

ENGANYADÍS, A. adj. Fàcil d'enganyarse o ésser enganyat. **Engañadizo, motolito**.

ENGANYADOR, A. m. y f. Qui o lo qu'enganya. **Enganyador, embustero**.

ENGANYADORAMENT. adv. m. Ab engany. **Engañadoramente**.

ENGANYADURA. f. Mar. Costura que 's fá als xicots d'un obench, burda o brandal que s' haze romput. **Engañadura**.

ENGANYAMÓNS. m. HIPÓCRITA.

ENGANYAPASTORS. m. Ornít. Aucell. **Pastorella**. || Aucell de nit, mena d'óлива. **Autillo**. || *SI-BOCH*. || *Chota calva*.

ENGANYAR. v. a. Fer creure lo que no és. **Engañar**. || *Defraudar, defraudar, engañar*. || *SEDUIR*.

ENGANYAR EL PÀ. fr. Menjar alguna cosa ab ell pera ferlo més gustós. **Engañar el pan**.

ENGANYAR EL TEMPS. Entretindres ab qualsevulla cosa pera que no sembli tan pesat. **Pasar, matar, enganar el tiempo**.

ÉSSER DE MAL ENGANYAR. fr. Fam. Se diu del que és mòlt espavilat. *Ser avisado, a otro perro con ese hueso, ser malo de enganar*.

ENGANYARSE. v. r. Descomptarse, equivocar-se, errar, pendre una cosa per altra. *Trasoñar, engañarse.*

ENGANYAT, DA. p. p. Engañado.

ENGANYIFA. f. *Fam.* Engañifa, trampantajo, droga, alicantina.

ENGANYÓS, A. adj. Lo qu' enganya o dóna ocasió a enganyarse. Engañoso.

ENGANYOSAMENT. adv. m. Ab engany. Engañosamente.

ENGARCERÁN (Serra de). *Orog.* Serra de la província de Castelló, part. jud. d' Albocácer; és a la vora de la riera Carbonera.

ENGARGALLAR. v. a. Ficar alguna cosa dins la boca d' algú. Engargantar, meter alguna cosa en la boca ó tragadero de algú. || *Met.* Explicar alguna cosa ab la possible claretat. Decir-lo delectreado, dar la cosa mascada.

ENGARLANDAR. v. a. Adornar ab garlandes. Enguirnaldar.

ENGARLANDAT. m. Cubert de garlandes. Enguirnaldado.

ENGARRAMATXAT. v. a. *Ter.* EMBOLICAR.

ENGASSAR. v. a. Preparar e's panyos ab llexiu d' alum i d' altres coses pera donarlos el color. Enjibar, engrasar, dar el pie.

ENGAST. m. Obra en que s'ajusten y encaixen peces de diferents colors. Embutido, engaste, engastadura.

ENGASTADOR. m. Qui engasta. Engastador, enjeyelador.

ENGASTAMENT. m. Acte y efecte d' engastar. Engaste, engastadura.

ENGASTAR. v. a. Encaixar, ficar una cosa dins de un altra apretadament. Engastar.

ENGASTAT, DA. p. p. Engastado.

ENGASTRIMÁNTICH, CA. adj. Subjecte que fa pronóstichs o pressagis, treient la veu del ventre com els ventrílechs. Engastrimantro, engastrimado, engastrimanto.

ENGASTRIMITA. s. y adj. Qui té la facultat de produir, sense moure la boca ni 'ls llavis, sons independents de la veu comuna. Engastrimita, ventríloquo, engastrónomo.

ENGASTRISME. m. Modo d' enraonar que consisteix en fer creure que la veu no surt de la boca. Engastrismo.

ENGATILLAMENT. m. Acció y efecte d' engatillar. Engatillamiento.

ENGATILLAR. v. a. Subjectar ab el gatillo. Engatillar. || Armar, disparar el fusell que tingui 'l gatillo al punt. Engatillar.

ENGATJAR. v. a. *Ant.* EMPENYAR.

ENGAVIAMENT. m. L' acció y efecte d' engaviar. Acto de enjaular.

ENGAVIAR. v. a. Ficar o tancar dins d' una gavia. Enjaular.

ENGAVIAT, DA. p. p. Enjaulado.

ENGEGAR. v. a. ETGEGAR.

ENGEGAR EL REMAT. *Ter.* *Moyá.* Tréurel del corral per anar a pasturar-lo al camp.

ENGEGNARSE. v. r. *Ant.* ENGINYARSE.

ENGELOSIR. v. a. Causar gelosia. Dar celos.

ENGELOSIRSE. v. r. Tindre celos, manifestant'ho ab el cuidado y vigilancia. Celar.

ENGELOSIT, DA. adj. GELÓS.

ENGENDRABLE. adj. Lo que 's pot engendrar. Engendrabable.

ENGENDRADOR, A. m. y f. Qui engendra. Engendrador.

ENGENDRAMENT. m. Acte y efecte d' engendrar. GENERACIÓ, I y 5.

ENGENDRAR. v. a. Criar, produir, multiplicar alguna especie. Engendrar. || *Met.* Causar, ocasionar, formar, com: *odi, amor,* etc. Engendrar.

ENGENDRARSE. v. r. Engendrarse.

ENGENDRAT, DA. p. p. Engendrado.

ENGENRRAR. v. a. *Ant.* ENGENDRAR.

ENGENY. m. INGENI.

ENGIBAR. v. a. PEGAR.

ENGIGNAMENT. m. *Ant.* ENGINY, INDUSTRIA.

ENGIGNÓS, A. adj. ENGINVÓS.

ENGIMELGAR. v. a. *Nant.* Assegurar un pal o verga ab gimelgues. Engimelgar.

ENGIN. m. y

ENGINY. m. Trassa, manya. *Ingenio, maña, sutileza.* || Màquina. *Ingenio.* || Màquina de guerra. *Ingenio.* || MALICIA.

VAL MÉS ENGINY QUE FORSA. *Ref.* Denota que lo que no 's pot conseguir ab la forsa, 's logra ab la trassa o industria. *Más vale maña que fuerza; donde no valen cuñas, aprovechan uñas.*

VOL MÉS ENGINY QUE FORSA. *Ref.* Denota que 's tren millor partit ab la suavitat y destresa que ab la violencia y rigor. *Más quiere maña que fuerza.*

ENGINYARSE. v. r. Discórrer, industriarse, proporcionar-se medis pera conseguir alguna cosa o per comoditat propia. *Ingeniarse, industriarse, amañarse.*

ENGINYER. m. Inventor, faedor d' enginys. *Ingeniero, maquinista.* || *Mil.* Soldat que cuida del maneix de les màquines de guerra y de les obres de fortificació. *Ingeniero.*

ENGINYERIA. f. Art y ciencia de l' enginyer. *Ingeniería.*

ENGINYÓS, A. adj. Hábil, dotat d' ingeni. *Ingenioso, sutil.*

ENGIR o EN GIR. m. adv. Alrededor, en contorno.

ENGISCOP. m. Mena de microscopi. *Engiscopio.*

ENGISSOMA. f. *Med.* Especie de fractura del craniu, en la que una esberla colocada sota d' una part sana del os, comprimeix el cervell. *Engisoma.*

ENGLANAT. adj. *Blas.* y

ENGLANTAT, DA. adj. *Blas.* Carregat d' aglans. *Englantado, englandado.*

ENGLANTINA. f. Mena de jessamí que 's cria en Catalunya, Valencia y Murcia, més olorós que 'l jessamí comú. *Jazmín real.* || Nóm poètic de la flor del roser selvàtic. En els Jochs Florals, és concedida a les poesies de tema patriòtic, éssent un dels premis ordinaris, pera obtindre el mestratge en *Gaya Ciencia.* A Tolosa l' englantina d' oi, és considerada en els certàmens poètics com un dels premis més importants. *Eglantina.*

ENGLUTIR. v. a. Dragar sense mastegar y ab ansia. *Engullir.*

ENGLUTIT, DA. p. p. Engullido. || adj. Empalgós. *Glutinoso, viscoso.*

ENGOLAR. v. a. *Ant.* y

ENGOLAYR. v. a. *Ant.* Englutir.

Englantina

ENGOLFAR. v. a. *Mar.* Fer entrar dins d' un golf o alta mar. **Engolfar.** || Ficar a un en empreses atrevides y dificultoses. **Engolfar.**

ENGOLFARSE. v. r. Navegar mar endins lins perdre de vista la terra. **Engolfar, engolfarse.** || *Met.* Ficar-se molt en negocis. **Engolfarse, enfrascarse.**

ENGOLIDOR. m. **ENGULLIDOR.**

ENGOLILLAT, DA. adj. *Fam.* Qui sempre porta la gollilla posada. **Engolillado.**

ENGOLIR. v. a. **ENGLUTIR,**

ENGOLIT, DA. adj. *Blas.* S' aplica a les peces quins extréms entren a la boca del lleó, lleopart o altres animals. **Engolado.**

ENGOLOSINAR. v. a. **ENLLEPOLIR.**

ENGOMADURA. f. y

ENGOMAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte d' engomar. **Engomadura.**

ENGOMAR. v. a. Enllustrar ab goma. **Engomar.**

ENGOMAT, DA. p. p. **Engomado.** || adj. Lo que té goma. **Gomoso.**

ENGOANY. adv. t. *Ter.* **ENGOANY.**

ENGOANYANADA. f. *Ter.* **ANYADA, CULLITA.**

ENGORDIMENT. m. p. u. **GROSSARIA.**

ENGORDIRSE. v. r. p. u. **ENGREIXARSE.**

ENGORDIT. adj. **GRAS.**

ENGORJAR. v. a. **ENGARGALLAR.** || *Art. y of.* Eina de llanuer para quina s' usa un martell especial.

ENGORJARSE. v. r. **ENGLUTIR.**

ENGORMANDIR. v. a. **ENLLEPOLIR.**

ENGORRO. m. *Fam.* Embarás, impediment, molestia. **Engorro.**

ENGORRONIRSE. v. r. Dónarse a la vida ociosa, ferse drogo. **Apoltronarse.**

ENGORRÓS, A. adj. Embarassós, dificultós, molest. **Engorroso.**

ENGRAELLAR. v. a. *Arq.* Colocar les fustes pera formar la cuberta d' un edifici. **Encabriar.**

ENGRAELLAT. adj. *Arq.* Obra d' encadenats de fusta pera fabricar en terres fluixes o cubertes d' aigua. **Zampeado.**

ENGRAJAR. v. a. *Ant.* **ENGREIXAR.**

ENGRANAIR. v. a. *Ant.* **ENGRANDIR.**

ENGRANALL. m. Lloch ont se tira 'l menjar pera atreure la caça. **Cebadero.** || El menjar que 's tira a algún lloch pera atreure la caça. **Cebo** || *Maq.* Acció d' engranar o disposició de moltes rodes dentades, quines dents encaixen les unes ab les altres, tramefant aixís o modificant la forsa d' un motor. **Engranaje, engargante, engranc.** || *Met.* Foment, atractiu. **Cebo, ahagaza, señuelo.** || **ESQUER.**

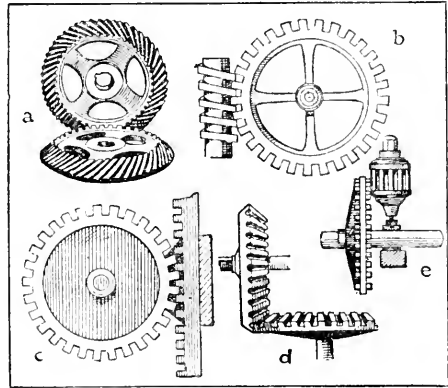
ENGRANALLAR. v. a. Dónar o tirar menjar als animals. **Cebar.** || *Met.* Atreure a algú per medi de alguna cosa agradable. **Cebar, atraer.**

ENGRANALLAT, DA. p. p. **Cebado.**

ENGRANAR. v. a. **ENGRANALLAR.** || Posar el gra al graner. **Engranerar.** || Posar el blat a la tramuja y moldre desseguida. **Moler.** || *Mág.* Entre rellotgers y demés oficis de maquinaria entrar o encaixar les dents d' una barra, roda, pinyó, etc., en les d' un' altra pera trasmetre a altres peces o acompassar la forsa motriu. **Engranar, engargantar.**

ENGRANATGE. m. *Mec.* Efecte d' engranar. **Engranaje.** || Conjunt de les peces qu' engranen. Apropialda disposició de les rodes dentellades, que aixís que unes ab altres se combinen, trasmeteixen o be modifiquen el moviment de l' arbre de rotació a un altre y regularisen les velocitats. El refrech de les dents és molt fort, gastantse y lent precis untarles sovint ab materies grasses o olioses pera evitar 'ho. S' anomena *cilindrich* l' engranatge quan els seus eix resulten paralels; *cònic* quan son perpendiculars,

y *helicoidal* al ésser inclinats. La combinació del dentellat se fonamenta en principis geométrichs, y el seu moviment pot cambiarse de *circular* en *rec-*

ENGRANATGE: a, engranatge helicoidal; b, engranatge cilíndric; c, engranatge de cremallera; d, engranatge d'àngul; e, engranatge de llanterna.

tilini apropiant 'hi una roda dentada y una cremallera. **Engranaje.**

ENGRANDIMENT. m. L' acció d' engrandir. **Engrandecimiento.**

ENGRANDIR. v. a. Aumentar, fer més gran una cosa. **Engrandecer, agrandar, engrandar.** || *Met.* Alabar, ensalsar. **Engrandecer.** || **Exaltar, elevar** a algú a dignitat superior. **Engrandecer.**

ENGRANDIT, DA. p. p. **Agrandado, engrandado.**

ENGRAPAR. v.

a. *Fam.* Agafar fortament ab la mà. **Agarrar.**

ENGRAPAT, DA. adj. **Agarrado, aferrado.**

ENGRASSAR. v. a. *Ant. y*

ENGRASSIR. v. a. *Ant.* **ENGREIXAR.**

ENGRATAU. m.

Ter. náut. **Blanes.**

Peça posada demunt cuberta ab

march y llenques encreuades, pera que s' hi escorri

l' aigua.

ENGRAVAR. v. a. Ficar una cosa dins del forat de un' altra. **Introducir.** || Posar grava en els camins.

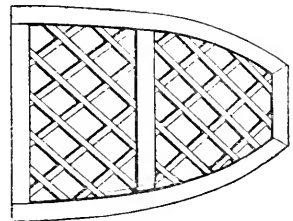
ENGREDDAR. v. a. Untar ab greda o terra de peiràie. **Engredar.**

ENGREIXADOR, A. m. y f. Qui engreixa. **Engordador.**

ENGREIXAMENT. m. L' acció y efecte d' engreixar. **Engrasación.**

ENGREIXAR. v. a. Nodrir molt, fer tornar gras. **Engordar.** || Dónar substancia y crassitut a alguna cosa. **Engrasar.** || Fer grassos als animals. **Cebar, sagnar, engordar.** || Untar ab greix. També s' usa com reciproc. **Engrasar.** || *Met.* Fer rích a algú. També s' usa com reciproc. **Engordar.**

ENGREIXARSE. v. r. Posarse gras. **Embastecer, embornecer, criar carnes, cobrar, echar, tomar carnes.** || Tindre una gran satisfacció. **Engreirse, entonarse.**

Engratau

ENGREIXAT, DA. p. p. Engordado, cebado.

ENGRESCAMENT. m. Acte o efecte d'engrescarse. Enfrascamiento.

ENGRESCARSE. v. r. Aplicarse ab suma atenció a algún negoci. Enfrascarse, engolfarse. || Ficarse en alguna disputa, renyina, etc., acalorants'hi. Armar pelotera, pelotearse, pelotear. || Enamorarse. Engolondrinarse.

ENGRESCAT, DA. p. p. Enfrascado.

ENGRESSAMENT. m. *Ant.* ENGREIXAMENT.

ENGRILLONAR. v. a. Posar grillóns. Echar á uno los grillos.

ENGRUIRSE. v. r. Descolorirse, tornar-se groch. Enmariltecerse.

ENGRÓS. m. adv. y

EN GROS. m. adv. En grande, al por mayor.

COMPRAR AL ENGRÓS Y VENDRE A LA MENUDA. fr. *Comprar al por mayor y vender al por menor.*

ENGRASSAR. v. a. ENGRASSIR.

ENGRASSIMENT. m. L' acció y efecte d'engrosir. Aumento.

ENGRASSIR. v. a. Fer tornar grós. Engrosar. || v. n. *Ant.* Engordarse. || ENGREIXARSE. || Gastar la punta o tall. Embotar.

ENGRUIXAMENT. m. GROSSARIA.

ENGRUIXAR. v. a. ENGRASSIR. || v. n. FERSE PRENYADA. || CRÉIXER, AUMENTAR, ACRÉIXER.

ENGRUIXIMENT. m. GROSSARIA.

ENGRUIXIR. v. a. ENGRASSIR.

ENGRUIXIRSE. v. r. Posar gruixa, ferse grossa alguna cosa. Engrosar.

ENGRUIXIT, DA. p. p. Engordado.

ENGRUNA. f. Petita porció d' alguna cosa. Mijaja, pizca, migaja, tilde, triza, chispa, negro de uña. || La molla petita de pá, formatge, etc. Migaja, miga. AL CUL DEL SACH SE TROVEN LES ENGRUNES. *Ref. Al fin se ven las zurrapas.*

ENGRUNAR. v. a. Dividir en parts molt petites. Desmigajar, desmenuzar, desmijar, desmenuzado.

ENGRUNETA. f. dim. Mijajita.

ENGRUT. m. Porqueria, llot que 's posa a les olles, dents y alt es coses. Sarro, mugre, viscosidad. || Pastetes. Engрудо. || A la marina, és una composició de vidre picat y pel de vaca pera ficarla entre les fustes y impedir que s' hi fassen cuchs, etc. Engрудо.

ENGRUTADOR. A. m. y f. *Ant.* Qui engruta. Engrudador.

ENGRUTAMENT. m. L' acció y efecte d' engrutar. Engrudamiento.

ENGRUTAR. v. a. *Ant.* Untar, apegar ab pastetes. Engrudar.

ENGRUTET. m. dim. Engrudillo.

ENGUALDRAPAR. v. a. Posar gualdrapes a les besties. Engualdrapar.

ENGUÁN. adj. t. *Ant.* ENGUANY.

ENGUANAR. v. a. *Ant.* ENGUANYAR.

ENGUANTAT, DA. adj. Enguantado.

ENGUANY. m. *Ant.* ADORNO. || adv. t. L' any present. Hogaño.

ENGUANYAR. v. a. *Ant.* ADORNAR.

ENGUARINA. f. Mena de gambeto ab valona usat a Castella. Enguarina, saltambarca.

ENGUASTAR. v. a. *Ant.* ENGASTAR.

ENGUELEVERSAT. *Ter. Ibsenench.* Malaltís, indispositat. Malucho.

ENGUERA (Joan). *Biog.* Frare valenciá, dominich, del sigle XVI. Confessor del rei Ferrán *el Catòlich.* In-

quisidor general de la Corona d' Aragó y bisbe de Vich, de Lleida y de Tortosa.

ENGUERA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia, format dels 12 següents ajuntaments: Anna, Bicornp, Bolbaite, Chella, Enguera, Estubeny, Mogent, Montesa, Navarrés, Quesa, Sellent y Vallada, reunint entre tots 25,925 hab. || Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap del part. jud. del seu nòm; és a la vora del riu Sellent y té 5,835 hab.

ENGUERRITAT. adj. *Ter. Ibsenench.* Destrossat. Andrajoso.

ENGUERXIRSE. v. r. GUERXARSE.

ENGUILLAR. v. a. *Naut.* Dónar voltes ab una corda prima a un' altra de més grossa, de modo que aquesta quedi forrada ab aquélla. Enguillar. || Lligar ab voltes planes els tomadors a llurs respectives verges a fi de que no pengin. Enguillar.

ENGIÓ. m. *Mar.* Cada una de les còrbes que 's posen horisontalment a la popa de les llanxes. Enguión.

ENGUIXADOR. m. Enjalbegador.

ENGUIXAMENT. m. L' acció y efecte d' enguixar o d' enguixarse. Enyesadura, enjalbegadura.

ENGUIXAR. v. a. Dónar una capa de guix. Enyesar, enjalbegar.

ENGUIXARSE. v. r. Embrutarse de guix. Enyesarse.

ENGUIXAT, DA. p. p. Enyesado.

ENGULLIDOR, A. m. y f. Qui engull. Engullidor. || m. *Ant.* Un muscle del coll o canó de la gola que la comprimeix com un anell pera fer anar avall els aliments. Deglutidor.

ENGULLIMENT. m. L' acció d' engullir. Sorbició.

ENGULLIR. v. a. Dragar, empassarse 'n el menjar o beure. Engullir.

ENGULLIT, DA. p. p. Engullido.

ENHARTAMENT. m. *Ter.* ENCANTAMENT.

ENHARTAR. v. n. *Ter.* ENCANTAR.

ENHIDRE, A. adj. *Min.* Calificació del quars hialí o fluorina que conté algunes gotes d' aigua. Enhidro.

ENHORABONA. f. Felicitació, complascència del bè d' un altre. Enhorabuena, norabuena, pláceme, parabién.

DÓNAR LA ENHORABONA. fr. Manifestar a algú la satisfacció que 'ns causa la seua felicitat. *Dar la enhorabuena, dar el parabién, gratular, felicitar.*

SIGUI ENHORABONA. *Expr.* De felicitat. *Sea enhorabuena.*

ENHORAMALA. f. Expressió de despreci o disgust. Enhoramala.

VÉS O VÉSTEN ENHORAMALA. *Expr.* *Anda enhoramala.*

ENIF. m. *Astron.* Una estrella de la constelació del Pegàs. Enif.

ENIGMA. m. Qüestió molt fosca y difícil. Enigma. || ENDEVINALLA.

ENIGMÀTICAMENT. adv. m. D' una manera enigmática. Enigmáticamente.

ENIGMÀTICH, CA. adj. Enigmático.

ENIGMATISAR. v. a. Convertir ab enigmes, parlar ab enigmes. Enigmatitzar.

ENIGMATISTA. m.

Qui parla ab enigmes.

Enigmatista.

ENIPNALISME. m.

Magnetisme animal.

Enipnalismo.

ENIPNIOTISME. m.

Adormint magnétich. Enipniotismo, sueño magnético.

ENIQUIA. f. *Entom.* Insectes lepidopters, fam. dels piràlits, de color pardo ab clapes blanques. Eniquia.

Eniquia

ENJOGASSARSE. v. r. Saltar d'alegria y content. **Rezojar, juguetear.**

ENJOGASSAT, DA. adj. **Juguetón, retozón, retozador.**

ESTAR ENJOGASSAT. fr. Estar molt alegre y gustós. *Retozar con el verde.*

ENJOIAR. v. a. Adornar ab joies. També s' usa com reciproc. **Adornar.**

ENJOIAT, DA. p. p. **Enjoyado.**

ENJONCAR. v. a. **ATRAPAR, CULLIR.** Coger. || *Met.* Forsar o atreure a algú ab persuassiós o manyes pera que fassi alguna cosa. **Encabestrar, atraer, hacer venir á la gamella.** || **Assegurar ab jonchs. Enjuncar.**

ENJONCH. m. L' acció y efecte d'enjoncar. **Enjunque.**

ENJONDRE. mot. adv. **PER TOT ARRÉU.**

ENJUDICIAR. v. a. Instruir una causa, posarla en estat de que 's pugui determinar en judici. **Substanciar, enjuiciar.**

ENJUGASSAT, DA. adj. **ENJOGASSAT.**

ENJUP. m. Mena de safreig. **Balsa.**

ENJÚS. adv. *Ant.* **AVALL.**

ENLACRAR. v. a. Cloure ab lacre. **Lacrar, enlacrar.**

ENLAIRAR. v. a. **REMUNTAR.**

ENLAIRARSE. v. r. **REMUNTARSE, ENSUPERBIRSE.**

ENLAIRAT, DA. p. p. D' enlairar. **Ensoberbecido, animado, elevado.**

ENLASSAR. v. a. *Ant.* **ENLLASSAR.**

ENLETGIR. v. a. *Ant.* Fer tornar lleig. **Afejar.**

ENLISAR. **Enllisar.**

ENLLÁ. adv. ll. Allá, cap allá. Allá, hacia allá. **FERSE ENLLÁ.** *Expr.* **Quitar-se de aqul, retirar-se, correrse.**

PERA AQUÍ ENLLÁ. *Loc.* adv. **Á rio revuelto.**

ENLLACADA. f. Rubinada, vinguda forta d' aigua y més propiament el llot que deixa l'avinguda, ja sigui de pluja o de creixent de riu, etc. **Aluvió.**

ENLLACAR. v. a. Embetumar ab llaca. **Zulacar.**

ENLLANET. adv. de ll. **Apartadito.**

FESTE ENLLANET. fr. **Apartate un poco.**

ENLLARDADOR, m. *Ant.* **AGULLA D' ENLLARDAR.**

ENLLARDAMENT. m. Acte y efecte d'enllardar. **Emborrazamiento.**

ENLLARDAR. v. a. Ficar fallets de causalada a la carn que s'ha de rostir. **Mechar, emborrazar.** || Untar les viandes ab llart. **Lardear, lardar, enllardar, empringar.** || *Met.* Molestar gravement, com: *l'enllardaren de bastonades.* **Pringar.** || *Met.* Tacar la fama. **Denigrar, infamar, pringar.** || Fer moltes ferides, aixís se diu: *enllardar de punyalades,* etc. **Acribillar.** || v. a. *Met.* Embastar, fer depressa alguna cosa, com. *un vestit en una tarde.* **Hilvanar, harbar.**

ENLLARDAT, DA. p. p. **Mechado, lardeado, pringado.**

ENLLARDONAR. v. a. **ENLLARDAR.**

ENLLÁS. m. Unió d'una cosa ab un'altra. **Enlace, enlazamiento, enlazadura.**

ENLLASSADOR, A. m. y f. Qui enllassa. **Enlazador.**

ENLLASSAR. v. a. Lligar ab llassos. **Enlazar.** || *Ant.* Agafar ab llas o filat. **Coger con lazo, enredar.**

ENLLASSAT, DA. p. p. **Enlazado.**

ENLLATAR. v. a. *Art. y ofe.* **Travall de clavar llates demunt les vigues pera posar hi les teules.**

ENLLEFERNAR. v. a. Embrutar ab greix. També s' usa com reciproc. **Pringar.**

ENLLEFERNAT, DA. p. p. **Pringado.**

ENLLEGANYARSE. v. r. Omplir-se 'ls ulls de lle-ganyes. **Llenarse de legañas los ojos.** || *Met.* **Passar nuvolets prims per davant del sol o de la lluna. Nublarse el sol ó la luna.**

ENLLEPOLIMENT. m. Ganes de tornar a menjar lo qu'agrada. **Regosto.** || *Met.* **La conveniència, utilitat, etc.. ab que s' atréu a algú. Golosina, cebo.**

ENLLEPOLIR. v. a. Excitar el desitj ab atractius. També s' usa com reciproc. **Engolosinar, arregar.**

ENLLEPOLIT, DA. p. p. **Engolosinado, arregos-tado.**

ENLLESTIMENT. m. **DESPAIG, LLESTESA.**

ENLLESTIR. v. a. Acavar, concloure alguna cosa. **Despachar, arreglar.**

FER ENLLESTIR. fr. **Dónar pressa. Meter prisa.**

ENLLESTIRSE. v. r. Abreviar, donarse pressa a fer alguna cosa. **Despachar, abreviar.**

ENLLESTIT, DA. p. p. **Despachado.**

ENLLETGIR. v. a. **APEAR, 1.**

ENLLISAR. v. a. Posar llisos al teler. **Enllisar.** || Posar la tela als llisos. **Enllisar.**

ENLLISTAMENT. m. *Ant.* **ALLISTAMENT.**

ENLLISTAR. v. a. *Ant.* **ALLISTAR.**

ENLLISTONAR. v. a. Guarnir de llistóns. **Echar listones.**

ENLLISTONAT, DA. adj. **Encintado.**

ENLLORAT. m. **Anegado.**

ENLLOSAR. v. a. Empedrar ab lloses. **Losar, enlosar.**

ENLLOSAT, DA. p. p. **Enlosado.** || Empedrat ab lloses. **Losado, enlosado.**

ENLLOTAMENT. m. Acte y efecte d'enllotarse. **Enlodadura.**

ENLLOTAR. v. a. Embrutar, cubrir de llot. **Enlodar, enllamar, entarquinar.**

ENLLOTASSAR. v. a. Tacar, embrutar de llot. **Enlodazar.** || *Fig.* **Envilir. Enlodazar.**

ENLLUERNAMENT. m. Turbació de la vista per massa llum. **Deslumbramiento, traslumbramiento.** || *Met.* **Preocupació. Deslumbramiento.**

ENLLUERNAR. v. a. Presentar d'un cop tanta llum que priva 'l veure. També s' usa com reciproc. **Deslumbrar, encandilar, traslumbrar.** || *Met.* **Alucinar ab apariències o falses raóns. També s' usa com reciproc. Deslumbrar.**

ENLLUERNAT, DA. p. p. **Deslumbrado, encandilado.**

ENLLUIR. v. a. Rebossar, posar llisa una paret. **Enlucir.**

ENLLUMINADOR. m. *Ant.* **Iluminador.**

ENLLUMINAR. v. a. **Iluminar.**

ENLLUSTRADOR, A. m. y f. Qui enllustra. **Pulidor.**

ENLLUSTRAMENT. m. Acte y efecte d'enllustrar. **Enlucimiento, pulimento.**

ENLLUSTRAR. v. a. Brunyir, pulir, donar llustre. **Lustrar, alustrar limpijar y embetumar el calzado.** || Entre argentens. **Gratar.**

ENLLUSTRAT, DA. p. p. **Lustrado, alustrado, enlustrecido.**

ENMASTICAR. v. a. Posar mastich.

ENMATSINAR LA FORJA. *Art. y Of.* Embrutar ab matèries estranyes el lloch de la fornall ont se fa el foc.

ENMETXAR. v. a. *Art. y Of.* Unir dues o més peces de fusta, metall, etc.. combinant les metxes.

ENNAIGAR. v. a. *Ter.* **REGAR,** parlant d'hortes.

ENNAVEGAT, DA. adj. Estar ben ennavegat. **Es-**

tar ben posat, ben embolicat o compromés. Estar bien puesto.

ENNAVEGARSE. v. r. *Met.* Engolfarse.

ENNEGRIR. v. a. Ennegrecer, aegrecer. || Denigrarse.

ENNEGRIRSE. v. r. Ennegrecerse.

ENNEGRIRSE 'L CEL. f. *Cerrarse, encapotarse el cielo.*

ENNEGRIT, DA. p. p. Ennegrecido, negrecido.

ENNEULIT, DA. adj. De poca salut y forsa. Encleque.

ENNOBLAIR. v. a. *Ant.* ENNOBLIR.

ENNOBLIMENT. s. m. Ennoblecimiento.

ENNOBLIR. v. a. Ennoblecir, ennoblir. || Dónar llustre y esplendor. Ennoblecir.

ENNOVAR. v. a. *Ant.* INNOVAR.

ENNUAGARSE. v. r. Detenirse'l menjar o beure al coll o gargamella. Atragantarse, aňsugar. || *Met. fam.* Tirbarse en la conversació. Atragantarse.

ENNUAGAT, DA. p. p. Atragantado.

ENNUETAR. v. a. DESPULLAR.

ENNUIG. m. ENNUIG.

ENNUJAR. v. a. Ennujar.

ENNUVOLARSE. v. r. Cubrirse'l cel de núvols. Anublarse, nublar-se, cerrarse, encapotarse el cielo || *Fig.* Entorpir-se. Entorpecerse

ENNUVOLAT, DA. p. p. Anublado, anubarrado, nublado, nubloso, nubo, nubloso.

ENOEMA. f. Producte de la simple concepció mental o de la energia. Enoema.

ENOEMÁTICH, CA. adj. Que 's forma a la imaginació. Enoemático.

ENOVERGIA. f. Facultat de formar idees immediatament a conseqüència d'una sensació o sentiment. Energoergia.

ENOFOBIA. f. Horror al vi Enofobia.

ENOFÓBICH, CA. adj. Pertanyent a la enofobia. Enofóbico, enofobo.

ENÓFOB, A. adj. y s. Qui té horror al vi. Enófobo.

ENOLA. f. Herba de la fam. de les inúlees, que se sembla a la pastanaga, si bé és més petita. Énula campana, hierba del moro.

ENOLATS. m. pl. *Farm.* Preparacions quin excipient es el vi en que s'han dissolt les substancies en totalitat. Enolados.

ENOLATURS. m. pl. *Farm.* Medicaments que tenen per excipient el vi, en el qual hi há en dissolució certs principis de les materies orgániques obtinguts per la maceració o per la llexivació. Enolaturós.

ENÓM. f. *Entom.* Insectes lepidopters nocturns, tribu dels falenitis, gaire bé sempre de color groguenç. Enómo.

ENOMANCIA. f. Endevinament per medi del vi. Enoinancia.

ENOMEL. m. Barreja de mel ab vi. Enomiell.

ENÓMETRE. m. Instrument que serveix pera amidar els graus de força del vi. Enómetro.

ENOMÉTRICH, CA. adj. Pertanyent al enómetro. Enométrico.

ENÓNFAL. m. Duresa al mélich. Enónfalo.

ENOPTROMANCIA. f. Art d'endevinar per medi d'un espill o mirall mágich. Enoptromancia.

ENORGOLLAR. v. a. *Ant.* y

ENORGULLAR. v. a. *Ant.* y

ENORGULLIR. v. a. *Ant.* y'ls seus derivats. ENSUPERBIR.

ENORM. adj. ENORME.

ENORMAMENT. adv. m. ENORMEMENT.

ENORME. adj. Desmesurat, desproporcionat, excessiu. Enorme. || GRAVE.

ENORMEMENT. adv. m. Excessivament. Enormemente, desmedidamente.

ENORMÍSSIM, A. adj. Enormísimo.

ENORMITAT. f. Excés, desmasia. Enormidad. || Gravetat de crim. Enormidad.

ÉNOVA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xátiva; és a la vora d'un barranch y té 1,303 hab.

ENPAYMENT. m. *Ant.* IMPEDIMENT.

ENPAYONAR. v. a. *Ant.* EMPENYAR, I.

ENQUADERNACIÓ. f. Unió dels quaderns ab llurs cubertes. Encuadernación. || Forro o cuberta de pasta, pergami, tela, etc., que 's posa als llibres pera resguard de llurs fulls. Encuadernación.

ENQUADERNADOR, A. m. y f. Qui té per ofici encuadernar els llibres. Encuadernador.

ENQUADERNAMENT. m. ENQUADERNACIÓ.

ENQUADERNAR. v. a. Juntar, unir els quaderns ab les cubertes. Encuadernar.

ENQUADERNARSE. v. r. Agermanarse, Ier lliga unes coses ab altres. Ensartarse, hermanarse, encuadernarse.

ENQUADERNAT, DA. p. p. Encuadernado.

ENQUADRAR. v. a. Posar alguna cosa a un quadro. Encuadrar. || Posar march o quadro a alguna cosa. Encuadrar.

ENQUEIRESSIS. f. *Med.* Procediment pera facilitar una operació. Enqueiresic.

ENQUELLOIDI, A. adj. Que té forma o semblansa d'anguila. Enquelioideo, enquiliósomo.

ENQUER. adv. *Ant.* y

ENQUERA. adv. *Ant.* ENCARA.

ENQUÉRER. v. a. *Ant.* y

ENQUERRE. v. a. *Ant.* INQUIRIR.

ENQUESTA. f. *Ant.* Averiguació, exámen, informació. Inquisició, pesquisa.

ENQUESTA CRIMINAL. Inquisició, indagació d'algun crim o reu. *Pesquisa, instancia criminal.*

ENQUJETAR. v. a. INQUIETAR.

ENQUIMERADA. f. Pesar, aflixió, sentiment, disgust. Pesadumbre, desazón, pesar.

ENQUIMERAR. v. a. Dónar sentiment o quimera. Apesadumbrar, desazonar, irritar, enojar, atufar.

ENQUIMERARSE. v. r. Enfadarse, irritarse. Ensañarse, atufarse, amostazarse, apesadumbrarse, aňsugar, echar el hatillo al mar.

ENQUIMERAT, DA. p. p. Ensañado, amostazado.

ENQUIMOMA. f. La distribució natural de la sanch pèl teixit celular. Enquimoma.

ENQUIMOSSIS. f. *Med.* Eufusió súbita de la sanch, als vasos cutaneus. Enquimosis.

ENQUIRIDIÓ. m. El llibre manual qu' en poch volúm conté molta doctrina. Enquiridión.

ENQUISTAT, DA. adj. Calificatiu de certs tumors o d'algunes concrecions sòlides contingudes sota de una cuberta particular que 's diu *quis/o*. Enquistado.

ENQUITRANADURA. f. y

ENQUITRANAMENT. m. L'acció y efecte d'encuitar. Embreadura.

ENQUITRANAR. v. a. Untar ab quitrá. Embrear, alquitránar.

ENQUITRANAT, DA. p. p. Alquitránado, embreado.

Enóm

ENRABANAR, v. n. *Ter.* Entorpir el moviment de algun membre del còs. **Entumecer**, **entumir**.

ENRABANARSE, v. n. *Ter.* Entorpirse 'l moviment d' algun membre del còs. **Entumecerse**, **entumirse**.

ENRABANAT, DA. adj. *Ter.* **Entumecido**.

ENRABIAR, v. a. Exasperar, fer en'adar. **Infernar**
ENRABIARSE, v. r. Irritarse. **Rabiar**, **tomar ra-**
bia ó **cólera**.

ENRABIAT, DA. p. p. **Exasperado**, **rabioso**.

ENRACAR, v. a. *Mar.* Amurar el petifoch a la seua raca. **Enracar**.

ENRADERAMENT, m. Acte y efecte d' enraderarse. **Aterimiento**.

ENRADERARSE, v. r. Enrabanarse, encarcararse de fret. **A'erirse**, **arrecirse**.

ENRADERAT, DA. p. p. **Aterido**.

ENRADRAMENT, m. **Dureza**, **inflexibilidad**, **tiesura**. || **ENRADRAMENT**.

ENRADRAR, v. a. Fer inflexible, dónar fermesa a alguna cosa. **Atiesar**, **endurecer**.

ENRADRARSE, v. r. Posarse inflexible alguna cosa. **Atiesarse**. || *Ant.* **ENRADERARSE**. || *Ant.* **ENDARRERIRSE**. || **FERIRSE**.

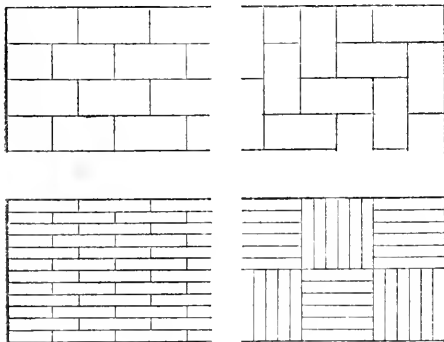
ENRADRAT, DA. p. p. **Tieso**, **yerto**, **inflexible**.

ENRAJOLAMENT, m. *Ant.* **ENRAJOLAT**.

ENRAJOLAR, v. a. Cubrir el paviment ab rajoles. **Enladrillar**, **embaldosar**. || v. n. *Ter. lam.* Tornarse roig per vergonya. **Sonrojarse**.

FER ENRAJOLAR, fr. *Met.* Fer tornar roig per vergonya. **Sonrojar**.

ENRAJOLAT, DA. p. p. **Enladrillado**. || m. El paviment cubert de rajotes. **Embaldosado**, **enladrillado**.

Enrajolat ab maóns

TINDRE 'L VENTRELL ENRAJOLAT, fr. *Met.* Ésser algú fàcil en dir lo que se li ha comunicat. **No tener nada en el estómago**.

ENRAMADA, f. La que 'ls fadrins de poble fan a les noies, plantantles 'hi de nit branques d' arbre o arbres sencers a les portes de llurs cases, o bé posantles 'hi toies de flors a llurs finestres.

ENRAMAMENT, m. Adorno de flors o rames pera fer ombra. **Enramada**.

ENRAMAR, v. a. Adornar ab flors un altar, etc. **Enramar**. || Cubrir algún llòch de rames o flors pera adornarlo o pera fer ombra. **Enramar**. || Fer enfilat les plantes per aspres o per canyes. **Enredar**.

ENRAMAT, DA. p. p. **Enramado**. || *Mar.* El conjunt o l' ornecig de les codernes principals d' un barco en construcció. **Enramado**.

ENRAMELLAR, v. a. **ENGUINALDAR**.

ENRANCIARSE, v. r. Ferse ranci. **Enranciarse**.

ENRAONADA f. *Ter.* **PARLAMENT**, **DISCURS**.

ENRAONADOR, A. m. y f. Qui enraona molt. **Charlador**, **charlante**, **charlatán**, **garlador**, **garlanter**, **hablador**, **parlero**, **parlanchin**, **razonador**. || Qui diu lo que deuria callar. **Parlero**, **locnaz**, **vocingle-ro**, **gárrulo**.

ENRAONAMENT, m. Conversació. **Razonamiento**, **plática**, **coloquio**, **conferencia**. || **Discurs**, **oració**. **Razonamiento**, **plática**, **discurso**, **oración**

ENRAONAR, v. a. Tractar, discutir, examinar algún assumpte. **Hablar**. || Parlar molt. **Garlar**, **charlar**, **parlar**. || Propalar, divulgar, publicar. **Hablar**, **propalar**. || v. n. Dir, proferir, articular les paraules. **Hablar**. || Conflabular, conversar **Platicar**, **hablar**, **conferenciar**, **conversar**, **confabular**, **razonar**.

ENRAONAR PER ENRAONAR, fr. Parlar sense substancia, ni vindre al cas. **Hablar por hablar**.

ENRAONAR PÈLS COLSES, fr. Ab que 's significa que un parla molt. **Hablar por las coyunturas ó por los codos**.

ENRAONAR MÉS QU' UN SACH DE NOUS, fr. **Habla más que una urraca**.

ENRAONAT, DA. p. p. **Razonado**. || adj. **Razonable**, **puesto en ó conforme á razón**.

ENRASTELLAMENT, m. Acció y efecte d' enrastellar. **Enrstromiento**.

ENRASTELLAR, v. a. Posar la llansa en ristre. **Enristrar**.

ENRAVIRONAR, v. a. *Ant.* **ENROTLLAR**.

ENREBEIXINAR, v. a. y

ENREBENXINAR, v. a. Fer rabiar, fer irritar en gran manera. **Encolerizar**. || També s' usa com reciproc. **Encolerizarse**.

ENREDADERA, f. Planta de la fam. de les convolantácees; fá les fulles en forma de cor y les flors en figura de campanetes y s' enfila per tot arreu. N' hi há de diferents colors. **Enredadera**. || Nòm que 's dóna a totes les plantes que s' enreden a les branques, canyes u altres objectes que troven. N' hi há de moltes menes. **Enredadera**.

ENREDADOR, A. m. y f. Qui enreda. **Enredador**.

ENREDADORA, f. *Bot.* Herba que s' enreda ab lo que trova. **Enredadera**.

ENREDAR, v. a. Rodejar, com l' eura a l' arbre, etcétera. **Enredar**. || Embolicar, embullar, desordenar. **Enredar**.

ENREDERA, Pronunciació viciosa del adv. de ll. y t. **ENDARERRA**.

ENREDO, *Fig.* Als poemes épich y dramátich y a la novela, és el conjunt de fets o accidents que dificulten més o menys el desenrotllament y acabament de l' acció. **Enredo**.

ENREDÓS, A. adj. Plé d' enredos, embarassos y dificultats. **Enredoso**.

ENREGISTRAMENT, m. *Ant.* **REGISTRO**.

ENREGISTRAR, v. a. *Ant.* **REGISTRAR**.

ENREGULLARSE, v. r. Posarse ronch, regullós. **Enronquecer**, **enronquecerse**, **desgargantarse**, **ponerse ronco**.

ENREGULLAT, DA. p. p. **Enronquecido**. || adj. **RONCH**, **REGULLÓS**. || **Ronco**.

ENREGULLIMENT, m. *Ant.* **RUGALL**.

ENREGULLIRSE, v. r. **ENREGULLARSE**.

ENREIXAR, v. a. Tancar, guarnir ab reixes. **Enrejar**.

ENREIXAT, DA. p. p. y adj. **Enrejado**. || m. **REIXAT**.

ENRELLAR, v. a. Clavar impensadament la punta de la rella a les potes de les cavalleries que llauren. **Enrejar**.

ENRELLARSE, v. r. Clavarse 'ls boues o les mules

la punta de la rella a les potes tot llaurant. Enrejjarse, clavar-se la reja a las patas ó pezuñas.

ENRERA. adv. ll. y

ENRERE. adv. ll. y f. ENDARRERA.

ENRETIRAR. v. a. Posar una cosa més endairera. Retirar, echar atrás.

ENREVÉS. m. REVÉS.

A L'ENREVÉS. m. adv. DEL REVÉS.

ENREVIIONAMENT. m. *Ant.* ENROTILAMENT.

ENREVOLTAT. p. p. PERTURBAT.

ENRICAIR. v. a. *Ant.* y

ENRICAYR. v. a. *Ant.* ENRIQUIR.

ENRICH. m. Nòm d' home. *Enrique.* || *Numis.* Certa moneda que feu encunyar el rei de Castella, don Enrich II. *Enrique.*

ENRICH. *Bioz.* Famós compositor musical c talá, a la corf del rei d' Espanya en Carles I, que 'l va distingir moltíssim. Aquest mestre, quina personalitat no és historiada, va morir l' any 1530.

ENRINXADOR. A. adj. *Ornit.* Ordre d' auells que 's distingeix per la particularitat de pujar per les soques dels arbres descrivint una espiral, gracies a la disposició de l'urs potes, ajudantse ab la quà, y quins bèchs, llarchs, forts y punxaguts, els hi serveixen pera foradar les soques y treure'n els insectes o cuques, ab que 's nodreixen. *Trepador.*

ENRIOLAR. v. a. ALEGRAR.

ENRIQUIMENT. m. *Ant.* ORNAMENT.

ENRIQUIR. v. a. Fer rich a algú. S' usa també com reciproc. *Enriquecer.*

ENRIQUIT, DA. p. p. *Enriquecido.*

ENRITME. adj. *Med.* Epítet del pòls quan els seus moviments se succèeixen y reproduèixen ab ordre. *Enrítico.*

ENROCAR. v. a. Al joch d' escachs mudar el rei del sen llòch, al meteix temps que un dels dos rochs o torres. *Enrocar.*

ENRODAR. v. a. Castigar als delinqüents tren-cantlos els braços y cames, lligantlos a una roda de carro pera que morissin d' aquell modo, com se feia a França. *Enrodar.*

ENRODONIR. v. a. *Ant.* ARRODONIR.

ENROGIMENT. m. *Ant.* ROJOR.

ENROGIR. v. a. Fer tornar roig o ros. *Enrubiar.* || v. n. Tornarse roig. *Enrubiar.* || Tornarse roig per vergonya. *Embermejeecer, embermejecerse.*

ENROJOLARSE. v. n. *Ter.* Posarse vermell, sortir-li a algú els colors a la cara. *Ruborizarse, sonrojarse.*

ENROLAR. v. a. *Mar.* Inscriteure al rol. *Enrolar.*

ENRONDAR. v. a. y 'ls seus derivats.

ENRONQUIRSE. v. r., etc. ENREGULLARSE.

ENROSCAR. v. a. Ficar el caragol dintre la femella. *ENTORTOLLIGAR.*

ENROSSAR. v. a. *Ant.* REGAR. || Fer tornar ros. *Enrubiar.*

ENROSSEGAR. v. a. *Ter.* ARROSSEGAR.

ENROSSIR. v. n. Fer tornar ros. *Enrubiar, enrubescer.*

ENROTLLAMENT. m. Acte y efecte d' enrotllar. *Enroscadura.*

ENROTLLAR. v. a. Rodejar a algú. *Rodear, circuir, circundar.* || Caragol, entortolligar. *Arrollar, enroscar.*

ENROTLLAT, DA. p. p. *Rodeado, arrollado.*

ENRUBINAR. v. a. Omplir de rubinada. *Enlamar.*

ENRUGALLIMENT. m. *Ant.* RUGALL.

ENRUGALLIR. v. a. *Ant.* ENREGULLIRSE.

ENRUGALLIT, DA. p. p. *Ant.* ENREGULLAT.

ENRUNA. f. ENRUNA.

ENRUNAR. v. a. Cubrir de runa. *Enrunar, enronar.*

ENS. pron. p. vulg. Nos. || Ésser. *Ente.*

FER ENS RATIONIS. fr. *Fam.* Discórrer ab particular atenció. *Hacer sus mementos.*

ENSA. m. L' home parat que no té acció ni des-empnyo. *Meliloto.* || Auell qu' usen els caçadors per atreure als altres ab la seua vista. *Señuelo, aña-gaza.*

QUEDAR CÒM UN ENSA. fr. Quedar embadalit. *Em-bazar, quedar hecho un bauzán.*

SEMBLAR UN ENSA, fr. *Parecer tonto.*

ENSÁ. adv. ll. A la part d' aquí. *Acá, hacia acá.*

D' AHIR ENSÁ. m. adv. *De ayer acá.*

D' ENSÁ QUE. m. adv. *Desde que.*

¿DE QUÁN ENSÁ? *Loc.* ¿De cuándo acá? ¿desde qué tiempo?

ENSABONADA. f. L' acció y efecte d' ensabonar. *Enjabonadura, jabonadura, jabonado, ojo.* || Con-junt de robes que s' ensabonen. *Jabonado.* || L' aigua barrejada ab sabó o l' escuma que fá. *Jabonaduras.* *Met. fam.* ADULACIÓ.

ENSABONAMENT. m. ENSABONADA, 1.

ENSABONAR. v. a. Netejar, emblanquir les robes ab sabó. *Enjabonar, jabonar.* || *Fam.* ADULAR.

ENSABONAT, DA. p. p. *Enjabonado, jabonado* ENSACAR. v. a. Ficar alguna cosa dins de sach. *Ensacar.*

ENSACAT, DA. p. p. *Ensacado.*

ENSACULACIÓ. f. INSACULACIÓ.

ENSACULAR. v. a. *Insacular.*

ENSAFRANAR. v. a. Tenyir ab safrá. *Azafranar.* || Barrejar el safrá ab un' altra cosa. *Azafranar.* || Posar safrá a algúm líquit. *Azafranar.*

ENSAFRANAT, DA. p. p. *Azafranado.*

ENSAGINADA. f. Mena de coca amassada ab sagí o mantega. *Hojaldre, ginebrada.*

ENSAGINAR. v. a. Fer ensaginades. *Hojaldrar.*

ENSAGINAT, DA. p. p. y adj. *Hojaldrado.*

ENSAIG. m. Prova, exámen, tentativa. *Ensayo, prueba.* || Prova que fan dels metalls a les fábriques de moneda. *Ensayo.*

ENSAJADOR, A. m. y f. Qui ensaja. *Ensayador.*

ENSAJAR. v. a. Provar, examinar una cosa. *Ensayar.*

ENSAJARSE. v. r. Provar de fer alguna cosa pera executar-la perfectament. *Ensayarse, adestrarse.*

ENSAJAT, DA. p. p. *Ensayado.*

ENSAJORNAR. v. a. Passar la carn o altra vianda per les brases pera que 's conservi. *Perdigar, em-perdigar, soasar.*

ENSAJORNAT, DA. p. p. *Perdigado.*

ENSAL. adj. *Med. ant.* Cauteri o instrument a modo d' espasa, empleat pera cauterisar les vores de una llaga o ferida. *Ensal.*

ENSALIVAR. v. a. Enviarse la saliva. *ASSABORIR.*

ENSALM. v. a. Modo supersticiós de curar ab oracions y medicines. *Ensalmo.*

FER PER ENSALM. fr. Obrar ab extraordinaria promptituf y sense veure ningú la manera com s' ha obrat. *Hacer por ensalmo.*

ENSALMADOR. m. Qui vol fer creure que cura per ensalm. *Ensalmodor.*

ENSALMAR. v. a. Pretendre curar per ensalm. *Ensalmar.*

ENSALOBRRIR. v. a. Fer salobre l' aigua. *Ensalobrar.*

ENSALSADOR, A. m. y f. Qui ensalsa. *Ensalzador.*

ENSALSAMENT. m. Exaltació, gran elogi. *Ensalzamiento, exaltación, exaltamiento.*

ENSALSAR. v. a. Aumentar la dignitat o gloria de algú. *Ensalzar, exaltar* || Alabar, realzar el mèrit o circumstancies d'alguna cosa. *Ensalzar, exaltar.*

ENSALSAT, DA. p. p. *Ensalzado.*

ENSAMARRAT, DA. a l'j. Abridat ab samarra. *Enzamarrado.*

ENSAMERAR. v. a. Adulterar, falsificar algú gènere. *Adulterar, falsear.*

ENSAMERAT, DA. p. p. *Adulterado.*

ENSANGAR. v. a. y

ENSANGONAR. v. a. *Ant. y*

ENSANGRAR. v. a. *Ensangrentar.*

ENSANGRENTAMENT. m. Acte y efecte d'ensangrentar. *Ensangrentamiento.*

ENSANGRENTAR. v. a. Tenir o embrutar ab sanch. *Ensangrentar.*

ENSANGRENTAT, DA. p. p. *Ensangrentado.* || m. pl. *Blas.* Se diu dels animals que figuren derramar sanch. *Ensangrentados.*

ENSAPEGAR. v. a. y 'ls seus derivats. *ENSOPEGAR.*

ENSARDINAR. v. a. Enfonsar la espasa o un altra arma per l'estil al cos d'algú. *Espetar.*

ENSARPELLAR. v. a. Posar la xarpellera. *Entorchar, envolver.*

ENSARRONAR. v. a. *Fam.* *ENGANYAR.*

ENSATAR. v. a. *Ant.* *ENCETAR.*

ENSATG. m. *ENSAIG.*

ENSATINAR. v. a. *Ensefnar.*

ENSAY. m. *Mar.* El buit que hi há entre codernes ont se separa la sobrequilla a algunes embarcacions menors. *Ensay.*

ENSEBRAS. *Geog.* Caseriu del terme de Pinoso, prov. d'Alacant.

ENSEGUIR. v. a. *Ant.* *Seguir.*

ENSEIGNAMENT m. *Ant.* *DOCUMENT, ENSENYANSA.*

ENSELLADURA. f. La part en que 's posa la sella a la cavalcadura. *Ensiladura.*

ENSELLAMENT. m. Acció y efecte d'ensellar. *Ensilamiento, montura.* || *MONTURA, GUARNIMENTS, ORMEIGS.*

ENSELLAR. v. a. Posar la sella a la cavalcadura. *Ensilar.*

QUI SOL MENJA 'L SEU GALL, SOL ENSELLA 'L SEU CAVALL. Ref. Quien solo come su gallo, solo ensilla su caballo.

ENSEMBLE. adv. m. *JUSTAMENT.*

ENSEMIT. adv. m. *Ter.* Tot d'un plegat. *De una vez, á la vez.*

CAURE ENSEMIT. fr. *Ter.* Caure de repent y tot a l'hora. *Caer de repente, de una vez.*

ENSEMPS. adv. m. *Ant. y*

ENSEMS. adv. m. *Ant.* Juntament a un meteix temps. *Juntamente, junto.* || *Junts, plegats. Juntos.*

ENSENADA. f. Recolsada que forma la mar ficant-se terra endins. *Ensenada.*

ENSENAR. v. a. y mellor r. Entrar la nau a una ensenada. *Ensenar.*

ENSENEMÁ. adv. t. El dia següent. *El día siguiente.*

ENSENY. m. adv. *Ant.* *Experiencia.*

ENSENYADOR, A. m. y f. Qui ensenya. *Enseñador.*

ENSENYAMENT. m. y

ENSENYANSA. f. Instrucció. *Enseñanza, enseñanza.* || Per antonomasia 'ls convents de les monjes, escolapis y jesuïtes. *Enseñanza.*

ENSENYAR. v. a. Instruir en alguna ciencia o art. *Enseñar, instruir.* || *Dónar educació. Educar, enseñar.* || *Manifestar, posar a la vista. Enseñar, mostrar.* || *Mostrar, iudicar, còm: el caml, etc. Mostrar, enseñar.*

ENSENYAT, DA. p. p. *Enseñado, mostrado.*

ENSENYORIRSE. v. a. Ferse senyor y amo d'una provincia, etc. *Enseñorear, enseñorearse.*

ENSENYORIT, DA. p. p. *Enseñoreado.*

ENSERRAR. v. a. *Ant.* *TANCAR.*

ENSETINAR. v. a. *Dónar a una tela, paper o cinta el llustre del seff. Satinar.* || *ENLLUSTRAR.*

ENSETINAT, DA. adj. S'aplica a certes robes paregudes al setl. *Asatinado.*

ENSEU. *Geog.* Lloch del dist. mupal. de Gerri, prov. de Lleida. || *Hidrogr.* Riuet de la prov. de Lleida; neix a les montanyes de Mollet, passa pels termes de Babent, Enseu y Gerri y desajua al curs del Noguera Pallaresa.

ENSEUAR. v. a. Cobrir, untar ab seu. *Ensebar.*

ENSEUAT, DA. p. p. *Ensebadó.*

ENSEVADURA. f. Acte y efecte d'enseuar o ensevar. *Encevadura.*

ENSIAM. m. *Bot.* Hortalisa de fulles amples que 's menja crua amanida ab oli y vinagre, de la que n'hi ha algunes varietats. *Lechuga.*

ENSIAM BOSCAT. Nóm que 's dóna a diverses menes d'herbes que's menjen crues y amanides, tals còm: *coscunilles, llacons, etc.*

ENSIAM DE CAPELL. *Lechuga repollada ó flamenca.*

ENSIAM CRESPAT. *Lechuga rizada.*

ENSIAM DE SENYOR. *MURRONS.*

ENSIAM ESCAROLER. *Lechuga escarolada.*

ENSIAM LLARCH. *Lechuga romana.*

ENSIAM ROMÁ. *ENSIAM LLARCH.*

ENSIAM VERINÓS. *Lechuga silvestre.*

ENSIAMET DE LA MARE DE DEU. *Samolo, pamplina de agua.*

ENSIAMAR. v. a. *Ter.* Amanir ab sal, oli y vinagre. *Aliñar.*

ENSIAMAT, DA. adj. *Ter.* Amanit. *Aliñado.*

ENSIBORNAR. v. a. *Sobornar.*

ENSICAUDE. adj. *Ornit.* De quia xata. *Ensicaude.*

ENSICOSSIS. f. Vida, ésser, animació. *Ensicosis.*

ENSIFORME. adj. *Bot.* En figura d'espasa. *Ensi-forme.*

ENSINESTRAR. v. a. Ensenyar. *Enseñar.* || *Guiar, encaminar. Adiestrar.*

ENSINESTRAT, DA. p. p. *Adiestrado.*

ENSIGNE. m. *Ter.* *SENYA.*

ENSINGLAT, DA. adj. En forma de síngle. *Cortado á pico.*

ENSIPENNE, A. adj. *Ornit.* D'ales còrbes en forma de sabre. *Ensipenne, ensipenno.*

ENSIRROSTRE, A. adj. *Ornit.* De bèch còrb a modo de sabre. *Ensirostro.*

ENSISTERNAL. adj. *Anat.* Epítet del apòfisis ensiforme del esternó. *Ensiesternal.*

ENSITJAR. v. a. Posar el blat dins de les sitjes. *Ensilar.*

ENSITJAT, DA. p. p. *Ensilado.*

ENSOBORN. m. *Ant. y*

ENSOBORNACIÓ. f. *Ant.* *SOBORN.*

ENSOBORNADOR, A. m. y f. *Sobornador.*

ENSOBORNAMENT. m. *Ant.* *SOBORN.*

ENSOBORNAR. v. a. *SOBORNAR.*

ENSOFRAR. v. a. Posar sobre a alguna cosa y més particularment als ceps. *Azufrar.*

ENSOFRAT, DA. p. p. *Azufrado.*

ENSOLELLAR. v. a. Donarli'l sol a alguna part. Dar el sol.

ENSONIAT, DA. adj. *Ant.* y

ENSONYAT, DA. adj. Plé de son. Soñoliento.

ENSOPAR. v. a. Atipar de sopa. Ensopar.

ENSOPECH. m. y

ENSOPEGADA. f. La acció d'ensopegar. Tropezón, tropicón, tropiezo, tropejadura, traspíe. || Encontre ab algún destorb o impediment. Tropicazo, tropezón. || La dels peus. Traspíe,

DONAR ENSOPEGADES. fr. ENSOPEGAR, 2, 3. || *Met.* Viure ab poch recato, o descuidarse en punt a honestetat. *Echar ó dar traspíes.*

ENSOPEGADOR, A. m. y f. Qui ensopega sovint. Tropezador. || Lloch ont fàcilment s'ensopega. Tropezadero.

ENSOPEGALLS. m. pl. *Bot.* QUA D'EUGA.

ENSOPEGAMENT. m. *Ant.* ENSOPECADA.

ENSOPEGAR. v. a. ENDEVINAR. || v. n. Pegar una cosa contra un'altra. Tropezar, topar. || Pegar involuntariament un cop de peus contra un obstacle sense caure. || Tropezar, dar traspíes ó tropezones. || Trovar a algú o alguna cosa. Topar, encontrar, hallar. || Trovar a algú o alguna cosa casualment o sense buscarla. Topar, encontrarse con alguna cosa. || *Met.* Errar en alguna cosa. Errar. || v. a. *Fam. met.* Encomanarse mal gállich. Picar la tarántula ó el alacrán.

TOT BON CAVALL ENSOPEGA. *Ref.* El más diestro la yerra.

ENSOPEGARSE. v. r. Trovarse en algún lloch, cas o circumstancia casualment. Hallarse, encontrarse, acercarse. || Succedir alguna cosa casualment. Acaecer, acertar.

ENSOPEGUERES. f. *Bot.* QUA D'EUGA.

ENSOPIMENT. m. Gran pes o carregament de cap. Modorra, azoramiento.

ENSOPIR. v. a. Causar ensopiment. Amodorrar.

ENSOPIRSE. v. r. Amodorrarse.

ENSOPIT, DA. p. p. Amodorrado, azorado, modorrado, amodorrado.

ENSORRAR. v. a. y

ENSORRARSE. v. r. Encallarse. || Enfonzarse, entrar-se'n. Hundirse, meterse en.

ENSORRAT, DA. p. p. ENFONSAT.

ENSOSTRAMENT. m. *Ant.* EMPOSTAMENT.

ENSOTARSE. v. r. Ficarse dins d'algún sot. En-sotarse.

ENSUCRAR. v. a. Barrejar o posar sucre damunt d'alguna cosa. Azucarar.

ENSUCRAT, DA. p. p. Azucarado.

ENSULCIADA. f. ESLEVISSADA.

ENSULSIARSE. v. n. ESLEVISSARSE, parlant de terres o roques.

ENSUMAR. v. a. Flairar, olorar. Husmear. || Pendre tabaco de póis. Tomar tabaco.

ENSUMAT, DA. p. p. Husmeado.

ENSUPERBIMENT. m. L'acció d'ensuperbir o de ensuperbirse. Ensoberbecimiento.

ENSUPERBIR. v. a. Causar superbia. També s'usa com reciproc. Ensoberbecer.

ENSUPERBIT, DA. p. p. Ensoberbecido.

ENSÚS. adv. *Ant.* En adelante. || *Ant.* AMUNT.

ENSUST. m. *Ter.* ESPANT.

ENSUTJAR. v. a. Embrutar ab sutge. Engorguinar, enjorjinar, tiznar.

ENSUTJAT, DA. adj. Ple de sutge. Enhollinado.

ENT. m. *Fil.* Ente.

ENT DE RAÓ. Lo que té ésser sols objectivament. *Ente de razón.*

ENTABAIR. v. a. Entibiarse.

ENTABORNIMENT. m. *Ant.* Acte y efecte d'entabornir o entabornirse. Entorpecimiento.

ENTABORNIT, DA. adj. ENTONTIT.

ENTABUIXAR. v. a. ENTABORNIR.

ENTACAR. v. a. *Ant.* TACAR, INFECTAR.

ENTAFURAMENT. m. Embolich. Zampuzo, embolismo, ocultamiento, ocultación.

ENTAFURAR. v. a. Amagar. Zampuzar, zampar.

ENTAGUR, A. adj. *Ant.* SENSER.

ENTALENTAR. v. a. *Ant.* Desitjar ab ansia. An-siar.

ENTALHZ. m. *Ant.* ENTRETALL.

ENTALLA. f. La ranura que's fá en les rodes y l'arbre pera posar'hi la claveta.

ENTALLAR. v. a. GRAVAR.

ENTALLAT, DA. adj. Grabado.

ENTANY. adv. *Ant.* ANTANY.

ENTAPISSAR. v. a. Cubrir ab tapissos. Entapi-zar, tapizar.

ENTAPIS-SAT, DA. p. p. Entapizado, tapizado.

ENTARIMAR. v. a. Cubrir ab tarimes. Entarimar.

ENTARIMAT, DA. p. p. Entarimado. ||

m. Paviment cubert ab tarimes de fusta. Entarimado. || *Arquitec.* Montatge de posts aprimades, que se posen pera formar el pis de una habitació, demunt de carreres horitzontals.

ENTARIMAT DE FRISOS. El que está format per llistons llarchs. Se'n diu també a la inglesa.

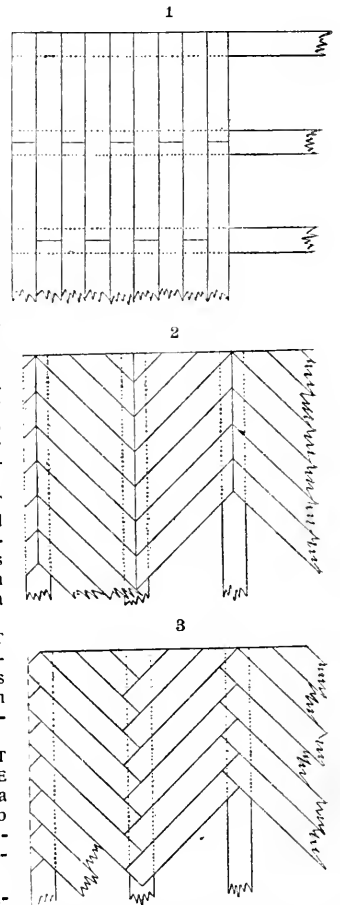
ENTARIMAT DETALL DE PLOMA. Quan les posts formen xeurró heráldich.

ENTARIMAT DE QUA DE PEIX. En forma de xeurró ab els seus extrems perpendiculars.

ENTAULA-MENT. m. *Arq.* Cornisa superior d'un edifici. Entablamento.

ENTAULAR. v. a. Preparar algún negoci o pretensió. Entablar || v. a. *Ant.* EMPOSTISSAR..

ENTAULARSE. v. a. Sentarse a la taula rodona

1, entarimat de ploma; 2, entarimat de qua de peix; 3, entarimat de qua de peix.

pera menjar ab els demés hostes. *Comer en mesa redonda, à escote ó sea á tanto por barba.*

ENTAULAT, DA. p. p. **Entablado.** || m. *Ant.* EMPOSTISSAT.

ENTAVANAR. v. a. Fer-li creure a algú alguna cosa, indur-lo a fer quelcom. **Armar.**

ENTEBIADOR, A. m. Lloch pera entebiar. **Entebidor.**

ENTEBIAMENT. m. *Ant.* TIBIESA.

ENTFBIAR. v. a. Posar tebia alguna cosa. També s' usa com reciproc. **Entibiar.** || Minvar el fervor ab que 's feia alguna cosa. **Entibiar.**

ENTEBIAT, DA. p. p. **Entibiado**

ENTECADA (Tuch de l'). *Orog.* Enlairat cim de 2.215 m. a la vall d' Aran.

ENTECAT, DA. adj. y

ENTECH, CA. adj. Malaltís, débil, flach. **Enteco,** entecado. || m. *Ter.* OPILACIÓ.

TREURE O LLENSAR L' ENTECH. fr. Purgar les dones. *Desopilar, purgar.*

ENTEGRAMENT. adv. m. *Ant.* ENTERAMENT.

ENTEGRAR. v. a. *ANT.* INTEGRAR. || Tornar una cosa a qui l' hagués deixada.

ENTEGRE. adj. *Ant.* íntegro.

ENTEGRITAT. f. *Ant.* INTEGRITAT.

ENTELAMENT. m. Ofuscació de la vista. **Niebla.**

ENTELAR. v. a. Desllustar, deslluir, pulir o brunyir. També s' usa com reciproc. **Empanar.** || Ofuscar la vista d' algú. **Obscurecer.**

ENTELARSE. v. r. Se diu dels ulls d' un qu' está pròxim a la mort. **Vidriarse los ojos.** || Glassarse 'ls vasos, etc., ab el vapor que contenen. **Empanarse.**

ENTELAT, DA. p. p. **Vidriado, empanado.**

ENTELEGENT. adj. *Ant.* INTELEGENT.

ENTEMA. f. *Ter.* *ibissench.* Malavolensa. **Ojeriza.**

ENTENA. f. *Naut.* Peça composta del cor y la pena ont va embregada la vela llatina. **Entena.**

ENTENALL. m. *Art. y of.* Petit caragol d' estar propi pera peces petites o delicades.

ENTENALLS. m. pl. *Art. y of.* Eina petita y solta semblanta al caragol descrit, qual rosca s' ajusta collant una paloma; serveix pera subjectar peces xiques, peguentles aguantar a la mà pera llimarles.

ENTENÇA (Berenguer d'). *Biog.* Noble aragonés del segle XII, senyor de Ribagorsa, que l' any 1171 va rebre en feu la vila de Terol.

— (BERENGUER D'). *Biog.* Noble ribagorsá, que va concorre en 1238 a la conquesta de Valencia, passant en el camp dels alarbs, després d' haverse separat a Xátiva dels capdills cristians en 1240.

— (BERENGUER D'). *Biog.* Cavaller del segle XIII, que va ésser nomenat l' any 1217, capdill de la fortalesa del Puig de Santa Maria, succint al seu pare en aquell càrrech.

— (BERENGUER D'). *Biog.* Famós capdill de la família ribagorsana d' aquest cognóm, que va figurar a l' empresa de Sicília y d' Orient, comandant els almogàvers. L' any 1305 va arrivar a Constantinopla, nomenantlo megaduch, y després del assassinat de Roger de Flor y de la matansa d' almogàvers aplegá les forces que

Berenguer d'Entença

restaren. Fou però pèls genovesos després de les venjances de Galipoli, mes, posat en llibertat, va alsar nova host, endreçantse a Orient, ont va ésser mort per traïdoria pèls partidaris de 'n Rocafort.

— (BERNAT GUILLEM D'). *Biog.* Noble ribagorsá, guanyador del combat d' Enesa en 1237, en quin els alarbs foren vensuts. Havia cobrat fama de valent al sili de Burriana en 1233, y desde 1235 va ésser governador del castell del Puig de Santa Maria, defensanlo contra les acomeses dels alarbs.

— (GOMBAU D'). *Biog.* Capdill ribagorsá, capitá de galera al combat naval del Cap Orlando, a Sicília; pertanyia a les naus de Roger de Lluvia, y va morir en aquella lluita l' any 1299.

— (TERESA D'). *Biog.* Valerosa dama, nevoda del comte d' Urgell y muller de l' infant Allóns d' Aragó. Ab aquest príncep va concorre en 1323 a la conquesta de Caller, a Cerdenya. Va morir en 1329.

ENTENCIÓ f. *Ant.* INTENCIÓ.

ENTENDANZA. f. *Ant.* La persona amada. **Amor.**

ENTENDAR. v. a. Tapar el planter. **Acogollar.**

ENTENDEDOR, A. m. y f. *Ant.* ENTENEDOR.

ENTENDEMENT m. *Ant.* ENTENIMENT. || INTELLIGENCIA

ENTENDENT, A. adj. *Ant.* INTELLIGENT.

ENTENDENZA. f. *Ant.* ENTENDANZA. || INTELLIGENCIA.

ENTENDRE. v. a. Fer-se una idea clara de les coses. **Entender, conocer, penetrar.** || *Oir.* **Entender, oír.** || Tindre intenció de fer alguna cosa. **Entender.** || Creure, pensar. **Entender.** || Interpretar. **Interpretar, entender.** || Advertir el fi dissimulat ab que 's fá o 's diu alguna cosa. **Caer en el chiste.**

ENTENDRE A ALGÚ. fr. Conèixer la seua intenció. *Entender á uno, entend. r la musa.*

ENTENDRE EN ALGUNA COSA. fr. Ocuparse'n. *Entender en alguna cosa.*

AL MEU ENTENDRE. *Loc.* A mi ver, á mi entender.

NO HI HA QUI HO ENTENGUI. *Expr.* Pera denotar la suma dificultat d' alguna cosa. *No lo entenderá Galvan; no hay entenderla.*

NO ENTENDRE'HI MÉS. fr. *No alcanzársele más.*

NO ENTENDRE'HI RES. fr. *No entender pizza; no tocar pelota.*

NO POGUERSE ENTENDRE AB ALGÚ. fr. *No poderse avenir con alguno.*

SABERSE ENTENDRE. fr. *Saberse cn'ender.*

DEU ME DÓ GENT QUE M' ENTENGUI. *Ref.* *Dios me dé contienda con quien me entienda.*

ENTENDRE'S. v. r. Anar dos o més conformes en un negoci. **Entenderse.** || Tindre motiu pera obrar de cert modo. **Entenderse.**

ENTENDRE'S AB ALGÚ. fr. Avindres pera tractar determinats negocis. *Entenderse con alguno.*

AIXÓ NO S' ENTÉN AB MÍ, AB TU, etc. *Loc.* Denota que no 'ns comprén ab mi, en que 'ns volen incloure. *No se entiene eso conmigo.*

CADA HU S' ENTÉN. *Expr.* Ab que satisfá aquell a qui reconvenen d' alguna cosa que aparentment dissona. *Cada uno se entiene.*

¿CÓM S' ENTÉN? *Expr.* Que manifesta l' enfado per lo que se sent o 's veu. *¿Cómo se entiene? qué se entiene?*

ELL S' ENTÉN CÓM AQUELL QUE O CÓM QUI BALLA TOT SOL. *Ref. irón.* Nota al qui fá un disbarat, persuadint que obra ab acert. *El se entiene y trastejaba de noche.* || Nota al qui pera fer alguna maldat afecta extravagancia ab que ocultar els seus perversos intents. *El se entiene y trastejaba de noche, y hurtaba las tejas á su vecino.*

ELLS S' ENTENEN. Denota qu' alguns porten algún fi misteriós, y que saben nòl bè lo que 's fan. *Ellos se entienden.*

ÉS A ENTENDRE. *Loc.* *Se ha de entender.*

ENTENDRIMENT. m. L' acte y efecte d' entendre o entendrindre. **Enternecimiento, terneza.**

ENTENDRIR. v. a. Fer tornar tendre. També se usa còm reciproc. **Enternecer, ablandar.**

ENTENDRIT, DA. p. p. **Enternecido.**

ENTENEBRAT, DA. adj. Qui té poch judici y obra violentment. S' usa molt ab la paraula *cap. Calavera*, casquivano, correntón, casquilucio. || **ENTREMA-LIAT**.

ENTENEDERAS, f. pl. Entenent o modo d' entendre. **Entenederas**.

ENTENEDOR, A. m. y f. Qui entén. **Entendedor**. A BON ENTENEDOR, POQUES PARAULES. *Ref.* Denota que a qui té molta comprensió n' hi ha prou Indicarli una cosa pera entèndrela. A *buen entendedor pocas palabras, ó breve hab'ador*.

ENTENENT, p. pres. *Ant.* d' entendre. || **INTELLI-GENT**.

DÒNAR ENTENENT O A ENTENENT. fr. Persuadir. *Entrar á uno, recabar de alguno.*

FER ENTENENT. fr. PARTICIPAR.

ENTENETA, f. dim. *Mar.* Enténola, percha pe-queña.

ENTENIMENT, m. Potencia de l' ànima per la qual concebeix y concix. **Entendimiento**. || *Ant.* INTEL·LIGENCIA. || INTENCIÓ, PENSAMENT. || S' usa com a interjecció pera avisar a algú que obri ab cuidado y prudència. *Cordura, juicio*.

AB ENTENIMENT. m. adv. Ab cordura. *Cuerdamente*. BEURE'S L' ENTENIMENT. fr. *Met. fam.* Denota la poca reflexió y cordura ab qu' algú 's porta en les seues operacions. *Tener el juicio en l' s talones*.

FER BULLIR L' ENTENIMENT. fr. *Met. fam.* Abrumar. *Sacar de quicio*.

FER PERDRE L' ENTENIMENT. fr. Causar gran novetat y extranyesa. *Volver loco*.

PERDRE HI L' ENTENIMENT. fr. Discòrrer profundament sobre una cosa y no entèndrela. *Descabearse*. PERDRE L' ENTENIMENT. fr. PERDRE 'L JUDICI.

POSAR ENTENIMENT. fr. Comensar a tindre'n. *Ajuiciar, asesar, sentar el juicio*.

TINDRE UN ENTENIMENT QUE 'S POT TALLAR. fr. Tindre poquísima comprensió. *Ser de un entendimiento gordo*.

ENTENIMENTAT, DA. adj. Persona d' enteniment. **Juicioso**.

ENTENRE. v. a. *Ant.* ENTENDRE.

ENTENRIRSE. v. r. *Ant.* ENTENDIRSE.

ENTENTA. f. *Ant.* y

ENTENZA. f. *Ant.* ENTENDANZA. || INTENT, INTENCIÓ.

ENTEOCASME, m. *Poèt.* Estre, estro, furor diví. **Enteocasmio**. || Fal·lera religiosa que fá creure al qui la pateix qu' està inspirat per Deu. **Enteomania**.

ENTEOMANIA, f. Bogeria o fanatisme religiós que qui 'l pateix se creu estar inspirat pèl cel, etc. **Enteomania, enteocasmio**.

ENTER, A. adj. Constant, ferm. **Entero**. || RECTE, JUST. **Entero** || Cavall complert. **Entero**. || S' aplica a l' animal no sanat. **Entero**.

PER ENTER. m. adv. ENTERAMENT.

ENTERACTIA, f. *Med.* Estretesa dels budells. **Enteractia**.

ENTERÁDENA, f. *Med.* Gangli linfàtic dels budells. **Enterádena**.

ENTERADENOGRÀFIA, f. Descripció dels ganglis linfàtics dels budells. **Enteradenografia**.

ENTERADENOGRÀFICH, CA. adj. Pertanyent a la enteradenografia. **Enteradenográfico**.

ENTERADENOLOGIA, f. Tractat sobre les enterádenes. **Enteradenologia**.

ENTERADENOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent a la enteradenologia. **Enteradenológico**.

ENTERALGIA, f. *Med.* Dolor agut dels budells. **Enteralgia**.

ENTERÁLGICH, CA. adj. *Med.* Lo que té relació ab la enteralgia. **Enterálgico**.

ENTERAMENT, adv. m. Del tot. **Enteramente**. || Cabal, plenament. **Enteramente**.

ENTERANGIENFRAXIA, f. *Med.* Obstrucció per estretesa del canal intestinal. **Enterangienfraxia**.

ENTERANGIENFRÁXICH, CA. adj. *Med.* Relatiu a la enterangienfraxia. **Enterangienfráxico**.

ENTERAR, v. a. Informar, dónar notícies. També s' usa com reciproc. **Enterar, informar, instruir**.

ENTERAROCIA, f. *Med.* Encongiment d' un budell. **Enterarocia**.

ENTERAT, DA. p. p. y adj. **Enterado, informa-do, instruido, inteligenciado**.

ENTERBOLIMENT, m. Acte y efecte d' enterbolir. **Enturbamiento**. || *Ant.* ENTORPIMENT.

ENTERBOLIR, v. a. Embrutar, posar térbola alguna cosa. També s' usa com reciproc. **Enturbiar, turbar**. || *Met.* Turbar, ofuscar l' enteniment. També s' usa com reciproc **Entorpecer, entenebrecer, ofuscar**.

ENTERBOLIT, DA. p. p. **Enturbiado**.

ENTERCA, f. *Ant.* Cert dret o us antich. **Enterca**.

ENTERCH, CA. adj. Atapait, fort; se diu de les teles. **Tupido, entero**. || Dur, fort, ferm. **Tieso, entero**. || Obstinat, pertinàs, indòcil. **Terco, tieso, irreducible**.

ENTERDIT, m. *Ant.* ENTREDIT.

ENTERECTASSIA, f. *Med.* Dilatació del budell. **Enterectasia, enterectasis**.

ENTERELCOSSIS, f. *Med.* Ulceració dels budells. **Enterelcosis**.

ENTERELESIA, f. Dolor ocasionat per la compresió dels budells. **Entereslesia**.

ENTEREMIA, f. *Med.* Congestió sangünea del budell. **Enteremia**.

ENTERENQUITA, f. *Med.* Instrument destinat a introduir les injeccions fins als budells. **Enterenquita**.

ENTEREQUEMA, m. *Med.* Mena de brugit que fan els budells. **Enterequema**.

ENTERESA, f. Integritat, perfecció, compliment. **Enteiza**. || *Met.* Rectitut en l' administració de justícia. **Enteiza, integridad, probidad**. || Fortalesa, constància, fermesa d' ànim. **Enteiza**.

ENTERÉTICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la enteritis. **Enterético**. || Inflamació dels budells y per millor dir, de la membrana mucosa intestinal y especialment de la porció que revesteix el primer y 'ls budells primis. **Enterética**.

ENTEREXEMA, m. *Med.* Derrament de sanch per dins d' un orgue. **Enterexema**.

ENTÉRICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent als budells. **Entérico**.

ENTERÍSSIM, A. adj. sup. **Enterisimo**. || adj. *Bot.* S' aplica a les fulles, pétals, etc., que tenen la vora perfectament sencera, sense dents ni cap més divisió, com les de la olivera. **Enterisimo**.

ENTERÍTICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la enteritis. **Enterítico, enterítico**.

ENTERITIS, m. *Med.* Inflamació de la membrana interna dels budells. **Enteritis**.

ENTERNESCUT, DA. p. p. **ENTERNIT**.

ENTERNIDAMENT, adv. m. Ab ternura. **Enternecidamente**.

ENTERNIDOR, A. adj. Lo que fá enternir. **Enternecedor**.

ENTERNIMENT, m. *Ant.* Compassió. **Enternecimiento**.

ENTERNIR, v. a. Moure a compassió. També s' usa com reciproc. **Enternecer, enblandecer**.

ENTERNIT, DA. p. p. **Enternecido**.

ENTEROBRANQUI, A. adj. *Zool.* Que té branquies al interior del còs. **Enterobranquio**.

ENTEROCELE, f. *Med.* Aquella trencadura abdominal que sols conté una porció de budell. **Enterocèle**.

ENTEROCELIA, f. *Med.* **Enterocèle**.

ENTEROCÉLICH, CA. adj. Relatiu a la enterocèle. **Enterocélico**.

ENTEROCISTÓCELE, f. *Med.* Trencadura formada per la vagina i una porció del canal intestinal. **Enterocistócele**.

ENTEROCOLITIS, f. *Med.* La enteritis quan, a més d'algún altre budell, se troba afectat el budell cular. **Enterocolitis**.

ENTEROCOSSIS, f. *Med.* Ulceració dels budells. **Enterocosis**.

ENTERODIALISSIS, f. *Med.* Separació complerta relativament al budell. **Enterodialisis**.

ENTEROEPIPLOCELE, f. *Med.* Trencadura formada pèl budell y pèl oment. **Enteroeiplocele**.

ENTEROEPIPLÓNFAL, m. *Med.* Trencadura mèlica o umbilical. **Enteroeiplónfalo**.

ENTEROESQUIOCELE, f. *Med.* Trencadura formada per la eixida dels budells y 's presenta pèl arch crural. **Enteroesquicocele**.

ENTEROGASTROCELE, f. *Med.* Trencadura del ventre. **Enterogastrocele**.

ENTERÓGRAF, m. Anatòmic que 's dedica al coneixement y a la descripció dels budells. **Enterógrafo**.

ENTEROGRAFÍA, f. Descripció de's budells. **Enterografia**.

ENTEROGRÁFICH, CA. adj. *Med.* Lo qu'és concernent a la enterografia. **Enterográfico**.

ENTEROHEMORRAGIA, f. *Med.* Evaquació o flux de sanch pèl ano. **Enterohemorragia**.

ENTEROHEPATITIS, f. *Med.* Inflamació dels budells y del fetge. **Enterohepatitis**.

ENTEROHIDROCELE, f. *Med.* Trencadura intestinal complicada ab hidrocele. **Enterohidrocele**.

ENTEROHIDRÓNFAL, m. *Med.* Trencadura umbilical, quin sach conté al mateix temps una porció de budell y certa quantitat de serositat. **Enterohidrófalo**.

ENTEROISQUIOCELE f. *Med.* Trencadura esquiàtica intestinal. **Enteroisquicocele**.

ENTEROLCOSSIS, f. *Med.* Ulceració dels budells. **Enterolcosis**.

ENTEROLITÍASSIS, f. *Med.* Formació d'enterólits. **Enterolitiasis**.

ENTERÓLIT, m. *Med.* Pedra que 's forma al canal intestinal. **Enterólito**.

ENTEROLOGÍA, f. Tractat sobre les funcions y afeccions dels budells. **Enterologia**.

ENTEROLÓGICH, CA. adj. *Med.* Lo qu'és relatiu a la enterologia. **Enterològic**.

ENTEROMEROCELE, f. *Med.* Trencadura crural intestinal. **Enteromerocele**.

ENTEROMESSENTÉRICH, CA. adj. Pertanyent als budells y al messenteri. **Enteromesentérico**.

ENTEROMIASSIA, f. *Med.* Afecció produida per insectes. **Enteromiasia**.

ENTERÓNFAL, m. *Med.* Trencadura umbilical quin sach no conté més que 'ls budells. **Enterónfalo**.

ENTEROPARISSAGOGIA, f. *Med.* Invaginació dels budells. **Enteroparisagogia**.

ENTEROPATÍA, f. *Med.* Malaltia dels budells. **Enteropatia**.

ENTEROPÁTICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany a la enteropatia. **Enteropático**.

ENTEROPERÍSTOLE, f. *Med.* Oclusió dels budells. **Enteroperístole**.

ENTEROPÍRIA, f. *Med.* Febre messentérica. **Enteropíria**.

ENTEROPÍRICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la enteropíria. **Enteropíric**.

ENTERORRAFIA, f. *Med.* Sutura pera remelar les fonts o obertura del canal intestinal. **Enterorrafia**.

ENTERORRAGIA, f. *Med.* Hemorragia dels budells. **Enterorragia**.

ENTERORRÁGICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la enterorragia. **Enterorrágic**.

ENTERORREA, f. *Med.* Mena de diarrea. **Enterorrea**.

ENTERORRE'CH, adj. *Med.* Lo concernent a la enterorrea. **Enterorreico**.

ENTEROSARCOCELE, f. *Med.* Trencadura intestinal complicada ab una mena de carnot. **Enterosarcocèle**.

ENTEROSFIGINA, f. *Med.* Trencadura intestinal escanyada. **Enterosfigina**.

ENTEROSQUIOCELE, f. *Med.* Trencadura escrotal intestinal. **Enterosquicocele**.

ENTEROSSIS, f. *Med.* Cert mal dels budells. **Enterosis**.

ENTEROSTÉU, A. adj. Que té un o més ossos al inferior del còs. **Enterosteo**.

ENTEROTOM, m. *Med.* Eina pera obrir instantàneament el canal intestinal en tota la seua llargada. **Enterótomo**.

ENTEROTOMÍA, f. *Med.* Dissecció dels budells y també divisió de les parets d'un budell intestinal, que 's fá ab l'objecte d'evaquar les materies contingudes dins. **Enterotomia**. || Operació quirúrgica que 's practica als dos caps del budell, ab l'objecte de destruir un ano anormal y restablir el curs natural de les materies excrementícies. **Enterotomia**.

ENTEROTÓMICH, CA. adj. *Med.* Lo concernent a la enterotomia. **Enterotómico**.

ENTERQUEDAT, f. *Ant.* TERQUEDAT.

ENTERRADOR, m. FOSSER.

ENTERRAMENT, m. Acte y efecte d'enterrar. **Enterramiento, entierro**. || *Ant.* ENTERRO.

ENTERRAMORTS, m. *Ter.* FOSSER.

ENTERRAR, v. a. SOTERRAR. || Cubrir de terra, donar sepultura a un mort. || **Enterrar, sepultar**. || *Met.* Amagar alguna cosa pera que no se 'n sàpiga res més, o s'oblidi, com el diner. **Sepultar**. || Sobreviure a la mort d'algú. **Enterrar, sobrevivir**. || v. a. Entre carboneres cubrir de terra la pila del carbó. **Enterrar**.

SENSE ENTERRAR. *Expr.* **Insepulto**.

ENTERRAT, DA. p. p. **Enterrado, sepultado**.

ENTERRO, m. L'acte d'enterrar un mort. **Entierro, enterramiento**. || Acompanyament que va ab el mort. **Entierro**. || Funeral, exequies d'un difunt. **Entierro, funeral, mortuorio**.

ACOMPANYAR AL ENTERRO fr. Anar 'hi. **Honrar las exequias**.

ENTERROGACIÓ, f. *Ant.* PREGUNTA.

ENTERROSSARSE, v. r. REVOLCARSE.

ENTERVENIMENT, m. *Ant.* INTERVENCIÓ.

ENTÉS, A. p. p. **Entendido**. || adj. Savi, intel·ligent. **Entendido, sabio, docto**.

AB EL BEN ENTÉS. *Expr.* **Con el bien entendido**.

DÓNARSE O NO DÓNARSE PER ENTÉS. fr. Responder o no al cas, satisfer a la pregunta. **Darse ó no darse por entendido**.

FER L'ENTÉS. fr. Afectar opinió d'home entés. **Hacer el entendido**.

ENTESAMENT, adv. m. Ab intelligència. **Entendidamente**.

ENTESTAR, v. a. *Mar.* Vindre dues peces de lligadura pè s seus caps de modo que 'n formin una de sola. *Entestar*.

ENTESTAT, adj. Testarut. *Entestado*.

ENTEULAMENT, m. *Arg.* El tercer dels tres cosos principals de la arquitectura; descansa demunt la columna, y consta d' arquiteura, fris y cornisa. *Cornijamento, cornijamiento, cornijn, cornison.*

ENTIBIAR, v. a. y 'ls seus derivats. *ENTEBIAR*.

ENTIMEMA, f. Silogisme en que 's calla una proposició per ésser molt clara. *Entimema*.

ENTIMEMÀTICH, CA, adj. *Entimemático*.

ENTIMEMISME, m. *Ret.* Figura que consisteix en l' aproximació ràpida de dues proposicions quin mutu apoio produïx una forta convicció. *Entimemismo*.

ENTINTAR, v. a. Tacar o tenir ab tinta. *Entintar*. || *Fig.* *Entintar*.

ENTIPLAT, DA, adj. Lo que té la veu o 'l tó de triple. *Atiplado, tipison ante, triple*.

ENTIPÓSSIS, f. *Anat.* La cavitat glenoidea del omoíplata a causa de la seua poca fondaria. *Entiposis*.

ENTIQUÈLA, f. Planxeta rodona de plata o d' altre metall que serveix pera brolar, cusintla a la roba ab punts que passen per un foradet que té al mitj. *Lantejuela lentejuela, tembleque*.

ENTITAT, f. *Fil.* Lo que constitueix la essencia d' una cosa. *Entidad*.

COSA D' ENTITAT. *Cosa de entidad, de sustancia, de consideración, de fuste*.

COSA DE POCA ENTITAT. *Cosa de poca fonament o utilitat. Pampína*.

DE POCA ENTITAT, m. adv. De poca substancia, de poca valor. *De poca entidad, de chicha y nabo*.

ENTLASSIS, f. *Med.* Fractura del craneu ab destrossa y desnivell de la major part dels seus ossos. *Entlasis*.

ENTOCÉFAL, m. *Zool.* Peça corresponenta al entotórax y que 's trova al cap dels insectes. *Entocéfalo*.

ENTODISCAL, adj. *Bot.* S' aplica a la inserció de filaments quan té lloch dintre del disc. *Entodiscal*.

ENTOFILÍ, NA, adj. *Bot.* Que té brotóns implantats a la substancia meteixa del vegetal. *Entofilino*.

ENTOFTALMÍA, f. *Med.* Inflamació de les parts internes del ull. *Entoftalmia*.

ENTOFTÀLMICH, CA, adj. Pertanyent a la entoftalmia. *Entoftálmico*.

ENTOFTALMORRAGIA, f. *Med.* Hemorragia interna del ull. *Entoftalmorragia*.

ENTOFTALMORRÀGICH, CA, adj. *Med.* Referent a la entoftalmorragia. *Entoftalmorrágico*.

ENTOIAL, m. *Anat.* Os situat al mitj del ioideu d' alguns animals. *Entoial*.

ENTOLDAR, a. a. *ENVELAR*.

ENTOM, m. *Zool.* Nón colectiu dels animals articulats. *Entomo*.

ENTOMÓFACH, GA, adj. *Zool.* Devorador d' insectes. *Entomófago*.

ENTOMÓFIL, A, adj. Qui es amant dels insectes. *Entomófilo*.

ENTOMOGENÓSSIS, f. *Med.* Mal que resulta del parasitisme d' un cuchi o insecte dins del cos humá. *Entomogonosis*.

ENTOMOGRAFÍA, f. Descripció dels insectes. *Entomografia*.

ENTEMOGRAFICH, CA, adj. Pertanyent a la entomografia. *Entomográfico*.

ENTOMOIDE, adj. Semblant a un insecte. *Entomoide*.

ENTOMOLITA, f. Insecte fòssil. *Entomolita*. || Pedres ab figura d' insectes. *Entomolita*.

ENTOMOLOGÍA, f. Ram de zoologia que tracta dels insectes. *Entomología*.

ENTOMOLÒGICAMENT, adv. m. Segóns la entomologia. *Entomológicamente*.

ENTOMOLÒGICH, CA, adj. Pertanyent a la entomologia. *Entomológico*.

ENTOMOLOGISTA, m. Naturalista dedicat a la entomologia. *Entomólogo, entomologista*.

ENTOMOSCELIT, m. *Entom.* Insecte coleòpter dels crisomelíts. *Entomoscélido*.

ENTOMOSSOARIS, m. pl. *Zool.* Mena d' animals articulats ab o sense vértebres. *Entomozoarios*.

ENTOMOSTOM, A, adj. *Zool.* De boca retallada o escapsada. *Entomóstomo*.

ENTONACIÓ, f. Acte y efecte d' entonar. *Entonación, entono, entonamiento*.

ENTONADOR, A, m. y f. Qui entona o comensa 'l cant. *Entonador*. || Qui a les iglésies dirigeig el chor. *Sochantre*.

ENTONAMENT, m. *ENTONACIÓ*. || EnsUPERBIMENT, orgull. *Entona, entonación, entonamiento, inflación, endiosamiento, gallo, engreimiento, envancimiento*.

ENTONAR, v. a. Comensar a cantar pera que 'ls altres segueixin el meteix tó. *Entonar*. || Afinar la veu, acomodarla al to. *Entonar*. || Adornar alguna cosa. *Adornar*. || Dónar tó y vigor a les fibres. *Entonar*. || *Pint.* Dónar cert punt als colors, temperar-los pera que no desguign éssent uns molt forts y altres molt baixos. *Entonar*.

ENTONARSE, v. r. EnsUPERBIRSE, perdre 'l respecte. *Desentonarse, entonarse, encrestarse, pavonearse, hincharse, esponjarse*.

ENTONAT, DA, p. p. *Entonado*. || adj. *Art.* EnsUPERBIT. *Entonado, desvanecido, entonadillo*.

ENTONTIMENT, m. *ENTORPIMENT*.

ENTONTIR, v. a. Fer tornar tonto. També s' usa com reciproh. *Entontecer*.

ENTONTIT, DA, p. p. *Entontecido*.

ENTÓPTICH, CA, adj. Fet de prismes o cubus vidriosos. *Entóptico*.

ENTORN, m. Les serres o llochs veíns de que un está rodejat. *Contorno, rededor*. || prep. Denota proximitat de temps, com: *entorn de Nadal*. *Sobre, cerca, a vueltas*. || Prop a la ratlla. *Cerca, al pie*.

ALENTORN, m. adv. *Alrededor; en contorno*.

ENTORNARSE, v. n. *TORNARSE*.

ENTORNPEU, m. Drap pera cubrir els peus dels liíts. *Rodapié*. || *Pint.* Faixa aprop de terra, de diferent color que lo demés de la paret. *Rodapié, friso*. Post que 's posa al peu del balcó. *Rodapié*.

ENTORPIMENT, m. Acte y efecte d' entorpir o entorpirse. *Entorpecimiento*.

ENTORPIR, v. a. Impedir el moviment d' algún membre. També s' usa com reciproh. *Entorpecer, envarar*. || Torbar l' enteniment o l' ingeni. *Entorpecer*.

ENTORPIRSE, v. r. Restar sense sentit ni moviment. *Entorpecerse, entumecerse, adormecerse, envararse*.

ENTORPIT, DA, p. p. *Entorpecido*.

ENTORTOLLIGAMENT, m. Acte y efecte d' entortolligar. *Enroscadura*. || Doblech de la cosa entortolligada. *Espira*.

ENTORTOLLIGAR, v. a. Tórcer, doblegar en rodó. *Enroscar*. || També s' usa com reciproh. *Enroscar*.

ENTORTOLLIGAT, DA, p. p. *Enroscado*.

ENTORXAR, v. a. Fer entorxats. *Entorchar*.

Entomoscélit

ENTORXAT. m. Distinció que consisteix en un brodat d'or o d'argent, que usen els militars des de general de brigada en amunt. **Entorchado.**

ENTOSFENAL. s. y adj. Una de les peces del estenoides. **Entosfenal.**

ENTOSSOARI. A. adj. *Zool.* Que viu al cos d'un altre animal. **Entozoario.**

ENTOSSOGENESIA. f. *Zool.* Producció de cuchs intestinals. **Entozoogenesia.**

ENTOSSOGENÈTICH. CA. adj. Relatiu a la entossoogenesia. **Entozoogenético.**

ENTOSSOOLÒGIA. f. Història dels cuchs intestinals. **Entozoologia.**

ENTOSSOOLÒGISTA. s. Qui's dedica a la entossoologia. **Entozoòlogo, entozoologista.**

ENTOSSOOSIA. f. Entozoologia.

ENTOSSUDIRSE. v. r. **FORFIAR.**

ENTOSTERNAL. s. y adj. Una de les peces del esternó. **Entosternal.**

ENTOTÓRAX. m. *Entom.* Peça del tòrax dels insectes que tenen la forma d'una Y. **Entotórax.**

ENTRADA. f. Pas o paratge pera entrar a alguna part. **Entrada.** || La acció d'entrar. **Entrada.** || Principi d'alguna cosa. **Entrada.** || Funció pública en qu'entra ab solemnitat algun rei o persona d'autoritat. **Entrada.** || Lo que's paga pera introduir alguna cosa a alguna part. **Entrada.** || Familiaritat, amistat ab alguna casa o persona. **Entrada, cabida.** || Als teatres el concurs, y lo que's paga pera entrar'hi. **Entrada.** || En alguns jochs de cartes les cartes superiors pera fer joch. **Entrada.** || El cabal qu'entra en caixa o en poder d'algu. **Entrada.** || La de les cases. **Zaguán, portal.** || Cada àngul entrant que forma el cabell al front. **Entrada.** || f. *Ant.* **BROCADADA, EMBESTIDA.**

ENTRADA DE CAVALL SICILIA. *Expr. fam.* Qui comensa les coses ab gran fervor y se li acaba a via t. **Entrada de caballo y parada de borrico.**

ENTRADA DE FOSCH, DE NIT. *Boca de noche.*

A ENTRADA DE HIVERN. *Loc. A boca de invierno.*

ENTRAMALIAT, DA. adj. Dit del noi viu y inquiet. **Coerrentón.**

ENTRAMAR. v. a. Fer un entramat. **Entramar.**

ENTRAMAT. m. Tiaglado de fusta que s'ompla de guixots y rebles pera fer paret, paviment, envà, etc. **Entramado.**

ENTRAMENA. f. *Ant.* **ENTRANYES.**

ENTRAMENES. f. pl. *Ant.* Les entranyes o coradella del animal. **Asadura.**

ENTRAMPAMENT. m. Acció y efecte d'entrampar. **Entrampamiento.**

ENTRAMPAR. v. a. Omplir de deutes, ferlos. **Entrampar.**

ENTRAMPAT, DA. adj. Carregat de deutes. **Entrampado, cargado de deudas.**

ENTRAMPAT FINS A LA NOU DEL COLL. Tan endentat que ja no té crèdit. *Agobiado de deudas.*

ENTRANT. m. Cada un dels plats que, ademés de l'olla o bullit, se serveixen a taula. **Principio.** || Qui se fica ont no'l demanen. **Entremetido.** || p. a. Qui entra. **Entrante.**

ENTRANT DE TAULA: ENTRANT, 3.

EL MES ENTRANT O LA SETMANA ENTRANT. *Loc. El mes que viene; la semana que viene.*

ENTRANYA f. **ENTRANYES.**

ENTRANYABLE. adj. Intim, afectuós. **Entrañable.**

ENTRANYABLEMENT. adv. m. **Entrañablemente.**

ENTRANYES. f. pl. Les parts o ls òrgues continguts a les cavitats del cos. **Entrañas** || *Met.* Els afectes del ànim, còm: *té bones entranyes, per ésser compassiu.* **Entrañas.** || Lo més ocult y amagat de la terra, de les montanyes, etc. **Entrañas.**

DÓNAR LES ENTRANYES. fr. Ésser molt liberal. *Dar las entrañas, ó hasta las entrañas.*

ENTRAR. v. a. Introduir algun género prohibit. **Meter, introducir, entrar.** || v. n. Passar de fora adins. **Entrar.** || Al joch de cartes fer joch. **Entrar.** || Penetrar, introduirse, còm: *la espasa al cos.* **Penetrar, entrar, traspasar, atravesar.** || Ésser necessari un número o porció de coses pera algun fi, còm: *tantes vigues á una casa.* **Entrar.** || Penetrar, còm: *jo entro al vostre pensament.* **Penetrar, taladrar.** || Comensar alguna cosa, còm: *el discurs, l'any,* etc. **Entrar.** || Junt ab la preposició *á* y 'ls infinitius de altres verbs signífica donar principi a la seua acció, còm: *entrar a regnar.* **Entrar.** || Junt ab la preposició *cu* y alguns noms equival a barrejar-se o introduirse a les coses que 'ls noms signifiquen, còm: *entrar als interessos.* **Entrar.** || a. *Mús.* Comensar a cantar o tocar ab el compàs corresponent. **Entrar.** || *Naut.* Anar alcansant una embarcació a un'altra. **Entrar.**

ENTRAR A SERVIR. fr. Ésser admés pera criat. **Entrar á servir.**

ENTRAR AB ALGU. fr. *Met. fam.* Comensar a tractar'hi. **Entrar con alguno.**

ENTRAR A LA PART. fr. **Entrar á la parte.**

ENTRAR EN SÍ. fr. *Met.* Reflexionar pera esmenarse. **Entrar dentro de sí, ó en sí mismo.**

ENTRAR COM A CA 'L SOGRE. Entrar ab tota familiaritat, sense demanar llicència. **Entrar, ó entrarse de rondón.**

ENTRAR'HI O NO ENTRAR'HI. fr. Convindre o no en lo qu'un altre proposa. **Entrar bien ó mal en alguna cosa.**

ENTRAR PER UNA ORELLA Y EIXIR PER L'ALTRA. fr. **Entrar ó entrarse alguna cosa por un oido y salirse por el otro.**

ARA ENTRO JO. *Loc. Ahora entro yo.*

FER ENTRAR. fr. Persuadir a que un fassi lo qu'un altre li proposa. **Entrar á uno.**

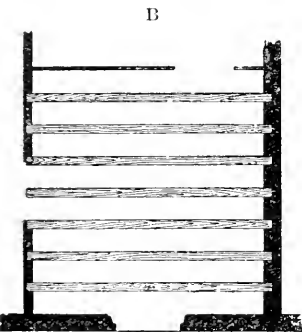
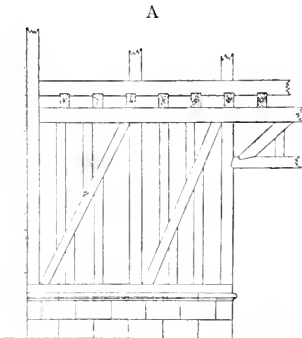
NO ENTRAR A ALGU UNA COSA. fr. No ésser de la seua aprobació, repugnarli, petarli, no créurefa. **No entrar á uno alguna cosa.**

NO LI ENTRA DE LES DENTS EN AVALL. fr. **No le entra de los dientes adentro.**

ENTRARSE'N. v. r. **ENFONSARSE, I.** || Haver'hi mòlt de soroll, dissensions, etc. **Hundirse.** || Enfonsarse la nau. **Hundirse, irse á fondo.**

ENTRARSE'N LA CASA A CRITS Y RAONS. fr. *Met.* **Hundirse la casa.**

ENTRARSE'N TOT AB AIGUA. fr. Ploure molt. **Desgajarse el cielo, las nubes.**

ENTRAMAT: A, vertical; B, horisontal

ENTRASCADOR. m. *Art. y of.* Cisell ab el qual se piquen demunt d'una fusta plana les dents de la serra pera entrascarles. || Eina semblanta a un ganivet, ab unes osques que agafen la dent y ab un cop de mà la torcen.

ENTRASCAR. v. a. Entre fusters tórcer un poch les dents de la serra pera que fassi més via. **Trabar.**

ENTRASSEING. m. *Ant.* EETRESSENYA.

ENTRAT, DA. p. p. **Entrado.**

ENTRAVISSAR. v. a. Posar al través alguna fusta o altra cosa. **Atravesar.**

ENTRAVISSAT, DA. p. p. **Atravesado.**

ENTRE. prep. Denota situació o estat còm en mitj de dues coses o accions. **Entre.**

ENTRE ANY. m. .dv. *Entre año.*

ENTRE CARN Y CUIRO. *Intercutáneo, entre cuero y carne.*

ENTRE CUL Y CLETA. *Expr.* ENTRE LA ESPASA Y LA PARET.

ENTRE DENTS. m. adv. *Entre dientes.*

ENTRE DIA. adv. *Entre dia.*

ENTRE DOS LLUSTRES. m. adv. A ENTRADA DE FOSCH. *Entre dos luces.*

ENTRE MANS. m. adv. *Entre manos.*

ENTRE SETMANA. m. adv. *Entre semana.*

ENTRE TANTS DIES, ANYS. etc. *Dentro.*

ENTRACTE. m. L'interval entre dos actes o jornades d'un drama, comedia, etc. **Entreacto.**

ENTREBANCAR. v. a. Posar les cames entre les d' un altre. **Entrepernar.**

ENTREBATRE'S. v. r. **Venir á las manos.**

ENTREBUNIR. v. a. *Ant.* MURMURAR.

ENTRECANAL. f. *Arq.* L'espai que hi há de canal a canal a les columnes estriades. **Entrocanal.**

ENTRECAVADA. f. Cavada lleugera y poch fonda. **Entrecavada.**

ENTRECAVAR. v. a. Cavar poch fons. **Entrecavar.** || Cavar alentorn dels ceps **Mullir.**

ENTRECAVAT, DA. p. p. **Entrecavado.**

ENTRECELLES. f. pl. L'espai que hi ha entre les celles. **Entrecejo.**

ENTRECINTA. f. *Arquit.* Fusta colocada a l'armadura de terrat,

paralela al tirant. També s' anomena *pont.* || *Mar.* Filada de taulons del forro que hi há entre les cintes. **Entrecinta.**

ENTRECLAR. A. adj. Poch clar. **Entreclaro.**

ENTRECLAROR. m. Vesllúm. **Vislumbre.**

ENTRECOLLIR. v. a. *Ant.* ENTRECULLIR.

ENTRECONEIXERSE. v. r. Coneixerse mutuament dues o mes persones. **Conocerse mutuamente.**

ENTRECOR. m. *Arq.* Espai que queda entre 'l chor y 'l presbiteri a les iglesias, catedrals y collegiates. **Entrecoro.**

ENTRECOSTELLA. f. Troç de vaca tallada entre dues costelles. **Entrecostilla.** || pl. Espais que hi ha entre les costelles del llom d' un llibre. **Entrenervios.**

ENTRECOSTELLARS. m. pl. *Anat.* Certs muscles del pit entre 'ls que n' hi há d' interns y d' extérns. **Entrecostillares.**

ENTRECREUAR. v. a. *Ant.* ENCREUAR.

ENTRECRIAR. v. a. *Agr.* y

ENTRECRIARSE. v. r. Criarse unes plantes entre altres. **Entrecriarse.**

ENTRECUBERTES. f. pl. *Nàut.* L'espai que hi ha entre les cubertes de la embarcació. **Entrecubiertas, entrepuente.**

ENTRECUIX. m. La part del cós ont se divideixen les cuixes. **Horcajadura, bragadura.** || La part de les calces que dona aixamples al joç de les cuixes. **Bragadura, entrepiernas.** || La part interior de les cuixes. **Entrepiernas.**

ENTRECUIXAR. v. a. Posar les cames alternant ab les d' un altre estant assentats en lloch estret y enfront uns dels altres. **Colocarse entrepiernas.**

ENTRECULLIMENT. m. L'acció d' entrecullir. **Entrecogedura.**

ENTRECULLIR. v. a. No cullir del tot. **Entrecoger.** || Cullir, atrapar a algú de modo que no s' escapí sense dificultat. **Entrecoger.**

ENTREDICCIÓ. f. *Ant.* PROIBICIÓ, ENTREDIT.

ENTREDIR. v. a. *Ant.* Proibir. **Entredecir, interdècir.** || Posar entredit o censura eclesiástica. **Entredecir, poner entredicho.**

ENTREDIT, A. p. p. **Entredicho.** || m. *Ant.* PROIBICIÓ. || Censura eclesiástica. **Entredicho.** || adj. IMPEDIT. || *Ant.* Suspès, qui no sap qué dir. **Atónito, pasmado.**

ENTREDOBLE. adj. Mitj entre sensill y doble. **Entredoble, doblete.**

ENTREDÓS. m. Entre estampers caràcter de lletra major que 'l de breviarí y més petit que 'l cicero. **Entredós.** || Llista o llenca de puntes que uneix dues peces de roba y serveix d' adorno. **Calado.** || *Arq.* Certa pedra a modo de tascó que 's posa a les voltes. **Entredós.** || pl. Als telers de fer mitjes certes frontisses que hi há al mitj de les platines d' ondes. **Entredoses.**

ENTREDRESSAR. v. a. *Ant.* TRAMAR, MAQUINAR.

ENTRE-ESCALAM. m. *Ant. mar.* Espai entre rem y rem de les galeres. **Entre-escalamo.**

ENTREFERIMENT. m. *Ant.* L'acció d' entreferirse. **Encuentro.**

ENTREFERIRSE. v. r. *Ant.* Chocarse, encontrarse.

ENTREFETES. m. adv. *Ant.* Entretanto, en tanto.

ENTREFI, NA. adj. Mitj fi. **Entrefino.**

ENTREFINESTRA. f. Espai macis de paret entre dues finestres. **Entreventana.**

ENTREFORRO. m. *Mar.* Banda llarga y estreta de roba enquitranada que 's lliga espiralment al cable pera assentar sobre l' enforro de la corda. **Entreforro.**

ENTREFULLA. f. *Bot.* Espai entre dues fulles. **Entrehoja.** || La fulla que brota a l' axila d' un' altra. **Entrehoja.**

ENTREGA. f. L'acció d' entregar. **Entrega, entrego, entregamiento.** || Cadescún dels plechs o quaders impresos en que s' acostuma dividir un llibre al expendre 'l pera que no 's tingui que pagar tot alhora. **Entrega.**

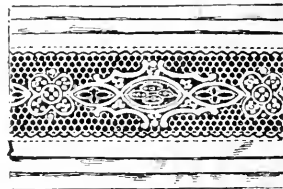
ENTREGADOR. A. m. y f. Qui entrega. **Entregador.**

ENTREGAMENT. m. *Ant.* Entrega.

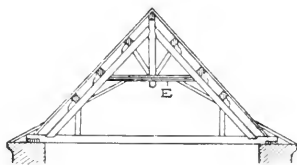
ENTREGAR. v. a. Posar en mans o poder d' algú.

ENTREGARSE. v. r. Posarse en mans d' un altre, subjectarse a la seua discreció. **Entregarse.** || Aplicarse, dedicarse enterament a alguna cosa. **Entregarse.**

ENTREGAT, DA. p. p. **Entregado.**

Entredós de puntes

Entrecinta

ENTREGUARDAR. v. a. Posar, treballar a entreguard la fusta, pedra, ferro, etc. **Acodar.**

ENTREGUARDARSE. v. r. **SEMBLARSE.**

ENTREGUART. m. **SEMBLANSA.** || pl. Dos regles que 's posen un a cada extrèm de la fusta que 's riboteja pera treballarla a nivell. **Codales.**

ENTRELINI. adj. *Ant.* **Interlineal.**

ENTRELLASSAMENT. m. Complicació de coses entreteixides. **Entrelazamiento y més comunment tejido, lazo, textura.**

ENTRELLASSAR. v. a. Entreteixir. **Entrelazar, entretejer.**

ENTRELLASSAT, DA. p. p. **Entrelazado.**

ENTRELLAT (No poguerne traure l'). fr. No poder aclarar o desèixirse d' un negoci. No verse uno en ello, no saber lo que se pesca.

ENTRELLUIR. v. n. **OVIRARSE.**

ENTREMALIADURA. f. **Travesura.**

ENTREMALIAT, DA. p. p. **Travieso, revoltoso, barrabàs.**

ENTREMALIEJAR. v. n. **Travesear.**

ENTREMATARSE. v. r. **Matarse 'ls uns als altres. Matarse mutuamente.**

ENTREMÉS. m. Composició dramàtica, breu i jocosa, que solia cantar-se als intermedis de la comèdia. **ENTREMÉS.** || p. p. **Entremetido.**

ENTREMESA. f. *Ant.* **IMPOSICIÓ, INTERVENCIÓ.**

ENTREMETIMENT. m. Acte y efecte d' entremetre's. **Entremetimiento.**

ENTREMETRE. v. a. Posar una cosa entre altres. **Entremeter, interponer.**

ENTREMETRE'S. v. a. Ficar-se algú ont no li demanen. **Entremeterse, entrometerse.**

ENTREMIRARSE. v. r. *Ant.* **Mirarse 'ls uns als altres. Mirarse mutuamente.**

ENTREMISSIÓ. f. *Ant.* **INTERMISSIÓ.**

ENTREMITJ. adv. ll. y t. Entre un y altre temps, espai, etc. **Entremedias.**

ENTRENAR. v. a. Fer trenes. **Trenzar, entrenzar.**

ENTRENAT, DA. p. p. **Trenzado.**

ENTRENÚS. m. Espai entre dos nusos. **Internodio.**

ENTRENYORAR. v. n. **Echar á menos, no hallarse.**

ENTRENYORARSE. v. r. **QUEIXARSE.**

ENTRENYORAT, DA. p. p. D' entrenyorar **Echado menos afligido.**

ENTREOBERT. A. p. p. Mitj oberf. **Entreabierto.**

ENTREOBRRIR. v. a. Deixar mitj oberf. **Entreobrir.**

ENTREOIR o **ENTREOURE.** v. a. *Ant.* Oir imperfectament. **Entreoir.**

ENTREOIT, DA. p. p. *Ant.* **Entreoido.**

ENTREPÁS. m. Modo de caminar el cavall semblant al pas mitjà. **Portante, entrepaso.**

ENTREPENES. m. *Naut.* Vela triangular d' un mistich. **Entrepenas**

ENTREPERES. *Geog.* Pob'et del dist. mupal. de Sales, prov. de Girona. || — (**SANT GRAU D'**). *Iglesieta romànica sufragania de Sadernes, prov. de Girona.*

ENTREPICARSE. v. r. **Picarse las crestas.**

ENTREPILASTRA. f. *Arq.* Distància que hi há entre pilastra y pilastra. **Intercolumnio.**

ENTREPIT. m. La porció de carn que tenen els aucells entre 'l pit y la barca. **Entrepechuga.**

ENTREPONT. m. *Naut.* **ENTRECURBERTES.**

ENTREPOSAMENT. m. *Aut.* **INTERPOSICIÓ.**

ENTREPOSAR. v. a. *Ant.* **INTERPOSAR.**

ENTREPOSAT, DA. p. p. *Ant.* **INTERPOSAT.**

ENTREPOSICIÓ. f. *Ant.* **INTERPOSICIÓ.**

ENTREPUAT, DA. adj. m. La llista de fusta, marfil, etc., que queda llista entre les dues carreres de púes que té la pinta. **Forzal.**

ENTREPUNTA. f. Peça de la màquina nomenada grúa. **Entreputa.**

ENTREPUSSÁ. v. a. *Ter. ibissench.* **Ensopegar. Tropezar.**

ENTRERRATLLA. f. **interlineación.**

ENTRERRATLLAR. v. a. **Interlinear.**

ENTRERRATLLAT, DA. m. L' escrit entre les ratlles del primer escrit. **Entreerrreglones.**

ENTRERREGNE. m. *Aut.* **INTERREGNE.**

ENTRERROMPRE. v. a. *Ant.* **INTERROMPRE.**

ENTRERRUPCIÓ. f. *Ant.* **INTERRUPCIÓ.**

ENTRESSALUDARSE. v. r. *Ant.* **Saludarse mutuamente.**

ENTRESSEGNA. f. *Ant.* **ENTRESSENYA.**

ENTRESSEGUMENT. m. *Ant.* Serie d' ordre y continuació de coses. **Seguida, serie.**

ENTRESSEGUIR. v. a. Resseguir, escullir unes coses entre altres. **Entresacar.**

ENTRESSEGUIRSE. v. r. *Ant.* **Seguirse, continuarse, sucederse.**

ENTRESSENYES. f. pl. Detalls d' alguna persona o cosa. **Señas.**

ENTRESSOL. m. Habitació entre la planta baixa y 'l primer pis d' una casa. **Entresuelo.**

ENTRESSOLCH. m. Espai entre dos sòlchs. **Caballetete, entresucro.**

ENTRESSUELO. m. **ENTRESSOL.**

ENTRESSUAR v. a. **Suar un poch. Trasudar, resudar.**

ENTRESSUOR. f. **Resudar, resudación, trasador.**

ENTRETALL. m. *Escult.* Obra d' entretallar. **Entretalladura, trepado.** || pl. *Entom.* Talls fondos o juntures ab que 's divideixen quasi enterament unes parts de les altres del còs dels insectes, quedant unides ab alguns lligaments que fan que formin un còs sol, com son les canals del còs de la papallona, de la aranya, etc. **Incisiones.**

ENTRETALLAMENT. m. **ENTRETALL,** l.

ENTRETALLAR. v. a. **Travallar, gravar, esculpir de mitj relleu. Entretallar.** || Tallar pèl mitj sense desunir lo que 's talla. **Entrecortar.**

ENTRETALLAT, DA. p. p. **Entretallado.** || *Met.* **IMPRÉS.**

ENTRETANT. adv. t. **Entretanto, en tanto, mientras.**

ENTRETEIXIDURA. f. **Travall, obra entreteixida ab un' altra. Entretejadura, entretejimiento, entretejido.**

ENTRETEIXIR. v. a. **Introduir nous fils al teixit. Entretejer.** || **Entrellasar. Entrelazar, entretejer.**

ENTRETELA. f. **CONTRAFORT.**

ENTRETEMPS. adv. t. **ENTRETANT.**

ENTRETIENIMIENTO. m. **Distracció de l' ànim. Entretenimiento, diversión, pasatiempo.** || **Trigansa. Entretenimiento, tardanza.**

ENTRETINDRE. v. a. **Defindre, tindre a algú sospès, comptantli 'l fi o efecte d' alguna cosa. Entreteñer.** || Fer passar temps enganyant ab vanes esperances y promeses. **Entreteñer.** || **Diverfir, recrear el ànim d' un altre ab alguna diversió. També s' usa com reciproc.** **Entreteñer.**

ENTRETINDRE'S. v. r. **Defindre's, anar poch a poch. Entreteñerse.**

ENTRETINGUDAMENT. adv. m. **DIVERTIDAMENT, DELICIOSAMENT.**

ENTRETINGUT, DA. p. p. **Entretenido.** || adj. **Xistós, diverfit, graciós. Entretenido.**

ENTRETIRESES. f. pl. Tires o bandes interposades. Entrefiras.

ENTRETOCARSE. v. r. Tocarse unes coses ab altres. Tocarse mútuament.

ENTRETOCH. m. Prova, experiment Toque.

DÓNAR UN ENTRETOCH. fr. *Fam. Tantejar la opinió o el pensament de algúen.* || *Insinuar.*

ENTRETOURE. v. a. Escullir unes coses d'entre altres. Entresacar.

ENTRETRETA. f. Acte d'entretreure. **Entresaca.**

ENTREVALL. m. *Ant.* INTÉVAL.

ENTREVALLS. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Thués, depart dels Pirineus orientals.

ENTREVENARSE. v. r. *Med.* Introdurise algún humor o licor per les venes. **Entrevenarse.**

ENTREVENCÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Agafarse, enganxarse. **Cogerse.**

ENTREVENCIÓ. f. *Ant.* INTERVENCIÓ.

ENTREVENGUT, DA. p. p. *Ant.* ENTREVINGUT.

ENTREVERAT. adj. *Ter. ibissench.* Color que té la fruita mitj madura. **Emberar.**

ENTREVEURE. v. n. Veure confosament. **Divisar, entrever.**

ENTREVEURE'S. v. r. Entreparecerse, divisarse. || Tindre una entrevista. **Avistarse.**

ENTREVI. m. Tela a la que li ha enganxats els budells. **Mesenterio, entresijo.**

ENTREVIAT, DA. adj. Compost de vies de diferents colors. **Entrelistado.**

ENTREVINDRE. v. n. Assistir, estar present. **Intervenir.** || Interposarse, intercedir. **Intervenir, mediar.** || Sobrevindre, succeir. **Intervenir.**

ENTREVINGUT, DA. p. p. **Entrevenido.**

ENTREVISTA. f. Conferencia en llóch determinat. **Entrevista.**

ENTRIAT, DA. adj. **PLANTAT.**

ENTRICADAMENT. adv. m. *Ant.* **INTRINCADAMENT.**

ENTRICAMENT. m. *Ant.* **ENREDO, CONFUSIÓ, EMBOLICH.**

ENTRICAR. v. a. *Ant.* **ENREDAR, EMBULLAR, CONFONDRE.**

ENTRICOMA. m. *Anat.* La vora de les pàlpebres. **Entricoma.**

ENTRINCAT, DA. adj. **Euredat, difícil d'explicar. Intrincado, obscuro.**

ENTRIPAT, DA. adj. Lo contingut a les tripes o budells o lo que 'ls afecta. **Entripado.** || Parlant de cavalls, malaltia que prové de la fermentació de la pituita i dels mals humors que cauen a la tripa o budell. **Entripado.**

ENTRIQUELLS. m. pl. *Ter.* Coses supérflues, desforts, entrebanchs. **Superfluidades, trastos inútiles.**

ENTRISTAR. v. a. *Ant.* **ENTRISTIR.**

ENTRISTIMENT. m. Acte y efecte d'entristir o d'entristirse. **Entristecimiento.**

ENTRISTIR. v. a. Causar tristesa. **Entristecer.**

ENTRISTIRSE. v. r. Posarse trist. **Entristecerse, engurruñarse.**

ENTRISTIT, DA. p. p. **Entristecido.**

ENTRO. prep. *Ant.* **FINS.**

ENTROBRIR. v. a. **ENTREOBRIR.**

ENTROMÉS, A. adj. Qui en tot se vol ficar. **Gobernante.**

ENTROMETRE'S. v. r. **ENTREMETRE'S.**

ENTRONCAMENT. m. **PARENTIU.**

ENTRONCAR. v. a. **EMPARENTAR.**

ENTRONISACIÓ. f. L'acció y efecte d'entronisar o entronisarse. **Entronización.**

ENTRONISAR. v. a. Posar a algú al trono. També s'usa còm reciproc. **Entronizar, entronar.** || **Ensalsar, exaltar. Entronizar.**

ENTRONISAT, DA. p. p. **Entronizado.**

ENTROPÉS. p. p. D'entropessar. **Tropiezo.**

ENTROPESSAMENT. m. *Ant.* **ENSOPEGADA.**

ENTROPESSAR. v. a. *Ant.* **ENSOPEGAR.** || Dit de les cavalcadures. **Tocarse.**

ENTROPI (Sant). *Biog.* Valenciá, de l'època bisantina De xeble de sant Donat, fundador del convent servitá de Xátiva, va ésser bisbe de València després de Celsinus, defensant la fé cristiana en contra dels heresiarques. Va sufrir molts contratemps fins a l'any de sa mort (610).

ENTRUJADA. f. *Met.* **PASTERADA.**

ENTRUJAR. v. a. *Fam.* Fer la patota. **Pastalejar, entruchar.**

ENTRUYELLAT, DA. adj. *Ant.* **ENTRENAT.**

ENTULLÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Juntar. **Empalmar.**

ENTUMESCENÇA. f. Tumor que s'extén a tot el còs o a una part considerable d'ell. **Entumescencia.**

ENTUMIMENT. m. Inflor. **Entumecimiento.**

ENTUMIR. m. Inflar. **Entumecer.** || També s'usa còm reciproc.

ENTUMIT, DA. p. p. **Inflat. Entumecido.**

ENTUNYINARSE. v. r. *Ter.* Adornarse alguna persona ab molt de cuidado y esmero. **Emperejilarse, emperifollarse.**

ENTUSIASMAR. v. a. Inspirar entusiasme. **Entusiasmar.**

ENTUSIASMARSE. v. r. Encapritxarse. **Entusiasmarse, arrebatarse de entusiasmo.**

ENTUSIASMAT, DA. p. p. **Entusiasmado.**

ENTUSIASME. m. Impuls, commoció de la imaginació. **Entusiasta.** || Vigor o veüència dels que parlen o escriuen còm a inspirats. **Entusiasto, estro.** || Capritxo, ocurrencia, pensament extraordinari. **Entusiasto.**

ENTUSIASIA. m. Qui parla o escriu ab entusiasme. **Entusiasta.** || Qui sent entusiasme per algú o per alguna idea o cosa. **Entusiasta.**

ENTUSIASÍSTICH, CA. adj. Furiós, lo que pertany al entusiasme. **Entusiástico.**

ENTUTXAR. v. a. *Ant.* **AGRAVAR, EMPITJORAR.**

ENTUTXAT. p. p. **AGRAVAT, EMPITJORAT.**

ENUCLEACIÓ. f. *Farm.* Operació que s' practica pera extreure l' ametlla del pinyol d' una fruita. **Enucleación.** || *Med.* Manera d'extirpar un humor y la operació que s' fá pera deixar un os al descobert. **Enucleación.**

ENUCLEAR. v. a. *Med.* Extirpar un humor circumscriu. **Enuclear.** || Descubrir l' os al fer una operació. **Enuclear.**

ENUIG. m. Enfado. **Enojo, desazón, agravio, ofensa.**

ENUJADÍSSIM, A. adj. **Enojadísimo.**

ENUJAR. v. a. Enfiadar. També s'usa còm reciproc. **Enojar.** || **Mo'istar, agraviar. Enojar.**

ENUJAT, DA. p. p. **Enojado.**

ENUJÓS, A. adj. **Enojoso.**

ÉNULA. f. *Bot.* **ÉNOLA.**

ÉNULA-CAMPANA. f. *Bot.* **ÉNOLA.**

ENULÓ. m. *Anat.* Part interna de la geniva. **Enulón.**

ENUMERACIÓ. f. *Arit.* L' acció de comptar. **Enumeración.** || *Cálcul,* compte numeral. **Enumeración.** || *Ret.* Figura que consisteix en la distribució de parts. **Enumeración.**

ENUMERAR. v. a. Contar, referir les coses pél seu ordre. **Enumerar.**

ENUMERAT, DA. p. p. Enumerado.

ENUNCIABLE. adj. Que pot enunciar-se. Enuncia-ble.

ENUNCIACIÓ. f. Declaració, manifestació d' una cosa desconeguda o amagada. Enunciación. || *Lóg.* Proposició que afirma o nega. Enunciación.

ENUNCIAR. v. a. Manifestar lo que s' ignorava. Enunciar.

ENUNCIARSE. v. r. Explicarse. Explicarse, declarar-se.

ENUNCIAT, DA. p. p. Enunciado.

ENUNCIATIU, VA. adj. Lo qu' enuncia. Enunciativo.

ENURESIA. f. *Med.* Emissió involuntaria de la orina, sense que aquest líquid presenti caràcters inflamatoris ni produeixi dolor al passar per la uretra. Enuresia, enuresis.

ENVÁ. m. Paret prima feta de rajola o de maó. Tabique.

ENVÁ DE CANTELL. Aquell en que 'ls maóns se posen de cantell y té 5 centímetres de gruix. *Tabique.*

ENVÁ DE PLA. El fet de maóns posats plans y té 15 centímetres de gruix. *Tabique.*

ENVÁ. m. adv. En vano.

ENVAGARAR. v. a. *Mar.* Posar les vagares demunt les codernes. Envagarar.

ENVALENTONAR. v. a. Infundir valentia o més bé arrogancia. Envalentonar. || r. Cobrar valentia. Envalentonarse.

ENVALUM. m. Cosa que abulta molt més que pesa. Balumba.

ENVANÉIXERSE. v. r. ENVANIR.

ENVANIR. v. a. Infundir superbia o vanitat. S' usa més com reciproc. Envaneer, envaneer-se.

ENVANIT, DA. adj. *Ter.* Envanecido.

ENVANY. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Soriguera, prov. de Lleida.

ENVASAR. v. a. Posar l' oli. 'I ví, etc., en botes, botes o altres eines a propòsit pera durlo d' una banda a l' altra. Envasar.

ENVASIR. v. a. *Ant.* EMBESTIR, INVADIR.

ENVEIG. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, a 1,263 met. d' altitud, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora del riu Carol y té 463 hab.

ENVEINAR. v. a. Ficar una espasa a la veina. Envainar.

ENVEJA. f. Pesar que 'ns causa la felicitat dels altres. Envidia. || Ab menys tropietat se pren per desitj d' alguna cosa sense pesar de que un altre la tingui, Deseo, envidia. || Noble y justa emulació. Envidia, emulación. || ODI, MALA VOLUNTAT, TIRRIA. LA ENVEJA SE 'L MENJA. *Loc.* Pera manifestar que algú té molta enveja. *Se come de envidia.*

MÉS VAL ENVEJA QUE PIETAT. *Expr. fam.* Denota que 'l tindre 'ns enveja és senyal de que anem prosperant. *Más vale que nos tengan envidia que lástima.*

MORIRSE O REVENTARSE D' ENVEJA. *fr.* Estar enterament posseït de la enveja. *Comerse, consumirse de envidia.*

SI LA ENVEJA 'S TORNÉS TINYA, ¡QUÁNTS TINYOSOS III HAURIA! *Ref. Si la envidia fuera tina, ¡que de tñosos habria! Si la envidiu fuese tina, ¿qué pez le bastaria?*

ENVEJABLE. adj. Envidiable.

ENVEJAR. v. a. Tindre enveja. Envidiar. || Desitjar lo útil u honest. Envidiar.

ENVEJAT, DA. p. p. Envejado.

ENVEJÓS, A. adj. Qui té enveja. Envidioso.

ENVELAR. v. a. Cubrir ab vel. Envelar, cubrir, tapar con velo.

ENVELAT. m. Llòch cubert ab teles y guarnit per dins com una sala de ball, que és pera lo que generalment serveix. Entoldado.

ENVELLIMENT. m. VELLESA.

ENVELLIR. v. a. Ferse vella alguna cosa. Envejecer, avejentar. || Fer tornar vella a una persona. Envejecer. || v. n. Durar o viure molt de temps, arrivar a vell. Envejecer.

ENVELLIRSE. v. r. Ferse vella o antiga alguna cosa. Envejecerse. || Dit de les persones, aparentar més etat de la que tenen. Envejerser.

ENVELLIT, DA. p. p. Dit de la persona. Envejecido. || Dit de les coses. Inveterado, envejecido.

ENVELLUTAR. v. a. Teixir alguna roba a imitació del vellut. Afelpar.

ENVELLUTAT, DA. m. Teixit semblant al vellut. Terciopelado. || adj. Lo que se sembla al vellut. Terciopelado, aterciopelado.

ENVENADURA. f. Lligadura ab vena. Vendaje, ligadura.

ENVENAR. v. a. Faixar, lligar ab venes. Vendar, lligar.

ENVENAT, DA. p. p. Vendado.

ENVENENAMENT. m. EMMATSINAMENT.

ENVENENAR. v. a. EMMATSINAR.

ENVENTRELLAT, DA. adj. *Ant.* ENFITAT, EMPA-PATXAT.

ENVERAR. v. n. Parlant de fruites. Pintar.

ENVERAT, DA. adj. Verdós, poch madur: se diu de les fruites y comunent dels raïms. Enverado.

ENVERDESCADA. f. *Ant.* ESTACADA.

ENVERDESCAR. v. a. *Ant.* Tancar ab estacada. Estacar, cerrar con estacas, empalzar.

ENVERDESCAT. p. p. *Ant.* d' ENVERDESCAR.

ENVERGADURA. f. *Naut.* Acte y efecte d' envergar. Enverguradura. || *Naut.* El conjunt de caps, etc., pera envergar. Enverguradura.

ENVERGAR. v. a. *Naut.* Subjectar, amarrar la rellinga del gratil d' una vela a la seua verga respectiva. Envergar.

ENVERGOGNAR. v. a. *Ant.* ENVERGONYIR.

ENVERGONYIMENT. m. VERGONYA. || ENCUGIMENT.

ENVERGONYIR. v. a. Causar vergonya. Avergonzar, correr.

ENVERGONYIRSE. v. r. Avergonzarse, correrse, afrontarse, sonrojarse.

ENVERGONYIT, DA. p. p. Avergonzado, corrido, afrentado, sonrojado.

ENVERGUE. m. *Naut.* Cordetes ab que 's lliguen les veles a les vergues.

ENVERINAR. v. a. *Ant.* EMMATSINAR.

ENVERINARSE. v. r. *Met.* Enfadarse en gran manera. Emberrincharse, encolerizarse, irritarse. || Inflamarse, endanyarse les llagues, ferides, els ulls, etc. Enconarse, encarnizarse.

ENVERINAT, DA. p. p. Emberrinchado, enconado.

ENVERMELLIR. v. a. Pintar, teyir de vermell. Enrojar, enrojeecer, embermejar, embermejecer.

ENVERMELLIT, DA. p. p. *Ant.* Enrojado, enrojado, embermejado, embermejecido.

ENVERMELLONAR. v. a. Dónar color de vermellós. EMBERMELLONAR.

ENVERNISAMENT. m. Acte y efecte d' envernissar. Barnizadura.

ENVERNISSAR. v. a. Dónar una capa de vernís a alguna cosa pera posarla llustrosa. Barniz, embarnizar, dar de barniz. || Dónar a la terri-sa un vernís que té la transparencia del vidre. Vidriar.

ENVERNISSAT, DA. p. p. Vidriado, embarnizado.

TERRISSA ENVERNISSADA. *Alfareria vidriada.*

ENVERS. prep. Lo qu' és relatiu a la situació del llòch o terme del moviment. *Hacia, para con.*

ENVERS ONT. m. adv. Denota 'l llòch ont se dirigeix, se veu o 's sent alguna cosa. *Hacia donde.*

ENVERS FORA. m. adv. *Hacia fuera.*

ENVÉS m. REVÉS. || prep. ENVERS.

ENVESCAMENT. m. Acte y efecte d' envescar. *Envescamiento.*

ENVESCAR. v. a. Untar ab vesch les branques, espart, etc., pera caçar. *Enviscar, untar con liga.*

ENVESCARSE. v. r. Agafarse l' auell al vesch. *Enviscarse, enligarse.* || *Met. fam.* Embrutarse. Embadurnarse.

ENVESCAT, DA. p. p. Envescado, enligado.

ENVESTIR. v. a. Desembarcar, saltar en terra. *Envestir.*

ENVEYA. f. *Ter. ant.* ENVEJA.

ENVIAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d' enviar. *Enviada, misión.*

ENVIAR. v. a. Remetre, despatxar. *Mandar, enviar, remitir.* || També s' usa en les coses espirituals, com: *hem de pendre lo que Deu nos envia.* *Enviar.*

ENVIAR A BUSCAR A ALGÜ. *fr.* Congregar, fer vindre. *Convocar, enviar á llamar, á buscar.*

ENVIAR A FREGAR. *fr.* Ab que 's despedeix a algü o per despreci o per no volguer atendre en lo que diu o demana. *Enviar ó hacer ir al rollo, ó á escardar cebollins.*

NO ENVIAR A DIR RES. *fr.* Se diu del qui ab franquesa y sense dilació manifesta als altres les queixes o sentiments que té d' ells. *No hacérsele á uno postema alguna cosa.*

ENVIARSE. v. r. Empassarse, dragar. *Tragar.*

ENVIAT, DA. p. p. *Tragado, pasado.* || m. *Missatger, comissionat. Enviado, mensajero.* || *Embaixador. Enviado, embajador.*

ENVIDADOR, A. m. y f. Qui envia. *Envidador.*

ENVIDAR. v. a. Fer envit a un altre al joch. *Envidar.*

ENVIDAR EN FALS. *fr.* Apostar ab l' esperança de que 'l contrari no admetrà. *Envidar de falso.*

ENVIDAT, DA. p. p. *Enviado.*

ENVIDRIARSE. v. r. ENTELARSE.

ENVIGOTAR. v. a. *Mar.* Posar les vigotes al cap dels obenchs. *ENVIGOTAR.* || ULLAR.

ENVILIMENT. m. Acte y efecte d' envilir o d' envilir-se. *Envilecimiento.*

ENVILIR. v. a. Fer vil y despreciable una cosa. També s' usa com reciproc. *Envilecer.*

ENVINAGRAR. v. a. Tirar molt de vinagre a alguna cosa. *Envinagrar. Avinagrat.*

ENVINAGRAT, DA. p. p. *Envinagrado. Avinagrado.*

ENVINY. *Gcog.* Poble de la prov. de Lleida, bisbat d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 443 hab.

ENVIRONAR. v. a. *Ant.* ENROTLLAR.

ENVIRONS. ENCONTORNS.

ENVISCAR. v. a. *Ant.* ENVESCAR.

ENVIT. m. Posla de diners al joch de cartes. *Envite* || L' acció d' enviar. *Envite.* || *Oferta. Envite.*

ENVIUDAR. v. a. y

ENVIUDARSE. v. r. Quedar viuado. *Enviudar.*

ENVIUDAT, DA. p. p. *Enviudado.*

ENVOLCALLAR. v. a. *Ter.* AMORTALLAR.

ENVOLT, A. p. p. *Envuelto, envuelta.*

ENVOLTES. prep. *Ant.* ENTORN.

ENXAFRANADOR. m. *Art. y of.* Eina com una broca, que serveix pera enxafranar forats.

ENXAFRANAR. v. a. *Art. y of.* Aixamplar el circuit de la boca d' un forat. || També 's diu de matar un caire viu fent 'hi un peu.

ENXALSAMENT. m. *Ant.* EXALTACIÓ.

ENXANFLAR. v. a. *Ter.* xanflars o xanfrars. *Chañanar.*

ENXAROLAR. v. a. Dónar xarol a alguna cosa. *Charolar, acharolar.*

ENXORDADERA. f. *Ant.* Espiga de mill, panís, etc. *Panoja, mazorca.*

ENXORQUIR. v. a. Esterillzar.

ENXORQUIRSE. v. r. Esterilizarse.

ENXORQUIT, DA. adj. Esterilizado, impotente.

ENZOOTIA. f. *Med.* Aglomeració de cuquets a qualsevulla part del còs. *Enzoofia.*

ENY. Pronunciació de la lletra NY.

ENYÁ. adv. *ll.* ENLLÁ.

EO. conj. *Ant.* O.

EOCENICH, A. adj. *Geol.* Grupo 'l més antich entre 'ls terrenos terciaris. *Eoceno.*

EÓLICH, CA. adj. Natural de Eolia, provincia del Assia Menor. *Eólico.* || Degut al vent.

EOLIDIA. f. *Zool.* Molusch gasterópod dels flaverats, ab quatre tentáculos y quatre rengleres de papiles dorsals, que tenen brillants colors, y se troven a les aigues de tots els mars. *Eolidia.*

EOLIPILA. f. Màquina de metall en forma esférica ab el coll molt estret, pel que, introduint'hi aigua y posantla al foch, l'lena un vent impetuós. *Eolipila.*

EOLODICÓN. m. *Mús.* Instrument de vent. *Eolodición.*

EOS. m. *Anat.* El contorn dels ulls. *Eos.*

EPA. interj. *Fam.* Ey.

EPACTA. f. Número de dies en que l' any solar excedeix al llunar comú de dotse llunacions. *Epacta.*

EPACTAL. adj. Pertanyent a la epacta. *Epactal.*

EPAGMÁSTICA. adj. f. *Med.* Calificació d' una febre quina intensitat sempre va en augment fins a la seua terminació. *Epagmástica.*

EPALPEBRAT, DA. adj. *Anat.* Qu' ha perdut les pálpbres. *Epalpebrado.*

EPANADÍPLOSIS. f. *Ret.* Figura que 's comet quan se repeteix al fi del últim membre d' un període la paraula o paraules inicials del primer membre. *Epanadiplosis.*

EPANÁFORA. f. *Ret.* Figura que 's comet quan comensen ab una meteixa vocal diferents versos, clàusules o sentencies. *Epanáfora.*

EPANALEPSIS. f. *Ret.* Figura que 's comet quan se repeteixen al fi del període les meteixas paraules ab que 's comensá. *Epanalepsis.*

EPANÁSTROF. f. *Ret.* Figura que 's comet quan se posen en altre les paraules abans dites pera fer més perceptible la sentencia. *Epanástrofe.*

EPANÓRTOSIS. f. *Ret.* Mena de correcció que consisteix en esmenar la paraula ja dita. *Epanórtosis.*

EPEIXIT. m. *Ter.* *Ibissench.* Ben alimentat. *Nutrido.*

EPÉNTESIS. f. *Gram.* Figura per la qual s' introdueix una sílaba al mitj de dicció. *Epéntesis.*

EPIALA. f. *Med.* Mena de febre álgida. *Epiala.*

EPICARPI. m. *Bot.* Membrana que cobreix exte-

Eolidia

riorment el pericarpi **Epicarpio** || *Med* Tòpich febrífuch qu' antigament s' aplicava a les mvnyeqes, demunt 'l póis, que consistia en una mena de cataplasma composta d' ingredients agres y penetrants. **Epicarpio**

EPICAUMA. m. *Med*. Llangueta de la córnea transparenta. **Epicauma**.

EPICEDI. m. EPICÉU.

EPICEN. adj. *Gram*. Nòm que ab una sola terminació comprén el mascle y la femella **Epiceno**, **pro-miucuo**.

EPICERÁSTICH, CA. adj. *Met*. Calificació de les substancies emolients, atemperants y acidules. **Epicerástico**.

EPICERCH, CA. adj. *Zool*. Que té al fi de la qüa una mena de cascabel natural. **Epicerco**.

EPICÉU m. Poesia funerària en alabansa d' algú difunt. **Epicedio**, **epíceo**.

ÉPICH, CA. adj. S' aplica a la epopeya o poema heroich. **Épico**.

EPICICLE. m. *Astron*. Cercle que 's suposa que té 'l seu centre a la circumferència d' altre cercle **Epí-ciclo**.

EPICÍCLICH, CA. adj. **Epíclíclo**.

EPICIDOIDE. f. *Astron*. Córba que resulta de la revolució d' un punt de la circumferència, demunt la part convexa o cóncava d' un altre círculo. **Epí-cidoide**

EPICÓLICH, CA. adj. *Ant*. Correspondent a les diverses parts del colon **Epíclíco**.

EPICOMA. m. *Anat*. Monstre que té dos caps, dels quals l' accessori està adreït pel seu vértix al vértex del principal. **Epícoma**

EPICOMIA. f. *Anat* Monstruositat que consisteix en la superposició de dos caps. **Epícomia**.

EPICOMIÁ, NA. adj. *Anat*. Qué té dos caps sobreposats. **Epícomiano**, **epícomíco**.

EPICÓNDIL. m. *Anat*. Eminència del cap més petit del húmer. **Epícondilo** || Entra en la composició de algunes paraules pera designar varis muscles, com: **epícondil radial** **Epícondilo**.

EPICORIÓ. m. *Med*. Membrana del fetus. **Epícorión**.

EPICRANEU. m. Part superior del cap dels insectes. **Epícráneo**.

EPICRASSIS. f. *Med*. Tractament d' alguns mals per remeis que corregeixen paulatinament els humors. **Epícrasis**.

EPICROSSIS. f. *Med*. Grossaria extraordinària. **Epícrossis**.

EPICUREU, A. adj. Sensual. **Epícuréo**.

EPICURISME. m. Sistema d' Epicuri que feia consistir la felicitat en els plaers intelctuals y la pràctica de les virtuts, si bé després s' ha prés com sinònim de sensualisme. **Epícurismo**.

EPICURISTA. m. Amich dels plaers sensuals. **Epícurista**.

EPIDEMIA. f. Peste, maluria, contagi. **Epidemia**. || f. *Met*. Pudrimener, abundor de coses dolentes, molestes, etc. Peste, **epidemia**.

EPIDÉMICH, CA. adj. Lo que se refereix a la epidemia. **Epidémico**, **epidémial**.

EPIDEMUS. m. *Zool*. Prolongació laminosa més o menys movable qu' existeix a l' interior del tórax dels animals articulats. **Epidemo**.

EPIDERM. m. Lligada ab que 's subjecta un aparell. **Epidermo**.

EPIDERMAT, DA. adj. Cubert de la epidermis. **Epídermiado**.

EPIDERMIS. m. Membrana exterior del cutis. **Epídermis**, **cutícula**. || m. *Bot*. El cutis delicat dels còsos. **Epidermis**, **epídermia**.

EPIDERMÓIDICH, CA. adj. Semblant a la epidermis. **Epídermoideo**.

EPIDESSIS. f. *Med*. y *Cir*. Aplicació d' un envenat o lligadura. **Epídesis**.

EPIDIDIM. m. *Anat*. Conducte replegat sobre sí meteix que descansa a la vora superior del testicul. **Epídidimo**.

EPIDOSSIS. f. *Med*. Aument de símptomes d' una malaltia. **Epídoxis**.

EPÍDOTA. m. *Min*. Mineral de la mena dels sillicats hidratats, ab calci, alumina y ferro. Se 'n ha trovat en varis indrets de Catalunya. **Epídoto**.

EPÍFANI. m. Nòm d' home. **Epífanio**.

EPÍFANIÁ. f. Aparició, manifestació. **Epífanía** || Festivitat que celebra la Iglesia el día 6 de Janer. **Epífanía**, **Adoración de los santos Reyes**.

EPÍFENÓMEN. m. *Med*. Síntoma que 's presenta després de declarada la malaltia. **Epífenómeno**.

EPÍFILANT, A. adj. *Bot*. Calificatiu de les plantes que tenen les flors enclavades demunt de les fulles. **Epífilant**.

EPÍFISSARI, A. adj. *Med*. Que presenta 'ls caràcters d' una epíffissis. **Epíffisario**.

EPÍFISSIS. f. *Anat*. Eminència ossosa separada del cos principal del os per una capa cartilaginosa. **Epíffisis**.

EPÍFLOGISME. m. *Med*. Inflamació violenta ab tumor y gran calor. **Epífflogismo**.

EPÍFLOGOSSIS. f. *Med*. Según grau de la flogossis. **Epífflogosis**.

EPÍFLOSSIS. f. *Bot*. Epidermis dels vegetals. **Epífflosis**.

EPÍFONEMA. f. *Ret*. Figura, exclamació sentenciosa que 's posa a la ff de la narració d' alguna cosa. **Epífonema**.

EPÍFRAGMA. m. *Bot*. La membrana transversal que enclou l' urna d' algunes moltes. **Epífragma**.

EPÍFRAGMÁTICH, CA. adj. Que presenta 'ls caràcters del epífragma. **Epífragmático**.

EPÍFRASIS. f. *Ret*. Figura per la qual s' afegeix un o més períodes pera explicar idees accessories y més o menys importants al assumpte, quant els oients han pogut creure's qn' estava del tot aclarat y terminat. **Epífrasis**.

EPÍGASTRALGIA. f. *Med*. Dolor al epigastri. **Epígastralgia**.

EPÍGASTRI. m. Part de la regió superior del ventre, situada entre 'ls hipocondris. **Epígastrio**.

EPÍGASTRICH. adj. *Anat*. Lo pertanyent o relatiu al epigastri. **Epígastríco**.

EPÍGASTROCEL. f. *Med*. Trencadura en la que 'l ventrell se p'enta al través d' una separació de fibres aponeurótiques de la part superior de les parets abdominals. **Epígastrocele**.

EPÍGENESSIS. f. *Med*. Sistema pèl qual s' explica la formació dels cossos organitzats per una addició successiva de parts. **Epígenesis**. || Conjunt de símptomes durant el curs d' una malaltia. **Epígenesis**.

EPÍGENESSISTA. s. *Med*. Qui segueix el sistema de la epígenesis. **Epígenesista**.

EPÍGENIA. f. *Min*. Fenòmen que consisteix en mudar un cristall de naturalesa química, sense variar de forma. **Epígenia**.

EPÍGÉ, NA. adj. Que presenta 'l fenòmen de la epígenia. **Epígeno**.

EPÍGÉU, A. adj. *Hist. Nat*. Que creix demunt la terra. **Epígeo**.

EPÍGÍ, NA. adj. *Bot*. Que neix a l' ovari. **Epígino**.

EPÍGINIA. f. *Bot*. Estat d' una planta de filaments o corola epígina. **Epíginia**.

EPIGINÓNIM, A. adj. *Med.* Que sobrevé durant el curs d' una malaltia. *Epiginónimo*.

EPIGLÓTICH, CA. adj. Pertanyent a la epiglòtis. *Epiglótico*.

EPIGLOTIS, f. *Anat.* Llengüeta que tapa 'l canó de la respiració pera que 'l menjar y 'l beure no entrin al pulmó. *Epiglòtis*.

EPIGLOTITIS, f. *Med.* Inflamació de la epiglòtis. *Epiglòtitis*.

EPIGMA, m. *Med. ant.* Instrument que s' usava abans pera reduir la luxació del húmer. *Epigma*.

EPIGNATÍÁ, NA. adj. Que presenta la monstrositat dita epignatis. *Epignatiano*.

EPIGNATIS, f. *Med.* Implantació monstrosa d' un segón cap sobre la barra d' un altre. *Epignatis*.

EPIGNAT, m. *Med.* Monstrositat que consisteix en un cap accessori incomplet y molt mal format, que 's trova unit al paladar del cap principal. *Epignato*. || m. *Anat.* Os sessamoideu, plá, curt, grós, rodó, col·locat davant del genoll a l'espessor del tendó comú als múscles extensors de la cama. *Rótula*, *epigonato*.

EPIGON, m. *Med.* Mena d' emplastre. *Epigono*. *Bot.* Cuberta que per un costat rodeja les parts sexuals de les plantes. *Epigono*.

EPIGRAF, m. Sentència o inscripció que solen posar els escriptors pera distingir llurs escrits dels altres. *Epigrafe*.

EPIGRAFÍA, f. Ciència quin objecte és conèixer o interpretar les inscripcions. *Epigrafia*.

EPIGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la epigrafia. *Epigráfico*.

ESTIL EPIGRÁFICH. *Estilo epigráfico*.

EPIGRAFISTA, m. Qui está versat en la epigrafia. *Epigrafista*.

EPIGRAMA, m. Composició poètica, breu y aguda, en alabansa, burla o vituperi. *Epigrama*. || *Met.* Pensament de qualsevol género, expressat ab brevetat y agudeses, ja sigui en vers o en prosa, ja en escrits o en la conversació, especialment quan enclou burla o bè sátira enginyosa. *Epigrama*.

EPIGRAMATARI, A. adj. Lo que pertany a l' epigrama. *Epigramatario*.

EPIGRAMÁTICAMENT, adv. m. D' una manera epigramática. *Epigramáticamente*.

EPIGRAMÁTICH, CA. m. y f. Qui compón epigrames. *Epigramático*, *epigramatista*.

EPIGRAMATISAR, v. a. Compondre epigrames. *Epigramatizar*.

EPIGRAMATISTA, m. y

EPIGRAMATA, m. *EPIGRAMATARI*.

EPIILACNA, f. *Entom.* Insectes coleòpters clavicornis dels coccinèl·lits. *Epilacna*.

EPILANCE, f. Mena d' epilepsia que ataca als aucells de caça. *Epilance*.

EPILATORI, A. adj. Que fa caure 'l pel o 'l cabell. *Depilatorio*.

EPILECH, m. Recapitulació breu de lo que s' ha dit. *Recapitulación*, *epilogo*. || Conjunt, compendi. *Epilogo*. || Última part d' algunes obres dramàtiques y noveles, deslligada fins a cert punt de les anteriors, y en la qual se representa una acció o bè 's refereixen certs fets que son conseqüència de l' acció principal o hi están relacionats. *Epilogo*.

EPILEPSIA, f. Mal de sant Pau. *Epilepsia*.

EPILEPSIFORME, adj. Que presenta 'l caràcter de l' epilepsia. *Epilepsiforme*.

EPILEPTICH, CA. adj. Qui pateix epilepsia y lo que hi pertany. *Epiléptico*, *epiléctico*.

EPILOBI, *Bot.* Planta onagràcea, de les epilobies, ab flors vermelles y algunes vegades grogues, a les axilles de les fulles. Les llevors tenen, en una caps quadrilòquia, pels sedosos. *Epilobio*.

EPILOCH, m. *EPILECH*.

EPILOGACIÓ, f. *EPILECH*.

EPILOGAL, adj. Resumit, compendiat. *Epilogal*.

EPILOGAR, v. a. Recapitular. compendiar. *Epilogar*.

EPILOGAT, DA. p. p. *Epilogado*.

EPILOGISME, m. *Astron.* Còmput, càlcul. *Epilogismo*.

EPIMER, m. *Entom.* Peça lateral de cada segment del tòrax als insectes hexàpòdis. *Epimero*.

EPIMETRAL, adj. *Bot.* Pertanyent a l' epimetre. *Epimetral*.

EPIMETRE, m. *Bot.* Part que rodeja l' ovari de les flors per un costat. *Epimetro*. || *Mar.* Part del càrrech que 's permetia portar a un pilot. *Epimetro*. || Recàrrech que alegien abans a les contribucions y que servia pera pagar als recaudadors. *Epimetro*.

EPIMÉTRICH, CA. adj. *Poèt.* Que no 's pot cantar. *Epimétrico*.

EPIMETRISME, m. Artifici oratori per medi del qual se fan presents a l' auditori varis punts dels ja esmentats. *Epimetrismo*.

EPIMONE, f. *Ret.* Figura que 's comet quan en alguna composició poètica 's repeteix moltes vegades una mateixa sentència o vers. *Epimone*.

EPINEFEL, m. *Ict.* Peixos acantoptèrigs que arriben a tindre un metre de llargaria, éssent el seu tipus l' *epinephelus gigas*, del Mediterrà. *Epinefelo*.

EPINEFRITIS, f. *Med.* Inflamació de les càpsules supra-renals. *Epinefritis*.

EPINÍCTIDES, f. *Med.* Erupció cutànea d' unes pústules que molesten més de nit que de dia. *Epinic-tides*.

EPIODONT, m. *Zool.* Mamífer del genre dellí. *Epiodont*.

EPIPAROXISME, m. *Med.* Paroxisme freqüent, com afegeix a la malaltia. *Epiparoxismo*.

EPIPECIÓLICH, CA. adj. *Bot.* Se diu de les estípules quan s' adereixen a la part de dalt del peciolo. *Epipeciolo*.

EPIPEDROMETRÍA, f. *Geom.* Mida de figures geomètriques que s' apoen demunt la mateixa base. *Epipedrometria*.

EPIPÉTAL, A. adj. *Bot.* Epítet de la flor quins filaments neixen dels pètals. *Epipétalo*, *epipétaleo*.

EPIPETALIA, f. *Bot.* Estat d' una planta que té 'ls filaments units a la corola. *Epipetalia*.

EPIPETALÍ, NA. adj. *Bot.* *EPIPÉTAL*.

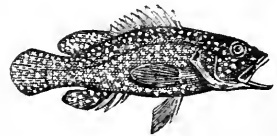
EPIPLEROSSIS, f. *Med.* Grossor extraordinària. *Epiplerosis*.

EPIPLOCELE, f. *Med.* Trencadura del epiplón a la illada. *Epiplocele*.

EPIPLOCOMISTA, s. y adj. *Med.* Qui té 'l ventre molt voluminós. *Epiplocomista*.

Brot d' epilobi

Epinefel

Epilacna

EPIPLÓ. m. *Med.* Doble fulla membranosa formada per una prolongació del peritoneu y que 's trova flotant a la superfície dels budells. **Epiplón.** || — **CÓLICH.** Apèndix que s'extén pèl llarch del cular ascendent. **Epiplón-còlic.** || — **GASTRO-CÓLICH.** Apèndix del epipló que s'extén desde la gran corbatura del ventrell fins al cular. **Epiplón-gàstrico-còlic.** || — **GASTRO-ESPLÈNICH.** Apèndix del epipló que desde les vores de la cisura del braç s'extén fins a la cara posterior del ventrell. **Epiplón-gastro-esplènic.** || — **GASTRO-EPATICH.** Apèndix del epipló que s'extén desde 'l costat dret del cardies fins a l'extremitat corresponenta a la cisura del fetge. **Epiplón gastro-epàtic.**

EPIPLO ENTEROCELI. f. *Med.* Trencadura del budell y del epiplón. **Epipto-enterocele.** || — **ISQUIOCELI.** La del epiplón per l'escotadura isquiàtica. **Epipto-isquiocèle.** || — **MEROCELI.** La del epiplón per l'arcada crural. **Epipto-merocèle** || — **ESQUIOCELL.** La del epiplón dintre del escroto. || **Epipto-esquiocèle.**

EPIPLOITIS. f. *Med.* Inflamació del epiplón. **Epiplòitis.**

EPIPLÓN FAL. m. *Med.* Trencadura del epipló pèl melich. **Epiplónfalo.**

EPIPLOSQUIOCELI. m. *Med.* Trencadura del epipló que baixa fins dins del escroto. **Epiplosquiocèle.**

EPIPLOSSARCÓN FAL. m. *Med.* Epiplónfal complicat ab algún carnó. **Epiplosarcónfalo.**

EPIPOCH, GA. adj. *Bot.* Calificatiu de les plantes que tenen les arrels plenes de fibres a manera de barba. **Epiogo**

EPIPOLASSIS. f. *Med.* Fluctuació dels líquits. **Epi-polasis.**

EPIPOT. m. *Bot.* Tubércul que neix al cim del peduncul d'algunes plantes. **Epi-podo.**

EPIPTERI, A. adj. *Bot.* Que s'allarga en forma d'ala, parlant de certes plantes. **Epiptéreo.**

EPIPTERIGI, A. adj. *Bot.* Que creix a les moltes y falgueres. **Epipterigio.**

EPIQUEIA. f. Prudenta y moderada interpretació de la llei segons les circumstancies del temps, lloch y persona. **Epiqueya.**

EPIQUEREMA. f. *Lòg.* Silogisme quines proposicions van acompanyades de llurs corresponents probes. **Epiquerema.**

EPIQUIL, A. adj. *Bot.* Funda de les plantes orquídies quan estan dividides en dues. **Epiquilo.**

EPIQUIT, A. adj. *Bot.* Calificació dels bolets que neixen a les runes o a les terres que deixen les riuades. **Epiquito.**

EPIREL. m. Oli empreumàtic. **Epirelo.**

EPIRÍS, A. adj. *Bot.* Que neix a les arrels d'un'altra planta. **Epirizo.**

EPIRREA. f. *Med.* Acumulació d'humors a alguna part del còs. **Epirrea.**

EPIRREOLÒGIA. f. Part de la botànica que tracta de la influencia dels agents exteriors. **Epirreologia.**

EPISCPAL. adj. Pertanyent al bisbe. **Episcopal.** || Llibre ont s'hi contenen les cerimonies y oficis propis dels bisbes. **Episcopal.**

EPISCPALITATS. f. pl. Rendes, beneficis o temporalitats anexas al bisbat. **Episcopalidades.**

EPISCPAT. m. L'ordre y dignitat de bisbe. **Episcopado.** || Època y duració del govern d'un bisbe determinat. **Episcopado.** || El conjunt de bisbes de tot el mon catòlic o 'l d'una nació. **Episcopado.**

EPISCOPISA. f. La dona qu' a la primitiva Iglesia despenyava certes funcions, sense exercir jurisdicció episcopal. **Episcopisa.**

EPISCPOLI. m. Catàlech y serie dels bisbes d'al-

guna Iglesia o relació de la vida dels meteixos. **Episcopolio.**

EPISCOPOLOGI. m. Catàlech, serie dels bisbes de alguna Iglesia. **Episcopologio, episcopolio.**

EPISPADIES. m. Situació anormal de l'obertura del canal de la uretra. **Epispadies.**

EPISPÀSTICH, CA. adj. *Med.* Se diu de les substancies que, aplicades a la pell, causen dolor o inflamació. **Epi-spástico.**

EPISPERMA. m. *Bot.* Tegument particular de la llevor. **Episperma, epispermis, epispermo.**

EPISPORANGI. m. Tegument dels cossos reproductors de les falgueres. **Episporangio, episporango.**

EPISQUESIS. f. *Med.* Suspensió d'una evacuació natural. **Epiquesis.**

EPISEMACIA. f. *Med.* Primer atach d'una malaltia. **Epi-semacia.**

EPISSINANGINA. f. *Med.* Interceptació de la deglució. **Epi-sinangina.**

EPISSINTENISME. m. Sistema o doctrina dels epi-sintètics. **Epi-sintenisme.**

EPISSINTÈTICH, CA. s. y adj. *Med.* Partidari de una secta mèdica, quin objecte era conciliar els principis de la escola metodista ab els de la empírica y la dogmàtica. **Epi-sintético.**

EPISSIOSELE. m. *Med.* Trencadura dels grans llabis. **Epi-ciocele.**

EPISSIORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia pèls grans llabis. **Epi-siorragia.**

EPISSODI. m. Dregressió. **Episodio.** || *Poét.* Acció secundària y còm exlranja de la principal d'un poema, mes ab conexió y dependència d'ella. **Episodio.**

EPISSODIAR. v. a. Contar epissodis. **Episodiar.**

EPISSÓDICH, CA. adj. Lo que pertany al epissodi. **Epi-sódich.**

EPISTACIÓ. f. Picadura d'una cosa pastosa al morter. **Epi-stació.**

EPISTAMINAL. adj. *Bot.* Que neix als filaments de les flors. **Epi-staminal.**

EPISTAMINIA. f. *Bot.* Estat d'una planta quins filaments estaminals ixen dels pistils. **Epi-staminia.**

EPISTASSIS. f. *Med.* Materia que sura demunt dels orins. **Epi-stasis.**

EPISTAXIS. f. *Med.* Fluix de sanch pèl nas. **Epi-staxis.**

EPISTERNÓ. m. Peça situada a cada costat del esternó dels insectes exàpots. **Epi-sternón.**

EPISTILBITA. f. *Min.* Varietat d'estilbita que conté cals y sosa. **Epi-stilbita.**

EPISTOLA. f. La part de la missa després de les primeres oracions, y abans del gradual. **Epístola.** || L'ordre sagrat del subdiaconat. **Epístola.** || CARTA, I.

EPISTOLAR. adj. Pertanyent a la epístola. **Epi-stolar.**

EPISTOLARI. m. Llibre que conté les epístoles. **Epistolario.**

EPISTOLER. m. El sacerdot qu' a algunes iglesies té la obligació de cantar la epístola. **Epistolero** || SUBDIACA.

EPISTOLÓGRAF. m. Escriptor d'epístoles. **Epistológrafo.**

EPISTOLOGRAFÍA. f. Caràcter d'escriptura egípcia. **Epistolografía.**

EPISTOM. m. *Entom.* Part del cap dels insectes que 's trova sota la boca. **Epístomo.**

EPISTRÓFEA. f. *Anat.* Segona vértebra cervical. **Epi-strófea.**

EPITAFI, m. Inscripció gravada a la llosa d' un sepulcre. Epitafio.

EPITAFISTA, s. Qui compón o esculpeix epitafis. Epitafista.

EPITALAM, m. *Ant.* Cant o himne fet en celebrat d' alguna boda. Epitalamio.

EPITALAMI, m. y

EPÍTASIS, f. *Med.* Comensament d' un atach. Epítasis.

EPITELI, m. *Anat.* La epidermis que cubreix les membranes mucoses. Epitelio.

EPITERAPENSIS, f. *Ret.* Figura que consisteix en donar el cop de gracia al adversari quan aquest ja esperava una formal retractació. Epiterapensis.

EPÍTET, m. Adjectiu qu' expressa la qualitat del substantiu ab qui 's junta. Epíteto.

EPITÉTICH, CA. adj. Plé d' epttets. Epitético.

EPITETISME, m. *Ret.* Figura consistenta en modificar una idea principal per un' altra d' accessoria. Epitetismo.

EPITETOMANÍA, f. Mania d' acumular epítets. Epitetomania.

EPITETOMANIÁTICH, CA. s. y adj. Afectat de epitetomania. Epitetómano, epitetomaniaco.

EPÍTIMA, f. *Fam.* Confortatiu que s' aplica exteriorment al cor o al fetge. Epítima.

EPITIMAR, v. a. *Med.* Posar epítimes, apòsits, etc., a alguna part del còs. Epitimar.

EPITOM, m. Resumen, compendi. Epítome, recapitulación.

EPITOMAR, v. a. Compendiar.

EPITROCASME, m. *Ret.* Figura que consisteix en acumular moltes idees en poques paraules. Epitrocasmio.

EPITROCLEA, f. *Med.* Tuberositat interna del húmer. Epitróclea.

EPITROCCLI, A. adj. Propi de la epitroclea. Epitroclo. || Entra en la composició d' altres paraules pera designar diferents muscles. Epitroclo.

EPIXIL, A. adj. Que creix i viu a la fusta. Epixilo.

EPIXIT, adj. *Bot.* Se diu dels bolets que creixen sobre les runes o munts de terra deixats per les crescudes dels rius, etc. Epixito.

EPIZOARI, A. adj. Se diu del animal que viu com parásit al cos d' un altre animal. Epizoario.

EPIZOICH, CA. adj. S' aplica al terreno primordial qu' es superior al que conté despulles o restes de cossos orgànichs. Epizoico.

EPIZOONOSOLOGIA, f. Historia de les epizooties. Epizoonosologia.

EPIZOOTIA, f. Malaltia que ataca a una o varies menes d' animals per una causa general y transitoria. Es lo meteix que la epidemia pera l' home. Epizootia.

EPIZOÓTICH, adj. Pertanyent o relatiu a la epizootia. Epizoótic.

ÈPOCA, f. Punt notable, fixo y determinat de temps, desde 'l qual se comensen a contar els anys, com: *la del neixement de Jesucrist*. Època. || Període de cert temps, notable pels fets històrichs que hi han ocorregut. Època.

ÈPODI, m. *Poes.* El darrer vers d' una estrofa repetit varies vegades. Èpodo. || La tercera part o fi de la oda. Èpodo.

EPÓMIDA, f. Part superior de la neuella. Epómida.

EPOMIDÓPTER, m. *Entom.* Género d' insectes himenòpters que tenen una part escatosa al neixement de les ales. Epomidóptero.

EPOMÓFOR, A. adj. Que té taques negres a la esquena. Epomóforo.

EPÓNFAI, m. Medicament que s' aplica demunt del melich. Epónfalo.

EPÓNIM, MA. adj. Que s' aplica al héroe o persona que dona 'l seu nòm a un poble, tribu, ciutat o época. Epónimo.

EPOPEIA, f. Poema en que 's descriu l' acció més il·lustre d' un héroe. Epopeya.

EPSOMITA, f. *Min.* Sulfat nadiu de magnesia que 's trova a la superfície de lo terra. Epsomita.

EPULIA, f. *Med.* Tumorat carnós que sol ferse a les genives. Epulia.

EPULÓTICH, CA. adj. *Med.* Que pella, que tanca les llagues o ferides. Epulótico.

EQUABLE, adj. *Mat.* El moviment ab que 'ls cossos caminen espais iguals en igualtat de temps. Ecuabile.

EQUACIÓ, f. *Astron.* Diferencia que hi há entre la verdadera situació d' un astre y la seua situació aparent. Ecuación. || *Alg.* L' acció d' igualar. Igualación, ecuación.

EQUADOR, m. y

EQUATOR, m. *Ant.* Cercle máxim de la esfera, que dista igualment dels dos póls del mon. Ecuador.

EQUATORIAL, adj. Relatiu o pertanyent al Ecuador. Ecuatorial.

EQUEBERTIJA, f. *Min.* Substancia composta de sílex, alúmina, cals, óxit de ferro y sosa. Equebertija.

EQÜESTRE, adj. Lo que pertany al cavaller, exercici u ordre de cavalleria. Ecuestre.

EQUIAMPLE, A. adj. Igualment ample en tota la seua extensió. Equiancho, equiample.

EQUIÀNGUL, adj. *Geom.* D' ànguls iguals. Equiàngulo.

EQUIAXI, A. adj. *Min.* D' eixs iguals. Equiaxio.

EQUICOSTAT, DA. adj. De costats iguals. Equicósteo.

EQUICRURAL, adj. De cames iguals. Equicrural. || De costats iguals. Equicrural.

EQUIDI, A. adj. Pertanyent al cavall. Equideo.

EQUÍDICH, CA. adj. De distintes y oposades proporcions en totes les seues parts. Equídico.

EQUIDIFERENT, A. adj. Que presenta diferencies iguals entre si. Equidiferente.

EQUIDILATAT, DA. adj. Igualment dilatat. Equidilatado.

EQUIDISTANCIA, f. Distancia igual. Equidistancia.

EQUIDISTANT, p. p. Igualment distant. Equidistante.

EQUIDISTAR, v. a. Distar igualment dues o més coses d' una tercera. Equidistar.

EQUIDNITA, f. *Min.* Mena de pedra que té 'l color semblant al de la pell del escorsó. Equidnita.

EQUIFORME, adj. De forma igual. Equiforme.

EQUILÀTER, adj. *Geom.* Que té 'ls costats iguals. Equilàtero, equilàter.

EQUILATERAL, adj. Se diu de les petxines que al obrirse donen dues meitats iguals. Equilateral.

EQUILIBRAR, v. a. Posar una cosa en equilibri ab un' altra. Equilibrar. || *Met.* Fer qu' una cosa no excedeixi a un' altra, mantenintles proporcionalment iguals. Equilibrar.

EQUILIBRAT, DA. p. p. Equilibrado.

EQUILIBRI, m. Igualtat de pes, de balansa. Equilibrio. || adj. S' aplica als cossos que tenen igual moviment y pesen igual. Equilibre

EQUILIBRISME, m. Art de mntindre les coses equilibrades. Equilibrismo.

EQUILIBRISTA, M. La persona práctica en fer equilibris. Equilibrista.

EQUIMOSARSE. r. *Med.* Cubrir-se d' equimosis. **Equimosarse.**

EQUIMOSAT, DA. adj. Se diu de les parts del cos que pateixen o han patit d' equimosis. **Equimosado.**

EQUIMOSIS. m. *Med.* Taca negrenca o groguenca de la pell o dels òrgans interns, que resulta de la extravasació de la sancha a conseqüència d' un cop, de una lligadura forta, o d' altres causes. **Equimosis.**

EQUIMULTÍPLICFS. adj. *Arit.* Nombres que contenen igual nombre de vegades d' altres a qui 's refereixen. **Equimúltiples.**

EQUINANCIA. f. *Med.* Inflamació de les glàndules de la gargamella. Angina, esquinencia, garrotillo.

EQUINANTITA. f. Erissó lósil. **Equinantita.**

EQUINAUT. m. *Zool.* Espècie d' erissó de mar. **Equinauto.**

EQUINUS. m. *Zool.* Mena de castanya de mar. **Equino.** || adj. Lo concernent al cavall. **Equino.**

EQUINOCCL. m. El temps en que 's dies son iguals a les nits. **Equinoccio.** || *Nàut.* Temporal que 's sol experimentar a algunes regions quan s' acosta qualsevol dels dos equinoccis. **Equinoccio.**

EQUINOCCIAL. adj. Lo que pertany al equinoccio. **Equinoccial.**

EQUINODERM, A. adj. *Zool.* Que té la pell coberta de tuberculs, punxes o espines. **Equinodermo, equinodermario.**

EQUINÓFIL, A. adj. Calificació de certs bolets que creixen a la closca de les castanyes. **Equinófilo.**

EQUINOFTALMÍA. f. *Med.* Inflamació de la part peluda de les pàlpebres. **Equinoftalmia.**

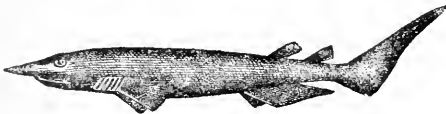
EQUINÓPSIT. m. *Bot.* Plantes tropicals, del gènere *certi* que 's conreen als jardins d' Europa. **Equinósido.**

EQUINORRÍ. m. *Ictiol.* Peixos condropterigis esqualits de la família dels equinorrinits, essent el

seu tipus l' anomenat *equinorrinus espinosus* del Mediterrà. **Equinorrino.**

Equinópsit

Equinorri

EQUINOSTOM, A. adj. Que té la boca erissada de dents. **Equinóstomo.**

EQUINUR, A. adj. Que té la quia erissada d' espines o punxes. **Equinuro.**

EQUIPAR. v. a. Proveir a algú de lo necessari, sobre tot pera' l seu us personal. **Pertrechar, equipar, proveer.**

EQUIPARACIÓ. f. Comparació de dues coses que se consideren iguals. **Comparación, equiparación.**

EQUIPARAR. v. a. Comparar dues coses entre si considerantles iguals. **Equiparar.**

EQUIPARAT, DA. p. p. **Equiparado.**

EQUIPAT, DA. p. p. **Equipado.**

EQUIPATGE. m. Conjunt de coses que pera l' us personal se porten quan un va de viatge. **Equipaje.**

EQUIPATJAR. v. a. **Equipar.**

EQUÍPEDO, A. adj. *Zool.* De peus o cames iguals. **Equípado.**

EQUIPOLAT. adj. *Blas.* Se diu de la part del escut que forma taulell d' escachs ab non casetes. **Equipolado.**

EQUIPOLENCIA. f. *Log.* **Equipalencia.**

EQUIPOLENT o **EQUIPOL-LENT.** adj. **EQUIVALENT.**

EQUIPONDERAR. v. a. Tindre una cosa igual pes qu' un'altra. **Equiponderar.** || Fer de manera que dues o més coses pesin lo meteix les unes que les altres. **Equiponderar.**

EQUISETAT. m. *Quim.* Combinació del àcid equisètic ab una base. **Equisetato.**

EQUISETICH, CA. adj. Calificació d' un àcid que 's trova a la planta dita *quia* de cavall. **Equisético.**

EQUISET. m. *Bot.* **QUA DE CAVALL.**

EQUISSONANCIA. f. Consonancia de dos sons semblants entre si. **Equissonancia.**

EQUITABLE. adj. *Ant.* **EQUITATIU.**

EQUITABLEMENT. adv. m. *Ant.* **EQUITATIVAMENT.**

EQUITACIÓ. f. Art de montar y menar bé l cavall. **Equitaci6n.**

EQUITAR. v. a. Montar ab art y mestria a cavall. **Equitar.**

EQUITAT. f. Igualtat, rectitut. **Equidad.** || Moderació en l' aplicació de les lleis, atenenent més a la intenció del legislador que no pas a la lletra de la llei. **Equidad.** || Moderació en el preu. **Equidad.**

PERSONA DE MOLTA EQUITAT. La qu' es ben intencionada, benigne y recte. *Persona, sujeto de grande equidad.*

EQUITATIU, VA. adj. Qui obra ab equitat. **Equitativo.** || Lo que 's fa d' una manera justa. **Equitativo.**

EQUITATIVAMENT. adv. m. Ab equitat. **Equitativamente.**

EQUIVALENCIA. f. Igualtat de preu, de mérit, de us, de significació, etc. **Equivalencia.**

EQUIVALENT. adj. Lo qu' equival. **Equivalente.**

EQUIVALDRE. v. n. Tindre igual preu, valor, us o significació una cosa qu' un'altra. **Equivaler.**

EQUIVALP, VA. adj. De valves iguals. **Equivalpo.**

EQUIVOCACIÓ. f. Erro, engany involuntari que consisteix en pendre una cosa per altra. **Equivocación.**

EQUIVOCADAMENT. adv. m. **Equivocadamente.**

EQUIVOCAR. v. a. y n. Pendre, entendre una cosa per altra o en sentit diferent. També s' usa còm reciproc. **Equivocar.**

EQUIVOCAT, DA. p. p. **Equivocado.**

EQUÍVOCH. m. Paraula que significa diferentes coses. **Equivoco, homónimo.** || adj. Lo que pot entendre 's de diferentes maneres. **Equivoco.**

JUGAR L' EQUIVOCH. fr. Usar una paraula en diferents sentits. *Jugar del vocablo.*

ER. f. Pronunciació de la lletra catalana R. **Erre.**

ÉR. m. *Bot.* Planta de la família de les lleguminoses que té un llegum escairat y blanquínos còm una vessa petita, y serveix pera la manutenció dels bous y altres bestiaris. **Yero, yervo, herén.** || La llevor o grana de dita planta. **Ervilla.**

ERA. f. El punt desde que 's comensa 'l còmput dels anys. **Era.** || Cert temps, temporada. **Era.** || Troç de terra ben plana y atapada, o be enrajolada o empedrada ont s' hi baten els grans y llegums. **Era.** Espai de terra que ocupa un edifici. **Àrea.**

ERA CRISTIANA O **DE CRIST** O **COMUNA.** El còmput d' anys desde 'l neixement de Jesucrist. *Era cristiana, de Cristo, común ó vulgar.*

A LA ERA PRESENT. *Loc.* El temps en que nosaltres vivim. *En la era presente.*

TREURE DE L' ERA. fr. Acavar de recullir a l' Agost el gra que hi havia. *Alzar, levantar las heras.*

ERABLE. *m. Bot. Ant.* ACHS. Arce, arcén.

ERADA. *f. BATUDA.*

ERADICACIÓ. *f. Med.* Cura radical d'una malaltia. Eradicació.

Brot d'eragrostit

ERAGROSTIT. *f. Bot.* Plantes graminees de les festucees anyals, ab espiguetes formant raïms ramificats. Eragrostide.

ERANTEM. *m. Bot.* Plantes acantacees de les erantemes ab més de quaranta menes fructescents ab flors acompanyades de bractees oposades. Erantemo.

Brot d'erantem

ERARI. *m.* Tresor públich y lloch ont se guarda. Erario.

ERARI REIAL. Els diners del rei. *Erario real, arcas reales.*

ERASME. *m.* Nòm propi d'home. Erasmo.

ERAU. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Liesp, prov. de Lleida.

ERBASABINA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Ortoneda, prov. de Lleida.

ERBERA. *Geog.* Caseriu del terme d'Azanuy, província d'Osca.

ERBÚA. *f. Min.* Fundent argilós del mineral de ferro. Erbúa.

ERBUSOLS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinsá; és a la vora de la riera dels Prats.

ERDAO. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és dalt d'un turó y té 409 hab.

ERDÓ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Sarroca de Bellera, prov. de Lleida.

ERECCIÓ. *f.* Institució, fundació d'alguna cosa. Erecció. || Estat d'una cosa fluixa que's posa tivant a o tiesa. Erecció.

ERECTIL. *adj.* Que té facultat de posarse en erecció. Eréctil. || Que causa erecció. Eréctil.

ERECTILITAT. *f.* Qualitat de lo eréctil. Erectibilitat.

ERECTOR. *m. m.* Fundador. || *adj.* Se diu dels muscles que produeixen la erecció d'alguna part del cos. Erector.

EREGIR. *v. a.* Erigir.

EREMÍTICH. *CA.* *adj.* Lo que pertany al solitari o ermitá. Eremítico.

EREMODICIA. *f. For.* Condemnació en rebeldia. Eremodicia.

ÉREU. *A.* *adj.* Qu'és de bronze o d'arám. Éreo.

ERER. *m.* Garbell d'espart o jonchs. Juera.

ERES (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de la Vall de Castellbó, prov. de Lleida. || Caseriu del dist. mupal. d'Aramunt, prov. de Lleida. || — (DE SANT JOAN). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d'Orcau, província de Lleida.

ERESSUÉ. *Geog.* Aldea del terme de Benasch, província d'Osca.

ERETAMENT. *m. Ant. y*

ERETATGE. *m. Ant.* Herencia.

ERETISME. *m. Med.* Tensió violenta de les fibres, que impedeix el moviment natural. Eretismo.

ERGOTINA. *f.* Materia pudenta que s'extren del ségol corromput. Ergotina.

ERGOTISAR. *v. a.* Fer us del sistema d'argumentació silogística. Ergotisar.

ERGOTISME. *m.* Sistema d'argumentació silogística. És denominació despreciativa donada a aital sistema pèls seus adversaris. Ergotismo. || Malaltia produïda per l'us del ségol que s'ha tornat orb. Ergotismo.

ERGOTISTA. *adj.* Qui usa 'l sistema d'argumentació silogística. Ergotista.

ERGOTÍSTICH. *CA.* *adj. Med.* Relatiu al ergotisme. Ergotístico.

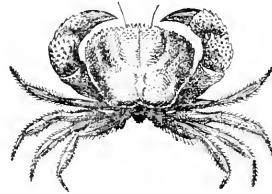
ERGULL. *m. Ant.* ORGULL.

ERICACI, ERICÁCEA. *adj. y s. Bot.* Nòm apropiat a les plantes dicotiledònies, arbustes de flors alternes y flors més o menys vistoses, de càlcer persistent, partit en varietats. Ericáceo, ericácea.

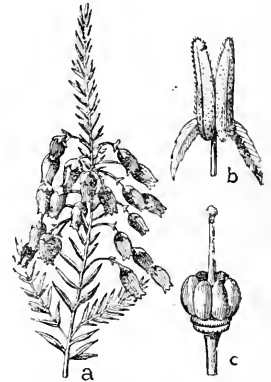
ERIDAN. *m. Astron.* Una de les constel·lacions australs. Eridano.

ERIFIA. *f. Zool.*

Crustacis decapots, braquiuers, ab ulls molt separats l'un de l'altre. Erifia.

Erifia

ERICACEES: a, erica; b, antera; c, pistil.

ERIGER. *m. Bot.* Plantes corimbifères contenint bastanta potassa quan se cremen. Erigero.

ERIGIR. *v. a.* Fundar, instituir, alzar un temple, una estatua, etc. Erigir.

ERIGIRSE. *v. r.* APROPIARSE.

ERIGIT, DA. *p. p.* Erigido, dedicado.

ERIGONA. *f. Astron.* Constel·lació de la Canícula, qu'és prop de la de Vírgo. Erigonio.

ERILAVALL. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Barruera, prov. de Lleida. || — (PORT D'). *Orog.* Pas a 1,955 metres d'altitud, entre les valls del Noguera Ribagorsana y la de Caldes, prov. de Lleida. || — (PUIG D'). Puig de la serra de Colls, entre 'l Noguera Ribagorsana y la riera de Caldes, prov. de Lleida.

ERILL. *Biog.* Baróns de la noblesa catalana de la Etat mitja, quin castell senyorial era a la vila d'Anglesola, contra 'l qual s'hi endreçá formidable soma tent desde Barcelona, ab la bandera de santa Eularia, el dia 8 de Mars de 1448, a causa d'haver'hi donat aculliment a distints malfactors el baró Joan Roger. El poeta mallorquí Benet Espanyol va compondre una excelenta obra en vers a la memoria d'en Pere d'Erill, dedicada a la baronesa viuda na Joana d'Erill.

Brot d'eriger

— (ARNAU). *Biog.* Poeta català de les derrerries de la catorzena centúria i concensos de la següent, de quina obra individual ne resta mostra al *Cançoner* de Saragossa.

— (JAUME D'). *Biog.* Cavaller català del segle XVII, que durant la guerra dels segadors se va portar valerosament, defensant la vila de Flix, sitiada pèl castellà Garay, qui 's va veure obligat a marxar, ab tot i que 'l baró d' Erill confava ab poca gent y encara ab la seu gran majoria malalts (1643).

ERILL-CASTELL. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Malpàs, prov. de Lleida.

ERIMOIDES. m. *Med.* Sediment que fá l' orina. *Erímoides*.

ERINITA. f. *Min.* Hidro silicat d' alumina de color vermellós, rogench opach, de brill resinós y inlusible a la fiesca. *Erinita*.

ERINYÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Serradell, prov. de Lleida.

ERISSAMENT. m. Acte y efecte d' erissarse. *Despeluzamiento, despeluzamiento, erizamiento*.

ERISSAR. v. a. Alsar, posar aspre y dret el cabell. *Erizar*.

ERISSARSE. v. r. Alsarse, entortoligarse 'ls cabells a causa d' una gran por o espant. *Despeluzarse, erizarse, espulzarse*. || Alsarse, entortolligarse. *Erizarse, enroscarse*.

ERISSAT, DA. p. p. Erizado, espeluznado, despeluznado.

ERÍSSIM. m. *Bot.* Plantes crucíferes de les sisimbries, de fulla estreta y flors grogues. *Erisimo, hierba de los cantores*.

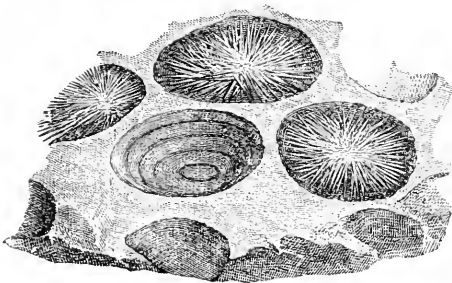
ERISSIPELA. f. Inflamació de la sanch definguda als vasos del cutis. *Erisipela, erisipula*.

ERISSÓ. m. *Zool.* Animal quadrúpet cubert de púes punxagudes. *Erizo*. || *Erissó* de mar, s' anomena un radiat vivent, esférich, aixafat, cubert per una crosta calissa plena de púes molt primes y moventes. *Erizo de mar*. ||

Brot d'erissim

de púes molt primes y moventes. *Erizo de mar*. ||

Erissóns de mar a les roques

CASTANYA DE MAR. || *Ant.* La closca exterior de la castanya. *Erizo*.

ERIST. *Geog.* Aldea del terme de Benasch, prov. de Osca.

ERITATGE. m. *Ant.* HERENCIA.

ERITEMA. f. *Med.* Inflamació superficial de la pell, que 's cobreix de taques rojenques. *Eritema*.

ERITEMOIDE. adj. *Med.* Calificació d' una varietat de brians. *Eritemoide*.

ERITREA. f. *Bot.* Centaura petita. *Eritrea*.

ERITREU, A. adj. Que pertany al mar Roig. *Eritreo*.

ERITRÍ, NA. adj. De color roig. *Eritrino*.

ERLANITA. f. *Min.* Varietat de granat. *Erlanita*.

ERM. m. Desert, llóch solitari. *Yermo*. || adj. Inhabitat, desert. *Yermo*. || Dit del camp que no 's conreua. *Yermo, calmo, erial, eriazo*.

ERMAR. v. a. *Ant.* Desolar, deixar erma alguna cosa. *Yermar, ermar*.

ERMÉ (Gorges d'). *Orog.* En la conca del riu Torán, a la Vall d' Arán.

ERMENGARDA. *Biog.* Comtesa de Carcassona, que va traspasar els seus estats a Ramon Berenguer I de Barcelona.

ERMENGAU. m. *Ant.* Nòm propi d'home. *Armengol*.

ERMENGAUT. *Biog.* Comte de Rouerge, fill segón d' Eudes, comte de Tolosa y successor seu l' any 918. Ab el seu germà Raimon II va posseir els territoris de Quercy y la Septimania. Va morir l' any 937.

ERMENGOL. n. p. *Armengol, Hermenegildo*.

ERMENGOL (San). *Biog.* Bisbe d' Urgell, que alguns historiatres suposen que va ésser fill del comte Sunyer. Va ferse clergeu y arribà a ocupar la seu urgellesa l' any 996, éssent molt zelós y caritatiu. Entre les obres que va costejar al seu districte figura el pont de Var, qu' ell meteix va projectar, tenint la dissort de caure d' una viga, morint per causa de aquell accident a 3 de Novembre de 1025.

— (BESTIERS MANFRED). *Biog.* Un dels primitius escriptors catalans. Es autor del *Breviari d' Amor*, poema teològic escrit l' any 1288, bella obra en prosa, quins preliminaris son en vers.

ERMESINDA o ERMESINDIS. *Biog.* Regenta del comtat de Barcelona. Va néixer envers l' any 972 y va morir l' any 1057 en el comtat d' Ausona. Als vint anys se va casar ab el comte Ramon Borrell III. Era dama hermosa y d' esperit, que va intervindre sempre en la governació del Estat. Al quedar viuda, 'l seu fill Berenguer I *el Corb*, molt jovenet, va cenyir la garlanda comtal, baix la regencia d' Ermesinda, que va durar uns dos anys. Ella va conservar el comtat de Girona en usdefruir. Per aquest y altres drets que va renunciar a favor del seu net, Ramon Berenguer I, *el Vell* y la seua muller Almodis, va cobrar na Ermesinda mil unces d' or, a les acavalles de la seua v da, (1056), que foren destinades a construir el famós tabernacle de la catedral de Girona.

ERMITA. f. Capella, oratori, que sol haver'hi fora de poblat, dedicat a una imatge. *Ermita*.

ERMITÁ, NA. m. y f. Qui viu a la ermita y la cuida. *Ermitaño*. || Qui viu en plena soletat y retirat del mon. *Ermitaño*.

ERMITATGE. m. *Ant.* El paratge ont hi há una o més ermites. *Ermitorio, eremitorio*.

ERMOGLIFI. m. Gravador d' inscripcions sobre 'l marbre. *Ermoglifo*.

ERMOGRAFIA. f. Descripció del planeta Mercuri. *Ermografia*.

ERMOT. m. Camp sense conrear. *Erial, eriazo*.

ERMUNI. m. Qui, abans estava lliure de tot género de servei o tribut ordinari. *Ermunio*

ERMUNIA. f. Mena de terra de llauró que necessita seguides plujes pera que dongui alguna cultiva. *Ermunia*.

ERNEST. n. p. *Ernesto*.

ERODI. m. *Bot.* Plantes geraniacees de bonica formació, ab llavors semblantes al bech del falcó. *Erodio*.

Erot d'erodi

EROL. m. *Ter.* Ayrol.

EROLÉS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Tremp, té agregat el poble de Figols, és a la vora de la riera de Claret, afluent de la dreta del Noguera Pallaresa, y té 492 hab.

EROSSIÓ. f. *Med.* Còrrossió més o menys activa de un teixit orgànic. *Erosión.* || *Geol.* Acció de desgast exercida pel vent o l'aygua demunt la terra.

EROTEMA. f. *Ret.* Interrogació. *Erotomia*, erotema.

EROTEMÀTICH, CA. adj. Relatiu a la erotema. *Erotemático.*

ERÒTICAMENT. adv. m. D' un modo eròtich. *Eròticamente.*

ERÒTICH, CA. adj. Lo que pertany al amor. *Eròtico*, amatorió.

EROTISME. m. Passió violenta d' amor. *Erotismo.*

EROTLLAR. RODEJAR.

ERÒTOMANIA. f. Mania amorosa. *Erotomania.*

ERP. m. *Bot.* Èr.

ERPETÒFER, A. adj. Qui viu de reptils. *Erpetófero.*

ERPETÒGRAF. m. Qui's dedica a la erpetografia. *Erpetógrafo.*

ERPETOGRAFÍA. f. Descripció dels reptils. *Erpetografia.*

ERPETÒLECH, GA. m. Qui 's dedica a la erpetologia. *Erpetologista*, erpetòlogo.

ERPETOLOGÍA. f. Ciència, estudi dels reptils. *Erpetologia.*

ERPIL, A. adj. Que s'arrossega com els reptils. *Erpilo.*

ERR. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Sallagosa; és a la vora de la riera del seu nom y té 514 hab. || — (RIVERA D'). *Hidrog.* Neix al vessant francès del Pirineu, entre Puigmal y Puig de Segre, y desaigua a la vora esquerra del Segre dessora meteix de Llivia, prov. de Girona.

ERRA. f. *Ant.* ERRO.

ERRADA. f. ERRO. || pl. *Gram.* Els erros que fan els nois quan donen la llissó. *Puntos.*

ERRADAMENT. adv. m. Ab error. *Erradamente.*

ERRADIVOL. m. Perdidoso.

ERRAMENT. m. *Ant.* Error.

ERRANT. adj. Vagabundo. *Errante*, errabundo, erràtic, vagabundo.

ERRANZA. f. *Ant.* Error.

ERRAR. v. a. Faltar, pecar, caure en falta per ignorància o inadverència. *Errar.*

DELS HOMES ES L'ERRAR, DE BESTIES EL PERSEVERAR EN L'ERRO. *Ref.* De hombres es errar, de bestias perseverar en el error.

EL PREGUNTAR NO ES ERRAR SI LA PREGUNTA NO ES NECIA. *Ref.* Quien pregunta no yerra si la pregunta no es necia.

ERRARSE. v. r. Equivocarse. *Trabucarse*, equivocarse.

ERRAT, DA. p. p. Errado.

ERRATA. f. Erro que 's fa al escriure o al estampar. *Errata.*

ERRÀTICH, CA. adj. ERRANT.

ERRE. m. y

ERRO. m. Equivocació que's fa per descuit o inadverència. *Yerro.*

ERRE QUE ERRE: TRETSE SON TRETSE.

ERRO DE COMPTE. BESCOMTE. *Trabacuenta.*

FER UN ERRO. fr. *Cometer un error.*

SALVO ERRO. Locució que se sol posar al fi d' una factura o compte de comers. *Salvo error.*

ERRONEU, A. adj. Lo que conté algun erro o equivocació. *Erróneo.*

ERROR. m. Concepte, judici fals. *Error.* || Falta, culpa, defecte. *Yerro*, error. || HERETGÍA.

CAURE EN ALGÚN ERROR. fr. *ERRAR.*

ESTAR EN ERROR. fr. Perseverar en ell. *Estar en error.*

ERRUCHIM. m. *Ter. ibissench.* Ruixat, pluja menuda. *Llovizna.*

ERSO. m. Idioma dels antics irlandesos. *Erso.*

ERSTEDLIT. m. *Min.* Substància composta de titanat de zirconi, silicat de calç y magnesia. *Erstedlito.*

ERT, A. adj. ENCARCARAT. || TIESSO.

ERTA. *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Malpàs, prov. de Lleida.

ERTICH, GA. adj. *Ter.* ERT.

ERUCIFOLIAT, DA. adj. Que té fulles semblantes a les del rave boscà. *Erucifoliado.*

ERUCIFORME. adj. Que té forma d'eruga. *Eruciforme.*

ERUCÍGEN, A. a 'j. Que resulta del parasitisme de les erugies o larves de les papallones a les plantes y dius del cos humà. *Erucigeno.*

ERUCIGENOSISS. f. Malaltia vegetal o animal que resulta del parasitisme de les erugies o larves de les papallones. *Erucigenosis.*

ERUCÒIDICH, CA. adj. Semblant al rave boscà. *Erucicoide.*

ERUCTE. m. ROT.

ERUDICIÓ. f. Instrucció, doctrina. *Erudición.* || Ciència y lletres. *Erudición*, letras humanas, bellas letras, humanidades.

ERUDIT, A. adj. Instruït, docte. *Literato*, erudito. ERUDIT A LA VIOLETA. *Loc.* S' aplica al que té un coneixement curt y superficial de les ciències, de les arts y d' altres materies. *Erudito a la violeta.*

ERUDITAMENT. adv. m. Doctament. *Eruditamente.*

ERUDITÍSSIM, A. adj. sup. *Eruditísimo.*

ERUGA. f. Primera fase de la metamórfosis d' alguns insectes. *Oruga.* || *Ant.* Salsa de rúscues barrejada ab sucre, mel, vinagre y pa torrat. *Oruga.*

ERUGINÓS, A. adj. *Med.* Se diu dels esputs verdosos. *Eruginoso.*

ERUPCIÓ. f. Eixir ab violència l'aire, el foc, l'aigua, etc. *Erupción.*

ERUPTIU, VA. adj. *Eruptivo.*

ERVIANA. f. *Bot.* RABANISSA.

ES. m. Pronunciació catalana de la lletra S. *Ese.* || conj. Copulativa *Ant.* Y. || També 's pren en lloch de se en la pronunciació vulgar. *Se.* || Ind. pres. del verb ÉSSER, ÉS. || m. *Ter.* de les Balears. Article determinat o pronom masculí de tercera persona. *El, El.*

FER ESSER. fr. *Met.* Estar borratxo. *Estar hecho una equis; tropezar en las erres.*

ESBACONAR. v. a. *Fam.* ESTOCINAR.

ESBADELLAR. v. a. Obrir, aclar. *Abrir*, pender.

ESBADELLARSE. v. r. Badarse, esclatar, obrirse, particularment parlant de flors o fruites. *Abrirse*, henderse.

ESBADELLAT, DA. adj. *Abierto*, hendido.

ESBAFEGAR. v. a. ESBUEGAR.

ESBAGOTAR. v. a. ESGOTIMAR.

ESBAÏMENT. m. ENTONTIMENT, DESVANEIXEMENT. || *Ant.* ESPANT.

ESBAÏR. v. a. ENTONTAR, DESVANEIXER. També s' usa com reciproc.

ESBALAFIADOR, A. m. y f. Qui fa malbé 'ls seus bens. *Derrochador*, disipador.

ESBALAMENT. m. *Ant.* Encantament. Asombro, espanto, pasmo.

ESBALAIR. v. a. *Ant.* També s' usa còm recíproch. Asombrar, espantar, pasmar.

ESBALAIT, DA. p. p. Asombrado, espantado, pasmado.

ESBALDIR. v. a. Esclarir la bugada o lo que 's renta. Enjuagar.

ESBALDIT, DA. p. p. Enjuagado.

ESBALMAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d' esblamar. Demolición.

ESBALMAR. v. a. *Ant.* Arrunar, desfer. Demoler.

ESBALMARSE. v. r. *Ant.* Caure o estar a punt de caure. Caerse, estar para caer, amenazar ruina.

ESBALMAT, DA. p. p. *Ant.* Demolido, arruinado.

ESBALSAR. v. a. *Ter.* ESTIMBAR.

ESBALARSE. v. r. *Ter.* ESTIMBARSE. || Caure de dalt a baix d' una baix o timba. Despeñarse.

ESBALTIR. v. a. DISTRIBUIR. || DESPATXAR. || ESCAMPAR

ESBANDIR. v. a. Aclarir la roba. Aclarar la ropa.

ESBANDIT, DA. p. p. *Ant.* EXTÉS, ESCAMPAT.

ESBARAR. v. a. Aturdir, fer perdre l' esma. Aturdir, azorar.

ESBARARSE. v. r. Aturdirse, perdre l' esma, no sapiguer lo que 's fa. Aturdirse, azorarse.

ESBARAT, DA. p. p. y adj. Azorado, desbordado.

ESTAR MÓLT ESBARAT. fr. *Estar muy azorado.*

ESBARDISSAR. v. a. Traure les bardisses d' algun lloch.

ESBARGI. m. ESBARJO, 1 y 2.

ESBARGIMENT. m. Acte y efecte d' esbargirse. Esparcimiento.

ESBARGIRSE. v. r. Divertirse, desaogarse, recrearse. Despejarse, esparcirse. || Dit del temps. Escampar.

ESBARJO. m. Capacitat, amplaria, dilatació d' algun lloch. Espaciosidad. || ESBARGIMENT.

ESBARJÓS, A. adj. Espaiós, ample, dilatat. Capaz, espacioso, vasto.

ESBARRANCARSE. v. r. *Ant.* EMBARRANCARSE.

ESBARRAR. v. a. RELLICAR.

ESBARRIAR. v. a. Escampar, descompondre. Desparramar, esparcir.

ESBARRIAT, DA. p. p. Desparramado, esparcido.

ESBARS. m. Estol, munió de persones, animals o coses reunides a un meteix lloch sense ordre ni concert. Cáfila, caterva.

ESBARSER. m. *Bot.* Mata espinosa de la família de les rosácees que fa les branques cantelludes, les fulles aspres, les flors blanques ab quatre fulles y en forma de rosa y quin fruit és la mora. Zarza, zarzamora.

ESBARSERAR. m. Zarzal.

ESBATAIAR. v. n. *Ant. met.* AGONISAR.

ESBATEGA. v. n. BATRE, parlant del cor o del pols.

ESBATIMENT. m. *Pint.* La sombra tallada que projecta un cos demunt d' un altre. Esbatimiento.

ESBATRE. v. a. Sacudir.

ESBEDRUCÁ. v. r. *Ter. Ibissench.* Badarse les fruites. Abrirse los frutos.

ESBELT, A. adj. Ben format, de gentil estatura. Esbelto.

ESBELTESA. f. Estatura airosa. Esbelteza.

ESBERCH. m. *Ant.* CUIRASSA, LLORIGA.

ESBERGINIA. *Bot.* AUBERGINIA.

ESBERLA. f. Estella, trocet de fusta, canya, etc., que 's separa del tronch principal. Raja, astilla. || ESQUERDA.

ESBERLAR. v. a. Esquerdar. Cascar.

ESBERLARSE. v. r. ESTABELLARSE.

ESBERREGAT. *Ter. Ibissench.* Desdentegat, sense dents. Desdentegado.

ESBINSAR. v. n. *Ter.* CAURE, ESSLAVISSARSE.

ESBIR. m. AGUTSIL.

ESBLADA. *Geog.* Poblel del dist. munpal. de Querol, prov. de Tarragona.

ESBLAIMARSE. v. r. *Ant.* Tornarse groch a causa d' alguna emoció. Palidecer.

ESBLAIMAT, DA. adj. *Ant.* Se diu del color baix y poch eixit. Desmayado.

ESBLANCAÏR. v. a. y

ESBLANQUEÏR. v. a. Fer tornar blanch, descolorir. Descolorar, descolorir, emblanquecer.

ESBLANQUEÏRSE. v. r. Descolorarse, descolorirse, emblanquecerse.

ESBLANQUEÏT, DA. adj. Lo que tira a blanch. Blanquecino, blanquizo, blanquinoso, desblanquecido, desblanquinado.

ESBLENAT, DA. adj. Escabellat, ab cabell descompost, sense tallar Greñudo.

ESBLEVENAT. DA. adj. *Ter.* ESBLENAT.

ESBOCALLAR. v. a. Malfractar alguna cosa levantli part del cantell o boca fent portella. Desportillar.

ESBOCINAR. v. a. Fer troços o bocins. Hacer pedazos.

ESBOCINAT, DA. m. Hecho pedazos.

ESBOJARRAT, DA. adj. Qui és descocat o fá 'l boig. Descocado.

ESBOMBAR. v. a. Publicar, descubrir, fer saver alguna cosa al públich. Divulgar, propalar.

ESBOMBARSE. v. r. Murmurarse, espargirse ia veu. Sonarse, susurrarse.

ESBORÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Cresparse la mar, arborar un pal, una senyera. Encresparse el mar, enarbolar, arborar.

ESBORANCH. m. ESQUINS.

FER UN ESBORANCH. fr. ESQUINSAR.

ESBORRADÍS, SA. adj. Lo que s' esborra fàcilment. Susceptible de borrarse ó de ser borrado fàcilmente.

ESBORRADOR. m. Qui esborra o fá desaparéixer l' escrit. Borrador. || L' eina ab que s' esborra alguna cosa, còm: *els números de la pisarra*, etc. Borrador.

ESBORRADORES. f. pl. Eina pera traure la borra als panyos. Pinzas.

ESBORRADURA. f. ESBORRAT.

ESBORRALL. m. BORRÓ.

ESBORRAR. v. a. Fer desaparéixer l' escrit. Borrarr, tachar. || Llevar la borra als panyos. Desmotar.

ESBORRAT, DA. m. En els escrits. Testadura, testación. || p. p. Borrado.

ESBORRONAMENT. m. ESGARRIFAMENT, ESGARRIFANSA.

ESBORRONARSE. v. r. ESGARRIFARSE.

ESBORRONAT, DA. p. p. ESGARRIFAT.

ESBOSCAMENT. m. Acte y efecte d' esboscassarse. Bosquejo.

ESTAR EN ESBOSCAMENT. fr. *Estar en bosquejo.*

ESBOSCASSAR. v. a. Treure les parts més bastes d' una materia. Desbastar. || *Met.* Travallar qualsevulla obra sense acavarla. Bosquejar.

ESBOSCASSAT, DA. p. p. Bosquejado.

ESBOTIFARRAR. v. a. Reventar el vestit o la roba. Romper, desgarrar, reventar, derrotar.

ESBOTIFARRAT, DA. p. p. Roto, desgarrado, reventado, derrotado. || adj. **EPELLIFAT.**

ESBOTSAR. v. a. **ESBOTIFARRAR, REVENTAR.** || Trencar un bagúl o caixa pera robar lo que hi há dins. Escorchar.

ESBOTSAT, DA. p. p. **ESBOTIFARRAT.**

ESBOYRARSE. *Ant.* v. r. Malmetre 's els sembrats per la boira. Anublar-se, atizonarse.

ESBRANCAMENT. m. Acte y efecte d' esbrancar. Escamonda.

ESBRANCAR. v. a. Esporgar. Escamondar, chadonar

ESBRANDIR. v. a. *Ant.* **BLANDIR.**

ESBRAVAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte d' esbravar-se. Evaporación.

ESBRAVAR. Retallar maóns, rajoles, etc.

ESBRAVARSE. v. r. Perdre 'ls licors la seua fortassa. Desbravar-se, desbravar, desbravecet. || **DESFOGARSE.**

ESBRAVAT, DA. p. p. **Desbravado.**

ESBRÍ. *Geog.* Caseriu del terme de Pobla-Llarga, prov. de Valencia.

ESBRINADÍS. m. Susceptible d' esbrinars. Desmenurcib'e

ESBRINADOR, A. m. y f. p. u. Desmenuzador.

ESBRINAMENT. m. Acció y efecte d' esbrinar. Desmenuzamiento. || *Met.* Averiguació, exámen. Escudriñamiento, indagación.

ESBRINAR. v. a. Fer brins, esmicolar. || *Met.* Examinar per menut. Desmenuzar, escudriñar.

ESBRINAT, DA. p. p. **Desmenuzado, escudriñad.**

ESBROCALLAR. v. a. Trencar el broch. Desgolletar, desboquillar, desbocar.

ESBROCALLAT, DA. p. p. **Desboquillado, desgollatado.**

ESBROCAR. v. a. **ESBROCALLAR.**

ESBROLLAR. v. a. *Fam.* Deixar sense brots als arbres o plantes. Desbrotar, quitar las ramas.

ESBRONCAR. v. a. *Fam.* Xasquejar a algú, ferlo enfadar molt ab paraules picantes; regularment ho fan les máscars o disfreses. Broncar, dar bromazo, sacar á alguno de sus casillas.

ESBRONCH. m. Xasco que 's dóna a algú dient'li paraules agraviatories o fent referencia a determinats successos. Dar una bronca. Generalment se dóna l' esbronch per una disfressa.

ESBROSSAR. v. a. Arrancar o treure la brossa, mates, etc., d' un camí, d' una terra, etc. Desbrozar.

ESBROTAR. v. a. Llevar els brots inútils als arbres o als ceps. Desfonollar.

ESBRUFÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Ruixar. Rociar.

ESBUDELLAR. v. a. *Ter.* Arrancar els budells. Destripar, arrancar las tripas.

ESBUFECH. m. Respiració violenta. Resuello, resoplo, resoplido. || El dels irracionals. Bufido, resoplido. || El de l' home o irracionat cansat. Jadeo.

ESBUFEGAMENT. m. **ESBUFECH,** l.

ESBUFEGAR. v. a. Respirar ab fatich. També se usa com reciproc. Jadear, resollar, resoplar, exhalar-se. || Parlant del toro, del cavall, etc. Bufar.

ESBUFEGAT, DA. p. p. **Exhalado.**

ESBULL. m. **EMBULL** O **EMBOLICH.**

ESBULLADENCH, CA. adj. *Ter.* y

ESBULLADÍS, SA. adj. Lo qu' és fácil d' esbullar o esbullarse. Desbaratado, desconcertable.

ESBULLAR. v. a. Desbaratar algú negoci o empresa. Desconcertar, desbaratar.

ESBULLARSE. v. r. Desfer-se o no tindre llóch lo que s' havia projectat. Deshacer-se, desbaratarse, desconcertarse.

ESBUTERNÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Destrossar, rompre. Destrozar, romper.

ESBUYAR. v. a. *Ter.* **ESBULLAR.**

ESCA. l. Materia seca y preparada pera que s' hi cali loch. Yesca. || Lo qu' está molt sech y que fácilmente s' encén. Yesca. || Incentiu d' una passió. Yesca. || La causa qu' excita o mou a pecar. Fomes.

BOLET D' ESCA. *Bot.* Bolet a modo de verruga que 's fá a la soca d'algúns arbres y que, convenientment preparat, s' encén ab molta facilitat. *Hongo yesquero.*

ESCÁ. m. *Ter. náut.* de *Blanés.* Sot fet a la platja pera posar 'hi els puntals qu' apoen la nau.

ESCAIBEIG. m. A 'ob, salsa de fulles de llorer, vi o vinagre y altres ingredients. Escabeche.

POSAR EN ESCAIBEIG. fr. **ESCAIBETXAR.** || fr. *Met.* Pera significar que 's suspengui alguna cosa fins a millor ocasió. *Echar en remojo.*

ESCABELLAR. v. a. Descompondre 'l cabell. Descabellar, desgrenar, desmelenar, despeluznar, despelotar.

ESCABELLARSE. v. r. Arrancarse 'ls cabells per algú sentiment. Mesare, repelarse los cabellos. || Arrancarse 'ls cabells els qui's barallen. Asirse, tirarse de los cabellos, de las greñas, andar á la greña.

M' ESCABELLERÍA. *Loc. jam.* Expressa 'l sentiment de que no surti bé lo que s' intenta. *Me pelaría las barbas.*

ESCABELLAT, DA. p. p. y adj. Descabellado, desmelenado, desgrenado, greñado.

ESCABENA. f. Mena de compás que usen els fusters de les dreçanes. Escabena.

ESCAIBETX. m. **ESCAIBEIG.**

ESCAIBETXAR. v. a. Posar en escabeig. Escabechar. || Dit del peix. Marinar.

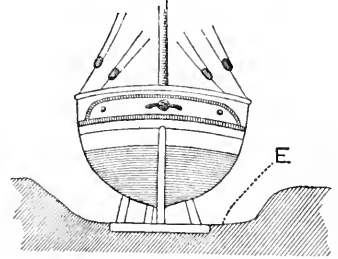
ESCAIBETXAT, DA. p. p. **Escabechado.**

ESCABIÓS, A. adj. *Met.* **RONYÓS.**

ESCABIOSA. *Bot.* Planta medicinal de la fam. de les dipsácees, de fulles llargues, cama dreta, rodona, reluda y vuida y les flors blaves en forma de capoll. Escabiosa.

ESCABOTAR. v. a. *Ter.* y 'ls seus derivats. || **ESCANTELLAR.** || Fer saltar la cabota d' un clau. Descabezar un clavo.

ESCABRENTAR. v. a. *Ant.* **REPOSAR, SOSSEGAR, TRANQUILISAR.**

Escá: E. escá

Brot d' escabiosa

ESCABRÓS, A. adj. Aspre, raspós, desigual. Escabroso. || Aspre, dificultós, pedregós. Fragos, escabroso, áspero, montuoso. || *Met.* Aspre, dur, de mala condició. Escabroso.

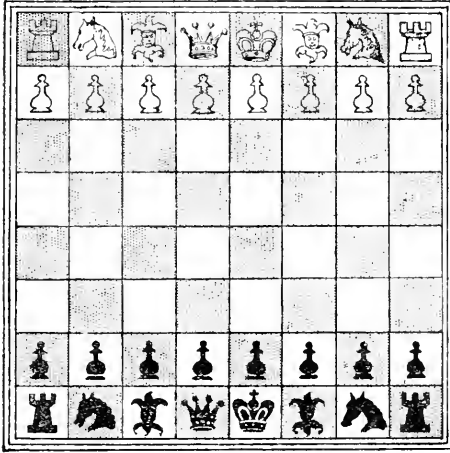
ESCABROSITAT. f. Escabrosidad.

ESCABULLIMENT. m. Acte y efecte d' escabullir-se. Escabullimiento.

ESCABULLIRSE. v. r. ESCAPULIRSE.

ESCACH. m. Cada un dels quadrets del joch de dames y d' altres semblants. Escaque.

ESCACHS. m. Joch compost de trenta dues peces, la meitat d' un color y l' altre me tat d' un altre; les peces son: *dos reis, dues reines, quatre alfi s, quatre*

Joch d' escachs

cavalls, quatre rochs o torres y setze peóns. Se juga entre dos, demunt d' un tablero quadrat, qu' está dividit en seixanta quadrets iguals, blancs y negres alternats. Ajedrez.

ESCADARS. *Geog.* Veinat del poble de Urtj y parroquia sufragana d' Astoll, a la Cerdanya (1,140 m.)

ESCADARSOS. m. pl. ALDÚCAR.

ESCADRA. f. *Ant.* ESCAIRE.

ESCADUSSER, A. adj. SOBRRANT.

ESCAFA. f. *Mar.* La fi ura que presenta a la vista 'l casco del barco. Escafa. || *Med.* Mena d' envenat pera que s' aguantí l' avòsit de la sangria de l' artèria temporal. || Circumferència externa del oi' o oposat al hélix o revora. Escafa. || Nòm donat a dos ossos, un del tars y altre del carp. Escafa. || f. *Ter. ibissench.* Aspecte, visatge, figura. Rostro.

ESCAFISME. m. Sup' ici altament inhumat que consistia en ficar al pacient dins del ventre d' un cavall o dins d' un caixó, deixantli fora 'l cap, peus y mans untats de mel, pera que hi endissin les mosques, etcètera, morint ademés de putrefacció. Escafismo.

ESCAFIT, DA. adj. Curt, estret; se diu regularment del vestit, etc. Escaso, estrecho.

ESCAFOIDES. m. *Anat.* Os del mitj del tars. Escaloideo.

ESCAGUITXARSE. v. r. Desferse 'ls fil de la tela quan se cus, etc. Deshilacharse.

ESCAIENT. p. a. D' escaure Acaeciente.

ESCAIGUT, DA. p. p. Acaecido.

ESCAINAR. v. n. *Ter.* CAREJAR.

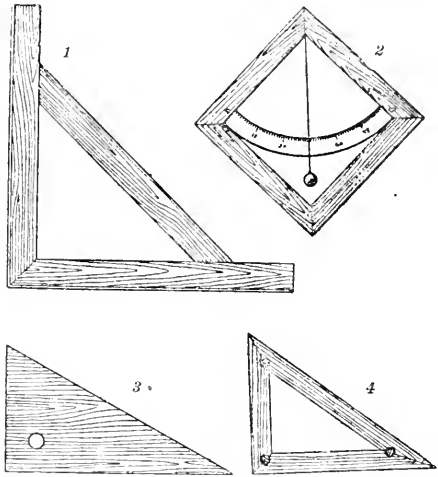
ESCAIOLA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les gramínees, que fá la llevor petita y groguenca com el mill, però més llargarina, y serveix d' aliment als canaris. Alpiste, triguera. || *Pint.* Certa pasta ab

que s' imiten els colors y apariència dels marbres y d' altres pedres semblants. Escayola

ESCAIRADOR, A. adj. Qui treu els escaires del tap de suro pera arrodonirlo. Escuadrador.

ESCAIRAR. v. a. Travallar, posar a escaire alguna peça. Escuadrar.

ESCAIRE. m. *Art. y of.* Angle recte format per dos llistons de justa o son equivalent en metall; és ins-

ESCAIRES: 1, de mestre de cases; 2, de inclinació; 3 y 4, de delineant

trument de comprovació de còssos sòlits usat en molts arts y oficis. Escuadra, gnómon. || Eina formada per dues peces en angle recte. Escuadra. || — DE FORJAR. Mena de martell ab cabota a l' una banda y plà per l' altre pera formar angles en els ferros que 's forgen.

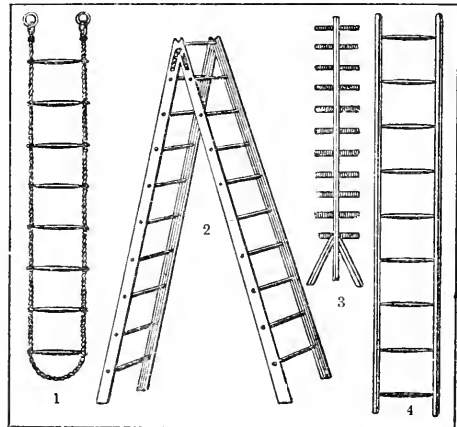
A ESCAIRE. m. adv. A escuadra.

A FALS ESCAIRE. m. adv. Oblicuo.

ESCAIXALAR. v. a. Mossegar, clavar les dents. Dentelllear.

ESCAIXALAT, DA. adj. Desmolado.

ESCALA. f. Part de l' edifici pera pujar y baixar dels pisos. Escalera. || Als carros, son les barres la-

ESCALA: 1, de eorda; 2, doble o d' es'isora; 3, pera exercicis gimnàstichs; 4, de mà

terals del plà ont va la càrrega. Escalera. || *Mús.* La recta disposició y ordre de les cordes y veus. Es-

cala. || *Naut.* Port o paratge senyalat pera aturars'hi les embarcacions pera proveirse de lo necessari. *Escala.* || *Gcom.* Regleta dividida en parts iguals que representen els metres, decimetres, etc., pera fer els plans ab més o menys extensió, segons convingui. *Escala.* || *Met. mil.* La llista per graus y antigüetat pera no perjudicar en el servei ni en les propostes pera 'ls ascensos. *Escala.* || Al martinet, lo que serveix pera pujar o manejar la máquina, quins esgraons son unes clavilles. *Escala.* || Entre fundidors de campanes, es una mena de regla pera donarles'hi 'l gruix convenient. *Escala, broqueta, descantillón, pitipié, diapasón, regla.* || *Met.* Medi, y aixís se diu: *per l' escala de les virtuts se puja al cel.* *Escala.* || Entre estampers, peça composta de dues fustes llargues, ab llurs bandes de ferro de dalt a baix y altres dues fustes atravessades que les assegurin, com a uns trenta centimetres de distancia l' una de l' altra: sobre aquesta escala carrega 'l carro y joch de la premsa. *Escala.* || pl. Les desigualtats que 's fan quan se talla 'l cabell. *Cruces, trasquilones* || i. Diferents ordres en qu' estava distribuïda la població pera l' exercici dels seus drets municipals o 'l compliment de les càrregues del comú a algunes ciutats, com a Montpeller y altres; eren set, corresponents als dies de la setmana, segons la mena o professió de cada hù pera anar turant en la reparació de les muralles, guarda dels portals y altres càrregues. *Escala.* || f. *Ant.* Desembarcadero. || Aparell de formes diverses pera pujar y baixar dels flochs. *Escala.*

ESCALA D' AGUILÓ. Maquin. A la grúa son unes clavilles que formen escala en una fusta dita *aguiló*, la qual està demunt la máquina. *Escala de aguilón.*

ESCALA DE CORDA. Mar. La formada per dues cordes que sostenen barrots travessers de fusta o de ferro.

ESCALA DE CARAGOL. Escalera de ojo, de caracol.

ESCALA D' ESTISORA. Composta per dues escales de ma juntades a la banda de dalt ab frontisses.

ESCALA DE GAT. La de fusta que té 'ls barróns estrets. *Escala de gato.*

ESCALA DE MÁ. La portàtil. *Escala de mano.*

ESCALA FRANCA. Expr. PORT FRANCH.

ESCALA GIMNÁSTICA. La que ab travessers de fusta té a la seua base un sostenidor format ab tres peus.

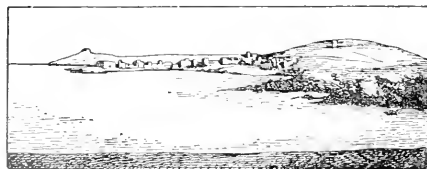
ESCALA PER TERRA. Loc. ant. naut. Previnguda la escala de la nau. *Prevenida la escala.*

ESCALA SECRETA. Aquella per ont se pot entrar o eixir ocultament. *Escala secreta, excusada.*

FER ESCALA. fr. *ESGRAONAR, ESCALONAR.* || Tocar de pas una nau a algún port o altre lloch pera embarcar o desembarcar, comunement passatgers. *Hacer escala.*

FER ESCALES. fr. *Trasquilar à cruces, à trasquilones.*

ESCALA (La). *Geog.* Vila de la prov. de Girona, al golf de Roses; té 2,670 hab., port reduït y duana de

Vista de La Escala

segona classe. || — (COLL DE LA). *Orog.* En el camf de Font de Segre a Siló. || — (BARRANCH DE LA). *Hidrog.* Entre Bossost y Arres, a la Vall d' Arán.

ESCALA DEI. *Geog.* Antich monastir de cartoixos que ha donat nom al Priorat, prov. de Tarragona; pertany al part. jud. de Falset; és entre montanyes, entre 'ls rius Ciurana y Montsant y prop de llur aigua-barreja.

ESCALABORN. m. CEP, 5.

ESCALABORNAR. v. a. Treure part d' alguna cosa. *Descalabrar.* || Truncar alguna obra, perdre part de un joch de llibres y coses semblants. *Descabalar.* || Pariant de la pedra de fil, tréureli la part sobrant, deixantla a punt d' ésser picada. *Desbasta.*

ESCALABORNAT, DA. p. p. *Descalabrado, desbastado.*

ESCALABRADURA. f. *Ant.* y

ESCALABRAMENT. m. Ferida del cap. *Descalabro, descalabradura.*

ESCALABRAR. v. a. *Descalabrar.*

ESCALABRAT, DA. p. p. *Descalabrado.*

EIXIRNE ESCALABRAT. fr. Eixir mal d' algún negoci, tindre perdua en alguna cosa. *Salir descalabrado.*

ESCALABRE. m. y

ESCALABRO. m. Perdua, dany. *Descalabro.*

ESCALABRÓS, A. adj. *Ter.* *ESCABRÓS, ESPADAT.*

ESCALADA. f. Assalt d' una fortalesa ab escales. *Escalada, escalamiento.*

ESCALADIS, A. adj. Lo que 's pot escalar. *Escaladizo.* || *Ant.* *ESPETECH, PET, CRUIXIT.*

ESCALADOR, A. m. y f. Qui escala. *Escalador.*

ESCALADUIX (Barranch d'). Hidrog. Afluent de la vora de la riera de les Escales, entre Baget y Talaixá, prov. de Girona.

ESCALAFÓ. m. Escala rigorosa d' empleus y graus, llista dels que 'ls tenen per antiguitat a la milícia, etc. *Escalafón.*

ESCALAMENT. m. Acció y efecte d' escalar una fortalesa, etc. *Escalada, asalto, escalamiento.*

ESCALAMFERA. f. *Naut.* Posteta corredissa ab que 's tanca la obertura que deixen les falques a les xumaceres. *Escalamera.*

ESCALAMOTADA. f. *Mar.* Troç de costat de la barca que sobrix de la cuberta. *Escalamotada.*

ESCALAMS. m. pl. *Naut.* Estaquetes clavades a la borda de la barca pera subjectar 'hi 'ls remes. *Escá-lamos, toletes.*

ESCALANTE (Eduart). *Biog.* Celebrat poeta còmic valencià nat a Canyameler l' any 1834 y mort allí meteix a l' any 1895. Ha estat l' autor més notable del teatre valencià, al que ningú ha igualat en la pintura dels tipus y escenes populars. Va comensar l' any 1861 representant son primer sànet *Deu, denou y noranta* ab un èxit com els millors d' en Bernat y Baldoví. Va compondre més de seixanta produccions teatrals en valencià, totes plenes de humorisme local y en les que hi há retratades les classes socials més típiques de la ciutat del Turia, ab tanta trassa com en Ramon de la Cruz ab els tipus castellans. S' han fet popularíssimes les composicions següents: *La escaleta del dimoni; Matasiete y Espantañocho; Les chiques del entresuelo; La sogra de Casañola; La Chala; Mentivola y el tio Lepa; Un torero d' estopa; Bufar en caldo chelat; Cheroni y Riteta* y moltes d' altres. En els seus primers temps havia estat pintor de vanos, y va comensar la seua carrera literaria escrivint *Milacres* pera les festes populars de Valencia y tota

Segell de La Escala

Eduart Escalante

la seua vida va seguir tan modest com havia comensat.

ESCALAR. v. a. Entrar a un llòch per medi d' escalers. Escalar.

Escalària

ESCALARIA. f. *Zool.* Molusch gasteropod de la fam. dels escalàrics, éssent el tipus més remarcable la anomenada *preciosa*, de forma cònica y color blanc que algunes voltes se trova al Mediterrani, trovantse també fòssil als terrenys terciaris. Escalària.

ESCALARRE. *Geog.* Petit veinat de la vall de Anen, prov. de Lleida.

ESCALAS (Joan). *Biog.* Músich y director d' orquesta, compositor de danses, molt ben acceptades en

les festes majors de Catalunya. Era un bon solista de flauta, havent sigut un dels concertistes de més renóm. Va morir a Barcelona, a etat avensada, l' any 1896.

— (JOAN). *Biog.* Escultor mallorquí del sigle XVIII. Vivia a Palma y estava al seu esclat envers l' any 1791.

ESCALAT, DA. p. p. Escalado.

ESCALDADA. adj. *Fam.* Se diu de la dona molt atrotinada y deshonesta. Ajada, escaldada.

ESCALDADURA. f. Inflamació d' alguna part del còs per haver fregat alguna cosa. Sahorno, escoriación.

ESCALDAR. v. a. Mullar ab aigua calenta. Escaldar, rescaldar.

ESCALDARSE. v. Inflamarse alguna part del còs

Segell d' Escalària

Vista de Les Escaldes

per haver fregat ab un' altra cosa. Escoriarse, sahornarse. || Esbravarse l' ví. Desvanecerse.

ESCALDAT, DA, p. p. Sahornado, escaldado. || Dit del ví. Desvanecido. || Se diu del acer que s' ha malmés al loch per haver pujat a una temperatura massa alta.

GAT ESCALDAT AB AIGUA TEBIA 'N TÉ PROU. *Ref.* *Gato escaldado del agua tibia ha miedo ó huye.*

ESCALDES (Les). *Geog.* Poble de la república de Andorra, a l' altura de 1,600 met., ab déus termals de 10 a 85 graus centígraus y establiment balneari. || Aldea francesa dels Pirineus Orientals, districte de Prades a l' altitud de 1,350 met, y ab déus d' aigües sulfuroses. Té 42 hab.

ESCALDUFAR. v. a. Deixar les coses a mitj fer. Lavar culeros, mas no enjuagamerdar.

ESCALDÜMS. m. pl. Plat que 's fá dels menuts dels aucells. Pepitorias.

ESCALEBRU. m. *Ter.* Ibis. Crit d' admiració, d' espant, xisclé. Admiración, grito de espanto, alarido.

ESCALEGRA. f. *Min.* Pedra extreta de la sal gemma. Escalegra.

ESCALEM. *Ter.* Blan. Biaix pera les estaquetes que s' utilissen per bogar.

ESCALEN. m. *Geom.* S' aplica al triángul que té tots els costats desiguals y al cono que no té l' eix perpendicular a la base. Escaleno. || m. *Anat.* Nòm de dos muscles de la esquena que formen un triángul irregular. Escaleno.

ESCALER (Ramon). *Biog.* Dibuxant barceloni, mort molt jove l' any 1893. Va il·lustrar alguns setmanaris y va publicar un album titulat *Fullaraca*, ab gran quantitat de composicions lleugeres, caricaturesques y humorístiques.

Ramon Escaler

ESCALES (Riera de les). *Hidrog.* Formada per les dues rieres de Baget y de Salarsa, que baixen de la Cerdanya francesa, atravessen de N.O. a S.E. la Vall de Llerca y desaigüen a la dreta de la riera de Sant Aniol, part amunt d' Entreperes, prov. de Girona. || — (DE SALLENT). *Hidrog.* Salt per ont baixa la riera de Salient, a la vora del riu Fluvià, al O. de Sant Privat de Bages, prov. de Girona. || Santuari situat pintorescament sota 'ls cingles dels Espàrrechs prop d' Oix, prov. de Girona. || — (GRAU D'). Grandiós cingle que 'l camí de Sant Aniol travessa pel mitj.

ESCALETA. f. dim. Escalerilla, escalereja. || pl. Encavallada quadrilonga demunt de la qual s' hi fan anar els cedassos pera passar farina. Varillar.

FER ESCALETA. fr. Ajudar a pujar. *Dar el pie.*

ESCALETA (Punta de la). *Hidrog.* Cap de la província d' Alacant, part. jud. de Vilajoyosa. || — (BARRANCH DE LA). *Hidrog.* Surt del estany Redó del port de Viella y desaigüa a la ribera del Noguera Ribagorçana. || — (COLL DE LA). *Orog.* Entre 'l Tuc de Cabirols y 'l cap del port de la Picada, a la Vall d' Arán.

ESCALF. m. Calor, vigor, inspiració. Calor.

ESCALFADA. f. Acció y efecte d' escalfar. Caldeo.

ESCALFADA D' ORELLES. *Loc.* Cop de sanch, repulsa forta. *Sobabada.*

PEGAR UNA ESCALFADA. fr. Escalfarse depressa y corrents a un gran foc. *Darse un calentón.*

ESCALFADAMENT. adv. m. FERVOROSAMENT, ARDENTMENT.

ESCALFADOR. m. Eina pera escalfar el lliet. Calentador. || *Fam.* Reliotege molt gran de butxaca. Calentador. || Lloch pera escalfar. Calefactorio.

ESCALFAIMENT. m. *Ant.* La acció y efecte d' escalfar o escalfarse. Calentamiento. || INFLAMACIÓ. || Calor, calentura.

ESCALFAIR. v. a. ESCALFAR.

ESCALFAIRSE. v. r. Ferse malbé la carn o'l peix. Pasarse. || Exaltàrsela a algú la passió del amor. Recalentarse || Parlant de besties. Calentarse, recalentarse

ESCALFAIT, DA. p. p. Pasado.

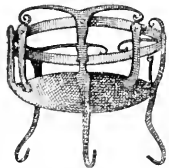
ESCALFALLITS. m. Eina rodona de metall ab la seua tapa foradada y un mànech proporcionat pera escalfar els llits. Calentador.

ESCALFAMENT. m. *Ant.* ESCALFAIMENT.

ESCALFAPANXES. m. pl. Xemenia petita pera escalfar hi, Chimenea.

ESCALFAR. v. a. Comunicar el calor propi o extrany. Caientar.

ESCALFARSE. v. r. Pendre calor, ferse passar el fret. Calentarse. || Aflamarse, abrasarse 'ls grans pèl molt calor. Abervorarse, recalentarse, encenderse las semillas. || Acalorarse, enardirse en una conversació o disputa. Calentarse. || Entabornirse per massa vi. Calentarse. || Inquietarse, pendre malícia. Encenderse en cólera. || Dónarse pressa en el treball. Aplicarse, dedicarse, darse al trabajo. || Posar atenció en alguna cosa. Aplicarse, dedicarse. || ANAR CALENT.

Escalfeta d'úrgia (sigle xvii, Museu municipal de Barcelona.)

proveir de foch els encensers y altres utensilis litúrgichs. Comensades a usar al sigle XIV, se vien també pera escalfar els poms de llautó en quins se calentava i les mans els preberes que durant els oficis divins restaven al altar.

ESCALFOR. f. ESCALFAMENT.

ESCALINATA. f. Graderia.

ESCALIVÁ. v. n. *Ter. ibissench.* Escarmentar. Escarmentar.

ESCALIVAR. v. a. Passar una vianda lleugerament per les brases o'l caliu. Asar.

Segell d'Escaó

ESCALIVAR PEBROTS O TOMÁTECHS. fr. *Asar pimientos ó tomates.*

ESCALÓ. m. *Ter.* y 'ls seus derivats. ESGRAÓ.

ESCALÓ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sol; és a la vora del Noguera Ribagorsana y té 277 hab.

ESCALOP. m. *Zool.* Género de mamífers insectívors. Escalopo.

ESCALUNYA. *Bot.* Planta de la fam. de les biliácees que té una mena d'all que euproufines ne fa pudor, y quins grans, més petis que 'l del all comú, son blancs per dins y d'un toig clar per fora. Chafote. || — (COLL DE LA). *Geog.* En el camí de La Menera a Serriallonga (Vallespit).

ESCAMA. f. ESCATA.

ESCAMAR. v. a. ESCATAR.

ESCAMARCH (Vall d'). *Oroz.* Prop de Sant Pau de Segúries, prov. de Girona.

ESCAMARLAT, DA. adj. AIXARRANCAT. || Obert de cames, aixarraucat. Espatarrado.

ESCAMARSE. v. r. *Fam.* ESCABULLIRSE.

ESCAMBELL. m. Selí petit de fusta sense respallier. Escabel, banqueta, taburete, raso.

FER CAURE DEL ESCAMBELL O DE LA BANCA. fr. DESBANCAR

ESCAMBELLER, A. adj. AIXALABRAT.

ESCAMBELLET. m. dim. Banquillo, escabeíllo.

ESCAMBRI. m. *Ter. ibissench.* El joch de la bescambriilla. Juego de la brisca.

ESCAMNAR. v. a. Escarmentar. També s' usa com reciproc. Escamar, escarmentar.

ESCAMNAT, DA. p. p. Escamado, escarmentado. ANARSE, ESCAMNAT. fr. *Irse escarmentado, salir descalabrado.*

ESCAMONEA. f. *Bot.* Herba de la qual se'n tren una substancia réinosa molt purganta. Escamonea.

ESCAMOSA. f. *Anat.* Calificació de la meitat del os temporal y de la sutura tèmporoparietal. Escamosa.

ESCAMOT. m. Porció de gent separada d' altra y sens ordre. Pelotón, grupo. || El de bestiar. Punta.

ESCAMOTEIG. m. Acció y efecte d'escamotejar. Escamoteo.

ESCAMOTEJADOR, A. adj. Qui escamoteja. Escamoteador.

ESCAMOTEJAR. v. a. Entre prestidigitadors fer desaparèixer les coses de la vista com per art d' encantament. Escamotejar.

ESCAMOTEJAT, DA. p. p. Escamoteado.

ESCAMPADOR, A. m. y f. Qui escampa. Derramador.

ESCAMPALL. m. y

ESCAMPAMENT. m. La acció y efecte d'escampar y d'escamparse. Derramamiento, esparcimiento. || *Ant.* DERRAMAMEN DE SANCHI.

ESCAMPAR. v. a. Extendre coses líquides per terra. Derramar, esparcir. || *Met.* Divulgar, publicar. Esparcir, promulgar, propalar. || Esbarriar. Despararramar. || v. n. *Ant.* ESCAPAR.

ESCAMPARSE. v. r. Extendre 's com: l' oli. Cundir. || Eixir un riu de mare. Desbordarse. || Esbombarse. Sonarse. || Dit de la veu, continuar lo que altres han comensat a dir. Tomar, esparcirse la voz.

ESCAMPAT, DA. p. p. Esparcido, proyecto dilatado.

ESCAMPAVIA. f. *Naut.* Embarcació velera petita y a pro ósit pera anar a la descuberta, dónar avisos y regonèixer les costes. Escampavía.

ESCAMPEIG. m. ESCAMPAMENT.

ESCANAL. m. El porch mort y obert, y trets els budells. Canal.

ESCANELLAR. v. a. *Ant.* Cancel·lar.

ESCANDALISAR. v. a. Dónar escandol. També s' usa com reciproc. Escandalitzar.

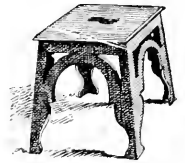
ESCANDALÓS, A. adj. Qui causa escandol. Escandaloso, escandalizador.

ESCANDALOSA. f. *Mar.* Vela triangular que ab vents fluixos s' allarga sobre les veles quadrades. Escandalosa. || *Bot.* A Meiorca se dóna aquest nom a la planta dita també DRAGONERA, SERPENTÀRIA.

ESCANDALOSAMENT. adv. m. Escandalosamente.

ESCANDALL. m. Sonda pera amidar la profunditat del mar. Escandallo, sonda. || Prova, examen. Escandallo.

FER ESCANDALLS. fr. Manifestar extranyesa per lo que no la mereix. *Hacer aspavientos ó pasmarotadas.*

Escambell

ESCANDALLAR, v. a. Sondejar, amidar la fondària del mar ab l'escandall. **Sondar, sondear.**

ESCANDALLAT, DA. p. p. Sondado, sondeado.

ESCANDEIAR, *Ter. Blanes*. Operació de sondar.

ESCANDIA, f. Blat mòlt blanc. **Escanda, escandia, trigo candéal.** || **ESPELTA.**

ESCANDICINAT, DA. adj. *Bot.* Semblant al serfull. **Escandicinado.**

ESCANDIL, m. Lloch ont s'ensopega **Tropezadero.**

ESCANDINÀU, VA. s. y adj. Natural de o pertanyent a l'Escandinàvia. **Escandinavo.**

ESCANDIR, v. a. Examinar els versos per les síl·labes o peus. **escandir, medir versos.** || **Examinar, averiguar.**

ESCANDIR, DA. p. p. Escandido.

ESCÀNDOL, m. Acció o paraula que dóna motiu a qu' un altre digui mal del proïsme és actiu quan causa la ruïna espiritual d' un altre, y passiu quan un la pateix. **Escàndalo.** || **Mal exemple. Escàndalo.** **Pesar sentit per una acció escandaloosa. Escàndato.**

ESCANENÇIA, f. Esquinçania.

ESCANTA, v. r. *Ter. ibissench.* Delatar. **Delatar.**

ESCANTELLAR, v. a. Rompre 'ls cantells. **Descantear, descantillar, mellar.** || **Rebaixar part d' alguna quantitat. Descantillar.**

ESCANTELLAT, DA. p. p. Descantillado, truncado, descabalado, descantonado.

ESCANTONAR, v. a. ESCANTELLAR.

ESCANY, m. *Ant.* ASCÓ.

ESCANYADOR, m. *Art. y of.* Eina de forja de forma semblanta al martell pera fer ranures al ferro.

ESCANYA-GATS, m. *Bot.* **ARS NEGRE, ARANYÓ.**

ESCANYA-LLOPS, m. *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculácees semblanta a l' acónit. **Matalobos.**

ESCANYAMENT, m. L' acció y efecte d' escanyar. **Ahogamiento.**

ESCANYA-PITS, m. pl. *Ter.* Cigarros dels més forts y baratos. **Tagarina.**

ESCANYA-POBRES, fr. *Fam.* **MOURER.**

ESCANYAR, v. a. Dónar mort a algú impeditlli la respiració o apretantlli la gargamella. També s' usa com reciproc. **Ahogar.** || *Met.* **Regatejar. Escatimar.**

ESCANYARSE, v. r. Cridar ab gran forsa. **Desganfitar-se, despepitarse.**

ESCANYAT, DA. p. p. **Ahogado.** || adj. *Met.* **MESQUÍ.** || **ESCAS, I.**

ESCANYAVELLES, m. *Fam.* **XANGUET.** || Mena de raïm blanc y esquitxós. || *Bot.* **Sanguinaria mayor, pico de gorrión.**

ESCANYESSIA, f. *Ter.* **CATARRO.**

ESCANYOLIT, DA. adj. Mòlt magre. **Transido.**

ESCANYOTAR, v. a. Treure la canyota dels camps. **Escardar, arrancar el carrizo.**

ESCANYUSSARSE, v. r. Aturarse alguna cosa a la gargamella. **Atragantarse.**

ESCAPADA, f. Sortida amagada, fugida accelerada. **Escapada, escape, escapatoria.** || *Ant.* Fatta en el compliment de la obligació. **Escapada.**

ESCAPADÍS, A. adj. **Fugaz, sottadizo.**

ESCAPADOR, m. Efügi, eixida pera escarpase. **Escapatoria, efügio.**

ESCAPAMENT, m. *Ant.* Acció y efecte d' escapar o escarpase. **Escape.**

ESCAPAR, v. a. Evitar, treure alguna cosa de perill. **Escapar.** || Eixir amagadament. També s' usa com reciproc. **Escapar, irse sin ser visto.**

ESCAPAR DE GOLONDRO, fr. A costa d' altres. **Campar de golondro.**

ESCAPAR EL RIURE, fr. Fer forsa pera no riure qui 'n te ganes. **Retonar la risa en el cuerpo, reventar la risa.**

ESCAPARSELI A ALGÜ ALGUNA COSA, fr. No advertiria. **Escaparsele a uno alguna cosa.**

NO M' ESCAPARÀ; NO LI ESCAPARÀ. *Expr.* Denota que 's té assegurada alguna cosa. **No se irá por su pie.**

SI D' AQUÉSTA ESCAPO MAI PUS. *Ret.* Denota que 's qu' han patit algün dany tindrán mòlt de cuidado d' allí en endavant; s' usa també quan no 's pot o es difícil eixir d' un apuro. **Si de ésta escapo y no muero, nunca más bodas al cielo; si Dios de ésta me escapa, nunca me cubrirá tal capa.**

ESCAPARATA, f. Aparador de botiga o mena d' armari ab portes de vidre y més o menys adornat ont s' hi té una imatge o altre cosa delicada. **Escaparate.**

ESCAPARATERIA, I. *Ant.* **EXCUSA.**

ESCAPARATETA, f. dim. **Escaparatico.**

ESCAPATORIA, f. Escapada. **Escape, escapada, escapatoria.** || Fugida apressurada. **Escapatoria.** || **Excusa, medi pera fugir d' algün compromís, apuro, etc. Escapatoria.**

ESCAPADELLA O CAPDELLÀ. *Geog.* Illeta agregada al ajunt. de Calvià, illa de Mallorca.

ESCAPIFLOR, A. adj. *Bot.* Que té les fulles apoïades a un sustentacle. **Escapifloro.**

ESCAPIFORME, adj. *Bot.* El tronch o cama que, des provi t de fulles, sembla a una banya. **Escapiforme.**

ESCAPRE, m. **ESCAPRA.**

ESCAPSA (Quedarse a la). fr. Eixir burlades les esperances d' algü. **Quedarse en blanco.**

ESCAPSADA, f. Al joch de cartes l' acte y efecte d' escapsar. **Alice.**

ESCAPSADURES, f. pl. El conjunt de les parts que 's lleven o tallen d' alguna cosa. **Desmocho.**

ESCAPSAMENT, m. *Ant.* L' acció de llevar el cap. **Descabezamiento.**

ESCAPSAR, v. a. Al joch de cartes dividirles en dues parts, posant demunt la qu' era sóta. **Alzar, cortar el naipe.** || Tallar el cap. **Descabezar.** || Tallar les puntes o part de dalt d' alguna cosa. **Descabezar.** || Tallar les puntes de les arrels dels arb.es. **Desbarbar.** || *Art. y of.* Serrar caps de fusta, de ferro, etc.

ESCAPSAR BÉ. fr. Treure bon partit. **Sacar la loteria.**

ESCAPSAT, DA. p. p. **Aizado, desbardado, descabezado.**

ESCÁPUL. *Anal.* Veu qu' entra en composició de varis termes anatòmichs pera designar la regió de la escápula. **Escápulo.**

ESCÁPULA, f. *Ant.* Os de darrera 'l muscle. **Omóplato.**

ESCAPULALGIA, f. *Med.* Dolor de la escápula. **Escapulalgia.**

ESCAPULAR, adj. *Med. y Anal.* Pertanyent a la escápula. **Escapular.**

ESCAPULARI, m. Llenca d' estam, etc., ab una obertura al mitj pera ficarhi 'l cap, és distintiu dels religiosos. **Escapulario.**

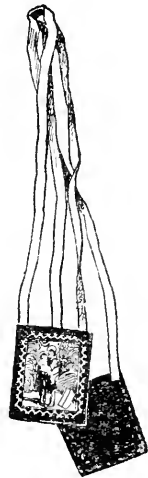
Troç de tela partit en dos, y unit ab dues trensilles que 's porta per devoció. **Escapulario.** || Práctica devota en honor de la Verge del Carme, que consisteix en resar set vegades el Pare nostre ab l' Avemaria y Gloria Patri. **Escapulario.**

ESCAPULIRSE, v. r. *Met.* **ESCAPULLIRSE.**

ESCAPULÓ, m. El darrer troç que resta d' alguna peça de roba. N' hi há que 'n diuen **escapuló.** **Retal.**

ESCAPULÓ DE BURÉ, DE SANT GENÍS. *Ant.* Cert teixit. **Cierto tejido.**

ESCAPULLIRSE, v. r. **ESCAPULLIRSE.**

Escapulari

ESCAR. v. a. Posar esqué. Cebat.

ESCARA. f. Crosta d'alguna nafra. Escara. || *Cir.* Crosta ordinàriament de color obscur que resulta de la mortificació o desorganització de una part viva afectada de gangrena o cremada extraordinàriament per l'acció del foc o d'algún càustich. Escara.

Escarab

ESCARA. *Ter. aranès.* NOU.

ESCARAB. m. *Zool.* Molluschs gasteròpots pulmonats, de quins és exemplar l'anomenat *boca de llop*, referint-se a les dents que té a la banda interna de la seua obertura. Se'l troba a la vora del mar, gaire bé sempre tancat dins de la seua closca. Escarabo.

ESCARABAT. m. *Entom.* Insecte de la mena dels coleòpters; n'hi ha de moltes menes, y té dues ales molt delicades més aprop del còs, y dues de fortes que serveixen d'estoig a les dites y de defensa a aquell. Escarabajo. || CERVO VOLANT. || Entre lusters peça de ferro ab dents, pera assegurar la fusta que 's riboteja. Corchete. || pl. Lletres mal formades. Garambainas, escarabajos.

ESCARABAT BUTLLOFER. Insectes coleòpters, de la família dels meloits, quina picada fa embutllifar la pell. Escarabajo vegión.

ESCARABAT, BUM BUM. *Joch.* BERNAT, BERNAT, etc.

ESCARABAT MERDER. *Escarabajo pelotero.*

ANAR CÒM ELS ESCARABATS. fr. Atrassar. *Ir como los cangrejos.*

ÈSSER ESCARABAT EN BORRA. fr. BUSCAR PEIS ALS OUS.

FER ESCARABATS. fr. Fer lletres mal formades. *Escarabajear, gariapatear, forragatear.*

ESCARABATET. m. dim. Escarabajillo, escarabajuelo.

ESCARABEIDÍ, NA. adj. *Zool.* Semblant al escarabat Escarabeido.

ESCARABÍ. f. *Ant. mar.* Vas foradat, de fusta, pera posar hi unes estopes mullades, en les que 'ls calafats hi ficaven llurs eines de treballar. Escarabia.

ESCARABINA. f. *Ant.* CARRABINA.

ESCARAFALL. m. Demostració exagerada d'afecte, espant, etc. Generalment s'usa sols en plural. Aspavento.

ESCARAFAY. m. *Ter.* ESCARAFALL.

ESCARAMUSSA. f. Lluita entre soldats de cavall, ja acometent o bè fugint. Escaramuza. || *Met.* Pendencia, disputa, renyina, etc. Escaramuza.

ESCARAMUSSADOR, A. m. y f. Qui escaramussa. Escaramuzador.

ESCARAMUSSAR. v. a. Fer escaramusses. Escaramuzar.

ESCARAPELA. f. Divisa d'un o més colors en forma de rosa, llaç, etc., que 's porta a la part més

Escarapeles usa les pels defensors de l'independencia a Barcelona (1808 y 1809)

vis'ble del barret, murrió, etc., y és el distintiu dels exercicis de les diferents nacions. En els bans y

parcialitats sol ésser també el distintiu de cada un d'ells. Ha servit moltes vegades com a símbol patriòtic o polítich, anome antse també en català *Cocardada*. Escarapela.

ESCARBOTAR. v. r. Llevar o raspar la superfície d'una cosa. Rozar. || GRATAR. || Excavar l'aigua la rivera. Derrubiar. || *Met.* Indagar, esbrinar. Escarbar, escudriñar.

ESCARBOTAT, DA. p. p. Rozado, derrubiado.

ESCARCELLA. f. Armadura desde la cintura fins a la cuixa. Escarcela. || Mena de bossa que 's portava penjant a la cintura. Escarcela.

ESCARCELLATGE. m. Dret que pagava 'l prés a l'escarceller al sortir de la presó. Carcelaje.

ESCARCELLER. m. Qui cuida de la presó. Carcelero, alcaide.

ESCARCERACIÓ. f. Extracció d'un reu de la presó per manament del jutge. Escarceración.

ESCARCERAR. v. a. *For.* Treure a un reu de la presó per manament del jutge. Escarcerar.

ESCARDACHS. *Geog.* Caseriu del terme d'Astoll, dist. mupal. de Urgts, prov. de Girona.

ESCARDALENCH, CA. adj. FLACH, MAGRE.

ESCARDAR. v. a. AIXARCOLAR.

ESCARDENT. m. *Ter. ibissench.* Roba vermella. Tela encarnada.

ESCARDINIA. f. *Ictiol.* Cert peix d'aigua dolça. Escardínia.

ESCARDÓ (Joan Baptista). *Biog.* Jesuïta balear, notable predicador y escriptor diligent. Va néixer a Palma l'any 1581 y va morir hi l'any 1652, assistint als epidèmics. Era persona instruídissima en literatura y en ciencia. Se citen cinch obres d'ell, escrites unes en català y altres en castellà y en llatí.

ESCARDOT. m. *Bot.* CARDOT.

ESCARDOT BORT: FLORAVIA, GOSSETS.

ESCARER. *Ter. aranès.* NOGUERA.

ESCARIDAMENT. adv. m. ESMORTUIDAMENT.

ESCARIFICACIÓ. f. Producció d'una escara, ja accidentalment, ja com a medi quirúrgich, empleant el ferro roent, les pastes càustiques, etc. || *Cir.* Acció y efecte d'escarificar. Escarificación.

ESCARIFICADOR. m. *Cir.* Eina ab varies puntes acerades que s'usa pera escarificar. Escarificador.

ESCARIFICAR. v. a. *Cir.* Fer tall o incisió molt fonda a alguna part del còs pera facilitar la sortida de certs líquids o humors. Escarificar. || ESCARISAR.

ESCARISACIÓ. f. *Med.* Acció y efecte d'escarisar. Escarización.

ESCARISAR. v. n. *Meá.* Formarse com una mena d'escates a la pell. Escarizar. || a. *Cir.* Treure la escara que 's cria alentorn de les llagues pera que quedin netes y encarnin bè. Escarizar.

ESCARIT, DA. adj. Descubert, lliure, desembarassat. Despejado, escueto.

ESCARLÀ. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Sapeira, prov. de Lleida.

ESCARLADOR. m. Ferro a manera de ganivet ab que 'ls pentiners puleixen les entrepíes de les pintes. Escariador.

ESCARLATA. m. Roba de llana tenyida d'un color carmesí no tan eixit com el de la grana. Escarlata.

D'ESCARLATA. Se diu de les coses del color d'escarlata. *Carmesí, de color de escarlata.*

ESCARLATÍ. m. Escarlata de color més baix y menys ll. Escarlatín.

ESCARLATINA. f. Foch que surt a la pell, a modo de sarampió. Alfombrilla, alfombra, escarlatina. || ESCARLATÍ. || f. Tela de llana de color carmesí. Escarlatina.

ESCARLET. *Bot.* Mena de bolet del gènere *tricholoma*.

ESCARLETS BLANCHS, ESCARLETS VERMELLS. *Bot.* Noms que 's dona en la regió d' Amer a dues espècies del meteix bolet.

ESCARMENADORA. f. La dona que s' ocupa de reparar o escarmenar la llana. *Repasadora*.

ESCARMENT. m. Desengany, cautela adquirida ab l' experiència. *Escarmento*.

ESCARMENTAR. v. a. Corregir ab rigor d' obra o de paraula. *Escarmentar*.

ESCARMENTAR EN CAP D' ALTRE. fr. Pendre esperiència ab lo que li ha passat a un altre. *Escarmentar en cabeza ajena*.

ESCARMENTAT, DA. p. p. Corregido, escarmentado.

DELS ESCARMENTATS NEIXEN O IXEN ELS AVISATS. *Ref.* Denota que 'ls escarmentats obren ab molta precaució. *De los escarmentados se hacen los avisados; de los escarmentados nacen los arteros; el escarmentado busca el vado; el escarmentado bien conoce el vado; vieja escarmentada, arrezagada pasa el agua; no hay mejor cirujano que el bien acuchillado*

ESCARN. m. *Ant.* y

ESCARNI. m. Burla, mofa, despreci. *Escarño, escarnecimiento*.

ESCARNIDÓ. m. *Ter. ibissench.* Llòch pera tirar'hi les aigües brutes. *Sumidero*.

ESCARNIDOR, A. m. y f. Qui escarneix. *Escarnecedor*.

ESCARNIR. v. a. Contrafer. Remedar. || limitar lo que fá un altre. *Remedar*.

ESCARNIT, DA. p. p. Remedado, escarnecido.

ESCARNOT. m. *ESCARNI*.

FER ESCARNOT, fr. Fer burla. *Escarnecer, hacer mofa*. || *DESDENYAR*.

ESCARÓ. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó d' Oleta; pertany a l' antic h Conflent, y és remarcable per l' explotació de mines de ferro; és a la vora del riu Tet y té 435 hab.

ESCAROLA. f. Mena d' enciám de fulla retallada y frisada. *Escarola*.

ESCAROLAT, DA. adj. y

ESCAROLER, A. adj. Semblant a la escarola. *Escarolado*.

ESCARÓTICH. m. *Med.* Cáustich que produeix escars. *Escarótico*.

ESCARPA. m. *For.* Plá inclinat que forma la muralla del còs principal d' una plaça desde 'l cordó fins als fossos, o 'l que forma la muralla que sosté la terra del camí cubert. *Escarpa*. || f. *ESCARPRA*.

ESCARPADORS (Pujada dels). *Orog.* En el camí de Castellar d' En Huch a Gombreny, passat el riu Arija.

ESCARPARA. f. *ESCARPRA*.

ESCARPEJAR. v. a. Travallar ab l' escarpa. *Cinccelar*.

ESCARPELL. m. Eina de cer ab dents de que usen els cirurgians, fusters y esculptors pera netejar. *Escalpelo, escarpelo*.

ESCARPELLAR. v. a. Travallar ab l' escarpell. *Escarpar*.

ESCARPERA. f. *ESCARPRA*.

ESCARPI. m. *Ant.* PEÜCH.

ESCARPIDOR. m. Pinta de púes llargues y clares pera desembullar els cabells. *Escarpidor, escarmenador*.

ESCARPIR. v. a. Desenredar lo qu' está enredat, còm el cabell, la llana, etc. *Escarmentar*.

ESCAPPIR LA CUBERTA. *Loc. ant.* Fer xafarranxo a

la cuberta d' un barco de guerra abans del combat. *Hacer chafarrancho*.

ESCARPRA. m. *Art. y of.* En els bons temps de la nostra llengua sempre 's trova aquesta paraula en masculí, pero ara és general freta femenina. Barreta contraplana de cer ab un tall escairat de dos tois. Se 'n serveixen els manyans, els picapedrers y 'ls mestres de cases. *Cinccel*.

ESCARRÀ Y FELIU (Benet). *Biog.* Metge y escriptor gironí, deixeble de l' escola de Montpeller. Va ésser secretari de la Junta provincial d' instrucció pública y metge de l' hospital de Santa Catarina a Girona. L' any 1816 va publicar a Montpeller un *Essai sur la pleuresie aigue simple*.

— (FRANCESCH). *Biog.* Doctor en abdós drets y escriptor, natural de Girona, ont va néixer envers el any 1801, morint el 1866. Va publicar bona quantitat d' articles polítics y literaris y algunes poesies. Va publicar també diversos estudis històrics relatius a Girona; va deixar inédits drames y comedies, alguns originals y altres traduïts.

— (RAMON). *Biog.* Metge y escriptor gironí, deixeble de la Escola de Montpeller. És autor de les obres: *Exposé succinct sur la gastrite aigüe* (Montpeller, 1824); *Canto épico al valor, constancia y fidelidad con que cooperó la inmortal ciudad de Girona al feliz restablecimiento de su idolatrado monarca el Sr. D. Fernando VII.* L' any 1820 va enviar una memoria professional a la Reial Academia de Cirurgia y Medicina de Barcelona.

ESCARRABILLADAMENT. adv. m. LLESTAMENT.

ESCARRABILLAMENT. m. PROMPTITUT, LLESTESA.

ESCARRABILLARSE. v. r. ENLLESTIRSE.

ESCARRABILLAT, DA. adj. LLEST.

ESCARRANSIT, DA. adj. MESQUÍ.

ESCARRAR. v. a. Vendre per mitjtes canes. *Varear*. || *Ter.* Fer caure les olives ab una perxa. *Varear*.

ESCARRÀS. m. Se diu de la persona que treballa molt o que fá la feina de dues o més. *Azacán*.

FER D' ESCARRÀS. fr. Ésser el més atropellat per les feines de la casa.

ESCARRÀSSARSE. v. r. ANAR ESCARRASSAT.

ESCARRASSAT, DA. adj. Infelís, miserable. *Arrastrado*.

ANAR ESCARRASSAT. fr. Afanyarse, cansarse molt. *Aprearse*.

ESCARREINÁ. v. r. *Ter. Ibis.* Remugar. *Graznar*.

ESCARRIFANSES. f. pl. ESGARRIFANSES.

ESCARROLLAR. v. a. *Ter.* ESGOTIMAR, l.

ESCARRUFI. m. *Ter. Ibissench.* Esgarrifansa de fret. *Escalofrió*.

ESCARSER. adj. *Geom.* S' aplica al arch xato que no arriba a fer la volta del mitjcerclé, ni s' alsa tant còm l' agut, sino a manera de mitj óval. *Escarzano, escarzado*.

ESCARTEJAR. v. a. Al joch de cartes jugar les falses pera lantejar còm está 'l joch. *Cartear, descartarse*. || Barrejar les cartes. *Barajar*.

ESCARTRIBANA. f. Llenca de paper que 'ls enquadernadors posen entre la capa y la guarda pera resguard de la meteixa durant la enquadernació. *Escartribana*.

ESCARXAR. v. a. *Ter.* TRENCAR.

ESCARXOFA. f. CARXOFA.

ESCARXOFERA. f. CARXOFERA.

ESCARXOFERAR. m. CARXOFERAR.

ESCÁS, SA. adj. Curt, limitat, no cabal y senser. *Escaso, escatimado*. || Mesquí. *Escaso*. || Sobradament econòmic. *Escaso*. || Curt, poch, limitat. *Escaso*.

ANAR ALGUNA COSA MOLT ESCASSA. fr. Havérn 'hi poch. *Andar alguna cosa muy tirada.*

ESCAS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Surp, prov. de Lleida.

ESCASSA. f. *Ant.* CAMAL, I.

ESCASSAMENT. adv. m. Poch, ab escassesa Escasamente. || Enproufeines, ab dificultat. Escasamente.

ESCASSÉ. adj. *Arg.* S' aplica al arch de còrba menor que 'l mitj cercle. *Escarzano.*

ESCASSEJADOR, A. m. y f. Qui escasseja. Escasero, escaso.

ESCASSEJAR. v. a. Dónar poch, de mala gana y fent desitjar lo que 's dóna. Escasear, escatimar. || LIMITAR. || REGATEJAR. || v. n. Mancar, anar a menys alguna cosa. Escasear.

ESCASSEJAT, DA. p. p. Escaseado.

ESCASSÉS f. y

ESCASSES A. f. Mesquineria, curtedat. Cicateria, escasez. || Esterilitat. Carestia, esterilidad || Parlant de moneda, manca de pes o de llei. Falta, escasez.

AB ESCASSES A. m. adv. Poch a poch, ab miseria. *Á pistos, con escasez.*

ESCASÍSSIM, A. adj. sup. Escasísimo.

ESCASÍSSIMAMENT. adv. m. Escasísimamente.

ESCAT. m. *Ichtiol.* Peix de un a dos metres de llargaria, de forma plana y ab unes expansions laterals que semblen ales. *Pez ángel, angelote.*

ESCAT. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Escaló, prov. de Lleida.

ESCATÀ. f. Fulleta dura y transparenta que cobreix la pell d' alguns peixos y reptils. Escama

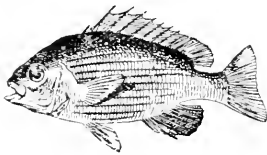
ESCATADURA. f. Obra d' escatar. Escamadura.

ESCATAFINYARSE. v. r. y

ESCATAFINYEJARSE. v. r. Barallarse una o més persones entre sí. *Pelotearse.*

ESCATAR. v. a. Pulir ab la pell de escat. Lijar. || Treure la escata. Escamar. || RASCAR.

ESCATÀR. m. *Ichtiol.* Peix acantopterigi dels esporidís, que v' u al Mediterrani. Escátaro.

Escátar

ESCATAT, DA. p. p. Escamado.

ESCATAYNAR. v. a. *Ter. ant.* ESCARBAR, parlant de les gallines.

ESCATETA. f. dim. Escamilla.

ESCATÉIXER. v. a. Discutir, disputar. *Disentir.*

ESCATIFINYEJARSE. v. r. ESCATAFINYEJARSE.

ESCATOFAGÍ, NA. adj. Que s' alimenta de fempta. *Escatofagino, escatofago.*

ESCATÓFIL, A. adj. Que viu entremitj de la fempta. *Escatófilo.*

ESCATIMAR. v. a. Ab que 's significa l'acte d' escassejar lo que 's vol dónar; disminuir. *Escatimar.* || Violar, adulterar. *Escatimar.*

ESCATIMAT, DA. p. p. Escatimado.

ESCATÓS, A. adj. Lo que té escates. *Escamoso.*

ESCATS. m. pl. *Ant.* ESCACHS.

ESCAURE. v. n. Esdevenir, succeir. *Acaecer, suceder.* || Dir, correspondre una cosa ab altra. *Caer bien.*

ESCAURE. m. *Entom.* Insectes coleopters dels teñebrioníts, que 's cr. en en les runes y les escombraries, y s' escapen de la llum. *Escauro.*

ESCAURE'S. v. r. Esdevenirse, succeir alguna cosa impensadament. *Acertar, acaecerse.* || Ensopegarse alguna festivitad o altra cosa en cert dia. *Caer en.* || p. n. TROVARSE.

ESCAÛT. m. Riu de Flandes *Escalda.*

ESCAVAR. v. a. Excavar.

ESCAVOLA (Antoni). *Biog.* Metge-cirurgiá de Sant Sadurn de Noya, que vivia entre 'ls anys 1800 y 1855. Era soci corresponsal de la Reial Academia de Medicina y Cirurgia de Barcelona, en la qual se guarden escrits professionals, originals d' ell, arxivats entre 'ls manuscrits desde l' any 1820 al 1855.

ESCELALGIA. f. *Med.* Dolor en l' anca. *Escelalgia.*

ESCELITA. f. Pedra figurada que tira a blanca y representa una cama de persona. *Escelita.*

ESCENA. f. Als drames és una part d' acte caracterizada per la entrada o eixida d' algún dels actors. *Escena.* || Les taules o llóch en que s' hi representa. *Escena.* || *Met.* Les varies mutacions del mon. *Escena.*

ESCENARI. m. Llóch ont s' hi fan les representacions dramàtiques, etc. *Escena, escenario.*

ESCÈNICH, CA. adj. Teatral, lo que pertany a la escena. *Escénico.*

ESCENÓGRAF. m. Professor, etc., d' escenografia. *Escenógrafo.* || Instrument universal pera representar tots els cossos en perspectiva. *Escenógrafo.*

ESCENOGRÀFIA. f. Perspectiva de la pintura, els llunys d' ella. *Escenografia.* || La descripció d' alguna costa, pais o edifici. *Escenografia.* || Art de pintar decoracions escéniques. *Escenografia.*

ESCENOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la escenografia. *Escenográfico.*

ESCÉPTICH, CA. m. Filòsop de dita secta. *Escéptico.*

ESCEPTISME. m. PIRRONISME.

ESCIÁGRAF. A. s. y adj. Que fa bé l' ombra. *Esciágrafo.* || m. Qui 's dedica a la esciágrafia. *Esciágrafo.*

ESCIAGRAFIA. i. Art de conèixer quina hora és per medi de l' ombra que projecten els astres. *Esciágrafia.*

ESCIAMANCIA. f. Endevinament per la evocació dels morts. *Esciamancia.*

ESCIÀTERA. f. Agulla qu' ab la seva ombra senyala 'l meridiá. *Esciàtera.* || Mena de rellotge de sol dels antics. *Esciàtera.*

ESCIATERI. m. L' agulla dels rellotges de sol que senyala les hores. *Gnomon, esciaterio.*

ESCIATERIA. f. Teoria relativa al modo de fer rellotges de sol. *Esciateria.*

ESCIATÉRICH, CA. adj. Que determina la posició del meridiá per medi de la seua ombra. *Esciatérico.* || Pertanyent a la esciàtera. *Esciatérico.*

ESCIENT o SCIENT. adj. SAVI.

A ESCIENT. m. adv. *Ant.* y

A DRET SCIENT. m. adv. A GRATCIENT.

SEGONS LLUR SCIENT. m. adv. *Ant.* Segóns el seu judici o modo d' entendre. *Según su entender.*

ESCIEMENT o SCIENTMENT. adv. m. A DRETÉS.

ESCIEROPIA. f. Mal de la vista que fa que 'ls objectes se vegin foscos. *Escieropia.*

ESCIFIFORME. adj. Que té forma de copa petita. *Escififorme.*

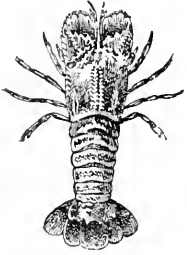
ESCIFULA. f. *Bot.* Mena d' embut petit que tenen alguns líquens. *Escifula.*

ESCIFULIFORME. adj. Que té forma d' embut. *Escifuliforme.*

ESCILA. f. *Bot.* CILLA, CEBA MARINA.

ENTRE ESCILA y CARIBDIS. fr. Ab que s' explica la

situació del que no pot evitar un perill sense caure en un altre. *Entre Escila y Caribdis.*

Escilar

ESCILAR. m. Zool. Crustacis macruris dels escilariis, de carn molt fina, que's troven al Mediterrani. Escilaro.

ESCILÍTICH, CA. adj. Propi de la escila o cilla. Escilític.

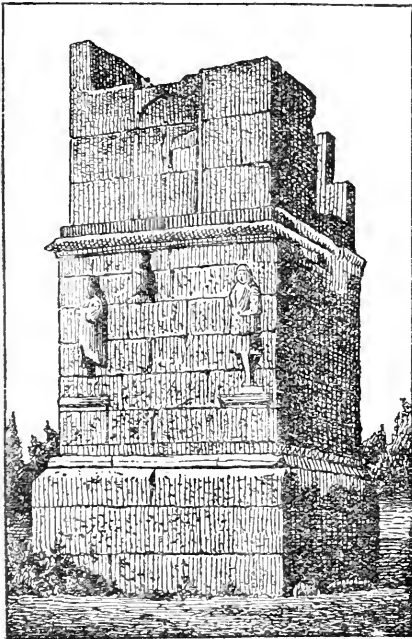
ESCILITINA. f. Quím. Substancia acre que s'extréu de la escila. Escilitina.

ESCIOMANCIA. f. Esciomançia.

ESCIOPTÉRICH. m. Repllotge de sol horitzontal. Escioptérico.

ESCIÓPTICH, CA. adj. Propi de la visió a l'ombra. Escióptico.

ESCIPIONS (Sepulcre dels). Hist. Monument de l'època romana que no lluny del mar s'e laira a prop de Tarragona, atribuintli la tradició que va ésser consagrat als germans Escipions, encare que la crítica històrica no puga refermar ho. Consta de dos cossos construïts demunt d'un ample basament, y en el segon s'hi destaquen dues figures de baix relleu, ab indumentaria romana. Un dels crítics contemporanis més eminents, D. Aureliá Fernández Guerra y Orbe, va fer indagacions pera aclarir aquest

Sepulcre dels Escipions (Tarragona)

punt fosch de l'antiga historia a Catalunya, més treta com fou als comensos del segle XVI, per ordre del Cardenal Cisneros la inscripció d'aquell monument, y desaparescuda desde llavors la esmentada lápida, sols per conjectures ha sigut possible que 'ls arqueòlegs poguessen presumir els personatges, representats per les dues estatuas. Alguns cronistes

dels comensos de l'època moderna, enlassaven la dedicació del sepulcre ab la deslta de les hosts romanes, al segle III de l'era cristiana, quan atacades per Asdrúbal acoblades les forces cartagineses ab les dels nadius ausetans y ilergetes comanades per Indibil y Mandoni, moriren al camp de la lluita els germans Cneu y Publi Escipió.

ESCIRP. m. Bot. Planta ciperàcea, entre quines menes se distingeixen l'escirp dels estanyes que s'utilisa pera teixir cistells, y el dels boscos, que serveix de forratge pera el bestiar, y d'adorno para els jardins. Escirpo.

ESCISIBLE. adj. Susceptible d'escisió. Escisible.

ESCISIÓ. f. Tall o tallaçura. Escisió. || Cir. Operació que consisteix en tallar ab un'eina certes parts de poch volúm, com: una berruga, etc. Escisió.

ESCITA. adj. Cosa de la Escitia. Escita.

ESCITODÉPSICH, CA. adj. Med. Qu'endureix la pell. Escitodépsico.

ESCLAFADOR. A. m. y f. Qui esclafa. Quebrantador.

ESCLAFAMENT. m. Acte y efecte d'esclafar. Quebrantamiento. quebramiento, fractura.

ESCLAFAR. v. a. XAFAR.

ESCLAFASANCHS DE LLET, ESCLAFASANCHS DE LLETADA. Bot. Nòm vulgar a Mallorca del bolet *Lactarius piperatus*.

ESCLAFASSAR. v. a. Picar, moldre, xafar. Quebrantar.

ESCLAFASSAT. p. p. y

ESCLAFAT, DA. p. p. Quebrantado.

ESCLAFIDOR. m. CASTANYOLES, CASTANYETA. || pl. Bot. ter. COLITXOS.

ESCLAFIMENT. m. ESCLAFIT.

ESCLAFIR. v. a. Petar, fer un soroll violent y subtil, com: la fusta quan s'obra, etc. Restallar, chasquear. || Dit de les dents. Dentellar, dar diente con diente.

ESCLAFIR EL RIURE, EL PLOR, etc. fr. *Soltar, romper la risa, el llanto.*

ESCLAFIT. m. Soroll que fa una cosa quan se reventa o quan pega cop ab un'altra. Estallido. || Só que fan els que ballen, juntant el dit pòser ab el del milj. Castañeta.

ESCLAFIT DE DENTS. Petament de dents. *Dentellada.*

ESCLAFIT DE RIURE. *Careajada.*

FER ESCLAFITS DE RIURE. fr. *Dar careajadas.*

ESCLAFOLLAR. v. n. Fam. FER PETAR LA CLACA.

ESCLANYÁ. Geog. Poble del dist. mupal. de Bagur, prov. de Girona.

ESCLARIMENT. m. Acte y efecte d'esclarir. Esclarecimiento. || CLARETAT.

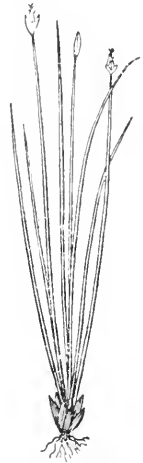
ESCLARIR. v. a. ACLARIR.

ESCLARIRSE. v. r. ACLARIRSE.

ESCLATAMENT. m. L'acte d'esclatar alguna cosa.

ESCLATAR. v. n. Obrirse alguna cosa per una força o impuls interior. Reventar. || Ferse pública alguna cosa. Parir. || Comensar a eixir la flor del botó. *Abrirse las flores.*

ESCLATARADA. f. Soroll semblant al que fa el que cau impensadament. *Batacazo.*

Escirp

PEGAR UNA ESCLATARADA. fr. Caure fent molt de soroll. *Dar un batacazo.*

ESCLATARSE. v. r. Badarse una poncella. *Abrirse el capullo de una flor.*

ESCLATARSE DE RIURE. fr. REVENTARSE DE RIURE.

ESCLATASANCH. *Bot.* Nòm vulgar a Mallorca del bolet *Lactarius deliciosus.*

ESCLÁU, VA. m. y f. Qui no té llibertat. Escravo, cautivo, siervo. || *Met.* Qui 's subjecta a les passións y desitjes desordenats. Escravo.

ESCLAU ANTICH. Se diu del que fa més d'un any que ho es. *Esclavo ladino.*

ESCLAU DE REMENSA. PAGÈS DE REMENSA.

ÈSSER UN ESCLAU. fr. *Met.* Travallar molt y estar sempre inclinat a cumplir ab les obligacions del seu càrrech o de casa seua. *Ser un esclavo.*

ESCLAVATGE. m. Adorno que 's posaven les senyores al coll y 'ls hi penjava fins al pit. *Esclavache.*

ESCLAVINA. f. Mena de muceta de couro o de roba que 'ls pelegrins porten al coll. *Esclavina.* || El coll dels eclesiàstichs. *Esclavina.*

ESCLAVISACIÓ. f. Acte y efecte d'esclavisar. *Esclavisiación.*

ESCLAVISAR. v. a. Reduir a la esclavitut. *Esclavizar.* || Tindre molt subjecte a algú. *Esclavizar.* || Dominar a algú les seues passións o un'altra cosa. *Esclavizar.* || Tindre en penosa situació o en humiliació. *Esclavizar.* || Trisararse. *Esclavizar.*

ESCLAVISAT, DA. p. p. *Esclavizado.*

ESCLAVITUT. f. Cantiveri, estat d'escláu. *Esclavitud, servidumbre.* || *Met.* Germanat o congregació aixís dita. *Esclavitud.* || *Met.* Subgecció als vicis o passións desordenats. *Esclavitud.*

ESCLAVÓ, NA. adj. y s. El natural d'Esclavonia. *Esclavón, esclavo.* || Lo que pertany a aquesta ciutat d'Hungria. *Esclavón.* || m. L'idioma dels esclavóns. *Esclavón.*

ESCLAFIT. m. *Ter. ibissench.* Cop ab soroll. *Chasquido.*

ESCLEROFTALMIA. f. *Med.* Mena d'inflamació dels ulls. *Esclerofalmitia.*

ESCLERÒGENA. f. *Anat.* Materia nutritiva del teixit esclerós. *Esclerògena.*

ESCLEROMA. m. *Med.* Enduriment mórbit. *Escleroma.*

ESCLERÓS, A. adj. *Anat.* Calificació dels teixits orgànichs durs. *Escleroso.*

ESCLERÒTICA. f. *Anat.* La membrana més externa que rodeja tot el globus del ull. *Escleròtica.*

ESCLERÒTICH, CA. adj. *Anat.* Calificació dels medicaments qu' abans se creia que tenien la propietat de determinar la induració. *Escleròtico.*

ESCLEROTITIS. f. *Med.* Inflamació de la escleròtica. *Esclerotitis.*

ESCLEROTOMIA. f. *Med.* Operació de cirurgia, no usada avui en dia pèls perills que presenta, que tenia per objecte extreure 'l crestellí quan se feia la operació de la catarata. *Esclerotomia.*

ESCLEROTONIXIS. f. *Med.* Incisió que 's practica a la escleròtica pera arriivar al crestellí y deprimirlo. *Esclerotonixis.*

ESCLET. *Geog.* Veinat del terme munpal. de Cassà de la Selva, prov. de Girona.

ESCLETXA. f. Clivella, badall que 's fa a les portes, etc. *Rendija, resquebrajo, resquebradura, resquebrajadura, resquicio, hendedura.* || A la terra. *Grieta.*

ESCLOFA. f. y

ESCLOFIA. f. y

ESCLOFOLLA. f. L'escorxa o cuberta de algunes fruites y d'altres coses. *Cáscara.*

ESCLOFOLLA D'OU: CLOSCA D'OU.

ENCARA NO HA EIXIT DE LA ESCLOFOLLA DEL OU. *Expr.* Pera manifestar qu' algú no té experiencia. *Aun no ha salido del cascarón.*

ESCLOFOLLAR. v. a. Llevar la esclofolla. *Descascarar, descascar.* || Treure les llegüms de les tabelles en que 's crien. *Desvainar.* || Parlar molt y sense cortesia. *Descascarar, parlar.*

ESCLOFOLLAR DE VINT Y QUATRE. fr. *Entraonar molt. Espetar.*

ESCLOFOLLAT, DA. p. p. *Descascarado, mondado.*

ESCLOP.

m. Sabata de fusta feta d'una sola peça. *Almadreña, zueco, galocha, haloza.* || Llevant que tenen els mariners pera diferents usos. *Guindateza.* || Als molins de farina es una mena de canal de fusta posada a part de baix de la tramuja, que reb el blat, etc., que baixa d'ella y 'l dirigeix al forat de la mola. *Canaleja, canal, albarca.*

LI PODEU DÓNAR BEURE AB UN ESCLOP. fr. *Irón.* Que s' usa quan algú anuncia aquelles coses que tots coneixen y es regular que succeixin. *Por adivino le pueden dar cien azotes; pariente à la clara, el hijo de mi hermana.*

ESCLOPER. m. Qui fa o ven esclops.

ESCLOPET. m. dim. D' ESCLOP. || Aparell pera que 'ls segadors no 's tallin a la ma mentres seguen.

ESCLOPS. *Bot.* SABATETES.

ESCLÓS. y

ESCLÚS, A. p. p. *Excluído.*

ESCLUSA, L'. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Ceret; és a la vora de la riera del Pertús y té 101 habitants.

ESCLUVEYÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Treure l'escorxa o les clofolles. *Descascarar, descortezar.*

ESCÓ. m. ASCÓ.

ESCOA. f. *Naut.* L'extrém de les perxes o plans rectes. *Escoa.*

ESCOAR. v. a. *Ant.* ESCUAR.

ESCOARITA. f. *Min.* Varietat silicifera del sulfu de barita. *Escoharita.*

ESCOBAR (Francesch). *Biog.* Metge y mestre de retòrica, natural de Barcelona que va brillar desde mitjans del segle XVI fins a comensaments del XVII. Va exercir la ensenyansa a París y a Roma durant una vintena d'anys. Al retornar a Barcelona va ocupar la càtedra de retòrica de la universitat. Va traduir del grec al llatí algunes obres didàctiques y va donar a la estampa bons textos clàssichs per ell cuidats y corretgits.

ESCOBÈN. m. *Naut.* Qualsevol dels forats per ont passen els cables a la proa pera amarrar el barco, o ab qu' està lligada l'ànchora, quan se dona fons. *Escobén, ojo de la nave.*

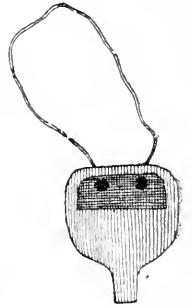
ESCOBES. *Ter.* *Blanç.* Puntals que serveixen pera sostindre el barco en terra.

ESCOBILLÓ. m. *Art.* Eina d'artilleria que serveix pera netejar el canó. *Escobillón.*

ESCOCÉS, A. adj. Natural de y pertanyent a Escòcia, regne de la Gran Bretanya. *Escocés.*

Esclop

Esclopet

ESCOCIA. f. País d'Europa, que forma part d'Anglaterra. Escòcia.

ESCOCIÀ, NA. adj. Escocès.

Escoda

ESCODA. f. Eina de ferro ab una o dues puntes cerades pera arrancar pedres, picarles y altres usos. Pico.

PICAR AB ESCODA. fr. *Escodar*.

ESCODAIRE. m. Cantero.

ESCODEGÍ. m. Cir. Bísturí recte, quina punta acaba com una navaja d'afeitar. Escodégino.

ESCODRÓ. m. Ant. ESQUADRÓ.

ESCODRONAR. v. a. Ant. ESQUADRONAR.

ESCOGULAR. v. a. Arrancar la cogula dels camps. Arrancar la cizaña.

ESCOLA. f. ESTUDI, AULA. || La doctrina, principis y sistema d'algún autor. Escuela.

ESCOLÀ. m. Noi qu'assisteix als min'isteris del altar. Monacillo, monaguillo, monago.

ESCOLÀ D'AMÉN. *Expr. fam.* Qui segueix sempre y cegament el parer dels altres. *Sacristán de amén, voto de amén.*

ESCOLÀ DE CANT. Noi dedicat a la música de la Iglesia. *Infantillo.*

ESCOLÀ DE CHOR. Clericón.

ESCOLÀ MAJOR. *Sacristán.*

ÉSSER ESCOLÀ D'AMÉN. fr. Acomodarse en tot a la voluntat agra. *Andar como el corcho sobre el agua.*

ÉSSER UN BON ESCOLÀ, O ¡QUÍN ESCOLÀ! fr. *Fam.* ÉSSER UN BON APOSTOL.

ESCOLÀ (Joseph M.^a). *Biog.* Fundador de la «Academia Bibliográfica-Mariana», de Lleida (1862). Va néixer a la Fatarella l'any 1820 y va morir a Lleida l'any 1884. Al comensar els seus estudis eclesiàstics va esclatar la primera guerra civil carlina, a la que hi va pendre part. Després del conveni de Vergara va emigrar a França, anant més tart a Roma, ont va acabar la carrera, cantant missa l'any 1844. La seua activitat y condicions d'organizador queden de relleu en l'abundantíssima producció literaria y artística de l'Academia referida. És autor d'un *Repertorio de planes de sermones y del Breviario Mariano*, obra de predicadors.

ESCOLAMENT. m. p. II. FLUIX DE SANCH.

ESCOLAPI. m. Religios que professa la regla de Sant Joseph de Calassans. Escolapio.

ESCOLAR. v. a. DESANGRAR. || m. ESTUDIANT. || ESCOLÀSTICH. || pl. Certs canonges reglars establerts a prop de Bolonya. Escolares.

ESCOLARSE. v. r. ESCABULLIRSE, ESMUNYIRSE. || ESCORRE 'S, DESSANGRARSE.

ESCOLÀSTICAMENT. adv. m. D'un modo escolàstich. Escolàsticamente.

ESCOLÀSTICH, CA. adj. Lo pertanyent a les escoles y als estudiants. Escolàstico, escolar. || S'aplica al método ab que s'ensenya la teologia a les escoles, als que l'ensenyen y als qu'escruien sobre ella. Escolàtico.

ESCOLÀSTICISME. m. Filosofia de la etat mitjana, cristiana, aràbiga y judaica, en la que domina la ensenyansa dels llibres d'Aristótil, concertada ab les respectives doctrines religioses. Escolàsticismo. || Esperit exclusiu d'escola en les doctrines, en el método y en el tecnicisme científich. Escolàsticismo.

ESCOLAT, DA. p. p. Desangrado.

ESCOLECIA. f. El verdet de que 's fá 'l vert grís. Escolécia.

ESCOLECODO. m. *Med.* Malallia produïda pèls cucs intestinals. Escolécodo.

ESCOLECOLOGÍA. f. *Med.* Tractat relatiu als cucs intestinals. Escolécologia.

ESCOLEQUIASSIS. f. *Med.* Estat morbós degut a la presencia dels cucs intestinals. Escolécuiasis.

ESCOLESITA. f. *Min.* Mena de mesotipa ab una base de calç. Escolésita.

ESCOLEXEROSA. f. *Min.* Silicat hidratat d'alúmina y calç. Escoléxerosa.

ESCOLEXITA. f. *Min.* Silicat hidratat d'alúmina, calç y sosa; ordinariament és blanch y cristallina en prismes rectes de base quadrangular. Escoléxita.

ESCOLI. m. Nota, observació, comentari breu. Escolío.

ESCOLIA. f. *Entom.* Insectes himenopters de la familia dels escoliats, que viu als sorrelers y vola de flor en flor a les hores de sol. Escolía.

ESCOLIADOR. A. m. y f. Qui posa escolis a una obra pera que s'entengui millor. Escoliador.

ESCOLIAR. v. a. Posar escolis a algún escrit. Comentar, escoliar.

ESCOLIM. m. *Bot.* Plantes dicoliledónees de les xicoriées, mena d'escardot selvàtich, de la regió mediterrània. Escolímo.

ESCOLIOSIS. f. *Anat.* Desviació pèl costat de la columna vertebral. Escoliosis.

ESCOLÍT. m. *Entom.* Genre d'insectes coleopters que fan mòlt de mal als arbres, quina escorsa foraden. Escolíto.

ESCOLOPAMAQUERIÓ. m. *Cir.* Mena de bisturí que usaven antiguament els cirurgians pera obrir floronecs, grans, etc. Escolopamaquerión.

ESCOLOPAX, A. adj. *Ornit.* De bèch llarell y punxagut. Escolopaxo.

ESCOLOPENDRA. f. *Entom.* CENTCAMES. || *Itiol.* Centpés, peix cetaceu que sembla una galera ab rem. Escolopendra, cientopiés marino.

ESCOLOPENDRACI, A. adj. Semblant a la escolopendra. Escolopendráceo, escolopendrino.

ESCOLTA. f. Partida de soldats pera resguard. Escolta. || La religiosa qu'acompanya a un'altra al locutori pera escoltar lo que 's parla. Escucha.

ESTAR A L'ESCOLTA. fr. ESCOLTAR AL AGUAIT.

ESCOLTADOR. A. m. y f. Qui escolta. Oyente, escuchador.

ESCOLTAR. v. a. Aplicar l'oido pera sentir lo que 's parla. Escuchar. || Acompanyar algún comboy. Escoltar.

QUI ESCOLTA PÈLS FORATS OU ELS SEUS MALS FATS. *Ref. Quien escucha su mal oye.*

ESCOLTARSE. v. r. Parlar ab clàusules y pauses afectades. Escucharse.

ESCOLTAT, DA. p. p. Escuchado.

ESCOLTIVOL, A. m. y f. Que pot escoltarse ab gust. Agradable, sonoro.

ESCOLL. m. Roca mòlt grossa que hi há sòta l'aigua del mar. Escollo. || *Met.* PERILL.

ESCOLLADURA. f. Ant. ESCOTADURA.

ESCOLLAT, DA. p. p. ESCOTAT.

ESCOLLERA. f. Obra de pedra perduda que 's fá dins el mar pera defensa del port. Escollera.

ESCOLLERAT. adj. Qui porta desabrigat el coll. Desabrochado.

ESCOMBRA. f. Manoll de rametes de palmera borda lligat al capdevall d'una canya o bastó, que serveix pera escombrar. N'hi há també de tamarit, de

Escolia

ginesta y d'altres branques fortes, que serveixen pera escombrar els carrers, corrals y estables. **Escoba.** || La que serveix pera 'ls orinals. **Escobilla.** || La qu'és vella y dolenta. **Escobón.**

ESCOMBRA DE FORN: ESCOMBRALL.

ESCOMBRA DE RECTOR. *Met. fam.* VICARI, ESCOLÁ.

ESCOMBRA NOVA ESCOMBRA BÉ. *Ref.* Adverteix que moltes coses s'aprecien y cuiden més per la sena novetaj que pèl seu verdader valor; y també lo poch que dura 'l fervor ab que alguns comensen a servir els seus nous destins. *Cedactio novo tres dias en estaca.*

ESCOMBRACARRERS. *m. Fam.* Qui passeja molt sense cap necessitat. **Azotacalles, correntón, cerero.**

ESCOMBRADA. *f.* Cop d'escombra. **Escobazo.** || Acte y efecte d'escombrar. **Barredura, escobada.** || Cada impuls ab que 's mou l'escombra al escombrar. **Escobada.**

ESCOMBRADOR, *A. m. y f.* Qui té per ofici escombrar. **Barrendero, escobadero.**

ESCOMBRADUKES. *f. pl.* ESCOMBRARIES.

ESCOMBRALL. *m.* L'escombra que serveix pera escombrar el forn. **Barrendero.**

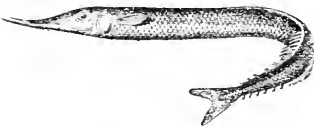
ESCOMBRAR. *v. a.* Netejar ab la escombra. **Escobar, barrer.** || *Met.* Treure la gent d'algun llóch. **Descombrar, despejar.** || No deixar res, portarse 'n darrera tot lo que hi havia a alguna part. **Barrer, arrebatar.** || Portar 'ho tot ab violència. **Arramblar, arrastrar.** || Arrebañar, hacer zafarrancho.

ESCOMBRARIAIRE. *m.* Qui arreplega les escombraries. **Basurero, estercolero.**

ESCOMBRARIES. *f. pl.* La brutícia que s'arreplega escombrant. **Barreduras, escobada, basura.** || *Met.* Cosa despreciable. **Basura, porqueria.**

ESCOMBRAT, *DA.* *p. p.* Barrido.

ESCOMBRAY. *Ter. Ibisench.* L'escombreta que serveix pera netejar el forn. **Hurgón.**

Escombressoch

cits que 's troven al Mediterrani. **Escombresoco.**

ESCOMBRETA. *f. dim.* Escobilla. || **PINZELL.**

ESCOMBROTA. *f.* Escombra dolenta. **Escobajo, escobón.**

ESCOMÉS, *A. p. p.* ACOMÉS.

ESCOMESA. *f. y*

ESCOMETIMENT. *m.* ACOMETIMENT.

ESCOMETRE. *v. a.* ACOMETRE.

ESCOMETRE A ALGÜ. *fr.* Anarlo a trovar pera manifestarli les queixes que 's tenen d'ell, o pera demanarli alguna cosa.

ESCOMOVIDOR. *m. Ant.* MOTOR.

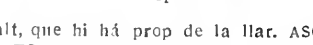
ESCOMPARRANTIR. *v. a.* Fer perdre l'ánim. **Decenajar.**

ESCOMUNICAR. *v. a. y* sos derivats. **Excomunicar.**

ESCÓN. *Ter. Moyá.* Banch de fusta de respall'er molt

alt, que hi há prop de la llar. **ASCÓ.**

ESCOPEL. *m. Ictiol.* Peixos malacopterigis abdominals dels escopélits. **Escopelo.**

Escopel

ESCOPETA. *f.* Arma de foch molt coneguda. **Escopeta.**

ESCOPETA CURTA *Relaco.*

ESCOPETA DE CUL CALENT. *Loc. met. Liger de cascós, botafuego.*

ESCOPETA DE PISTÓ. La que s'enceba ab pólvora fulminant tancada en un didal del meteix nòm, la qual s'inflama ab el cop del *gatillo* o martell. **Escopeta de pistón.**

ESCOPETA DE VENT. La que sense pólvora llenca la bala ab violència per medi del aire comprés. **Escopeta de viento.**

APLANAR LA ESCOPETA. *fr.* APUNTAR L'ARMA O 'L TIR.

DESATACAR LA ESCOPETA. *fr.* Treureli la càrrega ab el sacadraps. **Desatacar la escopeta.**

ESCOPETADA. *f.* El tir de la escopeta y la ferida que fá. **Escopetazo.**

ESCOPETADOR. *m. Min.* Ocupat en escopetar. **Escopetador.**

ESCOPESTAR. *v. a. Min.* Cavar y treure la terra de les mines d'or. **Escopetar.**

ESCOPETEIG. *m.* L'acció d'escopetejarse. **Escopeteo.**

ESCOPETEJAR. *v. a.* Disparar repetides vegades la escopeta. **Escopetejar.**

ESCOPETEJARSE. *v. r.* Disparar les escopetes o fusells ab freqüència uns a altres. **Escopetearse.**

ESCOPEPETER. *m.* Soldat armat d'escopeta. **Escopetero.**

ESCOPEPETERIA. *f.* Milícia armada d'escopetes. **Escopeteja.**

ESCOPETES. *f. pl. Bot.* Mala de la fam. de les fitolacies, de 1 a 3 met. d'alsada, quin tronch és de color carmesí y quines flors, en forma de raïus, de 10 a 16 centímetres de llargada, fan unes boletes de color negre blavench. **Yerba carmin ó de la oblea, grana, encarnada.**

ESCOPIFER, *A. adj. Zool.* Cubert de manadets de pel. **Escopifero.**

ESCOPINA. *f. Ter. Ibisench.* Petxina. **Concha.**

ESCOPIPEDO, *A. adj. Z. ol.* Le potes peludes. **Escopipedo.**

ESCOPIPOLIA. *f. Bot.* Planta de la fam. de les solanácees. **Escopipolia.**

ESCOPSAR. *v. a. Ter.* Parar, acte de rebre quelcom que cau baixant. **Detener.**

ESCOPULAT, *DA.* *adj.* Compost d'un manadet de pels tiessos. **Escopulado.**

ESCOR. *f. Naut.* Puntal que 's posa contra'ls costats d'una embarcació quan és a l'astiller. **Escora.**

ESCORACRASSIS. *f. Med.* Eixida involuntaria dels excrements. **Escoracrassis.**

ESCORAR. *v. a. Naut.* Assegurar, amarrar ab cordes o ca enes una embarcació a les anelles, post o anjes. **Escorar.** || *m.* Trovar el barco el seu punt de apio en la inclinació de costat. || Acavar la maror el seu descens. **Escorar.**

ESCORBUTI. *m.* Malaltia contagiosa que causa dolos y corrupció a les genives. **Escorbuto.**

ESCORBÚTICH, *CA.* *adj.* Lo que pertany a l'escorbuti. **Escorbútico.**

ESCORCA. *Geog.* Vileta de l'illa y bisb. de Mallorca, part. jud. d'Inca; és entre montanyes y té 296 hab.

Escopipolia

ESCORCOLL. m. Acte y efecte d' escorcollar. Registre, escrutinió.

ESCORCOLLADOR. A. m. y f. Qui escorcolla. Registrador, escudriñador.

ESCORCOLLAMENT. m. ESCORCOLL.

ESCORCOLLAR. v. a. Registrar. Escudriñar.

ESCORDI. m. Herba medicinal de la fam. de les llabiades, que té olor d' all. Escordio, camedrió acuático.

ESCORIA. f. Escuma dels metalls. Escoria. || Cosa vil, despreciada, de cap estimació. Escoria. || *Met.* Qui té molta malícia y astúcia. Perillán.

ESCORIACIÓ. f. Acte y efecte d' escoriar o d' escoriar-se. Escoriación.

ESCORIAL. m. Terreno ont s' hi lleusen les escories de les forjes y forns de fundició de metal s, y 'l munt que formen. Escorial.

ESCORIAR. v. a. Alsar la pell deixant la carn viva al descobert. Escoriar.

ESCORIARSE. v. n. Alsarse la pell d' alguna part del cós a causa d' haver fregat ab alguna cosa. Escoriar-se.

ESCORIFICACIÓ. f. Acció y efecte d' e corificar. Escorificación.

ESCORIFICAR. v. a. Reduir a escories. Escorificar. || Separar l' escorsa d' un metall los. Escorificar.

ESCORIFORME. adj. Que té aspecte d' escoria. Escoriforme.

ESCORIHUELA (Joan Baptista). *Biog.* Fadrí impressor y poeta, nat a Valencia l' any 1753 y mort a la mateixa ciutat l' any 1817. Travallava a l' imprempte d' Agustí Laboria desde molt jovenet, dedicant les estones que li vagaven al conreu de la poesia. Les seues composicions en vers abunden als diaris publicats a Valencia desde l' any 1794 fins al 1802 y están firmades ab les inicials B. E. Va deixar inédita una guia descriptiva de Valencia. Les seues millors poesies son les dedicades al sant patró de la impremta y a la descripció de la volta del temple de sant Joan del Mercat, pintada magistralment per Antoni Palomino.

ESCORLITA. f. *Min.* Varietat de topaci. Escorlita.

ESCORNACRABES *Orog.* Espadades vessants del riu Malo, prop de la collada del estany de Bacibó, a la Vall d' Arán.

ESCORNALBOU. *Geog.* Montanya del Camp de Tarragona, entre Riudecanyes y Montroig, ont hi havia un famós monastir, avui arrunat.

ESCORNAR. v. a. Treure, llevar les banyes. Descornar.

ESCORNARSE. v. r. Barallarse fins a juntarse uns ab altres. Darse de las astas.

ESCORNAT. DA. p. p. Escornado.

ESCORODITA. f. *Miner.* Arseniat de ferro que crestallisa en petits octaedres rectangulars. Escorodita.

ESCORPA. f. *Ictiol. ant.* ESCÓRPORA.

ESCORPI. m. *Entom.* Insecte verinós, té vuit ulls, dues mordasses o boques com el cranch, vuit cames y una gúa move-dissa que té una unglá còrba al extrém ab la que introdueix el verí a la picadura que fá. Alacrán, escorpión. || *Ictiol.* Peix de mar de figura còncava y d' uns trenta centímetres de llargh, el cap espinós y més ample que 'l cós. Escorpión. || Octau signe del zodíach. Escorpión.

Escorpi

LLENGUA D' ESCORPI. fr. *Met.* Mal parlador, enredaire. *Lengua de alacrán, de escorpión.*

PICAT DE L' ESCORPI. *Alacranado.*

ESCORPIACH. m. *Farm. y med.* Contraverí pera curar la picada de l' escorpi. **Escorpiaco.**

ESCORPINS. m. pl. *Bot.* GOSSETS.

ESCORPIÓNIT. DA. adj. Semblant a l' escorpi. Escorpiónico, escorpénido.

ESCÓRPORA. f. *Ictiol.* Peix que pica com l' escorpi. Escorpèna, escórpera, escorpina, rascasa, peje diablo. || Hi há les dues especies següents:

ESCÓRPORA ROJA. POLLA RONCA.

ESCÓRPORA FOSCA. RASCASSA.

ESCORPORAT. DA. adj. ESCORPIÓNIT.

ESCORRAMENT. m. L' acció d' escórrer. Escurrimet.

ESCORRANCH. m. *Ter.* ESCORRECH.

ESCORRAPLATS. m. *Art. y of.* Treball de fusta acanalat pera posar'hi 'ls plats de la cuina.

ESCORRECH. m. *Ter.* Vall feta per les agües de pluja a una vessant. Escurridero. || L' aigua de la neu que 's fon y del xafech de pluja; en les fortes pendents arrosseguen gleva y terra, cavant fondos sots que se 'n diuen *escorranchs.*

ESCORREDIS. m. Fáciil d' escórrers. Escurredizo.

ESCORREDOR. m. Lióch dels escorxadors, ont s' hi vuiden y netejen els ventres del bestiar. **Jamerdana.** || Rech pera desaignar les terres que tenen aigua-molls. Tijera. || Se diu del llaç que 's desfá o corre ab facilitat. Lazo corredizo, **escurredizo.**

ESCORREDORA. f. Mánega, cedás, drap, etc., ab que 's cola alguna cosa. Coladero.

ESCORREDURA. f. LLISCADA, LLISADA, REL·LISCADA. || *Met.* FLAQUESA.

ESCORREGAR. v. a. *Ter.* AIXARAGALLAR.

ESCORREGUT. DA. p. p. Escurrido.

ESCORREIG. m. Canal o conducte que als ponts y altres obres de fábrica serveix pera eixida de les agües y de la brossa. Vertedor.

ESCÓRRER. v. a. Apurar les derrerres gotes d' algún líquit. Escurrir. || Aflluixar o desier algún llaç, cordó, etc. Correr.

ESCÓRRERSE. v. r. Caure de gota en gota algún licor. Descorrerse, **escurrirse.** || Dit del temps. Pasar, correr, irse el tiempo.

ESCORRETJADES. f. pl. *Ant.* XURRIACADES.

ESCORRETJAR. v. a. *Ant.* XURRIAJUEJAR.

ESCORRETJES. f. pl. *Ant.* XURRIQUES, CORRETJES.

ESCORRÍA. f. *Ter.* ESCORRIALLA.

ESCORRIALLES. f. Les derrerres gotes d' algún licor. Escurriduras.

ESCORRÍM. m. ESCORRIALLES.

ESCORSA. f. La pell dels arbres y també la de algunes fruites. Cororza.

ESCORSA DE PONSÉM. Confitura feta d' escorsa de ponsém. *Actitrón.*

ESCORSA DEL PERÚ: QUINA.

CONÈIXER A ALGÚ PER L' ESCORSA. fr. *Met.* Conèixer a algú per algún senyal. *Sacar, conocer por la pinta.*

ESORSADOR. m. *Ant.* Qui treu l' escorsa. Descortezador.

ESORSAMENT. m. Acte y efecte d' escorsar. Descortezamiento, descortezadura.

ESORSAR. v. a. Llevar, treure l' escorsa. Descortezar.

ESORSAT. DA. p. p. Descortezado.

ESORSÓ. m. Serpeta verinosa. Vibora.

ESCORSONERA. f. *Bot.* Herba medicinal de la fam. de les liguliflores, que 's creu eficaç contra 'l verí de l' escorsó. **Escorzonerà, escorzonerà oficial** ó de España. **salsifi negra.**

Escorsonera

ESCORTERAR. v. a. **ES-QUARTERAR.**

ESCORXA. f. **ESCORSA.**

ESCORXADA. *Orog.* Serra que tanca l' alta conca del Barradós o comarca de Ciesso, á la Vall d' Arán.

ESCORXADOR. m. Qui es-corxa. **Desollador.** || Llòch ont se mata y escorxa 'l bestiar pera l' abast pèl públi. **Matadero, desolladero, rastro.**

ESCORXADURA. f. Nafra que resulta de fregarse una part del cós ab un'altra cosa. **Desolladura, escorzadura.** || L' acció d' escorxar les alsines sureres **Descasque.**

ESCORXAMENT. m. Acte y efecte d' escorxar. **Desolladura.** || **ESCORXADURA,** 1.

ESCORXAPINS. m. *Met.* Qui demana més de lo que li correspón per la seua feina. **Desollador.**

ESCORXAR. v. a. Llevar la pell a l' animal. **Desolliar.** || *Met.* Fer pagar més de lo que 's deu. **Desolliar.** || **ESCORSAR.** || Aixaragallar, escorrugar. **Deruviar, arroyar, lamer, morder.**

ESCORXAT, DA. p. p. **Desollado.** || adj. *Blas.* Se diu dels llops de color blau. **Escorchado.**

ESCÓS. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Estach, provincia de Lleida.

ESCOSSÉS, A. adj. Escocés.

ESCOT. m. Cert teixit fi de están. **Anasote.** || La part que paga cada hú dels que s' han divertit o menjat en companyia.

Escote. || n. p. Insigne relligiós franciscà, que va fundar un sistema de teologia. **Escoto, doctor sutil.** || Per antonomasia. **ESPERIT DE CONTRADICCIÓ.**

ESCOTA. f. *Naut.* Corda o cap pera temprar les velles. **Escota.** || *Ter. Blanes.* Cop de la nestra al llagul.

ESCOTADURA. f. Tall fet dalt del cós del vestits pera que caigui bé al entorn del coll o pera que deixi veure una part del pit y de l' esquena. **Escotadura, escotado, escote.**

ESCOTAMENT. m. Acte y efecte d' escotar. **Imposició de tributo.**

ESCOTAR. v. a. Fer escotadura al vestit. **Escotar.** || Imposar un tribut. **Imponer un tributo.**

ESCOTARSE. v. a. Pagar cada hú 'l seu escot. **Escotarse.**

ESCOTAT, DA. p. p. **Degolletado, escotado.** || **Comptat entre 'ls que paguen tribut. Tributario, contribuyente.**

ESCOTEIG. m. Cant de la perdiu. **Canto de la perdiz.**

ESCOTEJAR. v. a. Cautar la perdiu. **Cantar la perdiz.** || *Ter. Met.* Contar, dir lo que ha passat. **Referir, contar.**

ESCOTERA. f. *Naut.* L' obertura del costat d' una nau per la qual hi passa la escota major o de triquet. **Escotera.**

ESCOTERIT, DA. adj. *Ter. Aixirit.*

ESCOTÍ. m. *Naut.* La escola d' una vela petita. **Escotin.**

ESCOTILLA. *Ter. Blanes.* Obertura que condueix a la bodega.

ESCOTILLÓ. m. *Naut.* Trapa, porta petita pera entrar a la nau. **Escotillón.** || Cada una de les posts del pis del escenari que pot baixarse o pujarse pera deixar obertures per ont passen a l' escena o desapareixen persones o coses. **Escotillón.**

ESCOTINA. f. *Naut.* **ESCOTI.**

ESCOTOMÍA. f. *Med.* Malaltia dels ulls, que causa moviments vertiginosos, y prové de la turbació del cervell, posant la vista còm plena de boira. **Escotomia.**

ESCOTXEGAR. v. a. y

ESCOTXEJAR. v. a. y

ESCOTXINAR. v. a. *Ter. met.* Contar lo que ha passat **Referir.**

ESCOULOUBRE. *Geog.* Caseriu proper al coll de Hares a 850 metres d' altitud. Posseeix aigües sulfuroses, sódiques, termals en part.

ESCREIX. m. Aument de dot o quantitat que l' home promet a la dona que pren per muller. **Arras.**

ESCREMENT. m. **EXCREMENT.**

ESCRESTAR. v. a. Tallar la cresta. **Decapitar.**

ESCRIBA. m. Doctor, intérprete de la llei dels hebreus. **Escriba.**

ESCRIDASSAR. v. a. Cridar molt, reinar.

ESCRIG Y GONÇALES (Enrich). *Biog.* Poeta valencià, mort a Barcelona l' any 1375. Son obras d' ell el drama castellà *Guillem Sorolla*, la pessa valenciana *Escenes del bombardeo* y algunes poesies en la seua llengua nativa publicades en *Lo Rat Penat*

ESCRIGUES (Les). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Giscclareny, prov. de Barcelona.

ESCRINY. m. *Ant.* **ARMARI.**

ESCRIPTOR, A. m. f. y adj. Qui escriu pera la estampa. **Escriptor.**

ESCRIPTORI. m. Despaig dels homes de negocis. **Escriptorio.** || Taula d' escriure ab diferents calaixos pera guardar-hi papers y documents. **Escriptorio.**

ESCRIPKTURA. f. Instrument públic fet devant de testimonis y autorisat per notari. **Escriptura.** || **Escrit** de qualsevulla mena. **Escriptura.** || L' acció y efecte d' escriure. || Per antonomasia la Bíblia. **Escriptura.**

FER ESCRITURA. *Ir.* **Escripturar.**

ESCRIPKTURARI. m. Qui ensenya la Sagrada Escriptura. **Escripturario.**

ESCRIT, A. p. p. **Escrito.** || Obra d' algún escriptor. **Escrito.** || Pediment o al·legat que 's presenta en un plet o causa. **Escrito.**

DÓNAR PER ESCRIT. fr. Entregar algún punt per escrit pera major seguretat y clara inteligencia del meteix. *Dar por escrito.*

NO N' HI HA RES DÓNAR. *Loc.* Ab que cortesment se nega lo qu' un altre dóna per cert o assentat. *No hay nada escrito sobre eso.*

PARLAR PER ESCRIT. fr. Escriure y entregar a un altre lo que se li vol dir. *Hablar por escrito.*

PER ESCRIT. m. adv. Per medi de la escriptura. *Por escrito.*

ESCRITA. *Hidrog.* Rivera que rega la vall d' Espot en el Pallars.

ESCRITA. f. *Ictiol.* Peix que té a la esquena unes senyals de diferents colors a manera de lletres. **Escruta.**

ESCRIURE. v. a. Fer lletres que formen paraules. **Escribir.** || Compondre alguna historia o altra obra. **Escribir.** || Endressar cartes o bitllets. **Escribir.** || a. Compondre alguna obra musical. **Escribir.**

ESCRIURE AB GARBO. *Ir.* **Taragotear.**

ESCRIURE ENTRE DUES RATLLES. *Ir.* **Entretrenglonar.**

ESCRIURE AL MAR O A LA SORRA. *Met.* Gastar el treball, pena, etc., endebades. *Escribir en el agua.*

ESCRUIRE'S. v. r. Tindre correspondència per escrit. Escribirse. || Alistarse en algún cos o congregació. Escribirse.

ESCRIVÁ. m. Qui per ofici públich està autorisat pera donar fe de les escriptures y altres actes. N' hi há de moltes menes. Avui queda reservada la fe pública als escrivans en les actuacions judicials, lo demás als notaris. **Escribano.** || Qui escriu. **Escribano.** **ESCRIVÁ DE CÁMARA, D' AJUNTAMENT,** etc. **Escribano de cámara, de ayuntamiento,** etc.

ESCRIVÁ (Francesch). *Biog.* Jesuïta, canonista y escriptor, nat a València l' any 1530 y mort allí meiteix a mitjans del segle XVII. Va escriure en castellá unes quatre obres, publicades entre 1604 y 1616. Una d' elles (*Del infierno y de la gloria*) és llibre molt estimat dels teòlechs y tingut com a model de perspicacia, pietat y erudició. També es feta d' ell la vida del patriarca d' Antioquia y arquebisbe de València D. Joan Ribera.

— (JOAN). *Biog.* Astròlech del segle XV. Va fer el tractat *De imaginibus astrologicis*, l' any 1496.

— (PERE LLUIS). *Biog.* Escriptor militar de principis del segle XVI. És considerat entre 'ls autors de obres científiques militars com el tractadista més antic en la especialitat de fortificacions y d' enginyeria militar; donchs va escriure alguns any abans que l' italiá Tartaglia, mort l' any 1557, que es tingut com el primer que va aplicar les matemàtiques a l' artilleria y al art de la guerra, en 1587. En Pere Lluís Escrivá és autor de la *Apología en excusación de las fábricas del Reino de Nápoles*.

— DE ROMANI DUSAY TABERNER y FIVALLER (JOSEPH MARIA DE). *Biog.* Marqués de Monistrol. Nat a Barcelona l' any 1825 y mort l' any 1890. Va estudiar ab profit a Suïssa, escrivint sobre arts suñtaries en el *Museo Español de Antigüedades*. Va cesempenyar alguns dels primers llochs del municipi de Barcelona y va exercir distints càrrecs a Madrid. Era molt amant del foment de l' agricultura. És autor de algunes monografies d' art retrospectiu y va entrar a la Academia de Belles arts l' any 1867.

ESCRIVANIA. f. Despaig del escrivá. **Escribanía.** || L' ofici dels escrivans. **Escribanía.** || Els arréus de escriure. **Escribanía.** || PAPELERA.

ESCRIVENT. m. Qui escriu o qui se li dicta o copia lo qu' un altre ha escrit. **Escribiente, copiante, amanuense, escritor.**

ESCRIVOMANIA. f. Mania d' escriure. **Escribomanía.**

ESCROBÍCULA. f. *Anal.* Nóm donat a les fosses del cor, galtes y barres y a la depressió de la part anterior del pit. **Escróbicula.**

ESCROBICULARIA. f. *Entom.* Género de pelxines que viuen a la sorra o llot de les desembocadures dels rius. **Escróbicularia.**

ESCROBICULÓS, A. adj. Plé de clotets. **Escróbiculoso.**

ESCRÓFULA. f. *Med.* Galteira, porcellanes. **Escrófula, lamparón.** || TUMOR FRET.

ESCRUFULARIA. f. *Bot.* SETJE. || Plantes anyals del genre escrufularini ab el tronch nusós, fulles contraposades en forma de cor, flors apanollades que creixen espontáneament y arriben a tindre un metre d' altura. La mena anomenada *canina* és molt comuna al mitjorn d' Europa y aixís s' anomena perquè serveix pera curar la tonya dels gossos y dels porchs. **Escrufularia.**

Brot d' escrufularia

ropa y aixís s' anomena perquè serveix pera curar la tonya dels gossos y dels porchs. **Escrufularia.**

ESCRÓFULÓS, A. adj. Qui pateix d' escrófules. **Escrófuloso.**

ESCRÓSTAR. v. a. Treure la crosta. **Descostar.** || Dit del pa. **Descostar, descortezar.**

ESCRÓSTARSE. v. r. Caure o saltar la crosta de alguna cosa. **Descascararse.**

ESCRÓSTAT, DA. p. p. **Descostrado, descascarado.**

ESCRÓTISSAT, DA. adj. **ESCRÓSTAT.**

ESCRÓSTONAR. v. a. Escantonar, llevar els cantóns. **Descanterar.**

ESCRÓTAL. adj. *Anat.* Pertanyent al escroto. **Escrótal.**

ESCRÓTERITA. f. *Min.* Varietat de l' allófana opalina. **Escróterita.**

ESCRÓTIFORME. adj. *Anat.* En forma d' escroto. **Escrótfirme.**

ESCRÓTO. m. *Anat.* Túnica que a modo de bossa cubreix y conté abdós testículs. **Escróto.**

ESCRÓTOCELE. f. *Med.* Trecadura que baixa fins al fons del escroto. **Escrótocele.**

ESCRUIXIR. v. a. Estremecer.

ESCRUIXIRSE. v. r. Commoure 's, tremolar. **Escrótxirse.**

ESCRÚPOL. m. Una de les vint y quatre parts de l' unsa romana. **Escrúpulo.** || *Astron.* Qualsevol dels minuts en que 's divideix un grau de cercle. **Escrúpulo.** || Remordiment de la conciencia. **Escrúpulo.** || Reparo, dificultat, dupte. **Escrúpulo.** || Exactitut, delicadesa en obrar. **Escrúpulo.** || *Ant.* Pedreta que se fica dins de la sabala y fa mal al peu. **Escrúpulo, china.**

ESCRÚPOLS DE FRA GARGALL. *Expr.* Escrúpols afectats. *Escrúpulos de monja, de Marigargajo.*

L' ESCRÚPOL DE FRA GARGALL QU' ESCUPIA ALS HÀBITS PER NO ESCUPIR A TERRA. *Ref.* Calificatiu del excessivament escrupulós. *Repulgos de empanada.*

POSAR EN ESCRÚPOL. fr. *Meter en escrúpulo.*

ESCRUPULEJAR. v. n. Fer escrúpulo. **Escrupulizar.** **ESCRUPULISAR.** v. a. **ESCRUPULEJAR.**

ESCRUPULÓS, A. adj. **Escrupuloso.** || *Met.* Exacte. **Escrupuloso.**

ESCRUPULOSA. f. *Ant.* Adorno de glassa o cosa semblanta, que durant cert temps portaren les senyores; era molt ajustat al coll y cayent'hi per demunt el mocador. **Escrupulosa.**

ESCRUPULOSAMENT. adv. m. **Escrupulosamente.**

ESCRUPULOSITAT. f. Averiguació exacta. **Escrupulosidad.**

ESCRUTAR. v. a. *Ant.* **ESQUADRINYAR.**

ESCRUTINI. m. Averiguació exacta d' alguna cosa. **Escrutinio.** || Regoneixement dels vots secrets en alguna elecció. **Escrutinio.**

ESCUADRAMENTS. m. pl. *Ter. ibissench.* Fàs-tichs, ascos. **Náuseas.**

ESCUADURA. i. **ESQUAMENT.**

ESCUBENCH. *Ter.* **Blançs.** Forat per ont passen les cadenes.

ESCUBENCH DE POPA. *Ter.* **Blançs.** Per ell passen els caps.

ESCU DAL. m. *Ter.* **Blançs.** *Nàut.* La sonda usada en la nau.

ESCUDEJAR. v. a. Servir d' escut o rodella. **Escudar.** || Amparar.

ESCUDELLA. f. Vas petit, rodó y cóncavo, que se usa generalment pera pendre caldo. **Escudilla, taza.** || La de broch. **Pistero.** || La de fusta. **Hortera, cuenca.** || Sopa, arrós, etc., del caldo de l' olla; també s' entén per tota la vianda que 's treu a taula. **Sopa, potaje.** || Llit de la mola. **Alfarje.**

QUI LA ESCUDELLA D'ALTRE ESPERA, FREDA LA MENJA. *Ref.* Denota quant mal fa qui 's refia massa dels altres. *Quien de mano ajena espera, mal yanta y peor cena.*

ESCUDELLADA. f. Lo que cab a una escudella. Escudillada.

ESCUDELLAR. v. a. Posar el caldo a les escudelles. Escudillar. || Posar la sopa als plats. Servir la sopa. || *Met.* Manifestar, disposar algú les coses dels altres al seu arbitre, com si fossin seues. Escudillar.

ESCUDELLAT, DA. p. p. Escudillado.

ESCUDELLER. m. Lloch de la cuina ont s'hi posen les escudelles, plats, gots, etc. Vassar, vasera, payota, andén.

ESCUDELLETA. f. dim. Escudillita.

ESCUDEU. m. Patge, criat major. Escudero.

ESCUDEU (Andreu). *Biog.* Arquitecte català del segle XV. L'any 1442 va substituir al mestre Gual en les obres de la catedral de Barcelona. Es considera com el darrer dels arquitectes que van dirigir les antigües obres de la sèn. Les escasses notícies d'aquest artista arriben fins l'any 1451.

— (JOAN). *Biog.* Venerable ermità y profeta, nat a Coentayna, regne de Valencia. Floria envers 1435.

— (MIQUEL). *Biog.* Conegut mecànic, de moltes iniciatives que va desplegar a les derrerries del segle XIX, fentse popular a Barcelona. Constructor de màquines de cusir y de motors per gas, va introduir-hi modificacions essencials que li valgueren prou encomis. A les festes celebrades a Barcelona des-

de 1871 a 1880, va donar mostra del seu enginyer muntant espectaculars molt ben rebuts pel públich. Va morir en 1903.

— Y ROCA (JOAN BTA.). *Biog.* Frare dominich, el teòlech més famós d'Espanya en son temps. Nasqué a Castelló de la Plana en 1644 y morí en la meteixa en l'any 1706. Home erudit y predicador de gran fama. Definidor de la provincia d'Aragó, calificador del Sant Ofici y examinador sinodal del arquebisbat de Valencia y dels bisbats de Tortosa y d'Albaracín. Lluí moltíssim en el capítul tingut a Roma en 1677. Escrigué quatre poemes llatins, set volums de teologia y sermons.

ESCUDET. m. La planxa de ferro o d'un altre metall que 's posa davant dels panys de les portes, calaixos, armaris, etc., ab un forat per ont hi passa la clau. Escudo. || dim. Escudillo, co, to. || *Bot.* Planta acuàtica de la fam. de les ninfàcies que 's cr'a als estanyos y a les aigües mortes y també 's conrena als jardins. Nefúfar, escudete, golfán. || *Bot.* El dany que causa l'aigua a les olives quan plou abans de Setembre. Escudete. || *Numis.* Moneda d'or que valia 20 rals de velló ó 21 y $\frac{1}{2}$.

ESCUDET D'EMPELT: ESPIGA, PUA.

EMPELTAR D'ESCUDET. fr. Empeltar, fer un tall a la escorsa del arbre, ficant-hi un troç d'escorsa, que tingui botó, del que s'hi vol empeltar. *Ingrir de escudete.*

ESCUDEYLA. f. Ant. ESCUDELLA, I.

ESCUDRINYAR. v. a. y 'ls seus derivats. ESQUADRINYAR.

ESCUES. f. pl. Dugues peces paraleles al quillat d'una embarcació, que serveixen pera mantindre la barca creuada als pals.

ESCUFÀ. v. r. *Ter. ibissench.* Guanyar a un company de joch, deixantlo sense res pera seguir jugant. Ganarle á otro en el juego quanto tiene.

ESCÚLICH. adj. Epítet d'un àcit que s'extreu del esculis. Escúlico.

ESCOLINA. f. Substancia extreta de la castanya d'Indies. Esculina.

ESCOLIS. m. Nòm científich del castanyer d'Indies. Esculis.

ESCULPIMENT. m. L'acció d'esculpir. Trepado, entrelladura.

ESCULPIR. v. a. Fer ab cisell obres de bulto, principalment en pedres o metalls. Esculpir, entallar.

ESCULPIT, DA. p. p. Esculpido.

ESCULPTURA. f. Ant. y 'ls seus derivats. Escultura.

ESCULTOR, A. m. Qui fa imatges de pedra, fusta o metall. Escultor. || Qui professa l'art de la escultura. Escultor.

ESCULTURA. f. Art d'esculpir. Escultura. || Obra esculpida. Escultura. || Fons o vuit que 's fa als mollos de les escultures fetes a mà. Escultura.

ESCULTURAL. adj. Lo que pertany o es relatiu a la escultura. Escultural. || Lo que participa d'alguna de les belles qualitats d'una estatua, aixís se diu: formes esculturals, actitud escultural, etc. Escultural.

ESCULTURALMENT. adv. m. D'una manera escultural. Esculturalmente.

ESCULTURAR. v. a. L'acte de fer imatges de pedra, tusta y metall, o l'art d'esculpir. Esculpir.

ESCULTURAT, DA. p. p. D'esculturar. Esculpido.

ESCULL. m. Ant. ESCOLL, RISCHE, PERILL.

ESCULLAT. *Naut. Ter. Blanes.* Part d'arbre del barco.

ESCULLIDÍSSIM, A. adj. sup. Escogidísimo.

ESCULLIDOR, A. m. y f. Qui escull. Escogedor.

ESCULLIMENT. m. Triá. Escogimiento.

ESCULLIR. v. a. Triar, elegir una cosa entre altres. Escoger.

ESCULLIT, DA. p. p. Escogido.

ESCULLS. m. pl. ESCOLL.

ESCUMA. f. La materia lleugera que s'alsa de qualsevol licor. Espuma. || BRUMERA. || La de plòm.

BLANQUET. || La de sabó. SABONERA. || *Met.* El home més despreciable e inútil. Hez.

FER ESCUMA. fr. *Espumar.*

ESCUMADORA. f. Cullera

grossa de llauana, llautó, ferre esmaltat, etc., plena de foradets, que serveix pera escumar els guisats. Espumadera.

ESUMAR. v. a. Treure la escuma. Despumar, espumar. || v. n. Fer, alzar escuma l'olla, 'l vi, etc. Espumar.

ESUMAT, DA. p. p. Despumado, espumado.

ESUMAJAR. v. a. Espumar.

ESUMÓS, A. adj. Lo que fa molta escuma. Espumoso

ESCUNYÀU. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del riu Garona y té 318 hab.

ESCUPIDOR. m. Qui escup molt, ab frecuencia. Escupidor.

|| Lloch ont s'escup. Escupidero. || *Art. y of.* La fusta que se posa als bastiments y als balcons pera escupir l'aigua de la pluja.

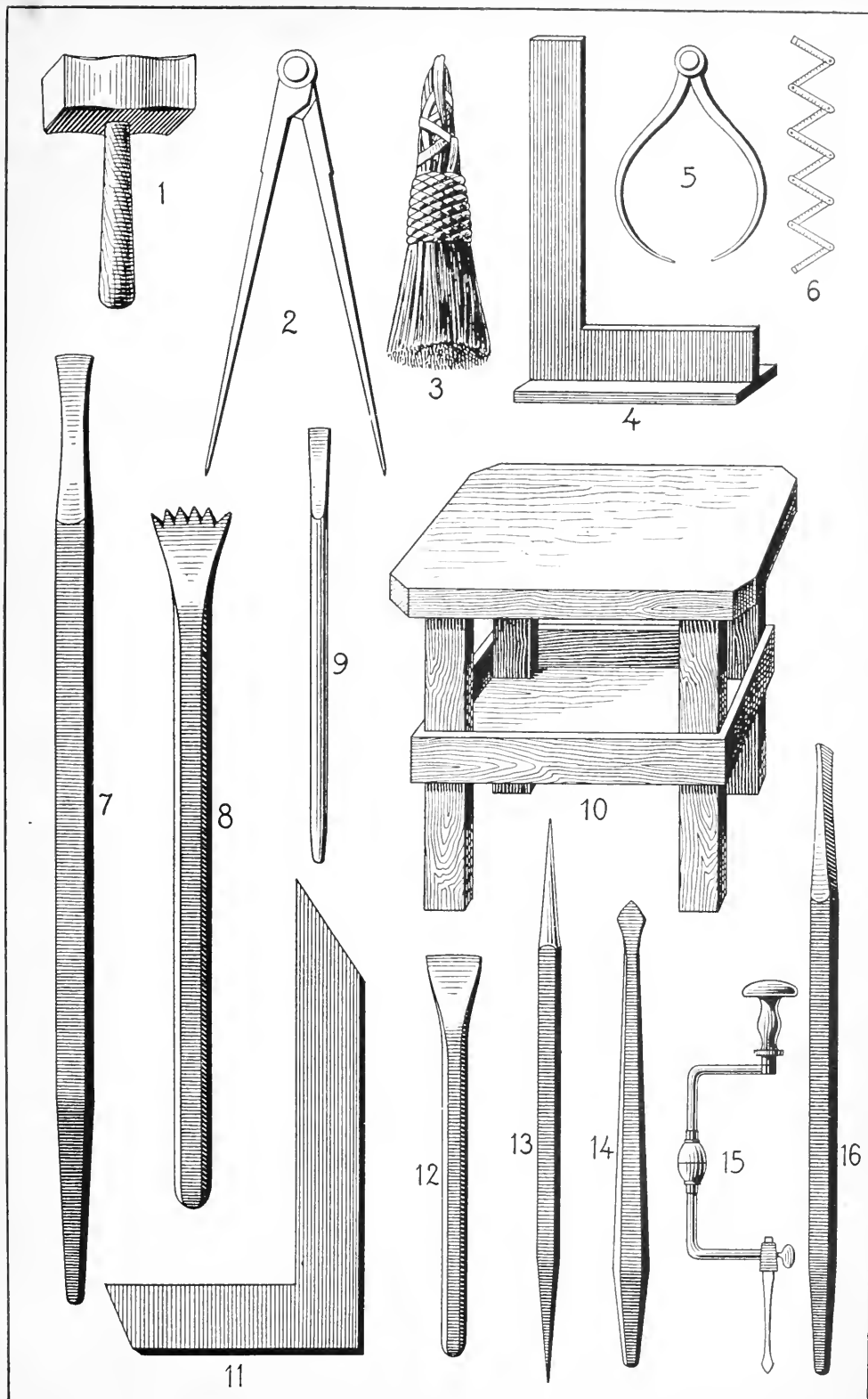
Miquel Escuder

Escumadora

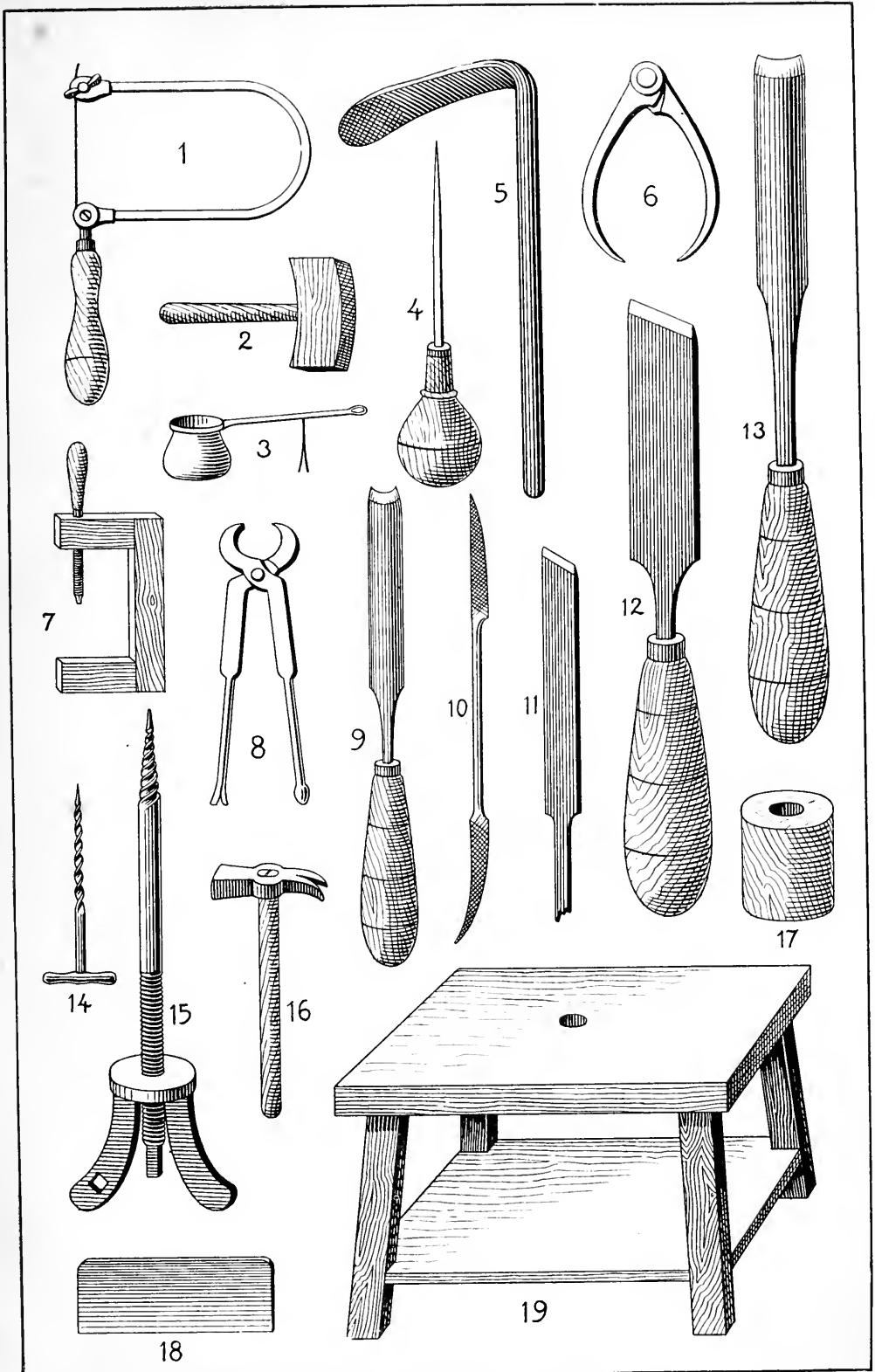

Segell d'Escunyàu

1. Masseta. 2. Compás. 3. Escobreta. 4. Escaire pera treure punts o rebaixar. 5. Compás corvat. 6. Metre. 7. Ungleta. 8. Escarpra de dents o garvina. 9. Ungleta petita. 10. Banch. 11. Escaire. 12. Escarpra. 13. Ratllador. 14. Barrina. 15. Filabarquí. 16. Escarpra.

1. Serra d'embutir. 2. Massa. 3. Casseta per la cola. 4. Punxó. 5. Merlet. 6. Compàs de gruixos. 7. Tornillo de aplacar. 8. Estenalles. 9. Gubia. 10. Escató. 11 y 12. Punttes corrents. 13. Gubia. 14. Barrina. 15. Caragol anglès. 16. Martell. 17. Complement del topet. 18. Ganiveta. 19. Banch.

ESCUPIDORA. f. Eina de metall, fusta, vidre, pisa, etc., ont s'hi escup pera no fer'ho a terra. Escupidera.

ESCUPIMENT. m. L'acció d'escupir. Salivación
ESCUPINA. f. Saliva. Saliva.

ESCUPINADA. f. Saliva que 's llensa per la boca. Escupidura, escupineta, escupitina, esputo.

ESCUPINYADA. f. *Ter.* ESCUPINADA.

ESCUPIR. v. a. Gargallejar, llensar la saliva. Escupir. || *Met.* Despreciar Escupir. || Llensar una cosa a altra que té barrejada o unida ab ella. Escupir.

ESCUPIR AL ROTLLO. fr. *Fam.* Ficarse a la conversa. *Escupir en corro, en rucda.*

ESCUPIR A LA CARA D' ALGÚ. fr. *Met.* Despreciarlo, fer burla d' ell. *Escupir en la cara ú uno.*

ESCUPIR PER DESPRECI U HORROR D' ALGUNA COSA. fr. *Escupir por desprecio ú horror de algo.*

ESCUPIR POSTERMA. fr. *Escupir materia.*

ESCUPIR SANCH. fr. *Escupir sangre.* || *Met.* Jactarse de noble. *Echar bocanadas de sangre.*

NO ESCUPIR ALGÚ MENTRES PARLA. fr. *Met.* NO DÓ-NAR TANDA.

TAL N' ESCUP QUE 'N MENJARÍA: NO 'N VULL, NO 'N VULL, DONEUME'N UN BON TROÇ.

ESCUPIT, DA. p. p. Escupido.

ESCUR, A. adj. *Ant.* OBSCUR.

ESCURA. f. L'acció y efecte de escurar. Limpia, monda.

ESCURABASSAS. m. y

ESCURABESSAMBRES. m. *Ant.* Qui treu la inmundicia de les basses Retretero y privadero, pocero.

ESCURABOSSAS. m. Rapabolsas, granuja.

ESCURA-CANADELLES. fr. *Fam.* ESCOLÀ.

ESCURACASSOLES. m. *Fam.* Expressió ab que 's nota als golosos. Lameplats.

ESCURADENTS. m. Púa llarga y prima, de fusta, argent, etc., pera escurar les dents. Mondadiente, mondadientes, escarbadients, limpiadientes. || *Bot.* Visnaga.

ESCURADOR. A. m. y f. NETEJADOR.

ESCURAFOCHS. m. *Art. y of.* Barreta de ferro acavada en punta, ab la qual se treuen els cagaferros del fornal.

ESCURAFRASQUES. *Ornit.* Mena d' aucell que s' alimenta de petits cayols y cuchs. Falaropo dentellado.

ESCURAIRSE. v. r. *Ant.* ENFOSQUIRSE.

ESCURAMENT. m. *Ant.* ESCURA. || m. adv. CONFUSAMENT.

ESCURAORELLES. m. Eina petita, generalment de metall, a modo de cullereta pera treure la cera de les orelles. Mondaoejas, escarbaoejas.

ESCURAPÓUS. m. Pocero, privadero.

ESCURAR. v. n. Netejar, purificar, llevar lo superfluo. Mondar, limpiar. || Dit dels plats, etc., recullir, aprofitar lo que hi queda sense deixar'hi res. **Arrebañar.** || FREGAR, NETEJAR. || *Met.* Portársen'hi a algú 'ls diners o lo que té. Mondar. || Treure ab sabó y argila l' engrut y oli que hi há al panyo abáns de abatanarlo. Escurar.

ESCURARSE. u. r. Limpiarse.

ESCURAT, DA. p. p. Mondado, limpiado.

QUEDAR ESCURAT. fr. *Met.* Quedar sense diners. *Quedar limpio.*

ESCURA-XEMENEIES. m. Qui treu el sutge de les xemeneies. Deshollinador.

ESCURATAT. f. y

ESCURIMENT. m. *Ant.* OBSCURITAT.

ESCURIR. v. a. *Ant.* OBSCURIR.

ESCURITAT. f. *Ant.* Foscor, obscuritat.

ESCURNOY. *Bot.* ARS NEGRE.

ESCURETJONS. m. pl. *Ter. ibissench.* La tralla, les deixuplines. Látigo, disciplinas.

ESCURSAMENT. m. *Astron.* PARALAXE.

ESCURSAR. v. a. Fer més curta o més breu alguna cosa. Acortar. || Dit del menjar, racció, etc., donarne poch. Acortar la comida.

ESCURSARSE. v. r. Reduirse a menys llargaria. Encogerse. || Dit de la vista, anarla perdent. Oscurecerse la vista.

ESCURSAT, DA. p. p. Acortado.

ESCURSONERA. f. *Bot.* ESCORSONERA.

ESCUSA. f. Excusa.

ESCUSAR. v. a. y 'ls seus derivats. Excusar.

ESCU. m. Pavés, arma defensiva. Broquel, escudo. || *Numis.* Moneda de diferents valors. Escudo. *Met.* Amparo, protecció, defensa. Escudo. || Clau rodó que hi ha a la part de baix del fré. Cubilete, escudo, tachón. || Al blasó es el camp en que 's figuren les peces de les armes. Escudo. || ESCUDET, I. || Moneda de plata que valia dues pessetes y mitja y va ésser unitat monetaria. Escudo || m. L' os de la sepiá. Jibión. || *Art. y of.* La planxeta de ferro foradada, que 's posa a la banda de fora d' un pany, pera adornar el forat de la clau y guiar a n' aquesta.

ESCU D' OR DE BRUJES. m. *Numis.* Moneda que valia 8 sous y 6 diners de Barcelona. Escudo.

ESCATAT, DA. adj. *Ant.* Armat ab escut. Escudado.

ESCUTELIFORME. adj. *Bot.* En forma d'escut. Escuteliforme.

ESCUTELOIT. adj. Semblant a un escut. Escute-loide.

ESCUTIADOR. m. Qui escutia. Descadillador.

ESCUTIADORA. f. Dona que treu els nusos, palletes, etc., dels panyos. Despinzadera. || pl. Eina pera escutiar. Pinzas, despinzadera.

ESCUTIAR. Llevar la borra o'ls pels al panyo ab les escutiadores. Despinzar, descadillar.

ESCUFOLIAT, DA. adj. *Bot.* De filles semblantes a un escut. Escutifoliado.

ESCUFIFORME. adj. *Anat.* Que té forma d' escut. Escutiforme.

ESCUTILLA. f. *Naut.* Escotilla.

ESCUOCOXXAT. adj. *Anat.* Calificació d' algúms muscles de la orella. Escutoconchado.

ESCUOESTERNAL. adj. *Entom.* Que pertany a la cuberta escutiforme y al esternó dels insectes. Escutoesternal.

ESCUTXINARSE. v. r. *Ter.* Partirse, reventarse, trencarse, en sentit figurat, com: *escutxinarse de riure.* Desternillarse.

ESDAVELLA. *Hidrog.* Torrentera de la vall de la Montanya prop de Vallcebre.

ESDELENEGAR. v. a. *Ant.* LLISCAR.

ESDENTEGAR. v. a. Llevar les dents. Desdentar.

ESDENTEGAT, DA. adj. Sense dents. Desdentado.

ESDEVANCIRSE. v. n. *Ant.* ESDEVENIR.

ESDEVENIDER, A. adj. y

ESDEVENIDOR, A. adj. Lo que ha d'esdevenir. Venidero, futuro. || pl. Els que han de viure després. Venideros, descendents.

EN L' ESDEVENIDOR. m. adv. *En lo sucesivo.*

ESDEVENIMENT. m. Succés. Acontecimiento, acaecimiento. || pl. *Ant.* RENDES, PRODUCTES.

ESDEVENIR o **ESDEVINDRE.** v. n. Succedir. Suceder, acaecer, acaecer.

ESDEVENIRSE. v. r. ESCAURE'S.

ESDEVINGUT, DA. p. p. Acaecido, acaecido.

ESDRÚXUL, m. *Gram. y poét.* Paraula que passa de ducs síl·labes y carrega la pronunciació a la antepenúltima, com: *siplíca*. **Esdrújulo**. || adj. Lo que pertany al esdrúxul. **Esdrújulo**.

ESFALT, m. *Ant.* Betúm natural, negre, llustrós y bévol, que s'encén y's derreiteix al foc; sura a les aigües del mar Asfaltites, de Judea. S'emplea com medicament y pera la composició de diferents vernissos. Barrejat ab sorra y palets petits serveix en lloch d'enrajolats, enllosats, etc. **Asfalto, esfalto, aspalto, carnomínia, betún judaico**.

ESFENENCÉFAL, m. *Anat.* Monstre que té l'os esfenoidis desviat. **Esfencéfal**.

ESFENCEFALIA, f. *Anat.* Monstruositat que consisteix en una desviació del os esfenoides. **Esfencefalia**.

ESFENI, m. *Min.* Silicotitanat de calcs. **Esfeno**. || Ven qu'entra en la composició de varies paraules pera designar alguns muscles. **Esfeno**.

ESFANIDÓFIT, m. *Bot.* Nòm de les plantes que tenen el fruit coronat per dents o pel càlcer o altre cos anàlech. **Esfanidófito**.

ESFENOCEFAL, s. *Anat.* Que té esfenocéfalia. **Esfenocefalo**.

ESFENOCEFALIA, f. *Anat.* Monstruositat que consisteix en tindre les orelles reunides devall del cap. **Esfenocefalia**.

ESFENOIDAL, adj. *Anat.* Pertanyent al esfenoides. **Esfenoidal**.

ESFENOIDES, adj. *Anat.* Encastat a manera de tascó. **Esfenoides**.

ESFENOPTER, A. adj. *Entom.* Que té les ales en figura de tascó. **Esfenóptero**.

ESFENORANF, A. adj. *Ornit.* Q e té'l bech en figura de tascó. **Esfenoranto**.

ESFENOTEMPORAL, adj. *Anat.* Relatiu als ossos esfenoides y temporal. **Esfenotemporal**.

ESFENUR, A. adj. *Ornit.* Que té la quia en forma de tascó. **Esfenuro**.

ESFERA, f. *Geom.* Globus sòlit, en quin totes les rectes tirades desde'l centre a la superfície son iguals. **Esfera**. || *Met.* El cèrcle ideal d'atribucions, facultats, extensió de coneixements, etc. **Esfera**. || La terra representada artísticament. **Globo, esfera**.

ESFERA ARMILLAR, M. Màquina que representa 'ls cèrcols principals del cel, ab un globus al seu centre que representa la terra. **Esfera armilar**.

ESFERA CELESTE, Els cels. **Esfera celeste**.

ESFERA D'ACTIVITAT, L'e pai en que obra un agent natural. **Esfera de actividad**.

ESFERA OBLIQUA, La en que l'horísó talla obliquament la equinocial. **Esfera obliqua**.

ESFERA PARALELA, La en que convé l'horísó ab la equinocial. **Esfera paralela**.

ESFERA RECTA, La en que l'equador es perpendicular al horísó. **Esfera rec.a**.

ESFERA TERRESTRE, El globo compost de terra y aigua. **Esfera terrestre, terríquea**.

ESFEREIDOR, A. adj. Qui esfereix o lo que esfereix. **Atemorizador**.

ESFEREIR, v. a. Espantar, atemorisar. **Asombrar, atemorizar, atronar**. || **Turbar**.

ESFEREIT, DA. adj. Atarantat. **Atronado, amilanado**.

ESFERICARPO, A. adj. *Bot.* De fruits esfèrics. **Esfericarpo**.

ESFÈRICH, CA. adj. Pertanyent a la esfera. **Esfèrico, esfèric**. || De figura rodona. **Esférico**.

ESFERICITAT, f. Òrbita, circumferència. **Redondez, esfericidad**.

ESFERICULAT, DA. adj. *Bot.* Que quasi té la forma d'una esfera. **Esfericulado**.

ESFEROEDRICH, CA. adj. *Min.* Epítet d'un sistema de cristallisació cúbica o regular. **Esferoédrico**.

ESFEROIDAL, adj. Lo que pertany al esferoide o'n té la figura. **Esferoidal**.

ESFEROIDE, f. Sòlit d'una superfície que's forma de la revolució d'una elipse alentorn del seu eix. **Esferoide**.

ESFEROLITA, f. *Min.* Varietat de perlita litoidea que's trova als terrenos traquífichs. **Esferolita**.

ESFEROMAQUIA, f. Exercici que's fa ab la pilota de vent. **Esferomaquia**.

ESFERÓMETRE, m. Instrument pera pendre mides demunt d'una esfera. **Esferómetro**.

ESFEROMETRÍA, f. Art d'amidar una esfera. **Esferometria**.

ESFEROSSIDERITA, f. *Min.* Varietat de ferro carbonat. **Esferosiderita**.

ESFEROSTILBITA, f. *Min.* Varietat de estilbita que presenta la forma de glòbuls brillants. **Esferosfilita**.

ESFERULITA, f. *Min.* Cada un dels glòbulets escampats per les roques de pasta vidriosa. **Esfedulita**.

ESFÍGMICH, CA. adj. *Med.* Relatiu al pòls. **Esfígmico**.

ESFÍGMOCEFAL, m. *Med.* Sensació incòmoda de pulsacions al cap. **Esfígmocéfalo**.

ESFÍGMOMETRE, m. *Med.* Instrument pera amidar el pòls. **Esfígmómetro**.

ESFILAGARSAR, v. a. Desfil·lar o treure les filarses de la roba. **Deshilachar, desfilachar, deshilar**.

ESFILAGARSAT, DA. p. p. **Deshilachado**.

ESFINGE, f. Animal fabulós, invenció dels poetes, quina descripció més comuna, és: cap y mans de doncella, cos de gos, urpes de lleó, veu humana y quia de dragó. **Esfinge**.

ESFINTER, m. *Anat.* Anell muscular ab que s'obra o's tanca l'orifici d'alguna part del cos. **Esfinter**.

ESFLASIS, f. *Med.* Mena de fractura de la closca del cap. **Esfllasis**.

ESFONDRAT, adj. *Ant.* **ESFONSAT**.

ESFONDRE, v. a. *Ant.* **ESFONSAR**. || S'usa també com reciproc.

ESFONDRE A TERRA. *Ant. naut.* **EMBARRANCAR**.

ESFONSAR, v. a. **ENFONSAR**.

ESFORS, m. Coratge, valor. **Ánimo, esfuerzo, conato**.

FER L'ÚLTIM ESFORS, fr. Fer tot el possible. **Hacer el último esfuerzo**.

FER UN ESFORS, fr. **ESFORZARSE**.

ESFORSadAMENTE, adv. m. **Esforzadamente**.

ESFORSadÍSSIM, A. adj. sup. **Esforzadísimo**.

ESFORsAR, v. a. Dónar esforços, animar. **Esforzar**. || Dónar més força y vigor a alguna cosa ab raons y exemples. **Esforzar**.

ESFORsARSE, v. r. Animarse, empenyarse, aplicar totes les seues forces. **Esforzarse, empeñarse**.

ESFORsAT, DA. p. p. **Esforzado**. || adj. Fort, valent, animós. **Esforzado**.

ESFORVOL, adj. *Ant.* **FLACH**.

ESFREIXURARSE, v. r. *Fam.* **ESCARRASSARSE**.

ESFULLADÍ, SA. adj. Fàcil de perdre les fulles. **Hojadizo**.

ESFULLADOR, A. m. y f. Qui esfulla. **Deshojador**. || **DESPAMPOLADOR**.

ESFULLAMENT, m. Acte y efecte d'esfullar o de esfullarse. **Deshojadura**.

ESFULLAR, v. a. Llevar les fulles als arbres, etc. **Deshojar**. || **DESPAMPOLAR**.

ESFULLARSE. v. r. Perdre les fulles els arbres. Deshojarse, perder las hojas.

ESFULLAT, DA. p. p. Deshojado.

ESFUMAR. v. a. *Pint.* Fregar al través les plomejades d'un dibuix de llapis, formant una massa de ombra junta. *Esfumar*

ESFUMAT. m. Dibuix de llapis que té les plomejades unides pèl esfumillo. *Esfumado*.

ESFUMILLO. m. Cilindre més o menys groixut de pell suau que acaba ab dues puntes y s'usa pera fer esfumats. *Esfumino*.

ESGABANAR. v. a. *Ter.* Dónar que sentir *Aspar*, dar en qué entender.

ESGALABRAT, DA. adj. *Ter.* Descalabrado.

ESGARABOT. m. *Mar.* Ratlla que's fá a una peça, seguint el paralelisme de la superfície en que deu assentarse. *Esgarabote*. || El bastonet que serveix de compàs pera fer aqueixa operació. *Esgarabote*.

ESGARABOTAR. v. a. *Mar.* Fer un esgarabot. *Esgarabotear*, *esgarabotar*.

ESGARDAR. v. a. *Ant.* GUARDAR, RESGUARDAR.

ESGARDÍS, SA. m. y f. RESTE.

ESGARDISSAR. v. a. Desenredar, desembolicar. *Escarmentar*. || Esclarir, desenredar el cabell. *Escarmentar*, *desenmarañar* el pelo.

ESGARDISSARSE. v. r. Barallarse estirantse 'ls cabells. *Escarapelse*, *andar á la greña*.

ESGARDISSAT, DA. p. p. Desenmarañado, escarmentado.

ESGARGAMELLARSE. v. a. Cridar ab gran forsa. Desgañitarse, desgañifarse, desgargantarse, despepitarse.

ESGARGAMELLAT, DA. p. p. Desgargantado, desgañitado.

ESGARIPAR. m. Gemido.

ESGARRADAMENT. adv. m. Defectuosamente, desacertadamente.

ESGARRADOR, A. m. y f. Qui esguerra alguna cosa. *Charanguero*, *chapucero*.

ESGARRADURA. f. y

ESGARRAMENT. m. Manca d'acert. *Desacierto*. || *Med.* MUTILACIÓ, CONTRACCIÓ.

ESGARRANXADA. f. Ferida a manera de ratlla que no més agaia la pell. *Araño*, *rasguño*.

ESGARRANXAR. v. a. Ferir lleugerament la pell ab les unglies, la punta d'una agulla, etc. *Rasguñar*.

ESGARRANXAT, DA. p. p. Rasguñado.

ESGARRANY. m. ESGARRANXADA.

ESGARRAPADA. f. Acte y efecte d'esgarrapar. *Araño*, *arañamiento*, y *garfada*, *gatada*.

AB DUES ESGARRAPADES. m. adv. En un instant. *En dos paletadas ó paletas*.

ESGARRAPADASSA. f. aum. *Arañazo*.

ESGARRAPADOR, A. m. f. Qui esgarrapa. *Arañador*.

ESGARRAPADURA. f. y

ESGARRAPAMENT. m. ESGARRAPADA.

ESGARRAPAR. v. a. Gratar lleugerament la pell ab les unglies. *Arañar* y *echar la garfa*. || Fer ratlles superficials a les coses llises. *Arañar*. || *Arrapar*. || *Raspar*. || *Met.* Treure algún profit, lograr alguna cosa de lo que 's volia. *Sacar raja*. || *Met. fam.* Robar ab astucia. *Garramar*, *garbear*, y *gatear*. || Tocar malament la guitarra o qualsevol altre instrument dels que 's toquen ab les mans. *Zangarrear*, *cencerrear*.

ESGARRAPA-CRISTS. fr. *Fam.* LLADRE.

ESGARRAPARSE. v. r. Arañarse. || Manifestar algú la seua ira y enfado. *Pelarse las barbas*.

ESGARRAPAT, DA. p. p. Arañado.

ESGARRAPÓS, A. adj. RASPÓS. || *Met.* Aspre, malagradós, intractable. *Arisco*, *seco*.

ESGARRAR. v. a. No fer alguna obra tal com cal. *Desacertar*. || Descompondre, separar algún membre vivent. *Mutilar*.

ESGARRAT, DA. p. p. Desacertado. || adj. Privat del us d'un membre. *Mutilado*, *estropeado*, *débil*.

ESGARRIADISSA. f. y

ESGARRIAMENT. m. *Ant.* L'acció y efecte d'esgarriar o d'esgarriarse. *Descarrio*, *descarriamiento*.

ESGARRIAR. v. a. Apartar del camí. *Descarriar*. || PERDRE.

ESGARRIARSE. v. r. Perdre 's, apartarse de la companyia. *Descarriarse*, *desmandarse*, *extraviarse*. || Apartarse del ramat alguns caps de bestiar. *Descarriarse*, *desmanarse*. || *Met.* Apartarse de lo just y raonable. *Descarriarse*. || No seguir algú treballant del seu ofici. *No seguir el oficio*.

ESGARRIAT, DA. p. p. Descarriado, extraviado. || adj. Lo que no segueix l'ordre degut. *Vago*, *inconstante*.

ESGARRIF. m. *Ant.* y

ESGARRIFALL. m. Demostració excessiva d'espant o sentiment. *Aspaviento*, *pasmarota*, *pasmarotada*. || ESGARRIFANSA.

ESGARRIFAMENT. m. ESGARRIFANSA.

ESGARRIFAMENT DE CABELLS. Erissament. *Despeluzamiento*, *despeluzo*, *espeluzo*.

ESGARRIFAMENT DE DENTS. *Dentera*, *rechino de denteras*.

ESGARRIFANSA. f. Horror. *Dentera*, *grima*, *estretemecimiento*, *desazón*.

ESGARRIFANSA DE FRET. El tremolor que causa. *Tiritona*. || Indisposició del cós en que al meteix temps se sent fret y calor extrany. *Calofrio*, *escalofrio*.

ESGARRIFAR. v. a. ESPANTAR, HORRORITSAR, ESBORRONAR. || Salpicar.

FER ESGARRIFAR. fr. Espantar, causar temor. *Dar*, *meter*, *pouer grima*.

ESGARRIFARSE. v. r. ESBORRONARSE.

ESGARRIFÓS, A. m. y f. Espeluznante.

ESGARRIFS. m. pl. Admiració ab moviments y figures descompasades. *Aspavientos*, *espavientos*.

ESGARRINXADA. f. y 'ls seus derivats, ESGARRANXADA.

ESGARRUNÁ. v. r. *Ter.* *Ibissench*. Trepitjar, estalonar. *Pisar los talones*.

ESGARTIFANSA. f. ESGARRIFANSA.

ESGASTRITIS. f. *Med.* Inflamació externa del ventrell. *Esgastritis*.

ESGATIFARSE o ESGATINYARSE. v. r. Barallarse, disputar. *Pelotearse*, *enzarzarse*. || Barallarse a esgarrapades. *Arañarse*.

ESGATIMAR. v. a. ESGOTIMAR.

ESGAVELLAR. v. a. DESGAVELLAR.

ESGAVELLAT, DA. p. p. DESGAVELLAT.

ESGAVELLAT o CAP ESGAVELLAT. *Exp. met.* Se diu de la persona que té moltes especies sense ordre ni mètode, o que no té ordre ni concert en les coses ni discursos. *Madeja sin cuenta*.

ESGAYAR. v. a. Tallar una cosa obliquament. *Nesgar*.

ESGAYAT, DA. adj. Tallat obliquament, sobre tot parlant de roba. *Nesgado*.

ESGLAÓ. m. ESGRAÓ.

ESGLAONAR. v. a. ESGRAONAR. Escalonar.

ESGLAONAT. p. p. D'ESGRAONAR. Escalonado.

ESGLAI. m. Espant, susto repentí. *Sobresalto*, *susto*, *pasmo*.

ESGLAIADÍS, SA. adj. Asustadizo.

ESGLAIAR. v. a. *Asustar.* També s' usa còm reciproc. *Sobresaltar.* || *Pasmar.*

ESGLAIAT, DA. p. p. *Sobresaltado, asustado.* || *PASMAT.*

ESGLEA. f. *Ant. y*

ESGLERIA o **ESGLEYA.** f. *Ant. IGLESIA.*

ESGLEIOLA (Sant Pere de). *Geog.* Temple romà-nich, ajuda de Casserres, antigament parroquial.

ESGUARDAR. v. a. *Ant. ESGUARDAR.*

ESGOTAR. v. a. *Ant. AGOTAR.*

ESGOTIMADOR, A. m. y f. Qui esgotima, resseguix o repassa. *Rebuscador.*

ESGOTIMAR v. a. Arreplegar els gotims que 's deixen al veremar. *Rebuscar.* || Desfer un raïm en gotims. *Desgajar, hacer carpas.*

ESGRAMA. f. Eina de fusta ont s' hi posa 'l cànem pera espadarlo. *Gramilla.*

ESGRAMADOR, f. *BREGADORES.*

ESGRAMAR. v. a. *Ter. BREGAR EL CÀNEM.*

ESGRANAR. v. a. Treure 'l grà d' alguna cosa, còm el del raïm, etc. També s' usa còm reciproc.

Desgranar. || Treure 'ls grans de les tabelles. *Desvainar.*

ESGRANAT. p. p. *Desgranado, desvainado.*

ESGRAÓ. m. Pedris de pedra, de ferro, de fusta, etc., que s' utilitza pera pujar o baixar. || *Fig.* Graú o concepte de dignitat a que s' ascendeix y medi ab quin realitza un home les seues conveniencies o pretensions. *Escalón.* || *Arquit.*

Banda horitzontal del pedris ont s' hi posa 'l peu pera pujar o baixar. *Escalón, grada.*

Banda horitzontal del pedris ont s' hi posa 'l peu pera pujar o baixar. *Escalón, grada.*

Banda horitzontal del pedris ont s' hi posa 'l peu pera pujar o baixar. *Escalón, grada.*

ESGRAÓ CÒRB. El que fá una ratlla corvada al seu bordó. *Escalón curvo.*

ESGRAÓ D' ÀNGUL. El qu' és més ample que 'ls superiors y serveix de descans.

ESGRAÓ DE VANO. El qu' és diagonal al descans de una escala.

ESGRAÓ INCLINAT. Aquell que resulta inclinat a la seua banda superior en lloch d' ésser horitzontal.

ESGRAÓ MOTLLURAT. Aquell que vé rodejat d' una motllura.

ESGRAÓ QUADRAT. Aquell que per les seues dues cares té la meteixa amplaria. També s' anomena *recte.*

ESGRAÓ SEMIANGULAT. El colocat demunt o dessorra dels que formen àngul.

ESGRAÓ TRIANGULAR. El que se subjecta als radis d' un cercle.

EL PRIMER ESGRAÓ DEL CRIM. *Fig.* Pera calificar els primers passos del que manca a la llei.

EL DERRER ESGRAÓ DEL CRIM. *Fig.* Purgar la pena imposada al delinqüent al cadafalch, o bé ab cadena perpétua.

ESGRATINYADOR, A. m. y f. Qui esgratinya. *Escarbador.*

ESGRATINYAMENT. m. Acció y efecte d' esgratinyar. *Escarbadura, escarbo.*

ESGRATINYAR. v. a. *Ant. GRATAR, ESCARBOTAR.*

ESGRATINYARSE. v. r. *ESGATIFARSE.*

ESGRATINYAT, DA. p. p. *ESCARBOTAT.*

ESGRIMA. f. Art de manejar la espasa. *Esgrima.*

ESGRIMADOR, A. m. y f. Qui sap d' esgrima. *Esgrimidor.*

ESGRIMAR. v. n. Manejar l' espasa ab art. *Esgrimir.*

ESGRIMIR. v. n. *ESGRIMAR.*

QUI NO SAP ESGRIMIR, AB NINGÚ VULGUI RENYIR.

Ref. Contra 'ls que s' empenyen en fer lo que no saben. *Antón Perutero, cada uno atiende a su juego.*

ESGRIP. m. *XISCLET.*

ESGRIPAR. v. a. *XISCLAR.*

ESGROGUEIMENT. m. Acte y efecte d' esgroguirse. *Palidez, amarillez.*

ESGROGUEIRSE. v. n. Tornarse groch. *Palidecer.*

ESGROGUEIT, DA. adj. Lo que pren un color groch. *Pálido, amarillento.*

ESGRUMAR. v. a. *Pint.* Fer la primera trituració dels colors. *Desgranzar.*

ESGRUNAR. v. a. *ENGRUNAR.*

ESGUARDAMENT. m. *Ant. MIRAMENT, RESPECTE, ATENCIÓ.*

ESTAR A L' ESGUARDAMENT: *DESLLIURARSE, TREURE'S.*

ESGUARDAR. v. a. y també s' usa còm reciproc. Referirse. *Aludir, referirse, hacer relación.* || *PERTANYER.* || *ATENDRE, MIRAR.* || v. r. *GUARDARBE, DESLLIURARSE, SUSTREURE'S.*

ESGUARDAR A L' UNGLA. fr. *ENTENDRE AL PEU DE LA LLETRA.*

ESGUART. m. *Atenció, mirament, motiu, respecte.* *Ant. RETIRADA, SEMBLANSA.* || *FIGURA, ASPECTE.* || pl. *SEPARAMENT, DESPEDIDA.*

DONAR ESGUART. fr. *Ant. SEMBLAR, RETIRAR, 7.*

EN ESGUART. m. adv. *Ant. En comparació.* || *HAVER ESGUART.* fr. *HAVER ESMENT.*

ESGÜELS. m. pl. *Fam. Diners. Monises.*

ESGUELL. m. *Ant. ESQUINS.*

ESGUELLAR. v. a. *Ant. ESQUINSAR.*

ESGUENGUËLAT. adj. *Ter. ibissench.* *Esguerrat. Lisiado.*

ESGUERRAR. v. a. *ESGARRAR.*

ESGUERRO. m. *Erro. Yerro, error.*

ESLABÓ. m. *Ant. FOGUER.*

ESLAI. m. *Ant. ESGLAI.*

ESLENEGAMENT. m. *Ant. LLISCADA, RELLISCADA.*

ESLIDA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisbe de Tortosa, part. jud. de Nules; és a la vora d' un barranch y té 1,509 hab.

ESLIQUENSIT. m. *Min.* Una varietat de sulfur de plom que 's trova en capes primes y brillantes *Eslíquensido.*

ESLORA. f. *Naut.* La llargaria de la primera y principal cuberta de la nau per la part interior desde 'l quadraste a la roda. *Esloza, esloria.*

ESLLANEGARSE. v. r. *Extendre's, estirarse 'l panyo o tela. Dar de sí.*

ESLLANGUIMENT. m. *Languidez, languideza, examinación.*

ESLLANGUIRSE. v. r. *Aprimarse, emmagrirse. Traspillarse.*

ESLLANGUIT, DA. p. p. *Flach. Traspillado, delanguido.*

ESLLAVISSADÍS, SA. adj. Que té facilitat d' esllavissarse. *Desmoronadizo.*

ESLLAVISSARSE. v. r. *Arrunarse, assolarse. Desmoronarse.*

ESLLAVISSAT, DA. p. p. *Desmoronado.*

ESLLEMENAR. v. a. *Treure les llémenes. Deslendar.* || *Ter. ESPORGAR.*

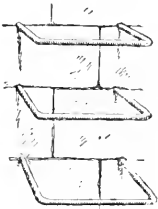
ESLLENGAR. v. n. *Ter. ESCÓRRER.*

ESLLENGARSE. v. r. *ESLLANEGARSE.* || *Caure poch a poch la terra, la paret, etc. Desmoronarse.*

ESLLENGUIT, DA. adj. *ESLLANGUIT.*

ESLLOMARSE. v. r. *ALLOMARSE.*

ESMA. f. *Costum* o *facilitat* d' endevinar. *Tino, tiento.*

Esgraó de pou o xemeneya

ANAR 'HI O FER 'HO D' ESMA. fr. *Irse por experiencia*.
 PERDRE L' ESMA. fr. *Perder el tino*.
 ESMAGENCAR. v. a. MAGENCAR.
 ESMAGINAR. v. a. IMAGINAR.
 ESMAGINAYRE. m. *Ant.* Escultor.
 ESMÀIT, DA. p. p. D' esmaïr. Desmayado.
 ESMALT. m. Pols vidriosa, crestallina y metàlica molt fina que desfeta ab aigua's fa una pasta que's posa demunt dels metalls que's volen esmaltar y que, per medi del foc, forma un tot ab ella. Esmalte. || El treball d'esmalt demunt d'algun metall. Esmalte, esmaltadura. || *Met.* Llustre, esplendor, adorno. Esmalte. || *Met.* Diversitat de colors, virtuts, etc. Esmalte.
 ESMALTADOR, A. m. y f. Qui esmalta. Esmaltador.
 ESMALTADURA. f. ESMALT.
 ESMALTAR. v. a. Aplicar l'esmalt demunt els metalls. Esmaltar. || Adornar de diferents colors. Esmaltar. || *Met.* Adornar, hermostrar, ilustrar. Esmaltar.
 ESMALTAT, DA. p. p. Esmaltado.
 ESMALTÍ. m. Blau d' esmalt pera pintar al fresch y al tremp. Esmaltin.
 ESMALTINA. f. Mineral que serveix pera la fabricació del esmalt. Esmaltina.
 ESMAPERDUT, DA. adj. Desorientat, sense sapiguer ont és o lo que li passa. Desorientado
 ESMAR. v. a. *Ant.* PENSAR, IMAGINAR, ESMENTAR.
 ESMARAGDÍ, NA. adj. D' hermós color vert sense cap barreja. Esmeragadino.
 ESMARAGDITA. f. Mineral d' un hermós color vert d' esmeragda. Esmeragdita.
 ESMARLETAR. v. a. Anivellar. Nivelar.
 ESMARQUITA. f. *Min.* Silicat hidratat d' alumina y magnesia. Esmarquita.
 ESMARRIDA. f. Flaca.
 ESMAY. m. *Ant.* DESMAY.
 ESMAYAR. v. a. *Ant.* DESMAYAR.
 ESMAYAT. p. p. *Ant.* DESMAYAT.
 ESME. m. ESMA.
 ESMÉTICH, CA. adj. Propi pera desengreixar la llana. Esmético.
 ESMECTITA. f. *Min.* Terra argilosa. Esmectita.
 ESMEDRIL. m. Esmeril.
 ESMEGINAR. v. a. *Ant.* Esculpir.
 ESMEGNA. f. *Ant.* Tota substancia utosa. Esmegna.
 ESMELEGARSE. v. r. Afanyarse molt ab desitj de portar a bon terme alguna cosa. Desalarse.
 ESMELITA. f. *Min.* Silicat hidratat d' alumina, de color gris clar. Esmelita.
 ESMENA. f. Correcció. Enmienda. || *For.* Satisfacció, paga y pena del dany fet. Enmienda.
 ESMENABLE. adj. Enmendable.
 ESMENADOR, A. m. y f. Enmendador.
 ESMENAR. v. a. Corretgir. Enmendar. || Compensar els danyes. Enmendar, resarcir, reparar, indemnizar.
 ESMENARD (Joseph Esteve) *Biog.* Polítich, periodista y poeta molt inspirat que va néixer a Pelissanne (Provença) l' any 1769. En els temps de la revolució va acompanyar al general Leclerc a Santo Domingo, y a son retorn l' any 1805 va estampar son elogiatiu poema *La Navegació*. Va compondre els llibrets de les òperes italianes *Trajá y Hernán Cortés*, morint l' any 1811, estant de viatge d' Italia a França.
 — (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Militar y periodista, germà del anterior y com ell, nadiu de l' antiga Provença, (1772-1842). Va ésser col·laborador de la *Gaceta*

de França y publicar la traducció de les *Memories del príncep de la Pau* (D. Manel Godoy).

ESMENARSE. v. r. Enmendarse.
 ESMENAT, DA. p. p. Enmendado.
 ESMENDA. f. ESMENA.
 ESMENT. m. ADVERTENCIA, CONEIXEMENT, NOTICIA. || CUIDADO, ATENCIÓ, VIGILANCIA.
 HAVER ESMENT. fr. Tindre noticia o advertir. *Advertir*.
 NO HAVER ESMENT. fr. *No tener noticia*.
 ESMENTAR. v. a. *Ant.* Mentar, recordar, traer á la memoria.
 ESMENUSSALL. m. Desmenuzamiento.
 ESMENUSSAR. v. a. DESMENUSSAR.
 ESMERADAMENT. adv. m. D' una manera esmerada. Esmeradamente.
 ESMERAGDA. f. ESMERALDA.
 ESMERAGDÍ. m. Lo qu' es d' esmeralda. Esmeraldino.
 ESMERALDA. f. *Min.* Corindó hialí d' un bonich color vert, qu' és molt estimada com pedra fina. Esmeralda.
 ESMERALDÍ, NA. adj. Que té un hermós color vert sense cap barreja. Esmeragadino.
 ESMERARSE. v. a. Obrar ab particular cuidado. Esmerarse.
 ESMERAT, DA. p. p. Esmerado. || adj. Executat ab esmero. Esmerado. || m. Exacte, cuidados. Solícito, esmerado, escrupuloso.
 ESMERDISSAR. v. a. Netejar els budells dels caps de bestiar. Jamerdar.
 ESMERIL. m. Pedra ferruginosa que's redueix a póls pera pulir els marbres y metalls. Esmeril.
 ESMERILAR. v. a. Pulir, brunyir ab esmeril. Esmerilar.
 ESMERINT. m. *Entom.* Cert género de papallones crepusculars. Esmerinto.
 ESMERO. m. Gran cuidado y diligencia. Esmero.
 ESMERS. m. L' acció y efecte d' esmerar. Empleo.
 ESMERSAR. v. a. Emplear el diner. Invertir, emprar. || Dit del temps, emprar-lo mal. Emplear mal el tiempo. || Dit del camí. VIATJAR, CAMINAR.
 ESMERSAT, DA. p. p. Empleado.
 ESMETRE. v. a. *Ant.* APURAR.
 ÉSSER ESMÉ DE. *Loc. ant.* TROVARSE EN L' APURO DE.
 ESMICAR. v. a. DESMENUSSAR.
 ESMICOLAR. v. a. Reduir a mlques. Desmigajar, desmijar, desmigar.
 ESMICOLAT, DA. p. p. Desmigajado.
 ESMILACE. f. *Bot.* Plantes esparraigines sarmetoses moltes d' elles, propies del Mitjorn de França. Esmilace.
 ESMILACINA. i. Alcalí que hi há a la sarsaparilla. Esmilacina.
 ESMIRRIT, DA. adj. ESQUIFIT, ES-PRIMATXAT.
 ESMITSONITA. f. *Min.* Carbonat de zenc natural. Esmitsonita.
 ESMOCADORES. f. pl. Mena d' estiores pera mocar el llum. Despabiladeras, molletes, espabiladeras.
 ESMOCAR. v. a. Lliurar la moca al peix. Destripar.
 ESMOCAT, DA. p. p. Destripado.
 ESMOLADA. f. ESMOLAMENT.
 ESMOLADOR, A. m. y f. Qui esmola. Amolador.

Brot d' esmilace

ESMOLADORA. f. Pedra pera esmolar. Asperón, amoladera, piedra de amolar.

ESMOLADURA. f. y

ESMOLAMENT. m. Acte y efecte d' esmolar. Amoladura.

ESMOLAR. v. a. Fer agut el tall o punta de les ferramentes. Amolar. || Menjar, consumir una cosa a un' altra. Gastar, escomere.

ESMOLARSE. v. r. Anarse gastant alguna cosa fregant ab un' altra, o pèl mòlt us que se 'n fa. Gastarse.

ESMOLAT, DA. p. p. Amolado, gastado.

ESMOLET. m. L' esmolador qu' esmola pels carrers y també 'l qu' és a una botiga o pis. Amolador.

ESMOLLAR. v. a. ENGRUNAR.

ESMORIACH. m. Aixís s' anomena a Urgell y altres contrades de la prov. de Lleida a la rata pinyada. Murciélago. || RAT PENAT.

ESMORS. m. *Ant.* ESMORSAR.

ESMORSADOR, A. m. y f. Qui esmorsa. Almorzador.

ESMORSAR. m. L' aliment que 's pren al matí. Almuerzo || v. a. Menjar al matí. Almorzar.

ESMORTIMENT. m. *Ant.* ESMORTUIMENT. || *Arg.* Cúspide, remate, frontón.

ESMORTIR. v. a. *Ant.* ESMORTUIR.

ESMORTUIMENT. m. Acte y efecte d' esmortuir o d' esmortuirse. Amortecimiento, desmayo.

ESMORTUIR. v. a. Deixar com mort, debilitar el vigor. Amortiguar, amortecer.

ESMORTUIRSE. v. r. Quedar com mort. Amortecerse, amortiguarse, desmayarse. || Mudar de color. Demudarse, ponèrsele a alguno el rostro mortal. || Estarse apagant alguna cosa, com: *el llum*, etc. Entremorir.

ESMORTUIT, DA. p. p. Amortecido, demudado. || adj. Dit dels colors qu' han perdut la vivesa. Amortiguado. || Lo que va faltant per haver perdut el seu vigor, com: *les plantes*, etc. Mortecino. || DESMAIAT.

ESMOTXADURA. f. Acte y efecte d' esmotxar. Desmocha, desmoche. || ESCOTADURA.

ESMOTXAR. v. a. Retallar la part superior d' alguna cosa, com: *arbre*, etc. Desmochar. || Retallar la roba. Escotar, sisar. || Retallar, igualar les murtres dels jardins ab les estissores. Atusar.

ESMUDARSE. v. r. *Ant.* TRASMUDARSE.

ESMUNYIMENT. m. Acte y efecte d' esmunyir o d' esmunyirse. Escabullimiento.

ESMUNYIR. v. a. Deslizar, escurrir. || *Met.* Extreure, deixar anar. Soltar, acarrear, aflojar.

ESMUNYIRSE. v. r. Relliscar. Deslizarse, escurrirse. || ESCABULLIRSE. || Desllorigarse. Desconcertarse, desgovernarse.

ESMUNYIT, DA. p. p. Deslizado, escurrido, desconcertado.

ESMURIACH. m. ESMORIACH.

ESMURRAIES. *Ter. Moyá.* Morralles posades als animals quan baten a l' era.

ESMUSSAMENT. m. Sensació aspra y desagradable que causa l' àcid fort, com: *la fruita*. Dentera.

ESMUSSAR. v. a. Causar esmuassament. Dar dentera, alargar los dientes ó poner los dientes largos.

ESNÓN. m. *Mar.* Pal pelit qu' en algunes embarcacions va colocat verticalment desde la cuberta a la cofa pera envergar la messana o vela quadrada. Esnón.

ESOCO. m. *Med.* Tumor que 's desarrolla al extrém del budell recte. Esoco.

ESÓFACH. m. Conducte que va desde la boca al ventrell. Esófago, tragadero.

ESOFAGÍ, NA. adj. *Anat.* Pertanyent al esófach. Esofágeo.

ESOFAGISME. m. *Med.* Espanma del esófach. Esofagismo.

ESOFAGITIS. f. *Med.* Inflamació del esófach. Esofagitis.

ESOFAGORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia del esófach. Esofagorragia.

ESOFAGOTOMIA. f. *Cir.* Operació que consisteix en fer una incisió a la part superior del esófach pera extreure'n algún cos estrany que s' hi hagi aturat. Esofagotomia.

ESOTÈRICH, CA. adj. Pertanyent al esoterisme. Esotérico. || s. Partidari del esoterisme. Esotérico.

ESOTERISME. m. Sistema compost de lo més selecte de la doctrina de Pitàgores y que sols se comunicava als iniciats. Esoterismo.

ESPAA. f. *Ant.* ESPASA.

ESPACI. m. ESPAL.

ESPACIAR. v. n. *Ant.* Pasejar, pendre l' aire en paratges espaiosos. Espaciarse.

ESPAIÓS, A. adj. ESPAÍÓS. || *Ant.* PAUSAT.

ESPACIOSAMENT. adv. m. ESPAIOSAMENT.

ESPADADOR, A. m. y f. Qui espada. Espadador. || m. Post d' uns sis pams de llarga per un d' ample, assegurada a un peu gros de fusta, que serveix pera espadar'hi el cànem, etc. Espadadero.

ESPADADORA. f. Bargó, fusta en figura d' espasa pera espadar el cànem. Espadilla.

ESPADAIÇA. f. *Min.* Silicat de magnesia, que 's trova en petites masses amorfes y compactes prop de Roma. Espadaita.

ESPADÁN (Serra de). *Orog.* Serra de la prov. de Castelló, part. jud. de Viver y Nules; és continuació de la de Espina y fa, com aquísta, partió entre 'ls rius Mijares y Palancia.

ESPADAR. v. a. Fer caure les riscles del cànem ab la espadadora. Espadar, espadillar, tascar y farachar.

ESPADAT, DA. p. p. Espadado, espadillado. || adj. Lloch alt y tallat a plom o mòlt inclinat. Cortado, escarpado.

ESPADELLA. f. ESPADADORA. || Peça de fusta que 's fica pel forat de les balanseres del molí del oli pera sostindre les bigues en equilibri. Ventril, y les que 's posen a les vergues, traba, trabón.

ESPÁDICE. m. *Bot.* Modo de inflorescència que consisteix en una reunió de flors demunt d' un eix comú. Espádice.

ESPADICI, A. adj. *Bot.* Proveit d' un espádice. Espadiceo.

ESPADICIFLOR, A. adj. *Bot.* Se diu de la planta que té les flors formant espádice. Espadicifloro, espadicíneo.

ESPADILLA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Lucena; és a la vora del riu Mijares y té 260 hab.

ESPAHÉN. *Geog.* Poble del dist. mupal. de La Guardia de la Seu, prov. de Lleida.

ESPAHORDIR. v. a. ESPAVORDIR.

ESPAÍ. v. n. *Ter. ibissench.* Aclarirse. Esbargirse parlant del temps. Aclararse.

ESPAI. m. Capacitat d' algún lloch. Espacio. || Trigansa, lentitut. Espacio. || Entre estampers, peça de metall pera separar les diccions. Espacio. || El blanch que resta entre dicció y dicció. Espacio. || Entre estampers. Interlinea. || Distancia de lloch o temps. Espacio. || *Mús.* El clar que hi há entre ratlla y ratlla. Espacio. || OCI, DESCANS, VACACIÓ.

ESPAIS IMAGINARIS. Els que sols existeixen a la imaginació. *Espacios imaginarios.*

ANAR D' ESPAI. fr. ANAR A POCH A POCH.

ESTAR D' ESPAI. fr. No estar ocupat. *Estar de espacio, de cachaza.*

PASSEJARSE PÈLS ESPAIS IMAGINARIS. fr. *Mel.* Fer pensaments sense fonament. *Pasearse por los espacios imaginarios.*

PER ESPAI DE. En el temps de. *Por espacio de.*

ESPAIAR. v. a. Entre estampers separar les ratlles ab els espais o interlínies. Interlinear, espaciar. || *Ant.* ESCAMPAR, ESPARGIR.

ESPAIARSE. v. r. PASSEJARSE, ESPARGIRSE.

ESPAIÓS, A. adj. Ample, capàs, vast, dilatat. Espacioso

ESPAIOSAMENT. adv. m. Espaciosamente.

ESPAIOSÍSSIM, A. adj. Espaciosísimo.

ESPALDAR. m. Peça de l'armadura antiga que servia pera defensa de la esquena. Espaldar.

ESPALDARSET. m. Peça de l'armadura antiga. Espaldarsete.

ESPALDÓ. m. *Fort.* Trinxera pera defensarse dels trets del enemic. Espaldón.

ESPALMADÓ. m. *Ter. ibissench.* Respell. Cepillo.

ESPALMADOR. m. *Ter.* RESPALL. || *Naut.* El lloch ont s'hi espalmen les embarcacions. Despalmador.

ESPALMADOR. *Geog.* Illot situat entre les illes d' Ibissa y Formentera, Balears.

ESPALMAR. v. a. *Ter.* RESPALLAR. || *Naut.* Netejar el pla de la embarcació y alquitranarla. Despalmar. || ESSLAIAR.

ESPALMARSE. v. r. ESSLAIARSE. || *Ter.* RESPALLARSE.

ESPALT. m. *Pint.* Color obscur transparent y dols pera pintar banys o capes. Espalto. || m. Pedra llustrosa usada en la fundició de metalls. Espalto.

ESPALTER Y RULL (Joaquim). *Biog.* Famós pintor que va néixer a Sitges l' any 1809, morint a Madrid l' any 1880. En els seus primers anys va estudiar

la carrera del comerç, a França, més la seua vocació decidida per les arts va fer que anés a estudiar a la Academia de Marsella fins que en 1829 va passar a París, éssent deixeble del baró de Gros. L' any 1833 va anar a Roma, corrent després a Italia estudiant els grans mestres, exposant notables obres a Florencia. L' any 1842 va tornar a Barcelona, passant a establir-se a Madrid, entrant a l' Academia l' any següent y essent elegit en 1860 mestre de pintura. Les seues obres capdals a Madrid resten unes als museus y altres als

sostres y parets de la Universitat central, del teatre Espanyol, del panteó dels duchs de Castro-Enríquez, etc. Se va distingir per les seues composicions alegòriques y per la seua trassa en fer retrates.

ESPALLIFAMENT. m. Malendrés, esparracament, mal us de les coses, principalment de les de vestir. Despillfarro.

ESPALLIFAR. v. a. Desfer o desbaratar ab malendrés. Despillfarrar.

ESPALLIFAT, DA. adj. Andrajoso.

ESPALLÓ. m. Manoll de pels que tenen les caballeries prop del casco. Cerneja.

ESPAMPOLAR. v. v. DESPAMPOLAR.

ESPANÁNTICH, CA. adj. *Bot.* Que sols conté un petit nombre de flors. Espanántico.

ESPANDIR. v. a. *Ant.* y

ESPANDRE. v. a. *Ant.* ESCAMPAR.

ESPANÈS, CA. adj. *Ant.* ESPANYOL.

ESPANT. m. Esglai, consternació. Espanto, asombro, terror, susto, sobresalto. || El que's causa a la caça pera remoureira o ferla alsar. Ojeo.

ESPANTABLE. adj. ESPANTÓS.

ESPANTABLEMENT. adv. m. Espantosamente, espantablemente.

ESPANTA CAÇADORS. *Ornit.* Mena d' aucell del gènere *cinclus* que menja insectes aquàtics. Buscarla, ruiseñor de pantanos.

ESPANTADET, A. adj. dim. Medrosillo.

ESPANTADÍS, SA. adj. Qui fàcilment s' espanta. Asombradizo, espantadizo.

ESPANTADOR, A. m. y f. Qui espanta. Espantador.

ESPANTALL. m. Lo que serveix pera espantar. Espantajo.

ESPANTALLOPS. f. *Bot.* Planta de la familia de les lleguminoses, que té les branques mòlt pelades, les fulles en figura de cor, les flors grogues y en forma de papallona, y la llevor dins d' una mena de tabelleja ampla y transparenta; quan se mou fa soroll. Espantalobos.

ESPANTAMOSQUES. m. Filat que's posa al cavall pera ferli fugir les mosques. Espantamoscas. || Troç de canya o de fusta al capdament del qual s'hi lliguen moltes llenques de paper pera que fassi soroll. Espantamoscas. || A les masies y cases de pagès es un aparell apropiat que peujen del sostie y se li dona ab els peus un moviment de va y vé. Espantamoscas.

ESPANTAR. v. a. Causar espant. Espantar, amedrentar. || Fer fugir. Ojear, espantar. || Causar admiració. Asombrar. || Contindre a algú ab temor o amenaces. Espantar. || Dit dels gossos. Zacear, zalear. || Dit dels gats. Zapear.

NO T' ESPANTIS. fr. *Irón.* NO T' DONGUI CUIDADO.

QUI CANTA 'LS SEUS MALS ESPANTA. *Ref.* *Quien canta sus males espanta.*

ESPANTARSE. v. r. Tindre por. Espantarse. || Acobardirse. || Admirarse, maravillarse. Espantarse.

DE POCH T' ESPANTES. *Expr.* Ab que 's denota que algú ab poch s' agovia. *Ahogarse en poca agua.*

ESPANTAT, DA. p. p. Espantado.

ESPANTÓS, A. adj. Lo que causa espant. Espantoso. || Marvellós. Asombroso, espantoso.

ESPANTOSAMENT. adv. Espantosamente.

ESPANTOSITAT. f. Qualitat de lo qu' es espantós. Espantosidad.

ESPANYA. f. Nóm ab que 's coneix la part d' Europa enclosa entre 'l Cantàbrich y 'ls Pirineus al Nord, el mar Mediterrà al Est, el meteix mar, l' estret de Gibraltar y 'l mar Atlàntich al Sur, y aquest meteix mar y Portugal al Oest. España.

ESPANYAMENT. m. Acte y efecte de despanyar. Descerrejamiento.

ESPANYAR. v. a. DESPANYAR.

ESPANYOL, A. adj. Natural de, o pertanyent a Espanya. Español é hispano.

ESPANYOLAT, DA. adj. Extranjer semblant als espanyols. Españolado.

ESPANYOLETA. f. Ball antich espanyol. Españolaleta.

ESPANYOLISME. m. Esperit espanyol, adhesió a la nació espanyola. Españolismo.

ESPANYOLISACIÓ. f. Acció y efecte d' espanyolisar. Españolizamiento, españolización.

ESPANYOLISAR. v. a. Adoptar algú'n ús extran-

Joaquim Espalter
y Rull

ger, generalisant lo a Espanya. **Españolizar.** || Fer espanyol a algún extranger. || r. Pendre 'ls costúms espanyols. **Españolizarse.** || Naturalizarse a Espanya. **Españolizarse.**

ESPANYOLISAT, DA. p. p. **Españolizado.**

ESPAÑOL (Benet). *Biog.* Excelent poeta mallorquí, del sigle XV. Nat l' any 1482; mort a Palma l' any 1553. Als disset anys va pendre l' hábit dels dominichs. Era mestre en arts i doctor en teologia. Va escriure una *Historia verídica del oratori de Santa Fe de la ciutat de Mallorca*, etc., etc., que no sabem s' hagi estampat; va ésser tradulda al castellà l' any 1558. Es cosa rara, en bibliografia, la seua obra poética *Devota contemplació*, dirigida a la noble senyora Joana d' Erill, estampada per Ferrando de Cansoles, a Palma, l' any 1541.

— (**ESPERANDEU**). *Biog.* Savi mallorquí, del sigle XV; doctor en abdos drets i en teologia, poeta y assessor del govern de Mallorca. Era fill del celebrat militar Pere Espanyol que 's va distingir a Rodas, y nevot de la fundadora de la càtedra luliana Agnès Pax de Quint que va nomenar marmessor y patró d' aquella càtedra al seu nevot Esperandeu, l' any 1485.

ESPAORDIMENTS. m. pl. *Ant.* **ESPAVORDIMENT.**

ESPAORDIR. v. a. *Ant.* **ESPAVORDIR.** || *Ant.* S' usa còm recíproch.

ESPARAGOL. m. *Naut.* **ABRICH, RESGUART, RECES.**

ESPARCETA. f. *Bot.* **TRAPADELLA.**

ESPARDELL. *Geog.* Illot situat al S.E. de l' illa d' Ibissa, Balears.

ESPARDENYA. f. Calçat fet de cànem y a vegades d' espart. **Alpargata, alpargate.**

COMPANYIA D' ESPARDENYA. *Loc. met.* Company que 'ns abandona a la millor ocasió. *Compañia de alpargata.*

ESPARDENYER, A. m. y f. **Alpargatero.**

BOTIGA D' ESPARDENYER. *Alpargateria.*

ESPAORDINA (Punta de la). *Hidrog.* Punta de la part ponentina de l' illa de Menorca, Balears.

ESPÁRECH. m. **ESPA-RRECH.**

ESPARAGUERA. f. **ESPARREGUERA.**

ESPAPELLÓ. m. *Ichtiol.* Peix de mar semblant a la orada. **Esparo.**

ESPARGA. *Bot.* **CERVESA.**

ESPARGANIT. *Bot.* Plan-tes tifácees que vegeten a la vora dels estanys. Se les anomena també *Piutanaria*.

ESPARGANOSIS. f. *Med.* Dilatació excessiva de les mamelles **Esparganosis.**

ESPARGATA. f. *Ant.* **ES-PARDENYA.**

ESPARGIMENT. m. Acte y efecte d' espargir. **Esparcimiento, esparción, de-rramamiento.**

ESPARGIR. v. a. Separar lo qu' estava junt o apilat. **Esparcir.** || Divulgar, publicar alguna noticia. **Esparcir.** || Dispersar.

ESPARGIRSE. v. r. **Esparcirse.**

ESPARGIT, DA. p. p. **Esparcido.**

ESPARGULLERA. f. *Bot.* **ESPARREGUERA**

ESPARNALLACH. m. *Bot.* Planta medicinal de la

Espardenya

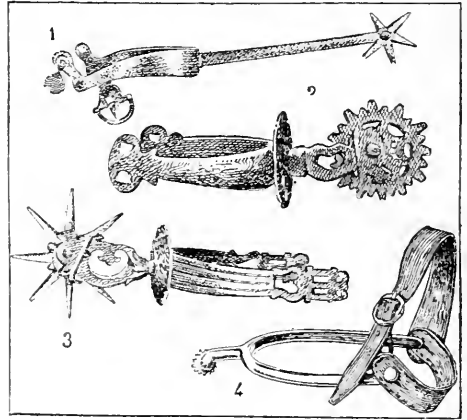

Esparganít

fam. de les compostes que s' usa còm estimulant. **Abrótano hembra, santolina.**

ESPARO. m. *Ichtiol.* Genre de peixos. **Esparayón esparo.**

ESPARÓ. m. Agulló, punxa en forma d' estrella pera fer caminar les cavalcadures. **Espuela.** || *Naut.*

ESPARÓ. 1, del sigle XV; 2 y 3, del sigle XVIII; 4, modern

La punta de ferro ab que acaba la proa. **Espolón.** || Ungla grossa que tenen alguns aucells a la part posterior de la pota. || **Espolón.** || Reiers d' algún edifici. **Espolón, estribo.**

ESPARÓ BATUT. *Loc. ant.* A **BRIDA BATUDA.**

ESPAROIDES. adj. Semblant al esparó. **Esparoides.**

ESPARONADA. f. Cop d' esparó. **Espolada, espolzado.**

ESPARONAR. v. a. Dónar cop d' esparó. **Espolear.**

ESPARONEJAR. v. a. *Ant.* **ES-PARONAR.**

ESPARONER. m. *Ant.* Qui fá esparóns. **Espuelero.**

ESPARPALL. m. Suma facilitat y desembarás pera dir o fer alguna cosa. **Desparpajo.** || *Met.* **Obertura.** **ESPARPANYAR.** v. a. *Ant.* **ESCAMPAR.**

ESPARPILLAR. v. a. Separar algún tant les parts d' alguna cosa fluixa. **Desparpajar, escarmenar.** || *Met.* Avivar l' enteniment o ingeni. **Despabilar.**

ESPARRA (La.) *Geog.* Poble del dist. de Sta. Coloma de Farnés, prov. de Girona.

ESPARRARCAR. v. a. Esquinsar, fer esparrachs. **Rasgar, desgarrar, romper.**

ESPARRACAT, DA. adj. Espellífat. **Andrajoso, haraposo.**

ESPARRACH. m. **ESQUINS.**

ESPARRAGAT, DA. adj. Esparragat, paregut al espárrech. **Esparragineo, esparragado.**

ESPARRAGINA. f. Substancia o principi cristallisable que s' extréu del espárrech. **Esparragina.** || *Miner.* Varietat del fostat de calcs. **Esparragina.**

ESPARRAGUERA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la vora del riu Llobregat y té 4,273 hab.

ESPARRALL. V. **ASPARRALL.** *Ichtiol.*

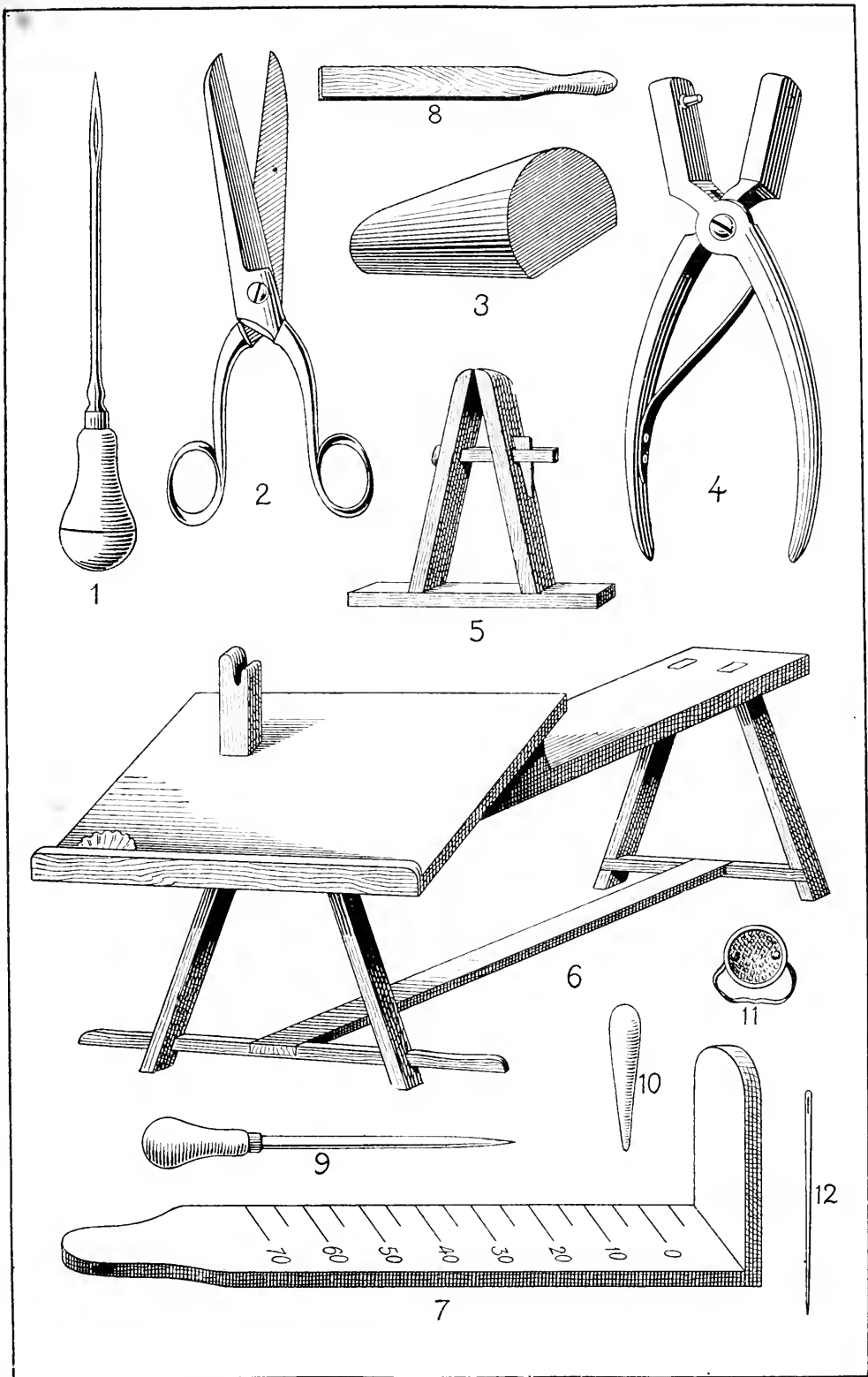

Esparó

Segell d' Esparraguera

1. Agulla. 2. Estisores. 3. Forma. 4. Màquina dels ullets. 5. Cloedor. 6. Banc de cusir les soles. 7. Mida. 8. Boix. 9. Punxó. 10. Punxó de la llata. 11. Planell. 12. Agulla.

ESPARRALLÓ. *Ictiol.* Patena.

ESPÀRRECH. *m. Bot.* Lluch o brot de la esparre-
guera; és menjivol. **Espàrrago.** || *Met.* Se diu del sub-
jecte magre y alt.
Percha.

Espàrrechs

ESPÀRRECHS (Cin-
gles dels) *Orog.* Espadats de la vora de
la riera de les Escal-
les, devant de la ermi-
ta de la Mare de Deu
d'aquest nòm, provin-
cia de Girona.

ESPARREGUER.

Bot. Planta de conreu. **Espàrrago de jardín.**

ESPARREGUERA. *f. Bot.* Planta de la fam. de les
espil·làcies, de branques fortes, quins fruits son unes
boletes de la grossaria dels pèsols, que's tornen ver-
melles quan son madures. **Esparraguera.**

ESPARREGUERA BORDA. *Bot.* **Espàrrago triguero.**

ESPARSIFLOR. *A. adj.* Que té les flors espargi-
des. **Esparsifloro.**

ESPARSIFOLIAT, *DA. adj. Bot.* Que té les fulles
espargides. **Esparsifoliado.**

ESPARSIL, *A. adj. Astron.*
Escampat, que no forma conste-
lació. **Esparsilo.**

ESPARSINES. *f. pl. Naut.*
Certs caps pera varar els fa-
lutxos y altres embarcacions
petites. **Esparsinas.**

ESPARSÍPEDO, *A. adj.*
Zool. Que té les potes o els
peus separats. **Esparsipedo.**

ESPART. *m. Bot.* Herba
de la fam. de les graminees;
té les fulles com fils, les ca-
mes d' uns 60 a 80 centíme-
tres d' alçaria, rectes y ma-
cisses y les flors formen una
panolla. Se'n fan cordes,
estores, etc. **Esparto, albardin.**

ESPARTAL. *Geog.* Illot de
la part ponentina de la illa
d' Ibissa, Balears.

ESPARTAR. *v. a.* Encor-
dar una ampolla, etc. **Enso-
gar.** || *m.* Camp plé d' espart.
**Espartizal, espartal, ato-
char.**

ESPARTER, *A. m. y f.* Qui treballa l' espart. **Es-
partero.**

ESPARTERA. *Geog.* Al-
dea del terme mupal. de
Onda, prov. de Castelló.

ESPARTERAR. *m.* ES-
PARTAR.

ESPARTERÍA. *f.* Ofici,
barri y obra d' esparters.
Espartería.

ESPARTILLA. *f.* Escom-
breta d' espart. **Espartilla.**

ESPARVER. *m. Ornit.*
Aucell de presa d' uns tren-
ta a trentacinch centíme-
tres de llargh, pardo bla-
vench, el coll y pit més
clar, el ventre ondejat de
blanch cendrós, fa quia ab
clapes negrenques, les po-
tes grogues y la vista y
olfat molt fins. **Gavilán.** ||
Filat pera pescar a forsa de braços en paratge de
poch fons; és rodó, molt ample y pesat per baix y

Esparver

acavat en punta per dalt. **Atarraya, farraya, tarra-
lla, esparavel, rall, rallo, rayo.** || — DELS ESCAR-
BATS. *Ornit.* Mena de falcó molt útil á la agricul-
tura. || — D' ESTANY. *Ornit.* BUSARDO DE MONTAGU. ||
— DE CUATRE CUIXES. *Ornit.* MUXET GAVILÁN.

PESCAR AB L' ESPARVER. *fr.* **Atarrayar.**

ESPARVERAR. *v. a.* Sobressaltar, astorar. També
s' usa com reciproc. **Azorar.**

ESPARVERAT, *DA. adj.* Azorado.

ESPARVERENCH. *m.* Mal que's fá als genolls y
sufrages de les cavalcadures. **Esparaván, garban-
zuelo, ajnagas.**

ESPARVILLAT, *DA. adj. Ter.* **ESPAVILLAT.**

ESPASA. *f.* Arma recta de dos talls y punta. **Espa-
da.** || Qui sab manejarla. **Espada.** || *m. Ictiol.* Peix ab

el morro de
dalt en for-
ma d' espa-
sa. **Espada,
espardate.**
|| *pl.* Un dels
colls del
joch de car-
tes. **Espada**

Espasa d' En Jaume 1er (el conqueridor)
servada a la Casa de la Ciutat a Va-
lència.

BORDONENCA. De bordó. **Espada bordonenca.**

ESPASA DE CONSTELACIÓ. Espasa de virtut sobre-
natural. **Espada de constelació.**

ESPASA DE VILARDELL. La espasa ab que Sant Mar-
tí va tallar la seua capa y ab la qual el senyor de
Vilardell va matar una horrible fera que infestava 'l
territori de Sant Celoni, passant per herencia als reis
d' Aragó fins don Martí, després del qual la va adqui-
rir la confraria d' aquest nòm, a la que la va dema-
nar la reina donya Maria, esposa d' Alfons V, després
de la mort de quina senyora va ésser de nou recobra-
da. **Espada de Vilardell.**

A TALL D' ESPASA. *Loc. ant.* **PASSAR A FIL D' ESPASA.**

AGAFAR LA ESPASA PER LA PUNTA. *fr.* **PENDRE LA A
PER LA B.**

CENYIR A ALGÜ LA ESPASA. *fr.* Posarli espasa per la
primera vegada. **Cenir á alguno la espada.**

ENTRE LA ESPASA Y LA PARET. *Expr.* En gran apuro.
Entre la cruz y el agua bendita; entre espada y pared.

PRIMERA ESPASA. Entre torejadors el primer que
mata. **Primera espada.**

RENDIR LA ESPASA. *fr. Mil.* Entregarla un oficial al
comandant enemich en senyal de quedar presoner.
Rendir la espada.

TREURE LA ESPASA. *fr.* **Desenvainar la espada, sa-
car, arrancar la espada.** || *Met.* Eixir en deïensa d' al-
gü. **Sacar, echar mano a la espada.**

ESPASADA. *f. Ant.* Cop d' espasa. **Cuchillada,
mandoble.**

ESPASASSA. *f. aum.* **Espadón.**

ESPASELL (Jaume). *Biog.* Escolapi, nat a Reus
l' any 1847 y mort a Barcelona l' any 1892. Als quin-
se anys va pendre l' hábit a Sabadell, cursant el
professorat a Moyá. Als vint anys va vindre a Bar-
celona pera exercir el magisteri, haventse fet un nòm
justament estimat, brillant en les assignatures de
aritmética y cálculo mercantil. Per manament dels
seus superiors va escriure una *Aritmética elemental*
y un' altra de *superior* pera les Escoles Pies. De les
seues iniciatives com a organizador ne queda bon re-
cort a Barcelona.

ESPASENS. *Geog.* Veïnat agregat al dist. mupal.
de Fontcobert, prov. de Girona.

ESPASER. *m.* Qui fá, compón o ven espases. **Es-
pases.**

ESPASERÍA. *f.* Botiga o llóch ont se fabriquen,
composen o venen espases. **Espadería.**

ESPASES. *f. pl. Art. y of.* Llistóns afuats qu' en-
tren al moviment del teler de má.

ESPASES. *f. pl. Bot.* **LLIRI DELS BLATS.** **Gladiolo,
hierba estoque.**

ESPASETA, f. dim. **Espadilla**. || L' as d' espases al joch de cartes. **Espadilla**. || **BOGA**, **GULTELL**, **HIERBA ESTOQUE**.

ESPASÍ, m. Espasa de fulla estreta i de poca guarnició. **Espadin**.

ESPASÍ NEGRE: **FLORET**.

ESPASM, m. **ESPASME**.

ESPASMAR, v. a. Causar espasme. **Espasmar**.

ESPASMARSE, v. r. *Ant.* **Pasmarse**.

ESPASMÁTICH, CA. adj. Relatiu a l' espasme o qui 'n pateix. **Espasmático**.

ESPASME, m. *Med.* Contracció involuntaria dels muscles, particularment dels que constitueixen la vida interior u orgànica. **Espasmo**. || Tota mena de convulsió. **Espasmo**. || *Fam.* **Espant**. **Pasmo**. || **Panteix**. **Hipo**, **resuello**.

ESPASME CÍVICH. Rialla mofeta. *Espasmo cívico, risa sardònica*.

ESPASMÒDICAMENT, adv. m. Ab espasme. **Espasmòdicament**.

ESPASMÒDICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a l' espasme. **Espasmòdico**.

ESPASMOLOGÍA, f. Tractat d' espasmes o convulsions. **Espasmologia**.

ESPASMÓS, A, adj. Qui pateix espasmes. **Espasmoso**, **espasmático**.

ESPASTELLARSE, v. r. *Ter.* **ESPESTANYARSE**. || **ESMELEGARSE**.

ESPÁSTICH, CA. adj. *Med.* **ESPASMÒDICH**.

ESPAT, m. *Min.* Pedra lluenta semblant al guix blanc brillantat. Se trova a les mines metàl·liques. **Espato**. || **ESPAT ADAMANTI**.

ESPATA, f. *Bot.* Nòm que 's dóna a una membrana a mena de sarró i en forma de veïna per la part de baix, a qu' n interior hi han amagades les flors que n' ixen al seu degut temps, badant o rompent longitudinalment aquella tanca. **Espata**.

ESPATACI, A, adj. *Bot.* Que té una espata. **Espatáceo**.

ESPATARRAR, v. a. y

ESPATARRELLAR, v. a. També s' usa com reciproc. **Aterrarr**.

QUEDAR O DEIXAR A ALGÚ ESPATARRELLAT, fr. *Met. fam.* Quedar o deixar molt admirat o aturdit. *Quedar uno ó dejarle despatarrado*.

ESPÁTICH, CA. adj. *Min.* Que conté spat. **Espático**.

ESPÁTILA, f. *Bot.* Petila espata parcial de cada una de les flors cobertes per una espata comuna. **Espátila**. || *Med.* **Materia fecal líquida**. **Espátila**.

ESPATLA, f y

ESPATLLA, f. La part posterior del còs humà prop dels muscles. **Espalda**. || La part del vestit que correspon a la spatlla. **Espalda**. || Parlant de gipons, gechs, etc., la part que cobreix les spatlles. **Espaldilla**. || *Met.* **Resguart**, **auxili**, **socorro**. **Espalda**.

A **ESPATLLES D' ALGÚ**. *Expr.* *A espaldas de alguno*. **ARRIMARSE D' ESPATLLES**, fr. **inclinarse d' espatlles a alguna part**. *Respaldarse*.

CARREGAR O CAURE DEMUNT LES ESPATLLES, fr. *Met. fam.* **Resultar en dany propi alguna cosa**. *Llevar d' cuestas*.

CARREGAT D' ESPATLLES, fr. **El qui les té més altes de lo regular**. *Cargado de espaldas*.

ENTRE PIT Y ESPATLLA, fr. *Fam.* **Entre pecho y espalda**.

ESTAR D' ESPATLLES, fr. **Estar girat d' esquena**. *Dar las espaldas*.

FER ESPATLLES, fr. **AJUDAR**.

GIRAR LES ESPATLLES, fr. **Anarse'n, fugir**. *Volver la espalda, escurrirse*. || *Met.* **Despreciar a algú**. *Volver las espaldas á uno*.

GIRAR LES ESPATLLES A ALGÚ, fr. *Met.* **Desampararlo**. *Voiver á uno las espaldas*.

GUARDAR LES ESPATLLES, fr. *Met. fam.* **Resguardar a un altre o resguardarse un meleix**. *Guardar las espaldas*.

TIRARSE'HO A LES ESPATLLES, fr. **No fer gens de cas d' alguna cosa; despreciarla**. *Echar á las espaldas*.

ESPATLLADOR, A, m. y f. **Qui espatlla o fa malbé alguna cosa**. **Destruïdor**. || **Qui gasta molt els vestits**. **Rompedor**.

ESPATLLAMENT, m. *Ant.* **Acte y efecte d' espatllar**. **Destrucció**, **menoscabo**.

ESPATLLAR, v. a. **Malmetre, llensar a perdre**. **Echar á perder, menoscabar, maltratar**. || **Fer mal a algú membre**. **Lisiar, maltratar**. || **Desbaratar l' ordre y disposició d' alguna cosa**. **Desbaratar, desordenar**. || **Desfer, arruinar**. **Desbaratar, demoler, derrubar**. || **Gastar, malmetre molt y ab brevetat els vestits, etc.** També s' usa com reciproc. **Romper**. || **Pervertir, corrompre a algú**. **Malear, pervertir, estragar, corromper**. || **Posar en mal estat la salut, el ventrell, etc.** **Estragar**.

AB MOLTA SALUT EL PUGUI ESPATLLAR, fr. **Ab que s' explica 'l desitj de que pugui portar molt temps un vestit aquell que l' ha estrenat**. *Con salud lo rompa*.

ESPATLLARSE, v. r. **Perdre alguna cosa les seues bones qualitats, com: el ví, etc.** **Malearse**. || **Dit del malalt, agravarse**. **Empeorarse, ponerse peor**. || **Dit del temps, alterar la serenitat**. **Descomponerse, destemplarse**. || **Dit del ventrell**. **Desconcertarse**.

ESPATLLAT, DA. p. p. **Demolido, arruinado**.

ESPATLLER, m. **La part de la cadira, del banch, etcétera, en que hi descansa l' esquena**. **Respaldo**. || **RESPATLLER**. || **ESPATLLA**, 4. || **El jove que en les quintes serveix en lloch d' un altre**. **Substituto**.

ESPATLLERES, f. pl. **Peça de l' armadura antiga pera defensa de les spatlles**. **Espaldar, espalderón**.

ESPATLLUT, DA. adj. **Qui té grans spatlles**. **Espaldudo, espaldas de molinero**.

ESPATOTXI, m. **Qui ab astúcia y manya persuadeix qu' un fassi lo que d' altre modo no podria lograr d' ell**. **Alpargatilla**. || **Qui per raó de l' experiència sab fer molt bé les coses**. **Trujimán, trujamán**.

JAMATUFAR, v. a. *Ter.* **ENRAONAR, XERRAR**.

ESPÁTULA, f. **Barreta de metall que té com una paleta al cap, y serveix pera escampar els unguents y barrejar y remenar drogues**. **Espátula**. || **Entre cirurgians, pinses que tenen al cap com una paleta o cullereta**. **Espátula**. || **Eina d' acer usada pels guixaires pera barrejar el guix dissolt ab aigua**. || **Entre fundidors de campanes, eina ab la que 's barreja la terra ab el fem de cavall pera fer el motllo**. **Espátula**. || *Ornit.* **Aucell de la familia dels ànecs, de bèch llarch y aplanat, que 's deprimeix y s' aixampla, especialment a la punta, formant un disc arrodonit**. **Espátula**.

ESPATULADA, adj. **Que té la figura d' una espátula**. **Espatulada**.

ESPATULARIA, f. *Bot.* **LURI BORT**.

ESPATULA, DA. adj. **En forma d' espátula**. **Espatúleo**.

ESPATULÍFER, A, adj. **Que té parts semblantes a una espátula**. **Espatulífero**.

ESPATULOMANCIA, f. *Ant.* **Endevinament supersitiós per medi dels ossos dels animals**. **Espatulomancia**.

ESPATX, m. *Ant.* **DESPAIG**, 4.

ESPATXAMENT, m. *Ant.* **DESPAIG**.

ESPATXAR, v. a. *Ant.* **DESPATXAR, VENDRE**. || **EM-PATXAR**.

ESPATXAT, DA. adj. *Ant.* DILLIGENT.

ESPAUMA. f. y

ESPAVENTARSE. v. r. *Ant.* ESPAVORDIRSE, ESPANTARSE.

ESPAVILLADOR, A. m. y f. Qui espavilla Des-pabilador.

ESPAVILLADORES. f. pl. ESMOCADORES.

ESPAVILLAR. v. a. Mocar el llum. Despabilar, despavesar.

ESPAVILLAT, DA. p. p. Despabilado, despavesado. || adj. Desvetllat. Despabilado. || Viu, llest, agut. Despabilado, avispado.

ESPAVORDIR. v. a. Espantar, fer por. Atemorizar, despavorir.

ESPAVORDIRSE. v. r. Tindre un sust, un espant. Despavorirse.

ESPAVORDIT, DA. adj. Dspavorido.

ESPAVORIRSE. v. r. ESPAVORDIRSE.

ESPAVORIT, DA. adj.. ESPAVORDIT.

ESPECEJAT, DA. adj. *Ant.* TROSSEJAT.

ESPECIAIRE. m. *Ant.* APOTECARI. || ADROGUER.

ESPECIAL. adj. Particular, singular, peculiar. Especial.

EN ESPECIAL. m. adv. ESPECIALMENT.

ESPECIALÍSSIM, A. adj. sup. Especialísimo.

ESPECIALISTA. adj. Aquel que's dedica ab especialitat a un ram determinat d'una ciencia, art, etc., y s'hi fa remarcar. Especialista.

ESPECIALITAT. f. Singularitat, cas particular. Especialidad.

ESPECIALMENT. adv. m. Particularment. Especialmente.

ESPECIAR. v. a. Tirar especies, amanir, adobar ab especies. Especiari.

ESPECIASSA. f. aum. *Fam.* Especiota.

ESPECIE. f. Raó, concepte general que comprén molts individus d'una meteixa naturalesa. Especie. || Pretext, apariencia. Especie. || La imatge o idea de algún objecte, representada al magí. Especie. || Cas, succés, assumpte, negoci. Especie. || QUALITAT, SORT. || *Esg.* Treta de tall, revés o estocada. Especie. || Se pren per la particular naturalesa del animal. Raza, especie. || La cosa que's diu, y aixís dillem: *me va vindre ab una especie molt extranya* Especie. || *Opt.* Raigs de llum, reflexionats de diferent modo, per la desigualtat de les superfícies, y que fan l'impressió a la retina, causant la visió. Especie. || pl. *Mús.* Les veus de la composició. Especies.

ESPECIE REMOTA. *Noticia, especie remota.*

ESPECIES INTELIGIBLES. *Fil. Especies inteligibles.*

ESPECIES SACRAMENTALS. Els accidents de pa y vi que queden al sacrament de la Eucaristia. *Especies sacramentales.*

DEIXAR ANAR O DEIXAR CAURE ALGUNA ESPECIE. fr. Dir alguna cosa pera explorar l'ànim dels qu' escolten. *Soltar una especie.*

ESCAPARSELI A UN ALGUNA ESPECIE. fr. Dir inadvertidament lo que no deuria. *Escaparsele á uno una especie.*

FER ESPECIE. fr. FER O DONAR COP.

FRUITS EN ESPECIE. *Frutos en especie.*

ESPECIER m. ADROGUER. || APOTECARI.

AIXÍS HO VA FER L'ESPECIE DE TARRAGONA. *Ref. ant.* Ab que's nota al qui demana una cosa enmatlevada y se la queda. *So la buena razón empece el en-gañador.*

ESPECIERIA. f. ADROGUERIA. || ESPECIES.

ESPECIES. f. pl. Drogues ab les que's dóna cert gust al menjar. Especies.

POSAR ESPECIES AL PLATILLO. fr. *Especiar, echar especies.*

ESPECIFICACIÓ. f. Explicació puntual y circumstanciada *Especificación.* || f. *For.* Formació d'una nova especie ab materia agena o bé una manera nova d'acció qu'en certs casos y circumstancies que prevenen les lleis, ens fa propietaris d'una obra leta ab materia que pertany a un' altre. *Especificación.*

ESPECIFICADAMENT. adv. m. Especificadament.

ESPECIFICAR. v. a. Explicar, declarar detalladament una cosa. Especificar.

ESPECIFICAT, DA. p. p. Especificado.

ESPECIFICATIU, VA. adj. Lo qu'especifica. Especificativo.

ESPECÍFICH, CA. adj. Lo que distingeix una cosa d'un'altra. Especifico. || m. *Med.* Remei efíacs pera alguna malaltia determinada. Especifico.

ESPECIÓS, A. adj. Aparent, enganyós. Aparente, especioso.

ESPECIOSAMENT. adv. m. D'un modo especioso. Especiosamente.

ESPECIOTA. f. *Fam.* Una noveta o noticia tonta, ridícula. Especiota.

ESPECTABLE. adj. Digne de respecte y estimació. Espectable.

ESPECTACIÓ. f. L'acte d'esperar. Espectación. || Afany ab que s'espera una cosa o aconteixement important. Espectación.

ESPECTACLE. m. Festeig públich que s'ofereix a la vista. Espectáculo. || Succés grave, per lo comú llastimós, digne de la atenció y admiració de la gent. Espectáculo.

ESPECTADOR, A. m. y f. Qui assisteix als espectacles. Espectador. || Qui mira ab atenció algun objecte. Espectador.

ESPECTANT. p. a. PERTANYENT.

ESPECTAR. v. n. PERTANYER.

ESPECTATIVA. f. ESPECTACIÓ, l. || La esperansa de conseguir més endavant alguna cosa, esdevenint la oportunitat que's desitja. Espectativa || Dret y acció que té un a conseguir alguna cosa, com: *empleu, herencia, etc., que li toca al faltat possedor.* Espectativa. || Especie de futura que's donava a Roma a una persona determinada pera obtindre algún benifet o prebenda eclesiástica, tan aviat com quedés vacant. Espectativa.

ESTAR EN ESPECTATIVA O A LA ESPECTATIVA. fr. Esperar ab atenció o afany la realisació d'una cosa o circumstancia que's desitja, pera aprofitarse d'ella o per un altre fi. *Estar en ó á la expectativa.*

ESPECTORAR. v. a. y 'ls seus derivats. Escupir mocositats, sanch, etc. Expectorar.

ESPECTRE. m. Imatge, fantasma, generalment horrible, que's presenta a la vista o a la imaginació. Fantasma, espectro.

ESPÉCUL. m. *For.* Cos de dret compilat per ordre de don Alfons el Savi, el quart o quint any del seu regnat y que no ha arribat complet fins als nostres dies, puig consta solament de cinch llibres coneguts y en ells se fan referencies al sisé y seté. Espéculo. || *Cír.* Espill, instrument pera dilatar la entrada de certes cavitats y veure 'l seu interior. Espéculo, especulum

ESPECULACIÓ. f. Contemplació, estudi. Especulación. || *Com.* La acció de comprar, vendre, baratar, etc., algún género comerciable pera obtindre la ganancia que s'ha calculat. Especulación.

ESPECULADOR, A. m. y l. La persona qu'especula. Especulador.

ESPECULAR. v. a. Contemplar, considerar, mirar ab atenció. Especular. || AVERIGUAR. || *Com.* Estu-diar, calcular de quin modo se podrá fer un bon negoci. Especular. || Negociar, comerciar. Especular.

ESPECULARIA. *Bot.* Plantes campanulacees de mena herbacea. Les arrels de les anomenades *mirall de Venus*, son astringentes. *Espectularia*.

Brot d' especularia

ESPECULAT, DA. p. p. *Especulado*.

ESPECULATIU, VA adj. Aficionat o entregat a la especulació. **Contemplatiu, especulatiu.** || Lo que té per fi la especulació de les coses, com: *qüestió especulativa. Especulatiu*.

ESPECULATIVA. f. Facultat de l'ànima pera especular alguna cosa. *Especulativa.* || Ciència que 's para en la especulació o simple raciocini. *Especulativa*.

ESPECULATIVAMENT. ad. m. *Especulativamente*.

ESPEDASSAMENT. m. *DESTROSSA, TROSSEJAMENT*.

ESPEDASSAR. v. a. *Ant. TROSSEJAR*.

ESPEDIR. v. a. *Ant. Despedir*.

ESPEDREGAR. v. a. *Ter. DESPEDREGAR*.

ESPEIRÈM. m. *Bot. ant.* Corpúscul reproductor del sèmen. *Espeiremo*.

ESPEIS. m. Substància que 's separa del blau de Saxonia en la dissolució. *Espeis*.

ESPEISO. m. *Miner.* Pirita de ferro sulfurat magnètica. *Espeiso*. || Mineral que conté arsènic. *Espeiso*.

ESPELEOLOGIA. f. Ciència de les coves y avenchs.

ESPELT (Francesch). *Biog.* Mestre de capella de Santa Maria del Mar, a Barcelona, desde l'any 1690 fins al any 1696, en que va renunciar pera ferse monjo.

ESPELT, *Geog.* Quadra del terme mupal, d'Òdena, prov. de Barcelona. || — (PONT DEL). *Geog.* Sobre'l Riutort, afluent del Llobregat, prop de Guardiola.

ESPELMA. f. *ESPERMA*.

ESPELTA. f. Blat semblant a la escandía; n'hi há de dues menes: una que a cada boll hi té un gra, y un'altra qu' en bolls units hi té dos grans agafals. *Alaga, espelta, cea. ESPELTA COMUNA, ESPELTA BARRONA*.

ESPELUNCA. f. *Ant. COVA*.

ESPELLETAR. v. a. Treure, llevar la pell. *Despelletar*.

ESPELLIFADET, A. adj. dim. *Desharrapadillo*.

ESPELLIFAR. v. a. Malmetre per falta de netedat y cuidado, particularment la roba. *Despellifarrar*.

ESPELLIFAT, DA. adj. *Desharrapado, andrajoso, roto, despilfarrado*.

ANAR ESPELLIFAT O **TOT ESPELLIFAT.** fr. *Andar roto, hecho un estropajo, un arambet, lleno de harapos, de calandrajos*.

ESPELLOFAR. v. a. Treure les llegums de les taelles en que 's crien. *Desvainar*.

ESPENDIA. f. *Vet. Espundia*.

ESPENDIR. v. a. *Gastar*.

ESPENSES. f. pl. *Gasto. Expensas*.

ESPENTA. f. *EMPENTA*.

ESPENYAMENT. m. *Ant.* Caiguda de dalt d' una timba. *Despeño, despeñamiento*.

ESPENYAR. v. a. *Ant. DESPENYAR*.

ESPÈNYER. v. a. *EMPÈNYER*.

ESPER. m. *Ant. ESPERASA*. || *Ant. Experiencia*.

ESPERA. f. La acció y efecte d'esperar. *Espera*. || Terme senyalat pèl jutge pera alguna cosa. *Espera*. || *Mis.* Nota que significa que s'ha de callar el temps que 's tocaria essent hi la figura a que correspón la espera. *Espera*.

TINDRE ESPERA. fr. *Obrar ab calma y reflexió, no anar de lleuger en algún negoci. Tener espera ó ser hombre de espera*.

ESPERÁN. *Geog* Caseriu del dist. mupal. de Malpás, prov. de Lleida.

ESPERANSA. f. Virtut teologa per la qu' esperém en Deu. *Esperanza*. || Confiansa de lograr alguna cosa; regularment s'usa en plural. *Esperanza*. || Se diu de la cosa esperada y d'aquell a qui s'espera. *Esperanza*. || Nòm propi de dona. *Esperanza*.

BONES ESPERANSES Y MALES ANYADES. *Ref.* Adverteix que 'l que tira a enganyar usa comunment de bones paraules y raons pera lograr el seu fi. *So la buena razón empece al engañador*

DÓNAR ESPERANSES O BONES ESPERANSES. fr. Feril' entendre a algú que probablement lograrà lo que desitja. *Dar esperanzas*.

MENTRES HI HÁ VIDA HI HÁ ESPERANSA. *Ref. Mientras dura la vida hay que esperar*.

VIURE D' ESPERANSES. fr. Creure ab poch fonament lograr lo que 's desitja. *Atimentarse de esperanzas*

ESPERANSA (HERMITA DE L') *Geog.* En el terme de Olot. || Nòm que 's dona a la rivera de Ridaura.

ESPERANSAR. v. a. *Dónar esperances. Esperanzar*.

ESPERANSAT, DA. p. p. *Esperanzado*.

ESPERANSETA. f. dim. Nòm de dona. *Esperancilla*.

ESPERANZA (Pere). *Biog.* Famós mallorquí del sigle XVII, quina popularitat a través dels temps s'es aguantada en les seues profecies astrològiques. Era un sensill teixidor, natural de Felanitx (1612), molt afectat a la astrologia. Va profetisar que 's moriria l'any 1702, com així va succeir. En 1859 se va estampar el seu famós *Pronóstich perpetuo*, que corria manuscrit, y comprén desde l'any 1635 fins al 1886. Entre 'ls molts fets que va predir s'hi contenen un cas del bisbe Alagon (1699), la mort d'en Felip V, les pestes de 1820 y 1821, els sucesos de 1854 y la guerra de 1859.

ESPERANZA. *Geog.* Caseriu del terme de Sagunt, prov. de Valencia.

ESPERAR. v. a. *Tindre esperansa. Esperar*. || *Aguardar, fer temps. Esperar*. || Témer que succeeixi lo que no 's desitja, com: *els morts esperen la resurrecció de la carn. Esperar*. || Diferir alguna cosa pera temps oportú. *Esperar*.

QUI ESPERA Y ALCANSA, DIU QUE NO 'S CANSA. *Ref. UN BON DINAR FA DE BON ESPERAR*.

QUI LA MORT D' ALTRE ESPERA LA SEUA VEU PRIMEIRA. *Quien muerte ajena espera la suya se le llega*.

ESPERARSE. v. r. *AGUARDAR*.

ESPERIS UN POCH. *Loc. NO VAGI TAN DEPRESSA*.

QUI S' ESPERA 'S DESEPERA. fr. Denota la impaciencia de qui viu ab esperansa incerta del fi del seu desitj. *Quien espera, desespera; hambre y esperar hacen rabiar*.

ESPERAT, DA. p. p. *Esperado*.

ESPERDIGAR. v. a. *Ant. ENSAJORNAR*.

ESPERDIMENT. m. *Ant. PERDICIÓN*.

ESPERDRE. v. a. *Ant. PERDRE*.

ESPERESARSE. v. r. *Llensar de si la peresa, estirant els membres. Desperezarse, esperezarse*.

ESPERÈU. m. *Ant.* Acció del que tè son o está cansat, pera estirar els braços y cames. *Desprezo, esperezo*.

ESPERGULA f. *Bot.* Plantes cariofilícees de mena herbàcees, anyals, de fulles carnosas i flors petites ab calcer avoades. Creixen a les terres ont hi ha sorra, i se utilitzen pera nodrir les vaques.
Espergula.

Espergula

EXPERIENCIA. f. Pràctica, hàbit en conèixer les coses y sapiguerne usar. **Experiencia.**
|| **EXPERIMENT.**

ANARSE'N PER LA EXPERIENCIA. fr. Fer les coses sense cap cuidado per haverles repetides moltes vegades. *Irse por el tiento.*

HI HA UNA EXPERIENCIA DE PEIX. *Ter. Blanes.* Hi ha abundor de peix.

LA EXPERIENCIA ES MARE DE LA CIENCIA. *Ref.* Denota que ab la pràctica s'aprèn molt. *La experiencia es madre de la ciencia; el uso hace maestro.*

SAPIGUER ALGUNA COSA PER EXPERIENCIA. fr. Sapiguera perfectament per haverla practicada y observada moltes vegades. *Saber por experiencia.*

TINDRE EXPERIENCIA. fr. Tindre cabal coneixement d'alguna cosa. *Tener experiencia.*

EXPERIMENT. m. Proba. Experimento.

EXPERIMENTADOR, A. m. y f. Qui experimenta. Experimentador.

EXPERIMENTAL. adj. Fundat en o sapigut per experiència. Experimental.

EXPERIMENTALMENT. adv. m. Per experiència. Experimentalmente.

EXPERIMENTAR v. a. Provar, examinar pràcticament la virtut y propietats d'alguna cosa. **Experimentar** || Sentir, notar en sí alguna cosa. Experimentar, echar de ver en sí.

EXPERIMENTAT, DA. p. p. Experimentado, experimento.

ESPERIT. m. Substància incorpòrea, dotada de raó, com: l'àngel, etc. **Espiritu.** || L'ànima racional. **Espiritu.** || Anim, valor, esforços. **Espiritu.** || Dó sobrenatural, com: *esperit de profecia.* **Espiritu.** || Energia, forsa. **Vigor, espirit.** || Les essències, les parts més pures que s'treten d'alguns cossos per medi de les operacions químiques. **Espiritu.** || Vigor natural que alenta al cós pera obrar. **Espiritu.** || Virtut, ciència mística. **Espiritu.** || El poder y virtut divina y per la seua comunicació ab els homes, aixís se diu: *l'esperit de Deu era portat sobre les aigües.* **Espiritu.** || Qui governa y mou alguna cosa o negoci, com: *l'esperit de la guerra sol ésser l'ambició.* **Espiritu.** || El sentit o interpretació d'alguna cosa. **Sentido, espirit.** || Se pren per la melexa persona y aixís se diu: *esperit de contradicció,* etc. **Espiritu.**

ESPERIT ARDENT. *Quim.* L'oli de les plantes quan és abundós y fàcil o' inflamar-se. *Espiritu ardiente.*

ESPERIT DE MINDERER. Acetat d'amoniach neutre. *Espiritu de minderero.*

ESPERIT DE TREMENTINA. AIGUA RAS.

ESPERIT DE VI: ALCOFOLL.

ESPERIT DE VIDA. En la filosofia hermètica era l'argentviu. *Espiritu de vida ó fugitivo.*

ESPERIT FOLLET. Duende.

ESPERIT MALIGN. El dimoni. *Espiritu maligno, in-mundo.*

ESPERIT SANT. La tercera persona de la Santíssima Trinitat. *Espiritu Santo.*

ESPERIT VOLÀTIL DE BANYA DE CERF. *Quim.* Producte que resulta de la destilació de la banya del cerf o de qualsevulla altra mena d'animal. *Espiritu volátil de cuerno de ciervo.*

ESPERITS VITALS. La part més subtil y agitada de la sanchi y de que dependeix el moviment y calor necessaris pera la vida del animal. *Espiritus vitales.*

COBRAR L'ESPERIT. fr. COBRAR ÀNIM.

DESPEDIR L'ESPERIT. fr. Espirar, morir. *Dar ó exhalar, despedir el espirit.*

DÓNAR ESPERIT. fr. Animar. *Dar espirit.*

DE POCH ESPERIT O MANCAT D'ESPERIT. *Expr.* Pusilànim, encongít. *Poco espirit, corto de espirit, ave fria.*

ÉS UN ESPERIT CONTRIBULAT. *Expr.* Es un diablillo. **MAL ESPERIT.** *Expr.* ESPERIT MALIGN. || Subjecte atrevit, través, de mal geni. *Diablo, barrabás.*

RESPONDRE AB ESPERIT. fr. No so'ocarse, respondre ab ànim y resolució. *Responder con espirit.*

ESPERIT SANT (Fra Joseph del). *Biog.* Frare trinitari del sigle XVIII, natural de Vich. Va ésser provincial, definidor general de l'ordre y superior de distints convents. Va escriure dues obres llatines de teologia, y va morir l'any 1735.

ESPERITAT, DA. adj. Posseït del dimoni. Endemoniado, endiablado.

ESPERITÓS, A. adj. Animós, de molt esperit. **Espiritoso.** || Dit del licor que té molt de foch y esperit, com: l' *aguardent,* etc. **Espiritoso, espiritoso.**

ESPERITUAL. adj. ESPIRITUAL.

ESPERITUALMENT. adv. m. ESPIRITUALMENT.

ESPERMA. f. Semen del animal. **Semen, esperma.** **ESPERMA DE BALLENA Y ESPERMACETI.** m. Greix sòlit molt blanc, que s'treu de la ballena pera diferents usos. *Esperma de ballena, blanco de ballena, cetina, spermaceti.*

ESPERMACRASSIA. f. *Med.* Eixida involuntària del semen. *Espermacrassia.*

ESPERMALOGÍA. f. Tractat sobre 'l semen. **Espermatologia, espermalogia.**

ESPERMÀTICH, CA. adj. Lo que pertany a la esperma. **Espermático.**

ESPERMATINA. f. Substància particular que 's trova a la esperma. **Espermatina.**

ESPERMATÓBOL. m. *Agr.* Màquina agrícola usada en alguns països pera sembrar. **Espermatóbolo.**

ESPERMATOCELE. f. *Cir.* Ruptura causada per la contracció dels vasos que llensen el semen y és causa de que aquest caigui al escroto. **Espermatoccele.**

ESPERMATÓFACH, GA. adj. Que s'alimenta de grans. **Espermatófago.**

ESPERMATOGRAFÍA. f. Descripció dels grans. **Espermatografia.**

ESPERMATÓLECH. adj. Qui 's dedica a la espermatologia o espermalogia. **Espermatólogo.**

ESPERMATOLOGÍA. f. Tractat o disertació sobre 'l semen. **Espermatologia.**

ESPERMATOPEU, A. adj. Eficàs pera augmentar la esperma. **Espermatopeo.**

ESPERMATORREA. f. Sortida involuntària de la esperma. **Espermatorea.**

ESPERMATORREICH, CA. adj. Lo qu'és relatiu a la espermatorea. **Espermatorreico.**

ESPERMATOSIS. f. Reproducció abundant del semen. **Espematosis.**

ESPERMICH, CA. adj. Que desenvolupa corpúsculs reproductors. **Espermo.**

ESPERMIODA. f. Esperma de granotes. **Espermioda.** || Mena de polvos usats contra les hemorràgies. **Espérmidos, espermioda.**

ESPÉRMIT, DA. adj. Que produeix llevors. **Espérmido.**

ESPERMODERN. m. *Bot.* Conjunt de teguments propi del gra dels vegetals. **Espermodermo.**

ESPERMÓFIL. m. *Zool.* Genre de rosegadors. **Espermófilo.**

ESPERNALLACH. *Bol* BOTXES DE SANT JOAN. V. ESPARNALLACH.

ESPERÒ. m. *Ant.* ESPARÒ. || *For.* Àngul ixent en mitj de la cortina o davant d'una porta en les fortificacions antigües. Esperente.

ESPERONAR. v. a. Picar ab l'esperó o 'ls'esperons al cavall. Espolear, aguijar.

ESPERÒNS. m. Contraforts d'obra o pedra pera apuntalar parets, pilans esbiaixats, etc.

ESPERQUISA. f. *Min.* Varietat de sulfur blanc de ferro o pirita blanca. Esperquisa.

ESPERRUCAR. v. a. *Ter.* DESPENTINAR.

ESPERRUCAT, DA. adj. *Ter.* Mal pentinat, embullat. Despeinado, alborotado.

ESPERSEGUIR. v. a. PERSEGUIRSE.

ESPERT, A. adj. EXPERT.

ESPERT. m. Qui és nomenat pera regonéixer les obres de qualsevol art u ofici. Veedor, perito. || *Adj.* EXPERIMENTAT, HÀB.L. PRÀCTICH. Experto, perito.

ESPERTAMENT. adv. m. Destrament, ab pràctica y coneixement de lo que 's fá. Expertament.

ESPERT (Geroni). *Biog.* Escriptor cartoixà del sgle XVII, prior del monastir de Scala Dei. Va escriure una obra en llatí sobre la mística de St. Denis Areopagita (1663). N' havia publicada un'altra a Lyó (1654) pèl meteix istil. Del propi St. Denis ne va traduir les obres del grech al llatí, ab comentaris propis.

ESPERTAMENT. adv. m. Destrament. Diestramente.

ESPERVALLACH. m. Armari, llóch destinat pera guardar 'hi la roba. Guardarropa.

ESPERVER. m. ESPARVER.

ESPERVERARSE. v. r. ASTORARSE.

ESPERXAR. v. a. y n. *Ter.* EMPERXAR.

ESPÉS, SA. adj. Déns, atapat. Espeso, condensado. || Continuat, repetit, freqüent. Espeso.

ESTAR ESPÉS. fr. *Met.* Estar de mal humor; no estar gracia en casa.

ESPÉS. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb de Barbaste, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena y té 366 hab.

ESPESAMENT. adv. m. *Ant.* SOVINT, FREQUËNTMENT.

ESPESSARTINA. f. *Min.* Mena de granat quina base és la manganesa. Espesartina.

ESPESIGAR. v. a. Pendre una petita porció d'algun menjar. Picar. || Menjarse una raïm de gra en gra. Picar.

ESPESIMENT. m. *Ant.* ESPESSOR.

ESPESIR. v. a. Condensar el fluït y 'l líquid. Espesar, encrasar. || Ataparit. Espesar.

ESPESIRSE. v. r. Condensarse, espesarse. || Dit de l'atmòsfera, etc., carregarse de núvols. Encaportarse el cielo.

ESPESIT, DA. p. p. Condensado, espesado.

ESPESSOR. m. y

ESPESSURA. f. El gruix d'un sòlit. Espesor, espesura. || Densitat de les coses. Espesura.

ESPETANYARSE. v. r. Mirar ab molta veïmença, de fit a fit. Desojarse, despestañarse.

ESPETARSE. v. r. Menjarse. Zampar, despabilar.

ESPETATIVA. f. *Fam. vulg.* Espectativa. || Esperansa, Esperanza.

NO TINDRE CAP ESPETATIVA. fr. No tindre cap confiança en alguna cosa. No abrigar esperanza, desconfiar.

ESPETECH. m. Pluja forta y de poca durada. Chaparrón, chaparrada, nubada, nubarrada. || Soroll, explosió.

ESPETEGAR. v. a. Fer espetechs. Chisporrotear.

ESPETERNEGAR. v. a. Mourre les cames o les potes ab llengües. Patalear, peñar.

ESPETERRECH. m. L'acció d'espeterregar. Chisporreo.

ESPETERREGAMENT. m. Els salts que fan al foch a'gunes coses, com: les castanyes, la sal, etc. Decrepitación. || ESPETERRECH.

ESPETERREGAR. v. n. Llensar el foch espurnes seguidament. Chisporrotear.

ESPETXAR. v. a. DESPATXAR.

ESPÍ (Joan de la Creu). *Biog.* Frare franciscà, conegut per «pare València», a quina ciutat va néixer l'any 1763, morint a Puerto Príncipe (América) l'any 1838. Va pendre l'hàbit als catorse anys y 's va embarcar envers Méjich, ont va pendre ordres sagrades, comensant a exercir el seu ministeri l'any 1787. La seua bontat y 'l seu humanitarisme en pro dels indians li va valdre 'l renòm de «sant». L'any 1791 se 'n va anar a les Californies pera propagar el cristianisme entre 'ls indians ferotges, retornant a Méjich l'any 1793. Desde 1800 va recorre distints punts d'América, predicant y fundant establiments de beneficència y pietosos, mereixent esmentarse, a Puerto Príncipe, l'hospital de Sant Llätzer (1814), pera elefantsiachs; l'hospital del Carne, pera dones (1825); coadjuvant a la fundació del monastir d' Ursulines y havent comensat la construcció d'un collegi d'educació, durant quina obra acabá 'ls seus dies.

— Y ULRICH (JOSEPH). *Biog.* Mestre compositor provinent d'Alcoy, que als comensos de la seua carrera va produir selectes obres rel·ligioses y després del genre líric dramàtic, component les operetes *El recluta* (1887) y *Aurora* (1895), representades ab mòlt d'èxit als principals teatres espanyols. Va morir a l'any 1905.

ESPÍA. m. y f. Qui espia o explora. Espía. || Qui acusa en secret y amagadament. Soplón. || *Ant.* Llòch elevat pera atalajar. Atalaya. || *Naut.* L'acció y efecte d'espíarse. Espia. || pl. Certs caps amarrats ab les àncores petites, que 's porten pera entrar o eixir d'un port quan hi ha calma o vent contrari. Espias.

POSAR UNA ESPÍA. *Naut.* Amarrar l'espía a un objecte fixo o a una àncora petita y posarla al paratge ont ha de quedar situada pera espíarse. *Dar ó tender una espía.*

ESPÍA-DIMONIS. m. *Entom.* Insecte de còs prim y llarch ab quatre ales que semblen de glassa; n' hi ha de diferents colors y generalment volen per demunt dels rechs o per les vores dels estanyes. Libélula.

ESPÍAMENT. m. *Ant.* L'acció d'espíar. Espiamento, indagación.

ESPIAR. v. a. Explorar ab gran dissimulo lo que fá algú pera donarne part a un altre. Espíar, amañinar, acechar. || Contar a un altre en secret lo que algú ha fet o ha dit. Soplár.

ESPIARGO. *Orog.* Montanya de la vall d'Arán que té en sa vessant el poble de Garós (1.124 m.)

ESPIARSE. v. r. Treure una embarcació de perill tirant desde ella per l'espía. Espiarse.

ESPIAT, DA. p. p. Espiado.

ESPIBIA. f. *Vet.* Dislocació incompleta de les vértebres. Espibia.

ESPICA. f. *Med.* Mena d'envenat encruat varies vegades al voltant d'un membre. Espica.

ESPICANARDA. f. y

ESPICANARDI. m. *Bot.* Arrel d'adsari o aixarí, que té figura d'espiga, a quina circumstància deu el seu nòm. Espicanardi, espiganardo, espiga romana.

ESPICANART. m. Herba medicinal aromàtica que vé de la India. Espicanardo.

ESPICH. m. *Ant.* ESPIGOL.

ESPICÍFLOR, A. adj. *Bot.* Que té les flors posades en forma d'espiga. **Específiro.**

ESPICIFORM, adj. En forma d'espiga. **Especiforme.**

ESPICÍGER, A. adj. Que té flors en forma d'espiga. **Especigero.**

ESPICULI, A. adj. Calificació de l'espiga formada de moltes altres espigues parcials. **Espiculeo.**

ESPICULIFER, A. adj. *Bot.* Que té les flors disposades en forma d'espiga. **Espiculifero.**

ESPIFARRADAMENT, m. adv. D'una manera espifarrada. **Despifarradament.**

ESPIFARRAR, v. a. **ESPALLIFARRAR.**

ESPIFARRAT, DA. adj. **ESPALLIFAT.**

ESPIFARRO, m. **ESPALLIFAMENT.**

ESPIFIARSE, v. r. **FER PIFIA.**

ESPIGA f. La part de dalt de la canya, o cama ont produeixen el fruit o llevar algunes plantes. **Espiga.** || El brot o branqueta d'un arbre ab que se'n empelta un altre. **Púa, espiga.** || La que fa 'l blat de moro o panís. **Panoja ó mazorca.** || **Obelisch**, piràmide, quina cúspide és molt punxada. **Aguja.** || **AGULLA.**

POCH AIXARCOLAR, **POQUES ESPIGUES AL SEGAR.** *Ref.* Denota lo molt que 's logra quan en algún negoci s'hi posa la activitat y diligència deguda.

El pan bien escardado, hincha la troje á su amo; pocas veces escardar, pocas espigas al segar.

Espigues de blat muixí

ESPIGAR v. a. Comensar a treure espiga 'ls blats. **Espigar.**

ESPIGARSE, v. r. Treure espigó les plantes per haver passat la seua tendror natural. **Envejecerse.** *Met.* Creixer notablement alguna persona. **Espigar.**

ESPIGAT, DA. p. p. **Espigado.** || adj. Alt de còs. **Talludo, espigado** || *Bot.* Lo que té figura d'espiga.

Espigado.

ESPIGELINA, f. *Bot.* Substancia negra y amargant, soluble a l'aigua, que's trova a l'arrel de la espigelia, planta americana. **Espigelina.**

ESPIGELL, m. *Anat.* Petit lòbul del fetge. **Espigelio**

ESPIGNET, m. *Ter.* **BURLETA.**

ESPIGÓ, m. Timó de carro, d'aladre, etc. **Espigón.** || La espiga en que fan la llevar les plantes quan s'envelleixen. **Espiga.** || Pollaguera o eix sobre que descansa una porta o cosa semblanta. **Quicio, espigón.** || *Ter de Blanes.* Les baranes de la carreta pera posar'hi el bestiar.

Brot d'espigol

ESPIGOL, m. *Bot.* Planta aromática de la fam. de les llabiades, de flor o espiga blava o violada al cim de la planta; fortifica 'ls nervís y 'l cervell. **Espiego, lavándula, alhucema.** || **BARBALÓ**

ESPIGOLADOR, A. m. y f. Qui arreplega les espigues que deixen els segadors. **Espigador, espigadero.**

ESPIGOLAMENT, m. *Ant.* Acte y efecte d'espigolar. **El acto de espigar.**

ESPIGOLAR, v. a. Recullir les espigues que deixen els segadors. **Respigar, espigar.**

ESPIGOLAT, DA. p. p. **Espigado.**

ESPIGOLERA, La dona que recull les espigues que deixen els segadors.

ESPIGUETA, f. dim. **Espiguilla.**

ESPIGUÍFER, adj. *Bot.* Se diu dels vegetals que tenen els orgues genitals en forma d'espiga, com la quia de cavall. **Espiguifero**

ESPILITA, f. *Min.* Roca de color negrés o vert y negre ab taques blanques o rojes. **Espilita.**

ESPILOGASTRI, A. adj. Que té 'l ventre clapat **Espilogastro.**

ESPILOMA, m. *Med.* Clapa congénita. **Espiloma**

ESPILL, m. *Ant.* **MIRALL.**

PENDRE ESPILL, ír. **PENDRE EXEMPLE.**

ESPILLAR, v. a. **MIRAR.**

ESPILLETA, f. *Ant.* **ESPILLERA.**

ESPILLETES, m. pl. *Ant.* **ULLERES.**

ESPILLS, *Geog.* Poble del dist. mupal. de Sa-peira, prov. de Lleida.

ESPINA, m.

Punxa de mata espinosa. **Espina.** ||

La del peix. **Espina.** ||

Met. Recel, sospita

Espina, escrúpulo.

ESPINA CERVINA. *Bot.*

Arbust indígena de la fam. de les ramnácees, molt comú a les bardisses y garrotxes; el fruit és més o menys gros, comprimít, vert a b'ans de madurar y després negre y llís. || **ESPINA BENEITA.** || *Espino cervat ó cervino.*

ESPINA DE CRIST. *Bot.* **ARS.**

ESPINA DE GRÉVOL. La que 's trova al capdemeny de les fules d'aquella planta.

ESPINA VINETA: **ESPI.**

LA **ESPINA CÒM PUNXAR DEU,** **AGUDA NEIX.** *Ref.* Ab que s'adverteix que 'l qui és dolent ja ho porta de neixensa o dels seus principis, y que lo que ha de danyar ja sembla aparellat pera fer el dany. **Predestinado ó dispuesto para el mal.**

LA **ESPINA QUAN NEIX JA PICA,** **TANT SI ÉS GROSSA COM SI ÉS XICA.** *Ref.* Denota que qui té alguna incomoditat no li és fàcil oblidarla, per petita que sigui. **Chica es la punta de la espina, mas á quien duele no la olvida.**

ESPIGOLADOR, A. m. y f. Qui arreplega les espigues que deixen els segadors. **Espigador, espigadero.**

ESPIGOLAMENT, m. *Ant.* Acte y efecte d'espigolar. **El acto de espigar.**

ESPIGOLAR, v. a. Recullir les espigues que deixen els segadors. **Respigar, espigar.**

ESPIGOLAT, DA. p. p. **Espigado.**

ESPIGOLERA, La dona que recull les espigues que deixen els segadors.

ESPIGUETA, f. dim. **Espiguilla.**

ESPIGUÍFER, adj. *Bot.* Se diu dels vegetals que tenen els orgues genitals en forma d'espiga, com la quia de cavall. **Espiguifero**

ESPILITA, f. *Min.* Roca de color negrés o vert y negre ab taques blanques o rojes. **Espilita.**

ESPILOGASTRI, A. adj. Que té 'l ventre clapat **Espilogastro.**

ESPILOMA, m. *Med.* Clapa congénita. **Espiloma**

ESPILL, m. *Ant.* **MIRALL.**

PENDRE ESPILL, ír. **PENDRE EXEMPLE.**

ESPILLAR, v. a. **MIRAR.**

ESPILLETA, f. *Ant.* **ESPILLERA.**

ESPILLETES, m. pl. *Ant.* **ULLERES.**

ESPILLS, *Geog.* Poble del dist. mupal. de Sa-peira, prov. de Lleida.

ESPINA, m.

Punxa de mata espinosa. **Espina.** ||

La del peix. **Espina.** ||

Met. Recel, sospita

Espina, escrúpulo.

ESPINA CERVINA. *Bot.*

Arbust indígena de la fam. de les ramnácees, molt comú a les bardisses y garrotxes; el fruit és més o menys gros, comprimít, vert a b'ans de madurar y després negre y llís. || **ESPINA BENEITA.** || *Espino cervat ó cervino.*

ESPINA DE CRIST. *Bot.* **ARS.**

ESPINA DE GRÉVOL. La que 's trova al capdemeny de les fules d'aquella planta.

ESPINA VINETA: **ESPI.**

LA **ESPINA CÒM PUNXAR DEU,** **AGUDA NEIX.** *Ref.* Ab que s'adverteix que 'l qui és dolent ja ho porta de neixensa o dels seus principis, y que lo que ha de danyar ja sembla aparellat pera fer el dany. **Predestinado ó dispuesto para el mal.**

LA **ESPINA QUAN NEIX JA PICA,** **TANT SI ÉS GROSSA COM SI ÉS XICA.** *Ref.* Denota que qui té alguna incomoditat no li és fàcil oblidarla, per petita que sigui. **Chica es la punta de la espina, mas á quien duele no la olvida.**

Brot y fruit d' espina beneita

Espines de la fulla de grévol

PUNXAR AB ESPINA. fr. *Espinar*.
 TREURE LA ESPINA. fr. *Met.* Desarrrelar alguna cosa dolenta. *Sacar la espina*.

ESPINA (Antoni). *Biog.* Frare agustí o de l'ordre de predicadors que vivia entre les derrerries del segle XVIII i els comensos del XIX. És autor del llibre *Arte caligráfico*, publicat a Girona l'any 1800 y reimprès més tart, compost pera l'escola de Torroella de Montgri.

ESPINA (Punta d'). *Geog.* Punta del SO. de l'illa de Menorca (Balears). || — (SERRA D'). *Orog.* Serra de la prov. de Castelló, part. jud. de Viver; va de NO. a SE, y fa partió entre les aigües dels rius Mijares y Palancia.

ESPINABELL. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Molló, prov. de Girona. || *Orog.* Collet de la serra de Riu y d'uns 1.000 met. d'altitud, a la vora del riuet de sant Aniol, entre Talaixá y Bassegoda, prov. de Girona.

Planta
d'espina

ESPINACAL. m. PENICALT.

ESPINACH. m. *Bot.* Mena de bleada que té la fu en forma de llansa y més estreta que la d'aquesta. *Espinaca*.

ESPINACH DE FERRO. *Ant. mil.* LLEVOR D'ESPINACH.

ESPINACHS DE CARN. BLET-MOLL.

ESPINADA. f. Les vértebres unides y enllaçades les unes ab les altres que en el còs humá van desde el clatell fins al carpó. *Espinazo, lomo, esquena.* || *Ant.* La de la cama *CANYELLA, 2.*

ESPINADELLA. BARRELLA ESPINOSA.

ESPINAL. m. *Ars* de tanques. *Espino.* || adj. Pertanyent a la espina. *Espinal*.

ESPINAL ESTRET Y AMPLE. m. *Ant.* Mena de teixit de fil. *Lienzo*.

ESPINAL (Isidro). *Biog.* Escultor dels comensos del segle XVIII. Era nadiu de Santa Maria, a la plana de Vich, y va treballar sis estatures d'alabastre pera la Cartoixa de Scala Dei.

— Y FUSTER (JOSEPH). *Biog.* Mestre d'instrucció primaria y escriptor que va publicar varies obres, entre altres el poema *La Redención y Catecismo político*. Va morir a Mataró l'any 1886.

ESPINALBET. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Castellar del Riu, prov. de Barcelona.

ESPINALT Y GARCÍA (Bernat). *Biog.* Administrador principal del correu a Valencia a les derrerries del segle XVIII. En Torres Amat creu qu'era fill de Sampedor. Entre 1786 y 1789 va publicar els trese volums del *Atlante español ó descripción general geográfica, cronológica é histórica de España por reynos y provincias, de sus ciudades, villas y lugares más famosos, etc.*, etc. Era soci de l'Económica Matritense de Amichs del País.

— Y PADRÓ (LLUÍS). *Biog.* Escriptor y poeta manresá. Va néixer l'any 1872 y va morir l'any 1895. Per la seua poca salut no va poguer seguir carrera; empró conreà forsa 'l seu talent natural. Va dirigir el *Setmanari Catalá*, de Manresa, defensand y propagand el regionalisme y la religió. Va obrir alguns certámens literaris. La seua ocupació consistia en portar els llibres comercials d'una fàbrica de filats y teixits de cotó. A ran de la seua mort, se van publicar els seus escrits en prosa y vers, en una preciosa edició feta a Manresa per Antoni Esparbé, un volum en quart que no 's va posar a la venda.

ESPINALVA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Llanás, prov. de Girona. || *Hidrog.* Riera que neix a la vessant de tramontana de la serra Caballera y des-

aigua a la vora dreta del Ter, entre Llanás y Camprodón, prov. de Girona.

ESPINAR. v. a. *Ant.* PUNXAR.

ESPINARELA. f. *Ictiol.* Cert peix de cap molt espinós. *Espinarela*.

ESPINÁS (PIA d'). *Orog.* Lloch de la serra de Vallespir, entre les valls del Coral y de Prats, a 1278 metres d'altitud, domlant el panorama de Prats de Molló, Canigó, Costabona y Esquerdas de Rojá.

ESPINAUGA. *Geog.* é *Hidrog.* ESPINALVA. || *RIERA DE.* *Hidrog.* Afluent de la vora dreta del Ter; hi desaiuga una mica més amunt de Camprodón, prov. de Girona.

ESPINAVENTOSA. f. *Med.* Malaltia del sistema ossós. *Espinaventosa*.

ESPINAVERA. *Geog.* Poble corresponent al ajuntament de Cabanellas, prov. de Girona.

ESPINAVESA. *Bot.* Planta de la familia de les ramnacees, género *Palturus*.

ESPINELÁ. m. *Min.* Pedra de color negrós, que 's presenta baix la forma de petits cristalls opachs o traslucits. *Espinelano*.

ESPINELVAS. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de Vich, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; és a la vora de la riera Major, afluent del Ter; té agregades les caserries de França y la Creu Roja y té 500 hab.

ESPINELL. m. *Min.* Aluminat de magnesia. *Espinelo*.

ESPINESCENCIA. f. *Bot.* Estat d'un cos ple d'espines. *Espinescencia*.

ESPINESCENT. adj. *Bot.* Acavat a modo d'espina. *Espinescente*.

ESPINETA. f. dim. *Mús.* Clau petita d'una sola corda en cada ordre. *Espineta.* || dim. Espina petita. *Espineta, liata*.

ESPINGOLARSE. v. r. *Ter.* REPENJARSE.

ESPINGUET. m. Se diu de qui té una veu xisclosa y penetrant. *Voz chillona y penetrante*.

ESPINGUETA. f. Agulla de punta de diamant. *Espingueta*.

ESPINÍFER. A. adj. Que té espines. *Espinífero*.

ESPINIFORME. adj. Que té la forma d'espina. *Espiniforme*.

ESPINITIS. f. *Med.* Inflamació de la espina dorsal. *Espinitis*.

ESPINÓS. A. adj. Guarnit d'espines. *Espinoso, espineo.* || Dit del lloch ple d'espines. *Espinoso, espineo.* || *Met.* Arduo, intrincat, difícil. *Espinoso*.

ESPINÓS (Benet). *Biog.* Artista valenciá, fill del gravador Joseph. L'any 1787 va ésser elegit director de la Escola de Belles Arts de St. Carles, havent sigut mestre de la ensenyansa de pintar flors durant trenta anys, especialitat en quina se distingia als seus quadros, segons pot véures en el Museu provincial valenciá (números 713 al 721). L'any 1815 va quedar cego y tullit, morint l'any 1818.

— (CARLES). *Biog.* Canonge de la seu de Lleó, natural de Barcelona, que vivia a finals del segle XVIII. Havia reunit molts materials pera la historia ecclesiástica y la civil de Lleó, quins originals va entregar als PP. Florez y Risco pera la *España Sagrada*.

— (JOSEPH). *Biog.* Artista, pintor y gravador valenciá, nat l'any 1721 y mort l'any 1784. Primer va estudiar ab en Lluís Martínez y després ab l'Evarist Muñoz. El millor quadro pintat per ell que 's coneix, es el de la Mare de Deu de les Angunies que hi ha al altar major del convent del Peu de la Creu (Valencia) y d'ell és també 'l que hi ha al segon cos del altar, que representa els sants fundadors de la ordre. Entre els seus gravats al buril y a l'aigua-fort son remar-

Segell d'Espinelvas

cables: *Santa Polonia, Sant Joseph, la Verge del Campanar y Sant Joseph de Calasanz.*

ESPINOSA (*Jascinto Geroni de*). *Biog.* Pintor valencià, nat a Cocentaina l'any 1600 y mort a Valencia l'any 1680. Va ésser adepte de l'escola bolonyesa y les mellors pintures seues decoren les iglesies de la ciutat de Valencia.

— (*NICOLAU*). *Biog.* Poeta, nat a Valencia envers l'any 1520. Va escriure una continuació del poema d'Ariosto (*Orlando Furioso*), titulantlo *La Segunda parte de Orlando*, que 's va estampar a Saragossa l'any 1555; abandonant la llegenda de Turpin, seguida pèl poeta italià, va atemperarse a les tradicions literaries populars espanyoles.

ESPINOSA. *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Toses, prov. de Girona.

ESPINTER. *m. Min.* Mineral vert agrisat, de cristalls decaedres. *Espintero.*

ESPINTERÒMETRE. *m.* Instrument pera amidar la força de les espurnes elèctriques. *Espinterómetro.*

ESPÍNULA. *f.* ESPINETA.

ESPINULARIA. *f. Bot.* Algues. *Espinularia.*

ESPINULÍFER. *A. adj.* Ab espinules. *Espinulífero.*

ESPINULÍFLOR. *A. adj. Bot.* Que té 'ls càlcers de les seues flors guarnits d'espines. *Espinulifloro.*

ESPINULIFORM. *adj.* En forma d'espinula. *Espinuliforme.*

ESPINULÓS. *A. adj. Bot.* Guarnit d'espínules. *Espinuloso.*

ESPINYAR. *v. a.* Treure 'ls pinyóns de les pinyes. *Sacar los piñones de las piñas.*

ESPINYOLAT, *DA. adj.* Sense pinyol. *Despepitado.*

ESPIOCA (*Torres de*). *Geog.* Aldea del terme de Picassent, prov. de Valencia.

ESPIOT. *m.* ESPÍA.

ESPIRA. *f. Mat.* Còrba en figura de caragol. *Espira.* || Parlat de màquines. *Rosca.* || *Ant.* GUSPIRA.

ESPIRÀ DE L'AGLY. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Rivesaltes; és a la vora del riu Agly y té 1,698 hab. || -- **DEL CONFLENT.** *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Vinsà; és a la vora de la riera de Llech y té 230 hab.

ESPIRADOR. *m. Ant.* ESPIRALL. || Qui espira. *Espirador.*

ESPIRAL. *adj.* Lo que té figura de caragol. *Espiral.* || *m. Ant.* Cert forat auditiu anomenat aixís per la seua forma. *Espiral.* || Broca de foradar ferro, usada al torn mecànic. *Espiral.*

Brota d'espirea

ESPIRALL. *m.* Forat per ont ix el vent. *Respiradero, espiradero, espiración, espiráculo.* || El dels conductes de l'aigua. *Atabe.* || El del buch d'abelles. *Piguera.* || El de les bótes pera tastar el vi. *Piguera, catavino, sangrador, silbato.*

ESPIRALLAR. *v. a. Ant.* ESPURNAR.

ESPIRAR. *v. n.* Morir. *Espirar.* || Acavar el temps, com: *ja ha espirat el mes, etc.* *Espirar.* || *Ant.* ACAVAR, CONCLURE'S. || *Poët.* Bufar el vent. *Soplar.*

ESPIREA. *f. Bot.* Mata de la fam. de les rosàcees; té uns 80 centímetres d'alt, ab les flors arraimades al cim de les branques. *Espirea.*

ESPIRETJAR. *v. a.* ESPURNAR.

ESPIRIFER. *Palcont.* Moluschs branquiodis apigis o tertriocardinis de la familia dels esperiferits. *Espirífero.*

Espirifèr

ESPIRITISME. *m.* Secta filosòfica d'Allan-Kardek, que creu en la comunicació dels homens ab els esperits y en el renaixement o transmigració d'un meteix esperit a varis cossos successius. *Espiritismo.*

ESPIRITISTA. *s.* Partidari del espiritisme. *Espirítista.*

ESPIRITÓS, *A. adj.* ESPERITÓS.

ESPIRITOSAMENT. *adv. m.* Ab esperit. *Espirítuosamente.*

ESPIRITUAL. *adj.* Pertanyent al esperit. *Espirítual.*

ESPIRITUALISACIÓ. *f.* L'acte y efecte d'espiritualisar. *Espiritualización.* || *Quim.* Reducció dels sòlids a esperit. *Espiritualización.*

ESPIRITUALISAR. *v. a.* Infundir esperit de pietat. *Espiritualizar.* || Enlairar, constituir en grau espiritual lo que no ho es. *Espiritualizar, eclesiastizar.* | Considerar com espiritual lo corporeu pera entendre'l. *Espiritualizar.* || Dit d'alguns béns reduïts a la condició de béns eclesiàsticis. *Espiritualizar.*

ESPIRITUALISME. *m.* Sistema oposat al materialisme y que creu ab la existencia dels esperits. *Espirítualismo.*

ESPIRITUALISTA. *m.* Partidari del esperitualisme. *Espirítualista.*

ESPIRITUALITAT. *f.* Naturalesa y condició de lo espiritual. *Espirítualidad.*

ESPIRITUALMENT. *adv. m.* Ab l'esperit, d'un modo religiós. *Espirítualmente.*

ESPIRITUÓS, *A. adj.* ESPERITÓS.

ESPIROIILA. *f. Ant.* Radical qu'alguns quimichs han cregut trovar a l'oli de la ulmaria. *Espiroila.*

ESPIROIILUR. *m.* Combinació de la espiroiila ab un cos simple. *Espiroiluro.*

ESPIRUR, *A. adj. Ornít.* Que té la quia en forma espiral. *Espiruro.*

ESPIU. *m.* Pal llarch a un de quins caps s'atravesa una post que serveix pera penjar y despenjar el paper que 's posa a secar a les fàbriques y a les impremtes. *Espito.*

ESPIITAL. *m. Ant.* HOSPITAL.

ESPIITLLERA. *f.* Obertura llarga y estreta que 's deixa a la paret forana pera donar claror a l'interior. *Tronera, tragaluz, saetera.* || Obertura mòlt estreta de dos o tres pams de llarch que hi há a les muralles, pera disparar els fusells, etc. *Tronera, saetera.* || La dels conductors d'aigua. *ESPIRALL, 2.*

ESPIITLLERAT, *DA. adj.* En forma d'espiitllera. *Aspiillerado* || *Plé* d'espiitlleres. *Aspiillerado.*

ESPIITREGAT, *DA. adj.* Qui va ensenyant el pit. *Despechugado.*

ESPIITREGARSE. *v. r.* Vestirse de modo que 's va ensenyant el pit, o bé descordarse fins la camisa pera que quedi 'l pit al descobert. *Despechugarse.*

ESPIVIA. *f. Vet.* Dislocació incompleta de les vértebres. *Espivia.*

ESPIVIÓ. *m. Vet.* Dislocació completa de les vértebres. *Espivión.*

ESPLAIAR. *v. .* Estendre. *Explayar.*

ESPLAIARSE. *v. r. Met.* Escamparse. *Explayarse.*

ESPLANA. *f.* Eina de fusta forta ab que 'ls candellers de cera allisen les candelcs. *Alisador.*

ESPLANACIÓ. f. L'acció y efecte d' esplanar. *Explanación.*

ESPLANADA. f. El paviment de posts sobre 'l qual carreguen les curenyes a la bateria. *Explanada.* || Pendent desde 'l camí cubert envers la campanya. *Glacis, explanada.* || Espai inhabitat, dins y fora de unes muralles. *Explanada.*

ESPLANADURA. f. ALLISADURA.

ESPLANAR v. a. Allisar ab la esplana. *Alisar.* || *Met.* Declarar, explicar. *Explanar.*

ESPLANAT, DA. p. p. *Explanado.*

ESPLANEURISME. m. *Met.* Desenrotlló excessiu de una entranya. *Esplaneurisma.*

ESPLÁNICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent a les entranyes. *Esplánico.*

ESPLANISSADA. f. Cop que 's dóna de plà ab algun instrument, com: *el sabre,* etc. *Lapo.*

ESPLANÓGRAF. m. Qui 's dedica a la esplanografia. *Esplanógrafo.*

ESPLANOGRÀFIA. f. *Med.* Descripció de les entranyes. *Esplanografía.*

ESPLANÓLECH. m. Qui està versat en esplanologia. *Esplanólogo.*

ESPLANOLITÍASSIS. f. Malaltia causada per la presència d' un càlcul a una entranya. *Esplanolitíasis.*

ESPLANOLÒGIA. f. Tractat sobre les entranyes. *Esplanología.*

ESPLANOSCOPIA. f. *Med.* Inspecció de les entranyes de les víctimes d' enverinament. *Esplanoscopia.*

ESPLANOTOMIA. f. *Med.* Anatomia de les entranyes. *Esplanotomia.*

ESPLANOTÒMICH, CA. adj. Propi de la esplanotomia. *Esplanotómico.* || s. Qui hi és pràctic. *Esplanotómico.*

ESPLAYARSE. v. r. *ESPLAIARSE.*

ESPLAYETA. *Geog.* Aldea del terme municipal. d' Esporlas, illa de Mallorca.

ESPLENÀLGIA. f. *Med.* Inflamació del lleu o de la melsa. *Esplenalgia.*

ESPLENÀLGICH, CA. adj. Lo pertanyent a la esplenalgia. *Esplenálgico.*

ESPLÈNDIDAMENT. adv. m. Ab esplendidesa. *Espléndidamente, magníficamente, suntuosamente.*

ESPLÈNDIDESA. f. Magnificència, luxe en el menjar y vestir. *Espléndidez.*

ESPLÈNDIDÍSSIM. A. adj. sup. *Esplendidísimo.*

ESPLÈNDIT, DA. adj. Magnífich, liberal, sumptuós. *Espléndido.* || Dit dels convits abundants y exquisits. *Opíparo, espléndido.*

ESPLENDOR. f. *RESPLANDOR.* || *Met.* Llustre, noblesa, honra. *Esplendor.*

ESPLENDORÓS, A. adj. Lo qu' és molt brillant, magnífich, fúlgit, sumptuós. *Esplendoroso.* || *ESPLÈNDIT.*

ESPLENECTOMIA. f. *Med.* Extirpació de la melsa. *Esplenectomia.*

ESPLENENFRASSIA. f. *Med.* Obstrucció de la melsa. *Esplenenfrasis, esplenenfrasia.*

ESPLENÉTICH, CA. adj. *Med.* Propens a patir les obstruccions de la melsa. *Esplenético.*

ESPLENI. m. *Anat.* Un dels calorze muscles per medi dels quals se mou el cap. *Esplenio.*

ESPLÈNICH, CA. adj. Pertanyent al lleu. *Esplénico.* || m. *Anat.* *Espleni.*

ESPLENIFICACIÓ. f. *Anat.* Degeneració d' un teixit orgànic en un altre de semblant a la melsa. *Esplenificación, esplenización.*

ESPLENITIS. f. *Anat. ant.* Vena de la mà esquerra, a la qual s' atribuïen relacions ab la mel-

sa. *Esplenitis.* || *Med.* Inflamació de la melsa. *Esplenitis.*

ESPLENOCELE. f. *Med.* Trencadura de la melsa. *Esplenoccele.*

ESPLENÓGRAF. s. y adj. Qui 's dedica a la esplanografia. *Esplenógrafo.*

ESPLENOGRAFIA. f. *Med.* Descripció de la melsa. *Esplenografía.*

ESPLENOLOGIA. f. *Med.* Tractat relatiu a les malalties de la melsa. *Esplenología.*

ESPLENOLOGISTA. s. y adj. *Med.* Qui 's dedica a la esplenologia. *Esplenólogo, esplenologista.*

ESPLENONCIA. f. *Med.* Infartació de la melsa. *Esplenoncia.*

ESPLENOPARECTAM. m. *Med.* Aument del volum de la melsa. *Esplenoparéctamo.*

ESPLENOTOMIA. f. *Med.* Dissecció de la melsa. *Esplanotomia.*

ESPLET. m. Sembrats en herba. *Panes.* || *SEGA.*

ESPLETANT. adj. *Ant.* Gastado, esquilnado.

ESPLICABLE. adj. Lo que pot ésser explicat. *Explicable.*

ESPLICACIÓ. f. Acte o efecte d' explicar. *Explicación.* || Declaració o exposició de qualsevulla matèria, doctrina, etc., per paraules o exemples, a fi de que 's fassi més perceptible. *Explicación.*

ESPLICADEROS. f. pl. Facilitat d' explicar-se bé. *Explicaderas.*

ESPLICAR. v. a. *EXPLICAR.* || Declarar, donar a conèixer lo que 's pensa. *Explicar.* || Declarar, exposar la doctrina difícil ab paraules clares. *Explicar.* || Pronunciar, proferir. *Explicar.* || Enseñar en la càtedra. *Explicar.*

ESPLICAR FIL PER RANDA. fr. Explicar una cosa detalladament. *Explicar por a b c.*

ESPLICAR QUANTES FAN QUINSE. fr. *Ajustar las cuentas.*

ESPLICARE COM UN GALLDINDI. fr. *Fam. irón.* Se diu d' aquell que s' explica malament. *Tener malas explicaderas.*

ESPLICARSE. v. r. *Explicarse.*

ESPLICAT, DA. p. p. *Explicado.*

ESPLÍCIT, A. adj. Clar, formal, exprés. *Explicito.*

ESPLÍCITAMENT. adv. m. D' una manera explícita. *Explicítamente.*

ESPLÍN. m. Mot castellanisat, d' origen anglés. Fonda tristesa que domina seguidament a qui 'n pateix. *Esplin.*

ESPLOIAR. v. a. Referint-se al blasó és extendre: se diu de l' àguila de dos caps o d' ales esteses. *Exploiar.*

ESPLOMISSAR. v. a. Arrancar el plomissol dels aucells. *Quitar el plumón ó plumió.*

ESPLORABLE. adj. Lo que pot ésser explorat. *Explorable.*

ESPLORACIÓ. f. L' acció y efecte d' explorar. *Exploración.* || Averiguació. *Exploración.*

ESPLORADOR, A. m. y f. Qui explora. *Explorador.*

ESPLORAMENT. m. *Ant.* *EXPLORACIÓ.*

ESPLORAR. v. a. Examinar, observar ab diligència. *Explorar.*

ESPLORAT, DA. p. p. *Explorado.*

ESPLOSIÓ. f. *Fis.* Soroll molt fort que fá l' aire o un gas comprimit, rompent el còs en que 's conté. *Explosión.*

ESPLOSIU, VA. adj. Relatiu a la explosió, capàs de produïrla. *Explosivo.*

ESPLOTACIÓ. f. Acció y efecte d' esplotar. *Exploación.*

ESPLOTADOR, A. m. y f. Qui esplota. **Explotador**.

ESPLOTAR, v. a. Treure d'una persona o cosa tot el partit que se'n pot. **Explotar**. || Beneficiar una mina o propietat qualsevulla. **Explotar**.

Segell d'Espluga Calva

ESPLOTAT, DA p. p. **Explotado**.

ESPLUGA, f. *Ant.* COVA.

ESPLUGA, *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Barbastro, part. jud. de Benabarre; està un poch apartat del riu Èssera. || — CALVA. Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, dióc. de Tarragona; és a ponent de la

serra del Tallat y té 1,595 hab.

|| — DE FRANCOLÍ. Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch, és a la vora del riu Francolí y té 3,654 hab.

|| — DE SERRA. Poble de la província y bisb. de Lleida, part. jud. de Tremp; és a milljorn de la serra de Sant Gervás y té 362 hab.

ESPLUGABÓU, m. *Ornit.* Aucell d'aigua del tamany d'una gnatlla, de color blanc ab algunes plomes blavenques; no canta, pero fa una veu que pronuncia *Corlieu*, y diuen que 's sent de mitja hora lluny. **Chorlito común**.

ESPLUGAFREDA, *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sapeira, prov. de Lleida.

ESPLUGAR, v. a. *Ant.* Treure 'ls polls a algú. També s'usa com reciproc. **Despiojar**, **espulgar**.

ESPLUGUES (Margarida). *Biog.* Monja y escriptora mallorquina, filla d'Artá y morta a Palma l'any 1738. Era molt entesa en gramática, retórica, filosofia y sagrada teologia. Va escriure alguns tractats, y va compondre algunes poesies en llengua mallorquina.

Segell d'Esplugues

ESPLUGUES, *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és al peu de la montanya de Sant Pere Màrtir, prop de Barcelona, y té 1,061 hab. || — (LES). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Mur, prov. de Lleida.

ESPLÚS, *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Fraga; és a la carretera d'Albalat de Cinca a Tamarit y té 549 hab.

ESPODA, f. *Ant.* Óxit de zinch. **Espoda**.

ESPODASSAR, v. a. Podar malament els ceps deixant'hi sarments més llarchs de lo que permeten les regles del art. **Perchonar**.

ESPODI, m. Cendra semblanta a la tutia que 's fa a les fornals de coure. **Espodio**.

ESPODIT, m. *Min.* Pols feldespàtica que pervé de la descomposició de les laves y altres pedres volcàniques. **Espodito**.

ESPODO, m. Veu qu'entra en la formació de varies paraules compostes propies de la historia natural, y significa color de cendra. **Espodo**.

ESPODOMANCIA, f. Endevinament per medi de la cendra. **Espodomancia**.

ESPODUMEN, m. *Min.* Mineral que 's cubreix de cendra quan se'l tracta a la fiesca, y no és més que un silicat aluminós ab base de titina. **Espodumeno**.

ESPOETARSE, v. r. **Despearce**.

ESPOLANDER, m. *Ant.* MARMESSOR.

ESPOLET, m. Barreta de ferro demunt de quina roda 'l canó, y quins dos caps entren a la llansadora, pera que rodant'hi se subministre la trama. **Hembrilla**.

ESPOLETA, f. Canonel de fusta per ont s'enveja y cala foch a les bombes y granades. **Espoleta**, **espiga**, **pipa**.

ESPOLI, m. Béns que queden per mort dels prelats. **Espolio**.

ESPOLÍ, m. Roba de seda ab flors. **Espolín**. || Llansadora petita pera fer les flors de la taplsseria. **Espolín**.

ESPOLIACIÓ, f. **Despojamiento**, **despojo**. f. *Ret.* Figura del llengüatge qu'explica una meteixa cosa de diferents modos o ab diferents frases. **Expoliación**.

ESPOLIADOR, A. m. y f. **DESPULLADOR**.

ESPOLIAMENT, m. **ESPOLIACIÓ**.

ESPOLIAR, v. a. Pendre lo qu'es d'un altre. **Espoliar**. || *Ant.* **DESPULLAR**.

ESPOLIARI, m. *Arg. ant.* Habitació de les termes, ont els banyistes románs se treien la roba. **Espoliarío**. || Lloch situat aprop dels anfiteatres románs ont despulaven als gladiadors morts y se acabava de matar als qui eixien ferits mortalment. **Espoliarío**.

ESPOLINAT, DA. adj. Teixit a modo d'espól. **Espolinado**.

ESPOLITS, pl. *Ter. ibissench.* Contractes de matrimoni. **Contratos matrimoniales**.

ESPOLSABUTXAQUES, m. **Rapabolsas**.

ESPOLSADA, f. Acció y efecte de treure la póls. **Desempolvadura**, **sacudidura**.

ESPOLSADORA, f. *Ant.* **RESPALL**.

ESPOLSADORS, m. Utensili que consisteix en un mànec de fusta guarrit ab llenques de panyo, cuiro, etc., que serveix pera espolsar. **Quitapolvo**, **sacudidor**. || El de ploma. **Plumero**. || El de simolsa. **Vendos**. || El de quia de guineu. **Zorros**.

ESPOLSADURA, f. y

ESPOLSAMENT, m. **ESPOLSADA**.

ESPOLSAR, v. a. Treure la póls d'alguna cosa. **Despolvorear**, **desempolvorear**, **quitar el polvo**. || Moure ab violencia alguna cosa d'una part a l'altra, com: *el vent als blats*. **Sacudir**. || **FER BISBE**. || v. a. *Met.* Pegar. **Castigar**, **sacudir**.

ESPOLSAT, DA. p. p. Treta la póls d'algun moble, paret, roba, etc. **Despolvoreado**, **sacudido**.

ESPOLSOS, m. pl. **ESPOLSADORS**.

ESPOLVORISACIÓ, f. Acció y efecte d'espolvorizar. **Espolvorización**.

ESPOLVORISAR, v. a. Escampar lo qu'está fet póls. **Espolvorizar**.

ESPOLLA, *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té agregades les caseries de Bausitjes y 'ls Vilars; és a la vora de la riera Orlina, afluent del Llobregat, y té 990 hab.

ESPONA, f. *Ant.* Vora de llit. **Lado de cama**. || *Ter.* Marge de un camp, d'un camí, d'un ritu, etc. **Margen**. || **MARJADA**.

ESPONA (Piá d') *Orog.* Entre 'l port de Viella y l'hospital del meteix nom.

ESPONCELLAR, v. a. **DESPONCELLAR**.

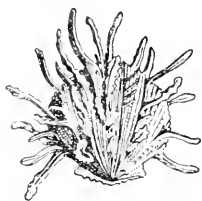
ESPONDEASME, m. *Ant.* Alteracó musical que alsava de tres semitons el to d'una corda.

ESPÓNDIL, m. *Anat.* **Vértebra**. **Vértebra**, **espóndil**. || *Ant.* Bola d'arám que servia pera donar els

Segell d'Espolla

vots o sufragis. **Espòndilo.** || *Paleont.* Moluschs lamelibrànquís dels espondíls, ab crosta irregular moltes vegades fullosa. El que se trova al Mediterrani, anomenat peu d'ase, es comestible. També se troven menes fòssils. **Espòndilo.**

Espondil

ESPONDILALGIA. f. *Med.* Dolor de la columna vertebral o espinada. **Espondilalgia.**

ESPONDILARTROCA-
CE. f. *Med.* Corcadura de la espinada o columna vertebral. **Espondilartroca-**

ESPONDILITIS. f. *Med.* Inflamació de la espinada o columna vertebral. **Espondilitis.**

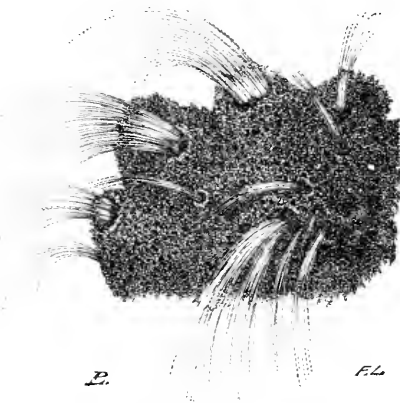
ESPONELLÀ. *Geog.* Poble de la prov., bisbat y part. jud. de Girona. Està situat a la vora del Fluvià; té agregats els pobles de Santenys y Vilera, y compta 750 hab.

ESPONENCIAL. adj. *Alg.* Se diu d'una potencia notada ab un exponent. **Exponencial.**

ESPONENT. p. a. Exponente. || m. *Arit.* Nombre que senyala la potencia a qu'està elevada una quantitat. **Exponente.**

ESPONERA. f. *Mil. naut.* FLANCH, COSTAT.

ESPONJA. f. Producte del mar, grisa, groguenca y a voltes vermellosa, compost de fibres que fan una massa flexible y plena de forats que serveixen de

Troç d'esponja comuna, molt aumentada

viuenda a certa mena de póllits. Té aplicació a varis usos domèstics, per la facilitat per absorbir l'aigua y qualsevol líquit, que llensa al comprimirse l'esponja. **Esponja**

ESPONJA. *Ter.* *Blanes* Gibrell que s'utilisa pera enmanavar el cordill de la pintura que's fa al finter pera pintar les naus.

TINDRE UNA ESPONJA AL CLATELL. fr. *Fam.* Se diu del qui fàcilment plora. *Tener el don de lágrimas.*

BEURE MÉS QU'UNA ESPONJA. fr. *BEURE MOLT,* particularment parlant d'un borratxo.

ESPONJAR. v. a. Fer porós algún cos. **Esponjar.**

ESPONJARSE. v. r. Aixamplarse les fibres d'algún cos restant més grans els poros. **Esponjarse.**

ESPONJAT. m. La acció y efecte d'esponjar. **Esponjada.**

ESPONJETA. f. dim. **Esponjuela.**

ESPONJIARI. A. adj. Semblant a la esponja. **Esponjiario.**

ESPONJIFORM. adj. Que té la forma d'esponja. **Esponjiforme.**

ESPONJIÓ. m. *Med.* Nòm d'un epitema que anti-guament s'aplicava als hidròpichs pera que 'ls hi xuclés la serositat **Esponjió.**

ESPONJIOLA. f. *Bot.* Nòm de certes parts exteriors dels vegetals, situades a la banda de fora de les arrels, dels pistils o de les llevors, que tenen una forta tendència a xuclar els líquits ab que's posen en contacte. **Esponjiola.**

ESPONJITA. f. *Miner.* Pedra plena de poros. **Esponjita.**

ESPONJÓS. A. adj. **Esponjoso.**

ESPONSALIES. f. pl. *Ant.* **ESPONSALS.**

ESPONSALICI. A. adj. Pertanyent als esponsals. **Esponsalicio.**

ESPONSALS. m. pl. Mútua promesa de matrimoni. **Esponsales.** || *For.* Aquesta meiteixa promesa quan està revestida de les solemnitats que'l dret requereix pera que sigui ferma. **Esponsales.**

ESPONTÁNEAMENT. adv. m. Voluntariament, de propi impuls. **Espontáneamente.**

ESPONTANEITAT, DA. f. Qualitat, naturalesa o condició de lo espontaneu. **Espontaneidad.**

ESPONTANEJAMENT. m. Acte y efecte d'espontanejar-se. **Espontaneamiento.**

ESPONTANEJAR. va. a. Oferir voluntariament. **Espontanejar.** || Produir naturalment. **Espontanejar.**

ESPONTANEJARSE. v. r. Oferirse, declarar-se, comunicar-se voluntariament. **Espontanearse.**

ESPONTANEJAT, DA. p. p. **Espontaneado.**

ESPONTANEU, A. adj. Natural, voluntari, lliure. **Espontáneo.**

ESPONTÓ. m. Llansa antiga d'una cana de llarga, ab ferro a modo de cor a la punta; l' usaven els oficials en lloch d'espasa. **Espontón.** || *Ant.* Llansa curta ab ferro daurat y una borla pera guarnició; era insignia y distintiu dels capitans d'infanteria. **Jineta.**

ESPONTONADA. f. *Ant.* Salutació militar a les persones de dignitat, rendint l'espontó. **Espontonada.**

ESPORÁDICH, CA. adj. S'aplica a les malalties qu'ataquen separatament a tota mena de individus, per causes particulars, sense que aquelles siguin estacionaries en cap país. **Esporádico.**

ESPORCELLADA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les llabiades, de fulla menuda y flors morades terminals, quina aigua, que's pren pèl mal de ventre, es molt amarganta.

ESPORGA. f. **ESPORGAMENT.**

ESPORGADOR, A. m. y f. Qui esporga. **Mondador, limpiador.**

ESPORGADURA. f. y

ESPORGAMENT. m. La acció y efecte d'esporgar. **Escamonda, escamondo, castra.**

ESPORGAR. Netejar els arbres de les branques inútils y de les fulles seques. **Escamondar, castar, desvahar, mondar, marrojar, limpiar.** || Aplicat a les vinyes. **Chapodar, desmamonar, deslechugar.**

ESPORGAT, DA. p. p. **Escamondado, mondado, castrado, chapodado.**

ESPORGUERIES. f. pl. Brutícia que resta dels grans quan se porguen. **Granzas.**

ESPORGUÍMS. m. pl. Les branques o la brossa que resulta del esporgament. **Escamondadura, desbroce.**

ESPORLES. *Geog.* Vila de l'illa y bisb de Mallorca, part. jud. de Palma; és dins d'una vall y té 2,951 habitants.

ESPOROFTALMIA. f. *Med.* Lepra dels ulls. Esporoftalmia.

ESPOROFTÁLMICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany o és concernent a la esporoftalmia. Esporoftálmico.

ESPORTA. f. *Ant.* Senalla. Espuerta.

ESPORTELLA. f. *Ant.* Senalleta. Esportillo.

ESPORTELLAR. v. a. Obrir portell a alguna part. Desportillar, obrir portillo.

ESPORTELLAT, DA. p. p. Desportellado.

ESPORTÍ. m. Als molins d'oli, colí, mena de sarrionet d'espargat apretat, compost de dues peces rodones cusides per la vora, la de demunt té un forat gran y la de sota un altre de petit; s'omplen d'olives ja moltes, y posantlos uns demunt dels altres, se'ls hi tira aigua calenta, y s'apreten ab la biga pera que'n rafi l'oli que encara hi há. Capacho.

ESPORUGAT, DA. ESPORUGUIT.

ESPORUGUIR. v. a. Atemorisar, fer por. Amedrutar.

ESPORUGUIRSE. v. a. Despavorirse.

ESPORUGUIT, DA. p. p. Amedrutado, despavorido.

ESPÓS. m. Marit. Marido, esposo.

ESPOSA. f. La muller. Esposa.

ESPOSADA. f. La muller casada de poch. Desposada, recién casada.

ESPOSALLES. f. pl. CASAMENT.

DESPRÉS DE LES ESPOSALLES SOLEN VINDRE LES FLORALLES. *Ref.* DE LES RIALLES NE VENEN FLORALLES.

ESPOSALLS. m. pl. Esponsals.

ESPOSAR. v. a. Casar. Desposar. || Pendre per marit o per muller. Casar con alguno ó alguna; tomar por marido o mujer. || *Ant.* EXPOSAR.

ESPOSARSE. v. r. Casarse. Desposarse, casarse.

ESPOSAT, DA. p. p. Desposado. || m. ESPÓS.

ESPOSES. f. pl. MANILLES.

ESPOSES (Hermita de les). *Geog.* En un enlairat cingle de demunt del torrent de Cerdanyola, en el Bergadá.

Segell d'Espot

ESPÓSIT. m. Criatura desamparada dels seus pares. Expósito.

ESPOSORI. m. Casament. Casamiento.

ESPOT. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Sort; és al peu de una montanya, a la vora del Noguera Pallaresa y té 310 hab. || —(PORTARRÓ D'). *Orog.* Pas del

Pirineu, a uns 2,400 met. d'altitud, entre la Vall d'Arán y 'l Noguera Pallaresa, prov. de Lleida. || —(RATERA D'). Port situat entre 'l pich del meteix nom y el de Saburedo (2,544 m.). || —(VALL). Sota el port del seu nom; és regada pel riu Escrita.

ESPOTSÍM. m. Filets del sarment. Tijeretar, zarcillos. || *Ant.* Qiia o mánech de la fruita.

ESPRÉMER. v. a. y 'ls seus derivats. EXPRÉMER.

ESPRIMATXAT, DA. adj. Delgadocho.

ESPRIT (SAINT) Jaume. *Biog.* Escriptor molt remarcable del sigle XVII (1611-1678) anomenat l'Abbe-Sprit, encara que no va ésser eclesiàstich. Era nadiu de Bessiers y va pertanyer a l'Academia Francesa. Era autor de varies obres filosófiques que reflectaven les opinions del seu temps, entre altres les titulades *Paráfrasis d'alguns psalmes, y falsatats de les virtuts humanes.*

ESPUAT, DA. adj. *Ter.* Aspeado.

ESPUDEMENTS. m. pl. Gana continua d'evagar el ventre ab dificultat de lograrho. Pujos.

ESPUELA. f. *Vulg. castell.* ESPARÓ. || *Bot.* Dit de la punta que treuen algunes flors. Espuela.

ESPUELA DE CAVALLER. *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculácees; té moltes branques ab les fulles retallades y té les flors morades, quan és de camp, y de diferents colors si és de jardí. *Espuela de caballero, coneitos de jardín.*

ESPUELA DE GALÁN. *Espuela grande.*

ESPUELA DE TOT L'ANY. *Espuela perenne.*

ESPUELADA. f. *Vulg. castell.* Esparonada.

PEGAR ESPUELADA A LA CAVALCADURA. *Espolear, picar con espuela.*

ESPUELLÍ. m. *Vulg. castell.* Esparó petit clavat al meteix taló de la bota. Espolin.

ESPUGNABLE. adj. Lo que's pot espugnar. Expugnable.

ESPUGNACIÓ. f. Acte y efecte d'espugnar. Expugnación.

ESPUGNAR. v. a. Vèncer una fortificació, pèndre-la a la força. Espugnar.

ESFULTRANYÁ. v. a. *Ter.* Ibissench. Trepitjar. Pisotear.

ESPUNCELLADA. adj. *Ant.* Se diu de la doncella desflorada. Desflorada.

ESPUNDIA. f. Llaga xancrosa ab excrecencia de carn y arre's fins al os. Espundia.

ESPUNTA. m. *Ter.* Ibissa. Mal al costat. Dolor de costado.

ESPUNTAR. v. a. Llevar la punta a alguna cosa. Despuntar.

ESPUNYIDELLA BLANCA. f. *Bot.* Planta de la familia de les rubiácees, quin such serveix pera fer mató, barrejantlo ab la llet. Aquesta planta's usa cóm diurética. Gallo blanco.

ESPUNYIDELLA GROGA. Varietat de la anterior. *Cuajaleche.*

ESPUNYIDERA. f. *Bot.* ESPUNYIDELLA.

ESPUNYOLA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és entre les rieres de Clará y de Navet y té 382 hab. || —(CASTELL Segell d'Espunyola DE LA). Dalt de una serralet y enfront de la pagesia el Regarol de l'Espunyola, en el camí de Berga a Montclar.

ESPURGA. f. La acció y efecte de porgar o garrbellar. Aecho.

ESPURGABLE. adj. Lo que pot ésser espurgat. Expurgable.

ESPURGACIÓ. f. Acte y efecte d'espurgar. Expurgación.

ESPURGADOR. adj. Qui espurga. Expurgador.

ESPURGAR. v. a. Netejar, purificar; se diu més particularment dels arbres. Espurgar. || Esmenar o treure 'ls erros d'algún escrit o imprés. Espurgar.

ESPURGAT, DA. p. p. Expurgado.

ESPURGATORI. m. Index dels llibres proibits o manats espurgar per la Inquisició. Expurgatorio.

ESPURGUILLES. f. pl. *Ant.* ESPORGUERIES.

ESPURI. A. adj. Bort, bastart, fill d'una ramera; qui no té pare cert y conegut. Espurio, espúreo, bastardo. || *Met.* Fals, contrafet o adulterat, que degenera 'l seu origen verdader. Espurio.

ESPURNA. f. Miqueta de foc que salta del carbó encés. Chispa, mosca. || Partícula de foc que salta de la pedra foguera per medi del foguer. Chispa, centella. || La mica de cremallot encés que salta del llum. Chispa, morcella. || Cada una de les gotes de algún líquit ab que 's mulla o arruixa alguna cosa. Salpicadura.

LENSAR ESPURNES. fr. ESPURNAR.

MALA ESPURNA. fr. Dolent, pervers. *Malas entrañas.*

ÉSSER UNA ESPURNA. fr. Ésser molt viu o avispat. *Ser una chispa.*

TINDRE MALES ESPURNES. fr. TINDRE MALES BURLES. **OMPLIR D'ESPURNES.** fr. Mullar, arruixar ab gotes d'algún líquit. *Salpicar.*

ESPUERNALL. m. *Ter.* ESPURNA.

ESPUERNAR. v. n. Llençar espurnes. *Chispear.*

ESPUERNEJAR. v. n. **ESPUERNAR.** || Despedir la ploma espurnes de tinta per córrer ab asperesa o dificultat. *Raspear.*

ESPUERNETA. f. dim. Centellica, centellita.

ESPUERRIAR. v. a. AIXUGAR.

ESPUSSADOR. A. m. y f. Qui espussa. *Espulgador.* || m. Llòch pera espussarse. *Espulgador.*

ESPUSSAMENT. m. L'acció y efecte d'espussar o d'espussarse. *Espulgo.*

ESPUSSAR. v. a. Buscar y treure les pusses a algú. També s'usa com reciproc. *Espulgo.*

ESPUSSAT, DA. p. p. *Espulgado.*

ESPUTACIÓ. f. *Med.* Acció y efecte d'esputar. *Esputación.*

ESPUTAR. v. n. *Med.* Llençar esputs. *Esputar.*

ESPUTO. m. Saliva, escupina. *Esputo.*

ESPUY. *Geog.* Poble del dist. mupal. de la Torre Capdella, prov. de Lleida.

ESQUADRA. f. Quadrilla, concurs d'algunes gents. *Escuadra.* || Cert nombre de soldats en companyia y ordenansa ab el seu cabo. *Escuadra.* || Part d'una armada naval composta de varis barcos de guerra, ab llurs corresponents embarcacions menors. *Escuadra.*

ESQUADRA (Mosos de l'). *Hist.* Institució armada que va fundar pera perseguir als malfactors el batlle de Valls, Pere Antoni Veciana l'any 1690. Varen ésser reorganitzats en 1719, declarantlos força militar, pera perseguir als restes de partides defensores dels drets de Carles III d'Austria. A l'any següent sostingueren a Valls una lluita ab la partida d'en Barceló. Mes, desviats els mossos del fi pera que foren instituits, se congriaren enemichs, fins el punt de suprimirlos en 1868, reconstituïnt el còs la provincia de Barcelona en 1875.

ESQUADRACIÓ. f. Acció y efecte d'esquadrar. *Escuadración.*

ESQUADRAR. v. a. *Of.* Escaïrar, tallar o treballar a escaïre. *Escuadrar.*

ESQUADRAT, DA. p. p. *Escuadrado.*

ESQUADRINYABLE. adj. Lo que 's pot esquadrinyar. *Escudriñable.*

ESQUADRINYADOR. A. m. y f. Curíós, qui esquadrinya. *Escudriñador, escrutador.*

ESQUADRINYAMENT. m. Averiguació, examen, acte y efecte d'esquadrinyar. *Escudriñamiento, investigación, escrutinio.*

ESQUADRINYAR. v. a. Examinar, averiguar cuidadosament. *Escudriñar, escrudriñar.*

ESQUADRINYAT, DA. p. p. *Escudriñado.*

ESQUADRÓ. m. Antigament era part de l'exèrcit compost d'infanteria y cavalleria. *Escuadrón.* || Una de les parts en que 's divideix un regiment de cava-

lleria; mai passa de doscents soldats ni baixa de cent quaranta. *Escuadrón.* || Antigament, porció de tropa formada en files ab certa disposició, segons les regles de la tàctica militar. *Escuadrón* || *Ant. ictiol.* Peix de mar. *ESCAT.*

ESQUAMENT. m. Raboteo, derrabadura.

ESQUAR. v. a. Llevar la qua. *Descolar.* || Dit dels anyells, pera que creixin y s'engreixin. *Desrabotar, rabotear.* || Llevar la qua a les fruites. *Despezonar.*

ESQUARTERAMENT. m. *Descuartizamiento.*

ESQUARTERAR. v. a. Dividir en quartos el còs d'una persona o d'un animal. *Descuarterar, cuartear.*

ESQUAT, DA. p. p. *Descolado.* || adj. Animal que no té qua. *Rabón.* || Cap de dona ab les trenes tallades. || A una peça de teixit llenca tallada al altre cantó del que té la marca de fàbrica. || m. *Ter. ictiol.* El dofí més vell que fá de capitá guiant la manada. *Delfín viejo.*

ESQUÉ. m. Bossinet de vianda, cuquets, etc., que 's clava a la punta de l'ham pera enllepolir als peixos y pescarlos. *Cebo.* || *Met.* Cosa afalagadora ab que 's preté enganyar a algú. *Cebo.*

POSAR ESQUÉ. fr. *Poner cebo a los anzuelos.*

ESQUEIX. m. **ESQUINS.** || Plansó que 's fá esquinçant un arbre o planta. *Esqueje, hijuelo, chupón.*

ESQUEIX DE CLAVELLINA. *Cogollo de clavel ó de clavellina.*

ESQUEIXADA (A la). m. adv. Obliquament, de través. *Sesgadamente, sesgadamente.*

ESQUEIXAMENT. m. Acte y efecte d'esqueixar. *Rasadura.*

ESQUEIXAR. v. a. **ESQUINSAR.** || Arrancar ab violència la branca d'un arbre. *Desgajar.*

ESQUEIXAT, DA. p. p. *ESQUINSAT.*

ESQUELA. f. **BITLLET, l.**

ESQUELET. m. Assumpte o objecte principal, substancial, nú, sense adornos, etc. *Esqueleto.* || **CALAVERA.**

ESQUELLA.

f. Menaca campaneta. *Esquilla, esquillon, cimbalillo, cimbanillo.* || La que porten els animals. *Cencerro, esquilla, esquillon.* || *Ictiol.*

Peix que acompanya a un altre de dues petxines y li serveix de guardià. *Esquilla, paguro.* || *Ter.* A Moyá de la esquilla posada al bestiar que tira la carreta se 'n diu *trincola.*

AL TOCAR LA ESQUELLA DE VESPRE. *Loc. ant.* A la hora de queda.

POSAR LA ESQUELLA AL GAT. fr. Atrapar a algú ab esperances falagueres. *Cascabelear.*

¿QUI POSARÀ LA ESQUELLA AL GAT? fr. ¿Quién echará el cencerro ó el cascabel al gato?

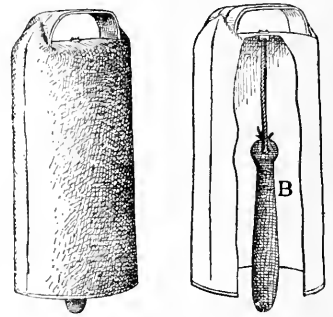
ESQUELLER. m. L'animal que gufa al bestiar. *Manso.* || El de les vaques. *Cabestro.*

ESQUELLETA. f. dim. Campaneta petita. *Esquileta.*

ESQUELLOT. m. aum. *Zamba.* || pl. Soroll ingrat que 's fá ab esquesles, corns y altres coses pera burlarse dels viudos la nit que 's casen. *Cencerrada.*

Mosso de l'Esquadra

ESQUELLA: B, batall de fusta penjant d'una corda

FER ESQUELLOTS. fr. Fer molt de soroll ab esquelots, etc., devant la casa del viudo la nit que's casa. *Dar encerrada.*

ESQUEMA. f. Nòm que antiguament se donava a tota figura de retòrica. *Esquema.* || Lo qu' existeix a l'enteniment, independent de la materia. *Esquema.*

ESQUEMÀTICH, CA. adj. Pertanyent a l'esquema. *Esquemàtic.* || pl. Sectaris que sostenien que el còs de Crist no era més que una cosa aparent. *Esquemàtics.*

ESQUEMATISAR. n. Considerar els objectes com esquemes. *Esquematisar.*

ESQUEMATISME. m. Aplicació de les formes del enteniment pur a la sensibilitat pura. *Esquematismo.*

ESQUENA. f. La part posterior de qualsevulla cosa. *Espaldas, dorso.* || Espinada. *Espinazo, lomo.* || La part del llibre ont s'hi posa 'l rétol, y d'altres coses semblantes. *Lomo.* || La part oposada al tall del ganivet. *Recazo.*

ESQUENA D' ASE. Figura inclinada d' una y altra part. *Caballette.* || Eina que 's coloca al forat de l' enclusa de la forja pera doblegar els ferros calents.

CAURE D' ESQUENA. fr. Caure pegant cop ab la esquena. *Caer de espaldas, dar de cogote.*

ESQUENA DRET. fr. GANDUL.

GIRAR LA ESQUENA. fr. Fer el desentés, despreciar, desamparar. *Volver las espaldas.*

PALMAR O PENDRE LA MIDA DE LA ESQUENA. Donar cops a la esquena d' algú. *Medir las costillas.*

PARAR LA ESQUENA. fr. *Met.* Sufrir, aguantar. *Hacer costilla.*

QUEDAR AB LA CAMISA DE LA ESQUENA. fr. *Fam.* Pera significar que s' ha quedat un tan pobre que no té més que la roba que porta. *Quedar en los huesos ó en cueros.*

TANTARANTENA, TOT LO QUE TINCH HO PORTO A LA ESQUENA. *Ref.* Denota la pobresa d' algú. *Todo lo que tengo llevo encima.*

TIRARSE 'HO A LA ESQUENA. fr. Oblidar, abandonar algú negoci o assumpte. *Echar á las espaldas.*

ESQUENA Y MAS (Joseph) *Biog.* Fern apòstol de les idees catalanistes, y un dels industrials que més contribuïren al desvetllament fabril de Catalunya en el darrer ters de la passada centuria. Era nadiu de Sant Esteve de Bas, y ab el malaguanyat Vayreda, va ésser dels primers en propagar a la contrada olitina les aspiracions regionalistes. A Sant Joan les Fonts, posseïa una de les fàbriques capdals d' aquella població, projectada y dirigida per ell, com ho va ésser l' iglesia parroquial, que va costejar en gran part. Va morir l' any 1900.

Joseph Esquena
y Mas

ESQUENA D' ASE. *Orog.* Plá del Pirineu, a 2,635 met. d' altitud, a quin peu hi neix el riu Ter. És al N.O. de Setcases, prov. de Girona.

ESQUENALL. m. CRESTA.

ESQUENETA. f. Casqueneta.

ESQUENITA. f. *Mincr.* Substancia d' un color groguenç fosch que cristallisa en prismes exaèdres. *Esquenita.*

ESQUENYIAT. adj. *Ter. d' Ibisga.* Ronch. Afónico.

ESQUEPERRUTÁ. v. a. *Ter. Ibisench.* Tallar el cap. Descabezar.

ESQUER. m. ESQUÉ. || Bossa de cuir pera portar l' esca, la pedra y 'l foguer. *Esquero.* || adj. *Ant.* ESQUERRE. || m. FOQUER. || Cebo.

ESQUERDA. f. Obertura que 's fá a un còs sòlit sense partirlo del tot. *Hendedura, hendidura, hendimiento, rendija, rajada.* || CLIVILLA. || ES-

TELLA. || ESTELLETA, 2. || Troç que salta de la pedra quan se treballa. *Trasquil, rocalla.*

ESQUERDALENCH, CA. adj. Cosa fàcil d' esquerdarse. *Hendible.*

ESQUERDALL. m. ESQUERDA GROSSA.

ESQUERDAR. v. a. Tallar part d' alguna cosa. *Hender, rajar.* || Rompre algú vas o un' altra cosa pegantli un cop. *Cascar.*

ESQUERDARSE DE FAM. fr. *Fam.* Ab que 's pondera la molta fam o gana qu' algú té. *Clarsearse de hambre.*

ESQUERDARSE. v. r. *Henderse, rajarse.* || Clivillarse la fusta. *Esquebrajarse.*

ESQUERDAT, DA. p. p. *Hendido, cascado, esquebrajado.*

ESQUERDES DE ROJÁ. *Orog.* Cingleres que separen les aigües del Tech de les del Tet, en llurs deus originaries.

ESQUERERITA. f. *Min.* Mineral de la mena dels betúms. *Esquererita.*

ESQUERN. m. *Ant.* ESCARNI.

ESQUEROM. m. *Med.* Inflamació seca defs ulls. *Esqueromo.*

ESQUERP, A. adj. De geni intractable. *Zahareño, huraño, arisco.* || Dit de la bestia que no's vol amansir. *Arisco, zahareño, huraño.*

ESQUERRA. f. MÁ ESQUERRA.

ESQUERRÁ, NA. m. y f. Qui usa més de la má esquerra que de la dreta. *Zurdo, izquierdo, zoco.*

ESQUERRE. adj. Lo pertanyent a la má y costat esquerres. *Izquierdo.* || *Met. ter.* FORT, DIFICULTÓS. || f. *Ant.* Rengle de naus en batalla. *Aia.* || ESQUADRO, COS D' EXÉRCIT.

ESQUERRE FEYTA. *Loc. ant. náut.* En rengle les naus pera 'l combat y afrenellades. *Abarlovadas las naves.*

ESQUERRERES DE BATALLA. fr. *Ant.* *Escuadrones de batalla.*

ESQUERRER, A. adj. *Ant.* ESQUERRÁ.

ESQÜES. V. ESCUES.

ESQUÉTICH, CA. adj. *Med.* Accidental, lo que no resulta de la constitució del individu. *Esquético.*

ESQUEY. m. Parlant de roques. *Hendiduras, grietas.* || Massa rocosa, per lo regular cantelluda, que surt demunt de la terra. *Cresta.*

ESQUEYS. m. pl. *Ant.* Passeres naturals que hi há a alguns rius. *Pasadero, pasadera.*

ESQUIDAQUEDON. m. *Med.* Fractura longitudinal d' un os. *Esquidaquedon.*

ESQUIF. m. Llanxa, nau petita que 's porta a la gran pera saltar a terra y també pera altres usos. *Esquife, lanxa.*

ESQUIFIMENT. m. Acte y efecte d' esquifir. *Escasez.*

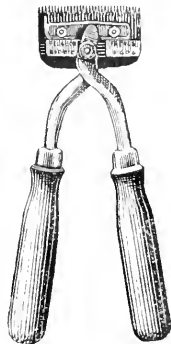
ESQUIFIT, DA. adj. Se diu d' allò que vé massa just, y més particularment de la roba que 's porta. *Apretado, cominado, justo.*

ESQUILADOR, A. m. Qui esquila. *Esquilador.*

ESQUILADORA. f. Eina empleada pera esquilar. Se 'n diu també *xolladora. Esquiladora.*

ESQUILAMENT. m. L' acció y efecte d' esquilar. *Esquileo, esquila.*

ESQUILAR. v. a. Tallar ab les estisores el pel o la llana al bestiar. *Esquilar.* || v. a. *Met.* Guanyar a algú al joch tot lo que tenia. *Trasquilar, pelar, descañonar.*

Esquiladora

ESQUILÁS. m. *Mar.* Certes naus que s'usen a Lleuant. Esquilazo.

ESQUILAT, DA. p. p. Esquilado.

ESQUILENA. f. Peça del armament antic per resguardar el sèch de la cama. **Esquilena.**

ESQUIMAL. s. y adj. Natural o propi del país situat aprop de les badies de Hudson y Baffin. **Esquimal.**

ESQUINDELESSIS. f. *Anat.* Articulació en la que un sòch llarg y estret d' un os reb una fulleta prima d' un altre. **Esquindelessis.**

ESQUINENCIA. f. **ESQUINANCIA.**

ESQUINIT. m. *Min.* Substancia negra per reflexió, composta d' àcit titànich, circoní, òxit de ceri, cals y oxidul de ferro. **Esquinito.**

ESQUÍNS. m. Estreps que 's fan a la roba. **Rasgón, jirón.**

ESQUINSADOR. m. Als molins de paper és el llòch destinat per esquinsar els draps. **Esquinsador.**

ESQUINSALL. m. Esquins gros. **Rasgón.**

ESQUINSAMENT. m. L' acció y efecte d' esquin-sar. **Despedazamiento.**

ESQUINSAR. v. a. *Rompre* ab força alguna cosa. de poca consistència, com: *la roba, 'l paper,* etc. **Rasgar, desgarrar.** || **Espatllar** la roba. **Descalandrar.** || **Partir** els draps en troços petits. **Esquin-sar.**

ESQUINSAT, DA. p. p. **Rasgado.** || adj. S' aplica al home dolent. **Roto.**

ESQUIRA. f. **TIRRIA, ODI.**

PENDRE D' ESQUIRA A ALGÜ. fr. **Pendre 'l de tema.** *Traer sobre ojo, tomarla con algu.*

ESQUIRLA. f. *Ant.* **ESBERLA.**

ESQUIROL. m. *Zool.* Animal molt viu a modo de rata; té la qua molt peluda y salta a gran distancia desde 'l cim dels arbres. **Ardilla.** || **Perexten.** *Obrrer* no associat y més particularment s' aplica al qui en una vaga no segueix als seus companys d' ofici.

Joan Esteve Domingo
Esquirol

ESQUIROL (Joan Esteve Domingo). *Biog.* Metge molt remarcable que va dedicar-se al tractament de les malalties dels bojos. Va néixer a Tolosa de França l' any 1772 y va morir al 1840, éssent nomenat metge de la Salpêtrière en 1811. L' any 1817 va comensar a explicar un curs clínic de les enfermetats mentals, aconsellant un

sistema més humanitari per tractar als infelissos privats de la raó. Va publicar dos volums de les seues observacions patològiques en 1838.

ESQUIROL L'. *Geog.* **SANTA MARIA DE CORCÓ,** província de Barcelona.

ESQUIRRIA. f. *Tirria,* mala voluntat. **Inquina y enquina.**

ESQUIRRO. m. *Med.* Tumor empedernit, sense dolor continuat y de naturalesa particular, que 's forma a diferents parts del cos. **Cirro, escirro, esquirro, cirrio.**

ESQUIRRÓS, A. adj. Lo que té la naturalesa del esquirro o li pertany. **Escirrosó.**

ESQUIRROSIS. f. *Med.* Tumor morat y dur que resulta d' una inflamació prolongada. **Escirrosis.**

ESQUIRROSITAT. f. Qualitat de lo esquirrosó. **Escirrosidad.**

ESQUISIDAMENT. adv. m. D' un modo esquist, singular. **Exquistamente.**

ESQUISIDÍSSIM, A. adj. sup. **Exquistidísimo.**

ESQUISIT, DA. adj. Singular, preciós. **Exquisito.** || **Escullit, excel·lent,** de molt gust. **Exquisito.**

FER L' ESQUISIT Y L' ÒNICH. fr. **Tindre molta estimació** de si meteix, pensar ésser més que 's altres **Preciarse.**

ESQUISITAT. f. **PRECIOSITAT.**

ESQUISSASTRE. m. *Zool.* Genre de xarnodermis equinoidis, de la mena dels espatangoits, abundosos al Mediterrà. Se troven també fòssils al terrenys terciaris. **Esquizastró.**

Esquissastra

ESQUIST. m. *Min.* Pedra divisible en fulles, com la pissarra, el llicorrell, etc. **Esquistó.**

ESQUISTOIDE, A. adj. *Min.* Que té la forma o les propietats del esquist. **Esquistóide.**

ESQUISTÓS, A. adj. Fullós, divisible en llosetes primes. **Esquistoso.**

ESQUITÀ. v. a. *Ter.* **ibissench.** **Ruixar, esquitxar.** **Rociar, salpicar.**

ESQUITLLADA. f. **RELLISCADA, LLISCADA.**

ESQUITLLAR. v. a. **RELLISCAR, LLISCAR.**

ESQUITLLARSE. v. r. *Met. fam.* **ESCABULLIRSE.**

ESQUITLLEBIT. m. **Soslayo.** || **ESQUITLLENTA.**

MIRAR DE ESQUITLLEBIT. fr. **Alirar de soslayo.**

FUGIR D' ESQUITLLEBIT. fr. **ESQUITLLARSE.**

ESQUITX. m. **Doll,** raig repentí e imprevisit d' algún líquit. **Chorretada,**

ESQUITXAR. v. a. **Espargir gotes** d' algún líquit. **Salpicar.** || *Met.* **Pagar, entregar alguna quantitat** de diners. **Desembolsar, soltar.** || v. n. **Saltar gotetes** de tinta de la ploma quan s' escriu. **Raspear.**

ESQUITXOTEIG. m. **Salpicado.**

ESQUIU, VA. adj. **Desagradable, desdeñoso.** **Esquivo, desdeñoso, huraño.**

ESQUIVA. f. *Bot.* **ALMESCAT.**

ESQUIVADOR, A. adj. Qui espanta la caça. **Ojeador.**

ESQUIVAMENT. m. L' acció d' esquivar. **Evitació.**

ESQUIVAR. v. n. **Espantar, fer fugir.** **Ojear.** || *Ant.* **Evitar, refusar.** **Evitar, esquivar, evadir.**

ESQUIVAR LES MOSQUES. *Ter.* **Moyá.** **Ventarles** per a ferles fugir.

ESQUIVARSE. v. a. **Deslliurarse** d' algún dany. **Evadirse, escarpase.**

ESQUIVAT, DA. p. p. **Esquivado.**

ESQUIVESA. f. y

ESQUIVITAT. f. **Desdeny.** **Esquivez.**

ESQUÍVOL. m. **ESQUIU.**

ESSAFO. m. *Med.* **Exploració del útero** ficant el dit a la vagina. **Esafo.**

ESSENCIA. f. Ésser, naturalesa d' una cosa. **Essencia.**

ESSENCIA DE TREMENTINA: **AIGUA RAS.**

QUINTA ESSENCIA, Lo més pur y fi. **Quinta esencia.**

ÉSSER D' ESSENCIA D' ALGUNA COSA. f. **Ésser precís, necessari.** *Ser de esencia de alguna cosa.*

ÉSSER LA QUINTA ESSENCIA D' ALGUNA COSA. fr. **Ésser lo més pur y fi** d' ella. *Ser la quinta esencia de alguna cosa.*

PER ESSENCIA Y POTENCIA. *Loc. fam.* **ESSENCIALMENT.**

ESSENCIAL. adj. **Pertanyent a la essència.** **Essencial.** || **Substantial, principal, notable.** **Essencial.**

ESSENCIALMENT. adv. m. **Per essència.** **Essencialment.**

ÉSSER. v. r. **Ser, estar.** || **HAVER.** || m. *Ant.* **Ser, existència.** || *Ant.* **ESTAT.** || m. **La essència, natura-**

lesa y entilat de les coses, còm: *aqueixa paraula és tot l' ésser de la oració*. Ser. || Modo d' existir. Ser. || Verb substantiu anòmat y auxiliari de tots el demés en la passiva. Ser. || Existir, subsistir. Ser. || Servir, còm: la ploma és *pera escriure*. Ser. || Tindre existència. Ser. || Succeir, esdevenir, verificarse alguna cosa, còm: *quan serà*. Ser. || Estar en algún lloch o situació. Ser, estar. || Valdre, còm: *a quánt son els naps*. Valer, ser. || Tocar, pertànyer, còm: *no es la mel pera la boca del ase*. Ser. || Pertànyer a la possessió o domini d' alguna cosa, còm: *aquesta capa es d' en Joan*. Ser. || Tindre principi u origen d' algún país, còm: *F. es de Barcelona*. Ser. || Ab nòms contraris serveix pera afirmar y negar, còm: *es veritat, es mentida*. Ser. || Lòg. En les proposicions significa la relació del predicat ab el subjecte. Ser. || Parar, terminar, còm: *¿qué serà de nosaltres, si no obrém bé?* Ser. || Fer, còm: *¿qué seré, si vos me desampararé?* Hacer, ser. || Junt ab els nòms d' empleus equival a exercitarlos u ocuparse'n, còm: *ésser capità, intendent*, etc. Ser. || Junt ab molts nòms o participis d' altres verbs significa tindre les propietats d' ells, còm: *ésser honest, indigne*, etc. Ser. || Se diu també respecte a la matèria, còm: *el rellotge és d' or*. Ser.

ÉSSER AB ALGÜ. fr. Opinari del meteix modo qu' ell. Ser *con alguno*. || Prevéindre a algú que s' esperi un poch, que aviat estarà pera tractar ab ell. Ser *con alguno*.

ÉSSER BO. fr. Ser convenient, útil, del cas. Ser *bueno*.

ÉSSER D' ALGÜ. fr. Seguir el seu partit, opinió, etc. Ser *de alguno*.

ÉSSER CERT. fr. Constar, ésser veritat. Ser *cierto; constar*.

ÉSSER LLARCH DE CONTAR. fr. Ésser un assumpte llarch y enredat. Ser *cuento largo*.

ÉSSER LLUNY. fr. Estar molt distant. Estar *lejos*

ÉSSER PER DEMÉS. fr. Ésser inútil, superfluo. Estar *de más*. || Sobrar, no estar ocupat en res. Estar *de más, estar de sobra*.

ÉS QUI ÉS. Expr. Se diu propiament de Deu, qu' és ésser per essencia; pero vulgarment se diu també de aquell que 's porta honradament. Es *quien es; se porta como quien es*.

ÉSSER APROP. fr. Trovarse un lloch o subjecte a poca distancia d' un altre. Estar *cerca*.

ÉSSERNE L' ÀLIGA. fr. Met. Ésser molt hàbil y llest pera fer alguna cosa. Matarla *en el aire*.

ÉSSER TINGUT. fr. Estar obligat. Estar *obligado*. || Estar reputat per. Ser *tenido por*.

ÉSSER TORNADOR. fr. Valdre més lo que s' entrega lo que 's reb. Perder, *tener que añadir ó que volver*.

ÉSSER UN RAM O UN RAMELLET DE FLORS. fr. Fam Estar algú ben vestit y arreglat, o alguna cosa ben posada. Estar *como un palmito*.

CADA HÜ LO QUE SIGUI SEU. Ref. Ab que 's denota que no deu deixar perdre algú lo que li pertany, ni pendre 'l que no sigui seu. No *hagas cohecho, ni pierdas derecho*.

CÒM MÉS HI SON MÉS S' EMBOLIQUEN. Ref. Ab que 's denota qu' en les coses d' ingeni y gust no convé que hi intervinguin molts. Muchos *componedores descomponen la novia*.

CÒM QUI NO HI ÉS PER AIXÜ. Loc. Còm qui fá un' altra cosa. Como *quien hace otra cosa*.

EN SON ÉSSER. m. adv. Se diu de lo qu' existeix sense haverse gastat ni malmés. En *ser*.

ENCARA NO SOM ALLÀ ONT ANÉM. Loc. Adverteix que no 's celebrin les coses fins que s' guin acavades. No *alabas ni desalabas, hasta siete navidades; nadie se alabe hasta que acabe; no me digas oliva, hasta que me veas cogida*. || Denota que qui ntaenta enganyar a un altre no pot alabarse'n fins haver'ho conseguit. Antes *que mohatres no te alabas*. || ÉSSER PÁ Y MEL.

FOS LO QUE FOS. Expr. fam. Ab que 's sol donar principi als quèntos y relacions de gent vulgar. Érase *que se era*. || SIGUI LO QUE SIGUI.

LO QU' ÉS ESTAT ÉS ESTAT, O SIGUI ESTAT. Expr. Ab que 's pretén que s' oblidin o perdonin els motius de queixa o enuig, còm si no haguessin estat. Lo *pasado pasado*.

LO QU' ÉS ESTAT Y NO ÉS, CÒM SI NO HAGUÉS ESTAT RES. Ref. Pera disculpar al qui ell meteix s' ha corregit o esmenat d' algún vici, particularment de deshonestetat. *El que hizo un yerro y pudiendo no hizo más, por bueno lo tendrás*.

LO QU' ÉS TEU ÉS MEU Y LO QU' ÉS MEU HO VULL. Ref. fam. Ab que 's denota l' egoisme d' algú. Partir *como hermanos; lo mio mio y lo tuyo de ambos*.

NO ÉSSER'HI TOT. Loc. ÉSSER MANCAT DE SENY.

NO SERÁ TANT. Loc. Que 's diu quan s' ou una gran exageració. *Achica, compadre, y llevarás la galga*.

NO VOLDRÍA PAS ÉSSER D' ELL. fr. Ab que s' expressa qu' algú ha de passar molts travalls. No *lloraré yo sus duelos*.

O JA SIGUI. m. adv. disjunctiu. Ya *sea*.

¿ONT SOM? Loc. D' admiració, disgust o extranyesa. ¿*Dónde estamos?*

SI JO FOS DE F. Expr. Indica 'l que deuria ler el subjecte de qui 's paria en el cas de que 's tracta. *Si yo fuera de F.*

SIGUI LO QUE SIGUI O LO QUE 'S VULGUI. Expr. Ab que 's prescindint de quina de dues ó més coses és certa, passant a tractar l' assumpte principal en qualsevulla de les suposicions. *Sea lo que fuere ó lo que sea*.

SIGUI O NO SIGUI. Expr. Ab que, prescindint de la existencia o no existencia d' alguna cosa, se passa a tractar de l' assumpte principal. *Sea ó no sea*.

SIGUI QUI VULGUI. Expr. Qualsevulla que sigui. *Sea el que fuere, cualquiera que sea*.

SOM'HI PER LO QUE HI SOM. Loc. Ab que s' adverteix a algú que no retregui coses agenes a lo que 's tracta. *A lo que estamos, tuerta*.

SON FIGUES D' ALTRE PANER. Ref. *Esa es harina de otro costal*.

ÉSSERA (Riu). Hidrog. Riu de la prov. d' Osca. Neix al peu del port de Benasch, passa per la vila de aquest nòm, Vilanova, Sos, Lo Run, Abi, Campo, Murillo, Santa Liestra, Graus, Barasona y Olivena, y desaiuga a la vora del Cinca.

EST. m. Un dels quatre punts cardinals. Este. || El vent d' Orient. Este, euro, solano, levante, subsolano. || pron. Este.

ESTABELL (Clot d'). Orog. En la vessant del Puig Barbet (Canigó).

ESTABELLAR. v. a. Fer troços una cosa, llenarla contra un' altra, Estrellar.

ESTABELLARSE. v. r. Ferse troços una cosa pegant ab un' altra. Se diu més particularment dels barcos quan peguen contra les roques. Estrellarse.

ESTÁBIL. adj. Ant. ESTABLE.

ESTABILIENT. m. Ant. ESTADANT.

ESTABILITAT. f. Duració, constància, permanència, fermesa. Estabilidad.

ESTABILL. Geog. Poble del dist. mupal. de la Poble de Bellvé, prov. de Lleida.

ESTABLE. adj. Permanent, ferm. Durable. estable, sólido. || Cavallerissa, lloch ont s' hi tanquen, descansen y 's dona menjar a les cavalcaures. Establo, caballeriza. || Ant. Menjadora de les cavalcaures. Pesebre. || CORRAL D' OVELLES.

ESTABLEMENT. adv. m. Establemente.

ESTABLER. m. Establero.

ESTABLERÍS. m. Ant. Qui cuida de l' estabte y dels seus dependents. Caballerizo, establero.

ESTABLERT, A. p. p. Establecido.

ESTABLETA. f. dim. Estabillo.

ESTABLIA. f. ESTABLE.

ESTABLIDOR. m. Establecedor.

ESTABLIMENT. m. Ordenansa, llei, estatut. **Establecimiento.** || Fundació, erecció, institució. **Establecimiento.** || Colocació o sort estable d' alguna persona. **Establecimiento.** || ESTUDI, ESCOLA. || *For.* CONTRACTE. || TENDA O COMERS. || **Establecimiento.**

ESTABLIMENTS. *Geog.* Vila de l' illa y bisb. de Mallorca, part. jud. de Palma; és a la vora d' una riera y té 1,509 hab.

ESTABLIR. v. a. Ordenar, manar, decretar. **Establecer.** || Fundar. **Fundar, establecer, instruir.** || ACENSAR. || Municionar, proveir de quiviures, avituallar. **Provisionar.** || ARRENDAR, LLOGAR. || **Establecerse.**

ESTABLIRSE. v. r. Fixar la residència en alguna part. **Establecerse, avecindarse.**

ESTABLIT, DA. p. p. ESTABLERT.

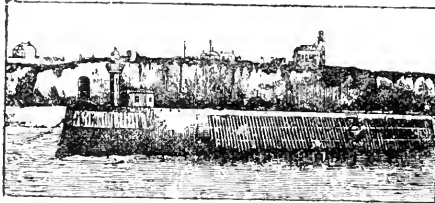
ESTABILITAT, DA. f. ESTABILITAT.

ESTABORNIR. v. a. ENTABORNIR.

ESTACA. f. Palicat de punta a terra o a la paret. **Estaca.** || La branca o tronch vert sense arrels que 's planta pera que 's fassi arbre. **Estaca.** || La de les cinies. **Aguador.** || La de plantar. **Plantador.** || La de les baranes del carro. **Talero, estaca.** || La que serveix pera amidar. **Piquete.** || *Met.* ESTAFERM. || La que 's clava sola l' aigua pera fonament de les obres hidràuliques. **Pilote.** || *Ter.* *Moyà.* La que als coralls y a les corts de bestiar serveix pera afermarlos.

SI ETS ESTACA SOFRIRÀS, SI ETS MASSA FERIRÀS. *Ret.* Que aconsella devém acomodarnos al temps. *Quando yanque, sufre; cuando nazo, tunde.*

ESTACADA. f. *Mil.* Trinxera d' estacades demunt del parapet. **Estacada, palizada, empalizada.** || f. A les galeres y carros, el conjunt d' estaques que formen part de les baranes. **Estacadura.** || *Arquit.* Ba-

Estacada

rrera que 's forma d' apilolaments pera protegir la banda inferior dels pilans d' una paret o pera defensar l' enirada d' un port, d' un riu o d' un canal. || Les estacades s' usen aixís meteix a la fortificació, als fossos d' atrinxerament y a la pesca, formant les parades o preses de les almadraves.

ESTACAMENT. m. **ESTACADA.** || **DESTACAMENT.** || *Ant.* Mòdica coerció o sensilla jurisdicció. **Coerción.** || Us moderat de les coses. **Uso.**

ESTACAR. v. a. Lligar a l' estacada. **Estacar.** || *Ter.* FERMAR, LLIGAR. || *Art. y of.* Subjectar un ferro al caragol.

ESTACAROSINS. *Bot.* Nòm vulgar de una planta lleguminosa del gènere *Astragalus*; cap a Lleida donen el meteix nom á una altra planta del gènere *Hedysarum*.

ESTACASSA. f. aum. **Estación.**

ESTACAT, DA. p. p. **Estacado.**

ESTACH. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 470 hab.

ESTACIÓ. f. Estat actual d' alguna cosa. **Estación.** || Cada una de les quatre parts de l' auy. **Estación.** || Temps, temporada, còm: *la estación present.* **Estación.** || *Met.* La detenció que 's fa en algún lloch durant algún viatge, passeig, etc. **Detención.** || La visita de les iglésies o altars. **Estación** || Número de patenosres y avemaries ab que 's visita 'l Santíssim Sagrament. **Estación.** || Als camins de ferro, el lloch ont habitualment fan parada 'ls trens y en quins s'hi admeten viatgers y mercaderies. **Estación.** || Punt y oficina ont s' expedeixen y se reben els telegrams. **Estación.**

FER O ANAR A FER LA ESTACIÓ. fr. Visitar les iglésies y resar les oracions previngudes pera guanyar les indulgencies. *Andar estaciones.*

ESTACIONAL. adj. Propi de la estació. **Estacional.**

ESTACIONAR. v. n. Estar una temporada a alguna part || **SEJORNAR** || **Estacionar.** || També s' usa còm reciproc.

ESTACIONARI, A. adj. Parat, permanent a un meteix estat o sense progressar. **Estacionario, estacional.**

ESTACIONARSE. v. r. Pararse, no tindre curs, no avensar una persona o cosa. **Estacionarse.**

ESTACIONER, A. adj. Qui freqüenta les estacions. **Estacionero.**

ESTADA. f. Detenció a algún lloch. **Es'ada.** || Habitació. **Estancia, mansión.**

ESTADA (Raimont). *Biog.* Poeta mallorquí dels sigles XVI al XVII, prebere y domér de la catedral de Palma. Als cinquant' anys va pendre l' hábit dels dominichs. L' any 1616 va pendre part a unes famoses conclusions sostingudes al collegi de Montesión pels germans Antoni y Carles Coloma, fills del virrei de Mallorca.

ESTADA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora del riu Cinca y té 524 hab.

ESTADAL. m. Mida d' algún sant. **Estadal.** || Mida de terra d' onse peus en quadro que varia a algunes parts. **Estadal.** || *Ant.* La cera filada, que desfeta té una cana. **Estadal y cerilla.**

ESTADANT. m. Llogater. **Inquilino.**

ESTADI. m. Espai de 125 passos geomètrichs o de 625 peus. **Estadio.**

ESTADIA. f. Instrument compost d' una regla graduada y d' una ullera que té varis fils micromètrichs al objectiu pera llegir directament les distancies. **Estadia.** || Detenció d' una embarcació mercant a algún port y 'l gasto extraordinari qu' això ocasiona. **Estadia.**

ESTADILLA. *Gzog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora del Cinca y té 1,752 hab.

ESTADISTA. m. Polítich, qu' entén en negocis de Estat. **Estadista, político.** || m. Descriptor de la població y riquesa d' un poble, província o nació. **Estadista.**

ESTADÍSTICAMENT. adv. m. Lo que 's fa ab arreglo a la estadística. **Estadísticamente.**

ESTADÍSTICH, CA. adj. Que pertany a la estadística. **Estadístico.**

ESTAFA. f. Robo ab destresa y manya. **Estafa.** || m. y f. **Estafador.**

ESTAFADOR, A. m. y f. Qui estafa. **Estafador, zascandil.**

ESTAFAR. v. a. Robar ab artifici y engany. **Estafar.**

ESTAFAT, DA. p. p. **Estafado.**

ESTAFER. m. Escuder. **Compañero ó paje de armas.**

Segell d' Estach

ESTAFERM. m. **ESTAQUIROT.** || Qui's queda parat y embobat. **Estafermo.**

ESTAFETA. m. Corréu, portador de lletres o cartes. **Estafeta.** || f. Administració y casa on s' administran els corréus. **Estafeta.**

ESTAFILER. f. *Bot.* Plantes estalileaces, de procedència americana; algunes com el arbuste nomenat *estafiler pennat*, vegeten al Mitjorn d'Europa. **Estafilero.**

ESTAFILÍ. m. *Entom.* Insectes coleopters pentamers de la família dels estafilínits. **Estafilino.**

ESTAFILOMA. m. *Anat.* Tumor que's fa a la còrnea, semblant a un gra de raïm. **Estafiloma.**

ESTAFILORRAFIA.

f. *Med.* Sutura del vel del paladar **Estafilorrafia.**

ESTAFILOTOM. m. Instrument pera practicar la estafilotomia. **Estafilótomo.**

ESTAFILOTOMIA. f. *Med.* Escisió de la úvula. **Estafilotomia.**

ESTAGEL. *Geog.* Població del Mitjdia de França, depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Latour, ab 2789 hab., emplaçada prop del curs del riu Agly. Van néixer a Estagel, l'astronom Francisco Aragó y alguns dels seus germans. Aquell poble conserva remarcables restes de les seues fortificacions mitxevals.

ESTAHÓN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Sort; és entre'ls rius Noguera de Cardós y Noguera Pallaresa y té 409 habitants. || *Hidrog.* Riu de la prov. de Lleida; neix a un estany del terme del seu nom, passa pels termes de Estahón, Gnestarre y Surri y desagua a la vora del Noguera de Cardós, aigües amunt de Ribera.

ESTAIX. *Geog.* Poble del districte mupal. d'Espot, prov. de Lleida.

ESTALACTÍFER. A. adj. *Min.* Que té estalactites. **Estalactífero.**

ESTALACTITA. f. Concreció calissa que penja del sostre d'algunes coves y's forma per evaporació de gotes d'aigua que cauen y tenen cal carbonatada, quedant solidificada aquesta y augmentant ab el temps

fins a presentar raïms y conus irregulars que a vegades tenen gran magnitud. **Estalactita.**

ESTALACTITES. *Arg.* Motius de decoració que recorden les estalactites naturals, apropiantse aquest nóm especialment a les motilures de l'arquitectura dels alarbs.

ESTALACTÍTICH. CA. adj. Pertanyent a la estalactita. **Estalactítico.**

ESTALAGMITA. f. Es al revés de la estalactita. Així com aquesta's fa al sostre, la estalagmita's forma a terra ab la punta cap en dalt. **Estalagmita**

ESTALAGMÍTICH. CA. .adj. Pertanyent a la estalagmita. **Estalagmitico.**

ESTALELLA Y SIVILLA (Antoní). *Blog.* Bisbe de Terol, nat a Vilafranca del Panadés y mort l'any 1695 Essent canonge de la catedral de Barcelona va publicar dos llibres de devoció en castellá.

ESTALLANS. *Ter.* **Aranès.** ESTISORES.

ESTALN o **ESTALZÍM.** m Al baix Urgell ne diuen **Astalsí.** || **SUTJA.**

ESTALOCADA. f. *Ter.* Cop d'estella, de boscall. **Trancazo.** || **BOSCALLADA.** || **PUNXADA.**

ESTALOCH. m. *Ter.* **ESTELLA,** **BUSCALL.**

ESTALONAR. v. a. Trepitjar els talóns de qui va davant. **Pisarle a uno los tacones.**

ESTALTRE, A. pron. adj. **Estotro.**

ESTALVI. m. La acció y efecte d'estalviar. **Ahorro,** **economia.** || pl. Utensili com una anella grossa, regularment de coure o de llautó, pera posar hi les cassoles a taula. **Rodete,** **redondel.**

ANAR AL ESTALVI. fr. Procurar estalviar. **Andar a la ahorratva.**

ESTALVIADOR, A. m. y f. Qui estalvia. **Ahorrativo.**

ESTALVIAMENT. m. *Ant.* **ESTALVI.**

ESTALVIANT, A. adj. **ESTALVIADOR.**

ESTALVIAR. v. a. No gastar tot lo que's guanya; reservar-ne una part. **Ahorrar,** **economizar.** || **Gastar poch,** **fer durar.** **Endurar.**

ESTALVIARSE. v. r. Plányerse, excusarse de treballar, etc. **Ahorrase.**

ESTALVIAT, DA. p. p. **Ahorrado.**

ESTALL Y LA CERULLA. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. d'Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorana.

ESTALLER. m. *Ter.* Lloch ont treballen els fusters al bosch pera fer llenques o perxes de fusta. **Leñera.**

ESTÁM. m. Fil fet de la flor de la llana. **Estambre.**

ESTAMEN. m. *Bot.* Cada un dels fils que solen ocupar el centre de les flors. **Estambre.**

ESTAMENARA. f. *Náu.* Cada una de les fustes que formen la encavallada del vaixell fins a la cinta. **Estamenara.**

ESTAMENERES. f. pl. *Ter. náut.* Les costelles primes de la embarcació. **Cuadernas delgadas.**

ESTAMENT. m. **ESTAT.** || *Aut.* p. u. **SALUT,** **BENESTAR.**

ESTAMENYA. f. Teixit de llana ordinari y sensill. **Estameña.**

MITJA ESTAMENYA. *Estameñete.*

ESTAMINAL. adj. Relatin als estamens de les plantes. **Estaminal.**

ESTAMINAR. adj. *Bot.* Que té 'ls pètals supernumeraris, deguts a la transformació dels estamens. **Estaminar.**

ESTAMINARI, A. adj. *Bot.* D'estamens convertits en pètals. **Estaminario.**

Broi d'estafilier

Estafilí

Estalactites de la cova de Belharram prop de Lourdes, depart. dels Aits Pirineus (França).

Estamenara

ESTAMINI, A. adj. *Bot.* Que té estamens. Estamineo.

ESTAMINÍFOR, A. adj. *Bot.* Planta quins orguens han pres la forma d'estamens. Estaminiforo.

ESTAMINODI, m. *Bot.* Apèndix del ginostem de les plantes orquídies. Estaminodo.

ESTAMINÓS, A. adj. *Bot.* Se diu d'una planta quins estamens sobreixen molt de la flor. Estaminoso.

ESTAMINULA, f. *Bot.* Estamen rudimentari. Estaminula.

ESTAMPA, f. IMPREMPA. || Imatge estampada en paper. Estampa, efigie.

DÓNAR A LA ESTAMPA. fr. ESTAMPAR.

TINDRE LA METEIXA ESTAMPA. fr. Semblarse moltíssim a un altre, no so s'en la figura, sino també en el geni i modo d'obrar. *No quitar pinta.*

VIVA ESTAMPA. *Loc.* Subjecte del tot semblant a un altre en la figura o altra cosa. *Traslado.*

ESTAMPABLE, adj. Que pot estamparse. Estampable.

ESTAMPACIÓ, f. Acció i efecte d'estampar. Estampación.

ESTAMPADOR, adj. Qui stampa. Estampador.

ESTAMPAR, v. a. Imprimir, donar a la estampa. Estampar, dar á la estampa.

ESTAMPARIA A ALGÚ 'LS CINCH DITS A LA CARA. fr. *Fam. y vulg. Poner á uno los cinco dedos en la cara.*

ESTAMPAT, DA. p. p. **Estampado**. || adj. S'aplica a varis teixits en que s'hi estampen dibuixos. Estampado. || m. L'art o efecte d'estampar. Estampado.

ESTAMPER, m. IMPRESSOR. || Qui fá estampes. Estampador.

ESTAMPERIA, f. Botiga ont s'imprimeixen o venen estampes. Estamperia.

ESTAMPETA, f. dim. Estampilla.

ESTAMPIDOR, m. Ferro semblant al martell, que serveix pera obrir forats al ferro calent. *Rompedera.* || Troç de fusta posada per testa, pera apretar embans o parets de fusta i d'obra. || Eina posada pera aguantar el cop del rebolar i de la botarola.

ESTAMPILLA, m. Motllo ont hi há gravada de relliu la firma d'alguí. Estampilla.

ESTAMPIR, v. a. Travallar una peça de metall ab certes elevacions a manera de bonyes. *Abollonar.* || Empényer o parar fort quan alguí pica o ajusta alguna cosa. *Apretar.* || Aguantar el cap del rebolar: treballar ab la botarola. || Aguantar el cap quan s'apreta 'l tascó d'un congreny o bé s'hi claven puntes.

ESTAMPIT, m. Travall ab elevacions i cavitats que 's fá a les peces de metall. *Abollonadura, abolladura.*

ESTANA, *Geog.* Poble del dist. mupal. de Vilach y Estana, prov. de Lleida.

ESTANCABLE, adj. Lo que pot estancarse. Estancable.

ESTANCACIÓ, f. *Med.* Acció i efecte d'estancar. *Estancación.* || *Med.* Retenció de la sanch o de qualsevol dels humors del cos humá en un o més punts d'aquest cos. *Estancación.*

ESTANCAMENT, m. Estanco, represa.

ESTANCAR, v. a. Aturar el curs d'alguna cosa. *Estancar.* || *Met.* Suspendre 'l curs d'alguna dependència. *Estancar.* || Treure la venda lliure d'alguna cosa. *Estancar.*

ESTANCASSANCH, m. *Ant.* ESTRONCASSANCH.

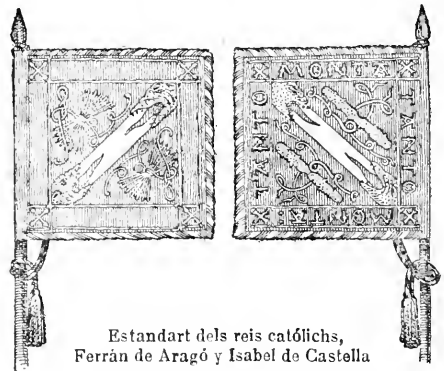
ESTANCAT, DA. p. p. y adj. Estancado.

ESTANCH, m. Prohibició de la venda lliure d'algunes coses, posantli un preu fixo. *Estanco.* || Casa o paratge ont s'hi venen els gèneros estancats. *Estanco.*

ESTANCIA, f. Habitació. *Estancia.* || *Poèt.* Estrofa.

ESTANDARDER, m. *Mil.* Qui té al seu càrrech l'estandart. *Portaestandarte.*

ESTANDART, m. Senyera, penó reial, guió divisa o insignia militar y civil, que usen també les insti-

Estandart dels reis catòlics,
Ferrán de Aragó y Isabel de Castella

tucions gremials, corporacions ciutadanes, religioses, etc. *Bandera.*

PARAR L'ESTANDART PERA 'L VIATGE. *Plantar ó alzar bandera de enganche.*

ESTANISLAU, n. p. Estanislao.

ESTANNAT, m. *Quim.* Combinació del àcid estànich ab les bases salificables. *Estannato.*

ESTÀNNICH, CA. adj. *Miner.* Que conté estany. *Estànnico.*

ESTANNÍFER, A. adj. *Miner.* Que porta estany. *Estannífero.*

ESTANNIT, DA. adj. Semblant al estany. *Estannido.*

ESTANQUER, A. m. y f. Qui cuida del estanch o ven coses estancades. *Estanquero, estanquillero.*

ESTANQUILLO, m. dim. *Estanquillo, tabaqueria.* || *Ter.* Taverna ont ademés de ví s'hi ven licor, aiguardent, etc. *Taberna, abaceria.*

ESTÀNS, p. a.

ESTANSASTA, f. *Min.* Varietat d'andalucita. *Estansasta.*

ESTANT, p. a. *Estando, siendo, estante.* || m. *PRESTATGE.*

DESDE AQUÍ ESTANT. *Desde aquí mismo.*

ESTANTERÍA, f. Conjunt de prestatges pera llibres y papers o altres coses. *Estanteria.*

ESTANTEROL, m. *Nàut.* Fusta a modo de columna qu' a les galeres se colocava al passadís de popa pera lligar 'hi 'l toldo. *Estanterol, estandarol.*

ESTANTÍS, SA. adj. Vell, ranci, passat, que comensa a corrompre 's. *Estadizo, sentido.* || adj. *Ter. d'Íbissa.* Mustigat, passat. *Mustio, pasado.*

ESTANTOT, m. *Ter.* SUSTENTACLE.

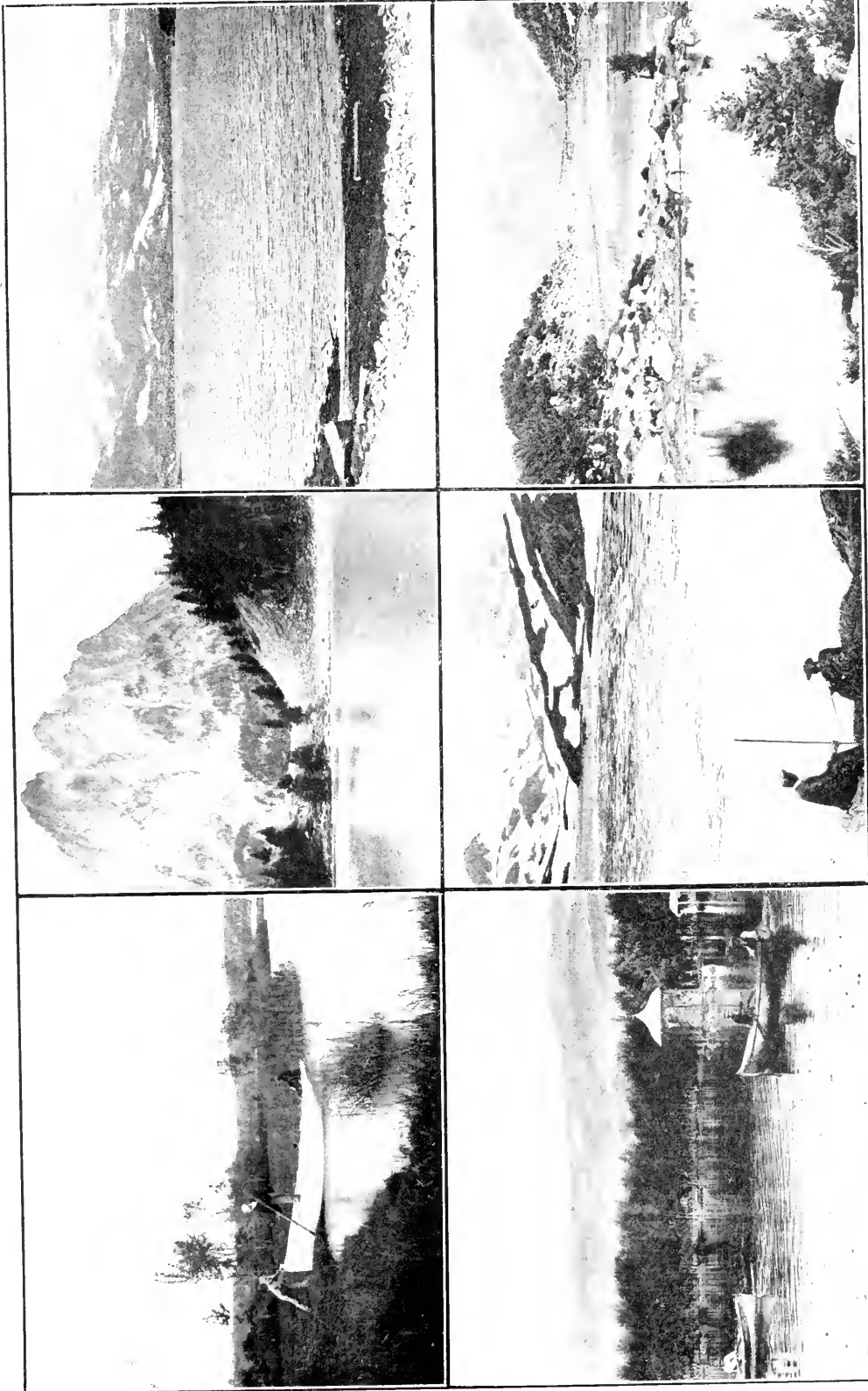
ESTANY, m. *Min.* Metall més dur y blanc que 'l plom y menys que la plata. *Estañio.*

ESTANY, m. Llach, depòsit de aigües que 's junten demunt o de sota terra. *Estanque, lago, laguna.* || *Ant.* Estat permanent de una cosa. *Estanza, estado, estabilidad, permanencia.*

ESTANY (Santa Maria del). *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és al mitj d'una vall, a la vora de la riera del Estany, affluent del riu Gavarresa, y té 600 hab. ||

Segell d'Estany

Estany de Banyoles. — Estany de Sant Maurici, Vall d' Aneu (Pallars). — Estany de la Bonillouse a 2.005 metres d' altitud (Pirineus Orientals). — Llach de Puigcerda. — Estany de Lanós (Carriz). — Estany d' Angulasters (Andorra).

—GRAS. Estany a les costes de Tarragona, prop de la punta del Àguila y de la cala de l' Ametlla.

ESTANYA. *Biog.* Poeta català del segle XIII o XIV, quiua biografia no és coneguda; emprò resten d' ell algunes belles composicions que 's troven al *Cançoner* de la Biblioteca de París.

ESTANYÀ. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, diòc. *nulius*, part. jud. de Benabarre; és en llóch muntanyós.

ESTANYADORA. f. Caixeta ont s' hi porten les eines pera estanyar. Estañadera.

ESTANYADURA. f. Cuberta, bany o soldadura d' estany. Estañadura.

ESTANYAR. v. a. Cobrir ab una capa d' estany; soldar ab estany. Estañar. || *Ter. Blanes.* Al varar les barques, un cop a la mar s' omplen d'aigua y aixís se deixen alguns dies pera que al revindre la llasta s' ajuntin les peces, operació a quina s' anomena *estanyar*.

ESTANYARSE. v. r. Restreynarse les junteres de la llasta o picadís del safreig. Restañarse.

ESTANYAT, DA. p. p. Estañado.

ESTANYER. m. Qui estanya. Estañador. || Qui treballa o ven coses fetes d' estany. Estañero. || Qui cuida dels estanys. Estanquero.

ESTANYOL. m. Estany petit. Estanquecillo. || *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Palau de Santa Ollalla, prov. de Girona; té 600 hab. || Poble del dist. mupal. de Bescanó, prov. de Girona.

ESTANYOL (Angel). *Biog.* Escriptor relligiós de finals del segle XV y principis del XVI, nat a Barcelona. Era doctor teòlech de París. Va publicar a Barcelona, l' any 1504, *Opera logicaia secundum via D. Thomæ*.

ESTANYS. *Geog.* Llóch ab ajuntament a la prov. de Lleida, part. jud. de Sort, ab 160 hab. || — (PLÀ DELS). Prop del hospital del port de Benasch.

ESTAPER (Antoni). *Biog.* Frare dominich nat a Barcelona a les darrerries del segle XVIII. Era bon predicador y s' estampàren alguns dels seus sermóns. Durant la guerra del francès (1808 a 1814) va publicar a Tarragona dos quaderns titulats: *Barcelona instruida en sus lamentos y Verdadero modo de la libertad de Barcelona* (Tarragona, 1810, imp. Puigrubí).

— (PERE). *Biog.* Framenor, natural de Girona, que vivia al segle XVII. Era un dels millors predicadors del seu temps, lector jubilat, calificador del Sant Ofici y teòlech del cardenal Antoni Barbarino. Dues vegades va exercir de pare Provincial a Catalunya. Resten estampats alguns dels seus sermóns. Havia escrit diverses obres, que 's disposava a estampar quan va ésser sorprès per la mort a Valladolid.

ESTAPOLL (Francesch). *Biog.* Frare y escriptor nat a Palma de Mallorca l' any 1641 y mort a Maó l' any 1718. Als quinze anys, va pendre l' habit franciscà y va ésser lector jubilat, primer catedràtic de prima per la opinió escotista, a la universitat luliana de Mallorca, y alguns anys regent d' estudis. Era molt considerat pèl seu saber. Va deixar escrites tres obres en llatí que no van ésser impreses.

ESTAQUET. m. dim. PIQUET.

ESTAQUES (Puig d'). *Orog.* En la Cerdanya, a continuació de la serra de Vallisabollera.

ESTAQUETA. f. dim. Estaquilla || Paperet retort que 'ls nois posen al cul de les mosques. **Libramiento.** || A's telers de vellut és un arbre o mena de columna, envers el mitj de la urdidora, y al que van a unirse 'ls travessers. **Arbol, estaquilla.** || Entre espadenyers és un espigó que' travessa la post del banch de cusir soles y serveix pera apretar aquèstes estirant el fil que cus. Estaquilla, estaca.

ESTAQUETS. m. pl. *Bot.* MÀSTECBS.

ESTAQUI. m. *Bot.* SALVIA BORDA.

ESTÀQUIDA. f. *Bot.* Plantes llaviades, que compten més de cent cinquanta menes, trovades en diferents latituds. **Estàquida.**

ESTAQUIROT. m. *Fam.* ESTAFERM.

ESTAR. v. n. Ésser, existir, trovarse actualment en algún lloch **Estar.** || Atendre, còm: *mai està en lo que fa.* **Estar.** || Detindre's, trigar. **Estarse.** || Distar. Distar, estar. || No moure 's. **Estar quieto.** || Opinar, entendre. **Estar.** || Junt ab alguns adjectus, trovarse afectat d' alguna passió del cos o del ànim, còm: *alegre, calent,* etc. **Estar.** || Trovarse una cosa pròxima a succeir, còm: *està pera ploure.* **Estar.** || Trovarse en alguna situació o modo, còm: *estar dret, nívol, seré.* **Estar.** || Viure, habitar, còm: *N. està a Barcelona.* **Vivir, habitar.** || Emplear el temps en alguna cosa, còm: *per fer una lletra hi està dues hores.* **Estar.** || Dit del preu; ANAR, VENDRE'S. || Cabre. **Estar, caber.** || Junt ab els gerundis d' altres verbs és auxiliar, y no 'ls dona significació, còm: *s' està morint de set.* **Estar.** || Junt ab la particula a obligar a executar lo que 'l nóm significa, còm: *estar a la perdna y ganancia,* etc. **Estar.** || Junt ab la preposició de y alguns nòms substantius, equival a fer lo que aquestos signifiquen, còm: *estar de guardia.* **Estar.** || Junt ab uns altres trovarse pròxim a executar alguna resolució, còm: *estar de marxa.* **Estar.** || Junt ab la preposició en y alguns nòms equival a consistir, ésser causa, còm: *en això està tota la dificultat.* **Estar.** || Parlant dels preus, etc., y junt ab la preposició en, costar, còm: *aquesta funció li estarà en mil duros.* **Estar.** || Junt ab la preposició *pera* o *per* y alguns infinitius denota la resolució o determinació de fer lo que signifiquen els infinitius, còm: *estar pera morir,* etc. **Estar.** || Junt ab la preposició *per* y alguns infinitius denota no executar encara, o haverse deixat de executar lo que 'ls verbs signifiquen, còm: *estar per madurar,* etc. **Estar.** || Junt ab la preposició *per ó de* trovarse quasi determinat a fer alguna cosa, còm: *estich per estudiar filosofia,* etc. **Estar.** || Junt ab la preposició *per* y alguns substantius significa, ésser afecte a lo qu' expressa 'l substantiu, còm: *estich per fulano, pèl color blanc.* **Estar.**

Brots d' estàquida

A ESTAR. m. adv. *Ant.* AL PUNT.

ESTAR A VEURE. fr. Esperar a lo que parará alguna cosa pera aprofitar la ocasió ab la experiencia d' ella. *Estar de observación, ó à ver; esperar.*

ESTAR AB ALGÜ. fr. Pera prevenir a algü qu' esperi un poch. *Estar con alguno.*

ESTAR A LA QUE SALTA. fr. **ESTAR PRIMPARAT.**

ESTAR A LO QUE UN ALTRE FA O DIU. Aprovarho. *Estar à lo que otro dice ó hace.*

ESTAR BÉ O MALAMENT UNA COSA A ALGÜ. fr. Aparéixer bé o mal ab ella, còm: *tal vestit està bé a fulano.* *Estar, caer bien ó mal una cosa à alguno.*

ESTAR BÉ UNA COSA A ALGÜ. fr. Convindrerli, ésserli útil. *Estar bien una cosa à alguno; placer.* || **AGRADAR, ACOMODAR.**

ESTAR CÒM UN BABAU, CÒM UN BADOCH, CÒM UN ENSA O CÒM UN ESTAQUIROT. fr. Estar entontit, embadalit, embobot. *Estar como tonto en visperas.*

ESTAR CUIT. fr. *Met.* Estar avesat a sufrir alguna cosa molesta o treballosa. *Estar curtido.*

ESTAR DESAQUEFERAT O DESAFEINAT. fr. No treballar. *Estar de vagar.*

ESTAR EN ALGUNA COSA. fr. Créurela, estar persuadit d' ella. *Estar en alguna cosa.*

ESTAR ENCÉS CÒM UN FOCH CÒM UNAS BRASAS, etc. fr. Estar molt avergonyit. *Estar hecho un ascua; echar ascuas.*

ESTAR EN LO METEIX. fr. Afermarse en lo que s' ha promès. *Estar en lo mismo; mantener su palabra.* || No haver adelantat res després d' algunes diligències. *Estar en lo mismo ó en el mismo caso.*

ESTAR EN SÍ O EN LO SEU SENY, O EN TOT LO SEU SENY. fr. Estar en ple judici o coneixement. *Estar en su acuerdo, en su juicio.* || Atendre a lo que 's ia o d u. *Estar en sí.*

ESTAR EN TOT. fr. Atendre a moltes coses a l' hora sens embarassar-se ab la multitud d' elles. *Estar en toda.*

ESTAR EN VAGA. fr. No treballar, *Holgar, andar de vagar.* || No tindre feina. *Estar de vagar, holgar.*

ESTAR ESCAT. fr. Fam. ESTAR DE FILIS.

ESTAR FET A ALGUNA COSA. fr. Met. Estar'hi avesat. *Estar hecho á alguna cosa.*

ESTAR FORA O BEN FORA DE SAVER ALGUNA COSA fr. No tindre 'n cap notícia. *Estar ajeno de alguna cosa.*

ESTAR MAL ENFORMATJAT. fr. Estar mal agradós. *Estar mal guisado.*

ESTAR PER ALGÚ. fr. Decantarse a favor seu. *Estar por alguno.*

ESTAR PER DEMÉS. fr. Sobrar, no ésser necessari. *Estar de más ó de sobra.* || Dit de la persona, no tindre res que fer ont és. *Estar de más.*

ESTAR PER PARIR. fr. Estar la dona prenyada pròxima al part. *Estar ó andar en dias de parir.*

ESTAR PER VEURE'S. fr. HAVERSE DE VEURE.

ESTAR PERA REBRE. fr. Éstar en disposició de rebre visites. *Estar de recibo.*

ESTAR PERSUADIT. fr. Estar enterat, creure. *Estar persuadido.*

ESTAR SOBRE ALGÚ O ALGUNA COSA. fr. Instar a algú ab freqüència, o promoure algú negoci ab eficàcia. *Estar sobre uno ó sobre un negocio.*

ESTAR SOBRE SÍ. fr. Estar seré y previngut. *Estar sobre sí.*

ESTARHI POSAT. fr. Mediar, intercedir. *Estar de por medio, mediar.*

BÈ LI ESTÁ, O MÓLT BÈ LI ESTÁ. *Loc.* Denota que algú té merescut el mal que li succeeix. *Así se le emplea; bien se le emplea; bien empleado le está.*

DEMANAR DE BEN ESTAR. fr. PREGUNTAR A ALGÚ PER LA SEUA SALUT.

ESTÁ QUE PETA O QUE REVENTA, O ESTÁ GRAS QUE PETA. fr. Fam. Denota qu' algú está moltíssim gras. *Está que hiende.*

ESTÁ QUE REVENTA, O QUE S' ENCÉN. fr. Tindre molta cólera. *Astillar de cólera.*

ESTÁ QUIET. *Loc.* Ab que s' adverteix a un altre que no inquieti. *Tate, tate quieto.*

ESTICH EN MÍ. *Loc. fam.* Penso. *Tengo para mí.*

ESTICH O LUEGO ESTICH AB VOSTÉ. *Expr.* Pera preindre a algú qu' esperi un poch. *Soy con V.*

NO ESTICH EN AIXÓ. *Loc.* Ab qu'algú adverteix que está distret o no atén a lo que's tracta. *No estoy en eso.* || No conindre en lo qu' altre diu o proposa. *No estoy en eso.*

ESTARÁS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisbat de Solsona, part. jud. de Cervera; és a la vora del riu Sió y té 468 hab.

ESTARGIDOR. m. Munyeca plena de pols de carbó pera passarla per demunt dels dibuixos. *Cisquero.*

ESTARGIR. v. a. *Pint.* Dibuir ab l' estargidor interposant el paper o tela ont hi há l' dibuix senyalat o picat. *Estarcir.*

ESTARGIT, DA. p. p. Estarcido. || m. *Pint.* Dibuir fet ab l' estargidor, interposant'hi un paper o tela picada. *Estarcido.*

ESTARÓN. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Escaló, prov. de Lleida.

ESTARREJAR. v. a. Netejar, rentar ab terra de escudelles. *Fregar.*

ESTARROSSAR. v. a. ESTERROSSAR.

ESTARSE. v. a. Aturarse a alguna part, entreindre's en alguna cosa. *Estarse.* || Contindre's. *Contenerse.*

ESTARTIT. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Torroella de Montgri, prov. de Girona. || *Orog.* Cap en la costa de Girona, al N de la desembocadura del Ter, formant ab les illes Medes un canal de l'amplaria de quatre cables y mitx. També se l' anomena *Punta del guix*, per tindre a la banda del S.O. unes roques de pedra guixosa.

ESTASSADOR, A. adj. Qui estassa. Desbrozador.

ESTASSAR. v. a. Tallar la brossa dels boscos. Desbrozar.

ESTAT. m. Ésser actual d' alguna cosa. Estado. || Classe, condició, modo de vida de cada hu, còm: *la de solter*, etc. Estado. || Situació, disposició, circumstàncies en que les coses se troven, còm: *el plet se trova en bon estat.* Estado. || Còs polítich d' una nació. Estado. || Domini, Jurisdicció d' un príncep sobre algú país. Estado. || L' ordre, gerarquia y qualitat de les persones que componen un regne, república o poble, còm: *l' estat eclesiástich*, etc. Estado. || Mida de la estatura regular d' un home. Estado. || PROFESSIÓ. || Resumen per partides generals que resulta de les relacions fetes per menor. Estado. || INTENT, DESIGNI. || *Astron.* La postura d' un astre respecte de altre. Estado. || *Ant.* ESTADI. || REFLEXIÓ. || Mena de inventari o memoria suscita per escrit pera sapiguer el cost, deutes, forses, etc., d' una casa, d' un regne o comers, y arreglarlo. Estado. || En les repúbliques federatives, porció de territori quins habitants se regeixen per lleis propies, encara qu' están sotmesos en certs assumptes a les decisions de govern general. Estado.

ESTAT DE LA INNOCENCIA. Aquell en que Deu criá a Adám y Eva en la gracia y justicia original, *Estado de la inocencia.*

ESTAT HONEST. El de la dona soltera. *Estado honesto.*

ESTAT MAJOR. *Mil.* El cos dels oficials d' un exèrcit, plaça o regiment. *Estado mayor.*

ESTAT MAJOR DE DIVISIÓ. Reunió dels generals y principals de tots els rams de guerra pera determinar y vetllar totes les operacions de la meteix, segón les ordres comunicades pel Estat Major general, y 'l general que la mana. *Estado mayor de división.*

ESTAT MAJOR DE LA PLAÇA. La reunió del governador, el tinent de rei, el sargento major, ajudants y alguns individus agregats. *Estado mayor de plaza.*

ESTAT MAJOR GENERAL. La reunió dels empleats principals d' un exèrcit, y 'l punt central de les operacions y mides que's prenen en presencia de les ordres del govern y del capità general. *Estado mayor general.*

ESTATS DEL REGNE. Els estaments que solien tindre vot en corts. *Estados del reino.*

ASSISTIR ALS ESTATS. fr. Assistir a les corts ab el dret de votar. *Asistir á los estados.*

COP D'ESTAT. *Expr.* Determinació extraordinària, anticonstitucional y devegades violenta que pren un govern en circumstàncies apurades o en situacions crítiques. *Golpe de estado.*

DÓNAR ESTAT. fr. Colocar el pare de família o qui está al seu lloch, als fills en algú estat. *Dar estado, ó poner en estado á uno.*

DÓNAR ESTAT A ALGÚ. f. Casarí. *Poner á uno en estado.*

FER O NO FER ESTAT. fr. FER O NO FER CAS.

PENDRE O MUDAR D'ESTAT. fr. Mudar de professió. *Mudar ó tomar estado.*

Segell d'Estarás

REUNIR ELS ESTATS. fr. Ferlos concórrer al lloch de les cortis. *Convocar los estados*

TINDRE 'LS ESTATS. fr. Celebrar llurs juntes els estaments. *Tener los estados.*

TIRAR PER ALGÚN ESTAT. fr. Seguir alguna carrera o professió. *Ir por alguna carrera.*

Broct d'estàtice

ESTATGE. m. *Ant.* HABITACIÓ.

ESTATGER. m. *Ant.* ESTADANT.

ESTÀTICA. f. Ciència dels pesos. Estática.

ESTÀTICE. f. *Bot.* Plantes plumbàgines herbàcees o subfruitscentes, algunes de quines son conreuades als jardins. Pertanyen a la mena de la *pentandria pentaginia* de Linneu. *Estatice.*

ESTATS (Pica d'). *Orog.* Puig de 3,147 met. de altitut, situat a la ratlla de França, al N.E. de la prov. de Lleida. || — (PORT DE). *Orog.* SOLLO.

ESTATUA. f. Figura de bulto. *Estatua.* || *Met.* Se diu d'alguna persona poca solta,

o qu'está parada fent més nosa que servei. *Estatua.* ALSAR UNA ESTÀTUA A ALGÚ. fr. Posar alguna estatua en paratge públic en honor d'algú. *Erigir, levantar, dedicar estatua d'algú.*

CREMAR EN ESTATUA. fr. Cremar la estatua d'algú còm reu, per estar ausent. *Quemar en estatua ò en eljgic.*

MERÈIXER UNA ESTATUA. fr. Pondera lo honrades que son les accions d'algú. *Merecer estatua.*

ESTATUARI. A. m. y f. Qui fá o fabrica estatués. *Estatuario, escultor.*

ESTATUARIA. f. Art de fer estatués. *Estatuaria, escultura.*

ESTATÚDER. m. Títol que's donava al capítol de l'antiga república d'Holanda. *Estatúder.*

ESTATUDERAT. m. La dignitat d'estatúder. *Estatuderato.*

ESTATUETA. f. dim. *Estatuita.*

ESTATUIR. v. a. *For.* Ordenar, determinar. *Estatuir.* || *Ant.* ESTABLIR.

ESTATUISTES. Partit polítich. *Estatuistas*

ESTATUIT, DA. p. p. *Estatuido.*

ESTATURA. f. Alsaria de les persones. *Estatua, ESTATUT.* m. Ordenansa, reglament, llei, decret, establiment. *Estatuto.*

ESTATUT REIAL. Llei fonamental del Estat que's va promulgar l'any 1834 y va regir fins l'any 1836. *Estatuto real.*

ESTATUTARI, A. adj. Lo que pertany a algún estatut o está previngut per ell. *Estatutario.*

ESTAVAR. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora del riu Angort, prop de Llivia, y té 280 hab.

ESTAVELLAR. v. a. Fer troços una cosa, tirantla contra un'altra. *Estrellar.*

ESTAVELLARSE. v. r. Ferse troços una nau contra les roques. *Fracasar, estrellarse.*

ESTATXA. f. Corda pera la pesca de balenes. *ESTATXA.*

ESTAURÓTIDA. f. *Min.* Mineral aixís dit per la forma de creu que tenen els seus cristalls. *Estaurótida.*

ESTAY. m. *Naut.* Corda grossa desde la gavía major al trinquet, y d'allí al bauprés. *Estai.*

ESTEARAT. m. *Quim.* Combinació del ácit esteárich ab una base salificable. *Estearato.*

ESTEARATAT. m. *Farm.* Nóm genérich dels medicaments que resulten de la unió d'un estearat de plom ab altres substancies, y que no tenint més us que 'l d'ésser aplicats a la pell, deuen compondre's de modo que s'hi agafin. *Estearatado.*

ESTEARATÓLICH, CA. adj. *Farm.* Calificació de algunes preparacions en les que la base o part predominant son els estearats d'òxit de plom y de sodi. *Estearatónico.*

ESTEÁRICH, CA. adj. *Quim.* Calificació de lo que's forma per l'acció dels álcalis sobre la estearina. *Esteárico.*

ESTEARINA. f. *Quim.* Substancia insípida estreta del greix del seu y de la qual se's fan candeles. *Estearina.*

ESTEAROCONOTA. f. Una de les materies grases del cervell. *Estearoconota.*

ESTEAROL. m. *Farm.* El greix considerat còm excipient. *Estearol.*

ESTEAROLAT. m. *Farm.* Greix medicinal. *Estearolado.*

ESTEARÓLICH, CA. adj. Que presenta 'l caràcter d'un estearolat. *Estearólico.*

ESTEAROLIT. m. *Farm.* Pomada magistral. *Estearolito.*

ESTEAROLUR. m. *Quim.* Combinació d'un còs greixós ab una substancia metàlica. *Estearoluro.*

ESTEARONA. f. *Quim.* Substancia obtinguda per la destilació de l'ácid esteárich. *Estearona.*

ESTEARÓPTENI. m. *Quim.* Porció concreta y cristallina dels olis volàtils. *Estearópteno.*

ESTEASQUIST. m. *Min.* Roca d'estructura esquistosa y d'aspecte sedimentós, ab base de talch. *Esteasquisto.*

ESTEATITA. f. *Min.* Pedra suau y savonosa, que's ratlla ab gran facilitat; és un silicat de magnesia. *Esteatita.*

ESTEATITIS. f. *Med.* Entumiment per excés de greix. *Esteatitis.*

ESTEATITÓS, A. adj. *Min.* Que conté esteatita. *Esteatitoso.*

ESTEÁTOMA. m. *Med.* Tumor format per una substancia greixosa. *Esteátoma.*

ESTEATOMÁTOD, DA. adj. *Med.* Semblant al séu. *Esteatomátodo.*

ESTEATOMATÓS, A. adj. *Med.* Que participa de la naturalesa del esteátoma. *Esteatomatoso.*

ESTEATÓPICH, CA. adj. *Med.* Calificació dels mamífers que tenen la base de la quia formada d'una massa greixosa. *Esteatópico.*

ESTECLAR. v. a. Mudar les pintes o píes dels telers de galóns de seda. *Esteclar*

ESTECH. m. *Ant.* ESTACADA.

ESTEFANOIDES. adj. Que té la figura d'un plomall o d'una corona. *Estefanoides.*

ESTEFORCARPEU. A. adj. *Bot.* Que té 'ls fruits disposats cercolarment. *Esteforcarpeo.*

ESTÉGANI, A. adj. *Ornit.* Epítet dels aucells que tenen els quatre dits coberts fins l'ungla per una meteixa membrana. *Estégano.*

ESTEGANÓGRAF, A. s. y adj. Professor d'esteganografia o escriptura de xifres. *Esteganógrafo.*

ESTEGANOGRÀFIA. f. Ciència d'escriure en xifra, de modo que no's pot aclarar sense clau; o bè qu'ensenyia a desxifrar lo que's proposa. *Esteganografia.*

ESTEGANOGRÀFICH, CA. adj. Pertanyent a la esteganografia. *Esteganográfico.*

ESTEGANOP. m. *Ornit.* Genre d'aucells de la familia dels ànechs. *Esteganopo.*

ESTEGIA. f. *Bot.* Genre de bolets microscòpichs. *Estegia*.

ESTEGNOSSIS. f. *Med.* Constricció dels poros y dels vasos. *Estegrosis*.

ESTEGNÓTICH, CA. adj. *Med.* Qu' exerceix una acció astringenta. *Estegnótico*.

ESTEGÓPTER, A. adj. *Ornit* Que té les ales disposades en forma de capa. *Estegóptero*.

ESTEIROSSIS. f. *Med.* Esterilitat de la dona. *Esteirosis*.

ESEL. m. *Bot.* ARANYES. || GRÜA, 4. || ESTRELLA.

ESELA. f. *Ant.* ESTRELLA.

ESTELA (Miquel). *Biog.* Relligiós y escriptor mallorquí, bisbe de Jaca. Va néixer a Palma l' any 1666 y va morir al seu bisbat l' any 1727. Era framenor del convent de Palma desde 1683. Va pendre part en la política del seu temps a favor de Felip V, y va ésser desterrat a la vila de Camps pèl govern del arxiduch Carles fins que va triomfar en Felip V. Va ésser visitador general de l' ordre a Toscana, Nápols y Sicília, y l' any 1716 era general dels menors franciscans, obtenint la mitra l' any 1721. Va deixar tres obres pulcrament escrites, una en castellà y les altres en llatí.

ESTELA (Puig de l'). *Orog.* Puig de 1,924 met. de altitud que hi há a la vora del riu Sagadell, a mitjorn de Pardines, prov. de Girona. || — Dels pichs del Canigó, demunt del coll de la Cirera (1738 m.) || — (COLLADA DE LA). Entre la Roca d' Huró y el cogulló d' Estela, — demunt del plà de Campillonch. ||

— (COGULLÓ D'). Cim enesprat després dels Rasos. || — (FORAT D'). Al peu del cogulló del meteix nòm; es un avench format per una esquerdia de la roca.

ESTELADA. f. Conjunt d' estels. *Estrellas*.

ESTELARIA. f. *Bot.* Mena de plantes cariofílees, ab flor que té la forma d' una estrella. *Estelaria*.

ESTELAT, DA. adj. *Estrellado*.

ESTELEQUITA. f. *Min.* Incrustació de carbonat de cals al voltant d' una arrel. *Estelequita*.

ESTELER. m. *Ant.* ASTRÒLECH. || Orgue principal de la sensibilitat, centre al qual afloeixen totes les sensacions. *Estelero*.

ESTELÉRIT, DA. adj. *Zool.* Calificació dels animals radiaris equinodermis semblants a una estrella. *Estelérido*.

ESTELES (Avench d'). En el terme d' Ordal; fou explorat fa anys per Mossen N. Font y Sagué; té una gran caverna en son interior ab hermoses estalactites.

ESTELÍFER, A. adj. Que té taques en forma d' estrella. *Estelífero*.

ESTELIFORME. adj. En forma d' estrella. *Esteliforme*.

ESTELIONAT. m. *For.* Delicte que comet qui defrauda maliciosament, ocultant en el contracte la obligació feta anteriorment sobre lo que ven, o hipotecant una cosa que no hi há; y aixís meteix el delicte d' arrancar d' un procés alguna fulla, etc., pera procedir ab engany. *Estelionato*.

ESTELIONATORI, A. adj. Culpable d' estelionat. *Estelionatorio*.

ESTELITA. f. Estrella de mar fòssil. *Estelita*.

ESTELLA. f. Bossí que salta de la fusta quan se treballa, o que queda d' un bastó quan se trenca. *Astilla, raja*.

FERSE'N L' ESTELLA. fr. Costar cara alguna feta o acció. *Pagar el pato*.

ESTELLA (Puig de l'). *Orog.* Puig de 1,738 met. d' altitud, situat a llevant del Canigó (Rosselló).

ESTELLADOR. m. Qui fá estelles *Astillador*.

ESTELLALLENYA. m. Leñador, hachero.

ESTELLAMENT. m. *Ant.* ESPETECH

ESTELLAR. v. a. Fer estelles. *Astillar, rajar*. || Partir llenya. *Partir leña*. || v. n. *Ant.* ESPETEGAR.

ESTELLARSE v. r. Trencarse en estelles. *Astillarse, hacerse astillas, saltar en pedazos*.

ESTELLASSA. f. aum. *Astillón*.

ESTELLAT, DA. p. p. *Astillado, rajado*.

ESTELLEDOR. m. *Ter.* FIBLA.

ESTELLECH (Port d'). *Hydrog.* Port de la banda ponentina de l' illa de Mallorca.

ESTELLECHS. *Geog.* Vileta de l' illa y bisb. de Mallorca, part. jud. de Palma; és a un plà y té 766 hab. || Illots de les Balears; son quatre y s' emplasnen a la banda meridional de l' illa de Cabrera.

ESTELLERÓ. m. GIRADA.

ESTELLÉS (Miquel). *Biog.* Un dels capitostos dels agermanats de Valencia. Era fadrí fuster, y son desconeguts els seus antecedents; va morir penjat l' any 1521. A principis d' aquest any abandoná l' seu ofici, posantse al devant de cincents homes sublevats, anant a socorre als seus companys del Mesurat. Avensava contra les tropes imperials, a les que volia batre, quan al arribar a Oropesa topá ab forta resistencia de l' exércit manat pèl duchi de Segorb, que dispersá els cincents homes de l' Estellés, fentlo presoner a n' ell y a una dotzena dels seus principals, que acabaren llurs dies a la forca.

— Y RAMS (SALVADOR). *Biog.* Artista en litografia y poeta festiu, nat a Valencia l' any 1839 y mort a la mateixa ciutat l' any 1861. Es un dels primers que varen establir la litografia a Valencia, fent'hi tals avensos que va guanyar distints premis, entre ells un de l' Económica Valenciana d' Amichs del País (1844). Per les seues idees lliberals, l' any 1856 l' ajuntament li va donar un càrrech a la milícia ciutadana, en quin comportament guanyá moltes simpaties. El sen establiment de litografia era l' punt de reunió de literats y artistes. Ab els seus escrits graciosos va col·laborar a la premsa valenciana, particularment en *El Rubí*. Son celebrades les seues composicions en vers: A l' *espardenyia*, Al *perot* y l' *Himne al ferrocarril*.

ESTELLER (Joan Baptista). *Biog.* General que, trovantse a Saragossa com a governador l' any 1838, fou sorprès pèls carlins, y acusat d' haver fet una defensa poca, fou sumariat, y duptant el poble de que no se li imposés el càstich per traicció, va ésser prés y fusellat a la plassa de la Constitució.

ESTELLETA. f. dim. *Astilleca, astillita, rajuela*. || La punta de fusta o altra cosa que s' clava a la carn. *Ranajo, espina*.

ESTELLÓS, A. adj. Fàcil d' estellarse. *Rajadizo*.

ESTEMAT. m. *Entom.* Nòm que s' dona als ulls llisos que s' veuen al cap de certs insectes. *Estemato*.

ESTEMÁTICH, GA. adj. Pertanyent als estemats. *Estemático*.

ESTEMATOP. m. *Ictiol.* Genre de mamífers anfibis, de la familia de les foques. *Estematopo*.

ESTEMENARA. f. *Mar.* Qualsevulla de les peces de lligada que s' van afegint a la varenga pera formar la coderna. *Estemenara*.

ESTEMORDIR. v. a. Atemorisar en gran manera. *Aterrar, amedrentar*.

ESTEMORDIT, DA. p. p. *Amedrentado, atemorizado*.

Brot
d' estelaria

ESTENALLADA. f. Acte y efecte d' agafar ab estenalles. **Tenazada.**

ESTENALLES. f. pl. Eina de ferro formada de dos braços que son propiament dues palanques y un clau que serveix d' eix, ont hi ha 'l llur punt d' apoio, y tant com més llarchs son els braços, tanta més força tenen les estenalles; comunment s' empleen pera arrancar claus. **Tenazas.** || Les grans que durant la fundició serveixen pera agafar y tirar a la copella els riells y troços d' or en pasta. **Muelles.**

ESTENALLES DE BOCA. Les que usen els sabaters pera arrancar les taixes. **Tenazas de ojo.**

ESTENALLES DE DENTS. Les que usen els sabaters pera agafar el cuiro y ajustarlo a la forma. **Tenazas de pieza.**

ESTENALLETES. f. pl. dim. **Tenazuelas, tenacillas, tenacillas.**

ESTENDILLARSE. v. r. *Ant.* **ESTIRARSE.**

ESTENDRE. v. a. Desplegar alguna cosa. **Extender, tender.** || Allargar, dilatar. **Extender.** || Amplificar un discurs. **Amplificar.** || Divulgar, fer córrer la veu. **Extender.** || v. a. Fer qu' una cosa, augmentant la seua superfície, ocupi més dimensió de la qu' abans ocupava. **Extender.** || *Met.* Dónar a alguna cosa major extensió de la que abans tenia. **Extender.** || Escriure una escríptura, despaig, etc., ab la forma acostumada. **Extender un decreto, una escritura.**

ESTENDRE'S. v. r. Dilatarse, allargarse. **Extenderse.** || Dit de les montanyes y camps, ocupar una extensió de terreny. **Extenderse.** || Allargarse en un discurs. **Extenderse.** || Divulgar-se. **Extenderse.** || Al joch de cartes ensenyar-les fotes, ab la intelligència de guanyar o perdre de cert. **Tenderse.**

ESTENEDOR, A. m. y f. Qui estén. **Tenderse.** || *Imp.* Pal llarch ab una post atravesada a un extrém pera penjar y despenjar el paper. **Espito, colgador.** || Lloch ont s' hi estén alguna cosa, com: **roba,** etc. **Tendal, tendalero, tendadero.**

ESTENEGALL. m. **ESTESA.**

ESTENÉLITRE, A. adj. *Entom.* Se diu del animal que té 'ls élitres estrets a la part posterior del cos. **Estenélitro.**

ESTENIA. f. *Med.* Excés de forces. **Estenia.**

ESTÉNICH, CA. adj. *Med.* Propi de la estenia. **Esténico.**

ESTENOCARDIA. f. *Med.* Angina del pit. **Estenocardia.**

ESTENOCARP, A. adj. *Bot.* De fruits estrets. **Estenocarpo.**

ESTENODIDÁCTIL, A. *Ornit.* Que té dos dits sense membranes. **Estenodidáctilo.**

ESTENODONT, adj. *Zool.* Que té dents estretes. **Estenodonte.**

ESTENÓFIL, A. adj. *Bot.* Que té fulles estretes. **Estenófilo.**

ESTENÓGRAF, A. m. y f. **Taquígrafo.**

ESTENOGRAFÍA. f. **TACUIGRAFÍA.**

ESTENOGRAFIAR. v. a. Escriure ab abreviatures. **Estenografiar.**

ESTENÓLOBUL, A. adj. De lóbulos estrets. **Estenólobo.**

ESTENONÓM, m. *Min.* Varietat de carbonat de calcs que cristallisa en dodecaedres compostos de dotze triánguls isósceles, quina base és un exaedre regular. **Estenonomo.**

ESTENOPÉTAL, A. adj. *Bot.* De pétals estrets. **Estenopétalo.**

ESTENOPIRA. f. *Med.* Menz de febre inflamatoria. **Estenopira.**

ESTENÓPOT, DA. adj. *Zool.* De peus estrets. **Estenópodo.**

ESTENÓPTER, A. adj. *Ornit.* D' ales estretes. **Estenóptero.**

ESTENORRINCH. m. *Ictiol.* Genre de mamífers carnívor anfibis. **Estenorrinco.**

ESTENORRÍS, A. adj. *Bot.* D' arrels primes. **Estenorrizo.**

ESTENOSSIS. f. *Med.* Encongiment d' alguna part del cos. **Estenose, estenosis.**

ESTENOSTAQUIAT, DA. adj. *Bot.* De flors disposades en forma d' espigues primes. **Estenostaquiado.**

ESTENOSTEGNOSIS. f. *Med.* Reducció del conducte de Stenon. **Estenostegnosis.**

ESTENTORI, A. adj. S' aplica a la veu molt forta. **Estentóreo.**

ESTEPA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les cistácees, de fulles semblants a les del llorer, arrugades y com reïnoses, branques peludes y flors blanques o de color de rosa clar. **Jara.** || *Ant.* Grada del astillero.

ESTEPA BLANCA. La que fa les flors blanques. **Jara ó estepa blanca.**

ESTEPA BORRERA. *Estepa Joana.* La que té les fulles cubertes de una mena de borrisol. **Jara negra, estepa peluda, estepa negra, estepa borrera.**

ESTEPAR. m. Lloch poblat d' estepes. **Jarat, estepar.**

ESTEPES. f. *Naut.* Plá inclinat que 's construeix a la vora del mar o d' algun riu pera fabricar embarcacions, donantli la pendent necessaria pera que relisquin ab facilitat, quan després de fetes se boten al aigua. **Grada.**

ESTER, A. adj. **EXTRANY, EXTRANGER.**

ESTERÁS (Joan) *Biog.* Artista mallorquí del sigle XVIII. Va néixer a la Pobla pèl Novembre del any 1747 y va morir d' un atach de poagre. Va estudiar arts y filosofia, dibuix y música. L' any 1771 va obtenir una capellania y va pendre l' hábit de St. Joan de Malta, al noviciat de l' illa d' aquest nom. Allá va ésser ordenat de sacerdot l' any 1772, retornant a Mallorca. Desde aleshores no més creuèu les belles arts. Era bon dibuixant, pintava miniatures en marfil y en pergami y va fer algunes escultures; empò 'l seu fort era la construcció d' instruments de música fets al torn, per lo qual lográ gran renom.

ESTERENSINA. f. Nòm de la part concreta y cristallina dels olis volátiles, qu' alguns autors diuen *se-rensina*. **Esterensina.**

ESTEREOCER, A. adj. *Entom.* D' antenes sólides. **Estereócero.**

ESTEREODINAMIA. f. Part de la física qu' explica les lleis del moviment dels sólits. **Estereodinamia.**

ESTEREODINÀMICH, CA. adj. Pertanyent a la estereodinamia. **Estereodinámico.**

ESTEREOFIL, A. adj. *Bot.* Que té fulles fortes. **Estereófilo.**

ESTEREOGRAFÍA. f. Art de representar els objectes demunt d' un plano. **Estereografia.**

ESTEREOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la estereografia. **Estereográfico.**

ESTEREOLECH, CA. m. Qui 's dedica a la estereologia y 'l que la explica o ensenya. **Estereólogo.**

ESTEREOLOGÍA. f. Ciència que tracta dels sólits orgánichs. **Estereologia.**

ESTEREOLÓGICH, CA. adj. Lo que pertany a la estereologia. **Estereológico.**

ESTEREOMETRE. m. Instrument pera amidar els sólits. **Estereómetro.**

ESTEREOMETRÍA. f. *Geom.* La part qu' ensenya a midar els sólits. **Estereometría.**

ESTEROMETRÍA MONTEA. La qu' ensenya la secció dels sólits. **Estereometría montea.**

ESTEREOMÉTRICH, CA. adj. Lo pertanyent a la estereometría. **Estereométrico.**

ESTEREONOMIA. f. Ciència qu'explica les lleis pels fenòmens, deduint-ne les conseqüències per càlcul. Estereonomia.

ESTEREOOP. A. adj. Qui té 'l peu replé y fort. Estereoop.

ESTEREOGRAMA. m. Mena de mapa topogràfic. Estereograma.

ESTEREOSCOP. m. Instrument o màquina pera mirar, engrandint y unificant dues imatges o punts de mira. Estereòscop.

ESTEREOSCOPIA. f. Part de la òptica. Estereoscopia.

ESTEREOSCÒPICH, CA. adj. Cosa d'estereoscopia. Estereoscòpich.

ESTEREOSTÀTICA. f. Part de la física que tracta del equilibri dels sòlids. Estereostàtica.

ESTEREO TIPAR. v. a. Formar un motllo ab planxes fermes y estables en que les lletres no 's poden separar. Estereotipar.

ESTEREO TIPIA. f. Art de convertir les formes de lletra solta en planxes sòlides. || La meteixa planxa estereotipada. Estereotipia.

ESTEREO TÍPICH, CA. adj. Pertanyent a la estereotipia. Estereotípic.

ESTEREO TOMIA. f. Art de tallar les pedres y fustes donàntles'hi la forma convenienta pera emplearles en la construcció. Estereotomia.

ESTEREO TÒMICH, CA. adj. Lo que pertany a la estereotomia. Estereotòmic.

ESTÈRICH. m. Equivalent a oesterreych (terra oriental) denominació genuïna d'Austria. Austria.

ESTERIGME. m. Cert meteor de llum immoble. Esterigmo.

ESTÈRIL. adj. Lo que no dóna fruit. Estèril, infecundo || Dit del any d'escasa cullita. Estèril. || Dit de la dona, que no pot tindre fills. Estèril. || En les coses espirituals y morals, ineficàs, sense substància. Estèril.

ESTÈRILMENT. adv. m. D'un modo estèril. Estèrilment.

ESTERILISAR. v. a. Fer tornar estèril lo que no ho era. Esterilizar.

ESTERILISARSE. v. r. Volverse estèril.

ESTERILISAT, DA. p. p. Esterilizado.

ESTERILÍSSIM. A. adj. aum. Esterilísim.

ESTERILITAT. f. Manca de fecunditat. Esterilidad. || Manca de fruits, de cullita. Esterilidad, escasez, carestia

ESTERIRSE. v. r. ENRADERARSE.

ESTERIT, DA. p. p. y adj. ENRADERAT.

ESTERLÍ, NA. adj. *Numis.* Moneda inglesa que al cambi regular val 99 vintidosos. Esterlina.

ESTERMINACIÓ. f. EXTERMINI.

ESTERMINADOR. A. m. y f. Qui estermina. Exterminador. || m. El príncep de les tenebres. Exterminador.

ESTERMINAR. v. a. Destruir del tot. Exterminar.

ESTERMINAT, DA. p. p. Exterminado.

ESTERMINI. m. Destrucció, ruïna total. Exterminio.

ESTERNAL. adj. Referent al esternó o post del pit. Esternal.

ESTERNALGIA. f. *Med.* Angina de pit. Esternalgia.

ESTERNBERJITA. f. *Min.* Doble sulfur de plata y de ferro que cristallisa en prismes romboidals. Esternberjita.

ESTERNÓ. m. *Anat.* Post del pit, os ont se junten les costelles. Esternón.

ESTERNODINIA. f. *Med.* Dolor al esternó. Esternodinia.

ESTERNUDAR. v. v. Fer esternuts. Estornudar.

ESTERNUT. m. Sacudiment violent y estrepitós de lo que ofén la membrana pituitària. Estornudo. || *Met.* Subjecte petit y despreciable. Arrapiezo.

ESTERRI D' ANEU. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 707 hab. || — DE CARDÓS. Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, partit judicial de Sort; és a la vora del riu Noguera de Cardós y té 192 hab.

ESTERROSSADOR. A. m. y f. Qui esterrossa. Destripaterrones.

ESTERROSSAMENT. m. L'acció y efecte d'esterrossar. Acció de desterronar.

ESTERROSSAR. v. a. Esmicolar, desfer els terrossos. Desterronar, destripar los terrones.

ESTERRUFAMENT. m. Acció y efecte d'esterrufar. Erizamiento.

ESTERRUFARSE. v. r. Erissarse les plomes de les gallines, el pel del gat, etc. Engrifarse. || ERISSARSE 'LS CABELLS. Ahucarse.

ESTERRUFAT, DA. p. p. Engrifado, encrespado, erizado.

ESTÉS, A. p. p. Allargat. Tendido, extendido. || adj. Ajegut per terra. Tendido. || EXTÈNS, DILATAT.

ESTESA. f. Desordre de coses escampades per terra. Tendalera, tenderete. || Conjunt de roba que s'estén pera que s'aixugui. Tendido.

ESTETER. m. Orgue principal de la sensibilitat. Estetero.

ESTÈTICA. f. Teoria de la sensibilitat. Estética. || Ciència que tracta de la investigació de la bellesa aixís en la naturalesa còm en les obres d'art. Estética.

ESTÈTICAMENT. adv. m. d'una manera estètica. Estèticamente.

ESTÈTICH, CA. adv. Pertanyent a la estètica. Estètic.

ESTETIDIÓ. m. *Entom.* El tronch del cos dels insectes. Estetidión.

ESTETIÓ. m. Part anterior o superior de's mamífers y aucells. Estetiòn.

ESTETÒMETRE. m. Instrument pera amidar les dimensions del pit. Estetómetro.

ESTETOMETRÍA. f. Mida dels diverses diàmetres del pit. Estetometría.

ESTETOSCOPIA. f. Art de servir-se del estetòscop. Estetoscopia.

ESTETÒSCOP. m. Instrument acústich pera inspeccionar l'estat del pit per medi dels sons. Estetòscop.

ESTEVA. f. La peça còrba de l'arada per ont la agafa qui llaura. Estevón, esteva.

ESTEVA (Gaspar). *Biog.* Predicador catalá del sigle XVI, considerat còm el millor del seu temps. L'any 1520 era prior del convent de predicadors de Barcelona y més tart va ésser provincial. Existeix una obra d'ell, estampada a Roma y escrita en llatí.

— (MIQUEL). *Biog.* Pagés mallorquí, de la vila de Espòrlas; poeta espontani, fácil improvisador de versos en la seua llengua nadiua, no exempts de qualitat ab tot y desconéixer les lleis literaries. Hi há pu-

Segell d'Esterrí d'Aneu

Esteva

blicada d' ell la obreta *Poesles mallorquines que tracten del naixement, vida, mort i passió de Jesu-Crist Nostre Senyor*. (Quad. 16, Palma, 1860).

— (PERE NOFRE). *Biog.* Metge mallorquí, que va néixer a les acaalles del segle XVI. Fet el doctorat, va anar a estudiar als hospitals militars del Milanesat i al tornar va anar a establir-se a Andalusia. Era metge de la reial armada i va servir al hospital militar de Cádiz. Després de recorre les Castelles, Aragó i Catalunya va tornar a Mallorca envers l' any 1637, exercint la carrera abluiment i fama. Asseynalá la invasió de la peste del 1652 a Palma i la seua higiene convenient; éssent preferida la opinió anti-epidémica d' un foraster. Publicá, en 1681, un llibre sobre les sangries.

ESTE VAT, DA. adj. Qui té les cames en forma d' arch. Este vado.

ESTEVE. m. Nòm propi d' home. Esteban.

ESTEVE (Agustí). *Biog.* Pintor, nat a Valencia l' any 1753. Als dinou anys va guanyar un primer premi al concurs de la Reial Academia de Madrid. L' any 1800 era membre de mérit de l' Academia de St. Carles, a Valencia, quan ja era pintor de cambra. Se va distingir en la pintura de retrats. N' hi há de originals d' ell, al Museu provincial de Valencia, a la Reial Academia de Belles Arts de Madrid, y en colleccions particulars.

— (FRANCESCH). *Biog.* Escultor que va néixer a Valencia al any 1682. Va ésser deixeble de Conchillos y de Cuevas. Autor d' obres servades en moltes iglésies valencianes, va morir a etat avansada, a la seua ciutat nadiua, éssent enterrat a l' iglesia de Sant Francesch.

— (JASCINTO). *Biog.* Pintor valenciá que va néixer a Liria al any 1776. Al musseu de Valencia s' hi serva un dels seus quadros, representant al rei Alfons V d' Aragó al rebre la visita del cardenal de Foix.

— (JOAN). *Biog.* Trobador provençal del segle XIII, que fou company de Guillem senyor de Lodere, en la expedició de Felip l' Ardit contra l' rei d' Aragó. Fet presoner el seu protector, va endressar un *serventeci* al rei de França, demanantli la llibertat d' aquell, que no va lograr.

— (JOAQUIM). *Biog.* Retórich y poeta que va cobrar nòm a les darreries del segle XVIII. Va néixer a Barcelona al any 1743, y consagrat a la carrera eclesiástica, va ésser catedràtic del Seminari, beneficiat de Sant Miquel, y va pertáner a l' Academia de Bones Lletres. Era doctor per l' Universitat de Salamanca. Un dels primers ensaigs de léixic catalá, se li deu a n' ell, que va redactar, junt ab en Bellvitges, el diccionari catalá-castellá y llatí, l' any 1803. Va descriure algunes de les funcions populars de Barcelona, y trassar les poesies de les festes y nojiganques que a la capital tingueren llóch a la vinguda de la cort l' any 1802. Va morir en 1805.

— (JOSEPH). *Biog.* Escultor valenciá, de les darreries del segle XVI. Les seues obres son apreciábles per la seua armonia y treball acavat. Lo millor que s' coneix d' ell és el retaule de la iglesia de Bocairent, ab pintures d' en Joanes. És també obra seua el *retaule de la Concepció* que hi há al monestir de St. Miquel dels Reis.

— (PERE). *Biog.* Franciscá de la observancia y escriptor que va néixer a Denia l' any 1582 y morí a Valencia l' any 1658. Desde molt jove va demostrar ja vocació y qualitats extraordinaries pera l' estudi. L' any 1614 va ésser elegit comissari de Jerusalem y més avant el Sant Pare va ferlo predicador apostólich, exercint més de quarant' anys, usant sempre la llengua valenciana. Se va excusar d' admetre l' bisbat de Galicia que li va oferir Felip IV. Va fundar algunes contraries y va escriure llurs *Constitucions*. Entre les seues distintes composicions literaries religioses, s' hi compten una descripció del Montgó, prop de Denia, la *Historia del Sant Sepulcre*, en vers

valenciá y poesies sobre diversos temes, en la meteixa llengua.

— (PERE J.). *Biog.* Metge famós y savi naturalista, nat a Morella o bè a St. Mateu (Castelló de la Plana) al darrer ters del segle XV y mort al any 1556. Estudiá a Montpeller y a París. Sembla que ademés de les ciencias, conreuá la poesia maravellosament, aixís com les llengües orientals y l' astrologia. Retorná a Valencia ab molta fama y en 1545 entrava a la cátedra de medicina, exercia després la de cirurgia y aviát la de matemàtiques. Traduí les *Epidémies*, de Hipócrates, il·lustrantles, y s' arribá a dir que l's seus comentaris eren de Galeno, que n' Esteve havia descobert, apropiantse.—*Ejemerides de Esteve, 1477 a 1500.*—*Diccionario de las plantas medicinales del reino de Valencia.*

— Y BONET (JOSEPH). *Biog.* Escultor, nat a Valencia l' any 1741 y mort a la meteixa capital l' any 1802. Era deixeble dels dos Vergara a l' Academia de St. Carles. Als vintuin anys era ja un escultor notable. L' any 1764 va posar estudi propi, separantse del mestre Vergara. L' any 1772 va guanyar el títol de membre de mérit de l' Academia valenciana ab un relleu que figurava la presa de Valencia pel rei en Jaume, y l' any 1774 rebia l' grau de tinent director honorari per la esculptura de la propia Academia. Aquell meteix any va anar a Madrid, al Escorial y als reials sítis. A Madrid va fer unes duescentes vuitanta figures d' un pessebre pera l' príncep d' Asturias (Carles IV), y tals relacions y simpaties se va fer a la cort que l' any 1781 va tindre d' acceptar el càrrech de director general d' esculptura. Son notables els nens y els Crists, que va treballar.

— Y GRIMAU (PAU). *Biog.* Un dels mellors compositors musicals del segle XVIII, deixant escrites més de siscentes obres, entre quines eren remarcables algunes tonadilles a veus soles, cinch sarsueles, lloes, fins de festes, y altres composicions. Nascut a Catalunya, va passar de Barcelona a Madrid l' any 1760, exercint com a mestre compositor als teatres de la cort, durant trent' anys

— Y ROMERO (ANTONI). *Biog.* Escultor valenciá mort al any 1859. Va ésser membre y director d' estudis de l' Academia de Sant Carles y dedicat als treballs religiosos, va deixarne de molt el·logiats a Pamplona, Madrid, Burgos y Valencia.

— Y TOMÁS (GL). *Biog.* Eclesiástich que va distingirse durant la primera meitat del segle XIX per son saver y virtuts. Va néixer a Torá, y a l' Universitat de Cervera va fer els seus estudis fins a rebre l' grau de doctor. Va desempenyar el·levats càrrechs, entre altres els de provisor a Barcelona (1831), governador de la diócesis de Solsona (1844) y bisbe de Puerto Rico (1848). A l' illa va prestar serveis molt remarcables, emmalaltint greument a causa de ses fadigues. Tornat a Espanya va ésser bisbe de Tarragona (1855) y de Tortosa (1857). Va morir al any 1858.

— Y VILELLA (JOSEPH). *Biog.* Escultor que va néixer a Valencia al any 1776, havent pertenescut a l' Academia de Sant Carles. Era germá del gravador d' aquells cognoms.

— Y VILELLA (RAFEL). *Biog.* Gravador notable, germá de l' anterior. Va néixer a Valencia l' any 1772 y va morir l' any 1847. Va il·lustrar molts llibres del seu temps y va ésser premiat dues vegades, éssent encara molt joveuet, per l' Academia valenciana. Va guanyar per oposició una plaça de pensionat a Madrid pera l' estudi del gravat, aleshores molt floreixent a la Cort. L' any 1802 era gravador de cambra y l' 1804 el rei li va concedir un sou de trescentes ducats cada any. Corregué l' Europa, retorná en 1815 y ocupá la vacant del difunt López Enguifadanos. Aná a Sivilla per copiar en gravat l' obra de n' Murillo *Les aigües d' en Moisés*, en quina planxa hi ocupá dotze anys. Les proves tretes a París l' any 1834 li desagradaren, y ab tant d' alé treballá de nou el gravat, que hi caigué greument malalt, empró re-

exif de la empresa, y aquella estampa feu a l' Esteve 'l millor dels gravadors espanyols del sigle XIX, y fou premiada a París (1839) ab la gran medalla d' or.

ESTLVE DE LA SARGA (Sant). *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, part. jud. de Tremp, ab 90 hab.

ESTEVENET. dim. Estebanillo.

ESTEX. *Hidrog.* Barranch que procedeix del estany de Cigalera, passa per Bausen y desaigua al Garona.

ESTIBICOMIA. f. Polvos d' antimoni. Estibicomina.

ESTIBILITA. f. *Min.* Mena d' òxit d' antimoni. Estibilita.

ESTIBINA. f. *Quim.* Nòm del sulfur d' antimoni. Estibina.

ESTIBIUR. m. *Quim.* Barreja d' antimoni ab altres còssos. Estibiuro.

ESTICOCARP. A. adj. *Bot.* De fruits disposats en espiral. Esticocarp.

ESTICOS. m. *Farm.* Confecció pectoral que té per base 'l marrubins. Esticos.

ESTICTICH, CA. adj. Marcat ab punts. Estictico.

ESTICTOPÉTAL. A. adj. *Bot.* Que té punts glanulosos als pétals. Estictopétalo.

ESTIGABÓ. *Expr. Ter. ibissench.* Passi'ho bè. Que V. siga bien.

ESTIGMA. f. *Bot.* La part superior del pistil u orgue situat en l' extrèmi del estil oposat a l' ovari, o bè en aquèst quan hi manca l' estil. Estigma. || *Entom.* Cada un dels puntets que s' observen als costats del ventre dels insectes. Estigma. || Tota marca infamatoria y 'l senyal imprès sobre 'ls delinqüents y comunment sobre 'ls esclaus y fugitius. Estigma.

ESTIGMAT. m. *Entom.* Obertura de les tràquees en els insectes. Estigmat.

ESTIGMATARI, A. adj. *Bot.* Que té estigmes. Estigmatario.

ESTIGMÀTICH, CA. adj. Referent a l' estigma. Estigmàtico.

ESTIGMATÍFOR, A. adj. Que té estigmes. Estigmatiforo.

ESTIGMATISABLE, adj. Lo qu' és digne d' ésser estigmatizat. Estigmatizable.

ESTIGMATISACIÓ. f. Acció y efecte d' estigmatisar. Estigmatizació.

ESTIGMATISADOR, A. adj. Qui estigmatisa. Estigmatizador.

ESTIGMATISAR. v. a. Marcar ab ferro roent o de altre modo. Estigmatizar. || Maleir, anatematisar. Anatematizar, execrar.

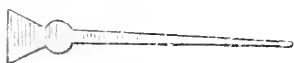
ESTIGMATISAT, DA. p. p. Estigmatizado.

ESTIGMATÓGRAF. m. Versat en l' estigmatografia. Estigmatógrafo.

ESTIGMATOGRAFIA. f. Art d' escriure ab punts o per medi de caràcters rodons y diminuts. Estigmatografia.

ESTIGMATÓPNICH, CA. adj. Que respira per medi d' estigmates. Estigmatópneo.

ESTIGMITA. f. *Min.* Roca ignea que conté grans o cristalls de feldespat. Estigmita.

Estil

demunt d' unes fustetes encerades, o sobre planxes de plom, etc., y avui día s' usa pera escriure en marfil o paper preparat. Estilo. || *Ret.* El tò o colorit que reg-

ESTÍGMUL. m. Cada una de les divisions de l' estigma. Estígmulo.

ESTIL. m. Punxó ab que 'ls antics escrivien

na en cada producció, o bè 'l modo peculiar d' enunciar les idees. Estilo. || Referintse al dibuix, se diu de s' varis modos de sombrejar que constitueixen el caràcter del dibuixant. Estilo. || Práctica, modo de obrar. Estilo. || *Mús.* El modo de compondre y cantar, que varia segons les nacions, els mestres, el gust, etc. Estilo. || *For.* L' ordre y método d' actuar. Estilo. || *Bot.* Prolongació del ovari de un gruix menys considerable qu' el, y de vasos tan delicats que sols donen pas al subtilíssim vapor espermacètic. Estilo.

ESTIL ASSIÀTICH. El que conté moltes paraules y pocs pensaments. Estilo asiático.

ESTIL ÀTICH. L' agut, elegant y perlet, per quan se lliura de la obscuritat del lacònic y de la proximitat del asiàtic. Estilo ático.

ESTIL LACÒNICH. El sumament concís qu' en pocs mots expressa molt. Estilo lacónico.

ESTIL MEDI. El que 's conté entre 'l sensill y 'l sublim. Estilo medio, templado, adornado.

ESTIL NOU. El modo de computar els anys segons la correcció gregoriana. Estilo nuevo.

ESTIL RODI. El que guarda certa moderació entre l' asiàtic y l' átich. Estilo rodio.

ESTIL SENSILL O FAMILIAR. El d' una producció làcil, sòlida, animada, correcta, noble y agraciada, sense més adornos que les gracies de la Naturalesa. Estilo sencillo, familiar, tenue, sutil.

ESTIL SUBLIM. El tò d' una producció elevada, il·lustre y plena d' una força y energia a que no poden resistire les facultats de la sensibilitat. Estilo sublim, grave, poético, austero, vehemente.

ADORNAR L' ESTIL. fr. Hermosejarlo ab tropos y figures. Peinar el estilo.

REMONTAR, PUJAR L' ESTIL. fr. *Met.* Anarli donant més força y energia, ab expressions eloqüentes, etc. Remontar, levantar, subir el estilo.

ESTILAR. v. n. Usar, practicar, acostumar. Estilar.

ESTILARSE. v. r. Estilarse. || **ACOSTUMARSE.**

ESTILAT, DA. p. p. Estilado. || **ACOSTUMAT.**

ESTILBITA. f. *Min.* Substancia mineral ordinariament blanca, de fractura vídria y de brill de mareperla. Estilbita.

ESTILET. m. *Cir.* Instrument que s' usa pera comprovar la fondaria de les ferides y de les fistules. || *Arm.* Estoch que s' portava amagat al sigle XV, y més tart va usarse dissimuladament en els bastóns. Estilete.

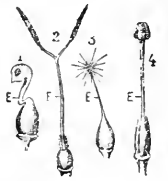
ESTILIA. f. *Arg.* Mena de columna partida, ont s' hi posava una inscripció. Estilia. || Monument de una sola pedra en forma d' obelisch. Estilia.

ESTILICIDI. m. L' acció de degotar algún líquid. Estilicidio. || *For.* El dret de tirar a la casa del veí l' aigua que cau a la nostra teulada, o d' impedirli que desaigne a la nostra la que cau a la seua, o de obligarlo a que la deixi córrer a la nostra disposició. Estilicidio.

ESTILIFORME. adj. En forma d' estil. Estiliforme.

ESTILISME. m. Pruitja pera adornar l' estil. Estilismo.

ESTILISTA. m. Amich d' adornar l' estil. Estilista.

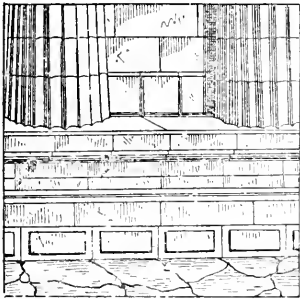
ESTILS: 1, de pensament; 2, de eupatoria; 3, de morella roquera; 4, de la flor de llis.

Estilet del sigle xv

ESTILÒBAT. m. *Arquit.* Pedestal que sosté columnes voltant un edifici. || Basament decorat ab motlures que forma còs sortint d'acort ab una latxada; és veu sinònima de *plinte* quan porta motlures, anomenantse *este-reòbats* si 'l basament és llis. Estilòbato.

Estilòbat

ESTILÓS, A. adj. *Bot.* Que té un estil mòlt llarch. Estiloso.

ESTILOSTEM, A. adj. *Bot.* Que té un estil y juntament dos estams. Estilòstemo.

ESTILOSTÈMON, A. adj. *Bot.* Que té dos estams inserats al pistil. Estilostèmono.

ESTILL m. *Ant.* PUNYAL. || Llança curta que 's tirava a taulat pèls-cavallers en els jochs de cavalleres. Bofordo, bohordo.

ESTIMA. f. Avaluació d'una cosa. Estimación. || Consideració, apreci d'alguna cosa. Estima. || Qualitat que constitueix una cosa estimable. Estimabilidad. || *Mar.* Càlcul de la situació en que una nau se trova. Estima.

ESTIMABLE. adj. Digne d'apreci y estima. Estimable.

ESTIMACIÓ. f. Acció y efecte d'estimar. Estimación. || Amor, carinyo, apreci, consideració. Estimación. || ESTIMA.

ESTIMADÍSSIM, A. adj. sup. Estimadísimo.

ESTIMADOR, A. m. y f. *Ant.* AVALUADOR. || Qui estima o aprecia. Estimador.

ESTIMAMENT. m. *Ant.* AVALUACIÓ.

ESTIMAR. v. a. Avaluar, posar preu a alguna cosa. Estimar. || Fer apreci y estima. Estimar. || Pensar, creure. També s'usa còm recíproch. Juzgar, estimar.

ESTIMAR O ESTIMARSE MÉS. fr. Preferir una cosa a un'altra. *Preferir, querer más.*

ESTIMARIU. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de Sèu d'Urgell; és a la vora del riu Bescaràn y té 299 hab. || *Hidrog.* Petit afluent del riu Segre, a Cerdanya.

ESTIMAT, DA. p. p. Estimado.

ESTIMATIVA. f. Facultat de l'ànima racional, ab que fá judici de l'apreci que 's mereixen les coses. Estimativa. || Instint natural en els irracionals. Estimativa.

ESTIMATOSSIS. f. *Med.* Erecció del membre viril, acompanyada d'hemorragia del canal de la uretra. Estimatosi.

ESTIMBALL. m. Cingle, timba, precipici. Despeñadero.

ESTIMBAR. v. a. Tirar, fer caure de dalt a baix d'una timba. Despeñar.

ESTIMBARSE. v. r. Caure de dalt a baix d'una timba. Despeñarse.

ESTIMBAT, DA. p. p. D' estimbar. Despeñado.

ESTÍMUL. m. Lo que mou y incita a obrar. Estimulo.

ESTIMULABLE. adj. Lo qu'és susceptible d'estimul. Estimulable.

ESTIMULACIÓ. f. L'acció y efecte d'estimular. Estimulación.

ESTIMULADAMENT. adv. m. Ab estimul. Estimuladamente.

ESTIMULADOR, A. m. y f. Qui estimula. Incitador.

ESTIMULAMENT. m. *Ant.* Acció d'estimular. Incitaci6n, estimulaci6n.

ESTIMULANT. adj. *Med.* Nòm que 's dóna a tots els agents o substancies que tenen la propietat de animar la vitalitat dels teixits orgànichs. Estimulante.

ESTIMULAR. v. a. AGULLONEJAR. Estimular, aguijonejar. || Incitar, moure a fer alguna cosa ab llestesa. Estimular, excitar, incitar.

ESTINTOLAR. v. a. *Ter.* ESTIRAR.

ESTIP. m. *Bot.* Cama llenyosa de les plantes monocotiledònees que acaba ab un feixet de fulles. Estipo. || La part dels bolets que sosté la porra. Estipo.

ESTIPENDI. m. Salari. Estipendio.

ESTIPENDIAR. v. a. Dónar estipendi. Estipendiar.

ESTIPENDIARI, A. m. y f. Qui reb estipendi o sou d'un altre. Estipendiario.

ESTÍPITE. m. *Arq.* Columna, pilastra, piràmide ab la punta cap per avall. Estípite.

ESTÍPITCH, CA. adj. *Bot.* Sostingut per una cama. Estípítico.

ESTÍPÓS, A. adj. *Bot.* Que té estíps. Estíposo.

ESTÍPTICAR. v. a. *Med.* Restreñyer, apretar. Estípticar.

ESTÍPTICITAT. f. Qualitat de lo estíptich. Estípticidad.

ESTÍPTICH, CA. s. *Med.* Que pateix obstruccions de ventre. Estíptico. || adj. Que restreny.

ESTÍPULA. f. *Bot.* Apèndix membranós o foliaci al costat del peciol o be al angul format per aquest ab el tronch. Estípula. || Palla. Paja.

ESTÍPULACI, A. adj. *Bot.* Que té estípules. Estípuláceo, estípulífero.

ESTÍPULACIÓ. f. Contracte. Estípulaci6n.

ESTÍPULADOR, A. m. y f. y

ESTÍPULANT. p. a. Qui estípula. Estípulante.

ESTÍPULAR. v. a. Contractar, convindre mutuament sobre alguna materia en forma jurídica. Estípular. || Convindre 'ls procuradors o encarregats en alguna cosa en nòm dels propietaris. Estípular. || adj. *Bot.* Pertanyent a la estípula. Estípular.

ESTÍPULAT, DA. p. p. Estípulado.

ESTÍPULES. f. pl. *Bot.*

Rudiments de fulles situades al neixement dels bot6ns, còm en els pensaments, y a vegades son tan semblantes a les fulles, que 's podrien confondre ab elles, si no f6s per la situaci6n. Estípulas.

ESTIRA. f. Entre teixidors el sobrant de la peça. Coia.

ESTIRABECHS. *Bot.* TIRABECHS.

ESTIRACABELLS. m. pl. *Entom.* ESPÍADIMONIS.

ESTIRACI, A. adj. Semblant al estorach. Estíracéo.

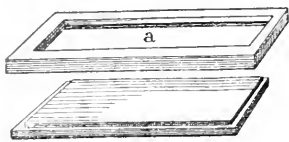
ESTIRACINA. f. Materia cristallizable que 's treu del estorach. Estíracina.

ESTÍPULES: a, de costat (pensament); b, en forma de fulles (melonera).

ESTIRADA. f. ESTIRAGASSADA. DÓNAR UNA ESTIRADA. fr. *Met. fam.* Créixer molt en poch temps. *Dar un estirón.*

ESTIRADOR, RA. Que serveix pera estirar. || m. *Pint.* Doble bastiment de fusta ab entalls als extrems, per a ficar hi els cantons de paper humit, pera aplanarlo y poguer hi pintar lavatjes, aqua rel-les, etc. **Estirador.**

Estirador

que fàcilment se doblega y allarga sense trencarse. **Correoso.**

ESTIRAGASSADA. f. Acció violenta pera arrancar o fer seguir alguna cosa. **Tirón, estirón, y estirajón.**

ESTIRAGASSAR. v. a. Estirar.

ESTIRAGONSA. f. Acció pera fer seguir o arrancar alguna cosa. **Tirón, estirón y Fam. estirajón.**

ESTIRAGONSAR. v. a. Pegar estiragonsa o estiragonses. **Tirar, estirar, y Fam. estirajar.**

ESTIRAMENT m. *Ant.* ESTIRAGASSADA. || La acció y efecte d'estirarse qui s'alsa de dormir. **Desperero, esperezo.**

ESTIRAMENT DE NERVIS. *Envaramiento.*

ESTIRAR. v. a. Allargar, estendre ab força, fer tibar. **Estirar.** || *Met.* Dilatar, allargar el dictamen, opinió, jurisdicció, etc., més del que's deu y permet la raó. **Estirar.**

ESTIRAR EL COLL A ALGÜ. fr. Penjarlo. *Estirar á uno el pescuezo*

A TOT ESTIRAR. m. adv. *Met.* Á todo tirar.

ANAR A ESTIRA CABELLS fr. *Andar á la rebatiña, á la greña.*

ESTIRARSE. v. a. Allargar, tórcer els membres descompassadament qui té son o peresa. **Despererarse, esperezarse.** || Allargarse la roba. **Dar de sí.** Créixer, ferse gran. **Crecer.**

ESTIRARSEHI. *Loc. fam.* Morir. **Estirar la pierna ó la pata.**

ESTIRAT, DA. p. p. Estirado. || adj. *Met.* Qui afecta gravetat. **Quijote, estirado.** || LLARCH, GRAN.

ESTIRAVELLES. *Bot.* CURRIOLES, PASSACAMINS, TRAVACABALLS. *Yerba de la hidropesia.*

ESTIRAX. m. Nòm de diferents substancies aromàtiques y balsàmiques. **Estirax.**

ESTIRI, A. s. y adj. Natural de o pertanyent a la Estíria. **Estirio.**

ESTIROCRACIA. f. Govern de militars. **Estirocracia.**

ESTISORADA. f. Tall fet d'un sol cop ab les estisores. **Tijeretada, tijerada.** || Cop d'estisora que talla malament els cabells y que fa mal a la pell. **Trasquilón.**

ESTISORAR. v. a. Retallar, igualar ab estisores els boxos, tarongers, etc., dels jardins. **Afeitar, atusar.**

ESTISORES. f. pl. Eina composta de dues fulles semblants a les del ganivet, dos ulls o anells y un eix regularment al mix: serveixen pera tallar tela, etc., y son una mena de palanca quin punt d'apoió és a l'eix, aixís és que com més curtes les fulles y més llarch el mànec, més força fenen. **Tijeras.**

ESTISOREJAR. v. n. Tallar ab les estisores. **Tijeretejar.** || *Met. fam.* Murmurar d'algú. **Criticar, murmurar.**

ESTISORETA. f. *Entom.* Insecte negrech ab una mena de banyes en forma d'estisores ab que talla y malmet els clavells y altres flors. **Tijereta.** || pl. dim. D'estisores. **Tijeretas.**

ESTISPICIA. f. Art supersticiós d'endevinació per medi de les entranyes dels animals. **Estispicia.**

ESTÍTICH, CA. adj. *Med.* Astringent. **Estíptico, estífico.** || Mesquí, poch liberal. **Estíptico, maní-corto.**

ESTIU. m. Estació del any que comensa al signe de Càncer y acaba a l'Equinocci de la tardor. **Verano, estio.**

A L'ESTIU TOTA CUCA VIU. *Ref.* Denota que l'estiu es preferible al hivern. *Cra, cra, en el estio por todas partes hay casa.*

PASSAR L'ESTIU FORA DE LA RESIDENCIA HABITUAL. fr. *Vernar, vernear.*

ESTIUATJE. m. **Veraneo.** || Parlant del nivell més baix de les aigües d'un riu a l'estiu. **Estiaje.**

ESTIUERJAR. v. a. Passar l'estiu a fora. **Veranear.**

ESTIUET. m. dim. **Veranico, illo, ito.**

ESTIUET DE SANT MARTÍ. El poch temps que sol fer calor després del estiu. *Veranico de San Martín.*

ESTIUENCH o **ESTIUHENCH.** m. **ESTIUENCH.**

ESTIUERA. *Orog.* Montanya situada a l'esquerra de Bossost.

ESTIULA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Viladonja, prov. de Girona. || — (SANT MARCH D'). *Orog.* Cim de la serra que corre a mitjorn de Gombreny.

ESTIVA. f. Palla que's posa entre les eines pera que no's trenquin. **Estiva.** || La disposició y bon ordre de colocar la càrrega a la nau. **Arrumaje, estiva, arrumazón.** || Acte d'estivar. **Estiva.**

APROAR L'ESTIVA. Carregar més envers la proa. *Aproar la estiva.*

FER LA ESTIVA. fr. **ESTIVAR.**

ESTIVADOR. m. *Naut.* Qui estiva. **Estivador.**

ESTIVAL. adj. *Ant.* Lo que pertany al estiu. **Estival, estivo, veraniego.**

ESTIVAR. v. a. *Naut.* Colocar la estiva y càrrega de modo que ocupin el menys lloch possible y equilibrar el pes de modo que no perjudiqui a les bones propietats de la embarcació. **Arrumar, estivar.** || Parlant del peix, embarrilar. **Estivar, embarrilar.**

ESTIVELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunt; és a la vora del riu Valencia, té estació de F.-C. y 1,354 hab.

ESTIVENCH, CA. adj. Lo qu'és propi del estiu. **Veraniego.** || Qui a l'estiu sol estar flach o malalt. **Veraniego.**

ESTIVEROL. m. *Orit.* Aucell d'uns quinze centímetres de llarch, que té al cap com una caputxa, y és en lo demés bastant semblant al pinsà. **Fringilago, monje, pavo carbonero.** || **TOTESTIU.**

ESTNORDEST. m. Vent y direcció entre l'est y l'norddest. **Estenoreste.**

ESTOCADA. f. Cop que's dóna ab l'estoch y també la ferida que'n resulta. **Estocado.**

ESTOCAPRIS. f. *Ant.* Guisat de peix sech, fet talls o llonces, y barrejat ab mostassa. **Estocapris.**

ESTOCH. m. Mena d'espasa estreta y més llarga de lo regular, ab la qual sols se pot ferir de punta. **Estoque.** || Arma de quina a l'etat mitjana se'n servien els soldats. **Estoque.**

ESTOCINAR. v. a. *Fam.* **ESTOSSINAR.**

ESTOEQUIOGENIA. f. Exàmen, investigació. **Estoequiogenia.**

ESTOEQUIOLOGIA. f. y

ESTOEQUIOMETRÍA. f. Part de la química que investiga les quantitats en que's combinen les substancies. **Estoequiometria, estoequiologia.**

ESTOFA. f. Sort, mena de roba. **Calidad, estofa.** || *Ant.* **TELA.**

ESTOGAR. v. a. *Ant.* **DESAR, AMAGAR.**

ESTOHER. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus

Oriental, bisb. de Perpinyà, cantó de Vinçà; és a la vora de la riera de Llech y té 329 hab.

ESTOIG. m. Capsa pera tindre'hi instruments. *Estuche.* || El de posar les navajes. *Navajero.* || El que serveix pera posar'hi el cubert y ganivet. *Posada.* || El de les llancetes. *Lancetera.* || *Entom.* La closca que resguarda les ales y serveix de defensa a alguns insectes, com: *els coleòpters,* etc. *Estuche.*

ESTOJA. f. *Ant.* GUARDA.

ESTOJAR. v. a. *Ant.* GUARDAR.

ESTOJARSE. v. r. *Ant.* GUARDARSE.

ESTOJAT, DA. adj. Mòlt amagat. *Recóndito.*

ESTOL. m. *Ant.* Armada. || Multitud, caterva, comitiva, seguici. Multitud, estol, caterva, bandada, séquito.

ESTOLA. f. Un dels ornaments sagrats; consisteix en una mena de faixa que té tres creuetes, una al mitj i una a cada cap; se la posen els capellans al coll deixantla penjar per banda y demunt del pit. *Estola.*

ESTOLA MAGNA; ESTOLÓ.

BESAR LA ESTOLA. fr. *Met. fam.* Humiliar-se per forsa. *Besar la correa; doblar la rodilla.*

ESTOLÓ. m. aum. Se diu d'una estola mòlt gran que porta'l diaca demunt de l'alba, sense dalmàtica, en les misses dels dies feriat de Quaresma. *Estolón.*

ESTOMACAL. adj. Pertanyent al estómach. *Estomacal.* || Bó pera l'estómach. *Estomacal, estomacal.*

ESTOMACH. m. *Ant.* VENTRELL.

ESTOMÀLGIA. f. *Med.* Mal de boca. *Estomàlgia.*

ESTOMÁQUICH, CA. adj. Calificació de les substancies med cinals que tenen propietats tòniques o corroborantes. *Estomáquico.*

ESTOMÁTICH, CA. adj. *Med.* Referent a la boca y al ventrell. *Estomático.*

ESTOMATITIS. f. *Med.* Inflamació de la membrana mucosa de la boca. *Estomatitis.*

ESTOMATOSCOPI. m. *Med.* Eina pera mantindre oberta la boca, quan s'hi ha de fer alguna operació. *Estomatoscopia.*

ESTOMPA. f. Bola feta de pols de llapis en la que s'hi unta la punta del sumillo pera donar les ombres a un dibuix.

ESTONA. f. Espai curt de temps. *Rato.*

A ESTONES. m. adv. y

A ESTONADES. m. adv. *Ant. y*

D'ESTONA EN ESTONA. *Loc.* Ab algún intermedi de temps. *A ratos, de rato en rato.*

ESTOPA. f. Lo més bast del lli o canem que queda a la pinta al pentinarlo. *Estopa.* || Drap groller que's fá de fil d'estopa. *Estopa.* || *Náut.* La xarxa vella, esfilagarsada, que serveix pera carenar les naus. *Estopa.*

ESTOPA COMUNA. De rebuig, dolenta. *Alrota.*

ESTOPA DE CARENA. La més fluixa pera carenar. *Estopa en fama.*

ESTOPES DE FOREZ, DE REYNER, DE CHARLEROY. *Ant.* Certs teixits de fil. *Tejido de hilo.*

ESTOPILLES DE CAMBRAY. *Ant.* Cert teixit. *Tejido.*

CAP D'ESTOPA. Home de poch seny. *Casquivano.*

|| **TONTO, PANARRA.**

COSA D'ESTOPA. *Estopeño.*

NO BASTEN ESTOPES PERA TAPAR TANTES BOQUES. *Ref.* Denota qu' es mòlt difícil evitar la murmuració quan es quasi general. *No bastan estopas para tantas bocas.*

NO HI HÁ PROU ESTOPA PERA TAPARLI' L CUL. fr. *Met. fam.* Ab que 's significa qu' algú está satisfet y evanit d' alguna cosa. *Estar muy esponjado.*

ESTOPADA. f. Porció d' estopa que serveix pera filar o per altres usos. *Estopada.*

APRETAR LES ESTOPADES. fr. Apurar a algú rebutantli 'ls arguments. *Apretarle las clavijas á alguno.*

ESTOPER. m. La part del émbol de la xeringa ont s'hi enrotlla la estopa pera que aquell entri ben just al canó. *Estopero.*

ESTOPEROL. m. Clau curt, de cabota gran y rodona. *Estoperol.* || Metxa formada de filástica vella, etc. *Estoperol.*

ESTOPÍ. m. *Art.* Canonet replé de mixtos que se introdueix al foguerí del canó pera dispararlo. *Estopin.*

ESTOPINYÁN. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora del congost de Fet y té 997 hab.

ESTOR. m. *Ant.* ASTOR.

ESTORA. f. Conjunt de fronyelles o llates d' espart, jonchs o palmes unides, regularment pera cubrir el paviment. *Estera.* || La que 's posa als costats del carro. *Alabe.*

ESTORACH. m. *Bot.* Arbust ramós de la Siria y altres parts, semblant al codonyer, que produeix una reïna olorosa. *Estoraque.* || Aquesta meteixa reïna, qu' es vermellenca per dins y fa un olor suau y agradós. El meteix nóm té un líquit fet d' estorach, oli, vi y trementina. *Estoraque.*

ESTORADOR. m. Qui fa estores, ne ven o 'n posa. *Esterero.*

ESTORAMENT. Acte d' estorar. *Estero.*

ESTORAR. v. a. Estendre, posar estores, cubrir alguna cosa ab elles. *Esterar.*

ESTORARSE. v. r. *ERISSARSE.*

ESTORAT, DA. p. p. *Esterado.* || adj. *ASTORAT.*

ESTÓRCER. v. a. *Ant.* DESLLIURAR.

ESTORCH, CA. adj. *Quitado, quitó.*

ESTORCH Y SIQUÉS (Francesch Joseph). *Biog.* Compositor musical, nat a Olot l' any 1815 y mort a Barcelona l' any 1842. Havia cursat la carrera de dret, graduantse l' any 1837. Va compondre l' òpera còmica en dos actes, *La mejor la pega.* Va ésser mòlt variada la seua producció musical. Abans d' establir-se a Barcelona, havia exercit distints càrrechs a la sea vila nadiua.

— Y **SIQUÉS (JOSEPH).** *Biog.* Advocat que va néixer a Olot en 1803, cursant la carrera a l' Universitat de Cervera, ont se va graduar de doctor a l' any 1829. Va ésser diputat a Corts a les constituyentes de 1837, desempnyant després els càrrechs de promotor fiscal y arcalde a la sea vila nadiua. Va escriure alguns travalls en prosa y poesia, que restaren inédits. Va morir a l' any 1868.

— Y **SIQUÉS (MIQUEL).** *Biog.* Advocat, catedràtic y escriptor que va néixer a Olot l' any 1809. Va fer els seus estudis a les universitats de Cervera y Barcelona, y va obtindre per oposició una càtedra de Matemàtiques a Puerto Príncipe, viatjant després per América y Europa, y establintse a Suïssa, éssent nomenat director de l' Escola Normal. És autor de algunes comedies y va escriure l' obra nomenada *Lunigrafia, o sien Noticias curiosas sobre las producciones, lenguas, religión, leyes, usos y costumbres de los lunícolas.* Va morir al any 1870.

— Y **SIQUÉS (PAU).** *Biog.* Metge y poeta, fill també d' Olot, ont va néixer en 1805. Va estudiar a Girona la filosofia, y la medicina a les universitats de Cervera, València y Barcelona, llicentiantse en 1831. Al fundarse a Mataró el col·legi de Coll de Valldeïmia en 1835, va ésser nomenat professor y metge de la institució. Va establir-se més endavant a Barcelona, dedicantse a estudis y publicacions literaries, descobrint també la pedra escorsonera, qu' apropiaren a la curació de la *rabia.* Fou dels primers en conrear la literatura catalana, publicant en 1851 poesies suscriptes ab el pseudònim de *Lo Tamboriner del Flu-*

vid, y més endavant la *Gramàtica Catalana*, el *Diccionari de la rima* y els *Elements de poètica catalana*.

ESTORDIDAMENT. adv. m. *Ant.* LLESTAMENT.

ESTORDIMENT. m. *Ant.* LLESTESA.

ESTORDIT, DA. adj. LLEST, viu. Llisto, avisado, avisado, esparcido.

ESTORER, A. m. y f. Qui fa o ven estores. *Estero*.

ESTORES. f. pl. *Tcr. Blanes.* Les que cobreixen els dos costats del carro al dessota les baranes.

ESTORET. m. dim. Estora petita y rodona. *Rueda.* || La que serveix pera collir les escombraries. *Cogedor, valeo.*

ESTORETA. f. dim. Esterilla.

ESTORM. *Geog.* Poble del districte mupal. d' *Alsamora*, prov. de *Lleida*.

ESTORNELL. m. *Ornit.* Aucell semblant al tòrt, d' uns 25 centimetres de llargh; s' alimenta d' insectes. *Estornino.*

ÉSSER BON ESTORNELL. fr. Ésser viu y atent. *Ser buen pájaro, ó pájaro de cuenta; chulán, ó bravo sacristán; ser buena, brava ó linda caña de pescar.*

Estornell

ESTORNELL (Francesch X). *Biog.* Gravador molt remarcable que va néixer a *Valencia* als comensos dels sigle XIX y va morir al any 1854, havent pertenescut a l' *Academia de Sint Carles*.

ESTORNUDAR. v. a. ESTERNUDAR.

ESTORP. m. *Ant.* DESTORB.

ESTORT, A. p. p. *Ant.* ESCAPAT. || adj. Salvo. libre.

ESTORT. *Ornit.* MARTINET.

ESTOSSECH. m. Tos afectada. *Tosecilla.*

ESTOSSEGADOR, A. m. y f. Qui estossega. *Tosegoso, tosigoso.*

ESTOSSEGAR. v. n. Tossir fingidament, ja sigui pera parlar o pera alguna senya. *Destoserse.*

ESTOSSINAR. v. a. *Vulg.* Assesinar, matar a traició. *Acochinar, asesinar.*

ESTOTX. m. ESTOIX.

ESTOVALLES. f. pl. Drap de fil o cotó ab que 's cobreix la taula pera posar'hi 'l menjar. *Manteles.* || Les que 's posen als altars. *Manteles, sábana, sabanilla.*

PLEGAR LES ESTOVALLES. fr. *Tréureles de la taula per haver acabat de menjar. Levantar los manteles.*

ESTOVAR. v. a. Ablanir, posar tou. *Ablandar.* || Posar flonja alguna cosa, com: *el matalàs, la terra*, etc. *Mullir.* || *Met. fam.* Pegar.

ESTOYAR. v. a. *Ant.* ACCEPTAR.

ESTOYCAMENT. adv. m. D' un modo estoych, insensible. *Estoicamente.*

ESTOYCH, CA. adj. Pertanyent als estoychs. *Estoico.* || Deixebles de la escola de *Zenón*, que professaven una austeritat singular, y 's deien aixís de *stoa*, pòrtich ont se juntaven pera disputar. *Estoico.* || *Met.* MAGNÀNIM, CONSTANT.

ESTOYCISME. m. La opinió, o filosofia estoyca qu' ensenyava que 's podia un mostrar insensible a les injurys y a totes les desgracies, mirar ab indiferència la mort y no llessar un suspir encara que fós la proba més violenta o cruel. *Estoicismo.* || FIRMESA, CONSTANCIA, INSENSIBILITAT.

ESTOYCITAT. f. *Met.* Resignació, fermesa, impassibilitat. *Estoicamente.*

ESTRABISM. *Med.* *Guexesa*, malaltia de la vista. *Estrabismo.*

ESTRACCIÓ. f. EXTRACCIÓ.

ESTRACIOMIT. m. *Entom.* Insectes dipters tanisotomadits. *Estraciomido.*

ESTRADA. f. *Ant.* Camí *Estrada.*

BATRE LA ESTRADA. fr. *Mil.* Eixir a descuberta. *Batir el campo, la estrada, el zote, el monte.*

ESTRADA (La). *Geog.* Lloch situat dalt d' un turonet. Pertany al dist. municipal de *Agullana*. Té 470 habitants.

ESTRADA (Joseph Maria). *Biog.* Pintor d' historia y de retrates, que va néixer a *Valencia*, morint a *Madrid* l' any 1873.

— (JOAN O JULIA). *Biog.* Militar, quins antecedents y quina mort son desconeguts. Éssent coronel, va defensar el castell d' *Hostalrich* contra 'ls francesos. No volent fer cas de les propostes pera rendirse va ésser sítat per fam el 13 de *Janer* de 1810 y 'l 20 de *Febrer* va comensar el bombeig. Refusà noves condicions d' entregarse, y acabats els queviures de tota mena, havent aprofitat fins lo més repugnant pera menjar, el dia 12 d' *abril* va sortir del castell ab els seus mil quatrecentos homens, sorprenent als francesos. Empró l' *Estrada* y doscents quaranta soldats més van caure presoners.

— Y **RIBAS (SALVADOR).** *Biog.* Poeta y gramàtic dels primers temps de la restauració dels *Jochs Florals*, nat a *Barcelona*, ont va morir l' any 1862. Tenia 'l títol d' advocat. Va guanyar premi a la primera festa dels *Jochs Florals*. Era un erudit enamorat de la puresa de les lleis gramaticals, que practicava al escriure en castellà; empró 'l seu català no va assolir la perfecció deguda. La seua forma literaria predilecta era 'l sonet, fentne abundantament en abdués llengües.

— Y **TOMÀS (PAU).** *Biog.* Metge y escriptor gironí, deixeble de la *Escola de Montpeller*. L' any 1807 va publicar la *Dissertation sur l' apoplexie* (*Montpeller*).

ESTRADIOTA. f. Mena de llança. *Estradiota.* || m. Soldat de llança, a la *Etat* mitjana. *Estradiota.*

A LA **ESTRADIOTA.** m. adv. *Manera d' anar* a cavall ab estrebs llarchs, tesses les cames, les selles ab borennes, ont encaixen les anques del cavaller, les brides del cavall ab les llongues fluixes o llargues. *A la estradiota.*

ESTRADO. m. Nòm castellà vulgarisat pera esmentar la sala adornada en que les senyores reben les visites. *Estrado.* || El conjunt de mobles que l' adornen. *Estrado.*

ESTRAFALARI, A. adj. Dolent, pervers. *Picaro, malo.* || Ridicol, descompost. *Estrafalarío.*

ESTRAFALARIA. f. *Picardia*, astucia perjudicial. *Picardia, bellaqueria.*

ESTRAFER. v. a. *Librar*, evitar, preservar. || *ESCARNIR.*

ESTRAFERSE. v. r. Fer alguna cosa ab veñencia. *Desgoznarse.*

ESTRAFET, A. adj. Extrany, ridicol. *Extraño, ridículo.*

ESTRAGAR. v. a. *Corrompre*, viciar, malmetre. *Estragar.*

ESTRAGAT. m. El troç de peça que 'ls teixidors tenen als telers, entre 'l tall de la feina y 'l plegador de baix o 'l de dalt. *Tendido.*

ESTRAGAT, DA. adj. *Corromput*, viciat. *Estragado.* || *Coqui*, miserable, mesquí. *Cicatero, mezquino, miserable.*

ESTRAGO. m. Nòm vulgarisat del castellà; desastre, destrucció, dany. *Estrago.* || *Mataça* de gent en temps de guerra; destrucció del camp, pais o exèrcit

Estraciomít

enemich. Estrago. || *Met.* Relaxació dels costúms. Estrago.

ESTRAGÓN. m. *Bot.* HISOPET o SAJULIDA.

ESTRAIRE. v. a. *Ant.* EXTREURE.

ESTRALL. m. *Ant.* y

ESTRALLAMENT. m. *Ant.* Estrago.

ESTRALLAR. v. a. *Ant.* Causar, estrago, estragar.

ESTRAMBOT. m. *Poét.* Copla que s' uneix al final d' una composició lírica, generalment dels sonets y quartetes, pera donarli més gracia. Estrambote.

ESTRAMBÓTICAMENT. adv. m. D' un modo estrambótic. Estrambóticamente.

ESTRAMBÓTICH, CA. adj. *Fam.* Extravagant, irregular, sense ordre. Estrambótico.

ESTRAMONI. m. *Bot.* HERBA TAUPERA.

ESTRAMONIAT, DA. adj. Que conté estramoni. Estramoniado.

ESTRANEO, A. adj. *Ant.* EXTRANY.

ESTRANGER, A. adj. EXTRANJERO. || adj. Qui és d' un' altra nació. Extranjero. || Cosa de diferent país d' aquell en que se li dóna aquest nòm. Extranjero.

ESTRANGERIA. f. EXTRANJERIA. || f. La condició per que una cosa correspon al estranger. Extranjería.

ESTRANGERISME. m. Gran afició als costúms estrangers. Extranjerismo.

ESTRANGIS (D'). *Loc. fam.* Ademés, de casualitat. De extranjis.

ESTRANGOL. m. *Vet.* Compressió que priva en la llengua la lliure circulació dels fluids, causada pèl mós del fre. Remalazo.

ESTRANGOLAR. v. a. *Ant.* ENGLUTIR.

ESTRANGOLAT, DA. adj. AFAMAT, FAMOLENCH.

ESTRANGULACIÓ. f. Acció y efecte d' estrangular o escanyar. Estrangulación. || *Hidr.* Estretesa produïda en la unió dels canons o vàlvules. || *Med.* Constricció del coll per una lligadura cercolar. Estrangulación.

ESTRANGULACIÓ UTERINA: HISTERIA.

ESTRANGULADOR, A. s. y adj. Qui estrangula o allò qu' estrangula. Estrangulador.

ESTRANGULAR, A. Apretar el coll ab llaç, cordill, etc., fins a causar la mort. Estrangular. || Apretar molt una part del cos. Estrangular.

ESTRANGULAT, DA. adj. Escanyat per estrangulació. Estrangulado. || p. p. D' estrangular. Estrangulado.

ESTRANY, A. adj. Inusitat, raro, admirable. Extraño. || Raro, extravagant. Extraño, extravagante. || EXTRANJERO. || Qui no és parent. Extraño.

FERSE ESTRANY. fr. Apartarse del tracte y amistat. Enajenarse.

ESTRANYAMENT. adv. m. Extrañamente. || MARAVELLOSAMENT. || Privació del tracte y comunicació. Extrañamiento. || DESTESRO.

ESTRANYAR. v. a. y 'ls seus derivats. EXTRA- NYAR.

ESTRANYAR. v. a. Admirar. Extrañar. || DESTERRAR. || *Ant.* Enajenar.

ESTRANYARS. v. r. Apartarse del tracte y comunicació d' algú. Extrañarse. || ADMIRARSE.

ESTRANYAT, DA. p. p. Extrañado.

ESTRANYESA. f. Raresa, manca d' ús o costum. Extrañeza, extrañez. || Separació, desavenencia entre 'ls amichs. Extrañeza

ESTRANYÍSSIM, A. adj. sup. Extrañísimo.

ESTRAORDINARI, A. adj. Fora del ordre, regla y método regular y natural. Extraordinario. || Maravellós, admirable. Extraordinario || Fortuit, casual.

Extraordinario. || m. Corréu particular. Extraordinario || Plat que s' afegeix al menjar ordinari. Extraordinario.

ESTRAORDINARIAMENT. adv. m. D' un modo extraordinari. Extraordinariamente. || CAPRITXOSAMENT.

ESTRAPADA. f. Suplici que consistia en aixecar en alt a un criminal per les mans lligades a la espatlla ab una corda que 's deixava anar al arriuar a certa altura y 's detenia uns tres pams abans d' arriuar a terra, pera que ab la sacsejada 's desconjuntessen els membres del pacient. Estrapada. || Salt que fá 'l cavall aixecantse de mans y tirant cosses pera desmuntar al cavaller. Salto de carnero.

ESTRAPASSAR. v. a. ESQUINSAR EL VESTIT. Rasgar, destrozor.

ESTRAPONTÍ. m. Assento llevadís que tenen al devant y a les portetes algunes carrosses. Estrapon-tín.

ESTRAS. m. Substancia mineral que s' usa pera imitar les pedres precioses. Estras.

ESTRASSA. f. El paper de qualitat més inferior. Estraza.

ESTRASSILLA, m. El paper d' estrassa més fi. Estrassilla.

ESTRAT. m. Cada una de les capes sobreposades paralelment que 's troven a la crosta de la terra. Estrato.

ESTRATA. f. *Miner.* Part d' una massa mineral que 's trova dins d' esquerdes. Estrata. || D' s'posició d' una massa mineral dividida en capes. Estrata.

ESTRATAGEMA. f. Ardit de guerra. Estratagema. || *Met.* Ficció, engany artificios. Estratagema.

ESTRATEGIA. f. Ciencia propia d' un capdill de exércit, que consisteix en combinar les operacions de manera que n' obtingui la victoria o, quan menys, algún avantatge. Estrategia.

ESTRATÉGICAMENT. adv. m. D' una manera estratègica. Estratègicamente.

ESTRATÉGICH, CA. adj. Lo pertanyent a la estrategia. Estratègic.

ESTRATÈMPORA. f. La dispensa pera rebre ordres majors fora de les tèmpores. Extratèmpora.

ESTRATIFICACIÓ. f. *Quim.* Acció y efecte d' estratificar. Estratificación. || Colocació de varies materies per capes dins d' un pot. Estratificación. || Disposició que presenten les capes dels terrers sedimentaris. Estratificación.

ESTRATIFICAR. v. a. Colocar per capes. Estratificar.

ESTRATIFICAT, DA. p. p. Estratificado.

ESTRATIFORM. adj. Disposat en capes, parlant de roques o de minerals. Estratiforme.

ESTRATIGRAFIA. f. Part de la geologia que estudia la disposició y origen de les capes de la terra.

ESTRATOCRACIA. f. Govern de militars. Estratocracia.

ESTRATÒGRAF. m. Escriptor o intel·ligent en estratografia. Estratógrafo.

ESTRATOGRAFIA. f. Descripció de tot lo que compón un exércit. Estratografia.

ESTRATOIDE, adj. *Min.* Format de capes sobreposades. Estratoide.

ESTRAUCH Y VIDAL (Raimont). *Biog.* Ecclesiàstich que va ésser nadiu de Tarragona (1760-1823). Va ésser catedràtic de Teologia a Palma de Mallorca, y entusiasta patriota, va conorre còm a capellà al costat de les forces espanyoles durant la guerra de l' independència. Passada aquélla va ésser bisbe de Vich, mes la seua significació política va congriar-li enemistats y va morir fusellat en 1823

ESTRAVAGANCIA. f. Raresa, imperlinencia. RI-

diculez, extravagància. || Desarreglo en el pensar y obrar. Extravagància.

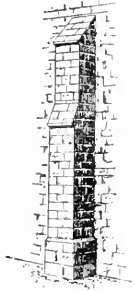
ESTRAVAGANT, A. adj. Irregular. Extravagante. || Impertinent, ridicol. Extravagante. || m. pl. Les constitucions pontificies posades al fi del còs del dret canònic. Extravagantes.

ESTRAVAGANTMENT. adv. m. D' un modo estravagant. Extravagantement.

ESTRAVAGAR. v. a. y 'ls seus derivats. Extravagar.

ESTRAVAGAR. v. a. DESVARIEJAR.

ESTREB. m. Aparell pera que 'l cavaller puga montar ab major facilitat, descansant el peu una volta hagi montat y sostindre el equilibri del còs. Estribo. || Mena d' esgraó pera pujar y baixar dels carruatges, haventn' hi de fixos y dels que poden plegarse. Estribo. || Correja o tauleta pera apoiar el peu impulsant el moviment de la roda d' esmolar. Estribo. || Peça de ferro a l' esquerra de l' eix de la roda posterior a una bicicleta. Estribo. || Fig. Apoio, fonament. || *Arquit.* Massis d' obra que serveix pera equilibrar la gravitació de la volta d' un pont, éssent posat a l' extrém d' una pilastra, y segòns a la banda de la corrent en qu' estigui, s' anomena *repartidor* o *esperó*. Estribo. || Mena de construcció especial que sosté la gravitació de les voltes y dels terrats. || **CONTRAFORT**. || **Estribo**.

Estreb adossat al mur

ANAR AL ESTREB. fr. Estar sempre a punt de servir a algú. *Ir al estribo*.

PERDRE 'LS ESTREBS. fr. *Met.* Impacientarse molt. *Perder los estribos ó los estribos de la paciencia*.

ESTREBADA. f. Esforç reunit de molts y a un temps pera tirar d' una corda, etc. Estrebada. || **SOTREGADA**. || Embestida, força que un còs adquireix ab la seua velocitat. Estrebada. || **ESTIRADA**.

ESTREBAMENT. m. L' acció d' afiansar el peu pera sostindre y fer força. Hincapié.

ESTREBANT. p. a. Apoyado.

ESTREBAR. v. n. Descansar, apoyarse una cosa ab un' altra. Estribar. || *Met.* Fundar, apoyarse. Estribar || Apretar, estirant ab violència. Tirar, estirar.

ESTREBERIA. f. El llóch o paratge ont fan o guarden els estrebs. Estriberia.

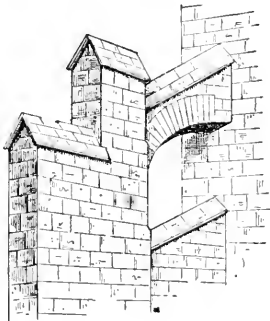
ESTRELLA. f. Qualsevol còs celest lluminós. Estrella. || *Met.* Sort, destino, fortuna Estrella.

ESTRELLA DE CAMP. Bot. ARANYES.

ESTRELLA D' HÉRCULES. Constelació boreal. *Estrella de Hércules, el arrodillado*.

ESTRELLA DE L' ALBA O DEL DÍA. Nòm que vulgarment se dona al planeta Venus, porque se 'l veu al matí. *Estrella de Diana ó del alba, lucero*.

ESTRELLA MARINA. *Ictiol.* Marisch que a la part superior té unes espines o braços en forma d' estrella; n' hi há d' erisades, ramoses, etc. *Estrella de mar*.

Estreb ab archbotant

ESTRELLA POLAR O DEL NORT. La més veïna al pol, qu' és la quà de la Ossa menor. *Estrella polar, estrella del norte*.

ESTRELLES DE BORBÓN. Trenta estrelles que donen la volta alentorn del sol en quinze dies. *Estrellas de Borbón*.

ESTRELLES ERRANTS. Els planetes y 'ls satèlites. *Estrellas errantes ó erráticas*.

ESTRELLES FIXES. Les que no tenen moviment aparent. *Estrellas fijas*.

FER VEURE A ALGÚ LES ESTRELLES. fr. *Met.* Fer parlar algú mal agut. *Hacer ver a uno las estrellas*.

ELS UNS NEIXEN AB ESTRELLA Y ALTRES NEIXEN ESTRELLATS. *Ref.* Denota la fortuna dels uns y la desgràcia dels altres. *Unos nacen con estrella, otros nacen estrellados ó sin ella*.

MÉS VAL COMPTAR LES ESTRELLES QUE 'LS CABIRONS O QUE LES BIGUES. *Ref.* Ensenya que al qui té pòr de ésser castigat per haver comés algún delicté, més li val fugir y posarse en salvo, que no que l' agalin y 'l tanquin a la presó, per més que tingui persones de suposició y autoritat que intercedeixin per ell. *Más vale salto de mata, que ruego de buenos*.

POSAR A ALGÚ O A ALGUNA COSA PER DEMUNT DE LES ESTRELLES. fr. Ponderarla ab excés de lloansa. *Poner á uno ó á alguna cosa sobre las estrellas ó sobre las nubes*.

PUJAR A LES ESTRELLES O POSAR SOBRE LES ESTRELLES. fr. Alabar ab gran manera. *Levantat ó subir á uno sobre el cuerno ó los cuernos de la luna, sobre las nubes*.

TINDRE BONA ESTRELLA. fr. *Met.* Ésser dilxós. *Tener estrella*.

ESTRELLA o STELA. *Biog.* Historiàire del sigle XVI, que va escriure alguns travalls històrics en italià y en castellà. Havia nascut a Sabadell.

ESTRELLAR. v. a. *Ant.* ESTELLAR.

ESTRELLARSE. v. r. *Ant.* ESTAVELLARSE. || Posarse serena la nit. Despejarse, salir las estrellas.

ESTRELLASSA. f. aum. Estrellón.

ESTRELLAT, DA. adj. Plé d' estrelles. Estrellado.

ESTRELETA. f. dim. Estrellica, estrellita, estrelluela.

ESTRÉM. m. EXTRÉM.

ESTREMÈIXER. v. a. Fer tremolar a algú. Estremecer. || **EXTREMIR**.

ESTREMÈIXERSE. v. r. Tremolar. Temblar, estremecerse. || **EXTREMIRSE**.

ESTREMERÀ (Joseph). *Biog.* Poeta castellà nat a Lleida l' any 1852 y mort a Madrid l' any 1895, Va cursar lleis, éssent aixis que sentia vocació exclusiva pera les lletres. Va escriure molt pera 'l teatre, abans de lograr que li fos representada la peça *Pruebas de fidelidad* (1873). Desde 'l 1876 repregué l' afició, animat per en Vital Aza, havent produït una seixantena d' obres, entre les quals son celebrades, y de repertori, *Música clásica* (traduida al portugués, al italià y al alemany), *Las Hijas del Zebedeo*, *El Ventanillo* y *La Cáscara amarga*, traduides totes elles. Colaborà en *El Liberal* y en el *Madrid Cómico*. És autor d' un genre de faules tot personal. (*Fábulas y cuentos*, un vol. 8.º, Madrid, 1890).

ESTREMIR. v. a. Acte de commoure o fer tremolar. Estremecer.

ESTREMITAT. f. EXTREMITAT.

ESTREMITUT. f. Tremolor, commoció. Estremecimiento y estremezo, pr. Arag.

ESTREMONIA. f. *Ant.* Música instrumental. Estremonia.

ESTREMORDIR. v. a. Espantar, estremecer.

ESTREMORDIT, DA. adj. Tremolós, commogut. Estremecido.

ESTRENA. f. El primer us d'alguna cosa. Estrenar, estrenó. || Lo que's dona ademés del preu. Propina. || pl. Regalo ab demostració d'algún gust o favor rebut. Estrenas, albrícias.

DÓNAR ESTRENES. fr. ESTRENAR, 2. || Dónar regalo per alguna bona nova. *Dar albrícias.*

TOCAR ESTRENES. fr. ESTRENAR, 4.

ESTRENAR. v. a. Comensar a usar alguna cosa. Estrenar. || Dónar estrenes. *Dar estrenas.* || *Ant.* TASTAR. || Vendre la primera porció d'alguna cosa. *Persignarse, estrenarse.*

GUANYAR LES ESTRENES fr. Ésser el primer en donar una notícia a la persona a qui interessa. *Ganar las albrícias.*

LO QU' UN ALTRE HA ESTRENAT, A MI POCH M' HA DURAT. *Ref.* Ab que's queixen els qui han de portar la roba estrenada per altres. *Lo que otro suda á mi poco me dura.*

ESTRENU, A. adj. *Ant.* EGREGI.

ESTRENYAMENT. m. *Ant.* ESTRETÓ.

ESTRENYER. v. a. Apretar. || Lligar fort alguna cosa. Agarrotar. || Estretir, reduir a menys. Angostar, enangostar, estrechar.

ESTRENYERSE. v. r. Reduir-se a menys lloch o amplitut. Estrecharse. || Moderar el gasto. *Estrecharse.*

ESTRENYINADORA. f. Escombra llarga pera estrenyinar. Escobón.

ESTRENYINAR. v. a. Treure les trenyines. Quitar las telarañas

ESTRENYINARSE. v. r. Se diu del cel, serenarse. Desencapotarse, despajarse.

ESTRENYÓ. f. ESTRETÓ.

ESTREP. m. ESTREP.

ESTRÉPIT. m. Soroll molt fort, estruendo. *Estrépito.*

DÓNAR O FER ESTRÉPIT. fr Fer gran soroll alguna cosa calent, trencantse o reventantse, etc. *Dar estrépto ó estallido.* || FER COP. || Fer públich lo amagat. *Dar un estallido.*

ESTAR PERA DÓNAR UN ESTRÉPIT. Tindre temor de un grave dany. *Estar para dar un estallido.*

SENS ESTRÉPIT O FIGURA DE JUDICI. *Loc. for.* Sense les formalitats del dret. *Sin estrépito ó figura de juicio.*

ESTREPITÓS, A. adj. Sorollós. *Estrepitoso.*

ESTREPSÍCER, A. adj. *Zool.* S'aplica als mamífers que tenen les banyes formant espiral. *Estrepisícero.*

ESTRET, A. p. p. Estrechado. || Lo que té menys amplaria de la que correspon. Angosto. || Ajustat, apretat. Apretado, estrecho. || *Met.* Auster, rígit. Estrecho. || Escàs, mesqui. Apretado, estrecho. || *Ant.* Obligat, precisat. *Constreñido.* || APURAT, ANGUSTIAT. || m. Braç de mar comprés entre dues terres que son prop l'una de l'altra, còm: *el de Gibraltar,* etc. Estrecho. || Referintse als rius. *Hoz, hocino.* || Apuro. || adv. *Ant.* Estrechamente, miserablemente, infelizmente. || ESTRETURA.

ÉSSER ESTRET. fr. ÉSSER DEL PUNY ESTRET.

ÉSSER, VENDRE ESTRET. fr. Faltar la roba al vestit, calsat, etc. *Ajustar.*

TINDRE ESTRET A ALGÚ. fr. Donarli poca llivertat. *Estrechar.*

ESTRETA. f. Apretada. Apretón.

ESTRETAMENT. adv. m. Ab estretura. Estrechamente. || Ab estretó, miseria. Estrechamente. || Severament. Estrechamente. || *Met.* De tot cor, de veres. Eficazmente. || *Met.* Ab reculliment, retiro y austeritat de vida. Estrechamente.

ESTRETIR. v. a. *Ant.* ESTRÉNYER.

ESTRETÍSSIM, A. adj. sup. Estrechísimo.

ESTRETÓ. f. Opressió que causa el molt concurs

de gent. **Apretura.** || Miseria, falta de lo necessari pera subsistir. *Estrechez.*

ESTRETURA. f. Estret, angostures d'algún terreno. *Estrechez, estrechura.* || Risch, perill. *Estrechura, apuro, aprieto.*

REDUIR EN ESTRETURA O ESTRET. fr. Posarlo en un compromís o apuro. *Poner á uno en estrechura.*

ESTRÍA. f. *Arg.* Canaleta, motlures unides ab la meiteixa distancia y fondaria, que sol haverhi al cos d'algunes columnes, pilastres, balustres, etc. *Estría.* || La vora rellevada de la mitja canya de la columna. *Estría.* || Parts unides dels trigliffs que separen les metopes d'un fris, comprhent dues estries y dues mitxes estries.

ESTRÍA MASSISSA. *Arg.* Aquella quin vuit está ocupat per un jonch plá o convexe, a voltes llis y altres tallat a mena de corda o de canya, descrivint espirals unes entalladures de fullatge.

ESTRÍA ORNADA. Aquella en quin vuit s'hi posen motius d'ornament que formen flors, rams y fullatges, propies dels monuments del sigle XII y dels del renaixement.

ESTRÍA SALOMÓNICA. La qu' está vuidada formant caragol.

ESTRIADURA. f. El conjunt de canals o estries de les columnes. *Estriadura.*

ESTRIAR. v. a. *Arg.* Acanalar. *Estriar.*

ESTRIAT, DA. adj. *Arg.* Estriado.

ESTRIATULAT, DA. adj. Marcat ab petites estries. *Estriatulado.*

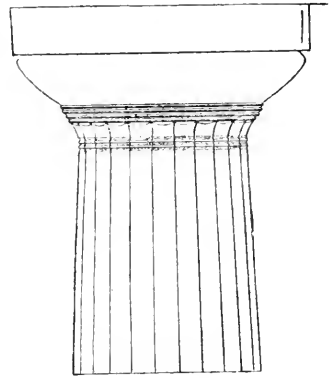
ESTRIBANCA. f. *Ter.* *Ibissench.* Espardenya molt usada. *Alpargata vieja.*

ESTRIBANT. p. a. ESTREBANT.

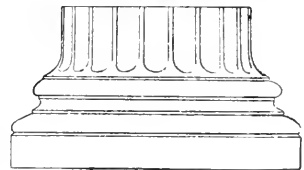
ESTRIBAR. v. n. Consistir. Consistir, *estribar.* || **FUNDARSE.**

ESTRIBILL. m. Cert nombre de versos que's repeteixen després de cada estrofa en algunes composicions líriques, que a vegades comensen ab ell. *Estríbillo.* || La paraula o expressió que algunes persones tenen costum de dir freqüentment. *Estríbillo.*

ESTRIBOR. m. *Naut.* El costat dret de la nau, mirant de popa a proa. *Estribor.*

Estries (ordre doric)

Estries (ordre jónich)

ESTRIBOT. m. MENTIDA, PATRANYA. || m. *Ter. bissench.* Calificatiu ridícol. Dicharacho.

ESTRICADA. f. TIRADA.

ESTRICADOR, A. m. y f. Qui estrica. Tirador. || Batidor tan ample y llarg com la major peça de panyo, de mode que s'hi pot estendre y estirarla per totes parts, deixantla agafada per una part ab una fila de clavilles. Rama, rambra, tirador. || Filera de montants clavats a terra a distancia de dos metres, lligats a dalt per través fixa, portada ab restallera de claus pera penjar hi la roba, per aixugarla, aixamplarla y estirantla.

ESTRICAR. v. a. Estirar els panyos, estendre 'ls al estricador. Estirar.

ESTRICNAT. m. *Quim.* Combinació del àcid estričníc ab una base. Estričníat.

ESTRÍCNICH, CA. adj. Semblant al estričníat. Estričníeo. || Que té per base la estričníina. Estričníico.

ESTRÍCNINA. f. *Quim.* Alcali vegetal poch soluble a l'aigua, soluble a l'alcohol, al que comunica la propietat de restablir els colors blaus tornats roigs pels àcids. Estričníina.

ESTRÍCNOCROMINA. f. *Quim.* Such molt verinós, tret d'un arbre de Java. Estričníocromina.

ESTRICTAMENT. adv. m. Precisament, en tot rigor de dret. Estričníamente.

ESTRICTE, A. adj. Estret, ajustat complertament a la llei y que no admet interpretació. Estričníico.

ESTRÍFLOR, A. adj. *Bot.* Que té 'l canó de la corola estriat. Estričníifloro.

ESTRIGA. f. *Ictiol.* Escata estreta y llargaruda en forma de punta. Estriga. || pl. Pels que tenen algunes plantes, que casi bé son punxes, com els de la borraçera. Estrigas.

ESTRÍGOP, A. adj. De peu tosch o escabrós. Estričnígopo.

ESTRÍGÓS, A. adj. De superfície tosca y aspra. Estri�goso.

ESTRÍJOL. m. y

ESTRÍJOLADORA. f. Eina de ferro ab que 's treu la sarna y la pòls als cavalls. Almohaza.

ESTRÍJOLAR. v. a. Netejar ab l'estriñjol. Almohazar.

ESTRÍJOLAT, DA. p. p. Almohazado.

ESTRINGUET. m. Cadeneta pera subjectar una roda de carro.

ESTRIPAR. v. a. Esquinsar la roba, 'l calsat, etc. Romper, desgarrar. || Obrir el ventre ab algún cop o ferida. Desbarrigar.

ESTRIPAT, DA. p. p. Roto, desgarrado.

ESTRO. m. Inspiració, furor, entusiasme del poeta. Estro, furor poético. || m. *Med.* Apetit veneru exaltat, com s'observa en la satírfiasis. Estro.

ESTRÓBIL. m. *Bot.* Reunió de fruits cuberts, que formen un cos cónich o globulós. Estróbilob

ESTROBILACI, A. adj. *Bot.* Que té les flors en forma de pinya. Estrobiláceo.

ESTROBILÍ, NA. adj. Semblant al fruit del abet. Estrobilíno.

ESTROBILIFORME. adj. En forma de pinya. Estrobilíforme.

ESTROFA. f. *Poét.* Número de versos en que s'encloa cada pensament en una oda o cansó poética. Estrofa. || *Met.* ESTRAFALARI. || ASTUT, TUNO.

ESTROFIA. f. *Med.* Dislocació o vici de conformació d'un orgue intern, especialment la bufeta dels orins. Estrofia.

ESTROFILIOLA. f. *Bot.* Apéndix dur de certes llevers. Estrofilíola.

ESTROFOSIA. f. *Med.* Furor uterí. Ninfomanía.

ESTRÓFUL. m. *Med.* Inflamació cutànea que sol atacar als nens de manella. Estrófulo.

ESTROGONORITA. f. *Min.* Varietat verda de la soladita. Estrogonorita.

ESTRÓM. m. *Bot.* Part de les plantes criptógames que conté la fructificació. Estromo.

ESTROMANIA. f. *Med.* Manía lasciva. Estromania.

ESTROMANIACH, CA. adj. Que pateix estromania. Estrománo, estromaniaco, estromaniático.

ESTROMATEC-NIA. f. Art de fabricar tapissos. Estromateenia.

ESTROMATEU. m. *Ictiol.* Peixos acantopterigis dels escombrits. La mena *fiatola* del Mediterra, és remarkable per les seues ratlles y taques grogues gaire bé daurades, demunt de fons grisench. Estromateo.

ESTROMB. m. *Conquiol.* Mena de caragol de mar. Estrombo.

ESTROMBICH, CA. adj. Paregut al estromb. Estrombeo.

ESTROMEIERINA. f. *Min.* Sulfur de coure argentífer. Estromeierina.

ESTROMITA. f. *Min.* Combinació de sulfat de bari y carbonat d'estronciana. Estromita.

ESTROMPESSAR. v. n. *Ant.* ENSOPEGAR.

ESTRONCAMENT. m. Supresión.

ESTRONCAR. v. a. Parar, detindre 'l curs de la sanch que raja pèl nas, o per alguna ferida, o 'l d'algún altre líquit. Estancar, restañar.

ESTRONCARSE. v. r. Dit de les fonts, secarse, aixugarse. Secarse.

ESTRONCASSANCH. m. Pedra mineral de ferro comunment de color de sanch. Hematites, piedra de la sangre. || *Bot.* Herba qu'estronca la sanch. Sanguinaria, corregüela, sacejo.

ESTRONCAT, DA. p. p. Estancado, restañado.

ESTRONCI. m. *Min.* Metall blanch, brillant y sòlit que unit ab l'oxigen forma la estronciana. Estroncio.

ESTRONCIANA. f. *Min.* Terra alcalina, una de les vuit primitives que formen els cosos. Estronciana, estroncita.

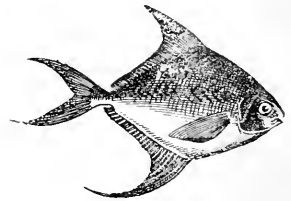
ESTRONCIÁNICH, CA. adj. *Min.* Pertanyent a la estronciana. Estronciánico.

ESTRONCIANITA. f. *Min.* Carbonat d'estronciana. Estroncianita, estroncita.

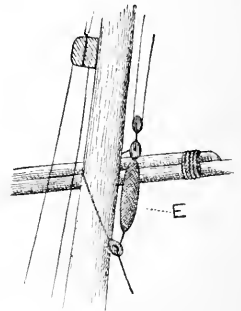
ESTRÓNTICH, CA. adj. *Min.* Referent al estronci. Estróntico.

ESTROP. m. Caixa de escrivania. Escrivania. || *Naut.* Troç de corda unit pèls seus extréms pera aguantar les vergues y altres coses pesades. Estrobo. || *Ter.* Blanès. Al aparell de la nau serveix pera pujar l'antena.

A O DE TOT ESTROP. m. adv. A tot us. *De trapillo, de capa y gorra, de surtido, familiar.*

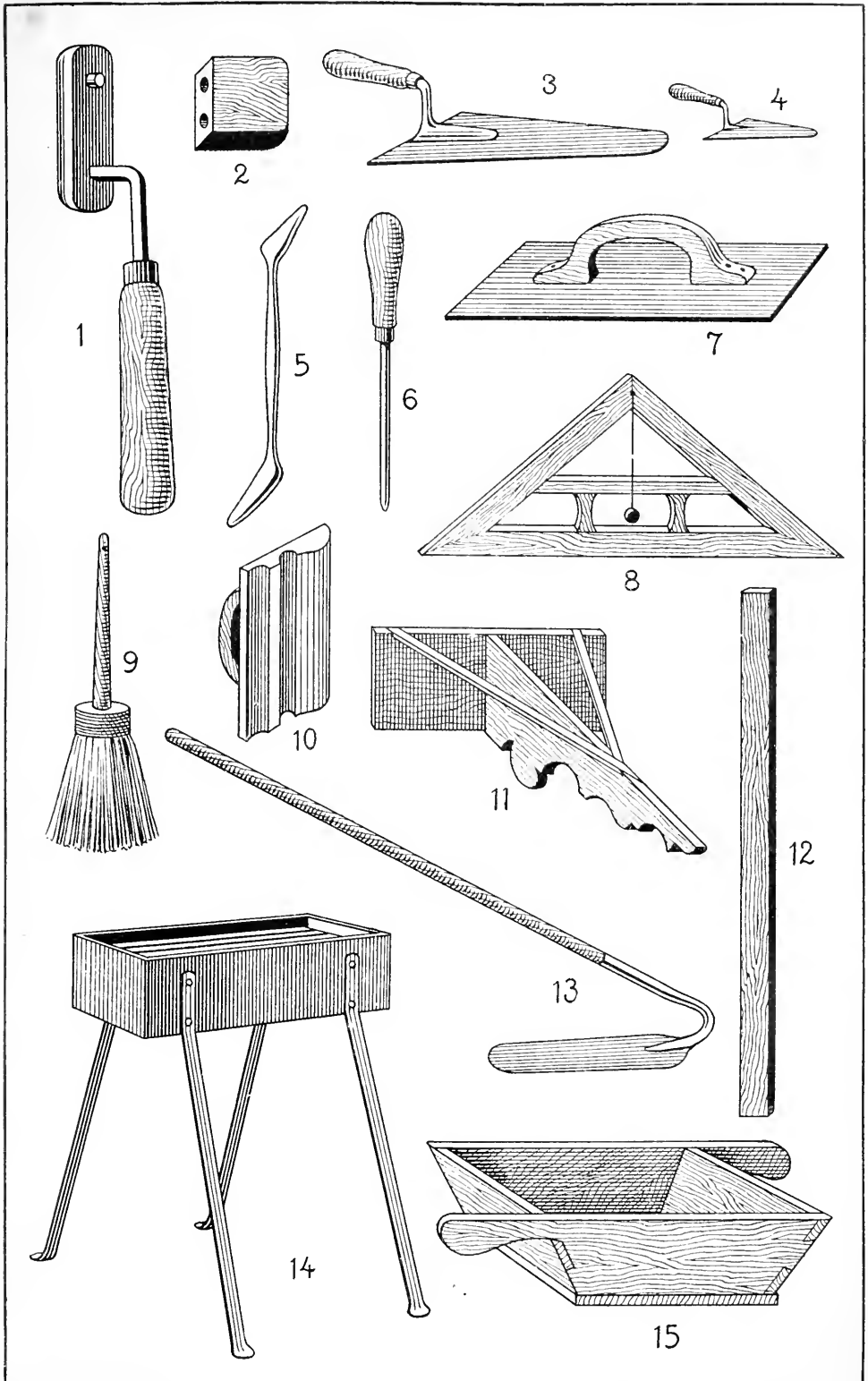

Estromateu

ESTROP: E, estrop

1. Allisador pera treure el llustre. 2. Peça de suplement pera subjectar l'allisador. 3. Paleta pera allisar. 4. Paletí. 5. Espátula. 6. Punxó. 7. Arrebossador. 8. Nivell. 9. Brotxa pera donar color al estuch. 10. y 11. Enmotlladors. 12. Regle. 13. Barrejador. 14. Fogó. 15. Gaveta.

ESTROPADA. f. *Naut.* L' esforç dels remers pera bogar, y també l' embransida que pren la barca.

BARCA DE BONA ESTROPADA. fr. *Naut.* La més caminadora, la que sosté més l' embransida y arriba a caminar quatre milles per hora.

ESTROPIAMENT. m. *Naut.* Acció y efecte d' estropiarse alguna vela. Rifadura.

ESTROPIAR. v. a. ESTROPEJAR.

ESTROPICI. m. ATROPELLAMENT, DESTRUCCIÓ, MALVESTAT.

ESTROVERSIÓ. f. *Med.* Nòm de certs vicis de conformació dels òrgans del cos humà. Estroverción.

ESTRUCH, GA. adj. AFORTUNAT, DITXÓS.

ESTRUCH (Albert). *Biog.* Gravador d' encuny, natural de Barcelona. Travallava a mitjans del segle XIX Va ésser segon gravador de la fàbrica del segell a Madrid y després va anar de primer a la Ceca de Manila. Entre altres medalles d' ell cal esmentar les d' en Marlínez de la Rosa y d' en Salustia Oíozaga.

— (JOAN). *Biog.* Gravador al acer, natural de Barcelona. Va estudiar belles arts a la Escola de la Junta de Comers. L' any 1836 va anar a Italia y després al retornar, va entrar de gravador a la Direcció de Hidrografia. Son obres d' ell uns retrats d' en Dumon, Vicens López, el general Serrano y 'ls diplomes de les ordres de Carles III y de Isabel la *Catòlica*.

— Y FERRER (RAMÓN). *Biog.* Comerciant que a les mitxanies del segle XIX, va figurar molt a Barcelona, significante com a polític del partit progressista. Va pertanyer a varies societats industrials y mercantils y defensor del treball nacional va ésser el-legit diputat a Cortés y senador en algunes llegendatures. Va morir al any 1884.

— Y JORDÁN (DOMINGO). *Biog.* Gravador valencià, nat a la vila de Mur a finals dels segle XVIII y mort a Madrid l' any 1851. Era nevol y deixeble del gravador Francesch Jordan. Va passar la guerra del francès a Mallorca, ananse'n després a l' Havana, d' ont va tornar pera establirse a Barcelona. Va gravar moltes estampes religioses y un bon retrate egíptre de l' Alvarez de Castro governador de Girona. Son excelents els seus mapes geográfichs. Cal esmentarse la ilustració de la *Historia de Grecia antigua* y la gran *Carta de la isla de Cuba*, de la que 'n feren honrosa menció a les Cortes. Era membre de varies Academies y societats artístiques. Va anar a Madrid pera executar obres d' importancia que li havien proposat, y va ésser sorprès per la mort, quan comtava cinquanta cinch anys.

ESTRUCTURA. f. Distribució y ordre de les parts d' un cós o edifici **Estructura.** || Distribució d' un discurs, poema, historia, etc. **Estructura.**

ESTRUGÓS (Joseph Elfes). *Biog.* Frare y escriptor catalá, nat a Perpinyá a les derrerias del segle XVI y mort allá meteix l' any 1645.

ESTRUMOSITAT. f. *Med.* Acumulació de tumors a algunes parts dels cós. **Estrumosisad.**

ESTRUPETJÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Forsejar. **Forcejear.**

ESTRÚS (Bernat) *Biog.* Poeta gironí, nat en la segona meitat del segle XV. L' any 1501 va publicar a Girona un quadern compost de dotze fulles, ab el títol *Cobles molt devotes a honor de nostre Senyor Deu e de la sua beneyta mare.*

ESTSUDEST. m. Vent y camí entre l' est y l' sudest. **Estesudeste.**

ESTUBA. f. Quarto dels banys, ont els malalts reben el vapor per seua. **Estufa, sudario.** || *Met.* Tota

habitació recullida y abrigada. **Estufa.** || Se diu també dels vapors a que 's subjecten les botes ans de posar'hi l' vi. **Dar estufas.**

ESTUBAMENT. m. FOMENTACIÓ.

ESTUBAR. v. a. Dónar estufes. **Dar estufas.** || **Fomentar.**

ESTUBARSE. v. r. Pendre estufes. **Tomar estufas.**

ESTUBENY. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Enguera; és a la vora del riu Sellent y té 300 hab.

ESTUCADOR. m. Qui estuca. **Estuquista.**

ESTUCAR. v. r. Cubrir ab estuch una paret, etc. **Estucar.**

ESTUCAT. DA, p. p. **Estucado.**

ESTUCH. m. Pasta de guix blanch, aiguacuit y altres ingredients pera imitar el jaspí. **Estuco, estuque.**

ESTUCIÓS, A. adj. *Ter.* Escrupulós en el menjar. **Escrupuloso.**

ESTUDI. m. Aplicació a alguna ciencia o art. **Estudio.** || Lióch ont s' hi ensenya la gramática o les primeres lletres. **Estudio, escuela.** || La peça ont els lletrats estudien. **Estudio.** || Peça ont els pintors, esculptors y arquitectes hi tenen els dibuixos y lo necessari pera estudiar. **Estudio.** || *Met.* Atenció, diligencia pera fer alguna cosa. **Estudio.** || Acte de aprendre la ciencia a que algú 's dedica. **Estudio.** || Meditació, ensenyansa, cuidado en conrear el talent. **Estudio.** || Despaig del notari. **Oficio.** || m. pl. Quartos baixos aixís anomenats. **Entresuelos, cuartos bajos.**

ESTUDI GENERAL. Universitat. *Estudio general, universidad.*

FER PARTICULAR ESTUDI. fr. Posar particular cuidado y atenció en alguna cosa. *Hacer estudio de alguna cosa.*

ESTUDIADAMENT. adv. m. Ab gran estudi, després de molt pensat. **Estudiadamente.**

ESTUDIADOR, A. m. y f. Qui estudia molt. **Estudiador.**

ESTUDIANT. m. Qui estudia, qui va al institut o a la universitat per aprendre y més particularment qui va al seminari y estudia pera capellá. **Estudiante, escolar.**

ÉSSER UN BON ESTUDIANT fr. **ÉSSER UN BON ESTORNELL.**

ESTUDIANTÁS. m. aum.^a **Estudiantazo.**

ESTUDIANTET. m. dim. **Estudiantillo.**

ESTUDIANTÍ, NA. adj. *Fam.* Lo que pertany als estudiants. **Estudiantil, estudiantino.**

A LA ESTUDIANTINA. m. adv. Al ús y costúm dels estudiants. *A la estudiantina.*

ESTUDIANTINA. f. Grupo d' estudiantis que tocant varis instruments van pèls carrers del poble o ciutat en que estudien o de l' un lloch a altre, pera divertir-se o pera socórrerse ab els diners que recullen. **Estudiantina.**

ESTUDIAR. v. a. Meditar pera comprendre lo que está subgecte a la especulació. **Estudiar.** || Assistir a les aules, emplearse en els estudis. **Estudiar.** || Aprendre alguna cosa de cor. **Estudiar.** || Llegir repetides vegades l' actor dramátich el paper que li toca representar pera aprendre 'l de cor. **Estudiar.** || *Pint.* Dibuir de modelo o del natural. **Estudiar.**

ESTUDIAT, DA. p. p. **Estudiado.**

ESTUDIATIU, VA. adj. y.

ESTUDIÓS, A. adj. Aplicat al estudi. **Estudioso, estudiador.** || Aficionat al estudi. **Estudioso,** || *Fig.* Propéns, inclinat a una cosa. **Estudioso.**

ESTUDIOSAMENT. adv. m. De propósit. **Estudiosamente.**

Ramón Estruch y Ferrer

ESTUDIOSITAT f. Inclinació al estudi. **Estudiosidad**.

ESTUFA. f. **ESTUBA**.

ESTUFAMENT. m. Acte y efecte d'estufarse. **Ahuacamiento, engreimiento**.

ESTUFAR. v. a. Estovar, dilatar alguna cosa. **Ahuacar, mullir, esponjar**. || Estovar per medi d'algún líquid **Esponjar**.

ESTUFARSE. v. r. Revestirse de faust, omplirse de satisficció. **Ahuecarse engreirse**.

ESTUFAT, **DA**. p. p. **Ahuecado, esponjado**. || adj. *Met.* Presumit, vá. **Hueco**. || m. Guisat, assaonat ab especies, vi y vinagre, cuít ab poch foch en una olla ben tapada. **Estofado, rehogado**. || *Met. fam.* Tacó, cops, **Paliza**.

DÓNAR UN ESTUFAT. fr. *Fam.* **Dar una paliza**.

FER ESTUFAT. fr. Guisar ab especies, vi y vinagre ab foch suáu. **Rehogar**.

ESTUFORN. m. **ESTERNUT**.

ESTUGÓS. adj. *Ter. ibissench.* Qui sent fástich. El que toma ascos.

ESTUIXÁ v. r. *Ter. ibissench.* Desar al llóch corresponent. Guardar en el sitio correspondiente.

ESTUJOLAR. v. a. Respallar, netejar un cavall.

ESTUPENDAMENT. adv. m. D' un modo estupendo. **Estupendamente**.

ESTUPENDI, **A**. adj. Assombrós, admirable. **Estupendo**.

ESTÚPIDAMENT. adv. m. **Estúpidamente**.

ESTUPIDITAT. f. Tonteria. **Estupidez**.

ESTUPINASSU. m. *Ter. ibissench.* Esqueixada. **Ensalada con abadejo**.

ESTÚPIT, **DA**. adj. **Estúpido**.

ESTUPRADOR. m. Qui estupra. **Estuprador**.

ESTUPRAR. v. a. Desflorar una doncella contra la seua voluntat, per la força. **Estuprar**.

ESTUPRO. m. Violació d' una doncella. **Violación, estupro**.

ESTUQUERÍA. f. Art de fer obres d'estuch. **Estuqueria**.

ESTURDIRSE. v. r. Avivarse, adquirir desembarás. **Despabilarse, despejarse**.

ESTURDIT. p. p. Viu, desembarassat. **Despabilado, despejado**. || **ATURDIT, ACOQUINAT**. || **ESTORDIT**.

ESTURINAT. adj. *Ter. ibissench.* Despentinat, escabellat. **Despeinado, desmelenado**.

ESTURIÓ. m. *Ictiol.* Peix de mar regularment de uns cinch metres de llarch, de color blau grisench ab clapas negrenques, el cap obtús y l' aleta de la quia

Esturió

en forma de fals; puja pèls rius seguint a la saboga. **Esturión, solló**. || Al Mediterrani el més conegut d'aquests peixos és el de la mena anomenada *comú*, de color verdench. La carn del esturió és delicada, y 's menja fresca, escabexada y salada.

ESTURROCAR. *Ter. Aranés.* **ESTERROÇAR**.

ESTURS. m. *Ornit. ant.* **AVESTRÚS**.

ESTUSSAR. v. a. *Ter.* Matar d' un cop al ciatell, com se mata a un cunill.

ESTUVENY. *Geog.* **ESTUBENY**.

ESVAIMENT. m. Acte y efecte d'esvairse, de per-

dre el coneixement, els sentits; desmaiarse. **Desvanecimiento**. || *Ant.* **VIOLENCIA**.

ESVAIR. v. n. **DESVANÉIXER**.

ESVAIRSE. v. r. **DESVANÉIXERSE**.

ESVANAR. v. n. *Ant.* **DESVANÉIXER**.

ESVARRAR. v. n. *Ant.* **RELLISCAR**.

ESVASIR v. a. **Invadir**.

ESVAYR. v. a. *Ant.* **ENDERROCAR, DESTRUIR**.

ESVEIR. v. a. *Ant.* **Allunyar. Apartar**.

ESVEIT, **DA**. adj. **ABAIXAT**.

ESVELTIMENT. m. **Despaig. Despacho**.

ESVELTIR. v. a. **Vendre, despatxar en públich les mercaderies. Despachar**.

ESVELTIRSE. v. r. **Deixondirse. Despabilarse**.

ESVENTAR. v. a. **ESBOMBAR**.

ESVENTARSE. v. r. **Evaporarse. Disiparse, exhalar-se**. || Ressecarse per causa del vent les costelles del barreó, portadora, cubell, etc., obrintse de modo que se 'n surti 'l líquid que s' hi posa. **Ventearse**.

ESVENTRÁ. v. r. *Ter. ibissench.* **Treure les tripes. Destripar**.

ESVERAR. v. a. **ESPARVERAR**. || També s' usa com reciproc. **ESPARVERARSE**.

ESVERAT, **DA**. adj. **ESPARVERAT**.

ESVERGENADA. adj. *Ant.* **DESFLORADA**.

ESVERSAT, **DA**. adj. **Acostumat. Versado, ejercitado, experimentado**.

ESVETLLAT, **DA**. adj. **DESVETLLAT**.

ESVINSARSE. v. r. **Desllorigarse, desconcertarse alguna part del cos. Desvenciarse**.

ESVOLETEGAR. v. n. **Moure les ales freqüentment y ab violencia. Aletear**.

ESVORANCAR. v. a. **Fer caure troços de vora de un rech, d' una acequia, etc. Escantellar**.

ET. conj. *Ant.* **Y**.

ETAL. m. *Quím.* **Còs gras, sòlit, fusible, cretallissable, produït per la saponificació de la cetina, y quina composició és semblanta a la de l' éter y del alcohol. Etal**.

ETAPA. f. Cada una de les jornades que fá la tropa anant de viatge. **Etapa**. || Cada una de les rracions que al parar a un poble o llóch qualsevol se dona als soldats. **Etapa**.

ETAT. f. Els anys que un té desde 'l seu neixement. **Edad**. || Conjunt d'alguns sigles. **Edad**. || Nombre d'anys transcorregut desde tal o qual temps, y aixís se diu: *a la nostra etat. Edad*.

ETAT AVANSADA. La que s' atansa a la vellesa. **Edad avanzada**.

ETAT CADUCA. La de la vellesa. **Caducuez, edad de crepita, ó caduca**.

ETAT DE DISCRECIÓ. Aquella en que 'ls adults poden ja raonar. **Edad de discreción**.

ETAT DEL BRONZE. *Arqueol.* Època en que l' home usava ja eines d'aquest metall, sense que aixó vulgui dir que abandonés del tot les anteriors conegudes. **Edad de bronce**.

ETAT DE LA LLUNA. El temps que porta abans de la seua conjunció. **Edad de la luna**.

ETAT DE LA PEDRA. *Arqueol.* Època en que l' home no usava altres eines que les de pedra, ja grollerament treballades, ja pulides. **Edad de piedra**.

ETAT D' INFANTESA: **ETAT MENOR** O **MINOR** **ETAT**.

ETAT MAJOR, O **MAJOR D' ETAT**, O **MAJOR DE DÍES**. La en que l' home pot fer us dels seus drets civils. **Mayoría, mayor de edad**.

ETAT MENOR O **MINOR** **ETAT**. La en que algú no pot disposar dels seus bens y de la seua persona per tindre poca etat. **Edad menor, ó menor edad, minoria de edad, minoridad**.

ETAT VIRIL O MADURA. La de trenta cinch anys fins a cinquanta. *Edad viril ó madura.*

AVANSAT D' ETAT O D' ETAT AVANSADA. Se diu del que ja és vell. *De edad avanzada.*

CONÈIXER L' ETAT PER LES DENTS. fr. Conèixer els anys que tenen els cavalls, les mules y altres animals, segons les dents qu' han mudat. *Conocer la edad por el diente.*

ENTRAR EN ETAT. fr. Passar d' una etat a un' altra, y majorment de la joventut a l' etat viril y a la vellesa. *Entrar en edad.*

LA ETAT NO HI ÉS. *Loc.* Pera disculpar alguna acció inconsiderada o travessura de persona de poca etat. *Tras la edad viene el seso.* En castellá's redargüeix ab aquest: *Tras la edad vino el seso, dijo la niña de ochenta años.*

MAJOR ETAT. La senyalada per les lleis pera e' xir de curadoria. *Mayor edad.*

Menor ETAT. Aquella en que l' home no pot disposar dels seus bens ni de la seua persona perque encara no té la etat necessaria pera poguer'ho fet. *Menor edad, minoridad.* || S' aplica a la puerícia y arriba fins a la joventut. *Menor etat.*

ETCÈTERA. *Expr. llat.* Denota que queda més per dir. *Etcétera.*

ÈTER. m. *Quim.* Licor clar, cristallí, volàtil, inflamable, olorós, que 's disol poch a l' aigua; llença l' aire, o posat a la mà desapareix deixantla freda. *Èter.* || Foch elemental, la esfera del foch, regió més alta de l' aire y la part més subtil d' ell. *Èter.*

ÈTER ACÉTICH. Líquid que resulta de la combinació de l' àcid acétich ab l' esperit de vi: no té color y si un olor agradable d' èter y d' àcid acétich de sabor particular, y d' un pes específich da 0,856. *Èter acético.*

ÈTER HIDROCLÒRICH. El que resulta de l' acció del àcid hidroclòrich sobre l' alcoholl, és líquid a 11°, y gaseós sobre aquesta temperatura; no té color, és d' olor fort y sabor un poch dolc. *Èter hidroclórico.*

ÈTER NÍTRICH. Resulta de la combinació de l' àcid nítrich ab l' alcoholl, és líquid, blanch groguench, molt volàtil, d' olor semblant a l' èter sulfúrich, encara que més fort, de sabor acre y cáustich. *Èter nítrico ó nitroso.*

ÈTER SULFÚRICH. Líquid que resulta de l' acció de un àcid concentrat sobre l' alcoholl; no té color, és transparent, en extrém volàtil, d' olor fort y agradable, de sabor calent y picant, d' un pes específich de 711. *Èter sulfúrico ó hidrático.*

ETERAT. m. *Quim.* Combinació de l' àcid etèrich ab una base. *Eterato.*

ETEREU, A. adj. Pertanyent a l' èter. *Etéreo.*

ETERI. n. p. *Èterio.*

ETÉRICH. adj. m. *Quim.* Epítet d' un àcid produït per la combustió de l' alcoholl. *Etérico.*

ETERIFICABLE. adj. *Quim.* Que 's pot convertir en èter. *Eterificable.*

ETERIFICACIÓ. f. *Quim.* Acció y efecte d' eterificar. *Eterificación.*

ETERIFICAR. v. a. Convertir en èter. *Eterificar.*

ETERÍFICH, CA. adj. Que produïx èter. *Eterífico.* || Relatiu a l' èter. *Eterífico.*

ETERISACIÓ. f. Acció y efecte d' eterisar. *Eterización.*

ETERISAR. v. a. Saturar d' èter. *Eterizar.* || Fer aspirar èter. *Eterizar.*

ETERN, A. adj. y

ETERNAL. adj. S' aplica a l' Ésser Suprém, que no ha tingut principi ni téndrá fi. *Eterno* || Continuo, perpétuo, sense fi. *Eterno.* || *Met.* Lo que dura per llarch temps. *Eterno.*

ETERNALMENT. adv. m. y

ETERNAMENT. adv. m. Perpétuament, pera sempre. *Eternalmente, eternamente.* || *Met.* Per llarch temps. *Eternalmente, eternamente.*

ETERNISAR. v. a. Fer eterna una cosa; ferla durar massa. *Eternizar.*

ETERNISARSE. v. r. Ferse famós a la posteritat. *Eternizarse.* || No acabarse mai una cosa, durar més de lo regular y convenient. *Eternizarse.*

ETERNISAT, DA. p. p. *Eternizado.*

ETERNITAT. f. Duració, temps sense principi ni fi. *Eternidad.* || Duració y perpetuitat sense fi. *Eternidad.* || *Met.* Duració dilatada de sigles y etats. *Eternidad.*

ETEROLAT. m. *Farm.* Medicament etèrich preparat per solució. *Eterolado.* || El preparat per destilació. *Eterolado*

ETEROLATUR. m. *Farm.* Medicament etèrich preparat per infusió o maceració. *Eterolaturó.*

ETERÒLICH, CA. adj. *Farm.* Epítet dels medicaments que tenen per base principal l' èter. *Eterólico.*

ETEROLOTIU, VA. adj. *Farm.* Epítet dels medicaments saturats d' èter. *Eterolotivo.*

ETEROMANCIA. f. Endevinació supersticiosa deduída del vol y del cant dels ausells. *Eteromancia.*

ETESIA. f. Mena de pedra usada pera certes elaboracions. *Etesia.*

ÈTICA. f. Part de la filosofia que tracta de la moral. *Ética.*

ÈTICH, CA. adj. Moral, pertanyent a les costums. *Ético.* || *Fam.* *TÍSICH.*

ETICOPROSCOPE. s. Qui predica mal y rebaixa la virtut. *Eticoproscopito.*

ETIMOLOGIA. f. Origen dels mots. *Etimología.* || Significació propia dels mots. *Etimología.* || Art que tracta de l' origen de les paraules. *Etimología*

ETIMOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent a la etimologia. *Etimológico.*

ETIMOLOGISTA. m. Qui 's dedica a cercar l' origen de les paraules. *Etimologista.*

ETIMOLOGISAR. v. a. Cercar etimologies. *Etimologizar.* || Voler passar per etimologista. *Etimologizar.*

ETIOLOGIA. *Fil.* Estudi sobre les causes de les coses. *Etiología.* || *Med.* Part de la medicina que té per objecte l' estudi de les causes de les malalties. *Etiología.*

ETIOP, A. adj. Etiòpich.

ETIOP MARCIAL. Substancia mineral que 's trova en gran quantitat a la naturalesa; se presenta en forma de pols de color negre més o menys obscur, y emmascara 'ls dits; és d' olor un poch picant, de sabor ferruginós, insoluble a l' aigua y soluble, sense efervescència, dins dels àcids. *Etiopie marcial, deulóxido de hierro, óxido de hierro negro, ó de hierro magnético.*

ETIOP MINERAL. Barreja de sofre roig y de mercuri metàlich; se presenta en forma de pols molt fina, de un negre morat, insipit y insoluble. *Sulfuro negro de mercurio.*

RENTAR LA CARA A UN ETIOP. fr. *Met.* Voler un impossible. *Pedir peras al olmo.*

ETIÒPIA. f. Regió d' Àfrica. *Etiopia.*

ETIÒPICH, CA. adj. Natural d' Etiopia; lo que hi pertany. *Etiopie, etiópico.*

ETIQUESA. f. *Med.* Febre lenta que va consumint el còs y destruint les forces. *Ibética.*

ETIQUETA. f. Cumpliment, cerimonia d' estil. *Etiqueta.* || *RÓTUL.*

PARARSE EN ETIQUETES. fr. Reparar en fríoleres. *Andar en titulillos.*

ETÍSICH, CA. adj. *TÍSICH.*

ETISIS. f. *Med.* Nòm genèrich de tota malaltia que còsúm el còs. *Etisis.*

ETITES. f. *Min.* Mena de pedra globosa de la maginitut d' un ou de gallina y d' altres figures y formes,

composta de capes concèntriques, gròguenques y pàrdes. Té comunment una concavitat al mitj a la que hi há una boleta de la melexia pedra que sona quan se la fá bellugar. *Etites*.

ETJEGAR. v. a. Deixar córrer lo qu' estava detingut. Soltar. || Llençar de sí. Arrojar. || PEGAR. || DESPEDIR.

ETJEGAR A FREGAR, O A PASSEJAR, O A RODAR. fr. Despedir a algú ab desazgrado, o desapovant lo que diu o fá. *Mandar a paseo ó á freir espárragos, ó á espulgar un galgo, ó á escardar cebollinos.*

ETMOCEFAL. m. Monstre qu' en comptes de nas té una trompa. *Etmocéfalo*.

ETMOCEFALIA. f. *Med.* Atrofia del aparell nasal que presenta la forma d' una trompa. *Etmocefalia*.

ETMOCEFÁLICH, CA. adj. Lo que ofereix caràcters de la etmocefalia. *Etmocefálico*.

ETMOFISAL. adj. *Anat.* Una de les calificacions de l' os esfenoides. *Etmofisal*.

ETMOIDES. m. *Anat.* Os esponjós situat entre 'l nas y 'l front. *Etmoides*.

ÉTNICH, CA. adj. Gentil.

ETNODICEA. f. El dret de gents. *Etnodicea*.

ETNOGENIA. f. Cienc'a del origen y régimieu dels pobles. *Etnogenia*.

ETNOGENÉTICH, CA. adj. Relatiu a la etnogenia. *Etnogenético*.

ETNÓGRAF. m. Qui té estudis y coneixements sobre la etnografia. *Etnógrafo*.

ETNOGRAFÍA. f. Descripció dels pobles. *Etnografia*. || Coneixement y classificació de les llengües que 's parlen en tot el món. *Etnografía*.

ETNOGRÁFICAMENT. adv. m. Ab arreglo a la etnografia. *Etnográficamente*.

ETNOGRÁFICH, CA. adj. Lo que té relació ab la etnografia. *Etnográfico*.

ETNOLOGÍA. f. Ciència que tracta del coneixement y de les costúms y ídionies dels pobles. *Etnologia*.

ETNOLOGISTA. m. Entés en etnologia. *Etnólogo, etnologista*.

ETNORÍTICA. f. Part de les ciències polítiques que comprén la nòmologia y l' art de la milícia. *Etnorítica*.

ETNORÍTICH, CA. adj. Relatiu a la etnorítica. *Etnorítico*.

ETOCRACIA. f. Forma de govern imaginari, sense més fonament y apoio que la moralitat. *Etocracia*

ETÓCRATA. m. Partidari de la etocracia. *Etócrata*.

ETOGENIA. f. Ciència de les causes que determinen els caràcters y les costúms dels homes. *Etoenia*.

ETOGÉNICH, CA. adj. Lo qu' és relatiu a la etoenia. *Etoénico*.

ETOGNOSSIA. f. Coneixement del caràcter y hàbitus dels homes. *Etognosia*.

ETÓGRAF. m. Coneixedor del cor humá. *Etógrafo*.

ETOGRAFÍA. f. Descripció de les costúms y caràcter dels homes. *Etografia*.

ETOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la etografia. *Etoográfico*.

ETÓLECH. m. Qui 's dedica a la etologia. *Etólogo*.

ETOL, CA. adj. Natural d' Etolia, prov. de Grecia. *Etolio, etolo*.

ETOLI, A. adj. y

ETOLOGÍA. f. Tractat sobre les costúms, modos y estils dels pobles. *Etologia*.

ETOLÓGICH, CA. adj. Relatiu a la etologia. *Etológico*.

ETOPEIA. f. *Ret.* Pintura de les costúms y de les passióms. *Etopeya*. || f. Composició literaria de caràcters sobre determinada persona o personatge. *Etopea*. || Descripció dels usos y costúms d' algú. *Etopeya*.

ETOSCA. *Geog. ant.* Lloch de la Espanya antiga, ont segons Velei Potércul, va ésser assessinat Sertori. Creuen alguns historiadres que corresponia a la actual Aitona, mentres altres dedueixen qu' era la posterior ciutat d' Osca.

ETRUSCH, CA. adj. Natural de y lo pertanyent a Etruria, regió antiga d' Italia. *Etrusco*.

ETSAQUE. f. *Ter. ibissench.* De poca alsharia, tractant de persones. *Pequeño de estatura*.

ETSERU. f. *Ter. ibissench.* Mofa. *Burla*.

ETUSA. f. *Bot.* Planta verinosa de la fam. de les umbelíferes. *Etusa*.

ETUSIANA. f. Principi verinós extret de la etusa. *Etusiana*.

ETXIS. m. Sortilegi. *Hechizo, sortilegio, encanto*. || Lo que atráu afalagant. *Hechizo*.

ETXISADOR, A. m. y f. Qui etxisa. *Hechicero*.

ETXISAR. v. a. Usar etxisos. *Hechizar*. || Agradar molt una cosa. *Hechizar, embelesar*.

ETXISAT, DA. p. p. *Hechizado, enamorado*.

ETZABARA. f. *Bot.* ADZAVARA.

ETZAR. m. AT SAR.

ETZAROLA. f. ADZEROLA.

ETZAT. m. EIXART.

ETZÉRCOL. m. EIXÉRCOL.

ETZERENA. f. *Ant.* ATZARENA.

ETZIVAR. v. a. *Fam.* DÓNAR, LLENÇAR, PEGAR, ETJEGAR.

EU. m. *Hidrog.* Riu d' Espanya que separa Galicia d' Asturies. *Eu*. || interj. *Ey*. || pron. *Ant.* JO.

EUBIÓTICA. f. Conjunt de preceptes relatius al art de viure bé. *Eubiótica*.

EUCALIPTE. m. *Bot.* Arbre procedent de l' Australia y aclimatat a Catalunya; és de la fam. de les mirtàcees, de soca alta, fusta dura y resistente, y flors cubertes, abáns d' obrirse, ab una mena de caputxa. Serveix pera construccions, ebanisteria, tintoreria y medicina. *Eucalpto*.

EUCARÍSTIA. f. Acció de gracies y per antonomasia 'l Santíssim Sagrament del altar. *Eucaristia*.

EUCARÍSTICH, CA. adj. Pertanyent a la Eucaristia. *Eucarístico*. || *Poét.* Oda en que 's donen les gracies. *Eucarístico*.

EUCAYRITA. f. *Min.* Seleniur de coure argentífer, mineral que 's pot tallar ab el ganivet. *Eucayrita*.

EUCLASSIA. f. *Min.* Esmeralda prismática del Brasil, sumament irágil. *Euclasia*.

EUCLORINA. f. *Quím.* Protóxit de cloro. *Euclorina*.

EUCOLOGI. m. Llibre d' Iglesia pera 'l diumenge y festes. *Eucologio*.

EUCRASSIA. f. *Med.* Bon temperament. *Encrasia*.

EUCROM, A. adj. *Med.* De color sá. *Eucromo*.

EUCROYA. f. *Med.* El color sá de la cara. *Eucroya*.

EUDALT, DA. n. p. Eudaldo.

EUDALET. dim. Eudaldito.

EUDEMÓNICH, CA. adj. Relatiu al eudemonisme. *Eudemónico*.

EUDEMONISME. m. Sistema que reconeix el benestar com el móvil de les nostres accions. *Eudemonismo*. || Art de contribuir al logro del benestar. *Eudemonismo*.

EUDIALITA. f. *Min.* Substancia mineral de color violat. *Eudialita*.

EUDIAPNEUSTIA. f. *Med.* Respiració dificultosa. *Eudiapneustia.*

EUDINAMIA. f. *Med.* Estar regular de les forces vitals. *Eudinamia.*

EUDIOBÒTICA. f. Art de passar alegrement la vida. *Eudiobòtica.*

EUDIÓMETRE. m. *Fis.* Instrument pera amidar la quantitat d'oxigen contingut al aire atmosfèric. *Eudiómetro.* || Instrument que serveix pera fer la síntesis de l'aigua, o sigui pera tornar a fer aquest líquid per medi del hidrògen y del oxigen al través dels quals s'hi fa passar una espurna elèctrica. *Eudiómetro.*

EUDIOMETRÍA. f. *Fis.* Art d'analitzar el gas per medi del eudiómetro. *Eudiometría.*

EUDIOMÈTRICH, CA. adj. *Fis.* Relatiu a la eudiometría. *Eudiométrico.*

EUDISTA. m. Relligió de Sant Agustí que als vots ordinaris hi aplega 'l d' instrucció a les pecadores repenedides. *Eudista.*

EUEMIA. f. *Med.* Bona qualitat de la sanch. *Euemia.*

EUERETISME. m. *Med.* Irritació normal dels muscles. *Eueretismo.*

EUETESSIA. f. *Med.* Estat normal de la sensibilitat. *Euetesia.*

EUEXIA. f. *Med.* Excel·lent disposició del cos. *Euexia.*

EUFABIA. f. *Ter. ibissench.* Gerra. *Tinaja.*

EUFEMIA. f. n. p. De dona. *Eufemia.*

EUFÈMICH, CA. adj. Referent al eufemisme. *Eufémico.*

EUFEMISME. m. *Ret.* Tropus pera suavisar les expressions. *Eufemismo.*

EUFLOGIA. f. *Med.* Inflamació benigna d'alguna part del cos. *Euflogia.*

EUFLÓGICH, CA. adj. Propi de la euflogia. *Euflogico.*

EUFONIA. f. *Gram.* Bon so, suau pronunciació, lo meteix que sinalefa y apòcope. *Eufonia.* || f. Supressió o addició de lletres a alguna veu pera evitar aspresa en la pronunciació. *Eufonia.* || So d'una sola veu o d'un sol instrument. *Eufonia.*

EUFÓNICH, CA. adj. Relatiu a la eufonia o de so agradable. *Eufónico.*

EUFONISME. m. Pruittja exagerada d'eufonia. *Eufonismo.*

EUFORBI. m. *Bot.* Planta de la fam. de les euforbiàcies; és semblanta a la canya dolça, y quan se la punxa treu un such agre y verinós. Aquest meteix such que 's converteix goma. *Euforbio.*

EUFORBIACI, A. adj. Paregut al euforbi. *Euforbiáceo.*

EUFORIA. f. *Med.* Facilitat en passar una malaltia. *Euforia.*

EUFÒTIDA. f. *Geol.* Mena de roca que conté una barreja de serpentina y de mica. *Eufótida.*

EUFRASSIA. f. Herba medicinal de la fam. de les escrofulariàcies; té cosa de 30 centímetres d'alsaria; feta pòls y presa com el té fortifica la vista y suavisa les inflamacions. *Eufrasia.* || Nòm propi de dona. *Eufrasia.*

EUFIÛSME. m. Exagerada puresa del llenguatge. *Eufuismo.*

EUFIÛSTA. s. y adj. Castís en el parlar. *Eufuista.*

EUGA. f. *Zool.* La femella del cavall. *Yegua.*

EUGABLANCA (Clot de l'). *Orog.* Sota 'l plá de Rús, en el camí de Castellar d'En Huch a Puigllançada.

EUGACERÍA. f. *Ant. y*

EUGASSADA. f. Ramat d'ergues. *Yeguada.*

EUGASSER. m. Qui cuida eugues. *Yegüero, yegüerizo.*

EUGASSERS (Pla dels). *Orog.* Pla del Pirineu gironí, entre 'l Puig de Segre y 'l coll de Fines-trelles.

EUGATER. m. *EUGASSER.*

EUGENESITA. f. *Min.* Aleació de paladí, or, plata y seleni. *Eugenesita.*

EUGENI. n. p. *Eugenio.*

EUGENINA. f. *Min.* Substancia crestallina que deposa l'aigua destilada de violes. *Eugenina.*

EUGNÓSTICH, CA. adj. *Min.* Calificació d'un cristall romboèdric de carbonat de calcs, qu'és ratllat per la fluorina. *Eugnóstico.*

ÈUGRAF. m. *Fis.* Mena de cambra fosca que presenta 'ls objectes en la seua posició natural. *Ègrafo.*

EULARIA. n. p. *Eulalia.*

EULARIA. *Biog.* Santa barcelonina del segle III, patrona de Barcelona abans que ho fos la mare de Déu de la Mercè. Conten qu'era una doncella filla de pares distingits que vivien en un lloch del terme de Sarriá en els primers temps del cristianisme. No tenint més de tretze anys va fugir secretament de la casa pairal y se'n va anar a escometre al tribunal de Daciá pera que no 's perseguís als cristians. Se la volgué fer apostatar; s'hi va negar y va ésser martiritzada, degollantla 'l dia 12 de Febrer del any 302 o 304. Les seues cendres varen ésser enterrades a la iglesia primitiva de Santa Maria del Mar, d'ont se tras-ladàren envers 878 a la antiga catedral, y 'l any 1267 col·locades en sumptuosa capella a la cripta de la seu. Modernament s'ha dublat que fos sarrianenca aqueixa santa.

EULARIA (Santa). *Geog.* Lloch de les Balears, part. jud. d'Ibissa, ab 900 hab.

EULOGI. n. p. *Eulogio.*

EULOGI (Sant). *Biog.* Diacre, martiritzat a Tarragona junt ab Sant Fruítós y Sant Augur, al aniteatre de la seua ciutat nadiua. Va ésser agafat pèl Janer de l'any 259 y cremat de viu en viu, junt ab els seus companys.

EULOGIES. f. pl. Ofertes beneides pèls sacerdots en la primitiva Iglesia. *Eulogias.*

EUNOT, A. adj. *Zool.* De llom o esquena elegant. *Eunoto.*

EUNUCH. m. Home capat qu'está destinat a guardar les dones als serralls. *Eunuco, espadón.* || En la historia antiga y oriental el ministre o empleat favorit d'algún rei. *Eunuco.*

EUONFALIA, NA. adj. *Zool.* Que té 'l melich ben conformat. *Euonfaliano.*

EUPATIA. f. Resignació en els sufriments físichs. *Eupatia.*

EUPEPSIA. f. *Med.* Digestió regular o fácil. *Eupepsia.*

EUPÉTALA. f. *Bot.* Mena de llorer. *Eupétala.* || *Min.* ÒPAL.

EUPIÓ. m. Oli pirògen líquid, produït per la destilació seca de les substancies orgàniques. *Eupión.*

EUPITECIA. f. *Entom.* Insectes lepidopters geomètrins, molt petits. *Eupitecia.*

EUPLASSIA. f. *Med.*

Materia animal essencialment orgànica. *Euplasia.*

EUPNEA. f. *Med.* Facilitat de respirar. *Eupnea.*

ÈUPOT, DA. adj. *Zool.* De potes llargues o voluminoses. *Eupodo.*

Eupitecia

ÉUPTER, A. adj. *Ornit.* De plomes hermoses. Éuptero.

EUQUIMA. f. *Bot.* La sava dels vegetals. Euquima.

EURA. f. *Bot.* Planta sermentosa de la fam. de les araliàcies, de fulles lluentes y en forma de cor y de tronch enrixa or y ple d' arrelletes que s' agafen al tronch dels arbres o a les pedres; fa unes boletes negres. Yedra.

EURA ESPINOSA. ARINJOLS.

EURA DE TERRA *Hiedra terrestre.*

EURA (Agusti). *Biog.* Escriptor català, nomenat bisbe d' Orense l' any 1736. Va néixer a Barcelona a les acavalles del segle XVII y encare vivia l' any 1761. Escrivia en català y mereixen esmentarse d' ell: un tractat de la llengua catalana; una descripció en vers de la montanya del Canigó y una anatomia del cos

humà, aixís com varies poesies. Ademés d' altres obres menys importants ne va escriure dues llatines dels sants pares.

EURÍKER, A. adj. *Zool.* Que té les banyes llargues. Euricero.

EURICH. *Biog.* Rei dels visigots, que feu assensinar al seu germà Teodorich II, succintlo al solí al any 466. Era arrià y perseguidor dels cristians. Dominant la banda enllà dels Alps, va procurar estendre 'l seu regne, entrant a sauch y foch la Galia,

apoderantse de Bourges, Arles, Clermont y Marsella. Ab els costúms dels gots, va formar un cos de lleis, protegint al ensems les ciències y les lleures. Va morir a Arles l' any 484, deixant a son fill Alarich la corona.

EURICOPIDÓPTEN, A. adj. *Ornit.* De bèch llarch y còrb en forma sabre. Euricopidópteno.

EURICORIA. f. *Med.* Si que 's fá en algunes llagues. Euricoria.

EURÍPICH, CA. adj. *Zool.* De qua llarga. Eurípigo.

EURISTERN, A. adj. De pit molt ample. Euristerno.

EURISTOM, A. adj. De boca molt ample. Euristomo.

EURITA. f. *Min.* Mena de feldespat que 's presenta en formes prismàtiques. Eurita.

EURITINA. f. Roca formada per una aglomeració microscòpica de detritus feldespàtics, enfortida per un ciment quarsós. Euritina.

EURITMIA. f. Bona disposició y simetria de les parts d' un cos entre sí. Euritmia. || Destresa en servir-se dels instruments quirúrgichs. || *Med.* Regularitat de les pulsacions. || *Mús.* Elecció felís del ritme musical. Euritmia.

EURITMICH, CA. adj. Relatiu a la euritmia. Euritmico. || Que té un ritme regular. Euritmico.

EURÓ. *Bot.* URÓ.

EUROPOM. m. *Entom.* Genre de papallones diurnes. Európo.

EUROPÉU, A. adj. Natural y pertanyent a Europa. Europeo.

EUS. *Loc.* Vos. Os. || *Ant.* Yo.

EUS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Prades; és a la vora del riu Tet y té 619 hab.

ÈUSCAR, A. adj. Lo pertanyent al llenguatge de les Províncies Vascongades. Èuscaro.

EUSEBI n. p. Eusebio.

EUSEMIA. f. *Med.* Reunió de molts símptomes favorables en una malaltia. Eusemia.

EUSINETA. *Bot. Ter. Menorca.* CAMEDRIOS.

EUSONFALÍ, NA. adj. Calificació dels monstres produïts per la reunió de dos individus quasi complets que poden executar ab complerta independència l' un del altre la major part de les funcions vitals, estant cada un d'ells dotat del seu corresponent melich y d' un cordó umbilical distint durant la vida intrauterina. Eusonfalino.

EUSONFALIS. m. pl. Nòm donat a una familia de monstres compostos del ordre dels autositaris, que comprén tots aque'ls qu' estan formats per la reunió de dos o més individus units generalment per la regió abdominal. Eusonfalios.

EUSTAQUI n. p. Eustaquio.

EUSTASI n. p. Eustasio.

EUSTENIA. f. *Med.* Estat normal de la força vital. Eustenia.

EUSTIL. m. *Arg.* Edifici en que les columnes están ben posades. Eustilo.

EUSTOQUIA. f. Virtut per la qual se judica prudentment de les coses. Eustoquia.

EUTANASIA. f. *Patol.* Mort dolça y sense dolor. Eutanasia. || *Met.* Mort en estat de gracia. Eutanasia.

EUTAXIA. f. Constitució perfectament organisa d' un ésser. Eutaxia.

EUTENIA. f. Salut perfecta. Eutenia.

EUTERI n. p. Nòm vulgar d' Eleuteri. Eleuterio.

EUTESIA. f. Armonia de les parts constitutives d' un cos. Eutesia.

EUTÉTICH, CA. adj. Disposat ab simetria. Eutético. || *Min.* Varietat de cristalls que tenen les cares oferint notables caràcters de simetria. Eutético.

EUTIMETRIA. f. Nòm que alguns geómetres van donar a la ciencia qu' atany tan sols a les linees. Eutimetria.

EUTIMI n. p. Eutimio.

EUTIMIA. f. Sossego, satisfacció. Eutimia.

EUTIQUIANO. n. p. Eutiquiàno.

EUTRAPELIA. f. Virtut que modera els excessos en les diversions. Eutrapelia, eutropelia. || Facultat del esperit qu' elegeix y cria nous medis d' amenisar les seues idees. Eutrapelia. || Discurs recreatiu. Eutrapelia.

EUTRAPÉLICH, CA. adj. Moderat en les diversions. Eutrapélico, eutropélico.

EUTROPI n. p. Eutropio.

EUXENITA. f. *Min.* Varietat de tantalat d' itria; substancia amorfa, de color moreno, de brill metallit y reínois, és transparenta quan se presenta en fulls prims. Euxenita.

EUZOODINAMIA. f. Estat perfecte de salut. Euzoodinamia.

EVACUACIÓ. f. Acte o efecte d' evacuar. Evacuación.

EVACUAMENT DE CAP. *Ant.* RODAMENT DE CAP. Vahido.

EVACUANT. adj. Lo que té virtut d' evacuar o purgar. Evacuativo, evacuatorio.

EVACUAR v. a. Vuidar, desocupar. Vaciar, evacuar. || *Med.* Treure 'ls mals humors del cos. Evacuar. || Dit d' una plaça o fortificació, treure la guarnició, retirar les tropes. Evacuar. || Parlant de negocis, etc., despatxarlos. Evacuar.

EVACUAT, DA. p. p. Evacuado.

EVACUITAT. f. VACUITAT.

EVADIR. v. a. Evitar algún dany. Evadir.

EVANÈIXER. v. a. *Ant.* DESVANÈIXERSE, DESAPARÈIXERSE.

EVANGELI. m. Història de la vida, doctrina y obres de Nostre Senyor Jesucrist. **Evangelio.** || Capítol prè de d'un dels quatre llibres dels evangelistes que's llegeix o's canta després de la Epistola. **Evangelio.** || *Met.* Veritat pura; y aixís diéu: *lo que 't dich és l' Evangelí.* Hablo del **Evangelio**, es el **Evangelio** lo que te digo, te digo la puríssima veritat. || pl. Llibret que conté 'l principi del **Evangelio** de Sant Joan y tres capítols de cada un dels altres tres evangelistes, que 's sol posar a les criatures per devoció. **Evangelios.**

DIR L' EVANGELI. fr. Denota quan cert y verdader es lo que diu algú. *Decir ó hablar el Evangelio.*

EVANGÉLICAMENT. adv. m. Conforme al **Evangelio**. **Evangélicamente.**

EVANGÉLICH, CA. adj. Pertanyent al **Evangelio**. **Evangélico.**

EVANGÉLICHS. m. pl. Nóm que s'atribueix als anabatistes, confessionistes y sacramentaris, que son tres sectes de luterans. **Evangelistas.**

EVANGELISACIÓ. f. La acció y efecte d'evangelisar. **Evangelización.**

EVANGELISADOR, A. adj. y s. Qui evangelisa. **Evangelizador.**

EVANGELISAR. v. a. Publicar l'**Evangelio**. **Evangelizar.**

EVANGELISME. m. Nóm que's va donar antigament a una festa que uns diuen era l'Anunciació, y altres el diumenge de Rams. **Evangelismo.**

EVANGELISTA. m. Escriptor del **Evangelio**. **Evangelista.**

EVANGELISTERI. m. El clergue qu' en algunes esglésies, té obligació de cantar l'**Evangelio**. **Evangelisterio.** || *Ant.* El faristol en que s'hi posa 'l llibre dels **Evangelis**. **Evangelisterio.**

EVANINERVIÓS, A. adj. *Bot.* Calificació de les fulles en que quasi no's percebeixen els nervis. **Evainérveo.**

ÉVANO. m. Fusta negra, llisa y molt pesada del arbre del meteix nóm que's cria a Etiòpia y a Ceylán. **Ébano.**

EVANÓXIL. m. Arbre de Conxinxina que produeix l'**évano**. **Ebanóxilo.**

EVANT. m. *Min.* Àgata jaspejada. **Evanto.**

EVAPORABLE. adj. Fàcil d'evaporarse. **Evaporable.**

EVAPORACIÓ. f. Elevació, exhalació de vapors. **Evaporación.** || *Quim.* Operació que té per objecte la transformació d'un líquid en vapor. **Evaporación.**

EVAPORADA. f. Dona vana y poch casta. *Impúdica, escaldada.*

EVAPORAMENT. m. **EVAPORACIÓ.**

EVAPORAR. v. n. Reduir un líquid a vapor. També s'usa com reciproc. **Evaporar.**

EVAPORARSE. v. r. *Met.* DESAPARÈIXER.

EVAPORAT, DA. p. p. **Evaporado.**

EVAPORATORI. m. Aparell propi pera afavorir la evaporació. **Evaporómetro.**

EVARIST. n. p. **Evaristo.**

EVASIÓ. f. Cavilositat. **Cavilación, cavilosidad.** || Escapatoria, defugi. **Evasión, efugio, escapatoria.** DÓNAR **EVASIÓ.** fr. DÓNAR **EIXIDA.**

EVASIU, VA. adj. Lo que facilita l'**evasió**. **Evasivo.**

EVASIVAMENT. adv. m. D'una manera **evasiva**. **Evasivamente.**

EVECCIÓ. f. *Astron.* La major de les desigualtats periòdiques a qu'està subjecte'l moviment llunar. **Evección.**

EVÈENT. adj. Que s'eleva sobre l'horitzó paral·lel al Equador. **Evehente.**

EVEÏNA. f. *Quim.* Substancia líquida oliosa que's treu del cañuch. **Evehina.**

EVELÍ. n. p. **Evelio.**

EVENT. m. Esdeveniment, succés casual. **Acontecimiento, acaecimiento, éxito, evecto.**

EVENTRACIÓ. f. *Med.* Sortida accidental de les vísceres. **Eventración.** || Trencadura a través de les parets abdominals. **Eventración.**

EVENTUAL. adj. Adventiciu, fundat sobre alguna cosa incerta o casual. **Eventual.**

EVENTUALISACIÓ. f. Acció y efecte d'eventualisar. **Eventualización.**

EVENTUALISAR. v. a. Deixar a la casualitat la realisació d'alguna cosa. **Eventualizar.**

EVENTUALISME. m. Sistema que tot ho atribueix a la eventualitat. **Eventualismo.**

EVENTUALITAT. f. Qualitat de lo eventual. **Eventualidad.** || Fet o circumstància de realisació incerta o conjectural. **Eventualidad.**

EVENTUALMENT. adv. Casualment. **Eventualmente.**

EVERÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Fer bots. **Botar.**

EVERANYS. m. pl. *Ter. Ibissench.* Fer pronostichs. **Augurios.**

EVERÍCUL. m. *Med.* Instrument quirúrgich a manera de cullereta, que serveix pera treure les pedretes o arenes que poden haver quedat a la bufeta després de la operació de la talla. **Everriculo.**

EVICCIÓ. f. *For.* Seguretat que's dona de respondre sempre de la cosa venuda, pagada o deixada. **Evicción.**

EVIDENCIA. f. Demostració, certesa clara. **Evidencia.**

EVIDENCIA MORAL. Certitut d'una cosa, de modo que 'l pensar lo contrari sigui temeritat. *Evidencia moral.*

EVIDENCIA DE FET. La que s'adquireix per medi de la observació. *Evidencia de hecho.*

EVIDENCIA DE SENTIMENT. El coneixement cert dels fenòmens que un observa en sí meteix. *Evidencia de sentimiento.*

EVIDENCIA RACIONAL O RAONABLE. La que's procura adquirir pèl raciocini o 'l discurs. *Evidencia racional.*

EVIDENCIA SENSIBLE O DELS SENTITS. El testimoni irrecusable, degut a les impressions comunicades a l'ànima per medi d'aquells. *Evidencia sensible de los sentidos.*

EVIDENCIABLE. adj. Susceptible d'èsser evidenciat. **Evidenciable.**

EVIDENCIAL. adj. Qu'encloü evidència. **Evidencial.**

EVIDENCIALMENT. m. y

EVIDENCIAMENT. m. Acte o efecte d'evidenciar. **Evidenciamiento.**

EVIDENCIAR. v. a. Fer patenta alguna cosa. **Evidenciar.** || Posar en situació manifesta. **Evidenciar.**

EVIDENT, A. adj. Patent, clar. **Evidente.**

EVIDENTMENT. adv. m. Ab evidència. **Patentement, evidentemente.**

EVIDI. n. p. **Evidio.**

EVINENT Y MUNTANER (Rafel). *Biog.* Metge mallorquí, nat a Bunyola l'any 1726 y mort a Palma l'any 1814. Va ésser el primer censor de la academia de medicina establerta a Palma l'any 1789 y era tingut per un dels savis del seu temps. Havia sigut catedràtic de la universitat mallorquina, corresposal del Reial Jardí Botànic, de Madrid, membre de la Societat Econòmica y de distintes acadèmies científiques. Va publicar: *Proyecto de los hospitales; Instrucción sobre la máquina fumigatoria y el modo de socorrer a los muertos asfíticos* (1779), y un dictamen

relatiu a l'obra del Dr. Muntaner, *Manual... de las operaciones de cirugía*.

EVIRAT. adj. *Blas.* Epítet dels animals de sexe ambigue. *Evirado*.

EVISCERAR. v. a. Treure les vísceres o entranyes. *Eviscerar*.

EVITABLE. adj. Lo que pot o deu evitarse. *Evitable*.

EVITACIÓ. f. Acte y efecte d'evitar alguna cosa. *Evitación*.

EVITAR. v. a. Deslliurar-se d'algun dany o perill. *Evitar*, *evadir*. || Fer medis pera no caure en algun dany o perill. *Evitar*.

EVITAT, DA. p. p. *Evitado*.

EVITERN, A. adj. Lo que havent tingut principi no tindrà lí, com: *els àngels, les ànimes racionals*, etc. *Eviterno*.

EVITERNITAT. f. Qualitat de lo evitern. *Eviternidad*.

EVOCABLE. adj. Lo que pot ésser evocat, recordat. *Evocable*.

EVOCACIÓ. f. Acció y efecte d'evocar, de recordar. *Evocación*.

EVOCAR. v. a. Fer eixir els morts de llurs tombes, citalos. *Evocar*.

EVOCAT, DA. p. p. *Evocado*.

EVOL. *Geog.* Poble del dist. mupal. d'Oleta, departament dels Pirineus Orientals. || *Hidrogr.* Rivera que originada en les montanyes de Madres al Conflent, descendeix del N.N.O. barrejant-se dessota de un pont de quatre arcades ab les aigües de la rivera de Cabriús.

EVOLUCIÓ. f. Moviment, maniobra de les tropes en formació y també dels barcos d'una esquadra. *Evolución*. || Sistema dels que creuen que 'ls éssers prexistien al acte generatiu que 'ls va posar en moviment. *Evolución*. || Desenrotlló de les coses per medi del qual passen d'un estat a un altre. *Evolución*.

EVOLUCIONAR. v. a. Efectuar les tropes moviments tàctics. *Evolucionar*. || Transformar-se 'ls éssers o les coses d'una manera insensible, sense sacudiments. *Evolucionar*.

EVOLUCIONARI, A. adj. Relatiu a les evolucions. *Evolucionario*.

EVOLUTA. f. Ratlla espiral en forma de caragol. *Evoluta*

EVOLUTIU, VA. adj. Que pot variar o modificar el moviment. *Evolutivo*.

EVÓNFAI, A. adj. Plá per dalt y cóncav per baix. *Evónfalo*.

EVULSIÓ. f. *Med.* L'acte d'arrancar o d'extréure. *Evsión*.

EVULSIU, VA. adj. *Med.* Concernent als medis ab que 's practica la evulsió. *Evsivo*.

EX. prep. *llat.* Entra en la composició de moltes veus del nostre idioma, ampliant llur significació la major part d'elles. *Ex*. || Anteposada ab un guió a un nóm d'empleu o dignitat, indica que ha deixat de exercir aquell o de tindre aquesta. *Ex*.

Ex. Expr. de fástich, Ej, eje

EX ABRUPTE. m. adv. Expressió *llatina* que denota la vivesa y calor ab que un entra en el discurs o enraonament quan o com no s'esperava. *Exabrupto*.

EXACCIÓ. f. Cobrança de tributs. *Exacción*. || Imposició de tribut. *Exacción*. || *Met.* Rigor, atropell. *Exacción*.

EXACERBACIÓ. f. *EXASPERACIÓ.*

EXACERBAR. v. a. *EXASPERAR.*

EXACORDI. m. *Mús.* Instrument de sis cordes. *Exacordio*.

EXACORDUS. m. *Mús.* Escala de cant plá compost de sis notes. *Exacordo*.

EXACTE, A. adj. Cabal, puntual, complert. *Exacto*. || Sumament ajustat. *Exacto*.

EXACTEMENT. adv. m. Ab exactitut. *Exactamente*.

EXACTÍSSIM, A. adj. sup. *Exactísimo*.

EXACTITUT. f. Puntualitat, suma dilligència en fer alguna cosa. *Exactitud*.

EXACTOR. m. Cobrador o recaudador de tributs é imposts. *Exactor*.

EXADÁCTIL, A. adj. *Zool.* Se diu del animal que té sis dits o sis aletes pectorals. *Exadáctilo*.

EXAEDRE m. Geom. Sòlit terminat per sis superfícies planes. *Exaedro*.

EXAFÁRMACH. m. *Farm.* Emplastre compost de sis substancies. *Exafármaco*.

EXAGALLADA. f. Acció inconsiderada y repentina que sempre sol ésser vituperable. *Viaraza*.

EXAGERACIÓ. f. Acció y efecte d'exagerar. *Exageración*. || Ponderació; concepte que traspassa 'ls límits de lo just. *Exageración*.

EXAGERADAMENT. adv. m. *Exageradamente, exagerativamente*.

EXAGERADOR, A. m. y f. Qui exagera. *Exagerador, exagerativo, ponderador*.

EXAGERAR. v. a. Ponderar, abultar, representar les coses petites com grans, de modo qu'excideixi de lo verdader, lo natural y lo ordinari. *Ponderar, exagerar*.

EXAGERAT, DA. p. p. *Exagerado*.

EXAGERATIU, VA. adj. Lo qu'exagera. *Exagerativo*.

EXAGONAL. adj. Propi del exàgon. *Exagonal*, || Que té sis ànguls o sis costats. *Exagonal*.

EXÀGON. adj. *Geom.* Figura plana que té sis ànguls. *Exàgono*.

EXÀGRAMA. m. Reunió o conjunt de sis lletres. *Exàgrama*.

EXAHÍDRICH, CA. adj. Lo que conté una quantitat de hidrògen sis vegades més gran qu'un'altra composició de la mateixa mena. *Exahídrico*.

EXALANA (Catarina). *Biog.* Venerable religiosa del convent de Santa Clara, de Castelló d'Empúries, en el sigle XVI. Va néixer a la vila de Prades envers l'any 1535 o 37, y va morir al seu convent, víctima dels càstichs ab que mortificava'l seu cos, l'any 1597. Pél seu zel religiós y vida exemplar se li va conferir la prelacia del aleshores, famós convent; y quan l'arquebisbe de Tarragona va créure necessari posar esmena a la relaxació de les clarisses de la antiga capital, va ésser escullida sor Exalana, que hi va anar ab altres companyones seues, logrant un éxit ab la seua estada a Tarragona.

EXALSAMENT. m. *Ant.* *EXALTACIÓ.*

EXALSAR. v. a. *Ant.* *EXALTAR.*

EXALTACIÓ. f. Acte y efecte d'exaltar o d'exaltar-se. *Exaltación, exaltamiento, ensalzamiento*.

EXALTAR. v. a. Elevar a grau superior. *Exaltar*. || Realsar el mérit o circumstancies d'alguna persona o cosa. *Exaltar*.

EXALTARSE. v. r. *Commoure's, acaliorarse. Exaltarse*.

EXALTAT, DA. adj. Qui segueix ab molt calor algun partit. *Acalorado, exaltado*.

EXALLAMENT. m. *Ant.* *DESTERRO.*

EXALLAR. v. a. *Ant.* *DESTERRAR.*

EXÀMEN. m. Proba, censura, judici de l'aptitut d'algun subjecte. *Exàmen*. || Averiguació d'algun fet, analisant les seues qualitats y circumstancies. *Exàmen*.

EXÁMEN DE CONCIENCIA. L'acte de fer memòria de lo que s'ha fet contra les obligacions de cada qual. *Examen de conciencia.*

EXÁMEN DE TESTIMONIS. *For.* Declaració judicial que s' pren als testimonis. *Examen de testigos.*

EXAMERÓN. m. Nòm dels comentaris que han fet diversos autors sobre 'ls primers capítols del Gènesis y 'ls sis primers dies de la creació. *Examerón.* || Obra dividida en sis parts que porta 'l nòm de cada dia. *Examerón.*

EXÁMETRE. m. Vers de sis peus; el quint dàctil, el sisé espondéu y 'ls demés dàctils o espondéus, y pot tindre 'l quart dàctil y 'ls dos darrers espondéus; en aquest cas deu acabar en diçcio de quatre síl·labes y serveix pera expressar pesadés, majestat, turbació, etc. *Exámetro.*

EXAMINADOR. A. m. y f. Qui examina. *Examinador.*

EXAMINADOR DE MESURES: MOSTASSÀ.

EXAMINADOR SINODAL. Teòlech o canonista nomenat pèl prelat diocesà pera examinar als que deuen ésser admesos per ordenandes, predicadors, y confessors, etc. *Examinador sinodal*

EXAMINAMENT. m. *Ant.* EXÁMEN.

EXAMINAR. v. a. Pesar, inquirir, averiguar ab cuidada una cosa. *Examinar.* || Provar l'apetit de alguna persona en alguna ciencia u ofici. *Examinar.*

EXAMINAR TESTIMONIS. fr. *Examinar testigos.*

EXAMINAT, DA. p. p. Examinado.

EXANASTROFA. f. *Med.* Convalecència. *Exanastrofa.*

EXÁNGUL, A. adj. *Geom.* Exàgono.

EXANGULAR. adj. Que té sis ànguls. *Exagonal, exangular.*

EXÁNIM. adj. Seus ànima. *Exánime.* || Débil, sense forces, desmaiàt. *Exánime, exangüe.*

EXANIMACIÓ. f. *Med.* Mort aparent y devegades real. *Exanimación.*

EXANTEMA. m. *Med.* Tota erupció, foch o granallada que surt a la pell. *Exantema.* || Materia pulverulenta que surt a la superfície de certs cossos. *Exantema.*

EXANTEMÁTICH, CA. adj. Lo que toca al exantema. *Exantemático.*

EXANTEMATOLOGÍA. f. *Med.* Tractat sobre 'ls exantemes. *Exantematología.*

EXANTEMATÓS, A. adj. *Med.* Que va acompanyat d'exantema. *Exantematoso.*

EXÁNTROP, A. s. y adj. Qui pateix exantropia. *Exántropo.*

EXANTROPIA. f. *Med.* Derrer grau de la melancòlia atrabiliària; odi als homes. *Exantropía.*

EXAPÉTAL, A. adj. *Bot.* Se diu de la planta que té sis pétals. *Exapétalo.*

EXÁPOT, DA. adj. *Zool.* Se diu del animal que té sis peus o potes. *Exápodo.*

EXÁPTER, A. adj. *Entom.* Que té sis ales. *Exáptero.*

EXARAGMA. m. *Med.* Mena de luxació. *Exaragma.*

EXARCA. m. Eu lo ecclesiàstich equivalia a Primat a la diòcesis, y als monestirs a Superior general de mòlts d'ells; entre 'ls grechs, dignitat immediata al patriarca. *Exarca.*

EXARCAT. m. Jurisdicció y dignitat del exarca. *Exarcado.* || Espai de temps que durava 'l govern de un exarca. *Exarcado.* || Període històrich en que hi hagué exarques. *Exarcado.*

EXARCIA. f. *Nàut.* Els aparells d'una nau. *Jarcia.* || Els arçons de pescar. *Jarcia.*

ANAR A TOTA EXARCIA. *Loc. ant. nàut.* A TOTA VELA.

EXARMA. f. *Med.* Tumor prominent. *Exarma.*

EXARQUIATRE. m. *Med.* Títol donat a alguns primers metges de reis o d'emperadors. *Exarquiatro.*

EXART. m. ACÀS, CASUALITAT.

PER EXART. m. adv. **PER CASUALITAT.**

EXASÉPAL, A. adj. *Bot.* Que té sis sèpals. *Exasépalo.*

EXASPERACIÓ. f. La acció y efecte d'exasperar o d'exasperarse. *Exasperación.*

EXASPERAR. v. a. Irritar. *Exasperar, exacerbar.*

EXASPERARSE. v. r. Irritarse.

EXASPERAT, DA. p. p. Exasperado, exacerbado.

EXASPERM, A. adj. *Bot.* Planta quins fruits contenen sis llavors cada hu. *Exaspermo.*

EXÁSTER. m. *Astron.* Nòm donat a la constelació de les Pléyades, perquè està composta de sis estrelles. *Exástero.*

EXÁSTIL. m. *Arq.* Porxada que té sis columnes de front. *Exástilo.*

EXASTOM, A. adj. *Zool.* Se diu del animal que té sis boques o sis forats. *Exástomo.*

EXATETRAEDRE, A. adj. *Min.* Se diu dels cristalls cúbichs que tenen a cada cara una piràmide tetraedre, com se veu en una varietat de les sals carbonatades. *Exatetraedro.*

EXAUCH. m. Obra de desaguair. *Desagüe.* || Conducte o canal que dona eixida a les aigües superflues. *Desaguadero.* || Canal o rech que pren l'aigua dels rius, etc., pera regar. *Desaguador.*

EXAUDIBLE. adj. *Ant.* Que pot escoltarse agradablement. *Agradable, exaudible.*

EXAUGAR. v. a. Treure les aigües d'algún lloch, comunment per medi de rech o cequia. *Desaguar.* || Treure alguna cosa del mar. *Resacar.*

EXAURELLAR. v. a. *Ant.* Llevar les orelles. *Desorejar.*

EXAUSIR. v. a. *Ant.* ENSALSAR, EXALTAR.

EX CATHEDRA. *Loc. lat.* S' usa familiarment ab els veïbs, *dir, parlar,* etc., pera denotar qu'algú parla, etc., ab to magistral. *Ex cathedra.*

EXCAVACIÓ. f. Acte y efecte d'excavar. *Excavación, excava.* || *Mil.* Forat que s' fa al peu de la mura la quan cau per falta de fonament. *Excavación.* || L'obra de treure la terra als arbres, pera cavarlos y femarlos, y també pera rebre l'aigua. *Aiquerque, excavación.*

EXCAVAR. v. a. Cavar. *Excavar.*

EXCEDENT. p. a. Excedente, excesivo.

EXCEDIMENT. m. *Ant.* TRANSGRESSIÓ, EXCÉS.

EXCEDIR. v. a. Sobrepujar. *Exceder.* || Propassar-se, traspassar els límits regulars. *Exceder.*

EXCEDIRSE. v. r. PROPASSARSE.

EXCEDIRSE A SÍ METEIX. fr. Fer algú, que ja té gran fama, cosa de més mèrit de lo que se li savia. *Excederse a sí mismo.*

EXCEDIT, DA. p. p. Excedido.

EXCEL-LENCIA. f. Superior qualitat d'alguna cosa. *Excelencia.* || Tractament d'honor que s' dona comunment als ministres, embaixadors, generals, etc. Antigament sols se donava als reis y emperadors, pero després se mudà en *altosa* y darrerament en *mafestat.* *Excelencia.*

PER EXCEL-LENCIA. m. adv. *Por antonomasia, por excelencia.*

EXCEL-LENT. adj. Exquisit, molt bo en la seua mena. *Excelente.*

EXCEL-LENTÍSSIM, A. adj. sup. Excelentísimo. || Tractament de la persona que té excel·lència. *Excelentísimo.*

EXCEL-LENTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Excelentísimamente.

EXCEL-LENTMENT. adv. m. Excelentemente.

EXCEL·LIR, v. n. *Ant.* SOBREPUIJAR.

EXCELS, A. adj. De singular excel·lència. **Excel·so**. || Eminent, molt elevat o alt. **Excelso**.

EXCELSAMENT, m. *Ant.* ENSALSAMENT. || adv. m. **Excelsamente**.

EXCELSAR, v. a. ENSALSAR, EXALTAR.

EXCÉNTRICAMENT, adv. m. D' un mode excèn·trich. **Excèntricament**.

EXCÉNTRICH, CA. adj. Lo qu' és fora del seu centre. **Excentricidad**.

EXCEPCIÓ, f. Exclusió, restricció. **Excepción**. || *For.* Obgecció oposada al actor pera excloure 'l de la seua petició. **Excepción**. || La persona o cosa exceptuada. **Excepción**.

EXCEPCIÓ DECLINATORIA. *For.* La que 's produeix contra 'l jutge, alegant que no li competeix el coneixement de la causa. **Excepción declinatoria, de incompetencia**.

EXCEPCIÓ DE NON NUMERATA PECUNIA. *For.* La que oposa qui nega havèrseli entregat el diner sobre que se l' executa. **Excepción de non numerata pecunia**.

EXCEPCIÓ DILATORIA. *For.* La que allarga 'l curs de la causa. **Excepción dilatoria**.

EXCEPCIÓ PEREMPTORIA. *For.* La qu' acaba 'l plet. **Excepción perentoria**.

EXCEPCIÓ PERJUDICIAL. *For.* La que 's produeix contra l' actor, dient que no és part lligítima pera posar la demanda. **Excepción perjudicial**.

A **EXCEPCIÓ DE...** m. adv. **Exclusiu**. *A excepción, de, menos, excepto*.

NO HI HA REGLA SENS EXCEPCIÓ. fr. Denota que no hi há proloqui, conjunt, i etc., tan general que no sigui fals alguna vegada. *No hay regla sin excepción*.

EXCEPCIONAL, adj. Pertanyent a la excepció. **Excepcional**.

EXCEPCIONALMENT, adv. m. D' una manera excepcional. **Excepcionalmente**.

EXCEPCIONAR, v. a. *For.* Posar excepcions. **Excepcionar**.

EXCEPTACIÓ, f. **EXCEPCIÓ**.

EXCEPTAR, v. a. **EXCEPTUAR**.

EXCEPTAT, DA. p. p. **Exceptuado**. || adv. m. y **EXCEPTE**. adv. m. **Exclusiu**. A **EXCEPCIÓ**.

EXCEPTUAR, v. a. Excloure de la regla general, número, etc. **Exceptuar**.

EXCEPTUAT, DA. p. p. **Exceptuado**.

EXCÉS, m. Lo que sobra d' alguna cosa. **Exceso**. || **CRIM**, **DELICTE**. || Desordre en el menjar, beure, etc. **Exceso**. || La part o porció en que una cosa excedeix a un' altra. **Exceso**.

COMETRE UN EXCÉS. fr. Cometre algún desordre o delicte. *Cometer un exceso*.

EN EXCÉS, m. adv. **EXCESSIVAMENT**.

FER EXCESSOS. fr. Fer demostracions u obres que demostrin alguna passió extraordinària. *Hacer excesos*.

ÉSSER UN EXCÉS. fr. Pera denotar qu' alguna cosa o fet és extraordinari en la seua classe. *Ser un exceso*.

EXCESSIU, VA. adj. Extraordinari, fora de regla. **Excesivo**.

EXCESSIVAMENT, adv. m. Ab excés. **Excesivamente**.

EXCIPIENT, m. *Farm.* Substància que constitueix la base d' algún medicament o de qualsevulla composició farmacèutica. **Excipiente**.

EXCITABILITAT, f. Qualitat de lo qu' és excitable. **Excitabilidad**. || Facultat que tenen els orgues vius de sentir l' acció dels estimulants. **Excitabilidad**.

EXCITACIÓ, Acte y efecte d' excitar o d' excitar-se. **Excitación, incitamento, incitamiento**.

EXCITADOR, A. m. y f. Qui excita. **Incitador**.

EXCITAMENT, m. *Med.* Restabliment de l' acció y energia del cervell, interrompudes pèl somni o per qualsevulla causa debilitant. **Excitamiento**.

EXCITANT, p. a. Lo que té la facultat o propietat d' excitar. **Excitante**.

EXCITAR, v. a. Animar, estimular. **Incitar, excitar, encorajar, enervorizar**. || Moure, provocar. També 's pren en bona part, com: *excitar la compasión*. **Excitar**. || Parlant de les passions, posarles en moviment. **Excitar, despertar**. || Parlant de les idees, qüestions y algunes altres coses inanimades, promoureles, ferles presents. **Excitar, despertar**. || També s' usa com reciproc. **Excitarse**.

EXCITAT, DA. p. p. **Excitado**.

EXCITATIU, VA. adj. Lo qu' excita o pot excitar. **Excitativo**. || Que sedueix. **Seductor, seductivo**.

EXCLAMACIÓ, f. Acte d' exclamar. **Exclamación**. || *Ret.* Figura qu' alsant la veu, y ab interjecció o sens ella expressa diferents afectes del ànim, com: *dolor, alegría*, etc. **Exclamación**.

EXCLAMAR, v. n. Prorrompre en expressions de sentiment, d' indignació o d' algún altre afecte. **Exclamar**.

EXCLAMARSE, v. r. Queixarse, fer crits llastimosos demanant favor o ajuda. **Clamar, exclamarse**.

EXCLAMATORI, A. adj. Lo que pertany a la exclamació. **Exclamatorio**.

EXCLAUSTRACIÓ, f. Acció y efecte d' exclaustrar. **Exclaustración**.

EXCLAUSTRAR, v. a. Fer eixir del claustre als relligiosos. **Exclaustrar**.

EXCLAUSTRAT, m. Relligió qu' ha sortit del claustre y particularment aquell qu' ha deixat la clausura per supressió del institut al qual pertanyia. **Exclaustrado**.

EXCLÓS, A. p. p. **Excluido, excluso**.

EXCLOURE, v. a. Exceptuar. **Excluir, exceptuar**. || Deixar fora, no admetre. **Excluir**.

EXCLUHIR, v. a. **EXCLOURE**.

EXCLUIR, v. a. y

EXCLUSIÓ, f. Acte y efecte d' excloure. **Exclusión, excepción**.

EXCLUSIU, VA. adj. Lo qu' exclóu o té forsa pera excloure. **Exclusivo**.

EXCLUSIVA, f. Repulsa pera no admetre a algú en algún empleu, comunitat o altre ministeri, extenent-se també a altres coses. **Repulsa, exclusiva, exclusión**. || f. Monopoli o privilegi d' explotar, vendre, etc., un sol, alguna cosa. **Exclusiva**.

TINDRE 'N LA EXCLUSIVA. fr. Ésser l' únich que pot disposar d' alguna cosa. *Tener la exclusiva*.

EXCLUSIVAMENT, adv. m. y

EXCLUSIVE, adv. m. Ab exclusió. **Exclusivamente**.

EXCLUSIVISME, m. Pruittja d' excluir. **Exclusivismo**. || Egoïsme. **Egoísmo, exclusivismo**.

EXCLUSIVISTA, s. Qui está afectat d' exclusivisme. **Exclusivista**.

EXCOGITAR, v. n. *Ant.* Trovar alguna cosa o algún medi a forsa de pensar y meditar. **Escogitar**.

EXCOMUNICACIÓ, f. **EXCOMUNIO**.

EXCOMUNICADOR, m. Qui excomunica. **Excomulgador**.

EXCOMUNICAR, v. a. Apartar, privar de la comunió dels fidels. **Excomulgar**.

EXCOMUNICAT, DA. p. p. **Excomulgado**. || *Met.* Malvat, pervers. **Descomulgado**.

EXCOMUNICAT TOLERAT. L' excomunicat ab qui 's pot tractar en certes ocasions. **Excomulgado tolerado**.

EXCOMUNICAT VITANDO. Aquells ab qui no 's pot tractar lícitament. **Excomulgado vitando**.

EXCOMUNIÓ. f. Privació de la comunió dels fidels. **Descomunió, excomunió.** || Carta o edicte ab que s'intima la censura **Excomunió.**

ALSAR LA EXCOMUNIÓ. fr. Absoldre d'ella. *Alzar, levantar, remittir, absolver.*

EXCORPURI. v. r. *Ter. ibissench.* Aclarir. Esclarecer.

EXCRECENCIA. f. Carnot que s'eleva contra lo natural. **Excrecencia.** || En algunes classes de la història natural, com: en la *conquillologia, botànica, etc., tot bulto qu' excedeix la superfície regular.* **Excrecencia.**

EXCREMENT. m. La part inútil del aliment que expelleixen els cossos per la via ordinària després de feta la digestió. **Excremento.**

EXCREMENTAL. adj. **EXCREMENTICI.**

EXCREMENTAR. v. a. Treure excrements. **Excrementar.**

EXCREMENTICI. adj. Lo que pertany al excrement o participa d'ell. **Excrementicio, excrementoso, excremental.**

EXCRETAR. v. a. **EXCREMENTAR.**

EXCRETOR, A. adj. Epítet que s'dóna als òrgans del cos propis pera excretar. **Excretor.**

EXCRETORI, A. adj. *Anat.* Se diu dels conductes que separen lo útil de lo inútil. **Excretorio.**

EXCULPACIÓ. f. **Disculpa.**

EXCURSIÓ. Entrada de gent armada en país enemic. || *Correria, excursió.* || Viatge o eixida, que té per propòsit l'estudi, l'esvaiment o bé la contemplació de les belleses y els records artístichs, científichs, històrichs, etc. || *For.* **EXCURSIÓ.**

EXCUSA. f. **Disculpa, raó o motiu** ab que algú explica 'l per què ha fet o ha deixat de fer alguna cosa. **Excusa, excusación.** || *Pretext, efugi* ab que s'escapa algú d'algún apuro. **Escapatoria.** || *Met.* **Pretext, motiu** que s'pren pera fer u oïmitir alguna cosa. **Achaque, excusa.**

EXCUSA DE MAL PAGADOR Excusa frívola. **Excusa de mal pagador.**

AB EXCUSES D' EN PAU EN PERE S' ESCALFA. *Ref.* Explica qu' alguns ab el pretext de demanar pera altres solliciten pera sí. *Pide el goloso para el desoso.*

BONA EXCUSA TÉ 'L MALALT QUE 'S PIXA AL LLIT Y DIU QUE S'ÚA. *Ref.* Contra 'ls que pera disculpar llurs faltes les atribueixen falsament a unes altres causes o persones. **La culpa del asno echarta à la albarda.**

EXCUSABLE. adj. Lo qu' admet excusa. **Excusable.**

EXCUSACIÓ. f. **EXCUSA.**

EXCUSADAMENT. adv. m. Sense necessitat. **Excusadament.**

EXCUSADOR, A. m. **Excusador.**

EXCUSAR. v. a. **Disculpar, alegar alguna causa** pera disculpar a un altre. **Excusar.** || Evitar, impedir coses perjudicials. **Excusar.**

EXCUSARSE. v. r. **Disculparse. Justificarse, excusarse.**

EXCUSAT, DA. p. p. **Excusado.** || Lo que no és precis. **Excusado.**

EXCUSSIÓ. f. *For.* **Proceiment judicial** contra 'ls bens del deutor abans de proceir contra 'ls del fiador. **Excusión, excursión.**

EXECRABLE. adj. Digne d'excreció. **Detestable, execrable.**

EXECRABLEMENT. adv. m. **Execrablemente.**

EXECRACIÓ. f. **Maledicció Imprecación, execración.** || Horror, detestació d' alguna cosa. **Execración.**

EXECRADOR, A. adj. Qui execra. **Execrador.**

EXECRAMENT. m. *Ant.* Superstició en que s'usa-

va de coses y de paraules a imitació dels sacraments. **Ezecramiento.**

EXECRAR. v. a. **Maleir, detestar, abominar.** **Execrar.**

EXECRAT, DA. p. p. **Execrado.**

EXECRATORI, A. adj. **Imprecatori. Imprecatorio, execratorio, execrativo.**

EXECUCIÓ. f. L' acció d' obrar. **Ejecución.** || Aprensió de la persona o bens del deutor. **Ejecución.**

MENAR A EXECUCIÓ. fr. **Posar en excució.** *Poner en obra.*

EXECUTABLE. adj. Lo que pot ésser executat. **Ejecutable.**

EXECUTADOR, A. adj. Qui executa. **Ejecutador.**

EXECUTANT. p. a. *For.* Qui executa judicialment a un altre pera ferli pagar algún deute. **Ejecutante.**

EXECUTAR. v. a. **Efectuar, posar per obra.** **Ejecutar.** || *For.* **Precisar a pagar per ordre del jutge.** **Ejecutar.** || Vendre públicament per manament del jutge 'ls bens del deutor pera pagar a l' acreedor. **Ejecutar, hacer ejecución.**

EXECUTAT, DA. p. p. **Ejecutado.**

EXECUTIU, VA. adj. Lo que insta vivament; lo que no dóna espera ni permet que s'allargui la seua execució **Ejecutivo.**

EXECUTIVAMENTE. adv. m. **Ejecutivamente.**

EXECUTOR. m. Qui executa. **Ejecutor.** || *For.* La persona que fa alguna execució d' ordre del jutge. **Ejecutor.**

EXECUTORIA. f. *For.* **Despaig de la sentència** que no admet l'apelació. **Ejecutoria.**

EXECUTORIAL. adj. S' aplica als despaigs que comprenen la executoria de sentència eclesiàstica. **Ejecutorial.**

EXECUTORIAR. v. a. **Obtindre algú a favor seu** en judici la sentència que causa executoria. **Ejecutoriari.** || **AFIANSAR, ASSEGURAR.**

EXEGESSIS. f. *Lit. filol.* **Explicació, exposició, explanació, disertació, etc., en general.** **Exégesis.** || **Comentari dirigit a interpretar una paraula, sentència, etc., y s' aplica més particularment a l' interpretació de les Sagrades Escriptures.** **Exégesis.**

EXÉGETA. m. Qui s' consagra a l' explicació o interpretació dels llibres sagrats. **Exégeta.**

EXEGÈTICA. f. **Art de trovar en números o ratlles l' arrel d' una equació** qualsevulla. **Exegética.**

EXEGÈTICH, CA. adj. Lo que pertany a la exégesis. **Exegético.**

EXEGUIR. v. a. *Ant.* **EXECUTAR, 1.**

EXELCISME. m. *Med.* **Enfonsament dels ossos.** **Exelcismo.**

EXELLER. v. a. *Ant.* **DESTERRAR.**

EXEMPCIÓ. f. **Privilegi, dispensa, immunitat.** **Exención.**

EXEMPLAR. adj. Lo que dóna bon exemple. **Ejemplar, edificativo.** || m. **Original, modelo.** **Ejemplar.** || Lo que s' ha fet altres vegades en igual cas. **Ejemplar.** || **Cástich, que deu servir d' escarment.** **Ejemplar.** || **Entre estampers, el primer de cada full d' una obra que s'imprimeix.** **Capilla.**

FER EXEMPLAR fr. **Fer el primer alguna cosa que altres imiten.** *Hacer ejemplar.*

FER UN EXEMPLAR. fr. **Castigar a algú pera escarment dels altres.** *Hacer un ejemplar.*

SENSE EXEMPLAR. m. adv. **Sense memoria de que hagi succeït.** *Sin ejemplar, sin ejemplo.*

EXEMPLARMENT. adv. m. **D' un modo ejemplar.** **Ejemplarmente.**

EXEMPLE. m. **Cas o fet** succeït en altre temps, que s' proposa pera seguirse o evitarse. **Ejemplo.** ||

Acció o conducta que mou o inclina a la imitació. **Ejemplo.** || Simil o comparació pera manifestar alguna cosa. **Ejemplo.** || Als estudis de primeres lletres el model o mostra que dóna 'l mestre al noi pera que imiti la forma de lletra. **Materia, muestra, cartilla.**

DÓNAR BON EXEMPLE. fr. Edificar. *Dar buen ejemplo.*

DÓNAR MAL EXEMPLE. fr. *Dar mal ejemplo.*

L'EXEMPLE DELS MAJORS FÀ BONS O DOLENTS ALS MENORS. *Ref.* Denota que 'ls súbdits comunment se acomoden al dictàmen y costúms dels superiors. *Como canta el abad responde el sacristán; por donde salta la cabra salta el que la mama.*

PENDRE EXEMPLE. fr. Observar lo que altres fan pera seguir'ho, si és bó, y pera evitar'ho si és dolent. *Tomar ejemplo ó experiencia.*

PER EXEMPLE. m. adv. Pera fer alguna comparació. *Por ejemplo.*

SENSE EXEMPLE. m. adv. **SENSE EXEMPLAR.**

EXEMPLI m. *Ant.* REFRÀ, ADAGI.

EXEMPLIFICACIÓ, f. Explicació ab exemples. **Ejemplificación.**

EXEMPLIFICAR. v. a. Explicar per medi d'exemples. **Ejemplificar.**

EXEMPT, A adj. Privilegiat, lliure de càrrechs. **Immune, exento** || **LLIURE.** || p. p. **Exento.**

EXEMPT DE GUARDIES DE CORPS. Oficial de guardia de corps, inferior a l'alieres y superior al brigader; tenia 'l grau de coronel de cavalleria. *Exento.*

EXENTIRITIS. f. *Med.* Inflamació externa del peritoneu. **Exentiritis.**

EXEQUÀTUR. m. Veu llatina ab que 's designa que l'autoritat civil de l'Estat deixa passar les butlles y rescriptes pontificis. **Exequàtur.** || Autorisació que otorga 'l jefe de l'Estat als agents estrangers pera que puguin exercir al seu territori 'l càrrech de qu' estàn revestits. **Exequàtur.**

EXEQUIBLE. adj. Lo que 's pot fer a surtir efecte. **Exequible.**

EXEQUIES. f. pl. Funerals. **Exequias.**

EXEQUIÓS. adj. RAQUITICH.

EXEQUIR. v. a. *Ant.* EXECUTAR.

EXERCICI. m. Ocupació. **Ejercicio.** || Ofici, ministeri, professió. **Ejercicio.** || Passeig a peu o a cavall pera conservar la salut. **Ejercicio.** || Moviment y evolucions pera ensenstrar als soldats. **Ejercicio.**

EXERCICIS ESPIRITUALS. Els que 's practiquen per alguns dies, retirantse de la ocupació del món. *Ejercicios espirituales.*

DÓNAR ELS EXERCICIS. fr. Dirigir al que 'ls fá espirituals. *Dar ejercicios.*

FER EXERCICI. fr. Caminar, passejar. *Hacer ejercicio.*

FER L'EXERCICI. fr. *Mil.* Ensinestrarse en el manejo de las armas, etc. *Hacer ejercicio.*

EXERCÍO. f. *Med.* Irritació, activitat, moviment, contracció de les parts fibroses. **Exerción.**

EXERCIR. v. a., etc. **EXERCITAR.**

EXÉRCIT. m. Tropa arreglada. **Ejército.** || Tropa dividida en molts regiments a les ordres d'un meteix general. **Ejército.**

EXERCITACIÓ. f. L'acte d'exercitar. **Ejercitación.**

EXERCITANT. m. Qui fá exercicis espirituals. **Ejercitante.**

EXERCITAR. v. a. Dedicarse a l'exercici d'un art, ofici o professió. **Ejercitar, ejercer.** || Fer que algú aprengui per medi de la ensenyansa. **Ejercitar.**

EXERCITARSE. v. r. Repetir moltes vegades una cosa pera adestrars'hi. **Ejercitarse.**

EXERCITAT, DA. p. p. **Ejercitado.**

EXERCITOR. m. *Ant.* **EXERCITANT.**

EXERCITORIA. adj. f. *For.* L'acció que 's té contra l'amo de la nau pèls deutes y obligacions concrets pèl patró, mestre o capitá pera adobarla, habilitarla o proveirla. **Ejercitoria.**

EXÉRCOL. m. Plom calcinat fins al major grau possible a fi de que prengui un color vermell molt encés. **Minio, azarcón.**

EXÉRESIS. f. *Cir.* Operació ab que 's treu del cos humá lo inútil y nociu. **Exéresis.**

EXERGO. m. La part de qualsevulla medalla ont hi cap o s'hi posa alguna inscripció sóta del emblema o de la figura. **Exergo.**

EXERROSSIS. f. *Med.* Mena de flux i evacuació abundant que 's verifica per la transpiració insensible. **Exerrosiis.**

EXFOLIACIÓ. f. *Med.* Perduda o caiguda de la epidermis o d'alguna part d'un os, tendrúm, etc., en forma d'escates. **Exfoliación.**

EXHALACIÓ. f. Vapor qu'algún cos despedeix de sí. **Exhalación.** || Se diu particularment dels àtoms sechs qu' expeleix continuament la terra, o d'aquelles partícules sulúriques que 's desprenen dels cossos terrestres pèl calor del sol o agitació de la materia subtil, y s'encenen y corren velocíssimament per l'aire. **Exhalación.** || *Quim.* Operació ab que per medi del foc se fan exhalar les parts volátiles dels cossos sechs. **Exhalación.** || *Met.* Dit dels suspirs, queixes, etc., llsensarlos, despedirlos. **Exhalación.**

CÓRRER COM UNA EXHALACIÓ. fr. Hiperbòlica pera indicar que 's corre ab moltíssima velocitat. *Correr como una exhalación.*

EN UNA EXHALACIÓ. m. adv. En un instant. *En un instante, en un santiamén.*

EXHALANT. adj. Se diu dels vasos o conductes per ont se verifica la exhalació. **Exhalante**

EXHALAR. v. a. Llsensar de sí vapor o baf. **Exhalar.** || Despedir de sí alé u olor. **Exhalar.**

EXHALARSE. v. r. Espargirse pèl aire 'ls vapors o esperits d'algún licor. **Exhalarse.**

EXHALATIVITAT. f. Propietat exhalant. **Exhaktividad.**

EXHALATORI, A. adj. Referent a la exhalació. **Exhalatorio.** || f. Màquina empleada a les salines pera facilitar la evaporació d'aigua dolça. **Exhalatoria.**

EXHAUCIÓ. f. *Mat.* Método pera establir la igualtat de dos números provant que la seua diferencia és menor que qualsevulla altra quantitat, per petita que sigui. **Exhaución.**

EXHAUST, A. adj. Apurat, dissipat, vuit, desocupat. **Exhausto.**

EXHIBIBLE. adj. Lo que pot ésser exhibit. **Exhibible.**

EXHIBICIÓ. f. Manifestació, presentació d'una cosa devant de qui deu ferse. **Exhibición y exhibita.**

EXHIBIDOR, A. m. y f. Qui exhibeix. **Exhibidor.**

EXHIBIR. v. a. *For.* Manifestar, presentar, mostrar. **Exhibir.**

EXHIBIT, DA. p. p. **Exhibido.**

EXHIBITORI, A. Lo qu' exhibeix. **Exhibitorio.**

EXHILARANT. adj. *Ant. med.* Que causa alegría. **Exilarante.**

EXHORT. m. *For.* Requisitoria o despaig d'un jutge a un altre del seu igual, pera que s'executi alguna diligencia. **Exhorto.**

EXHORTACIÓ. f. Amonestació, incitament. **Exhortación.** || Plática, sermó breu y familiar. **Exhortación.** || Acció d'exhortar o animar. **Exhortación.**

EXHORTADOR, A. m. y f. Qui exhorta. **Exhortador.**

EXHORTAR. v. a. Animar, alentar, incitar. **Exhortar.** || Induir, persuadir a algú ab paraules, raóns y

prechs a que fassi o deixi de fer alguna cosa. Exhortor.

EXHORTAT, DA. p. p. Exhortado.

EXHORTATORI. A. adj. Pertanyent a la exhortació, qu' exhorta o té virtut d' exhortar. Exhortatorio.

EXIGENCIA. f. L' acció y efecte, virtut o forsa de exigir, còm: *la materia té exigencia a la forma.* Exigente.

EXIGIBLE. adj. y

EXIGIDOR, A. adj. Lo que pot y deu exigir-se. Exigible y exigidero.

EXIGIR. v. a. Demanar una paga, deute, contribució, etc. Exigir. || Apetèixer per la seua naturalesa y circumstancies una cosa, algún requisit, sense lo qual no pot fer-se ni perfecciona se. Exigir. || *Met.* Demanar a un altre ab molta instancia que fassi alguna cosa. Exigir. || Requerir, còm: *aquest cas exigeix una satisfacció completa.* Pedir, exigir.

EXIGIT, DA. p. p. Exigido.

EXIGÛITAT. f. Qualitat d' exiguo. Exigüidad.

EXIGUO, A. adj. p. u. Petit, escàs. Exiguo.

EXIL. m. *Ant.* DESTERRO.

EXILAR o EXILLAR. v. a. DESTERRAR.

EXILI o EXILL. m. *Ant.* DESTERRO.

EXIMENIS, EXIMENES (Francesch). *Biog.* (Vegis (XIMENES).

EXIMENO (Antoni). *Biog.* Savi jesuita, que va néixer a Valencia en 1729 y va morir a Roma l' any 1808. Era un dels homes més doctes del seu temps, y atresorava coneixements vastíssims, en literatura, música, física, matemàtiques, astronomia, etc. La seua obra més remarcable és *Del origen y reglas de la música con la historia de su progreso, decadencia y restauración*, publicada en Roma en 1774, traduïda al castellà ab edició a Madrid en 1796.

— (JOAQUIM). *Biog.* Pintor valencià del segle XVII. Bon deixeble d' en J. G. Espinosa y gendre del meteix. Les seues obres se confonen ab les del seu fill, del meteix nòm y cognom. Un y altre pintaven flors y fruites. D' un d' ells son quatre bones teles que hi ha a la capella de Jesús, del co. vent de la Verge del Pilar.

— Y ESPINOSA (JOAQUIM). *Biog.* Pintor valencià, fill del anterior. Va néixer l' any 1674 y va morir l' any 1754 a Valencia. Va pintar flors, aucells, peixos y tot lo anomenat «bòdegons,» ab justesa y art.

EXIMI, A. adj. Excel·lent, insigne. Eximio.

EXIMIAMENT. adv. m. EXCEL·LENTMENT.

EXIMIMENT. m. *Ant.* EXEMPCIÓ.

EXIMIR. v. a. Dónar algún privilegi o dispensa qu' exceptúa de la regla general. Eximir.

EXIMIRSE. v. r. Exceptuarse. Eximirse. || DESLLIURARSE.

EXIMIT, DA. p. p. Eximido.

EXIMPLI. m. *Ant.* EXEMPLE.

EXINANICIÓ. f. *Ant.* ANIQUILAMENT.

EXISTENCIA. f. *Fil.* Ésser actual o l' acte d' existir. Existència. || La naturalesa de qualsevulla cosa. Existència. || Lo que queda d' algunes coses còm dels fruits, al temps de passar comptes. Existència.

EXISTENT. p. a. Lo que existeix. Existente.

EXISTIMACIÓ. f. Acte o efecte d' existir. Existimació.

EXISTIMAR. v. n. JUDICAR.

EXISTIR. v. n. Tindre existència reial y veritable algún ésser o cosa, viure. Existir.

ÈXIT. m. Fi, succés d' algún negoci. Éxito. || La llicencia que necessita l' ecclesiàstich pera mudar de bisbat. Salida.

EXITELA. f. *Min.* Nòm donat al òxit d' antimoni. Exitela.

EXIVERNAR. v. a. Passar l' hivern a algún port. Invernar.

EXOCARDITIS. f. *Med.* Inflamació externa del cor. Exocarditis.

EXOCCIPITAL. adj. *Anat.* Calificació de la part lateral del os occipital. Exocephal.

EXOCH. m. *Med.* Tubèrcul prop del cés. Exoco.

EXOCISTE. m. *Med.* Inversió de la bufa dels orins. Exocisto.

EXOCULACIÓ. f. *Med.* Perdua d' un dels dos ulls. Exoculació.

ÈXODI. m. Segón llibre del Pentateuch, en que Moisés va descriure la sortida dels israelites de la esclavitud d' Egipte, y llur viatge y peregrinació pèl desert. Èxodo. || EXODI.

EXOFTALMIA. f. *Med.* Eixida del ull fora del seu centre. Exoftalmia.

EXOGAR. m. Els adornos personals y mobles d' us comú que porta la dona quan se casa. Ajuar.

EXÓMETRA. f. *Cir.* Inversió o trastorn de la matriu. Exómetra.

EXONEIROSSIS. f. *Med.* Mena de polució nocturna. Exoneyrosis.

EXONERACIÓ. f. Acte y efecte d' exonerar. Exoneración.

EXONERAR. v. a. Descarregar, aliviar de càrrega u obligació Exonerar. || Desposseir d' un empleu o dignitat. Exonerar.

EXONERAT, DA. p. p. Exonerado.

EXÓNFAL. m. Mena de trencadura umbilical molt freqüenta entre 'ls nens. Exónfalo.

EXOPILATIU, VA. adj. *Med.* Bo contra la opilació. Exopilativo.

EXORABLE. adj. Capàs de calmar-se. Exorable.

EXORBITANCIA. f. Excés. Exorbitancia.

EXORBITANT. adj. Lo qu' excedeix molt el terme regular. Exorbitante. || Excessivament costós, immoderat. Exorbitante.

EXORBITAMENT. adv. m. D' un modo exorbitant. Exorbitament.

EXORCISAR. v. a. Conjur dels esperits. Exorcisar.

EXORCISAT, DA. p. p. Exorcizado.

EXORCISME. m. Conjur contra 'ls esperits malignes. Exorcismo.

EXORCISTA. m. Qui pèl grau menor ecclesiàstich té potestat per exorcisar. Exorcista.

EXORDI. m. *Ret.* Principi, introducció de qualsevulla composició d' ingeni. Exordio.

EXORELLAR. v. a. Llevar les orelles. Desorejar.

EXORM. m. *Ant.* ENSALM.

EXORMADOR, A. m. y f. *Ant.* ENSALMADOR.

EXORMAR. v. a. *Ant.* ENSALMAR.

EXORNACIÓ. f. Embelliment. Exornación || *Ret.* Figura ab que, referides les raóns en pro y en contra y despreciades totes, l' orador n' escull un altre. Exornación. || Prova o il·lustració del seglisme oratori. Exornación.

EXORNAR. v. a. Embellir. Exornar. || *Met. ret.* Dónar gracia al discurs ab figures. Exornar.

EXORQUIA. f. Dret de les viudes sense fills sobre 'ls bens del marit difunt. Exorquia. || *Ant.* XORCA. || Dret del senyor d' heretar els bens dels vassalls que morien sense successió lligítima. Mañeria.

EXÓSMOSSIS. f. Acció vital dels orgues petits còncaves que 's descarreguen del líquit que contenen. Exósmosis.

EXÓSTOMA. m. *Bot.* Obertura exterior de l' óvul vegetal. Exóstoma.

EXÓSTOSSIS. f. *Med.* Mena de bony a la superfície dels ossos o a les seues cavitats. Exóstosis.

EXOTÈRICH, CA. adj. Vulgar, públich, a propòsit o acomodat a la capacitat de tothom. **Exotérico.**

EXÒTICH, CA. adj. Extranger, extrany, advenedís. Se diu de les veus, de les plantes, de les drogues, etc. **Exòtico.** || **EXTRANY, RARO, EXTRAVAGANT.**

EXOTICODENIA. f. *Med.* Antipatia als remeis exòtics. **Exoticodenia.**

EXOTICOMANÍA. f. *Med.* Passió pèls remeis exòtics. **Exoticomania.**

EXPANSIBILITAT. f. *Fis.* Propietat d'un còs pera poguer ocupar molt d'espai. **Expansibilidad.**

EXPANSIÓ. f. *Fis.* Expansió, dilatació. **Expansión.** || f. Moviment de ternura o confiança. **Expansión.**

EXPANSIU, VA. adj. Comunicatiu. **Expansivo.**

EXPATRIACIÓ. f. Acte o efecte d'expatriarse. **Expatriación.** || Desterro voluntari. **Expatriación.**

EXPATRIARSE. v. r. Anarse'n algú voluntariament de la seua patria. **Expatriarse.** || Abandonar algú la seua patria per necessitat o qualsevulla causa grave. **Expatriarse.**

EXPATRIAT, DA. adj. **Expatriado.**

EXPECTABLE. adj. Digne d'admiració. **Expectable.**

EXPECTACIÓ. f. Gran desitj, esperança d'alguna cosa important. **Expectación.** || Festa que celebra la Iglesia el dia 18 de Desembre en honor de Maria Santíssima. **Expectación.**

EXPECTAR. v. a. p. u. **PERTANYER.**

EXPECTATIVA. f. **Expectativa.**

ESTAR A LA EXPECTATIVA. fr. *Estar en expectación.*

EXPECTORACIÓ. f. *Med.* L'acte y efecte d'expectorar. **Expectoración.**

EXPECTORANT. adj. y s. Lo que fá expectorar. **Expectorante.**

EXPECTORAR. v. n. *Med.* Treure del pit per la boca les fleumes y superfluitats. **Expectorar.**

EXPECTORATIU, VA. adj. *Med.* Remei pera expectorar. **Expectorativo.**

EXPEDICIÓ. f. Facilitat, promptitut, desembarás. **Expedición.** || Acció d'expedir y despatxar els negocis. **Expedición.** || *Met.* Campanya, empresa de guerra, fet ordinariament per mar, a paratge distant del propi país. **Expedición.** || Breu, dispensa, despaig apostòlich. **Expedición.**

EXPEDICIONARI. A. adj. Lo concernent a expedició, còm: *tropes, barcos,* etc. **Expedicionario.**

EXPEDICIONER. m. Qui expedeix les lletres apostòliques. **Expedicionero.**

EXPEDIENT. m. Medi o partit que 's prén pera cèixir d'algún dupte o dificultat. **Expediente.** || Dependència o negoci que 's segueix als tribunals sense judici contradictori. **Expediente.** || Conjunt de tots els papers corresponents a qualsevol assumpte o negoci. **Expediente.**

DONAR EXPEDIENT. fr. **EXPEDIR.**

EXPEDIR. v. a. Despatxar, donar curs a les causes o negocis. **Expedir,** dar expediente ó curso || Despatxar, extendre per escrit les butlles, privilegis, etc. **Expedir.** || Donar algú decret. **Expedir.**

EXPEDIT, A. p. p. **Expedido.** || adj. Desembarassat, lliure de destorb. **Expedit.** || m. Llest, àgil, que fá molt en poch temps. **Expedito.**

EXPEDITAMENT. adv. m. **Desembarazadamente,** expeditamente.

EXPEDITIU, VA. adj. Llest. **Expedito.**

EXPELIR. v. a. Treure ab violencia. **Expeler.**

EXPELIT, DA. p. p. **Expelido.**

EXPIACIÓ. f. Acte y efecte d'expiar. **Expiación.** || pl. Ceremonies religioses que tenien per objecte calmar la ira del cel y la desesperació dels culpables. **Expiaciones.**

EXPIADOR, A. m. y f. Qui expia. **Purificador.** || **EXPIATORI.**

EXPIAR. v. a. Purgar les culpes, per medi d'algún sacrifici, etc. **Expiar.** || Tractantse de un delictedir sufrir el delinqüent la pena a que se l'ha condemnat. **Expiar.**

EXPIATORI, A. adj. Lo que té virtut de fer expiar, còm son sacrificis, etc. **Expiatorio, expiativo.**

EXPIACIÓ. f. Defraudació, ocultació maliciosa de bens d'una herència qu' encara no ha estat acceptada per l' hereu. **Expiación.**

EXPIRACIÓ. f. Acte y efecte d'expirar: acció en que l' animal fá eixir l' aire que s' havia introduit als pulmóns. **Expiración.** || *Quim.* **EVAPORACIÓ.**

EXPLANACIÓ. f. Explicació per extens. **Explicación.** || *Fig.* Declaració y explicació d' un text de sentit obscur que ofereix moltes coses a observar. **Explicación.** || Desmunt y terraplens a rasant, pèl pas dels carros o dels trens. **Explicación.**

EXPLANAR. v. a. *Met.* Declarar, explicar. **Explicar.** || Posar plá un terreno; s' usa en carreteres y ferrocarrils. **Explicar.**

EXPLAYAMENT. m. **EXPANSIÓ.**

EXPLAYAR. v. a. Dilatar, extendre. **Explicar.**

EXPLAYARSE. v. n. **DISTREURE'S, DIVERTIRSE.** || v. r. *Met.* Escamparse, extendre's. **Explicar.**

EXPLETAR. v. a. Treure les forces. **Sacar.**

EXPLETIU, VA. adj. Lo que fá més plena la locució sense fer falta al sentit. **Expletivo.**

EXPORTACIÓ. f. **EXTRACCIÓ.**

EXPORTAR. v. a. **EXTREURE.**

EXPOSADAMENT. adv. m. Ab exposició. **Peligrosamente, exposadamente.**

EXPOSAR. v. a. Posar de manifest. **Exponer.** || Explicar, declarar. **Exponer.** || Arriscar, posar una cosa en perill de perdre's. **Exponer.**

EXPOSARSE. v. r. **Exponerse.**

EXPOSARSE DE CONFESSOR. fr. Pujar a exámens pera poguer confessar. **Exponerse de confesor.**

EXPOSAT, DA. p. p. **Expuesto.**

L' **EXPOSAT.** *Loc.* Narrativa o contingut. *Lo expuesto.*

EXPOSICIÓ. m. Manifestació pública de productes naturals, articles d' industria y de les arts pera estimular l' aplicació. **Exposición.** || Aplech de notícies, poemes èpich y dramàtic y la novela sobre 'ls antecedents o causes de l' acció. **Exposición.** || Perill. || Exposición. Declaració del sentit d' una paraula o doctrina qu' és de difícil intelligència. **Exposición.**

EXPOSITAR. v. a. Interpretar, declarar. **Exponer.**

EXPOSITIU, VA. adj. Lo qu' exposita. **Expositivo.**

EXPOSITOR. m. Qui exposa. **Expositor.** || Qui explica la Sagrada Escritura. **Expositor.**

EXPRESMADORA. f. *Fam.* Caçoleta ab molla pera obrirla pèl mitj, sota de la qual s' hi posa un plat ab un broch per ont cau 'l líquid. **Exprimidura.** || Utensili o artifici pera exprémer. **Exprimidero.**

EXPRÉMER. v. a. Treure 'l such d' alguna cosa. **Exprimir.** || Aprelar. **Estrujar.** || **EXPRESSAR.**

EXPRESMUDA. f. L' acció y efecte d' exprémer, y entre apotecaris y metges el meteix such exprémut. **Expresión, estrujón.**

EXPRESMUT, DA. p. p. **Exprimido, estrujado.**

EXPRES. m. Propi o correu extraordinari. **Expreso.** || adj. Clar, especificat. **Expreso.**

TREN EXPRES. El que fa poques parades y va a gran velocitat. *Trcn expreso,* o simplement *expreso.*

EXPRESSAMENT. adv. m. Clarament. **Expresamente.** || De propòsit. **Expresamente.**

EXPRESSAR. v. a. Dir alguna cosa. **Expresar.** || *For.* Dir expressa y distintament alguna cosa en au-

tes, escriptura, etc., còm: *aquesta clàusula s' expressa en la sentència.* || *Pint.* Delinear l' objecte ab totes les seues circumstàncies. **Expresar.**

EXPRESSAT, DA. p. p. Expresado.

EXPRESSIÓ. f. Declaració. **Expresión.** || Les paraules o accions ab que's manifesten els pensaments. **Expresión.** || Regalo en demostració d'afecte. **Expresión.** || Vivesa y energia en els afectes. **Expresión.** || *Pint. y escult.* Imitació viva d'alguna cosa. **Expresión.** || L' acció d' exprémer fruites. **Expresión.**

EXPRESSIU, VA. adj. Qui explica 'ls pensaments ab claretat, vivesa y eficacia. **Expresivo.**

EXPRESSIVAMENT. adv. m. D' una manera expressiva. **Expresivamente.**

EXPRIMIR. v. a. **EXPRÉMER, EXPRESSAR.**

EXPRIMIT, DA. p. p. Exprimido.

EXPROFÉS. Expresió llatina admesa entre literats y equival a *expressament, a dretes.* **Ex profeso.**

EXPROPIACIÓ. f. **DESAPROPIACIÓ.**

EXPROPIAR. v. a. **DESAPROPIAR.**

EXPROPIAT. p. p. D' expropiar. **Expropiado.**

EXPULS, A. p. p. y adj. Expulso, expelido.

EXPULSIÓ. f. Acció d' expelir. **Expulsión.**

EXPULSIU, VA. adj. Lo que té virtut y facultat de expelir. **Expulsivo.**

EXPULSOR. m. Expeliente.

EXPULTRÍU. adj. *Med.* Se diu de lo que té força pera expelir. **Expultriz.**

ESPURGADA. f. Acte d' expurgar. **Espurgo.**

EXQUAR. v. a. *Ant.* **EXECUTAR.**

EXQUERAR. v. a. *Ant.* Escoriar.

EXTASIARSE. v. r. *Ant.* **ARREBATARSE.**

ÉXTASIS. m. Arrebatament, suspensió dels sentits. **Éxtasi, éxtasis.**

EXTÁTICH, CA. adj. Qui está en éxtasi o 'l té sovint. **Extático.** || adj. *Med.* S' aplica al qui pateix el mal de Sant Pau recordantse de l' accident. **Extático.**

EXTEMPORÀNEAMENT. adv. m. Sense previa preparació, fora de temps. **Extemporâneamente, improvisamente, extemporalmte.**

EXTEMPORANI, A. adj. Repentí, fet sense preparació. **Extemporâneo, extemporani.**

EXTENS, A. adj. Lo que té extensió. **Extenso.**

PER EXTÈNS. m. adv. **EXTENSAMENT.**

EXTENSAMENT. adv. m. Ab extensió. **Extensamente, extendidamente, por extenso.**

EXTENSIBILITAT. f. *Fís.* Qualitat y facultat de entendre's. **Extensibilidad.**

EXTENSIÓ. f. Difusió, dilatació. **Extensión.** || La acció d' allargar, estirar. **Extensión.**

EXTENSIÓ DE TERRENO. L' espai que ocupa. **Extensión de terreno.**

EXTENSIU, VA. adj. Lo que s' extén a més coses de les que s' anomenen. **Extensivo.**

EXTENSIVAMENT. adv. m. **Extensivamente.**

EXTENSOR. m. *Anat.* Tendó o nirvi que facilita la extensió de les parts a que s' uneix. **Extensor.**

EXTENUACIÓ. f. Disminució, debilitació de forces. **Extenuación.** || *Met.* Debilitació, decandiment, perdua, minva, etc. **Extenuación.**

EXTENUADÍSSIM, A. adj. sup. **Extenuadísimo.**

EXTENUAR. v. a. Aprimar alguna cosa. **Extenuar.** || Dit de la terra, dessubstanciarla. **Extenuar.**

EXTENUAT, DA. p. p. **Extenuado.**

EXTENUATIU, VA. adj. Lo que té virtut pera extenuar. **Extenuatiu.**

EXTERIOR. m. Traçá, aspecte o port d' alguna persona. **Exterior.** || adj. Lo que qualsevol còs u objecte manifesta per part de fora. **Exterior.**

EXTERIORITAT. f. El port exterior. **Exteriori-**

dad. || Fingir un afecte no sentit. **Exterioridad.** || Honor de pura cerimonia. **Exterioridad.**

EXTERIORMENT. adv. m. **Exteriormente.**

EXTERN, A. adj. Foraster, extrany. **Externo.** || Terme de relació, lo qu' apareix per fora, oposat a lo intern. **Externo.** || **FILL EXTERN.** || Parlant d' estudiants, els que no están a pensió o que no viuen a la casa del mestre. **Externo.**

EXTINCIÓ. f. Aniquilació. **Extinción.** || **Apagament.** **Extinción.**

EXTINCT, A. adj. *Ant.* **EXTINGIT.**

EXTINCTIU, VA. adj. *For.* **DESTRUCTIU.**

EXTINGIBLE. adj. Lo que 's pot extingir. **Extingible.**

EXTINGIR. v. a. Apagar. **Extinguir.** || Aniquilar. **Extinguir.** || També 's diu en lo moral. **Extinguir.**

EXTINGIT, DA. adj. Apagat, aniquilat, destruit. **Extinguido, extinto.**

EXTIRPACIÓ. f. Acte d' extirpar. **Extirpación.**

EXTIRPADOR, A. m. y f. Qui extirpa. **Extirpador.**

EXTIRPAR. v. a. Destruir enterament. **Extirpar.** || Arrancar de soca y arrel. **Extirpar.**

EXTIRPAT, DA. p. p. **Extirpado.**

EXTORQUIR. v. a. **EXIGIR.**

EXTORQUIT, DA. adj. *Ant.* La cosa presa o exigida a la força. **Arrebatado.**

EXTORSIÓ. f. Acte y efecte de llevar per força alguna cosa. **Extorsión.** || **RAPINYA.**

EXTORT, A. adj. *Ant.* **EXTORQUIT.**

EXTRA o **AD EXTRA.** *Expr. llatina.* Ademés, fora de. **Extra, ad extra.**

EXTRACCIÓ. f. L' acte y efecte d' extreure. **Extracción.** || *Quím.* La separació d' alguna de les parts de que 's componen els cossos naturals y artificials. **Extracción.** || Sorteig. **Sorteo.** || *Ant.* **NAIXENSA.**

EXTRACTAR. v. a. Compèndiar lo millor d' alguna cosa, còm: *escrit, llibre,* etc. **Extractar.**

EXTRACTAT, DA. p. p. **Extractado.**

EXTRACTE. m. *Farm.* La part més substancial, o de major virtut y eficacia que s' extreu de minerals, plantes, licors, etc. **Extracto.** || Resumen substancial d' algún escrit. **Extracto.**

EXTRACTE DE FEL DE BRAU O DE BOU. El fel de dit animal evaporat que forma una substancia blana, de color groch verdós, de sabor molt amarch, d' olor débil particular: té una propietat tónica molt manifesta, y s' usa pera aumentar la activitat dels orgues digestius, y sempre que convé l' us dels corroborants. **Extracto de hiel de toro ó de buey.**

EXTRACTE DE SATURNE. *Farm.* **EXTRET DE SATURNE.**

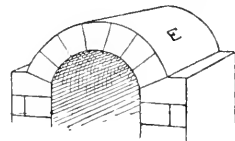
EXTRACTIU. m. *Quím.* Principi particular que pertany als dels immediats de les substancies vegetals. **Extractivo.** || Substancia que 's deposita al evaporar una materia vegetal. **Extractivo.**

EXTRADICIÓ. f. Acció d' entregar un réu, refugiat en terra estranya, al govern del seu, en virtut de reclamació de aquest meteix. **Extradición.**

EXTRADÓS. m. *Arquit.* Superficie conveixa exterior d' una volta o d' un arch; còrva superior que formen les parts altes de les dovelles. **Extradós.**

EXTRADÓS HORIZONTAL. El que acaba en volta per una superficie horisontal, nomenantse també de nivell.

EXTRADÓS PARALEL. El que té la còrva concèntrica ab la del intradós.

EXTRADÓS: E, extradós

EXTRAENT. p. a. Qui extréu. Extractor, extraente.

EXTRAJUDICIAL. adj. Fet, tractat fora de la via judicial. Extrajudicial.

EXTRAJUDICIALMENT. adv. m. Sense la formalitat de causa judicial. Extrajudicialment.

EXTRAMURS. adv. m. Veu composta d'*extra*, llatina, y *nurs*, admesa pera significar fora d'una ciutat amurallada, pero dins del seu terme. Extramuros.

EXTRAVASACIÓ. f. *Med. y cir.* Eixir la sanch dels seus conductes ordinaris. Extravasación.

EXTRAVASARSE v. r. *Med.* Eixirse algún líquid del seu vas. Extravasarse.

EXTRAVASAT, DA. adj. *Med.* Lo que ha sortit del seu conducte natural. Extravasado.

EXTRAVASSIÓ. f. EXTRAVASACIÓ.

EXTRAVENARSE. v. r. Eixirse la sanch de les venes. Extravenarse.

EXTRAVIAR. v. a. Fer perdre 'l camí. També s'usa com reciproc. Extraviar.

EXTRAVIAT, DA. p. p. Extravado.

EXTRÉM. m. Principi o fi d' alguna cosa. Extremo. || El darrer terme a que pot arriar. Extremo, extremidad. || Admiració, escrúpol afectat. Hazañería, gazmoñería. || adj. Excessiu. Extremo. || EXTREMITAT.

EXTRÉM PROPINQUO. *Esgr.* Aquell desde ont se fa el moviment de conclusió. *Extremo propinquo.*

ARRIVAR AL EXTRÉM. fr. Patir gran necessitat. *Llegar al extremo.*

D' EXTRÉM A EXTRÉM. m. adv. Desde 'l principi al fi. *De extremo a extremo; desde el principio al fin.* || D' un extrém al altre contrari. *De extremo a extremo.*

EN EXTRÉM. m. adv. Extremadament. *Con, en, por extremo.*

FER EXTREMES. fr. Manifestar ab excés algún afecte, còm: *sentiment, alegría, etc. Hacer extremos.*

EXTRÉM (Fer l'). v. n. *Ter. náut.* Dónar el peix les derrerres boqueja 'es.

PASAR D' UN EXTRÉM A L' ALTRE. fr. Passar desde 'l principi al fi sense tocar o entretenirse al mitj. *Ir, passar de un extremo a otro.*

EXTREMADAMENT. adv. m. y

EXTREMAMENT. adv. m. En extrém. Extremamente, extremadamente.

EXTREMAR. v. a. Reduir a la extremitat. Extre-mar. || Portar una cosa al extrém. Extre-mar.

EXTREMAT, DA. adj. Cabal, perfet. Extremado. || Lo qu' és sumament bó o dolent en la seua mena. Extremado. || Exaltadament de afectes. Extremado.

EXTREMENY, A. s. y adj. Natural o lo relatiu a aquesta regió d' Espanya. Extremeño.

EXTREMER, A. adj. *Ant.* Derrer. Postrero, postrimero.

EXTREMIR. v. a. TREMOLAR.

EXTREMITAT. f. La punta o part última d' alguna cosa. Extremitad, extremo.

EXTREMUICIAR. v. a. Administrar el sagrament de la xreimunió. Olear, dar la santa unció ó la extremaunció.

EXTREMUICIAT, DA. p. p. Oleado.

EXTREMUICIÓ. f. El quint sagrament de la Iglesia que 's dóna ab els sants olis als malalts greus o agonitzants. Extremaunció, santa unció.

EXTRET, A. p. p. Extraído. || **EXTRACTE.** || Tret d' algún empleu. Depuesto, sacado.

EXTRET DE SATURNO. *Farm.* És un sub-acetat de plom líquid. *Extracto de saturno, subacetato de plenas líquido.*

EXTREURE. v. a. Treure una cosa d' ont era. Sacar, extraer. || *Quim.* Separar alguna de les parts que compon a un cos. Extraer. || Compendiar la substancia d' un llibre. Extraer.

EXTRINSECAMENT. adv. m. Exteriorment. Extrinsecamente.

EXTRINSECH, CA. adj. Cosa que no pertany a lo que 's fa o 's tracta. Extrinseco.

EXTUBERANCIA. f. Protuberancia.

EXUBERANCIA. f. Gran abundor. Exuberancia.

EXUBERANT. p. a. Mòlt abundant. Exuberante.

EXUCCIÓ. f. *Med.* SUCCIÓ. || Acció de xuclar un líquid ab la boca. Exucción.

EXUDACIÓ. f. Acció y efecte d' exudar. Exudación.

EXUDAR. v. a. Eixir un líquid còm a suor. Exudar.

EXUDAT, DA. p. p. Exudado.

EXULCERACIÓ. f. *Med.* Formació de llaga. Exulceración.

EXULCERAR. v. a. *Med.* Comensar a formar llaga. Exulcerar, enconar, envenenar.

EXULCERAT, DA. p. p. Exulcerado.

EXUTORI. m. *Med.* Llaga artificial practicada pera atreure la supuració. Exutorio.

EXVOT. m. Dó u ofrena feta a Deu o als sants, pèls fideds, còm: *crosses, figures de cera, cabells, quadros, etc.*, còm a recort d' un benefici rebut. Exvoto.

¡EY! interj. Cridar al qu' está lluny. ¡Oye! ¡oyes!

¡EY, EY! interj. D' extranyesa. ¡Hotal!

EYACULACIÓ. f. *Med.* Emissió del semen ab certa forsa. Eyaculación. || Acció d' eyacular. Eyaculación.

EYACULADOR, A. adj. *Med.* Que serveix o contribueix a la eyaculació. Eyaculador.

EYACULAR. v. a. *Med.* Llençar, treure fora, parlant dels productes de les secrecions. Eyacular.

EYACULATORI. adj. Calificació dels conductes seminals. Eyaculatorio.

EYL. pron. *Ant.* ELL.

EYMERICH O EIMERICO (Fra Nicolau). *Biog.* (Vegis AYMERICH, Nicolau).

EYMINA. f. Mida antiga equivalenta a quatre quarteres. || AYMINA.

EYNA. f. Vas pera posar vi o altre licor. Vasija. || pl. Els instruments d' algun art u ofici. Útiles. || EINA.

EYNA. *Geog.* Poble del departament dels Pirineus Orientals, bisb. de Puigcerdá, cantó de Sallagosa; és a la dreta de la riera del seu nóm y té 224 hab.

EYNA (Coll d'). NURIA (*Coll de*).

EYNA (Pich d'). *Orog.* Pich de 2,786 met. d' altitut que hi há al Pirineu, a la ratlla de França, a tramontana de Queraltps, prov. de Girona.

EYNA (Riera d'). *Hidrog.* Riera que baixa del pich del seu nóm y, junta ab altres, forma la riera de Nuria, prov. de Girona.

EYXELAR. v. a. *Ant.* VÈNCER, DERROTAR.

EZTERI. m. *Miner.* Jaspí vert ab taques vermelques, provinent de l' América del Sur. Ezteri.

F

F. Sisena lletra del abecedari i quarta de les consonants llavials. La pronunciació catalana és *ef* o *fe*, com diuen els moderns. Aquesta lletra 's produeix tenint la boca lleugerament tancada i juntats els incisius superiors al llavi inferior, els llavis separats, la llengua en estat natural, encara que un poch aixecada de la punta, y 'l vel del paladar un poch aixecat. Al passar l'aire sonor pel conducte aixís format se produeix la *f*.

Els que donaren a la *f* el valor numeral la feren significar 40 y ab una ratlleta 40,000. En les gallofes o dietaris significa: FERIA. Cap per avall en les inscripcions val *v*, com *serfus*, *servus*. Duplicada aixís *ff* en la jurisprudència significa: DIGEST. || FORT o FORTE. || F. P. P. Forte piano. F. F. Molt fort, fortíssim. F. F. F. o F. F. F. F. Fortíssim, pero lleuger.

FA. m. *Mús.* La quarta veu de la escala. Fa. || Intergecció de disgust o d'assentiment, com: ¡fa, fora d'aquí, nas prudent! ¡fa que sí? ¡Quital || O.

FABA. f. El fruit de la fabera. Haba. || Butlloia o bulto a manera de faba que 's fa a la part exterior del cos del animal, Haba, roncha, habón. || Tumor de sanch coagulada a la boca de les besties. Haba. || BLEDA, 2. || f. El caragolí que juntament ab unes fabes blanques d'os o de marfil s'usava pera votar en algunes comunitats. També 's deia rodolí. Altramuz. || La llevor del llobi.

FABA CANINA: MATAÇÀ.

FABA EGIPCIACA. *Bot.* Planta medecinal, mena de ars que 's conreua a America y a alguns paratges de les Índies, té les fulles grans de figura ovalada, la flor de color de rosa: té l'arrel molsuda y molt agre quan és fresca, pero cuita pert el mal gust y s'usa com aliment, lo meteix que les fulles. *Colocasia, haba egipciaca ó de Egipto.*

FABA PUDENTA. Certa faba que vé de Llevant, y és bona contra la hidropesia. *Haba hedionda.*

NO POGUER DIR FABA. *Expr. Jam.* No poder respirar de cansat. *No poder echar el aliento.*

QUAN LES FABES JA FAN CLOCH, NOSTRE AMO, NO ESTICH EN LLOCH. *Ref.* Denota qu' en el bon temps els criats no volen estar subjectes. *Cuando las habas están en grano, una higa para nuestro amo.*

TREURE FABES D' OLLA. *Ir. Met. fam.* Que 's diu de aquell que havent estat encongit y vergonyós, comença a dir o fer lo qu' abans no s'atrevia, y també del malalt que va per bé. *Sacar los piés de las alforjas ó del plato.*

FABA. *Geog.* Quadra del terme de Cabó, prov. de Lleida.

FABANELLA. *Geog.* Caseriu del terme d' Onil, prov. d' Alacant.

FABAR. m. FABERAR.

FABARA. *Geog.* Caseriu del terme de Pego, prov. d' Alacant. || Vila de la prov. y bisb. de Saragoça, part. jud. de Casp; és a la vora del riu Matarranya y té 2,089 hab.

FABARIA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les crasulàcies; fa les flors blanques y 'ls fruits de tres caires

ab llevors petites, negres y amargantes; se cria arrapada a terra. Anacansero, fabaria, telefio, hierba callera.

FABAT, DA. adj. Se diu del animal que pateix el mal dit faba. Habado.

FABERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses; és anyal, d'arrel fibrosa, de cama quadrada y dreta, de fulles molsudes, y produeix un fruit xato, de cosa d'uns dos centimetres y mitg de llarg, y bo pera menjar, com també la tabella quan és tendre. Haba.

FABERAR. m. Camp o troç plantat de faberes. Habar.

FABET. m. Embadallit, parat. Meliloto.

FABI (Marceli). *Biog.* Escriptor tarragoní de la época romana. Se creu que va néixer y que va morir a Tarragona. És autor d'una vida del emperador Alexandre Magne, alabada per Lampridi, Flavi Vopisco y Vossio. Sembla que vivia entre 'ls regnats de Sever y Antoní. Se li atribueix una magnífica inscripció tarragonina dedicada a Rufi Lolià Gensià, cònsul l'any 211.

FABIÀ, NA. n. p. Fabián.

FABIANI (Joseph). *Biog.* Escriptor y jesuïta, natural d' Alacant, ont va néixer l'any 1712. És autor d'una memoria defensat l'autenticitat de la reliquia de la Veronica d' Alacant, molt discutida. Va ésser deportat a Italia quan la expulsió dels jesuïtes per Carles III.

FABÒ. m. y

FABOLÍ. m. Faba més petita que la comuna, y serveix pera aliment de les cavalcadures. Haba panosa ó caballuna.

FABORDÓ. m. *Mus.* Modo de cantar ab complerta igualtat. Fabordón.

FABRA. m. *Tcr.* Forjador, qui fabrica o treballa l' ferro.

FABRA (Joan). *Biog.* Bisbe electe de Tortosa en 1357 per Ignoscent VI. Celebrá sínodo a Tortosa en 1359. En 1362 fou elegit bisbe de Carcassona y morí en aquella sèu.

— Y FLORETA (JOAN). *Biog.* Home públich catalá. Nasqué a Puigcerdá en 1827. Va ésser diputat a Corts distintes llegislatures, representant a son país nadiu y a Girona. Estava afiliat al partit fusionista, procedint de la «unió liberal». Exercí càrrecs públichs de importancia a Madrid.

— Y FONTANILLS (CAMIL). *Biog.* Primer marquès d' Alella. Fundador del Observatori meteorològich, aixecat en un turó del Tibidabo, gracies a la seua

Brot de fabera
a, flor; b, fruit

municipalitat, per la Acadèmia de Ciències de Barcelona. Va figurar en política afiliat al partit fusionista, éssent en varies legislatures diputat a Corts y senador. Va ésser alcalde de Barcelona pocs mesos, en 1893, renunciant quan se va convencer de les dificultats que contrariaven els seus honrats propòsits.

Camil Fabra y Fontanills

— Y SOLDEVILA (FRANCESCH).

Biog. Metge y escriptor notable. Va néixer a Llívia en 1778 y morí a Madrid en 1839. Va estudiar a Cervera y a Montpeller. En la guerra de la Independència servia al quartel general francès, passant a exercir a Madrid després d' aquella lluita. En 1835 va lograr la creació de la Acadèmia de Ciències. Entre 'ls seus

molts escrits professionals cal remarcar la *Filosofia de la legislació natural, fundada en la antropologia*, etc., etc., naturalíssima en son temps. (Un vol. quart. Madrid, 1838).

FABRAQUER (Joseph Muñoz Maldonado, comte de). *Biog.* Advocat y remarcable escriptor que va néixer a Alacant en 1807. Distingit publicista, va figurar a la política y fou autor de més de 200 volums d' estudis històrics, literaris, etc. Va ésser senador y diputat, y la reina Isabel II li va conferir els títols nobiliaris de vescomte de sant Xavier y comte de Fabraquer. Va ésser ministre de Marina l' any 1861. Va morir a Madrid en 1875.

FABRE (Francesch Pasqual, baró de). *Biog.* Pintor francès nascut a Montpeller en 1764. Va morir l' any 1817. Éssent secretari de la duquesa d' Albany va heretar la fortuna d' aquella dama, empleant-la en fundar el museu de Montpeller que porta 'l seu nòm.

— (JOAN PERE, COMTE DE L' AUDE). *Biog.* Economista y home d' Estat que va néixer a Carcassona l' any 1755 y va morir el de 1832. Va pertànyer al Concell dels Cinch Cents y al Tribunal, y fou president de la comissió d' hisenda, senador y comte del Imperi. Al temps de la restauració va ésser nomenat par de França per Lluís XVIII.

— (PERE). *Biog.* Metge cirurgià francès que va néixer a Tarascón als començos del segle XVIII, havent 'hi mort a l' any 1791. Autor d' algunes obres professionals; va pertànyer a l' Acadèmia de Cirurgia de París.

FABRÉ (Jaume). *Biog.* Arquitecte insigne del segle XIII, natural de Mallorca. El rei Jaume II d' Aragó y 'l bisbe Pons li encomenaren l' obra de la seu de Barcelona en 1317. Pocu abans havia firmat el compromís d' erigir l' iglesia y 'l convent dels dominichs de Palma de Mallorca. És autor del sepulcre de santa Eulària a la catedral barcelonina, acabat en 1339. L' edifici dels dominichs de Palma, el millor de l' ordre, s' acabà al cap de seixanta tres anys (1296 a 1359). Les millors construccions gòtiques bastides aquells temps en els estats de la federació catalano-aragonesa foren projectades y dirigides per En Jaume Fabrè.

FABREFACCIÓ. f. *Ant.* Acció de fabricar.

FÁBREGA. f. *Ant.* FÁBRICA. || FARGA, FERRERIA. || ALFÁBREGA.

FÁBREGA (Pons). *Biog.* Ecclesiàstich que va presidir la Casa-missió del bisbat de Girona, donant exemple de son zel y virtuts per espai de quaranta anys. Va morir l' any 1891 a Sant Joan les Preses, de ont era nadiu.

FÁBREGA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Lladurs, prov. de Lleida.

FÁBREGAS (Esteve). Caputxí, que va néixer a Olot l' any 1774 y va morir l' any 1823. Va escriure una obra relativa a la Verge Maria, que restà inèdita.

— (FELICIÀ). *Biog.* Mestre de musica català, notable en l' especialitat del cant plà. Director del cor de l' iglesia de Santa Maria del Mar de Barcelona, de la qual, ademés, era beneficiat y premeric. És autor de moltes composicions de musica relligiosa. Va morir l' any 1862.

— (LLUIS). *Biog.* Ecclesiàstich, prior dels carmelites de Vich y distingit poeta (1780-1854).

— CARRENY (ANTONI). *Biog.* Ecclesiàstich, catedràtic y bibliotecari del seminari de Barcelona. Mort a les derrelles de 1855.

— Y FALGUERAS (JOAQUÍM). *Biog.* Remarcable argenter, autor de treballs molt arlistichs. A l' Exposició de París de 1855 va obtindre un premi per una corona de roure construïda en or esmaltat.

— Y MARIMÓN (JOSEPH). *Biog.* Frare agustí y acadèmich de la de Ciències y Arts de Barcelona, en quinta corporació va llegirhi treballs molt estimables en els anys 1817 y 1818.

— Y VILARDEBÓ (JAUME). *Biog.* Artista musich, que va cantar ab veu de baix a miljans del segle XIX y va ésser molt aplaudit en son temps. Va morir a Buenos Aires en 1868.

FABREGAT (Cristòfol). *Biog.* Metge, autor d' un *Tratado sobre asfíxia*, que va ferse un renom durant el segle XVII.

— (JOAQUÍM). *Biog.* Gravador valencià. Va néixer a Torreblanca envers l' any 1748, morint en 1807. Va treballar a Valencia y a Madrid. Era director de gravat a l' Acadèmia de Mèxich, retornant en 1796. Gravà bones estampes, treballant en la il·lustració d' edicions notabl. s, entre elles el *Quijote* publicat a Madrid per l' Acadèmia en el segle XVIII.

FÁBREGUES (Joan). *Biog.* Savi y modest frare agustí, que va néixer a Maó en 1787, morint en l' illa als setanta anys (1857). Ben jove encara, era mestre de teologia y examinador sinodal. Exercí el professorat a Ciutadella y, després de suprimits els convents (1835), ensenyà a Maó, éssent famós. Aixís meteix era predicador notable, tant per la reflexió com per la bona forma y bella paraula que usava. Va publicar algunes obres, deixantne altres d' inèdites.

FÁBREGUES. *Geog.* Vila de França, al depart. de l' Herault, dist. icte de Montpeller; té 1,650 hab.

FÁBRICA. f. EDIFICI. || Paratge destinat pera fabricar alguna cosa. *Fábrica*. || Casa fabricada o feta ab art. *Fábrica*. || Obra de terra o terraça. *Alfar*. || *Ter. Moyá*. Establiment de telers moguts per força humana.

FÁBRICA D' EN BARRERA. *Geog.* Lloch de la prov. de Barcelona, part. jud. de Manresa. Té 160 hab. || — DEL RIU. Lloch de la prov. de Barcelona, part. jud. de Berga, ab 450 hab.

FÁBRICACIÓ. f. L' acció de fabricar. *Fábrica*, fabricación.

FÁBRICADOR, A. m. y f. Qui fabrica. *Fabricante*, fabriquero. || **FÁBRICANT**. || *Met.* L' inventor d' alguna cosa no material, com: de mentides, etc. *Fabricador*.

FÁBRICANT. p. a. Qui fabrica. *Fabricante*. || m. L' amo, mestre o artista d' alguna fábrica o qui hi treballa. *Fabricante*, fabriquero.

FÁBRICANT D' ÀNCORES. m. Qui té per ofici fabricarles. *Ancorero*.

FÁBRICANT DE VANOS. m. Qui té per ofici fabricarlos. *Abaniquero*.

FÁBRICAR. v. a. Fer o disposar alguna cosa material. Construir, fabricar, edificar. || *Met.* Fer o disposar alguna cosa no material, com: la pèrdua d' algú, etcètera. Trazar, fabricar.

FÁBRICI. n. p. Fabricio.

FÁBRICIÀ. n. p. Fabriciano.

FÁBRIDOR. m. *Ant.* PULIDOR.

FABRIEL (Gil). *Biog.* Cronista religiós valencià del segle XVII, de l'ordre de Sant Francesch. Nat a Xuflilla y mort en el convent de Lliria l'any 1747. És d'ell la tercera part de la *Crònica de la província de San Juan Bautista, de la regular observancia del padre San Francisco*, manuscrit inèdit, continuació de la primera y segona part, escrita pel granadi Panes, estampades a Valencia en 1665 y 1666.

FABRIL. adj. Pertanyent a les làbriques o als que hi treballen en *Fabrill*. || m. Artificiosament. *Fabrillment*. || adv. Ab mestria. *Fabrillment*.

FABRIR. v. a. *Ant.* PULIR, BRUNYIR.

FÁBULA. f. Ficció artificiosa qu' enclou alguna veritat moral. *Fábula*. || Especie sense fonament o falsa. *Fábula*. || MITOLOGIA || Rumor, veu del poble. *Fábula*. || La part d' invenció o la forma y disposició de l' acció d' un poema. *Fábula*. || L' objecte d' irrisió, com: *Fulano és la fábula del mon*. *Fábula*. || Rondalla. *Fábula*, cuento de viejas. || NOVELA.

FABULENCH, CA. adj. FABULÓS.

FABULETA. f. dim. Fabulilla.

FABULISTA. m. Qui conta, escriu o compon fábules. *Fabulista*, *fabulador*.

FABULÓS, A. adj. Lo que conté fábula o ficció. *Fabuloso*. || Incert. *Fabuloso*.

FACCIÓ. f. Acció militar. *Facció*. || Parcialitat, partit, bándol. *Pandilla*, *facció*. || Delineació, agre de la cara. *Facció*. || Lliga en que s' ha promès la fè mútua ab jurament. *Facció*. || Qualsevol servei militar, com: *patrulla*, etc. *Facció*. || p. u. *FATOR*.

FACCIONADAMENT. adv. A modo de facció. *Faccionadamente*.

FACCIONAR. v. a. Dividir en faccions o partits, sublevar, amotinar, insurreccionar. *Faccionar*.

FACCIÓS, A. adj. Sediciós, perturbador de la tranquil·litat pública o que 's rebela contra 'l govern ilegítim. *Faccioso* || Qui 's declara a favor d' algun partit. *Faccionario*.

FACCIOSAMENT. adv. D' una manera facciosa. *Facciosamente*.

FACECIA. f. *Ant.* COMEDIA. || Gracia, agudesas, ditxo. *Chiste*, *sal*, *donaire*.

AB FACECIA. *Expr. mús.* Ab lleugeresa, festiu, alegre. *Con facecia*.

FACECIÓS, A. adj. *Ant.* Graciós, xistós. *Salado gracioso*, *chistoso*.

FACENDA. f. *Ant.* Negoci, feina. *Hacienda*.

FACHECA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora del riu Gorgós o Jalón y té 317 hab.

FACI o FACIO (Bartomeu). *Biog.* Escriptor del segle XVI, que 's creu fill de Mallorca y originari de Itàlia. Escrigué en castellà y en llatí. Figuren entre les seues obres l' *Historia del rey D. Alfonso V de Aragón* (Lyó, 1560) y *De belle Vilaragutorum et Ciutiliarum*, referent a les dues famílies mallorquines, quina rivalitat fou tristament famosa.

FACIAL. adj. Lo que pertany a la cara. *Facial*. **ÀNGUL FACIAL.** El format per dues rectes que surten de les dents superiors y l' una va a parar a la orel·la y l' altra al punt més sortit del front, deduint-se aixís el tamany del cervell y 'l grau d' intelligència, qu' és tant més gran quant més obert n' és l' àngul. *Angulo facial*.

FACIALMENT. adv. m. *Ant.* CARA A CARA.

FACIE. f. Nòm que als forns de vidre donen els fadrins a les cares dels cristalls. *Facia*. || s. f. pl. *Med.* Les diverses alteracions de la fisonomia a les malalties. *Facies*.

IN FACIE ECCLESIAE. *Expr. llat.* Que s' usa parlant del matrimoni quan se celebra públicament y ab les ceremonies establertes per l' Iglesia. *Devant de la Iglesia*.

FÁCIL. adj. Lo que no costa treball, cuidado o diligència. *Fácil*. || Mudable, variable, inconstant. *Fácil*. || Humà, condescendent. *Fácil*, flexible, frágil.

FÁCIL DE FER. *Loc. Hacedero*.

FÁCIL D' OBRIRSE. Lo que s' obra ab poca o cap dificultat. *Abridero*.

FACILET. adj. dim. *Facillito*.

FACILÍSSIM. adj. aum. molt fácil. *Facilísimo*.

FACILÍSSIMAMENT. adv. m. sup. *Facilísimamente*, *fácilmente*.

FACILITAR. v. a. Desembaraçar, llevar les dificultatats qu' impedeixen la execució d' alguna cosa. *Facilitar*.

FACILITAT, DA. p. p. *Facilitado*. || f. Bona disposició, poca dificultat pera fer alguna cosa. *Facilidad*. || Inconstància, lleugeresa. *Facilidad*.

FÁCILMENT. adv. m. Sense treball ni dificultat. *Fácilmente* || Ab lleugeresa. *Fácilmente*.

FACINA. f. Lloch ont se destilen alcofolts y licors. **FACINERÓS, A.** adj. Malvat, delinqüent, disolut. *Facineroso*.

FACINEROSAMENT. adv. m. D' un modo facineros. Malvadament, impiament, nefandament.

FACISTOL. m. *FARISTOL*.

FACOND. n. p. *Facundo*.

FACSIMIL. m. Imitació molt exacte d' un objecte qualsevol y més particularment d' un dibuix, d' un gravat, d' un escrit, etc. *Facsimil*.

FACTIBLE. adj. Lo que 's pot fer. *Hacedero*, *factible*.

FACTIBLEMENT. adv. m. D' un modo factible. *Factiblemente*.

FACTICI, A. adj. *FICTICI*.

FACTOR. m. Comissionat pera comprar, vendre y altres negocis. *Factor*, *institor*. || Qui fá alguna cosa. *Hacedor*. || *Art.* Cada un dels números de quina multiplicació resulta 'l producte. *Factor*. || Empleat que a les estacions de ferrocarrils cuida de la recepció, expedició y entrega dels equipatges, encàrrechs, mercaderies, etc., que s' hi transporten. *Factor*.

FACTOR (Pere Nicolau). *Biog.* Beate, pintor, músich, poeta y llatínia valencià, nat en l' any 1520 y mort en la meteixa capital en 1583. Pius sisé va beatificarlo en 1786. Pregué l' hàbit de Sant Francesch en 1537. Era un perfecte músich y un bon artista, més distingit en el dibuix qu' en el colorit. Existixen d' ell alguns quadros al oli a l' Academia valenciana. Va pintar a l' aigua y a decorar llibres manuscrits. Regalá a Sant Lluís Beltran un *Diurnal* escrit y il·luminat per ell, (avui en poder de les domíniques de Villarreal) que 's té per cosa ben notable.

FACTORIA. f. Empleu del factor. *Factoraje*, *factoría* || Oficina del factor. *Factoría*, *factoraje*. || Establiment comercial en país estranger.

FACTÓTUM. m. Subjecte qu' exerceix varis encàrrechs o 'l qui 's barreja en tota mena de serveis. *Factótum*.

FACTURA. f. Compte del cost y costes de les mercaderies que compren els factors. *Factura*. || *Ant.* Acció y efecte de fer. *Hechura*. || Parlant de produccions literaries, de musica y de pintura, etc., és la forma o manera d' ésser. *Factura*. || *Mus.* Caràcter d' un troç de música baix el punt de vista del art de compondre. *Factura*.

FACTURADOR. m. El llibre ont s' hi copien les factures. *Facturero*.

Pere Nicolau Factor

FACTURAR. v. a. Posar comptes en factura. **Facturar.** || Encloure en una factura. **Facturar.** || Posar en compte les mercaderies que s'envien en trens y vaixells. || L'acció de despatxar els fardells o paquets en les estacions previes les oportunes cartes de port y coneixements d'embarch.

FACTURIA f. Factoria.

FÁCULA. f. *Astron.* La part més brillant del disc del sol; també 's dona aquest nom a les clapes blanques que 's veuen a la lluna, més brillantes que lo demés del disc llunar. **Fácula.**

FACULTADAMENT. adv. m. Ab facultat. **Facultadament.**

FACULTAR. v. a. Donar llicència, permís, autorisar.

FACULTAT. f. Potència y activitat de les coses pera causar o produir llurs efectes. **Facultad.** || Ciencia, art. **Facultad.** || Llicència, permís, llivertat. **Facultad.** || A les universitats, és el conjunt dels doctors o mestres d'una ciencia. **Facultad.** || pl. Bens, cabal, etc. **Facultades.**

FACULTAT MAJOR. La filosofia, teologia, lleis, cánon, medicina, etc. **Facultad mayor.**

FACULTAT REIAL. Llicència del rei. **Licència del rey.**

FACULTATS. f. pl. Bones dots orgàniques. **Facultades.** || p. p. Qui té autorisació pera fer una cosa. **Facultado, arbitrado.**

FACULTATIU, VA. adj. Pertanyent a alguna facultat. **Facultativo,** || Pertanyent al poder o facultat de fer alguna cosa. **Facultativo.** || Lo que dona facultat. **Facultativo.** || m. Qui professa alguna facultat; regularment s'entén dels metges, cirurgiàns, apotecaris, enginyers, arquitectes, etc. **Facultativo.** || Per extensió s'apropia com a vulgarisme a certs oficis.

FACULTATIVAMENT. adv. m. Segons les regles d'una facultat. **Facultativamente.**

FACUNDAMENT. adv. m. Copiosament en lo ben dir. **Elocuentemente.**

FACUNDIA. f. y

FACUNDITAT. f. Elegància, abundor de paraules y frases. **Facundia.**

FACUNDO. adj. Copiós en lo ben dir. **Elocuente, facundo.**

FADA. f. La que, segons opinió dels gentils, pronosticava 'ls destins. **Hada.** || **DONA D'AIGUA.** || Qualsevulla de les tres parques. **Hada.** || Se dona aquest qualificatiu á l'aigua o altre substancia quan son insípides o massa dolces.

FADADA. adj. Encisada. **Hechizada.** || p. p. De fadar. **Hechizada.**

FADADOR, A. m. y f. *Ant.* Vaticinador, hadador.

FADAMENT. adv. m. Ab massa dolçor. **Desabridamente.** || **FALSAMENT.**

FADAR. v. a. *Ant.* Profetisar. **Vaticinar.** || **ENCISAR.**

FADEA. f. *Ant.* FATUITAT, FALSETAT.

FADESA y

FADIGA. f. El dret del senyor del domini directe sempre que s'enagena la cosa donada en enfiteusis. **Tanteo, fadiga, prelación.** || *Ant.* FATIGA.

FADIGAR. v. a. Usar del dret de fadiga. **Tantear.**

FADOR. f. Dolçor excessiva del menjar. **Empalagamiento, empalago.**

FADRÍ, NA. m. y f. Jove solter, en estat de casarse. **Mozo, mancebo, doncel.** || Qui ha passat l'aprentatge d'algún ofici y encara no és mestre. Regularment se 'ls reconeix com a fadrins als tres anys d'aprentatge. **Mancebo, oficial.** || m. *Ant.* MARINER.

FADRÍ DE TRAVALL. m. *Oficial.*

FADRÍ EXTERN. El germà de un hereu que no té dret a quedar-se a la casa pairal. **Segundón.**

FADRÍ MESADER. El fadrí que 's lloga per mesos y menja a casa del amo. **Mesero.**

FADRÍ (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Campos, illa de Mallorca.

FADRICH I. *Biog.* Rei de Sicilia. Fill terç d'en Pere 'l Gran d'Aragó y de la reina Constança de Sicilia. Va néixer l'any 1296, morint en la cort de son regne l'any 1337. Va tindre dos fills: En Pere y Na Constança, morts abans d'ell; per lo qual en son testament (29 Març 1334), deixá son regne incorporat a la Corona d'Aragó.

FADRINALLA. f. Conjunt de fadrins, de joves no casats. **Conjunto de solteros jóvenes.**

FADRINATGE. m. JOVENTUT, FADRÍ.

FADRINEJAR. v. n. Fer vida de fadrí. **Mocear.**

FADRINESA. f. *Ant.* JOVENTUT.

FADRINET, A. m. y f. dim. **Mocito, mocico.**

FAEDOR, A. m. y f. Qui fá. **Hacedor.**

FAEL. m. *Ant.* FIDEL ó fidel.

FAELTAT. f. FIDELITAT.

FAENA. f. FEINA.

FAENT. p. a. Amable, franch. **Faedor.**

FAETÓ. m. Mena de cotxe de caixa perllongada y ab molts assentos a cada costat. **Faetón.**

FAGEDA. f. Bosch de faigs. **Fajal.**

FAGEDA (Joseph). *Biog.* Frare vigatá del sigle XVII, de la ordre de Sant Geroni. Fou bisbe de Girona desde ont 'l elegiren pera 'l bisbat de Tortosa. Va posar la primera pedra al començar la erecció de la famosa capella de la Verge de la Cinta. Va morir en 1685.

FAGEDENIA. f. **Apetit immoderat.** **Fagedenia.** || Lliga que 's menja les carns. **Fagedenia.**

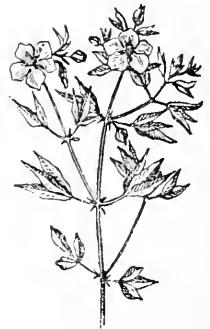
FAGES DE ROMÁ (Narcís). *Biog.* Escriptor y advocat, que va néixer a Figueras en 1813 morint en 1884. Se dedicá al estudi de la agricultura y publicá la revista *La Granja*. Fou comissari regi d'agricultura a Girona. Va publicar uns *Aforismes rurals* a Figueras en 1848, que després traduí al castellá ell mateix y ho foren al valenciá per Brusola en 1853. És autor de distintes memories y altres estudis pertinents a la pagesia.

FAGES. *Hidrog.* Riu del Conflent que passa devant del poble de Vinçá.

FAGINA. f. *Zool.* Gat selvatge. **Garduña, fuina.**

FAGONIA. f. *Bot.* Genre de plantes rutàcies ab flors morades y algunes voltes grogues. **Fagonia.**

FAGOT. m. Instrument musich de veus més agudes que 'l baixó y més estret per la part superior,

Brot de fagonia

Fagot procedent de la capella dels papes d'Avinyó (sigle xv).— Museu de Barcelona

que 's toca per medi d'una canya doble posada al extrem d'un canó corb de llautó. **Fagot.**

FAGOTISTA. m. Musich que toca 'l fagot. **Fagotista.**

FAHEDOR. m. *Ant.* Qui fa, Criador.

FAHLUN. m. *Min.* Sorra d'un color roig o gris barrejada ab argila que conté alguns fòssils perfectament conservats. **Fahlun.**

FAIDELLA. *Geog.* Caseriu del terme d'Abella de la Conca, prov. de Lleida. || Caseriu del terme de Figuerola d'Orcau, prov. de Lleida.

FAIG. m. *Bot.* FATX.

FAIG (Coll del). *Orog.* Coll a 1,022 metres d'altitud entre el puig Mosqué i el del Torn al Pirineu Gironí i a tramontana de Costoges (Vallespr). || — **Y BRANCA (COLL DE).** *Orog.* Collada a 1420 m. d'altitud en la serra de sant Jaume de Frontanyá. || — **DE MITJORN (COLL DE).** *Orog.* En la frontera actual, per demunt de les fonts de la Muga, en les vall del Llerca.

FAIG GENERAL (Coll de). *Orog.* Coll a 1,325 met. d'altitud per ont passa 'l camí de Gombreny a Sant Jaume de Frontanyá, prov. de Girona.

FAILLENÇA o FAYLLENÇA. f. *Ant.* FALTA, DEFECTE.

FAILLIR. v. n. *Ant.* FALTAR, MANCAR.

FAILLIZÓN. f. *Ant.* FALTA, MANCA, DEFECTE.

FAIRE. v. a. *Ant.* FER, EXECUTAR.

FAISÓ. f. *Ter. ant.* Mena, qualitat. **Clase. calidad.** || És mot molt usat encare a les illes Balears. **FAISÓ.**

FAITURAR. v. a. *Ant.* EMBRUIXAR.

FAIX. m. *Ant.* FEIX, FARDO, FARDELL, EMBOLICH.

FAIXA. f. Peça de roba més llarga qu' ampla, pera cenyir el cos. **Faja.** || La que usen els eclesiàstichs pera cenyir la solana. **Cañidor.** || f. Els travessers dels montants de les portes pera formarles. **Peinazo, paño.** || La que 's pinta prop del paviment a les parets. **Rodapié.** || La de punt pèls nois. **Fajero.**

FAIXABLE. adj. Lo que pot ésser faixat. **Faible.**

FAIXANTA. f. Mena d' alga marina. **Faxanta.**

FAIXAR. v. a. Cenyir ab la faixa. Posarse la faixa. **Fajar.**

FESTE FAIXAR. fr. *Fam.* *Vête al rollo.*

FAIXAT, DA. p. p. **Fajado.**

FAIXETA. f. dim. **Fajueta.**

FAIXÍ. m. Cenyidor de seda vermella que poden usar els generals i brigaders del exèrcit, aixís com els seus equivalents a l' armada, quan vesteixen de paísá, portant 'hi 'ls entorçats que corresponen a llur graduació. També usen faixí de varis colors alguns funcionaris del ordre civil. **Fajin.**

FAIXINA. f. *Ter.* Gata feréstega. S' aplica indistintament al mascle y a la femella. **Gato montés.** || **FEIXINA.**

FAIXINETA. f. dim. **FEIXINETA.**

FAJA. f. *Bot.* Fruit del faig. **Fabuco.**

FAJA (Coll de). *Orog.* Collet a 980 met. d' altitud que hi há a la serra de Sant Grau, a tramontana de la ermita d' aquest nom, prov. de Girona.

FAJAL. m. Lloch plantat de faigs. **Hayal, hayedo, hayuco y hayucal.**

FAJAS Y CALAFELL (Joseph). *Biog.* Pianista y compositor que va morir jove a Barcelona, en 1881.

— **Y FERRER (ANTONI).** *Biog.* Escriptor que va col·laborar a la *Crónica de Cataluña*, y altres periòdichs, havent escrit algunes obres ben estimables. Va morir a Barcelona a l' any 1883.

FAJOL. m. Mena de forment particular, de figura oblonga ab tres cscaires, cubert de boil negre y conté una farina molt blanca, però fa 'l pá molt moreno y desagradable: de cama doble, sòlida y a voltes rogenca, les flors, qu' ixen al cim de les branques, son entre blanch y color de porpra; abunda a Catalunya. **Alforfón, rubión, trigo sarraceno.** || **BLAT NEGRE.**

TANT SEGUR COM EL FAJOL A OLOT. fr. *Ter.* S' usa pera afirmar la veritat d' un fet o d' una cosa, per-

que a Olot sempre s' hi fá bé 'l fajol. *Tan cierto como éstas son cruces.*

FAJOLAR. m. Camp de fajol.

FAJOLENCH, CA. adj. Lo qu' és propi del fajol. **Alforfoner.**

FALACIA. f. Engany, frau, mentida. **Falacia.** || **SOFISME, SOFISTERIA.** **Falacia.**

FALACRA. f. *Cir. ant.* Instrument acavant ab punta roma o ab un botó. **Falacra.**

FALACROSIS. f. *Med.* Caiguda dels cabells. **Falacrosis.**

FALÀÇ. adj. **FALS.** || **SOFÍSTICH.**

FALAÇMENT. adv. m. Ab falacia. **Falzamente.**

FALAGADURIA. f. y

FALAGAMENT. m. **AFALACH.**

FALAGAR. v. a. **AFALAGAR.**

FALAGUER, A. adj. Qui afalaga o lo que 'ns afalaga. **Halagüeno, halagador.**

FALAGUERA. f. **FALGUERA.**

FALAGUERAMENT. adv. m. *Ant.* Ab afalachs. **Halagüemente.**

FALANGE. f. Tres ordres d' ossos dels dits de les mans y dels peus. **Falanges.**

FALANGER. m. *Zool.* Mamífer marsupial, de pòl sers llarchs y separats. **Falangero.**

FALANGETA. f. *Anat.* La tercera y més petita de les falanges dels quatre derrers dits. **Falangeta.**

FALANGETIÀ, NA. adj. Lo relatiu a les falanges. **Falangetiano.**

FALANGÉTICH, CA. adj. Lo que 's refereix a les falanges dels dits. **Falangético.**

FALANGÍ, NA. adj. Referent a la falange dels dits. **Falangino.** || v. r. Segona falange o sigui la del mitg dels dits que 'n tenen tres. **Falangiana.**

FALANGIFORME. adj. *Bot.* Epítet que 's dona als pèls dels vegetals quan estan dividits interiorment per parets travesseres. **Falangiforme.**

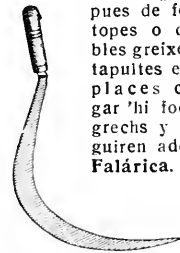
FALANGITA. m. *Bot.* Herba medicinal contra picades dels anima's verinosos. **Falangita, falangites.**

FALANGOSIS. f. *Med.* Desviació o inversió de les pestanyes. **Falangosis.** || Laxació del parpre de dalt a conseqüència de la paràlisis del seu muscle elevator. **Falangosis.**

FALANSTERI. m. Associació agrícola e industrial ab arreglo a les doctrines de Fourier. **Falansterio.**

FALANSTERIÀ, NA. adj. y s. Qui era partidari del falansteri o 'n formava part. **Falansteriano.**

FALÁRICA. f. Llança que 'ls antics usaven pera llençarla als camps enemics. || Fusta guarnida de pues de ferro y plena d' estopes o d' altres combustibles greixosos, que ab les caputles eren llençades a les places contraries pera pegar 'hi foc. Les usaren els grecs y els romans, y següent adoptantles els gals y els franchs. **Falárica.**

Falç

Falárica

FALARSÍFIT, DA. adj. y s. *Bot.* Planta que té 'ls fils de les seues flors reunits per fillets en molts paquets. **Falarsífido.**

FALBALÁ. m. **FARBALÁ.**

FALÇ. f. Eina corba de ferro ab dents y mànech pera segar. **Hoz.**

FALCA. f. Peça de fusta o de ferro, ab cinch superficies planes y que acaba ab tall pera dividir cosos sòlits o pera ajustar y apretarne d' altres. **Cuña,**

falca. || El tascó de l'arada. **Telera.** || pl *Naut.* Taulles primes que 's colliquen verticalment sobre la vora superior de la nau, pera major adorno, y a fi de que no hi entri aigua pera major seguretat de la gent. **Falcas.** || s. *Naut.* La baraneta que corre tot al llarch de la barca.

FALCA DE POPA. f. *Naut.* El contorn superior de la popa y la peça que l' acava. *Coronamiento.*

FALCA DE PROA. f. *Naut.* Tauló prim, que 's posa de vegades demunt la sola de proa dels bots rasos pera evitar que hi entrin els cops de mar. *Bandilla.*

FALCA DE PROBA. f. *Naut. Ter. Blanques.* Muralla de la sobre proa.

FALCAFORT. m. *Mar.* Obra morta d' alguns falutxes pera impedir que la gent caigui a l' aigua en les brandades. *Faleafort.*

FALCAR. v a. Ficar les falques. **Auñar.** || Posar falques a les cadires, taulles, etc., entre 'l peu y 'l pis quan estan desiguals. *Calzar.*

FALCAT, DA. p. p. **Acuñado.** || adj Armat com els carros de guerra dels antichs. **Falcado.** || *Astron.* Se diu del planeta quina part illuminada sembla una falc. **Falcado y corniculata,** parlant de la lluna.

FALCÁTULA. f. Dent fòssil en forma de fals. *Falcátula.*

FALCIDIA. adj. La quarta part dels bens hereditaris, que per dret comú queda lliure al hereu, permetentli que pugui disminuir a proporció 'ls llegats quan excedeixen les tres quartes parts de la herencia. **Falcidia.** || *Fam.* Entre estudiants, la nyapa que la despassera feia als seus hostes. **Moros.**

QUARTA FALCIDIA. *For. Cuarta falcidia.*

FALCIFER, A. adj. Armat d' una falç. **Falcifero.**

FALCIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* De fulles en forma de falç. **Falcifoliado.**

FALCIFORME. adj. Que té forma de falç. **Falciforme.**

FALÇÓ. m. Eina pera tallar els raïms al veremar. **Honcejo, hoicejo, honzalo, hocino, corvillo.**

FALCÓ. m. *Ornit.* Au de presa, més gros que l' esparver y que vola ab més velocitat que aquest. Antigament se feia servir pera la caça. **Halcón.** || Canó de l' artilleria antiga. **Falcón.**

FALCÓ GRÓS. *Azor.*

FALCÓ DE NIU. *Niego.*

FALCÓ MONTERÍ. El que no està ensenyat desde petit y que sempre és feréstech. **Halcón montano.**

FALCÓ MONTERÍ GRUER. **Halcón montano grucro.**

FALCÓ DE MOSTATXO NEGRE. **Aguilucho.**

FALCÓ PELEGRÍ. El que vé de lluny y no se li trova el niu. **Nebli, halcón peregrino.**

FALCÓ PERDIGUÉ, FALCÓ GRÓS. Aguil·la gallinera. **Azor.**

FALCÓ QUE SALTA DE BRANCA EN BRANCA. **Ramero.**

FALCÓ QUE PERSEGUEIX ALS TUDONS. **Patumbario.**

FALCÓ ROQUER. **Roquero.**

FALCÓ TAGAROT. Falcó del color del tunissench, tan animós qu' acomet a tots els aucells. **Tagarote.**

FALCÓ TUNISSENC. El natural d' Espanya que abans servia pera l' aceterria; és de més de mitg peu de llarch, té 'l cos de color de plom, les plomes de les ales llargues y pardes ab claptes togenques; al ventre n' hi té moltes de blanques y les potes grogues; caça ab una velocitat extraordinaria. **Nebli, halcón gen'il ó de Túnez.**

FALCÓ (Feliu). *Biog.* Pintor del sigle XVII que va néixer a Valencia, havent sigut un dels deixebles predilectes d' en Geroni senpososa.

— (EUSSEBI) *Biog.* Canonge valencià del sigle XVII, tingut en gran estima per sa inteligencia y coneixements. Era consultat per les autoritats superiors y les corporacions oficials com a docte en drets. Poques obres resten d' ell y d' escàs interès avui.

— (JAUME JOAN). *Biog.* Savi valencià de la primera meitat del sigle XVI. Era gran matemàtic, famós poeta llatí y distingit en la filologia.

— (JAUME JOAN). *Biog.* Fill del famós savi del propi nom. Nasqué a Valencia en 1565 y morí en 1641. Entrà en la ordre dels predicadors en 1581. Exercí de arxiver en el convent de St. Domingo y en el transcurs de seixanta anys d' hàbit cscrigit nou obres, llatines y castellanés, figurant en primer lloch una *Historia de las cosas más notables, pertenecientes al convento de predicadores de la ciudad de Valencia*, y altres dues de historia.

— (NICOLAU). *Biog.* Artista valencià del sigle XVI, fill de Nofre Falcó, abbdó pintors de la generalitat valenciana. En 1560 ocupà el lloch de son pare; més ja abans tenia guanyada bona fama per son retaule de la verge de la Sapiença existent en la capella de la Universitat Literaria. Vivía encara en l' any 1576.

— (NOFRE). *Biog.* Pintor valencià del sigle XVI. Era l' artista oficial de la Diputació del regne, qui substituí a Joan Cardona en el càrrech. Morí en 1556.

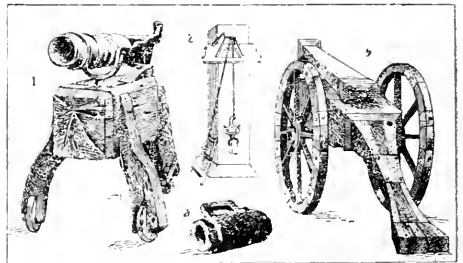
FALCÓ. *Hidrog.* Punta de la banda N. del golf de Roses, prov. de Girona. || Cap de la costa S.E. de la illa de Cabrera, Balears. || *Orog.* Cap a la costa d' occident de la badia de Palma no lluny de la Caleta de les Vinyes. || Cap de la costa meridional de Ibiça no lluny de la punta del Jundal.

FALCONADA. f. L' acció d' acometre 'l falcó a la caça. **Calada.**

PEGAR FALCONADA. *fr. Fam.* Apoderarse, pendre de fugida alguna cosa. **Echar la garra ó la zarpa.** || També 's diu d' aquell que intervé en una conversa sense cap necessitat, o dona 'l seu parer sense que se li demani.

FALCONER. m. Qui cuida dels falcons. **Halconero, falconero.**

FALCONERA. *Hidrog.* Cap de la costa de tramontana de l' illa de Menorca, Balears. || Montanya en-

FALCONET: 1, del sigle XV; 2, peça de càrrega; 3, dels sigles XVI al XVII

cinglerada de les costes de Garraf. || **Lladronera** a les fortificacions.

FALCONERIA. f. **Aceterria.**

FALCONET. m. dim. Peça petita de l' artilleria antiga. **Falconete.**

FALCONS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Penelles, prov. de Lleida.

Jaume Joan Falcó

Falcó

FALCULAT, DA. adj. D' uncles en forma de fals. Falculado.

FALCULIA. *Ornit.* Acell del genre dels teunirostres. Falculia.

FALDA. f. La part del cos desde la cintura fins als genolls. **Regazo.** || Part del vestit talar, desde la cintura fins abaix. **Falda, haldia, faldilla.** || La part del vestit desde la cintura al genoll. **Falda, haldia, regazo.** || La part baixa de les muntanyes. **Falda.**

FALDA DE XEMENEIA. El vol que té sobre la cuina. *Campana de chimenea.*

FALDADA. f. Lo que cap a la falda. **Haldada.**

FALDAR. m. La part de l'armadura antiga que queia desde baix del peto a modo de faldilles. **Faldar.** || **FALDILLETES.** || Se diu també de la falda de la xemeneia.

FALDATGE. m. **FALDAR.**

FALDEJAR. v. a. Caminar per la falda d' alguna muntanya. **Faldejar.**

FALDELL (Miquel Pau). *Biog.* Notari barceloní, oficial a Casa la Ciutat. Prosseguí la obra del curiós *Dietari del Antich Concell Barceloní*, Diuen qu' en Diago aprofità moltes notes manuscrites d' en Faldell pera publicar en l' any 1603 la *Historia de los Condes de Barcelona*, etc.

FALDELLÍ. m. Faldilles més curtes que les usuals, usades com a peça de luxu. **Brial, guardapiés, faldellín.**

FALDER DE BISBE. m. *Ant.* El capellà del arquebisbe o bisbe que li porta alçada la falda o quia de la capa consistorial. **Caudatario.**

FALDERÓ. m. Cercle volander que 's posa als carrros entre la clavia y 'l botó de la roda. **Arandela, volandera.**

FALDETA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Ma-nuel, prov. de Valencia.

FALDETES. f. pl. y

FALDILLA. f. y

FALDILLES. f. pl. Vestit exterior de les dones, ab tabelle per la part de dalt, que baixa de la cintura als peus. **Saya, guardapiés.** || Les de demunt pera eixir de casa. **Basquiña.** || Les de sota o d' estar per casa. **Guardapiés, faldellín, faldas.**

FALDILLETA. f. La part de l'armadura que surt del peto com a faldons. **Faldar.** || pl. Mena d' enagüetes fines que 's posa per decencia als sants Crists. **Pañetes.**

ÉSSER UN FALDILETA. fr. *Fam.* Ésser molt aficionat a les dones. *Ser un mujeriego.*

FALDILLETES. m. pl. Home que té aficions femenines. **Marica.**

FALDISTORI. m. Assento baix sense respallier que usen els bisbes en algunes funcions pontificals. **Faldistorio.**

FALDÓ. m. La part que penja del gipó, jupa, etc., de la cintura en avall. **Faldilla.** || La part de baix de alguna roba que penja solta. **Faldón.**

FALDONA. f. *Mar.* Epitet que 's dona a la vela massa llarga. **Faldona.**

FALENA. f. Nom que 's dona a una mena de papellones nocturnes. **Falena.**

FALERA. f. *Vet.* Malaltia que pateix el bestiar de llana, dita aixís perquè 'l ventre está embotorat o

ressona com un timbal. **Falera.**

FALGARS DE BAS. *Geog.* Poblet de cases escampades del dist. mupal. de Joanetes, prov. de Girona. || — (MONT). *Orog.* Puig del Pirineu quin cim té 1,610 met. d' altitud, situat al N.E. de Molló, prov. de Gi-

rona. || — (PLA DE). Plá que hi ha dalt de la serra de Santa Magdalena (1,350 met. d' altitud) entre Ridaura y Vallfogona, prov. de Girona. || — (SANTUARI DE). *Geog.* Ermita a 1,250 met. d' altitud, a la vora del Llobregat, entre Cerdanyola y La Pobla, prov. de Barcelona.

FALGONS. *Geog.* Poblet de cases escampades del distric-mupal. de Sant Miquel de Campmajor, prov. de Girona.

FALGUERA. f. *Bot.* Herba de diferents menes, de la fam. de les filicínies, que neix en paratges frets, y té la llevor dins d' uns bonyets, al revés de les fulles. **Helecho.**

FALGUERA MASCLE. *Bot.* Planta perenne, indígena, que 's trova en abundor als boscos. **Helecho macho.**

FALGUERA FEMELLA. *Bot.* Foguera. **Helecho comun, Helecho hembra.**

FALGUERA (Feliu Maria). *Biog.* Notari barceloní del segle XIX. Era peritíssim en el dret catalá. Fou catedràtic de la facultat en la Universitat de Barcelona. Escrigué temes de materies diverses, empré especialment del dret de la terra. Morí en 1897. Va deixar escrites les obres de dret: *Tratado de la prescripción catalana*. (Barna. 1880); *Conferencias de derecho catalán*, en el Atenen Barceloní (1870 y 1880) (Barna. 1880).

— (JOSEPH). *Biog.* Compositor musical, organer y violinista, deixeble de la escolania de Montserrat. Nasqué a Tarraça y morí a Belmonte envers 1823. És auto. de varies misses. Se 'l conexia per *pare Montserrat*.

FALGUERAL. m. y

FALGUERAR. m. Lloch ònt creixen moltes falgueres.

FALGUFRES (Coll de les). *Orog.* Coll del Pirineu gironí, de 1,189 met. d' altitud, a tramontana de Monás. || — (RIERA DE LES). *Hidrog.* Afluent de la riera de Sant Aniol; neix sota 'l coll de Boix.

FALGUEROLA. f. *Bot.* FALSÍA.

FALGUERS (Coll dels). *Orog.* Collet de la serra alta de Monás, a tramontana del poble d' aquest nom, prov. de Girona.

FALGUIÈRE (Joan Alexandre Joseph). *Biog.* Escultor contemporani que va néixer a Tolosa (França) l' any 1831, morint al 1900. Va obtenir en 1853 el gran premi de Roma, y més tart va ésser professor de l' Escola de Belles Arts de París y membre de l' Institut de França. Entre les seues obres més remarcables s' esmenten *Thésée enfant, Vainqueur au combat de coqs, La danseuse*, les estatués de *Lamar-tine, Gambetta, Eva*, y els monuments de *La Fayette, Courbet, Balzac, Bizet*, etc.

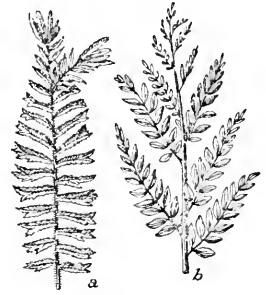
FALIBLE. adg. Que pot equivocarse.

FALFA. f. Alfals á Valencia.

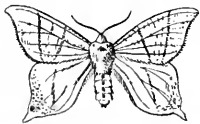
FÁLICH, CA. adj. Pertanyent al *falo* o al seu culte. **Fálico.**

FALIMENT. m. *Ant.* **PALTA.**

FALIR. v. n. *Ant.* **FALTAR.**

Brots de l'guera: a, varietat de falguera mascle; b, branca de falguera femella.

Falena

Joan Alexandre Falguière

FALITIS. f. *Med.* Inflamació del membre viril. Falitis.

FALO. m. *Anat.* Membre viril. **Falo.** || Al gentilisme, un dels quatre Deus de la impuresa y la dissipació que 's representava per medi del membre viril. Falo.

FALÓ. n. p. Diminutiu vulgar de Rafel. Rafaelito.

FALODIÀ, NA. adj. Que té analogia ab el membre viril. Falodiano.

FALORIA. f. y

FALORNIA. f. Mentira, embuste, bola, gazapa, trufa, guadrmana.

FALP (Antoni). *Biog.* Metge català del segle XIX, de molt renom per son saver; emprò del qual poca memoria resta. Va anar a Polonya a estudiar hi el còlera y en publicà després a Madrid (1832) un quadern de les observacions y notes recullides.

FALQUES. f. pl. *Naut.* FALCA, 3.

FALQUETA. f. *Ornit.* Au de presa de la fam. dels falcons. Falqueta.

FALRAR. v. n. *Ant.* FALTAR.

FALS, A. adj. Enganyós, mentider. Falso, el que no vendió el galgo. || No verdader. Falso.

EN FALS. m. adv. Sense la deguda seguretat o substancia. *En falso; sobre falso.*

PER UNA CLAU FALSA. fr. *Fal-sear la llave.*

MÉS FALS QUE UN PROCÉS O QUE JUDES. *Loc. Más falso que Judas.*

NO FERHI 'L FALS. fr. Aprofitarse de la ocasió. *Aprovechar la ocasió.*

FALS. *Geog.* Aldea del terme de Fonollosa, provincia de Barcelona.

Segell de Fals

FALS ESCAIRE. Eina pera traçar o pera comprovar determinats ànguls que no son perfectament rectes.

A FALS ESCAIRE. La figura o 'l cos geomètrich que té algún àngul agut u obtús.

FALSABRAGA. f. *Fort.* Muralla baixa pera defensa de la principal. Falsabraga.

FALSADOR, A. m. y f. *Ant.* FALSIFICADOR.

FALSAMARRA. f. *Naut.* Cap ab que s' amarra la llanxa per la popa del navio. Falsamarra.

FALSAMENT. adv. m. Ab falsetat. Falsamente.

FALSAPORTADA. f. Entre estampers lo que va devant de la portada d' un llibre. Falsaportada, anteportada.

FALSAR. v. a. *Ant.* FALSIFICAR, CONTRAFER.

FALSARI, A. adj. Falsificador d' instruments públics. Falsario, falsador. || Qui fa o diu falsets o mentides. Falsario.

FALSARREGLA. f. CARTILLA, 2.

FALSEJAR. v. a. FALSIFICAR. || v. n. Flaquejar, perdre la resistencia o fermesa. Falsrear. || Dissonar la corda d' un instrument. Falsrear.

FALSERÀ. f. *Ant.* FALSETAT.

FALSESA. f. *Ter.* Falsetat.

FALSET. m. Veu que surt del diapassó natural pera cantar en l' immediat. Falsete.

FALSET. *Geog.* Partit judicial de la prov. de Tarragona, format dels 39 següents ajuntaments: Arbof, Argentera, Bellmunt, Bisbal de Falset, Cabacés, Capçanes, Ciurana, Colldejou, Cornudella, Dosaigües, Argentera, Bellmunt, Bisbal de Falset, Cabacés, Capçanes, Ciurana, Colldejou, Cornudella, Dosaigües,

Segell de Falset

Falset, Figuera (La), García, Grataflops, Guiamets, Lloá, Margalef, Marsá, Masroig, Molá, Mora la Nova,

Morera (La), Palma (La), Poboleda, Porrera, Pradell, Pradíp, Riudecanyes, Tivisa, Torre de Fontanbella, Torre del Espanyol, Torroja, Ulldemolins, Vandellós, Vilanova d' Escornalbou, Vilanova de Prades, Vilella Alta, Vilella Baixa y Vinebre, reunint entre tots ells 42,933 hab. || Vila de la prov. y bisb. de Tarragona, cap del part. jud. del seu nom; té estació de F. C. a Marsá y 3,556 hab.

FALSETAT. f. Frau, engany, mentida. Falsedad, falsia.

FALSES. f. pl. *Mis.* Les consonancies a que sobra o falta un semitò dels que toquen a la proporció. || Falsas, disonantes || Referintse al blasó 's diu de les armeries en que no 's observen les regles del art, com quan tenen color sobre color, etc. Falsas.

FALSEZA. f. *Ant.* FALSETAT.

FALSIA. f. Mena d' oreneta tota negra, que té les potes molt curtes, les ales molt llargues y vola ab molta velocitat. Vencejo, avió. || *Bot.* Herba de la fam. de les filicínies que 's cria en paratges d' aigua, regularment als pous, y té uns ramels prims, negres y relluents guarrits d' unes fulles com les de les llenyes, y colocades simètricament a un costat y altre. Capilera, culantrillo. || *Ant.* MALICIA, ENGANY, TRAMPA.

FALSIA BLANCA. *Culantrillo blanco, de muro ó real del Moncayo.*

FALSIA NEGRA. *Capilera negra.*

FALSIA ROJA. *Politríco.*

FALSÍAT, DA. adj. FALSIFICAT.

FALSIFICACIÓ. f. Acció y efecte de falsificar. Falsificació

FALSIFICADOR, A. m. y f. Qui falsifica. Falsificador.

FALSIFICAR. v. a. Adulterar, contrafer escriptures, monedes, etc. Falsificar.

FALSIFICAT, DA. p. p. Falsificado.

FALSILLA. f. Ganiveta còrba de que usen els sabaters pera tallar la sola. Tranchete, trinchete. || *Ter.* FALSIA, 1. || Falsarregla, per influencia castellana. Falsilla.

FALSÍOT. m. *Ter.* FALSIA, 1. || BALLESTA, MAGAY.

FALTA. f. Privació de lo necessari, còm: *falta de medis*, etc. Falta. || Deformatat. Falta. || Culpa, pecat. Falta. || ERRADA. || Defecte de la moneda per no ésser de llei o faltari 'l pes. Falta. || Nota al marge d' algún inventari, pera denotar que falta alguna cosa de que se n' ha fet esment. Falta, déficit. || Al joch de pilota la caiguda d' aquesta fora del límits senyalats. Falta. || Dit de les forces, de la salut, del ànim, etc., debilitat, disminució. Falta de fuerzas, etc. || Defecte del meistrno o regla de les dones prenyades. Falta. || MANCA.

FALTA DE CRIANSA. *Descortesia*

FALTA DE GANA. Desmenjament. *Desgana, inapetencia.* || Disgust, poca gana de fer alguna cosa. *Desgana.*

FALTA DE LLET. Agalaxia. Carencia de llet en la partera. *Agalaxia.*

FER FALTA. fr. FALTAR, 3, 4.

LA FALTA. *Expr.* Pera denotar que s' envida tot el joch. *Juego fuera.*

PER FALTA D' ALTRE. m. adv. Denota que 'ns valem d' alguna persona o cosa poch idonia o insuficient per no havern'hi un' altra de mellor. *A falta de hombres buenos; a falta de pan buenas son tortas.*

PER FALTA D' ALTRE MÓN PARE FOU BATLE. *Ref.* Se diu quan se dona un empleu a subjecte insuficient o menys digne, per no havern'hi d' altre més a propòsit. *À ó por falta de hombres buenos a mi padre hicieron alcalde.*

QUI NO SAP CALLAR LES SEUES FALTES, MAL CALLARÀ LES DELS ALTRES. *Ref.* Ab que 's nota a qui no sab guardar un punt, encara que sigui en perjudici propi. *Quien dice lo suyo mal callará lo ajeno.*

Falla representant la qüestió del Marroch.

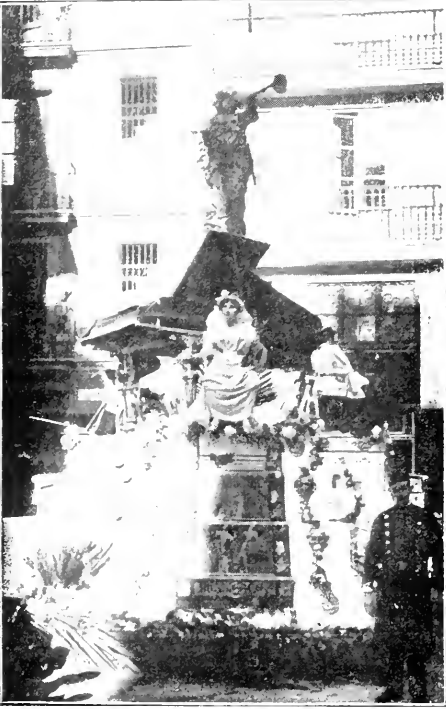

Falla figurant el Vici y la Miseria.

Falla reproduint el campanar de la Seu, anomenat *Miquelet*.

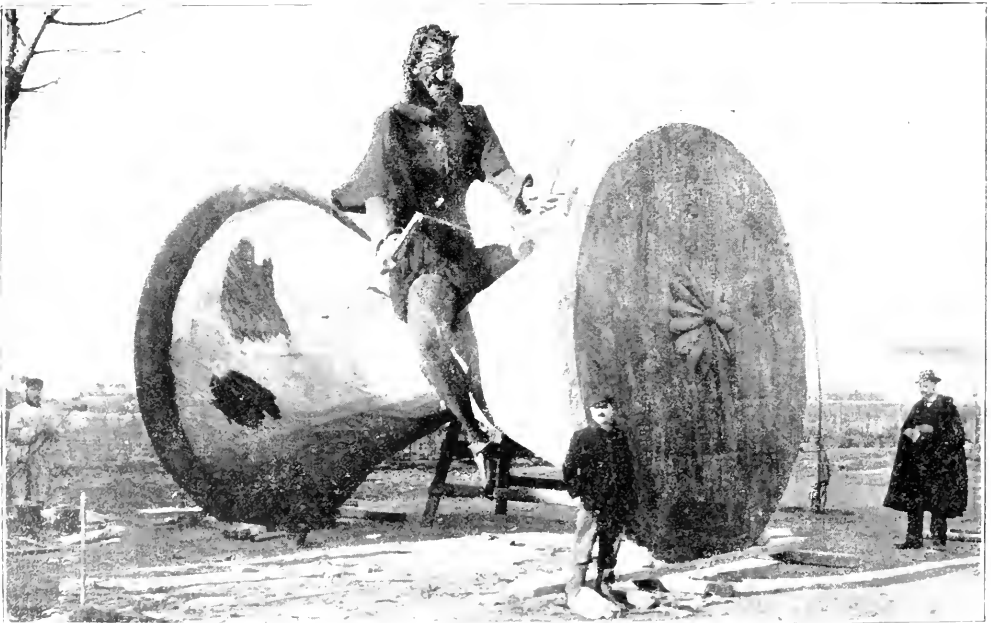
FALLES

Falla figurant *La Fama*.

Falla format una Esfinge.

Falla representant el Joch del Diàvolo.

SENS FALTA. m. adv. Ab seguretat y certesa. *Sin falta, puntualmente.* || Perfectament. *Sin falta.*

TINDRE FALTA D' ALGUNA COSA. fr. Carèixer d' ella. *Tener falta de alguna cosa.*

TE POT DONAR QUINSE Y FALTA. *Expr.* Denota que un es molt superior a un altre en allò que tracta. *Te puede dar quinse y falta.* || **DONAR VINT Y NOU A ACABAR A TRENTA**

FALTAR. v. a. No tindre alguna cosa el seu compliment. *Faltar.* || Estar absent, no trovarse en alguna part ont devia estar. *Faltar, hacer falta.* || Morir. *Faltar, fallecer.* || No cumplir la obligació. *Faltar.* || Pecar, cometre qualsevulla falta o culpa. *Faltar, delinquir* || Dit de les armes de foc. *FER FIGA.* || Perdre 'l punt d' apoiu en algunes coses. *Faltar.* || Estar, no saberse aprofitar de la ocasió, etc. *Faltar.* || **MANCAR.**

FALTAR A ALGÚ. fr. Deixar d' afavorir-lo o de cumplir ab ell lo degut. *Faltarle.*

FALTARSE'N POCH. fr. Haver estat a punt de succeir alguna cosa. *No faltaba más; por poco, a poco, con poco más.* || *Loc. jam.* Denota que sobrevé una nova incomoditat. *Otra que tal balla.*

FALTAT, DA. adj. Defectuós. *Falto.* || Desproveit, destituit. *Falto.* || Qui no té 'l seny complert. *Falto de juicio.* || Dit de la moneda que no es de llei. *Feble.*

FALTETA. f. dim. *Faltilla.*

FALÚA f. Se diu de la dona viva, prompte y aguada. *Pizpireta.*

FALUGA. f. Galiota d' un ordre de rems, embarcació petita, de rems, y algunes voltes de vapor pera el servei de les esquadres y dels ports. *Falúa, faluca.* || *Met.* La persona o animal molt petit y bulliciós. *Pulgüillas, ardiilla.* || **MUSTELA.**

FALUGUETA. f. Diminutiu de faluga, 2.

FALUTXE. m. Embarcació petita d' una sola vela llatina. *Falucho.*

FALZILLA. f. **FALSIA,** 1.

FALL. m. Salt d' aigua, cascata. *Balz.*

FALL, A. adj. **FALTAT, FALS.**

FALLA. f. **FALTA.** || adj. Dit de la carta que no és trumfo. *Falsa.* || **TEIA, ATXA.** || *Ter.* Tronch de pi jove esberlat d' un cap y entatxonat de teies enceses. *Hacha.* || Mot que s' aplica quan una fusta es corcada, quan un objecte no resisteix al pès. || *Ter. Val.* Grupus de ninots que a la diada de Sant Joseph, serveixen pera posar en ridicol, les costums locals, els aconteximents polítics, etc., y promovent molta gatzara, acaven per ésser cremats. Al ensemps se publiquen y son distribuïts fascicles explicatius de la falla, que son comentats ab interès marcat, pèls que interpreten la seua intencionada composició.

FER FALLA. fr. **FALTAR,** || **MANCAR.**

FALLADA. f. L' acte y efecte de fallar al joch de cartes. *Fallada.*

FALLAMENT. m. Acció y efecte de fallar.

FALLANCA. f. Postura poch ferma del cos. *Fanyanca.* || Matxo, mula o cavall vell, magre y de mala figura que ja té poquíssimes forces. *Matalón, buitrra, rocinante.*

FALLANÇA. f. *Ant.* **FALSETAT.**

FALLAR. v. a. Guanyar ab trumfo la basa del contrari. *Fallar.* || *For.* Decidir, sentenciar. *Fallar, echar el fallo.* || **FALTAR.**

FALLARSE. v. r. Sortir malament una cosa. || No granar les nous, avellanes, etc.

FALLAT, DA. adj. y s. Que no te gra. || Que no engendra, esteril.

FALLAIRE. m. *Ter. ant.* Jove pagès que porta una falla al coll. *Hachero.*

FALLEBA. f. Barreta de ferro assegurada verticalment a la finestra o a una de les portes del balcó y ab un' ansa pera moure-la y fer-la enganxar a un pon-

tet que té 'l bastiment dalt y baix, ab lo que queden tancades les portes. *Falleba.*

FALLENCIA. f. y

FALLENÇA. f. Engany. *Falencia.* || **FALTA, DEFECTE.**

FALLER. v. a. Enganyar. *Falir.* || Qui fa falles.

FAL-LERA. f. Idea, desitg veement. *Mania, tema, gusanera.*

FALLIBILITAT. f. Disposició pera poderse enganyar o errar. *Falibilidad.*

FALLIBLE. adj. Capaç d' errar. *Falible.*

FALLIBLEMENT. adv. D' un modo fallible. *Faliblemente.*

FALLIMENT. m. *Ant.* **MANCAMENT.** Bancarrota, quebra.

FALLINES. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Viladàsens, prov. de Girona.

FALLIR. v. a. Abatre's, fer bancarrota. *Quebrar.* || **MANCAR.** || Morir. *Fallecer.* || **MENTIR, ENGANYAR.**

FALLIT, DA. adj. *Quebrado.* || **MORT, MANCAT, QUEBRAT.**

FALLO. m. **MANCAMENT.** || Al joch de cartes, mancar un dels quatre colls. *Fallo.* || Decisió, sentència que dona un jutge. *Fallo.*

FALLÒ, NA. adj. Enutjat, molt enfadat. *Airado, mohino.* || Dit del vi bó, fort. *Fuerte.* || Dit del mar mogut, alterat. *Alborotado, encrespado.*

FALLONÍ, NA. adj. dim. **FALLÓ.**

FALLONIA. f. Enfad molt gran. *Ira, enojo.*

FAM. f. Gana, desitg, apetit de menjar. *Hambre.* || Gran apetit, gola, voracitat, ansia de menjar. *Hambre.* || Carestia d' aliments, en especial de blat. *Hambre.* || *Met.* Gana, desitg veement d' alguna cosa. *Hambre.*

FAM CANINA. Malaltia que causa tal fam que res la satisfá. *Hambre canina y gazuza.*

APAGAR LA FAM. fr. *Met. fam.* Treure a algú de la miseria. *Despiojar.*

ASSETIAR PER FAM. fr. *Met.* Váldre's de l' ocasió pera obligar a algú a que convingui en lo que sense necessitat no hi convidria. *Sitiar ó coger por hambre.* || **FER PATIR FAM.**

BONA FAM DE QUINSE DIES. *Expr.* Reprèn al qui refusa alguna vianda perque no és exquisida o per escrupulós. *Hambre de tres semanas.*

CLAPIR DE FAM. f. *Ter.* Tindre molta fam. *Clarearse de hambre.*

ESQUERDARSE DE FAM. fr. Tincre'n molta. *Rabiar de hambre, caerse de hambre.*

FER PATIR O FER PASSAR FAM. fr. *Hambrear.*

FERSE PASSAR O MATAR LA FAM. f. Menjar fins a satisferse. *Matar el hambre.*

MATAR DE FAM. fr. *Met.* Donar poch menjar. *Matar de hambre.*

MORIRSE DE FAM. fr. *Met.* Patirne molta. *Clarearse, morirse de hambre.*

NINGÚ 'S MORT DE FAM Y SÍ DE FART, O MÉS NE MOREN DE FARTS QUE DE FAM. *Ref.* Denota quan perjudicial és menjar més de lo necessari. *De hambre á nadie ví morir, de mucho comer cien mil.*

SI 'N VOLS SE VA MORIR DE FAM. *Loc. prov.* Ab que se nota als que ofereixen alguna cosa per compliment. *A los muertos se dice si quicren.*

FAMA. f. Rumor, veu comuna. *Fama.* || Renòm, reputació. *Fama.* || L' opinió comuna de la excel·lencia d' algú en la seua professió. *Fama.*

COBRA O GUANYA FAMA Y CALAT A JEU. *E. Ref.* Denota que una vegada adquirida la fama, ab poch treball se la conserva. *Cobra fama y échate á dormir.*

DONAR FAMA. fr. Fer cobrar crèdit. *Dar fama.*

ELS UNS TENEN O SE 'N PORTEN LA FAMA O L' ANOMENADA Y ALTRES CARDEN LA LLANA. *Ref.* Denota que moltes vegades s' atribueix a uns lo que altres fan.

Unos tienen la fama y otros cardan la lana; uno come la fruta aceda y otro tiene la dentera.

MALA FAMA. Dishonor, infamia. *Mala fama.*

MÉS VAL FAMA QUE DINERS. *Ref.* Aconsella que 's prefereixi la bona opinió als interessos, perquè dissimula algun defecte si n' hi ha. *Buena fama hurtó encubre.*

FAMEJAMENT. m. *Ant.* FAM.

FAMEJANT. adj. FAMOLENCH.

FAMEJAR. v. a. *Hambrear.*

FAMILIA. f. La gent que viu a una casa, subjecta al senyor o cap d'ella. **Familia.** || Ascendència, descendència i parentela d'algú. **Familia.** || Els criats o servei d'algú. **Familia.** || Colecció dels animals i plantes que tenen entre si relacions naturals en els orgues principals. **Familia.** || Mainada, criatures. **Familia.** || Se diu d'aquelles coses o persones que tenen aliança particular respecte d'algú cap; així diem: *la familia de Sant Francesch*, etc. **Familia.** || Antiguament se deia aixís de cert nombre de monjos que hi havia a un monastir ab llur abat. **Familia.**

FAMILIA REIAL. Nombre de persones reials que la componen. **Familia real.** || Nombre de criats del rei. **Familia real.**

SAGRADA FAMILIA. Nostre Senyor, Maria Santíssima i Sant Joseph. Alguns hi afegeixen a Sant Joan. *Sagrada familia.*

FAMILIAR. adj. Pertanyent a la familia. **Familiar.** || Freqüent, d'us comú. **Familiar.** || Criat o criada d'alguna casa, o la persona d'alguna familia. **Familiar.** || AMICH. || Dit de l'estil que s'usa a la conversa o a les cartes d'amichs. **Familiar.** || pl. El dimoni que 'l món creu que té tracte ab algú y 'l porta en un anell o joyell domèstich. **Familiars.**

TINDRE FAMILIARS. fr. *Fam.* Pondera la sagacitat d'algú o lo que fá d'extraordinari. *Tener los familiares.* || **FAMILIAR DEL SANT OFICI.** Cert càrrech y honor al tribunal de la Inquisició.

FAMILIARISAR. v. a. Fer una cosa en comú. **Familiarizar.**

FAMILIARISARSE v. r. Acomodarse al tracte familiar d'algú. **Familiarizarse**, **vulgarizarse**, **encompadarse.**

FAMILIARISAT, DA. p. p. **Familiarizado.**

FAMILIARÍSSIM, A. adj. sup. **Familiarísimo.**

FAMILIARITAT. f. Confiança en el tracte, amistat, **Familiaridad.**

LA MOLTA FAMILIARITAT ÉS CAUSA DE MENYSPREU. *Loc. prov.* Denota que ab el molt tracte se solen conèixer els defectes de la persona que 's tracta, y que per consegüent se li pert l'afició; però no serà aixís si en lloch de defectes s'experimenta la bondat, etc. *La mucha familiaridad es causa de menosprecio.*

FAMILIARMENT. adv. m. Ab familiaritat. **Familiarmente.**

FAMILIATURA. f. El càrrech de familiar de la Inquisició. **Familiatura.**

FAMILISME. m. Amor a la familia. **Familismo.** || Sistema dels familistes. **Familismo.**

FAMINA. f. *Ant.* FAM.

FAMOLENCH, CA. adj. Qui té molta fam. **Hambriento**, **famélico.**

ANAR FAMOLENCH. f. Tindre fam. *Hambrear.*

FAMOLER, A. adj. *Ter.* FAMOLENCH.

FAMORCA. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Callosa d'Ensarriá; és a la vora del riu Gorgós o Jalón i té 298 hab.

FAMÓS, A. adj. Qui té fama. **Famoso.** || Perfet, excel·lent. **Famoso.** || Distingit. **Famoso.** || La persona de grans prendes. **Famoso.**

FAMOSAMENT. adv. m. **Famosamente**, **excel·lentement**, **lindament.**

FAMOSÍSSIM, A. adj. **Famosísimo.**

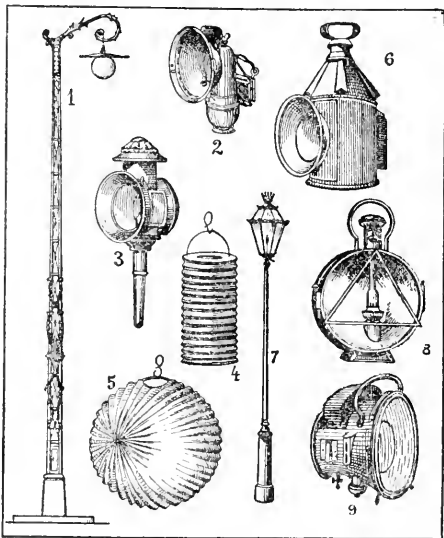
FÁMUL. m. Criat; s'usa a alguns colegis, principalment als seminaris. **Fámulo.**

PLAÇA DE FÁMUL. *Familiatura.*

FÁMULA. f. Criada.

FAMULAR. adj. Pertanyent als fámuls. **Famular.**

FANAL. m. Campaneta de vidre o altra materia transparenta pera tindre'hi llum. **Farol**, **fanal.** || La llanterna que 's posa a una torre alta als ports de mar, pera guiar als navegants. **Faró**, **fanal**, **farol**

FANALS: 1, pera llum eléctrica; 2, de bicicleta; 3, de cotxo; 4 y 5, japonesos; 6, de sereno; 7, pera llum de gas; 8, de tren; 9, d'automóvil.

linterna. || Títol del dret que 's paga als ports pera sosteniment del lanal que guía als navegants. **Fanal.** || pl. *Bot.* Herba semblanta a la maravel·la; té les lleavors com a pèsols, negres ab una clapa blanca dins d'una capceta a modo de fanal. **Farolillo**, **besito de monja.** || **FANÁS.** || *Met. fam.* pl. **ULLS.**

FANAL DE POPA. Fanal gran que 's posa en la popa del navili o embarcació comandant d'una esquadra o divisió. **Fanal**, **linternón.**

FER FANALS. fr. Ferse veure, créuerers superior als altres.

FANALÁS. m. aum. **Farolón**, **lampión.**

FANALER. m. Qui fa, encèn o cuida dels fanals. **Fanalero**, **farolero.**

FANALERA. *Ter. Blanès.* Aparell pera posar els fanals a les naus, té l'una cara pintada de blau y l'altra de vermell.

FANALET. m. dim. **Farolillo.**

FANALS. *Geog.* Poble de cases escampades del dist. municipal de Castell d'Aro, prov. de Girona.

FANÁS. m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les gramínees, que serveix de pastura al bestiar y se sega pera ferne 'l jas pèls bous, etc. **Festuca.** || També se anomena aixís el **FANAL.**

FANÁS DE BOU. Fanás d'uns 60 a 80 centimetres d'alsada que 's sega pera donarlo als bous. **Festuca.**

FANASAR. m. Plantada de fanás.

FANÁTICAMENT. adv. m. D'un modo fanátich. **Fanáticamente.**

Fanalera

FANÁTICH, CA. adj. Qui defensa ab tenacitat opinions errades en materia de religió o política. **Fanático.** || Extravagant, entusiasmat, preocupat cegament per alguna cosa. **Fanático, visionario.**

FANATISACIÓ. f. Acció i efecte de fanatitzar. **Fanatització.**

FANATISAR. v. a. Infondre fanatisme. **Fanatismo.** || Embaucar, embabiecar.

FANATISME. m. L'entusiasme o tenacitat dels fanàtics. **Fanatismo.**

FANCH. m. El producte de la terra y aigua barrejada. *Met.* Deshonor. || Embull en un negoci. **Fango, fodo, barro, cieno.**

FANCH Y CALS CUBREIXEN MOLTS MALS. *Ref.* Denota que la bona roba dissimula moltes faltes, aixís físiques com morals. *Botas y gabán encubren mucho mal.*

EIXIR DEL FANCH. fr. *Met.* Eixir feliçment d'alguna dificultat. *Salir del lodo ó de un cenagal.*

EIXIR DEL FANCH Y CAURE AL BARRANCH. *Ref.* FUGIR DEL FOCH, etc.

FICAR AL FANCH. fr. *Fam.* Atreure a algú ab engany y artificio pera ficarlo en alguna cosa ardua. *Estruchar.*

FICARSE AL FANCH O A UN FANCH. fr. *Met.* Empeñar-se en una empresa molt difícil. *Meterse en un cenagal, ó en un berengenal, atollarse, atollar, empantanyarse.*

FANDANGO. m. Ball espanyol molt alegre y festiu, y també 'l sò ab que 's balla. **Fandango.**

FANDANGUER, A. m. y f. y

FANDANGUISTA. m. y f. Aficionat al fandango. **Fandanguero.**

FANDILLES. f. pl. *Ter.* FALDILLES.

FANEGA. f. Mesura castellana; equival a sis quartans. **Fanega, hanega.**

FANEROGAMIA. f. Estat d'una planta o d'un animal que té òrgues sexuals aparents. **Fanerogamia.** || Divisió del regne vegetal que comprèn les plantes de sexes aparents. **Fanerogamia.**

FANERÒGENI. adj. Epítet dels minerals quina composició es aparent. **Fanerògeno.**

FANÉS. *Geog.* Quadra del terme d'Aspar, prov. de Barcelona. || Veïnat del dist. mupal. d'Enveig, departament dels Pirineus Orientals.

FANFARRIA. f. *Fam.* Jactancia, vana arrogancia. **Fanfarría.**

FANFARRÓ. m. Jactanció, qui fa vanitat de lo que no és ni ha fet. **Fanfarrón, jactancioso.** || Qui fa 'l valent. **Fanfarrón, tragavirotes, farfantón, matasiete, perdonavidas, tragahombres.**

FER EL FANFARRÓ. fr. *Bravear, baladronear, fanjarronear, fanjarrear; blasonar del arnés; echar plantas ó bravatas.*

FANFARRONADA. f. Jactancia. **Fanfarronada, fanfarria, baladronada, bravata, farfantonada, fanfarroneria, fanfarronesca.**

FANFARRONAMENT. adv. m. Vanament, ab fanfarria. **Fanfarronamente.**

FANFARRONEJAR. m. Fer fanfarronades, fer el guapo, 'l valent, el rich, el generós, etc. *Bracear, fanfarronear, echar baladronadas.*

FANGA. f. Eina de ferro a mena de forquilla, pera girar y remoure la terra. *Laya, ña.*

FANGADA. f. Mida de terra qu'és la quinta part d'un jornal. **Fangada.** || Porció de fanch que 's tira a sobre.

FANGADOR. m. Qui fanga. **Layador.**

FANGAL. m. Lloch pié de fanch. **Lodazal, fangal.**

FANGAL (Port del). *Hidrog.* Port natural que hi ha al fons del golf de Sant Jordi, prov. de Tarragona. || — (PUNTA DEL). Punta formada pèl llot de l'Ebre que tanca 'l Golf de Sant Jordi per la banda S. E., prov. de Tarragona.

FANGAR. m. Lloch de molt fanch. **Lodazal, abarracadero, lodazar, lodachal, atolladero, fangal, barrizal, lamedal, tolladar, ciénaga, revolcadero.** || v. a. Girar y remoure la terra de baix dalt ab la fanga. **Layar.**

FANGARS (Coll de). *Orog.* En les montanyes de Peguera.

FANGÓS, A. adj. Pié de fanch. **Lodoso, fangoso, barroso.**

FANGOSITAT. f. Lo qu'és de naturalesa fangosa. **Fangosidad.**

FANGUEJAR. v. n. Anar pèl fanch. **Zancajear.**

FANGUERA. f. FANGAR, 1.

FANGUET. m. Fanch clar y de poch gruix.

FANITA. f. *Min.* Varietat de jaspí, pedra que sembla que conté quelcom d'argila, ferro y carbó. **Fanita.**

FANÓ. m. *Cir.* Peça quirúrgica pera subjectar les fractures dels ossos de les extremitats. **Fanón.**

FANOCA. adj. f. *Ter.* CANSONERA, PESADA.

FANOCADA. f. *Ter.* PESADESA, CANSONERIA.

FANTASÍ. m. *Ant.* Soldat d'infanteria. **Infante.**

FANTASÍA. f. Potencia de l'ànima que forma les imatges dels objectes. **Fantasia, imaginación.** || Presumpció, vanitat. **Fantasia.** || Pensament elevat dels poetes, pintors, y altres que 's dediquen a obres d'ingeni. **Fantasia.** || Moviment repenti ó impuls del esperit que mou a obrar sense reflexió. **Fantasia.** || Ficció, conte, novela o pensament elevat y enginyós. **Fantasia.** || i *Ter.* **Ibicench.** Pressumpció. **Presunción.**

FANTASIADER, RA. adg. Qui fantasieja.

FANTASIAR. v. a. Fer castells al aire. **Hacer castillos en el aire, fantasear.**

FANTASIÓS, A. adj. Cosa de fantasia. **Fantasioso.**

FANTASMA. f. Visió, sombra represenada en somnis o per flaqueja de la imaginació. **Visión, fantasma, espectro, estantigua.** || Figura extranya que fa por a les criatures. **Marimanta, coco, fantasma.** || Imatge que 's forma a la fantasia per la impressió que fan els objectes als sentits. **Fantasma.** || m. Home presumtuós, qu'afecta gravetat. **Fantasma, fantasmón.** || Brunsit d'una fusta lligada a un cordill y rodada ab violencia. **Bramadera.**

FANTASMACOPI. m. *Art.* Màquina òptica que fa aparéixer un fantasma, quines proporcions augmenten y disminueixen. **Fantasmacopio.**

FANTASMAGORIA. f. Art de representar fantasmes per medi d'una ilusió òptica. **Fantasmagoria.**

FANTASMAGÒRICAMENT. adv. m. Per medi de la fantasmagoria. **Fantasmagóricamente.**

FANTASMAGÒRICH, CA. adj. Relatiu a la fantasmagoria. **Fantasmagórico.**

FANTASMATÒSCOP. m. Mena de màquina òptica que presenta l'aspecte d'una porta al obrirse, per la qual ix, en aparencia, un fantasma, quines dimensions van creixent a proporció que s'acosta als espectadors, y disminuint a proporció que se 'n allunya, fins a desaparéixer per ont havia eixit. **Fantasmatóscopo.**

FANTASMETA. f. dim. **Fantasmilla, fantasmocillo.**

FANTÀSTICAMENT. adv. m. D'una manera fantàstica. **Fantásticamente.**

FANTÀSTICH, CA. adj. Quimèrich, imaginari, fingit. **Fantástico.** || Pertanyent a la fantasia. **Fan-**

Fanga

tástico. || m. *Met.* Presumptuós, vá. **Fantasma**, fantástico, figurón.

FANTOVA. *Geog.* Poblet agregat a la Poble de Fantova, prov. d' Osca.

FANZARA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és a la vora del riu Mijares y té 761 hab.

FAQUÍ. m. Nóm castellanisat del camálích, bas-taix. Ganapán, faquín, esportillero, mozo de cordel ó de esquina.

FAR. v. a. *Ant.* FER. || m. *Ant.* Farola que 's posa als ports o als llochs de la costa ont hi ha perill pera els navegants. Faro.

FAR (Jaume del). *Biog.* Jurisconsult manresá, comentador de les Constitucions de Catalunya, de qui han fet cabal notables escriptors.

— (VICENTS). *Biog.* Savi mallorquí, nat a Palma en 1812 y mort en 1841, als vintinou anys, havent conquistat una fama. S' havia distingit en la física y en el conreu de les lletres escrivint bones poesies en castellá y en llatí. Cursá medicina a Barcelona. Ocupá la cátedra de física en l' Institut Balear. Coneixia les ciències naturals y les exactes aixís com distintes llengües, el grech una d' elles. Poch és lo que arrivá a publicar, empró escrigué bastant.

FARÁM. m. GENTOTA. || VIRÁM.

FARAMALLA. m. Enredador, embustero, trapas-cr. Faramalla, faramallero, faramallón, trapacero, trapalón, farandulero. || Orgull sense fonament. Junciana. || FULLARACA.

FARANDOLA o **FARÁNDULA.** f. Companyia de còmichs que anaven representant, cantant y ballant pèls pobles. Farándula. || Dança popular del Mitjorn de França, en quina prenen part, vint, seixanta y a voltes més parelles, formant llarga cadena, enllaçada ab mocadors. Alguns afirmen que aquestes ballades recorden les de la *grulla*, importada per Teseu a Marsella en temps dels fòcits.

FARANDONIA. f. p. u. Falornia.

FARANDOLER. A. m. y f. Qui pertanyia a la farandola o la farándula Farandulero. || FARAMALLA, 1.

FARANGOSIS. f. *Med.* Desviació de les pestanyes cap a la conjuntiva, exitant les llágrimes. Farangosis.

FÁRAS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de la Parroquia de Besalú, prov. de Girona.

FARAUO Y CONDEMINES (Geroni). *Biog.* Metge y escriptor que va néixer a Barcelona en l' any 1823 morint a la meteixa ciutat en 1886. Exercí per molts anys la cátedra d' anatomía aplicada a les arts en la Llotja de Barcelona. Va publicar distintos treballs ben curiosos, relatius a medicina y a belles arts. Fou un dels fundadors de la Associació Artística Arqueològica. Reuní la millor collecció de gravats y estampes, haguda a Catalunya.

FARAUT. m. y

FARAUTE. m. Intèrprete. || Director. || Trutximán.

FARBALÁ. m. Adorno, guarnició de qualsevulla roba plegada cosida per la part de dalt y solta per la de baix. **FARBALÁ**, **FALBALÁ**.

FARCELL. m. Embolich de roba. Lío, envoltorio, fardel, paca.

FARCELLAIRE. com., y

FARCELLAR. v. a. Fer farcells. **Enfardelar.**

FARCELLER. A. m. y f. Qui fa farcells.

FARCELLET. m. dim. Atadijo, fardelejo, fardelillo.

FARCIDOR. A. m. y f. Qui farceix. **Mondonguero.**

FARCIMENT. m. Acte y efecte de farcir. **Relleno.** || La materia de que 's farceix. **Relleno.**

MÉS PUJA 'L FARCIMENT QUE 'L GALL. *Loc.* Se diu de aquelles coses en que lo accessori costa més que lo principal. *Ajo de Valdestillas, que está frío y quema; vale más la salsa que los caracoles; cuesta más el salmorejo que el conejo.*

FARCINATA. f. Barreja de coses que no lliguen entre sí, particularment tractantse de menjar. **Baturrillo**, **batiburrillo**, **jarcia**, **fárrago**, **bruscate.**

FARCIR. v. a. Omplir alguna cosa, majorment de vianda trinxada. **Rellenar**, **embutir**, **llenar.**

FARCIT, DA. p. p. **Rellenado**, **relleno.** || **FARCIMENT.** || **BRUT.**

FARDA. m y

FARDÁM. m. Conjunt de fardos o de coses mal ordenades. **Matalotaje.** || *Ter.* **EQUIPATGE.** || Provisió de menjar. **Matalotaje.** || Mena de tribut que pagaven els moros y jueús espanyols. **Alfarda**, **farda.**

FARDATGE. m. y

FARDATXO. *Ictiol.* Peix petit de la familia dels calionimits.

FARDELL. m. **FARCELL.**

FARDELLER, A. *Ter.* **FARCELLER.**

FARDELLET. m. dim. **FARCELLET.**

FARDO. m. Farcell gros de roba o altra cosa pera pogueu portar d' una part a l' altra, lo que 's fa regularment ab les mercaderies pera transportarles. **Fardo.**

FARDOT. m. Farcellet de mercaderies. **Fardillo**, **cabo.** || *Met.* Dona grossa y mal forjada. **Amondonada**, **montón.**

FAREDAT. f. Esgarrifansa, feresa. **Grima.** || **FEREDAT, FREDAT.**

FARELL (El fort). *Mit.* Creació de la fantasia popular en el plá del Vallés, quina figura participa del Samsó bíblic y de la estátua del Colós de Rodés. Segons la veu popular, era el fort Farell un home honrat y valent, fornit y gros, que duia per bastó un tronch de pl. Ell, ab son galiato, feu el curs del riu Besós. Pera calmar la set, posant l' un peu en el turó de Tagamanent y l' altre al Puigfret, en el plá de la Garga, s' ajupia a beure aigua del Congost al indret del Figaró. Ab una sola mà aixecava els bous y l' arada ab que llaurava. Fent alçaprem tombava una montanya.

FARELLA. *Geog.* Port natural a la costa de Girona, prop de Llansá, entre 'l Castellá y la punta de Cernella; enclou la platja nomenada de *Les tonyines.*

FARENA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Mont-ral, prov. de Tarragona.

FARESA. f. Por extremada.

FARFÁ. m. Soldat de cavall qu' éssent cristiá seguia als maometans. **Farfán.**

FARFALÁ. m. **FARBALÁ.**

FARFALLÓS, A. adj. **TARTAMUT.**

FARFÁN. m. *Ant.* **FAQUÍ.**

FARFANYA. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida; neix a la serra del Monsech; passa per Tartaréu, Os de Balaguer, Castelló de Farfanya y Menarguens, en quin indret desaiqua al Segre.

FARFOLL, A. adj. **TARTAMUT.**

FARFOTALLA. f. Rebuig del poble. **Populacho**, **hez.** || Cosa de poca entitat a que s' ha volgut donar importancia. **Pamema.** || **FULLARACA.**

FARFULLAR. v. n. *Ter.* **FURGAR.**

FARGA. f. Ferreteria. **Herrería.** || f. Nóm donat en nostra terra als establiments ont s' extreien del mineral y 's preparaven per entregarlos a la industria el ferro y l' arám.

FARGA CATALANA (A LA). Procediment metalúrgich pera extraure el ferro dels minerals que 'l contenen, universalment reconegut ab tal nom. **Vegís FORJA.**

FARGA PELLICER (Rafel). *Biog.* Regent d'impremtes, escriptor i sociològic. Nat a Barcelona en 1844 i mort aquí mateix en 1890. Dirigí els periodícs obrers de Barcelona *La Federació* (1869 a 1874) i la *Revista Social* en sa primera tongada. És obra seua, ab col·laboració d'altre: *Garibaldi, historia liberal del siglo XIX*. Era un bon artista impressor, quin rastre fou trascendental a Barcelona. Regentà l'impremta *La Academia*.

FARGA (La). *Geog.* Veinat del poble de Sant Salvador, cantó de Prats de Molló, depart. dels Pirineus Orientals. || Veinat de Caralps, província de Girona. || *Hidrog.* Riera de la prov. de Girona; neix a la Mata, passa per Vilamarí i Sant Llogaya de Terri i desaigua al Ter, entremilg de Medinyà i Cervià. || — DE MOLÈS. *Geog.* Aldea de la prov. de Lleida, part. jud.

de la Sèu d'Urgell, ab 30 hab. || — DE PALMEROLA. Veinat de Palmerola, prov. de Girona. || — VELLA. Caseriu del terme de Bellver, prop de Lleida. || — VELLA (CASCATA DE LA). Prop les fonts del Llobregat.

FARGADOR. m. Fargaire, qui treballa a la farga.

FARGAIRE. m. Qui ab el martell o 'l mall dona la primera forma al ferro. Forjador.

FARGAR. v. a. Batre el ferro y l'aràm en les fargues. || Construir, donar forma.

FARGAS Y SOLER (Antoni). *Biog.* Escriptor y compositor musical. Nat a Palma de Mallorca en 1813 i mort a Barcelona en 1888. Exerci de crítich especialista en el *Diarí de Barcelona* desde l'any 1845 fins al morir. Fou un dels fundadors de les societats «La Filomàtica» y «La Literaria». Col·laborà en les revistes *El Museo de las Familias*, *El Arte*, *Revista de Cataluña*, *España Musical* y altres. Existeixen distints llibres medioeres que porten el seu nòm. Deixà inèdites quatre obres, entre elles els *Anales de la ópera en los teatros de Santa Cruz y del Liceo de Barcelona*.

— (PAU). *Biog.* Musich y compositor; va néixer a Barcelona al any 1816, morint en 1881. Va ésser primer professor de violí al Liceu filarmònic barceloní. Va compondre una celebrada *Missa de Requiem*.

FARGAT, DA. adg. Forjat, treballat.

FARGATER. m. Amo d'una farga. Herrero, forjador.

FARIGOLA. f. *Bot.* Timó, mata petita de la fam. de les labiades, molt olorosa y de moltes branquetes, fulles petites y flors purpúries: s'usa pera les viandes y a algunes parts pera adobar les olives; agrada molt a les abelles. Tomillo.

FARIGOLA MASCLE. *Hierba pincel, polio.*

FARIGOLA DE MONTANYA. SERPOLL.

FARIGOLA SALSERA. *Tomillo sanjuanero ó salsero.*

FARIGOLAIRE. m. Qui cull o ven farigola.

FARIGOLAR. m. Terra ont hi creix molta farigola. Tomillar.

FARIGOLER. *Bot.* BUIXAROLA.

FARIGOLERA. f. Qui cull farigola.

FARINA. f. Els grans dels cereals y llegums reduïts a pols per medi de la mola, etc. etc. *Harina.* || pl. FARINETES.

FARINA DE ARRÒÇ. *Polvos de arroz.*

FARINA DE LLINOSA. *Harina de linaza.*

ARREPLEGADOR DE SAGÓ Y ESCAMPADOR DE FARINA. fr. *Allegador de la ceniza y derramador de la harina.*

AQUEIXA ÉS FARINA D'ALTRE SACH. fr. SON FIGUES D'ALTRE PANER.

FER BONA O MALA FARINA O LA FARINA BLANA. fr. Fer bé o malament alguna cosa. *Hacer buena ó mala harina.*

PASSAR FARINA. fr. Separarla del sagó per medi del cedaç. *Cerner.*

ÉSSER UN JAN FARINA. *Loc. fam.* Ésser tonto de massa b6. *Ser un buen Juan, un Juan Lanás ó un Juan de buen alma.*

FARINACI. A. adj. FARINÓS.

FARINAIRE. m. y

FARINER. m. Traginer o comerciant de farina. *Harinero.* || adj. Semblant a la farina o que participa de la seua naturalesa. *Farinéce.*

FARINERA. f. Lloch ont s'hi posa la farina. *Harinero.* || Als molins és una mena de caixa gran o casal ont cau y s'hi recull la farina que surt de la mola. *Harinero, caja harinera y algarín.* || Fàbrica de farina. *Fábrica de harina.*

FARINET. *Bot.* Nom que's dona en el Baix Vallés a una mena de bolet blanch del genre *Amanita*.

FARINETES. f. pl. Pasta clara de farina. Puches, gachas y farinetas. pr. Arag. || Joch de daus. *Rentilla.*

FARINGE. f. *Med.* Part superior del esofach per ont passen els aliments. *Faringe.*

FARINGEURISME. m. *Med.* Dilatació anormal de la faringe. *Faringeurisme*

FARINGITIS. f. *Med.* Inflamació de la faringe. *Faringitis.*

FARINGOCELE. f. *Med.* Prolapse de la faringe. *Faringocele.*

FARINGÒGRAF. s. y adj. *Med.* Qui descriu o tracta de la faringe. *Faringógrafo.*

FARINGOGRAFÍA. f. *Med.* Descripció de la faringe. *Faringografía.*

FARINGOLER. m. *Bot.* BUXAROLA.

FARINGOLISSIS. f. *Med.* Paràlisis de la faringe. *Faringolisis.*

FARINGOLOGÍA. f. Tractat especial de la faringe. *Faringología.*

FARINGOPERÍSTOLI. f. *Med.* Constricció de la faringe. *Faringoperistole.*

FARINGORRAGIA. f. *Med.* Mena d'hemorragia de la faringe. *Faringorragia.*

FARINGOSCOPI. m. *Med.* Instrument que serveix pera la faringoscopia. *Faringoscopia.*

FARINGOSCOPIA. f. *Med.* Exploració de la faringe y de les seues parts properes. *Faringoscopia.*

FARINGOSPASME. m. *Med.* Constricció espasmòdica de la faringe. *Faringospasmo.*

FARINGOTOM. m. *Med.* Instrument quirúrgich, formant una mena de llanceta, consistent en una fulla estreta ficada dintre una veïna de plata un xich encorbada, de la qual surt tocant un resort, y s'emplea pera obrir els abscessos que s'han format al fons de la gola y també pera escarificar les amígdalles. *Faringótomo.*

FARINGOTOMÍA. f. *Med.* Operació quirúrgica que consisteix en practicar una incisió a la faringe. *Faringotomía.*

FARINGOGLUTINÓS. adj. Lo que conté una farina composta de midó y d'un teixit celular no glutinos. *Faringoglutinoso.*

FARINÓS, A. adj. Cubert de farina. *Enharinado, harinoso.* || Lo que té farina. *Harinero, farinéce.*

FARINÓS Y TORTOSA (Felip). *Biog.* Escultor. Nat a València l'any 1826, deixeble d'en Marzo. Autor de infinitat de treballs religiosos y funeraris, entre ells: la custodia de Llíria (1859); les vintidues imatges y 'l baix relleu en bronze del altar major de la catedral de València y els grups de la *Oració del hort*, a Hellin, pera la professó de la Setmana Santa.

FARISAICH, CA. adj. Pertanyent als fariseus. *Farisaico.*

FARISEÏSME. m. Secta dels fariseus. *Farisaísmo.*

FARISEÏSTA. m. Hipòcrita molt fi. *Fariseísta.*

FARISEU. m. Qui entre 'ls jueus seguia una secta diferent dels demés; als vestits hi portaven escrits els preceptes de la llei, però no 'ls observaven; professaven una vida molt estreta y admetien una mena de transmigració: l' Evangelí 'ls tracta d' hipòcrites perquè pagaven delme de la matafaluga y 'l comí y despreciaven la caritat y la justícia; avui son els dominants entre 'ls jueus. **Fariseo.**

FARISTOL. m. Instrument de fusta pera tindre'hi els llibres ab comoditat quan s' estudia. Atril. || Instrument de fusta ab quatre cares, que serveix al chor pera posar'hi 'ls llibres del ofici, etc. **Facistol.**

FARITZEU. m. **FARISEU.**

FARLUSA. f. *Ornit.* Mena d' alosa que nia als prats. **Farlusa.**

FARMACÈUTICH. m. Qui professa la farmacia o hi té molt coneixement. **Farmacéutic.**

FARMACIA. f. Ciència que dona 'l coneixement, elecció, preparació y reposició dels medicaments. **Farmacia.**

FARMACIA EXPERIMENTAL U OPERATORIA. La que té per objecte ensenyar ab experiments la preparació, conservació, reposició dels medicaments y ademés subministrarlos. *Farmacia operatoria ó experimental.*

FARMACITA. f. *Min.* Mena de terra negra inflamable. **Farmacita.**

FARMACÒLECH. m. Qui escriu sobre farmacia. **Farmacólogo.**

FARMACOLITA. f. *Min.* Arseniat de calcs. **Farmacólita.**

FARMACOLOGÍA. f. Tractat del estat natural dels medicaments, de llur preparació, reposició, etc. **Farmacología.**

FARMACOPEA. f. Tractat de farmacia. **Farmacopea.**

FARMACÓPEU. m. y

FARMACÓPOLA. m. **APOTECARI.**

FARMACOPÒLICH, CA. adj. Pertanyent als medicaments. **Farmacopólico.**

FARMACOPOSIA. f. Qualsevol medicament líquid, especialment si és purgant. **Farmacopossia.**

FARMACOQUIMIA. f. Part de la química que tracta dels medicaments. **Farmacquimia.**

FARMACOSIDERITA. f. *Min.* Arseniat de ferro natural. **Farmacosiderita.**

FARMACOTECA. f. *Med.* Caixa pera posarhi medicaments. **Farmacoteca.**

FARMACOTRIT. s. y adj. El subjecte que a les farmacies arregla y mólta els ingredients necessaris pera fer els medicaments. **Farmacotrito.**

FARNACA. f. *Ter.* Vaca petita y grassa. || Llebre no molt llarga y doble. || *Mel. ter.* Persona de poca vergonya. **Sin vergüenza.**

FARO. *Geog.* Caseriu de Castissent, dist. mupal. d' Eroles, prov. de Lleida.

FAROLA. f. **FANAL.**

FAROLLA. f. Trampa, engan y fet ab dissimul. **Trampa.**

FARÓN. m. *Ant.* **FARO.**

FAROT. m. *Bot.* Tilo. **Tell.**

FÁRRAGA. f. *Ter.* Teca, molt de menjar.

FARRAGINAL. m. Lloch plantat de farratge. **Herreñal, herrenal, herrén.** || Se diu de la terra en que, després de segat el blat, n' hi rebrota un altre. **Ricial.**

FARRAGUISTA. m. Qui sols aprèn coses inútils y despreciables. **Farraguista.**

FARRAMALLA. f. *Ter. ibicench.* Ferró vell. **Hierros viejos.**

FARRAMENTA. f. *Ter. ibicench.* Les peces de la

dentadura, l' eina de treball. **Dentadura, herramienta.**

FARRÁN. *Geog.* Poblet del dist. mupal. d' Estarás, prov. de Lleida.

FARRATGE. m. *Bot.* El blat, ordi, etc., en herba pera donarlo a les cavalleries. **Alcacer, herrén, alcacel, verde, y ferrén, ferraje, ferano,** prov. León. || L' herba que cullen els soldats pera donar menjar als cavalls. **Forrage.**

FARRATGE BORT. *Bot.* **TREBOL.**

FARRATJADOR. A. m. y f. Qui arplega farratge pera les cavalleries. **Forrajeador.**

FARRATJAMENT. m. L' acció de farratjar. **Forrage.**

FARRATJAR. v. n. Cullir o arplegar farratge. **Forrajear.** || **CAMP DE FARRATGE.**

FARRAZ (Feliu). *Biog.* Advocat del sigle XVIII, natural de Lleida, fill del notable mestre d' aquella Universitat En Pere Farraz. Home docte, erudit, molt versat en idiomes y poeta notable en catalá y en castellá, del qual no s' han divulgat les obres y n' existeixen ben contades notícies. Vivía a l' any 1726. Se coneix d' ell el llibre manuscrit: *Discursos á la moda; versión á cinco idiomas, catalán, francés, italiano, castellano y latino, con reflexiones politicas y morales.*

FARRÉ. *Geog.* Caseriu del terme de Figuerola de Orcau, prov. de Lleida.

FARRÉ Y CARRIÓ (Ignasi). *Biog.* Escriptor didáctich y mestre de minyons. Nat a Barcelona en 1848 y mort aquí meteix en 1904. Entre ses diverses publicacions hi figura una *Gramática histórica de las lenguas castellana y catalana.—Concepto, origen y naturaleza del lenguaje* (1879). — *Gramática catalana* (1874). — *Ortografía de la lengua catalana* (1879). Fou premiat en distints certàmens.

FARREACIÓ. f. *Ant.* Formula de casament. **Farreación.**

FARRENY, A. adj. Malcarat. **Torvo.**

FARRER o **FERRER (Francesch).** *Biog.* Famos poeta catalá del sigle XI, comprés en les obres del *Cançoner* de París, en quina plana 158 s' hi trova la composició *Conort*, formada per setecets trenta versos, en que 's dona noticia dels principals poetes catalans de son tems.

FARRERA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vall d' l seu nòm, a la vora del riu Noguera de Cardós y té 601 hab. || —DE LLOPS. Caseriu del terme de Sant Joan Fumat, dist. mupal. d' Ars, prov. de Lleida.

FARRERAS o **FERRERAS (Pere Pasqual).** *Biog.* Mestre de musica, nat a Badalona envers 1775 y mort en 1849. Als setze anys prengué l' hábit de la Mercé y en 1814 fou escullit pera mestre de la escolania de la iglesia de la Mercé a Barcelona, havent tret excelents deixebles. Compongué diverses obres.

FARRERONS. *Geog. Ter. de Moyá.* Montanyes de Muntaliá.

FARRÉS. *Geog.* Veinat de Fontcoberta, prov. de Girona.

FARRIGO-FARRAGO. m. Barreja de diverses menes de grans. **Farrigo-farrago.** || Amassament o barreja confosa de coses desbaratades. **Farrigo-farrago.**

FARRIOL. m. Nom propi d' home. **Ferreolo.**

FARRO. m. Blat de molta aresta y grá gros. **Farro.** || Farina d' ordi. **Farro.** || **FARINETES.**

FARSA. f. Fábula, peça còmica d' assumpte ridícul. **Farsa.** || Qualsevulla cosa ridícula y despreciable. **Farsa.** || **ENGANY, TRAPACERIA, TRETA.**

FARSANT, A. m. y f. Còmich, pallaço, etc. **Farsante.** || *Mel.* Qui usa de ficcions y enganys, y qu' en tot vol ferhi 'l seu paper. **Farsante.**

FARSET. m. Mena de gipó enconxat que 's duia sota l' armadura. Farceo.

FART, A. p. p. Harto. || adj. Complert, satisfet. **Harto.** || Qui menja molt. **Comilón, fragón, glotón.** || m. La acció d'afartarse. **Hartazgo.** || *Fam.* El menjar abundant y esplèndid. **Comilona, comilifona.**

FART DE BASTONADES. *Tanda, manta de palos.*

FART y DROPO. *Expr. fam.* Ab que 's repren al molt menjador y poch treballador. *Leudo y comedor como borrico de yesero.*

ESTAR FART D'OURE, FER, etc. Haver oit, etc., moltes vegades la cosa de que 's parla. *Estar harto de oir, etc.*

DONAR UN FART DE LLENYA. *Loc.* Pegar bastonades, y per extensió castigar ab cops encara que no sigui ab bastó. *Cargar de leña, apalecar, dar patiza.*

FERSE UN FART. *fr.* Menjar d' alguna cosa fins quedarne ben satisfet. *Darse un hartazgo.* || Dit d' altres coses, com: *de plorar, d' estudiar, etc., firlas ab excés. Darse un hartazgo.*

EL FART NO CONEIX AL DEJÚ. *Ref.* Denota que qui té abundor no pensa en la necessitat dels altres, ni creu que 'n tingui tanta com manifesten. *Et harto, del ayuno no tiene duelo ninguno.*

FARTADA. f. Menjada de carn, abundant. **Comilona.**

FARTANERA. f. *Fam.* Propensió a menjar ab excés. **Glotoneria.**

FERSE UNA FARTANERA. *fr.* **FERSE UN FART, UN TIP.**

FARTANERIA. f. Ansia exagerada de menjar. **Voracidad.**

FARTAR. v. n. Satisfes de menjar o beure. També s' usa com recipiuch. **Hartar, saciar.**

FARTARSE COM UN PORCH O COM UNA BESTIA, etc. *Fam.* Menjar ab excés. *Hartarse como un cesto.*

FARTAT, DA. p. p. **FART.**

FARTÓS, A. adj. *Aum.* Qui és molt menjador. **Glotonazo.**

FARÚM. m. La pudor de la carn y altres coses que comencen a passarse. **Husmo.**

FER FARÚM: FARUMEJAR.

SENTIR LA FARÚM. *fr. Met.* Averiguar una cosa ab art y dissimul. *Husmear.*

FARUMEJAR. v. n. Fer farúm. **Husmear.**

FAS. f. Aspecte, cara. **Faz.** || *Astron.* Qualsevulla nova representació o aspecte de la lluna, etc. **Fase.**

AB FAS DOBLADA. m. adv. *Con torvo ceño.*

FAS. p. Tu o jo las, del verb fer.

PER FAS O PER NEFAS. *Expr.* Ab raó o sense raó, ab qualsevol pretext que sigui. *Por fas ó por nefas.*

FASAÏTA. f. *Min.* Varietat del piroxen. **Fasaïta.**

FASCAL. m. Manat de cànem, palla, etc.

FASCICUL. m. Fascico.

FASCICLE. f. Quadern, plech de paper, llibret de poques planes. **Faciculo.**

FASCICULAR. adj. *Bot.* Se diu dels receptacles de les plantes compostes de capsets paraleles com les que 's troven a la escorça de les apocinies. **Fascicular.**

FASCICULAT, DA. adj. *Bot.* Compost de parts reunides en feixets. **Fasciculado.**

FASCINACIÓ. f. ENGANY, ALUCINACIÓ.

FASCINADOR, A. adj. Qui fascina o lo que fascina. **Fascinador.**

FASCINAR. v. a. Alucinar, ofuscar, encegar, atreure irresistiblement. **Fascinar.**

FASCINAT, DA. p. p. **Fascinado.**

FASE. f. Cada una de les diverses apariencies ab que se 'ns presenta la lluna. **Cara, fase.** || Aspecte, punt de vista, cara. **Aspecto, punto de vista, cara.**

FAEOLACI, A. adj. Semblant a la mongeta. **Faeoláceo.**

FASETA. f. *Min.* Varietat del piroxen. **Faseta.**

FASOL. m. *Bot.* Mongeta, llegúm. **Judía.** || El nom castellà varia quasi a cada província; y aixis diuen: **Alubias, habichuelas, judihuelas arbejas, fasolas, lasoles, frejoles, frijoles, frisoles.**

FASOL BORT. *Bot.* Buïeta de gos, planta que té dues arrels llargues, els brots vermells, de cosa d' un peu de llarchs y un poch peluts, el bri s' alça al mitg de la flor. *Vejiga de perro, atquequenge.*

FASOL DE GOS. *Bot.* BUFETA DE GOS.

FASOLS DE JARDI. *Habichuelas ó judias de jardín.*

FASOLS CARAGOLINS. *Carracotillos.*

FASOLS PLANELLS. *Judias de Holanda.*

FASOLAR. m. Troç de terra plantat de fasoleres. **Judiar.**

FASOLER. m. y

FASOLERA. f. *Bot.* Planta hortense de la fam. de les lleguminoses, de tronch prim y flors arraïmades, blanques o de color. **Judía.**

FASOLET. m. *Bot.* y

FASOLÍ. m. *Bot.* Fasel més petit que 'l comú, senyalat a la punta ab una clapeta rodona y negrenga. El mateix nom se dona a la planta. **Judía careta.**

FASOLETS DE JARDI. *Bot.* **Dolicos de Egipto y leñosos.**

FASOLINA. f. *Bot.* Substancia cretallina que se extreu d' una mena de mongetes negres veruïoses. **Faseolina.**

FÁSOLS o FASOS. m. pl. Les matines del dimecres, dijous y divendres de la Setmana Santa. **Tinieblas** || Corrupció de la paraula, *farisèus o jueús.*

PICAR O MATAR ELS FASOS. Matar farisèus o jueús.

TENEBRES. || **Tinieblas.**

FASSANA. f. *Ant.* TERRITORI, CONTINENT. || DE FORA, CONTINENT EXTERIOR. || DE DINTRE, CONTINENT INTERIOR.

FASSECIA. f. **Facecia.**

FASSESSIA. f. *Ter.* **Batcar.** Dissort, fel malhaurat. **Desgraciado, hechu desgraciado.**

FAST. adj. Se diu en contraposició a *nefast* del dia, any, etc., ieliç o venturós. **Fasto.** || Se deia a Roma del dia que era licit tractar els negocis públics.

FASTENRATH (Joan). *Biog.* Escriptor alemany que va néixer a Reimscheig al any 1839, y va morir en 17 Març de 1908. Enamorat de la parla llemosina, fou entusiasta admirador dels renaixements literaris de Catalunya y de Provença, en quines regions va contar 'hi com a bons amichs tots els que 's feren remarcables al conreu de les seues lletres. Va instaurar els Jochs Florals de Colonia y fou autor de nombrosos treballs crítics de literatura espanyola, devent esmentar entr' altres son preciós llibre *Pasionarias de un alemán español.* En 1890 va publicar la seua obra *Los trovadores catalanes*, y va traduir al alemany dos anys més tart, la trilogía *Los Pirineos* de 'n Victor Balaguer. En son testament, va establir un llegat de deu mil marchs a la ciutat de Barcelona pera instituir premis ab els seus interessos, destinats als nostres Jochs Florals.

FASTES. m. pl. **Anal.** **Fastos.** || Mena de calendari en que 's romans hi anotaven per mesos y dies llurs festes, jochs, cerimònies y les coses memorables de la República. **Fastos.**

FÁSTICH. m. **Displicencia, disgust.** **Fastidio, hastío, tedio.** || **Aborrimient, repugnancia pèls menjars.** **Hastío** || pl. **Injurias, paraules afrontoses.** **Baldones, improprios, denuestos.**

Joan Fastenrath

DIR FÁSTICHS. fr. Dir paraules injurioses. *De-nostar*.

FER FÁSTICH. fr. *Dar asco*.

TINDRE FÁSTICH. fr. *Tediar, tener asco, estar embazado*.

FASTIDI. m. FÁSTICH.

FASTIDIÓS, A. adj. FASTIGÓS.

FASTIGÓS, A. adj. Lo que causa fástich o asco. *Hastioso*. || *Met.* Enladós, molest. *Tedioso, fastidioso, machaca, sobón*.

FASTIGUEJAR. v. n. Fer fástich o asco algún menjar o cosa de mal olor. *Hastiar, fastidiar, dar náuseas*. || *Met.* *Disgustar, enfadar, fastidiar, hastiar*.

FASTIGUEJARSE. v. r. Alborotarse, cansarse de alguna cosa, especialment d' estar esperant. *Embarzarse, fastidiarse, secarse*.

FASTIGUEJAT. adj. y

FASTIJAT, DA. adj. *Fastidiado, enhastiado, ahito*.

FASTIJÓS, A. adj. FASTIGÓS.

FASTIJOSAMENT. adv. m. *Fastidiosamente*.

FAT. m. Destí, sort, tot lo que succeeix conforme ha disposat Deu desde la eternitat. *Hado, fato*. || FATALITAT. || Serie y ordre de causes tan encadenades que necessariament produïen llur efecte en opinió dels filòsofs gentils. *Hado* || adj. *Insipit, doís per manca de sal. Empalagoso, insulso*. || *Fatuo, tonto*. || *Fals, ilusori, frèvol*.

A BON FAT Y MAL FAT, AJÚDATHI A LA MEITAT. *Ref. DEU DIU AJÚDAT Y T' AJUDARÉ*.

FATAL adj. Lo pertanyent al fat. *Fatal*. || *Desgraciat, funest. Fatal*.

FATALISME. m. La doctrina dels fatalistes. *Fatalismo*.

FATALISTA. adj. Qui considera 'l fat còm causa y principi de totes les coses. *Fatalista*.

FATALITAT. -f. *Desdita, infelicitat. Fatalidad*. || *Necessitat d' un succés, quina causa s' ignora. Fatalidad, hado, destino*.

FATALMENT. adv. m. *Ab fatiitat. Fatalmente*.

FATARELLA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és en terrenne enlairat a la vora de l' Ebre y té 2,412 hab. || — (SERRES DE LA). *Orog.* Serra entre les provs. de Castelló y Terol, al mitg dels part. jud. de Morella y Castellote.

FATGINA. f. *Zool. Animal.* FAGINA.

FATICH. m. FATIGA. || PANTEIG, CANSAMENT, FADIGA.

FATIDICAMENT. adv. m. D' una manera fatídica. *Fatídicamente*.

FATIDICH, CA. adj. S' aplica a les coses que anuncien la mort. *Fatídico*.

FATIGA f. *Cansament, treball, molestia, vexació. Fatiga*. || *Angustia. Fatiga*. || El dret de quedar-se 'l senyor una finca pèl meteix preu que 's vengui a uns altres. *Tanteo, derecho de prelación, fadiga*.

FATIGADOR, A. m. y f. Qui fatiga. *Fatigador*.

FATIGAMENT. m. FATIGA.

FATIGAR. v. a. Usar del dret de fatiga qui té domini en alguna finca. *Tantear*. || AFADIGAR, CANSAR.

FATIGARSE. v. r. AFADIGARSE.

FATIGAT, DA. p. p. y adj *Fatigado, cansado, laso, trabajado, transido*.

FATIGÓS, A. adj. Lo que fatiga. *Fatigoso, ope-roso, trabajado*.

FATILLEJAR. v. a. *Ant.* EMBRUIXAR, FER BRUIXERIES. *Embrujar, hechizar*.

FATILLER, A. m. y f. *Ant.* BRUIXOT, BRUIXA.

FATILLERIA. m. BRUIXERIA. || Cosa de poch valor o entitat. *Frusteria*.

FATJÓ FAIG. m. *Bot.* Arbre gros de la fam. de les cupulíferes, de justa molt forta, de fulles amples y curtes y de flors petites y apomades. *Haya*.

FATJEDA. f. Bosch de faigs, terra plantada de faigs. *Hayas, bosque de hayas*.

FATJÓ Y BARTRA (Angel). *Biog.* Gravador al acer y excelent mestre de dibuix, nat a Reus en 1817 y mort a Barcelona en l' any 1889.

Desde 1853 fins a sa mort ocupá una càtedra a l' Academia de Llotja. En 1864 li premiaren a Madrid un gravat del *Quijote*. Algunes edicions importants de Barcelona foren ilustrades ab gravats d' ell, entre altres la de la obra *Cataluña d' En Pi y Margall* (1844).

FATNIORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia que 's verifica pèl encaix d' una dent. *Fatniorragia*.

FATO. m. Lo qu' un porta quan viatja, ja sigui dins de naletes o baguls, ja en farcells, etc. *Equipaje, ható, hatillo*.

FATUAMENT. adv. m. *Ab fatuutat. Fatuamente*.

FATUÍSME. m. *Estat de imbecilitat. Fatuismo*.

FATUITAT. f. *Tontería, ximplesa. Fatuidad*. || FATALITAT, 2.

FATUO, A. adj. *Mot castellanisat equivalent a tonto, ximple. Fatuo, necio*.

FATXA. f. *Nàut.* La capa que 's fa bracejant unes veles en contra d' altres, de modo que 'l vent pegui a les unes pel revés o cara de proa, mentres omplí les altres pel dret o cara de popa. *Facha*. || APARIENCIA.

POSAR EN FATXA. fr. *Nàut.* Parar el curs d' una embarcació per medi de les veles, fentles obrar en sentits contraris. *Meter, coger ó ponerse en facha*.

FATXADA. f. La part anterior de qualsevulla cosa. *Fachada*. || *Met.* CARA.

FATXENDA. f. *Vanitat, presumció. Fachenda*.

FATXENDEJAR. v. n. *Gallejar. Pavonear, gallejar*.

FATXENDER, A. adj. *Vá, presumit. Fachenda, fachendista, presumido*.

FAUCES. f. plur. Les entrades del esòfah.

FAUÇÓ. Falçó, falç petita.

FAUJASITA. f. *Min.* Silicat àlcali d' alúmina de cal; es frágil, de fractura vídriosa y 's fon a la fiesca deixant un esmail blanch. *Faujasita*.

Fatj

Angel Fatjó y Bartra

Segell de Fatarella

FAULA. i. Fábula.
FAULISTA. f. Escriptor de faules. Mentider.
FAUNA. f. Conjunt dels animals d' un país o nació. *Fauna.* || Obra que la enumera y descriu. *Fauna.*
FAUNE. m. mit. Esser humà ab peus de cabra criat per la fantasia dels poetes. *Faune.*
FAURA. m. Forjador de ferro, argenter.
FAURA (Frederich). *Biog.* Jesuïta català, fill de Artès, mort l' any 1897. Va fundar l' observatori astronòmic de Manila (Filipines) valguentli merescut concepte.
FAURE. m. *Faura.*
FAURÓ BALAGUER (Joseph Maria). *Biog.* Periodista que va dirigir el diari *La Esperanza* y va morir a Madrid l' any 1874.
FAUS. f. FALS.
FAUST. m. Fausto. || n. p. Fausto
FAUST. m. Vanitat, ostentació. *Fausto, fasto.* || Orgull, superbia. *Fausto.* || adj. Felic, afortunat. *Fausto.* || *Met.* Afectació del estil. *Hinchazón, fausto.*
FAUSTAMENT. adv. m. Ab satisfacció, ab gloria, ab felicitat. *Faustamente.*
FAUSTI, NA. n. p. Faustino, a.
FAUSTUÓS. A. adj. Plè de faust. *Faustoso, fastoso, fastuoso.*
FAUSTUOSAMENT. adv. m. Ab faust y superbia. *Faustosamente.*
FAUTOR. A. m. f. Qui fa quelcom, qui afavoreix un mal partit u opinió. *Fautor.*
FAUTORIA. f. Favor. Ajuda.
FAVA. f. FABA.
FAVARETA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, par. jud. d' Alcira; no és gaire lluny del mar y té 791 hab
FAVARITX. *Hidrog.* Cap de la costa N.E. de l'illa de Menorca, Balears.
FAVAT. m. *Ter. ibicench.* Color fosch. Color tordo.
FAVELAR. v. n. *Ant.* Parlar.
FAVENT. *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Molló, prov. de Girona.
FAVERAN (Jaume de). *Biog.* Arquitecte y escultor del sigle XIV, català segons sembla. En l' any 1321 fou encarregat de dirigir les obres de la catedral de Girona. En 1322 va esculpir la tomba del bisbe Guillem de Vilamarí a la capella de Sant Bernat. En Favaran era, també, mestre de les obres de la iglesia de Narbona.
FAVERT (Vall de). *Orog.* Vall de la esquerra del riu Ritort; baixa del coll de Prats, a la ratlla de França, prov. de Girona.
FAVÓ. m. FABÓ.
FAVONER. m. *Ant.* AFAVORIDOR.
FAVONI. m. *Poèt.* Vent de ponent. *Favonio, céfiro.*
FAVONITA. f. *Zool.* Madràpora fòssil. *Favonita.*
FAVOR. m. Socors, ajuda, protecció, gracia. *Favor.* || Honra, benefici, gracia aplauso. *Favor.* || Parcialitat, afecte. *Favor.* || Expressió d' agrado que fa una dama. *Favor.* || La cinta o flor donada per una dama a un cavaller qu' a les antigues festes públiques la duia al barret o al braç. *Favor.*
FAVOR DEL POBLE. *Aura popular, favor del pueblo.*
A O EN FAVOR. m. adv. En benefici y utilitat d' algú. *A favor, en pro.* || En defensa. *En favor, en defensa.*
AB EL FAVOR. m. adv. Per causa, per medi, còm: **AB EL FAVOR de la nit.** *Con o por el favor.*
AB EL FAVOR DE DEU. *Loc.* Ab l' assistència de Deu. *Con el favor ó con la ayuda de Dlos.*
ESTAR A FAVOR D' ALGÚ. fr. Estar de la seua part. *Estar por alguno ó a su favor.*
TINDRE AL SEU FAVOR A ALGÚ. fr. Estar aquest de

part seua. *Tener á su favor á uno, tener el favor de alguno.*

TORNANT FAVORS PER AGRAVIS, NEGOCIEN ELS HOMES SAVIS. *Ref.* Ensenya qu' és la mellor màxima d' homes savis y discrets pagar les injurries ab beneficis. *Dando gracias por agravios, negocian los hombres sabios.*

FAVORABLE. adj. Lo que 's fá o és en favor de algú. *Favorable.*

FAVORABLEMENT. adv. m. Oficiosamente, favorablement. || Felicment. *Favorablemente, felizmente.*

FAVOREIXEDOR. m. *Ant.* AFAVORIDOR.

FAVOREIXER. v. a. AFAVORIR.

FAVOREJAR. v. n. *Ant.* AFAVORIR.

FAVOREJAT, DA. p. p. *Ant.* AFAVORIT.

FAVORESCUT. p. p. AFAVORIT.

FAVORIDOR. A. m. y f. *Ant.* AFAVORIDOR.

FAVORINANT. m. Acte de afavorir. *Favor.*

FAVORIR. v. a. AFAVORIR.

FAVORIT, DA. adj. Preferit, estimat més que 'ls altres, privat d' un rei. *Favorito, favorita.*

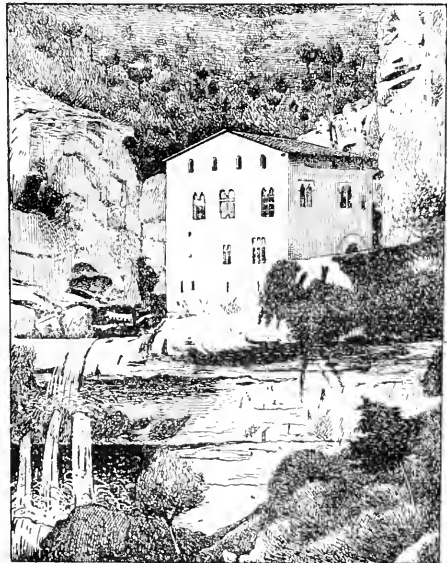
FAVORITISME. m. Favor íntim que dispensen els poderosos a algú lentlo 'l seu confident. *Favoritismo.* || Fet que resulta als Estats de donar a amichs y parcials lo que sols deuria estar reservat als homens justos y savis. *Favoritismo.*

FAVOSA. adj. *Med.* Epitet d' una tinya que fá que la pell sembli que s' estufi. *Favosa.*

FAY. m. FALL.

FAY. m. Mena de teixit de seda que no té dret ni revés y serveix pera vestit de senyores còm el moaré y altres. *Faill.*

FAY (Sant Miquel del). *Geog.* Santuari de la prov. de Barcelona, al N. de l' Anetlla y al O. de la Garriga, remarcable per la seua abundor de dolls d' aigua,

Vista del santuari de Sant Miquel del Fay

el sen estany y les coves ab hermoses estalactites. Va ésser enterrat allí el comte d' Ausona Guillem Berenguer, fill del de Barcelona, que va refusar la corona comtal pera ferse monjo.

FAYALITA. f. *Min.* Silicat d'alumina i de ferro: conté sílex, protòxid de ferro, òxid de magnesi, alumina i òxid de coure. **Fayalita.**

FAYÓ. *Geog.* Poble de la prov. de Saragoça, bisb. de Lleida, part. jud. de Casp; és a la confluència del riu Matarranya ab l'Ebre y té 1,306 hab.

FAYOL. m. **FAJOL.**

FAYOL (Gaspar). *Biog.* Frare predicador, del segle XV, en el convent de Lleida. Vicari general de la congregació reformada. Fundador del convent de monges de Santa Catarina de Sena de Valencia, en l'any 1491. Escrigué cinch tractats de religió, dos dels quals son *Contra iueus* y *Contra moros*.

FAYSÁ. m. *Ornit.* Aucell del tamany d'un gall, ab el bec curt i robust, e's nills de color d'escarlata, la qua molt llarga ab dotze plomes al mitg ratllades transversalment de negre, y les demés de tot el cos de diferents colors que 'l fan molt bonich; la seua carn és bon xich exquisida. **Faisán.**

FAYSÁ HERMÉTICH. Nòm que donen els alquimistes al mercuri fi osotal. *Faisán hermético.*

FAYSÁ SILVESTRE. El que 's cria y viu a les montanyes més altes y escabroses. *Faisán silvestre.*

FAYSANÓPTER. A. adj. Que té la forma d'una ala de laysá. **Faisanóptero.**

FAYSÓ o **FAYÇÓ.** m. *Ant.* Acte y efecte de fer alguna cosa y també modo o manera de ferla. **Hechura,** **guisa.** || Construcció, obra. **Obra.** || **FAISÓ.**

A **FAYSÓ.** mod. adv. A manera, a modo de... *Aguisa.*

FAYTÍ, A. adj. Fet a propòsit, a gratient, expressament. **Hecho á propósito, adrede.**

FAYTOR. m. *Ant.* **FAHEDOR.**

FAZ (Santa). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Faz, prov. d'Alacant.

FE. f. La primera de les virtuts teologals que 'ns inclina a creure tot lo que Deu ha revelat y la Iglesia nos proposa com de fe. **Fe.** || Bon concepte y confiança que 's té en alguna cosa. **Fe.** || El crèdit que 's dona a les coses per l'autoritat de qui les diu. **Fe.** || Promesa, paraula donada ab solemnitat. **Fe.** || Seguretat, asseveració; y aixís se diu que 'l notari dona fe. **Fe.** || Testimoni o certificació, com: *fe de vida, de baptisme.* **Fe.** || Fidelitat, llealtat. **Fe.** || *Bot.* Herba que 's cria pels marges y prats, y també 's conreua a algunes parts. **Heno.** || **FENCH.**

FE MORTA. *Teol.* La que no va acompanyada de caritat y bones obres. **Fe muerta.**

FE PÚBLICA. Seguretat donada per l'autoritat pública. **Fe pública.**

FE VIVA. La que va acompanyada de caritat y bones obres. **Fe viva.**

A **FE,** O A **FE A FE,** O EN BONA **FE.** m. adv. En veritat. *Á fe; en buena fe; por mi fe; a fe mía; en verdad.*

A LA O DE BONA **FE.** m. adv. Sensillament. *Á la buena fe, de buena fe, en confianza.*

BONA **FE.** Bon proceïment, o veritat en els que comercien. **Buena fe.**

DE MALA **FE.** Ab malícia y engany. *De mala fe.*

DÓNAR **FE.** fr. Assegurar lo que s'ha vist. *Dar fe.* || *For.* Certificar els notaris per escrit. *Dar fe.* || Dónar crèdit. *Dar fe.*

DÓNAR O EMPENYAR LA SEUA **FE.** fr. Prometre. *Empenjar su palabra, su fe.*

EN **FE.** m. adv. *En fe, en fuerza, en vista, en virtud, en consecuencia.*

FER **FE.** fr. Ésser prou pera obligar a creure. *Hacer fe.*

MALA **FE.** *Mala fe, fe púnica.*

PRES EN **FE.** fr. Atès, adomés en compte. *Habido en cuenta.*

FE (Joan). *Biog.* Franciscà del segle XVI, nat a Manacor. En 1567 era vicari del convent de St. Francesch, a Palma. En 1571, éssent guardià del convent d'Alcúcia, junt ab el pare Cervià, va anar a la batalla de Lepant, passant després a Sicília, a Palerm y re-

turnant a Mallorca, ont va morir en 1605. Deixà manuscrit un volum foli, de temes pertinents a la història mallorquina dels sigles XII al XVI, que és ben interessant.

FE (Son). *Geog.* Aldea del part. jud. d'Inca, illa de Mallorca, Balears.

FEALTAT. f. Deformitat. **FEALDAT.** || Torpesa, desonestat. **Fealdad.**

FEAMENT. adv. m. **Feamente.** || Indignament, brutalment. **Feamente.**

FEAU (Carles). *Biog.* Ecclesiàstich y escriptor provençal. Va néixer a Marsella l'any 1605, morint al 1677. Pertanyia a la congregació de l'oratori, havent sigut professor de llatí y humanitats als principals col·legis d'aquella ordre. Va escriure alguns drames místichs, molt acceptables.

FEBEU, A. adj. *Poët.* Relatiu a Febus. **Febéo.**

FEBLE. adj. *Ant.* FLACH, DÈBIL.

FEBLE. adj. Dèbil. **Endeble.**

FEBLEA. f. *Ant.* FLAQUEÇA, DEBILITAT.

FEBLEMENT. adv. Ab debilitat.

FEBLESA. f. Flaqueça. **Debileza, flaqueza.**

FEBUS. m. *Peët.* Apolón, el sol. **Febo.**

FEBRADA. f. Febre forta. **Calenturón.**

FEBRE. f. Moviment desordenat del pòls, que prové d'alguna causa interna que l'altera y dona escalfor. **Calentura, fiebre.** || pl. **TERCIANES, QUARTANES.** || Ansia, dalit per alguna cosa.

FEBRE GROGA. Febre epidèmica, que deixa molt groch al malalt. *Fiebre amarilla.*

FEBRE CUNILLERA. *Ter.* Se diu de qui aparenta tindre molt de mal pera no treballar o pera que 'l tractin ab regalo. *Calentura de pollo por comer gallina.*

FEBRES DE MAIG, SALUT PERA TOT L'ANY. *Ref.* DE UNA GRAN RENYINA VÉ UNA GRAN AMISTAT.

FEBRE MALIGNA. La que presenta un caràcter perillós. *Fiebre maligna, tabardillo.*

AUMENTARSE LA FEBRE. fr. *Recargar la calentura.*

ENTRAR LA FEBRE. fr. *Entrar, acometer la calentura.*

ERRAR LES FEBRES. fr. *Cessar.* *Cortar la calentura.*

TINDRE FEBRE. fr. *Patirla.* *Estar con ó tener calentura.*

FEBREJAR. v. a. **TINDRE FEBRE.**

FEBREJER. m. El segón mes de l'any. compost de 28 dies y l'any de traspàs de 29. **Febrero.** || Avui se diu també *febrer* al *eucaliptus*, per les seues propietats. **Eucaliptus.**

FEBREJER EL CURT, MÉS BRAU QU' UN TURCH. *Ref.* Denota 'l rigor de la estació en dit mes. *Febrero el loco sacó á su hermano al sol y apedreólo; Febrero el curto, que mató á su hermano á hurto.*

FEBREJER TREU ELS ORDIS DEL BOLQUER. *Ref.* Significa que al mes de Febrer els sembrats comencen a verdejar. *Por Febrero nace el sementero.*

FEBREJER (Andreu). *Biog.* Agutçil y familiar dels reis En Jaume II y n' Alfons III. Traductor de la *Comèdia* del Dant. Nasqué a Valencia en el segle XIV; empró era de família catalana que servia y seguia a la cort reial. La traducció del Dant, obra d'En Febrer, «de rims vulgars toscans en rims vulgars cathalans», fou modernament publicada a Barcelona (1878) per En Cayetà Vidal de Valenciano, copiada d'un còdex del segle XV, existent a l'Escorial.

— (FRA ISIDRO). *Biog.* Franciscà del convent de Escarnalbon. Va escriure una obra en català titulada *Mina riquíssima dels tresors de la divina gràcia.*

— (TOMÁS). *Biog.* Historiàire religiós de Mallorca, fill del pintor En Miquel Febrer. Nasqué a Palma, ont hi morí en 1772. Vestí l'hàbit dels dominichs en 1714. Ocupà la càtedra del seu famós mestre Tomés Barceló. Escrigué l'*Historia de las grandezas del real convento de Santo Domingo de Palma* (1754, tres vol. fol., inèdits), obra notable per l'extensió y exactitud de ses notícies. És autor d'un' altra obra llatina,

inèdita també, relativa al Capítol general celebrat en 1650.

— Y CARDONA (ANTONI). *Biog.* Escriptor balear. Nat a Maó en 1761 y mort allà meteix en 1841. En 1812 fou diputat a Corts per les Balears. Compongüé una *Gramática de la lengua menorquina* en 1821 (inèdita), un *Diccionario manual menorquin, castellano y latin* (inèdit), y publicá en 1811 un *Ejercici del Viacrucis en prosa y vers* ab la traducció del *Miserere*, del *Stabat Mater* y del *Vexilla regis*.

— Y DE ARMENTERAS (FRANCESC). *Biog.* Poeta vigatà, ferm catalanista y entès numismàtic. Ocupá càrrechs distingits. Morí a Vich el dia 2 de Janer de 1890, als 39 anys.

FEFRETA. f. dim. Calenturilla.

FEFRIFUCH, GA. adj. *Med.* Lo que cura la febre. **FEFRIFUG**.

FEFRIL adj. Pertanyent a la febre **Febril**. || **FRENÉTICH**.

FEFRIR. s. a. Forjar l'argent, ferro, etc. **ARGENTER**.

FEFRIT, DA. adj. Ardent, brillant.

FEFRÓ (La). *Geog.* Poble de la prov. y bisb de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és a la vora del riu Ciurana y té 329 hab. || — (RIERA DE LA). *Hidrog.* Afluent de la vora del riu Ciurana, provinc. de Tarragona. || — (AVENCH DE LA). Cova situada en el terme del meteix nom.

Segell de La Febró

FEFRÓN. m. aum. Calenturón.

FEFRÓS, A. adj. Qui pateix febres. **Calenturiento**, **febricitante**. || Terreno en que hi ha moltes febres. **Febril**.

FEFROSENCH. m. **Calenturiento**.

FEFROSITAT. f. Estat del que té febre. **Febrosidad**.

FEFRUS. m. Renom de Plutó, deu del foch.

FEFAL adj. *Med.* La materia excrementicia del canó intestinal. **Fecal**.

FEFES. pl. *Ant.* SOLATGE, PÒSIT. **Heces**.

FEFENT, A. adj. Copiós, abundant. **Fecundo**, **fèrtil**, **fructífero**, **feraz**. || Dit de les coses espirituals, plè o que fàcilment produïx. **Fecundo**. || pl. *Astron.* Noms que 's donen als signes de cranch, d'escorpi y dels peixos. **Fecundos**.

FEFETIS. f. *Ter. ibicench.* Conformitat, acceptació. **Acceptacio**.

FEFULA. f. La part de midó que tenen alguns vegetals, com: la patata, etc. **Fècula**.

FEFULENCIA. f. Qualitat de lo feculent. **Feculencia**.

FEFULENT. adj. y

FEFULÓS, A. adj. Que conté fècula. **Feculentó**.

FEFULOIDI, A. adj. *Ant.* Semblant a la fècula. **Feculóideo**.

FEFUNDABLE. adj. Que pot ésser fecundat. **Fecundable**.

FEFUNDACIÓ. f. Acció per la qual, en tots els éssers orgànics, el rudiment o element que conté l'orgue de la femella reb dels orgues del mascle la vida que deu servir pera desarrollarse. **Fecundación**.

FEFUNDAMENT. adv. m. Abundantment. **Fecundamente**. || m. **FEFUNDACIÓ**.

FEFUNDAR. v. a. Fer que una cosa produëixi. **Fecundar**, **fecundizar**, **fertilizar**.

FEFUNDISAR. v. a. **FEFUNDAR**.

FEFUNDITAT. f. Facultat de produïr. **Fecundidad**, **fertilidad**.

FEDE. f. *Ter. ibicench.* Creensa, fè. **Fe**.

FEDEL, A. **FIDEL**.

FEDELITAT. f. *Ant.* **FIDELITAT**.

FEDERACIÓ. f. Acte y efecte de federarse. **Federación**.

FEDERAL adj. **FEDERATIU**.

FEDERALISME. m. Sistema polítich que consisteix en l'associació de varies províncies o estats que 's reserven l'independencia per tot allò que 's refereix a llur règim interior y sols abdiquen de ella y de la seua autonomia per lo que atany a tots ells en comú, delegant la seua representació a un govern central el-legit pèls estats federats, que pren el nòm de govern federal. **Federalismo**.

FEDERALISTA. m. Partidari del federalisme. **Federalista**.

FEDERAR. v. a. Unir en federació 'ls pobles, societats, etc.

FEDERATIU, VA. adj. Lo que pertany a la federació. **Federativo**.

FEDERICH n. p. **Federico**.

FEDIA. f. *Bot.* Genre de plantes valerianàcies, petites herbes lampinyes que vegeten a la regió mediterrània. **Fedia**.

FEEL. **FIDEL**.

FEELTAT. f. *Ant.* **FIDELITAT**.

FEFACIENT. adj. Lo que fá fè. **Fefaciente**, **fehaciente**. || Document legalisat per escrivá o notari. **Documento autorizado**.

FEFAENT. adj. Que fá fe en judici. **Fehaciente**.

FEFAUT. m. *Mús.* El setè signe musical. **Fefaut**.

FEFARITIS. f. *Med.* Gangrena de la boca. **Fegaritis**.

FEFITA. f. *Min.* Varietat de la estalagmita que se sembla a la fusta de faig. **Fegita**.

FEFÓPTER. m. *Bot.* Epílet de certes falgueres que 's fan al peu dels faigs. **Fefóptero**.

FEIBLE adj. *Ant.* **FLACH**, **DÈBIL**.

FEINA. f. **Travall**, exercici, ocupació. **Trabajo**. || **Obra** que s'está fent. **Labor**. || **Travall** domèstich o casolà. **Hacienda**. || **Cusit** o brodat en que s'ocupen les dones. **Labor**. || **Obra** ja feta. **Trabajo**. || **Travall** gran y extraordinari que demana la execució d'alguna cosa, com: en un *rellotge hi há molta feina*. **Obra**. || **Travall** extraordinari que ocorre en alguna cosa en que regularment tenen que ocuparse molts. **Faena**. || **Dificultats** o **travalls**. **Trabajos**.

FEINA COMENÇADA, MITG ACABADA. *Ref.* Pera animar a algú a que comenci a fer alguna cosa a la que hi té repugnancia. *El comer y el rascar todo es empear; obra comenzada medio acabada*.

FEINA FETA, CONCELL DONAT. *Ref.* y

FEINA FETA NO TÉ DESTORB. *Ref.* Denota 'l descuit y sosseh ab que pot viure qui té despatxat o desocupat lo que té al seu càrrech. *Duerme, Juan, y yace, que tu asno pace*.

DONAR FEINA. fr. **Donar** a algú quelcóm pera treballar del seu ofici. *Don obra ó trabajo ó que trabajar*. || **DONAR QU'ENTENDRE**.

EIXIRNE AB FEINES O AB PROU FEINES. fr. Eixir de alguna dificultat, **travall**, perill, etc. *Salir á nado*.

FER UNA FEINA CÒM UNA SEDA. fr. Fer les coses molt bé. *Hacer alguna cosa perfectísimamente ó á las mil maravillas*. || **PASSARNE MOLTA VÍA**.

FER LES SEUES FE NES. fr. **FER DE COS**.

HAVERRHI FEINA DEL OFICI. fr. Tindre que fer cada lu del seu ofici. *Correr el oficio*.

LA FEINA DE 'N JA FA, LA FA Y DESFÁ. *Ref.* Explica qu'algú va variant en lo que disposa, fent y desfent lo meteix. *Tejer y destejer*.

NO FA SINO UNA FEINA Y AQUÈSTA MAL FETA. *Ref.* S'aplica als ociosos y deixats que quan volen fer al-

guna cosa ho tiren tot a perdre per la seua torpesa y falta d'habilitat. *Arremangóse mi nuera y volcò en el fueyo la caldera.*

TINDRE FEINA TALLADA. fr. *Met.* TINDRE PA.

TOTHOM BUSCA FEINA DEL SEU OFICI. *Loc. prov.* Qu'ademés del sentit propi denota que tothom procura per les seues conveniències, encara que sigui en perjudici d'altres. *Van á misa los zapateros, ruegan á Dios mueran carneros.*

FEINENT. m. Vagarro, vagamundo Holgazán.

FEINER, A. adj. Laboriós, aplicat al treball. **Hacendoso, laborioso.** || FEYNER.

AL MAL FEINER CAP FEINA O CAP ARRÉU LI VÉ BÉ. *Ref.* Ab que's reprén als que refusen fer lo que se 'ls mana ab el pretext de que no saben fer'ho. *Donde hay gana hay maña.*

FEINOUILLET. *Hist.* Castell enrunat al Mitjdia de França, qu'na donat nom a la regió aixis anomenada.

FEIT, A. p. p. *Ant.* FET.

FEITÚS. *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Llanás, prov. de Girona. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix sota 'l Pla de les Bigues (Pirineu), passa pèl poblet de Feitús y desaiqua a la vora esquerra del riu Ter, tocant a Llaúas, prov. de Girona.

FEIX. m. Manoll, porció lligada de blat, llenya, etcètera. **Haz.** || *Ter.* Munió, munt. Un feix d' anys: molts anys. **Montón.**

VÉURESEN UN FEIX. fr. Trovarse en un gran apuro. *Verse negro.*

FEIXA. f. Llenca de terra de conreu. Bancal, haza. || *J. Ter. ibicench.* Porció de terra de llaurar, o bé d'horta que pot regarse. Tierra de labor, tierra de regadio.

FEIXA. *Geog.* Caseriu del terme de Soriguera, prov. de Lleida.

FEIXANES (Collada de). || *Orog.* MULS (COLLADA DELS).

FEIXAR. v. a. *Ant.* AGARRAR, AGAFAR. || Lligar els blats formant gavelles. Agavillar. || *Ant. mil.* Construir parapets de feixines. Parapetar.

FEIXAIRE. *Com.* Qui fa feixos.

FEIXARSE. v. r. *Ant. mil.* Defendre's o parapetar-se ab feixines. Parapetarse.

FEIXENCH. m. *Ter.* El qui treballa les feixes. Cultivador de bancales.

FEIXET. m. dim. Hacecito.

FEIXINA. f. Feix de branques o broça barrejada ab terra per la fortificació de campanya. Fajina. || Llenya prima pera encendre 'l foch ab promptitut. Fajina.

FEIXUCH, GA. adj. Pesat, macís. **Pesado.** || Molest, enfadós, impertinent. **Pesado, incómodo, enojoso, molesto.** || La persona molt grassa. **Obeso.**

FEIXUGUESA. f. Gravetat, pes d'una cosa. **Pe-sadez.**

FEL. m. Lliquit groch y molt amarch que 's deposita dins d'una bufeta que hi ha sota 'l fetge. Hiel. || *Met.* Disgust, treball, adversitat. Hiel. || *Ant.* Espiga de la balança. Fiel. || adj. FIDEL. || SALVADOR. || Jutge de camp en els torneigs. Juez.

FEL DE TERRA. *Bot.* CENTAURA MENOR.

FEL SOBREIXIT. Malaltia que causa grogor per escamparse la còlera pèl còs. *Ictericta, tertica, tirtica.* BARREJAR AB FEL. fr. *Enhielar.*

DONAR A BEURE FEL. fr. *Dar á beber hiel.*

NO TINDRE FEL QUE AMARGUI. fr. *Met.* Ésser de geni suau. *No tener hiel.*

QUI MENJA FEL, NO POT ESCUPIR MEL. *Ref.* Denota que qui està enfadat contra d'algú, no 'n diu bé. *Boca con duelo, no dice bueno; quien tiene mal en el trasero, no puede estar quedo.*

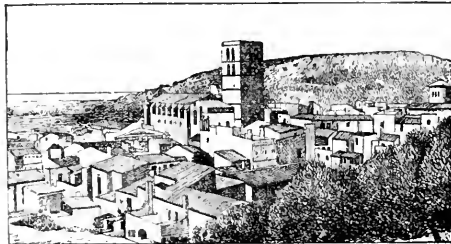
SAVER O SENTIRSE A FEL. fr. Amargar moll. *Ahelar, saber á hiel.*

SOBREIXIR EL FEL. fr. Escamparse la còlera pèl còs. *Atiricarse.*

TREURE 'L FEL PER LA BOCA. fr. Cansarse, fatigarse molt. *Echar la hiel, los bofes, los hígados.*

FELANDRI. m. *Bot.* Mena de cicuta aquática, quines fulles se semblen a les de l'ápit. **Felandrio acuático, hinojo acuático.**

FELANITX. *Geog.* Vila de l'illa y bisb. de Mallorca, part. jud. de Manacor; és al NO. del Puig de Sant Salvador; té estacó de F.-C. y 11,553 hab.

Vista de Felanitx

FELAPTON. m. Silogisme en que la major és universal negativa, la menor universal afirmativa y la conclusió particular negativa. **Felapton.**

FELDESPAT. m. *Min.* Pedra dura, incolora, que se sembla al cristall de roca, pero no és tan transparenta; entra en la composició del granit o pedra d'ull de serp. **Feldespatio.**

FELDESPÁTICH, CA, adj. Lo qu'és concernent al feldespat. **Feldespático.**

FELDMARISCAL. m. Grau superior del exèrcit entre 'ls oficials generals de varies nacions. **Feldmariscal.**

FELEGUÉ. m. *Ter. ibicench.* Fluix, dèbil, senzill. **Flojo, dèbil, sencillo.**

FELES o FELIS. m. y f. Nom ab que's designa principalment als animals ferotges per llur astúcia. Per tal raó 's diu: *felis catus, felis leo*, etc. **Feles o felis.** || Cosa de gat. **Feles o felis.**

FELI, NA. adj. Cosa de gat. **Felino.**

FELIBRE. m. Mot que s'apropiava en el llenguatge provençal, als doctors encarregats d'ensenyar la llei al poble, y que han adoptat en els temps moderns els poetes de la Provença. **Felibre.**

FELIBREJADA. f. Festa literaria en plé camp.

FELIBRENS, CA. adj. Lo pertocant als felibres.

FELIBRESSA. f. Poetisa

FELIBRITGE. m. El conjunt dels felibres.

FELICIÀ. m. Nom propi d'home. **Feliciano.**

FELICÍSSIM, A. adj. sup. **Felicísimo** || n. p. **Felicísimo.**

FELICITACIÓ. f. Enhorabona. El paper o targeta ab que's felicita.

FELICITAMENT. m. Enhorabona. **Congratulació, felicitación.**

FELICITAR. v. a. Complimentar, donar la enhorabona. **Gratular, felicitar, dar el parabién, la enhorabuena.**

FELICITAT. f. Ditxa. **Felicidad.**

FELICITATIU, VA. adj. Qu'és propi pera felicitar. **Felicitativo.**

FELIGRÈS, A. m. y f. Qui pertany a determinada parroquia. **Feligrés.**

FELIGRESIA. f. Districte y jurisdicció d'una parroquia. **Feligresia.**

FELIP. m. Nom propi d'home. **Felipe.**

FELIP (Infant de Mallorca). *Biog.* Personatge de la dinastia mallorquina, eclesiàstic, que per testament de son germà Sanxo I (1322), va ésser nomenat tutor del rei don Jaume III de Mallorca quan el rei En Pere IV de Aragó va renúnciar els seus drets a n'aquell regne. Més, pertanyent a la tercera regla falcansca, no va volguer acceptar aquell càrrech fins que li va manar el Sant Pare.

FELIPA. f. *Vulg.* Travessa de ferro-carril. *Tra-* *viesa*, durmiente.

FELIPE (Joan). *Biog.* Gravador valencià de mitjans del segle XVII. Va ésser molt discutida la qualitat del seu buril dur, emprò correcte de dibuix. Va gravar algunes portades y retratos, entre aquelles les del escriptor Mateu y Sanz (1654).

FELIPET. m. dim. de Felip. *Felipillo*, *felpín*.

FELIPÓ. m. dim. FELIPET. || Sacerdot que seguieix la regla de St. Felip Neri.

FELIS, **SA**. adj. Ditzós. *Feliz*. || f. Nom propi de dona. *Feliciana*.

FELISMENT. adv. m. *Fellzmente*.

FELIU. n. p. *Félix*.

FELIU. *Ter. ibicench.* Gavina novençana. *Gaviota* jòven.

FELIU (Feliu). *Biog.* Bisbe famós d'Urgell en el segle VIII. Morí envers l'any 808. Degué néixer en terres lleidatanes. Son talent y erudició fóren regoneguts per tots els savis del imperi de Carles Magne, malgrat ésser tingut per heretge. Sostenia la opinió de que Jesucrist, durant Ilarclis anys, com home, no és fill natural de Deu, sinó fill adoptiu: lo qual fou considerat com heretgia, per les autoritats religioses de la terra, y donà lloch a que 's reunissin a Narbona, en l'any 788, els bisbes de Catalunya y de la Gocia, condemnant aquell concepte, que seguí emprò, espargintse per França y Alemanya, fins que l'emperador Carles en l'any 792 reuni el concili de Ratisbona, ont fou escoltat el bisbe d'Urgell, declarántsel heretge y desd'allà enviat a Roma para abjurar devant del sant pare Adrià. Mes, al retornar insistí el bisbe Feliu en la seua dèria seguintlo alguns monastirs de Catalunya y d'Aragó, y aleshores les primeres capacitats del cristianisme per escrit li entaularen polèmica; se reuniren a Francfort ab motiu d'un concili, essent condemnada la opinió d'ell, lo meteix que en el concili de Roma en l'any 799. En el propi any, a instancies dels bisbe de Lyó, el d'Urgell comparegué a Aquisgran, sostinent controversia ab Alcuin, qui va convèncer a Feliu del seu erro dogmàtic, per lo qual escrivé sa *confessió de fe*.

— (BONAVENTURA). *Biog.* Musich català del segle XVIII. Se distingí forsa com a mestre de capella en la iglesia de Tárrega. Compongué bones obres.

— (JASCINTO). *Biog.* Matemàtic, natural de Mataró, (1787 al 1867). P. ovinial a Catalunya y Comissari apostòlic a Espanya de les Escoles Pies. Fou catedràtic de matemàtiques en collegis militars. És autor d'un bon llibre de text de sa especialitat.

— (JOSEPH). *Biog.* Escriptor català del segle XVII. Fou juriscònsult oidor al consell de Salerm y després jutge de causes civils a Nàpols.

— (NADAL). *Biog.* Escriptor religiós, natural de Alcudia (1623), mort a Palma en 1681. Fou excelent predicador franciscà, bon gramàtic, afectat a la musica y a la poesia, teòlech y llògich de tant de enginy y subtilesa que 's feia tèmer. Escrivé en llatí y castellà sobre materia religiosa. Son *Examen Calificatorum* merequé les iredes de la Inquisició.

— (SANT). *Biog.* Diaque de Sant Narcís y martre gironí. Florí en temps del emperador de Roma Dioclecià. Fou assassinat junt ab son company Sant Narcís, el 18 de Març del any 297.

— DE LA PEÑA (FRANCESC). *Biog.* Brigader y escriptor. Nat a Sant Genís de Vilassar, en 1801; mort a Madrid en 1851. En 1817 anà a Ultramar y retornà

en 1821. Exerci distints càrrechs, inclòs el de secretari del Ministeri de la Guerra. Entre sos profitosos escrits deuen mentarse els de jurisprudència militar y en especial son projecte de *Código militar*.

— DE LA PEÑA (SALVADOR). *Biog.* Conceller segon de Barcelona. Ocupava el càrrech en l'últim Concell de Cent y ell fou qui el día setze de Setembre del 1714 hagué d'entregar les insignies dels concellers a Patiño, representant del duch de Berwich, que tenia el quartel general a Sarrià en el siti de Barcelona. Acompanyaren a en Feliu de la Peña en la trascendental cerimonia el conceller tercer Ramon Sans, quart Francesch Antoni Pau y el quint Joseph Llanradó; trovantse malalts en Rafael Casanovas conceller en cap y el conceller sisé Geroni Ferrer.

— DE LA PEÑA Y FARELL (NARCÍS). *Biog.* Historiàire català y advocat. Nasqué a Barcelona envers mitj single XVII. Fou un gran patrici. Devant de la decadència industrial del país feu moltes despeses pera introduir els avensos del estranger en materia de teixits y del art de tintoreria. Travallà, en lo polítich, a favor de la causa catalana y en l'any 1704 sofrí quinze mesos de presó, per créuessel partidari del arxiduch Càrles d'Austria. S'inventariaren sos bens y foren segregats els manuscrits de sos obres. És autor dels notables *Anales de Cataluña*, (tres vol. fol. Bama. 1709); *El Fénix de Cataluña*, el *Compendio de sus antigüedades, glorias y medio para renovarlas*, aquesta darrera publicada en 1683, y el *Discurso* publicat en 1681, sobre 'l foment del comers a Catalunya, arrodoneixen la modesta y simpàtica figura del distingit patrici Feliu de la Peña.

— Y CODINA (JOSEPH). *Biog.* Poeta dramàtic notable. Nat a Barcelona en 1845 y mort a Madrid en 1897. Cooperà a la creació del teatre català ab el famós *Pitarra*, component preciosos obres dramàtiques y festives, lresques, naturals y ben catalanes (*La filla del marxant*, *La dona d'aigua*, *Lo mas perdut*, *Lo tamboriner*, *La bolva d'or*, *La Rambla de les Flors*, *A ca la sonàmbula*, *Lo mestre de minyons*, etc., etc.), y en la darrera part de la seua vida, residint a Madrid, conreà 'l teatre castellà, componguent *Un libro viejo* (1891), *La Dolores* (1892), *Miel de la Alcarria* (1896), *Maria del Carmen* (1897) y *Boca de fraile*. Rebé 'l premi de 'l Academia Espanyola en 1897. Lluí com a periodista català y castellà.

FELIU (Coll de Sant). *Orog.* A la cresta de la serra de Viver al Bergadà, donant agües per un costat al Llobregat y per l'altre a la riera de Torrell, afluent del Cardener. || — (COLL DE SANT). A les valls altes del Segre entre mitj de Roch del Vidre y de Lió. || — (SANT). *Geog.* Poblets del Conflent, entre Millàs y el Soler. S'anomenen Sant Feliu d'Amunt y Sant Feliu d'Aval. || — DE BUXALLEU (SANT). Poble de la prov. de Barcelona, part. jud. de Granollers; té 2,600 hab. || — DE CODINES (SANT). Vila de la prov. de Barcelona, part. jud. de Granollers; té 2,600 hab. || — DE GUIXOLS (SANT). Vila de la prov. de Girona, part. jud. de La Bisbal ab 11,253 habitants. || — DE LLOBREGAT (SANT). Vila y cap de part. jud. de la prov. de Barcelona, a la vora del Llobregat, té 3,203 hab. || — FELIU DE PALLAROLS (SANT). Vila de la prov. de Girona, part. jud. de Olot, té 1,700 hab. || — SASSERRES (SANT). Poble de la prov. de Barcelona, part. jud. de Manresa, té 600 hab. || — DE LUELLES (SANT). Caseriu més enllà de la riera de la Toireta al Bergadà. || — DE TORELLÓ (SANT). Vila de 2,836 hab. a l'agüa barrejat del Ges ab el Ter, part. jud. de Vich.

FÉLIX. m. Nom propi d'home. *Feliu*.

FELÓ. adj. *Ant.* Malvat, dolent. *Follón*.

FELODRIS. m. *Bot.* Arbre que participa de la naturalesa de l'alsina surera y 'l roure. *Felodris*.

FELÓN. adj. *Ant.* FELO.

FELONIA. f. FELLONIA.

FELOPLÀSTICA. f. *Art* de representar monuments en relleu ab su o. *Feloplàstica*.

FELPA. f. Una mena de teixit.

FELPAT. adj. Pelut.

FELSITA. f. *Min.* Mena de feldespat blau. *Felsita*.

FELTRE. m. Llana no teixida, unida y incorporada a l'aigua calenta, lleixiu o goma. *Fieltro*.

FELLÓ, NA. m. y f. FALLÓ.

FELLÓ. adj. *Ter. ibis.* Preocupat, moix. *Mohino*.

FELLÓN (P. Tomás Bernat). *Biog.* Ecclesiàstich nascut a Avinyó al any 1672 y mort en 1759. Va ésser mestre de retòrica y d'humanitats, y bon poeta llatí. Va publicar algunes obres de teologia y fou remarcable predicador y molt zelós en complir la seua missió religiosa.

FELLONÍA. f. Acció indigna y deslleal. *Felonía*, desllealtat, traïció, villania, perfídia. || Crim del vassall contra 'l seu senyor feudal. *Felonía*.

FELLUNS. *Geog.* Poblet del cantó de Surniá, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals, és a la vora d' una riera y té 99 hab.

FÉM. m. L'excrement d' alguns animals. Estiércol, fiemo, freza.

FÉM DE CORRAL. *Ter.* Excrements del bestiar de llana o del cabriu. *XERRIA*.

FEMADA. f. Acte y efecte de femar. Estercoladero, estercolamiento.

FEMAMENT. m. *Ant.* Femada.

FEMAR. v. a. Tirar fems a les terres pera adobar-les. Estercolar.

FEMATAIRE. m. y

FEMATIER. m. Qui arreplega fems. Estercolero, esterquero.

FEMBRA. f. *Ant.* FEMELLA.

DE ÀVOL FEMBRA NO PRENGAS AMISTANÇA, CAR LA PREN Y TGST LA LIANÇA. *Ref. Ant.* Aconsella que 's deu evitar el tracte ab dona dolenta, puig ademés d' ésser il·licit, no correspon al amor, y sols la mou el seu propi interès. *Ni de estopa buena camisa, ni de puta buena amiga.*

NO HAVER PARIA DE FEMBRA. *fr. Ant.* No cuidar-se de dones. *No cuidarse de mujeres.*

FEMBRA MORTA (Coll de la). *Orog.* Collet a 1:30 met. d' alt. que hi ha a la partió d' aigües dels rius Ter y Ritort, entre Setcases y Espinabell, prov. de Girona.

FEMBRER. m. Entregat al amor desordenat de les dones. *Mujeriego*.

FEMBRIL. m. FEMBRER.

FEMELLA. f. L'animal del gènre femení o qu'engendra en si y produeix. *Hembra*. || Entre 'ls anells. *Pájara*. || En algunes màquines o instruments la peça que reb en sí un' altra. *Hembra*. || En els torns y caragols peça que té un vuit en qu' aquests hi encaixen. *Tuerca*. *Art. y of.* Peça plana, quadrada, rodona o poligonal ab un forat central pera passar 'hi el caragol. || En els gafets la peça que fa de frau pera tenir subjecte 'l ganxet. *Hembra*. || *Ter. naut.* *Blanes*. Peça de ferro engarçada ab el godol, pera enganxar el timó al bastiment.

FEMENÍ. adj. Femella. Un dels dos genres del nom.

FEMENÍA (Cosme Joseph). *Biog.* Escriptor religiós, nat a Palma en 1702 y mort en la meteixa ciutat en 1776. Prengué l' hábit dels trinitaris en 1721. Fou eminent en tot ordre de lletres. Fez entá molts anys una càtedra a l' universitat mallorquina. Després de distingits càrrecs arribá a la dignitat de president de la seua ordre religiosa. Escrigué en castellá, distintes obres de devoció y sermons.

— (GABRIEL). *Biog.* Famós pintor mallorquí del sigle XVIII. Nasqué y morí a Palma. Sejorná llarga temporada a Roma, estudiant ab el pintor Alesio, ont se feu un renom. Després aná a Gènova, al costat d' en Perelle, junt ab el qual pintá la sala de sessions del Senat. En l' any 1750 torná a establir-se a Mallorca.

Pintá distints quadros religiosos; empró el seu fort en els paisatges, dels quals en feu gran estima la noblesa mallorquina.

FEMENIL. adj. Propi o pertanyent a les dones. *Femenil*.

FEMENISAR. v. a. *Gram.* Usar com femení una veu masculina. *Femenizar*.

FEMENITAT. f. La qualitat o propietat de dona. *Femineidad*.

FEMENTIT, DA. adj. Traïdor, infiel. *Fementido*.

FEMER. m. Lloch ont se té 'l fem. Estercolero, muladar.

N' HI HÀ UN FEMER. *fr. Fam.* Molta abundor. *Hay una parva*.

FEMINAL. adj. *Ant.* Cosa de dona. *Mujeril*. || Fal·diller. *Mujeriego*.

FEMINALMENT. adv. m. Afeminadament, a modo de dona. *Mujerilmente*.

FEMINELLA. f. Cindre al que s' hi embolica y clava la escombra o respall d' artillería. *Feminela*.

FEMNA. f. *Ant.* FEMELLA. || DONA.

FEMORAL. adj. *Anat.* Relatiu al fémur. *Femoral*.

FÉMOR. m. Veu qu' entra en la composició d' altres varies veus anatòmiques pera designar alguns muscles referents al fémur. *Fémoro*.

FEMPTA. f. FÉM.

FEMPTÓS, A. adj. *Med.* Excrementici.

FÉMUR. m. L' os més llarch y més fort de tots els del cos homà, que s' extén desde la pelvis fins a la tibia, formant la part sòlida de la cuixa. *Fémur*.

FENALS (Fra Miquel). *Biog.* Escriptor religiós mallorquí del sigle XV.

FENAQUISTÍCOP. m. Aparell d' òptica que fa aparéixer en moviment enyes figures que 's troven pintades en varies actituds. *Fenaquisticopo*.

FENÁS. m. *Bot.* FE BORDA.

FENCH. m. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses, que fa les fulles de tres en tres y les flors vermelles. *Heno*. || FÉ.

FENDIDURA. f. Obertura, esquerdar.

FENDIR. v. a. Obrir, tallar, esquerdar.

FENDIT, DA. p. p. Obert, esquerdat.

FENDRE. v. a. *Ant.* Tallar, partir, esquerdar. *Hender*. || *Ant.* FENDIR.

FENEDURA. f. *Ant.* Badall, obertura en un cos sòlit que no 'l divideix del tot. *Hendedura, hendidura, hendimiento*.

FENECH. m. Goçselvatge.

FENELLA. f. *Ant.* ESCLETXA. || FINESTRA, ESPITLLERA.

FENENT. m. *Ter.* Esquerda oberta a terra o a alguna roca. *Grieta*. || *Ter.* XUCLADOR.

FENÉS. *Geog.* Caseriu del terme de Calviñá, districte mupal. d' Anserall, prov. de Lleida.

FENGITA. f. *Miner.* Mena d' alabastre que 's antics tallaven en fulls prims. *Fengita*.

FENICI, A. adj. Natural de o pertanyent a Fenícia, província de Siria. *Fenicio*.

|| El veinatge de la mar, y el caràcter traficant dels fenicis, els portaren a ésser un dels pobles més comerciants de l' antigor, cercant en altres indrets el medi de dominar el tràfec y ab sa ben organizada nave-

Guerrer fenici (d'una llantia existent al Museu de Tarragona)

gació, fonamentar la riquesa d' aquell poble reduït, mes prou influent en l' època antiga. A Catalunya y a les Balears, arrelaren al ensemps que a altres regions ibèriques, l' asena influencia. Industrioses com eren, van cobrar fama pels treballs metalúrgichs y pels teixits, fent-se célebre la porpra de Tir. || *Met.* Comerciant de mala fé.

Monedes colonials fenicies de Menorca: 1, d'argent. 2, de coure

FENIGME. m. *Med.* Mena de caústich que fá butllofa. Fenigmo. || Malaltia que consisteix en la rojoj de la pell. **Fenigmo.**

FENIGRECH.

m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les lleguminoses, de cama vuida y prima, fulles cendroses per dessota que neixen de tres en tres, flor blanca y per fruit una tavelleta que conté la llevor; se conreua pera farratge de les cavalcadures. **Alholva, fenogreco.**

FÈNIX. m. Aucell fabulós, del qual s' ha cregut ésser únich, y que renaixia de les seues cendres. **Fénix.** || *Met.* Exquisit, raro, singular. **Fénix.**

FENOCALÒGRAF. m. Professor de fenocalografia. **Fenocalògrafo.**

FENOCALOGRAFIA. f. Mètode pera aprendre d' escriure ab poques llissóns. **Fenocalografia.**

FENOCARP, A. adj. Bot. Que té 'ls fruits molt aparents y sense aderencia a les parts immediates. **Fenocarpo.**

FENOLL m. *Bot.* FONOLL.

FENOLLAR (Bernat). *Biog.* Poeta del sigle XV; nat a Penàguila. Canonge de Valencia y amic d' Ausies-March. És autor de *Lo procés de les olives o disputa dels jovens y dels vells*, (Valencia, 1497), reimpressa en 1561. Se li atribueix *Historia de la passió de nostre senyor Deu Jesu Christ*, (Valencia, 1493). A n' ell principalment se deu el libre *Obres é trobes, les quals tracten de laors de la Sacratíssima Verge Maria*, estampat a Valencia l' any 1474 en caràcters llatins, que és una de les més antigües obres impreses a Espanya y molts creuen ésser la primera. En 1510 era mestre de matemàtiques.

FENOLLET. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sant Pau; és a llevant del Pich de l' Home Mort y té 128 hab.

FENOLLET o FONOLLET (Huc de). *Biog.* Catalá distingit del sigle XIV. Jurista notable de la famosa Universitat de Lleida. Bisbe de Vich desde l' any 1346 al 1348 y traslladat a la seu de Valencia, per builla del sant pare Climent VI, en 1348. Repróva les propagandes dels «begarts». Tingué sínode en 1350 y va morir en 1356.

— (NOFRE). *Biog.* Filòlech del sigle XVI-XVII. Probablement valenciá. Autor de *Institutiones linguae hebraicae*, obra escrita en 1605.

FENOLLOSA (Amalia). *Biog.* Escriptora molt remarcable que va néixer a Castelló de la Plana en 1825. Va col·laborar a varies publicacions, y deixá escrites moltes poesies y algunes noveles.

FENÒMEN. m. Lo qu' apareix de nou al aire o al cel. **Fenòmeno.** || *Met.* Cosa nova y extraordinaria. **Fenòmeno.** || Cosa corpòrea que no concorda ab la constitució general de son genre. **Fenòmeno.**

FENOMENAL. adj. Que participa de la naturalesa dels fenòmens. **Fenomenal.**

FENOMENALISME. m. Doctrina filosòfica en la que sols se tracta de lo que pot afectarnos els sentits. **Fenomenalismo.**

FENOMENOGRAFIA. f. D. descripció dels fenòmens. **Fenomenografia.**

FENOMENOLOGIA. f. Tractat sobre 'ls fenòmens. **Fenomenologia.**

FENÒPDI, A. adj. De peus visibles. **Fenòpodo.**

FENOSTOM, A. adj. *Bot.* De fils de flors llarchs. **Fenóstomo.**

FENTAMENT. adv. m. *Ant.* FINGIDAMENT.

FENTE. m. *Ant.* FEMPTA. || Fanch. Barro, cieno.

FÈNYER. v. a. *Ant.* Amassar, maurar o madurar la pasta. **Heñir.** || FINGIR.

FEOCÈFAL, A. adj. De cap fosch de color. **Feocéfalo.**

FEOLÈPIT, DA. adj. D' escates de color fosch. **Feolèpido.**

FEOLÉUCH, CA. adj. Obscur y blanch. **Feoleuco,**

FEOTALME, A. adj. Ulls de color fosch. **Feotalmo.**

FEÓPDI, A. adj. De peus obscurs. **Feópodo.**

FER. v. a. Produir, donar el primer ésser a alguna cosa. **Hacer.** || Fabricar, formar alguna cosa. **Hacer.**

|| Executar, efectuar, cumplir. **Hacer.** || Exercitar. **Hacer.** || Formar ab la imaginació, concebir alguna cosa, com: *fer concepte.* **Hacer.** || Adobar, perfeccionar, com: *aqueixa bota fá bon vi.* **Hacer.** || Arreplegar, recullir, com: *aquell pobre ha fet un ral.* **Juntar, recoger.** || Acostumar, habuitar. **Hacer.** || Causar, ocasionar, com: *l'aigua corrompuda fá febres.* **Hacer.** ||

Concedir lo que 's demana. **Hacer.** || Congregar, convocar, com: *fer gent.* **Hacer.** || Convindre, ésser útil, a propòsit. **Hacer.** || Cumplir el número, com: *fá vuit la unitat que s'afegeix a set.* **Hacer.** || Disposar, compondre, com: *fer et menjar, la maleta, l' lli.* **Hacer.** ||

Contindre, encloure, cabre, com: *la cana fá vuit pans.* **Hacer.** || Estar bó o malalt, com: *¿qué fá N?* Estar bueno o malo, pasarlo bien o mal. || Expelir del cos, com: *fer un cuch.* **Arrojar, sacar, echar.** || Existir actualment alguna cosa, com: *fer fret.* **Hacer.** ||

Imitar, contrafer, com: *fer el coix, la tòrtora,* etc. **Remedar.** || Obrar a favor o contra d' algú, com: *fás massa per ell.* **Hacer.** || Opinar qu' algú o alguna cosa es trova en tal estat, com: *fás a N. rich, al camp,* etc. **Hacer.** ||

PLANTAR, SEMBRAR. || Produir les plantes, com: *la figuera fá figues.* **Llevar.** || Travallar. **Hacer.** ||

Entre jugadors assegurar la posta quan no posen de present, com: *fás un ral.* **Hacer.** || Junt ab alguns jochs de cartes, jugar, com: *fer el solo, la manilla,* etc. **Jugar.** || Aumentarse, créixer, com: *els arbres fan en bona terra.* **Hacer.** || Correspondre o dir bé una cosa ab un' altra. **Hacer.** || Cumplir el número, com: *avui fá anys.* **Hacer.** || Junt ab els infinítius d' alguns verbs obligar, precisar a lo que significa l' infinitiu, com: *fer vindre, fer riure,* etc. **Hacer.** || Junt ab alguns nòms significa l' acció del verb que 's forma dels meteixos nòms, com: *fer apreci.* **Apreciar.** || També significa executar lo que dona a entendre 'l nom, com: *fer troços, miques,* etc. Altres vegades se pren per us. lo que donen a entendre 'ls nòms, com: *fer senyes.* **Hacer.** || Ab nòms d' oficis y la preposició *de*, és exercitarlos, com: *fer de mestre, de porter,* etc. **Hacer.** || Junt ab la preposició *a* y alguns nòms significa estar disposat a rebre lo que 'ls nòms signifiquen, com: *fer a tot.* **Hacer.** || Ab els articles *la, lo,* significa exercitar lo que signifiquen els nòms, com: *fer el tonto, el graciós,* etc. **Hacer.** || Junt ab la preposició *per* y 'ls infinítius significa executar lo que dona a entendre l' infinitiu, com: *per no treballar faria moucda falsa.* **Hacer.** || adj. Cruel, inhumá. **Fiero.** || Entra aquest verb en la composició de moltes paraules que en la major part dels idiomes, tant antichs com moderns, tenen equivalencies en paraules simples, com per exemple: *fer baluards, fortificar.* **Abastionar.**

FER A COPS DE PUNYS. fr. *Met.* Fer alguna cosa de pressa y atropelladament. *Harbar.*

FER AL TEMPS. *Loc. ant.* VINDRE AL CAS.

FER ALTRE VEURE. fr. Tindre un altre aspecte alguna cosa. *Tener otro ver.*

FER ALLARGAR. fr. FER DURAR.

FER ANAR. fr. Moure alguna cosa. d'una banda a l'altra. *Menear.* || Donar moviment o impuls, com: FER ANAR LA RODA, etc. *Mover.*

FER ANAR LES ALES. fr. *Aletear.*

FER ANAR EL CAP. fr. MOURE 'L CAP.

FER ANAR LO DE AMUNT AVALL. fr. Regirar molt alguna cosa. *Revolver.* || Trastornar l'ordre de les coses. *Volver lo de abajo arriba ó lo de arriba abajo.*

FER ANAR PER UN METEIX CALENDARI. fr. *Met.* Llevar por un rasero.

FER A TOT. fr. Se diu d'aquell que s'accontenta ab qualsevulla cosa, encara que no sigui tan bona com ell voldria. *Hacer á pluma y á pelo.*

FER A TOTS. fr. Sortir jugant carta de trumfo. *Arrastrar, triunfar.* || *Met. fam.* Acavar els diners. FER NET.

FER BADALLS Y CREUETES. fr. No haver menjat res. *Hacerse cruces; estar por esta cruz de Dios.*

FER BARRANCS. Xaragallar. *Abarrancar.*

FER BÉ O BO. fr. Tindre alguna cosa bona disposició, simetria, adorno, etc. *Parecer bien.*

FER BLAUS O VERDANCS. *Acardenalar.*

FER BOGERIES. fr. *Hacer locuras.*

FER BÒGIT ELS ARBRES. fr. *Hacer pompa.*

FER BON VEURE. fr. Fer bona cara o tindre bon aspecte. *Tener buen ver.*

FER BONYS. Abonyegar. *Achichonar.*

FER BOSSES. Inflarse la roba ab el vent o per causa del cusit. *Abofetar.*

FER BULLIR EL CAP, L' ENTENIMENT, EL SENY. fr. *Aturdir la cabeza.*

FER BUNYOLS, EMBULIS, MANYOCS. *Aburujar.*

FER CALLAR. fr. Convèncer. *Hacer callar.* || Calmar el plor de les criatures. *Acallar.* || Aplacar, assosegar els àims. *Acallar.*

FER CAPFICATS. Colgar, plantar. Ficar el plançó del cep, del clavell, etc., sota terra, deixant fora la punta del ull, a fi de que neixent arrels al meteix brot se formi planta nova. *Acodar.*

FER CAROTES. fr. Mostrar ab les accions de la cara el disgust que 's té d'alguna cosa. *Hacer visajes.* || Denotar el dessaboriment que causa algún menjar aspre, agre, etc. *Alargar los dientes, poner los dientes largos.*

FER CATÚFOLS. Obrar o parlar sense coneixement y ab falta de perfecte sentit. Repapiejar els vells. *Achocharse, chocheiar, caducar.*

FER CAURE. fr. Tirar a terra alguna cosa. *Derribar.* || *Met.* Fer malvoler a algú, ferli perdre'l favor o el empleu. *Derribar.*

FER CEQUIES O RECHS. *Acequiar.*

FER COBLES. Ordenar o distribuir els versos per cobles. *Aclapar.*

FER COLGATS. Lo meteix que fer capficats ab els ceps. *Amugronar.*

FER COM AQUELL QUI, etc. *Hacer ó fingir que,* etc.

FER COM FAN, NO ES PECAT. fr. Ab qu'algú vol disculpar la venjança. *Justa razón, engañar al engañador.*

FER COM QUE SE LI HA OBLIDAT. fr. *Hacerse olvidadizo.*

FER COM QUE 'S VOL FER ALGUNA COSA. fr. *Amagar, hacer ademán.*

FER COM QUI NO HI SAB RES O COM QUI LI VÉ DE NOU. fr. Dissimular, afectar ignorancia. *Hacerse de nuevas.*

FER COM QUI NO HI VEU. fr. FER ELS ULLS GROSSOS.

FER COPA. Pendre extensió'l brancatge dels arbres y les plantes. *Acopar.*

FER CÒRRER. fr. VÈNCER. || ENGANYAR. || ROBAR.

FER CRÈIXER. Donar o comunicar augment a un cabal, a un comerç. *Acrecentar.*

FER CRÒIXER. fr. *Fam.* Matar. *Despavilar, vendimiar.* || CRUSPIRSE.

FER CRÒIXER AVIAT. fr. *Met.* Acavar aviat alguna cosa, com: l' hisenda, etc. *Despabilar.*

FER DE LES SEUES. fr. Fer disbarats y bogeries. *Hacer de las suyas.*

FER DESAPARÈIXER. fr. Amagar repentinament alguna cosa. *Hacer desaparecer.*

FER DESENES. Ordenar objectes de deu en deu. *Adecenar.*

FER DONAR TOMS O VOLTES A ALGUNA COSA. fr. *Rodear, voltrear.*

FER DRET. fr. *Ant.* Acudir en justicia. *Acudir en insticia, pedir justicia.* || Arribar més aviat a un punt determinat.

FER DURAR. fr. Gastar poch d'alguna cosa, anarla estalviant. *Endurar.*

FER EMBESTIR. *Nàut.* Llençar o empènyer la força del vent o la d'alguna nau, fentli tocar ab la part inferior d'un costat a la sorra de la platja o a les roques. *Aconchar.*

FER ENCANIT. Vendre a subasta; posar objectes a la vista pública pera vendre'ls. *Almondear.*

FER ENRAJOLAR. fr. *Ter.* Fer tornar roig de vergonya. *Sonjojar.*

FER ENTENDRE. fr. Declarar, participar. *Dar d'entender, hacer entender.*

FER ENTENENT. *Loc. ant.* DECLARAR, PARTICIPAR.

FER ENTRAR. fr. Fer ficar, introduir ab força o violencia una cosa dins d'un'altra. *Entrar.* || Fer cabre moltes coses en poch lloch, com moltes lletres a una ratlla. *Meter.*

FER ESCANDALLS. fr. *Fam.* *Hacer aspavientos, alharacas.*

FER ESCARABATS. fr. *Fam.* Escriure sense ordre ni bona forma. *Garzapatear.*

FER ESCARAFALLS. fr. Aparentar repugnancia per alguna cosa. *Hacer remilgos.*

FER ESGARRIFAR. fr. Causar horror y espant. *Dar, meter ó poner grima.*

FER ESQUENA D'ASE. Colocar lloms a les parets per causa de les aigües. *Albardillar.*

FER ESTUDIAR. fr. Mantindre a algú'l temps dels seus estudis. *Dar estudios ó alguno.*

FER FAMÓS. Donar fama, extendre la nomenada propia o d'un'altra persona. *Afamar.*

FER FER. fr. Ordenar que's fassi alguna cosa, com: FER FER UN VESTIÓ. *Mandar hacer.*

FER FESTA. fr. No treballar. *Hacer fiesta.*

FER FESTES. fr. Fer a algú jochs, o dirli paraules falagueres pera captarli la voluntat. *Cocar.* || Acariaci, agasajar. *Hacer fiestas.* || Afalagar, acariaci, com se sol fer a les criatures. *Popar.*

FER FICAR A UN FORAT D'ARANYES. fr. *Met.* *Meter á uno en un zapato.*

FER FUGIR. fr. *Ahuyentar.* || APARTAR, FER FER LLOCH. || ESQUIVAR.

FER FUM. Despedir fum, treure'l fora. *Ahumar.*

FER GARBES. Lligar els esplets en feixos. *Agavillar.*

FER GRACIA. *Loc.* PERDONAR, DISPENSAR.

FER GRACIES. *Loc. ant.* Donar gracies o les gracies. *Dar las gracias.*

FER LA SÈUA. fr. FER EL SEU FET.

FER LA SÈUA O 'L SEU FET O 'L SEU NEGOCI O 'L SEU AGOST. Lograr el seu propòsit, realisar un benefici sense visible treball, desentenenent del parer o dels consells d'altres persones. *Salirse con la suya, hacer su negocio, hacer su Agosto.*

FER EL BÉ A UN DIFUNT. fr. Fer dir les misses y demés sufragis per l'ànima d'algún difunt. *Hacer las honras.*

FER EL TATO. Atalaiar, guaitar. *Hacer la acechona.*

FER EL TONI. fr. FER EL TONTO.

FER EL VALENT. Pendre actituds d'injustificada valentia, exagerar el seu propi valor. *Abernardarse.*

FER L'ULLET. Tancar dissimulabanun ull y tornar-lo a obrir tot seguit. *Guiñar, guñar ó ojo, aceñiar.*

FER MAL. fr. Obrar perversament. *Hacer mal*.
FER MALAMENT. fr. Fer malament alguna cosa. *Hacer mal*.

FER MALBÉ. fr. Dissipar els bens. *Malbaratar, derrochar, derrotar*. || Espatllar els mobles, vestits, etc. *Echar a perder*.

FER MEMORIA. Recordarse d'una cosa. *Acordarse, acordarse, recordar*.

FER MENCIO. Anomenar, tocar de pas tot enraonant. *Mencionar*.

FER MORT. *Loc MORIR*.

FER NIU. Anar a parar per costum, habitar ordinariament. *Anidar*.

FER ORELLES. Escoltar ab atenció. *Aguzar el oído ó las orejas*.

FER PARLAR. fr. Obligar a algú a respondre o a dir lo que volia callar. *Hacer hablar*. || DONAR QUE DIR.

FER PETAR. fr. TRENCAR. || fr. *Fam. CRUSPIRSE*. || Parlant del fuet o de les xurriques. *Chasquear*.

FER PÒR. Causar temor o espant. *Amedrentar*.

FER PORTAR L'ALBARDA. fr. Abusar de la paciència d'algú. *Echar una albarda á uno*.

FER PROVISIÓ. Reunir en boua quantitat, especialment queviures. *Acopiar*.

FER PUS BLANCA FARINA. *Loc. ant.* Obrar ab més suavitat. *Humanizarse*.

FER RECOLSE O RECOLSADA. Formar àngul algún obecte. *Acodillar*.

FER REFERENCIA. Judicar ab alusió persones o coses. *Aludir*.

FER REFREDAR. fr. Fer tornar fret lo qu'era calent. *Enfriar*.

FER SALAT. fr. *Met. e Iròn.* Beure massa fins a emborraxarse. *Embriagarse, emborracharse, estar hecho un cesto*. || Arrivar tart o fora de temps. *Llegar á misas dichas*.

FER SACSÓNS. Deixar allargues a un vestit o altre obecte, per medi de doblechs. *Atforzar*.

FER SALTAR. fr. Donar motiu pera que algú s'enfadi i digui lo que no volia dir. *Echar ó poner garbanzos á alguno*.

FER SEMBLANT. *Loc.* DONAR A ENTENDRE.

FER SOROLLAR A ALGÚ. fr. Ferlo anar depressa en el seu treball. *Hacerle menear las manos*.

FER TORNAR AGRE. Alterar una substància fins a ferli cobrar agror. *Acedar*.

FER TORNAR LLEIG. Treure la brillantor, la netedat, el bon aspecte a una persona o cosa. *Afear*.

FER TORNAR LELO O BOIG. Trastornar a una persona torbantli l'enteniment, aturdir-la ab soroll y ab moltes matèries u ocupacions juntes. *Aletar*.

FER TRASTOCAR. fr. Fer perdre l'enteniment. *Volter teco, hacer perder el juicio*.

FER TRILLÓNS, GARBES O GARBELLES. *Afascolar*.

FER UN POCH AGRE. Operar un començament d'alteració en certes substàncies. *Acidular*.

FER UNA BANYA. Donar un cop a algú a alguna part, fent que de resultes d'ell li surti un bony. *Abollar*.

FER VINDRE. Excitar, estimular la gana de menjar. *Abrir el apetito*.

FER VINDRE BÉ. Casar els colors, combinar els consonants, ajustar unes peces ab altres. *Acopiar*.

FER VOLTA GRASSA. *Arquit.* Fabricar a modo de volta. *Abovedar*.

FER UN VA Y TOT. fr. *Met.* Emplear tots els esforços, no perdonar gasto. *Echar el resto*.

FERLA. fr. Faltar algú a lo que devia. *Hacerta*.

FERLA BONA fr. *Iròn.* Expressa qu'alguna cosa se ha executat o ha resultat en dany d'algú, contra lo que s'esperava o s'esperava. *Hacerta buena*.

¡ITAL LO FASSEN TOTSTEMPS MOROS! *Loc. ant.* Pera desitjar qu'alguna cosa surti malament. *¡Malhaya como no se pierdel joyatá salga mall*

CADA HU DEL SÉU NE POT FER O 'N FÀ 'L QUE VOL. *Ref.* Denota la llivertat ab que cada hu pot disposar

de les seues coses, sense donarne compte a niugú. *Cada uno puede hacer de su capa un sayo*.

CÒM FA. *Ant. Como, como suele*.

COM QUI RÉS NO FA, COM QUI FÀ ALTRA COSA. *Loc Como quien tal cosa no hace; como quien hace otra cosa*.

FÀ MÉS QUI VOL QUE NO QUI POT. *Ref.* Ensenya que la voluntat té la part principal en els beneficis o accions, y que ab e.la 'ls executa fins qui sembla tindre menys possibilitat de ferho. *Más hace el que quiere, que no el que puede*.

¿FEM RÉS? *Loc. Jam.* Incita a qu'un altre entri en algún negoci o a concloure algún contracte. *¿Hacemos algo?*

FERNE ALGUNA. fr. Fer alguna malifeta o mala acció. *Hacer algún mal recado*

FÉS LO QUE T DICH Y NO MIRIS LO QUE JO FAIG. *Ref.* Censura als que no s'apliquen a si meteixos les regles que solen imposar als demés. *Alcaravan zancudo, para otros consejo, para ti ninguno*.

FÉS LO QUE DICH Y NO FASSIS LO QUE JO FAIG. *Ref.* Aconsella seguir els bons consells d'algú, encara que ab les seues accions dongui mal exemple. *Haz lo que bien digo y no lo que mal hago; zen achaque de trama visteis acá á nuestra ama?*

FESTE AQUÍ. *Ven acá*.

HI HÁ POCH QUE FER. fr. NO HI HÁ REMEI.

EL FEREN Y 'L DEIXAR'N ESTAR. *Loc. Jam.* Se diu d'algú que no té cap gracia, qu'es sonso. *Le bautizaron sin sal*.

LO QUE S'HA DE FER CÒM MÉS AVIAT MILLOR. *Loc. Lo que has de hacer, no digas harás, sino pon la mano y haz*.

NO ES DE FER O COSA DE FER O DE FERSE. *Loc. Jam.* Expressa que no és lícit, convenient o corresponent fer alguna cosa. *No es de hacer ó de hacerse*.

NO FASSIS ESPERAR. fr. Insta a algú pera acudir a temps al lloch de reunió. *No te hagas esperar*.

NO FER. fr. No agradar, no acomodar. *No hacer*

NO FER RES fr. Estar ocios. *Holgar*.

NO FER RES BEN FET. fr. Esguerrarho tot, ferho malament. *No hacer cosa á derecho*.

NO HO FARÉ, NO HO FARÉ MAL. *Loc.* Ab que 's nega a fer o concedir alguna cosa. *No en mis días, en los días de mi vida*.

NO 'M FASSIS PARLAR O DIR LO QUE NO TINCH GANES DE DIR. *Loc. No me saques la lengua á pasear*.

¿QUÈ FAN ELS INFANTS? LO QUE VEUEN FER ALS GRANS. *Ref.* Indica que les criatures fan sempre alló que veuen fer.

¿QUÈ FAS? O ¡MIRA LO QUE FAS! *Loc.* Avisa a algú que reflexioni sobre lo que fá, per ésser cosa dolenta o perillosa. *¿Qué haces? o ¡mira lo que haces!*

QUE FASSIN LO QUE VULGUIN. *Loc.* Denota qu'algú mira ab indiferència que 's fassi o 's deixi de fer alguna cosa o que no s'hi oposarà. *A todo cedo*.

¿QUÈ HI HAVEM DE FER? O ¿QUÈ HI HÁ QUE FER? O ¿QUÈ HI FAREM? *Loc.* Denota la conformitat ab que 's pren alguna cosa, que no 's pot evitar o remeiar. *¿Qué hemos de hacer? ¿qué le haremos?*

QUI FÀ 'L QUE POT NO ESTÀ OBLIGAT A MÉS. *Loc.* Denota que qui cumpleix ab la seua obligació no és responsable de les resultes. *Culpa no tiene quien hace lo que debe*.

QUI LA FÀ QUE LA PAGUI. *Loc. prov.* Pera denotar que qui té la culpa deu pagar la pena. *Quien tal hace, que tal pague*.

QUI MÉS HI FÀ MÉS HI PERT. *Ref.* Denota que moltes vegades se correspon més mal a qui serve x millor o que 's desatenen els mèrits y 's dona 'l premi als indignes. *A más servir menos valer; á fuer de Aragón, á buen servicio mal galardón; quien más trabaja, menos vale; de los leales se hinchán los hospitales*.

QUI NO SAB FER LES COSES NO LES SAB MANAR. *Ref.* Denota que qui no sab fer les coses no les pot dirigir ab acert. *Quien no sabe servir no sabe regir*.

QUI NO TÈ RES QUE FER AL GAT PENTINA. *Ref. El*

que no tiene que hacer con el cuto caza moscas; cuando el diablo no tiene que hacer, mata moscas con el rabo.

TOT LI FÀ BON VENTRELL. fr. *Met.* Expressa que a algú res l'imposa, ni l'immuta. *Todo lo convierte en substancia.*

SI FÀ O NO FÀ. *Loc.* Si és o no és. *A poca diferència.* TAL CÒM FARÀS TROVARÀS, O TAL FARÀS TAL TROVARÀS. *Ref.* Ensenya que serem tractats còm tractarém. *Haces mal, espera otro tal; cual hicieres, tal habrás.*

TANT ME FÀ, LI FÀ, etc. *Loc.* Expressa lo poch que se li'n dóna a algú de que succeeixi alguna cosa. *Eso no me hace, no le hace.*

FÈR. m. FERRO.

FÈR, A. adj. Qui ostenta feresa. Fiero. || Espan-tós, terrible. Fiero.

FERA. f. Bestia, animal indòmit. Fiera. || La persona cruel. Fiera.

FERACITAT. f. Fertilitat, fecunditat. Feracidad.

FERALLES. f. Festes antigues en les quals se menjava demunt les sepultures.

FERAMENT. adv. m. Ab feresa. Ferozmente, fieramente.

FERAMINA. f. *Min.* Mena de pedra ferruginosa. Feramina.

FERANDINA. f. Mena de tela. Ferandina.

FERÀS. adj. Fèrtil. Feraz.

FERAU Y ALSINA (*Enrich*) *Blog.* Paisagista molt remarcable, que va néixer a Barcelona pèls anys de 1823 a 1828, morint en 1889, y va ésser esmentat favorablement per la crítica, desde l'Exposició de Belles Arts de 1847, en quina y en les posteriors va pendre part.

FEREA. f. *Ant.* FERESA, TEMOR, VERGONYA.

FEREDAT. f. Esgarrifansa, feresa. Grima.

FERENDARI, A. s. y adj. *Ant.* Qui porta una nova. Ferendario.

FERESA. f. Inhumanitat. crueltat. Fiereza. || FERETAT. || FEALTAT, DEFORMITAT.

FEREST. adj. *Ter.* *ibicench.* Horrorós, imponent. Horroso, imponente.

FEREST, A. adj. FERÓÇ.

FERÈSTECH. adj. Pertanyent a les feres. Ferino. Lo que's cria al fosh. || ESQUERP.

FERESTEGUESA. f. *Ter.* FERESA.

FÈRETRE. m. Caixa o baiart en que s'hi porten a enterrar els morts. Fèretro.

FERGUSONITA. f. *Min.* Tantalat d'itria, substancia mineral de color fosh, lluentor metàlica y fractura concoidea. La seua forma primitiva de cristallissació és un prisma recte de base quadrada. Fergusonita.

FERÍ, NA. adj. Relatiu a les feres, propi d'una fera, cruel, inhumà, selvatge. Ferino.

FERIA. f. Qualsevol dia de la setmana menys el dissapte y l'diumege. Feria. || FERIAT.

FERIAL. adj. Pertanyent a les feries. Ferial.

FERIAT. m. Festa, descans, suspensió del treball. Feria, feriado.

FERIDA. f. Acte y efecte de ferir. Llaga oberta a la carn per medi d'arma o naturalment. Herida. || CICATRIU.

RESPIRAR PER LA FERIDA. fr. Despedir l'aire interior per ella. *Resollar por la herida.* || *Met.* Explicar el sentiment amagat. *Resollar ó respirar por la herida.*

FERIDURA. f. Malaltia que priva de repent de sentit y moviment. Apoplejia.

FERIR. v. a. Obrir violentment alguna part del cos. Herir. || *Ant.* Topar una cosa ab un'altra. Topar, chocar, dar. || v. n. *Ant.* ACOMETRE, EMBESTIR. || COMMOURE.

FERIR AB CANYES. Causar ferides de mort ab canyes punxagues, a modo de sagetes, suplici que usaren els moros a Espanya. *Acañoverear.*

FERIR AB FORQUETES. *Ahorquillar.*

FERIR AB LLANÇA. *Alancear.*

FERIR DE PLÈ A PLÈ. *Loc.* *Dar con brío, impetuosa-mente.*

FERIR A TERRA. *Loc. ant.* VARAR, EMBARRANCAR, EMBESTIR.

FERIR EL COR. fr. *Met.* Causar gran dolor, senti-ment, llàstima. *Atravesar el corazón; clavarle á uno en el corazón alguna cosa.*

FERIRSE. v. r. Acometre la feridura. Darle á algu-ano accidente de apoplejia.

FERIRSE DE PLÈ A PLÈ. fr. *Med.* *Ser atacado de congestión cerebral, apoplejia fulminante ó parálisis general.*

FERISÓ. m. Veu bárbra ab que 's designa una fórmula lògica. Ferisón.

FERIT, DA. p. p. Herido. || adj. Qui ha tingut un accident de feridura. Apoplético.

FERIU. m. Veu ab que s'explica 'l quart modo de argüir en la primera figura: la major és universal negativa, la menor particular afirmativa y la conseqüència particular negativa. Ferio.

FERLA (*Avench de Ia*). Horrorós avench de mes de 200 m. de fondaria situat prop d'Olesa de Bonesvalls y explorat en part per Mossen N. Font y Sagué.

FERM, A. adj. Segur, constant, fort, permanent, inalterable, resolt. Firme. || Constant, que no 's deixa a doblegar ni tòrcer. Firme. || Que no 's deixa rendir. Firme. || adv. *Ant.* FERMAMENT.

ESTAR FERM. fr. Mantindre's constant ab el seu propòsit. *Estar firme.*

POSAR FERM. fr. Assegurar, còm: *posar el peu ferm.* *Afirmar, poner firme.*

TINDRE'S FERM. fr. Resistir y contradir fortament alguna cosa, oposants'hi resoltament. *Tenerse fuerte.*

FERMA. f. Llencia cusida a la vora d'alguna roba. Ruedo, ceja.

FERMÀ. v. a. *Ter.* *ibicench.* Lligar. Atar.

FERMADES. f. ol. Cert us-o dret antich. Ferma-des.

FERMALL. m. *Ant.* JOIELL. || Ronçal o corda per fermar.

FERMAMENT. adv. m. Ab fermesa. Firmamente, afirmadament.

FERMANÇA. f. FIANÇA. || *Ant.* FIRMESA.

FER Fermança. fr. FER FIANÇA.

FERMAR. v. a. Assegurar alguna cosa lligantla, clavantla, etc. Afirmar. || Lligar pèl ramal o la brida a les cavalcadures. *Arrendar, atar*

FERMAR LO FEYT. *Loc. ant.* Fer tracte. *Cerrar el trato.*

FERMAR LES ÀNCORES. *Loc. ant. náut.* *Zarpar àncoras.*

BONICH FERMAR LA MULA, Y LA FERMAVA PER LA QUA. *Ref.* Fer les coses al revés. *Hermoso atar de ro-cin y atábase por la cola.*

FERMARSE. v. r. Sostenerse, mantenersse firme.

FERMAT. p. p. del verb FERMAR.

FERMATA. f. *Mus.* Descans musical sobre una nota, durant el qual qui toca una part obligada desplega tota la seua habilitat en un paratge purament de fantasia, pera lluirse en l'execució. *Fermata.*

FERMENT. m. Lo que fá fermentar, com el llevat. Fermento. || *Med.* Principi material desrollat a la economia que altera 'ls líquits del còs y és causa de moltes malalties. Fermento. || Substancia que té la virtut d'excitar en els còssos ab que 's posa en contacte un moviment particular de que resulten diversos productes, còm: *el sucre*, etc. Fermento || Se dona també aquest nom a les substancies. Fermento.

FERMENTABILITAT. f. Qualitat de lo qu' és fermentable. Fermentescibilidad.

FERMENTABLE. adj. Susceptible de fermentació. Fermentable, fermentescible.

FERMENTACIÓ. f. Acte y efecte de fermentar. Fermentación.

FERMENTAR. v. n. Agitarse les partícules d' un còs pera adquirir noves propietats, còm quan el most se torna vi, el vi vinagre, o còm quan se pudreix alguna cosa. Fermentar.

FERMENTARIS. m. pl. Els cristians grechs.

FERMENTATIU, VA. adj. Que té la propietat de fermentar. Fermentativo.

FERMESA. f. y

FERMETAT. f. FIRMESA.

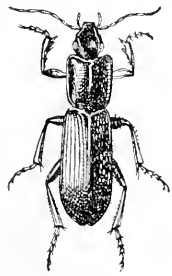
FERMÍ. m. Nom propi d' home. Fermín.

FERMISSIM, A. adj. Firmíssimo.

FERMÓS, A. adj. Ant. HERMÓS.

FERMOSURA. f. Ant. HERMOSURA

FERNAMBUCH. m. Fusta del Brasil que s'usa pera teñir. Fernambuco.

Feronia

FERNANDINA. f. Mena de tela. Ferdinandina.

FERÒÇ, A. adj. Brau, selvatge. Feroz, fiero.

FEROCÍSSIM, A. sup. De feròç. Ferocísimo.

FEROCITAT. f. Feresa, orgull, altivesa. Ferocidad, fiereza.

FEROCMENT. adv. m. Cruelment. Ferozmente, arrogantemente, orgullosamente.

FERONIA. f. Zool. Genre de insectes coleòpters pentamers de la fam. dels caràbichs. Feronia.

Feropsf

FEROPSO. m. Zool. Insectes coleòpters carnícers, de la fam. dels caràbichs. Feròs-pof.

FEROTGE. adj. FERÒÇ. || Gran, desmesurat. Fiero.

FERRADA. f. Ter. GALLEDA. || Maça armada de ferro còm la d' Hércules. Ferrada. || PORRA.

FERRADIS (Vicents). Biog. Poeta del sigle XIV al XV, nat a València; va ésser premiat diverses vegades en els certàmens literaris d' aquells temps, y 's troven algunes poesies seues al *Cancionero general* publicat a Amvers l' any 1573.

FERRADURA: 1, usual; 2, de camp

ENSENYAR LES FERRADURES. fr. Tirar coces. *Mostrar las herraduras.*

FERRAL. adj. Lo que pertany al ferro. Férrico.

PEDRA FERRAL. Ter. Nòm que 's dona al basalt. Basalto.

FERRAMENT. m. L' acció de ferrar. Herradero, herradura.

FERRAMENTA. f. Conjunt d' eines de ferro de qualsevol ofici. Herramientas. || Peces de ferro que

entren en alguna porta, finestra, calaixera, etc. **Herraje.** || Vulgarment s' aplica a la dentadura: *tinch bona ó mala ferramenta.* Dentado, dentadura.

FERRÁN. n. p. Fernando.

FERRÁN I D' ARAGÓ. Biog. Fill de Joan I de Castella y net per la banda materna del rei Pere IV d' Aragó. Va succeir a Martí l' *Humà* per decisió del Parlament de Casp l' any 1412, morint en 1416 a Igualada. El seu renòm d' *Antequera* l' devia per haver conquistat als alarbs aquella població andalúça. La seua designació fou mal rebuda a Catalunya, y l' rei va vindre a la nostra terra disposat a combatre als partidaris d' En Jaume d' Urgell, apoderantse de Balaguer, després d' haver-la sitiada en 1413. En son sejorn a Barcelona, va negarse a satisfer el *vestigal* de les carns, donant lloch a les reclamacions que ab civisme va sostindre el conceller Joan de Fivaller, y considerantse el monarca desatès perque no capia les institucions democràtiques del nostre terrer, va eixir de nostra ciutat en 1416 pera endreçar-se a Saragoça, mes en son viatge va emmalaltir, morint a Igualada, ont va rebre les atencions y cuidados del meteix conceller abans esmentat, que va endreçar-se allí pera mostrar el procedir correcte dels magistrats municipals de Barcelona.

Ferrán I d' Aragó

— **II D' ARAGÓ (EL CATÒLICH).** Biog. Fill de Joan II, va néixer a Sos l' any 1452, y encara que no era català, va exercir influencia a la nostra terra en els temps del decaïment polítich de Catalunya, essent el fet més remarcable pera les institucions de la regió, en els seus dies, l' haver reclamat y obligat de Carles VIII de França el retorn del Rosselló a la corona aragonesa. Al 1468 va ésser nomenat rei de Sicília, emmaridantse un any més tart ab Na Isabel, reina de Castella. En 1475 va ésser proclamat rei consort de Castella y 'n 1479 va succeir al seu pare en el soli d' Aragó. El Papa Innocent VIII va conferirli, junt ab la seua muller, el dictat de *Catòlics*, y durant el seu regnat va arrelarse més la influencia forastera, que desde 'ls començos del sigle XV, després del Parlament de Casp, va notarse a l' Estat aragonès, y marcadament a Catalunya. Viudo d' Isabel, va contreure Ferrán noves nupcias ab Germana de Foix l' any 1505, morint al de 1516.

Ferrán II d' Aragó

— (ADRIÀ). Biog. Escultor, nat a Catalunya a mitjans del sigle XVIII. Mori després de 1808. Fugint dels francesos, s' establí en les Balears, deixant bona llevar en deixebles y obres. A Valldemosa hi ha una *Pietat*, un *Sant Brú*, un *Sant Joan* y la *B. Catarina Tomàs*. A Palma hi ha distintes imatges, obrades d' En Ferrán.

— (ANTONI). Biog. Pintor, nat a Barcelona en 1786 y mort en la meteixa en 1857. Era mestre de Llotja. Guanyá premis en moltes exposicions ont portá sos quadros d' historia y rellig osos. El Museu de Barcelona guarda distintes obres d' ell. Fou membre de la Academia de Sant Ferrán.

— (AUGUST). Biog. Escultor mallorquí, nat a principis del sigle XIX. Mori a l' Havana l' any 1879. Obres notables d' ell; *Psiquis* y *Cupit* (Exposició de

Madrid, 1835); *Un mendicant ab dos uens* (Exposició de Madrid, 1836), comprat per la reina Cristina; dos relleus: *Orfeu; Priamus demanant à Aquiles el cadavre d' Héctor* (Exposició del 1838); *Testa de la reina Cristina*; tres medallons pera 'l monastir de Santa Catarina, de l' Havana, en quina ciutat fou molts anys mestre d' escultura a l' Academia.

— (IGNASI M.) *Biog.* Advocat y escriptor del sigle XIX. Fou catedràtic y president de l' Ateneu barceloní. Va col·laborar en revistes importants. És autor d' alguns treballs contra les modernes tendències proletàries. Va morir l' any 1880.

— (JOAN.) *Biog.* Catedràtic de teologia a la Universitat de Barcelona. En 1648 va publicar un curiós llibret relatiu a la devoció tinguda en Barcelona a la Verge de la Concepció y a la confraria del seu nom establerta a la cateçal barcelonina.

— (MANEL) *Biog.* Pintor català, nat a Barcelona, mort en 1893. Estudià a Llotja. Fou deixeble de Couture a París. Pintà bons quadros d' historia, costums y retrats. Era un dels millors pintors catalans. A Barcelona y a Madrid resten ses obres principals.

— DE MALLORCA. *Biog.* Infant de la casa reial mallorquina (sigle XIV), fill del rei En Jaume II, germà del rei Sanxe y pare d' En Jaume III, l' últim rei mallorquí. Fou un dels prínceps més intelligents y valerosos de son temps. Assistí a les campanyes de Grecia ab motiu de les discordies entre 'ls capitans Entença y Rocafort. Presoner dels francesos, ab engany, fou portat al castell de Sant Tomer, a Atenes, per gelosies polítiques. S' enmaridà a Messina ab la princesa Isabel de la Morea.

— Y AROLAS (EUSSEBI.) *Biog.* Compositor català, que va ésser director de l' Escola municipal de cechs y sorl-muts, deixant escrites algunes obres pera piano, melodies y una sarçuela en tres actes. Va morir a Barcelona al any 1895.

FERRÁN. *Geog.* Aldea del terme de Tamarit, prov. de Tarragona. || — (CINGLES DE.) *Orog.* Espadats de roca entre les rieres de Sant Aniol y de les Escalles, a mitjorn y a la vora de Talaixà, prov. de Girona.

FERRANDEZ (Francisco.) *Biog.* Venerable relligiós, natural de Elda. Frare del ordre de Sant Domingo. Morí a Tarragona a l' any 1575.

FERRANDIZ (Vicents.) *Biog.* Poeta valencià que va ésser un dels creadors de la literatura lleonesa al sigle XV, havent obtingut tres premis concedits pèl consistori de la *Gaya Ciencia*.

FERRANDO (N.) Poeta català del sigle XV, que figura al *Cançoner* de París.

FERRANT Y LLAUSÁS (Ferrán.) *Biog.* Pintor de paisatge. Nasqué a Palma de Mallorca y morí a l' Escorial en 1856. Obtingué càrrechs d' importància y prengué part en exposicions. A Madrid se guarden obres seues.

— Y LLAUSAS (LLUIS.) *Biog.* Pintor, germà del artista mallorquí Ferrán. Nasqué a Barcelona en 1805 y morí en 1868. Va estudiar a Roma, pensionat, deu anys. Exercí càrrechs oficials d' importància, residint a Madrid.

FERRAR. v. a. Guarinar de ferro alguna cosa. **Herrar, ferrar.** || Clavar, ajustar les ferradures a les cavalcadures. **Herrar.** || Marcar, senyalar ab ferro roent el bestiar. **Herrar, ferrar.**

FERRAR OUS. *Loc. fam.* *Estrèllar huevos.*

FERRARÈS, A. adj. Natural o pertanyent a Ferrara, ciutat d' Italia Ferrarès.

FERRAT. m. Mida de grans equivalent a la quinta part d' una fanega. **Ferrado.** || *Ter.* GALLEDA. || *Ictiol.* Mena de peix del genre dels salmons. **Ferrato.**

FERRAT, DA. p. p. **Herrado.**

FERRATER (Esteve.) *Biog.* Advocat, nadiu de Barcelona, que va escriure algunes obres de legislació. Va néixer en 1812, morint en la propia ciutat al

any 1873. Va desempenyar una de les relatories de la Audiencia.

— (JOAN DE LA CREU.) *Biog.* Apotecari molt entès en botànica, que va néixer a la Selva (prov. de Tarragona) al any 1805. Va ferse remarcar pèls seus estudis del conreu agrícola, al camp de Tarragona, publicant treballs molt estimables. Va morir en 1866.

FERRATGE. m. Les herbes que 's donen verdes a les cavalleries y la provisió que se 'n fá pera donàr-les 'hi més endavant. **Forraje.** *Fam.* Provisió de menjar, queviures. **Forraje.**

FERRE. m. *Ant.* FERRO. || *Ant.* ÀNCORA.

FERREAMENT. adv. m. D' una manera fèrrea. **Fèrreamente.**

FERRENY, A. adj. **FARRENY**

FERRER. s. m. Qui fá obres grolleres de ferro **Herrero.** || Qui fá ferradures y les posa a les cavalleries. **Herrero, herrador.**

FERRER D' ENCANTE. *Chispero.*

FERRER DE TALL. Qui fá eines fallantes, còm ganivets, destrals, etc. **Cuchillero.**

FERRER, FERRER, FES TON AFER. *Ref.* Aconsella que cada hù s' atengui a lo que li pertoca y és de la seua professió. *Buñolero, d tus buñuelos; zapatero, d tu zapato.*

AL FERRER NO LI VAGIS A VENDRE BALDES. *Ref.* Denota qu' és difícil enganyar a qui té experiència y pràctica. *A quien cuece y amasa no hurtas hogaza.*

ESTAR CÒM UN FERRER SENSE CARBÓ. fr. Estar parat sense pòguer avensar res per falta d' alguna cosa. *Estar como sordos en bonanza.*

FERRER (Fra.) *Biog.* Teòlech notable del sigle XIII, mestre per la facultat a París. Nasqué a Vilallonga, prop de Perpinyà. Era frare dominic. En l' any 1252 era prior del convent de Carcassona y sembla que morí a Perpinyà poch anys després.

— (ANTONI.) *Biog.* Venerable valencià. Frare del ordre de St. Francesch. Nat a València en 1570 y morí a Sant Joan de la Ribera en 1644.

— (BONIFACI.) *Biog.* Frare cartoixà, nat a València en 1355; mort en 1417. Era germà de Sant Vicents Ferrer y amic íntim del papa Benet XIII (Luna). Era juriconsult. Va traduir la *Biblia* en català (1478). Abans d' entrar relligiós havia exercit càrrechs d' alta importància, entre ells el d' embaixador y representant a les corts de Montçó.

— (ESTEVE.) Lector de la iglesia de Barcelona. Escrigué una *Vida de Santa Eulalia de Barcelona*, publicada en 1549.

— (ESTEVE.) *Biog.* Canonge de Vich durant quaranta anys. Va néixer a Castelló d' Empúries en 1664 morint en 1744. Gastà catorse mil lliures en moneda catalana pera la capella dels Dolors de Vich. És autor d' un llibre de meditacions.

— (FRANCESCH.) Vegis **FARRER.**

— (FRANCESCH DE LA CONCEPCIÓ.) *Biog.* Escolapi nadiu de Barcelona (1773) que va morir en 1821, víctima de la caritat y amor al prohisme, assistint als malalts de la febre groga. Era molt entès en les matemàtiques, y va ésser un dels millors professors de aritmètica al seu temps.

— (GABRIEL.) *Biog.* Pintor mallorquí. Morí l' any 1833. És autor de quadros relligiosos que 's guarden en les iglesias de l' illa.

— (GUILLEM.) *Biog.* Polígraf mallorquí. Va néixer a Palma en 1759 y morí allà meteix en 1833. Estudià literatura, musica y pintura. Feia bons versos y era tocador de flauta en concerts, empró sentia predilecció per la pintura. Ja d' alguna etat va passar al extranger a estudiar; desde França retornà a Mallorca, ajudant al desvetllament del bon gust y formant bons deixebles. A Randa, a Campanet y a Alcúdia resten obres d' ell. Pintà temes relligiosos, mito ògichs y retrats.

— (JAUME.) *Biog.* Navegant mallorquí que a mitjans del sigle XIV va explorar ab una nau de tres pals

(uxer) les costes de la Guineia. De sa existència y prioritat sobre altres exploradors en dona proves un *Atlas català*, trovat a París entre 'ls papers del rei a principis del segle XIX, en el qual se fa constar qu' en Ferrer anà per mar al riu del Or, el dia deu d' agost del any 1346. Aquest document, importantíssim pera la historia de la cultura catalana, ha estat reproduït y s' és ben divulgat. Vintinou anys després d' en Ferrer eixia del port de Dieppe la expedició francesa que anà a explorar les costes de Guineia. Els portuguesos hi arribaren en 1445.

— (JAUME). *Biog.* Navegant y matemàtic del segle XV, natural de Mallorca, a qui no s' ha de confondre ab en Ferrer de Blanes. L' any 1418 anà a Sagres, portat per l' infant Enrich de Portugal, a dirigir la academia de ciències pera 'ls oficials portuguesos.

— (JOAN DE DEU). *Biog.* Escultor y eclesiàstich. Nat en 1817 y mort en 1856. Va anar a les missions de Xina en 1847, ont durant nou anys va practicar la escultura. Establí una escola a Shanghai. Les iglésies dels jesuïtes d' aqueixa localitat y de Zika-wei posseïxen moltes obres d' en Ferrer y és notable, d' entre elles, la *Fugida a Egipte*.

— (JOAN FRANCESC). Mercader de Barcelona. Escrigué un *Catálogo dels Escissors de Barcelona, desde 1219 à 1688*.

— (JOAN ROMÀ). *Biog.* Escriutor català del segle XV. Tenint amistat ab el rei Alfons V d' Aragó, a la cort de Nàpols mitjans ab els savis italians y el rei. Conreà la filosofia, la poesia, la medicina y el dret, component bones obres llatines y escrivint també en llengua usual.

— (JOSEPH). *Biog.* Pintor valencià, natural d' Alcora. En 1776 va guanyar el primer premi de pintura a l' Academia valenciana, de la qual fou membre de mèrit en 1795. Va morir a finals del 1815. En el Museu provincial de Barcelona hi ha quatre quadros de flors, originals d' ell, y en el de València s' hi guarden dues composicions d' historia.

— (JOSEPH LEOPOLD). *Biog.* Jesuïta, nascut a Barcelona l' any 1752 y mort a Roma en 1833. Deixà inèdites: *Hymnodia sacra española*, traducció en vers dels himnes sagrats; *Las Georgicas* de Virgili, y *La Poètica* de Horaci, abdues en vers castellà, ademés d' un volum de poesies originals en castellà unes y en italià altres.

— (LLEONARD). *Biog.* Frare del convent de St. Agustí, de València, sa ciutat nadiua. Profesa en 1641 Era doctor y rector del colégi de St. Fulgenci. Tenia fama de gran astrònom. Va morir en l' any 1695.

— (LLUIS). *Biog.* Escrivà del colégi de Barcelona, Redactor del diari *El Constitucional*. Adoptà el pseudònim de *Adriano* en els llibres de quins és autor. *Sucesos de Barcelona desde 13 de Noviembre de 1842 hasta 19 de Febrero de 1843* (Barcelona, 1843). — *Revolución de Barcelona, proclamando la Junta Central* (Barcelona, 1844) — *Á lo que estamos, ó las cuestiones del día*. Va traduir dues obres importants.

— (MAGI). *Biog.* Religios de la Mercè, orador y escriptor notable. Va néixer a Barcelona en 1792. Començà son renòm en 1823. De ses obres, didactiques y de controversia les principals, foren *Diccionario castellano-catalán* y *Diccionario catalán-castellano*. Per son talent feu important paper en els negocis polítics de son temps. Morí, éssent examinador sinodal, a Madrid en 1862.

— (MATEU). *Biog.* Mestre de musica, anomenat *Ferreret*. Nasqué a Barcelona en 1788 y va morir en la meiteixa en 1854. Organer de la catedral desde 'ls vint anys fins a sa mort. Desde 1830 fou mestre de capella ademés, y quan en 1827 el mestre Carnicer deixà la direcció del teatre Principal, ell ocupà la plaça. Compongué mus ca religiosa y escènica, celebrada en son temps.

— (MIQUEL). *Biog.* Escriutor y juriconsult, fill de Lleida. Vivia en la segona meitat del segle XVII.

— (MIQUELA). *Biog.* Artista valenciana, distingida

l' any 1777 ab el títol de acadèmica de mèrit per la de St. Carles. Morí a València en l' any 1804.

— (N.). Canonge de Guissona Deixà escrites un tomo de poesies, que 's troven entre les de Blanch.

— (PERE). *Biog.* Pintor d' assumptes místichs, que als començos del segle XVIII gosava de bona nomenada. Era mallorquí, y vivia pèls anys de 1790.

— (PERE JOAN). *Biog.* Senyor feudal de la Maresma en el segle XV, el darrer qu' exercí sobirania a Mataró. Era fill de Barcelona y militar de figura, Redificà el castell de Burriac, ont s' instalà, exercint pesat domini per tota la comarca, subjugada a n' ell desde 1471, en penyora dels diners que li enmattlevà el rei Joan II. Les noticies certes d' ell comencen l' any 1462, quan fou governador y capità general dels comlats de Rosselló y Cerdanya, éssent les darreres de son vivent en 1485.

— (PERE JOAN). *Biog.* Pintor mallorquí del segle XVIII. Fou deixeble d' en Mesquida. Visità altres terres y retornà a Mallorca. Se 'l considerava d' iguals aptituds com el seu mestre y se creu que hauria estat el millor pintor del seu temps a no haverse embrutit en l' alcofollisme. La majoria de sos quadros foren pintats en el convent o en les possessions agrícoles dels dominichs de Palma, entre elles la grandiosíssima tela del martiri del beat Sadok y els seus quaranta companys. De ses altres obres les més notables son: una *Sagrada Família*, y un *Sant Brú*, abdues a Palma.

— (PLÀCIT). *Biog.* Musich y monjo del Montserrat, natural de Barcelona. Morí l' any 1645. Tres anys abanç havia prè l' hàbit. Era un excelent artista.

— (RAFEL). *Biog.* Missioner jesuïta, valencià, molt arriscat. Recorregué l' Amaçonia, entrant primer que altre europeu en aquells paisos selvatges, desde l' any 1605 fins al 1611, en que morí tirat daltabaix de un barranch. Era judicat com l' home més coneixedor d' aquelles inmensas terres. Compongué el primer llibre relatiu a la llengua cofana.

— (RAIMONT). *Biog.* Religios y escriptor barceloní. nat en 1777 y mort en l' epidemia del 1821. Entrà al oratori de Sant Felip Neri en 1801. Durant la dominació francesa (1808-1814), éssent vicari de S. Just, formà un dietari dels fets y de les disposicions que arribaven al seu coneixement, y se publicà baix el títol de *Barcelona cautiva* (set volums quart, Barna. 1815-1821). Deixà inèdites algunes obres d' interès històric barceloní, quins manuscrits existeixen en la Biblioteca Provincial.

— (SIMÓ). *Biog.* Notable enginyer de l' armada, que va arribar a brigader d' aquell cós. Va néixer a Barcelona al any 1751. Va desempenyar comissions de servei, éssent director de les obres del port da Barcelona, y havent publicat una *Memoria sobre el estado pel puerto y bahia de Santander*. Va morir al any 1823.

— VICENTS, (SANT). *Biog.* Nasqué a València en 1350. Era frare dominich, molt eloqüent. Predicà, fet un apòstol, per Catalunya, per França y per Inglaterra. Esperava als pobles ab ses misterioses profecies. Ovirà la unitat d' Espanya en el parlament de Casp. Preparà la unió ab Castella, treballant a favor d' en Ferrán d' Antequera. En el concili de Constança hi desempenyà bon paper. Morí a Vannes (França) en 1419 y allà guarden son cós. Compongué alguns tractats espirituals.

— (FR. VICENTS). *Biog.* Ecclesiàstich, que va néixer prop de Blanes al any 1721. Va pendre l' hàbit a la cartoixa de Montalegre en 1744, consagrantse a escriure obres de pietat. La seua vida de penitencia li va valdre concepte de Sant per part dels seus companys de comunitat. Va morir en 1789.

— (VICENTS). *Biog.* Abat perpetua de Poblet en 1393. Renuncià en 1409. Fou el primer mestre en teologia Morí en 1411.

— (VICENTS). *Biog.* Monjo del Montserrat desde 'l 1589 Nasqué a Barcelona y morí en 1632. Estudià

musica en la Escolania d' aquell monastir. Fou abat de Galligans (Girona) i del monastir de Cuixà.

— DE BLANES (JAUME). *Biog.* Savi català del segle XV, natural de Vidreres. Era molt entès en matemàtiques i astronomia. Navegà pèls mars de Llevant durant trenta tres anys. Els reis el tenian en molta estima, haventlo consultat respecte a la descoberta d' Amèrica. Li fou donada la comissió de fixar els límits del mar gran, entre 'ls reis d' Espanya i els de Portugal, desde 'l Cab Vert per la línia occidental, en l' espai de trescentes setanta il·legües i la seua partició s' acceptà per el Sant pare i per abdues nacions. Compongué un mapa mundi, a tal objecte, remès als reis catòlics en l' any 1495. En Ferrer de Blanes conrenà els lletres i d' ell resten escrits els tractats següents: *Sentencies catòliques del divi poeta Dant*. Altre tractat sobre les pedres fines; la *Meditació o contemplació sobre lo santíssim lloch del Calvari*, estampats a Barcelona en l' any 1545 per en Carles Amorós, juntament ab interessantes cartes.

— DE ORGA (JOSEPH) *Biog.* Impressor valencià, que va morir al any 1881. Home laboriós, va conrenar els estudis històrics, havent publicat endits treballs, defensant l' haver sigut Valencia, la primera ciutat, ont va adoptarse l' art de la tipografia.

— (DE SANT MARTI). *Biog.* Bisbe català de Valencia, en 1239, el primer després de la conquesta. Era pavorde de Tarragona. Morí en 1243.

Menció Ferrer

— Y DE BRUGERA (MENCIO). *Biog.* Un dels l'etrats qu' assoliren més significació a les derrerries del segle XIX a Barcelona, ont havia nascut en 1832, morint'hi en 1890. Va presidir dues vegades la D putació Provincial, en 1875 i 1881. Havia publicat notables treballs de materies jurídiques: va presidir el col·legit d' advocats, l' Ateneu Barceloní i altres corporacions significades, contribuint molt al èxit de l' Exposició

Universal de 1888. En 1885 va ésser el·legit senador del regne, y se li va conferir en 1889, el títol de marqués de Cornellà.

— Y BURGÜÉS (SIMÓN). *Biog.* Arquitecte y mariner barceloní. Nat en 1751 y mort en 1823.

— Y CASSA (FRANCESCH). *Biog.* Metge mallorquí, molt docte y dels millors del segle XVIII. Escrigué molts estudis professonals que han restat inèdits. D' entre ells sobressurt el *Tratado del feto*. Morí aquest benemèrit facultatiu en l' any 1897.

— Y CORRIOL (ANTONI). *Biog.* Pintor d' historia que va néixer a mitjans del segle XIX y va morir a Barcelona al 11 de Juliol de 1909. Conrenà ab acert el genre de quadros de costums catalanes, exposantne alguns que foren el·logiats reproduint escenes molt característiques fixantse encertadament en l' indumentaria. Era professor de l' Escola de Belles Arts.

Joan Baptista Ferrer y Esteve

— Y CRESPI (ASSUMPTA). *Biog.* Pintora valenciana, especialista en el «pastel». Morí en aquella capital en 1818. Fou acadèica de mèrit de la de Sant Carles desde l' any 1795 y era artista distingida.

— Y ESTEVE (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Jurisconsult y distingit escriptor y poeta. Va néixer a Torroella de Montgrí, ont va morir l' any 1905. Fàcil poeta, va obtindre premis als Jochs Florals y en altres certàmens. Havia desempenyat a Girona càrrecs molt distingits.

— Y GALCERÁN (FILOMENA). *Biog.* Ferventa religiosa, que va néixer a Mora d' Ebre el dia 3 d' Abril

de 1841, y va pendre l' hàbit al convent de les Mímines de Valls, morint'hi el 13 d' Agost de 1868. Les seues virtuts y bon zel, memorat a la comunitat, li valgueren consideració de santa, y l' 10 de Juny de 1891 el Papa Lleó XIII va declararla venerable. El tribunal apostòlich té ara molt avançat el procés de beatificació d' aquella monja.

Filomena Ferrer y Galcerán

— Y GARCÉS (MIQUEL). *Biog.* Advocat y polítich de idees a vances a des, que va néixer a Lleida en 1817. Va ésser diputat a les Constituents de 1869. Era catedràtic de l' Institut de Lleida, y al temps de la República va desempenyar importants càrrecs oficials, entre altres, els de governador civil de Barcelona, director general d' instrucció pública y dels registres de la propietat y del notariat. Va morir en 1892.

— Y GARCÉS (RAIMONT). *Biog.* Metge, fill de Lleida (1805), mort a Barcelona en 1873. Era catedràtic de medicina legal, toxicologia y higiene en l' universitat, y bon escriptor professional. Son obres d' ell: *Clinica quirúrgica* (Barcelona, 1839); *Memoria para la mejora del sistema carcelario*, etc. (Barcelona, 1841); *Fragmento toxicológico*, etc., (Barcelona, 1846); *Tratado de Medicina legal*. Gosava merescut prestigi.

— Y LLOPART (JOSEPH). *Biog.* Ecclesiàstich que va entrar a la companyia de Jesús en 1766. Era poeta llatí molt pulcre. Va néixer a Barcelona l' any 1752, y va morir en 1813.

— Y NOGUÉS (FRANCESCH). *Biog.* Advocat y escriptor lleidetà que vivia en el segle XVI y principis del següent. Deixà escrites dnes obres de dret.

— Y PUIG (VICENTS). *Biog.* Escriptor religiós, nat a Blanes en 1721 y mort a Barcelona en 1798. Entrà a l' ordre dels predicadors y regí molts anys la casa missió de Barcelona. Per ses bontats, saviduría y modestia era tingut per sant. En Torres Amat, l' arquebisbe de Palmira, l' escullí pera son director espiritual. Compongué onse volums de temes pietosos, estampats a Barcelona entre 1778 y 1817.

— Y SALA (JOAN DE LA C.) *Biog.* Escriptor religiós y satíric. Nat a Mataró en 1822 y mort en 1886. Compongué peces y comedies de tema o finalitat religiosa, en català y en castellà. Ridiculisà a l' espiritisme. Colaborà en periòdichs espanyols y francesos baix el pseudònim del *Dr. Refilando*. Era escriptor fàcil y viu, de molta fecundat.

— Y SUBIRANA (JOSEPH). *Biog.* Jurisconsult català, eloqüent publicista de l' escola jurídica catalana y filosofh espiritualista. Era natural d' Olot. En 1838 obtingué la càtedra de dret natural a l' universitat de Barcelona. Colaborà en *La Civilización* (1841) de en Roca y Cornet y en Balmes. Morí en 1843.

— Y VALLS (GERONI). *Biog.* Home públich de molta empresa. Nasqué a Santa Coloma de Queralt en 1797. Desde l' 1828 influí en l' expandiment de l' industria y del comerç. Formulà plans pera establir serveis de diligencies y millorar els camins pèls regnes d' Aragó y de Navarra. Establí serveis públichs d' aqueixa mena, fundà companyies de segurs contra incendis, pera les cullites y d' altres. En 1841 fou cònsul de Espanya a Campeche. Escrigué y publicà a profit del país.

Joseph Ferrer y Vidal

— Y VIDAL (JOSEPH). *Biog.* Industrial català, nat a Vilanova y Geltrú en 1817. De modest treballador, ab aplicació y estudi conrenà coneixements, que li val-

gueren consideracions y concepte, arrivant a presidir les corporacions més significades de Barcelona, é sent diputat y senador del regne. Exercí molts càrrecs importants. Figurá entre 'ls proteccionistes. Va morir en 1893.

FERRERA. f. Mina de ferro.

FERRERA (Val). *Orog.* Vall de la vora del Noguera Pallaresa, entre Llavorsí y Sant Romá de Tàbernoles, prov. de Lleida. || —(SERRA). Serra de la prov. d'Osca, és a la vora del riu Éssera, entre Foradada y Seyra.

FERRERAS (Ignasi). *Biog.* Metge barceloní de finals del segle XVIII, autor d'un treball titulat: *Apoloogia del idloma cathalá, vindicantlo de les impostures de alguns exlrangers que lo acusan de aspre, incult y escàs*, llegit en la societat «Comunicació Literaria». El metge Ferreras doná proves materials ab poesies fetes per ell que 'ns revelen un traçut y un poeta. En la *Gramática d' En Ballot n' hi ha bona mostra.*

—(PERE PASQUAL). *Biog.* Ecclesiástich y musicch que als comensos del segle XIX gosava de positiu prestigi. Va néixer a Badalona en 1775 y va morir en 1849. Va compondre algunes obres místiques, com les titulades: *El sacrificio de Isaac y El hijo pródigo*, que li varen valdre concepte de bon compositor. Era director de capella de musica de l' iglesia de la Mercé, a Barcelona.

—Y LORENS (JOSEPH ORIOL). *Biog.* Metge y farmacèntich, que va néixer a Barcelona en 1810. Va pertànyer a varies acadèmies, y deixá escrites, al esdevenir la seua mort, algunes obres notables, com son el *Tratado de terapèutica general, Manual de materia mèdica* y 'ls tractats de malalties de les dones y de malalties venèrees.

—(MARTÍ). Metge badaloní que en 1789 va publicar un estudi sobre la curació de la rabia.

FERRERES (Fra Vicents). Doctor en teologia y predicador del segle XVII que publicá una *Historia de la vida y mort del Angèlich Dr. Sant Tomàs*, y un *Psalteri o Rosari de la Mare de Deu.*

FERRERES (Riera de les). *Hidrog.* Afluent de la vora de la riera de Baget; neix a mitjorn de Montfalgar, al Pirineu, y desaigna sota 'l castell de Rocabrúna, prov. de Girona.

FERRERET. m. dim. de ferrer. **Herrerillo, herretito.** || *Ornit.* Aucellet quin cant se sembla al cop de martell d' un ferrer. **Herreruelo, herrerillo, pájaro moscón.**

FERRERÍA. f. Lloch ont s' extreu el ferro del mineral brut. **Ferreria.** || Botiga ont se fan obres grolleres de ferro. **Herreria.** || *Met.* Mania, fal-lera. **Mania,** tema.

FERRERÍA (La). *Geog.* Caseriu del terme del Plá de Sant Tirs, prov. de Lleida.

FERRERIES. *Geog.* Vila de l' illa de Menorca, part. jud. de Mahó; és a la part central de l' illa y té 1,316 hab. || Veinat que 's trova en el camí de Ripoll á St. Jaume de Frontonyá.

FERRERONS. *Geog.* Aldea del terme de Rodós, prov. de Barcelona.

FERRES. m. *Ant.* FERRO. || ESPASA.

LLEVAR LES FERRES. *Loc. ant. náut.* *Recoger las anclas.*

FERRÉS (Joseph). *Biog.* Mestre de musica barceloní, que a l' any 1810 ensenyava de trompa y de guitarrá. Fou el primer mestre del notable compositor Vilanova.

FERRÉS (Els). *Geog.* Aldea del part. jud. de Manacor, illa de Mallorca (Balears). || —(RIERA DEL). *Hidrog.* Neix al Berrató, terme de Llaers, prov. de Girona; passa pèls termes de Santa Maria y Sant Quirse de Besora y desaigna a la vora del Ter, uns quatre cents metres més amunt de Montesqu'u, prov. de Barcelona.

FERRET. m. dim. Herrezuelo. || Mena de trespeus de ferriça, que tenen els gerrers pera impedir el contacte de les peces que 's posen a coure al forn. **Caballette, atifle.** || Coure, arám cremat pera 'ls tintes. **Ferrete.**

FERRET (Ceferí). *Biog.* Mariner, nat a Vilanova y Geltrú en 1768. Ocupá càrrecs distingits. En 1819 publicá: *Exposición de las causas que más han influido en la decadencia de la marina española*, escrita en 1813, en la qual indica alguns medis pera restaurarla. Publicá altre estudi titolat: *Reflexiones sobre las prescripciones y confiscaciones en las guerras intestinas* (1811).

FERRETERÍA. f. Botiga ont hi venen objectes de ferro. **Ferreteria, ferreria.**

FERRETS. m. pl. Nom d' un instrument musical de ferro, en forma de triangle que 's toca picant ab un altre ferro.

FERREU, A. adj. De ferro o lo que hi pertany. **Fèrreo.**

FERRI (Feliu). *Biog.* Pintor valenciá de miljans del segle XVIII. Estudiá a les Acadèmies de Valencia y de Madrid. Fou pensionat per sos mèrits. El museu de St. Carles, en sa ciutat nadiua, és l' únic que guarda obres d' aquest artista.

FERRICALCITA. f. *Min.* Carbonat de calç que conté ferro. **Ferricalcita.**

FERRICH, CA. adj. Entra en la composició de moltes paraules y significa que conté ferro. **Fèrrico.**

FERRIER (Arnau). *Biog.* Célebre juriscònsult nascut a Tolosa (França) al any 1508. Va representar al rei de França al Concili de Trento, y al retornar a son país, va retirar-se a la cort d' Enrich IV de Navarra y 's convertí al protestantisme. Va morir en 1585.

—(LLOUS). *Biog.* Poeta francès que va néixer a Arles en 1639, morint en 1715. Poques noticies hi ha de les seues obres, mes obtingué per elles renom.

FERRÍFER, A. adj. Que té o porta ferro. **Ferrífero.**

FERRIFICABLE. adj. Qu' és susceptible de ferrificarse. **Ferrificable.**

FERRIFICACIÓ. f. L' acció y efecte de ferrificarse. **Ferrificació.**

FERRIFICARSE. v. r. *Min.* Reunirse les parts ferruginoses d' una substancia, formant ferro o adquirint la substancia de tal. **Ferrificarse.**

FERRILIT. m. *Min.* Mena de basalt. **Ferrilito.**

FERRIOL. n. p. Ferreol.

FÉRRIS (Pere). *Biog.* Cardenal. Arquebisbe de Tarragona en el segle XV Nasqué a Cocentaina. Per son talent fou estimat y distingit en les corts pontificals de Pius II y de Paulo II, havent merescut de Sixt IV el capell cardenalícl. Morí a Roma en 1478, comtant seixanta quatre anys d' etat.

FERRÍS, SA. adj. Lo qu' és o pertany al ferro. **Fèrreo.**

FERRITJA. f. Llimadures de ferro.

FÉRRITS. m. pl. Família de cossos simples, que té per tipo 'l ferro. **Férritos.**

FERRO. m. *Miner.* Metall dúctil y maleable, d' un color de cendra fosch o de terra negrecna, que 's torna de un blanch brillant un cop pulimentat. **Hierro.** || Molts, paleta pera remenar el foc. **Hurgón.** || pl Trespeus, moça. **Trévedes.** Ferro de la llar. **FERRO COLAT.** El que s' ha fos. **Hierro colado; arrabio.**

FERRO DE CANAL. *Ter. Blanç.* *Náut.* Serveix pera ficar l' estopa al escumet.

Ferro de la llar (sigle xvii, Museu de Barcelona)

FERRO DE CRESPAR COLLS. Eina de ferro ab que antigament s'obrien els colls atabellats. *Abridor.*

FERRO D' OBRIR. *Ter. Blancs. Naut.* Serveix pera fer l'escument.

BATRE 'L FERRO. fr. Picarlo ab el mall. *Martillar.*

FERRO VERMELL O BULLENT. *Hierro caliente, encendido, candente, hecho ascuas.*

BATRE O PICAR EN FERRO FRET. fr. *Met.* Denota que son inútils les correccions o consells a qui no 'n fá cap cas. *Machacar ó majar en hierro frío; predicar en desierto.*

ESCALFAR EL FERRO Y FER TORNAR EL FERRO VERMELL. fr. *Caldear, escaldar el hierro; dar al hierro una calda.*

GUARNIR DE FERRO. fr. *Herrar,errar.*

MARCAR O SENYALAR AB FERRO. fr. *Ferretear.*

NOMS QUE PER SA FORMA SE LI DONEN AL FERRO. *Ter.* Passamá; quadra; rodó; mitg rodó; mitja canya; ángul; forma de T; floreig plá y prim pera adornos; cèrcol; plá y prim; colat, el que ha sigut fos; verge,

Ornament de ferro de una porta cata'ana del sigla xiii.

el ferro usual en les construccions; suech, el de millor qualitat.

TRAVALLAR COSES DE FERRO. fr. *Ferretear.*

FERRÓ. m. Mena de disch ab un forat al mitg que s'usava en un joch anomenat també *ferro*, engegautlo pera enfilarlo a un punxó clavat a terra. *Ferrón.*

FERROCARRIL. m. Camí format per dues línies paraleles de ferro o d'acer, demunt les quals hi passen encarrilades les rodes dels carruatges o vagons moguts pel vapor o la electricitat. *Ferrocarril, camino de hierro.*

FERROLLAT. m. Passamá pera tancar una porta, finestra, etc.

FERRÓS, A. adj. Entra en la composició de varies paraules pera indicar que hi ha ferro en la materia de que 's tracta. *Ferroso.*

FERRUCH. *Geog.* Cap de la costa N.E. de l'illa de Mallorca, a la badia d'Alcúdia.

FERRUGINÓS, A. adj. Lo qu'és de ferro o té les seues qualitats. *Ferrugineo, ferruginoso, ferrugiento.*

FERRÚS (Coves de). En el terme de Peguera. || — (COLL DE). entre 'l Peguera y 'l Aguadora; grossa depressió de serra que uneix el macis d' En Cija ab els Rasos de Peguera (1530 m. alt.)

FERRUSOLA (Pere). *Biog.* Escriptor y jesuïta. Nasqué a Olot l'any 1705 y morí a Ferrara (Italia) en 1771. Entrá a la Companyia en 1722. Ensenyá filosofia a Cervera, ont se graduá de doctor en teologia, de la que 'n fou mestre vint anys en la propia universitat. Posseïa bé 'l grec y coneixia l'hebreu. Per encàrrech d'aquella universitat compongué llibres didàctichs y d'ordre interior, y per manament de sos superiors en la ordre feu altre tant en obres religioses. Fou home molt apte y laboriós pera coadjuvar a les corrents locals de l'època en que visqué.

FERRUSSA. 1. *Art. y of.* Eina d'acer pera llimar canons de terra cuita.

FERRUTX (Bech de). *Orog.* Turó de 562 met. d'altitud al N.E. de l'illa de Mallorca, part. jud. de Manacor, Balears. || *CAP. Hidrog.* Cap que forma la punta lleuantina del port d'Alcúdia, a la banda N.E. de l'illa de Mallorca, part. jud. de Manacor, Balears.

FERRUZ (Jaume). *Biog.* Escriptor religiós y poeta valencià, home molt notable del sigle XVI. Lluit com a teòlech; fou molt distingit de sos superiors, empró era tan modest que renunciá una canongia poch després d'haverne prèss possessió en 1558. Fou mestre excelent. Morí en 1594.

Jaume Ferruz

FERSE. v. r. Crèixer, augmentarse. **Hacerse.** || Néixer espontàniament les plantes. **Nacer.** || Produirse, fer prova les plantes, còm les vinyes en terreno calent. **Venir, darse, hacerse.** || Posar carns, fortificarse del cos. **Embarnecer, tomar carnes.** || ENGRASSAR.

FERSE A LA FINESTRA, AL BALCÓ. fr. *Asomarse a la ventana, al balcón.*

FERSE ABORRIR. fr. Fer algú coses ab que s'atrèu l'odi dels altres. *Hacerse odioso.*

FERSE ENRERA, ENDEVANT, ENSÁ, ENLLÁ, etc. fr. *Hacerse atrás, adelante, acá, allá,* etc.

FERSE CRÒIXER. fr. *Fam.* CRUSPIRE.

FERSE FRARE, SOLDAT, etc. fr. *Hacerse, meterse fraile, soldado.*

FERSE MALBÉ. fr. Malmètres. *Echarse a perder* || Malmetre 'ls bens, etc. *Malbaratar.* || Les fruites, etc. *Dañarse.*

FERSEN TRES PEDRES. fr. Sortirli a algú cara alguna cosa. *Costarle la torta un pan.*

FERSE PRINCIPAL. *Loc. ant.* Pendre empenyo. *Tomar a pecho.*

FÈRTIL. adj. Fecont, abundant. **Fétil, feraz, ubèrrimo, ópimo, fecundo, pingüe.** || Lo que produeix molt. **Fétil.**

FERTILISACIÓ. f. Acció y efecte de fertilisar. **Fertilizació.**

FERTILISADOR, A. s. y adj. Qui o lo que fertilisa. **Fertilizador.**

FERTILISAR. v. a. Fer fètil. **Fertilizar.**

FERTILITAT. f. Feconditat, abundor. **Fertilidad, feracidad.**

FÈRTILMENT. adv. m. Copiosamente, fètilment.

FÈRULA. f. Als estudis de nois, la palmeta. **Fèrula, palmeta.** || *Bot.* Canyafera. Planta umbilifera de la que s'obté l'asapudenta. **Fèrula.**

ESTAR BAIX O SOTA LA FÈRULA D'ALGÚ. fr. Estar subjecte a algú. *Estar bajo la fèrula de alguno.*

FERULACI. A. adj. *Bot.* Semblant a la planta anomenada *fèrula.* **Feruláceo.**

FERVENT, A. adj. FERVORÓS.

FERVEMENT. adv. m. Ab gran fervor. **Fervientemente.**

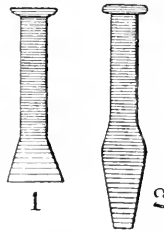
FERVOR. m. Eficacia, intenció ab que 's fá alguna cosa. **Fervor.** || Calor veement. **Fervor.**

FERVORÓS, A. adj. Elicás, actiu. **Fervoroso, ferviente.**

FERVOROSAMENT. adv. m. Ab fervor. **Fervorosamente.**

FES, A. p. p. De fendre, esquerdat, partit. **Hendido.**

FES. adj. *Ter. ibicench.* Trist, conturbat, aïllit. **Triste, conturbado, aïllido.**

1, ferro de canal;
2, ferro d'obrir

FESA. f. *Ant.* Esquerda. Hendedura, hendidura, rendija. || L' acció i efecte de fendre. Hendimiento.

FESOL. m. FASOL, MONGETA.

FESOLA. f. t. FESOL.

FESOMÍA. f. Fisonomia.

FESTA. m. Regositj, alegria, diversió. **Fiesta.** || Solemnitat ab que la Iglesia celebra 'l dia d' algú sant. **Fiesta.** || Dia que la Iglesia celebra ab major solemnitat que 'ls altres y en els quals mana oír missa y que s' emplehi en obres santes, com els diumenges, etc. **Fiesta.** || Regositj, recreu públich. **Fiesta.** || pl. Les de Nadal y pasqües y llurs vacances, com: *passades les festes anirém a la torre.* **Fiestas.** || Demostració de cariyo feta a alguna persona ab gestos y accions. **Fiestas, arrumacos, zorrococos.**

FESTA COLENT. Dia en que no 's pot treballar. *Fiesta de guardar, de precepto.*

FESTA DE MITJA CREU O FESTA LLEVADA. Dia en que la Iglesia 'ns obliga a oír missa, pero 's pot treballar. *Media fiesta.*

FESTES IMMOVIBLES. Les que celebra la Iglesia en determinat temps. *Fiestas inmables.*

FESTES MOVIBLES. Les que celebra la Iglesia en diferents dies del any, però determinats de la setmana. *Fiestas movibles.*

AIGUALIR O AIGUALIRSE LA FESTA. fr. *Met.* Pertubar l' alegria. *Aguar.*

CELEBRAR, GUARDAR O SANTIFICAR LES FESTES. fr. No treballar en obres mecàniques y emplearles en el servei de Deu, com mana la Iglesia. *Santificar, celebrar o guardar las fiestas.*

DONAR LES BONES FESTES. fr. Felicitar a algú les Pasqües, per Nadal, per el seu sant y per any nou. *Felicitar las Pascuas, etc.*

ESTAR DE FESTA. fr. **ESTAR DE FILIS**

FER FESTA Y FER FESTES. fr. Ferne.

JA SERÀ O VINDRÀ LA FESTA DEL NOSTRE CARRER. *Loc. prov.* Ab que s' amenaça que per la gracia o favor que a algú se li nega 's venjarà o rescabalarà en altra ocasió en que 's necessiti d' ell. *Algún dia será la fiesta de nuestra aldea; arrieros somos y en el camino nos encontraremos.*

LA MELLOR FESTA DE CASA ÉS QUAN TÓCA LA TOMASA. *Ref. ter.* Denota que regularment per les festes s' acostuma fer millor menjar. *Aquel es buen día cuando la sartén chillta.*

LES BONES FESTES JA COMENCEN PER LA VIGILIA. *Loc.* Ensenya que 'l prudent observa y judica de les coses pels antecedents y senyals que preceixen. *Por las visperas se conocen los díasantos ó las fiestas.*

NO ESTAR PERÀ FESTES. fr. Estar de nial humor. *No estar para fiestas.*

PAGAR LA FESTA. fr. Ésser obecte de la diversió, o a qui tothom acut en les seues urgencies. *Ser la vaca de la boda.* || *Met.* FER LA COSTA, 5. || Solrir algú la pena o céslich no merescut o qu' un altre ha causat. *Pagar el pato.*

PER CORONAR LA FESTA. *Loc.* S' usa pera denotar la incomoditat que 'ns ve després de moltes altres. *Por fin y remate, por fin y postr.*

PERA TU S' HA FET LA FESTA. *Loc.* PERA TU SON O SERÁN ELS GUANTS.

PUBLICAR LES FESTES. fr. *Echar las fiestas.*

SEMPRE LES FESTES MAJORS CAUSEN AL VENTRELL DOLORS. *Ref.* Denota que 'ls dies de festa se sol menjar més de lo acostumat y moltes vegades fa mal. *Siempre las fiestas mayores causan al vientre dolores.* **TINGUÉM LA FESTA EN PAU.** fr. Pera contindre a algú, especialment als nois per llurs travessures. *Tengamos la fiesta en paz.*

FESTÉ. m. *Ter.* *Ibicench.* Qui encèn o porta les atxes. *Antorchero.*

FESTEIG. m. L' acció de festejar y obsequiar. **Festejo.** || L' acció de festejar. **Festejo, galanteo.**

FESTEJADOR, A. s. y adj. Qui festeja alguna

dona. Galán, galanteador, festejador, y cortejo, enamorado.

FESTEJAMENT. m. *Ant.* FESTEIG.

FESTEJANT m. FESTEJADOR.

FESTEJAR. v. a. Obsequiar. **Festejar.** || Procurar enamorar a alguna dona. **Festejar, cortejar, galantejar, enamorar.** || *Met.* Solicitar ab obsequis pera lograr algú fi. **Galantejar.**

FESTER, A. adg. Que li agraden les festes.

FESTÍ. m. Festa, convit, diversió particular. **Festín.**

FESTILOGI. m. Llibre u obra que tracta de les festes. **Festilogio.**

FESTINA. f. *Min.* Substancia molt semblant a la tremolita; és de color cendrós, de lluentor anacrada y textura fibrosa, y 's trova prop del fosfat de calç. **Festina.**

FESTINACIÓ. f. Celeritat, pressa. **Festinación.**

FESTIU, VA. adj. Xistós, graciós, agradable. **Festivo.** || Divertit, alegre. **Regocljado, festivo.** || Se diu del dia de festa o feriat. **Festivo.**

FESTIVAL. adj. **FESTIU.** Diversió solemne de caracter popular, en la qual hi prenen part chors, músiques, etc.

FESTIVAMENT. adv. m. Ab festa y regositj. **Festivamente.**

FESTIVITAT. f. Festa, solemnitat. **Festividad.**

FESTIVOL. adj. Cosa festiva, graciosa. **Festivo.**

FESTÓ. m. Adorno de flors, fruites y fulles barrejades que 's sol posar als paratges ont se fa alguna festa, y comunment s' anomenen en plural, y tam-

Festó

bés' usen en l' arquitectura, pintura, brodats, etc. **Festón.** || Brodat de cadeneta a la vora de les guarnicions, etc., y també les ondes, caixals de la meteix a roba o sobrepals en les enagües, etc. **Festón.**

FER FESTÓ. fr. *Festonear, hacer festón.*

FESTONAR. v. a. **Fistonar.** Adornar ab festons o fisions. **Festonar, festonear.**

FESTUCA. f. *Bot.* Plantes graminies ab espigues de dues a quinze flors, son anyals y vivacies, empleant-se com a plantes forratgeres pèl bestiar. **Festuca.**

FESTUCARI. m. *Entom.* Mena de cuch instestinal. **Festucario.**

FESTUCH. m. *Ant. bot.* Arbre de branques en forma de creu, y quin fruit es reïnos y a modo d' una ametlla. **Alfóncigo, alfóncigo.**

FET, A. adj. **Acostumat.** **Hecho, acostumbrado.** || m. Cas succet. **Hecho.** || Joch de nois, en que uns se amaguen y un altre 'ls va a buscar, y 'l relleva aquell a qui primer agafa. **Escondite.** || *Ant.* Número.

GRAN FET m. adv. *Ant.* **Mucho.** || *Loc. ant.* **GRAN NOMBRE.**

FER SON FET. fr. Fer el seu negoci. *Hacer su hecho, ó su agosto, ó su agostillo.*

LO FET ÉS. m. adv. Lo cert és. *Ello es, el caso es.*

FET, A. p. p. **Hecho.**

COM DE FET Y DE FET. m. adv. *Efectivamente, en efecto, de hecho.*

Festuca

FET MALBÉ. fr. Malmès.
FET Y DIT. *Loc.* Explica la promptitut ab que 's fa una cosa. *Dicho y hecho.*

JA ESTÀ FET. *Loc.* Denota que la cosa executada no se pot revocar. *Lo que hecho es, hecho ha de ser por esta vez.*

QUAN S' HAURÀ FET Y FET. *Loc.* Ben examinat, després de tot. *Puesto en limpio.* || Després de trets els gastos. *Puesto en limpio, deducidos gastos.*

TINDRE MOLT FET O MOLT TROÇ DE CAMÍ FET. fr. *Met.* Tindre molt d'avansat en alguna cosa. *Tener mucho andado.*

TOT ÈS ESTAR'HI FET. *Loc.* Denota la força de la costum. *Tras diez días de ayunque de herrero duerme al son el perro.*

FET. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, arxip. de Àger, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorçana y té 316 hab. || — (CONGOST DE). *Itidrog.* Estret per on hi passa 'l Noguera Ribagorçana entre 'ls pobles de Fet y Tragó, als límits de les prov. de Lleida y d'Osca.

FETA. f. Veu ab que la mainada expressa l'acte de guanyar en el joc de bitlles.

FETA. f. Acció. *Hecha, hecho.*
D' AQUELLA FETA. m. adv. Desde allavors. *Desde entonces, desde aquella vez, desde aquella fecha*

D' AQU STA FETA. m. adv. Desde ara o d' aquesta vegada. *De esta hecha, de este hecho.*

FER UNA FETA MOLT CORONADA. fr. Enganyar a algú del tot en cosa d' importància. *Pegarla ó jugarla de puño.*

FETACIÓ. f. El temps de formarse 'l fetus. *Fetación.*

FETAL. adj. Nom que 's dona a les parts que tenen contacte o relació ab el fetus. *Fetal.*

FETGE. m. Part del cos del animal, situat a l'hipocondri dret, sota del diafragma; és una entranya pera purificar la sanch descarregantla dels humors biliosos. *Higado.*

LO QUE ÈS BÓ PEL FETGE ÈS DOLENT PERA LA MELSA. *Ref.* Ab lo que 's dona a entendre que lo qu' es profitós pera algunes coses es perjudicial per altres. *Lo que es bueno para el higado es malo para el bazo.*

PARLAR MÉS QUE FETGE EN BRASES: XARRAR.

TINDRE UN FETGE COM UN LLUS O COM UNA RAJADA. fr. *Fam.* Èsser molt descuidat, no inmutarse per res. *Pasearse el alma por el cuerpo; tener buen cuajo.*

TEURE 'L FETGE PER LA BOCA. fr. *Met. y fam.* Canarsarse molt pera conseguir alguna cosa. *Echar los bofes.*

FETGERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculàcies, mena de francesilla ab les fulles retallades a manera de trèbol. N' hi ha de varies especes i és bona pera 'l fetge, pera tancar les llagues, purificar la sanch, etc. *Hepática.*

FETJERA BLANCA. *Bot.* *Hepática blanca.*

FETGES. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Sauto, depart. dels Pirineus Orientals.

FETGET. m. dim. *Higadillo, higadilla.*

FETICIDA. m. Que comet feticidis. *Feticida.*

FETICIDI. m. Abort o gastament causat per medis criminals. *Feticidio.*

FETILLAR. v. a. ENCISAR.

FETILLAT. p. p. ENCISAT.

FETILLERIES. f. pl. BRUIXERIES.

FETIQUISME. m. El cult dels deus fetitxes, derrer grau de la idolatria. *Fetiquismo, fetichismo.*

FETITXE. m. Ídol o geni qu' en opinió del naturals d' alguns pobles africans es capàs de produir el bé y el mal, y està representat per un bastó, un os, una branca d' ars, una dent de gòs, etc. *Fetiche.* || ENCIS, AMULET, RELIQUIARI, ADOÑO, entre 'ls àrabs.

FÈTLARA. *Bot.* Nom que 's dona a Menorca a la FÈRULA.

FETOR. m. Mal olor, olor pestífer. *Hedor.*

FETUS. m. Producció, el que la femella concebeix al ventre. *Feto.*

FETXA. f. Data d' una escriptura o carta. *Fecha.*
FETXA ANTICIPADA. *Antedata.*

POSAR LA FETXA. fr. *Fechar, datar.*

POSAR LA FETXA ANTICIPADA. fr. Posarla al principi del escrit. *Antedatar.*

FETXORIA. f. Acció o fet dolent. *Fechoria, fechuria.*

FEU. m. Feut. *Feudo*

FEU DEL VI. *Ant.* Mares del vi. *Ilez.*

FEU (Joseph Leopold). *Biog.* Escriptor, nat a Barcelona l' any 1836. Va cursar la carrera del dret acavantla l' any 1855. Entre 1863 y 1869 va escriure al *Diario de Barcelona.* Té publicada una memoria titulada *Datos y apuntes para la historia de la literatura catalana*, (1865).

FEUATER, A. adj. *Ant.* FEUDATARI.

FEUDAL. adj. Pertanyent a feut. *Feudal.*

FEUDALISME. m. Conjunt dels drets que gosaven els senyors dels feuts, y l' abús que 'n feien. *Feudalismo.*

FEUDALITAT. f. Constitució, condició del feut. *Feudalidad.*

FEUDALMENT. adv. m. En virtut de privilegi feudal. A la manera del temps del feudalisme. *Feudalmente.*

FEUDAR. v. a. Donar en feut alguna cosa.

FEUDATARI. adj. y

FEUDATER, A. adj. Subjecte obligat a pagar feut. *Feudatario.*

FEUDISTA. m. Autor que tracta del feut. *Feudista.*

FEURE. m. *Ant.* Veina de la espasa, etc. *Vaina* || La caps a veina de les espigues.

FEUT. m. Contracte pèl qu' algú senyor concedeix el domini útil de cosa immoble u honorífica, promenténtels ab jurament, fidelitat y obsequi personal per ell o pèis seus successors. *Feudo.* || Regoneixensa que se fa o tribut ab que 'l senyor o príncep dona la dignitat o hisenda. *Feudo.* || La meteix a dignitat o hisenda que 's concedeix ab qualitat de regoneixement. *Feudo.* || *Met.* Respecte y vassallatge. *Feudo.*

FEYNA. y 'ls seus derivats. *FEINA.*

FÉYNER. v. a. *Ant.* *Fingir.*

FEYNETA. f. dim. *Hacendilla.* || *FEINETA.*

FEYTURA. f. *Ant.* FACTURA, FETA.

Fi. amb. Terme, acavament, consumació d' alguna cosa. *Fin.* || Propòsit, designe, objecte o motiu per que 's fa alguna cosa. *Fin.* || Mort. *Fallecimiento, finamiento.* || Apoca, rebut. *Finiquito.* || Equilibri, igualtat de pes. *Filo.* || adj. Delicat, subtil, de bona qualitat. *Fino.* || *Met.* De faccions ben proporcionades. *Fino.* || Constant, fidel. *Fino.* || Astut, sagaç. *Fino, refinado, redomado.* || Just, cabal, exacte. *Justo, cabal.* || *Ant.* Definició de comptes. *Definición, finiquito.*

A FI DE COMPTES. *Loc.* Després de tot, en substància. *En resumidas cuentas.*

A FI Y A EFECTE. *Loc. Para.*

AL FI, O AL CAP Y AL FI. m. adv. *Al fin; al cabo y al postre.*

AL FI, AL FI. m. adv. *Al fin, al fin.*

AL FI'S CANTA LA GLORIA. *Ref.* Denota que fins que una cosa es acavada no se'n pot fer cabal judici. *Al fin se canta la gloria.*

DONAR FI. fr. Acavar alguna cosa. *Finalizar; dar fin.* || Acabarse. *Dar fin.*

EN FI, O PER FI. m. adv. Ultimament. *En ó por fin; finalmente.*

ÈS FI. *Loc.* Expressa lo molt qu' algú és astut *De fino se pela.*

ESTAR AL FÍ, fr. Estarse acavant alguna cosa. *Estar al fin ó al remate*. || Dit de la balança, etc. *Estar en la caja*. || Dit de'l pols al seu estat natural. *Estar en su caja*.

FER FÍ, fr. TERMINAR. || Morirse. *Dar fin, morirse*.

FINS AL FÍ NINGÚ ÉS DITXÓS. *Loc.* Denota que ningú's pot prometre la felicitat del èxit, fins que la obtingui. *Hasta el fin nadie es dichoso; al fin se canta la gloria; al fin toa la vida, y á la tarde loa el dia*.

EL FÍ FINAL, SERVIR A DEU Y NO FER MAL. *Ref.* FÉS BÉ Y NO FACIS MAL, etc.

NO POGUER VINDRE A FÍ AB ALGÚ. *Loc.* No poder con alguno, no poder acabar ó rematar con él.

NO TINDRE FI NI COMPTE. fr. Se diu d'una cosa molt excessiva en número, quantitat y qualitat. *Ser incalculable; no poderse formar una idea; no tener fin ó número*.

TIRAR A DOS FINS. fr. Atendre o pretendre dues coses a un mateix temps. *Tirar á dos chitas, comer á dos carrillos*.

VEUREN EL FÍ. fr. Destruir alguna cosa, consumir-la completament. *Dar fin de una cosa*.

FIABLE, adj. Qu'és de fiar, qu'és persona que mereix fe, o fiada. *Fiable*.

FIABLEMENT. adv. m. CONFIADAMENT.

FIADOR, A. m. y f. Qui fía. *Fiador*. || FIANÇA.

EIXIR FIADOR. fr. FER FIANÇA.

FIALA. f. Vas ab dues ances.

FIALITA. f. Nom de les concrecions orgàniques que presenten la forma d'una butllofeta. *Fialita*.

FIAMA. f. Nom d'un verí vegetal d'Amèrica. *Fiama*.

FIAMBRAR. v. a. Coure alguna vianda pera menjar-la freda. *Fiambrar*

FIAMBRE. m. Lo que després de bullit ó rostit se menja fret. *Fiambre*.

FIAMBREER, A. s. Qui cuida de dita vianda. *Fiambrero*.

FIAMBREERA. f. Capça de llauana pera posarhi lo que s'ha de portar fiambre. *Fiambreera*.

FIANÇA. f. Caució, seguretat que's dona per algú. *Fianza*. || CONFIANÇA. || m. Qui abona a un altre. *Fiador*.

FIANÇA DE LA LLEI DE TOLEDO. La que preceix al despaig del manament de pago de que's restituirá si's revoqués. *Fianza de la Ley de Toledo*.

FIANÇA FORAL. La que's fa d'estar a for no abrogat. *Fianza foral*.

DONAR FIANÇA. fr. Presentar devant del jutge la persona o bens que queden obligats al compliment, en cas de faltar lo principal a la seua obligació. *Dar fianza ó fiador*.

FER FIANÇA. fr. Assegurar lo qu'un altre promet, obligantse al compliment en cas de que'l principal falti. *Sair fiador, fiar, garantir*.

LA MILLOR FIANÇA, ÉS TINDRE LA BOSSA PER L'ANSA. *Ref.* Denota que hi há poch que fiar de la gent. *Hoy dia no hay que fiar*.

PERDRE LES FIANCES. fr. PERDRE LES ESPERANCES.

FIAR. v. a. Vendre sense rebre al acte'l preu de lo venut. *Fiar*. || Confiar d'altre. *Fiar, confiar*.

A FIAR. m. adv. No pagant de present lo que's compra, etc. *Al fiado*.

NO FIAR DE NINGÚ QUE TINGUI NAÇ A LA CARA. *Loc.* No fer confiança de ningú. *Hoy dia no hay que fiar*.

FIARSE. v. r. Posarse en mans d'algú. *Fiarse de alguno*. || Donar crèdit. *Fiarse de alguno*.

FIASCO. m. Mal èxit d'una probatura o empresa. *Fiasco*.

FIAT, DA. p. p. *Fiado*.

AL FIAT. m. adv. A FIAR.

FIAT. m. Consentiment que's dona pera que's fasi alguna cosa. *FIAT*. || La gracia que feia'l Consell de la Cambra per qu'algú pogués ésser notari. *FIAT*.

FIBAILL. m. *Ant.* GAFET, CIVELLA.

FIBLA. f. Obertura que's fá a una peixera o presa pera treure'n aigua. *Sangradera, sangradura, sangria*. || ESPIRALL DE BOTA. || El tap de demunt la bota. *Tapón de cuba*. || f. Punxó pera fiblar les botes. *Punzón*.

FIBLA (Joseph). *Biog.* Religios catalá del sigle XVIII, abat quatrienal del monastir de Poblet, entre els anys 1772 y 1776.

FIBLADA. f. Picada. || Dolor agut que sobrevé a alguna part del cos. *Ramalazo*.

FIBLADA DE MAL DE VENTRE. *Retortijón de tripas*.

PORTARSE'N FIBLADA. fr. Portarse'n un ressentiment. *Llevar, ir con espigón*.

FIBLAR. v. a. Picar ab el fibló. *Agujonear, picar con el agujón*. || Puuxar una bota pera tastar el vi. *Sangrar*.

FIBLEJAR. v. a. FIBLAR.

FIBLÓ. m. Agulló de les abelles, etc. *Agujón*. || *Met.* Estímul, incitament. *Estímulo, agujón*.

FIBLONEJAR. v. n. *Ant.* FIBLAR, PICAR.

FIBRA. f. Qualsevol dels fils subtils que componen y uneixen unes parts d'un cos ab altres. *Fibra*.

FIBRETA. f. dim. *Fibríta*.

FIBRILA. f. *Bot.* Ramificació capilar d'una arrel. *Fibrila*. || Bri que's separa de la branca dels líquens. *Fibrilla*.

FIBRILAR. f. Lo que té relació ab les fibres. *Fibrillar*.

FIBRILARI. m. *Bot.* Genre de bolets produïts als vegetals celulars en estat de dissolució. *Fibrilario*.

FIBRILÍFER, A. adj. Plè de fibriles. *Fibrilífero*.

FIBRINA. f. Substancia animal insípida, sense olor, un poch elàstica, que constitueix la fibra muscular. *Fibrina*.

FIBRINÓS, A. adj. Que participa de la fibrina. *Fibrinoso*.

FIBRO. Veu qu'entra a la composició de moltes paraules anatòmiques pera expressar alguna relació ab les fibres. *Fibro*.

FIBROLITA. f. Mena de mineral de textura fibrosa. *Fibrolita*.

FIBRÓS, A. adj. Compost de fibres. *Fibroso*.

FIBROSITAT. f. El conjunt de fibres que formen alguns metalls a les mines. *Fibrosón*.

FÍBULES. f. pl. Punts ab que'ls cirurgians agafen y tanquen les ferides. *Fibulas*.

FICAMENT. m. Obra de licar. *Metimiento*.

FICAR. v. a. Introduir una cosa dins d'un'altra. *Meter*. || Colocar les coses de modo que'n capiguin moltes en poch lloch.

Meter. || *Ant.* Fixar, clavar. *Hincar, clavar*. || Implicar, empenyar en algún negoci. *Meter*.

FICAR EL GENOLL EN TERRA. *Loc. ant.* *Doblar, hincar la rodilla en tierra*.

FICAR EL NAÇ PER TOT. *Loc. fam.* *Meter el hocico en todo*.

FICAR ELS DITS A LA BOCA. *Loc. met.* Induir, provocar a algú pera que parli. *Meter los dedos*.

¿QUI'T FICA O'T FA FICAR EN AIXÓ? *Loc.* *¿Quién te mete en eso? ¿Quién te mete en camisa de once varas?*

FICARIA. f. *Bot.* Genre de plantes ranunculácies, ab dues menes, que creixen als boscos ombrívols una de elles y als llochis enlairats y descuberts l'altre. Les fulles poden menjar-se com els espinachos, posseint propietats antiescrofuloses y contraries al ensemps al escorbutí. *Ficaria*.

Brot de ficaria

FICARSE. v. r. Introduir-se en algun lloch. *Meterse.* || Introduir-se a un paratge estret ont tot just s'hi cap. *Encajarse.* || Junt ab els nòms de professió, ofici o estat, significa seguirlo, còm: *ficarse a frare*, etc. *Meterse.* || Barrejarse en algún negoci. *Meterse.*

FICARSE AB ALGÜ. fr. Provocar-lo. *Meterse con alguno.*

FICARSE ALGÜ ONT NO 'L DEMANEN, O EN LO QUE NO LI VA RES, O EN LO QUE NO L' IMPORTA. fr. *Meterse en la renta del excusado; meterse de cuña, ó en camisa de once varas, ó en libros de caballería, ó en dibujos, ó donde no le llaman, ó donde no le toca, ó donde no le va ni le viene; meter la hoz en mies ajena.*

FICARSE ALLIT. fr. Anàrse'n al lit. *Meterse en cama.*
FICARSE ALLIT PER MALALT. fr. *Ponerse en cama.*
FICARSE AL CAU. fr. *Met.* Viure retirat, no deixarse veure en públich. *Amadrigarse*

FICARSE EN BARQUES DE CANYA, O EN BROCHS, O EN HISTORIES, O EN UN BARRANCH, O EN UN FANCH, O EN CAMISES D' ONZE VARES. fr. *Empeñarse en assumptes tan difícils que no se 'n pot eixir. Meterse en historias, ó en honduras, ó en algún berenjal.*

NO FICARSE EN RAONS. fr. *No meterse en cuentos.*
NO SAPIGUER ONT FICARSE A ALGÜ. fr. *Estimar-lo entranquablement. Meter en el corazón.*

FICAT, DA. p. p. *Metido.*

FICCIÓ. f. Falsetat. *Ficción.* || Fingiment, simulació ab la qual se preté encubrir la veritat, volent fer creure lo qu' no és cert. *Ficción, fingimiento.*

FICCIÓ POÈTICA. *Ficción poética.*

FICCIONARI, A. adj. Relatiu a cosa fictícia. *Ficcionario.* || s. Qui creu en ficcions. *Ficcionario.*

FICH. m. Mena de llaga semblanta a una figa, que ix ont li ha pels. *Espundia, techino.*

FICHER (Enrich). *Biog.* Mestre musich, nat a Vinaróç l' any 1821. Notable en la especialitat del clarinet. Se va distingir a la reial capella y al teatre reial de Madrid.

FICINIA. f. *Bot.* Genre de plantes herbacies, ab espigues termenals en forma de cap. *Ficinia.*

FICÒFACH, GA. adj. Que s' alimenta de figues. *Ficòfago.*

FICOLIQUEN. m. Lliquen semblant a la figa. *Ficoliquen.*

FICOLOGIA. f. Part de la botànica que tracta de les plantes ficies. *Ficologia.*

FICTAMENT. adv. m. *Ant.* FINGIDAMENT.

FICTE. adj. FICTICI.

FICTELITA. *Miner.* Varietat de seu de montanya. *Fictelita.*

FICTICI, A. adj. Fingit, fabulós. *Ficticio.* || Aparent, il·lusoriu. *Ficticio.*

FICTICIAMENT. adv. m. D' una manera fictícia. *Ficticiamente.*

FICTO, A. adj. *Ant.* FINGIT.

FIDALGO (Joaquím Francesch) *Biog.* Mariner, nat a Urgell a l' últim ters del sigle XVIII y mort a Sivilla l' any 1820. Director de l' observatori de Sant Ferrán; del colégi de Sant Telm, a Sivilla; director interí del Dipòsit Hidrográfic. Va fer les campanyes del Canal de la Manxa. Mestre a l' Academia de guardies marines (1781-1782). Va ésser al bloqueig de Gibraltar y al combat de l' armada espanyola contra la inglesa, manada per Howe, a l' estret. Va fer els treballs hidrográficis de Tierra Firme (1792) desde l' illa Trinitat de Barlovento fins al riu de Chagres.

FIDANZA. f. *Ant.* CONFIANÇA.

FIDEIDIGNE, A. adj. Digne de fé y crèdit. *Fideidigno.*

FIDEICOMÍS. m. Disposició en que l' testador deixa la seua herència a la fé d' algú, que executi la seua voluntat. *Fideicomiso, fidecomiso.*

FIDEICOMISARI, A. m. y f. Persona a qui queda el càrrech del fideicomís. *Fideicomisario.*

FIDEL. m. Qui guarda fidelitat y llealtat, y no enanya. *Fiel.* || Cristià, catòlich. *Fiel.* || Nom propi de home. *Fidel.*

FIDELÍSSIM, A. adj. sup. Molt fidel. *Fidelísimo.*

FIDELITAT. f. Observancia, llealtat. *Fidelidad.* || Exactitut, puntualitat en l' execució d' alguna cosa. *Fidelidad.*

FIDELMENT. adv. m. Ab fidelitat. *Fielmente.*

FIDEU. adj. *Ant.* FIDEL. || m. pl. Pasta de farina en forma de cordes d' instrument, que serveix pera fer l' escudella. *Fideos.*

FIDEUER. a. s. Qui fa fideos.

FIDEUERIA. f. Fàbrica o botiga de fideos.

FIDÍCULA. f. *Astron.* Una de les estrelles de la constelació de la Lira. *Fidícula.*

FIDONIA. f. *Entom.* Genre de papallones nocturnes. *Fidonia.*

FIDUCIAL. adj. Línia d' alidada que passa sempre pel centre de la graduació. *Fiducial.*

FIDUCIARI. m. *Ant.* HEREU DE CONFIANÇA.

FIEL. adj. FIDEL.

FIELAT. m. Mostassaría. *Fielato.*

FIERO, A. adj. FERÉSTECH, ESPANTÓS, FERÒÇ. || m. pl. Fanfarronades. *Fieros, bravatas, rayos, planas.* || FER.

FIETA. f. *Ter. d' Ibiça.* Nina pera jugar les criatures. *Muñeca.*

FIGA. f. El fruit de la figuera; és de gust dolç y ni hi ha de diferents menes. *Higo.* || *Met. Jam.* La femta de les cavalcadures. *Cagajón.* || L' acció de cloure l' puny mostrant el dit polser entre l' índex y l' del mitg. *Higa.*

FIGA BLANCA. *Expr.* Que s' aplica a qui és fluix. *Migas blandas, ablanda brevas, ablanda higos*

FIGA BORDIÇOT, y en altres parts BURJASSOT. Figa blanca o negra molt xata y de molt bon gust. *Burjasota ó burjaceta.*

FIGA DE LA CARABACETA. Figa quina pell forma tires blanques y verdes per l' istil de les carabaces de olor.

FIGA D' INDIES. *Figa de moro.*

FIGA DE MORO. Fruit de la figuera de moro. *Higo chumbo.*

FIGA DE PALA: FIGA DE MORO.

FIGA DE PICH. f. *Ter. ibicench.* Figa de moro. *Higo chumbo.*

FIGA FLOR. La primera que fá la figuera y és més grossa que la figa segona o verdadera figa. *Breva.*

FIGA PANXONA. La pansida. *Higo paso.*

FIGA SAJOLA. Figa rodona y parda. *Higo dorado.*

FIGA SECA O DE CABAÇ. *Higo seco.*

FIGA VERDAL O VERDETA. Figa petita y rodona, de gust excel·lent, que quan és madura té la pell verda. *Higo verdal.*

FIGA VERDA Y MOÇA D' HOSTAL PALPANT SE MADUREN. *Ref. Higo verde y moza de mesón, pellizcándolas entran en sazón.*

AIXÓ SON FIGUES D' ALTRE PANER. *Loc. fam.* Denota que una cosa muda d' especie o qu' és molt diferent o agena de la que s' tracta. *Eso es harina de otro costal; es remiendo de otro paño; ese es otro cantar; es vino de otro cuba.*

AL CULLIR DE LES FIGUES ENS VEURÈM. *Loc.* Denota que a la fi o al passar comptes tot se trovará. *Al a'ar de los trapos, ó al fin ó al dar la cuenta, ó al freir de los huesos me lo diréis ó lo veréis.*

COM ARA PLOUEN FIGUES. *Loc.* S' usa quan sentim

Fidonia

d'ir una cosa que 'ns sembla impossible. *Como ahora llueven albardas; cuando vengan los Nazarenos.*

DONAR FIGUES. fr. Fer parlar ab traça a algú, engranyarlo. *Dar higas.*

ÉSSER TOU COM UNA FIGA. fr. Se diu de les coses que son molt blanques per haverles manosejades massa. *Estar como un naip.*

FER FIGA LA ESCOPETA, etc. fr. No pendre 'l foch a la polvora al temps de dispararla. *Dar higa, fallar la escopeta.*

FER FIGA LES CAMES. fr. Flaquejar. *Flaquejar, blandejar, falsejar; negar las piernas su servicio.*

FER LA FIGA. fr. *Met.* Despreciar alguna cosa, burxarse d'ella. *Dar higas.*

GRANS DE FIGA. Les llavorettes rodones que conté. *Granos de los higos.*

LES FIGUES VOLEN AIGUA, LES PERES Y 'L MELÒ VI FALLÒ. *Ref.* Denota que derrera de les figues és bò beure aigua, y derrera de les peres y del melò *vi. Agua al higo y á la pera vino.*

MITJA FIGA, MITG RAÏM. *Loc. fam.* Denota que una cosa ni és excel·lent, ni despreciable. *Entre merced y señoría.*

MOLL COM UNA FIGA. *Loc. Blando como una breva.*

PESAR FIGUES. fr. *Met.* PEGAR CABOTADES.

QUAN NO SON FIGUES SON RAÏMS. *Loc.* Denota que les coses s'executen o succeeixen al contrari de com se esperava. *Cuando pitos flautas, cuando flautas pitos.*

FIGARAÇA. f. *Ter.* FIGUERA DE MORO.

FIGARÓ. *Biog.* Cognom d'una familia d'estampers catalans, quin cap fou en Rafel Figaró o Figueró, impressor dels concellers de Barcelona desde mitjans del segle XVII. N'hi hagué d'establerts a Barcelona y a Girona. En memoria d'aquest cognom el dramàtic francès Beaumarchais anomená *Figaró* a un dels personatges creats per ell, y ha sigut y és universalment celebrat y reproduït en el drama, en la òpera, en la premsa y en les arts plàstiques; empró no baix la figura d'un impressor, sinó d'un barber andalúç.

— Y OLIVA (ANTONI). *Biog.* Mestre de primeres lletres y estamper de Girona. Compongué y publicá diverses poesies. És d'ell una *Miscelánea poética á Santa Catalina de Seno*, publicada en la seua impremta en 1851, ab pseudònim.

FIGARÓ. *Geog.* Poblel del dist. mupal. de Montmany, prov. de Barcelona. Té estació de F.-C.

FIGAROLES. *Geog.* Veinat del dist. mupal. de Fontcuberta, prov. de Girona.

FIGETLÓ. m. *Med.* Inflamació dels ganglis linfàtics subcutanis que no va seguida de supuració. *Figetlón.*

FIGLE. m. Instrument musich de bronze que té una forma semblanta a la de l'anticll fagot o baixó. *Figle.*

FIGÓ. m. Ampolleta en forma de figa per posar oli o vinagre. || Taberna ont se ven menjar.

FIGOLS. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisbat de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del riu Llobregat. Té mines de carbó y 219 hab. || Poblel del dist. mupal. de Eroles, prov. de Lleida. || — DE ORGANYÁ Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, part. judicial de la Sèn; és a la vora del riu Segre y té 429 hab.

FIGUERA. f. *Bot.* Arbre de la fam. de les moreacies; és de fusta blanca y flonja; té dins una llet molt amarga y astringent; fulles que neixen d'un

punxó rodó, grans, amples y asproses; el fruit és un cono més o menys prolongat, de gust dolç, color més o menys encarnat per dins, plè y de llevors molt petites, ab una pel·leta verdosa, negra o morada segons la especie. **Higuera.**

FIGUERA BORDA. *Cabrahigo, higuera bastarda ó macho.*

FIGUERA D'INDIA. f. *Bot.* Airampo.

FIGUERA DE MORO. *Bot.* Planta arbòria de la fam. de les cactacies, que a partir desde les seues arrels se compon d'una mena de cladonis en forma de fulles com pales, d'uns vinticincli centimetres de llarg, les unes sobre la vora de les altres, verdes, molsudes y ab punxes, y les inferiors ab el temps perden el vert, prenent la forma cíndrica y adquireixen una consistencia de fusta flonja. Sobre les fulles neixen unes flors vermelles y les figues ovalades y plenes de punxes. *Tuna, nopal, nopalera, higuera chumba ó de pala.*

FIGUERA INFERNAL. *Bot.* Planta de la fam. de les enforbiácies, de fulles semblantes a les de la parra y el fruit com a raïm, que conté tres llevors ovalades y jaspejades de blanc y negre. *Higuera infernal, palmachristi, ricino, catapucia, rezo, cherva.* || — BORDA. HERBA TAUPERA || — DE PUNXA. FIGUERA DE MORO.

FIGUERA. *Geog.* Poblel del districte mupal. d'Algeri, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Cala del S.E. de l'illa de Mallorca, Balears. || — (CAU DE LA). *Orog.* Prop de Torroella de Montgrí. || — (LA). Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora del riu Ciurana y té 618 hab. || — (PUNTA DE LA). *Hidrog.* Punta de la costa de Girona, al N.E. del golf de Roses. || — (RIERA DE LA) Afluent de la vora del riu Tech, entre Prats de Molló y El Tech (Alt Vallespir) dels Pirineus Orientals.

FIGUERA (FRANCESCH). *Biog.* Argenter mallorquí del segle XIV. En l'any 1389 era jurat de Palma. Porta son nom una campana fosa per ell en 1380 d'ordre del municipi, colocada dalt de la torre 'l 27 de Setembre de 1386 pera tocar a sonament. Pesa vintisset quintars, y li fou anys després agregada la maquinaria del rellotge de la Inquisició, a fi de que toqués quarts y hores. La historia y organizació d'aqueix rellotge és una hermosa plana de cultura que no cap dintre l'ordre d'aquest Diccionari.

— (PERE ANTONI). *Biog.* Frare franciscá mallorquí. Autor del *Diccionari mallorquí-castellá y el primer que s'ha donat a llum.* (Palma, 1840, un vol. fol. de 526 planes). Nasqué a Lluchmajor y morí a Palma en 1847 als setanta cinch anys.

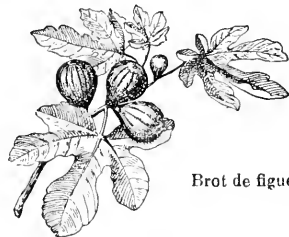
FIGUERAL. m. y

FIGUERAR. m. Lloch plantat de figueres. **Higueral, figueral.**

FIGUERAS (SALVADOR). *Biog.* Mestre de capella de Santa Maria del Mar, a Barcelona, en 1734. És autor de varies obres de musica religiosa que li dongueren bona fama.

— (P.) Jesuïta catalá que en 1635 publicá una *Suma espiritual.*

— Y ALBERT (FRANCESCH). *Biog.* Escripctor catalá. Colaborador del notable periòdic *Un tros de paper* ab el pseudònim «Sistachs». Escrigué pera 'l teatre

Brot de figuera

Segell de La Figuera

Segell de Figaró

Segell de Figols

català en sos començos. Fou governador de Mallorca y jefe del personal del ministeri de Ultramar en temps de la República (1873) Morí a Gracia a les darreries del any 1889.

— Y CARPI (JOAN). *Biog.* Frare trinitari, historiàire y erudit valencià. Florí a mitjans del segle XVII. Era natural de Albalat de Pardines.

— Y MORAGAS (ESTANISLAU). *Biog.* Primer president de la República espanyola en 1873 Advocat y polítich de renom. Nat a Barcelona en 1819 y mort pobre a Madrid en 1882. Va acabar la carrera de dret en 1844, comensant a exercirla a Tarragona, que va representar a les corts de 1851. Afiliat al partit republicà, va ésser pres en 1867 a Madrid, y a les constituents de 1869 va ésser elegit per quatre districtes. Era un excelent orador y un dels caps del partit democràtic. Fou diputat a Corts en distintes lligislatures y després de la restauració, va seguir essent un dels sostenidors dels ideals republicans.

— Y VILA (JOAN). *Biog.* Escultor gironí, nat l'any 1829 y mort a Madrid al 1881. L'any 1856 guanyà una medalla de tercera classe en l'exposició de Madrid. En altres certamens fou distingit y adquirides pel Govern algunes composicions d'ell. Deixà moltes obres notables, principalment la estàtua de Girona, en el sepulcre d'en Alvarez de Castro, y la d' *El crit d' independencia en 1808*. D' ell son també un «Himeneu» en el Museu del Prado y el monument a Calderón de la Barca, a Madrid, entre moltes més composicions y retratos.

Joan Figueras y Vila

FIGUERASSA. *Orog.* Serra que s'exten entre'l riu Metje y 'l torrent de Sta. Maria al nord de Berga.

FIGUERENCH, CA. adj. El natural o pertanyent a Figueres, ciutat de Catalunya. *Figuerense.* || Semblant a la Figuera. *Ficeo.*

FIGUERES (N.) *Biog.* Poeta català del segle XV. Deixà excelents composicions de caracter rellig ós que s'conserven en el *Cançoner de Paris*.

— (FRA FRANCESCH). *Biog.* Autor de una *Apologia* de la ordre de Sant Francesch, publicada a Barcelona, sa patria, en 1651.

FIGUERES. *Geog.* Partit judicial de la prov. de Girona, format de 63 ajuntaments, que son: Agullana, Albanya, Alfarr, Avinyonet, Bajol (La), Borrassá, Buadella, Cabanes, Cabanelles, Cadaqués, Cantallops, Campmany, Castelló d'Empuries, Cistella, Ciurana, Crespià, Darnius, Dosquers, Espolla, Figueres, Fortià, Garrigàs, Garriguella, Junquera (La), Lladó, Llançà, Llers, Masarach, Massanet de Cabrenys, Mollet de Peralada, Navata, Ordis, Palau de Santa Olalla, Palau Sabardera, Pau, Peralada, Pont de Molins, Pontós, Port-bou, Port de la Selva, Rabós, Riumors, Roses, Sant Climent Sassebes, Sant Llorenç de la Muga, Sant Miquel de Fluvià, Sant Pere Pescador, Santa Llogaya d'Àlgama, Selva de Mar, Tarabaus, Terrades, Torroella de Fluvià, Vilabertrán, Vilafant, Vilajuiga, Vilamacolum, Vilamalla, Vilamañeque, Vilanant, Vilanova de la Muga, Vilasacra, Vilatenim y Viure, reunint entre tots 61,851 hab. || Ciutat de la prov. y bisb. de Girona; és cap del partit judicial del seu nom, té estació de ferrocarril, un bon castell, molt comers y 11,084 hab., incluint hi 'ls del seu agregat Sant Pau de la Calçada. || — (COVA DE CAN). Peita cova situada en el terme de Sant Cristofol de Begues.

Segell de Figueres

FIGUERETA. f. dim. *Higuerilla, ita, ica.* || Volta que s'fá al aire, ab el cap per avall o a terra. *Volteleta, voltereta, volteta.*

FER LA FIGUERETA. fr. Posarse de cap a terra y 'ls peus en el aire. *Ponerse de cabeza, estar de cabeza.*

FIGUERO. *Geog.* Quadra del terme de Montmeló, prov. de Barcelona.

FIGUERO. m. *Ter. ornit.* PAPAFIGUES.

FIGUEROLA. *Geog.* Poble de Figuerola del Camp la prov. y bisb. de Tarragona,

Segell de Figuerola de Meyá

FIGUEROLA Y AGUSTÍ (Manel de). *Biog.* COMTE DE FIGUEROLA.

Militar nascut a Barcelona en 1806 y mort a la meteixa ciutat en 1891. Tenia una brillant història, havent desempenyat els càrrechs de governador civil y militar de Barcelona en temps molt difícils, entre altres quan la febre groga de 1870. Era persona de molta cultura literària y artística, posseint una de les mellors coleccions de quadros.

— Y BALLESTER (LAUREÀ). *Biog.* Ministre d'Hisenda, advocat y pedagog. Nasqué a Calaf en l'any 1816 y morí a Madrid en 1903.

Fou la carrera de lleis a Barcelona y cursà economia política en les classes de la Junta de Comers. Instaurà la escola Normal de Barcelona en 1845. Fou catedràtic d'economia a les Universitats de Madrid y de Barcelona. Ell guanyà el grau de doctor en Dret administratiu primer que ningú, en 1856. Son pas pel Govern (1869) fou molt discutit, per la orientació francament lliure-cambista que portava; empró el temps ha fet justícia a son talent. Com a escriptor va lluir en distintes-rams, sense deixar cap obra fonamental, sinó memories y discursos ben interessants.

FIGUEROLAS. *Geog.* Veinat de Fontcoberta, prov. de Girona.

FIGUEROLES. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és a la vora d'un barranch y té 749 hab.

FIGUEROLETA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Les Piles, prov de Tarragona.

FIGUEROSA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Cervera; és a la vora del F.-C. de Barcelona a Saragoça y té 758 hab.

FIGUEROTA (Avench de la) *Orog.* Avench de uns 32 m. de fondària situat en les costes de Garraf.

FIGUETA. f. dim. Ampolleta molt petita y xata. *Castaña.* || dim. de figa. *Higuito, illo, ico.*

FIGUIER (Lluís Guillem). *Biog.* Escripтор científich, que va néixer a Montpeller l'any 1819. Va morir

Segell de

Figuerola del Camp

part. jud. de Valls; és entre 'ls rius Francolí y Gayá y té 764 hab.

|| — (SON). Caseriu del terme de Inca, illa de Mallorca. || — DE MEYÁ. Poble del dist. mupal. de Fontllonga, prov. de Lleida. || — D'ORCAU. Poble de la prov. de Lleida, bisbat d'Urgell, partit jud. de Tremp; és a la vora d'una

riera y té 562 habitants.

FIGUEROLA Y AGUSTÍ (Manel de). *Biog.* COMTE DE FIGUEROLA.

Militar nascut a Barcelona en 1806 y mort a la meteixa ciutat en 1891.

Tenia una brillant història, havent desempenyat els càrrechs de governador civil y militar de Barcelona en temps molt difícils, entre altres quan la febre groga de 1870. Era persona de molta cultura literària y artística, posseint una de les mellors coleccions de quadros.

— Y BALLESTER (LAUREÀ). *Biog.* Ministre d'Hisenda, advocat y pedagog. Nasqué a Calaf en l'any 1816 y morí a Madrid en 1903.

Fou la carrera de lleis a Barcelona y cursà economia política en les classes de la Junta de Comers. Instaurà la escola Normal de Barcelona en 1845. Fou catedràtic d'economia a les Universitats de Madrid y de Barcelona. Ell guanyà el grau de doctor en Dret administratiu primer que ningú, en 1856. Son pas pel Govern (1869) fou molt discutit, per la orientació francament lliure-cambista que portava; empró el temps ha fet justícia a son talent. Com a escriptor va lluir en distintes-rams, sense deixar cap obra fonamental, sinó memories y discursos ben interessants.

FIGUEROLA Y AGUSTÍ (Manel de). *Biog.* COMTE DE FIGUEROLA.

Militar nascut a Barcelona en 1806 y mort a la meteixa ciutat en 1891.

Tenia una brillant història, havent desempenyat els càrrechs de governador civil y militar de Barcelona en temps molt difícils, entre altres quan la febre groga de 1870. Era persona de molta cultura literària y artística, posseint una de les mellors coleccions de quadros.

— Y BALLESTER (LAUREÀ). *Biog.* Ministre d'Hisenda, advocat y pedagog. Nasqué a Calaf en l'any 1816 y morí a Madrid en 1903.

Fou la carrera de lleis a Barcelona y cursà economia política en les classes de la Junta de Comers. Instaurà la escola Normal de Barcelona en 1845. Fou catedràtic d'economia a les Universitats de Madrid y de Barcelona. Ell guanyà el grau de doctor en Dret administratiu primer que ningú, en 1856. Son pas pel Govern (1869) fou molt discutit, per la orientació francament lliure-cambista que portava; empró el temps ha fet justícia a son talent. Com a escriptor va lluir en distintes-rams, sense deixar cap obra fonamental, sinó memories y discursos ben interessants.

FIGUEROLA Y AGUSTÍ (Manel de). *Biog.* COMTE DE FIGUEROLA.

Militar nascut a Barcelona en 1806 y mort a la meteixa ciutat en 1891.

Tenia una brillant història, havent desempenyat els càrrechs de governador civil y militar de Barcelona en temps molt difícils, entre altres quan la febre groga de 1870. Era persona de molta cultura literària y artística, posseint una de les mellors coleccions de quadros.

— Y BALLESTER (LAUREÀ). *Biog.* Ministre d'Hisenda, advocat y pedagog. Nasqué a Calaf en l'any 1816 y morí a Madrid en 1903.

Fou la carrera de lleis a Barcelona y cursà economia política en les classes de la Junta de Comers. Instaurà la escola Normal de Barcelona en 1845. Fou catedràtic d'economia a les Universitats de Madrid y de Barcelona. Ell guanyà el grau de doctor en Dret administratiu primer que ningú, en 1856. Son pas pel Govern (1869) fou molt discutit, per la orientació francament lliure-cambista que portava; empró el temps ha fet justícia a son talent. Com a escriptor va lluir en distintes-rams, sense deixar cap obra fonamental, sinó memories y discursos ben interessants.

FIGUEROLA Y AGUSTÍ (Manel de). *Biog.* COMTE DE FIGUEROLA.

Militar nascut a Barcelona en 1806 y mort a la meteixa ciutat en 1891.

Tenia una brillant història, havent desempenyat els càrrechs de governador civil y militar de Barcelona en temps molt difícils, entre altres quan la febre groga de 1870. Era persona de molta cultura literària y artística, posseint una de les mellors coleccions de quadros.

— Y BALLESTER (LAUREÀ). *Biog.* Ministre d'Hisenda, advocat y pedagog. Nasqué a Calaf en l'any 1816 y morí a Madrid en 1903.

Fou la carrera de lleis a Barcelona y cursà economia política en les classes de la Junta de Comers. Instaurà la escola Normal de Barcelona en 1845. Fou catedràtic d'economia a les Universitats de Madrid y de Barcelona. Ell guanyà el grau de doctor en Dret administratiu primer que ningú, en 1856. Son pas pel Govern (1869) fou molt discutit, per la orientació francament lliure-cambista que portava; empró el temps ha fet justícia a son talent. Com a escriptor va lluir en distintes-rams, sense deixar cap obra fonamental, sinó memories y discursos ben interessants.

FIGUEROLA Y AGUSTÍ (Manel de). *Biog.* COMTE DE FIGUEROLA.

Militar nascut a Barcelona en 1806 y mort a la meteixa ciutat en 1891.

Tenia una brillant història, havent desempenyat els càrrechs de governador civil y militar de Barcelona en temps molt difícils, entre altres quan la febre groga de 1870. Era persona de molta cultura literària y artística, posseint una de les mellors coleccions de quadros.

— Y BALLESTER (LAUREÀ). *Biog.* Ministre d'Hisenda, advocat y pedagog. Nasqué a Calaf en l'any 1816 y morí a Madrid en 1903.

Fou la carrera de lleis a Barcelona y cursà economia política en les classes de la Junta de Comers. Instaurà la escola Normal de Barcelona en 1845. Fou catedràtic d'economia a les Universitats de Madrid y de Barcelona. Ell guanyà el grau de doctor en Dret administratiu primer que ningú, en 1856. Son pas pel Govern (1869) fou molt discutit, per la orientació francament lliure-cambista que portava; empró el temps ha fet justícia a son talent. Com a escriptor va lluir en distintes-rams, sense deixar cap obra fonamental, sinó memories y discursos ben interessants.

FIGUEROLA Y AGUSTÍ (Manel de). *Biog.* COMTE DE FIGUEROLA.

Militar nascut a Barcelona en 1806 y mort a la meteixa ciutat en 1891.

Tenia una brillant història, havent desempenyat els càrrechs de governador civil y militar de Barcelona en temps molt difícils, entre altres quan la febre groga de 1870. Era persona de molta cultura literària y artística, posseint una de les mellors coleccions de quadros.

— Y BALLESTER (LAUREÀ). *Biog.* Ministre d'Hisenda, advocat y pedagog. Nasqué a Calaf en l'any 1816 y morí a Madrid en 1903.

Fou la carrera de lleis a Barcelona y cursà economia política en les classes de la Junta de Comers. Instaurà la escola Normal de Barcelona en 1845. Fou catedràtic d'economia a les Universitats de Madrid y de Barcelona. Ell guanyà el grau de doctor en Dret administratiu primer que ningú, en 1856. Son pas pel Govern (1869) fou molt discutit, per la orientació francament lliure-cambista que portava; empró el temps ha fet justícia a son talent. Com a escriptor va lluir en distintes-rams, sense deixar cap obra fonamental, sinó memories y discursos ben interessants.

Laureà Figuerola y Ballester

Segell de Figuerola d'Orcau

en 1894. Era doctor en medicina y en ciencias físiques, va ésser catedràtic de la escola de farmacia de Montpellier desde 1840 fins a 1853, en quin any obtingué càtedra a París. Va ésser molt laboriós publicant remarcables treballs, y dirigint la revista *L'année scientifique et industrielle*

Lluís Guillem Figuer

FIGURA. f. Forma, disposició d'una cosa que la diferencia de les altres. **Figura.** || *Gram. ret. y poét.* El llenguatge de les passions o modo de parlar fora del ús comú. **Figura.** || La cara de la persona. **Figura.** || Representació, imatge exterior de les coses materials. **Figura.** || *Pint.* La estàtua o pintura de

alguna persona o animal. **Figura.** || Al joch de cartes, sota, cavall y rei. **Figura, carta negra.** || *Geom.* Espai tancat de molts costats. **Figura.** || *Mús.* Nota. **Figura.** || *For.* Forma, figura. || Dibuix d'alguna cosa. **Figura.** || pl. Gestos. Muecas, figureria.

FIGURA DE DRAP D'ARRAS. *Met.* Persona de figura ridícula. **Figura de tapiz.**

FER FIGURA. fr. *Met.* FER PAPER.

FER FIGURES. fr. Fer accions o gestos ridícols. *Hacer figuras.* || Burlarse d'algú ab gestos ridícols. *Cocar, hacer cocos.*

LLETJA FIGURA. Home lleig y contrafet. **Figura.**

SEMBLA UNA FIGURA DE PESSEBRE. *Loc. fam.* Que s'aplica al subjecte ridícol en lo personal y 'l vestir. *Parece arrancado de un tapiz.*

FIGURABLE. adj. Lo que 's pot figurar. **Figurable.**

FIGURACIÓ. f. Figura.

FIGURADAMENT. adv. m. D'un modo figurat, per figures. **Figuradamente.**

FIGURANÇA. f. Acte y efecte de figurarse alguna cosa. **Figuración, imagen.** || **SEMBLANÇA.**

FIGURANT, A. s. y adj. Cada una de les persones que als teatres representen en grupos o comparses de poble, soldats, etc. **Figurante.**

FIGURAR. v. a. Donar figura a alguna cosa. **Figurar.** || v. n. Representar, semblar. Tindre mando, relleu, importància.

FIGURARSE. v. r. **AFIGURARSE.**

FIGURAÇA. f. aum **Figurón.**

FIGURAT, DA. adj. S'aplica al cant o musica, quines notes tenen diferent valor segons la figura. **Figurado.** || *Ret.* Adornat de figures. **Figurado.** || Lo que té forma y figura. **Figurado.** || p. p. **Figurado.**

FIGURATIU. VA. adj. Lo que representa la figura d'un'altra cosa. **Figurativo.**

FIGURER, A. m. y f. Qui fa accions o gestos ridícols e impertinents. **Figurero.** || Qui fa figures,

FIGURETA. f. dim. **Figurilla, figurita.**

FIGURÍ. m. Figura artificial d'home o dona pera model del trajo. **Moña, maniquí, figurín.** || Dibuix o model petit pels trajos y adornos de moda. **Figurín.**

FIGURISME. m. Opinió dels que veuen en la Bíblia figures alegòriques del Nou Testament. **Figurismo.**

FIGURISTA. m. Partidari del figurisme. **Figurista.** || El pintor dedicat a pintar figures. Fals, qui extrafá.

FIJA. f. Frontissa de dues planxes y un baldó demunt del qual se mouen les portes y finestres. **Fija.**

FIL. m. Bri retort de seda, lli, cánem, pera cosir, teixir, etc. **Hilo.** || *Met.* Rajol que té algún líquit espès. **Hebra.** || Fibra de la carn cuita. **Hebra, brizna.** || El tall d'algún instrument de cer. **Filo.** || *Met.* Continuació d'algún discurs. **Hilo.** || Entre canterers o gerrers troç de fil, etc., pera tallar la peça de la

demés pasta que queda demunt la roda. **Hilo.** || El conjunt de lo que 's fila. **Hilado, hilaza** || La branca sarmentosa de algunes plantes. **Hebra, brazo.** || La porció de baba prolongada subtilment ab que les aranyes y altres insectes fan llurs teles y capolls. **Hilo.** || *Vulg.* MINYONA, HIMEN, VIRGINITAT.

FIL A FIL. m. adv. *Hilo a hilo.*

FIL DE CARTES. El d'empalomar més prim pera lligar papers, etc. **Hilo de cartas.**

FIL DE CREMA. El prim y fi, qu'és un mitg entre 'l dit de Bayona y 'l que vé de Flandes. **Hilo de clemencia, de clemencia, de crema.**

FIL D'EMPALOMAR. El cordill molt prim de cánem. **Hilo bramante ó palomar.**

FIL DE LA PLOMA. El pel que té la ploma a un costat y altre. **Barbas cenada.**

FIL DE LA VIDA. El curs d'ella. **Hilo de la vida.**

FIL DE LLIT D'ARANYA. El que serveix pera cartolines. **Hilo de cama de araña.**

FIL DE MITGES. Fil fort que serveix pera fer mitges. **Dobladillo.**

FIL DE MONJA. El moit jí que so'en filar les monjes pera coses primoses. **Hilo de monjas.**

FIL DE MONGETES, PÈSOLS Y ALTRES TABELLES. La fibra que tenen a cada costat. **Brizna.**

FIL D'OR, D'ARGENT, etc. **Hilo de oro, plata y brisado ó entorehado,** si es barrejat ab seda.

FIL DE PERLES. La enfilada de perles. **Hilo, sarta de perlas.**

FIL DE PITA. Les fibres de l'atzavara. **Pita, hilo de pita.**

FIL DE RAÏMS: PENJOLL.

FIL DE SABATER. El sense tòrcer que usen els sabaters. **Hilo laso.**

FIL FERRO O D'ARÀM, etc. **Alambre.**

FIL MAL TORT. *Len.*

FIL PER RANDA. m. adv. Ab totes les circumstancies. **B por b, c por c.**

A DRET FIL. fr. Segons la direcció d'alguna cosa ab igualtat a ella. **A hilo, á cordel.** || Segons la vena o fil, y no al través. **A hilo.**

AGAFARSE PER UN FIL, O PER UN FIL D'ARANYA O DE TARANYINA. fr. Valdre's de qualsevol pretext o motiu molt frívol pera lograr un fi. **Agarrarse ó asirse de un cabello ó de un pelo.**

AGUANTARSE PER UN FIL. fr. *Met.* Estar en gran risc de perill. **Estar colgado de un hilo.**

FER FILS. fr. Dit dels licors qu'estão coagulats com a fils. **Hacer madeja ó hebra.**

PASSAR A FIL D'ESPASA. fr. **Pasar á cuchillo.**

PERDRE 'L FIL. fr. No recordarse de lo que segueix en alguna relació, conversa, etc. **Perder el hilo.**

POSAR FIL A L'AGULLA. fr. Emprendre alguna cosa. **Poner manos á la obra.**

QUI BÉ NUA, BÉ DESNÚA, TANT SI ÉS FIL, COM FILEREMPÚA. *Ref.* Denota que qui emprèn ab coneixement un negoci arduo, sabrá deseixirse'n bé. **Quien bien ata, bi'n desata.**

SEGUIR EL FIL. fr. Continuar lo que 's feia. **Seguir el hilo.**

TALLAR EL FIL DE LA VIDA. fr. Matar u ocasionar la mort. **Cortar el hilo de la vida.**

TORNAR A PENDRE O A AGAFAR EL FIL. fr. *Met.* **Seguir el hilo.**

TRENCAR EL FIL. fr. *Met.* Interrompre 'l curs d'una conversació o d'un'altra cosa. **Cortar el hilo.**

FILA. f. Serie, ordre, continuació de coses. **Fila.** || Peça de fusta, etc. **Vigueta.**

FILA DE SOLDATS. **Fila.**

DE FILA O DE FILERA. m. adv. **A la hilz.**

POSAR EN FILA. fr. **Enfilzar.**

FILABARQUÍ. m. **BELABARQUÍ.** || Eina de foradar fusta, consistent en una maneta corvada ab una nou que juga al centre y porta en un extrèm un encast y una paloma pera subjectar les broques y del altre cap, gira en el coll d'una pala que serveix per apre-

tar l'eina ab el pit. Aquest és el filabarquí més general, pero n'hi ha d'altres construccions.

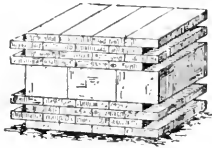
FILAÇA. f. Conjunt de lo que s'ha filat. **Hilado**, **hilaza**. || Fil groixut y desigual. **Hilaza**.

DESCUBRR LA FILAÇA. fr. *Met. y fam.* Fer patent algún vici o defecte amagat. *Descubrir la hilaza*.

FILACES. f. pl. *Ant.* DESFILES.

FILACTERI. m. y

FILACTERIA. f. Troç de pergamí ont estaven escrits alguns passatges de la Escritura, y que ficat dins d'una bossa o capça portaven els jueus lligat al braç. **Filacterio**, **filacteria**.

Filada

FILADA. f. Filera per ordre. **Hilada**, **hitera**. || f. *Arq.* Filera horisontal de maons o de pedra plcada de alguna obra. **Hilada**.

FILADIÇ. m. Seda del capoll foradat, rebuig de seda. **Filadiz**, **filaiç**. || Fàcil de filar.

FILADOR. A. m. y f. Qui fila. **Hilador**, **hilandera**.

FILADURA. f. El treball y preu de filar. **Hilado**, **hilaza**.

FILAGARSA. f. Fil que 's desprèn y penja de la roba. **Hilacha**, **hilaracha**.

FILAGRAMA. m. Nom donat a les lletres, figures o adornos que 's fan a les teles metàliques de que son fets els motllos de fer paper. Aquestos dibuixos se fan ab fils d'aràm semblant al que forma 'ls motllos, y com abulten un poch més resulten gravats als fulls de paper. **Filagrama**.

FILAMENT. Brins del cànem, llinet, etc., abans de netejarlos. **Filamento**, **hebra**. || Qualsevulla de les arrelletes de les plantes que surten de les més grosses. **Filamento**.

FILAMENTÓS. A. adj. Compost de filaments, **Filamentoso**.

FILANDRIA. f. *Entom.* Cuquet que 's cria als buidells dels aucells, y més especialment en els de les aus de presa. **Filandria**.

FILANER. m. Qui fila. **Hilador**.

FILANERA. f. *Ant.* FILADORA. || *Ter.* Porció de llana o estám qu'entregava 'l paraire a la filadora y aquesta li tornava filada. **Copo**, **hilado**.

Filantí

FILANTÍ. m. *Entom.* Insecte himenópter dels fosaris, essent el seu tipus, l' anomenat *filanto triangular*, negre, ab taques grogues, aixis com les seues potes. Ataca a les abelles. **Filanto**.

FILÁNTROP. A. s. y adj. Qui estima als homes. **Filántropo**. || La persona benèfica. **Filántropo**.

FILANTROPÍA. f. Amor a la humanitat, lliberalitat, amor als homes. **Filantropia**.

FILANTRÒPICH. CA. adj. Lo que pertany a la filantropia. **Filantropíco**.

FILANTROPOMANIA. f. Filantropia maniàtica. **Filantropomania**.

FILANTROPOMANIATICH. CA. adj. Lo que pertany a la filantropomania. **Filantropomaniaco**.

FILAR. v. a. Reduir a fil el lli, 'l cànem, la llana, etc. **Hilar**. *Vulg.* Mirar, veure.

FILAR BÈ. fr. *Met.*. FER BONA FARINA.

FILAR PRIM. fr. *Met.* Discórrer ab subtilesa. **Hilar delgado**.

VÈTEN AQUÍ UN'ALTRA QUE N'HA FILAT D'AVUI. fr. *Met. y fam.* Se sol dir quan se sent un nou despropòsit o impertinència. *Esa es otra que bien baila*.

FILARECIA. f. Amor a la virtut. **Filarecia**.

FILARETIA. f. Amor pur y práctic de la virtut. **Filaretia**.

FILARETS. *Ter.* **Blanés.** Bordó o muralleta del currador.

FILARGIRIA. f. Amor al diner. **Filargiria**.

FILARIA. f. *Bot.* Mena de mata de la familia dels gessamins. **Filaria**.

FILARMONIA. f. Amor a la musica o armonia. **Filarmonia**.

FILARMÒNICAMENT. adv. D'una manera filarmònica. **Filarmònicamente**.

FILARMÒNIC. CA. adj. Amant de l' armonia. **Filarmónico**. || Apassionat de la musica. **Filarmónico**.

FILÁSTICA. f. *Ndut.* Els fils de que 's fan totes les cordes y ormeig dels barcos. **Filástica**.

FILASTRE. n. p. **Filastro**.

FILAT. DA. p. p. **Hilado**. || m. Teixit de fil o corda ab malles pera caçar y pescar. **Red.** || Trampa, astucia pera enganyar. **Red**, **lazo**, **garlito**.

FILAT DE BOL. Filat de pescar. **Red de pescar**.

FILAT DE FILFERRO. *Red de alambre*. || Lo que 's posa pera resguart de les vidrieres. **Sobrevidriera**. || La reixa d'eix metall que fan els aguliers, pera gavies, claraboies, colomars, etc. **Alambra**.

FILAT DE MALLA ESTRETA. Teixit en forma de sach cònic molt llarg y de malla petita pera agafar llagostins y peixets. **Albëndola**, **albëntola**.

FILAT SABOGAL. Art de pescar que s'emplea pera la pesca de les llisses. **Almatroque**. || Pera agafar cunills y llebres. **Albanega**.

FILAT TRAVESSER. El de pescar. **Red barredera**, **de pescar**.

TIRAR ELS FILATS. fr. **TIRAR L' ART**.

FILATARQUIA. f. Ambició al poder.

FILATELIA. f. Amor al segells,

FILATELICH. CA. adj. Referent a la filatelia.

FILATER. A. m. Qui fa filats. **Redero**.

FILATURA. f. Establiment ont s'hi fila 'l cotó, lli, llana, etc., destinats a convertirse en teixits. **Filatura**.

FILDERRETORT. m. Mena de teixit de llana, semblant al que avui anomenen llaneta o llanilla, però ab més cos, que s'usava pera 'ls vestits dels sacerdots y pera 'ls vestits de dol de les dones. **FILDERRETORT**.

FILLELLA (Arnau de), *Biog.* Bisbe d'Elna (1220 al 1224), y abans abat perpetual del monastir de Poblet, (1215 al 1220). Va morir l' any 1224.

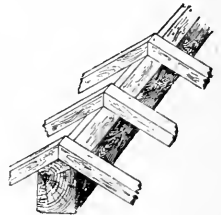
FILELÍ. m. Mena de tela prima, barrejada ab herba, que 's solia portar de Berberia. **Filelí**.

FILEMPÚA. f. El més fi del lli abans de filarse. **Estopilla**. || Drap o tela clara y prima que 's broda ab fil o seda com el canyamaç y serveix ademés pera fer cedaços. **Estopilla**.

FILERA. f. Rengla. **Hilera**, **hila**. || Eina ab que redueixen a fil els metalls; és una planxa ab molts forats que s'estrengen insensiblement, de modo que quan la barra passa pèl derrer, queda reduida a un fil. **Hilera**. || Eina de cer pera fer els caragols: té rosques de diferents tamanyes. **Terraja**. || *Arq.* **Viga** o fusta que forma el llong de l'armadura apoiada al cap dels parells.

DE FILERA. m. adv. **DE FILA**.

FILERA CLOSA. Eina de cer llarga, prima y ample, ab forats roscats apropòsit pera fer mascles de mides determinades.

Filera

FILERA OBERTA. Eina semblant a l' anterior empero disposada de manera qu' en lloch de forats hi há uns coixinets que 's clouen y s' obren pera fer mascles de mides diverses.

FILET. dim. Petit fil. **Hilico.** || *Arq.* Adorno, motllura delicada. **Filete, listón.** || Perfil de les lletres. **Perfil.** || Rebava que 's fa eixir en els caires de les ganivetes de polir fusta y en altres eines. || Bordó molt xich en les motllures. || En les imprentes, peça de metall pera marcar ratlles negres, serpentilles o puntillats.

FILETATGE. m. El conjunt de filets en una empremta.

FILETEIG. m. Acció y efecte de filetejar o adornar ab filets. **Fileteo.**

FILETEJAR. v. a. Posar filets o adornar ab filets. **Filetear.**

FILUESA. f. *Entom.* Família d' insectes arágnits pulmonars, entre quines especies n' hi ha de molt verinoses. **Filuesa.**

FILFERRO. m. Fil de ferro o en general fil fet de qualsevol metall. **Alambre.** || — **BLANCH.** El filferro tal com surt de la filera. || — **GALVANISAT.** Ab un bany de zinc, plom y estany. || — **D' ACER.**

FIL. m. Mena de caragol de mar. **Filino.**

FILIACIÓ. f. Descendencia de pares a fills. **Filiación.** || *Mil.* Allistament del nom, de la estatura, faccions y senyes personals del qu' es soldat, del qu' està prè de condemnat, etc. **Filiación.**

PENDRE LES FILIACIONS. fr. Apuntar el nom y les senyes personals de algú. *Filiar, tomar la filiación.*

FILIAL. adj. Pertanyent al fill. **Filial.**

FILIALMENT. adv. m. D' un modo filial. **Filialmente.**

FILIAR. v. a. Pendre la filiació. **Filiar.**

FILIATRA. s. y adj. Qui 's dedica al estudi de la medicina. **Filiatro.**

FILIATRÍA. f. Amor al estudi de la medicina. **Filiatría.**

FILIÁTRICH, CA. adj. Lo que te relació ab la filiatría. **Filiátrico.**

FILIBERT. m. Nom propi d' home. **Filiberto.**

FILIBOT. m. *Mar.* Embarcació quin aparell no té ni mitjana ni mástils. **Filibote.**

FILIBUSTER, A. v. n. Nòm pres del anglès, pera calificar als pirates qu' al sigle XVII infestaven el mar de les Antilles. || Avui s' aplica aquest nom als aventurers que, sense dependre de cap govern, invadeixen a má armada algú territori. **Filibustero.**

FILICÍ, NA. adj. Semblant a la falguera. **Filicino**

FILICIDA. m. Qui mata al seu fill. **Filicida.**

FILICIDI. m. Mort violenta donada a un fill propi. **Filicidio.**

FILICÍFER, A. adj. Lo que conté la forma de la impressió de la falguera. **Filicífero.**

FILICORNI, A. adj. De banyes o antenes semblantes a fils. **Filicórneo.**

FILÍCULA. f. *Bot.* **POLIPODI.**

FILIERA. f. *Blas.* Nom de la orla rebaixada fins a la tercera part de la seua amplaria. **Filiera.**

FILIFORME. adj. En figura d' un fil tan gros d' un cap com del altre. **Filiforme.**

FILIGRANA. f. Objecte d' argenteria fet ab fils de or o d' argent soldats ab molta perfecció y formant dibuixos delicadíssims. **Filigrana.** || *Met.* Cosa molt delicada y pulida. **Filigrana.**

FILIGRANAT, DA. adj. Lo qu' es fet de filigrana o s' hi sembla. **Filigranado.**

FILINA. f. *Entom.* Genre d' anèlits semblants a la sangonera. **Filina.**

FILIPÈNDULA. f. *Bot.* HERBA DEL POBRE HOME.

FILIPENDULACI. adj. *Bot.* Semblant a la filipèndula. **Filipenduláceo.**

FILIPENDULAT, DA. adj. *Bot.* Provist de tubèrculs filamentosos y emmadeixats. **Filipendulado.**

FILIPENSE. adj. y

FILIPENSE. adj. Sacerdot de la congregació de Sant Felip Neri. **FILIPÓ.** **Filipense.**

FILIPETXÍ. m. Teixit de llana estampat. **Filipichín.**

FILIPÍ, NA. adj. Natural de y lo pertanyent a les illes Filipines. **Filipino.**

FILÍPICA. f. Cada una de les arengues de Demòstenes contra Filipo, rei de Macedonia, y catorce de les que va fer Ciceró a imitació de les de Demòstenes. **Filípica.** || *Invectiva, censura feta d' una manera aspra.* **Filípica.**

FILIPÓ. m. **FILIPENSE.**

FILIPSITA. f. *Min.* Varietat de coure piritós. **Filipsita.**

FILIS. m. Habilitat, gracia. **Filis.** || Nom poètic de dona **Filis.**

ESTAR DE FILIS, DE GRESCA O PER BROCHS. fr. *Fam.* *Estar de fiesta, de chunga, de chirinola, de temple, de gorja, tener bien templada la guitarra.*

NO ESTAR DE FILIS. fr. *Estar de mal humor. No estar la Magdalena para tafetanes; no estar templada la guitarra; haber pisado una mala hierba.*

FILISA. f. *Entom.* Aranya molt petita. **Filisa.**

FILISTATA. f. *Entom.* Genre d' aranyes. **Filistata.**

FILISTEU, A. s. y adj. Natural y propi d' una petita nació antiga de la Siria, confinant ab el poble d' Israel. **Filisteo.** || *Met. Jam.* Persona de gran estatura y corpulencia. **Filisteo.**

FILITA. f. *Bot.* Genre de falgueres que creixen a les parts ombrivoles dels jardins. **Filita.**

FILÍTELA. f. *Entom.* Aranya que fa teles de fils fluixos y separats. **Filítela.**

FILÓ. m. Capa o veta de substancia mineral, plata, carbó, etc., que 's trova interposat ab la terra o les roques.

FILÓBRANQUI, A. adj. *Ictiol.* Que té les branquies en forma de fulles. **Filóbranquio.**

FILOCAPSULARI. m. *Entom.* Genre de cuchs infestinals. **Filocapsulario.**

FILOCARIS. m. *Bot.* Genre de líquens. **Filocaris.**

FILOCÈFAL, A. adj. *Bot.* Que té les flors formant copolls o pomets guarnits de fulles. **Filocéfalo.**

FILOCRACIA. f. Amor al poder.

FILODÁCTIL. m. *Erpet.* Reptil sauriá que té 'ls dits membranosos. **Filodáctilo.**

FILODERM, A. adj. *Bot.* Epítet de les plantes, quina membrana fructífera està plegada en forma de fulla. **Filodermo.**

FILODI, A. adj. *Bot.* Semblant a una fulla. **Filódeo.**

FILODOXIA. f. Carinyo excessiu que professen certes persones a llurs propies obres y opinions. **Filodoxia.**

FILODOXO. A. adj. Molt aferrat a les seues propies opinions. **Filodoxo.**

FILODRIAT. m. *Erpet.* Genre de serps. **Filodriado.**

FILODUS. m. *Bot.* Peclol en forma de fulla. **Filodo.**

FILÒFACH, GA. adj. *Zool.* Que s' alimenta de fulles. **Filòfago.**

FILÒFAN, A. adj. Qui es amant de la llum. **Filòfano.**

FILÒFIL, A. adj. Que creix entre les fulles. **Filòfílo.**

FILÒGEN, A. adj. Que neix a les fulles. **Filògeno.**

FILOGENITURA. f. Afecte y ternura paternals, amor de prole, propensió a acariciar y a estar en

companya de tota criatura dèbil. **Filogenitura**. || Orque situat en el centre de la part posterior del cap demunt la cresta occipital. **Filogenitura**.

FILOGI. m. y adj. Qui ama a les dones. **Filògino**.

FILOGINIA. f. Amor a les dones. **Filoginia**

FILOGÍNICH, CA. adj. Pertanyent a la filoginia. **Filogínico**.

FILOGONIA. f. Bot. Teoria sobre la producció de les fulles. **Filogonia**.

FILOJA. f. Entreteixit de fil, seda o llana, fet de ma ab una agulla foradada de tots dos caps. **Red**.

FILOLECH. m. Qui estudia o professa la filologia. **Filòlogo**.

FILOLIT. m. *Min* Varietat de calcs carbonatada, de estructura cristallizada o sense cristallisar. **Filòlito**.

FILOLOGIA. f. Ciència composta y adornada de la gramàtica, retòrica, poesia, historia, antiguitats, interpretació d' autors, y generalment de crítica; té modo que ve a ésser com una literatura universal. També's comprèn ab aquest nom l' estudi y coneixement de les lleis etimològiques, gramaticals, històriques y lexicològiques d' una o varies llengües. **Filologia**, **filològica**.

FILOLÒGICAMENT. adv. m. Segons les regles de la filologia. **Filològicament**.

FILOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent a la filologia. **Filològico**.

FILOMATIA. f. Amor a les ciències. **Filomatia**.

FILOMENA. f. Nom de dona. **Filomena**.

FILONI. m. Mena d' opiata de mel y altres substancies. **Filonio**

FILOPEDIA. f. Art d' engendrar sense passió. **Filopèdia**.

FILOPSEUT. s. y adj. Amich de falsitats. **Filopseudo**.

FILOPTER, A. adj. D' ales membranoses. **Filòptero**.

FILORINCH, CA. adj. *Zool.* De morro o bech quins vores son allargades. **Filorinco**.

FILOSA. f. Eina regularment de canya, ab una mena de castellet aprop del extrèm, ont s' hi enrotlla el canem, lli, etc., que s' ha de filar. **Rueca**. || f. *Fam.* Entre eclesiàstichs el breviar. **Suegra**. || *Fam.* **FUSELL**. || Canó de terra cuita pera desaigues.

FILOSADA. f. *Ant.* Encerrosada.

FILOSARCA. adg. Que estima la carn.

FILOSELLA. Bot. HERBA CANSERA.

FILOSELLO. m. Tela de llana y seda. **Filoseda**.

FILOSETA. f. dim. **Ruequecilla**.

FILOSOF. m. *Ant.* **FILOSOPH**.

FILOSOFAL. adj. Sols s' usa dient: *pedra filosofal*. **Filosofal**.

FILOSOFAR. v. n. Parlar, discòrrer sobre assumptes filosòfichs, pensar com a filosof. **Filosofar**. || *Fig.* Meditar, fer soliloquis. **Filosofar**.

FILOSOFASTRE. m. Mal filosof. **Filosofastro**.

FILOSOFIA. f. Amor a la saviduria. **Filosofia**. || Ciència que tracta de la essencia, propietat, causes y efectes de les coses naturals. **Filosofia**. || Conjunt de doctrines que ab aquest nom s' aprenen als instituts, colegis y seminaris. **Filosofia**. || Facultat que a les universitats se dedica a l' ampliació d' aquests coneixements. **Filosofia**.

FILOSOFIA HERMÈTICA. Aquella en que s' esmerça tant Hermes, volent explicar els efectes naturals ab tres principis actius: sal, sofre y argentvivi, y dues passions: heuma y terra. **Filosofia hermética**.

FILOSOFIA DE L' HISTORIA. Estudi dels fets històrics, fet d' un modo que sols abarqui lo que tenen de més general y que se'n pugui deduir una fórmula

aplicable a les diferents èpoques de la vida de l' humanitat o de l' historia de qualsevulla nació. **Filosofia de la historia**.

FILOSOFIA MORAL. La que tracta de la bontat y malicia de les accions y de la naturalesa de les virtuts y dels vicis. **Filosofia moral**.

FILOSOFIA NATURAL. La que investiga les lleis de la naturalesa. **Filosofia natural**.

FILOSÒFICAMENT. adv. m. D' un modo filosòfic. **Filosòficament**.

FILOSÒFICH, CA. adj. Pertanyent a la filosofia. **Filosòfico**.

FILOSOFISME. m. Mania de volguer semblar filosof. **Filosofismo**.

FILOSOPH. m. Amador de la saviduria, professor de filosofia. **Filósofo**.

FILÒSTOM, A. adj. *Zool.* Que té una cresta membranosa demunt de la boca. **Filóstomo**.

FILOXERA. f. Insecte microscòpic que ataca les arrels de les vinyes y les destrueix.

FILOXERAT, DA. p. p. y adj. Atacat de la filoxera. **Filoxerado**.

FILTRACIÓ. f. Coladura. **Filtración**. || **DESFALCH**.

FILTRAR. v. a Colar algún líquit. **Filtrar**.

FILTRARSE. v. r. Traspuar. **Recalarse**, **rezumarse**.

FILTRE. m. Colador. **Filtro**.

FÍLULA. f. Bot. Senyal que les fulles deixen marcada a la branca quan se desprenen d' ella. **Fílula**.

FILL, A. m. y f. Engendrat de mascle y femella respecte als pares. **Hijo**. || *Met.* Natural d' algún lloch; el relligiós respecte al convent en que ha prés l' hàbit. **Hijo**.

FILL DE CONFESSIÓ Qualsevulla persona respecte del confessor que ha escullit. **Hijo de confesión**.

FILL DE COSÍ GERMÀ. **Primo segundo**.

FILL DE DEU. El Verb Etern. **Hijo de Dios**. || En sentit místich, l' home just. **Hijo de Dios**.

FILL DE FAMÍLIES. **Hijo de familias**.

FILL DEL DIABLE. L' astut y entremaliat. **Hijo del diablo**.

FILL DE LA POLLA ROSSA. Afortunat. **Hijo de la gallina blanca**.

FILL DE LA TEUA MARE. Expressió que 's diu ab un poch de vivesa pera anomenar a algú borb o fill de puta. **Hijo de su madre**.

FILL DE MOLTES MARES. fr. Ab que se sol manifestar la diversitat de genis y costums que hi há entre els d' una mete xa comunitat. **Hijo de muchas madres ó de tantas madres**.

FILL DE PARE O MARE. Aquell que s' hi sembla molt o té les meteixes inclinacions o costums que 'l seu pare o la seua mare. **Hijo de su padre ó de su madre**.

FILL DE VENTURA. Fill nascut fora de matrimoni. **Hijo de gracia ó del Espíritu Santo**.

FILL ESCADUSSER. **FILL NATURAL**.

FILL ESPIRITUAL. **FILL DE CONFESSIÓ**.

FILL ESPURÍ. El que no té pare conegut. **Hijo espurio**.

FILL ETS, PARE SERÀS, TAL FARÀS TAL TROVARÀS. *Ref.* Ensenya als fills que del modo que tracten als pares, serán ells tractats quan ho siguin. **Hijo juiste, padre serás, cual hicieras tal habras**.

FILL EXTERN O CABALER. El d' una casa fora l' hereu. **Segundón**.

FILL ILLEGÍTIM. El tingut entre persones que no poden casarse. **Hijo bastardo**.

FILL LLEGÍTIM. El tingut en matrimoni. **Hijo legítimo**.

FILL NATURAL. Qui ho és de persones lliures no casades. **Hijo natural**.

FILL QUART. **Cuartogénito**.

FILL SEGON. **Segundogénito**, **segundón**.

FILLA ABANS DEL PARE. Bot. Nom de la *pota de cavall*.

A TU T' HO DICH, FILLA, ENTENTHI, MA NORA. *Ref.* Ab que dirigim la paraula a una persona pera rependre y corretgir indirectament a un' altra. *A ti te lo digo, hijuela, enttiéndalo tú, mi nuera.*

CADA HÚ ÉS FILL DE SES OBRES. *fr. Fam.* Ab que 's denota que la conducta o modo d' obrar de cada hù el dona millor a conèixer que no pas el seu neixement o llinatge. *Cada uno es hijo de sus obras; dejemos padres y abuelos. por nosotros seamos buenos.*

CASA 'L TEU FILL QUAN VOLDRÀS Y LA TEUA FILLA QUAN PODRÀS. *Ref.* Denota que més fàcilment se casa l' home que la dona. *Casa à tu hijo cuando quieras y à tu hija cuando puedas,*

CRIEU FILLS Y CRIAREU PORCHS. *Ref.* Denota la mala correspondència dels fills envers als pares. *Lo que en tu vida no hiciéres, de tus herederos no lo esperes.*

DOS FILLS D' UN VENTRE Y CADA HÚ DEL SEU TEMPLE. *Ref.* Denota que cada hù té les seues inclinacions particulars, y que 'ls genis son tant diferents com les fisonòmies. *Ciento de un vientre y cada uno de su mente.*

¡GUAY EL FILL DE LA MARE QUE 'LS ESPERI! *Exclam. iròn.* ¡QUE M' ESPERIN!

LA FILLA DE PERE 'L TENDRE, QUE 'L VENT DEL ASPÍ LA ENCADERNA. *fr. Ter.* EL DELICAT D' EN TENDRE.

LA MEUA FILLA BONICA, DILLUNS A LA RAMBLA, DIMARS A LA RIBA. *Ref.* Ab que 's nota a les dones que sols pensen en anar maques y passejar descuidant els quefers de l'ur estat. *Mi hija hermosa el lunes à Toro, el martes à Zamora.*

EL FILL QUE SEMBLA AL SEU PARE, FA HONOR A LA SEUA MARE. *Ref.* Que s' entén en sentit literal. *Si el hijo sale al padre, de duda saca à la madre.*

EL PARE NO ÉS NAT Y 'L FILL JA SALTA PÈL TERRAT. *Loc.* *Hijo no tenemos y nombre le ponemos.*

MOLTES FILLES, MALES VEÏNES Y VELLÉS VINYES DESTRUIXEN LA CASA. *Ref.* Denota 's molts gastos y poch profit que porten dites coses. *Muchas hijas en casa todo se obra.*

NO 'M SAB GREU, FILL MEU, QUE JUGUIS, SINO QUE BUSQUIS LA REVENJA. *Ref.* Adverteix que 'ls ressabis, una vegada contrets, rarament se corretgeixen. *No me pesa de que mi hija enfermò, sino de la mala maña que le quedò; no me pesa de que mi hijo pierda, sino que desquitarse quiera.*

QUAN LES FILLES SON CASADES IXEN ELS GENDRES. *Ref.* Reprèn als que, no havent volgut remeiar abauc els travalls d' algú, li fan graus oïrenes quan ja están remeiats. *A la hija casada salen los yernos.*

QUAN LES FILLES SON CASADES, LES PENES SON DOBLADES. *Ref.* Se prèn en el sentit recte. *Cuando las hijas están casadas, las penas son dobladas.*

ÉSSER FILL DEL SEU PARE O DE LA SEUA MARE. *fr.* FILL DE PARE O MARE.

FILLADA. *f.* Tots els fills d' un matrimoni. *Hijos.*

FILLAR. *v. a. Ant.* PARIR.

FILLASTRE, *A. m. y f.* Fill del primer matrimoni en els casats dues vegades, respecte al que no li és pare ó mare. *Entenado, antenado, alnado, hijastro, entenada.*

FILLET, *A. m. y f.* *Hijuelo, hijico.*

FILLOBRANQUI, *A. adj. Ictiol.* Se diu del animal que té les branques a tall de fulletes. *Fillobranquio.*

FILLÓFACH. *adj. Zool.* Se diu del animal que s'alimenta de fulles. *Fillófago.*

FILLOGONIA. *f. Bot.* Teoria sobre la producció de les fulles. *Fillogonia.*

FILLOLA, *A. m. y f.* Aquell de qui s' és padrí de batejar. *Ahijado.* || Renou. *Hijo, pimpollo, chupón.* DEL PA DEL MEU COMPARE BON TROÇ AL MEU FILLOL. *Ref.* *Del pan de mi compadre buen ó gran zatico à mi ahijado.*

FILLOLA. *f.* Matalasset que 's posa entremitg dels graus pera major comoditat. *Hijuela.*

FILLOLITA. *f. Min.* Carbonat de calcs que 's presenta en forma de fulles. *Fillolita.*

FILLOLS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora d' un branrach y té 423 liab.

FILLOMANIA. *f. Bot.* Desenrotlló excessiu de les parts foliàcies d' una planta. *Fillomania.*

FILLOTAXIA. *f. Bot.* Disposició de les fulles alentorn del tronch. *Fillotaxia.*

FIMA. *m. Med.* Tumor infl. matori que sense causa externa s' alça demunt de la pell. *Fima.*

FIMATODES. *m. Med.* Tumor de la naturalesa del fima. *Fimatodes.*

FIMATOSIS. *f. Med.* Malaltia tuberculosa. *Fimatosis.*

FIMBRIA. *f.* La vora més baixa del vestit. *Fimbria.*

FIMOSIS. *m.* Malaltia que consisteix en l' estretesa del prepuci.

FINA. *f.* Nom propi de dona, contracció de Rufina. *Rufina.*

FINAL. *f.* Fí o remat. *Final.* || *adj.* El que conclou o perfecciona alguna cosa. *Final.* || Pertanyent al fí. *Final.*

FINALISAR. *v. a.* Acavar. *Finalizar.*

FINALISAT, *DA.* *p. p.* Finalizado.

FINALISTA. *s. y adj.* Partidari de la doctrina de les causes finals. *Finalista.*

FINALMENT. *adj. m.* Últimamente, finalmente.

FINAMENT. *m. Ant.* Fí, CONCLUSIÓ. || *adv. m. Ant.* Ab finura y delicadesa. *Finamente.*

FINANÇA. *f.* Rendes públiques, tribut al Estat.

FINANCER, *A. adj.* Lo que pertany a la renda pública. *Financiero, rentístico.* || *m.* Qui està empleat pera recaudar la renda pública. *Hacendista, rentista, financiero.*

FINAR. *v. a. Ant.* ACABAR, CONCLoure. || *v. n.* Morir.

FINARSE. *v. r.* Anar o estar finant. || AGONISAR.

FINAT, *DA.* *adj.* MORT, ACABAT, CONCLÓS.

FINCA. *f.* Heretat, possessió. *Finca.*

FINCAR. *v. a.* Senyalar finques.

FINCARSE. *v. r.* Adquirir finques.

Hacendarse.

FINESA. *f.* Acció que manifesta l'amor y benevolença. *Fineza.* ||

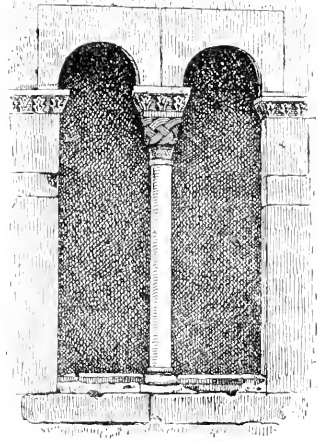
Petita dádiva per expressió de carinyó.

Fineza. || *Ant.* ASTUCIA. ||

FINURA.

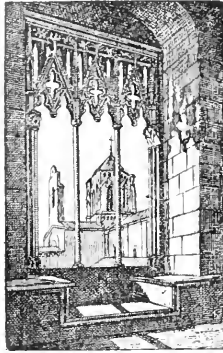
FINESTRA. *f.* Obertura que dona claror y ventilació als edificis. *Ventana.* ||

Portes ab quines se tanca. || Obertures del naç pera respirar. || *Mar.* Les obertures que 's deixen a la popa de les naus a les

Finestra romànica al carrer de Basea de Barcelona

gambotes pera donar llum a les cambres, y ornamentar l'obra d'aquella banda. || pl. *Anat.* Dos forats del interior de l'orella que atravessen l'os frontal. ||

Finestra del palau del rei En Martí al monastir de Poblet

retar, o bé a obtenir un bon càrrech.

SALTAR PER LA FINESTRA. Se diu quan l'èxit d'una cosa és malhaurat.

FINESTRA-DA. f. Cop de finestra. Ventanazo. || **FINESTRÀM.**

FINESTRAL. m. aum. Ventanal.

FINESTRÀM. m. Conjunt de finestres. Ventanaje.

FINESTRAT. *Geog.* Vila de la prov. d'Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Vilajoyosa; és a mitjorn y al peu de Puig Campana; té 2,542 hab.

FINESTRELLA. f. Coll o obertura entre montanyes.

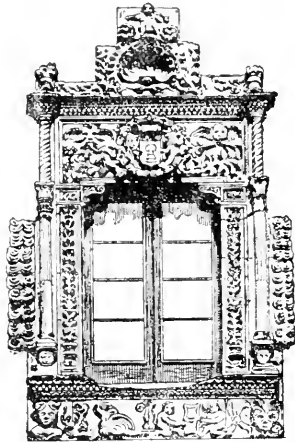
FINESTRELLES (Coll de). *Orog.* Pas del Pirineu gironí, al cap de munt de la vall de Nuria; té 2,558 met. d'altitud. || — (**PICH DE**). Puig del Pirineu gironí, al cap de munt de la vall de Nuria; té 2,826 met. d'altitud. || — (**RIERA DE**). *Hidrog.* Neix al col del seu nom, Pirineu, y passa per Nuria, prov. de Girona, ont muda 'l nom pel de riera de Nuria.

FINESTRER, A. adj. Qui està molt en les finestres. Ventanero.

FINESTRES (Santa Maria de). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Sant Aniol de Finestres, prov. de Girona.

FINESTRES. *Geog.* Poblet agregat al dist. mupal. de Fet, prov. d'Osca. || — (**SERRA DE**). *Orog.* Serra que va de Llevant a Ponent entre Sant Miquel de Campmajor y Sant Esteve de Bas, prov. de Girona; fa partió entre les aigües dels rius Fluvià y Brugent o riera d'Amer, y 'l seu punt culminant se trova a 1,030 met. demunt del nivell del mar.

FINESTRES Y MONSALVO. (**Daniel**). *Biog.* Relli-

Finestra de ca'n Coris. (Conrat Sagrera) a Sant Cebrià de Vallalta

giós premostatense del convent de les Avelanes. Florí en el segle XVIII. És autor d'un Catàlech dels abats y priors de St. Nicolau de Fondarella, al Urgell. — Y **MONSALVO (JAUME)**. *Biog.* Monjo y historiari del monastir de Poblet. Nasqué a Barcelona a les darreries del segle XVII S'ha fet famosa la seua *Histo-*

Finestra del palau del marquès de Sentmanat a la Riera de Sant Joan, Barcelona

ria del monasterio de Poblet, estampada primerament a Barcelona en 1746 en un volum infoll; aumentada, millorada y estampada novament a Cervera, per Joseph Barber en 1753 en cinch volums, el darrer dels quals ha esdevingut escassissim, per haverne destruit molts exemplars els compradors dels béns del monastir de Poblet al decretarse la desamortisació

— Y **MONSALVO (JOSEPH)**. *Biog.* Jurisconsult, gran romanista y erudit català. Nasqué a Barcelona en 1688 y morí, comptant vuitanta nou anys, en el llogaret de Montfalcó de Mossen Meca, en 1777. Fou catedràtic de lleis a Cervera, ensenyant dret civil ab gran distinció. Escrigué en llatí abundosa y saviament temes de la seua especialitat. D'entre ells foren celebradíssims: el tractat *De conventionibus juris civilis* y 'l seu *Hermogeniano*, per les quals té gran renom a Alemanya. Posseïa diverses llengües molt perfectament, entre elles la grega. Als setanta tres anys d'etat compoigué (en quatre mesos) la colecció de les inscripcions romanes de Catalunya, titulada: *Sylloge inscriptionum romanorum*, etc. (un vol. quart, Cervera, 1762). D'En Joseph Finestres abunden les obres impreses y 'n resten encare d'inèdites.

— Y **MONSALVO (PERE JOAN)**. *Biog.* Natural de Barcelona. Fou catedràtic a l'Universitat de Cervera y canonge de la catedral de Lleida, en el segle XVIII.

FINESTRET. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinçá; és a la vora de la riera de la Llentilla y té 403 hab.

FINESTRETA. f. dim. Ventanica, ventanilla.

FINESTRÓ. m. Porteta de finestra. Ventanico, ventanillo, postigo.

FINGIDAMENT. adv. m. Ab ficció. Fingidamente.

FINGIDOR, A. m. y f. Qui fingeix. Fingidor.

FINGIMENT. m. Dissimul, engany. Fingimiento.

FINGIR. v. a. Contrafer alguna cosa, ferla semblar

lo que no és. **Fingir** || Idear, imaginar, figurarse lo que no hi hà. **Fingir**. || Inventar, forjar, dissimular. **Fingir**. || Dit de la veu, mudarla pera no ésser conegut. **Fingir**.

FINGIRSE. v. r. Aparentar lo que no s'és, com boig, malalt, etc. **Hacer el, fingirse loco**, etc.

FINGIT, DA. p. p. **Fingido**. || adj. Qui aparenta lo que no és. **Fingido, falso**.

FINIMENT. m. *Ant.* Fí, CONCLUSIÓ.

FINIQUIT. m. Definició de comptes. **Finiquito**.

FINIQUITACIÓ. f. Acció y efecte de finiquitar. **Finiquitació**.

FINIQUITAR. v. a. Posar el finiquit a un compte. **Finiquitar**.

FINIR. v. a. ACABAR, CONCLOURE, TERMINAR. || v. n. Acavar, tindre fi. **Fenecer**. || *Ant.* MORIR.

FINÍSSIM, A. adj. sup. **Finísimo**.

FINIT, DA. p. p. **Fenecido**. || adj. Lo que té fi o terme. **Finito**.

FINITIM, A. adj. Confinant. **Finitimo**.

FINITIVA (A la). m. adv. AL FÍ.

FINLANDESA, A. s. y adj. Natural o propi de Finlàndia. **Finlandés**.

FINOR. f. **FINURA**.

FINS. prep. Que indica 'l terme de llochs, accions y quantitats contínues o discretes.

FINS A MÉS NO POGUER O A NO POGUER MÉS. m. adv. Significa l'excés en el menjar, beure, etc. *Hasta no más ó hasta más no poder*.

FINSES. *Ter. Vulg.* **FINS**.

FINURA. f. Puresa, bontat d'alguna cosa entre les de la seua uena. **Fineza**. || Delicadesa, primor. **Finura, fineza**.

FIOL (Bernat). *Biog.* Savi metge mallorquí, nat a Porreres en 1778 y mort a Palma en 1808. Escrigué interessantíssims estudis professionals sobre l'escorbutí, la febre groga, etc., y tractats d'anatomía, de fisiologia pictòrica, y de belles arts, la majoria de lo qual ha restat inèdit.

— (CRISTOFOL). *Biog.* Filòsof, teòlech, astròlech distingit mallorquí, nat a Manacor. Pengué l'hàbit dels dominichs en 1584. Escrigué tractats religiosos. Morí en 1626, éssent predicador general de la seua orde.

— (CRISTOFOL). *Biog.* Relligiós mallorquí del sigle XVII. Famós canonista y gran teòlech. Era natural de Palma ont morí en 1702, molt vell. Vicari general de Mallorca y jutge sinodal en 1691. Escrigué quatre obres: tres en mallorquí y una de llatina. Deixà inèdit un *Noticiari* que comprén desde 'l 1643 al 1702.

— (DOMINGO). *Biog.* Relligiós de la Mercè, natural de Palma de Mallorca. Home molt docte y de celebrat. Comendador de Vich, definidor general de la seua orde y visitador de tots els convents de Catalunya. Escrigué la vida de Fr. Llorenç Fiol. Morí a Vich.

— (IGNASI). *Biog.* Jesuïta mallorquí, nat a Palma en 1616, mort a Nova Espanya en 1684, martiritzats pèls selvatges. Escrigué en castellà *Razones para convencer al pecador*, etc., y en català, *Cassos raras de la confessió*, (Palma, 1670), que després fou traduïda al castellà; *Prophecias del P. Ignasi Fiol*, desde 'l 1668 al 1720, prohibidas y cremades per la Inquisició en 1706.

— (JOAQUÍM). *Biog.* Jurisconsult mallorquí del sigle XVIII, el de més crèdit de l'illa en son temps. Nat y mort a Palma, en 1790, tenint cent dos anys d'etat y plenes facultats intelctuals.

— (JOAQUÍM). *Biog.* Advocat notable y polítich altament distingit. Nasqué a Palma en 1831 y morí en 1895. Moltes academies el contaven en la llista. Fundà y dirigí el periòdich democrata *El Iris del Pueblo*,

(Palma, 1855). Compongué bons articles y poesies. Traduí *La desposada de Abydos* (1854). És autor de *Una preocupació mallorquina* (Palma, 1877). Exercí càrrechs públichs en temps de la república, ab talent y delicadesa exemplar, entre altres el de governador civil de Barcelona.

— (PERE). *Biog.* Jesuïta mallorquí, natural de Palma. Entrà a la Companya en 1582. Exercí la ensenyança a Girona, a Saragoça y a Palma desde 1587. Conreuà la poesia en llengua popular.

FIOL. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Tous, prov. de Barcelona.

FIOLA. f. *Arquit.* Cim o acabament piramidal. **Cúspide, remate**.

FIRA. f. Mercat, concurrència de mercaders que 's reuneixen a un lloch en dies senyalats pera vendre, comprar o baralar tota mena d'obgetes. **Feria**. || Lo que s'hi compra. **Ferias**.

FIRA DE BELLECAIRE. Encant. *Baratillo*.

CADA HU PARLA DE LA FIRA, SEGONS LI VA EN ELLA. *Ref.* Denota que cada hu parla de les coses segons el profit o dany que n'ha tret. *Cada uno habla de la feria según ó como le va en ella*.

SI LA FIRA ES DOLENTA ¿QUINA CULPA 'N TÉ 'L VENTRE? *Ref.* Que 's pren en lo seu sentit recte, volent dir que perque una cosa vagi malament, no per això s'ha de deixar de menjar. *¿Qué culpa tiene el vientre de que la feria sea mala?*

FIRAIRE. m. y f. Qui ven a la fira.

FIRAL. m. Indret ont s'hi posa 'l bestiar o les parades de la fira. **Ferial**.

FIRAM! p. de ferir. Crit de guerra que donaven els almogavers. **Hiramos!**

FIRAR. v. a. Regalar coses de fira; comprarne. **Feriar**.

FIRARSE. v. r. **Ferirse**.

FIRETA. f. Obgetes de quincalla comprats a la fira, per regal de la mainada. **Baratijos**.

FIRETAIRE. m. y f. **FIRAIRE**.

FIRM. n. p. **Firmo**.

FIRMA. f. Nom y cognom que, ab una rúbrica característica, s'acostuma posar de mà propia al capdevall d'un escrit, carta o document. **Firma**.

Firma del general Prim

FIRMA D'ESPOLI FORÇADA. fr. *Ant.* Mal us que dimanava de la firma que posava 'l senyor al contracte matrimonial dels seus homes y dones de remença. Diu sobre ell la sentència arbitral donada l'any 1486 per Ferrán el Catòlich: «Ni tampoch pugan (els senyors) la primera nit que 'l pagès pren mtller, dormir ab ella; o en senyal de senyoria la nit de les bodes, aprés que la muller será colgada en lo llit, passar sobre aquell sobre la dita muller.» *Pernada, derecho de pernada*.

FIRMA EN BLANCH. fr. La que 's dona a algú deixant un buit sense escriure pera que l'altre hi pugui posar lo que vulga. **Firma en blanco**.

DONAR FIRMA EN BLANCH. fr. Posar la firma a un paper en blanc pera que aquell a qui convingue pugui posar'hi lo que més li plagui. **Firma en blanco**. || fr. *Mel. y fam.* Facultar a algú pera que obri ab tota llivertat en qualsevol negoci. **Dar firma en blanco**.

FIRMAMENT. m. El cel en que se suposa que hi

há les estrelles fixes. Firmamento. || adv. m. FERMAMENT.

FIRMÁN. m. Decret del emperador de Turquia. Firmán.

FIRMANÇA. f. FERMANÇA.

FIRMAR. v. a. Posar la firma. Firmar.

FIRMAR APOCA. fr. *Dar carta de pago.*

FIRMARSE. v. r. Usar algú de la seua firma en un escrit o document. Firmarse.

FIRMESA. f. La propietat d'ésser fort, constant. Firmeza, seguridad, constancia, fortaleza. || Energia, fortaleça del esperit. Firmeza, energia. || Reforç, lo que constitueix la força d'alguna cosa. Firmeza, apoyo.

FIRMISSIM. A. adj. sup. Firmísimo.

FIRMISSIMAMENT. adv. m. sup. Firmísimamente.

FIRMITAT. f. FORÇA, FIRMESA.

FISALITA. f. *Miner.* Varietat de topaci fusible. Fisalita.

FISARMONICA. f. Instrument music de planxetes metàliques que vibra per l'acció del aire excitat per una manxa. Fisarmónica.

FISCA. f. *Naut.* FITORA, MOFA, FISGA.

FISCAL. m. Ministre encarregat de promoure'ls interessos del fisch. Fiscal. || *Met.* Qui indica o vindica les accions d'un altre. Fiscal. || adj. Pertanyent al fisch u al ofici del fiscal. Fiscal. || Qui representa v exerc eix el ministeri públich devant dels tribunals. Fiscal. || *Fig.* Qui indaga o esquadrija tot lo que fa un altre. Fiscal.

FISCAL CIVIL O DE LO CIVIL. Magistrat que, representant l'interès públich, intervé quan és necessari en els negocis civils. *Fiscal civil ó de lo civil.*

FISCAL CRIMINAL. El ministre que promou la observancia de les lleis que tracten de delictes y penes. *Fiscal criminal.*

FISCALÍA. f. Empleu y ofici de fiscal. Fiscalía. || Oficina y despaig del fiscal. Fiscalía.

FISCALISACIÓ. f. Acte y efecte de fiscalisar. Fiscalización.

FISCALISAR. v. a. Fer l'ofici de fiscal. Fiscalizar.

FISCALISAT, DA. p. p. Fiscalizado.

FISCAR. v. a. Burlar, fer mofa. Fisgar.

FISCH. m. Erari públich y la entitat encarregada d'administrarlo. Fisco. || *Ant.* Tresor particular de la corona. Fisco.

FISCIA. f. *Bot.* Genre de líquens. Fiscia.

FISETERA. f. *Ichiol.* Cetaceu, mena de balena. Fisetera.

FISGÓ, NA. adj. Burleta. Fisgón.

FÍSICA. f. Ciència qu' explica la naturalesa y propietats de les coses naturals mentres no cambien o no alteren llur composició. Física.

FÍSICAMENT. adv. m. Físicamente.

FÍSICH, CA. adj. Pertanyent a la física. Físico. || m. Qui professa la física. Físico. || METGE, FISONOMÍA.

FISIDÁCTIL. A. adj. Que té'ls dits separats. Fisidáctilo.

FISIOCRACIA. f. Sistema d'economía política que proclama la emancipació de tota trava artificial y que no regoneix com verdadera font de riquesa més que 'l conreu de la terra. Fisiocracia. || Poder omnimode de la Naturalesa creadora. Fisiocracia.

FISIOCRATA. m. y adj. Qui professa en economia política la teoria fisiocrática. Fisiócrata.

FISIOGNOMONÍA. f. Art de jutgar les inclinacions d'algú per la sola inspecció de la seua fesomia. Fisiognomonía.

FISIOGNOMÒNICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a la fisiognomonía. Fisiognomónico.

FISIOGNOMONISTA. s. y adj. Qui s' ocupa d'estudis fisiognomònichs. Fisiognomonista.

FISIOGNOSIA. f. Coneixement dels secrets de la Naturalesa. Fisiognosia.

FISIOGRAFÍA. f. Descripció de les coses que produeix la Naturalesa. Fisiografía.

FISIÒLECH. m. Professor de fisiología. Fisiólogo.

FISIOLOGÍA. f. Ciència que tracta dels fenòmens quin conjunt constitueix la vida a l'estat de salut, tant dels animals com dels vegetals. Fisiología.

FISIOLÒGICAMENT. adv. m. D'un modo fisiològich. Fisiològicamente.

FISIOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la fisiología. Fisiològico.

FISIONOMISTA. f. Fisonomista.

FISÍPARO, A. adj. *Zool.* Que 's reproduceix varies vegades. Fisiparo.

FISIS. f. Conjunt y armonia de tots els orgues de la vida. Fisis.

FISÓNOM, A. s. La persona qu' entén en materia de fisonomia. Fisónomo.

FISONOMÍA. f. Presencia, aspecte particular de la cara de les persones. Fisonomia. || Art de conéixer el temperament y qualitat de la persona per les seues faccions. Fisonomia.

FISONOMICH, CA. adj. Pertanyent a la fisonomia. Fisonomíco.

FISIONOMISTA. m. Qui entén en fisonomia. Fisónomo, fisonomista.

FISQUETA. f. *Ter.* BURLETA.

FISQUIOSOM. m. *Zool.* Genre de cuchs intestinals. Fisquiósomo.

FISTÓ. m. (Vegis FESTÓ. || FESTERS).

FÍSTOLA o FISTULA. f. *Med.* Llaga petita, fonda y dura. Fístula, fistola y rija la de l'ull.

FERSE UNA FISTOLA. fr. *Afistolarse.*

FISTOLAR. adj. *Med.* Pertanyent a la fistola. Fistular.

FISTOLÓS, A. adj. *Med.* En forma de fistola o infectat ab ella. Fistuloso, afistolado. || *Bot.* Se diu de la fulla que se sembla a una flanteta o canó. Fistuloso.

FISTONAR. v. a. Guarnir ab festó. Festonear, hacer festón.

FISTONEJAT, DA. adj. Festoneado.

FÍSULA. f. Mena de cuchs intestinals cilíndrichs. Físula.

FISURA. f. *Med.* Esqueix, obertura estreta y poch fonda. Fisura. || Fractura longitudinal d'un os. Fisura. || Esquerda accidental que passa una o més capes minerals pèl seu gruix. Fisura.

FISURACIÓ. f. Estat de lo qu' és obert o esquerdat en les accions anteriors. Fisuración.

FIT. m. Grá que s' acostuma a posar en les orelles dels animals. || adj. FIXE.

FIT A FIT. m. adv. De cara, dretament. *De ó á frente.*

DE FIT A FIT. m. adv. Cara a cara, fixament. *De hito en hito; cara á cara; á hilo.*

FITA. f. Límit, terme. Mojó, lindeza, linde, lindero, buego. || Joch que s' executa firant ab un pallet o troç de fusta a una pedreta plantada, y guanya el qui la fa caure o queda més aprop d'ella o del diner que hi solen posar. Tejo.

FITA (Felip). *Biog.* Musich catalá excel·lent. Deixeble de l' Escolania de Montserrat, en quin monastir prengué l' hábit l' any 1609, havent estat vicari dels ermitans y prior d'Olesa. Més tart fou abat de Sant Genís des Fontaines (França).

— (JOSEPH). *Biog.* Canonge de la Sèu de Tarragona. Nat a Bellpuig en 1631 y mort en 1695. Era doctor en teologia.

— (PASQUAL). *Biog.* Ecclesiàstich valencià, nat en 1752 y mort en 1826. Doctor en dret y catedràtich de la propia assignatura en el Colegi de Sant Isidre, a Madrid.

— (RAMON). *Biog.* Canonge de la Sèu tarragonina y doctor. Nat a Bellpuig en 1664 y mort a l' any 1731.

FITACIÓ. f. Acte y efecte de fitar. Amojonamiento, mojonación, deslinde, acotación.

FITADELCH, CA. adj. Que xucla 'l such dels vegetals. Fitadelgo.

FITADOR, A. m. y f. Qui fita. Amojonador.

FITANTRACIA. f. *Min.* Carbó mineral que treu el sen origen dels vegetals. Fitantracia.

FITANXIA. f. La crescuda de les plantes. Fitanxia.

FITAR, v. a. Posar fites. Amojonar. || *Ter.* Fixar la vista. Fijar la mirada ó la vista.

FITAT, DA. p. p. Amojonado.

FITBLA. f. Fibla.

FITER (Nofre). *Biog.* Mestre d' obres de les derrerres del sigle XVI, que va projectar y dirigir la iglesia de Caldes de Montbui, éssent remarcable en ella la portalada de columnes salomòniques, qu' esmenten els autors com un dels millors exemplars de aquell estil.

— Y BORRELL (ANTONI). *Biog.* Famós jurisconsult del sigle XVIII; era nadiu d' Ordino (Andorra) y va exercir alguns càrrecs a la República esmentada. En 1748 li fou encomenada l' ordenació dels arxius d' Andorra y que reda tés ab els documents continguts en ells, el *Manual Digest de les valls d' Andorra y l' Historia de la República*, que per acort del Concell general restaren inèdits, segons el desitj del autor, pera que 'ls estrangers no poguessen conèixer la ciencia del govern y de l' administració política civil y econòmica de les valls.

FITEUMACOLA. f. *Quim.* Nom donat a les substancies vegeto-animals, és a dir, a les que, essent de origen vegetal, contenen molt d' àçoe. Fiteumacola.

FITOBIOLOGIA. f. Ciencia de la vida vegetal. Fitobiologia.

FITOCOMA. f. *Bot.* Genre d' algues de fruits esfèrics. Fitocoma.

FITOCOLORINA. f. *Bot.* Materia verda de les fulles. Fitocolorina.

FITOGENESSIA. f. *Bot.* Germinació d' una planta. Fitogenesia.

FITOGEOGRAFIA. f. *Bot.* Descripció de la distribució geogràfica de les plantes. Fitogeografia.

FITOGNOMIA. f. *Bot.* Estudi exterior de les plantes. Fitognomia.

FITÒGRAF. m. Autor d' alguna fitografía. Fitógrafo. || *Bot.* Qui fá descripcions de plantes. Fitógrafo.

FITOGRAFIA. f. Art de copiar les plantes per medi d' una mena de calch. Fitografia. || *Bot.* Descripció de les plantes. Fitografia.

FITOGRAFICH, CA. adj. Lo que pertany a la fitografia. Fitográfico.

FITÓLECH. m. L' escriptor que s' ocupa de matèries botàniques, tracta de les plantes o de l' art de descriureles ab propietat. Fitólogo.

FITOLITA. f. *Geol.* Impressió que deixen els vegetals y especialment les fulles a les pedres. Fitolita, fitolipolita.

FITOLOGIA. f. *Bot.* Tractat o discurs de la ciencia dels vegetals. Fitologia.

FITONOMIA. f. *Bot.* Part de la botànica que té

per objecte les lleis generals de la vegetació. Fitonomia.

FITOQUIMIA. f. Química vegetal. Fitoquimia.

FITOR. m. El fort del sol desde mitgdia fins a les dues de la tarde a l' estiu. Resistero, resistidero.

FITOR. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Fonteta, prov. de Girona

FITORA. f. *Naut.* Eina de pescar que vé a ésser com una forquilla de tres o de més púes. Fiska. || *Ter.* de les Balears. Trespúes. Tridente.

PESCAR AB FITORA. fr. *Fisgar.*

FITORADA. f. Colp de fitora. La ferida que fa. Fitorazo.

FITORAIRE. com. Qui fa, ven o maneja la fitora. Físgador.

FITORAR. v. a. Clavar la fitora. Fisgar.

FITOTECNIA. f. *Bot.* Part de la botànica que tracta dels principis relatius a la distinció, classificació y nomenclatura dels vegetals. Fitotecnica.

FITOTEROSSIA. f. Estudi dels canbis que poden succeir en el funcionament dels orgues de les plantes. Fitoterrosia.

FITOTIPOLITA. f. *Geol.* Fitolita.

FITOTOCEA. f. *Bot.* Conjunt de les modificacions qu' experimenta 'l pistil convertintse en fruita que conté llevors, fins al punt que, arrivant aquestes a un estat més perfet, ixen de llur envoltura. Fitotocea

FITOTOMIA. f. *Bot.* Anatomía vegetal. Fitotomia.

FITOTRAUMACIA. f. *Bot.* Estudi de les ferides de les plantes. Fitotraumacia.

FITOTROFIA. f. *Bot.* Nutrició de les plantes. Fitotrofia.

FITOTROPIA. f. *Bot.* Art de canviar les formes naturals de les plantes. Fitotropia.

FITURGIA. f. *Bot.* Art de conrear les plantes. Fíurgia.

FITXA. f. Peça petita d' os, marfil, etc., pera senyalar els tanlos quan se juga a les cartes, etc. Ficha. || Cada una de les peces del joch anomenat *dominó*. Ficha.

FIVALLER (Joan). *Biog.* Conceller de Barcelona, famós per la representació feta davant del rei Ferrán d' Antequera que 's resistia a pagar el dret del vegetal promovent conflicte públich (1416). Desde l' any 1406 al 1427 fou conceller cinch vegades; però conceller en cap no mes els anys 1418 y 1427. Aná en comissió pel Concell de Cent en moltes ocasions, inclòs quan el rei Ferrán morí a Igualada, haventlo designat marmessor (1416). Aquell meteix any assistí a les Corts d' Alfons V a Barcelona, com a síndich del braç popular. Portá de Col·leclera l' aigua de la font de Sant Just (Barna). Feu testament en l' any 1434, ignorantse les dates de son naixement y de sa mort. La firma d' ell era *Fiveller*.

FIXACIÓ. f. Acte y efecte de fixar. Fijación.

FIXAMENT. adv. m. Ab seguretat y fermesa. Fijamente. || Afentament. Atentamente, fijamente.

FIXAR. v. a. Ficar, clavar, assegurar alguna cosa. Fijar. || Establir o determinar les idees demunt d' un objecte que abans no estaven prou determinades, o estaven subjectes a controversia. Fijar. || *Quim.* Fer qu' estiguin quietes les partícules volàtils d' alguns cossos mixtes pera que no s' evaporin. Fijar.

FIXARSE. v. r. Permanéixer alguna cosa en un seti o paratge, com el dolor al braç, la idea a la imaginació, etc. Fijarse. || Parar esment, reflexionar sobre alguna cosa.

FIXAT, DA. p. p. Fijado.

FIXO, A. adj. Ferm, segur, cert. Fijo. || Estable, constant, immutable. Fijo.

FLABELL. m. *Ter.* VENTALL.

FLABELLACIÓ. *f. Med.* Acció de remoure l'aire pera refrescarlo o renovar-lo. **Flabelaci6n.**

FLACA. *f. Met.* FLAQUESA.

CONÉIXER LA FLACA. *fr.* SAPIGUER DE QUÍN PEU SE DOL.

FLAÇADA. *f.* Teixit de llana o cotó atapat i pent que serveix pera abrigall de llit. **Manta, frazada y bánova.**

FLAÇADER, *A. m. y f.* Qui fá flaçades. **Mantero, fabricant de mantas.**

FLAÇADETA. *f. dim.* Frazadilla.

FLACAMENT. *adv. m.* Dèbilment, fluixament. **Flacamente.** || **MAGRE.**

FLACH, *CA.* *adj.* Magre, Flaco || Dèbil, faltat de forces. **Flaco.** || Fràgil, qui cau fàcilment en alguna flaquesa. **Flaco, fràgil.** || *Met.* Dit de les coses immaterials, dèbil, sense força, com: *flaca* rahó. **Flaco.** || Faltat, com: *flach* de cap, de memoria, etc. **Flaco.**

FLACIT, *DA.* *adj.* Flonjo, moll, dèbil. **Flaco.**

FLAGELL. *m.* Instrument pera açotar. **Azote.** || *Met.* Calamitat, càstich. **Azote.**

FLAGELLACIÓ. *f.* Acte y efecte de flagellar. **Azotina, flagelaci6n.**

FLAGELLANT. *m.* Heretge del sigle XIII, que preferia la penitencia dels açots a la confessió sacramental. **Flagelante.**

FLAGELLAR. *v. a.* Pegar ab flagell. **Azotar.**

FLAGELLARIA. *f. Bot.* Mena de jonchs que se semblen a uns açots. **Flagelaria.**

FLAGELLÍFER, *A. adj. Bot.* Que té fils que semblen açots. **Flagelifero.**

FLAGERLET. *m. Mus.* Instrument de fusta ab boca y claus y sis forats, que arriba quasi a dues octaves. **Flagerlete.**

FLAGRANT. *adj.* Flamant, que se encèn.

FLAGRAR. *v. a.* ENCENDRE, CREMAR.

FLAHÓ, *m. Ant.* Home gras, fresch y roig. **Frescach6n, rollizo.**

FLAHONA. *f. Ant.* Dona robusta y forta. **Rollona.**

Flajolè

FLAJOLÈ.

m. Mus. Instrument de sons aguts a tall de fluviol. **Flajolè.**

FLAJOLISTA. *m.* Qui toca 'l flajolè. **Flajolista.**

FLAM. *m. y*

FLAMA. *f.* La part del foc que s'alça en forma piramidal. **Llama, flama.**

FLAMANT, *A. adj. Nou.* Flamante. || Resplendent, lluent. **Flamante.** || *Poët.* Lo que conté flama. **Flamígero.**

FLAMARADA. *f.* La flama que s'apaga aviat. **Llamarada.** || Ardor repenti que se sent a la cara. **Llamarada, soflama.** || La flama que 's fa a les atalies pera donar avis. **Almenara, llamarada, ahumada, humada.**

COM UNA FLAMARADA. *Expr.* Que dona a entendre la brevetat y poca duraci6 d'alguna cosa. **Alumbre de pajas.**

FLAMAREIG. *m.* Conjunt de flames. **Flama, llama, llamarada.**

FLAMAROLA. *f.* Diminutiú de flama. **Llamecita.**

FLAMBERGA. *f.* Espasa de bon tremp. **Flamberga.**

FLAMEIG. *m.* FLAMAREIG.

FLAMEJANT. *p. a.* Lo que flameja. **Flamante.** || *Met.* Encès, com: ulls *flamejants* de rabia. **Encendido.**

FLAMEJAR. *v. n.* Fer flam, llençar llamarades. **Ardre, echar llamas.** || *v. a.* ONEJAR.

FLAMENCH, *CA.* *adj.* Ros. De cabell de color de foch. **Rubio.**

FLAMENCH, *CA.* *adj.* Natural de Flandes y lo que pertany a aquest país. **Flamenco.** || *m.* Aucell més gros que la cigonya y ab cresta. **Flamenco, feni-cóptero.**

FLAMICELL. *Hidrog.* Riu de la prov. de Lleida, continuaci6 del Capdella a partir de Senterada; passa pèls lermes de Puigerver, Llusà, Reguart, Erinyà, Ribert y Pobla de Segur, prop de quina vila desaigua a la vora del Noguera Pallaresa.

FLAMIDIÀ. *n. p.* Flamidiano.

FLAMÍGER, *A.* *adj.* Que fa flamarada. **Flamígero.**

FLÀMORA. *f.* Via estreta y llarga qu' es de colors molt vius, disposats en porcions iguals de cada color, ressaltant aixís més que les altres vies de la meiteixa tela. **Flàmula.**

FLÀMULA. *f.* Bandereta, faixa de tela de colors vius solta al aire. **Flàmula.** || Llanceta pera sangnar les besties. **Flème.** || *pl.* Roba en que s' hi figuren flames, y serveix pera cortines, etc. **Flàmulas.**

FLAN. *m.* Mena de crema solidificada. També se 'n diu *flahó y mantegada.* **Flan.**

FLANCH. *m. Fort.* La part del baluart que fa àngul entrant ab la cortina y eixit ab la fatxada. **Flancho.** || *Mil.* Costat d' algun cos de tropa. **Fianco.** || El costat de la persona.

FLANCONADA. *f.* A la esgrima és un cop de quarta obligada que causa ferida a les illades del contrari. **Flanconada.**

FLANQUEADOR. *m.* Soldat que deu explorar y protegir el flanch. **Flanqueador.**

FLANQUEJAR. *v. a.* *Mil.* Colocar una fortificaci6 respecte de un' altra o d' algun paratge, de modo que la seua artilleria arribi a qualsevulla de les seues parts. **Flanquear.**

FLANQUEJAT, *DA.* *adj.* *Blas.* Epítet del escut partit ab figures pèl costat. **Flanqueado.**

FLANQUERA. *f.* Peça del bast del cavall que cubia 'ls flanchs y parts de les illades: s' assegurava ab corretges al pitral y a la gropera. **Flanquera.**

FLANQUIS. *m. Blas.* Sotuer que sols té la tercera part de la seua amplaria. **Flanquis.**

FLANQUISAT, *DA.* *adj.* *Blas.* Epítet del escut que té triànguls o cercles als costats y no arriba a tocar-se ab la tercera part de la seua amplaria. **Flanquisado.**

FLAÓ, *f. Ter. Ibicench.* Coca ab formatge, menjar propi de 'l illa. **Torta del país con queso.**

FLAQUEÇA. *f.* La qualitat de flach. **Flaqueza, flacura.** || *Met.* Facilitat de caure en algún vici. **Flaqueza, fragilitat.** || Debilitat en coses immaterials, com en un argument. **Flaqueza.** || Falta de forces corporals. **Debilitad, flaqueza.**

FLAQUEÇA DE VENTRELL. Debilitat de ventrell. **Flaqueza de est6mag6.**

FLAQUEJAR. *v. n.* Debilitarse, perdre, mancar les forces. **Flaquear, flojejar.** || Perdre l' ànim o 'l coratge. **Desfallecer, flaquear.** || Desistir d' algún empenyo. **Flaquear.**

FLAQUER Y FRAISSE (Joseph). *Biog.* Ilustrat juriscònsult y escriptor, comentarista de dret y de qüestions històriques. Va fundar l' Acadèmia de dret administratiu, y va figurar en les més importants corporacions científiques y literaries. Durant molts anys va desempenyar la càtedra de dret polítich comparat a l' Universitat de Barcelona. Va morir als començos de 1889.

FLAQUÍSSIM, *A.* *adj. sup.* Flaquisímo.

FLAS. *m.* OLOR.

FLASCH. *m.* Eina, feta regularment de banya, ont

els caçadors hi portaven la polvora pera carregar la escopeta. **Frasco**.

FLASQUET. m. dim. Frasquito.

FLASSÀ. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. purament pagesívol, a la vora del riu Ter; té estació de F.-C. y 496 hab. || Poble del dist. mupal. de Jújols, depart. dels Pirineus Orientals.

Segell de Flassà

FLATA. f. *Entom.* Genre d' insectes hemipters, un xich semblants a les papellones. **Flata**.

FLATE. m. Aire aturat a alguna part del cos, que causa incomoditat. **Flato**.

FLATERIA. f. ADULCIÓ.

FLATONADA. f. Paraula vana, tonteria. **Necedad**.

FLATÓS. adj. FLATULENT.

FLATOSITAT. f. Qualitat de lo flatulent. **Flato-sidad**.

FLATULENCIA. f. La emissió dels flatos. **Flatulencia**.

FLATULENT, A. adj. Qui pateix flatos o lo que 'ls causa. **Flatulento**, **flatoso**, **flatuoso**.

FLAUGER o **FLAUGIER** (Joseph). *Biog.* Pintor, francès de neixement, quina vida artística passà a Catalunya. Nasqué en la segona meitat del segle XVIII y morí en 1812. Fou director de Llotja durant el domini francès a Barcelona, formant 'hi un museu de pintura. La cúpula de la iglesia del Hospital Militar (abans Seminari) és una de les millors obres seues.

FLAUT. m. *Ant.* TALÓS, TONTO.

FLAUTA. f. Instrument musich de vent, vuit, ab forats al llarch d' ell pera formar diversos tons tantantlos o destapantlos. **Flauta**. || BONA MAULA.

FLAUTA D' ORGA. Cada un dels canons d' estany, etc., que fá sonar el vent de les manxes y 'l moviment de les teclès. **Flauta de òrgano**.

FLAUTA DOLÇA. La que té embocadura pera introduir l' aire y formar el sò. **Flauta dulce**.

FLAUTA TRAVESSERA. La qu' està tapada per la part de dalt y reb l' aire per un forat, aplicantla a la boca de través. **Flauta travessera**.

FLAUTAT. m. Registre de l' orga, que imita les flautes. **Flautado**.

FLAUTEIG. m. Toch de flauta. **Flauteo**.

FLAUTEJAR. v. n. Tocar la flauta. **Flautear**.

FLAUTER. m. Constructor y tocador de flautes. **Flautista**, **flautero**.

FLAUTÍ. m. dim. **Caramillo**, **flautillo**. || Flauta petita de sons aguts, usada per les musiques militars. **Flautín**.

FLAUTISTA. m. Tocador de flauta. **Flautista**, **flautero**.

FLAVEROLA. f. *Ornit.* Mena de curruca. **Flaveola**.

FLAVÍ. n. p. Flavio.

FLAVIA. f. Nom que a Barcelona 's dona, familiarment a certa mena de dones, y aixís se diu: *Quina flavial* Hembra.

FLAVIÀ. n. p. Flaviano.

FLAIRAR. v. a. Ensumar, olorar. **Oler**, **husemar**, **oliscar**, **olfatear**.

FLAIRE. m. Olor.

FLAIRÓS, A. adj. Lo que fá olor. **Oloroso**.

FLAISÀ. m. y

FLAYSÁN. m. *Ornit. ant.* FAYSA.

FLEBARTERIODIALGIA. f. *Med.* Aneurisma varicosa. **Flebarteriodialgia**.

FLEBECTASSIA. f. *Med.* Dilatació d' una vena. **Flebectasia**.

FLEBITIS. f. *Med.* Inflamació de la membrana interna de les venes. **Flebitis**.

FLEBÓFOR, A. adj. Que té venes. **Flebóforo**.

FLEBOGRAFÍA. f. *Cir.* Descripció de les venes. **Flebografia**.

FLEBOLOGÍA. f. Tractat sobre les arteries. **Flebologia**.

FLEBORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia procedent de les venes. **Fleborragia**.

FLEBORREXIA. f. *Cir.* Esquins d' una vena. **Fleborrexia**.

FLEBOTOMÍA. f. Art del sangnador. **Flebotomia**.

FLEBOTOMIÀ. m. Professor de flebotomia, sangnador. **Flebotomiano**.

FLEBÓTOM. m. *Cir.* Eina pera sangnar sense perill d' atravessar la vena. **Flebótomo**.

FLECA. f. Forn de coure pa. **Pastisseria**. **Panaderia**. || Establiment o lloch pera vendre el pa. En els temps mitjevals els municipis catalans dictaren ordenances pera el regiment de les fleques.

QUI VA A LA FLECA Y TAVERNA, FAMILIA AGENA GOVERNA. *Ref.* Denota la peresa dels llauradors que compren el pá per no còrrel. *Leña de romero y pan de panadera, la bordoneria entera*.

FLEOMA. f. *Ant.* FLEUMA.

FLECMÁTICH, A. adj. *Ant.* FLEUMÁTICH.

FLECTAR. v. a. y

FLECTARSE. v. r. Agenollarse. **Postrarse humilment**.

FLECTAT, DA. adj. y p. p. AGENOLLAT. **POSTRAT**.

FLEGMASÍA. f. *Med.* Nom genèrich de les inflamacions. **Flegmasia**.

FLEIX. *Geog.* Barri del terme de la Vall de Laguart, prov. d' Alacant.

FLEIX Y SOLANS (Francesch). *Biog.* Bisbe català del segle XIX, fill de Lleida. Va ocupar el bisbat de l' Havana y més tart va ésser arquebisbe de Tarragona, ont va morir l' any 1870, havent lograt fama de home molt docte y virtuós.

FLEOCIÀ, NA. adj. Que creix sobre les escorces dels arbres. **Fleociano**.

FLEOS. m. *Bot.* FLEU.

FLEQUER, A. m. y f. Qui té per ofici fer y vendre pá. **Panadero**.

FLESCA. f. Als forns de vidre és un canó de ferro com el d' una escopeta, ab que 's treu el vidre del forn y 's posa demunt del marbre o de la llosa de ferro pera formar les peces. **Puntel**, **caña**, **soplete**. || Canó petit y corb de metall pera bufar ab ell el flam d' un llum y fondre petites peces d' estany, plom, etc. **Soplete**.

FLET. m. Nòlit.

FLETAR. v. a. NOLEJAR.

FLETXA. f. Sageta. **Flecha**. || Troç de sarment ab una punta a un cap y un paper al altre pera tirar a les portes. **Rehilete**, **garapillo**, **repollo**, **garapullo**. || La qu' és a manera de illança. **Venabio**. || *Met.* Paraula picant o altra cosa que fá pena. **Flecha**.

COP DE FLETXA. **Flechazo**.

MATAR AB FLETXA. *fr.* **Flechar**.

FLETXA (Mateu). *Biog.* Mestre y tractadista musical. Nasqué en 1520 a Prades, en el Rosselló, y 's feu monjo del Carme a Valencia. En 1519 l' enviaren al monastir de la Portella, a Catalunya. Fou molt estimat del sant pare Sixt V. Per ses qualitats extraordinaries en l' art fou «prefet» dels musichs del empede-

rador Carles I. Morí a Solsona en l'any 1604. Compougué diversos llibres, publicats a Espanya y al extranger.—*Libro de música de punto* (Praga, 1531). *Las ensaladas del tío Fletxa* (id., id.). *Divinarum complectarum psalmi*, etc. Praga, 1588).

FLETXADA. f. Acte de disparar la fletxa. La fèrda que ja. Flechazo.

TIRAR AL COR UNA FLETXADA. Enamorar, causar una sensació simpàtica, amorosa. *Dar flechazo*.

FLETXADOR, A. adj. Qui fletxa. Flechador. || Se diu dels ulls y de les mirades que commouen vivament. Flechador.

FLETXER. m. Tirador de fletxes. Flechero, flechador.

FLETXERA. f. *Nàut.* Mena de canoa molt llarga ab una vela. Flechera. || Embarcació de rems, usada pera navegar per alguns rius de Amèrica. Flechera.

FLETXERIA. f. Companyia de fletxers. Flecheria.

FLEU. m. *Bot.* Plantes graminies quin exemplar és l'anomenat *Fleu dels prats*, ab tanyes de més de 85 centímetres, ab les espigues violàcies mentres están florides. Fleo.

FLEUMA. f. Pituita, el més fret y humit dels quatre humors del cos humà. Flema. || *Met.* Lentitut, trigança. Flema. || Pesat, catxaça. Posma, flema, sorna, pánfilo, pachorra, vilordo, fle-mudo, pachurrudo. || *Quim.* Humitat fastigosa e insípida que ix dels cossos naturals per medi de la destilació y té usos molt útils. Flema.

AB FLEUMA. m. adv. Ab catxaça. *Pesadamente*.

GASTAR FLEUMA. fr. Obrar ab calma. *Gastar flema*. || No alterar-se pera res. *Gastar flema*.

FLEUMAMENT. adv. m. Ab fleuma. Lentamente, Perezosamente.

FLEUMARIA. f. FLEUMA, 2.

FLEUMÀTICH, CA. adj. Lo que pertany a la fleuma o'n participa. Flemàtico. || Patxorra, sorna, pesat. Flemàtico.

FLEUMÓ. m. *Med.* Tumor o inflamació que's forma a algunes parts del cos y especialment a la boca. Flemón.

FLEUMÓS, A. adj. Lo que participa de la fleuma o la produeix. Flemoso, flemàtico.

FLEURY. *Geog.* Poblet del dist. mupal. d'Ur, cantó de Sailagosa, depart. dels Pirineus Orientals.

FLEXIBILITAT. f. Blanura, docilitat, facilitat pera poguearse doblegar. Flexibilitad. || *Met.* Disposició d'ànim pera cedir fàcilment. Flexibilidad.

FLEXIBLE. adj. Fàcil de doblegarse. Flexible. || *Met.* Dòcil. Flexible, dòcil.

FLEXIBLEMENT. adv. m. D'una manera flexible. Flexiblemente.

FLEXIÓ. f. La acció de doblegarse. Flexión. || *Gram.* Modificacions que sofreixen les paraules en la terminació, ja sigui declinantes, ja conjugantles. Flexión.

FLEXIR. v. a. Doblegar, vinclar.

FLEXOR. adj. Epítet dels muscles que serveixen pera doblegar algunes parts del cos. Flexor.

FLEXUÓS, A. adj. Que anguileja. Flexuoso. || *Bot.* Se diu dels orgues que moltes vegades están encorvats pèl llarch. Flexuoso.

FLEXURA. f. Doblegadura.

FLIBOT o **FILIBOT.** m. *Nàut.* Nau llarga y baixa, que no té ni timó ni mastelers, y és de cabuda de cent tonelades. Flibote, filibote.

FLIBUSTER o **FILIBUSTER.** m. Pirata.

FLICA. m. y f. Astut, dissimulat. Socarrón, redomado, sollastre, polizón.

FLICA (Forat de la). *Geog.* Petita cova situada prop la Pobla de Segur.

FLICANDÓ. m. Guisat que regularment se fa de vadelles enllardada. Fricandó.

FLICAR. v. a. Pegar.

|| L'ASE 'M FLICH! *Expr. fam.* Peste. ¡Mala peste!

|| JO'T FLICH! *Expr. fam.* ¡Caramba!

FLICTENA. f. *Med.* Tumor transparent a manera de butllofeta o bombolla que's fa a la pell y conté humor aquós y no pus o materia. Flictena.

FLISIS. f. *Med.* Erupció de la pell. Flisis

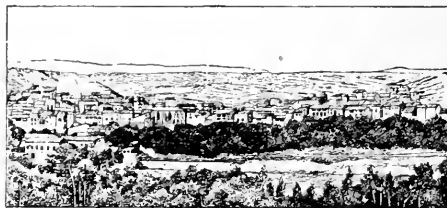
FLIST, FLAST. Veus qu'expressen el soroll del cop y'l neteix cop que algú dona a un altre. Zls, zas.

FLIX. m. *Nàut.* Filàstica.

FLIX. *Geog.* Quadra del terme d'Assentiu, dist. mupal. de Belcaire, prov. de Lleida. || Vila de la

Segell de Flix

Vista de Flix

prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gadesa; és a la vora del l'Ebre, té estació de F. C. y 2,478 hab.

FLIXAR. v. a. *Ant.* AFLUIXAR.

FLOCADURA. f. Fimbria, franja.

FLOCAL. adj. Mena d'avellaner.

FLOCAR. v. a. PEGAR, DONAR.

FLOCARSE. v. r. MENJARSE, BEURE'S.

FLÒCAT AQUEIXA. *Loc. fam.* PELA AQUEIX PRÈSSECH.

FLOCH. m. Llaç. Lazo, fleco. || Qualsevol fil que penja a la roba. Mota. || *Ter.* Pom d'avellanes. Fajo. || Defecte de poca entitat. Mota. || *Nàut.* FOCH. || pl. Els blens, ratlladures de banya, etc., que's posen al tinter. Algodones. || Els fils sols que hi ha al cap de les peces de drap. Pesolada. || La flor vermella de l'avellaner. Flor hembra del avellano. || *Ter.* ENSENALL. || *Ictio.* Nom que's dona a les Balears al peix anomenat a Catalunya VETA, ANGUILETA, CINTA, DONCELLA.

FLOCH DE CABELLS. La porció separada dels demés. Mechón. || Els que pengen del cap. *Guedeja, ve-deja*.

FLOCH DE LA BARBA. El pel que hi neix. Bozo.

FLOCH DE LLANA O DE NEU: BORRALLÓ, 1, 2.

FLOCH DESFILAT. *Cairel*.

PENJÀRNEHI A ALGÚ UN BON FLOCH. fr. *Met.* Ésser censurat. *No ser bien contado a uno ó serle mal contado*.

FLOCONDINA. f. Els flochs o sarrells que pengen dels tovallons, tovalloles, etc. Fleco.

FLOGIST. m. *Quim.* Principi imaginat pera expli-

car la naturalesa del calòrich y de la combustió. **Flogisto.**

FLOGÍSTICH, CA. adj. Se diu de tot medicament que té propietat pera promoure 'l calor intern. **Flogístico.** || Qu'és produït per la inflamació. **Flogístico.**

FLOGISTOLOGIA. f. Tractat dels combustibles. **Flogistología.**

FLOGÍTIDA. f. *Min.* Pedra preciosa a quin interior sembla qu'hi brilli una flama. **Flogitida.**

FLOGOQUÍMIA. f. *Quím.* Part de la química que tracta dels cossos inflamables. **Flogoquímia.**

FLOGOSIS. f. *Med.* Inflamació, ardor. **Flogosis.**

FLOMAIRE. m. *Ant. RIU.*

FLONJAMENT. adv. Ab mollesa.

FLONJOSITAT. f. Mollesa.

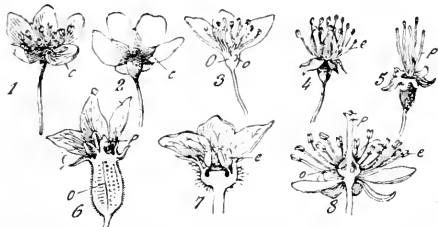
FLONJO, A. adj. Tou, esponjós. **Fofó, fonje.**

POSAR FLONJO. fr. *Mullir.*

FLONX, JA. adj. **FLONJO.**

FLOQUET. m. dim. **Flequillo, flequecillo.**

FLOR. f. Producció de les plantes, composta comunment de varies fulles de diferents formes y colors que ixen d'una ponceïlla, ont s'hi contenen els

Flor: 1, corola; 2, càlcer; 3, fils de les flors; 4, pistils; 5, fàll de la flor; 6, flor mascle de meló; 7, flor lemella de meló; 8, flor d'abdós sexes (tíla).

orgues reproductors de les meteïxes plantes. **Flor.** || *Met.* Lo més pur y peïfet d'una cosa. **Flor.** || Entereça virginal. **Flor.** || La del blat, raïms, etc. **Cierna.** || Joch d'envit en que fa flor qui reuneix tres cartes de un meteïx coll. **Flor.** || A les pells adobades, la part exterior qu'admet puliment. **Grano, flor.** || La de llimoner y taronger. **Azahar.** || La de magraner. **Balaustra, granadino.** || La de passionera, **Granadilla** ó flor de la pasión, murucuyal. || pl. *Ant. Mens-truu.* || *Ret.* Tropos, figures y tot lo qu'adorna la oració. **Sales, flores.**

FLOR D'AMOR. Planta de jardí que creix fins l'alçada d'un home; fa la flor en figura de mocn de gall d'Índi y 'l seu color més comú és el carmesí o de porpra y mai se mustiga. (*Vegis Vellut*) **Amaranto, flor del amor, moco de pavo, cresta de gallo.**

FLOR D'AUBAT. *Bot.* CLAVELINA DE MORT.

FLOR DE CUCUT. *Bot.* PRIMAVERA.

FLOR DE L'AIGUA. Superfície de l'aigua. **Flor ó lengua de agua.**

FLOR DE LA ABELLA. *Bot.* ABELLERA.

FLOR DE LA ETAT. La joventut. **Flor de la edad.**

FLOR DE LA SAL. Escuma rogenca que produïx la sal y té us en la medicina. **Flor de la sal.**

FLOR DE LLIS. Lliri que s'pinta al blasó de la casa reial de França. **Flor de lis, encomienda de Santiago.**

FLOR DE LLOQUETA. *Bot.* HERBA NEGRA.

FLOR DE NINOU. *Bot.* NADALES.

FLOR DE PAPER. Planta. **Siempreviva, flor de papel.**

FLOR DE PARADÍS. Arbre del Perú que fa trenta o quaranta flors en un floch totes diferents y de variats colors. **Flor del paraíso.**

FLOR DE SEMPRE DURÀ. *Bot.* **Pie de gato, perpetua dioica.**

FLOR DEL SOL. Planta que fa una flor groga com l'or. **Flor del sol.**

FLOR DE TOT L'ANY. Planta de varies espècies, que els hermètics busquen pera la trasmudació dels metalls. **Lunaria, hierba de la plata.**

FLOR DEL VENT. *Bot.* **Pulsatilla.**

FLORS CORDIALS. *Farm.* Barreja de flors de violeta, borratxa, buglosa y rosa. **Flors cordiales.**

FLORS BLANQUES. *Med.* Fluix blanch, malaltia en algunes dones. **Flors blancas.**

FLORS DE MÀ. Les artificials **Flors de mano.**

FLORS DE PRÉSSECH. *Bot.* **Flors de melocotón.**

FLORS DE SANT JOAN. *Bot.* Planta de la família de les compostes que fa florettes grogues. || **SEMPREVIVES BORDES.** || **PERICÓ GROCH.** **Siemprevivas silvestres ó amarillas.**

FLORS DE ZINCH. *Farm.* Oxit de zinch sublimat. **Flors de zinc, òxido de zinc. Òxido de zinc, protòxido de zinc, flors de zinc, protosilicato de zinc, catamina luminosa.**

A FLOR D'AIGUA. A la superfície, a la cara de l'aigua. **A flor de agua.**

ADORNAR, GUARNIR DE FLORS. fr. **Flouear, floueteare.** **AJUSTAT A FLOR.** S'aplica a la peça qu'està embutida dins d'un'altra, quedant a un meteïx pla la superfície de abdues. **Ajustado a flor.**

BONA FLOR, O FLOR SENS OLOR. *Met.* Astut, dolent. **Mala cuca, sollastre, sollastroñ.**

CAURE LA FLOR. **Desflorecer, desflorecerse.**

COM UN POM O RAMELLET DE FLORS. *Expr.* Pondera la gentilesa y bon aspecte d'alguna persona o cosa. **Como mil flores, como un cielo, como una bendición.**

CONÈIXER, ENTENDRE LA FLOR. fr. *Met.* Penetrar la mala Intenció o trampa que's fa al joch. **Conocer, ver el juego, entender la musa, descornar la flor, caer en el chiste.**

EN FLOR. m. adv. Abans del punt o perfecció de alguna cosa. **En flor, en cierna.**

ELS UNS NEIXEN AB UNA FLOR AL CUL, ELS ALTRES AB UNA BANYA. *Ref.* Denota que uns són afortunats y altres desgraciats. **Unos nacen con estrella, otros estrellados ó sin ella; quien ha ventura, quien ha ninguna.**

MORIR EN LA FLOR DE LA ETAT O DE LA JOVENTUT. fr. Se diu quan algú mor jove. **Caer en flor.**

NEIXER AB UNA FLOR AL CUL. fr. *Met.* Ésser algú afortunat en tot lo que fa o preté. **Nacer de pies.**

ÈSSER FLORS Y VIOLES. fr. Ésser lleugers y suaus els treballs presents en comparació dels que han de vindre. **Ser tortas y pan pintado.**

TREURE FLOR LES PLANTES. fr. **FLORIR.**

UNA FLOR NO FA ESTIU NI DUES PRIMAVERA. *Ref.* **UNA ORENETA NO FA ESTIU, etc.**

FLOR (Roger de). *Biog.* Famós aventurer català nat a Tarragona l'any 1262. Dedicat a la carrera de

les armes, va fer la guerra als moros, fentse després templari a Barcelona; se'n va anar a Palestina ab la darrera crenada, defensant heroicament la ciutat de Sant Joan d'Acre, que a la fi va caure en poder dels turchs (1291). Llavors va armar una petita esquadra, recorrent ab ella el Mediterrà, conquistant gran nomenada y moltes riqueses, y ajudant poderosament a la conquesta de Sicília per En Fadrich de Aragó, qui 'l nomenà visalmirall. Després va anar a oferir els seus serveis a l'emperador Andrònicus de Constantinopla, y al devant de 2.000 catalans va derrotar a l'exèrcit turch, lo que li va valdre 'l títol de Cèssar y la mà de la germana de l'emperador; més aquest, tenint por d'ell, el va fer assassinar traïdorament poch temps després (1307).

Roger de Flor

FLORA. f. *Mit.* La dèsea de les flors. || Nom de dona. || El conjunt de plantes produïdes per la naturalesa, y en parts, la de cada país determinat. || — **FLORA.** El text que les descriu y enumera.

FLORACIÓ. f. *Bot.* El temps de florèixer les plantes. **Floració.**

FLORADA. f. Entre abellers, el temps que dura una flor. **Florada**

FLORADES. f. pl. Referintse al blasó, bandes, brodatures y altres peces acabades en flors. **Floradas.**

FLORAL. adj. *Bot.* Fulla immediata a la flor, de la mateixa forma y color d' ella, encara que de distint tamany que les demés de la planta. **Floral.** || Lo referent a la flor.

FLORALIA. f. Conjunt de flors. Festa de les flors.

FLORALS. f. pl. Festes en honor de Flora, que 's celebraven ab llivertinaige als derrers d' Abril y primers de Maig. **Florales.**

JOCHS FLORALS. Jochs celebrats en obsequi als poetes ab premis de flors y joies pera 'ls autors de les millors composicions poètiques. Començaren a Tòlosa de França l' any 1334, fundats per Ramon Vidal. L' any 1490 una dama de distinció, per nom Clemencia Isaura, va deixar quantiosos bens a aquesta institució. Joan d' Aragó, el Caçador, la va introduir a Catalunya l' any 1388, y l' 1859 la va restablir el ajuntament de Barcelona. **Juegos florales.**

FLORAR. m. Donar flor. Se diu dels arbres y plantes, singularment dels que 's conueuen pera 'l fruit. **Florar.**

FLORAT, DA. adj. *Blas.* Se diu de les bandes, orles y altres peces que acaven en flors y fulles de trèbol. **Florado.**

FLORATXÓ. m. Flor gran que solen estampar als teixits de mal gust. **Floripondió.**

FLORAVIÀ. *Bot.* Planta de la familia de les compostes. || **CARTESTRELLAT.**

FLORAVIA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les ambrosiàcies, que 's cria als llochs secs y pedregosos y s' usa contra 'l mal de rabia. **Cachurrera menor.** || **HERBA ESPITLLERA.**

FLORAIRE. m. y f. Qui fá o ven flors de má. **Ramillero, florero.**

FLORDELLISAR. v. a. *Blas.* Adornar ab flors de lliri. **Flordelisar.**

FLOREIG. m. Esgrima, vibració de la punta del floret. **Floreo.** || Preludi, ensaig dels esgrimidors. **Floreo.** || Nom que 's dona als treballs de manera que representen pámpols, fulles y altres obgecles.

FLOREIXENT. adj. Que progressa, que millora. Dit de les èpoques, de les arts, de les ciències, etc. **Floreiente.**

FLOREIXER. v. a. Florir.

FLOREJACHS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Cervera; és dalt d' un turonet y té 1,050 hab.

FLOREJADOR. A. s. y adj. Qui floreja. **Florador.**

FLOREJAR. v. a. Guarnir ab flors. **Florrear, floretear.** || Triar lo millor. **Escoger, desnatar.** || *Mar.* Establir-se o trovar-se una cosa a flor d' un' altra. **Florrear.**

FLOREJAT, DA. adj. Se diu de les lletres majúscules que porten algún adorno. **Floreado.** || Se distingeix ab aquest epítet el color sobreposat a la plata o a l' or de les pintures. **Floreado.** || Tot lo que porta flors com ornament.

FLORENCI. n. p. **Florencio.**

FLORENÇA. f. **Florençia.**

FLORENÇADES. f. pl. Parlant del blasó, son unes creus quins braços acaven ab una flor de llis. **Florenzadas, florelidadas.**

FLORENCIA. f. Mena de tafetà o tela de seda fabricat a Avinyó, Lió y Zurich.

FLORENTÍ, NA. adj. Natural de y pertanyent a Florençia. **Florentín, florentino.**

FLORERA. f. Ramellet de flors. **Ramillete.** || Gerro pera posar'hi flors. **Maceta, ramilletero.** || Qui ven flors. **Ramilletera.**

FLORES Y VALLS (Joseph). *Biog.* Remarcable jurisconsult que va néixer a Girona l' any 1829, haventse distingit per la munió de treballs que li donàren renom merescut. Va ésser president de la societat gironina d' Amichs del País, formant part al ensem de moltes corporacions locals, en quines se li va conferir càrrech, y va morir en 1892.

FLORESCENCIA. f. L' acte de florir, y conjunt de fenòmens que presenta la flor en aquesta ocasió. **Florescencia.**

FLORESTA. f. Lloch poblat d' arbres, plantes y flors. **Floresta.** || Colecció de coses de gust o bé amenes. **Floresta.**

FLORESTA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és estació del F.-C. de Tarragona a Lleida y té 552 hab.

FLORESTER. m. Guarda de la floresta. **Florestero.**

FLORET. m. Lo més pur y perfet. **Flor.** || Mena de espasa de fulla quadrangular y molt prima que serveix pera exercitarse a l' esgrima. **Floreta.** || Espasa pera esgrimar. **Espada negra ó de esgrima, florete.** || Paper de la millor qualitat. **Florete.**

FLORET DE LA ETAT: FLOR DE LA ETAT.

FLORETA. f. dim. **Floreçilla, florecita.** || La dels ormeigs de les cavalcadures. **Floreta.** || pl. *Fam. Americones, requiebros.*

FLORETEJAR. v. a. Adornar ab floretes. **Floretear.** || Manejar el floret.

FLORELISTA. s. y adj. Bon esgrimidor de floret. **Floretista.**

FLORETS. m. *Ter.* Alcofol de grau molt elevat.

FLORÍ. m. *Numis.* Moneda dita aixís perque 's va encunyar primerament a Florençia l' any 1252. Va començar a usarse a Catalunya l' any 1285, y valia sis y deu sous; a Aragó l' any 1390, y valia onse sous; a Venècia l' any 1386, y valia quinze sous. Segons Campmany, la seua llei era de vintiquatre quilats, el pes una dracma o siguin tres diners o setanta dos grams; se dividia en vint sous o en vintiquatre diners. Segons llurs fletxes y altres qualitats extrínseques, se deia sensillament: *florí d' or de Florençia, del sagell, ducat, de galera, llarch, estret, de grossos,* etc. A Barcelona un florí feia de quinze a setse sous barcelonins, segons el cambi; segons el seu preu se regulava en cinch besants.

FLORIÀ. n. p. **Florián.**

FLORIANA. f. Secta del sigle II, que posava un Deu sol per principi del mal, y per consegüent de dos principis; negava 'l judici y la resurrecció, y que el Salvador fos nat de Mare Verge. **Florriana.**

FLORIANA (Gabriel). *Biog.* Metge notable, nat a Palma l' any 1774 y mort a la mateixa ciutat l' any 1856. Va conueuar les lletres, la musica, la botànica y altres rams. Era, además de metge, bon operador y filòsof seriós.

FLORIANOS. m. pl. Sectaris del sigle II, mena de maniqueus, oposats a creure en el judici final y la resurrecció. **Florianos.**

FLORICOL. m. *Ter.* **COLIFLOR.**

FLORICULTOR, A. m. y f. La persona que 's dedica a la floricultura. **Floricultor.**

Segell de Florejacchs

FLORICULTURA. f. L' art de conrear les flors. Floricultura. || Conreu de les flors. Floricultura.

FLORIDA. f. Florescència.

FLORIDA BLANCA. Bot. *Hierba blanca*. || Aplech de flors en un camp.

ESTAR A LA FLORIDA 'LS BLATS, etc. fr. FLORIR, 4.

FLORIDAMENT. adv. m. Elegantment. Floridament.

FLORIDÍSSIM, A. adj. sup. Molt florit. Floridísimo, florentísimo.

FLORIDRINA. f. *Qum.* Principi cristallísable, blanch, nacrat, amargant, no açoit, soluble a l' alcohol i poch a l' éter, que s' extreu de l' escorxa i les arrels de certs arbres, com les pomeres, els cirrers, etc. Floridrina.

FLORIDURA. f. Bolet que ataca totes les substancies orgàniques en descomposició; és com una mena de borbissol blanquinós, que acaba per tornarse negre. Moho.

TREURE LA FLORIDURA. fr. *Desenmohecer*.

FLORIFER, A. adj. Poët. Lo que fá flors. Florifero, florigero.

FLORIFORME. adj. Lo que té forma de flor. Floriforme.

FLORILEGI. m. Colecció de flors. Florilegio.

FLORIR. v. n. Treure flors les plantes. Florecer. || Brillar, lluir ab les virtuts o prendes d' ingení. Florecer. || *Met.* Prosperar les ciencies, el comerç, etc. Florecer. || Dit dels blats, vinyes, etc. Cerner, estar en ciernes. Menstruar.

FER FLORIR. fr. Fer que algú s' esperi en algun paratge més temps del regular o del que s' havia convingut. *Hacer llevar poste*.

NO DEIXAR'HO FLORIR. fr. Gastar promptament les coses. *No dejar criar moho*.

FLORIRSE. v. r. Cubrirse de floridura. Enmohecerse, tomarse de moho. || Neguitejarse, estar impacient. Consumirse, pudrirse, deshacerse. || v. r. *Met.* Esperar algú o alguna cosa molt més de lo regular. *Llevar poste*.

NO FLORIRSELI A ALGÚ ALGUNA COSA. fr. *Met. fam.* Descobrir ab facilitat lo que sap. *No hacersele postema*.

FLORISTA. m. y f. FLORAIRE. || s. y adj. La persona que fabrica o ven flors. Florista.

FLORIT, DÁ. adj. Plè de flors. Florido. || Cubert de floridura. Mohoso, enmohecido, tomado, tomado de moho. || *Met.* Lo més pur o escullit. Florido. || Elegant, plè d' erudició. Florido. || p. p. Florecido.

FLORIT (Joseph). *Biog.* Poeta y metge famós de Valls, molt erudit. Va escriure en vers sobre qüestions de la seua carrera. Va defensar la *tríaca magna*.

FLORÓ. m. *Pint. y arq.* Florón. || m. *Arq.* Adorno a mena de flor molt gran, usat en la pintura y en l'arquitectura, o be ornament esculpit que representa una fulla o una flor, marcadament al estil oïval, que serveixen de complement al acabaments, als dosselets, etc. Començaren a usarse al segle XII, prenent major importancia als sigles XIII y XIV, y desde el segle XVI foren substituïts per tanys prismàtics. Florones.

FLOROMANÍA. f. Manía per les flors. Floromanía.

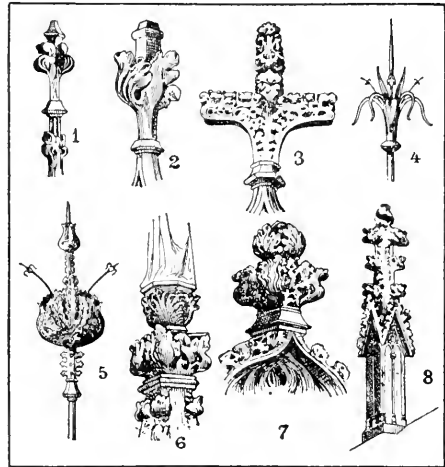
FLORONCH, m. Gra dolent. Divieso, venino.

FLOS (Francesch). *Biog.* Ecclesiástich valencià, vice-secretari del Sant Pare Alexandre VI. Bisbe de Elna, patriarca de Constantinopla, llegat del papa a França y l' any 1503 creat cardenal diacre. Va morir a Roma y reposa a la basilica de Sant Pere.

FLOSADA. f. Certa mena de peix. Flosada.

FLÓSCUL. m. Bot. Cadescuna de les floretes de corola tancada que formen una flor composta. Flósculo.

FLOS SANCTORUM. m. Llibre que conté les vides dels sants pèl meteix ordre que les celebra la Iglesia. Flos Sanctorum.

Floró: 1, de la cadira prioral a la cartoixa de Valldemosa (Mallorca); 2, de la catedral de Palma; 3, adossat al sepulcre del bisbe Saperà; 4 y 5, florons de reixats de ferro; 6 y 7, de l'escala de la trona a la Seu de Barcelona; 8, del Palau de la Diputació de Barcelona.

FLOT. m. Onada.

FLOTA. f. Esquadra de barcos de guerra. Flota. || Conjunt d' embarcacions de comerç destinades a portar fruits o altres efectes. Flota. || *Ant.* MULTITUT, GENERACIÓ.

FLOTACIÓ. m. Surament.

FLOTAR. v. n. SURAR.

FLOTATS (Marian). *Biog.* Escriptor del segle XIX, natural de Cervera. Va cursar lleis y era oficial del Arxiu de la Corona d' Aragó. Va redactar y dirigir algun temps el diari *El Telégrafo*, ont hi va publicar «Efemérides de la historia de Cataluña.» Junt ab n' Antoni de Bofarull va traduir la *Crónica* del rei en Jaume I d' Aragó, (Barna. 1848).

FLOTETA. f. dim. Flotilla.

FLOTXA. s. f. Ab que 's significa l' ornament fet de fil o de llana, etc., en forma de flochs. Flojel.

FLUAT. m. *Quím.* Combinació de diferents òxits ab l' àcid fluorích. Fluato.

FLUATAT. adj. Lo qu' está combinat ab l' àcid fluorích. Fluatado.

FLUCERINA. f. *Min.* Floruro de ceri, rogench, cristallí, infusible a la fiesca y atacable pèls àcits. La seua duresa es superior a la de la calç. Flucerina.

FLUCTÍCOLA. s. y adj. Habitant de les aigües. Fluctícola.

FLUCTÍGENA. s. y adj. Nascut a les aigües. Fluctígena.

FLUCTISSÒ, NA. adj. Poët. Se diu del ambit o espai ont hi ressonen les ones del mar. Fluctisono.

FLUCTUACIÓ. f. Moviment de les onades. Fluctuación. || Indeterminació, dupte. Fluctuación.

FLUCTUANT. p. a. Fluctuante.

FLUCTUAR. v. a. Nadar, ésser portat demunt les ones. Fluctuar. || Estar en perill de perdre al mar. Fluctuar. || Duptar. Vacilar, fluctuar.

FLUCTUÓS. A. adj. Que fluctua. Fluctuoso.

FLUCTUOSITAT. f. Qualitat de lo fluctuós. Fluctuosidad.

FLUELITA. f. *Min.* Fluat d' alumina. **Fluelita.**
FLUENCIA. f. Qualitat de lo qu' es fluent. **Fluència.**

FLUENT. adj. Lo que flueix. **Fluyente.**
FLUIDAMENT. adv. m. Ab fluidesa. **Fluidamente.**
FLUIDESA. f. La qualitat del fluit. **Fluidez.**
FLUIDIFICAR. v. a. Convertir en fluit. **Fluidificar.**
FLUIMENT. m. Acte y efecte de fluir els líquits. **Flujo.**

FLUIR. v. a. **Fluir.** || v. n. Rajar poch a poch un líquit. **Fluir.**

FLUIT, DA. adj. S' aplica al cos, quines partícules elementals se desuneixen fàcilment. **Fluido.** || Que flueix. **Fluido.** || Epítet del estil literari espontani y elegant. **Fluido.** || m. *Quim.* Cos líquit o gaseós. **Fluido.**

FLUIT ELÈCTRICH. Agent universal que 's suposa existeix neutralisat en totes les substancies y dona ocasió a gran nombre de fenòmens físichs, químichs, fisiològichs y meteorològichs. **Fluido elèctric.**

FLUIT GALVÀNICH. El fluit elèctric que 's desenrotlla pèl contacte de dos metalls diferents. **Fluido galvànico.**

FLUIT MAGNÈTICH. Agent que, com el fluit elèctric, se suposa qu' existeix o 's desenrotlla en els cossos, donant ocasió a fenòmens d' atracció, semblants als que resulten d' acostar a un iman un troç de ferro, níquel o cobalt. **Fluido magnético.**

FLUIX, A. adj. Poch tivant, poch apretat. **Flojo.** || De poca activitat o fortaleça. **Flojo.** || *Met.* Peresós, negligent, descuidat. **Flojo.** || Fàcil, incònstanc, lleuger. **Liviano.** || m. Curs de la sanch cap a qualsevulla part de la organisió ont preexisteix un estimul primitiu o simpàtic. **Aflujo.**

FLUIX O FLUIXETAT D' ORINA. Malaltia que consisteix en no poguerse contindre la orina. **Incontinencia, flujo de orina.**

FLUIX DE SANCH. Malaltia perillosa, que consisteix en cixir abundancia de sanch per la boca, nas o altra part del cos. **Flujo de sangre.**

FLUIX BLANCH. Malaltia propia de la dona.
FLUIX DE VENTRE. Evacuació freqüent del ventre. **Flujo de vientre.**

CREURE, ANAR, ETC., DE FLUIX. fr. Obrar sense reflexió. **Creer, partir de ligero.**

ESTAR FLUIX. *Ter.* No trovarse gaire be. **Encontrarse indispueto.**

FLUIX (N.). *Biog.* Jesuïta catalá, autor d' una *Historia Natural* que 's conservava en un convent de Carmelites descalços.

FLUIXA, f. Ter. ibicench. Aparell pera pescar. **Aparejo para pescar.**

FLUIXAMENT. adv. m. Ab calma, negligentment. **Flojamente.**

FLUIXAR v. a. **AFLUIXAR.**

FLUIXEJAR. v. n. No estar ben lligada, estar fluixa alguna cosa. Estar flojo. || Flaquejar. **Flaquear, flojear.**

FLUIXET. m. dim. **Flojito, flojillo.**

FLUIXELL. m. Pelicó que llença la roba de panyo o de tot altre teixit. **Zurrapa.**

FLUIXETAT. f. Flaqueça, debilitat. **Flojedad, flojera.** || *Met.* Negligencia, descuit. **Flojedad.** || Inconsideració, imprudencia. **Liviandad, ligereza.**

FLUM. m. *Ant. y*

FLUMAIRE o **FLUVI.** m. *Ant.* **RIU.**

FLUMISELL. m. dim. Riu de poca importancia. Un riu pirenench.

FLUOBORAT. m. *Quim.* Combinació d' una base ab l' àcid fluobòrich. **Fluoborato.**

FLUOBÒRICH, CA. adj. *Quim.* Calificació d' un àcid de fluor y boro. **Fluobòrico.**

FLUOBORUR. m. *Quim.* Combinació d' un fluorur ab un borur. **Fluoboruro.**

FLUOCERI. m. *Min.* Mena de substancia mineral, groga, de textura cristallina. **Fluocerio.**

FLUOR. m. *Quim.* Cos simple, que no s' ha pogut obtindre aislat y qu' entra en la composició de varies substancies. **Fluor.**

FLUORÍDRICH. m. *Quim.* Nom d' un àcid compost d' hidrògen y fluor; combinat ab les bases forma 'ls hidrofluats o fluorurs. **Fluorídrico.**

FLUORINA. f. *Min.* Cals fluatada. **Fluorina.**

FLUORITA. f. *Min.* Mineral compost de fluor y calci, blanch, verdós, rosat, pardo y ordinariament groch o violat. S' usa com a fundent en metalurgia y se 'n fan gerros, pedestals, copes y altres objectes consemblants. **Fluorita.**

FLUORITICH. adj. Epítet d' unes roques quina base es el fluor. **Fluoritico.**

FLUORUR. m. *Quim.* Combinació del fluor ab un altre cos simple. **Fluoruro.**

FLUOSILICAT. m. *Quim.* Combinació del àcid fluosilich ab una base. **Fiuosilicato.**

FLUVIÀ (Antoni de). *Biog.* Senyor del castell de Palautordera, en el segle XVII. Morí asseninat pèl vandalisme de les tropes castellanés, el primer de Febrer de 1640, victima de la seua bona fè, al donar entrada en son castell, baix paraula d' honor, als soldats forasters que ab sanch freda ho saquejaren tot, atropellant y asseninat crudelment a quantes dones y criatures indefenses eren refugiades en el casal.

— (FRANCESCH). *Biog.* Jesuïta. Nat a Olot en 1699, mort a Ferrara (Italla) en 1783. Fou notable professor de filosofia y de teologia, a Barcelona.

— (P. RAIMONT). *Biog.* Capità del últim comte de Urgell, que 'l 27 de Juny de 1413 sostingué un fort combat contra la ciutat de Lleida, haventse tingut de retirar ab grans perdues.

El riu Fluvià a la banda de Sant Joan les Fonts

FLUVIÀ. *Hidrog.* Riu de la prov. de Girona; neix a tramontana del Grau d' Olot; passa per Sant Esteve de Bas, Les Preses, Olot, Castellfuit de la Roca, Argelaguer, Besaliú, Dosquers, Esponellá, Bàsca, Sant Miquel de Fluvià y Torroella de Fluvià y desaiqua al mar tocant a Sant Pere Pescador.

FLUVIAL. adj. Pertanyent als rius. **Fluvial.**

FLUVI-MARÍ, NA. adj. Epítet dels sediments que les aigües fluvials depositen al mar. **Fluio-marino.**

FLUVIOL. m. Instrument de vent fet moltes vegades

Fluviol

des de canya. Té varis forats y és de curta llargada. **Fistula, flauta.**

FLUVIOLAIRE. m. y

FLUVIOLER. m. Qui toca 'l fluviol o qui 'n fa. **Flautista.**

FLUX. m. Moviment dels cossos líquids. **Flujo.**

FLUX Y REFLUX DEL MAR. El creixent o minvant del mar. *Flujo y refluxo del mar, acceso y receso del mar.*

FLUXÀ (Gullem). *Biog.* Relligió mallorquí, natural de Palma, canonge penitencier d' aquella sèu. Se distingí com a partidari del arxiduc Carles d' Àustria, havent-se desterrat de Mallorca y de tots els dominis d' en Felip V desde 1715 fins al 1725, havent mort a Palma en 1743.

— (PAU). *Biog.* Relligió mallorquí del segle XVI. Dominich desde 'l 1580. Predicador eloqüentíssim. En 1598 prior del convent d' Ibiça. Fou bon escriptor. Morí a Palma en 1604.

FLUXENCH Y TRELL (Miquel). *Biog.* Pintor taragoní del segle XIX; catedràtic de Llotja a Barcelona. Havia estudiat una temporada a Roma. Pintà algunes obres de tema històric y altres de relligioses. D' aquestes últimes hi ha bona mostra en la catedral de Tarragona.

FLUXER. *Ant.* FLUX Y REFLUX DEL MAR.

FLUXIÓ. f. Flux d' humor que corre a alguna part del cos y la danya. **Fluxión.**

FLUYENT. adj. Que flueix, que corra. Cada un dels dos rius que conflueixen.

FO. *Gram. ant. y ter.* Fou, sigué. Feu.

FOCA. f. *Zool.* Vaca marina, animal anfibí. **Foca,** león marino, becerro marino, manatí, manatí, lamenatin.

FOCAL. adj. Lo que pertany o fa referència al focus. **Focal.** || Lo que 's troba al focus dels raigs lluminosos d' un mirall o d' un lente o vidre de multiplicar. **Focal.**

FOCEA. f. Ciutat de Jònia, colònia dels atenenchs. **Foceá.**

FOCENAT. m. *Quim.* Combinació d' una base ab 'l àcid locènich. **Focenoato.**

FÒCENI. m. *Ictiol.* Genre de mamífers cetáceus de la fam. dels dofins. **Fóceno.**

FOCENINA. f. *Quim.* Líquid greixós, olorós y soluble al alcohol que 's troba al oli de balena. **Focenoína.**

FOCENCHS. adj. y

FOCENSIS. adj. pl. Descendents dels grechs que s' estabiren al Asia Menor y poblaren la Focea; la seua principal colònia era Marsella. **Focenses.**

FOCH. m. Desprendiment de llum y calor que resulta de la combustió o combinació del oxigen ab alguns cossos. **Fuego.** || La matèria encesa, com: *carbó, llenya,* etc. **Fuego.** || Disparo de les armes de foch a la guerra. **Fuego.** || Incendi d' algun edifici. **Incendio,** fuego. || *Met.* Lloch de la casa destinat pera encèndren 'hi. **Hogar,** fuego. || Cada casa, veí, família de alguna població. **Fuego.** || L' ardor de les passions. **Fuego.** || L' empenyat y viu d' acció o disputa. **Fuego.** || Efervescència de la sanch que 's manifesta al exterior, ab un color sumament vermell, ab granets o butllofes. **Hervor de sangre,** fuego. || *Naut.* Denominació general de totes les veles triangulars que se amuren als bauprés y a llurs botalons y reben el vent de gairell. **Foque,** vela de *cuchillo.* || *Interj. neg.,* com: *¡Foch te daré!* No. || m. pl. Senyal que fan de nit ab foch desde les atalaies. **Fuegos.**

FOCH ARTIFICIAL. Tot artifici de polvora. **Fuego artificial.**

FOCH DE SANT ANTON. *Med.* Humor corrossiu que s' exten per alguna part del cos. **Fuego de San Antón,** de *San Marsal,* **fuego sacro.**

FOCH DE SANT TELM: LUMENETES DE SANT TELM.

FOCH FOLLET. Producció de certs gasos que s' in-

flamen y 's veuen anar pèl aire, especialment demunt d' aiguamolls, fossars, estanyos o llachs. **Fuego fatuo.**

FOCH GRANEJAT. *Mil.* Els tirs per pòchs soldats de una vegada pera pòguerto continuar sense interrupció. **Fuego graneado.**

FOCH LLEPADOR. Foch que no danya ni té ardor y 's posa sobre 'l cap dels homes y animals. **Fuego lamedor.**

AB POCH FOCH. m. adv. **A fuego lento.**

A FOCH Y A SANCH. m. adv. Ab gran rigor, arrasantho tot, sense perdonar res. **A fuego y a sangre.**

ATIAR EL FOCH. fr. AFEGIU LLENYA AL FOCH.

CALAR FOCH. fr. **Pegar fuego.**

CALARSE O PEGARSE FOCH. fr. **Prenderse fuego.**

CAR COM A FOCH. *Loc. fam.* Se diu de lo que va molt car. **Caro como aceite de Aparicio.**

DONAR FOCH. fr. FOGUEJAR.

EIXIRLI A ALGÚ FOCH A LA CARA. fr. Estar molt encès. **Echar ascuas; estar hecho un fuego.**

FER FOCH. fr. *Mil.* Disparar les armes de foch. **Hacer fuego.**

FER O ENCENDRE FOCH. fr. **Hacer, encender lumbre.**

FUGIR DEL FOCH Y CAURE A LES BRASES. fr. *Met.* Caure en un perill iugint d' un altre. **Huir del fuego y dar en las brasas; saltar de la sartén y dar en las brasas; salir del lodo y caer en el arroyo; salir de lodazales y entrar en cenegales; huyendo del perejil le salto en la frente.**

PER FONDO QUE 'S FACI 'L FOCH, EL FUM SEMPRE RESPIRA. *Ref.* Denota que per ocultes que 's facen les coses no deixen d' ésser descobertes. **Donde se hace fuego humo sale; no hay secreto que tarde ó temprano no sea descubierta.**

PORTARHO TOT A FOCH Y A SANCH. fr. *Met.* Destruir els enemichs un país, assolarlo, arruinarlo completament. **Poner á fuego y sangre.**

PROP DEL FOCH LA PEGA REGALA. *Ref.* Manifesta qu' és molt perillós que hi hagi massa familiaritat entre home y dona. **La estopa cabe al mancebo, dígame fuego ó no está bien el fuego cabe las estopas; el fuego junto a la estopa viene el diablo y sopla.**

REMEMAR EL FOCH. fr. Esparvillar-lo ab una burxa o bastó. **Hurgonear.**

SUBPOSAR FOCH. fr. *Ant.* CALAR FOCH.

TREURE FOCH. fr. Dit de la pedra foguera, etc. **Dar lumbre.** || *Met.* Conseguir lo que s' intenta ab dissimulo. **Dar lumbre.**

TREURE FOCH PÈLS CAIXALS. fr. *Met. fam.* Estar irritat. **Echar chispas, rayos, centellas; fuego por los ojos, espumarajos por la boca; subirse á las bovedillas.**

FOCH. *Gram. Ant.* Vaig ésser. Compara 'l present soch. **Fuí.**

FOCHS (Joan Grau). *Biog.* Mestre de matemàtiques, qu' exercí a la fortalesa dels cimels de Brusa, durant la guerra de la Independència. Més tart, catedràtic de cosmografia en l' Acadèmia de Ciències, a Barcelona. Morí en 1821, éssent canonge de la sèu. Llegí a l' Acadèmia sos estudis: *Nuevo método de resolver ecuaciones numéricas (1808)* y *Memoria sobre un nuevo método de explicar el álgebra (1821).*

FÒCIDA. f. *Geog.* Regió de la Grècia antiga quins habitants s' estabiren en algunes costes de Catalunya.

FÒCIL. m. *Ant.* FOGUER.

FOCINI. m. AGULLADA. || Mena de verga ab una punxa al capdevall que solen dur els qui governen elefants. **Focino.**

FOCOMEL. m. Monstre per focomèlia. **Focomelo.**

FOCOMELIA. f. Inserció immediata de les mans o 'ls peus al cos. **Focomèlia.**

FOCOS (Lluís). *Biog.* Arqueòlech y poeta mallorquí. Nat a Palma en 1699 y mort en la meteixa l' any 1767. Possela un bon monetari. Es autor de les primeres traduccions castellanés de *Merope*, tragèdia del italià Maffei (1753) y de *El enfermo imaginario*, comèdia de Molière.

FOCUS. m. *Fis.* El punt ont s'hi reuneixen els raigs de llum per medi del mirall abrasador. **Foco.** || *Fig.* Punt de concentració ont germina 'l mal, la corrupció, la rebelió, etc. **Foco.** || Punt principal ont s'hi reuneixen diferents persones pera tractar d'assumptes secrets o maquinacions. **Foco.** || El punt d'assent d'una enfermetat **Foco.** || Origen, nus. **Foco.**

FOENA. f. Mena de fitora en forma de trident pera agafar peixos. **Foena.**

FOFEJAR. v. n. Ésser flonjo. Sonar a vuidor una cosa.

FOFO, A. adj. Flonjo, esponjós. **Fofo.**

FOFOCH. m. *Mar.* Vela triangular que s'usa entre el foch y contrafoch. **Fofoque.**

FOGALL. m. FOGÓ, FOGAINA.

FOGAR. m. *Ant.* FOCH, ILAR.

FOGARADA. f. FOCH, 9. || Gran porció de foch. **Lumbrada, lumbrarada.** || *Met.* Moviment ardent y eficaç del ànim, però de poca durada. **Llamarada.** || Acció executada lleugerament y sense reflexió. **Pasavolante.**

PUJAR UNA FOGARADA. fr. *Dar un impetu.*

FOGAROLAS (Joan). *Biog.* Cèlebre metge fill de Arbucies qu'escrigué en catalá sobre materia médica en 1676.

FOGARDAL. m. Gran foch. **Hogaza**

FOGARRET. m. dim. **Fuegucillo, fueguezuelo.**

FOGÁS DE MONCLÚS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de

Barcelona, part. jud. de Granollers; és al Montseny, a la vora del riu Tordera y té 838 hab. || — **DE TORDERA.** Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Girona, part. jud. d'Arenys de Mar; és a la vora del riu Tordera y té 505 hab.

FOGAÇA. f. *Ant.* Pá de sagó o farina mal passada que s'fá per la gent del camp. **Hogaza.** || Dret en que se'n pagava una al senyor del leut. **Hogaza.**

FOGASSOT (Joan). *Biog.* Notari barceloní y bon poeta del segle XV. Algunes obres d'ell están compreses en el *Cançoner* de París. A principis del any 1461, residint a Bruxelles, escrigué un romanç relatiu a l'empresonament del príncep de Viana.

FOGATA. f. *Art.* Fornet superficial de poca cavitat, pera vèncer ab poca pólvora obstacles de resistència al nivell de terra, y pera defensa de les bretxes. **Fogata**

FOGATGE. m. Tribut que pagaven els amos de cases. S'anomenava així perque 's repartia per focs o cases. **Fogaje.**

FOGATJEMENT. m. *Ant.* y

FOGATJAMENT. m. Allistament dels veïns, cens de població o estadística. **Empadronamiento.**

FOGATJAR. v. a. Allistar els focs o veïns. **Empadronar.**

FOGAINA. f. Mena de fogó sense engraelat ont s'hi posen olles grans y també calderes, sentles escalfar ab llenya, que s'hi fica sota per la entrada o boca del fogó. **Fogata, fornal.**

FOGAINER. m. Fogonista.

FOGÓ. m. Lloch ont generalment s'hi fá foch pera cuinar, etc. **Hornilla, fogón.**

FOGÓ DE BARCA. La cuina portàtil. **Fogón.**

FOGÓ D' ESCOPETA. Forat de les armes de foch, per ont se comunica l'encèu a la càrrega. **Fogón, oïdo de escopeta.**

EIXIRSE DE FOGÓ. fr. *Met.* Enfadarse y dir tot lo que vé a la boca. **Desbocarse, despepitarse.**

FOGONA. f. Mena de fogó. **BRASER.**

FOGONADA. f. Flama de la pólvora posada a la caçoleta de les armes de foch. **Fogonazo.** || Porció de carbó que 's posa d'una vegada al fogó. **Hornada.**

FOGONADURA. f. *Mar.* Forat rodó practicat a les cubertes d'una embarcació pera que hi passin els arbres, bombes, etc. **Fogonadura.**

FOGONER. m. Qui fá foch al fogó.

FOGONET. m. Fogó que 's porta d'un lloch a un altre. **Anafe.**

FOGONEU. *Ter.* **Ibicench.** Una mena de raïm propi de l'illa.

FOGONISTA. m. Qui en les màquines que van per medi de foch, cuida d'encendre, mantindre o apagar convenientment el foch. **Fogonista, fagonero.**

FOGÓS, A. adj. Impetuós, violent, colèrich. **Fogoso.**

FOGOSITAT. f. Ardor, vivesa, impetu. **Fogosidad.**

FOGUEJAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte de foguejar. **Cauterizació.**

FOGUEJAR. v. a. Aplicar el ferro bullent o algun cáustich a la part malalta d'algun cos. **Labrar á fuego, cauterizar.** || *Mil.* Avesar als soldats o als cavalls als disparos dels fusells y canons. || v. a. *Met.* **ADESTRAR, EXERCITAR.** Manejar foch.

FOGUEJAT, DA. p. p. **Labrado á fuego.** || **Fogueado.**

FOGUER. m. Eina d'acer pera picar foch ab la pedra foguera. **Eslabón.**

FOGUERA. f. Porció de combustibles encesos que fan molta flama. **Hoguera.** || La que 's fá a les atalies pera donar avis. **Almenara.**

FOGUERA. *Bot.* **FALGUERA.**

FOGUERADA. f. Foch que fá molta flama. **Lumbrada, lumbrerada.** || **FOGUERA.**

FOGUERES (Joan). *Biog.* Framenor, natural d'Arbucies. En 1743 fou elegit comissari general del regne de Mèxich. Travessant el mar caigué presoner dels inglesos, que 'l deportàren a la Jamaica. És autor del *Compendio de la vida de la venerable Angeia Margarita Serafina*, fundadora de les caputxines (Barcelona, 1743); y de la *Manifestación sobre el capitulo de la Habana.* — Morí a Mèxich en l'any 1747.

FOGUERI. m. **POLVORI.**

FOGUERILL. m. *Ter.* **FOGÓ.**

FOGUET Y FORASTER (Ramon). *Biog.* Canonge tarragoní y erudit catalá. Nasqué a Sant Martí de Maldá envers l'any 1719 y morí a Tarragona en 1794. En 1789 era ardiaca de Vilasseca. Reuní més de quatre mil volums escullits, que deixá al convent de St. Francesch, aixís com també son *Monetari* y *Museu* de ceràmica tarragonina. Exerci importantíssims càrrechs ecclesiàstichs.

FOGUETAYRE. m. *Ant.* **COETER.**

FOILAT, DA. adj. *Ant.* **FRONDÓS.**

FOIX (Gastó de). *Biog.* Fill del vescomte de Narbona Joan de Foix. Va allistarse al exercit d'Italia fent abandonar a Pere Navarro el siti de Bolonia, y va guanyar la famosa batalla de Ràvena contra els venecians l'any 1512. La seua germana, se va casar ab Ferrán I d'Aragó, el catòlich, l'any 1505.

— **(PERE DE).** *Biog.* Arquebisbe y cardenal d'Arlès (1386-1464), que va concórrer al concili de Cons-

Segell de Fogàs de Monclús

Segell de Fogàs de Tordera

Gastó de Foix

tança, delegat per Benet XIII pera examinar els drets dels aspirants al solí pontifici. Va contribuir a la elecció de Martí V, y al any 1429, va convocar el concili de Tortosa, en quin va dimitir el pontífex Climent VIII, acabant el cisma que durant molts anys havia dividit la Iglesia.

— (ROGER BERNART). *Biog.* Tercer comte d'aquest nom que va morir presoner dels anglesos a Gasconia en 1302. Va ésser trovador molt remarcable en son temps.

— Y GUAL (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Metge que va néixer a Barcelona l'any 1780, y va morir a Teyá l'any 1865. A la guerra de la Independència va servir com ajudant del exercit de Catalunya. En 1820 va ésser nomenat catedràtic del Colegi de Barcelona y l'any 1845 va obtenir el nomenament de professor de terapèutica de la universitat, éssent jubilat en 1863. Va publicar entre altres obres el *Curso de materia mèdica y Apuntes sobre terapèutica* y va ésser bibliotecari del col·legi de medicina de Barcelona.

FOIX. *Geog.* Ciutat capital del departament del Ariège (França) y antigament del comtat del seu nom al S. S. O. de Tolosa. En patués s'anomena *Fouch*. Està emplaçada en la confluència dels rius Arget y Ariège. Té una població de 6.750 hab. *Hist.* Antich comtat, que ara forma les dues terceres parts del departament del Ariège. Els seus limits eran el Lluenguadoc, el Rosselló, Catalunya y el Conserans; la seua capital era la ciutat de Foix. Durant la guerra dels abigesos, els comtes de Foix se feren esmentar sovint. Va figurar molt durant la sagnanta lluita, y després d'haver pertenescut al comtat de Tolosa, fou anexionada a França en el regnat d'Enrich IV. *Hidrog.* Riu que la partió entre les províncies de Hídrolog y Tarragona. Neix a Pontons, passa per Torroella, Sant Martí Sarroca, Pachs, Santa Margarida d'Olèrdola, Castellet y Cubelles, ont desaigua al mar. *—* (CAP) Cap de la costa de la prov. d'Alacant, part. jud. de Callosa de Ensarriá.

FOIXA. f. Fulla. Hoja. *—* *Fam.* Drogo, fluix, folló.

FOIXÀ o **FOXÀ.** *Biog.* Senyors feudals, nascuts a redós de la cort senyorial de Castelló d'Empuries, entre 'ls sigles XI y XII. Nobles molt estimats dels primers comtes independents de Barcelona frufen de gran importància en la segona època de la Ètat Mitjana. Arnau de Foixà va ésser testimoni del testament d'Alfons I fet a Perpinyà; Pons de Foixà, en 1326 era vicari general del bisbat de Barcelona; Jofre de Foixà, frare benet, preceptista de literatura catalana en el sigle XIV, y altres que citen les histories.

FOIXÀ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; té agregats els pobles de La Sala, Sant Llorenç de les Arenes y Ultramort; és a la vora del Ter y té 981 hab.

FOIXARDA. f. Bot. Planta, mena de margaridola. Globular, corona de fraile.

FOL. m. *For.* FULL.

FOLA. f. *Ant.* Munió o conjunt de coses o persones posades sense ordre ni concert. Tropel.

FOLAR. v. a. *Ant.* TREPITJAR.

FOLARD (Joan Carles de). *Biog.* Tàctic provençal, que va néixer en 1669 a Avinyó, morint en 1752. Se va distingir com a capitá al combat de Malplaquet (1700) y després de la pau d'Utrecht, va servir en defensa dels drets de l'ordre de Malta contra els turchs. És autor d'algunes obres de tàctica militar.

FOLCH. m. Mena de sach o bossa de pell per abrigar els peus o les mans. *—* *Ant.* Amich de folgues. Gandul, bromista, divertit.

FOLCH. (Vegis CARDONA). *Biog.* La família més principal de la noblesa catalana, quines branques s'estengueren a Valencia y a Nàpols. Ademés dels

hereus de la família, llueix el nom dels Cardones en les planes de la Historia per cavallers, bisbes, arquebisbes y polítics de fama.

— (RAIMONT). *Biog.* Prior del convent de Sant Domingo, de Valencia, sa ciutat nadiua, ont morí en 1444. Fou el primer que tingué una de les cinch capellanies fundades pèl rei Alfons en la capella dels reis. Escrigué: *Los tèrmenas naturals, De principis fororum, De Misteriis Missarum, Sermons de Defunctis, Sermons santorals, Sermons dominicals, dos Sermónaris* y sermons distints.

— (RAMON). *Biog.* Personatge del temps de la reconquesta; nevat del emperador Carlomany y tronch dels primers vescomtes de Cardona. Fill de Juliá, comte d'Anjou, vescomte y senyor de la ciutat de Girona, y de Na Augencia, germana de Carlemany.

— D' ANGLESO LA (RAMON FUCH). *Biog.* Vintiquatrè y derrer vescomte de la família dels Cardones; segon de son nom. Fou el primer que passá a la categoria de comte del meteix títol en 1375, per gracia d'En Pere IV d'Aragó. Casá ab la infanta Blanca d'Aragó y Empuries, filla del infant En Ramon Berenguer y neta d'En Jaume segon. Enviudá, casantse després ab Na Beatriu de Luna, quarta neta d'En Jaume I el *Conqueridor*. Morí el primer comte de Cardona a l'any 1400, deixant molta família.

— DE CARDONA. *Biog.* Vescomte dotsè. Al enviudar de Na Guisla prengué l'estat eclesiástich, éssent bisbe de Barcelona envers 1096 a 1100, deixant bona estela de son pas en el bisbat.

— DE CARDONA (ANGLESA). *Biog.* Vescomtesa dissetava. Casada ab el comte de Pallars Ramon Roger. Floriren en el sigle XII. Per aquest matrimoni la casa dels Cardones va entroncar ab la dels Pallars. Els llibres l'anomenen la Marquesa.

— DE CARDONA (ANTONI). *Biog.* Arquebisbe de Valencia, natural de la meteixa ciutat. El Sant Pare Ignocenci XII confirmá sa elecció reial. Exercí aquella mitra fins a l'any 1724, en que morí trovantse a Viena.

— DE CARDONA (FERRÁN). *Biog.* Segon duch de Cardona y marquès de Pallars; fill d'En Joan primer, duch. Gran condestable y almirall de la Corona de Aragó. Primer lou casat ab Na Francisca Manrique, filla del duch de Nájera. Després d'enviudar se casá segonament ab Na Isabel Agustín, viuda d'En Cristòfol Icart, filla del viscancerler de la Corona de Aragó. Morí l'any duch de Cardona a l'any 1543.

— DE CARDONA (GRIBALD). *Biog.* Vescomte novè de Cardona, bisbe d'Urgell, mort en opinió de sant a l'any 1040, després d'haver fet descalç, el pelegrinatge a Jerusalem.

— DE CARDONA (JOAN RAMON). *Biog.* Quart de son nom y quint y derrer comte a qui 'ls Reis Catòlics conferiren el títol de duch de Cardona y comte de Pallars. Per ell el rei Ferrán erigí el comtat de Cardona en ducat, el comtat de Pallars en marquesat. Fou casat ab Na Aldonça Enríquez, germana, per part de pare, de la reina d'Aragó Na Joana, muller del rei Joan segon. Morí el primer duch de Cardona a l'any 1513.

— DE CARDONA (LLORENÇ). *Biog.* En Torres Amat cita d'ell un manuscrit titolat: «Resposta a la reina doña María Luisa de Saboya sobre la jurisdicció de los Inquisidores, y si podían extraer las causas del Consejo».

— DE CARDONA (RAMON). *Biog.* Vescomte dinovè, octau de son nom. Casat ab Agnès de Terroja, filla d'En Ramon Terroja terç, per quin casament entroncaren abdues cases. Morí el vescomte Folch a l'any 1233. Son hereu emparentá ab els comtes d'Empuries.

— DE CARDONA (RAMON). *Biog.* Vescomte setsau y el setè d'aquest nom. Casat ab la comtesa Isabel de Urgell, filla del comte d'Urgell Armengol setè, *el de Castella*. En Ramon Folch morí de traïdoria a l'any 1175. D'aquí vé l'entroncament dels Cardones ab

els comtes d'Urgell, ajuntats contra 'ls comtes de Foix en la guerra de 1197-1203.

— DE CARDONA (RAMON). *Biog.* Vescomte vinté de la família i 'l novè del nom. Casat primerament ab Esclaramonda de Foix, que morí sense fills, y tornat a casar ab Na Sibila d'Empuries, filla del comte Ponç Huch tercer, per qual matrimoni entroncaren abdues famílies senyorials. A l'any 1265 fou un dels quatre capítostos que guiaren, ab el rei En Jaume *el Conqueridor*, la presa de Murcia, després de conquistada Valencia. Mes tart, en 1272, fou un dels tres nobles catalans que 's negaren a guerrear ab els alarbs pera afavorir a Castella, per quin motiu el rei En Jaume se vegé obligat a posar el plet a judici de persones distingides pera que donessin parer si els nobles de Catalunya que tenien feuts pèl rei devien seguirlo, quan ell ho manés, en les guerres contra 'ls alarbs.

— DE CARDONA (RAMON, *el Prohom*). *Biog.* Vescomte vintiú, desè d'aquest nom. Home notable per son valor, sa prudència y son talent, nomenat el «Prohom vinculador». Casat primerament ab Na Toda Pérez de Urrea y segonament ab la viscaïna Maria Alvarez de Haro, de la qual hagué dos fills. Morí el Prohom en 1320. A l'any 1285 comandá y dirigí valerosament la defensa de Girona contra l'exèrcit francès del rei Felip.

— DE CARDONA (RAMON). *Biog.* Tercer del arbre de família, a qui 'l comte Guifre, *éssent* el primer vescomte d'aquest títol y 'l primer que usá 'ls dos noms de casa «Folch» de «Cardona». Una filla d'ell s'emmaridá ab Guifre Descárrechs, fill d'En Mir, comte de Barcelona, quin matrimoni vivia a mitjans del segle XI. D'aquí arrenca 'l parentiu dels Cardones ab els comtes de Barcelona.

— DE CARDONA (RAMON). *Biog.* Famós general, almirall y diplomàtic. Nasqué a Bellpuig al segle XV y morí a Nàpols l'any 1522. Ses proeses per mar y per terra foren moltes. Guerrejá a Italia; va batre les esquadres turques y bereberes, y portá a terme la conquesta de Mazalquivir. Ferrán *el Catòlich* el designá pera virrei de Nàpols. Quan el rei renyí ab la lliga de Cambrai, En Cardona, ab els soldats del Papa y dels venecians, empengué la guerra contra França y contra Maximiliá. A Ravena (1512) fou derrotat pèls francesos; mes els prengué tot seguit la ventatge. Després portá 'l terror per la Toscana. Més tart, per ordre del rei, combaté als venecians. Guanyá la batalla de Vicença (1513), quina conseqüència fou firmarse la pau, tornant després al virreinat de Nàpols, ont morí. Jau a Bellpuig en sumptuosíssim sepulcre.

— DE CARDONA Y CLARAMUNT (BERNAT AMAT). *Biog.* Vescomte catorzè. Fill dels vescomtes de Tarragona Deus de Bernat y Na Ermesinda de Cardona. Casá ab Na Almodis, de Barcelona, y Normandia, filla del comte Berenguer, *Cap d'estopes*, y de la comtesa Mahalta. Morí el vescomte Bernat Amat a l'any 1151. Aquest és altre dels entroncaments dels Cardones ab els comtes de Barcelona. En 1114 prengué part en la creuada contra 'ls serrains de Balears.

— Y AMICH (FRANCESCH). *Biog.* Metge catalá, escriptor y catedràtic. Morí a Barcelona en 1888, cantantne vuitanta nou d'etat, havent exercit cinquanta anys la càtedra de patologia general y anatomia patològica y vint anys el deganat. Formá en la comissió de metges enviada a estudiar per Europa (1832) l'epidèmia del cólera.

— Y CARDONA (FRANCESCH). *Biog.* Artista valenciá. Estudiava a l'Acadèmia de Sant Carles envers l'any 1752. Era director de l'Acadèmia de Murcia a l'any 1787. Se distingí en els retratos, y és citat ab preferència el del comte de Floridablanca, original seu.

— Y COSTA (JAUME). *Biog.* Escultor, mestre de

Llotja y pensionat a Roma (1758 a 1821). En 1781 fou designat director d'esculptura de l'escola de Granada, passant després a la de Barcelona, que renunciá en 1808 per no sotmèters a la obediència francesa, havent preferit tindre de viure de caritats, fins que al retornar Ferrán VII (1814) recobrá 'l càrrech. Hi ha treballs seus a Madrit (Acadèmia de Sant Ferrán) y a Granada el sepulcre de l'arquebisbe Moscoso, en la catedral.

— (JOSEPH A.) *Biog.* Escultor molt distingit que va néixer a Barcelona en 1768 y va morir en 1814, deixant a Palma de Mallorca notables obres esculpides, com el sepulcre del marquès de la Romana, als temps de la guerra de l'indpendència. Va ésser escultor de cambra del rei, y ab el poeta Quintana va intervenir a la redacció del periòdic: *Varietades de ciències, literatura y artes*. A l'Acadèmia de Sant Ferrán guarden la seua obra: *Alegoria de la pintura*.

FOLLEJAR. v. a. *Ant.* BOGEJAR.

FOLERITA. f. *Min.* Substancia blanca, infusible y insoluble ab els àcits; consta de sílice, alumina y aigua. *Folerita*.

FOLGA. f. Ditxo alegre y festiu. *Chanza, chanzoneta*. || VAGA, *DIVERSIÓ*.

FOLGA PICANT: DICTERI.

DE FOLGA. m. adv. DE BURLES.

PENDRE PER FOLGA ALGUNA COSA. fr. Pèndrela per gresca desentenentse d'ella. *Echar á chacota alguna cosa*.

FOLGAÇÀ, NA. adj. Gandul, dropo. *Holgazán*.

FOLGADAMENT. adv. m. ESPAIOSAMENT.

FOLGADOR, A. m. y f. Qui diu coses de folga. *Chancero*.

FOLGADURA. f. Amplaria. *Holgura, ancharia*.

FOLGANÇA. f. Descans. *Holgança*. || Plaer, contento, diversió. *Holgança, holgura*.

FOLGANT, A (Ésser o anar). fr. S'aplica a l'individuo u objecte que té més que sufficient d'una cosa fins a sobarn'hi, y principalment se diu de les peces de vestir que van amplies, com: *aqueixes calces me van folgantes*. Ser ó ir *holgando*.

FOLGAR. v. n. *Ant.* DES-CANSAR. || Divertirse il·licitament ab alguna dona. *Folgar, yogar*. || Viure ample. *Holgar, vagar*.

FOLGAROLES. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la vora del riu Ter y té 733 hab. D'aquest poble era nadiu nostre gran poeta Mossèn Jascinte Verdguer.

FOLGARSE. v. r. Divertirse, recreiarse entre molts. *Holgar, regocijarse*. || Dir paraules burlesques o gracioses. *Chancearse*. || Alegrese, estar satisfet de alguna cosa. *Holgar-se, alegrarse*.

FOLGAT, DA. adj. Ample. *Holgado, hornaguero*. ANAR FOLGAT. fr. *Mel.* Tindre diners. *Andar ó estar holgado*.

FOLGUERA. f. Diversió, bullici, divertiment. *Holganza*.

FOLGUERA (Joan). *Biog.* Mestre de primeres lletres que va morir a Barcelona en 1881. Va publicar un *Método particular de escritura*, y un *Tratado sobre prosodia y ortografia*.

FOLGURA. f. Diversió. *Holgura*.

Jaume Folch y Costa

Segell de Folgaroles

FOLI. m. FULL.

FOLIA. I. Tonteria, ximplesa. Dengue, monada, melindre, tonteria, necedad, boberia.

Folgaroles: Casa nadiua
de Mossén Jascinte Verdagner

FER FOLIES.
fr. DIR O FER
BESTIESES

FOLIACI, A
adj. Se dona
aqueix nom
als orgues que
tenen la natu-
ralesa y con-
sistencia de les
fulles. Foliá-
ceo.

FOLIACIÓ.
f. Acte y efec-
te de foliar.
Foliación, foli-
atura.

FOLIADOR.
m. Maquineta
pera numerar.

FOLIAGUT,
DA. adj. Bot.
De fulles pun-
xagudes. Fo-
liagudo.

FOLIAR. v.
a. Assenyalar
ab número e's

fulls dels escrits o dels llibres. Foliar.

FOLIAT, DA. Semblar a fulles. Foliado. || Numera-
rat per ordre. Foleado.

FOLIATURA. f. Sèrie y conjunt de folis d' un lli-
bre. Foliación, foliatura.

FOLÍCUL. m. Nom d' uns cossos membranosos si-
tuats en el gruix dels teguments y destinats a enclou-
re certs humors. Foliculo. || Orgues que segreguen
certes materies. Foliculo.

FOLICULAR. adj. Relatiu als foliculs. Folicular.

FOLICULARI. m. És galicisme y s' aplica en so
despreciatiu als escriptors que fan gacetes, diaris o
papers solts. Foliculario.

FOLICULITIS. f. Med. Inflamació dels foliculs. Fo-
liculitis.

FOLICULÓS, A. adj. Relatiu o pertanyent als foli-
culs; que participa de la naturalesa dels foliculs. Fo-
liculoso.

FOLIDÒFIT, A. adj. Cubert d' escates. Folidófito.
FOLIOLA. f. Cada una de les fulletes que neixen
al llarch del peciol o tronch. Foliola.

FOLIOLAR. adj. Bot. De la naturalesa de les fu-
lles. Foliolar.

FOLIÓM. m. Geom. Còrva de tercer ordre, que té
una part semblant a una fulla. Foliom.

Fòlit

bits. Se trova als fons herbacis de les costes euro-
pees. Fòlido.

FOLKLORE. m. Mot compost anglès, acceptat en
varies llengües modernes pera designar les manifes-
tacions del art literari y musical del poble, ab caràc-
ter descriptiu y apropiat a la regió || Conjunt o
aplech de tradicions y de llegendes d' una confrada.
Folklore.

FOLOR. f. Ant. BOJERIA.

FOLQUER. Geog. Caseriu del terme d' Anyá, prov.
de Lleida.

FOLQUET o **FULCH.** Biog. Trobador del sigle XIII,
nadiu de Marsella, qui va ésser després bisbe de To-
losa, y un dels adversaris més resoltos dels albigesos.

FOLRAR. v. a. FERRAR.

FOLRO. m. FORRO.

FOLL, A. adj. BOIG. || ESTRAFALARI, MALVAT, PER-
VERS. || Dit del llop, gos, etc. RABIÓS.

ESTAR FET UN FOLL. fr. Estar irritat. *Estar furioso,*
ó hecho un loco.

FOLLA. f. Ant. Fiola. || Fulla, tropell, multitut.

FOLLAMENT. adv. m. Ant. A manera de boig. Lo-
camente. || CEGAMENT.

FOLLAR. v. a. Ant. FRUSTRAR.

FOLLEIAR. v. n. y

FOLLEJAR. v. n. BOGEJAR.

FOLLESA. f. Bogeria. FOLLIA.

FOLLET. m. Esperit que alguns creuen que habita
en algunes cases, entremaliejant y lent soroll. Duen-
de, trasgo.

APARÉIXER O ANAR COM UN FOLLET. *Loc.* Ésser per
tot arreu. *Parcer un duende; andar como un duende.*

FOLLETI. m. Part d'algunes publicacions periòdi-
ques colocada al capdevall de les planes que sol
tractar d' assumptes diferents dels que constitueixen
el fondo de la publicació, com articles literaris, poes-
ies, noveles, etc. Folletín.

FOLLETINISTA. m. Qui sol escriure folletins. Fo-
lletinista.

FOLLETO. m. *Nom castellanisat.* Imprès de poch
fulls pera donar publicitat a notícies, doctrines o
qüestions d' interès o d' actualitat. Folleto. || Imprès
de poch fulls y despreciable. Folleto.

FOLLETINISTA. m. Escriptor de folletins.

FOLLÍA. f. Ant. BOGERIA. || BESTIESA. || pl. So y
mudança del ball espanyol com' acostuma ballar un
sol ab castanyoles. Follías. || Cançó curta popular.
Coplas.

HAVER LA FOLLÍA A LA TESTA. *Loc. ant.* Estar boig,
lornarse boig. *Estar loco, enloquecer.*

FOLLÓ, NA. adj. Cobart, rui. Cobarde.

FOLLONERÍA. f. Vilesa. Cobardia. Qualitat de foll.

FOLLOR. f. Ant. BOGERIA. || ESTRAFALARIA, ALEGRIA,
PLAER.

FOM. Ant. FÒREM. Temps del verb ésser.

FOMABÁN. m. *Astron.* Derrera estrella del Aquari.
Fomabán.

FOMALHAULT. m. *Astron.* Estrella de primera
magnitud, que hi ha a la constelació del Aquari. Fo-
malhault.

FOMENT. m. Calor, abrigh y reparo que 's dona
a alguna cosa. Fomento. || Materia que serveix de
past a alguna cosa. Pábulo, fomento. || *Met.* Ajuda,
apoi, protecció. Fomento. || Impuls, activitat que
s' imprimeix a una cosa pera que progressi més. ||
FOMENT.

FOMENTACIO. f. Acte y efecte de fomentat. Fo-
mentación.

FOMENTADOR, A. m. y f. Qui fomenta. Fomen-
tador.

FOMENTAR. v. a. Donar color natural o fempe-
rat, que vivifiqui o dongui vigor. Fomentar. || *Met.*
Excitar, promoure, protegir alguna cosa. Fomentar.

FOMENTAT, DA. p. p. Fomentado.

FOMES. m. Incentiu del mal, esca del pecat. Fomes.

FON. *Gram. ant.* El estiguè.

FON. m. El plá de cada extrem d' una bofa, barril,
etc. || — FON. Hondo.

FONA. f. Mena de trena de cánem o d' altra matèria que serveix pera tirar pedres ab violència. **Honda.**

FONACIÓ. f. Conjunt de fenòmens que concorren en l' home i demés animals a la formació de les paraules i la veu. **Fonación.**

FONADÍÇ. ÇA. adj. **FONEDIÇ.**

FONADURA. f. Fusta que 's posa darrera d' un quadro, o be que forma'l fons d' un calaix, etc. **Fondo.** || Cada un dels dos extrems plans de una bota, barril, etc.

FONAMENT. m. *Arquit.* Part dels murs d' una construcció dessorra del nivell de terra, o de la línia d' eixida del edifici. **Fundación, cimiento, fundamento.** || *Met.* Origen o principi d' alguna cosa immaterial. **Cimiento, fundamento.** || La principal raó o motiu ab que 's vol assegurar alguna cosa. **Fundamento.** || Dit abusivament de la excavació pera fer 'hi els fonaments d' algun edifici. **Zanja**

FER O POSAR ELS FONAMENTS. tr *Echar los cimientos, los fundamentos, abrir las zanjas, fundamentar.*

NO FER FONAMENT. fr. No fer cas. *No hacer caso* SENSE FONAMENT NO HI HAURIA CASES. *Loc. prov.* QUAN ELS GOSSOS LLADREN, ALGUNA COSA SENTEN.

FONAMENTAL. adj. Lo que pertoca al fonament. **ESSENCIAL, PRIMORDIAL.** || *Anat.* L' os sacre y esferoïdi. **Fonamental.**

FONAMENTAR. v. a. Posar fonament. Assegurar les coses, aixís material com moralment.

FONAR. v. a. Mondar. || Aixecar una bota sobre'l seu fon.

FONASCIA. f. Art de formar la veu. **Fonascia.**

FONASPISTA. f. *Erpet.* Se diu d' una serp que té veri. **Fonaspista.**

FONAT, DA. adj. Epítet dels barrils que tenen la fonadura assegurada ab cordes o barretes de ferro. **Fondado.**

FONCALADA (Plácit). *Biog.* Musich y relligiós, natural de Cardona. Va morir en 1664. Havia cursat en l' Escolania del Monserrat, prenent l' hàbit de monjo en 1627, essent molt docte en musica y en lletres. Entre altres càrrecs, fou prior y després abat de Sant Benet de Bages.

FONCHANINA. *Geog.* Arrabal de la vila de Custanosa, prov. d' Osca.

FONDA. f. Casa pública ont s' hi dona allotjament ab assistència de menjar. **Fonda.** || **FONA.**

FONDA (Cova). *Geog.* Importantíssima cova situada en el terme de Salomó de la que s' ha tret molts objectes de la època neolítica.

FONDAL. m. Part de la terra més baixa que tot lo del voltant. **Hondo, hondonada.**

FONDAL (Cova del). *Geog.* Està situada en la montanya de St. Llorens del Munt y té uns 52 m. de fondaria.

FONDALADA. f. Terra fonda o part fonda. **Hondonada.**

FONDARELLA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part jud. de Lleida; és a la vora de la carretera de Barcelona a Lleida y té 384 hab.

FONDARIA. f. Profunditat. **Hondura, profundidad.**

FONDECH. m. *Ant.* MAGATSÉM.

FONDEIG. m. *Mar.* La acció de fondejar o d' estar fondejada una embarcació. **Fondeo.** || Regoneixement del fons de la nau, apartant tota la càrrega. **Fondeo.** || Regoneixement que fan dins d' una embarcació 'ls empleats de rendes, pera veure si porta efectes de contraband. **Visita, fondeo.**

FONDEJADER. m. *Hidrog.* Paratge de costa, port o canal de prou fondaria pera que hi puguin fondejar les embarcacions. **Fondeadero, surgidero, ancladero, anclaje, amarradero.**

FONDEJADOR, A. m. y f. Qui fondeja. **Fondeadero, surgidor.** || m. **FONDEJADER.**

FONDEJAR. v. n. *Naut.* Aferrar les veles, y llençar una àncora al fondo del mar, y tota la maniobra necessaria pera que la embarcació quedi subjecte. **Fondear, surgir, anclar, dar fondo.** || Apartar la càrrega de la nau pera regoneixer el seu fondo. **Fondear, desarrumar.** || Regoneixer una embarcació per si porta contraband. **Fondear, visitar.** || *Met.* Arrivar al perfet coneixement d' alguna cosa. **Profunditzar.**

FONCICIÓ. f. Art de fondre 'ls metalls. **Fundición.** || Lloch ont s' hi fonen. **Fundición.**

FONDIDOR, A. m. y f. **FONEDOR.**

FONDILLOL. *Ter.* Hostalet. **Fonducho.**

FONDILLOR. m. Assent y mare d' una bota, quan després de mesurada 's torna a omplir. També se 'n diu **fons.** **Fondillón.**

FONDISTA. m. L' amo o encarregat d' una fonda. **Fondista.**

FONDO. m. **FONDARIA.** || El camp en les robes. **Fondo.** || Extrem horitzontal d' algun lloch, edifici, etc. **Fondo.** || La part inferior d' alguna cosa vuida. **Hondo, fondo.** || La part inferior d' alguna cosa concava, com: *una caixa, un sach,* etc. **Fondo.** || **CUL,** 3. || La part de terra més baixa que 'l demés. **Hondo.** = El fons del mar. **Profundo, fondo.** || *Mil.* Espai que ocupa la tropa formada, desde la primera a la derrera fila. **Fondo.** || *Met.* Abundor d' alguna cosa immaterial, com: *de sabiduria, de virtut,* etc. **Fondo.** || *Met.* En lo espiritual y moral lo interior. **Fondo, inferior.** || Entre dauradors concavitat gran que fa la fusta y que 's daura també ab ella. **Fondo y rasgado** si és molt gran. || Lo més principal y essencial d' una cosa. **Fondo.** || adj. Lo que té fondaria o profunditat. **Hondo, profundo.** || *Met.* Dificultat, subtil, profon. **Hondo, profundo.** || adv. m. Ab fondaria. **Hondamente.** || Profonda, delicada, subtilment. **Profundamente, hondamente.** || pl. Capitals o bens que poseeix algú. **Fondo.** || La grossaria dels diamants. **Fondo.** || *Naut.* La part d' una embarcació ficada a l' aigua, considerada exteriorment. **Fondos, vivo, obra viva.** En la moral la conciencia humana.

A FONDO. m. adv. Cabal y perfectament. *A fondo.*

ANAR A FONDO. fr. *Met. naut.* ANAR A FONDS.

DONAR FONDO O FONDS. fr. FONDEJAR.

MOLT FONDO. Dit dels vasos o eines de molt vuit y concavitat. *Orondo.*

POCH FONDO. *Somero.*

FONDÓ. m. Nom donat pèls teixidors de brocat alt, al més baix de tots. **Fondón.**

FONDONADA. m. Superfície fonda d' un ferrer. **Hondonada.**

FONDRE. v. a. Derretir. **Derretir, liquidar, deshacer.** || Fer tornar líquits els metalls pera donarlos alguna forma. **Fundir.** || v. n. Se diu del paper quan la tinta lo travessa. **Passare, calar, recalar.**

FONDRES. v. r. Derritirse. **Derretirse.** || Gastarse, derretirse la candela, l' atxa, etc., fent canal a un costat. **Correrse la vela, el hacha.** || *Met.* Desitjar alguna cosa ab molta ansia. **Consumirse, finarse, deshacerse.** || *Met.* Desaparèixer, no trovare alguna cosa. **Hundirse, oscurecerse, volar.** || Faltar alguna cosa per haverla robada o amagada algú. **Obscurecerse.** || *Met.* Gastar sense saver en què, o anarse 'n les coses d' entre les mans. **Rehundir, rehundirse.** || Aflaquirse, perdre les carns. **Enflaquecerse.**

FONDRES A LA BOCA. fr. Expressa la sensació suau y agradable que causa algún menjar, fent salivera. *Hacerse agua ó una agua la boca.*

FONDURA. f. *Ant.* **FONDARIA.**

FONEDIÇ, ÇA. adj. Lo que 's pot fondre. Lo que 's fon ab facilitat. **Fundible, fusible, fúsil.**

FER FONEDIÇA UNA COSA. fr. *Met.* Robarla ab dissimulo. *Hacerse noche alguna cosa.* || **FONDRES.** 4.

FONEDO. m. *Ter.* SOROLL, GRESCA.

FONEDOR, A. m. y f. Qui fon. **Fundidor.** || **FONEDIS.**

FONELL. m. El suro o pedra que tapa la part de dalt del buch d'abelles. **Témpano.**

FONELLAR. v. a. Posar fonells als buchs d'abelles. **Tempanar.**

FONER. m. *Ant.* Qui se servia de la fona com arma ofensiva. **Hondero.** || Qui fa foncs. || Els historiadors clàssics de l'antigor esmenten als primitius habitants de les illes Balears, com a molt aptes pera el maneix de la fona.

FONES. f. pl. Entre rastres, les tires de roba que's posen per reforç a les peces de roba.

FONÈTICA. f. Conjunt de sons d'un idioma. **Fonètica.**

FONÈTICH, CA. adj. **FÒNICH.** || Lo que pertany a la veu humana y al so en

general. **Fonético.** || S'aplica a tot alfabet o escriptura quins elements o lletres representen sons de quina combinació ne resulten les paraules y frases. **Fonético.**

FONÈTICH-IDEOGRÀFICH. Sistema d'escriptura compost de signes qu'expressen sempre sons y son a més emblemàtics fent alusió ab freqüència al objecte de la frase. **Fonético-ideogràfico.**

FONÈTICH-SIMBÒLICH. Geroglífics compostos de caràcters fonètics y simbòlics que s'empleen junts o alternativament. **Fonético-simbólico.**

FONETISME. m. Representació del so. **Fonetismo.**

FONÈVOL. m. *Ant.* ALMAJANECH.

FONGA. f. Tosa, cuïta.

FÓNICH, CA. adj. Lo relatiu al so. **Fónico.** || f. Art de combinar els sons. **Fónica.**

FONOCÀMPTICA. f. Part de la física especulativa que tracta dels sons. **Fonocámptica.**

FONOCÀMPTICH, CA. adj. Propi pera reflexar els sons. **Fonocámptico.**

FONÒGRAF. m. Aparell disposat de certa manera, que té una llenca cilíndrica de metall o d'altra matèria degudament preparada, pera que, essent sensible a les ones sonores, hi quedi gravada la paraula, que's reproduceix com si la produís la veu humana. **Fonógrafo.**

FONOGRÀFIA. f. Pintura, reproducció o representació dels sons per medi de signes. **Fonografía.**

FONOGRÀFICH, CA. adj. Lo que pertany a la fonografia. **Fonográfico.**

FONOJADELL (St. Miquel de). *Geog.* Iglesia sufragania de Casserres.

FONOLITA. f. *Min.* Pedra sonora, que's presenta en massa. **Fonolita.**

FONOLOGIA. f. Tractat sobre 'ls sons. **Fonología.**

FONOLÒGICH, CA. adj. Concernent o relatiu a la fonologia. **Fonológico.**

FONOLL m. *Bot.* Planta aromàtica de la familia de les umbelíferes; és de gust dolç y agrados, se emplea en amaniments y té l'arrel llarga y blanca, les fulles partides en tires molt primes y les cames de més d'un metre d'alçaria ab nusos y dividides superiorment en branques, que contenen unes floretes grogues en forma de parassol. **Hinojo.**

FONOLL BASTART, BORT O SELVATGE. *Hinojo silvestre ó salvaje.*

FONOLL DE BOU. *Bot.* Planta indígena, que's trova als paratges incults, a les ruïnes y junt a les habitacions. *Cicuta.*

FONOLL DOLÇ. *Hinojo dulce.*

FONOLL MARÍ. *Bot.* Planta d'uns quaranta centímetres d'alsaria, fulles ab molsa, dures, sucoses y dividides en tres llenques, y flors com el comú. *Hinojo marino; perejil de la mar.*

FONOLL Y GUARDA (Otó). *Biog.* Mestre normal y escriptor didàctic altament distingit. Nasqué a la Seu d'Urgell y morí a Barcelona l'any 1875, cantantne seixanta cinch d'etat. Va cursar retòrica y filosofia, fent la pràctica del notariat y prengué el títol d'agrimensor. La Diputació de Lleida el pensionà pera estudiar en la Normal de Madrid y després organís la Normal a Lleida, essentne director y mestre. En 1849 passà de director a la de Barcelona. Ensenyá Pedagogia a l'Institut de Barcelona. Entre ses obres se distingeixen les destinades a la ensenyança de la llengua castellana a Catalunya. *Nociones de sistema y método de enseñanza* (1881-82), *Método práctico para enseñanza de la lengua castellana en Cataluña. Conocimientos para completar el estudio de la gramática castellana.*

FONOLL. *Geog.* Aldea del terme de Conesa, prov. de Tarragona.

FONOLLAR. m. Lloch plè de fonolls. **Hinojal.**

FONOLLAR. *Geog.* Quadra del terme de Sant Boy de Llobregat, prov. de Barcelona.

FONOLLERES. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Parlabá, província de Girona. || Poble del dist. mupal. de Granyanella, prov. de Lleida.

Segell de Fonolleres

FONOLLET (Fuch). *Biog.* Jurista mallorqui del temps d'en Jaume II d'Aragó, qui al restaurar els estudis de la universitat de Lleida l'escullí pera ocupar la càtedra de Dret.

FONOLLET. *Geog.* Caseriu del terme de Montanissell, prov. de Lleida. || — (ST. SADURNÍ DE). *Geog.* Iglesia sufragania de Puigreig.

FONOLLOSA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és un terreno trencat y té 835 hab.

FONÒMETRE. m. Instrument pera midar els sons o la veu humana, servint pera poguer apreciar la extensió y la intensitat de la meteixa. **Fonómetro.**

FONOMETRÍA. f. Art de midar y regular els sons. **Fonometría.**

FONOMÈTRICAMENT. adv. m. D'una manera fonomètrica. **Fonométricamente.**

FONOMÈTRICH, CA. adj. Relatiu a la fonometria. **Fonométrico.**

FONoy m. *Bot. ter.* FONOLL.

FONS. m. Fondo. || Profunditat del mar. **Braceaje.**

FONS DE TERRA: Heretat, possessió. **Fundo.**

ANAR A FONS. fr. Enfonsarse pera midar la embarcació sota l'aigua. *Irse a fondo, ó a pique.* || *Met.* Submergirse *Afondar, hundirse, irse a fondo.* || **FONDRES,** 4, 5. || En-sorrarse, arruïnarse de bens de fortuna, perdre el concepte públich o bé privat de que's gosava. **Hundirse.**

DONAR FONS. fr. **FONDEJAR.**

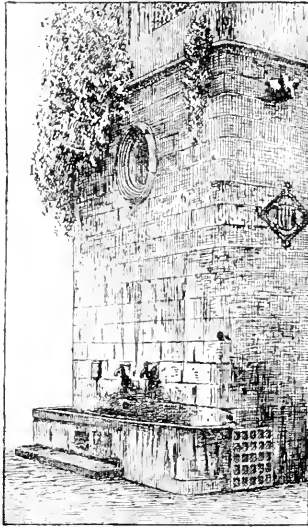
Foner balear

Brot de fonoll

TIRAR A FON. fr. Submergir una embarcació. *Echar a pique.*

FONS (Joan Pau). *Biog.* Notable predicador molt popular. Va néixer a Piera en l'any 1576 morint a Barcelona en 1622. Als divuit anys se feu jesuïta. Escrigué la *Historia de... las capuchinas... en España; la Vida de la venerable Angela Serafina, fundadora y de sus primeras discipulas hasta el año 1622*, (Barcelona 1649); *Syn-tagma sacra*, y altres de menor importancia.

Font de Santa Maria (Barcelona, sigle xv)

FONSURA. f. **Ant.** FONDARIA.

FONT. f. Raig d'aigua que surt de la terra. **Fuente.** || La obra o fabrica per medi de la qual ix l'aigua de les dèus y aquella en quina's deposita el líquid, rajant per medi de canons o d'aixetes. **Fuente.** || Llageta petita y rodona oberta ab un cáustich o per incisió. **Fuente.** || *Mel.* Principi, fonament y origen de una cosa. **Fuente.**

FONT DEL BRAÇ. La part

interior del braç per ont se doblega y se sangna. *Sangradura.*

FONTS BAPTISMALS. Peça còncava de pedra ab el seu peu y un tap de fusta, etc., que hi ha a les esglésies parroquials pera administrar el sacrament del baptisme. || Pica baptismal. *Pila de bautismo.*

TREURE A ALGU DE LES FONTS. fr. Ésser-li padri. *Sacar de pila.*

FONT DEL SOFRE. **FONT PUDENTA.**

FONT DEL FERRO. *Fuente ferruginosa.*

FONT PUDENTA. *Fuente sulfurosa.*

FONT PUDOSA. **FONT PUDENTA.**

FONT (Antoni). *Biog.* Jesuïta y escriptor del sigle xvii. Va néixer al Urgell. Fou rector del colégi de la Sèu. Publicà un diccionari català-llatí, baix el títol: *Fons verborum et phrasium.* (Un vol. quart, Barcelona, 1637, impr. Matheval). S'avençà a son temps en coses d'ortografia.

— (JOSEPH). *Biog.* Escriptor natural de Ripoll que en 1641 escrigué un fascicle titolat: *Catalana justicia contra las armas castellanias.*

— (GUILLEM). *Biog.* Relligiós mallorquí de l'ordre de St. Francesch. Va néixer a Palma en 1667 morint en 1705. Era un fervent lulià; mestre en arts, catedràtic de filosofia a l'universitat mallorquina y lector de teologia. Escrigué dos treballs lulians.

— (JAUME). *Biog.* Escriptor mallorquí, natural de Sineu. Prengué l'hàbit dels agustins en 1672. Morí en l'any 1730, essent prior de Iliria. Fou benefactor insigne de son convent de Palma, gasiant 'hi onze mil lliures en obres y ademés feu erigir la magnífica capella de St. Nicolau de Tolentino. Escrigué de religió, vides de sants y lulisme.

— (JOAN). *Biog.* Fiscal y assessor del tribunal de Menorca, sa patria, en el sigle xviii. Autor de *Sinòpsis de las antigüedades, gobierno, privilegios y monu-*

mentos de la isla de Menorca, etc. (A la bibl. Reial Acad. Historia).

— (JOAN). *Biog.* Arcalde de Valls, fill de la meteixa població. L'any 1827 eixí, sublevat, ab el batalló realista de Valls.

— (JOAN PAU). *Biog.* Jesuïta català del sigle xvii, natural de Barcelona. Fou dels primers missioners que a l'Amèrica predicaren entre 'ls indis tepequans, als que socialisà induintlos a formar poblats, deixant la vida silvestre. Metodisà y millorà l'idioma d'aquella gent, havent estat el primer en compondren el *Vocabulari*, y l'*Art o Gramática*. Escrigué un Catecisme en llengua tepequana.

— (PERE). *Biog.* Canonge de la sèu de Barcelona, escriptor ascètic y relligiós exemplar. Va néixer a la vila de St. Llorenç de Bascanó (Girona) en l'any 1564. Exercí la ensenyança (1568) a Vich. Fou rector de Tárrega y desde 1598 canonge de Barcelona. Morí en l'any 1614.

— Y BAJONS (MARIÀ). *Biog.* Trinitari descalç, autor d'una obra en dos volums, titulada *Conferencias morales*. A l'entrada dels francesos a Lleida al any 1810, va morir assassinat.

— Y JOSEPH (JOAQUIM). *Biog.* Enginyer industrial, catedràtic y escultor, natural de Girona, mort en 1871, als vintinou anys. Deixà inèdita una obra filosòfica titulada *Fiorelli* y molt avençada un'altra baix el títol de *El Don Juan*. Presentà a Madrid una memoria voluminosa sobre matemàtiques que fou preterida en públich concurs y li valgué una càtedra.

— Y GUITART (JOAN). *Biog.* Escriptor de molts coneixements, que atresorava diversos idiomes, havent traduït algunes obres del anglès y l'alemany. Va col·laborar en varies publicacions, entre altres a la revista *La Abeja*, que dirigia a Barcelona el docte senyor Bergnes de las Casas. Va morir en 1889.

FONT (Cova de la). *Orog.* Prop de la Espluga de Francolí. || — DEL ASTOR. *Geog.* Caseriu del terme de Vilallonga, prov. de Tarragona. || — DE JOAN (SANTUARI DE). Està situat en un lloch molt pintoresch prop de Ridaura. || — DEL ROGÉ. Caseriu del terme d'Abella de la Conca, prov. de Lleida.

FONTADA. f. Anada a una font pera menjar 'hi y divertir-se. *Jira á una fuente.*

FONTAINE (Jaume). *Biog.* Metge provençal, que va néixer a Aix al any 1611, en quina ciutat va ésser primer regent de la facultat de Medicina. Va desempenyar el càrrech de metge conseller de Lluís XIII.

FONTAJAU (Sant Pons de). *Geog.* Lloch de la prov. y part. jud. de Girona; té 100 hab.

FONTAL. adj. *Ant.* FONTANAL.

SAVIESA FONTAL. *Loc. ant.* SAVER ABISSAL.

FONTALBRES. *Geog.* Caseriu del terme de Biar, prov. d'Alacant.

FONTANA. f. *Ant.* FONT, DÈU O NEU D'AIGUA. **Manantial, fuente.**

FONTANA. *Geog.* Caseriu del terme de Salines, prov. d'Alacant.

FONTANA (Guillem). *Biog.* Poeta català del sigle xv. Compongué un libre de *salmos* o oracions en vers dedicat a madona Agnès.

FONTANAL. adj. *Ant.* Cosa de font, y en plural és cognom de familia. **Fontanal.**

FONTANALMENT. adv. m. *Ant.* ORIGINALMENT.

FONTANALS DEL CASTILLO (Joaquim). *Biog.* Escriptor que si bé havia nascut a l'illa de Cuba, va sejourar sempre a Catalunya, morint a Barcelona en 1895. Va ésser erudit en l'història del art, consagrant-se a la crítica històrica del meteix, essent un dels que més detalls aportaren al estudi de les obres del pintor Antoni Viladomat.

— Y ROVIROSA (FRANCISCO). *Biog.* Pintor y gravador de làmines. Nascut a Vilanova y Geltrú en 1777 y mort en 1827. Pensionat a Roma per Ferrán VII,

fou deixeble del famós Morghen. En el museu de Barcelona hi ha una pintura copiada per en Fontanals representant a *St. Francesch*. D'entre 'ls gravats, se retreuen: *Cap de St. Joan* y *Apol en el Parnàs*. Alguns autors tenen per valencià a En Fontanals.

FONTANBELLA (Avench de). *Orog.* Grandiós avench de 50 m. de fondaria, situat en el terme de la torre de Fontanbella; fou explorat l'any 1899 per Mossen N. Font y Sagué.

FONTANELA. f. Eina de cirurgia pera obrir fonst al cos humà. Fontanela.

FONTANELLA. f. dim. *Ant.* FONTETA.

FONTANELLA (Francesch). *Biog.* Poeta catalá notable del sigle XVII. Era natural de Barcelona, fill del famós juriscònsult Joan Pere. Va morir essent frare llech en el convent de Santa Catarina de Barcelona. Es la més interessant figura literària de son temps, quines obres no son divulgades y quin estudi està pera fer. Es autor d'una *Oració* a la memoria d'en Pau Claris (Barcelona, 1661). Son en gran quantitat les poesies d'en Fontanella que resten manuscrites y no han estat colleccionades encare.

— (JOAN PERE). *Biog.* Famós juriscònsult catalá. Va néixer a Olot l'any 1576 morint a Perpinyà en 1680, essent president del Concell d'aquella ciutat.

Fou ciutadà de Barcelona y elegit Conceller en Cap en 1641, al anar el marquès de los Vélez ab l'exèrcit castellà a sitiar Barcelona. En Fontanella era tingut per la primera capacitat de son temps. La ciutat de Barcelona l'enviá delegat a la cort de Madrid en 1621. En 1651 causes polítiques l'obligaren a refugiar-se al Roselló. Conserven la fama del savi juriscònsult sos llibres: *Sacri Senatus Cathalonie decisiones*, (dos vol. fol., Barcelona, 1639 y 1645; Venecia, 1640; Ginebra, 1662, diverses edicions).—*De pactis nuptialibus, sive capitulis matrimonialibus tractatus*; (dos vol. fol., Barcelona, 1612; Ginebra, 1638 y 1659; Venecia, 1647; Lyó, 1667). Havia compost a Perpinyà un altre llibre: *Testamentum illustratum*, no publicat.

FONTANELLES. *Biog.* Juriscònsult catalá del sigle XIII, contemporani d'En Jaume I el *Conqueridor*.

FONTANELLES. *Geog.* Caseriu del terme de Biar, prov. d'Alacant.

FONTANER. m. Qui sab trovar fonts, y les arregla. Fontanero.

FONTANER Y MARTELL (Jòseph). *Biog.* Poeta notable del sigle XVII; natural de Tarragona, distingit per la suavitat de son llenguatge y l'armonia dels seus versos. Se sab d'ell qu'en 1632 se trová en el siti de Barcelona, per lo qual tingué d'emigrar a França, ont hi visqué alguns anys. En 1708 vivia a Barcelona, y otorgá son testament.—Es obra d'ell la *Tragi-comedia pastoral de amor, firmeza y porfia*, y ab fonament se li atribueix *Lo temple de la gloria* y altres produccions de poca extensió.

FONTANET (Montserrat). *Biog.* Un dels agricultors més entesos de Mallorca. Nat a Llorito al començar el sigle XVIII y mort a Mancor (Selva) en 1762. Se conten coses notables de son talent y enginy. Introduí 'l corró de pedra dentat, pera 'l batre. Escrigué: *Llibre del art del conró* (1747), manuscrit.

FONTANET. *Geog.* Lloch del dist. mupal. d'Organyà, prov. de Lleida. || Poblet del dist. mupal. de Llanera, prov. de Lleida.

FONTANERÍA. f. Art de conduir les aigües pera les fonts. Fontanería. || Conjunt de conductes per ont se dirigeix l'aigua a les fonts. Fontanería.

FONTANILLES (Baltasar). *Biog.* Relligió catalá, president de la comunitat de Poblet mentres durá la vacant de l'abadiat. A la vegada era també prior. Fou elegit abt quatrienal ets anys 1720 al 1724.

FONTANILLES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; és a la vora del riu de Daró, té agregat el poblet de Llavià y 220 hab.

FONTANÓS, A. adj. Se diu del lloch ont hi ha moltes déus. Fontanoso.

FONTCALDA. *Orog.* Serra que hi há a miljorn de Pándols, quasi paralela a n'aquesta, prov. de Tarragona. || — (LA). *Geog.* Caseriu del terme de Pratdecompte, prov. de Tarragona.

FONTCALDAS (Albert). *Biog.* Autor d'un volum titulat *Poesias varias*, publicat a Saragoça en 1653.

FONTCLARA (Geroni Real de). *Biog.* Escriutor gironí molt erudit, que degué néixer en 1499 o 1500 y vivia encara a l'any 1579. Era molt versat en historia. El municipi de Girona feu treure una bona copia dels escrits d'En Fontclara relatant les coses passades a Catalunya en son temps pera guardarla en son arxiu. D'ell hi há publicat nn volum en octau, estampat a Girona, titulat: *El cielo en la tierra*, y és un tractat de sociologia.

FONTCLARA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Palau Sator, prov. de Girona.

FONTCUBERTA (Andreu). *Biog.* Traductor y periodista barceloní, polític liberal y molt afectat al teatre. Va néixer als començos del sigle XIX. Adoptá el pseudònim de *J. Andrew de Couwert-Spring*. En 1836 dirigia la companyia del teatre Principal. Al meteix temps dirigia *El Propagador de la Libertad*. Del famós diari *El Vapor* ell n'era 'l redactor principal. Traduí distints drames francesos, entre 1836 y 1843.

FONTCUBERTA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a llevant del estany de Banyoles, té agregats els poblets d'Espasens y Vilavenut y 'ls caserius de Figaroles, Probadones y Safarrens, y reuneixen entre tots 561 hab. || Veinat de Caixás, depart. dels Pirineus orientals.

FONTDEPOU. *Geog.* Aldea del terme d'Áger, prov. de Lleida.

FONTLUPORUM (Fr. Pere). *Biog.* Frare tarragoní, deixeble de Sant Vicens Ferrer, electe provincial d'Aragó en 1412 y inquisidor. Escrigué sobre teologia.

FONTELLES. *Geog.* Aldea del terme de Tost, prov. de Lleida.

FONERRÉS (Coll de). En la cresta que separa a la vall de Gósol, les aigües del Cardoner de les del Lavansa (1,675 m.).

FONTESPATLLA. *Geog.* Vila de la prov. de Terol, bisb. de Saragoça, part. jud. d'Alcanyic; és a la vora del Matarranya y té 927 hab.

FONTETA. f. dim. Fontecia, fuentecilla.

FONTETA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; és al SE. y prop de aquesta vila; té agregats el poblet de Fitor y 'ls caserius d'Avelles y del Mas Garriga, y reuneix 521 habitants.

FONTETES (Coll de les). *Orog.* Pas que hi há a la serra de Costa Borda y a uns 1,800 met. d'altitud, al NE. de Castellar d'en Huch, entre les provs. de Barcelona y Girona.

FONTFREDA. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Massanet de Cabrenys, prov. de Girona. || — (PICH DE LA). *Orog.* En la partió de Catalunya ab l'Arlèg.

Segell de Fontanilles

Joan Pere Fontanella

(2736 m.) || — (SERRA DE LA.— PLANELL DE LA). *Orog.* En la vall de Arán al començament de la canal del port de Viella.

FONTÍCOLA. adj. Qui habita les fonts o aprop de elles. *Fontícola.*

FONTÍCUL. m. Llagueta que 's produeix artificialment. *Fontículo.* || **FONTETA.**

FONTÍGENA. adj. *Bot.* Que creix als aqüeductes y a les canonades d'aigua. *Fontigena.*

FONTINALIA. f. Una mena de molsa que creix per les fonts.

FONTINYOL. m. dim. de font. **FONTETA.**

FONT-LLETERA (Coll de). *Orog.* Pas de la serra del Catllar, a 2,173 met. d'altitud, a la partió de aigües del Ter y 'l Fresser, prov. de Girona. || — (PUIG DE). Puig de la serra de Catllar, a uns 2,600 met. d'altitud, entre 'ls rius Ter y Fresser, prov. de Girona.

FONTLLONGA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 916 hab.

FONTNEGRA (Pich de la). *Orog.* En el límit de la Cerdanya ab Andorra.

FONTOVA (Bernat). *Biog.* Monjo cartoixà, nascut a València en 1390. Gran teòlech. Confessor de la reina Maria, muller d' Alfons V d' Aragó. Morí al any 1460.

— (LLEÓ). *Biog.* Artista notabilíssim del teatre català. Morí a Barcelona en 1890, als 56 anys d'etat. Era 'l primer actor còmic de la famosa companyia dramàtica qu' estrenava les obres d' En Frederich Soler (*Pitarrà*). Aquest escrigué expressament pera Fontova molts papers de ses principals creacions. Ajudà força, ab son arrodonit talent, a la fundació, creixensa y prosperitat del teatre català. Va escriure pera 'l teatre les aplaudides obres en un acte: *La casa d'en Garlanda*, *La por guarda la vinya*, *L'últim graó*, *Entre la dona y la sogra*, *La raó del pont de Lleida*, *Un tarit tarot*, *505* (monòlech), *Ballaruga*, *La gran diada* y *A primera vista*, escrites entre 'ls anys 1865 y 1890.

FONTPEDROSA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Mont-Lluís; és a la vora del riu Tet y té 571 hab.

FONT-RABIOSA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Mont-Lluís; és a la vora del riu Aude y té 232 hab.

FONT-RAMUT (Coll de). *Geog.* Coll a uns 860 met. d' altitud, a ponent del poble de Baget, prov. de Girona.

FONTROIG (Joan). *Biog.* Domer de la catedral de Palma a finals del segle XV. Savi ritualista. Feu avençar les obres d' aquella Sèu. Escrigué: *Consulta de Sanctis* (1516), *Ordinarium de administratione sacramentorum*, etc. (1516). Se li atribueixen tres obres més de ritual pera la Sèu mallorquina.

FONT-ROMEU. *Geog.* Ermita de la Cerdanya, departament dels Pirineus orientals. Lloch delitós de estiu, qu' al seu voltant atrau apleschs tradicionals. Està emplaçat a una altitud de 1777 met. al Oest de Mont-Lluís.

FONTRUBÍ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penedès; és a la vora del riu Foix y té 1,702 hab.

FONTS FORTUNY (Marián). *Biog.* Poeta català, secretari de l' ajuntament de Reus, d' ont era fill y ont va morir en 1889. Persona de rellevants qualitats

y de mèrits literaris. Colaborà en la antologia de poetes catalans *Trobadors Nous* (Bofarull, 1858).

FONTS (Cap d' en). *Hidrog.* Cap de la costa SE. de 'l illa de Menorca (Balears).

FONTSAGRADA. *Geog.* Caseriu del terme de Gabet, dist. mupal. de Sant Cerni, prov. de Lleida.

FONTSCALDES. *Geog.* Lloch de la prov. de Tarragona, part. jud. de Valls. Té 300 hab.

FONSCALDETES. *Geog.* Aldea del terme de Cabra, prov. de Tarragona.

FONTS D' EN ORRIS (Coll de les). *Orog.* Collet a uns 1,100 met. d' altitud, a mitg camí de Sant Joan de les Abadesses a Vallfogona, prov. de Girona.

FONTSECA (Clotada de la). Gran depressió plena de pasturatjes y fonts, dessota 'l *Pas dels lladres* a Nuria.

FONTSERÉ Y MESTRE (Joseph). *Biog.* Mestre d' obres, natural de Barcelona, mort en 1897. Autor del plànol del Parc h y jardins públics de Barcelona y de la gran cascata del meteix.

FONULLADES. *Bot.* FUSELLADES.

FONULLADES NEGRES. *Bot.* Planta de la fam. de les escrofulariácees.

FONULLADES GROGUES. *Bot.* Se dona aquest nom en la comarca de Berga a dues menes de plantes de la meteixa familia que la anterior.

FONYADOR. m. Qui trepitja la verema. **Pisador**, **lagarero**.

FONYAMENT. m. Acte y efecte de fonyar. **Pisadura**.

FONYAR. v. a. Trepitjar la verema. **Pisar**.

FONZ. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora y una mica apartada del Cinca y té 2,006 hab.

FONZA. f. *Ter.* Fondalada.

FONZO. m. *Ter.* Fondo, fondalada.

FOR m. Fur, llei municipal. **Fuero.** || Poder, jurisdicció. **Fuero.** || Privilegi, exempció, prerrogativa. **Fuero.** || Colecció de lleis. **Fuero.** || Tribunal, lloch ont s' hi fa justícia. **Juzgado**, **foro**.

FOR, **FORS.** prep. *Ant.* A excepció. *Excepto*.

A **FOR.** m. adv. Segons llei, estil o costum. *A fuer, à fuero, al fuero*.

FORA. adv. ll. y t. y prep. **Fuera.** || En paratge diferent d' aquell en que 's trova algu o allò de que 's parla. **Afuera**, **fuera**. || En públich. **Afuera**. || Al exterior o al descubert. **Afuera**. || Menys, a excepció. **Menos**, **excepto**, à **excepcion**. || Expressió que s' usa pera treure o fer eixir a algú d' algun lloch. **Afuera**, **fuera**.

FORA D' AIXÒ. m. adv. *Además. Independiente de eso, à más de eso, fuera de eso*.

FER FORA. fr. Treure a algú d' un lloch, d' un indret. *Echar, arrojar*.

FORA DE QUE. m. adv. A més de que. *Además de que, además de, añádesse à esto que, fuera de que*.

AVIAR FORA. fr. Fer surtir a algú d' alguna banda, o apartarlo ab violència per despreci o per càstich. *Echar fuera, arrojar*.

BOTAR FORA. fr. Llençar d' alguna part. *Echar, arrojar*.

QUAN ÉS MENESTER MARIA, VINGUI MARIA; QUAN NO ÉS MENESTER MARIA FORA MARIA. *Ref.* Qu' expressa que hi ha qui agassatja mentres ha de menester y que oblidia en els demés cassos. *Ama, sois ama mientras el niño mama; desde que no mama ni ama ni nada*.

DE FORA O DE PART DE FORA. m. adv. *De fuera*.

DE FORA VINDRÀ QUI DE CASA 'NS TREURÀ. *Ref.* **HOSTES VINGUEREN QUE DE CASA 'NS TRAGUEREN**.

ESTAR FORA DE SI. fr. *Met.* No sapiguer algú lo que fa per causa de turbació. *Estar fuera de si*.

Y FORA. m. adv. Ab que 's llima algun número, quantitat, etc., còm: *dos y fora; ell y fora. No más, solo*.

FORÀ, NA. adj. **FORANEU**.

Segell de Fontrubí

FORÀ, NA. adj. Que dona a fora, com *paret forana* o *porta forana*. Exterior.

FORADADA. f. Ant. CANONADA, ACUEDUCTE. || Avui se dona també aquest nom als forats oberts a través de les montanyes pera donar pas als ferrocarrils. Túnel.

Segell de Foradada

FORADADA. Geog. Poble de la prov. de Lleida, arxip. d'Àger, part. jud. de Balaguer; és a la vora del Segre y té 789 hab. || Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Boltanya; és a la vora del riu Esseira y té 575 hab. || — (RIERA DE LA). Hidrog. Neix al Berrató, terme de Llaers, prov. de Girona; passa pel terme de Santa Maria de Besora y desaiqua no lluny del Ter, al bell peu del molí de La Foradada, prov. de Barcelona.

FORADADOR. m. Qui forada. Agujereador.

FORADAMENT. m. Ant. Acte y efecte de foradar. Horadación.

FORADAR. v. a. Penetrar, traspasar, fer forat. Agujerear, agujerar, perforar, horadar.

FORADÀÇ. m. aum. Forat gros. Agujerazo.

FORADAT, DA. p. p. Agujereado, horadado. || Mena de garlanda de pa, ab quatre crostons.

FORADET. m. dim. Agujerico, illo.

FORAGITAMENT. m. Ant. EXPULSIÓ.

FORAGITAR. v. a. Ant. Expulsar, Expeler, precaver, echar á fuera. || Desterrar.

FORAGITAR DE SÍ. fr. Arrojar de sí.

FORANCA DE LA MUGA. Orog. En la serra de Cadi, forma un coll per ont se creua la montanya.

FORANI, A. adj. Se diu de les parts d'algunes coses que surten notablement enfora, com algunes branques dels arbres, o qu'están un poch apartades del tot, com algunes cases d'una meteixa població. Foráneo. || EXTRANGER. || FORASTER. || Se diu del vicari que té jurisdicció determinada fora de la capital del bisbat. Foráneo. || pl. A les universitats, els doctors que son de fora de la universitat, ont prenen el grau sols pera posseir beneficis a un'altra part. Foráneos. || adj. De fora. Esser extrany, esquerp. Uraño.

FORAL. adj. Pertanyent o be relatiu al fur. || A les províncies vasques, un cos armat pera garantir l'ordre y perseguir als malfactors. Forales.

FORARÍA. f. Ter. náut. Distancia mar enfora.

A POCA FORARIA. fr. PROP.

A BONA FORARIA. fr. LLUNY.

FORASTEJAR. v. a. Anar per fora, de poble en poble a passar una temporada a algun lloch que no és el propi d'un. Viajar, estar de temporada.

FORASTER, A. adj. Extranger, de fora regne. Se diu de les persones y altres coses y com univ. de les robes. Forastero, foráneo. || m. y f. Qui viu a un lloch del qual no es veí, essent nadiu del meteix regne. Forastero. || Qui va a festes o a fires a un poble diferent del que habita. Forastero.

FORASTERIA. f. La qualitat de foraster. Forasteria. || Molts forasters.

FORAT. m. Obertura que té alguna cosa o s'hi fa. Agujero. || El vuit que's deixa a les parets pera posar hi'ls travessos pera fer les bastides. Mechinal. || El quadrat que l'enformador. Cotana. || La cavitat en qu'está situat cada un dels ulls. Órbita, cuenca, || ESPIRALL. || Els dels camatimons, corretges y coses que's poden allargar. Punto. || El de la fusta pera ficar la metxa. Caja. || El vuit que queda entre viga y viga de les que componen el sostre. Tabica, metopa. || El en que descansen les vigues. Caja. || El que fan els papaterres. Lombriguera. || El de les balanceres del molí del oli. Horambre. || El que fa la

barrina. Barreno. || El petit que's fa a la roba. Piquete. || ULLET. || El dels ribots, etc., pera que saltin els encenalls. Talón.

FORAT D'AGULLA: COS.

FORATS DE LES ESPEQUES. m. pl. Náut. Els forats quadrats oberts al voltant del caperó del cabrestant y del cos y 'ls caperons del molinet. Bocobarras.

FORATS DEL NAÇ. Ventanas de la nariz.

FORAT DEL BUTIOL. Ter. náut. Blanes. Aquell per quin passa el butioli a les embarcacions.

FER FORAT. fr. Pendre alguna cosa, gastarne. Menguar, mermar, trasquilar.

DESTAPAR UN FORAT PERA TAPARNE UN ALTRE. fr. Reprèn als que pera dissimular una trampa ne fan un'altra. Hacer un hoyo para tapar otro.

NO HA VIST EL MON PER UN FORAT. fr. Se diu de aquell que té poca experiència. No ha visto el mundo por un agujero.

NO MOSTRIS MAI EL FORAT DELS DINERS QUE HAS AMAOAT. Ref. Ensensya la cautela que deu observarse pera confiar un secret. Descubrime á él como amigo, y armóseme como testigo.

QUI GUAITA PER FORAT, VEU SON MAL FAT, O QUI ESCOLTA PÈLS FORATS, OU SES MALDATS O SOS PECATS. Ref. Reprèn als massa curiosos y amichs d'oír lo que parlen altres. Quien escucha, su mal oye; quien acecha por agujero, ve su duelo.

TREURE LA CUCA DEL FORAT AB LES MANS DELS ALTRES. fr. Sacar el ascua con mano ajena.

VEURE'L CEL PER UN FORAT. fr. Fam. Estar en lloch reclós, desde'l qual se veu poch cel, com entre montanyes. Ver el cielo por embudo.

FORAT (Morro del). Hidrog. Cap de la banda N. de l'illa de Mallorca, part. jud. d'Inca, Balears. || — (DE TORO). Hidrog. Forat natural situat a la ratlla de les províncies de Lleida y Osca (S.O. de la Vall d'Arán), que engoleix les aigües provinents de les neus del pich d'Aneto, que, després d'un curs subterrani d'uns quatre kilòmetres, formen l'abundosa font del Güell de Juen, que és l'origen del riuert Artiga de Lin. || — DEL TREN. Orog. Entall o esquadra oberta en el cor de la serra de Gitarriu, en el camí de Bassagoda per Sadernes (1,070 m.) || D'ESTELA. AVENCH D'ESTELA. || — DEL MORO. Orog. Avench situat prop del Patxol de Cirera, en el terme de Borredà. || — BUFADOR. En el terme de Pineda. N'hi há un altre a Sant Quirse Safaja. || — DEL AIRE. En el terme de Surita. || — DEL ORB. En la conca de Meyá, prop de Fontllarga. || — DEL VENT. Bufador situat en el terme de La Nou, en el Bergadá.

FORATS DE MONTMELL. Orog. L'anomenen també les boques calentes y son uns bufadors situats en la montanya de aquell nom.

FORAVIA. f. Abroíl. Abrojo.

FORAVIAR. v. n. Ant. DESVIARSE.

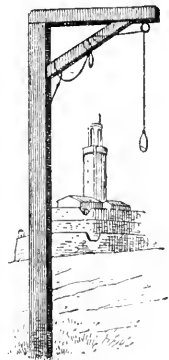
FORAVIAT, DA. p. p. Ant. DESVIAT, ENGANYAT.

FORBÀ o **FORBÁN**. m. Corsari, pirata. Forbante. || PLAGIARI.

FORBIR. v. a. Ant. NETEJAR, PULIR.

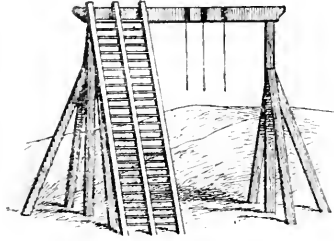
FORBITZ. p. p. Ant. Limpia-do, acicalado.

FORCA. f. Màquina formada de dos pals clavats a terra y un altre de travessar dalt de tot ont hi penjaven als criminals. Horca. || Pal ab dues o més puntes a un dels caps ab que 'ls pagesos apilen la palla, etc. Horca. || Aspra en forma de forca pera aguantar

Forca que als començos del segle XIX hi havia al glacis de la Ciutadella a Barcelona.

les parres, etc. **Horcón, horqueta.** || — (DE VENTAR). *Ter. Moyá.* Forca de cinch dents pera ventar el blat a la era.

Forca que als començos del sisle XIX hi havia al glacis de la Ciutadella a Barcelona.

fica la gradació que segueix qui comença a robar o a desviar-se del bon camí. *Ladroncillo de agujeta después sube á la brujuleta.*

POSAR LES FORQUES PER DE VANT. fr. *Met.* Anticiparse o posar inconvenients y desdors per negar alguna cosa. *Mostrar la horca antes que el lugar.*

¡VISTEN A LA FORCA! *Expr. fam.* Pera negar, desatendre o despedir a algú ab desprecci. *¡Anda en hora mala!*

FORÇA. f. Vigor, capacitat pera fer que tingui pés o fassi resistencia. **Fuerza.** || Referintse a coses inanimades, fermeça, com: *la paret no té prou força pera resistir a la bateria.* **Fuerza.** || L'acte torpe que s'executa contra la voluntat de la dona. **Fuerza.** || Eficacia en les coses immaterials, com: *força de raó.* **Fuerza.** || La part principal y més forta d'algún tot, com d'un exercí, etc. **Fuerza.** || Esforc, conat, ímpetu. **Esfuerzo, fuerza.** || L'estat més vigorós d'alguna cosa, com: *la força del sol,* etc. **Fuerza** || Precisió, necessitat. **Fuerza.** || *Met.* Inclinió eficaç d'alguna cosa, com: *força del geni.* **Fuerza.** || Tirada o moviment violent ab que procura algú escapar de qui 'l té. **Forcejón.** || *For.* L'agravi que el jutge ecclesiástich fa a la part en conèixer de la causa o en otorgarli l'apelació. **Fuerza.** || *Astron.* Graus de la dignitat d'un planeta en lo referent al horóscop. **Fuerza.** || *Ant.* La plaça amurallada y guarnida de gent pera defensarla. **Fuerza.** || *Esgrim.* El ters primer de la espasa envers la guarnició. **Fuerza.** || *Gram.* Valor, com: *la x té força de dues consonants.* **Fuerza.** || adj. Abundó, com: *força gent.* **Mucho.** || pl. Les tropes y aparell militar que té algún sobirà. **Fuerzas.**

FORÇA CENTRÍFUGA. Força en virtut de la qual tot cos que dona voltes al entorn d'un centre tendeix a apartarse d'ell seguint la direcció una tangent a la corva que descriu. *Fuerza centrifuga.*

FORÇA CENTRÍPETA. Força que tendeix a fer acostar al centre 'is cossos que donen voltes al entorn d'un punt. *Fuerza centripeta.*

FORÇA DE TERRA. *Mil.* Els exercíts que combaten per terra a diferència dels de mar. *Fuerzas de tierra.*

FORÇA MORAL: PRESTIGI.

FORÇA MOTRIU. La que té per objecte fer anar una máquina qualsevulla. *Fuerza motriz.*

AB TOTA LA FORÇA. m. adv. Ab tot el pés d'un cos. *De reposo.* || Ab tota la eficacia de l'autoritat o valiment o de la persuassió. *De reposo.*

A FORÇA DE. m. adv. Ab continuació y treball.

A fuerza de. || Ab abundó d'alguna cosa, com: **A FORÇA DE DINERS.** *A fuerza de.*

A FORÇA D'ARMES. m. adv. Denota qu'alguna cosa s'ha lograt per medi de les armes. *A o por fuerza de armas.*

A FORÇA DE BRAÇOS. *Loc. fam.* Qu'ademés del sentit recte, significa a força de mèrits o de treball. *A fuerza de brazos.*

A FORÇA DE MANS. *Expr. met.* Ab fortaleça y constancia. *A fuerza de manos.*

A VIVA FORÇA. m. adv. Sense excusar treball ni diligencia. *A viva fuerza.*

COBRAR FORCES fr. Convaléixer el malalt. *Alear, cobrar fuerzas.*

CONTRA LA FORÇA NO HI HA RESISTENCIA. *Ref.* Denota que si la multitud se conjura contra algú no hi ha resistencia que pugui contrarrestarla o qu'es prudent retirar-se quan les forces contraries son superiors. *Si tantos halcones la garza combaten á fe que la matan; dos potros ú un can bien le morderán; dos contra uno tornarme he grullo.* || Denota que 'l poder y la força sofoquen injustament a la raó. *Do fuerza viene, derecho se pierde.*

DEIXAR LES FORCES O LLEVAR LES FORCES. fr. Deblilitar a algú les sangries, malaltia, etc. *Desjarretar.* || *Met.* Dessubstanciar. *Deslavar, deslabazar.*

DONAR FORÇA O FORCES. fr. Animar, aumentar les forces. *Dar fuerzas, vigorizar, robustecer.*

FER ALGUNA COSA PER FORÇA. fr. Ferla contra la propia voluntat y de mala gana. *Orejar.*

FER FORÇA. f. Exercitarla per'algún treball, etc. *Hacer fuerza.* || **PRECISAR, OBLIGAR.** || **FORÇAR, I.** || Parlant d'arguments o raons, ésser convincents. *Hacer fuerza.*

FER FORÇA, O A LA FORÇA O AB FORÇA. m. adv. Ab violencia. *Por fuerza, de por fuerza, estiradamente.* || **Forçosa,** necessàriament. *Por fuerza,*

PER FORÇA ELS PENGEN. fr. *A la fuerza ahorcan.*

FER O TREURE FORCES DE FLAQUESA. fr. Esforçarse un a fer lo que li semblava impossible. *Sacar fuerzas de flaqueza, hacer de tripas corazón ó la risa del conejo.*

PER FORÇA VAN ELS MOROS A MISSA. *Loc. fam.* Reprenh als indòcils, com no obren bé sino per força. *Reniego del árbol que d palos ha de dar el fruto.* || **LA MILLOR RAÓ ES LA DEL BASTÓ.**

FERSE FORÇA. fr. Reprimir les passions o desitjos. *Hacerse fuerza.*

LLEVAR LA FORÇA. fr. Embaraçar els tribunals superiors la violencia dels jutges ecclesiástichs que neguen l'apelació justa o coneixen de causes que no els pertanyen. *Alzar ó quitar la fuerza.*

PERDRE LES FORCES fr. Evaporarse algún licor o altra cosa espirituosa. *Desvanecerse.*

PROBAR LES FORCES. fr. Experimentarles. *Probar las fuerzas.* || Combatre, barallarse ab un altre de igual força a poca diferència. *Medir lanzas.*

PROTESTAR LA FORÇA. fr. Reclamar contra la violencia ab que s'obliga a algú a fer lo que no vol. *Protestar la fuerza.*

TINDRE UNA FORÇA COM UN BRAU. fr. Tindre 'n molta. *Tener fuerza para tirar de una noria.*

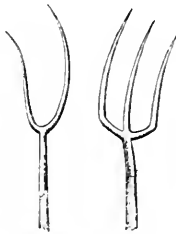
TREURE O ARRANCAR A LA FORÇA. fr. *Desenclavar.*

FORCADA (Anselm) *Biog.* Poeta y monjo del monastir de Montserrat, en el sigle XVII. Autor d'una *Historia de Monserrat*, feta a Sant Pere d'Arlanza (Burgos). Escrigué en vers castellá. L'any 1665 feu a París una edició dedicada a la reina de França na Maria Teresa d'Àustria.

— (MARIAN). *Biog.* Mestre de primeres lletres (1815-1861) autor d'algunes obres didàctiques, entre altres *Reglas para la conjugación de los verbos castellanos.* Va dirigir escoles a Gracia, Masnou y Barcelona.

FORÇADAMENT. adv. m. **Forzadamente.**

FORCADELL (Domingo). *Biog.* Capdill de les hostes carlines a la primera lluita civil. Guerriller en

Forques de batre

1823, va conspirar en 1827 en favor de Carles de Borbó i al encendre la guerra en 1834, va acapdillar un fort estol de partidaris, essent el teatre de les seues operacions les províncies valencianes. Va emigrar a França, y retornà a Espanya quan la guerra anomenada dels matiners.

FORÇADOR, A. m. y f. Qui força. **Forzador**, violador

FORCADURA. f. La part dels arbres ont se divideixen les branques. **Horcadura**. || La part del cos ont se divideixen les cuixes. **Horcajadura**.

FORCAIRE. m. Qui fa o ven forques. **Horquero**.

FORÇAL. m. Espai entre mitg de dues fileres de pües d' una pinta. **Forzal**.

FORCALL. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a la vora del riu Forcall, a la confluència d' aquest ab el Bergantés, y té 2,321 hab.

FORCANADA (Puig de la). *Orog.* Puig de 2,882 met. d' altitud entre les provs. de Lleida y Osca; pertany a les montanyes Maleides.

FORCAR. v. a. Fer alguna cosa en forma de forca. **Horca**. || Forcar alls. **Trenarlos** en forma de forca, manera com se solen portar al mercat.

FORÇAR. v. a. Fer força o violència física pera conseguir algún fi, com: *forçar una porta*. **Forzar**. || Entrar, subjectar, rendir a força d' armes. **Forzar**. || Conèixer carnalment a una dona contra la seua voluntat. **Forzar**. || *Met.* Precisar, obligar. **Forzar**. || v. n. *Ant.* Estar en tu fuerza.

FORÇARSE. v. r. *Ant.* ESFORÇARSE.

FORCAT. m. Pal de dos braços que 's posa al becoll de les cavalcadures. **Horcajo**, **horcate**. || **FORCADURA**. || La trena de jonchs, etc., que té dos braços ont hi están subjectes les quies dels alls o cebes pera penjarles. **Ristra**, **horca**, **horco**. || *Ter.* Aladre en forma de forca pera llaurar ab un sol animal. || *Ter.* **Moyá**. Forca grossa que serveix pera dur palla desde l' era fins al home que fa el paller. Té igual forma que la forca ordinària.

FORÇAT, DA. p. p. **Forzado**. || adj. Ocupat per força. **Forzado**. || **FORÇÓS**. || m. Presidari, obligat a servir en les galeres. **Forzado**.

FORCATS (Pichs). *Orog.* Estrém de la serra de Montaris de Caldes, que correspon a la Vall de Bohí.

FORCEIG. m. Acte y efecte de forcejar o fer força. **Forcejo**.

FORCEJAMENT. m. Acció y efecte de forcejar, força, esforç. **Forcejo**.

FORCEJAR. v. n. Fer força. **Forcejear**.

FORCEJAR. v. a. Fer força pera manejar alguna cosa, pera escapar o desagalarse. **Forcejar**. || m. **Violent**.

FORCENARIA. l. *Ant.* FUROR, DESATINO.

FORCEDAT, DA. adj. *Ant.* FURIÓS, DESATINAT.

FORCEPS. m. Eina quirúrgica en forma d' estenalles que s' usa pera extreure les criatures en els parts difícils. **Fórceps**.

FORCER, A. adj. *Ant.* FÒRT.

FORCETA. f. dim. **Fuercecilla**.

FORCH. m. La distancia desde la extremitat del dit pòlser fins a la del índex, que serveix de mida. **Jeme**. || **FORCAT**, 3.

FORCIÀ (Sibila de). *Biog.* Quarta muller del rei Pere el *ceremoniós* en 1377. Era nadiua del Empurdà y viuda de N' Antoni de Focas. Era una dona hermosa, de qui el rei estava bojament enamorat, més per la oposició del fill d' aquell, Joan I, no va ésser coronada fins a 1381. Al morir en Pere, fou tractada ab crueltat y perseguida pel nou monarca, y apresonada a Sant Martí Sarroca ab els que l' acompanyaven; restà presa durant una anyada a la torre Vives del

carrer dels Orbs a Barcelona, sometentla al torment pera ferli declarar si havia embuixat a En Joan I. A prechs de personatges influents a la cort fou llivertada, morint a Barcelona en 1406.

FORCINA. f. Inflor d' un arbre al àngul que forma una branca grossa ab el tronch. **Forcina**.

FORCÍPULA. f. *Entom.* Cada una de les dues mandíbules accessoris dels aràcnits. **Forcípula**.

FORCIVOL. adj. Poderós, fort. **Fuerte**.

FORCÍVOLMENT. adv. m. **FORÇOSAMENT**.

FORCONS (Coll de). *Orog.* Entre les valls del Mardansol y les del Marlés per La Quar (970 m.).

FORÇÓS, A. adj. Necessari, inexcusable. **Forzoso**.

FORÇOSA. f. Cas del joch de dames, que consisteix en forçar una dama ab altres tres, tenint la carrera del mitg. **Forzosa**.

FORÇOSAMENT. adv. m. Indispensablement. **Forzosamente**.

FORÇUT, DA. adj. De grans forces. **Forzudo**.

FOREISTA. m. Se deia abans del home entès y pràctic en materia de fors. **Foreró**.

FORENCH. adj. De fora. **Forense**.

FORENSE. adj. Pertanyent al for o tribunal. **Forense**, **foral**.

FORÈS (Gabriel). *Biog.* Abat perpetuall del monastir de Poblet, elegit en 1545. Morí en 1546.

— (PELEGRI). *Biog.* Artista torner y gravador al boix, nat a Barcelona l' any 1775 y mort en 1841. Havía cusat dibuix a Llotja. Era membre de l' Academia de Ciències Naturals y Arts.

— Y ROQUER (JOSEPH). *Biog.* Artista torner barceloní, home de molta cultura y traçut de mena. Va guanyar premis en distintes exposicions. Era membre de la Academia de Ciències Naturals y Arts de Barcelona, en quina corporació havia presentat distintes memories del seu ram y altres d' interès general, durant els anys 1848 y 1871. Va morir en l' any 1884, a Barcelona.

FORÈS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és en terreno molt alt, no lluny de la serra del Tallat y té 431 hab.

FOREST, A. adj. *Ant.* SELVATGE, DESERT.

FOREST (Jaume). *Biog.* Trobador del segle XVII.

FOREZ. m. *Ant.* Certa mena de roba de lli. **Forez**.

FORFAIT o **FORFAYT**. m. **FORFATURA**.

FORFAR. v. n. *Ant.* ERRAR, MANCAR, PECAR.

FORFATURA. f. *Ant.* CULPA, PECAT, MANCAMENT.

FORFÍCULA. f. *Entom.* Insectes ortòpteis anomenats *fiblaorelles*, de forma llarga, que acaven ab dues pinces dures a mena d' estisora, circumstància que 'ls atribueix el nom d' *estisoreta*. **Forfícula**.

FORGA. f. Farga. || **FORJA**.

FORIGOL. m. Anus.

FORISCAP. m. Dret que percebeix el senyor per l' aprovació de que la finca surti del domini del ententeu. **Foriscapio**.

FORJA. f. Fornal, acció de forjar, forjada. **Forja**. || Nom que 's dona al conjunt de l' enclusa, la fornal y les eines destinades a forjar.

FORJA A LA CATALANA. a. v. *Farga*.

FORJA DEL MITG (La). *Geog.* Poblel del terme de Sant Llorenç de Cerdans, depart. dels Pirineus Orientals.

FORJABLE. adj. Lo que 's pot forjar, com el ferro, etc. **Maleable**.

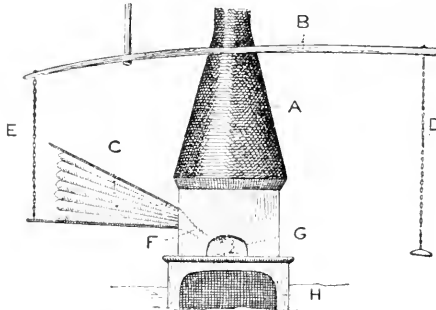
Forficula

d' *estisoreta*.

FORJADOR, A. m. y f. Fargaire, qui treballa ab martell el ferro, etc. Fraguador, forjador.

FORJADURA, f. Acció y efecte de lorjar. Forjadura.

FORJAR, v. a. Donar la primera forma ab el martell a una peça de metall. Forjar, fraguar. || *Met.*

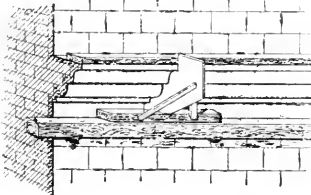

FORJA: A, xemeneia de la forn; B, barra; C, manxa; D, cadena de la barra; E, cadena de la manxa; F, canonada; G, tobera; H, taula de la forn.

Idear, discórrer la disposició d' alguna cosa. Forjar, fraguar. || Donar forma al ferro o altre metall picant-lo en calent. || Entre mestres de cases, produir motlures o altres formes valentse del maó, el ciment, el morter y el guix.

FORJARSE, v. r. *Met.* Inventar, fingir, com: *forjar-se una mentida*. Forjar, fraguar.

FORJAT, m. *Arquit.* Formes arquitectòniques fetes generalment ab maó, allisades ab morter, guix o ciment per medi de motllos de fusta o correders, segons mostra el gravat adjunt. Forjado.

Forjat

FORJAT, DA. p. p. Forjado, fraguado.

MAL FORJAT, fr. *Met.* Mal fet, mal vestit.

FORMA, f. Lo que determina la materia a ésser tal o qual cosa o que dona alguna denominació al subjecte. **Forma**. || La figura o disposició exterior. **Forma**. || Regla, exemple. **Forma**. || Disposició y modo de fer alguna cosa. **Medio, forma**. || Hostia petita pera combregar. **Forma**. || *Teol.* Les paraules, una de les parts essencials que constitueixen el sacrament. **Forma**. || El modo silogístich en l' argument. **Forma**. || El motllo en que s' hi fa alguna cosa, com sabates, barrets, etc. **Horma**. || **ÁNIMA**, 2. || En la lletra, el caràcter. **Caràcter, forma**. || Barrot que 's clava desde una coderna fins a un' altra provisionalment pera mantenirles equidistants al bombarles y 's treuen al posar les vies. També se diu *ventrera*. **Charrancha**. **ARGÜIR EN FORMA**, fr. Observar les lleis de l' argumentació. *Argüir en forma*.

DE FORMA, m. adv. De manera. *De modo, de suerte, de forma*.

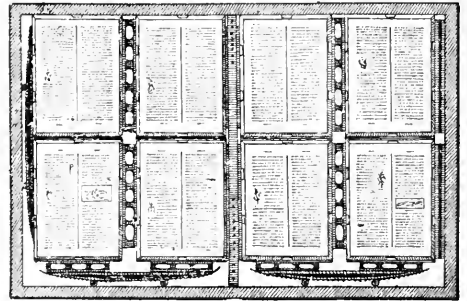
EN FORMA, m. adv. En figura. *En forma* || Ab tota formalitat. *En forma*. || Realment, de veres. *En forma*.

EN FORMA, EN DEGUDA FORMA, m. adv. *For.* Conforme a les regles del dret. *En forma, en debida forma*.

EN FORMA POCA, *Expr.* adv. Petit. *De forma petiquena*.

EN TOTA FORMA, m. adv. Bé y complidament. *En forma, en toda forma*.

FORMA D' IMPREMTA, Motllo que 's posa a la premsa pera estampar una de les cares del plec;

Forma d'impremta

pàgines de composició ajustades que pera donarles a la premsa s' asseguren a la rama.

POSAR EN FORMA, fr. *Lóg.* Confondre, deixar sense paraula l' argument al que defensa. *Poner en forma, concluir*.

FORMA (Francisco) Blog, Framenor catalá del segle XVII. És autor d' una *Nova descripció de Catalunya y de sos sis comtats*, qu' escrigué en catalá y en llatí, havent sigut traduïda al francès a París, 1643.

FORMABLE, adj. Lo que 's pot formar. **Formable**.

FORMACIÓ, f. Composició, l' acte de formar. **Formación**.

FORMADOR, A. adj. Que forma o posa per ordre una cosa. **Formador**.

FORMADURA, f. Figura d' una cosa y conformació de les seues parts. **Formadura**.

FORMAL, adj. Lo que pertany a la forma. **Formal**. || Exacte, anich de la veritat, puntual. **Formal**. || Exprés, precís, determinat. **Preciso, formal, expreso**.

FORMALET, m. *Arquit.* Arch o volta que descriu un semicèrcol exacte o sigui un arch de cent vuitanta graus. **Formaleta, medio punto**.

FORMALICACIÓ, f. L' acció y efecte de formalitzar. **Formalización**.

FORMALIÇAR, v. a. Acavar, donar la darrera forma. **Formalizar**.

FORMALIÇARSE, v. r. Posarse serio, mostrarse agraviat. **Formalizarse**.

FORMALIÇAT, DA. p. p. **Formalizado**. || Perfeccionat, acabat ab les degudes circumstancies. **Formalizado**.

FORMALISME, m. Sistema dels que neguen que existeixi la materia y creuen solament en la forma. **Formalismo**. || m. Rigurosa aplicació y observancia, en la ensenyança, o en la indagació científica, mètode, procediment o manera externa recomanada per alguna escola. **Formalismo**.

FORMALISTA, m. Partidari del formalisme. **Formalista**.

FORMALITAT, f. Exactitut, puntualitat. **Formalidad**. || Serietat. **Formalidad**. || El modo d' executar ab exactitut algun acte públich. **Formalidad**. || *Lóg.* **FORMA**.

FORMALMENT, adj. m. En la deguda forma. **Formalmente**. || Expressament, ab formalitat. **Formalmente, formal**.

FORMAR, v. a. Donar forma, fer, fabricar. **For-**

mar. || Juntar diferents persones o coses pera fer un cos. **Formar.** || *Mil.* Ordenar la tropa. **Formar.**

FORMAR CONCEPTE. Ir. Formar idea o judici després d' examinatades les circumstancies d' una persona o cosa. *Conceptuar, formar concepte.*

FORMARET. m. *Arquit.* Floró ab que solfen acarvar les espigues o agulles en les obres de cresteria. **Florón, penacho.**

FORMÁS. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Climent, dist. mupal. de Mahó, illa de Menorca.

FORMAT. m. Extensió, forma, grandaria de una cosa, especialment d' un diari, d' un llibre, o be de qualsevol imprés, etc. **Tamaño.**

FORMAT, DA. p. p. Formado.

FORMATGE. m. Massa de llet coagulada y preparada ab sal, pera que 's conservi. **Queso.**

FORMATGE TENDRE. *Queso fresco, cerrión.*

AIXÍS ÉS EL FORMATGE SENSE RONYA, COM DONCELLA SENSE VERGONYA. *Ref.* Denota que la crosta manté 'l formatge y que la vergonya és una qualitat indispensable pera la doncella. *Así es queso sin corteza como doncella sin vergüenza.*

EL FORMATGE SERRAT Y 'L PÀ ULLAT. *Ref.* Denota que dites qualitats augmenten notablement la bontat del formatge y del pà. *Queso ciego y pan con ojos, quitan á mi hijo los enojos.*

PEÇA DE FORMATGE. *Ant.* **FORMATGE.**

FORMATGER, A. m. y f. Qui fá formatges. **Que-sero.**

FORMATGERA. f. Motllo de fer formatges. **Encellin, quesera, expremijo.**

FORMATGERIA. f. Fàbrica o botiga de formatges.

FORMATGET. m. dim. **Quesillo.** || *Ant.* **MATÓ.** || m. pl. *Bot.* **BOSES DE PASTOR.**

FORMATIU, VA. adj. Lo que dona forma. **Formativo, formador.**

FORMEJAR. v. a. *Mar.* Posar cada cosa al seu lloch, de modo que no hi hagi a la nau res que pugui impedir ni destorbar la maniobra. **Formejar.**

FORMENT. m. Xeixa. **Candeal, candial.**

FORMENT RUBÍ. Blat rojal. **Rubión.**

FORMENT (Damià). *Biog.* Escultor y arquitecte valencià famós. Va néixer entre 1460-1462 y morí a Osca després del 1534. Estudià a Italia, enamorat del gust d' en Donatello. A Barcelona bastí els dos notables patis senyorials de les cases Gralla (1521) y Dusay. En l' abadia de Montearagon feu el retaule (1495); a Saragoça el gran retaule del Pilar (1512-1518); les estàtues de la entrada del temple de Santa Engracia; el retaule de St. Pau (1518); el petit retaule de St. Bartomeu y totes les imatges y alts-relleus del altar del St. Críst, a la iglesia de la Magdalena. A Osca, feu el gran retaule de la Sèn, la mellor obra del autor (1533); un tríptich d' alabastre, en el Sagrari, y l' altar de l' Adoració. En el monastir de Sixena construí la capella del Sant Sepulcre y a la catedral de Santo Domingo de la Calzada hi feu l' altar major (1517).

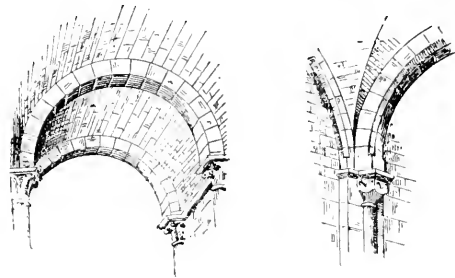
FORMENTERA. *Geog.* Illa del part. jud. d' Ibiça, Balears; és a mitjorn de l' illa d' Ibiça y té 2,295 hab. || Poble de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Dolores; és a la vora del riu Segura y té 952 hab.

FORMENTICI, A. adj. Propi del forment.

FORMENTOR. *Hidrog.* Illot que hi há a la entrada del port de Pollença, a la banda Nort de l' illa de Mallorca, Balears. || — (CAP DE). El cap prop del meteix illot que mira a Catalunya.

FORMER. m. *Arquit.* Nom que s' apropia als archs que s' apoen a la volta *voida*, y també s' aplicava als nervis de les voltes ojivals que son paraleles al eix de la nau en algunes iglesies. Fören molt usats durant el sigle XIII.

FORMERET. m. *Arq.* Nom que 's dona al arch que forma una volta a la seua unió ab la paret

Arch lormes

que la limita, com als extrems dels revoltons, etc. **Formero.**

FORMI. m. Malaltia qu' ataca a les aus de presa. **Formi.**

FORMIAT. m. *Quim.* Combinació del àcid fòrmich ab una base. **Formiato.**

FORMICA. f. *Mar.* Nom qu' a les costes del Mediterrà 's dona a una roca coberta per l' aigua. **Formica.**

FORMICANT. adj. S' aplica al pols dèbil y alborotat. **Formicante.**

FORMICARI, A. adj. Semblant a la formiga. **Formicario.**

FORMICH. adj. m. *Quim.* Epítet d' un àcid extret de la formiga roja. **Fòrmico.**

FORMICIDI. adj. Que mata les formigues.

FORMICIVOR. adj. Que 's menja les formigues.

FORMIDABLE. adj. Horrorós, temible. **Formidable.** || Excessivament gran entre 'ls de la seua línia. **Formidable.**

FORMIDOLÓS, A. adj. **PORUCH.**

FORMIGA. f. *Entom.* Insecte petit, de color negre o de pansa, quin cos forma dotze divisions, ab el cap

molt gros, dos ulls, dues banyes, dues dents y sis cames; viu en societat, y ab una mena de economia; és voraç, s' alimenta de plantes y no se li distingeix sexe. **Hormiga.**

FORMIGA: a, mascle; b, femella; c, obrera; d, formiga de mel

FORMIGA ALADA. Formiga més grossa que la comuna, ab quatre ales, els ulls més grossos, y demunt del cap hi té tres conxets que semblen perles. Aquesta mena té mascle y femella més grossa que aquell. **Alada, alauca.**

CAU O FORAT DE FORMIGUES. **Hormiguero.**

QUAN TRAVALLA LA FORMIGA, NO T' ASSENTIS A LA VIGA. *Ref.* Dona a entendre que les formigues ens ensenyen que no hem d' estar ociosos quan sia temps de proveir. *No hay tal doctrina como la de la hormiga.*

FORMIGÓ. m. dim. Una mena de formiga petita molt abundant.

FORMIGOR. m. Malaltia cutània que causa picor. **Hormiga.** || **Pruitja.** **Hormiguelo, hormigueamiento, comezón.** || Malaltia que gasta y desfá 'ls casques de les cavalcadures. **Hormiguillo, hormiguilla.** || **FORMIGUER.**

FORMIGÓS, A. adj. Pertanyent a les formigues; lo que n'és plè o perjudicat. **Hormigoso**.

FORMIGUEIG, m. *Med.* Se diu d'un tumor dur, negrós, que se sembla a una berruga, y causa dolors semblants als que causen les picades de formiga. **Fórmico**. || Mena de pessigolles o punxades lleus que se sent en alguna part del cos. **FORMIGÓ**. || Acció de bellugarse molt les persones o les besties.

FORMIGUEJAR, v. n. Remourens les multituds de persones o de besties. Se diu per semblança a les munions de formigues.

FORMIGUER, adj. Pertanyent a la malaltia dita formigó. **Hormiguero**. || m. *Met.* Gran moviment o concurs de gent o d'altres coses. **Hormiguero**. || Cau de formigues. **Hormiguero**. || Formigó, porció de llenya seca o broça cuberta de terra pera cremarla. **Hormiguero**. || *Ornit.* Aucell de l'ordre dels enriuxadors. **Tuercecuello**.

Formiguer

FORMIGUERA (Feliu). *Biog.* Rector de Tárrega. Publicà en 1718 una obreta pietosa en català, titulada *Alivio de pastors y part de ovelles*. Escrigué també discursos y oracions fúnebres en llaor de Carles II.

— Y SOLER (GONÇAL). *Biog.* Apotecari barceloní del segle XIX, molt intel·ligent en sa especialitat y d'extensos coneixements filològichs, econòmichs, químicsh y literaris. Morí a l'any 1889.

FORMIGUERES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Montlluís; és a la vora del riu Aude y té 612 hab.

FORMIGUET, m. *Entom.* FORMIGUER.

FORMIGUETA, f. dim. **Hormiguilla**, **hormigueta**. || *Met.* La persona tacanya o egoista.

FORMIT. *Biog.* Poeta perpinyanench del segle XIV.

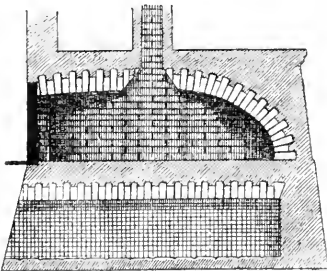
FORMÓ, m. Forma de sombrero. **Formillón**.

FÓRMULA, f. Exemplar, norma, modo establert pera explicar alguna cosa. **Fórmula**. || Termes, paraules formals prescrites pera 'ls actes judicials y públichs. **Fórmula**.

FORMULADOR, s. y adj. Qui formula. **Formulador**.

FORMULAR, v. a. Exposar o dirigir ab deguda forma 'ls càrrechs, acusacions o defenses. **Formular**. || Redactar o exposar proposicions. **Formular**, **redactar**.

FORMULARI, m. Llibre o escrit ont s'hi contenen les fórmules que s'han de observar pera la petició, expedició o execució d'algunes coses. **Formulario**.

Forn

FORN, m. Fàbrica de volta rodona ab boca, pera coure pá y altres coses. **Horno**. || *Fig.* Paratge molt calorós. **Chicharrero**.

FORN DE CALS. *Calero*.

FORN DE RAJOLA: *RAJOLERÍA*.

AL FORN Y RENTADOR SE DIU TOT EL MAL Y BÒ. *Ref.* Denota qu' en dits llochs les dones murmuren y enraonen tot lo que saven. *En horno, rio y fuego ajeno, se juzga lo malo y lo bueno*.

ESCALFAR EL FORN. fr. Prepararlo ab el foch. *Calentar el horno*. || *Met. fam. Comer*.

NO ESTAR EL FORN PERA ROSQUES. *Loc. fam.* NO ESTAR PERA COMPLIMENTS O IMPERTINENCIES.

POSAR AL FORN. fr. ENFORNAR.

TREURE D' L FORN. fr. DESENFORNAR.

FORN (*Collada de*). *Orog.* Oberta entremitj de dretes cingleres, entre les valls de Greixa y de Gavarrós. || — **TEULER** (*COLL DE*). *Orog.* En la divisoria d'aigües del Marlés y del Mardansol, prop de Borredà.

FORN Y ROGET (*Joaquím*). *Biog.* Jesuïta y predicador distingit. Va néixer a Arenys de Mar l'any 1818 y va morir a Roma en 1870. L'any 1834 va entrar a la Companyia; a l'any següent, expulsades les ordres religioses, va anar a França, a Inglaterra y a Roma. L'any 1855 va vindre a Barcelona, ensenyant grech y hebraich en el Seminari, aixís com teologia moral. Les seues conferencies científich-religioses en les iglesies de Betlèm y de Sant Miquel li varen donar justa celebritat entre 'ls intel·lectuals. Per ésser ell la figura més coneguda de la Companyia, la junta revolucionaria barcelonina en 1868 va donarli l'ordre d'expatriar als jesuïtes. Passà a França y a Inglaterra. Va tindre 'l càrrech de rector de la catedral de Westminster.

FORN. *Geog.* Caseriu del terme d'Asinyà, prov. de Lleida. || — (*MAS DE*). Caseriu del terme de Lloborola, dist. mupal. de Biosca, prov. de Lleida.

FORNA. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Peyo; és a la vora de la riera de Gallinera y té 178 hab.

FORNÀÇ, m. aum. **Hornazo**.

FORNADA, f. Lo que 's cou d'una vegada dins de un forn. **Hornada**.

FORNAGUERA (*Francesch*). *Biog.* Abat quadrienal del monastir de Poblet, en 1736-1741. Reelegit en 1744-1748.

FORNAL, f. El fogó dels ferrets y menestrals que treballen metalls. **Fragua**. || El dels argenters. **Hornaza**. || Aquesta paraula uns l'usen com del genre masculí y altres del femení. || Pedrç fet de maons o bancada de terra ont se caldejen els metalls pera fòndrels, forjarlos, tremparlos, recòurels o revenirlos en el foch que allí s'encèn, que activa una manxa adjunta. || — *DE CAMPANYA*. Fornal llevadiç.

QUI TRAVALLA A LA FORNAL. **Hornacero**.

FORNALUTX. *Geog.* Vila de l'illa y bisb. de Mallorca, part. jud. de Palma; és al peu del puig de Olofre y té 907 hab.

FORNALL, f. FORNAL.

FORNATGE, m. El dret que 's paga al forner per deixar pastar.

FORNEL, m. y

FORNELL, m. Marmita ab dos sols, un pera 'l foch y un altre pera la part en que s'ha d'escalfar alguna cosa. **Fornel**. || Dim. de forn. **Hornillo**.

FORNELLS (*Francesch*). *Biog.* Frare franciscà, natural de Denia. Orador y erudit. Morí a Medina Sidonia (Sivilla) en 1765.

FORNELLS. *Geog.* Lloch del terme de Mercadal, illa de Menorca (Balears). || — *DE LA MONTANYA*. Poblet del districte mupal. de Sant Cristòfol de Toses, prov. de Girona. || — *DE LA SELVA*. Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora del riu Onyar; té un arrabal, La Barceloneta, y 764 hab.

Segell de Fornells de la Selva

FORNER (Jaume). *Biog.* Monjo del monastir del Montserrat i notable músich del segle XVI; va morir a l'any 1608.

FORNER, A. m. Qui cou i ven pá. **Hornero, panadero.**

FER DE FORNER. fr. *Hornear.*

FORNER. *Bot.* Mena de bolet gros, blanch, molt molsut. Es de poch sabor.

FORNERIA. f. Ofici de forner. **Horneria.**

FORNÉS (Bartomen). *Biog.* Savi lullí molt senyallat. Va néixer a Palma en 1691, entrà a l'ordre franciscana als divuit anys i morí en sa ciutat nadiua en 1788. Predicador general i apostòlich. Estudià la ciència d'En Lull a Maguncia ab el savi Ivo Zalzinger. De retorn va argüir contra trenta dos mestres, y en 1732 li donguèren la càtedra d'art general lullí en l'universitat de Palma. En la de Salamanca tingué dues càtedres. Fou orador notable. Escrigué sis obres lullianes.

— (FRA FRANCESCH). *Biog.* De la ordre de predicadors. Autor de un llibre, titolat *Cataluña electora según derecho y justicia.*

— (JOSEPH). *Biog.* Metge que va viure als començos del segle XVIII. Era nascut a Hostalrich, y a Barcelona va ésser catedràtic de l'universitat y comissionat pera anar a França pera estudiar la peste de 1720, publicant ses observacions en un llibre llatí ab el títol de *Tractatus de peste.*

— (LLORENÇ). *Biog.* Sacerdot del segle XV, beneficiat de Lleida. Corretgí y esmenà el *Breviari* d'aquella Catedral, estampat a l'any 1479, primer llibre imprés a Lleida.

— Y GURREA (MANEL). *Biog.* Arquitecte valencià del segle XIX. Deixeble d'Antoni Planes. En 1815 fou acadèmich de mèrit y en 1836 fou elegit director de arquitectura. Projectà el decorat interior de les iglesies de Silla y de Benisanó; els retaules d'Ibi y Quatretonda y Alcácer. Transformà la parroquia de Sant Salvador, de Valencia. En el siti de Valencia pèls francesos lliurà de l'incendi la R. Acadèmia valenciana. Morí en 1856.

— Y LLONELL (JOSEPH). *Biog.* Fill del anterior. Va escriure sobre la peste de Marsella ab molta ciència y erudició.

FORNET. m. dim. **Hornillo.** || *Vulg.* Ninxo, sepu'cre.

FORNET (Teresa de Jesús). *Biog.* Germana de la caritat, natural d'Aitona. Morí a Liria l'any 1897. Era exemplar protectora dels vellets desamparats, en favor de quins va fundar una institució, de la qual deixà instalades cent quatre cases

FORNICACIÓ. f. Acte carnal de l'home ab una dona que no és la seua. **Fornicación.**

FORNICADOR, A. m. y f. Qui fornica. **Fornicador.**

FORNICAR. v. a. Tindre acte carnal fora del matrimoni. **Fornicar.** || *Met. fam.* Molestar molt. **Jorobar.**

FORNICARI, A. adj. Lo pertanyent a la fornicació. **Fornicario.**

FORNICAT, DA. p. p. **Fornicado.**

FORNÍCIFRE. adj. En forma de volta de forn.

FORNIMENT. m. **Fornitura.** || Provisió d'efectes de guerra o de tot altre material pera la industria. **Provisión de pertrechos, pertrechos.**

FORNIR. v. a. Proveir algunz cosa de lo necessari pera algún fi. **Proveer, guarnecer** || **Farcir, omplir.** **Atestar.**

FORNIRSE. v. r *Ant.* Proveirse de lo necessari. **Proveerse.**

FORNIT, DA. adj. Robust, de molt d'os. **Fornido.** || **Plè. Llenu, cargado.** || **Proveit. Provisto.**

FORNITURA. f. Entre estampers, la porció de lle-

tra que 's fon, que completa alguna fundició. **Fornitura.** || pl. *Mil.* Corretjám, cartutxeres, etc., dels soldats y oficials. **Fornitura.**

FORNOLS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d'Urgell; és a prop de la Vall de la Vansa y té 527 hab.

FORNS (Rafel). *Biog.* Metge de Sant Boy del Llobregat, al segle XVIII. Va traduir algunes obres de medicina del francès.

FORNS. *Geog.* Vila de la prov. de Terol, bisb. de Saragoça, part. jud. d'Alcanyic; és a la carretera de Morella a Alcanyic y té 742 hab. Avui ne diuen *Fórnoles.*

FORO. m. *Forma castellanizada.* Sala en que 'ls tribunals ouen y judiquen les causes. **Foro.** || La part interior del teatre desde 'l teló fins als derrers bastidors. **Foro.**

FORQUES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Thuir; és a la vora de la riera Reart y té 610 hab. || — (PUIG DE LES). *Orog.* Puig del Pirineu, a 1,620 met. d'altitud al N.E. de Molló, prov. de Girona. || — (COLL DE LES). *Orog.* Se designen ab aquest nom dues collades de Sant Antoni y de la serra del Nová, prop de Camprodón. || — (PLÁ DE LES). *Orog.* En la divisoria de la vall de Ribes. ab la Cerdanya; planell situat a 1,720 m.

FORQUETA. f. dim. Bastó llarch ab un ferro en forma de forca al cim. **Horquilla.** || La que serveix pera afirmar y fortificar altra cosa. **Pie de amigo.** || Pal de fusta o de ferro acavat en un ganxo, o dos ganxos pera heure coses penjades. La forquilla a l'Alguer y altres comarques.

FORQUILLA. f. Eina de dues, tres o més puntes, pera pendre ab curiositat el menjar. **Tenedor.** || **FI-TORA.**

LES FORQUILLES D'EN SALGUETA. *Mod. Ter.* Els díts.

FORQUILLADA. f. La porció de menjar que's pren ab la forquilla. **Cop de forquilla.**

FORQUILLES. f. pl. *Bot.* **AGULLES.**

FORRA. f. *Ter. ibicench.* Cubertes, enquadernació d'un llibre. **Cubierta.**

FORRAR. v. a. Posar ferro a alguna cosa. **Aforrar, forrar, afelpar, entretelar.**

FORRAT, DA. p. p. **Aforrado, forrado.**

FORRELLAT. m. Barra de ferro ab mánech del meteix, que passant per unes anelles se fica dins de un forat que hi ha al bastiment pera assegurar les portes y finestres. **Cerrojo.** || Pany de ferro ab pasador. || Tancador d'una porta.

FORRO. m. La tela que 's posa per la part de dins de qualsevol vestit o roba. **Aforro, forro.** || Malaltia, mena d'humor salat, que surt a les criatures nades de poch temps. **Alhorre.**

FORROL. m. Paleta del foch o bracer. **Badií, badila.**

FORROLL. m. **FORROL.** || *Ter.* **FORRELLAT.**

FORROLLA. f. **SOROLL.** *Met.* Sort, fortuna.

FER FORROLLA. *Met. fam.* **MANEJARSE, ADQUIRIR NOM. REPUTACIÓ.**

FORS (N). *Biog.* Coronel que al morir al combat de Tetuan, En Sugranyes, quele dels voluntaris catalans de la guerra d'Àfrica, va encarregar-se de aquella força, fentse remarcar pèl seu ardiment al combat de Wad-Ras (1860).

— Y CORNET (RAIMONT). *Biog.* Catedràtic de farmacia que va néixer a Barcelona en 1791. Va pertanyer a varies corporacions y escriure algunes obres entre altres un *Tratado de farmacia operatoria.* En 1817, va guanyar per oposició una càtedra al

Segell
de Fornols

colegi de farmàcia de Barcelona, que després d'haber-lo separat d'ella en 1824, li fou retornada encarrergant-li al 1845 la de química orgànica, y essent jubilat en 1854. Va morir cinch anys després.

FORSA (La). *Geog.* Aldea del terme de Tossal, prov. de Lleida.

FORSTERITA. f. *Min.* Substancia incolora y transparent que's trova al Vessubi. Forsterita.

FORT, A. adj. Lo que té força y resistencia. **Fuerte**. || Animós, valent. **Fuerte**. || Eficàç. **Fuerte**. || Dur, difícil de treballar. **Fuerte**. || Persona de mala condició, de geni dur. **Temoso, fuerte**. || Vigorós, actiu, còm: *vinagre fort. Fuerte*. || Robust, de grans forces. **Fuerte**. || Terrible, grave, excessiu, còm: *dolor fort. Fuerte*. || *Mus.* La solfa que per naturalesa o per accident se canta un semitò més alt que 'l regular. **Fuerza** || **FERM**. || m. Fortaleça, fortificació, lloch fortificat. **Fuerte**. || Lo més viu d'alguna acció militar o d'alguna disputa. **Fuego**. || La major força o intensitat d'alguna acció, exercici, etc., còm: *el fort del sembrar. Fuga*. || adv. **MOLT**. || adv. m. Fortament, ab violencia. **Recio, fuerte**.

FORT COM UN BRONSE. *Expr. fam.* Denota qu'algú, especialment algun vell, té molt vigor y força y va dret com si fos de poca etat. *Fuerte, tieso como un ajo*.

ANAR FORT. fr. Recobrar el malalt forces y agilitat. *Mandarse, manejarse, restablecerse, repararse, alear, reforzarse*.

DE FORT Y DE FERM m. adv. Ab energia, empleant tots els medis possibles. *Con todo empeño, conato*.

ÉS COSA FORTA. *Loc.* Que denota 'l disgust que causa alguna cosa. *Recia cosa es, dura cosa es*.

ESTAR FORT. fr. No voler condescendir a alguna cosa. *Hacerse fuerte*.

FERSE FORT. fr. Ferse robust per medi del treball, o avesant el cos a sufrir les inclemencies del temps, etc. *Endurecerse*. || Fortificarse en algun paratge segur o de defensa. *Hacerse fuerte*. || Consolidarse 'l guix o morter que s'ha empleat en alguna obra. *Fraguar*.

NO TE LES PEGUIS TAN FORTES. *Expr. fam.* Ab que se li diu a algú que s'assossegui y proceexi ab més caixaça. *Envaine usted, ó envaine usted, señor Carranza*.

POSARSEHI DE FORT Y DE FERM. fr. Fer tot l'esforç possible pera conseguir alguna cosa. *Poner, asestar toda la artilleria*.

TINDRE'S, MANTINDRE'S O ESTAR FORT. fr. *Met.* Persistir ab constancia en alguna resolució o dictamen. *Tener ó tenerse tieso, hacer hincapié*.

FORT! Exclamació que's fa al desitjar o aplaudir un càstich.

FORT (Joan). *Biog.* Relligiós, natural d'Albocàcer (Castelló), en 1406. Morí l'any 1464 en opinió de sant. En 1425 prengué l'hàbit a la cartoixa d'Escala Dei. Fou molt estudiós. Se li atribueixen gran nombre de miracles. Escrigué *Liber revelationum* y un tractat de preparar-se pera la missa.

FORTALEÇA. f. Una de les quatre virtuts cardinals, que vens el temor y fuig de la temeritat. **Fortaleza**. || Anim, valor. **Fortaleza**. || *Mil.* Fort, castell, tota plaça fortificada. **Fortaleza**.

FORTALENY. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d'Alcira; és a la vora del riu Júcar y té 382 hab.

FORTAMENT. adv. m. Ab valor, resolució, **Fuertemente**. || Ab vigor y violencia. **Reciamente, fuertemente**.

FORTE. Veu italiana aplicada a la musica pera indicar que sigui fort el sò. **Forte**.

FORTEPIANO. m. Instrument music ab cordes de llautó y teclat. **Fortepiano, piano, pianoforte**.

FORTESA. *Geog.* Aldea del terme de Sant Pere de Boixadors, prov. de Barcelona.

FORTET, A. m. y f. dim. Fortecillo, fortzuelo.

FORTEZA (Guillem). *Biog.* Poeta y periodista mallorquí, nat a Palma en 1830 y mort en 1888. Guanyá premi en el primer certamen dels Jochs Florals (1859). Escriptor notable en catalá y en castellá. Compongué *Aspiraciones cristianas; Juicio critico de las obras de... Capmany y de Montpalau*, (1857); *De la influencia de la novela en las costumbres* (1852). És conceptuat un dels bons poetes mallorquins. Igualment lluía en la crítica, en la sátira y en la literatura ascètica.

— (JOSEPH). *Biog.* Capellá y escriptor mallorquí, nat a Palma en 1797. Va publicar distintes obres de ensenyança. Traduí del llatí al castellá les faules de Isop. En 1823 va publicar un discurs contra la invasió francesa. En 1855 llegí discursos acadèmichs molt celebrats. Compongué poesies religioses en castellá y en llatí.

— (TOMÁS). *Biog.* Poeta mallorquí que va néixer a Palma en 1838. Mestre en Gay Saber en 1873. Va morir en l'any 1898. Poesies principals: *Mallorca*, premi extraordinari, Jochs Florals de 1869. Premis del mestratge: *L'ombra d'en Muntaner; Lo Comte d'Ampuries; La llegenda de Sant Segimon*.

FORTÍ, m. Fort petit. **Fortín**.

FORTIÀ, n. p. Fortián.

FORTIÀ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora de la Muga, té agregat el lloch de Fortianell, y 455 hab.

FORTIANELL. *Geog.* Lloch del dist. mupal. de Fortiá, provincia de Girona.

FORTIFICABLE. adj. Lo que se pot fortificar. **Fortificable**.

FORTIFICACIÓ. f. Obra que serveix pera defensar algun paratge. **Fortificación**. || L'art de fortificar. **Fortificación, arquitectura militar, munitoria**. || La acció de fortificar. **Fortalecimiento**.

DESFER O TIRAR A TERRA UNA FORTIFICACIÓ. fr. *Desfortalecer, desmantelar, demoler*.

FORTIFICADOR. m. ENGINYER, 2.

FORTIFICANT. adj. Se diu dels aliments o de les medicines que tenen la propietat de dissipar la debilitat, reanimant les forces abatudes y augmentarles quan son poques. **Fortificante**.

FORTIFICAR. v. a. Donar vigor y forces. **Fortificar, fortalecer, fomentar**. || *Mil.* Construir les fortificacions. **Fortificar, fortalecer**. || **REFORÇAR, SOLIDAR**.

FORTIFICARSE. v. r. Ferse fort en algun paratge pera defensarse. **Fortificarse, hacerse fuerte**.

FORTIFICAT, DA. p. p. Fortificado.

FORTIFICATORI, A. adj. Que fortifica; relatiu a la fortificació. **Fortificatorio**.

FORTIU, VA. adj. FURTIN.

FORTÍSSIM, A. adj. sup. **Acérrimo, fortísimo**.

FORTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Fortísimamente**.

FORTITUT. f. La condició de fort. || **FORTALEÇA**.

FORTÍVOL. a. adj. **Furtivo**.

FORTÍVOLMENT. adv. **Furtivamente**.

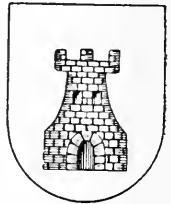
FORTMENT. adv. m. **FORTAMENT**.

FORTÓ (Coll de). *Orog.* Coll a 784 met. d'altitud, entre Bellpuig y Calmelles (Alt Vallespir), depart. dels Pirineus Orientals.

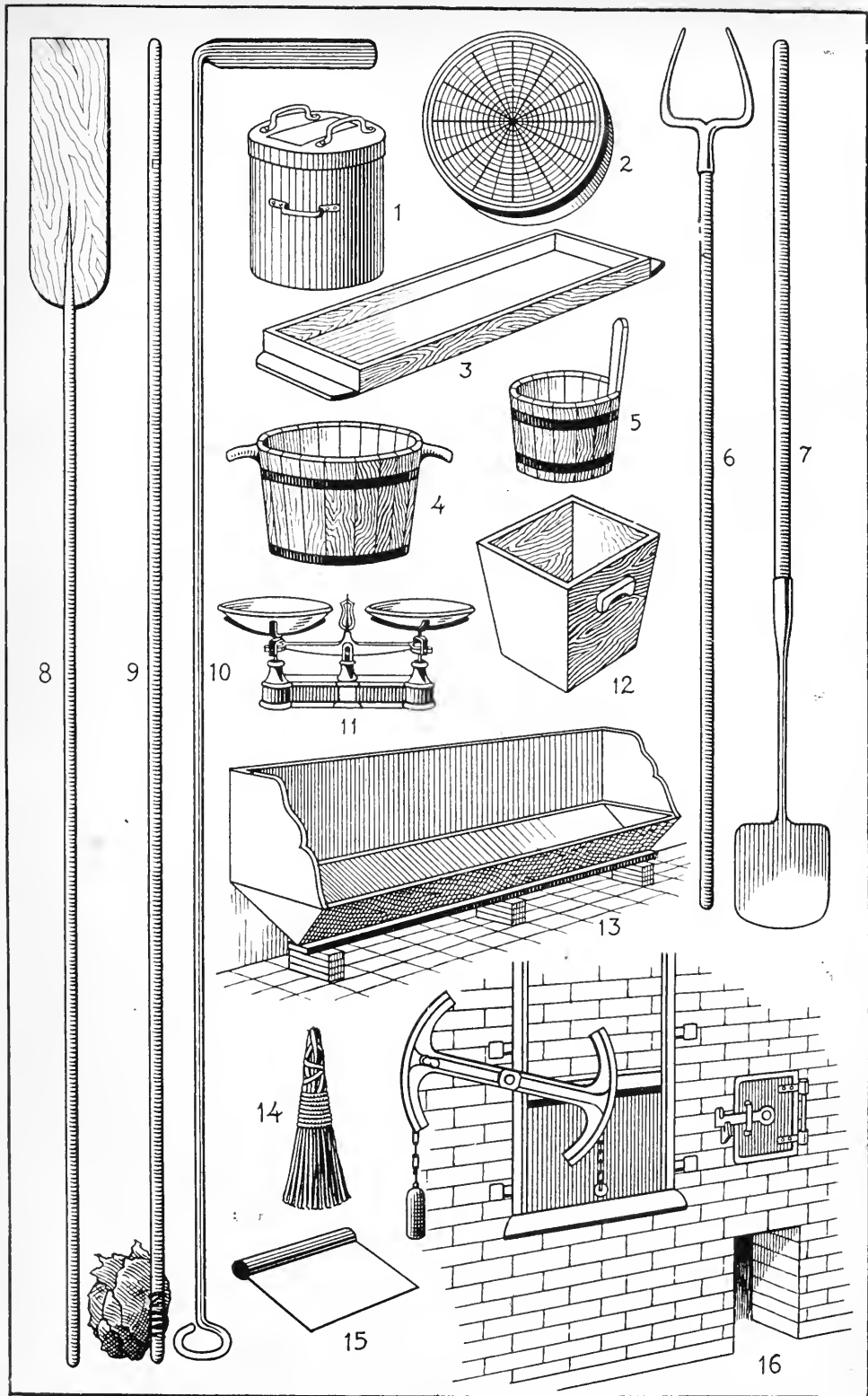
FORTOR. f. Olor forta. **Husmo**. || Olor forta que no es gaire agradosa. **Olor subido, malo**.

FER FORTOR. fr. Exhalar una olor forta y no gaire agradosa. *Trascender, traminar*.

LENÇAR FORTOR. fr. **FER FORTOR**.

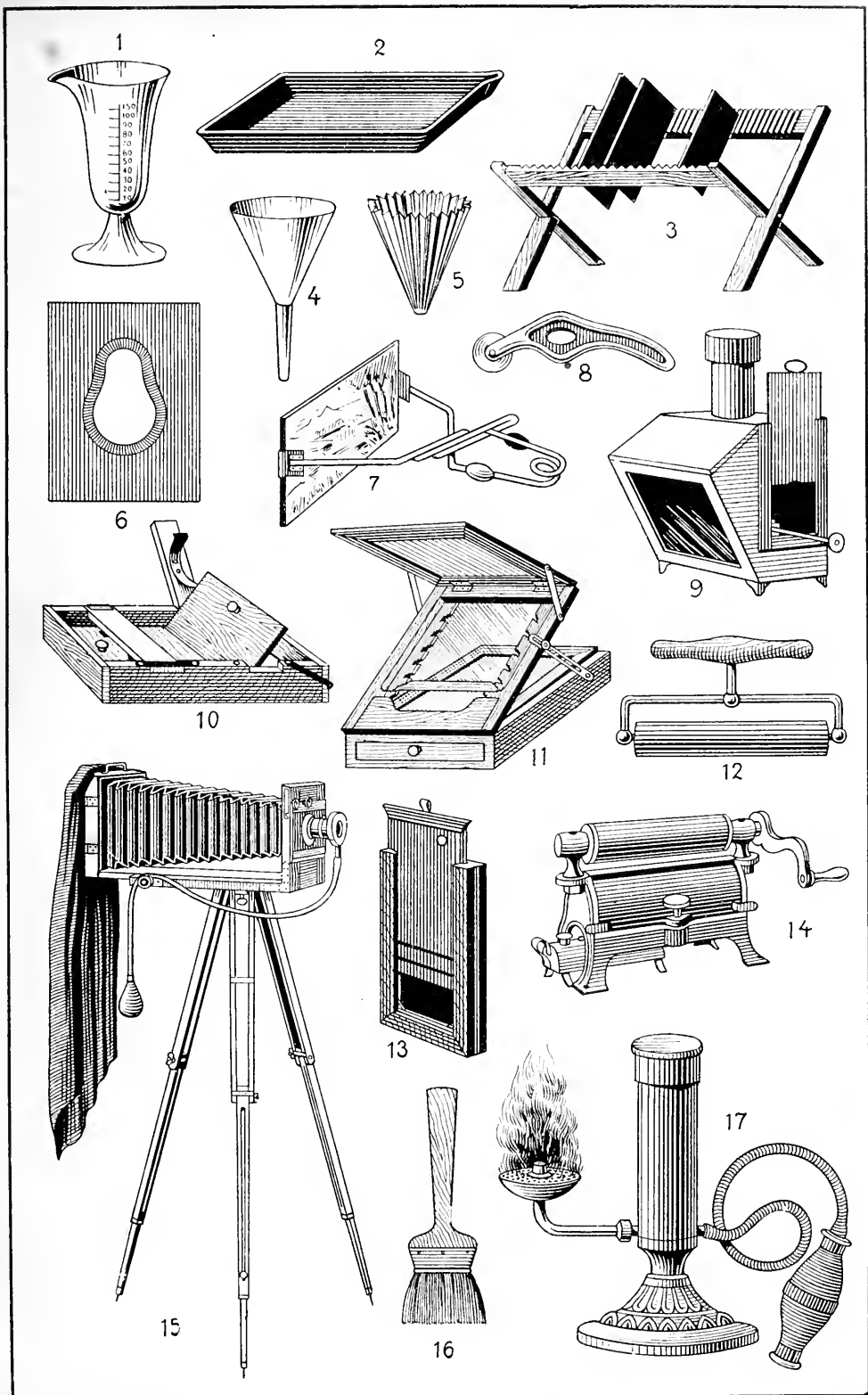

Segell de Fortiá

1. Caldera (pera posar'hi el carbó encés del forn). 2. Cedàs pera netejar (purgar) la farina. 3. Caixa (pera posar'hi els pans. 4. Portadora. 5. Cassó. 6. Forqueta. 7. Pala pera enfornar. 8. Pala pera ficar els pans al forn. 9. Escombra de netejar el forn. 10. Dally. 11. Balansa. 12. Cubell pera el llevat. 13. Pastera. 14. Escombra pera treure la cendra del forn. 15. Tallant. 16. Forn.

1. Copa graduada. 2. Cubeta. 3. Aparell escorredor. 4. Embut. 5. Filtre o colador. 6. Esvaidor. 7. Pines per les plaques. 8. Tallaproses. 9. Llanterna. 10. Premsa. 11. Aparell per retocar els clixés. 12. Roleu per esmaltar y enganxar les proves. 13. Bastidor. 14. Premsa per satinar al foc. 15. Cambra. 16. Brotxa per netejar les plaques al posarles. 17. Llum de magnessi.

FORTRETURA. f. Cansanci extraordinari d' un cavall, acompanyat de gran calor; malaltia que pateixen dits animals y comença estrenyentse'ls molt les illades. **Fortretura.** || FLEINTERALGIA.

FORTUIT. A. adj. Lo que succeeix impensada y casualment. **Fortuito.**

FORTUITAMENT. adv. m. D' un modo fortuit o casual. **Fortuitamente.**

FORTUNA. f. Casualitat, sort. **Fortuna.** || Felicitat, bona sort y ventura. **Fortuna.** || Infelicitat, desgracia. **Infortunio,** adversitat. || f. *Ant.* VENT, TEMPS, CABAL, DINER, PROPIETAT.

FORTUNA DE TEMPS. *Nàut.* Temporal, tempestat. **Borrasca,** tempestat.

APRÉS DE FORTUNA BON TEMPS FA. *Ref.* Que 'ns exhorta a sufrir ab paciencia 'ls treballs presents ab la esperança de millorar de sort. *Sífrase quien penas tiene, que tiempo tras tiempo viene.*

BONA FORTUNA. Prosperitat. **Prosperidad,** bienandanza.

CANTAR LA FORTUNA A ALGÚ. fr. Ésser afortunat, tindre sort. *Seguir á alguno la fortuna, correrle bien la suerte, sonreírle la fortuna.*

COM LA FORTUNA FO. *Loc. ant.* *Llegado que hubo el viento ó el tiempo esperado ó conveniente.*

CÓRRER FORTUNA. fr. **CÓRRER LA SORT.**

DONAR LA SORT. fr. Donar o posar la fortuna a les mans d' algú, ferlo ditxós. **Afortunar,** **fortunar.**

FER FORTUNA. fr. Adquirir grans empleus, honors o béns. **Hacer fortuna.**

MALA FORTUNA: INFORTUNI, DESVENTURA.

METRE'S FORTUNA DE XALOCH, DE MITJORN, ETC. *Loc. ant.* *Llamarse el viento á sudeste, al sur, etc.*

PASSAR'HO TOT A LA FORTUNA O TRAMPA. fr. Fer'ho anar tot a mal borrás. **Traer al retortero,**

PERSEGUIR A ALGÚ LA FORTUNA. fr. Ésser desgraciat. *Perseguir á alguno la fortuna.*

PROVAR FORTUNA. fr. Empeindre alguna cosa d' èxit ductós pera millorar de sort. **Probar fortuna.**

FORTUNADAMENT. adv. m. *Ant.* **AFORTUNADAMENT**

FORTUNAL. adj. *Ant.* FAVORABLE.

FORTUNAT, DA. adj. **AFORTUNAT.** || m. Nom propi d' home. **Fortunato.**

FORTUNETÀ. f. dim. **Fortunilla.**

FORTUNI. m. SORT, VENTURA.

FORTUNY (Andreu). *Biog.* Violinista y compositor catalá. Nat a Sant Martí de Provençals l' any 1831. Mort a Barcelona en 1884. Autor d' obres de concert molt aplaudides. Era un dels millors concertistes de violí. Havía estat director del teatre Reial de Madrid. Varen distingir-lo els reis d' Espanya y de Portugai, havent disfrutat una pensió de Isabel II, fins al destronament d' aquesta reina en l' any 1868.

— (JORDI). *Biog.* Cavaller militar y historiari mallorquí. Nat a Palma en 1623, mort en 1681. Mestre d' e camp; defensá dels francesos les viles d' Andraitx y Calviá (1680). Batlle general del regne de Mallorca. Compongué una historia de la illa, titulada: *Varies cosas tocants a la ciutat y Regne de Mallorca.* Resta inèdita y és ben conceptuada.

— Y MARSAL (MARIAN). *Biog.* Pintor famós, nat a Reus en 1838 y mort a Roma en 1874. Cursá en la Llotja de Barcelona y fou pensionat a Roma. En 1860 fou enviat a la guerra d' Àfrica pera que pintés els principals epissodis. Era superior a Goya y a Rembrandt en el gravat. Com a pintor mostrá la ciencia d' en Velázquez, pró ab temperament minuciós. Es-

tudí les armadures antigues y ab son enginy extraordinari imitá espases ab art exquisit Reuní una importantíssima colecció arqueològica de tota mena de obres d' art. Abans d' ell ningú havia dibuixat academics de tan admirable realitat que influiren l' art de son temps. Enamorat de la naturalesa no imitá a ningú, pintant ab tanta traça y fantasia que sos treballs tenien al meteix temps l' encís d' una preciositat y l' atractiu sublim de les grans obres. Son nom fou universal y sos quadros eren venuts a preus altíssims: *Uns nens jugant en una sala japonesa,* 300,500 franchs; *La Vicaria,* 70,000 franchs; *La elecció del modelo,* 60,000 franchs; *Platia de Portici,* 49,000 franchs; *Pati de la Alberca,* 27,000 franchs; *Corral en la Alhambra,* 24,100 franchs. Les nacions més riques del mon posseeixen les principals obres d' en Fortuny, de quina producció primera se 'n guarden mostres en la Diputació y Academia de Barcelona. El cos del artista jau a Roma embalsamat y son cor se guarda a Reus, en la parroquia de Sant Pere, en monument adequat. La Diputació barcelonina feu encunyar una medalla que perpetués el recort d' aquell artista extraordinari que sugestioná al mon civilisat. Sos quadros al oli van ressentintse de l' acció del temps, s' alteren els tons y perden alguns la riquesa de llums primitiva.

FORZIBLAMENT. adv. y

FORZIVOLMENT. adv. m. *Ant.* **FORÇADAMENT.**

FOS. m. *Vulg.* Sot, clot, fossa, sepulcre.

FOSA. Temps del verb *ser,* fóra. || **HAGUÉS.** || p. p. De fondre. **Derretido,** fundido.

CALS FOSA: CALS AMARADA.

FOSA. f. L' acció de fondre. **Fundició.**

FOSCA. f. Falta de llum y claretat. **Obscuridad.** || **FOSCA.**

A LES FOSQUES. m. adv. Sense llum. *A obscuras.*

ANAR A LES FOSQUES. fr. *Met.* Obrar sense coneixement de lo que 's tracta. *Andar á obscuras, andar á tientas.*

DEIXAR A LES FOSQUES. fr. *Dejar á obscuras ó á buenas noches.*

QUEDAR A LES FOSQUES. fr. *Met.* No entendre res de lo que 's tracta. *Quedar en ayunas*

FER FOSCA. fr. Estar la nit molt fosca per estar el cel molt ennuvolat. *Estar ó hacer obscuro.*

FOSCÀ. *Ter.* S' usa sols en la frase següent:

ENTRE DOS FOSCANS. **ENTRE DOS LLUSTRES.** *Entre dos luces.*

FOSCA (La cova). *Orog.* Se trova en la montanya de St. Llorens del Munt. || — (COVA). *Orog.* En el terme de Vilanova de Meyá.

FOSCAMENT. adv. m. **A LES FOSQUES.**

FOSCANTE (En hora). *Loc. ant.* A boca de fosch. **Al obscurecer.**

FOSCAR. v. a. *Ant.* **FURGAR.** || Fer fosques ó fosses,

FOSCAR. m. **FOSSAR,** cementiri, en alguns punts de Valencia.

FOSCH, CA. adj. Lo que no té llum ni claretat. **Obscuro.** || El color massa carregat. **Obscuro.** || *Met.* Qui fa 'l sort. **Sordo.**

FOSCH COM UNA GOLA DE LLOP. *Loc.* Que s' usa quan fa una nit molt fosca. *Obscuro como boca de lobo.*

FOSCH D' ULLS. adj. Se diu de tot cap de bestiar qu' al voltant dels ulls tingui la pell o 'l pel més fosch qu' a les altres parts del cos. *Alcoholado.*

A ENTRADA DE FOSCH. fr. *A boca de noche.*

A ENTRADA DE FOSCH O AL FERSE FOSCH. m. adv. **A BOCA DE FOSCH.**

FERSE FOSCH. fr. Anar faltant la llum del dia. *Obscurecer.* || Ennuvolarse. *Obscurecerse el dia; cerrarse el cielo.*

ÉSSER O ESTAR FOSCH EN ALGUN LLOCH. fr. No haver'hi llum. *Estar obscuro.*

TORNARSE FOSCH. fr. **FERSE FOSCH.**

Andreu Fortuny

FOSCH, CA. adj. Esquerp, ferestech. Hosco.

FOSCOR. f. **FOSCA.** || La que sol preceir a les tempestats. Cerrazón, negrura, obscuridad, tinieblas. || La foscor de les montanyes per la densitat dels núvols. Capote.

FER FOSCOR. fr. **FER FOSSCA.**

FOSCURA. f. *Ant.* y

FOSCURIA. f. **FOSCOR.**

FOSFAT. m. *Quim.* Sal formada per la combinació del àcid fòsfòrich ab una o més bases. Fosfato.

FOSFATAR. v. a. Combinar una base ab l'àcid fòsfòrich. Fosfatar.

FOSFATAT, DA. adj. Que 's trova al estat de fosfat; que per combinació ab l'àcid fòsfòrich s'ha convertit en fosfat. Fosfatado.

FOSFÀTICH, CA. adj. *Quim.* Epítet d' un àcid degut a la combustió lenta del fòsfor al aire. Fosfático.

FOSFIT. m. *Quim.* Combinació del àcid fòsfòrich ab una base. Fosfito.

FOSFOLITA. f. *Min.* Nom que 's dona a un fosfat d' alúmina. Fosfolita.

FÒSFOR. m. *Quim.* Materia sumament combustible, lleugera, trencadica y de color de caramelo, que se derriteix a l'aigua calenta; fa llum a les fosques; s'encén molt fàcilment y llença una olor particular. S'extréu dels ossos, y té diferents usos. Fòsforo.

FOSFORAR. v. a. Combinar qualsevol cos ab fòsfor. Fosforar.

FOSFORAT, DA. adj. Lo que conté fòsfor. Fosforado.

FOSFORENESIS. f. *Med.* Malaltia causada per la fosforisació. Fosforenesis.

FOSFORESCENCIA. f. Propietat que tenen alguns cossos de fer llum en mitg de la fosca o quan se troven en circumstancies particulars, com per insolació o per medi d' una lleugera frotació, etc. Fosforescencia. || *Med.* Desprendiment de fòsfor d' un cos viu o mort. Fosforescencia. || f. La llum que s'observa a les aigües del mar y que per lo general es deguda a certs animals fosforescents que 's troven a la superfície del mar. Fosforescencia.

FOSFORESCENT. adj. Que llueix en la fosquetat. Fosforescente.

FOSFÒRICH, CA. adj. Lo que 's capaç de fer llum al mitg de la fosca. Fosfòric.

FOSFORINA. f. Substancia lluminosa que tenen alguns animals. Fosforina.

FOSFORISACIÓ. f. Influencia del fòsfor en la economia animal. Fosforizació.

FOSFORITA. *Miner.* Mineral compost principalment de fosfat de calcs, blanc, groguench y vert, que llú en la fosquetat quan se 'l tira demunt de les brases. Fosforita. || S'usa en agricultura com adob molt eficaç pera les terres. Fosforita.

FOSFOROCALCITA. f. *Min.* Varietat del fosfat de coure d' un color vert esmeralda. Fosforocalcita.

FOSFORÓS, A. adj. *Quim.* Epítet d' un àcid format per la combustió lenta del fòsfor al aire sech; té la forma de borrellons blancs y aquests son inflamables. Fosforoso. || Tot lo que conté fòsfor.

FOSFUR. m. *Quim.* Combinació del fòsfor ab un cos simple. Fosfuro.

FOSFURAT, DA. adj. *Quim.* Lo que conté fòsfor en estat de combinació. Fosfurado.

FOSGENI. adj. *Quim.* Epítet del gas oxiclòrit carbònic.

FOSGET. m. Gas oxiclòrit carbònic.

FOSIBLE. adj. Fàcil de fondre.

FOSQUEDAT. f. **FOSCA, FOSCOR.**

FOSQUEJAR. v. n. Ferse fosch. **Obscurecer.**

FOSSA. f. **FOSSO.** || **CLOT.** || Sepultura, clot que 's

fa a terra pera enterrarhi un mort. Huesa, sepultura, hoyo. || *Met.* El paratge, exercici o acció en que moren molts, com: *tal país malsà es fossa dels que hi concorren o hi habiten.* Sepulcro.

TINDRE UN PEU A LA FOSSA. fr. Ésser molt vell o estar molt malalt. *Tener un pie en la huesa.*

FOSSA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sant Pau; és a la vora d' una riera y té 106 hab. || — **DEL CAPELLÀ.** Lloch que 's trova anant de Moyá a Vich, abans de Colluspina. || — **DEL GEGANT (PUIG DE LA).** *Orog.* Puig del Pirineu, a 2,809 met. d' altitut, a tramontana de Querlps, prov. de Girona.

FOSSAL. f. Sepulcre, fossar, cementiri. Fosal.

FOSSANA. f. Tomba, sepulcre. Huesa.

FOSSAR. m. **CEMENTIRI.** || Paratge ont hi ha moltes fosses.

TINDRE UNA CAMA AL FOSSAR. fr. **TINDRE UN PEU A LA FOSSA.**

FOSSARIS. m. pl. Nom que 's donava 'l sigle XVI a uns sectaris que no admetien els sacraments y 's ficaven dins unes coves pera celebrarhi llurs misteris. Fossarios.

FOSSATARIA. f. Tribut que 's pagava pera l'apariament dels fossos del voltant dels castells. Fossataria.

FOSSER. m. Qui enterra 'ls morts. Sepulturero.

FOSSETA. f. dim. Fossa.

FOSSETA DEL CAPDEVALL DE LA BARBA. *Hueco, hoyo, hoyito.*

FÒSSIL. adj. Reste orgànich petrificat que 's trova dins de les roques. Fòsil. || *Fig.* S'aplica a les persones o coses que vesteixen fora de moda. Fòsil. || Petxines, plantes y tots els restes de cossos organitzats que 's troven a diferents profunditats y qu' encara presenten llurs formes primitives a pesar de llur petrificació. Fòsil.

FÒSSILISACIÓ. f. Pas d' un cos al estat fòssil. Fossilizació.

FOSSO. m. Clot. Hoya, hoyo, foso. || *Fort.* Espai fondo que circueix la fortalesa. Foso.

FOST. n. p. Fausto.

FOTICITA. f. *Min.* Silicat de manganés natural. Foticita.

FÒTIL. m. Piu. Espigón. Eina, ferramenta. Util.

FOTJA. f. *Ornit.* Aucell aquàtic, mena d' anech negre o d' un color molt fosch que té un pich blanc demunt del neixement del bech. Foja, Fulca, Zazeta ó Gallina de agua. || **GALLINAÇA D' AIGUA.** || Clot d' aigua o fanch clar. Regajo, charco. || Violinet que usen els mestres de ball pera donar llissó. Violinete.

FOTJAR. v. a. *Ter.* Furgar o esgarrapar la terra. Escarbar.

FOTJERES. *Ornit.* **POLLES D' AIGUA.**

FOTOCALCH. m. Mena de cambra fosca dins de la que s' obté, per medi d' una combinació de miralls, una imatge demunt d' un vidre esmerilat posat horisontalment, lo que permet estargirla fàcilment. Fotocalco.

FOTOCROMÀTICH, CA. adj. Procediments pera reproduir els colors per medi de la fotografia. Fotocromático.

FOTOESCULTURA. f. Procediment que consisteix en fotografiar un objecte o figura per medi de diferents objectius posats de rengle y a desvastar una massa d' argila per medi d' un pantograf que segueix el contorn de cada clixé. Fotoescultura.

FOTOFÒBIA. f. *Med.* Repugnancia y horror a la llum. Fotofobia.

FOTOGALVANOGRAFÍA. f. Gravat heliogràfic que permet obtindre dibuixos de relleu o al buit pera ferne clixés. Fotogalvanografia.

FOTOGENIA. f. Art de produir imatges per medi de la llum. *Fotogenia*.

FOTOGÈNICH, CA. adj. Calificatiu dels colors que impresionen les plaques fotogràfiques sensibilisades. *Fotogènic*.

FOTOLIPTIÀ. f. Gravet per medi de clixés fotogràfics. Consisteix en obtenir un clixé en gelatina per medi d' un altre en vidre. El primer clixé, més o menys buidat y cubert d' una tinta especial, dona al estamparlo tints més o menys negres, corresponents a les parts lluminoses y a les parts fosques de l'imatge reproduïda. *Fotogliptia*.

FOTÒGRAF. m. Qui exerceix la fotografia. *Fotògrafo*.

FOTOGRAFIA. f. Art de fixar l'imatge dels objectes exteriors per medi de la cambra fosca y de varis procediments químichs sobre vidre, planxes de metall, etc. *Fotografia*.

FOTOGRAFIA INSTANTÀNIA. L'imatge fotogràfica obtinguda en un espai de temps moltíssim curt, obrint y tancant l'objectiu lo més depressa que sigui possible. *Fotografia instantànea*.

FOTOGRAFIA POLICROMA. Procediments heliocròmichs pera reproduir els colors per medi de la fotografia. *Fotografia policroma*.

FOTOGRAFIA SOBRE ESMALT. Prova fotogràfica transportada sobre esmalt y feta inalterable per medi del loch. *Fotografia sobre esmalte*.

FOTOGRAFIAR. v. a. Fer us de la fotografia. *Fotografiar*. || *Fig.* Descriure de paraula o per escrit, en termes tan precisos y clars y ab tanta veritat succesos, coses o persones, que sembli que 's presentin a la vista. *Fotografiar*.

FOTOGRÀFICAMENT. m. adv. D' una manera fotogràfica. *Fotogràficament*.

FOTOGRÀFICH. adj. Pertanyent o relatiu a la fotografia. *Fotogràfic*.

FOTOGRAVAT. m. Procediment de transformar els clixés fotogràfics en planxes gravades, empleantlo especialment al gravat químic de relleu. *Fotogravat*.

FOTOLITOGRAFIA. f. Art de preparar la pedra litogràfica per intervenció de la llum solar, que dissolvent certes substancies facilita la formació de les ratlles en relleu propies pera l'estampa. *Fotolitografia*.

FOTOLITOGRAFIAR. v. a. Exercir l'art de la fotolitografia. *Fotolitografiar*.

FOTOLÒGIA. f. Discurs o tractat sobre la llum. *Fotologia*.

FOTOMAGNÈTICH, CA. adj. Epítet del fenòmens produïts per l'acció de la llum. *Fotomagnètic*.

FOTÒMETRE. m. *Fis.* Instrument pera apreciar la intensitat de la llum. *Fotòmetre*.

FOTOMETRIA. f. Part de la física que tracta dels medis de calcular la intensitat de la llum. *Fotometria*.

FOTOPSIA. f. Lesió als òrgues de la vista.

FOTÒSFERA. f. Atmosfera lluminosa del sol. *Fotòsfera*.

FOTOTIPIA. f. **FOTOGRAVAT.** Sol donarse aquest nom a un procediment més perfecte que'l fotogravat.

FOTOTIPOGRAFIA. f. A t de transformar els clixés fotogràfics en gravats al relleu que s'estampen per medi de màquines d'impremta. *Fototipografia*.

FOU. m. *Ant.* Dressana. Lloch. ont se construeixen embarcacions. **FOLL**.

FOU (Avench de la). *Orog.* Gegantesca esquerda de uns 200 m. de fondària per una amplada de 20 a 50 m., situada prop del Más de les Balmes en el terme d'Arles (Vallespir). || — (LA). Encinglerat barranch que baixa del planell d'Ardenya á la riera de Valli-

rana. || — (DE BOR). Important cova del terme de Bor (Cerdanya).

FOUCH. *Ter.* Nom patués apropiat en el Mitjdia de França a la ciutat y antich comptat de Foix.

FOURE. m. *Ant.* Veina de l'espasa y d'altres coses semblantes. *Vaina*.

FOURÈS (August). *Biog.* Remarcable escriptor y poeta provençal que va néixer a Castelnaudary al any 1847, morint a la meteixa població en 1891. Desde molt jove, y seguint les petjades de l'estol de felibres que feren la renaixença literaria del Mitjdia de França, va col·laborar en els més significats periòdichs tolosenchs y més endavant va dirigir el *Petit Toulousain*. Entre 'ls seus treballs literaris, cal esmentar el estudi històric *Les haumas de l'Aude*, el de crítica *Rodolphe Brodin*, y foren prou celebrades les seues poesies: *Oselets y flaurettes* (1873), *Antée y Marsyas*, poemes; *La choux del grand atgat* (1875) y *Coueurs de grands chemins et batteurs de pavés* (1878).

August Fourès

FOURIERISME. m. Sistema de Fourier, que consisteix en organisar lliurement als treballadors per medi de grups y series, en la explotació de totes les indústries per medi de families associades; en fer agradós el treball y en la distribució dels productes d'aquest en raó composta del capital, del treball y del talent. *Fourierismo*.

FOURIERISTA. m. Partidari de les doctrines del socialista Fourier. *Fourierista*.

FOVEA. f. Fossa.

FOVEOLAR. adj. Que té la superfície cuberta de petites fosses. *Foveolar*.

FOXÀ (Jofre). *Biog.* Benedictí català del sigle XVII, que escrigué una *Arte poética*.

— (RAIMON). *Biog.* Jesuïta barceloní del sigle XVIII. Escrigué varis llibres de teologia. Fou catedràtic de varis instituts d'Italia durant son desferro.

FOXARDA. f. *Bot.* Mena de margaridoia. Corona de frare. Corona de fraile.

FOYA. f. Camp una mica fondo situat dalt d'un plà. *Hoya*.

FOYOS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és a la vora de la riera de Caraixet y té 1,626 hab.

FRA. m. Contracció de la veu *frare*; tractament que 's dona als religiosos d'algunes ordres. *Fray*.

FRACÁS. m. Succés llastimós, inopinat y funest. *Fracaso*.

FRACASSAR. v. n. *Ant.* ROMPRE, TRENCAR. || *Met.* Frustrarse una pretensió o propòsit. *Fracasar, frustrarse*.

FRACASSAT, DA. adj. De mal èxit, que ha sofert fracàs.

FRACCIÓ. f. Divisió d'una cosa en parts o cada part de la cosa dividida. *Fracción*. || *Arit.* Número trentat. *Fracción, número quebrado*.

FRACCIONAR. v. a. Fer fraccions d'una cosa. *Fracccionar*.

FRACCIONARI, A. adj. *Arit.* Pertanyent a la fracció. *Fracccionario*.

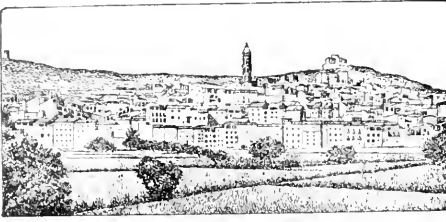
FRACH. m. Mena de casaca ab solapes que s'encreuen demunt del pit. *Frac*.

FRACTURA. f. Trencadura. *Fractura*. || *Cir.* Trencament d'un os. *Fractura*.

FRACTURAR. v. a. *Cir.* Rompre l'os sense separar la pell de la carn. *Fracturar*.

FRAGA. f. p. u. Maduixa. *Fresa*.

FRAGA. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, cap. del part. jud. del seu nòm; és a la vora del riu Cinca y té 6,934 hab.

Vista de Fraga

FRAGANCIA. f. Olor suau. *Fragancia, fragran-*cia. || *Met.* El bon nòm y fama de les virtuts d' algú.

FRAGANT. adj. Lo que fà bona olor. *Fragante.*
EN FRAGANT Y FRAGRANT. m. adv. En el meteix acte de fer alguna cosa. *En fragante, en fragrante.*

FRAGARIA. f. *Bot.* Herba medicinal de flors grogues.

FRAGATA. f. Embarcació de tres arbres ab cofes y una sola bateria de popa a proa. *Fragata.* || *Ant.* La lleugera d' un sol pont, muntada de divuit a vint peces d' artilleria. *Fragata ligera.*

FRAGATA (Avenç de la). Té una fondaria sols de 15 met. y 's trova dalt dels planells de les costes de Garraf.

FRAGATETA. f. dim. *Fragatin.*

FRÀGIL. adj. Lo que 's trenca fàcilment. *Quebradizo, frágil.* || Qui cau fàcilment en una falta, especialment contra la castetat. *Frágil.*

FRAGILITAT. f. Facilitat de trencarse. *Fragilidad.* || *Met.* Facilitat de caure en el mal. *Fragilidad, debilidad de la naturaleza humana.* || Pecat sensual. *Fragilidad.*

FRÀGILMENT. adv. m. D' un modo frágil. *Frágilmente.*

FRAGÍVOL. A. adj. Lo qu' és fàcil de trencarse. *Quebradizo.*

FRAGMA. m. *Bot.* Paret transversal d' un fruit. *Fragma.*

FRAGMENT. m. Troç, part d' alguna cosa trencada. *Fragmento.* || pl. Part qu' ha quedat d' algú llibre o escrit. *Fragmento.*

FRAGMENTARI. A. adj. Compost de fragments. *Fragmentario.*

FRAGMENTÓS. A. adj. Plè de fragments. *Fragmentoso.*

FRAGMI-

TA. f. *Bot.*

Plantes gramí-

nijes de

les arundinàcies, que 's troven als estanyos y a les voreres dels rius. *Fragmita.*

FRAGONARD (Joan Honorat). *Biog.* Un dels artistes més selectes del segle XVIII. Va néixer a Grassa (Provença) en 1732, y va ésser deixeble de Boucher; va distingirse al genre històric y més endavant en la pintura eròtica. L' Assamblea nacional va nomenarlo conservador del Museu.

FRAGÓS. A. adj. Intrincat, aspre, plè de broça y de roques. *Fragoso.*

Brot de fragmita

Joan Honorat Fragonard

FRAGOSITAT. f. Escabrositat, aspresa y dificultat del camí. *Fragosidad, fragura.*

FRAIXININA. f. *Quim.* Substancia alcalina que se extreu de l' escorça de la freixa. *Fraxinina.*

FRAIXNEDA (La). *Geog.* Vila de la prov. de Terol, bisb. de Saragoça, part. jud. d' Alcanyis; és a la vora del Matarranya y té 1,799 hab. Avui ne diuen *La Fresneda.*

FRAMENÓS. m. pl. *Ant.* Nòm que 's donava vulgarment als frares de l' ordre de sant Francesch. *Menores.*

FRANÇA. f. El país habitat o conquistat pèls franschs. Entre aquéstos n' hi há que antigament pertencien a Catalunya, còm el Rosselló y diverses contrades de Provença y Llenguadoch.

FRANCAMENT. adv. m. Lliberalment. *Francamente.* || Ab ingenuitat. *Francamente.*

PARLAR FRANCAMENT. fr. Parlar francament, ab sensillesa, d' una manera resolta y precisa. *Hablar francamente.*

FRANCATXELA. f. *Fam.* Menjar entre dues o més persones pera regalar-se o divertir-se. *Francachela.*

FRANCÉS, A. adj. El natural de França y lo pertanyent a dita nació. *Francés.*

NO ÉS BON FRANCÉS, SI T' ATÉ 'L QUE T' HA PROMÉS. *Ref. fam.* El francès no es de natura si no prende at que asegura.

NO DIGUIS O NO CAL DIR MAL DELS FRANCESOS. *Loc. prov.* Ab que 's nota al qui reprèn algú defecte en qu' ell meteix incorre. *Todos la metemos.*

FRANCESA (A la). m. adv. Al estil o costum de França. A la francesa. Sol dir-se també del que marxa d' un lloch sense despedirse.

FRANCESCH. m. Nom propi d' home. *Francisco de Assis.* || adj. *Ant.* FRANCÉS.

FRANCESCH (Joan). *Biog.* Escriptor català del segle XIV del qual hi han poques notícies. Envers l' any 1340 escrigué el *Llibre de les nobleses dels reis*, que resta inèdit. Joan Francesch era natural de Barcelona.

— (NARCÍS). *Biog.* Autor d' una *Vida de San Solano* y quatre tomos de *Filosofia*.

— Y SERRET (JOAN). *Biog.* Enginyer militar, que va néixer a Reus en 1833. Va demanar y obtindre anar a la guerra d' Africa en 1859 essent ferit greument a un genoll, tenint d' entrar al cos d' invàlids. A la lluita civil de 1872, va comanar una partida carlina, tenint l' ardimet d' atacar la plaça de Reus. En l' acció que va sostindre, fou ferit y per resultes va morir el 29 de Juny de 1872.

FRANCESCH (Bufadors d' En). *Orog.* Se troven en el terme de Tortosa.

FRANCESILLA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculàcies; n' hi ha de varies menes; la més coneguda té les fulles mo't feses, ab les fenedures de tres en tres, fora les del capdemunt, que son sensilles y molt estretes, y tota ella es tan càustica, que picada y aplicada al cutis excita inflamació. *Ranúnculo, francesilla, botón de oro, celidonia menor.*

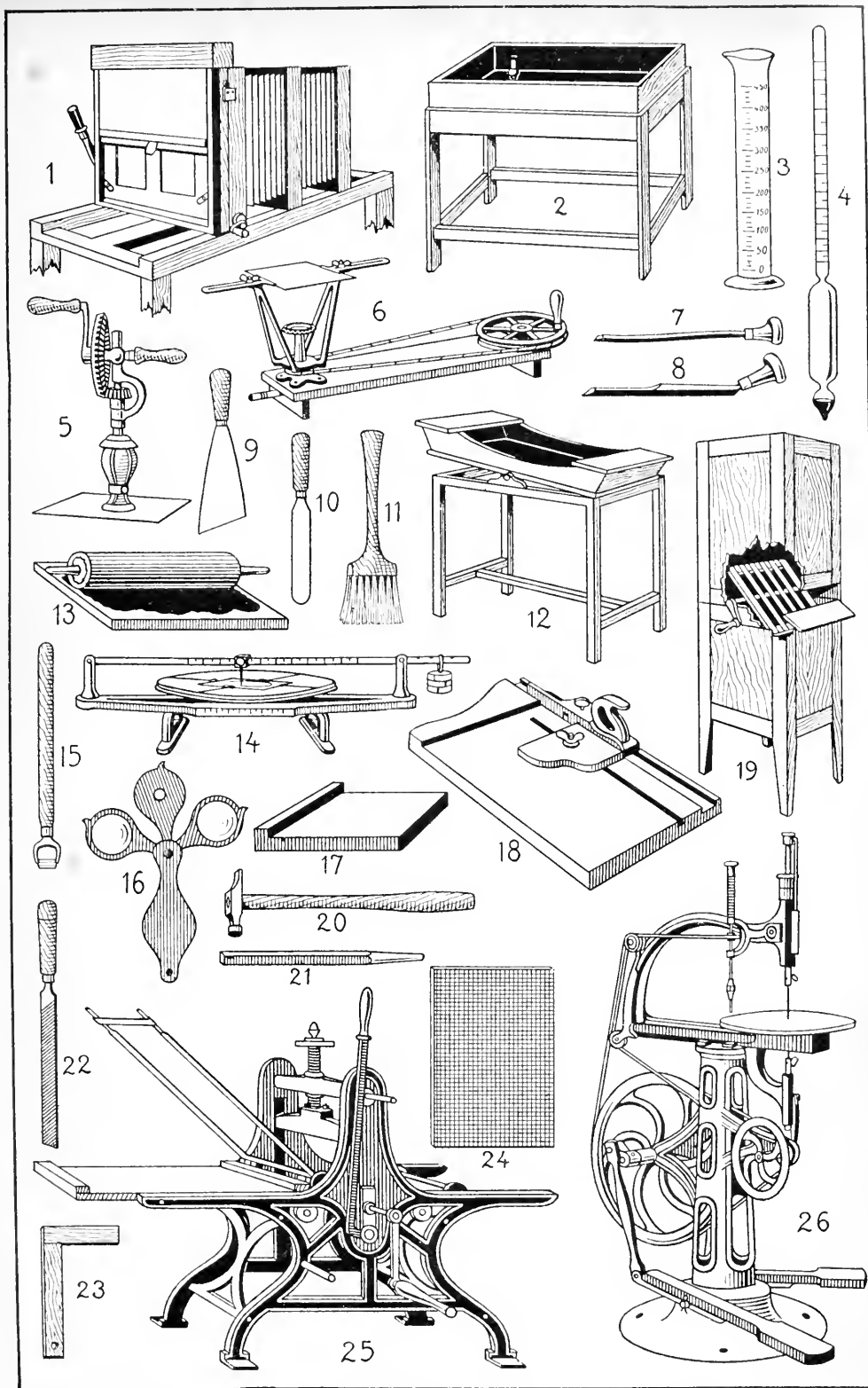
FRANCH. m. *Numis.* Moneda francesa quin valor varia segons el cambi; abans valia menys que la nostra pesseta y avui val molt més qu' ella. *Franco.*

FRANCH (Francesch). *Biog.* Célebre jurisconsult català citat per En Bosch.

— (JOAN). *Biog.* Arquitecte y escultor valencià del segle XIV. Morí a les derrerries del propi segle. Per molts anys exercí el càrrech de mestre major de les obres de la seu valenciana.

Antoni Franch y Estalella

1. Cambra fotogràfica. 2. Cubeta. 3. Copa graduada. 4. Pesa àcits. 5. y 6. Torniquet (aparell que a calor de gas s'utilisa perà secar la albúmina de les planxes). 7. y 8. Buris. 9. y 10. Espàtules. 11. Pincell. 12. Cubeta de vaivé. 13. Roleu perà donar tinta a les planxes. 14. Aparell de marcar els clixés fotogràfichs. 15. Ruleta. 16. Lente. 17. Plat de ferro perà armar els clixés fotogràfichs. 18. Màquina d'esquadrir y respallar. 19. Aparell perà posar la reina a les planxes. 20. Martell. 21. Punxó. 22. Lllima. 23. Esquadra. 24. Crestall quadriculat perà les autotípies. 25. Prempsa perà treure copies de les planxes. 26. Màquina perà serrar y foradar.

Sembla que feu escola d'artistes decoradors y traqué bons deixebles.

— Y ESTALELLA (ANTONI). *Biog.* Primer guerriller català en la guerra de la Independència. Heroe del Bruch. Era natural de Igualada, ont morí als setanta set anys, en 1855. Entrà al exèrcit regular de la nació en 1814, ab el grau de tinent coronel d'infanteria. Està comprès entre 'ls catalans ilustres a la Galeria especial del municipi de Barcelona.

Y MIRA (RICART). *Biog.* Gravador valencià, nat en 1839, y mort després del 1880. Deixeble d'En Montesión a Valencia y d'En Domingo Martínez a Madrid. Pensionat al extranger pèl govern. Guanyá molts premis. En 1874 ocupá la càtedra de gravat en la Academia valenciana y en 1880 va obtindre la secretaria. Era distingit en gravar retrats y en reproduir pintures al buril, y és llarga la llista de ses obres notables.

FRANCH, CA. adj. Lliure, exempt, desembaraçat. Horro, franco. || Lliberal. Franco, dadivoso. || Sensill e ingènuo. Franco, natural, abiertó. || Escláu a qui s'ha donat llibertat. Horro. || Lliure en contraposició del escláu. Libre. || Exempt d'impostos. Franco, libre. || Nom genèric dels europeus als ports de Llevant. Franco. || Llengua franca, barreja d'italià, castellà, etc., pera l'us dels franchs de Orient. Franco.

FRANCH DE PORTS. fr. Pera significar que lo que se envia té ja pagats els ports. *Franco de porte.*

ANAR FRANCHS. fr. No tirar al joch d'envit la part que 'l company perdi. *Ir horro.*

DE FRANCH. m. adv. Graciosament, sense pagar. *De balde.*

DONAR DE FRANCH. fr. Donar graciousament. *Dar de balde.*

EIXIR FRANCH, fr. No haver de pagar la seua part. *Ir, sacar, salir horro.*

FER FRANCH. fr. Eximir, exceptuar de pagar contribució, tribut, etc. *Franquear.*

NINGÚ TRAVALLA O FA RÉS DE FRANCH. *Loc.* Denota que l'interès és lo que 'ns mou a fer alguna cosa. *No se dan palos en balde; no saques espinas donde no hay espigas; hágote porque me hagas, que no eres Dios que me valgas.*

TERRA FRANCA. fr. Terra bona o fàcil d'arrancar. *Tierra franca.*

FRANCHS (Cossos). Els que no están subjectes com l'exèrcit a una disciplina tan estreta y no gosen dels drets que aquell dona. *Cuerpos francos.*

FRANCIA (Joan Baptista). *Biog.* Gravador valencià del sigle XVIII, deixeble d'En Quesádez, imitador dels burilistes francesos del temps d'En Lluís XIV. Abunden les obres d'aquest artista, firmades: «Bautista Francia, F.»

FRANCIACH. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Caldes de Malavella, prov. de Girona.

FRANCIMÁN, DA. adj. Nòm despectiu del frances en les terres llenguadocianes.

FRANCIMANDEJAR. v. a.

Travallar en favor de les costums dels francesos en contra de les propies de la terra.

FRANCISCÁ, NA. adj. Pertanyent a l'ordre de Sant Francesch. Franciscano, francisco. || Monjo franciscá. Franciscano.

FRANCISCO. m. Nòm propi castellanisat d'home. Francisco y Francho.

FRANCISQUET. m. dim. de Francisco. Francisquito.

FRANCK (Joseph). *Biog.* Escriptor algarés. Nasqué a la ciutat d'Alguer, en l'illa de Sardenya, y sigué 'l patriarca del moviment catalanista d'aquella illa durant els primers anys del renaixement. Era fill de pare alemany y de mare algaresa. Era una gran

intelligencia que, encara qu' estigué al servei de Italia desempenyant la direcció d'alguns instituts italians, el seu cor sospirava constantment per la seua antiga patria Catalunya. Colaborá en *La Ilustració Catalana* durant la seua època y en altres revistes catalanes.

FRANCLINITA. f. *Min.* Mena de ferro oxidat. *Franklinita.*

FRANCMASÓ. m. Cada individuu de la francmasoneria, *Francmasón.*

FRANCMASONERIA. f. L'institut y llogia dels francmasons, que als seus principis era una associació de arquitectes y mestres de cases pera perfeccionar la arquitectura. En ella s'hi reben ab certes ceremonies als iniciats. En la forma en que avui está constituïda se creu que data de primers del sigle XVIII. *Francmasoneria, francmasoneria.*

FRANCMASÓ. adj. *FRANCMASÓ.*

FRANCO (Francesch). *Biog.* Metge que va néixer a Xàtiva en el sigle XVI. Va ésser professor a les universitats d'Alcalá y de Sevilla y metge del rei Joan III de Portugal.

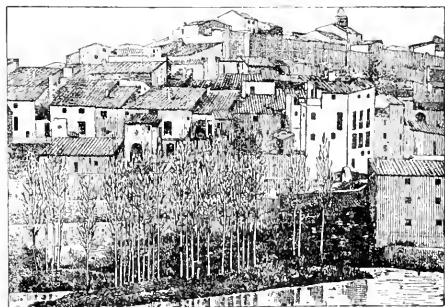
— (ENRICH). *Biog.* Poeta que va néixer a Barcelona a les mitjanies del sigle XIX, havent obtingut premis en alguns certamens literaris, y colaborat en diverses publicacions, entre altres: *La Miscelánea-Científica Literaria, La Rondalla y La Bandera Catalana.* Va morir en la seua ciutat nadiua l' any 1900.

— (PERE). *Biog.* Pintor nadiu de Barcelona, que va néixer en 1744, morint al any 1825. Va pertanyer a diverses corporacions y la seua obra més remarcable és una *Alegoria de la pintura*, executada al pastel.

— TORMO DE OLORIS (VICENTS IGNASI). *Biog.* Escriptor y erudit valencià, del sigle XVIII; natural de Vilanova de Castelló de Xàtiva, graduat en lleis Concreuá la historià, la estadística y la economia política. Morí a Valencia en l' any 1804. De sa laboriositat y saver resten entre impreses y manuscrites una infinitat de memories y estudis de caràcter regional relatius als més diversos temes.

FRANCOLÍ. m. *Ornit.* Aucell semblant a la perdiu; la gorja y 'l ventre negre y les potes vermelles. *Francolin.*

FRANCOLÍ. *Hidrog.* Riu de la prov. de Tarragona. Se forma de tres braços que baixen, l' un de la Serra de la Llena, terme de Vallclara; l' altre de Vimbodi, y 'l tercer de la serra del Tallat; se reuneixen a la

FRANCOLÍ: Vereres del riu aprop de l' Espluga de Francolí

Espluga, ont pren el nom de Francolí, y passa per Montblanch, Vilavert, La Riba, Picamoixons, La Plana, Milá, La Masó y Raurell; per entre 'l Morell y Garidells, Poble de Maímet y Constantí, y desaiqua al mar prop de Tarragona.

FRANCOT, A, m. y f. *Fam.* Ingenu, sensill, sense pretensions, que parla ab molta naturalitat. *Francote.*

Segell de Franciach

FRANELL. m. *Ant. náuf.* Cap de corda. Cabo, marina.

METRE 'LS REMS EN FRANELL. *Loc. náut. ant.* Largar los remos.

FRANEL-LA. f. Teixit fi de llana. Franela, flanela.

FRANGE. m. *Blas.* Divisió del escut d' armes, feta ab dues diagonals partides pèl mitj. Frange.

FRANGER, A. adj. Qui fa franges o les ven. Franjero.

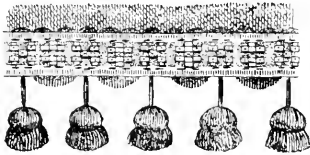
FRANGETA. f. dim. Franjita, franjuela.

FRANGIBILITAT. f. Lo que 's pot trencar, qualitat de lo que 's pot trencar. Frangibilidad.

FRANGIBLE. adj. Que 's pot trencar. Frangible.

FRANGULA. f. *Bot.* VERN BORT.

FRANGULINA. f. Substancia purgativa que 's treu de la frángula. Frangulina.

Franja

FRANJA. f. Faixa, vora sobreposada. Franja. || Galó o sarrell llis. Rapacejo.

POSAR FRANJA. fr. *Franjar, franjejar.*

FRANJAR. v. a. Galonar, guarnir ab franges. Franjar.

FRANJASSA. f. aum. Franjón.

FRANJAT, DA. adj. Fistonat, escotat. Franjeado.

FRANQUE. m. Al blasó és la faixa que sols ocupa la divinitena part del escut. Franque.

FRANQUEA. f. *Ant.* FRANQUESA, LLIBERALITAU.

FRANQUEÇA. f. Exempció de pagar alguns drets. Franqueza, franquicia. || Obertura, generositat. Franqueza. || Sinceritat, ingenuitat. Franqueza.

AB FRANQUESA. m. adv. FRANCAMENT.

FRANQUEIG. m. Acció y efecte de franquejar lo que s' envia pèl correu o qualsevol altra cosa. Franqueo.

FRANQUEJAR. v. a. Concedir lliberalment alguna cosa. Franquejar. || S' usa també com a reciproc. Franquearse. || Pagar anticipadament l' impost de alguna cosa. Franquejar. || Dessemparaçar, deixar lliure 'l pas. Franquejar. || Posar una embarcació en franquicia. Franquejar.

FRANQUEJARSE AB TOTHOM, fr. Ab que 's significa que hu no 's fa extrany, ni és orgullós. *Franquearse con todo el mundo.*

FRANQUEJAT, DA. p. p. De franquejar. Franqueado.

FRANQUESA (Martí Joan). *Blog.* Recopilador de les Constitucions de Catalunya.

FRANQUESES (Les). *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Granollers, prov. de Barcelona. || — (DEL CODONY). *Geog.* Lloch del terme dels Pallaresos, provincia de Tarragona.

Segell de Les Franqueses

FRANQUÍA. f. *Mar.* Actitut d'una embarcació pera sortir immediatament fora del port. Franquia.

FRANQUICIA. f. FRANQUESA, I.

FRANSOSAMENT. adv. m. *Ant.* FRANCAMENT.

FRANXUTI. m. Nom despreciatiu que la gent grollera dona als francesos y en general a tots els estrangers Franchute.

FRAPPAR. v. a. *Ant.* Pegar.

FRARADA. f. *Met. Vulg.* Acció descomposta y de mala criança. Frailada. || L' estat regular. Frailia. || Gran nombre de frares.

FRARÀM. m. *Fam.* Els frares en comú. Fraileria.

FRARÀÇ. m. aum. Frailón, frailote, frailejo, frailejón.

FRARE. m. Relligiós, qui professa una religió y 'n porta l' hàbit. Fraile, religioso. || *Ant.* GERMÀ. || *Ter.* ASE. || El doblech que 's fá a la vora dels vestits o faldilles. Fraile. || Joch que fan els nois tallant la part superior d' una íava, quedant la pallofa en forma d' una caputxa de frare. Fraifecito. || *Met.* Entre estampers la porció de lletra que surt més blanca que la demés per no haver 'hi pres la tinta. Fraile. || *Bot.* Herba de la fam. de les orobancancies, mena de llegum que neix entre les faves y pèsols, les hi xucla la substancia y no fan sinó tabelles sense grá y moltes vegades s' asseca la planta poch a poch fins a morir-se. Espárrago de íobo, hierba tora, orobanche. || A les fàbriques de sucre lo que resta de la canya després d' haver-ne tret tot el such. Fraile. || Un peix mena de tauró.

FRARE D' ALFORJA. El relligiós destinat a captar para son convent. *Alforjero.*

FRARE CUGOT. *Bot.* Planta de la fam. de les arácies.

FRARE D' ESTEPA. *Bot.* Planta de la fam. de les cistinies, que creix demunt la estepa.

¡AIXÍ CAIGUessin FRARES CAPUTXINS DE BRONSE Y MOLES DE MOLÍ SENSE FORAT! interj. ¡*Malthaya como no se hunde todo!*

NI FRARE BÓ PER AMICH, NI DOLENT PER ENEMICH. *Ref.* Ensenya qu' hem de judicar de les coses com son en sí, y no ab respectes particulars. *Ni buen fraile por amigo, ni malo por enemigo.*

PER UN FRARE NO 'S PERT UN CONVENT, NI PER UN SOLDAT UN REGIMENT. *Ref.* PER UN POLL NO 'S PERT LA LLOCA.

SEMBLA QUE LI HAGI FET LA BOCA UN FRARE. fr. Se diu d' aquell que sempre pidola o demana. *Ser un pedigueno.*

FRARE (Cova del). *Orog.* En la montanya de Sant Llorenç del Munt, se l' anomena també *Cau de la moneda.*

FRAREJAR. v. a. Tallar branques dels arbres, a fi de que 'ls n' hi surtin de noves. Frailear.

FRARER, A. adj. Apassionat a frares. Fraillero. || Pertanyent a frares. Fraifesco y frailego, fraileño. || Que té molta amistat ab frares o va molt ab ells. Fraillero.

FRARESA. f. *Ant.* LLEGÍTIMA.

FRARESSA. f. *Ant.* GERMANA.

FRARESCH, CA. adj. Relatiu als frares. Censura dels modos usats pèls frares. Fraifesco.

FRARET. m. dim. Fraifecico, fraifeciifo, fraifeciito, frailezuelo. || *Ornit.* Ave fría.

FRARETS. m. pl. *Bot.* XERRIA.

FRARÍA. f. L' estat de frare. Fraifia.

FRAROT. m. Frare despreciable. Frailluco. || *Met.* Hipócrita.

FRASCH. m. FLASCH.

FRASE. f. Breu y elegant disposició de paraules. Frase. || Manera particular ab que cada escriptor ordena les paraules. Frase.

GASTAR FRASES. fr. Parlar ab circumloquis. *Gastar frases.*

FRASEJAR. v. a. Adornar ab frases. Frasear. || Valdre 's de frases. Frasear. || Fer frases. Frasear.

FRASEOLOGÍA. f. Modo peculiar d' ordenar les frases. Fraseologia. || Construcció de les frases ab forma peculiar a una llengua o escriptor. Fraseologia.

FRASEOLÓGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la fraseologia. Fraseològico.

FRASIFICAR. v. a. *Fam.* Formar, inventar frases. *Frasificar.* || *Mús.* Cantar ab la expressió convenient. *Frasificar.*

FRASISTA. m. Qui escull frases pera explicar-se. *Frasista.*

FRASQUETA. f. Entre estampers, quadro de ferro ab dues frontitges a la part de dalt que l'asseguren ab el timpá, y ab que 's deté 'l full que 's va a estampar, cubrint ab paper o pergami lo que deu quedar blanch. || Les pales de ferro que fan el meteix ofici en les màquines modernes. *Frasqueta.*

FRASQUIA. f. *Mar.* Regla de fusta llarga y prima pera traçar les divisions dels taulons del forro d'un barco. *Frasquia.*

FRASQUIAR. v. a. *Mar.* Senyalar la frasquia a la peça. *Frasquiar.*

FRATERN, A. adj. Propi de y pertanyent als germans. *Fraterno.*

FRATERNA. f. Repulsa, repreensió aspra. *Fraterna.*

FRATERNAL. adj. Propi de germans. *Fraternal.* || Com de germá a germá, ab molta intimitat. *Fraternal.*

FRATERNALMENT. adv. m. Com a germans. *Fraternalmente.*

FRATERNIACIÓ. f. Acció y efecte de fraternitzar. *Fraternizació.*

FRATERNIÇAR. m. Simpatisar fraternalment. *Fraternizar.* || Viure en bona harmonia ab algú. *Fraternizar.* || Se diu de dos cossos o societats que 's reuneixen en alguna solemnitat comuna pera donarse mostres d'afecte y bon desitg. *Fraternizar.*

FRATERNITAT. f. Amor, unió entre germans. *Fraternidad.* || Llaç estret dels que sense ésser germans se tracten com a tals. *Fraternidad.* || L' amor universal que uneix o deuria unir, a tots els membres de la familia humana. *Fraternidad.*

FRATRICIDA. m. Qui mata al seu germá. *Fratricida.*

FRATRICIDI. m. La mort d'algú executada pèl seu germá. *Fratricidio.*

FRAU. m. Engany, malícia. *Fraude.* || **Contrabant.** || Culpa, crim. *Fraude.* || f. Espai que resta entre dues serres o dues estribacions de montanya. || **FREU.** || Caçada, hoz, desfiladero, garganta, gollizo.

FRAU (Francesch). *Biog.* Llatinista mallorquí. Nat a Valldemosa en 1806 y mort a Palma, éssent superior de St. Felip Neri, en 1859. Va distingirse en el conreu de la poesia llatina. Era fill d'un modest carboner y de petit mostrá la seua afició al estudi.

— Y ARMENDÁRIZ (RAMON). *Biog.* Metge mallorquí, nat a Palma al començar el sígle XIX. Cursá a Barcelona, ont també fou catedràtic. Passá a Madrid, ocupant càrrechs de molta preferència. Bon escriptor de medicina, publicá vuit obres, entre traduccions y originals, referents a medicina y cirurgia y d'homeopatia. Conreú la erudició bibliogràfica professional.

FRAUDACIÓ. f. Acció d'enganyar. *Defraudación.*

FRAUDADOR, A. m. y f. Qui enganya o frauda. *Defraudador.*

FRAUDALOSAMENT. adv. m. **FRAUDULENTMENT.** **FRAUDANT.** p. p. De fraudar. *Defraudador.*

FRAUDAR. v. a. **DEFRAUDAR, ENGANYAR.** || Retindre ab frau, ab engany. *Defraudar.* || Privarse d'alguna cosa. *Fraudar.*

FRAUDAT, DA. p. p. **PRIVAT, DEFRAUDAT.**

FRAUDATORI. adj. Lo pertanyent als fraus o enganys. *Fraudatorio.*

FRAUDULENCIA. f. Falsetat, mala fè. *Fraudulencia.*

FRAUDULENT, A. adj. Maliciós, enganyós. *Fraudulento.*

FRAUDULENTMENT. adv. m. Ab engany, de mala fè. *Fraudulentamente.*

FRAUDULÓS, A. adj. *Ant.* **FRAUDULENT.**

FRAUDULOSAMENT. adv. m. *Fraudulosamente.*

FRAURA. f. Ufana, vigor de les plantes, sembrats, boscos, etc.

FRAY. m. *Ter.* **GERMÀ.**

FRAYRE. m. *Ant.* **FRARE.**

FRAYRESCA. f. *Ant.* **GERMANDAT.**

FRE. m. Continència en el sentit material y en el moral. || Instrument de ferro pera subjectar y governar als cavalls. *Freno.* || *Met.* Subgecció, impediment que coarta les passions. *Freno.* || Aparell o artifici especial que hi há a algunes màquines y que serveix pera moderar o aturarne 'l moviment. *Freno.* || Correcció, càstich. *Freno.*

CÓRRER SENSE FRE. fr. *Met.* Entregarse desordenadament als vicis. *Correr sin freno.*

LLEPAR EL FRE. fr. Se diu del cavall que movent els sabors refresca la boca y fá escuna. *Saborear el freno.*

MOSSEGAR EL FRE. fr. Moure 'l el cavall per dins la boca com si 'l volgués mastegar. *Tascar el freno.*

POSAR FRE. fr. *Met.* Contindre, refrenar. *Enfrenar, poner freno.*

POSAR EL FRE A LES CAVALCADURES. *Enfrenar, echar el freno, á tocar.*

RESISTIR EL FRE. fr. *Met.* Resistir algú la subgecció que se li imposa. *Morder el freno.*

FREÇA. f. **SOROLL, REMOR.** || El soroll que fan els cuchs de seda després de desperts. *Freza.* || **BROSSA, RUNA.** || **RASTRE.** || *Met.* Ostentació en el port exterior. **Boato, aparato.** || Eina de boix ab un tallant al mitg. *Fresa.* || La roda, la bola o altra forma d'eina ab dents que vo'tant en un torn o altra màquina, dona formes al metall, a la fusta y altres materies.

FER FREÇA. fr. Moure soroll cridant. *Vocear, meter zambra.*

MOLTA FREÇA Y Poca ENDREÇA. *Ref. fam.* Ab que s'explica qu'alguna cosa que sembla com gran o de cuidado té poca substancia o 's deu despreciar. *Más es el ruido que las nueces; mucha lengua y pocas manos; grande olla y poca tocina; antes de la hora gran denuedo, venidos al punto mucho miedo.*

MOURE FREÇA. fr. **FER SOROLL.**

FREÇAR. v. a. Foradar ab l'eina nomenada freça. **Frezar.** || a. Menjarse'ls cuchs de seda les fulles de morera. **Frezar.** || Refregarse'l peix per les pedres. **Frezar.** || Estar disposat pera aixecarse, com ho estan les cuques després de les quatre dormides. **Frezar.**

MÀQUINA DE FREÇAR. Màquina pera fer forats. *Máquina de frezar.*

FRECEIG. m. **REMOR, SOROLL.**

FRECER, A. adj. Qui fa fressa. **Bullicioso.**

FRECH (Estar a). Frase o expressió ab que 's significa que s'és a punt, a tocar. **Estar á punto o próximo.** || Acte y efecte de fregar una cosa ab altra.

FRECH A FRECH. fr. adv. Quasi tocant una cosa o un' altra. *Ras con ras, á la raya.*

FREÇOSAMENT. adv. m. Movent freça. **Bulliciosamente.**

FREDA. *Hidrog.* Illeta que hi há a la entrada del port d' Anciola, illa de Cabrera, Balears. || — (COVA). *Orog.* En la montanya de Montserrat; té sols una fondaria de 13 met.

FREDALUGA. f. *Ornil.* **QUÈRETA.** || **PEBRETS,** || **PIGRE HUPAT.** Ave fría, moñuda.

FREDAMENT. adv. m. Sense eficacia, sense calor, sense emoció de cap mena, sense interès. **Friamente.** || *Met.* Sense gracia. **Friamente.**

FREDAT. f. **FEREDAT.**

FREDELICHS. *Bot.* Nòm vulgar d' una mena de bolets del genre *Tricholoma*.

FREDERICH. n. p. Federico.

FREDES. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a la vora d' una vall molt xamosa y té 200 hab.

FREDÍSSIM. A. adj. sup. Molt fret.

FREDOLICH, CA. adj. Qui sent molt el fret. Friolento, friolero. || Bolet de color cendrós.

ÉSSER MOLT FREDOLICH. fr. Ab que 's significa aquell qu' és molt sensible al fret. *Ser muy friolento*.

FREDOR. f. Falta de calor. Frialdad. || *Met.* Flui-xedat, descuit. Frialdad, frescura. || Necetat, ximplesa. Necesdad, frialdad. || Cosa de poca entitat. Bagatela, friolera, simpleza. || Indiferència, desapego, poch interès. Apatia, frialdad. || f. *Ant.* COSTIPAT REFREDAT.

FREDORADA. f. FREDOR, FRET.

FREDÓREJAR. v. a. Fer fret. Hacer frío.

FREDULECH. adj. *Ter. ibicench.* Fredolich, qui sent fret. Friolero.

FREDULÓS. A. adj. *Ant.* FREDOLICH.

FREDURA. f. *Ant.* FREDOR, FRET.

FREDULICHS. *Bot.* Nòm que 's dona a varies espècies de bolets del genre *Cortinarius*.

FREDURÓS. A. adj. *Ant.* FREDOLICH.

FREGA. f. Remei que 's fá fregant alguna part del cos ab un drap, un respall o ab les mans. Friega. || Acció y efecte de fregar. Fricción, roce.

FREGABLE. adj. Lo que 's pot fregar. Fregable.

FREGADA. f. Acte y efecte de fregar. Fricción, fricacción, fregado, fregadura, fregamiento. || L' encontre de dues coses de la que resulta tacarse o embrutarse un poch l' una d' elles. Raboseada, raboseadura, roce, colisión. || L' acció de netejar la roba fregant. Limpión, fregado. || Netejada lleugera, còm: donar una fregada a les botes. Limpión. || Obra de netejar les parets ab un fregall. Estropajeo.

FREGADA D' AURELLES. fr. *Met. fam.* REPULSA, FRATERNA.

FREGADÍÇ. SA. adj. FREGABLE.

FREGADISSA. f. FREGAMENTA.

FREGADOR. m. Llòch ont s' hi renta la terrissa, la pisa, etc., ab el fregall. Fregadero.

FREGADURA. f. FREGADA.

FREGALL. m. Espartó altra cosa pera fregar els plats. Estropajo, fregador, fregajo, y lampazo en els barcos. || Nòm despectiu que 's dona a la persona poch curiosa.

FREGAMENT. m. *Ant.* y

FREGAMENTA. f. FREGADA, 1.

FREGAR. v. a. Rascar, refregar una cosa ab una altra. Fregar, frotar. || Netejar alguna cosa, en especial els plats. Lavar, fregar. || v. n. Tocar una cosa ab altra de manera que 's gastí. Ludir, frotar, rozar, refregar. || Tocar lleugerament una cosa ab un' altra, còm la bala a la paret. Rasar. || Tocar una cosa ab un' altra de manera que resulti tacarse o embrutarse. Rabosear.

FREGARSE. v. r. Gratar-se. Estregarse, rascarse. || *Met.* Buscar el tracte o comunicació d' algú. Rozarse. || Semblarse, tindre conexió una cosa ab una altra. Rozarse,

FREGAT, DA. p. p. Fregado.

FREGIDA. f. Acte y efecte de fregar. Fregadura. || Conjunt de coses fregides. Fritada, frito. || La que hi há pebrots y tomàtechs. Pisto.

FREGINAL. m. Troç de terra de conreu. Banca, haza.

FREGINALS. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és al peu del Montsiá y té 762 hab.

FREGIR. v. a. Bullir alguna cosa ab oli o llart dins d' una paella. Freir.

FREGIRLA. *Loc. fam.* Enganyar a algú ab premeditació. *Freirsela*.

FREGIRSE. v. r. *Met.* Consumirse, estar impacient. Deshacerse, destrizarse, recomerse. || ABRA-SARSE.

FREGIT, DA. p. p. Frito, freído.

FREGÓ. m. Criat de cuina. Galopin, sollastre, picaro de cocina.

FREGONA. f. Criada de cuinera. Fregona, fregatriz, fregata.

FREIX. m. y

FREIXA. f. *Bot.* Arbre de la fam. de les oliácies; és alt, ab la pell cendrosa y llisa; té la fusta blanca, les fulles compostes de altres petites ouades, de color vert molt hermós, y ab el pedúnculo tronch ribetejat. De les seues branques se 'n construeixen les tralles y mànechs pera xurriaques. Fresno.

FREIXA BORDA. Arbre ramós y bastant corpiulent, que té les fulles compostes d' altres petites, partides y puntejades, de color vert molt hermós; la seua fusta és blanca y serveix pera varis usos. *Fresno silvestre, agramón, hornó, quejido*.

FREIXA DE PASSEIG. Varietat de l' anterior, quina sava endureida al contacte de l' aire constitueix el manná que 's dona còm a purgant a les criaturestes. *Fresno florido*.

FREIXA Y CLARIANA (Francesch). *Biog.* Fabricant de sederes y escriptor reusenç, sense cap títol acadèmic. Morí a Barcelona l' any 1887. *Escrigué: De los Bancos de crédito territorial en España (1864), El Derecho administrativo en España (tres volums y cinch suplementos, 1870-1886), encaminada a codificar la lleislació administrativa del país. Obra notable. Autor de dues noveles de costums, inèdites.*

— Y **RABASSÓ (EUSSEBI).** *Biog.* Escriptor, natural de Reus, nat en 1824 y mort en 1894. Son talent en assumptes administratius está de relleu en molts *Pronuarios, Guías y Manuales*, aixís de lleis municipals còm de l' Estat. Va tindre la representació de vinticinç ajuntaments de la prov. de Lleida. Ocupá la secretaría municipal de Lleida, la d' Alfaro y altres. En 1868-1873 era oficial primer en la secretaría del ajuntament de Madrid. En temps de la República (1873) va ésser designat governador civil; empró no 's possessioná. De jove havia escrit drames y noveles castelhanes. Passen de setanta les seues obres; alguna té divuit edicions, altres catorze y bastantes deu, vint y sis edicions.

FREIXA. *Geog.* Aldea del terme de Piera, prov. de Barcelona. || Veinat de Ger, prov. de Girona. || Veinat de Mieres, prov. de Girona.

FREIXANET. *Geog.* Aldea del terme de Riner, prov. de Lleida. || Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Tarragona, part. jud. de Cervera; és prop de la estació de Sant Guim y té 544 hab. || Poble que no té iglesia ni casa consistorial; pertany a la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Puigcerdá; té agregats

Segell de Freginals

Brot de Freixa

els pobles de Bolós, Caballera y Creixenturri, y compten entre tots 703 hab.

FREIXAS (Joseph). *Biog.* Advocat barceloní. Mort a Vilafranca del Penadès l' any 1827. Conreuà la musica, sense cap estudi. És autor de l' òpera en tres actes y pròlech: *La filla del deserto*, estrenada al Principal l' any 1859; d' un *Stabat mater*, una *Missa* de gloria y distintes peces. Aficionat igualment a la política y la filosofia, va escriure la obra: *El socialismo y la teocracia* (tres volums, Barcelona 1853), responnent als *Ensayos sobre el catolicismo*, del marquès de Valdegama. Quasi totes les obres d' En Freixas varen donar lloch a qüestions en la premsa y en els jutjats.

FREIXEDA. f. Lloch plantat de freixes. Fresneda.

FREIXENS. *Geog.* Parroquia sufragania de Vallcebre.

FREIXERA. f. *Ant.* FREIXA.

FREIXURA. f. Part de les entranyes del animal, que serveix pera la respiració. Bofe, pulmón, livianós.

FREJÚ. m. *Bot.* FREIXA.

FREMIENIS. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida (illa de Mallorca).

FRELLAR. v. a. *Naut.* AFRANELLAR.

FRENER. m. Qui fá frens. || Qui frena en les màquines, trens, etc. Frenero.

FRENERIA. f. Paratge ont s' hi venen frens. Freneria.

FRENESÍ. m. Desvari causat per la febre. Frenesí. || *Met.* Acció desbaratada. Frenesí. || NEGUIT.

FRENET. m. dim. De frè. Frenillo. || *Hist. nat.* Extremitat del lligament que aguenta la llengua per la seua part mitja y inferior. Frenillo. || Lligament membranós que uneix el prepuci ab el glande. Frenillo.

FRENÈTICAMENT. adv. m: Ab gran frenesí. Frenèticamente.

FRENÈTICH, CA. adj. Boig, furiós. Frenético. || NEGUITÓS, IMPACIENT.

TORNARSE FRENÈTICH O POSARSE FET UN FRENÈTICH. fr. Perdre 'l seny. *Ponerse frenético.*

FRENETIGUESA. f. Estat o malaltia del frenètic. Malestar.

FRENETIGUEJARSE. v. r. Sentir frenetiguesas.

FRÈNICH, CA. adj. Referent al diafragma y també a la intelligència o al pensament. Frénico.

FRENIGIÈTICA. f. Ciència de les modificacions que les causes morals produëixen en la organissació. Frenigiètica.

FRENÍTICH, CA. adj. *Med.* Lo concernent o relatiu a la frenitis. Frenítico.

FRENITIS. f. *Med.* Inflamació del diafragma. Frenitis.

FRENÒLECH. m. Professor de frenologia. Frenólogo. || Qui 's dedica a la ciencia frenològica. Frenólogo.

FRENOLOGIA. f. Sistema que pren per base les funcions y organissació del cervell; en general, l' estudi de les facultats intelctuals y en particular la de la conformació del cervell y de les seues protuberancies, les quals indiquen les diverses disposicions, facultats o inclinacions innates de l' esperit humá y el predomini ja de les unes, ja de les altres en els individus. Aquesta hipòtesis fisiològica 's deu al savi Gall. Frenologia.

FRENOLOGICAMENT. adv. m. Segons els principis de la frenologia. Frenològicament.

FRENOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la frenologia. Frenològic.

FRENOLOGISTA. m. FRENÒLECH.

FRENOPATIA. f. *Med.* Malaltia mental. Frenopatía.

FRENOPÁTICH, CA. adj. Referent a la frenopatía. Frenopático.

FREQÜENCIA. f. Repetició, continuació d' alguna cosa. Frecuencia.

FREQÜENT. adj. Repetit, comú, ordinari. Frecuente.

FREQÜENTAMENT. adv. m. Ab freqüencia.

FREQÜENTAR. v. a. Repetir, fer una cosa sovint, assistir ab freqüencia a un lloch. Frecuentar.

FREQÜENTAT, DA. adj. Visitat sovint.

FREQÜENTATIU, VA. adj. Que freqüenta. S' aplica al verb que denota la continuïtat eu la freqüentació.

FREU. m. Estret entre montanyes. || *Mar.* Canal estret entre dues illes o be entre 'l continent y una illa. Freo, freu.

FRES. m. *Ant.* VORA, PERFILL. || *Ant. naut.* La vora del barco. Friso.

FRESA. m. *Ter. balear.* Cagalló de cunill. Excremento de conejo. || Rastre, trepitj.

FRESAR. v. a. FRISAR. || *Ant.* ESCLAFAR. || Pondere els peixos, Desovar, frezar.

FRESAT, DA. adj. Trepitjat, parlant de camins, molt transitats. Frecuentado, transitado, trillado.

FRESCA. f. Fret moderat. Fresco, frescor, frescura. || *Met.* Paraula desinvolta, resolta. Fresca, frescura, claridad.

DIR QUATRE FRESQUES O DIRNE QUATRE DE BEN FRESQUES A ALGÜ. fr. *Met.* Manifestar algü ab molta claretat y ab paraules picantes el seu ressentiment a un altre. *Decir cuantas son cinco.*

MAMÁRSEL 'S FRESQUES. fr. DONARSE BONA VIDA. || Estar sense cuidado d' alguna cosa qu' un altre li cuida. *Beber fresco.*

PÈNDREHO A LA FRESCA. fr. *Met.* Donar poch cuidado alguna cosa. *Tomarlo con frescura.*

PENDRE LA FRESCA. fr. Estar en paratge fresch per recreu. *Tomar, coger el fresco.*

FRESCAL. adj. Se diu del peix que fa poch temps qu' és posat en sal. Frescal. || La terra que conserva l' humitat o sovint está humida. Frescal. || Tot lo que manté la frescor.

FRESCAMENT. adv. m. De nou, de poch temps. Recientemente, frescamente.

FRESCH, CA. adj. Un poch fret. Fresco. || De poch temps, acavat de fer o succeir. Reciente, fresco. || Plè de carns y bon color. Fresco. || Serè, immutable al mitg dels perills. Sereno, fresco. || TENDRE.

AL FRESCH. m. adv. Se diu de la pintura que 's fa sobre l' estuch acavat d' extendre pel mestre de cases, ab colors minerals sense altre ingredient que aigua comuna. *Al fresco.* || També 's diu del dibuix fet a plomades sens haverse esumat. *Al fresco.*

DE FRESCH. m. adv. De nou, de poch temps. *Frescamente.*

DINER FRESCH. fr. Diner fa poch rebut. *Dinero fresco.*

ESTAR FRESCH. fr. TINDRE PA.

QUEDARSE FRESCH. fr. No lograr lo que 's desitjava o pretenia. *Quedarse fresco.*

FRESCOR. f. FRESCA. || *Pint.* Color rosat de les carns sanes y fresques. FRESCOR.

FRESCORETA. dim. de frescor. Fresquecillo.

FRESCOT. A. m. y f. Robust y de presència hermosa. Frescachón. || *Mar.* Calificació del vent y de la brisa que té alguna força. Frescachón,

FRESCURA. f. FRESCA. || *Met.* Desembarç, desfogat. Descoco, frescura. || Descuit, negligencia, poch ardor. Frescura. || Serenitat d' ànim. Frescura. || Bon geni. Frescura.

FRESLEBÈN. m. *Min.* Substancia mineral d'un color part blavench, fràgil, blana, suáu al tacte y insoluble a l'aigua. *Freslebeno.*

FRESQUET, A. adj. dim. *Fresquecito, fresquecillo, fresquito.*

FRESQUÍVOL. adj. Lo qu'és fresch. *Fresco.*

FRESSE MONTVAL (Enrich Francesch Marcel Alfons). *Biog.* Escriptor perpinyanench nascut en 1795. Va ésser professor lliure al Institut Històrich y al Ateneu imperial de Paris, y autor d'obres molt remarcables.

FRESSEDURA. f. *Ant.* Brocat. Brocado.

FRESSEJAR. v. n. Fer veure que's fa molt y no fer res. *Hacer que hacemos.* || FER FRESSA.

FRESSER. *Hidrog.* Riu de la prov. de Girona. Neix a la vessant de mitjorn dels Pirineus, sota 'l puig de Bastiments, passa per Caralps, Batet, Ribes, Huire

FRESSER.—Pont demunt del riu a Ripoll

y Campdevàno, desaiuant a la corrent del Ter tocant a Ripoll.

FRESSERS (Coma de). *Orog.* Ampla y trista comarcada del Pirineu de Gerona, ont hi ha les fonts del Fresser.

FRESSERÍA. f. Cosa de poch moment. *Friolera, chucheria.*

FRESSETA. f. Home bu'liciós, de poca importançia. *Chisgarabís, quiquilicuatro.*

FRESSÓS. m. Entremaliat, inquiet. *Bullebulle, mollno.*

FRET. m. Falta de calor. *Frio.* || adj. Faltat de calor. *Frió.* || Desafecte, indiferent. *Frio.* || Sense gracia, esperit ni agudesa. *Frio, frión.* || Sense força ni eficacia. *Frió.*

FRET EN ABRIL, NO FALTARÀ PA NI VI. *Ref.* Denota que 'l fret en aqueix més és bo pera 'ls camps. *Abril frío, pan y v'no.*

FER UN FRET QUE PELA O TALLA. fr. Fer moltíssim fret. *Hacer un frío que hiela.*

EL FRET, LA FAM Y LA SET HAN AL HOME DESCUBERT. *Ref.* Ab que's denota ésser a vegades tal la força de la necessitat que's veu algú precisat a fer lo que més li repugnava. *Hambre y frio entregan al hombre a su enemigo.*

LO QUE GUARDA 'L FRET, GUARDA LA CALOR. *Ref. literal.* *El día de calor, ese te arropa mejor; ni por frío, ni por calura, no dejes tu cobertura; si quieres vivir sano, la ropa del invierno llevarás en verano.*

NI PER FRET NI PER CALOR NO DEIXIS LA CAPA NI 'L SARRÓ. *Ref.* NI PER CALOR NI PER FRET NO 'T LLEVIS LA CAPA NI 'L BARRET.

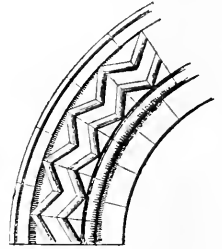
QUAN FA FRET VAL MÉS UNA GORRA QUE UN BARRET. *Ref.* Denota que's deu usar de les coses segons la necessitat que se 'n té. *En el campo de Barahona más vale mala capa que buena azcona; zapato roto ó sano es mejor en el pie que no en la mano.*

TREMOLAR DE FRET. fr. *Tiritar de frío.*

UN VESTIT NE TINCH A FRANÇA Y AQUI 'M MORO DE FRET. *Ref.* Pera burlarse del que s'alaba de que té lo que no li pot servir. *Buen jabón me tengo en Francia, mi padre se llama hogaza y yo me muero de hambre.*

FRET. *Hidrol.* Riuet que baixa de la coma de la Gireta y desemboca en la Noguera, en el límit de la Vall d'Arán ab el Pallars.

FRETES. f. pl. *Blas.* Les cotices que formen el cos del escut. *Fretes.* || Motius d'ornamentació sobre una motllura lliusa per medi d'altra plana o semicircular formant en creuats o ratlles trenca-des. Compostes de fretes son les greques, els meandres y els pals trencats y en els monuments romànichs, fretes enmarletades y ondulades els decoren sovint.

Fretes

FRETAT, DA. adj. *Blas.* Se diu del escut y de les peces principals cubertes de cotices. *Fretado.*

FRETUR, A. adj. *FRAUDULENT.*

FRETURA. f. p. u. *FALTA, NECESSITAT.*

FER FRETURA. fr. *Hacer falta.*

NO DEIXAR A FRETURA. *Loc. ant.* No deixar que algú li manqui la més petita cosa. *No dejar carecer de nada.*

FRETURANT. p. a. *Ant.* *FALTAT, NECESSITAT.*

FRETURAR. v. n. y

FRETUREJAR. v. n. *FALTAR.* || *CARÉIXER.* || *NECESSITAR.*

FRETURÓS, A. adj. *Ant.* *FALTAT, NECESSITAT.*

FREU. m. Estret per quin se comuniquen els mars. *Estrecho, brazo de mar.* || adj. *FRÍVOL.*

FREU. adj. *Ter. IbltENCH.* Estret. *Estrecho.*

FREU (Cap del). *Hidrog.* Cap de la costa N.E. de l'illa de Mallorca, part. jud. de Manacor, Balears.

FRÈUOL, A. adj. *FLACH.* || *FRÍVOL.*

FRÈVOL, A. adj. *Frívol, flonjo, trencadiç, lleuger,* de poca valua moral.

FREVOLETAT, f. La condició del frèvol.

FREY. m. Tractament que s'usa entre 'ls religiosos de les ordres militars. *Frey, freyle.*

FREYLA. f. Religiosa de les ordres militars. *Freila.*

FREYLAR. v. a. Rebre a algú per religiós en alguna ordre militar. *Freillar.*

FREYLE. m. Religios d'alguna ordre militar. *Freille.*

FREYTA. *Geog.* Poblet del terme de Navines, dist. mupal. d'Arà, prov. de Lleida.

FRIAS Y FONTANILLES (sidro). *Biog.* Poeta y catedràtic del Institut de Reus. Morí l'any 1890. Va reunir en un volum ses *Poesies series, festivas, humorísticas y satíricas* (Reus, 1889). Guanyá premis en certàmens. Autor de la lletra de la sarçuela *Colón*, (estrenada a Barcelona) y de *Caracteres y concepto de la enseñanza libre*, premi a Sabadell, l'any 1882.

FRICANDÓ. m. Platillo de la cuina francesa. *Fricandó.*

FRICASME. m. *Med.* El fret que preceix a la febre. *Fricasmo.*

FRICASSÈ. m. Platillo a la francesa quina salsa se bat ab ous. *FRICASSÈ.*

FRICASSEIA. f. Carn cuita primer, fregida després ab llart y especies y servida demunt de llesques de pa. *Fricasea.*

FRICCIÓ, f. Liniment preparat pera donar fregues. **Fricción**. || **Frotament** de dos cossos que s'uneixen fregantse l'un ab l'altre. **Fricción**. || **Acció** de fregar una part del cos ab la mà, respall, etc., pera algún efecte curatiu o higiènic. **Fricción**.

FRICOIDEA, adj. *Med.* Epítet que 's dona a la febre que va acompanyada de molt de fret. **Fricoidea**.

FRIGI, A. s. y adj. Natural de Frigia. **Frigio**. || Lo que pertany a aquest país del Asia antiga. **Frigio**.

FRÌGOLA, f. *Ter.* FARIGOLA.

FRIGOLA (Bonaventura), *Biog.* Mestre de musica, nat a Castelló d'Empúries. Deixeble de son pare y del Conservatori de París. Director d'orquestra en alguns teatres francesos (1851). En 1854 guanyà la plaça de mestre de capella de Castelló d'Empúries. Quatre anys després va tornar a França. Retornat a Espanya, l'any 1881 entrà de mestre de capella a la Escolania de la Mercè, a Barcelona. És autor de bona quantitat de composicions musicals.

Bonaventura Frigola

FRIGÒRICH, m. Fluit imponderable que, segons alguns autors, produeix el fret, aixís com el calòrich produeix els que 'l tenen per imaginari. **FRIGÓRICH**.

FRIGORÍFIC, CA. adj. Que produeix fret. **Frigorífico**.

FRIOLETA, f. Cosa de poca importancia. **Bagatella, friolera**.

FRIS, m. *Arq.* Arquitráu que 's posa per adorno demunt d'una porta. **Friso**. || La part que hi há entre l'arquitráu y la cornisa. **Friso**. || — DEL CAPITELL.

Fris del renaixement

La part que hi há entre l'anell de la columna y 'ls membres superiors. **Friso del capitel**. || *Naut.* Espai comprès entre 'ls galons de popa d'un barco. **Friso**. || m. pl. Adorns pintats a les decoracions teatrals y a les voltes de salons. **Frisos**.

FRISA, f. Mena de teixit ordinari de llana. **Frisa, friso**.

FRISADA, f. L'acció y efecte de frisar. **Frisadura**.

FRISADOR, A. m. y f. Qui frisa. **Frisador**.

FRISADURA, f. **FRISADA**.

FRISANÇA, f. Picor. **Comezón, hormigueamiento**. || Neguit per desitg o apetit d'alguna cosa. **Comezón, prurito**.

FRISAR, v. a. Alçar el pel als teixits. **Frisar**. || *Mar.* Clavar als cantells de les portes unes llenques de sargil. **Frisar**. || Sentir un desitg ardent per alguna cosa. || Sentir comezón. || Semblar una cosa a un'altra. **Parecer**.

FRISARSE, v. r. Neguitejarse. **Deshacerse, concommarse, destrizarse, gusanear, hormiguar, recogerse, requemarse**. || Tenir alguna semblança o acostarse una cosa a un'altra. **Frisar**.

FRISAT, DA. m. Teixit de seda que treu pel. **Frisado**. || adj. *Blas.* Epítet heràldich de peces que tenen marlets a tots dos costats. **Frisado**.

FRISETA, f. Mena de tela holandesa de fil y cotó. **Friseta**.

FRISO, m. **FRISA**.

FRISÓ, m. Cavall natural de Frisia o lo que pertany a aquesta provincia d'Holanda. **Frisón**. || *Met. fam.* Se diu de la criatura molt enjogaçada e impacienta. **Frisón**. || Se diu també dels cavalls que venen de Frisia o son d'aquella casta, y quines potes son molt fortes y amples. **Frisón**.

FRISÓS, A. adj. Qui está negutós, despacientat. **Dohino**.

FRITX, *Ter.* Fregeix. Temps del verb. **FREGIR**.

FRÍVOL, A. adj. Vá, inútil, de poca substancia. **Frívolo**. || Lleuger de caràcter, informal. **Frívolo**.

FRÍVOLA, *Bot.* Nom que 's donà a Mallorca a una planta de la fam. de les llabiades. || **HERBA DELS GATS, YERBA DEL PAPA, MADU**.

FRÍVOLAMENT, adv. m. D'una manera lleugera o frívola. **Frívolamente**.

FRÍVOLISAR, v. n. Fer un paper frívol. **Frívolar**.

FRÍVOLITAT, f. Cosa de poca substancia. **Frivolidad**.

FRÍVOLITÈ, f. *Terme afrancesat*. Mena de brodat. **Frivolité**.

FRÍVOLÓS, A. adj. **FRÍVOL**.

FRIZ (Andreu), *Biog.* Jesuïta y escriptor didàctic, nat a Barcelona en l'any 1711. Doctor en filosofia y en teologia. Coneixia les llengües llatina, francesa, alemanya, italiana y grega. Fou professor de poesia, de retòrica, d'història, d'història sagrada, de grec y en 1773 ho era de matemàtiques al Austria. Les seues principals obres foren estampades a Viena.

FROMENTAL, *Bot.* Nom ab que 's designa a Berga una planta gramínea del genre *Arrhenatherum*.

FRONDA, f. *Med.* Mena d'envenat. **Fronda**.

FRONDESCENCIA, f. Predisposició d'un políper a cubrirse de brancatge. **Frondescencia**.

FRONDESCENT, adj. Que té frondescencia. **Frondescente**.

FRONDÍCUL, A. adj. Semblant a un arbre petit. **Frondiculo**.

FRONDÍFER, A. adj. Que produeix fulles. **Frondifero**.

FRONDÓS, A. adj. Espès de branques y fulles. **Fronoso**.

POSARSE FRONDÓS, fr. *Entozanarse*.

FRONDOSAMENT, adv. m. D'un modo frondós, ab frondositat o molt plè de branques. **Frondosamente**.

FRONDOSAJAR, v. a. Comunicar frondositat. **Frondosear**. || v. r. Omplirse de fullatge. **Frondosearse**.

FRONDOSITAT, f. Abundor de fulles y branques. **Frondosidad**.

FRONSAC, *Geog.* Poble del depart del Alt Garona, dist. de Sant Gaudens, al peu del mont Gar (1,787 met.), ab 500 hab. Conserva restes d'un castell que va pertanyer als comtes de Comminges.

FRONT, m. Espai de la cara entre 'ls dos polsos, y desde les celles fins al cabell. **Frente**. || **ENFRONT**.

FRONT A FRONT, m. adv. *Cara a cara; frente a frente*.

ARRUGAR EL FRONT, fr. *Fam.* Manl'estar ab la cara que un té ira o enuig. **Arrugar la frente**.

ESTAR ENFRONT, fr. Estar una cosa oposada a una altra. **Oponerse**.

FRONTAL, m. *Ant.* PÀLIT. || adj. Cosa del front. **Frontal**. || *Anat.* m. S'aplica al os del front. **Frontal**. || m. Cataplasma que s'aplica al front. **Frontal**. || **Parament** ab que s'adorna 'l devant del altar, pàlit. **Frontal**. || Troç de tela que porten al front algunes

monges y altres dones. **Frontal.** || Troç de baieta negra que 's'posa al front dels caballs en senyal de dol **Frontal.**

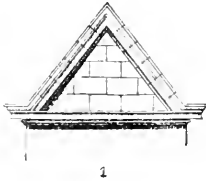
FRONTALER. m. *Ant.* **FRONTERER.**

FRONTALERA. f. Conjunt de faixes y adornos que guarneixen el frontal de la iglesia per la part de dalt y dels costats. **Frontalera.**

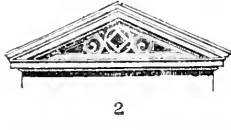
FRONTARER. m. *Ant.* **FRONTERER, FRONTERIÇ.**

FRONTERA. f. Extrem o confi d' un Estat o un regne. **Frontera.** || Limit o partió entre dues nacions. **Frontera.** || El conjunt de forts o places que defensen un país. **Frontera.** || Tot l' espai que comprèn el front de l'home o la part demunt dels ulls en l'animal.

FRONTERA (Francesch). *Biog.* Mestre musical mallorquí, del sigle XIX. Nasqué a Palma. Era conegut per *En Valldemosa.* Deixeble d' Antoni Pavia. Mestre de la emperatriu Eugenia, muller de Napoleó III; del duch d' Osuna; de la reina Isabel II y familia real d' Espanya. Mestre del Conservatori de Madrid. Autor de bona quantitat de composicions pera cant, piano y chor. Traduí el *Manual de armonia,* d' En Elward. Publicà el llibre *Equinotación, ó nuevo sistema musical de llaves* (Madrid, 1859), simpli-

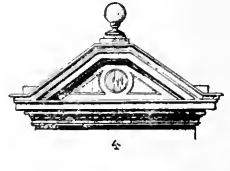
1

2

3

4

FRONTÓ: 1, punxagut; 2, calat; 3, arrodonit; 4, tallat

ficant la execució y lectura de la musica, segons un sistema seu.

— Y BAUZÀ (GERONI). *Biog.* Matemàtic mallorquí. Nat a Sòller en 1823. Cursà a França y allà publicà sos primers treballs. Autor de la obra de text pera les universitats de França, titulada *Élémens de géométrie analytique*, (un vol. octau fr., Paris, 1854), feta per en Frontera ab la coloboració del notable matemàtic Sonnet. Va compondre més obres de càlculs.

FRONTEREJAR. v. n. *Ant.* **CONFINAR.**

FRONTERER, A. adj. y

FRONTERIÇ, ÇA. adj. Lo qu' està enfront d' una altra cosa. **Fronterizo, frontero.** || Prop, immediat. **Rayano, fronterizo.** || Qui viu prop de la frontera. **Fronterizo.**

FRONTIÇA. f. Peça feta de dues planxes de ferro juntades ab anells y un piu ab que 's sostenen les portes y altres coses. || — AB QUA D' ORENELLA. La que per una part s' aixampla y aprima en forma de qua d' oreneta. || — DE POLLAGUERA. La que té 'l piu dintre un forat que forma la part subjecta al bastiment de modo que 's pot treure y posar.

FRONTIS. m. y

FRONTISPICI. m. *Arquit.* Fatxada, cara d' algun edifici. **Frontis, frontispicio, frente.** || Acavament triangular d' una fatxada. **Frontispicio.** || Portada d' un llibre. **Portada, frontis, frontispicio.**

FRONTÓ. m. La paret principal o frontis ont s' hi juga a pilota. **Frontón.** || *Mar.* Montanya escarpada que forma com una gran paret mirant vers al mar y surtint demunt d' ell. **Frontón.** || m. *Arquit.* Triàngul que acaba un porxo o bé una fatxada, que aixís meiteix se coloca demunt de portes y de finestres. || Als temples clàssichs la fatxada acaba ab frontó ab els costats formant la pendent de la teulada. També els edificis del període mitjeval acaven ab frontons calats que s' anomenen *gablets* o *pinyons*. Els del renaixement son circulars o trencats.

FRONTURA. f. Nom que 'ls teixidors de mitges de seda, etc., donen a tot el frontis del teler. **Frontura.**

FRONTUT, DA. adj. Que té gran front. **Frontudo.**

FROYLÀ. n. p. **Froilà.**

FRUCTESCENCIA. f. Temps de la maduresa y l' acte o estat de madurar-se 'ls fruits. **Fructescencia.**

FRUCTESCENT. adj. Lo que 's cubreix de fruits. **Fructescente.**

FRUCTÍFER, A. adj. Lo que fá fruit. **Fructífero, fructuoso.**

FRUCTÍFERAMENT. adv. Ab fruit, ab èxit. **Fructíferamente.**

FRUCTIFICACIÓ. f. L' acte y efecte de fructificar. **Fructificaci6n.** || Conjunt de fets que faciliten la formaci6n del fruit. **Fructificaci6n.** || Disposici6n de les parts d' un fruit. **Fructificaci6n.** || Conjunt dels orgues de la reproducci6n vegetal. **Fructificaci6n.** || Art de fer fructificar. **Fructificaci6n.**

FRUCTIFICADOR, A. m. y f. Qui fructifica. **Fructificador.**

FRUCTIFICAR. v. a. Produir, donar fruit. **Fructificar.** || *Fig.* Produir utilitat alguna cosa. **Fructificar.**

FRUCTIFICAT, DA. p. p. **Fructificado.**

FRUCTIFORME. adj. Que té forma de fruit. **Fructiforme.**

FRUCTÍGEN, A. adj. Que neix y creix demunt o dins dels fruits. **Fructígeno.**

FRUCTISTA. m. Botànic que classifica les plantes prenent per base 'ls fruits. **Fructuario.**

FRUCTÍVOR, A. adj. Qui s' alimenta de fruits y vegetals, y també qui és molt aficionat a la fruita. **Fructivoro, frugivoro.**

FRUCTUARI, A. adj. Relatiu als fruits. **Fructuario.**

FRÚTUL. m. Qualsevol dels fruits particulars que concorren a fa formaci6n d' un fruit compost. **Frúculo.**

FRÚTUÓS, A. adj. **Fructífero.** || Nom propi d' home. **Fructuoso.**

FRUCTUOSAMENT. adv. m. **Fructuosamente.**

FRUCTUOSITAT. f. Qualitat de lo fructuós. **Fructuosidad.**

FRUGAL. adj. Escàs, moderat al menjar. **Frugal, sobrio.** || S' aplica també a les coses y 's diu *esmorzar frugal, vida frugal.* **Frugal.**

FRUGALITAT. f. Moderaci6n al menjar, vestir y altres coses. **Frugalidad.**

FRUGALMENT. adv. m. Ab frugalitat. **Frugalmente.**

FRUGÍLECH, GA. adj. Qui 's manté de grans, que busca rastrement. **Frugilego.**

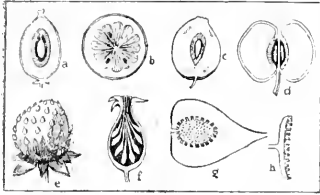
FRUCIÓ. f. Goig del bé que 's posseeix. **Fruci6n.** || Acció o efecte de gosar. **Fruci6n.** || Plaer molt viu. **Fruci6n.**

FRUMENT. m. Gaudiment. Acció de fruir ó gosar.

FRUIR. v. n. *Ant.* **GOSAR.**

FRUIT, DA. p. p. De fruir, gosar.

FRUIT. m. Lo que produeix cada any l'arbre o planta després de la flor y de la fulla. **Fruto.** ||

FRUIT: a, fruita de pinyol; b, taronja; c, fruit d'esbaser o romaguera; d, poma; e, maduixa; f, baya de rosa; g, figa, h, dorstenia.

Tot lo que produeix la terra y 's animals y quant en general és útil y profitós. **Fruto.** || *Met.* Profit, utilitat, producte, renda. **Fruto.** || pl. Les produccions de la terra de que se'n fa cultilla.

FRUTOS.

FRUIT DE BENEDICCIÓ. Els

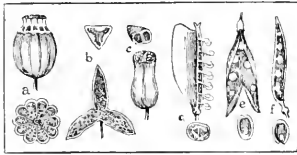
fills de llegítim matrimoni. *Fruto de bendición, de amor conyugal.*

FRUITS COLONIALS. Els que venen de terres que eren colonies d'Espanya. *Frutos coloniales.*

FRUITS DEL ARÇ BLANCH. *Agracejina.*

FRUITS PER ALIMENTS. Se diu quan al tutor o curador se li concedeix tot el producte de les

rendes del menor pera alimentar-lo.

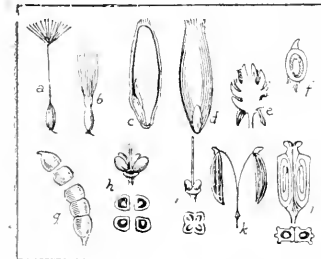
FRUIT: a, capsa de caseall; b, capsa de violer; c, capsa de l'herba de la Mare de Deu; d, tabella silicicular; e, pericarp de lleguminosa; f, tabella multilocular.

Frutos por alimentos.

DE DOLENT ARBRE NO ESPERIS BON FRUIT. *Ref.* Pera significar que lo dolent no pot donar mai bons resultats. *De mal cuervo mal huevo; de rabo de puerco nunca buen virote.*

DONAR FRUIT. fr. Produir-lo la terra, els arbres, les plantes, etc. *Dar fruto.*

TREURE FRUIT. fr. Treure profit d'alguna

FRUIT: a, b, Aquenes ab arrelletes; c, d, grans de civada; e, f, Aquenes ab rannuncle; h, i, llevors y ovaris de borratxa; k, b, tipus del umbelifer d'asquissocarpis.

cosa, conseguir lo que 's volia. *Sacar fruto.*

FRUITA. f. Fruit d'arbres y plantes que 's pot menjar. *Fruta.* || La que comença a passarse. *Modorra.*

FRUITA DEL TEMPS. La que 's menja a la estació en que madura y 's cull. *Fruta del tiempo.* || *Met.* Lo que es freqüent en la ocasió en que se'n parla, com els cadarns al hivern. *Fruta del tiempo.*

FRUITA NOVELLA. La primera que ix de cada mena. *Fruta nueva.* || *Met.* Lo qu' es nou en la seua mena. *Fruta nueva.*

FRUITA PRIMERENCA. La que nadura molt aviat. *Fruta temprana.*

FRUITA SECA. La d'esciofolia dura. Les figues seques. *Fruta seca.*

FRUITÀM. m. La pintura de fruites y flors. *Frutaje.* || El conjunt o agrupació de fruites. *Frutaje.*

FRUITAR. v. a. Donar fruit. *Fructificar.*

FRUITAT, DA. adj. *Bias.* Calificació heràldica de lo que ostenta fruits. *Frutado.*

FRUITER, A. adj. *Bot.* Arbre que fa fruit. *Fruta.* || Qui ven fruita. *Frutero.*

FRUITERA. f. Plat pera servir la fruita. *Frutero.*

FRUITERA. *Hidrog.* Riera de l'illa d'Ibica que desalga a llevant de la ciutat d'Ibica.

FRUITERAR. m. Lloch plantat d'arbres fruiters. *Plantación de árboles frutales.*

FRUITERIA. f. El lloch destinat a guardar y madurar la fruita. *Fruteria.* || Tenda de fruita.

FRUITETA. f. dim. *Frutilla.*

FRÚTICE. m. *Bot.* Planta perenne que tren molts rebrots y mai arriba a la alçaria d'un arbre. *Frútice.*

FRUITICÓS, A. adj. *Bot.* Se diu de la planta quin arrels treuen molts rebrots. *Fruticoso.*

FRUITIU, VA. adj. Lo que fa goig, delitós. *Frutivo.*

FRUITÓS. n. p. *FRUCTUOS.*

FRUITÓS (Sant). *Biog.* Bisbe de Tarragona, molt famós, que vivia al sigle tercer. Martiritat en l'anfiteatre romà d'aquella ciutat en l'any 269.

FRUITS PECTORALS. *Farm.* Barreja per parts iguals de dàtils, figues seques, pinyols y panses, quin decuat es pectoral. *Especies ó frutas pectorales.*

FRUMENTACI, A. adj. Que participa de la naturalesa del blat. *Frumentáceo.*

FRUMENTARI, A. adj. Lo que pertany al blat. *Frumentario.*

FRUMENTICI, A. adj. Lo que fa referencia al blat. *Frumenticio.*

FRUNCIDOR, A. m. y f. Qui frunceix. *Fruncidor.*

FRUNCIDURA. f. L'acció y efecte de fruncir. *Fruncimiento.*

FRUNCIR. v. n. Crespar les teles. *Fruncir.*

FRUSTRADOR, A. m. Qui frustra. *Engañador.*

FRUSTRANI, A. adj. Lo que no produeix l'efecte que 's pretenia. *Frustráneo, frustratorio.*

FRUSTRAR. v. a. Enganyar, burlar, deixar sense efecte alguna cosa. *Frustrar.* || *For.* Deixar sense efecte un propòsit contra la intenció del que volia realisar-lo. *Frustrar.*

FRUSTRARSE. v. r. Succedir alguna cosa al revés de lo que s'esperava. *Malograrse, frustrarse.*

FRUSTRAT, DA. p. p. *Frustrado.*

FRÚSTULA. f. *Bot.* Corpúscul lliure de les plantes. *Frústula.*

FRUSTULAT, DA. adj. *Bot.* Que té frústula. *Frustulado.*

FRÚTICOLA. adj. Qui viu entre les mates. *Frutícola.*

FU. m. Bufech del gat. *Fu.*

FUADA. f. *Ter.* **FUSADA.** || La disminució de la punta d'un canó pera introduir-lo dins d'un altre. *Despezo.* || *Ter.* Cremadura que 's fa a la roba. *Quemadura.*

FUCA. f. Fuada, piga. *Peca.*

FUCH. m. Arbre del qual se n'extreu el color de porpora. *Fuco.*

FUCHSINA. f. Color roig d'anilina. *Fucsina.*

FUELL. m. *Ter.* Fus de la mola. **MANETA,** 4. **Fusell.**

FUENTE, del pino. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d'Alacant. || — (**ENCARROÇ**). Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del F.-C. de Gandía a Denia y té 2,181 hab.

|| — **LA HIGUERA.** Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d'Ontenient; és estació del F.-C. de Almansa a Valencia y té 4,091 hab. || — **LA REINA.** Po-

ble de la prov. de Castelló, bisb. de Segorb, part. jud. de Viver; és a tramontana del puig de Montalgrau i té 434 hab.

FUENTERROBLES. *Geog.* Poble de la prov. de València, bisb. de Conca, part. jud. de Requena; és a la vora d' un barranch i té 1,107 hab.

FUENTES (Pasqual). *Biog.* Mestre de música valencià, del segle XVIII. Morí en 1768, deixant moltes obres compostes de música religiosa. En 1757 entrà de mestre de capella en la catedral de València i passats molts anys va tindre igual càrrech en la iglesia de Sant Andreu. En Fuentes és considerat com un dels més dignes representants de la bona escola valenciana de música religiosa.

FUENTES DE AYODAR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de València, part. jud. de Lucena, és en terreno trencat, a tramontana de Puig Espadán i té 532 hab.

FUET. m. Xurriaques de corretges trenades demunt d' una ànima de fusta. Látigo. || *Vulg.* Coet, foch artificial. Coete

FER PETAR EL FUET. fr. *Latiguar.*

QUI FA O VEN FUETS. fr. *Latiguero*

FUETADA. f. Cop de fuet. Latigazo.

FUETEJAR. v. a. Donar cops de fuet. Dar latigazos.

FUGA. f. Acció y efecte de fugir. El fort o major intensitat d' alguna cosa o exercici. **Fuga.** || *Mus.* Alteració viva de la veu. **Fuga.** || f. Fugida pera no ésser agalat. **Fuga, huida.** || Trànsit o mudança de les coses. **Fuga.** || Part de una peça musical fundada en una frase que 's repeteix alternativament per imitació periòdica. **Fuga.** || Força o velocitat del vent. **Fuga.**

FÜGER y FÜGERE. v. a. *Ter.* Fugir.

FUGIBLE. adj. Que pot desaparèixer fàcilment.

FUGIDA. f. Acció de fugir. ESCAPADA.

FUGIR. v. n. Apartarse d' algún lloch, escaparse. **Huir.** || Refusar, repugnar alguna cosa. **Rehusar, huir, rehuir.** || *Met.* Passar y no tornar les coses immaterials, com: *el temps, etc.* **Huir.**

FUGIR DEL FOCH Y CAURE A LES BRASES. *Ref.* Pera significar que pera evitar un mal petit se cau devagades en un altre de més gros, *Saltar de la sartén y dar en las brasas.*

FUGIR EL COS. fr. Apartarse pera evitar algún cop. *Huir, hurtar el cuerpo.* || *Met.* Evitar l' entrar en algún assumpte, empenyo, etc. *Huir, hurtar el cuerpo, echar el cuerpo fuera.*

DELS QUE FUGEN ALGUNS N' ESCAPEN. *Ref.* VAL MÉS COMPTAR LES ESTRELLES QUE 'LS CABIRONS.

¡FUGI, FUGI D' AQUÍ *Expr.* Pera instar a algú a que s' aparti. *¡Quita, quita de ahí!*

¡FUGÍME DE DEVANT! *Loc.* *¡Quítate de delante!*

JA HAN FUGIT ELS AUCELLS O PARDALS DEL NIU. fr. *Met.* Denota que ha passat la ocasió de conseguir alguna cosa. *En los nidos de antaño no hay pájaros hogaño.*

FUGITIU, VA. adj. Qui fuig y va fugint. Fugitivo.

FUGITIVAMENT. adv. m. D' un modo fugitiu. Fugitivamente.

FUGUÉ. m. *Ter. ibicench.* Pedra foguera. Eslabón de chispa.

FUGUERA. f. *Bot.* FALGUERA FEMELLA.

FUHINA. f. Vegis FUIXINA.

FUHIR. v. n. FUGIR.

FUIXARDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les globulariacies; té les fulles fortes, verdes y llustroses y fá floretes blaves. *Corona de fraile, cujada, globularia.*

FUIXINA. f. *Zool.* Quadrupet leréstech, més petit que 'l gat, de cap petit y qüa llarga molt peluda, y tot ell d' un color de castanya. **Garduña.**

FULA. f. *Art. y of.* Operació de sombrereria pera preparar els feltres, fins que s' han de tenyir els barrets. **Fula.**

FULANO, A. adj. Veu que supleix el nòm de tota persona. **Fulano.** || Persona indeterminada o imaginaria. **Fulano.**

FULAR. v. n. *Art. y of.* Fer la operació de la fula. **Fular.**

FULCRE. m. Passamá de barana.

FULGENCI. n. p. **Fulgencio.**

FULGENCI (Sant). *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, part. jud. de Dolors, regat pèl riu Segura; té 2.000 hab.

FULGENT. adj. BRILLANT.

FÜLGIT. adj. Que llença fulgor.

FÜLGOR. f. RESPLENDOR, CLAROR, LLUM.

FÜLGURACIÓ. f. Fenòmen que consisteix en una ratxada de claretat semblanta al llamp, encara que menys viva. **Fulguración.**

FÜLGURANT. adj. Que fulgura. RESPLENDENT.

FÜLGURAR. v. a. Brillar, resplandir. **Fulgurar.**

FÜLGURÒMETRA. s. y adj. La persona pràctica en fulgurometria. **Fulguròmetra.**

FÜLGURÒMETRE. m. Instrument pera averiguar la força y intensitat de la fulguració. **Fulgurómetro.**

FÜLGUROMETRÍA. f. Art de conèixer l' intensitat de l' electricitat atmosfèrica. **Fulgurometria.**

FÜLGUROMÈTRICH, CA. adj. Lo que pertany o concerneix a la fulgurometria o al fulguròmetre. **Fulgurométrico.**

FÜLGURÓS, A. adj. Que fulgura o fá fulgor. **Fulguroso.**

FÜLIOLA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la carretera de Vilagrassa a Balaguer, y té 810 hab.

FÜLMINACIÓ. f. Acte o efecte de fulminar. **Fulminación.**

FÜLMINADOR, A. m. y f. Qui fulmina. **Fulminador.**

FÜLMINANT. adj. Calificació dels cossos que pèl calor, el refrech o la percussió, fan un llamp més o menys fort. **Fulminante.** || Molt violentment impetuós. **Fulminante.** || Epítet de lo que dona a conèixer una ira molt violenta. **Fulminante.** || S' aplica a les malalties molt greus, repentines y per lo comú mortals. **Fulminante.**

FÜLMINAR. v. a. Disparar llamps. **Fulminar.** || Posar censures. **Fulminar.** || Pronunciar una sentència. **Fulminar.**

FÜLMINARI, A. adj. Referent al llamp. **Fulminario.**

FÜLMINAT. m. *Quím.* Combinació del àcid fulmínic ab una base. **Fulminato.** || Cada una de les sals formades per l' àcid fulmínic ab les bases de plata, mercuri, zench o cadmi, totes explosives. **Fulminato.** || Per extensió s' aplica a tota materia explosiva. **Fulminato.**

FÜLMINAT, DA. p. p. **Fulminado.**

FÜLMINI, A. adj. Que participa de les qualitats del llamp. **Fulmineo.**

FÜLMÍNICH. adj. *Quím.* Epítet donat a un àcid que té la propietat de produir explosió per medi del refrech, la percussió o 'l calor, encara qu' estigui combinat ab altres substancies. **Fulmínico.**

FÜLMINIFER, A. adj. Que porta o condeuix el llamp. **Fulminifero.**

FÜLMINÓS, A. adj. **FULMINANT.**

FULL. m. Peça de paper que s' fabrica d' una vedaga ab el motllo. **Pliego.** || Parlat de llibres o quaderns, cada una de les parts del paper o pergami de

que 's componen. **HOJA**, pàgina. || Tractantse de matalls, planxa batuda y molt prima. **HOJA**.

GIRAR FULL. fr. *Met.* Mudar de dictàmen o de conversa. *Volver la hoja*.

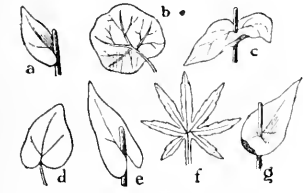
GIREM O MUDEM FULL, QUE LA EPÍSTOLA NO ÉS DE AVUI. *Loc.* Que serveix pera voler mudar de conversa,

quan se parla de una cosa que a algú no li agrada. *Doblemos la hoja*.

FULLA. f. *Bot.* La part que 'ls brots de les plantes y arbres treuen per la primavera. **HOJA**. || La de les flors. **HOJA**. || La part del ganivet, espasa, etc., que surt del mànec.

HOJA. || Troç molt prim de pá. **SOPA**. || Trencat o badat que tenen algunes monedes.

AL CAURE LA

FULLES: a, començ d'una ulla; b, fulla de pétal completant la representada a la d per la prolongació dels lòbuls; c, desenvolupament complet de la fulla a; d, fulla en forma d'escut; e, desenvolupament evolutiu d'una fulla; f, fulla ramificada en diferents pedàlichs; g, fulla perforada.

FULLA. fr. Al començament del hivern. *Al caer de la hoja*.

MITJA FULLA. La meitat de la de paper. **HOJA DE PAPEL**. || La meitat del mocador partit de punta a punta. **HOJA DE PAÑUELO**.

NO 'S MOU LA FULLA QUE DEU NO HO VULLA. *Ref.* Denota que no 's fa res sense un fi particular. *No se mueve la hoja del árbol sin la voluntad del Señor*.

POSAR, TREURE LA FULLA. fr. *Poblar, brotar la hoja; echar hojas*.

TREMOLAR COM LA FULLA A L'ARBRE. fr. *Tremolar molt de por. Temblar como la hoja en el árbol; temblar la barba, la contera, las carnes*.

FULLÀ. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyà, cantó de Prades; és a la vora de la riera de Sahorra y té 378 hab.

FULLÀM. I. **FULLARACA**.

FULLANA Y MAS (Joseph). *Biog.* Frare franciscà mallorquí, nat a la vila de Campos en 1739 y mort en 1801. Als quinze anys prenia l'hàbit y dedicà-se plenament a l'estudi. Era un dels més doctes panegiristes del seu temps, fentse admirar pèls seus discursos morals. Ocupà la càtedra de teologia a Mallorca, ont va ésser calificador inquisitorial y pare provincial dels franciscans. Llui en el Capítol general de Barcelona en 1788. Nombreat procurador del ordre, passà a Roma, havent sigut molt distingit per Pius VI. Va ésser enviat a Madrid de consultor del Nunci y ocupant altres càrrecs importants, fins que va retornar a Mallorca, ont morí. Va escriure y publicar llibres y quaterns.

— Y **RABASSA** (BARTOMEU). *Biog.* Erudit y predicador eloqüent mallorquí. Nat a Campos en 1668. Era jesuïta, molt distingit pèl seu talent. Autor del llibret: *La sabiduria universal del B. Raimundo Lulio*,

etcètera, (Palma, 1712), y del sermó a la mort del rei de França Lluís XIV, predicat a Alcudia (Palma, 1716).

FULLARACA. f. *Bot.* La fulla que cau dels arbres. **HOJARASCA**, seroja. || La massa frondosita dels arbres o plantes. **HOJARASCA**. || *Met.* Tota cosa de poca substancia. **HOJARASCA**.

ÉSSER TOT FULLARACA. fr. *Met.* Ésser de poca substancia lo que algú diu. *Ser todo hoja, hojarasca*.

FULLAT, DA. adj. Lo que té molta fulla. **HOJOSO**, hojado, frondoso.

FULLATGE. m. Abundor de fulla als arbres y a les plantes. **FOLLAJE**.

FULLEDA. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, bisb. de Tarragona; té 434 hab.

FULLEJAMENT. adv. m. Acte y efecte de fullejar. **HOJEAMIENTO**.

FULLEJAR. v. a. Girar els fulls dels llibres. **HOJEAR**. || Llegir molt per alt o depressa una cosa pera ferse'n una idea general. **HOJEAR**.

FULLER, A. m. y f. Qui fá trampes al joch. **FULLERO**, truhán.

FULLERESCH, CA. adj. Que té quelcom de fuller o trampós.

FULLERIA. f. Fet de fuller. **TRAMPA**, **ENGANY**.

FULLES PELUDES. *Bot.* Planta de la fam. de les labiades dita també **HERBA DE SANT PELEGRÍ**.

FULLES D'ORVAL. *Bot.* Planta de la fam. de les conipostes y genre **Senecio**.

FULLES DE BALSAM. *Bot.* Planta de la fam. de les hipericinies y genre **Hypericum**.

FULLES DE CINCH NIRVIS. *Bot.* **PLANTATJE**.

FULLET. m. Serreta de pentiner. **FULLET**. || *Ter. Balear.* Geni movediç. **ESPIRITU INQUETOLE**.

FULLETA. f. dim. **HOJUELA**.

FULLOLA. f. Part del bargalló ont hi há la llevor. **HIJUELA**. || La peça prima de caoba, noguera, etc. **HOJA**, **PLANCHA**.

FULLÓS, A. adj. Lo que té fulles o 's desfá a fulls. **HOJOSO**.

FUM. m. Vapor negre qu' exhala lo que 's crema. **HUMO**. || **FUMARADA**.

FUM D'ESTAMPA. Producte de la combustió de la pega grega, molt lleuger, d'un negre blavench y de un olor no molt agradable. *Humo de pez ó de imprenta*.

FUM Y CARABASSA O FUM Y MALA CARA TREUEN A LA GENT DE CASA. *Ref.* Ensenya que 'ls que tenen mal modo, fan fugir a la gent. *Humo y mala cara sacan a la gente de casa*

FUM DE TERRA. *Bot.* **FUMARIA**.

AB FUM DE SABATOTS O DE PALLA. m. adv. Llenguerament, sense reflexió; s'usa comunament ab negació. *A humo de potas*.

ANARSE'N TOT EN FUM. fr. *Met.* Desvanéixer 's, parlar en res. *Irse todo en humo*.

EN LLOCH DE DONAR LLUM, **DONA FUM**. fr. Se diu de aquell que devont donar bon exemple, el dona dolent.

FER FUM. fr. Sortir fum d'algún lloch o d'alguna cosa. *Humear*.

LA DEL FUM. *Loc. fam.* Ab que 's significa que no ens dol que una persona se'n vagi y no torni més. *La del humo*.

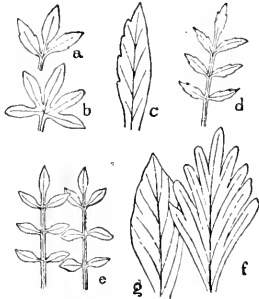
NI AB FUM DE SABATOTS. m. adv. S'usa ab els verbs fer, anar, treure, etc. Denota que 'ls que están bé a una part, ab dificultat se'n van. *Yo le digo que se vaya, él cázase las bragas*.

TREURE, FER ANAR EL FUM. fr. Ferlo eixir d'algún partatge. *Deshumar*.

FUMABLE. adj. Que 's pot fumar.

Segell de Fulleda

FULLES: a, de trèbol; b, palmejada; c, desenvolupament d'una fulla sensilla; d, fulla de toliculs impars; e, fulla dicotilidonia; f, fulla de palma ab lòbul serrat, g, fulla ostritriformia.

FUMADA, f. La porció de tabach de fulla que cab a la pipa. **Fumarada**. || La porció de fum que s'empassa un d'una vegada fumant un cigarro. **Fumada**. || Senyal que 's fá als cius, cremant palla o herba seca pera donar algún avis. **Ahumada**. || *Ornit.* **COTXA FUMADA**. || Molt de fum. **MASCARA**.

FUMADA (Cova). *Orog.* A la entrada de les costes de Garraf; terme de Castelldefels, és habitada per pobres pescadors.

FUMADELL. *Ornit.* Au marina. **ALSIÓ**. **Golondrina** de mar.

FUMADOR, A. adj. Qui fuma. **Fumador**, fumante. || Qui acostuma fumar. **Fumador**.

FUMAGUERA, f. Cosa que fuma molt.

FUMAL, f. *Ter. ibicench.* Brasa de foch. **Tizón**.

FUMANYA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Figols, prov. de Barcelona. || — (COLL DE) *Orog.* Al repen de la serra d' En Cija, entre aquesta y l' enmullat dels cingletars de Vallcebre.

FUMAR, v. r. Xuclar y despedir el fum del tabach o del opi, matafaluga, etc., consumint aquestes substancies en pipa o en cigarrets. **Fumar**. || Cubrir de fum. **Ahumar**. || v. n. Exhalar, llençar fum. **Ahumar**, humear, fumar. || **PEGAR**.

ENCARA FUMA. *Expr.* **ENCARA LA SANCH NE RAJA**.

FUMARADA, f. Molt de fum, abundó extraordinaria de fum. **Humareda**. || **FUMADA**, 2.

FUMARIA, f. *Bot.* Planta de la fam. de les fumaricacies; és molt tendra, amarga, ramosa y com de uns vint centimetres d'alçada. Té les fulles compostes d'altres obtuses y de color vert groguench, tronch vuit y llis, flors en forma d' espiga, blanques y rogenques, y les llevors a manera de raïms. **Colomina**.

FUMAROLA. Emanació gasosa que acompanya y segueix a la emissió de laves d' un volcá.

FUMARSE, v. r. *Fam.* **RESENTIRSE**, **PICARSE**.

FUMAT, DA. p. p. **Ahumado**, **fumado**. || m. *Ictiol.* Cert peix. **Fumato**. || Calificatiu del bestiar ab clapcs negres.

FUMEJANT, p. a. *Poèt.* **FUMÓS**.

FUMEJAR, v. a. Llençar baf o vapor semblant al fum. **Humear**.

FUMERA, f. **FUMARADA**, 1. || *Ter.* **XEMENEIA**. || Fum copiós y espès. **Humazo**, **humarazo**.

FUMERAL, m. *Ant.* Canó de xemeneia. **Humero**. || m. *Ter.* **XEMENEIA**.

FUMEREL-LA, f. Núvols de fum. **Humareda**.

FUMERISTA, m. Qui té per ofici corretgir els defectes de les xemeneies y calorífers. **Fumista**.

FUMERISTERIA, f. Ofici del fumerista. **Fumisteria**.

FUMEROL, m. *Ter.* **FUMERA**.

FUMEROLA, f. Espiral de fum. **Petita fumera**.

FUMIFRE, adj. Que fa fum.

FUMIGACIÓ, f. Acte y efecte de fumar. **Fumigación**. || Actió de fer o donar fum. **Fumigación**. || El fum després de fumar un cos. **Fumigación**.

FUMIGADOR, A. m. y f. Qui fumiga. **Fumigador**. || Aparell pera fumigar. **Fumigador**.

FUMIGAR, v. a. Exposar alguna persona o cosa a l' acció del fum o del vapor d' alguna substancia. **Fumigar**. || Reduir a gas alguna substancia pera desinfectar l' aire, la roba o altres coses. **Fumigar**.

FUMIGATORI, A. adj. S' aplica als instruments ab que s' introdueix el fum, gas o aire als cossos. **Fumigatorio**. || S' aplica a les substancies que s' usen pera fumar. **Fumigatorio**.

FUMILLOS, m. pl. Presumpció, vanitat. **Humos**.

FUMISTERRIS, m. *Bot.* **FUM-DE-TERRA**.

FUMIVOR, adj. Epítet de les canonades y aparells còncaues que's posen a la part superior d' alguns caninques y xemeneies pera aspirar el fum. **Fumivoro**. || Que devora 'l fum.

FUMÓS, A. adj. Lo que fa fum. **Humoso**, **fumoso**.

FUMOSITAT, f. Lo que fa el fum. **Fumosidad**.

FUMS, m. pl. **Fumillos**. || Humor que puja del ventre fins al cap y l' desvaneix. **Vapores**. || Tindre molts fums, tindre moltes pretensions, molt d' orgull.

FUNÁMBUL, m. Volati; aquell qu' atravesa o passa per una corda colocada a bastanta alçada, auxiliat o no d' una barra que li serveix de contrapès. **Funámbulo**, volatin.

FUNAMBULIA, f. Art de ballar a la corda o de passar per una corda. **Funambulía**.

FUNCIÓ, f. Qualsevol moviment y acció vital d' un cos animat. **Función**. || L' acte públich que s' executa ab concurrència de molta gent. **Función**. || Festa, convit, ball. **Función**. || *Mil.* Qualsevulla acció d' armes. **Función**. || *Mat.* Quantitat quin valor dependeix d' un' altra o d' unes altres quantitats, **Función**.

FUNCIONAL, adj. Lo que té relació ab les funcions. **Funcional**.

FUNCIONAR, v. a. Excitar les funcions propies de un individu o cosa. **Funcionar**.

FUNCIONARI, A. adj. Qui desempenya un càrrech. **Funcionario**.

FUNCIONOMIA, f. L' art de conèixer les funcions de la economia animal. **Funcionomia**.

FUNDACIÓ, f. La acció de fundar. **Fundación**. || Principi, creació, establiment d' alguna cosa. **Fundación**. || La dotació o renda ab que 's funda alguna obra pia. **Fundación**.

FUNDADAMENT, adv. m. Ab fonament. **Fundamente**.

FUNDADOR, A. m. y f. Qui funda. **Fundador**.

FUNDADOR (Cova del). *Orog.* En el terme de Benifallet.

FUNDAMENT, m. **FONAMENT**.

FUNDAMENTAL, adj. Lo que serveix de fonament o és lo principal d' alguna cosa. **FONAMENTAL**. || **Fundamental**. || *Fil.* Lo que dona motiu pera concebir una cosa de aquesta o de l' altra manera. **Fundamento**, **fundamental**. || *Geom.* Se diu de la ratlla que dividida en cert número de parts serveix de fonament pera dividir les demés. **Fundamental**.

PEDRA FUNDAMENTAL, fr. La que's considera com la capital. **Piedra fundamental**.

FUNDAMENTALMENT, adv. m. D' un modo fundamental. **Fundamentalmente**, **radicalmente**.

FUNDAMENTAR, v. a. *Met.* **FER ELS FONAMENTS**. || Assegurar, establir. **Fundamentar**.

FUNDAR, v. a. Establir, erigir, instituir. **Fundar**. || Destinar alguns bens pera que la renda serveixi pera la execució d' alguna cosa, com: *fundar una causa pla*. **Fundar**. || *Met.* Apoiar ab raons o motius. **Fundar**. Posar la esperança en alguna cosa. **Vincular**, **cifrar**, **fundar**.

FUNDARSE, v. r. Apoiarse. **Fundarse**. || *Naut.* En sentit general apoiar la maniobra o evolució que 's fa en els medis que s' empleen al efecte, o en la seguretat de l' acció constant dels agents. **Fundarse**. ||

FUNDAT, DA. p. p. **Fundado**. || **ENFUNDAT**.

FUNDENT, adj. Calificació de les substancies que faciliten la fusió. **Fundente**.

FUNDIBLE, adj. *Fis.* Lo que 's pot fondre ab la violència del foch. **Fusible**, **fundible**.

FUNDICIÓ, f. Art de fondre 'ls metalls. **Fundición**. || Acte y efecte de fondre. **Derretimiento**, **fusión**, **conflación**. || La fábrica ont se fon. **Fundería**, **fundición**. || Se diu dels caracters o lletres foses pera la estampa, y la meteixa materia fosa. **Fundición**.

FUNDIDOR, A. m. y f. Qui fon els metalls pera fer lletres, campanes, estatuets, etc. **Fundidor**.

FUNDILLOL, m. La mare del vi. **Fondillón**.

FUNDIR, v. a. **FONDRE**.

FUNDÓ. m. Cigarret de paper.

FÚNEBRE. adj. Pertanyent al funeral *Fúnebre*, funeral, *funéreo*, *funerario*. || Trist, funest, lamentable. *Fúnebre*.

FÚNEBREMEN. adv. m. D' un modo *fúnebre*. *Fúnebrement*.

FUNEBRITAT. f. Conjunt de circumstancies que fan trista alguna cosa. *Funebridad*.

FUNERAL. m. Enterro. Exequias, funeral. || adj. *FUNEBRE*.

FUNERALA (A la). m. adv. La acció de posar els soldats les armes cap per avall quan Nostre Senyor és al monument als dies de la Setmana Santa, y en els del funeral del monarca o cap del Estat y capitans generals d' exercit. A la *funerala*.

FUNERARI, A. adj. *Fúnebre*.

FUNERARIES o **EXEQUIES.** pl. f. *FUNERALS*.

FUNEST. A. adj. Trist, melancòlich. *Funesto*, *lúgubre*. || Desgraciat, fatal, perjudicial. *Funesto*, *aciago*. || Atroç, cruel. *Funesto*.

FUNESTAMENT. adv. m. Desgraciadament. *Funestamente*.

FUNEVOL. Màquina antiga de tirar pedres.

FUNGAT. m. *Quim*. Combinació del àcid fúngich ab una base. *Fungato*.

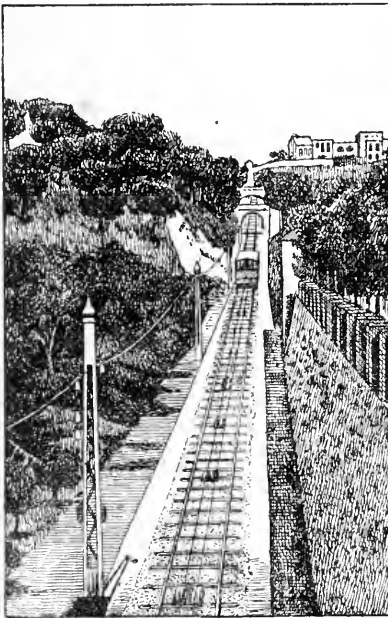
FÚNGICH. adj. *Quim*. Epítet que's dona a un àcid que's trova als bolets. *Fúngico*.

FUNGINA. f. *Quim*. Substancia que s'extréu dels bolets. *Fungina*.

FUNÍCUL. m. *Bot.* Cordonet que fixa els grans vegetals a la planta. *Funiculo*.

FUNICULADAMENT. adv. m. Ab forma de funícul. *Funiculadament*.

FUNICULAR. adj. *Fis*. Se diu de cert sistema que treu a la pressió del aire la eficacia de mantindre 'l

Ferrocarril funicular de Vallvidrera

mercuri pendent y l'atribueix al cordó d' una matèria molt subtil, que rarificada per una tensió violenta

procura comprimirse. **Funicular.** || Instrument pera couèixer la proporció d' una potencia colocada a la circumferencia d' una roda, ab el pes posat al eix. **Funicular.** || *Nàut.* Màquina composta de cordes y corrioles, dita per altre nom *aparell*. *Aparejo*, *funicular*.

FERRO-CARRIL FUNICULAR. Aquell quins vagons van subjectes a un cable sense fi de metall y pugen y baixen a mesura que ho fa aquell. *Ferro-carril funicular*.

FUNICULAT, DA. adj. Que va proveit de funicul. *Funiculado*.

FUNICULÓS, A. adj. Calificació que's dona a una petxina proveïda de ratlles prominents o rodejada de cercles poch marcats. *Funiculoso*.

FUNIFER, A. adj. Que té apèndix en forma de cordons. *Funífero*.

FUNILIFORME. adj. Semblant o en forma de cordó. *Funiliforme*. || Compost de fibres a modo de cordons. *Funiliforme*.

FUNYÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Trepitjar, premsar. *Pisar*, *prensar*

FUNYAR. v. a. Murmurar. *Refunyunyar*.

FUNYIR. v. a. *Funyar*.

FUQUET. m. *Aureneta marina*.

FUR. m. *Ant. FOR.* || *LLADRE.* || També's designen ab aquesta paraula els privilegis. *Fuero*.

FUR. m. *Llei municipal.* || *Jurisdicció*, *poder*, *còm: fur ecclesiástich*, *secular.* || *Llei* en la seua acepció general. || Nom donat a algunes compilacions de lleis. || Cada un dels privilegis y exempcions concedides a una provincia, població, familia o persona.

FURS DE CATALUNYA. *Hist.* En els seus començos están compresos als *Usatges*, recopilats per Ramon Berenguer el Vell y sa multer Almodis en 1068. Ademés hi figuren les constitucions y actes de cort còm aixís també les consuetuts, pragmàtiques, sentencies arbitrals y butlles pontificies. Al véncer Felip V quan la lluita de Successió, ab el decret de nova planta de 16 Janer de 1716, va fer nombroses restriccions als furs de Catalunya, que després sols en punt al dret civil, foren respectats.

FURS DE VALENCIA. *Hist.* Després de la conquesta de aquest regne, en les Corts reunides per Jaume I. er varen ésser promulgats els furs de Valencia, enmotllats en les lleis aragoneses y els Usatges de Catalunya. Felip V va decretar la seua abolicció en 1707.

A **FUR** E A **MESURA.** *Loc. DE MODO Y DE MANERA.*

FURA. f. *Zool.* Mamièr d' uns trenta centimetres de llarch, de color roig obscur, ab el morro y orelles blanques, molt enemich dels cunilis. **Hurón.** || *Met.* Qui descubreix l' amagatall y secret. **Hurón.**

CAU DE FURA. *Huronera*.

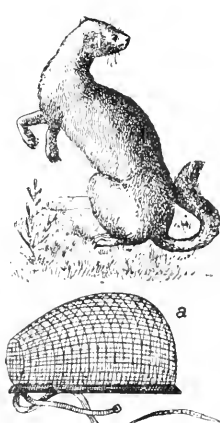
FURA. f. Forat, clariana, en lo llenguatge dels mariners.

FURACAR. v. a. *Fo radar*.

FURANELLA. f. *Ter. ibicench.* Caçoleta, motllo en la pedra. *Cazolita*.

FURATEJAR. v. n. *Met. ant.* **FURGAR,** 4.

FURCALL (Comada de). *Orog.* Comarcada que hi

FURA: a, furonera

ha entre 'l tuch de Montoliu y 'l mall de Bulart en la frontera de la vall d'Aran ab 'l Ariège. || — (RIU DEL). Neix en la coma citada y unit ab el riu d'Orla desemboca al Pallaresa.

FURCAT. *Ter. de Moyá.* Forca grossa, destinada a fer pallers.

FURCIÓ. m. Tribut de menjar.

FURENT, A. adj. Furiós.

FURFURACI, A. adj. *Med.* Semblant al sagó, parlant de linya, brians y altres erupcions y també de algunes excrecencies vegetals. *Furfuráceo.*

FURGA. f. Eina de ferro pera remenar el foch. *Hurgón.* || Acte y efecte de furgar. *Escarbadura, es-carbo.*

FURGADOR, A. m. y f. Qui furga, *Escarbador, hurgón.* || Lloch ont furguen els porchs y altres animals. *Escarbadero.*

FURGADURA. f. Acte y efecte de furgar. *Hoza-dura, freza.*

FURGAORELLES. m. Bastonet per escurarse les orelles.

FURGAR. v. a. Remenar, remoure alguna cosa. *Hurgar.* || Remenar el foch ab la furga. *Hurgonear.* Somoure 'l porch, etc., la terra ab el morro. *Hozar, hocicar.* || *Met.* Procurar averiguar ab curiositat tot lo que passa. *Huronear, escarbar.*

FURGAT, DA. p. p. *Hurgado.*

FURGÓ. m. Mena de carro cubert, usat en campanya pera treginar queviures y als ferrocarrils pera 'l transport d'equipatges y mercaderies. *Furgón.* || *Furga.*

FURGUEJAR, v. a. Moure la furga.

FURGUET. m. La persona que per tot arreu se fica. *Zascandil.*

FURÍ (El). *Geog.* Aldea de la banda Nord de l' illa de Menorca, Balears.

FURIA. f. Agitació violenta de qualsevulla passió, *Fúria, furor.* || *Met.* Violència, activitat de les coses insensibles, com: *del mar, del vent,* etc. *Fúria, furor.* || Velocitat y pressa ab que 's fa alguna cosa. *Fúria.* || Se diu de la dona qu' está molt enfurismada. *Fúria.* || Multitud, com: *una furia d'anys. Infinidad, multitud.* || Dona infernal, segons la mitologia.

ÉS UNA FURIA. *Expr.* ÉS UN FUROR.

ESTAR DONAT A LES FURIES. fr. Estar molt enujat, molt cremat, treure foch pels caixals. *Estar dado á las furias.*

FURIBÓN. adj. y

FURIBUNDO, A. adj. Furiós, excessivament irritat. La persona de geni propens a enfurismarse. *Furibundo.* || Que denota furor. *Furibundo.*

FURIENT, A. adj. Precipitat, impetuós. *Rápido, violento.*

FURIETA. f. RABIETA.

FURINGÁ. v. a. *Ter. Ibicench.* Punxar, furgar. *Punzar, hurgar.*

FURIÓ CERIOL (Fadrich). *Biog.* Valencià molt distingit en lletres y en política; va néixer en 1532 y morí a Valladolid en 1592. Era força estimat d'En Carles I emperador, qui 'l escullí pera 'l servei d'En Felip II que 'l va tindre per historiari seu y vivia al palau reial. Quan era joveuet va sostindre, en la Universitat de Lovaina, la conveniencia de traduir les sagrades escriptures en llengua usual, quin parer va prohibir-se en el Concili de Trento després d' ésser publicat. Gràcias a la protecció d' en Carles I no 'l varen perseguir en Alemanya. Va escriure ab gran conciencia la seua obra mestra: *Sobre las instituciones del principe,* del qual no més hi ha publicat un fragment, y és considerada obra de gran vátua y de molta solidesa.

— Y SASTRE (ANTONI). *Biog.* Historiari mallorquí, cronista del regne de Mallorca, nat a Palma en 1798

y mort cech en la meteixa capital en 1853. Unes catorce obres d' historia o d' erudició, publicades per ell, mostren la seua diligencia; empró cal remarcar la falta d' originalitat de algunes d' elles, preses de treballs inèdits d' autors vells.

FURIÓS, A. adj. Frenètic, privat de judici. *Furioso, frenético.* || Colèrich, rabiós. *Furioso.* || Violent, terrible, que ocasiona grans danys. *Furioso.* || *Met.* Gran, excessiu, com: *gasto, cullita furiosa.* *Furioso, loco.*

FURIOSAMENT. adv. m. Ab violència, ab furia. *Furiosamente.*

FURIOSÍSSIM, A. adj. sup. *Furiosísimo.*

FURIOSÍSSIMAMENT. adv. sup. *Furiosísimamente.*

FURISTA. *Com.* Partidari dels furs. *Fuerista.*

FURMEIG. m. *Ant.* FARÜM.

FURMEJAR. v. n. *Ant.* FARUMEJAR.

FURMIGA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Miánegues, prov. de Girona.

FURMIGONS. m. pl. *Ter. Ibicench.* Sopa de pasta de blat, *Hormigos.*

FURMIGUER. m. *Ornit.* Aucell d'ales mitjanes, bech llarch y recte y qua curta. *Hormiguero, tuercuello.*

FURNÁS. *Orog.* Puig de 409 met. d' alt. del NE. de l' illa d' Ibiça, Balears.

FURÓ. m. FURA.

FURÓ, NA. adj. Feréstech, selvatic, *Huraño.*

FURONAIRE. *Com.* Qui cria o ven furons.

FURONEJAR. v. a. Procurar sapiguer y esquadriñar alguna cosa. *Huronear.*

FURONERA. f. Cau de fura. La gavia en la qual el caçador posa la fura. *Huronera.*

FUROR. m. Agitació violenta del ànim, manifestada ab accions. *Furor.* || Ira, rabia, cólera, enuig. *Furor.* || *Poët.* Estre, númen, inspiració. *Furor.*

FUROR DE PENSE: BOGERÍA.

FUROR POÈTICH: ESTRE.

FUROR UTERÍ. fr. Deliri produït en la dona per un immoderat desitg de la còpula. *Furor uterino.*

ÉS UN FUROR. *Loc. fam.* Expressa l' excés d' alguna cosa. *Es un juicio.*

FURRI. m. Inflamació de la pell. *Forro.*

FURRIER. m. Oficial de les quadres dels reis que cuida de cobrar y distribuir les pagues dels demés empleats y fer les provisions de grà y palla. També se diu *furriel* y *forruel*. *Furriel.* || Oficial dels presiris y casar de correcció encarregat de senyalar a cada hú les feines qu' ha de fer y de tindre compte dels queviures, socors, etc. *Furriel.* || Al exèrcit el cabo que a cada companyia cuida d' aquesta distribució se l' anomena també *furrier*.

FURRIERA. f. Oficiala de les cases dels reis, que té al seu càrrech les claus y mobles del palau. *Furriera.*

FURRIERÍA. f. Ofici de la reial casa, a quin càrrech están les claus y mobles del palau. *Furriería, furriosa.*

FURT. m. Robo, rapinya. *Hurto, robo, rapíña.* || La cosa robada. *Hurto.*

FURTABLE. adj. Lo que 's pot furtrar. *Hurttable.*

FURTADOR, A. m. *Ant.* Robador.

FURTAR. v. a. *Ant.* Robar.

FURTAT, DA. adj. *Hurtado.*

FURTIBLE. adv. m. *Furtiu.*

FURTBLEMENT. adv. m. *Furtivament.*

FURTIU, VA. adj. Pres d' amagat, fet amagadament. *Furtivo.*

FURTIVAMENT. adv. m. D' amagat. *Furtivamente.*

FURTÍVOL. adj. FURTÍU.

FURTIVOLMENT. adv. m. Furtivamente.

FUS, A. p. p. FÓS. || m. Eina rodona ab que 's lila; serveix pera tórcer el fil y formar la fusada. **Huso.** ||

El que serveix pera devanar seda. **Huso.** || **MANETA.**

FUS DE RETÓRCER: FUSANY.

PLÉ O CARRE-

GAT DE FUSOS. fr. Dit del escut d' armes. *Fuselado,*

fusado.

TORNARSE PRIM COM UN FUS. fr. Se diu de qui s' ha amagrit molt. *Ahusarse.*

FUSA. f. *Mus.* Nota que val mitja semicorxera. **Fusa** || *Ter. Blanès.* Fosa de quitrà pera pintar les naus. Tot acte y efecte de fondre alguna cosa.

FUSADA. f. El fil, cànem, etc., filat que cap al fus. **Husada, mazorca.**

FUSADA DE BLAT DE MORO. Camp de blat de moro quan ja ha tret els plomalls. *Zarada.*

FUSAIRE. *Com.* Qui fa o ven fusos.

FUSALL. m. y

FUSANY. m. Fus de retórcer. **Torcedero, huso,** torcedor.

FUSARI. m. *Entom.* Mena de cuchs que 's desenvol·len dins dels budells dels animals y quina boca està provista de tentàculs. **Fusario.**

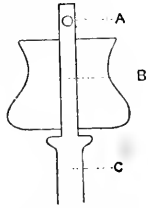
FUSAT, DA. adj. *Blas.* Epítet del escut o peça carregada de fusos. **Fusado.**

FUSCA. f. *Ornit.* Mena d' ànec silvestre de bèch ample, negre de dalt y verdinegre del mitg, coll de color de castanya y ales negres. **Fusca.**

FUSCINA. f. *Quím.* Materia que s' extreu del oli de Dippel. **Fuscina.**

FUSCITA. f. *Min.* Substancia mineral de Nornega; és de color fosch, negre o verdós. **Fuscita.**

FUSELL. m. Escopeta llarga que usen els soldats d' infanteria. **Fusil.** || Eix de carro o d' un altra cosa. **Eje.** || **MANETA,** 4. || Caragol de premsa. **Husillo.** || *Ant.* BOIXET. || pl. *Ant.* PUNTES.

FUSELL DE CARRO: A, clavia; B, boixa; C, fusell.

FUSELLADA. f. Cop o tret de fusell. **Fusillazo.** || *Bot.* FUIXARDA. || pl. FONULLADES.

FUSELLAMENT. m. Acte o efecte de fusellar. **Fusilamiento.**

FUSELLAR. v. a. Matar a trets de fusell. **Fusillar, pasar por las armas.**

FUSELLAT, DA. p. p. **Fusilado.**

FUSELLER. m. Soldat d' infanteria armat de fusell. **Fusilero.**

FUSELLER DE MONTANYA: MIQUELET.

FUSELLERIA. f. Cos de fusellers. **Fusileria.**

FUSER, A. n. p. y f. Qui fa o ven fusos.

FUSEROL. *Arquit.* Cordó qu' abraça la columna demunt la basa y sota del fris del capitell. **Astrágalo.**

FUSET. m. dim. **Husillo.**

FUSIBLE. adj. Que 's pot fondre. **Fusible.**

FUSIFORM. adj. En forma de fus. **Fusiforme.**

FUSIL. adj. Lo que 's pot fondre o és fàcil de fondre. **Fusible.**

FUSILL. m. *Ter.* FUSELL.

FUSILLAMENT. m. *Ter.* FUSELLAMENT.

FUSILLAR. v. a. *Ter.* FUSELLAR.

FUSILLO. m. Maça ab que 's bat el paper als molins paperers. **Mayeto.**

FUSINA. f. **FAGINA.** || Lloch destinat pera la fundició dels metalls. **Fusfina**

FUSIÓ. f. Acció y efecte de fondre. Conciliació, reducció de varis parers e interessos a un sol. **Fusión.** || Reunió, conciliació, refundició en un de dos o més partits, sistemes, etc. **Fusión.**

FUSIONAR. v. a. Ajuntar en un sol cos varies materies. Fondre en un sol parer varies opinions. **Fusionar.**

FUSIONARI, A. adj. Que facilita la fusió. **Fusionario.** || Qui procura la conciliació dels interessos **Fusionario.**

FUSIONARSE. v. r. Aplegarse molts a la vegada

FUSIONISTA. adj. Partidari de una fusió.

FUST. m. *Bot.* Tronch, troç de fusta. **Madero.** || **PAL.** || *Ant.* **FUSTA.** || Arbre, soca. **Tronco.** || **ARÇÓ,** 1. || **MODO,** **QUALITAT.** || m. *Arquit.* Cos de la columna comprés entre la basa y 'l capitell; també s' anomena 'l viu de la columna **Fuste.** || *Men.* **Fonament,** causa y origen d' alguna cosa, tant en l' ordre físich com en lo moral. **Fuste.**

ÉSSER DEL METEIX FUST. fr. *Fam.*

Ésser de la meteixa condició, costums, familia, etc. *Ser de la misma harina.*

FUST DE LA VERA CREU. *Lignum crucis.*

NO HI HÁ PITJOR CLAVILLA QUE LA DEL METEIX FUST. *Ref.* Pera significar qu' és molt difícil enganyar a algú del meteix ofici perque sab o coneix lotes les tretes y manyes que 's poden usar. *No hay peor cuña que la del mismo palo.*

FUSTA. f. *Bot.* La part sòlida dels arbres. **Madera.** || Conjunt de vigues, posts, etc., que serveixen pera un edifici. **Maderada, maderaje, maderamen.** || *Ant.* Bergantí, xalupa lleugera. **FUSTA.** || Barca de vela llatina. **Fusta.** || *Fam. ter.* **LLENYA,** 2. || Verga flexible ab empunyadura grossa y una treneta de corretja prima, que serveix pera conduir y castigar als cavalls. També se 'n diu fuet. || Mena de teixit de llana. **Madera.**

FUSTA FIBROSA. La qu' és corretjosa o vetosa y serveix pera fer llivants de sinies, pous, etc. **Almendrillo.**

ASSENTAR LA FUSTA. fr. ENGRAELLAR.

¿PENSAS QUE SO DE FUSTA? *Loc. fam.* Denota que algu sent com els demés les incomoditats y treballs d' aquesta vida. *Ser de carne y hueso*

RAIG DE FUSTA. Conjunt de vigues que 's baixen per els rius. **Maderada.**

FUSTÁM. m. **FUSTA,** 2. || **RAIG DE FUSTA.** || Obra de fusta o cuberta d' ella. **Enmaderamiento, palazón.**

FUSTANÍ. m. *Ant.* y

FUSTANY. m. *Ant.* Teixit de cotó que s' usa pera forros. **Fustán.**

FUSTANYÁ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Caralys, prov. de Girona.

FUSTANYER, A. m. y f. Qui fabrica fustany. **Fustanero.**

FUSTAT, DA. adj. *Blas.* Epítet del arbre que té 'l tronch de diferent color que les fulles, y també de la llança que té 'l pal de color diferent del ferro. **Fustado.**

FUSTEJAR. v. a. Travallar de fuster. **Carpintear.**

FUSTER. m. Qui treballa y puleix la fusta. **Carpintero.** || Qui treballa de bast. **Maderero.**

FUSTER BOSQUER. *Ant.* El d' obres. **Carpintero de obras de fuera**

FUSTER CAIXER. *Ant.* El que fa mobles. **Carpintero de blanco.**

Fust decorat de una columna romànica.

FUSTER D' OBRES. El que solament treballa en la construcció d' edificis. *Carpintero de obras*.

FUSTER DE RIBERA. Qui s' ocupa en obres de barcos. *Carpintero de ribera*.

FUSTER (Just Pastor). *Biog.* Bibliògraf valencià dels més laboriosos. Fill del entès llibrer Manel Fuster. Nasqué a la capital en 1761, ont morí en 1835. És autor de la famosa *Biblioteca Valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros dias*. (Dos volums fol., València 1827-1830), y d' un *Vocabulario lemosino-valenciano*. Deixà manuscrites una *Disertación* històrica de la impremta a Espanya y particularment a València; una *Memoria* sobre 'ls llibres de cavalliers y altre referent als poetes valencians.

— (MENCIO), *Biog.* Poeta y canonge, nat a València en 1607 y mort en 1686. Mestre de teologia. Vicari general. Formava en la escola del mal gust literari del seu temps, en la qual era moltíssim considerat. Escrigué obres religioses en prosa castellana y llatina, publicades en part.

— (PERE JOAN). *Biog.* Arquitecte mallorquí del segle XIV. En l' any 1343 treballava en el castell reial de Palma, regnant en Jaume III de Mallorca.

— Y VIDAL (GASPAR). *Biog.* Arquebisbe. Nat a Albocàcer l' any 1652 y mort a Sàssari (Sardenya) l' any 1720. Ordenat sacerdot a Tortosa el 1675. Era distingit per son saver. Partidari acèrrim del arxiduch Carles d' Austria, hagué de refugiarse a Barcelona després de la batalla d' Almansa guanyada pèls soldats d' en Felip V. Carles III d' Austria, l' any 1710, va ferlo arquebisbe de Brindis (Nàpols) y el poble va refusarlo perquè era espanyol. Varen oferirli el bisbat d' Oriola, y ell no l' acceptà pera seguir el partit del arxiduch. Finalment va ocupar l' arquebisbat de Sàssari, primat de Sardenya, desde l' any 1714. Morí sis anys després, anomenat «l' arquebisbe sant».

FUSTERIA. f. Botiga de fuster. *Carpintería*. || Magatzém de fusta. *Madereria*. || f. Ofici de fuster. *Carpintería*.

FUSTET. m. *Bot.* Mena de roldó que s' usa pera adobar les pells. *Fustete*. || m. dim. de fust. *Maderillo*. || Arbust de la fam. de les terebintàcies, ramós, ab copa, y ab fulles alternes, elíptiques y agudes a la seua base, flors verdoses que formen panolla. Té les fulles roges, y la fusta y tronch decuits serveixen pera tenyir de groch les pells. *Fustete*.

FUSTETA. f. dim. *Maderilla*.

FUSTINA. f. *Fusina*.

FUSTOCH. m. Fusta groga de un arbre de les Antilles que serveix pera tenyir, etc. *Fustoco*.

FUTESA. f. Friolera. *Frusleria*, *bagatela*, *niñeria*, *nonada*. || Cosa de poch valor, però de molta apariència y que per vanitat li fan tindre estimació. *Oropel*, *papasal*, *sacadinero*. || pl. Trastes petits de molta varietat y poca

importància. *Chismes*, *baratijas*. || Paraules sense substància. *Borra*, *farrago*.

FÚTIL. adj. De poch apreci e importància. *Fútil*. || Vá, fantàstich, sense fonament. *Aéreo*.

FUTILESA. f. y

FUTILITAT. f. La poca o gens d' importància de alguna cosa. *Futilidad*.

FUTIL-LA (NO ENTENDRE O NO SAPIGUER). fr. No entendre o no sapiguer res de la cosa de que 's tracta. No entendre o no saber una jota, no dar palotada.

FÚTILMENT. adv. m. Vana, inútilment. *Vanamente*, *fútilment*.

FUTIM. m. *Ter. ibicench*. Xicot, ninot. *Chicuelo*, *muñeco*.

FUTIRLA. f. *Bagatela*. || FUTIL-LA.

FUTRA. f. Mena de coci molt gran.

FUTRAL. m. *Futra*.

FUTRALADA. f. *Fam.* Multitud, abundor, infinitat. *Máquina*, *sin fin*.

FUTRALEJAR. v. a. *Pegar*, *atropellar*.

FUTUMBU. m. *Ter. ibicench*. *Tuguri*, *Tugurio*.

FUTUR. A. adj. Lo qu' ha de succeir o ésser. *Futuro*, *venidero*. || m. *Gram.* Temps del verb que significa el pervindre. *Futuro*. || Contingent, que pot deixar d' ésser. *Futuro*.

FUTUR ANTERIOR. El compost del absolut y del auxiliar *Haver*. *Futuro anterior*.

FUTUR COMPOST. El que va ab l' auxiliar. *Futuro compuesto*

FUTUR CONDICIONAL. El que 's refereix condicionalment a un temps qu' encara ha de vindre. *Futuro condicional*.

FUTUR IMPERFET. L' absolut. *Futuro imperfecto*.

FUTUR PERFET. L' anterior. *Futuro perfecto*.

FUTUR SIMPLE. El que no porta auxiliar. *Futuro simple*. També s' anomena *FUTUR IMPERFET*.

FUTURA. f. Dret a la successió d' algun empleu. *Futuro*.

FUTURISME. m. Sistema de preveure l' avenir preparant una nova societat.

FUTURISTA. f. Partidari del futurisme.

FUXIA. f. *Bot.* Planta de jardí que fá pometes de flors que pengen a modo de campanetes. *Fucsia*, *fuxia*.

FUYRE. v. n. *Ter.* FUGIR.

FUYROSOS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Montnegre, prov. de Barcelona.

FUYT. *Ant.* FUGIT.

FUYTA. f. *Ant.* FUGIDA.

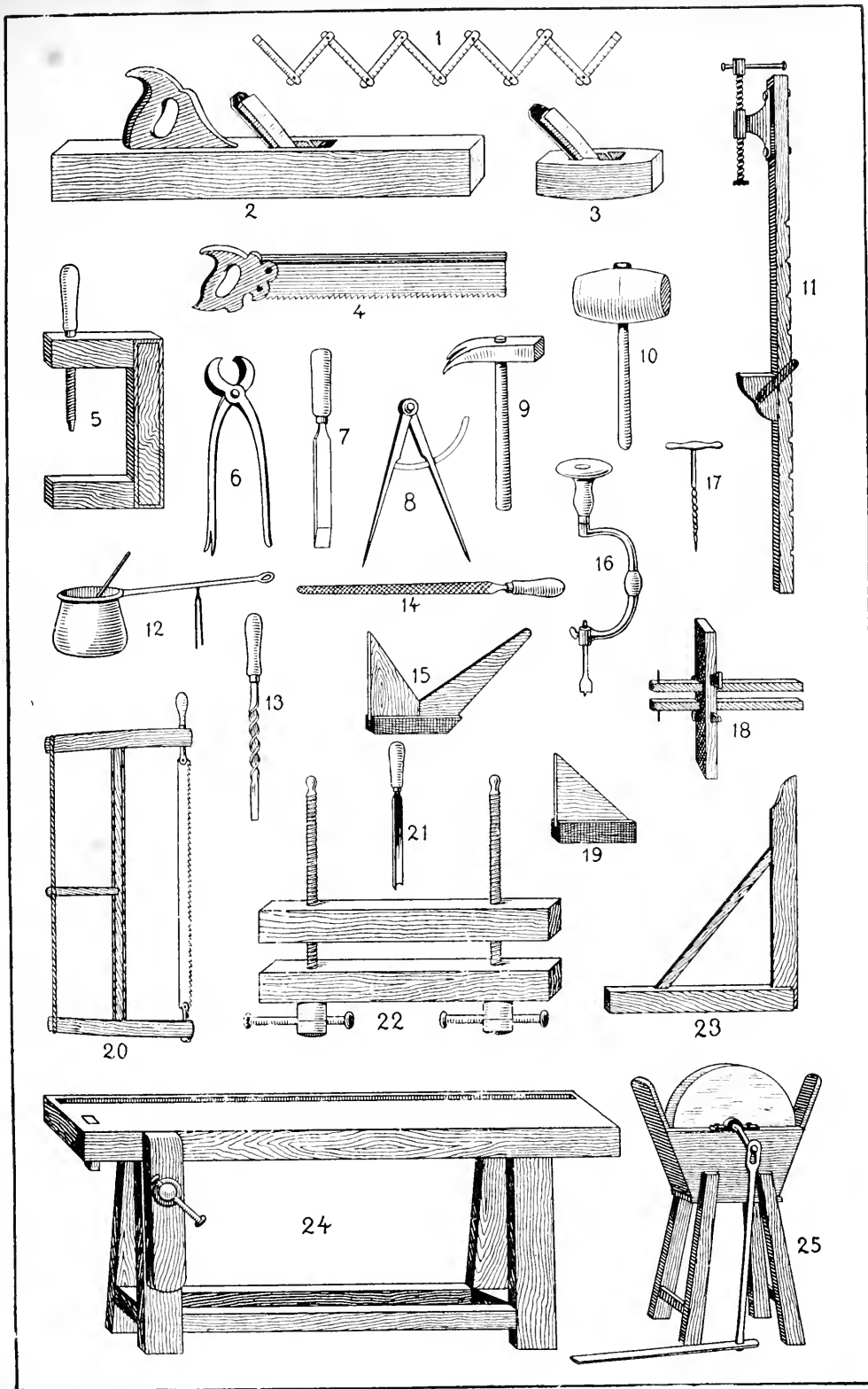

Brot de fustet

Brot de fuxia

1. Metre. 2. Garlopa. 3. Ribot. 4. Xerrach. 5. Tornillo de aplacar. 6. Estenalles. 7. Enformadó. 8. Compás. 9. Martell. 10. Massa. 11. Sarjant. 12. Casseta per la cola. 13. Tornabis. 14. Raspa. 15. Escaire. 16. Filabarquí. 17. Barrina. 18. Rosset de dues puntes. 19. Cartabó. 20. Serra. 21. Gubia. 22. Prempsa propia per a serrar. 23. Escaire. 24. Banch. 25. Mola.

G

G. Octava lletra del abecedari y una de les consonants guturals: té dues pronunciacions: suau ab les vocals *a, o, u* y ab les consonants *l, r*; y forta ab la *e, i*. En la producció de la primera 's posa la boca regularment oberta, els llavis separats, la llengua aderida a la part dels costats y mitja als caixals de dalt; el vel del paladar alçat, y havent'hi ressonancia a la gargamella. El sò que resulta al atravesar l'aire sonor és el de la *g* davant de *a, o, u* o de *l y r*. En la producció de la segona l'aparato vocal fa com ab la *j*, segons se veurá al seu lloch. Al còmput ecclesiástich és la sèptima y derrera dominical. En altre temps era numeral y valia 400, y ab una ratlleta demunt, 40,000. Sexta nota de la gama natural.

GAB. m. *Ant.* BURLA, BEFA, ESCARNI.

GABA. f. Tribut. || GAVETA.

GABACH. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Gurp, prop de Lleida.

GABADAL. m. GAVADAL.

GABADOR. A. m. y f. *Ant.* ENGANYADOR.

GABAIG. m. Habitant de les falces dels Pirineus oposades a Catalunya, o sia de les vessants dels rius anomenats gaves. **Gabacho.** || Vent que bufa de la part de França. || Se diu dels coloms que son de casta grossa y tenen ploma a les potes. **Gabacho.** || adj. Nom que vulgarment se dona a tot lo qu'és Francès. **Gabacho**

DE GABAIG Y DE PORCH NO TE 'N FUIS FINS QU'ÉS MORT. *Ref.* L'AVAR ÉS COM EL PORCH, etc.

GABAIGS (Coll dels). *Orog.* Prop del santuari de La Quar, venint de Borredá.

GABANELL. m. Lligam per lligar els feixos.

GABAR. v. a. *Ant.* ENGANYAR.

GABARDÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de València, part. jud. d'Alberich; és a la vora del riu Júcar y té 736 hab.

GABARDINA. f. Mena de casaca ab faldons llarchs y mànegues justes y botonades. **Gabardina.**

GABARRERA. f. *Bot. ter.* GABARRERA.

GABARRA. f. *Naut.* Barco gran que té ar-

bre mestre y, per lo regular, sol tindre cuberta; s'usa pèl cabotatge y 's fa anar a la vela y al rem. **Gabarra.**

GABARRA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Solsona, de quina ciutat dista 10 kilòmetres; té 195 hab.

GABARRERA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les rosàcies; mena de roser bort quines flors son sencilles y quines branques son molt plenes de punxes. **Escaramujo, agavanzo, galabarda, rosal silvestre.** || GABARRERA.

GABARRO. m. Malaltia que ix a les potes de les cavalcadures. **Gabarro.** || m. Pedreta de diferents tanyans, comunament de color cendrós, que 's trova a la pedra picada. **Gabarro.** || Bullaroch de fil al teixit. Mal de coll de les gallines.

GABARRÒ. m. *Mar.* Mena de casco d'embarcació que serveix de cisterna. || Clauet molt curt y de cabota molt grossa. **Gabarrón.** || *Bot.* GUALDA.

GABARRÓS (Baumes de). *Orog.* Se troven en el terme de la Pobla de Lillet.

GABARROT. m. Tatxa de cabota grossa. **Tachuela.**

GABÁS. *Geog.* Poblet del dist. mupal. d'Unarre, prov. de Lleida.

GABASSA. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, bisb. d'Urgell, part. jud. de Benabarre; és al peu de la serra de la Carrodilla y té 208 hab.

GABATX. m. *Ter. ibicenh.* El pap d'un' au. **Buche de ave.**

GABELOT. m. *Ant.* GABELLOT.

GABELL. m. *Ter.* BRAÇAT.

GABELLA. f. Tribut, contribució. **Gabela.** || *Ter.* Feix d'espigues. **Gavilla.** || Botiga ont hi venen oli, bacallá y altres queviures. **Tienda de comestibles.**

GABELLOT. m. *Ant.* Recullidor de les gabelles. **Alcabalero.**

GABET. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Sant Cerní, prov. de Lleida. || *Hidrogr.* Riuet de la prov. de Lleida; neix a les montanyes de Sant Salvador de Toló; als tres kilometres se li junta 'l riu Abella y desaigua a la vora del Noguera Pallaresa, entre Sant Cerní y Llimiana. (V. ABELLA, RIU). || *Bot.* Nom ab que 's designa en alguns llochs al *Rhododendron*.

GABETA. f. Pastereta de fusta, que regularment serveix pera pastar guix, portar argamassa, etc. **Cuezo.**

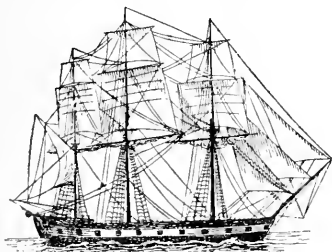
GABÍ. n. p. Gabino.

GABINET. m. Peça o quarto separat pera tractar algún negoci secret. **Gabinete.** || Peça reservada pera estudi y negocis particulars. **Gabinete.** || Lloch ont els curiosos coliquen y guarden ordenadament moltes preciositats de la naturalesa, com plantes, petxines, medalles, etc. **Gabinete.**

GABLET. m. *Arq.* Frontó triangular que forma dues linies rectes y acavament aèut, que ornamentava els edificis d'estil ojival. **Gablete.**

GABÓ. m. *Mar.* Cambra feta pera allotjament a la volta d'una galiota, a popa del rebost. **Gabón.**

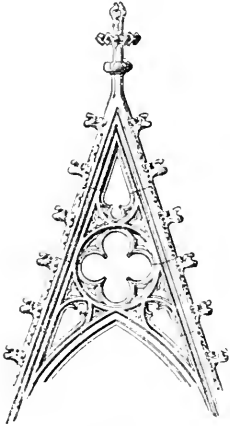
GABOLET. m. Mena de pastell petit en que en lloch de carn, s'hi posa crema, menjar blanc o alguna confitura. **Pastelillo, gloria.**

Gabarra

GABOLETERA. f. Eina pera fer gabolets. Cubilete, cubiletero.

GABRO. m. *Min.* Eufotida, roca dura de cristalliació imperleta, formada de feldespat y dialatge, que pertany als terrenos oíolífichs. Gabro.

Gablet

GABRONITA. f. *Min.* Silicat d' alumina, alcali, de color cendra fosch o verdós y brill brut, que ratlla difícilment el vidre. Crestallitja en prismes de sis cares y's trova en masses informes. Gabronita.

GADITÁ, NA. Natural de Cádiz. Gaditano. || Lo que pertany a aquesta ciutat espanyola. Gaditano.

GADO. m. *Ictiol.* Genre de peixos que comprèn el bacallá y altres. Gado.

GADOLINITA. f. *Min.* Silicat d' itria. Gadolinita.

GADOLL. Penca de

carn de contraband. Tajo, raja.

GADOLLAIRE. m. Qui ven carn de contraband. Gatunero.

GAEZA. f. *Ant.* ALEGRÍA, GAYESA.

GAFA. f. Peça de metall pera unir dues coses. Laña, grapa. || Al joch de billar, fusteta pera afiançar 'hi la mà, y jugar la bola qu' és a la tronera Gafa. || Ganga, propina.

GAFA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Pedra y Coma, prov. de Lleida.

GA FAR. v. a. AGAFAR.

GA FARRÓ. m. *Ornit.* Aucell molt petit, vert ab clapès grogues; té 'l cant monòton y poch armonios. || CANARI BORT o de MONTANYA. Verdecillo.

GA FESA. f. Paràtisis o contracció dels nirvis.

GA FET. m. Ganxet de filferro, etc., que serveix pera cordarse la roba. Corchete. || El d' or o altre metall, de forma elegant, que sol portarse a les capes y altres coses. Broche. || El de llautó o ferro ab que 's tanquen els llibres. Manecilla, manezuela.

GA FETA. f. Anelleta ont s' hi enganxa 'l gafet. Corcheta.

GA FFAROT (Jascinte). *Biog.* Advocat barceloní que escrigué sobre 'l monastir de Sant Pere de les Puelles en 1682.

GA GATA. f. *Min.* Pedra negra de la qualitat de la gaveta. Gagata.

GA GEA. f. *Bot.* Genre de plantes liliácies ab flors a mena de ombrela.

GA GETA. f. Engrut, rovell. Moho.

GA HNITA. f. *Min.* Varietat del aluminat de zench. Gahnita.

GA HÓ. m. *Bot.* Planta rastreira que arrela tant fondo que impedeix el llaurar. || Mena de dragó.

GA HUSAR. *Geog.* Poble del terme de Vilapriu, prov. de Girona; és format de cases escampades, dividides en dos grups nomenats de Gahusar de Dalt y Gahusar de Baix.

Gagea

GAHUSIA. f. Tonteria, ximplesa, poca solta.

GAI. *Ter.* Aranès. GAIG.

GAIG. m. *Ornit.* Aucell del tamany d' una cucala y d' un plomatge molt hermós compost de vert, roig, blau, blanc, negre y cendrós; els mascles tenen el color més viu que les femelles. Imita 'l cant dels altres aucells, y és tant aficionat a les aglans que se les envia senceres. Rendajo, arrendajo, gayo, gál-gulo. || — BLAN. *Ornit* GRALLA, XARRAIRE. || — BUTXÍ. *Ornit.* MARGASA, ESCANYA BRUXOT.

GAIX RES. f. pl. *Bot.* AGRASSONS.

GAL, A. adj. Lo referent a la Galia. L' antic habitant del mitjdia de França.

GAL, n. p. Galo. || *Ter.* GALET.

GALA. f. Vestit rich y alegre. Gala. || Gracia, garbo, Gala, garbo, bizarría. || Lo més escullit. Flor, gala. || Ballaruga, el fruit del roure. Agalla. || *Ant.* GLÁNDULA. || *Ter.* FESTA MAJOR. || FOGUERA.

GALA D' ALEP. Dita aixís del nòm d' aquesta ciutat: és negra, pesada y molt bona pera fer tinta. Agalla. FER GALA. fr. Gloriarse. *Hacer gala.*

FER GALA DEL SAMBENET. fr. Gloriarse d' haver fet alguna cosa dolenta. *Hacer gala del sambe: ito.*

LA GALA DEL NADAR ÉS SAVER GUARDAR LA ROBA. *Ref.* La gala del nadar es saber guardar la ropa.

GALAB o GALAF. *Biog.* Jueu nat a Lleida a mitjans del sigle XV, home respectat entre 'ls seus per lo lletrat, per sa expertesa en medicina y per sos coneixements en el llati. En aquest idioma va escriure una obra titulada: *Antidotarium*, estampada a França ab les obretes de Champer de *Triplixi disciplina*.

GALACTIRREA. f. *Med.* Secreció abundant de llet. Galactirrea.

GALACTIRREICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la galactirrea. Galactirreico.

GALACTITA. f. *Min.* Mena d' argila sabonosa que se desfá a l' aigua. Galactita.

GALACTOT, DA. adj. Que s' assembla a la llet. Galactoto.

GALACTÓFACH, GA. s. y adj. Que s' alimenta de llet. Galactófacho.

GALACTÓFOR, A. adj. Que condueix la llet de la glándula mamaria al mugró. Galactóforo. || *Med.* Que augmenta la secreció de la llet. || m. Instrument pera afavorir la lactancia. Galactóforo.

GALACTÓGRAF, m. Qui descriu els suchs lacteus. Galactógrafo.

GALACTOGRAFÍA. f. *Anat.* Part de l' anatomia que té per objecte la descripció de les substancies lletoses. Galactografia.

GALACTÓLECH. m. Metge que 's dedica a estudiar les malalties que afecten o vicien els suchs lletosos. Galactologista, galactólogo.

GALACTOLOGÍA. f. *Anat.* GALACTOGRAFÍA.

GALACTOLÓGICH, CA. adj. *Anat.* Lo que pertany a la galactologia. Galactológico.

GALACTÓMETRE, m. Instrument que serveix pera conèixer la qualitat de la llet. Galactómetro.

GALACTOPOIEDA. f. Facultat que tenen certes glándules de servir pera la elaboració de la llet. Galactopoyeda.

GALACTOPOSIA. f. *Med.* Tractament d' una malaltia per medi de la llet. Galactoposia.

GALACTÓPOT, A. s. y adj. S' aplica a la persona sotmesa a una dieta lactea. Galactópoto.

GALACTOSPONDI. f. Mena de libació que 's feia ab llet. Galactosponde.

GALACTOSIS. f. Elaboració o secreció per quin medi la sanch, el quilo o la linfa 's transformen en llet. Galactosis.

GALADA. f. *Ter.* Foguera de flames, còm les dels focs de Sant Joan o de Sant Pere. Hoguera.

GALADIES Y DE MAS (Manel). *Biog.* Erudít y advocat. Nat a Ripoll l' any 1807. Mort a Vich en 1884. Assessor del Vicari general de Vich, jutge de primera instancia distintes vegades. Va col·laborar en el *Diccionario geográfico universal*, d'en Bergnes de les Cases. És autor del llibre *Recuerdo histórico de la carretera de Barcelona a Vich*, etc. Tenia una bona biblioteca (5,000 vol.) y un monetari ben regular.

GALAMBRU. m. *Ter. Balear.* Aspecte, semblant, fatxa. Aire, catadura, fachia.

GALAMONA. f. *Ter. ibicench.* Goll del coll. Papera, bocio.

GALÁN, A. adj. Hermòs, garbós, airós. Galán, bizzarro. || Excel·lent, bo, còm: *galán vi. Buen, bueno, bello.* || Gran, còm: *un galán plat de vianda. Buen, bueno.* || Usat Irònicament. *Bello, hermoso.* || Qui vesteix ab netedat y compostura. Galán. || m. ENAMORAT, FESTEJADOR. || Qualsevol que a les comedies fa un dels papers serios, fora 'l barba. Galán. || adv. m. GALANTMENT.

GALANAMENT. adv. m. GALANTMENT.

GALANESA. f. Gala en fer o en dir les coses.

GALANET, A. adj. dim. Galancete.

GALANOI, A. adj. GALANET.

GALANT. adj. Atent, cortés, obsequiós, en especial ab les dames. Galante. || La dama que li agraden els galanteigs. Galante.

GALANTEIG. m. Festeig. Galanteo.

GALANTEJADOR, A. m. y f. FESTEJADOR.

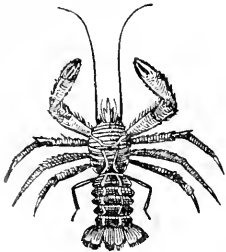
GALANTEJAMENT. m. GALANTEIG.

GALANTEJAR. v. a. Festejar. Galantear.

GALANTERÍA. f. Generositat, biçarrfa. Galanteria. || Expressió, obsequiosa y d'urbanitat. Galanteria. || La gracia y elegancia en la forma o figura de les coses. Galaneria, galanura.

GALANTMENT. adv. m. Ab bon modo. Bonitament.

GALANURA. f. Vistós, adorno o gallardia que resulta de la gala. Galanura. || Gracia, gentileça, donosura. Galanura. || *Fig.* Elegancia, gallardia en el modo d'expressar els conceptes. Galanura.

Galatea

GALÁPAT. m. *Zool.* Lo meteix que calápat en totes les seues significacions. Galápagu.

GALAR, v. a. Fer gala. Embellir.

GALARDÓ. m. *Ter. ibicench.* Espant, trastorn, disgust. Espanto, trastorno, disgusto. || GALLARDÓ.

GALARDONAR. v. a. GALARDONAR.

GALATEA. *Zool.* Genre de crustacis o decápots macruris, ab tres menes a les costes del Mediterrani. Galatea.

GALAX. m. *Bot.* Plantes ericacis de color roig fosch ab flors petites y blanques arrafimades, que 's conreen als jardins. Galax.

GALAXIA. f. Nuvolositat que apareix al mirar ab els telescopis, y que sembla constituir els elements de que 's formen els astres. Galaxia.

Galax

GALBANA. f. MANDRA.

GALBANO. m. Gonta d' un color blanch rogench, de gust agre y amarch, més blanca que la cera, que's treu d' un arbre del Cap de Bona Esperança, Àlrica del Sur. Gálbano.

GALBANÓS, A. Peresós.

GALBÍ, NA. adj. Color vert poma.

GALÇAR. v. *Art. y of.* Acció de fer galces. Machieubrar.

GALÇADOR. m. *Art. y of.* Eina còm un ribot, molt prima, pera fer galces; en un costat de la sola, fornina una púa que brota més que la falla.

GALCE. m. *Art. y of.* Rebaix en angle recte que 's fa al cantell d' una fusta, de manera que, ajuntantse ab un rebaix igual peró fet en la part contraria de altra fusta, les dues se cloguen restant en una meteixa superfície.

GALCERAN. *Biog.* Pintor del sigle XVI, nadiu de Catalunya. Era molt anomenat per les pintures fetes sobre vidre y al any 1571, va ésser cridat al Escorial pera treballar en les vidrieres que havien de col·locarse al monastir.

— (VICENTS). *Biog.* Gravador valenciá distingit. Nat a la capital l' any 1726 y mort en la meteixa l' any 1788. Deixeble d'en Ravanals y d'en Rovira. Ja gravava als onze anys y aviat va tindre fama. Travallá distintes làmines dels llibres: *Espéctaculo de la naturaleza, La Monarquía hebrea, La Escuela del Caballo*, vivint a Madrid, ont va mereixer ésser acadèmic de mèrit de la de Sant Ferrán, (1762). Retornat a Valencia, va gravar estampes notables, essent el total de la seua producció artística de unes seicentes làmines, de mides diverses.

— DE CASTRO D' ARAGÓ Y PINÓS (GASPAR). *Biog.* Comte de Guimerá. Escriptor y arqueòlech notable. Nat a Barcelona l' any 1584 y mort en 1638. Historiari y diputat. Va reunir una numerosa biblioteca y un museu escullidíssim. La seua abundor de manuscrits, obres rares, medalles, inscripcions, etc., ha fet perpetuar son recort en llibres doctes. Aquest comte era considerat un dels erudits d' Espanya y literat de válua. D' entre les distintes obres que va deixar escrites, citarèm: *Tablas demostrativas de los antiguos y modernos condes de Ribagorza; Inscripciones de memorias romanas y españolas antiguas y modernas; Sucesos de Antonio Pérez en el reino de Aragón; Exhortación a la canonización del rey don Jaime el Conquistador; Alfabetos generales de todas las naciones que le tuvieron particular y diverso de otros*, etc. *Corrección a la historia apologetica del reino de Navarra.*

— DE GALVEZ (FRA LLUIS). *Biog.* Prior del Monastir de Sant Geroni de la Murtra en el sigle XVII. Escrigué *Vidas de varios monges ilustres en santidad ó letras del meteix monastir.*

GALCERÁN. *Bot.* HERBA DE LA DISÍPULA.

GALCES. m. *Mar.* Post que hi havia dalt del pal de la goleta y també 'l mariner que s' hi posava de guaita. Galces.

GALDA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les ressedácies que s' usa pera tenir de groch; fa floretes grogues en forma d' espiga. Gualda.

GALDÁN. *Geog.* Caseriu del terme de Tous, prov. de Valencia.

GALDARES. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Serrallonga, depart. dels Pirineus Orientals.

GALDERICH. n. p. Galderico.

GALDIRÓ, NA. adj. Fart, folafre. Uragón.

GALDIRONS. GOJATS.

GALDIROT, A. adj. Fart.

GALDIROTERIA. f. Fartalencia, Hambre canina.

GALDÓS, A. adj. *Irón.* Lindo, bonito.

GALEA. f. *Med.* Mena de cefalalgia que s' exten per tot el cap. Gálea.

GALEANTROPIA. *f. Med.* Mania de la persona que's creu transformada en gat. Galeantropia.

GALEAÇA. *f. aum.* de Galea o galera.

GALEJAR. *v. a. Ant.* GALANTEJAR. || Obsequiar a algú ab salva. Festejar con salva.

GALEME. *m. Min.* Vas petit o forn d'afinació pera els metalls fins. Galeme.

GALENA. *f. Min.* ALCOFOLL. || Galena.

GALENA ARGENTIFERA. La que té argent. *Galena argentifera.*

GALÈNICH, CA. *adj.* Pertanyent a Galeni, al que segueix la seua doctrina i a la meteixa doctrina. Galénico.

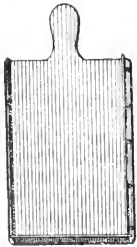
GALENISME. *m. Med.* Sistema y doctrina de Galeni y adhesió a la seua escola. Galenismo.

GALENISTA. *adj.* Qui segueix la doctrina de Galeni. Galenista.

GALENS (Joan). *Biog.* Relligiós franciscà balear, probablement natural de Menorca. Autor de: *Breu parlament de les virtuts dels antics filòsofs; Traducció dels prohems de les tragedies de Sèneca les quals son X.* y la traducció de la tragedia *Medea*; tot lo qual estava en un codix del segle XV que existia al Palau de Barcelona, a principis del segle XIX.

GALEOT. *m.* El condemnat a remar a les galeres. Galeote.

GALERA. *f.* Embarcació de vela y rem, la més llarga de carena y que calava menys aigua entre les de vela llatina. Galera. || Casa de correcció de dones. Galera.

Galera

|| Entre estampers post pera posar-hi les ratlles de lletres que compon el caixista. Galera. || Carro gran ab quatre rodes, regularment cubert ab una vela. Galera. || *Ant.* Navili gran, disforme, ben armat, mogut per vint y sis o més remers per banda, llarchs y pesats, maneats cada hu d'ells per sis o set homes asseguts a un meteix banch. Galera.

GALERA BASTARDA, MITJANCE-RA Y LLEUGERA. Noms que's do-

naven a les galeres segons llur capacitat y estructura. *Galera.*

GALERA OBERTA PER POPA. *Loc. naut. ant.* Galera de gran transport. *Transporte.*

AMENAR LES GALERES PRESSES AB LA POPA PRIMERA Y LES SENYERES ARROSSEGANT. *Loc. ant.* *Remolcar por la popa las galeras vencidas arrastrando por el agua sus pabellones.*

AÇOTS Y A GALERA. *Loc. met.* Denota la repetició continua d'una meteixa cosa, com menjar ordinari, cotidià. *Azotes y galeras.*

ENVIAR A GALERA. *fr. Met. fam.* Despedir a algú o per despreci o per no volerlo atendre en lo que diu o demana. *Enviar ó hacer ir al rollo.*

VESTE'N A GALERA. *Expr. fam.* Ab que's despedeix a algú ab despreci. *A tu tia que te dè para libros; anda ó vete á esparregar ó á feir espàrragos.*

Segell de La Galera

GALERA (La). *Geog.* Caseriu agregat a Gaya, prov. de Barcelona. || Poblet situat a la vora del Llobregat, mes avall de sa confluència ab el riu Mariés. || Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del riuet del seu nom, a prop del Ebre, y té 1,468 hab. || *Hidrog.* Cap de la costa N. de l'illa de Mallorca, format per un dels estreps del Puig Cornavaca. || — (CALA). Cala i llevant del Port de La Selva, prov. de Girona. || — (PLANA DE).

Orog. Plà que hi há entre 'l vessant llevant dels ports de Beceyt y 'l ponentí de la serra de Godall, entre Tortosa y La Cenja, prov. de Tarragona. Comprèn els pobles de La Galera, Santa Bàrbara y Mas de Barberans. || — (PUNTA DE LA). *Hidrog.* Punta de la costa de ponent de l'illa de Mallorca; és prop de Banyalbuñar || — (PUNTA DE LA). Punta de la costa SE. de l'illa de Menorca. || — (RIERA DE LA). Riera formada de diferents braços que baixen dels Ports de Beceyt, passen per La Galera y Santa Bàrbara y desaigua a la vora del Ebre, quasi devant de Campredó, prov. de Tarragona.

GALERADA. *f.* Entre estampers, composició que se posa a la galera. *Galerada.* || La càrrega que cap dins d'una galera. *Galerada.*

GALERAIRE. *m.* Qui governava la embarcació nomenada galera. *Galero.*

GALERER. *m.* Carreter que cuida d'una galera. *Galero.*

GALERETA. *f. dim.* Galerita.

GALERÍ. *m. Impr.* Post ab un llistó a la vora inferior y costat dret, ont els caixistes d'impremta hi posen les ratlles de la composició aixís que les van fent. *Galerin.*

Galeri

GALERIA. *f.* Peça llarga y espaiosa ab moltes finestres desde ont se descubreix molt de terreno. *Galeria.* || A les places fortificades, corredor format arch demunt de feixines y terra pera arriivar desde 'ls atachs a la bretxa. *Galeria.* || Corredor exterior y llarch, pera recreu o desaigo, que sol haver-hi a la banda de darrera de les cases. *Galeria* || Camí subterrani obert com medi de comunicació. *Galeria.* || Mena de taulat antic, forrat de pells, sota 'ls que s'hi posaven els sitiadors pera atancar a les muralles de les places assitiades. *Galeria.* || *Mar.* Balcó que's fá als barcos sobre la prolongació de la cuberta de popa. Balcón del alcázar, de popa, *galeria.*

GALERINADA. *f.* Galerí plè de composició.

GALERITA. *f. Ornit. Ant.* CUGULLADA.

GALERUCA. *f. Entom.* Insectes coleòpters fitòfachs, crismèlits, que ataquen les plantes. *Galeruca.*

Galeruca

GALES (Pere) *Biog.* Humanista famós, nat a Ulldecona l'any 1553. Va viatjar per bastants indrets d'Europa. L'any 1582 figurava entre 'ls membres de l'iglesia evangélica italiana de Ginebra, en quinta ciutat va ocupar la càtedra de filosofia durant cinch anys. Va exercir el professorat en distintes parts de França. Les seues doctrines reformistes no eren pas ben iguals a les calvinistes. Tenia extraordinaris coneixements en literatura grega y llatina. Molt erudit, bibliòfil y amic de les primeres capacitats de son temps. Dels seus llibres escrits sembla que no'n queda rastre. Va ésser pres a França com a huguenot (1593); internat a Espanya y mort a les presons de Saragoça mentres se'l processava. Cremat en imatge en Abril de 1595).

GALET. *m.* Broch petit del porró, canti, etc., per beure a raig. *Tubo, pico, gollote.*

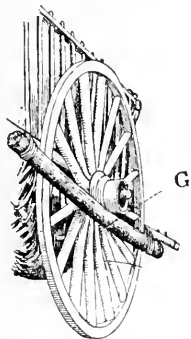
BEURE A GALET. *fr.* Beure alçant el canti, el porró, etcètera, y dirigint a la boca 'l rajolí que surt pel broch petit. *Beber á chorro ó á gollote.* || *fr. Met.* Pera expressar que's viu molt confiàt. *Beber del pilón.*

GALETA. *f.* Pá sense llevat y cuit dues vegades, que per la seua duració serveix pera proveir als

exèrcits y a les embarcacions, aixís com també per altres usos. *Galleta, bizcocho.*

GALFÓ. m. *Ter. ibicench.* Balda. Falheba.

GALGA. f. La femella del gos llebrer. Galga. || Barrot gros y llarch pera impedir que una galera o carro 's precipiti al baixar una pendent, entorpit el moviment de les rodes. Galga, freno. || *Mar.* Estaca que se clava devant d' una àncora, pera que no 's desaferrin les seues uncles quan el barco està amarrat per aqueixa. Galga. || Mida que 's marca a un llistonet, tronquet, pal a, etc., pera aplicar-la a la obra que 's fá a fi de que surti de la meteixa mida. Igual. || Planxa de ferre, acer o altre metall ab una o varies osques pera comprovar mides de gruix. || Peça de fusta o metall ab un tallat en forma d' escaire que, aplicat a la testa d' una barra o d' un filferre, per exemple, serveix per assenyalar llargaries de poca extensió a m da que van

GALGA: G, galga

tallantse. || Peça de ferre llarga que 's posa a diferents mides pera igualar els montants dels balcons, de les reixes y altres feines pèl istil. || Mena de llistó de ferre o fusta com també una barra rodona pera frenar el moviment de les rodes. Gleva de terra. || **MAMELLA.** || Mola de molí, beta de sabata.

GALGAR. v. a. Aplicar la galga a lo que 's fá pera que surti de la meteixa mida. Igualar.

GALGO. A. m. y f. Gos de caça molt corredor. Galgo. || *Met.* Se diu de la persona molt caminadora. Galgo.

GALGENY. A. adj. De raça galga.

GALGUES. f. plu. Els dos barrots que van penjats a cada costat de les rodes del carro.

GALÍ, NA. adj. De la Galia. És cognom catalá.

GALÍ (Francesch). *Biog.* Navegant notable del segle XVI. Va acreditar-se de bon mariner, fent viatges d' Europa a l' Amèrica y al Japó. L' arquebisbe y virrei de Mèxic, En Pere Moya y Contreras, va encarregarli cerques un port arracerat pera guarir-se les naus provinents del mar de les Indies. L' any 1582 va eixir d' Acapulco comandant dues fragates, anant a Manila y a Macao, estudiant bé les corrents envers les platjes d' Amèrica. Fent rumb a l' Est, va ovrir el Nou Continent, anant a abordar en el paratge ont després s' és aixecada la ciutat de Sant Francisco (14 Juliol, 1584). Volia completar el descobriment de Nova California y l' cambi de vírei va privarli. La relació oficial del seu viatge, caient el manuscrit a mans d' En Joan Hugues Van Linschten, a Goa, aquest va publicar-la en holandés, junt ab una obra seua del mar de les Indies, donades al públich l' any 1596, a Amsterdam. És una notable ressenya del Japó, que ha estat tradufda al anglés (1598), al Itali (1599) y al francés (1610).

— (FRANCESCH). *Biog.* Prebere, fill de Camprodon. Doctor en filosofia y lletres. Coautor de l' *Historia de Camprodon*, junt ab l' apotecari Morer, publicada a Barcelona l' any 1879. Va fundar y dirigir fins a la seua mort el Colegi Balmes. Durant molts anys havia estat mestre del collegi matoroní d' en Coll de Valldemia. Va morir a Barcelona l' any 1897.

— (GALDRICH). *Biog.* Advocat de Girona del segle XVII. Traduí varies obres del francés y del italiá.

— (GERONI). *Biog.* Escriptor barceloní del segle XVI, que escrigué sobre notaria.

GALÍ. *Geog.* Quadra del terme de Sant Martí de Sasgayoles, prov. de Barcelona.

GALIA. *Geog. fr. ant.* Nom que 's donava a la nació formada pels Gals, y que arribava en temps dels romans, més enllá del Ebre, estant dividida en Galia Narbonesa y Galia Tarragonina.

GALÍA. f. Preparació farmacèutica composta de nous de gales, de dàtils y mirabolans. Galia.

GALIANA Y FOLQUÉS (Miquel). *Biog.* Mestre de musica valenciá, nat a Ontenient l' any 1814 y mort a la meteixa vila en 1880. Deixeble d' En Mir y Baquero. Organer de la parroquia de Santa Maria en sa vila natal (1836 a 1839). A Valencia va treballar en les companyies del teatre Principal. Va anar a Madrid (1850), rebent la protecció del mestre Reart, y l' any 1859 entrava de mestre en el Conservatori, havent-hi ocupat distintes places. És autor del *Prontuario musical* (Madrid, 1858), del que s' han fet varies edicions. Va posar musica a les sarsueles *Los cazadores de Africa* (1859) y *Las damas de la camelia* (1861), representades a Madrid.

GALIB. m. *Mar.* Patró pera fer les codernes. Escuadra, gálibo. || m. *Arg.* Motllo en fusta o en ferre pera construir una volta, perfilar una motllura, etc.

GALIBAR. v. a. *Mar.* Treballar una peça de fusta arreglant-la al gálibo. Galibar.

GALICÁ, NA. adj. Pertanyent a les Galies. Avui s' usa solament parlant de l' Iglesia de França y del seu clero. Galicano.

GALICAR. v. a. Fer francés algún vocable d' altra llengua. Francesar, afrancesar.

GALICAT, DA. adj. Qui pateix mal gálích. Buboso, galicado.

GÁLICH, CA. adj. Francés. || m. Mal francés o veneri. Gálíco, bubas.

GALICINA. f. *Min.* Nom donat al titanat de ferro y a una varietat de sulfat nadiu de zench, que 's trova entre les runes d' algunes mines antigues. Galicina.

GALICISME. m. Manera de parlar propi y privatiu de la llengua francesa. Galicísimo. || Vocable o giro d' aquesta llengua introduit a un' altra. Galicísimo. || Us de vocables o giros francesos en distint idioma. Galicísimo.

GALICÓS, A. adj. Qui pateix de mal gálích. Galicoso, buboso, galicado.

GALIFARDEU. m. *Fam.* Agutíll, esbirro. Esbirro, porquerón, satèl·le. || Xicot gran y gros y dropo.

GALIFLOTA. f. *Ant. mar.* Expedició de comers que 's feia en galiots sense barcos mercants. Galiflota.

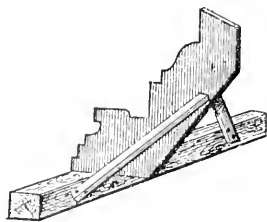
GALIFORME. adj. *Zool.* Que se sembla al gall. Galiforme.

GALIHUDA. f. *Íc íol.* Peix de mar de poch més de un metre de llarch; viu molt de temps fora de l'aigua; té tres ordres de dents, el cos rogench, clapat de pardo per les espatlles y blanch pèl ventre. Galeocane ó galea, can marino, galludo.

GALILEA. *Geog.* Aldea del terme de Puigpunyent (illa de Mallorca).

GALILEU, A. s. y adj. Natural y propi de Galilea, antiga població de Palestina. Galileo. || m. Nom donat per antonomasia a Jesús de Nazareth. Galileo.

GALIMA. f. El tauló que 's posa al forro de popa y proa.

Gálibo

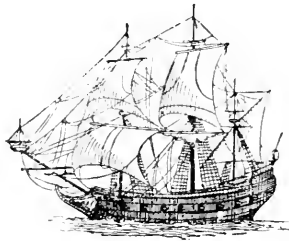
GALIMATÍES, m. Obscuritat en lo parlar o en l'escriure.

GALINDAINA f. Superstició, engany de bruixes. Brujeria, chucheria, baratija, lliana.

GALINDO DE VERA (Lleó). *Biog.* Polítich, advocat y escriptor. Nat a Barcelona l'any 1820. Mort a Madrid en 1889. Exercia 'l periodisme en els diaris carlins de més importància. Acabada la tercera guerra civil va abandonar la política, dedicantse als estudis jurídichs y als literaris, havent entrat a l'Acadèmia de la Llengua. Les seues obres, tant de política còm de dret, totes en col·laboració d' homes eminents, son força notables per sa forma y raonaments.

GALINDO (Fra Francesch). *Biog.* Famós predicador barceloní del segle XVIII. Publicà varis sermons.

— (P. NARCÍS). *Biog.* Escriptor piados del segle XVIII

Galió

GALINDOIA. f. Ter. y

GALINDOINA. f. Ter. GALINDOINA.

GALIO. m. Bot. APEGALÓS.

GALIÓ. m. Vaixell gran que no's movia sinó ab rems y veles. Galeón. || Cada una de les naus de gran port

que, surtint periòdicament de Cádiz, tocaven a Cartagena d' Indies y desde allí anaven a Portobelo. Galeones. || Herba medicinal que coagula la llet.

GALIOT. m. GALEOT. || *Ant.* Dim. de galera.

GALIOTA. f. Galera menor que constava de setse a vint rems per banda y un sol home per cada un; portava dos arbres y alguns canons petits. Galeota.

GALIPAU. m. Zool. ter. GALÁPAT.

GALIPODI. m. Reina de pi. Galipodio. || *Mar.* Mena de betúm que 's dona a algunes embarcacions. Galipodio.

GALIPOT. m. Trementina que ab la evaporació del oli essencial se solidifica als arbres; serveix pera falsificar la cera y fer ciris comuns. Miera.

GALISME. m. Sistema de les doctrines de Gall.

GALMÓ. m. *Ornit.* Aucell de mar de colors vins.

GALÓ. m. Teixit fort y estret. Galón. || Mesura inglesa que conté uns quatre porrons y quarta. Galón. || El distintiu de varis graus de la millicia, consistent en una o més tires de teixit del meteix nom, de llana, plata u or se-

Galó

gons la gerarquía. Galón. || Llenca de justa que hi há en alguns barcos a flor de aigua. Listón.

GALO. A. s. yadj.

GALOFERRIA. f. *Ant.* GALLOFRERIA.

GALOFRE (Baldomer). *Biog.* Pintor distingit; nat a Reus en 1854. Mort a Barcelona l'any 1902. Deixeble d' En Martí y Alsina. L'any 1838 va donarse a conèixer en l'exposició feta a Barcelona. Va pendre part en les oposicions de l'any 1873 (Madrid) pera guanyar la pensió a Roma per l'Acadèmia. Les seues obres se distingeixen per la coloració viva y animada; tenen la individualitat del seu autor, influït per l'escola fortuniana. Sentia predilecció pels temes espanyols y italians.

— Y COMA (JOSEPH). *Biog.* Artista y escriptor de art. Nat a Barcelona l'any 1819; mort en la meteixa l'any 1877. Començá 'ls estudis a Lotja, continuantlos a Italia. El Sant Pare Pius IX, (1847) va demanarli dos quadros; l'un pera 'l rei de Sardènyia y l'altre pera l'emperador de Russia. Ell va ésser el primer artista que pintá la figura de Pius IX, essent el quadro portat en triomf pèl poble y exposat tres dies en el Corso. Tornat a Barcelona en 1849, va exposar obres seues, de les quals la més important és la *Entrada triomfal de Nàpols d' Alfons V d' Aragó*.

GALOMANIA. f. Pruitja d'imitar tot lo qu'és francès. Galomania.

GALOMANIÀTICH, CA. s. y adj. Qui té la galomania o lo que n'és propi. Galómano, galomaniaco.

GALONAR. v. a. Guaruir, posar galons. Recomensar.

GALONAT, DA. adj. Se diu dels animals que tenen escates o ratlles disposades en forma de galó. Galonado.

GALONAIRE. *Com.* Qui fá o ven galons. Galonero.

GALONEJADOR, A. adj. Qui galoneja o ribeteja. Galoneador.

GALONEJADURA. f. Treball o adorno fet ab galons. Galoneadura.

GALONEJAR. v. a. Guarnir o adornar ab galons els vestits o altres obgecles. Galonear. || Ribetejar les sabates. Galonear.

GALONER, A. s. Que té per ofici fer o vendre galons. Galonero.

GALONIEL. m. dim. Bastoncillo.

GALOP. m. Moviment del cavall, major que 'l trot. Galope. || Cert ball preceptat a modo de correguda. Galop.

AL GALOP. m. adv. A galope.

GALOPADA. f. La distancia que 's corre a galop. Galopada

GALOPANT. adj. y p. a. Que galopa. Calificatiu de lo que va depressa, còm: *tisis galopant*.

GALOPAR. v. n. Anar a galop. Galopar, galoppear.

GALOPAT, DA. p. p. Galopado.

GALOPEIG. m. Acció de galopejar. Galopeo.

GALOPEJAR. v. a. Galopar.

GALOPIT, DA. adj. Malaltic.

GALOTXA. f. *Ant.* ESCLOP, CALÇAT. || *Ter.* FLETXA, 2.

GALOTXER. m. Qui fa o ven galotxes. Galochero.

GALS. m, pln. Els aborígens del Mixdia de França y part de Catalunya.

GALSERA. m. y

GALSERÁN. m. Bot. Mata de la fam. de les esmi·làcies; té de 60 a 80 centimetres d'alçada, s'assembla al boix y és corretjosa y difícil de rompre 's; té les fulles punxagudes, picantes, nervioses y amargues, al mitg de les quals s'hi fa una boleta vermella còm una cirera; l'arrel és bona pera llevar les obstruccions interiors del cos, pera mal d'orina, hidropesí, aliacrà, etc. Brusco, rusco, mirto silvestre, acebo pequeño.

GALTA. f. Part de la cara desde 'ls ulls y polsos fins a la barba. Mejilla, carrillo.

A PARAR GALTA. f. Ter. A FIAR.

GALTES DE PA TOU O DE RAL, DE TROMPETER. *Expr.* S'aplica a qui té moltes galtes. *Carrillos de monja boba, de trompetero, de fiaón.*

BATRE LES GALTES. fr. Bofetejar. Abofetear, sope-tear, cruzar la cara. || *Met.* ATURDIR.

BEGUT DE GALTES. Magre de cara. *Chupado.*

FER TORNAR LES GALTES ROGES. fr. Avergonyir. *Sonrojar, poner las orejas coloradas.*

GALTADA. f. *Ant.* BOFETADA.

GALTADA. f. *Ter. ibicnch.* Bofetada. Bofetada.
GALTAPLE, NA. adj. Molletudo, mofletudo, ca-
 rrilludo.

GALTER. m. Coxi petit que 's posa demunt dels
 altres del llit pera major comoditat. Acerico.

GALTERA. f. *Med.* Botoinó, minova, tumor que 's
 fa entre la orela i la gargameilla. Papera, pàpula.

GALTUT, DA. adj. Qui té les galtes grosses y
 abultades. Carrilludo, mofletudo.

GALVANA. f. *Ter.* Droperia, poques ganes de tra-
 vallar.

GALVANIACIÓ. f. Acció y efecte de galvanitzar
 o de galvanitzarce. Galvanización.

GALVANIADOR, A. s. y adj. Que galvaniza. Gal-
 vanizador. || Propi pera galvanitzar. Galvanizador.

GALVANIÇAR. v. a. Cobrir un metall ab una lleu-
 gera capa d'un altre per medi dels procediments
 galvànics. Galvanizar. || Exposar un cos a l'acció
 del galvanisme. Galvanizar.

GALVANIÇAT, DA. p. p. Galvanizado.

GALVÁNICH, CA. adj. Pertanyent al galvanisme.
 Galvánico. || Epítet que 's dona al fluit elèctric de-
 sarrollat pèl contacte. Galvánico.

GALVANISME. m. *Med.* Propietat d'excitar per
 medi de varetes de coure o zenc, moviments espas-
 mòdics als nervis y muscles. Galvanismo. || Electri-
 citat que 's desrolla quan se posen en contacte dos
 cossos conductors. Galvanismo.

GALVANODERM. m. *Med.* Aparell mecànic contra
 l'asfíxia. Galvanodermo.

GALVANOMAGNETICH, CA. adj. Referent al gal-
 vanisme y magnetisme. Galvanomagnético.

GALVANÒMETRE. m. Instrument pera conèixer
 la quantitat del fluit galvànich. Galvanómetro.

GALVANOMETRÍA. f. Tractat de la medició del
 fluit galvànich desrollat a un cos. Galvanometría.

GALVANOMÈTRICH, CA. adj. Lo concernent a
 la galvanometria. Galvanométrico.

GALVANOPLASTIA. f. Art d'aplicar els procedi-
 ments galvànics a la plàstica, traient copies metà-
 líques dels motllos preparats convenientment. Gal-
 vanoplastia.

GALVANOPLASTICH, CA. adj. Lo que és execu-
 tat per medi de la galvanoplastia.

GALVANÒSCOP. m. GALVANÒMETRE.

GALL. m. *Ornit.* Au casolana, el mascle de les
 gallines. Gallo. || Nom propi d'home. Gallo. || *Ictiol.*
 Peix de mar d'uns 40 centimetres de llarch, ab l'ale-
 ta de la esquena semblanta a la cresta
 del gall. Gallo. || *Ter.* ONADA, BULL.

|| m. *Mus.* Punt que xiscla fora del to,
 y per consegüent desagradable. Pifa.

|| *Naut.* Bandereta clavada a un suro
 que flota al cap de l'ossera pera in-
 dicar el punt ont és calada la peça
 tercera. || *Arquit.* El que se posa per
 acavament dels panells. || *Bot.* Grill
 de taronja. Ferla de nou. || Gra de
 blat de moro esclatat ab foch.

ALTRE GALL LI CANTARIA. *Loc. fam.*
 Denota que seria millor la sort d'algú.

OTRO GALLO TE CLANLA.

ARROÇ, GALL MORT Y GALLINA MOR-
 TA. *Expr. fam.* Se diu d'algún menjar
 abundós. Arroz y gallo muerto.

CADA GALL CANTA AL SEU GALLINER.
Ref. Denota que cada hu mana a casa
 seua. Cada gallo canta en su muladar.

DOS GALLS EN UN GALLINER NO CANTAN BÉ O NO
 POT ÉSSER. *Ref.* REGNE Y CASAMENT, etc.

FER GALLS O UN GALL. *Pifiar.*
 FER GALLS EL CLARINET. *Mus.* Xisclar fora de to.
 Recharinar.

GALL FABÉ. *Ornit.* PUPUT.

JA NO SE'N CANTA GALL NI GALLINA. *Ref.* Explica
 que hi há molt temps que s'ha fet o ha passat alguna
 cosa. *Estar olvidado; ya no se habla de eso; murió ya
 la madre que la parió; es cosa del otro jueves.*

POSARSE CÒM UN GALL. fr. Enfurismarse, ensuper-
 birse. *Tener mucho gallo, emboltijarse, ponerse tan
 alto, echar el bodegón.*

PUJA MÉS EL FARCIMENT QUE 'L GALL. fr. *Met. Ajo
 de Valdestillas, vale más la salsa que los caracoles.*

QUI TOT SOL MENJA 'L SEU GALL, SOL ENSELLA 'L SEU
 CAVALL. *Ref.* Ensenya que qui no fa res pèls altres,
 no trova qui fassí res per ell. *El que solo come su
 gallo, solo ensilla su caballo.*

GALL (Cova del). *Orog.* En el terme d'Hostalets
 de Bús. || — (COLL DEL). *Orog.* En el Llobregat, més
 amunt del Pont de Reventí. || *Orog.* Nom topografic
 de molts indrets de montanya. || — D' ALCONASE. *Hi-
 drog.* Illot de la banda N.O. de l'illa de Mallorca,
 prop de Lluch-Alcari.

GALLA. f. Agalla.

GALLADURA. f. Taca roja que tenen els rovells
 d'ou que han estat fecundats pèl gall. Galladura.

GALLAR. v. a. Muntar el gall a la gallina. Gallar,
 gallear.

GALLARDA. *Impr.* Lletra d'imprempta més petita
 que 'l breviari. Gallarda. || FESTA. || (COLLE DE LA).
Orog. En el nervi de serra, després de la carena, que
 separa les valls d'Asols y de Rús, en la conca su-
 perior del Llobregat.

GALLARDAMENT. adv. m. Ab gallardia. Gallar-
 damente.

GALLARDEIG. m. Acció de gallejar. Gallardeo.

GALLARDEJAR. v. n. Mostrar biçarría. Gallar-
 dear.

GALLARDET. m. Faixa volant que acaba en pun-
 ta, y 's posa a les naus o a qualsevulla altra part en
 demostració de regositg. Banderola, gallardete,
 grimpolas.

GALLARDETADA. f. *Mar.* Senyal que fa 'l gene-
 ral d'una divisió, desaprovant alguna maniobra. Gal-
 lardetazo.

GALLARDÍA. f. Desembarç, biçarría en el maneig
 principal del cos. Bizarría, gallardia. || Esforç y se-
 renitat. Gallardia, arresto.

GALLARDÓ. m. Premi, recompensa, retribució.
 Galardón.

GALLARDONADOR, A. m. y f. Qui gallardona.
 Remunerador, galardonador.

GALLARDONAR. v. a. Recompensar, remunerar,
 premiar. Galardonar.

GALLARET. m. *Met.* Jove de poch judici. Gallito.
 || *Bot.* FUM DE TERRA. || La noya vanitosa.

GALLARETS. pl. *Bot.* Herba de la família de les
 escrofulariacies, que té un gust amargant y fa certa
 pudor que deixa de sentirse quan la planta és seca.
 Linaria oficial. || També s'anomena aixís la MARE-
 SELVA. || *Ter.* ROSELLA. || Vanitat, presumpció, super-
 bia. Penacho, ventolera.

TINDRE 'LS GALLARETS AL CAP. fr. *Fam.* Pera indi-
 car que algú és molt vanitós. *Tener ventana al cierzo.*

GALLART, DA. adj. Biçarro, galán Gallardo. ||
 Animós. Gallardo. || Excel·lent, còm: *pensament gal-
 lart.* Gallardo.

GALLART (Arnau). *Biog.* Abat perpetua de Po-
 bleç desde l'any 1229 fins al 1231, en que va passar
 a ésser bisbe de Agen y després arquebisbe d'Aix.
 Va morir en l'any 1257.

GALLDINDI. m. *Ornit.* Au casolana de l'Amèrica
 Septentrional y aclimatada a Catalunya; té més de
 60 centimetres de llarch, les plomes de diferents co-
 lors y la seua carn és molt estimada. Pavo, galli-
 pavo.

Gall de panell

GALLECHS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Mollet, prov. de Barcelona.

GALLEDA. f. Poal de fusta pera treure aigua d'un pou. Cubo, pozal.

FICÀ 'LS PEUS A LA GALLEDA. fr. *Fam.* Se diu de aquell que volent fer mal a un altre se'n fa ell meiteix o dona un judici disbarretat d'alguna cosa.

GALLEGA. f. Mena de gambet ab caputxa, que usen els serenos, mariners y gent del camp. Gallarua. || Capsa de tabach en figura de carabaça vinatera, pera ensumar. **Fusique.**

GALLEGADA. f. Colla de gallechs. Gallegada. || Ball propi dels gallechs. Gallegada.

GALLECH, GA adj. Natural de Galicia. Gallego. || Lo pertanyent a aquesta regió d'Espanya. Gallego.

GALLEGO, A. adj. GALLECH.

GALLEJAR. v. n. Alçar la veu ab amenaces; fer el valent. Galllear. || *Met.* Sobreixir entre altres. Galllear.

GALLE Y BELTRAN (Joseph) *Biog.* Pintor valencià, nat l'any 1825. La reina Cristina (1843) va obtindreli una pensió y va guanyarne un'altra en oposicions. Va dedicarse principalment a la pintura al tremp, havent deixat obres al fresch en moltes iglesies de Valencia y en cases particulars. També treballava la pintura al oli, que se'n conserven bastantes a la seua terra. De retrats va pintarne més de vuitanta, d'homens notables tots ells, ab molta traça. Darrerament se dedicava a la escenografia, ab èxit.

GALLERA. f. Gavia de galls. || Lloch de lluita de galls. || Ganes de gallicar o fer el valent.

GALLERET (Bauma del). En en terme de Fígols.

GALLES (Cova de les). En el terme de Llimiana.

GALLET. m. dim. Gallito. || Peça de la escopeta que pega sobre 'l pistó y 'l inflama.

GALLETA. f. *Ter. del camp de Tarragona.* Galleda.

GALLETADA. f. *Ter. del camp de Tarragona.* Lo que cap en una galleta.

GALLETS. m. pl. *Bot.* MARESELVA.

GALLEUDA. *Geog.* Caseriu del terme de Gabarra, prov. de Lleida.

GALLÍ o GALÍ (Lleonart). *Biog.* Metge distingit, natural de Tarragona. Mort en 1830, als setanta nou anys. És autor d'alguns treballs professionals ben curiosos. Ademés d'home científich era enginyós, havent inventat uns llits y calires especials, que va donar a conèixer l'any 1795 al final del seu llibre: *Nuevas indagaciones sobre las fracturas de la rótula*, etc. Era metge del rei, de les guardies reials y membre d'Academies.

GALLIASSA. f. La més gran de les embarcacions de remys y veles que s'usaven antiguament; tenia arbres, artimó, mestre y trinquet. Galeaza.

GALLIFA. adj. Flach, fluix, cobart. Qui vol alçar el gall y després cedeix. || GALLOFA. || Una planta.

GALLIFA (Joan). *Biog.* Relliós patriota, mort heroicament en el cadafalch el dia tres de Juny del any 1809, en els glacis de la Ciutadella, durant la dominació francesa. Conspirava pera deslliurar a Barcelona del jou toraster y va ésser traïdorament enganyat y prè, junt ab sos companys de martiri

Pou, Navarro, Aulet y Massana. A Barcelona no 's va trovar butxlí pera executar la sentència, que varen complimentar els presidaris Aznar y Sanchez, baix promesa de llivertat. Havia nascut a Sant Boy de Lluçanès.

GALLIFA (Sant Pere de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Terrassa; és a la vora del riu Ripoll y té 235 hab. || — (Y ROCACRESPA). Quadres del part. jud. de Vilafranca del Penadès.

GALLIFORM. adj. Que té la forma de gall. Galliforme.

GALLIGANS. *Hidrog.* Riuet de poch curs però de molta pendent, que desaigua a la vora del riu Onyar, dins de Girona.

GALLIHUDA. f. *Ictiol.* Vegis GALIHUDA.

GALLIMARSOT. m. *Fam.* Dona que té les maneres y costums propies dels homes. Marimacho.

GALLINA. f. *Ornit.* Au casolana que pon els ous y 'ls cova. Gallina. || m. y f. *Met.* Cobart. Gallina, gallinoso, llebre.

GALLINA CEGA. *Ornit.* Aucell. BECADA, RASCLA, RASCLÓ.

AJAURE'S AB LES GALLINES, Y ANAR AL LLIT O A JÒCA A POSTA DE SOL COM LES GALLINES. fr. Anarhi molt dejorn. *Acostarse con las gallinas.*

LA GALLINA PUNICANA PON UN OU CADA SETMANA. Joch de nois que iornen rotllo ab les cames exteses; qui governa 'l joch és al mitg, y diu: «la gallina punicana pon un ou cada setmana: ne pon un, ne pon dos.» pujant fins a vuit, retirantse llavors la cama a qui li toca aquest número, repetintse aquesta operació fins que queda un sol peu, y aquell de qui és aquest, paga la penyora. *La pavada pone huevos á manadas.*

LA GALLINA VELLA FA BON CALDO. *Ref.* Denota que la intelligencia y práctica son a propòsit pera desempenyar alguna cosa. *Buey viejo, surco derecho; la vieja gallina hace gorda la cocina.*

MÉS VAL PA AIXUT AB AMOR, QUE GALLINES AB RUMOR. *Ref.* *Más vale carnero en paz que no pollos con agraz.*

QUAN PIXIN LES GALLINES. *Loc.* Negativa d'alguna cosa. *Cuando meen las gallinas.*

VAL MÉS PARDAL EN MÁ QUE GALLINA VOLÁ. fr. Pera remarcar la importancia d'una cosa ab altre.

VISCA LA GALLINA Y VISCA AB SA PEPIDA. *Ref.* Aconsella que no's deuen curar radicalment certs mals habituals quan hi ha perill de la vida al ferho. *Viva la gallina y viva con su pepita.*

GALLINÀÇ. *Orog.* Cim del Conflent, al fons d'una barrancada.

GALLINAÇA. f. Fém de la gallina. Gallinaza. || *Min.* Certa mena de basalt negrench de molta duresa, qu'admet puliment pèl frech. Gallinaza. || — D'AIGUA. *Ornit.* FOTJA. || — *Orog.* Serra del Canigó.

GALLINACI, A. adj. Pertanyent a la gallina. Gallináceo. || f. pl. *Ornit.* Família d'aus ab dues membranes curtes entre 'ls tres dits anteriors, y un sol dit a la part posterior. Gallináceas.

GALLINADA. f. *Ter. vulg.* Moltes gallines. || Menjada de gallines. || Gallinaça.

GALLINARI. m. Entre 'ls antics el criat que cuidava del corral de les gallines.

GALLINAIRE, RA. m. y f. Qui trafica en gallines. Gallinero || Qui ven carn de gallina. Gallinero.

GALLINAMENT. adv. m. *Ant.* COBARDAMENT.

GALLINÉ. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. d'Orcau, prov. de Lleida.

GALLINER. m. Lloch ont s'hi crien les gallines. Gallinero. || Lloch ont s'hi junten moltes dones, com: *el galliner del teatre.* Cazueta, gallinero. || **GALLINAIRE.** || *Ter.* *Blanes.* Banch que hi ha a popa d'un falutxo, pera guardar la vaixela d'a bordo.

AVALOTAR EL GALLINER. fr. Torbar la pau. *Alborotar el palomar, el cortijo.*

Segell de Gallifa

Joan Gallifa

GALLINERA (Riera de). *Hidrog.* Neix al S.O. de la serra de Azalor, prov. d'Alacant, passa per Patró, Beniati, Benirrama y Forná, del part. jud. de Pego, y entra en el de Gandía, desaiquant al mar a Oliva, no lluny de Valencia. || — (SERRA). *Orog.* Serra de 2,628 met. d'alt., al vessant francès del Pirineu, entre les rieres de Carança y de la Portella, afluentes de la vora del riu Tet (a tramontana de la encontrada de Camprodon). || — (VALL DE). *Geog.* Vall de la prov. d'Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Pego; comprèn les deu poblacions de Alcúdia, Alpatró, Beniati, Benicivá, Benimarve, Benirrama, Benisill, Carroja, Lombay y Sant Miquel, que reuneixen entre totes 1,955 hab. És a mitjorn de la serra d'Azalor y és regada d'Oest a Nordest per la riera de Gallinera.

GALLINERÍA. f. Munió de gallines. *Gallinéria.* || *Met.* COBARDIA. || Lloch ont hi venen gallines. *Gallinéria.* || Art de criar gallines.

GALLINÉS. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Vilademuls, prov. de Girona; té dos caserius: La Bruquera y Les Barraques.

GALLINET, A. adj. Qui sempre s'está arrupit ab por.

GALLINETA. f. dim. Gallinita.

GALLINETA. f. *Zool.* Au de l' familia de les tòldides anomenades poiles d'aigua. *Gallinada.* || *Ictiol.* RAT.

GALLINETA DE LA MARE DE DEU. *Entom.* Marieta, insecte del tamany d' una mosca, ab elictres vermells ab pichs negres. *Cochinilla.*

GALLINIVOR, A. adj. *Zool.* Qui menja gallines. *Gallinivoro.*

GALLINUDA. f. *Ictiol.* Gallihuda.

GALLISSÀ (Antoni M.^o). *Biog.* Arquitecte que va néixer a Barcelona a 9 de Septembre de 1861 y va morir'hi a 17 d' Abril de 1903. Va projectar y dirigir algunes de les obres remarcables del modern renaixement arquitectònic de Catalunya,

entre elles la Masía Garcia de Vallirana, una de les cases més elegants de camp a Esplugues, les de Gomis, y Siscar, monuments funeraris de les famílies de Tarrats, Guardiola y La Riva, l' altar de la Santíssima Trinitat a la iglesia de Santa Maria del Mar a Barcelona, etc. Va deixar ben sentada la seua reputació d'intelligent als motius decoratius que esmenten

el seu acert en aquest difícil ram del art, devent recordarse la decoració del carrer de Ferrán estrenada quan les festes de la Mercè de 1902, y les senyeres del Orfeó Catalá, y dels somatens de Vich y de Vilafranca. Catalanista convençut, va pendre part activa en la organisació d'importantes agrupacions y va ésser un dels presidents més laboriosos de la Unió Catalanista.

— Y COSTA (LLUCIÀ). *Biog.* Jesuïta viguetá, nat'l'any 1731; mort a Vich en 1810. Era home molt erudit y en és no solqament en bibliografia sino també en les llengües orientals y les d'Europa. El cardenal Mattei va presentarlo a Pius VII com l' home més savi de

Europa. L' emperador Napoleon I va ferlo dire, tor de una biblioteca que volia fundar a París. Entre ses obres escrites hi figuren una vida y uns comentaris, relatius al savi catalá en Joseph Finestres, publicades l' any 1802.

GALLÓ. m. *Ter.* GRILL DE LES FRUITES. || *Arquit.*

L'adorno que's posa al quart bocell del capitell dòric. *Gallón.*

GALLOF, A. adj. Qui busca escuses pera no treballar. *Gallofo, gallofero, follón, tunante, zangandungo, zanguango.*

GALLOFA. f. *DIETARI.* || Menjar ordinari. || *FARRO.* || La sopa inferior que se dona als pobres.

GALLOFAMENT. m. *Ant.* EMPOLTRONIMENT.

GALLOFEJAR. v. n. Fer el gallof. *Haraganear, gallofear, holgazanear, tunar.*

GALLOFER. m. *Bot.* CART DE MARIA. || Mendicant.

GALLOFERA. f. *Bot.* BOIXAROLA.

GALLOFERÍA. f. Falta d' aplicació al treball, desidia. *Haraganeria.*

GALLOFOL. s. y adj. GALLOFO. || Mendicant.

GALLOFRE. adj. *Ter.* Drogo.

GALLOGINA. f. Gallina que canta com un gall.

GALLS. m. plur. Les bombolles que fa l' aigua quan bull. || Les notes o veus falses en un cant.

GAM. m. *Zool.* Gamba. Daina.

GAMA. f. Taula ab l' auxili de la qual s' ensenya la entonació de les notes musicals *Gama.* || Escala musical. *Gama.* || — DELS COLORS. *Pint.* Nom que's dona a cada serie de colors classificats per graduació natural y per tons successius. Hi ha games de colors forts, fluixos, neutres, etc. Comprenen els set colors del prisma y totes les gradacions que pot haverhi entre ells. *Gama de colores.* || f. Conjunt, juntura. Visió armònica de varie; coses.

GAMARÓGRAF. m. Qui coneix la gamarografia o escriu sobre ella. *Gamarógrafo.*

GAMAROGRAFÍA. f. Part de la zoologia que tracta de les petxines y dels crustacis. *Gamarografía.*

GAMAROGRAFICH, CA. adj. Lo que té relació ab la gamarografia. *Gamarógrafo.*

GAMARÒLECH. s. y adj. Naturalista que tracta de les petxines y 'ls caragols. *Gamarólogo.*

GAMAROLOGÍA. f. Ciencia que tracta de les petxines y 'ls caragols. *Gamarología.*

GAMAROLÒGICH, CA. adj. Lo que 's refereix a la gamarologia. *Gamarológico.*

GAMARÚS. m. *Ornit.* Au de presa, nocturna, d'uns 40 centimetres de llargada, que s' nodreix quasi bè exclusivament de rates de camp y altres rosegadors. *Zumacaya.* || *XIVECA, DUCH* || *Met.* TALÓS, TONTO. || *Bol.* Nom ab que 's designa en la comarca de la Selva una especie de bolet del genre *Polyporus.*

GAMARRA. f. Corretja del aparell d' un cavall.

GAMARRES. f. plur. CORRETJAM.

GAMBA. f. *Fam.* Cama llarga. *Zanca.*

TINDRE BONA GAMBA. fr. *Fam.* Se diu de qui camina molt depressa. *Tener pies.*

GAMBA. *Zool.* Nom vulgar de un crustaci, semblant a un petit llagostí. || *Ornit.* Aucell del genre *Limosa.* || — (ROJA). BARJA, TATERLA. || — (NEGRA). Au que viu prop dels aiguamolls y s'alimenta de moluschs y insectes aquaticis. *Caballero artequin.*

GAMBADA. f. *Fam.* CANADA. || Pas llarch. *Zanca-da, francada, franco.*

AB DUES GAMBADES. m. adv. AB QUATRE SALTS.

GAMBALADA. *Ter.* *Blanes. Naut.* S' apropia a cada moviment de vaivé del embol.

GAMBALEJAR. v. a. Permutar, baratar.

GAMBALETA. *Ter.* *Blanes. Naut.* Nom que's dona al embol.

GAMBALS. m. pl. GRILLONS.

CURT DE GAMBALS. fr. *Fam.* Tindre poch coneixement. *Ser de cortos alcances, zoquete, zopenco.*

GAMBAR. v. n. Caminar ab pas expedit. *CAMPÀR-SELA.*

Antoni Gallissà

Galló

GAMBAT. adj. *Mar.* Calificació del clau o pern que 's decanta al clavirou. **Gambado.**

GAMBAYROT, A. adj. **GAMBIRET.**

GAMBEJAR. v. n. **CAMEJAR.**

GAMBERA. f. *Ant.* Armadura antiga de la cama, mena de bota d'acer. **Greva, camillera.**

GAMBET. m. Capot sense valona y ab mànegues que s' usava molt a muntanya. **Anguarina.**

GAMBETA. f. *Zool.* Cabra feréstega. **Dayna.**

GAMBIRÓT. m. Nom que 's dona als nois o joves entremaliats y de poch judici. **Saltabarrancos, saltabardales, saltaparedes, trincapiñones.**

GAMBIT. m. Jugada dels escachs que consisteix en avançar els peons de les agulles després d' haverlos fet ab els del rei y la reina. **Gambis, gambito.**

GAMBOTA. f. *Mar.* Cada un dels troços de fusta curts calats a espiga per llurs peus a la peça principal pera formar la volteta de popa o pera sostindre, com columnes, els braçals de proa. **Gambota, gambeta.**

GAMBUIX. m. Caputxa fina ab que 's cobreix el cap als nats de poch; els hi tapa tot el cap, deixant veure no més que la cara, y se 'ls hi subjecta a la faixa pera que no puguin bellugarlo. **Gambuj, gambo, capillo, gambujo, gambux.**

GAMBÚS, A. adj. *Ter.* Qui té les cames llargues.

GAMELL. m. Camell.

GAMETRIA. f. Endevinació per medi dels anagrames.

GAMFANÓ. m. Bandera d' iglesia o d' ordre civil. **Gonfalón.**

GAMI. m. *Vet.* Escròfuls del bestiar de llana. **Gamino.**

GAMMARRO. m. *Ictiol.* **CRANCH.**

GAMÓ. m. *Ter. Bot.* **PORRAÇA.**

GAMOPÉTAL, A. adj. *Bot.* Format per la soldadura de varis pètals. **Gamopétalo.**

GAMOPETALIA. f. *Bot.* Estat de la flor que té un periant que s' ha soldat, constituint una sola peça. **Gamopetalia.**

GAMOSÈPAL, A. adj. *Bot.* Format per les soldadures de varis sèpals. **Gamosépalo.**

GAMOSEPALIA. f. *Bot.* Estat d' una flor en que els sèpals o fulletes del càlcer s' han soldat o unit. **Gamosepalia.**

GAMÓSTILO. m. *Bot.* Que té l' estil format per la soldadura d' altres. **Gamóstilo.**

GAMOT Y LLURIA (Joseph). *Biog.* Escultor distingit, deixeble d' en Nobes; natural de Barcelona. Morí jove, l' any 1890. Havia cursat a Llotja. Va fer diverses estàtues pera la cascata del parch de Barcelona y pera 'l monument a Colon. *Los Remordiments de Cal,* estàtua en guix; *L' amor cremantse les ales* y algunes testes, que 's guarden a Barcelona justifiquen el bon concepte que mereixia en Gamot

GAMUÇA. Cabra feréstega. **Gambeta.** La seva pell.

GAMUCITA. f. *Min.* Mineral molt raro, compost de silicat y aluminat de ferro al estat d' hidrat. **Gammucita.**

GAMUT. m. *Bot.* Filament que tenen les cames de les plantes. **Gamuto.**

GANA. f. **Apetit, desitg, voluntat d' alguna cosa.** **Gana.**

DE BONA GANA. m. adv. Ab gust, ab voluntat. *De buena gana.*

DE MALA GANA. adv. m. Sense voluntat, ab impaciència. *De mala gana.*

GANA DE DESTRALER. fr. *Fam.* **Hambre canina.**

EL BOU TIRA L' ARADA, MES NO DE BONA GANA. *Ref.* *El buey trava el arado, más no de su grado.*

NO 'M DONA LA GANA. *Expr. fam.* No v.lli. *No me da la gana.*

NO MENJAR PER GANA NI BEURE PER SET. *Ref. fam.* Se diu d' aquell que no necessitant la cosa no convé ab lo que se li proposa sino ab les condicions qu' ell vol. *No comer por gana.*

PERDRE LA GANA. fr. Perdre l' apetit, la gana de menjar. *D'sganarse.*

DONAR GANES DE RIURE. fr. *Irón.* Expressar la inconsideració d' algú en lo que proposa com a cosa fàcil, no essent'ho. *Dar gana de reir.*

FER VINDRE GANES DE RIURE. fr. **DONAR GANES DE RIURE.**

FERSE PREGAR ALGÚ PER ALLÓ DE QUE 'N TÉ GANES. fr. *Fam.* S' entén literalment. *El ruin cuanto más le ruegan más se extiende.*

GANES DE TREURE: **ASCOS.**

LES GANES LI FAN DIR. *Loc.* Denota la facilitat ab que creyem lo que desitgem. *Soñaba el ciego que veía, y soñaba lo que quería.*

LLEVAR, FER PERDRE LES GANES. fr. Ferli perdre a algú 'l desitg o gana de fer alguna cosa. *Quitar las ganas; desganar.*

NO 'M FASSIS DIR LO QUE NO TINCH GANES DE DIR. *Loc.* Ab que s' aconsella que no 's molesti a algú tant que 's vegi obligat a dir les faltes de qui 'l molesta. *Tanto me haréis, que diga quien sois; no me saques la lengua á pasear.*

TINDRE GANES DE COPS. fr. Donar motiu de que li succeeixi a algú alguna cosa que no li estigui bé. *Tener gana de fiesta.*

TINDRE GANES DE JUGAR. fr. *Tener ganas de jugar, de rasco, ó de retozo.*

SON LES GANES QUE 'N TÉ. fr. **LES GANES LI FAN DIR.**

GANANÇA. m. Home alt, esllanguit, decaigut. **Ganso, gansarón, tagarote, gambalúa, varal, pendón,** etc.

GANADER. m. *Mot castellanísat.* Qui tracta en bestiar menor. **Ganadero.**

GANANCIA. f. Guany, profit, interès. **Ganancia, á cuenta y riesgo.**

ANAR A LA PERDUA Y GANANCIA. fr. *Ir de cuartillo.*

EN EL COBRAR ESTÁ LA GANANCIA. *Loc.* Denota que el qui ven deu tindre molt de cuidadon en que algú no se 'n vagi sense pagar. *Ser mercader más va en el cobrar que en el vender.*

LA GANANCIA DEL PEIX FREGIT, QUE 'L VENIA A QUATRE Y 'L PAGAVA A SIS. *Ref.* S' aplica al que, ademés de treballar sense cap utilitat, encara hi pert. *El sastre del campillo, que costa de balde y ponla el hilo.*

GANANCIAL. adj. Lo que pertany a la ganancia. **Ganancial.**

GANANCIALS. pl. **BENS GANANCIALS.**

GANANCIAR. v. r. Guanyar.

GANANCIÓS, A. adj. **Ganancioso.**

GANAPÉ. m. **CANAPÉ.**

GANAPIA. m. y

GANDALLA. f. Mena de ret que duien les dones. **Gandaya.**

GANDESA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Tarragona, format dels 18 següents ajuntaments; Arnès, Ascó, Batea, Benissanet, Bot, Casseres, Corbèra, Fatarella (La), Flix, Gandesa, Horta, Miravet, Mora de Ebre, Pinell, Pobla de Masaluca, Prat de Compte, Ribarroja y Villalba, reunint entre tots 38,705 hab. || Ciutat de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, cap del part. jud. del seu nom; és dalt d' un plá, a la vora del Riussech, y té 3,746 hab.

GANDÍA (Alfons, duch de). *Biog.* Un dels pretendents del trono d' Aragó a la mort de Martí l' Humd. Era fill del infant Pere, comte de Ribagorça y net de Jaume II el Just. Va declarar-se, després del parlament de Casp, partidari de Ferrán I, ajudantlo en les seues empreses contra 'l malhaurat Jaume de Urgell, y va morir allunyat de la Cort per diferències hagudes ab aquell monarca.

— (ALFONS, DUCH DE). *Biog.* Fill de l' anterior, que a pretext d' ésser vell el seu pare, va pretendre la corona d' Aragó, presentant les seues reclamacions al parlament de Casp (1412).

GANDÍA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia, que comprèn els 29 seglits ajuntaments: Ador, Alfahuir, Almiserat, Almoinés, Alqueria de la Condesa, Bellreguart, Beniarjó, Beniflá, Beniopa, Benipeixcar, Benirredrà, Castellonet, Deynuuz, Fuente-Encarroç, Gandia, Guardamar, Jaraco, Jeresa, Poble Nou de Sant Geroni, Miramar, Oliiva, Palma de Gandia, Palmera, Piles, Potries, Rafelcofer, Real de Gandia, Rótova y Vilallonga, reunint entre tots 47,480 hab. || Ciutat de la prov. y bisb. de Valencia, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora del riu Serpis; té estació de F.-C. y 9,924 hab.

GANDUL, A. m. Vagabont, ociós. *Holgazán, haragán, zángano, tuno, gandul*
GANDUL CÒM UNA ESTACA. Ir. MÉS DROPO QUE 'L JÉURER.

GANDULADA. f.

GANDULJAR. v. n. Fer el gandul. *Holgazanear, haraganear.*

GANDULERIA. f. El defecte del gandul. *Droperia.*

GANET, m. *Ornit.* Mena de gavina.

GANFANÓ. m. y

GANFARÓ. m. (V. GAMFANÓ).

GANFARONER. m. Qui porta 'l ganfaró. *Ganfalonero, portaestandarte.*

GANGA. f. *Met.* Tot lo que s' obté ab poch cost o treball, éssent bastant apreciable. *Ganga.*

BUSCAR UNA GANGA O PRIMA. Procurar, proporcionar-se utilitats o ventajges ab poch treball. *Andar á caza de gangas.*

NO ÉS MALA GANGA. *Expr. irón.* Denota que no és cosa important o apreciable lo que 's preté o conseqüeix. *Buena ganga es esa.*

GANGA. *Ornit.* Perdís d' Inglaterra o de garriga. *Ganga, ortega de los Pirineos.*

GANGA (Coll de la). *Orog.* Coll de les montanyes Gavarres, al NO. de Calonge, prov. de Girona.

GANGARANGAU. m. *Bot.* GALCERÁN.

GANGARILLA. f. Colla de comedians ambulants.

GANGLI. m. Mena de tubércul que 's forma demunt dels nervis y vasos linfáticos. *Ganglio.* || Tumor petit y globulós que no fá mal. *Ganglio.* || m. pl. *Zool.* Grup d' animals que sols tenen un sistema nerviós ganglionar. *Ganglio.*

GANGLIFORME, adj. Que té la forma de gangli. *Ganglimorfo, gangliforme.*

GANGLIÓ. m. *Med.* Petit tumor globulós, dur, que se desenrotlla demunt dels tendrums, sense cambi de color en la pell. *Ganglión.*

GANGLIOMA. m. *Med.* Tumor de les glándules linfáticas. *Ganglioma.*

GANGLIONARI. adj. Pertanyent als ganglis. *Ganglionar, ganglionari.*

GANGLIONAT. adj. *Bot.* Qu' está provist de núclis pilífers. *Ganglionado.*

GANGLIONITIS. f. *Med.* Inflamació dels ganglis linfáticos. *Ganglionitis, ganglitis.*

GANGÓS, A. adj. La persona que parla ganguejant. *Gangoso.* || Propi del gangueig. *Gangoso.*

GANGOSAMENT. adv. m. D' una manera gangosa. *Gangosamente.*

GANGOSITAT. f. El defecte del gangós.

GANGRENA. f. *Med.* Corrupció de les parts carneses, que les hi fá perdre la sensació. *Gangrena.*

GANGRENARSE. v. r. *Med.* Apoderarse la gangrena d' alguna part del cos. *Gangrenarse.*

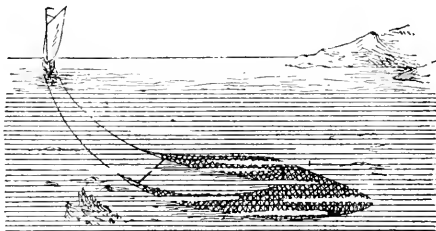
GANGRENAT, DA. p. p. *Med.* Gangrenado.

GANGRENÒPINA. f. *Med.* Erupció gangrenosa. *Gangrenòpina.*

GANGRENÓS, A. adj. *Med.* Lo que té o participa de la gangrena. *Gangrenoso, cangrenoso.*

GANGUEIG. m. Acció y efecte de ganguejar. *Ganguero.*

GANGUEJAR. n. Parlar còm si 's tingués el naç tapat o no 's respirés. *Ganguear.*

Gánguil

GÁNGUIL. m. Barco gran que sols té un arbre y la proa semblant a la popa, arrossegant l' aparell de malla pera pescar. *Gánguil.*

SEMBLAR UN GÁNGUIL. Ir. *Fam.* Ésser molt alt y prim. *Parecer un espárrago ó un jideo.*

GANIMEDES. m. *Quím.* Nom que 'ls alquimistes van donar al sofre obtingut per sublimació. *Ganimedes.*

GANIVET. m. Utensili que serveix pera tallar, y 's compona d' una fulla prima, esmolada per un costat, subjecte a un mànec. *Cuchillo.*

GANIVET DE BUTXACA. Aquell quina fulla 's plega ficantse dins del mànec. *Navaja.*

GANIVET DE MOLLES. *Navaja de muelles.*

GANIVETA. f. Utensili d' una fulla molt ampla de ferro acerat, d' un sol tall, ab mànec o sense. *Cuchilla.*

GANIVETA PERA PULIR. Planxeta d' acer més llarga que ampla, a la qual en els quatre caires vius de sa llargaria s' ha fet eixir fil ab el brunyidor. Serveix pera pulir superfícies de fusta o treure d' elles el vernís que tinguen. *Cuchilla.*

GANIVETADA. f. Cop de ganivet. *Cuchillada, navajada, navajazo.* || La ferida que resulta del cop de ganivet. *Cuchillada, navajada, navajazo.*

GANIVETÀÇ. f. pl. aum. *Cuchillón, cuchillazo.*

GANIVETAIRE. *Com.* Qui fa o ven ganivets.

GANIVETER. m. Qui fá ganivets o 'n ven. *Cuchillero.*

GANIVETERA. f. Capsa o estoig de ganivets. *Navajero.*

GANIVETERIA. f. Fàbrica o botiga de ganivets. *Cuchillería.*

GANIVETET. m. y

GANIVETÓ. m. dim. El que no 's tanca. *Cuchillito, cuchillito, cuchillejo.* || El que 's tanca. *Navajica, navajilla, navajita, navajuela.*

GANSEJAR. v. a. Fer el ganso. *Perecear, raposear.*

GANSERIA. f. Astucia, sagacitat, modo d' obrar ab cautela. *Zorreria.*

GANSO, A. adj. Astut, taimat, cautelós. *Zorro, camastrón, marrajo.*

GANTA. *Ornit.* CIGONYA.

GANTERA. f. Cada una de les peces rectes que a manera de braçil ixen de les amures d' un barco pera formar un esparó. *Gantera.*

GANTÈS, A. s. y adj. Natural o propi de Gant, ciutat dels Països Baixos. *Gantès.*

GANXER. m. Aquell que gula les fustes pèl riu ab un pal molt llarg que acaba ab ganxo. Ganxero.

GANXET. m. dim. Petita peça pera travar les portes dels armaris, vidrieres y altres usos. Garabatillo. || Eina d'acer ab un ganxet al capdemunt y un maneguet que serveix pera fer treballs imitant els del coixinet de fer puntes. Ganchillo.

FER GANXET. Fer puntilla o altres treballs ab un ganxet petit d'acer que té un maneguet d'os, de metall, etc. *Hacer ganchillo* ó *ganchito*, éssent molts els que usen el galicisme: *Hacer crochet*.

Ganxo

GANXO. m. Punta girada per amunt. Gancho, garfio, garabato. || *Ant.* Tirapeu, gariot de pastor. Gancho. || *Naut.* Eina de ferro ab mànech llarg que serveix pera acostar les peces a la barca. Gancho, garabato y garfio. || *Met.* Escusa, motiu.

TORCERSE CÒM UN GANXO fr. *Engarabatarse*.

GANXUT, DA. adj. Lo que fá ganxo. Ganchoso.

GANY. m. Guany.

GANYA. f. Part interior de la gargameilla del home y altres animals. Agalla || Obertura que tenen els peixos a l'arrancada del cap. Agalla. || **GANYOTA,**

GANYADA. f. Ferida llargaruda a la cara, que fa fer mala figura. Chirlo. || Pincelada mal donada que deslluix una pintura.

GANYAR. v. a. *Ter.* Pintar malament.

GANYARSE. v. r. Ganyirse.

GANYILS. m. pl. Part de la gola en que 's forma la veu o guinyol. Gañiles.

GANYINA. f. *Ter.* Budells de tunyina. Tripas de atún.

GANYIR. v. a. *Ant.* GUINYOLAR. || Mustigarse 'ls sembrats y plantes.

GANYIT. m. Xiscle, grinyol.

GANYIT, DA. adj. Mustigat.

GANYOL. m. y

GANYOLAMENT. m. Acte o efecte de ganyolar. Gañir.

GANYOLAR. v. a. GUINYOLAR.

GANYOT. m. Canó de la veu y de la respiració. Gañon, gañote.

GANYOTA. f. Senya que 's fá tancant dissimuladament qualsevol dels ulls. Guiñada, guiñadura, guiño. || Gesto que 's fá voluntaria o involuntariament ab qualsevol dels muscles de la cara. Visaje.

FER GANYOTES. fr. *Guiñar, hacer guiños, hacer visajes*.

GAONS. *Bot.* Nom que 's dona a dues menes del genre *ononis*, planta lleguminosa que creix en els camps abandonats de tot Catalunya. Adruls.

GARA. f. Casa, cobert.

GARA-GARA (Fer Ia). fr. Obsequiar, adular a algú pera que 'ns dongui lo que desitgem. *Hacer el buzo*.

GARAMANTITA. f. *Min* VENTURINA.

GARAMBAINA. f. Galindaina, adorno supèrflu. Garambaina.

GARAMÓ. m. *Imp.* Caràcter romá petit. Garamón.

GARANT. m. GARANTISADOR.

GARANTIA. f. Fiança, l'acte de garantir y la seguretats que 'n resulta. *Garantie*.

GARANTIR. v. a. Eixir fiador, fer fiança. *Garantir*.

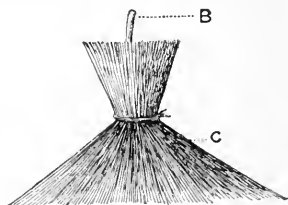
GARANTISADOR, A. s. Qui garantisa. *Garantizador, garante*.

GARANTISAR. v. a. Eixir fiador d'alguna cosa. *Garantir, garantizar*. || Assegurar ab garantia la realisació d'alguna cosa. *Garantizar*.

GARANTISAT, DA. p. p. Garantizado.

GARAU (Antoni). *Biog.* Capellá mallorquí. Humanista famós, entès en geografia y fort en les matemàtiques. Floria a mitjans del segle XVII, dedicat principalment a la ensenyança. Va publicar un curiosíssim plànol de la ciutat de Palma, gravat en coure (1644), y 'l llibre: *Modus variandi orationes et parandi copiam*, etc. (Palma, 1642). Va morir a Palma al any 1657.

— (FRANCESCII). *Biog.* Escriptor y jesuïta del segle XVII, natural de Girona. Calificador de l'Inquisició, rector dels colegis de Barcelona, Mallorca y Saragoça. Autor de les obres: *El sabio instruido de la gracia en varias máximas é ideas evangélicas, polticas y morales* (Barcelona 1688, dos vol. en quart. Hi han edicions dels anys 1693, 1698, 1703, 1711); *El Olimpo del sabio instruido de la Naturaleza, etc., contra las vanas ideas de la política de Maquiavelo* (Barcelona 1688, tres vol. en quart. Hi han edicions del 1691, 1704 y 1711); *Deipare elucida*, etc. (Barcelona 1686, un vol. in folio, Valencia 1695; id. en 1698); *Monarquía del amor de Jesús* (Barcelona 1701); *Exercicios espirituales*, etc. (Girona 1733); *La fe triunfante* (Mallorca 1746).

GARBA: B, burxa; C, capellá

GARBA. f. Feix de blat, ordí, etc. Gavilla. || *Ter.* Moyá. El feix que 's posa demunt del mudaló.

GIRARSE LA GARBA. fr. *Met.* Eixir burlades les esperances d'algú. *Volverse la albarda á la barriga, salir grilla*.

FER GARBES. fr. Lligar el blat en gavelles. *Agavillar, engavillar*.

GARBAIRE. *Com.* Qui fa garbes.

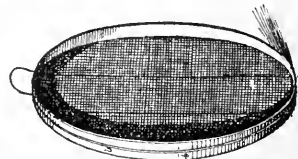
GARBAYÓ. *Bot.* MAR-GALLÓ.

GARBAYONS (Capdels). *Hidrog.* Cap del extrem N. E. de l'illa Formentera, Balears.

GARBÉ. m. *Ter.* Moyá. Taulat pera estendre la palla de les garbes y formar el paller.

GARBEJAR. v. n. Recullir les garbes, portarles a l'era. Sacar y garbar. || Moures ab garbo.

GARBELL. m. Eina d'espart, filferro, pell, etc., pera porgar o netejar grans. CEDÁÇ. || Garbillo, harnero, zaranda.

Garbell

SEMBLAR UN GARBELL. fr. *Met.* Tindre molts forats. *Estar como una criba ó hecho una criba*.

GARBELLÁÇ. m. aum. Arel.

GARBELLADOR, A. m. y f. Qui garbella. *Garbellador, aechador, zarandero, zarandador*.

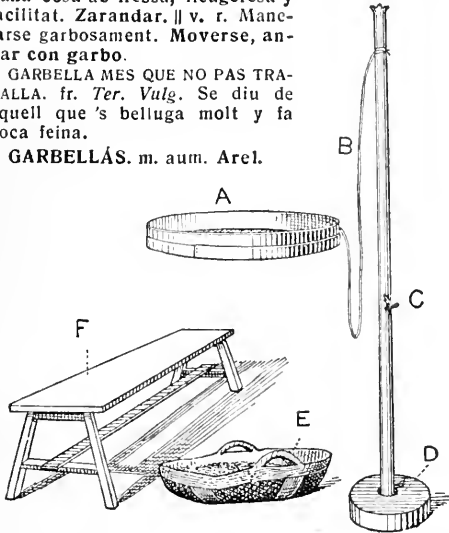
GARBELLADURES. f. pl. Desperdici dels grans garbellats. *Aechaduras, acribaduras*.

GARBELLAMENT. m. L'acció de garbellar. *Acribadura*.

GARBELLAR. v. a. Porgar ab el garbell. Garbellar, aechar. || *Met.* Separar lo mellor de lo que no és tan bò, triar. Zarandar, zarandear. || Moure alguna cosa ab fressa, lleugeresa y facilitat. Zarandar. || v. r. Mancarse garbosament. Moverse, andar con garbo.

GARBELLA MES QUE NO PAS TRAVALLA. fr. *Ter. Vulg.* Se diu de aquell que 's belluga molt y fa poca feina.

GARBELLÁS. m. aum. Arel.

APARELL PERA GARBELLAR: A, garbella; B, corda de la garbella; C, passadó; D, morter; E, sanalla; F, banca de passar.

GARBELLAT, DA. p. p. Cribado, acribado.

GARBELLET. m. dim. Zarandillo.

GARBERA. f. Pila de garbes. Hacina.

GARBERAR. v. n. Fer garberes. Hacinar.

GARBÍ. m. Lleveig, vent del Mediterrani, marina-da. Lebeche, ábrege, garbino, sudoeste.

GARBÍ (Punta de). *Hidro.* Punta de la costa de la prov. de Girona, prop de Sant Feliu de Guíxols.

GARBINADA. f. Ratxada o cop de garbí. Racha de viento del sudoeste.

GARBITANA. f. Ormeig de pescar, mena de nança més petita que la comuna. Cierito aparato para pescar.

GARBO. m. *Mot castellanisat.* Gentilesa, gallardía. Garbo. || Aire o donaire que tenen algunes dones y que les fá agradoses encare que no siguin boniques. Garbo, garabato. || La perfecció y gracia que 's dona a les coses. Garbo.

AB GARBO. Ab gracia y manya. *Garbosamente, atrosamente, donosamente.*

DE GARBO. m, adv. Molt bé. *Garbosamente.*

GARBÓ. m. Feixet de sarments. Gavilla de sarmentos, mostela.

GARBONERA. f. Munió de garbons y lloch ont se tenen. Mostelera, sarmentera.

GARBONS. m. Conjunt de feixos de sarments, etc.

GARBÓS, A. adj. Gallart, airós, ben disposat. Garboso. || Liberal, generós. Garboso.

GARBOSAMENT. adv. m. Ab garbo. *Garbosamente.*

GARBOSITAT. f. LLIBERALITAT, 1.

GARBUIX. m. AMOÏNO. || EMBULL.

GARBULL. m. Reunió de moltes persones agrupades o amotinades en confusió. Babel, confusión, garbullo.

GARCEA. f. Inclínació, volta.

GARCEJAR. v. a. Inclinar, doblegar, fer volta.

GARCERAN DE BORJA (Pere Lluís). *Biog.* (Vegeis BORJA, *Pere Lluís Garcera de*).

GARCÉS. m. El vigilant o guaita de una embarcació.

GARCETA. f. Auell aquàtic, més petit que la cigonya; té 'l cos blanc, el bech negre y les potes verdoses y un monyo de plomes est. etc. Viu a la vora dels rius y dels estanys. *Garceta o garzota.*

GARCIA (Bernat). *Biog.* Jesuïta y escriptor de les derrerres del segle XVIII. Va néixer a Valencia al any 1759, morint en 1800. Va deixar escrites varies obres, entre elles: *Gonzalo Ribera ó el juez de su honra*; la comedia *La Gitanilla*; *Elogio del obispo y principe de Ginebra San Francisco de Sales*, *Tarquino el soberbio* (tragedia), etc.

— (FERRÁN). *Biog.* Dibuxant, callígraf y miniaturista que va néixer a Girona y va distingirse a mitxans del segle XIX. Va ésser director de l' escola de dibuix agregada al Institut, y va executar recomenables treballs sobre marfil. Va morir en 1874 a Sant Gervasi (Barcelona).

— (FRANCESCH VICENTS). *Biog.* Nasqué a Tortosa envers l' any 1580, havent mort en 1625 a Vallfogona. Se graduá de teologia a Lleida. Va ésser familiar del bisbe de Girona. Predicá en els funerals que aquesta ciutat va celebrar a honor de Felip III d' Espanya. Fou nomenat rector de Santa Maria de Vallfogona. Diuen que péu seu talent de poeta Felip IV el feu anar a Madrid, ont va ferse amic de Lope de Vega y va ésser obecte de tan gran admiració que excitá l' enveja d' altres poetes. Se diu també que algun d' aquests procurá que el matsinessin quan tornava a Catalunya, de lo qual pogué salvarse prenent un remei a temps, remei que si li allargá la vida, no pogué evitarli la pèrdua de la salut. Afegeix la tradició que al sentirse morir feu cremar algunes de les seues poesies per creureles perjudicials al jovent. El nom del Rector de Vallfogona ha sigut popularíssim; però encare que aquest sia autor de totes les obres que se li atribueixen,—lo qual té la crítica motius de dubtar,—aquestes resulten desiguals, quasi sempre gongorines, sovint mancades de bon gust y no poques d' elles indecentes, per més qu' en algunes se vege certa facilitat; son, en una paraula, digne fruit de aquella època de decadencia pera Catalunya. Sobre el tema *Lo Rector de Vallfogona* va escriure un hermós drama En Frederich Soler.

— (GERONI). *Biog.* Bisbe de Bosa, mallorquí del segle XVI, nat a Palma y mort en son bisbat l' any 1589. No se l' ha de confondre ab l' altre relligiós tarragoní del meteix temps y d' igual nom. Era home entès en lletres y ben considerat per ses virtuts. Provincial dels trinitaris. Catedràtic a Tarragona, Lleida, Osca y Saragoça. Orador eloquent y docte. Visitador de la seua ordre a Sardenya. És autor d' unes Constitucions de la ordre trinitaria y del *Reformatorium provincie Aragonie Sanctissime Trinitatis* (Barcelona, 1563), aprovat en el capítol tingut a Valencia un any abans. D' aqueix llibre resulta evident que la reforma de la ordre trinitaria, a la provincia religiosa d' Aragó, estava feta dos anys abans de que per tot arreu se possessin en planta les resolucions del Concili de Trento.

— (JAUME). *Biog.* Nasqué a Barcelona, en la qual morí de peste en 1475. Fou arxiver de la Corona d' Aragó y va escriure una Historia de Catalunya, una Genalogia dels reis d' Aragó, a més de gran nombre de notes y postiles estimades de la gent docta.

Francesch Vicents Garcia

— (JOSEPH). *Biog.* Arquitecte valencià. Nat a Novelda l'any 1760 i mort en 1796. Deixeble de son pare y d' en Vicents Gascó. Membre de mèrit de la Academia de St. Charles (1785) y mestre de matemàtiques de la meteixa (1791 a 1794). Era arquitecte de la ciutat de València y del capitol catedral. Va fer els plans dels banys del Hospital de València, la casa del banquer Oliag y la del mestre de la catedral, tocant a la meteixa iglesia. Defora València: la capella del Sagrari, a Manisses, y la iglesia de Benafé, la de Caudiel y la de Xèrica, la de Requena (Cuenca), aixis com també va projectar la catedral de Ibiça y distints obres particulars.

— (MARTÍ). *Biog.* Poeta del segle XV, del qual en el *Cançoner* de la Biblioteca de París se troven composicions que 'l fan digne d' esmentarse.

— (PERE). *Biog.* Bisbe. Nat a St. Felip de Xàtiva y mort a Barcelona l'any 1505. Doctorat a París. Bisbe de Ales (Sardenya). De ordre del sant pare Ignosc VIII va censurar les conclusions apologetiques delensades pèl famós Pico de la Mirandola devant del papa, trovantles heterodoxes; opinió que va prevalèixer. Als dotse d' octubre del 1490 prenia possessió del bisbat de Barcelona, ont finiren sos dies. És autor del llibre doctíssim: *Determinationes magistrates contra conclusiones apologetas Joannes Pici Mirandulanti, Concordiæ comitis.*

— (VICENTS BLAY). *Biog.* Capellà y orador eloqüentíssim. Nat a València l'any 1551 y mort en la meteixa en 1616. Deixeble del famós Llorenç Pahuiro. Practicava la ensenyança per aquell regne, fins que va anarse'n a Roma, ont al morir Paulo Manucio entrava a ocupar la càtedra de retòrica, fentse ben prest un renom. Allà era judicat com un mestre extraordinari de la eloqüencia. La universitat de Bolonia l' havia cridat pera ensenyar retòrica; y havent enmalalíit greument, durant la convalescencia rebia cartes honrosíssimes convidantlo a tornar a València, com ho feu.

— CADENA (PELEGRÍ). *Biog.* Home de lletres. Nat a València l'any 1823; mort a Madrid en 1882. Dedicat al periodisme. Era un crítich molt notable, encarregat de lo referent a teatres en *La Ilustración Española y Americana*. Se distingia per la galanura literaria dels seus «cuentos». L' any 1873 havia publicat el llibre *Historias para todos*.

— PARREÑO (JOAQUIM). *Biog.* Actor notable del teatre català, natural de València. Va morir a Barcelona l' any 1880. Havia seguit la carrera militar, arrivant a ésser ajudant del arma de cavalleria. Per causes polítiques va deixar les armes, emprenent la carrera dramática, donantse a conèixer en el teatre Principal de València. Entre altres companyies, també va formar en la del famós Romea. Mes la seua anomenada va guanyarla en la notable companyia catalana que estrenava les obres d' En Frederich Soler (*Pitarra*). Va traduir y arreglar composicions pera el teatre castellà. És autor d'altres obres (1850 a 1874).

— VAZQUEZ (JAUME). *Biog.* Metge nascut a Lucena al any 1817. Agregat al exercit del Nort, durant la guerra dels set anys, al 1836 va graduarse a Barcelona de doctor en medicina y cirurgia, éssent desde

llavors, director dels hospitals militars de La Palma, Saragoça, Lleida y Pamplona. Se trovava a Lleida l' any 1855 quan el cólera, y va fer grans serveis. És autor de nombrosos escrits professionals.

GARÇÓ, NA. adj. *Ter.* *ajrancesat.* Noi o noia, de cabell ros.

GARCIA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora del Ciurana, a la conflüencia d' aquest riu ab l' Ebre, y té 1,779 hab.

GARDANES. *Bot.* GABARNERA.

GARDAR. v. a. *Ant.* MIRAR, ATENDRE, VIGILAR, CUIDAR.

PENDRE GARDA. fr. *Ter. ant.* Tindre compte, cuidar. *Atender tener cuenta.*

GARDENIA. f. *Bot.* Plantes rubiàcies de les gardeniàcies, d' uns dos metres d' alta, ab flors llises, grans, ovalades y d' un color vert brillant, flors de pètals dobles, blanques y fragantes. Del seu fruit se n' extreu un color pera tenyir de groch. *Gardenia.*

GARDEN PARTY. *Loc. ingl.* Mots britànichs apropiats a la nostra llengua que denoten certa festa aristocrática que 's celebra en alguns jardins.

GARDINA. f. Escarpre de picapedrer que 's distingeix de les més comunes, per causa de tindre el tall dentat.

GARDÓ. m. Peix d' aigua dolça.

GARDUNYA. f. *Zool.* Gat feréstech. *Geneta.* Gat legí.

GARDUNYA (Pati de la). m. Pati general de les presons. *Patio de la garduña.* || *PILLERIA.*

GARELLY BATTIFORA (Nicolau). *Biog.* Polítich seriós y de profit. Nat a València l' any 1777. Ministre de Gracia y Justicia en 1822, ab en Martínez de la Rosa, tornant a ocupar el meteix ministeri l' any 1834. Va ésser de la comissió encarregada de revisar la publicació de la *Novísima Recopilación*. Va formar part de la Junta Congrés de València. Havia estat diputat a Corts en la segona època constiucional.

GARET (AI). S' usa en la frase de mar *anar al garet*, per anar el barco enrotllat péi vent, péi mar y la corrent. *Al garete.*

GARFA. f. URPA.

GARFI. m. GANXO.

GARGA. f. Cosa de la gorja.

GARGAL. m. Vent norest. *Viento nordeste,*

GARGALADA. f. Cop de vent de gargal. *Racha de viento nordeste.*

GARGALL. m. Reuma que 's treu per la boca. *Gargajo.*

GARGALLÀ. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Montmajor, part. jud. de Berga, prov. de Barcelona.

GARGALLADA. f. GARGALL. || L' acció y efecte de gargallejar. *Gargajada, gargajeo.*

GARGALLEIG. m. La acció de gargallejar.

GARGALLFJADOR. A. m. y f. Qui gargalleja molt. *Gargajiento, gargajoso.*

GARGALLEJAR. v. n. Tirar gargalls. *Gargajear.*

GARGALLET. m. *Fig. fam.* S' acostuma a dir com a despreci dels nois y de les persones xiques. *Gargajillo.*

Segell de Garcia

Brot de gardenia

Pelegrí Garcia Calena

Joaquim Garcia Parreño

GARGALLÓS, A. adj. Qui escup molts gargalls.

GARGAMELLA, f. La part exterior y anterior del coll. **Fauces, garganta**, || *Ter.* CUCA LLAURADORA.

GARGAMELLÓ, m. Tendrum llarch y rodó, rom de de la punta, que penja al extrem del paladar, a la entrada del canó de la freixura. **Campanilla, galillo, lengüeta**.

CAURE 'L GARGAMELLÓ, fr. Pèrdrel a causa d' alguna malaltia. *Caérsele d' alguno la campanilla*.

GARGANTA (La). *Orog.* Engorjat del torrent Sargantaner de prop de Figols.

GARGANTA. Vegis GOLA, GORJA.

GARGANTEJAR, v. a. Parlar o cantar ab la gorja.

GARGANTELL, m. L' escot que tenen les bacines de barber per adaptarse a la gorja.

GARGANTELLA, f. Colletet.

GARGANXÓ, m. *Ter.* GARGAMELLÓ.

GÁRGARA, f. Soroll que 's fa al gargarisar. **Gárgara**.

FER GÁRGARES, v. n. Pendre un glop d' algun líquit y ferlo rodar per la boca sense empassàrse'l. *Gargarizar*.

GARGARISME, m. L' acte de fer gárgares. **Gargarismo**. || També 's diu del líquit que serveix pera ferles. **Gargarismo**.

GARGOLA, f. Cantareta ab dues anses y un broch gros al cim, tapat per un tel d' argila plé de foradets. **Cantarita**.

GÁRGOLA, f. Figura de pedra que serveix de canal a les teulades dels edificis antics o caraça de les que 's posen a les fonts y treuen l' aigua per la boca. **Gárgola**.

GARGOLÁ, f. *Ter.* *ibicench*. Remor. Murmullo.

GARGOLLAR, m. *Bot.* CI-
RERER DE PASTOR.

GARGOT, m. Rasgo irregular fet ab la ploma sense ordre ni concert. **Garrapato**.

|| **Topo de tinta**. **Borrón**. || pl. Les lletres mal fetes. **Garabatos**.

GARGOTEJAR, v. a. Fer escarabats. **Hacer garrapatos, garrapatear**.

GARGOTER, m. Venedor ambulat.

GARGUESQUES, *Ter.* *Aranès*. CALCES.

GARGUILLOT, m. Caputxa.

GARGULLA, *Ter.* *Aranès*. GRANOTA.

GARÍ (Joan). *Biog.* Personatge a qui la tradició suposa autor de la mort de la filla del comte Guifre de Barcelona y arrepenit y penitent, haver sigut un dels primers ermitans de Montserrat.

GARIA, *Ter.* *Aranès*. Gallina.

GARIDELL, m. Planta.

GARIDELLS, *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Tarragona, part. jud. de Valls; és a la vora del riu Francolí y té 240 hab.

GARIR, v. a. y n. *Ant.* CURAR, CURARSE.

GARITA, f. La caseta petita ab finestres als costats ont se fica 'l centinella. **Garita**. || Aposent molt reduït. **Garita**.

GARITXOL BLAU, m. *Bot.* LLIRI BLAU. || — GROCH. CONTELL GROCH.

GARJOLA, f. *Fam.* La presó. **Chirona, la cárcel**.

GARLAIRE, m. y f. Qui parla molt y sense discreció. **Charlatán, garlador ó garlante**. || **XERRAIRE**.

GARLAIRE COM UNA CALANDRIA, fr. *Hablador como una cojorria*.

GARLANDA, f. Corona cuberta de flors, herbes o branques. **Guirnalda**. || Mena de tortell. **Rosca**. || Rodanxeta de goma o d' espart que 's posa a la barrina de foradar la roca pera que no esquitxi tant l' aigua que s' hi posa. **Arandela**.

GARLANDEIG, m. L' acció y efecte de garlandejar.

GARLANDEJAR, v. a. Engarlandar.

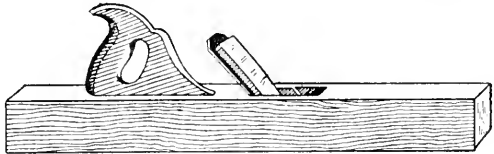
GARLANDELA, f. GARLANDA, 2.

GARLANDELLA, f. Garlanda petita.

GARLAR, v. a. Parlar molt y sense solta ni volta. **Charlar, garlar, parlar**.

GARLIT, m. Trampa, engany, Casa de joch. Tela de pescar.

GARLOPA, f. Mena d' estrep de fusta en forma de xinela que cobreix tot el peu. **Estribo de palo**. || *Fust.* Ribot d' uns 80 centímetres de llarch. **Garlopa**.

Garlopa

|| Prisma de fusta quadrangular y llarch, ab una maneta foradada al dessobre y una fulla doble de ferro acerat, subjecte ab una polítxa, que travessa obliquament d' allí a la cara de sota, per la qual ix el tall que se 'n du la fusta en capes primes.

GARLOPI, m. Eina més petita que la garlopa y més grossa que 'l ribot ordinari. **Garlopin**. || — **DE DENTS**. El que té la fulla dentada y en lloch d' encenalls trau fils de la fusta.

GARMA Y DE DURAN (Francesch Xavier). *Biog.* Escriptor del sigle XVIII, arxiver de la Corona d' Aragó. Publicá dos volums d' una obra d' heràldica titulada *Adarga catalana*, de la qual se 'n guarden dos mes d' inèdits en l' Arxiu Municipal de Barcelona. També va escriure un *Tratado de los sellos*, en quin se copien els segells dels comtes de Barcelona.

GARNAGÁS, m. *Ter.* Veu ab que 's repren al noi que juga ab altres de més petits y s' hi baralla o 'ls hi pega. **Grandullón**.

GARNATXA, f. Toga. **Garnacha**. || Certa mena de raïm negre de Catalunya y Aragó; el vi que se 'n fa és molt apreciat per les seues bones qualitats. **Garnacha**. || Roquet sense mànegues o toga senatorial, Giraldete.

GARNATXERA, f. Ampolla de pasar garnatxa. || adj. La bota que s' hi posa garnatxa.

GARNELO FILLOL (Jaume). *Biog.* Pintor valencià que va morir a la seua terra el any 1899, deixant quadros que havien merescut a les exposicions recompenses distingides.

GARNÈU, m. Astut, malintencionat. **Marrajo, mar-tagón, zorrocloco**.

GARNISÓN, f. *Ant.* y

GARNIZÓN, f. *Ant. mil.* GUARNICIÓ.

GAROLA, f. *Ter.* CONVERSA.

GARONA, f. *Fam.* EMBROLLA.

FER CORRER LA GARONA, fr. *Fam.* Fer correr l' unglà, dir qu' una cosa costa més de lo que ha costat y quedarse la diferencia. **Sisar**.

Jaume Garnelo Fillol

GARONA. *Hidrog.* Riu que neix al peu del port de la Bonaigua, Vall d' Arán, prov. de Lleida; passa per Salardú, Gesa, Artíes, Casarill, Escunyau, Betren, Viella, Gausach, Vilach, Aubert, Arròc, Regós, Benós, Arro, Arres de Baix, Lès, Canejan y Bausén, y entra a França pèl punt nomenat Pont del Rei. || — (GÜELL DE LA). *Hidrog.* Naixement del riu del mateix nom.

GARÓS. *Geog.* Poble del dist. mupal. d' Artíes, prov. de Lleida.

GARRA. f. La mà o peu d' unges còrbes, fortes y agudes; còm: la *del lleó, l' àguila*, etc. *Garra.* || La part del bot corresponent a la garra del animal, que serveix de boca pera ficar'hi o treure'n el ví, l' oli, etc. *Piezgo.* || pl. GARRONS.

CAURE O TROVARSE A LES GARRES DEL LLOP. fr. *Met.* Caure o estar algú baix el domini del seu contrari. *Caer ó dar en las manos de sus contrarios.*

ESCAPARSE DE LES GARRES. fr. *Met.* Fugir del poder o domini d' algú. *Escapars de las garras.*

GARRAF. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Sitges, prov. de Barcelona. || — (COSTES DE). *Orog.* Costes rocoses y espadades que s' extenen per la vora del mar entre Sitges y Castelldefels, prov. de Barcelona.

GARRAFA. f. Ampolla ampla y quadrada que té un coll molt curt y serveix pera posar'hi aigua, licor, etc. *Garrafa, frasco.*

GARRAFAL adj. Gran, irregular. *Garrafal.* || *Met.* Lo qu' excedix dels limits ordinaris, còm: *mentida garrafal, erro garrafal*, etc. *Garrafal.* || adj. *Bot.* Se diu de certes cireres grosses y del arbre que les fa. *Garrafal.*

GARRAFAIRE. *Com.* Qui fa o ven garrafes.

GARRAFERA. f. Caixa ab divisions pera posar'hi garrafes. *Frasquera.*

GARRAFÓ. m. dim. *Garrafilla.* || m. Galleda de suro o de fusta ont s' hi posa neu y 'l brocal o garrafa pera refrescar el beure. *Corchera.* || Canadelló per posar oli, vinagre, etc.

GARRAFONET O GARROFONET. m. GARRAFÓ.

GARRAFUNYAR. v. a. Esgarrapar, agafar.

GARRANXA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Porrera, prov. de Tarragona.

GARRANYUT, DA. adj. Que té grans garres. *Garruo.*

GARRANXA. f. Branca punxosa d'arbre, esbarser, gatosa, etc.

GARRANXADA. *Ter. vulg.* Esgarrinxada.

GARRAPAT. m. *Ter. vulg.* Caracter d' escriptura mal fet.

GARRAPINYA. f. *Ter. vulg.* Robo, pillatge.

GARRAPINYAR. v. a. *Ter. vulg.* Robar. Agafar ab la grapa.

GARRAR. v. a. *Naut.* Recular la embarcació quan l' àncora no s' aferra. *Garrar.*

GARRAVERA. *Bot.* Nom que's dona a Menorca a la MARESELVA.

GARREJAR. v. n. *Ant.* GUERREJAR.

GARREJAU. *Orog.* Montanya situada a ponent de Viella.

GARRELL, A. adj. Qui té les cames tortes cap dins. *Zámbigó, zambo, zancajoso.*

GARRETA. f. Sofraga. *Jarrete.*

UNFLAR PER LA GARRETA. fr. *Fam.* ENVANIR, ENORGELLIR.

GARRETA (N. Cariteu). *Biog.* Poeta famós de mitjans del sigle XV. Era fill de Barcelona. Desde jove (1465) va passar a Nàpols, a la cort del rei de Sicilia n' Alfons, estant doctorat en abdos drets en la nostra universitat. Va ésser estimat dels savis de Italia y de la cort reial. Era secretari del príncep Ferrán el *Catòlich*, després rei de Nàpols, al qual va acompanyar a Roma. Havent passat tota la vida a

Italia, escrivia ses poesies en la llengua d' aquell país. *Opere del Chariteo* és el llibre d' ell, estampat primer a Nàpols l' any 1506 y després en 1509. Canta els seus amors per la reina Joana d' Aragó y va consagrar tota la vida a lloar la casa reial aragonesa. Havia estudiat la poesia provençal; en ses rimes s' hi nota quelcom de la galanura dels trobadors dels castellans, ab tendencia al gongorisme. Va morir en l' any 1515.

GARRETA. *Geog.* Caseriu del terme d' Eroles, provincia de Lleida.

GARREUX. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Rivesaltes; és a la vora del estany de Leucata.

GARRÍ. m. Porcell, godayet. *Gorrin, gorrino.* || El que neix derrer. *Guarin.*

GARRICH. m. Mata de la fam. de les cupulíferes; té moltes branques que ixen de terra y les senes fulles son punxoses. *Coscoja, matarrubia.* || **COSCOLL.**

GARRIDESA. f. *Ant.* Hermosura. || La qualitat de garrít.

GARRIGA. f. Lloch plantat de garrichs. *Carrascal.* || — (DE MATES). *Lentiscal.*

GARRIGA. f. *Ter. Balear.* Lloch de cigarres. *Cigarral.*

GARRIGA (Joseph). *Biog.* Nasqué a Barcelona en 1765. Va educarse en Madrit y seguí la carrera de lleis en la universitat d' Alcalá d' Henares. Va dedicarse al estudi de les matemàtiques y fou qui primer a Espanya doná un acte públic de química. Ensenyá matemàtiques sublimes y meteorologia. S' er vi còm a capitá d' enginyers cosmògrafs d' Estat y fou després alcalde del crim a l' Audiencia de Galicia. Doná a llum varies obres, unes originals y altres traduïdes, sobre legislació, meteorologia, filosofia, gramàtica y jardineria.

— Y BUACH (JOSEPH). *Biog.* Metge y escriptor notable. Nat a Sant Pere Pescador (Girona), després de mitjans del sigle XVIII. Devia morir a Elna. Curada la carrera a Montpeller, va exercir en aquella Escola durant dos anys la qefatura de la Clinica. El govern francès va ferlo secretari de la comissió que passá l' any 1800 a l' Andaluçia pera estudiar una epidemia estranya. L' any 1804 estudiava a França, pensionat per Carles IV d' Espanya. És autor, en colaboració, del llibre *Química general aplicada a las artes*, incompleta; (dos volums, París, impr. Cha-pelet), la primera obra castellana de tal materia.

— Y MARILL (PERE). *Biog.* Autor del sistema taquígráfic que porta son nom. Nat a Esparraguera l' any 1812 y mort en 1890. Publicava *La taquígrafia sistemática* l' any 1864. Creixent els partidaris del nou sistema, varen fundar una corporació entre 1871-72. L' any 1873 l' autor guanyava la cátedra de taquígrafia del Institut de Barcelona y aleshores prenia carácter oficial el sistema Garriga. Del seu tractat se n' han fetes distintes edicions, aixís còm d' altre llibret de historia del procediment d' escriptura breu y prompta. Té altres obres escrites, de religió y de filosofia.

GARRIGA (La). *Geog.* Lloch del dist. mupal. de Vilanova de la Muga, prov. de Girona. || Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers; és a la vora del riu Congost, té alguns establiments de aigues medicinals, és estació de Serchs. || — (DEL BANCAL). Caseriu del terme de Madrona, prov. de Lleida.

GARRIGÁ (Cova del). En el collet Guardiola.

GARRIGÁ. m. Extensió de garriga.

GARRIGÁS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, par. jud. de Figueres; és al costat de la ca-

Segell de La Garriga

rretera de Girona a La Junquera; té agregats els pobles de Arenys de l' Ampurdà, Armadàs y Vilajoan y el caseriu de Tunyá, reunint entre tots 765 hab.

Segell de Garriguella

GARRIGULES *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és entre'ls rius Ter y Fluviá, no gaire lluny del mar, y, junt ab el caseriu de Les Olivés; té 317 hab.

GARRIGUELLA. f. *Bot.* GARRICH.

GARRIGUELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona; és en terrer escabrós, al N.E. de Figueres, a quin part. jud. pertany, y té 924 hab.

GARRINAR. v. n. Parir la truja. Parlr la puerca.

GARRINET. m. dim. de garri.

GARRIT, DA. adj. Galán, bonich, robust, ben fet. Garrido.

GARRITX. m. *Bot.* GARRICH, COSCOLL.

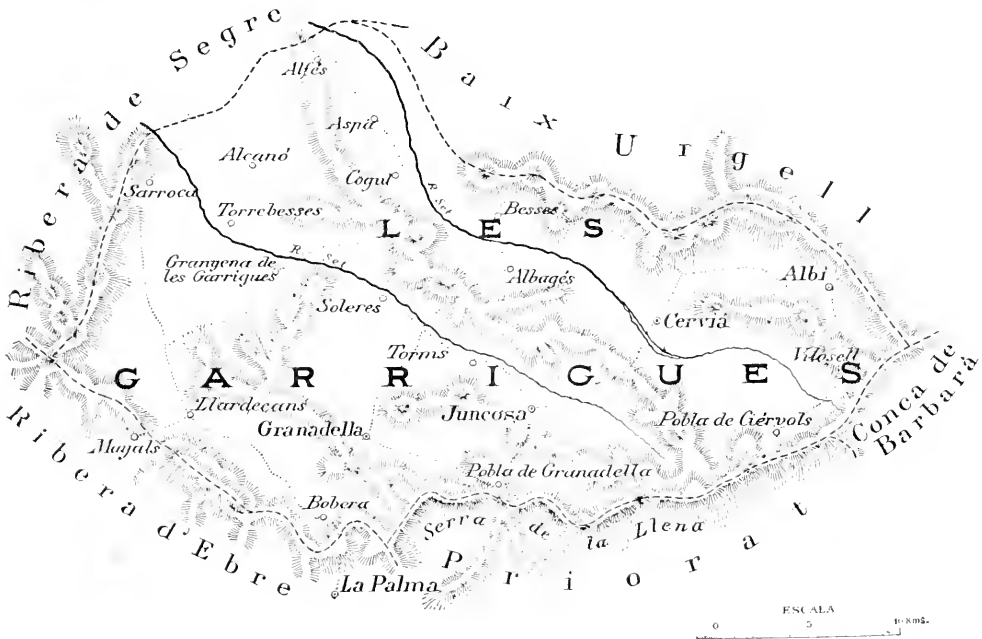
GARRÓ. m. *Ter.* TURMELL. || pl. El fanch o porquera que 's queda a les garres. Zarpas, zascarrias.

PORTAR LES MITGES AL GARRÓ. fr. Portarles caigudes. *Llevar las medias al garrón*, prov. Arag.

GARROBA. f. *Ant.* y

GARROFA. f. El fruit del garrofer. Algarroba, garroba y garrofa. || *Ter.* Mentida. Bola, gazapa. || Patilla curta.

GARROFER. m. *Bot.* Arbre de la familia de les ce-

Mapa comarcal de Les Garrigues

GARRIGUENCH, CA. adj. Cosa de les garrigues. Carrasqueño.

GARRIGUES (Les). *Geog.* Encontrada de la prov. de Lleida situada entre'l Segre y l'Ebre, l' Priorat, La Conca de Barbará y l' Urgell, quina població més important és La Granadella. || Montanyes de França, a la revolada de Cevennes, en una extensió de 67 kilòmetres, que comencen al límit dels departaments de Gard y Aveyron, y acaven a la font del Orb envers l' Herault. || — (CAU DE LES). Cova de uns 60 m. de fondaria que 's trova en el terme de Torroella de Montgrí. || — (TORRENT DE LES). *Hidrog.* Se forma en el clot de son nom, sota l' Estany y els Rasos de Peguera, ajuntantse al Llobregat sota'l Pont de Reventí; s' anomena també de Santa Maria.

GARRILLA. f. *Mar.* Peça de regala que a les embarcacions menors arriba al escut. Garrilla.

GARRINA. f. *Zool.* La femella del garri. Lechona.

GARRINADA. f. Aplech o colla de garrins. Els garrins tinguts d'un sol part per una truja. Lechigada.

GARRINADA (Puig de la). *Orog.* Un dels volcans apagats d' Olot, prov. de Girona.

rtoniàcies; és molt alt y groixut, té la fusta de color vermell fosch, les fulles verdes, llustroses y no s' assequen al hivern; el fruit és una tabella llarga y ample, de color de castanya, molsuda y unes llevors com a fasols petits y plans. Viu més de doscents anys y 's cria prop del mar. Algarrobo, algarrobero, algarrobera.

GARROFER BORT. Varietat del anterior. *Altramuz del diablo, collar de bruja*. || ARBRE DE JUDES.

SI VOLS MAL A TA MULLER, DUSLI LLENYA D' ARBOSER; Y SI LA VOLS MAL DEL TOT, DUSLI DE GARROFER BORT. *Ref. ter.* Pera indicar lo malament que crema aquesta mena de llenya.

GARROFERA. *Geog.* Barri del terme de Faura, dist. mupal. de Sagunt, prov. de Valencia.

GARROFERAL. m. y

GARROFERAR. m. Terra plantada de garrofers. Algarrobal.

GARROFET (Cova del). En el terme de Montagut.

GARROFI. m. La garrofa quan neix del pòsim. El pinyol o llevor de la garrofa. || VESSA. || Arvejón, garrubia.

GARROFINA. f. La flor del garrofer. Flor del algarrobo.

GARROFÓ. m. GARRAFÓ.

GARROT. m. Bastó groixut. Garrote. || Suplici en que s'ofega al reu ab una anella de ferro. Garrote. || *Ter. BIANES.* Pal pera lligar les garbes.

GARROTADA. f. Cop de garrot. Garrotazo.

GARROTADURA. f. Acció de garrotar.

GARROTAR. v. a. Lligar molt apretat. Amarrar.

purdá, el Gironès y 'l Ripollès; les dues poblacions més importants d'aquesta encontrada son Olot y Besalú.

GARROTXADA. f. Cop de garrotxa. La ferida que fá. Garrochada.

GARRULLAR. v. n. *Ant.* GORGUEJAR.

GARRUT, DA. adj. GARRELL. || Qui té molta garra. Garrudo.

GARRUTXA. f. Ternal. Garrucha, garrucho.

Mapa comarcal de La Garrotxa

|| Lligar, apretar molt ab un garrot els fardells o les càrregues. Agarroter, engarroter.

GARROTAT, DA. p. p. Agarrotoado.

GARROTEJAR. v. a. BASTONEJAR.

GARROTERA. f. *Ant.* XARRETERA. || Cingla ab una corda llarga ab que 's lliga la càrrega pera assegurarla. Sobrecarga.

GARROTILLO. m. *Med.* Inflamació del coll ab inflor de la gola. Garrotillo.

GARROTXA. f. Terror desigual trencat y escabrós per ont s'hi camina ab molta dificultat. Breña, verricuetó, riscó.

GARROTXA (La). *Geog.* Encontrada de la prov. de Girona; está compresa entre 'ls Pirineus, l' Alt Em-

GARSA. f. *Ornit.* GARÇA. Aucell de bech llarch y groguench per la base y negre del demés, el coll cendrós, el cos gris, verdós per demunt, pardo blanquinós per sota, potes grogues y una clapa blanca a les ales. És cridaire y gormant, imita la veu humana, li agrada tot lo que llú y té la particularitat d' amagar tot lo que trova. Garza, urraca, marica, picaza.

GARSA BORDA. Pegarreborda. || BOTXI, CAPSIGRANY GARRER.

GARSA MARINA. Zaida.

GARSA MARINERA. Picaraza, urraca. || MAYOT.

GARSA REIAL. La que té un solch desde 'l naç fins a la punta del bech, el coll negre, la panxa blanca y 'l pit clapat de negre. Garza real.

VENDRE GARSE PER PERDIUS. fr. *Met.* Fer creure una cosa per altra. *Vender gato por llebre.*

XARRAR MÉS QUE UNA GARSA. *Expr.* *Hablar más que una urraca ó que una colorra.*

GARSER. adj. GARCER. S' aplica al falcó que caça garses. *Garcero.*

GARSO, A. adj. *Ant.* Qui té 'ls ulls d' un color cendrós. *Garzo.*

GARSÓ. m. *Ant.* Jove, galant. *Garzón.*

GARSOLA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de la Baronia de la Vansa, prov. de Lleida.

GAS. m. Nom genèric de tots els fluïts aeriformes o, lo qu' és igual, que tenen les mateixes propietats que l' aire atmosfèric. *Gas.* || Nom especial de l' hidrògen bicarbonat que serveix pera fer llum y que resulta de la destil·lació de diversos productes orgànics y més particularment de la del carbó de pedra. *Gas ó gas del alumbrado.*

GASANYAR. v. a. *Ant.* GUANYAR.

GASCÓ, NA. adj. El natural de Gasconya. *Gascón.* || Lo pertanyent a aquesta antiga província de França. *Gascón.*

GASCÓ (Vicents). *Biog.* Arquitecte; nat a València l' any 1734 y mort en la mateixa en 1802. És considerat com el restaurador de l' arquitectura valenciana. Havia estudiat, primerament, humanitats y filosofia. Va avençar molt depressa en sa carrera definitiva, mereixent ésser acadèmic de mèrit de la de Sant Ferrán, soci de l' imperial de Sant Petersburg y director de les Acadèmies de Santa Bàrbara y de Sant Carles, a València.

GASCONADA. f. Exageració.

GASCONISME. m. Paraula o frase gascona introduïda al català.

GASENDISME. m. Doctrina atomística del P. Gasendi o Gasent, notable filòsof francès. *Gasendismo.*

GASENDISTA. s. y adj. pl. Partidari de Gasent. *Gasendista.*

GASEÒMETRA. m. Pràctic de la gaseometria. *Gaseòmetra.*

GASEOMETRIA. f. Part de la física qu' ensenya a midar els gasos. *Gaseometría.*

GASEÓS, A. adj. Lo que participa de gas. *Gaseoso.* || adj. Que té la forma del gas. *Gaseoso.*

GASEOSCOPI. m. Instrument pera fer sensible a la vista la presència d' un gas. *Gaseoscopio.*

GASERANS. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Sant Feliu de Buixalleu, prov. de Girona.

GASES (Vicents). *Biog.* Poeta valencià que va ferse remarcable als comensos del segle XV.

GASETA. f. *Ant.* GACETA. Paper que 's publicava freqüentment y donava notícia de les novetats ocorregudes als diferents regnes y províncies. *Gaceta.* || Diari oficial del govern. *Gaceta.* || *Met.* Qui conta moltes notícies. *Gaceta.*

GASETER. m. GACETER. Qui escriu gasetes. *Gacetero.*

GASETILLA. f. La part d' un diari o periòdic destinat a la publicació de notícies varies. *Gacetilla.* || Cada una d' aquestes mateixes notícies. *Gacetilla.* *Fig. y fam.* Persona que per hàbit o inclinació porta notícies d' una part a altra. *Gacetilla.*

GASETILLER. m. Redactor de gacetilles. *Gaceti-llero.*

GASETISTA. m. Persona aficionada a llegir gasetes. *Gacetista.* || Persona que ab freqüència parla de novetats. *Gacetista.*

GASIFER, A. adj. Que conté o porta gasos. *Gasífero.* || m. Aparell pera preservar algun gas inflamable del contacte de l' atmòsfera. *Gasífero.*

GASIFICABLE. adj. Que pot convertirse en gas. *Gasificable.*

GASIFICACIÓ. f. Acció y efecte de gasificar. *Gasificación.*

GASIFICAR. v. a. Convertir en gas o fer passar un cos sòlit o líquid a l' estat de gas. *Gasificar.*

GASIFORME. adj. Que té la forma y les propietats del gas. *Gaseiforme, gasiforme.*

GASÓ. m. *Bot.* Planta de la fam. de les plumbaginàcies, herba menuda que 's fá als camps y 's planta als jardins pera fer vorades verdes. *Césped.*

GASOFACTOR. m. Aparell ab que 's conueix el gas de llum a les cases. *Gasofactor.*

GASOFIA. f. *Fam.* Sobres del menjar, barrejades les unes ab les altres. *Gazofia, bazofia.*

GASÒLITRE. m. Instrument pera conèixer la quantitat de gas recullit dins d' una campana de vidre. *Gasólitro.* || Antiga mesura química pera líquits. *Gasólitro.*

GASÒLITS. m. pl. s. y adj. Cossos simples, capassos de formar gasos permanents al combinarse entre ells. *Gasólitos.*

GASOMENSURA. f. GASEOMETRIA.

GASÒMETRE. m. Instrument que serveix pera contindre y amidar un volúm de gas. *Gasómetro.* || Aparell pera conèixer en els punts que prenen gas per llum, quant temps poden disposar d' ell. *Gasómetro.* || Fàbrica d' hidrògen carbonat pera la llum. *Gasómetro.*

GASEOMETRIA. f. GASEOMETRIA.

GASOMÈTRICH, CA. adj. Propi de la gaseometria o del gasòmetre. *Gasométrico.*

GASOQUIMIA. f. Part de la química que s' ocupa dels gasos. *Gasoquímia.*

GASOQUÍMICH, CA. adj. Lo que pertany a la gaseoquímia. *Gasoquímico.*

GASÓS, A. adj. Que conté gas. *Gaseoso.*

GASPAR BONO (Beat). *Biog.* Religios de les derrerries del segle XVI y començos del XVII. Va néixer a València y va morir a l' any 1604. Fill de família molt pobre, va ésser soldat en els primers temps de la seua joventut, fentse remarc per les seues virtuts. En mitg dels perills d' una acció de guerra, va fer vot d' entrar a l' ordre franciscana, a quina va ingressar en 1560, arribant a essèrne provincial.

— (ENRICH). *Biog.* Escriptor dramàtic valencià. Pertanyia a la carrera diplomàtica, havent estat cònsol a Hong-Kon, Atenes, Cete y Oloron. Desde l' any 1892 estava a Madrid, en el Ministeri d' Estat. De jove va començar a escriure pera 'l teatre entreteniments en vers. Més tart, seguint la moda francesa, comptant ab l' ajuda de l' actor Mario, va empendre obres d' importància, certament ben rebudes, fals com: *Moneda corriente, La levita, Don Ramón y el señor Ramón, El estómago,* etc. Enamorat del realisme, va abandonar la forma poètica en prò de la sinceritat. L' any 1890 s' estrenà la seua comedia *Las personas decentes,* enèrgica sátira social tant o més celebrada que *La levita.* Un altre èxit va obtindre ab l' altre comedia: *Huelga de hijos* (1893).

GASPARÓ. n. p. Diminutiu de Gaspar. *Gasparcito.*

GASPATXE. m. Crostons de pá sech remullats, barrejats ab talls de tomàtech, pebrot, ceva, all, tunyina, bacallà esqueixat, etc., y amanit ab oli, vinagre, sal y pebre, y l' tot ab força aigua. *Gazpacho.*

GASSA. f. *Naut.* Especie de llaç en forma d' ull u oval, que 's forma d' un cap doblantlo y unintlo ab costura, qu' en general serveix pera enganxar'hi al-

Segell de Gaserans

guna cosa. Gaza. || Teixit clar transparent per adorno o per cobrir objectes. || VEL.

GASSAUD (Lluís Pròsper Geraud). *Biog.* Metge tolosenc, nascut en 1796, que va distingir-se com a un dels més remarcables cirurgians del seu temps, fent les campanyes d'Espanya, Morea i Àfrica ab l'exèrcit francès. Era autor d'algunes obres professionals prou remarcables.

GASSEN (Francesch). *Biog.* Pintor català, que va viure entre 'ls anys 1603 al 1663, distingint-se en la composició i 'l color de les seues obres.

GASSET Y MERCADER (Manel). *Biog.* Militar que a mitjans del segle XIX va obtenir reputació. Va néixer a Manresa, i tenia una brillant fulla de serveis. A la guerra d'Àfrica (1859), manava una de les divisions del primer cos d'exèrcit i obtingué el grau de tinent general i 'l títol de marquès de Benzú. Abans de la revolució de 1868, va desempeñar les capitanies generals de Catalunya i de València, permaneixent després retret de tota significació oficial.

GASSÓ Y ORTIZ (Blanca). *Biog.* Escriptora i poetessa, natural de Barcelona, morta de desgràcia, a Madrid, l'any 1877. Colaborava en la premsa periòdica de Madrid i de províncies. Va publicar: *Almanaque de salón*, *Corona de la infancia* (1867), *Cien cantares a los ojos*, *El dos de Mayo* (lloa dramàtica), *El primer vuelo* (comèdia) i la tragedia *Numancia*.

GASSUSSA. f. *Fam.* Gana molt veïment de menjar que acaba per ésser molesta i constitueix una mena de malaltia. Gazusa.

GAST. m. Acció y efecte de gastar. Gasto.

GASTABLE. adj. Lo que 's pot gastar. Gastable.

GASTADOR, A. m. y f. Qui gasta ab excés. Malgastador, gastador. || m. *Mil.* Soldat destinat principalment a obrir pas a la demés tropa. Gastador, hachero.

GASTAMENT. m. Acte y efecte de gastarse o consumir-se. Gastamiento, gastadero. || Part premar-tur. Aborto, abortamiento.

GASTAR. v. a. Emplear el diner en alguna cosa. Expendre, gastar. || Fer gastos. Gastar. || Consumir ab l'us, com: *gastar l'aigua, el temps*, etc. Gastar. || Fer malbé. Gastar. || Menjarse, disminuir-se alguna cosa ab el frech, com la fulla del ganiv al esmor-tar-la. Comer, gastar. || *Ant.* Arruinar, destruir, talar. Gastar.

GASTAR ALEGREMENT. fr. Gastar imprudentment els bens en bromes y diversions sense pensar en lo que pot succeir. *Gastar alegremente*.

GASTAR LLARCH. fr. Gastar ab profusió. *Gastar tar-go y tendido*.

GASTAR ELS DINERS EN SALVA. fr. *Met.* Gastarlos sense profit. *Gastar pólvora en salva*.

PER NO GASTAR LO QUE BASTA, LO QU'ÉS EXCUSAT SE GASTA. *Ref.* Denota que moltes vegades, per no gastar lo qu'és necessari, s'ha de gastar molt més. *Dineros del avaro dos veces van al mercado*.

GASTARSE. v. r. Tindre consúm o vendre's molt alguna cosa. Gastarse. || Malparir. Abortar. || Consumir-se alguna cosa sòlida per massa servir. Gastarse. || Pudrir-se, corrompre's, fer-se malbé. Gastarse. || Usarse, portarse, com se sol dir de les robes u objectes que son de moda. Usarse, estilarse.

GASTAT, DA. p. p. Gastado.

GÁSTER. m. *Med.* L'abdómen, el ventrell, el canal intestinal, comprenent-hi 'l ventrell, y devegades sols la matriu. Gáster.

GASTERANGIENFRASIS. f. *Med.* Obstrucció del pílor. Gasterangienfrasis.

GASTEROPOT, DA. adj. *Zool.* Aixís s'anomenen els animals que caminen arrossegant-se demunt del

ventre. || m. pl. Segona classe dels moluschs, que se arrosseguen ab l'ajuda d'un peu en la banda interior del ventre, com els caragols y 'ls llimachs. Els autors moderns els classifiquen en cinch ordres: *placofors*, *prosobranquis teròpols*, *pulmonals* y *opistobranquis*.

GASTO. m. Acte y efecte de gastar o de gastarse. Gasto.

FER GASTOS. fr. Valdre's de la justícia pera cobrar alguna cosa. *Condenar en gastos*.

PAGAR O FER EL GASTO. fr. *Met.* Significa, ademés del sentit recte, ésser l'objecte d'alguna conversa. *Hacer el gasto, la costa*.

GASTÓ. n. p. Gastón.

GASTÓ V. *Biog.* Vescomte de Bearn, tretse de aquest nòm. Fill de Pere, va succeir-lo l'any 1153, baix la tutela de Ramón Berenguer, quart comte de Barcelona, que va entregarli el govern del seu vescomtat a l'ésser de major etat. Va morir en 1170.

— VI. *Biog.* Vescomte quinze de Bearn, anomenat el *Jove* y el *Bondadós*. Era fill de la vescomtessa María y d'en Guillem de Moncada, (1171-1215) succeint en 1173 a la seua mare. A la seua major etat va anar a Aragó pera rendir homenatge al rei Alfons II, fent costat al comte de Tolosa quan la lluita dels albigesos. Va perdre 'ls seus estats en 1213, derrotat per Simó de Montfort y va recobrarlos al any següent, succeint-lo el seu germà Guillem Raimón.

— VII. *Biog.* Darrer vescomte de Bearn, fill de Guillem I de Moncada (1225-1290). Va rebre de Jaume I, er el Conqueridor varies terres a Mallorca, pera premiar els serveis del seu pare, y va servir als exèrcits de França y d'Inglaterra. Quan la lluita ab el rei Sancho de Castella, va ésser derrotat al combat de Orthez.

GASTON (Raimón). *Biog.* Bisbe català. Fill de Millan, en el vescomtat d'Ager. Bisbe de València electe desde l'any 1312. Va morir en 1348, havent instituit la càtedra de teologia en aquella capital, l'any 1345.

GASTRALGIA. f. *Med.* Mal de ventrell. Gastralgia.

GÁSTRICH, CA. adj. *Med.* Se diu de lo que pertany al ventrell. Gástrico.

GASTRICISME. m. *Med.* Malaltia del ventrell. Gastricismo.

GASTRICITAT. f. *Med.* Nom empleat per alguns pera designar l'estat brut de les primeres vies. Gastricidad.

GASTRÍCOLA. adj. Que viu al ventrell. Gastrícola.

GASTRÍLOCH, A. s. y adj. *Med.* Engastrimita. || Ventriuloquo.

GASTRITIS. f. *Med.* Inflamació del ventrell. Gastritis.

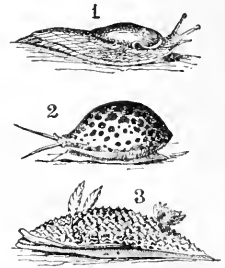
GASTRO. m. Veu qu'entra a la composició de diferents termes anatòmics, relatius al ventrell o al ventre. Gastro.

GASTROBROSIA. f. Perforació del ventrell. Gastrobrosia.

GASTROCEFALITIS. f. *Med.* Inflamació complicada del cervell y del ventrell. Gastrocefalitis.

GASTROCELE. m. *Med.* Trencadura del ventrell. Gastrocele.

GASTRODINIA. f. *Med.* Reumatisme del ventrell. Gastrodina.

GASTEROPOTS: 1, Llimach; 2, Margaritaci; 3, Dorissa.

GASTRODÍNICH, CA. adj. *Med.* Que pertany o's refereix a la gastrodínia. *Gastrodínico.*

GASTROFISA. f. *Entom.* Insectes coleòpters fitolèchs de la família dels crisomèlits, ab algunes menes de color metàl·lic. *Gastrofisa.*

Gastrofisa

GASTRÓFOR, A. adj. Que té molt de ventre. *Gastróforo.*

GASTROFORIA. f. Volúm extraordinari del ventre. *Gastroforia.*

GASTROHITEROTOMIA. f. *Cir.* Procediment per medi del qual s'obra l'abdòmen y l'úter pera extraure'n el feto. *Gastrohiterotomia.*

GASTRÒLATRA. m. Idòlatra del seu ventre. *Gastròlatra.*

GASTROLATRIA. f. Amor o passió pèl seu ventre, afany pera regalarlo. *Gastrolatria.*

GASTROLOGIA. f. Tractat sobre'l cuinar o sigui art de preparar menjars fins y delicats. *Gastrologia.*

GASTROLÒGICH, CA. adj. Pertanyent a la gastrologia. *Gastrològico.*

GASTROMALACIA. f. *Med.* Reblaniment de la membrana mucosa del ventrell. *Gastromalacia.*

GASTROMANCIA. f. Endevinació gastro Lògica. *Gastromancia.*

GASTROMANIA. f. Passió pèl menjar. *Gastromania.*

GASTROMANIÀTICH, CA. adj. Qui és alectat de gastromania. *Gastromaniaco.*

GASTROMÀNTICH, CA. adj. Propi de la gastromancia. *Gastromàntico.* || s. Qui la practica. *Gastromàntico.*

GASTROMEL. m. Monstre quins membres accessoris s'inserten sobre l'abdòmen. *Gastromelo.*

GASTROMELIA. f. Inserció dels membres accessoris del abdòmen. *Gastromelia.*

GASTROMÈLICH, CA. adj. Que pertany a la gastromelia o al gastromel. *Gastromèlico.*

GASTRONOM, A. m. y f. Persona intelligent en l'art de la gastronomia. *Gastrónomo.* || Persona aficionada a la bona taula o a menjars delicats. *Gastrónomo.*

GASTRONOMIA. f. L'art de preparar una bona taula. *Gastronomia.*

GASTRONÒMICAMENT. adv. m. D'un modo gastronòmic. *Gastronòmicamente.*

GASTRONÒMICH, CA. adj. Relatiu a la gastronomia. *Gastronòmico.*

GASTROPATIA. f. *Med.* Malaltia del ventrell. *Gastropatia.*

GASTRORRAFIA. f. *Med.* Sutura practicada pera curar les ferides del abdòmen. *Gastrorrafia.*

GASTRORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia del ventrell. *Gastrorragia.*

GASTRORREA. f. *Med.* Mena de cadarn del ventrell. *Gastrorrea.*

GASTROSIS. f. *Med.* Nom donat per alguns a les malalties del ventrell. *Gastrosis.*

GASTROSOFIA. f. *Med.* Inclinació a la gola. *Gastrosofia.*

GASTROTOMIA. f. *Cir.* Operació pera extreure un fetus, o altra cosa, obrint l'abdòmen. *Gastrotomia.*

GASTROTORÀCICH, CA. adj. *Anat.* Qu'és a la part de baix del tronch del cos. *Gastrotoràcico.*

GASTROTUBOTOMIA. f. *Cir.* Operació consistent en extreure 'l fetus de les trompes del ovari, fent per això una incisió al ventre. *Gastrotubotomia.*

GASULL (Agusti). *Biog.* Pintor deixeble de Carles Maratta a Roma, y autor d'algunes obres de mèrit. Va néixer a Valencia a mitjans del segle XVII y va morir als començos de la següenta centuria.

GAT. m. *Zool.* Quadrúpet casolà, enemich natural de les rates. *Gato.* || *Ictiol.* MUSSOLA. || *Fam.* Borratxo. Mona, pellejo. || Borratxera. Zorra, mona, cernicalo, lobo. || Bot petit pera posar 'hi vi. Bota, botillo. || *Art.* Instrument ab tres garlis de cer en triàngul, pera raspar y registrar l'interior del canó. *Gato.* || *Ant.*

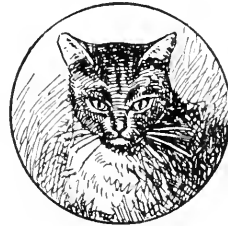

Gat selvatge

Màquina militar que servia pera cubrirse al batre les muralles. *Gato.* || *CATA.* 7.

GAT D'ALGALIA. Gat del tamany del comú, ab el morro agut, el cos llarch, les potes curtes, el llom cendrós y rodejat de negre y 'l ventre més clar; se cria en els paratges calurosos d'Asia y Àfrica. *Gato de algalia.*

GAT DELS FRARES. fr. *Fam.* Home trempat, alegre y de bones ocurrences. *Bromista, dicharachero, ocurrente, decidor, chancero.*

Gat comú

GAT FAIXÍ. *Ter.* GAT FERÉS-TECH.

GAT MESQUÉ. GAT CERVER O CERVATER.

GAT SELVATGE. *Gato montés.* *GAT CERVATER.* *Gato cervical.*

GAT DE MAR. Qualsevol dels nois pera fer les mecàniques de bordo y apendre l'ofici de mariners. Aspirant a la plaça de grumet quan tenen més etat. *Galopin, gatopo, grumete, paje de escoba.*

AGAFAR EL GAT. fr. *EMBORRATXARSE.*

TINDRE UN BON GAT. *Met.* Tindre una bona bossa, tindre molts diners. *Tener un buen gato.*

GAT ESCALDAT AB AIGUA TEBIA 'N TÉ PROU. *Ref.* Denota que l'escarment sempre fuig del perill per poch que n'hi hagi. *Gato escaldado del agua fria huye; quien del alacrán está picado la sombra le espanta.*

GAT ESCORXAT. *Met.* Persona molt flaca. *Gata parido.*

GAT GARIÉ. *Ter.* aranés. GAT MESQUÉ.

GAT MAIMÓ. Especie de mona petita. *Gato paül ó paüs.* || *Bot.* MEXOACAN BORT.

GAT MARTU. *Ter.* aranés. MARTA.

GAT MIOLADOR MAI SERÀ BON RATADOR. *Ref.* Se aplica al que parla molt y obra poch. *El gato maullador nunca buen cazador; perro ladrador nunca buen mordedor.*

GAT PARDO. Animal molt feroç, entre gat y lleopard però més gros qu'aquell y més menut qu'aquest. *Gato pardo.*

GAT SAUMÓ. *Fam. met.* Qui ab manya logra lo que vol. *Matalascallando.*

GAT SOBRE BACÓ NO VOL COMPANYYÓ. *Ref.* Indica

Gat pera vi

que a ningú li agrada compartir el mando ni tindre qui li face competència. *Dos pardates en una espiga hacen mala liga; el mandar no quiere par.*

GAT VELL. *Met.* Home difícil d'ésser enganyat. *Toro corrido, marrajo.*

GAT VELL Y LA QUA VERDA. *Ref.* A CENT ANYS COTETA VERDA.

GAT Y CUNILL TOT ÉS D'UN PEL. *Ref.* TANT BO ÉS EN PERE CÒM EN BERENQUERA, CÒM EL QUI LI VA DERRERA.

AGAFAR EL GAT. *fr. Met. fam.* Emborrotarse. *Coger ó pillar un lobo, una mona, una zorra, un cernicalo.*

COLLA DE GATS. *Met.* Reunió de gent mal criada o de poch seny. *Gateria.*

CÒM GAT Y GOS. *fr.* Indica l'aborriment que alguns se tenen. *Com perros y gatos.*

CÒM UN GAT ENTRE BRASES. *Expr.* Molt depressa. *Como un gato sobre ascuas.*

CONTENT CÒM UN GAT AB UNA RATA. *Expr.* Molt content. *Como una castañuela ó como una pascua.*

DE COLOR DE GAT. *m. adv.* *Gatado.*

DEU NOS GUART D'AIGUA QUE NO CORRI Y DE GAT QUE NO MIOLI. *Ref.* Pera significar que les apariències enganyen. *Libreme Dios del agua mansa.*

DONAR GAT PER LLEBRA. *fr.* VENDRE GARCES PER PERDIUS.

DONEM RAÓ AL GAT QUE FARÈM CULLERES O CARNESTOLTES. *Loc. met.* *Sepan gatos que es antruejo.*

ESGARRAPAR EL GAT. *fr.* Ferir el gat ab les ungles. *Gatear, arañar el gato.*

ESTAR CÒM EL GAT Y 'L GOS. *fr.* Estar oposats o desavinguts. *Estar como perros y gatos.*

FÉS, FÉS, GAT, QUE TOT HO PAGARÀS PLEGAT. *Ref.* Denota que viurà dia en que algú pagarà tots els mals o danys que fa valentse de la ocasió. *Todo junto como el perro los palos.*

MENJA, MENJA, GAT, SARDINA, QUE JA 'T PICARÀ LA ESPINA. *Ref.* Que's diu dels gustos que rara vegada deixen d'anar acompanyats de disgustos. *Casarás en mala hora, y comerás cabeza de olla.* || Denota que 's difereix el càstich a algú per respecte dels que hi ha devant. *Íránse los huéspedes, y comeremos el gallo.* || Denota 'ls treballs que solen sobrevindre als que no reparen en empenyarse sense mirar el modo de pogue pagar. *Al matar de los puercos, placeres y juergos; al comer de las moreillas, placeres y risas; al pagar de los dineros, pesares y duelos; al freir será el reír, al pagar será el llorar.*

MULLARSE CÒM UN GAT. *fr.* Mullarse fins als ossos. *Hacerse una zarpa.*

NO DEIXAR A ALGÚ BO PELS GATS. *fr. fam.* Maltractarlo de paraula. *Poner á uno cual digan deñas.*

¿QUÈ SAB EL GAT DE FER CULLERES? *Ref.* ¿QUÈ SAB L'ASE QUÈ COSA ÉS SAFRÀ?

QUI NO TÉ MÉS QUE UN GAT AB ELL SE COMBAT. *Ref.* Denota la mala condició d'aquells que no tenint de qui dir mal, ne dinen de sí meteixos, y que 'ls perwersos se danyen mutuament quan no poden danyar a ningú més. *Los perros de Zurita no teniendo á quien morder, uno d' otro se mordian.*

QUI NO TÉ RES QUE FER, AL GAT PENTINA. *Ref.* Contra 'ls que s'ocupen en coses inútils y vanes. *El que no tiene quachacer, con el rabo caza moscas.*

¿QUI POSARÀ LA ESQUELLA AL GAT? *fr. Met.* Pera significar lo dificultós d' alguna empresa. *¿Quién ha de llevar el gato al agua?*

ÉSSER GAT VELL. *fr. Met.* Tindre experiència, no deixarse enganyar. *Tener garrones, ser perro viejo, saber de toda costura.*

TINDRE 'L GAT. *fr. Met. fam.* Estar borratxo. *No estar para firmar; estar hecho un cesto.*

TINDRE UN GAT CÒM UN TEMPLE. *fr.* BORRATXO CÒM UNA SOPA.

TOTS ELS GATS TENEN TOS, MENYS EL MEU QUE TÉ CATARRO. *Ref.* Que reprèn al qui fa ostentació de qualitats que no li son propies, o que 's fica en nego-

cis dels altres. *Hasta los gatos ó escarabajos tienen tos ó romadizo; hasta los gatos quieren zapatos.*

UN ULL AL GAT Y L' ALTRE AL PLAT. *Ref.* Un ojo á la sartén y otro á la gata.

GAT (Punta del) *Hidrog.* Punta del S. de la prov. d' Alacant, part. jud. de Dolores.

GATA. *Zool. f.* La femella del gat. *Gata.* || *Naut.* Aparell que té un ganxo gran ab que 's pengen les àncores per la serviola al costat de la nau. *Gata.* || Cap de poch més d' una braça que té a un extrèm un guardacap y al altre un ganxo gran pera enganxarli les ungles de l' àncora y penjarla al costat de la nau ab un aparell. *Gata ó gata de arronzar, pescador de ancla.* || En la hidráulica es una barra dentada ab que per medi del seu llanternó o grua, queda penjat el restrellador de la resclosa, etc. *Gata.* || Als buchs de creu, es la verga de mitjana. *Gata, verga seca.* || El més alt del pal d' una galera. *Gata.* || f. Navío llarch com la galera però més ample; portava espoló a la proa y tenia cent remos. *Gata.*

GATA MAULA, GATA MOIXA, GATA MIXA.

GATA MOIXA. *Met.* Qui fingeix modestia. *Gata de Marirramos ó de Juan Ramos ó ensogada ó muerta; mosca muerta.*

ÉSSER UNA GATA MOIXA. *fr. Fam.* Ésser dissimulat, fingit, fals. *Ser la gata ensogada de Juan Hurtado.*

FER LA GATA MOIXA. *fr.* Fingir, afectar humilitat y modestia. *Hacer la gata ensogada, ó de Marirramos ó de Juan de Ramos.*

GATA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Denia, és a la vora del riu Gorgós o Jalón y té 3,988 hab.

GATADA. *f. Fam.* Gran disbarat. *Gazafatón, gazapatón.* || Cosa o dita alegre. || Mala partida, pillada. || Parada que fa la llebra quan perseguida pels gossos, ab astúcia els deixa passar de llarch pera recular després y portarlos ventatge. || Nom apropiat per el dramaturch Frederich Soler (*Serafí Pitarra*) a les primeres produccions quasi bufes posades en escena al teatre catalá, pels anys 1863 y 1864.

GATAMAULA. *adj.* La persona que aparenta mansuetit y és dolenta en son fons

GATAMEÛS (A). *fr. Ter.* A QUATRE GRAPES.

GATAMIXA. *f. Fam.* Dissimulat, qu' afecta humilitat o cobardia. *Mojigato, socaliñero.*

GATAMOIXA. *adj.* GATAMAULA.

GATA RABIOSA. *f. Bot.* Herba de la familia de les ranunculàcies que és verinosa. *Ranúnculo, malvado, sardonia.*

GATÁS, SA. *m. y f. aum.* Gatazo.

GATASSA. *Bot.* Nom que 's dona a Menorca a una planta ranunculàcia del genre *Ficaria*.

GATEJAR. *v. n.* Anar a quatre grapes els homens. *Gatear.* || Dir gatales. *Disparatar, decir chistes.*

GATELL. *m. Bot. ter.* TAMARIT. || *m.* Fusta de la mata del meteix nom de que se 'n fan cadires y altres mobles; a lo antich servia un bastó d' aqueixa fusta pera simbolisar la presa de possessió d' una heretat, terres, etc. *Madera de taray ó tamarisco.*

GATELL (Arnau). *Biog.* Arquitecte y escultor, autor del precíós claustre romànic del monastir de Sant Cugat del Vallès; obra començada envers l' any 1,013. Una petita inscripció de la meteix època recorda el nom del artista, y el capitell proper a n' ella representa la seua figura (avui trencada), en actitud d' esculpturar capitells.

— Y FOLCH (JOAQUIM). *Biog.* Explorador de l'Àfrica. Nat a Altafulla l' any 1826, mort a Cadix l' any 1879. Cursava filosofia y lletres primerament a Tarragona y després a Barcelona, quan va esperarlo el desitj de continuar la tasca d' Ali-Bey, prenent el sobrenom de *Kaid Ismail*. Va aprendre tot sol, bona part de la llengua àrbiga en les soletats de Tamarit, perfeccionante'n a Madrid. Acaçada la guerra d' Africa

va renunciar la herència pairal a favor de son germà y l' any 1861 entrava al Marroch, ofería prompte sos serveis al emperador y en conseqüència passava a ser quefe d' artilleria de la guarda imperial. Va acompanyar al sobirà en una guerra contra les tribus sublevades, formant aleshores un bon diari de viatge. L' any 1864 va deixar el servei del emperador, que l' havia distingit y honorat. Després tot va canviar. Va oferir-se per l' imperi una forta recompensa a qui presentés el cap del *Kaid* y va poder salvar-se gracies a sa gran serenitat, canviant de nom, de vestit y afectant ésser un entès doctor. Va recórrer les regions independents del Suss, Oad Nun y Tekna, fins al

Joaquim Gatell y Folch

Saara. Una malaltia contreta allà va anar minant la seua existència desde aleshores. Retornat a Espanya va publicar les notes preses en aquelles terres, ab el propòsit d' ampliar-les després. Volia seguir el curs del riu Molyva de cap a cap, travessar la vall del Draa, baixant fins al Occed, reconeixent els grans afluenters del Molyva y el llach Debaia. La mort li privà.

GATELL (Cova del). *Orog.* Està situada en el terme de Vilarella, prov. de Tarragona.

GATEN. *Geog.* Caseriu del terme de Bellvis, prov. de Lleida.

GATERA. f. Bot. HERBA GATERA, GATONERA.

GATERIA. f. Conjunt de gats. *Gateria.*

GATESCH, CA. adj. Propi del gat. *Gatuno, gatesco.*

GATET, A. m. dim. *Gatíto, gatico, gatillo.* || El de posar ví *Botillo.*

GATGE m. *Ant.* PENYORA || *Ant.* Lo que quedava en poder del enemic per la seguretat de cumplir els pactes. *Rehén.* || Estipendi, regalo. *Gaje, emolumento.* || *PAGA, SOLDADA, SOU.*

PENDRE GATGES. *Loc. ant.* Fer-se soldat. *Sentar plaza, engancharse.*

GATICIDA. adj. Matador de gats. *Gaticida.*

GATIFELL. m. Eina, atuell. *Útil.*

GATÍFER, A. adj. *Fam.* Que té relació ab el gat. *Gatífero.*

GATILLO. m. Barres de l' arma de foc. *Gatillo, perrillo, patilla.*

GATILLO CASTO. *Bot.* ALOCH.

COP DE GATILLO. *Gatillazo.*

GATINAR. v. n. *Gatonar.*

GATMAIMÓ. *Bot.* Nòm que a Menorca 's dona a una planta de la fam. de les dioscories, molt comú en tot Catalunya.

GATÓ. m. dim. *GATET.*

GATOLINS. *Bot.* CUNILLETES.

GATOMAQUIA. f. Batalla de gats. *Gatomaquia.*

GATONADA. f. Els gatets que la gata gatina de un sol part. *Gatonada.*

GATONAR. v. n. *PARIR LA GATA.*

GATONERA. f. Forat que hi ha a algunes portes y parets pera que pugui passar-hi 'ls gats. *Gatera.*

GATONET. m. dim. *GATET.*

GATOSA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les lleguminoses; té les fulles petites y retallades, les branques acavades en punxa y les flors d' un groch vermellós. *Gatuna, gatúña, uñas de gata, detiene buey.*

GÁTOVA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Segorb; és a la vora d' una riera, a la banda de mitjorn de la prov. y té 1,260 hab.

GATS (Serra dels). *Orog.* Nom que 's dona a la part de llevant de la serra de Cadi, compresa entre 'l coll de Pendiç y 'l de Tancalaporra, al NO. de Bagà, entre les províncies de Barcelona y Lleida.

GATSERÍ. *Bot.* Nòm que 's dona a la Vall d' Arán a una mena de mareselva.

GATUNAR. *Ter. Moyà.* *GATINAR.*

GATUNYA. f. Herba gatera.

GATUPERÍ. m. Enredo, embrolla.

GATX, A. adj. Ab el cap baix.

GATZARA. f. Bulla ab crits y alegría. *Algazara, zambra, alarido, grita.*

GATZERÁNS. m. *Bot.* *GALSERÁN.*

GAUBANSA. f. Goig, alegría, festa. *Alegria, festa, regocijo.*

GAUDEAMUS. Veu llatina admesa en l' estil familiar, com sinònim de goig, regositg y alegría. *Gaudreamus, gaude.*

GAUDENCI. m. Nom propi d' home. *Gaudencio.*

GAUDENS (Saint). *Geog.* Ciutat de França a 73 km. de l' històrica població de Tolosa.

GAUDETE. *Expr. llat.* Alegreus. Antigüament s' usava com intergecció quan havia d' innovarse alguna bona nova.

GAUDÍ o **GAUDIN** (Lluís Pascual). *Biog.* Pintor català. Nat a Vilafranca del Penadès l' any 1556; mort a Scala Dei l' any 1621. Havia estat a Sardenyia, ensenyant teologia, quan als trenta vuit anys, va retirar-se a la cartoixa de Scala Dei, professant en 1595. La seua fama de bon artista la confirmen autoritats com En Pacheco y En Cean Bermudez. Va estar a Sivilla, pintant una *Verge* pera Santa Maria de las Cuevas. De retorn a Scala Dei va rebre orde del Sant Pare, que l' volia a Roma, y va morir-se quan preparava la marxa. A la cartoixa de Grenoble, entre molts quadros d' ell, hi havia una excelenta *Concepció*. Va pintar molts quadros pera 'l seu monastir y el de Montalegre a prop de Barcelona, correctes de dibuix y valents de color.

GAUDIDOR, A. m. y f. Qui 's gaudeix d' alguna cosa. *Perfruidor.*

GAUDIMENT. m. L' acció y efecte de gosar. *Goce.*

GAUDIR. v. n. Lograr, obtindre, juir. *Gozar.*

GAUDIRSE. v. r. Aprofitarse, utilisarse d' alguna cosa. *Aprovecharse.*

GAUECA. *Ter. aranès.* La femella del cabrer.

GAUET. *Bot.* *GABET.*

GAUJES. *Bot.* *GOJATS.*

GAUS. m. *Ornit. ter.* *DUCH.*

GAUSA Y LLORENS (Lluís). *Biog.* Musich català. Pertanyia a la Escolania de la Mercè, de Barcelona. Va morir l' any 1897.

GAUSACH. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora de: Garona y té 219 hab.

GAUSIR. v. n. *Ant.* *GAUDIR.*

GAUTIER (Francesch de).

Biog. Escriptor provençal, que va ésser ministre de Montpeller y va presidir el darrer sinodus del Baix Lenguadoch, que va reunirse a Uzès l' any 1681. Era senyor de Saint Blancard y va figurar per les seues idees entre la comunió protestant. Va morir a Berlín en 1703.

— (TEÓFIL). *Biog.* Escriptor remarcable del sigle XIX, tingut pèl millor estilista francès fins al punt de anomenarlo *Benvenuto Cellini de l' estil.* Va néixer a Tarbes en 1811 y va morir en 1872. Pertanyia a la

Segell de Gausach

escola romàntica, y encare que no va escriure en sa llengua regional, s' havla distingit per la seua valiosa producció francesa, essent notables les noveles de aquest autor entr' elles *La senyoreta de Maupin*, *Historia de una Momia*, y *Esprit*, y les seues poesies *Esmalts* y *Camafeus*. Amich intim de Victor Hugo, va ésser un dels fundadors de l' *Escola Parnasiana*, que tant va resaltar a les m'tjanies de la passada centurla.

Teófil Gautier

part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és al fons de la carretera de Barcelona a Vilanova y Geltrú, té estació de F.-C. y 1,824 hab.

GAVADAL. m. Elna de fusta a manera de gibrell o pastereta pera rentar'hi 'ls plats y altres usos. Artesón, gamella, dornajo, camellón.

GAVADALS (Á). fr. Ab que s' expressa abundor o que 's fa compra d' objectes o coses molt al engrós. En abundancia.

GAVAIG, TXA. (Vegis GABAIG y 'ls seus derivats).

GAVÁN. m. Vestit d' abrich, de diferents formes y a manera de levita llarga y ample. Gabán. || Capot ab mànecues y a vegades ab caputxa fet de panyo fort pera abrich. Capote, gabán.

GAVARRERA. f. Bot. Mata de la fam. de les rosácies; roser bort de fulles un poch agudes, les flors de quatre fulles vermellletes, el fruit com una cirereta ovalada y coronada, té dins una borreta apegalosa que pica si toca la carn. Escaramujo, gavanzo, zarza perruna, rosal silvestre, oxiacanta. || El fruit té el meteix nom que la planta y 'ls apotecaris li diuen *tapaculos*, porque 's pren la conserva que 's fa d' ell pera curar les corribies. *Tapaculos*, *rascaculos*.

GAVARRES (Montanyes). Oroq. Montanyesquina direcció és de NO. a SE. entre Girona y La Bisbal.

GAVARRÉS, A. adj. Habitant de les gaves o barranchs pirenencs.

GAVARRESA (Riera). Hidrog. Neix sota Matamala, prov. de Girona; entra a la de Barcelona per Alps, passa de tramontana a Mitjorn pel Lluçanès, segueix per Oristá, Horta y Cabrianes, y desaguja a la vora esquerra del Llobregat.

GAVARRÓS. Geog. Poblet del dist. mupal. de la Poble de Segur, part. jud. de Berga, provincia de Barcelona.

GAVE. Geog. Nom que 'ls habitants dels Pirineus apropien als torrents.

GAVELL. m. Reunió de moltes coses. Cúmulo.

GAVELLA. f. Feix de blat més petit que la garba. Gavilla.

GAVER (Joan). Biog. Musich catalá del sigle XVI. Mort en el monastir de Poblet. Monjo del de Montserrat, bon organer y cantor major d' aquella Escolania.

GAVER. Geog. Poblet del dist. mupal. d' Estarás, prov. de Lleida.

GAVETA. f. Pastereta de fusta ab dos mànecs del meteix troç en dos ànguls oposats, de la qual ab la paleta van traient els mestres de cases el morter, guix o ciment pera repartir-lo.

GAVIA. f. Reixat de jonchs, filferro, etc. pera ficarhi aucells. **Jaula.** || *Naut.* Mena de garita dalt del bauprès pera aguaitar. **Gavia, gavieta.** || Tanca ab reixa de ferro o fusta pera ficarhi feres o boigs. **Jaula, gavia, casilla.** || La gran de fusta pera gallines. **Alcahaz.** || La de ferro ont s' hi posaven els caps dels sentenciats. **Linterna, jaula.** || *Ant.* Potro pera ferar. || Aparell de fusta pera la construcció de xemeneies.

GAVIA DE BOIGS. *Met.* Casa de molt de soroll y poch govern. *Casa de locos.*

GAVIA DE MAR. *Ornit.* Se dona aquest nòm a dues especies d' aus marines del genre *Larus*, *Goelandio de manto azul*, *id. de pies amarillos*. || **GAVILÀ.**

ARMAR GAVIES. fr. *Naut.* *Envergar.*

AUCELL VELL NO ENTRA A LA GAVIA. *Ref.* *Pájaro viejo no entra en jaula.*

DE LLIBRES Y DE GAVIES NO SE 'N TORNEN GAIRÉS. *Ref.* Ab que s' aconsella no deixarne.

PLEGAR GAVIES O LES GAVIES. fr. *Met.* Desembarçar algun lloch. *Mondar el haza.*

VAL MÉS ÉSSER AUCELL DE BOSCH QUE DE GAVIA. *Ref.* Ab que 's pondera quan apreciable és la llivertat. *El buey suelto bien se lame; más vale salto de mata que ruego de buenos.*

GAVIAIRE. m. Qui fá o ven gavies. **Jaulero.**

GAVIAL. f. Gavia gran o aposit ont s' hi crien aucells. **Pajarera.**

GAVIASSA. f. aum. **Jaulón.**

GAVIER. m. *Mar.* El mariner que cuida la gavia y aguaita desde ella. **Gabiero.** || **GAVIAIRE.**

GAVIETA. f. dim. **Jaulilla, jauloncillo.** || *Naut.* Mena de garita que 's posa dalt del bauprès pera aguaitar. **Gavieta.**

GAVIETA DE LLANXA. m. *Naut.* **ARGANELL.**

GAVILÀ. m. **ESPARVER.**

GAVILÀ. *Ornit.* **GAVIA DE MAR.**

GAVINA. f. *Ornit.* Aucell d' aigua semblant a la cigonya, ab el bec recte, gros y robust, la esquena blanca, les puntes de les plomes de les ales negres y lo demés blanquinós; té tres dits a cada pota. **Gaviota.** || **PESCADOR RALL.**

GAVINA (Punta de la). *Hidrog.* Punta de la banda ponentina de l' illa Formentera, Balears.

GAVINETA. *Ornit.* **GAVINA.**

GAVIÓ. m. *Mil.* Cove ple de terra que serveix pera fer trinxeres. **Cestón, gavión.** || Gavia xata que usen els caçadors. **Alcahaz.**

GAVIOTA. *Ornit.* Ab aquest nòm se designen varies especies d' aus del genre *Larus*. *Paviota de capuchón plomizo, paviota riedosa ó de capuchón pardó.*

GAVOTA. f. *Mús.* Ball antich molt en boga durant els sigles XVII y XVIII. Era de ritme bicari a dos temps y de pausat moviment. **Gavota.**

GAY. adj. Festiu, bell, jolín, alegre. **Gayo.** || *Interj.* *Ant.* ¡Ay! **GAY SAVER.** *Ant.* *Poesia, gaya scientia.*

GAY (Narcís). *Biog.* Valent guerriller catalá de la lluita de la Independencia (1808-1814). Era escrivá del Jufiat de primera instancia de Figueres quan va esclatar la guerra, y va ésser designat secretari de la Junta de defensa d' aquella ciutat. Va crear la companyia dels almogàvers, éssent nomenat comandant de la meteixa, cobrant renóm per les seues proeses.

Segell de Gavà

Segell de Gavarrós

Narcís Gay

Al ésser instituit el regiment d'infanteria nomenat de *Lleals manresans*, se'l va designar qüefe del meiteix, desempenyant ademés el càrrech de vocal del Consell de guerra permanent del Príncipat de Catalunya.

— Y BEYA (NARCÍS). *Blóg*. Advocat y escriptor. Nat a Figueres l' any 1819; mort a Barcelona en 1872. Al doctorarse (1848) va llegir el tema: «La propiedad individual y el comunismo». Dedicat als estudis literaris, va redactar ab en Cubí *El Eco de la Frenologia y La Antorcha*. Va obtindre renom ab sos escrits reflexius, tractant sempre materíes d'actualitat, ab punt de vista transcendental. Citarèm, d'entre ses obres: *Rápidas consideraciones en vindicaci6n de los ataques dirigidos contra la sociedad actual* (1857). — «*Los Miserables*», de Victor Hugo, ante la luz del buen sentido y de la sana raz6n (1863). — *Estudios sobre las clases proletarias* (1864).

GAYA. f. Troç de roba en figura triangular que s'afegeix als vestits, a les camises, etc., pera donar-los 'hi l' amplaria o bé el vol necessari. Nesga, jir6n, sesgo. || *Ant. ornit.* Aucell. Gralla, garsa.

Segell de Gayà

GAYÀ. *Geog.* Poble de la província de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és a la vora del riu Llobregat, prop de la desembocadura de la riera de Marlès y té 564 hab. || *Hidrog.* Riu de la prov. de Tarragona. Neix a la serra de Brufaganya; passa per Santa Perpètua, Vilaperdius, Querol, Pinyana, Pont d'Armentera, Ordes, Santes Creus, Aiguamúrcia, Viarrodonna, Serra, Vilardida, Puiginyós, Pallarossa, Renau, Caillar, Ardenya y Riera, y des-aigua al mar, entre Altafulla y Tamarit.

GAYADURA. f. *Ant.* Acció y efecte de gayar. Gayadura.

GAYAMENT. adv. m. *Ant.* ALEGREMENT.

GAYANES. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la vora del riu Serpis, té estació de F.-C. y 652 hab.

GAYAR. v. a. Posar a un vestit llistes o vles de color diferent al del fondo. Gayar.

GAYAT, DA. adj. Guarnit ab gayes. Jironado. || Se diu de la roba ab llistes de molts colors. Gayado. || f. Bastó corvat per la part de dalt; generalment és groixut y poch pulit. Gayada.

GAYATA. f. *Ter.* BROÇA.

GAYATO. m. Bastó que fá una mena de ganxo de la meteixa fusta ab quin els pastors deturen el bestiar. Cayado.

GAYATÓ. aum. de gayato.

GAYBIEL. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló; bisb. de Segorb, part. jud. de Vivel; és al altre cantó de la serra d'Espadán y té 1,207 hab.

GAYETA. f. *Min.* Lignit pulimentable, certa mena de carbó de pedra que 's treballa y pren molt de llustre y serveix pera ferne obgectes d'adorno. Azabache.

GAYETA. *Geog.* Caseriu del terme de Cortes de Pallás, prov. de Valencia.

GAYETÁ n. p. Cayetano.

GAYETELL. m. *Ant. náut.* BOYA.

GAYEVAT. f. *Ant.* ALEGRÍA.

GAYLUSITA. f. *Min.* Mineral cristallísat, qu' és un carbonat de cals y sosa. Gaylusita.

GAYRE. adv. Molt. Mucho.

GAYRE, GAYRE. m. adv. QUASI, QUASI.

GAYRE BÉ. m. adv. *Casi*.

NO ANAR A GAIRE. *Loc. ant.* PER POCH, TANTOST.

GAYRELL. m. adv. De través, obliquament. De lado, ó de soslayo.

ANAR DE GAYRELL. Anar de tort. *Ir de soslayo ó obliquamente.*

GAYRET (De). adv. De gairell.

GAYT, A. adj. Melindrós, delicat; qui parla ab veu llastimera.

GAYTA. f. GAITA. Sach de gemechs, cornamussa. Gaita.

GAYTER. m. Qui toca la gayta. Gaitero.

GAZAGN. *Ant.* GUANY.

GAZAGNAR. v. a. *Ant.* GUANYAR.

GAZARDONAR. v. a. *Ant.* GALLARDONAR.

GAZARDÓS. adj. *Ant.* GALLARDÓ.

GE. *Ter. aranés.* Janer.

GEA (Mas de). *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Liria, prov. de Valencia.

GEAT. m. *Quím.* Sal produida per la combinaci6 del ácid úlmich ab una base salificable. Geato.

GEBHARDT (Victor). *Blóg*. Escriptor y periodista. Nat a Barcelona l' any 1830; mort en 1894. Exerceia la carrera d'advocat entre 'ls anys 1853 y 1863. Redactava en els principals diaris carlins de Barcelona. Va traduir del francès al castellá importantes obres d'esperit tradicionalista. És autor d'obres d'història y de treballs editorials d'extensió. Mereixen citarse: la *Historia general de España y de sus Indias* (Barcelona, 1860, set vol. quart), reimpressa tres vegades; *Lo siti de Girona en lo any 1809*, relaci6 històrica premiada en els Jochs Florals de Barcelona del any 1868. *Los Dioses de Grecia y Roma* (dos vol. fol.).

GEBRADA. f. Rosada, gelada. Escarcha.

GEBRAR. v. n. Gelarse la rosada. Escarchar.

GEBRAT, DA. adj. Escarchado.

GEBRE. m. GEBRADA.

GECH. m. Prenda de vestir que va desde 'l coll fins nna mica més avall de la cintura, ajustada al cos y ab mànegues. Chaqueta.

GEDEÓ. n. p. Gedeón.

GEDRITA. f. *Min.* Silicat hidratat d'alúmina, ferro y magnesia. Gedrita.

GEGANT. m. Ésser mitològich de molta alsaria. Persona d'estatura desmesurada. Gigante. || adj. *Met.* Extraordinari, lo qu' excedeix als altres en qual-sevulla cosa. Gigante. || pl. Les figures de gegant que van devant a la professió de Corpus y a certes festes populars ixen pera alegrar les multituds. Gigantones, y gigantes. || *Impur.* L'espai que per haver quedat alt surt al imprés formant una taca. Gigantón.

GEGANT (Pich del). *Orog.* BASTIMENTS. || — (COVA DEL). En el terme de Vilafrons.

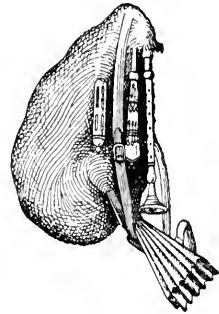
GEGANTA. f. Dona d'una estatura molt elevada. Giganta. || *Bot.* HERBA CANERA.

GEGANTA (Coll de la). *Orog.* Coll del Pirineu glori, a 2,633 met. d'altitud, al N O. de Setcases.

GEGANTÀÇ. m. aum. Gigantazo, gigantón.

GEGANTESCH, CA. adj. Cosa de gegants. Giganteo, gigantesco.

GEGANTESSA. f. Giganta.

Gayta

Victor Gebhardt

GEGANTET. m. dim. GEGANTÓ.

GEGANTÍ, NA adj. AGEGANTAT.

GEGANTICIDA. s. *Fam.* Matador de gegants. Gigantocida.

GEGANTISME. m. Estat del qui és gegant. Gigantismo.

GEGANTIR. n. *Ant.* Créixer com un gegant. Gigantizar.

GEGANTÓ. m. dim. Gigantillo.

GEGANTÒGRAF, A. s. y adj. Qui escriu la història dels gegants. Gigantógrafo.

GEGANTOGRAFÍA. f. Història dels gegants. Gigantografía.

GEGANTÒLECH. m. Qui escriu sobre 'ls gegants o tracta d'ells. Gigantólogo.

GEGANTOLOGÍA. f. Tractat sobre 'ls gegants. Gigantología.

GEGANTOMAQUIA. f. Combat dels gegants contra 'ls deus, y la seua descripció. Gigantomaquia.

GEGANTOMÁQUICH, CA. adj. Propi de la gegantomaquia. Gigantomáquico. || Paregut a un combat de gegants. Gigantomáquico.

GEGANTOT. m. Figura grotesca d' excessiu tany. Gigantón.

GEGANTOSTEÒGRAF s. y adj. Qui descriu els ossos dels gegants o 's dedica a la gegantosteografia. Gigantosteógrafo.

GEGANTOSTEOGRAFÍA. f. Descripció de la ossamenta dels gegants. Gigantosteografía.

GEGANTOSTEOLOGÍA. f. Discurs sobre 'ls ossos dels gegants. Gigantosteología.

GEGANTOSTEOLÓGICH, CA. adj. Relatiu a la gegantosteologia, y qui fá discursos sobre gegantosteologia. Gigantosteológico.

GEGINES. f. pl. MIQUETES.

GEHOVÁ. n. p. Nom hebrèu que 's dona a Deu, y vol dir autor de la vida. Jehová.

GEL. m. Aigua glassada. Hielo.

GELABERT Y GUARDIOLA (Joan). *Biog.* Filòlech y catedràtic de Sanscrit a l'Universitat Central. Era català y va escriure una gramàtica d'aquella llengua oriental. Va morir l'any 1794.

— Y POL (PERE). *Biog.* Impressor que va distingir-se molt a les mitjanies del segle XIX. Era nadiu de Palma de Mallorca ont va néixer en 1832, morint en 1885. En 1869 va cuidar de l'impressió de les làmines del emprest del Ajuntament palmesà y desde llavors va fer en son art progressos tant remarcables que varen donar-li renom. Va fundar el periodich *El Isleño*, que fins a la seua mort va dirigir.

— Y RIERA (FRANCESCH). *Biog.* Metge y escriptor gironí del segle XVIII. Cursà el batxillerat a Cervera. Va ésser pensionat en el Colegi de Medicina de Montpeller, ocupant més tart la direcció de clínica de la meteix escola. És autor de *Essai sur la topographie medicale de Gironne*, (Montpeller, any X de la República). Va publicar composicions en vers llali.

— Y RIERA (SEBASTIÀ). *Biog.* Poeta y prestidigitador popular de Mallorca. Nat a Manacor l'any 1715 y mort a la meteix població en 1768. Vulgarment se 'l coneixia per en *Tià de sa Real*. Les seues facultats naturals eren extraordinaries: parlava en vers, improvisava composicions o glosava ab sensilleça y facilitat raríssimes. Per altra part la veu general contava d'ell coses bastantes pera atribuir-li el dó de profecia o per lo menys gran força suggestiva. Savfa fer joch de mans ab tota llestesa. Això, exagerat per la fama popular, que portava forasters a Manacor pera testimoniar aquell prodigi, va fer que se li atribuís art de bruxeria o pacte ab el dimoni. La Inquisició va examinarlo a n'ell, als seus llibres y escrits, trovantlos tant justos, i inquisidor Alvarez y Muns,

que va recomanàrseli continués igualment les seues tasques y manifestés el dó natural que tenia.

— Y ROIG (RAMÓN). *Biog.* Metge y escriptor gironí del primer ters del segle XIX. Doctorat a Montpeller. Autor de *Essai sur la division labiate connue sous le nom de bech-de-lièvre* (Montpeller, 1829). *Essai sur le rhumatisme aigu* (Montpeller, 1829).

GELABLE. adj. Lo que 's pot gelar. Helable.

GELADA. f. La coagulació dels líquits produida pèl fret. Helada. || La acció y efecte de gelarse. Helamiento. || *Met.* FREDOR, INDIFFERENCIA.

GELADORA. f. Aparell pera gelar l'aigua y produir el glas.

GELAR. v. a. Coagular la acció del fret algún líquit. Helar. || *Met.* Causar molt de fret, com: *l'aigua gela les dents*. Helar. || v. n. Fer molt de fret. Helar. Deixar admirat. Helar, pasmar, suspender. || Desanimar, acovardir. Helar.

GELARSE LA SANCH AL COS. fr. *Met.* Espantarse molt. *Helarse la sangre en el cuerpo*.

GELARSE. v. r. Convertir-se en gel els líquits. Helarse. || Posarse molt freda o erta alguna cosa. Helar, helarse. || Tindre molt de fret. Helarse. || *Met.* Pasmarse, aturdir-se, acovardir-se, espantarse. Helarse. || Secarse 'ls arbres per causa del fret. Helarse.

GELAT, DA. p. p. Helado. || m. Beguda glaçada. Helado, frío, garrapiña.

DEIXAR GELAT. fr. *Met.* Deixar aturdit, parat. *Dejar pasmado, hecho una pieza*.

QUEDARSE GELAT. Quedarse molt admirat. *Quedarse helado*.

GELATINA. f. Conserva gelada del such d'algunes fruites. Jalea, jaletina. || Substancia o such espès que s'extréu de varies carns barrejades ab ratlladures de banya de cervo y sucre pera confortatiu dels malalts. Gelatina.

GELATINIFICAR. v. a. Convertir en gelatina. Gelatinificar.

GELATINIFORM. adj. Que té apariencia de gelatina. Gelatiniforme.

GELATINÓS, A. adj. Abundant de gelatina. Gelatinoso.

GELBERDA. f. *Miner.* Varietat d'argila ocracia que pertany als silicats de ferro. Gelberda.

GELBÜM. m. *Ant.* Sulfur de plata, entre 'ls alquimistes.

GELDO. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. y part. jud. de Segorb; és a la dreta del riu Palancia, té estació de F.-C. y 796 hab.

GELÉNITA. f. *Min.* Substancia composta de sllice, alumina, cals y òxit ferrós. Estilobata, gelenita.

GELÉS (Barranch de). *Hidrog.* Riera que baixa de la montanya de Geles y s'uneix al riu Jueu per demunt de Les Bordes, a la Vall d'Arán.

GELIDA (Joan). *Biog.* Filòsof valencià, mestre docte y modest. Nat a la capital a les derrerries del segle XV; mort a prop de Burdeus (França), l'any 1551, envers els seixant anys d'etat. Fets els primers estudis a Valencia, va passar a doctorarse a París, guanyant després una càtedra, que va regentar molts anys. Tornat a la seua patria, curta temporada, hi havia interès en retenirlo a la universitat valenciana, pera reformar la ensenyança; emprò no 'l varen convèncer, com tampoch va poder-seli donar entenent de anar a reformar la de Coimbra. Al morir era rector de la de Burdeus.

GELIDA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, partit jud. de Sant Feliu del Llobregat; és a la vora del riu Anoya, té estació de F.-C. y 1,854 habitants.

Segell de Gelida

GELINA. f. Substancia orgànica abundantment escampada pèls teixits dels animals, y que tractada per l'aigua bullenta se transforma en conserva y després en gelatina. **Gelina.**

GELOR. f. Fredor, molt de fret.

GELÓS. m. pl. Passió que converteix en odi el amor. **Celos.** || **GELOSIA.**

GELÓS, A. adj. Qui té gelosia. **Celoso.** || Qui és molt solícit y amant de lo que li pertany. **Celoso.** || Dit dels irracionals que desitgen la femella. **Celoso.**

GELOSIA. f. **Celos.** || Reixat de llistonets de fusta pera mirar sens ésser vist. **Celosia.** || *Bot.* FLOR DEL AMOR. || *Bot.* CAP D' ASE.

GELPÍ Y FERRO (GII). *Biog.* Escriptor, polítich y americanista. Nat a Tossa en el primer ters del sigle XIX, mort a l' Habana, a finals del meteix sigle. Dedicat a la marina de jovenet feia viatges desde la Costa a les repúbliques del Plata. L' any 1864, instalat a Cuba, va començar a escriure en el diari *La prensa de la Habana*, caracterisantse molt en el periodisme. És autor entre altres obres y quaderns, de *Estudios sobre la América, conquista, colonización, gobiernos coloniales y gobiernos independentes* (Habana, 1864). *Historia de la revolución y guerra de Cuba* (Habana, 1888).

GEM. m. Nom propi corromput de Guillèm. Guíllermo.

GEM, A. adj. Ardent, brillant. || **FRESCH.**

GEMA. f. Nom que s' aplica a totes les pedres fines y més especialment les orientals. **Gema.** || El botó de les flors abans d' esclatar. || **POLZELLA.** || El rovell de l' ou. **Yema.**

GEMACIÓ. f. *Bot.* Primer desenrotllament del botó o brot. **Gemación.**

GEMAR. v. a. Ésser brillant, fresch, etc.

GEMARI, A. adj. *Bot.* Procedent del renou o rebrot. **Gemario.**

GEMAT, DA. p. p. De gemar. **Gemador, adornado.**

GEMECH. m. Acte y efecte de genegar. **Gemido.**

FER GEMECHS. fr. **GEMEGAR.**

SACH DELS GEMECHS. m. *Gaita gallega.*

GEMEGADOR, A. m. y f. Qui gemega. **Gemidor.**

GEMEGAIRE. m. **GEMEGADOR.**

GEMEGAR. v. n. Expressar naturalment ab veu llastimosa la pena y congoixa que afligeix el cor. **Gemir.** || Queixarse d' algú mal ab veus o expressions de sentiment. **Gazmiarse.**

GEMEGÓ. m. Qui sempre está gemegant. **Gemidor.**

GEMELA. pl. *Blas.* Faixes paraleles que hi ha a alguns escuts. **Gemela.** || Flor de tarongina.

GMESSAGAR. v. n. *Ant.* y

GEMICAR. v. n. *Ant.* **GEMEGAR.**

GEMIFER, A. adj. Que té pedres fines. **Gemífero.**

GEMINAR. v. n. Produir a parells.

GEMINIS. m. Signe boreal, el tercer del zodiach, que correspón al Maig. **Géminis.** || *Ant.* Emplastre, de blanquet y cera dissolt ab oli rosat y aigua comuna. **Géminis.**

GEMIR. v. n. *Ant.* **GEMEGAR.**

GENARI. n. p. **Genaro.**

GENÇANA. v. a. *Ant.* **ADORNAR.**

GENCIANA. f. *Bot.* Herba medicinal tipu de la familia de les gencianács; és monopètala, de flors

grogues apinyades, arrel grossa, esponjosa y de gust molt amargant. **Genciana.**

GENCIANINA. f. Principi actiu que s' extreu de la arrel de la genciana; és en forma d' agulletes, d' un

color que tira a groch, y d' un gust igual al de la genciana. **Gencianina, gencianino.**

GENDARMERIA. f. Conjunt y cos de gendarmes. **Gendarmeria.**

GENDARMES. m. Militar dependent de l' administració civil, y destinat en alguns països a la persecució dels malfactors. **Gendarme.** || Soldat de la gendarmeria de França. **Gendarme.**

GENDRE. m. El marit de la filla ab respecte al pare. **Yerno.**

AMOR DE GENDRE, BUGADA SENSE CENDRA. *Ref.* **Amor de yerno, sol de invierno.**

GENEA. f. **GENERACIÓ.**

GENEALOGÍA. f. Serie de progenitors y ascendents, y l' escrit que la conté. **Genealogia.**

GENEALÒGICAMENT. adv. m. Segons la genealogia. **Genealògicament.**

GENEALÒGICH, CA. adj. Pertanyent a la genealogia. **Genealògico.**

GENEALOGISTA. m. Qui tracta de genealogia. **Genealogista.**

GENEANTROPIA. f. Tractat sobre l' origen de la especie humana. **Geneantropia.**

GENEARCA, m. Cap primer d' una casa o prossapia. **Genearca.**

GENEOMANCIA. f. Endevinació per les circumstancies del neixement. **Geneomancia.**

GENEOMÀNTICH, CA. adj. Qui exerceix la geneomancia. **Geneomàntico.**

GENER. n. p. **Genaro.** || **JANER.**

GENER (Joan Baptista). *Biog.* Escriptor de la Companyia de Jesús, que va néixer a Balaguer en 1711, morint en 1781. Fou professor de filosofia a la universitat de Gandia y ensenyà a Girona la teologia, passant després a Gènova, començant una obra de teologia que no va acabar, publicant el pròlech y sis volums.

— (TOMÁS). *Biog.* Polítich americà. Nat a Barcelona l' any 1787; mort a Matança l' any 1835. Era molt jove quan va anar a Cuba, reunint allà una bona fortuna. L' any 1816 l' ajuntament de Matança va demanarli informes pera millorar la població, y al cap d' un any presentava unes ordenances municipals molt estimades. Va ajudar força al governador Tirry (1816). Inspector d' escoles locals, celosissim y entès. Després de la Constitució del any 1820 va ésser elegit diputat per la provincia de l' Habana. Perseguit y embargats sos beus com a llieral, en 1823, y refugiat als Estats Units, ont era el protector dels emigrats, va ajudar desde allà a la fundació del Hospital de Santa Isabel, a Matança, fins que retornava amparat pel perdó del any 1832. Era contrari a la esclavitut dels negres y va ésser constant en demanar que la illa de Cuba tingués representació a les Corts. És autor d' un bon llibre, titolat: *Bancos de los Estados Unidos.*

— Y **ROCA (ANTONI).** Carmelita calçat de Tárrega, que va distingirse com a mestre als començos del sigle XIX. Va morir als vuitant anys d' etat en 1860. Era doctor y mestre de filosofia y teologia y autor d' una obra titulada: *Tratado de gramática castellana.* Va ésser prior dues vegades dels convents de la seua ordre a Manresa y a Barcelona.

— Y **SOLANES (JOSEPH).** *Biog.* Polítich y economista que va néixer a Reus en 1806. D' idees molt exaltades va ferse remarcar en els temps de 1820 a 1823. Emigrant a França y establintse a París, ont va es-

Tomàs Gener

Brot de genciana

grogues apinyades, arrel grossa, esponjosa y de gust molt amargant. **Genciana.**

GENCIANINA. f. Principi actiu que s' extreu de la arrel de la genciana; és en forma d' agulletes, d' un

tudiar les qüestions financeres, y al produirse la revolta de 1832, va lluitar ab Espronceda y altres emigrats espanyols a les barricades de la capital francesa. Indultat en 1833 va retornar a Espanya després d'haver sejonat algun temps a Londres. A Reus, va conspirar en 1836 pera proclamar la Constitució de 1812, passant després del moviment a establirse a Madrid. S'afilià al partit moderat, entrant a l'Unió lliberal, obtenint càrrechs de representació y essent diputat a Corts per Reus. Va escriure algunes obres, entre elles en 1861 les *Memorias sobre la reforma del sistema monetario*.

GENERA (Cova de). *Orog.* En el terme de Gurb del Pallars.

GENERABLE. adj. Lo que 's pot produir o engendrar. *Generable*.

GENERACIÓ. f. Acte y efecte d'engendrar. *Generación*. || Casta, gènero, especie. *Generación*. || Llinatge d'una persona. *Linaje*. || Successió de generacions ons en línea recta, com: *la de fills, nets, besnets*, etc. *Generación*. || Producció de cosa de diferent especie, com: *la de cuchs a les llagues*. *Generación*. Munió, multitud de gent reunida a un meteix indret. *Genitío*. || El conjunt de tots els vivents, com: *la generació present, la generació futura*. *Generación*.

GENERADIU. adj. Que genera. *Generatriz*.

GENERADOR. m. Qui genera. Aparell de les màquines de vapor.

GENERAL. adj. Universal, comú. *General*. || Lo que convé a la major part. *General*. || Dit de la persona que té intelligència en moltes ciències o arts. *General*. || *Mil.* Oficial de major graduació que la de coronel. *General*. || m. *Mil.* El cap principal d'un exèrcit o de l'armada. *General*. || El prelat d'un ordre religiós. *General*. || Antigament era la representació dels tres braços sense 'l Rel, pera sostindre, quan les Corts no estaven reunides, el pacte entre 'l Príncep y la Nació y les llivertats de tots els catalans. *General*.

GENERAL D'ARTILLERIA. *General de la artillería*.

GENERAL DE CAVALLERÍA. *General de la caballería*.

GENERAL DE PROVINCIA. Qui la governa ab plena autoritat. *Virrey, general*.

GENERAL EN CHEFE. El que mana un exèrcit. *General en jefe*.

EN GENERAL. m. adv. *GENERALMENT*.

GENERALA. f. El primer toch de tabals pera pendre les armes. *Generala*. || La muller del general. *Generala*. || *Ant.* Privilegi que 's concedia als oficials de marina de la carrera d'Amèrica, pera portar, segons llur grau, certa pacotilla exempta de tot dret. *Generala*.

GENERALAT. m. Ofici o ministeri del general de les ordres religioses. *Generalato*. || El temps que dura l'empleo del general. *Generalato*.

GENERALISACIÓ. f. La acció de generalisar. *Generalización*.

GENERALISAR. v. a. Fer general o comuna alguna cosa. S'usa també com reciproc. *Generalizar*.

GENERALÍSSIM, A. adj. sup. *Generalísimo*. || General que té 'l mando superior fins sobre 'ls oficials generals d'un exèrcit o armada. *Generalísimo*.

GENERALITAT. f. Extensió a molts sense determinació o excepció. *Generalidad*. || Falta d'especificació o de individualisació. *Generalidad*. || Dret anomenat del *general* que 's pagava a Catalunya. *Generalidad*.

GENERALITAT DE LA LLEI. *For.* Les excepcions de dret. *Generalidades de la ley*.

GENERALMENT. adv. m. Ab generalitat. *Generalmente*.

GENERANT. p. a. y

GENERATIU, VA. adj. Lo que té virtut de produir o engendrar. *Generativo, genitivo*.

GENERATRIU. f. Lo qu'engendra o serveix pera engendrar. *Generatriz*. || *Geom.* La ratlla que momente engendra un plà, o plà que girant al entorn d'un dels seus costats engendra un sòlit. *Generatriz*.

GÈNERE. m. *GENRE*.

GENERÉ. m. *Ter.* GENI, CARÀCTER.

GENÈRICAMENT. m. adv. D'un modo genèrich. *Genéricamente*.

GENÈRICH, CA. adj. Comú a varies especies. *Genérico*. || Vago, indeterminat. *Genérico*.

GÈNERO. Vegis *GENRE*.

GENERÓS, A. adj. Noble. *Generoso*. || Qui obra ab magnanimitat y noblesa d'ànim. *Generoso*. || Lliveral, dadlvós, franch. *Generoso, largo*.

GENEROSAMENT. adv. m. Ab noblesa, ab generositat, ab lliveralitat. *Generosamente*. || Ab molt ànim. *Valerosamente, generosamente*.

GENEROSITAT. f. Magnanimitat. *Generosidad*. || Lliveralitat, desinterés. *Generosidad*.

GENESEOLOGIA. f. Tractat de la generació. *Genealogía*.

GENESIACH, CA. adj. Pertanyent al Gènesis. *Genesislaco*.

GENESIOLOGIA. f. Doctrina de la generació. *Genealogía*.

GÈNESIS. m. Generació, origen, creació, naixença. El primer dels cinch llibres de Moisès. *Génesis*. || Principi, origen. *Génesis*.

GENESTA. f. *Bot.* GINESTA.

GENET. m. *Ter.* La persona que monta a cavall. *CAVALLER*. *Genete*.

GENETA. f. *Geneta* || Mena de gat ferestech. *Garduña*.

GENETÍA. f. *Ant.* CAVALLERIA.

A LA GENETÍA. fr. *Ant.* A la *glneta*.

ALFORRAT A LA GENETÍA. *Loc. ant.* *Alforrado (caballo) a la gineta, libre, desembarazado*.

JUGAR A LA GENETÍA. *Fiesta caballeresca*.

GENETLIACA. f. La ciència vana y supersticiosa de pronosticar a algú la seua bona o mala ventura pèl dia y l' hora en que ha nascut. *Genetliaca*.

GENETLIACH, CA. s. y adj. Qui exerceix o lo que pertany a la genetliaca. *Genetliaco*. || Oració o poesia que 's fá en celebració del neixement d'alguna persona distingida. *Genetliaco*.

GENETLIOGRAFIA. f. Tractat sobre 'ls horòscops. *Genetliografía*.

GENETLIOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la genetliografía. *Genetliográfico*.

GENGUES. m. pl. Endevinaires o bruixots.

GENI. m. Natural, inclinació per la qual dirigeix un les seues accions. *Genio*. || Gust, humor. *Genio*. || Força intelectual extraordinaria, gran intelligència. *Genio*. || pl. *Arg.* Figures de nois ab ales, que denoten les virtuts o les passions. *Genios*.

GENI FORT. Prompte, violent. *Pólvora*.

GENI TRAVÉS. Entremaliat, desobedient. *Genio revésado*.

GENI Y FIGURA FINS A LA SEPULTURA. *Ref.* Denota que no és fàcil mudar de geni. *Genio y figura hasta la sepultura*

ANAR CONTRA 'L GENI. fr. Intentar alguna cosa oposada a ell. *Ir contra el genio*.

BON GENI O GENI BÓ. Geni suáu. *Genio suave, tratable, blando*.

DOLENT O MAL GENI. Mala índole. *Genio malo, ridiculo, extravagante, avieso*.

ÈSSER DE GENI FORT. fr. Èsser d'un natural indòcil. *Tener condición; ser de natural fuerte*.

ÈSSER DE GENIS ENCONTRATS. fr. Èsser d'un geni oposat al altre. *Encontrarse, tener naturales bien diferentes*.

REPRIMIR EL GENI. *Loc. Quebrar la condició ó el natural; temprar el genio.*

TINDRE 'L GENI FORT. *Loc. Tener condició.*

TROVARSE DOS D' UN METEIX GENI. *fr. Conforment. Encontrarse los genios.*

GENIAL. Propi del geni o inclinació. *Natural, genial.* || Hábit o costum conforme al geni de cada hù. *Genialidad.*

GENIALITAT. *f. Singularitat propia del caràcter d' una persona. Genialidad.*

GENIALMENT. *adv. m. Conforme al geni. Genialmente.*

GENIÇAR. *m. Soldat d' infanteria de l' antiga guardia del Gran Turc. Genizaro.*

GENICULACIÓ. *f. Corvatura en forma de colse. Genuclación.*

GENICULAT, DA. *adj. Doblegat en forma de colse. Genuclado.* || *Bot. Se diu de la fulla, branca, tronch, etc., o forma de genoll que té nusos. Genuclado.*

GENÍS. *m. Nom propi d' home. Gínés.*

GENISSET. *n. p. Diminutiu de Genls. Ginesito.*

GENIT, A. *adj. Ant. Engendrat, fill. Génito.* || *CARACTER, FORÇA.*

GENITAL. *adj. Lo que serveix pera la generació. Genital.*

GENITIU. *m. Gram. El segon cas de la declinació del nom. Genitivo.* || *adj. GENERATIU.* || *GENITAL.*

GENITOR. *m. Ant. Qui engendra. Genitor.*

GENITORI, A. *adj. Ant. GENERACIÓ.*

GENIVA. *f. Membrana carnosa que cobre la barra y guarneix la dentadura. Encia.*

GENOLL. *m. Articulació del muscle ab lo restant de la cama. Rodilla.*

FINCAR EL GENOLL. *Loc. ant. Hincar la rodilla.*

GENOLLS PER TERRA. *fr. AGENOLLAT.*

COSA DELS GENOLLS. *Rodillero.*

DE GENOLLS. *m. adv. De rodillas.*

GENOLLADA. *f. Cop de genoll. Rodillada, rodillazo.*

GENOLLERA. *f. Pedaç que 's cus als genolls de les calces çuan se foraden. Rodillera.* || *pl. Cuberta pera defensa, adorno o comoditat dels genolls. Rodilleras.* || *Sech que al caminar se fá a les calces.*

GENOLLONS (De o a). *m. adv. Ab els genolls a terra. De rodillas.*

GENOLLUT, DA. *adj. Qui té 'ls genolls grossos. Rodilludo.*

GENOPLASTIA. *f. Art de reparar les pèrdues de substància de les galtes, per úlceres, caries, etc. Genoplastia.*

GENOVARD (Gregori). *Biog. Capellà mallorquí del sigle XVI. Canonge de la sèu de Palma. Catedràtic lulista del Estudi General, o antiga universitat de la illa, en la qual va ésser rector. Junt ab sor Isabel Cifré va fundar La Criñana, casa pera educar noies; havent escrit Capítols e regles de reculliment per la casa de la Criñana de Mallorca. Gracies a n' ell, mossèn Joan Bonllabi va publicar la traducció catalana de Blanquerna d' en Lull (Valencia, J. Jofre, 1521). Moría a Palma a finals del any 1533 en opinió de sant.*

GENOVÈS (Bartomeu). *Biog. Fanàtic mallorquí del sigle XIV. L' any 1376 va escriure un llibre, considerat heretge per la Inquisició, que va manar recullir-lo y cremar-lo, d' ordre del famós gironí en Nicolau Aymerich.*

GENOVÈS. *Geog. Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xàtiva; és a poca distancia al N.E. del seu cap de partit y té 1,175 hab.*

GENOVÈS, A. *adj. Natural de Gènova y lo pertanyent a aquella ciutat d' Italia. Genovés.*

GENOVEVA. *n. p. Genoveva.*

GENOVEVÍNS. *m. pl. Canonges regulars de l' abadia de Santa Genoveva. Genovevins.*

GENOVESAT. *m. El territori genovès. Genovesado.*

GENRE. *m. Lo qu' és comú a moltes especies o les comprèn. Género.* || *Modo o manera. Género.* || *Naturalesa, qualitat, classe. Género.* || *Gram. La divisió dels noms segons el sexe o terminació. Género.* || *Mercaderia. Género.*

CAURE BAIX D' ALGUN GENRE. *fr. Ésser 'hi comprès. Caer debajo de género.*

GENS. *adv. afirm. Alguna cosa. Algo, algún tanto, un poco, nada.* || *Negatiu. Ningún, nada.*

NO GENS. *Nada absolutamente.*

GENSANA. *f. Bot. GENCIANA.*

GENT. *f. Pluralitat de persones. Gente.* || *Nació. Gente.* || *Partida de soldats. Gente.* || *adv. Ant. INGENIOSAMENT.*

GENT BAHUNA. *Gent baixa y despreciable. Gente baja.*

GENT BAIXA, GENT DE BAIX ESTAMENT, y

GENT DE BAIXA MÀ. *La infima plebe. Gente baja ó de poco pelo.*

GENT BOJA, CAMPANA DE FUSTA. *Ref. Denota que la persona aixalabrada y de poch seny no admet correcció. Cabeza loca no quiere toca; en cabeza loca no se tiene toca; gente ruin, campana de palo*

GENT COMUNA. *Ordinaria, vulgar. Gente común, vulgar.*

GENT D' ARMES. *Home d' armes. Gendarme.*

GENT DE BÉ. *Honesta. Gente de bien, de modo ó de traza.*

GENT DE CAVALL. *Tropa de cavalleria. Caballeria, gente de á caballo.*

GENT DE DINERS. *Met. Gent rica. Gente de pelo ó de peluza.*

GENT DE DISTINCIÓ, DE QUALITAT, D' ESTOFA O D' UPA. *La principal. Gente de distinció, gente principal, gente, hombre, persona de cuenta.*

GENT DE MODOS. *La que té crianga. Gente de modo ó de traza, honrada.*

GENT DE NEGOCI. *Comerciant. Gente de trato, comerciante.*

GENT DE PAU. *Resposta del que truca a la porta pera que li obrin ab seguretat. Gente de paz.*

GENT DE PEU. *Tropa de peu. Infanteria, gente de á pie.*

GENT DE PLOMA. *Se diu dels qui tenen ofici d' escriure y en particular dels notaris. Gente de pluma.*

GENT RÚSTICA. *Met. La de pobles reduits. Gente rústica, de gallaruzca, de capa parda.*

GENT Y GENT HI HÀ. *Loc. Pera denotar la diferencia que hi há d' unes persones a unes altres. Algo ó mucho va de Pedro á Pedro; hay gentes y gentes.*

ALÇAR O FER GENT. *fr. Mil. Allistarla pera la milicia. Hacer, levantar gente.*

FER RIURER A LA GENT. *fr. Donar motiu u ocasió pera que se 'n rigul d' alguna estranyesa o ridiculesa nostra. Dar que reir á la gente.*

GALANT GENT. *Gente buena, bella, de garbo.*

MORROS Y MALA CARA TREUEN LA GENT DE CASA. *Ref. Humo y mala cara sacan la gente de casa.*

NO SERÁ TANT COM LA GENT DIU. *Ref. Denota ésser exageració lo que 's diu d' alguna persona o cosa. No es tan bravo ó tan fiero el león como lo pintan; el bañadero que me loas, algunas veces da en el blanco.*

QUI NO MENT, NO VÉ DE BONA GENT. *Ref. Denota que 'ls qui venen de noble llinatge, alabant a llurs antepassats, solen mentir y qui no ho fá apar no ésser de noble llinatge. Quien no miente, no viene de buena gente.*

SEGONS LA GENT ELS ENCÈNS. *Ref. Denota que a cada hù se 'l deu tractar com mereix. Cuales barbas, tales tobajas.*

TIRAR GENT A TERRA. *fr. Nàut. DESEMBARCAR.*

GENTADA. f. Gran munió de persones. Gentío.

GENTETA. f. Gent ruína y despreciable. **Genteci-lla,** gente de escalera abajo.

GENTIL. m. Idòlatra, pagá. **Gentil** || adj. Graciós, galán. **Gentil.** || Excel·lent. **Gentil.** || Gran. **Gentil.**

GENTILESA. f. Garbo, aire, biçarría. **Gentileza.** || Desembaráç, facilitat en fer alguna cosa. **Gentileza,** garbo, desembarazo, despejo.

GENTILHOM. m. y

GENTILHOME. m. La persona que s' enviava al rei ab un plech d' importancia, en el que se li donava notícia d' algun bon succés, com la presa d' una plaça forta o l' arribada d' una flota. **Gentilhombre.** || Títol de noblesa que no 's deu a privilegis particulars ni a empleus, sino al llinatge. **Gentilhombre,** noble de cuatro costados.

GENTILHOME DE BOCA. Criat del rei que segueix en gran al majordom de setmana y serveix a la taula del rei. **Gentilhombre de boca.**

GENTILHOME DE LA CAMBRA DEL REI. Criat de molta distinció que serveix immediatament al rei. A Espanya n' hi há de tres classes, ab exercici, d' entrada y de clau capona. **Gentilhombre de càmara.**

GENTILICH, CA. adj. Pertanyent als gentils. **Gentilico.** || **GENTILICI,** l.

GENTILICI, A. adj. Pertanyent a les gents o nacions. **Gentilicio,** gentílico. || Pertanyent al llinatge o familia. **Gentilicio.**

GENTILISME. m. **GENTILITAT.** || La adoració de la naturalesa. Paganisme.

GENTILISAR. v. n. Practicar o seguir els rituals dels gentils. **Gentilizar.**

GENTILITAT. f. Relligió o secta dels gentils o idòlatres. **Gentilismo.** || El conjunt dels gentils. **Gentilismo,** gentilidad.

GENTILMENT. adv. m. Ab acert y biçarría. **Gentilmente.**

GENTISSOLA. f. **GENTOTA.**

GENTIU. m. Multitud de gent. **Gentío.**

GENTOTA. f. y

GENTUÇA. f. La gent més despreciable del poble. **Gentuala,** gentuza, populacho, gente del gordillo.

GENUFLECTAR. v. a. **AGENOLLAR.**

GENUFLECTORI, A. adj. Reclinatori. **Genuflectorio,** reclinatorio.

GENUFLEXIÓ. f. L' acció d' agenollarse. **Genuflexión.**

GENUÍ, NA. adj. Pur, natural, propi. **Genuino.**

GEOCÉNTRICH, CA. adj. Propi del centre de la terra. **Geocéntrico.** || Epítet dels cossos que's mouen alentorn de la terra. **Geocéntrico.**

GEOCÍCLICH, CA. adj. Referent al moviment de la terra alentorn del sol. **Geocíclico.**

GEODA. f. *Min.* Pedra esfèrica buida quin interior és cubert de cristalls de sílex, de carbonat de calç, etcétera, o bé d' estalactites y plè de terra que s' hi mou lliurement. **Geoda.**

GEODESIA. f. Art d' amidar la terra o les grans superfícies terrestres, tals com una enconrada, una província, etc. **Geodesia.**

GEODÉSICAMENT. adv. m. Segons la geodesia. **Geodésicamente.**

GEODÉSICH, CA. adj. Relatiu a la geodesia. **Geodésico.**

GEODESIMETRÍA. f. La part pràctica de la geodesia. **Geodesimetría.**

GEODESTA. m. Qui professa o s' aplica a la geodesia. **Geodesta.**

GEODINÁMICA. f. *Fis.* La part de la dinàmica que tracta del moviment dels cossos sòlits. **Geodinàmica.**

GEODINÁMICH, CA. adj. Referent a la geodinàmica. **Geodinámico.**

GEÓFACH, GA. adj. Qui acostuma menjar terra. **Geófago.**

GEOFAGIA. f. *Med.* Vici de menjar terra. **Geofagia.**

GEÓFIL, A. adj. Que creix a la terra. **Geòfilo.** || *Zool.* Insectes miriàpots de la fam. dels geòfilits ab moltes potes, que sejornen als paratges humits. **Geòfilo.**

GEOFÍLIT, DA. adj. Que creix o 's cria a la terra. **Geofíli-do.** || *Zool.* Família d' insectes miriàpots.

GEÓFONA. f. Petxina tancada sense cap obertura. **Geófona.**

GEOGENI, A. adj. Que neix a la terra. **Geógeno.**

GEOGENIA. f. Part de l' historia natural que tracta de la formació de la terra y l' estudi dels diferents períodes per què ha passat el globus terraquí. **Geogenia.**

GEOGÈNICH, CA. adj. Pertanyent a la geogenia. **Geogénico.**

GEOGNOSIA. f. Part de la geologia referent al estudi de les grans masses terrestres considerades baix el punt de vista de llur forma y estructura. **Geognosia.**

GEOGNOSTA. m. Qui professa la geognosia. **Geognosta.**

GEOGNÓSTIGH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu a la geognosia. **Geognóstico.**

GEOGONÍA. f. Historia de l' origen de la terra. **Geogonía.**

GEÓGRAF. m. Professor de geografia. **Geógrafo.** || Qui 's dedica a la geografia. **Geógrafo.**

GEOGRAFÍA. f. Ciència que tracta de la descripció de la terra. **Geografía.**

GEOGRAFIA ASTRONÓMICA. La que tracta de la descripció y situació dels astres y de llurs relacions entre ells. **Geografía astronómica.**

GEOGRAFIA FÍSICA. La que 's ocupa de les divisions físiques de la terra y de la descripció dels seus accidents naturals, tals com mars, rius, montanyes, etcétera. **Geografía física.**

GEOGRAFIA MÈDICA. Descripció de la superfície del globo terrestre ab relació a les influències de cada lloch, en la salut, les funcions vitals y les malalties dels seus habitants, tant vegetals com animals. **Geografía mèdica.**

GEOGRAFIA POLÍTICA. La que tracta de la partió de la terra en regnes y nacions, províncies, etc. **Geografía política.**

GEOGRAFIA BOTÁNICA. Part de la botànica que tracta del coneixement de les causes físiques que, modificades per la naturalesa particular de les plantes, obliga a cada una d' elles a viure en lloch determinat. **Geografía botánica.**

GEGRÁFICAMENT. adv. m. Segons les regles de la geografia. **Geográficamente.**

GEGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la geografia. **Geográfico.**

GEOHIDRÓGRAF, A. s. Qui professa o sab la geohidrografia. **Geohidrógrafo.**

GEOHIDROGRAFÍA. f. Ciència que s' ocupa de la descripció de la terra y de les aigües. **Geohidrografía.**

GEÓLECH, GA. s. Qui 's dedica a la geologia. **Geólogo.**

GEOLOGÍA. f. Ciència que tracta de la naturalesa, formació, èpoques successives y actual constitució de les diverses parts que componen el globus terraquí. **Geología.**

Geófil

GEOLÒGICAMENT. adv. m. Segons els principis geològics. Geològicament.

GEOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la geologia. Geològic.

GEOMANCIA. f. Vana endevinació per medi de figures o signes fets demunt de la terra seguint un ordre determinat. Geomancia.

GEOMÀNTICH, CA. adj. Qui practica la geomancia. Geomàntic.

GEÒMETRA. m. Professor de geometria o qui se ocupa d'aquesta ciencia. Geòmetra.

GEOMETRÍA. f. Ciencia de la extensió; tracta de les propietats abstractes de les coses que son susceptibles d'ésser amidades, com les ratlles, les superfícies y 'ls volums. Geometría.

GEOMETRÍA SUBLIM. Ciencia que tracta de la ignació de les còrbes y dels sòlits que 's formen de elles. *Geometria sublime.*

GEOMÈTRICAMENT. adv. m. Conforme a les regles de la geometria. Geomètricament.

GEOMÈTRICH, CA. adj. Lo que pertany a la geometria. Geomètric.

GEOMETRISADOR, A. s. Qui geometrisa. Geometrizador. || adj. Que serveix pera geometrisar. Geometrizador.

GEOMETRISAR. v. a. Subjectar a mides geomètriques. Geometrisar. || adj. Aparentar tindre coneixements de geometria. Geometrisar.

GEONOM. m. Qui 's dedica a la geonomia. Geónimo.

GEONOMIA. f. La ciencia que tracta dels canvis que s' experimenten a la superfície de la terra. Geonomia.

GEOPÓNICA. f. Conjunt de coneixements relatius als travalls del camp y dels jardins. Geopónica, geoponia.

GEOPÓNICH, CA. adj. Propi o relatiu a la geopónica. Geopónico. || s. Qui ensenya o explica la geopónica. Geopónica.

GEORAMA. m. Globus geogràfic molt gran, a quines parets interiors hi há figurada en relleu les terres y 'ls mars de nostre planeta y a quin centre s' hi coloca 'l espectador. Georama.

GEORAMIA. f. Art de representar el globus terraquí segons la teoria geològica, Georamia.

GEORGIA, NA. adj. Natural de y lo pertanyent a Georgia, regió de l' Asia. Georgiano.

GEÓRGICA. f. Llibre d' agricultura. Geórgica. || Composició literaria clàssica que 's refereix als camps.

GEÓRGICH, CA. adj. Referent a l' agricultura. Geórgic.

GEÓSCOP. m. Qui practica la geoscopia. Geóscopo.

GEOSCOPIA. f. Coneixement de la naturalesa per medi de l' observació de la terra. Geoscopia.

GEOSFÈRICH, CA. adj. Referent al globus de la terra. Geosférico.

GEÓSOF, A. s. y adj. Qui 's dedica a la geosofia. Geósofo.

GEOSOFIA. f. Conjunt de coneixements sobre 'l globus terraquí. Geosofia.

GEOSÓFICH, CA. adj. Referent a la geosofia. Geosófico.

GEOSTÁTICA. f. Estática de la terra. Geostática. || Part de la mecànica que tracta de l' equilibri dels cossos sòlits. Geostática.

GEÓSTICH, CA. adj. Pertanyent a la terra. Terrestre, geóstic.

GEOSTRATEGIA. f. Art de fer la guerra contra qualsevulla potencia, segons l' us dels pobles. Geostrategia.

GEÓSTICH, CA. adj. *Ant.* GEÓSTICH.

GEOTICH, CA. adj. Lo pertanyent a la terra.

GEP. m. Elevació extraordinària a les espalles o al pit. Corcoba, corcoba, giba, joroba. || Corbatura de qualsevulla cosa. Corcova

GÈP, A. n. p. Contracció de Joseph.

GEPERUT, DA. adj. Qui té gep. Corcobado, giboso, gibado, jorobado. || CÒRB.

CAP GEPERUT SE VEU EL GEP. *Ref.* VEURE UNA PALLA, etc.

FER GEPERUT. *Ir.* Engibar.

GÈPS. m. *Ant.* GUIX.

GEQUETÓ. m. aum. de gecl. Chaquetón.

GEQUIR. v. a. *Ant.* ABATRE, HUMILIAR. || DEIXAR.

GER. *Geog.* Poble de la província de Girona, bisb. de la Sèn d' Urgell, partit jud. de Puigcerdá; és a la vora del riu Segre; té agregat el poble de Greixa y 'ls caserius del Bulbaté, Montmalús, Niula y Sant Pere, reunint entre tots 614 hab.

Brot de gerani; f, flor

Segell de Ger

GREIXA y 'ls caserius del Bulbaté, Montmalús, Niula y Sant Pere, reunint entre tots 614 hab.

GERANI. m. *Bot.* Planta dita també *bech de ciçonya*; és el tipus de la fam. de les geraniàcies y és de flors hermoses y aromàtiques; son molt comunes y 's conreen als jardins. **Geranio, genario, genarió, genarium.**

GERANI PUDENT. *Bot.* AGULLES.

GERÁNICH, CA. adj.

Bot. Referent al gerani. **Geránico, geraniáceo.**

GERANIS. m. *Med.* Envenat que s' emplea en les trencadures de la clavícula. **Geranis.**

GERARD (Thom). *Biog.* Fundador de l' ordre religiosa militar de Sant Joan de Jerusalem. Va néixer l' any 1040 a l' illa de Martiga, a la costa provençal, y havent passat a Terra Santa, l' any 1080 va ésser nomenat superior d' un hospital pera pelegrins que uns mercaders d' Amalfi havien fundat a Jerusalem. Consagrat a cuidar els malalts, va obtenir 'l renom de *Benaventurat*, y l' any 1100 va instituir l' ordre hospitalaria de Sant Joan, éssent nomenat son primer gran mestre. Va morir l' any 1121.

— **DEL ROSSELLÓ.** *Biog.* Comte de Provença del sigle IX. El rei Lotari va nomenarlo tutor del rei Carles, y va ésser defensor constant de Lluís II contra Carles *el Calvo*. Va derrotar als normans en 859, y és una de les primeres figures de les llegendes y de les gestes carlovinges.

GERARQUÍA. f. Ordre entre 'ls chors dels àngels y els diferents graus de l' Iglesia. Jerarquia. || La subordinació d' unes persones o coses a unes altres.

GERÁRQUICH, CA. adj. Pertanyent a la gerarquia. Jerárquico.

GERÁSSIM. n. p. Gerásimo.

GERBÉ (Estany). *Hidrog.* En el cercle del meteig nom situat sota la divisoria de la Vall d' Aran ab Pallars.

GERDERA. f. *Bot.* Mata punxosa de la fam. de les vaccínies, mena d' esbarcer que fá 'l fruit vermell ab uns granets com les mores. Frambueso, sangüeso.

GERDONS. m. pl. *Bot.* GERS.

GERENCIA. f. Càrrech del gerent y cumpliment de les seues obligacions. Gerencia.

GERENT. s. y adj. Encarregat de les gestions relatives a la direcció, administració, etc., d' algún negoci, establiment, etc. Gerente.

GEREÓ. n. p. Gereón.

GEREVITA. f. Creueta, a Valencia.

GERGA. f. y

GERGÓ. m. *Ant.* La llengua dels gitanos. Jerigonza, germania. || *Met.* Cosa difícil d'entendre. Algarabía, jerigonza.

GERICA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló de la Plana, a 3 km. de Viver. Compta 4,000 hab.

GERISSEU. *Geog. ant.* Nòm de Garriguella, prov. de Girona, en temps dels romans.

GERLA. f. Got rústech pera beure. Vaso.

GERM. m. Gérmen.

GERMÀ, NA. m. y f. Fill dels meteixos pares que un altre. *Hermano.* || Individu d'una meteixa religió o contrària. *Hermano.* || Tractament que 's donen els cunyats. *Hermano.* || El llech entre 'ls regulars. *Hermano.* || Qui participa de privilegis d'alguna societat religiosa. *Hermano.* || n. p. Germán. || *Met.* Una cosa respecte d'un'altra de semblant. *Hermano.*

ÉSER CARISSIMS GERMANS. *fr. Fam.* Que 's diu dels venedors que demanen un preu molt alt. *Ser una venta.*

GERMÀ CARNAL. Qui ho és de part de pare y de mare. *Hermano carnal, de padre y madre, hermano entero.*

GERMÀ DE LLET. El fill de la dida respecte de l'estrany criat per ella. *Hermano de leche.*

GERMÀ JURAT. *Loc. ant.* *Hermano por juramento ó juramentado.*

CÒM A BONS GERMANS. *Loc.* Fraternalment. *En amor y compañía.*

MITG GERMÀ. Qui sols ho és per part de pare o de mare. *Medio hermano.*

MOLTS GERMANS EN UN CONSELL EL BLANCH FAN TORNAR VERMELL. *Ref.* Denota la diversitat de parers u opinions dels homes. *Pon lo tuyo en consejo, unos dirán que es blanco y otros que es negro.*

PARTIR CÒM A BONS GERMANS: TOT PERA MÍ, RES PERA TÚ. *Ref.* LO TEU ÉS MEU Y LO MEU M'HO VULL.

GERMANA. f. Monja, germana de la caritat. Monja dedicada a socorrer malalts y pobres.

GERMANASTRE, A. m. y f. Qui és germà sols per part de pare o de mare. *Hermanastro.*

GERMANDAT. f. Relació de parentiu entre germans. *Hermanidad, fraternidad.* || CONGREGACIÓ, CONFRARIA. || *Met.* La correspondència d'algunes coses entre si. *Hermanidad.* || Amor y bona relació entre persones.

GERMANELL. adj. Parió.

GERMANESCAMENT. adv. m. D'una manera gitanesca. *Germanescamente.*

GERMANESCH, CA. adj. Propi de germans. *Germanesco.* || Pertanyent o relatiu a la germania. *Germanesco.*

GERMANETA. f. Monja. Germanetes dels pobres. Institució múnacal destinada a recullir als vellets pobres.

GERMANI, A. s. Natural de Germania. *Germano.* || Cada un dels associats quan l'antiga Germania de Valencia. *Germano.*

GERMANIA. f. Associació popular formada a Valencia al regnat de Carles V. *Germania.* || El dialecte o modo de parlar que usen els gitans, lladres y rufians pera no ésser entesos, adaptant les veus comunes a llurs conceptes particulars y introduint-ne moltes de voluntaries. *Germania.*

GERMÁNICH, CA. adj. Cosa d'Alemanya. *Germánico, germanesco.*

GERMANISAR. v. a. Introduir una veu extranya al idioma alemany. *Germanizar.* || Fer alemany. *Germanizar.* || v. n. Usar germanismes. *Germanizar.*

GERMANISME. m. Vici que consisteix en usar paraules o frases alemanyes. *Germanismo.* || Germanat, amor entre germans.

GERMANÍVOL, A. adj. Fraternal.

GERMANÍVOLAMENT. adv. de mod. D'un modo germanívol. *Fraternalmente.*

GERMANOR. f. Fraternalidad.

GERME. m. Element, rudiment, principi rudimentari de tot ésser organiat. *Germe.* || *Fig.* Principi, fonament, rudiment d'alguna cosa. *Germe.*

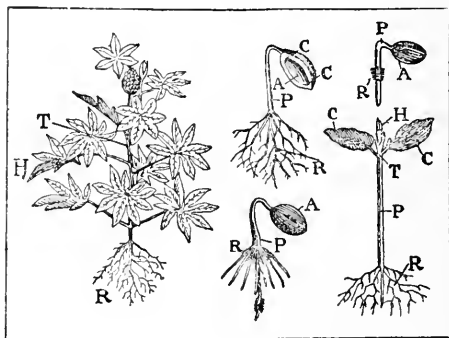
GERMENAR. v. a. Germinar.

GERMES (Fra Joan). *Biog.* Autor barceloní que escrigué varies obres de teologia al segle XVII.

GERMIFICACIÓ, f. Formació d'un germe. *Germificación.*

GERMIFICAR. v. a. Formar un germe. *Germificar.*

GERMINACIÓ, f. Acte y efecte de germinar. Impuls vegetatiu d'una llevor. || Desentrotlló de les

GERMINACIÓ: Aspecte successiu de la germinació d'una llevor de figuera interna; A, albúmina; C, cotiledonis; H, tules; P, plumissol; R, arrel; T, cama.

parts que conté una llevor colgada en terra. Precisen pera efectuarla l'aigua, el calor, l'aire y la llum. *Germinación.*

GERMINADOR, A. adj. Qu'és propi pera germinar. *Germinador.*

GERMINAL. adj. Correspondent al germe. *Germinal.* || Seté mes del calendari revolucionari francès.

GERMINAMENT. m. *Ant.* BROTADA.

GERMINAR. v. n. *Bot.* Grillar, brotar, desenvolupar-se'l germe. *Germinar.* || *Fig.* Créixer, desenvoluparse, començar a produir els efectes que li son propls. *Germinar.*

GERMINAT, DA. p. p. Germinado.

GERMINATIU, VA. adj. Que té virtut germinadora. *Germinativo.*

GERMINIPAR, A. adj. Que's reproduceix per medi d'un germe. *Germiniparo.*

GERMINIPARIA. f. *Bot.* Modo de reproducció que consisteix en que un cos organiat dongui nous productes, quin desenrotlló dona lloch a uns altres de nous, y aixís successivament. *Germiniparia.*

GEROFAGIA. f. *Med.* Us de les carns seques y per extensió'l de tot aliment sech y conservat. *Gero-fagia.*

GEROFLÉ. m. *Bot.* Arbre de la Índia, que fa 'ls clavells espiques. *Jiroflé, glofe.*

GEROFTALMIA. f. *Med.* Inflamació dels ulls, en la que, a pesar de la rojor y del dolor, no's despeix humor, com ordinariament succeeix. *Geroftalmia.*

GEROGLIFICAR. v. a. Fer geroglífichs. Jeroglíficar.

GEROGLÍFICH. m. Figura o símbol misteriós, còm la palma, qu'és senyal de victòria. Jeroglífico. || adj. Pertanyent al geroglífich. Jeroglífico. || pl. Les figures que usaven els egipcis en lloch de lletres. Jeroglíficos.

GERONA (Fra Joseph de). *Biog.* Autor del sigle XIV, natural de Girona.

GERONCI. n. p. Geroncio, Germicio.

GERONI. m. Nom propi d'home. Jerónimo. || GERONIM.

GERONIÀ, NA. adj. Pertanyent a l'ordre de Sant Geroni. Jeroniniano.

GERONIM. m. Relligiós de la regla de Sant Geroni. Jerónimo.

GERÓNIMA. f. Nom de dona. Jerónima. || Relligiosa de l'ordre de Sant Geroni. Jerónima.

GERONTOIXÓ. m. *Med.* Taca cercolar que s'forma a la còrnea dels ulls. Gerontoxón.

GEROTRIBIA. f. *Med.* La acció de fregar el cutis ab una cosa seca. Gerotribia.

GERP. *Geog.* Poblet del districte mupal. d'Os de Balaguer, prov. de Lleida.

GERRA. f. Eina gran de terrisa cuita o de metall, que s'va aixamplant desde 'l cul y fa pauxa fins prop del coll, qu'és més estret. Son usa des pera contindre líquits, grans y grasses. La seua aplicació és molt antiga, y dels temps primitius se'n serven als museus de Catalunya. Tinaja. || La que té anses y coll alt. Jarra.

Gerra pera oli (M. Tarragona)

GERRAIRE. *Com.* Qui fa o ven gerres.

GERRÀM. m. Paratge ont s'hi tenen les gerres. Tinajeria, tinajero.

GERRASSA. f. aum. Tinajón.

GERRER. m. Qui fa o ven gerres. Tinajero.

GERRERÍA. f. L'art de fer gerres, etc. Alfarería.

GERRET. m. dim. Jarrito.

GERRET. *Ictiol.* Nom que s' dona a varies menes de peixos de la familia dels méniets, tots ells de petit tamany. Xucla, Jarrete, Trompetero. || A les Balears distingeixen les especies, GERRET IMPERIAL, GERRET PAMFIL Y D'ALA GROGA, GERRET BORT.

GERRETA. f. dim. Tinajilla, tinajuela, tinajita.

GERRI. *Geog.* Vileta de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del riu Noguera Pallaresa y té 531 hab.

GERRO. m. Eina de terrissa, pisa o metall, a mena de gerra, però no més qu'ab un'ansa. Jarro. || El que serveix pera donar aiguamans. Aguamanil. || *Arg.* El que s' posa al cim d'alguns edificis y més particularment demunt de les portalades. Jarrón. ||

El de metall a manera d'una xacolatera, ab tapa foradada còm una ratlladora, en que hi escalfen l'aigua 'is barbers. Escalfador.

GERRO DE XINA. *Tibor.*

GRS. m. Fruit de la gerdera. Frambuesa, sangüesa. || **GERDERA.** Comarca pirenenca que formava part de la nacionalitat catalana

GRSA. f. Clivella de la carn. La causada pèl fret.

GERSON (Ben Levi). *Biog.* Rabi, metge y filosofh talmudista que va ésser famós als començos del sigle XV. Havia nascut a Perpinyá l'any 1370.

— BEN SELOMOH, RABI MEGATOLONIAH, aixó és, catalá. *Biog.* Nasqué pèls anys 1250 de Crist y s' creu que morí en 1290 a Perpinyá. Era filosofh, matemàtic y talmudista. Va escriure una obra sobre la naturalesa y materies teològiques ab el titol de *Sahar Hasamaim* (Porta del Cel).

GERT. m. GERS.

GERT, A. adj. Fresch, gemat. Vert. Sol dirse un gert prat, una gerda planta, etc.

GERUNDA. *Geog. ant.* Nom de Girona en temps dels romans.

GERUNDI. m. Qui parla o escriu ab afectació ridícula. Gerundio. || n. p. Gerundio.

GERUNDI. m. *Gram.* Modo dels verbs ab significació activa y passiva y a vegades d'infinitiu. Gerundio. || Pel seu sentit és propiament la declinació del infinitiu. El gerundi passiu és l'infinitiu adjectivat. Gerundio. || fig. Ignorant.

GERUNDIADA. f. Expressió inflada y ridícula pera afectar erudició, etc. Gerundiada.

GERVASI, A. m. Nom propi d'home. Gervasio. || f. Nom propi de dona. Gervasia.

GES. m. *Ter.* GUIX. || adv. *Ant.* GEPS.

GES ESPILL. *Min.* Guix cristallit y transparent còm el vidre. *Yeso espejuelo, espejo de asno.* || **PARRELL QUI FA CARBÓ Y GES, MAI TÉ DINERS.** *Ref.* En general tots els que s' dediquen a aquestes dues feines son els més pobres.

GES. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Serch, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riu que en el seu origen té dues branques que provenen de Fontcuberta y del Grau de Vidrà; reunides sota Vidrà meteix, passa 'l riu pels termes de Vidrà, Sant Andreu de la Bola, Sant Pere, Sant Vicens y Sant Feliu de Torelló, ont desaigua a la vora del Ter, a la prov. de Barcelona.

GESA. *Geog.* Poble de la provincia de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 198 hab.

GESOLREUT. m. Primer signe musical, y un dels tres que serveixen de clau; se nota ab una G. Gesolreut.

GESORA. *Geog. ant.* Nom de Besora, prov. de Barcelona, en temps dels romans.

GESORIA. *Geog. ant.* Nom de Sant Feliu de Guixols, prov. de Girona, en temps dels romans.

GESSAMÍ. m. *Bot.* Mata de la fam. de les asclepiadacis; té moltes cames verdes, vestides de fulles

Gerro de bronze dit *guthurnium*, que servia pera dur aigua al sacerdot ab que rentar-se les mans després de sacrificades les víctimes (Museu de Tarragona).

Gerra pera oli (M. Tarragona)

Gerra de bronze pera posar el vi a les ceremonies religioses paganes (trovada a les runes del temple de Minerva a Tarragona y conservada al Museu de dita ciutat).

Segell de Ges

Segell de Gerri

Segell de Gesa

encontrades y compostes d'altres de més petites ab una de més gran al extrem; la flor es blanca y d'olor molt agradosa. Jazmín. || LLESSAMI. || La flor de dita planta. Jazmín. || GESSAMI GROCH.

GESSANS, m. pl. *Ant.* Genre de llanería. **Gesante**.

GEST, m. Modo, figura, apariència. **Traza, gesto**. || Moviment ridícol de la cara o d'altra part del cos. **Gesto**. || adj. *Ant.* FET.

ANAR A GEST, fr. ANAR CALENT, EIXIT.

GESTA, f. *Ant.* FET. || *Ant.* Poemet en que's cantaven alabances cavalleresques, compost ab estrofes de dotze, tretze y fins catorse versos, molt parcscuts als romansos històrics. **Gesta, poema històric**.

GESTACIÓ, f. *Med.* Temps durant el qual se desenrotlla 'l fet al ventre de la mare. **Gestación**.

GESTALGAR, *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Liria; és a la vora del riu Turia y té 1,841 hab.

GESTATORI, A. adj. *Med.* Propi de la gestació. **Gestatorio**. || S'aplica a lo que serveix pera transportar a una persona d'un lloch a un altre, com: *la cadira gestatoria del Papa*.

GESTICULACIÓ, f. Moviment de la cara que indica algún efecte o passió. **Gesticulación**.

GESTICULADOR, A. adj. Qui gesticula. **Gesticulador**.

GESTICULAR, v. a. Fer gestus. **Gesticular** || adj. Lo que pertany al gest. **Gesticular**.

GESTICULAT, DA. p. p. **Gesticulado**.

GESTIÓ, f. Dilligència o acció de donar els passos necessaris pera 'l logro d'un fi y 'l meteix pas o negociació que s'emprèn ab aquest objecte. **Gestión**. || Administració. **Gestión, gerencia**.

GESTIONAR, v. n. Fer gestions pera 'l logro d'alguna cosa. **Gestionar**.

GESTIONAT, DA. p. p. **Gestionado**.

GESTO. *Mot castellanísat*, m. **GEST**.

GESTUS, m. pl. Visatges. **Gestos, garmbaines**. || Els que's fan pera fer riure a les criatures. **Coquitos**.

GET, m. *Ant.* GIT. || *Ant.* Corretja que's lligava a les potes de les aus de presa. **Pihuela**.

GETAMENT, m. *Ant.* GIT.

GETAR, v. a. *Ant.* GITAR, 1.ª.

GETSEMANÍ, *Geog.* Caseriu del terme de Tamarite de la Litera, prov. d'Osca.

GEU, *Ter. Aranés*. **GEL**.

GEURE, v. n. **JAURE**.

GEVELLINA, f. **Marta**.

GEYERITA, f. *Min.* Quarç concrecionat que's trova en alguns punts d'Irlanda. **Geyerita**.

GIBERGA (Pere) *Biog.* Poeta del segle XVI. Lo únich que's coneix d'aquest autor son algunes composicions insertes entre les obres de Pere Serafi, entre altres les *Demandes y respostes* entre 'l un y 'l altre, composicions que acrediten a Giberga com a un dels bons poetes de son temps.

GIBERT (Guillem) *Biog.* Poeta barceloní del segle XV., autor d'una *Complanta* sobre la mort del príncep primogènit d'Aragó Carles de Viana.

— (JAUME). *Biog.* Autor del segle XVI que escrigué una gramàtica llatina.

— (N). *Biog.* Autor de principis del segle XIX que escrigué sobre Notaria.

— (PAU). *Biog.* Famos bandoler catalá del segle XVIII, sobre 'l qual s'han fet varies cançons esdevingudes populars.

— (DE MONTREUIL). *Biog.* Trobador del segle XV, autor d'un dels més remarquables romanç d'amor y de cavalleries de son temps.

— Y SANS (MANEL) *Biog.* Advocat y home públic

que va néixer a Barcelona al any 1795 morint en 1873. Pertanyia al partit moderat y després al de la Unió lliberal, y va distingirse en els fets més culminants de la primera meitat del segle XIX. En la pràctica de la seua carrera va obtindre molt renom, y va desempenyar càrrecs elevats entre ells els de governador civil y de president de la Diputació provincial de Barcelona. Va pendre part activa en totes les empreses de trascendencia pera la seua ciutat, y ell fou dels que influiren en primer terme en la realització del aixamplis de Barcelona, segons el planol d'en Cerdá. President del consell de la primera via fèrrea de Espanya, la de Barcelona a Mataró. Va ésser un dels fundadors del Conservatori del Liceu, y va pertanyer a varies corporacions significades.

GIBERTAÇA, f. *Bot.* JULIVER-TAÇA.

GIBRA, *Ter.* Aranés, **GEBRA**.

GIBRELL, m.

Eina de teiriça envernçada, rodona, de cosa d'un pam de fondaria, que desde 'l cul se va aixamplant fins dalt y serveix pera rentar'hi roba y altres usos. **Lebrillo**.

GIBRELL PLA. *Barreño*.

COM SI M' HAGUessin TIRAT UN GIBRELL D' AIGUA SOBRE. fr. COM SI M' HAGUessin TIRAT UNA CALDERA D' AIGUA BULLENTA.

GIBRELLA, f. Eina de pisa pera rentarse les mans. **Aljofaina, jofaina, lebrillo**.

GIBRELLADA, f. Lo que cap dins d'una gribella. **Jofainada**.

GIBRELLÀÇ. Aument. de gibrell. **Barreñazo, jofainaza**.

GIBRELLAÇA, f. Aument. de Gibrella.

GIBRELLETA, f. dim. **GIBRELLA**. || **Bacinet** pera orinar. **Orinal, jarrillo, vacínica**.

GIBSITA, f. *Min.* Varietat d' hidrat d' alumina, de color blanc o blanch verdós, que's trova en forma estalactítica o amugronada. **Gibsita**.

GIBSONITA, f. *Min.* Mineral blanch brut o rosat pàlit, que cristallisa en prismes romboidals rectes acavats en punta. **Gibsonita**.

GICAR, v. a. *Ter.* DEIXAR.

GIESEQUITA, f. *Min.* Silicat d' alumina, qu' és una varietat de pinita. **Giesequita**.

GIFLA, f. Xiulet de caçador.

GIFRÉ, m. Nom propi d' home. **Gofredo**.

GIGANT, m. *Ant.* GEGANT.

GIGINTA (Miquel). *Biog.* Home docte, piadós y erudit del segle XVI, nat a Perpinyá, fill de Francesch Giginta, regent de la reial Audiencia de Barcelona. Fou canonge y vicari general d' Elna. En sos viatges per Espanya y Portugal va promoure la erecció de moltes obres de beneficencia, contribuint ab son consell y parer a la fundació del Hospital y casa de Misericordia de Barcelona. Son obres seues *Cadena de oro, Atalaya de caridad, Exportación a la compasión con los pobres, Tratado de pobres, y Flos sanctorum español*.

GIL (Andreu). *Biog.* Vicari y predicador de la montanya de Montserrat que entre varies obres escrigué una *Escala espiritual pera pujar a Dèu*.

— (JOSEPH). *Biog.* Natural de Pont de Suert. Fou abat del monastir de Labaix y escrigué varies obres.

— (JOSEPH). *Biog.* Escultor valenciá. Nat l' any 1760; mort a Moncada (regne de Valencia) en 1828. Deixeble de la Academia de St. Carles, més tart membre de mèrit y finalment director d' escultura. Distingit per els seus Crists, dels quals n' existeixen a les iglesies de Montserrat, Antella y Benimus-

Gibrell

tem. La colegiata de Xàtiva guarda les escultures *Ducs Virtuts* i *uns Nens*, posats al demunt de la capelleta de la Verge.

— (JOSEPH). *Biog.* Escultor valencià, nat l'any 1787, mort en 1843. Se distingia per sos baixos relleus. L'any 1829 l'ajuntament va titolarlo escultor honorari de la ciutat. Era director de l'Academia de St. Carles. Relleus notables seus: *Martiri de Santa Catarina* i *Heliodor tret del temple*, (en l'Academia valenciana); *Martiri de Santa Catarina* i *Temple dels Angels*, (en l'Academia de Sant Ferrán).

— (PERE). *Biog.* Jesuïta natural de Reus. Autor del segle XVI, que escrigué sobre teologia. Fou el traductor català de la obra *Versió del llibre de Tomàs de Kempis de la imitació de Crist*.

— (RAMON). *Biog.* Mestre de musica. Nat a Vilafranca del Pena lès l'any 1815, mort en 1885. Va cursar a l'escolania de Montserrat. L'any 1854 entrava de director en la ensenyança del Liceu-lirich-dramàtic. Després era organer de la catedral de Barcelona. Autor de una *missa de requiem*, (1854).

— DE PALACIO (LLEÓ). *Biog.* General del exèrcit. Nat a Barcelona l'any 1778, mort a Segovia en 1849. Va estudiar en la ciutat nadiua, i començà la carrera per Catalunya, fins al 1799, que passà de Rosas a Segovia. Va assistir a les batalles de Bailèn y de Menjíbar (1808), seguint per Aragó y Galicia les accidentades campanyes de la guerra de l'Independencia, éssent prèl y després ferit greument. Va ésser director del Museu d'Artilleria y fundador del R. Gabinet Topogràfic y Artístic, (1830).

— DE VIDAURE (TERESA). *Biog.* (Vegis VIDAURE, TERESA GIL DE).

— OSORIO (RAMON). *Biog.* Jurisconsult y polítich de renom. Nat a Villena l'any 1813, mort a Madrid en 1880. Va entrar a la magistratura, recorrent càrrecs importants. Les acusacions fiscals fetes per ell en causes famoses, son tingudes per models. Ocupava el càrrec de fiscal togat del Tribunal Suprem de Guerra y Marina al triomfar la revolució de Setembre del 1868. Diputat a Corts, afiliat al partit moderat. Subsecretari del Ministeri de Gracia y Justicia en 1857. Va estar retirat de la política desde 1868 fins a la restauració borbònica.

— POLO (GASPAR). *Biog.* Poeta valencià famosíssim, posat en el catàlech de autoritats de la llengua castellana per l'Academia Espanyola. Nat a Valencia l'any 1516, mort a Barcelona en 1591, segons uns y en 1572 segons altres. Advocat de molt seny y autor d'un llibre de jurisprudencia. Felip II y sos ministres varen distingir-lo fins a donarli l'ofici d'ajudant del mestre racional del regne de Valencia, podentlo transferir a un fill seu. El rei va enviarlo a Barcelona pera arreglar el reial patrimoni, en qual tasca va morir. Sa gran fama de poeta està fonamentada en el seu poema *Diana enamorada*, (1564), qu'es com si fos fet del meteix Apol, segons en Cervantes. Els versos d'el Gil Polo, tendres y senzills, de puresa literaria, son maravellosos de la llengua castellana. Queden, ademés, peces soles en vers, originals d'el.

— Y LLAGOSTERA (GAYETÀ). *Biog.* Compositor music que va néixer a Barcelona l'any 1807. Va deixar escrites algunes obres pera flauta, en quin instrument era hàbil tocador, sinfonies y ballades. Havia compost també misses y entre altres una de *requiem*.

GILABERT (Antoni). *Biog.* Arquitecte valencià de molt coneixement. Nat a Pedreguer l'any 1756. Mort l'any 1792. Va transformar en grec-romana la catedral de Valencia, d'estil gòtic, fent prodigis de equilibri en la reforma. En la iglesia de les Escòles Pies va acreditar-se construint la seua gran llanterna. Va decorar la celda de Sant Lluís Beltran. Son obres d'el: la iglesia de la vila de Turis y la de Callosa d'Ensarrià, com també ho son l'arch del frontis y les escales de l'Aduana de Valencia, projectada en lo demés per son cunyat en Felix Rubio. L'any 1768

va ésser designat pera ocupar la càtedra d'arquitectura en la R. Academia de Sant Carles, de Valencia, ab gran profit dels deixebles.

— BRUNIQUER (ESTEVE). *Biog.* (Vegis BRUNIQUER).

— (FRANCESCH). *Biog.* Noble català del segle XVII, senyor de la baronia de Tudela. Escrigué varies obres notables, entre elles *De la verdateta nobleza*, *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña, inclinacion de sus habitadores y su gobierno*, etc.

— JOFRÉ (JOAN). *Biog.* Religios de gran celebritat, que vivia entre la segona meitat del segle XIV y la primera del XV. Fundador del Hospital de Valencia, junt ab tretze persones, que compadescudes dels infelços folls, fins aleshores abandonats y maltractats, varen establir el primer manicomi hagut al mon (any 1409); casa de salut en la qual aqueixa trista part de la humanitat va merèixer el tractament de malalta. L'any 1425 n'Alfons V establí a Saragoça el segon manicomi; el tercer va fundarlo a Sivilla, en March Sanchez de Contreras l'any 1436, y el quart ha estat el de Toledo, en 1483.

GILART (Mateu). *Biog.* Pintor valencià. Nat a la capital l'any 1648; mort a Murcia en 1700. Va establir-se a aquesta darrera ciutat y éssent gran amic del capitá Joan de Toledo, pintor de batalles, l'un treballava en les obres del altre. Era un artista de qualitats apreciables. D'entre 'ls seus quadros notables citarem: *Els somnis de St. Joseph*, a la catedral de Murcia; una *Concepció*, al convent de la Trinitat, molts a la iglesia de St. Domingo; el *Miracle dels pans y dels peixos*, al convent de la Mercè. A Toledo y a Madrid també hi há composicions seues.

GILBERT Y TEIX DOR (Francesch). *Biog.* Ecclesiàstich y compositor musicàl qu'era nadiu de Granadella (Lleida) y va morir a Madrid en 1847, éssent mestre de capella de les descalces reials. Entre les seues obres de musica sacra, cal esmentar algunes misses, vespres, lletanies, salves y *Tedeums*.

GILBERT. m. Nom propi d'home. Gilberto.

GILBERTÍ. s. y adj. Membre de l'ordre de Sant Gilbert. Gilbertino.

GILBERTITA. f. *Min.* Hidros licat d'alúmina, de color vert o groch molt clar. Gilbertita.

GILDARD. n. p. Gildardo.

GILET. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagont; és a la vora del riu Palancia, té estació de F.-C. y 784 hab.

GILI (Nemessí). *Biog.* Sociòlech català. Mort a Barcelona bastant jove, en Novembre de 1888. Tenia fetes ab lluiment les tres carreres de militar, de metge y d'advocat. Home de molta inteligencia, de gran sinceritat y expressiu de paraula. Trovant falsos tots els convencionalismes socials, va retirar-se a casa seua, dedicant sos talents a la classe treballadora. L'any 1873 va posarse en lloch d'un obrer prèl y condemnat a molt prèl aconceixements d'Alcoy provocats per l'arcalde Albors. Havia estat secretari del president de la República Estauislaul Figueras.

— (RAMON). *Biog.* Ecclesiàstich y compositor musicàl, organista de la catedral de Barcelona y autor d'obres de musica religiosa, mort en 1884.

GIM. m. Ant. GUILLEM.

GIMBERNAT (Agustí de). *Biog.* Cònsul y escriptor, fill del famosíssim c.urgió Antoni de Gimbernat. Era natural de Barcelona. L'any 1801 exercia l'consul a França, en es departaments del Nort y Pas-de-Calais. Traduí del anglès: *De los abonos para fertilizar ventajosamente los suelos de diferentes calidades*, etc., etc. (Madrid, 1798). *Grito de los africanos contra los europeos* (Barcelona, 1825), traducció del francès, contra 'l tràfec de negres. Va escriure les biografies de son pare y son germá. L'any 1835 va colocar la efígie de mitg cos, d'aquest, y diversos llibres y manuscrits a la biblioteca catalana del seminari de Barcelona.

— (CARLES). *Biog.* Naturalista eminent, metge, filòsof i escriptor; fill d' Antoni Gimbernat. Va néixer a Barcelona l' any 1765; morint a Banyeres de Bigorre (Pirineus) en 1834. Carles IV va pensionarlo pera seguir estudiant al estranger; anant a Inglaterra l' any 1791 y recorrent la Escocia, la Irlanda y passant temporada a Baviera, ont era conseller d' embaixada del rei. L' any 1807 va publicar son *Manual del soldado español y Diccionario* pera l' exèrcit que 's trobava allà sense entendre la llengua. Va estudiar les aigües minerals y també 'ls fums del Vesubi, havent format demunt del cràter una font d' aigua potable, valguense d' un aparell condensador dels vapors. També va montar, a Pozzuolo, demunt de la solfatara, un aparell pera pendre banys sulfurosos purs de vapor natural. Va observar com y de quina manera se cristallissa, entre les laves, la amfígena y el piroxeni; donant a conèixer les seues conclusions científiques, demostrades ademés pràcticament. També va estudiar la formació de la gelatina dels òssos. Va inventar la manera de tenyir tota mena de teixits ab aigües sulfuroses. És el que va comunicar al govern d' Espanya la nova especificada del descobriment de la litografia. Havía estat vis-director del Museu d' historia natural de Madrid. Va llegar a Barcelona les seues coleccions de minerals, pera la formació de un museu.

— Y ARBÓS (ANTONI DE). *Biog.* Famós cirurgià, anatómic y inventor Nat. a Cambrils l' any 1734; mort a Madrid en 1816. Catedràtic d' anatomia de Barcelona (1762). Carles III va enviarlo, junt ab en Marian Ribas, a París, Londres, Edimburg y Holanda, pera observar la pràctica dels cirurgians d' aquells països. Havent replicat al doctor Hunter en una de ses lliçons, en Gimbernat va explicar públic ment la manera d' operar ab tota seguretat la trencadura crural. Convençut el doctor anglès y 'ls més hàbils professors, s' adoptava aquell sistema, mentres els francesos posaven el nom de *lligament Gimbernat* a la part fibrosa del canal crural que havia descobert. A n' ell y a son company de viatge va cridarlos el rei pera l' establiment y organissació del Colegi de Cirurgia de St. Carles (Madrid, 1787), ont va montar 'hi en pòchs anys el millor museu anatómicopatològic de son temps. Va obtindre 'ls primers càrrecs de la facultat. Ab ses operacions tornava la vista a molts cechs de catarates y la salut a malalts deshauçials. És inventor de diversos instruments de cirurgia, encare usals cent anys després, y reformador de la ensenyança professional. Son les principals obres seues: *Nuevo método de operar en las hernias crurales* (Madrid, 1794); *Disertación sobre las úlceras de los ojos que interesan la córnea transparente...* (Madrid, 1802).—Figura a la Galeria de Catalans Ilustres, a Barcelona, desde l' any 1879.

GIMBERT. *Bol. Ter. Aranès.* JULIVERT.

GIMELGA. f. *Mar.* Peça de fusta en forma de teula molt llarga ab que 's reforça un pal, una verga, etc. Gimelga.

GIMELGAR. v. a. *Mar.* Posar les gimelgues. Gimelgar.

GIMENELLS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Vilanova d' Alpicat, prov. de Lleida.

GIMNÁS. m. y

GIMNASI. m. Lloch ont s' aprèn la gimnástica. Gimnasio.

GIMNASTA. m. Qui aprèn o sap de gimnástica. Gimnasta.

GIMNÁSTICA. f. L' art de desenvolupar y exercitar les forces corporals. Gimnástica.

GIMNÁSTICH, CA. adj. Lo que pertany a la gimnástica. Gimnástico.

GIMNICA. f. Els combats dels alletes.

GIMNITA. f. *Min.* Silicat hidratat de magnesia,

que 's presenta en masses amorfes de color de taronja clar y brill reïnós. Gimnita.

GIMNOCOLOGIA. f. Tractat dels agents que influeixen en la locomoció gimnástica. Gimnocologia.

GIMNOSPERMA. f. *Bot.* Primer ordre de plantes de la didinamia, al qual corresponen les que tenen flors ab quatre grans al fons del càlcer. Gimnosperma.

GIMNOTO. m. *Ictiol.* Mena de peix que té la propietat de ler descarregues elèctriques. Gimnoto.

GIMNOTÓRAX. m. *Ictiol.* Genre de peixos sense aletes pectorals. Gimnotórax.

GINA. *Zool. Ter. Aranès.* GINETA.

GINABREDA (Bofia de la). En el terme de Fumanya del Bergadà.

GINANDRIA. f. *Bot.* Classe de plantes de Linneu que comprèn les hermafrodites, quins fils de flor neixen als pistils. Ginandria.

GINÁNTROP. s. La persona que, éssent hermafrodita, té més desenrotllades les parts u orguens femenins que 'ls masculins. Ginántropo.

GINARD (Julí). *Biog.* Religios franciscà mallorquí, doctíssim y virtuós. Nat a la vila de Campos l' any 1580 y mort a Palma en 1661. Hi há començat el procés de la seua beatificació. Era altament estimat de les autoritats eclesiàstiques, del clero y del poble. Exerci la ensenyança més de seixanta anys seguits. Definidor de la seua ordre, guardià del convent de St. Francesch, l' any 1625 elegit provincial de Mallorca, primer pare de provincia y definidor apostòlich. Era cridat a totes les juntes teològiques y va tenir el càrrech d' examinador sinodal. No hi havia cosa delicada en l' ordre religiós que no li fos consultat. Va fer obres importants en el convent de Palma. Va deixar escrites moltes obres, en llatí, algunes d' elles magistrals, versant de teologia, moral, etc.

— (NOFRE BARTOMEU). *Biog.* Jurisconsult valencià, del sigle XVII. Catedràtic de l' universitat de Valencia; home molt estudiós y entès en dret foral. Era del consell del rei, son advocat fiscal y patrimonial, oidor criminal y després civil en la R. Audiencia valenciana. Era estimat dels virreis per sa fermesa de caràcter y llealtat. El rei l' havia designat pera la regencia del Consell Suprem d' Aragó quan li arribà l' hora de la mort. Va escriure, en llengua valenciana, el llibre: *Repertori general y breu, sumari per ordre alfabètic de totes les materies dels furs de Valencia, fins les Corts del any 1604 inclusive; y els Privilegis de dita ciutat y regne.*

GINASTE. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre.

GINAT. m. Mena de selvatgina. Carne de animal silvestre.

GINEBRA. f. Confusió. Ginebra. || f. Instrument gros de fusta, inventat pera ler brugit, format de varis bastons enfilats per tots dos caps, demunt dels quals s' hi rasca ab un altre; és una mena de rascle. Ginebra. || Aiguarent compost molt fort. Ginebra. || GENGIBRE. || Ciutat capital de Suïça. Ginebra.

GINEBRADA. f. Mena de coca feta de farina, sucre y llart de vaca. Ginebrada.

GINEBRAR (Cim del). *Orog.* En la divorsoria del Rigart ab el riu de la Molina, al costat de la collada de Toses (1,950 m.).

GINEBRE. m. Bot. Mata de la fam. de les cupresàcies; de fulles petites, estretes, punxagudes, tiesses y sempre verdes; el fruit és rodó, coronat ab tres punxes, medicinal y no surt de la flor, sino de les branques; aquestes son molt espesses, el tronch és tort y cria una goma que serveix pera llustre. Enebro, jinebro. || GINGEBRE.

GINEBRADA. f. Lloch poblat de ginebres. Enebral. GINEBRERA. f. *Bot.* GINEBRE.

GINÉ Y PARTAGÁS (Joan). *Biog.* Metge alienista excelent. Nat al Plaí de Cabra l'any 1836, mort a Barcelona en 1903. Va continuar les tendències d' en Pere Mata. Va ésser un dels metges de més iniciativa en nostre país. L' any 1866 prenia part en la fundació del Institut Mèdich de Barcelona. Aquell meteix any guanyava una càtedra en oposicions. L' any 1871 ocupava la càtedra de clínica quirúrgica de la Universitat de Barcelona. L' any 1873 entrava a dirigir el manicomi «Nueva Belen». Delegat del ministre de Foment al Congrès Internacional de higiene a Ginebra, l' any 1882, etc., etc. La seua activitat abastava a tot; la seua producció literaria professional va ésser abundant i notable. Obres principals: *Tratado teórico-práctico de frenopatología*, etc., (Madrid, 1876); *Tratado clínico iconográfico de dermatología quirúrgica*, (1880); *Curso elemental de higiene privada y pública*; quatre volums, obra premiada per la R. Academia de Medicina de Madrid, (1875-76). Ademés va iniciar un nou genre de literatura professional, originalíssim, en quin patró están tallades les seues obres: *Un viaje á Cerchrópolis*, (1884); *La familia de los Onkos*, (1887); y la novela *Misterios de la locura*, (1890); totes estampades a Barcelona, en les quals tracta ab amenitat y acció dramática les més complicades malalties del ésser humà.

GINEBREDÀ (Antoni). *Biog.* B'sbe d' Atenes, posat pèls catalans. Nat a Mallorca envers l' any 1332 y mort a Grecia en 1395. Als deu anys prenia l' hàbit dels predicadors a Palma. Orador distingit y eloqüent, confés del infant en Jaume, fill del darrer rei de Mallorca, al qui visitava sovint quan estava pres en el castell de Barcelona. Va traduir a la nostra llengua la *Consolació*, de Boeci, pera endolcir les penes d' aquell príncep presoner. Segons en Torres Amat, l' any 1493 varen imprimir-se les obres de Boeci traduïdes al català per en Ginebredà. Existeixen algunes edicions del segle XV, en castellà, que també porten el nom d' aquell traductor, (Tolosa de França, 1488; Sivilla, 1497 y 1499, etc., etc.); *De consolación y Vergel de consolación*.

GINEBRÍ, NA. adj. Natural de y lo que pertany a Ginebra, ciutat de Suïça. *Ginebrés, ginebrino.*

GINEBRINA. f. Substancia que s' extreu del ginebre. *Ginebrina.*

GINEBRÓ, m. El fruit del ginebre. *Nebrina, enebrina.*

GINEBROSA (La). *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Saragoça, part. jud. d' Alcañyic; és a la vora del riu Guadalope y té 1,116 hab. || — (COLLADA DE LA). *Orog.* Montanyeta quin cim té uns 770 met. d' alt.; és a mitjorn y molt prop de Baget, prov. de Girona.

GINECI, m. Bot. Aparell sexual femení de les plantes. *Gineceo.*

GINECOCRACIA. f. L' estat en que hi poden governar les dones. *Ginecocracia.* || Govern de dones. *Ginecocracia.*

GINECOCRATA. m. Partidari de la ginecocracia. *Ginecócrata.*

GINECOCRÀTICAMENT. adv. m. Segons els principis de la ginecocracia. *Ginecocràticamente.*

GINECOFISIOLOGIA. f. *Med.* Fisiologia de la dona. *Ginecofisiologia.*

GINECOGRAF. s. y adj. Qui 's dedica al estudi de la ginecografia. *Ginecógrafo.*

GINECOGRAFIA. f. *Med.* Descripció de la dona. *Ginecografía.*

GINECÓLECH. m. Professor de ginecologia.

GINECOLOGIA. f. Tractat sobre les malalties de la dona.

GINECOMANIA. f. *Med.* Malaltia ocasionada per una passió violenta per les dones. *Ginecomania.*

GINECOMANIÀTICH, CA. adj. *Med.* Que té la ginecomania. *Ginecómano, ginecomaniaco.*

GINECOMASTA. m. L' home que té 'ls pits desarròllats y voluminosos com els de les dones. *Ginecomasta.*

GINECOTOMIA. f. Anatomia de les dones. *Ginecotomia.*

GINECOTÒMICH, CA. adj. Lo que pertany a la ginecotomia. *Ginecotómico.*

GINER (Joan). *Biog.* Mestre y organista de Arbeca que al segle XVIII escrigué una *Aritmética* en català.

GINÈS (Joseph). *Biog.* Escultor valencià excelent. Nat a Polop en 1768, mort a Madrid en 1823. Deixeble de la Academia de St. Carles, a Valencia, ont va estudiar, alhora, pintura y escultura. Pensionat a Madrid, estudiava exclusivament la especialitat seua, guanyant primers premis en l' Academia de St. Ferrán (1784 y 1787). Escultor del rei Carles IV, Acadèmic de mèrit, catèdràtic y finalment va obtindre els honors de Director. Les seues millors obres son a Madrid, (Museu del Prado, Academies).

— D' ARLÈS (SANT). *Biog.* Mestre dels començos del segle IV. En els anys primers de sa vida era escriptor públich quan va endreçarse envers Arlés Maximià Herculis, y haventli encomenat la copia d' un edicte de persecució contra els cristians, va negarse a fer'ho y va pretendre fugir d' aquella població. Descubert en son amagatall volgueren empresonar-lo, y fugint ell de la persecució anava a llençarse a les aigües del riu Rhòne pera atravesarlo nadant, y detingut allí meiteix en aquelles voreres va ésser decapitat.

GINESTA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les lleguminoses que té les branques a manera de jonchs, però més grosses, acompanyades d' algunes fulletes llargues y clares, les flors grogues, molt oloroses y en forma de papellones. N' hi ha de diferents menes. *Retama, ginesta, hiniesta, hiniestro.*

GINESTA BLANCA. *Bot.* LLESSAMÍ DE LLOP.

GINESTA D' ÀFRICA. *Bot.* Mata ramosa y plena de punxes y flor com la de la ginesta comuna. *Aspalato, alarguez.*

GINESTA D' ESCOMBRES. *Bot.* *Hiniesta de escobar.*

GINESTA (Agusti). *Biog.* Escrip-tor del segle XVII, natural de Piera, autor d' una obra d' educació elemental.

GINESTADA. f. Salsa de llet, farina d' arròç, especes, figues, pinyons, panses, dàtils y rovells d' ou. *Jinestada.*

GINESTAIRE. *Com.* Qui cull o ven ginesta.

GINESTAR. m. Lloch poblat de ginestes. *Retamal, retamar, retamera.*

GINESTAR. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del Ebre y té 1,715 hab. || Poble del dist. mupal. de Sant Gregori, prov. de Girona.

GINESTARRE. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Esterrí de Cardós, prov. de Lleida.

GINESTELL. m. *Bot.* Mena de ginesta. *Retama.* || *GODUA.*

GINESTER, A. adj. Cosa de la ginesta. *Retamero.*

GINESTÓ. *Bot.* Nom que 's dona al Vallés a una planta de la fam. de les santalacies, genre *Osyris*.

GINESTOSA. *Geog.* Caseriu del terme de Molló, prov. de Girona. || — (VALL DE). *Orog.* Vall del Piri-

Brot y flors de ginesta

Segell de Ginestar del Ebro

neu gironí, que surt a la vora del riu Ritort, davant per davant de Molló.

GINESTRA. f. *Bot. ter.* GINESTA.

GINESTROLE. m. ROVELLÓ.

GINET. m. *Ant.* Cavaller. Jinete.

GINETA. f. *Ant.* Llança curta ab ferro daurat y una borla per guarnició; era insignia dels capitans d'infanteria. Jineta. || Gat selvatge. Garduña.

GINGEBRER, A. m. y f. Qui ven gíngebre. Jengibrero.

GINGIBRAQUI. m. *Med.* Mena d'escorbuti que té els principals símptomes perceptibles a les genives y als braços. Gíngibraqui.

GINGIVA. f. *Ant.* GENIVA.

GINGLIMO. m. *Ant.* Articulació entre ossos, que sols permet el moviment en dos sentits. Gínglino.

GINGLOMOIDAL. adj. Pertanyent al gínglime. Gínglomoidal, gínglomoideo.

GINJOL. m. Fruit del gíngoler. Azufaifa, azofaifa, yuyuba, jinja, jinjol.

ESTAR ALEGRE COM UN GÍNJOL. fr. Estar de bon humor. *Estar como unas castañuelas.*

GINJOLER. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les ramnàcies; té de cinch a sis metres d'alçada y és de tronch tort; té les branques inclinades, plenes de punxes rectes, que neixen de dues en dues; les fulles llustroses, d'uns cinch centímetres de llarg, les flors poch vistoses, y 'l fruit ovalat, de mitg centímetre de llarg, vermellós per fora y groch per dins, dolç y medicinal. Azufaifo, azofaifo, jinjo, jinjolero.

GINÓLECH. s. y adj. Qui está versat en ginologia o s'hi dedica. Ginólogo.

GINOLOGIA. f. Tractat relatiu a la dona. Coneixement de les ciències mèdiques, que té per objecte l'estudi del cos de la dona, de les seues malalties y de les operacions quirúrgiques que puguin convenirli. Ginecologia.

GINOLÓGICH, CA. adj. Lo que pertany a la ginologia. Ginológico.

GINOSTEGA. f. *Bot.* Cuberta dels orgues sexuals de les plantes. Ginóstega.

GINÓSTEM. m. *Bot.* Base de la columna de fructificació de les plantes, que surt desde la inserció de la flor fins a la del estigma. Ginóstemo.

GINT. adv. m. *Ant.* INGENIOSAMENT, DESTRAMENT. || adv. *Ant.* MOLT BÉ, BEN.

GINY. m. *Ant.* ENGINEY.

GINYER. m. *Ant.* ENGINEYER.

GIOBERTITA. f. *Min.* Varietat de carbonat de magnesia que 's presenta baix la forma de cristalls romboèdrichs. Giobertita.

GIPÓ. m. Vestidura de dona ab mànagues, que cobreix desde 'l coll fins a la cintura; és molt ajustat al cos. Jubón.

FER UN GIPÓ SENSE COSTURES. fr. Pegar. *Sentar las costuras.*

PRIMER ÉS LA CAMISA QUE 'L GIPÓ. *Ref.* Primero es la camisa que el sayo; más cerca está de la carne la camisa que el jubón.

GIPONER, A. m. y f. Qui fa o ven gipons. Jubonero.

GIPONET. m. dim. Juboncillo.

GIPSÍFER, A. adj. *Min.* Que conté guix. Gípsífero.

GIR. m. *Ant.* Contorn, rededor, voltant. Rededor, giro, conforno.

GIRA. f. El revés o la cara posterior d'alguna cosa. Vuelta. || Llista d'un pam d'amplaria, que 's posa per adorno o reforç als davants de les capes. Beca, embozo.

GIRADA. f. L'acció de girar o girarse. Vuelta. || Moviment d'una cosa alentorn o d'un costat a l'al-

tre. Vuelta. || Al joch de cartes l'acció de descobrir la carta que ha d'ésser trunfo. Voltereta, volteta. || Al joch de mailla 'l premi pèl valor de la darrera carta, que senyala 'ls trunfos d'aquella mà. Alce. || Estelleró, la obertura pera encaminar l'aigua als diferents airols dels horts. Torno.

GIRADA DE PEU: TORTA.

GIRADOR. s. y adj. Qui gira una lletra de cambi. Librador, girador.

GIRADORA. f. Pala de fusta pera girar l'aigua als canals y a les rescloses. Tapa de paella pera girar lo que 's fregeix.

GIRAFÀ. f. Rumiànt de gran alçada, pell clapada, les potes del darrera més curtes que les del davant, coll molt llarg, orelles petites y ab unes banyetes molt petites. Jirafa, camello pardal.

GIRAGONSA. f. Revolta. Revuelta, recoveco. || pl. Les potes de les aranyes. Zancas. || Les revoltes que fa la corrent de l'aigua. Rebalaje.

GIRAGONSA DE PARAULES. fr. Repetició d'una cosa en diferents termes. *Torcimiento, tautologia.*

FER GIRAGONSES. fr. Fer voltes. *Caracolear, hacer caracoles.*

PLÈ DE GIRAGONSES. *Sinuoso.*

GIRAGONSEJAR. v. n. Fer giragonses. Serpentejar, caracolear.

GIRALDENCH, CA. adj. La persona informal que tan aviat pensa una cosa com un'altra.

CIRALDET. m. Roquet sense mànagues.

GIRALT. m. Cognom català molt extès.

GIRAMENT. m. *Ant.* GIRADA.

GIRÁNDULA. f. *Bot.* Nom de les plantes que tenen les flors en forma de ramelletes. Corimbífera, girándula.

GIRANT. m. Parlant de la lluna, lluna nova, conjunció de la lluna. Novilunio, girante.

AL GIRANT. m. adv. Al donar la volta. *A la vuelta.*

GIRAR. v. a. Tòrcer, inclinar-se a alguna part. Volver. || Posar del revés, la superfície de sobre sòta, com: una truita, una casaca. Volver. || Tombar, trabucar, com: girar el llum. Volver. || Fer mudar de dictàmen. Volver, doblar. || v. n. Voltar, donar voltes alentorn d'algu o de quelcom. Girar. || Tombar, tornar d'algun lloch. Volver. || Deixar el camí o línia recta que 's seguela. Volver, torcer. || Remetre una lletra o partida. Girar. || *Ant.* TRADUIR.

GIRAR CÚA. fr. *Met.* Fugir, anarse'n. *Volver el hopo.*

GIRAR DE CANTÓ. fr. *Doblar la esquina.*

GIRAR DE CARRER, O 'L CARRER. fr. *Volver, doblar la calle.*

GIRAR DE COSTAT O A UN COSTAT. fr. *Retornar, torcer a un lado.*

GIRAR LA CLAU. fr. *Doblar la llave.*

GIRAR LA ESQUENA. fr. Fer aquesta acció pera fugir, anarse'n o deixar a algu, especialment a 'n aquell a qui no 's vol atendre. *Volver las espaldas.*

GIRAR ELS ULLS EN BLANCH. fr. *Poner los ojos en blanco.*

GIRARSE. v. r. Inclinar el cos o la cara pera dirgir la paraula. Volverse. || Mudar d'opinió. Volverse. || Trabocarse, tombarse alguna cosa de modo que caigui. Trastornarse, volcarse. || Desllorigarse alguna part del cos. Torcerse y recalcar. || MOURE'S.

GIRARSE CONTRA ALGU. fr. Plantarli cara. *Volverse contra uno; hacerle frente.*

NO SAPIQUER ONT GIRARSE. fr. Estar molt carregat de feina, ocupacions, etc. *No poderse rodear.* || Estar alguna persona desvalguda, o que no té ont recórrer pera sustentarse. *No tener dónde volver los ojos.*

QUE TORNA, QUE GIRA. *Loc.* Denota la explicació confusa d'algu respecte d'algun assumpte. *Que torna, que vuelve.*

GIRASSOL. m. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes que fa la cama de dos dits de doble, tan alta

com un home; té les fulles en figura de cor, la flor com un plat petit, voltada de fulletes grogues, y sempre està girada de cara al sol. Girasol, giganta, gigantea, tornasol, heliotrop, heliotropio, mirasol, maravilla. || Instrument pera fer ombra. Quitasol, guardasol, parasol. || Si serveix pera guardar el l'agua. Paraguas. || *Min.* Certa pedra preciosa, mena de òpal. Girasol.

Brot de girasol

GIRASSOLAT, DA. adj. Se diu de la roba que fa visos y girassols. Tornasolado.

GIRAT, DA. p. p. Vuelto. || Cada un dels punts que formen la rega de les mitges. Nudillo. || Passada, ordre de punts ab que cercolarment se van formant les mitges y coses semblantes. Vuelta.

GIRATORI, A. adj. Giratorio.

GIRAUD DE TOLOSA. *Biog.* Trobador del sigle XIII, que va ésser remarcable a la cort de Carles d' Anjou, comte de Provença.

GIRAVA (Geroni). *Biog.* Savi tarragoní, nat a finals del sigle XV. Mort en el ducat de Milà a mitjans del sigle XVI, exercint una missió diplomàtica del emperador Carles I. Les seues especialitats eren la astronomia y la geografia. Cosmograf del emperador Carles. Seguí el sistema de Ptolomeu; emprò hi ha sospites de si coneixia les teories copernicanes. Va publicar l' obra *Geografia Universal* a Venecia l' any 1552, reimpressa en 1560 y a Milà en 1557. És autor del tractat: *Das libros de Cosmographia y de La Cosmographia y Geografia.*

GIRAVOLT. m. Torn, tom, volta en l' aire. Volte-ta, voltereta.

DONAR O FER GIRAVOLTS. fr. Fer toms. *Dar volteretas.*

GIRAVOLTA. f. GIRAGONSA, GIRAVOLS.

GIRAVOLTAR. v. a. Donar voltes. *Dar vueltas, ó hacerlas dar á alguien ó á algún objeto.*

GIRBAL (Enrich Claudi). *Biog.* Cronista de Girona, escriptor molt distingit y treballador. Nascut a Girona l' any 1839; mort en 1895. Va organisar alguns arxius y el Museu d' antiguitats, del qual va ésser conservador. Va presidir la organizació de la «Asociación Literaria;» més tart també era president del Foment de les Belles Arts, a Girona. L' any 1876 mantenedor dels Jochs Florals de Barcelona. Havia format una biblioteca d' escriptors girosnins, incorporada a la Provincial en 1876. En l' aubada de la renaixensa literaria havia publicat el llibre de poesies: *Lo trovador del Onyar* (La Bisbal, 1862, dos volums), y l' any 1868 estam-

Enrich Claudi Girbal

pava les *Follias*. L' any 1863 havia publicat: *Bañotas, noticias históricas*. D' entre la llarga nota bibliogràfica de les seues produccions citarem: *El príncipe de Gerona* (1865); *Escriptores gerundenses* (1867); *Los judios en Gerona* (1870); *El sitio de Gerona* (1881); *Tossa, noticias históricas, etc.* (1883); *Biografía del cardenal gerundense D. Benito de Sala y de Cara-*

many (1886), etc., etc. Va escriure molt al periodisme gironí, del qual ell n' és l' historiaria.

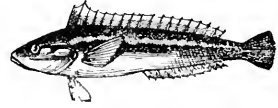
GIRBAR. v. a. Lligar, enfeixar.

GIRBAT. m. S' usa sols després dels adjectius *ben* o *mal*. Bien ó mal arreglado, bien ó mal compuesto.

GÍRBOLA. I. *Bot.* Cert bolet. Cierta clase de hongo.

GÍRBOLA D' ALBA. *Bot.* En el Penadés se dona aquest nom a un bolet del genre *Armillaria*.

GIRELA. f. *Zool.* Peixos acantoptèrigis de forma llargaruda y aixafada, ab colors brillants y vius que viuen al Mediterrà.

Girela

GIRENTORN. m. *Ter.* AL VOLTANT, AL ENTORN.

GIRETA (Port de la) *Orog.* Divisoria fronterica de la Vall d' Aran ab l' Ariège (2,615 m.). Dessota l' port hi ha la COMA DE LA GIRETA.

GIRFALCH. m. *Ant.* y

GIRFALT. m. *Ornit.* Mena de falcó de color pardo fosch, ab ratlles cendroses al ventre, costats de la qua blanchs y potes roges. Gerifalte, gerifalco, girifalte.

GIRGOLA DE CAMP. *Bot.* Nom que s' dona a Mallorca a un bolet del genre *Paxillus*.

GIRGÓS (Benet). *Biog.* Autor del sigle XVI que escrigué sobre doctrina cristiana.

GIRIBETS (Geroni). *Biog.* Rector de Torá y autor del sigle XVIII.

GIRIPIGA. f. *Ter.* Cebasicotrí.

MÉS AMARCH QUE UNA GIRIPIGA: MÉS AMARCH QUE UN FEL.

GIRLINGITA. f. *Min.* Oxit de ferro d' apariencia terrosa, que s' trova a Suecia. Girlingita. || Nom donat a un silicat de ferro. Girlingita.

GIRO. m. Moviment circular. Giro. || Circulació de les lletres de cambi. Giro. || Acció del cos pera evitar algún cop o caiguda. Esquince. || Moviment de la cara o del cos o gest ab que s' manifesta disgust o desdeny. Esquince. || Aspecte que presenta una cosa.

GIRÓ. m. Llista de roba de diferent color del fondo.

GIRÓ (Manel). *Biog.* Compositor musich, que va néixer a Lleida l' any 1848, fent a la meteixa ciutat uadiua la seua educació musical. Al 1870 va passar a Barcelona y desde allí a París, donant a conèixer algunes obres que foren ben rebudes. Al Liceu de Barcelona, va estrenarse en 1885 una opera seua nomenada *El Renegatto*, y anys després la opera *Nostre Senyora de Paris* al de Novetats de Barcelona. És autor d' una Missa de *Requiem*, y de la preciosa *sinfonia mozárabe*.

— **ARANOLS (ANDREU).** *Biog.* Mestre de dibuix de la Escola Industrial de Barcelona, autor de remarcables treballs, que fou distingit per moltes corporacions. Va néixer en 1812 a Torroella de Montgrí, y va morir en 1884.

GIROD (Pere Xavier). *Biog.* Metge del Mitgdia de França (1735-1783) que va ferse remarcar durant les epidemies de Provença al 1763 y contribuir a la propagació de la vacuna, inoculant més de vinticinch mil persones desde 1765 a 1782. La ciutat de Besançon en mostra de renoixensa per aquell servei va nomenarlo ciutadà y el rei va concedirli títol de noble.

GIROMANCIA. f. Endevinació que s' feia anant alentorn d' un cercle. Giromancia.

GIROMÀNTICH, CA. adj. Relatiu a la giromancia y també qui la practicava. Giromàntico.

GIRON DE REBOLLEDO (Aífons). *Biog.* Poeta valencià, Florià envers els anys 1586. Conreuava les aficions literàries en temes pietosos. En Cervantes i altres autors eminents alabaven molt el talent poètic d'en Rebolledo, manifestat en llengua castellana en obres com les següents: *La pasión de Nuestro Señor Jesucristo*, en quintetes; *Octavario sacramental*; *Décimas en alabanza del claro varón...* *Fr. Pedro Factor*.

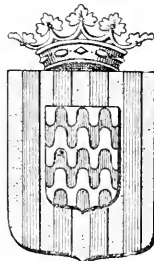
GIRONA Y AGRAFEL (Manel). *Biog.* Home de negocis i hisendista, quines iniciatives deixondiren les empreses de major significació a la segona meitat de la passada centuria. Va néixer a Tàrrrega en 1819 i va morir a Barcelona en 1905. Tenia en assumptes rentístichs bon cop de vista i fou una de les intelligències, quines aptituds restaren evidents en assumptes de càlcul. Havia intervingut en la construcció de les vies fèrrees més importants d'Espanya, i en les empreses industrials, mercantils i bancàries de major significació. L'any 1842, va fundar el Banc de Barcelona, i en 1888, va ésser Comissari regí de la Exposició Universal de Barcelona, retornant al erari i la meitat de la consignació d'un milló i mitg de pessetes que havia destinat l'Estat per la celebració d'aquell memorable concurs. En política va pertanyer al partit conservador i en diverses lligislatures va ésser diputat a Corts i senador, obtenint el càrrec de vitalici en 1896. Va resistir-se a acceptar la cartera d'Hisenda que'l senyor Cánovas li havia ofert perquè posava la condició de reorganisar els serveis. Va ésser arcalde de Barcelona en 1875, president del Ateneu Barceloní i d'altres corporacions econòmiques, i va costejar la fatxada de la catedral de Barcelona, obtenint la distinció d'ésser enterrat al interior de la Basílica, a proposta del Capitoll.

GIRONA. *Geog.* Partit judicial de la prov. del seu nom, format dels 55 pobles següents: Aiguaviva, Albons, Amer, Banyoles, Bàscara, Belcaire, Bescunó, Bordils, Camós, Camplonch, Canet d'Adri, Cassà

Segell de Girona

de la Selva, Celrà, Cervià, Colomés, Cornellà, Escala (La), Esponellà, Flassà, Fontcuberta, Fornells de la Selva, Garrigoles, Girona, Jafre, Juyà, Llagostera, Llambilles, Macremanya, Medinyà, Mollet, Palau Sacosta, Pailol de Rebardit, Porqueres, Quart, Salt, Sant Andreu del Terri, Sant Daniel, Sant Gregori, Sant Jordi Desvalls, Sant Julià de Ramis, Sant Martí de Llémana, Sant Mori, Santa Eugènia, Sarrià, Sans, Serinyà, Ventalló, Verges, Vilablaneix, Viladasens, Vilademar, Vilademuls, Vilahur i Vioprim, reunint entre tots 72,132 hab. || Ciutat cap. de la prov. del seu nom; està situada a la vora del riu Ter, el riu Onyar l'atravessa de cap a cap, y té ademés el riu Ges y'l Galligans, afluents abdós del Onyar. Té una bona catedral, estacions de F.-C., molta indústria y 15,668 hab. || Una de les quatre províncies catalanes: comprèn sis partits judicials, que son: La Bisbal, Figueres, Girona, Olot, Puigcerdá y Santa Coloma de Farnès, reunint un total de 303,829 hab.

Escut de Girona

GIRONDÍ, NA. s. y adj. Natural y propi de la Gironda, de part. de França. Girondino. || Ind. viduu de un partit polítich que's formá a França durant la revolució francesa. Girondino. || Aqueix meteix partit. Girondino.

GIRONELLA (Adolf de). *Biog.* Artista de cant, dedicat al teatre. Nascut a Barcelona l'any 1823;

mort en el manicomí de la meteixa capital en 1864. Deixeble d'En Marián Obiols. Va perfeccionarse a Italia, després d'haverse estrenat ab éxit en el teatre Principal. Retornat l'any 1849, va cantar a Madrid, Barcelona, Valencia y Málaga. Travallava de bariton en el teatre del Liceu la temporada del 1849 al 1850. Per haver millorat de fortuna va deixar el teatre, practicant l'art per gust, fins que una malaltia níviosa va privar-li.

—Y AIGUALS (ANTONI). *Biog.* Poeta romantich català. Nascut a Barcelona l'any 1789; mort a París en 1855. Havia exercit càrrechs al Tribunal de Comers (1827 a 1835). L'any 1822 va ésser elegit regidor de la ciutat. Era polítich y periodista liberal, dels més avançats. Va escriure principalment comedies y melodrames, entre'ls anys 1833 al 1840. Ademés, va publicar: *La Odisea de Homero*, (Barcelona 1841), ab notes; dos volums de *Poesias sueltas*, (Barña. 1851); y a París el libre: *Délaissances d'un visigoth macedoine polyglotte* (1853), en que hi han poesies seues en català, castellà, italià y francès.

Segell de Gironella

GIRONELLA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del Llobregat, demunt del qual hi té un pont, és estació de F.-C., té algunes fàbriques de filats y teixits de cotó y 2,965 hab. || Caseriu del terme de Malpàs, prov. de Lleida.

GIRONÉS (El). *Geog.* Encontrada de Catalunya compresa entre la de Banyoles, l'Empurdà, la Selva y les Guilleries, y quina capital és Girona.

GIRONÍ, NA. adj. El fill de Girona; lo pertanyent a aquesta ciutat o a la seua encontrada o provincia. Gerundense.

GIRULT. *Geog.* Caseriu del terme de Maranges, prov. de Girona.

GIRVÉS (Francesch). *Biog.* Autor del sigle XVIII, natural de Llió, en la Cerdanya francesa. Va escriure de teologia.

GISCAFRE (Pere). *Biog.* Autor del *Triunfo del Santo Misterio de Cervera*, 1622.

GISCLAR. v. a. Xisclar. Chillar.

GISCLARENY. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora de la riera de Saltes y té 224 hab.

Segell de Gisclareny

GISMONDINA. f. Min. Silicat hidratat y alcali de alumina y de cals, de color blanch lletós y molt brillant. Gismondina.

GISPERT (Cova de). *Orog.* En el terme de Bagur.

GIT. m. *Ant.* Acció de llençar. || El sobrant qu' en una obra losa resulta a l'indret de l'obertura del mollo per ont s'ha colat el metall. RENECH.

GITAIRE. m. *Ant.* Criatura de mamella que vomita molt. Vomitón.

GITAMENT. m. *Ant.* L'acció de llençar. Echaamiento, echazón, echada, tiro. || DESPRECI, ABOMINACIÓ.

GITAMENT DE PAU O DE TREVA. L'acció y efecte de gitar de pau y de treva. *Exclusión de paz y de tregua.*

GITANADA. f. Acció de gitanus. Gitanada.

GITANALLA. f. Conjunt de gitanus. Gitanismo.

GITANAMENT. adv. m. Astutament, enganyosament. Gitanamente.

GITANEJAR. v. a. Enganyar ab afalachs o salamerfes. Gitanejar.

GITANERIA. f. Ditxo o fet propi de gitanus. Gitanería.

GITANESCH, CA. adj. Cosa de gitanus. Gitanesco.

GITANO. m. y

GITANU. m. Raça de gent embustera y vagabonda de professió, que segons alguns va eixir de la Esclovonia, arribant en estols, la primera vegada a Alemanya l'any 1417, lingint qu'eren d'Egipte y que havien de peregrinar set anys pera pagar la impietat dels seus passats. S'ocupen principalment en baratar besties y en dir la bona ventura. **Gitano.** || *Met.* Engalipaire, embaucador. **Chalán, gitano.**

GITAR. v. a. **VOMITAR.** || Llençar, tirar, despedir de sí. **Echar, arrojar, lanzar.** || Despedir, treure de

GLACH. m. Soroll que 's fá ab la boca quan se gargarisa. Gargara.

GLACIAL. adj. Lo que pertany al glas. Glacial.

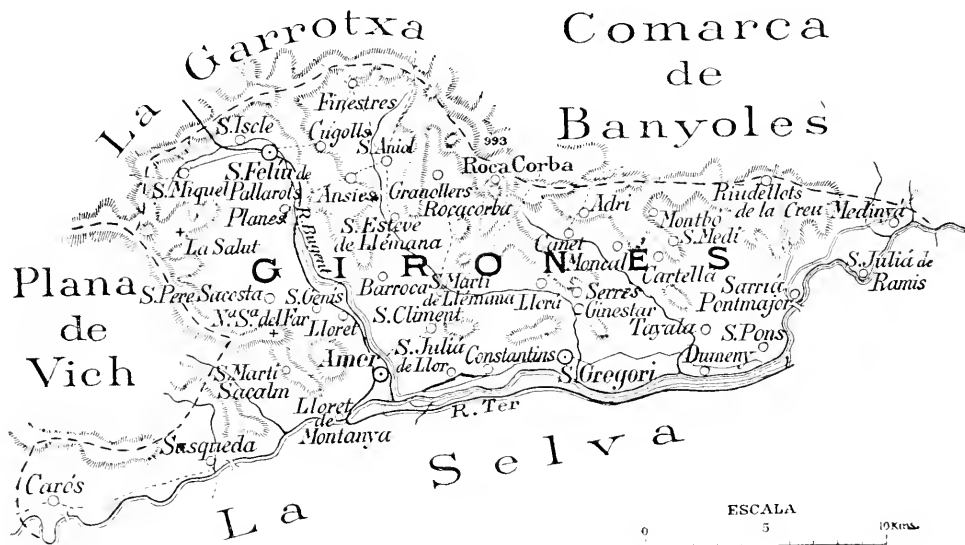
GLACIS. m. ESPLANADA.

GLADI. m. Planta dita espadella ó espasa. **Gladio.**

GLADIADOR, A. m. y f. Qui als jochs públics dels romans lluitava ab l'espasa sola contra de algun altre o be d'alguna fera, parant els cops y defentsantse. Els barbres combats, s'iniciaren desde la tercera centuria abans de l'era cristiana, y en sos començos lluitaren als

Penjoll anomenat *tessera* que els gladiadors romans portaven demunt del pit. (Trobat als encontorns del anfiteatre de Tarragona, y conservat al Museu d'aquella ciutat).

Mapa comarcal del Gironès

algún lloch. **Echar, sacar.** || JEURE. || *Met.* Treure, privar, còm: *gitar de seny.* **Sacar, privar.** || *An.* DECRETAR, PUBLICAR, EXPEDIR.

GITAR TALLS. *Loc. ant.* *Decretar repartos*

GITARADA. f. Glorada de vòmit. Vòmito, vomitona.

GITARRIU. *Geog.* Lloch del dist. mupal. de Salles, prov. de Girona. || —(SERRA DE). *Orog.* Nòm de un dels estreps ponentins de la serra de Riu, entre aquesta y la riera de Sant Aniol, a tramontana de Tortellá, prov. de Girona.

GITARSE. v. r. Ficarse al lliit, en la comarca de Tortosa.

GITAT, DA. p. p. *Ant.* LLENÇAT.

GITERAR. v. n. Vomitar la llet les criatures de mamella. **Volverse el cuajo.**

GIU-GIU. Cant del pardal. **Chío, chio, y girri gurri.**

GIULAR. v. n. XIULAR.

GLA. f. AGLÁ, l.

PLÈ DE GLANS. Referintse al blasó, se diu de lo que figura aglans. *Englandado, englandato.*

GLABRITAT. f. *Med.* Privació de glándules y de pel. **Glabridad.**

cercles els esclaus, els condemnats per la llei y els presoners de guerra, arrelantse mes endevant la professió de gladiadors entre els homes lliures fins al punt d'intervindre en la sagnanta lluita, dignataris del imperi y fins algunes dones. **Gladiador, gladiador.**

GLADIATORI. adj. Pertanyent al gladiador. **Gladiatorio.**

GLÁFICH. m. *Min.* Varietat de talch de que 'ls xinos ne fan figures. **Gláfico.**

GLÁN. f. *Ant.* AGLÁ, l.

GLANDE. m. *Med.* El cap del membre viril. **Glande, balano.**

GLANDÍFER, A. adj. *Ant.* GLANER.

GLANDIFORME. adj. Paregut a l'aglá. **Glandiforme.**

GLANDÍVOR, A. adj. Que s'alimenta d'aglans. **Glandívoro.**

GLÁNDULA. f. Carn esponjosa sota les barres y altres parts del cos, capaç de separar de la sanch algún humor particular y purificar la linfa. **Molleja, glándula, landrecilla.**

GLÁNDULA PINEAL. Certa glándula del cervell, que escallá tant el de Descartes, que la feu assento de

l'ànima racional, imaginant que hi anaven a parar tots els orgues, nírvis y fibres del cervell. *Glándula pineal*.

AGLOMERACIÓ DE GLÁNDULES. Sol eixir sota l'aixel·la, darrera de les orelles y a les angonals. *Emunetorios*.

TRACTAT DE GLÁNDULES. *Adenologia*.

GLANDULACIÓ. f. Formació de les glándules. *Glandulaci6n*.

GLANDULAR. adj. Propi de les glándules. *Glandular*, *glanduloso*.

GLANDULETA f. dim. *Glandulilla*.

GLANDULÍFER, A. adj. Que té glándules. *Glandulífero*.

GLANDULIFORME. adj. Que té la forma d'una glándula. *Glanduliforme*.

GLANDULOGENIA. f. *Med.* Desenrotlló o formació de les glándules. *Glandulogenia*.

GLANDULÓS, A. adj. Lo que abunda en glándules. *Glanduloso*.

GLANER, A. adj. Lo que produeix aglans. *Glandífero*, *glandigero*.

GLANOIDI, A. adj. Paregut al glánol. *Glanoideo*.

GLANOL. m. *Itiol*. Cert peix de riu qu'és molt gros. *Glano*. || *TRENCLAM*.

GLÁNOLA. f. GLÁNDULA. || Peste de glandules o tumors en certes junctures del cos, que va aparèixer a Europa desde l'sigle XIV al XVIII. *Landre*. || *Peste bubónica*.

GLANOLAR. adj. *Glandular*.

GLANOLÓS, A. adj. Que té caracter de glánola. *Empestat de glánola*.

GLÁNULA. f. GLÁNOLA.

GLAPIR. v. n. CLAPIR. || *Met.* GEMEGAR.

GLARIA. f. *Med.* Mena d'humor viscos de color gris vidriós, blanquinós, inodor y ordinariament insipit, que segreguen les membranes mucoses en certes circumstancies. *Glaria*.

GLARINA. f. Substancia mucosa de diferents colors que 's precipita de les aigües ferruginoses. *Glarina*.

GLAS. m. L' aigua solidificada pèl fret. *GEL*.

TOT ÉS COMENÇAR A TRENCAR EL GLAS. *Ref.* Aconsella que 's comenci una cosa encara que repugni. *El comer y el rascar, todo es empezar*.

GLASSA. f. Tela clara y subtil. *Gasa*. || La que 's posa a la coïa del barret. *Toquilla*. || La teixida ab fils de plata y d'or. *Lluvia*, *restaño*, *lama*.

GLASSADA. f. *GELADA*.

GLASSADORA. f. Aparell pera glassar l' aigua, carns, etc.

GLASSAMENT. m. *Ant.* CONGELACIÓ.

GLASSAR v. n. *GELAR*.

GLASSARSE. v. r. *GELARSE*.

GLASSAT, DA. p. p. *GELAT*.

GLASSÉ. m. Teixit de seda, de plata o d'or, molt lluent. *Glasé*.

GLASSEJAR. v. a. Donar al paper cert llustre imitant el glassé. *Glasear*.

GLASSEJAT, DA. adj. Llustrós. *Lustroso*, *glaseado*. || Que imita 'l glassé. *Glaseado*.

GLASSERA. f. Lloch de glas en les montanyes nevales. Diposit de glas.

GLASTI. m. *Bot.* Planta de les compostes, ab tany herbaci, ramós, fulles grosses y flors petites, grogues y arraïnades. De les seues fulles se 'n aprofita la tintoreria. *Glasto*.

GLATIR. v. n. Tindre gran desitg d' alguna cosa, singularment de menjar o beure. *Hambrear*, *tripear*, *alamparse*.

GLATIT. m. *Latido*.

GLAUBERITA. f. *Min.* Sulfat de sosa y de calç. *Glauberita*.

GLAUCI. m. *Bot.* Planta semblant a la celidonia, de fulles grosses y flors grogues. *Glaucio*.

GLÁUCICH, CA. adj. *Hist. nat.* De color vert. *Gláucico*.

GLAUCINA. f. *Quím.* Principi blanc no cristallí que s' extreu d' una planta del genre *glauci*, y que forma combinacions salines ab els àcits sulfúrich y clorhidrich. *Glaucina*.

GLAUCOFÁ. m. *Min.* Silicat alumínich de color blau, de figura prismática y textura cristallina laminar. *Glaucofano*.

GLAUCOLITA. f. *Min.* Silicat d' alumina y de cals amorfa o laminar; té 'l color blau clar o vert blavench. *Glaucolita*.

GLAUCOMA. m. *Med.* Opacitat del cristall del ull. *Glaucoma*.

GLAUCONI. m. *Min.* Silicat d' alumina que 's trova comunament barrejat ab la sorra. *Glauconio*. || — *INFERIOR*. Sorra blanca y molt fina, barrejada ab una altra de color groch pujat, que 's trova en terrenos supergredosos. *Glauconio inferior*.

GLAUCONITA. f. *Min.* Varietat de greda. *Glauconita*.

GLAUCOPICRINA. f. *Quím.* Principi amargant extret d' una planta del genre *glauci*, y quina composició és desconeguda. *Glaucopicrina*.

GLÁUDICH, CA. adj. Calificació donada a les substancies que tenen el color vert, més o menys viu. *Gláudico*.

GLAY. m. *Ant.* *ESGLAI*.

TINDRE 'L GLAY D' ALGÜ ESCRIT DINS DEL COR. *Loc. ant.* *Temer a alguno con pavora*.

GLEBA. f. Terrós de terra. *Gleba*, *terrón de tierra*. || La de terra que conserva l' herba. *Césped*, *tepe*. || La de sanch. *Cuajarón*. || La de terra pera fer carbó. *Turba*.

GLEBAR. v. a. Fer que 's prengui o fassi presa algún líquit. *Coagular*, *cuajar*.

GLEBARSE. v. r. Grumullarse, fer presa algún líquit. *Coagularse*, *cuajarse*.

GLEBER. m. Terra cuberta de glebes. *Tierra aterronada*.

GLEBÓS, A. adj. Terreno de glebes. *Aterronado*. || Lo que té forma de gleba. *Aterronado*.

GLEDA. f. *GREDA*.

GLENA. f. *Anat.* Cavitat externa y mitjana dels ossos. *Glena*.

GLERA. f. Platja del mar o d' un riu plena de palets. *Pedregal*.

GLEUCÓMETRE. m. Instrument pera conèixer la força del most. *Gleucómetro*.

GLEUCOMETRÍA. f. Art de conèixer la força del most. *Gleucometría*.

GLEUCOMÈTRICH, CA. adj. Lo que té relació ab lo *gleucómetro* y la *gleucometría*. *Gleucométrico*.

GLEVA. f. GLEBA. El poble o 'l vassallatge subgect a la potestat d' un senyor.

GLEVA (La). *Geog.* Caseriu del terme de les Masies de Sant Hipòlit de Voltregá, prov. de Barcelona. *Orog.* Puig de 2,024 met. d' altitud, situat al NO. de

Brots de glauci

Urbanyá, depart. dels Pirineus Catalans, a l' antic Confent.

GLICERIA. f. *Bot.* Plantes gramínies usades com a ferratge, en sa majoria aquàtiques. Son de molta grandor. *Gliceria*.

Gliceria

GLICERILA. f. Nòm donat a un radical hipotètic, que combinat ab cinch equivalents d' oxígen, constituiria la glicerina. *Glicerila*. || Líquid incolor, de la consistència de l' aixarop, incretallissable, de gust dolç, anomenat també principi dolç dels olis, perquè existeix format en aquestes substàncies. *Glicerila*.

GLICERINA. f. Principi dolç dels olis. *Glicerina*.

GLIFI. m. *Arq.* Motllura que 's posa com adorno als edificis. Consisteix en traces buidades o bé acanalades qu' interrompeixen una cara llisa. *Glifo*

GLIFICH, CA. adj. *Arq.* Carregat d' esculpures o glifis. *Glífico*.

GLÍPTICA. f. Art de gravar les pedres fines. *Glíptica*.

GLIPTÓGRAF. m. Qui poseeix la gliptografia. *Glíptografo*.

GLIPTOGRAFIA. f. Part de l' arqueologia que tracta dels gravats antics en pedres fines. *Glíptografia*.

GLIPTOLECH. m. Qui escriu sobre glíptologia o ne tracta. *Glíptólogo*.

GLIPTOLOGIA. f. Descripció dels gravats antics en pedres fines. *Glíptología*.

GLIPTOTECA. f. Aposent ont hi há una colecció de pedres fines gravades pertanyentes a l' antiguitat. *Glíptoteca*.

GLOBARI, A. adj. Compost de mases globuloses. *Globario*.

GLOBERITA. f. *Min.* Sulfat de sosa y de calcs natural que 's presenta baix formes molt variades. *Globerita*.

GLOBICEPS. adj. De cap rodó. *Globiceps*.

GLOBIFORM. adj. En forma de globo esfèrich. *Globiforme*.

GLOBO. m. Cos esfèrich, bola. *Globo*. || Vas precíus en que s' hi guarden les formes consagrades. *Copón*. || m. Qualsevol astre. *Globo*. || La bola ab una creueta demunt que 's posa a la mà d' una figura que representa 'l Pare Etern o Jesús. *Globo, bola*. || Bola com l' anterior que alguns monarques porten com insígnia. *Globo*. || Bola de vidre o de cristall, ab peu o sense, ont s' hi tenen peixets de colors. *Peccera*.

GLOBO AEROSTÀTICH. Bomba, vulgarment parlant, o bola de gas, que 's fa de tela molt lleugera o de paper, s' ompla d' un gas lleuger, o d' aire dilatat pèl calor pera que pugui pujar pèls aires. *Globo aerostático*.

GLOBO CELEST. Aparell esfèrich ab que s' hi representa la volta del cel. *Globo celeste*.

GLOBO DE L' ULL. El conjunt de membranes que constitueixen aquest orgue. *Globo del ojo*.

GLOBO TERRESTRE. La terra y també la bola que la representa. *Globo terráqueo, terrestre*.

EN GLOBO. m. adv. EN MASSA.

GLOBOS, A. adj. En figura de globo. *Globoso*. || Compost de globus. *Globoso*.

GLOBOSITAT. f. Rodonesa esfèrica. *Globosidad*.

GLÓBUL. m. Globo petit. *Glóbulo*. || *Bot.* Receptacle dels cossos reproductors de certs líquens. *Glóbulo*. || Denominació de certes preparacions farmacèutiques homeopàtiques.

GLÓBULS MARCIALS. El tartrat de potassa y de ferro impur. *Globos de Marte*.

GLOBULAR. adj. Que té la forma d' un glóbul. *Globular*. || *Bot.* Calificació de certes glànoles esfèriques que no están aderides a la epidermis sino per un punt de llur periferia, com les que formen la pols brillant que cobreix el càlcer y la corola de algunes plantes llabiades. *Globular*. || v. a. Donar la forma de globo o glóbul. *Globular*.

GLOBULARIA. f. *Bot.* Plantes dicotiledònies de les globulariàcies, de mena herbàcies, que tenen un principi agre d' acció purgant com el *senet de Provença*. *Globularia*.

GLOBULET. m. dim. *Globulillo*.

GLOBULIFORME. adj. Que té forma de glóbul o globo. *Globuliforme*. || *Min.* Se diu d' un mineral que está disposat en glòbuls y quin interior és continuu sense capes concèntriques. *Globuliforme*.

GLOBULINA. f. Substància que, combinada ab la albúmina, forma la materia que dona color a la sanch. *Globulina*.

GLOBULÓS, A. Compost de glòbuls. *Globuloso*. || adj. Lo que té la forma d' una esfera o glóbul. *Globuloso*.

GLOM. m. Porció d' una cosa. Petit fragment. || *GROM*.

GLOMERIT. f. *Zool.* Genre de miriàpots dels glomerits de cos convexa a la banda de dalt y concava a baix, ab dotze anelles y disset parells de potes, que viuen desdota les pedres y 's nodreixen dels restes de vegetals. Al véures perseguits s' enrotllen, formant bola.

GLOP. m. Porció de líquid que 's beu d' una vega-da. *Sorbo, gorgorotada*. || *TRAGO*. || *GLOPADA*.

A GLOPS. m. Se diu del modo de beure glopejant. *A sorbos*.

PARLAR A GLOPS. fr. Parlar molt y atropelladament. *Hablar á chorretadas*.

PASSAR EL GLOP MÉS FORT. fr. Passar el punt rigorós u ocasió perillosa d' algun cas. *Salir del trance fiero*. || Explica la dificultat que ha costat el véncer o conseguir alguna cosa. *Poner una pica en Flandes*.

GLOPADA. f. Porció de líquid que cap a la boca. *Buchada, bocanada, sorbo*. || La sanch, ví, fum, etc., que 's llença per la boca. *Bocanada*. || Multitud de gent que ab dificultat cap a algun lloch. *Tropel, bocanada de gente*. || *RAM D' AIGUA, XÁFECH*. || *Mei*. Complacència en el parlar. *Bocanada*. || Bufada de vent que para aviat. *Ráfaga, bocanada de viento*.

TREURE GLOPADES DE SANCH. fr. Qui' ademés del sentit recte significa fer alarde de noblesa. *Echar bocanadas de sangre*.

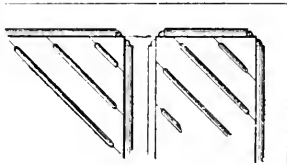
GLOPÁS. m. aum. *Sorbetón*.

GLOPEIG. m. L' acció de glopejar. *Enjuagadura*. || El líquid que 's glopeja. *Enjuague*.

GLOPEJAR. v. a. Netejar la boca ab algun licor fent glops. *Enjuagar*.

Globularia

Glifi

Glomèrit

GLOPET. m. dim. Sorbitó.

GLOPISSÓ. m. dim. GLOPET.

GLORIA. f. Fama, alabança, esplendor. **Gloria.** || La benaventurança eterna. **Bienaventuranza, gloria.** || Goig, complacència, gust. **Gloria.** || Lo que il·lustra o ennobleix. **Gloria.** || Magnificència, magesat. **Gloria.** || DENA, 2. || Càntich de la missa que comença ab dita paraula. **Gloria.** || PARADÍS.

GLORIA ACCIDENTAL. *Tcol.* El goig que sobrevé al benaventurat d'alguna cosa que li pertany. *Gloria accidental.*

AB LES GLORIES SE 'N VAN L'S MEMORIES. *Ref.* Denota que qui prospera o puja a empleus elevats, no's recorda del temps passat, ni dels amichs antichs. *Con las glorias se olvidan las memorias.*

SERÀ LA GLORIA. *fr. Met.* Estar molt content, lliure de tot lo que podia molestar. *Estar en la gloria.*

ESTAR EN LES SEUES GLORIES. *fr. Met. fam.* Fer molt a gust alguna cosa. *Estar en sus glorias.*

FER GLORIA. *fr. FER ALARDE.*

GLORIA (La). *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Tarragona.

GLORIANES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. ce Perpinyà, cantó de Vinçà; és a la vora de la riera del seu nom y té 132 hab.

GLORIAPATRI. m. Nom d'una oracioneta llatina en lloança de la Santíssima Trinitat, y ab la que se solen acabar algunes oracs. *Gloriapatri.*

GLORIAR. v. a. Alabar, donar gloria. **EXALÇAR.**

GLORIARSE. v. r. Preiarse, jactarse. **Gloriarse.** || Complaire's, alegrarse molt. **Gloriarse.**

GLORIAYAR o **GLORIEYAR.** v. n. y

GLORIEJARSE. v. r. *Ant. GLORIARSE, COMPLAURE'S.*

GLORIETA. f. Paratge cobert de paret o reixat ab diferents plantes que fan sombra que sol haver 'hi als jardins. **Pabellón, glorieta, cenador.**

GLORIETA. *Geog.* Lloch del terme de Mot:tescladó, dist. mupal. de Ferrera, prov. de Lleida. || Caseriu del dist. mupal. de Passanant, prov. de Tarragona. || *Hidrog.* Riuet que neix al extrem llevantí de la serra de la Musara, passa per Alcover y La Masó y desaigua al Francolí sota 'l Raurell, prov. de Tarragona.

GLORIFICACIÓ. f. L'acció y efecte de glorificar. **Glorificación.** || Alabança d'una cosa digna d'honor y estimació. **Glorificación.**

GLORIFICADAMENT. adv. m. L'un modo glorificat. **Glorificadamente.**

GLORIFICADOR. A. m. y f. Qui glorifica. **Glorificador.**

GLORIFICAR. v. a. Fer gloriós. **Glorificar.** || Exaltar, alabar. **Glorificar.**

GLORIFICAT, DA. p. p. **Glorificado.**

GLORIÓS, A. adj. Famós, il·lustre. **Glorioso.** || Benaventurat. **Glorioso.**

GLORIOSAMENT. adv. m. Ab honor y alabança. **Gloriosamente.**

GLOSA. f. Interpretació, comentari. **Glosa, comentari.** || *Poët* Amplificació del sentit d'alguns versos, acabant ab lo que 's glosa. **Glosa.** || *Mus.* Variació sobre unes meteixes notes de soffa. **Glosa.** || Crítica. **Glosa.**

GLOSADA. Acció de glosar. **Composició en vers.**

GLOSADAMENT. adv. m. Per medi de glosa. **Glosadamente.**

GLOSADOR, A. m. y f. Qui glosa. Poeta popular, especie de trobador, a l'illa de Mallorca. **Glosador.**

GLOSANTRAX. m. *Med.* Tumor gangrenós acompanyat d'un dolor viu y d'una calor ardenta. **Glosantrax, glosantrax.**

GLOSAR. v. a. Fer gloses. **Glosar.** || *Poët.* **Glosar.**

GLOSARI. m. Diccionari qu' explica les veus antiqües o d'un sentit dubtós. **Glosario.** || *Fig.* El subjecte que té un cabal de veus extranyes y fora d'ús. **Glosario.** || La persona que aclareix les coses més inexplicables. **Glosario.** || *Entom.* El conjunt de la llengua y llavi o morro dels insectes. **Glosario.**

GLOSILLA. f. Entre estampers caràcter de lletra més petit que la de breviar. **Glosilla.**

GLOSIR. v. n. *Ant.* CLOQUEJAR.

GLOGOGRAFIA. f. *Anat.* Descripció de la llengua. **Glogografia.**

GLOSOLOGIA. f. Part de la botànica que tracta de veus o termes ab que 's designen els orgues dels vegetals y llurs diferents modificacions. **Glosologia.**

GLOSSALGIA. f. *Med.* Sensació de dolor a la llengua. **Glossalgia.**

GLOSSÀLGICH, CA. s. y adj. *Med.* Afectat de glossalgia. **Glossàlgico.**

GLOSSIÀ, NA. adj. Pertanyent a la llengua. **Glossiano.**

GLÓSSICH, CA. adj. Que té relació o pertany a la llengua. **Glósico.**

GLOSSITIS. f. *Med.* Inflamació de la llengua. **Glossitis.**

GLOSSO. m. Nom grech de la llengua, y entra a la composició de varies paraules pera designarla. **Glosio.**

GLOSSOCELE. f. *Med.* Eixida morbosa de la llengua fora de la boca. **Glosoccele.**

GLOSSOCOMI. m. *Cir.* Instrument usat antigament pera consolidar les trencadures de la cama. **Glosocomo.** || Màquina composta de rodes dentades pera alçar grans pesos. **Glosocomo.**

GLOSSOCOTOCH. m. *Med.* Instrument propi pera fer abaixar la llengua y examinar la faringe. **Glosocotoco, glosocotoque.**

GLOSSÓGRAF, A. s. Qui 's dedica a la glossografia o escriu algun tractat sobre ella. **Glosógrafo.**

GLOSSOGRAFÍA. f. Descripció de la llengua. **Glossografia.**

GLOSSOHIÓYDICH, CA. adj. Que pertany a la llengua y al òs hiòides. **Glossohióideo.** || Calificació donada a la punta posterior de dit òs. **Glossohióideo.**

GLOSSÓIDICH, CA. adj. Que afecta la figura de una llengua humana. **Glossóideo.**

GLOSSOLOGIA. f. Part de la medicina que tracta de la llengua. **Glosologia.**

GLOSSOMANCIA. f. Endevinació per l'exàmen de la llengua. **Glosomancia.**

GLOSSOMANÍA. f. Manía, fal·lera de parlar. **Glosomania.**

GLOSSOPALATÍ. adj. *Med.* Que correspón a la llengua y al paladar. **Glossopalatino.**

GLOSSOPEDA. f. Malaltia de la llengua molt comuna en els bous.

GLOSSOPETRA. f. *Geol.* Nom donat a les dents fòssils dels peixos. **Glosopetra.**

GLOSSOTECA. f. Part de la ninfa que conté la llengua del insecte. **Glosoteca.**

GLOSSOTOMÍA. f. Amputació o dissecció anatómica de la llengua. **Glosotomia.**

GLOSSOTÓMICH, CA. s. y adj. Pertanyent a la glosotomia o 'l qui hi és pràctich. **Glosotómico.**

GLOT. m. *Ant.* GOLAFRE.

GLOTALITA. f. *Min.* Substancia blanca, vidriosa, transparenta, que cristallisa en octaedres regulars, y 's compón de sílix, alumina, cals, aigua y piròxít de ferro. **Glotalita.**

GLOTIS. f. La obertura superior de la laringe. **Glotis.**

GLOTITIS. f. *Med.* Inflamació de la glotis. **Glotitis.**

GLOTÓ, NA. m. y f. **GOLAFRE.**

GLOTOLÒGIA. f. Part de la musica especulativa sobre la formació de la veu natural o artificial. **Glotologia.**

GLOTONÀÇ. m. aum. **Glotonazo.**

GLOTONEJAR. v. n. Afartarse per costum. **Glotonear.**

GLOTONERÍA. f. **GOLAFRERÍA.**

GLÚCICH. adj. m. Pertanyent a la glucina. **Glúxico.**

GLUCINA. f. Òxit del glucini. **Glucina.**

GLUCINI. m. *Quím.* Metall que s' obté de la glicina y aislat del clorur de glicini per medi del potassi. **Glucinio.**

GLUCÍNICH, CA. adj. Paregut al glucini. **Glucínico.** || Calificació d' un àcid degut a la combinació del oxigen ab el glucini. **Glucínico.**

GLUCOSA. f. Sucre de raïms que s' obté expremtentlos ben madurs, saturant ab greda el líquit que 'n resulta, filtrantlo y concentrantlo fins a donarli la consistència d' aixarop. **Glucosa.**

GLJM. m. **GLOM.**

GLUMA. f. *Bot.* Fulles florals de les plantes gramínies. **Gluma.**

GLUMAT, DA. adj. Cobert d' escates.

GLUPIAL. m. *Naut.* Boya formada per quatre suros posats l' un demunt del altre en forma de cono que 's lliga a les rets de pescar y a les andanes de les almadraves. **Glupial.**

GLUTEN. m. Substancia nitrogenada que 's trova als grans alimenticis y més particularment al blat; constitueix la part essencialment nodridora de les farines. **Gluten.**

GLUTINOIDI, A. adj. De la naturalesa del gluten. **Glutenóideo.**

GLUTINÓS, A. adj. Apegalós, llepissós. **Pegajoso, glutinoso, viscoso.**

GLUTINOSITAT. f. Propietat apegalosa del gluten. **Glutinosisidad.**

GNATIDIA. f. Cada una de les branques de la mandíbula inferior dels aucells. **Gnatidia.**

GNATITIS. f. *Med.* Inflamació de la galta. **Gnatitís.**

GNATOCÉFAL. m. Monstre que, en compte de cap, té dues mandíbules fortes. **Gnatocéfalo.**

GNATODONT. m. Genre de muscles creats pera caracterisar certa petxina, que té l' animal desconegut. **Gnatodonte.** || adj. Epítet donat als peixos que tenen les dents clavades al òs maxilar. **Gnatodonte.** || Secció de peixos que forma part dels que Cuvier denomina òsseus. **Gnatodonte.**

GNATOPLEGIA. f. *Med.* Paràlisis de les mandíbules. **Gnatoplegia.**

GNATOPLEGICH, CA. adj. *Med.* Que té relació ab la gnatoplegia, o que li pertany. **Gnatoplégico.**

GNATORRAGIA. f. Hemorragia de les parts internes de la boca. **Gnatorragia.**

GNATOSAURE. m. *Erpet.* Cert reptil fòssil. **Gnatosauro.**

GNATOSPASMOS. m. *Med.* Contracció nerviosa de la galta. **Gnatospasmos.**

GNEIS. m. *Min.* Roca cristallina de la època primitiva; conté 'l feldespat y la mica en fulletes sobreposades les unes a les altres y 'ls quarç escampats irregularment entre la massa general. **Gneis.**

GNEIS ANFIBOLICH. La varietat de gneis qu' en compte de mica té anfibol. **Gneis anfíbolico.**

GNEIS TALCÓS. El compost de feldespat, quarç y talch. **Gneis talcoso.**

GNÉISSICH, CA. adj. *Min.* Que té l' estructura o els caràcters del gneis. **Gnéisico.**

GNERRO. m. Porcell. **Lechón.** || **NYARRO.**

GNOM. m. Sentència o pensament moral, màxima. **Gnomo.** || Cada un dels genis que 's suposava que vivien al centre de la terra y 'n guardaven els tresors. **Gnomo.** || Relloige de sol.

GNOMOLOGÍA. f. Filosofia sentenciosa. **Gnomologia.**

GNOMÓLECH, GA. s. y adj. Qui parla o escriu en té sentenciós. **Gnomólogo.**

GNOMOLÒGICH, CA. adj. Sentenciós. **Gnomològico.**

GNOMON. m. **AGULLA,** 3. || Aparell pera pendre la altura del sol.

GNOMÓNICA. m. Ciència qu' ensenya 'l modo de fer els relloiges de sol. **Gnomónica.**

GNOMÓNICH, CA. adj. Lo que pertany a la gnomónica. **Gnomónico.**

GNOSIS. f. Ciència privilegiada reservada als gnossichs y que consistia en una prelesa intuició immediata de certes veritats místiques. **Gnosis.**

GNÓSTICH, CA. adj. Relatiu al gnosticisme. **Gnóstico.**

GNÓSTICHS. m. Heretges del segle II, que 's vanagloriaven d' entendre perfectament les coses divines. **Gnósticos.**

GNOSTICISME. m. Sistema filosòfic en que la càbala judaica estava barrejada ab altres idees cristianes. **Gnosticismo.**

GOA. f. Massa de ferro tal com surt de la fundició.

GOBERNAR. v. a. y 'ls seus derivats. || **GOVERNAR.**

GOBÍ, m. Ictiol. Peix de mar o de riu, de set posades de llarch,

de color fosc ab claptes negres; té la carn blanca y quan se cou se torna roja. N' hi há de varies menes. **Gobio, albur, cadoce.**

GODA (La). *Geog.* Caseriu del part. jud. d' Igualada, prov. de Barcelona.

GODALL. m. Porch petit que encara no té quatre mesos. **Gorrino.** || **GODAI.** || **PORCELL.** || m. **CINGLE, ROCA.**

GODALL. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del riu de La Galera y té 1,885 hab. || — (**SERRA DE.**) *Orog.* Branca que 's desprén de la part mitjornina dels Ports de Beceyt y forma la partió d' aigües entre la riera de La Galera y 'l riu Cenja, prov. de Tarragona.

GODALLA, f. *Ant.* **DALLA.**

GODALLAR. v. a. *Ant.* **DALLAR.** || Fer troços, esboçar. || v. n. Garrinar la truja. **Parir la guarra.**

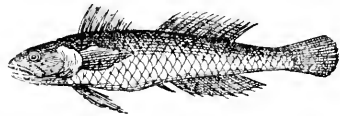
GODAY y MISSER (Joseph). *Biog.* Escriptor, que va néixer a Canet de Mar l' any 1811. Va escriure alguns tractats morals, quadros de costums y sainets. Va ésser coadjutor d' algunes iglesies y preceptor dels fills del general Llauder. Retirat a la seua vila, va morir a l' any 1889

GODELLA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és prop de la capital y té 2,219 habitants.

GODELLETA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chiva; és a la vora d' un barranch y té 1,953 hab.

GODO. adj. Cosa de la Gocia o 'ls naturals de la Gocia o Gothia, **Godó.**

GODÓ y PIÉ (Carles). *Biog.* Industrial y polítich, diputat a Corts en distintes legislatures. Fundador del diari barceloní *La Vanguardia,* a les derrerries del segle XIX. Va morir a Teyá l' any 1897.

Gobio

GÓDUA. f. *Bot. ter.* GINESTELL.
GOECUMITA. f. *Min.* Varietat de peridot. Goe-cumita.

GOETITA. f. *Min.* Varietat de hidrat de ferro. Goetita.

GOFI, A. adj. Tonto, neci.

GOFIA. f. Pá torrat que s' suca ab oli de la caldera dels molins. Sopotón. || ROSTA.

GOIG. m. Alegria, plaer, complacença. Gozo. || pi. Composició mètrica en alabança de la Verge Maria y dels sants. Gozos.

BON GOIG QUE. fr. GRACIES QUE.

CANTAR ELS GOIGS DE SANT PRIM. fr. *Mct.* Patir fam. *Clarcarse de hambre.*

FER GOIG, fr. Agradar. *Gustar.*

NO FER GOIG, fr. *Repugnar.*

TINDRE GOIG SENSE ALEGRIA. fr. Frustrarse 'l logro d' alguna cosa que ja estava concedida o s' tenia per tal. *Tornarse ó volverse el sueño del perro; tener un alegrón; nuestro gozo en un pozo.*

GOIXAR. v. a. Afalagar, amoixar, llepar. Papar, mirar. || Afillar. Ahijar. || Brotar. Brotar.

GOJA. f. Ésser creat per la fantasia popular, dona qu' habita al fons de les gorgues dels rius. També 'n diuen: *dona d' agua.* Ondina. || GOIG, ALEGRIA, GANBANÇA.

GOJA. f. Flor groga molt ardentia.

GOJAT. m. Jove de quinze a vint anys.

GOJATS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, que fá les flors grogues tirant a vermell y que tan aviat s' obren com se tanquen. Caléndula oficial, flor de la maravilla, flor del muerto.

GOJES (Cau de les). *Orog.* Cova del terme de Sarríà (Girona).

GOJÓS, A. adj. Content, plè de goig.

GOL. m. *Ter.* GUAL. || Coll de Montanya.

GOLA. m. Gargamella, part interior del coll, per ont passa 'l menjar y 'l béure al ventrell. Garganta, gola, gaznate, gargüero, gorja. || Apetit desordenat de menjar y beure. Gula. || Parlant de rius. Desembocadura. || Mena de mitja lluna de metall que porten al coll els oficials qu' están de guardia. Gola. || *Arg.* Motllura ab el perfil en figura d' una S, formant concavitat a la part superior y convexitat a la inferior. Si s' inverteix s' anomena *gola inversa.* || *Art. y of.* Peça de ressort d' un pany que a la banda de baix rodeja el forat per ont entra una clau. || *Fort.* Entrada d' una plaça del baluart, centrada, o bé a distancia dels ánguls dels flanchs. || *Mil.* Insignia dels oficials qu' están de servei. || *Pesc.* Canal de les aigües ont se posen les filades, colls de les filades anomenades bolitx, fábega o peceta. Gola, cimacio. || Adorno de puntes o randa que portaven les dones al coll penjant com una valona. Bobillo.

GOLA DE LLOP. *Loc.* Molt fosch. *Boca de lobo.*

AB LA MORT A LA GOLA. m. adv. *Con el credo en la boca.*

MENTIR PER LA GOLA. *Loc. ant.* Mentir descaradament.

FOSCH COM UNA GOLA DE LLOP. fr. *Más obscuro que una noche de truenos.*

GOLADA. f. GLOPADA.

GOLADRETA. f. *Ant.* GÁRGOL.

GOLAFRAMENT. m. FARTAMENT.

GOLAFRE. m. Qui té la costum d'afartarse. Comilón, glotón, tragón.

GOLAFRERÍA. f. Menjar molt y ab ansia. Passió pèl menjar. Glotoneria.

GOLOFREU. *Orog.* Collet de la banda ponentina de la serra alta de Monás, a tramontana de Baget, prov. de Girona.

GOLAGAR. v. a. *Ant.* IGUALAR.

GOLAR. v. a. *Ant.* APETÉIXER.

GOLARÓ. m. *Ant.* CORCH, 1. || Corrent d' aire en les montanyes.

GOLARONS (Collet de). *Orog.* En el camí de Berga a Solsona, demunt la vall del Cardener.

GOLETA. f. *Naut.* Embarcació petita que té dos pals y vela quadrada. Goleta.

GOLETA-POLLACRA. f. *Naut.* Embarcació que al pal major hi té aparell de goleta y al de proa de pollacra. Goleta-polacra.

GOLF. m. Braç de mar

molt endins de la terra.

Golfo. || La extensió del mar lluny de la terra. Golfo.

|| Frontissa, dues planxes de metall, una té al mitg una mena d' anell y l' altre dues, que encaixades y subjectes ab un piú, faciliten

el moviment a les portes, finestres, etc. Gozne, gonce, bisagra. || Joch de cartes, d' envit. Golfo.

ARRESTAR ELS GOLFO. fr. Posar la porta o la finestra dins de la seua pollaguera. *Enquiciar.*

POSAR GOLFO. fr. Clavarlos a la peça que han de sostindre. *Engoznar, echar goznes.*

TREURE O ARRANCAR ELS GOLFO. fr. Desclavarlos. *Desgoznar, desengoznar.*

GOLFA. f. Els alts de la casa pera posar hi els fruits o pendre 'l sol. Càmara, desván.

GOLIART. m. *Ant.* GOLAFRE.

GOLIFÁS. *Geog.* Caseriu del terme de Linyola, prov. de Lleida.

GOLILLA. f. Coll negre, unit ab un altre horitzontal forrat ab tela blanca engomada o emmidonada que usen els jutges, advocats y gent de justícia en funcions públiques. Golilla. || Adorno de puntes que les senyores porten al coll. Golilla. || *Min.* Anell o rodet que cada una de les peces d' un cos de bomba té al seu extrem al obgete de assegurarles per medi de rosques y cargols. Golilla.

AJUSTARLI A ALGÜ LA GOLILLA.

fr. *Met.* Repréndrel, obligarlo a obrar bé. *Ajustar á alguno la golilla.*

GOLILLER, A. s. y adj. Qui fá o ven golilles. Golillero.

GOLMÉS. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, bisb. de Solsona; és a la carretera de Madrid a Barcelona, abans d' arriar a Cervera, y té 1,147 habitants.

GOLOBARDAS (Joan). *Biog.* Natural de Tortosa. Oficial honorari del Ministeri de Marina. A principis del segle passat escrigué un manual de plantar y cultivar tota mena d' arbres, per millora dels boscos, y en 1831 un facicle *Cataluña en la mano.*

GOLOFREU (Coll de). *Orog.* En el camí de Rocabruda a Sant Aniol, per can França.

GOLONDRÓ. m. Poltró. Molondro, molondrón.

CAMPAR DE GOLONDRÓ. fr. Viure a costa agena. *Campar de golondro, de mogollón. andar ó meterse de gorra.*

DE GOLONDRÓ, m. adv. De gorra, sense ésser convidat. *De gorra, de megollón, á ufo.*

GOLÓS, A. m. y f. Qui té la passió de la gola. FART.

GOLOSÍA. f. Passió de la gola. *Hartalencia, goloso.*

GOLOSINA. f. Llepoleria, menjar més pèl gust que per l' aliment. Golosina. || Apetit, desitg de llepoleries. Golosina. || Desitg desarreglat de qualsevulla cosa. Golosina.

GOLUT, DA. adj. Golós, fart.

GOLL. m. Bulbo que tenen algunes persones entre la barba y 'l coll. Papo, bocío, papada.

Golfs

Segell de Golmés

GOLLETA. *Dictiol.* PELUT.

GOLLUT, DA. adj. Qui té goll. Papudo. || **GOLÓS.**

GOM. m. La vora o bord d'una cosa. COLM.

GOM A GOM (De). fr. Molt plè, de part a part, còm: *la plaça està plena de gom a gom.* De mar a mar, de bote en bote.

GOMA. f. Substància apegalosa y sòlida que destinen alguns arbres llenyosos, còm l' ametller, el presseguer, etc. Goma.

GOMA ARÀBIGA. La més blanca, pura y transparenta; la destila una acacia d'Àfrica. *Goma aràbiga.*

GOMA DRAGANT. La que raja naturalment de diferents mates punxoses de l'Orient, que creixen a la montanya Ida, a Candia, Creta, etc. *Goma tragacanta.*

GOMA ELÀSTICA. f. Such d'alguns arbres exòtics que, després de sech, se presenta sòlit, tou, molt flexible, resistent y elàstic, essent insoluble a l'aigua y a l'alcohol, de molt us y profit per les arts. *Goma elàstica.*

GOMA DE GINEBRE. *Sandaraca, grasa, jinebrada.*

GOMA DE KINO. Abstracte sech barrejat ab molt de mordent, que s'oblé evaporant la decocció aquosa de les fulles y brots tendres de la *Nuclea Gambir* de Hunter, mata de les illes de la Sonda. Se presenten en masses regulars, trencadices, de color cendrós al exterior y cobertes d'una pols rogenca; és un dels millors astringents per les diarrees. *Goma kino ó roja astringente de Gambir.*

GOMA DEL SENEGAL. Goma que 's diferencia molt poch de l'aràbiga. *Goma del Senegal.*

GOMA LLACA: LLACA.

GOMA PUDENTA: ASAFÈTIDA.

GOMALINA. f. *Quim.* Denominació donada a la goma purificada y més a propòsit per 'ls colors que les demés que tenen la meteixa aplicació. *Gomalina.*

GOMAR Y DE NAVÈS (Joseph). *Biog.* Escriptor religiós y jurista de gran mèrit, fill de Bellpuig. Parlen ab gran elogi de ses obres diferents cronistes. Florí al sigle XVIII.

GOMAR. *Geog.* Caseriu del terme de Lleida.

GOMAT, DA. adj. Lo que conté molta part de goma, còm: *diakiló gomat.* Gomado.

GOMBAU. m. Planta malvacia que té 'l fruit comestible.

GOMBOLAR o AGOMBOLAR. v. a. APILOTAR.

GOMBOLDAR. v. a. CUIDAR.

GOMBREN (Coma de). *Orog.* En el camí de la Fontalta a Nuria.

GOMBRENY. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de Vich, part. jud. de Puigcerdá; és a la banda de mitjorn de la montanya de Mongrony, quin famós santuari és dintre del seu terme; té agregats els pobles d'Aranyonet y Puigbó, y entre tots reuneixen 719 hab.

GOMBULDAR. v. a. CUIDAR.

GOMELINA. f. Mena de goma del Senegal que usen els qu' estampen en panyos o teles. *Gomelina.*

GÓMENÀ. f. GÜMENA.

GÓMEZ DE LA SERNA (Pere). *Blog.* Savi jurisconsult y polítich espanyol. Nat a Maó l'any 1806; mort a Madrid en 1871. Essent estudiant demostrava la força y claretat del talent que l'ha colocat entre els jurisconsults més ilustres del país. Va afiliar-se a la política lliberal representada per l'Espartero. L'any 1836 era governador de Guadalajara y quatre anys després de Vizcaya, president en 1841 les juntes generals de Guernica. Un any més tart ocupava la subsecretaria del ministeri de la Governació. Diputat per Soria els anys 1837, 1841 y 1843 y secretari del Congrés. Aquest any darrer va ésser forçat a ocupar

el ministeri de la Governació, havent tingut de fugir ab el regent, emigrant a Inglaterra. Aleshores va redactar la famosa protesta firmada per l'Espartero. Retornava l'any 1846, elegit diputat per Orense. L'any 1854 era ministre de Gracia y Justicia, baix la presidencia del duch de Rivas. En 1855 fiscal del Tribunal Suprem. Desde 'l 1859 Conseller d'Estat y Senador, havent mort ocupant la presidencia del Tribunal Suprem. Ademés de rector de les Universitats d'Alcalá y de Madrid, va ésser organisador del manicomí de Leganés; un dels principals redactors de la llei d'Enjuiciament Civil; y de la Comissió revisora del Còdich de Comerç del 1829, y l'any 1856 membre de la comissió de codificació. Les seues obres de dret, nombroses, profundes y selectes, venen éssent considerades de consulta al trascur dels anys.

— Y CROS (ANTONI). *Biog.* Pintor, fill de Valencia; mort a Madrid l'any 1863. Deixeble de l'Academia local y d'en Vicents Lòpez. Estudiava, després, en l'Academia de St. Ferrán, a Madrid. Pintor honorari del rei. Prenia part quasi en totes les exposicions madrilenyes, desde l'any 1835 fins al 1862 que ja tenien caràcter nacional. Sobresortia en la pintura de retrats; emprò son moltes les composicions històriques que va pintar, havent guanyat alguns premis. En el palau reial va pintar al tremp una alegoria y en el Teatre de Jovellanos, a Madrid, unes figures alegòriques en la boca de les taules.

— Y POLO (SIMON). *Biog.* Pintor notable, Nat a Barcelona y mort jove, en la meteixa, l'any 1880. Primer estudiava a Barcelona y després en l'Academia de París. L'any 1866 començava a exposar a Barcelona: *Sant Sebastiá*, y un *Vell llegint* (Museu de Barna.). L'any 1874, va fer oposicions a la càtedra de pintura de Barcelona y no havent obtingut el càrrec, va donárseli una menció honorífica especial y la Diputació va comprar el quadro pintat en les oposicions (*La traició de Judas*). Pintava ab molt seny, recordant els antics pintors espanyols y en particular a en Velazquez y en Ribera. Veia el natural y sabia posarlo a la tela ab exactitut y seguretat extraordinària. Era un gran executor, emprò fluixejava un xich en l'agrupament de les composicions.

GOMIS (Joseph Manció). *Biog.* Mestre compositor, valencià. Nat a Ontenient l'any 1791; mort a París en 1836. Deixeble del mestre de capella de la catedral de Valencia en Joseph Pons. A Barcelona va ésser director de la musica d'artilleria, iniciantse la seua fama per la novetat y bon gust de les seues composicions. L'any 1820 s'establí a Madrid, ont va dirigir la musica de la guardia real. Allà varen representarli la opereta *Aldeana*, estimada dels intel·ligents. L'any 1823 era a París a Londres, conceputat com artista de valua. Va estrenar 'hi excelents composicions y les operetes: *Le Rénéant*; *Le Diable à Seville*; *Le Porte-Faix*; *Roch le Barbu*; y les parlitues: *Le Darné*; *Batany Bay*; *Le Nore* y *Le Favori*. Va posar musica al famós *Himne de Riego*, lletra de Evaristo Sant Miquel, tingut per símbol de la llivertat espanyola fins l'any 1868.

— Y GALTÉS (JAUME). *Biog.* Doctor en teologia; fill de Igualada. Canonge beneficiat de la parroquia de aquella vila. L'any 1852 publicava la segona edició, aumentada, de la obra *Sagrada imàgen del*

Simón Gómez y Polo

Jaume Gomis Galtés

Segell de Gombreny

Cristo de Igualada, escrita per lo Doctor Padró y Serals, aègim'hi la «H storia de Igualada» escrita per ell. Va morir a començaments del any 1870.

— Y MESTRE (FREDERICH). *Biog.* Nat a Reus l' any 1827, mort a Balazote, prov. de Albacete, 13 d' Abril de 1898. Va ésser l' iniciador del ferro-carril de Reus a Lleida que, si 's va fer, va ésser gracies a la seua activitat. També va ésser el primer que, ajudat per altres amichs del Camp de Tarragona y 'l Priorat, va fer fer els estudis del ferro-carril de Reus a Saragoça (Mars 1863 a Febrer 1864) que, fins a Casp, passava pèls meteixos punts que segueix l' actual ferro-carril de Barcelona a Saragoça per Mora la Nova. Com polítich va militar sempre en les files dels progressistes avançats, éssent molt amich del general Prim. Va ésser diputat a les Constituyents de 1869 y en altres dues lligislatures, retirantse de la política quan la caiguda d' Amadeu de Saboya, de qui era gran admirador y partidari.

Frederich Gomis
y Mestre

GOMITA. f. *Quim.* Denominació genèrica del principi que constitueix les gomes. *Gomita.*

GOMORREÏNA. f. Such que s' obté practicant incisions al tronch de certs vegetals; entre altres caràcters presenta el d' apareixer líquit al moment de eixir per les referides incisions y anarse espessint aixís que 's trova en contacte ab l' aire. *Gomorresina.*

GOMORREÏNÓS, A. adj. Que participa de goma y de reïna. *Gomoresinoso.*

GOMÓS, A. adj. Lo que té goma o s' hi assembla. || Jove presumtuós y afectat en ses maneres y en seguir les modes. *Gomoso.*

GOMOSITAT. f. Propietat de les coses gomoses. *Gomosidad.*

GOMS. m. *Med.* Tumor venèrich que 's forma a la immediació dels ossos y conté una materia semblant al mucilach semilíquid de la goma aràbiga o de la goma dragacanta. *Gomos.*

GONA. f. *Ant.* Saya, túnica.

GONAGRA. f. *Med* Mena de poagra que 's posa a l' articulació del genoll. *Gonagra.*

GONALGIA. f. *Med.* Dolor reumàtich que 's posa al joch del genoll; quasi sempre és produït per afeccions poagresques, malgrat poguerlo produir un altra malaltia, ja del genoll, ja d' algun altre punt y en particular de l' articulació del fèmur. *Gonalgia.*

GONÀLGICH, CA. adj. Concernent o relatiu a la gonalgia. *Gonàlgico.*

GONARTROCAÇE. m. Inflamació de les superfícies articulares del genoll. *Gonartrocace.*

GÓNDOL. m. *Ter. naut.* *Blanes.* Aparell que s' utilisa pera enganxar el timó al quillat.

GÓNDOLA. f. *Mar.* Mena de barca ab rems y vela. *Góndola.* || Caruatge en que hi poden viatjar juntes moltes persones. *Góndola.*

GONDOLER. s. y adj. Qui mena una góndola. *Gondolero.*

GONELA. f. *Ant.* y

GONELLA. f. *Ant.* y

GONEYLA. f. *Ant* TÚNICA, SAYA. || Faldilles a l' Alguer.

GONFALÓ. m. Bandera, estandart usat pera designar corporacions, cofradies, comunitats eclesiàsti-

Gonfaló (sigle xv)

ques, militars, etc. Generalment se diu are de les apropiades per les parroquies, contenint en elles, el sagell o escut adoptat per les meteixes. *Estandarte.*

GONFALONER. m. Portaestandarte, abanderado.

GONFIASSIS. f. *Med.* Falta de fermesa dels caixals. *Gonfiassi.*

GONFOLIT. m. *Min.* Roca calissa de gra molt fi, color pardós, rojench, groguench o grisench. *Gonfolito.*

GONFOSIS. f. Especie de articulació que s' encaixa dins d' un' altra com una clivella. *Gonfosis.*

GONGORONA. f. *Bot.* Tubèrcol rodó y fungós, que se forma als tronchs dels arbres. *Gongorona.*

GONIÓMETRE. m. Instrument pera amidar ànguls. *Goniómetro.*

GONIOMETRÍA. f. Art de amidar els ànguls. *Goniometría.*

GONIOMÈTRICH, CA. adj. Pertanyent a la goniometria o al goniómetro. *Goniométrico.*

GONIOSIS. f. *Med. Ant.* El pols, segons Galeno, quan les palpitations son solament sensibles al vèrtex de la arteria. Els moderns no l' admeten pas. *Goniosis.*

GONOCELE. m. *Med.* Inflor del genoll. *Gonocele.* || Acumulació de la esperma als vasos seminífers. *Gonocele.*

GONORREA. f. *Med.* Malaltia que consisteix en el flux involuntari del semen. *Gonorrhea.* || Malaltia grave ab flux de materia acre y corrosiva per la via urinaria. *Gonorrhea.*

GONORREICH, CA. adj. Lo qu' es propi de la gonorrhea o participa de la seua naturalesa. *Gonorreico.*

GONYAR. v. a. *Ter.* y 's seus derivats. *Guanyar.* FER GONYES. fr. *Ter.* SOL ESPANTAT.

GONZAL. n. p. Gonzalo.

GONZALO MORON (Fermi). *Biog.* Polítich y advocat valencià eminent. Nat en Alberich l' any 1816; mort en el manicomi provincial de Valencia l' any 1871. Havia estat un dels talents d' Espanya; orador, escriptor y diputat a Corts.

GORÀ. m. Ase o burro eugasser. *Garañón, guarán.*

GORAB, CORAB o CURRABI. m. *Ant.* Barco gran y pesat que s' usava al Mediterrani a imitació dels sarraïns. *Cáрабо.*

GORAO. m. Roba de seda que 's fabrica a la Xina. *Gorao.*

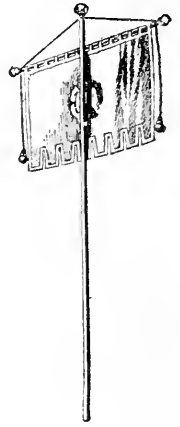
GORBIÓ. m. *Bot.* Such gomós de la lletera o lleteres. *Gorbión.*

GORCH. m. *Ant.* Toll o bassot que hi ha a alguns barranchs y rius. *Hoya, olla.*

GORCH. m. *Ter. ibicench.* Déu d' aigua. *Manantial.*

GORCHS (Tomás). *Biog.* Un dels llibreters barcelonins que a la primera meitat del sigle XIX, va contribuir poderosament a la cultura literaria de la nostra terra. Va ésser editor de la primera edició monumental del *Quijote* y va traduir y publicar els llibrets de les óperes italianes més en boga llavors. Va morir al any 1886.

GORCHS (Collet dels) *Orog.* És entre Oix y Montagut, prov. de Girona. || — (PICH DELS). Puig de 2,360 met. d' altitud situat al N.O. de Noedes, depart. del Pirineus Orientals, a l' antic Conflent. || — (SANT

Gonfaló d' iglesia

SEBASTIÀ DELS). *Geog.* Lloch del terme de Avinyonet.

GORD, A. adj. *Ter.* GRAS.

GORDARIA. f. *Ant.* GRUIXA.

GORDÍ. m. *Naut.* Corda o cap que sosté les portes de l'artilleria. *Guardin.*

GORDILLÓ, NA. adj. Persona petita y grossa. *Regordete.*

GORET. m. La terra llaurada l'any que descansa. *Barbecho.* || La terra treballada pera sembrarse, encara que no descansi. *Labor, barbecho.* || *Llauró. Labor, labranza.*

FER GORET. fr. Llaurar, treballar pera sembrar la terra. *Barbechar.*

BON GORET FA BON ESPLET. *Ref.* Aconsella treballar bé la terra si 's vol tindre bona cullita. *Ara bien y hondo, y cocerás pan en abondo.*

GORFA. f. GOLFA.

GORGA. f. Clot fondo ple d'aigua que sol haver'hi als correcchs y torrents. *Hoya, olla.* || *Ant.* GORJA.

GORGA. *Geog.* Caseriu del terme de Preixens, província de Lleida. || *Vileta* de la prov. d'Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Conçentaina; és a la vora d'una riera, al camí d'Alcoy a Parcent, ab 646 hab.

GORGER. m. *Ant.* Adorno del coll, que 's feia de tela arrufada. *Gorguera, gorguerín.*

Gorges (sigle XVII)

GORGERA. m. Peça de la antiga armadura que defensava 'l coll. *Gorjal.* || *Ant.* GORGER.

GORGONI. n. p. *Gorgonio.*

GORGÓS (Riu). *Hidrog.* Neix prop de Cuatretondeta, prov. d'Alacant; passa per Famorca, Benichembla, Parcent, Alcalalí, Jalón, Lliber, Gata y Javea y desaigua al mar entre 'ls caps de Sant Antoni y de Sant Martí, part. jud. de Denia.

GORGOT. m. *Ant.* CAPIROT, 2.

GORGUEIG. m. Modulació de la veu cantant. *Gorjeo.* || pl. Inflexions de veu dels cantors. *Gorgoritos.*

GORGUEJADOR, A. m. y f. Qui gorgueja. *Gorjeador.*

GORGUEJAR. v. d. Fer gorgueigs. *Gorjear, hacer gorgoritos.*

GORGUERA. *Naut.* TALLAMAR. Peça que apoia les perxes a la proa de la nau y serveix pera dividir l'aigua quan el barco camina.

GORGUET. m. CAPIROT, 2.

GORGUJA. *Geog.* Caseriu del terme de Llivia, prov. de Girona.

GORIGORI. m. Veu ab que s'escarne'x el cant fúnerari dels enterrors. *Gorigori.*

GORILA. f. *Zool.* Mena d'orangutan. *Gorila.*

GORIR. v. a. y 'ls seus derivats. *Curar.*

GORJA. f. GOLA. || CONGOST.

GORJE. *Ter. ibicench.* Gorja, faringe. *Garganta.*

GORJUT, DA. adj. *Fam.* GOLAFRE.

GORLANDITA. f. *Min.* Arseniat de plom. *Gorlandita.*

GORMANDEJAR. v. a. LLEPOLEJAR.

GORMANDERÍA. f. LLEPOLERÍA.

GORMANT. adj. LLÉPOL.

GORNAL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Castell, prov. de Barcelona.

GORNER. *Geog.* Quadra del terme de Pla del Penadés, prov. de Barcelona.

GORNIR. v. a. *Ter.* Adornar. || v. a. Donar o pendre providencia. *Providenciar.*

GORRA. f. Peça rodona de tela o de punt pera cubrir el cap. *Gorro, gorra.* || *Gorra catalana.* || *BARRETINA.* || *Gorra* de llana, usada a Catalunya, en forma de mànega closa per un dels extrems. N'hi ha de dos cairells vermella de fora, y blanca, negra o

GORRA CATALANA (*Barretina*): 1, gorra musca; 2 y 3, barretina de dos cairells

verda de dins, fent una gira d'aquest co'or al colorcársela. A la plana de Vich, la Garroixa y l'Empurdá s'estila la barretina vermella, al Camp de Tarragona, ribera d'Ebre y Segriá la morada, dita gorra musca, y els mariners acostumen a usar la barretina de cairell negre ab gira vermella. || *Convit* ont hi va algú sens ésser convidat. *Gorra.* || *Ant.* GERRA.

GORRA DE COP. La que porten les criatures feta de modo qu'encara que caiguin no 's fassin mal al cap. *Chichonera.*

VIURE DE GORRES. fr. Introduirse a menjar sens ésser convidat *Pegotear, andar, vivir, comer, meterse de gorra, de mogollón, de petardo.*

GORRA (Can). *Geog.* Veinat del terme de Canyelles en la Vall de Ribes.

GORRABLANCH (Serra de). *Orog.* Serra quin punt més enlairat té 2,476 metres d'altitud, situada a tramontana de la Vall de Ribes, prov. de Girona.

GORRADA. f. Cortesia ab la gorra. *Gorretada, gorrada.* || Lo que cap dins d'una gorra. *Gorrada.*

GORRADURA. f. Fogarada de la sanch que 's manifesta a la pell ab uns granets vermells molt petits y espessos. *Alfombrilla, sapullido.*

GORRASSA. f. aum. *Gorrón.*

GORREDURA. f. *Ter. ibicench.* Esgarrapada. *Zarpada.*

GORREJAR. v. n. PASSAR DE GORRA.

GORRER. m. y

GORRERO, RA. m. Qui viu o passa de gorres. *Gorrero, gorrista, mogrollo, escamochero.* || Qui fa o ven gorres. *Gorrero.*

GORRETA. f. dim. *Gorrita.*

GORRÍ. m. GARRÍ.

GORRINAR. v. a. GARRINAR.

GORRINERA. f. Corral de gorrins.

GORRISTA. s. Qui fa o ven gorres. *Gorrero.* || Qui menja o viu de gorra.

Gorrero, gorrista.

GORRÓ. m. *Ant.*

La espiga de metall

sobre que 's mou el

rodet del molí del

oil. *Gorrón.*

GORRU. m. Ba-

rret de senyora. *Scm-*

brero.

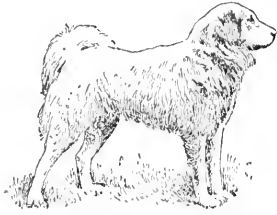
GORTINA. f. *Entom.* Insecte lepidòpter nocturn groch daurat, d'uns quatre centimetres, molt comú a les montanyes. *Gortina.*

GOS. m. *Zool.* Animal vivípar, carnícer, que té cinch dits a les potes de devant y quatre a les de

Gortina

derrera, llengua suau, qüa encorvada, de molta lleugeresa y de gran delicadesa en el sentit del olfat. Se dirigeix ab facilitat y s' distingeix per la seua llealtat. **Perro.** || *Ter.* GANDUL. ||

Gos dels Pirineus

|| **SURGIT MAL FET.**
GOS CUNILLER.
 Gos un poch més petit que 'l llebrer; serveix pera caçar cunills. *Podenco, perro concjero.*

GOS D' AJUDA.
 Gos gros de moltes forces. *Perro de ayuda.*

GOS D' ATURA.
GOS DE PRESA.

A Blanes s' anomena aixís el gos de remat.

GOS D' AIGUA. *Perro de aguas, de lanas.*

GOS CUNILLER. *Podenco.*

GOS DE FALDA. *Perrillo faldero ó de falda.*

GOS DE MOSTRA. *Perro de muestra.*

GOS DE PRESA. *Alano.*

GOS DE REMAT. *Mastín.*

GOS LLEBRER. *Galgo.*

GOS PERDIGUER. *Pachón, perdiguero.*

GOS PETER. *Eusquillo, gozque.*

GOS QUE LLADRA NO MOSSEGA. *Ref.* S' aplica als que fan moltes amenasses, que regularment mai passen a les obres. *Perro ladrador nunca buen mordedor.*

FER EL GOS. *fr. Ter.* GANDULEJAR.

FER GOSSOS. *fr. Ter.* FER SURGITS MAL FETS.

ANAR COM UN GOS. *fr. Met.* Reventarse treballant. *Aperrarse.*

EL GOS DEL HORTOLÁ, NI LLADRA NI DEIXA LLADRAR. *Ref.* S' aplica als qu'en algún assumpte, no sols no son bons pera res, sinó qu' encara fan nosa. *El perro del hortelano, que ni come las berzas, ni las deja comer al extraño.*

NO VAL ELS BUDELLS D' UN GOS. *fr.* Ab que 's significa ésser alguna cosa molt despreciable. *No vale un caracol ó un conino.*

PER MANSO QUE SIGUI' L GOS, SI' L TREPITGEN ÉS RABIÓS. *Ref.* Qu' aconsella que no s' apuri al qu' está airat, porque com está fora de raó no coneix ni respecta a ningú. *El perro con rabia d' su amo muerde.*

TINDRE 'L GOS. *fr. Fam.* TINDRE MANDRA.

TINDRE UNA VIDA DE GOS. *fr.* Se diu del que contínuament s' ocupa ab afany en negocis y dependencies. *Estar, andar hecho un azacán.*

DONAR A ALGÚ ALS GOSSOS. *Loc.* Enviar a algú enhoramala.

NO DEIXAR A ALGÚ BO PERA 'LS GOSSOS. *fr.* Ofendre 'l, afrontar-lo ab paraules injurioses. *Poner de todo, de oro y azul ó cual digan dueñas.*

QUAN ELS GOSSOS LLADREN, ALGUNA COSA SENTEN. *Ref.* Denota que 'l rumor y veus del poble solen tindre algun fonament. *Cuando la sartén chilla, algo hay en la villa; algo tiene el agua cuando la bendicen; cuando truena, llover quitere; cuando el rio suena, agua lleva.*

QUI TÉ GOSSOS A CASA, 'LS OSSOS LI TREUEN AL CARRER. *Ref.* Denota que 'ls criats o altres dependents diuen tot lo que passa a la casa dels amos. *Quien há criados, há enemigos no excusados.*

ÉSSER UN GOS. *fr. Ter.* Ser un gandul o anar ab insistencia derrera d' algú.

GOS. *Gzog.* Caseriu del terme d' Oliola, prov. de Lleida.

GOSADAMENT. *adv. m. Ant.* Atrevidament. Osadament.

GOSADÍA. *f. Ant.* Atreviment. Osadia.

GOSAMENT. *m.* Possessió, fruició. *Disfrute, disfrute, goce, gozo.* || *Ant.* ATREVIMENT.

GOSAR. *m.* Tindre, posseir, fruir, ésser amo de

alguna cosa. **Gozar.** || *v. n.* Atrevirse. **Osar,** atrevirse.

NO GOSA DE BÉ NI DE MAL. *Loc.* Denota la insensibilitat e indiferencia d' algú. *Ni pena ni gloria.*

NO GOSAR A PIULAR. *fr. Met.* No atrevirse a parlar. *No osar chistar.*

GOSARSE. *v. r.* Tindre complacencia y alegría en alguna cosa que 's poseeix. *Regocijarse, gozarse.*

GOSAT, DA. *adj. Ant.* ATREVIT.

GÓSOL. *Geog.* Poble de la província de Lleida, bisbat d' Urgell, part. jud. de Solsona; és a la vora del riu Aiguia de Valls y té 782 hab.

GÓSÓS, A. *adj.* Contentíssim, alegre. **Gozoso.**

GÓSUL. *Bot.* DITÉS.

GOSSA. *f.* La femella del gos. **Perra.**

GOSSA Y GATA. *f.* FONA MANDRÓ.

GOSSÁS. *m. aum. Ant.* Perrazo.

GOSSIPI, NA. *adj. Bot.* Epítet de tota planta que fa cotó. **Gosampino.**

GOSSIPINA. *f.* Substancia que s' extreu del cotó. **Gospina.**

GOSSET. *m. dim.* Perrico, illo, ito.

GOSETS. *m. pl. Bot.* Planta de la fim. de les escrofulariacees que fa les flors vermelles o groguenques imitant la boca de un animal. **Boca de dragón ó de león, becerria, conejitos, antirrino de jardines.**

GOT. *m.* Peça còncava pera beure; n' hi ha de vidre, cristall, argent, banya, terra, etc. **Vaso.**

GOT Y ANGUERA (Joseph). *Biog.* Escriptor. Nat a Reus l' any 1862; mort a Sabadell en 1903. Havia fet la carrera de náutica, navegant poch. Essent soldat a Melilla, (1882-84), va compondre y posar en escena les comedies: *Cura radical y Errores.* Retornat a la península, va escriure en català les comedies: *Enredos*, (1886); *Quadros d' istiu; Sospiats; Pretendents*, (1888); *La tronada*, (1889). *Cosas del dia*, monólech, (1887); *Murallas de ferro* (1888) y *L' esclau*, (1889), dramas. Havia col·laborat en periòdics de Barcelona y d' Alacant. Era president del Centre Català de Sabadell.

GOTA. *f.* Porció molt petita de líquit. **Gota.** || *adv.* Mica de qual'sevulla cosa. **Gota.** || *POAGRA.* || *Ant.* GALTÀ. || *f. Farm.* Nom que 's dona a una certa quantitat de líquit medicinal, que 's valüa al pés d' un grá; però és evident que 'l pés de la gota deu variar segons la naturalesa del líquit; per quina raó una gota d' èter no pot pesar tant com una d' àcid sulfúrich concentrat. **Gota.**

GOTA A GOTA FA GORCH: DE GOTA EN GOTA, etc.

GOTA CORAL O DEL. *Med.* COR. MAL DE SANT PAU.

GOTA MORTAL. *fr. Ter.* AGONÍA.

GOTA SERENA. Privació total de la vista sense dany sensible als ulls. *Gota serena, amaurose.*

CADA GOTA QUE PLOU TÉ ONT CAURE. *Ref.* Ab que 's dona a entendre que no hi há persona o cosa tan despreciable que no tingui que la estimi per alguna cosa. *No hay olla tan fea, que no halle ó tenga su cobertura.*

DE GOTA EN GOTA, O GOTA A GOTA. *m. adv.* Per gotes seguides la una de l' altra ab intermissió. *Gota a gota.*

Segell de Gósol

Got grec d'Empuries

DE GOTA EN GOTA S'OMPLA LA BOTA. *Ref.* Denota que totes les coses, per grans que siguin, a poch a poch s'enllesteixen. *Grano à grano hincha la gallina el papo; bago à bago llena la gallina el papo; poco à poco hilaba la vieja el copo; la gotera cava la piedra.*

FER SUAR LA GOTA MORTAL. fr. FER VEURE 'LS ULLS VERTS.

NO VÈURE'HI GOTA. fr. No vèurehi gens. *No ver gota.*
CAURE GOTES. fr. PLOVISQUEJAR.

GOTAGAMBA. f. Reïna gomosa d'un arbre del meteix nom que's cria a l'Àsia. *Gutagamba.*

GOTALLERA. f. Ter. GOTERA.

GOTAPERXA. f. Mena de goma. *Gutapercha.*

GOTARTA. *Geog.* Poblet del terme de Llesp, província de Lleida.

GOTASSA. f. aum. *Goterón.*

GOTEIG. m. L'acció de caure gotes.

GOTEJAR. v. n. DEGOTAR. || PLOVISQUEJAR.

GOTEJAT, DA. adj. Tacat de gotes. *Goteado.*

GOTELLADA. f. Pluja curta, de poca durada. *Llo-zvizqueo.*

GOTERA. f. Continuació de gotes d'aigua que cauen dins de les cases. *Gotera.* || Forat de la teulada per ont cau l'aigua. *Gotera.* || El senyal que deixa l'aigua que cau de les canals. *Gotera.* || Canal o mitja canya per guardar els braços tren-cats. *Gotera.*

QUI NO ADOBA LA GOTERA, HA DE FER O ADOBAR LA CASA ENTERA. *Ref.* Aconsella remeiar els mals abans que no tinguin remei. *Quien no adoba ó quita gotera, hace la casa entera.*

GOTET. m. dim. *Vasillo, vasito.* || pl. HERBA DE LA MARE DE DEU.

GOTETA. f. dim. *Gotica, gotilla, gotita.*

GOTH, DA. adj. Natural o pertanyent als goths. *Gotich. Godo.*

GOTIAMBRE. m. Goma de color groch que serveix pera illuminacions d'estampes y miniatures. *Gutiámbar.*

GÒTICA. f. Lletra semblanta als caràcters usats en temps dels goths. *Gòtica.*

GÒTICH, CA. adj. Cosa atribuïda a la Gocia y als goths. *Gòtico.* || *Fam.* S'anomena aixís a tot lo que

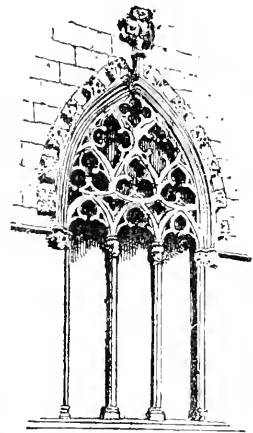
ha passat de moda o bé no és d'ús corrent. || *Bell. Art.* Impropiament s'anomenen gòtiques les obres de pintura y d'esculptura del temps mitgeval ab figures esllanguïdes y de escàs moviment, encare que sien delicades y admirablement detallades. || *Arg.* S'anomena *gòtich* l'estil arquitectònic, que a les derrerres del segle XII, va ésser importat del Nort, essent en ell característiques les arcuacions a mena d'elements sustentades a les voltes montades en pilans y contraforts, els arborants, el predomini del arch apuntat, la major extensió en els finestrals y les portallades, els conjunts més enlairats y les motlures

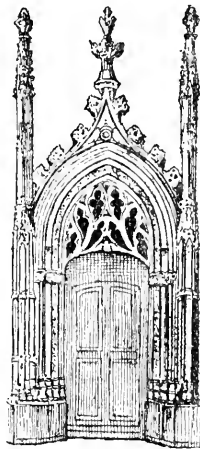
Arcada del claustre gòtich de Poblet (1397-1415)

més recalades. Al endinsarse a Catalunya l'art gòtich, l'arrelament del estil romànic produïa com n' es exemplar la iglesia de Sant Martí Sarroca, de plé segle XII, y per aquest motiu la substitució del gust arquitectònic fou potser més travallosa que en

altres regions: fins ja ben entrat el segle XIII, va sostindre's a Catalunya un estil de transició de motlluratge romànic y conjunt gòtich. Les legions constructores masoniques de la Germania y de la Normandia foren les que al imposar la arquitectura gòtica, desentrotllaren el afany de adoptar la nova forma, y per aquest motiu, tenen les nostres catedrals bona semblança ab les edificacions per elles bastides. Y aixís y tot, a Catalunya, va fonamentarse un estil característich, enlairant el centre de les arcades per demunt del nivell

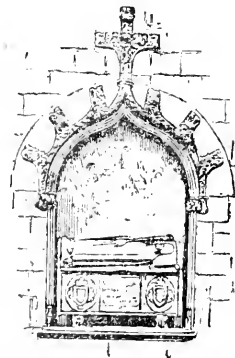
Finestral gòtich de la casa del Consell de Barcelona (s. XIV)

Porta gòtica de la capella de Sant Jordi (Audien-cia de Barcelona) (s. XV)

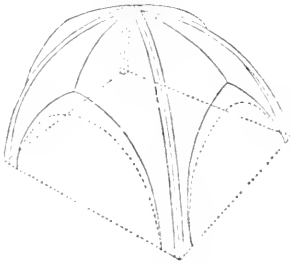
tella l'estil gòtich afectava el decaïment, servava encare a Catalunya bellesa y energia.

Lo meteix que l'romànic, l'art gòtich fou adoptat a Catalunya en l'arquitectura civil, essent bona mostra galanes construccions com les ilotges de Perpinyá, de Barcelona, de Valencia y de Mallorca, els palaus de la Diputació de Barcelona y de Valencia i la casa del Consell de Barcelona, entre les que podríem esmentar. || *Paleog.* L'escriptura gòtica, va ésser de gran ús al període mitgeval, componantse les seues lletres de traces rectes formant

Sepulcre gòtich de Mos.ⁿ Decplà a la catedral de Barcelona (s. XV)

molts ànguls y puntes y en els escrits anteriors al segle XIII, no hi havia definida

Volta gòtica oïval

reglamentació, barrejant-se les majúscules ab les minúscules. Are com a re, tipogràficament, sols s'usa a l'estampació alemanya, o bé en la caligrafia. Catalunya serva en la epigrafia funerària, selectes exemplars del estil anomenat *gòtic llemosí*.

GOTIFORM. adj. Calificació de certs poïpers semblants a una gota d'aigua. **Gutiforme.**

GOTIM. m. El raïm que sol quedar després de veremada una vinya. **Cencerrón, redrojo.** || Porció de un raïm. **Carpa, gajo, grupo.** || adj. **Groller.** Burdo, basto, grosero. || Lletra grossa. **Letra grande.**

GOTIMAR. v. a. Cullir els gotims que queden als ceps després de la verema. **Rebuscar.**

GOTJA. f. *Fam.* Dona molt grossa. **Pandorga, nàrria.**

GOTLLA. f. *Or.* GUATLLA.

GOTORRONS (De cavall). m. Malaltia de cavall. **Gopera.**

GOTÓS. A. adj. Poagrós, qui pateix de poagre. **Gotoso.**

GOTXA. f. *Ter.* Truja o porch femella.

GOVERN. m. Direcció, conducta, maneig. **Gobierno.** || Reglament, ordre de regir o governar. **Gobierno, gubernación.** || Empleu y dignitat del governador. **Gobierno.** || El districte de la jurisdicció del governador. **Gobierno.** || El temps que dura'l mando del governador. **Gobierno.** || Estat. **Gobierno.** || Resguart del fret. **Abrigo.**

BON GOVERN. La bona direcció y administració d'algun negoci. **Manejo.**

GOVERNACIÓ. f. **GOVERN.** || Ministeri de la Governación. **Gobernación.**

GOVERNACLE. m. *Ant. nàut.* Timó de la nau. **Gobernalle, timón.**

GOVERNADOR. m. Qui governa. **Gobernador, gobernante.** || Qui té jurisdicció, poder o domini de munt un territori, ciutat, fort, etc., en una classe o ram especial o en part d'ell, etc., y aixís se distingeix sempre dient: *governador civil, eclesiàstich, militar, etc.*, o governador de la província tal o qual. **Gobernador.** || Cap superior de l'administració de una província. **Gobernador.**

GOVERNADOR DEL CONCELL. El president del Tribunal Suprem. **Gobernador del Consejo.**

GOVERNADORA. f. La dona que per sí governa un regne o estat. **Gobernadora.** || La muller del governador. **Gobernadora.**

GOVERNALL. m. *Ant. y*

Ant. nàut. TIMÓ.

GOVERNAMENT. m. *Ant.* GOVERN.

GOVERNANT. m. GOVERNADOR. || Qui governa.

GOVERNAR. v. a. Manar, regir ab autoritat reial. **Gobernar.** || **CUIDAR.** || **Regnar.** **Reinar, gobernar.** || En lo moral, dominar, fer d'algu lo que 's vol, com: *el criat governa al amo.* **Gobernar.** || Dit de la roba. **Abrigar.** || Proceir de certa manera. **Proceder.**

GOVERNAT, DA. p. p. **Gobernado.**

Segell del govern francès a Catalunya (1811-1814)

GOVERNATIU, VA. adj. Lo que pertany al govern. **Gubernativo, gubernativo.**

GOZALBES (Joseph). *Biog.* Metge y erudit valencià del segle XVI, fill d'Alacant. Llatinista y orador eloqüent de molta fama. Va viure a Flandes, tenint amistat ab Justus Lipsius. En Gozalbes és autor de una *prosodia* en vers, adoptada pèls estudis d'Alacant y d'altres parts d'Espanya. Aixís meteix va escriure algunes *Oraciones, retòricas panegíricas* en albança de les escoles de la seua terra.

GOZOU (Deodat). *Biog.* Cavaller provençal o llenquadocià, que a mitjans del segle XIV va morir. Era gran mestre del ordre de Sant Joan de Jerusalem, a l'any 1316, y segons certa tradició del mitjdia de França, éssent cavaller d'aquella ordre, va matar una serp monstruosa que causava la malestrugança de l'illa de Rodés.

GRA. m. Fruit de les plantes gramínies, tals com blat, moresch, mill, etc. **Grano.** || Qualsevulla cosa petita y rodona quan forma ab altres un agregat. **Grano.** || El de magrana, raïm y de tota mena de fruita que 'n tingui. **Grano.** || El pinyolet del grà de raïm y d'altres fruites. **Granuja.** || Porció petita de alguna cosa, com: *d' encens, de sorra, sal, anís, etc.* **Grano.** || *Farm.* Vigèssima quarta part d'un escrúpul, qu'és el pès d'un grà regular d'ordi. **Grano.** || Pústula, tumoret. **Grano.** || A les armes de foch la peça que 's posa al fogueri quan s'ha engrandit y s'ha de tornar a obrir. **Grano.** || *Argent.* Cada una de les 4,800 parts en que 's divideix el march. **Grano.** || **GRANA, I.** || El que 's fá al carpó dels aucells. **Cule-ro, helera.** || pl. Els de raïm que queden al cul del cove separats de la rapa. **Garulla, granuja.** || E's de sèmola, etc., que no poden passar pèl cedac. **Hormigos.** || La llevor que 's sembra. **Semillas.** || **Llevors,** com: *anís, comí, etc.,* que 's posen als platillos o estofats. **Alcamonias.** || **Numis.** Moneda que valia un sou, sis diners barcelonins. **Grano.**

GRA D'ALL. Cada una de les parts que componen la cabeça. **Diente, espigón de ajo.**

GRA D'ORDI. Eina de torn en forma de punta de llança ab toixes en una sola cara.

GRA DE MILL EN BOCA D'ASE. *Ref.* Denota qu'alguna cosa és en poca quantitat per lo que ha de servir, regularment se diu de les coses d: menjar. **Grano de mijo en papo de asno.**

GRA DE ROSARI. Peces rodones de que 's componen les denes. **Cuenta de rosario.**

GRA DE TIMALEA. El fruit del matapoll, que son uns granets rodons y grochs. **Grano gnido.**

GRA DEL PANYO. El que fá'l panyopèl revés. **Granilla.**

GRA XALANDRÍ. *Bot.* SALIANDRA.

ANAR AL GRA. fr. *Met.* Anar a la substància, al punt de la dificultat. *Ir al grano. Concretar.*

ESCAMPAR EL GRA. fr. Espargir el gra o llevar per alguna terra. **Granear.**

OFEGAR EL GRA. No deixar-lo créixer les males herbes. **Ahogarse el grano.**

OMPLIRSE DE GRANS. fr. Ferse 'n molts a alguna part del cos. **Engranujarse.**

PLÉ DE GRANS. *Loc.* **Agranujado.**

POSAR ELS GRANS AL GRANER. fr. **Encumbrar, encamarar.**

GRÁ *Geog.* Poblet del terme de Florejachs, prov. de Lleida. || — **DE FAJOL (PUIG DEL).** *Orog.* Puig del Pirineu, al N.O. de Setcases, prov. de Girona, y a 2,728 met. d'altitut.

GRÁ (Combat de). *Hist.* Batalla que 'l dia 12 de Juny de 1837, va tindre lloch a dit poble entre l'exèrcit lliveral acadpallat pèl baró de Meer y les hosts carlines comandades per D. Carles de Borbó.

GRACHONERA. f. *Ter. ibic.* Caçola gran. **Cazuela.**

GRACIA. f. Dó de Deu sobre tota l'activitat y exigència de la nostra naturalesa, sense mèrits ni

Segell de Grà

proporció de part nostra, y sempre ordenat pera fruit de la benaventurança. **Gracia.** || Amistat de Deu, estat d' ignorancia oposat a la culpa grave. **Gracia.** || Dó natural que fá agradable a qui 'l té. **Gracia.** || Benefici, favor. **Gracia.** || Gallardia, garbo, donaire. **Gracia.** || Benevolença, va íment, amistat. **Gracia.** || Dítxo, agudesa. **Gracia, gracejo, chiste, sal.** || Belles, hermosura de les coses corporals. **Gracia.** || Nom propi de cada hù. **Gracia.** || Condonació, perdó. **Gracia.** || Concessió pontifícia, reial, etc. **Gracia, concessió.** || CORTESIA, 1, 2. || Habilidadat o prenda natural. **Don, dote mérito, habilidad.** || ELEGANCIA. || CRÈDIT, AUTORITAT. || GRATIFICACIÓ, AGRAMENT. || *Arq., pint.,* etc. La proporció agradosa de les parts d' un edifici, etc., entre sí y ab el tot. **Euritmia, gracia.** || *Met.* En la moral y retórica, dolçura, atractiu, agrado, hermosura que resulta de cert giro y disposició que 's dona a les veus y frases. **Gracia.** || pl. *Expr.* D'agraïment. **Gracias.** || f. Nom propi de dona. **Engracia.**

GRACIA ACTUAL. Teol. La que concorre eficientment pera la justificació, en quant per ella Deu ens mou pera viure santament y fer bones obres, ab les quals ens dispoem pera la gracia habitual, o la conservem o la augmentem. **Gracia actual.**

GRACIA COOPERANT. Teol. Aquella en que pera la producció del efecte, el nostre enteniment mou y és mogut, segons que l' operació no sols s' atribueix a Deu, sino també a l' ànima. **Gracia cooperante.**

GRACIA DE DEU. fr. Ab la que 's designa vulgar y generalment el pá. **Pan.**

GRACIA EFICAC. Teol. La que aplica la potencia a l' acte; y aixís se diu que Sant Pau va tindre gracia efícaç abundantíssima. **Gracia efícaç.**

GRACIA EXTERNA. Teol. La que sols afecta extrínsecament a l' home, com son la llei de Deu, la predicació del Evangeli, els miracles, en una paraula, tot efecte sobrenatural de la Providencia ordenat a la nostra salvació. **Gracia externa.**

GRACIA GRATIS DATA. Teol. Dó qu' excedeix tota la facultat de la naturalesa pera la utilitat del próisme. **Gracia gratis data.**

GRACIA HABITUAL. Teol. La que resideix en la essencia de l' ànima y 'ns santifica formalment, o la que 'ns santifica completament, com son les virtuts infuses. **Gracia habitual ó santificante.**

GRACIA INEFICAC. Teol. La que no aplica la potencia al acte; en aquest sentit Judes va tindre gracia sufficient y ineficac. **Gracia ineficaz.**

GRACIA INTERNA. Teol. La que 'ns afecta intrínsecament, ja unintse, com la gracia habitual y virtuts infuses, o movent interiorment, com les gracies intellectuals del enteniment y voluntat. **Gracia interna.**

GRACIA NATURAL. L' ésser natural ab les seues facultats u operacions y que mou a obrar en l' ordre de les coses naturals; com sí Deu mou especialment al coneixement de les coses naturals. **Gracia natural.** || Garbo, elegancia no afectada. **Gracia natural.**

GRACIA OPERANT. Teol. Aquella en que la operació pera la producció d' algún efecte sols s' atribueix a Deu, y en que l' enteniment del home és mogut y no movent. **Gracia operante.**

GRACIA ORIGINAL. La que Deu va infundir als nostres primers pares quan encara eren a l' estat de la innocencia. **Gracia original.**

GRACIA PREVENIENT. Teol. La que causa en nosaltres el primer efecte. **Gracia preveniente.**

GRACIA SUBSEQÜENT. Teol. La que causa 'l segón efecte respecte del primer, lo qual fá que l' home faci lo que volia fer. **Gracia subsecuente.**

GRACIA SOBRENATURAL. Teol. La que ab l' hàbit o moció ajuda pera fer aquelles coses qu' excedeixen les forces de la naturalesa, com: *quan Deu infundeix hàbit de fè o caritat.* **Gracia sobrenatural.**

AB GRACIA. m. adv. Ab primor, finura y elegancia. **Con gracia, galantemente.** || Ab naturalitat y donaire. **Con gracia, con chiste.**

CAURE DE LA GRACIA, PERDRE LA GRACIA D' ALGÚ. fr. Perdre 'l seu valiment. **Caer de la gracia de alguno.** CAURE EN GRACIA. fr. Agradar, complaure. **Caer en gracia.**

CONFIRMAT EN GRACIA. fr. Preservat del pecat. **Confirmado en gracia.**

DE GRACIA. m. adv. Sense cap interès. **De gracia, gratuitamente, graciosamente.**

DE LA SEUA BELLA GRACIA. m. adv. De sa plana voluntat. **De su bella gracia, espontáneamente.**

DONAR GRACIES. fr. Manifestar agrament ab paraules de bona criança. **Dar gracias.**

FER CAURE A ALGÚ DE LA GRACIA D' UN ALTRE. fr. Ferli perdre 'l seu valiment, estimació o la dignitat adquirida. **Derribar.**

GRACIES DEL PLAT, QUE LA VIANDA ÉS MEUA. *Loc. fam.* Que per modestia usa algú quan li donen les gracies per haver fet un favor petit, majorment quan se n' han rebut de més grossos. **Muchas gracias, Rebolledo, cogístem por un mes, pagástem por medio.**

POSARSE EN GRACIA. fr. Eixir de pecat. **Ponerse en gracia.**

¡QUINA GRACIA! fr. *Iròn.* Denota un despropòsit. **¡Qué gracia! ¡que chusco es un tucro!**

TANTA DE GRACIA. fr. y VAL MÉS CAURE EN GRACIA QU' ÉSSER GRACIÓS.

Loc. prov. Ensenya que devegades pot més la fortuna y dítxa d' un subjecte que 'l mèrit d' un altre. **Más vale caer en gracia que ser gracioso.**

RETRE GRACIES. fr. Agrair, donar les gracies. **Rendir, dar gracias.**

TANTES GRACIES. fr. **Muchas gracias.**

GRACIA. Geog. Vila que avui forma una de les grans barriades de la ciutat de Barcelona. || — (MARE DE DEU DE). Santuari del terme de Olujes, prov. de Lleida. || Altre del terme d' Alcover.

GRACIADEI. f. Bot. Planta medicinal de fulles amples y de flor que tira un poch a roig. **Graciadei.**

GRACIAR. v. a. Ant. Obsequiar ab regals. **Festejar, obsequiar, regalar.**

GRACIETA. n. p. dim. d' Engracia. Engracita. || f. dim. d' Engracia. **Graciecita.**

GRACIFLOR. ad. De flors subtils.

GRACILIA. f. Entom. Insectes coleòpters dels ceramfícits, de color cendrós ab pels grisos y sedosos. **Gracilia.**

GRACIOLA. f. Bot. Planta indígena de la fam. de les escrofulariácies. Creix als prats humits. La gent del camp se serveix de les seues fulles y brotets pera purgarse. **Graciola oficial.**

GRACIOLINA. f. Substancia amarganta que s' extreu de la graciola. **Graciolina.**

GRACIÓS, A. adj. Hermós, primorós, delitós a la vista. **Bello, gracioso, lindo.** || Agut, xistós. **Chistoso, gracioso.** || Gratuít, lo que 's dona de gracia. **Gracioso.** || *Iròn.* **Gracioso.** || m. Comediant que fá 'l paper xistós. **Gracioso, cómico.** || Lo que conté alguna gracia o privilegi. **Privilegio, cédula de privilegio.**

GRACIÓS (Puig). Orog. Puig de 700 met. d' altitut, a miljorn de la serra de Bertí, prov. de Barcelona.

Segell de l' antiga vila de Gracia

Gracilia

Brot de graciola

GRACIOSAMENT. adv. m. Ab gracia. Graciosamente. || De franch. Gratuitamente.

GRACIOSET. A. adj. dim. Graciosito, gracioso, gracioso.

GRACIOSITAT. f. Hermosura, primor. Graciosidad. || Ditxo graciós. Chiste, agudeza, donaire.

GRADA. f. Tarima del altar. Grada. || Esgrá. Escalón, grada, peldaño. || La reixa y locutori de les monges. Grada. || Esgrá que hi há en les rampes o pendents, Escalón.

GRADACIÓ. f. Mus. Període armònic que puja de grau en grau. Gradación. || *Ret.* Figura en que 's colloquen les paraules y oracions segons llur grau de força. Gradación.

GRADERIA. f. Serie de grades o esgraons. Gradería.

GRADERIU. m. GRADERIA.

GRADES. f. pl. ESCALES.

GRADETA. f. dim. Gradilla.

GRADIMENT. m. *Ant.* AGRAIMENT.

Gradina

GRADINA. f. *Arq.* Cisel dentat. Se 'n serveixen també 'ls escultors. Gradina.

GRADIR. v. n. *Ant.* AGRAIR.

GRADÓMETRE. m. Instrument que serveix pera graduar el gruix de les sondes uretrals. Gradómetro.

GRADUACIÓ. f. Acte y efecte de graduar. Graduación. || Divisió en graus. Graduación. || Dignitat, calificació. Graduación, grado. || *Mil.* GRAU. || Grado.

GRADUADOR. A. adj. Lo que gradua o qui gradua. Graduador.

GRADUADOR. m. Instrument pera amidar els graus de líquits y substancies.

GRADUAL. m. Vers de la missa entre l' Epístola y l' Evangelí. Gradual. || adj. Dividit en graus. Gradual. || Pertanyent al grau. Gradual.

GRADUALMENT. adv. m. Per graus, de grau en grau. Gradualmente, por grados.

GRADUANDO. m. Qui s'ha de graduar. Graduando, laureando.

GRADUAR. v. a. Regular per graus. Graduar. || *Mil.* Donar el grau de capitá, coronel, etc. Graduar.

|| Conferir el grau de doctor, batxiller, etc., en les universitats. Laurear, graduar.

GRADUARSE. v. r. Pendre'l grau d'alguna facultat.

GRADUAT, DA. p. p. Graduado. || adj. *Mil.* Oficial que no té en propietat l'empleu que correspón al grau que se li ha concedit. Graduado.

GRAELLES. f. pl. Utensili de ferro en forma de reixeta que 's posa demunt de les brases pera rostir la carn, el peix, etc. Parrillas. || Les que serveixen pera fer llum als carrers dels pobles en dies de gran festa.

Graelles (Mus. Barcelona)

GRAELLS (Marián de la P.) *Biog.* Naturalista que va néixer a Barcelona l' any 1809; mort a Madrid en

1899. Cursá la medicina y va estudiar les ciencias naturals ab les coleccions y baix la direcció del seu pare. L' any 1837 va entrar de catedràtic de zoologia en el Museu de Ciéncies Naturals de Madrid, residint a la cort desde aleshores, recorrent tota la península lent estudis de la fauna y flora. Després va ésser catedràtic d' anatomia comparada y fisiologia en la Universitat central. Ha estat un dels fundadors

de la «Societat d' Aclimatació de França» y de la «Entomològica». A Madrid va restaurar el Jardí Botànic y 'ls parchs d' aclimatació. Es l' introductor de la piscicultura y de la seua enseyança a Espanya. També va introduir la cria d' ostres y altres indústries consemblants. Aixís meteix va ajudar a la propagació dels ceps americans y a l' estudi de la filoxera. A n' ell se deu el text oficial dels reglaments pera la propagació del maresch (1876), pera la pesca dels crustacis y la seua cria en les costes d' Espanya (1885). Va col·laborar en moltíssimes revistes y periòdics. Va formar part de moltes comissions científiques. Les principals acadèmies el comptaven en ses llistes. Va presidir el Congrés internacional de Ciéncies naturals, a Barcelona, l' any 1888. Aixís meteix havia presidit les conferéncies internacionals de Berna y de Lausanna. De la llarga nota bibliogràfica seua citarém: *Catálogo de los moluscos terrestres y de agua dulce observados en España, y descripción y notas de algunas especies nuevas ó poco conocidas* (Madrid, 1846); *Indicatio plantarum novarum aut nondum recte cognitarum, et addenda et corrigenda in catalogo colmeiroano florulae castellanæ* (Madrid, 1854); *Memoria de la comisión del Mapa geológico* (any 1850 al 1855); *Parte zoológica.—Manual práctico de piscicultura* (Madrid, 1864); *Catálogo de los peces de la costa de Cataluña* (1869); *Acuicultura* (Madrid, 1887), etc., etc.

— Y FERRER (IGNASI). *Biog.* Metge dels banys de Caldes de Montbuy. Nat a Balaguer l' any 1775; mort a Caldes en 1856. Va fer importants observacions y anàlisis de les aigües termals d' aquell balneari, que varen ésser traduïts al francès. Son moltes les memories que va deixar manuscrites relatives a n' aquelles aigües remeses a la Direcció general de Medicina de Madrid. Molts d' altres treballs va compondre, tractant de física, de química, d' historia natural, de mecànica y d' altres matèries. És ben poch lo que arrivá a imprimirse: *Noticias del magnetismo y de sus efectos portenosos sobre la economía animal* (Madrid, 1816); *Resumen de las aguas minerales de Caldas de Montbuy.*

GRAFI. m. Buri. Punxó pera grafiar.

GRAFIA. f. Dibuíx. Escritura. Art d' escriure.

GRAFIAR. v. a. Escriure. Gravar, Dibuíxar.

GRAFIAT. m. Obra o estampa de gravador.

GRÀFICAMENT. adv. m. D' una manera gràfica. Gràficament.

GRÀFICH, CA. adj. Escrit, traçat, dibuíxat imprès, gravat, litografiat, etc. Gráfico. || Lo que 's representa per medi de signes y figures. Gráfico.

ARTS GRÀFIQUES. Les arts del dibuíx y modernament les arts de la tipografia, la litografia, el gravat, etc., etc. *Artes gráficas.*

PEDRA GRÀFICA. Pedra escrita o gravada. *Piedra gráfica.*

SIGNE GRÀFICH. Lletra, caràcter d' escriptura. *Signo gráfico.*

GRAFIT. *Min.* Mineral compost principalment de carbó, que 's barreja ab certa quantitat d' argila pere ferne 'ls llapiç que van dins de barretes de fusta. Grafito.

GRAFODOMIA. f. Escriptura cursiva. Grafodomia.

GRAFOLITA. f. *Entom.*

Insectes lepidòpters nocturns microlepidòpters ab les primeres ales raspades o betejudes a mena de marbre o fusta.

GRAFÓMETRE. m. Instrument matemàtic, compost d' un semicercle ab un regle dit ajudada, que dona voltes sobre un eix fixe al centre d' ell y en quins extrems hi ha dues pinules perpendiculars; té una brúxula y serveix pera amidar ànguls. Grafómetro.

Grafolita

GRAFOMETRÍA. f. Art d' amidar els ànguls ab grafòmetre. *Grafometria.*

GRAFOMÈTRICH, CA. adj. Pertanyent al grafòmetre o a la grafometria. *Grafomètrico.*

GRAGES. f. pl. *Ant. GRADES.*

GRAIR. v. a. y 'ls seus derivats. *AGRAIR.*

GRAÒ. m. *ESGRAÒ.*

GRAONET. m. dim. de graó. *Gradilla.*

GRAILLERA. *Geog.* Veinat del terme d' Onda, prov. de Castelló.

GRAIT (Fra Ferrer). *Biog.* Relligiós trinitari mort en la darrera meitat del segle XIII, als 80 anys, home pietós y excelent predicador. Fou conseller del rei Jaume y confés de l' infantia Constança. Va rescabalar més de 2,000 captius y escrigué algunes obres de religió.

Gralla

GRALLA. f. *Ornit.* Aucell molt semblant al corp, de color violat negrench, el bec y les potes roges y les ungles grans y negres. *Grajo, graja, corneja.* || *Mús.* Instrument de vent

semblant al clarinet. *Chirimía.*

GRALLA DE BECH GROCH. *Cocaro alpino.*

GRALLA DE BECH VERMELL. *Grajo de pico encarnado.*

GRALLA (Marti). *Biog.* Poeta catalá del segle XV, un dels que figuren dignament en la *Cançoner* de la biblioteca de París. La familia Gralla era de les principals de Barcelona. A Lleida, En Bernat Gralla, paer, junt ab En Manel de Meisnar, degá, y d' En García de Valterra, canonge, va posar la primera pedra de la casa de l' hospital en nòm del Concell de la ciutat a 13 d' Abril de l' any 1454. El rei Ferrán, *el Catòlich*, va cedir a perpetuitat a la familia Gralla el ofici o càrrech de mestre racional de Catalunya.

GRALLAR. v. n. El crit del corp. *Crascitar, crosctar, graznar* el cuervo.

GRALLERA. f. Lloch ont nien y viuen les gralles.

GRALLERA. *Geog.* Caseriu del terme de Torrefarrera, prov. de Lleida. || *Med.* Planta medicinal ab fulles corves y flors esfigades filiformes. || — (COVA DE LA). *Orog.* En el terme de Peguera.

Gram

GRALLES (Cova de les). *Orog.* En el terme de Cerviá.

GRAM. m. *Bot.* *AGRAM.* || Unitat de pes del sistema decimal; és igual al pes d' un volúm d' un centímetre cúbich d' aigua destilada. *Gramo.*

GRAM NEGRE. *Bot.* *CINCH EN RAMA.*

GRAMA. f. *Bot.* *GRAM.*

GRAMALLA. f. Vestidura llarga fins als peus a manera de cota que s' usava antigament. La duïen els concellers de Barcelona y de altres ciutats. *Gramalla.*

GRAMANTÓ, NA. adj. Magre.

GRAMATARI. m. Alfabet.

GRAMÁTICA. f. L' art de parlar y escriure correctament una llengua. *Gramática.*

GRAMÁTICA PARDÀ. *Fam.* Coneixement natural de governarse cada hu per sí meteix. *Gramática parda.*

GRAMATICAL. adj. Lo que pertany a la gramática. *Gramatical.*

GRAMATICALMENT. adv. m. Conforme a les regles de la gramática. *Gramaticalmente.*

GRAMÁTICH. m. Qui sab o estudia gramática. *Gramaticalmente.* || *Savi. Literato, gramático.*

GRAMATITA. f. *Min.* Varietat d' anfíbol de color blanch, disposada en forma de cristalls rombòidichs, que fregantla lleugerament produeix una llum blavenca. *Gramatita.*

GRAMATITÓS, A. adj. *Mtn.* Que conté partícules de gramatita. *Gramatitoso.*

GRAMATÓLECH, CA. m. Persona que posseeix y ensenya la gramatologia. *Gramatólogo.*

GRAMATOLOGÍA. f. Tractat o discurs sobre la gramática. *Gramatologia.*

GRAMANET. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Benavent de Tremp, prov. de Lleida. || *Poble* del terme de Monrós, prov. de Lleida.

GRAMILL. m. Aparell utilitat pèls fusters y els tallistes pera traçar a les posts una ratlla paralela al caire. Se compona d' una tauleta ab dos llistons perpendiculars fixo l' un y l' altre moveidich, ab una punta de ferro prop del acabament. *Gramil.*

GRAMINI, A. adj. *GRAMINICH.* || f. pl. Familia numerosíssima de plantes que comprén les especies més útils pera la nutrició, com son els cereals. *Gramíneas.*

GRAMINICH, CA. adj. *Bot.* Propi de les plantes que tenen per tipus l' agram. *Gramíneo.*

GRAMINICOLA. adj. Que viu en les gramínies. *Graminicola.*

GRAMINIFORME. adj. Anàlech al agram. *Graminiforme.*

GRAMINOLOGÍA. f. Part de la botànica que tracta de les plantes gramínies. *Graminología.*

GRAMINÓS. adj. *GRAMÓS.*

GRAMITA. f. *Mtn.* Varietat d' ágata o jaspí roig ab betes blanques que semblen lletres. *Gramita.*

GRAMÒMETRE. m. Instrument pera arreglar l' alçada y la inclinació de les lletres d' impremta. *Gramómetro.* || Ab el meteix fi hi ha un altre instrument pera amidar la lletra de mà. *Gramómetro.*

GRAMOMÈTRICH, CA. adj. Que pertany o's relaciona ab el gramòmetre. *Gramomètrico.*

GRAMÓS, A. adj. Lo que pertany al gram y la terra que 'l cria. *Gramoso, gramíneo.*

GRAMÓS. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de la Parroquia d' Ortó, prov. de Lleida.

GRAMS. adj. *Ant.* *TRIST, MELANCÓLICH.*

GRAMUNTILL. *Geog.* Poblet del terme de la Poble de Segur, prov. de Lleida. || Poblet del terme de Sant Pere d' Arguells, prov. de Lleida.

GRAN. adj. Lo qu' excedeix a lo comú y regular. *Grande.* || Il·lustre, magnífich. *Grande.* || *Alt, Alto, grande, crecido.* || *Magnífich, sumptuós. Grande.* || m. El més gran dels germans. *Mayor.* || m. *Ant.* *CAPACITAT, GRANDARIA.*

FERSE GRAN. fr. *CRÉIXER.*

MÉS GRAN. *Mayor.*

GRAN (Bonaventura). *Biog.* Franciscá natural de Rindoms (1620), mort a Roma, després d' haver'hi fundat el convent de Sant Miquel Arcangel. Va deixar bons recorts de sa estada a Tarrassa, ont va

GRAMÍNES: 1, espiga del blat; 2, espiguetta; 3, flor aïllada; 4, flor sense les glumes; 5, grà; 6, grà tallat pel mitg.

Segell de Gramuntell

anar cridat pera assistir als malalts d'epidemia y ont prengué l'hàbit. Va fer vida ermitana alguns anys en la ermita de Santa Agnès en la montanya de Sant Llorenç del Munt.

Bonaventura Gran

GRANA. f. *Bot.* Llevor de les plantes. Simiente, grana, semilla. || La molt petita, com: *la de naps, cascalls*, etc. **Granilla.** || La porció d'ordi, blat de moro, etc., que s' dona d' una vegada a les cavalcadures. **Grano.** || Panyo vermell. **Grana.** || Cotxinilla, el color ab que 's tenyeix dit panyo. **Cochinilla, grana.**

DONAR GRANA. fr. Donar de una vegada una porció d'ordi, etc., a les cavalcadures. *Pensar.*

GRANES DE VALENCIA. Cert teixit fet a Valencia. *Granas de Valencia.*

GRANA. f. *Ter.* Escombra.

GRANÀ. v. a. *Ter. ibicench.* Escombrar. Barrer.

GRANADA. f. Bala de ferro, etc., que tiren els granaders al enemich, **Granada.**

GRANADA REIAL. La que 's dispara ab canó u obús. *Granada real.*

GRANADA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Cardadeu, província de Barcelona || Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadés; és a la carretera d'aquesta vila a la de Igualada, té estació de F.-C. y 1,117 hab.

GRANADELLA. f. *Bot.* MORELLA ROQUERA.

GRANADELLA. *Geog.* Vila de

la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a tramontana de la serra de La Llena y té 1,896 hab.

GRANADER. m. Soldat que era més alt que 'ls fusellers y servia pera tirar ab la mà granades al enemich. **Granadero.** || *Met.* Home alt y robust. **Jayán.** || *Ant. Bot.* MAGRANER.

GRANADERA. f. La bossa ab que 'l granader portava les granades. **Granadera.** || f. *Fam.* Se diu de la dona molt alta. **Varal, perigallo, paja larga, tagarote, gambalúa, granadera.**

GRANADÍ, NA. adj. Natural de o pertanyent a Granada. **Granadino.**

GRANADINA. f. Seda empleada en la fabricació de blonda negra. **Granadina.** || Mena de teixit de seda pera vestits de senyora. **Granadina.**

GRANADOR. m. Mena de portadora o cubell ab que 's graneja la polvora y 'l lloch ont se fa aqueixa operació. **Granador.**

GRANADURA. f. Conjunt de grans de vidre, gayeta, etc., pera fer rosaris y altres coses. **Rocalla.**

GRANAIRE. m. y f. Qui ven grans. **Vendedor de grano.**

GRANALLA. f. Llimadures d' or o d' argent pera afinarlos més fàcilment. **Granalla.**

GRANALLADA. f. Conjunt de grans. **Granos.**

GRANALLONS. *Bot.* CABESSUDES.

GRANALLUT, DA. adj. Plè de grans. **Granujado, granujiento, granuloso, granujoso, granoso.**

GRANANTSA. f. *Ter.* GRANILLADA.

GRANAR. v. n. Fer gra 'ls cerels. **Granar.** || Fer llevor les plantes. **Echar semilla ó simiente.** || v. a. *Ter.* ESCOMBRAR.

GRANAROLS (Puig de). *Orog.* En el macis del Canigó.

GRANAT. m. *Miner.* Pedra fina d' un vermell fosch, que de vegades té alguns visos de color de taronja; alguns son d' un color tan fosch que han perdut la transparència. És un doble silicat d' alumina y calcs. **Granate.** || adj. **Granado.** || p. p. de granar. **Granado.** || adj. **Gran. Granado.** || Cert color d' un vermell fosch. **Granate.** || Mena de tela vermella.

GRANATXA. (Vegis Garnatxa).

GRANBESTIA. f. Animal quadrúpet de la gran-daria d' un mulat, que 's cria a l' Amèrica del Sur; té 'l cap gros ab una trompa elàstica, al capdell de la qual hi té 'l naç; les orelles semblantes a les del porchi, la qua molt curta y la pell molt dura; és negrench, té quatre ungles a les potes de devant, y tres a les del derrerà; s' amansa fàcilment. **Danta, alce, granbestia, tapia, orinac.**

GRANÇA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les rubiàcies; té les arrels llargues y rastreres, peludes, vermelles de dins y sense olor; les branques cairades, rastreres, plenes de nusos y aspres al tacte; les fulles formen com una estrella al voltant del tronch y son tan aspres que s' agafen fortament a la roba; les flors verdoses y en forma de campanetes y 'l fruit és una boleta que 's torna negra al madurar. **Rubia, granza.**

GRANÇA BORDA. f. Planta de la fam. de les rubiàcies; fa moltes cames de l' alçaria d' uns 30 centímetres; les fulles amples y aspres, la llevor rodona: té una olor suau y agradable, fortifica 'l cos, lleva les obstruccions, excita la orina y la menstruació, y posada en infusió facilita 'l part. *Aspèrula.*

GRANCANON. m. Entre estampers caràcter de lletra molt gros. **gran canon.**

GRANDA. adj. *Ant.* GRAN.

GRANDÀÇ, ÇA. adj. aum. y

GRANDAÇAS, SA. adj. aum. **Grandullón, grandón, grandote.**

GRANDARIA. f. Capacitat, extensió. **Grandeza.** || m. Tamany. **Tamaño, grandeza, magnitud, grandor.** || Major etat pera eixir del poder de tutors. **Mayoría, mayoriadad.**

GRANDESA. f. Magestat, autoritat, poder, excel·lència. **Grandeza.** || Dignitat de gran d' Espanya. **Grandeza.** || *Ant.* GRANDARIA.

GRANDET, A. adj. **Grandecito.**

GRANDILOQUÈNCIA. f. Sublimitat de llenguatge. **Grandilocuènci.**

GRANDILOQUÈNT. m. Qui parla ab estil sublim. **Grandilocuo, grandilocuente.**

GRANDIÓS, A. adj. Gran, magnífich, sumptuós. **Magnífico, grandioso.**

GRANDIOSAMENT. adv. m. D' un modo grandios.

GRANDIOSITAT. f. Grandesa suma, magnificència. **Grandiosidad.**

GRANDÍSSIM, A. adj. sup. **Grandísimo.**

GRANDOLÀ. v. r. *Ter. ibicench.* Murmurar, queixarse en veu baixa. **Refunfunar.**

GRANEA. f. *Ant.* y

GRANEIG. m. Acció de granejar.

GRANEJA. f. *Ant.* MAGNITUT, GRANDARIA, EXTENSÍO, GRANDESA.

GRANEJAR. v. a. Donar forma de grans a la fruita, marbre, etc. || *Fig.* Manejar molts diners. **Granejar.**

GRANEJAT, DA. adj. Violent, abundant, com foch granejat. Plè de grans.

Segell de La Granada

Segell de Granadella

GRANELL. m. El munt de gra que 's forma a l'era després de la batuda.

GRANELL (Geroni). *Biog.* Mestre d'obres, que va contribuir a mitxans del segle XIX al renaixement artístic de Barcelona, dirigint molts dels edificis més remarcables d'aquells temps. Va morir el 1890.

Geroni Granell

GRANELLADA. f. Multitud de grans que ixen en alguna part del cos.

GRANELLADOR. A. m. Qui granella. *Granallador.*

GRANELLAR. v. a. Reduir a granalla. *Granallar.*

GRANER. m. Dipòsit de grans. *Panera, granero, cámara, troje.* || Qui ven grans. *Granetero.*

GRANERA. f. *Ter.* ESCOMBRA.

GRANERA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és entre les rieres de Calders i Talamanca i té 296 hab.

GRANET. *Biog.* Trobador provençal molt remarcable que va viure a mitxans del segle XIII. Era nadiu d'Aix o de Marsella, y d'ell esmenten alguns crítics historiògrafs de la poesia llemosina quatre composicions en vers, endreçada la més notable al comte Cárles d'Anjou. Va morir en 1266.

GRANET. m. dim. *Granico, illo, ito.*

GRANETS FINES. Mena de teixit. *Granates finos.*

GRANGEJAR. v. n. Adquirir, guanyar.

GRANGER. A. m. y f. Qui cuida de les granges. *Granjero.* || Relerent a la granja. *Granjero.*

GRANGERIA. f. Negoci, ganancia.

GRANGUARDIA. f. *Mil.* Soldats de cavall destacats a molta distancia d'un cos d'exèrcit pera vigilar els camins y portar noves. *Granguardia.*

GRANIÇ. m. CALAMARSA.

GRANIÇADA. f. CALAMARSADA.

GRANIÇAR. v. n. Caure graniç. Fer graniçats.

GRANIÇOLAR. v. n. *Ant.* CALAMARCEJAR.

GRANIFER. A. adj. *Bot.* Que porta o té grans. *Granifero.*

GRANIFORME. adj. Que té forma de gra. *Graniforme.*

GRANIFUCH. GA. adj. Que fa fugir o desfer el graniç o pedregada. S'aplica a certa mena de canons que 's posen al camp, de culata a terra y de boca al cel, pera disparar trets contra 'l núvols carregats de calamarsa o de pedra y fer que 's disolguin o s'allunyn sense descarregar. *Granifugo.*

GRANILLADA. f. Munió de grans. *Granujado, granulación.*

GRANILLAR. v. a. y 'ls seus derivats. *Granellar.*

GRANILLÓS. A. adj. *GRANALLUT.*

GRANIÇAT. m. Beguda mitg glaçada. *Rozado.*

GRANIT. m. *Min.* Roca cristallina formada de petits trocets de quarç, feldespat y mica que 's presenta en masses considerables y té l'aspecte granallut; generalment té pichs negres y blancs demunt d'un to general de color de cendra, però també n'hi ha de vermell, vert, etc. *ULL DE SERP.* *Granito, piedra berroqueña.*

GRANITELI. NA. adj. *Min.* Epítet dels minerals que presenten una estructura granalluda per l'istil de la de la pedra d'ull de serp. *Granitelino.*

GRANITÍ. m. *Min.* Roca que té per base 'l feldespat laminari. *Granitino.*

GRANITICH. CA. adj. Propi del granit.

GRANITOIT. adj. *Miner.* De la naturalesa del granit o ull de serp. *Granitico, granitoide.*

GRANITXALLA. f. Conjunt de grans.

GRANIVOLA. f. *Ant.* CALAMARSADA.

GRANIVOR. A. adj. Que s'alimenta de grans. *Granivoro.*

GRANJA. f. Casa de camp al mitg d'una hisenda. Dipòsit de grans y cereals. *Granja.*

GRANJA. *Geog.* Caseriu del terme de Camarasa, provincia de Lleida. || — (LA). Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xátiva; és a la vora del riu Montesa y té 490 hab. || Poble del dist. mupal. de Morell, prov. de Tarragona. || — (D'ESCARPE). Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és al aiguabarraig del riu Cinca ab el Segre y té 1,303 hab. || — (DE ROCAMORA). Poble de la prov. d'Alacant, bisb. d'Oriola, part. jud. de Dolores; és al peu llevantí de la serra de Callosa, a la dreta del F.-C. de Alacant a Murcia, y té 901 hab.

GRANMERCÉS. *Expr.* Moltes gracies. *Muchas gracias.*

GRANOLLACHS (Bernat de). *Biog.* Mestre d'astrologia y medicina, probablement nat y batejat a Vich al any 1421. El *Llunari y repertori del temps de 1488 a 1550 tret per lo egregi e molt savi astrolech Mn. Bernat de Granollachs*, és la seua obra més coneguda.

GRANOLLERS. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Barcelona, format dels 31 pobles següents: Aiguafreda, Ametlla (La), Bigues, Caldes de Montbui, Canovelles, Cánoves, Cardedeu, Castelltersol, Fogós de Monclús, Garriga (La), Granollers, Llerona, Llinás, Llisá de Munt, Llisá de Vall, Martorelles, Mollet, Montseny, Montmany, Montmeló, Montornès, Palau, Parelis, Roca (La), Sant Antoni de Vilanova de Vilamajor, Sant Fost de Capentelles, Sant Feliu de Codines, Sant Pere de Vilamajor, Sant Quirse Safaja, Santa Eulària de Ronsana y Tagamanent. || Poble del dist. mupal. de Florejachs, prov. de Lleida. || Vila, cap del partit del seu nom, prov. y bisb. de Barcelona; és al mitg d'un plà, a la vora del riu Congost, té dues estacions de F.-C. y 6,804 hab. És la capital de la encontrada del Vallès. || — DE ROCA CORVA. Poble del dist. mupal. de Sant Martí de Llémana, prov. de Girona.

GRANOMELARI. adj. *Min.* Que està compost de grans o de laminetes en forma de grans. *Granomelario.*

GRANOR. f. Saó, maduresa dels grans. *Granazón.*

GRANOT. m. *Ter.* y

GRANOTA. f. Animal anfibí de 6 a 8 centímetres de llarg que 's cria a l'aigua dolça, té 'l llom vert o menys fort ab clapes negres que s'augmenten ab la etat, y tres ratlles de color de palla de cap a cap, la panxa blanca, 'l cap gros, els ulls eixits, ab la nina de color d'or; les potes del devant curtes y les del darrera quasi doble més llargues que 'l cos; passa l'hivern adormit y amagat a l'aigua; té la veu desagradable, y neda y camina a salts. *Rana.*

Segell de Granja

Segell de Granera

Segell de Granja d'Escarpe

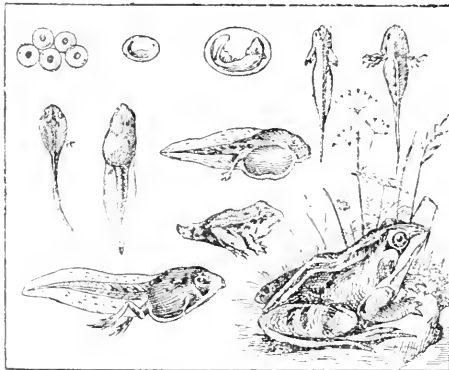
Segell de Granollers

GRANOTA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sils, prov. de Girona.

GRANOTETA. f. dim. Ranita.

GRANTMENT. adv. m. *Ant.* Molt, molt bé. **Grandemente**.

GRANUL. m. Petit gra. || *Bot.* Llevor de les plantes criptógames. Petits tubercles esfèrics servats en els calcers d' algunes flors. **Gránulos**.

GRANOTA: Transformacions que sofreix successivament

GRANULACIÓ. f. Acte y efecte de reduir a grans. **Granulaci6n**.

GRANULATORI. m. Eina ab la que 's fa la granalla. **Granulatorio**.

GRANULIFER, **A**. adj. Qu' está carregat de granets. **Granulífero**.

GRANULIFORM. adj. En forma de granets o de grans irregulars. **Granuliforme**.

GRANULL. m. Despectiu de gra.

GRANULLA. m. Granuja.

GRANULLAR. v. a. Granular.

GRANYANA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Franciach, prov. de Girona.

GRANYANELLA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera; és a la vora del riu Cervera y té 540 habitants.

GRANYENA DE CERVERA.

Geog. Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera, de quina ciutat dista una hora, y té 539 hab. || — **DE LES GARRIGUES**. Poble de la prov. bisb. y part. jud. de Lleida, de quina ciutat n' es a uns 18 kilòmetres cap a mitjorn; té 603 habitants.

Segell de Granyena

GRANGUÉ. *Ter.* Aranès. **ARANYONER**.

GRAPA. f. Garra del animal. Zarza, garra. || La mà del home. Garra. || Gafa de ferro. Grapa. || pl. Llagues a les juntures de les sufrages de les cavalcadures, que 'ls impideix el moviment. **Grapas**.

POSAR LA GRAPA SOBRE. fr. Agafar a algú. *Echar la zarpa, echarle á uno la garra*.

A QUATRE GRAPES. *Loc.* Tocant els peus y mans a terra. *A gatas, á cuatro pics*.

CAURE A LES GRAPES. fr. *Met.* Caure en poder d' algú. *Caer en las garras*.

TREURE LES GRAPES. fr. **TREURE LES UNGLES**.

GRAPADA. f. GRAPAT. || Arpada. **Garfada, garfada**.

PEGAR GRAPADA. fr. Pendre. *Echar la garra, la zarpa*.

TENIR GRAPADA. fr. Tenir força, poder.

EN DUES GRAPADES. m. adv. Breument, en un instant. *En dos paletas*.

GRAPAL. *Geog.* Veinat de L' Atmetlla en la carretera de Manresa a Berga. || — (**TORRENT DEL**). En la meteixa localitat; es un petit affluent del Llobregat.

GRAPALT. m. *Ant. Zool.* CALÁPAT.

GRAPAT. m. Lo que cab a la ma mitg closa. **Puñado**. || Porció d' alguna cosa de la que n' hi sol haver abundor. **Puñado**. || MUNIÓ.

BON GRAPAT. *Loc.* **Buen rato**.

UN GRAPAT DE DIES. *Loc.* **Muchos dias**.

A GRAPATS. m. adv. Abundantment. *Á puñados*. || **A ESTIRA CABELLS**.

ANAR A GRAPATS. fr. *Met.* Agafarse 'ls que 's barallen. *Asirse, agarrarse*.

FETA GRAPATS. fr. Fet depressa. *Hecho aprisa y corriendo*.

GRAPAUT. m. *Ant. Zool.* CALÁPAT.

GRAPEIG. m. Acte y efecte de grapejar. **Manoseo**.

GRAPEJAR. v. a. Tocar repetidament alguna cosa. **Manosear**. || Donar cops ab les mans. **Manotear**.

GRAPEJAT, **DA**. p. p. **Manoseado**.

GRAPES. f. pl. *Ter.* Eina de ferro en forma forçada de dues, tres o més puntes. **Ganchos, arpas**.

GRAPIALTESA. f. *Fam.* Diner. Ungüento de Méjico, punto de rana.

GRAPIALTESA BLANCA. f. *Farm.* Ungüent compost d' arrel de brionia, oli y cera; ja no s' usa. *Ungüento de Agripa ó de Brionia*.

GRAPIALTESA NEGRA. f. *Farm.* Ungüent compost de cera groga, oli de malvi, reïna de pí y trementina. *Ungüento de Altea*.

GRAPINYAR. v. a. Mitg glassar artificialment algún líquit de modo que fassi grumulls. **Garapinyar**.

GRAPINYAT. m. Beguda mitg glassada y formant grumulls, que 's pren com a refresch. **Garapiña**.

GRAPINYERA. f. Eina que serveix pera grapinyar. **Garapiñera**.

GRAPIMS. v. a. *Ter.* **Moyá**. Barreja de bol y de grá de blat.

GRAPISSA. m. Coral blanch que s' entremalla ab les xarxes y n' es la perdicció, puig pera tréurel s' ha d' anarlo picant y ferlo saltar a engrunes.

GRAPONA. v. a. *Ter.* **Ibicench**. Tocar ab les mans. **Manosear**.

GRAPONejar. v. a. *Fam.* **GRAPEJAR**

GRAPTOLITA. f. *Min.* Nom genèrich de les pedres que tenen naturalment algunes figures a la superfície. **Graptolita**.

GRAS, **SA**. adj. Lo que té greix. **Gordo**. || *Met.* **ABUNDANT**.

GRAS COM UN PORCH. *Met.* Se diu del home molt gras. *Estar de la bellota, atocinado*.

GRAS COM UN TOIXO. **GRAS COM UN PORCH**.

ESTÁ GRAS QUE PETA. fr. Ab que 's significa que algú és molt gras. *Está que hiende*.

ÈSSER GRAS COM UNA POST. fr. Èsser molt flach. *Estar como un naipe*.

ESTAR MASSA GRAS. fr. *Met.*

ÈSSER MASSA RICH.

QUI NO MENJA MERDA NO ESTÁ GRAS. *Ref.* *Mierda y horrua todo es gordura; mierda que no ahoga todo engorda*.

TORNARSE GRAS. fr. **ENGREIXARSE**.

QUI INFANTS TÉ MASSA, MAI MORT GRASSA. *Ref.* *Quien tiene hijos al lado, no muere ahitado*.

GRAS (Feliu). *Biog.* Poeta y escriptor de quadros de costums y de contes, que va néixer a Malemort (Provença) al any 1844, y va morir en 1901. Ab En Mistral y N' Aubanel fou dels que

Feliu Gras

més intervingueren al renaixement literari de la seua terra, arribant a ésser *Capouitié* dels felibres. Entre les seues obres, son remarcables *Li Carbounié, To-loza, Les Papisines*, etc.

— Y BALLVÉ (PERE). *Biog.* Notari de gran renom y escriptor distingit. Nat a Reus l' any 1822, mort a Falset en 1832, en quina vila era arxivier notarial desde 1859. Un dels fundadors del periòdic *La Notaria*. Va escriure, y donà conferencies als propietaris del Priorat, tractant dels notaris y de la llei hipotecaria. L' any 1841 representaven ab èxit, la seua comedia *Lo mismo es ella que todas*. Y en l' aubada del teatre català, *Isabel Besora la pastoreta, o sia la peste de Reus en 1572*, drama en tres actes, ben rebut, que va estamparse a Reus l' any 1857. És un dels poetas de *Los Trobadors nous*. Va escriure bastant de literatura y d' historia local en la premsa de Reus, (*El Pasatiempo, El Liceo, El Juglar, El Mercado, El Eco del Centro de Lectura*, etc.). Molts escrits seus eren reproduïts en els periòdics de Barcelona y de Madrid.

— Y MIRABELL (FRANCESCH). *Biog.* Advocat y polítich que va figurar en el darrer ters del sigle XIX. Era nadiu de Valencia, y pertanyent al partit republicà, va desempeñar càrrecs molt importants.

GRASALETA. f. *Ant.* Ampolleta pera coses d' olor y la capseta ont s' hi guardaven aquestes ampolletes. *Bujeta, bujetiffa.*

GRASELLA. f. *Ter.* GRAELLA.

GRASES Y ROSSELLÓ (Joseph). *Biog.* Gravador de làmines y d' encunys. Natural de Menorca. Visqué en la primera meitat del sigle XIX. Travallava igualment el marbre y el bronze que fa justa. Ilustrà les obres del cronista menorquí Joan Ramis. L' artista Grases era també molt afectat a la historia natural.

GRASOLA. f. *Ter.* CAÇOLA.

GRASOLET o GRESOLET (Ntra. Sra. del). *Geog.* Santuari del terme de Saldes, prov. de Barcelona.

GRASSA. f. Cert caràcter de lletra francesa. **Palo gordo.** || f. Greix, mantega. Tot lo que porta greig. *Engrut. Porqueria. Moho.*

GRASSAMENT. adv. m. *Ant.* ABUNDANTMENT.

GRASSÁS, SA. adj. aum. Gordinflón, gordazo, gordón.

GRASSELL, A. adj. Molt gras y petit. *Rechoncho, gordiflón, gordinflón, regordete.*

GRASSERA. f. Pot per posar grassa o greix.

GRASSESA. f. Greix, qualitat de lo qu' és gras. *Graseza, gordura, grosura.*

GRASSET. *Ornit.* Aucell insectívor del genre ANTHUS, ESPIONCILA, ESPINOLETA.

GRASSET Y HORTA (Llorenç). *Biog.* Metge honorari de la familia real espanyola. Era nadiu de Barcelona, en quina ciutat va morir en 1824. Va escriure algunes memories, disertacions y dictàmens professionals.

GRASSI (Angela). *Biog.* Escriptora distingida, de molt renom en son temps, nascuda a Barcelona, segons la majoria dels autors biogràfics, l' any 1826, mentres hi hé qui assegura que és filla d' Italia. La producció literaria d' aquesta dama, tant en prosa com en vers (novels, drames, poesies líriques), és tota castellana. Va passar la seua vida principalment entre Barcelona y Madrid.

— (CARLES). *Biog.* Musich remarcable que va néixer a Barcelona en 1818, y va morir en 1886. Va dedicarse al estudi del obòe, obtenint per oposició plaça d' aquest instrument a l' orquestra del Teatre de la Santa Creu, quan tot just comptava divuit anys. Molt jove va compondre la partitura de l' ópera *Il proscritto di Altemburgo*. Fou després musich major del regiment d' artilleria a Barcelona, y en 1865 va passar a Madrid éssent nomenat per oposició obòe de la real capella, professor del conservatori de musi-

ca, y director de la banda d' artilleria de guarnició a la cort.

GRASSILLA. f. Polvos blancs de reïna o de goma ab que 's frega 'l paper ont s' hi ha fet alguna raspadura pera que corri la tinta y no s' hi fongut. *Grassilla.*

GRASSIOLA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les escrofulariácies, que 's cria en terres humides y té les fulles estretes y llargues; put un xich y és de gust molt amargant. *Graciola, hierba del pobre.*

GRASSITOT. f. Abundancia de greix.

GRASSÓ, NA. adj. dim. de gras. *Gordito.*

GRASSONET, A. adj. *Gordito.*

GRASSOR. f. Parlant de la terra, abundor de principis nutritius. *Abundancia de principios nutritivos.*

GRAT, A. adj. Gustós, agradable. *Grato.* || *Accepte, ben rebut. Grato.* || m. *Ant.* AGRAIMENT.

DE GRAT O DE BON GRAT. m. adv. De bona voluntat. *De gratio ó de su grado.*

DONAT DE GRAT. fr. *Dado de buena voluntad.*

MAL GRAT. m. adv. *Malgrado.*

MAL NOSTRE GRAT. *Loc.* *A pesar nuestro, malgrado nuestro ó mal nuestro grado.*

NI GRAT NI GRACIES, FESTES EN DIUMENGE. *Ref.* Denota que les coses que 's donen o concedeixen per obligació no son d' agrair. *Pocas gracias; ni grado ni gracias.*

PENDRE DE GRAT. fr. Posar estimació. *Poner cariño.*

SENTIR GRAT. fr. AGRAIR.

GRATA. f. a. Eina pera netejar peces delicades de metall.

GRATACUL. m. *Ter. bot.* GAVARRERA y 'l seu fruit.

GRATADOR. m. Rascador que usen els estanyers pera treure les desigualtats de les peces. *Grator.*

GRATADURA. f. L' acció y efecte de gratar. *Araño.*

GRATADURA DE PIGOTA. *Piutas; hoyos de viruelas.*

GRATALL. m. *Ter.* Rascadura.

GRATALLOPS. *Geog.* Caseriu del dist. mupal. de Oliola, prov. de Lleida. || *Vileta* de la prov. y bisb. de Tarragona, part. jud. de Falset; és a la vora del riu Ciurana y té 716 hab.

GRATAMENT. adv. m. AGRADABLEMENT, GUSTOSAMENT.

GRATAPALLES. m. *Ornit.* BARDAROLA, SITGROCH.

GRATAPEUS. m. pl. *Bot.* PEUS DE RATA.

GRATAR. v. a. Fregar ab força la pell ab una cosa dura o rasposa; se diu comunament quan això's fá ab les ungles. *Rascar.* || Arrencar els animals ab les grapes la terra o un' altra cosa. *Escarbar.* || Descalçar o menjar l' aigua la terra per ont passa. *Derrubiar.* || Fregar, estregar. *Fregar.*

GRATAR Y MENJAR TOT ES COMENÇAR. *Ref.* Per animar a algú que comenci a fer alguna cosa que li repugna. *El comer y rascar todo es empezar; el comer y rascar no quiere sino empezar.*

EL MASSA GRATAR COU. *Ref.* Denota que les coses no 's deuen portar mai al extrem. *Tanto pica la pega en la raiz del torvisco, hasta que quebranta el pico.*

QUI GRATA ONT LI PRU NO FÁ AGRAVI A NINGÚ. *Ref.* Ab que 's denota qu' algú té motiu de queixarse. *Allá va la lengua do duele la muela.*

TANT GRATA LA LLEBRA QUE BÉ MAL JAU. *Ref.* *Muchas veces el que escarba, lo que no quiere halla.*

GRATARSE. v. r. Rascarse. || Fregarse contra un arbre, paret, etc. *Estregarse.*

GRATARSE LA BUTXACA. fr. *Rascarse la faltriquera pelo arriba.*

GRATES. f. pl. BOTXES.

Segell de Gratallops

GRATCIENT (A). m. adv. Expressament, a propòsit, ab tot coneixement. À sabiendas.

GRATELLA. f. Ant. RONYA.

GRATIFICACIÓ. f. Recompensa. Gratificación. || Sobressou. Gratificación, sobresueldo.

GRATIFICADOR, A. m. y f. Qui gratifica. Gratificador.

GRATIFICAR. v. a. Remunerar, recompensar. Gratificar, galardonar.

GRATIFICAT, DA. p. p. Gratificado.

GRATIL. m. Naut. L' extrem de la vela per ont se uneix o lliga al pal o verga corresponent y també el troç de verga ont s' hi lliga y assegura la vela. Gratil.

GRATIS. adv. m. GRATUITAMENT.

GRATISDAT. adj. y

GRATISONAT, DA. adj. Donat de gracia. Gratisonato.

GRATÍSSIMAMENT. adv. m. Agradablemente.

GRATITUT. f. Agraïment. Gratitud.

GRATS (Collada de). Orog. Montanya de 1,280 met. d' altitud al N.E. de Gombreny, prov. de Girona. És partió d' aigües entre les del riu Fresser y les del seu afluent Mardàç. || — (RIERA DE). Hidrog. Neix sota 'l puig Gorra y desaiqua a la vora del Mardàç, entre Gombreny y Sant Llorenç de Campdevánol, prov. de Girona.

GRATSIENT. mod. adv. GRATCIENT.

GRATUIT, A. adj. Donat de grat, de franch, sense cap interès. Gratuito.

GRATUITAMENT. adv. m. De grat, de franch, sense cap interès. Gratuitamente, gratis.

GRATUITAT. f. Acció gratuïta. Gratuidad.

GRATULACIÓ. f. ENHORABONA.

GRATULAR. v. a. Donar la enhorabona. Gratular. || Congratular. || v. r. Alegrarse.

GRATULATORI, A. adj. S' aplica al discurs o carta en que 's dona la enhorabona. Gratulatorio.

GRATUSSA. f. Esgr. Dues menes de tretes que 's fan per sota y per sobre de la espasa, una d' un modo y altra d' un altre. Gratusa.

GRAU. m. El número de generacions que hi há als parentius lins a cada un dels parents, comptant desde l' avi comú. Grado. || El títol o graduació qu' a les universitats se dona al que 's gradúa. Grado. || Classe, estat, grado. || Nom propi d' home. Gerardo. || Platja de desembarch. Grao. || La costa tallada que separa una planura d' un' altra. Grao. || Ant. GRAÓ. || Met. Excés o major intensitat que té alguna cosa respecte de sí meteixa en un altre estat, o respecte d' un' altra. Grado. || Gram. Qualitat en la significació de les veus, com: *positiu, comparatiu, superlatiu*. Grado. || Mat. Qualsevilla de les trescentes y seixanta parts en que 's divideix la circumferencia. Grado. || ESCALA, GRAHÓ.

EN GRAU D' APELACIÓ. Loc. for. En cada una de les diferents instancies que pot tindre un plet. En grado de apelación.

EN GRAU SUPERLATIU. m. adv. Met. fam. Excessivament. En grado superlativo, en sumo grado.

PER GRAUS, O DE GRAU EN GRAU. m. adv. Per parts, successivament. Por grados, ó de grado en grado.

GRAU (Carles). Biog. Escultor y arquitecte català deixeble de Pere Costa y autor de la font de Sant Ferrán a la plaça de Figueres. Va viure desde 1714 fins a 1798.

— (JOAN Y FRANCESCH). Biog. Artistes germans, fills de Manresa, que treballaven durant el segle XVII y eren ben distingits a Catalunya entre 'ls de son temps. És obra d' ells el panteó del monastir de Poblet y els sepulcres: del rei Alfons V, del infant Enrich y del vescomte Ramon de Cardona, començats

l' any 1659. Les sepultures reials tenien dues portes de bronze ab relleus y va ésser contractada tota l' obra per 5,500 lliures barcelonines. Era obra d' En Francesch Grau el retaule de la Concepció pera la catedral de Tarragona.

— (PERE). Biog. Nasqué a Tarragona. En 1575 estampá sa *Cosmografia* ab una taula de longituds y latituds dels pobles principals d' Indies. Autilon la esmenta en el prólech de sa Geografia y Robertson la posa en la llista d' autors que consultá per escriure la historia d' América.

GRAU. Geog. Caseriu del terme de Roda, prov. de Osca. || — (EL). Hidrog. Entrada que fá 'l mar a la costa llevantina de l' illa de Menorca, entre Capifer y Buniach. || — DE BURRIANA. Barri del terme de Burriana, prov. de Castelló. || — DE CASTELLÓ. Barri del terme mupal. de Castelló de la Plana, prov. del meteix nom. || — D' ESCALES. Orog. Cingle molt espadat que hi há a la vora de la riera de les Escales entre Talaixá y Tortellá, prov. de Girona. || — DE GANDÍA. Barri del terme de Gandía, prov. de Valencia. || — DE SAGUNT (abans Murvedre). Barri del terme de Sagunt, prov. de València. || — DE VALENCIA. Geog. Barri del terme de Valencia. || — DE VIDRÀ. Orog. Montanya esgraonada que hi há prop de Vidrà, prov. de Girona. || — (RIERA DEL). Hidrog. Afluent de la vora de la riera de Les Lloses, prov. de Girona. Neix al peu de la montanya de Santa Margarida, terme de Sant Sadurní de Noya, y desaiqua al indret nomenat P' Adarny.

GRAU. (Collada del). Orog. Prop de Prats de Lluçanés (724 m.). || — (COLLDE). En el camí de Guardiola a Sant Jaume de Fontanyá (1,530 m.).

GRAULA. Ornít. CORNEYA, CUCALA.

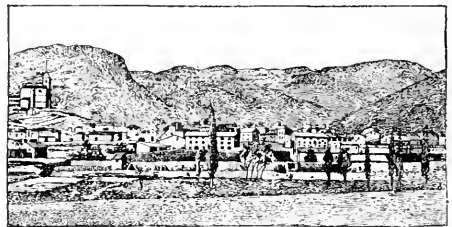
GRAUPA. f. Eina de pagés ab punxes.

GRAUPAR. v. a. Travallar ab la graupa.

GRAUPEJAR. v. a. Travallar ab la graupa.

GRAUPES. f. pl. Graupa.

GRAU Geog. Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Benabarre; és a l' aiguabarreix del riu Isábene ab el riu Éssera y té 2,850 hab.

Vista de Grau

|| — DE CANAVELLES. Casa de banys de Canavelles, cantó d' Oleta, depart. dels Pirineus Orientals.

GRAVA. f. Ter. Palets petits de riera o de mar. Casquijo, grava. || Brossa o reble que 's posa al lloch que s' ha d' enrajolar, pera que quedí plá. Alcatifa. || — (PICH DE LA). Orog. En el macís de Carlit.

GRAVADOR, A. m. y f. Qui grava. Grabador.

GRAVADURA. f. GRAVAT.

GRAVALADA. f. Palets y ronyons de riu de formes no molt grosses.

GRAVALOSA. Geog. Poblet del part. jud. de Manresa, prov. de Barcelona.

GRAVÀMEN. m. Càrrech, obligació de pagar alguna cosa. Gravámen. || Molestia. Gravámen.

GRAVAR. v. a. Oprimir, subjectar, molestar. Gravar. || v. a. Senyalar, obrir en metall, fusta o pedra, estampes, escuts, lletres, etc. Tallar, grabar, escul-

pir, **cincelar**. || *Met.* Fixar al ànim, a la memòria o al cor algun afecte o especie. Imprimir, grabar.

GRAVAT. m. Art de dibuixar ab un buri sobre una materia més o menys dura, com el boix, la pedra o'l metall. **Grabado** || Estampa que resulta de la impressió d'una planxa gravada sobre paper, pergami, tela, etc. **Grabado**. || p. p. de gravar. **Grabado**. || Senyalat de verola. **Picado de viruelas**.

GRAVAT A GRÀ D'ORDI. El que's fa ratllant la planxa de manera que les ratlles se creuin formant rombes. **Grabado al rombo**.

GRAVAT A L'AIGUAFORT. Consisteix en vernisar la superfície de la planxa de coure y dibuixar sobre 'l verniç els objectes. Posada després la planxa a la acció del àcid nítrich queden profundes o vuides les parts que s'han de dibuixar. **Grabado al agua fuerte**.

GRAVAT A L'AIGUA-TINTA. Lo que's fa en planxes de metall fent el contorn del dibuix com a l'aiguafort, y passant després una tinta especial, y mes tart un verniç, pès plans que han d'eixir marcats, operació que's repeteix tantes més vegades quan més marcada's vol que surti l'ombra, obtenint aixís un gravat qu'imita molt bé'l dibuix fet ab una aiguada de sepià o de tinta de Xina. **Grabado al agua-tinta**.

GRAVAT AL BOIX. El que's fa demunt de fusta de boix perfectament llisa seguint'hi ab el buri el dibuix que s'hi ha fet. **Grabado al boj ó en madera**.

GRAVAT AL DOLS. El fet sobre cer, coure, boix, etc., ab el sol impuls de la ma del gravador. **Grabado en dulce**.

GRAVAT AL FUM. Consisteix en cobrir de tinta negra la planxa que's vol gravar rascantla després pera fer'hi'l dibuix que's vol estampar. **Grabado al humo**.

GRAVAT A LA PEDRA. El que's fa ab puntes de diamant demunt d'una pedra de litografia. **Grabado á la piedra**.

GRAVAT AL VUIT. Procediment que consisteix en vuidar un troç de metall, de pedra o de fusta de manera que reproduxeix un relleu donat pera fer'hi ab ell medalles, monedes, segeills, etc. **Grabado en hueco ó en hondo**.

GRAVAT DE PUNTS. El que's fa dibuixant els objectes per medi de punts que's fan o be a ma ab el buri o be per medi d'unes rodetes de metall apropòsit. **Grabado de puntos**.

GRAVATIU, VA. adj. y

GRAVATORI, A. adj. **GRAVÓS**, 2.

GRAVE. adj. Pesat, lo que naturalment s'inclina al centre. **Grave**. || Gran, de molta entitat: se diu de les coses no materials, com: *negoci, malaltia*, etc. **Grave**. || *Met.* Serio. Serio, grave, severo. || Molest, enfadós. **Grave**. || *Mus.* Et so baix y retronant. **Grave**. || Magestuos, circumspecte. **Majestuoso, grave, circumspecto**. || Dit d'un autor savi y judiciós. **Grave**. || Dit dels pecats. **Mortal, grave**. || Dificil. **Grave**.

ACCENT GRAVE. Vegis **ACCENT**.

POSARSE GRAVE. fr. Afectar gravetat qui abans no'n tenia. **Ponerse grave, hacer del grave**.

GRAVEMENTE. adv. m. Ab pès y gravetat. **Gravemente**.

GRAVEROL (Francesch). *Biog.* Jurisconsult y antiqüari provençal, fundador de la Acadèmia de Nimes. Va viure desde 1636 fins a 1694, y fou autor de nombroses obres. Era corresponent de l'Acadèmia dels Ricovati de Padua, desde 1639.

GRAVESA. f. **GRAVETAT**.

GRAVETAT. f. Pesadesa, la qualitat de pesat. **Gravedad**. || Modestia, circumspecció. **Gravedad**. || Constancia, fermesa d'ànim. **Gravedad**. || Severitat, austeritat. **Gravedad**. || Importancia, grandesa, excés de coses immaterials, com: *d'un negoci*, etc. **Gravedad**. || Orgull. **Orgullo, gravedad**. || Lleie de gravetat. La que atrau els cossos cap a la terra.

GRAVÍMETRE. m. Instrument pera amidar el pès específich dels sòlits y dels líquits. **Gravímetro**.

GRAVISSIM, A. adj. sup. Molt grave. **Gravissimo**. **GRAVITACIÓ**. f. Accció y efecte de gravitar. **Gravitación**.

GRAVITACIÓ UNIVERSAL. f. *Astron.* Força dels planetes en virtut de la qual s'atreuen els uns als altres. **Gravitación universal**.

GRAVITAR. v. n. Fer pès, carregar un cos demunt d'un altre. **Gravitar, gravear**.

GRAVÓS, A. adj. Pesat. **Gravoso**. || Molest, insufrible. **Oneroso, gravoso**. || Que causa gasto.

GREAL. m. Vas. Rentamans. **CÁLCER**.

GREALA. f. *Ter.* Gibrella pera rentarse, rentamans. **Jofaina**.

GRÈBOL. m. *Bot.* GRÈVOL O BOIX GRÈVOL.

GREBOLEDA (Torrent de). *Hidrog.* Petit afluent del Gresolet a la Vall d'aquest nom.

GREBUL. *Ornit.* PERDIU DE GARRIGA.

GRECH, GA. adj. Natural y pertanyent a Grecia. **Grigo, greco**. || m. **GREGAL**. || Llengua, idioma dels grechs. **Griego**. || adj. Sulixé qu'entra a la composició d'alguns mots referents a coses de Grecia.

ESTAR EN GRECH. fr. Ésser difícil d'entendre. **Estar en arábigo ó en gringo**.

MAR DEL GRECH. *Mar Jònica*.

PARLAR EN GRECH. fr. *Met.* Parlar d'una materia qu'és fora del coneixement dels oients. **Hablar en griego**.

GRECH. *Ter.* Aranès. **ISART MASCLE**.

GRECHLLATÍ, NA. adj. Barreja de grech y llatí. **Greccelatino**. || Calificatiu de l'art que participa dels dos estils.

GRECHRROMÁ, NA. adj. Pertanyent als grechs y romans o compost d'elements propis d'un y altre poble. **Grecoromano**. || S'aplica més principalment a l'arquitectura. **Grecorromano**.

GRECISME. m. Frase o modo de parlar a imitació dels grecs, Helenismo, **grecismo**.

GREDA. f. *Min.* Terra de peraire, mena d'argila blanca y betuminosa, que serveix pera treure taques, desengrassar els panyos, etc. **Greda**. || *Met. fam.* Moneda. diners. **Mosca, monises, lana, morusa, güelfre**.

GREDAL. m. y

GREДАР. m. Terreno adundós de greda. **Gredal, buhedo, blanquizar, blanquizal, gredoso**. || adj. Se diu de la terra gredosa. **Gredal**.

GREDELLÍ. adj. Color de roca seca.

GREDOÓS, A. adj. Lo que participa de les qualitats de la greda o'n conté. **Gredoso**.

GREENLANDITA. f. *Miner.* Varietat de granat. **Greenlandita**.

GREFOQUITA. f. *Miner.* Varietat de sulfur de cadmi que's trova dins dels forats de certes roques amigdalòidiques y quina forma fonamental és un prisma exaèdre regular. **Greenoquita**.

GREENOVITA. f. *Miner.* Varietat d'esfeni en quina composició hi entra 'l protòxit de manganès. **Greenovita**.

GREGA. f. Adorno de ratlles, llistes o faixes que formen rectànguls sense tancar paraleles entre sí y units els uns ab els altres. **Greca**.

A LA GREGA. m. adv. Fora d'ordre. **Sin ó fuera de trastes**.

GREGAL. m. Vent grech entre llevant y tramontana, segons la rosa náutica usada al Mediterrani. **V. GARGAL, Greal, greco, griego, galerno, galeno**.

GREGALADA. f. Ratxada de gregal. **Racha de viento nordeste**. **V. GARGALADA**.

GREGALISAR. v. a. **NORDESTEAR**.

GREGARI, A. adj. Qui está en companyia d'altres sense distinció, com el soldat ras. **Gregario**.

GREGORI, A. m. y f. Nom propi d'home y també de dona. Gregorio ó Gregoria.

GREGORI (Sant). *Geog.* Lloch ab ajuntant de la prov. de Girona part. jud. de la meteixia, ab set agregats, que formen en tot 2,100 hab.

GREGORIÀ, NA. adj. Pertanyent a qui's diu Gregori. Gregoriano. || Cant gregorià que aixís s'anomena el cant ritual que la tradició atribueix al Sant Pare Gregori I, *el Gran*.

GREGORIANA. f. Peça de l'armadura antiga que se posava a la cama dreta, a modo de genollera, entre'l botí y la mitja y era de cer trempat. Gregoriana.

GREGORITA. f. *Min.* Varietat de ferro titanat. Gregorita.

GREGUEJAR. v. n. Afectar el parlar grech, usar veus de dit idioma. Grecizar. || Imitar el parlar grech o l'estil grech. Greguizar.

GREGUES. f. pl. *Ant.* GREVES.

GREGUESCH, CA. adj. *Ant.* GRECH. || Mena de calçons.

GREGÜETS. *Bot.* Mena de bolets del genre *Tricholoma*.

GREIX. m. Sagi, llart, grassesa dels animals. Grasa, gordura, grosura, grasura, graso, gordo. || El que 's acuelles tenen a la ouera. Enjundia. || Esperma de balena. || La immundicia que deixa la suor a la roba. Mugre, grasa, pringue. || El molt suau y delicat, com: *el de cabrit*, etc., que s'usa pera suavisar les mans, etc. Sebillo. || Lo que deixa'l vidre als forns. Natró. || m. *Ter. ibicench.* Llart de porch. Manteca de cerdo.

EMBRUTAR DE GREIX. fr. *Engrasar*.

POSAR GREIX. fr. *ENGREIXARSE*.
TREURE 'L GREIX. fr. *DESENGREIXAR*.

Segell de Greixa

GREIXA. *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Ger, prov. de Girona. || Poblet del part. jud.

de Berga, prov. de Barcelona; és al N.O. de la provincia, a la vora de la riera de Bagà || — (RIU DE). Desaigua al Bastareny més amunt de Bagà.

GREIXES. f. pl. *Ter.* CREIXENS.

GREIXIMONIA. f. *Fam.* Diners. Unto de rana, ungüento de Méjico.

GREIXOL. m. *Bot.* Grejol.

GREIXONERA. f. Eina de cuina pera arreglar el greix y coure acuelles. Graserà.

GREIXÓS, A. adj. Lo que té greix. Gordo, graso. || Untat, plè de immundicia o de greix. Grasiendo, crasiendo, mugriento, pringoso.

GREIXOTS (Cova dels). *Orog.* En el terme de Sant Julià de Serdanyola.

GREIXÚM. m. Porqueria. Mugre. || GRASSÀÇ.

GREJOL. m. *Bot.* Lliú blau. Lirio càrdeno.

GRELA. m. GREALA.

GRELL. m. *Ant.* GRILL. || El sèmen que'l gall posa al rovell del ou. Meaja, galladura, engalladura.

GRELLAR. v. n. *Ant.* GRILLAR.

GREMI. m. Reunió o cos de persones que tenen un meteix ofici, professió u ordenances. Gremio. || A les universitats el cos de doctors y catedràtics. Gremio. || Unió dels fidels ab llurs lligitims pastors y principalment ab el papa. Gremio.

GREMIAL. m. Panyo quadrat ab una creu al mitg, que's posen els bisbes demunt dels genolls pera algunes ceremonies de pontifical. Gremial. || adj. Pertanyent al gremi. Gremial. || m. Qui forma part de un gremi. Gremial.

GRENOLL. m. Cullareta, l'embrió del granot.

GRENOLLA. f. y

GRENOYA. f. *Ant.* GRANOTA.

GRENOYT. m. *Ant.* CULLERETA, CAP GROS.

GRENY. m. ESQUEY, parlant de roques.

GRENYA. f. FLOCH DE CABELLS. || Cabellera descomposta y embolicada. Greña.

A SARPA LA GRENYA. fr. A ESTIRA CABELLS.

GRENYANA. *Geog.* Caseriu del terme de Lleida.

GRES. m. *Miner.* Nom genèrich de tota roca de textura sorrenca, fluixa o compacta, un poch transparent y dura que's trova als terrenos de sediments y's diu vulgarment *pedra esmoladora*. Gres. || **ARENISCA**. || Terrica feta de pols de pedra sorrenca y d'argila plàstica siliciosa que té un llustre molt bonich. Gres.

GRÈS Y COMAS (Jaume). *Blog.* Hebraïsta catalá, mort jove a Gracia (Barcelona) l'any 1885. Havia aplicat ses facultats d'estudiós en el periodisme local; era ateneïsta, company d'En Joaquim Bartrina. La seua producció va ésser escassa, més substancial.

GRESAL. m. *Ter.* PLAT.

GRESCA. f. Tavola, confusió de crits. Zambra, gresca.

ESTAR DE GRESCA. fr. Estar a'egre o de bon humor. *Estar de broma ó de chungu.*

GRESILLO. *Ter.* Aranès. Crèixem.

GRESOL. m. Eina cònica que's fa de certa mena de terra que resisteix molt al foc y serveix pera fondre 's metalls, el vidre, etc. Crisol. || Vas de terra o altra materia, en que s'hi encén llum. Candileja. || El del llum de cuina, en que s'hi posa l'oli. Candileja. || El de sota. Cazoleta.

EN FORMA DE GRESOL. *Acandilado*.

GRESOLADA. f. La porció de metall que cap al gresol. Crisolada. || La porció de oli que cap dins de un gresol. Crisolada.

GRESOLÀÇ. m. aum. Candilón.

GRESOLET. m. dim. Candileja, candilejo, candililo, ito.

GRESOLET (Estret de). *Geog.* En el torrent del meteix nom, afluent del riu de Saldes. || — (SANTUARI DEL). Al fons d'una vall reclosa al peu del Pedraforca; pertany al terme parroquial de Gisclareny.

GRETA. f. Clivella, obertura.

GREU. adj. *Ant.* Grave. || *Ant.* FORT, VEËMENT. || GRAVÓS.

SAPIGUER GREU. fr. Tindre sentiment o pena d'alguna cosa. *Pesar, sentir, saber mal, repugnar*. || Fer llàstima, doldre. *Doler, dar lástima*.

SI 'T SAP GREU, PÓSATHI UN BREU. *Ref.* SI 'T SAP MAL, PÓSATHI SAL.

GREUÉRAS. *Ornit.* BECH DE SERRA PETIT.

GREUGE. m. *Ant.* AGRAVI. || CONTRATEMPS. || Queixa del agravi fet a les lleis o lurs que 's donava ordinariament a les corts d'Aragó. Greuge.

GREUJAR. v. a. *Ant.* AGRAVAR, GRAVAR, OPRIMIR. || Agraviar.

GREUJÓS, A. adj. PESARÓS, A.

GREUMENT. adv. m. *Ant.* FORTAMENT, VEËMENT, DISGUSTADAMENT, MALAMENT, DE MALA GANA.

GREVANÇA. f. *Ant.* PERJUDICI, DANY.

GRÈVOL. Vegis GRÈBOL.

GREVES. f. pl. *Ant.* GAMBERA.

GREVEMENT. adv. m. *Ant.* GREUMENT.

GREVIA. f. *Ant.* GRAVETAT.

Gresol (Museu de Barcelona)

GRIALA. f. *Ter.* GIBRELLA.

GRIALS. *Geog.* Caseriu del terme d' Alamós, prov. de Lleida.

GRIANCES. f. pl. *Ant.* ESPORGUERIES.

GRIBA. f. *Ter.* GARBELL.

GRIBELL. *Ter.* Aranès. GARBELL.

GRIBIA. *Ter.* Aranès. MENJADORA.

GRIDA. f. *Ant.* CRIDA.

GRIDAR. v. a. *Ant.* Cridar.

GRIDELLÍ. m. Mena de color de viola. Violáceo.

GRIETA. f. *Mot castellanissat.* Llagueta que 's fa a les potes de les cavalleries ab dolor y un poch de materia. Respigón.

GRIFA. f. *Impr.* Nom de la lletra bastardilla. Grifa.

GRIFAT. adj. S' aplica al caràcter de lletra inclinada a la esquerra, inventada per Sebastià Grif. Grifa, grifado.

GRIFE. *Geog.* Caseriu del terme de Besora, prov. de Lleida.

GRIFELL. n. Grifoll.

GRIFI. m. *Zool.* Animal fabulós de mitg en amunt àliga y de mitg en avall lleó: serveix de geroglífich als escuts d' armes. Grifo. || *Ornit.* Aucell ectíciu semblant a l' àliga. Grifo.

GRÍFOL. m. Brot, lluch. Pimpollos. || Doll, surtidor petit d' aigua a la superfície de la terra. Borbollón, borbotón.

FER O TREURE GRÍFOLS. fr. *Bot.* Echar botones.

GRIFOL (Francesch). *Biog.* Pintor valencià que va néixer en 1766. Sense més cultura que la seua afició, va començar, pintant imatges incorrectes que venia als poblets y mercats, més per propia intuïció va assimilar-se sentiments artístichs, y arribà a produir algunes obres prou acceptables.

GRIFOLAR. v. n. Brotar, treure brots les plantes. Pimpollec, entallecer, ahijar, echar pimpollos.

GRIFOLL. m. *Ant.* GRIFO, 1. || Grif de taronja.

GRIFOLLAR. v. n. Traure grifolls una llevor o planta.

GRIFONA. f. Mena de papellona.

GRIHAR. m. *Ant. Ornit.* PEDRER.

GRILL. m. *Entom.* Insecte negre, mena d' escarabat, de dos a tres centímetres de llargh y quatre ales, les

dues primeres més curtes, el cap inclinat envers terra, el cos pardo rogench llustrós y dues ungles a cada pota; ab les dues ales llargues fa un cant particular, expressant el remor rich, rich, o gry, gry, d' ont ha pres el nom. Grillo. || Parlant de magranes, taronjes, etc., cada una de les parts qu' están dividides per medi d' una membrana. Gajo. || *Naut. Ter.* Blanès. Aparell pera fer corre la barca al ésser varada. || Els de la nou. Pierna. || La cama que treuen les llavors quan fermenten. Tallo. || pl. *Ant.* GRILLONS. || Eixidura o mal dels dits.

GRILL CRAMALLERA. Aparell pera pujar obgetes. NO PUJA UN GRILL DE NOU. *Expr. fam.* Que s' usa pera despreciar alguna cosa o pera ponderar el seu poch valor. *No monta un comino.*

CANTAR ELS GRILLS. fr. *Grillar.*

FER GRILLS ELS FRUITS O LES LLEVORS. fr. GRILLARSE.

GRILLA. f. *Ter. ibicençh.* Graella. Parrilla.

GRILLA (Fer 1a). fr. *Fam.* Pendre, fer córrer. Sissar, hurtar.

GRILLADA. f. Una porció de grills reunits. Grillada.

GRILLAR. v. n. Treure grills les llevors. Guijar.

GRILLARSE. v. r. Treure grills les llevors, fruites de la terra, com: cebes, etc. Guijarse, grillarse.

GRILLAT, DA. adj. Que té grills. Grillado. || Que té rebrots. Entallecido.

GRILLERA. f. Cau de grills.

GRILLERA (Barranch de 1a). *Hidrog.* Afluent de la vora del riu Mijares, entre Ribesaltes y Vilareal, prov. de Castelló.

GRILLET. m. GRILLÓ.

GRILLETAT. adj. m. *Blas.* Epítet que 's dona a l' au de presa quan porta cascabels al peus. Grilletada.

GRILLÓ. m. Arch de ferro ab una tanca, que 's

posa al coll de la cama dels presos. Grillete, calceta. || Mena de forqueta de ferro que assegura la barra al maudador dels fideuers. Arropea, gozne y corna si es de fusta. || pl.

Dos archs de ferro units ab una barreta pera assegurar als reus. Grillos, grillones.

GRILLÓ. m. *Ter.* GRILL, 2, 3.

GRILLRAT. f. *Ter. ibicençh.* Rata de camp. Rata del camp.

GRIM. m. *Ter.* y

GRIMA. f. Horror, feresa, esgarripança. Grima. || m. *Zool.* Mena d' antílop, de banyes curtes y dretes. Grima.

CAUSAR GRIMA. fr. Causar temor o espant. *Dar, meter, poner grima.*

GRIMAÇAR. v. a. Fer gestus. Tremolar.

GRIMALDU. m. *Ter. ibicençh.* Gall molt gros. Gallo gigantesco.

GRIMONIA. f. *Bot.* Cerverola.

GRINDARESSES. Cordes del aparell de barco pera pujar l' antena.

GRINGOLÀ. v. n. *Ter. ibicençh.* Lladrar ab dolor. Lladrar dolliement.

GRINGOLAT, DA. adj. *Blas.* Se diu de les creus, sotuers y altres coses que acaven ab caps de serp. Gringolado.

GRINYOL. m. GUINYOL.

GRINYOLAR. v. a. GUINYOLAR.

GRIONS. *Geog.* Lloch del dist. municipal. de Sant Feliu de Buixalleu, prov. de Girona.

GRIP. f. *Med.* Catarro pulmonar epidemich. Grippe.

GRIPAL. adj. Afecció epidémica pulmonar.

GRIPAU. m. *Zool.* GALÁPAT.

GRIPIA. f. *Art. y of.* Instrument

compost per tres ferros y una anella, que s' emplea pera pujar a les obres o fábriques la pedra picada. La gripia s' introdueix per peces a un forat que en forma de quita de orenella se fa a la cara superior de la pedra, travantla després ab la peça del mitg y ajuntats fortament els tres ferros pot enlairarse per l'anella la pedra.

GRIPIA. f. Catarro pulmonar epidémich. Gana, fam. Menjadora.

GRIPISIS. f. *Med.* Corvatura anormal de les ungles. Griposis.

GRIPRIA. f. MENJADORA.

GRIS, A. adj. Color qu' és una barreja de blanch ab negre o blau. Gris.

Grillos (Museu de Vich)

Grill

Gripia

GRIS DE CABELLS. Mitg negre y mitg blanc. *Entre-cano*.

GRISALLA. f. Pintura imitant el baix relleu servint-se sols dels colors blanc y negre y dels tons que resulten de llur barreja. *Grisalía*.

GRISENCH, CA. adj. Tirant a gris. *Gris*.

GRISETA. f. Tela de seda o llana ab floretes o altres dibuixos molt menudets. *Griseta*.

GRISO. m. Fet sech acompanyat d'un aire fi y penetrant. *Gris*.

GRISÓ, NA. s. y adj. Natural d'un cantó suïç, collindant del Rin. *Grisón*. || adj. Propi d'aquest país. *Grisón*. || m. Roca calça forta y lleugera que 's trova als terrenos supergredosos. *Grisón*.

GRISOR. f. Color grisench. Lo que tira á gris.

GRISÚ. m. Hidrògen carbonat, gas inflamable que se desprèn d'algunes menes de carbó de pedra y explota ab el contacte d'alguna flama, produint moltes desgracies. *Grisú*.

GRITA. f. *Fort*. Espécie de torreta de fusta o altra materia ab finestretes, pera que 'ls centinelles puguin descobrir tot el camp, estant a cubert. *Garita*.

GRITELLA. *Orog*. Montanya que hi ha entre Prades y Ciurana, prov. de Tarragona, y separa les aigües de la riera de Prades de les del riu Ciurana.

GRIVA. f. *Ornit*. Aucell de passada, molt semblant al tort, pero un poquet més gros. *Zorzal*. || — *Ictiol*. XUCLA. || GRIVA PORTAIECA O CERDANA.

VINDRE D'UN BADALL DE GRIVA. fr. *Fam*. Vindre de molt poca cosa que no 's faci o no 's realisi quelcom. *Venir de un pelo*.

GRIVERET. m. *Ornit*. Aucell més petit que la griva, de pit roig; serveix de reclam pera cridar als altres aucells. *Zorzal pequeño*.

GRÓ. m. Teixit de seda molt semblant al tafetà, però de més cos. *Gro*.

GROCH, GA. adj. Color semblant al d'or. *Amarillo*, *gualdo*. || Descolorit, macilent, perdut el color natural. *Pálido*, *pacho*.

GROCH ENCÉS. Lo qu' es molt pujat. *Jalde*, *jaldo*, *jaldado*.

GROCH COM LA CERA. fr. Moltíssim groch. *Amarillo como la cera*.

TORNARSE GROCH. fr. Perdre 'l color natural. *Emarillicerse*, *palidecer*.

GRODETUR. m. Roba de seda semblanta al tafetà però més groixuda. *Grodetur*.

GROENLANDÈS, A. s. y adj. Natural y propi de Groenlandia, país situat al nord d'Amèrica. *Groenlandés*.

GROFALLUT adj. y

GROFOLLUT, DA. adj. Bast, ordinarí, mal fet. *Zoquetudo*.

GROGOR. f. Qualitat de groch. *Amarillez*. || *Ter. Med*. Fel sobreixit. *Ictericia*.

GROGÓS, A. adj. *Amarillento*.

GROGUEJAR. v. n. Tirar a groch. *Amarillear*.

GROGUENCH, CA. adj. Lo que tira a groch. *Amarillento*. || De color groch baix. *Amarillazo*.

GROGUESA. f. *Ant*. GROGOR, 1.

GROGUET, A. adj. dim. *Amarillito*.

GROGUETS. m. *Bot*. Floretes grogues que creixen als prats. *Amarillita*.

GROGURA. f. GROGOR. || *Ant*. *Ictericia*.

GROLL. m. *Verruga*.

GROLLER, A. adj. Tosch, mal fet. *Chanfión*, *zoquetudo*. || Bast, grosser, com: *panyo groller*. *Burdo*, *basto*.

GROLLERÍA. f. Mala criança. Cosa mal feta.

GROM. m. Porció petita d'una cosa, com: *grom de sal*, etc.

GROMOLL. m. *Grom*, porció d'una cosa.

GROMOLLAR. v. a. *Agromollar*.

GRONÇA. f. La caixa o tramuja ont posen les olives als molins d'oli.

GRONDOLA. f. GONDOLA.

GRONXADOR. m. *Viga*, corda o qualsevulla altra cosa que serveixi pera gronxarse. *Columpio*.

GRONXAMENT. m. Acte y efecte de gronxar o gronxarse. *Bamboleo*.

GRONXAR. v. a. Moure a una persona o cosa d'un costat al altre repetides vegades 'ab cert moviment de balanceig. *Mecer*.

GRONXARSE. v. r. Caminar movent el cos d'una part a l'altra per afectació o costum. *Columpiarse*. || Donar toms en l'aire ab el gronxador. *Columpiarse*. || *Met*. Dormir, obrar ab poch cuidad en algun negoci. Dormir, echárselo á las espaldas, andar á las bonicas.

GRONXOLAR. v. a. GRONXAR.

GRONY. m. GRUNYIT. *Enfado*, *malicia*.

GRONY. *Orog*. Punt culminant de la serra de Miralles, d'uns 900 met. d'altitud.

GROP. m. Nus dels arbres. *Nudo*. || Troç que queda al arbre quan se li trenca alguna rama. *Codillo*, *gancho*. || *Met*. Apreto, dificultat gran, en quin sentit se diu: *eixim d'aqueix grop*. *Nudo*, *reventón*. || La taca o granet que destorba 'l diàfane en els vidres, cristalls y pedres precioses. *Paño*. | Reunió de varies coses a un mateix temps. *Riolada*.

GROP D'AIGUA. GROPAD A AIGUA.

GROP DE PLUJA. *Ant*. XÁFECH.

GROP DE VENT. *Ant*. RATXADA DE VENT.

GROPA. f. Les anques o part posterior del cavall. *Grupa*, *gurupa*.

GROPADA. f. Cop impetuós de mar. *Golpe de mar*. || *Ratxada forta d'aigua*. *Nubada*, *nubarrada*. || Tropell de gent. *Bocanada de gente*.

GROPADA A VIDRÀ, PLUJA SEGURA O DEMÀ PLOURA. fr. de *Moyà*. Presagi de pluja y GROPAD A VIDRÀ PLUJA DEMÀ.

GROPERA. f. Corretja que surt de la part posterior de la sella y s'afiança a la quia de la cavalcadura. *Gruper*, *guruper*.

GROPIT. m. *Min*. Silicat hidratat que 's presenta en forma d'una massa cristallina de color de rosa, tirant a moreno. *Gropito*.

GRORVILITA. f. *Min*. Varietat de pirolusita. *Grovillita*.

GROS, SA. adj. Groixut. *Craso*, *grueso*. || *Corpulent*. *Gordo*. || *Grota*. *Grande*, *grueso*. || Home de poch a'cans o capacitat. *Gof*, *grosero*. || La part principal y més forta d'un tot, com d'un exercit, etc. *Grueso*.

EN GROS O DE GROS EN GROS. m. adv. Tot plegat o en grans quantitats. *En grueso*, *por junto*, *por mayor*. ESTAR GROSSA. fr. Estar prenyada. *Estar en cinta*, *preñada*.

ÉS UN GROS. *Loc*. Expressa 'l gran cost d'alguna cosa. *Es un dineral*. || Denota que hi há molta abundor d'alguna cosa. *Es cosa mayor*; *es una barbaridad*; *es una bendición de Dios*.

FERLA GROSSA. fr. Ferne una molt coronada. *Echarla*, *jugarla de puño*.

FERNE UNA DE GROSSA. fr. FERNE UNA COM UN COVE. *Hacer una que sea sonada*.

FERSE GROS D'ALGUNA COSA. fr. GLORIARSE, JACTARSE.

FERSE O TORNARSE GROS. fr. Posar carns. *Embarcar*, *embarnecer*, *engrosar*, *engordar*, *tomar carnes*.

TANT GROS. *Expr*. Que demostra la grandaria d'algún objecte. *Tamaño*.

Groguets

VINDRE O ANAR GROS. fr. Portar molta aigua un riu, un torrent, etc. *Ventr crecido, alto.*

GROS (Cap). *Hidrog.* Cap al N. del Port de la Selva, prov. de Girona. || Cap de la banda de ponent del port de Sòller, illa de Mallorca. || Cap de la costa de la prov. de Girona, tocant a Palanós. || Cap de la costa de la prov. de Tarragona, entre Altafulla y Torredembarra. || Cap de la costa N. de l'illa de Menorca; és devant d'Algayrent. || — (TORRENT). Torrent de l'illa d'Ibiza que desaigua a la costa ponentina de la meiteixa, tocant a Sant Antoni Abat.

GROSSA. f. El número de dotze dotzenes d'algunes coses menudes, com botons, etc. *Gruesa.*

GROSSA (Illa). *Hidrog.* Illot que hi há a la entrada del port d'Ibiza, Balears. || — (PUNTA). Punta del N.E. de l'illa d'Ibiza, Balears. || Punta de costa de la prov. de Tarragona, entre Hospitalet y l'Ametlla. || — (COVA DE PUNTA.) És demunt el mar, en el terme de Vilanova y Geltrú.

GROSSARIA. f. Groixaria d'alguna cosa. *Espesor, grueso.* || Excés de carns. *Carpulencia, crasitud, gordura.*

GROSSAÇ, ÇA. adj. aum. *Gordal.*

GROSSER, A. adj. Bast, tosch, mal fet. *Grosero.* || **GROS, 4.** || Impolítich, descortès. *Grosero.*

GROSSER (Cap). *Hidrog.* Cap de la banda S.O. de l'illa de Mallorca.

GROSSERAMENT. adv. m. Ab grosseria, sense urbanitat. *Groseramente.*

GROSSERIA. f. Descortesia. *Groseria.*

GROSSESA. f. *Ant.* GROSSARIA, GRASITUT.

GROSSÍSSIM, A. adj. sup. Lo que té molt de gruix. *Grosísimo, gruesísimo.* || Lo qu'és molt gran. *Grandísimo.*

GROSSITUT. f. BESTIESA, GROSSERIA.

GROSSOR. f. *Grossaria.*

GROSSULARI. adj. *Min.* S'aplica a una varietat de granat que rares vegades se trova pur, y en aqueixas és transparent, incolor y més comunament verdós o de color de taronja. *Grosulario.*

GROSSULARIA. f. *Min.* Varietat de granat. *Grosularia.*

GROSSULARINA. f. Mena de gelatina vegetal que s'extreu de les fruites agres. *Grosularina.*

GROSSURA. f. *Ant.* GROSSARIA.

GROTESCAMENT. adv. m. D'una manera grotesca. *Grotescamente.*

GROTA. f. Caverna. *Grua.*

GROTESCH, CA. adj. Lo qu'és ridícul y extravagant per la figura o per qualsevulla altra qualitat. *Grotesco.*

GRUA. f. *Ornit.* Aucell de passada, de coll molt llarg que vola molt alt y se sosté ab una sola pota quan és a terra. Té l'bec llarg, recte y punxagut, la nuca y l'coll peluts, el front cobert de borriçol negre, l'cos de color de cendra y les plomes més grosses de les ales, negres. *Grulla.* || Màquina pera alçar coses de molt de pes. *Grua.* || Peix semblant a dit aucell. *Grulla.* || Canyes creuades de diferents modos, ab una coberta de paper, regularment quadrada, ab una quà de retalls de paper, roba, etc., que 'ls nois fan volar arborantia en l'aire ab fil d'empalomar. *Cometa, milocha, birlocha.* || Màquina pera treure aigua dels pous. *Cigüeña, grua.* || Certa constelació meridional. *Grulla.*

GRUA MALLORQUINA. *Ornit.* Aucell d'uns 70 centímetres de llarg; té l'coll blau cendrós, les plomes de les ales les de demunt blanques y les llargues vermelles, les de la quà unes negres y altres grogues; les potes y l'bec negrenchs, y la part anterior del cap coberta de plomes molt primes y d'un negre fort, y sobre l'cap un hermós y llarg plomall de color groch. *Martinete.*

GRUÀ. v. r. *Ter. ibicench.* Ferse 'l gandul. *Mostrar gorroneria.*

GRUADA. f. Remat de grues. *Grullada.* Acció de guar.

GRUAR. v. n. S'usa regularment ab el verb *fer*, y significa ensenyar o prometre una cosa y no donarla fins que s'ha fet desitjar molt. *Hacer sudar o ganar.*

GRUER, A. adj. Epítet de les aus de presa que persegueixen a les grues. *Gruero.* || m. El qui ven grues. *Grullero.*

GRUISSAN (Estany de). *Hidrog.* Estany del Mitjà de França que comunica ab el Mediterrà, ocupant una extensió de 12 per 3 kilometres.

GRUIX. m. y

GRUIXA. f. y

GRUIXARIA. f. GROSSARIA.

GRUIXOT. m. *Ter. ibicench.* Gros. *Grueso*

GRUIXUT, DA. adj. GROS, 1, 2. || Lo qu'és molt gros o té molta grossaria. *Grueso, doble, craso.*

GRULLIR. v. n. Cantar, formar llur veu les grues. *Gruir.*

GRUM. m. Cera blanca y purificada, ab que's dona la darrera capa a les atxes, candeles, etc. *Brumo.* || **GRUMULL.** || Grom, porció petita d'una cosa.

GRUMEIX. m. *Ter.* Esqué pera pescar. *Cebo.*

GRUMEJAR. v. a. Posar esqué. *Poner cebo para pescar ó cazar.* || *Met.* Adular a algú pera treuren lo que un se proposa. *Hacer carantoñas.*

GRUMET. m. *Naut. Ter. originari del ing's.* El jove que serveix per pujar a les gavies y demés manobres. *Grumete.*

GRUMOL. m. MUSCLO, 1. || TALLARINA.

GRUMULL. m. Terrós de sucre, farinetes, etc. *Grumo, gornillo, gurullo, gurnujo.* || La part del líquit que fá presa, com: *una grumull de llet, de sanch,* etc. *Grumo.*

GRUMULLARSE. v. r. Ferse grumulls en algun líquit. *Engrumecerse.*

GRUMULLAT, DA. adj. y.

GRUMULLÓS, A. adj. Lo que té grumulls. *Grumoso.*

GRUNA. f. *Ant.* ENGRUNA.

GRUNSTEIN. m. *Min.* Silicat alumínich, roca granilosa, fusible, de color vert degut al anfibol qu'ab el feldespat forma la seua base. *Grunstein.*

GRUNSTEIN PRIMITIU. Esquist anfibòlich, en que 'l quarç y l'anfibol hi estan quasi en proporció igual. *Grunstein primitivo.*

GRUNY. m. *Grunyit.*

GRUNYIDOR, A. m. y f. Lo que gruny. *Rechinador, chillador, chirriadero, chirriador.*

GRUNYIMENT. m. L'acció de grunyir. *Gruñimiento.*

GRUNYIR. v. n. Formar el porch la seua veu. *Gruñir.* || *Met.* Rondinar. *Refunfuñar, gruñir.* || Fer un soroll fort y desagradable. *Rugir.* || Fer un soroll desagradable la llima, serra, carro, etc. *Rechinar, gruñir, chirriar.* || Dit dels ferros, frontices, baldons, etc., que van fluixos. *Cencerrear.*

GRUNYIT. m. La veu del porch. *Gruñido.* || Soroll desagradable dels baldons y frontices fluixes. *Cencerreo.* || El de la serra, llima, carros, etc. *Rechino.*

GRUP. m. Grop. *Grupo.*

GRUPA. f. *Grupa.*

GRUPERA. f. Corretja que passa per les anques del animal.

GRUPET. m. dim.

GRUPIA. f. y

GRUPIAL. m. *Naut.* GLUPIAL.

GRUPO. m. y

GRUPUS. *m. Pint.* Conjunt de figures. **Grupo.** || *m.* Reunió de diferents objectes apinyats. **Grupo.** || *Bot.* Porció de plantes d'espècies anàlogues. **Grupo.** || Conjunt de persones reunides. **Grupo.**

GRUS. *Geog.* URUS, prov. de Girona.

GRUTA. *f.* Concavitat gran entre roques y cingles. **Gruta.** || Soterrani pera posar 'hi alguna cosa a refrescar. Cueva, cava.

GRUTES. *f. pl.* Els llochs soterranis ont hi enteraven els màrtirs, y qui 'encare 's conserven a Roma. Catacumbas, grutas.

GRUYERA. *f.* Formatge que 's fá a un poble de Suïça, anomenat Gruyere y del que se 'n menja molt a Catalunya. Gruyere.

GUACAMAYO. *m.* Aucell d' Amèrica, mena de llorç; n' hi há de diferents menes y colors. Guacamayo.

GUADAGN. *m.* *Ant.* GUANY.

GUADAGNAR. *v. a.* *Ant.* GUANYAR.

GUADALEST (Castell de). *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora del riu Algar y té 499 hab.

GUADAMASSIL. *m.* Cabretilla ab figures estampades per medi d' una premsa. Guadamacil.

GUADAMASSILER. *A. m. y f.* Fabricant de Guadamassils. Guadamacilero.

GUADAMASSILERIA. *f.* Ofici de guadamassiler; botiga o fàbrica de guadamassils. Guadamacileria.

GUADARNÉS. *m.* *Ant.* Ofici honorífich de palau, equivalent al de cambrer major d' avui en dia. Guadarnés

GUADASEQUIES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albayda; és a la vora d' una riera y té 377 hab.

GUADASSUAR. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alcira; és a la vora del riu Júcar y té 2,649 hab.

GUAITA. *f.* Vigia que té a son càrrech veure 'ls moviments de les embarcacions, dels exèrcits estrangers, etc. **Vigia** || *Ant.* CENTINELLA, GUARDA. Dret del castell que anava ab els de só, bada y torratxa. Derecho de atalaya.

GUAITAR. *r. a.* Mirar, veure desde un punt determinat, obscur, etc. **MIRAR**, AGUAITAR, ATALAIAR.

GUAITARSE. *v. r.* Mirarse uns als altres. **Mirarse** un meteix al mirall. **Mirarse.**

GUAITAT. *p. p.* dels verbs *guaitar* y *guaitarse.*

GUAIX. *m.* GRILL, 4.

GUAIXAR. *v. a.* *Agr.* Grillar el blat. Matar, cuajar.

GUAL. *m.* Paratge ferm per ont se pot passar el riu a peu. **Vado**, **vadera**, **esguazo.**

PASSAR A GUAL. *fr.* Passar algun riu a peu o a cavall sense nadar. **Vadeir**, **esguazar**, **pasar á vado.**

GUAL (Joan). *Biog.* Canonge de la catedral de Malloca, filòsof; natural de Palma (sigle XVI). Comissionat del concili de Trento pera uniformar y posar en bon llatí les seues actes. L' any 1551 va publicar a Bolonia, en llatí, un treball filosòfich, — introducció d' una obra seua, — en quin sostenia, contra les corrents de la època, qu' era necessari assentar la filosofia en els principis que s' observen en la naturalesa, fugint de Plató, Aristòtil y demés filòsofs antics

— (PERE). *Biog.* Missioner que va néixer a Canet de Mar en 1813 y va professar a l' ordre franciscana en 1832. Va eixir d' Espanya en 1835, establintse a Roma, ont va ordenarse de prebere, dedicantse a les missions, endresantse a Ocapa (Perú) ont va ésser el-legit guardià del convent y predicador del arquebisbat. Va desempenyar càrrechs importants, publicant nombroses y remarcables obres. Va morir a Lima en 1890.

— Y ZANGLADA (ANTONI). *Biog.* Poeta notable. Fill de Palma de Mallorca. Canonge d' aquella seu desde 1544. Va recórrer tota l' Espanya y l' Italia, éssent secretari del duch de Medina de les Torres, virrei de Nàpols. Va viure una temporada a Roma, retornant a Mallorca pera exercir el càrrech de canceller, jutge de competències d' aquell regne, ont va morir l' any 1655. — D' entre les deu u onse obres escrites seues, son remarcables: *La Orona* (Nàpols, 1637), poema castellà, compost de cent-trenta-quatre octaves; *El Cadmo* (Castelnuovo, 1639), poema castellà, de cent octaves; *Marte en la paz*, poema heròich, de vuitanta vuit octaves (Palma, 1646), relatiu a haverse acabat les discordies de la noblesa mallorquina; *El ensayo de la muerte*, romanç de sis-cents versos, excel·lent (Palma, 1650; reimprès dues vegades).

GUALBA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. d' Arenys de Mar; té estació de F.-C. y 635 hab.

GUALBARA. *Bot.* Nom que se dona en certs indrets de La Selva a una mena de bolet del genre *Lepiota.*

GUALBES (Bernat de). *Biog.* Conseller de Barcelona en 1416 y un dels magistrats municipals més disposats sempre a la defensa dels drets de la ciutat.

— (JOAN CRISTÓFOL DE). *Biog.* Frare del ordre de predicadors, savi escriptor, orador fogós y eloqüentíssim. Era fill del Conseller barceloní (1452) Joan de Gualbes nomenat *La Gargola.* Va posar la seua influència y talent al servei de la política catalana, en favor del príncep de Viana, Propagava contra Joan II y Joana Enríquez, que és el país qui deu escullir els prínceps, tenint la facultat de destronar al rei que tiranisava, donchs no hi há jutge superior al país; opinió condemnada pèl concili de Constança. Era prior del convent de predicadors a Barcelona. Aquest defensor de la soberania nacional, segons en Balaguer, va escriure, entre altres coses, un Tractat de les turbulències o revolucions de Catalunya.

GUALDA. *f. Bot.* Planta de la fam. de les ressedàcies, de fulles llargues y flors grogues formant espiga; se 'n treu el color groch daurat que s' usa en tintoreria. **Gualda.**

GUALDA. *Geog.* Caseriu del terme de Lleida.

GUALDERA. *f.* MUNYONERA.

GUALD, DA. *adj.* De color de gualda o groguenç. **Gualdo.**

GUALDRA.

f. La part de la fleca ont està agafat el pal en que se hi encaixa y 's mou el peó. **Gualdra.**

GUALDRA-

PA. *f.* Coberta llarga de llana o de seda que adorna les anques de les cavalcadures. **Gualdrapa.** || **REBOSTER.**

GUALDRAPER. *s.* Qui fa o ven gualdrapes. **Gualdraper.**

GUALERITA. *f. Miner.* Alúmina hidratada que 's trova als Pirineus. **Gualerita.**

Segell de Gualba

GUALDRAPA: G, gualdrapa

GUALT. m. *Ant.* Gual.

GUALTA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Giróna, part. jud. de La Bisbal; és a la vora del riu Ter y té 434 hab.

Segell de Gualta

GUALTER. *Geog.* Poble del dist. mupal. de la Baronia de Rialp, prov de Lleida.

GUANACH. m. *Zool.* Animal d' Amèrica de la figura d' un camell sense gep, però més petit, el coll llarg, el cap petit y les orelles dretes com les d' una llebra; el pel és una mena de llana molt fina. *Guanaco.*

Segell de Gualter

GUANITA. f. *Miner.* Nom donat a la estruvita trovada a les capes del guano del Perú. *Guanita.*

GUANO. m. Excrements d' aucells que hi há al Perú y a algunes illes del Pacífic formant capes groixudes; s' emplea pera adobar o femar les terres. *Guano.*

GUANÓS, A. adj. Paratge del riu que té aigua somia. *Vadoso.*

GUANT. m. Abrich per les mans, que té la meteix forma d' aquestes, y 's fa de pell, estam, fil, etc. *Guante.*

GUANT DE FERRO. Peça de l' armadura antiga que cubria la ma. *Manopla, guantelete.*

AIXÍS SE TIREN ELS GUANTS AL REI. *Loc. fam.* Pera donar a entendre el mal modo ab qu' algú entrega alguna cosa a un altre. *Así se dan los guantes al rey.*

FER O PASSAR UN GUANT. fr. Recullir entre coneguts algú diner pera un fi benèfich o pietós. *Echar un guante.*

LLEVARSE 'LS GUANTS. fr. Tràurese 'ls. *Descalzarse los guantes.*

PERA TU SON ELS GUANTS, PERO 'T VENEN GRANS. *Expr. fam.* Ab que 's prevé a algú que no lograrà lo que intenta o pretén. *No te verás en ese espejo.*

POSAR A ALGÚ UN GUANT. fr. Haverlo représ de modo que li hagi fet molta impressió. *Poner a uno como un guante ó más blando que un guante.*

POSARSE 'LS GUANTS. fr. *Calzar se los guantes.*
SALVO 'L GUANT. *Loc.* S' usa pera excusarse de no haverse llevat el guant al donar la mà a algú. *Salvo el guante.*

GUANTA (Cova de). En el terme de Caldes de Montbui.

GUANTER, A. m. y f. Qui fa o ven guants. *Guantero.*

GUANTERA. f. *Bot.* DIDALERA.

GUANTERÍA. f. Botiga ont hi fan o hi venen guants. *Guantería.* || Art y ofici de guanter. *Guantería.*

GUANXOS. m. pl. Antichs habitants de les illes Canaries. *Guanches.*

GUANY. m. Utilitat que resulta del empleu del diner, etc. *Logro, lucro.* || Avantatge, com: *anar de guany.* *Llevar ventaja.*

GUANY CESSANT. *For.* La ganancia que podia produir el diner durant el temps qu'ha estat a emprèstit. *Lucro cesante.*

PENDRE A GUANY. fr. Pendre alguna cosa a interès. *Tomar á logro.*

POSAR O DONAR A GUANY. fr. Deixar alguna cosa ab usura. *Dar á logro.*

SEGONS EL GUANY FES EL DESPÈS. *Ref.* Que aconsella no gastar més de lo que permeten les facultats de cada hu. *Cual el año tal el jarro; cada uno extiende la pierna como tiene la cubierta; andar pie con bola.*

GUANYADOR, A. m. y f. Qui guanya. *Ganador.*

GUANYAPÁ. adj. *Ter. jam.* Se diu del jove alt y gros y poch amic del treball.

GUANYAR. v. a. Adquirir béns o riqueses. *Ganar.* || Pendre, conquistar alguna plaça. *Conquistar, ganar.* || Aventatjarse a un altre. *Vencer, aventajar, ganar.* || Merèixer pel seu treball. *Ganar.* || Adquirir bon nom, fama, etc. *Ganar.* || Portarse'n la palma. *Llevar lo mejor o llevarse la palma.*

GUANYAR A CÒRRER. fr. *Ganar en la carrera.*
GUANYAR LA CARA. fr. Anar ab cuida'o en posarse davant dels caps de bestiar. *Ganar la cara.*

GUANYAR PER MÀ. fr. *Met.* Anticiparse a un altre en fer o lograr alguna cosa. *Ganar por la mano.*

EL PARE GUANYA 'L RAL Y 'L FILL EL GASTA MAL. *Ref.* A padre allegador, hijo expendedor; ó buen adquiridor, buen expendedor.

NO SÉ QUAN EL GUANYO NI QUAN EL PERDO. *Loc.* Que s' aplica a certes persones que usen de paraules tan ambigües, que's poden pendre en bona y mala part. *No sé si halaga, no sé si ama.*

QUI A PRIMERIES GUANYA A DERRERIES S' ESCANYA, O QUI GUANYA PRIMER S' ESCANYA DERRER. *Ref.* Denota que regularment al joch qui al principi guanya al últim sol perdre. *Ni juego primero, ni buye blanco.*

GUANYAT, DA. p. p. *Ganado.*
TANT GUANYAT, TANT DESPÈS. *Expr.* Que s' usa pera donar a entendre'l curt producte d' algú ofici o empleu. *Comido por servido.*

GUAPAMENT. adv. m. Ab guapesa. *Bizarramente, guapamente, grandemente.*

GUAPÁÇ, ÇA. adj. aum. Molt guapo.

GUAPESA. f. *Fam.* Bellesa de la persona. *Biçarria, ànim y resolució al mitg dels perills. Guapeza.*

GUAPET, A. adj. dim. y

GUAPETET. adj. dim. *Ter.* *Guapete, guapilli.*

GUAPETÓ, NA. adj. aum. *Guapeton.*

GUAPÍSSIM, A. adj. sup. *Relindo.*

GUAPO, A. adj. Bonich, galán, bell, perfet. *Lindo, guapo, bello, excelente.* || Valent, animós. *Guapo.* || BO.

FER EL GUAPO. fr. Manifestar valentia y ànim al mitg dels perills. *Guapear.*

GUARDA. amb. Qui té al seu càrrech alguna cosa, o 'n cuida. *Guarda.* || La acció de guardar alguna cosa. *Guarda.* || Cumpliment, observança dels preceptes. *Guarda.* || Tropa que vigila o guarda algú lloch. *Guarda, guardia.* || El de la seda. *Asiz.* || Lloch ont se fa la guarda. *Guardia, cuerpo de guardia.* || *Expr.* Qu' adverteix guardarse del mal qu' amenaça. *Guarda.* || interj. De por o recel. *Guarda, guarda fuera, guarda, Pablo.* || f. pl. Ferrets del pany que no deixen tancar ni obrir ab altra clau que la própia, y també 'l vuit de la clau que hi correspon. *Guardas.* || GAUITA.

GUARDA DE CÀRCER O PRESONÍA. *Ant.* ESCARCELLER.

GUARDA DE CORPS. La tropa que guardava y acompanyava sempre la persona del rei. *Guardia de corps.*

GUARDA DE VISTA. Qui observa y guarda a algú sense perdre 'l de vista. *Guarda, guardia de vista.*

GUARDA DELS PORTALS. Els que cuiden de cobrar el dret de portes. *Portalero, guarda de consumos.*

ESTAR DE O FER GUARDA. fr. *Estar de ó hacer guardia.*

PUJAR GUARDA O DE GUARDA. fr. Entrar de guarda. *Montar la guardia, entrar de guardia.*

GUARDAAGULLES. m. L' empleat que als punts d' enllàs, de les vies dels ferrocarrils, té per encàrrech moure les agulles quan s' ha de verificar algú cambi de via. *Guardaaguja.*

GUARDAAIGUA. m. *Mar.* Llistó que's clava als costats, sobre cada porta pera que no hi entri 'l aigua que s' escorre de les posts superiors. *Guardaaguas.*

GUARDAAXELLA. m. Part del armament antic que guardava les aixelles. *Guardaaxila.*

GUARDABANDERES. m. *Mar.* El capitá encarregat de la custòdia de les banderes. *Guardabanderas.*

GUARDABARRERA. m. Empleat dels ferrocarrils que guarden les tanques.

GUARDABÁS. m. *Mar.* Peça de fusta posada de llarg a llarg de les imades de la grada pera donar als baus la deguda direcció. *Guardabaso.*

GUARDABOLINES. m. *Mar.* Corda de quatre bracs ab bigots als extrems, pèls quals passen les bolines. *Guardabolinas.*

GUADABOSCH. m. Qui guarda 'ls boscos, y més particularment els del Estat. *Guardabosque, guarda de monte.*

GUARDABRÀÇ. m. Part de l'armadura antiga que defensava 'l braç. *Guardabrazo.*

GUARDACADENA. m. Barrot pera subjectar les cadenes de la bigota. *Guardacadena.* || Mecanisme que hi ha als relloiges de bufxaca y a alguns de sobretaula pera impedir que 's trenqui la cadena quan se 'ls hi dona corda. *Guardacadena.*

GUARDACAP. m. *Nàut.* Anella de ferro o fusta, acanalada per la part de fora, a la que s'hi ajusta un cap, y serveix pera que n'hi passi un altre per dins sense gastarse, o pera enganxar un aparell. *Guardacabo.*

GUARDACARA. m. Peça de l'armadura antiga que servia pera resguardar el rostre fins a la barba. *Guardapapo.*

GUARDACARTUTXES. m. *Nàut.* La caixa de l'usta ont s'hi guarden els cartutxes. *Guardacartuchos.*

GUARDACOR. m. Peça de reforç que 's posava a tota la part esquerra de la coraçà. *Guardacorazón.*

GUARDACÒS. m. *Ant.* ARMILLA. || Baraneta de ferro, bronce o llautó que desde la plataforma de les locomotores dels ferrocarrils va fins a les parts laterals de la caixa de fums. *Guardacuerpo.*

GUARDACOSTES. m. Nau y soldats pera impedir que 's desembarqui frau. *Guardacostas.*

GUARDADAMES. m. Empleo de la casa reial, que consistia en anar a cavall al estrep del cotxe de les dames pera que ningú pogués parlar ab elles; avui dia es fer fer lloch a la sala de la reina quan hi há recepcions o funcions de gala. *Guardadamas.*

GUARDADOR. A. m. y f. Qui guarda. *Guardador.*

GUARDAENCUNYS. m. Qui cuida dels encunys y demés eines de la seca. *Guardaencunios.*

GUARDAFOCH. m. Reixeta o planxa metàlica movable que 's posa davant del fogó d'un forn de fundició, pera que 'l foch no perjudiqui al operari. *Guardafuego.* || Aparell empleat pera conservar el foch de nit. *Guardafuego.*

GUARDAFOCHS. m. pl. *Nàut.* Bastida de posts que 's penja al costat del barco, quan se dona foch als fondos, pera impedir que 'ls flams arriuin més amunt. *Guardafuegos.*

GUARDAFRENS. m. L'empleat encarregat d'apretar o alluixar els frens dels vagons dels ferrocarrils. *Guardafrenos.*

GUARDAFRET. m. Roba ampla y llarga que pera major resguart del fret se posa demunt de la demés roba. *Ropón.*

GUARDAFRONT. m. *Nàut.* Cada un dels barrots que 's posaven pera resguardar les costures dels fronts dels tauleons del costat y dels fondos. *Guardafrente.*

GUARDAFÚM. m. *Nàut.* Vela que 's posa per la cara de proa de la xemeneia del fogó quan el barco está aprofit al vent. *Guardahumo.*

GUARDAINFANT. m. *Nàut.* Taco de fusta que 's

fixa alentorn del cabrestant pera augmentar la seua circumferència. *Guardainfante.*

GUARDAJOIES. m. Qui les cuida. *Guardajoyas.* || Capsa o armari ont s'hi guarden. *Guardajoyas.*

GUARDAMA. m. La guarnició de la espasa que cobreix la mà. *Guardamonte, guardamano.* || A les armes de foch, peça semicircular de ferro o llautó pera defensa del gatillo o disparador. *Guardamonte.* *Nàut.* Corda grossa y llarga, assegurada pels seus caps a un pal, que serveix pera que la gent s'hi agarri al fer alguna maniobra. *Guardamancebo.*

GUARDAMAR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandia; és a la vora del riu Sèrpis, no lluny del mar, y té 151 hab. || Vila de la prov. d'Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Dolores; és a la vora de la desembocadura del riu Segura y té 2,840 hab.

GUARDAMATERIALS. m. Qui está encarregat de la custòdia dels materials a la seca. *Guardamateriales.*

GUARDAMETXA. f. *Nàut.* Capsa de llautó, ab foradets a la tapa, ont s'hi guarda una metxa encesa. *Guardamecha.*

GUARDAPLATINA. f. Peça que preserva les platines del contacte de la premsa d'impremta. *Guardaplatina.*

GUARDAPOLS. m. y

GUARDAPOLVO. m. Resguart de la pols. *Guardapolvo.* || pl. Els ferros dels cotxes desde 'l balanci fins al eix. *Guardapolvos.*

GUARDAR. v. a. Reservar, cuidar d'alguna cosa. *Custodiar, guardar.* || Vigilar, *Vigilar, guardar.* || Complir lo que 's té obligació. *Guardar, observar.* || Conservar, retindre, no gastar. *Guardar.* || Preservar alguna cosa del dany que li podia sobrevindre. *Guardar.* || Amagar dins d'un lloch segur. *Guardar, poner á cubierto, en seguro.* || Defensar, estar de guarnició. *Guardar.* || Guiar, conduir bestiar. *Guardar.* || *Ant.* MIRAR, ATENDRE. || Mirar, estar una cosa situada al enfront d'altra. *Mirar.*

GUARDAR LA ROBA. fr. *Met.* Evitar tot dany. *Guardar la roba.*

GUARDAR CÒM A RELIQUIES O CÒM UNA RELIQUIA. *Ref.* Tindre molt reservada alguna cosa. *Guardar como oro en paño; como pera en tabaque.*

GUARDAR A HU LA CARA. *Loc. ant.* Ocultar el rostre á alguno; recatarse de algúen.

GUARDAR LES ESPATLLES. fr. *Met. y fam.* *Guardar las espaldas.*

NO GUARDAR FONT NI PALAU. fr. *Ant.* No reparar en nada, no temer nada, no pararse en obstáculos. || NO TINDRE ATURADOR.

¡DEU NOS GUART! O ¡DEU NOS EN GUART! fr. Ab que s'implora l'auxili de Deu perque 'ns preservi de algún mal. ¡Dios nos libre!

GUARDATE 'HO. *Expr.* Denota que no s'admet lo que un altre ofereix. *Arrebózate, arrópate con ello.*

GUARDARROBA. m. Lloch destinat pera guardar hi la roba. *Guardarropa.* || Qui cuida d'ella. *Guardarropa.*

GUARDARRODES. m. Pedra picada, de forma cònica oblicua, que 's clava de cap arimada als costats de les portes y de les cantonades dels carrers pera resguardar-les dels cops de les rodes dels carros; també se 'n posen a les carreteres. *Guardacantón, guardarruedas.* || *Nàut.* Llistó de fusta que se clava a cada costat de la corredora d'un canó u obús, o bé contra 'ls cantons d'ella. *Guardarruedas.*

GUARDARRONYONS. m. *Ant.* Gran peça del antic armament, composta de varies fulletes de metall que 's clavava al voltant de l'espallera y servia pera preservar els ionyons y tota la regió lumbar. *Guardarrenes.*

GUARDARSE. v. r. Apartarse dels perills. Rece-larse, guardarse, precaverse. || Tindre compte de no fer cosa que no acomodi. Guardarse. || Dit de les fruites, etc. **Conservarse.** || Evitar caure en mans de la justícia quan s'ha comés algun mal fet.

GUARDASEGELLS. m. *Ant.* Subjecte encarregat dels segells de l'Estat. Guardasellos.

GUARDASIVENES. *Geog.* Caseriu del terme de Guisona, prov. de Lleida.

GUARDASOL. m. Parasol.

GUARDAT, DA. p. p. Guardado, conservado.

GUARDATERMES. m. El subjecte encarregat de vigilar els camps y procurar que ningú entri a les vinyes o als horts sense permís de l'amo. Guardavinyas, guarda rural.

GUARDATIMÓ. m. *Naut.* Porta que hi há a la popa per posar 'hi 'l canó de mira. Guardatimón. || El canó de mira. Guardatimón.

GUARDAVELA. m. *Naut.* Cap ab que 's lliga una vela ab la seua verga pera que no fassi bosses. Guardavela.

GUARDES. f. pl. *Ter.* TRITS.

GUARDÍ. m. *Naut.* Corda ab que 's subjecta y governa la canya del timó. Guardín. || Cordeta ab que se trinquen les portes. Guardín.

GUARDIA. f. GUARDIA.

GUARDIA (Joseph Miquel). *Biog.* Metge y escriptor eruditíssim y pulcre. Partidari de la República y de la llibertat de Catalunya. Nat l'any 1830 a la vila d' Alayor (Menorca) y mort a Rheims (França), sa segona patria. Estudiava a Montpeller del 1843 al 1848. Escrivia ab molt de seny articles de crítica, filosofia, historia y literatura en les revistes més series de França. Va publicar distintes obres en francès, en llatí y en catalá, totes ben interessants. Prenia part en el moviment literari catalá desde la revista *L'Avenç* (Barcelona, 1890, 91 y 92), ab motiu d' haver publicat En Guardia *Lo Somni* de En Bernat Metge, seguit de la traducció francesa (Burdeus, 1889), segons el text del còdex de París.

Segell de Guardia

Rialp, prov. de Lleida. || Poblet del terme de Tornabous, prov. de Lleida. || — **DE SÈU D'URGELL (LA).** Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Sèu d'Urgell; és a la vora del riu Segre y té 517 hab. || — **DE TREMP.** Vila de la provincia de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora del riu Noguera Pallaresa y té 573 hab. || — **DEL PRAT.** Poble del dist. mupal. de Montblanch, prov. de Tarragona. || — **(LA).** Caseriu del terme de Terrades, provincia de Girona. || — **PILOSA.** Poblet del dist. mupal. de Pujalt, prov. de Barcelona. || — **(SANT PAU DE LA).** Poblet del part. jud. d' Igualada, prov. de Barcelona. || — **(SANTUA-RI DE LA).** Està situat en el cim més alt de la serra de son nom, a una hora y mitja de Puigreig.

Segell de La Guardia de Cervera

de Girona. || — **PILOSA.** Poblet del dist. mupal. de Pujalt, prov. de Barcelona. || — **(SANT PAU DE LA).** Poblet del part. jud. d' Igualada, prov. de Barcelona. || — **(SANTUA-RI DE LA).** Està situat en el cim més alt de la serra de son nom, a una hora y mitja de Puigreig.

GUARDIÀ. m. Qui guarda. Guardián. || El de les vinyes. Viñadero. || El superior de cada convent franciscá. Guardián. || *Naut.* Qui cuida de les armes y de la bodega. Guardián. || *Ant. naut.* Oficial de mar que s' elegia entre 'ls mariners més experimentats y a quin càrrech estava la custodia de la xarxa, veles y demés orniments del barco, la seua netetat y rengoneixement y direcció de certes feines econòmiques de á bordo. Guardián.

Segell de Sant Pau de La Guardia

SI 'L GUARDIÀ JAGA A CARTES ¿QUÉ FARÀN ELS ALTRES FRARES? *Ref.* Denota que 'ls superiors deuen donar bon exemple als súbdits. *Quando el guardián juega á los naipes ¿qué harán los demás frailes?*

GUARDIANIA. f. Dignitat de guardià y 'l temps que dura. Guardiania. || Territori que tenia senyalat cada convent de frares franciscans pera captar'hi. Guardiania.

GUARDÍN. m. *Naut.* Corda ab que 's pengen les portes de l'artilleria. Guardín. || pl. *Naut.* Un cap de cánem pera subjectar la canya del timó y al mateix temps pera ferlo móure; alguns timons de roda els tenen de cadena. Guardín.

GUARDIOLA. f. Vas de terrissa que no té més obertura que un tall a la banda de dalt per ont s'hi fiquen les monedes. Alcancia, hucha, hurtadineros, ladronera, olla ciega.

GUARDIOLA DE FUSTA. Caixeta que 's posa a les parets de les iglesies y d' altres edificis públichs pera rebre'hi caritats. Cepillo.

GUARDIOLA (Joan Benet). *Biog.* Relligiós benedictí y escriptor barceloní; nat a mitxans del sigle XVI; mort a Ripoll l' any 1616. Almoiner y governador eclesiástich del monastir de Sant Esteve, a Banyoles (1584 a 1595). Després va ésser abat del monastir de Sant Salvador de Breda y derrerament de Santa Maria de Ripoll (1615 a 1616), ont va fundar la Confraria de la Concepció—quina festa celebrava aquella vila desde 'l sigle XII—que va establir una *Enfermeria* memorable. L' abat Guardiola era molt amic del cronista Pujades. Va compondre un tractat d' heràldica, estampat a Madrid (1691), y la *Historia del monasterio de San Eneito de Sahagún*. Invitat pèl bisbe de Girona, En Jaume Caçador, va assistir al concili provincial de Tarragona l' any 1585 pera tractar de seguir ajudant al rei en l' armada contra 'ls turchs.

GUARDIOLA. *Geog.* Poblet del terme de Basella, prov. de Lleida. || Poblet del terme de Vilanova de l' Aguda, prov. de Lleida. || — **(SANT SALVADOR DE).** Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és al peu de la montanya de Montserrat y té 638 hab. || — **DE BERGA.** Poble del dist. mupal. de Serdanyola, part. jud. de Berga, prov. de Barcelona; és a la vora del Llobregat.

GUARDIOLADA. *Geog.* Poble del dist. mupal. de Montoliu de Cervera, prov. de Lleida.

GUARDIOLANS (Sta. Madalena de). Capella a mitja hora de Berga anant dret a Borredá.

GUARDÓ. m. *Ant.* GALLARDÓ.

GUARDONAR. v. a. *Ant.* GALLARDONAR.

GUARENÇIA. f. *Ant.* y

GUARENTIA. f. *Ant.* FIANÇA.

GUARENTIGI. adj. *For.* S' aplica al contracte o escriptura ab que 's dona poder a les justícies pera que 'l fassin cumplir. Guarentigio.

GUARET. m. Goret.

GUARET. m. *Terme valencià d' agricultura.* Capa de terra esterrosada que se posa a les plantes o bé se manté a flor de terra pera mantindre la saó de les capes de sota.

Segell de La Guardia d' Urgell

Segell de La Guardia del Prat

GUARETAR. v. a. Deixar reposar la terra que ha sigut sembrada.

GUARICH. fr. *Ter.* Are fa mol poch.

GUARIDA. f. Guarita.

GUARIDOR, A. s. Qui guarreix. **Curador.**

GUARIMENT. m. CURA. || Acció de guarir o de guarirse.

GUARIR. v. a. p. u. **CURAR.** || v. n. p. u. **GURARSE.**

GUARISME. m. *Arit.* Número o números posats per ordre pera senyalar determinada quantitat. **Guarismo.**

GUARISÓ. *Ant.* y

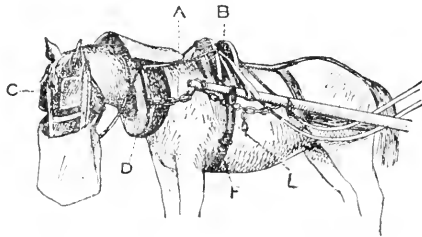
GUARISON. *Ant.* CURACIÓ.

GUARIT, DA. p. p. **CURAT.**

GUARITA. f. *Ant.* Amparo o refugi pera lliurarse d' algú mal o perill. **Guarda.** || **GARITA.**

GUARNICIÓ. f. Adono que 's posa als vestits, robes y coses semblantes pera feries més riques y vistoses. **Guarnición.** || Defensa que 's posa a l' espasa y armes semblantes pera guarda de la mà. **Guarnición.** || March dels quadres, miralls, portes, etc. **Marco.** || Tropa que guarreix una plaça o fortificació. **Presidio,** **guarnición.**

GUARNIMENT. m. Lo que guarreix alguna cosa y serveix pera adornarla. **Guarnición.** || pl. **Arreus** y

GUARNIMENT: A, argolla; B, balet; C, capsio (tot lo del cap); D, collar; E, sobre; F, barriguera.

tot el correatge que 's posa pera junyir les cavalca-dures. **Aparejos,** y **jaez,** el dels cavalls.

GUARNIR. v. a. Adornar les robes ab guarnicions. **Guarnecer** || *Met.* Armar, fer creure mentides. **Embair,** **embaucar.** || Encastar alguna cosa ab or, plata o altres metalls. **Guarnecer.** || Posar canyes pera sostindre les plantes. || *Ant. náut.* Armar als mariners. **Armar para el combate** a la gente de á bordo.

GUARNIT, DA. p. p. **Guarnecido.**

GUARRO, A. adj. **Porch,** **bacó.** **Verro.** La persona molt bruta.

GUART. *Ter.* **Aranés.** **HORT.**

GUART. *Expr.* **Guarda.** || **Urbanitat,** cura, respecte.

GUARTSI. *Expr.* **Comminatoria** a l' últim dels decrets, que equival a *qui a guardar sia.* A **quienes toque.**

GUÁS. *Ter.* **Aranés.** **PINYOL.**

GUASARDA. f. *Ant.* **RECOMPENSA.**

GUASARDAR. v. a. *Ant.* y

GUASARDONAR. v. a. *Ant.* **RECOMPENSAR.**

GUASP (Antoni). *Biog.* Impresor y gravador mallorquí del sigle XVIII, natural y veí de Palma. En 1767 va publicar la vida del B. Simon de Roxas ab una estampa gravada per ell mateix; com les solfes del *Manuale Seraphicum,* que imprimí en 1768. Existeixen bastantes imatges gravades pèl burí seu, y son alabades un Sant Joaquím y un Sant Josep.

— **PRO** (MENCIO). *Biog.* Gravador mallorquí, director de l' antiga impremta de sa familia en la ciutat de Palma. Llul per ses obres desde la meitat del

sigle XVIII fins a ses derrerries, en que va morir. Cur-sá la carrera eclesiástica, y per afició a l' art va dedicarse al gravat. Travallá algunes estampes en coure, essent la millor una del 1765, representant el cor de Jesús voltat dels martiris de la passió. Gravá moltíssim en boix, essent estimades unes làmines del 1760 (*La sanch de Crist y la Concepció*), per la finor y bon dibuix. Aquest artista era impressor y capellá.

GUASPA. f. *Ter.* **VIROLLA.**

GUASSA. f. **Brona.** **Burla.**

GUAST, A. p. p. *Ant.* **MALMÈS,** **ESPATLLAT.**

GUASTAMENT. m. Acte y efecte de consumir o de consumir-se. **Consumción,** **gastamiento.**

GUASTAR. v. a. *Ant.* **CONSUMIR,** **MALMETRE.** || **GASTAR.**

GUASTAT, DA. p. p. *Ant.* **MALMÈS,** **ESPATLLAT.**

GUATEMALTÈS, A. s. y adj. El natural y pertanyent a Guatemala, anomenat ara **Centre-América.** **Guatemalteco.**

GUATLA. f. *Ter.* **GUATLLA,** 1, 2.

GUÁTLARA. f. *Ter.* **ibicench.** **Guatlla.** **Codorniz.**

GUATLLA. f. *Ornit.* Aucell de passada semblant a la perdiu, però més petit, de color pardo ab pichs obscurs. **Codorniz.** || *Fam.* **Mentida,** **Pajarota,** **gazapa,** **pajarotada.**

GUATLLA MARESA. *Ornit.* Aucell major que la guatlla, de la que sols se distingeix en que les guia quan estan de passada. **Rey de codornices,** **rascón,** **gutón.**

AIXÓ ES **GUATLLA.** *Loc. fam.* Ab que 's denota que no 's creu lo que 's conta. *Esa es grilla.*

GUATXA. f. Mena de pintura a l' aiguada feta ab colors pastosos desfets ab aigua engomada a la que s' hi alegeix una mica de mel. **Guacha.**

GUAU. m. *Ant.* **GUAL.**

¡**GUAY!** m. *Ter.* ¡**AY!** || *Ant.* **Gemech.** **Guaya.** || **Pesar,** **pena.** **Cuita,** **pesadumbre.**

GUAYABA. f. Fruit del guayabo. **Guayaba.**

GUAYABAL. m. El camp plantat de guayabos. **Guayabal.**

GUAYABO. m. *Bot.* Arbre d' Indíes, de fulles ratllades y xates, flor a semblança de la rosa; 'l fruit del tamany d' una pera mitjana, blanch, dòls; la molta granulosa: n' hi ha de varies menes. **Guayabo.**

GUAYACINA. f. Substancia reñosa que raja espontàniament o per incisions del tronch del guayach oficial. **Guayacina.**

GUAYACH. m. *Bot.* Arbre medicinal de les Antilles, de fusta reñosa, aromàtica, un poch amarga y agre. **Guayacán,** **guayaco.**

GUAYAQUIL. adj. Lo qu' és de la provincia de Guayaquil a Perú. **Guayaquii.**

GUAYAQUILITA. f. *Min.* Oxicarbur d' hidrògen, poch soluble a l' aigua y soluble al alcohol. **Guayaquilita.**

GUAYAQUINA. f. La substancia que s' extréu del tronch del guayach. **Guayaquina.**

GUAYRA. f. *Mar.* Vela triangular.

GUAYMENTAR. v. n. *Ant.* **Gemegar.** **Guayar.**

GUBIA. f. Enformador de mitja canya. **Gubia.** || Agulla ab que s' examinen els fogons dels canons de artilleria. **Gubia.**

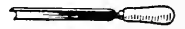
GUBIADA. f. Cop de gubia.

Gubiada. || Munió de algunes coses. **Nubada.**

GUBIADURA. f. *Naut.* Canal feta ab la gubia. **Gubiada.**

GUDEIÀ. v. *Ter.* **Moyá.** Parir la truja. **Gorrinar.** || **GODALLAR.**

GÜEQUERA. *Ter.* **Aranés.** **OUERA.**

Gubia

GÜEL. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena y té 178 hab.

GÜELDRÉS. A. adj. Pertanyent al ducat de Güeldres y qui es natural d'aquesta província d'Holanda. *Güeldrés.*

GÜELFOS. m. pl. Partidaris del Papa a Italia, per oposició als *gibelins*, partidaris dels emperadors de Alemanya. *Güelfos.*

ORDRE DELS GÜELFOS. Ordre de cavalleria instituída l'any 1315 al regne d'Hannóver pel príncep regent d'Inglaterra. *Orden de los güelfos.*

GÜELL (Hortenci). *Biog.* Jove pintor y escriptor de gran talent, fill d'En Joseph Güell y Mercader. Nasqué a Reus l'any 1878 y morí tragicament a les platges de Salou en 1899. Se publicà d'ell un'obra pòstuma titulada *Florescència.*

— Y FERRER (JOAN). *Biog.* Industrial poderós y notable escriptor proteccionista. Nat a Torredembarra l'any 1800, mort a Barcelona en 1872. Va anar a l'Amèrica als deu anys y, després de un segon viatge, retornava a Barcelona l'any 1835 posseint un fort cabal. Abans havia visitat, estudiant sos organismes econòmichs, els Estats Units, Inglaterra, França, Bèlgica, Suïça y la Italia. Va fundar y dirigir a Sans el famós *Vapor Vell*, produint robes en competència ab la fabricació forastera. Una part de son cabal va ocupar-lo (1860) en el conreu de l'art del pagès en les comarques lleidatanes. Desde l'any 1852 començà ses campanyes escrites en favor del proteccionisme. L'any 1863 era senador del regne, defensant ses opinions econòmichs, ab molt de talent y per demunt de la disciplina del partit. Un monument a Barcelona, perpetua sa memoria.

— Y MERCADER (JOSEPH). *Biog.* Periodista nadiu de Reus, que va figurar molt a les darrerries del sigle XIX. Vivia a Madrid y era corresponsal de periòdichs catalans, entre altres *La Renaixensa*, fent bones campanyes en favor dels interessos de la nostra terra. Era home de sentit pràctich y de no escassa illustració, y afiliat als partits d'idees avançades. Va morir a Reus l'any 1905.

GÜELL. *Ter.* Aranès. ULL.

GÜELL. m. *Ter.* Font molt abundosa, neixement d'un riu. *Manantial, fuente de algún río.*

GÜELL. *Geog.* Caseriu del districte municipal de Aiguaviva, prov. de Girona. || Riuet de la província de Girona.

GÜELLA. *Ter.* Aranès. OVELLA.

GUENYO. A. adj. *Ter.* Qui sembla que mira a un lloch y 'n mira un altre. *Bizco, bisojo.*

GUERÀU. *Ant.* Nom propi d'home. GRAU.

GUERAU (Franci). *Biog.* Poeta del sigle XV que té hermoses composicions en el *Cançonier* de la biblioteca de Paris.

— DE MONTEMAYOR (GASPAR). *Biog.* Orador notable y poeta. Natural de Ontenient; mort l'any 1600. Catedràtich de la Universitat de Valencia, desde ont va passar a ensenyar retòrica a la d'Alcalá, a causa d'haverse format, en la primera, un partit d'ell y un altre favorable al vell Llorenç Palmireno, que sovint discutien en pro o en contra del un o del altre. És autor d'excelsits treballs, ja caducats; entre ells: *De arte oratoria; De causis corruptæ eloquentiæ*, etc.

GUÉRBOL. m. *Ter. bot.* GRÉVOL.

GUERIMENT. m. *Ant.* CURA.

GUERRA. f. Desavinença y rompiment de pau entre dues o més nacions. *Guerra.* || Art y professió militar. *Guerra.* || DESAFIO. || *Met.* Dissensió entre domèstichs. *Guerra.* || Oposició y contrarietats, com entre fret y calor. *Guerra.* || Pugna, dissidència entre dues o més persones. *Guerra.* || Tota lluita o combat en sentit moral. *Guerra.* || Ministeri de la Guerra. *Guerra.* || PERSECUCIÓ. || f. Nom d'una mena de joch

de billar al que poden jugar 'hi moltes persones a l'hora. *Guerra.*

GUERRA CAMPAL. Guerra a camp descobert. *Guerra campal.*

GUERRA, CACERA Y AMORS, PER CADA PLAER MIL DOLORS O PER UN PLAER CENT MIL DOLORS. *Ref.* Denota l'afany y treball que hi ha en aqueixa mena de ocupació o diversions. *Guerra, caza y amores, por cada placer mil dolores.*

GUERRA CIVIL O INTESTINA. La que tenen entre sí els habitants d'un meteix poble, república o regne. *Guerra civil.*

GUERRA D'ENTENIMENT. Oposició d'opinions. *Guerra de entendimiento.*

GUERRA ENCESA. La enemistat molt viva entre dos o més que procuren perjudicar tot lo que poden. *Guerra abierta, declarada, à muerte.*

GUERRA GALANA. La poch empenyada. *Guerra galana.* || *Naut.* La que 's fa ab el canó sense arivar al abordatge. *Guerra galana.*

GUERRA GUERREJADA. *Ant.* GUERRA VIVA.

GUERRA OBERTA. Enemistat declarada. *Guerra abierta.*

GUERRA PALESA. *Loc. ant.* Guerra oberta, declarada, franca. *Guerra abierta.*

GUERRA VIVA. Sagnanta, sense intermissió. *Guerra viva.*

ARMAR DE GUERRA. fr. *Naut.* Posar els barcos mercants en disposició de combatre. *Armar en guerra.*

CADA TERRA FÀ SA GUERRA. *Ref.* En cada terra su uso y en cada casa su costumbre.

DECLARAR GUERRA. fr. *Met.* Combatre ab raons alguna doctrina, costums, etc. *Declarar guerra.*

EN BONA GUERRA. m. adv. *Met.* Per medis lícits y honrats. *En buena guerra.*

FER GUERRA. fr. Guerrear. *Hacer guerra ó la guerra.* || *Met.* Oposarse a un altre ab eficàcia pera impedirli algun intent; anar contra d'algú. *Hacer guerra.* || Molestar interiorment alguna passió, especie, etc. *Hacer guerra.*

PENDRE'S EN GUERRA. *Loc. ant.* Armar guerra, buscar, moure guerra. *Armar guerra.*

QUI NO VA A LA GUERRA NO MOR EN ELLA. *Ref.* Denota que qui s'aparta dels perills evita llurs resultats. *Quien no va à la guerra, no muere en ella.*

QUI NO VOL VEURE LLÀSTIMES, NO VAGI A LA GUERRA. *Ref.* QUI NO VOL POLS, QUE NO VAGI A L'ERA.

GUERRA Y GUIFRE (Amador). *Biog.* Distingit advocat que va ferse remarcar en la segona meitat del sigle XIX per la munió de treballs de jurisprudència a quin estudi va consagrar el seu talent. Era nadiu de Garriguella (prov. de Girona), ont va néixer al any 1835, y a l'Universitat de Barcelona va cursar el dret civil y canònich, essent tot just acabada la seua carrera, nomenat catedràtich auxiliar, dessempeyant diferents assignatures. Home actiu y laboriós y de clar criteri, va ésser un dels elements progressius de la vida corporativa a la capital de Catalunya, figurant en Academies y institucions diverses, distingintse marcadament al Col·legi d'Advocats y a l'Academia de Llegislació. En 1880 va publicar una obra en dos volums titulada *Legislaçión y jurisprudència*, com al ensemps va col·laborar a moltes revistes professionals. Va morir a Puigcerdá en 1885.

— (LLURAT). *Biog.* Mestre d'instrucció superior y un dels pedagòchs que més s'afanyaren pera els avenços de l'ensenyança a mitjans del sigle XIX. Germà del juriconsult dels meteixs cognòms, havia nascut com ell a Garriguella, y va consagrar la seua curta existencia (1831-1870) als treballs didàctichs y a dirigir escoles ben acreditades a Sallent, Sarrià, Píera y Gràcia, trayent deixebles distingits. La seua labor literaria va ésser prou abundosa, y aixís en punt als llibres d'ensenyança com al periodisme professional va deixar un renom merescut. Va fundar,

dirigint-la durant cinch anys, la revista professional *La Pedagogia*, sostenint els principis de sanitoses reformes en la tècnica y en la didàctica.

GUERREJADOR, A. m. y f. Qui guerreja. **Guerrador**, **guerrero**.

GUERREJANT, m. Ocupat a la guerra. **Guerrero**.

GUERREJAR, v. n. Lluitar, fer la guerra, ésser'hi. **Guerrrear**.

GUERRER, A. adj. Inclinat a la guerra. **Guerrero**.

GUERRERAMENT, adv. m. D' una manera guerrera. **Guerrerament**.

GUERRERO (Joseph Antoni). *Biog.* Polítich de idees avançades, que va figurar molt en sa ciutat nadiua, Valencia, a les derrerries del sigle XIX. Va ésser alcalde de aquella capital y diputat a Corts. Va morir en 1891, complets ja els vuitanta tres anys d'etat.

GUERRILLA, f. Partida de tropa lleugera que fa les descubertes y comença les primeres escaramuces. **Guerrilla**. || **Quadrilla** de paisans revolucionaris. **Guerrilla**.

GUERRILLER, m. Individu, especialment paisà, que forma part d' una guerrilla. **Guerrillero**, **guerrillador**. || Qui dirigeix una guerrilla. **Guerrillero**. || Patriota molt valent que capitaneja guerrilles en les guerres civils o en cas d' invasió estrangera. **Guerrillero**.

GUERXADA, f. Acció que 's fa aclucant un ull. **Guiño**.

GUERXAR, v. a. Tòrcer, encorvar. **Alabejar**, **combar**.

GUERXARSE, v. r. Tòrcerse, encorvarse, doblegar la fusta. **Alabearse**, **combarse**, **bornearse**.

GUERXÈ, adj. S' usa ab els verbs *fer* y *mirar*. **Torcido**.

A LA GUERXÈ, m. adv. Tort. *Al desgaire*.

GUERXESA, f. Encorvament, vici de la fusta. **Alabeo**, **comba**. || Malaltia de la vista per mala disposició dels muscles, lo que fa mirar malament. **Estrabismo**.

FER NET DE GUERXESA, Y **TREURE DE GUERXESA**, fr. Treure 'l vici a la fusta guexa. *Desalabejar*, *acoçar*.

GUERXO, A. adj. La persona que torç la vista. **Bisajo**, **bizco**. || **BORN**, **TORT**. || Dit de la fusta torta o encorvada. **Alabeado**, **combadó**.

MIRAR GUERXO, fr. Mirar de tort. *Mirar bizco*, *de través*.

GUERXÓS, adj. Lo qu' es fàcil de tòrcerse y fer guexesa. **Borneadizo**.

GUETA, f. fr. *Fam.* Vella. **Avia**.

GUETADA, f. *Ter. ibicench.* Broma pesada. **Barbaridad**.

GUETO, m. *Fam.* **VELL**, **JAIO**, **AVI**, **PARE**.

GUETSULLÀ, v. a. *Ter. ibicench* A cops de coltell. **Acuçillar**.

GÛEU, *Ter.* **Aranés**, **OU**.

GUÍA, f. Qui encamina y mostra a un altre'l camí. **Guia**. || Qui acompanya al cech. **Gomecillo**, **lazarillo**. || **Pariant** d' arbres, la branca principal que treuen al principi, y serveix com de mare de les demás. **Guia**. || En coëts, mines, etc., melxa que dirigeix el focn ont convé. **Guia**. || Als molins de vent, peça gran de fusta que serveix pera dirigir y fer anar el molí, ordenant les aspes, conforme demana'l vent. **Guia**. || *Naut.* Aparell o cap sencill ab que's dirigeix o sosté alguna cosa en la situació convenient al seu objecte. **Guia**, **viento** y **patarráez**, el de les cabries y matxines. || Als cuixots de les prempses de racó, regata que dirigeix un piló del meteix nom, pera que no 's decanti lo que 's prempsa. **Guia**. || fr. Entre enquadernadors llistó que s'acomoda a una mossa, que té 'l cusidor, y serveix per i que quedí igual la superfície de la taula. **Regla**, **vareta**. || A les serres, les

dents inclinades a un y altre costat pera obrir cami. **Guia**, **carrera**. || Se diu del cavall capó que va devant d' una engussada o d' una porció de potros pera conduirlos d' un lloch al altre. **Guia**. || A les prempses de lliura, cada un dels dos montants situats quasi al mitg de la llargaria de la viga, entre 'l quals hi há aquésta, pera que 's conservi sempre en una meteixa direcció. **Guiadera**. || A les fleques, cinies, etc., barreta llarga que surt del cap del arbre, ont se lliga 'l ronçal de la bestia que les fa rodar. **Guia**, **guiadera**. || Qui als jochs y exercicis de a cavall, condeuex alguna quadrilla. **Guia**. || **Apoio**, **Bordón**. || Cada una de les dues branilles grosses a la part posterior de la cotilla. **Guia**. || A les seques, peça que puja y baixa; qui talla la moneda. **Guia**. || A les mines, la terra que senyala estar propra alguna beta o indica la seua abundancia. **Guia**. || En general tot alló que serveix de direcció, exemple, etc. **Guia**, **norte**. || **Despaig**, albará pera poguer transportar mercaderies. **Guia**. || Qui ensenya o instrueix a un altre. **Guia**. *Mil.* El sargent o cabo que 's posa a cap de fila, pera guardar les distancies, y que esti-gui ben aliterada. **Guia**. || pl. Les mules o cavalls que van immediats a la llança dels carruatges. **Guías**. || El cordó del melich en les criatures de naixença. **Guia**.

GUÍA DE FORASTERS, Llibre que 's publica cada any ab els noms dels que componen els tribunals del regne, oficines de la cort, empleats al exèrcit, etc. *Guia de forasters*.

GUIADOR, A. m. y f. Qui guia. **Guiador**.

GUIALBES (Sant Esteve de). *Geog.* Caseriu del terme de Vilademuls, prov. de Girona.

GUIALMONS, *Geog.* Poblet del dist. mupal. de Les Piles, prov. de Tarragona.

GUIAMANS, m. Aparato musical de fusta, inventat pera evitar que 'l qui aprèn de tocar el piano agafi males costums, prenent les munyebes una inclinació més baixa que 'l teclat. **Guiamans**.

GUIAMETS, *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisbat de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora del riu Ciurana y té 412 hab.

GUIAR, v. a. Mostrar el camí. **Segell de Guiamets** míf. **Guiar**. || *Met.* Dirigir, ensenyar. **Guiar**. || **GOVERNAR**. || Encaminar les coses immaterials ont se desitja. **Guiar**.

GUIAT, DA. p. p. **Guiado**.

GUIATGE, m. **GUÍA**, **SALVOCONDUCTE**.

GUIDA, f. Nom de dona.

GUIENÈS, A. adj. Natural o propi de la Guiena, regió francesa, abans germana de Catalunya.

GUIAU (Coll de). En el camí de Sant Jaume de Frontanyà a Prats de Lluçanés.

GUIER, m. *Ter.* **PEDRER**, 4.

GUIFRE D' ARRIÀ, *Biog.* Comte de Barcelona, consignat per alguns autors, que 's suposa florí en temps de la reconquesta de Catalunya. No és pas ben comprovada la seua existencia.

— O **UMFRIDI**, *Biog.* Duch de la Septimania, que no té rés que veure ab **Guifre I el Pilós**, fundador de la nacionalitat catalana. Va començar a regir l' antich ducat l' any 857, acabant en l' any 864.

— I (*el Pilós*). *Biog.* Primer comte independent de Barcelona, fundador de la dinastia comtal catalana, en el derrer ters del sigle IX. Era feudatari de Cárles *el Calvo*, fins l' any 868, quan a Quierzy se van declarar hereditaris els grans senyorios o feudes del Imperi Carolingi, constituint de dret altres tantes dinasties. És una figura de gran relleu en la historia catalana, empró está poch esclarida la seua biogra-

Segell de Guiamets

fia. Se sab certament que l' any 875 era comte-marquès de Barcelona. Sembla que sa casa pairal era el castell de Rià, al Rosselló, havent 'hi qui opina que era del comtat d'Ausona. Estava casat ab na Guinidilda, neta de Cárles el Calvus, havent tingut nou fills en el matrimoni i foren: Suniefret, Sunyer, Emmon, Riquilda, Guifre - Boriell, Rodulf, Mir, Xixilona y Ermesinda. Portava per sobrenom *Pilosus* o bé *Hirsutus*, que significava: comte encarregat de un districte erm o abandonat. Va reconquistar y repoblar tota la alta Catalunya, desde les valls del Ter y la Plana de Vich, cap a Ponent, fins a les riberes del Segre, y envers Mitgdia fins al Montserrat y terres veïnes. L' any 888 va enriquir ab moltes donacions el monastir de Ripoll del qual va ferne la sepultura comtal de Catalunya, essent 'hi ell enterrat l' any 898.

— II O BORRELL I. *Biog.* Segon comte independent de Barcelona. Fill del *Pilós*; casat ab na Garsinda, havent tingut una sola filla, na Riquilda, més tart, casada ab Ot, vescomte de Narbona. Principià a regir el dia 11 d'Agost del any 898 y va finir a 26 de Abril del any 912

GUILÀ. *Geog.* Caseriu del terme d' Argelaguier, prov. de Girona.

GUILANDOS. m. pl. Regalo que 's dona per Nadal. Aguinaldo. || El regalo que 's fa a algú el dia que fa els anys. Cuelga.

GUILELLA. *Geog.* Caseriu del terme de Barbens, prov. de Lleida.

GUILINDAINA. f. DIVERSIÓ.

GUILS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la vora del riu Segre y té 293 hab. || — (DE LA CERDANYA). Poble de la prov. de Girona, bisb. de la Seu d' Urgell part. jud. de Puigcerdà; és a la vora de França y té 440 hab.

GUILLA. f. *Ter.* GUINEU. MÉS BRUT QU' UNA GUILLA. fr. Se sol dir de aquell que és molt brut.

Segell de Guils (Lleida)

GUILLA (Lluís). *Biog.* Notari perpinyanès del sigle XVII, autor de un *Manual de la Doctrina Christiana* y d' un llibret titolat *Atlas per volar a Déu*.

GUILLA (Coll de la). *Orog.* Coll a uns 1,300 metres d' altitut, situat entre Prats de Molló y La Menera, depart. dels Pirineus Orientals. || — (CAU DE LA). Cova situada en el terme de Bigues (Vallés).

GUILLAR. v. n. Marxar d' amagat per por al càstich.

GUILLARSE. v. r. Tornarse mitg beneït. Chiflarse.

GUILLARSELES. *Expr. ter.* Fugir, escaparse de algún lloch ont corria perill algú qu' ha fet mal. Tomar el tole, el portante, las de Villadiego, escabullirse, zafarse.

GUILLAT, DA. adj. Tonto, ximple.

GUILE. f. L' ácit carbónich que se desprén d' un pou, asfixiant als que hi baixen.

S' HI HA POSAT LA GUILE. fr. Pera indicar que l' aire és asfixiant.

GUILEM. n. p. Guillermino.

GUILLERIES (Les) *Geog.* Encontrada molt montanyosa que s' extén entre 'l Montseny, la Plana de Vich, La Garrotxa y La Selva, agafant part de la provincia de Barcelona y part de de Girona, y quina població més important és Santa Coloma de Farnés.

GUILLERMÍ, NA. adj. Pertanyent a o propi de Guillem. Guillermino. || m. Relligiós de l' ordre de Sant Agustí, reformada per Sant Guillem. Guillermita.

GUILLERMINA. Nom de dona. Guillermina.

GUILLERMITES. m. pl. Individus de la congregació que va fundar Sant Guillem. Guillermitas.

GUILEUMA. f. Ribot estret pera fer galces y altres feines que no poden ferse ab la garlopa y altres. Guillamé, juntera. || f. de GUILLEM. || Guillerma. || — (COVA DE NA). Avench d' uns 75 metres de fondaria situat en el turó de Montcada.

GUILLÓ (Agusti). *Biog.* Pintor valencià que va ferse remarcar a les derrerries del sigle XVII

— (FLORENCI). *Biog.* Pintor valencià, fill y deixeble del anterior, que va morir a les mitxques del sigle XVIII.

— (VICENTS). *Biog.* Artista valencià del sigle XVII; fill d' Alcalá de Xisvert. Era molt entès y actiu. Va pintar al tremp y al oli. La seua obra mestra és la *Adoració dels Reis*, (feta a Barcelona l' any 1690), existent al hospital de Santa Tecla, a Tarragona. Quatre teles notables, obra d' ell, decoraven les portes de l' orga de la antiga iglesia d' Alcalá de Xisvert. Va pintar al tremp el sagrari de la meteixa iglesia; la ermita de Sant Pau en Albocàcer y una gran part de les parets y cornisa de la parroquia de Sant Joan del Mercat, a Valencia, quina volta és pintada d' en Palomino.

GUILLOQUIS. m. Dibuix fet a la fusta o pedra, format de rasgues que s' encreen simètricament. Guillogis, guilloquis. || El dibuix que 's fá a alguns jardins format quadros simètrichs. Guilloquis.

GUILLOSA (La). Cova situada en el terme de Cadaqués.

GUILLLOT, A. adj. USUFRUCTUARI, DROPO.

GUILLOTINA. f. Màquina pera tallar el cap dels sentenciats a la pena de mort. Guillotina. || Màquina que per medi d' un tallant que cau abaixat talla recte e igual el paper, cartró, etc. Guillotina.

GUILLOTINADA. f. Conjunt de decapitacions fetes ab la guillotina. Guillotinada. || L' acció de guillotinar. Guillotinar.

GUILLOTINADOR, A. s. y adj. Qui mana guillotinar o guillotina. Guillotinador. || BUTXI.

GUILLOTINAMENT. m. Guillotinada.

GUILLOTINAR. v. a. Tallar caps ab la guillotina. Guillotinar. || Retallar o igualar els llibres, papers, cartrons, etc., ab la guillotina d' enquadernador. Guillotinar.

GUIMBALET. m. *Nàut.* Pal de cosa d' un metre y mitg de llargada y més gros d' un cap que del altre que posat de certa manera a la bomba serveix pera fer anar aquesta y treure l' aigua que ha entrat al barco.

GUIMBARDA. f. *Ter.* Dona que descuida 'ls seus quefers buscant conversa d' una part a l' altra. Joch de cartes.

GUIMBARDEJAR. v. a. *Ter.* ANAR DE PARRANDA.

GUIMBARRO. m. Troç de pa molt gros.

GUIMBÓS. adj. *Ter. ibicench.* Rumbós. Elegante.

GUIMERÁ (Fra Felip). *Biog.*

Autor valencià del sigle XVI, bisbe de Jaca, que escrigué una *Historia de Nuestra Señora de la Merced*.

GUIMERÁ. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, dióc. de Tarragona, part. jud. de Cervera; és a la vora de una riera y té 1,396 hab.

GUINARDA. f. *Zool.* GUINÉU.

Segell de Guimerá

GUINAR, v. a. Robar ab astucia.

GUINART (Roch). *Biog.* (Vegis ROCAGUINARDA, *Pere de*).

GUINDA (Simó). *Biog.* B'sbe d' Urgell qu' en 1723 publicà un *Breu compendi de la doctrina cristiana*, en català.

GUINDA. f. Certa mena de cirera roja, saborosa y sana. *Guinda*. || *Nàut.* GUINDARS.

GUINDALESA. f. *Naut.* Corda de quatre cames y de cent brases pera diferents usos. *Guindalesa*.

GUINDALETA. f. *Mar.* Corda del gruix d' un través de dit. *Guindaleta*. || *Art.* El peu dret o pal ont s' hi penja 'l pès dels platers. *Guindaleta*.

GUINDAMAINA. f. *Naut.* Senyal c' amistat d' una nau o esquadra ab un' altra; consisteix en abatre mútuament el pabelló. *Guindamaina*.

GUINDAR. v. a. Fer pujar una cosa a lo més alt d' un' altra per medi ó una corda. *Guindar*. || v. n. *Naut.* Alçarse a la nostra vista l' arboladura d' una embarcació. *Ter. Blanes.* Lçar l' entena ab la vela aferrada. *Guindar*.

GUINDARS. m. *Naut.* Alçaria dels pals y mástils. *Guinda*.

GUINDASTE. m. *Naut.* Codorna's dels pals grossos als que s' hi posen les polixes; se claven a les cubertes y llates pera armar les vergues. *Guindaste*.

GUINDER. m. *Bot.* GIRER. *Guindo*.

GUINDOLA. f. *Naut.* Planxa triangular feta de tres posts lligades ab tres cordes, que serveix pera rebre les càrregues y altres usos. *Guindola*.

GUINÉU. f. *Zool.* Quadrúpet de setanta a vuitanta centímetres de llarg per trenta o quaranta d' alt; té 'l cap rodó, la quà matxucada, llarga y molt peluda; és molt astut, s' alimenta de caça y fá una fetor molt repugnant. *Zorra, raposa, y zorro* 'l mascle.

LA GUINÉU QUAN NO 'N POT HAYER, DIU QUE SON VERDES. *Ref.* Crítica a aquells que fan despreci de les coses, no per lo que aquestes son, sinó porque no les poden tindre ells. *Agrittas cran*.

GUINGUES DEL BON PASTOR. *Bot.* A Menorca. BRUSCH.

GUINGETA (Hostal de la). *Geog.* Caseriu del terme de Jui, prov. de Lleida. || — (LA). Caseriu del terme de Sant Julià de Sardanyola, prov. de Barcelona.

GUINGUETES. *Geog.* BOURGMADAME.

GUINO. m. *Ter.* PILLO, PILLET.

GUINY. m. Acció de guinyar. *Guíño*.

GUINYADA. f. GUINYAMENT.

GUINYADOR, A. s. Qui guinya. *Guiñador*.

GUINYAMENT. m. Senya que's fá tancant ab dissimulo qualsevol dels ulls. *Guiñada, guiñadura, guíño*. || *Naut.* Girada o declinació de la proa envers l' un o altre costat de la direcció que deu seguir. *Guiñada*.

GUINYAP. m. Troç de roba esqueixada.

GUINYAR. v. a. Tancar un ull ab dissimulo, deixant l' altre obert. *Guiñar*. || *Naut.* Mouré la nau la proa a un costat y altre del rumbo que deu seguir, lo que 's fá movent el timó. *Guiñar*.

GUINYO, A. adj. *Ter.* BORNÍ, GUINYADA.

GUINYOL. m. Udol del gos quan li peguen. *Gañido*.

GUINYOLAR. v. n. Udolar el gos ab veu aguda y trista quan li han donat algun cop o s' ha fet mal. *Gañir*.

GUIÓ. m. *Mús.* La nota o senyal posada al fi de la ratlla pera senyalar el punt ont comença la següent. *Guión*.

GUIOT (Dionis). *Biog.* Notari de Valencia y un dels autors del *Cançoner* de Paris.

GUIPAR. v. a. *Fam.* Mirar ab cuidado o dissimulo. *Avizorar, atisbar*.

GUIPUR. m. Mena de puntilla. *Guipur*.

GUIPUÇCOÀ, NA. s. y adj. Natural y propi de Guipúçcoa. *Guipuzcoano*. || m. Parla usada a Guipúçcoa. *Guipuzcoano*.

GUIRIGALL. m. Llenguatge incomprendible. *Guirigay*.

GUIRLANDA. f. Garlanda. || *Bot.* DONÇELL.

GUIRNALDA. f. GARLANDA, 1.

GUIRÓ. m. Nom que sol donarse als mars de Llevant a cada un dels dos filats que formen part de la mànega d' un altre filat més gran anomenat tartrana. *Guirón*.

GUIRRÒ (Francesch). *Biog.* Artista pintor, nat a Barcelona l' any 1630 y mort a la meteixa en 1700.

GUISA. f. *Ant.* MODO, MANERA. DE BAIXA GUISA. *Expr.* DE BAIXA MÁ. EN GUISA. m. adv. *A manera*

GUISADOR, A. m. y f. Cuiner, coch. *Guisadero*.

GUISAR. v. a. Cuinar, amanir el menjar. *Guisar*.

GUISAT. m. Vianda composta y amanida ab such, especies y altres coses. *Guisado*. || El que 's fá ab carabaçons. *Calabacinat*. || El que 's fá ab escarxofes. *Alcachofado*.

GUISAT, DA. p. p. *Guisado*.

GUISONA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Cervera; està unida ab aquesta ciutat per medi d' una carretera provincial y té 1784 hab.

GUIT, A. adj. S' aplica a la cavalcadura que tira coces. *Falso, ruin, zaino*. || *Met.* Home traïdor, fals y poch fiat en les tractes. *Zaino*.

GUITA. f. Coça. Corda de pell per les guitarres.

GUITARRA. f. Instrument musich de cordes. *Guitarra, vihuela*.

ALTRA COSA ÉS AB GUITARRA. *Loc.* Denota que les coses ab els instruments o auxilis necessaris se fan més fàcilment y millor. *Otra cosa es con guitarra*.

ESGARRAPAR LA GUITARRA. fr. Tocarla malament. *Zangarrear*.

NO ESTAR BEN TREMPADA LA GUITARRA. fr. *Met.* NO ESTAR DE FILIS.

XAFAR LA GUITARRA. fr. *Met.* Destorbar els projectes d' algú. *Cortar el revestino*.

GUITARRAÇA. f. aum. *Guitarraçón*.

GUITARRER, A. m. y f. Qui fá o ven guitarres. *Guitarraero*.

GUITARRESCH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la guitarra. *Guitarraresco*.

GUITARRETA. f. dim. *Guitarrarilla*.

GUITARRISTA. m. y f. Tocador de guitarra. *Guitarraista*.

GUITARRÓ. m. Tiple de guitarra; guitarra més petita que la comuna. *Guitarrailla, tiple, guitarro*.

GUITAR (Fra Rafel). *Biog.* Escriptor natural de la Bisbal de Girona que al sígle XVIII escrigué varies obres de teologia.

GUITART (Caus del). *Hidrog.* Fonts temporals que brollen en el terme de Tarrassa.

GUITERITA. f. *Min.* Barita carbonisada. *Guiterita*.

GUITONÁS, SA. adj. VAGABOND.

GUITSA. f. *Ant.* COÇA.

FER LA GUITSA. fr. AMOINAR.

GUITSAR. v. n. Tirar coces. *Coccar, pegar coces*.

GUITZ. m. *Ant.* GUIA.

GUIU (Francesch). *Biog.* Rector de Sant Marti de Provençals que escrigué un *Manual per dirigir los*

Segell
de Guisona

Guitarra

malalts en ses malalties y en lo tremendo pas de la mort.

— (FRA PAU). *Biog.* Natural de Cardona, conegut poeta del s glè XVII.

GUIX, m. *Min.* Pedra no molt dura a la que no se li sol donar aquest nòm fins qu'és cremada y preparada pera fer obrés.

GUIX BLANCH. Guix cristallinat y transparent. *Espejuelo*.

GUIX PARRELL: PARRELL.

GUIX PRIM. El blanc amatat. *Yeso mate*.

GUIX DE SASTRE. Boci de clarió de que's valen els sastres pera senyalar la roba qu'han de tallar. *Ja-boncillo*.

DORM MÉS QUE 'L GUIX. Se diu d'aquell que dorm molt. *Duerme más que un lirón*.

GUIXA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses y la llegüm que fá. Guíja, tito, almorta, muela, diente de muerto.

FALTARLI UN BULL, CÒM A LES GUIXES. fr. *Fam.* Se aplica a aquell que fa ximplés o coses de poch senderi. *Estar guillado*.

GUIXA (La). *Geog.* Poble del terme de Sentfores, prov. de Barcelona.

GUIXAIRE. m. Qui fá, ven o tracta ab guix. *Yesero*.

GUIXARÓ. *Geog.* Veinat de Casserres.

GUIXER, A. adj. Pertanyent al guix. *Yesero*. Ruch guixer: eugacer.

GUIXERA. f. Terreno ont hi há pedra de guix y lloch ont se fabrica. *Yesal, yesar, yesera*.

GUIXERES DE COFORP. *Geog.* Veinat pertanyent al poble de Coforp.

GUIXES. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de Solsona; és a la vora del riu Cardoner y té 504 hab.

GUIXÉS. *Geog.* Poble del terme municipal de Moncau.

GUIXÓ BORT. *Bot.* Nom que a Menorca se dona a una planta de la fam. de les papaverácies.

GUIXONS. *Bot.* Nom que 's dona en la prov. de Tarragona a una lleguminosa que 's conreua, per l'estil de la guixa.

GUIXÓS, A. adj. *Yesoso*.

GUIXOT. m. Troç de guix arrancat o caigut d'una obra ja feta. *Yesón*.

GUIZAR. v. a. *Ant.* GUIAR.

GUIZARDÓ m. *Ant.* GALLARDÓ.

GUIZARDONAR. v. a. y

GUIZERDONAR. v. a. *Ant.* GALLARDONAR.

GULAFRE. adj. *Ter. ibicench.* Llaminer. *Goloso*.

GULEMUS, m. *Fam. ter.* FAM, GANA. || *Gazuza*.

PASSAR GULEMUS: PASSAR GANA.

GUMELLA. f. *Ter. ibicench.* Faldilla propia de la illa. *Saya del país*.

GUMBOLT. m. *Ter. ibicench.* Conhort.

GÚMENA. f. y

GÚMERA. f. *Naut.* Corda grossa que serveix pera ligar les àncores y altres usos. *Gúmera*.

GUMERSÍN. n. p. *Gumersindo*.

GUMÍA. f. Arma que participa de daga y punyal. *Gumía*.

GUNYOLES. *Geog.* Aldea del dist. municipal de Avinyonet, prov. de Barcelona. || Lloch del dist. municipal de Secuita, prov. de Tarragona.

GUOIÓS, A. adj. *Ant.* JOIÓS.

GURB (Sant Andreu de). *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la vora del riu Merder y té 1,547 hab.

GURET. m. GORET.

GURETAR. v. a. *Ter.* FER GORET.

GURÍ. v. n. *Ter. ibicench.* Curar, sanar, tornar la salut, tancar una llaga. *Curar, cicatrizar*.

GURIR. v. a. *Ter.* GUARIR, CURAR.

GURP. *Geog.* Poble de la província de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora d'una riera y té 525 hab.

GURREA (Diegue). *Biog.* Escriptor del sigle XVI, fill de Reus qu'entre altres obrés notables escrigué *Arte de enseñar hijos de príncipes y señores*.

GURUNETA. *Ter.* Aranés. AURENETA.

GURRI (Salvador). *Biog.* Escultor barceloní que guanyava bona fama durant el primer ters del sigle XIX. Sembla que va estudiar sense mestre. Fou director de l'Escola de Belles Arts que sostenia la Junta de Comers a Llotja y acadèmic de la de Sant Ferrán. Queden moltes obrés d'estatuària religiosa fetes d'ell, caracterisades per l'expressió dels sentiments. Les estatués en marbre la *Industria* y 'l *Comers*, en la escala principal de Llotja, son obrés seues.

— (FRA PERE). *Biog.* Remarcable teòiech, natural de Camprodon. Morí en 1703.

GURRUMÍ. m. *Fam.* Marit massa condescendent. *Gurrumino*.

GURRUPAÇA. f. *Ter.* BORRADURA.

GUSI. m. *Naut.* Bot petit menat per un sol mariner.

GUSIA. f. Ardencia dels sentits. *Ansia*.

GUSIÓS, A. adj. *Ansiós*.

GUSPI. *Geog.* Poblel del dist. municipal de Portell, prov. de Lleida.

GUSPIRA. f. ESPURNA.

GUSPIRAR. v. n. ESPURNAR.

GUSPIREIG. m. ESPURNEIG.

GUSPIREJAR. v. a. ESPURNEJAR, ESPURNAR.

GUSPIRETA. f. ESPURNETA.

GUSSARIA. f. Passió de mamar que té la canalla.

GUSSI. m. *Naut.* GUSI.

GUST. m. Un dels cinch sentits corporals ab que's percebeix y distingeix el sabor de les coses. *Gusto*. || Gust de les viandes. *Gusto*. || Defeit, plaer d'alguna cosa. *Gusto*. || Complacencia, desitg d'alguna cosa. *Gusto*. || Arbitri, determinació, voluntat propia. *Gusto*. || Delicadesa, linura, coneixement, crítica. *Gusto*. || Antoix, capritxo. *Gusto*. || pl. Els vicis en comú. *Gustos*.

AB GUST, m. adv. *De gana*.

A GUST DE QUI PAGA. *Loc. fam.* Denota que les coses, tant qu'estiguin bé com qu'estiguin malament, s'han de fer al gust de qui les paga. *A gusto de quien paga*.

A GUST DEL SEU PALADAR. m. adv. Segons el gust o 'l desitg d'algú. *A sabor, á medida ó á sabor de su paladar*.

ALABO O LI ALABO 'L GUST. *Loc. iròn.* Denota 'l mal gust o elecció d'algú. *Alabo el gusto*.

AL GUST ESTRAGAT EL DOLÇ LI ÉS AMARCH. *Ref.* Qu'ensenya qu'és comunament excusat o en vá respondre ab suavitat al qu'está preocupat per una passió veüment. *Al gusto dañado ó estragado, lo dulce le es amargo*.

A O PÉL BELL GUST. m. adv. A DRETES.

DE GUSTOS NINGÜ N'HA ESCRIT. *Ref.* Denota que a qui té declarat el gust per alguna cosa no hi ha que posarli raons pél contrari. *Sobre gustos no hay disputa*.

DONAR GUST. fr. *Complaire*. *Dar gusto, gratificar*.

MAL GUST A LA BOCA. *Desabor*.

Segell de Gurb.
(Barcelona)

MENJAR A GUST Y VESTIR A L' US. *Ref. literal. Comer à gusto y vestir al uso.*

MÉS VAL UN GUST QUE CENT LLIURES. *Ref.* Denota que 's prefereix un capritxo al bé que pot resultar. *Más vale un gusto que cien panderos.*

NO HI HÁ GUST SENSE DISGUST. *Ref.* Qu'ensenya la inconstància y poca durada dels bens humans, puig després d' un succés favorable y feliç, ne vé regularment un altre de trist y desgraciat. *No hay miel sin hiel; no hay contento cumplido en esta vida.*

GUSTÁ (P. Francesch). *Biog.* Autor religiós del sígle XVIII, fill de Barcelona. Escrigué en llatí y en italià moltes obres.

GUSTACIÓ. f. Funció per medi de la qual els animals distingeixen els gustos y les qualitats sabroses dels cossos. *Gustación.*

GUSTAMENT. m. *Ant.* TAST.

GUSTAR. v. a. Trovar ab el paladar el gust de les coses. *Gustar.* || *Tastar.* *Gustar.* || v. n. Tindre complacència en alguna cosa, desitjarla. *Gustar.* || *Agradar.* *Gustar.*

GUSTATIU, VA. adj. *Anat.* Epítet del nirvi que reb la sensació del gust. *Gustativo.*

GUSTATORI, A. adj. Propi del gust. *Gustatorio.*

GUSTAU. n. p. Gustavo.

GUSTET. m. dim. *Gustillo.*

GUSTÓS, A. adj. Content d' alguna cosa. *Gustoso.* || *Agradable.* *Gustoso.* || *Saborós.* *Gustoso.*

GUSTOSAMENT. adv. m. Ab gust. *Gustosamente.*

GUSTOT. m. *Fam.* Mal gust. *Gustazo.* || Regust que agrada poch. *Gustillo, saborcillo.*

GUTAPERXA. f. Residu de l' evaporació del such lletós que 's desprèn de les incisions fetes al tronch d' un arbre que 's cria als boscos de les illes de la Malasia y s' emplea pera diferents usos. *Gutapercha.*

GUTGLAR. s. m. *Ant.* JUGLAR.

GUTIRLÓ. m. GOLL.

GUTURAL. adj. Cosa de la gargamella. *Gutural.* || Paraula o sò que 's pronuncia ab la gargamella. *Gutural.*

GUTURALMENT. adv. m. Ab la gorja, d' un modo gutural. *Guturalmente.*

GUTUROMAXILAR. adj. *Ant.* Pertanyent a la faringe y a la barra. *Guturomaxilar.*

GUTUROPALATI, NA. adj. *Anat.* Propi de la faringe y del paladar. *Guturopaladar.*

GUYA. f. *Ter. ibicench.* Agulla. Aguja, alfiler.

GUYANÉS, A. s. y adj. Natural o propi de la Guayana, regió de l' América del Sur. *Guyanés.*

GUYAQUILITA. f. *Min.* Mena de reïna fòssil, de color groch clar, que 's trova formant masses considerables. *Guayaquilita.*

GUYÉ. *Ter. ibicench.* Canó pera posar 'hi les agulles. *Alfilerero.*

GUYERA. f. *Ter. ibicench.* Aguller ab fil. *Hebra.*

GUZMAN (Joan. Bta.) *Biog.* Mestre de capella de Montserrat. Nat en Aldaya, 1846, mort al monastir en 1909. Havia cursat a Valencia la teologia y la musica. L' any 1872 era segon organista de la catedral de Salamanca, per oposició; el meteix any guanyava un benifet y la plaça d' organista de la R. Col·legiata de Covadonga, ont va rebre ordres sagrades. En 1875, en oposicions guanyava altre benifet y era mestre de capella de la catedral d' Avila. En 1876 li donàven el meteix càrrech en la metropolitana de Valladolid; tornava a oposicions en 1877 en la catedral de Valencia, ont va ésser onse anys mestre de capella, havent'hi arreglat y catalogat l' arxiu musical, durant quin temps va estudiar la figura del célebre mestre valencià Joan B. Comes, catalogantne 216 obres; éssent el fruit d' aquest estudi els dos volums publicats per compte del govern: *Obras escogidas de Juan Bta. Comes, maestro español del siglo XVII.* Entrava a l' orde benedictina l' any 1888 al monastir del Montserrat, fent vots solemniats en 1892. Aviat va ésser director de l' Escolania que retornà a l' altura dels bons temps. És autor, entre altres obres, de les *Misses* de Sant Joseph, de Sant Benet, de Sant Ignaci, de la Verge de Montserrat y dels *Himnes* a la patrona de Catalunya, al patriarca Sant Benet y una *Salve* molt notable.

GYMNESIES. f. pl. Renòm o sobrenòm de les illes Balears en temps dels grechs y dels romans. *Gymnesias.*

TAULA

PERA LA COLOCACIÓ DE LÀMINES

DEL

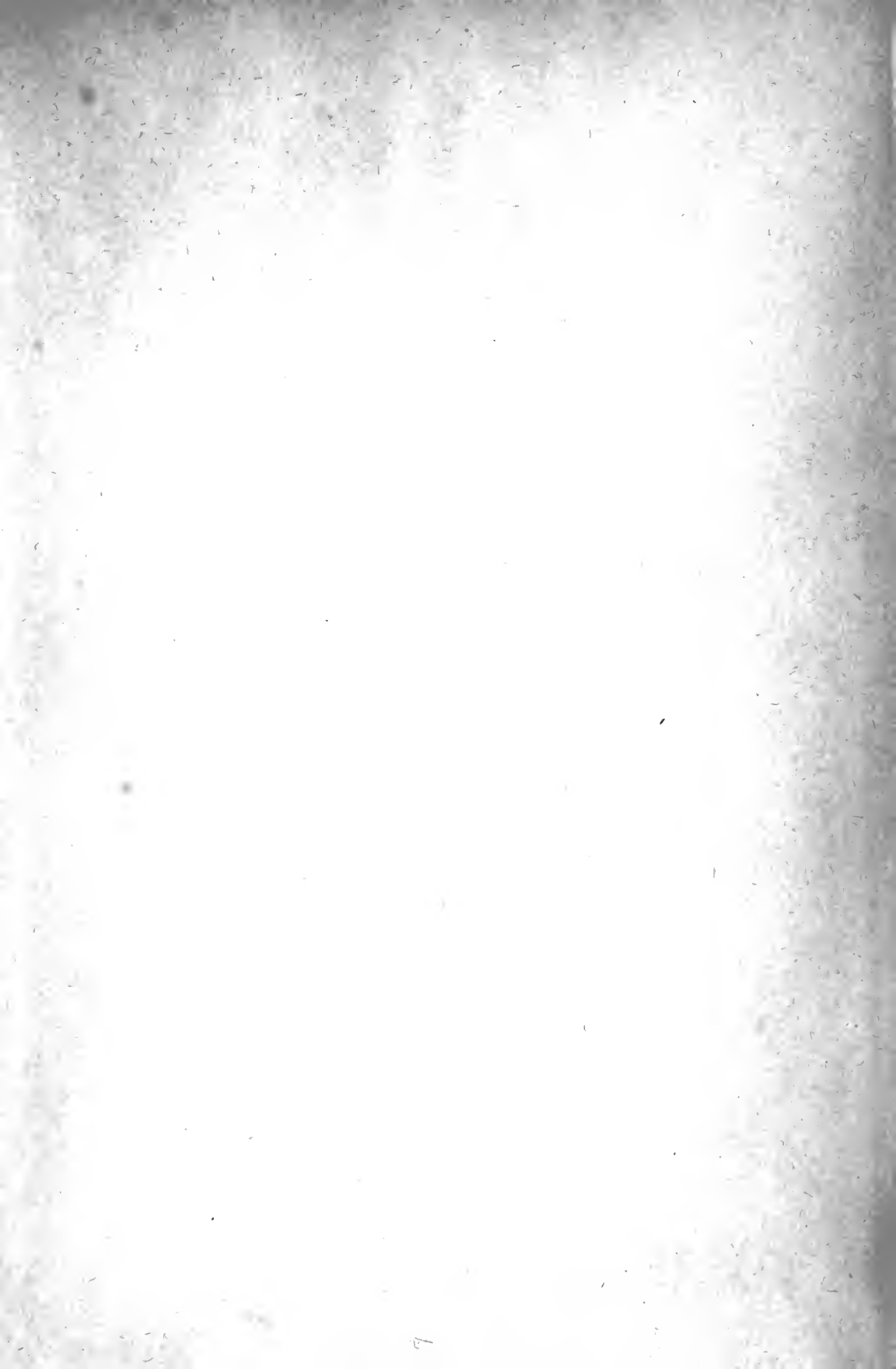
DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA

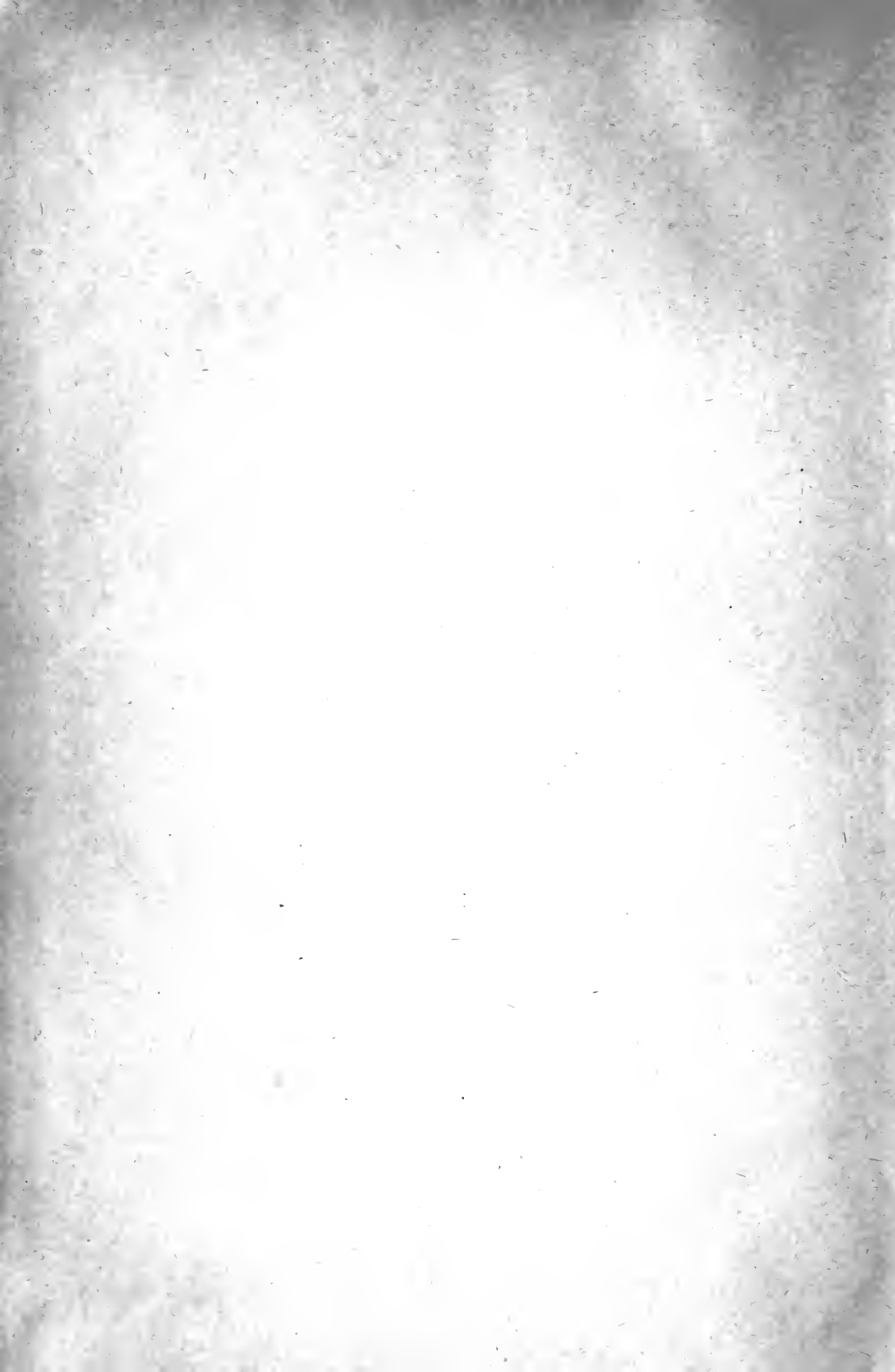
VOLÚM PRIMER

	<u>P.</u>		<u>P.</u>
A y B (retrats de les lletres).	1	Conca de Barbará.	433
Andorra.	105	Conca de Tremp.	433
Arán.	129	Conflent.	441
Armería.	141	Costa de Llevant.	481
Avenchs.	173	Costums populars.	481
Balears.	189	Crestallería.	489
Barbería.	201	Creus de terme.	489
Barcelona (Plà de) y Plà del Llobre- gat.	201	Daguería.	513
Bergadá.	225	Daurador de metalls.	517
C y D (retrats de les lletres).	281	E, F y G (retrats de les lletres).	613
Camp de Tarragona (Mapa)..	305	Ebanistería.	613
Camp de Tarragona.	305	Electricista.	621
Campanars.	305	Empurdá (Mapa).	633
Camprodon.	309	Empurdá.	633
Cardona y Solsona..	337	Escultor en marbre.	693
Catalunya comarcal (Mapa de).	361	Escultor tallista.	693
Catalunya divisió eclesiàstica (Mapa de).	361	Espardenyería.	701
Catalunya divisió política (Mapa de).	361	Espartería..	701
Cerámica.	377	Estanys.	721
Cerería.	377	Estucador..	737
Cerdanya (La).	381	Falles (Valencia).	761
Cerveseria.	385	Forner.	825
Cisellador..	393	Fotografía..	825
Claustres.	401	Fotogravat.	829
		Fustería.	845

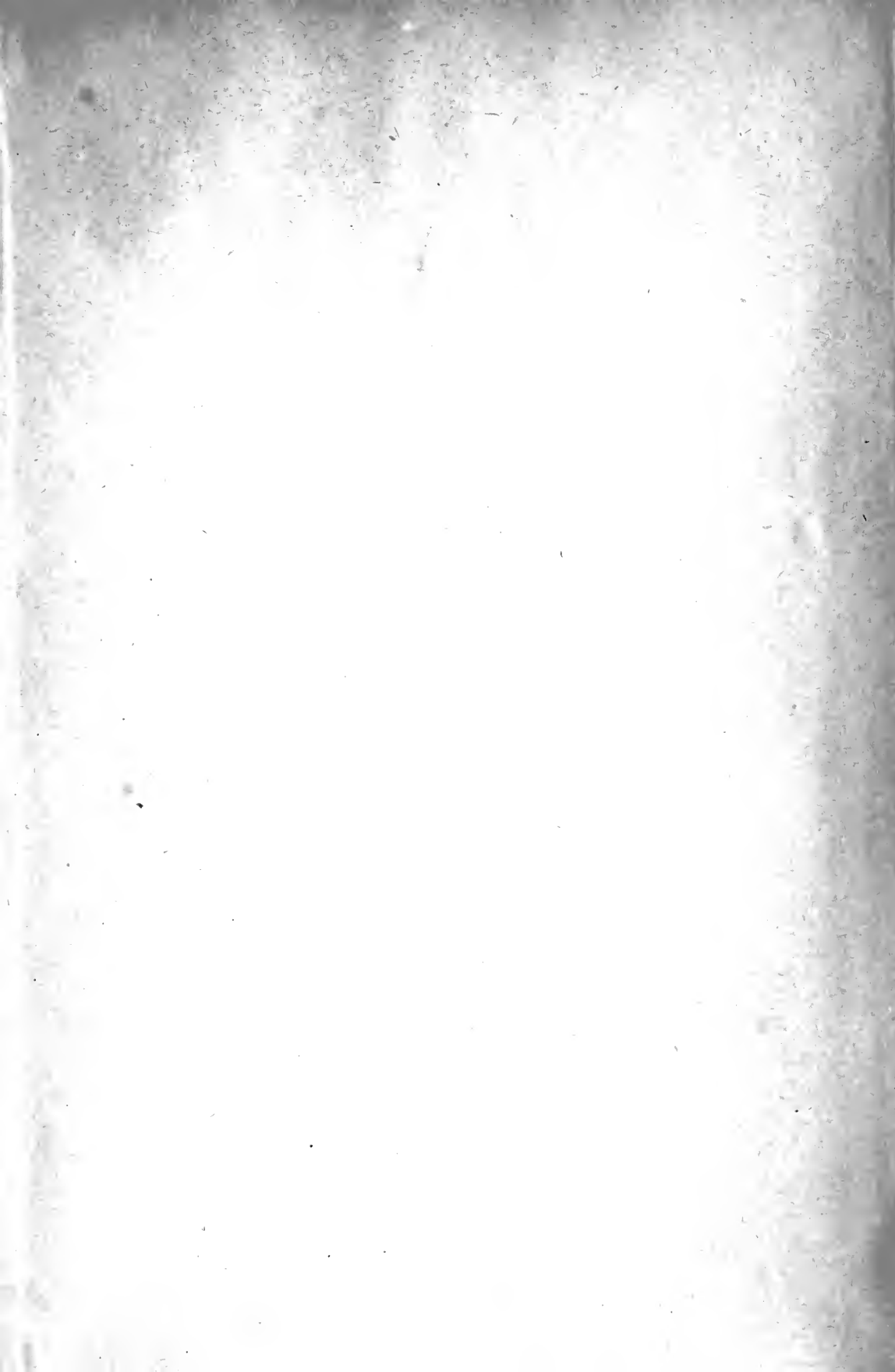

158716 La Cat. D5455

Author .....

Title ..... Diccionari de la Llengua Catalana... Vol. 1

DATE. Feb 18/48 Sub 151	NAME OF BORROWER. J. A. Rodriguez J. C. Wey
-------------------------------	---

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

